C

c *littera tertia alphabeti Latini.*

I *gener.:* ERMENR. ad Grim. 13 p. 548,3 narrat . . . ille *(Consentius, cf. p. 17,1sqq. Niederm.)* inter c et t litteras distantiam, ut una pinguius, altera zetam imitando sed fortius sonet. CONSUET. Trev. 31 que vasa cellerarii per c litteram sunt inscripta. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,32 tuum ergo L vertetur in C *(sc. Cyrum). al.*

II *spec.:* **A** *mus. (de re v. vol. I. p. 1,2sqq.):* **1** *ad sonos significandos:* **a** *in ratione antiquitatis:* ANON. I mus. Gerbert p. 333[a] *chorda* c parhypate hypaton *dicitur.* **b** *in ratione medii aevi:* ALIA MUSICA p. 130[b] diapente remissum in c. p. 135[a] concluditur eius *(tropi)* forma intra . . . diatessaron o ad cc. Ps. ODO CLUN. dial. 2 p. 253[b] pro voce tertia c litteram scribe. GUIDO ARET. form. 2 quoniam autem c litteram, que apud veteres tertia habebatur, . . . comperimus ex numerorum ratione fore primam. *al. in mensura fistularum, cymbalorum:* THEOPH. sched. 3,85[med.] tantum cerae det litterae c, quantum habet G. Ps. ODO CLUN. organistr. p. 303[a] per duos passus metire, et in primo passu pone c. *ibid.:* gravis c, quae est prima fistula, longitudo ponitur ad placitum. **2** *ad mensuram monochordi instituendam: v. vol. I. p. 1300, 22.* **3** *de littera significativa neumatibus addita:* NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 106 c, ut cito vel celeriter dicatur, certificat *(cf.* ARIBO FRISING. mus. p. 49,19). IOH. AFFLIG. mus. 21,38 siquidem c diversarum dictionum principium est veluti cito, caute, clamose. **B** *math. de numeri compendio:* CARM. de litt. 3 et sibi c centum iam constat habere connexum. HILDEG. fragm. 860 in unoquoque fune c litera scripta erat; . . . hoc designat, quod homo in centenario numero est.

1. *caba, -ae *(m.) cantherius – Wallach (cf.* GLOSS. III 79,57 St.-S. -a [spado vel -a *I*] heingest. 201,59. 367[9]): CHART. Sangall. A 707 (a. 896) quando missus sacerdotis pergerit . . ., sive cum -a (cabala *ed.*), sive cum bove, dentur eis pabule sufficienter. *cf. ThLL. s. v.* cabo, 1. cabus.

2. caba *v.* cavus.

***cabalaris** *subst. (orig. inc., nisi latet* καχχαλίαν *Diosc. gr. 4,72) strychnum hypnoticum – Einschläfernde Schlutte (Withania somnifera Dun., cf. André, Lex. bot. p. 63. 306):* DYASC. p. 165[b] strignus ypnoticus ab aliis cacabus aut -is vel a Latinis lunaria vocatur.

***cabalcata** *v.* *caballicata.

***cabalisticus,** -a, -um. (*cabala *a hebr.* קַבָּלָה) *arcanus (ad modum rei mysticae Iudaeorum) – geheim (wie die Mystik der Juden):* ARTEPH. secret. p. 39 nunquidem etiam haec ars est -a, arcanis plaena ?

caballa (gabella), -ae *f. equa – Stute:* CHART. Babenb. 232 p. 49,26 (a. 1276/77) sunt autem hec iura iudicis, quod dicitur fúrfankch: de equo vel de gabella LX den.

***caballaricius,** -a, -um. *equis meabilis – für Pferde gangbar:* CHART. Rhen. inf. I 30 (a. 812) via -a.

caballarius, -a, -um. *script.:* cava-: *p. 2,14.18.* -bell-: *l. 57.* -ala-: *p. 2,7.*

I *adi.:* **A** *ab equis motus – von Pferden bewegt, Pferde-:* BEDA hist. eccl. 4,6 p. 218,21 feretrum . . . -um, quo infirmus vehi solebat. CHRON. Albr. a. 1100 p. 814,28 corpus regis in reda cabellaria . . . devehitur. **B** *equester – berittener:* HINCM. epist. I 126 p. 63,30 in quibus *(villis)* non solum homines -i, sed etiam ipsi cocciones rapinas faciunt.

II *subst.:* **A** *masc. (cf. K.-J. Hollyman, Le développement du vocabulaire féodal en France. 1957. p. 130sqq.):* **1** *homo militans equester – berittener Krieger:* CAPIT. reg. Franc. 49,3 volumus, ut comites et vassalli . . . et -i omnes generaliter . . . veniant. 75 p. 168,25 ut unusquisque cabalarius habeat scutum et lanceam *eqs.* p. 168,33 ut . . . homines una cum carris et -is suis vadant. **2** *homo ad servitia cum equo praestanda obstrictus – zu Dienstleistungen mit dem Pferd verpflichteter Mann:* FOLCUIN. Bert. 2,19 (chart. s. IX.[med.]) Berharius -us habet mansum de terra arabili. 2,27 Godobert -us habet casam indominicatam. *ibid. al. custos equorum – Pferdeknecht (cf.* GLOSS. III 443,12 St.-S. cav-us mariscalh): GREG. CAT. chron. I p. 267,22 homines manuales . . .: Perto -us . . ., Fileradus faber. **3** *homo ad ordinem equitum pertinens – Reiterdienste leistender Vasall, Ritter:* FOLCUIN. Bert. 63 quae *(villae)* . . . militibus et cav-is erant beneficiatae. EKKEH. URAUG. Hier. 19,2 Gallicis -is. OTTO FRISING. gest. 1,25 p. 40,31 (epist.) de -is nobilitatis tuae. **B** *fem.:* *mensura quaedam fundorum rusticorum – ein landwirtschaftliches Flächenmaß:* CONST. I 211,6 (a. 1162) damus eis *(Ianuensibus)* in feudum . . . ducentas quinquaginta -as terre . . . ad -am illius terre (*sim.* ANNAL. Ianuens. II p. 39,2).

***caballata** (chava-, cavala-), -ae *f. onus equi (ad mensuram vini adhibitum) – Pferdelast (als Weinmaß):* CHART. Laus. 692[a] (a. 1224) vinum . . . de Runens IIII chav-as. 706 *praepositus* accepit in ea *vinea* duas -as. 917 p. 757,25 *praepositus* habet . . . cavalatam vini in Estra. *ibid. al.*

***caballicata** (cava-, -alc-), -ae *f. (m. vel n.: l. 54)* (*ital.* cavalcata, *francog. vet.* chevauchiee)

1 *servitium equestre – Reiterdienst:* LEG. Lang. p. 300[a],51 (s. XI.[1]) si quis in exercitum ambulare contempserit aut in sculcam (gloss. cod. 1: id est cabalcata). CHART. Laus. 682 p. 549,11 (a. 1223) quod, si ad cavalcatam . . . non exiret . . ., bannum . . . solvere teneretur. **2** *expeditio equestris – Streifzug von Reitern:* VITA Ger. Bron. 21 p. 672,4 villarum praedas quis comparet . . ., quis creberrimas hinc inde -as ? ACTA imp. Winkelm. I 553 ante cavalcatam nostram, cum nuper intravimus Haynoiam. **3** *turma equitum – Reiterschar:* LIUTPR. antap. 3,50 cum . . . *rex Hugo* -as, ut vulgo aiunt, circumcirca dirigeret. ACTA imp. Böhmer 896 p. 607,41 si qua gens . . . cum hoste vel exercitu seu cavalcata . . . venerit. ANNAL. Ianuens. I p. 240,16 *Ianuenses* hostem et nimiam cavalcatam . . . prepararunt. CHART. Helv. arb. 27 p. 46,35 id, quod d(ominus) Fuc(ignie) et cavalcata sua mali fecit comiti. *al.* **4** *evocatio equitum – Einberufung, Aufgebot von Reitern:* ANNAL. Ianuens. II p. 138,1 comuni Ianue Niciensem civitatem dederunt ad hostem et cavalcatam faciendam. CONST. II 252,14 p. 349,34 iura nostra, que habemus . . . de exercitu et cabalcata. ACTA imp. Winkelm. I 404 p. 350,42 *Alemannum* de . . . comitatu . . . cum . . . toloneis, hostibus et cavalcati honoribus . . . investimus. 527 ut . . . sitis liberi . . . ab omnibus . . . exercitibus et cavalcatis. CHART. Helv. arb. 130 p. 200,16 in eius *(comitis)* cavalcatis . . . cives veniant . . . muniti. *al.*

[Steinmann]

caballicatio, -onis *f.* *expeditio equestris – Streifzug von Reitern:* LEG. Lang. p. 185,3 (a. 745/46) de terra istius, ubi oportet fieri -o. CONST. I 422,6 (a. 1063?) in hac pace nullus nisi comes terre -em aut hostilitatem faciat; et quicunque in -e aut hostilitate comitis fuerint *eqs.*

***caballicator** (cava-, -alc-, -alcha-), -oris *m.* *eques – Reiter:* ANNAL. Plac. a. 1265 p. 514,40 qui *(Ubertus marchio)* . . . cum DC cavalcatoribus equitavit apud castrum Nicie. ANNAL. Mant. a. 1275 (MGScript. XIX p. 27,22sq.) desconfiti fuerunt iterum cavalchatores ipsorum Bononiensium . . ., qui cavalcatores mittebantur Cesenam.

***caballicius,** -a, -um. ungula -a *i. q. farfara – Huflattich (Tussilago farfara L.):* GLOSS. III 549,31 St.-S. albuga i. ungula -a huflatiche.

caballico, -avi, -atum, -are. *script.:* cava-: *l. 23.25. 28.34sq.42.49.* -bell-: *l. 24.* -ali-: *l. 23.25.* -llec-: *l. 22. 25.* -eg(o): *l. 23.* -ig(o): *l. 22.* *?form.* caball(o): *l. 22.*

1 *latius i. q. equitare – reiten (plerumque intrans.; trans.: l. 21.35sq.):* **a** *gener.:* LEX Sal. Merov. 23 si quis caballum alienum extra consilium domini sui ascenderit et eum -verit ([-llec- *C 5,* -iga- *A 2,* caballaverit *ed. Her.*]. *sim.* EDICT. Roth. 340 si quis . . . infra vicinia . . . cav-verit [cavali- *4,* cavaleg- *2,* cabell- *12*]). LEX Alam. 64 si homo in equo suo -verit (cavali- *8,* cabali- *5,* -llec- *10*). ANTIDOT. Cantabr. p. 166,3 durum caballum -a. ALCUIN. epist. 230 p. 375,16 sellam, qua ego -are solitus sum. NOTKER. BALB. gest. 1,20 p. 27,5 per campum istum cav-ans. *al. v. et vol. I. p. 551,64.* *adde:* GREG. CAT. chron. I p. 241,28 si omnes Hitalienses uno uti calcare tantummodo informesque -are equos non fecero, non sum Burchardus. **b** *iur. de finibus circumeundis (cf. J. Grimm, Rechtsaltertümer. II. [4]1922. p. 74sq.):* TRAD. Frising. 1037 p. 781,40 (a. 902/03) tradidit . . . res . . ., quas ipse . . . episcopum . . . cav-ando circumduxit. *circumequitare – umreiten:* TRAD. Ratisb. 16[ex.] (a. 819) qui . . . cav-verunt illam commarcam et fuerunt in ista pireisa. **2** *strictius i. q. cum equo servire – mit dem Pferde Dienst leisten:* **a** *de re militari:* LEG. Lang. p. 184,28sq. statuimus, ut . . . arimannus, quando cum iudicem suum -verit, . . . per semetipsum debeat portare scutum et lanceam, et sic post ipsum -et. FORM. Senon. II add. 19 p. 723,16 mansum, quem ⟨. . .⟩ habuit . . . ad cav-andum. **b** *de servitiis rusticorum, nuntiorum sim.:* FOLCUIN. Bert. 2,21 (chart. s. IX.[med.]) si *homines* non -ant, sepiunt virgas v. 2,27 *caballarii* arant unusquisque . . . et -at. STATUT. Altah. c (MGScript. XVII p. 357) ille homo . . . debet -are, quocumque ad remota loca iusserit abbas, ter in anno.

adi. **caballicans,** -antis. *equester – beritten:* CHART. Sangall. A 221 (a. 816) mihi unum hominem cav-em ad serviendum . . . provideant.

caballinus, -a, -um. *script.:* ga-: NICOL. anat. 529. cava-: *l. 55.70.* -bell-: ALPHITA II p. 30,12.

1 *equinus – zum Pferde gehörig, Pferde-:* **a** *gener.:* ANTIDOT. Cantabr. p. 165,28 fimum -um siccum (*cf.* ANTIDOT. Glasg. p. 146,14 stercum cav-um). GREG. CAT. chron. II p. 188,32 *concessit abbas* partem casalis pro pullo -o I. NIVARD. Ysengr. 5,970 -um . . . caput. *al. v. et vol. I. p. 1030,41.* **b** *in nominibus:* **α** *plantarum:* GLOSS. III 530,51 St.-S. nimfea ungula -a seblat (568,25 u. -a quitenlatiche. TRACT. de aegr. cur. p. 210,32 in aqua bulliant . . . ungule -e. WALTH. AGIL. med. 8 p. 105,10 ungule -e aquatice. ALBERT. M. veget. 6, 470 u. -a est herba, quae vulgo vocatur herba leporis. ALPHITA I p. 302,28 flos . . . ungulae -ae aquaticae. II p. 21,2 bardana, farfara, u. equina vel u. -a idem. *al.*). ALPHITA II p. 37,6 cauda equina, cauda -a idem est. p. 84,22 iusquiamus . . ., dens -us idem. *adde:* IOH. PLATEAR. simpl. med. 1a[v] *aloe* -um . . . nigrum et obscurum est et feculentam habet substantiam. *v. et vol. I. p. 498,58.* **β** *morbi: v. vol. I. p. 1563,47.* **γ** *fontis (sc. Hippocrenes):* FOLCUIN. Bert. 46 etiamsi aliquis cav-o *(sic?)* secundum poetricas finctiones ad plenum se iactet epotasse fontem ([*cf. Pers. sat. prol. 1*]. RANGER. Anselm. 1117). **c** *in cognomine* (*gr.* Κοπρώνυμος): IOH. NEAP. gest. 41 p. 424,38 Constantini imperatoris C-i. **2** *ad onus equi aptus – zum Beladen eines Pferdes geeignet:* CHART. Hans. III 599 p. 381,7 (s. XI.[2]) -os tonellos aceto plenos.

caballo *v.* caballico.

***caballopedia** (-peia), -ae *f.* *ungula caballina, farfara – Huflattich (Tussilago farfara L., cf. André, ALMA 23. 1953. p. 111sq.):* FRAGM. mul. II 59 -a maiore rad⟨ices⟩ manip. II. RECEPT. Sangall. I 74 agrimonia et -peia teris.

caballus, -i *m.* *script.:* ga-: *l. 16.28.37.63. al.* cabba-: EPIST. Alcuin. 46 *cod. A 2.* capa-: EDICT. Roth. 289 *cod. 5.* cava-: *l. 16.19sq.30.32. saepe.* cavell-: *l. 62.* -al(us): *p. 5,9.113,4.* *sing. sensu plur.: l. 27.*

I *equus – Pferd (plerumque de animali domestico; de silvatico: l. 20.38sq.; expressius de masculo: l. 19; de cantherio: l. 17; cf.* GLOSS. III 10,16 St.-S. cav-us hros [443,18 g-us vel equus ros. *al.*]. 356,1 -us hengist. 367,25 -us pe⟨reth⟩. *al.):* **A** *gener.:* **1** *proprie:* LULL. epist. 92 p. 211,6 -os farre pastos. ARBEO Corb. 16 p. 205,7 amyssarium cav-um. PAUL. DIAC. Lang. 4,10 cav-i silvatici et bubali in Italiam delati Italiae populis miracula fuerunt. LEO III. epist 6 p. 97,7 -os Mauriscos. FORMA mon. Sangall. p. 15[b] hic faetas servabis equas tenerosque -os. AGOB. epist. 11,11 p. 203,30 qui *(sacerdotes)* . . . -os, quibus feminę sedent, regant. ERMOLD. Ludow. 1,421 *Franci* ante suos mandent probroso dente -os, quam tua castra umquam deseruisse volent. WALAHFR. Wett. 478 lini obsequitur candentia fila -us plurimus. ERMENR. Har. 6 una cum socia vigilum turba g-os *custodire.* WALTHARIUS 458 -um scrinia bina . . . dorso . . . ferentem. NOTKER. BALB. Gall. 1[f] p. 1100,6 qui *(abbas)* et cav-os habet in locis opulentissimis enutritos. CHART. Turic. 203 unde *fruges* plaustris neque cav-is possint deportari. ANON. Has. 24 quid mihi equus -us, si ad curiam venirem viator lutosus? HERBORD. Ott. 2,23 p. 735,7sqq. potentia nobilium . . . secundum copiam . . . aestimari solet -orum . . .; audito numero -orum numerus militum intelligitur. ANNAL. Mell. Cremif. a. 1195 cadente super collem duriter g-o. *saepe. v. et vol. I. p. 1616,14.* *spectat ad cultum paganum:* EPIST. Bonif. 28 p. 50,24 agrestem -um aliquantos adiunxisti comedere, plerosque et domesticum. HERBORD. Ott. 2,33 p. 741,30 profani vaticinii -um . . . in aliam terram vendi praecepit. *de effigiebus:* GREG. CAT. chron. II p. 79,23 filiam Crescentii, qui vocabatur a -o marmoreo (MART. OPP. chron. p. 401,45 iuxta -os marmoreos fuit templum Saturni et Bachi *eqs. al. cf. F. Schneider, Rom und Romgedanke im Mittelalter. 1925. p. 64).* METELL. Quir. 62,157 hic rupes stat equina petrinusve -us. **2** *in nominibus:* **a** *plantarum:* GLOSS. III 549,36 St.-S. anagasus vel ungula -i rosseshůf (*cf.* 51,5). **b** *locorum et rivorum:* DIPL. Conr. II. 72 p. 91,15 de castello C-o Albo (DIPL. Heinr. III. 255 p. 339,34. GREG. CAT. chron. I p. 253,17 curtem de Cav-o A.). GREG. CAT. chron. II p. 180,30 in rivo Cav-o. p. 262,17 casalem Cav-um. *al.* **c** *partis astrolabii (cf. J. Frank – M. Meyerhof, Ein Astrolab aus dem indischen Mogulreiche. 1925. p. 29):* GERB. (?) astrolab. 2,13 cui *(alchitob)* in summo perforato alter cuneus . . . transverse inseritur, quem alferaz, id est -um, dicunt, eo quod instar -i formatus sit. **B** *iur.:* **1** *spectat ad possessionem, traditionem sim.:* FORM. Andec. 1[c] cido tibi -us cum sambuca et omnia stratura sua. EDICT. Roth. 234 servus massarius licentiam habeat de peculio suo, id est bove, . . . cav-o . . ., in socio dare. FORM. Sangall. I 16 dedi . . . cav-um cum essedo. TRAD. Weiss. 219 p. 210,5 boves II, cavellum I, hoc trado. 62 p. 67,2 *trado,* quicquid . . . visus sum habere . . . in bovis, in g-is. CAPIT. reg. Franc. 44,19 de homine habente libras sex in auro . . ., -is, boves. GREG. CAT. chron. I p. 262,4 Lupo cum casa et substantiis, . . . -os III. *saepe.* **2** *spectat ad praestationem, exactionem sim.:* CHART. Sangall. A 10 p. 12,9 (a. 744) accipimus ab hac ecclesiam . . . cav-os V cum saumas et rufias et filtros, cum stradura sua. DIPL. Karoli M. 130 p. 180,38 -o valente libra una persolvere. CAPIT. reg. Franc. 57,5 quicumque in dona regia -os praesentaverit. CHART. Bund. I app. p. 380,31 quando in hostem perget minister, *mansiones*

[Steinmann]

reddere debent unum -um honestum (*sim.* TRAD. Frising. 684). DIPL. Ludow. Germ. 70 p. 100,34 dona . . ., id est -i duo cum scutis et lanceis *(sim.* CHART. Turic. 80 p. 29,10. DIPL. Otton. I. 14 p. 102,8. *al.)*. DIPL. Heinr. II. 533 quod . . . unum -um modium triticeę farinę portantem transmittat. *al.* **3** *spectat ad servitium, angariam sim.:* LEG. Wisig. 2,1,26 p. 74[a],12 saiones, cum pro causis alienis vadunt, . . . duos -us . . . accipiat fatigandos *eqs.* FORM. Marculfi 2,1,67 (ed. A. Uddholm. 1962) ut . . . neque etiam -orum (cabalorum *B 1*) pastus aut paraverida . . . non requiratur (SALOM. II. epist. 34). EPIST. Alcuin. 298 p. 457,10 de annona ad -os modia quattuor (CAPIT. reg. Franc. 141,29. FORM. imp. 7. CAPIT. reg. Franc. 210,15 annonam ad -os modios VI). CAPIT. reg. Franc. 32,23 habeant *servi* . . . -os non scabiosos. 273,26 *ut* nullus . . . Francis suas res aut -os tollat, ut hostem facere . . . non possint. CHART. Rhen. med. I 135,114 debet -os suos custodire uno die et una nocte. DIPL. Heinr. III. 351 p. 478,18 -os ad publicum officium persolvere. *al.* **4** *spectat ad pretium, recompensationem sim.:* COD. Lauresh. 1895 (a. 767) accepi . . . in pretio unum -um. TRAD. Frising. 226 ad redimendum . . . cum aliis mancipiis sive cav-is seu cum auro et argento. 399[b] dedit . . . pro territorium . . . duos -os obtimos et unam feminam. CHART. Bund. 82 redimere . . . cum XL solidis in argento sive in cav-is. GREG. CAT. chron. II p. 221,32 *abbas* concessit . . . medietatem unius casalis pro -o solidorum XVIII et dimidio. CHART. Carinth. III 911 dato sibi a fratribus . . . g-o predictę causationi renuntiaverunt. *saepe.* **5** *spectat ad furtum, ablationem sim.:* LEX Sal. Merov. 9,2 si quis . . . -um aut iumentum in furtum punxerit (*cf.* LEG. Wisig. 8,5,8). 38,1 si quis -um, qui carruca trahit, furaverit (38,3 -o spado. LEX Baiuv. 1,3. LEX Saxon. 29 qui -um f., capite puniatur. *al.*). LEX Franc. Cham. 25 de spadato -o *componat* solidos VII. *al.* **6** *spectat ad vulnerationem, interfectionem sim.:* LEX Sal. Merov. 38,14 si quis -um alienum excurtaverit. 65,1 si quis -um alienum . . . decorticaverit. EDICT. Roth. 337 si quis -um alienum aurem aut oculum excusserit. LEX Alam. 64 si homo . . . illo -o placat. *al.* *adde de laesione equitis:* EDICT. Roth. 30 si quis hominem liberum de -o in terra iactaverit (PACTUS Alam. III 22. LEX Frision. add. 4. *al.*). **7** *spectat ad usum illegitimum:* LEG. Burgund. const. I 4,7 si -um alienum ingenuus non permittente domino ascendere praesumpserit (*sim.* LEX Ribv. 44). LEG. Wisig. 8,4,10 si quis -um . . . *ad trituram* in area miserit. LEX Raet. Cur. 11,4 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si *iudex* eorum *(reorum)* . . . -um aut bovem in sua propria utilitatem per forcia minaverit (22,13). *al.* **8** *spectat ad damnum ab equis effectum vel acceptum:* LEX Sal. Merov. 9,1 si quis animal aut -um . . . in messe sua invenerit. PACTUS Alam. III 17 si -us, boves aut porcus hominem occiderit. EDICT. Roth. 324 si canis aut -us . . . rabiosus factus fuerit. LEX Baiuv. 15,1 si quis -um . . . ad custodiendum mercede placita commendaverit, si perierit *eqs.* LEX Frision. add. 10,2 quodsi -us, qui praestitus erat, ipsum, qui illum habuit, calcibus percusserit. CAPIT. reg. Franc. 212,2 *potentes* solent cum suis -is . . . aliorum prata decerpere. *al.* **9** *spectat ad pignerationem, arrabonem:* EDICT. Roth. 250 si quis -us domitos . . . pigneraverit. 251 si homo liber, qui debitor est, alias res non habuerit nisi -os domitos *eqs.* FORM. Sangall. II 27 mittimus vobis pro arrabone cav-um. **10** *spectat ad mercatum, teloneum:* EDICT. Roth. 232 si quis -um emerit et auctorem ignoraverit. LEX Baiuv. 16,9 vitium . . ., quod . . . venditor celavit . . . in cav-o . . ., id est aut cęcum aut herniosum aut cadivum *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 55,2 ut nullus audeat in nocte negotiare in . . . -os, animalia. 273,25 constituimus, ut, quicumque . . . Nortmannis . . . -um donaverit, . . . de vita componat. 253,4 si autem Bawari vel Sclavi . . . regionem intraverint . . . cum mancipiis vel cav-is . . ., sine theloneo emant. INSTIT. regal. 2 (MGScript. XXX p. 1452,3) gentes . . . debent esse adecimate de -is, servis, ancillis, pannis. *al.* **11** *spectat ad condicionem custodis vel equitis:* LEX Alam. 74,2 mariscalco . . ., qui super XII -os est. CAPIT. reg. Franc. 25,4 homines, . . . qui . . . -os, arma et scuto . . . habere possunt, omnes iurent.

II *hippocampus – Seepferdchen (Hippocampus spec.):* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380[E] -i marini . . . quidam pisciculi sunt, . . . dicti -i eo, quod capita habent similia -i capiti et pedes simili modo, BERNH. PROV. comm. 4,3 p. 285,34 -us vel corallus marinus . . . libidinis voluptatem compescunt. ALPHITA I p. 281,4 -us marinus, hiposcampus idem.

***cabatta,** -ae *f.* *(cf. francog.* savate; *v. Corominas, Dicc. etim. castell. IV. p. 832sqq.)* *calceus – Schuh:* GLOSS. V 519,40 St.-S. bůzze mine sco, idem emenda meam -am.

***cabatum,** -i *n.* *(cf. polon., bohem.* kabat) *?vestis militaris – ?Soldatenrock:* CHART. Burgenl. I 298,6 (a. 1244) panceratum habentem hastam, -um, galeam, faretram *eqs.*

1. *cabella (ga-), -ae *f.* *(arab.* kabāla, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 974)*

1 *proprie i. q. vectigal mercedum – Warensteuer:* ANNAL. Ianuens. II p. 131,16sq. creditoribus -e salis. ACTA imp. Winkelm. I 217 p. 200,27 g-am novam aut merchatum novum . . . ponere. 938 p. 713,23sq. iura . . . valent . . . -e tubarum tar. octingentos, . . . -e baiulacionis et sorte *eqs.* 995 p. 749,34 magistri racionales debent interesse creacionibus officialium sive ad credenciam, sive ad -am. 996 p. 753,30sq. quaternus de . . . vendicionibus -arum factis per eum *(camerarium)* . . . de iuribus g-e sibi concesse. 999 p. 760,1 iura cambii et buzarie solent vendi semper in -am. CHART. Salisb. III 1053 sal . . . debet egredi . . . sine omnibus inpedimentis . . ., daciis seu g-is. *al.* **2** *translate i. q. horreum ad vectigalia mercedum exigenda destinatum – Magazin für die Besteuerung von Waren:* ANNAL. Ianuens. III p. 20,10 sqq. *Lazarius* -as victualium . . . fieri fecerat et in eis cabellatores sive ministros constituerat et in ipsas -as victualia conduci fecit. ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 714,26 sunt . . . in centimulis quatuor de -a muli sex. ALBERT. MIL. temp. 303 p. 562,24 in uno puteo, quod erat in platea comunis ante g-am. *al.*

2. cabella *v.* cupella. **3. cabella** *v.* 1. capella.

***cabellator,** -oris *m.* *exactor cabellae – Einnehmer der Warensteuer: v. l. 29.*

cabellinus *sim. v.* caball-.

***cabello,** -are. *(cf. francog. vet.* chapler, *v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 248)* *metallum nummarium in nummos excudere – Münzmetall ausmünzen:* ACTA imp. Winkelm. I 1003 p. 766,8 (c. 1278) singule centum libre denariorum nigrorum in pondere date ad -andum debent minuere uncias IIII. *v. et* capello.

***cabellotus,** -i *m.* *exactor cabellae – Einnehmer der Warensteuer:* ACTA imp. Winkelm. I 707 p. 561,42 (a. 1244) dicti redditus annuatim collegebantur . . . tam per notarios credentiarum quam et per -os, qui redditus ipsos annuatim a curia comparabant. 910 quatenus -os tuos a . . . iniuriosa exactione compescas (*sim.* 914 p. 688,4). 996 p. 753,32 decime . . . solute a -is prelatis iurisdiccionis sue *(sc. camerarii)*. II 1036 p. 704,34.

cabeo *v.* caveo. **cabia** *v.* cavea.

***cabilus** *vel* **-um,** *abl.* -o *m. vel n.* *(cf.* cabus *?)* *caccabus – Topf:* MAPPAE CLAVIC. 142 *plumbum* mitte in cacabo vel in -o vel in camiolos cum oleo.

***cablo,** -are. *(cf. prov.* cable, *ital.* accappiare) *(irretiendo) pronuntiare – (bestrickend) verkünden:* LEX Raet. Cur. 9,13,2 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) quicumque . . . in aruspices, qui aguria -ant, crediderint, capite puniantur.

cabra *v.* capra.

***cabrates** (kabr-, kakabres) *subst.* *(orig. inc.)* *species lapidis – Steinart:* ARNOLD. SAXO fin. 3,48 k-es lapis est similis cristallo, eloquentiam dat *eqs.* (*inde* ALBERT. M. miner. 2,2,9 p. 39[b],32 kakabres). *cf.* *cacabre.

***cabritis,** -is *vel* ***cabritus** (-icus), -i *m.* *(arab.* kibrīt, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1171)* *in prosop. i. q. sulphur – Schwefel:* VISIO Arisl. p. 326,20 duxit ad me filium suum C-um. p. 327,8 C-is et Bevae coniugium. p. 327,9 me autem C-im ea coniungente. *al.* AURORA consurg. 6 tradite puellam . . . C-co filio suo pro uxore.

cabro *v.* crabro. **cabuanus** *v.* caganus.

***cabuca** *v.* *cambut(t)a. **cabulus** *v.* cucubalus.

[Steinmann]

cabus, -i *m.* (κάβος) *mensura quaedam capax – ein Hohlmaß:* COMPOS. Luc. I 4 modo⟨s⟩ autem per litera⟨s⟩ . . . -i III, id est lib. XL.

***cabuta** *sim. v.* *cambut(t)a. *Steinmann*

***caca** *subst. stercus – Kot:* GLOSS. IV 133,45 St.-S. carca *(i.* cacca *ed.)* stercus mist kot. *v. et l. 50.*

caça *v.* cattia. **cacabatius** *v.* caccabaceus.

cacabo (cacca-), -are. (καχχαβίζειν) *cacillare – gackern:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,13 perdices -ant (cacca- F^3). GERHOH. psalm. 37,4 p. 609,3 caccabat ut perdix *(cf. Anth. 762,19).*

***cacabre** (ka-, kec-, rec-, c(h)ara-, cakabit *sim.*) *subst. (pers.* kährubā, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1004)*

1 *sucinum – Bernstein (cf.* GLOSS. III 559,40 St.-S. kacabre burnsteyn [*a*], brennstain [*b*]. IV 363,19 variticę kakebrę verniz): CONSTANT. AFRIC. grad. p. 348,37 kecabre frigidum et siccum est in primo gradu. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 9a^{V} bernix, kakabre et ventosice idem est. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 372^{B} charabe vernix vel invernix idem est; gummi est arboris calidum et siccum *eqs.* GLOSS. Salern. p. 4^{b},36 bernix, veronix, recabre. BERNH. PROV. comm. 8,2 p. 299,1 conservativum est . . . vernix, . . . id est -e. ALPHITA I p. 281,11 cakabit sive karabe a vulgo dicitur lambra *eqs.* ARNOLD. SAXO fin. praef. p. 424,13 fit ex gagate et -e fumigium et movet epilenciam. p. 426,9 k-e attrahit paleam et non est ei operacio, donec teratur multum. THADD. FLORENT. cons. 11,16 in qua *(aqua)* essent decocte mastix, carabe et sumac. ALBERT. M. animal. 16,55 karobe. *al.* **2** *per confusionem i. q. gagates – Glanzkohle:* ARNOLD. SAXO fin. 3,47 k-e lapis est et gagates idem, scilicet mollior, nec virtutibus ab eo discrepans nec colore (*sim.* ALBERT. M. miner. 2,2,7 p. 37^{a},31. 2,2,9 p. 39^{b},29).

cacabus *sim. v.* cacca-. **cacademon** *v.* cacodaemon.

cacalia (cancalis) *subst.* (καχχαλία) *Cacalia verbascifolia (Sibth.) vel sim. – Wollblumenblätterige Kakalie o. ä. (cf. André, Lex. bot. p. 63):* DYASC. p. 77^{a} cancalis (*Diosc. gr. 4,122* καχχαλία; *Diosc. lat. 4,118 p. 57,20* cancolian) herba est, quam Romani calicariam vocant . . .; nascitur in montibus.

cacanus *v.* caganus. **cacaposteus** *v.* caccabus *p. 8,40.*

***cacaramum** *subst.* (*orig. inc., nisi subest arab.* qār) *lapis picis – Pechstein:* Ps. ARIST. lap. I p. 205,18 expositio lapidis, qui vocatur elkir i. -um; . . . niger est habetque colorem kir *eqs.*

***cacarellus** (cacca-), -a, -um. (*cf. ital. vet.* cacarella) *sordidus, incultus – schmutzig, ungepflegt:* SALIMB. chron. p. 358,22 homines caccarelli et merdazoli parvique valoris.

***çacarus** *v.* sacer.

***cacatergito** vel pudusca arscwisch GLOSS. III 695,19 St.-S.

cacatrix, -icis *f. avis plurima stercora egerens – Scheißvogel:* EGBERT. fec. rat. 1,484 ardea nomen avis, nomen de ventre -x (*cf.* 1,1525).

***cacatus** (cacca-), -us *m. stercus – Kot:* ODBERT. Frid. 21 p. 355,41 sacrarium mictu et caccatu eius foedatum.

***cacava** *subst.* (*cf.* *caccaba *et* concava) *canalis – Rinne:* GLOSS. III 678,13 St.-S. cacava rine. IV 41,47 cacava (cavava *var. l.*) rina.

cacavus *v.* caccabus.

***caccaba** (caca-), -ae *f. cucuma – Topf:* CHART. Wirt. I 108 p. 125,2sq. (s. XII.$^{med.}$) XII ollas in natale Domini et L cacabas et in festivitate sancti Michahelis item XII ollas et L cacabas. *cf.* *cacava.

caccabaceus (cacabatius), -a, -um. *in caccabo coctus, fuscus – im Topf gebacken, dunkel:* DYNAMID. Hippocr. 1,7 cacabatius panis calidus siccat, frigidus vero multo minus.

caccabatus (caca-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *strictius i. q. fuligine aspersus – rußgeschwärzt:* ALDH. virg. I 50 p. 306,4 coepit *Dulcitius* . . . furviores fuligine caccabos complecti . . ., in quibus . . . debachatus . . . tam corporis habitudine -us quam mentis morbo maculatus egreditur. **b** *latius i. q. perniger – kohlschwarz:* ALDH. virg. I 44 p. 296,21 -um furvae fuliginis atramentum. **2** *subst. masc. i. q. homo sordidus – schmutziger Mensch:* RATHER. conf. 39 p. 437^{A} bene tibi *(sc. Ratherio)* contigit, cinerate et caca-e.

caccabellus, -i *m. ollula – kleiner Topf:* COMPOS. Matr. 6,2 fac -um ferreum.

caccabo *v.* cacabo.

caccabulus (caca-, -bol-), -i *m. olla (parva) – (kleiner) Topf (cf.* GLOSS. I 205,31 St.-S. cacabolus hafan): MAPPAE CLAVIC. 5 assa in caca-o. COMPOS. Matr. 72,5 omnia . . . mittis in -o novo. *ibid. al.*

1. caccabus (caca-), -i *m.* (κάκκαβος) *script.:* ka-: *l. 19.34.* cauc-: *l. 18.* cacha-: *l. 18.* -chob-: CHRON. Tiburt. a. 531 (MGScript. XXXI p. 244,26). -cub-: CHRON. Basil. a. 540. *v. et l. 18.* -av(us): *l. 24.38. al.* capp(us): *l. 37. metr.:* că-: *l. 24sqq.29.46sq.* -cā-: *l. 22.*

I *strictius i. q. cucuma, lebes – (Koch-) Topf, Kessel (cf.* GLOSS. I 562,16 St.-S. caucubus steina. 707,8 cachabus per. III 348,6 cacabus vas lapideum i. kezzil. 502,2 kacabus havan. IV 213,54 cacabus chachele. 267,11 cacabus et cucuma cohma): **A** *proprie:* **1** *gener.:* ALDH. virg. II 2237 basia -bis dum stultus *Dulcitius* tradidit atris. RHYTHM. 59,4,3 vinum bonum bibere . . . magnis cacabis. SEDUL. SCOT. carm. 2,9,7 nec nos oblectat cacavis biscoctaque mosa. NIVARD. Ysengr. 2,684 in cacabo duram frangere pila fabam. 5,679 ligna, focum, patinas, cacabos ollasque cocosque. ISINGR. annal. I a. 1167 illic mortui sunt *episcopi* et . . . in cacabis excocti. CARM. de Iuda 3,102 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p. 281) ut fulti *furcellis* cacabi nequeant sub pondere labi. *al.* *de metiendo:* CHART. Argent. IV 220 p. 133,31sq. (a. 1251/58) unicuique prebende II cacabos pise, quorum XVI cacabi faciunt sextarium unum *eqs.* *de teloneo:* CHART. Bern. II 281 p. 307,20 (a. 1249) pro caldera vel cacabo . . . non datur theloneum. CHART. Hans. I 435 p. 152,12 kacabus II den.; si plures in uno fune, IV den. **2** *techn.:* COMPOS. Luc. K 19 in -om eramenteo mitte. Y 10 tritus increditur *lapis* in cappo (κάβος *cft. ed., aliter J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 85*) novo. ANTIDOT. Lond. p. 18,47, mittis in -vo. p. 20,25 adipes in focum lento -o hereo resolvis. ANTIDOT. Sangall. p. 86,17 in cacaposteo (cacabo testeo *ci. Svennung, Wortstud. p. 68*^{5}). MAPPAE CLAVIC. 271. GESTA Font. 10 p. 33,28 in cacabo liquefiendum composuit *opifex metallum (item de campana fundenda:* THEOPH. sched. 3,84 p. 325,1 cacabum ferreum in fundo rotundum . . ., qui . . . aures ferreas duas habeat). *al.* **B** **1** *in imag.:* NIVARD. Ysengr. 2,404 Ioseph *aries* clamitat in cacabum *ventris lupi* protinus ire putans. ALBERT. STAD. Troil. 4,374 cacabo cordis decoquit illa *(Hecuba)* dolum. *bot.:* -us Veneris *i. q. nymphaea – Weiße Seerose (Nymphea alba L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 276):* DYASC. p. 130^{b} nimpha sicut alii cacabus Veneris, id est papaver palustre . . .; flos eius albus (*sim.* ALPHITA II p. 125,32). Ps. ODO MAGD. herb. 108 alga palustris habet diversa vocabula, quorum cacabus est Veneris nymphaeaque. *strychnum hypnoticum – Einschläfernde Schlutte: v. p. 1,39.* **2** *per compar.:* AETHICUS ISTER 59 p. 38,14 strepitum undarum ferventium quasi in olla vel cacabo cernentes. CHRON. Ebersh. 27 p. 445,9 venter ipsius intumuit et quasi cacabus bullire cepit. **3** *meton. i. q. rogus – Scheiterhaufen:* GLOSS. II 744,5 St.-S. cacabi sackere *(sc. prave versum; de fonte v. ed.).*

II *latius:* **A** *testa fornacalis – Ofenkachel:* LEG. Lang. p. 179^{a},16sqq. si vero furno in pensile cum cacabis fecerit . . . et cum pinea sua levaverit -os CCL *eqs. cf. l. 20.* **B** *culina – Küche, Kochgelegenheit:* GLOSS. I 396,65 St.-S. cacavum chuhchuni *(d)*, chuchin *(e).* 570,21 -us chŏchin *(q).*

2. caccabus *v.* halicaccabum.

cacco *sim. v.* cac(o). **cacecticus** *v.* cachecticus.

***cacemphatio** (-eph-), -onis *f. voces dissonae – Mißklang:* ANON. mus. Sowa 1^{b} p. 51,26 cacephationem, id est vocum discrepantiam, generantes *cantores.*

cacemphatus (cha-, -ache-, -enf-, -c(h)infa-, -eph-, -fact-, -on), -a, -um. (κακέμφατος) **1** *adi.:* **a** *infamis – be-*

[Humperdinck]

rüchtigt: AETHICUS ISTER 36 p. 23,7 mare brumericum, . . . triumphatorium hostium cachinfatorum naufragium. 62 p. 42,14 cacinfata . . . praedonum spolia. **b** *absurdus – sinnlos:* AETHICUS ISTER 44 p. 31,18 multa . . . inutilia, quae iste cachinfata (cacen-, cachinfacta *var. l.*, cachinnofacta *ed.*) deridit. **2** *subst. neutr. i. q. voces dissonae – Mißklang:* ANON. mus. Sowa 4 p. 121,5 voces ab invicem discordantes offendunt animam . . . in aure chachephaton generantes.

cacero *v.* macero. **cacex(s)ia** *v.* cachexia.

cachabus *v.* caccabus. **cachec(h)ia** *v.* cachexia.

cachectes (-chet-) *m. pl.* (καχέκτης, *cf.* κακοήθης) *homo morbosus – krankhafter Mensch:* THIOFR. Willibr. II 3,33 scribendi cachetes *(Iuven. sat. 7,52* cacoethes *cft. ed.)* scriptis digna tacentes, ambo licet cessent, tamen orbis signa recenset.

cachecticus (gacce-, cace-, cate-, -eti-, -exi-, -exyc-), -i *m.* (καχεκτικός)

homo mala totius corporis habitudine laborans – ein an schlechtem körperlichen Allgemeinzustand Leidender, 'Kachektiker': PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 148,10 oportet . . . sicut in cace-is (*3,48,2* καχεκτικῶν) secundum partes dispensare evacuationem *hydropicorum*. AESCULAPIUS 36 p. 56,15 cace-os ex mala caussa multi medici vocaverunt *eqs.* p. 57,11 aliquoties ad hydropem veniunt per vetustatem cacęxiae ideoque hydropicorum curae adhibendę sunt cace-is. GLOSS. med. p. 77,6 in cruribus vel in pedibus . . . cacexicorum (cacexy-, catexy- *codd.*). Ps. GALEN. febr. 288 ciliacis pulsus est lassus et minus tamen a cate-is (puls. 21 gacceticis).

***cachepolus,** -i *m.* (*francog. vet.* chacepol) *exactor operis, bedellus – Arbeitsaufseher, Büttel:* LAMB. ARD. hist. 152 servientes . . . et -i cum virgis et asperis virgis operatores invicem provocantes.

cachexia, -ae *f.* (καχεξία, κακοεξία) *script.:* cace-: *l. 39sq.42sq.45.47sq. p. 13,9. al.* cacocexia: *l. 49.* cacohesis: *l. 46.* -echia: *l. 51.* -ecia: TRACT. de aegr. cur. p. 293, 35. -xea: *p. 13,9.*

mala totius corporis habitudo – schlechtes körperliches Allgemeinbefinden, 'Kachexie' (saepe de hydrope ineunte): PAUL. AEGIN. cur. 210 principium ydropicarum passionum cacexiam (*3,47* καχεξίαν) vocare consuevimus. 211 existens *hydrops* a febribus diuturnis et stomachi cacexia. AESCULAPIUS 34 p. 54,3 corporis totius habitudo in peius mutatur, quam Graeci cacexiam vocant. 36 p. 55,40 multis nominibus vocatur cacexia; sunt enim et syntetici, maraxmon et atrophii *eqs.* GLOSS. med. p. 94,15 nascuntur autem omnes infirmitates ydropicorum ex longa infirmitate et ex cacexsia. GLOSS. med. cod. Leninopol. p. 272,8 quid . . . satrex, cacohesis. ANTIDOT. Sangall. p. 88,13 ad cacexia apostema erumpit *emplastrum*. HUCBALD. carm. 2,68 cronica cum cancro ceditque cacexia calvo. RICHER. REM. hist. 1,65 cacocexia, quod Latini malam corporis habitudinem dicunt, toto autumno detentus est *rex*. ALBERT. M. top. 2,2,4 p. 320^{a},33 cachechia . . . est . . . mala habitudo causata in naturali augmento ut in supra modum pinguibus. eth. 5,5,1 p. 331^{b},34 quod καχεξία (*p. 1129^{a},2* καχεξίαν) sit raritas carnis, quae . . . superflua contraria a se repellere non potest. *al.*

cachimia *sim. v.* cadmia. **cachinfatus** *v.* cacemphatus.

cachinnabilis (caci-), -e. *(alte) resonans – (laut) schallend:* LIBRI Karol. 1,25 p. 54,7 habuit *episcopus* . . . sine adquisitione caci-es risus, iras sine calumniis.

***cachinnalis,** -e. *(alte) resonans, profusus – (laut)schallend, ausgelassen:* STEPH. LEOD. vita Lamb. 1 (MGMer. VI p. 385,10; s. X.$^{in.}$) blasphemantium . . . -is derisio.

cachinnatio, -onis *f. risus (alte) resonans vel profusus – (laut) schallendes, ausgelassenes Gelächter:* VITA Liutb. 29 p. 34,5 quidquid . . . mali gestus . . . acciderat, . . . cum improperio ac subsannabili -e perstrepens *diabolus*.

1. cachinno, -are. *script.:* cha-: *p. 10,3.5.* caci-: *p. 10,3.* -in(o): *l. 72. p. 10,11.* *depon.: p. 10,6.*

1 *intrans. i. q. sonanter, profuse, insultatorie ridere – schallend, ausgelassen, höhnisch lachen (cf.* GLOSS. IV 198,14 St.-S. -o cachizon): ALDH. epist. 5 p. 493,15 cum satagerem . . . non sugillationem ridiculose -ans (-inans *var. l.*) rumigerare vestrorum. virg. I 57 p. 316,20 cum infami proverbiorum elogio -antes ac cavillantes. II 2527 ebrius *Nabal* . . . stolida cum voce -ans (cha-, caci- *var. l.*). BEDA hist. eccl. 5,12 p. 306,14 multum exultans et -ans *turba malignorum spirituum*. VITA Liutb. 27 proiciendo *murem mortuum* -ans (cha- *var. l.*) . . . dixisti. NIVARD. Ysengr. 5,868 -antur *fratres*. **2** *trans. i. q. cum irrisione dicere – höhnisch lachend sagen:* LAMB. LEOD. Matth. I 668 ista -antem coniunx et filius illum orabant meliora sequi.

adi. **cachinnans,** -antis. *insultatorius – höhnisch:* ALDH. virg. I 47 p. 302,4 cum -i (-inanti *var. l.*) cavillatione. II 1922 -tum . . . ludicra vocum.

2. cachinno, -onis *m.* *derisor – Spaßvogel:* ANON. Has. 22 p. 259,52 ut est ridendi splene -o *(cf. Pers. sat. 1,12)*, aquam misit *dominus* pro vino.

cachinnosus (caci-), -a, -um. *insultatorie ridens – höhnisch lachend:* ERMOLD. Ludow. 1,234 voce cacinnosa dicta nefanda dabat.

***cachinnulo** (cha-), -are. *(furtim) ridere – (verhalten) lachen:* EKKEH. IV. cas. 125$^{ex.}$ omnes apertis oculis arrisit tandemque quasi excusso risu ch-ans exspiravit.

1. cachinnus, -i *m.* *script.:* cha-: *l. 33.37.40.* -ac(c)i-: *l. 27.29.33sqq.51.* -anci-: *l. 34.* -asci-: *l. 27.* *plur.: l. 27.31.36.40.44.50.*

risus (alte sonans, profusus, insultatorius) – (laut schallendes, ausgelassenes, höhnisches) Lachen, Gelächter (cf. GLOSS. I 71,36 St.-S. cascinne [caccinne *b. c*, cacinni *Corp. gloss. Lat. ed. Goetz IV 490,35*] kahazzen. III 408,11 -o chachizunge. IV 133,46 cacinnus, tactus solutusque iocus, risus, lachtar): ALDH. virg. I 35 p. 278,5 virgines . . . effrenatos laetitiae -os et iocosos ludorum amplexus miscentes. EPIST. Aldh. 7 p. 496,18 aemulorum cunei crispanti optatae improbationis -o (chaci- *cod.*) tripudiantes (HUCBALD. carm. 2,9). LIBER hist. Franc. 41 p. 312,26 respondit cum cacinno (canc- *var. l.*). PAUL. DIAC. carm. 13,3,3 heu, laudibus deridor et cacinnis obprimor. NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 72,14 cum ingenti risu et ch-o se per angulos . . . abscondere. REGINO chron. a. 864 cum -o et omnium derisione *neptis episcopi* ad avunculum remittitur. EKKEH. IV. cas. 94$^{med.}$ extra solitam severitatem *Hadewiga* in ch-os versa. VITA Bard. 18 p. 336,43 furtivi -i et susurri motibus. NIVARD. Ysengr. 5,867 viscera fissuro non imperat ille -o. HILDEG. caus. 2 p. 149,3 vox superiorum gaudiorum . . . in contrarium modum risus et -orum versa est. DAVID compos. 1,15,5 risus tuus sit rarus et sine -o, benignitatem magis ostendens quam dissolutionem. *al.* *in ritu superstitioso (cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. V. 1932/33. p. 868 sqq.):* RATHER. epist. 25 p. 133,25 (admon. synod.) carmina diabolica, quae super mortuos nocturnis horis vulgus cantare solet, et -os, quos exercent, . . . vetate. *c. sensu beatitudinis:* GLOSS. II 735,57 St.-S. exerto cacinno gidenetemo sange.

2. *cachinnus, -a, -um. *insultatorius – höhnisch:* COD. Karol. 84 p. 620,36 eorum -as subsannationes pro nichilo reputamus. *Humperdinck*

cachobus *v.* 1. caccabus.

***cachochismaticus** *v.* *cacochymaticus.

cachoetis *v.* cacoethes. ***cachonus** *v.* *catatropus.

***cachos** *v.* *cacos. ***cachosis** *v.* *cacosis.

cachry(s) (cancreos, -rus, cagrios, cacrios, carcios *sim.*), -ios *n. (l. 68; ? f.: p. 11,2)* (κάχρυς)

1 *semen ferulae – Samen des Gemeinen Stecken- oder Rutenkrautes (Ferula communis L.):* GLOSS. med. p. 35,1 huius *(ferulae)* semen carios dicitur (DYNAMID. Hippocr. 2,113 cacrios. ALPHITA I p. 282,1 cancreos. ALPHITA II p. 64,3). **2** *fructus roris marini – Frucht der Nußdolde (Cachrys libanotis L. vel sim.; cf. André, Lex. bot. p. 63):* PAUL. AEGIN. cur. 65 p. 41,13 piperis aut peretri aut cachrios (*3,18,3 p.163,7* κάχρυος). p. 41,25 inunges aut cachri similiter paratum. 252 p. 196,17 cum . . . cachrios (cacrios *B*) et bacis lauri. AESCULAPIUS 19 p. 24,30 fimum columbinum, nitrum, cacrios. ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,14 cacrior. ANTIDOT. Berolin. 18 cacrius. ANTIDOT. Glasg. p. 111,8 cagrios. p. 158,24 cacrio.

[Steinmann]

3 *? nymphaea – ?Weiße Seerose (Nymphaea alba L., cf. Ahd. Wb. I. p. 67):* GLOSS. V 41,19 St.-S. alba cancrus i. ahascala.

cachymia *v.* cadmia.

1. *cacia (ka-, -zia, -za), -ae *f.* (*ital.* caccia, *raet.* chatcha) **1** *venatio – Jagd:* CHRON. Ven. Alt. p. 80,20 ut . . . -as bestiarum . . . faceret. **2** *ius venandi – Jagdrecht:* CHART. Ticin. 191 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. III. 1943. p. 11, 19; a. 1209) cum omnibus . . . kaziis et pisscariis. CHART. Bund. 763 p. 222,5 de . . . condiciis et caziis et advocadriis. p. 222,19 cazias et pischerias . . . loci. 802 p. 260,31 cazarum et pisscariciarum.

2. cacia *v.* cattia.

***caciator,** -oris *m.* *venator – Jäger:* CHRON. Ven. Alt. p. 171,23 catelli nutritores et -es assidue *erant.*

cacillo (ga-, cuc-), -are. *de voce gallinarum i. q. clangere – gackern:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,6 gallinae -ant (ga- P^{I}, cuc- AF^{3}). CARM. Bur. B. 132,2[a],11 gallina g-at.

cacinfatus *v.* cacemphatus. **cacinnus** *sim. v.* cachi-.

***cacio** (cazo), -avi, -atum, -are. (*francog. vet.* chacier, *ital.* cacciare) **1** *strictius i. q. venari, captare – jagen:* CHART. Austr. sup. II 11 (a. 849) ut utrisque liceret in ista parte commovere et . . . -ando persequi. CAPIT. reg. Franc. 281,32 in Odreia villa porcos non accipiat et non ibi -et nisi in transeundo; in Attiniaco parum -et. 281,33 quot porci et feramina . . . -ta fuerint. **2** *latius i. q. persequi, fugare – verfolgen, verjagen:* IOH. CODAGN. annal. a. 1215 p. 51,26 Papienses nostris se obviam prebuerunt et usque in fossato . . . expulerunt et cazaverunt. p. 53,3 eos . . . fugaverunt et cazaverunt (a. 1221 p. 70,28). ALBERT. MIL. temp. 251 p. 519,18 per forciam cazaverunt imperatorem de Victoria.

1. caco (cacco), -avi, -atum, -are. **1** *proprie i. q. excrementa emittere – kacken:* **a** *intrans.:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,24 super ea *(altaria)* . . . -verant. SIGEB. GEMBL. chron. a. 719 Constantinus . . . dum baptizatur . . . -ans in sancto lavachro. SALIMB. chron. p. 518,20 canis -vit super eum, postquam sepultus fuit. p. 608,33 caccaverunt super tumulum eius. **b** *trans. de pariendo ex podice:* NIVARD. Ysengr. 7, 230 pessima quę potuit monstra -are Satan. **2** *in imag. i. q. excrementis linire – mit Kot beschmieren:* ANNAL. Quedl. a. 997 p. 74,35 ut . . . beati Petri apostoli sedem . . . fornicando potius -ret quam venerando insideret.

2. *caco *subst.* *(fort. subest theod. inf. vet.* kak, *cf. Mittelniederdeutsches Handwörterbuch. II. 1963. p. 501) translate de homine fort. i. q. palus ignominiosus – viell.: Schandpfahl:* VITA Liutg. II 1,36 p. 106,19 caput post tergum vertit . . . statimque collum eius inflexibile factum . . . permansit et ob hanc causam -o est appellatus.

***cacobulia,** -ae *f.* (κακοβουλία) *perversitas consiliorum – Verkehrtheit der Entschlüsse:* ALBERT. M. eth. 6,3,1 p. 447[b],24 sunt . . . opposita eubulia et -a. p. 447[b],27 -a peccatum est in consiliando.

cacocexia *v.* cachexia.

***cacochyma** (kacoquima) *subst.* (*κακόχυμα, *nisi derivandum a* cacochymus) *quod malis humoribus laborat – etwas an schlechten Säften Leidendes:* GLOSS. med. p. 39,1 kacoquima id est corpus malis humoribus languidum. *v. et p. 12,44sq. adde:* TABULA chron. (ed. B. Bischoff, Mittelalterl. Stud. II. 1967. p. 197; s. XII.[1]) kacoquima *(ter).*

***cacochymaticus** (cachochism-), -a, -um. *malorum humorum plenus – voll schlechter Säfte: v. p. 13,9.*

cacochymia (cacho-, -oquim-, -chim-, -ma), -ae *f.* (κακοχυμία) *corruptio humorum – verdorbener Zustand der Säfte:* PAUL. AEGIN. cur. 111 p. 68,13 ex aliqua -chima *(3,22,30 p. 185,1* ἔκ τινος κακοχυμίας) aut colericis fumositatibus. 249 p. 189,17 propter cachochimiam. 253 p. 200,28 ipse *(passiones animae)* -chimiam genuerunt. GLOSS. med. p. 26,18 ex cacoquimia, hoc est ex malo humore. *v. et p. 13,6. fort. i. q. hydrops – viell.: Wassersucht:* ALPHITA I p. 308, 24sq. plecthora et -chimia sunt nomina repletionum, sed plecthora est repletio inter vasa, -a extra *eqs.*

cacochymus (ka-, chacho-, acocim-, -oqui-), -a, -um. (κακόχυμος) **1** *adi.:* *malis humoribus laborans – an schlechten Säften leidend:* WILH. SALIC. chirurg. 1,66 p. 324[b] si fuerit patiens plenus aut -us, purgetur. **2** *subst.:* **a** *masc.:* *qui malis humoribus laborat – ein an schlechten Säften Leidender:* ANTIDOT. Bamb. 48 sciaticos iuvat . . . et paraliticis inpetiginis agrestis acocimis. **b** *neutr.:* *quod malos humores movet – etwas schlechte Säfte Erzeugendes:* PETR. HISP. chirurg. 94 astineat a chachocimis, caseo, ovis duris. *cf. p. 11,54.*

cacodaemon (kako-, -cad-, -dem-), -onis *m.* (κακοδαίμων)

spiritus malus – böser Geist: HEINR. AUGUST. planct. 171 nil creat eudemon vel quis magus aut cacademon. GUNTH. PAR. (?) orat. 1,3 p. 108[b] si . . . malignos spiritus, quos . . . Graeci -es dicunt, *imploras.* ALBERT. M. eth. 6,2,15 p. 426[b],37 -es, id est mali intellectus, hoc est mentes malitiae subiectae. praedicab. 1,6 p. 12[a],24 qui *(Stoici)* calodaemones et -es animalia rationalia, corpore (-a *ed.*) aerea et vita immortalia esse dicebant *(cf. Apul. Socr. 13 p. 148).* caus. univ. 2,2,1 p. 477[b],18 qui angelos et daemones ponebant esse, huiusmodi substantias . . . in calodaemones et -es diviserunt. metaph. 1,3,12 p. 42,66 (ed. B. Geyer. 1960. 1964) odium esse inditum a divino invido et malo, quod kakotheon appellabant, quod postea Platonici vocaverunt kako-es. 11,2,37 p. 529,64 bonum et malum etiam esse in caeli partibus et in motoribus caelorum, et ideo calodaemones et -es esse dixerunt. HUGO TRIMB. sols. epil. 248 reor, quod . . . incarnati demones . . . vocentur, non tamen calodemones (kalode- *J*), id est bonum scientes, verum -demones et malum exercentes. *al. de diis gentium:* CARM. Bur. B 46,7,1 qui colunt -demones. *diabolus – Teufel:* HUGO TRIMB. laur. 126 sit Iacobus cunctis . . . archemon, hos ne calvat cacademon.

***cacodoxia** (kacodosia), -ae *f.* (κακοδοξία) *doctrina haeretica – falscher Glaube:* LUDOW. II. ad Basil. (MGEpist. VII p. 390,12; a. 871) Graeci propter k-osiam, id est malam opinionem, Romanorum imperatores existere cessaverunt.

cacoethes (cachoetis) *subst.* (κακοήθης) *mala habitudo – schlechtes Befinden: v. p. 13,7; cf. p. 9,11.*

***cacoethia** (cacoitia), -ae *f.* (κακοήθεια) *malignitas (vulneris) – Bösartigkeit (einer Wunde):* PAUL. AEGIN. cur. 270 facit . . . et ad reliquas in locis cacoitias *(3,81,4* πρὸς τὰς λοιπὰς . . . κακοηθείας) et nigredines.

***cacoethicus** (-eti-), -a, -um. (*cf.* κακοήθης) *medic. i. q. malignus – bösartig:* DYASC. p. 60[a] ad vulnera maligna, que Greci -tica dicunt. TRACT. de chirurg. 987 -ticum (cacocima *cod. II*) ⌊id est putridum⌋ (⌊⌋ *add. cod. I*) vulnus.

cacohesis *v.* cachexia. ***cacoitia** *v.* *cacoethia.

***cacollae** (-culli) *subst.* *(arab.* qāqulla, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 58) cardamomum (piperatum) – Kardamom oder Paradieskorn (Elettaria cardamomum White et Mat. vel Amomum melegueta Rosc.):* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 347,23 cacollae valet sicut cuscute. GLOSS. Salern. p. 5[a],35 cardomomum caculli.

***cacopapa** (kato-), -ae *m.* (κακός *et* papa) *papa non legitimus – unrechtmäßiger Papst:* PETR. CAS. (?) chron. 3,70 p. 751,11 viginti milia hominum . . . katopapa Guiberto cooperante caesa sunt.

***cacopathia** *subst.* (κακοπαθία) *mala cupiditas – schlechte Leidenschaft:* HEIRIC. Germ. I 6,437 ridet . . . vanae κακοπαθία (gloss. K: malas passiones) mentis. ARNULF. delic. 807 quis male mulcentis patiens κακοπαθία carnis ?

***cacophonos** *subst.* (κακόφωνος) *dissonantia – Dissonanz:* LAMB. mus. quadr. p. 260[a] quae *(dissonantia)* -os appellatur a cacos, quod est malum, et phonos, quod est sonus, quasi malus sonus.

***cacopracticus,** -a, -um. (κακός *et* πρακτικός) *ad segnitiam propensus – zur Trägheit veranlagt: v. p. 13,2.*

***cacopragmon,** -onis *m.* (κακοπράγμων). *homo maleficus, peccator – Übeltäter, Sünder:* CAND. FULD. Eigil. II 25,43 cācōpragmones hic rite procul expulit a se.

***cacopraxia,** -ae *f.* (*cf.* κακοπραγία) *natura ad segnitiam propensa – Veranlagung zur Trägheit:* ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,4 p. 711[a],9sqq. in quibus *(hominibus)*

[Steinmann]

... incumbit *lumen intelligentiae* ... ad continuum et tempus, dicebant fieri inertes et cacopracticos, et dispositionem ... dicebant esse -am; et per hoc patet, quod ... -a pars infortunii *est.*

***cacos** (cach-), *acc. pl.* -os. (κακός) **1** *adi.:* *malus – schlecht:* ALPHITA I p. 281,8 cachos interpretatur malus, chimus humor; inde cacochymia, id est malorum humorum habundantia, et cachoetis, id est mala habitudo, et cachexia idem (*sim.* ALPHITA II p. 31,21 cachosis i. mala habitudo et cacexea idem et cachochismaticus i. plenus malis humoribus). *v. et p. 12,63.* **2** *subst. masc.:* *homo malus – schlechter Mensch:* HUCBALD. carm. 2,102 commotum calvum *(sc. prophetam)* ... condempnasse -os.

***cacosis** (cacho-) *subst.* (κάκωσις) *mala habitudo – schlechtes Befinden: v. l. 8.*

cacostomachus (-cus, -chos), -a, -um. (κακοστόμαχος) *ventriculo nocivus – schlecht für den Magen:* PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 204,2 quidam scamoneam quasi -cum (*3,78,13* ὡς κακοστόμαχον) fugiunt. p. 204,8 -os existens hermodatilos. *al. (v. ind.).* DIAETA Theod. 391 aqua maritima virtutem habet ... -am. ODO MAGD. herb. 1963 esse -am Sextus Niger *(cf. Plin. nat. 20,226)* asserit illam *(malvam).* Ps. ODO MAGD. herb. 45 *sambucus* esse -a ... vescentibus herba putatur. WIBALD. epist. 167 p. 279,15 -a sunt plura et diversa fercula.

***cacostomaticus**, -a, -um. (*cf.* κακοστόμαχος) *ventriculo nocivus – schlecht für den Magen:* ANTIDOT. Sangall. p. 96,13 est *oleum balaninum* ... -us.

***cacotechnia** (-tecn-), -ae *f.* (κακοτεχνία) *ars mala – böse Kunst:* ALBERT. M. eth. 1,3,10 p. 43^{b},10 quae ... malae artes sunt, -cniae dicuntur; bonae autem calotecniae. 7,2,4 p. 506^{b},33 necromantia, furativa et huiusmodi, quas ... κακοτεχνίας nominavimus.

***cacotheon** (kako-) *subst.* (κακόθεος) *numen malum – böser Geist: v. p. 12,22.*

***cacotyches** (-thich-) *m.* (κακοτυχής) *homo infortunatus – unglücklicher Mensch:* VITA Serv. 32 p. 104,28 predictum -thiches ad predium minime pervenit.

***cacrimonium** *subst.* (*fort. corruptum ex* agrimonia) *?agrimonia – ?Odermennig (Agrimonia eupatoria L.):* ANTIDOT. Bamb. 34 herba margelli cum verbascum -um viride tritum.

cacris *sim. v.* cachry(s).

caculae francnehta GLOSS. I 87,24 St.-S.

caculator *v.* calculator. ***caculli** *v.* *cacollae.

cacumen, -inis *n.* *form. abl. pl.* -is: *l. 57.*

1 *proprie i. q. summitas, culmen, vertex – Spitze, Gipfel, Höhe, Scheitel (cf.* GLOSS. I 33,35 St.-S. -n hnol. 82,12 -n hnachc. 273,49 -n spiz. 581,67 -a vuassi. II 4,33 -n wiffel. 76,25 -n hohi. 417,9 -e opinentigi. III 291,17 vertex -n capitis i. sceitila. IV 133,48 -n vertix vel capud montis hobi. *al.):* **a** *de arboribus, plantis:* ALDH. virg. II 340 cuius *(arboris)* tangebant praecelsa -a nimbos. ad Acirc. 23,3 genestarum frondosa -a. DUNGAL. carm. 9,1,5 (MGPoet. I p. 403) curvantur facili vi lenta -a virgae. UFFING. Ida 1,18 cum ... nemorum -a rutilare coepissent. ALBERT. M. veget. 6,179 *palma* in supremo ... -e habet capsam. *al.* **b** *de montibus:* HUGEB. Willib. 3 p. 91,25 lustratis Alpium -is. 4 p. 101,33 montis -n, ubi infernus subtus erat (DIPL. Heinr. III. 14 p. 18,35. CHART. Babenb. 8 ex transverso m. per medium -n. *al.*). WALAHFR. Mamm. 2,21 tunc qui plana colunt, ad summa -a tendant. CARM. de Tim. 59 frondosa -a collis. *al.* *alch. in nominibus ficticiis i. q. summa pars vasis destillatorii – oberster Teil eines Destillationsgefäßes: v. vol. I. p. 442,36.* **c** *de rebus variis:* CHRON. Fred. 2,58 p. 83,11 -e conti. ALDH. virg. I 36 p. 283,16 ut flammantis pyrae -a ... obolisci proceritatem ... praecellerent. ad Acirc. 82,5 *caeli* convexa -a. WALAHFR. hort. 191 capitis ... -a summi (ALBERT. M. animal. 1,389 *arteria* tendit ad c. -n). ANON. geom. I 3,3 quousque intueatur altitudinis mensurandae -n. STATUT. Altah. b (MGScript. XVII p. 357) -n domus, quod dicitur virst. CHART. Eberb. 69 p. 139,10 qui *(lapides)* erecti sunt in -a titulorum et in testimonium. *al.* *prora, puppis – Bug, Heck:* AETHICUS ISTER 49 rostratae *naves* in altum erectae quasi -n sisteum eminentiores a puppe. 50 lamia navis ... quattuor capita in uno -e, quattuor in alio narratur habere. **2** *translate:* **a** *publ. i. q. summa dignitas – höchste Würde (cf.* GLOSS. II 33,62 St.-S. -a hertuom. 775,45): WALAHFR. Wett. 456 velut in mundo sumpsit speciale -n *Karolus M.* NICOL. I. epist. 53 p. 348,37 Waldrada ... -n regium ... optinet. NOTKER. BALB. gest. 2,14 p. 78,15 sub singulari -e protectionis vestrę. CARM. libr. III 40,11 Pabunpergensis ... -a sedis. THEOD. AMORB. Bened. I 3 Italia, quae Romano -i est contigua. **b** *mus. i. q. acuitas soni – höhere Lage eines Tones:* ANON. II mus. Gerbert p. 341^{b},10 primus ... superatur a secundo in -e tono.

cacumia *v.* cadmia.

cacumino, -atum, -are. *archit. i. q. culmine ornare – an der Spitze abschließen (cf.* GLOSS. II 677,37 St.-S. -o firston): GALB. Karol. 37 p. 581,21 ecclesia ... contecta fictitio opere, ollis et lateribus -ta.

1. Cacus, -i *m.* *monstrum quoddam fabulare – ein sagenhaftes Ungeheuer:* ALBERT. M. animal. 22,41 -um ferunt esse animal in Archadia super ripam fluminis Tyberis *eqs.*

2. *cacus *v.* *cacos. **cacza** *v.* cattia. *Steinmann*

***cada**, -ae *(f.) (orig. inc., nisi subest* catanus; *cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 570sq.) ?oxycedrus vel fructus eius – ?Spitzblättriger Wacholder oder dessen Frucht (Iuniperus oxycedrus L.):* Ps. HIPPOCR. phleb. 177 accipiat potionem de pigmentis ... -as uncias IIII, cipresso uncias II.

cadabolum *v.* catabulum. **cadaduppa** *v.* catadupa.

***cadarfada** *v.* *cawerfeda. **cadarrus** *v.* catarrhus.

cadaver, -eris *n.* *script.:* cata-: CHRON. Fred. 2,41. -aber(a): *l. 38.48.53.* *form. nom. sg.* -um: GLOSS. I 82,34 St.-S. *cod. b.* *etym.: l. 44.*

1 *strictius i. q. corpus mortuum – Leiche (cf.* GLOSS. I 83,34 St.-S. -r hrao. 412,58 -r ... hreh. IV 133,50 -a corpora mortuorum boteche. *al.):* **a** *proprie:* **α** *de hominibus:* VITA Arnulfi 12 nisi ... more gentilium -r *filii* ignibus comburendum traderetur. ALDH. virg. I 35 p. 279,22 quorum sancta -a ... quiescunt. LEX Baiuv. 19,2 si ipsum -r (-ber *L*) a fluminis alveo ad ripam proiectum fuerit. 19,6 quicumque -r lederit. HROTSV. Sap. 8,1 -a filiarum ... sepelite! WILH. APUL. gest. 2,343 Normannorum velare -a mos est. OTTO FRISING. gest. 2,36 ex adustione -um. HIST. peregr. p. 171,10 urbem ... mortuorum -bus iam fetentem. ALBERT. M. Is. 14,11 p. 205,94 -r ... dicitur cadens ad vermes. *saepe.* *in miraculis:* ALDH. virg. I 23 p. 255,9 defunctorum -a ... restituit *Iohannes.* EIGIL Sturm. 15 p. 372,41. *al.* **β** *de bestiis:* LEX Baiuv. 14,7 dominus animalis -r sibi sumat in usum. CARM. var. II 10,2,15 *(in fabula)* cum ... tuum fuerit tabum foetumque -ber dirruptum. POETA Saxo 4,246 -bus fętebant pascua stratis. ALBERT. M. animal. 4,83 capiuntur barbelli per -r. *al.* **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 7,6 p. 195^{A} mystice -a infidelium corpora significant. **c** *in imag. sensu despicabili:* EPIST. Wisig. 7 -bera te anteferre fetentia et homines divinis cultibus assidue deditos tua exprobrare sententia reproba.

2 *latius:* **a** *corpus moribundum – im Sterben begriffener Körper:* NOTKER. BALB. gest. 1,29 p. 40,13 ferrum *pulsatorium* ... per -r iam iamque defunctum ... ad terram ... venit. BRUNO QUERF. Adalb. A 33 p. 221,10 cadens -r matrem terram occupat. HIST. peregr. p. 165,24 aliqui ... incubabant -bus equorum in via deficiencium. *de bove morbido:* METELL. buc. 6,37 caulas, ergo iubet *vir,* quo verna -e mundet. **b** *corpus vivum – lebender Körper:* EGBERT. fec. rat. 1,1765 putidius nostra non est in carne -r. NIVARD. Ysengr. 7,239 ut salves animam, tormentis subde -r.

cadaverinus, -a, -um. *cadaveri similis – leichenähnlich:* RATHER. prael. 2,8 p. 196^{C} senes quoque in -is iam corporibus constituti.

cadaverosus, -a, -um. *cadaveri similis – leichenähnlich:* **1** *proprie:* HROTSV. Cal. 7,1 nec facies *mortuae* -a nec membra sunt tabida. **2** *in imag. sensu despicabili:* LIUTPR. leg. 62 p. 210,12 ut ... *Nicephorus* audiat vos, quorum copiis non audet -us occurrere.

[Dauser]

cadax *v.* catax. **cadela** *v.* candela.

***cadigium** *v.* *codigium.

cadivus (cati-, catti-, -ibus *sim.*), -a, -um.

1 *adi.:* **a** *de anim. i. q. epilepticus – fallsüchtig:* Form. Marculfi 2,22 vindedi servo . . . non fugitivo neque -o (*sim.* Form. Sal. Bign. 3. 5). Lex Baiuv. 16,9 nisi forte vitium invenerit . . . in mancipio aut in cavallo aut in qualicumque peculio, id est aut cęcum aut herniosum aut -um (-o, cativo, caduco, cattibum, cadu(v)um *sim. var. l.*) *eqs.* **b** gutta -a *sim. i. q. epilepsia – Fallsucht* (*cf.* Gloss. III 498,2 St.-S. -a passio vallenda): Botan. Sangall. 10,1 gutta -a (21,2. 48,3. Rather. prael. 1,24 p. 168^{C} g., quam -am dicunt). Vita Sadalb. 19 (MGMer. V p. 61,1) -ae vesaniae morbo. *al.* **2** *subst.:* **a** *masc. i. qui epilepticus est – ein Fallsüchtiger:* Recept. Sangall. I 85 capit. p. 7,33 ad cativo. II 8 capit. p. 37, 24 ad lunaticos et -os (Botan. Sangall. 10,1$^{capit.}$). Antidot. Berolin. 1 melancolicos, -os, vanos. **b** *fem. i. q. epilepsia – Fallsucht:* Pass. Praeiecti I 18 diaconus . . . -e (-a *var. l.*) . . . fatigatus insania.

cadmia, -ae *f.*, *postea* ***calamina,** -ae *f. vel* ***calaminum,** -i *n. vel* ***climia,** -ae *f.* (καδμεία, *inde vulg.* *calamina, *theod. vet.* galmei, kalemin, *arab.* iqlīmiyā [*cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 77*]) *script.:* kathinia: *p. 16,25.* chatmea: *p. 16,27.* cat(h)mi(a): *l. 43sqq.54.56.59sqq.72. p. 16,5.12.15.19.24.26.* cathimi(a): *l. 59sq.72. p. 16,2.* cathir(a): *l. 47.* cachimi(a), cachymi(a): *l. 46.68.* cachini(a): *p. 16,10.* cacumi(a): *p. 16,6.* ?ca[a]limia: *l. 52.* calimin-: *l. 67. form.:* *gen. sg.* -as: *l. 60. acc. sg.* -an: *l. 64. metr.* -mĭa: *l. 65.*

I *proprie de metallis:* **A** *strictius i. q. tutia, pompholyx, spodium – Galmei, Zinkerz, Zinkoxyd, Ofenbruch (cf. Lippmann, Alchem. I. p. 591sqq.):* **1** *de natura:* Constant. Afric. grad. p. 383,18 cadmia tribus modis est: quędam enim est Indię, quę est lapis subtilis et albus . . .; est et alia marina . . ., quae viridis, aspera et perforata est; est et alia metallica et in Africa invenitur *eqs.* Theoph. sched. 3,62$^{med.}$ invenitur etiam genus lapidis subcrocei coloris et interdum rufus, qui calamina dicitur. Hildeg. phys. 2,12 terra, quae dicitur calaminum, . . . tepida *est* (*cf.* caus. 3 p. 171,10sqq.). *fort. add.:* Albert. M. miner. 5,1,8 illud, quod in tali sublimatione residet in fundo, est climia, quae vocatur a quibusdam succudus. **2** *de usu:* **a** *techn.:* Compos. Luc. T 8 lapis adama nascitur ex cathmia et auri coctione. Mappae Clavic. 9 cathmiam aut trachiam . . . vel calactiten permisce. 28 cathmie Samie. 74 super aspergis cathmiam albam (Ps. Plato quart. 3 p. 135,12 cachimiae albae). Compos. Matr. 12 gluttinis taurini partes iiii, cathirae etiam confla. Theoph. sched. 3,65 tolle calaminam . . . cum carbonibus minutissime tritam. Albert. M. miner. 4,1,6 p. 90^{b},42 Parisiis . . . et Coloniae . . . convertunt cuprum in aurichalcum per pulverem lapidis, qui calamina vocatur. *al. fort. add.:* Compos. Luc. ζ 8 lapis trachias . . . mittitur in ca[a]limia in mundatione argenti (*cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 99*). Compos. Matr. 15,2 cathmie canopodos partem unam. *de -a artificialiter composita:* Compos. Luc. A 2 conpositio cathmie: nitrum partem unam, sulphur partem unam (*cf.* A 3$^{capit.}$ β 1). **b** *pharm.:* Paul. Aegin. cur. 19 unguenta . . . cimolia terra . . . aut pomfolix aut spodium aut litargiros aut catmia (cathimia *B*; *3,3,4* καδμία). 93 stimeos, catmias (cathimias *B*), calcitidos . . . equalia . . . assa. 225 catmie (cathmie *B*) conbuste (Brunus Long. chirurg. 1,10 p. 110^{D} de secretis *medicinis consolidativis* est . . . climia proprie combusta). Antidot. Bamb. app. p. 37,3 corallu i, cadmian l. Ps. Odo Magd. herb. 419 quod *(cornu cervi)* simul est ustum veluti quoque cadmia lotum. Tract. de aegr. cur. p. 300,17 de lapide calaminorum 9 i. Hildeg. caus. 3 p. 171,6 caliminum accipiat. Theod. Cerv. chirurg. 3,2 p. 159^{F} climiae ablutae. 4,4 p. 181^{B} cachymiae ablutae. *al.* **c** *iur. de teloneo:* Chart. Hans. 466 p. 168,1 (a. 1254) de pondere calamini . . . ⟨denarium⟩. 807 p. 278,15. **B** *latius:* **1** *spuma auri vel argenti, lithargyros – Gold-, Silber-, Bleiglätte:* Gloss. III 554,1 St.-S. cathmia (cathimia *b*) silberchum. Ioh. Platear. simpl. med. p. 2b^{r} in decoctione quod superfluum ab auro separatur, cathimia dicitur seu spuma auri (p. 23a^{v}. Matth. Platear. gloss. p. 380^{F}. Geber. clar. 2,70 [*v. notam ed.*]). Bernh. Prov. comm. 9,1 p. 311,6 cathmia argenti, id est litargirum. Wilh. Salic. chirurg. 5,7 p. 359^{A} cacumiae argenti tritae. 5,10 p. 360^{H} climia auri vel argenti vel plumbi . . . est . . . superfluitas, quę reperitur in loco, ubi coquitur aurum vel argentum. *al. adde:* Ps. Arist. lap. I p. 188,20 ex istis lapidibus nascitur quidam lapis, quem populus vocat cachiniam auri. **2** *?lapis orobus – ?Kupfergrün:* Compos. Luc. X 21 lapis erebus (orebus *cod.*), quem vocant Alexandrini cathmia *eqs. (cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 82sqq.).* **3** *lapis fissus – Spaltstein:* Compos. Luc. ε 32 lapis fissus nascitur in . . . Italia . . .; quem Alexandrini voca⟨n⟩t cathmia . . .; est enim . . . lapis crepidinosus. **4** *sucinum – Bernstein (cf. Ahd. Wb. I. p. 61):* Gloss. III 522,24 St.-S. calamin ouchstein. **5** *scoria, squama (ferri) – (Eisen-)Schlacke, Hammerschlag:* Gloss. III 554,3 St.-S. cathmia ferri synther.

II *meton. i. q. fodina (tutiae) – (Galmei-)Bergwerk, (Zink-)Erzvorkommen:* Chart. Austr. sup. II 101 p. 151,29 (a. 1117) in cadmiis, in locis salinariis. Acta imp. Stumpf 364 p. 520,6 quarum *(fodinarum)* in bonis ipsorum prima est cathmia Propath nuncupata (*sim.* Acta imp. Böhmer 144 p. 136,22 kathinia). Chart. Carinth. I 213 p. 169,45 si forte in feudo . . . catmia exurgeret. Chart. Stir. IV 144 p. 89,20 si qua chatmea in possessionibus . . . fuerit inventa. *ibid. al.*

***cadmiarius,** -a, -um. *script.:* cha-: *l. 38.* cat(h)m-: *l. 33.37sq.41.* catam-: *l. 38.* -mea-: *l. 33.41.*

1 *adi.:* *ad fodinam (tutiae) pertinens – das (Galmei-)Bergwerk betreffend:* Chart. Salisb. II 509 p. 688,5 (a. 1193) orta . . . lite pro habendo iure cathmearío (p. 688,24. Chart. Stir. II 26 p. 55,22. Chart. Salisb. III 596 p. 80,38). **2** *subst.:* **a** *masc.:* *metallicus (fodinae tutiae) – Bergmann (im Galmeibergwerk):* Chart. Stir. I 486 (c. 1165) testes facti sunt . . . Oudalricus monetarius, Reginbertus catmiarius (497. 500 cathmiarius. 528 catamiarius. 659 chathmiarius). **b** *neutr.:* *fodina (tutiae) – (Galmei-)Bergwerk:* Chart. Salisb. II 509 p. 688,16 (a. 1193) quod vulgo dicitur spitzrecht et garrenrecht et hutschiht, cum omnibus cathmeariorum pertinentiis . . . accipiat *ecclesia.*

cado, cecidi, casurum, -ere. *script.* ka-: *p. 17,49. form.:* *inf. praes.* cecidere: *p. 18,49.* *indic. praes.* -e(n)t: *p. 17,11.* *fut.* -ebis: Liber hist. Franc. 32 p. 296,3. *inf. perf.* cadisse: *p. 18,14.* *coni. plusq.* cadisset: *p. 18,13.* *adde* Form. Sal. Merk. 42. *metr. et rhythm.:* *inf. praes.* cadére: *p. 17,20.* *indic. perf.* cecīdit: *p. 17,49.18,3.* *partic. fut.* căsurus: Aldh. virg. II 1561.

I *proprie i. q. deorsum labi vel ruere – fallen:* **A** *strictius i. q. decidere, incidere – herab-, hineinfallen, stürzen:* **1** *de anim. et partibus corporis:* **a** *de actione fortuita:* α *gener.:* Pactus Alam. III 16 canes . . . pendatur et, dum . . . ibi putridus -et *eqs.* Wett. Gall. 35 p. 277,24 Erchanoldus . . . caput inlisit in superliminare, unde amens cecidit. Waltharius 748 quadrupes . . . effundens . . . equitem cecidit super illum. Froum. carm. 30,10 si -it in fontem *pecus.* Thietm. chron. 3,9 p. 108,2 Waldo . . . post tergum mortuus cecidit. 4,16 ab equo -ens. Heinr. Lett. chron. 15,3 p. 89,24 caro percussa -ens in partem sinistram . . . omen indicat sinistrum. Frid. II. Imp. art. ven. 5 p. 126,14 de facili -ens in terram *airo. saepe. remissius:* Widuk. gest. 3,72 Graeci . . . -erunt in manus eorum. *in imag.:* Aldh. virg. I 11 p. 239,15 prius . . . quam protoplaustus . . . in gastrimargiae voraginem crudeliter -isset. Hraban. carm. 13,35 ille tumens cecidit celsa de sede superbus. *al. proverb.:* Wipo prov. 21 qui per ardua vadit, saepissime -it. β *medic.:* Tract. de chirurg. 1209 cum caro putrida ac combusta a loco -et. *proferri – heraustreten:* Ps. Hippocr. progn. A 16 cui intestinum -ens doluerit, quem medici ramicem dicunt. **b** *de actione voluntaria:* α *humi se prosternere – sich zu Boden werfen, niederfallen:* Thegan. Ludow. 55 Hlutharius cecidit ad pedes

[Dauser]

patris (CONSUET. Marb. 191 [Spicil. Friburg. X. 1965] absolutus *frater excommunicatus* -at ad p. eius [*praelati*]. *al.*). WALTHARIUS 544 in terram . . . -ens. WALTH. SPIR. Christoph. I 14 puellę . . . in faciem -erunt. *al.* β *se praecipitare – sich hineinstürzen:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 26 p. 423b,50 mater cum . . . in amnem . . . -ere voluisset. γ *irruere – herfallen:* THIETM. chron. 8,34 milite in predam -ente. δ *admoveri – bewegt werden:* HIER. MOR. mus. 28 p. 289,14 sicut naturaliter -it super eandem chordam *digitus*. p. 289,22.24. **2** *de rebus:* **a** *de liquidis, humidis:* α *in univ.:* CHRON. Fred. 2,56 p. 77,4 pluviae de caelo mixtae -ent. WALAHFR. Mamm. 22,28 grando -it. HROTSV. Gong. 247 cecidit nubecula parva. VITA Heinr. IV. 1 p. 9,10 -unt lacrimae. *al.* β *de cursibus aquarum: influere – hineinfließen, münden:* TRAD. Frising. 333a (a. 815) ubi Nandoluespach -it in Phetarach. THIETM. chron. 6,49. *al. cf. l. 36sq. transfluere – hinüberfließen:* DIPL. Conr. II. 135 p. 182,14 ubi aqua Leipfliusa -it super viam. *occurrere – stoßen auf:* TRAD. Frising. 1007 (post 895) ubi Nuzpah in eam plateam -it. **b** *de solidis:* RHYTHM. 23,5,5 sidera tota -ere, finem seculi venire. ALDH. virg. I 9 p. 237,25 folia . . . adventante autumni fervore . . . -ere. LEX Saxon. 55 si arbor accensa -erit. HRABAN. carm. 4,3,18 flacida . . . gramina . . . -unt. BERTH. (?) annal. a. 1057 lapides . . . de coelo -erunt. *al. astron. i. q. occidere – untergehen:* HROTSV. Abr. 2,2 sidera numquam casura. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,209. **c** *de umbra, calore:* POETA Saxo 4,361 -it . . . longior umbra diei. ANON. geom. I 3,9 umbram exinde -entem. WIDUK. gest. 1,36 p. 53,7 sole -ente in humida vestimenta barbarorum fumum ascendere fecit. *al.* **d** *de rebus fabrefactis:* AGIUS vita Hath. 10 signum ecclesiae maximum -isse. HROTSV. Bas. 254 de summo cecidit scriptura dolosa ante pedes sancti. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,91 si . . . idola . . . -rent excisa columnis. THIETM. chron. 7,66 catena de pedibus . . . -ente. *al. in imag.:* WALTHARIUS 376 imperii vestri -isse columna (THIETM. chron. 6,65 c. ecclesiae). *techn.:* WILH. HIRS. const. 2,29 p. 1079b postquam horologium -erit (CAES. HEIST. mirac. I 11,3 p. 270,4). THEOPH. sched. 3,90med. ut . . . illud lignum semper -at ab uno gradu *rotae* in alterum. **e** *de linea:* ANON. geom. I 4,2 perpendicularis -it. 4,28 -et cathetus. *al. obvenire – auftreffen:* ANON. I mus. 2 Gerbert I p. 332a,34 ubi tertia -erit linea, G inscribitur. *ibid. al.* **f** *de voce:* α *deorsum sonare – von oben ertönen:* WALAHFR. Mamm. 3,4 vox . . . simul cecidit: *'eqs.'* β *descendere – absteigen, tiefer werden:* IOH. AFFLIG. mus. 19,10 quarti . . . cantus per diapente competentius quam per diatessaron -it et resurgit. **B** *latius:* **1** *de anim.:* **a** *mori, perire – sterben, zugrundegehen (plerumque de morte pugnantium; aliter: l. 49.55):* PAULIN. AQUIL. carm. 2,10,1 ubi cecidit vir fortis in proelio. RHYTHM. 38,10,1 kadebant passim vel certatim seniores populi. WALTHARIUS 685 equus et dominus hora cecidere sub una. HROTSV. Pel. 332 Christi pro lege -bat. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 402,12 cum mutua caede utrobique -issent. WIPO gest. 7 p. 30,18 si rex periit, regnum remansit, sicut navis remanet, cuius gubernator -it. *saepe.* **b** *corrumpi – zerfallen:* CARM. Salisb. 6,11 corpus inane -it, melior pars inde resurgit. **c** *torpescere – betäubt werden:* ALBERT. M. animal. 4,79 -unt . . . sicut patiantur scotomyam *delfini*. **2** *de rebus:* **a** *corruere – zusammenstürzen:* LEX Baiuv. 1,6 omne culmen, quod . . . cecidit. DIPL. Otton. I. 349 p. 477,10 ut . . . ecclesie tecta -rent. THIETM. chron. 2,35 aecclesia Halverstidensis cecidit. ANNAL. Mich. Bamb. a. 1117 (MGScript. V p. 10,6) urbes . . . terremotibus -erunt. CHART. ord. Teut. 49 vouta, cuius medietas cecidit. *al. in imag.:* ALDH. virg. II 1368 cassata potestas *divorum* ad fundum cecidit. **b** *capi – eingenommen werden:* GESTA Camer. cont. II F 281,2 priusquam castrum -at. **c** *mergi – sinken:* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,31 erexit te sponsus arthemonem, barcha cuius pene cecidit. **d** *minui – vermindert werden:* FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,17 p. 184,16 -ente . . . piramide -unt simul omnes numeri. THEOPH. sched. 3,18 sufflabis per omnia sic, ut temperamentum non -at.

II *translate:* **A** *delinquendo labi, peccare – zu Fall kommen, sündigen:* RHYTHM. 52,8,4 *chirographum peccati* infelix homo tulit a serpente, cum cecidit. ANNAL. Xant. a. 866 p. 23,16 duo archiepiscopi graviter -erunt. HROTSV. Abr. 6,3 vae mihi infelici! unde cecidi! THIETM. chron. 8,13 p. 508,23 turpi casu . . . -it infra se. *al.* **B** *destitui – verlustig gehen, verlieren:* **1** *gener.:* LEG. Wisig. 9,2,9 p. 375,26 quod si . . . rei dominus . . . a statu dignitatis pristine -at. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,2 a suis dignitatibus -ere. STATUT. ord. Teut. p. 48,25 significacio . . . -ens ab effectu. *memoria dilabi – entfallen:* WALAHFR. carm. 16,11 nec de mente -at, fueris quis. **2** *iur.:* FORM. Sal. Bign. 13 qui ad ipso iudicio vel ad ipsa cruce cadisset (*cf.* FORM. Sal. Merk. 42 ipse ille ad ipsum iudicium visus fuit cadisse). EPIST. Hann. 78a p. 127,28 sine controversia cecidit *Heylica*. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 286,21 ut et causa in perpetuum -isset *Heinricus* (CHART. Port. 65 p. 89,27 sine recuperatione -at a c. CHART. Mar. Magd. 125 p. 115,45. CHART. Salem. 418 p. 468,15 ut pars, quae non staret arbitrio, -ret a c. *al.*). CHART. Sangall. B 244II p. 203,1 heres cecidit a suo iure (TRAD. Patav. 1007 p. 340,13 a i. concesso non -ant. CHART. Brixin. 77 p. 85,30. CHART. scrin. Col. B 254. *saepe*). CHART. Brixin. 65 p. 70,31 frater . . . a suo -at stipendio et canonica. CHART. episc. Halb. 753 p. 66,20 in causa principali penitus -isse. CHART. episc. Misn. 247 p. 190,38 nulla admonitione praemissa -at a celleraria ipso facto *cellerarius. al. adde:* URBAN. IV. registr. 550 p. 532,3 quod . . . partes super hoc nostro iudicio stent et -ant. **C** *finiri, deficere – aufhören, wegfallen:* **1** *gener.:* ERMOLD. Ludow. 1,410 haut unquam proelia coepta -ent. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,58 nondum cecidit cultura deorum. ALBERT. M. metaph. 5,6,15 p. 298,52 (ed. B. Geyer. 1960) quod . . . secundum accidens inest, dicit esse -ens a necessitate. *affligi – entmutigt werden:* POETA Saxo 3,236 hoc animi cecidere metu. **2** *medic.:* TRACT. de chirurg. 539 quamdiu ignis a loco -at. IORDAN. RUFF. equ. 6,47 p. 89,16 donec -at cancer vel mortificetur in vulnere. **3** *iur.:* **a** *irritum fieri – hinfällig werden:* LEX Sal. Pipp. 99 (rec. E) cecidit multarum potestas. LEX Raet. Cur. 22,10 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) pro ipsas filias testamentus -ere non potest. *al.* HEINR. WIRZ. cur. 562 confusus . . . abiit lite -ente comes. CHART. Lux. IV 80,2 p. 123,11 dicimus, quod homagium . . . omnino -at. **b** *de monetis:* α *deesse – fehlen:* FUND. Mur. 20 p. 62,18 si . . . a pretio porcorum unus nummus -it. β *demi – abgezogen werden:* CHART. Port. 84 p. 110,39 (a. 1219) de censu . . . -ent due marce. CHART. Rhen. med. III 174 a puritate marce non nisi XI -ent denarii. **D** *illabi – hineingeraten:* BEDA hist. eccl. 2,15 p. 116,30 nec vota . . . in cassum cecidere. FORM. Sal. Merk. 61 nos . . . non dimittere in lapsum cecidere. LEX Franc. Cham. 10 in servitium -at. FROUM. carm. 20,55 cur -it in facinus grex simul innumerus? CHART. ord. Teut. (Hass.) 182 p. 139,18 -ent in perperam *transgressores. al. de intelligentia i. q. apparere – einleuchten:* HERIG. reg. 2,7 nihil facilius -it in scientiam decuplari divisione. **E** *contingere, attribui – (zu)fallen, zuteil werden:* **1** *gener.:* ANNAL. Xant. a. 845 p. 15,1 sortes salubriter non -erunt (VITA Willeh. 3. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 29. *al.*). CARM. de Cunone 76 hec cui forma *(sc. constellationis)* -it. **2** *iur. et publ.:* LEG. Lang. p. 396,10 si mundium . . . ad curtem regis -erit. TRAD. Frising. 42 p. 70,12 quae *(vineae)* mihi in partem contra fratrem meum -erunt. DIPL. Karoli M. 81 p. 117,1 sicut . . . intro fisco nostro -erit *insula*. DIPL. Otton. I. 334 p. 449,4 si *vassi* . . . ad rei publicae vel nostrae imperialis partem -erint. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 296,13 in se vindictam -isse confessus. ACTA imp. Winkelm. I 486 marchia Ystrie cecidit imperio. CHART. scrin. Col. B 1280 p. 327,12 Elyzabeth . . . proposuit partem . . . hereditatis . . . super se -isse et -ere debere. *saepe. de censibus i. q. redire – anfallen:* REGISTR. Mog. p. 9,3 (a. 1233/42) Nycholaus recipit . . . de censibus, qui deberent -ere de bonis suis, libras II. **F** *pertinere, convenire – (unter etwas) fallen, zutreffen:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 82,24 compositio nonnisi in dactilicum metrum -it. HROTSV. Sap. 3,10 sub

[Dauser]

huius diffinitionis specie non unus -it numerus, sed plures. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,84 si nostrum -it in contraria velle. EPIST. Meginh. 10 p. 204,7 illud comicum in me verissime -it. FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,15 p. 181,19 LVI per octonarium -unt in septimo campo. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 296,27 in reges . . . nec ipsius papae nec alicuius magistratuum iudicium et sententiam -ere non debere. ALBERT. M. metaph. 4,2,4 p. 179,71 (ed. B. Geyer. 1960) quod in ratione accidentis -it. veget. 1,151 fere . . . omnis planta sub his -it nominibus. *al.* **G** *afficere – befallen:* REGINO chron. a. 894 p. 142,6 tantus timor super reliquas civitates cecidit, ut *eqs.* CHART. Osn. III 382 p. 264,35 propter . . . metum, qui potest -ere in constantem. *al.*

adi. **1. cadens,** -entis. stella -s *i. q. sidus deciduum – Sternschnuppe:* ALBERT. M. summ. theol. II 1,4,2,5,1 p. 94[a], 37 asup . . . ignis ascendens est, qui a vulgo vocatur stella -s.

2. casurus, -a, -um. *periturus – vergehend:* WALAHFR. carm. 5,46 ut . . . -is haerere bonis non deinde velitis.

subst. **cadens,** -entis *m.* **1** *qui mortuus profligatus est – ein Hingemordeter:* WALAHFR. Mamm. 22,17 -tum milia. **2** *qui delinquendo labitur – ein Strauchelnder:* CAND. FULD. Eigil. I 11 p. 229,17 cedentium sustentator, -ium restaurator *(sc. abbas).*

caduceator, -oris *m. mediator, arbiter – Vermittler, Schiedsrichter (cf.* GLOSS. II 339,8 St.-S. -es dicuntur legati pacis, quod sunt grizuuarton [*spectat ad Isid. orig. 8,11,48*]. III 143,8 -r sûnari. 685,3 -r erendebodo. *al.):* COD. Lauresh. 155[c] p. 438,26 (a. 1170/75) ita se -em et sequestrum interposuit *Heinricus abbas,* ut *eqs.*

***caduceuma** *subst. (cf.* caduceum, κηρύκευμα *sim.) virga divina – Wünschelrute (cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. IX. 1938/41. p. 823 sqq.):* GLOSS. II 339,7 St.-S. -a dicitur uunschiligarta.

caducifer, -eri *m. de cognomine Mercurii i. qui caduceum fert – (Herolds-)Stabträger:* GESTA Trev. 3 p. 132,13 (vs.) ferreus in vacuis pendet -r auris.

caducus, -a, -um. *form. gen. sg.* -is: *l. 59.*

I *adi.:* **A** *proprie (cf.* GLOSS. IV 41,49 St.-S. -us risiger. 133,54). **1** *qui corruit – umgefallen:* VITAE patr. Iur. 1,1[ex.] arborum -arum. **2** *casum efficiens – Fall bewirkend:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 396[c] scotomiam vel -as vertigines. **3** *medic.:* **a** *de hominibus i. q. epilepticus – fallsüchtig:* ODO MAGD. herb. 1617 radix pueris suspensa -is . . . prodest (1619. 2095). *ibid. al.* **b** morbus -us *sim. i. q. epilepsia – Fallsucht (cf.* GLOSS. III 498,1 St.-S. -us morbus uallende suht): VITA Greg. Porc. I 8 -ae passionis. ODO MAGD. herb. 1418 morbum curare solet . . . -um *aristolochia* (TRANSL. Godeh. 1 p. 641,5 epileptico morbo, quem vulgari nomine -um appellant. HILDEG. phys. 1,127 homo -o morbo cadit, id est wallendsucht. *al.*). VITA Karoli M. 2,22 p. 63,27 -a gutta. **B** *translate:* **1** *fragilis, transitorius, inanis, terrenus – hinfällig, vergänglich, nichtig, irdisch (cf.* GLOSS. II 2,63 St.-S. -a zurganliero): DIPL. Merov. I 81 p. 72,15 quatenus de -es rebus . . . aeterna conquiretur (TRAD. Lunaelac. 71 cum -is et transitoriis r. OTTO FRISING. chron. 1 prol. p. 7,12 terrenis -isque r. *al.*). TRAD. Frising. 511 de parvo et -o alode. HRABAN. carm. 18,39 opibus gazisque -is. TRAD. Ratisb. 32 -a et fragilis hominum generatio. VITA Chlodov. 1 (MGMer. II p. 350,41) propter incertos casus -is vitae. DIPL. Otton. III. 56 p. 461,35 -i honoris cupiens. CHART. Heinr. Leon. 105 p. 160,1 -ę sunt temporum actiones. *saepe. cum sensu peccati:* EKKEH. IV. bened. I 17,15 mundi medicina -i. **2** *(e memoria) elapsus – (dem Gedächtnis) entfallen:* CHART. Basil. A I 32 p. 61,10 (c. 708) cum ea, que liquido sepius aguntur, aput homines a memoria tamen . . . sint -a, nisi *eqs.*

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *homo epilepticus – ein Fallsüchtiger:* ANTIDOT. Glasg. p. 100,38 dabis *antidotum* . . . cum ydromelli -is. ODO MAGD. herb. 2093 prodest sumptum cum melle -is. *ibid. al.* **2** *homo labens peccato – ein Strauchelnder:* EKKEH. IV. bened. I 17,7 erit ara crucis . . . parma -is (gloss.: lapsis). **3** *homo mortalis – ein Sterblicher:* METELL. Quir. 4[a],18 fugit -is et petit perennes *virtus.* **B** *neutr. (? fem.: l. 5):* **1** *flos delapsus – abgefallene Blüte:* ANTIDOT. Lond. p. 19,26 -o mali granati, quod est flore. TRACT. de caus. mul. 19 p. 22,13 -i granate (p. 22,19). **2** *quod fragile, terrenum est – Hinfälliges, Irdisches:* FORM. Marculfi add. 1[d] ut homo de -am quispiam seculi peccata sua redemendum valeat auferre *(cf. A. Uddholm, Formulae Marculfi. 1953. p. 65sq.).* LIUTG. Greg. 12[in.] o virum . . . de -is ac terrenis minus curantem! TRAD. Frising. 321 qui sibi de -a ista conparat praemia sempiterna. CHART. Babenb. 174 p. 232,34 cogitans . . . pro -is eterna. *al.* **3** *iur.:* **a** *bona hereditate accepta – ererbtes Gut:* CHART. select. Keutgen 139,27 (s. XII.[1]) potest clericus aut mulier quelibet mobilia vel bona vel donationes vel -a, que ratha dicuntur, in iudicio petere sine procuratore. **b** *tributum post mortem debitum, mortuarium – Abgabe bei Todesfall (cf. Dt. Rechtswb. III. p. 397):* DIPL. Frid. I. 13 (ed. A. Castan, Origines de la commune de Besançon. 1858. p. 162) discordiam super quorumdam proventuum genere, quos leges appellant -um, eo quod casu morientium provenire solent, quos . . . archiepiscopus a civibus suis morientibus exigere consueverat. ibid. p. 163 casibus seu -is. CHART. Turic. 1101 p. 199,21 mortuarium vel -um, quod vulgo dicitur val. p. 199,24 de hiis servis ecclesie . . . nichil etiam nomine -i vel successionis debet habere.

cadus, -i *m. (n.* -um: *l. 30sq.)* (κάδος) *script.* cathus: *l. 29. form. nom. sg.* -os: *l. 37.*

vas, amphora, situla – Gefäß, Krug, Eimer: **1** *gener. (cf.* GLOSS. I 83,16 St.-S. -us peorfaz. 94,32 -us . . . kalihida. III 689,57 cathus einbar. 718,16 situla -us urna ember. IV 41,50 -um . . . enea orca erinchruch. 41,54 -us grece mutti. *al.):* VITA Elig. 2,18 p. 709,15 -um, quod . . . paene fuerat exhaustum, . . . vino . . . est repletum. WALAHFR. hort. 58 flumina pura -is inferre capacibus. NIVARD. Ysengr. 7,348 excutiat plenum dum pede vacca -um. TRACT. de aegr. cur. p. 308,38 faciant . . . vasa vinaria ut ciphum vel -um de tamarisco. **2** *spec. de mensura (cf.* CATAL. mensur. [cod. Monac. 14747 f. 88[r]] -os modii III. GLOSS. p. 209,10 Th. amphora -us . . . habet urnas III, lagella [*cf. Isid. orig. 16,26,14*]. *al.):* CHART. episc. Hild. I 185 (a. 1126) cum . . . -o sagiminis et IV -is mellis. CHART. Rhen. med. II 40 p. 26,7 si . . . negligenter parata fuerint *dolia* et vinum ad -um vel duos stillaverit, medietatem domino de suo restituent. ALBERT. M. metaph. 10,1,3 p. 435,64 (ed. B. Geyer. 1964) in umidis minimum ponunt -um. eth. 5,2,10 p. 358[b],6 -us *ponitur esse mensura* olei. MENKO chron. p. 554,21 ut singuli peregrini . . . haberent . . . sex -os butiri.

***caduta,** -ae *f.* (*ital.* caduta) *casus – Fall:* MOSES PANORM. infirm. 19 p. 118,25 si aliqua inflatio apparuerit in corpore equi occaxione ferute vel -e vel mali vermis vel alie magagne, scinde locum inflatum.

***caecatio** (ce-), -onis *f. caecitas – Blindheit:* GISLEB. ELN. inc. 3,33 perstat ce-o prolis.

caecator (ce-), -oris *m. qui caecat – einer der blendet:* EKKEH. IV. cas. 86[in.] estne mortuus, ait, monachorum suorum ille ce-r ?

caecias (calc-, kieck-), *acc.* -an *(m).* (καικίας) *ventus inter septentrionem et orientem exsistens – Nordostwind (cf.* GLOSS. III 608,28 St.-S. vulturnus calcias ostannord): HONOR. AUGUST. imag. 1,55 secundus cardinalis *ventus* subsolanus . . .; cuius dexter vulturnus, qui et calcias, cuncta desiccans *(cf. Isid. nat. 37,2).* ALBERT. M. meteor. 3,1,22 p. 608[b],1 quod Graeci . . . kieckian vocant *(cf. Sen. nat. 5, 16, 4).*

***caecicula** (ce-), -ae *f. caecilia – Blindschleiche: v. p. 22,15.*

***caecifico** (ce-), -are. **1** *caecare – blenden:* ARNULF. delic. 409 corvus ce-et, que patrem pupila ridet. **2** *obscurare – verdunkeln:* CARM. cod. Vat. (5330) 3,3 *sol* decutiens tenebras lucem tenebrescere fecit, lucida -ans reserans et lumina cęcis.

caecigenus, -a, -um. *qui caecus fit – erblindend:* WOLFHARD. Waldb. 1,21 -a foeditate urgente.

[Dauser]

caecitas (ce-), -atis *f.*

1 *orbitas (oculorum) – Blindheit:* **a** *proprie:* WILLIB. Bonif. 8 p. 55,1 luminibus -e pressis. MIRAC. Genes. Hier. 13 caligo ce-is illius abstersa est. TRAD. Frising. 632 qui . . . pro ce-e seu pro senectute . . . servire non possunt. HELM. chron. 79 p. 148,24 ce-s inveterata perdurat. *al.* *meton. de hominibus caecis:* PASS. Quir. Teg. 4 recipit ce-s visum. VITA Hildulfi 13 omnis ce-s clarificata . . . obstupuit. *excaecatio – Blendung:* ANNAL. Fuld. II a. 786 auctores conspirationis . . . partim morte, partim -e et exilio damnantur. **b** *in imag.:* GODESC. SAXO theol. 8 p. 186,20 nostrae naturae . . . corruptae foeditatem . . ., egestatem, -em . . . inflare. ADALB. SAMAR. praec. dict. 1 p. 28,8 (ed. F.-J. Schmale. 1961) si . . . ex inscitie ce-e depulsa eo claritatis provenirent *eqs.* CHART. Rhen. med. III 198 p. 168,14 ne quid ignorantie ce-e contingat in iuris preiudicium attemptari. *al.* *eccl. de infidelitate sim.:* BONIF. (?) serm. 10,1 (PL 89,862^{B}) primus humani generis parens . . . in huius exilii atque -is, quam patimur, aerumnam venit. WILLIB. Bonif. 6 p. 32,6 eos . . . relicta ignorantiae -e ad . . . christianitatis religionem . . . provocavit. WALTH. SPIR. Christoph. I 6 illuminatur ecclesia gentili -e confusa. HERM. IUD. conv. 16 p. 113,13 (ed. G. Niemeyer. 1963) *os* in celum ponere ceca superbia et superba ce-e. CHART. Carniol. II 59 populum . . . errore ce-is involutum. *al.* **c** *translate:* **α** *occaecatio (mentis) – Verblendung:* ALBERT. M. summ. theol. II 18,122,2 p. 401^{a},26 quaeritur de filiabus luxuriae, quae . . . octo sunt, hae scilicet, -s mentis *eqs.* (p. 401^{a},40 si ergo impedimentum est rationis *luxuria*, tunc est -s m.). **β** *inscientia – Unkenntnis:* EKKEH. IV. (?) prol. Gall. p. 1096,17 quod . . . imperitorum minus patet -i.

2 **a** *tenebrae, caligo – Finsternis, Dunkelheit:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 73,13 furva nocturnae -is latibula. BEDA hist. eccl. 5,12 p. 306,29 -e tenebrarum conclusus. OTTO FRISING. chron. 2,47 p. 124,12 silentium ac ce-s noctis. *in imag.:* CHART. Sigeburg. 104 (ed. E. Wisplinghoff. 1964; a. 1227/37) quoniam ea, que geruntur in tempore, oblivionis incidunt ce-m (CHART. Port. 113 o. ce-e . . . obfuscari). *per compar.:* WILLIB. Bonif. 2 p. 8,15 ceu nebulosae quadam -is caligine obtegere. **b** *ambiguitas – Ungewißheit, Unbeständigkeit:* CHART. Heinr. Leon. 133 (spur.) hoc fortune non varietur ce-e. CARM. Bur. B 122,3^{a},1 o mors ceca, ce-is nos premens articulo.

caeco (ce-), -avi, -atum, -are. *script.* coe-: *l.* 46.

1 *caecum reddere – blenden:* **a** *proprie:* **α** *de hominibus:* CAPIT. reg. Franc. 28,18 nequaquam permittimus *abbates* coecare. NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 35,7 eum *(Leonem papam)* -are. WALTH. SPIR. Christoph. I 26 una sagittarum . . . alterum ipsius oculum . . . -vit. VITA Meinw. 7 p. 12,32 imperator . . . Iohannem invasorem cecatum et nasu truncatum deposuit. CHRON. reg. a. 1153 p. 90,26 (rec. II) episcopus, dum propter clericum quendam, qui . . . cecatus fuerat, expurgare se non posset. *al.* **β** *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 2,101 serpentum oculis accidit . . ., quod videlicet -ti (*p.* 508^{b},6 ἐκκεντήσῃ) per perforationem parvam revertatur visus in eis. *pass. i. q. caecum fieri – erblinden:* ALBERT. M. animal. 23,26 p. 1443,31 *alauda* in nono anno altero oculo -atur. 23,143 in senectute -atur *upupa.* **b** *translate i. q. occaecare (mente) – verblenden:* ALDH. virg. II 2236 -atur corde malignus. HERM. IUD. conv. 17 p. 115,9 (ed. G. Niemeyer. 1963) cassata, que me cecaverat, diabolica illusione.

2 *obscurare – verdunkeln:* CARM. Aldh. 1,69 Lucifer . . . -tus caligine. EKKEH. IV. bened. I 7,39 pallent sol, luna, facula -antur ab una.

adi. **caecatus,** -a, -um. **1** *(caecitate) privatus – (durch Blindheit) beraubt:* ARBEO Emm. 16 *(in imag.)* veri luminis -us mente. **2** *occaecatus (mente) – verblendet:* ALDH. virg. II 1198 -a mente. 2594 argenti -us munere. NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 35,5 invidia -i. HROTSV. Theoph. 82 -o corde. CARM. de Frid. I. imp. 1059 turba . . . cecata cupidine prede. *al.* **3** *obscurus – finster:* FORM. Andec. 32 p. 14,30 per cecata nocte. **4** *ambiguus – ungewiß:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,162 alea . . . arbitrio -a suo.

subst. **caecatus,** -i *m.* *qui lumine oculorum privatus est – ein Geblendeter:* TRAD. Ratisb. 581 (c. 1060/68) quidam nobilis et cecatus nomine Suitkerus.

Caecubum (Ce-), -i *n.* *vinum (in Caecubo agro cultum) – (Cäcuber-) Wein:* ARNULF. delic. 625 quomodo quis lenissimum . . . petissans Cecubum epotare non desinat. THIOFR. Willibr. I A 17 p. 470^{D} infusum est pavimentum inundante -o.

caeculus (ce-), -a, -um. **1** *adi.:* *caecutiens – (ziemlich) blind:* NOTKER. BALB. Gall. 1^{f} p. 1101,4 partim morbo, partim senio iam edentulus, -us et tremulus. **2** *subst.:* **a** *masc.:* *qui caecutit – ein (ziemlich) Blinder:* EKKEH. IV. cas. 31$^{ex.}$ cum pauperculum quendam ceculum mendicare audisset. **b** *masc. et fem.:* *caecilia – Blindschleiche (Anguis fragilis; cf.* GLOSS. III 82,35 St.-S. cecula blintsliche. 313,7 ceculus cecus anguis blindeslicho. 453,45 cecicula ceculus plintslicho. *saepe):* AMARC. serm. 4,429 cecus es, ut non plus videas quam cecula lucem. ALBERT. M. animal. 25,22 -a, ut dicit Plinius *(cf. Isid. orig. 12,4,33)*, est serpens . . . parvus et dicitur esse caecus. **c** *fem.:* *sorex – Spitzmaus:* GLOSS. III 81,50 St.-S. cecula spizmus (366,8).

caecuma *v.* cicuma.

***caecumen,** -inis *n.* *in imag. i. q. caligo – Dunkelheit:* RATHER. prael. 6,25 p. 340^{C} hoc diuturno . . . fatigatus -e. Metr. 13 p. 469^{A} -e . . . criminum . . . obtenebratus.

caecus (ce-), -a, -um. *script.* coe-: *p. 23,55sq.*

I *adi.:* **A** *usu act. i. q. lumine oculorum orbus – blind:* **1** *proprie:* **a** *strictius de anim.:* **α** *de hominibus:* LEX Baiuv. 2,9 dum *dux* . . . non est surdus nec cecus. CAPIT. reg. Franc. 252,2 presbyter . . . criminis, propter quod -us fuerat effectus, liberrimus. IOH. CANAP. Adalb. 9 cecum natum. RANGER. Anselm. 7045 Brixanus lumine ceco ob morbum . . . venit. ALBERT. M. animal. 18,98 quae *(mulieres)* . . . corruptas in se habent superfluitates, pariunt eos, qui fiunt claudi, -i *eqs. al.* *in cognomine:* NECROL. Fuld. (MGScript. XIII p. 206,24; cod. 1) obiit Ruommunt cecus. TRAD. Frising. 1558^{c} filius ceci Wolfoldi. 1686 Macili -us de Diengen. *al. cf. p. 23,41.* *in imag.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 66,4 -is pupillarum orbibus . . . contemplabitur arcana legum. WALAHFR. Karol. prol. med. regni . . . paene -am latitudinem totius scientiae nova irradiatione . . . reddidit . . . videntem. EPIST. Wibald. 404 p. 539,27 a cecis, id est a Iulianistis, hereticis. *al.* **β** *de bestiis:* LEX Baiuv. 16,9 nisi forte vitium invenerit . . . in qualicumque peculio, id est aut -um aut herniosum *eqs.* HILDEG. epist. I 117 p. 341^{B} in desertis habitaculis magni et parvi et -i mures sunt. ALBERT. M. animal. 4,65 apis citrina magna, quae a quibusdam vocatur -a, eo quod oculi eius non apparent in capite suo (8,142 a. -a . . . faciens tria genera *eqs.* spirit. 2,1,3 p. 245^{a},2). 6,111 p. 488,32 filii eius *(feminae canis)* non aperiunt oculos, sed quasi -i (*p.* 574^{a},23 τυφλά) stant XII diebus. **b** *latius de rebus i. q. clausus – geschlossen:* **α** *anat.:* PS. GALEN. anat. 14 p. 191^{A} quorum *(intestinorum)* . . . est . . . quartum -um sive orbum aut monoculum. GLOSS. Roger. I A 3,20 p. 693,11 item quedam *haemorrhoides* sunt fluentes, quedam non, que dicuntur cece, surde, a quibus nihil effluit. ALBERT. M. summ. creat. II 23,1 p. 229^{b},14 foramen -um. animal. 4,78 in quibusdam *modis piscium* sunt *viae odoratus* -ae, extra tantum apparentes. *fort. add.:* ALBERT. M. animal. 1,364 nervus . . ., qui vocatur monoculus et -us, eo quod multum torquetur. **β** *alch.:* ANON. secret. p. 83 (cod. R) vasa distillationis: . . . -um alembic. PS. ARIST. magist. p. 643^{a},12 claude *aquam* in cucurbita magna -a, id est clausa. *al.* **2** *translate:* **a** *occaecatus (mente) – verblendet:* **α** *de hominibus eorumque mente, affectu:* ALDH. virg. II 2226 -o . . . correptus amore. WALAHFR. Blaithm. 48 o talis, quam -a voluntas! POETA Saxo 3,434 horrificos nimium -i labuntur in actus. HROTSV. Pafn. 1,25 -o corde. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 17 temerantia. THIETM. chron. 6,99 ambicio. *al.* *de furore bellico:* WIDUK. gest. 1,6 p. 7,9 ira . . . accensi -o marte sine ordine et sine consilio irruunt. ALBERT. AQUENS. hist. 8,16 p. 569^{E} multitudine ibidem -is Turcorum armis exstincta. **β** *de bestiis:* WANDALB. mens. 321 -i nec lato metuunt *apri* venabula ferro. HILDEG. phys. 7,9 p. 1320^{B}

[Dauser]

asinus . . . est . . . stultus et fere -us. **b** *incultus – ungebildet:* NADDA Cyriac. I 22,3 studio. HERM. AUGIENS. mus. p. 15,5 modulandi, immo ululandi studio -um cantorum vulgus occupatur. **c** *stultus – unverständig:* FROUM. carm. 35,4 pectore tu -o stultior es cuculo. RAHEW. apol. 7 curia ceca, probis preponens posteriores. **B** *usu pass.:* **1 a** *proprie i. q. tenebrosus – finster:* WALAHFR. Mamm. 14,17 tenebris -a et caligine pressus. Wett. 829 -a (gloss. R: tenebrosa) silentia noctis. carm. 18,29 sol radios nec luna suos -o invidet orbi. CAND. FULD. Eigil. II 2,26 tiliam . . . mellifluam satagit *apis* -o sub condere tecto. ALBERT. AQUENS. hist. 11,14 p. 669[D] ad os -i et subterranei habitaculi. *al.* **b** *translate i. q. obscurus – unverständlich:* NOTA cod. Luc. (ed. B. Bischoff, Mittelalterl. Stud. I. 1966. p. 75[13]) ⟨h⟩ic liber -us est et nullus potest in eo leg⟨ere⟩ bene, nisi sit sapiens litteris. **2** *absconditus – verborgen:* WALAHFR. hort. 28 radicis acumina, -o (gloss. L: in occulto) tecta diu gremio. REGINO chron. a. 887 p. 126,12 in -is foveis equus . . . inpegit. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 36 -o de tramite. TRANSL. Dion. Ratisb. 25 p. 365[b],33 -is foraminibus crypta adiri poterit. *al.* **3** *incertus, dubius – unsicher, zweifelhaft:* HRABAN. carm. 15,24 luminis experti devia ceca petunt. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 227,1 accusationes -ae. ECBASIS capt. 1058 cur cecos queris honores? **4** *privatus (caecitate) – (durch Blindheit) beraubt:* ALCUIN. carm. 62,45 nil oculi prosunt, quibus est mens -a videndi. ERMENR. Sval. praef. p. 156,40 ut stolida mente et penitus a lumine fidei -a eos in deos transtulissent. NADDA Cyriac. I prol. 9,45 ab omni luce veritatis tam cecus.

II *subst.:* **A** *masc.:* *qui orbus lumine oculorum est – ein Blinder:* **1** *proprie:* ARBEO Emm. 30 ecclesia, ubi innumeri -i recipiunt visum. CAPIT. reg. Franc. 112,14 ut . . . orfanis, -is et claudis tuitionem . . . inpertiamus. ALTFR. Liutg. 1,25 p. 30,9 oblatus est ei -us vocabulo Bernlef, qui . . . valde diligebatur, eo quod . . . antiquorum actus regumque certamina bene noverat psallendo promere. VITA Heinr. IV. 1 p. 10,22 in cubiculo eius -i, claudi et diversis morbis confecti iacebant. GLOSS. Roger. II 632 de ceco . . ., qui pro anguilla . . . visum recuperavit. *saepe.* *de diabolo:* WALAHFR. Wett. 214 o mens orba hominum, quo te deducere -um (gloss. R: diabolum, qui est tenebrosus et cecus) expetis. *in cognomine:* TRAD. Teg. 344[c] (c. 1189/1206) Gottfridus Cecus. *al. cf. p. 22, 35.* **2 a** *in imag.:* WANDALB. martyr. invoc. 20 -um de tenebris iam revocet manus. WALTH. SPIR. Christoph. I 9 qui lucem, quam ipse iam remota cęcitate videbat, -orum mentibus mutuo inspirare fervebat. *al.* **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 4,1 p. 75[B] -i significant eos, qui non intellexerunt fidem, quam crediderunt. p. 82[A] -us sedens secus viam populum demonstrat gentilem. p. 83[A] -us a nativitate . . . significat genus humanum . . . tenebris vitiatum. *ibid. al.* **c** *per compar.:* FORM. Senon. II add. 4 p. 224,34 errando vadit quasi -us. **d** *proverb. (cf. H. Walther, Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters. I. 1963. p. 253sq.):* OTLOH. prov. I 59 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) in vanum laborat, qui -um honorat. *al.* SALUTARIS POETA 91sq. (ed. P. Leyser, Hist. poet. et poem. 1721. p. 2061) coeco ductore coecus seducitur: ergo coecos et claudos non imitare duces. **3** *translate:* *qui (mente) occaecatus est – ein Verblendeter:* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. p. 5,13) cece, non potest pater filium . . . liberare? **B** *fem.:* *quae orba lumine oculorum est – eine Blinde:* BEDA hist. eccl. 4,10[capit.] ut . . . -a lucem receperit. RANGER. Anselm. 7022 quaedam ceca . . . devota tapeto sarcophagi faciem tersit. **C** *neutr.:* de -o *i. q. secreto – heimlich:* GESTA Frid. imp. A p. 53,11 Obertus . . . de ceco . . . cum . . . quibusdam recesserant.

adv. **caece.** *occaecata mente – verblendet:* COD. Udalr. 56 p. 122,2 qui hanc in ecclesia Dei heresim sicut ceci duces cece machinantur.

caecutio (ce-, -cio), -ire. *male videre, quasi caecum esse – schlecht sehen, wie blind sein:* **1** *proprie:* GODESC. SAXO theol. 21 p. 285,2 quasi . . ., ubi -ciunt aquilae, ibi absque caligine cavanni cernant. **2** *in imag.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 494,4 acies oculorum . . . ut, nedum -at, nihil omnino cunctetur. HIST. Hirs. 13 p. 261,21 maculis quibusdam tepitudinis . . . cecutire videbatur *abbas.*

adi. **caecutiens,** -entis. *male videns, quasi caecus – schlecht sehend, wie blind:* **1** *proprie:* GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 594,27 primo lippientibus, dehinc -bus oculis iam sibi penitus disparuit visus. VISIO Godesc. 63 (Quellens-SchleswHolstGesch. IV. 1875. p. 124) anus cecuciens. **2** *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II epist. p. 10,18 non -ium oculorum silicernio . . . opus esse videtur. EKKEH. IV. bened. I 30,33 palpebrę menti reserantur -i. 57,32 -s titubasti. WOLFHER. Godeh. I praef. p. 168,16 haec . . . interius quamvis ce-s perscrutando. *al.*

caedes (ce-), -is *f.* *form. abl. sg.* -a: *l.35.* *metr.* -dĕs: *l.38.*

I *de actione secandi i. q. amputatio – das Abschneiden:* HROTSV. Pel. 343 quos *(viros)* capitis -es monstraverat esse fideles.

II *de actione feriendi:* **A** *de actione verberandi:* **1** *flagellatio – Züchtigung (durch Schläge):* LEG. Wisig. 6,4,9 ut cedem evadat *eqs.* ALDH. virg. II 1312 flagraque cum crepitu persultant -e cruenta. *al.* **2** *ictus, vulnus – Schlag, Verletzung:* LEG. Burgund. const. I 50,5 si quisquam . . . actorem cede aut vulneribus vexatus occiderit *eqs.* LEG. Wisig. 6,4,1[capit.] de cedibus ingenui adque servi. 8,1,12 si aliut aliquid cedis vel damni fecerit, legaliter satisfaciat. *al.* **3** *rixa – Schlägerei:* LEG. Wisig. 2,4,10 multotiens inter ingenuos repperitur exorta cedes. *ibid.:* nisi . . . cedem exoriri contigerit. 6,5,4 querendum est, a quo cedes exordium habuerit *eqs.* 6,5,5[capit.] si homo exorta cede moriatur. *ibid. al.* **B** *de actione necandi:* **1** *proprie:* **a** *strages, pugna cruenta – Blutbad, (blutiger) Kampf, Gemetzel (cf.* GLOSS. IV 135,18 St.-S. cedes slachta. *al.):* **α** *de re bellica:* ALDH. virg. II 2629 ex hac *(ira)* nascuntur -es cum strage nefanda. WALAHFR. carm. 21,6,1 nullas sontibus intulere -es. EINH. Karol. 7 p. 9, 24 in quibus *(locis)* -es et rapinae et incendia vicissim fieri non cessabant. CHRON. Cas. 14 p. 475,33 tanta in illis -a bachati sunt, ut *eqs.* THIETM. chron. 6,83 in inmensa cede Bawariorum. VITA Heinr. IV. 4 p. 19,1 indiscreta cedes fugientis vulgi. METELL. Quir. 51,8 mutua -es. CHART. Carniol. II 205 p. 164,7 dampnorum, que per cedem . . . episcopum . . . recognoscimus recepisse. *saepe.* **β** *de martyrio:* WILLIB. Bonif. 8 p. 50,19 felici sanctorum cede corpora cruentavit. WALAHFR. Mamm. 22,26 ab oris -is . . . plenis. *al.* **b** *supplicium – blutiges Strafgericht:* NOTKER. BALB. gest. 2,11 p. 68, 12 post quam . . . cedem nullo unquam modo compelli potuit, ut quempiam condempnaret ad mortem. **c** *homicidium – Mord:* LEG. Wisig. 8,1,3[capit.] si ad faciendam cedem turba coadunetur. ALDH. virg. II 1046 maculatum -e cruenta. CONC. Karol. app. 2 p. 818,32 quod hominis -e pollutus sit, sacerdotio fungi non potest. HRABAN. carm. 37,48 victima quod prima fuerat iustissimus Abel fraterna -e. WIDUK. gest. 1,13 p. 22,12 -is illius quasi alienus. *al.* **2** *meton.:* **a** *corpus caesi – Leiche:* BEDA hist. eccl. 1,7 p. 21,22 honorem referre . . . -i sanctorum. **b** *cruor – Blut:* WALTHARIUS 1278 deque tuis manibus -em perquiro nepotis. SALOM. III. carm. 1,84 alter in alterius moribundi -e volutant. HROTSV. Sap. 1,4 orbis Romanus, qui undiquesecus christianae -is sorde est infectus.

1. caedo (ce-), cecidi, caesum, -ere. *script.* ze-: *p. 26,28.* *form.:* *perf. act.:* c(a)ed(i): *p. 25,2.32.48. adde* RHYTHM. 15,10,4. *al.* cess(i): *p.25,69.* *partic. perf. pass.* cess(us): ALDH. virg. I 2 p. 230,18 *codd.* HRABAN. epist. 15,12 p. 415,27 *cod. v. et p. 26,1.22.* *depon.: p. 25,43.*

I *secare – schneiden:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. truncare, amputare – abschneiden, abhauen (cf.* GLOSS. III 410,19 St.-S. cedo ich snide): **a** *obi. partes corporis:* MIRAC. Genes. Hier. 2 p. 170,42 membratim cesa . . . ossa. WALTHARIUS 939 hunc etiam truncum -sa cervice reliquit. CARM. Cantabr. 15,3[a],8 caput *lepusculi* avulsum cum cute cedo. *al.* *truncando privare – durch Abschlagen berauben:* WIDUK. gest 3,55 capite -sus est. *ibid. iterum.* **b** *obi. ligna sim.:* **α** *gener.:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,28 Dei famulus . . . arbores cedebat. EIGIL Sturm. 7 sepem -endo ligno in gyro

[Dauser]

composuit. WANDALB. mens. 26 fissile lignum -ere. CHRON. Salern. 118 p. 132,1 omnes ramos de arboribus cederunt. *al. cum sensu vindemiandi:* WANDALB. mens. 279 hi ferro mites -unt de palmite fructus. **β** *iur.:* TRAD. Frising. 166ª p. 163,3 (a. 793) ut ibidem habeant rectores ecclesiae ipsius potestatem ad cedendum materiamen. CAPIT. reg. Franc. 32,3 volumus . . ., ut . . . iudices nostram familiam . . . non materia cedere . . . cogant. DIPL. Ludow. Germ. 103 p. 149,39 ut . . . potestatem habeant materia et ligna cedendi et pasturam animalibus. DIPL. Heinr. III. 317 p. 434,27 secundum abbatisse libitum . . . cedere ligna. *al. adde:* CAPIT. reg. Franc. 22,81 nec in silvis stirpare vel arbores -ere *diebus dominicis.* **2** *latius:* **a** *frangere, dissecare – zerschneiden, zerstückeln:* ANTIDOT. Cantabr. p. 164,54 alii membra cesa. DIPL. Otton. I. 402 p. 548,10 ut . . . illi iudicatus . . . statim sint disrapti, cesi, divisi atque confracti. **b** *secando aptare – zuschneiden:* CARM. libr. II A 4,1sqq. in primis pennam, quam cedimus arte, probamus, nam scriptura viget, si bene cesa manet; cesa probare meam volui per culmina pennam *eqs.* **B** *translate:* **1** *demere – wegnehmen:* WANDALB. hor. 15 -endi hunc morem numeri servabis ubique. **2** *metr. et mus. i. q. dividere – ein-, abteilen:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 82,17 exameter . . . quot pedibus -itur? BONIF. metr. p. 577,30 -untur . . . pedum membra vel per aequalitatem vel per duplum *eqs.* RUD. TRUD. (?) mus. 2,26 p. 94,6 (vs.) quisque modus duplici modulamine -sus.

II *ferire – hauen:* **A** *verberare, flagellare – schlagen, geißeln:* **1** *obi. anim.:* **a** *homines:* **α** *de poena vel cruciatu:* LEG. Wisig. 7,5,9 ducentis flagellorum verberibus cesus. 8,1,8 iuxta qualitatem culpe cedantur *servi.* ALDH. virg. I 47 p. 301,14 sudibus crudeliter tenerrima membra -entibus. LEX Baiuv. 6,5 si eum *(servum alienum)* tantum cederit et turnaverit, usque dum eum semivivum relinquat *eqs.* BONIF. epist. 73 p. 150,16 flagellatam eam *(adulteram)* mulieres per pagos circumquaque ducunt virgis cedentes. WALAHFR. Wett. 325 dicuntur -i genitalibus artubus *rei.* NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 72,25 Pippinus inmanissime cesus et detonsus. HROTSV. Sap. 5,19 hanc rebellem usque ad interniciem crudis nervis -ite. LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 87,32 abbas . . . duos ex eis . . . iussit publice virgis cesos et attonsos expelli. *saepe. c. dat.:* FORM. imp. 31 p. 310,36 nemo . . . Hebreis flagellis cedere praesumat. **β** *usu vario:* ARBEO Corb. 18 p. 209,22 coepit percussores suos remo -i (-ere *1 p. corr.*). CAPIT. reg. Franc. 150,18 violentias eos *(legatos)* -endo . . . in ipsis exercere. WANDALB. Goar. 2,18 Isanhardus . . . visitatus ab illo *(s. Goare)* per somnium est et . . . severissime -sus. CHRON. Salern. 43 p. 45,8 quibusdam ex hiis vehementer dorsum cederunt. THIETM. chron. 3,3 diabolus . . . in tantum eam cecidit, ut *eqs.* WIPO gest. 16 p. 36,29 se invicem pugnis -ere. *saepe.* **b** *bestiae:* ALDH. virg. I 2 p. 230,18 flagris -sum *cornipedem.* WALAHFR. Gall. 2,18 p. 326,4 scrofam . . . -ito. HELM. chron. 67 p. 128,11 ut poplites equorum . . . fortiter -rentur. **2** *obi. res:* **a** *pulsare – (an)schlagen:* CARM. Aldh. 3,32 Christi tyronum cassibus -is. HRABAN. carm. 16,43 post petra protulerat virga bis flumina -sa. **b** *cudendo extenuare – plattschlagen:* MAPPAE CLAVIC. 22 plumbum . . ., quod in ignem missum et cesum eundem colorem reddat. COMPOS. Matr. 64,7 pone in ancudinem et cede *medicamen.* **c** *triturare – dreschen:* IONAS BOB. Columb. 1,12 ut . . . messem in area virga cedant. **B** *occidere, necare – niederhauen, töten:* **1** *proprie:* **a** *obi. homines:* **α** *de re bellica:* BEDA hist. eccl. 3,24 p. 178,12 fugati sunt et -si pagani. POETA Saxo 3,188 ducibus Francorum denique -sis. WIDUK. gest. 2,17 p. 83,1 ex nostris multi vulnerati, aliqui etiam -si. OTTO FRISING. gest. 2,33 p. 142,1 cesi fuerunt ibi vel in Tyberi mersi pene mille. *saepe.* **β** *de martyrio:* ALDH. virg. II 1835 tyrannus . . . ovans pro Christi virgine -sa. WALAHFR. carm. 21,19,1 -untur gladiis. CARUS Clem. 757 quemque prophetarum non cessit factio frendens? **b** *obi. bestiae:* **α** *(cultro) trucidare – schlachten:* WANDALB. mens. 359 sues. **β** *immolare – opfern:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,196 -sis cum . . . iuvencis. **2** *translate i. q. vincere – besiegen:* RHYTHM. 1,12,1 cesso tartarecola. POETA Saxo 2,120 Saxones iterum -si longeque fugati. REGINO chron. a. 876 p. 112,21 exercitus Caroli graviter -sus terga vertit. OTTO FRISING. gest. 2,35 p. 144,5 -untur Spoletani ac . . . cedere coguntur. *al. remissius:* SALOM. III. carm. 1,59 iure . . . restat, nos ut simul omnia -ant, quę male sunt vitiis nostris servire coacta. CARM. de Iuda 1,2 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p. 259) dicta . . . nova succedunt, que prisca poemata cedunt.

subst. **1. caedens,** -entis *m. lignator – Holzfäller:* HEIRIC. Germ. I 1,245 -tum tremuere manus.

2. caesus, -i *m. qui (pugna) interfectus est – ein (im Kampf) Gefallener:* WALAHFR. Mamm. 22,32 -orum membra. WALTHARIUS 1191 -os spoliarier armis. POETA Saxo 5,411 milia cesorum. WIDUK. gest. 1,12 exequias . . . -orum celebrantes. *al.*

3. caesa, -ae *f. (de usu francog. et ital. cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 38sq. et C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. II. 1951. p. 932sq.)* **1** *concaedes – Verhau:* ANNAL. regni Franc. a. 776 p. 46,23 Saxonum ⸢-as seu⸣ (⸢⸣ *om. A 1)* firmitates subito introivit *Carolus.* a. 786 locis palustribus seu et in -is (incessis, in cesis *sim. var. l.*). **2** *saepes viva – (Busch-)Zaun, Hecke:* LEO MARS. chron. 1,35 p. 605,17 cesam Constantii . . . perscrutantes. GREG. CAT. chron. I p. 158,24 cuius *(gualdi)* fines . . . reperiuntur: . . . deinde in -am post fagitum. OTTO MOR. hist. p. 46,7 nullo etiam fossato aut cesa nullisque arboribus . . . existentibus. REGISTR. Trident. IV p. 273,10 non debet aliquam zesam nec sepum. p. 278,10 quod debeat . . . cesam porte sue clesure retro trahere. *ibid. al. cf. ?*caesia.

2. caedo *v.* **cedo.**

caeduus (ce-), -a, -um. *qui caedi potest – schlagbar:* CHART. Port. 138 (a. 1254) in silva cedua. CHART. Merseb. 316 p. 249,12 ea ligna, que ab antiquo cedua extiterunt, que holzmarke vulgariter appellantur. 381 virgulta parvula, que cedua fuerint ab antiquo. *Dauser*

caelamen (ce-), -inis *n. opus anaglyphum, sculptura – Relief, Figurenschmuck:* FUND. Schild. 7 p. 1049,4 parietes . . . intrinsecus planati miro ce-e variantur.

caelata *v.* 1. caelo.

caelator (ce-), -oris *m. toreutes, anaglypharius – Ziseleur, Reliefarbeiter (cf.* GLOSS. III 141,35 St.-S. ce-r sculptor irgrabari): LIBRI Karol. 3,22 p. 149,29 arte fabrorum, sculptorum, conflatorum, -orum, latomorum *eqs.*

***caelatorius** (ce-), -a, -um. *anaglyphus, sculptilis – getrieben, Relief-:* LIBRI Karol. 4,9 p. 189,7 *metalla sive ligna* sculptorio vel etiam -o opere . . . imaginibus decorantur (ADREV. Bened. 26 p. 490,39 o. ce-o ex aere deformatae armillae. HUGO FLAV. chron. 2 p. 374,21 auro prominentes imagines o. factas -o. p. 374,23 cyborium . . . o. -o protensis adornatur insigniis). HUGO FLAV. chron. 2 p. 374,31 tabula . . . aurea . . . opere mirifico et arte ce-a facta *eqs.*

caelatura (ce-, coe-), -ae *f. script.* ze-: *l. 63.*

I *ars caelandi metalla, toreutice – Ziselier-, Relieftechnik, Toreutik:* EKKEH. IV. cas. 34 *Tuotilo* erat . . . ce-ae elegans et picturae artifex. LEO MARS. chron. 3,32 p. 723,13 cruces . . . argenteas . . ., quarum imagines -a mirifica prominerent.

II *de rebus fabrefactis:* **A** *strictius i. q. toreuma, opus anaglyphum, sculptura – Ziselierung, getriebene Arbeit, Relief (darstellung), Reliefschmuck (cf.* GLOSS. I 275,13 St.-S. ce-is kibrachun. 446,5 -a irgrabida. III 180,60 sculptura vel ce-a graft. 314,27 ce-a erhevei. IV 169,68 degrafidem ce-am giwelbi. V 5,4 ze-as ergraben. *al.):* **1** *de metallis (cf.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 358,2 anaglifa -ae argenti): WETT. Gall. 19 vasculum unum argenteum ce-is pretiosum. NOTKER. BALB. gest. 1,34 cuspide manuali ex auro vel argento cum ce-is insignibus. VITA Altm. 29 tabulam egregia -a pretiosam, in qua imago sanctae . . . Mariae Graeco opere formabatur. ANNAL. Pegav. p. 240,48 clipeum . . . coe-is ex auro et argento perfecte decoratum. CHRON. Basil. p. 292,3 tabulam auream ante altare ex ce-a, in qua dicebatur summa veteris testamenti scripta esse. *al.* **2** *de aliis materiis vel usu incerto:*

[Payr]

PURCH. Witig. praef. p. 263,12 in variis . . . arcuum columnarumque ce-is. HERM. IUD. conv. 2 p. 75,17 (ed. G. Niemeyer. 1963) inter artificiosas ce-arum ac picturarum varietates. HELM. chron. 96 p. 189,2 in exsculpendis subtilissimis ce-is. NECROL. II p. 170,43 tres coronas . . . cum picturis et variis ce-is. *al. de ornamentis parietum (cf. l. 145qq.)*: VITA Steph. reg. I 11 (MGScript. XI p. 234,28; s. XI$^{ex.}$) -is in chori pariete distinctis. HILDEG. scivias 3,9 p. 680^{D} dominus quidam urbem marmoream habens . . . plurimis -is muros eius interius caelavit *(cf.* p. 681^{B} Dominus multiplices -as in cordibus eorum [*prophetarum*] fecit *eqs.)*. GESTA Ern. duc. I p. 17,36 castrum . . . ex omnis coloris marmore . . ., quod ce-as superlitas habebat omnis generis volucrum. **B** *latius:* **1** *tabulamentum (elegans), laquearia tecti – (kunstvolle) Wand- oder Deckenverkleidung, Täfelung (plerumque de ligno; de lapide: l. 20; cf. l. 6sqq.)*: RUD. TRUD. gest. 6,2$^{med.}$ partem monasterii . . . caemento plasmavit, calce dealbavit, . . . -a continuavit *eqs.* RUD. TRUD. (?) gest. 9,27 *domum* reparavi . . . nova tectura simul et nova -a. GESTA Trud. cont. I 13 app. p. 332,42 lapidea deposita ce-a *turris*. II 4,8$^{capit.}$ trabibus tabulati lignea ce-a ornatis. GESTA Vird. cont. II 10 p. 523,20 tigna, laquearia, tecta et ce-am ecclesie . . . restauravit. *al.* **2** *pictura – Bildschmuck:* AMALAR. interpr. 78 caelum a ce-a dictum est, id est pictura; eius namque pictura stellarum varietas constat esse. *v. et l. 13.*

caelebrum *v.* cerebrum.

caelebs (ce-), -ibis. *script.:* -lebem: *l. 32.* -leps: *l. 32sq.36.51.* -livem: *l. 52. form. abl. sg.:* -e: *passim.* -i: *l. 44. saepe subst. masc. vel fem.*

1 *strictius i. q. coniugii expers, continens, castus – ehelos, unverheiratet, jungfräulich (cf.* GLOSS. I 66,4 St.-S. -ps hrainhaft. 66,8 -ebem ainsedalo. 67,4 celeps hagustalt. II 174, 28 -em i. uuripurtigen. IV 5,67 -ps ungihiuuit. 133,55 celeps virgo vel vir sine uxore, witewe. *al.)*: **a** *de anim.:* ALDH. virg. I 26 p. 260,16 Christi -es. HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,11 herus agilis et adhuc celeps. HYMN. Hraban. 5 (2),14,1 te, virgo, -s nupta. DIPL. Arnulfi 66 sanctae Dei aecclesiae -es. ECBASIS capt. 382 ce-is illesam cupientes ducere vitam. TIT. metr. IV 13,1 alme Dei ce-s, Christi dilecte Iohannes. CARM. imag. 23^{c},4,6 *Lucas* migravit ad ardua ce-s. VITA Menel. 1,4 (MGMer. V p. 138,13) se devoverat Domino serviturum ce-em. ARNULF. delic. 768 coniugii sordes exhorret apicula ce-s. *al. v. et l. 69.* **b** *de rebus:* CARM. Paul. Diac. app. II 55,2,4 virgo puerpera . . . mundum beavit viscere -i. WANDALB. martyr. alloc. 35 quae . . . corporis ignem calcarunt penitus -e vita (HROTSV. Agn. 38. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 199,3 nec quisquam . . . ad sacerdocium admittatur, qui non . . . continentiam vitamque ce-em profiteatur. *al.*). **2** *latius (accedente ut vid. vi vocum* caeles, caelestis, *cf. l. 67 sqq. p. 29,30sq.)*: **a** *pius, sanctus – fromm, heilig:* VITA Barb. 1 sacerdos . . . actionibus celeps miraculisque coruscus. VITA Athan. Neap. praef. celivem et Deo dignum virum (1 p. 439, 41). ERINH. Heimer. 407 ut cognoscatur, vir quam ce-s habeatur. **b** *caelestis, beatus – himmlisch, selig:* **α** *de personis:* THEOD. THEOL. Conr. 7 p. 218^{b},14 auctum est hoc domicilium -e tali. **β** *de vita:* VITA Pirmin. I praef. *sancti patres* iam -e vita . . . fruuntur in caelis (EGBERT. fec. rat. 2,14 homo . . . intravit hortum possessor amenum angelica victurus et illa ce-e v.).

***caeleitas** (coe-), -atis *f. natura caeli – Wesensform des Himmels:* ALBERT. M. cael. 1,1,3 p. 10^{b},39 si . . . diceretur coelum moveri a forma sua corporali, quae est, ut ita dicam, coe-s *eqs.*

caeles (ce-), -itis. *caelestis – himmlisch:* **1** *adi.: qui in caelis est – im Himmel (wohnend):* HERM. AUGIENS. vit. 331 -em sponsum Dominumque Christum. 924 Domino . . . nostro -e. **2** *subst. masc.: de caelestem vitam agentibus i. q. caelicola – Himmelsbewohner:* ALDH. virg. I 18 p. 247,6 ut . . . terreni caelibes superni -es fieri compellantur. EPIST. Alcuin. app. 2 p. 484,16 christicolis et -bus (celibes *cod.*) polumque efficaci volatu penetrantibus ranicula . . . salutem.

caelestinus (ce-, coe-), -a, -um. *caeruleus – (himmel-, blaß-)blau:* BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 19^{a},18 Arabici vocant ipsam *putrefactionem oculi* ilmefachach, id est in Latina aqua ce-a (B 4 p. 14,14). B 4 p. 13,4 secunda *species cataractae oculorum* est alba, tamen convertitur in colorem ce-um. GEBER. summ. 1,46 videbis colorem . . . mutari in albissimum mixto coe-o eidem colore clarissimo et amoeno.

caelestis (ce-, coe-), -e. *form.: ?acc. sg.* -am: RAMWOLD. hom. praef. (NArch. 10. 1890. p. 390,9). *abl. sg.:* -e: *l. 35.52.62. p. 29,13. adde* BERTHA Adelh. 6 p. 760,35. MARIAN. chron. a. Chr. 1078. *al. ?* -ia: *l. 62. gen. pl.* -tum: *p. 29,11. metr.* cae̅-: HRABAN. carm. 68,11.

οὐράνιος – *himmlisch, Himmel(s)- (cf.* GLOSS. I 66,11 St.-S. -is himillih. II 129,28 in -bus in luphtlihen. *al.)*: **I** *in caelo positus, ad caelum pertinens, e caelo profluens vel descendens – am (im) Himmel (befindlich), zum Himmel gehörig, vom Himmel (kommend):* **A** *spectat ad sphaeram caeli:* **1** *proprie:* **a** *philos., natur., astron.:* GUNZO epist. 15 p. 49,22 oritur . . . inter philosophos de -bus corporibus quęstio, utrum animata sint an inanimata. p. 51,6 -is illa armonię suavitas *(cf.* HROTSV. Pafn. 1,10 prima *musica* dicitur mundana sive -is *eqs.)*. p. 52,15 -is . . . orbita locum non mutat, quatinus in sese rotatur. GERB. (?) astrolab. 1,1 coe-ium sphaerarum . . . scientiam (2,9 coe-is sphaerae volubilitatem. *al.*). ALBERT. M. veget. 1,182 plantarum quaedam generantur . . . ex ipsorum elementorum commixtione et virtute coe-i *eqs.* animal. 6,2 non . . . habent *animalia* ingenium impediendi in corporibus suis ce-em effectum. 8,232 calido. 11,83 loqui de substantiis -bus. 20,68 *movens informatum* est duplex, -e videlicet et quod est elementale *eqs.* metaph. 11,2,10 p. 495,38 (ed. B. Geyer. 1964) -is . . . circulus sensum non habet. 11,2,32 p. 524,25 in coniunctione luminum -ium. *al.* **b** *usu communi:* ALDH. virg. I 20 p. 249,18 -is foci fulmine. ANTIDOT. Augiens. p. 57,26 cum aqua ce-e adunas, facis trociscos (ANTIDOT. Glasg. p. 105,20. *cf.* WALTH. SPIR. Christoph. I 19 flamma -i rore perfunditur). VITA Emm. I 30 cui *(martyri)* -ia elementa famulabantur in terris. WANDALB. creat. mund. 248 solis . . . lumen -is. HROTSV. Mar. 572 lux. TRACT. de aegr. cur. p. 293, 41 arcus ce-is. *al.* **2** *meton. i. q. caeruleus, cyaneus – (himmel-, blaß- oder tief-)blau:* ANON. secret. p. 37,23 azur est unius coloris et est lapis coe-is ([*v. notam ed.*]. ARNOLD. SAXO fin. 3,80). RYCCARD. chron. a. 1221 p. 96^{a},17 ut eorum *(Iudaeorum)* quilibet . . . gestet lineum vestimentum . . . tinctum colore ce-i (FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 95,16 avium . . . quedam sunt . . . ce-is coloris. ALBERT. M. animal. 1,201 colorem ce-em inter albedinem et nigredinem medium. 6,69 *tirsio* est . . . ce-is [*p. 566^{b},12* κυανοῦν] coloris. 8,76). ALBERT. M. veget. 6,473 lilium coe-e. **B** *spectat ad sedem Dei, angelorum, beatorum:* **1** *strictius:* **a** *de Deo, angelis, beatis:* CHART. Fuld. B 11 (a. 751) iram Dei -is incurrat. HUGEB. Willib. 1 p. 88,41 -e . . . rege militare. 5 p. 103,5 clavicularii. WETT. Gall. 30 p. 274,33 chorum. HRABAN. epist. 37 p. 473,14 de -bus et terrestribus creaturis. AGIUS vita Hath. 3 coe-em sponsum Christum. HROTSV. Mar. 173 nuntius. WIDUK. gest. 1,34 p. 48,18 apud -em imperatorem. THIETM. chron. 7,14 medico. THANGM. Bernw. 47 militiae. ANSELM. Bis. rhet. 3,6 p. 176,20 pro ce-em patrem! CHART. Bund. 240 civium. GERHOH. Antichr. 1,28 tripartita coe-is hierarchia. ALEX. MIN. apoc. 5,11 p. 84,20 -is et terrestris exercitus. *saepe.* **b** *de rebus:* **α** *proprie de loco:* ALDH. virg. II 109 aulae. PIRMIN. scar. 2 de illa -i (-e *A*, celestia *C*) sede . . . deiectus est *angelus*. TRAD. Ratisb. 1 premia. CONC. Karol. 12 p. 67,14 in coe-bus regnis (OTTO SANBLAS. chron. 36 p. 53,24 rex . . . amans plus terrenum quam ce-e regnum. *saepe*). WETT. Gall. 25 p. 270,15 hereditatis. HRABAN. carm. 13,42 karta. CAND. FULD. Eigil. II 3,2 vitae. POETA Saxo 5,98 patriae (OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 372,24. *al.*). GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 398,15 beatitudinis. THANGM. Bernw. 54 p. 781,6 pace. DIPL. Heinr. III. 304 ob . . . ce-e patrocinium beati Petri. MARIAN. chron. praef. p. 448,12 coelum coe-e cum angelis. HERM. IUD. conv. 4 p. 82,19 (ed. G. Niemeyer. 1963) Ierusa-

[Payr]

lem. Otto Frising. chron. 8,29 p. 439,26 curia. Chart. Raitenh. 15 transitoriis ce-ia bona comparare. *saepe. remissius:* Aldh. virg. I 28 p. 264,15 Antonius -is aratri stibarius. Arbeo Emm. 2 p. 28,30 praecordiorum arva -i ymbre rigare. Chart. episc. Halb. 189 p. 157,11 ęcclesiarum facultas . . . -bus loris munienda. Chart. eccl. Halb. I 2 p. 2,37 commutationem . . . clavibus -bus solidamus. *al.* β *meton. de rebus Dei propriis vel a Deo vel caelo oriundis (saepe i. q. divinus – göttlich, Gottes-):* Aldh. virg. I 29 p. 266,4 bibliothecae (*cf.* virg. II 1132 sacra volumina . . . -i grammate scripta. Sedul. Scot. carm. 1,1,11 -tum . . . librorum). 35 p. 277,8 -is philosophiae dogma. p. 279,4 nutu *(cf.* Willib. Bonif. 2 p. 7,27 -e [-i *var. l.*] inspirante gratia. Godesc. Saxo theol. 22 p. 313,4 charismatis. Dipl. Karoli III. 80 misericordiae. Poeta Saxo 4,43 ira. Dipl. Conr. I. 12 Chuonradus -i moderante providentia rex. Ord. coron. imp. 12,8 auxilii. *al.).* II 528 -is semine verbi. 1532 mistica -is . . . dona lavacri *(item de sacramentis:* Beda hist. eccl. 4,24 p. 262,5 viatico. Hraban. epist. 9 p. 395,8 -em panem et potum vitae. Thietm. chron. 3,19 sacramento. *al.).* Liber diurn. 83 p. 92,19 divina et ce-ia mandata (*cf.* Walahfr. carm. 1,3 iura). Willib. Bonif. 5 p. 23,22 doctrinae. Wandalb. creat. mund. 276 vigebit -i . . . homo sensu. Rimb. Anscar. 42 p. 77,21 revelationibus. Thangm. Bernw. 1 p. 758,20 lumine. Chart. Raitenh. 80 Dominus . . . viaticum . . . ce-i alluvione multiplicat. Chart. Carinth. V 130 p. 89,14 predia ce-ium secretorum obsequiis deputata. *saepe.* **2** *latius de rebus caelestium similibus (interdum i. q. sanctus – heilig, e. g. l. 34.38):* Beda hist. eccl. 3,2 p. 129,21 Hefenfelth, quod dici potest latine -is campus *eqs.* 3,22 p. 173,15 vitae -is institutio (Hugeb. Wynneb. 7 p. 112,40. *al. cf.* Rimb. Anscar. 1 p. 19,40 -em quodammodo in terris conversationem habebit). 4,21 p. 252,20 post multa . . . opera -ia (Alex. Min. apoc. 1,16 p. 18,23sqq.). Arbeo Emm. 13 Helphindorf, in quam -i sede beatus episcopus . . . animam . . . Deo propinare decreverat. Wett. Gall. 32 melodiis -bus resonantibus (*cf.* Poeta Saxo 4,326 carmina). Walahfr. Wett. 575 *martyres* terris -i laude tenetis. Vita Deic. 26 -bus oneratus muneribus, id est pretiosis martyrum pignoribus. *al.*

II *versus caelum intentus, ad caelum spectans – gen Himmel gerichtet, auf den Himmel bezogen:* **A** *spectat ad sphaeram caeli:* Vitae patr. Iur. 1,3 p. 133,15 cum . . . *Romanus* praeter -em intuitum nullo . . . frueretur aspectu. Froum. (?) carm. p. XIII,4 celęstem mathesin percurrit . . . astronomia. Berth. (?) annal. a. 1075 p. 278,15 de illo suo *(sc. Simonis)* coe-i ascensu. *al.* **B** *spectat ad sedem Dei, angelorum, beatorum:* **1** *proprie:* Beda hist. eccl. 3,19 p. 164,25 in quo *(monasterio)* . . . -bus studiis vacaret. p. 165,4 iter illi -e intercludere. Willib. Bonif. 2 p. 11,5 ce-i . . . scrutinio inhesere. 5 p. 23,20 ad incultas -i praedicatione terras. Wett. Gall. 25 p. 270,25 propter -e desiderium. Gerh. August. Udalr. I 9 p. 398,23 -em ad alta sublevationem. *al.* **2** *meton. spectat ad Deum ipsum:* Aldh. virg. I 4 p. 232,16 post -e colloquium *Moysis.* Beda hist. eccl. 3,24 p. 178,27 militiam (Hugeb. Willib. 3 p. 90,10. *al.*). Conc. Karol. 39^{A},131 p. 408,26 -e . . . officium persolvere (39^{A},132). 50^{D},50 p. 643,37 laudibus -bus . . . vacare (Dipl. Zwent. 16). *al.*

subst. plur.: **1** *masc. i. q. caelicolae – die Himmlischen:* **a** *sensu pagano de diis:* Rud. Fuld. Alex. 2 ex magnitudine et dignitate -ium ([*ex Tac. Germ. 9,2*]. *inde* Adam gest. 1,7). **b** *sensu christiano de angelis:* Notker. Balb. gest. 1,22 p. 30,23 ad contrectanda -bus (ce-ia *var. l.*) metuenda ministeria. Hrotsv. Agn. 72 illum *(Christum),* qui . . . -es et mortales supereminet omnes. **2** *neutr.:* **a** *de sphaera caeli:* **α** *corpora caeli – Himmelskörper:* Albert. M. animal. 3,59 anima . . . operatur ex corde; huic . . . simile est in -bus, quoniam in caelo omne . . . calor formans est in sole *eqs.* metaph. 11,3,1 p. 534,59 (ed. B. Geyer. 1964) caelum . . . et -ia materiam habent. p. 534,73 -ia omnia ab invicem specie et genere esse diversa. p. 534,79 -ium . . . unus est motus, qui est circulatio. *al.* β *vires, effectus caeli – Einflüsse, Einwirkungen des Himmels, der Gestirne:* Albert. M. animal. 6,2 *homo* ce-ia praevidens . . . disponit corpora in contrarium. *ibid.:* frigore hyemis ex ce-bus causato. **b** *de sede Dei, angelorum, beatorum:* **α** *strictius ea quae in caelo sunt, bona superna, gaudia caeli – das Himmlische, Überirdische, himmlische Güter oder Freuden:* Chart. Rhen. med. I 8 (a. 720) terrena pro ce-bus . . . offerre (Trad. Frising. 40 tradiderunt t., ut possiderent -ia. *al.*). Willib. Bonif. 1 p. 5,9 cum eis *(clericis)* de -bus loquendo tractare. Liutg. Greg. 15 p. 79,4 pro . . . mentis suae excitatione ad -ia psalmos cantare. Hraban. carm. 13,37 ille ima suadet, at tu -ia semper. Thangm. Bernw. 51 p. 779,48 quo . . . precio possem mercari -ia. Berth. (?) annal. praef. p. 269,9 totus . . . ad coe-ia suspensus. Otloh. prov. I 84 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) incrassata caro gustat -ia raro. *saepe. expressius i. q. caelum – Himmel (inde meton. de caelicolis: l. 19):* Arbeo Emm. 24 p. 62,12 ut . . . remoto aere in ce-bus penetraret. Hugeb. Wynneb. 13 p. 117,39 nunc est cives in -bus. Rhythm. 8,3,3 qui regnat in -ia, vagit infans in praesepe. Agius epic. Hath. 183 nec vos flere decet, de qua -ia gaudent. Alex. Min. apoc. 10,1 p. 166,6 contemplationis penna se . . . ad -ia sublevare. *al.* β *latius i. q. carmina caelica – himmlische Weisen:* Hugeb. Wynneb. 13 p. 117,1 -ia modulantes portabant eum ad sepulchrum.

***caelestris** (ce-), -e. *(ital. vet.* celestre, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. II. 1962. p. 949)* *caeruleus – blau:* Acta imp. Winkelm. I 670 (a. 1241) cappa una ce-is de olobrio.

caelia (ce-, coe-), -ae *f.* *cervisia (hordeacea vel triticea) – (Gersten- oder Weizen-)Bier (cf.* Gloss. III 156,6 St.-S. celia gruzzinc. IV 45,53 celia pier; *de re v. Heyne, Hausalt. II. p. 342sqq.):* Alcuin. epist. 8 p. 33,29 celia acerba furit in ventriculis nostris. Forma mon. Sangall. p. 13^{a} domus conficiendae celiae. p. 15^{a} hic coletur celia. Herig. Ursm. 1,740 prebebat . . . latex illi vel celia potum. Ekkeh. IV. bened. II 255 fortis ab invicta cruce coelia (gloss.: i. e. ordeacea cervisa) sit benedicta *(v. notam ed.).* Alphita I p. 283,18 celia, id est cervisia a calefaciendo dicta (Alphita II p. 37,9).

caelibatus (ce-, coe-), -us *m.* *metr.* -lī-: *l. 44.*

1 *strictius i. q. status vel vita coniugii expers, virginitas – Ehelosigkeit, eheloses Leben, Jungfräulichkeit:* **a** *proprie* (*cf.* Gloss. II 193,57 St.-S. ce-us furipurti. 207,46 -us magitheitę): Aldh. virg. I 19 p. 249,3 quae *(virginitas)* . . . spontaneo -us affectu pudica perseverat. Abbo Sangerm. bell. 3,84 antropus . . . agamus -um (gloss.: castitatem) colat. Pass. Ursulae 1 *rex* ducens uxorem propellere ce-um aecclesiastico more instituit. Theod. Amorb. Mart. 4 apostolici ordinis -um ferens. Paul. Bernr. Greg. 91 p. 528,7 *filium* in coe-u occisum. Otto Frising. chron. 7,35 p. 370,19 de ce-u ipsorum *(monachorum).* Albert. M. incarn. 9 p. 179,59 virginum benedictio plurimum habet honoris in -u castitatis. *al.* **b** *in imag. de defectu praebendae:* Epist. Worm. I 21 p. 42,4 qua . . . ratione acęphalicum illud vel . . . ce-um pelleres (*cf.* 20 p. 38,3 coniugis, prebendę dico, me conubiis adiungere). **2** *latius:* **a** *defectus prolis, sterilitas – Kinderlosigkeit:* Norb. Iburg. Benn. 1 p. 872,31 cum *parentes eius* . . . sine prole mansissent . . . seque votis adhuc frustrari diutius coe-u quererentur ingrato. **b** *vita caelestium similis, angelica – heiligmäßiges, engelgleiches Leben (cf. p. 27,49sqq.):* Vita Deic. 28 postquam . . . vir venerandus . . . -um finivit in terris, . . . in coelestibus est collocatus mansionibus.

caelicola (ce-, -cul-), -ae *m. vel raro* ***caelicolus,** -i *m.* **1** *subst.:* **a** *de angelis et beatis i. q. incola caeli, caeles – Himmelsbewohner, Himmlischer (plerumque plur.; sing.: l. 64.66):* Aldh. virg. I 40 p. 292,21 -a ab astris destinatus. II 2743 -as . . . superbos. Hugeb. Wynneb. 13 p. 117,40 nunc est cum sanctis ce-us. Rhythm. 81,29,5 ibi letantur cum Christo -ulę. Ermold. Ludow. 2,411 vos, -ae, quorum nunc corpora Roma servat. Walahfr. Wett. 695 -as (gloss. RO: angelos) hominum custodes esse. Hrotsv. Ioh. 13 *agno* -ae laudem proni cecinere. Epist. Teg. I 5 -ę tantum arrident eos *(grandaevos silicernos) eqs.* $117^{tit.}$ gaudia -arum. Ekkeh. IV. bened. I 37,55 -um . . . chorus. *al.* **b** *de monachis i. q. vir*

[Payr]

Dei, pius, sanctus – Gottesmann, Gottesfürchtiger, Heiliger: Ionas Bob. Columb. 2,25 p. 291,9 unus ex ce-is ad eum accessit (*antea:* fratrum caterva). Ermenr. Sval. 1 beatissimus -a . . . Solus. 4 huic . . . -ae loco. Vita Galli II 378 -am Gallum. Vita Landel. 359 ce-um . . . turba piorum. Bruno Querf. fratr. 10 p. 726,34 ille -a Benedictus. **2** *adi.:* **a** *caelestis, angelicus – himmlisch, Himmels-, Engel-:* Rhythm. 81,47,4 ovantes mire cum Deo -uli adorant chori victorem angelici. Carm. var. I 26,3,62 civibus. Tit. metr. III 3,12 coetibus. Hrotsv. asc. 85 ad te -as . . . mitto catervas. *al.* **b** *pius, sanctus – gottesfürchtig, heilig:* Bruno Querf. Adalb. A 14$^{ex.}$ ad summa tendentibus coe-is viris (25$^{med.}$ -am virum).

caelicus (ce-, coe-), -a, -um.

caelestis – himmlisch, Himmel(s)-: **I** *in caelo positus, e caelo descendens – am (im) Himmel (befindlich), vom Himmel (kommend):* **A** *spectat ad sphaeram caeli:* **1** *proprie:* Godesc. Saxo carm. I app. 2,3,2 creando -a regna, sidera clara. **2** *meton. i. q. caeruleus – blau:* Elis. Schon. vis. 3,2 p. 57,45 petre superliminares in portis ce-o splendent colore. **B** *spectat ad sedem Dei, angelorum, beatorum:* **1** *strictius:* **a** *de angelis, beatis:* Carm. de Aquil. 3,1 (MGPoet. II p. 151) cives. Hucbald. Leb. 14 p. 364,6 agmina. Carm. imag. 22^{a}, 1,4 cęli Domino, cui servit -us ordo. *al.* **b** *de rebus:* **α** *proprie de loco:* Hincm. carm. 2,25 regna (Annal. Altah. a. 1083 p. 22,35 -a [coel- *cod.*] r. petivit. *al.*). Ekkeh. IV. bened. I 3,43 loca. Ps. Marb. Red. lap. 16,2 rex civitatis -ae (coe- *V*). **β** *meton. de rebus Dei propriis vel a Deo vel caelo oriundis (saepe i. q. divinus – göttlich, Gottes-):* Milo carm. 1,6,1,182 -a . . . Domini . . . gratia (Epist. Teg. I 13. *cf.* Froum. epist. 6 nutu. Dipl. Heinr. II. 23 clementia. *al.*). Steph. Leod. vita Lamb. 9 (MGMer. VI p. 392,1) exanimes artus nec liquit -a virtus. Carm. imag. 21,7,2 *(de Luca)* cum -a dogmata ructas. 21,9,4,1 propago -a. Vita Maxim. Trev. II 18 ordo. Elis. Schon. vis. 1,79 p. 39,2 lumen. Heinr. Lett. chron. prol. 9sq. dona. Aeg. Aur. gest. 3,17 p. 93,40 vox. Chart. Pomm. B 884 p. 211,26 inspiratione. *al.* **2** *latius de rebus caelestium similibus i. q. sanctus – heilig:* Alex. Min. apoc. 16,3 p. 329,7 (add. C) mores -os et fidem catholicam praedicando.

II *ad caelum intentus – auf den Himmel gerichtet:* Carm. imag. 21,3^{d},3 spes.

adv. ?***caelice.** *divinitus – durch göttliche Fügung:* Mirac. Nicol. Brunw. 7$^{ex.}$ Nicholai nominis etimologia, qua ce-e sonat, firmavit populi victoriam *eqs.*

caelidonia *v.* chelidonia.

caelifer, -era, -erum. *caelestis – am Himmel (befindlich):* Carm. libr. III 7,8 sidera.

caelifluus, -a, -um. *e caelo defluens, divinus – vom Himmel strömend, göttlich:* Paulin. Aquil. carm. 7,6,3 beatus Symeon -o sanctoque plenus . . . spiramine.

caeligena (ce-, coe-), -ae *m. (f.: l. 62)* **1** *subst.: angelus, caeles – Engel, Himmelsbewohner (interdum fort. tam de angelis quam de beatis; de beato: l. 60):* Ioh. Scot. carm. 2,1,3 -um regis. Theod. Amorb. Mart. 26 *Christus* eum . . . in perpetui paradisi deliciis cum -is collocavit. Amadeus Laus. hom. 2,25 (ed. I. Deshusses. 1960) *Maria* supra -as omnes collocatur. Transl. Conr. Const. 9 p. 445^{a},23 cuius commanentiae omnes . . . coe-ae congratulantur. Ekkeb. Schon. opusc. 11^{A} p. 323,29 ave prepotens celorum ce-a *(sc. Iohannes Baptista).* **2** *adi.: e caelo oriundus – himmelentsprossen:* Waltharius 867 -as animas Erebi fornace retrudunt.

***caelimachia** (coe-), -ae *f. (cf.* gigantomachia *sim.) rebellio adversus caelum parata – Auflehnung gegen den Himmel:* Gerhoh. Antichr. 2,30 p. 251,7 haeretici . . . coe-am contra Deum conceptam opere compleverunt.

***caelinus** (the-, ceretnus), -a, -um. *caeruleus – (himmel)blau:* Gloss. med. p. 96,2 lilium agreste vel lilium -um (Dynamid. Hippocr. 2,22 l. agri vel l. ceretnum. *cf. p. 28,49).* Ioh. Diac. cen. 2,64 Enoch accipit thelinam (te- *T*, caelinam *Ps. Cypr.*) *vestem,* Pharao maritimam.

***caelipeta,** -ae *adi. c. respectu aquilae symboli i. q. volatu caelum petens – zum Himmel emporfliegend:* Notker. Balb. notat. p. 68,19 Iohannem -am nubivolus Augustinus paribus est alis insecutus (*cf.* Salom. III. carm. 1,271 -a . . . apostolus).

caelipotens (ce-), -entis. **1** *adi.: qui magnus est in caelo, altipotens – im Himmel mächtig, im Himmel herrschend:* Tit. metr. III 3,1 ce-s tuba hic baptista Iohannes adesto. Carm. var. III 19,5 -s Dominus. **2** *subst. masc.: rex caelestis – Herr des Himmels:* Amarc. serm. 4,24 timoratis famulemur ce-i cordibus.

caelitus (ce-, coe-) *adv.* **1** *de caelo, a caelo – vom Himmel (her):* **a** *spectat ad sphaeram caeli (interdum accedente sensu sedis Dei, e. g. l. 16):* Aldh. epist. 9 p. 501,13 calescente -s caumate. Einh. Karol. 32 p. 36,19 delapsam -s . . . facem. Walth. Spir. Christoph. I 17 -s huiusmodi fertur descendisse responsum: '*eqs.*' Thietm. chron. 3,5 magna nix effunditur -s. *al.* **b** *spectat ad sedem Dei, angelorum, beatorum (saepe i. q. a Deo, divinitus – von Gott, durch göttliche Fügung, e. g. l. 23.27sqq.31):* **α** *strictius:* Lull. epist. 98 p. 218,13 lympha . . . superni laticis . . . -s inrigate . . . virgini. Hraban. carm. 39,56,3 missa virtus -s operatur divinitus. Rimb. Anscar. 25 p. 54,25 hoc -s sibi iniunctum credebat. Annal. Fuld. II a. 876 p. 89,5 in hoc certamine contra Karolum . . . -s (ce- *2.3c*) dimicatum est. Dipl. Arnulfi 10 p. 18,22 casas Dei . . . sanctorum patrociniis ce-s prefulgentes. Dipl. Zwent. 14 regnum nobis -s commissum. Adam gest. praef. p. 1,1 electo ce-s archiepiscopo. 1,14 p. 19,19 extincto ce-s Gotafrido. *saepe. c. subst. vel adi.:* Aldh. epist. 5 p. 491,18 gratuita -s munificentia. Dipl. Karoli III. 16 p. 25,19 ob . . . regni . . . ce-s stabilitatem. Hrotsv. Gong. 76 tutus divino -s auxilio. *al.* **β** *latius i. q. Deo auxiliante – in der Kraft Gottes:* Vulf. Marc. 70 Marcellus . . . ingens hostiles coe-s exsuperare dolos. Amarc. serm. 1,80 Flegetonteos evadere -s ignes. **2** *in caelum, versus caelum – in den Himmel, himmelwärts:* Hymn. Hraban. 22,2,4 *sancti mundum* sprevere . . . teque secuti sunt, rex Christe bone, -s. Vita Cunib. B 14 coe-s ad Dominum migravit. **3** *in caelo – im Himmel:* Hrotsv. Mar. 311 *Christo* laus sit -s. asc. 149 rex pie, . . . fac divinis persistere -s odis hanc, quae laudando cecinit tua facta.

***caelium** (ce-), -i *n.* (*cf.* 2. caelum, caelio) *scalprum – Grabstichel:* Ekkeb. Schon. opusc. 7 p. 312,31 concupiscibiles formas celiis ac penicillis curiose laboratas.

1. caelo (ce-), -avi, -atum, -are. *script.* ze-: *l. 52.*

1 *strictius i. q. scalpere, insculpere, arte anaglypha effingere, anaglyphis ornare – ziselieren, in Metall treiben, mit Reliefs schmücken (cf.* Gloss. I 66,16 St.-S. -tam pihecuuuan. 67,16 celatam kastemphit. 458,27 celatas bases kiprahta fuazzi. 464, 15 celare argrapan. 802,26 celata arhapaniu. II 708,29 celatam geuolana. *al.):* **a** *de metallis:* Aethicus Ister 81 p. 62,21 nummos aureos toracem -tos (ze- *L*). Hraban. univ. 22,3 p. 597^{D} vasa . . . -ta sive anaglypha significant sanctos variarum virtutum insigniis . . . decoratos. Vita Bard. 10 p. 327,28 sumpta ferula et ferro mire -to, in quo mensales oblatae coquebantur. Sigeb. Gembl. gest. 41 tabulam argenteam ante altare . . . anaglifo opere non indecore celatam. Leo Mars. chron. 3,32 p. 723,6 iconam rotundam . . . -to argento ac deaurato vestitam. *al. c. obi. rei effectae:* Liber hist. Franc. 23 p. 279,24 capsas evangeliorum ex auro purissimo gemmario opere celatas. Ekkeh. IV. cas. 40 usque dum thronum Dei in brathea altaris aurea -ret. 45 Tuotilo . . . cum apud Metensium urbem -turus satageret, peregrini . . . Mariae imaginem -anti astiterant. *ibid.:* in brattea . . . aurea . . . postea -ti sunt apices *eqs.* Rud. Trud. gest. 6,7 p. 257,10 imaginiolas argenteas fusili opere -tas. **b** *de alia materia:* Folcuin. Bert. 117 *tabulae* celatae erant barbulis crassi piscis. Paul. Bernr. Greg. 68 p. 511,36 gallina ovum mirifico -tum opere peperit *eqs.* **2** *latius i. q. laquearibus vestire vel tegere – täfeln, mit einer getäfelten Decke versehen:* Gesta Trud. cont. II 4,7 cancellum non lapideo, ut ante, sed ligneo opere decenter celavit. 4,8 totam . . . *ecclesiae* navim a can-

[Payr]

cello usque ad arcum inferiorem celavit. 4,10 *dormitorium* propter lapidum nativam intemperantiam . . . celatum est. 4, 12.

subst. **caelata,** -orum *n. laquearia tecti – Deckentäfelung:* REIN. LEOD. fulm. (MGScript. XX p. 612,37) *cortinae* ante crucifixum in medio aecclesiae . . . pendebant pene ce-is sursum, terrae deorsum attiguae.

2. caelo *v.* celo.

1. caelum (ce-, coe-), -i *n., pl.* **caeli,** -orum *m. script.:* ze-: *p. 35,5. form. nom. sg.* -us: ARBEO Emm. 34 *cod. A 1.* GLOSS. III 4,21 St.-S. *metr.* cĕ-: EPITAPH. var. II 125,10. *de genere:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 74,16 '-um', quod est neutrum, facit '-i', quod est masculinum. *de originatione:* EXPOS. miss. 60 -um a celando dicitur *eqs.* HONOR. AUGUST. imag. 1,84 coelum dicitur quasi casa ilios, id est domus solis, quasi vas coelatum, quia est stellis insignitum. *v. et p. 27,23.* οὐρανός – *Himmel (cf.* GLOSS. III 14,9 St.-S. -um himil. 204,17 coelum himel. *al.): .* **I** *de sphaera caelesti, quae terram circumplectitur:* **A** *proprie:* **1** *philos., natur., astron.:* **a** *in univ.* (*cf.* ALBERT. M. metaph. 11,2,28 p. 518, 18 [ed. B. Geyer. 1964] quia . . . unum sit -um [*p. 1074a,31* εἷς οὐρανός] totum, manifestum est): ALBERT. M. summ. creat. I 3,7,2 p. 399a,37 si . . . coelum est opus naturae, est per generationem. p. 401a,25 philosophi dicentes coelum esse perpetuum vel aeternum *eqs.* 3,7,3 p. 404b,5 coelum est compositum ex materia et forma. 3,8,1 de dextro et sinistro coeli. 3,9 p. 415b,13 coelum est rotundum tribus de causis. 3,16,1 p. 438a,30 ponemus in coelo triplicem motorem, scilicet Deum *eqs.* p. 438b,11 secundus motor est forma coniuncta coelo non divisibilis divisione coeli (*cf.* p. 438b,24). caus. univ. 2,1,3 p. 438b,44 coelum . . . est substantia corporea existens in potentia ad ubi solum, ingenerabile et incorruptibile secundum naturam. metaph. 1,3,4 p. 34,38 (ed. B. Geyer. 1960. 1964) *Homerus et Hesiodus* posuerunt totum -um et stellas esse deos. 11,3,2 p. 535,41 qualiter motus -i actus est -i, in quo perfecte salvatur esse eius *eqs.* 11,3,5 p. 539,44 videtur -um non esse corpus animatum. Iob 9,9 p. 134,1 (ed. M. Weiß. 1904) -um generationis principium est. 14,12 -um potest atteri dupliciter: in substantia, et sic -um non atteretur, et in officio *eqs. ibid. saepe.* **b** *de partibus sphaerae caelestis, orbibus sim.* (*cf.* ALBERT. M. metaph. 11,2,28 p. 518,15 [ed. B. Geyer. 1964] qualiter -um sit unum et multa): ALDH. ad Acirc. 3 p. 72,4 corporea visibilis mundi factura septenis -orum orbibus . . . cingitur. MARIAN. chron. praef. p. 448,22 secundo . . . die . . . septem . . . coelos condidit: aer, aether, olympus, spacium igneum, firmamentum, olympus angelorum et coelum trinitatis (*cf.* ALBERT. M. summ. creat. I 3,14 p. 430a,5 quaeritur de coelis, quos enumerat Rabanus [*spectare vid. ad Gloss. ord. in deut. 10,13*]. p. 430a,10 videtur, quod sua enumeratio sit diminuta, cum taceat omnes coelos planetarum). ALBERT. M. summ. creat. I 3,11,1 p. 421a,22 coelum empyreum est corpus nobilissimum inter omnia corpora simplicia. 3,12,1 p. 425b,22 coelum aqueum erit in sublimi *eqs.* p. 425b,41 sancti considerantes coeli huiusmodi . . . perspicuitatem . . . vocaverunt ipsum crystallinum. 3,16,2 p. 443a,41 confitemur coelos non habere animas nec esse animalia. metaph. 11,1,13 p. 478,75 (ed. B. Geyer. 1964) movens primum . . . est -um primum. 11,2,20 p. 507,79 digressio declarans . . . exitum -orum in esse ab intelligentia et causa prima. 11,2,24 p. 514,39 virtus . . . motoris fortior est in -o immediato sibi quam in eo, quod iungitur ei per medium. p. 514,42 in -o . . . secundo, quod est Saturni (*cf.* p. 514,49 Iovis. p. 514,51 Martis). 11,2,26 p. 516,21 quare primi duo -i nullam . . . habent stellam, tertium autem habet multas *eqs.* 11,2,32 p. 524,18sq. -um ambit -um *eqs.* p. 524,47 cum inferioris -i intelligentia cum suo -o contineatur a superiori. Iob 38,37 (ed. M. Weiß. 1904) harmoniam -orum et motuum caelestium. *al.* **2** *usu communi:* **a** *in univ. (interdum fere i. q. universum – All, e. g. l. 69.72):* ALDH. virg. II 43 natura Dei, -i praeclara creatrix. HUGEB. Willib. 1 p. 88,26 Deus, mundi fabricator, -i terre que limator (HRABAN. carm. 6,19 solum terrae -ique volubile cyclum. *al.*). HRABAN. carm. 24,15 conditor omnipotens -i mundique redemptor. CAND. FULD. Eigil. II 17,61 -i magna tellusque replentur doxa perpetuae maiestatis. WANDALB. creat. mund. 49 -i . . . proxima terris pars. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,72 ignem -i subductum fraude Promethei. CARM. Cantabr. app. 2,21,3 celi vias. BRUNO MAGD. bell. 107 prius coelum stare vel terram crediderant coeli modo moveri, quam *eqs.* ALEX. MIN. apoc. 13,5 p. 275,26 in -o manufacto. *al.* sub -o *sim. c. sensu totius ambitus terrae:* ALDH. ad Acirc. 111,8 ego *(sc. creatura)* complector sub -i cardine cuncta. AETHICUS ISTER 39 ultra universas gentes, quae sub -o sunt. FROUM. carm. 35,7 quid tibi consimile est rerum subtus, rogo, celum? *al.* **b** *de inferiore parte sphaerae convexa, polo, aere (cf.* AETHICUS ISTER 17 -um pro aere et interdum aerem pro -o posuerunt *eqs.):* **α** *strictius:* CARM. Aldh. 1,16 sub aetherea convexi celi camara. ARBEO Corb. 4 p. 193,12 -i flabra. PAUL. DIAC. Lang. 1,5 p. 50,15 solstitio aestivali respiciente sole de medio -i *eqs.* EINH. Karol. 32 p. 37,3 tacta . . . de -o . . . basilica (*cf.* WIDUK. gest. 1,34 p. 47,19 fulmine -i). WALAHFR. Mamm. 20,9 carcere postquam processit . . . -ique nitore potita est. ANNAL. Xant. a. 839 acies apparuerunt . . . in -o . . . totum -i ambitum circumducentes. RIMB. Anscar. 19 p. 40,32 descendens immensa de -o pluvia. ECBASIS capt. 796 qui faciem celi depingit sidere pluri. WIDUK. gest. 1,13 lacteus -i circulus. WIPO gest. 36 p. 56,17 de magna serenitate coeli subito fulmina . . . eruperunt. HONOR. AUGUST. imag. 1,84 coelum si vespere rubet, serenum diem . . . significat. ALBERT. M. resurr. 64 p. 275,66 in coloribus apparentibus in -o sicut iridis. *saepe.* ad (in) -um *sim. c. sensu directionis (accedente plerumque sensu sedis Dei):* ARBEO Corb. 17 episcopus ad -um vultum vertens *eqs. (cf.* RIMB. Anscar. 41 p. 76,36 oculis in -um intentis . . . spiritum exhalavit. *al.).* CONC. Karol. 16,6 manus dexteras utrique ad -um (*antea:* ad iustum iudicium Dei) extendant (*cf.* WIDUK. gest. 1,26 dextris in -um levatis. *al.* OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 131,10 manus ad -os tendentes). WETT. Gall. 30 p. 274,23 gemitus . . . ad -um usque levabatur. *al.* **β** *latius i. q. qualitas aeris – Witterung, Klima:* OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 114,27 *Italia* soli dulcedine -ique temperie . . . ferax. 2,17 p. 119,30 inclementiae. 2,33 p. 142,4 intemperies. 2,34 p. 143,7 corruptione. *remissius:* BERTH. ZWIF. chron. 2 p. 146,3 LXIV vini vascula . . . implevimus, ita tunc melliflui facti sunt coeli *(cf. Ps. Aug. serm. 121,3).* **B** **1** *alleg. (cf. p. 35,28sqq.):* HRABAN. univ. 9,3 p. 263D coeli nomine prophetae et apostoli et sancti viri exprimuntur. p. 264C in coeli nomine sacra scriptura designatur. GERHOH. Antichr. 1,28 per celos racionales, videlicet episcopos et sanctos Dei. ALBERT. M. resurr. 79 p. 286,68sq. dicuntur ibi *(Vulg. Eph. 4,10)* 'omnes -i' modi contemplationis angelorum. summ. creat. I 4,73,1 p. 748a,24 coelum . . . secundum quosdam sanctos ponitur pro angelica natura et secundum quosdam pro tota quinta essentia et secundum alios pro coelo empyreo. Is. 44,24 p. 455,42 -i dicuntur -orum periodi, quibus cuiuslibet vita mensuratur. *al.* **2** *per compar.:* ALDH. virg. I 53 p. 310, 12 si ecclesia virginibus redundet, sicut -um sideribus resplendet. *al.* **3** *in imag.:* WALAHFR. Blaithm. 3 scelerosorum mores et facta tulerunt laudibus in -um (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 294,11 Heinricum . . . l. . . . inmanissimis super coelos exaltatum). RUOTG. Brun. 16 innocenciam eius in -um ferre. *al.* **4** *proverb.:* FROUM. carm. 35,15 celsum numquid vis scandere -um? **5** *hyperbolice de altitudine:* EINH. Karol. 6 p. 9,3 eminentes in -um scopuli. POETA Saxo 1,282 Alpinarum nivium iuga proxima -o. METELL. Quir. 20,13 (ed. P. Chr. Jacobsen. 1965) nunc -os scandens, nunc vallibus infera tangens. *al. in pertinentiis chartarum:* CHART. Tirol. 828 (a. 1224) terram . . . cum omnibus racionibus et accionibus illi terre a celo usque ad abyssum . . . pertinentibus (992 p. 47,20. CHART. Tirol. notar. II 43. *ibid. al. [v. ind.]*). **6** *meton. de figura caeli vel astrolabio:* ANON. geom. II p. 226,24 speram celi facturus ducas circulum per medium globum. CONR. FAB. Gall. 31med. celum astronomicum aureum gemmis stellatum. **C** *translate:* **1** *de rebus caeli modo superpendentibus:* **a** *de tabulato altaris vel ecclesiae:* AGNELL. lib. pont. 86 ecclesiam sancti Martini . . .,

[Payr]

quae vocatur C-um Aureum *(sed v. Testi Rasponi ad l.)*. ANNAL. Prag. I a. 1257 episcopus Pragensis tabulatum, quod vulgariter dicitur coelum, veteri destructo renovavit. **b** *de testudine arietis:* MAPPAE CLAVIC. 271 quomodo debeat zelum arietis incendere. *ibid. al.* **c** *de superiore parte alembici:* ANON. tab. p. 178,20 est generatio huius tincturae a superiori coelo, id est barba, quod est superius alembici. ROSIN. interpr. 1 p. 296,18 in coelum, id est ad superiorem partem alembici. **2** *de re sublimi:* ECBASIS capt. 31 reditus quarum *(Camenarum)* . . . increpat indoctum de -is scribere versum.

II *de sede Dei, angelorum, beatorum:* **A** *theol.:* **1** *proprie:* HONOR. AUGUST. eluc. 1,3 in intellectuali coelo substantialiter *habitat Deus. ibid.:* tres coeli dicuntur, unum corporale, quod a nobis videtur, aliud spirituale, eo quod . . . angeli in eo habitare creduntur, tertium intellectuale, in quo trinitas sancta a beatis . . . contemplatur. scal. I 21 (PL 172,1238^{C}) regnum coelorum non est locus corporalis, sed spiritualis corporali similis. *ibid.:* tertium coelum, in quo est paradisus, in quem raptus est apostolus *(Vulg. II Cor. 12,2)*. ALBERT. M. resurr. 78 p. 286,29sq. extra omnes -os non est locus, nisi per transsumptionem -um trinitatis dicatur locus, quia trinitas non includitur aliquo loco *eqs.* (summ. creat. I 3,10,2 p. 417^{b},19sqq. coelum t. est idem Deo secundum rem, differens secundum rationem; est enim coelum t. . . . excellentia virtutis eius. 3,10,4 p. 420^{b},6 coelum t. est extra coelum empyreum essentia et dignitate *eqs.*). 81 p. 288,66 -um empyreum est locus communis omnium beatorum *eqs. al.* **2** *alleg. (cf. p. 34,41sqq.):* HRABAN. univ. 9,3 p. 263^{C} coelum ... iuxta allegoriam aliquando ipsum Dominum salvatorem significat . . .; coelum coelorum recte ipse dicitur *eqs.* p. 264^{B} regnum coelorum praesens ecclesia nominatur; congregatio quippe iustorum regnum coelorum dicitur (ALEX. MIN. apoc. 4,1 p. 50,1. 20,2 p. 411,21 imperator deorsum fluebat a -o, id est ab ecclesia. *ibid. al.* [*v. ind.*]). ABSAL. serm. 31 p. 182^{D} primum coelum est dignitas ecclesiasticae puritatis, secundum coelum est subtilitas angelicae conditionis, tertium coelum est maiestas incomprehensibilis divinitatis. ALBERT. M. summ. creat. I 3,14 p. 431^{a},1 tres coeli dicuntur ibi tres modi visionis secundum Augustinum [*gen. ad litt. 12,29sqq.*]. p. 431^{a},6 dicuntur ibi tres coeli tres hierarchiae angelorum). *al.* **B** *usu communi:* **1** *proprie de loco:* ALDH. virg. I 12 p. 241,6 beatam -i familiam *(cf.* WALAHFR. carm. 25^{a},14,1 chorus. HROTSV. Ioh. 20 cives. THANGM. Bernw. 49 militiae. *al.)*. II 760 -orum regna merentes (HRABAN. carm. 39,16,1 -i regni apice . . . ruerat Lucifer. *al.*). ad Acirc. 43,6 *(de tabula cerata)* semen segiti de -o ducitur almum *(vergit ad sensum meton. ut* PAUL. DIAC. Lang. 1,8 victoria . . . de -o . . . ministratur. HROTSV. Mar. 599 uberibus castis de -o iure repletis. *v. et l. 71sqq.)*. LIBER diurn. 85 p. 107,6 *Christum* in ultimis temporibus descendisse de -is. ARBEO Emm. 6 Deum -i. EIGIL Sturm. 7 Deum . . animo ad -um levato orabat. HRABAN. carm. 13,15 vestra valet -um reserare et claudere lingua. 18,47 -um penetrabis. WETT. Gall. 29 p. 273,42 beatam animam -o reddidit. WALAHFR. carm. 20,25 *Christus* ascendit -os. WANDALB. creat. mund. 18 aulam. RIMB. Anscar. 42 p. 77,19 inter -um et terram medius. NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 57,19 per regem -orum. POETA Saxo 5,510 claviger . . . -i. HROTSV. Mar. 517 stelligeri dominatrix inclita -i. Gall. II 5,7 facultates -o praemittamus. WALTH. SPIR. Christoph. I 20 in thesaurario -i . . . recubuit. THIETM. chron. 6 prol. 12 rex regum . . ., Heinricum de -is respice servum. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,49 super terram damnatus . . ., etiam in coelo perenniter ligatus. ADAM gest. 2,82 p. 141,8 transi ad pascha celorum. CONSUET. Marb. 143 (Spicil. Friburg. X. 1965) Deus, qui renuntiantibus seculo mansionem paras in -o. CHART. episc. Halb. 200 p. 170,24 commutationem clavibus celi confirmamus. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 129,28 principem. *persaepe. de iure divino:* DIPL. Heinr. III. 360 quę iure fori obtinemus, hec iure -i ultro reddere destinamus (LAMB. HERSF. annal. a. 1070 p. 114,26). **2** *meton.:* **a** *de Deo, caelicolis (v. et l. 47sqq.):* WANDALB. creat. mund. 252 proferre gerendo . . . -i digna favore. *al.* **b** *de vita beata:* WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 29 sub his humeris -o quandoque frueris. 6,111 mortem . . . petunt -oque fruuntur. *adde:* WALAHFR. carm. 61,20 hausero si -um *('Himmelsluft')*. **c** *de natura caelesti:* WANDALB. creat. mund. 163 *mens* portio -i est. **d** *de civitate Dei:* POETA Saxo 5,251 quos *(libros)* Augustinus -i de civibus . . . scripsit.

2. caelum (ce-), -i *n.* *scalprum – Grabstichel:* GLOSS. I 339,4 St.-S. celatura est sculptura eminentior a -o grashisarn vocata, quod est genus ferramenti. II 496,33 sarculum getisan vel celo. IV 199,1 celum heuuesarn.

caelus *v.* 1. caelum *p. 33,10.* *Payr*

1. caementarius (ce-), -i *m.* *script.:* se-: *l. 33.* sce-: *l. 33.64.* ze-: *l. 47.54.* coe-: *l. 23.25.* cim-: *l. 19.21.46. 66.71.* com-: *l. 19.37sq.70.* -mm-: *l. 34.38.70.* -et-: *l. 34.* -ter-: *l. 25.* *metr.* -tă-: HROTSV. prim. 257.

1 *strictius i. q. structor vel faber lapidarius – Maurer:* **a** *gener. (cf.* GLOSS. I 276,56 St.-S. ce-i murara flastrarra. 455,23 ce-is [com-*p*] murarun. 470,11 ci-is murarun. III 357,9 cem<en>tarius murare. *saepe):* ALDH. virg. I 26 p. 262,4 dilubra . . . a ci-o politissimis compacta petris. MILO Amand. 7 (MGMer. V p. 480,27) lapidum . . . caesores necnon et ce-os adhibuit. CHRON. Median. 13 p. 215^{B} coe-i restruendae maceriei dormitorii operam dabant. FUND. Hild. 6 Hezilo . . . murum ad primam tantum ce-i (coe-, coementer- *var. l.*) staturam perfecit. VITA Richardi 7 -os et necessarios artifices . . . munerare. CHRON. Cosmae cont. I a. 1142 p. 148,2 Wernhero lapicida et -o (CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,8 lapicide seu lathomi, ce-i seu muratores). VITA Norb. I 12 p. 685,11 ce-orum (cae- *B*) . . . quidam Teutonici erant, quidam Gallici. VITA Meinw. 12 p. 20,1 ce-um et carpentarium se profitetur. HEINR. LETT. chron. 11,8 p. 56,26 mittit *episcopus* . . . se-os (ce-, sce- *var. l.*) ad castrum firmandum. NECROL. I p. 17,37 Chuonradus cemmetarius l(aicus). *saepe. in imag.: p.37,64.* *?nom.propr.:* CHART. Udalr. August. II 6 (a. 1256) Heinricus Ce-us . . . feodum censuale . . . conquisivit. *ibid. iterum.* CHART. Turic. 1143 Lut. Com-us. 1213 C. Comm-o. *ibid. al. (v. ind. II p. 390. III p. 385. IV p. 374).* **b** *iur.:* **α** *spectat ad condicionem, statum, testimonium sim.:* CHART. Lux. I 274 p. 395,2 (a. 1052) villas . . . exceptis . . . ce-is . . . eorumque beneficiis . . . in precariam dedimus *(sc. archiepiscopus)*. REGISTR. abb. Werd. 7,14 p. 230,11 ce-um dabit *villicus* ad ędifficium monasterii . . . et prebendam . . . dabit ei et III d. ad instrumenta. CHART. Stir. I 266 testes accesserunt . . . Prunger, Reginger ce-i (TRAD. Scheftl. 141. CHART. Basil. C I 399 Petrus ci-us. CHART. Wirt. VI 1696 Conradus ze-us de Bůngarton. 1763 frater Conradus ce-us. *al.*). TRAD. Ratisb. 915 miles . . . tradidit servum suum, . . . arte ce-um (936 familiaris Rŏtlieb nomine, a. ce-us, habuit duo mancipia). CHART. Stir. I 663 Weciletti de Italia, liber homo, ce-us. CHART. episc. Vratisl. 4 lapicide, laterarii, ce-i et omnes alii mercenarii . . . a iurisdicione . . . sint exempti. CHART. Wirt. VI 1840 p. 235,18sq. Hainricus camerarius . . . Conradum ze-um, filium . . . magistri Conradi ze-i, . . . monasterio . . . contulit. *saepe.* *de materiae fabricatore:* CHART. Oelsn. 10 p. 24,3 (a. 1204) ut *Dalemirus* sit ce-us cum posteritate, qui, si cementum facere neglexerit, hospitibus adequetur. **β** *spectat ad possessionem, traditionem, obligationem sim.:* CHART. Wirt. II app. 1 p. 418,28 (s. XII.$^{med.}$) Walterus ce-us solidum *solvit.* CHART. scrin. Col. A II 1 p. 108,32 Gerhardus ce-us et uxor sua . . . partem domus sue dederunt. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 453,15 Henricus sc. ce-us habet minimum frustum . . ., de quo serviet nostro nuntio. REGISTR. Pant. Col. 17,117 Welterus sce-us *solvit* . . . IV s(olidos). CHART. Osn. III 1 p. 1,18 fecimus concambium cum Gerhardo ci-o. CHART. Basil. C I 359 p. 265,3 Wecelo . . . partem turris . . . a Petro ce-o et Chonone gipsario . . . comparavit. *al. v. et l. 36.*

2 *latius:* **a** *lapicida – Steinmetz (cf.* GLOSS. I 472,12 St.-S. ce-os mezzon. II 334,28 comm-us stein meizo. *al.):* ARBEO Emm. 35 p. 77,26 adductis ci-is (ce- *var. l.*), qui sua arte conpositione gypsi sepulchrum cum marmore construe-

[Erb]

rentur. **b** *calcarius – Kalkbrenner:* CHART. Osn. III 589 p. 409,17 (a. 1277) warandyam ce-orum, qui kalcbernere vocantur.

2. *caementarius (ce-), -a, -um. coemeter-: *l. 18.*

1 *gener.:* **a** *ex opere caementicio confectus – aus Mauerwerk bestehend, (aus Bruchsteinen) gemauert:* EPIST. var. III 20 p. 170,5 sepulcrum in quadrangula et -a . . . fossa. CHRON. Sigeb. auct. a. 771 (MGScript. VI p. 391,27) sub terra per edificia ce-a . . . aqueductus influebat. **b** *a fabro lapidario perficiendus – von einem Maurer auszuführen, Maurer-:* CAPIT. reg. Franc. 293,80 dies . . . octo . . . feriatos esse decernimus ab omni opere rurali, . . . -o (LAMB. HERSF. annal. a. 1046 p. 60,23 ut . . . in o. ce-o . . . deserviret *dux.* FUND. Schild. 5 ingenui artifices operis ce-i. *al.*). **2** *alch. i. q. ad metalla caemento purganda aptus – zur Metallreinigung durch Zement geeignet (de re v. p. 38,37sqq.):* Ps. CALID. secret. 2 oportet te scire vasa in hoc magisterio . . ., et sapientes vocant coemeteria.

***caementatio** (ce-), -onis *f. adhibitio caementi – Behandlung mit Zement, Zementation (de re v. p. 38,37sqq.):* GEBER. summ. 2,39 si ex salis ammoniaci et viridis aeris et puerilis urinae mixtionis ce-e . . . colorem amiserit *metallum.*

***caementator** (ce-), -oris *m. structor vel faber lapidarius – Maurer (an nom. propr.? cf. p. 36,35sqq.):* CHART. Turic. 857 p. 318,8 (a. 1253) instrumentum de . . . rogatu . . . C. Ce-is . . . confectum *(v. notam ed.).* 1416 L. Ce-r.

caementicius (ce-, -tin-), -a, -um. *ex lapidibus arenato coniunctis confectus – gemauert, Mauer-:* WALAHFR. Otm. 16 arca . . . non magnis lapidibus opere -o . . . constructa, superius . . . tabulis . . . coemento . . . desuper litis cooperta. exord. 6 p. 480,37 quae *(aedificia)* ce-o (ce-tino 5) opere desuper concluduntur. CHRON. Ebersb. I p. 11,34 aecclesia . . . edificatur, . . . omne ce-um opus consummatur.

***caemento** (ce-), -atum, -are. **1** *gener. i. q. (arenato) coniungere – (mit Kalkmörtel) mauern, mörteln:* **a** *strictius:* RELAT. Mutin. 2 (MGScript. XXX p. 1311,20; a. 1106/15) fundamentum ce-ari ceptum est. ANNAL. Rod. a. 1136 p. 711,47 construxit Borno dormitorium . . . lapideum terra tantum, cum calcem non haberet, ce-tum. THIETM. peregr. 8,60 que *(turris)* dicitur . . . ce-ta (cementitata *G*) de sanguine humano. ACTA imp. Winkelm. I 1005 p. 774,34 deforis facies muri facienda lapidibus et ce-anda. **b** *latius i. q. arenato adhibito includere – unter Verwendung von (Kalk-)Mörtel zumauern:* WIBERT. GEMBL. Hildeg. 2 p. 410,19 lignis -tis solide lapidibus. **2** *alch. i. q. caementum adhibere, adicere – mit Zement behandeln, Zement einbringen (de re v. p. 38,37 sqq.):* Ps. ARIST. magist. p. 644[a],18 ce-a eas *(laminas)* cum limatura chalybis pertenui.

caementum (ce-), -i *n. (m.* -us: *p. 38,29) script.:* se-: *p. 38,27.* ze-: CHART. Neocell. (Brixin.) 84 p. 128,19 (Font. rer. Austr. II 77. 1965). coe-: *l. 30.68. p. 38,12.* cim-: *l. 68. p. 38,23.29.34.* cym-: *l. 55.*

I *de materia naturali i. q. lapides caesi, opus caementicium – Bruchsteine, Mauerwerk (de singulis lapidibus: l. 57.64):* VITA Bav. I 7 p. 540,6 homines cum vehiculo cy-um (ce- *var. l.*) ministrarent. FLOD. annal. a. 944 p. 93,22 *parietes* validissimo constructi ce-o. GISLEB. ELN. inc. 4,9 fractis ce-is . . . pulverulentis. RUD. TRUD. gest. 6,2 abbas . . . partem monasterii . . . -o plasmavit, calce dealbavit (GESTA Trud. cont. II 4,11 parietibus ce-o bene plasmatis. *ibid. al.*). GESTA Frid. imp. A p. 20,3 laboraverunt hedificantes ce-um (crementium *B*), murum et alia obpugnacula construentes. *al. in imag.:* SIGEBOTO Paulin. 45 p. 932,42 Suevia . . . non cessavit dignis ce-is et cementariis superedificare.

II *de materia artificialiter composita:* **A** *strictius i. q. materia ex calce, arena, aqua confecta, arenatum, mortarium – (Kalk-)Mörtel (plur. sensu sing.: l. 68. p. 38,3):* **1** *proprie (cf.* GLOSS. I 299,29 St.-S. ci-um flaster. II 519,17 coe-a phlaster. III 165,19 ce-um mortere pflaster. 296,37 ce-um pflast, quo murus compingitur. *saepe):* **a** *de lapidibus conglutinandis:* AMALAR. off. 4,3,6 stabilitas . . . muri sine ce-o non potest esse; ce-um . . . construitur calce et sabulo atque aqua. EPIST. Worm. I 15 p. 32,19 ceteris . . . aut ce-um aut lapides congerentibus (NORB. IBURG. Benn. 27 p. 890,43 aetatem . . . trivit . . . -a conficiendo et comportando l.). CASUS Petrish. 5,1 p. 669,36 cavernas novo ce-o perlinivit. IOH. sacerd. 158 ce-um est molta, ex quo coniunguntur lapides. ALBERT. STAD. annal. p. 337[a],27 in castro . . . construendo habitus est sanguis equorum et hominum pro ce-o. ALBERT. M. animal. 23,78 caveat, ne calce stet *falco* vel -o calcinato. *saepe. v. et l. 13.* **b** *de parietibus illinendis:* VITA Pirmin. I 6 p. 27,13 virgis planis atque politis ce-o obducto . . . tabernaculum praeparari praecepit. VITA Rigob. 23 (MGMer. VII p. 75,12) quod *(sepulchrum)* tenacissimo fuit illitum coe-o. GESTA Trud. cont. I 9,27 resarcitis . . . -o murorum scissuris et parietibus -o linitis. NARR. itin. nav. p. 185,37 parietes lutei ce-o vestiti. *al. v. et p. 37,30.* **c** *de pavimento confirmando:* CASUS Petrish. 5,3 pavimentum lapide et ce-o factum. *meton. i. q. pavimentum, astracus – Fußbodenbelag, Estrich:* GLOSS. II 740,5 St.-S. (cod. b) ce-um ehsdrhi. IV 169,9. **d** *de conservatione corporis:* CHRON. episc. August. (MGScript. XIV p. 558,50; c. 1170) corpus . . . sancte Afre . . . quodam ce-o obductum repertum est. **2** *per compar. et in imag.:* NICOL. I. epist. 86 p. 447,21 ad quam promissionem sanctae apostolicae institutionis ci-o coeperunt . . . fundamenta ex preciosis succrescere lapidibus. HILDEG. phys. 4,25 ex his cum aceto . . . velut tenue -um faciat. ALBERT. M. animal. 20,50 continuum . . . secundum collae rationem est colligatum sicut lapides in muro per -um. veget. 4,6 lutum . . . est quasi ce-um (se- *V*) praebens materiam fictilibus. *al.* **B** *latius:* **1** *calx (exstincta) – (gelöschter) Kalk:* GLOSS. III 2,13 St.-S. ci-us calc. IV 133,60. *ibid. al.* **2** *liquor e calce confectus – Kalklösung:* CHART. Brunsv. II 188 (c. 1260/70) corium bovinum preparatur . . . in ce-o, quod vocatur betelkalk *eqs.* TRAD. Weiss. app. II 7 p. 329,14 statuimus, quod cerdones . . . pelles . . . non imponant nec aliqua eorum ci-a infundant. **3** *materia arenato similis – (kalk)mörtelähnliche Masse:* ALPHITA I p. 299,46 matha (*i.* maltha) vel maza genus est ce-i ut in Palladio *(1,17,2).* **4** *alch. i. q. mixtio diversarum substantiarum exurentium – Mischung verschiedener Stoffe von verbrennender Wirkung, Zement (cf. E. Darmstaedter, Die Alchemie des Geber. 1922. p. 168[163]):* GEBER. summ. 1,32 aurum est corpus metallicum . . . examinationem cineritii et ce-i tolerans (GEBER. forn. 5 p. 742 furnus . . . descensorius . . . inter fusores cinericiorum et ce-orum . . . usitatus. *al.*). 2,34 cum . . . ex rebus constituatur inflammabilibus ce-um *eqs.* 2,35[tit.] ce-i examen, quomodo sit componendum. forn. 29 p. 765 superpone residuum ce-i, ut sit globus in medio ce-i. *al.* *Erb*

caena *v.* cena. **caenaculum** *v.* cenaculum.

caenobium *sim. v.* coen-. **caenomia** *v.* cynomya.

caenositas (coe-), -atis *f. squalor – Schmutz:* GLOSS. II 652,47 St.-S. illuvies coe-s unuuatilihi.

caenosus (ce-), -a, -um. *script.:* sc-: *p. 39,1.* coe-: *l. 54.57.72. al.* cin-: *l. 70.*

sordidus – schmutzig: **1** *proprie:* **a** *limosus, palustris – schlammig, morastig:* ALDH. virg. II 2777 sus -is (ce-, coe- *var. l.*) volutabri sordibus apta. COMPOS. Luc. G 4 obrues *lignum* in loco, ubi est ce-um. RIMB. Anscar. 2 p. 20,39 de loco illo coe-o et nimis lubrico . . . exire. NOTKER. BALB. gest. 1,30 p. 40,20 impletio -orum itinerum. *in imag.:* FORM. Marculfin. 2 p. 115,17 coe-um hunc ac lubricum callem *(sc. vitam)* . . . transire. **b** *putridus – faulig:* ALBERT. M. animal. 8,46 cum superfluitates ce-as sentit multiplicari circa dentes *cocodrillus. al.* **c** *(caeno) inquinatus – beschmutzt, besudelt:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 248,15 -a sues. EPIST. Teg. I 4 nive afflati -i volutamur. FROUM. carm. 19,16 qui *(homines)* certant ut -um te perdere saxo. epist. 45 librum . . . -um parteque disruptum recepi. *per compar.:* COSMAS chron. 1,3 p. 9,2 paupertatem . . . quasi ce-am rotam vitant. *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,330 anulus in digito, digitus ce-us in ungue. **2** *translate i. q. impurus – unrein:* EPIST. Wisig. 7 epistolam . . . pollutam et omni contagione ce-am (ci-am *M*[1]) . . . vix adtigimus (NICOL. I. epist. 90 p. 508,17). NECROL. I p. 549,41 coe-a carne solutus. PASS. Trudp. 1 nisi . . . ce-am

[Pape]

(sce- 3^{b}) vitam fragilium deiectam erigat *Deus. al. subst. masc. et neutr.:* HUCBALD. carm. 2,97 -us -a canens concludito cannam.

caenubium *sim. v.* coenob-. **caenula** *v.* cenula.

caenulentus (ce-), -a, -um. *script.:* coe-: *l. 10sq.26. al.* cinol-: *l. 13.*

sordidus – schmutzig: **1** *proprie:* **a** *limosus, palustris – schlammig, morastig:* ALBERT. M. animal. 7,23 kakalo *(sc. piscis)* . . . cibatur harena ce-a. veget. 7,127 ordeum . . . mori dicitur, si in coe-um agrum seminetur. 7,146 mentha . . . quaerit . . . terram coe-am (cenud- *C*) et non pinguem. *al.* **b** *putridus – in Fäulnis übergegangen:* MIRAC. Agripp. 8 (ed. B. Capasso, Mon. Neap. I 1. 1881. p. 325) iam cino-a membra . . . palpare. **c** *lutulentus – lehmig (in imag.):* CONR. HIRS. mund. cont. 732 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) ne . . . paries dealbatus materiam ce-am contegeret. **d** *limo similis – schlammfarbig:* ALBERT. M. animal. 1,28 tarchoquios . . . est . . . genus ranunculi ce-um in dorso. **e** *(caeno) inquinatus – beschmutzt, besudelt (in imag.):* THIETM. chron. 7,71 *Iohannes patricius* voragine ce-a traxit in predam, quod . . . devota manus . . . congessit in hostiam. WERR. (?) Albert. 21 (MGScript. XXV p. 152,39) porci illi ce-i *(sc. homicidae).* **2** *translate i. q. impurus – unrein:* VITA Serv. 56 p. 133,24 iterum venire ad miserias . . . huius seculi et ce-am (sem- *H*) visitare patriam. ALBERT. M. summ. theol. I 18,71 p. 747^{b},32 de huius mundi luce coe-a.

caenum (ce-), -i *n.* *(m.* -us: *l. 35) script.:* sc-: *l. 37 sq.45. al.* ge-: *l. 34.* coe-: *l. 32.35.40.48. al. form. nom. sg.* -on: *l. 30. etym.:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 13, 19 grece . . . cenon . . . lutum dicitur *eqs.*

sordes, limus, palus – Schmutz, Schlamm, Morast (cf. GLOSS. III 119,7 St.-S. cenum horo. 695,49 stercus mist, coenum vel fimus dost. *al.):* **1** *proprie:* ALDH. ad Acirc. 111,17 olida -i (ce-, coe-, ge- *var. l.*) squalentis sorde putresco *(sc. creatura).* VITA Desid. Cad. 16 non ibi cenus (coenus *3a.b*) horrorem . . . infert. ELIS. SCHON. viar. 13 p. 106,9 vidi quasi scenum quoddam inmundum. ALBERT. M. animal. 5,37 quidam . . . pisces . . . generantur . . . ex sceno et limo sive luto. veget. 7,44 quem *(agrum)* Egyptiorum antiquissimi subcoeninum, hoc est, sub coeno positum, vocaverunt. *al. merda – Kot:* CHRON. Reinh. a. 1184 p. 542,10 comites . . . sceno suffocati miserabiliter interierunt. **2** **a** *in imag.:* CHART. Stab. 98 p. 208,11 (a. 1030) metuens . . . me ceno criminum nimium involutum esse. RAHEW. gest. 4,5 p. 238,16 ceno (sc- *var. l.*) voluptatis deditos. HIST. de exp. Frid. imp. p. 60,8 ceno luxurię turpiter se inquinabant. *al.* **b** *per compar.:* ALDH. virg. I 37 p. 285,2 matrimonii sortem acsi squalentis ceni (cę-, coe- *var. l.*) contagia . . . refragabatur (II 2014. *cf.* 2547 -i fetentis). EPITAPH. var. II 64,2 coeno sordidior nunc malefacta queror *(sc. comes defunctus). al.*

caepa, -e *v.* cepa. **caeptum** *v.* saepio.

caera *sim. v.* cer-. **caerastes** *v.* cerastes.

caere *v.* chaere. **caerealis** *v.* cerealis.

caerefolium (ce-), -i *n.* (*? f.* -a: *l. 66sq.)* (χαιρέφυλλον; *cf. theod. vet.* kervola) *script.:* chae-: *l. 68.72.* ger-: GLOSS. III 571,19 St.-S. *cod. a.* ser-: *l. 72.* -ra(e)f-: *l. 66 sq.70.* -rf-: *l. 63sqq. p. 40,1. al.* -rif-: *l. 66sqq.71. p. 40,3. saepe.* -riph-: *l. 68.* -rof-: *l. 68.72. p. 40,6. al.* -ruif-: GLOSS. IV 236,29 St.-S. -ll-: *l. 66. metr.* -rē-: *l. 68.*

1 *sarminium – Echter Kerbel (Anthriscus Cerefolium Hoffm., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 330sqq.):* FORMA mon. Sangall. p. 14^{b} petrosilium . . . ce-um . . . lactuca. CAPIT. reg. Franc. 32,70 habeant . . . coriandrum, cerfolium (*sim.* 128,37). WALAHFR. hort. $234^{tit.}$ cerfolium. RECEPT. Sangall. I 34 ius cerfolii . . . bibat. GLOSS. III 104,3 St.-S. ceri-um kervila. 497,14 ce-a. 513,24 ceri-um (cerâfollium vel sarminia *b*) kervella. 518,43 ceri-a. V 42,18 cera-um. *saepe.* ODO MAGD. herb. 928 est ce-o (ceriph-, cero-, caeri-, chaere- *var. l.*) vis acris et ignea valde. WILH. HIRS. const. 1,12 p. 944^{D} pro signo cerae-i . . . cerae signum adiunge. HILDEG. caus. 3 p. 177,18 suave frigus ceri-i dolorem splenis . . . sanat. IOH. S. PAUL. diaet. 259sq. ce-um, chae-um vel sero-um: cerfolium calidum est *eqs.* BERNH. PROV. comm. 8,1 p. 298,30 succus caprifolii, id est cerfolii. ALBERT. M. animal. 23,90 radicem sinapis et ceri-um . . . in escam dabis accipitri. *saepe. v. et vol. I. p. 748,34.* **2** *quinquefolium – Fingerkraut (Potentilla reptans L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 280):* GLOSS. III 49,24 St.-S. cero-um gerwella vel glise vel fünfblett. **3** αἴθουσα – *Gleiße, Hundspetersilie (Aethusa Cynapium L., cf. Marzell, op. cit. p. 135):* *l. 6.*

caerimonia (ce-, -rem-), -ae *f. script.:* cyr-: CONC. Merov. p. 93,11 cyremoniis (caeri-, cere-, -mun- *var. l.*). -raem-: *l. 20.* -mun-: *l. 10. metr.* cĕ-: *l. 43. praevalet plur. in schedulis nostris; sing.: l. 15.40.43. al.*

cultus divinus, religio, sacrificium, sollemnia – kultische Handlung, Ritus, Opfer, Gottesdienst (cf. GLOSS. I 66,33 St.-S. -a anthaizza. 67,33 -a kelt vel ploostar. 313,11 ce-as euua. 328,16 -as opher. 651,66 ce-a gotesgelt vel ehalti. *al.):* **1** *spectat ad paganos:* IONAS BOB. Columb. 1,10 p. 169,16 quibus *(imaginibus)* . . . execrabiles cere-as litabant pagani. ALDH. virg. I 30 post . . . dissipatas fanaticae gentilitatis caere-as (-raem- *G*). AETHICUS ISTER 29 gentes . . . degentes . . . sine lege vel caere-is. EINH. Karol. 7 p. 10,27 abiecto daemonum cultu et relictis patriis -is (ce-, -rem- *var. l.*). WALTH. SPIR. Christoph. I 4 dedignanti . . . vultu aras et compagensium ce-as . . . preteriit. ADAM gest. 4,27 illi, qui iam induerunt christianitatem, ab illis se redimunt ce-is. *al.* **2** *spectat ad Iudaeos:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 65,2 buculae rufae iuxta ritum caere-arum (ce-, -rim- *var. l.*) . . . concrematae. BEDA hist. eccl. 5,21 p. 336,20 -arum paschalium sollemnitate. HERM. IUD. conv. 3 p. 77,23 (ed. G. Niemeyer. 1963) dummodo in lege Dei et ce-is eius . . . perseveremus. *al. adde:* WALAHFR. exord. 2 p. 476,37 cultum a Deo institutum . . . in sacrificiorum et ce-arum multiplicitate sibi . . . daemones exposcebant. **3** *spectat ad christianos:* VITA Germ. 3 (MGMer. VII p. 420,20) abba . . . ieiuniis, vigiliis perpetem caere-as agens. CONC. Karol. 56^{B},28 anima cere-as (ceri-, caeri- *var. l.*) Domini prevaricans. ADSO Frodob. 33 (MGMer. V p. 87,8) populus dominicae festivitatis -is occupatus. GESTA Aldr. 23 p. 318,29 hoc, quod . . . in missis et psalmodiis et ceteris orationibus et ce-is agitur. HILDEG. epist. I 79 p. 301^{B} ubi inveniatur res illa, quae in ce-a sit. ALBERT. M. nat. anim. 2,6 p. 27,86 religio . . . est scientia et cura -arum divinarum *eqs. al. veneratio – Verehrung:* AMARC. serm. 3,13 clementi Domino iugis ce-a detur.

caerimonialis (-rem-), -e. **1** *adi.:* *ad cultum divinum vel ritum spectans – zum Gottesdienst gehörig, kultisch:* DAVID compos. 1,29,1 de -bus observantiis parvam . . . habentibus utilitatem virtutis. 3,29,2 exteriores -es observantiae ut inclinationes, geniculationes. **2** *subst. neutr. plur.:* *cultus divinus, religiones – kultische Vorschriften, Ritual:* ALBERT. M. bon. 501 p. 261,68 cum in lege multa contineantur iudicialia et -ia . . ., quae natura non docet. eccl. hier. 3,11 p. 586^{a},3 divina scriptura . . . fundamentum posuit . . . quantum ad caere-ia.

***caeruleitas,** -atis *f. color cyaneus – dunkelblaue Farbe:* ALBERT. M. animal. 23,119 lazurini coloris est *fasianus* . . . et aliquantulum terreae -is.

caeruleus (ce-), -a, -um *vel rarius* **caerulus,** -a, -um. *script.:* coe-: *l. 65.* -rol-: *p. 41,2.*

I *adi.:* **A** *cyaneus – (dunkel)blau (cf.* GLOSS. I 73,6 St.-S. -eum uueitinaz. II 318,23 ce-eus ueiti. 621,24 -la blauui. *saepe):* ALDH. virg. I 51 p. 307,14 Rufina . . . -la (ce-, -ea *var. l.*) flagrorum vibice cruentata. HUGEB. Wynneb. 2 p. 107, 25 cerulea . . . lympharum invaderunt liquida. HERACLIUS I 20,5 -eam sumet commixtio formam *eqs.* ANNAL. Eins. a. 1173 (MGScript. III p. 148,21) casuculam . . . coer⟨uleam⟩. ALBERT. M. miner. 2,2,3 p. 33^{a},17 lapis . . . crystallo similis infecto colore -eo. *al. v. et p. 41,32. fort. add.:* TRAD. Ratisb. 278 (c. 1006) iuxta . . . ceruleum fluentum Naba. **B** *nigricans, fuscus – schwarz, finster (cf.* GLOSS. II 351,9 St.-S. cerula grebline [*v. notam ed.*]. 630,44 ceruleus niger color plavuiv. *al.):* ALDH. virg. II 215 -la dum fuscat tenebris nox saecula furvis. ad Acirc. 70,4 candenti . . . viae vestigia -la

[Pape]

linquo *(sc. penna scriptoria)*. VITA Dalm. 3 (MGMer. III p. 545,27) caerolo . . . ergastulo. PAUL. DIAC. carm. 5,1,2 -ei . . . nimbi. ABBO SANGERM. bell. 3,66 ceruleas (gloss.: nigras) vestes. CHRON. Noval. 5,29 -eas silices, veluti madefactum sanguinem. *al.* **C** *perviridis, glaucus – (dunkel)grün, grünlich (cf.* GLOSS. I 94,18 St.-S. [cod. Pa] ceruleis groentem. II 620,10 cerula crunti): WALAHFR. hort. 84 viridissima rutae silvula ceruleae (gloss. L: ceruleus color ex viridi et nigro confectus *eqs.*). ECBASIS capt. 654 cerula catta maris. ADAM gest. 4,18 p. 246,12 *(de Pruzzis)* homines cerulei, facie rubea et criniti. 4,37 homines ibi a salo cerulei, unde et regio illa nomen *(sc. Gronland)* accepit. **D** *pallidus, luridus – bleich, fahl (cf.* GLOSS. II 615,20 St.-S. cerula blachuara. III 358,45 ceruleus bleih): SISEB. carm. 48 male -la (ce- *O*) *luna*. ALDH. virg. II 2520 cum scortatores . . . -la sulphureis torrerent fulmina flammis. ODILO SUESS. Seb. 49 roseus subito color refusus -eas genas praeoccupavit. HIST. Hirs. 3 p. 256,32 *abbas* habebat faciem . . . cerulei coloris. *al.*

II *subst.:* **A** *masc.: cyprinus – Karpfen:* GLOSS. III 298,18 St.-S. ceruleus carfo. **B** *fem.: unda (maris) – (Meeres-)Woge:* IOH. SCOT. carm. 2,3,12 quem *(limbum)* superare nequit cerula (gloss. RL[1]: unda) crine tumens. 2,3,40 muro similis cerula prona tumet. **C** *neutr.:* **1** *sing.:* **a** *unda – Woge:* ALDH. virg. II 5 fluctivagi refrenans *(sc. Deus)* -la ponti (*cf.* GLOSS. II 18,4 St.-S. cerula ponti uuagi). 824 furibunda maris . . . -la. AEDILV. carm. 5,5 terram praecingunt cerula. METELL. Quir. 15,29 purpureo comptus mutat sua -la pontus. *al.* **b** *mare, aequor maris – Meer(esfläche):* VITA Boniti 24 (MGMer. VI p. 131,22) fluctuante cerulo minaces fluctus terrorem . . . incutiunt. **c** *species delphini fluviatilis – Schnabeldelphin (Platanista gangetica Lebeck):* ALBERT. M. animal. 24,26 -eum est nomine et re -ei coloris animal aquaticum, quod Ganges fluvius nutrit *(cf. Sol. 52,41)*. **d** *per errorem ut vid. i. q. species annonae – Getreideart:* GLOSS. I 72,6 St.-S. -eum *(a,* ce- *b.c)* chornchunni, triticum huuaizzi *(cf. p. 40,60)*. **2** *plur. i. q. tenebrae – Finsternis:* CARM. cod. Vat. (5330) 8,3 cerula decutiens prȩcedit *Lucifer* solis amictum. *Pape*

***caerumen** *v.* *cerumen. **caesa** *v.* caedo.

caesar (ce-), -aris *m. script.:* -essa-: *l. 51. p. 42,50sq.* -eza-: *p. 43,15. ?form. gen. vel dat. sg.* -ii: *l. 64sq.*

imperator – Kaiser, 'Cäsar' (cf. GLOSS. III 182,20 St.-S. cesar vel augustus keiser. 428,18 cesar chaiser vel imperator. *al.):* **I** *in titulo, allocutione sim.:* **A** *spectat ad Romanos antiquos:* WALAHFR. carm. 68,9 -is Adriani. WIDUK. gest. 1, 34 p. 47,9 a Diocletiano -e. ANSELM. BIS. rhet. p. 97,18sq. nostro . . . hoc opusculo, ut ipse *(Vergilius)* cesari Augusto, sic et nos cesari commendemus Heinrico (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 297,25 postquam idem [*Octavianus*] . . . Augustus, iam -r et imperator appellatus est. *al.*). MARIAN. chron. a. Chr. 48 Claudi cessaris. *al. adde:* ANSELM. BIS. rhet. p. 99,5 Romam fore excitatam sub nostro cesare Heinrico, quam legimus exaltatam cesare quodam Iulio. **B** *spectat ad Francos, Teutonicos:* **1** *usu strictiore:* **a** *in actis publicis, chartis sim.:* CAPIT. reg. Franc. 33,2 ut omni homo . . . nunc ipsum promissum nominis cesaris faciat *(de re v. H. Beumann, Ideengeschichtliche Studien. 1962. p. 105)*. CHART. Fuld. A 210 regnante domno Karolo . . . anno tertio, quo -r ordinatus est (TRAD. Frising. 378 a. . . . imperii Hludowici cesaris IV. DIPL. Otton. I. 338 p. 462,19 signum domni Ottonis . . . imperatoris; data . . . a. . . . imperii . . . Ottonis piissimi cesaris VI. CHART. Heinr. Leon. 47 p. 67,13 regnante . . . victoriosissimo cesare Friderico, VII. a. imperii eius. *al.*). TRAD. Patav. 51 in fisco auri untias XII . . . solvat domini cesarii ([*cf.* 48 domni regi]. 52 duodecim solvat domni caesarii uncias coactus). CAPIT. reg. Franc. 45 p. 126,38 imperator -r Karolus *(de re v. W. Schlesinger, Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte. I. 1963. p. 199sqq.)*. CONC. Karol. 58 p. 783,5 domno et piissimo Ludovico -e augusto consulente. DIPL. Otton. I. 334 p. 449,30 signum domni Ottonis serenissimi -is (DIPL. Otton. III. 340 p. 770,34 -is invicti. DIPL. Heinr. II. 469 p. 599,1 s. domni Heinrici Romanorum imperatoris -is semper invicti. DIPL. Heinr. IV. 436 Heinrici Romanorum cesaris invictissimi. *al.*). DIPL. Heinr. III. 208[b] auctoritate patris mei . . . Cuonradi cesaris. *al. in diplomatis forma q. d. intitulatio:* DIPL. Heinr. II. 396 Heinricus gratia Dei Romanorum -r augustus. **b** *in auctorum narratione:* ANNAL. Lauresh. a. 802 domnus -r Carolus. ANNAL. Augiens. II a. 875 (MGScript. I p. 68) Ludowicus -r Italiae obiit. NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 35,15 ut *Karolus M. . . . nomen . . .* imperatoris, -is et augusti . . . assequeretur ([*cf. H. Beumann, op. cit. p. 96*]. WIPO gest. 16 p. 36,20 -r et augustus Romano nomine dictus. *al.*). CARM. Cantabr. 11,1[a],1 magnus cesar Otto. TRANSL. virg. Col. 4 (MGScript. XXX p. 1377,26) princeps Heinricus, huius nominis in catalogo cesarum Romanorum rex quintus. VITA Meinw. 23 p. 29,23 papa . . . regem in cesarem et imperatorem consecravit. HELM. chron. 40 p. 82,32 Heinriciani cesares. OTTO SANBLAS. chron. 33 p. 49,6 imperator Constantinopolitanus vim cesaris Fridrici ferre non prevalens *eqs. saepe. v. et p. 41,48.52. spectat ad imperii consortem:* CAPIT. reg. Franc. 183 p. 449,33 (Ansegisi coll.) capitula . . . domni Hludowici augusti et Hlotharii -is. ANNAL. Iuv. III a. 824 Lotharius cesar Romam venit . . .; rex Bulgarorum . . . legatos suos ad imperatorem *(sc. Ludowicum Pium)* direxit. ADALB. MAGD. chron. a. 967 p. 179,8 papa . . . Ottonem regem . . . cesarem et augustum ordinavit. SICARD. chron. a. 1189 p. 169,7 Henricum inter ceteros *filios* primogenitum, quem fecerat cesarem *Fridericus I. (cf. E. Kornemann, Doppelprinzipat und Reichsteilung. 1930. p. 174[2])*. **c** *in epistolis, praefationibus, versibus imperatori dedicatis:* WALAHFR. imag. Tetr. 95 magne . . . -r. carm. 76,75 sancte. CONC. Karol. 56[A] p. 705,25 o venerande -r. WANDALB. martyr. 354 -r Hludowice. HRABAN. epist. 50 p. 505,41 -r amate. GERB. epist. 187 (ed. F. Weigle. 1966) paremus . . ., cesar, imperialibus edictis. CARM. var. II 1,1 cesar, tantus eras. WIBALD. epist. 201 p. 320,6 clementissime cesar. ARCHIPOETA 9,1,1 cesar noster ave. *saepe.* **2** *usu laxiore:* **a** *de imperatoribus nondum coronatis:* WALAHFR. Wett. 822 bella movet Karolus duros tum *(sc. a. 799)* -r in Hunos. DIPL. Arnulfi 9 p. 17,13 preceptum concambii inter domnum cesarem Karolum et Liutwardum episcopum . . . peracti. ANNAL. Altah. a. 1042 p. 29,2 -r Heinricus *(III.). v. et vol. I. p. 1230,16.* **b** *de regibus numquam imperatoris nomen assecutis:* SEDUL. SCOT. carm. 2,25,43 *(de Lothario II. rege)* fulgide -r, ave *(cf. p. 43,62)*. GERB. epist. 75 (ed. F. Weigle. 1966) -r Lothari *(sc. rex Franciae)*. CHRON. Ebersb. I p. 10,14 tempore Karolomanni -is (regis CHRON. Ebersb. II p. 4[a],41). ADAM gest. 1,27 orthodoxus cesar Ludvicus *(sc. Germanicus; cf. R. Buchner, ArchKultGesch. 45. 1963. p. 27)*.

II *usu appellativo:* **A** *spectat ad Romanos antiquos (et Byzantinos: l. 51):* RHYTHM. 146,28,5 *(de serico)* me -es (cessare *C*) ulnis efferunt et reges . . . mirantur. HUGEB. Willib. 4 p. 101,29 cum nuntiis papae et cesaris (cess- *1; sc. Leonis III.*). ANNAL. Lauresh. a. 801 ubi *(sc. Romae)* semper -as *(sic)* sedere soliti erant. RATHER. epist. 7 p. 35,7 ut . . . Paulus -em, ita ego appellabam Romanam sedem. OTTO FRISING. chron. 1,30 p. 64,22 a Cesare cesares sunt dicti. 5 prol. p. 227,20 circa cesarum tempora. *al. spectat ad imperii consortium:* OTTO FRISING. chron. 7 app. p. 377,23 imperatores: . . . Dyocletianus et Maximianus . . .; cesares: Constantius et Galerius et Licinius. *v. et p. 43,71.* **B** *spectat ad Francos, Teutonicos (et Hispaniae Saracenos: p. 43,17):* **1** *usu strictiore:* ALCUIN. epist. 245 p. 393,36 reus . . . cesarem appellans. WALAHFR. carm. 24,24 -is . . . nomen. REGINO chron. a. 807 p. 66,35 munera . . ., quae . . . rex Persarum -i miserat. RUOTG. Brun. 41 -r ipse *(sc. Otto I.)* futurus *(cf. Fr. Lotter, Die Vita Brunonis des Ruotger. 1958. p. 97. 105)*. HROTSV. gest. praef. 3 gesta -is augusti. GERB. epist. 4 (ed. F. Weigle. 1966) divi -is. WIPO gest. 29 p. 48,21 ut mereretur *Misico* redire ad gratiam imperatoris; -r misericordia motus *eqs.* 40 p. 61,2 ruit -r, caput mundi. OTTO SANBLAS. chron. 43 p. 70,2 Grecorum imperator . . . miliciam Teutonicorum . . . in gratiam cesaris liberaliter habuit. CHART. Stir. III 70 p. 132,8 quem ecclesia verum cesarem esse reputat. *persaepe.*

[Heßler]

expressius i. q. decus imperatorium – kaiserliche Würde: Bruno Querf. fratr. 7 p. 723,10 vix incolume vita . . . humiliato cesare *Roma* exivit *Otto III.* **2** *usu laxiore:* **a** *alternatim c.* rex *de principibus utroque munere fungentibus:* Cand. Fuld. Eigil. II 12,18 fratres . . . venisse Fuldenses . . . coram . . . rege aperit *Aaron* . . .; quos cum pro foribus -r praesensit *eqs.* Notker. Balb. gest. 2,6 p. 56,19 ex latere -is (regis *ZW*) directi sunt, qui eos *(legatos)* . . . introducerent; stabat autem gloriosissimus regum Karolus *eqs.* Thietm. chron. 7,54 palmas rex celebrat Magoncia . . .; regina autem . . . a cesare discedens *eqs. al.* **b** *de imperatoribus nondum coronatis:* Ermenr. Sval. 5 -r . . . augustus *(sc. Karolus M.)* . . . tradidit *eqs. (sc. a. 793).* Thietm. chron. 2,26 cesar ad monasterium . . . Emmerammi . . . venit *(sc. a. 940).* Chron. Pol. 3,5 cesar (-zar *H*) fluvium transiebat *(sc. a. 1109). al. adde:* Adam gest. 3,60 colloquium cesaris cum rege Danorum. **c** *de variis principibus:* Hrotsv. Pel. 224 -is *(sc. Abdrahemen regis)* imperio tunc haec urgente. Carm. Cantabr. 15,2[b],3 *(in fabula)* dum cesaris (*syn.* rex) ore fallax predicitur *quis mentiendi gnarus.* **C** *spectat ad summam potestatem:* **1** *de Deo, Christo:* Walth. Spir. Christoph. II 3,253 cum palma recubant *martyres* in -is aula, quam regit . . . Christus. **2** *de auctoritate saeculari (cf. Vulg. Matth. 22,21. al.):* Chart. Hagenow. 56 (a. 1035) familia . . . -em terrenum appellent et summum regem omnium Deum implorent. Chron. Pol. 3 epist. p. 122,18 in hiis, que sunt cesaris, honorem et servicium mundi principibus exhibere. Alex. Min. apoc. 20 p. 416,21 Christus, qui . . . separaverat iudicium -is (imperatoris *W*) a iudicio suo. *al.* **3** *iron. de civibus rebellantibus:* Archipoeta 9,12,2 omnes erant cesares, nemo censum dabat.

III *in cognomine:* Chart. Lips. II 18 (a. 1254) testes . . . Conradus Cesar, Thomas Iageboc, Conradus Papa. Chart. Port. 206 p. 217,17 ab Friderico cognomento Cesare et filiis suis . . ., item rusticis ecclesie.

***caesara** (-sera), -ae *f. uxor imperatoris – Kaiserin:* Ermold. Ludow. 4,515 ecce locum, quo turba potens et -era Iudith constiterant.

caesareanus *v.* caesarianus.

caesareus (ce-), -a, -um. *script.* -ri(us): *l. 51. cf. p. 41,64sq.*

I *adi. i. q. imperialis – kaiserlich, Kaiser-:* **A** *spectat ad res, animum:* **1** *usu strictiore:* Epist. Alcuin. 247 p. 400,14 -i nominis appellatione (Helm. chron. 3 p. 12,7 ce-um nomen de Grecia translatum est in Franciam. *al.*). Dipl. Loth. I. 4 p. 62,14 (ed. Th. Schieffer. 1966) per . . . ce-um preceptum (*cf.* Dipl. Karoli III. 81 p. 132,33 -am auctoritatem). Audrad. carm. 3,1,36 -a arma. Purch. Witig. 525 -am . . . coronam. Chron. Noval. 2,7 p. 86,3 ultra -as . . . aquilas. Helm. chron. 30 p. 58,2 ceteri, quos aut timor aut favor ce-us agebat (Chart. Brand. B I 20 p. 12,30). Helm. chron. 3 p. 11,24 ce-a (-ia 2) dignitas. Const. II 200,1 ce-e fortune fastigium. Acta imp. Winkelm. II 106 p. 90,44 cum ce-o apparatu. *al. sensu gen. obi.: l. 49sq.* **2** *usu laxiore de imperatore nondum coronato:* Chron. Pol. 3,14 *(de Heinrico V. rege a. 1109)* vestre . . . -e potestati. **B** *spectat ad homines:* **1** *usu strictiore:* Const. II 153,1 (a. 1231) legato regis celebris maximi Romanorum Friderici ce-i imperatoris Rome. Chron. rhythm. Col. 2,153 predecessorum superans *(Fridericus II.)* mala ce-orum. *adde:* Const. II 424,2 nos *(sc. Manfredus rex)* . . . caro de carne antiquissime ce-e monarchie. **2** *usu laxiore de rege:* Sedul. Scot. carm. 2,25,2 -o psallite . . . viro *(sc. Lothario II.).*

II *subst. neutr.: natura, proprietas, potestas imperialis – kaiserliche Art, Eigenschaft, Befugnis:* Ranger. carm. 60 quid -i munera ista tenent? Gerhoh. Antichr. 1,72 p. 392,18 isti *(pontifices)* . . . cum sacerdotio quoddam in se ce-um ac supercesareum imaginantur.

caesarianus (ce-), -a, -um. *script.* -rea-: *p. 44,3.8.*

I *adi.:* **A** *de imperii consortio i. q. caesaris proprius – Cäsar-:* Otto Frising. chron. 5,6 p. 237,38 ei *(Mauricio)* . . . ce-am dignitatem contulit *Tiberius Constantinus* (caesarem creans Frutolf. chron. p. 151,23). **B** *imperialis, imperatoris proprius – kaiserlich, Kaiser-:* **1** *spectat ad homines:* Arnulf. Mediol. gest. 2,13 -is (cesarinis *1*) insultando militibus (Annal. Disib. a. 1175 p. 30,37 -eani milites. *al. cf. l. 12*). Chron. Thietm. 7,21 p. 423,16 ce-um agmen. Gesta Trev. cont. I 10 p. 183,39 -a pars. **2** *spectat ad res, animum:* Wandalb. martyr. dedic. 35 -a iura. Dipl. Arnulfi 1 p. 2,3 a ce-a potestate. Hrotsv. gest. prol. 1,1 imperii regnator -i Oddo. Gesta Ern. duc. I p. 38,13 ce-eana mens.

II *subst. masc. plur.: homines imperatoris – die Kaiserlichen:* Arnulf. Mediol. gest. 2,13 -i . . . ad castra commigrant; urbani quoque *eqs.* Ekkeh. Uraug. chron. a. 1105 p. 228,21 nec . . . regii morantur milites . . . -is . . . vicem reddere. Gesta Trev. cont. I 10 p. 183,20 si cui -orum occurrisset quispiam ecclesiasticorum. Gesta Ern. duc. II 10 p. 204,7 cum magna utriusque strage, sed -orum multo maiore. *al.*

***caesaricus** (ce-), -a, -um. *imperialis – kaiserlich:* Hist. de exp. Frid. imp. p. 86,6 penam, quam non decet imperiali irrogari personę, vellem (*sc. imperator)* sustinere, videlicet ce-i capitis minorationem.

caesarienses (ce-), -ium *m. pl. homines imperatoris – die Kaiserlichen:* Chron. rhythm. Col. 2,144 hunc *(papam)* dum . . . spectabant ce-es, leti . . . suscipiunt Ianuenses.

caesaries (ce-), -iei *f. script.* c(a)essa-: *l. 26. 29. 36. form.* -ria: Gloss. III 435,14 St.-S. *plur.: l. 29.*

I *crines (capitis) – (Haupt-)Haar:* **A** *strictius de capillis longis:* **1** *gener. (cf.* Gloss. I 82,6 St.-S. -es [caessa- *a*] fahses. 83,6 -es leihfahs. III 426,47 -es lancfahs. 436,33 -es hare. *al.):* Aldh. ad Acirc. 111,46 cum mihi *(sc. creaturae)* -es (cessa- *var. l.*) volitent de vertice crispae. Widuk. gest. 1,9 p. 15,21 mirati sunt Franci . . . diffusos *Saxones* scapulas -e. Wilh. Apul. gest. 2,93 -es . . . decoros fecerat . . . illos *(Teutonicos).* Cosmas chron. 2,14 p. 103,13 erat . . . vir . . . ce-e pice nigrior atra. Rahew. gest. 4,86 p. 342,27 flava ce-es, paulolum . . . crispata *imperatoris.* Carm. Bur. B 108,2[b],12 que facies, frons, naris aut ce-es. *al. v. et l. 52.* **2** *de ritibus (et poenis: l. 40):* **a** *eccl.:* Aldh. virg. II 1892 -e (cessa- *var. l.*) spreta sumens signacula Christi *Eugenia.* Vita Sadalb. 18 (MGMer. V p. 60,11) Bodo incisa -e monachi . . . agebat officium. *al.* **b** *publ. et iur.:* Aldh. virg. I 47 p. 301, 15 quamvis flava -es raderetur et per publicum decalvata traheretur *Christina.* Paul. Diac. Lang. 6,53 qui *(Liutprandus)* eius *(Pippini)* -em incidens ei pater effectus est. Chron. Pol. 1,2 p. 10,12 vasculum cervisie fermentate, quam pro ce-e filii . . . tondenda preparavi. **B** *latius de capillis tonsis (cf. Isid. orig. 11,1,29* -es a caedendo vocata. Gloss. III 430,11 St.-S. ce-es ein schorenlath. 434,5 ce-es kiscorin fahs. *al.):* Bruno Querf. Adalb. A 26 p. 214,7 -em pendentibus capillis crescere sinamus, tonsę barbę comas prodire non prohibeamus.

II *barba – Bart:* Ranger. carm. 814 protulit *Christus* in faciem de cute ce-em, quae mentum tegeret *eqs.* Ligurinus 8,300 nullo pectine tacta utraque -es.

caesarius *v.* caesareus. ***caesera** *v.* *caesara.

*?****caesies** (ce-), *abl.* -e *f.* (caedere, *cf.* caesa) *saeptum – Gehege:* Chart. Ital. Ficker 401 p. 415,46 (a. 1246) si aliquis inventus fuerit devastando vel incidendo in alienis sexagis vel cesie vel fregerit aliquam seraiam.

caesim (ce-) *adv.* **1** *per partes – in Teile:* Annal. Mell. Claustr. II a. 1205 Porphyrogenitorum gente cesim per viros ac feminas delata. **2** *incisim – abschnittsweise:* Heinr. August. planct. 834 qui *(Deus)* . . . simul et semel omnia fecit, sed narrat cesim liber edita continuatim.

caesio (ce-), -onis *f.* **1** *spectat ad arbores:* **a** *ius caedendi – Recht zum Fällen:* Dipl. Otton. II. 246 ligni . . . ce-em . . . concessimus (Chart. episc. Hild. I 285 p. 271,14 ut ipsi *monachi* . . . lignorum ce-i . . . renunciarent). **b** *pars silvae ad caesuram lignorum destinata – zum Holzeinschlag bestimmtes Waldstück, 'Schlag':* Chart. Stir. I 605 p. 573, 25sq. (c. 1180) lignorum . . . cesio eis *(colonis)* demonstrata est a fonte . . . usque ad Purchstalpach et item a ce-e lignorum saline . . . archiepiscopi usque *eqs.* (Chart. Tirol. 591 Chorzenses in monte . . . l. ce-em violenta manu invaserant). **2**

[Heßler]

spectat ad homines: **a** *rixa – Schlägerei:* LEG. Wisig. 2,4,10 qualiter inter eos *(ingenuos)* cesio facta constiterit (*syn.* cedes). **b** *castigatio virgarum – Prügelstrafe:* LEG. Wisig. 8,4,31 servus . . . L verberum ce-i subcumbat. *adde:* CHART. Babenb. 232,21 (a. 1276/77) in loco ce-is furum.

caesius (ce-), -a, -um. *lentiginosus – sommersprossig:* GLOSS. III 384,33 St.-S. rufus roder, cesius sprůzer (*cf. theod. vet.* spriozan), crispus struuer.

caesor (ce-), -oris *m.* **1** *spectat ad lignorum, lapidum caesionem:* **a** *lignator – (Holz-)Fäller:* HEIRIC. Germ. I 1, 248 -es . . . paventes. NIVARD. Ysengr. 6,33 -i tolle securim. HELM. chron. 69 p. 134,25 ce-bus lignorum. *al.* **b** *lignarius – Holz(be)arbeiter* (*cf.* GLOSS. IV 199,3 St.-S. cesor uuidari): LUP. FERR. epist. 75 ut . . . largiamini nobis viginti arbores earumque peritos commodetis aliquot -es, ut iuncti nostris naviculam nobis componant. *scalptor – Holzschnitzer:* LIBRI Karol. 3,15 p. 133,19 hoc a . . . sculptoribus, hoc a lignorum lapidumque -bus . . . observatur. **c** *lapicida – Steinmetz (cf.* GLOSS. III 278,20 St.-S. lapidum cesor [ceser *a*] i. steinmezo. *al.):* MILO Amand. 7 (MGMer. V p. 480,27) lapidum etiam -es . . . et cementarios adhibuit (HARIULF. [?] Richar. 1 [MGScript. XV p. 919,27]). CHRON. Andag. 19 p. 49,15 a Leodio ce-bus conductis. *v. et l. 18.* **2** *spectat ad hominum caesionem:* **a** *verberator – ein Schlagender:* NIVARD. Ysengr. 3,307 sępe sui dorsum -is virga cecidit. **b** *homicida – Totschläger:* GERHOH. Antichr. 1,4 p. 314,24 Barabban latronem seu cesorem elegisse.

***caesorium,** -i *n. instrumentum ad secandum aptum – Gerät zum Schneiden:* EKKEH. IV. pict. Sangall. 48 retia portantes, -a, rastra, bipennes.

***caesorius** (ce-), -a, -um. *violentus, atrox – gewalttätig, mörderisch:* CARM. var. Walther 1,63,3 refertur quendam virum tua *(sc. aestatis)* vi ce-a morti datum.

caespes (ce-), -itis *m. (f.: p. 46,51.60) script.:* se-: *l. 72.* coe-: *p. 46,52.* cisp-: *l. 45.62. p. 46,13.33.51. form. nom. sg.* -pis: *l. 67.69. p. 46,4.51.60.*

I *proprie i. q. gleba graminea – Rasenstück, grasbewachsene Erdscholle (cf.* GLOSS. II 589,39 St.-S. cespes vuaso endi turf. III 420,63 gleba cespes durus scholle wase. *al.):* **A** *strictius de gleba excisa (sing. sensu collectivo: l. 62.64):* **1** *iur.:* **a** *spectat ad traditionem possessionis (cf. H. Mitteis, Deutsches Privatrecht. ²1953. p. 76):* FORM. Senon. I 34 qualiter . . . homo . . . per ipsa herba et ce-e, sicut lex est, . . . tradidisset. FORM. Turon. app. 3 per hostium de ipsos domus et cispitae de illa terra. TRAD. Frising. 449 accessit ad altare . . . et desuper posuit ce-es et frutecta (*cf.* CHART. Carniol. I 37 p. 47,24 ce-em . . . agri super altare ferentes). TRAD. Corb. 363 cum terre ce-e et virido ramo arboris (GISLEB. MONT. chron. 242 p. 318,17 comes . . . ea super . . . altare . . . per ce-em et ramum collocavit. *al. cf.* FUND. Brunw. 7 p. 129,19 quod . . . Ezo ramusculum arboris eiusdem terrae involutum ce-e acceperit). CHART. Ger. Col. 108 p. 112,10 ius patronatus cum viridi ce-e . . . offerendum. *al. de iure possessionis ut vid.:* CHART. Wirt. VIII 2813 (a. 1278) cum . . . pertinentiis . . . cultis et non cultis in ceptro et in ce-e. **b** *spectat ad iudicium Dei:* TRAD. Salisb. I 425ª (a. 1159) post examinationem divini iudicii, qua ce-bus in aqua benedicta depositis probatum est *eqs.* **c** *spectat ad terminos:* CHART. Burgenl. I 33 (a. 1180/1250) itur . . . ad illud munimentum, ubi est cumulus ce-um. **2** *milit.:* NOTKER. BALB. gest. 2,1 p. 50,10 ut . . . superficies vallorum . . . integerrimis ce-bus tegeretur. MARIAN. chron. a. Chr. 468 quo *(muro)* ci-e (ce-bus BEDA hist. eccl. 1,12 p. 26,16) magis quam lapide constructo. CARM. de Frid. I. imp. 2232 sedes ce-e firmant. *al. v. et p. 46,66.* **3** *in ritu paganorum:* THIETM. chron. 6,24 ce-e viridi eas *(sortes)* operientes *Liuzici.* **4** *usu communi:* ANNAL. regni Franc. a. 822 p. 157,21 cespis . . . de terra sine manibus et praecisus et sublatus est. RUD. TRUD. epist. p. 330,42 ad caput eius *(martyris)* cespis erat gramineus locatus. ALBERT. M. veget. 7,120 -es fortissime compercutiantur. *pars vel lamina turfae – Torfstück, -platte:* CHART. Brem. 237 p. 276,24 (a. 1248) fratres . . . unum hunt se-um, caules et olera . . . ministrabunt. CHART. Hamb. 598 p. 494,2 coloni . . . habebunt . . . licentiam . . . ce-es fodiendi. **B** *latius:* **1** *campus gramineus, pratum – Rasen(fläche), Wiese* (*cf.* GLOSS. III 380,47 St.-S. cespis wiese): ALDH. virg. I 5 florentes saltuum ce-es. ERMENR. Har. 1 monasterium sub ce-e palustri struxit. ad Grim. 36 p. 577,25 Auuam ce-e claram. IOH. CANAP. Adalb. 30 p. 595,2 surgit de gramineo ce-e. ALBERT. M. veget. 7,124. *al. in chartis:* CHART. Dortm. 131 (a. 1269) cum universis attinentiis tam in ce-bus quam in frondibus (CHART. Westph. VII 1351ª p. 1297,37. *al.*). *tegumentum gramineum – Grasnarbe:* BEDA hist. eccl. 5,6 p. 290,15 lapis terrae aequalis obtectus ce-e tenui. **2** *gramen – Gras:* RHYTHM. 39,17,3 Pannonia . . . ci-em uberem ferens iumentis ad pabula. HIST. de exp. Frid. imp. p. 83,3 plerisque ce-es gramineos ruminantibus (*cf.* HIST. peregr. p. 166,5). ALBERT. M. veget. 7,15 praeparare loca cultuum . . . per incensos -es et ligna.

II *meton. et translate:* **A** *de colore, vigore i. q. gemma – Knospe:* HILDEG. phys. 1,56 p. 1152ᴬ accipe inicium, id est primum ce-em, de fago. *in imag. i. q. viriditas – Grün:* CARM. Paul. Diac. app. I 1,33 alter *gemellorum* . . . vernali ce-e pollet. **B** *de area:* **1** *iur. i. q. fundus, possessio, praedium – Grundstück, Besitztum, Gut:* **a** *spectat ad dominos:* TIT. metr. I 1,2,20 iste *(Petrus episcopus)* sacras . . . aulas ditavit propriis . . . ce-bus (ERMENR. Har. 1 qui hunc locum . . . in proprio ce-e struxit). PURCH. Witig. 185 prospiciens, cuius sit ce-is haeres, invenit . . . se predia multa tenere. CHART. Stir. I 183 mansum nostri ce-is . . . contradidi. METELL. Quir. 72,57 multos direpto ce-e fultos, alme Deus, raptas compellas linquere terras. CHART. Babenb. 85 p. 115, 36 ipse *dux* tradiderat, quicquid sui ce-is ibidem erat. *al.* **b** *spectat ad mancipia, libertinos:* LEG. Lang. p. 199,19 *perfidi homines* eos *(libertos)* ad suis ce-bus (ci- *5; cf.* gloss. p. 653,27 ce-bus id. rebus et substantia. p. 653,37 id. terris) removentis. DIPL. Otton. I. 245ᵇ p. 351,12 terras . . . una cum servis et ancillis ce-busque suis. **2** *eccl. i. q. tegula sarcophagi, sepulcrum – Grabplatte, Grabmal:* EPITAPH. var. I A 3,1 praesulis hic tegitur famosi ce-e corpus. SIGEH. Maxim. 29 ex conceptione spei sacratissimi ce-is (*syn.* 28 tumuli, 31 sarcophagum) reperiendi. EPITAPH. var. II 91,1 Echarti tumulus hic fulget ce-e pulcro. *al.* **3** *usu communi:* **a** *solum – Boden:* WALAHFR. Wett. 776 de ce-e surgunt . . . gemmarum . . . ornamenta. WOLFHARD. Waldb. 2,19 (12) calces . . . ad calcandum communis ruris optabilem ce-em . . . habiles. HROTSV. Pel. 248 qui tecum *(sc. Saracenorum rege)* fatuos placantur -e divos. *al. humus obtegens – Bodendecke:* WALAHFR. hort. 69 non . . . ulla *semina* . . . pigro sub ce-e clausit *areola. arvum – Flur:* ALDH. virg. II 225 graculus ater, qui . . . laeti ce-is occas depopulare studet. **b** *regio, pagus, locus – Gegend, Bezirk, Stätte:* VITA Filib. 7 (MGMer. V p. 588,8) cincta undique aquis miratur inclita cispis (ce-, coe- *sim. var. l.*). CLAUD. TAUR. epist. 3 p. 596,21 in Arvenni ce-is arvum. WOLFHARD. Waldb. 2,10 (6) ignoto in ce-e. TRANSL. Marci in Aug. 3 in ultima eiusdem ce-is (*antea:* insula) parte. ADEMAR. hist. 3,41 in ce-e Andegavensi in fundo proprio. **c** *terra – Land:* TIT. metr. I 1,1,9 exul eram, ductus longe de ce-e patrum (*cf.* CONR. EBERB. exord. 3,25 p. 1088ᴬ patrio ce-i valedicens). RADBERT. carm. 1,60 (MG Poet. III p. 47) te *(sc. Adalhardum)* patrem esse novit . . . Saxonica cespis.

***caespitalis** (ce-), -e. *ad praedium colonorum pertinens – Hintersassen- (cf. l. 32sqq.):* TRAD. Frising. 400ª p. 342,25 (a. 818) casas dominicales seu ce-es.

***caespitarius** (ce-), -i *m. operarius in caespitibus ponendis occupatus – ein beim Auflegen einer Rasendecke Beschäftigter:* LAMB. ARD. hist. 152 p. 640,44 ce-i cum cespitibus . . . in pratis . . . concisis . . . operantur.

***caespitaticum** (ce-, che-, ci-, -spatic-, -specta- *sim.*), -i *n. vel* ***caespitaticus,** -i *m. tributum ad usum vel laesionem caespitis spectans (a viatoribus solvendum) – Rasengeld (als Verkehrsabgabe; de re v. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 322; E. Rodón-Binué, El lenguaje tecnico del feudalismo. 1957.*

[Heßler]

p. 54): DIPL. Merov. I 51 nec pontatico nec portatico nec pulviratico nec rodaco nec salutatico nec cispe-o . . . exigatur *(sim.* FORM. Marculfi suppl. 1 p. 334,23 [ed. A. Uddholm. 1962] cispitatico [cispatico *A 1*]. DIPL. Pippin. 19 cispe-o [cispectatico *cod.*]. DIPL. Karoli M. 137. CAPIT. reg. Franc. 57 p. 144,32 cepstaticum. CHART. Rhen. inf. I 41 [dipl. Ludow. Pii] cispaticum. DIPL. Loth. I. 1 p. 52,5 [ed. Th. Schieffer. 1966] nec . . . quilibet telonarius de ea *nave* ullum teloneum . . . aut salutaticum aut ce-um . . . exigere audeat. HIST. Foss. [MGScript. IX p. 370,49] teloneum . . ., quod vulgo dicitur . . . travaticum atque ci-um. DIPL. Merov. III A 23 p. 141,24 [spur. c. s. XIII.] chespe-os . . . ex ipsa mercimonia exactare. *al.)*.

***caespitatio** (ce-), -onis *f.* *pedis offensio – das Strauchеln:* **1** *corpor.:* FRID. II. IMP. art. ven. 3,5 p. 10,9 propter ce-em equi. **2** *spirit.:* ALBERT. M. Is. 8,14 p. 130,71 Dominus non est causa ruinae alicuius vel ce-is.

***caespitator** (ce-), -oris *m.* *incaespitator – Strauchler:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 147,11 sternax *(sc. equus)* i. ce-r vel suffossus *(cf. Serv. Aen. 11,671)*.

caespito (ce-), -avi, -are. **1** *proprie:* **a** *pedem offendere, procidere – straucheln, zu Fall kommen:* OLIV. hist. reg. 41 equo ce-ante (ALBERT. M. animal. 22,84 equus . . . dispositus ad superos . . . crure saepe ce-at. SALIMB. chron. p. 199,16. *al.*). **b** *labare, lapsare – aus dem Gleichgewicht kommen, kippen:* ALBERT. M. animal. 1,89 aliter ce-ret piscis natando sicut navis, quae in una parte remigatur et non in altera. 1,297 quia ad exterius ce-are et reflecti posset *pes.* VITA Mariae rhythm. 2491 per modum puerorum, qui primo palpitando manibus et pedibus ac repunt ce-ando. **c** *deferri – hinabstürzen:* ABBO SANGERM. bell. 3,104 cum quis noxam clandestinat, antro ce-at (gloss.: cadit, ruit). **d** *delabi – sich fallen lassen:* ALBERT. M. animal. 8,59 si . . . inveniantur pulli parvi a venatore, mater *(sc. perdix)* fingit se non posse volare et volitando ce-at (*p. 613*^{b}*,18* προκυλινδεῖται) circa venatorem. **2** *translate:* **a** *in locutione peccare, haesitare – sich versprechen, steckenbleiben, stocken:* DAVID (?) inquis. 43 p. 230, 28 ille *(haereticus)* tremiscens et quasi qui nesciat eadem verba formare ce-at in eis. SALIMB. chron. p. 226,10 nunquam inculcabat, nunquam ce-bat *frater Hugo. al.* **b** *balbutire – lallen:* VITA Mariae rhythm. 2504 solet . . . labilis infantum ce-are lingua.

***caespitosus** (ce-), -a, -um. *palustris et pascuus – Moorweide-:* ANNAL. Egm. a. 1204 p. 200,30 Kinemarenses . . . terram ce-am, que dicitur vene, . . . incendiis absumpserunt.

caestus (ce-, coe-), -us *m.* **1** *instrumentum pugilationis (ex corio et plumbo factum) – Schlagriemen (aus Leder und Blei) beim Faustkampf:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 494,23 non cestibus carnem et sanguinem caedebat *apostolus.* RATHER. epist. 30 p. 177,20 qui pugnis vel potius cestibus . . . dimicantes *eqs.* *in imag.:* ALCUIN. epist. 145 p. 231,19 Entellus senior *(cf. Verg. Aen. 5,472sqq.)* . . . dudum cestus deposuit suos (RATHER. Metr. 10 p. 464^{B} *miles Christi* non dubitavit insurgere Entellinis ac te [*sc. diabolum*] coestibus fatigare). **2** *clava plumbata – Bleikeule (cf.* GLOSS. II 654,29 St.-S. -u plicholpun [*spectat ad Verg. Aen. 5,69, sc. prave versum*]. III 683,8 cestus coluo. *al.; v. Ahd. Wb. I. p. 1212)*: ODO Ern. duc. 1 p. 315^{E} -bus et parmis isti committere pugnas ardent.

caesura (ce-), -ae *f. script.:* cens-: *p. 48,10.* -essu-: *p. 48,3.* **1** *iur.:* **a** *de arboribus i. q. actio vel ius caedendi – das Fällen oder das Recht zum Fällen:* COD. Lauresh. 33 p. 317, 19 (a. 866) utilitatem sive ad exstirpandum sive in ce-a ligni (FORM. Sangall. 9 lignorum materiarumque -am . . . habere. CHART. Sangall. A 701 dotavi ei . . . -am lignorum). *meton. i. q. pars silvae ad caesionem lignorum destinata – zum Holzeinschlag bestimmtes Waldstück, 'Schlag', 'Hau' (cf. Schweizerisches Idiotikon. II. 1891. p. 1801sq.)*: CHART. Sangall. A 727 p. 330,9 (a. 903/08) quicquid proprietatis visus est habere . . . aquis aquarumque decursibus, -is lignorum, cultis et incultis. **b** *de hominibus i. q. truncatio – das Abschlagen:* WILH. APUL. gest. 1,83 si capitur *Melus*, capitis fieri -a iubetur. **2** *metr. (et gramm.: l. 8)*: **a** *incisio – Einschnitt, Zäsur:* **α** *de versu:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 95,10 -a (cess- *F*^{3}. *P*^{1}) pentimemeris. PAULIN. AQUIL. carm. epil. p. 130,18 cum . . . indiscretas membrorum ce-as . . . inspexeris. ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,13 per omnia currunt ce-ae (gloss.: divisiones). HEINR. WIRZ. cur. 829. *al.* **β** *de sententia:* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 46,1 (ed. F.-J. Schmale. 1961) comma, id est ce-a, ubi quantum dictum est de sententia, tantum restat. **b** *pars versus – Versteil:* ALDH. ad Acirc. 9 p. 78,17 exametri versificatio vel -arum (cens- *var. l.*) scansio. **c** *metrica dictio – Versbau:* HUGO TRIMB. registr. 551 si pro concinnancia rithmica ce-a fit cum discrepancia, careat censura. **3** *eccl. i. q. divisio, schisma – Teilung, Spaltung:* WALTH. CAST. carm. 2,5,3 (MG Lib. Lit. III p. 559) ex re nomen habet: ce-e cesar origo; ecclesie vestis cesare cesa fuit.

caeterus *v.* ceterus. **caethus** *v.* coetus.

caetra (sce-, ce- *sim.*), -ae *f.* *pelta (ex corio facta) – Schild (aus Leder; cf.* GLOSS. II 712,3 St.-S. scetra litherin): ALDH. virg. II 2631 moderata gestat cetram (ceteram, scedram, cethram *sim. var. l.*) Patientia. *in imag.:* ALDH. virg. II 2672 constantia mentis, quae cetra (cethra, creta, screta *sim. var. l.*) Christi gestit defendere vitam. HUMB. WIRZ. epist. (MGEpist. V p. 441,3) sit tibi cetra Deus, tibi cassida Christus Iesus.

caetus *v.* coetus. ***cafadia, *cafagium** *v.* *gahagium.

***cafarus** *vel* **-um** *v.* *camphora.

***cafassus** *vel* **-um**, -i *m. vel n.* *(orig. inc., ni cohaeret c. ital. vet.* cafagnare, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. II. 1962. p. 499) ascia, dolabra – Hacke, Beil:* GLOSS. III 656,25 St.-S. martello tangol, -o thesla.

***cafezatus** *subst. (arab.* qafaz, *cf. ed. p. 1661) species serpentis – Schlangenart:* ALBERT. M. animal. 25,22 -us, ut dicunt Avicenna et Semeryon, serpens est.

1. *caffa (-scha), -ae *f.* *(arab.* kaffa, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 994) testa – Schale:* Ps. AVIC. anim. 6,15 p. 296 accipiant de -schis avellanis. 6,18 p. 333 fac in modum de -schis ovorum . . .; quod remanet, mitte in cucurbita et imple -as illa de pulvere.

2. caffa *v.* capsa. **caffata** *v.* cavo (cavata).

caficem *v.* capsa. **cafinita** *v.* capnitis.

***cafitium,** -i *n.* *(arab.* ḳafīz, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 998) mensura olei quaedam – ein Hohlmaß für Öl, 'Kafis':* ACTA imp. Winkelm. I 230 p. 212,10 (dipl. Frid. II.) pro octo -is olei annuatim . . . persolvendis.

cafnas *v.* capnos. ***cafora** *v.* *camphora.

***cafugium** *v.* *gahagium.

***caga,** -ae *f.* *(cf. ital.* gaggia *a* cavea) *receptaculum, scrinium – Behälter, Schrein:* ANNAL. Ceccan. a. 1196 (MGScript. XIX p. 293,10) XII cruces argenteae et IV -ae cum reliquiis.

caganus (ga-, ka-, cha-, -abua-, -aca-, -apca-, -gon- *sim.*), -i *m.* *(turc.* ḫān, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 808) rex, princeps – König, Herrscher, 'Khan':* **1** *usu strictiore de Avarorum aliarumque eiusdem originis gentium principe:* CHRON. Fred. 4,48 Sclavi . . . contra Avaris . . . et regem eorum gagano ceperant revellare. LIBER hist. Franc. 30 p. 289,28 Chuni . . . cum -o (chag-, gag-, canago *var. l.*), rege suo. RHYTHM. de Pipp. 6,2 (MGPoet. I p. 116) tu cacane perdite! PAUL. DIAC. Lang. 4,37 p. 161,15 rex Avarum, quem sua lingua cacanum appellant. ANNAL. regni Franc. a. 805 capcanus (captc-, capp-, cag-, capt-, cap- *var. l.*). ANNAL. Emm. Ratisb. I a. 805 (MGScript. I p. 93,11) cabuanus venit ad domno Carolo, et Abraham cagonus baptizatus. EINH. Karol. 13 p. 16,5 regia kagani (ca-, kanagi, kaga *var. l.*). HINCM. annal. a. 864 p. 72,15 obviam Bulgarorum -o. LUDOW. II. ad Basil. (MGEpist. VII p. 388,15) chaganum . . . nos praelatum Avarum, non Gazanorum aut Nortmannorum, nuncupari repperimus. BENED. ANDR. chron. p. 104,4 chagangu. TRACT.

[Heßler]

de invest. (MG Lib. Lit. II p. 498,3) filia chaiani (cahiani, caiani, gaiani *var. l.*). SIGEB. GEMBL. chron. a. 520. *al.* **2** *usu laxiore de duce Nortmannorum q. d. Rus:* PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 20,1 misit *Graecorum imperator* . . . quosdam, qui se . . . Rhos vocari dicebant, quos rex illorum chacanus vocabulo ad se . . . direxerat. *cf.* *canesius. *v. ThLL. s. v.* gaganus.

cagarrum *v.* catarrhus. **cagonus** *v.* caganus.

cagrios *v.* cachry(s). **cahos** *v.* chaos.

***caiolum** *v.* *gagiolum.

***cairos** (carios) *subst.* (καιρός) *tempus congruum – rechter Augenblick:* ALBERT. M. eth. 1,5,14 p. 78ª,25 carios . . . vocatur tempus omnino congruum ad id, quod est in tempore relatum.

***caitor,** -oris *m.* *(fort. cohaeret c.* γάιος, *nisi corruptum ex* cultor, *cf. DuC. III. p. 18sq.) cultor, colonus – Bebauer, Bauer:* DIPL. Loth. I. 79 p. 198,27 (ed. Th. Schieffer. 1966) villam . . . una cum campo . . ., cum -bus suis . . . concedimus.

***caitus** (cha-, ga-, ka-, -ayt-, -ayc-), -i *m.* *(arab.* ḳā'id, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1006) de Arabibus i. q. praefectus – Befehlshaber, 'Kaid':* ANNAL. Bar. a. 1003 (MGScript. V p. 53ª) obsessa est civitas Bari a Saphi apostata et caiti. LUP. PROT. chron. a. 972 caytus (caycus *2*) eorum *(Saracenorum).* a. 998 Busitu -us (kay- *2*, chay- *3*). ACTA imp. Winkelm. I 97 p. 86,13 (dipl. Frid. II.) duo paricla, que fuerant quondam gayti Aymar. 261 p. 238,18 gaitos et seniores de omnibus montanis Sarracenorum Sicilie. ANNAL. Ianuens. III p. 56,21 ad offensionem cuiusdam -i (cay- *var. l.*) sive domini Septe. *al.*

***cakabit** *v.* *cacabre.

calacantum *sim. v.* chalcanthum.

***caladrellus** *vel* **-um,** -i *m. vel n.* *(orig. inc., ni cohaeret c.* chamaedrys, *ital.* calamandrea) *fort. i. q. trixago – viell.: Gamanderlein (Teucrium chamaedrys L.):* Ps. AVIC. anim. 2,4 p. 97 anisi, -i, caltas ana unciam unam.

caladrius *sim. v.* charadrius.

***calafates,** -ae *vel* ***calafatus,** -i *m.* *(arab.* ḳafr, ḳalafa, *gr.* *καλαφάτης, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 999. 1022) qui rimas navium pice explet, stuppator – Kalfaterer:* LIUTPR. antap. 5,15 p. 138,10sq. τοὺς καλαφάτας, tus -as, hoc est navium compositores. ANNAL. Ianuens. II p. 129,1 cum -i bruscarent . . . navem. III p. 138,26 magistros lignaminis et -os.

calaicum *v.* callaicum. **calaina** *v.* callainus.

calamandita, -dra *v.* chamaedrys.

***calamaris** (kalomalis), -e. (calamarium) **1** *adi.: scriptorius – Schreib-:* CHART. Pomm. B 1099 (a. 1278) nisi celte kalomali . . . solidetur *memoria.* **2** *subst. neutr.: lolligo – Tintenfisch (Loligo vulgaris Lam.):* ALBERT. M. animal. 8,124 tanris, qui vocatur -e latine. 14,18. *ibid. al.*

calamarium, -i *n.* *vasculum calamorum et atramenti – Schreibzeug, Tintenfaß (cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 224sqq.):* PETR. CAS. (?) chron. 4,13 -um aureum margaritis et gemmis . . . adornatum. CHART. Ital. Ficker 179 p. 224,14 pontifex dat ei *(scriniario)* pennam cum -o sic dicens: 'accipe potestatem condendi chartas publicas *eqs.*' (DIPL. Karoli M. 316 p. 478,10 [spur. s. XIII.²] ut de penna et -o [calamanno *B*] . . . possint . . . investire eosdem [*notarios*]. ALBERT. M. anim. 2,3,2 p. 233ᵇ,1 potentia esse scriptorem eum, qui novit p. et -um).

calamaucus (galam-, galom-, camal-), -i *m.* *galerus, pileus – Kappe, Mütze (de re v. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. I. 1954. p. 53sqq.; cf.* GLOSS. IV 198,12 St.-S. -us darnhod): CHART. Sangall. A 221 p. 211,24 (a. 816) habeam . . . II manices et I camalaucum. EGBERT. fec. rat. 1,127 (gloss.) galerus et g-us pillei sunt. *in imag.:* CARM. Salisb. 11,9 mensis Agenoreus -o . . . opertus. *iron. de capite cruento:* EGBERT. fec. rat. 1,1186 huius *(lupi)* . . . rubeus galomaucus.

***calamel** *subst.* (calamus) *os surae – Wadenbein (Fibula):* GLOSS. III 9,31 St.-S. tibia pein, -l uuidarpeini.

***calamella, -us** *v.* *canamella.

***calamellus** (-mil-), -i *m.* *tibia fistularum – Schalmei:* OLIV. hist. Dam. 28 p. 212,4 Venetiani . . . cum tubis et -illis (-ellis *PM*, calamis *NK*) et signis multis progressi.

calament(h)um *sim. v.* calamites, calamitis.

***calamiaris** *v.* *calaminaris. ***calamilla** *v.* 1.*calamella.

***calamina, -um** *v.* cadmia.

calaminaris (-mia-), -e. (*calamina) **1** *adi.:* **a** *strictius i. q. ex cadmia constans – Galmei-:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382ᶠ lapis -is, frigidus et siccus (ROSIN. interpr. 3 p. 311,13 recipe . . . hunc lapidem animalem . . . et magnetis et -em. GLOSS. Roger. II 259). **b** *latius:* **α** *ex magnete constans – Magnet-:* ALPHITA I p. 296,27 lapis magnetis et -is et giur idem. *v. et l. 16. cf.* 1. *calamita. **β** *ex haematite constans – Blutstein-, Hämatit-:* ALPHITA I p. 296,24 lapis -is, emathites idem (II p. 90,1 l. -iaris, emachites, quo vel magnes, et guit idem). **2** *subst. masc. per confusionem i. q. chalcanthum – Kupfervitriol:* Ps. GERH. CREM. sal. II 72 colcotar et sory et calcythis et -is. *v. ThLL. s. v.* caliminaris.

calamiscus, -i *m.* (καλαμίσκος) *tubulus – Röhrchen:* ARS med. 6 p. 424,12 ut universorum feramentorum nomina describam: . . . parasias, olamices (calamiscos *var. l.* p. 147,2), ciasticos.

calamistro, -are. *ornare – schmücken:* NARR. Ebr. (NArch. 6. 1881. p. 529,13; c. 1200) tercia *(sc. virga Iesse)* regale caput et faciem -at.

adi. **calamistratus,** -a, -um. *calamistro crispatus – mit dem Brenneisen gekräuselt:* ALDH. ad Acirc. 111,47 plus -is se comunt quae *(caesaries)* calamistro. 135 p. 189,18 calamistrum, unde dirivatur -us epithetum. GUNZO epist. 7 p. 33, 11 -os capillos.

calamistrum (-lom-), -i *n.* **1** *instrumentum ad crispandos crines aptum – Brenneisen:* ALDH. virg. I 58 p. 318,4 antiae . . . cincinni -o (-lom- *O*) crispantur. EPIST. Bonif. 72 p. 145,25 -um argenteum et mappam . . . transmittere. *v. et l. 28. remissius:* ALBERT. M. animal. 15,44 sericum . . . non . . . poterat reduci ad continuitatem filorum per aliquod genus -i sive instrumenti. **2** *?ornamentum capitis quoddam – ?ein Kopfschmuck:* ODO Ern. duc. 7 p. 362ᴮ et succinit ista purpureo fidicen caput indutus -o (-a *ed.*).

1. *calamita, -ae *f.* *(ital.* calamita, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. II. 1962. p. 512) magnes lapis – Magnetstein:* Ps. ARIST. lap. I p. 197,1 expositio lapidis, qui vocatur elbeneg i. magnes aut -a attrahens ferrum. p. 199,36 si ponatur *lapis* super ungues eradicatos, trahit eos ad se . . ., sicut faciunt alie -e. *Heßler*

2. calamita *v.* calamites. **3. calamita** *v.* 1. calamitis.

calamitas, -atis *f.* *etym.:* ALBERT. M. Iob 5,21 (ed. M. Weiss. 1904) -s componitur a calamo et linos . . . et significat . . . impedimentum, quod incurrit homo ex defectu calamorum *eqs.* (*cf.* 30,3).

res adversae, miseria, pressura, vexatio – Unglück, Not, Elend, Bedrückung (cf. GLOSS. II 58,19 St.-S. -bus missebu-rinon. 207,29 -is leiduuentigi. 315,10 -s harmida. III 615,20 harmisunga. IV 59,19 freisa. 315,23 -em palo. *al.):* **1** *gener.:* CONC. Karol. 46ᴮ,5 absentia episcopi . . . fit -s plebis. HRABAN. epist. 17ᵇ ad relevandas populi . . . -es. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,48 ne . . . abiciaris . . . in locum miseriae et -is. VITA Magni Fauc. 57 quamvis tantas iniurias et -es ab eis sustineret. RIMB. Anscar. 17 cum . . . episcopus . . . in multis esset pressuris et -bus (*cf.* DIPL. Arnulfi 32 praessurae -em inger⟨e⟩re). EPIST. Col. 5 p. 248,23 sacris privilegiis vestris *(sc. papae)* nostras -es roborari dignemini. LIUTPR. leg. 1 accessit ad -em nostram, quod *eqs.* DIPL. Otton. II. 167ª p. 189,28 si . . . pauperum -bus . . . succurramus. LAMB. HERSF. Lull. 11 p. 321,23 gloria et -s . . . aecclesiae. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 319,28 variis . . . adversitatum -bus confecta *regina. saepe.* **2** *c. colore quodam:* **a** *clades, pernicies – Niederlage, Verderb(en):* BEDA hist. eccl. 1,22 p. 41,26 memoria -is et cladis. WIDUK. gest. 2,20 exercitus eos *(hostes)* . . . in ultimam pene -em perduxit. **b** *damnum, messis ingrata – Verlust, Mißernte:* CHART. episc. Hild. II 947 p. 475,5 (a. 1254) nisi forte per grandinem et mures plaga -is evenerit. *v. et l. 48.*

[Rudolph]

c *nefas – Frevel:* LEG. Wisig. 3,5,3 p. 161,12 apostatice -is obprobrium . . . extirpari conpellimur. **d** *vitium – Leiden:* WALAHFR. Gall. 2,42 pro . . . -bus . . . ad . . . Galli patrocinia . . . pervenire. TRACT. de aegr. cur. p. 237,32 -s *stomachi* cognoscitur ex dolore pungitivo *eqs.* **e** *casus – Zwischenfall:* THIETM. chron. 6,9 sedatis . . . Papiae -bus. **f** *poena contumeliosa – entehrende Strafe:* GLOSS. III 408,12 St.-S. -em harnschare. *Rudolph*

calamites (-is), *acc.* -en (-in) *subst. vel* ***calamita,** -ae *f. vel* ***calamitum,** -i *n.* (καλαμίτης) *script.:* ga-: *l.* 25. scalmit-: *l.* 28. calconit-: *l.* 26. calim-: *l.* 27. -menth-: *l.* 16. -mitat-: *l.* 19. *usu attrib.: l.* 21*sq.*25*sqq.*

de storacis suco siccato i. q. resina (calamis involuta) – (das in Rohr verpackte) Harz (cf. André, Lex. bot. p. 306): **1** *de natura:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 351,24 styrax duobus modis est, liquidum . . . et dicitur sigia, est et -menthum (ALBERT. M. veget. 6,227 duplex autem est storax: una . . . egreditur per se ut gumma . . . et vocatur hoc genus a Constantino -um [-mitatum *J*] et est siccum). DYASC. p. 164^{b} alia est storax, que -is appellatur, et Indica. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 368^{G} styracis tria sunt genera: styrax -a, liquida et rubea. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 35b^{r} storax -a non a calamo dicitur, sed a calo, quod est bonum, et myrrha, quod est gutta; inde -a, id est bona gutta. **2** *de usu:* ANTIDOT. Bamb. 46 cardamomum, storace ga-e, opium (ANTIDOT. Berolin. app. p. 76,29 s. calconiti. RECEPT. Bamb. 24 s. -en. FRAGM. mul. II 2 storice calimitin. TRACT. de aegr. cur. p. 338,15 accipiat storacem scalmitam. TRACT. de chirurg. 909 storacis -ae, sanguinis draconis). ALBERT. M. veget. 6,227 Constantinus autem dicit, quod superposita -a aperit vulvam clausam. *al.*

1. calamitis (-a: *l.* 46), -is *f. vel* **calamentis,** -is *f. vel postea* **calamentum,** -i *n.* (καλαμίνθη, καλάμινθος) *script.:* galla-: *l.* 41. -amti-: *l.* 43. -minth-: *l.* 72. -th(um): *l.* 47.57.60. *form.: acc. sg.* -en: *l.* 39.69. -in: *l.* 38.

1 *mentastrum – Minze (Mentha L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 136sqq.):* **a** *in univ.:* PAUL. AEGIN. cur. 181 p. 107,1 addendum sucis porrum aut -mentin (*3,35,2* καλαμίνθην) aut glichona. AESCULAPIUS 21 p. 31,14 -miten teres cum pipere. RECEPT. Sangall. I 58 herba artemisia et gallamentis. ANTIDOT. Glasg. p. 101,23 -mitis tesmatis dr. VIIII. p. 133,28 levistici semen I, -mites XVIIII. DYNAMID. Hippocr. 2,37 calamtis genera sunt tria: unum montanum . . . flore purpureo; aliud genus pulegii foliis simile . . .; tertium genus foliis mentae agresti similibus (*cf.* ALPHITA II p. 31,25 sqq.). 2,48 mentastrum a Graecis -mita vocatur. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 376,40 -thum tribus modis est; est etiam quoddam semper nascens in ripa fluminum . . .; est aliud, quod invenitur in siccis locis . . .; est et aliud nascens in montanis locis; quod . . . diversis nominibus nuncupatur petrosum, terrestre, aquosum. ALBERT. M. veget. 6,309 est . . . -um substantiae subtilis, sive sit montanum sive fluviale; has enim duas habet species. *al.* **b** *de speciebus:* **α** *menta montana – Bergminze (Calamintha officinalis Moench vel sim., cf. Marzell, op. cit. I. p. 712):* GLOSS. III 553,57 St.-S. -um steynmynce. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 359,16 sylvestre sisymbrium dicitur esse -thum, quod magis ad medicinam pertinet. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 11a^{v} -um montanum melius est, quod magis est siccum (WILH. SALIC. chirurg. 1,60 p. 323^{A} recipe . . . -thi montani, flores chamomillae). *v. et l. 43.49.52.* **β** *sisymbrium – Bachminze (Mentha aquatica L. vel sim., cf. Marzell, op. cit. III. p. 139):* GLOSS. III 567,41 St.-S. timentum *(i.* calamentum *ed.)* vissemynce *(a),* vischmintze *(b).* 604,35 -mitem ficminza. ALPHITA II p. 27, 21 -um aquaticum sive colomen . . ., nepta maior, crescit in locis aquosis, stipitem habet in longitudinem hominis et assimilatur in foliis canabo. *v. et l. 48.52.* **γ** *menta alba – Katzenminze (Nepeta cataria L. vel sim., cf. Marzell, op. cit. III. p. 164. 309):* GLOSS. III 495,30 St.-S. -miten nebita. 539,8 -um wiztoste. ODO MAGD. herb. 593 herbam, quam nepetam vulgari more vocamus, hanc medici Graeco -i (-minthi, -thes *var. l.*) nomine dicunt. ALPHITA I p. 281,12 -um vel -mentis, nepita idem. II p. 27,9 -um . . . habet . . . florem album. *al. v. et p. 51,45.49.* **2** *vulgago – Haselwurz (Asarum europaeum L.):* ALPHITA II p. 106,17 matricaria aquatica secundum quosdam azarabaccara idem, -um silvestre idem. *v. ThLL. s. v.* calamintha. *Heßler*

2. calamitis *v.* calamites.

calamitosus, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *usu act. i. q. calamitatem vel malum afferens – unheilvoll, -bringend (cf.* GLOSS. IV 41,55 St.-S. -i lethvventigi. 133,64): **1** *gener.:* SISEB. Desid. 4 nihil virum Dei -a nequitia nocuit. ALDH. virg. I 38 p. 290,10 -a famis atrocitate. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303, 3 ad . . . facinorosas et -as simultates componendas. a. 1079 p. 316,46 devastationis -as . . . miserias. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *luctuosus – Trauer-:* WIDUK. gest. 2,41 annus notabilis casu -o. **b** *funestus – unheildrohend:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 292,1 iniuriarum -issimis proclamationibus . . . regem accusabant. **B** *usu pass. i. q. calamitatem patiens, miser – vom Unheil heimgesucht, unglücklich, elend:* ALDH. virg. I 52 p. 309,4 -um vulgus . . . trucidabatur. EPIST. Hann. 27 p. 62,24 videmur . . . Ixione rotę volubili astricto -iores (calumniores *cod.*).

II *subst.: qui miser vel infelix est – ein Elender, Unglücklicher:* RUOTG. Brun. 8 -is patrocinari. WIPO gest. 5 p. 26,28.

calamus, -i *m. (?n.* -um: *l. 55. p. 53,59)* (κάλαμος) *script.:* ka-: GLOSS. I 509,27 St.-S. cha-: CHRON. Pol. 2,3 *(var. l.).* -lom-: *l. 59. form. nom. sg.* -os: *l.* 66.

I *de planta i. q. arundo, canna, arundinetum – Schilf, Rohr, Röhricht (cf.* GLOSS. I 623,46 St.-S. -us sciemun. III 496,29 rora. IV 168,45 -us zeinahi vel rorahi. *al.): A strictius:* **1** *gener.:* **a** *proprie:* AESCULAPIUS 16 p. 21,34 adhibere . . . folia pampini, myrti aut -i. ANTIDOT. Glasg. p. 152,34 ad dolorem caucolis . . . -i sperma lib. I. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 116,18 sunt . . . nemora, -i et canne. ALBERT. M. veget. 2,54 plantas in toto concavas sicut fistulas quasdam et -os. *al.* **b** *in imag.:* BRUNO QUERF. Adalb. A 14$^{ex.}$ de hinc, quę duplo -o texit divę caritatis, aurea tecta superposuit. **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 19,6 p. 521^{B} -us praedicatio sanctorum est ut in Isaia *(35,7).* WOLFHARD. Waldb. 1,1 (prol.) qui *(philosophici viri)* in prophetiis -i nomine designantur. **d** *translate i. q. infirmitas – Schwachheit:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,18 -um sexus . . . oblitę fragilis malunt problemata mortis *(v. notam ed.).* **2** *spec.:* **a** -us (aromaticus) *i. q. calamiscus – Kalmus (Acorus Calamus L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 110):* HRABAN. cruc. 2,2 p. 267^{C} -us aromaticus et pinus . . . honori tuo *(sc. crucis)* se subiiciunt. GLOSS. III 540,1 St.-S. -us aromaticus hemelzitwar (552, 68 heime scidwar. *cf.* 527,45). CONSTANT. AFRIC. grad. p. 357,20 -us aromaticus subtilis est et concavus, . . . in India et Persia nascitur. p. 381,23 quidam dicunt *chelidoniam* esse radicem -i Indię. ALBERT. M. veget. 6,77 -us aromaticus -us vocatur propter -i similitudinem, aromaticus autem dicitur propter odoris eius nimiam fragantiam. *de radice exsiccata ex regionibus orientalibus importata:* FRAGM. mul. VI p. 604 f⟨um⟩igacio . . . sic est: canion, -us (-um *cod.*) et carbones molles esse debe⟨n⟩t *eqs.* PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 149,6 petroselini, -i aromatici (*3,48,3 p. 256,24* καλάμου ἀρωματικοῦ) *eqs.* AETHICUS ISTER 106 p. 80,11 India gignit . . . -um quoque aromaticum et ebur. ANTIDOT. Sangall. p. 98,19 calomo lib. V. ANTIDOT. Augiens. p. 40,27. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370^{C} -us aromaticus . . . est . . . radix fruticis, . . . per III annos potest servari. LAMB. LEOD. Matth. I 466 quis odor . . . surgit, si . . . -us . . . teratur. *al. meton. de Maria:* MILO carm. 3,4,2,10 myrra, storax, -us. **b** *donax – Pfahlrohr (Arundo donax L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 261):* DYNAMID. Hippocr. 2,96 -os agrios, hoc est -us agrestis, id est ferca, tunsus . . . tumores tollit. *fort. huc spectat:* ANTIDOT. Sangall. p. 99,25 de . . . -o Greco cinus dublum cum mel inungue. **B** *latius i. q. culmus, festuca – Halm, Stengel (cf.* GLOSS. IV 213,47 St.-S. -us halm. *al.): 1 natur.:* ALBERT. M. veget. 6,77 -us arundinis. 6,348 est *frumentum* . . . herba habens -um concavum album et magnum et longum; . . . -us

[Rudolph]

. . . ex duabus componitur substantiis *eqs. ibid. al.* **2** *iur. (usu symbolico):* CHART. scrin. Col. A I p. 19,17 (c. 1135/42) heredes . . . suam partem manu et -o abdicarunt (CHART. Eberb. 441 p. 225,22. CHART. episc. Spir. 400 p. 363,38 ore, m. et -o. *al.*). CHART. Rhen. med. II 70 p. 112,10 -um proiciendo, ut mos est, . . . respuerunt. CHART. Argent. I 617,16 si quis iudici -um porrexerit pro emendatione et in manu iudicis de oblivione -um dimiserit (CHART. Heist. 108 p. 196, 5). *al.* **3** *usu communi:* VITA Godefr. Cap. I 7 p. 522,49 putris -i pretium. CAES. HEIST. hom. exc. 223 a sompno surgens . . . cepit . . . iactare culcitram et cervicalia, -os hinc inde dispergere.

II *de rebus ex -is confectis:* **A** *instrumentum scriptorium, penna scriptoria – Schreibrohr, -feder (cf.* GLOSS. I 24,23 St.-S. -o scripisarn. 516,49 -us fedara [*c*], rorra [*h*]; *de re v. Wattenbach, Schriftwesen. p. 222sqq.):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ALDH. epist. 7 p. 497,2 cursim -o perarante caraxatum *carmen.* CARM. Aldh. 2,9 stili -o stridulo. CHART. Fuld. B 145[b] ad eam . . . villam vertamus -um. WALAHFR. imag. Tetr. 262 hic -um placuit . . . figere. CARM. Cent. 167,2 ludere . . . non trocho infantum, sed -o iuvenum. WIPO gest. prol. p. 8,8 gesta . . . -is pingentibus . . . effigiabo. CHART. Heinr. Leon. 19 p. 27,37 -o et atramento concambium . . . commendare notitie (CHART. Burgenl. I 90). *saepe.* **b** *techn.:* COMPOS. Luc. N 2 in alumine liquido -um tingues (THEOPH. sched. 1, 37[med.]). MAPPAE CLAVIC. 38 scribe . . . -o aut pincello pictorio. *al.* **2** *in imag.:* EPIST. Wisig. 14 p. 682,18 tinguente in noticia -o. ALCUIN. epist. 86 p. 129,21 qui *(Aristoteles)* . . . dicitur in mente -um tinxisse ([*ex Isid. orig. 2,27,17*]. *cf.* BRUNO QUERF. fratr. prol. dum intingimus, quae loquimur, in -o mentis). FORM. Salisb. 12 mellifluo -o. CARM. libr. III 27 exacuit -os studium. EPIST. Ratisb. 6 p. 292,22 linguam procacem -o mordacitatis intinctam . . . habere. 20 p. 344,33 ut -um verborum intinguas in liquore karitatis *(v. notam ed.). al.* **3** *translate:* **a** *sermo, stilus – Ausdrucksweise, Stil:* GODESC. SAXO carm. I 7 prol. 9 -o . . . impolito. ANAST. BIBL. epist. 12 rusticus ex tomo -us quae vertit Achivo. EPIST. Teg. I 52 scintillantis -i. THEOD. TREV. mirac. Celsi 1 sermone . . . impolito -oque silvestri. CONR. HIRS. dial. 638 metricus. *al.* **b** *descriptio, argumentum – Beschreibung, Darstellung, Inhalt:* SMAR. carm. 3,3 egregii -um perquire libelli. ADAM gest. 4,10 p. 238,4 quae ille per compendium dixit, pleniori -o nostris scienda proponens. LAMB. LEOD. Matth. I 69 ne sacro livida pestis obcrocitet -o. *al.* **B** *avena – (Rohr-)Flöte (cf.* GLOSS. I 275,8 St.-S. -i suuegalun roor. *al.):* **1** *proprie:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,85 -os inflare Minerva coeperat. EPIST. Hildeg. 164,17 quod et -us quassatus . . . non melodiam, sed stridoris dissonantiam emittat. ABSAL. serm. 30 p. 179[D] -us musicum instrumentum est et ideo praelatorum figuram tenet *eqs. al.* **2** *in imag.:* PAUL. DIAC. carm. 19,12 -os inflare labello ([*ex Nemes. ecl. 1,4*]. *cf.* MILO carm. 3,2,3). VITA Alcuini 10 -um labris quassatum . . . ad finem eius *(vitae)* . . . pertrahere conabor. HROTSV. Bas. 11 fragili modulos -o cantaverat. **3** *alleg.: v. l. 49.* **C** *sagitta – Pfeil (cf.* GLOSS. II 528,9 St.-S. -os strala. *al.):* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,174 sagittiferę -os iactare Dianę . . . soliti. *in imag.:* ALCUIN. epist. 172[tit.] Flaccus caritatis -o vulneratus. **D** *virga piscatoria, hamus – Angel(rute oder -haken):* GLOSS. II 401,7 St.-S. -um angul. 486,11 -um hamon. *ibid. al.* **E** *pertica (mensorum) – (Meß-)Rute:* CHART. Wessof. 3 p.374,9 (c. s. VIII.) pertica . . . est x pedum ad star *(an* instar *leg.?)* -i in Ezechielo templum mensurantis (*spectat ad Vulg. Ezech. 41,8 ut* GLOSS. I 650,64 St.-S. -us rorra). TRAD. Fuld. II 3 p. 163,39 fecit ponte⟨m⟩ . . . longum CXX -os mensure virilis cub⟨iti⟩ in longitudine habentem. *alleg.:* ALEX. MIN. apoc. 11 p. 225,20 intelligitur per -um similem virgae rectitudo veteris testamenti.

III *de rebus -orum similibus:* **A** *radius, scapus, regula – Stab, Schaft, Schiene (cf.* GLOSS. I 329,34 St.-S. -os zeina. 49 -i zuogun. II 486,43 -is soasten [scaften *ci. ed.*]. *al.):* AETHICUS ISTER 50 ex aere -orum repagula in utrisque partibus *navis* conlocata. ADREV. Bened. 26 p. 490,44 armillas cum -is eis fabre adiunctis exportant *latrones.* THEOPH. sched. 2,25[capit.] de fundendis -is (*cf.* 2,27). TRACT. de chirurg. 205[5] si . . . intestina lesa fuerint, in directo -o et hec suantur, sic quidem, quod in suendo -us abstrahatur. *al. later – Barren:* CAPIT. reg. Franc. 128,6 de plumbo tabule III et una massa et -i CLXX. **B** *canaliculus – Röhre, Röhrchen:* HERACLIUS I 16,4 -o . . . sperge liquorem fellis. LIUTPR. leg. 10 armiger . . . sagitta -o immissa aeram in ecclesia ponit. CHRON. Noval. 5,3 more scurrarum per -os fossos ad invicem loquentes. GEBER. clar. 2,72 sulfur . . . in -is eneis sive ferreis funditur. *al. fistula – Trink-, Saugröhrchen:* CATAL. thes. Germ. I 24,4 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; c. s. XI.[med.]) argenteus -us I. ROGER. SALERN. chirurg. 1,349[16] qui labium habent vulneratum, . . . bibant con -o. *al.* **C** *brachium candelabri – Arm eines Leuchters:* ARDO Bened. 17 p. 206,14 quorum *(candelabrorum)* stipite procedunt . . . -i ac sciphi in nucis modum *(cf. Vulg. exod. 25,31sqq.).* METELL. Quir. 6,45 caudex aureolus sex -os habens. ABSAL. serm. 30 p. 179[D] hastili . . . -i inhaerentes sursum eriguntur et lucernas portant. *al. alleg.:* ABSAL. serm. 30 p. 178[A] per -os praelati . . . figurantur. *ibid. al. v. et* triscalamus.

calandae *v.* kalendae.

1. *calandra, -ae *f.* (*ital.* calandra, *francog. vet.* c(h)alandre *a* κάλανδρος) *script.:* ga-: *l. 31.* -ri(a): *l. 35. form. nom. sg.* -is: *l. 32.*

maxima ex familia alaudarum – Kalanderlerche (Melanocorypha calandra L., cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 101): FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 23,14 avicule . . . terrestres sicut sunt alaude, cozardi, -e. p. 88,16. *al.* ALBERT. M. animal. 21,29 quasdam aves . . . inter musicas . . . videmus facere valde diversos sonos . . . sicut g-a et alauda. 23,37 -is est avis colore et figura per omnia alaudae similis, sed quantitate maior *eqs. al. fort. huc spectat:* HILDEG. phys. 6,20 p. 1297[B] accipient sperwere et . . . ad ignem incendat . . . et tunc de -ia quaere *eqs.* p. 1297[C] si -iam . . . habere non poterunt *eqs.*

2. calandra *v.* chelandium.

***calandria, -dris** *v.* 1. *calandra.

calandrus *v.* charadrius. ***calanganum** *sim. v.* *galanga.

***calans,** -antis *adi. (cf.* *calarius *?) ?praestans – ?vortrefflich:* AETHICUS ISTER 72 p. 55,23 -es opes suavesque et dulces.

***calapagius,** -i *m.* (*orig. inc., nisi cohaeret c.* καταπάγιος) *qui corio duro circumdatus est – ein Harthäutiger, -schaliger:* ALBERT. M. animal. 12,137 quaedam animalia . . . habent coria dura circumdantia ipsa sicut ea, quae -i Graeco vocantur ydyomate.

calapoda *v.* calopodia.

***calaris** (kalarcheon) *subst.* (κάλαρις) *avis quaedam parva (passeris similis) – ein kleiner (sperlingsähnlicher) Vogel:* ALBERT. M. animal. 8,17 colyeuz . . . comedit avem, quae vocatur kalarcheon (*p. 609[a],27* τὸν κάλαριν), quod est quaedam species passeris.

***calarius,** -a, -um. (*orig. inc., nisi cohaeret c.* καλός, *cf.* *callistus, *calans) *?praestans – ?vortrefflich:* AETHICUS ISTER 90 Cyprus amica, multimoda dape vicina butrionum ophinum -a fercola falernum in visione amplecti tua cur⟨r⟩ile sella.

***calasnus** *vel* **-a** *vel* **-um,** *abl. pl.* -is *subst.* (*orig. theod., cf.* LEX Baiuv. 22,11 commarcanus . . ., quem calasneo dicimus) *confinium – Nachbargebiet:* TRAD. Frising. 550[a] p. 472,21 (a. 827) quicquid . . . proprii habere visus sum in silvis, in pratis, . . . in aquarum decursibus, in omnibus -is et in terminis.

calasticus *v.* chalasticus. **calastrum** *v.* colostra.

calathus, -i *m. (?n.* -um: *p. 55,8)* (κάλαθος) *script.:* ga-: *l. 70. p. 55,4.9. al.* cha-: *l. 71.* cel-: *l. 70.* catalus: GLOSS. IV 214,2 St.-S. -t(us): *l. 70sq. p. 55,4.11. saepe.*

I *qualum, corbis (viminibus contextus) – (geflochtener) Korb (cf.* GLOSS. I 631,6 St.-S. -i [ga-, ce-, -ti *var. l.*] zeinnun [sumbir *sim. var. l.*]. III 149,62 chalatus ceinna. 158,61 zeina vel crezzo. 324,38 -tus hezenne. 331,39 -tus ceinuaz. *saepe):*

[Rudolph]

A *proprie:* **1** *gener.:* WALAHFR. hort. 159 donec . . . messoris -os (gloss. L: zeinun) matura fruge replerit *pepo.* WANDALB. martyr. 609 Octimber . . . quis *(sanctis)* pateras -osque (ga-, -tos *var. l.*) ferat. mens. 150 in -is yachinti iungere florem. NIVARD. Ysengr. 5,697 non mea me mater -o incunavit Iprensi. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 136,32 ponet eos *(falcones)* in -o. *al. qualum ad caseos figurandos destinatum – Käsekorb:* GLOSS. II 534,65 St.-S. -tum chasichar. 552, 19 -o casiuaz. III 670,28 g-o chaesichar. *ibid. saepe.* **2** *iur. de mensura:* CHART. Lux. III 130 p. 133,19 (a. 1252) de cultu vinearum nonum -tum vel mensuram . . . solvent. **B** *in imag. vel per compar.:* HRABAN. epist. 34 p. 468,13 in -o pectoris. AGNELL. lib. pont. 38 antiqua verba . . . velut diversa holera -is posita. THEOD. TRUD. Bav. 17 athleta Dei Baro merito computandus in illo admirabili -o (catalogo *var. l.*), qui et lilio confessionis decoratur.

II *vas potatorium – Trinkgefäß:* GLOSS. II 676,51 St.-S. -is stouffilinen. IV 42,1 -us . . . sumbere poculi genus.

calator, -oris *m. servus – Knecht:* PETR. CAS. (?) chron. 3,59 reddidit . . . focem . . . cum tota piscaria et -bus suis tam intus quam foris.

calatus *v.* calathus. ***calaum** *v.* *chalaum.

calca *v.* caltha.

calcabilis, -e. *qui pedibus calcari potest – betretbar:* ANSO Ermin. 7 (MGMer. VI p. 467,27) aggrediuntur . . . vastam paludibus solitudinem . . . sibi . . . tunc quidem -em, postea . . . pene inremeabilem. ORD. iud. Dei A 19[e] adiuro te *(sc. aquam)* . . . per . . . nomen Christi . . ., sub cuius pedibus te -em praebuisti (ANNAL. Fuld. II a. 874 p. 81,27. ACTA pacis Sangerm. 1,14. *al.*). THIOFR. Willibr. I A 31 p. 478[B] accidit, . . . ut . . . pontus . . . solum ante -e efficeret navigabile. *al.*

calcadippa *v.* calcatrippa. **calcadis** *sim. v.* chalcitis.

calcamen *sim. v.* chalc-. **calcande** *v.* chalcanthum.

calcaneum, -i *n. vel* **calcaneus,** -i *m. script.:* -con-: *l. 42.* -ni(um): *l. 46.*

I *spectat ad homines:* **A** *strictius i. q. calx – Ferse (cf.* GLOSS. III 178,60 St.-S. calx vel -us versna. 296,31 calx -um fersina. *saepe):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* VITA Pard. 10 (MGMer. VII p. 30,28) -os erentes renibus. ARBEO Corb. 36 dextra flexebatur crura, -um natie tenus rigebatur. CHART. Friberg. 605 p. 398,7 tunica non descendat ultra calconeum. SALIMB. chron. p. 391,13 -os ceci mordebat *corvus. al. nom. propr.:* CHART. Turic. 701 (a. 1247) R. C-o. **b** *spec.:* **α** *medic.:* AESCULAPIUS 47 p. 77,14 incipit dolor a . . . -o. RECEPT. Sangall. II 108[capit.] ad perniones, quae in -io fieri solent. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 356,9 fissuris -orum proficiet *galla.* WILH. SALIC. chirurg. 3,15 si contingat os -i frangi. *al.* **β** *anat.:* ALBERT. M. animal. 1,496 huius *(pedis)* ulterius minor pars est -us (*p. 494[a],11* πτέρνα). 2,71 quo *(ungue fortiore) posterius* utitur loco -i (*p. 504[a],11* ἀντὶ πτέρνης). *ibid. al. expressius i. q. os calcis – Fersenbein:* ALBERT. M. animal. 1,297 os, quod vocatur -um. **2** **a** *in imag.:* CONST. I 391,7 p. 557,37 (a. 1080) Heinricus . . . contra vestram -um erexit ecclesiam *(spectat ad Vulg. Ioh. 13,18 ut* PAUL. BERNR. Greg. 60 ecclesiam superbienti -o supponere calcandamque praebere. *al.).* MEGINFR. Emm. 7 (PL 141, 977[D]) quatenus . . . eum fraus inimica -o calceatum et cautum offenderet (*spectat ad Vulg. gen. 3,15 ut* HELM. chron. 80 p. 150,11 duci . . . invisus . . . insidiabatur -o eius). CHRON. Reinh. a. 1208 p. 575,36 -is eius *(regis)* inclines . . . quasi procidunt Ethyopes. **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 6,1 p. 178[B] -us supplantatio vitiorum est sive extremus cursus vitae. NICOL. I. epist. 96 p. 550,11 -o vestro, id est perfectioni bonae operationis vestrae. p. 550,15 in -o . . . finis est corporis, quo . . . consummata virtus exprimitur. **3** *translate:* **a** *insidiae, dolus – Hinterlist, Betrug (cf.* GLOSS. I 816,21 St.-S. -um hintarscranch): CHART. civ. Erf. 220 p. 138,1 (a. 1267) contra inpeticionis -um et timorem . . . sigillo . . . litteram roboravi. **b** *?cardo – ?Türangel:* GLOSS. IV 124,6 St.-S. cardo, extrema pars valve vel ubi vertitur ianua, scerdir t., quod -um dicitur. **B** *latius:* **1** *calcar – Sporn:* CHRON. Fred. 4,64 Aeraglius aecum -um vehementer urguens. *in imag.:* CARM. Bur. B 121,4,8 non ferreo, sed carneo calcanda est -o. **2** *latitudo pedis – Fußbreit(e):* CHART. Argent. IV 159 (c. 1250) a qua *(fide)* numquam nec -o vel ad solam scintinnulam excessisse dinoscimini. **3** *ictus calcis – Tritt mit der Ferse:* GLOSS. IV 182,55 St.-S. -us versentrit. **4** *vestigium – Fußspur:* GLOSS. III 52,50 St.-S. -us wospor. **5** *planta – Fußsohle:* GLOSS. I 517,7 St.-S. -i . . . versina vel sola. *ibid. al.*

II *spectat ad bestias:* **A** *pes, ungula – Pfote, Huf:* ALBERT. M. animal. 22,117 si aliquis in lancea -um lupae feminae deferat. ANNAL. Scheftl. II a. 1267 princeps . . . -o equorum occubuit. **B** *talus – Sprungbein, Knöchel:* ALBERT. M. animal. 2,24 in utrolibet pede *(sc. cameli)* est chahab sive -us (*p. 499[a],22* ἀστράγαλον) et hoc est simile -o vaccae, et est parvus -us eius respectu totius corporis eius. 2,28 additamentum, quod est sicut medietas -i (*p. 499[b],25* ἡμιαστραγαλίῳ). *ibid. al.* *Rudolph*

calcantum *sim. v.* chalcanthum.

1. calcar, -aris *n. script.:* carc-: *l. 30.51sq.* -cear: *l. 23. form.:* *abl. sg.* -e: *l. 28.* *?nom. pl.* -rer: GLOSS. III 635,22 St.-S. *?gen. pl.* -rum: *l. 38.* *abl. pl.* -iis: *l. 40. stimulus metallicus calci alligatus – Sporn:* **1** *proprie (cf.* GLOSS. III 162,39 St.-S. -r [-cear *E*] sporo. 637,46 -ia sporun. *saepe):* **a** *gener.:* ALDH. virg. I 2 -bus cruentatum *cornipedem.* FUND. Werth. app. p. 168,14 carnifices . . . diripuerunt . . . hosos, -ia. VITA Ludow. Pii 28 p. 622,26 coeperunt . . . ab episcopis . . . -ia talos onerantia relinqui. LIUTPR. antap. III 14 p. 80,4 uno uti . . . -e (VITA Heinr. IV. 8 p. 28,22 ferreis -bus). STATUT. ord. Teut. p. 110,13 frater . . . dabit . . . corrigias ad -ia. IOH. CODAGN. trist. p. 44,32 equis cum carcaribus tactis. CHRON. rhythm. Col. 5,12 aurea . . . -ia stringunt. **b** *spec.:* **α** *publ.:* ORD. coron. imp. 13,1 imperator . . . accintus ense cum -bus aureis (BENZO ad Heinr. 1,9 p. 602,28 rex . . . terribilis -bus a.). 14,49 -ia sancti Mauricii. **β** *iur.:* CHART. select. Keutgen 144,13 (c. 1221) de herwede datur optimus equus, . . . -ia, frenum. *fort. add.:* ACTA imp. Winkelm. I 404 p. 350,41 (a. 1248) sine . . . exactionibus et -rum impositionibus. *cf. l. 54sqq.* **γ** *eccl.:* RATHER. epist. 25 p. 131,3 nullus cum -bus *cantet missam (cf.* p. 131,15 [admon. synod.] cum -iis, quos sporones rustice dicimus). WILH. HIRS. const. 2,18 p. 1062[D] cavet . . . ecclesiam cum -bus et cappa indutus intrare *frater* (CHART. Lux. II 413 p. 453,6). *al.* **δ** *techn.:* THEOPH. sched. 3,90[in.] cum . . . ferrum praeparaveris et inde -ia . . . feceris *eqs.* 3,90[med.] cum . . . limaveris -r unum aequaliter *eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 110,20 reficere . . . -ia stagno. *al.* **2** *translate vel in imag. i. q. incitamentum, irritamentum – Ansporn, Reiz, Antrieb (cf.* GLOSS. II 338,24 St.-S. -r sporo, ponitur pro incitamento studii): ALDH. virg. I 44 p. 298,4 adulterinae titillationis -r. HEIRIC. Germ. I 1,48 studiis . . . addebat gloria -r (gloss.: incitamentum). ALBERT. STAD. Troil. 4,591 -ia (car- *cod.*) dat dolor ire. 4,643 militiae -r (car- *cod.*) in plata, -r (car- *cod.*) honoris in fama.

2. *calcar *v.* *calcatar.

***calcaraticum,** -i *n. exactio equestris – Reitersteuer, 'Sporengeld' (cf. A. Schaube, Handelsgeschichte der romanischen Völker. 1906. p. 504):* ACTA imp. Winkelm. I 794 (a. 1231) quod ecclesia . . . totum plateaticum et -um civitatis . . . debeat recipere. *ibid. iterum. cf.* *calceaticum.

calcaria (-ra), -ae *f.* **1** *fornax ad calcem coquendam facta – Kalkofen:* GREG. CAT. chron. II p. 218,39sq. (chart. a. 1097 ?) statuimus de -is, ut homines de Petra Dęmone faciant in uno anno -as II . . .; quarum calces factas . . . in montem . . . ferant. CHART. Bund. 564 campum citra -am subtus viam. *in nominibus locorum:* GREG. CAT. chron. II p. 75,1 in C-a . . . casalem unum. p. 183,17 ad C-ram modia III. *ibid. al. (v. ind.).* **2** *exactio pro coctione calcis solvenda – Steuer für den Betrieb von Kalköfen:* LEG. Lang. p. 220,29 ut nulla nova eis *(tertiatoribus)* . . . imponatur excepto antiqua consuetudine, hoc ⟨est⟩ responsaticum . . . et -as.

***calcariator,** -oris *m. fabricator calcarium – Sporenmacher, 'Sporer':* CHART. Worm. 228 p. 155,3 (a. 1251) quinque denarios de domo Waltheri . . . inter -es. CHART. Wirt. VI

1701 testes . . . Wernherus -r, dictus Sanzo *eqs.* *?in cognomine:* CHART. Mulh. Thur. 277 (a. 1279) Hermannus C-r.

***calcariatus,** -a, -um. *calcaribus ornatus – mit Sporen versehen, 'gespornt':* CAES. HEIST. Engelb. 1,8 p. 247,3 ita, ut erat capatus et -us, stetit *episcopus.*

***calcarifex,** -icis *m.* *fabricator calcarium – Sporenmacher, 'Sporer':* CHART. Bern. III 113 (a. 1275) testes sunt . . . Heinricus Sprengen et Uolricus -x seu Sporarius, burgenses de Burgdorf *(an subest nom. propr. ?).*

***calcarium,** -i *n.* *lorum ad calcaria pedibus aptanda destinatum – Sporenriemen:* GLOSS. III 162,41 St.-S. -um sporleder. 216,48. 374,25. *cf. supra p. 56,40.*

calcarius, -i *m.* *coctor calcis – Kalkbrenner:* CHART. Tirol. 557 p. 38,40 (a. 1205) Wizardus -us, Enverrardus . . . iuraverunt.

calcas *v.* 2. calx.

***calcata,** -ae *f.* *(a* 2. calx *? cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 578)* *via strata – Fahrstraße, 'Chaussee':* LAMB. ARD. hist. 143 p. 634,20 viam . . . transmeabilem terrea mole et lapidibus facere et in -am construere. 154 p. 642,3 iuxta -am, que duxit apud Nivennam. *ibid. al.*

***calcatar** (colcot-, coka-, -carrar, -thar *sim.*) *n.* *(arab. ḳulḳutār a* χαλκάνθη, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1236)*

compositio e ferro (et cupro) confecta, atramentum – (kupferhaltiges) Eisensulfat, -vitriol (cf. RE II 2. 1896. s. v. 'Atramentum'): ANON. secret. p. 22,14 -r (-thar *R*) est atramentum croceum (*cf.* ALFRED. ANGL. miner. p. 51,11 quod [*atramentum*] . . . accepit vim ferream, erit rubeum et croceum ut calcar). RICHARD. ANGL. correct. 8 p. 390,29 chalcanthum et colcotar, quae generantur ex maioribus granis atramenti. Ps. AVIC. anim. 5,15 est vitreolum, quod dicitur -arrar. Ps. ARIST. lap. I p. 191,6 cokathar et magnesia . . ., et isti lapides sunt ex multis coloribus. *al. v. et vol. I. p. 1131, 71.*

calcatio, -onis *f.* **1** *actio calcandi – das Treten:* HEINR. LETT. chron. 16,3 p. 105,10 Lyvones et Letti . . . gladiorum -e coniurationem suam pagano more confirmaverunt. **2** *conculcatio – das Zertreten, Zerstampfen:* **a** *proprie:* FUND. Mur. 30 p. 92,31 post . . . vindemiationem ac uvarum -em. **b** *translate i. q. eversio – Zerstörung:* AGOB. epist. 7 p. 182,21 publica -o sanctae civitatis *(cf. Vulg. apoc. 11,2).*

calcator, -oris *m.* **1** *proprie i. qui (uvas) prelo premit, calcat – (Wein-)Presser, Kelterer:* CARM. anon. (SB München. 1873/III. p. 715; s. XI.[2]) -r presserat uvas. HONOR. AUGUST. gemm. 4,75 quae *(lectio)* comprehendere . . . messorem et -em uvae . . . dicit *(cf. Vulg. Amos 9,13).* COD. Wang. Trident. 263 p. 490,10 Bertoldi -e *ager.* *in imag.:* GERHOH. psalm. 64 p. 471,37 -r uvae primus Nero botros electos, Petrum et Paulum, . . . calcavit (*cf.* p. 471,39). **2** *translate i. q. contemptor, spretor – Verächter, 'einer der mit Füßen tritt':* RADBOD. carm. 5,38 vitii -r avari. BERNH. CONST. can. 17 p. 490,1 -r canonicae legis. ANNAL. Pegav. a. 1150 -r et contemptor . . . honoris apparuit *Heinricus.*

calcatorium, -i *n.* *torcular – Kelter(haus):* GLOSS. III 131,3 St.-S. -um kelterhus. 297,46 -um torcular i. truta. *ibid. al.* *cf.* *caltorium.

calcatrippa (ka-, -apr-, -adi-, -repa, -ipa, calca tripa *sim.*), -ae *f.* *(orig. dub., a* calcare *et germ.* *trippon *derivat v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 66)*

1 *labrum Veneris – Schuttkarde (Dipsacus silvester L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 146. 150sq.):* GLOSS. III 105,6 St.-S. -a (-apr- *E*) zeisala. 479,25 -dippa carto. 514,2 -a (-trirpa *a*) cardo. 553,12 -a (cartarupa *b*) karte. 554,37 -dippa kart. V 35,82 -ipa zeisela. 43,2 k-a karda. *ibid. al. cf. l. 68.* **2** *carduus – Distel (Cirsium Mill., cf. Marzell, op. cit. I. p. 1008):* GLOSS. III 472,22 St.-S. -a distil. 519,20 -a distel. 602,28 -am distil, zeisiba (*i.* zeisila), qui iuxta ⟨viam *?*⟩ nascitur; qui calcat, trippat, id est ludit, id est carta. *al.* **3** *?Delphinium consolida (L.) – ?Feldrittersporn (an spectat ad l. 61sqq. ? cf. Ahd. Wb. I. p. 54sq. 59):* GLOSS. III 526,52 St.-S. -epa ageleye. 539,25 -a agleie. 551,43 -epa agabere, agen. **4** *anchusa – Alkannawurzel (Alcanna tinctoria Tausch, cf. André, Lex. bot. p. 30):* RECEPT. Sangall. I 187 ancusa, hoc est calca tripa *eqs.* **5** *?sanguinaria – ?Vogelknöterich (Polygonum aviculare L. vel sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 279):* GLOSS. III 680,35 St.-S. -dippa sporegras.

calcatrix, -icis *f.* *contemptrix – Verächterin:* WANDALB. martyr. 662 regni -x iuxta et Triphonia claret.

calcatura, -ae *f.* *actio calcaribus stimulandi – das Sporengeben:* BERTH. RATISB. serm. 17 p. 90,15 si nihil pati vellet *equus,* . . . nec sellaturam . . . nec -am.

calce *v.* 2. calx.

***calcea** (-cia, -za), -ae *f.* (calceus, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 72)* *tibiale – Strumpf, Beinbekleidung* (*cf.* GLOSS. III 651,17 St.-S. calza hoso tra⟨bucna *?*⟩ chnehosa): THEODULF. carm. 17,25 follicat ampla . . . turgenti -ia panno. ANSELM. BIS. rhet. 5 p. 171,5 quam *(manum)* ut mantonem in -a abscondisti.

***calceamentorius** (-cia-), -a, -um. *sutrinus – Schuhmacher-:* FOLCUIN. Lob. 35 calci-am (sutoriam *3*) artem.

calceamentum (-cia-), -i *n.* *script.* -ltia-: *l. 31. p. 59,3. metr.* -ceă-: *l. 37. p. 59,15. adde* EKKEH. IV. bened. I 1,56.

I *de indumento hominum:* **A** *strictius i. q. calceus – Schuh (sing. interdum sensu collectivo i. q. calcei – Schuhe, Schuhwerk, e. g. l. 28sq.42.62.64):* **1** *gener. (cf. G. Girke, Die Tracht der Germanen. II. 1922. p. 77sq., A. Dopsch, Die Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit. II. [3]1962. p. 151):* **a** *proprie (cf.* GLOSS. I 90,29 St.-S. -iamento kiscohi. III 152,15 -iamenta giscûhe. *al.):* VITA Arnulfi 21 -iamenta a pedibus *leprosorum* detraens adque detergens *episcopus.* EINH. Karol. 23 pedes -iamentis (-lti- *var. l.*) constringebat. RADBERT. Arsen. 1,16 p. 46,12 -iamenta . . . parare . . . iuxta ritum patriae, quos ruhilingos dicunt. FORM. Augiens. C 12 mittimus . . . ad -iamenta conficienda hyrcinas pelles sex. NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 46,17 -iamenta (-im-*M1*) forinsecus aurata. EKKEH. IV. pict. Sangall. 132 astat contractus . . ., induit ut sanctis caligas cum -iamentis. LAMB. TUIT. Herib. 2,17 reficiendorum -iamentorum . . . artem. THEOD. TRUD. Bav. 10 ferrea diversi sexus et aetatis -a. HERBORD. Ott. 2,28 p. 739,3 -iamenta picturata. TRAD. Udalr. August. 220 cubiculum -orum. ALBERT. M. pol. 1,7[b] p. 54[a],20 -um (*p. 1257[a],12* ὑπόδημα) factum est propter calceationem. princ. 7,2 p. 361[a],31 similiter est de -is, quae non quaeruntur ad tegimen pedis tantum *eqs. saepe. v. et p. 77,53.55.* *de reliquiis:* ADEMAR. hist. 3,60 p. 185,25 promiserat . . . fidelitatem super reliquias sanctorum -iamentorum (sanctarum caligarum *C*) sancti Eparchii. DEDIC. Brunw. (MGScript. XXX p. 776,33) de -iamentis Clementis. *de superstitione:* CAPIT. reg. Franc. 108,24 de pagano cursu, quem yrias nominant, scisis pannis vel -iamentis. HARIULF. Arnulf. 1,20 ut quasi mori non posset, cuius -iamentum in altum proiectum ultra trabem supervolasset. **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 1,2 p. 23[B] -a Domini, mysterium incarnationis (*sim.* BERENG. TREV. serm. 2 [PL 160,1018[B]] pro terrenorum salute -um suae i. extendit *filius Dei* [*cf. Vulg. psalm. 59,10*]. RUP. TUIT. off. 1,24). 21,26 p. 586[A] -a . . . significant praedicationem pacis *eqs.* HONOR. AUGUST. cant. 7,1 p. 456[C] -a . . . fiunt de pellibus mortuorum animalium et sunt exempla iustorum in Christo mortuorum. *al.* **2** *spec.:* **a** *publ.:* EINH. Karol. 23 in festivitatibus . . . -iamentis gemmatis . . . ornatus incedebat. LIUTPR. leg. 3 ante Nicephorum sum deductus . . . Sicioniis -is calceatum (COSMAS chron. 1,7 p. 17,12 calciatus -iamento regali . . . arator). **b** *iur.:* FORM. Marculfi 2,13 ut . . . -iamentum mihi . . . procures. MIRAC. Richar. 1,1 (MGScript. XV p. 916,23) quae *(villa)* erat in sorte fratrum deputata ad -iamenta. CHART. Sangall. A 572 trado . . . eo pacto, ut . . . -iamenta . . . accipiam. REGISTR. abb. Werd. p. 133,17 unusquisque . . . v hominum -iamenta *solvat.* CHART. Oelsn. 11 p. 27,21 ad -iamenta . . . fratrum . . . concessi meam pensionem. CHART. civ. Erf. 211 p. 131,27 de -is hiemalibus . . . visum est arbitris, quod . . . non debeant dari ulterius. *al.* **c** *eccl.:* CAPIT. reg. Franc. 23,24 de -iamentis secundum Ro-

manum usum *(de re v. W. Gericke, ZRGKan. 74. 1957. p. 52)*. 252 p. 248,17 ut . . . clerici non utantur . . . ineptis -tiamentis. CONSUET. Eins. 22 p. 85,11 exuant se diurnalibus -iamentis et induantur nocturnalibus *fratres*. CONSUET. Trev. 37 -iamenta quatuor nova . . . accipientes *fratres*. CHART. Stir. III 192 p. 276,7. *al.* **d** *medic.:* WILH. SALIC. chirurg. 1,54 -iamenta larga et calida (1,55). *ibid. al.* **B** *latius:* **1** *caliga tibialis – Halbstiefel* (*cf.* GLOSS. II 673,37 St.-S. -iamenta i. nechala. 725,44 -iamento venatricio, quod alii dicunt periscelidas aut hoson): VISIO Godesc. 3 (QuellensSchleswHolstGesch. IV. 1875. p. 93,30; c. 1190) -iamenta . . . ad suram usque operiendam alta corrigias longas . . . sibi insertas habebant. *ibid. al. (de re v. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. VII. 1935/36. p. 1337).* **2** *tegimen – Hülle:* ALDH. ad Acirc. 43,3 -iamenta mihi tradebant tergora dura *(spectat ad pugillares; de re v. E. Erhardt-Siebold, Die lateinischen Rätsel der Angelsachsen. 1925. p. 63sqq.).*

II *de parte pedis boum i. q. ungula – Huf:* ALLEG. super turb. p. 494b,12 sume taurum cum . . . cornibus pedumque -metis *(sic ?)*.

calcearia (-lza-), -ae *f.* *census pro calceis comparandis solvendus – Zins zur Beschaffung von Schuhwerk, Schuhzins:* REGISTR. Trident. I 3 p. 20,33 (a. 1220) solvere . . . bestiam cum lacte pro calzaria (p. 21,16. 16 p. 29,12. 33 p. 42,31 b. . . . pro calzaria, et quando solvitur hec de calzaria *eqs.*).

calcearium (-cia-), -i *n.* **1** *calceus – Schuh* (*cf.* GLOSS. III 618,17 St.-S. -iaria scuoha): RECEPT. Bamb. 40capit. si a -iario pedes lesus fuerit. FUND. Werth. app. p. 168,3 spoliaverunt eum . . . -iariis, pedulis. CONSUET. Eins. 24 p. 90,7 qui vestiario praeest, habeat -iaria tam diurnalia quam nocturnalia ordinatim . . . substrata. p. 90,17 recipientes *fratres* -iaria cum uncto. GESTA Lob. 18 p. 321,21 omnia vestiariis et -iariis seu lectisterniis necessaria de redditibus . . . comparantur. *al.* **2** *pecunia pro calceis comparandis danda, praemium nuntii – Schuhgeld, Botenlohn (cf. E. Mayer, Italienische Verfassungsgeschichte. I. 1909. p. 196sqq.):* LEO III. epist. 5 p. 95, 30 illi, qui vobis eum *(Fortunatum)* conlaudant, hoc per munera et -iaria faciunt.

1. calcearius (-cia-), -i *m.* *script.:* -che-: *l. 46.* -ltia-: *l. 50.* -car-: *l. 43.*

1 **a** *sutor – Schuster* (*cf.* GLOSS. III 138,27 St.-S. -iarius [-iaris *E*, calcarius *G*] vel caligarius scv̊chbvzere): TRAD. Ratisb. 855 (a. 1149/60) testes: . . . Walther pictor, Wirnt -iarius. GISLEB. MONT. chron. app. p. 338,11 uxoris quondam Gossuini calchearii. *v. et l. 54.* **b** *fabricator alutae – Weißgerber:* CHART. episc. Wirz. I 170 p. 172,7 (a. 1206) domum . . . retro -iarios . . . tradidit (*antea:* qui faciunt corium, quod dicitur cordvan). **2** *calceus – Schuh:* GLOSS. III 174,54 St.-S. calcei vel -iarii schu. 620,28 caltiarii scuoha. *cf.* *calcerius.

2. *calcearius (-cia-), -a, -um. *sutrinus – Schuhmacher-:* ALBERT. M. animal. 14,34 quae *(operationes)* propriae sunt . . . arti -iariae (14,35 -iarius . . . per -iariam artem non operaretur nisi unum, quod est factivum calciorum).

*?***calceaticum,** -i *n.* *pecunia pro calceis comparandis danda – Schuhgeld (de re v. l. 36sq.):* RATHER, iud. 3 (PL 136,610A) pro calceradigo *(an subest* *calcaraticum *?)* aliquid dare.

***calceatio,** -onis *f.* *usus calceamentorum – das Tragen von Schuhwerk:* ALBERT. M. princ. 7,1 p. 360a,11 habitus nomina ut armatio et -o; . . . secundum *(sc. nomen)* . . . derivatur a calceo et habitudinem notat, qua pars corporis calceo comparatur et proportionatur. 7,2 p. 361b,8 armatio . . . non est contraria vestitioni vel -i (*p. 11b,13* τὸ ὑποδεδέσθαι). p. 361b,25. pol. 1,7b p. 54a,21 calceamentum factum est propter -em (*p. 1257a,9* ἡ ὑπόδεσις). p. 54a,30.

1. calceator (-cia-), -oris *m.* (calceus) *sutor – Schuster:* TRAD. Ratisb. 938 (a. 1180) testes delegationis . . .: Reginhard de Niunhusen, Chŏnrad frater eius, -es (977 Liutold -r cademaer. 1002 Heinricus -iator de Isningin. TRAD. Frising. 1573b. 1585f. *al.*). CONST. II 427.74 textoribus, -iatoribus, carnificibus . . . precium condignum inponant. CHART. Neocell. (Frising.) 50 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX. 1961) Wlschalco -iatori . . . contulimus aream.

2. *calceator, -oris *m.* (2. calx) *dealbator – Tüncher, Anstreicher:* CHART. civ. August. 26 p. 23,22 (a. 1264) aream . . . inter -es, qui vulgariter dicuntur wizemaler, sitam. p. 24,10 testes: . . . Mauricius . . . et Gotschalcus -r.

***calceatrix** (-cia-), -icis *f.* *uxor sutoris – Frau eines Schusters:* CHART. Altom. 7 (OberbayerArch. 20. 1859/61. p. 10,19; a. 1261) lis diu habita . . . pro Iuta . . ., -iatrice de Sielenpach.

*?***calceatum** (-cia-), -i *n.* (*a* calceare, *nisi corruptum e* calceamentum) *calceus – Schuh:* CHART. Hans. I 694 p. 244,36 (a. 1271) nullus earum artium, que mechanice dicuntur, . . . ut sunt fullo, sutor -iatorum, pellifex.

Calcedon(ius) *v.* Chalcedonius.

***calcefurnus** *v.* *calcifurnus.

1. calceo (-cio), -avi, -atum, -are. *form. coni. praes.* -cea(m): *l. 30sq.*

1 *strictius i. q. calceis vestire, calceos induere – mit Schuhen bekleiden, Schuhe anziehen* (*cf.* GLOSS. IV 112,45 St.-S. -iat [-eat *K*], calcem ducit, sůhet): **a** *act.:* Ps. AVIC. anim. 7,3 p. 414 vesti nudos et -ia -iatos *(an* discalciatos *leg. ?)*. ALBERT. M. princ. 7,2 p. 361b,32 cum praeparantia non sint unum, nisi in quantum sunt . . . -antia . . ., tamen quia haec non . . . -ant . . . secundum unam et eamdem potentiam . . . eundi *eqs.* *refl.:* ARDO Bened. 38 p. 216,38 sese . . . -iantes . . . ad aecclesiam . . . redeant. RIMB. Anscar. 35 p. 68,30 quando se -iabat et lavabat (CONSUET. Trev. 6. *al.*). LIBER ordin. Rhenaug. p. 243,28 pulsatur scilla, ut . . . diurnalibus nos -amus. CONSUET. Marb. 36 (Spicil. Friburg. X. 1965) -ient (-iet, -ant *var. l.*) se calciis, qui ad diem facti sunt. ALBERT. M. animal. 22,136 symiae se -iantes . . . capiuntur. *al.* **b** *medial.:* EINH. Karol. 24 p. 29,18 cum -iaretur et amiciretur. CONSUET. Trev. 32 surgentes -iati . . . faciunt tres oraciones. LIBER ordin. Rhenaug. p. 104,3 fratres ad lavandum et -iandum exeunt. p. 153,16 -iatis fratribus agitur nona. *al. v. et l. 71. p. 58,62.* **2** *latius i. q. vestire, induere – anziehen, anlegen:* CHRON. Cas. 25 p. 486,40 iste *(Adepaldus)* primus -iavit osam Particam (*inde* CHRON. Salern. praef. 1 p. 1,8). ORD. coron. imp. 14,49 comes palatii . . . -iet eum *(imperatorem)* ocreas imperiales et calcaria *eqs.*

adi. **1. calceans,** -antis. *qui calceis vestit – mit Schuhen bekleidend: v. l. 25.*

2. calceatus, -a, -um. *calceis vestitus, calceis indutus – mit Schuhen bekleidet, beschuht (includitur vestimentum crurium: l. 53):* GODESC. SAXO theol. 1 p. 86,1 spiritus sanctus venit ad nos -iatus *(cf. Vulg. psalm. 59,10)*. GERH. AUGUST. Udalr. I 21 p. 407,34 uno pede -iato et alio adhuc incalciato . . . festinavit. LIBER ordin. Rhenaug. p. 127,21 omnes ad ecclesiam -iati (dis- *D*) veniunt. ALBERT. M. princ. 7,1 p. 360a,34sq. qui secundum pedem -us est, simpliciter dicitur -us esse. p. 361a,37 -ior est, qui . . . ex calceis et caligis paratior est. *al.* *in imag.:* MEGINFR. Emm. 7 (PL 141,977D) quatenus . . . eum fraus inimica calcaneo -um et cautum offenderet *eqs.*

subst. ? **1. calceatus,** -i *m.: v. l. 23.*

? **2. calceatum,** -i *n.: v. l. 12.*

2. *calceo (-cio, -ltio), -onis *m.* *tibiale – Strumpf, Beinbekleidung:* HARIULF. chron. 3,3 p. 95,14 sandalia cum caltionibus (-ci- *A*) VI.

***calceola** (-cio-), -ae *f.* *calceus (parvus) vel tibiale – (kleiner) Schuh oder Beinbekleidung:* HROTSV. Gong. 228 venerunt pueri . . . portantes cari -iolas domini.

calceolarius (-lzo-), -i *m.* *sutor – Schuster:* CHART. Ital. Ficker 417 p. 430,28 (a. 1251) Pisanus sartor, . . . Gualghierinus calzolarius.

calceolus (-cio-), -i *m.* *calceus (parvus) – (kleiner) Schuh:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 489,14 fortassis a calce '-iolus'. p. 491,7 a 'calceis' vel 'calciis' potius '-i' vel '-ioli'. VINC. PRAG. annal. a. 1145 p. 661,49 vilibus calceatum -is *episcopum.*

***calceradigum** *v.* *calceaticum.

***calcerius,** -i *m. calceus – Schuh:* GLOSS. III 664,7 St.-S. calceus vel -us scuoh. *cf.* calcearius.

calces *v.* calx. **calcetis** *v.* chalcitis.

calceus (-cius), -i *m.*

I *de indumento pedis i. q. calceamentum – Schuh (cf. G. Girke, Die Tracht der Germanen. II. 1922. p. 75):* **A** *gener. (cf.* GLOSS. III 190,4 St.-S. -i [-ii *N*] scůha. 230,6 -us scůch. 297,58 -us vel caliga scoch. *saepe):* PAUL. DIAC. Lang. 4,22 -i ... eis *(Langobardis)* erant usque ad summum pollicem pene aperti et ... laqueis ... retenti. EINH. Karol. 23 -is (gloss.: sandaliis) ... Romano more formatis induebatur. FROUM. carm. 19,18 -us ... ruptus. EKKEH. IV. cas. 34 raro ... pedem claustro promovens duos -os annum habens *Ratpertus.* GERLAC. annal. a. 1184 p. 699,45 carens *homo Dei* ... nocturnalibus -is, contentus diurnalibus, qui tamen erant sine corrigiis. BURCH. URSB. chron. p. 107,23 -os desuper pedem precidebant *quidam haeretici.* CHART. civ. Ratisb. 69 p. 33,13 qui vetus faceret opus -iorum (p. 33,5 novum ... o. -iorum). ALBERT. M. eth. 1,2,4 p. 23^{b},17sq. sicut forma -i lignea praehabet virtute omnes -os formatos ad ipsam. *al. v. et p. 60,32.53. proverb.:* EKKEH. IV. cas. 121 si -us ... dividitur, nemo calciatur. ARIBO FRISING. mus. p. 6,10 iuxta pedem dextrum -um formare sinistrum. *spectat ad bestias:* ALBERT. M. animal. 22,25 duri corii parantur eis *(camelis)* ... -ii, ut pedes eius minus atterantur. 22,136 -ios multos ponit *venator simiarum.* **B** *spec.:* **1** *iur.:* **a** *spectat ad exactionem, tributum, censum:* TRAD. Ratisb. 933 p. 465,4 (a. 1179) inpetebat *ministerialis* ... duos -os. CONST. II 288 se *(sc. abbatem)* ... gravari postulando ab eo iure feodali ... -os hyemales. CHART. Argent. I 231 p. 181,26 in advocatia, de qua ... duos -os matutinales ... solebant percipere *milites* (CHART. Sangall. B 573 p. 407,32 duos honestos et bonos -os m. ... abbati ... transmittere). CHART. Hall. I 224,26 magister sutorum dabit ... episcopo duos stivales estivales et duos -ios (-eos *B*) parvos. CHART. Bern. II 481 p. 501,6 sutor habens stallum in foro dabit ... quatuor paria -orum, nec de melioribus nec de peioribus. CHART. episc. Hild. III 484 p. 229,4 VII iugera -iorum in Embrike (*cf.* p. 250,3 II sol. pro terra, de qua dantur -i). *al. v. et vol. I. p. 1546,57sqq.* **b** *spectat ad praebendas, recompensationes:* CHART. archiep. Magd. 199 (c. 1117) duodecim ex ... pauperibus caligis et -is ... vestiendis (CHART. Eberb. 77 p. 152,4 cellerarius ... providebit ... duodecim p. ... in XXXVI paribus novorum -orum). CHART. Stir. II 201 duos ... -os filtratos ... annuatim dari decrevimus (CHART. Raitenh. 303 p. 245,11). CHART. Port. 112 p. 138,20 quattuor -ios accepit, ut ... omni iuri ... renunciarent. CHART. Eichsf. 405 nolumus ..., ut ... -ii ad aliquos heredes nostros ulteriores devolvantur. CHART. Carinth. II 635 p. 83,37 eidem in ... duobus -is corrigiatis ... providere. IV 3003. *al.* **c** *spectat ad emptionem, venditionem:* DIPL. Heinr. IV. 487 p. 664,17 sutores aliunde venientes non audebunt ibi -os vendere absque licentia thelonearii. CHART. Tirol. notar. I 689 p. 339,30 cerdoni VII libras pro -os *debet.* **d** *spectat ad ordinem vestitus:* CONST. II 427,71 (a. 1244) nobiliori ... veste non utantur *(rustici)* et -iis bovinis. **2** *eccl. (cf. P. Oppenheim, Das Mönchskleid im christlichen Altertum. 1931. p. 205):* CONSUET. Trev. 44 p. 56,10 quarta feria duos -os lavent diurnales et sabbato quattuor diurnales et nocturnales (GESTA Trud. cont. I 13,7. *al.*). p. 57,10 fratres veteres -os lotos ad capitulum ... deferant. WILH. HIRS. const. 2,37 p. 1095^{D} duo paria -orum, unum cum corrigiis ad noctes. LIBER ordin. Rhenaug. p. 151,11 -is ad lectos dimissis. CHART. Bund. 280 p. 209,25 datur ... ad vestitum ... pellicium, ... -i nocturni grandes II. CHART. Laus. 726 p. 588,13 si ... clericus chori intraverit chorum cum -is rostratis, debet ei cantor ... rostra incidere (*cf.* STATUT. ord. Teut. p. 39,2 -os habeant *fratres* sine zonis, fibulis et rostris). *al.* **3** *medic.:* HILDEG. phys. 7,5 p. 1318^{C} -ios de pelle eius *(unicorni)* para et eos indue, et semper sanos pedes ... habebis *eqs.* 7,20 p. 1328^{B} si ... de pelle eius *(canis)* -ii fiunt, pedes dolere facit. *v. et p. 77, 60.*

II *de parte capitis animalium:* **A** *aculeus – Stachel, Stechrüssel:* ALBERT. M. animal. 1,96 illa *(animalia)* ... pungunt -o (*p. 490^{a},20* τὰ κέντρα) sive rostro, quod est in anteriori parte capitum. 4,44 hoc *(membrum additamentale muscae)* quidam vocant -um, et quidam vocant aculeum. *al.* **B** *proboscis – Rüssel:* ALBERT. M. animal. 2,9 elefas ... habet -um (*p. 497^{b},26* μυκτῆρα) longum ante nasum, qui promuscida vocatur.

calchearius *v.* calcearius. **calchirius** *v.* chalcitis.

calcia- *sim. v.* calcea-. **calcias** *v.* caecias.

***?calciculum,** -i *n. ?species cepae – ?Zwiebelart:* GLOSS. V 48,8 St.-S. -um cuokar. *v. ThLL. s. v.* calciculium.

***calcidioma** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* 2. calx) *?calcifurnus – ?Kalkofen:* TRAD. Petr. (FreibDiöcArch. 15. 1882. p. 153,22; a. 1200) curtem ... cum omnibus appenditiis suis, unum etiam -a in eadem villa.

Calcido *sim. v.* Chalcedonius.

***calcidrium** *v.* *chalcitarium.

***calcifex,** -icis *m.* (calceus) *form.:* *?gen. sg.* -i: *l. 37. dat. sg.* -e: *l. 41.*

sutor – Schuster (cf. GLOSS. III 357,12 St.-S. -x sguster): **1** *gener.:* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. p. 31,29) est recta fides ..., quam quilibet textor et -x, qui etiam nescit legere fidem, ... mutat, quando vult? ALBERT. M. animal. 14,34 -em subtelares aut calcios facientem. HUGO TRIMB. sols. 23 p. 54,21 -em cum subula et calopodio. NICOL. BIBER. carm. 1754 (ed. Th. Fischer. 1870) vulgus -um me non reputabit amicum. *al.* **2** *iur.:* **a** *spectat ad condicionem, statum, testimonium sim.:* TRAD. Salisb. I 605 (c. 1147/93) testes: ... Perhtolt -x, ... Walther pellifex (CHART. Stir. I 659. CHART. Eichsf. 324 Waltherus -x [*an subest nom. propr.?*]. TRAD. Scheftl. 440. *saepe*). CHART. Carniol. II 32 p. 23,24 Iohannem -em ... monasterio ... contuli *(sc. marchio).* CHART. civ. Halb. 26 cum -es civitatis nostre ... ius illud, quod inninge dicitur, habuissent ... communitum. CHART. Tirol. 1103^{a} dedit ... Iordanum -em ad dandam tenutam. TRAD. Patav. 1343 Hainricus -x de Pŏngarten est censualis noster. CHART. Tirol. notar. I 749 carta Hainrici Tuscani -i. CHART. ord. Teut. (Hass.) 226 p. 175,31 frater Heinricus ... -x. *al.* **b** *spectat ad possessionem, venditionem, praestationem sim.:* CHART. Tirol. notar. I 749 (a. 1237) enses Hendelarius Tuscano califice pignoravit. CONST. II 439,23 -es debent prepedia et plantas inponere pro I denario. REGISTR. Mog. p. 42,22 homo, -x aut sciens aliam artem mechanicam, dabit ... pullos duos. CHART. civ. Erf. 199 p. 120,19 qui *(solidi)* michi solvuntur de quodam tugurio -um. CHART. Hall. I 353 p. 326,5 -es singuli de fenestra, qua suas exponunt merces, quatuor nummos solvent. CHART. Francof. 427 apud agros Růdolfi ... -is Frankenfordiensis. *al.*

***calcificatio,** -onis *f.* (2. calx) *actio transmutandi substantiam quandam in calcem eius, calcinatio – Überführung einer Substanz in ihren 'Kalk', Kalzination (de re v. p. 63,21sq.):* ALLEG. sapient. 12 p. 474^{b},34 -is ... expositio est, quod calx est lapis igni coniungibilis. 13 p. 474^{b},58 corporum ... regimen ... est -o, scilicet dissolutio animarum *eqs.* ROSIN. ad Sarr. 2 p. 289,2 cum illis *(tribus rebus)* fac omnes solutiones: scilicet ... fusionem, -em *eqs. al.*

***calcificatrix,** -icis *f.* (calceus) *uxor vel vidua sutoris – Frau oder Witwe eines Schusters:* REGISTR. Seccov. p. 89,28 (c. 1270) Perchta -x IIII denarios *solvit.*

***calcifico,** -are. (2. calx) *transmutare substantiam quandam in calcem eius, calcinare – eine Substanz in ihren 'Kalk' überführen, kalzinieren:* ALLEG. sapient. 13 p. 474^{b}, 63sq. si aeris elimatio argento vivo teratur et inter duo vascula sublimetur, -bitur; similiter plumbum et stannum -antur *eqs.*

***calcifurnus** (-cef-) *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (2. calx *et* furnus) *fornax ad calcem coquendam facta – Kalkofen:* LEX Baiuv. 1,13 -efurnum (calci(s) fornum, furno *sim. var. l.;* gloss.: chalcoven), ubi prope fuerit, ligna aut petras L homines faciant. FUND. Laub. I 12 (MGScript. XIV p. 553,5; s. XII.$^{ex.}$) homines ... mansuarii ... debent ... ligna comburenda vecturis trahere ad faciendum -um.

[Erb]

***calcillum** (cauc-, conc-), -i *n.* (calculus) *lapillus, granulum, fragmentum – Steinchen, Körnchen, Splitter:* Benven. Graff. ocul. B 31 accidit propter... dolorem, quoniam fuit illud caucillum sive sit de frammento sive de acuta lapidis, occuli semper lacrimantur, ita quod parum potest aperire occulos propter illud concillum frammenti. *Erb*

calcina *v.* calcinus.

***calcinamentum,** -i *n.* *actio transmutandi substantiam quandam in calcem eius, calcinatio – Überführung einer Substanz in ihren 'Kalk', Kalzination:* Ps. Gerh. Crem. sal. II 18 -um cum sale. *ibid.:* -um (calcinatio I 28) est eorum *(argenti vivi et sulphuris)* combustio forti igne ⟨et⟩ cum sale, ut auferatur ab eis sulphur.

1. *calcinarius, -a, -um. (calcina) *ad calcem coquendam factus, calcarius – zum Kalkbrennen bestimmt, Kalk-:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 144,28 in fornace -a.

2. *calcinarius *v.* *calciparius.

***calcinatio,** -onis *f.* *plur.: l. 54.*

1 *actio transmutandi substantiam quandam in calcem eius (coctioni calcis similis) – Überführung einer Substanz in ihren 'Kalk' (nach Art des Kalkbrennens), Kalzination (cf. H. Kopp, Geschichte der Chemie. III. 1845. p. 89sqq., E. Darmstaedter, Die Alchemie des Geber. 1922. p. 187):* **a** *de ratione:* Geber. summ. 1,51 p. 592 est . . . -o rei per ignem pulverizatio per privationem humiditatis partes consolidantis (Aurora consurg. 20 p. 226 in prima -e removentur humiditates duae, scilicet frigida et aquosa, et adustiva; in ista vero, quae est secunda, removetur terreitas et igneitas per resolutionem nostrae aquae. Ps. Avic. tinct. 5 p. 630^{b},21. *al.*). p. 593 comburitur omnis ex quacunque re sulphureitas adustiva, quę sine -e deleri non potest (Rosin. interpr. 2 p. 303 -o . . . est corporum et spirituum corruptionis eorum destructio; destruitur enim in eis omnis s. defoedans et comburens *eqs.*). *ibid.:* corpora per reiterationem -is et reductionis mundantur. Aurora consurg. 20 p. 224 triplex est -o philosophorum, duplex corporis, tertia spiritus. Ps. Avic. tinct. 5 p. 630^{b},23 per -em spiritus iam figuntur et fit molle durum . . ., et sic mutatur de natura in naturam. 6 p. 631^{b},28 qui *(philosophi)* -em dixerunt fixionem. Albert. M. miner. 1,1,3 p. 5^{a},25 per assationem et -em eius *(lapidis)* proprietates induit ignis *eqs. saepe. remissius:* Aurora consurg. 20 p. 226 secunda -o est ipsius cineris vel calcis remanentis elementorum separatio; et haec est . . . solutio philosophorum . . . aut sublimatio aut inceratio vel imbibitio vel omnium praedictorum interpretatio *eqs. v. et l. 28.* **b** *de usu:* Anon. secret. p. 83 vasa -is spirituum: ampullae . . . phiala . . . os draconis *eqs.* Geber. summ. 1,28 p. 541 ex centum . . . partibus vix tibi tres sufficienter reservabis post -em *sulphuris (cf. E. Darmstaedter, op. cit. p. 142[33]).* 1,51 p. 597 plumbum ex primis -is laboribus ad pulverem convertitur facilius quam iupiter. forn. 12$^{capit.}$ de -e veneris *(cf. E. Darmstaedter, op. cit. p. 179[233]).* investig. 6 p. 488 ut ponatur *stannum* in furno -is *eqs.* test. p. 562^{b},44 ex metallis . . . fiunt sales post ipsorum -es. p. 562^{b},53 -o solis fit in vase aperto in furno vitriariorum *eqs. (cf. E. Darmstaedter, op. cit. p. 181[257]).* clar. 1,31 -o fit cum sale et magno igne *eqs.* 2,80 invenies -em factam talchi *(v. notam ed.).* 2,81 -o omnium corporum sic fit *eqs. (v. notam ed.).* Ps. Arist. magist. p. 645^{b},4$^{capit.}$ arsenici -o. *persaepe. v. et l. 11. p. 64,8.* **2** *substantia coctione effecta, calx – Kalzinationsprodukt, 'Kalk':* Geber. summ. 2,21 p. 667 solvitur corporis -o *eqs.*

***calcinatorius,** -a, -um. *ad calcinationem destinatus – für die Kalzination bestimmt, Kalzinations-:* Geber. forn. 2 fiat furnus -us quadratus (14).

***calcineus,** -a, -um. *albo colore calcis praeditus – kalkweiß, kalkig: p. 64,42.*

***calcino,** -avi, -atum, -are. *substantiam quandam in calcem eius transmutare vel coquere – eine Substanz in ihren 'Kalk' überführen, kalzinieren, brennen:* Geber. summ. 1,18 p. 530 aliqui . . . -antes ipsum *(stannum)* tenuerunt in igne . . ., quousque album factum est in calce sua. 1,32 p. 547 -atur *aurum* . . . sine utilitate *(cf. E. Darmstaedter, Die Alchemie des Geber. 1922. p. 145[47]).* 1,51 p. 594 -antur . . . corpora aliter quam spiritus vel aliae res. *ibid.:* ambo *(sc. plumbum et stannum)* per solum possunt -ari ignem et per salis acuitatem. Ioh. sacerd. 6 fecem *(scorpii)* -bis cum aqua salis in furno. Ps. Gerh. Crem. sal. I 28 -are duo plumba et es et ferrum. Rosin. interpr. 2 p. 304 -antur mollia ut saturnus et iupiter facilius quam dura ut mars. Geber. clar. 2,81 -bit *argentum vivum* eum *(metallum fusum)* calcinatione perfecta *(v. notam ed.).* Albert. M. animal. 16,135 qui *(lapis)* primo -tus . . . et iterum -tus penetrat omnia metalla. *persaepe. refl.:* Ps. Arist. tract. p. 788,28 quousque . . . terra se -are videatur. *absol.:* Geber. summ. 1,18 p. 530 aliqui . . . cum maioris ignis expressione -verunt. Ps. Plato quart. 3 p. 153,22. *praevalet ut vid. sensus calefaciendi:* Ps. Avic. tinct. 5 p. 629^{b},51 permisce . . . leniter -ando *eqs.*

adi. **1. calcinans,** -antis. *calcinationem efficiens – die Kalzination bewirkend, Kalzinations-:* Geber. forn. 17 virtute ignis -is.

2. calcinatus, -a, -um. **1** *gener. i. q. coctus – gebrannt:* Albert. M. animal. 23,78 ne calce stet vel caemento -o *falco.* **2** *alch. i. q. in calcem suam transmutatus – kalziniert:* Geber. forn. 28 p. 762 tartari -i. invent. 6 p. 719 accipe de squamis ferri bene -is rubeis libram 1. 7 cupri -i. Ps. Arist. magist. p. 654^{b},38 sulphuris et arsenici separatorum et -orum alborum. *al.*

subst. **1. calcinatum,** -i *n.* **1** *substantia in calcem suam transmutata – kalzinierte Substanz:* Geber. summ. 1,51 p. 594 omne -i genus fixius est quam non -i, et facilioris solutionis, quia partes -i magis subtiliatae per ignem facilius cum aquis commiscentur. 1,52 p. 601 omnia -a ad salium vel aluminum naturam approximare. clar. 1,14 omnia -a fundere. *al.* **2** *per confusionem i. q. chalcanthum – (Kupfer-) Vitriol:* Anon. tab. p. 166,1 *(sensu ficticio)* quas *(imbibitiones)* vocaverunt . . . -um et cinerem *(v. notam ed.).*

2. calcinandum, -i *n.* *quod in calcem suam transmutabitur – zu kalzinierende Substanz:* Geber. summ. 1,51 p. 594 propter diversitatem -orum. p. 598 situs -orum in medio furni sit. forn. 2 usque ad -i totalem combustionem.

calcinus, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *medic. i. q. albo colore calcis praeditus – kalkweiß, kalkig:* Benven. Graff. ocul. B 4 p. 15,25 tali modo . . . curatur catharacta curabilis scil. -a (-ea rec. A p. 20^{a},20). **B** *alch. i. q. ?calcinatus – ?kalziniert:* Ps. Gerh. Crem. sept. 36 p. 350,31 combure es aut sume -um; hoc enim propinquius est.

II *subst. fem.: calx – Kalk (plur.: l. 51):* **A** *gener.:* Annal. Ianuens. II p. 135,15 cum galeis . . . portantibus lignamen et -am. Cod. Wang. Trident. 121 p. 277,25sqq. investiverunt . . . de . . . -a, . . . quam . . . episcopus dicte ecclesie dare tenebatur . . . preter de decem plaustra -e. Chart. Carinth. IV 2354 dedit ius accipiendi ligna . . . pro comburendis -is (*inde* 2355 p. 353,2. V 419 p. 269,26). Mart. Opp. chron. p. 419,34 quod edificium non proficeret, nisi -a misceretur sanguine. Albert. Mil. temp. 235 cives ferebant lapides, sablonem et -am supra dorsa eorum in pellibus variis. **B** *spec.:* **1** *pharm.:* Albert. M. animal. 23,88 accipe -am et aloe . . . et superpone *malae carni.* **2** *alch. i. q. substantia calcinatione effecta – Kalzinationsprodukt:* Ioh. sacerd. 18 tolle . . . de -a crocei partes equales . . . et . . . pilorum -am. 23.

calciolus *v.* calceolus.

***calciparius,** -i *m.* *fabricator calceorum – Schuster:* Chart. Brand. A I 2 (a. 1239) qui *(cives)* sutores vel -i appellantur. *fort. add.:* Chart. civ. Vratisl. 19 p. 17,3 (a. 1257) de . . . pistorum et -inariorum *(sic)* stacionibus ius . . . conferimus advocatis. *Schmidt*

calcis *v.* 2. calx. ***calcitamenta** *v.* *culcitamenta.

***calcitarium** *v.* *chalcitarium.

calciteum, -tis *sim. v.* chalcitis. **calcitra** *v.* culcita.

calcitratio, -onis *f.* *calcitratus – das Ausschlagen:* Albert. M. animal. 6,118 de proprietatibus . . . equae est . . . pede et coxa . . . recalcitrare . . ., et illa -e aperit vulvam. *in imag.:* Albert. M. sacram. 73 p. 52,44 nititur . . . tenere

currum in -e bovis, qui spiritum ... ad rationem phantasticam vult reducere *(cf. Vulg. II reg. 6,6)*.

calcitreum *v.* chalcitis.

calcitro, -avi, -atum, -are. *script.* -t(o): *l. 10.*

1 *intrans.:* **a** *pedem ponere, calce vel pede pulsare – (hin)treten, mit der Ferse oder dem Fuß stoßen, ausschlagen (cf.* Gloss. IV 268,12 St.-S. -bant spuriten. V 4,4 widerstûnden. 4,15 tretonoton. *al.):* **α** *proprie:* Rimb. Anscar. 36 p. 71,24 visum est ei, quod ... Raginarius levato pede suo ad os -ret domni episcopi. Chron. Ved. p. 692,32 ad caudam -tantis equi ligata *Brunehildis.* Constant. Afric. theor. 3,34 p. 14b[r] incipit *infans* ... pedibus -are. **β** *in imag. et alleg.:* Dipl. Arnulfi 137 p. 207,43 (interp. s. XI.[med.]) diucius contra stimulum -are non presumpsimus ([*cf. Vulg. act. 9,5*]. Archipoeta 9,1,3 quisquis contra -at putans illud [*iugum caesaris*] grave). Chart. Hersf. 112 arcam Dei, quam -antes boves inclinaverant, ecclesiam videlicet, ... retinere ([*cf. Vulg. II reg. 6,6*]. Albert. M. sacram. 73 p. 52,34 bos ... -ans significat spiritum ferentem mysteria). **b** *obniti – sich dagegenstemmen:* Roger. Salern. chirurg. 3,288 illud *(lignum)* ... sub ascellis ponatur et medicus supra illum con calcaneo diu peremendo -et (calcet *J*) *eqs.*

2 *trans.:* **a** *proprie:* **α** *pede depellere – mit dem Fuß wegstoßen:* Anselm. Bis. rhet. 3,1 p. 164,7 pulsatus et -tus a lecto miser es eiectus *(sc. a puella).* **β** *insequi – verfolgen:* Ermenr. Har. 2 contigit, ut ... venationem exercerent ac tragelafum in hac Virgunna -rent. **b** *translate:* **α** *abominari – verschmähen:* Aldh. virg. I 36 p. 281,18 caterva credentium ... facinorum cloacas -ans *eqs.* **β** *supprimere – mißachten:* Aldh. ad Acirc. 2 p. 69,9 occurrente furibunda fratris *(sc. Esau)* vesania et totius germanitatis iura ... -ante.

calcius *v.* calceus.

calco, -avi, -atum, -are. *script.* -ci(o): *p. 66,36.*

I *trans.:* **A** *proprie i. q. calce vel pede tangere – mit der Ferse oder dem Fuß berühren (subi. plerumque homines; bestiae: l. 63.68):* **1** *calce vel pede pulsare, conculcare – treten (auf), nieder-, zertreten:* Vita Pirmin. I 5 p. 25,7 potestatem -andi scorpiones *(cf. Vulg. Luc. 10,19).* Annal. Quedl. p. 28,12 quem *(Valerianum)* ... solotenus inclinatum pedibus -ans ascendit in equum *rex Persarum* (Ps. Avic. lap. p. 633[a],65 in viis eiectus p. hominum -atur *lapis).* Vita Heinr. IV. 8 p. 28,21 *(c. sensu inquinandi)* gaudebat aurum non se iam in luto -ari, dum ferreis calcaribus inopia cogeret uti. Albert. Stad. Troil. 4,645 aurea ferrato -at calcaria calce *Penthesilea. in imag.:* Transl. sang. Dom. in Aug. 1 tu *(sc. Christus)* ... -asti torcular ... solus ([*cf. Vulg. Is. 63,3*]. Gerh. Sted. annal. p. 221,50 caligis ferreis quibus conculcaret, non purpureis, in quibus t. solus -ret, tibias circumdedit *archiepiscopus).* Chart. Mog. A 451 p. 359,34 que *(divina potentia)* superborum ... colla -at. **2** *(pedibus) exprimere, contundere – (mit den Füßen) auspressen, zerstampfen:* **a** *gener.:* Chart. Laus. 300 p. 266,22 (c. 1200) in domibus, ubi vinum -atur. *in imag. et per compar.:* Aldh. virg. I 30 racemos evangelica falce succidens ... ad praelum -andos ... advexit. Ruodlieb XIV 26 alte succingit tunicam ... -tura fabas veluti pultem coquitu⟨ra⟩. Hildeg. epist. II 108 tu, filia Dei, ... in torculari -ta es. *al. v. et p. 57,50.* **b** *iur.:* Chart. Rhen. med. II app. 16 p. 458,37 (c. 1220) habet quisque mansus petituram ... et torculario nostro de iure -bitur (*sim.* p. 461,9). III 667 uvas -bit et premet *colonus.* **3** *ingredi, frequentare – betreten, laufen (auf, über):* **a** *gener.:* Aldh. ad Acirc. 49,3 *(de tippula)* pariter terras et flumina -o pedestris. Waltharius 1119 campos ubi -et apertos. Hrotsv. Agn. 220 utque lupanaris -vit limina tristis. Albert. M. animal. 1,297 inferius ... est mollius *os calcaneum,* ut suavius -et ea, quae sunt sub ipso. *al. accedit notio egerendi stercus calci simile:* Egbert. fec. rat. 1,1524 que *(ardea)* solet Esquilias alvo -are soluta, hinc dignum factis nomen sortita cacatrix. *in imag. et per compar.:* Notker. Balb. Gall. 2[a] limen *(sc. mortis),* quod -ant pariter dives inopsque simul. Egbert. fec. rat. 1,369 molliter iste legit, quasi qui prunas pede -at. Carm. Bur. B 56,1,3 -at Phebus ungula, dum in Taurum flectitur, Arietis repagula. *al.* **b** *iur. in iudicio Dei:* Ord. iud. Dei B VIII 5[b] quisquis innocens ... vomeres ignitos suis pedibus -verit. Decret. Frision. A 4,10 servus -et candentia ferra. *al.* **4** *scandere – besteigen:* Albert. Stad. Troil. 4,641 pulchre -at equum *Penthesilea. in imag.:* Carm. Bur. B 49,6,1 Iacob scale summitas altera -atur *(v. comm. ad l.).* **5** *insequi – verfolgen:* Lex Sal. Merov. 119,3 si quis pedicam cum feramen ... invenerit et eum -are voluerit, quem canes minaverunt. **6** *stimulare – (an)spornen (in imag.): v. p. 56,2.* **B** *translate:* **1** *gener.:* **a** *despicere, abominari – verachten, verschmähen:* Aldh. virg. II 99 mundani luxus -ans ludibria falsa. *al. (v. ind.).* Walahfr. Mamm. hymn. 2,2 adversa mundi pertulit, -vit eius prospera. Walth. Spir. Christoph. II 3,27 fana deorum. Chart. Raitenh. 4 p. 6,33 mundum mentis virtute -antes *Cistercienses. al. pro nihilo habere – gering achten:* Wett. Gall. prol. 11 tartareas ... minas -arunt recta operando. Hymn. Hraban. 22,3,2 furias atque ferocia -arunt hominum saevaque verbera *sancti.* **b** *superare – überwinden:* Annal. Quedl. a. 1010 -tis terrenis ... aeternis fruitur bonis *Arnsfridus.* Vita Reginsw. 11 morte -ta. **c** *opprimere, supprimere – unterdrücken, mißachten:* Bonif. epist. 50 p. 82,6 que *(religio)* ... -ta et dissipata fuit. Conc. Karol. 50[D],78 auctoritate canonica -ta. Gunth. Col. diab. cap. B 5 divinas leges ... et sacros canones. Egilm. epist. p. 362,18 sub taciturnitatis nodo -are et silentio haec talia ... premere. *al.* **d** *imitari – nachahmen:* Chron. rhythm. Col. 5,9 *(iron.)* antea bis binos -ant ewangelizantes, nunc Agrippinos dominos se glorificantes *(sc. populares).* **2** *publ. et iur.:* **a** *(de)finire – beenden, entscheiden:* Dipl. Merov. I 35 p. 33,32 pro ⟨ca⟩lcanda lite. Dipl. Karoli M. 193 p. 259,30 vestras repetitiones ... ab hodierna die -tas fiant. Form. Turon. 38 sit inter nos ... -anda causatio. **b** *irritum facere, abolere – außer Kraft setzen, abschaffen:* Conc. Merov. p. 126,28 ad -andam gentilium consuetudinem. Leg. Wisig. 2,1, 8 p. 56,21 -tis (calci- *R1*) vel evacuatis seu rescissis scripturis. Dipl. Merov. I 41 p. 39,28 -ta ipsa confirmatione vel reliquas ... descriptiones.

II *intrans. (subi. plerumque homines; bestiae: l. 44.55):* **A** *pedem ponere, calcitrare – (darauf-, auf)treten, ausschlagen:* **1** *gener.:* Engelh. Langh. Mathild. 16 p. 442[b],59 cecidit, quod portavit *soror,* in terram, et abbatissa subiunxit verbum vulgo tritum: -a desuper. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 115,16 stantes super terram erecte -ant *grues* et subpeditant cum pedibus. *in imag.:* Ekkeh. IV. bened. I 30,16 contra stimulum -are scias fore durum (*cf. Vulg. act. 26,14* calcitrare). **2** *techn. i. q. pedem infligere – stampfen:* Theoph. sched. 3, 84[med.] sint, qui semper circumeant cum lignis obtusis mediocriter impingendo et pedibus fortiter -ando. **B** *inscendere – hineinsteigen:* Lex Baiuv. 8,1 si in lectum -verit uno pede et prohibetur a mulieri, ... cum XII solidis conponat, eo quod iniuste in extraneum -vit thorum. **C** *gradi, ambulare – (aus)schreiten, wandeln:* Wolfhard. Waldb. 2,19 (12) calces ... ad -andum ... inventi sunt habiles. Heinr. Lett. chron. 1,10 *(spectat ad sortilegium)* -at equus, pedem vite deputatum ... preponit. *in imag.:* Albert. Stad. Troil. 5,331 in mores ... -are paternos.

adi. **1. calcans,** -antis. *qui exprimit – auspressend:* Hildeg. epist. II 60 p. 532,23 *(in imag.)* ipse *locus (sc. monasterium)* in multitudine -is torcularis est *eqs.*

2. calcatus, -a, -um. **1** *condensatus, spissus – konzentriert, dicht:* Albert. M. resurr. 138 p. 330,58 virtus visiva ... confortata per lumen ... -um et densum et adunatum (147 p. 336,12 in caelo est lumen, sed non est ita -um, quod emittat radios. summ. theol. II 11,57,2 p. 581[a],12 orbis ... non recipit l. -um ..., sed diffusum). **2** *conculcatus – niedergetreten:* Lex Ribv. 47,2 capit. p. 60,30 (cod. A 6.7) de mensibus (*i.* messibus) -is.

subst. **calcans,** -antis *m. qui supergreditur – ein Hinüberschreitender:* Hist. Hirs. 10 in ipso limine ecclesie est sepultus, eo quod precibus -ium cineres suos Domino se commendandum credidit.

[Pape]

calcofanus, -fonos *v.* chalcophonos.

calcolus *v.* calculus. **calconites** *v.* calamites.

calculatio, -onis *f.* **1** *strictius:* **a** *computatio – Rechnung, Zählung* (*cf.* GLOSS. II 152,3 St.-S. -is zalo): **α** *gener.:* FORM. Senon. II 13 ut formate epistole hanc -is seu supputationis habeant rationem *eqs.* Ps. ODO CLUN. abac. p. 296[a] -is, id est computi, argumenta. **β** *spec. i. q. ars computandi – Zeitrechnung:* ALDH. epist. 1 p. 477,12 de ratione . . . -is, quid commemorandum *eqs.* ad Acirc. 2 p. 69,22 iuxta lunarem Ebreorum -em. BEDA temp. rat. 61,67 ne . . . inevitabile nostrae -is dispendium . . . incurramus. **b** *numerus – Zahl(enwert):* **α** *gener.:* BEDO ad Heinr. 1 p. 489, 19 senarius determinata -is quantitate primus perfectus est numerus. EPIST. Worm. I 21 p. 42,9 an aliqua se -is contiguitate coniungant *vocabula.* **β** *metr. i. q. quantitas temporis – Zeitmaß:* ALDH. ad Acirc. 112 p. 152,6 thesis uberiorem -em praeoccupans usurpabit. **2** *latius i. q. sortilegium – Losbefragung:* HERBORD. Ott. 2,33 ligneas -es, in quibus navalis pugnae . . . considerabant auguria, . . . abrasit.

***calculativa,** -ae *f.* *ars calculandi practica – angewandte Mathematik:* ALBERT. M. eth. 1,1,2 p. 5[a],6 sic . . . . se habet geometria ad cosmimetriam . . ., sic arithmetica ad -am *(sc. sicut theorica ad practicam).*

calculator, -oris *m.* *script.* cac-: *l. 43.*

1 *de hominibus:* **a** *strictius i. q. computator, numerarius – Rechner* (*cf.* GLOSS. IV 42,17 St.-S. -r zaelere): **α** *gener.:* AESCULAPIUS 4 p. 6,33 fiunt *maniae* . . . geometricis, caussatoribus ([causa-, caucu-, calcu- *var. l.*]. *inde* GLOSS. med. p. 41,23 fit haec passio . . . geumetricis, -bus). **β** *spec. i. qui artis computandi gnarus est, computista – ein der Zeitrechnung Kundiger, Komputist:* BEDA temp. rat. 11,66 tantum . . . -es dissident, ut *eqs.* 47,2 quem *(ordinem)* Graeci -es (*cf.* GLOSS. II 48,3 St.-S. -es zalara) . . . observavere. hist. eccl. 3,25 p. 188,5 catholicus -r. ALCUIN. epist. 145 p. 233,5 intremus . . . -um (-ium *L*) pistrillas vel mathematicorum . . . coquinas. AMALAR. off. 4,1,8 -es orarum tempora sic dividunt dierum et noctium, ut *eqs.* CARM. de Cass. 546 Sextiles nonas perhibent dum -es. BERNOLD. CONST. chron. a. 1093 p. 457,10 egregius -r domnus Heremannus . . . eclipsin accidisse scribit. CATAL. biblioth. Ruf 63 p. 187,5 Helphericus de arte -orum. *al.* **b** *latius i. q. nugator, calumniator – Schwätzer, Verleumder* (*cf.* GLOSS. IV 242,23 St.-S. -r callare): TRANSL. Lando. 2,6 (MGScript. XV p. 611,22; a. 982/90) cac-es ac susurratores a se removit *episcopus (an subest* *cauculator*?).*

2 *de re i. q. index astrolabii – Zeiger am Astrolab (cf. J. Frank – M. Meyerhof, Ein Astrolab aus dem indischen Mogulreiche. 1925. p. 27):* GERB.(?) astrolab. 2,10 denticulus super Capricornum positus . . ., qui calculando summam numeri in epiphania umbonis positi naturales discriminat horas, qui dicitur Almeri, id est -r (HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 5).

calculatorius, -a, -um. *script.* -cal-: *l. 59.*

1 *ad computationem spectans – Rechen-:* **a** *gener.:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1054[B] lex numerorum -ae artis monet peritum, quod *eqs.* **b** *spec. i. q. ad artem computandi spectans – Zeitrechnungs-:* EPIST. Lup. Ferr. add. 8 p. 119,8 quaedam -ae artis rudimenta. IOH. METT. Ioh. 24 clericus . . . artis -ae studiosissimus. CATAL. biblioth. Becker 29,65 liber calca-e *(sic)* artis. EBO BAMB. Ott. 2,1 p. 619,25 Heimo presbyter . . . multa didicit de arte -a, que prius apud vulgatos compotistas obscura . . . invenerat. *al.* *huc spectare vid.:* CATAL. biblioth. Lehm. I 6 p. 21,2 Elbericum -um artis *(cf. l. 40).* **2** *numerarius – Zahlen-:* MATHEM. var. Bubnov p. 288,14 litterae tres . . . habitudinem -ae designant quantitatis, id est s singularem, D decenum, C centenum significant quantitatem *(sc. in abaco).*

calculo, -avi, -atum, -are. **1** *strictius:* **a** *computare, connumerare – errechnen, zusammenzählen (pass. i. q. effici – ergeben: l. 71):* **α** *gener.* (*cf.* GLOSS. II 432,21 St.-S. -anda zigicellane): ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,15 quae simul in unam redacta summam CCCC et XC -antur. MILO Amand. 4 (MG Mer. V p. 459,13) ad superiora -ando XC annorum . . . numerum computet. **β** *spec. i. q. artem computandi exercere – Zeitberechnungen anstellen:* BEDA temp. rat. 11,62 in utroque mense *(sc. solari et lunari)* computando . . . compendium -andi naturae praevaluit. 51,46 mirus -andi praeceptor *(sc. Victorius).* BERNOLD. CONST. chron. p. 393,26 Aegiptii et Romani, a quibus -andi peritiam sumpsimus. *al.* **b** *dinumerare – abzählen:* PAUL. BERNR. Greg. 19 camerarius . . . nummos . . . pro expensis tribuendos de manu in manum -vit. *dividere – einteilen:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 71,23 saeculares . . . disciplinae totidem *(sc. septem)* supputationum partibus -ari cernuntur. **c** *demonstrare – anzeigen: v. p. 67, 48.* **2** *latius:* **a** *praedicere (calculatione adhibita) – (nach Berechnungen) voraussagen:* ADAM gest. 3,66 p. 213,11 adulatores et ypocritae . . ., qui te *(sc. archiepiscopum)* usque ad decrepitam aetatem victurum -arunt. **b** *commemorare – erwähnen:* TRAD. Brixin. 113 (a. 1050/65) de manu sepe -ti episcopi.

subst. **calculans,** -antis *m.* *qui artis computandi gnarus est, calculator – ein der Zeitrechnung Kundiger, Komputist:* BEDA temp. rat. 43,56 nulli -ium in dubio est.

adv. compar. ***calculatius.** *accuratius – genauer:* EPIST. var. I 17 p. 524,34 -ius quantitas numeri multiplicata.

calculosus, -a, -um. cauc-: *l. 31.33.* -cal-: *l. 33.*

1 *adi.:* **a** *lapidosus – steinig:* ALBERT. M. veget. 7,167 amant *amygdala* . . . terram . . . -am. **b** *calculis laborans – an Steinen leidend:* VITA Eberh. Salisb. II 9 miles quidam -us . . . calculum digerit. CHART. episc. Wirz. I 162 p. 162,12 puer . . . -us a calculo liberatus fuit. ALBERT. M. animal. 3,135 fit animal illud -um. *al.* **2** *subst. masc.:* *qui calculis laborat – ein an Steinen Leidender:* AESCULAPIUS 41 p. 69,9 lithiriases, id est -os in vesica (GLOSS. med. p. 17,2 cau-i). ANTIDOT. Augiens. p. 56,43 *trochiscus* ad stomachum . . . sive caucalosis. CHRON. Ebersh. 42 p. 453,17 muti, -i, obsessi. Ps. AVIC. anim. 6,30 p. 387.

1.*calculum, -i *n.* *(orig. inc.)* *careum – Wiesenkümmel (Carum carvi L.):* ALPHITA I p. 281,21 -um (catulum *var. l.*) cardamomum, carvi agreste idem.

2. calculum *v.* calculus.

calculus, -i *m.* *(n.* -um: *p. 69,12.54)* *script.:* cauc-: *l. 41.53.69sq. p. 69,5. al.* -cal-: *p. 69,5sq. al.* -col-: *l. 47.70. p. 69,15. adde* BOTAN. Sangall. 1,17 caucolum. *al.* -cl(us): *l. 52.54.56.* *etym.:* DICUIL. epist. mens. 10 (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 7[v]) -us . . ., quod nomen calci diductum ab origine credo *eqs.*

lapis (parvus) – Stein(chen): **I** *proprie:* **A** *de lapidibus naturaliter exsistentibus:* **1** *strictius* (*cf.* GLOSS. I 70, 39 St.-S. -us [-col- *b*] slengistein. 424,32 steinili. II 13,32 uuacstein. III 314,59 -us, numerus vel sententia vel lapis rotundus i. chiselinc. *saepe):* ALDH. virg. II 77 ni sumptus forcipe carbo -us aut ardens emundet spurca labella *(cf. l. 63).* ad Acirc. 120 p. 164,8 aleator -is et tesseris ludens. ABBO SANGERM. bell. 2,151 caeditur allofilo . . . Gozbertus calclo. MAPPAE CLAVIC. 191 bisum cauculum . . . crema. EGBERT. fec. rat. 1,219 olim prosperitas calclo (calco *cod.*) numeratur in albo (CHRON. Merseb. 2[ex.] dies alma . . . a. a nobis assignanda -o). *al.* *proverb.:* NIVARD. Ysengr. 5,128 decoriat calclos. **2** *latius:* **a** *gemma – Edelstein (loci spectant ad Vulg. apoc. 2,17):* ALEX. MIN. apoc. 2 p. 32,18 illis, qui . . . lapidati sunt . . ., dabit *Dominus* per oppositum -um, id est lapidem candidum; -us lapis est pretiosus, qui et carbunculus appellatur *eqs.* p. 33,26 -us est lapis solidus et lucidus, per quem significatur sermo divinus. p. 32,13. 33,25. **b** *carbo (candens) – (glühende) Kohle (loci spectant ad Vulg. Is. 6,6):* GLOSS. II 264,21 St.-S. -us: quidam dicunt esse kisilinc, quidam carbonem. IV 5,35 -us zantro. 439,18. *ibid. al.* **B** *de concrementis in corporibus animantium nascentibus:* **1** *lapillus vesicae vel renum – Blasen- oder Nierenstein:* AESCULAPIUS 40 p. 65,18 -i . . ., quando in renibus nascuntur, omnem vesicam subtorquent. ANTIDOT. Augiens. p. 41,15 cauculos expellit *antidotum.* ANTIDOT. Glasg. p. 152,22 ad dolorem caucolis. ODO MAGD. herb. 1587 potu depellitur . . . -us. Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 1,24 p. 806,21 partem . . . corporis, ubi -us

[Pape]

herebat. HILDEG. phys. 1,115 -us, id est steyn, pingui natura in homine crescit. *saepe. v. et p. 68,27. meton. i. q. lithiasis – Steinleiden* (*cf.* GLOSS. IV 200,40 St.-S. -us steinsuht): Ps. GALEN. urin. p. 35,23 hurina ipsa non se mutat per oras multas, signum caucalum. ANTIDOT. Glasg. p. 105,38 antidotum . . . ad caucalum. VITA Ger. Bron. 19 p. 669,15 macerabat eum -us, intolerabilis . . . morbus, qui . . . nuncupatur vulgo lapillus. *al.* **2** *margarita – Perle (loci spectant ad Prud. ham. 271):* GLOSS. II 383,29 St.-S. -us (-is *b*) albens unio merigreoz. 397,14 -us perela. *ibid. al.* **3** *lapillus in capite limacis nascens – Schneckenstein:* ANTIDOT. Glasg. p. 141,30 cauculum limacis . . . baiula *(cf. Marcell. med. 1,41). fort. add.:* MAPPAE CLAVIC. 43 limaz carcale *(sic ?)* partem I.

II *translate:* **A** *numerus – Zahl(begriff), Anzahl (cf.* GLOSS. I 72,2 St.-S. -olum [calcum *b*, -ulum *c*] zala. IV 339,35. *al. v. et p. 68,48):* **1** *gener.:* BEDA temp. rat. 16,71 in principiis huius opusculi de -is diximus *eqs.* BONIF. epist. 32 quod peccati genus . . . nec in -o peccatorum apostolos . . . enumerasse cognovi. WILLIB. Bonif. 7 p. 36,16 decrescente dierum -o. SMAR. carm. 1,5,11 unius a fonte pluralis -us haurit. EGBERT. fec. rat. 1,528 volucrum . . . -us ingens. *al. symbolice vel alleg.:* ALCUIN. carm. 88,4,7 mysticus ut totam firmaret -us *(sc. XII)* aulam. WALAHFR. carm. 24,50 decies dat munera quina Strabo petens veniam, signat quam -us idem. MILO Amand. 6 (MGMer. V p. 474,11) ut . . . huius sollemnitas diei trino non indecora sit -o. CARM. cod. Vat. (5330) 4,7 -us astrorum cui dat septentrio nomen. *al.* **2** *spec.:* **a** *comput.:* CARM. de conc. mens. 16,2 aepactalem, quotum tenet annus prẹsens, -um sume. **b** *mus.:* GUIDO ARET. reg. rhythm. p. 29 fini . . . debet esse consonum principium, unde quintum a finali non excedat -um *tonus eqs.* **B** *computatio, ratiocinatio – (Be-)Rechnung, Rechenart, -system:* **1** *gener.:* ALDH. virg. I 35 p. 278,25 nec laterculo dinumerari nec -o computari . . . valet, quanta multitudo . . . confluxerit. PAUL. DIAC. carm. 2,7,3 quinque milia expletis annis a principio centum atque nonaginta novem ⟨sunt⟩ per -um. MILO Amand. 4 (MGMer. V p. 457,24) ut coeptum persequar -um, successor Gregorii pontificis quintus Sabinianus *eqs.* TRANSL. Dion. Ratisb. p. 355[a],19 nostrum sit . . . Dionysium defensare atque eundem martyrem . . . nobiscum -um ponentibus comprobare (p. 355[b],49 si mecum -um ponant). NIVARD. Ysengr. 3,353 obsequiis redit ira, cadit bene -us istic. *al. meton. i. q. liber de arte calculandi scriptus – Rechenlehrbuch:* LUP. FERR. epist. 5 p. 17,1 in Victorii . . . -um . . . ingredi (ABBO FLOR. calc. [ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. 1899. p. 199,25] quae in -o V. praefationis series continebat. *de eodem:* p. 200,26. 201,23. *ibid. al.*). **2** *spec. i. q. ars computandi – Zeitrechnung:* ALDH. epist. 1 p. 477,17 -i supputationes, quas partes numeri appellant, lectionis instantia repperi. RHYTHM. 113,4,1 -um qui, lector, scire studes. CARM. de conc. mens. 46,3 a sexto Maias idus . . . extende -um. *meton. i. q. liber artis computandi – Buch über Zeitrechnung:* BEDA temp. 13,11 ut . . . summa paschalis -i DXXXII annis explicetur (PAUL. DIAC. Lang. 1,25 Dionisius . . . pascale -um . . . conposuit). *al. in titulo libri:* EPIST. Worm. I 32 p. 58,9 super C-o Victorini. *iocose:* EPIST. Worm. I 43[tit.] V. C-o vere Albini filio E. A. ille suus. **C** *ratio, cognitio – Feststellung, Erkenntnis, Schluß:* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 142 p. 203,1 priusquam sermo supremus competenti -o terminetur. UFFING. Ida 2,5 summi largitoris magnalia . . . ab omni indagationis -o . . . resiliunt. CONR. HIRS. mund. cont. 945 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) argumentacionis tue supremus . . . -us. *al.* **2** *iur. i. q. sententia, iudicium – Spruch, Urteil:* LEG. Lang. p. 208,7 religiosorum homicidia . . . nullius conpositionis experta lex iudicali -o claruit (CHART. Ital. Ficker 54 p. 78,47. *al.*). EPIST. Mog. 65 p. 419,13 ultimus diffinitive sententie -us (CHART. march. Misn. III 199 ad iudicium nostrum -us s. servabatur. *al. cf.* CHART. Burgenl. I 502 p. 337,42 pro definitiva sententia -um pronunciando . . . adiudicavimus *eqs. v. et p. 68,48).* *Pape*

calcus *v.* 1. callus, chalcus. ***calcuta** *v.* *chalcuta.

calcutis *v.* chalcanthum. **calda** *v.* calidus, caltha.

caldamentum, -i *n. fomentum – warmer Umschlag:* BOTAN. Sangall. 11,4 si . . . in -a teneas. 31,2 adipes -a ad pedes sive ad renis.

***?caldana,** -ae *f.* (*fort. corruptum ex* caldaria) *?balneum calidum – ?warmes Bad:* DIAETA Theod. 429 aque calidę sunt, unde -ę vocantur, alię stipticę, alię laxativę.

***caldararia** (-der-), -ae *f. officina fabricatoris lebetum – Werkstatt eines Kesselmachers: v. l. 18.*

***caldararius** (-der-), -i *m. fabricator lebetum – Kesselschmied:* WALA brev. memor. (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 422,20) camararius primus . . . -derarios provideat, quibus administret opus eorum. CHART. Tirol. 746 (a. 1219) coheret ei *(domui)* ab uno latere -us. ACTA imp. Winkelm. I 791,2 p. 618,26 aurifices, -i (*cf.* RYCCARD. chron. a. 1232 p. 178,1 [dipl. Frid. II.]). CHART. ord. Teut. 92 domos, . . . que sunt . . . in ruga, que dicitur -derariorum, quarum . . . ab alio latere est domus Hugonis de Calderaria *(cf. l. 49).*

caldaria *v.* caldarius, *?*caldana.

***caldariator,** -oris *m. fabricator lebetum – Kesselmacher:* CHART. Turg. III 576 p. 415,2 (a. 1272) Conradi -is. CHART. civ. Ratisb. 111 domum . . . in angulo retro -es sitam.

caldariola (chal-, -rora), -ae *f. vel saepius* ***caldariolum,** -i *n. (?m.: l. 27) lebes – Kessel:* GLOSS. I 396,59 St.-S. -am (caldarium *var. l.*) chezili. III 11,25 -rora chezi. 193,50 -um kezzelin. 296,63 caldarium vel -um chezze, in quo calefit aqua. 650,33 cha-i chezzili. *ibid. al.*

caldaris, -e. *form. nom. et acc. pl.* -ia: *v.* caldarius.

1 *adi.: calidus – warm:* ANTIDOT. Bamb. 5 in solio -i. **2** *subst. neutr.: lebes – Kessel:* TRAD. Udalr. August. 2 p. 6,15 (a. 1031) olla fornacis I obol., -e I obol. *meton. de rebus coquendis in lebete:* THEODULF. carm. 27,85 calidum sceptro versat -e culinis. *fort. add.:* REGISTR. Austr. I p. 175 nr. 27 (c. 1251/76) Truhlieb *dat* III sol. ante -e in coquinam.

caldarius, -a, -um. *script.:* ga-: *l. 45.* ka-: LEG. Wisig. add. D p. 463,25. cha-: *p. 71,4.26.* card-: *l. 41.* cal(l)id-: *l. 55. p. 71,12.* -deri(a): *l. 72.* -der(a): *l. 54.* *?*-doni(us)*: *l. 42.* -rea: *p. 71,20.* -ra: *p. 71,23.*

I *adi.: ductilis – zum Treiben geeignet (sed v. Plin. nat. 34,94):* MAPPAE CLAVIC. 74 sumis cuprum productile, quod card-um (cald- *cod. a. corr.*) dicitur (*sim.* 79). COMPOS. Matr. 40,3 sin autem *metallum* est igni productile, id est -donium *(sic ?).*

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *lebes – Kessel (cf.* GLOSS. III 650,32 St.-S. g-os chezzila. 677,42 -us lebes cacabus chezzil. *al.): AEDILV.* carm. 10,28 *frater ferrarius* -os ornat. TRAD. Frising. 652 invenimus . . . -os II, unus minor et alter maior. **2** *fabricator lebetum – Kesselschmied:* CHART. ord. Teut. 128 p. 125,9 (a. 1242) domos . . . in rua -orum Acchon *(cf. l. 17 sq.).* CHART. scrin. Col. B 974 Symon -us. **B** *fem. vel neutr.: lebes – Kessel (cf.* GLOSS. I 392,14 St.-S. lebetam magni -i, idem chezzila. III 372,20 -a kezel. IV 265,25 -um cezzelin. *saepe. v. et l. 26):* **1** *gener.:* CAPIT. reg. Franc. 128,25 *invenimus* poculares II, -deras aereas II, ferrea I. FORM. Augiens. B 24 scribere precipio . . . callidarias vel ferramentum. WILH. HIRS. const. 1,98 p. 1032[B] utensilia, quae nunquam deesse debent in coquina: primum tria -a, unum ad fabas *eqs.* VITA Steph. reg. I 22 (MGScript. XI p. 241,27) aquam in -as argenteas et dolia effundere. THEOPH. sched. 3,65 aes, unde -a, lebetes et pelves funduntur. CASUS Petrish. 5,12 accendit ignem . . . et suspendit -um aqua plenum. ANNAL. Ianuens. II p. 49,12 Pisani . . . reddiderunt -am unam pro solvenda pice. REGISTR. Mog. p. 18,28 Ulricus, qui parat -a. CHART. Chil. 353 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. 1875. p. 38) stupam . . . cum necessariis attinentibus, videlicet -o et doleo et urna. *saepe. meton. de rebus coquendis in lebete:* CHART. Livon. A I 413,4 (a. 1269) decoquetur eis ipso mane unum -um. **2** *iur.:* **a** *de vase in iudicio Dei adhibito (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. ind. s. v. 'Kesselfang'):* LEG. Wisig. 6,1,3 si *accusatus* per examen -e innoxius apparuerit. LEG. Lang. p. 127,20 manum in -a (-deria *5.12*) mittere. ORD. iud. Dei A 4[e] ubi ignis fieri possit

[Steinmann]

ad -am suspendendam (RITUALE Flor. p. 122,26 ad -um s.). B V 1[n] dicat sacerdos: 'adiuro te, urceole sive -um *eqs.*' *ibid. al. (v. ind.).* **b** *de instrumento in supplicio adhibito:* CHRON. Camer. 3,29 ut . . . unum furti reum . . . in ch-a fecerit bullire (*cf.* HERM. TORN. rest. 22 militem . . . in -am proici fecit). ANNAL. Basil. a. 1275 p. 198,34 falsarius monete coctus in -o. **c** *de re ad teloneum, praestationem spectante:* **α** *strictius:* DIPL. Heinr. IV. 487 p. 663,35 *teloneum* debent dare de unaquaque navi unum aeneum -um. CHART. Rhen. med. II 142 p. 185,25 ut omnes . . . pro -is et bacciniis . . . fertonem . . . persolventes non amplius dare exigerentur. CHART. Sangall. A app. B 59 p. 754,36 homines dant uno anno calid-um, alio anno patellam. CHART. Bern. II 281 p. 307,19 pro -dera vel cacabo . . . non datur theloneum. **β** *latius de coquina procuranda:* THEOD. TUIT. registr. p. 284,14 de silva villicus procurabit coquinam . . . de -o et patella. TRAD. Westph. IV p. 56,10 solvit . . . v solidos ad -a in curia abbatisse. p. 80,16 de Scatenhorne . . . XIII den. ad -um. **3** *techn.:* RECEPT. Sangall. I 83 mittis in -a modiale plena de aqua. TRACT. de aegr. cur. p. 157,13 in -ea illa mitte ollam sigillatam (*cf.* ANON. secret. p. 47,20 firmetur cucurbita in -a. GEBER. summ. 1,52 p. 602). MAURUS urin. II p. 49,10 *herbae* apponantur in -ra, . . . deinde bulliant. Ps. ARIST. magist. p. 643[a], 25 cola in -o coagulationis. ALBERT. M. meteor. 4,1,20 p. 735[a],34 quaecumque . . . friguntur in tiganis sive patellis sive ch-is. *al. patella salaria – Salzpfanne:* DIPL. Heinr. III. 134 p. 170,17 donum corroboramus . . . apud Salinas . . . -as duas. 239 p. 320,13 -as quatuor ad sal conficiendum cum propriis sedibus. 312 p. 426,40. HUGO FLAV. chron. 2 p. 476,40 *dedi* in -a Salinensi XL solidos pro equo. CHART. Basil. A I 197 p. 302,8 confirmamus . . . -am de Sannez. ACTA imp. Böhmer 94 p. 87,23sqq. *v. et ?*caldana.

***caldatura** *v.* *calidatura. **caldera** *sim. v.* caldarius.

***calderarius** *sim. v.* *caldar-.

Caldonium *v.* Chalcedonius. **caldonius** *v.* caldarius.

***caldumen,** -inis *n. vel* ***calduna,** -ae *f. (theod. inf. vet.* kaldune *a* calidus, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II.p.79) cibus quidam ex intestinis animalium domesticorum confectus – Gericht aus Kaldaunen, Kutteln:* CHART. episc. Halb. 603 p. 542,20 (a. 1221/27) prepositus tantum uno -e erit contentus sicut cellerarius vel decanus. 705 p. 31,14 -n dividitur inter dominos, sicut hactenus divisum est, quod tamen in refectorio daretur. REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGesch-Xanten. I. 1937. p. 82,46) I carnem porcinam et I ovinam et I -am (*sim.* p. 82,47. 83,9). p. 88,13 iste carnes solent eis dari . . . in -unis ovium.

***caldura,** -ae *f. potio calida – warmes Getränk: v. p. 76,55.*

calea *v.* galea.

***caleagogus,** -a, -um. (*fort. subest arab.* ḫālid) *?perennis – ?beständig:* Ps. PLATO quart. 3 p. 135,4 recipiens pro quibuslibet centum partibus luti -i *eqs. cf.* 2. *calidus.

Caledonius *v.* Chalcedonius. **caledus** *v.* 1. calidus.

***calefacile,** -is *n. quod ad calefiendum aptum est – Erhitzbares:* URSO gloss. 30 calefieri potest aliud, quia est -e.

calefacio (*pass.* **-fio**), -feci, -factum, -ere. *script.:* -lif-: *p. 72,7. adde* TRACT. de caus. mul. 7. -lof-: BOTAN. Sangall. 1,12. calf-: *p. 72,27.* -fic-: *p. 72,17.23. adde* GLOSS. I 787, 22 St.-S. CHART. Argent. IV 34 p. 42,4. -ati(o): *l. 67. accent.:* GODESC. SAXO gramm. 1,16 '-is' . . . accentum habet paenultima, licet sit brevis (*cf. Prisc. gramm. II 402,13*).

calidum reddere – erwärmen, heizen (interdum de calore fervido, e. g. l. 70): **1** *gener.:* **a** *obi. res:* VITA Arnulfi 12 -ta adfertur aqua. ANTIDOT. Lond. p. 19,4 ponis ad foco, ut -fiat, et cum -to fuerit, remitte in mortareo. ADALH. brev. Corb. add. 1 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 416,12sqq.) si . . . hyemps fuerit et -tiendi necessitas ingruerit . . ., intervallum fiat, quando se -ere possint. WALTHARIUS 1132 hic (*Phoebus*) postquam oceanas sensim -erat undas. THEOPH. sched. 1,20 -es fortiter. 3,72 ferrum modice -tum, ut vix candescat. HILDEG. phys. 3,15 p. 1228[D] in vino -at, id est welle, et calidam bibat. HERBORD. Ott. 2,16 p. 731,31 in stupis -tis. CHART. eccl. Halb. I app. X p. 249,27 ad pirale -endum. ALBERT. M. animal. 12,40 tardius quidem -fiunt lapis et ferrum quam aqua. summ. theol. II 1,4 p. 104[a],27 calidum . . . non -it, nisi calefactibile sit praesens. *al. v. et p. 73,2.24.* *in iudicio Dei:* LEX Sal. Merov. 73,5 ipsas in XIV noctes eneo -ere ⟨debet⟩. **b** *obi. anim.:* **α** *proprie:* TRACT. de caus. mul. 68 si postea venter dolet, . . . oportit califacere inferius cum urina ve[n]tere. CONSUET. Marb. 77 (Spicil. Friburg. X. 1965) *frater* brachium suum . . . -at. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 94,27 affuerunt alie lanule, . . . ut . . . -ant et suppleant defectum plumarum et pennarum. ALBERT. M. animal. 1,338 quorum omnium *(musculorum ventris)* est communis utilitas . . . interiora -ere et operire. *al. v. et l. 23. p. 74,8. medial. vel refl. i. q. se refovere – sich (er)wärmen:* NOTKER. BALB. gest. 1,5 p. 8,12 cum rex ad palatium . . . -endi et ornandi se gratia . . . rediret. VITA Walar. 12 (MGMer. IV p. 165,14) paulatim -ficientibus membris . . . revixit. CONSUET. Marb. 230 (Spicil. Friburg. X. 1965) ubi se, qui frigus habent, -ant. TRAD. Neocell. 187 silvam . . . contulit ecclesie, ut fratres inde -fiant. *al. v. et p. 71,68.* **β** *in imag.:* RADBERT. Arsen. 1,21 p. 51,1 nullum . . ., quem non suis -ret fomentis, tepentem reliquit. EPIST. Worm. I 31 ut dum istoc munere *(sc. pelliceo)* corpus -io (-fic- *cod. a. corr.*), te dulcissime -ficiam in mente. 47 p. 85,10 in tuę fomentis clementię -fieri. DAVID compos. 1,40,1 ita inflammatus alios -c, sicut ignis, qui proxima prius et postea remotiora -it. **2** *de elemento materiae inhaerente:* DIAETA Theod. 174 origanum calfacit et ventrem procurat. ALBERT. M. veget. 6,266 a componentibus . . . *herbae* habent -ere et infrigidare. animal. 1,390 sufficit hoc, quod per se de spiritu ad cerebrum vadit, ut -at ipsum. 4,54 yricius . . . movetur multum et ideo -fit. *al. v. et p. 76,12. subst.* **1. calefaciens,** -entis *n. quod calorem movet – Wärmendes: v. l. 58sq. p. 73,14.*

2. calefactus, -i *m. qui aestu laborat – ein an Hitze Leidender:* ALBERT. M. veget. 6,301 *camphora* confortat sensus -orum.

3. calefactum, -i *n. quod calidum factum est – Erwärmtes: v. p. 73,15.*

calefactibilis, -e. **1** *adi.: qui calefieri potest – erwärmbar:* ALBERT. M. phys. 3,1,5 p. 192[b],22 aqua, quae potentialiter calida est, quia -is est alio quodam agente in ipsam. **2** *subst. neutr.: materia ad calefiendum apta – erwärmbarer Stoff:* ALBERT. M. anim. 2,3,1 p. 231[a],21 ignis non calefacit, nisi praesens aliquod -e. metaph. 5,3,8 p. 269,18 (ed. B. Geyer. 1960) sicut calefactivum et -e (*p. 1021[a],16sq.* τὸ θερμαντικὸν πρὸς τὸ θερμαντόν) ad se invicem dicuntur, quia unum potest agere in aliud et aliud potest suscipere actionem ipsius. *v. et l. 4. p. 73,14.*

calefactio (-accio, -acio), -onis *f. script.* -lif-: *l. 69.*

1 *proprie i. q. actio calefaciendi vel calefiendi – Erwärmung:* HILDEG. phys. 3,12 p. 1226[D] ex illa -e *(sc. contactu ligni castaneae effecta)* venae et omnes vires corporis eius confortantur. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 98,14 hec . . . loca, cum . . . non habeant carnes antepositas, indiguerunt maiori -e. ALBERT. M. phys. 5,1,1 p. 355[b],38 de . . . denominationibus motus specialiter denominatis sicut . . . -o et infrigidatio. veget. 3,90 *dulce* non habet -em nocivam, sed delectabilem. 3,93. metaph. 5,3,8 p. 269,21 (ed. B. Geyer. 1960) -es calefacientium ad calefactivum (*p. 1021[a],17sq.* τὸ θερμαῖνον πρὸς τὸ θερμαινόμενον) se habent sicut actus ad potentiam. animal. 22,70 quando . . . equus . . . sine -e vel sine coopertorio in frigido loco steterit. mot. proc. 2,4 p. 63,46 memoriae autem et spes . . . sunt causae huiusmodi -um et infrigidationum. *al. de morbis:* AESCULAPIUS 1 p. 2,10 anatimasis in cerebro cum -e et vertigine capitis. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 10a[v] contra -em epatis pulvis *eqs.* (MIRAC. Volq. 27 Mechthilt . . . diu e. -faccione afflicta). *al.* **2** *meton. i. q. fomentum – warmer Umschlag:* TRACT. de caus. mul. 2 enemas per clisteris, califacionis et pisarius adhibendi sunt.

***calefactivus,** -a, -um. **1** *adi.: calorem gignens – Wärme erzeugend, wärmend:* **a** *gener.:* URSO gloss. 2 p. 21, 13 *res* est dissolutiva, -a, attractiva et solutiva. ALBERT. M.

[Steinmann]

cael. 2,3,3 p. 174[a],2 ipsum *(lumen)* est dissolutivum materiae et per consequens -um, et ideo calefacit. herm. 2,2,5 p. 449[b],7 diximus de igne, quod -us est. *al.* **b** *de qualitate rebus inhaerente:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 358,7 hęmathiten Galenus *(ed. C. G. Kühn XII p. 195,13)* dixit parum esse -um. p. 370,27 laurinum oleum -um . . . est. ALBERT. M. veget. 5,81. 6,113 *laudanum* est humiditatum viscosarum maturativum et aperitivum et -um. 6,386 est autem in ipsa *(menta)* virtus -a et styptica. *al.* **2** *subst. neutr.: materia calorem movens – wärmender Stoff:* TRACT. de aegr. cur. p. 248,42 si vero ex frigiditate sit singultus, . . . proderunt alia -a oblata. ALBERT. M. metaph. 5,3,8 p. 268,16 (ed. B. Geyer. 1960) alia autem dicuntur ad aliquid per actionem et passionem causata sicut -um et calefactibile sive calefaciens et calefactum (*p. 1020[b],29* τὸ θερμαντικὸν πρὸς τὸ θερμαντόν). *v. et p. 72,45.59.*

calefacto, -are. *refovere – wärmen:* ECBASIS capt. 1212 hicce . . . sub noctem gelidum . . . foco -at amicum *(cf. Hor. epist. 2,2,169).*

***calefactor,** -oris *m. homo fornaces calefaciendas curans – Heizer:* CHART. Osn. II 399 p. 312,32 (a. 1240) -r stupe. TRAD. Westph. IV p. 143,21 dat celeraria . . . -i fornacis et coquine minorem . . . propinationem medonis (*sim.* p. 143, 31. 145,2). REGISTR. Geisenf. 46 -r debet calefacere a festo omnium sanctorum donec ad festum sancti Georii.

calefactorius, -a, -um. *script.:* calf-: *l. 34.37.* -tur-: *l. 30.*

1 *adi.:* **a** *calorem movens – wärmend:* ANTIDOT. Augiens. p. 64,40 *oleum nardi* habet virtutem -am et relaxativam (ANTIDOT. Sangall. p. 97,33 -uriam et stipticam). DYASC. p. 23[a] anetus vires habet acres et -as. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,105 p. 24b[v] vestes diverse, quedam scilicet plus, quedam minus -e. 9,1 p. 40b[v] *diaeta.* DIAETA Theod. 174 origanum . . . est siccatorium et calf-um. *al.* **b** *ad calefiendum aptus – zum Heizen geeignet:* FORMA mon. Sangall. p. 11[b] -a domus. **2** *subst.:* **a** *?fem.: vis calorem movens – wärmende Kraft:* ANTIDOT. Glasg. p. 106,9 ex calf-a ad matricem et sthomaci prodest. **b** *neutr.: aedificium vel conclave monasterii ad calefaciendum aptum – heizbares Gebäude oder heizbarer Raum eines Klosters:* WILH. HIRS. const. 1,2 p. 935[A] *novicii* magistrum ad -um sequuntur. LIBER ordin. Rhenaug. p. 52,18 fratres postquam corporali indigentię . . . ad -um satisfaciunt *eqs.* GESTA Trud. cont. I 10,16 p. 296,44 duae domus pauperum, altera aestivalis ad habitandum, altera hyemale -um ad reficiendum. GERLAC. annal. a. 1184 p. 699,49. CAES. HEIST. mirac. I 4,7 p. 179,5 abbas . . . iussit . . . in -o ignem fieri. CHRON. Vill. 12 (MG Script. XXV p. 212,17) Iacobus fecit scriptoria circa -um. *al. adde:* ANNAL. Basil. a. 1277 p. 202,1 *ante tempus natus* in -o positus *est* usque ad tempus pregnantibus assignatum.

caleficio *v.* calefacio.

***calefico,** -are. **1** *fervefacere – heiß machen:* EKKEH. IV. cas. 88 p. 315,1 ego hodie, si vixero, tibi illud *(lavacrum)* -bo. **2** *refl. i. q. se refovere – sich wärmen:* VITA Walar. 25 (MG Mer. IV p. 170,13) contigit, ut *amicus Dei* . . . in domicilium . . . ad se -andum (calefaciendum 2) declinaret.

calefio *v.* calefacio.

***calega,** -ae *f. (orig. inc.) auctio vectigalium – Versteigerung von staatlichen Einkünften:* ANNAL. Ianuens. II p. 131,18 -a denariorum IIII per libram collecte maris *(v. notam ed.).* p. 132,5 scribania . . ., que possint vendi in publica -a usque ad annos duos tantum.

calegarius *v.* caligarius. **calendae** *sim. v.* kal-.

calendra *v.* chelandium. ***calendula** *v.* *kalendula.

***calengia,** -ae *f. (francog. vet.* chalenge *a* calumnia, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 103sq.) ius repetitionis – Rückforderungsanspruch:* CHART. Lux. III 466 p. 510,24 (a. 1264) salvo iure et -a, quod vel quam uterque nostrum vendicabat sibi seu calengiabat vel calengiare aut reclamare poterat. 471 p. 524,13 rehabere castrum . . . in tali -a.

***calengio,** -are. *(ius repetitionis) excipere – sich (das Recht auf Rückforderung) vorbehalten: v. l. 69.*

calens *v.* 1. caleo, chalcanthus.

1. caleo, -ere. *form. partic. praes.* calien(s): *l. 30.*

1 *proprie:* **a** *strictius i. q. calidum esse vel fieri – warm sein oder werden:* **α** *de anim.:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117, 14 paulatim gelida atque seminaca eius artos-bant. WALAHFR. carm. 75,4,2 non -ent palmae. imag. Tetr. 232 tempus erit rutilo te sole -ere. EGBERT. fec. rat. 1,253 vestis carne -et, caro qua calefacta calescit. *al. trans. ut vid. i. q. calefacere – wärmen:* CARM. Salisb. 10,4 *Ianuarius* vestibus atque foco membra -ere monet. **β** *de rebus:* WALAHFR. hort. 202 talis -at si potus ab igni. **b** *latius i. q. vivere – leben:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,110 an -et exstincta refluis cervicibus Ydra? **2** *translate vel in imag.:* **a** *moveri, (animo) ardere – erregt werden, entbrennen:* WALAHFR. carm. 9,1,8 bene amore -es. THANGM. (?) transl. Epiph. 2 ut . . . frequenti nunc studii -ant negotio. EPIST. Teg. I 33 -et apud te . . . flamma caritatis. WIPO prov. 62 qui torpescit, dum -et, frigidus nichil valet. EPIST. Hann. 61 p. 108,22 ex ipsius infami conversatione et feriali licentia cuius auris non -et? NIVARD. Ysengr. 7,546 tempore vera fides interlabente calescit, mens furiosa tepet, qua levitate -et. CARM. Bur. B 140,5,3 si friget, in qua ardeo, nec michi vult -ere (*cf.* 168,3,7 iam.-o et pereo in ea). *al.* **b** *redundare, florere – voll sein, prangen:* TIT. metr. III 4,6 -et arcanis nox vigilanda sacris. GESTA Bereng. 4,165 replicata -ent spectacula totis aedibus.

adi. **calens,** -entis. **1** *proprie i. q. calidus, fervidus – warm, heiß:* **a** *gener. (cf.* GLOSS. IV 131,5 St.-S. aprica estiva -s temperata calidum sumarluom. *al.):* COMPOS. Luc. D 3 in cacabo -em. ANTIDOT. Glasg. p. 156,12 staupos VIIII de vino . . . dabis bibere calientem. ALDH. virg. II 2323 in thermas ambusto torre -es. EINH. Karol. 22 p. 27,13 aquarum naturaliter -ium. NOTKER. BALB. carm. 4,1,2 p. 150 Asiae -is. *al.* **b** *de qualitate materiae inhaerente:* EGBERT. fec. rat. 1,259 semper habet tussis miscere -bus egris. HONOR. AUGUST. cant. 4,13/14 p. 425[D] *nardus* bene redolens et -s. **2** *translate vel in imag.:* **a** *motus, ardens – bewegt, entbrannt (cf.* GLOSS. IV 126,52 St.-S. fervidus iracundus -s studiosus stredenť): WALAHFR. Wett. 876 Christi fervore -s. **b** *recens – frisch:* FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 6,18 adhuc -e memoria. **c** *excellens – ausgezeichnet:* CARM. Cenom. 5,20 actio . . . salutifero prorsus odore -s (7,12 praesul o. -s).

2. caleo *v.* calleo. ***calephus** *v.* *calipha.

***calepos** *v.* *chalepos. **caleps** *v.* chalybs.

***Calepsita,** -ae *m. (orig. inc., ni subest* Calypso) *assecula Calepsi – Calepsusanhänger:* ALBERT. M. praedicab. 3,1 p. 43[a],29 sicut nautae dicuntur -ae a quodam Calepso, qui floruit in arte nautica.

caleptra wefsinnest GLOSS. IV 168,22 St.-S. *cf. ThLL. s. v.* caletra.

calesco, -ere. *script.* -lisc(o): *l. 53.*

1 *proprie i. q. calefieri – warm werden:* **a** *gener.:* ALDH. epist. 9 p. 501,12 -ente caelitus caumate. AETHICUS ISTER 37 p. 25,29 caliscente ferro. CARM. de bello Saxon. 3,155 gladii numerosa clade -unt. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 51,21 ut . . . pulli . . . constricti unus cum altero magis -ant. 2 p. 185,11 si *falco* pro inquietationibus -it. *v. et l. 8.* **b** *de elemento materiae inhaerente:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,9 p. 2a[v] vene et arterie . . . -unt, quod vasa sanguinis sunt. ALBERT. M. Iob 3,3 p. 56,34 (ed. M. Weiss. 1904) ut spiritu et calore ad interius redundantibus semina concepta . . . magis -ant. **2** *translate vel in imag. i. q. ardere – entbrennen:* MILO carm. 3,4,2,118 Herodes solita feritate -ens. CARM. Bur. B 88,4,2 virginis egregie ignibus -o. *v. et l. 20.*

(***caletio,** -onis *f. v. vol. I. p. 427,44*) **calfacio** *sim. v.* calef-. **caliarius** *v.* caligarius.

***calibosus** *v.* *chalybosus. **calibs** *sim. v.* chalybs.

***calicaria,** -ae *f. (orig. inc., nisi cohaeret c.* cacalia) *Cacalia verbascifolia (Sibth.) vel sim. – Wollblumenblätterige Kakalie o. ä.: v. p. 7,39.*

calicellus, -i *m. vas parvum – kleines Gefäß:* COMPOS. Matr. 1,6 mitte *aurum* in -o.

caliclata *v.* calyculata. **calicius** *v.* 1. caliculus.

[Steinmann]

calicolaris *v.* calyc-. **calicula** *v.* caligula.

calicularis *sim. v.* calyc-.

1. caliculus, -i *m. (f.* -a: *l. 11sq.) script.:* cani- *l. 18.* -cl(us, -a): *l. 12sqq.17.*

vas parvum – kleines Gefäß: **1** *spectat ad potationem:* Rud. Fuld. Leob. 11 p. 126,22 -us eius, in quo bibere solebat, pro quantitate sui 'dilectae parvus' . . . vocabatur. **2** *spectat ad ablutionem oris:* Consuet. Trev. 33 prebetur . . . a custode parum in ⌞-is villuli⌟ (⌞⌟ calici nilluli *ed.*), ut ex eo lavetur eorum bacca. **3** *spectat ad coquendum, liquefaciendum sim. (cf.* Gloss. IV 42,30 St.-S. -a gellita. 173,34 -a kelle. *al.):* Compos. Luc. C 19 mittis in -clo (-cla *cod.*) utiliter (O 2 m. in -clo et ponis in prunis [*inde* Compos. Matr. 43,2 calicium *(sic ?)*]. T 7 m. in -clo [*inde* Mappae Clavic. 125 in calida vel in tanida]). U 29 aurum . . . intra⟨t⟩ in -clo (*inde* Mappae Clavic. 119 mittitur in calidum). Z 12 dum *litargyrum* refricdaverit, frangis caliclus (*inde* Mappae Clavic. 142 caniclos [*antea:* camiolos]). Mappae Clavic. 198 mitte aurum in caniculo in fornace. Theoph. sched. 1,36 vivum argentum . . . mitte in -um. Compos. Matr. 76,1 mittis in -um alium -um, qui -us superius habeat pertusum. *al.*

2. caliculus *v.* calyculus. **calida** *v.* 1. calidus.

***calidatura** (cald-), -ae *f. medic. i. q. fervor – Hitze, Erhitzung:* Tract. de aegr. cur. p. 154,47 contra pruritum oculi, cald-am, sanguinem et recentem pannum. Moses Panorm. marisc. 9 p. 169,13 -e ventris equi. 14 p. 179,10 dum cognosces pedes equi esse occupatos cald-a (gloss.: vel calidatura).

1. caliditas, -atis *f. qualitas calendi, fervor – das Warmsein, Wärme, Hitze:* **1** *de qualitate materiae inhaerente vel inde emanante:* **a** *in univ.:* Wolfher. Godeh. I praef. p. 168,2 ita ut . . . elementorum quadruvium . . . ignem aeremque -e . . . conectat. Urso qual. 9 harum *(qualitatum)* . . . duae, scilicet -s et frigiditas, sunt activae. Gloss. Salern. p. 3ª,17 calor pro actuali, -s pro potentiali. Albert. M. cael. 2,3, 2 p. 169ª,19 -s provenit ex fricatione . . . aeris. animal. 12,41 quaedam habent -em accidentalem, quaedam autem habent -em essentialem. Albert. M. (?) animal. quaest. 12,2,3 p. 225,30 alia est -s ignis, contra vel ultra quam non salvatur forma ignis, et alia est -s aeris. *al.* **b** *de corporibus anim.:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 141,9 donec *carnes* perveniant ad -em similem sue -i, quam habebant in animali. p. 224,6 *falcones* resistunt -i innate et -i et siccitati acquisite per inquietationes. *al. de morbis (de febri: l. 45):* Tract. de aegr. cur. p. 265,6 quibus . . . ex febrili -e feces desiccantur. Trotula 7 p. 9,16 matricem distemperari in -e. Albert. M. animal. 3,128 quarum *(causarum melancholiae)* prima est superflua epatis -s incinerans humores. *al.* **c** *de rebus:* Berth. Ratisb. serm. 3 p. 24,33 qui *(sol)* sua -e attrahit . . . aquam dulcem de mari. Albert. M. veget. 3,93 acetosum autem provenit ex permutatione dulcedinis, quam facit nimia digestio -is. 4,56 cum *nix* cadit in terram, -s dispersa in nube comprimitur in unum. 6,68 *capparis* ex loco contrahit -em et siccitatem. *al. meton. de cibis:* Tract. de aegr. cur. p. 142, 42 abstineant . . . a -e, a frigiditate, a caulibus. **2** *usu communi:* Aethicus Ister 50 ferri -e lances duratos.

2. caliditas *v.* calliditas. ***calidon** *v.* *cauledon.

***calidulus,** -a, -um. *bene tepidus – angewärmt:* Vita Ludow. Pii 64 p. 648,1 iussit . . . sibi . . . cuiusdam potiunculae -ae haustum praeberi.

1. calidus, -a, -um. *script.:* calli-: *p. 76,34.38sq.60.63.* -led-: *p. 76,25.77,6.* -ld-: *p. 76,47.51.53sqq.63.*

I *adi.:* **A** *proprie i. q. calens, fervidus – warm, heiß:* **1** *gener.:* Antidot. Lond. p. 17,20 cum aqua -a omnem perfrictione expelle (Agius vita Hath. 20. Diaeta Theod. 423. *al.*). Hugeb. Wynneb. 10 fumi vapor -us. Annal. Lauresh. a. 783 fuit estus tam vehementer -us, ita ut plurimi homines . . . expirarent. Notker. Balb. gest. 1,21 p. 28,25 -as balneas . . . indigentibus exhibere. Hrotsv. gest. 69 vitae -as sospes dum carperet auras. Chart. Mog. A 492 p. 395,31 *dantur canonicis* due carnes -e cum porro et lucanicis. Hildeg. caus. 5 p. 233,20 *quidam rivuli* semper -i sunt, quod de inextinguibilibus ignibus exeunt. Walth. Agil. med. 105 p. 197,6 vitet . . . panem actualiter -um. *saepe. proverb.:* Egbert. fec. rat. 1,378 tanto plus -um, quanto vicinius igni. *candens – glühend:* Carm. Aldh. 5,31 caeli candescunt -a . . . sidera. Lex Alam. 57,34 si . . . ferrum -um intraverit ad stagnandum sanguinem (Transl. Marci in Aug. 6 sub . . . iudicio ferventis aquae et -i ferri. Theoph. sched. 3,11). *al.* **2** *spec.:* **a** *de qualitate materiae inhaerente:* **α** *in univ.:* Constant. Afric. grad. p. 343,10 *omne corpus* aut est -um aut frigidum, humidum vel siccum. Albert. M. animal. 12,86 dicitur -um potentia, quod, cum receptum fuerit in corpus animalis et excitatum calore naturali, calefacit. **β** *de corporibus anim.:* Ps. Galen. febr. 66 in hiis *(arteriis)* urina rubea est -a. Hildeg. phys. 6,1 griffo valde -us est. Albert. M. animal. 1,478 vena pulsatilis magna -a. 12,32 multi . . . quaerunt, quod animal sit frigidum, et quod -um, et similiter quod membrum sit frigidum, et quod -um. *al. de morbis (de febri: l. 19sq.):* Nivard. Ysengr. 3,118 contuor in primo te -um esse gradu. Chron. Reinh. a. 1191 p. 548,11 ut ex -a distemperancia impulsa precordia minarentur interitum. Albert. M. animal. 7,109 paucissimi canum evadunt podagram -am. *al.* **γ** *de rebus:* Compos. Luc. B 26 lapis . . . subviridis est, eo quod virtutem habeat solarem et -am (Dynamid. Hippocr. 1,22 menta v. habet -am). Antidot. Lond. p. 18,36 a pipere et ab omnibus caledissimis causis. Hildeg. phys. 1,55 funffblat valde -um est. 1,185 ova magis frigida quam -a sunt. Thietm. peregr. 29,7 fructum *cedrorum* . . . habentem tres sapores, -um, frigidum, communem. *al.* **b** *bot.* herba -a *fort. i. q. pes milvinus – viell.: Unechtes Ammei (Ammi maius L.):* Alphita II p. 140,30 pes milvi i. herba -a i. contracta. **c** *techn.* -us furnus *i. q. fornax calcaria – Kalkofen:* Dipl. Loth. I. 127 (ed. Th. Schieffer. 1966) *vineam* ad -um furnum coniacentem. Chart. ord. Teut. 49 (a. 1217) dedit . . . terram . . ., in qua -us (calli- *B*) furnus solet esse. *cf.* *calci-furnus. **B** *translate vel in imag.:* **1** *studiosus, vehemens, ardens – eifrig, leidenschaftlich, entbrannt* (*cf.* Gloss. I 574, 49 St.-S. -a [*sc. anima*] geriu): Liber hist. Franc. 28 p. 286,22 Chramnus . . . nimis acervus et -us (calli- *A3a²*). Alcuin. (?) epist. 180 ad sanctissimum Petri sepulchrum -is (calli- *B*) buccis oscula in pavimento figere. Transl. Patrocli p. 280ᵇ,29 -ae fecit silentia turbae. Walth. Spir. Christoph. II 3,132 *rex* flammarum . . . globos -o sub pectore volvens aestuat. Const. I 140,4 si . . . temerarius . . . eum invadat, quod vulgo dicitur asteros hant, -a manu *(cf. Dt. Rechtswb. V. p. 235 s. v. 2. 'hast'). al. (quasi) febri ardens – (wie) fiebernd:* Sermo de Marso 21 (WestfZ. 110. 1960. p. 220; c. 864) quantos . . . errore aliquo caldos ab interna . . . peste liberabit *eqs.* **2** *celer, festinans – eilig, hastig:* Lamb. Ard. hist. 58 Arnoldus . . . -o pede (*cf. francog. vet.* chaut pas) persequitur.

II *subst.:* **A** *fem.:* **1** *aqua calens – warmes Wasser:* **a** *gener.:* Aesculapius 11 p. 15,27 butyrum . . . super calda tepefactum. Compos. Luc. T 29 mittis *(sc. alumen)* supra caldam bullientem *eqs.* Antidot. Bamb. 5 cocliare una davis cum -a. Walahfr. hort. 279 dulci . . . indita *(sclarega)* caldae (gloss. L: caldure; calda dicitur quasi calida). Alphita I p. 281,23 calda, id est -a, inde caldarium; quando simpliciter ponitur, de aqua -a intelligitur. *al.* **b** *iur. de probatione iudicii Dei:* Lex Sal. Merov. 120 si quis alterum ad -am provocaverit *eqs.* **2** *lebes – Kessel:* Gloss. III 635,34 St.-S. callida gelta. IV 42,20 calda caldarium chezzil. *ibid. al. v. et p. 75,15.* **B** *neutr.:* **1** *potio calida vel vas potatorium – warmes Getränk oder Trinkgefäß:* Origo Lang. 5 post valneum dedit ei *venenum* in caldo ([callido *2*]. Paul. Diac. Lang. 2,29 poculum) bibere. *v. et p. 75,16.* **2** *elementum calidum – das Warme als Element:* Ermenr. ad Grim. 23 p. 560,9 *corpus* in se continet frigidum, -um, humidum et siccum. Egbert. fec. rat. 1,188 frigida cum -is duo sunt contraria calvis. Albert. M. metaph. 4,1,8 p. 172,49 (ed. B. Geyer. 1960) hoc modo -um est habitus, et frigiditas est privatio. animal. 1,289 ungues mollificantur in -o sicco et in -o humido. Albert. M. (?) animal. quaest. 1,44/47 p. 105,2 -i . . . in materia aliena est tendere in figuram pyramidalem.

[Steinmann]

al. *compar.:* ALBERT. M. animal. 12,34 -ius et frigidius dividuntur et dicuntur multipliciter. *in imag.:* ABSAL. serm. 21 p. 126[A] duo contraria spiritus sancti medicina in se habuit, videlicet -um et siccum.

adv. **calide.** *acriter – hitzig:* LIBER hist. Franc. 7[B] p. 248, 24 ille . . . calede oppremere nitebatur eos.

2. *calidus, -a, -um. (*arab.* ḫālid) *sempiternus – ewig:* ANON. tab. p. 186,6 aqua -a, id est fixa, honorata *(v. notam ed.). cf.* *caleagogus.

3. calidus *v.* 1. callidus.

caliendrum, -i *n.* **1** *comptus capillorum altus – hohe Frisur:* AMARC. serm. 1,245 si . . . iuvenis linquat de fronte virili femineas pendere comas et eas -o constringat. **2** *capillamentum vel species tegumenti capitis – Perücke oder eine Art Hut (cf. Diefenbach, Gloss. p. 90):* GLOSS. II 337,57 St.-S. -um i. capillamentum hŏteli *(spectat ad Hor. sat. 1,8, 48).*

califacio *sim. v.* calef-.

***califico,** -atum, -are. *refovere – wärmen:* **1** *proprie:* CARM. Aldh. 2,138 ova viri et faeminae -ta calore. BEDA temp. rat. 34,70 qui . . . ad focum . . . sese -ant. HETTI (?) interr. p. 94,42 lux inluminat, calor *ignis* -at. **2** *in imag.:* ALCUIN. epist. 134 app. p. 203,34 spiritus . . . sanctus . . . -at mentem, sicut facit ignis. *Steinmann*

1. caliga, -ae *f.* *script.:* ga-: *l. 33.39.53. p. 78,4. al.* -alli-: *l. 33.53.* -lia: GLOSS. I 305,11 St.-S. *codd. e. r.* -ic(a): *l. 33.* -gi(a): GLOSS. II 250,63 St.-S. -iis *(cod. c). ?form. acc. pl.* -a: *l. 55. de re v. G. Girke, Die Tracht der Germanen. II. 1922. p. 42sqq. 73sqq.*

I *calceus – Schuh (cf.* GLOSS. III 297,26 St.-S. -a scŏch vel soc. 297,58 calceus vel -a scŏch. 618,16 -as chelissa. *al.):* **A** *gener.:* VITAE patr. Iur. 3,6 praeter ligneas Gallicanasque -as (gallicas *1*). VITA Pard. 22 (MGMer. VII p. 39,8) -as eius *(abbatis)* . . . pedibus suis . . . nitebatur imponere. THEODULF. carm. 17,26 pedi vilis inest -a. HRABAN. hom. I 56 p. 104[D] -as emis. FLOR. LUGD. carm. 3,54 -am *Christi* contingere *(cf. Vulg. Marc. 1,7. al.).* ROD. GLAB. hist. 3,40 p. 89,8 homines . . . -is et ocreis turpissimi. CHART. Babenb. 237,16 qui . . . eum *(cultellum longum)* infra -am (g- *D*) . . . furtive portaverit (*inde* 432,16 [*cf.* 431,16 in der hosen, in dem schuech]). *al.* *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,989 vestimur -is ex omni parte sinistris. **B** *publ. in vestitu imperatoris Byzantini:* LIUTPR. antap. 3,35 p. 90,18 ut . . . rubricatarum pellium -is, ut isthic imperatorum moris est, uteretur *(v. notam ed.).* p. 90,22 imperialibus . . . uti -is. CHRON. Albr. a. 1204 p. 884, 21 consecrato *(sc. imperatori)* data est vestis imperialis et -e, que erant de corio rubeo cum lapidibus pretiosis. *al.*

II *tibiale, ocrea – Strumpf, Beinbekleidung, Stutzen, Gamasche (interdum usque ad femur pertinet, cf. l. 69. p. 78,24; nonnulla exempla supra allata etiam huc spectare possunt: l. 38sq.; cf.* GLOSS. III 190,1 St.-S. -e uůzsoch. 229,17 -a hosa. 332,19 -a soch. *al.):* **A** *gener.:* VITA Galli I 6 presbiter . . . dedit ipso paralitico calligas (g- *cod. a. corr.*) . . . cum calciamentis (GERH. AUGUST. [?] Udalr. II 25 abstrahere sibi fecit -as [-a *1*] et calciamenta. CAES. HEIST. mirac. II 2,28 p. 110,15. *al. v. et p. 58,37.78,5.15).* FUND. Werth. app. p. 168,3 spoliaverunt eum *(presbyterum)* vestimentis suis, id est . . . -is, fasciolis, calciariis, pedulis. FROUM. carm. 8[tit.] pro -is hirsutis quamvis vilibus. EKKEH. IV. cas. 87 p. 313,7 camisias, -as et calceos (HILDEG. phys. 7,28 calcios et -as ex eadem pelle [*sc. dasch*] fac. CARM. Bur. A 193,12,5 -a si sequitur, calceus non feratur. *v. et p. 60,53.78,2.16).* RUD. TRUD. epist. p. 330,33 tibiae *martyris sepulti* . . . habentes adhuc -as integras de palla, rotundis floribus . . . distinctas. GALB. Karol. 3 braccas, -as, subtulares. *al.* *fort. huc spectat:* RANGER. carm. 614 non per eum *(regem)* -as induit *presbyter.* *de vestimento Christi:* VITA Agric. 17 illud pignus amoris -as esse mundi salvatoris. *ioculariter:* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. p. 40,9) indigeret longis -is *Deus.* **B** *spec.:* **1** *iur.:* **a** *de praestatione, recompensatione, praebenda sim.:* INSTIT. regal. 16 (MGScript. XXX p. 1457,8; s. XI.[in.]) mansionarii . . . debent recipere . . . par unum -arum et in pascha . . . -as canevacias. CHART. archiep. Magd. 199 duodecim ex . . . pauperibus -is et calceis . . . vestiendis (TRAD. Ror. 96 [Verh-HistVerNiederbay. 19. 1875. p. 215,28] data sunt . . . stivales, . . . calcii IV cum g-is totidem. *al.*). VITA Meinw. 37 ut . . . unum pauperem cum . . . duabus -is (*cf.* CHART. Westph. I 87,3 hosan) . . . et calciamentis . . . vestiret. CHART. select. Keutgen 133,9 minister eius *(ducis)* . . . ante incisores -arum . . . -as . . . accipiat. CHART. civ. August. 6 p. 5,32 pro censu annuo, duabus -is videlicet de sageto (CHART. Sangall. A 1013 pro memoriali duas -as sagetas. *al.*). **b** *in ordine collegii fabricatorum tibialium:* CHART. Brem. 314 p. 354,12 (a. 1263) quicunque voluerit esse hozensnidere, incidat -as de nigro panno, albo vel griseo. **2** *eccl. et canon. in vestitu:* **a** *monachorum:* CONSUET. Trev. 44 p. 64,17 vestietur . . . corpus cum . . . -is et calciamentis. WILH. HIRS. const. 2,37 p. 1095[D] duo paria calceorum . . . , duo paria -arum, . . . quinque paria pedulium (CHART. Bund. 280 p. 209,26 datur . . . calcei nocturni grandes, II . . . ulnę et dimidia panni lanei ad -as. GESTA Trud. cont. I 13,7 calceos, . . . pedules . . ., bracas et -as). 2,37 p. 1096[A] par -arum de pellibus ovinis. CHART. Mog. A 569 p. 486,9 -as . . . villosas cum fasciolis. CONSUET. Marb. 234 (Spicil. Friburg. X. 1965) soccorum duo paria cum subtularibus . . ., -arum duo paria, duo femoralia. HILDEG. in reg. Bened. (PL 197,1062[D]) a quo *(brachiali)* -ae ligatae dependebant. STATUT. ord. Teut. p. 38,21 fratribus . . . lineis ad carnem uti liceat . . . in femoralibus et -is. p. 108,23 frater debet habere duplicia . . . bracarum, -arum (*versio theod.:* zwei par hosen). p. 110,21 fibulas ad -as. *al.* **b** *episcoporum i. q. udo pontificalis – Pontifikalstrumpf (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p. 384sqq.):* CATAL. thes. Germ. I 43,26 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1025) scandalia cum -is II (45,38. *ibid. al.* [*v. ind.*]). 48,41 par pallii -arum. GESTA Trev. cont. I 2 p. 176,23 -as, quibus, cum ad missarum sollempnia celebranda procederet, indueretur *eqs. v. et l. 42.* *in ordine coronationis imperatoris Romani:* ORD. coron. imp. 14,19 fatiat *papa* eum *(electum imperatorem)* clericum et concedit ei . . . mitram, -as et sandalia. 14,49. **3** *milit.:* REGISTR. Sigb. (Mon. Boica VII p. 502,12; s. XII.) comes Siboto habet . . . VIII ocreas ferreas . . ., XII ferreas -as (*'Rüststrümpfe', cf. A. Demmin, Die Kriegswaffen. [4]1893. p. 611sqq.).* *in imag.:* GERH. STED. annal. p. 221,49 -is ferreis, quibus conculcaret, non purpureis . . . tibias circumdedit *archiepiscopus.*

2. *caliga (-o *?*) *subst.* *(orig. inc., nisi cohaeret c.* kalyca, acalephe, *v. vol. I. p. 73,1sqq.) fort. i. q. ostreum q. d. urtica marina – viell.: Seeanemone (Anemonia sulcata Penn. vel sim., cf. W. Kükenthal, Handbuch der Zoologie. I. 1923/25. p. 527. 816sq.):* ALBERT. M. animal. 14,84 piscis, qui dicitur -a *(m.[3], -o m.[1]);* hic . . . inferius quasi in medio sui corporis habet orificium.

***caligale,** -is *n.* (caliga) *portorium e panno ad (duas ?) caligas conficiendas sufficiente constans – Durchgangszoll in Höhe der Stoffmenge für (ein Paar ?) Strümpfe:* CHART. Pruss. I 141 p. 106,32 (a. 1243) si nobiles pannos . . . portaverit *mercator,* de toto plaustro unum -e vel dimidium fertonem adiciet castellano. p. 107,8 de curru portante pannos non nobiles -e redimet cum lotone *eqs.*

caligarius (-ia-), -i *m.* *script.:* calli-: *l. 69.* -leg-: *l. 68.* -lag-: *l. 63.* -ali(us): *l. 64.*

sutor, fabricator caligarum vel tibialium – Schuster, Hersteller von Fuß- und Beinbekleidung (interdum notio coriarii accedere potest, e. g. l. 72; cf. GLOSS. III 138,27 St.-S. calciarius vel -us [-lag- *O*] scŏchbozzari. 185,37): MAPPAE CLAVIC. 55 in aqua melanterie (gloss.: id est aqua -aliorum, qua denigrantur coria). CHART. Trident. 14 p. 19,40 (a. 1205) Wizardus -us, Enverardus . . . iuraverunt. REGISTR. Trident. II 12,1 Henricus -iarius. ACTA imp. Böhmer 933 p. 641,41 consules cale-orum. CHART. Tirol. notar. I 26 Adelpretus calliarius in iure petit ab Hegheno duas pelles, quas ei dedit ad imbastire. 660 Albero -iarius promisit . . . solvere Ottoni monacho . . . IIII hosas. II 30 fideiussores . . . fuerunt magister Hermannus -iarius et sua uxor. 37 Otto -iarius et sua uxor . . .

[Schmidt]

promiserunt . . . solvere . . . XLV libras . . . pro XXIII corios. 316 prepositus . . . investivit Pairum -iarium de I pecia terre. *ibid. saepe (v. ind.). adde:* ALPHITA II p. 106,1 lothos, quam -i ros marinum vocant.

caligatio (-cio), -onis *f.* **1** *obscuratio – Verdunkelung (in imag. de incertitudine):* TRAD. Teg. 266 (a. 1149/55) sine nube -is. **2** *caecitas – Erblindung:* THIETM. (?) chron. 4,36 post -cionem oculorum.

***caligator,** -oris *m. sutor, fabricator caligarum vel tibialium – Schuster, Hersteller von Fuß- und Beinbekleidung:* CHART. scrin. Col. A I p. 323,15 (c. 1197/1215) halle panificum inter -es. *in cognomine:* CHART. Col. II 514 p. 620,32 (s. XIII.²) Henricus presbiter dictus C-r.

caligatus, -a, -um. *caligis indutus – beschuht:* GLOSS. IV 42,28 St.-S. -us gichelasonot.

caligino, -atum, -are. **1** *intrans. i. q. caligare – trübe sein:* WIGTERP. fragm. (ed. S. Riezler, Aventinus' Werke. III. 1882. p. 375; a. 754) -antibus oculis. ALCUIN. epist. 170 p. 281,1 oculos . . . pulveris . . . ventuosa aspersio -are facit. **2** *trans. i. q. caligine obducere – trüben:* IORDAN. RUFF. equ. 6,18 p. 52,23 si . . . -ti fuerint oculi ex percussione.

caliginosus, -a, -um. *script.:* -gen-: *l. 47.* -gon-: *l. 39. p. 80,20.*

I *adi.:* **A** *in univ. i. q. obscurus, tenebrosus, nubilus – dunkel, finster, trübe:* **1** *proprie:* **a** *strictius:* Ps. GALEN. febr. 326 urina si turbulenta fuerit vel mixta et super nebulam -am nata⟨nte *?*⟩m *(cf. p. 80,36)* fuerit. THIETM. chron. 6,33 -ae nubis obscuritas. HERM. IUD. conv. 8 p. 95,18 (ed. G. Niemeyer. 1963) noctem. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 69,5 tempus -um, nebulosum est inconveniens *venationi. v. et p. 80, 20.26. in imag.:* HADR. II. epist. 39 p. 751,14 ad lucernam mandatorum eius *(Dei)* in huius -i saeculi loco gradientes. CHART. Turg. II 66 p. 240,32 oblivionis nube cali⟨gi *?*⟩nosa. **b** *latius i. q. fuscus, nigellus – dunkel(farbig), schwärzlich:* ALBERT. M. animal. 23,63 quae *(guttae falconariae)* circumfunduntur quadam -a et fusca palliditate. 25,28 qui *(fumus)* . . . -us diffunditur. **2** *translate i. q. tristis, miser – traurig, elend:* TRANSL. Viti praef. p. 27,18 postquam . . . in hoc -o (-gon- *var. l.*) carcere decidimus. PETR. DAM. grat. 30 p. 61,32 -ae senectutis obstaculo. CAES. HEIST. hom. exc. 118 aerem hunc -um inhabitantes *daemones.* ALEX. MIN. apoc. 21 p. 485,21 oportet . . . spirituales . . . mutari . . . ad -um saeculum, in quo conturbentur et offuscentur. **B** *spectat ad oculos:* **1** *proprie i. q. non translucidus, caliginem oculorum efficiens – undurchsichtig, eine Trübung der Sehschärfe bewirkend:* GLOSS. med. p. 76,8 ante oculos . . . volitare -a (-gen- *P*) volumina . . . videntur. WOLFHARD. Waldb. 2,3 (2) perulam *(sc. oculi)* -am. *in imag.:* ADALB. SAMAR. praec. dict. 1 p. 28,15 (ed. F.-J. Schmale. 1961) -e cecitatis densitas. **2** *translate i. q. insipiens – töricht: v. p. 81,59.*

II *subst. masc.: qui caliginem oculorum patitur – ein Schwachsichtiger:* ANTIDOT. Sangall. p. 87,21 curat *antidotum* . . . -us, surdus.

III *subst. neutr.: quod fuscum est – Dunkles:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 188,30 ut . . . incipiat *falco* assuefieri et ad lumen et ad videndum -um et homines.

1. caligo, -avi, -are. **I** *in univ. i. q. obscurum esse, tenebris circumfusum esse – dunkel, trübe, in Finsternis gehüllt sein:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* ADAM gest. 4,39 -antibus ante ora deficientis mundi finibus. *in imag.:* RICHER. REM. hist. 3,43 Galliam iam -antem magno lumine *(sc. Gerberto)* relucere. THIETM. (?) chron. 1,1 Merseburgensis seriem civitatis . . . oblivionis senio -antem . . . retegere. **2** *latius i. q. denigratum esse – geschwärzt sein:* VITA Balder. 13 cuius *(cancelli depicti)* pars quedam . . . iam senescit et -at. **B** *translate i. q. difficilem esse intellectu – schwer verständlich sein:* RADOLF. epist. 1 p. 517,20 sententia -ante.

II *spectat ad oculos i. q. occaecatum esse, infirmitate oculorum pati, bene videre desiisse – getrübt, geblendet sein, schwach(sichtig) sein, nicht mehr gut sehen (interdum accedit sensus incohativus, e. g. p. 80,7.10):* **A** *proprie:* **1** *de vitio, morbo (cf.* GLOSS. I 273,56 St.-S. -verunt nibulton): BONIF. epist. 63 p. 131,14 -antibus oculis minutas litteras . . . clare discere non possum (TRAD. Frising. 436 p. 374,38. *al.*). THIETM. chron. 7,25 p. 428,32 oculi eius ob assiduam fletus nimii effusionem iam -bant. HILDEG. caus. 4 p. 198,33 qui de fletu lacrimarum in oculis -at *eqs. al.* **2** *de affectu momentaneo:* HILDEG. caus. 2 p. 122,11 homo in oculis -are incipit. p. 134,17 de . . . sanguinis effusione . . . oculi -ant. GOSW. carm. 154 lumina -ant. *al. c. sensu fatigationis:* CARM. Bur. B 62,5,3 post blanda Veneris commercia lassatur cerebri substantia; hinc -ant mira novitate oculi. VITA Cuneg. A 6 cum . . . ad medium noctis lectionem extenderet, -antes oculos clausit. **B** *in imag.:* EPIST. Mog. 26 p. 364,8 quodsi nos minus -amus propter ⟨dissen⟩siones, . . . rectum ostendimus iter per vitae huius caligi⟨nem⟩ *eqs.* **C** *translate i. q. errare – irren:* GERHOH. epist. 23 p. 604ᴮ philosophum -are in divinis.

adi. **caligans,** -antis. *tenebris circumfusus – in Finsternis gehüllt:* ADAM gest. 4,10 p. 239,9 occeanus, qui dicitur -s. SCHOL. Adam gest. 158 iuxta Island est oceanus glaciatus et fervens et -s (caliginosus, caligonosus *var. l.*).

2. caligo, -inis *f. plur.: l. 42. p. 81,15.20. al.*

I *in univ. i. q. obscuritas, tenebrae – Dunkel(heit), Finsternis, Trübheit (cf.* GLOSS. I 82,39 St.-S. -o farnibuli. 83,39 -o tunchli. III 204,58 -o dunekilin. *al.):* **A** *proprie (def.:* ALBERT. M. Iob 3,5 p. 58,42 [ed. M. Weiss. 1904] -o . . . est caliginoso vapore, inspissata tenebra, lucem impediens . . . et significat spissam dispositionem sapientis vel meritum boni contra lucem Satanae. *al.):* RUD. FULD. Leob. 14 tenebrarum -o caelum diemque nubium nocte subduxit. MIRAC. Bert. 11 nebulosa -o totum . . . texit nemoris locum *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,241 in arta carceris includi -e. ADAM gest. 4,39 omnia, quae ultra sunt, glacie intolerabili ac -e inmensa plena sunt. CARM. Bur. B 68,4,10 -o nubium rarescit. *saepe. de inferno:* THEODULF. carm. 79,17 Stigios manes noctis -e tectos. **B** **1** *per compar.:* Ps. GALEN. febr. 324 urina pura et super nebulam natantem quasi -em proximam mortem significat. HERM. IUD. conv. 4 p. 82,23 (ed. G. Niemeyer. 1963) eas *(obiectiones)* velut quandam tetre noctis -em . . . responsionum suarum radiis propellebat. *al.* **2** *in imag.:* **a** *de ambiguitate sim.:* HRABAN. univ. 10,8 p. 295ᴮ turba . . . populi allegoriarum -em non valet penetrare (11,20 p. 329ᴮ a. -es). HERM. IUD. conv. 11 p. 103,23 (ed. G. Niemeyer. 1963) ambiguitatis -em propellere. *al.* **b** *de oblivione:* CHART. archiep. Magd. 334 p. 436,27 (a. 1171) ne quadam -e neglecte vetustatis obducantur *res gestae.* CHART. Eberb. 77 p. 151,11 scriptorum cautio, quae contra oblivionis -em rerum tractatus fideliter representat (CHART. Hall. I 183 superveniente o. -e. CHART. Eichsf. 385. *al.*). **c** *de invisibilitate Dei (spectat ad Vulg. exod. 20,21):* ALBERT. M. myst. theol. 2,1 p. 837ᵇ,14 'in hac -e' (*PG 3,1025ᴬ* γνόφον), in qua est Deus obscuratus quoad nos. epist. Dion. 5ᴬ p. 893ᵃ,25 -o (*PG 3,1074ᴬ* γνόφος) . . . est ipsum inaccessibile lumen *eqs.* p. 893ᵃ,34 Deus dicitur invisibilis, ex quo oritur ratio -is, . . . propter claritatem excedentem nostrum intellectum *eqs. ibid. al.* **d** *de impietate, miseria sim.:* WILLIB. Bonif. 7 p. 40,17 tenebrosa hereticae deceptionis -o magnam . . . plebis obtexerat partem. HRABAN. univ. 11,20 erroris -em. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,67 ut . . . libido . . . -is atrę fumo verbigenam fuscaret . . . lucernam. 6,160 clarissima lampas nullubi nocturnę -is obsita pannis (THIETM. chron. 7,56 l. ardens Woitegus cum ex huius mundi -e . . . subtraheretur). HERM. IUD. conv. 8 p. 95,7 (ed. G. Niemeyer. 1963) me infelicem horrenda infidelitatis -e involutum. *al. v. et l. 14.* **3** *alleg.:* HRABAN. univ. 10,8 p. 295ᴮ significat -o divinorum secretorum operimentum. p. 296ᴬ umbra et -o aliquando peccata significat. ALBERT. M. myst. theol. 1,4 p. 827ᵇ,45 'introeunt ad -em' (*PG 3,1000ᶜ* γνόφον), id est, in occultum divinitatis, quae -o est extremum ascensus, 'ubi est vere' Deus. *al. v. et l. 25.* **4** *meton. i. q. fuligo – Ruß:* COMPOS. Matr. 66,6 radis subiectam calignem *(sic ?).* **5** *alch. in nomine ficticio i. q. nebula – Nebel (arab.* 'anān *vel* saḥāb, *cf. J. Ruska – E. Wiedemann, SB Phys.-mediz. Sozietät zu Er-*

[Schmidt]

langen. 56/57. 1924/25. p. 28.32): Ps. Gerh. Crem. sal. I 19 p. 24,8 est *mercurius* -o et nubes.

II *spectat ad oculos i. q. occaecatio, obscuratio (aciei), infirmitas (oculorum) – Trübung (der Sehschärfe), Schwachsichtigkeit, Augenschwäche:* **A** *proprie:* **1** *de vitio, morbo* (*cf.* Gloss. III 220,56 St.-S. pituita -o vel flegma oculorum vel . . . morbus in ore gallinarum i. phiphiz): **a** *gener.:* Lull. epist. 103 p. 226,12 duabus . . . causis resistentibus *(sc. lectioni)*, oculorum scilicet -e et capitis dolore (Gerh. August. Udalr. I 16. Norb. Iburg. Benn. 24. *al.*). Wolfhard. Waldb. 2,3 (2) dum . . . caeca -e premeretur et geminis orbibus mala albuginaria . . . obnoxia pateretur. Thietm. chron. 7,67 -e quadam obfuscante lumen hoc visibile . . . perdidit. *al.* **b** *medic.:* Antidot. Sangall. p. 95,19 oleum vetus . . . ad -em vel acumen oculorum (Recept. Sangall. I 188 ad -es o. Recept. Bamb. 5. *al.*). Recept. Sangall. II 17 -em tollit. Odo Magd. herb. 448 hac *(vetonica)* -o solet metuenda repelli. Hildeg. caus. 2 p. 140,1 in oculis per -em laeduntur. *al.* **2** *de affectu momentaneo:* Aesculapius 2 p. 3,7 oculorum . . . -es cum capitis vertigine conspiciuntur *eqs.* (Hildeg. caus. 2 p. 85,34 si aliquis splendorem solis diu inspiceret et inde -em o. sibi induceret). Tract. de caus. mul. 66 -gcinem habent *mulieres. al.* **B** **1** *per compar.:* Willib. Bonif. 2 p. 8,15 ceu nebulosae quadam caecitatis -e obtegere. Godesc. Saxo theol. 21 p. 285,2 quasi videlicet ubi caecuciunt aquilae, ibi absque -e cavanni cernant et ululae. **2** *in imag.:* **a** *de ignavia, nescientia:* Willib. Bonif. praef. p. 2,19 mentem ignaviae -e obtunsam. Albert. M. epist. Dion. 5[A] p. 893[a],32 qui *(videns)* . . . remanet . . . in quadam -e nescientiae. **b** *de infidelitate sim.:* Walth. Spir. Christoph. II 6,245 ad lichinum fidei -e ductus ocelli. Herm. Iud. conv. 4 p. 83,1 (ed. G. Niemeyer. 1963) mentalibus oculis, quos Iudaice cecitatis -o obduxerat, lumen veritatis intueri non poteram. 5 p. 84,22 infidelitatis detersa -e. **3** *alleg.:* Hraban. univ. 10,8 p. 295[D] -o significat caecitatem cordis persecutorum. *al.* **C** *translate:* **1** *perturbatio – Verwirrung:* Walth. Spir. Christoph. II 6,140 subita raptus -e mentis. Epist. Hann. 105 p. 175,10 -o et dulcis confusio animę aberrantis. **2** *inscientia – Unwissenheit, Unverstand:* Walahfr. Mamm. 14,17 tenebris caeca et -e pressus, qui Domino ductore carens petit exteriores.

3. *caligo, -are. (caliga) *in caligas mutare – zu Strümpfen verarbeiten:* Carm. Bur. A 194,13,8 parum sibi *(diviti)* fuerat . . . pallium in iuppam mutare, si non tandem faceret iuppam -are.

caligola *v.* caligula.

caligosus, -a, -um. **1** *obscurus, tenebrosus – dunkel, finster:* **a** *proprie:* Einh. (?) Marc. et Petr. II 5,3 claustra -i . . . ergastuli. Sedul. Scot. carm. 2,52,5 -is . . . speleis. Adso Frodob. 28 (MGMer. V p. 83,16) sydus . . . -is (-gino- *4*) latebris . . . occultari. Petr. Dam. grat. 12 p. 33,15 -ae cuiuslibet scrobis tenebras. *in imag.:* Flor. Lugd. carm. 1,67 -i imbres errorum nube pluuntur. **b** *translate i. q. miser – elend:* Godesc. Saxo theol. 21 p. 285,22 dum sumus ⟨in⟩ -o (-gino- *ed.*) exilio. **2** *caecus – blind:* **a** *proprie:* Casus Petrish. 4,18[capit.] *(in cognomine)* de Wernhario C-o. **b** *translate i. q. insipiens – töricht:* Petr. Dam. grat. 29 p. 60,16 o cultores perversorum dogmatum, quo vergat vestra -a (-gino- *A 2*) prudentia?

caligula, -ae *f. script.:* galli- *(var. l.): l. 67.* calli-: *l. 67.* -icu-: *l. 67. p. 82,8. adde* Hariulf. chron. 3,5 p. 100,15 *(var. l.).* -icol-: *l. 67.* -gol-: *l. 67.71.*

1 *calceus, calceolus – Schuh, (kleiner) Stiefel:* Vita Ludow. Pii 4 p. 609,15 Hludowicus . . . habitu Wasconum . . . indutus . . . cruralibus distentis, calcaribus -is insertis. *huc spectare vid.:* Ursin. Leod. 21 (MGMer. V p. 344,5) -golam (gallicu-, calli-, -icol- *var. l.*) . . . beati martyres . . . habebat absconditam *clericus.* ibid. p. 344,12 *(de re v. P. Oppenheim, Das Mönchskleid im christlichen Altertum. 1931. p. 205).* **2** *tibiale – Strumpf:* **a** *gener. (cf.* Gloss. III 190,2 St.-S. -ae [-gola *N*] sokkelin. 269,33 -icula linsoch. *al.):* Hariulf. chron. 3,20 p. 142,2 -a Domini salvatoris, qua tempore suae sanctae pueritiae usus est, nam unius cubiti habet longitudinem. *ibid. iterum. meton. i. q. ligamentum tibialium – Strumpfband:* Gloss. III 229,19 St.-S. (cod. Q) -a hosenestel. 625,44 -a hosnestel. **b** *eccl. i. q. udo pontificalis – Pontifikalstrumpf (de re v. p. 78,29):* Catal. thes. Germ. I 135,4 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1092/1104) ad ornatum abbatis sandalia, -as. *huc spectare vid.:* Lamb. Hersf. Lull. 22 p. 336,31 sinistri tantum pedis -culam *(sc. sepulti)* vetustas absumpserat. *v. et* gallicula. *Schmidt*

***caliminum** *sim. v.* cadmia. **calimpum** *v.* chalybs.

***calipha** (ga-, ka-, cha-, -ll-, -leph-, -if(f)-, -ph-, -as, -el *sim.*), -ae *m. vel rarius* ***caliph(i)us,** -i *m. (arab.* ḫalifa, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 798)*

de titulo principis asseclarum Mahometi prophetae i. q. successor – Nachfolger, Kalif: **1** *de principe in urbe Baldach residente:* Otto Frising. chron. 7,3 *pars Babylonis* est . . . summo sacerdoti suo, quem ipsi -ph dicunt, a regibus Persarum concessa. Fragm. de exp. Frid. imp. p. 22,22 calephum de Baldach. Annal. Salisb. cont. a. 1192 (MGScript. XIII p. 240,11) galiffus, id est tamquam tocius paganismi papa (Ryccard. chron. a. 1214 p. 57[a],26 p. Sarracenorum -ius, qui colitur . . . tamquam Romanus pontifex in lege eorum *eqs.* Thietm. peregr. 7,2 p. Sarracenorum, nomen habens g-el, . . . condit Sarracenis leges. Oliv. hist. Dam. 36 -phus [chaliphus *A*, calipphus *H a. corr.*]. 41 -phus [chalyphus *P*, calyphas *M*]. Liber duell. Christ. 8 [MGScript. XXXI p. 687,24] -fus. *al. cf.* Chron. Albr. a. 1195 -fas, id est apostolicus in Baldach, qui . . . mutato habitu Parisius studuit). Acta imp. Böhmer 943 g-ph de Bacdat. Chron. Mett. a. 1255 (MGScript. XXIV p. 523,20) heres Machomethi, qui vocabatur -fa, quem interfecerunt cum uxoribus et liberis. Annal. Rup. Salisb. II a. 1260 p. 795,43 k-phum, summum eorum *(Sarracenorum)* principem et preceptorem. *al.* **2** *de principe Aegypti:* Petr. Cas. (?) chron. 4,51 p. 787,28 ad domum callifae . . . perrexit *rex Sarracenorum.* Oliv. hist. reg. 26 p. 104,28 legatos miserunt ad -am Egypti. Chron. Albr. a. 1011 Egiptiorum Achim soldanus et -fas, quod interpretatur heres Mahumet . . ., dictus etiam Mulene, . . . que nomina non propria, sed appellativa sunt. Ioh. Tulb. gest. 11 (MG Script. XXXI p. 690,1) soldanus cucurrit ad -um. Thom. Tusc. gest. p. 507,36 a Saladino -o Ierusalem capta est. *al.*

calipodium *v.* calopodium. **calippeus** *v.* chalybius.

calips *v.* calix, chalybs. ***calipso** *v.* *chalybso.

caliptra *v.* calyptra. ***caliquo** *v.* *colliquo.

1. *calis, -is *m. (orig. inc.) dorycnion – Windenart (Convolvulus oleaefolius Desr., cf. André, Lex. bot. p. 66):* Alphita I p. 287,7 cantabia genus -is (caul- *var. l.*) albi.

2. calis *v.* callis. **calisco** *v.* calesco.

***calitudo,** -inis *f. calor – Wärme:* Compos. Luc. C 5 herba . . . marcescit pre -em metalli. Mappae Clavic. 289 lac . . . recalefiat eadem -e, qua fuit primitus mulsum *eqs.*

1. calix, -icis *m. script.:* ka-: Gloss. III 654,45 St.-S. -ll-: Walahfr. exord. 7 p. 481,23 *cod. 4.* -le(x): *p. 83,57.* -ips: *p. 84,20. etym.:* Walahfr. exord. 25 p. 503,29 -x dicitur a Greco, quod est cylix (*cf.* 7 p. 481,22 chelih a -e). *scyphus, poculum, vas – Kelch, (Trink-)Becher, Gefäß (cf.* Gloss. III 11,21 St.-S. -e stechal. 157,49 -x chelich. 654,33 -x stouf. *al.):* **I** *latius:* **A** *gener. (interdum c. sensu potionis, e. g. l. 61.63.69.72):* **1** *proprie:* Aldh. ad Acirc. 91[tit.] -x vitreus. Beda hist. eccl. 5,5 p. 288,23 -em vini benedictum ab episcopo (Dipl. Otton. I. 314 -es aquę, quos . . . pro -bus v. . . . accipiebant *monachi. al. cf.* Vita Hugberti 12 [MGMer. VI p. 490,8] -em mero acceptum). Epist. var. I 13 p. 511,21 mensuram unius -is, quam . . . fratres . . . solent accipere. Sermo de sacril. 6 qui . . ., quando accipit -em, in ipso aspicet, iste sacrilicus est. Donat. Ermenl. 18 (MGMer. V p. 704,7) quatenus . . . singulos poculi bibamus -es. Bruno Querf. fratr. 13 p. 731,3 duos -es ebibit *homicida.* Ecbasis capt. 738 Trevirici -es quos non fecere loquaces *(cf. Hor. epist. 1,5,19).* Nivard. Ysengr. 4,109 oblatus quandoque -x suspectior ense est. Archipoeta 4,14,4 Nasonem post -es (-lies *Go*, -em *ed.*) carmine preibo. *al.*

2 *alleg.:* HRABAN. univ. 22,4 p. 600B -x significat sacram scripturam . . .; item -x figuraliter exprimit supplicia peccatorum . . .; rursum -x tribulatio est vitae praesentis *eqs.* **B** *medic.:* **1** *de mensura:* ANTIDOT. Lond. p. 19,35 recipit . . . vini veteri -e I. TRACT. de caus. mul. 1 da . . . dies V cal. I post cibum. *ibid. al.* **2** *de vase ad urinam inspiciendam apto:* MAURUS urin. I p. 19,25 quod ergo est ibi pervium *(sc. in urina)*, spiritui cedit illi exeunti, quod vero non, impellitur ad summum -is.

II *strictius de vasis ecclesiasticis:* **A** *scyphus ad sanguinem Domini consecrandum destinatus – Konsekrationskelch (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 205qq. passim):* **1** *gener.:* **a** *proprie:* EPIST. Alcuin. 3,10 (synod.) ne de cornu bovis -x . . . fieret. ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,16 -x . . . aureus cum imaginibus (DIPL. Loth. I. 122 p. 281,17 [ed. Th. Schieffer. 1966] -em aureum . . . in crucis modum compositum. CATAL. thes. Germ. I 26,16sq. [Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967] -es aurei VI . . ., unus onichinus . . ., II cristalini, I peralinus. *saepe*). CATAL. thes. Germ. I 80,13 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -x I de auricalco imperfectus. 110,6 -x vitreus de auro paratus. *al. (v. ind.).* VITA Willeh. 11 -em . . . eius *(Willehadi)* . . . discipulorum . . . conservabat affectio. TRAD. Frising. 1031 p. 775,13 -es II, unum argenteum, alterum plumpeum (LEO MARS. chron. 2,43 p. 656,39 -em a. Saxonicum maiorem. VITA Meinw. 211 -x fusilis argenteus XXX marcarum . . ., -x argenteus minor XXII . . ., -es minores diverse qualitatis et quantitatis . . . VI. *saepe*). CATAL. thes. Germ. I 63,4 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) V -es minores ad cottidianum usum. EPIST. Wibald. 216 non licet eis *(sacerdotibus)* ferre gladium et -em. VITA Meinw. 182 p. 104,6 episcopus . . . -em de cipho fieri iussit. TRAD. Ensd. 117 p. 229,22 -em instar codicis elimatum. OTTO SANBLAS. chron. 38 p. 59,2 census pars maxima constabat -bus . . . conflatis. *saepe. spectat ad ritum paganorum:* ARBEO Emm. 7 habitatores . . . -em Christi commune et demoniorum . . . propinaverunt. *in ornamento:* TRANSL. Dion. Ratisb. 36 p. 370a,61 cuius *(evangeliorum libri)* in superficie quasi quoddam aedificium . . . cernitur . . . gestans undique -es, qui significant martyrum passiones *eqs.* **b** *in imag.:* ALDH. virg. II 886 salutarem -em per pocula mortis accipiunt *martyres* ([*cf. Vulg. psalm. 115,13*]. *al. cf.* BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 730,24 si -em salutaris dignatio Dei offerret). ECBASIS capt. 198 officium faciat *vitulus* mihi *(sc. lupo)* . . ., sanguinis ex -e roret siccamina lingue. WALTH. CAST. carm. 2,20,4 (MG Lib. Lit. III p. 560) super mortis -em gustabit Calixtus. *al.* **c** *symbolice vel alleg.:* AMALAR. ord. expos. 1,10,5 cum quisque in suo -e, hoc est in passione, . . . devotionis . . . suscipit puritatem. HONOR. AUGUST. gemm. 1,46 -x in manu sacerdotis exaltatur, quia Christus . . . in crucem levatur. 1,47 -x hic sepulcrum . . . designat. *al. v. et l. 39.* **d** *meton.:* **α** *cena sacra – Abendmahl:* CHART. Bern. II 33 (a. 1223) ut ecclesia . . . medium quartale vini ad opus -is . . . barochianis adtribuat. natalis -is *i. q. cena Dominica – Gründonnerstag (cf. A. Thierbach, Die Benennung der Kirchenfeste in den romanischen Sprachen. 1951. p. 85qq.):* VITA Genov. 34 (MGMer. III p. 229,11) a die sancto epyphaniae usque natalem calecis, quod est Domini caena. **β** *vinum ad cenam sacram destinatum – Abendmahlswein:* CHART. archiep. Magd. 379 p. 496,13 (a. 1182) superaddidimus . . . quattuor mansos . . . pro -e. ALBERT. M. sacram. 80 p. 57,12 Dominus . . . dedit -em aqua mixtum. *ibid. al.* **2** *spec.:* **a** *liturg.:* HRABAN. inst. cler. 1,33 p. 76,1 ponuntur . . . vasa sancta, quod est -x et patena, super altare (AMALAR. off. prooem. 21 -x involutus sudario porrigitur ad a.). CONSUET. Eins. 21 p. 83,14 -x praeparetur in loco apto. WILH. HIRS. const. 2,30 p. 1083B duo . . . sunt -es, minor ad matutinalem missam, maior ad publicam. CONSUET. Marb. 163 (Spicil. Friburg. X. 1965) subdiaconus manus suas lavat, ut ad ministerium -is sit paratus. 172 ut paratus sit *diaconus* -em cum sacerdote levare. ORD. coron. imp. 17,30 imperator more subdiaconi offerat ei *(pontifici)* -em et ampullam. STATUT. ord. Teut. p. 63,30 deferre . . . ad infirmum . . . -em stagneum. *saepe. de consecratione:* PONTIF. Rom.-Germ. p. 119a,9 praefatio -is: 'oremus . . ., ut Deus . . . hunc -em in usum ministerii sui consecrandum . . . sanctificet'. **b** *iur.:* **α** *spectat ad donationem, acquisitionem:* COD. Lauresh. 2966 (a. 793) donamus . . . -em cum patena (TRAD. Ratisb. 48. *al.*). TESTAM. Eberh. (ed. P. E. Schramm – F. Mütherich, Denkmale der dt. Könige und Kaiser. 1962. p. 94a,14) habeat . . . -em de nuce et auro paratum. CHRON. Bened. I 15 -es V patravit, III inveniebat *abbas.* CHART. Stir. I 286 contulerunt . . . publicum -em cum arundine. TRAD Teg. 350C thesaurum ecclesie . . . auxit . . . uno -e. CHART. Hamb. 532 -x festivus cum preparamentis bonis . . . comparentur. *al.* **β** *spectat ad venditionem, obligationem sim.:* DIPL. Pipp. 25 p. 35,12 ut nullus episcoporum . . . possit . . . neque -es neque cruces . . . auferre. TRAD. Ratisb. 828 episcopus patenam pedemque obtimi -is . . . in vadimonium petivit. CHART. archiep. Magd. 380 p. 499,13 pro restaurandis duobus -bus aureis, de quibus octoginta marcas auri . . . habuimus. ANNAL. Div. a. 1207 (MGScript. V p. 47,43sq.) vendita fuerunt ornamenta ecclesie . . ., -ips aureus duodecim marcarum et plures -es argenteos. *al. spectat ad furtum:* LEX Baiuv. 1,3 si . . . de ministerio ecclesie aliquid furaverit, id est -em aut patenam. **c** *techn.:* THEOPH. sched. 3,24 si -em fabricare volueris *eqs.* (3, 26capit. de fabricando minore -e). 3,30 si volueris aures -i apponere. 3,42 accipe vas -is, cuius costas . . . denigrasti. *ibid. al.* **B** *scyphus ad vinum offerendum destinatus – Oblationskelch (cf. L. Eisenhofer, Handbuch der katholischen Liturgik. I. 1932. p. 399):* CHART. Fuld. B 154 p. 230,8 (a. 784) -es offertorios. AMALAR. (?) ecl. 20,1 -em, in quo recipiantur ammulae populorum (*ibid.:* diaconus ponit super altare . . . -em post receptas ammulas). CONSUET. Trev. 43 p. 47,33 -x . . . ministerii a custode . . . preparetur . . . immissis oblatis. **C** *scyphus (dependens) ad ornamentum destinatus – (Hänge-)Kelch, Zierkelch (cf. J. Braun, op. cit. p. 29):* AGNELL. lib. pont. 36 -es appensorii . . . sublati fuerunt. FOLCUIN. Bert. 117 p. 634,23 pendunt *(sic?)* ibi *(in ecclesia)* -es III. **D** *vas olearium – Ölbehälter, Lampenschale:* MIRAC. Winn. 4 (MG Mer. V p. 782,1) reppererunt -em vitreum exilisse bacinum . . . integrum, ut vix ex eo olei gutta fuisset effusa. *Pape*

2. calix *v.* 2. calx.

callaicus (cala-), **-i** *m. lapis quidam viridis coloris (pretiosus) – ein grüner (Edel-)Stein:* AETHICUS ISTER 110 cinnammum et calaicum plurimum mittit Aethiopia.

callainus (-ati-), -i *m. vel* **calaina,** -ae *f.* (καλλάϊνος) **1** *lapis quidam viridis coloris (pretiosus) – ein grüner (Edel-)Stein (cf. Lippmann, Alchem. I. p. 272sq.):* COMPOS. Matr. 72,2 lithon fragion pensu solidi VIII; callatini pensu solidi VI. **2** *vitrum viridis coloris – grüne Glasmasse:* COMPOS. Luc. Y 13 in temperatione de calaina *(inde* MAPPAE CLAVIC. 216. *cf. Lippmann, op. cit. p. 471). fort. add.:* IOH. sacerd. 190 vitrei et calni triti multum XV funde insimul.

callapodia *v.* calopodia. **callatinus** *v.* callainus.

calledus *sim. v.* callid-.

***calleficulus** (-col-), -a, -um. *(subesse vid.* καλός *et* facere, *v. ed. p. CXV) ?pulcher – ?schön:* AETHICUS ISTER 79 p. 60,12 carmina eminus -ola praepropere reducta itinera facessere.

1. calleo, -ui, -ere. *script. et metr.* călĕ(o): *l. 69. p. 85,8.* **I** *proprie i. q. callosum fieri – schwielig werden:* GLOSS. IV 198,40 St.-S. -o suillon.

II *translate:* **A** *intrans.:* **1** *in malam vel neutram partem i. q. astutum, versutum esse – schlau, verschlagen sein* (*cf.* GLOSS. I 79,39 St.-S. -uit archustigota): EGBERT. fec. rat. 1,275 calliditas ita grata foret, si -at unus. BERTH. ENGELB. assert. 51 (Angelomontana. 1914. p. 170) advertendum est huius versutiae machinatio, quam -at in eo, quod asserit *eqs.* **2** *in bonam partem i. q. peritum, prudentem esse – erfahren, klug sein:* CARM. Cent. 34,3 quamvis arte carens, tamen usu iure calebat *Ermenricus.* RUOTG. Brun. 20 p. 21,17 consilio illo tuo, quo -es plurimum. THANGM. Bernw. 1 p. 758,47 in negociis . . . domesticis . . . vivacissimus executor . . . -uit. 5 p. 760,14 ingenio ac facundia adprime -bat. EGBERT. fec. rat.

[Sroder]

1,235 cur, qui non -et, stultus puer ambit honorem? VITA Annon. I 2,9 p. 487ª,17 eum in multis futurorum scientia -uisse (claruisse 2). **B** *trans. i. q. (experimento) scire, intellegere – (durch Erfahrung) wissen, verstehen, kennen (cf.* GLOSS. IV 238,21 St.-S. -o ich weiz): **1** *c. acc.:* GESTA Bereng. 4,120 sollers iter in Samia bene -et (gloss.: cognoscit) arena. CARM. Cantabr. 30,7 calles -ens corporales. **2** *c. (acc. c.) inf.:* HROTSV. Gong. 362 crimina . . ., quae caluit *hostis* proprio structa fuisse dolo. Pel. 153 -o . . . tuam senio decrescere vitam. THIETM. chron. 6,100 optime -bat astrorum cursus discernere. **3** *c. interr. indir.:* EPITAPH. var. II 42,19 -ens . . . sagacius una, quid deceat. BERTH. ENGELB. assert. 32 (Angelomontana. 1914. p. 165) videte . . . et -ete quaeso, quam *eqs.*

adi. **callens,** -entis. *peritus, prudens – erfahren, klug:* CARM. Cent. 34,4 membra . . . Ermenrici . . . -is more catorum. NADDA Cyriac. I 22,3 enormitatis meę minus -s scientia.

subst. **callens,** -entis *m. qui peritus est – ein Erfahrener: v. l. 64.*

2. *calleo, -ere. (callis) *ire – gehen:* CARM. de Cass. 309 quo tua sancta fides . . . -et? *(v. notam ed.).* 381 corripuit callem . . ., -endo radiis flagrabat abunde coruscis.

calliarius *v.* caligarius.

calliblepharum (calivlefa-), -i *n.* (καλλιβλέφαρον) *medicamentum ad palpebras curandas aptum – Mittel zur Pflege der Wimpern:* PAUL. AEGIN. cur. 92 utere his, que calivlefara (*3,22,16* καλλιβλεφάροις) dicuntur, smigmatibus.

callicula *v.* caligula.

1. *calliculus, -i *m. cutis dura – Schwiele:* VITA Mariae rhythm. 3262 in plantis . . . durissimi -i creverunt.

2. calliculus *v.* calyculus.

callida *v.* 1. calidus. **callidaria** *v.* caldarius.

***callidiose** *adv. dolose, astute – listig, schlau:* ANNAL. Cav. a. 1267 (MGScript. III p. 194,54) cum idem Conradinus -e vellet intrare regnum.

calliditas, -atis *f. script.:* cali-: *l. 47.55.67.* -led-: CONC. Merov. p. 66,28. -didas: *l. 44. plur.: l. 72.*

1 *de qualitate animi:* **a** *in malam vel neutram partem i. q. versutia, dolositas, astutia – Verschlagenheit, Listigkeit, Schlauheit:* LEG. Wisig. 3,6,3 ad religionis propositum -e magis quam devotione conversionis adspirare. 12,3,1 p. 429,28 perfida Iudaici erroris . . . -s. FORM. extrav. I 3 p. 535,13 quotiens inproborum -s (-didas *3*) ita diversis tergiversationibus dilatat, ut *eqs.* WILLIB. Bonif. 1 p. 5,22 fraudulenta humanae -is usus versutia. CHART. Fuld. B 50 -e commotus . . . contra hanc kartam . . . venire (CHART. Rhen. med. I 34 cali-e. *al.*). WALAHFR. Gall. 2,1 p. 314,8 Rhetiani -e naturali abundant. HROTSV. Gong. 435 *(de diabolo)* fraudibus omnigenis antiquae -is. WIDUK. gest. 1,24 qui -e ingenita multos mortales superaret. THIETM. chron. 2,15 Greci solita -e ex inproviso irruentes. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 324,25 -is et falsitatis vecordia. WILH. APUL. gest. 2,129 cognomen Guiscardus erat, quia -is non Cicero tantae fuit aut versutus Ulixes. CHART. Carniol. II 116 ne . . . valeant *negotia* . . . cali-is humane versucia cavillari. ALBERT. M. bon. 493 p. 257,20sq. dicendum, quod -s sonat in malum; est enim -s proprie subtilitas inveniendi deceptiones et nocumenta. CONST. III 203,1 pestilentes heretice -is argucias. *saepe.* **b** *in bonam partem:* α *peritia, sollertia, prudentia – Erfahrenheit, Geschicklichkeit, Klugheit:* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 219,21 tanta feriendi -e grassantur *milites,* ut *eqs.* ALBERT. M. bon. 489 p. 255,57sqq. -s nec est commemorata a Tullio . . . et tamen -s dicit habitum ordinatum ad prudentiam, callens enim ingenio callidus videtur appellari. β *diligentia – Aufmerksamkeit:* FUND. mon. Montisam. 2 (MGLang. p. 565,6; c. s. XI.) arborem . . . sancta cali-e a longe custodientes.

2 *de modo actionis i. q. dolus, fallacia, machinatio – List, Trug, Machenschaft:* LEG. Wisig. 2,1,22 quod si dolo aut -e aliqua ad hoc videtur iudex differre negotium, ut *eqs.* CONC. Karol. 50ᵇ p. 646,15 multifariae -es quorundam feneratorum. DIPL. Zwent. 20 p. 55,19 fallentium . . . -bus detectis. DIPL. Otton. III. 141 quia . . . a quibusdam malignis quadam arguta -e ab ecclesię iure iniuste abstracta esse dinoscitur *abbatia.* CHART. Raitenh. 109 remota omni artificiosa -e. *al.*

1. callidus, -a, -um. *script.:* ka-: *l. 13.17.* cali-: *l. 8.23.* -led-: *l. 22.*

1 *in malam vel neutram partem i. q. versutus, dolosus, astutus – verschlagen, listig, schlau (cf.* GLOSS. I 263,4 St.-S. -us suuefari. II 531,21 -a tumiga. III 187,62 astutus calidus cleinlistigere vel kargere. 383,32 -us los. 416,70 versutus -us astutus ungetruwer. IV 134,2 -us durus fizufer): **a** *de anim. (fere de hominibus; de bestiis: l. 12; de diabolo: l. 13.15):* ALDH. ad Acirc. 99,1 -ior *(basiliscus)* cunctis aura vescentibus aethrae *(cf. Vulg. gen. 3,1).* RHYTHM. 148,83,1 k-us hostis me vicit (CONSUET. Marb. 345 [Spicil. Friburg. X. 1965] h. maligni et -i). DIPL. Loth. I. 34 p. 111,36 (ed. Th. Schieffer. 1966) -orum hominum . . . tergiversationes. CARM. de Ludow. imp. 1,8,1 (MGPoet. III p. 404) k-us ille temtator. WIDUK. gest. 2,23 comitem . . . versutum et -um. CARM. de Frid. I. imp. 1163 -a Pergameas explorat Brixia turmas nocte dolo. *al. in cognomine:* TRAD. Ratisb. 1013 (a. 1197/1200) Alberti cognomento C-i. 1018 Ulricus C-us. **b** *de rebus:* CONC. Merov. p. 197,18 si clerici . . . insidias . . . calleda allegatione confecerint. LEG. Wisig. 2,5,18 circumventione -a (calida *var. l.*) . . . inlusisse. ALDH. virg. I 43 p. 295,7 scena, quam -o fantasmate falsi nebulones scematizarunt. RIMB. Anscar. 1 p. 19,20 -a persuasione ac pravis intentionibus. HROTSV. Pel. 271 -a . . . ludicra regis. *al. subst. neutr. plur.:* PASS. Quint. 154 (MGPoet. IV p. 983) mox -a fraudis vertit *Rictiovarus* ad aumentum perversi dogmatis instans. **2** *in bonam partem i. q. peritus, sollers, prudens – erfahren, geschickt, klug:* WALAHFR. carm. 89,3,10 tenditur octavus -us *annus* inde magis. WALTHARIUS 569 tenet hic etiam sat -us artem. *v. et p. 85,65.*

adv. **callide.** **1** *in malam vel neutram partem i. q. versute, dolose, astute – verschlagen, listig, schlau:* LEG. Wisig. 7,5,7ᶜᵃᵖᵢᵗ. de -e et fraudulenter . . . scripturis confectis. 9,1,18 quia . . . talis obiectio -e magis quam veraciter videatur opponi. WIDUK. gest. 2,18 egit . . . -e, ut *eqs.* DIPL. Heinr. II. 445 bona . . ., quę ita -e ab aecclesia voluerint alienare. CARM. Bur. B 126,1,3 rem bene celaveram et amavi -e. *al.* **2** *in bonam partem i. q. sollerter, prudenter – geschickt, klug:* WALTHARIUS 740 si . . . lusisti -e iactus. THIETM. chron. 1,9 inimicos . . . -e viriliterque superare.

2. callidus *v.* 1. calidus. ***callifa** *v.* *calipha.

calliga *sim. v.* cali-.

callionymus *subst.* (καλλιώνυμος) *de specie piscis i. q. uranoscopus – Sternseher (Uranoscopus scaber L.):* ALBERT. M. animal. 7,76 prope ripam . . . inveniuntur pisces dicti . . . calba homyoz (*p. 598ª, 11* καλλιώνυμος), comeuz. 24,37 kylion (*p. 1529ᵇ, 6* καλλιώνυμον) est animal *marinum,* cui . . . epar est in sinistro.

calliopistia *sim. v.* callo-.

callipetalon *n.* (καλλιπέταλον) *quinquefolium – (Fünf-)Fingerkraut (Potentilla reptans L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 66. 267):* GLOSS. med. p. 54,8 pentafilon herba . . .; nomina eius haec sunt: . . . -on, xoloton . . ., pentadactilon.

callipodium *v.* calopodia. **callips** *v.* chalybs.

callis, -is *m. (f.: l. 67.71. p. 87,2.29) script.* calis: *l. 63. form. abl. sg.:* -e: *passim.* -i: *p. 87,8.*

semita, trames, via – (Neben-)Pfad, (Fuß-)Steig, Weg (cf. GLOSS. I 86,16 St.-S. -es altuuicki. 87,16 -es stiga. III 16,40 calis pfad. 118,30 semita callis i. pfat. 297,40 -is phat vel wec. *al.):* **I** *proprie:* **A** *de viis terrestribus:* **1** *strictius de semitis montanis:* AETHICUS ISTER 21 p. 12,34 crepidines et -es eminentes terribiles nimium. WALTHARIUS 916 angustam (-um *V*) -em. 1198 dum constricti penetratur semita -is. POETA Saxo 1,378 cumque Pyrenei regressus ad intima saltus . . . -es transcenderet artos. VITA Altm. 29 stricto et praerupto -e. *al.* **2** *latius de quibuslibet viis:* ARBEO Emm. 23 viri . . . equitantes per puplicam (-um *var. l.*) -em. VITA Pirmin. I 8 per semitam suam remeavit *Pirminius* ad propria, quae

adhuc vocitatur -is sancti Pirminii. UFFING. Ida 1,12 currendo longos breviare -es. CHRON. Salern. 81 p. 81,12 -em, quam reliquerat, iterum repedavit. DIPL. Heinr. II. 496 p. 633,16 a recta via per obliquum unius -is. *saepe. de via, quae fert trans flumen:* CHART. Brixin. 145 p. 155,21 (a. 1264) ultra . . . pontem sive -em, qui dicitur Waidepruk. *in nom. propr.:* CHART. Wirt. IV 1206 (a. 1251) usque ad Gyzlingen in C-i. **B** *de viis variis:* **1** *spatium, meatus, cursus – Strecke, Bahn, Lauf:* **a** *de motu navium:* ALDH. ad Acirc. 103,4 navigeros -es ut pandam *(sc. pharus)* classibus index. DONAT. Trud. 1 (MGMer. VI p. 275,5) carina . . . inceptum itineris -em carpere non desistit. CARM. de Karolo et Leone 1 in ambiguos . . . -es vela dare. *al.* **b** *de motu solis, lunae:* CAND. FULD. Eigil. II 15,30 in solitum vergens lux aurea -em. RHYTHM. 115,15,2 ut se quamvis mille verset *luna* circumducta -bus improvisa non recedat. **2** *alveus – Flußbett:* WALAHFR. carm. 14,7,2 novi flumina promptius primis currere -bus *eqs.* **3** *in ludo scaccorum i. q. ordo tabularum – Reihe von (Spiel-)Feldern:* CARM. ined. 82,13 (ed. H. Hagen. 1877) quamlibet octonos in partem ducite -es, rursus in oblicum tot memor adde vias. 82,40 transverso . . . -e (colla *cod.*). **4** *anat. i. q. exitus, foramen – Ausgang, Öffnung:* ALBERT. M. animal. 1,480 anus, qui est -is stercoris . . . positus in clibani parte infima; -is . . . est ideo, ut educatur per ipsum superfluitas sicca.

II *in imag.:* ALDH. virg. II 1316 angusto tendebat -e magister sanguine . . . demens peccamina mundi (WALAHFR. Wett. 514. *al.*). 2291 errorum anfractus salebroso -e sequuntur. ARBEO Emm. 20 in arduam (-um *B*) huius evi -em. HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,40 per arctam et celeberrimam caelestis vitae -em (ERMENR. Har. 2). LIBRI Karol. 2,23 p. 82,13 mediocritatis -em recti itineris carpens. THEODULF. carm. 28,1 iudicii -em, censores, prendite iusti. WALAHFR. Wett. 47 Christi de -e viavit. HROTSV. Gong. 480 caeli -es carpere sidereas. prim. 88 -em . . . pietatis. PAUL. FULD. Erh. 1,2 -is vivifici semitam. HARIULF. Arnulf. praef. p. 876,1 libellum . . . legitimo -e per manum . . . episcopi ad audientiam metropolitani perducere. CARM. de litt. 23 Argolicum -em graditur. *saepe.*

III *translate:* **A** *iter – Reise:* **1** *latius:* ARBEO Corb. 20 ipse . . . -e arrepto ad Rome proficiens moeniis. VITA Sadalb. 4 (MGMer. V p. 52,19) post Germaniae Belgicaeque laboriosum -em. TRANSL. Viti 22 recto -e gradientes (*cf.* WOLFHARD. Waldb. 4,16 [12] directo ad monasterium -e . . . venerunt). WOLFHARD. Waldb. 3,17 (10) quo dum prospero itineris -e alacri corde venisset. HARIULF. chron. 4,31 p. 259,25 redit . . . felici -e. *al.* **2** *strictius:* **a** *incessus – Gang(art):* VITA Leod. 1,128 (MGPoet. III p. 9) dum -e citato . . . conveniunt (VITA Agric. 20 p. 197,14). 1,153 (ibid. p. 10) veloci -e viantes (1,297. *ibid. al.*). VITA Galli II 1543 quo cum perveniunt miti sub -e iugales. NOTKER. BALB. Gall. 1ª,1,4,4 praeibo -e modesto. **b** *facultas transeundi – Durchgang:* THIETM. chron. 6,10 arduam irrupere *loricati* viam facilem subsequentibus parantes -em. **B** *modus – Art, Weise:* VITA Galli II 517 Dei famulum perquirere -e sagaci. **C** *pes – Fuß:* VITA Leod. 2,59 (MGPoet. III p. 26) optatam . . . certat captare medelam quisque suis membris, sanis nam -bus iste, ille oculis radios gaudet remeasse.

***callistus,** -a, -um. (κάλλιστος) *pulcherrimus – schönster:* AETHICUS ISTER 84 p. 65,19 fausta perspecilla mater, . . . -a, diva Macedonia. *cf.* *calos.

callitrichum (galitricon, -thrych-, -itum), -i *n.* (καλλίτριχον) **1** *adianton – Frauenhaar (Adiantum capillus Veneris L.):* DYASC. p. 23ª adianton sive galitricon . . . folia habet similia coriandro scissa. *fort. add.:* THEOD. CERV. chirurg. 3,44 p. 171ᴳ appone -thrychum . . . et da patienti *eqs.* **2** *saxifraga – Steinbrech (Saxifraga granulata L. vel sim.):* GLOSS. III 519,35 St.-S. -itum steinbrech.

callivlefarum *v.* calliblepharum. **callo** *v.* 2. calo.

***callopista** (callio-), -ae *m.* (καλλωπιστής) *qui fuco nimio orationis utitur – einer der seine Rede übertrieben ausschmückt, 'Schönfärber':* GLOSS. Micon. (MGPoet. III p. 801ª,57) calliopistia fucus vel mendacium seu tinctura, unde poetae calliopistae dicuntur, quoniam fucate loquuntur.

callopistia (callio-), -ae *f.* (καλλωπιστεία) *circumlocutio poetica, fucus nimius orationis – dichterische Umschweife, übertriebene Ausschmückung:* CARM. Cent. 22 epil. 3 oro . . ., ut mihi . . . unam studeatis mittere cullam . . . causa nostrae necessitatis absque ulla calliopistia. *v. et l. 1.*

***callos** *(n.)* (κάλλος) *pulchritudo, quod pulchrum est – Schönheit, das Schöne:* ALBERT. M. eth. 4,2,1 p. 295ᵇ,9.14 quamvis . . . κάλλος in Graeco multipliciter dicatur, tamen . . . non significat omnem decorem corporis κάλλος *(p. 1123ᵇ, 7)*, sed proprie illum, qui est in magno corpore. summ. theol. I 6,26,1,2,3 p. 240ᵇ,24 κάλλος per duo λ dicitur pulchrum.

***callosico,** -are. *callum efficere – Verhärtung hervorrufen:* IOH. IAMAT. chirurg. 7,10 genus cancri talpa dictum a radicibus digitorum pedum ut multum ducens originem sub callositate et supra carnem -at.

callositas, -atis *f. script.:* calo-: *l. 27.* col(l)o-: *l. 22. plur.: l. 25.*

1 *proprie i. q. durities – Verhärtung:* ALDH. virg. I 36 p. 284,14 leprosi . . ., quos dira cutis -s elefantino tabo deturpans . . . maculaverat (52 p. 309,23 elefantina c. -e [col(l)o- *var. l.*]. *cf.* ARS med. 7 p. 425,25 elefantia est complicatio malignorum humorum cum -e horridissima circa faciem). TRACT. de caus. mul. 17 pisarium . . . ad duricias et -is *matricis* solvenda. ANTIDOT. Glasg. p. 127,20 -es tollit *medicamen.* IOH. IAMAT. chirurg. 8,27 p. 70,13 ne sic calo-e inducta ibidem similes *pustulae* renasci precedentibus possint. *al. v. et l. 17.* **2** *translate i. q. firmitas – Stichhaltigkeit:* EPIST. Worm. I 37 p. 70,19 illud incredibile, . . . nulla racione probabile, nulla argumentorum -e saltem veri simile.

callosus, -a, -um. *script.* calo-: *l. 45.*

I *adi.:* **A** *proprie i. q. durus, induratus – hart, verhärtet, schwielig:* **1** *strictius:* AESCULAPIUS 31 p. 48,24 vulnera . . ., quae sunt sordida et -a. ALDH. carm. eccl. 4,7,8 in cuius genibus cutis -a refertur. WALAHFR. hort. 12 -as (gloss. L: suilothen) . . . manus. TRACT. de aegr. cur. p. 372,8 -am carnem auferre. BENVEN. GRAFF. ocul. B 3 p. 11,21 habet *prima tunica oculi* tactum sicut pellis -a. ALPHITA I p. 317,3 tallus, -a (tallosa ALPHITA II p. 182,1) grandix, cicatrix et carnositas. BRUNUS LONG. chirurg. 1,18 p. 116ᴮ porus . . . sarcoides, id est os -um. CONR. MEND. Attal. p. 137,26 dolor *gutturis* . . . coepit . . . in -am et in glutinosam substantiam indurescere. *al.* **2** *latius:* **a** *scabiosus – mit Ausschlag bedeckt:* ALDH. virg. II 1447 corpore -o (callaso, caloso, colliso, squaloso *var. l.*) deni venere leprosi (2424). **b** *de porco i. q. tergilla tectus – schwartig:* WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p. 326ᴴ porci -i et non pinguis. **B** *translate i. q. obstinatus – verstockt:* SIGEB. GEMBL. Theod. 14 p. 470,48 si cuius -um pectus obtutaret obstinationis immanitas.

II *subst. neutr.:* *per errorem ut vid. i. q. album ovi – Eiweiß:* EGBERT. fec. rat. 1,1661 dominus meditullia sola voravit, quę vitans uxor -a *(cf. Hor. sat. 2,4,14; v. et notam ed. p. 242)* adamavit in ovis.

callum *v.* 1. 4. callus. **callumpnia** *sim. v.* calumnia.

1. callus, -i *m. vel rarius* **callum,** -i *n. script.:* ha-: *p. 89,7.* al-: *l. 61. p. 89,7.10.* col-: *p. 89,8.* calc(us): *l. 60. ?form. nom. sg.* -o: GLOSS. III 432,25 St.-S.

I *proprie:* **A** *de anim. i. q. cutis dura – harte Haut, Schwiele (cf.* GLOSS. III 52,59 St.-S. calcus swil. 229,39 -us [allus *b*] svil. 269,47 -us cutis spissata gisuuil. IV 245,1 -um, caro et cutis indurata, quod nos dicimus suuil. *saepe):* **1** *strictius:* ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,31 sanat *antidotum* . . . disenteria et -us. VITA Alcuini 2 p. 185,49 pedum . . ., in quibus duritia inest -i, tonsione cultelli castigemus. Ps. ODO MAGD. herb. 271 -os a pedibus tollit *cinis salicis* . . . inunctus. PETR. CAS. (?) chron. 4,74 p. 800,54 -os, qui in membrorum contractione exorti fuerant, disruptos. WILH. CONG. chirurg. 207 quasi -us in cute squamas . . . emittit. WILH. SALIC. chirurg. 1,55 p. 320ᴰ nodositas vel -us. *al.* **2** *latius:* **a** *planta – Sohle:* GLOSS. III 662,15 St.-S. planta sole vel -um. **b** *corpus durum – harter Körper:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 2

[Sroder]

p. 8,11 oculus est -us (calvum A p. 16,5) concavus plenus aque. p. 8,15. **c** *tergilla – (Speck-) Schwarte:* CARM. var. II 9,1,4 obvia queque vorans -os et verris inescans. REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937. p. 73,13) sic XIII undersat carnes dantur, hec debent esse de -o aprorum. **B** *de arboribus i. q. cortex – Rinde:* LEX Sal. Merov. 41,4 si ... eum aut de ramis aut de -is (hallis *A 3*, allis *C 5*, aliis *C 6*, collis *A 2*) supercooperuerit (LEX Ribv. 16 si ... eum cum rama aut -is vel in puteo ... celare voluerit. LEX Sal. Pipp. 69,3 de allis [albis *D 8*, alis *D 9*] aut de ramis [*sim.* 69,5]).

II *translate i. q. austeritas, obstinatio – Härte, Verstocktheit:* HROTSV. Sap. 5,17 depone -um pectoris. CHRON. Median. 9 p. 90^{b},48 tocius ambiguitatis -um remove a latebris animi.

2. *callus *subst.* (*cf.* *caba, caballus) *equus castratus – Wallach:* GLOSS. III 669,53 St.-S. spado -us castratus eunuchus hengist. 692,17.

3. *callus *vel* **-um**, -i *m. vel n. (theod. vet. dial.* kalle *a* canale, *cf. A. Wrede, Neuer kölnischer Sprachschatz. II. 1958. p. 9) canalis – Wasserrinne:* CHART. scrin. Col. B 1089 p. 277,23 (a. 1262) promissum est, quod desuper -um positum hereditatis ecclesie Vilicensis dicto Ricolfo et Winrico ... cum ipsorum muro in altum ascendere licebit. p. 277,27 sine lesione -i. *cf.* *canlus.

4. *callus *v.* 1. *calus.

1. *calma, -ae *f. vel* ***calmis**, -is *f. vel* ***calmen** *n. (orig. gall. ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 100) portio terrae – Stück Land, Gelände (fere de terris incultis; interdum de terris consitis, e.g. l. 31sq.):* IONAS BOB. Columb. 1,15 p. 177,10 cum vir egregius ... ad precidendam messem cum fratribus poenes calmen (-em *var. l.*), quam Baniaritiam vocant, venisset. 1,17 p. 181,9 per densa saltus vipurna ..., quae propter Fredemungiacas calmen (culmen *var. l.*) erat. DIPL. Merov. I 41 p. 39,9 quia ... terram ... invasissent ... aut -as rupissent. DIPL. Karoli M. 302 p. 455,5 (spur. s. XI.) venitur in calmibus Merrenses vocabulo. DIPL. Heinr. III. 362^{a} p. 494,10 cum pratis, pascuis, silvis, calmibus, montibus *(sim.* CHRON. Bened. II 8 p. 231,39 [chart.]. *ibid. al.). expressius i. q. pratum – Wiese:* GLOSS. IV 182,59 St.-S. -a wise. *cf.* *carmum.

2. *calma *v.* *clama. ***calmen, *calmis** *v.* 1. *calma.

***calmus**, -a, -um. *(orig. inc.) lucidus, splendidus – leuchtend, glänzend:* CARM. de Bened. 2 caelorum -a *(v. notam ed.)* caterva. 438 *Benedictam* redimitam podere -o.

calnum *vel* **-us** *v.* callainus. *Sroder*

1. calo, -are. *clamare – rufen:* ALBERT. M. bon. 21 p. 12, 40 'boo' ... et '-o', id est 'clamo' et 'voco', unum sensum possident.

2. calo (callo), -avi, -are. (χαλᾶν) **1** *proprie i. q. applicare – anlehnen:* IOH. CODAGN. gest. 13 p. 486,11 ipsius turris muro eas *(scalas)* apposuerunt; et callavit super murum civitatis et optime preliavit *(v. notam ed.).* **2** *translate i. q. scribere – schreiben (cf. Isid. orig. 6,14,4* calamus ..., unde ... -are ... dicitur): AETHICUS ISTER 44 p. 30,26 in pauca nempe navale gubernaculo velox stilus innectens manu -bat.

3. calo *v.* 1. colo.

4. calo, -onis *m. script.:* ka-: *l. 71.* col-: *l. 62. metr.* că-: *l. 68. p. 90,4.*

1 *proprie:* **a** *strictius i. q. minister militum et impedimentorum – Troßknecht:* ALDH. virg. I 13 p. 241,22 nefandae militiae *(sc. diabolorum)* ... -es (co- *AG*) et clientes cum lixarum coetibus. RICHER. Rem. hist. 3,71 ciborum apparatus per -es diripitur. RAHEW. gest. 3,52 turbam -um, meretricum et lixarum. **b** *latius:* **α** *servus, minister vilis – Diener, geringer Knecht:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,137 rogus, quem -um ... turba parabat. PURCH. Witig. 46 tuque tui similes ... -es. AMARC. serm. 4,205 ut saturo et crudo cum -o 'mandite' dicat *eqs.* LAMB. LEOD. Matth. I 2096 iuvenis ... conductus mercede vices -is agebat. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,15 ad curias principum confluunt ... k-es, ioculatores, saltatores. **β** *portator, operarius rusticus – Lastenträger, Landarbeiter:* EGBERT. fec. rat. 1,24 (gloss.) *debent* -es ibi panem manducare, ubi onera portare. 1,454 -es ... plena facit tritura superbos. HERM. AUGIENS. vit. 1324 vix quodque quis vel servulo audet -i (calori *cod.*) rustico inferre. *de asino in fabula:* NIVARD. Ysengr. 4,536 perfide -o. **2** *translate i. q. navis oneraria – Lastschiff (cf.* GLOSS. III 163,24 St.-S. -es karradin vel vernawn): GOZECH. epist. 6 p. 888^{D} *Mosa* indignata ... -es nostros eam saepius inquietare.

calocagathia *(f.)* (καλοκἀγαθία) *bonum per se exsistens – das Gute an sich:* ALBERT. M. pol. 1,9^{f} p. 78^{a},7 καλοκἀγαθία *(p. 1259^{b},34)* est 'per se bonitas' ad vitam pertinens secundum virtutem honesti (*cf.* p. 77^{b},45. 78^{a},14).

***calocagathos** (calosca-, caloa-), -on (-ton). (καλοκἀγαθός) **1** *adi.: perfecte bonus – vollkommen gut:* ALBERT. M. pol. 2,8^{b} p. 171^{a},13 ut scilicet reges sint καλοκἀγαθοί, id est virtuosi. 4,7^{d} p. 363^{a},17sqq. caloscagathos ... componitur a Graeco, scilicet a καλός, quod est 'bonum', et ab ἀγαθός, quod etiam est bonum; unde caloscagathos est bonum bonum, id est perfectum bonum. summ. theol. I 4,19,2 p. 128^{a},1 quod sit optimum et, sicut dicit Aristoteles, καλονἀγαθόν *(sic ?).* **2** *subst.:* **a** *masc.: homo perfecte bonus – vollkommen guter Mensch:* ALBERT. M. pol. 2,8^{e} p. 173^{b},46 καλοκἀγαθούς, id est perfecte bonos. **b** *neutr.: bonum perfectum – das vollkommen Gute:* ALBERT. M. elench. 1,6,2 p. 643^{b},28 epistola de caloagaton, quod est idem quod de bono bono, hoc est perfecto bono. pol. 2,8^{a} p. 174,1.

calocasia *v.* colocasium.

***calodaemon** (ka-, -dem-), -onis *m.* (καλός *et* δαίμων, *cf.* κακοδαίμων) *genius bonus – guter Geist:* GUNTH. PAR.(?) orat. 1,3 p. 108^{C} coelestes spiritus, qui -es apud Graecos dicti sunt. ALBERT. M. eth. 6,2,15 p. 426^{b},32 illae substantiae, quas Plato heroas dixit et -es, hoc est bonos intellectus, vocavit. *al. v. et* cacodaemon *p. 12,16.20.25.27.*

calofacio *v.* calefacio.

***calogerus**, -i *m.* (καλόγηρος) *monachus senex venerabilis – alter ehrwürdiger Mönch:* GREG. CAT. defens. 1 (MG Lib. Lit. II p. 535,21) nos -i divino munere haud ignari cenobii.

calomnia *v.* calumnia. **calomus** *v.* calamus.

calonica *v.* colonicus.

***calopes**, -idis *m.* (*cf.* κᾶλόπους) *calceus ligneus – Holzschuh:* BERNH. GEIST. palp. 1,500 *(de rixa)* tandem -es, taedae, candelabra ... tubera ... faciunt. *cf. l. 49.*

calopodia (ka-, call-, -lap-, -lep-, -lip, -lp-, -ped-, -da *sim.*), -ae *f. vel rarius* **calopodium**, -i *n. (m.* -us: *l. 48.50)* (κᾶλοπόδιον) **1** *forma calcei – Leisten:* **a** *proprie:* GLOSS. III 169,30 St.-S. callipodium leist (381,28 kalepodia. 389,59 callapodia. 572,24 kalopoda. 626,4 calopoda. 640,38 calpodius. IV 248,18 -a). 665,27 forma vel -pede laist (*cf.* 718,37 formula vel -um leist). IV 174,15 pudius vel calepodius leist. *saepe.* HUGO TRIMB. sols. 23 p. 54,21 hec instrumenta potes numerare: ... calcificem cum subula et -o. **b** *in imag.:* COSMAS chron. 3,53 p. 226,20 Wicpertus ..., qui circa eiusdem presulis callipodium informatus est. **2** *calceus ligneus – Holzschuh:* GLOSS. III 718,40 St.-S. calopode vel credipe holtsco.

***calopus**, -i *m.* *(orig. inc., nisi subest* *analopos) *species dorcadum – Antilopenart:* ALBERT. M. animal. 22,36 -us dicitur esse animal Syriae iuxta Eufratem habitans.

calor, -oris *m. (f.: l. 65.67) script.:* ka-: *l. 67.* col-: *l. 69. p. 91,25.*

I *proprie i. q. caliditas, fervor – Wärme, Hitze:* **A** *gener. (cf.* GLOSS. I 30,6 St.-S. -r suiluceom. 31,6 -r hizzea vel uuarmi. III 680,62 -r uvirmine. *al.):* CARM. Aldh. 4,24 fumam furvam frigoribus foci conplent -bus. VITA Boniti 7 (MGMer. VI p. 122,13) cum nimiae (-ii, -io *var. l.*) -is estu fatigari sacerdos cerneret plebem. AETHICUS ISTER 18 quae *(ianua caeli)* -em nimium (-am *LW*) retenit. RHYTHM. 90,10,1 k-r ardens. WANDALB. mens. 185 *persica* per aestivos primum matura -es. HERACLIUS I 3,15 quo *terra* sic valeat obstare -i (col- *PR*) *fornacis.* HROTSV. Agn. 369 inmunis stabat pia virgo -is inter flammarum crines ludens. HILDEG. caus. 4 p. 189,18 -e vestium utatur. CARM. Bur. B 142,1,3 hoc, quod frigus leserat, repa-

[Steinmann]

rant -es. *saepe. ignis – Feuer:* WALAHFR. carm. 61,7 sicut salamandra -em, sic te quaero. Wett. 669 qualiter aeternum . . . -em . . . incedis *eqs.* VITA Bard. 17 p. 335,19 hesterni -is favillam. **B** *spec.:* **1** *de qualitate materiae inhaerente:* **a** *in univ.:* BOVO CORB. Boeth. 9 frigus et -r, siccitas et humor . . . concatenationem . . . efficiunt. ANON. tab. p. 175,29 non conveniunt -r et frigus . . . nisi post extensionem. ALBERT. M. veget. 4,152 -em . . . grossum voco, qui est in humiditate grossa. metaph. 7,1 p. 317,26 (ed. B. Geyer. 1964) -r est modus substantiae dissolutae et rarificatae *eqs.* animal. 12,38 -r est forma materialis et situalis. 16,116 causa . . . transmutans materiam est frigus et -r. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,22 p. 180,59 -r potest esse in aliquo tripliciter: vel per se . . . vel per accidens . . . vel potentialiter. *al. v. et p. 75,35.* **b** *de corporibus anim.:* **α** *strictius:* HILDEG. phys. 7,1 elephans -em solis et non carnis habet. ALBERT. M. resurr. 32 p. 255,71 cum proprium instrumentum animae sit -r naturalis. animal. 6,9 -r . . . alterativus et maturativus ovi est in ipso ovo. *al. v. et p. 76,12.109,1. adde:* HILDEG. scivias 1,2 p. 397[A] vir . . . in fortitudine -is . . . rectum iter in uxore sua quaerat. *de morbis (de febri: l. 23):* ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,23 antidotum . . . ad stomachum ex nimio -e lavorantem. HUGEB. Willib. 3 p. 92,9 totiens algore frigans et totiens -e estuans atrox per artos diffusa fuit pestis. NOTULAE Wilh. Cong. 1425 *incisio* -em (col- *L*) totius cerebri temperat. *al.* **β** *latius de spiritu vitali:* WALAHFR. carm. 37,6 dum vitalis alet pectora nostra -r (LIUTPR. antap. 2,1). WALTHARIUS 1020 cor . . . animam liquit mox atque -em. MIRAC. Pirmin. 4 *fratres* quasi ab umbrarum sedibus animae reduxere -em. *al.* **c** *de rebus:* RHYTHM. 146,37,2 *(de pipere)* frigidus et tactu praesto sumenti -em. ALBERT. M. veget. 5,2 -r . . . coelestis circuli . . ., qui est primum et vivificum principium plantarum. animal. 2,63 aqua propter spissitudinem -em solis . . . conservat. **2** *in legibus:* LEX Frision. add. 3[a],22 si homo . . . ita in caput percussus fuerit, ut nec frigus nec -em pro vulneris impatientia sufferre possit (*cf.* DECRET. Frision. A 8 p. 53,5 algor et -r).

II *translate vel in imag. i. q. motus, ardor – (Er-)Regung, Leidenschaft:* **A** *latius (cf.* GLOSS. II 293,19 St.-S. a -e [*sc. iuventutis*] lusti): WALAHFR. carm. 21,4,4 Candidus Exsuperiusque . . . iuverunt ducis optimi -em. HROTSV. Pafn. 3,129 quando . . . avaritiae -e aestuabas. VITA Serv. 54 p. 127,14 quos pavor pepulerat, -r curiositatis revocat. CONSUET. Marb. 43 (Spicil. Friburg. X. 1965) post -em temptationis hebescentem. **B** *strictius i. q. amor – Liebe:* WALAHFR. Wett. 654 licitumque in stupra -em (gloss. RO: coniugium) vertentes. GODESC. SAXO theol. 7,8 p. 185,21 digitus Dei donum Dei et -r Dei Deus est spiritus sanctus. HROTSV. Gong. 359 cordis . . . -e secreto legalem dominum respuit ob famulum. MARC. VALER. buc. 2,63 tanti post pignora fida -is . . . relinquor. *al.*

***caloritas,** -atis *f. calor – Wärme:* IOH. S. PAUL. diaet. add. p. 33,27 dulcium substantia natura complexionis aquosa . . . -is aliquid optinet. Ps. GERH. CREM. sept. p. 321,39.

calos (ka-), -on. (καλός) *bonus – gut:* ANTIDOT. Augiens. p. 54,31 eligma -on ympiicis. ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,27 kalon Domine. CARM. var. III 20,10 vale, -os heros. ALBERT. M. summ. theol. I 6,26,1,2,3 p. 240[b],22 καλὸν . . . per unum λ . . . dicitur bonum. *v. et p. 51,23. 90,17. cf.* *callistus.

adv. **calos.** *bene – gut:* AMALAR. interpr. 48 kalos legit.

***caloscagathos** *v.* *calocagathos. **calosus** *sim. v.* callo-.

***calotechnia** (-tecn-), -ae *f.* (καλός *et* τέχνη) *ars bona – gute Kunst: v. p. 13,30.*

***calotibia** (ka-) *subst.* (κᾶλον *et* tibia *ut vid.*) *gralla – Stelze:* GLOSS. III 381,38 St.-S. k-a stelze.

cals *v.* 2. calx. **calsamentum** *v.* salsamentum.

calta *v.* caltha. **caltantum** *v.* chalcanthum.

calterium *v.* cauterium.

calt(h)a, -ae *f. script.:* calca: *p. 92,2. adde* GLOSS. III 539,28 St.-S. calda: *p. 92,1.*

1 *trifolium – Rotklee (Trifolium pratense L.):* GLOSS. II 490,13 St.-S. calta elegon (*i.* clegon) genus pigmenti *(spectat ad Prud. cath. 5,114).* 680,27 luteola calta rotiz cleo (*spectat ad Verg. ecl. 2,50 ut* 687,35 l. calta rubicunda suga. 689,12 -tha binisuga. 723,8 calda genus haerbae i. clea). III 324,57 calta trifolium chle. 551,50 calta (calca *b*) binsuge. *al. v. et l. 10. fort. add. (nisi subest Calendula arvensis L. – Ackerringelblume, cf. André, Lex. bot. p. 66):* ALDH. virg. I 3 p. 231,16 *apes* melligeris caltarum frondibus . . . incubantes mulsa nectaris . . . decerpunt. *v. et supra p. 49,34.* **2** *frutex opobalsamum sudans – Balsamstaude, -strauch (Commiphora opobalsamum Engl.):* GLOSS. II 418,26 St.-S. calta . . . virgultum in Egypto, unde balsamum fluit, vel frutex aromaticum; a quibusdam dicitur herba esse, quę dicitur chle *(spectat ad Prud. cath. 5,114).*

***caltorium,** -i *n.* (*cf. theod. vet.* kalter) *torcular – Kelterhaus:* CHART. Rhen. med. I 135,112 (a. 893) *debet* in nocte lucernam ad -um. *ibid.:* debent vindemiam . . . ducere ad -um. *cf.* calcatorium. *Steinmann*

calva *v.* calvus.

calvaria, -ae *f. (n.* -um: *l. 20. cf. l. 23. 39) script.* -lba-: *l. 22.* **1** *calva, ossa capitis – Hirnschale, Schädel (cf.* GLOSS. I 452,61 St.-S. -am gepolsceini. 456,31 -am houpit schiullun. 457,9 -a hirnecob. III 438,26 -um gebelle. *saepe):* **a** *proprie:* **α** *de hominibus:* ARS med. 7 p. 428,22 usque ad duplicem materiam -ae (calbariam *H*) tantum. AEDILV. carm. 8,34 alis sancti -a velant *volucres (item de reliquiis:* HARIULF. Arnulf. 3,15 p. 903,20 cumque abba -am capitis . . . elevasset. *al.).* HILDEG. caus. 2 p. 107,33 -a in capite mulierum divisa est. CHRON. Albr. a. 1167 p. 849,42 in medio frontis atque -e. *al. de cute capitis:* RADBERT. Arsen. 1,8 p. 32,17 Allabigus noster . . . nudam manu . . . confricat -am. **β** *de animalibus:* ANNAL. Basil. a. 1277 p. 201,34 inventa est -a serpentis magni. **b** *meton. de loco q. d. Golgatha (cf.* GLOSS. I 458,16 St.-S. -am panono stat. IV 6,18 -e locus hamalunc stat. 42,43 -ę locum gebilstat. *al.):* HRABAN. univ. 6,1 p. 145[A] in Golgotha . . ., quod interpretatur C-a *(cf. Vulg. Marc. 15,22. al.).* CHART. Heinr. Leon. 94 p. 144,25 in -e loco ante dominicam passionem (HONOR. AUGUST. gemm. 1,194 locus, in quo decalvabantur *captivi,* C-a dicebatur. *al. v. et p. 97,42).* **2** *calvitium – Glatze (cf.* GLOSS. III 694,42 St.-S. -a glaz): URSIN. Leod. 16 (MGMer. V p. 338,7) *Diddo* condemnatus . . ., -a acceptus in capite *eqs.*

calvaster, -stra, -strum. *calvus – kahl:* HUCBALD. carm. 2,129 -r censor. *subst. masc.:* HUCBALD. carm. 2,53 cessa -um . . . corrodere.

***calvatum** *v.* *galvaia.

calvesco, -ere. **1** *calvum fieri – kahl werden:* ARNOLD. SAXO fin. 4,5 p. 82,25 -unt cito *homines.* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 19,9 p. 306,72 senes magis -unt quam iuvenes. *ibid. al.* **2** *effluere – ausfallen:* ALBERT. M. animal. 19,25 pili . . . -unt (*p. 782[a],8* φαλακροῦνται) anterius in capite.

calvities (-ici-), -ei *f. defectus capillorum naturalis – Kahlheit (cf.* GLOSS. IV 235,52 St.-S. -cies chalue): ALDH. virg. II 295 -em (-ciem *var. l.*) capitis. Ps. ODO MAGD. herb. 253 prodest . . . -ei *iuniperus.* URSO anat. 73 fluor capillorum seu -cies. ALBERT. M. animal. 3,89 fluxus . . ., quo fluunt capilli a posteriori parte capitis, dicitur capillorum ablatio et non -es (*cf. p. 518[a],28* ἀναφαλαντίασις). *al.*

calvitium (-ici-), -i *n.* **1** *caput (ex parte) calvum – Glatze, kahle Stelle der Kopfhaut (cf.* GLOSS. III 268,23 St.-S. -cium chaluva. *al.):* **a** *de calvatione, tonsura:* HRABAN. inst. cler. 3,18 p. 225,6 si Israhelites eam *(mulierem captivam)* habere velit uxorem, -um ei faciat, ungues praesecet. VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 670,1 sacerdos ruricula, superpellicio pro lorica indutus, -cio pro galea. *iron.:* WALTHARIUS 979 pro -o capitis te vertice fraudo. *in imag.:* HRABAN. inst. cler. 3,18 p. 225,14 si quid . . . superfluum *apud poetas gentiles* de idolis, . . . de cura secularium rerum, haec radimus, his -um inducamus. **b** *de defluvio capillorum:* VITA Gebeh. Const. 1,26 latum habere -um. ALBERT. M. animal. 19,36 resplendent -a sicut specula quaedam. **2** *calvities – Kahlheit (cf.* GLOSS. I 367,9 St.-S. -um caluui): CONSTANT. AFRIC. theor. 1,17 p. 3a[v] -um . . . non solet contingere nisi extrema senectute . . ., et hoc maxime in vertice. DECRET. Frision. A 8 p. 52,18 pro superciliorum rasura IV uncie, pro iugi -cio tantundem.

[Heßler]

calumnia (-mpn-), -ae *f. script.:* ka-: *p. 94,44.* col-: *l. 62. p. 94,71.* -allu-: *l. 20.70.* -lom-: *l. 52.54.57.62. p. 94,17.* -n(n)i-: *l. 20.52.64sq. p. 94,52.* -upn-: *p. 94,13.*

I *de mendacio, dolo:* **A** *falsa criminatio, malitiosa incusatio – Verleumdung, böswillige Beschuldigung* (*cf.* Gloss. II 333,10 St.-S. -am rafsunga. 564,23 -am leidun): **1** *strictius:* Aldh. virg. I 44 p. 297,13 de scaevo infamis -ae improperio. Conc. Karol. 10,14 ne innocens . . . -is estuetur (-i restuetur *cod., ed.*). Cand. Fuld. Eigil. I 23 p. 232,29 ne . . . mentio -a videatur. Rahew. (?) dial. p. 536,21 -a . . . est, qui falsum crimen bonis obiectat. Statut. ord. Teut. p. 78,41 redimere fratres a -mpniis hominum perversorum. *al.* **2** *latius i. q. iniusta obiurgatio, infensa censura, maligna vituperatio – ungerechter Vorwurf, gehässige Kritik, boshafter Tadel:* Hraban. epist. 5 p. 389,18 -am et invidos morsus devitare. Rimb. Anscar. 19 p. 41,10 non ferens eorum -am respondit *eqs.* Ioh. VIII. epist. C 1 p. 314,9 omnem de retroactis excessibus -mpniam. Agius vita Hath. 8 nulli -am irrogavit. Gerhoh. epist. (JbLandeskNiederöst. N. F. 29. 1944/48. p. 128,9) calluniis falso contra me iaculatis . . . respondeo. **B** *dolosae machinationes, insidiae, malum consilium, malitia, fraus – üble Machenschaften, böse Absicht, Bosheit, Betrug:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* Rimb. Anscar. 19 p. 42,18 tantam -am sufferre. Chart. Babenb. 227 p. 30,21 (a. 1220) piis actibus adversatur inimicus humani generis molimine -mpnie. Chart. Tirol. notar. II 169 p. 116,2 vendant suum ius . . . sine -mpnia. Chart. Raitenh. 269 p. 215,15 per maliciam aut -mpniam . . . infirmari. Chart. Burgenl. II 131 p. 92,30 aliquid fraudis vel -mpnie. *al.* **b** *de nocendi ratione eiurata ('Gefährdeeid' Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 392):* Dipl. Heinr. III. 191 ut omnes principales persone in primo litis exordio subeant iusiurandum -mpnie. Const. I 318,5 primo praestito -ae sacramento (Chart. Merseb. 140 p. 118,40 [epist. papae] sacramentum -mpnie prestitisti. Chart. Ital. Ficker 243 p. 290,21). Chart. Babenb. 237 p. 59,33 iuramento -mpnie . . . interposito. *al.* **2** *latius i. q. periculum – Gefahr (sc. in lite; 'Prozeßgefahr', 'Formstrenge' Dt. Rechtswb. III. p. 359):* Chart. Heinr. Leon. 88 p. 131,39 sine -mpnia verborum, que Teutonice dicitur vare.

II *de querela, petitione (fere iniqua vel noniam iusta; sensu iniquitatis evanido: l. 54. p. 94,2sqq.):* **A** *postulatio, actio – Forderung, Klage:* **1** *spectat ad punitionem, compositionem:* **a** *proprie:* Leg. Burgund. const. I 46,2 nullam ex hoc -am . . . sustinebit. *al.* Leg. Wisig. 8,3,4 nulla ei . . . -a moveatur. 8,3,15 -am inferre. 9,1,4 ab omni -a liber abscedat. *expressius i. q. ius actionem instituendi – Klageanspruch:* Leg. Burgund. const. I 12,4 remota omni -a (18,1). **b** *meton. i. q. poena, compositio – Strafe, Buße:* Leg. Wisig. 3,4,5 nullam penam aut -am incurrat. 6,1,8 nec propincus pro propinquo ullam -am pertimescat. *al.* Edict. Roth. 188 amplius -a (-omnia *2*, -onnia *5*) praesumptori non generetur. Leg. Lang. p. 164,12 fur . . . non habeat in una causa duas -omnias. **2** *spectat ad vindicationem (praecipue repetitionem; cf. A. Gál, Die Prozeßbeilegung nach den fränkischen Urkunden. 1910. p. 1sq.):* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* Form. Andec. 39 contra ipsis nulla -omnia neque repeticione facere (Petr. Cas. [?] chron. 4,75 litem aut -mpniam). Leg. Wisig. 10,2,6 p. 394,9 per repetentis -am. Edict. Roth. 348 si venerit proprius dominus et -am generare voluerit (Vita Leod. 28 [MGMer. V p. 309,6] ut . . . nullius ex hoc generaretur colompnia [colom-, calom- *var. l.*]. Dipl. Karoli M. 80 p. 115,17 monasterio . . . de ipsa foreste . . . inquietare aut -am [*ed.*, -unniam *B*] g. Form. Turon. 16 refragationem aliquam aut -am [-uniam *A 1*] g. Trad. Frising. 197 p. 190,9. *saepe*). Trad. Lunaelac. 120 -am repetere. Chart. Sangall. A 713 p. 315,21 -am vel repetitionem huic concambio ingerere. Leo Mars. chron. 3,25 p. 716,21 ab omni deinceps Casinensium monachorum -a vel querimonia . . . illud *monasterium* esse quietum. Chart. Tirol. 1279 cavillatio seu callumpnia. *saepe. v. et p. 95,26.* **β** *contradictio – Einspruch, Widerspruch:* Dipl. Karoli M. 55 absque ullius contrarietate vel -a. Dipl. Loth. III. 34 p. 57,8 quod ecclesia . . . theloneum . . . sine omni -mpnia . . . tenuerat. *al.* **γ** *lis, causa – Rechtsstreit, Prozeß:* Epist. Bamb. 24 p. 517,13 de -mpnia, quam adversus eum *(imperatorem)* habet ecclesia. Chart. Tirol. 622 cum de gestis hominum grandes soleant emergere -mpnie. Chart. Friburg. 65 ne possit interveniri -mpnia. Chart. Solod. 422 ne . . . litis exinde struatur -mpnia. *al. faida – Fehde:* Wilh. Andr. chron. 90 segetes nostras in progressu -mpnie vastaverat. **b** *latius i. q. vindiciae, ius – Rechtsanspruch, Recht:* Hugo Flav. chron. 2 p. 476,19 Folcuinus . . . -mpniam, quam habebat in manso . . ., vurpivit . . . consanguineo suo (Chart. Laus. 154 Nantelmus . . . guerpivit . . ., quidquid iuris vel -upnie habebat in dicto *Domenget*). Rob. Tor. chron. a. 1168 p. 517,40 pro -mpnia relaxanda comitatus. *al.* **B** *publica exactio, expostulatio – fiskalische Anforderung, Inanspruchnahme:* **1** *proprie:* Dipl. Merov. I 71 p. 63,40 ut neque vos neque iuniores . . . nulla -omnia generare non presumatis (Dipl. Karoli M. 132 p. 183,14). Dipl. Ludow. Germ. 89 ut nullus episcopus . . . seu aliqua potestas . . . abbati . . . ullam . . . molestiam aut aliquam -am facere presumat (Dipl. Heinr. III. 268 si quis . . . negotiantibus . . . iniuste -am faciat. *al.*). **2** *meton. i. q. tributum – Abgabe:* Dipl. Otton. I. 215 monasterio . . . de eis *(capellis)* ullam -mpniam aut exactionem quamlibet exquirere.

III *de facinore:* **A** *iniuria, mala – Rechtswidrigkeit, Unrecht, Böses:* **1** *strictius:* Ruotg. Brun. 5 p. 7,2 ab omnibus -a qualibet oppressis. Dipl. Conr. II. 59 si quid eis -ae et iniuriae illatum fuerit. Chart. Burgenl. I 535 p. 358,46 si per -am in numerum inciderunt speculatorum. **2** *latius i. q. imminutio, impeditio, vexatio, oppressio – Beeinträchtigung, Behinderung, Übergriff, Bedrückung:* Conc. Karol. 10,11 ut sine ulla iniusta -a permaneant *pauperes.* Chart. Sangall. A 312 p. 289,37 (dipl. Ludow. Pii) ut . . . nullas . . . a comitibus . . . inquietudines aut -as pars . . . monasterii exinde patiatur (Form. imp. 5 ut . . . homines . . . nullam . . . super statu libertatis sue -am patiantur). Chart. Rhen. med. I 105 p. 109,38 ut nullum detrimentum aut -am domus Dei . . . sustineat (Thietm. chron. 1,26 sub comitum potestate magnam sustinere -am). Adam gest. 1,50 p. 50,12 papa . . . -mpnias Adalgarii miseratus. Dipl. Heinr. IV. 280 p. 361,1 nec . . . -am, pervasionem aut iniuriam monasterio . . . faciat *advocatus. al.* **B** *violentia, vis – Gewalttätigkeit, Gewalttat:* **1** *in univ.:* Visio Baront. 15 ne -as daemonum patiatur. Rhythm. 89,10,1 k-a superborum. Capit. reg. Franc. 176 p. 360,41 -a in Christi sacerdotes peracta. Hariulf. Arnulf. 2,13 p. 887,6 profugus intolerabilem -mpniam est perpessus. *al.* **2** *seditio – Aufruhr:* Wipo gest. 40 p. 62,14 reversus Alamanniam invenerat -am. **3** *pacis violatio – Friedensbruch:* Chart. Burgenl. I 502 p. 337,11 (a. 1267) Ponyth . . . convictus fuit de -a manifeste. **C** *contumelia, opprobrium, ludibrium – Beleidigung, Schimpf, Hohn* (*cf.* Gloss. I 68,13 St.-S. -a [*a.c*], -unia [*b*] harm. 69,13 -a harmqhuiti): **1** *in univ.:* Aldh. virg. I 33 p. 274,21 ad -am pontificis et infamiam cleri. Walahfr. Gall. 1,7 quod de tuis -is narras, ex meo contemptu percipio. Annalista Saxo a. 983 p. 632,5 de nimia verberum -mpnia ulcisci. *al.* **2** *despicatio – Geringschätzung:* Aldh. virg. I 9 p. 236,19 contemptibilem naturae -am perpeti.

IV *de incommodo i. q. detrimentum, malum, damnum – Nachteil, Übelstand, Schaden* (*cf.* Gloss. I 750,18 St.-S. -am scadun): **A** *iur. (cf. p. 93,39):* Leg. Wisig. 5,5,7 nihil -e pertimescat. 8,4,26 dominus servi nullam -am (nullum damnum *var. l.*) aut detrimentum sustineat (*cf.* 9,1,15). Chart. Raitenh. 305 p. 246,31 (a. 1270) ne . . . invidorum malicia -mpniam in posterum paciantur *gesta hominum.* **B** *usu communi:* **1** *in univ.:* Vita Gang. I 7 (MGMer. VII p. 162,16) Deus . . . nullam pacietur ut sufferas -am. Epist. Ratisb. 9 p. 317,6 quod ipsi *(veteres)* rei publicae -am putabant. Chart. Carniol. II 17 p. 12,15 facile oblivionis -mpnia res gestas subrueret (Chart. Raitenh. 248 sublata o. columpnia. Chart. Stir. IV 301 p. 179,12). **2** *maeror, angustiae, calamitas – Kummer, Bedrängnis, Mißgeschick:*

[Heßler]

VITA Magni Fauc. 52 quod de vestris narratis angustiis, nos ex nostris percipimus -mpniis. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 131,29 recentis . . . -ae exemplo conterritus. EPIST. Worm. I 2 p. 17,2 aliqua -arum mearum . . . tibi describere. *v. et* *calengia.

calumniatio, -onis *f.* *impugnatio – Anfechtung:* COD. Lauresh. 145 (a. 1142) de falsa -e suę depositionis et meę *(sc. abbatis)* ordinationis.

calumniator (-mpn-), -oris *m.* *script. et form.:* -lom-: *l. 28.* -tur: *l. 14.* -tus: *l. 15.*

1 *veritatis vel iuris corruptor – Verfälscher der Wahrheit oder des Rechts:* **a** *in univ.:* LEG. Burgund. Rom. 11,3 quicumque alienae cause se miscuerit, pro -e damnetur. LEX Raet. Cur. 23,8 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) ille est -ur (-us, -or *var. l.*), qui rogitus aut per primias alterius causa desertat. 27,6 hoc sunt -es: omnes, qui . . . causas conturbant per malo ingenio aut quid falsitatem . . . ad iudicem portaverit. **b** *criminator – Verleumder:* LEG. Burgund. const. I 80,3 qui -i consilium dederit ad dimicandum (*syn.* falsus relator). ANAST. BIBL. epist. 9 p. 423,34 pro Honorio papa a -bus impetito. **c** *blasphemator, fidei inimicus – Gotteslästerer, Glaubensfeind:* NOTKER. BALB. notat. p. 64,17 si defensionem *requiris* creatoris et antiquorum patrum contra plasphemias -um. **2** *actor – Kläger:* **a** *c. sensu doli, fraudis, iniuriae (fere in vindicatione):* LEX Frision. 11,3 aut -r aut ille, cui calumnia irrogata est. FORM. Turon. 23 -r aut repetitor. DIPL. Arnulfi 131 p. 197,15 ut hec auctoritas . . . a nullo . . . -e (-lom- *C*) . . . violetur. CHART. Sangall. B 62 p. 69,29 ut, si quis . . . de hac re querelam aut mallacionem faceret, sciret se esse -em. GESTA Bert. 2,25 erga -mpniatores vel infestatores. CHART. Port. 85 p. 111,18 ut -mpniatorum reprimatur temeritas. *al.* **b** *sensu fraudis evanido:* LEG. Lang. p. 211,34 (a. 866) si -r intentionem proposuerit. **3** *iuris vel pacis violator – Rechtsverletzer, Friedensbrecher:* **a** *in univ.:* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 204,33 contra tanti -is *(sc. episcopi)* violentiam. CHART. Burgenl. I 503 ad imponendum eidem caracterem, qui manifestis -mpniatoribus infligi consuevit. *ibid. al.* **b** *oppressor – Bedrücker:* DIPL. Heinr. IV. 280 p. 361,3 si . . . non ut advocatus, sed potius -r et pervasor monasterii fuerit *(item* CHART. Turic. 263 p. 147,19. *al.; cf. Th. Mayer, Fürsten und Staat. 1950. p. 93sq.).* **4** *detrimenti auctor – Schadenstifter, Schädling:* CONC. Karol. 44[A] p. 480,1 seductores pseudochristiani, ecclesiae -es.

***calumniatorius** (-mpn-), -a, -um. *criminosus – verleumderisch:* ARNOLD. LUB. chron. 2,16 p. 136,35 verbis -mpniatoriis eum . . . alloqui cepit.

adv. ***calumniatorie.** *iniuriose – widerrechtlich:* ARNOLD. LUB. chron. 3,11 p. 155,43 rex . . . decanum et canonicos . . . -mpniatorie aggressus est.

calumnior (-mpn-), -atus sum, -ari *et* **calumnio,** -avi, -atum, -are. *script.:* ka-: *p. 96,35.* -lom-: *p. 96,10.* -lopn-: *p. 96,24. form.: inf.* -nari: *p. 96,38. pass.: praes.: p. 96,10.16.35sqq.59.61.63. perf.: p. 96,12.15.26. 57. struct.: dat.* (*cf.* GODESC. SAXO gramm. 1,17): *l. 64. p. 96,2.66.71. acc.: l. 63. p. 96,3.11.22.32.47.55. saepe. acc. c. inf.: l. 67sqq. p. 96,27.97,2.* quod: *p. 96,2. absol.: l. 62. p. 96,13.19.22.29.42.45.64.69.*

I *de mendacio, dolo:* **A** *criminari, dolose accusare, maligne loqui – verleumden, böswillig anklagen, Übles nachsagen:* LEG. Burgund. const. I 80[capit.] de testibus falsa referentibus et -antibus (calumniatoribus *var. l.*). LEX Frision. 3,9 si . . . falso eum -tus est. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,8 ei *(regi)* adversari et -ari non cessabant. **B** *maligne affirmare – böswillig behaupten:* CHART. cell. Paulin. 40 p. 54,29 (a. 1195) ne . . . privilegium sine nostra conscientia fuisse conscriptum . . . quis . . . -mpnietur. OTTO FRISING. chron. 6,31 p. 295,20 comes . . . regnum . . . ad se pertinere -mpnians (*cf.* 7,22 p. 344,8). **C** *simulare – heucheln:* ODBERT. Frid. 15 quasi victus imperator . . . alteri cessit . . ., pacem petivit et -mpniatus amicum sibi facit. **D** *vituperare, (infense) carpere – tadeln, (gehässige) Kritik üben:* LUDOW. II. ad Basil. (MGEpist. VII p. 389,18) -mpniari poteris et Samuel, quod *eqs.* EPIST. Mog. 22 ne . . . -entur mihi fastidientes. HERM. TORN. rest. 15 p. 281,41 si quid in eo *iudicio* vellet -mpniari (*syn.* reprehendo). *v. et p. 97,19.*

II *de petitione, querela (fere iniqua vel noniam iusta; sensu iniquitatis evanido: l. 19.22.28sq.42):* **A** *de vindicatione (praecipue repetitione):* **1** *c. sensu postulandi:* **a** *in iudicium vocare, actionem instituere – verklagen, Klage anstrengen:* EDICT. Roth. 230 vinditor . . . preveat sacramentum . . . et amplius non calomnietur. FORM. Turon. 41 contra legem ipsum hominem -bat *interpellator.* LEX Frision. 11,2 si litus . . . a domino de capitis sui conditione fuerit -tus. DIPL. Heinr. IV. 345 p. 456,39 ne postmodum detur aliquibus -mpniandi locus. CHART. Lub. 180 p. 167,16 si . . . propter debitum fuerit mercator -mpniatus. CHART. Raitenh. 219 ne super . . . donatione . . . ecclesia . . . ab heredum meorum aliquo -mpnietur. **b** *arrogare, repetere – beanspruchen, Ansprüche (wieder) geltend machen:* AGNELL. lib. pont. 30 p. 295,8 ivit ille iterum ad . . . salvatoris effigiem et -mpniavit (-mpniatus est *2*). FLOD. hist. 4,1 p. 558,43 Hucboldus . . . munus . . . abbatis -mpniabatur. CHART. Mog. A 571 p. 487,38 qui reclamaret vel -mpniaretur. CHART. episc. Halb. 285 terminos, quos episcopus . . . vane -mpniatur. CHART. Laus. 154 Nantelmus . . . calopniabatur capitulo Domanie . . ., quem dicebat fuisse de hominibus suis. WILH. ANDR. chron. 81 qualiter . . . decima fuerit . . . a falsis heredibus -mpniata. *al.* **c** *queri – sich beklagen:* DIPL. Loth. III. 123 si inique vos gravari -amini *(sc. cives).* LAMB. ARD. hist. 146 quicquid . . . monachi de iniuria . . . sibi . . . illata -ando vel reclamando dictaverint. **2** *c. sensu improbandi:* **a** *impugnare, irritum declarare – anfechten, für ungültig erklären:* TRAD. Patav. 67 (a. 815) qui contra hanc cartulam . . . malo ordine venire aut eam -are temptaverit (TRAD. Lunaelac. 129. CONC. Karol. 58 p. 783,32). CHART. Sangall. B 470 p. 345,9 ne *condicionum forma* a quoquam . . . possit infringi vel kalumpniari (CHART. ord. Teut. 281 ne hec . . . renunciacio . . . i. aut -mpniari valeat). CHART. Advoc. 177 p. 90,36 ut . . . hec . . . conpositio . . . a nullo nolat -mpnari. *al.* **b** *contradicere, intercedere – widersprechen, Einspruch erheben:* HRABAN. epist. 42 p. 482,27 capitula -antium Gallorum de predestinatione. OTTO FRISING. chron. 8,3 p. 397,9 si qui . . . contendunt . . . hunc *(antichristum)* bestiam dictum, non -mpnior (*cf.* 8,9 p. 404,23). **B** *de exactione publica i. q. expostulare, tributis onerare – Forderungen stellen, mit Abgaben belasten:* FORM. Flav. 44 p. 482, 21 ut, quod rex . . . voluit esse constructum, . . . sit . . . a -andi occasionibus servatum. FORM. Sal. Merk. 41 ut neque vos *(sc. comes)* neque iuniores vestri . . . ipsum *virum* pro hoc inquietare nec -are nec de rebus suis abstrahere . . . praesumatis. DIPL. Otton. I. 378 ut nullus dux . . . massarios, libellarios . . . pignorare, -are . . . audeat. DIPL. Otton. III. 310 p. 737,26 -are, disvestire aut molestare.

III *de facinore (cf.* GLOSS. I 399,20 St.-S. -tus sum harmisota. IV 198,15 -or hermio. *al.):* **A** *aggredi, sauciare, vexare – angreifen, schwer verletzen, mißhandeln:* CAPIT. reg. Franc. 176 p. 361,4 si quis subdiaconum -tus fuerit, vulneraverit vel debilitaverit. EPIST. Teg. I 62 servi eius famulis nostris cędibus -tis quodcumque volunt . . . abstrahunt. **B** *offendere, maledicere – beleidigen, schmähen* (*cf.* GLOSS. I 717,43 St.-S. -atur i. skildit. II 333,40 -antur lastront. 758,27 -atur unerot uuirdit): HROTSV. Dulc. 1,3 temere -mpniaris statum Dei omnipotentis. Sap. 5,18 quod ab hac vili puellula . . . -ari pateris. GESTA Godefr. Trev. 4 p. 202,12 qui de clero . . . de civitate exeuntes . . . capiebantur, -mpniabantur. *al. cavillari – spotten:* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 16,12 gratis -are conantur. **C** *iniuriam facere – Leid antun:* VITA Mathild. II p. 291,22 rex Otto -mpniatur nobis.

IV *de incommodo:* **A** *detrimento afficere, nocere – schädigen, Schaden zufügen* (*cf.* GLOSS. I 710,39 St.-S. -antibus scadonten): FORM. Sal. Merk. 7 nec alienare nec -are nec in naufragium ponere . . . habeam potestatem. COSMAS chron. 2,2 p. 83,4 ne differret . . . occasionem -mpniandi suis inimicis. **B** *impedire – hindern:* TRIUMPH. Lamb. 17 (MGScript. XX

[Heßler]

p. 509,20; c. 1141) in qua *(domo)* arbalistae . . . -rentur aquam haurire obsessos. *v. et* *calengio.

adi. **calumnians,** -antis. *calumniosus – verleumderisch:* RUOTG. Brun. 38 p. 40,5 ipsum *factum* . . . linguę -mpnianti fuit obnoxium.

subst. **calumnians,** -antis *m.* **1** *vituperator infensus – gehässiger Kritiker:* WIPO gest. epist. p. 4,1 si . . . aliqui -es obiciunt *eqs.* **2** *actor iniustus – ungerechter Kläger:* LEG. Burgund. const. II 20 dum collegentes alumnos sibi eripi -tum intencionem formidant. CHART. Turic. 835 p. 295,27 (a. 1252) ut -mpniantibus via malignandi . . . precludatur. **3** *vir violentus – Gewalttäter:* CAPIT. reg. Franc. 252,4[a] p. 215,27 (42) si . . . mortuus fuerit *presbyter,* compositio (calumniantis *add. pars codd.*) in tres dividatur portiones.

calumniosus (-mpn-), -a, -um. *script.* -nos-: *l. 18.*

1 *criminosus, infensus – verleumderisch, gehässig:* REGINO chron. a. 892 p. 139,14 propter invidentium et adversantium -am querelam. HUGO FLOR. hist. p. 349,39 -mpnosis . . . sive mordacibus viris patet. . . campus calumpniandi. **2** *malignus, iniustus – böswillig, widerrechtlich:* DIPL. Loth. I. 62 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut nullus . . . ingerere presumat inquietudinem . . . seu -mpniosam contradictionem. CHART. Hall. I 256 p. 244,9 (a. 1250) ne . . . interpretacio sinistra vel -mpniosa questio possit . . . suboriri. CHART. Lips. III 15 ne . . . sinistre ac -mpniose interpretationi . . . locus detur. CHART. Burgenl. II 25 p. 21,38 nobiles . . . ab . . . inpeticione -mpniosa fuerant . . . absoluti. **3** *atrox – scharf:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,19 se illis . . . durum, -um, omnifariam inquietum . . . fore.

adv. **calumniose.** **1** *maligne, iniuste – böswillig, widerrechtlich:* CHART. Brixin. 104 p. 110,12 (a. 1241) non debent alienare ipsum feodum . . . -mpniose. CHART. Rhen. med. III 750 ne . . . donatio a quoquam -mpniose valeat revocari. CHART. Turic. 944 (epist. papae) nude prolacioni verborum -mpniose . . . adherere. **2** *ignominiose – mit Schimpf und Schande:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,10 Heinricum . . ., quem . . . ferme totum regnum . . . ab aecclesia longe profanandum -e proculcaverat.

1. calumpnia *sim. v.* calumn-.

2. calumpn(i)a *v.* columna.

1. calvo, -are. **1** *decalvando dedecorare – durch Kahlmachen entehren:* OLIV. descr. p. 20,16 in Golgatha, quod est Calvarie locus, dictum eo, quia -ari solebant, id est dampnari, . . . latrones. **2** *detrectare – herabsetzen:* HUGBALD. (?) carm. 2 app. 1 carmine, clara, cave calvos -are, Camena.

adi. **calvatus,** -a, -um. *calvus – kahl (cf. ThLL. III. p. 194,45sq.):* **1** *proprie:* CARM. Bur. A 174,11,8 stat *Fortuna* fronte capillata, que nunc aures aspidis habet retro -a. **2** *in imag.:* **a** *amissus – versäumt:* CARM. Bur. B 16,1,8 verum est, quod legitur fronte capillata, sed plerumque sequitur occasio -a. **b** *occasione fraudatus – enttäuscht:* HUGO TRIMB. registr. 780 ne de fronte capillata velit quis garrire, quem confusio -a cogat resilire.

2. calvo, -ere. *fallere – täuschen:* VITA Galli II 959 error ne valeat quisnam nos -ere nequam. *v. et supra p. 12,31.*

adi. **calvens,** -entis. *fraudulentus – trügerisch:* CARM. de Cass. 167 rebus in humanis quam sit fidutia -s (CARM. de Bened. 203).

1. *calus (-ll-), -i *m.* (κᾶλον) **1** *calopodia – Leisten:* GLOSS. III 271,44 St.-S. -i formule ad faciendum calcios leiste (292,14 calli. 298,24). **2** *cuneus – Keil, Zwickel:* GLOSS. III 626,3 St.-S. -us (clavus *ci. ed.*) zwichel, calopoda laist.

2. calus *v.* calvus.

calvus, -a, -um. *script.* -lus: *l. 66.*

I *adi.:* **A** *proprie i. q. capillis carens – glatzköpfig, kahl (cf.* GLOSS. IV 134,6 St.-S. calus caluwer. *al.):* **1** *strictius:* ERMENR. ad Grim. 28 p. 566,32 a . . . Gozperto, ne dicas -o, sed pilis zephali auretenus nudo. IOH. DIAC. cen. 2,166 Ionas -us. TRAD. Frising. 1127 Aripo, Aripo -us *testes.* HIST. Hirs. 3 p. 256,31 *abbas* in anteriori parte capitis -us erat, in occipicio capillos raros habebat. ALBERT. M. animal. 3,93 qui habet barbam evulsam, non erit -us (*cf. p. 518[b],20* φαλακροί) nisi parum. *al.* **2** *latius:* **a** *glaber – haarlos:* GENEAL. Fusn. 11 (MGScript. XIII p. 254,19; c. 1160) Manasses, cui agnomen Calva Asina (*cf.* CHRON. Albr. a. 1070). **b** *arboribus et herbis carens – unbewachsen:* DIPL. Otton. III. 154 p. 565, 21 in vico . . ., qui Mons Calvus dicitur (EGBERT. fec. rat. 1,1481 quattuor ut -i Calvo puto Monte creati). **B** *translate i. q. vanus, vilis, fraudulentus – leer, fadenscheinig, trügerisch* (*cf.* GLOSS. II 469,1 St.-S. -is giposin [*sc. prave versum sicut* 528,39 pisuuichidon]): EPIST. Hildeg. 164,16 -am . . . magis quam veram praetendere . . . excusationem. CARM. Bur. B 39,4,10 episcopi . . . ferunt . . . loricam pro alba – hec occasio -a (TRAD. Biburg. 37 p. 436,16 sine omni contradictione vel -a occasione. BERTH. RATISB. serm. 9 p. 50,29 non est nisi stulta excusatio talis et o. -a. *al.*).

II *subst.:* **A** *masc. i. qui capillis caret – ein Kahler, Glatzkopf:* AEDILV. carm. prol. 6 mercedem . . ., quam iussit reddere -us. HUGBALD. carm. 2,4 carmina . . . -is cantate. EGBERT. fec. rat. 1,311 commendo -um, non tota fronte glabellum. RUP. TUIT. off. 2,25 p. 55[A] filii sumus Core, id est -i. ALBERT. M. metaph. 5,6,8 p. 289,55 (ed. B. Geyer. 1960) -i (*p. 1024[a],28* οἱ φαλακροί) non sunt coloboni. *al. iron.:* WALTHARIUS 991 ferro tibi finis, -e, sub isto. *in cognomine:* LIUTPR. antap. 1,5 defuncto Karolo *(sc. III.)* praenomine Calvo *(cf. A. Wrackmeyer, Studien zu den Beinamen der abendländischen Könige. Diss. Marburg. 1936. p. 59sq.).* RUD. TRUD. gest. 4,1 Herimanno *fratri* . . ., qui Calvus et Senior cognominabatur. ANON. Ratisb. chron. (MGScript. XXX p. 1490,14) Carolus cognomento Calvus, rex Gallie. CHART. Brem. 219 testes . . . Henricus Longus, Henricus Calvus. *al. cf. l. 31sq.* **B** *fem.:* **1** *in cognomine i. quae capillis caret – die Kahle:* REGISTR. Mog. p. 33,1 Gerdrudis Calva *solvit* de curia XVIII den. (*cf.* p. 30,17 de curia contra Calvam). **2** *ossa capitis decalvata – kahler Schädel:* **a** *proprie:* ERMENR. ad Grim. 13 p. 548,18 clamemus 'zue' pro 've -ae ve'. **b** *meton. de monachis i. qui capillis caret – Kahlkopf:* CARM. var. III 24,12 -arum spernis at loca . . ., o vexator monachorum. **C** *neutr.:* *?corpus glabrum – ?glatter Körper: v. p. 89,1.* *Heßler*

1. calx, -cis *m. (l. 46; ceterum de genere non constat)* *script.* -lic-: *l. 51.* *?form. nom. sg.* -ces: *l. 43.*

posterior pars pedis, calcaneum – Ferse, Hacken (praevalet notio instrumenti pulsandi): **I** *spectat ad homines:* **A** *strictius (cf.* GLOSS. III 227,40 St.-S. -x fersina. 439,58 -es scis haken. *saepe. v. et p. 55,38):* **1** *proprie:* WALTHARIUS 938 post terga ruens . . . pulsabat -bus arvum. WOLFHARD. Waldb. 2,19 (12) qui prius . . . natibus uniti fuerant -es. *al.* **2** *meton. i. q. ictus calcanei – Schlag mit dem Hacken:* WALTHARIUS 1061 caesi volvuntur . . . amici crebris . . . ferientes -bus arvum. **B** *latius:* **1** *pes – Fuß:* **a** *proprie:* LEG. Burgund. const. I 5[capit.] qui . . . -e vel pugno percutiunt (LEX Sal. Merov. 104,4 pugno aut -em [-lic- *A 17*]. *al.*). WALAHFR. carm. 40,3 -bus . . . populi caeno demersus. CARM. Cantabr. 30,6 caput, -em, cor coniunge. EKKEH. IV. bened. I 14,59 forti preme -e (gloss.: pede) draconem. *al.* **b** *in imag.:* HUGBALD. carm. 2,96 calcetur caeno calcanda calumpnia -e. FROUM. carm. 35,2 -bus astra teris (epist. 89 curas . . . seculi -e trivisti). EKKEH. IV. bened. I 1,163 dissolvere vincula -is ([gloss.: pedis]. *cf. Vulg. Marc. 1,7. al.*). FRUTOLF. brev. 13 p. 99 ne decimam capite tangant quartam neque -e. *al.* **c** *meton. i. q. ictus pedis – Fußtritt:* LEG. Wisig. 6,4,3 p. 264,28 pro . . . pugno vel -e . . . reddere talionem *eqs.* ARBEO Corb. 26 dextro pede trispicii -em dedit. **2** *planta – Sohle:* GLOSS. II 288,9 St.-S. -bus fleizun. **3** *calcar – Sporn:* ARBEO Corb. 10 p. 198,7 aequum, quem sedebat, -bus cruentare (*sim.* ERMENR. ad Grim. 5 p. 540,12). **4** *calceus – Schuh:* GLOSS. IV 42,10 St.-S. -es shuha. 112,45 -em ducit sůhet.

II *spectat ad animalia i. q. ungula, palma pedis – Huf, Klaue, Pfote (cf.* GLOSS. II 718,48 St.-S. -bus houun): ARBEO Corb. 22 p. 213,4 -bus iumentarum. LEX Frision. add. 10,2 caballus . . . ipsum, qui illum habuit, -bus percussit. ERMENR. Sval. 9 p. 160,28 asellinis -bus. FROUM. carm. 11,15 lu-

[Schmidt]

pus . . . discindens -bus herbam. EGBERT. fec. rat. 1,166 porci postponunt gemmas, quas -bus instant. ALBERT. M. animal. 14,51 soleas . . . dico partem corneam pedis, quam usitate -em vocant, et animalia illa . . . totum terrestre ad -es pedum transmittunt *eqs. al.*

2. calx, -cis *f.* (*m.: l. 19.21.44. p. 100,28. adde* THEOPH. sched. 2,23. *al.; ?n.: l. 68sq. adde* GEBER. clar. 2,32) *script. et form.: nom. sg.:* -lix: *l. 24.* -ls: *p. 100,24sq.* -cas: *l. 16.35.* -ce: *l. 15.46.* -ces *(an plur.?): l. 15.17.* -cis: *l. 16. p. 101,60. acc. sg.:* -licem: *l. 49. p. 100,28.* -cam: *l. 49. gen. pl.:* -cum: Ps. GERH. CREM. sept. 36 p. 350, 25. -ium: *p. 100,69.*

I *proprie i. q. substantia ex lapidibus calcariis cocta inextincta vel exstincta – gebrannter oder gelöschter Kalk (cf.* GLOSS. III 313,61 St.-S. -x [-es *a*] calch. 469,29 -e viva calc ungebructe. IV 42,14 -is chalch. 133,60 -as cementum chalc. 226,13 -es . . . chalc. *saepe):* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *de natura, confectione:* EIGIL Sturm. 13 p. 371,14 rase ad -em faciendam composita. FROUM. epist. 55 ad -em cremandum. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 383,16 -x calida et sicca in quarto gradu (HILDEG. phys. 4,25 -x calidus est . . .; cum -x per ignem in pulverem redigitur, magis roboratur). CASUS Petrish. 5,50 combusserunt -em . . . in silva. ALPHITA II p. 7, 24 albesten . . . i. -lix viva, alcanni vero est -lix extincta *([cf.* GLOSS. III 528,19 St.-S. -x v. anical, *v. Ahd. Wb. I. p. 528].* ALBERT. M. animal. 22,87 -x utrum sit v. vel non, sic videtur *eqs. v. et vol. I. p. 1013,41sqq.).* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. p. 71,20) ut videmus in -e, cui si aquam frigidam superfundimus, fortissime calefit. ALBERT. M. veget. 3,64 calidum . . . albificat corpora terrea . . ., sicut apparet in albedine -is. *al. per compar.:* THEOPH. sched. 1,19 gypsum more -is combustum. TRACT. de chirurg. 712 si . . . *aqua oculorum* quasi -x fuerit, que coagulatissima est. Ps. GERH. CREM. sal. I 28 calcinatio . . . est combustio eorum *(argenti vivi et sulphuris)* . . ., ut . . . remaneant munda sicut -as. *al. alleg.:* AMALAR. off. 4,3,6 -x . . . fervens caritas est *eqs.* **b** *de effectu:* **α** *in erosione, adustione:* CARM. de Quint. 133 adicit et faculas -em miscens et acetum (FLOD. hist. 1,4 p. 415,26 iussit -e viva et aceto aspergi plagas ipsius [*martyris*]). OTLOH. Dion. 10 p. 831,33 -is iniectione deletis . . . litteris. HILDEG. phys. 4,25 si homo . . . de -e comederit, fortitudo caloris illius comedentem destruit. ALBERT. M. animal. 23,78 caveat, ne -e stet *falco.* THOM. TUSC. gest. p. 508,20 dicuntur . . . Greci farine -em, quem vivum dicimus, miscuisse. *al.* **β** *in nutritione:* COMPOS. Luc. P 16 nascitur *tricoselinon* in aqua, in parietibus, ubi -e *est.* **γ** *in suffocatione:* ANNAL. Rup. Salisb. II a. 363 in nova domo ardore prunarum et -is odore suffocatur *imperator.* **2** *spec.:* **a** *iur.:* **α** *de censu, praestatione:* LEX Baiuv. 1,13 ad villam . . . -em (-am *sP*, -licem *Ald.*) trahant. COD. Lauresh. 3672 veniunt in censum . . . de petris ad -em carr. CCCCXXXV. DIPL. Karoli III. 54 ut muris sanctis in censuali -e perpetuo deserviret *curtis.* GREG. CAT. chron. II p. 219,4 quarum *(calcariarum)* -es factas . . . in montem . . . ferant. CHART. Tirol. notar. II 379 dare tenetur -em totam ad ipsum laborerium. *al.* **β** *de licentia:* STATUT. ord. Teut. p. 58,15 construi . . . domum cum -e absque licencia. CHART. Livon. B 7 p. 7,40 marchia . . . sit communis in . . . lateribus ⟨et⟩ -e coquenda. *expressius de iure coquendi:* DIPL. Karlom. (II.) 7 p. 295,36 -em, venationes . . . ecclesiis concedimus. **γ** *de adulteratione victualium:* TRAD. Weiss. app. II 7 p. 329,24 (a. 1265) statuimus, quod grossum sal minuto sali vel -e non misceatur *eqs. cf. l. 44.* **b** *archit.:* **α** *in aedificatione (interdum i. q. mortarium – Kalkmörtel, e. g. l. 72. p. 100,2):* LIBER diurn. 28 aliam *basilicam* . . . non de lateribus, sed de -e atque harena instruxisse (GESTA Font. 17 p. 54,37 muri *dormitorii* de -e fortissimo ac viscoso arenaque rufa . . . constructi sunt). MAPPAE CLAVIC. 254 -em . . . albo saxo duro vel Tiburtino aut columbino, fluviali . . . aut postremo marmore; quod erit ex . . . duro saxo, structuris convenit; . . . in duabus . . . arenae partibus -is una miscenda est *(cf. Vitr. 2,5,1).* CHRON. Noval. 3,9 aditos Italiae . . . muro et -e . . . claudere. RUD. TRUD. gest. 1,11 lapides, -em, sabulum, ligna . . . advehere. CHRON. Mont. Ser. a. 1128 p. 142,17 ut . . . rime patentes *capellae* superducto -is tegmine celarentur. *al. de opere musivo:* AGNELL. lib. pont. 72 p. 328,17 quae *(monasteria)* omnia novis tessellis auratis simulque promiscuis aliis -e infixis mirabiliter apparent. *alleg.:* HRABAN. univ. 17,3 p. 463[A] -x e lapide albo et duro melior; quod significare potest glutinum charitatis *eqs.* **β** *in dealbatione (cf.* GLOSS. IV 260,27 St.-S. -e levigabis dunichot): RUD. TRUD. gest. 6,2 partem monasterii . . . -e dealbavit (RUD. TRUD. [*?*] gest. 9,27). *adde:* CARM. Bur. A 194,14,6 p. 75 subprior iubet . . ., ne mantellos veteres vos refarinetis, renovari prohibens -e vel in cretis. *in imag.:* BRUNO QUERF. Adalb. B 14[ex.] parietes erexit . . . -e paciencie munitos. **c** *techn. (cf.* GLOSS. III 553,20 St.-S. -x viva ledercalc): COMPOS. Luc. F 22 mitte illam *(pergamenam)* in -em *eqs.* MAPPAE CLAVIC. 230 in -e iaceat pellis diebus VI. HERACLIUS I 2,12 in viridem si vis mutare colorem, -em commisce cum floribus. THEOPH. sched. 1,16 p. 39,2 omnes colores, qui aliis supponuntur in muro, -e misceantur propter firmitatem. THADD. FLORENT. cons. 183,16 totum . . . claudatur . . . cum luto facto de -e viva et clara ovorum. ALBERT. M. animal. 17,21 cum ova immittuntur vino cum harena et -e, clarificatur vinum *eqs. saepe. v. et vol. I. p. 528,10. in politione pergamenae (cf.* GLOSS. III 382,20 St.-S. cals cale [*i.* calc]. 398,51 cals; *de re v. Wattenbach, Schriftwesen. p. 213. 236):* NOTAE cod. Monac. 17142 (SBMünch. 1873/III. p. 713; s. XI.[2]) purga pergamenum cum pumice et postea inmitte tritum -licem *(v. notam ed.).* COSMAS chron. 1 praef. p. 3,24 accipe in manum rasorium, -em et calamum *eqs.* **d** *pharm.:* AESCULAPIUS 11 p. 16,10 sulphur vivum cum -e viva trita cum melle instillato (TRACT. de chirurg. 534 -is vive non infecte ℥ I. WILH. CONG. chirurg. 1051 sola -x v. . . . deperdicionem facit substancie bone carnis et ideo non de facili pro corrosivo poni potest. *saepe*). TRACT. de chirurg. 536 saponem et -em . . . ibi *(sc. fistulae)* infigas. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 15b[v] -x . . . vulnera . . . bene solidat. BRUNUS LONG. chirurg. 2,19 p. 129[G] unguentum de -e abluta *eqs.* (WILH. SALIC. chirurg. 1,61 p. 323[D] -is non extinctae lib. I abluatur *eqs.*). *al.* **e** *alch.:* IOH. sacerd. 178 accipe aquam -is pars I (180.181). Ps. ARIST. lap. I p. 200,5 in lapide -is, quando positus fuerit in igne, absconditur ignis *eqs. (v. notas ed. p. 159).* magist. p. 638[a],47 venus, nitrum, -x . . . et reliqui lapides, qui ab igne non fugiunt. GEBER. clar. 2,81 fixa *mercurium* cum -e viva. *al. v. et l. 62. spectat ad mixturam depilantem:* Ps. GERH. CREM. sal. II 1 arsenicum est . . . deiectus per . . . balnea, quia est radix -is ([*v. notam ed. p. 85[7]*]. *cf.* Ps. ARIST. lap. I p. 199, 24 extrahit eos [*pilos*] quasi -x mixta auripigmento et plus operatur quam -x). sal -is *i. q. -x exstincta siccata – getrockneter gelöschter Kalk (Kalziumkarbonat):* ANON. secret. p. 20,30 sales sunt XI, sc. . . . sal cineris, sal -is (*sim.* Ps. GERH. CREM. sal. II 76 p. 80,20). p. 23,14 sal urinae . . . et sal -is sunt artificiales. p. 41,37 operatio salis -is: sume de -e viva *eqs.* p. 73,6 sal -is fit . . . in igne levi vel sole *eqs.* **B** *latius:* **1** *gener.:* **a** *?lapis calcarius – ?Kalkstein: v. p. 120,65sqq.* **b** -x viva *i. q. gypsum – Gips:* GLOSS. III 569,29 St.-S. -x viva sparcalc. **2** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 288 p. 242,13 duae partes cineris quercini cum tertia -is querci *('Pottasche')* . . . agitate *(sc. in confectione saponis).* **3** *pharm.:* IOH. sacerd. 177 (gloss.) -x ovorum . . . constringit omnes venas . . . et est pulvis constrictivus. **4** *alch.:* **a** *de substantiis calcinatione effectis:* **α** *spectat ad metalla (def.:* ALLEG. sapient. 12 p. 474[b],35sq. -x est lapis igni coniungibilis; ideoque -x eorum [*sapientum*] est corpus spiritu compositum *eqs.; de re v. p. 63,22):* GEBER. summ. 1,29 sublimatio ex metallorum -bus (Ps. ARIST. magist. p. 652[b],26. *al.*). 1,51 p. 595 ad maiorem ponatur ignem *plumbum,* quousque in citrinissimum mutetur colorem -x eius *('Bleimonoxyd', cf. E. Darmstaedter, Die Alchemie des Geber. 1922. p. 155[81]).* p. 597 adducuntur in -em *aes et ferrum.* forn. 16 inceratione -ium. investig. 5 p. 486 donec -x fuerit alba sive rubea aut secundum corporis naturam . . . colorata et munda. clar. 1,40 cum -e solis ([*?'Goldarsenid'*]. Ps. ARIST. magist. p. 649[b],41 accipe

[Schmidt]

-em s., quae est fermentum elixiris rubei). *saepe. v. et l. 10. p. 63,71.* *c. sensu fermenti sim.:* Ps. Avic. epist. 5 ut accipiamus -em ex luna, et est cerussa alba *eqs. cf. l. 1.* **β** *spectat ad non-metalla:* Geber. summ. 1,45 p. 573 -x corticum ovorum et marmoris albi. 2,14 p. 655 -x marchesitae et tutiae. Ioh. sacerd. 8 de -e crocea *(sc. lutei ovi, v. J. Ruska, Quell-StudGeschNat. 5. 1936. p. 112).* 10 -is ossium. 90 ovorum -x (175. Ps. Arist. magist. p. 650a,8sqq. accipe -em o. gallinae et solve . . ., reconde aquam, quae valet ad lunam loco aquae -is argenti. *al.*). Ps. Calid. lap. p. 402 -x salis. Geber. clar. 2,31 de -e aluminis. Ps. Arist. magist. p. 649b,66 accipe -em peregrinorum. *saepe. v. et p. 103,49.* *c. sensu fermenti sim.:* Ps. Arist. magist. p. 643b,54 erit *nitrum rubeum* calcinatum in -em solis, quae dicitur -x Soldani Babylonis. p. 643b,60 erit *nitrum album* calcinatum in -em lunae, cui non est par . . . ad lunam. **b** *in nominibus ficticiis:* Turba phil. 13 p. 122,21 -em et marmor confringite *(v. notam ed. p. 194⁵).* *de fermento sim.:* Turba phil. 48 ut argentum vivum . . . contingere faciatis . . . -em assatam vel alumen; . . . -x et alumen . . . nihil aliud sunt quam aqua sulfuris. Rosin. ad Euth. 1 p. 277 vocant ipsum *(ignem)* . . . -em. *v. et l. 14.* **C** *per confusionem i. q. chalcus – Kupfer:* **1** lepidos, lapides -is *sim.* (λεπὶς χαλκοῦ) *i. q. squama aeris – Kupferhammerschlag, Kupferoxyd:* Tract. de aegr. cur. p. 302,39 accipe lepidos -is, id est batituram eris. Matth. Platear. gloss. p. 382G lapides -is et batitura aeris calida est et sicca. Bernh. Prov. comm. 1,5 p. 277,9 inter que *(hydragoga)* primo est lepidos -is, id est batitura frigidi penfiligos idem est. Gloss. Roger. III 599 viride eris, . . . lapis -is, vitreoli. *al.* **2** -x ceca, cecamenus (χαλκὸς κεκαυμένος) *i. q. aes ustum – Kupferbrand, Kupferoxyd:* Ps. Gerh. Crem. sal. I 17 expertus sum *sulfur* in combustione eris et evenit michi rosatide (*arab.* rāsuḥt) mirabile, id est -x ceca (*'Schwefelkupfer'? [cf. ind. p. 43]*). 62 ex calcecameno.

II *translate i. q. finis, terminus – Ende, Schluß (cf.* Gloss. I 409,21 St.-S. -e . . . in ente): **A** *spectat ad scripta:* Aldh. virg. I 49 p. 304,15 ante -em voluminis. Conc. Karol. 39C p. 463,23 in -e huius epistolae. Walahfr. Wett. epil. 1,1 -em compulsus adivi. Dipl. Otton. I. 259 p. 370,27 hanc praecepti paginam . . . in -e sigillari iussimus (260 p. 371,33. *al.* [*v. ind.*]. Dipl. Heinr. IV. 425). Epist. Worm. I 31 ad -em: *'eqs.'* Chart. Lux. I 484 p. 665,31 nomina in -e huius cartę subscripsimus. Albert. M. animal. 1,1 in huius nostrae naturalis philosophiae -e. *al.* **B** *spectat ad Deum, mundum, tempus:* Aldh. virg. II 459 mundi . . . in -e. 2874 principio vel -e carens *(sc. Deus).* Hucbald. carm. 3,2 septenam *diem* de -e *Ianuarii.* Vita Willib. p. 16,12 triennii pervenit ad -em *puerulus.* Uffing. Liutg. 63 regit imperium . . . sine -e supernum *Deus.* Theod. Trev. transl. Celsi 4 in -e temporum. *al.* **C** *spectat ad vitam (accedit sensus mortis: l. 53):* Aldh. virg. II 2591 ultio . . . letali -e reatum vindicat. Carm. Aldh. 2,184 valetote felicibus vitam clausuri -bus. Form. Augiens. C 1 p. 365,10 almitatem vestram . . . divina pietas -etenus custodire dignetur. Epitaph. var. II 38,7 diro . . . -e . . . officiis cessi luminis occidui. *al.* **D** *spectat ad actiones (accedit sensus consummationis):* Alcuin. carm. 65,4,3 scriptor fessus calamum sub -e laboris deponens. Theod. Amorb. Bened. I 8 donec officinae monasterii . . . ad -em pervenirent. Transl. sang. Dom. in Aug. 36 his . . . ad -em perductis. **E** *spectat ad locum i. q. summitas – Gipfel, Spitze:* Gloss. I 86,20 St.-S. -is haohi. 87,20 -x summitas.

calybs *sim. v.* cha-.

calycularis (canic-, -lic-, -col-), -e. herba -is *i. q. hyoscyamus – Bilsenkraut (cf. p. 102,4):* Gloss. III 558,45 St.-S. herba cani-is bilse. Bernh. Prov. comm. 6,1 p. 290,3 appellatur cassilago herba cani-is, quare canes occidit vel quare in canicularibus diebus data fortius operatur. *subst. fem.:* Gloss. III 496,35 St.-S. cali-is bilisa. 497,25 calicolaris bilisa. Dyasc. p. 100a iusquiamus grece, latine dicitur cali-is, fructex est minor astam grossiorem habens *eqs.*

calycularius (-lic-), -a, -um. herba -a *i. q. hyoscyamus – Bilsenkraut (cf. p. 102,4):* Antidot. Glasg. p. 151,23 iusciami, que est herba cali-a, sucus.

calyculata (anic-, caul-, call-, canic-, canigl-, canila-, -lic-, -cla-, -ada *sim.*), -ae *f.* *metr.* cā-: *l. 12.* *usu adi.: l. 5.* *hyoscyamus – Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 67; Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 925sqq.):* **1** *gener.:* Recept. Sangall. I 16 herba caliclata sucus tepefactus in aurem mittis, dolorem tollit (116. II 14 caniclada). 73 radices caliclate. 80 caliclate semen. Tract. de caus. mul. 16 caniglata ius (Antidot. Glasg. p. 122,12 ani-a viridis teris et expremis i.). Gloss. III 50,52 St.-S. cani-a bilsa. 519,16 canilata bils. IV 357,22 camuclaudia. Odo Magd. herb. 1933 iusquiamum Graeci, quam nostri cani-am (callic-, caulic- *var. l.*) dicunt, huic herbae virtus est frigida valde; tres habet haec species, semen profert prior album, altera subrufum, producit tertia nigrum. Hildeg. caus. p. 199,17 ut ebrius ad se redeat, cani-am . . . in frigidam aquam ponat *eqs.* Alphita II p. 30,11 cani-a, iusquiamus, cassilago, simphonita, dens cabellinus idem. *saepe.* **2** *spec.:* **a** *hyoscyamus niger – Schwarzes Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L.): v. l. 14.* **b** *hyoscyamus albus – Weißes Bilsenkraut (Hyoscyamus albus L.): v. l. 14.* **c** *hyoscyamus subrufus – Rötliches Bilsenkraut (Hyoscyamus aureus L.): v. l. 14.*

calyculus (-ll-, -lic-), -i *m.* **1** *putamen seminis – Samenkapsel:* Antidot. Augiens. p. 46,11 papaveris agrestis cali-os virides. Dynamid. Hippocr. 2,46 iusquiami . . . genera sunt III: unum . . . -is duris et spinosis, . . . aliud . . . -is mollioribus. **2** *fort. i. q. surculus, germen – viell.: Schößling, Knospe:* Gloss. I 717,26 St.-S. cum teneri fuerint calli-i i. selfboumi (*spectat ad Vulg. Matth. 24,32* ramus).

calymma *v.* galumna. **calyps** *v.* chalybs.

calyptra (-lip-), -ae *f.* (καλύπτρα) *tegmen quoddam capitis, cucullus – eine Kopfhülle, Kapuze (cf. Heyne, Hausalt. III. p. 270.290sqq.):* Gloss. IV 200,28 St.-S. -iptra cugula. *Schmidt*

***calza** *v.* *calcea. **calzaria** *v.* calcearia.

calzolarius *v.* calceolarius.

cama *v.* chama. **camacian, -on** *v.* chamaeleon.

***camactus,** -i *m.* *(ital. vet.* camato *a* κάμαξ *ut vid., cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. I. 1950. p. 697)* *ictus fustis – Stockschlag:* Capit. reg. Franc. 90,4 quindecim accipiat -os (gamatos *1*, gamaitos *2*).

camadreos *v.* chamaedrys. **Camaena** *v.* Camena.

camalaucus *v.* calamaucus.

camaleon *v.* chamaeleon. **camaleuca** *v.* chamaeleuce.

camalion *v.* chamaeleon. **camamilla** *v.* chamaemelon.

camandrea, -ia *v.* chamaedrys. **camara** *sim. v.* came-.

camaradum *v.* camero. ***camaria** *v.* *cameria.

***camarinus** *v.* *carnarinus. **camarion** *v.* chamaeleon.

***camarlengus** *sim. v.* *camerlengus.

camarosis *(f.)* (καμάρωσις) *fractura calvariae concamerata – gewölbter Schädelbruch:* Ars med. 7 p. 428,20 quae . . . circa caput veniunt specialia catagmata, haec sunt: . . . ecpiesma, -is (eamo- *H*, como- *G*). p. 429,1 -is dicitur ossis divisio in circuitum ita, ut emineat locus laesus calvariae in similitudinem camerae.

***camatus,** -a, -um. (camus) *ficella vel frenis instructus – mit Maulkorb oder Zaumzeug versehen:* Gerhoh. psalm. 31,9 p. 93,3 *(in imag.)* antequam Petrus apostolus fuisset -us, . . . praesumptuose loquebatur. *Pape*

1. *camba, -ae *f.* *(fort. cohaeret c.* camum, *cf. Walde-Hofmann, Lat. etym. Wb. I. p. 149, nisi subest batav. vet.* camb, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 111) form. abl. pl.* -iis: *p. 103,12sq.*

1 *officina vel patella cervisiae – Brauhaus, -pfanne:* **a** *gener.:* Adalh. brev. Corb. 12 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 378,22; c. 825) de molinis vel -is talis volumus ut sit ratio *eqs.* Rud. Trud. (?) gest. 9,8 molendinum, -am et tabernulam, quae sunt ante portam curtis *eqs.* Gesta Camer. cont. II C 6,108,3 p. 218,37 fecit furnum et -am. Annal. Rod. a. 1149 quae *(aqua)* in domum fluit -ae, ubi coctio fit cervisiae. Chart. Rhen. med. I 135,1 p. 144⁵ (auctore Caes. Heist.) -am . . . appellamus bahchus et bruhus; in illa -a tenentur homines . . . panem . . . coquere et cervisiam braxare

[Schneider]

eqs. al. v. et vol. I. p. 1558,58.64. **b** *iur.:* CAPIT. reg. Franc. 128,25 de -is IV modios DCL. CONC. Karol. 53 p. 690,16 qui *(census)* ... de molendinis et -is debet e⟨xire⟩ (DIPL. Conr. II. 201 p. 271,7 dedit ... in suburbio ... ecclesiam ... et -am iuxta et molendinum. GESTA Camer. 1,67 p. 424,45 [chart.] villas ... cum ... m., -is. *al.*). CHART. Rhen. med. I 135,7 -a I, que solvit modios C (CHART. Lamb. Leod. 26 p. 40,10 VI -e VI mansos habentes cum molendinis solventes ... modios cervise). SIGEB. GEMBL. gest. 12 p. 529,55 (chart.) -a ... eminas sicerae C *reddit.* CHRON. Andag. 23 p. 64,20 bannalem ... -am Bulloniensis burgi ... confirmare. DIPL. Heinr. II. 387[B] p. 495,27 (interp.) praedium cum ... duabus -is ([-iis *B*]. *inde* DIPL. Conr. II. 202 p. 272,33 -iis). GISLEB. MONT. chron. 66 p. 105,19sq. a solutione ... excipiuntur ... -a sancte Waldetrudis et -a sancti Germani. CHART. Rhen. inf. II 133 p. 71,7. *saepe. v. et vol. I. p. 1560,66.68.* **2** *pistrina – Backhaus: p. 102,71.*

2. camba *v.* gamba. **cambaga** *sim. v.* campagus.

***cambagium,** -i *n. reditus officinae cerevisiae – Brauhaussteuer:* CHART. Trud. (MGScript. X p. 445,34; c. 1053/82) dabatur ... dimidius modius de -o ... pauperibus.

***cambar** (ka-, zaim-, corb-) *n. (l. 27.31; ceterum de genere non constat) (arab.* qinbar *a* κιννάβαρις)

1 *cinnabaris – Zinnober:* TURBA phil. 44 argentum vivum, quod tingit aurum, est argentum vivum -r (53 p. 157,6 a. v. ..., cum ... sulfuris fumo occupatur, rubescit et fit -r. ALLEG. sapient. 9 p. 473[b],15 a. v. factum est rubeum -r. ANON. tab. p. 161,14 a. v. extractum de -r. *al. huc spectare vid.:* Ps. AVIC. epist. 2 p. 864,26 invenimus zaimbar vivum albificare). 50 -r ... est alterum sulfurum. TRACT. Micrer. p. 95,10 -r ... utrum sit perfectum an imperfectum. *in nominibus ficticiis:* TURBA phil. 21 p. 130,17 qui ... scit -r (cor- *N*) philosophorum occultum. 58 p. 161,5 in spiritu secundi -r. ANON. tab. p. 182,8 vocaverunt ... alkambar ... et sulphur rubeum et his nominibus vocaverunt ... animam ab ipso egredientem. *v. et vol. I. p. 934,18.* **2** *argentum – Silber:* GEBER. test. p. 563[b],41 ut convertat *metallum* in verum -r *(cf. E. Darmstaedter, Die Alchemie des Geber. 1922. p. 183[262]). cf.* cinnabaris.

***cambarius,** -i *m.* (1. *camba) *qui cervisiam facit – (Bier-)Brauer:* MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 181,13; a. 1091/92) -um eorum *(fratrum)* ... cruciari nuncia. GISLEB. MONT. chron. 18 p. 30,13 -i sancti Germani et servientum ... cura spiritualis ad canonicos ... pertinet. NICOL. VICON. hist. 3 (MGScript. XXIV p. 301,42) duo burgenses ..., Petrus ... et Robertus -us. *v. et vol. I. p. 1557,42.*

***cambarivus** (ga-), -a, -um. (*cambar) *qui cinnabaris est – Zinnober-:* Ps. ARIST. magist. p. 650[a],3 aqua g-a: ... calcem g-am ... solve cum atramento soluto *eqs.*

***cambatus,** -us *m.* (1. *camba) *officina cervisiae – Brauhaus:* CHART. Lamb. Leod. 247 (a. 1233) miles ... omni renuntians ... iuri ... super -u, super molendino *eqs.*

***cambellanus** *vel* ***cambellarius,** -i *m. (francog.* chambellan, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 137sq.) in cognomine i. q. camerarius – Kämmerer:* CHART. Lux. IV 17 (a. 1266) Petrum C-rium, militem ... regi Sicilie ... perutilem. *ibid.:* P(etrus) C-nus. *Schneider*

1. *cambia, -ae *f.* **1** *commutatio, pactum permutationis – (Aus-)Tausch, Tauschvertrag:* CHART. Rhen. inf. I 12 p. 8,10 (a. 799) accepi hovam ... in -a. p. 8,14 contra ... cartam -e ... venire. p. 8,18 firma ... hec -e ... permaneat (*inde* 13 -iea). *v. et p. 104,25. de emptione:* CHART. episc. Halb. 200 p. 169,9 (a. 1141) qualiter ... mansos ... triginta duabus libris a monasterio ... solita -a commutaverit *praepositus.* **2** *mensa argentariorum – Wechseltisch, -bank:* CHRON. Albr. a. 1035 p. 785,5 burgenses ... manentes ad veteres -as in foro.

2. *cambia *v.* 1. *camba.

cambiatio, -onis *f. commutatio – (Aus-)Tausch:* LIBELL. Quer. 1 (MGScript. XXX p. 1463,9; a. 1079/80) cartulam -is. *meton. i. q. charta commutationis – Tauschurkunde:* CHART. Sangall. A 640 (a. 885) qui hanc -em fieri rogavit.

***cambiator** (canb-), -oris *m. argentarius, mensarius – Geldwechsler, Bankier (cf. A. Doren, Italienische Wirtschaftsgeschichte. I. 1934. p. 454.457):* CONST. I 244,9 (a. 1175) comoditates, quas civitates ... habere consueverunt in ... tabulis can-um et negociatorum. ANNAL. Ianuens. II p. 130,14 ignis ... fuit ... iuxta merchatum vetus ad banchos -um. CHART. Tirol. 556 in domo domini Zuconis -is. *al. in cognomine ut vid.:* CONST. I 291 p. 405,12 (a. 1183) Alberti C-is de Regio (*de eodem:* 293,40 p. 417,27 Albertus C-r [-um *var. l.*]).

***cambiatus,** -us *m. commutatio, pactum permutationis – (Aus-)Tausch, Tauschvertrag:* DIPL. Ludow. Germ. 51 p. 69,28 (interp. a. 1052/68) quas *(decimas)* ... Hludouuicus de ... episcopatu per -um adquisivit (*inde* DIPL. Arnulfi 137 p. 208,13 [interp.]).

***cambigium,** -i *n. commutatio, pactum permutationis – (Aus-)Tausch, Tauschvertrag:* CHART. Mog. A 572 (spur. c. 1200) dum -um ... ęcclesię ... utilius esse connovimus. *ibid.:* mancipia ... in -o reposita.

1. cambio, -avi, -atum, -are. *script.:* -mi(o): *l. 28.34sq. 42.* -mpi(o): *l. 25.34.42.* -be(o): *l. 35.*

commutare, permutationem facere – (aus)tauschen, wechseln, einen Tausch vollziehen: **I** *iur.:* **A** *spectat ad possessiones:* **1** *in univ.:* LEX Baiuv. 16,8 commutatio, hoc est, quod -as (camp-, concamb- *sim. var. l.*, cambias vocant *Her.*), ... habeat firmitatem. CHART. Sangall. A 404 si nobiscum -are voluerit. CHART. Rhen. med. I 135,43 terras, quas camiavit Tivigo cum Iohanne. CHART. Turic. 159 quicquid inter se -verunt. DIPL. Conr. II. 212 antistes legitime -ando ... tradidit ... decimationem. DIPL. Heinr. III. 265 p. 354,6 quod *territorium* -vit *episcopus* cum sororibus ... pro Ham. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *commutando acquirere – durch Tausch erwerben, eintauschen:* LEX Sal. Merov. 37,1 eum *(bovem)* ... emisse aut -asse ([cami-, camp- *var. l.*]. LEX Sal. Pipp. 62,1 camiasset [cambe- *D* 7]). CHART. Fuld. B 224 ab ipsis unam arialem ... -vi, id est mutavi. TRAD. Frising. 253 quod ego de propria mea hereditate -vi atque adquisivi. CHART. Turic. 192 p. 84,3 sunt -ti filii Regingeri. WILH. ANDR. chron. 242 quos *(polkinos frumenti)* a filio suo ... -vit. *al.* **b** *commutando dare – in Tausch geben:* LEX Sal. Merov. 47,1 qui caballum ... vendiderunt aut -verunt (cami-, camp- *var. l.*). CHART. Sangall. A 463 ut, quod ... acceperant, nemini darent ... neque -rent. CHART. Solod. 380 (a. 1236) -verat portionem suam ... preposito ... pro portione ..., quam ei -verat N. *al.* **B** *spectat ad nummos:* CAPIT. reg. Franc. 271 p. 302,9 ut ... -are illum *(denarium)* mercanti iubeat *missus.* INSTIT. regal. 9 (MGScript. XXX p. 1454,15) monetarii ... debent denarios Mediolanenses facere ... et -are eos *eqs.* CHART. Pruss. I 105 p. 81,4 XII novi nummi pro XIIII veteribus -antur. *v. et p. 133,72.*

II *usu communi:* VITA Menel. 2,6 (MGMer. V p. 152,4; s. X./XI.) mundani laboris sarcinas ... -are (cami- *1*) ... caelestis delectationis habundantia. WILH. HIRS. const. 2,25 p. 1077[A] alium *(sc. librum)* cum suo -are. ANNAL. Ianuens. I p. 209,18 quam plures mortui fuerant et alter *(sc. captivus)* pro altero -ti. *medial.:* MOSES PANORM. marisc. 1 p. 144,16 quomodo nascuntur et quomodo -antur *dentes equorum. c. sensu agitandi:* Ps. AVIC. anim. 6,19 p. 356 pisa et -a medicinas (6,20 p. 366 bulli in vase vitreo ... et -a in eo m.).

subst. **cambiatum,** -i *n. res permutata – Tauschobjekt: v. p. 106,24.*

2. cambio, campsi, camptum *vel saepius* cambivi (-ii), cambitum, -ire. *script.:* canb-: *p. 105,2sq.24.27.* com-: *p. 105,39.* -mbs(i): *p. 105,17. form.: fut.* -ibo: *p. 105,* 30. *perf.: ind.* -buerunt: CHART. Advoc. 125 p. 66,9. *partic.* -ps(us): *p. 105,34.*

commutare, permutationem facere – (aus)tauschen, wechseln, einen Tausch vollziehen (cf. GLOSS. IV 236,40 St.-S. -o weshlon, -psi, -ire): **I** *iur.:* **A** *spectat ad possessiones:* **1** *in univ.:* CHART. episc. Halb. 193 p. 164,7 (a. 1139) fratres ... et canonici ... mutuo -pserunt quasdam possessiones (CHART. Bund. 354 p. 263,27 que [*curtis*] -ita et conmutata

[Pape]

est cum possessionibus ecclesie). CHART. Heinr. Leon. 96 p. 147,8 bona . . ., que in canbiendo michi pro meis bonis . . . redonavit conventus. CHART. Nuremb. 440 sororibus . . . canbiendo dedimus predium. ANNAL. Spir. p. 82,41 Iohannes episcopus -vit cum episcopo Wormaciensi. CHRON. Lippold. p. 558,10 (app.) -vit *ecclesia* erga . . . dapiferum mansum unum cum manso uno in Walshusen. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *commutando acquirere – durch Tausch erwerben, eintauschen:* TRAD. Ratisb. 768 p. 358,16 (c. 1120/26) aream, quam cum . . . vinea -bieramus. FUND. Sangeorg. 33 hunc *(locum)* -psit . . . Richardus. TRAD. Scheftl. 43 de episcopatu -vit curtiferum . . . sibi in hereditatem. CHART. Heinr. Leon. 7 p. 13a,28 locum . . . a fratribus . . . -vimus cum tribus mansis. CHART. eccl. Halb. I 2 p. 2,33 decimam . . . abbas penes prepositum de uno manso . . . -vit. METELL. Quir. 63,12 comes . . . dedit arva . . . rus placitum sibi -endo. CHART. Carinth. I 354 predium, quod erga fratres nostros -bsimus. CHART. Brixin. 166 p. 178,1 que *(areae)* fuerant . . . sacerdotum et ab eisdem -ite per predecessorem nostrum. CHART. Westph. VII 1595 p. 729,21 quibus *(hominibus)* -vi sculthetum. *al.* **b** *commutando dare – in Tausch geben:* DIPL. Otton. I. 410 terram -ire vel per enphiteosim . . . concedere. TRAD. Scheftl. 433 predium vendere vel -ire. CHART. Stir. II 453 ut . . . mansos . . . fratribus . . . -ret. CHART. Eberb. 332 p. 95,7 canbiendi . . . potestatem. *al.* **B** *spectat ad nummos, argentum sim.:* CONST. I 163,3 (a. 1157) habeant *Iudaei* . . . potestatem . . . cum quibuslibet hominibus canbire argentum. CHART. Nuremb. 178 p. 113,39 civis . . . cum denariis Nůrembergensibus de iure -et et emet aurum et argentum. RYCCARD. chron. a. 1222 p. 104a,35 (epist. imp.) ipsos *(denarios)* -ibo. CHART. Leub. 36 *ius* nummos -endi. CHART. civ. Erf. 181 qui *(monetarii)* . . . sedeant ad -endum cum denariis et . . . libra. WOLFGER. itin. comput. 10 p. 63,8 sunt ibi marc. VI et den. LXXIIII, qui -psi sunt pro marc. II et den. LXXII. CHART. Hall. I 353 p. 324,23. *al. v. et p. 107,4. remissius:* CAES. HEIST. mirac. I 4,67 illud *(aurum)* -ire pro argento. *v. et p. 133, 44.*

II *usu communi:* HUCBALD. carm. 2,116 censuram celebrem calvum *(sc. Paulum)* cambisse (comb-, comps- *var. l.*) colendum comperimus. DIPL. Heinr. IV. 306 pro temporalibus aeterna -ire. NIVARD. Ysengr. 4,727 candidiore novo veterem non -o callem. VITA Mariani 6 p. 366b peregrinationem -entes pro patria. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 108,5 quod falco . . . non . . . -et gruem pro alia ave *eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 45,25 quicquid de ligno faciunt fratres, . . . possunt dare vel -ire. *al. v. et p. 107,26. c. sensu compensandi:* ODO Ern. duc. 1 p. 312E magnam maioris foedere -it architecturam *imperator. c. sensu flectendi: v. p. 106,32.*

adi. **cambitus,** -a, -um. *commutatione acquisitus – durch Tausch erworben:* CHART. Salem. 32 p. 51,14 (a. 1184/89) qui *(plebanus)* -i predii repensionem possidet. CHART. Advoc. 125 p. 66,4 agros quatuor -os et quatuor emptos.

3. *cambio (-mpi-), -onis *f. commutatio, pactum permutationis – (Aus-)Tausch, Tauschvertrag:* **1** *proprie:* CHART. Sangall. A 308 (a. 827) trado . . . hobam, quam accepi . . . in -em. TRAD. Frising. 730 complacuit . . . quandam campionem agere . . .; tradidit ad campidonem *(sic)* . . . hobas VI. 812 campionem facere. LEG. Lang. p. 599a,25 dicat iudex . . .: 'potest esse haec -o ?'. DIPL. Heinr. III. 395 (spur. s. XII.ex.) in -em . . . decimarum . . . tradiderunt villam. *al.* **2** *meton. i. q. charta commutationis – Tauschurkunde:* TRAD. Lunaelac. 15 (a. 798) in Christi nomine -o de terra *eqs.* TRAD. Frising. 733 p. 610,6 hanc -em . . . recognovi.

4. cambio *v.* 1. campio.

***cambiso,** -avi, -are. *commutando dare – in Tausch geben:* CHART. Lux. IV 232 (a. 1271) domum . . . conventui . . . -verunt pro campis.

***cambissa,** -ae *f.* (camox, *cf. theod. vet.* gamiza, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 148sq.*) *rupicapra – Gemse:* EKKEH. IV. bened. II 132 pernix -a (gloss.: id est fera alpina), bona sis elixa vel assa. *de nom. propr. cf.* CHART. Turic. I ind. *s. v.* Campessia *('Gams')*.

***cambitio** (ga-, -cio), -onis *f. commutatio, pactum permutationis – (Aus-)Tausch, Tauschvertrag:* **1** *iur.:* **a** *proprie:* CHART. Sangall. A 405 p. 26,23 (a. 848) cartula -is (427 g-is). CHART. Turic. 192 p. 84,1 quę *(Cuozila)* post -em nupsit. CHART. Rhen. med. I 404 p. 462,3 ut hec commutatio sive -o . . . rata permaneat. CHART. episc. Hild. I 12 p. 6,5 mutuam traditionem et vicariam -em pacto firmo statuimus. CHART. Argent. I 105 p. 86,2 curiam publica -e et festucatione . . . tradiderunt. CHART. episc. Halb. 246 p. 213,3 -es, que facte sunt inter ecclesias, . . . corroborare. CHART. Rhen. med. III 90 p. 89,23 habet *ecclesia* . . . XIV iugera per -em molendini. CHART. episc. Halb. 815 p. 104,26 quam *(villam)* . . . iusto tytulo -is tradidit pro . . . decima. *saepe.* **b** *meton. i. q. res permutata – Tauschobjekt:* FORM. Sangall. I 20 ut pars utraque accepte ius -cionis . . . possideat. **2** *usu communi:* CONR. EBERB. exord. 5,12 p. 304,40 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) initur -o commercii a saeculis inauditi, ut *eqs.*

***cambitionalis,** -e. *commutatione effectus – durch Tausch erfolgt:* CHART. Nuremb. 440 (a. 1269) ne hec -is donatio . . . infringi valeat.

***cambitor,** -oris *m.* **1** *iur.:* **a** *qui commutat – Tauschpartner:* WILH. ANDR. chron. 12 abbas . . . pro eo, quod bonorum datores sive -es . . . sigilla non habebant, . . . cambiata scripto mandare curavit. **b** *argentarius, mensarius – Geldwechsler, Bankier:* CHART. Argent. I 616,64 (c. 1129) in loco, ubi -es sedent, nullus alius homo argentum emere debet. RYCCARD. chron. a. 1222 p. 105a,41 (epist. imp.) si -r aut mercator dederit aut receperit *veteres denarios.* **2** *usu communi i. q. equus agilis – lenksames Pferd:* CARM. de Bened. prol. 2,17 -es Filogeus torquet enormes. GLOSS. med. cod. Trev. p. 147,9 cambio i. in girum flecto; -r equus dicitur, qui facile flectitur.

***cambitus,** -us *m. commutatio – (Aus-)Tausch:* ANNAL. Ianuens. I p. 209,15 mensis, quo -us nostrorum et Pisanorum *(sc. captivorum)* factus fuit.

***cambium,** -i *n. script.:* ga-: *l. 51.* cha-: *l. 54.* -anb-: *l. 59.*

commutatio, permutatio, vicis – (Aus-)Tausch, Wechsel (*cf.* GLOSS. IV 236,41 St.-S. -um uueshsal): **I** *iur.:* **A** *spectat ad possessiones (saepius i. q. pactum permutationis – Tauschvertrag, e. g. l. 43.48.53):* **1** *proprie:* TRAD. Frising. 116 (a. 783/93) si quis mutare vult hoc -um. 267 notitia de . . . -o . . . episcopi et . . . abbatis. FORM. Sangall. I 20 firmitates . . . -i. DIPL. Otton. III. 383 p. 812,5sqq. ut . . . Ingonis episcopi omnia -a frangant, qui . . . Cabaliacam per -um diabolicum ei *(ecclesiae)* abstulit. DIPL. Conr. II. 244 p. 337, 17 ut nullus senior de beneficio suorum militum -um . . . facere presumat. CHART. Naumb. 150 tres mansos . . . ob -um totidem mansorum . . . confratribus . . . delegavi. CHART. Carniol. I 106 p. 104,27 allodium . . . in g-um dare. HIST. Lunaelac. 195 -a *(sc. monasteriorum)* spreverunt *monachi.* CHART. Tirol. 658 -um semper teneatur incoruptum. CHART. Bern. II 299 septem lunares . . . in chambio legitime contulimus. *saepe.* **2** *meton.:* **a** *charta commutationis – Tauschurkunde:* CHART. Tirol. notar. I 345b (a. 1236) episcopus visa dicta permutacione et -o . . . -um . . . confirmavit. CHART. Tirol. 1154 p. 198,22 comes . . . confirmavit omnes cartas . . . et omnia canbia. **b** *res permutata – Tauschobjekt:* LIBELL. Quer. 1 (MGScript. XXX p. 1463,4; a. 1079/80) ut . . . -um reciperet *episcopus* aut in maritimis aut in montanis. GESTA Trud. cont. I 10,4in. ut de -is anniversarium eius *(abbatis)* ordinaretur. CHART. Tirol. 622 possidere illud -um quiete debent. 807b episcopus . . . non permutabit neque -um faciet . . . homines suos. CHART. Tirol. notar. I 99. *al.* **B** *spectat ad nummos (cf. B. Laum, Allgemeine Geschichte der Wirtschaft. 1932. p. 145sq.):* **1** *proprie:* CHART. Salisb. III 732 p. 253,7 (a. 1218) monetarii . . . libere -um faciant (CONST. II 301 -um, quod vulgo dicitur wehsel, . . . monetarius exercere debebit). CHART. Rhen. med. III 614 thalamos . . . ab oppositis stallorum -i in foro . . . sitos. ACTA imp. Winkelm. I 996 p. 751,5 quaternus de -o denariorum facto extra siclam. *al.*

[Pape]

expressius de licentia: ACTA imp. Stumpf 122 p. 152,16 (a. 1152) mercatum, theloneum . . ., -um. CHART. Gosl. I 533 (dipl. Heinr. VII.) ut nulli . . . liceat monetare denarios aut cambire, nisi quibus . . . opus aut -um concesserint. CHART. Merseb. 283 p. 225,5. *al.* **2** *meton. i. q. mensa argentariorum – Wechselstube, -bank:* GREG. CAT. chron. I p. 206,30 -um . . . in Cruce *acquisivit.* CHART. Lamb. Leod. 122 p. 185,22 feodum . . . de quindecim libris . . . percipiendis in -is Hoii. CHART. Merseb. 166 p. 141,41 in Grôiz non erit forum . . . nec moneta nec -um. ACTA imp. Winkelm. I 853 de mercatoribus in -o nostro *(sc. regis)* manentibus. CHART. Turic. 1315 promiserunt . . . reddere . . . libras . . . ex instrumento . . . facto in -o. *al.*

II *natur. usu meton. i. q. substantia corporis permutabilis – veränderliche Körpersubstanz* (*cf. arab.* badal): RICHARD. ANGL. anat. II p. 91,37 -um nutriens cerebrum . . . est . . . liquidum et tenue. ALBERT. M. incarn. 18 p. 189,5 semen descinditur ex eo, quod est de sanguine, scilicet de -o *(cf. notam ed.).* somn. 1,2,6 p. 147^{a},19 albus humor, qui ab Avicenna . . . -um vocatur. summ. theol. II 17,110,1 p. 312^{a},28 accipit *chymus* albedinem, quae -um dicitur. *al.*

III *usu communi:* ANNAL. Ianuens. III a. 1247 p. 175,27 quos *(viros)* dare volebat in scontrum sive -um quorundam virorum *(sc. captivorum).* HUGO TRIMB. sols. 15 p. 48,28 ait frater . . .: 'acquiesce . . ., ut . . . peccata tua pro omnibus meis cambias beneficiis'; . . . qui *(civis)* . . . ad huiusmodi -um . . . se astrinxit. in -o *i. q. in loco – anstatt, an Stelle von:* ANNAL. Ianuens. II a. 1204 p. 93,2 filium Iohannis . . . in -o alterius interfecerunt. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 98,10 avis, quam capit *falco* in -o gruis. *Pape*

***cambolus** *v.* *campolus.

cambortus, -i *m.* (*fort. cohaeret c.* *cambuta) *palus – Zaunpfahl:* LEX Sal. Merov. 34,1 si quis . . . tres -us (-os *var. l.*) involaverit aut excervicaverit (*inde* LEX Ribv. 47,1 -os [-us, -as *sim. var. l.; huc spectat* GLOSS. II 354,16 St.-S. -us etar]).

***cambota** *v.* *cambut(t)a. **cambrarius** *v.* 1. camerarius. **cambria** *v.* camera, crambe.

***cambut(t)a** (ga-, ta-, cab-, canb-, cap-, -npu-, -bota, -uita, -uca, -urca, -usia *sim.*), -ae *f.* *(fort. subest gall.* *cambo-, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 125sqq.)*

baculus (curvus) – (Krumm-)Stab (*cf.* GLOSS. II 624,3 St.-S. -ota krucka. III 718,12 cabuca. IV 198,23): **1** *de signo dignitatis:* **a** *(archi)episcoporum* (*cf.* GLOSS. III 168,31 St.-S. -tta virga episcopalis uerla. 376,45 -ota biscouestaf): **α** *strictius:* CHART. Alsat. 166 (ed. A. Bruckner, Regesta Alsatiae. I. 1949. p. 98,21; a. 749) in honorem eius episcopi donat ei abbas camputtam. ORDO Rom. 41,2 percutiens ter superliminare *ecclesiae consecrandae* de -uta sua (*sim.* HONOR. AUGUST. gemm. 1,151 cum capuita). 41,5 pontifex . . . scribens per pavimentum cum -uta sua abcdurium (*sim.* EPIST. Mog. 15 p. 341,11. HONOR. AUGUST. gemm. 1,153 cum capuita). DONAT. Trud. capit. (MGMer. VI p. 274,1) fontem . . . cum -octa sua . . . produxit. VITA Desid. Cad. 42 baculum beati viri, quod a Gallis -tta (-ucia, -usia *sim. var. l.*) vocatur. MIRAC. Quint. 13 (MGScript. XV p. 268,20) -ottam sancti Amandi, quae pro reliquiis ipsius . . . dependit. HINCM. Remig. 32 p. 338,16 delego . . . argenteam cabutam figuratam. CHRON. Median. 10 p. 91^{a},37 -utas . . . vilissimas nec . . . artificiose camuras ac politas. VITA Anton. 55 (MGScript. XXV p. 346) non -uca pastor fruitur sine causa. LAND. MEDIOL. hist. 2,20 p. 29,11 gabuta vel pastoralis virga. ENGELH. WIRZ. Burch. 2 praef. p. 23,6 illa, que in loco sepulture eius servatur, -utta (-icita, -ucca, -uita *var. l.*). *al. de signo investiturae:* ADAM gest. 2,68 p. 127,16 -am (-ttam, -ccam, -rcam *var. l.*) pastoralem meruit a cesare Conrado, palleum a papa. **β** *latius de receptaculo reliquiarum:* FOLCUIN. Lob. 40 baculum recurvum, quem plerique tambucam, alii petaculum vocant, . . . fabricavit. **b** *abbatum (abbatissae: p. 108,3):* VITA Galli I 1 -ttam ipsius *(Columbani)* . . . transmiserunt viro D⟨ei⟩. WALAHFR. Gall. 1,26 p. 304,33 baculum . . ., quem vulgo -otam (-potam, -bocam, -buttam *sim. var. l.*) vocant. RUD. TRUD. gest. 1,3 repperimus . . . -utas II argento tectas. WOLFHARD. Waldb. 3,14 (8) tangi sibi caeca lumina oculorum de -tta virginis petiere. EKKEH. IV. pict. Sangall. 110 Magnaldus fert . . . Gallo -otam (gloss.: baculum, ferulam). ARNOLD. RATISB. Emm. 1,8 p. 1007^{c} pastoralem virgam, quam vulgo dicunt canbotam vel ferulam. COSMAS chron. app. I p. 248,26 fortissimis ictibus -tta . . . illum ferire cepit. *al.* **c** *pontificis pagani:* HERBORD. Ott. 3,18 p. 757,45 unus sacerdotum . . . -ucam suam manu gestabat.

2 *usu communi i. q. crocia – Krücke:* PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p. 801,14 claudi -ttas ante fores ecclesiae . . . suspenderunt. *cf.* cambortus, *campetia.

cameactis *v.* chamaeacte. **camedria** *v.* chamaeleon.

camela, -ae *f.* *dromas femina – weibliches Kamel* (*cf.* GLOSS. III 78,24 St.-S. baltus vel -a olbenda. 201,13 -a olbendin): ALBERT. M. animal. 2,37 -a . . . habet duas mamillas. 5,59 *habet foetum in utero* equa . . . et asina per duodecim menses sicut -a.

camelea *v.* chamelaea. **cameleon** *v.* chamaeleon.

camelinus, -a, -um. *script.* kemme-: *l. 35.*

1 *adi.:* **a** *a camelo proveniens – vom Kamel herrührend, Kamel-* (*cf.* GLOSS. III 668,13 St.-S. -um olbininiz): IOH. DIAC. cen. 2,61 Iohannes -am *vestem* . . . capit. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,93 p. 23a^{v} lac -um aqua maxime abundat. BERNH. PROV. comm. 11,1 p. 318,27 *siccae sunt* caro -a, cervina. **b** *cameli proprius – dem Kamel eigentümlich:* EINH. Marc. et Petr. I 3,12 p. 252,38 *gibbum* rectum neque ulla -ae illius tortitudinis signa retinentem. **c** aloe -um *i. q. species vilis aloes – eine geringe Sorte Aloe: v. vol. I. p. 498,59.* **2** *subst. masc.: pannus (quasi) e pilis cameli fabricatus – Tuch (wie) aus Kamelhaar (cf. K. Zangger, Contribution à la terminologie des tissus en ancien français. 1945. p. 35sqq.):* GESTA crucig. Rhen. 2 p. 33,4 galee . . . relinquentes nostris equos, kemmelinos et tentoria.

camelipodium (com-), -i *n.* (καμηλοπόδιον) *marrubium – (Gemeiner) Andorn (Marrubium vulgare L., cf. André, Lex. bot. p. 201):* GLOSS. med. p. 64,13 prasios herba a Graecis dicitur, . . . alii ulcerariam, alii -um (com- *codd.*).

***camelopardulus,** -i *m.* *nabun – Giraffe (Giraffa camelopardalis L.):* ALBERT. M. animal. 22,37 -us bestia Ethiopiae, . . . collo ⟨equi, capite⟩ cameli . . . exhibens speciem.

camelopardus, -i *m.* *nabun – Giraffe (Giraffa camelopardalis L.):* AETHICUS ISTER 110 rinocerotas, -os, basiliscos et dracones inmensos.

***camelotinus** (cha-), -a, -um. *(quasi) e pilis cameli fabricatus – (wie) aus Kamelhaar hergestellt:* WOLFGER. itin. comput. 4 p. 29,16 pro ch-is vestibus XXI tal.

***camelotus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (francog. vet.* c(h)amelot, *cf. K. Zangger, Contribution à la terminologie des tissus en ancien français. 1945. p. 38sqq.) pannus (quasi) e pilis cameli fabricatus – Tuch (wie) aus Kamelhaar:* BURCH. SION. descr. 2,18 textores serici et -i et similium amplius.

camelus, -i *m.* (κάμηλος) *script.:* ga-: *l. 72.* ka-: *l. 66.* -mil(l)-: *l. 62.72. p. 109,9.13.* -ell(us): *l. 60.62.64. adde* HUGEB. Willib. 4 p. 100,23. -li(us): *l. 72.*

dromas – Kamel (Camelus dromedarius et bactrianus L.; cf. GLOSS. III 32,36 St.-S. -us olbende [*codd. plerr.*, cemlin, quidam dicunt olbente *i*, kamel *q*]. *al.):* **1** *proprie:* ALDH. virg. II 1496 -ellum perdebat gippum. VITA Elig. 2,13 -um onerarium . . . ducere. AETHICUS ISTER 37 p. 24,15 coria -orum (-millo- *LW*, -mello- *G*). 109 Bactria . . . dromadas et -os numquam atterentes pedes mittit (*cf.* ANNAL. Plac. a. 1245 p. 489,13 multitudinem . . . -llorum, dromedariorum atque equorum). HINCM. annal. a. 865 p. 80,18 cum multis donis, -is videlicet. RHYTHM. 22,10,1 k-i pilis indutus pro vestitu (HROTSV. prim. 45 ceu foret *vestis* e p. curvi contexta -i. *cf.* EKKEH. IV. bened. I 1,173 parat asper amicta -us). WIDUK. gest. 3,56 animalia Saxonibus antea invisa, leones et -os. ROD. CAMER. Lietb. 34 sessores equorum -orumque latrunculos. ANNAL. Ianuens. I p. 106,8 cum omni mobile animalium, scilicet . . . arietum et gamiliorum. HILDEG. phys. 7,2 -us

[Steinmann]

praecipitem calorem in se habet. HERBORD. Ott. 2,4 p. 726,43 aurum et argentum ... quadrigis et -is in Poloniam apportantibus. OLIV. hist. Dam. 71 p. 268,16 frater in -is cursariis frequenter nuncios misit. ALBERT. M. animal. 2,19 hic *(Arabicus)* ... perfectior est aliis -is. 7,56 equus ... diligit bibere *aquam* turbidam sicut et -us. *al. (v. ind.)*. THOM. TUSC. gest. p. 495,35 abbas ... solebat equitare -um, ut festinus posset exercitum circuire. *saepe. v. et p. 117,7. c. sensu despicabili:* CHRON. Fred. 4,42 p. 142,3 iobet ... eam ... camillum per omne exercito sedentem perducere. NOTKER. BALB. gest. 1,31 p. 42,12 ut eas mammonas Pluton atque Dis non aliter quam vehiculo -i possent ad inferna perducere. ANNAL. Rom. p. 479, 14 posuerunt eum super camilum, qui ferebat caldarie pontificis Calixty. THEOD. PALID. annal. a. 1119 nudum inposuerunt ex adverso super -um, quod animal est despectivum. *al.* **2 a** *alleg.:* HRABAN. univ. 7,8 p. 211[A] -i ... nomine aliquando ... Dominus, aliquando ... gentilium superbia exprimitur. p. 211[B] -us ... et Christi humilitatem significat. p. 211[C] -i peccatores moribus distorti. ALBERT. M. Iob 1,17 (ed. M. Weiss. 1904) -i spiritualiter significant divites de ecclesia, qui abiguntur a daemonibus per iniuriam praelatorum. **b** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,580 numquam crescet in enormem formica -um (*cf.* WICHM. ARNST. coll. [Anal-Praem. 6. 1930. p. 30,1] a -o usque ad vermiculum). CONR. HIRS. mund. cont. 828 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) iuxta vulgare proverbium illius: -um videbimus hic salientem. **c** *in imag.:* AIMON. carm. epist. (MGPoet. IV p. 138) inclino me tuus -us sponte ad ... onus ferendum. **d** *bot. in nominibus herbarum:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 371[H] schianthi ... dicitur ... palea -orum in Aegypto. ALBERT. M. veget. 6,416 pastus columbarum vel -orum dicitur herba, cuius semen columbae quaerunt et -i herbam. **e** *alch. in nominibus ficticiis:* ALLEG. sapient. 1 p. 467[a],42 -orum tuorum tertiam partem conservans. ANON. epist. p. 391 -us noster albus septimus est in numero apud philosophos.

camemelon *sim. v.* chamaemelon.

Camena (-maen-, -moen-), -ae *f.*

1 *proprie i. q. musa – Muse* (*cf.* GLOSS. III 231,45 St.-S. -a sengerin. IV 42,45. 134,3): WALAHFR. Wett. 175 perge, -a, virum ... tolle. RADBERT. carm. 2,1 (MGPoet. III p. 51) rumpe, -a, moras. HUCBALD. carm. 2,7 cantica concelebrent callentes clara -ae. GUIDO ARET. (?) form. epil. 347 quisquis velis -arum melodiis canere. *al. de angelis cantantibus:* EKKEH. IV. bened. prol. 2,107 grecissando novę triplicant agyosque -ę (gloss.: angelicę). *remissius de arte poetae:* VULF. Marc. 334 parva ... deprompsit rebus nostra camaena. EUGEN. VULG. syll. 5,19 dicat modulando -a, ut Sergius ... letetur. HROTSV. Agn. 26 Agnes, ... pangit quam nostra -a. Gong. 77 non nostrae possunt ... -ae ... modulis texere dactilicis *eqs.* **2** *translate:* **a** *cantus, carmen, versus – Gesang, Gedicht, Vers:* HRABAN. carm. 10,7 hi quia protulerant pomposis falsa -is. WALAHFR. carm. 6,23 gloria, quae vestris inolevit magna -is. Wett. epil. 1,3 non ignoro ... vitiis sordere -am (*cf.* HROTSV. Mar. 9 sordidolam tempta purgare -am). CAND. FULD. Eigil. II 2,14 eadem paucis superare Camoenis incipiam. CARM. var. II 18,25 meas conrodis dente -as. NOTKER. BALB. Gall. 1[a],1,2,1 prophetarum celebres -as ... aemulans. THIOFR. Willibr. II 1,17[tit.] incipit heroicis Wilbrordi vita -is. CONR. HIRS. dial. 1731 de notis auctoribus et, ut ita dicam, vulgaribus -is ... ad portas liberalium disciplinarum progressi sumus. NICOL. BIBER. carm. 2441 (ed. Th. Fischer. 1870) finis datur ... -e. *al. spectat ad vocem avium:* ALCUIN. carm. 60,1 dum suetas soleat cignus servare Camaenas. PAUL. ALBAR. carm. 4,18 *pavus* replicat crebro iterando -as. **b** *instrumentum quoddam musices, fort. i. q. tibia – ein Musikinstrument, viell.: Flöte* (*cf.* GLOSS. II 534,53 St.-S. -a fifa [*spectat ad Prud. cath. 3,26*]): PAUL. DIAC. carm. 19,7 illum delectat dulci resonare -a. VITA Leod. prol. 7 (MGPoet. III p. 5) storiam resonante -a dulci texebat. CARM. Cantabr. 38,3 gratulor modulando -is. MIRAC. Liutw. 16 (MGScript. XV p. 1266,15) illi ... imperator -am misit, gracilis avene munus. *fort. add.:* NIVARD. Ysengr. 1,29 *(de ventre lupi)* cum ... -a (caverna *DE*, vel -a i. e. circuitus *add. D*[1], crumena *ci. Grimm*) meę te totum sępserit alvi.

Camenalis, -e. *a musis habitatus – von den Musen bewohnt, Musen-:* SEDUL. SCOT. carm. 2,7,9 fonte -i *(ex Ven. Fort. carm. 6,10,59)* ... summersit ... sacra virago caput.

***camenata** *v.* *caminata. **camendrys** *v.* chamaedrys.

cameni *v.* canis. **cameos** *v.* cummi.

camepitis *sim. v.* chamaepitys.

camera (-ara), -ae *f. (?n.: p. 112,11)* (καμάρα) *script.:* ka-: *l. 41. p. 112,47. adde* DIPL. Arnulfi 143 p. 218,35. *al.* cha-: *l. 35sq. p. 111,36.* camme-: *l. 70. p. 113,34.* cambri(a): *p. 113,12.* -maer-: *p. 113,9.* -mir-: *p. 112,50.* *?-mor-: *p. 112,16. de re v. Dt. Rechtswb. VI. p. 784sqq.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. fornix, rotunditas – Gewölbe, Rundung:* **1** *archit. (cf.* GLOSS. I 447,12 St.-S. totam -am allan himil. II 691,38 -a obliqua suibogo. III 296,35 -a gewelbe absida vel arcus. *al. v. et l. 39sq.):* VITA Boniti 16 (MGMer. VI p. 128,9) more elatae mire -ae. MAPPAE CLAVIC. 101 ut tantum parietis *altitudo* absque -a mensuretur. AGNELL. lib. pont. 23[ex.] in musivo -a tribunae ... nomen ... descriptus est *(cf. A. Testi Rasponi ad l.)*. 28 apostolorum imagines et nomina -a circumfinxit. SIGEH. Maxim. 29 in cryptae ... -a. LEO MARS. chron. 3,33 p. 725,15 turrim ... ingenti -a confirmavit. WIBERT. GEMBL. comb. (MGScript. VIII p. 564,34) -a testudinis ... ligatura cementi ... destituta. *al. antepagmentum – (Wand- oder Decken-)Verkleidung (cf. M. Bonnet, Le Latin de Grégoire de Tours. 1890. p. 249[6]):* FLOD. hist. 3,5 p. 479,9 templum pictis decoravit -is. *cf. p. 117, 48.* **2** *natur. de caelo, nubibus sim.:* CARM. Aldh. 1,16 sub aetherea convexi celi -ara (RUP. TUIT. off. 11,8 p. 301[B] visibilem mundi huius architecturam, sphaericam c. -am). VITA Serv. 24 p. 93,12 deus ... protegens eos ... per nubis -am. *al.* **B** *latius:* **1** *archit. i. q. conclave – Raum, Kammer (nom. propr.:* TRAD. Frising. 665 [a. 844] in loco, qui dicitur Chamara ['*Hohenkammer*']. CHART. Stir. IV 235 [a. 1266] Otto de Ch-a ['*Kammern*']): **a** *cubiculum, habitaculum – Schlaf-, Wohnraum (interdum de domo, e. g. l. 41. 63sq.66; cf.* GLOSS. III 210,42 St.-S. -a kamera. 376,15 -a pro cubiculo poni solet, sed honestiori loquendi usu transvolutionem sive testudinem sonat. *alleg.:* ANON. de alleg. [Cod. Sangall. 230 p. 536; s. VIII.[2]] de -ara Christi: ... kamara eius conversatio caelestis): **α** *spectat ad domos honoratorum, aedificia publica:* LIBER hist. Franc. 35 p. 302,25 caput suum abluens aqua in ipsa -ara. VITA Elig. 1,12 p. 679,30 *Eligius* noctu et maturius in regis -ara vocatus. CAPIT. reg. Franc. 128,32 invenimus ... casam regalem cum -is II totidemque caminatis. *ibid.:* -as II cum totidem pisilibus. ORD. coron. imp. 14,54 ducitur dominus papa ... usque ad -am maioris palatii. RYCCARD. chron. a. 1214 p. 59[a],6 in secretiori -a sua, ubi ludit et dormit. ANNAL. Ianuens. IV p. 179,8 papa ..., cum in sua resideret -a, ipsius -e sive domus ruina ... illum ... oppressit. *al. c. sensu servitii, familiaritatis:* NOTKER. BALB. gest. 2,4 ad -am meam servire debetis. IOH. CANAP. Adalb. 23 nocte pariter ac die ... imperiali -ae adhaesit. BURCH. URSB. chron. p. 75,20 in -a imperatoris extitit familiarissimus. *de loco iudiciali:* CONST. I 341 (a. 1191) actum in -ara archiepiscopi Mediolanensis super palatium suum (CHART. Tirol. 482 p. 270,33 in -a turris. CHART. Stir. II 356. *al.*). CHART. Ital. Ficker 247 p. 295,3 lata fuit hec sentencia ... in -ara communis. *al.* **β** *spectat ad monasteria:* VITA Pard. 5 (MGMer. VII p. 27,25) in sua -a, ubi suus proprius fiebat stratus. EPIST. Hann. 98 p. 164,11 audieram te in -a tua. LEO MARS. chron. 2,53 ecclesiam ... iuxta abbatis -am ęcclesie ... adiunxit (CHRON. Andag. 5 p. 16,10 edificavit -am a. cum palatina domo. PETR. CAS. [?] chron. 4,56 a. -am cum capella et reliquis officinis ... construens). CHRON. rhythm. Leod. 121 dum tertius *frater* scribit in -a. CAES. HEIST. mirac. I 4,49 p. 216,14 in ambitu claustri -am aliquam mihi eligam, ubi ... vivam. CHART. Laus. 722 iusta casale, in quo fuerant cammere private claustri. CHART. Rhen. med. III 1377 p. 992,33 prebendarii, qui habent -as speciales et foculatas. *al.* **γ** *usu communi:* ECBASIS capt. 1185 qui hos vocat

[Steinmann]

ad -as, piperatas porrigit escas. SUMMA dict. Saxon. 2 p. 211,5 plus affectans in -is recitari quam in teatris coronari (*cf.* SALIMB. chron. p. 184,17 vox eius magis pertinebat ad -am quam ad chorum). ALBERT. M. veget. 6,26 folia alni . . . sparsa in lectis et -is occidunt pulices. in -is *i. q. domi – zu Hause:* VITA Anselmi Luc. 30 in expeditionibus et in -is. **b** *conclave ad res condendas aptum – Aufbewahrungsraum:* **α** *cella dispensatoria – Vorrats-, Wirtschaftsraum:* CAPIT. reg. Franc. 32,42 ut unaquaeque villa intra -am lectaria, culcitas, . . . scalpros . . . habeant. CONC. Karol. app. 7 p. 832,4 ut de communi -a *canonicorum* cuilibet distribueretur, prout in choro . . . resideret. CHRON. Pol. 6 p. 21,8 *dona* iussit . . . in -am imperatoris comportare. GESTA Trud. cont. I 10,13 p. 295,25 duae -ae, una in qua vestimenta fratrum camerarius reponeret, alia in qua consuerentur. GESTA Trud. cont. II 4, 12 -am . . . exstruxit, in qua prepositus . . . placitaret et, quae . . . expendenda erant, reconderet. ACTA imp. Winkelm. I 1001 p. 762,24 -a marestalle, utpote selle, frena et alia oportuna pro equis. *al. v. et l. 56.* **β** *thesauraria – Schatzkammer:* EINH. Karol. 33 p. 38,5 (testam.) descriptio . . . de thesauris suis atque pecunia, quae . . . in -a eius inventa est (*cf.* p. 40,1 in -a atque vestiario). IOH. CANAP. Adalb. 13 argentum . . . distribuens episcopalem -am evacuat. VITA Burch. Worm. 22 p. 845,26 thesaurarium et -am, ubi pecuniam putabant reconditam, . . . perscrutati sunt. COSMAS chron. 1,38 p. 71,27 pecunia . . . est in -a ducis. CHART. select. Keutgen 125,7 si *quis* aliquem infra monetam leserit . . ., fregit -am episcopi. CHART. civ. Hild. 136 *officium* -e nostre, que thesauraria -a dicitur. *al.* *? sacrarium ecclesiae – ?Sakristei:* CHART. Argent. I 271 p. 208,39 (a. 1240) sacrista . . . portabit libros ad chorum et deportabit ad -am. *c. emphasi de possessione potiore:* COSMAS chron. 2,12 p. 99,26 nostra terra tua est -a. PETR. CAS. (?) chron. 4,108 p. 821,9 cum Casinensis ecclesia . . . specialis -a sit Romani imperii constituta (WIBALD. epist. 11 p. 84,26. CONST. II 15,2 civitatem Senensium . . . habebit . . . rex s. suam ch-am. *al.*). DIPL. Loth. III. 121[a] quia de -a nostra sitis. PASS. Karoli Boni 5 (MGScript. XII p. 621,20) -a . . . antiquorum comitum dictum est Bruggense oppidum. *al.* **γ** *bibliotheca, tabularium – Bibliothek, Archiv:* WILH. HIRS. const. 2,25 p. 1077[c] in -a, ubi libri reconduntur. VITA Gebeh. Salisb. I 2 repertus . . . erat talis *codex* in -a librorum Salzpurhc (MAGNUS chron. a. 1195 p. 521,46). CHART. Burgenl. I 333 quod *litterae* in -a ecclesie nostre sunt invente et deposite (*cf.* 527). **c** *taberna, officina – Laden, Verkaufsstand, Werkstatt* (*cf.* GLOSS. I 435,52 St.-S. -am werchadem): CHART. scrin. Col. A I p. 20,2 (c. 1135/42) emerunt -am quandam, quę teutonice vocatur caste. CHART. Gosl. I 301 p. 320,39 ad quam *(oblationem)* pertinent . . . fabrice II, -e III. CHART. select. Keutgen 107[c] XIII -as sub domo pellificum . . . conferimus. REGISTR. Mog. p. 36,18 -e mercatorum solvunt *eqs.* (CHART. civ. Erf. 179 redditus . . . de -is seu stationibus m. nostrorum). CHART. Port. 135 -a, in qua venduntur panni lanei. CHART. civ. Erf. 160 p. 92,30sq. emimus . . . -as pellificum . . . super -as sartorum sibi inherentes. *al.* **d** *latrina – Abtritt:* GESTA Trud. cont. I 10,13 p. 295,27 domus infirmorum habens . . . -am dispensatoriam, -am privatam aliamque privatiorem (CHART. scrin. Col. A 1 p. 349,31 qui . . . in domo Marcmanni sunt, non ibunt ad p. -am illius domus. CAES. HEIST. mirac. II 1,41 p. 70,15). cont. II 4,9 domum . . . solario etiam et necessariis -is ornavit. CHART. episc. Wirz. III 20,1 p. 34,23 secrete necessitatis -as. ALBERT. M. animal. 8,178 quibus *(casis)* . . . utuntur *apes* pro -is, in quas stercorizant. **e** *usu vario:* AETHICUS ISTER 105 propter aedificium arcae . . . et -aras ac artificia illius (BERTH. RATISB. serm. 18 p. 94,9 religio habet quinque -as ut in arca). CHRON. Salern. 17 super tumulum . . . -am instruere. ADAM gest. 2,69 p. 131,18 turris . . . septem ornata -is ad diversam oppidi necessitatem. CASUS Petrish. 3,18 p. 652,8 qui . . . malos . . . in quandam -am . . . recluderet. ALBERT. M. animal. 23,55 *hoc falconum genus* teneatur in -a obscurissima. *al.* **2** *natur.:* **a** *cavum in corpore animalium vel plantarum exsistens – Hohlraum im Körper von Tieren oder Pflanzen:* NIVARD. Ysengr. 3,148 farcirem ut -as ventris. ALBERT. STAD. Troil. 3,834 Achilles pectoris in -a vulnus amoris habens. ALBERT. M. veget. 3,7 in quibus *(pomis)* . . . siliqua interius est . . . per quinque . . . -as divisa. animal. 1,453 *matrix* habet . . . concavitates duas, quae sunt quasi duae -ae ipsius. 3,6 propter duas -as cellulae anterioris partis cerebri. 13,36 cor calidum et siccum habet magnas -as. *al.* **b** *cella favi – Zelle der Bienenwabe:* EKKEH. IV. bened. I 24,37 *apes* vult . . . in -is (gloss.: foraminulis) cerę stirpem generis refovere. **3** *astron. i. q. domus planetarum – Planetenhaus:* CARM. de temp. rat. 568 quibus *(temporibus)* solis per diversa caeli -a (spatia BEDA temp. rat. 35 p. 246,2) corpus serpit. **4** *techn.:* **a** *spatium interius campanae – Innenraum der Glocke:* CYMBALA XXI p. 56,27 debet *tintinnabulum* esse . . . apertior in -a ad mensuram dimidiae unciae. p. 56,32 adiungitur . . . dimidiam unciam in latitudinem camore *(sic ?). ibid. al.* **b** *vas contegens – darübergestülptes Gefäß, 'Glocke':* HERACLIUS II 53 vasculus curva -a servatur. **5** *pileus stramineus – Strohhut:* RATHER. Metr. 7 p. 461[A] stipularis illa ritus Saxonici -a, quam vertici pro vitando solis imponunt ardore.

II *translate i. q. dispensatio, res familiaris, fiscus – wirtschaftliche Verwaltung, Vermögen, Schatz, 'Kammer':* **A** *publ.:* **1** *de possessione, reditibus, servitiis:* **a** *in univ.:* GESTA Dagob. 33 portam . . . cum omnibus teloneis, quemadmodum ad suam -am deserviri videbatur (FORM. imp. 37). CAPIT. reg. Franc. 202,7 de singulis conditionibus, quae ad -am nostram vel ad fiscum . . . pertinent. DIPL. Loth. I. 25 (ed. Th. Schieffer. 1966) quod parafreda et carra ad nostram -am deportandam iniuste dedissent. DIPL. Otton. I. 30 mancipia . . . ad -am regiam exquisita. DIPL. Otton. II. 308 teloneum, . . . quod . . . dux de -a nostra tenuerat. DIPL. Otton. III. 16 p. 414,28 quicquid -e nostre provenire poterat ex comitatu. HELM. chron. 32 p. 60,23 dignitates . . . magnum questum -ae nostrae referre poterant. CHART. Burgenl. I 102 p. 70,7 nec lucrum -e nostre nobis sive exactoribus -e nostre solvere tenebuntur. CHART. Gosl. II 12 p. 115,39 defendemus eos . . . tamquam specialis -e nostre servos. *al.* **b** *de statu Iudaeorum (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 507):* CONST. I 163 p. 227,23 (a. 1157) presertim cum *Iudaei* ad -am nostram attineant (*cf.* II 204 p. 274,29). CHART. Babenb. 430,29 quicumque . . . Iudeo . . . abstulerit pignus suum . . ., ut dissipator -e nostre *(sc. ducis)* . . . puniatur. CHART. Dortm. 155 Rudolfus . . . rex . . . Iudeis Tremoniensibus, -e sue servitoribus. **c** *de poenis solvendis:* DIPL. Loth. I. 11 p. 76,12 (ed. Th. Schieffer. 1966) sciat se compositurum mille mancusos . . ., medietatem -e nostrę (DIPL. Karoli III. 29 m. -e palacii nostri. DIPL. Otton. II. 120 p. 135,29 m. kamarę nostrę. *al.*). CHART. Sangall. A 599 ad -am regis uncias auri III . . . persolvat. DIPL. Conr. II. 123 p. 169,5 sciat se . . . centum libras . . ., dimidietatem camirae nostrae . . ., redditurum (CHART. Heinr. Leon. 37 p. 53,9 d. -e imperiali et d. -e nostre). CHART. Raitenh. 66 p. 64,17 quinquaginta libras argenti in -am nostram *(sc. ducis)* . . . appendat. *saepe.* **2** *de expensis:* CAPIT. reg. Franc. 273,14 quatenus . . . accipiant . . . de -a nostra . . . monetarii de mero argento *eqs.* LEO MARS. chron. 2,43 p. 656,21 ut de meamet -a illius debeam remunerare medelam. ANNAL. Mell. Claustr. I a. 1114 p. 610, 23 ex propria -a . . . datis ei stipendiis. *al.* **3** *de administratione:* VITA Ludow. Pii 29 p. 623,16 Reginhardus, praepositus -ae regalis. 63 p. 647,21 ministros -ae. CONST. II 52 feodum de -a non locatum nec denunciatum. 116,11 p. 152,31 navigia, in quibus -a nostra et familia . . . recepte fuerant. CHART. Babenb. 328 p. 167,24 Chunrado . . . concessimus in feudum officium -e (ACTA imp. Winkelm. I 903 posita . . . racione de officio -e Vallis Gracie). ACTA imp. Winkelm. I 398 p. 346,34 cum . . . sigillum regni nostri cum -a nostra perditum fuerit. *al.* *adde:* EKKEH. IV. cas. 11 -ae, quos sic vocabant, nuntii *(cf. notam ed.). de ministerio honorifico magnatium:* THIETM. chron. 4,9 ubi quattuor ministrabant duces, . . . Conrad ad -am. CHRON. Cosmae cont. I a. 1130 p. 136,19 inter -am et mensam et agazoniam quodcunque elegeris . . ., possidebis. OTTO SANBLAS. chron. 46 add. p. 74,29

[Steinmann]

palatinus dapifer . . ., marchio prepositus -e. **B** *eccl.:* **1** *de possessione, reditibus, servitiis:* ADALH. brev. Corb. 3 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 367,2) ad primam -aram sex *laici:* sutores tres, ⟨ad⟩ cavalos duo, fullo unus; ad secundam -am *eqs.* CHART. Rhen. med. I 135,23 p. 153,15 custuram faciunt ad -am he femine. DIPL. Otton. I. 289 p. 405, 18 *concedimus* villam . . . cum hominibus . . . tantum -ae ipsius episcopi appendentibus. TRAD. Ratisb. 266 ut . . . census . . . ad -am fratrum . . . persolvant (370 ad camaeram. 754 ad publicam -am [*sc. fratrum*]). GESTA Trud. cont. I 9,12 *terra* debet . . . servitia ad utensilia -ae abbatis *eqs.* CHART. Mog. A 425 p. 333,5 duas curtes . . ., qui ad nostram cambriam pertinent. TRAD. Teg. 296 predium . . . ad obedientiam -e detinuit. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 398,27 nemus -e, de quo recipit ius suum *archiepiscopus* (*cf.* CHART. Merseb. 381 ea, que vocantur ligna -e). CHART. Carinth. I 521 p. 404,41 censum -e nostre *(sc. episcopi)*, qui vulgo kamirsacz vocatur. CHART. Basil. C I 296 domum . . . spectantem ad -am nostram *(sc. capituli). al. v. et p. 114,1. spectat ad statum Iudaeorum:* CHART. select. Keutgen 147 p. 170,15 (a. 1258) Iudei libere spectant ad -am archiepiscopi. *de poenis solvendis:* LEX fam. Worm. 9 ut de weregeldo . . . quinque libre ad -am reddantur. **2** *de expensis:* EKKEH. IV. cas. 87 quasi -a sua dispersiones eius ferre non posset. CHART. select. Keutgen 125,4 ex -a episcopi monetario X m. dabuntur (126,72 de -a e. ministrabuntur ei carbones). CHART. Solod. 269 p. 155,31 *cellerarius* tota portione sua -ę . . . privabitur. p. 155,34 pene consimili, scilicet amissioni sue -e subiacebit. CHRON. reg. cont. V a. 1246 p. 289,28 dominus papa de -a sua misit decem milia marcarum. CHART. Raitenh. 164 quas *(possessiones)* . . . pro quadam summa pecunie de nostra -a noscimur comparasse. *al.* **3** *de administratione:* WALA brev. memor. (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 422,21) camararius primus provideat . . . curtes ad cammaram deputatas. TRAD. Ratisb. 868 census . . . ei tantum, qui -am administrat, . . . persolvant. TRAD. Teg. 392[b] testes . . . Gundelbertus pistor, . . . Olricus pellifex, . . . omnes de -a. CHART. select. Keutgen 131,3 qui pertinentes ad -am archiepiscopi vestes tenentur consuere. CHRON. Ebersh. 39 adeptus est apud Honorium papam summe -e dignitatem. GREG. IX. registr. 833 p. 736,14 -ę domini papę scriniarius. HEINR. WIRZ. cur. 224 istorum labor est cartas . . . grossas -is restituisse suis. *al.*

***cameralis,** -e. **1** *in cubiculo ministrans – in der Kammer dienend:* EKKEH. IV. cas. 123 p. 400,7 mulierculae cuiusdam -is. **2** *ad munus camerarii pertinens – zum Kammeramt gehörig, Kämmerer-:* TRAD. Frising. 1244 (a. 972/76) ut . . . episcopo . . . -e . . . servitium ministrarent (1458[a]). **3** *ad rem familiarem pertinens – zum Vermögen gehörig:* TRAD. Teg. 267 (c. 1150) filios . . . ad XXX denarios exsolvendos . . . -i servituti . . . messuit. CHART. Gelr. 711 p. 707,15 decem solidos de nummis -bus dandos.

cameralius *v.* 1. camerarius.

1. *cameraria, -ae *f. res familiaris, administratio rei familiaris – Vermögen, Verwaltung des Vermögens:* GISLEB. MONT. chron. 32 p. 59,13 Mathildis ex parte patris sui . . . summam Hanoniensis curie -am tenuit. NOTAE Gembl. (MG Script. XIV p. 594,20) quem *(monachum)* offitio -e prefecerat. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 470,4 *tenet* mansum, qui pertinet ad -am dominorum. CHART. Basil. A I 334 quoddam beneficium -e . . . vacans. RICHER. SENON. gest. 2,11 que *(praedia)* adhuc -e deserviunt monachorum.

2. cameraria (ka-), -ae *f.* **1** *cubicularia – Kammerfrau:* THIETM. (?) chron. 4,34 huius *(comitissae)* -a multis annis fuit ydropica. *alleg.:* ANON. de alleg. (Cod. Augiens. CCLIV f. 192[r]; s. VIII./IX.) -a Christi virtutes spiritales sunt. **2** *femina rem familiarem administrans – Verwalterin des Vermögens, 'Kämmererin':* CHART. episc. Hild. I 746 (a. 1220) actum . . . sub Gerdrude priorissa, . . . Iohanna -a. CHART. episc. Halb. 612 p. 551,9 curiam . . . a domina Mechtilde -a, ministeriale ecclesie nostre, . . . comparavit. CHART. civ. Erf. 236 nos . . . Iutta priorissa, Kunegundis k-a . . . recognoscimus. CHART. Turic. 1470 p. 178,6 cum . . . Berchte . . . -e nostre ad officium suum, camere videlicet, certos reditus constituerimus. *al. fort. de vidua camerarii:* REGISTR. Cremif. (Österr. Urbare. III 2,1 p. 92,6; s. XII.) domina Alhaeit -a. *in imag.:* ADALBOLD. Heinr. 15 cupiditas in eo erat consiliaria, avaritia -a.

***camerariatus,** -us *m. administratio vel districtus magistratus cuiusdam fiscalis Siciliae – Verwaltung oder Amtsbezirk eines Finanzbeamten in Sizilien:* ACTA imp. Winkelm. I 772 (a. 1231) ut *camerarii* . . . corredum . . . de proventibus eiusdem -us percipere debeant. 880 precium . . . in racionibus de -u . . . computare. 881 p. 671,26 post concessionem -uum factam. INNOC. IV. registr. B 342 p. 311,3 officium -us ipsius regni . . . tibi . . . confirmamus. *al.*

1. camerarius (-mar-), -i *m. script.:* ka-: *l. 30.64. p. 115,21.32.66.116,14. al.* cha-: *p. 116,1.* kem-: *p. 115,66.* camme-: *p. 115,67. 116,25.30.* -mir-: *p. 116,24.* cambr-: *p. 115,58.* -ali-: *p. 116,2.* -ai(us): *p. 116,30.*

I *cubicularius – Kammerdiener:* GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p. 413,4 dixit *episcopus* -is suis: 'induite me vestimenta mea'. RUODLIEB XI 25 hera poscit aquam, -us attulit ill⟨am⟩. VITA Bard. 20 p. 337,46 -us, qui lucernam coram eo portabat. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 265,27 *episcopum* nunc inter -os suos, nunc inter cocos . . . custodiri fecit. VITA Norb. II 106 p. 1334[A] unum ex -is suis . . . introitum defendentem invenerunt. CHART. Stir. II 132 p. 204,31 Erbordi, -i lecti domini patriarche. STATUT. ord. Teut. p. 99,2 magister debet habere . . . turcopulum pro -o. *al.*

II *praepositus administrationis – Verwalter, 'Kämmerer' (nom. propr.:* CHART. Turic. 979 p. 64,33 [a. 1256] Walthero dicto K-o. CHART. Eichsf. 439 Henricus C-us dictus de Molhusen. *v. et p. 115,27):* **A** *publ. (cf. G. L. Maurer, Geschichte der Fronhöfe. II. 1862/63. p. 276sqq.):* **1** *spectat ad curiam regum vel imperatorum:* **a** *in univ.:* CHRON. Fred. 4,4 uxorem eius . . . Domnolus domesticus et Wandalmarus cama-us Gundramno presentant *(de re v. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 139).* DIPL. Otton. III. 397 quę -i nostri sibi *(sc. duci Venetorum)* . . . pro censu exigebant. INSTIT. regal. 21 (MGScript. XXX p. 1458,9) ille . . . cum suis cama-is nesciebat de omnibus honoribus camere. CHRON. Pol. 3,4 -os pro suis et pro Ruthenis . . . delegabat. ORD. coron. imp. 14,52 -i imperatoris precedant et sequantur nummos proicientes (14,55 -i i. cum -o domini pape dent presbiterium omnibus ordinibus sacri palatii. CONST. I 128,10 Cŏnradvs de Walehusen, -us noster a thesauris. VINC. PRAG. annal. a. 1165 neptem . . . per comitem Zezemam, dominae nostrae reginae summum -um, . . . transmittit (CHART. Raitenh. 322. *cf.* CONST. III 296 pro . . . Ar. advocato, -o consortis nostre karissime). ACTA imp. Winkelm. I 154 p. 130, 31 privatus domini regis -us. CHART. Eberb. 233 nos Ph. de Hohinvels, imperialis aule -us, Hermannus scultetus, milites. *saepe.* **b** *de summo camerae ministerio (cf. H. Niese, Die Verwaltung des Reichsgutes im 13. Jh. 1905. p. 126sqq.):* DIPL. Karoli M. 204 p. 273,18 abba . . . et suus advocatus . . . Ebrehardum, -um nostrum, . . . interpellaverunt. ANNAL. Einh. a. 782 p. 61,14 accitis . . . tribus ministris suis, Adalgiso -o et Geilone comite stabuli *eqs.* a. 791 p. 89,6 cuius *(exercitus)* partem . . . Meginfrido -o suo committens. HINCM. annal. a. 868 p. 97,8 rex praemittens Engelramnum -um et hostiariorum magistrum atque a secretis consiliariorum suum. ord. pal. 16 sacrum palatium per hos ministros disponebatur: per -um . . . et comitem palatii *eqs.* CHART. select. Keutgen 11 p. 6,14 ut nullus . . . hospitetur, nisi . . . a -o imperatoris vel regis . . . concedatur. ANNAL. Hild. a. 1106 p. 57,9 gladium et diadema . . . misit cum Erkenbaldo . . ., k-o suo. ACTA imp. Winkelm. I 29 p. 20,21 testes . . . Henricus imperii -us (ACTA imp. Böhmer 1075 p. 773,20. CONST. II 45 p. 57,10. *al.*). IOH. CODAGN. gest. 17 p. 493,7 -us regis Francie. CLEM. IV. registr. 666 p. 685,17 Manfredum Malet, qui se comitem -um *(sc. Conradini)* nominabat (THOM. TUSC. gest. p. 521,39. SALIMB. chron. p. 472,22). *al. de ministerio honorifico magnatium (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 530):* ARNOLD. LUB. chron. 3,9 p. 152,6 officium . . . -i vel marscalci

[Steinmann]

non nisi reges vel duces aut marchiones amministrabant. ALBERT. STAD. annal. a. 1240 p. 367,21 eligit . . . margravius de Brandenburg, quia -us *est*. MART. OPP. chron. p. 466,19 qui *(officiales imperii)* sunt VII, videlicet . . . marchio Brandeburgensis -us. **c** *de magistratibus fiscalibus (cf. E. Mayer, Italienische Verfassungsgeschichte. II. 1909. p. 388sq.)*: PETR. CAS. (?) chron. 4,104 p. 816,20 destinati sunt a Canzolino, Capuani principatus -o, milites. ACTA imp. Stumpf 530 p. 749,4 nullus iustitiarius . . ., nullus -us vel magnus -us, nullus legatus noster sive vicarius *eqs*. ACTA imp. Winkelm. I 245 p. 225,15 magistris -is, -is. CONST. II 137 comitibus, baronibus, -is, baiulis. RYCCARD. chron. a. 1220 p. 91[a],15 (statut. imp.) balivus per ordinatos -os curie statuatur. CHART. select. Schwind 55 p. 113,19 (dipl. Rud. regis) -us . . . terre . . . monete consortibus . . . iusticiam . . . deposcere teneatur. *al.* **2** *spectat ad curiam principum variorum*: COSMAS chron. 3,5 p. 166,7 dux . . . misit -um suum cum aliquibus militibus. CHART. Babenb. 15 p. 21,20 ne vel -i vel marscalci seu alii servitores nostri . . . sint molesti cultoribus eorum *(beneficiorum)*. CONST. I 447,11 singuli . . . principes suos habeant officionarios speciales, marscalcum . . . et k-um. TRAD. Ratisb. 960 p. 485,9 Hartwic, -us comitis de Sulzipah *(item de testibus:* CHART. Stir. II 7 Gotfridus, -us domne Diemudis. CHART. Carinth. V 112 -us Austrie. *al.)*. GISLEB. MONT. chron. 8 p. 11,1 comitissa . . . officia hereditaria instituit, dapiferorum scilicet . . ., -orum et hostiariorum. app. p. 339,21sq. Heriberti, qui C-us dicebatur, et erat de ministerio suo facere candelas precepto -i *eqs*. CONST. II 95 si officiatus aliquis principis cuiuscumque, . . . -us vel pincerna, posset . . . quemquam ponere subministrum. *al. de ministerio honorifico magnatium*: HIST. Welf. 1 p. 458,15 ut queque officia curie, id est ministeria . . . marscalci, k-i . . ., per comites . . . regerentur. CHART. Babenb. 65,16 -i, marscalci . . . duci Austrię . . . ministrent. **3** *spectat ad administrationem civitatum*: VITA Bonif. II 13 p. 105,12 mediante domno Burchardo, -o urbis. CHART. Mog. A 395 p. 300,24 Embrico, ⟨ur⟩banus -us. 437 Godeboldus, prepositus et -us urbis. CHART. select. Keutgen 254 -o civitatis . . . novem uncias . . . persolvebant. IOH. CODAGN. annal. a. 1205 castra . . . levata fuerunt . . . Bernardo Pasturello existente -o. INNOC. IV. registr. B 43 Arnoldo -o . . . ac Herkemboldo minori -o civitatis Maguntine. CHART. civ. Erf. 189 p. 112,17 quod pensionem . . . a -o consulum civitatis . . . percipere debeant. *al.* **B** *eccl.*: **1** *spectat ad curiam Romanam (cf. Hinschius, Kirchenrecht. I. p. 405sqq.)*: ORD. coron. imp. 14,5 (s. XII.[1]) ibi . . . -us domini pape electi pallam accipit (CHART. Stir. II 178 litteras . . . Benedicti -i d. p. exhibuit. *al. v. et p. 114,42*). RAHEW. gest. 4,76 p. 323,24 Petrum Gwidonis -um sanctae Romanae aecclesiae subdiaconum. INNOC. IV. registr. B 142 p. 125,3 qui *(nuntius)* . . . -o nostro . . . claram faciat rationem. CATAL. fam. pap. p. 195[a] *recipiunt praebendas:* dom. -us XII viandas *eqs*. *adde:* BURCH. URSB. chron. p. 112,7 Honorius III., qui primus fuerat . . . -us cardinalium et pecunias ipsis collatas inter eos . . . distribuebat. **2** *spectat ad curiam episcoporum, ecclesias sim.*: LEX Raet. Cur. add. 3 p. 646,25 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) de senioribus quinque ministribus, . . . id sunt cama-us, butiglarius *eqs*. CHART. Rhen. med. I 163 p. 228,5 s(ignum) Motarii cambrarii. COD. Odalb. 3 complacitatio inter Odalbertum archiepiscopum et Diotbaldum, -um suum. TRAD. Ratisb. 216 Adalhun clericus et -us. LEX fam. Worm. 29 ut ad alium servitium eum *(hominem fiscalem)* ponere non debeat nisi ad -um aut ad pincernam *eqs*. LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 134,4 Burchardus, -us archiepiscopi Mogontini, episcopus ordinatus est. DIPL. Loth. III. 41 Iohannes dekanus, Willo -us *(item inter testes:* CHART. episc. Hild. III 109 Ekbertus keme-us. CHART. Brixin. 227 Hermannus camm-us). CHART. Basil. C I 55 peccunia debet dari -o et monetario. CONST. II 68 exceptis quatuor principalibus officiis, dapiferi . . . et -i. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 400,8 -us est magister Iudeorum. HIST. Hirs. 8 primum fuit decanus, postea prepositus, dehinc -us. CONO LAUS. gest. cont. p. 808,28 fuit facta quedam pax . . . per . . . ch-um Bisuntinensem. CHART. Westph. IV 322 in nos . . . R(abodonem) decanum, H(enricum) -alium . . . in arbitros exstitit compromissum. CHART. Bund. 1024 officiales nostri maiores, videlicet marschalcus, -us . . ., habent unam marcam . . ., inferior -us et dispensator . . . habent dimidiam marcham. *al.* **3** *spectat ad administrationem monasteriorum (cf. Ph. Schmitz, Geschichte des Benediktinerordens. I. 1947. p. 270sq.)*: CHART. Sangall. A I 91 (a. 779) signum Waldramno cama-o (FORM. Augiens. B 37 preposito et decano et cancelario et -o. *al.*). FORMA mon. Sangall. p. 14[b] domus et officina -i. ADALH. brev. Corb. 13 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 381,8) omnia utensilia ferrea debent accipere *hortulani* a -o, qui fabros providet. DIPL. Heinr. II. 507 p. 649,40 de k-is . . . aliisque honoratis . . . abbatum servitoribus hoc constituimus. EKKEH. IV. cas. 52 corium meum ad calceos -us . . . non dedit. WILH. HIRS. const. 2,36 p. 1094[A] -us . . . ipse pergit et recipit eos *(denarios)*. RUD. TRUD. gest. 1,5 p. 232,28 -us . . . abbatis non idem *est* qui et fratrum. LIBER ordin. Rhenaug. p. 119,24 -us aquam et lintea et denarios . . . preparat. GODESC. GEMBL. gest. 48 p. 543,2 ut -us per se villicum, investituras et placita habeat villarum. CHART. Eberb. 4 p. 9,5 testes . . . Lurinbertus magister, Hartmannus cantor et -us (CHART. Berg. Magd. 51 Volcoldum cellerarium et -um. CHART. Bund. 512 Sifridus cami-us. CHART. civ. Erf. 132 Gebehardus camm-us. CHART. Stir. III 98 Chunradus adiutor -i, Otto -us abbatis. *al.*). TRAD. Ratisb. 853 ut . . . censum . . . reddant viri preposito monasterii, femine -o. DIPL. Heinr. I. 42 p. 76,23 (spur. s. XII.[med.]) abbas . . . in comitatu suo et ministerio . . . habeat marschalcum, dapiferum, pincernam, -um *eqs*. TRAD. Teg. 397 sub presenti Vlrici kammeraii. CHART. Babenb. 290 procuratori -i. CHART. Argent. I 271 p. 209,3 -us pulsabit primam campanam. *saepe. v. et p. 111,14. 113,33.* **C** *usu communi*: ALBERT. M. eth. 8,3,3 p. 543[b],10 sicut est -orum potestas utendi servis, et utendi thesauro, frumento, vino et caeteris omnibus. pol. 5,8[y] p. 538[a],40 ut sic *tyrannus* videatur esse quasi custos et -us communium. 6,6[a] p. 607[b],35 ad quem *(principatum)* referuntur communes reditus, sicut ad -os, et a quibus exiguntur.

III *colonus – Höriger, 'Kämmerling' (cf. Dt. Rechtswb. VI. p. 935)*: CHART. Teg. 13 (Mon. Boica VI p. 168; a. 1140) omnibus per nos inbeneficiatis et ministerialibus et -is nostris ac universe familie, ut . . . opem . . . nobis persolvant. CHART. Sil. D I 93 p. 64,26 (ed. H. Appelt. 1963) singuli . . . lagenariorum, k-orum, pistorum debent XX nummos. p. 65,14.

2. camerarius, -a, -um. **1** *receptorius – als Behältnis dienend*: WOLFHARD. Waldb. 3,4 (2) panis . . . in sinu -o devectricis statim repositus. **2** *ad cameram vel camerlengum pertinens – auf die Kammer oder den Kämmerling bezüglich, Kammer-*: CHART. Osn. II 265 p. 207,25 (a. 1230) Goda . . . ius -um in reliquiis obtinuit.

cameratio, -onis *f. administratio camerae – Vermögensverwaltung*: ALBERT. M. pol. 5,6[bb] p. 497[a],25 in custodia . . . et -e (*p. 1309[b],7* ταμεία), id est illorum, quae servantur in camera *eqs*.

***camerator,** -oris *m. (orig. inc., nisi cohaeret c.* *gameratus *'impudicus', cf. E. Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch. I. 1908/13. p. 294; an per errorem pro* temerator*?) (fidei) violator – (Eid-)Brecher*: CHART. Carinth. V 151 p. 103,44 (a. 1274) iuramenti proprii -r.

1. *cameratus, -us *m. provincia ad potestatem magistratus cuiusdam fiscalis pertinens – Amtsbezirk eines Finanzbeamten*: ACTA imp. Böhmer 201 p. 184,44 (a. 1195) ad noticiam universorum in -u terre Bari . . . pervenire volumus *eqs*. *cf.* *camerariatus.

2. cameratus *v.* camero.

***camerella** (-mar-), -ae *f. conclave parvum – kleines Zimmer*: CHART. Tirol. 863 (a. 1226) *actum* in camarella palacii episcopatus.

***cameria** (-mar-), -ae *f. administratio rei familiaris – Verwaltung des Vermögens*: TRAD. Teg. 221 (a. 1127/47) preeminente prepositurę Rihkero presidenteque -ę Werinherio. *ibid.*: VI nummis predictę -ę exsolvendis. *fort. add.*:

[Steinmann]

REGISTR. Baiuv. A p. 159,25 de camariis hominum regis VI libre.

***camericus** (-rec-), -a, -um. *(cf.* καμαρικός*?) cella rotunda superposita instructus – mit einem runden Aufbau versehen:* AETHICUS ISTER 55 -eca navis . . . ob hoc nuncupata, ⟨quod⟩ . . . in medio curvum colcherium quasi gybbum cameli ⟨habeat⟩.

***camerlengus** (-mar-, -mor-, -lin-), -i *m. (germ.* *kamerling, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 137sq.)*

1 *cubicularius – Kammerdiener:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,32 p. 99,45 -us hostium camerae diu noctuque custodiens Ugo nomine. **2** *camerarius – Kämmerer:* **a** *in curia regum vel imperatorum:* DIPL. Richenzae 4ª p. 233,19 Bertaldus, cama-us . . . imperatoris (*item inter testes:* ACTA imp. Böhmer 280 senescalcus et -us domini regis). CONST. I 291 p. 405,23 Rodulfus -us . . ., nuntius domini imperatoris. ACTA imp. Böhmer 1074 p. 772,8 coram . . . Rizardo cama-o. *al. fort. add.:* BENED. ANDR. chron. p. 168,13 *Albericus* misit legatos suos nomine Leone, dicebatur a Romanis camorlingo. **b** *in curia episcoporum:* CHART. Ital. Ficker 347 p. 378,18 (a. 1234) actum . . . coram . . . Iohanecto camarlingo et Guilichino cursore domini episcopi. SALIMB. chron. p. 394, 17 episcopus . . . fecit eum suum cama-um. *de camerario papae:* IOH. CODAGN. annal. a. 1216 p. 57,16 papa Honorius, qui vocabatur Zinzius cama-us. **3** *colonus – Höriger, 'Kämmerling' (cf. Dt. Rechtswb. VI. p. 935):* CHART. Osn. II 123, 19 (a. 1220) si ministerialis servo vel censuali condormierit, puer . . . -ingus erit. CHART. Westph. IV 1233 -ingi sunt medii inter ministeriales et homines conditionis servilis ecclesie attinentes. *cf.* *cambellanus.

camero, -avi, -atum, -are. *script.* -marad(us): *l. 49.*

confornicare – überwölben: ORD. iud. Dei A 29ᵈ p. 633,3 Deus, qui caelos -asti.

adi. **cameratus,** -a, -um. **1** *proprie:* **a** *fornice instructus – überwölbt:* INVENT. Matth. 6 p. 230ᵇ,41 sacrarii domus inferior lapidibus -a, superior . . . lignis adoperta. IOH. NEAP. Ian. 24 basilicam -o . . . aedificare labore. *v. et p. 139,8.12. adde:* REGINO syn. caus. 1 notit. 1 ecclesia circumspiciatur, si bene sit cooperta atque -a. **b** *conclavibus instructus, in conclavia divisus – mit Räumen versehen, in Räume unterteilt:* BALDER. Alber. 26 p. 257,21 cum XL navibus -is. OLIV. hist. Ierus. 88 p. 60,4 duplex dicitur *spelunca* eo, quod -a fuit. *cavus – hohl:* THEOD. TRUD. Bav. 19 altitudo *fagi* in modum fornicis -a. NIVARD. Ysengr. 5,399 *fercula* in criptam -i lapsa molaris. **2** *translate i. q. artificiosus – kunstvoll, künstlich:* GISLEB. Amand. 14 (MGScript. XV p. 851,38; c. 1066) non aliquem quaeris verbis uti -is, simpliciter dico.

subst. **cameratum,** -i *n. antepagmentum – (Wand- oder Decken-) Verkleidung:* COD. Karol. 65 p. 593,1 de camarado . . ., quod est ypochartosin ad renovandum in basilica (p. 593,6). *cf. supra p. 110,25sqq.*

***cameron** *v.* *diacameron.

***camerseldus** (cha-), -i *m.* (camera *et theod. vet.* seldner, *cf. Deutsches Wörterbuch. X 1. 1905. p. 513sq.) inquilinus – Hintersasse, Häusler:* CHART. Tirol. 672 p. 130,9 (a. 1215/18) in . . . curiam pertinent quattuor opera, que appellantur ch-i, et quilibet illorum . . . facit II opera.

***camerula,** -ae *f.* **1** *strictius i. q. conclave parvum – kleiner Raum, Kammer:* **a** *in univ.:* CHART. scrin. Col. A I p. 26,16 (s. XII.ᵐᵉᵈ.) emit . . . -am. p. 87,35 duas -as sub trappis positas. *al.* **b** *de habitaculo:* CHRON. Cosmae cont. I a. 1132 p. 137,46 cum . . . rex Lotarius . . . privatim in quadam -a iuxta palatium posita sedisset. VITA Mariani 11 -am . . . coelesti lumine . . . lucere conspiciunt. CAES. HEIST. Elis. I 10 p. 359,21 quarum *(mulierum pauperum)* viles -as intrans. *diaeta – Kajüte:* HEINR. LETT. chron. 19,5 p. 128,27 evocavimus episcopum de -a sua. **c** *de sacello:* MIRAC. Liutg. II 2 pulchram in fine domus fecit ei *(cruci)* -am. **d** *de cella dispensatoria:* ANDR. STRUM. Ioh. 13 quaecunque erant -ae et vestiarii, unius capacitas continebat sacci. *in imag.:* ALEX. MIN. apoc. 16 p. 347,13 obscuras frango et suffodio -as conscientiarum. **2** *latius i. q. lectica – Sänfte:* BALDER. Alber. 24 in -a . . . de corio facta . . . inter duos ferebatur equos.

camerus *v.* camurus. ***camesilum** *v.* * camisile.

***cameta** *v.* *camita. **cametissos** *v.* chamaecissos.

cametria *v.* chamaedrys. *Steinmann*

camfio *v.* 1. campio. ***camfora** *v.* *camphora.

camiactis *v.* chamaeacte. **camidrius** *v.* chamaedrys.

camila *v.* chamaemelon. **camilenta** *v.* chamaeleon.

camilia *v.* chamelaea. **camillonta** *sim. v.* chamaeleon.

1. camilla, -ae *(m.) sacerdos – Priester:* PAUL. ALBAR. carm. 9,9 Leviticus ornat insigne -as *(v. notam ed.).*

2. *camilla, -ae *f. (fort. cohaeret c. francog. vet.* chamail, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 1668. p. 158ᵇ) capitis integumentum – Kopfbedeckung:* THEODULF. carm. 17,21 fluxa -a caput, mentem tegit atra voluntas.

camillum funem nauticum GLOSS. med. cod. Trev. p. 149, 13 *(fort. spectat ad Vulg. Matth. 19,24, v. ThLL. III. p. 202, 75sq. s. v.* camelus).

camillus (kamellus), -i *m. puer, infans – Knabe, Kind:* ENGELM. carm. 3,79 (MGPoet. III p. 64) molles . . . -i amplexus statuit rapti Ganimedis honores. BENEDICTIO in partu (ed. A. Franz, Die kirchl. Benediktionen. II. 1909. p. 199,8) kamelle, exi foras, te fratres vocant ad lucem.

***camimellitus** *v.* *chamaemelitus.

camimel(l)us *v.* chamaemelinus.

camimelon, -mila, -milon *sim. v.* chamaemelon.

camimilus *v.* chamaemelinus.

camina *v.* caminus. ***caminadula** *v.* *caminatula.

***caminata,** -ae *f.* ka-: *l. 55.71. p. 119,33.* kem-: *l. 36.* chem-: *l. 68. p. 119,33.* com(m)at(a): *p. 119,28.41.* cammi-: *l. 65.* camman-: *p. 119,26.* -men-: *l. 41.54.61. p. 119, 28. al.* -mn-: *l. 56. p. 119,22.33.* -ad(a): *l. 36.44. p. 119,18. 31. adde* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 311,29. *al.*

I *strictius i. q. conclave camino exornatum, cubiculum calefactibile – mit einem Kamin versehener Raum, heizbares Zimmer, Kemenate (cf.* GLOSS. III 10,50 St.-S. keminada cheminata. 627,18 -a cheminata): **A** *de partibus palatiorum, domorum honoratorum:* **1** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 128, 32 p. 255,34 casam regalem cum cameris II totidemque -is. NOTKER. BALB. gest. 1,5 p. 8,12 cum rex ad palatium vel -am (-men- *var. l.*) dormitoriam calefaciendi et ornandi se gratia . . . rediret. THIETM. chron. 5,6 in lignea -a . . . dormitum ivit *comes.* EPIST. Worm. I 27 p. 51,23 imperator . . . in episcopum animatus . . . -dam egredi precepit. EKKEH. IV. cas. 18ᵐᵉᵈ. parat *Perhta* tapetiis et pallio dorsili -am *(v. notam ed.).* RUODLIEB IV 45 in . . . -am . . . it *rex* requietum. ANNAL. Erf. praed. a. 1252 p. 110,10 thalami -a fuit incensa. GESTA Ern. duc. II 35 p. 241,4 dux in -am omnium ornamentorum generibus perornatam . . . deducitur. *al.* **2** *de loco iudiciali:* DIPL. Karoli III. 31 p. 52,19 in domum episcopii . . . intus -a, ubi domnus Karolus . . . in iudicio residebat (CHART. Ital. Ficker 37 p. 54,47 in -a dormitoria ipsius palatii, ubi *eqs. al.*). DIPL. Conr. II. 106 actum est istud Radespona in presencia Chůnradi imperatoris et in camenata ipsius (CHART. march. Misn. III 99 p. 81,34 in k-a marchionis depicta. CHART. Merseb. 237 p. 192,28 in camnata [caminata *B*] episcopalis curie. CHART. Westph. VII 1354 p. 616,38 in aurea -a. *al.*). CHART. Rhen. inf. IV 646 p. 792,20 si aliqua inique agit . . . castellanus . . ., dominus in -am suam eum citabit et non alibi. CHART. Laus. 35 idem greintavit . . . uxor . . . in camenata dicti prepositi. **B** *de partibus monasteriorum (interdum de domo, e. g. l. 65. p. 119,1.6):* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* ALCUIN. carm. 100,2ᵗⁱᵗ. ad -am, ubi abbas dormit (EKKEH. IV. cas. 122ᵐᵉᵈ. -am antecessorum abbatum. GESTA Trud. cont. II 4,10ⁱⁿ. dormitorium fratrum, camminata abbatis et media intra utramque domus. 4,12ᵐᵉᵈ. -am suam reparavit *abbas* et mirifice celatam . . . fenestris . . . adornavit. CHART. Solod. 276 p. 160,24 qui [*servi*] chem-am abbatis maliciose infregerunt. *al.*). CHART. Sangall. A 221 p. 211,22 quando . . . ad monasterium converti voluero, tunc habeam k-am privatim deputatam. FORMA mon. Sangall. p. 12ᵇ -a portarii. *ibid* · -ae cum lectis. GESTA Font. 16 p. 47,

[Sroder]

25 -am fratrum . . . aedificavit. ARNOLD. RATISB. Emm. 2,9 qui maioris erant aetatis, habebant cellas seu -as. EKKEH. IV. cas. 69 -am quandam, veterum seniorum angulum vocatam. RUD. TRUD. gest. 10,13 p. 295,31 quae *(domus)* prius cellarium fuerat, fęcit *abbas* pulchram et amplam sibi et maioribus hospitibus -am. CHART. Steph. Wirz. 213 p. 223,9 prior . . . -is estuariis domum inferiorem amplificavit. *al.* **b** *de loco iudiciali:* CHART. Mog. A 452 p. 360,39 (a. 1112) nulli nisi abbati in -a sua inde respondeant et satisfaciant (WIBALD. epist. 405 p. 544,3). REGISTR. abb. Werd. 7,19 p. 244,5 acta sunt . . . apud Werdenam in -a abbatis. **2** *translate i. q. (locus) dispensatio(nis) rei familiaris – wirtschaftliche Verwaltung(sstelle):* GREG. CAT. chron. app. I p. 298,14 (chart.) ex quibus cereis medietas detur inter cameram domnicam et -am. RUD. TRUD. (?) gest. 9,7 censum michi recognoverunt, qui ad -am abbatis pertinet (TRAD. Udalr. August. app. p. 146,18 ad -am domini a. LII carrada ligni dantur. REGISTR. abb. Werd. 7,3 p. 193,34 ad -dam a. DIPL. Heinr. III. 272[a] p. 368,26 [spur.]. *al.*). **C** *de partibus variorum aedificiorum:* CHART. Bund. 17 p. 15,14sq. (a. 765) curtem meam . . ., imprimis salam cum solario subter -a, desuper alias -as. LEX Alam. 75,2 pulicula de genitio (gloss. cod. B 30: vel camnatam). DIPL. Otton. III. 218 p. 630,11 casa cum tribus -is. CHART. scrin. Col. A I p. 28,37 ne -e domus meę . . . privarentur lumine. II 1 p. 94,12 superiorem partem *domus*, in qua habetur stupa et cammanata. CHART. Lux. VIII 71 p. 79,2 -am unam cum piropo faciet. NICOL. BIBER. carm. 1720 (ed. Th. Fischer. 1870) iste *carpentarius* -am (commatam, camenatam *var. l.*) facit ad bona commoda gratam. *al. nom. propr.:* DIPL. Karoli III. 34 revertendo per costam C-ae. CHART. Bund. 218 Lafranco de C-da presbiter. CHART. Sigeburg. 164 p. 287,2 (ed. E. Wisplinghoff. 1964) domina de Kame-a. *de officina:* REGISTR. Geisenf. 15 ad chemnatam dantur tribus sutricibus tres cunei.

II *latius:* **A** *domicilium – Wohngebäude:* OTLOH. vis. 10 p. 363[c] extra monasterii claustra in quadam -a honesta prope ecclesiam posita. HELM. chron. 14 p. 28,28 ubi . . . fuit oratorium et -a murato opere facta. CHART. Gosl. II 118 p. 182,21 curia cum -a lapidea. CHART. Brem. 329 inferiorem partem edificii de -a, quam edificavi in eadem area. NICOL. BIBER. carm. 1829 (ed. Th. Fischer. 1870) nigra -a (comata *P*) *carnificis* iuxta stupam situata *(v. notam ed.). al.* **B** *aedificium munitum – Befestigungsbau:* IOH. CODAGN. annal. a. 1199 p. 25,26 turrem . . . et una -a, quam Cremonenses ibi fecerunt, destruxerunt. a. 1216 p. 55,31 -as, que in illo erant castro. a. 1217 p. 63,8 -as magnas et muratas. *al. (v. ind.).* ANNAL. Plac. a. 1257 p. 508,24 cum toto exercitu ivit ad -am Uberti advocati, que per eum guarnita erat *eqs.* *arx – Burg:* CHART. Osn. II 388 (a. 1240) waram, quam came-a sua in Horst habuerat. **C** *casula, cellula – Häuschen, Klause:* EKKEH. IV. cas. 82[med.] sibi iuxta Wiboradam -a constructa de suo vixit *Wendilgarta.* **D** *diaeta – Kajüte:* BALDER. Alber. 26 p. 257,26 magistrum . . . secum in sua ducens navali came-a.

***caminator,** -oris *m.* *qui camini ignem amat – einer der das Kaminfeuer liebt:* ALCUIN. carm. 8,26 sis memor Albini, calidus camĭnator ad ignem dum sedeas laetus, Samuhel.

***caminatula** (-adu-), -ae *f.* *parvum conclave – kleiner Raum:* VITA Liutg. III 2,73 tunc -dula, tunc paratur mensula.

***caminatum** (campn-), -i *n.* (*cf.* *caminata) *oecus, conclave (camino exornatum) – Saal, (mit einem Kamin versehener) Raum:* CHRON. Reinh. a. 1207 p. 573,2 in campnato militum in Wartperg magister Clingishore . . . cum Wolframo . . . studio confeccionis cantilenarum se exercuit. p. 574,8 in muro . . . campnati.

1. caminus, -i *m.* *(?f.* -a: *l. 71; ?n.* -um: *l. 72)* (κάμινος) *script.* ka-: *p. 120,27.*

focus – Feuerstelle: **I** *latius i. q. fornax – Ofen (cf.* GLOSS. I 801,10 St.-S. -a aeit. III 192,49 -us eitouan. 359,15 fornax clibanus -us furnus oven. IV 134,5 -um ovin): **A** *proprie:* **1** *gener.:* FORMA mon. Sangall. p. 11[b] -us ad calefaciendum. p. 15[a] pistrinum fratrum, . . . -us. ORDO Rom. ant. p. 83[b],34 proxima lectio . . . de -o ignis *(cf. l. 16)* legitur. CASUS Petrish. 5,42 p. 676,17 erat . . . edicula infirmariae adherens, in qua -us et iuxta -um . . . stramenta. NICOL. BIBER. carm. 573 (ed. Th. Fischer. 1870) Ungaricum vinum das illis ante -um. *al.* **2** *techn. vel alch.:* COMPOS. Luc. T 5 remittis in ipso -um. THEOPH. sched. 3,46 igne purificatum *aurum* atque -o probatum. LAMB. WAT. annal. a. 1151 p. 520, 20 uti aurifaber prudens, qui auri sordes in -o rogi purgat et excoquit. ALLEG. sapient. 3 p. 470[b],21 -um ei aedifica rotundum, ut testam capere possit *eqs.* ALBERT. M. veget. 3,40 sicut in arte alkimiae . . . aduritur grossities plumbi . . . in -o ignis. *al.* **3** *de tormento martyrum (interdum de rogo, e. g. l. 19sq.):* ALDH. virg. I 21 p. 252,15 licet . . . flammivoma -i incendia . . . terribiliter torruerint *pueros* ([*cf. Vulg. Dan. 3,17.23*]. EKKEH. IV. pict. Mog. 517 tres pueros, rapidus quos hausit fauce -us. *al.*). WALAHFR. Mamm. 14,4 iudex . . . iussit . . . strui . . . -um. 19,1 ingentis . . . ora -i. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,184 robora . . . ardentem plus incensura -um. *al.* **B** **1** *in imag.:* VITA Amati Habend. 15 (MGMer. IV p. 221,2) vos . . . nunc in hoc loco paupertatis -us excoquit ([*cf. Vulg. Is. 48,10*]. CHART. Quedl. 11 p. 10,30. CAES. HEIST. hom. exc. 246 per ignem temptacionis in -o p. . . . decoctus est. *al.*). BEDA hist. eccl. 4,9 p. 222,10 -us diutinae tribulationis. EPIST. var. I 15 p. 517,41 in -o vestrae . . . sapientiae. RHYTHM. 68,10,1 k-us ignis torridi *(cf. Vulg. Matth. 13,42).* MILO carm. 1,6,2,175 quo tu flammivomi sine fine ardore -i . . . ureris. EKKEH. IV. pict. Sangall. 122 fit panis Domino tali caro *(sc. Galli)* cocta -o (gloss.: in clybano). HIST. peregr. p. 117, 25 in -o adversitatum. CARM. Bur. B 171,4,2 totus Veneris uror in -o. *al.* **2** *proverb. (spectat ad Hor. sat. 2,3,321):* EKKEB. HERSF. Heimer. 7 p. 600,48 -o adicientes oleum. ERINH. Heimer. 148 addentes calido sic nutrimenta -o. *al.* **C** *meton. i. q. ignis, ardor – Feuer, Glut (fort. huc spectant et l. 33. p. 119,71):* METELL. Quir. 2,7 perstat Ethnaeis glacies -is inresoluta. CARM. Bur. B 102,15[a],1 flamme succensa -is urbs iam proclinis incipit esse cinis. *in imag.:* SALOM. III. carm. 2,103 cumque diuturno coquerentur membra -o. REIN. ALEM. phagifac. 273 fas est iterata queratur non plene satiata sitis, modicumque -is norit adhuc superesse suis.

II *strictius:* **A** *fumarium – Rauchabzug, Kamin (cf.* GLOSS. III 384,3 St.-S. -us scorenstein): **1** *proprie:* VITA Berth. Garst. 34 per fumarium, id est -um, hostis humani generis . . . se praecipitavit. CHART. scrin. Col. A I p. 138,1 sic edificet *David murum*, ne fastigium Herimanni . . . vel -um eius vel fumigium eius vel ledat vel infringat. THEOD. CERV. chirurg. 3,47 p. 174[B] fuliginis, quae adhęret -o vel tecto. *de officina fabri:* TRAD. Frising. 14[b] (a. 759) ut eum *(malleatorem)* sibi tempus ad serviendum ⌞-i edibus⌟ (⌞⌟ cammiedibus *ed.*) . . . asserat. GLOSS. II 481,63 St.-S. -is den esson (*spectat ad Prud. perist. 10,294 ut* 556,46 -is smithun). **2** *per compar.:* URSO anat. 66 fiunt capilli ex fumo humido a toto corpore resoluto petente caput tamquam tocius corporis -um (MAURUS urin. I p. 10,38). **B** *crater – Krater:* CONR. HILD. ad Hartb. p. 195,16 in eodem *monte* siquidem ingentissimi -us ignis exalans *eqs.*

2. *caminus (cammi-), -i *m.* *(orig. gall., francog.* chemin, *ital.* cammino, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 144sqq.)* *via, strata – Weg, Straße:* DIPL. Heinr. II. 282 per medium -um usque ad Salis. CHART. Lux. II 285 p. 306,24 iuxta -um supra viam de Metinga. ANNAL. Plac. a. 1246 p. 493,13 Conradus et Opizo . . . somas mercatoribus in -o abstulerunt. *fort. add.:* DIPL. Ludow. Germ. 179 p. 258,17 (spur. c. s. X.[ex.]) de Dungberges usque ad -um calcis *eqs.* ([*cf. J. Vannérus, ALMA 18. 1943/44. p. 8sq.*]. CHART. Rhen. med. II app. 11 p. 352,16 iuxta camminum c.).

camiolus *v.* 1. caliculus. **camipetes** *v.* chamaepitys.

camirus *v.* camurus.

***camis** (-nis), *pl.* -ites *subst.* *(fort. cohaeret c. francog. vet.* jante, *wallon. vet.* chame, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 125sqq.)* *curvatura rotae – Felge:* GLOSS. I

[Sroder]

429,9 St.-S. -is velga, -es pluralis. 429,18 -es quoque cant⟨i⟩ dicunt -nis felgunt. III 229,37 -es felga. 297,34 -es vel canti felga circa rotas. 348,37 -es vel canti uelgan vel speichun circa rotas. *ibid. al.* *cf.* *campetia.

***camisalis** *v.* *camisialis.

*?****cam(i)sellus,** -i *m.* (*cf.* camisia) *interula, pannus – Hemd, Tuch:* CHART. Fuld. B 154 p. 230,14 (add. p. 530; a. 784) sive manutergia sive ca⟨ms *?*⟩elli sive, cuiuscunque sint, vestimenta linea vel lanea.

camis(i)a, -ae *f. vel raro* **camis(i)um,** -i *n. (m. pl.* -i: *l.21.p.122,20) script.:* ka-: *l.61.* *?*chaem-: *l.65.* cammi-: *p.122,23.* -icia: *l.54.* -iss(a): *l. 18.p.122,12.* -se(a): *l. 32.71. al.* -siana, -siona: *l. 27.* *usu attrib.: l. 38.*

I *interula, subucula – Hemd, (Unter-)Gewand (de veste superiore: l. 34.38.40.71; cf.* GLOSS. III 11,4 St.-S. -sa pheit. 257,53 supparum -ia vel lesa. 288,55 subparum -ia vel furhendi. 622,27 -sam vicalem dorf hemidi. 626,8 -ia vel interula hemede. IV 198,29 -issa vel -ia hemethi. *al.; de re v. E. van Overloop, Annales de l'Académie royale d'archéologie de Belgique. 76. 1929. p. 49sqq.):* **A** *gener.:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* VITA Arnulfi 13 ardebant . . . -sae (-si, -iae *var. l.*) illorum. EINH. Karol. 23 p. 27,23 vestitu . . . Francico utebatur *Karolus;* ad corpus -sam (-iam *var. l.*) lineam et feminalibus lineis induebatur (*cf.* VITA Ludow. Pii 4 p. 609,14 Hludowicus . . . occurrit . . . habitu Wasconum . . . manicis -sae [-iae *var. l.*] diffusis. NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 46,23 antiquorum ornatus . . . Francorum: . . . -ia [-siona *G*, -siana *M²*] clizana). HINCM. annal. a. 862 p. 59,15 vestitum lineum, quod -ium vulgo vocatur. GALB. Karol. 115 p. 615,40 milites . . . reiectis vulgaribus indumentis -ia et lorica . . . induti sunt. GESTA Ern. duc. I p. 21,4 in vestitu splendido -iis desubtus olosericis, tunicis triblatis. MAURUS urin. II p. 41,5 fiat -ea de panno rudi . . . et ea patiens indutus intrat balneum. HERBORD. Ott. 2,28 p. 739,1 pueros . . . -iis de subtili panno vestivit et easdem -ias aurifrigio . . . ornari eis fecit. CARM. Bur. A 193,12,3 -ia qui fruitur, braccis non utatur. LAMB. ARD. hist. 134 p. 629,12 usque ad solam interulam sive -iam. BERTH. RATISB. serm. 13 p. 70,13 vestem exuere -iam. ALBERT. STAD. annal. a. 1165 p. 345,28 vir fortis stricta indutus -ia. *saepe.* *proverb.:* COSMAS chron. 3,58 p. 235,5 quis . . . ignorat, quod -ia propior sit corpori quam tunica? *(cf. Plaut. Trin. 1154).* **b** *in actionibus symbolicis:* CHART. Ital. Ficker 35 p. 52,43 (a. 988) pro confirmanda . . . hanc mea donatione . . . recepi a te . . . iusta legem launegild -so unum. TRAD. Michaelb. 81 ad confirmandam huius rei scientiam Walchunus . . . et Magense . . . conluctantes duas -ias dilaniabant. **c** *de censu, dono sim.* (*cf.* GLOSS. III 622,26 St.-S. -sam annalem iarhemidi): CHART. Hersf. 35 p. 63,12 (a. 835/63) reddat ad censum . . . -sam et bragas. CHART. archiep. Magd. 199 duodecim ex . . . pauperibus . . . tunicis et -iis vestiendis. TRAD. Patav. 850 pro -iis singulorum *pauperum* et bracis de panno lineo paratis . . . VI solidi. *al. v. et vol. I.p. 1551,51sqq.* **d** *de poena:* LEX Sal. Merov. 58,4 in -sa (-sam *A 2*, -ia *A 1*, *C 5;* -icia LEX Sal. Pipp. 100,3 [*D 9*]) discinctus . . . sepe sallire debet. **2** *translate de membrana fetum involvente:* Ps. GALEN. anat. 20 p. 199ᴮ foetus in utero matris involvitur tribus pelliculis, quarum prima . . . tenuissima est et dicitur -ia pueri. **B** *eccl.:* **1** *in univ.:* **a** *de vestimento monachorum vel clericorum:* FOLCUIN. Bert. 1,47 (chart a. 800) ut res cunctae . . . ad opus monachorum . . . vestimenta comparentur, id est drappos ad k-ias ultromarinas, quae vulgo berniscrist vocitantur. CONC. Karol. app. 7 p. 833,1 monachis Gallicanis est indultum, ut . . . -iis . . . uti possent. CONC. Aquisgr. I 18 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 436,6) ut duae chaemisae et duae tonicae . . . dentur *(sim.* CONSUET. Marb. 234 [Spicil. Friburg. X. 1965]. STATUT. ord. Teut. p. 108,22. *al.).* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,9 lineis -iis utebantur seniores . . ., ceteri laneis induebantur. CONSUET. Bamb. p. 298,8 (Spicil. Friburg. X. 1965) procincti cum caligis et -iis iacent *canonici.* CHART. Friberg. I 605 p. 398,6 (epist. papae) duas -eas grossas usque ad genu. CHART. ord. Teut. 471 (epist. papae) quod iidem *fratres* super vestes alias libere -iis albis utantur . . ., indulgemus. *al.* *expressius c. sensu praestationis:* CHART. episc. Halb. 547 p. 487,28 (a. 1222) mansos . . . ad -ias sacrosanctarum virginum . . . deputavit. **b** *de reliquiis:* HARIULF. chron. 3,14 p. 127,24 particulam de -ia sancti Exuperii. CHART. Turic. add. 1609ª de -ia beate virginis. *al.* **c** *de donationibus votivis:* WIGAND. Waldg. 34ᵐᵉᵈ· -ia pueri . . . coram sepulcro salvatoris sui pependit. CAES. HEIST. Engelb. 3,41 p. 307,32 in testimonium tanti miraculi -iam infantis illic relinquens. SALIMB. chron. p. 323,7 que *(ecclesia)* tota plena erat -iis puerorum. **2** *de usu liturg. (cf. J. Braun, Handbuch der Paramentik. 1912. p. 92. 201sq.):* AMALAR. off. 2,18,1 -sam (-issam, -isa *var. l.*) induimus *(sc. sacri duces),* quam albam vocamus. 2,22,2 -sa, quae ita est fabrefacta, ut non impediat cursum nostrum ad ministrationem. CATAL. thes. Germ. I 110,7 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) VI -sę cum zonis. PAUL. BERNR. Greg. 50 p. 501,25 exutum *papam* . . . dalmatica et tunica, . . . -ia tantum amictum et stola. LAND. MEDIOL. hist. II 16 p. 27,8 presbiter indutus cilicio, -io atque casula . . . crucem portavit. PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p. 753,34 -si magni deaurati cum amictis suis II et alii de serico VII. CHRON. Mont. Ser. a. 1219 p. 194,15 adeo ut tam sacerdotes quam alios altaris ministros crebro sine cammisiis (camisiis *1*) et femoralibus contingeret ministrare. STATUT. ord. Teut. p. 73,11 sacerdotes . . ., cum ad communicandum infirmum accedunt, -iis albis et superpelliciis sint induti. CONC. Mansi XXIII p. 480ᴱ quando ad divina accedunt *sacerdotes,* -ia, id est rocheto, induantur. *al. alleg.:* AMALAR. off. 2,22,1 sicut in -sa (-ia *var. l.*) designatur castigatio corporis, ita *eqs.* 3,4,3 possumus intellegere . . . in -sa (-ia, -sam *var. l.*) . . . munditiam carnis. HONOR. AUGUST. gemm. 1,234 -ia . . . sacerdotum duabus linguis formatur, quia eis bina potestas traditur.

II *coopertorium – Decke:* FUND. Ebrac. (MGScript. XV p. 1042,48; s. XII.) altaribus -ias . . . faciebat. CATAL. thes. Germ. I 44,9 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) due -ie pulpiti.

***camis(i)alis,** -e. *script.* -issa-: *l. 47.*

1 *adi.:* **a** *ad camisias faciendas aptus – zur Hemdenherstellung geeignet:* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 437,14 (c. 1220) VII frusta panni -ialis. **b** *formam camisiae exhibens – hemdenartig:* CHART. Ger. Col. 102 p. 103,38 (a. 1235) in veste linea -iali ministrabit (CONC. Mansi XXIII p. 1017ᴱ sacerdotes . . . v. -iali sub albis non careant. p. 1018ᴮ).

2 *subst. masc. vel fem. vel neutr.:* *textile ad camisias faciendas aptum, interula – zur Hemdenherstellung geeigneter Stoff, Hemd (cf.* GLOSS. III 663,21 St.-S. -iale hemitlachin. 663,43 -sale iarhemide. *al.):* ALCUIN. epist. 311 p. 480,32 unum olosericum et vestitum caprinum camissaleque lineum. TRAD. Frising. 469 censum solvere, hoc est vestimenta cum cappa monahhica -salem I. 652 utrasque uxores eorum operantur in anno -salem I. GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p. 412,12 pauca -salia et septem . . . mensalia. 27 p. 415,2 qui . . . -sale sacro corpori circumdederunt. CHART. Rhen. med. I 382 p. 440,18 ut . . . totidem -ialia fratribus pro vestitura persolveret. GREG. CAT. chron. app. I p. 292,23 reliquit . . . -iales C, stolas VI. TRAD. Fuld. I 43,8 singuli eorum . . . singulas -iales *debent.* 43,12 III -iales ex lino dominico. *al. v. et p. 123,7.*

***camisiatus,** -a, -um. *camisia vestitus – mit einem Hemd bekleidet:* ALBERT. M. princ. 7,1 p. 359ª,24 hoc . . . adiacens est ut camisia, et ab hac dicitur -us.

***camisilis,** -is *m. vel f. vel* ***camisile,** -is *n.* *script.:* cammi-: *l. 71.* -mes-: *l. 70.* -ms-: *l. 68. p. 123,9.* -ixille: *l. 66.* *form.:* *acc. sg.* -um: *l. 70.* *abl. sg.* -e: *p. 123,6.* *acc. pl.* -os: *p. 123,5.* *metr.* -mĭ-: *p. 123,12.*

textile ad camisias faciendas aptum, interula – zur Hemdenherstellung geeigneter Stoff, Hemd (cf. GLOSS. III 147,55 St.-S. -e hemidilachin. 189,15 -e [camixille *N*] hemitdlachen. *al.):* REGESTA Alsatiae I 202 (ed. A. Bruckner. 1949. p. 123, 31; a. 767) censui me . . . unam camsile . . . daturam. TRAD. Weiss. 208 p. 200,16 dent mihi . . . unum sagellum et unum saricilum et unum camesilum. TRAD. Patav. 45 filia eius in anno operentur *(sic)* cammisile. COD. Lauresh. 3654 ancillę . . . faciunt singulę -e I X ulnarum in longo, V in lato de opera

[Sroder]

dominica (*cf.* 3655[a] -e . . . ad x ulnas in longum. CHART. Rhen. med. II app. 10 p. 344,29 -em I lineum cubitorum XV in longitudine, II et semis in latitudine). CAPIT. reg. Franc. 77,19 ut feminae . . . habeant . . . lanam et linum et faciant sarciles et -es (-os *var. l.*). TRAD. Frising. 660 p. 555,29 vestitum monachicum cum -e et cappida. NOTKER. BALB. gest. 2,19 p. 90,14 iussit incidi -a (camisialia *var. l.*) et . . . consui. CHART. Rhen. med. I 135,55 p. 175,12 dabitur dimidia libra lini et facit camsilem integrum. *al. (v. ind.).* HIST. Mosom. 1,10 p. 608,42 -em, quem secum detulerat *mulier*, extulit, super corpus sancti posuit. METELL. Quir. 26,50 vestis ambitiosior stricta seu -a . . . spreta sunt. GESTA Ern. duc. II 21 p. 218,30 vestes praeter -e sericum exuens. *al.*

***camisiola,** -ae *f. parva camisia – Hemdchen:* CHART. Laus. 806 p. 650,22 (a. 1236) mater . . . attulit . . . -am pueri reddens gracias beate Marie.

camisium, camissa *v.* camisia.

***camissalis** *v.* *camisialis.

camistrum *v.* canistrum. **camisum, -us** *v.* camisia.

***camita** (-meta), -ae *f. (orig. inc.) fort. i. q. tugurium – viell.: Bude:* CHART. Chil. 167 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. 1875. p. 17; a. 1270) inpignoravi domum meam et -am pro XL m. d. 297 (ibid. p. 32) aream penes curiam meam, in qua sua est sita -eta.

camitreos, -tria, -trius *sim. v.* chamaedrys.

cammarus *v.* gamarus. ***camminata** *v.* *caminata.

***camminus** *v.* 2. *caminus. **cammisia** *sim. v.* cami-.

***cammitum** *vel* **-us,** -i *n. vel m. (orig. inc., ni cohaeret c.* canna, cannetum *sim.) pars cannae – ein Stück Rohr:* Ps. GERH. CREM. sal. I 25 accipias -um de canna grossa . . .; pone -um (cannam II 15) super ipsum *(frustrum plumbi) eqs.*

***cammula** *subst. (orig. inc., ni cohaeret c.* chamaemelon; *v. notam ed.) asarum – Haselwurz (Asarum europaeum L.):* GLOSS. III 479,34 St.-S. -a nebelwrz.

***camnata** *v.* *caminata. **camolea** *v.* chamelaea.

camomelinus *v.* chamaemelinus.

camomella, -milla *v.* chamaemelon.

?*camonatus, -a, -um. *(orig. inc.) ⟨speciem sulphuris significans – eine Schwefelart bezeichnend⟩:* PS. AVIC. 6,27 p. 379 de sulphure -o et de sulphure citrino.

***camorlingus** *v.* *camerlengus. *Sroder*

1. campa, -ae *f. eruca – Raupe:* CATAL. reg. Lang. (MGLang. p. 406,7) plaga -arum, quae . . . fruges . . . absumpserunt.

2. campa *v.* gamba. **campaga** *v.* campagus.

campagn(i)a *v.* campania.

campagus, -i *m. vel raro* ***campaga,** -ae *f. script.:* com-: *l. 60.63.* cunpadis: *l. 58.* -mba-: *l. 64sq.67sq.* -pob(us): *l. 55.* -pol(us): *l. 55.* -al(us): *l. 55.* -gi(us): *l. 60. indumentum pedis pontificale – pontifikale Fußbekleidung (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1964. p. 384sqq.):* **1** *calceus – Schuh:* THEODULF. carm. 2,38 quis *(talaribus)* super addatur -us ipse decens. AMALAR. off. 2,18,4 de sandaliis sive, ut alio nomine, campobis (campalis *P 3*, campolis *LR*), qui supersunt in pedibus. AGNELL. lib. pont. 112 p. 352,16 quasi pro depositione illorum *(papae et archiepiscopi)* inciderunt summitatem cunpadis pedis dexteri (*cf.* THEOD. AMORB. Mart. 19 cum . . . excubitor incidisset . . . corrigiam compagiorum eius). ORDO Rom. 8,1 in pri⟨mis⟩ odhones, deinde -os. 35,61 induet ipsum electum dalmatica, planeta et -os. PETR. CAS. (?) chron. 4,17 abbas . . . privilegium generale accepit de . . . usu compagorum et cirothecae. *alleg.:* HONOR. AUGUST. sacram. 25 p. 760[D] per sandalia seu cambagas perfectus ad praedicandum evangelium, quod nec terrenis commodis occultatur, invitatur. **2** *udo – Strumpf (cf.* GLOSS. III 376,55 St.-S. cambage biscoueshosen): PONTIF. Rom.-Germ. p. 99[b],15 induant ipsum electum cambagos, sandalia, manicas.

***campalis,** -e. *patens (ut campus) – offen (wie ein Feld):* ANNAL. Ianuens. II p. 91,5 navis Carrocia . . . navem Pisanorum de cursu . . . -i bello devicit.

1. campana, -ae *f. vel rarius* **campanum,** -i *n. script.:* ?com-: *p. 125,3.* canp-: *l. 67. p. 125,22. adde* CHART. civ. Hild. 215 p. 109,20. *al.* -ann(a): *p. 125,56. form. acc. pl.* -es: REGINO chron. a. 753 p. 45,5 *cod. B 1.* CHRON. Merseb. 4 p. 176,35 *cod. 4. etym.:* WALAHFR. exord. 5 a Campania . . . eadem vasa maiora quidem -ae dicuntur (*sim.* HONOR. AUGUST. gemm. 1,142. ANSELM. HAV. dial. 3,16 p. 1234[A]).

signum, clocca – Glocke (cf. GLOSS. III 180,74 St.-S. -a glogga. 697,8 nola -um glokka. *al.):* **I** *strictius de instrumento amplo (plerumque in turribus ecclesiarum suspenso; in aedificiis publicis: p. 125,36sq.47.56. al.; de re v. L. Eisenhofer, Handbuch der katholischen Liturgik. I. 1932. p. 387 sqq.; Dt. Rechtswb. IV. p. 947sqq.):* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* GESTA Font. 10 p. 33,23 -am in turricula eiusdem *(basilicae)* collocandam. THIETM. chron. 7,46 qui multos in aecclesiis cum fune -arum strangulavit. HIST. Aret. 2 (MGScript. XXX p. 1474,27) Turphus, eo quod victum non habebat . . ., nec -as sonabat sepius. VITA Otton. Bamb. III 3,5 p. 83,14 gentiles . . . -as, quae ante fores ecclesiae suspensae fuerant, deiecerunt. CASUS Petrish. 5,8 fecit domum -arum super aecclesiam, quia prius pendebant in quatuor columnis iuxta aecclesiam. CHART. ord. Teut. (Thur.) 318 p. 266,24 occasione capelle illius -am nunquam erigemus. *persaepe.* **2** *de fusione, qualitate, nomine sim.:* TRAD. Frising. 652 p. 550,38 (a. 842) -as II, una aera et alia ferrea. NOTKER. BALB. gest. 1,29 p. 40,3 in locum . . . argenti . . . stagnum subiciens multo melius . . . -um . . . perfecit. FOLCUIN. Lob. 12 p. 60,23 -a percelebris . . ., in qua sunt versus *eqs.* CHRON. Hild. 16 cum -a Cantabona vocata. THEOPH. sched. 3,62[med.] cupro . . . quinta pars stagni admiscetur et conficitur metallum, quo -ae funduntur. 3,84[in.] compositurus -am primum incides tibi lignum *eqs.* GESTA Trud. cont. I 10,18 de numero -arum . . .: prima facta est de IV centenariis . . ., secunda de XXI in honore sancti Eucherii et eam appellavit Aureliam *eqs.* CASUS Petrish. 5,8 Counradus abbas fecit -um satis honorificum et Heribertus . . . secundum, ego quoque unum parvulum . . .; et sacro lavacro perfusa et crismate consignata, unum quidem Osanna, aliud vero Alleluia, tertium vero vocatum est Benedicta. CHRON. Mont. Ser. a. 1206 p. 173,40 Martinus custos -am de quinquaginta centenariis fudit, quam . . . episcopus consecravit Petronellam nominans. ALBERT. M. summ. creat. II 1,23,1 p. 230[a],37 in sono facto in concavo sicut in -a. AEG. ZAM. mus. 15 p. 392[a],19 habet -a hoc proprium, quia, dum resonando aliis proficit, ex frequenti ictu sese consumit. HIER. MOR. mus. 18 p. 149,27 -a partium IX, puta IX librarum, faciet sonum clavis Γ ut. *saepe.* **3** *de donatione, acquisitione, possessione:* WALAHFR. Gall. 2,10 p. 320,20 unum -um ad sancti loci dedit *Pippinus* ornatum. CATAL. thes. Germ. I 118,14 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -um . . . mirae magnitudinis et eximiae sonoritatis loco contradidit. IOH. VEN. chron. p. 126,14 Ursus dux . . . duodecim -as Constantinopolim misit; . . . et ex tempore illo Greci -as habere ceperunt. WOLFHER. Godeh. I 37 p. 194,33 templo missalibus, libris, -is . . . adornato. CHRON. Bened. I 15 -as VII adquisivit *abbas.* THEOD. TUIT. abb. (MGScript. XIV p. 564,34) abbas . . . -am . . . de suo nomine appellatam aecclesiae contulit. *al. de censu solvendo:* ANNAL. Erf. praed. a. 1239 p. 98,1 Moguntinus in qualibet ecclesia Erphordensi unam -am vel ipsius redemptionem accepit. CHART. Mulhus. Thur. 145 quod dominus archiepiscopus . . . de prestando sibi subsidio -arum deberet eos *(cives)* penitus relevare. **4** *de usu:* **a** *de ritibus, horis indicandis sim.:* ORDO Rom. 25,60 ipso die sonentur -ae ad missam et ad caeteras horas. CONSUET. Trev. 1 post . . . tercie -e sonitum circuitores . . . ingrediuntur dormitorium. HIST. Aret. 2 (MGScript. XXX p. 1473,9) clericis . . . fuit concessum, ut . . . -as horis competentibus sonarent. CHART. Sangall. B 143 p. 142,1 infra pulsationem canpanarum ad vesperas. EBO BAMB. Ott. 3,21 solebant . . . barbari, cum aliquod in ecclesia remedium flagitabant, -e sonum quasi sanctos . . . ad subveniendum excitantes movere. HUGO LAUB. fund. 1 (MG Script. XIV p. 546,43) illa, quae . . . vulgo nominatur mortuorum -a. CHART. Solod. 231 p. 128,11 non pulsatis -is . . .

[Dauser]

divina officia celebrare *(item de interdicto:* CHART. Basil. C I 68 p. 49,29. *al.)*. TRAD. Salisb. II 264 p. 709,11 ut anniversarii dies . . . in missarum celebratione et companarum *(sic ?)* conpulsatione celebrentur. CHART. Ital. Ficker 207 p. 260,5 excommunicationis et interdicti sententiam . . . pulsatis -is . . . publices *(sim.* CHRON. Reinh. a. 1259 p. 622,20. *al.)*. CHART. select. Keutgen 127,55 quousque secunda -a prime pulsata fuerit. CHRON. Erf. min. app. III p. 721,12 Innocentius papa III. pulsari -am ad elevationem hostie instituit. *saepe. expressius de pulsatione:* CHART. Col. II 513 (s. XIII.) candele . . . incendentur ad -am, que dicitur choreglocke. **b** *de susceptione sollemni:* GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 394,22 cum evangelio et aqua benedicta et sonantibus -is . . . susceptus est *episcopus*. THIETM. chron. 2,28 p. 74,6 dux . . . susceptus est ab archiepiscopo . . . cunctis . . . sonantibus -is. ORD. coron. imp. 14,52 coronetur civitas, -e sonent omnes. CHRON. Erf. mod. II a. 1255 -a, dum cuidam hospiti pulsaretur *eqs. al.* **c** *de contionibus convocandis:* α *eccl.:* VITA Rigob. 15 (MGMer. VII p. 72,3) -ae pulsabantur secundum morem ecclesiasticum ad fidelium contionem congregandam. CONSUET. Marb. 83 (Spicil. Friburg. X. 1965) detur signum cum -a (canp- *P*), ut fratres, qui extra sunt, ad prandium conveniant. CHART. Tirol. 865III p. 276,37 decanus . . . faciebat pulsare -am ad capitulum. CHART. Friburg. 184 in horis canonicis pro convocandis fratribus et pauperibus . . . unicam . . . pulsare -am. β *publ.:* DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,26 in colloquio facto sonantibus -is. PAX Valenc. p. 608a,25 quandocunque homines pacis facient pulsari ambas -as communitatis simul, connestabularii debent congregari. CHART. select. Keutgen 129 ut . . . burgenses sonante maiori -a super curiam nostram conveniant. CHART. Ital. Ficker 193 p. 240,37 sine parabola credentie Cremone sonata ad -am (208 p. 260,19. CHART. Bund. 605 p. 99,13. *al.*). ANNAL. Crem. a. 1190 (MG Script. XXXI p. 8,4) -am grossam de credencia et schelam millitum. ACTA imp. Winkelm. II 1008I in consilio . . . coadhunato ad sonum -e publice (CHART. Livon. A I 365 p. 467, 19 quod publica -a in praedicta domo nec sit nec esse debeat in futurum). CHART. Tirol. 644 qui . . . conventi erant ad -as pulsatas. CHART. Ital. Ficker 308 concione congregata ad sonum -arum (ACTA imp. Winkelm. I 283 p. 258,15 nulla coadunatio militum vel popularium fiat in civitate . . . per s. -e magne vel parve. 659 convocato ad s. -e . . . parlamento. *al.*). GREG. IX. registr. 499 p. 402,1 presumunt . . . -as ad arengam habere. ACTA imp. Winkelm. II 1032 p. 692,21 consilio Ianue cogregato per -am et cornu et vocem preconis. CHART. Ital. Ficker 375 cum auctoritate generalis consilii -e. CHART. select. Keutgen 130 p. 110,33 -ae curie. *al.* **d** *de promulgatione:* α *belli, calamitatis sim.:* ABBO SANGERM. bell. 2,275 templorum -a boant merentia, clamant. THIETM. chron. 6,12 p. 288,25 audiens . . . -as cives ad bellum sonitu hortantes. PAX Valenc. p. 607b,44 quod ignitegium una cum -a banni pulsentur. CHART. select. Keutgen 133,75 cum . . . aliquis sanguinolentus efficitur, si conqueri vult, pulset -am. HEINR. LETT. chron. 14,5 p. 76,13 sonitu -e, que tantummodo tempore belli pulsabatur. *al. adde:* ANNAL. Plac. a. 1260 p. 512,14 ceperunt *inimici* omnes somerios . . . et campannam Florentinorum. β *iubili:* PASS. Quir. Teg. 14 sonantibus -is et laudem Domino cum hilari mente canentibus. THIETM. chron. 6,79 p. 368,15 -as sonare et populos ad laudem dei accendere. MIRAC. Winn. 7 (MGMer. V p. 783,24) perstrepentibus -arum signis. COSMAS chron. 2,14 p. 104,22 (vs.) clerus multimodas -is personet odas. *al.* γ *electionis:* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,23 electio *episcopi* . . . sonantibus -is ab omnibus confirmabatur. STATUT. ord. Teut. p. 95,22 eleccione *magistri* . . . pronuntiata cantabitur 'Te Deum laudamus' sonantibus -is. δ *locationis:* CHART. Tirol. 865II p. 279,18 (a. 1226) decanus non potest locare nisi pulsanti -a (*sim.* p. 280,7). ε *horae, qua clauduntur portae urbis et tabernarum:* CHART. Babenb. 232 (a. 1276/7) civis debet tribus citacionibus per preconem . . . advocari, et hoc . . . ante pulsacionem cervisialis -e *('Bierglocke'; de re v. G. Schreiber, ArchKultGesch. 43. 1961. p. 13).* **5** *de miraculis, praesagiis sim.:* MIRAC. Pirmin. 8 a . . . fratribus agitatis fusilibus -orum (-arum *cod. a corr.*) inimici privati sunt lumine oculorum. LIBELL. de reb. Trev. 1 p. 99,52 quedam -a . . . nullum prorsus potuit dare sonum. HECEL. Clem. 2,7 (MGScript. XXX p. 907,6) maius -um divina virtute cepit impelli. CAES. HEIST. mirac. II 2,37 audivit -as . . . quasi pro mortuo compulsari. *al.* **B** **1** *alleg.:* RUP. TUIT. off. 5,29 signa ecclesiae, quae -as dicimus, sanctos Christi praecones significare. HONOR. AUGUST. spec. p. 1105A turres sunt ecclesiae praelati, -ae eorum praedicationes. gemm. 1,5 -ae sunt prophetae. *al.* **2** *in imag. et per compar. usu bot.:* ALBERT. M. veget. 2,137 evocabitur *flos* a sole in figuram -ae. 6,118 manet *flos granati* concavus sicut -a. *ibid. al.*

II *latius de instrumento exiguo:* **1** *clocca parva – kleine Glocke:* CATAL. thes. Germ. I 28,19 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; post 851) -e XV cum circulis deauratis et catenis argenteis. ALBERT. M. animal. 6,108 pastores ovium . . . rectorem unum aut plures ponunt, quibus -as alligant. 8,35 -ae . . . vaccis alligantur, ut per sonum -arum . . . aberrantes audiantur. HIER. MOR. mus. 18capit. -arum in horologiis musicum sonum debite exprimentium. **2** *tintinnabulum – Glöckchen, Schelle:* ALBERT. M. animal. 4,79 piscis . . . venit ad sonitum nolarum aut cimbalorum aut -arum parvarum.

2. campana *v.* campania *p. 127,68.*

***campanar,** -aris *n. sustentaculum campanae – Glockenstuhl (cf.* GLOSS. III 127,11 St.-S. -r glochus): GESTA Tull. 47 turrim cum gemellis -bus . . . construxit; . . . item -r exstruens ligneum, summa tecti crepidine prominens, plumbeis operuit laminis.

***campanaria,** -ae *f. munus campanarii – Amt des Glöckners:* CONC. Mansi XXIII p. 30E (a. 1227) -ae non vendantur, sed gratis alicui honestae personae concedantur.

***campanarialis,** -e. *qui campanarii est – dem Glöckner gehörig, Glöckner-:* CHART. Osn. II 102 p. 75,21 (a. 1218) ecclesiam . . . cum dote et domo et domo -i (p. 75,22).

***campanarium,** -i *n. turris campanarum, campanile – Glockenturm (interdum de parte superiore turris, e. g. l. 49; de re v. J. Sauer, Symbolik des Kirchengebäudes. 1902. p. 140sqq.; cf.* GLOSS. III 180,72 St.-S. -um glochus. 383,43): **1** *proprie:* NOTKER. BALB. gest. 1,29 p. 40,6 quod *(campanum)* . . . iussit *rex* in -o suspendi. WOLFHER. Godeh. I 37 p. 195,24 cuius *(paradisi)* turres et etiam -um, quod ipse super idem amplum mira artificii ingeniositate et insuper magna deaurationis praeciositate . . . composuit, optimis campanis . . . adimplevit. EKKEH. IV. cas. 43 p. 154,3 in -um sancti Galli . . . ascendere. LEO MARS. chron. 1,17 p. 593,23 -um valde pulcherrimum super octo magnas columnas erexit *abbas.* 3,26 p. 718,3 de quadratis et maximis saxis mirificam arcem, quae vulgo -um nuncupatur, erexit *abbas.* HARIULF. Arnulf. 2,21 -um . . . evulsum est a suis cardinibus et supra tectum turris, in qua stabat, . . . proiectum. TRAD. Fuld. I 76 p. 155,23 -um ex optima quadratura construxi. ANNAL. Prag. I a. 1264 aedificium turris Pragensis ecclesiae, quod vulgariter dicitur -um, corruit. ANNAL. Otak. a. 1255 -um . . . ligneum cum campanis . . . corruit. *al.* **2** *per compar.:* THEOPH. sched. 3,60in. ut ter intercidatur *superior pars turibuli* ad similitudinem lignei -i. **3** *alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,144 -um, quod in alto locatur, est alta praedicatio, quae de coelestibus loquitur; non autem sine causa gallus super -um ponitur.

1. *campanarius, -i *m. script.:* canp-: *p. 127,16.* -pen-: *l. 69. p. 127,11.* -pun-: *l. 72.*

campanarum pulsator – Glöckner (saepe i. q. custos – Küster; de re v. Hinschius, Kirchenrecht. III. p. 321sq.; cf. GLOSS. III 378,58 St.-S. -us clocludere offerman): CHART. select. Waitz 16 p. 39,28 (post 1109) cellerarii, bretzedarius, -i et caeteri claustrales ministri. TRAD. Patav. 623 tres -i monasterii *(item inter testes:* CHART. episc. Hild. II 112 p. 51,14 Albertus, -us eiusdem ville. CHART. Basil. C I 192. CHART. Xant. 182 p. 123,44 presentibus . . . Henrico, campenario de Luttilwost *eqs.* CHART. Carinth. V 11 p. 7,38 Iacobo, -o Civitatensi). REGISTR. abb. Werd. 7,8 p. 212,24 Gerardus -us (campun- *cod.*). 8,7 p. 271,13 in rogationibus dabit custos . . .

[Dauser]

III *denarios* XII -is. CHART. Basil. C I 56 ut . . . -i pro luminis . . . amministracione solidum I . . . accipiant. CHART. Traiect. 493 p. 439,43 custos matricis ęcclesię, quem vulgo -um dicunt. CAES. HEIST. mirac. I 9,51 p. 206,11 praecepit *cardinalis* . . ., ut . . . scholaris sive -us sacerdotem praecedens per nolam illud *(corpus Domini)* proderet. Engelb. 3,68 -us quidam, textor. CHART. Xant. 102 coartato numero officiatorum usque ad duodecim . . ., videlicet . . . tres -os *eqs.* TRAD. Westph. IV p. 143,17 duobus -is maioribus minorem propinationem *dat celleraria.* CHART. episc. Hild. II 866 p. 437,23 providebit *canonicus* nichilhominus ecclesie in campenario, in oblatis *eqs.* ANNAL. Otak. a. 1271 p. 188,41 suscitabat *decanus* -os ad pulsandas matutinas. ANNAL. Prag. II a. 1280 nec custodes nec -i ecclesiae Pragensis. *saepe. nom propr.:* CHART. Turic. 1473 p. 182,22 (a. 1271) presentibus . . . Ul. Trenbelli, R. Can-o.

2. *campanarius, -a, -um. *ad campanas pertinens – Glocken-:* RUP. TUIT. inc. 4 (DtArch. 22. 1966. p. 445,17) turrim -am (THEOD. HIRS. loc. sanct. 11 p. 27,14. ANNAL. Engelberg. a. 1223 [MGScript. XVII p. 280,21]. NOTAE Petr. Col. [MGScript. XVI p. 734^{a},33] qui [*chorus*] erat inter duas turres -as ligneas).

***campanator** (-pon-), -oris *m. campanarum pulsator – Glöckner (cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 104^{11}):* VITA Phil. Cell. 8 capit. (cod. 3) de -e ecclesie Cellensis. CHART. Rhen. inf. I 341 p. 230,18 clericus sibi . . . -em proprium expetiit. NOTAE Gembl. (MGScript. XIV p. 595,23) prebenda presbiteri et -is. CHART. episc. Misn. 119 p. 107,25 duos *denarios* dabit -i. TRAD. Frising. 1812^{c}. CHART. ord. Teut. (Thur.) 296^{1} p. 238,27 de orto camponatoris. *al.*

***campanatrix,** -icis *f. quae campanas pulsat – Glöcknerin:* TRAD. Westph. IV p. 144,24 (s. XIII.) -bus IV panes. p. 145,1 portantibus crucem V panes, -bus IV.

***campanatus,** -us *m. munus campanarii – Glöckneramt:* CHART. episc. Spir. 327 p. 294,25 (a. 1262) super locando ecclesię . . . officio -us et oblacionibus de cruce.

campanea *v.* campania.

***campanella,** -ae *f.* **1** *clocca parva – kleine Glocke:* SALIMB. chron. p. 308,33 quando pulsabatur -a pro leguminibus vel herbis mundandis. p. 557,11 quando pulsabatur -a refectorii ad comedendum. **2** *tintinnabulum – Schelle, Glöckchen (cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. I. ^{2}1889. p. 477):* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 409,13 nola et -a unum est, id est schilla. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 153,2 sequitur de -a, que etiam nola dicitur; hec autem est de ere et debet esse sonora et magna vel parva secundum magnitudinem falconis *(cf.* 2 p. 146,28. p. 162,33. *ibid. al.).* 4 p. 77,24 non habeat *equus falconarii* frenum aut pectorale cum nolis seu -is. ALBERT. M. animal. 4,79 extendunt . . . piscatores . . . funem super aquam et alligant -as.

***campanetum,** -i *n. campus cultus – bebautes Feld:* DIPL. Conr. II. 235 p. 321,16 cum . . . curtibus, mansis etiam vestitis atque absentibus, -is, pratis, pascuis. DIPL. Karoli M. 316 p. 477,34 (spur. a. 1274) cum . . . pratis, -is, pascuis. ACTA imp. Winkelm. II 17 p. 18,24 cum . . . -is, pratis, pascuis.

campania (-ea), -ae *f. (?n. pl.* -a: *l. 60. p. 128,14) script.:* -agn(a): *l. 66.* -agnia: *p. 128,5.* *?*-na: *l. 68.*

1 *terra utilis – (landwirtschaftlich) genutztes oder nutzbares Land, Flur:* DIPL. Karoli III. 145 p. 232,35 *(ex dipl. Karoli Calvi)* -ia plante habundancia. CHART. Otterb. 20 p. 18,36 duo . . . vehicula onerata de -ia et unum in -ia sine onere. CHART. Tirol. 672 p. 127,23 saltaria -e. 801^{a} omnes regule castelanorum istius episcopatus de eorum castelis et villis et -earum sunt feodum. 801^{b} onoranciam regule illius castri sive -ee. 1151 (add. p. 366,38) decime de Misiiani et -agne. REGISTR. Trident. IV p. 281,13 quod non dimitant ire *aquam* per viam in -ea. CHART. Advoc. 125 cambuerunt . . . agros sitos in -na *(sic ?).* CHART. Carinth. V 455 ab alio latere et capite est -ea et terra dicti monasterii. *al. de prato:* EPITOME Pauli II (MGLang. p. 196,28) in pradensi . . . -eam (ALBERT. MIL. temp. 66 p. 405,11. p. 407,22). **2** *territorium (plerumque planum) civitatis – (meist ebene) Umgebung einer Ortschaft, Weichbild:* CHRON. Fred. 4,19 in Arciacinsem -am . . . reperitur *Brunechildis.* 4,38 p. 139,8 Tollensem -am confligunt certamine. DIPL. Otton. I. 273 p. 388,26 terram, quę reiacet in confinibus -e huius Ticinensis civitatis. DIPL. Otton. III. 383 p. 811,28 ut . . . in tota -agnia nullus thelonia capiat. DIPL. Heinr. II. 301 p. 374,35 monasterii in -a Papię civitatis siti. THIETM. (*?*) chron. 5,25 se in -am Veronensem recepit. DIPL. Conr. II. 242 p. 333,34 aecclesiam . . . constructam in -ea extra muros Placentiae. CHART. Tirol. 675 petiam unam terre aratorie, que iacet in -a de Salorno. IOH. CODAGN. annal. a. 1216 p. 58,3 desuper Florenzolam per ipsius loci -eam pergentes. ALBERT. MIL. temp. p. 411,20 per Placentinas -eas transiens. *saepe.* **3** *planities – Ebene:* **a** *in univ.:* VISIO Baront. 18 usque dum discendimus in amoenia -a. OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 112,27 in -a Lici fluminis. 2,13 p. 115, 4sq. illa . . ., quae post emensionem montium -a excipitur, unde et a re nomen trahens C-a adhuc dici solet *eqs.* 2,20 p. 123,5 -am Papiae seu Mediolani. GESTA Frid. imp. A p. 25,8 planissime per -am incedebant. *al.* **b** *nom. propr.:* **α** *regionum quarundam Italiae, Franciae, Belgii:* CHRON. Fred. 4,42 p. 141,11 in C-a territuriae Catalauninsis super fluvium Axsoma (['*Champagne*']. *cf.* LIBER hist. Franc. 36 p. 304,25 Franci . . . C-as digressi. MIRAC. Hucberti 2,18 C-ae villam). STEPH. EDD. Wilfr. 28 p. 222,2 ad Berhtherum, regem C-ae ([*sc. Italiae superioris*]. *cf.* 33 p. 227,33 ab apostolica sede . . . per C-am et montana transcendenti in regionem Francorum pervenit. *v. et l. 17*). MIRAC. Trud. 8 in . . . pago *Texandrensi*-a *('Kempen')* est late patentibus campis. *al.* **β** *villae:* GESTA Dagob. 37 ecclesiam . . . heredem . . . fecit de C-a villa. **4** *loca aperta – offenes Land:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 7,10 portant ipsum *(falconem)* et columbum foras domum ad -am. 3 p. 42,34 invenitur huhanus . . . in -a, in locis incultis et inter dumos. *al.* MOSES PANORM. marisc. 3 p. 161,13 scutifer debet eum *(equum pavidum)* equitare per -as de nocte, de die . . . per plateas. **5** *terra – Erde:* ALCUIN. epist. 170 p. 279,16 ut de pulverolentis -ae glebis ad caelestis culminis . . . considerationem me subito transtuleris. **6** *expeditio – Feld(zug):* CHART. Otterb. 21 (a. 1217) evecturus in -am.

***campanile,** -is *n. script.:* canp-: *l. 57.62.* -ll(e): *l. 55sq. form.:* *acc. sg.* -em: *l. 57.62. abl. sg.:* -i: *passim.* -e: *l. 46.*

turris campanarum, campanarium – Glockenturm (plerumque de turribus ecclesiarum; de turri aedificii publici: l. 55): CHRON. Salern. 159 p. 167,18 -e mire pulcritudinis quamvis exiguum . . . construere. CHRON. Noval. 4,3 capit. p. 107,5 de -e in ipso monasterio . . . edificato. GREG. CAT. chron. II p. 50,4 prȩsbyter . . . dedit . . . totum -e. OTTO MOR. hist. p. 158,3 remansit . . . -e ecclesie maioris mire pulcritudinis maximeque altitudinis . . ., quale nunquam fuisse dicitur in Ytalia. CAES. HEIST. mirac. I 9,8 capellulae . . . -e. CHART. Leub. 83 p. 88,23 in edificatione -is in Trebniz. REIN. LEOD. annal. a. 1210 p. 664,12 -e de Selvia. CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1204 ecclesiam duobus -bus cum undecim campanis . . . insignivit *abbas.* CONST. II 292 p. 408,16 quod campana sive campane et -lle . . . in eadem civitate tollantur. CHART. Tirol. 892^{a} de celario, quod est iusta -lle sancti Pauli. 892^{b} de canipa aput can-em. ALBERT. M. summ. creat. II 1,24,6 p. 242^{b},5 in -bus, quando pulsantur campanae, non auditur loquens, etsi clamet. ANNAL. Basil. a. 1276 p. 199,21 funem protensum de -i maioris ecclesie. *al. nom. propr.:* CHART. Ticin. 196 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. III. 1943. p. 35,6) in burgo Lugani, ubi dicitur ad Canpanillem. *strictius de sustentaculo campanae:* NICOL. BIBER. carm. 1730 (ed. Th. Fischer. 1870) hic *(carpentarius)* -e pulchrum facit, ille cubile.

***campanista,** -ae *m. pulsator campanarum – Glöckner:* NICOL. BIBER. carm. 1580 (ed. Th. Fischer. 1870) sit -a, qui noluit esse sophista.

campanizo, -are. *pulsare campanas – läuten:* TRACT. de eccl. Aldenb. 18 (MGScript. XV p. 871,24; c. 1084) divinae operationis munificentiam sentientes mox -are coeperunt.

campanula, -ae *f. vel raro* ***campanulum,** -i *n. script.* -ola: *p. 129,17.*

[Dauser]

1 *proprie:* **a** *clocca parva – kleine Glocke:* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,17 p. 554b,25 pontifex inde sublatum . . . -um in via iussit transportari secum. VINC. PRAG. annal. a. 1159 p. 676,5 -am solam, que ad divinum officium . . . incolas illos convocabat, . . . invenimus. CHART. episc. Halb. 1334a monasterium . . . cum turribus, -is et campanis. HIER. MOR. mus. 13 p. 58,21 qualiter proportionandae sunt -ae in horologiis (*cf.* 18 p. 149,17). *al.* **b** *tintinnabulum – Glöckchen, Schelle (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 573sqq.):* GREG. CAT. chron. II app. I p. 310,5 dispersit *abbas* . . . stolam et manipulum cum -is aureis. CHRON. Ebersb. II p. 7b,28 de . . . tintinnabulis, id est aureae -ae in immis vestium pendentibus. AEG. ZAM. mus. 15 p. 392a,18 tintinnabulum . . . est parva nola vel -a. **2** *translate usu bot. fort. i. q. flos formam campanae exhibens – viell.: Glockenblume (Campanula L.):* FRAGM. mul. I 15 unguentum ad matrices mulierum: herba artemisio, herba cam⟨p⟩anola, herba peresterion.

1. Campanus, -a, -um. **1** *adi.: ad Campaniam pertinens – kampanisch:* **a** *in aere Campaniae oriens – an kampanischem Erz entstehend:* ANTIDOT. Sangall. p. 82,46 erugine -o. GLOSS. Salern. p. 12a,40 eruginis -e. **b** *campanae formam exhibens – die Gestalt einer Glocke habend, Glocken-:* AMALAR. off. 1,12,33 p. 79,10 -a signa. METELL. Quir. 36,7 -um . . . vas . . . sonorum. **c** *bot.* inula -a *i. q. helenium – Alant (Inula helenium L., cf. André, Lex. bot. p. 170):* GLOSS. III 200,39 St.-S. hinnula -a alant. *al.* DYASC. p. 155b panax cironium . . ., quam Latini inulam -am dicunt. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 208,33 decoccione baccarum lauri . . ., crebro enule -e. ALBERT. M. veget. 6,332 enula -a dicitur, quia florem rubeum pyramidalem facit ad modum campanae. 6,425. **2** *subst. neutr.:* **a** *vinum ex Campania ortum – Kampanerwein:* IOH. DIAC. cen. 2,171 *(ex Ps. Cypr.)* C-um fert iustus Abel. **b** *clocca – Glocke: v. p. 124,1sqq.*

2. *campanus *v.* *camparius.

***campariciun** (com-, -iti-), -i *n.* *(a* campus *ut vid.) exactio quaedam – eine Abgabe:* DIPL. Loth. I. 41 p. 129,4 (ed. Th. Schieffer. 1966) cum . . . fiscariis, -is aliisque universis reddibit⟨ionibus⟩ *(sim.* DIPL. Heinr. II. 320 p. 401,44 com-is). CHART. Sangall. A IV app. p. 957,46 de piscationibus, -tiis aliisque redditionibus.

***camparius,** -i *m.* *?script.* -ni: *l. 45.* *form. nom. pl.* -ri: *l. 50.* *[falso ut vid. trad.:* TRAD. Weiss. 244 p. 235,22 -nus]

1 *custos camporum – Feldaufseher:* DIPL. Heinr. V. (ed. L. A. Muratori, Antiq. I. 1738. p. 601D) offero . . . braida una . . . cum casa -ni *(sic?)* super eam habente. CHART. Ital. Ficker 193 p. 240,23 consules . . . eligantur . . . et -i similiter. CHART. Ticin. 23 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929. p. 53,6sq.) ordinavit *abbas,* quod -us de Somovico et -us de Dignio . . . debeant insimul guadiare. 35 (ibid. p. 80,2) cabram . . ., quam -ri . . . depredaverant. **2** *per confusionem i. q. campanarius – Glöckner:* CHART. Lux. VIII 58 p. 65,27 (a. 1247) sacerdoti I denarium et -o unum denarium.

***campatim** *adv.* *per singulas partes territorii vici – in jedem einzelnen Gewann:* REGISTR. Baiuv. A p. 206,14 preco tenet unum feodum, quod -m habet unum ieuch.

***campatus,** -a, -um. *in campos distributus – in Felder eingeteilt:* CHART. Sangall. A 410 (a. 850/51) accepit . . . aliquod territorium -um, quod sunt iugera X, in Haha situm.

1. campellus (cap-), -i *m.* *ager cultus (parvus) – landwirtschaftlich genutzter (kleiner) Acker:* CONC. Merov. p. 91,9 aliquid in -is (cap- *I*) vel in vineolis . . . ecclesiae contulisse. FORM. Andec. 8 inter se -us conmutare. *ibid.:* dedit . . . -o ferente modius tantus (*sim.* 21). VITA Amati Habend. 7 (ASBoll. Sept. IV p. 103F) abscisso nemore -um fecit, utpote capientem quartam partem modii, in quo hordeum serere solebat (*cf.* 8).

2. *campellus *v.* *campylus.

campester, -stris, -stre. *script.* ca(m)pist-: *p. 130,6. 131, 14.* *form.: nom. sg. masc.* -is: *p. 130,26.* *decl. I. et II.: gen. sg.* -iae: *p. 131,16.* *abl. sg.:* -ro: *p. 130,33.* -ia: *p. 130,15.* *acc. pl.* -ra: *p. 131,2.* *adde* MARIAN. chron. a. Chr. 814. *abl. pl.* -ris: *p. 130,34.*

I *adi.:* **A** *qui campi est – Feld-:* **1** *in campo exsistens – auf dem Feld befindlich:* **a** *de anim. i. q. in campo vivens – auf dem Feld lebend:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 66,21 avis, que dicitur galeranus niger -er. 6 p. 245,32 avibus -bus. **b** *de plantis i. q. in campo crescens – auf dem Feld wachsend:* ALDH. ad Acirc. 58,9 -em (-pist- *O*) . . . florem (HERACLIUS I 2capit. quomodo fiant diversi colores de floribus -bus ad scribendum apti). STATUT. ord. Teut. p. 115,27 olera -ia colligere. ALBERT. M. veget. 6,213 in -i rosa. 6,432 *squinantum* est duorum generum, -e et aquaticum. **c** *de cataracta i. q. in campo constitutus – auf dem Feld errichtet:* CHART. Eberb. 299 p. 58,2 (a. 1255) quod . . . facerent unam portam -em, que valledure nominatur, pro defensione camporum. **2** **a** *in terra arabili consistens – in Ackerland bestehend:* VITAE patr. Iur. 1,1 p. 132,24 in -ia (-i *2*) cultura. CHART. Worm. 91 p. 75,8 (c. 1190) iurnalem . . . -ium agrorum. CHART. ord. Teut. (Hass.) 7 p. 6,4 bona . . . cum locis -bus, usuagiis . . . contulit. CHART. Otterb. 138 tres iurnales -es. REGISTR. Wirz. (WürzbDiözGeschBl. 18/19. 1956/57. p. 22, 19) exceptis novalibus -bus. **b** *incultus, pro pascua usurpatus – unbebaut, als Weideland benutzt:* BERTH. ZWIF. chron. 37 p. 258,3 quicquid . . . habuit in . . . graminea et silvestri terra, arativa vel -i. CHART. Eberb. 42 p. 87,7 terra quedam -is et ex antiquo inculta. **c** *pro agro usurpatus – als (Acker-)Feld genutzt:* ALBERT. M. veget. 7,126 cum . . . hic *(ager sativus)* duplex sit, -is videlicet et hortulanus *eqs.* **3** *ad campum pertinens – das Feld betreffend:* DIPL. Otton. III. 92 p. 503,25 (interp.) -ia et silvestria iura. TRAD. Salisb. I 193 decimationem ad Wenga -em . . . recepit. CHART. Babenb. 261 una cum universis decimis -bus et domesticis. **4** *milit.:* **a** *de rebus i. qui in campo fit – auf dem (offenen) Felde stattfindend:* COD. Udalr. 181 p. 318,4 bellum-e . . . inire (ANNAL. Ianuens. IV p. 7,11 bello -o. *al.*). LAND. MEDIOL. hist. II 54 in . . . preliis -is. CHART. Burgenl. I. 290 p. 206,6 per -es congressus. *al.* **b** *de hominibus i. qui in campo dimicat – im Feld kämpfend:* CHRON. Ven. Alt. p. 152,7 -es preliatores. CONST. II 201,5 cum -i exercitu (CHART. Stir. II 339 p. 444,4). **B** *apertus – frei(liegend), offen:* IOH. CANAP. Adalb. 30 p. 594,45 nemora et feralia lustra linquentes . . . -ia loca adierunt. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,17 in loco -i. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 137,10sqq. **C** *in planitie situs – in einer Ebene gelegen:* **1** *in univ.* (*cf.* GLOSS. IV 297,14 St.-S. loco -i gifildi): BERENG. TREV. laud. 3,8 p. 975B *(in imag.)* quoniam . . . sermo . . . stetit in loco -i, dignum est, ut pro altiori mysterio . . . ascendentes in montem *eqs.* (*cf.* p. 975C). **2** *de planitie quadam Francogalliae i. q. in Campania situs – in der Champagne gelegen:* CHRON. Ved. p. 678,53 Remis -em civitatem . . . invadit *Attila* (p. 687,10).

II *subst.:* **A** *neutr. (fere plur.):* **1** *de areis:* **a** *terra utilis – landwirtschaftlich nutzbares Land:* REGISTR. abb. Werd. 3,30 (s. X./XI.) ut . . . filii dimidiam partem tenerent in -bus. DIPL. Heinr. II. 243 largimur omnes terras . . ., -ia, arva, prata. CHART. Stir. I 323 p. 317,13 terminus -ium. *de area maiore i. q. territorium vici – Flur:* CHART. Mog. A 482 p. 387,37 (a. 1119) altera *silvula* usque in -ia Welemannesdorph extenditur. CHART. Naumb. 398 p. 360,13 -e . . ., quod dicitur Lothscendorf, operi ęcclesię assignavit. **b** *arvum – Gefilde:* ALDH. ad Acirc. 1 -ium cauliculos aut vernantes pratorum flosculos. **c** *regio – Gegend:* ALBERT. M. veget. 1,166 earum *(plantarum)* . . ., quae in -bus siccis nascuntur, quaedam nascuntur in montibus *eqs.* **d** *rus apertum – offenes Land:* LIBER hist. Franc. 36 p. 305,27 nonne crastina die in illo . . . loco -ia erant, quomodo silvas cernimus? DIPL. Otton. I. 178 partem silvae . . . incipientem a via . . . usque ad -ia . . . donavimus. **e** *aequor – ebene Fläche:* **α** *planities – Ebene, Niederung (cf.* GLOSS. I 374,3 St.-S. -ia . . . frauildi. III 410,21 -bus geuilden. *al.):* TRAD. Frising. 34 p. 62,19 (a. 769) -ia seu et montana. ARBEO Emm. 32 p. 74,24 procedentes per planitias -ium. HUGEB. Willib. 3 p. 91,23 per plana -ium. Wynneb. 2 p. 108,3 per -ia campium incerta. ANNAL. Einh. a. 784 p. 67,21 iter faciens venit *rex* in -ia Saxoniae, quae Albi et Salae fluminibus adiacent. RUD. FULD. mirac. 2

[Dauser]

p. 330,41 cum ad plana et -ia descendisset. GESTA Ern. duc. I p. 15,17 castra per -ra in giro urbis constituit. OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 113,4 in -bus Veronensium iuxta stagnum Garde castra metatur. HELM. chron. 57 p. 112,4 Holzatenses acceperunt sedes ... circa flumen Trabenam, -ia quoque Zuentineveld. *al.* β *mare – Meer(esfläche):* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 118 quod si sub litore primo angustum miratus iter -ia captas. **f** *regio (plerumque plana) circa oppidum sita – (meist flache) Umgebung einer Ortschaft:* ADAM gest. 2,79 p. 137,18 egredientes a Dania paganos in -bus Heidibae excepit *Magnus.* ANNAL. Magd. a. 1137 imperator celebrat natalem Domini in -bus Bolonie. **2** *de vestimento i. q. lumbare in gymnasio usurpatum – Kampfschurz:* EPIST. Lup. Ferr. add. 6 p. 116,3 iuvenes ... -bus (capist- *C*) ... succincti. **B** *fem.: planities – Ebene:* ARBEO Emm. 24 p. 61,8 cum ... pervenissent in partibus -iae. p. 62,3 in -iae desertae planitiae. **C** *(?) masc.: qui campum colit – Feldbebauer:* GLOSS. II 765,13 St.-S. -ium feldpuuaro.

campestratus, -a, -um. *campestri succinctus – mit einem Kampfschurz gegürtet:* LIUTPR. antap. 6,9 duo pueri nudi, sed -i, hoc est succinctoria habentes.

***campetia,** -ae *f. (subesse vid. gall.* *cambo-, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 125sqq.) curvatura rotae – Felge:* GLOSS. IV 182,62 St.-S. -a (canip-*b*) velge. *cf.* *camis.

***campetum,** -i *n.* (campus, *cf.* arboretum *sim.*) *territorium vici – Gemarkung:* CHART. Westph. VII 1368 (a. 1270) habere in -is Esbike quatuordecim mansos. *nom. propr.:* CHART. Traiect. 1336 (a. 1254) conventui beate Marie in C-is.

camphio *v.* 1. campio. *Dauser*

***camphora,** -ae *f. (? m. vel n.: l. 59) (orig. ind., arab.* kāfūr, *gr.* καφουρά, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1100) script.:* ga-: *l. 49.62.* caf(f)o-: *l. 56 sq.* cafar-: *l. 59.* -anph-: *l. 39.49.* -anfo-: *l. 38.65.* -mfo-: *l. 55.62.* -pher-: *l. 38sq. 45.*

1 *de substantia i. q. resina ex arboribus q. d. Cinnamomum Camphora (Nees) vel Dryobalanops aromatica (Gaertn.) exsudata – Harz des Kampferbaumes oder -lorbeers, Kampfer (cf.* GLOSS. III 527,32 St.-S. canfora cafer. 538,18 -era campher [*a*], canphera ganfer [*b*]. *al.):* **a** *de natura, origine:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 370,1 -a gummi est cuiusdam arboris in montanis Indię nascentis, quae frigida et sicca *est* in tertio gradu. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 10b^{r} dicunt ... quidam -am esse gumi, quod frivolum est; est autem succus herbe ...; sed que -a dicitur, hec autem multum est similis nostre camphorate (*inde* ALPHITA II p. 33,11 -ere) ...; hec autem herba in fine veris colligitur *eqs.* (*cf.* ALBERT. M. veget. 6,300). MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382^{B} semen psyllii a quibusdam dicitur semen -ae, eo quod in eo -a servatur. HILDEG. phys. 1,40 ganphora, scilicet gummi, puram frigiditatem in se habet *eqs.* Ps. OTHO med. 50 -a candore nivis aemula, suavis odore *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,301 -a ... est multiplex secundum terras, a quibus venit; melior autem post gummam est, quae est sublimatio alterius *eqs.* animal. 22,109 -a delectatur *leopardus* et custodit arborem eius, ne accipiatur. ANON. secret. p. 60,20 ea, quae volant ab igne, sunt ... olea, -fora. *al.* **b** *de usu:* ANTIDOT. Sangall. p. 89,4 aloen ..., cafora. ANTIDOT. Glasg. p. 147,41 casfora (caff- *ci. A. Thomas, ALMA 5. 1929/30. p. 108*) penso denario. BOTAN. Sangall. 55,1 herba vulturna ... miscitas ... cafaro. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 370,7 si aliquantulum -ę cum stiptica medicina miscatur *eqs.* HILDEG. caus. 4 p. 215,26 qui cotidianam febrem patitur, dost accipiat et gamforam. CARM. var. (NArch. 2. 1877. p. 398) -a per nares castrat odore mares. ALBERT. M. veget. 3,105 quae in olfaciendo sedant anhelitum ... sicut -a. MARC. GRAEC. ign. 23 castaneam ... cum aqua canforae confricias. *al.*

2 *de plantis:* **a** *herba quaedam imaginaria (ad camphorae confectionem apta) – eine fiktive Pflanze (für Kampfergewinnung): v. l. 44.* **b** *Artemisia camphorata (Vill.) vel sim. – Kampferwermut o. ä.: v. l. 45.*

***camphoratus,** -a, -um. **1** *adi.: camphora vel plantis odorem camphorae exhalantibus conditus – mit Kampfer oder Kampferkräutern gewürzt:* TRACT. de aegr. cur. p. 99,15 siropum dabis psilliticum vel- um *(cf. p. 131,47sq.).* **2** *subst. fem.: Artemisia abrotanum (L.), Artemisia camphorata (Vill.) vel sim. – Eberreis, Kampferwermut o. ä.:* GLOSS. Salern. p. 5^{a},28 -a abrotanum. TRACT. de aegr. cur. p. 242,4 da succum -e. p. 341,27 ex aqua decocta ... melise, -e, rose. *v. et p. 131,45.* *Prinz*

campidoctor, -oris *m. vel saepius* **campiductor,** -oris *m.* **1** *dux – Anführer:* CHRON. Reinh. a. 1204 p. 567,40 Fridericus, comes de Bichelingen, falco vehemens, -ductor argutus, speculatoris gerens vicem. VITA Ermin. 17 unus talium -ductor. *de exercitus ductore:* PETR. CAS. (?) chron. 4,118 p. 834,33 adveniente ... Brunone, -doctore imperatoris (4,124 p. 839,45). *in imag.:* VITA Ermin. 3 ut ... signifer ex atletha, ex satellite -ductor et ex milite primicerius crearetur. **2** *institutor – Ausbilder:* ITIN. Petr. Dam. 9 p. 1040,6 vir iste bellicus et sub ęcclesiastico -doctore nutritus. **3** *pugnator – Kämpfer:* GLOSS. III 716,13 St.-S. -ductor kempe.

***campigeno,** -avi, -are. *in lusu verborum i. q. (campum) colere – (ein Feld) pflegen:* HUGO FARF. opusc. hist. p. 37,17 sq. -ans Campo, male quam me -asti; o Campo, Campo, quam crudeliter me -asti!

campigenus, -a, -um. *in campo crescens – auf der Flur wachsend:* CAND. FULD. Eigil. II 2,22 -os ... flores.

1. campio (cha-, -np-, -mbi-, -mfi-, -phi-, -phyo- ,-po-, -ius *sim.*), -onis *m.*

pugnator – Kämpfer: **1** *strictius de certamine singulari (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 555sqq. 582sq. al.; H. Kuhn, ZRGGerm. 73. 1956. p. 68sqq.):* **a** *iur. de duello ad veritatem investigandam destinato:* EDICT. Roth. 9 liceat eum per camfionem (camphi-, campi- *var. l.*), id est per pugnam, crimen ipsum desuper se ... eicere (*sim.* 198. 202). 368 nullus camphio (camphius *3.8*, champhio *11*) praesumat ... herbas ... super se habere. LEX Baiuv. 2,11 in curte ducis vel ubicumque pugnaverint -es (campones, cambiones, camphiones *var. l.*). 12,8 in -es non sortiantur. 13,8 cum XII sacramentalibus iuret aut cum -e (canp- *sP*) cincto defendat se, hoc est pugna duorum. *al.* LEX Frision. 14,7 licet unicuique pro se -em mercede conducere. LEX Thuring. 52 si -em non habuerit *mulier venefica eqs.* CAPIT. reg. Franc. 134,1 camphioni, qui convictus fuerit propter periurium, ... dextera manus amputetur. LEG. Lang. p. 589^{b},46 liceat domino ... aut per se aut per suum camphionem litem dirimere; liceat autem servo pro se camphionem dare *eqs.* ADEMAR. hist. 3,66 p. 191,13 iuditio Dei commissum est, ut, quod verum latebat, eventu victoriae inter duos -es probaretur. CHART. Ital. Ficker 91 p. 135,48 -o ... hominum de Vallibus iactavit pro maleficio ... wantonem femineum ... super caput -is ecclesiae. CHART. Babenb. 65 p. 89,11 lis exorta ... non -e, sed ... certarum personarum credibili dirimatur testimonio. ACTA imp. Stumpf 390 p. 553,4 ut ... monasterium ... a duello faciendo per camphyonem vel alio modo debeat ... conservari *(sim.* ACTA imp. Winkelm. I 45 p. 40,35. *al.).* ANNAL. Ianuens. III p. 67,1 -es electi fuerunt per partes. ACTA imp. Winkelm. I 836 p. 645,14 camphionem bonum ... sibi *(sc. mulieri)* invenias ... et de proventibus curie nostre ... mercedem ... exolvas. *saepe. fort. add.:* ACTA imp. Winkelm. I 863 (a. 1241) quatenus ... comphicionibus curie nostre ... des ... in mandatis, ut ... viduis et pupillis assistant. **b** *milit. de duello pugnam exercituum decernente:* ADAM gest. 2,18 Burwido fecit duellum contra -em Sclavorum. HIST. Lang. II (MGLang. p. 596,43sq.) per caphiones pugnam constituerunt, ut, cuius caphio vinceret, eius pars obtineret; ... vicit Scatinaviensium camphio. ibid. p. 598,17 ut, si eius -o pugnam amitteret, istis terram relinqueret.

2 *latius:* TRAD. Ratisb. 49 (a. 863/85) commutationem cum quolibet -e nobili nomine Chreftingo peregit. ROLAND. PATAV. chron. 5,2 p. 72,29 vir ... prudentissimus ..., camphio virtuosus et pugil.

2. campio *v.* 1. cambio. **3. *campio** *v.* 3. *cambio.

campisterium *v.* capisterium.

campiteos *v.* chamaepitys.

[Dauser]

***campivus** (canp-), -a, -um. **1** *ex agris consistens, campestris – in Ackerland bestehend, Acker-:* CHART. Bund. 448 (a. 1189) de peciis duabus terre -e. 722 p. 191,12 una quarum *(peciarum)* est pradiva et alia est -a. 871 p. 322,10 de tota illa terra zerba et -a. *ibid. al.* **2** *incultus, pro pascua usurpatus – unbebaut, als Weideland benutzt, Weide-:* CHART. Ticin. 37 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929. p. 106,1; a. 1270) pecia una terre -e . . .; item pecia I terre laborative. *huc spectare vid.:* CHART. Ticin. 132 (ibid. II. 1937) de pecia una terre canpive . . .; item de pecia una terre, que est bruga.

***campnatum** *v.* *caminatum. **campobus** *v.* campagus.

***campolinus** (cap-), -a, -um. *capreolinus – Reh-:* GLOSS. III 368,41 St.-S. capolina reen.

1. *campolus (cap-, -mbo-, -peo- *sim.*), -i *m.* *(cohaerere vid. c.* capreolus, camox) **1** *caprea, capreolus – Reh, Rehbock:* GLOSS. III 77,16 St.-S. -us vel cambolus (cambulos *C*) rech (rebukelen *H*). 268,11 capreolus vel -us rech (296,6. 313,5 cambolus. *ibid. al.*). 273,51 felis -us (campeolis *a*) rech cigelinc. IV 198,19 capulus reho. **2** *per confusionem i. q. pecten – Rechen:* GLOSS. IV 182,63 St.-S. -us traha i. reth (*a*, trache reche *b*; *v. notam ed.).*

2. campolus *v.* campulus. ***camponator** *v.* *campanator.

campora *sim. v.* campus. *Dauser*

***campsatio**, -onis *f.* *usu iur. i. q. commutatio, pactum permutationis – (Aus-)Tausch, Tauschvertrag:* TRAD. Brixin. 254 (a. 1070/80) predium . . . in iustam -em . . . delegavit. *remissius:* EGBERT. fec. rat. 1,144 (schol.) triste . . . mercimonium et omni -e dirissimum.

***campsio** (-mbs-), -onis *f.* **1** *spectat ad possessiones: commutatio, pactum permutationis – (Aus-)Tausch, Tauschvertrag:* CHART. archiep. Magd. 189 (a. 1107) qualiter matrona quaedam . . . -em cuiusdam possessionis . . . ab . . . abbate . . . quesierit *eqs. ibid.:* praedium . . . acquisivit . . . cum -e mansi. CHART. Leub. 83 p. 187,14 cognoscentes non esse equam huiusmodi -em. **2** *spectat ad nummos:* **a** *permutatio nummorum – Geldwechsel:* CONST. II 282 (a. 1223) in civitatibus . . . cambsiones denariorum non fiant. **b** *fructus e permutatione nummorum proveniens – Einnahme des Geldwechselgeschäftes:* CHART. Lub. I 269[a] p. 250,1 (a. 1262) campsores dant de -e LX marcas.

***campsor**, -oris *m.* *script.:* cans-: *l. 49. 61.* cams-: *l. 44. trapezita, mensarius – Geldwechsler, Bankier (interdum accedit sensus monetarii, e. g. l. 53sqq.):* GODEFR. VIT. (?) Heinr. 79 iussi sunt . . . camsores (camps- *3*) non cambire. CHART. civ. Misn. 398[f] testes sunt Wilhelmus, . . . Iohannes -r (CHART. Lub. I 155. *al.*). CHART. Tirol. notar. I 683 Bovetus -r de Verona promisit . . . solvere Belleto -i de Ver(ona) XXI libras den. CHART. Argent. I 315 quod *(argentum)* non fuit purum, sicut iudicatum fuit per cansores civitatis. RYCCARD. chron. a. 1220 p. 83[b],33 mensam -um . . . recipit *imperator.* CHART. Rhen. inf. II 383 communitas -um Coloniensium, qui husgenoze dicuntur *(item de argentariis Coloniensibus:* ALEX. IV. registr. 500 cum -es sive monete . . . magistri . . . publica infamia laborarent, videlicet quod dicti -es . . . monetam falsabant. CHART. Hans. I 523 p. 185,2 nullus scabinus Coloniensis debet esse monetarius sive -r *eqs.).* ALBERT. M. pol. 4,3[c] p. 336[a],24 -es . . . mutuant pecuniam vendentibus et ementibus. 4,3[e] p. 336[b],48 hoc *(numisma)* paratum et promptum semper exhibent -es (*cf. p. 1291[a],16* κάπηλον). CHART. Ital. Ficker 455 p. 463,38 dari . . . Banduccio . . . bancherio seu cansori . . . florinos auri. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1273 p. 800,2 magna . . . questio . . . per creditores et -es Romanos fuit suscitata pro magna summa pecunie. SALIMB. chron. p. 189,30 trapezite sive -es. p. 561,6. *saepe. v. et l. 40.*

***campsorius**, -a, -um. *ad permutationem nummorum spectans – auf den (Geld-)Wechsel bezüglich:* ALBERT. M. pol. 1,7[g] p. 56[a],22 'facto . . . numismate . . . altera species pecuniativae facta est', quae . . . dicitur '-a' (*p. 1257[b],2* τὸ καπηλικόν), qua . . . pecunia commutatur in pecuniam (*sim.* 1,7[t] p. 60[b],19). *subst. fem. i. q. permutatio nummorum – (Geld-)Wechsel:* ALBERT. M. pol. 1,7[e] '-a (*p. 1257[a],18* ἡ καπηλική) pecuniativae', id est, quod cambiatur pecunia in pecuniam. 4,3[c] p. 336[a],23 'quae *(multitudo)* circa . . . negotiationes et -as (*p. 1291[a],6* περὶ . . . καπηλείας) demoratur'.

***campsura**, -ae *f.* *permutatio nummorum – Geldwechsel:* CHART. civ. Erf. 183 (a. 1263) monetarii, . . . qui etiam sedeant ad -am cum denariis et in libra. *Pape*

campulus (-pol-), -i *m.* *campus (parvus) – (kleines) Feld:* CHART. Carinth. III 1246 p. 472,1 (a. 1178) mansum . . . cum -is, pascuis, silvis, pratis. *fort. huc spectat:* MAURUS urin. II p. 29,26 suco -olorum vitis, agresta.

1. campus, -i *m.* *(f.: cf. l. 14. p. 135,7; n.: l. 13. cf. l. 38. p. 135,54. adde* TRAD. Weiss. 108. *al.) script.:* canp-: CHART. Tirol. 1244 p. 285,24sq. *al. v. et p. 135,28. form.:* *acc. sg.* -orem: *l. 44. nom. pl.* -ora: *l. 40. gen. pl.:* -pium: *p. 138,23.* -pum: *p. 137,3.52. acc. pl.:* -ores: *l. 44.* -oras: *l. 36sq. abl. pl.* -pibus: *l. 53. adde* TRAD. Patav. 22. 24.

area (plana) – (ebene) Fläche, Feld (cf. GLOSS. III 2,16 St.-S. -us feld): **I** *strictius de spatio circumscripto vel quodam modo usurpato (cf.* ANON. geom. I 3,24 si quaeris scire latitudinem fluvii vel alicuius -i *eqs.* 4,31 -us fastigiosus . . . si vis scire, quot agripennos claudat, facito ita *eqs. ibid. al.):* **A** *portio terrae utilis, ager – nutzbares Landstück, Ackerland (sing. sensu collectivo: l. 29. 64sq. 70; de re v. A. I. Njeussychin, Die Entwicklung der abhängigen Bauernschaft. 1961. p. 97. 152sqq. al.):* **1** *in univ.:* FORM. Andec. 21 subiungit de uno latere -us illius. FORM. Marculfi 2,21 vendidi -o iuris mei. LEX Baiuv. 16,17 per IV angulos -i. CHART. Rhen. med. I 13 p. 16,28 -o . . . habentem plus minus iure uno *(cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 336).* COD. Lauresh. 3699[b] portionem suam de -o et prato (CHART. Sangall. A 387 in -is et pratis iugeres XX. CHART. Bund. I 459 p. 351,33). 2820 vendidi . . . -um I habentem IV iurnales. 3708[b] tradiderunt . . . XXX iurnales inter silvam et -os *(cf. Lamprecht, op. cit. p. 123. 699).* DIPL. Ludow. Germ. 2 p. 3,13 concessimus . . . -um unum, qui continet mansum unum. WANDALB. mens. 85 -i silvaeque et prata. CHART. Ital. Ficker 17 p. 22,32 vinea petia una cum area eius, camporas petias novem. p. 23,4 camporas petias decim esset iuges decim. CHART. Rhen. med. I 181 p. 243,32 dedit . . . vetus valde et permaximum -um. DIPL. Otton. I. 238 p. 330,33 *(ex dipl. Hugon. et Loth. 31)* in Cornuta -um unum, ad Metato -ora duo. DIPL. Heinr. III. 298 in -o domnicato. DIPL. Heinr. IV. 350 p. 462,23 -um illum . . ., qui fuit vinea dominicata regis et modo sunt cassinę et horti. CHART. Ital. Ficker 87 p. 132,7 homines . . . estimaverunt camporem ipsius porcionis. p. 132,11 campores ad venundandum. CHART. Tirol. 1248[a] p. 370,11sq. III solidos pro uno -o, XL solidos pro -o sicco. ALBERT. M. veget. 7,118 -us . . ., qui non colitur, ager proprie non dicitur . . .; -us, ubi semper per cultum aliquid agitur, ager proprie nuncupatur *eqs. saepe.*

in pertinentiis: FORM. Andec. 7 casis, -is, terris . . ., pratis, pascuis. FORM. Marculfi 1,13 terris . . ., vineis, silvis, -is, pratis. CHART. Sangall. A 2 pratis . . ., -is, mancipiis. TRAD. Patav. 7 pratas, rures, -is, silvis. TRAD. Frising. 143[a] p. 148,22 cum silvis et -ibus, pratis. DIPL. Loth. I. 63 p. 173,22 (ed. Th. Schieffer. 1966) cum terris, videlicet -is cultis et incultis, vineis, silvis. DIPL. Ludow. Inf. 4 p. 101,9 -is, agris, pratis, pascuis. DIPL. Otton. II. 36 cum . . . terris cultis et incultis, -is, agris, pratis, pascuis. CHART. Tirol. 659 p. 115,33 cum . . . -is, terratoriis. 1055 p. 101,21 cum vineis et -is et agris. *persaepe.*

2 *ager cultus – bebauter Acker:* **a** *proprie:* FORM. Andec. 54 cum . . . -o ferente modius tantus. EDICT. Roth. 355 si quis exaraverit -um alienum seminatum. ALDH. virg. II 177 vinea frugiferis ut constat gloria -is. LEX Baiuv. 17,2 labores de isto -o . . . tuli . . ., exaravi *eqs.* CHART. Sangall. A I app. A 1 p. 381,12 unum iornalem de -o arativo (FORM. Augiens. B 24 -o a. iuchos tantos). WANDALB. mens. 221 hic linum -us, laetum gerit ille legumen. 312 proscissis committere semina -is prodest. IOH. CANAP. Adalb. 10 ad -um decurrit et sacione peracta . . . gaudebat. CHART. Tirol. notar. I 249 vendidit . . . -um unum terre aratorie. CHART. Eichsf. 380 p. 222,7 cum decima tam pecudum quam in -o segetum. *al. nom. propr.:* GENEAL. Flandr. V 10 Hugo C-us Avene (*de eodem:* WALTH. TER. Karol. 8. CHRON. Sigeb. cont. a. 1131 [MGScript. VI

[Dauser]

p. 457,9]). *hortus – Garten:* WALAHFR. hort. 34 -i . . . per . . . aequora parvi. **b** *in imag.:* **α** *de libris, pergamena (cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 185):* PAUL. DIAC. carm. 19,1 candidolum bifido proscissum vomere -um. CARM. libr. I 5,5 qui scit bibliales mire proscindere -os. MILO carm. 3,4,1, 122 libros, . . . nigros semine -os. *al.* **β** *de fide propaganda:* HUGEB. Willib. 6 p. 105,25 spatiosam divini segetis -um . . . usque ad messem perducebat. **c** *translate i. q. facultas operandi – Betätigungsfeld:* CARM. libr. II 28,1,15 ludere me libuit variabilis ordine -i, postquam prosa fugit, musa iocosa redit. **3** *area maior – größere Landfläche:* **a** *spectat ad vicos, praedia i. q. territorium totum vel partiale – Gemarkung, Flur, Gewann:* LEG. Burgund. const. I 31,1 quicumque in communi -o . . . vineam . . . plantaverit, similem illi restituat, in cuius -o vineam posuit *(cf. A. I. Njeussychin, op. cit. p. 438sqq.)*. TRAD. Weiss. 186 p. 174,10 de terra arabili iurnales X in -o uno. TRAD. Frising. 588[a] p. 829,37 praeter agros incultos in -o iacentes. DIPL. Arnulfi 184 p. 284,19 in orientali parte -i. COD. Odalb. 61 p. 123,7 in tribus locis prope in uno -o iacentibus. TRAD. Frising. 1134 p. 66,5 de . . . pratis in eodem -o iacentibus iugera XXI. TRAD. Teg. 77[c] aream *agrorum* . . . in singulis -is. CHART. select. Altmann 82,12 huic *(abbati)* . . . deputantur III iugera in unoquoque -o pro vestitu, quod dicitur vulgo gewerland *(cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 666)*. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 431,41 in -o superiori ante vineas. CHART. Wirt. III 872 p. 369,22 in quolibet -o, qui vulgariter dicitur celgelich. CHART. ord. Teut. (Hass.) 345 fructus yn canpo et yn villa. *saepe. c. nom. propr.:* COD. Frid. 10 (a. 963) proprietatem, qualem habuit . . . ęcclesia in -o Gurnuz et in vico Curnozsit. TRAD. Frising. 1200 p. 116,24 quę *(prata)* habuit in -is Fogolvelda et Sprinnilipovma dictis. CHART. Bund. 289 dedit apud villam Sculla in -o, qui dicitur Filurra, terram modii unius. CHART. Pomm. A 200 p. 448,44 decimas de duobus -is, scilicet Manzlino et Plachtino. CHART. Rhen. inf. II 717 unam peciam terre arabilis sitam in -is nostris Kentenig *eqs. ('Beunde'; cf. Lamprecht, op. cit. p. 419[6]). al.* **b** *spectat ad civitates i. q. loca contermina et appertinentia, ambitus – Weichbild, Umgebung:* GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 400,46 in -o oppidi, quod dicitur Tussa. CHART. Worm. 152 agros sitos in -o burgensium. 164. *c. nom. propr.:* DIPL. Ludow. Germ. 150 p. 212,2 in Hildensemensibus -is. CHART. Tirol. notar. I 540[a] de uno prato posito in -o Trentino. CHART. select. Keutgen 149,10 bredam in -o Hamelen. *al.* **4** *fundus cum aedificiis ibi constructis vel construendis – (Hof-)Grundstück, Bauplatz:* CHART. select. Keutgen 101 (a. 1159) -um . . ., quem Meinardus Stute . . . habitavit. CHART. Bund. 394 -um unum iacentem in villa de Ponte. CHART. Tirol. 622 p. 95,39 duos -os in Malles, unum in villa, alterum extra villam. CHART. Carinth. V 344 p. 215,3sqq. proprietatem totius -i siti super villam. 345 p. 216,16 tam -um totum quam molendinum . . . iure feodali tenui. *al.* **5** *ager incultus, pascua – unbebauter Acker, Weide (interdum i. q. pratum – Wiese: l. 57.60):* EDICT. Roth. 358 quod ipsos *(caballos)* de arvo -o, quod est fonsaccri, movere presumpsit. WALAHFR. carm. 14,6 si pullum . . . -is crederis. POETA Saxo 4,244 maior numerus *pecudum* -i per plana iacebat. DIPL. Arnulfi 94 tradimus . . . -os pratorum. GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,19 cum . . . in -o propter herbam . . . castra metati fuissent. CHART. episc. Hild. I 517 p. 491,35 in capite -i, quem vulgo pratum appellant *('Ackerhaupt'; cf. Dt. Rechtswb. I. p. 424)*. CHART. Eberb. 336 p. 99,27 ubi agri et -i . . . separantur (CHART. Gosl. II 131 quicquid iuris in ipsis [*mansis*] habebant tam in -o quam in agro). CHART. Burgenl. II 201 cum terris arabilibus, . . . -is pascualibus. *al. alleg.:* HONOR. AUGUST. cant. 2,1 p. 382[B] -us est terra inarata et pascualis . . ., -us est tota ecclesia in fide incorrupta. p. 382[C] -us . . . est virgo inviolata. **6** *mensura quaedam agri – ein Landmaß:* COD. Lauresh. 3571 (a. 772) iurnales LXXX et . . . -um I. 2331 unum -um . . . et II iurnales. DIPL. Heinr. II. 461 p. 584,25 -os duos et dimidium. p. 585,2 habet . . . -os quadraginta. WILBR. OLD. peregr. 1,8,6 ut large ad unum -um distet *Libanus. al.* **7** *in nominibus:* **a** *locorum, praediorum sim.:* TRAD. Frising. 34 p. 62,13 (a. 769) C-o Gelau. DIPL. Karoli III. 56 p. 96,40 curtes . . . Luciariam, Litora Paludiana, C-um Miliacium. ANNAL. Mell. Claustr. I a. 1230 p. 612,31 fundator C-i Liliorum. NOTULAE Wilh. Cong. 466 in strata, quam appellant C-um Novum. CHART. Eichsf. 308 p. 177,39 conventum de C-o *('Altenkamp'). al.* **b** *hominum:* CHART. Tirol. notar. I 441 (a. 1236) Hermanni de C-o. CHART. Turic. 1024 Cuonradus de C-o. **B** *locus conventionis – Versammlungsplatz:* **1** *gener.:* RIMB. Anscar. 19 p. 40,14 scena in -o ad colloquium parata. BRUNO MAGD. bell. 127 p. 121,6 nec nos ab isto -o recedemus. **2** *spec.:* **a** *area contionis mense Martio vel Maio habitae – März-, Maifeld (cf. Waitz, Verf.-Gesch. III. p. 558sqq.):* **α** *proprie (huc spectare possunt etiam nonnulla exempla infra allata, e. g. l. 25.27.34):* CHRON. Fred. cont. 47 cum Francis et proceribus suis placitum suum -o Madio tenens *Pippinus*. GESTA Font. 1 p. 17,11 congregatis Francorum populis in -o Martio, ubi omnibus annis conveniebant. GESTA Trev. 3 p. 131,25 -us ante portam longitudine et latitudine spatiosus Martis vocabatur. CHART. Tirol. notar. I 281[a] p. 130,22 in una pecia terre aratorie posita apud -um Marcium. *al.* **β** *meton. de contione ipsa:* ANNAL. Petav. a. 755 (MGScript. I p. 11,21) venit Thasilo ad Martis -o et mutaverunt Martis -um in mense Maio. CHRON. Fred. cont. 42 omnes obtimates Francorum ad Dura . . . ad -o Madio pro salutem patrie et utilitatem Francorum tractandum placito instituto ad se venire praecepit. 48 placitum suum -o Madio, quod ipse primus pro -o Martio . . . instituit, tenens *Pippinus*. ARBEO Corb. 5 indumentum . . ., quem ad -um, antiquorum mos ut fuerat, Martias utebatur. ANNAL. Nazar. a. 781 Mai -um ad civitatem Wagionum habuit *Karolus*. ANNAL. Lauresh. a. 777 habuit Carlus conventum Francorum, id est Magiscampum, in Saxonia. HINCM. Remig. 11 p. 292,32 omnem exercitum iussit *Hludowicus rex* . . . venire . . . in -o Marcio; sic enim conventum illum vocabant a Marte *eqs. al.* **b** *locus (mercatus) – (Markt-)Platz:* DIPL. Heinr. II. 300 p. 373,24 cum . . . -o mercati. **C** *locus pugnae – Kampfplatz:* **1** *proprie:* **a** *de bello:* ALDH. epist. 5 p. 493,7 in meditullio -i. CHRON. Salern. 140 p. 148,14 certaminis -um quaerebat. CHRON. Noval. 3,28 constat . . . Hludowicus . . . -um optinuisse cum victoria (*cf.* BERNOLD. CONST. chron. a. 1078 p. 435,19 ipse -um victoriae obtinuit). DONIZO Mathild. 1,559 illorum . . . phalanx -um collegit et arma. OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 156,3 ut . . . in -o congressu publico ab eis pugnaretur. *al. in imag.:* EPIST. Ratisb. 9 p. 319,24 pro eo *(Christo)* intrare nolumus -um pugnę. 14 p. 334,7 aliis in -o temptationum laborantibus. **b** *de certamine singulari:* LEX Baiuv. 2,1 exeant in -o et, cui Deus dederit victoriam, illi credatur. LEX Frision. 14,4 contra ipsum cum armis suis in -um procedat. CAPIT. reg. Franc. 134,1 cum scutis et fustibus in -o decertent (*cf.* 183 p. 439,37. LEG. Lang. p. 528[a],1). ANNAL. Hild. a. 979 ipsi extra civitatem Magadaburg in -o iuxta Albiam dimicantes. *al.* **c** *de martyrio:* ARBEO Emm. 8 p. 38,8 robustus gennicus in certaminis -o clippeo calippe invisibile munitus. 13 stans . . . milex Christi ense praecinctus in certaminis -o. *al.* TRAD. Frising. 50 p. 78,38 ubi . . . Heimrammus -um elegit certaminis. **2** *translate:* **a** *pugna – Kampf:* DIPL. Karoli M. 112 p. 158,37 quod in -o . . . fuit interfectus. EUGEN. VULG. syll. 33,5,3 -um congreditur potens in armis *filius Dei*. ANNAL. Ianuens. III p. 162,13 facto -o. HERM. ALTAH. annal. a. 1257 p. 399,25 ad -os contra suos audaciter egreditur inimicos. *remissius de expeditione:* STATUT. ord. Teut. p. 99,2 quando moratur in -is vel castris. *de martyrio:* COLUMB. epist. 5 p. 177,22 Petrum et Paulum, . . . fortissimos -i felicissimi bellatores. **b** *certamen singulare – Zweikampf, Kampfordal (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 555sqq.):* LEX Saxon. 63 si occupator contradixerit, -o Dei iudicetur. LEX Thuring. 36 -o eum *(furem occisum)* conprobet innocentem. CAPIT. reg. Franc. 45,14 nec unquam pro tali causa cuiuslibet generis pugna vel -us ad examinationem iudicetur. REGINO syn. caus. 2,76[capit.] de pugna duorum, quod nostri -um appellant (*cf.* GESTA Camer. 1,10 ad singulare certamen, quod

[Dauser]

rustice dicimus -um). CHART. Stab. 129 p. 265,14 per iudiciarium -um. CHART. Lux. I 358 p. 511,33 pugna -i, id est duelli. CHART. Gosl. I 501 coerciones delictorum, tractatus -um et omnem plenitudinem potestatis apud vos residere protestamur. *al.* **D** *castra – Feldlager:* ANNAL. regni Franc. a. 767 synodum fecit cum omnibus Francis solito more in -o *Pippinus* (*cf.* ANNAL. Einh. a. 767 conventum more Francico in -o egit). WIDUK. gest. 3,55 caput subreguli in -o positum. OTTO FRISING. gest. 2,55 principe . . . in -um occurrente. CHART. Carinth. V 131 datum in -o extra sanctum Vitum. *adde:* ANNAL. Einh. a. 796 p. 99,19 regia, quae . . . hringus, a Langobardis . . . -us vocatur (*cf.* ANNAL. Sith. a. 796 [MGScript. XIII p. 36,41] -us Hunorum . . . subactus est. ANNAL. Fuld. II a. 796). **E** *locus supplicii – Hinrichtungsstätte:* VITA Liutg. I 25 ut in -o ad stipitem ligatus . . . necaretur. ANNAL. Pegav. a. 1114 in -o eius *(Wicberti)* necem differendo. **F** *coemeterium – Friedhof:* SALIMB. chron. p. 16,13 ossa -us sanctus incinerat. **G** *vestibulum ecclesiae, paradisus – Vorhof der Kirche, Paradies:* FORMA mon. Sangall. p. 10^{b},19 hic paradisiacum sine tecto sternito -um. **H** *locus ad currendum aptus, stadium – (Renn-)Bahn, Stadion (in imag.):* EPIST. Hann. 64 p. 111,19 utinam ego liberiorem, quo vobis curram, vobis exercear, -um ceperim! FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,3 omnes latitudinem arithmetici -i percurrere non possunt. **I** *solum – Boden(fläche):* POETA Saxo 4,219 spacium -i concluserat amplum textilis excelsis paries herendo columnis. **K** *techn.:* **1** *area figuris, colore, litteris vacua – figuren-, farb-, schriftfreies Feld, Untergrund:* SEDUL. SCOT. carm. 2,82,11 -us hic aureolus, argenti qui vomit undas, sex alios Domini fidos designat amicos. MAPPAE CLAVIC. praef. p. 187,32 fac prius -um in ligno et in pergameno de albo plumbo. THEOPH. sched. 1,15 in -o sub lazur et viridi ponatur color, qui dicitur veneda. 2,21 sit . . . ornatus in vitro, videlicet in vestibus, in sedibus et in -is. 3,27$^{ex.}$ -os . . . fodies gracilibus circulis. *al.* IOH. METT. Ioh. 126 p. 374,14 sententiae . . . paginae . . . -um impleverunt. *de margine paginae:* EPIST. var. II 3 illa . . . verba, quae . . . pater *Benedictus* . . . in contextum regulae huius non inseruit, in -o paginulae e regione cum duobus punctis insere⟨re⟩ curavimus *(cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 331^{4}).* **2** *area distincta – abgeteiltes Feld:* Ps. ODO CLUN. rhythmimach. p. 285^{a},32 sit tabula ad latitudinem longitudine distincta -is. HERM. AUGIENS. rhythmimach. p. 12,15 cum quantitate interiacentium -orum. FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,6. *al.* *de insigni familiae nobilis:* CONR. MUR. clip. 40^{b} ecce palatini Reni stat forma leonis ex auro, nigrum tamen huic -um fore ponis.

II *latius:* **A** *arvum, rus – Gefilde, Flur* (*cf.* GLOSS. II 743,13 St.-S. -i nemoreis holzuuanga): **1** *proprie:* **a** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 22,17 apis, quae suotim -orum circumvolat arva. WANDALB. mens. 24 glacies riget horrida -is. ABBO SANGERM. bell. 1,507 Sequana . . . obtexerat equora -um. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,220 qui rerum moderatus habenis . . . -os floribus ornas. CARM. Cantabr. 23,7,2 ista *(apis)* de -is fingit natos plures. OTTO FRISING. gest. 1,46 p. 64,8 -orum . . . viriditas. *saepe.* *bot.:* GLOSS. III 557,28 St.-S. flos -i vridelesovge. ALBERT. M. veget. 6,404 oculus porci est flos, qui flos -i vocatur. **b** *de sede beatorum* (*cf.* GLOSS. II 679,23 St.-S. helisios -os sunnofeld): ALDH. virg. II 764 unus *trames* . . . aethereos per caeli culmina -os . . . lustrat. HRABAN. carm. 9,18 turiferos -os . . . tuos *(sc. paradisi).* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,88 paradisiacos . . . -os. EKKEH. IV. bened. I 31,45 Helisios fidei . . . -os (gloss.: paradysi). *al.* **c** *de caeli spatio:* VULF. carm. 1 (MGPoet. III p. 609) carmina sidereos merito scandentia -os. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,118 respice siderei -os et culmen Olympi. **2** *in imag.:* HRABAN. epist. 34 p. 468,12 per -os scripturae discurrant flores diversarum specierum legendo. AUREL. REOM. mus. 18 p. 54^{b},24 octo toni . . . quasi florigera gestantes virgulta -um illustrant totius antiphonarii. **B** *regio, fines – Gegend, Gebiet, Land:* ALDH. virg. II 376 ut . . . aurea per -os orarent idola regis. HUGEB. Willib. 4 p. 97,10 in medio -o inter Hiericho et Hierusalem. WALAHFR. Mamm. 1,5 -us Amazonidum. WIDUK. gest. 2,40 rex in -is silvestribus venationem agens. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,144 quod si litoreis vetitor consistere -is. *al.* **C** *loca aperta – offenes Land, das Freie:* **1** *proprie:* LEX Alam. 44,2 si . . . in -o . . . restant super mortuum suum et non sunt secuti in domo. SERMO de sacril. 17 quicumque in kalendas Ienuarias . . . arma in -o ostendit . . ., gentilis est. WALAHFR. carm. 38,26 nulla domo -ove quies. WALTHARIUS 1233 in propatulo, si vis, confligito -o. RIMB. Anscar. 19 p. 43,3 exeuntes . . . in -um. THIETM. chron. 3,20 eosdem in -o (*opp.* infra urbe) ordinatos . . . stravit. HIST. peregr. p. 152,20 in -is deficientes frigore occumbebant. STATUT. ord. Teut. p. 84,10 in sterquilinio vel in -o . . . subterretur. *saepe.* **2** *in imag.:* WALAHFR. carm. 22,5,3 luminis accipe rite ducem et loca plana quiete pete, -us amore iuvet patulus. EPIST. Ratisb. 7 p. 297,15 nos de -o simplicitatis coartatis in curiam contentionis. p. 299,26 nichilo . . . minus in -um irę excutimus odii pedes. HUGO FLOR. hist. p. 349,39 patet in me . . . -us calumpniandi profusior. *al.* **D** *planities, aequor – ausgebreitete, weite Fläche, Ebene:* **1** *de terra:* **a** *proprie:* PAUL. DIAC. Lang. 1,20 p. 57,16 habitaverunt in -is patentibus, qui sermone barbarico feld appellantur. HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,4 per campestria campium incerta . . ., per inormia collium cacumina. FROUM. carm. 8,3 flamine perduro spirant et frigora -o. THIETM. chron. 6,49 a summitate unius -i ad Mosum villam pertingentis. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 49,16 provincia, . . . Pannonia dicta, intus planitie -i latissima. CHART. Burgenl. I. 86 p. 58,46 meta . . . *de monticulo* descendit per -um ad aquam. *al.* *c. nom. propr. (cf. P. v. Polenz, Landschafts- und Bezirksnamen im frühmittelalterlichen Deutschland. 1961. p. 116 sqq. al.):* CHART. Fuld. B 146 p. 208,3 (a. 781) -o, qui dicitur Unofelt. THEGAN. Ludow. 42 in magnum -um, . . . qui usque hodie nominatur C-us Mendacii. POETA Saxo 3,234 magni . . . -i per plana Sinothfeld. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 28 in planicie Lehfeldici -i. OTTO FRISING. gest. 2,12 p. 113,24 in -o Roncaliae . . . resedit. HIST. de exp. Frid. imp. p. 17,14 in planitie -orum, qui vulgo Viervelde dicuntur. *saepe.* *de districtu:* WALTHARIUS 940 idem Wormatiae -is comes extitit ante. DIPL. Arnulfi 94 p. 138,26 in Lomacensi -o in villa Sollanna. **b** α *alleg.:* HRABAN. univ. 13,4 p. 366^{c} -os . . . dicit viros iustitiae laude pollentes, non superbia tumidos *eqs.* 19,5 p. 510^{A} -i . . . silvae indicant corda gentilium, quae . . . campestri puritate patuerunt. *ibid. al.* β *in imag.:* ALDH. virg. I 49 p. 304,1 filosofiam per patentes librorum -os cursitantem. FORM. Augiens. C 21 tinctum *calamum* . . . in vitulino -o ovinoque trahere. THIETM. (?) prol. 6 plano percurrunt *scripta* ordine -o Saxonie regum vitam. **2** *de mari:* ALDH. carm. eccl. 3,21 maris aequoreos lustrabat remige -os. *al.* WALAHFR. Wett. 137 per terga liquentum -orum. **E** *intervallum – Zwischenraum:* CHRON. rhythm. Leod. 440 inter manum et oris spatium -um esse dicit proverbium.

2. campus *v.* compos.

***campylogrammus** (ampil-), -a, -um. (κάμπυλος *et* γράμμα) **1** *adi.:* *curvis lineis terminatus – mit krummen Linien begrenzt, krummlinig:* GERB. geom. 4,2 rotundae sive oblongae sunt *figurae planae* et -ae nominantur. **2** *subst. neutr.:* *circulus – Kreis:* HERM. AUGIENS. mens. astrol. (Isis 16. 1931. p. 206,19) a primo almucantarat usque ad medii orbiculi centrum XC gradus computantur per singula . . . ampilogrammorum intervalla quinis gradibus enumeratis. ibid. p. 206,26 perfectis almucantarat ampilogrammis.

***campylus** (campellus), -a, -um. (κάμπυλος) *curvus – gekrümmt:* GERB. geom. 4,2 curvis seu circumferentibus lineis, quas Graeci cyclicas sive . . . campellas (cap-, comp- *var. l.*) vocant.

***camsile** *v.* *camisile. ***camuanus** *v.* *caravanna.

camuclaudia *v.* calyculata.

***camulgus**, -i *m.* (*orig. inc., nisi corruptum ex* caprimulgus) *species picorum – Spechtart, Spechtmeise (Sitta caesia; cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 160sqq.):* ALBERT. M. animal. 8,22 -um . . . latine dicunt vocari sitaci (*p. 609^{b},11* σίττη) graece; . . . quoniam -us fran-

[Dauser]

git ova vulturis . . . et quia vultur . . . comedit carnem crudam, pugnat cum -o.

camulum *v.* chamaeleon.

camurus, -a, -um. *script.:* -mer-: *l. 7sq.16.* -mir-: *l. 20.* -myr-: *l.8.10.12sqq.18. form. neutr. sg.* -on: *l.10.*

1 *strictius:* **a** *curvus, inflexus – krumm, gekrümmt (cf.* Gloss. IV 42,46 St.-S. cameris chrumpem. *al.):* Walahfr. hort. 172 cameri ([camyri *CK*]. gloss. L: pro camerati; cameratum tectum dicit concavas manus) . . . inflexio tecti. exord. 6 p. 481,1 grece . . . camyron curvum dicitur *(cf. Isid. orig. 12,1,35).* Chron. Median. 10 cambutas . . . artificiose -as (camyras *1*, cameratas *2*) ac politas. Humb. Sim. 3,6 p. 205, 13sq. pastoralem gratiam . . ., camyros scilicet baculos . . .; in camyris baculis . . . designatur . . . cura pastoralis. *c. sensu deformitatis:* Petr. Dam. grat. 15 p. 37,36 utrum limi . . . sint oculi, -ae (camerae *A 2*, sonores *suprascr. B*) aures, simae . . . nares, anima non discernit. **b** *cameratus – geschwungen:* Purch. Witig. 390 arcus camyros. **2** *latius i. q. corrugatus – gerümpft:* Amarc. serm. 1,98 obtutu gemmarum ad gaudia fixo naso suspendit camiro (adunco *Hor. sat. 1,6,5. 2,8,64*) iusti stationem.

camus (cha-, ha-), -i *m.* (κημός, καμός) **1** *fiscella, frena, oreae – Maulkorb, Zaumzeug, Gebiß (cf.* Gloss. I 538,15 St.-S. chamus chambrittil [chamo *a*]. III 162,3 -us kambritel. *al.):* **a** *proprie:* Notker. Balb. gest. 1,24 Belial *(sc. specie asini indutus),* velut chami (hami *W*) frenique non patiens. Amarc. serm. 3,843 it sonipes, qua chamus agit stimulatque magister. Acta imp. Winkelm. I 635 p. 513,27 ad . . . leonis maxillas in freno cohibendas et -o, ne lacerarent ulterius vestem Christi *(cf. Vulg. psalm. 31,9).* Albert. M. bon. 194 p. 120,27 equorum effrenium per -um. *al.* Roland. Patav. chron. 6,1 p. 88,7 equus . . . iacet ociosus in chamo. *de vinculo:* Leo Mars. chron. 2,40 quem *(principem)* . . . imperator ferreo -o vinciendum . . . mandavit. **b** *in imag.:* Gesta Camer. 1,89 p. 435,34 nisi voluptuosus eorum *(sensuum)* appetitus -o et freno spiritualis modo disciplinae coerceatur. Herm. Augiens. vit. 1436 ferox . . . Satan eques chamo capistratam *sanctimonialem* insidens. Petr. Dam. grat. 7 p. 25,22 chamus . . . divinae virtutis ori eius *(Balaam)* erat innexus. *al.* **2** *?nassa – ?Fischreuse:* Aethicus Ister 50 aequor -um multorum detulit hamum *(v. notam ed. p. 114).*

camyrus *v.* camurus. *Dauser*

1. canaba (-nn-, -nepa, -nipa, -neva, -apa, -ava), -ae *f.*

1 *horreum, promptuarium, cellarium – Lagerhaus, Scheune, Speicher, Keller:* **a** *spectat ad victualia, merces sim. condendas (cf.* Gloss. IV 42,53 St.-S. -ua vvinhus. *al.):* Vita Austrig. 6 (MGMer. IV p. 195,23) custos -ve (cuppe *var. l.*) . . . cum introisset cellarium considerare, si salva essent vasa cum mustu. Chart. Tirol. 672 p. 130,19 (a. 1215/18) solvit . . . xxvi modios blave de -epa *eqs.* (Chart. Ticin. 116 [ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931. p. 80,37] fictorum venientium . . . in -eva . . . de blava et vino et oleo et denariis. *al.*). 1005 cum . . . episcopus in quadam domo, que cannapa vulgariter appellatur, victualia et alias res venales . . . emi ac . . . vendi faciat. Chart. Tirol. notar. I 689 p. 340,27sq. iudico . . . -ipam muratam cum toto eo, quod intus est, et cum . . . scrineis, que sunt in -ipa. II 287 coros bovium iacentes in -ipa domus. 327 dedit tenutam . . . super . . . domum cum -ipa et vino intus iacente. *saepe. v. et p.140,33.* **b** *spectat ad structuram, situm:* Cod. Wang. Trident. 22 p. 59,7 (a. 1185) in domo et -eva . . . prope flumen. Chart. Tirol. 490 casamentum . . . cum -ipa murata (1049[a] p. 92,20 habere . . . debent . . . terram tantam, quod . . . murabunt . . . -ipam sive cellarium, et supra illam -ipam unum cubiculum cum muro vel lignamine levare. *al.*). Chart. Tirol. notar. I 725 investivit . . . de una sua -ipa murata cum terra et edificio et lignamine, que iacet in cimiterio ecclesie (II 398[a] p. 257,14 -iparum iacentium in c. hospitalis. Chart. Tirol. 1250 investivit . . . de quarta parte unius -epe iacente in c. *al.*). *saepe.* **c** *usu vario:* Chart. Tirol. 479 (a. 1193) die viii intrante Octubre in -ipa Rubei. Registr. Trident. I 86 quatuor staria . . . ad starium de -ava. Chart. Ticin. 113 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931. p. 73,9) quod *(feudum)* . . . habuerunt . . . in -eva et super -eva et de -eva beati Habundii. Chart. Tirol. 945 p. 3,25 de uno casamento . . . cum casis, -ipis muratis, muris *eqs.* 1270 -ipam defendere et warentare. *saepe.*

2 *aerarium – Schatzkammer, Kasse:* Roland. Patav. chron. 12 quam *(pecuniae quantitatem)* de communis Paduani -ipa . . . abstulerat. *cf. p.139,53.*

2. canaba *sim. v.* canna-.

1. *canabaria (-nepa-, -nipa-, -neva-, -niper-, -aver-), -ae *f.*

1 *administratio vel munus canibarii – Verwaltung, Amt des Verwalters, 'Kelleramt':* Chart. Tirol. notar. I 567 (a. 1236) erant caniparii et in officio -iparie . . . episcopi et communitatis Tridenti. Chart. Tirol. 1151 p. 193,23 lxxxx libre de fictibus oblie et -iparie. p. 193,36 de -iparia de Prato v libras. Chart. Tirol. notar. II 520 episcopus . . . investivit Martinum . . . de -evaria sui episcopatus in plebibus Blesi et Nomasi, ita quod faciat . . . oficium ipsius -evarie *eqs. meton. i. q. districtus administrationis – Verwaltungsbezirk:* Chart. Tirol. 670 (a. 1215) in -eparia de Cleiso. **2** *horreum, promptuarium – Speicher, Scheune:* Chart. Tirol. 882* (a. 1227) ab alia parte -iperia episcopi.

2. *canabaria *v.* *cannabaria.

canabarius (ka-, -napa-, -nava-, -nipa-, -neva-, -niva-), -i *m.*

administrator, agens, dispensator (horrei, bonorum, redituum sim.), cellerarius – (Speicher-, Güter-, Finanz-)Verwalter, Verwaltungsbeauftragter, 'Kellermeister': **1** *proprie:* **a** *spectat ad episcopos, ecclesias sim.:* Chart. Tirol. 435 p. 231,21 (a. 1188) Balbo, qui erat portenarius, -evarius et scutellarius in Formeiano. Registr. Trident. I 39 dare -vario . . . can(onicorum) unum pegorarium, qui ducat . . . bestias usque Tridentum ad canevam . . . -varii a Cuvriana *(v. notam ed. p. 143).* Chart. Carinth. IV 1814 p. 115,1 tenutam -evarii sui reddet . . . patriarcha. Chart. Tirol. 848 p. 260,19 investiverunt . . . kaniparium de sancto Iorio recipientem nomine . . . monesterii . . . de una pecia. 865 p. 278[a],28 decanus potest iusticiam facere . . . de -ivario. Chart. Scheftl. 24 p. 26,20 Sighardus sacerdos, -iparius et certus nuncius . . . ecclesie. Chart. Bund. 957 frater Iohannes, . . . -evarius capitulli, . . . investivit Petrum . . . de peçiis. Salimb. chron. p. 27,19 episcopo accusatus fuit -varius suus, quod fratribus . . . subtrahebat helemosinam panis. *saepe. v. et l. 13.46.* **b** *spectat ad nobiles, comites, communitates sim.:* Chart. Ital. Ficker 151 p. 192,35 (a. 1178) -evarius . . . marchionis. Cod. Wang. Trident. 79 p. 180,24 duos -iparios, unum ex parte . . . episcopi et alium ex parte comunis Tridenti, qui debent . . . dare racionem. Chart. Bund. 731 solvit . . . -evariis comunis de Cumis solidos decem. Chart. Tirol. notar. I 585 carta Hainrici -iparii de Griaz. 650 -iparius domini comitis. II 97 Fridericus de Mataray, -iparius domini Hainrici de Mataray. *saepe. v. et l. 13.* **2** *in cognomine:* Ioh. Canap. Adalb. 29 cuidam converso Iohanni C-pario ([gloss. cod. 1: sadulerie]. campanario *3[c].5*) talia Dominus . . . ostendit *(de eodem:* Mirac. Alex. 2 [MGScript. IV p. 619[a],22] monachicum habitum . . . suscepit Iohannes C-parius. *ibid. iterum).* Vita Anselmi Luc. 71 Oddo Martini Canevarii dictus. *Rudolph*

***canaberia** *v.* *cannabaria. **canabicus** *sim. v.* canna-.

***canabion** *v.* *canapion. **canabrum** *v.* cantabrum.

canabus *v.* hanappus. **canafa, -us** *v.* cannabis.

***canal** *v.* 2. canalis. **canale** *v.* canalis.

***canaletum**, -i *n.* (*ital.* canaletto) *fossa (aquae) parva – kleiner (Wasser-)Graben:* Albert. Mil. temp. 301 p. 561,4 factum fuit et muratum unum -um aque per mediam plateam comunis . . . et ductum fuit in canale.

1. canalis, -is *m. (f.: p. 141,18sq.44) vel* **canale**, -is *n. script.:* ka-: *p. 141,66.* -nn-: *p. 141,49.142,29sq.45. al.* -nil-: *p. 142,60. form.:* *abl. sg.* -i: *p. 141,44.142,18.21.67. nom. pl.* -i: *p. 141,25. abl. pl.* -is: *p. 141,24. adde* Capit. reg. Franc. 37,17. *usu attrib.: p. 141,69.*

I *rivus, fossa – Rinne, Graben (cf.* Gloss. III 129,33 St.-S. -is kanel. 389,2 -e renne. *al.):* **A** *(aquae) ductus – (Wasser-)-*

[Schmidt]

Leitung, Graben (cf. Heyne, Hausalt. I. p. 153sqq.): **1** *proprie:* **a** *gener.:* MIRAC. Hucberti 1,8 ubi per -es ad diversos monasterii usus influit *limpha.* WILH. HIRS. const. 2,52 p. 1117[A] quibus *(scopis)* mundentur -es. TRAD. Fuld. I 76 p. 155,26 habiles -es adaptavi et per plumbeas harundines meatum fontis . . . reparari feci. ALBERT. M. animal. 13,41 magnos -es a primo fonte derivant et ab illis derivant alios -es (*p. 668[a],15* ὀχετούς) parvos multos in totum ortum. veget. 7,96 per -ia inducatur rivus, qui quandoque clausus ad radices arborum inundet. *adde:* WILLIR. cant. 7,5 p. 56 colorandam . . . lanam . . . mitti . . . -bus imis condecet. *transitus – Durchlaß:* LAMB. LEOD. Matth. I 548 sinuosa -ia fluctus eluit indignans. CHRON. Erf. mod. II a. 1267 p. 258,2 Golgata, ubi sangwis Domini potenter sibi -em *ad caput Adam* faciens scidit rupem. **b** *iur.:* TRAD. Weiss. app. I 310 (a. 1170/80) curia . . . debet . . . ecclesie . . . furcam ad puteum haurientem et -em capitalem. CHART. Ticin. 8 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929. p. 23,27) ducere aquam fontis . . . per -em unam, que debet esse in tribus columpnis. CHART. Rhen. inf. II 133 p. 71,15sq. -is . . ., qui die noctuque deferat aquam in claustrum . . .; preterea habebit *conventus* -em magnum, qui . . . feret aquam in vivarium ecclesie. *al. v. et vol. I. p. 526,55. spectare vid. ad salinas:* TRAD. Weiss. 213 (a. 729) concedo . . . ad sal faciendum una cum . . . officina . . ., cum -is estatili . . .; de uno fronte currunt -i. **2** **a** *per compar.:* PETR. DAM. grat. 12 p. 33,25 ut mali sacerdotes quodammodo lapidei sint -es *eqs.* WILLIR. cant. 7,5 p. 56 se reprimunt animis velut in convalle -is *imitatores Christi.* ALBERT. M. animal. 13,42 sicut -ia (*p. 668[a],27* ὀχετείαις) parva obliterantur luto, quod secum trahit aqua . . ., ita accidit venis, quae sunt -ia sanguinis. *al.* **b** *in imag.:* EPIST. Hann. 51 p. 97,10 cum tot et tam diversis -bus per longa terrarum spacia derivatus naturalem tamen fontis sui virtutem doctrinę vestrę haustus redoleat. GERHOH. novit. 35 ut sit purpura regis iuncta -bus, frequenter scilicet in illis -bus tinguenda, quibus et purpura Christi regis intincta *est (spectat ad Vulg. cant. 7,5; cf. l. 11.28.37.40. 60). ibid.:* de -bus divine scripture. VITA Karoli M. praef. p. 17,10 temeritatis est nostre ariditatis -em tanti fluminis torrentem sibi presumere. *al. v. et l. 30.* **c** *alleg.:* HONOR. AUGUST. cant. 7,5 p. 460[A] -is est affluentia spiritus sancti vel cor vel conscientia. **B** *colliciae, stillicidium, fusorium – Dach-, Abflußrinne, Gosse:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* MIRAC. Apri 18 (MGScript. IV p. 516[a],33; c. s. X.[ex.]) unus in supprema ecclesiae -i sedentium. WILLIR. carm. 6,18 domatum . . . -es (*cf. Vulg. II reg. 5,8* fistulas). LEO MARS. chron. 1,17 p. 593,20 in circuitu ipsius *(atrii)* lapideos -es iuxta pavimentum, unde semper aqua decurreret, posuit. **b** *iur. (cf. Dt. Rechtswb. VI. p. 1086 s. v. 'känel'):* CHART. scrin. Col. A I p. 97,20 (a. 1171/72) -e (-nn- *cod.*) superponat *muro,* cum quo domum Heidenrici a pluviis et aquis defendet. CHART. Laus. 886 -es quandoque per gelu vel per nives superverguntur. CHART. Eberb. 206 p. 344,9 facient inter utramque domum -es *eqs.* CHART. Argent. I 338 quod . . . super murum suum . . . -em unum ponerent, in quem perpetuo caderet stillicidium domus hospitalis. CHART. Const. 66 (ed. K. Beyerle, Konstanzer Grundeigentumsurk. 1902. p. 74,30) -em suum, per quem inmundicie domus sue purgantur. *al.* **c** *techn.:* ALBERT. M. veget. 6,187 distillat *pix* in -em, qui est inter duas fornaces, quae paulatim declivis est. **2** *in imag.:* GERHOH. novit. 35 -e plenum sordibus mundane glorie. **C** *alveus, cursus (aquarum, fluvii) – Kanal, (Wasser-, Fluß-)Lauf:* HIST. Lang. Goth. 2 Ligurius fluvius Albiae fluvii -is inundans. CHRON. Ven. Alt. p. 168,19 fecerunt confinium in ipsum -em (-e *V*), qui Archimicidium constitutum est nominari. DIPL. Heinr. III. 193 p. 245,1 -e, qui vocatur Curlo. DIPL. Heinr. IV. 47 ad k-e *terminus vadit.* CHART. episc. Halb. 461 p. 413,32 que *(platea)* . . . ad rufum -e directe protenditur. CHART. Brand. A XI 1 p. 1,13 civitate Spandowe licenciam concedimus aedificandi . . . -e fluvium, quod . . . fluttrenne appellatur. ALBERT. M. caus. element. 2,1,3 p. 639[b],21 ut esset per illud -e navigatio continua ex terra Romanorum . . . ad terram Iamen, quae est Indiae. *al. de cataracta:* CHART. archiep. Magd. 339 p. 447,39 (a. 1172) ut -e . . . tempore oportuno claudatur et . . . navigantibus ad ascensum . . . commodum aperiatur. *in nom. propr.:* DIPL. Heinr. III. 70 p. 93,25 plebem sancti Victoris de C-bus. 193 p. 245,5 curtem . . ., quę vocatur Ultra C-e (*inde* DIPL. Heinr. IV. 177. 450 p. 607,39 C-em). *al.*

II *fistula (parva), meatus – Röhre, Röhrchen, Gang (cf.* GLOSS. III 417,44 St.-S. cuniculus, foramen vel -is noch. *al. v. et l. 59):* **A** *techn.:* **1** *strictius:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 7b[r] embotum est instrumentum . . . habens -em in fundo. Ps. ARIST. magist. p. 656[a],67 exire per -em destillatorii *fumum.* THADD. FLORENT. cons. 183,8 aliud *(vas)* . . . infra se contineat -em conclusum serpentinum. MARC. GRAEC. ign. 35 in fundo *candelae durabilis* locetur -e gracile tendens ad candelabrum. **2** *latius:* **a** *cavitas – Hohlraum:* GEBER. summ. 1,50 p. 589 usque ad curvitatem -is . . . alembici. forn. 3 cooperculum sublimatorii facere cum magno libero concavo -i interius ad modum alembici. **b** *pharetra – Köcher:* MAPPAE CLAVIC. 268 sagitta . . . venenata, ut non incendat -e; vesti ipsum -e ex ere. **B** *chirurg. de canaliculo:* WALTH. AGIL. med. 4 p. 95,20 -i . . . extracto plagam . . . opiles. GLOSS. Roger. I A 3,21 p. 696,28 si volumus cauterizare intra nares, debemus apponere -em. **C** *anat.:* **1** *de arteria trachea, bronchis, meatibus nasi sim.:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 347,32 qui *(sucus liquiritiae)* optimus est asperis -bus pulmonis (theor. 3,20 p. 12b[r] -es p. ex multis componuntur cartilaginosis rotundis. MAURUS anat. I 54 trachea arteria . . . conficitur ex -bus p. vel fistulae. *al.*). Ps. GALEN. anat. 4 p. 179[D] per cannales nasi. 5 p. 183[B] in quibusdam animalibus loco pulmonis sunt cannales. ALBERT. M. animal. 1,215 nasus . . . est -is odoratus. 1,540 duo -es perveniunt ad duas alas pulmonis. *al. v. et l. 33.* **2** *de oesophago:* ALBERT. M. animal. 1,419 in collo sunt duo -es, quorum unus . . . vocatur canna vocis et alius . . . vocatur . . . os stomachi *eqs.* **3** *de meatibus sanguinis:* ALBERT. M. animal. 1,392 quae *(arteria)* vadit ad -es, quae sunt in circuitu colon (*sim.* 1,401 in omnibus -bus venarum, quae consistunt in circuitu recti intestini). **4** *de intestino, meatibus urinae, spermatis sim.:* ALBERT. M. animal. 1,448 donec . . . compleatur *sperma* usque ad -em virgae . . .; a duobus -bus duorum globorum. 4,9 ad -em virgae virilis venit -is urinae et -is spermatis et -is humoris medii inter sperma et aquam. 4,46 via quaedam *(sc. emissionis ovorum),* -is longa, alba *eqs.* 7,12 -es (*p. 589[b],19* αὐλόν) quosdam, per quos aqua reicitur. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 36,12 a quo *(felle)* . . . duo cannalia separantur. *al.* **5** *de meatu acustico:* ALBERT. M. animal. 1,78 licet audiant per quosdam -es sicut delfinus. **6** *de foramine sub osse iugali sito:* ALBERT. M. animal. 1,311 protenduntur *musculi temporum* in -i ossis descendendo. **7** *de fistula purulenta:* TROTULA 55 si fistula fuerit in aliquo loco, cuius cannale penetret ad oculos. **D** *usu vario:* **1** *proprie:* ALBERT. M. animal. 23,131 nidus *pelecanorum quorundam* . . . facit . . . -em, in qua est porta introitus sui. **2** *per compar.:* ALBERT. M. bon. 299 p. 169,52 'Deum . . . non . . . ut per solina' (*Ioh. Damasc. PG 94,1028[C]* διὰ σωλῆνος), id est -em (carnalem *BMC*), 'per ipsam *(Mariam)* transeuntem'.

III *vas oblongum, pelvis, catinum – Trog, Becken, Napf:* **A** *gener. (cf.* GLOSS. I 300,1 St.-S. in -bus est in uuazzertrogun. 303,18 in -bus in trogun vel nuoskin. 318,24 in -bus en nohin vel in drogin. IV 200,32 canilibus an goton. *al.):* WILH. HIRS. const. 1,98 p. 1033[A] unus -is, in qua lixivium semper habetur propter manus frequentius lavandas. VITA Salomae 18 offendens . . . pedibus -em canum. **B** *techn. i. q. forma fusoria – Gußform:* ANON. secret. p. 47,4 cum funditur *ferrum commixtum,* . . . proiiciatur . . . in -em ferreum.

IV *angustiae, fauces – (Eng-)Paß:* GLOSS. II 92,66 St.-S. in -i . . . bi den chlusun. 116,38 in -i notvuege. *ibid. al. nom. propr. (cf. H. Schmidinger, Patriarch und Landesherr. 1954. p. 137sq.):* VITA Conr. Salisb. 15 p. 71,48 exercitu transire disponit C-em, totam Karinthiam invadere . . . desiderans. LIGURINUS 7,225 Cannales . . . petiere. CHART. Stir. IV 133. *al.*

[Schmidt]

V *saccharon – Zuckerrohr (Saccharum officinarum L.):* WILBR. OLD. peregr. 1,5,20 in hac civitate . . . sensimus -em, de quo excoquitur zuccarum.

v. et 1. cannalis, 3. callus.

2. canalis (cha-), *acc.* -em *subst. vel* **canale** *n. vel* ***canal** *n.* **1** *tugurium canum – Hundehaus, -hütte:* GLOSS. III 444,29 St.-S. -l hunthus. 673,44 -l hunthus vel huntchelle hus. IV 42,57 -l (ch- *g*). *ibid. al.* **2** *cibus canum, brenna – Hundefutter:* GLOSS. III 451,40 St.-S. prinna vel -e hundaz. IV 42,61 -em huntaz. *ibid. al.* *Schmidt*

canalus *v.* 1. canalis.

***canamella** (cala-), -ae *f. vel* ***calamellus,** -i *m.* (canna *et* mel) *script.* canimel: *l. 19.*

saccharon – Zuckerrohr (Saccharum officinarum L.): ALBERT. AQUENS. hist. 5,37 -os . . . mellitos, per camporum planitiem habundanter repertos, suxit populus, quos vocant zucra. CHART. ord. Teut. 8 p. 9,20 de unaquaque pertica, que laborabitur cana-is, . . . habebitis unam cudariam zucari. 62 p. 51,11 *campus*, ubi fit canimel. 112 p. 93,19 quod . . . fratres plantarent . . . -as. BURCH. SION. descr. 2,4 rigantur . . . cala-ae, que in magna quantitate crescunt ibidem. *nom. propr.:* WILBR. OLD. peregr. 1,18,1 transeuntes castellum quoddam, C-am videlicet. *expressius de agris:* CHART. ord. Teut. 6 (a. 1173) casalia . . . cum . . . cana-is. BURCH. SION. descr. 7,36 fons . . . plures rigat cala-as et ortos. *cf.* canna (mellis). *Pape*

canapa *sim. v.* cannab(a). **canaparis** *v.* cinnabaris.

canaparius *v.* canabarius. **canapina** *v.* cannabinus.

***canapion** (-abi-) *vel* ***canapis** *subst.* (κάνωπον) *cortex vel liber sambuci – Holunderrinde, -bast:* ALPHITA I p. 281,42 -on est medianus cortex sambuci (*sim.* II p. 30,15 -bion. p. 161,16 -pis).

canaps, canapum, -us *v.* cannabis.

canatim *adv. more canum – nach Hundeart:* CARM. Cent. 160,14 vocibus alternis resonantes ambo -m. *Schmidt*

canava *v.* 1. canaba, cannabis.

***canavacius** *v.* *cannabacius. **canavarius** *v.* canabarius.

***canaveria** *v.* 1. *canabaria, *cannabaria.

canavium *v.* cannabis. **canb-** *v.* camb-.

***cancagium** *v.* *caucagium. **cancalis** *v.* cacalia.

cancarides *v.* cantharis. **cancella** *v.* cancellus.

***cancellaria,** -ae *f. de re v. H.-W. Klewitz, DtArch. 1. 1937. p. 44sqq.*

I *munus cancellarii – Amt des Kanzlers:* **A** *eccl.:* **1** *in curia Romana:* GERHOH. ord. p. 247,16 propter . . . occupationes -e, quibus . . . tuam prudentiam *(sc. Gerhardum presbyterum cardinalem)* necesse est invigilare. **2** *in archiepiscopatu:* CHART. Rhen. inf. II 80 (a. 1219) super -a nostra *(sc. Coloniensi)*, que vulgo capellaria vocatur. **B** *publ.:* **1** *in curia vel capella regum vel imperatorum:* ROB. TOR. chron. a. 1182 p. 530,47 Radulfus . . . archidiaconus . . . renunciavit -e regis *(Henrici Anglorum)*. CHART. march. Misn. II 568 (dipl. Philippi Augusti) data vacante -a ([*cf. G. Tessier, Diplomatique royale française. 1962. p. 134sqq.*]. CHART. archiep. Magd. 438 p. 575,24 [dipl. Heinr. VI.] datum . . . v. -a). **2** *in territorio:* CHART. Bund. 807 (a. 1244) Andream . . . investivimus *(sc. episcopus)* beneficio -e . . ., ita tamen, ut . . . iura comitatus nostri . . . studeat observare.

II *collegium notariorum sub cancellarii regimine constitutum eorumque officium vel sedes – Kanzlei:* **A** *proprie:* **1** *eccl. in curia Romana:* CARM. Bur. B 41,11,3 hic Charybdis debacchatur, id est -a, ubi nemo gratus gratis *eqs.* ORD. canc. pap. 3,1 de tota procuratione communiter . . . -a recipiat. *ibid. al.* **2** *publ.:* **a** *in curia vel capella regum vel imperatorum (cf. J. Fleckenstein, Die Hofkapelle der deutschen Könige. I. 1959. p. 75sq.):* ACTA imp. Winkelm. I 874 (a. 1241/42) -e forma . . . observanda (988,1 f. data . . . per imperatorem . . . super ordinacione -e). *per errorem i. q. capella – Kapelle:* RICHER. SENON. gest. 2,5 p. 271,37 sepius imperiali eum *(Angelramnum)* -e oportebat interesse. *cf. p. 145,50sqq.* **b** *in civitate:* CHART. Ital. Ficker 450 p. 456,42 (a. 1267) manu Pamtonerii notarii . . ., scribe publici -e Pisani comunis. **B** *meton. de aedibus, loco:* **1** *eccl. in curia Romana:* GERHOH. vigil. 3 p. 504,25 propter aurum et argentum in -a coacervatum. **2** *publ. in curia imperatoris:* ACTA imp. Winkelm. I 988,3 p. 739,3 (c. 1242/46) circa -am erunt hospicia pro consiliariis, sigillatore *eqs.*

cancellarius, -i *m. script.:* ka-: *p. 145,21.57.* cha-: *p. 145,22.* co-: *l. 24. p. 145,23. adde* DIPL. Loth. II. 50 p. 458,6 (ed. Th. Schieffer. 1966) comerius. -alc-: *p. 145,23.* -nge-: *l. 29. p. 145,29.* -nte-: *l. 25.* -ncze-: CHART. Bund. 1011. -nze-: *p. 145,19.41.146,54.* -nzal-: *l. 24.* -nzl-: *l. 24.* -cil-: *p. 145,20.* -ela-: *p. 145,19.21sq. 146, 57.* -ellera-: *p. 145,47.146,11.* -enla-: *l. 23. p. 145,18.* -ler-: GESTA Frid. imp. A p. 36,7. *etym.: p. 149,23sq. de re v. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 377sqq.; H.-W. Klewitz, DtArch. 1. 1937. p. 50sqq.*

I *scriba (diplomatum vel chartarum), notarius – (Urkunden-) Schreiber, Kanzlist, Notar:* **A** *publ.:* **1** *in iudicio comitum (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 178):* **a** *strictius:* LEX Ribv. 62,5 si autem -us mortuus fuerit. TRAD. Weiss. 194 p. 184,17 ego Liudoinus -us sive et inmanuensis hoc testamentum rogatus scripsi (DIPL. Merov. II 11 p. 99,37 Chaldo -us, rogatus a Karolo . . ., s. et subscripsi. CHART. Sangall. A 46 cancenlarius . . . sub Warino comite. 82 canzalarius. 241 conzlarius. 297 ad vicem . . . cantellarii. CHART. Turic. 208. *al.*). CONC. Karol. 37,44 presbyteros . . . -os publicos esse . . . decrevimus inhibendum (DIPL. Heinr. III. 192 p. 242,31 vocati sunt ad placitum per publicum -um Petrum Papiensem). CAPIT. reg. Franc. 158,12 ut -i (cang- *1*) electi boni et veraces cartas publicas conscribant ante comitem et scabinis. *al.* **b** *latius:* LEX Raet. Cur. 1,11,2 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) ipse -us vel consiliarius aput illum alium iudicem tres annus conversare debet. VITA Eparch. 2 (MGMer. III p. 553,17) ab avo suo . . . comitive est receptus *Eparchius*, quem ille -um sibi instituit. DIPL. Loth. I. 102 (ed. Th. Schieffer. 1966) pro duobus advocatis . . . seu totidem -is. TRAD. Ratisb. 74 nobilem presbyterum Alawihum, -um Rodoldi comitis. *fort. add.:* CHART. Ital. Ficker 9 p. 12,29 (a. 824) erantque nobiscum *(sc. Widone misso)* . . . iudices domni imperatoris, Hildebrandus -us, Madelbertus scavinus. DIPL. Otton. II. 315 p. 372,23 Sergius . . . tabellio, Bernardus tolonarius, Martinus -us *astantes in generali placito imperatoris.* **2** *in curia vel capella regum vel imperatorum:* **a** *strictius:* DIPL. Karoli III. 111 p. 178,7 Hernustus -us advicem . . . archicancellarii recognovi (DIPL. Conr. I. 1 [*cf.* 6.7.9 notarius]. DIPL. Otton. I. 1 p. 90, 28 [*cf.* 2.3.6 notarius]. *al., cf. Bresslau, op. cit. p. 439sq.*). DIPL. Arnulfi 122 Ernusto, -o nostro, quasdam res . . . donavimus *(cf. P. Kehr, AbhBerl. 1939/IV. p. 22)*. ALMANN. Niv. 10 (MGMer. V p. 168,24) manu -i . . . regis *privilegium* scribi voluit. **b** *latius:* VITA Arid. 5 (MGMer. III p. 583,7) ut -us prior ante conspectum regis adsisteret. NOTKER. BALB. gest. 1,30 descriptionem ego inclusus absolutis -is vestris relinquens. *fort. add.:* LEG. Burgund. const. I 5 p. 31,14 domestici et maiores domus nostrae, -i etiam. BREV. NOTIT. p. A 9,29 filius Madelgozzi, -i Theodonis ducis *(cf. H. Fichtenau, MIÖG 71. 1963. p. 11).* **B** *eccl.:* **1** *in monasteriis:* **a** *strictius:* CHART. Fuld. B 275 (a. 801) ego Racholfus -us scripsi (CHART. Fuld. A 277 signum Hruodolfi, -i Fuldensis, qui hanc kartulam . . . s. CHART. Rhen. inf. I 52. CHART. Rhen. med. I 163 p. 228,11 Uogo -us scripsit et subscripsit. *al.*). CHART. select. Loersch 76 p. 60,26 ego Lanterus -us, cantor quoque Blandiniensis coenobii, . . . interfui et annotavi. **b** *latius:* DIPL. Otton. I. 82 p. 163,23 (interp. s. XI.) annuimus abbati -um sibi constituere. **2** *in episcopiis:* VITA Germ. 7 (MGMer. VII p. 422,7) vocans -um (notarium *Ven. Fort.*) ait *eqs.* TRAD. Frising. 958 Paldricus -us precepto Arnoldi episcopi scripsit. DIPL. Conr. II. 65 p. 81,18 cum -is, quos . . . *Mutinensis* ecclesia de clericis sui ordinis ad scribendos sue potestatis libellos et fidecarios habuit *(cf. Bresslau, op. cit. p. 640⁴).* **C** *theol. de angelis c. sensu pronuntiationis i. q. nuntius, praeco – Bote, Verkünder:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,53 p. 591ᵇ,11 non mittuntur *superiora agmina* ad

[Heßler]

distans, sed potius illuminando reducunt in divinam cognitionem -os et commansionarios eiusdem domus *(i. caeli). cf. p. 149,23sq.*

II *princeps notariorum (diplomata recognoscens [sed v. p. 144,44sqq.] et custodis sigilli simul munere fungens) – Leiter des Beurkundungsgeschäftes, Vorsteher der Kanzlei, Kanzler (accedente officio consiliarii sim.: l. 15.26sqq. 38sqq.; bibliothecarii sim.: l. 11. p. 146,9sq. 34; legati: l. 29.45sq. 56. p. 146,17):* **A** *publ.:* **1** *in curia vel capella regum vel imperatorum:* **a** *spectat ad Francos, Teutonicos:* CAPIT. reg. Franc. 50,8 istius capitularii . . . quartum *exemplar* habeat -us noster. LEO III. epist. 5 p. 95,35 potestis interrogare . . . Ercanbaldum -um. DIPL. Ludow. Pii (Dipl. Belgica. I. 1950. 25 p. 46,22) Fridugisus abba et sacri palatii nostri summus -us (DIPL. Ludow. Germ. 17. 26. HINCM. ord. pal. 16 s. -us, qui a secretis olim appellabatur). DIPL. Loth. II. 13 p. 404,27 (ed. Th. Schieffer. 1966) Ercamboldus, regiae dignitatis -us, recognovi (31 p. 436,34 -us [cancenlarius *cod.*]. CAPIT. reg. Franc. 238 p. 146,45 -zelarius advicem . . . archicanzelarii r. DIPL. Arnulfi 141 -cillarius [*cf.* 140 p. 213,36 archicancellarius]. DIPL. Otton. I. 351 kanzelarius. DIPL. Otton. III. 100 p. 512,24 chancelarius . . . recognovit. DIPL. Heinr. II. 97 concellarius. DIPL. Heinr. III. 398 p. 556,1 calcellarius. *al.*). DIPL. Otton. II. 183 Hildiboldo . . . episcopo, simul etiam nostre maiestatis publico -o, . . . donavimus. DIPL. Otton. III. 281 p. 706,10 Heriberti, dilectissimi -i et archicapellani nostri, . . . postulationibus (334 ob interventum . . . Heriberti, nostri logothetę principalis et -i fidelis). CHART. Ital. Ficker 58 p. 84,4 Adalgerii misus et cangellarii. DIPL. Heinr. III. 112 episcopi Romanique palatii -i (*cf.* HERM. AUGIENS. chron. a. 1047 p. 126,33sq. Ravennati aecclesiae Hunfridum, -um suum in Italia, Constantiensi Theodericum, per alias provincias -um, . . . praefecit *imperator*. WOLFHER. Godeh. II 33 p. 216,8 Hezilo . . ., regius capellanus et Romanus -us. ANNAL. Hild. a. 1036 p. 41,4 Cisalpinus -us. ANNAL. Altah. a. 1057 p. 54,5 -o Italico). CHART. Rhen. med. I 530 p. 588,33 maior prepositus et regni -us Arnoldus. OTTO FRISING. chron. 7,14 p. 328,3 Albertus, . . . regis -us et primus . . . consiliarius. CONST. I 172 p. 238,15 imperialis aulę -o *mediante* (CHRON. Reinh. a. 1212 p. 580,44 -us et secretarius. *al.*). OTTO MOR. hist. p. 168,8 Rainaldus . . ., qui -zellarius primum vocabatur, sed postea fuit archicanzellarius Ytaliae. CHART. Wirt. II 419 p. 205,18 Gotefridus, -us imperatoris et scriba imperatoris. GISLEB. MONT. chron. 170 p. 253,13 privilegium . . . fuit . . . -o et prothonotario ad faciendum commissum. CONST. II 37,11 -o imperii *praesente*. CHART. Turic. 1576 p. 288,1 (dipl. Rud. I.) presentibus . . . Rudolfo nostro -llerario, . . . Gottefrido nostro notario. *persaepe. remissius de duce militari:* ALBERT. MIL. temp. 187 obsessa fuit civitas Faentie a Bertoldo, -o imperatoris Frederici. *per errorem de capellano:* RICHER. SENON. gest. 2,1 p. 269,28 erat vir ille *(Angelramnus)* imperatori . . . ita carus, ut ipsum suum -um efficeret. **b** *spectat ad alios populos:* CHRON. Pol. epist. p. 1,7 venerabili -o Michaeli. RAHEW. gest. 3,54 p. 229,4 caniclinus . . ., quem nos -um dicere possumus (HIST. de exp. Frid. imp. p. 15,17 legati Constantinopolitani imperatoris . . ., -us . . . ipsius . . . et alii. p. 49,12 kancellarius). SICARD. chron. a. 913 Beringarii -us . . . Cremone fuit episcopus. HEINR. LETT. chron. 23,2 p. 154,15 -us regis *Daciae*. WILH. RUBRUQU. itin. p. 318,8 -us, hoc est maior scriptor curie, nomine Bulgai. ACTA imp. Winkelm. I 989 p. 739,16 custodia sigilli spectat ad officium -i et eciam sigillare omnia, que sigillanda sunt. CHART. Burgenl. II 42 p. 30,8sq. (dipl. regis Hungariae) Philippo Waciensi, aule domine regine . . ., matris nostre, -o, Paulo . . ., aule nostre -o, . . . ecclesias gubernantibus. *al.* **2** *in comitatibus, territoriis:* CHART. Tirol. 293 p. 139,14 (a. 1164) Hecil, huius terre -us, . . . subscripsit (*cf.* CHART. Bund. 340 -us de Tyral). GESTA Camer. cont. I D 20 p. 508,29 Petrus . . ., sancti Audomari praepositus et Flandriae -us (*cf.* CHART. Lux. II 2 p. 3,12 Gerardo, preposito de Brugis et Flandriorum -o). *al.* **3** *in civitatibus:* ANNAL. Ianuens. I p. 18,8 clavarii scribanique, -us . . . primitus ordinati fuerant (III p. 141,10 potestas comisit ipsa sigilla . . . Guilielmo de Varagine et ipsum constituit comunis Ianue -um). CHART. civ. August. 4 testes sunt . . . Hainricus Schongoare -us, Hesse *eqs. ibid. al.* **4** *in iudicio pacis:* PAX Valenc. p. 605b,43 quicumque contrarium fecerit . . ., solvet sexaginta solidos, quorum . . . habebit . . . -us pacis quadraginta. *ibid. al.* **B** *eccl.:* **1** *in curia Romana (cf. Feine, Rechtsgesch. 3I. p. 284):* CHART. Fuld. A 747 p. 357,12 (epist. papae; a. 1046) datum . . . per manus Petri diaconi, bibliothecarii et -i sanctae apostolicae sedis (CONST. I 51 p. 100,6. *al. cf.* CHART. Mur. 3 [QuellSchweiz-Gesch. III 3. 1883. p. 113,9] diaconi cardinalis et -llerarii. GERHOH. ad Innoc. p. 236,17 querela de -is et notariis nimium parcis. HIST. de exp. Frid. imp. p. 6,4 papa Gregorius *(VIII.)*, qui prius in Romana ecclesia -i functus officio et dignitate *eqs. al. per errorem de vicecancellario:* HEINR. LETT. chron. 29,2 summus pontifex . . . misit . . . Mutinensem episcopum, palatii sui -um. **2** *in (archi)episcopiis, capitulis:* GESTA Camer. 1,86 precepit *episcopus* . . . Widoni, suo -o, ut *eqs.* ALBERT. AQUENS. hist. 6,39 p. 489F Arnulfum . . . -um sanctae ecclesiae Iherusalem . . . praefecerunt *principes*. GREG. IX. registr. 502 H., -us Baiocensis, qui sigillum tenet ipsius *episcopi*. ALBERT. M. cael. hier. 6,4 p. 147b,26 sicut dicit -us Parisiensis (SALIMB. chron. p. 182,23 littera magistri Phylippi, -i P. p. 223,10 domnus Oddo, qui condam P. -us fuerat. *al. cf.* ALBERT. M. summ. theol. II 4,14,3,2,1 dictum -i Philippi). CHART. Carniol. II 345 p. 267,1 patriarche -o. CHART. Helv. arb. 141 p. 220,17 vice Normandi, cantoris et -i Sedunensis. *al. de titulo honorifico:* CHART. Eichst. 79 (a. 1265) episcopus Eistetensis, sancte Moguntine sedis -us ([*cf. A. Werminghoff, Geschichte der Kirchenverfassung Deutschlands. I. 1905. p. 237*1]. CHART. Brixin. 207). **3** *in universitate litterarum: v. l. 23sqq.* **C** **1** *in imag.:* RUP. TUIT. inc. 23 (DtArch. 22. 1966. p. 471,8) ut tu *(sc. Laurentius)*, qui es in regno celesti -us dignus regis Christi et sanctae eius genetricis reginę . . ., sis etiam . . . patronus et tutor huius loci Deo dicati. **2** *per compar.:* HELW. denar. p. 92,23 ipsi *(sacerdoti)* clavium tuarum potestatem commisisti *(sc. Deus)*, ut . . . secreta conscientie . . . ut -us audiens sigillaret. **3** *in cognomine:* CHART. Worm. 113 (a. 1209) Iohannes de Capella, Heinricus cognomento C-us.

III *archicancellarius (sc. archiepiscopus cancellariae ob honorem praepositus) – Erzkanzler (cf.* GLOSS. III 379,1 St.-S. archicancellarius uronecancelere, -us idem. *de re v. Bresslau, op. cit. p. 451. 494sq.):* DIPL. Zwent. 3 archiepiscopus et -us Ratpotus (*cf.* 5 p. 27,1 summus -us noster [*v. ed. p. 6*]). DIPL. Loth. III. 2 p. 3,30 ad vicem -i (70 p. 109,12. *ibid. al.*). EPIST. Wibald. 340 p.471,28 cum . . . ex officio Coloniensis ecclesiae in Italico regno -us existat *archiepiscopus* (ANNALISTA Saxo a. 1132 p. 768,4. CHART. Bund. 331 p. 242,17 [dipl. Frid. I.] Arnoldus, C. archiepiscopus et Italici regni -us). SICARD. chron. a. 1161 p. 166,21 Romanis Tusculum impugnantibus et -is *(sc. Rainaldo et Christiano archiepiscopis)* . . . eam defendentibus (*de eisdem:* IOH. CODAGN. annal. a. 1167 -zellarii imperatoris). BURCH. URSB. chron. p. 42,37 imperialis aule -us (ALEX. MIN. apoc. 20 p. 425,11). *al.*

IV *per confusionem i. q. cellerarius – Kellermeister:* FORM. Augiens. B 37 signum preposito et decano et -elario et camerario.

cancellatio (-cio), -onis *f.* **1** *actio decussatim ponendi – das Überkreuzen:* ARNO REICHERSB. apol. p. 109,6 in -e illa manuum patriarchae Iacob (p. 109,11sq. 110,18sq.). *cf. p. 147,7sqq.* **2** *scripturae abolitio – Streichung:* CHART. Walkenr. 380 (a. 1266) se litteram . . . vidisse . . . sigillatam et apertam, nullam habentem -em aut vicium (CHART. ord. Teut. [Thur.] 323 absque omni -cione et vicio. *cf.* CHART. Altenburg. 230 p. 176,7). **3** *?locatio mutata vel obliqua, vacillatio – ?verklemmte, schiefe Stellung, das Wackeln:* AESCULAPIUS 10 p. 13,10 dentium vitia sunt multa; . . . sive molarum dolor sive -o.

***cancellatura**, -ae *f.* *munus vel dignitas cancellarii – Amt oder Würde des Kanzlers (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 219sq.):* CHART. Rhen. inf. I 187 p. 119,22 (s. XII.med.)

[Heßler]

confirmamus *(sc. papa)* tibi *(sc. archiepiscopo Coloniensi)* apostolicae sedis -am . . ., ut te Petrus cancellarium habeat.

cancello, -avi, -atum, -are. *script.:* con-: ALDH. ad Acirc. 140 p. 193,19 *codd.* -nze-: *l. 22.44.*

I *proprie:* **A** *spectat ad motum membrorum:* **1** *de forma clatrorum i. q. decussatim ponere – (über)kreuzen:* THIOFR. flor. 4,2 p. 387^{C} in -tis manibus Iacob patriarchae ([*cf. Vulg. gen. 48,14*]. ARNO REICHERSB. apol. p. 109,36 qualiter . . . manus *Iacob* typice -tae sint). ALBERT. M. miner. 2,3,5 p. 54^{a},30 Cassiope . . . habens manus erectas et -tas. SALIMB. chron. p. 189,20 -tis manibus signum crucis faciebant *(de re v. J. Jungmann, Missarum Sollemnia. II. 1952. p. 294^{53}). alterum super alterum ponere – übereinander-, aufeinanderlegen:* ROD. CAMER. Lietb. 65 ea membra -tis manibus sibi texit. ALBERT. M. somn. 2,1,7 p. 167^{b},23 si . . . digitus super digitum -etur. **2** *de forma anguli i. q. curvare – krumm machen:* AESCULAPIUS 41 p. 67,18 silentium habeant *aegrotantes,* ut non corpora moveant et non -ent. **B** *spectat ad actionem clatrandi:* **1** *de scriptura i. q. lineis (decussatim factis) delere – (kreuzweise) durchstreichen:* CHART. Bund. 733 p. 201,16 (a. 1236) hex . . . inbreviaturis non mortificatis nec -zellatis . . . instrumenta . . . facere *(de re v. H. v. Voltelini, Die Südtiroler Notariats-Imbreviaturen. I. 1899. p. XXVIII sq.).* CHART. ord. Teut. (Thur.) 117 litteras . . . non -tas, non abolitas nec in aliqua sui parte viciatas . . . vidimus (CONST. III 49,1. *al. in hac formula*). ACTA imp. Winkelm. I 989 p. 739,23 cancellarius potest corrigere et -are litteras ipsas, si -ande videntur de iure. CHART. Carinth. V 82 p. 60,3 privilegium . . . fratres . . . conventui restituerunt . . ., ut destrueretur, mortificaretur ac etiam -retur. NICOL. BIBER. carm. 2212 (ed. Th. Fischer. 1870) aut -andi sit eis *(versibus)* locus aut lacerandi. *c. sensu abolitionis:* CHART. Ital. Ficker 179 p. 224,9 (a. 1192) instrumentum . . . falsum, si in placito ad manus meas forte devenerit . . ., -bo *(sc. iudex).* CHART. Gosl. II 145 p. 201,33 quatinus . . . tam dampnosi statuti -antes edictum revocetis in irritum. **2** *de aedificiis i. q. fronte clatris simili instruere – mit einer gitterartigen Fassade versehen:* ODO Ern. duc. 5 p. 343^{A} quam *(stubam)* faber . . . fenestris quinquaginta tribus sic -vit, ut arcus longis amplexus arcum connexerit ulnis.

II *translate:* **A** *impedire – (ver)hindern:* CHART. Osn. III 308 p. 216,29 (a. 1264) nulla mors poterit hec -are, quin *eqs.* **B** *abolere – niederschlagen:* CHART. Ital. Ficker 472,2 (a. 1272) accusationem seu denunciationem penitus -zellare. **C** *liberare, solvere – befreien, lösen:* CHART. Ital. Ficker 448 p. 454,29 (a. 1267) qualiter dicti banniti . . . possint . . . de eorum bannis et condempnationibus eximi et -ari (p. 454, 41sqq.).

adi. **1. cancellans,** -antis. **1** *decussatim percurrens – sich überkreuzend, verschränkt:* CONR. MUR. clip. 61^{b} Oetingen viret et gilvo rubeoque repingit limbum, quos nivea -s linea stringit. **2** *?oblique positus, vacillans – ?schief stehend, wackelnd:* TRACT. de aegr. cur. p. 103,29 constituatur . . . eger in domo obscura, . . . lecto non -e.

2. cancellatus, -a, -um. **1** *de clatris eorumque forma:* **a** *decussatim dispositus – überkreuz angeordnet, verschlungen:* ARNULF. SAG. invect. 3 p. 94,27 inferior . . . pars *amphorarum* -is arcubus undique perforata. WILH. RUBRUQU. itin. p. 220,13 Tartari domum . . . fundant super rotam de virgis -is. **b** *clatris similis – gitterartig:* THEOD. HIRS. loc. sanct. 5 p. 13 circa ipsum opus decem columnae sunt dispositae, quae sibi impositos gestantes arcus -um efficiunt circillum. **c** *clatris instructus – vergittert:* VITA Ermin. 26 super illud *(sepulcrum)* edificare proposuit ediculam -am (-celleratam *4*). GESTA Ern. duc. II 19 p. 217,15 per fenestram -am ingentem exercitum . . . prospiciunt. **2** *de forma anguli:* **a** *angulosus – zickzackförmig:* HEIRIC. Germ. I 5,421 quid -o flectis compendia ductu ? **b** *bisulcus, duplex – gespalten, zweiteilig:* ALBERT. M. anim. 2,3,14 p. 260^{a},22 est . . . iste nervus *opticus* -us in anteriori parte cerebri et facit quasi triangulum.

subst. **cancellata,** -ae *f. locus (in litore maris) ad sal excoquendum institutus (in areas ad instar clatrorum dispertitus) – (gitterförmig unterteilte) Salzgewinnungsstätte (am Meer), 'Salzgarten':* DIPL. Karoli M. 254 p. 366,4 (spur. s. XI.$^{in.}$) dedimus alie tres filas ad salem faciendum in -a.

***cancellulus,** -i *m.* (*cf.* cancellus, cancellarius) *?scriba parvulus – ?junges Schreiberlein:* THEOD. AMORB. Mart. 13 non nisi cum sex puerulis et uno -o (cauculo *Anast. Biblioth. ad Mart.* [*PL 129,590^{B}*]) eduxerunt eum de urbe.

cancellus, -i, *saepius* **cancelli,** -orum *m. (f.* -a: *l. 19.41. 68) vel rarius* **cancellum,** -i *n. script.:* -nze-: *p. 149,63.* -cil(us): *l. 19. p. 149,38. cf. p. 149,12.* -el(us): *l. 39. form. acc. pl.* -es: *l. 68. etym.:* WALAHFR. exord. 6 p. 480,27sqq. -i videntur dici, quia minoribus columnis fiunt . . .; vel -i dicuntur a cubito, quod grece ancos dicitur; solent enim plurimi non altius construi, quam ut stantes desuper inniti cubitis possint.

I *proprie i. q. clatri, pluteus, caulae – Gitter, Geländer, Schranken (cf.* GLOSS. I 540,9 St.-S. -us piliri. 541,28 per -os duruh chancella. III 631,10 -i linaperga. IV 183,8 -us lin. 198,45 -os manebergun. V 46,33 -cile i. britissa *[cf. Ahd. Wb. I. p. 1411]. al.):* **A** *strictius:* **1** *de aedificiis:* **a** *intra ecclesias (cf. J. Braun, Der christliche Altar. II. 1924. p. 649sqq.):* **α** *in univ.:* ALCUIN. epist. 226 p. 370,13 direxi vobis *(sc. archiepiscopo)* et fratribus . . . -os quattuor. CHRON. Moiss. a. 796 (MGScript. I p. 303,4) ibi *(sc. Aquisgrani)* fabricavit *Karolus M.* ecclesiam . . ., cuius portas et -a fecit aerea (*cf.* EINH. Karol. 26 p. 30,27 basilicam . . . -is . . . adornavit). **β** *ad fines presbyterii, chori, altaris:* CONC. Merov. p. 123,20 pars illa, quae a -is versus altare dividitur, choris tantum psallentium pateat clericorum (LEO MARS. chron. 3,33 p. 725,32 -os . . . lapideos ante altarium. GODESC. GEMBL. gest. 52 -um altaris sancti Petri . . . reformavit *abbas.* CHART. Brixin. 166 p. 177,14 Marquardus -os nimis adiunctos altari sancte Marie elargivit. *al.*). EINH. Marc. et Petr. I 3,8 eum *(puerum contractum)* . . . in ecclesia iuxta -os iacere fecit. GESTA Trud. cont. II 4,8 ipsius *(monasterii)* navim a -o usque ad arcum inferiorem celavit. *al. una c. ambone ut vid.:* EKKEH. IV. cas. 59$^{ex.}$ episcopus . . . super -os . . . innititur . . . praedicans. ANDR. STRUM. (?) Ariald. 20 p. 1064,42 Arialdus . . . et Herlembaldus supra -elos stantes *eqs.* CATAL. thes. Germ. I 26,26 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) II velamina linea et II serica ad -as pertinentia. *alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,140 -i, in quibus stant *chori,* multas mansiones in domo Patris designant. *cf. p. 149,24sq.* **γ** *circa sepulcra:* TRANSL. Germ. 2 (MGMer. VII p. 425,11) ad caput beati Germani extra -um (-os *var. l.*). VITA Boniti 37 (MGMer. VI p. 137,14) -um, quod supra viri Dei corpus inerat. REGISTR. Pant. Col. 17,1 p. 105,16 -i iuxta sepulchrum beati Brunonis. *al.* **δ** *ad lychnuchos:* CATAL. thes. Germ. I 74,63 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1003) corone argentee VII, exceptis XIII parvulis in -is deargentatis pendentibus (CONR. FRISING. gest. p. 322,41 ruunt c. cum -is suis). **b** *ad fenestras:* BEDA (?) mus. p. 910^{C} insertarum fenestrarum -i (HERM. MIND. epist. 3 [RömQuartSchr. 33. 1925. p. 167,18 sq.] maior fenestra . . . sex pedes habeat, spacium . . . inter -os unius pedis et palmi, -i duplices ferrei et quadratis virgis *eqs.*). NOTKER. BALB. gest. 1,6 per -os palatii rex prospiciens ([*cf. Vulg. prov. 7,6*]. THEOD. AMORB. Mart. 18 per -os reclinii. GESTA Halb. p. 101,6). LIUTPR. antap. 5,21 p. 142, 29 Constantinus . . . per -os caput exposuit. RUODLIEB XIII 132 quas *(dominas)* ad -os invenerunt speculantes. *al. in imag.:* HILDEG. epist. II 2 p. 334,3 per oculos -i . . . in montem excelsum aspicis. **c** *ad podia, maeniana sim.:* RUODLIEB III 66 in ampla curte *finipolis* steterunt; tunc per -os legatus dixit ad illos: '*eqs.*' COSMAS chron. 3,39 p. 212,16 superioris domus inter -os ad columnam fune ligata dimissus est. PHILO 146 (MittSchlesGesVolksk. 19. 1917. p. 62) Zeno per -os a menibus altis prospiciens. *al. fort. add.:* LEG. Lang. p. 179^{a},3 si habietarii -os (-as, -es, -a *var. l.*) fecerint, per sol. uno vadant pedes XII. **2** *de locis apertis i. q. saepes, saepimentum – Einfriedung, Gatter, Zaun:* **a** *proprie:* **α** *ante vel circa aedificia:* WILH. HIRS. const. 2,42 p. 1101^{D} magister . . . *pannos* super -os capituli ponit. CASUS Petrish. 3,13 ante

[Hefßler]

eam *(capellam)* -i erant. CHART. Laus. 726 p. 587,8 ad angulum -i *(ecclesiae)* sancti Pauli. β *circa areas:* RUODLIEB V 163 in curtem latam ⟨canc⟩ellis amphiprehensam. FRUTOLF. chron. p. 63,15 *pullum equinum* iussit rex includi -is ferreis. γ *ad sedem iudicii:* CHART. Ital. Ficker 4 p. 5,48 (a. 800) dum . . . coniunxisset Pipinus . . . rex -os in finibus Spoletanis. NIVARD.Ysengr. 6,500 quęrit -os. *adde:* HEIRIC. Germ. I 6,170 Volusianus erat . . . a -is prisco de more minister *(cf. Constant. vita Germ. 38).* δ *circa paganorum sanctuaria (cf. W. Grönbech, Kultur und Religion der Germanen. II. 1939. p. 107sq.):* BONIF. paen. p. 433,14 fecisti sacrilegium . . . de vota, quae ad arbores . . . vel ad -cillos (canullos *ed.*) . . . vovisti (*cf.* VITA Elig. 2,16 p. 706,7 nullus christianus ad fana . . . vel ad arbores aut ad -os . . . luminaria faciat aut vota reddere praesumat). **b** *in imag.:* HILDEG. epist. I 38 p. 204[A] tu . . . latuisti inebriatus odore florum per -os sanctorum emicans Deo. II 152 p. 571,12 audite et intelligite, omnes fideles, per -os ecclesiae, ut contra diabolicas artes victoriam habeatis. **B** *latius:* **1** *archit.:* **a** *foramina in pariete facta – durchbrochene Wand:* HONOR. AUGUST. cant. 2,9 p. 391[A.B] -i, id est parva foramina in pariete, per quae sol radios suos vibrat . . .; -i etiam sunt arcus (artus *ed.*) in anteriori parte domus; unde dicuntur cancellarii, videlicet prolocutores regis, qui de -is edicta regis populo dicunt . . .; -i quoque sunt loca in choro, in quibus psallentes sunt ordinati, et muniunt omnes, qui sunt in diversis gradibus constituti. **b** *opus reticulatum – Gitterwerk, Netzwerk:* ADAM gest. 2,69 p. 131,11 quod *(claustrum)* ipse *(archiepiscopus)* . . . lapideum fecit, forma . . . quadrangula, vario -orum ordine distinctum *(v. notam ed.).* HILDEG. scivias 3,6 p. 625[A] vidi . . . murum . . . anteriore eius parte totum arcuatum secundum modum -orum, non tamen apertum ut -os (*cf.* p. 629[B]). **c** *scalae, tabulatum – Leiter, Gerüst* (*cf.* GLOSS. I 450,16 St.-S. -os stiegun vel linun. IV 214,18 -a stie): VITA Poppon. 22 p. 306, 41 Hubaldo . . . praecipitium a -o ingessit *diabolus.* **2** *alch. fort. i. q. craticula vel instrumentum quoddam pectini simile – viell.: Rost oder rechenartiges Gerät:* ANON. secret. p. 68,20 fiat fornax . . . et recolligatur ad unum meatum cum -cilo de ferro extra exiens.

II *meton.:* **A** *eccl. i. q. pars ecclesiae clero reservata, chorus – Presbyterium, Chor:* WALAHFR. Gall. 2,35 ut violento . . . impulsu usque in ecclesiae -os ferrentur *lucernae.* MIRAC. Adalh. 1 praef. (MGScript. XV p. 861,5) ante gradum -i inferiorem. HARIULF. chron. 2,7 p. 54,22 haec *ecclesia* . . . habet ingentem turrem post -um. NIZO Frid. 9 ante maioris -i oratorium in faciem crucis . . . tumulatur. GESTA Trud. cont. II 3,5 p. 345,39 -um cum duabus adherentibus absidibus . . . inustum remansit. REIN. LEOD. annal. a. 1217 p. 676,6 in -o nostro facte sunt fenestre due. *al. adde:* GESTA Trud. cont. I 8,12 ut absque religiosa veste chorum nostrum nullus eorum *(clericorum)* intraret; sed qui missae maiori interesse vellent, in -o, cum esset spatiosum, circa abbatem starent. **B** *usu communi:* **1** *conchula ad fenestram in pariete facta – Fensternische:* ANNAL. Pegav. a. 1184 quicumque in -is non consederant, . . . sentina *sunt* suffocati (*cf.* CARM. de cal. Erf. 53 te -orum sedes a sede profunda, rex, . . . servat). **2** *atrium – Vorbau:* WOLBERO cant. 2 p. 1110[A] -i . . ., id est anterior pars aedificii. *v. et l. 22sq.* **3** *contignatio – Gebälk:* ANNAL. Mell. Cremif. a. 1184 v comites nobiles in secessum antiquae cloacae cadentes de -is miserabiliter submersi sunt. **4** *saeptum – Gehege:* CHART. Ticin. 194 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. III. 1943. p. 23,6; a. 1239) per quascumque terras et campum et pratum et -zellum homines de Quinto . . . debent ire et reddire (*cf.* p. 24,32). **5** *in imag. i. q. camera, armarium – Kammer, Schrank:* NIVARD. Ysengr. 6,98 -os . . . uteri quosque replebo tui. *Heßler*

1. cancer, -cri *m. (? f.: p. 150,2) script.:* ka-: GLOSS. IV 73,24 St.-S. granci: *p. 150,43.* cranc(is): ANTIDOT. Glasg. p. 116,7. 117,4. 120,5. *v. et p. 150,42. 151,63.* clancum: *p. 151,40.* -gros: ANTIDOT. Sangall. p. 88,20. -zares: ANTIDOT. Glasg. p. 127,17. *form.: nom. sg.* -crus: *p. 151,24. adde* ALBERT. MIL. temp. 3 p. 375,17. *? gen. sg.* -ceris: RECEPT. Sangall. I 68[capit.] *abl. sg.* -ere: GLOSS. Roger. I A 2,18 p. 639,4 de -o vel -ere. *acc. pl.:* -ceas: ANTIDOT. Glasg. p. 117,4. -zares: *p. 149,70.*

I *carcinus – Krebs:* **A** *de animalibus (cf.* ALBERT. M. animal. 24,22 -i aquatica sunt animalia in genere mollis testae contenta, et licet philosophia solum -os vocet magnos . . ., qui sunt in mari, alios autem caudatos vocet gambaros et magnos marinos vocet locustas, tamen . . . dicimus -os . . . omnia . . . mollis testae animalia multos pedes habentia et retrorsum natando incedentia *eqs.):* **1** *proprie:* **a** *de natura, speciebus:* HILDEG. phys. 5,32 -r magis calidus est quam frigidus *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,33 quaedam *animalia* . . . ambulant pedibus in fundo aquae sicut genera -orum (*p. 487[b], 17* καρκίνων) multipedium. 1,100 modos -orum, sicut id, quod vocatur hastacooz et apud nos vocatur crapa, et est genus -i parvulum *eqs.* 1,228 -r . . . fluvialis (4,25. *al. cf. l. 36sqq.*). 4,19 in modo . . . -orum sunt genera diversa; quoddam enim genus -orum est valde magni corporis, quod graece thagoraha vocatur . . ., et genus tertium sunt -i, qui hyrcalli vocantur. *ibid.:* sunt multa genera -orum marinorum. 4,20 genus -orum parvi corporis et vocantur cancruli illi milites *eqs.* 4,22 genus . . . -orum, quod karabo sive locusta maris vocatur *eqs.* 4,33 -i . . . recipiunt aquam per os et eiciunt per portas dentium oris. 5,65 -i albi (*p. 547[b],26* καρκίνοι λευκοί) generantur intra testam animalis, quod est durae testae. 5,68 -r . . . parvus (*p. 548[a],14* καρκίνιον) generatur ex terra et limo. 7,19 -i . . . lapidosi, qui sub lapidibus habitant. 14,58 forfices . . . in -is sunt organa convenientia ad accipiendum. *al.* **b** *de usu (plerumque i. q. Potamobius astacus L. – Flußkrebs; cf.* GLOSS. III 84,30 St.-S. -r chrebze. *al.):* α *gener.:* ERMENR. Sval. 4 flumen . . . bimanes -os ebulliens. EKKEH. IV. bened. II 62 -orum vescas faciat, qui condidit ęscas. ECBASIS capt. 168 munera . . .: -i, mulli, trutta. NIVARD. Ysengr. 1,693 prętulerim rumbo -um? *de praestatione:* REGISTR. Patav. I p. 57,15 de beneficio -orum, quantum captura permiserit. β *pharm.:* AURELIUS 21 p. 725,12 *hydrophobicis* dato . . . -os fluviales assos cum calda tritos (TRACT. de aegr. cur. p. 172, 11. *cf.* TRACT. de caus. mul. 23 -crus fluminalis conbustus bibat in pocione). DIAETA Theod. 100 (add.) -i siccant et urinam procurant. ALBERT. M. animal. 8,40 opinantur quidam -os esse medicinam contra venenum. γ *techn.:* COMPOS. Luc. γ 24 tolle ossa cranci munda et incende . . . et teres. 28 ossa granci. **2** α *per compar. et in imag.:* EGBERT. fec. rat. 1, 486 perdit plaga nostra calorem: ad morem -i nunc cogimur ire retrorsum. METELL. peripar. 1,52 (ed. P. Chr. Jacobsen. 1965) retro flexile causas versu dicimus ipsas, ut latebras -i vestiget formula -i. BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p. 28,38) heretici sicut bufones et -r latenter prodeunt in sero. *fort. add.:* CHRON. Worm. p. 169,3 *Heinricum* affirmabant equitasse in -o. **b** *in nominibus:* α *hominum:* TRAD. Scheftl. 264 (a. 1185/87) Rŏdolfus C-r. CAES. HEIST. mirac. I 10,67 p. 261,33 Theodoricus nomine, cognomento C-r. *al.* β *herbae:* ALPHITA I p. 283,29 centum grana, vulgari nostro herba -i (II p. 38,18. GLOSS. III 554,35 St.-S.). γ *venti collateralis inter orientem et austrum flantis:* HILDEG. fragm. 175 caput -i ([*de re v. ed. p. 43*]. *cf.* div. op. 1,2,17). **B** *de sidere:* BEDA temp. rat. 16,41 quartum *signum* -i ab ea *parte,* quam in medio lustrat Iunii *sol,* facit principium ortus. GERB. (?) astrolab. 2,2 circulus -i tropicus aestivus dicitur. MEGINFR. (?) carm. p. 643[B] notant, quantum sub -i nomine signum est in propatulo sita significatio -i *eqs.* NIVARD. Ysengr. 3,38 solarem -o tabificante rotam. METELL. Quir. 70,5 dum -r igneus leone pellitur. ALBERT. M. veget. 3,35 quae *(India)* sub -o est. *al. expressius de tempore caloris:* ALBERT. M. veget. 1,198 in aestate . . . mala est plantatio . . ., praecipue . . . in -o et leone. **C** *de morbo:* **1** *carcinoma, ulcus – Krebs, (bösartiges) Geschwür* (*cf.* GLOSS. I 778,3 St.-S. -r i. languor chancher. II 367,29 -r genus morbi . . . crepizo): **a** *proprie:* α *in univ.:* GLOSS. med. p. 14,14 -r (*cf. Galen. ed. C. G. Kühn. XI p. 139,4* περὶ τῶν καρκινωδῶν): vulnus, quod ubique . . . fieri . . . solet. ANTIDOT. Augiens. p. 44,22 *antidotum Galieni* -os curat. HUCBALD. carm. 2,68 cum -o ce-

[Payr]

dit . . . cacexia calvo. ODO MAGD. herb. 929 *cerefolium* appositum -is tritum cum melle medetur. HILDEG. caus. 2 p. 54, 24 si . . . siccum vel tepidum . . . modum suum transierint, . . . parant . . . -um et faciunt, quod illum *(hominem)* vermes comedunt *eqs.* IOH. IAMAT. chirurg. 7,1 -r est vulnus vel ulcus fetidum in superficie latum, parum concavum *eqs.* 7,7 vidimus . . . non solum partes carnosas -i corrosione ad nichilum redigi, sed etiam ossa remolliri. GLOSS. Roger. I B 2,17 (1,20) p. 631,15 -r . . . est apostema veniens ex humore melancolico proveniente ad similitudinem -i, qui ideo sic dicitur, quia sicut illud animal retrograditur, ita carnem . . . retrogradendo corrodit *eqs.* II 537 Galienus et Constantinus nolunt -um esse morbum incurabilem, non dicentes esse -um, nisi cum locus fuerit mortificatus. BRUNUS LONG. chirurg. 1,16 p. 114^{C} dicitur -r ad instar illius animalis, quia sicut illud animal habet vehementem tenacitatem in ripis . . ., sic hoc apostema in membris *eqs.* 2,5,5 p. 124^{A} in -o est dolor et inflatio cum pulsatione . . . et apparent in circuitu venae quasi -i pedes. THEOD. CERV. chirurg. 3,6 p. 159^{H} -r quanto antiquior, tanto peior. *saepe. de morbo equorum (v. et l. 38sqq.):* IORDAN. RUFF. equ. 6,47 p. 89,5 si vulnus veterascit . . ., efficitur exinde, quod -r dicitur in vulgari. ALBERT. M. animal. 22,72 -r morbus est equi, qui corium late comedit. β *de speciebus:* FRAGM. mul. I 76 si in mamilla-crus natus fuerit, -um fluviale conburis et . . . super locum aspargis (BENED. ANDR. chron. p. 27,2. *al.*). IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 15b^{V} ad -um oris, ossis vel nervorum. TRANSL. Modo. 9 p. 295,18 tibia . . . -i correpta ulcere. ROGER. SALERN. chirurg. 1,737 -r fit aliquando in naribus . . ., palato, labiis vel gingivis. IOH. IAMAT. chirurg. 7,5 -r virge virilis. 7,10 est . . . genus -i talpa dictum. GLOSS. Roger. I A 3,23 p. 704,22 lepra . . . est idem quod -r universalis. BRUNUS LONG. chirurg. 1,16 p. 114^{B} alius *cancer* dicitur noli me tangere et alius lupus, alius -r nomine utriusque. ALBERT. M. animal. 10,53 fit *aborsus* ex . . . -o matricis. *al.*

b *in imag.:* EPIST. Ratisb. app. 1 p. 369,11 surculum diaboli . . . in terra hac surrexisse et iam ut -r latius serpere. CHART. Ror. 6 (Mon. Boica XVI p. 104,13) cogitavi . . . huic -o indigentie Rorensi ecclesie aliqua invenire remedia. **2** *?spasmus – ?Krampf (cf. ital.* granchio): MOSES PANORM. infirm. 24$^{tit.}$ capitulum clancum equorum curandi *(v. notam ed.).*

II *vermiculus – kleiner Wurm (cf. l. 2sqq.):* HILDEG. phys. 1,2 si -i, scilicet gracillimi vermiculi, carnem hominis comedunt (3,53).

2. cancer, -cri *m. columna, quadra – Säule, Stützplatte:* WALAHFR. exord. 6 p. 480,28 -i . . . vocantur maiores columnae et maximae quadrae *(cf. Paul. Fest. p. 32).*

cancero (-cr-), -avi, -atum, -are. *intrans. et medial. i. q. cancrosum fieri – von Krebs(geschwür) befallen werden:* AURELIUS 12 p. 708,18 ut pro nimiae valitudinis *(sc. synanches)* impetu fauces eis -ent. AESCULAPIUS 41 p. 67,2 aliquoties carcerantur *(sic ?)* et sanguis plus provocatur. ANTIDOT. Lond. p. 20,33 facit *emplastrum* . . . ad . . . vulnus, si -verit (ANTIDOT. Augiens. p. 61,27. THEOD. CERV. chirurg. 2,11 p. 148^{D} ut . . . vulnera plana -entur. 3,6 p. 159^{F}). TRACT. de aegr. cur. p. 172,23 quando . . . locus incipit -crari (WILH. SALIC. chirurg. 1,45 p. 318^{A} si l. non fuerit -tus). *subst. masc.:* DYASC. p. 75^{b} potest *caerefolium* cum melle -tis mederi.

canceroma (-cr-), -atis *n. script.* crancum-: *l. 60.*

cancri ulcus – Krebs(geschwür): FRAGM. mul. I 24 ad crancumata matrices. ANTIDOT. Cantabr. p. 167,38 ad ulcera et vulnera et -croma. ADREV. Bened. 28 p. 493,10 membrorum quorundam incendium . . ., quod genus morbi incurabile medici derivato nomine a cancro (cranco *2*) -a vocitant. ARS med. 7 p. 429,31 (cod. H) ulceratio, -a (corciroma *G*). GLOSS. Roger. I B 2,17 (1,20) p. 631,20 dicitur *cancer* cancrena, ad ultimum vero -croma.

***canceromatus** (-cr-), -a, -um. *cancri ulcere affectus – von Krebs(geschwür) befallen:* RECEPT. Sangall. II 129 capit. p. 40 ad vulnera -cromata (Ps. ODO MAGD. herb. 26).

cancerosus (-cr-), -a, -um. *cancri ulcere affectus – von Krebs(geschwür) befallen:* **1** *proprie:* DYNAMID. Hippocr. 2,103 radix eius *(draconteae)* . . . sanat vulnera -crosa. TROTULA 42 loco -croso. GLOSS. Roger. I B 2,20 (3,31) p. 642, 11 si cancer . . . totum membrum *virile* occupaverit, totum -crosum et infectum inscidatur. THEOD. CERV. chirurg. 1,6 p. 137^{C} ulcera . . . corrosiva, -a. *al. subst. masc.:* HERBORD. Ott. 1,34 p. 716,23 habebat . . . cognitos . . . languidos, -os seu leprosos de civitate sua. ALBERT. M. animal. 9,62 aliquando -crosus . . . generat leprosum (*sim.* 16,73). *al.*

2 *translate vel in imag. i. q. perniciosus – verderblich:* EPIST. Ratisb. 8 p. 308,2 si quis . . . sit . . . tam -ę pestis, ut *eqs. (v. notam ed.).* EMO chron. p. 497,7 damna -e cupiditatis.

cancr(a)ena *sim. v.* gangrae-. **cancreos** *v.* cachry(s).

***cancrinus,** -a, -um. **1** *de animali i. qui cancri est – Krebs-:* VITA Anton. app. 35 (MGScript. XXV p. 346; post 1137) -o more, lucri sed turpis amore retro cedebant. ALBERT. STAD. Troil. 4,194 coeptaque -o serpere vota pede. **2** *de morbo i. q. cancrosus – von Krebs(geschwür) befallen:* TRACT. de aegr. cur. p. 117,36 membrum ex toto privatur sensu et motu, unde et ipsum dicitur -um.

***cancrizo,** -are. *cancri more se movere – im Krebsgang sich bewegen:* ANNAL. Mell. Cremif. a. 1192 Richardus, rex Anglicus, . . . in modica galea non regia via, sed -ando versus Aquileiam . . . est adpulsus. *in imag.:* ROLAND. PATAV. chron. 5,21 p. 84,31 non notavit quartum ab ascendente fuisse cancrum; . . . et sic civitas sub tali ascendente incepta -are debebat.

cancro *sim. v.* cancer(o).

***cancrulus,** -i *m. de animali i. q. parvus cancer – kleiner Krebs:* ALBERT. M. animal. 4,19 quidam -i longi, qui contrahuntur et stringuntur. *v. et p. 150,21.*

cancrus *v.* cachry(s), 1. cancer.

***candarusus** *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (*arab.* kundur *a* χόνδρος) *polenta, potio ex polentis confecta – Graupe, Graupentrank:* WALTH. AGIL. med. 50 p. 160,2 detur sibi de -o cum aqua ordei . . . aut de farina ordei cocto *eqs. cf.* chondros.

candela, -ae *f. script.:* cad-: *p. 153,51.* -ell(a): *p. 154,4sq.*

I *proprie:* **A** *cereus – (Wachs-)Kerze (cf.* GLOSS. III 181, 48 St.-S. cereus vel -a kerza. 377,3 -a kerze. *al.; de re v. E. Wohlhaupter, Die Kerze im Recht. 1940):* **1** *eccl. (alleg.:* AMALAR. ord. expos. II 8 -ae doctores ecclesiam illuminantes significant. HONOR. AUGUST. gemm. 3,24 per ceram . . . -ae Christi humanitas, per lychnus eius mortalitas, per lumen exprimitur ipsa divinitas. *al.):* **a** *in univ.:* EPIST. Teg. I 4 -ę *altaris* flamine ventorum turbatę multum lacrimantes extinguntur. HIST. Aret. 8 (MGScript. XXX p. 1478,35) mensura cotidianę -ę. REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtsch-GeschXanten. I. 1937. p. 106,14) ad -as, que stelle dicuntur. p. 106,41sqq. -e, que in purificatione distribuuntur, quadruplici differentia distinguuntur; sunt ... quedam stumpel, quedam -e breves, quedam longe, quedam longiores *eqs.* p. 107,39 sqq. II fertones ad -am haste, qua corona accenditur, . . . ad magnam -am chori VI libre. *al.* **b** *liturg.:* **α** *in missa:* AMALAR. cod. expos. II 11,1 -ae . . . inluminantur extra ecclesiam. 11,3 -ae usque ad kyrieleison ⟨acolitorum manibus tenentur⟩. 11,4 post primam . . . orationem ponuntur -ae ante altare. ord. expos. II 8 cur duae, quae praecedunt evangelium, ⟨eo⟩ lecto . . . extinguntur -ae? LIBER ordin. Rhenaug. p. 132,4 communione peracta extinctisque -is. CHART. Meckl. 1442 p. 572,10 pro . . . duabus -is triplicatis, que a ministris . . . infra canonem . . . teneantur. *al.* β *in variis ritibus:* WETT. Gall. 33 in duabus . . . -is, qui (quę *cod. p. corr.*) per totum exsequium viri Dei lumen suum non dimittebant. CONSUET. Trev. 38 p. 32,6 *(in cena Domini)* custos ecclesie habens de igne novo illuminatam -am in similitudinem serpentis compositam *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,20 -is ardentibus ab apostolico et . . . suffraganeis in anathematis . . . complementum canonice in terram missis et extinctis (CONST. I 443,14 sententia a. cum ardentibus -is promulgata est. *al.*). DIPL. Heinr. V. (ArchUrkForsch. 6. 1913. p. 262,11) ut in anniversario patris . . . ad missam . . . -as in manibus teneant (CHART. eccl. Halb. II 2 p. 295,6 ut . . . de XIV solidis . . . anniversarios cum spensis et -is procuraret. NOTAE Hild.

[Payr]

[MGScript. XXX p. 764,1] in a. . . . fiet -a . . ., que ponetur retro contra . . . altare. *al.*). LIBER ordin. Rhenaug. p. 84,23 ad offertorium . . . offeruntur -ę ad gradum *(item in purificatione:* RITUALE Rhenaug. 19 -as ad usus hominum . . . benedicere. *al.)*. RITUALE Rhenaug. 48 p. 122,15 pone -am in aquam *(item de cereo paschali:* p. 122,19). *al.* **c** *de donis votivis* (*cf.* REGINO syn. caus. 2,366 ut nullus . . . -am . . . pro salute sua rogaturus alibi deferat nisi ad ecclesiam): VITA Eucher. 12 (MGMer. VII p. 52,14) ad caput ipsius sancti luminaria addidit, quod incolae . . . -am vocant, prolixam ad humanum . . . statum *eqs.* LAMB. TUIT. Herib. 2,21 -a . . . ad modum infirmae tibiae. MIRAC. Modo. 13 p. 314^{b},57 votum vovit, nocturnalem -am misit, . . . convaluit. *al.* *de usu superstitioso:* VITA Rigob. 25 (MGMer. VII p. 76,1) *febriens femina* tres -as unius quantitatis effecit, quarum unam nomine sancti Theoderici . . . esse voluit *eqs.* (p. 76,6). LAMB. LEOD. Matth. III 5$^{in.}$ *mater monasterii*, sicut moris esse solet, sorte -arum unum ex apostolis sibi patronum eligere decrevit *eqs.* **d** *de censu:* FORM. Sal. Merk. 14 -am unam de cera ad ipsa basilicae transsolvat, non pro ullo servicio requirendo, sed pro sua ingenuitate defensanda. DIPL. Karoli III. 53 Romanae ecclesiae censum reddendum denariorum octo et -a *(sic ?)* duo (*sim.* DIPL. Otton. III. 201 p. 610,42 -as. *cf.* DIPL. Heinr. IV. 423 p. 568,24 -am unam, panem unum, ampullam vino plenam, quę annuatim . . . presuli . . . monachi reddant). CHART. Bund. 985 homines de -a. *al.* **e** *de oblationibus:* VITA Mathild. I 11 p. 579,18 habebat . . . -as secum, singulis ut divideret oratoriis. CHART. archiep. Magd. 326 p. 426,8 ut . . . de XII nummis . . . -a provideatur, que ad honorem Dei . . . coram altari . . . ardeat. CHART. episc. Hild. I 606 p. 579,26 duas areas . . . -e altaris sancti Benedicti attribuit. II 923 tot libras cere, de quibus possint fieri quatuor -e honeste *eqs. al.* **f** *de cereis in usum privatum distribuendis:* RUD. TRUD. (?) gest. 9,19 personis, quibus nocturnalis -a anteponitur, . . . minutam -am ad servitium. CHART. Rhen. inf. I 411 unicuique fratrum ulnam -ę in festis. REGISTR. abb. Werd. 8,6 p. 270,8 custos ipse dabit VI ancillis VI minores -as. p. 270,19 sex fabris VI -as, eorum magistro II albas et I rufam. 9,17 p. 314,3 advocato de Welde I -am dominalem et domine et domicelle II mediocres dictas staphlicht et nuncio minorem dictam scotebolle. *ibid. al. v. et p. 152,48.* **2** *saec. (interdum fort. de sebaceis):* **a** *gener.:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 146, 19 lumen portatur . . . et remota -a capiantur *falcones*. CHART. Rhen. inf. II 452 p. 249,23 dampnamus consuetudinem perniciosam in -is, que clara die accenduntur. ALBERT. M. animal. 7,115 si olfecerit equa impraegnata collectionem magnam -arum extinctarum, abortiet. 15,84 -a, quae nichil domus est, est principium illuminationis in domo. SALIMB. chron. p. 538, 26 *astrologo* dabant *Mutinenses* . . . qualibet nocte tres magnas -as Ianuenses de mundissima cera. *al.* **b** *medic.:* **α** *strictius:* ANTIDOT. Glasg. p. 145,21 mittis filo cadele in . . . coccione, incendis. TRACT. de chirurg. 147 (add. cod. I) per -am vulneri adhibitam. 703 (add. cod. I) sulfur cum -a superstilla. **β** *latius i. q. suppositorium (cerei formam exhibens) – (kerzenförmiges) Zäpfchen:* WALTH. AGIL. med. 7 p. 101,45 *ex lardo porci* fiat magdalio sive -a et supponatur. p. 101,48 formes -am. p. 101,49 accipiatur -a de sapone. **B** *lampas – (Öl-)Lampe:* EPIST. Bonif. 87 p. 197,5 (epist. papae) ex diversis -is aecclesiae oleo collecto. LEO MARS. chron. 3,29 p. 720,26 ex oleo de -a sancti sepulchri. *v. et l. 68.* **C** *fax, titio – Fackel, Kienspan:* **1** *strictius:* ALBERT. M. veget. 6,5 *ligno pini* utuntur usu -ae. animal. 22,83 de quo *(cortice)* -ae fiunt . . . ad illuminandum. **2** *latius de lumine in caelo apparente:* ALBERT. M. meteor. 1,4,5 -a sive stella stans. *ibid.:* erit *vapor* sicut -a ex -a inflammata et haec vocatur arabice assub, vulgariter autem titio vel -a duplex. **D** *lucerna, ignis – Licht, Feuer:* **1** *strictius:* MARC. GRAEC. ign. 15 -a, quae . . . non extinguetur. 19 -a, quae in domo relucet ut argentum. *ibid. al.* **2** *latius de lumine in cacumine mali apparente ('St. Elmsfeuer'):* NARR. itin. nav. p. 181,4 in summitate mali . . . duas -as per longam moram ardere viderunt.

II *in imag. vel translate i. q. luminar – Leuchte:* **A** *de doctore ecclesiae:* BONIF. epist. 75$^{ex.}$ ut mihi de opusculis Bedan . . . tractatus . . . dirigere digneris . . ., ut -a, quam vobis Dominus largitus est, nos quoque fruamur (76 vice -llę ęcclesiastice. 91 de -lla ęcclesiae). **B** *de titulo libri:* ANON. Mell. 117 Gerlandus . . . scribit . . . commentum in canticum canticorum, quem -am nuncupavit (CATAL. biblioth. Beinw. [ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p. 158,33]).

candelabrum, -i *n. (?f.* -ia: *l. 12) script.:* ka-: *l. 40.* cad-: *l. 26.* -dal-: CATAL. thes. Germ. I 62^{a},15 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1966). -leb-: CATAL. thes. Germ. I 57,45. 62^{a},15. *? form. acc. pl.* -brias: CATAL. thes. Germ. I 27, 13 *(loco mutilo). metr.:* -dĕ-: HRABAN. carm. 16,51sq. CARM. Cenom. 7,79. *v. et p. 155,5.* -lă-: *passim.* -lā-: ERMENR. ad Grim. 10 p. 544,31. *v. et l. 38. p. 155,8.*

I *strictius i. q. lychnuchus – Leuchter, Kandelaber:* **A** *proprie:* **1** *cereostatum – Kerzenständer, -halter (cf.* GLOSS. III 159,5 St.-S. -um chercestal. 377,1 -um luchtere. *al.):* **a** *eccl. (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 492sqq.):* **α** *in univ.:* VITA Filib. 3 (MGMer. V p. 586,11) ipsum . . . de ferro -i . . . transfigere. ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,27 -a auro parata. ARDO Bened. 17 p. 206,13 septem . . . -a fabrili arte . . . producta . . ., ad instar . . . illius facta, quod Beseleel . . . conposuit *(cf. Vulg. exod. 25,31).* WETT. Gall. 38 *cereum* collocans in -o iuxta sancti sepulchrum. CATAL. thes. Germ. I 76,15 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1966) cad-a II argentea. 100,7 portabilia. 96,11 -orum ęneorum paria II. THEOPH. sched. 3,94 nodos . . . ex christallo, qui . . . -is possint imponi. LEO MARS. chron. 3,32 p. 722,43 trabem . . . cum -is numero L, in quibus . . . totidem cerei . . . ponerentur lampadibus subter . . . dependentibus. CATAL. thes. Germ. I 6,19 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1966) -a XIV argentea, VI cristallina, IV onychina. 26,9sq. VII -a super magnum -um ponenda. 106,26sq. quinque -a ferrea, quinque -a cuprea. *saepe (v. ind.).* CHART. Argent. I 616,108 p. 474,30 thecas -orum. BERTH. ZWIF. chron. 40 p. 266,4 duo -a deaurata, in quibus quattuor cherubin super quattuor evangelistis stantes . . . me patrante . . . sunt facta. NIVARD. Ysengr. 1,979 -a, cruces, capsas et cetera sacrę instrumenta domus. ANNAL. Pegav. a. 1109 p. 249,20 duo k-a Graeco opere fusilique decora. NOTAE Hild. (MGScript. XXX p. 765,1) in -o suspenso ad pedes tumbe sancti Godehardi. *saepe.* **β** *liturg. (plerumque de -o acolythorum; de -o in altari ponendo: l. 51):* VITA Hugberti 15 (MGMer. VI p. 492,13) occurrentes ei obviam cum crucibus . . ., cum turibulis et -is (*item de processione:* LIBER ordin. Rhenaug. p. 33,6). AMALAR. cod. expos. II 4 quot diaconi sunt, tot -a portantur *(item in missa:* 16,1 diaconus . . . accipit evangelium . . . et praecedunt ante eum duo -a et duo turibula. ORDO Rom. 9,4 acoliti -a et turibula gestantes dividantur ex utraque parte pontificis. LIBER ordin. Rhenaug. p. 30,5 ad missam duo candalabra [*sic ?*] ponuntur super altare. *al.)*. RITUALE Rhenaug. 123 p. 147,20 cum unguendus est infirmus, tunc sacerdos . . . precedit cum oleo infirmorum, . . . cruce et duobus -is. CONSUET. Marb. 319 (Spicil. Friburg. X. 1965) locato . . . in ęcclesia funere crux cum -is ad caput eius affigatur. *al.* **b** *saec.:* RUOTG. Brun. 49 p. 52,17 (testam.) -a . . ., quę in ministerio nostro sunt, cotidiana. ECBASIS capt. 656 simia . . . reparet -a lichnis. CHART. Hall. I 224,28 omne . . . spectat ad rade . . ., -a, pelves, ciste. BERNH. GEIST. palp. 1,500 taedae, -a, sedes . . . livorem faciunt. *al.* **2** *instrumentum, in quo lampas ponitur – (Öl-)Lampenständer:* MARC. GRAEC. ign. 35 in fundo *arcae olei plenae* locetur canale . . . tendens ad -um. **B** **1** *alleg.:* HRABAN. univ. 14,21 p. 395^{A} -um corpus Domini vel ecclesia sancta aut divina scriptura. HONOR. AUGUST. gemm. 1,21 duo -a . . . sunt duo praecepta charitatis. ALEX. MIN. apoc. 2,5 *fideles* per -um designantur. *al.* **2** *in imag. et per compar. (cf. Vulg. Matth. 5,15):* ERMENR. ad Grim. 28 p. 566,28 *Walahfredum,* ut plus . . . luceret, lumine Dei prę̄ventum super -um *(i. ad honorem abbatis)* elevasti. EPIST. divort. Loth. 12 p. 227,29 *Arsenius* extitit . . . nobis ex -o pontificatus vestri lucerna. THANGM. Bernw. 56 quo . . . se vilius sub humilitatis deprimit

[Payr]

modio, eo lucidius in aecclesiae apparet -o. HIST. peregr. p. 116,22 imperator . . . et . . . eius proles . . . velut duo -a lucentia . . . rectores fuerunt exercitus. *al.* **3** *meton.:* **a** *de luminibus ecclesiae (cf. l. 9sqq.):* HYMN. Hraban. 23,4,1 cunctis -um luminis exstitit *Martinus.* EKKEH. IV. bened. I 28,2 unum per numen duo dant -a *(sc. Petrus et Paulus; cf. Vulg. apoc. 11,4)* lumen. **b** *iron. de pedibus lupi:* NIVARD. Ysengr. 7,18 anterius dudum – nimirum antistes et abbas – -a duo ducere suetus eras (7,86). **C** *translate i. q. luminar – Leuchte (cf. l. 3sqq.):* VITA Landel. 515 una sub sede -a bina *(sc. Adhelenum et Domitianum)* subesse. GESTA Karoli M. p. 174,12 sanctum . . . Gallum ac Magnum, duo -a Suevie.

II *latius i. q. instrumentum, in quo crux ponitur – Kreuzständer (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 478sqq.):* CATAL. thes. Germ. I 87,17 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1966; a. 1181) super -um crux parvula. 91,13 crucem duplicem cum -o, in quo ponitur.

***candelaris,** -e. *ad candelam pertinens – Kerzen-:* ALBERT. M. sens. 1,4 p. 7^{b},40 luminis.

candelarius, -a, -um. **1** *adi.:* Maria -a *i. q. missa candelarum b. Mariae Virginis – Mariae Lichtmeß:* CHART. Ital. Ficker 175 p. 218,16 (a. 1190) circa festum sancte Marie -e *(an subst.?).* **2** *subst. masc.:* **a** *faber qui conficit candelas – Wachszieher:* TRAD. Westph. IV p. 153,19 (s. XIII.$^{ex.}$) *datur* -o panis, caseus et obulus, domine, que facit candelas, tantum. **b** *?cerarius – ?Wachszinspflichtiger:* CHART. Sangall. B 502 p. 363,35 (a. 1261) quod . . . in -os, hospitalarios et servientes dominorum . . . nullam exerceam potestatem.

candelula, -ae *f.* *parvus cereus – kleine Kerze:* CHART. Lamb. Leod. 479 p. 583,19 (a. 1250) quod in missa . . . sint ante altare grossi cerei pro illis -is. *Payr*

candeo, -ui, -ere. *form. ind. praes.* -dunt: *l. 42.*

1 *de statu:* **a** *album esse, clarum esse, nitere, splendere – weiß sein, hell sein, weiß schimmern, glänzen:* **α** *praevalente sensu albedinis:* CARM. ined. 82,28 (ed. H. Hagen. 1877) pars haec *(ludi scaccorum)* si -et, illa rubore nitet. EGBERT. fec. rat. 1,99 dum -uit alba pruina. CARM. Bur. B 95,2,1 celum prius -bit messibus . . . quam *eqs.* 151,1,6 prata . . . albent, rubent, -ent. *in imag. c. sensu puritatis: v. p. 156,45.* **β** *praevalente sensu fulgoris:* CARM. Aldh. 4,52 -unt . . . gemmifera ornamina. 4,68 -unt . . . fulmina. *in imag.:* LAUDES Veron. 6,2 (MGPoet. I p. 120) intus nitet *urbs,* foris -et circumsepta luminis *(codd.,* lam- *ed.).* **b** *fervere – glühen:* **α** *proprie:* COMPOS. Luc. T 19sq. mitte *adamantem* in igne . . . et -et per horas duas . . ., donec -et utiliter. **β** *translate:* CARM. anon. (SBMünch. 1873/III. p. 742; s. XI.^{2}) -at in cupido cum sic scelerata cupido. **2** *de actione:* **a** *albescere, pallescere – weiß werden, bleich werden:* VISIO Tnugdali p. 8,9 assunt signa mortis, crines -ent, frons obduratur. **b** *in habitu albo venire – in Weiß erscheinen:* WANDALB. mens. 38 postquam -et *(cf. Verg. georg. 2,319* candida venit) avis pietatis nomine praestans. CARM. Bur. B 83,7,9 si . . . Ledeo -at *Iuppiter* rursus in olore.

adi. **candens,** -entis. **1** *albus, clarus, nitens, splendidus – weiß, hell, weiß schimmernd, glänzend:* **a** *praevalente sensu albedinis:* ALDH. ad Acirc. 70,1 onocrotalus. 78,2 nivem. BEDA hist. eccl. 1,19 p. 37,32 -em niveis vestibus . . . personam. HEITO Wett. 12 equis . . . linteaminum subtilitate -bus. WALAHFR. hort. 248 lilia. IOH. DIAC. cen. 2,248 triticum. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,13 -is . . . agni vellera. METELL. Quir. 15^{a},7 ut -s labarum revehat victoria clarum aut fuga det roseum. *al.* *in imag. c. sensu puritatis:* ALDH. virg. II 2198 integritas -s et passio rubra. **b** *praevalente sensu fulgoris (in imag.):* CARM. de Nyn. 43 -ia menia *Romae.* VITA Landel. 266 sophię lampade -s *(vir sanctus).* **2** *fervens – glühend:* **a** *proprie:* COMPOS. Luc. Z 29 cum ferro -s (WIDUK. gest. 3,65 -s ferrum portare. DIPL. Heinr. II. 501^{a} p. 640,46 in utraque maxilla f. . . . -i . . . comburatur. HIST. peregr. p. 165,13 -is ferri iudicio. BRUNUS LONG. chirurg. 2,2. *al.*). HROTSV. Cal. 9,13 scintillae. WALTH. SPIR. Christoph. I 22 ignita et -e galea in capite cauteriari. THEOD. PALID. annal. a. 1001 iudicium bis sex vomerum . . . -ium. *al.* **b** *translate:* CHART. civ. Vratisl. 49 p. 48,20 (a. 1277) -is odii.

subst. **candens,** -entis *m.* *latrunculus albus – weißer Spielstein:* CARM. Scot. II 1 sol. 5,13 -tum facies.

canderius *v.* cantherius.

candesco, -ui, -ere. *form. ind. praes.* -ent: *l. 31.*

1 *sensu incohativo vigente:* **a** *albescere, clarum fieri, splendescere – weiß werden, hell werden, erglänzen:* **α** *proprie:* TRANSL. Wandr. 21 (MGScript. XV p. 631,19; c. 1100) arbores . . . florum varietate -ere . . . coeperunt. LAMB. WAT. annal. a. 1157 p. 531,18 segetibus -entibus. **β** *translate i. q. magnifice exire – prächtig ausrücken:* ANNAL. Mell. Cremif. a. 1147 mirabilis expeditio . . . contra paganos -uit, sed . . . in contrarium cessit. **b** *fervescere – erglühen:* THEOPH. sched. 1,40 fac . . . tortulas . . . mittensque eas in ignem, sine, donec omnino -ant. *al.* ALBERT. M. meteor. 1,4,8 p. 514^{b},43 prior pars *materiae* inflammatur et posterior tantum ex flamma -it. *remissius de calore i. q. crescere – stark werden:* WILLIB. Bonif. 5 p. 19,13 cum . . . calor estatis -ret. **2** *sensu incohativo evanido i. q. album esse, clarum esse, nitere, splendere – weiß sein, hell sein, weiß schimmern, glänzen:* **a** *praevalente sensu albedinis:* ALDH. ad Acirc. 63,2 interiora mihi *(sc. candelae)* -unt. RHYTHM. 39,11,3 -it Albania. CARM. Bur. B 77,15,2 tamquam massa nivea gula -bat. ALBERT. STAD. Troil. 4,743 -it bysso toga carni proxima. ALBERT. M. veget. 2,86 habent *fungi* in se multum perspicuum terminatum et ideo -unt. animal. 1,205 non permittit *perturbatio* -ere cristallinum et radiare. *in imag. c. sensu puritatis:* ALDH. virg. I 16 p. 245,24 nisi utrimque duplex sanctimonia concorditer -at. RHYTHM. 81,22,3 doctores sancti corpore virgineo, qui tunc -ent violę in virgulis. **b** *praevalente sensu fulgoris:* CARM. Aldh. 5,31 -unt calida clari fulgoris sidera.

adi. **candescens,** -entis. **1** *albus, clarus – weiß, hell:* ALDH. virg. II 438 mitia sed gestat *columba* -s ilia praepes. 1601 colostrum. **2** *radians, pulcher – strahlend, schön:* CARM. Aldh. 5,27 capud -s crinibus cingunt capilli nitidis.

candidatio, -onis *f.* **1** *purgatio – Reinigung:* RUP. TUIT. off. 7,25 p. 208^{A} -e baptismi gentes ad Christum adducere. **2** *splendor, puritas – Glanz, Reinheit:* EPIST. ad Hildeg. I 22 p. 179^{A} felices . . . illas . . . dixerimus, quae speculo divinae -is innixae bravium . . . a Domino . . . percipere affectant. LAMB. ARD. hist. 150 p. 639,31 Adelidem et . . . Beatricem, quas . . . ad veteris hominis expiationem in novi hominis -em . . . baptizavimus. ALBERT. M. miss. 2,7,6 p. 55^{b},15 propter instructorum -em. euch. 3,1,8,5 p. 274^{b},35 candet *dilectus Christi* . . . liliosa -e in omni castitatis munditia.

1. candidatus, -a, -um.

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. vestibus albis indutus – weißgekleidet:* ERCHEMB. CAS. hist. 37 -um sacerdotalem agmen. MIRAC. Bert. 44 p. 517,38 virum dalmatica leviticisque cultibus -um. TRANSL. Annon. 10 p. 518^{a},18 canonicorum -a et spectabilis multitudo. VITA Balder. 24 p. 734,12 coram -a patricii generis turba. *al.* *in imag. c. sensu puritatis:* IONAS BOB. Columb. 1 epil. p. 226,19 (vs.) martyrum -us *(sic)* catervas et iustorum. VITA Balth. A 16 cum -o (candido *var. l.*) virginum grege. VITA Sabini Canus. 11 (ASBoll. Febr. II p. 326) angelorum -am aciem. MEGINH. FULD. (?) Ferr. 10 in hoc exercitu -o triumphantium militum Christi. *al.* **2** *latius i. q. albus – weiß (in imag.):* BERENG. TREV. serm. 3 (PL 160,1023^{D}) virtutum -a *mens iusti* similagine. **B** *translate i. q. integer, probus – lauter, edel:* VITA Balder. 13 Iohannes . . ., qui sui gratiam nominis moribus illustrabat -is.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *strictius i. qui albis vestibus indutus est – ein Weißgekleideter:* **a** *gener.:* IOTS. Odil. 2,14 (MGScript. XV p. 817,53; s. XI.$^{med.}$) videbat . . . quandam . . . personam cum multo agmine -orum intrare monasterii claustrum (*item in visione:* CHRON. reg. cont. III a. 1217 p. 241,31). HIST. peregr. p. 164,18 illa terribilis -orum acies. *in imag. c. sensu puritatis:* IONAS BOB. Columb. 2,17 p. 270,11 non agnoscis . . . Ansildem, quae dudum ad caelos migravit -orum (-arum *A2*^{a}) choris insertam? *ibid. al.* **b** *spec.:* **α** *qui veste baptismali indutus est – ein mit dem Taufkleid Be-*

[Sroder]

kleideter: HERBORD. Ott. 2,36capit. de letitia et splendore -orum. β *qui veste episcopali indutus est – ein mit dem Bischofsornat Bekleideter:* VITA Athan. Neap. 6 p. 446,13 reiecto -orum tegmine fiat monachus. **2** *latius i. qui certo honore fungitur – Inhaber einer Ehrenstelle, 'Candidatus':* **a** *spectat ad palatium Byzantinorum:* EPIST. var. I 32 p. 547,17 Michaelem metropolitanum . . . Calistumque gloriosum -um . . . tua misit dilectio *(de eodem:* ANNAL. regni Franc. a. 803 p. 118,7). ERCHEMB. Cas. hist. 60 quidam stratigo augustalis Iohannem -um . . . cum trecentis belligeratoribus direxit Athanasio episcopo. LEO MARS. chron. 2,66 p. 675,13 -i . . . honore donatus et nonnullis Apuliae civitatibus praelatus est. **b** *spectat ad curiam papalem:* PETR. CAS. (?) chron. 4,37 obviam ei *(imperatori)* pontifex misit . . . draconarios, -os. **B** *neutr.: vestimentum album – weißes Kleid:* NOTKER. BALB. gest. 2,19 p. 90,4 *(de veste baptismali)* de camera . . . Caesaris -um, a patrinis vero suis habitum Francorum . . . acceperunt. *in imag. c. sensu puritatis vel splendoris:* VITA Sadalb. 11 (MGMer. V p. 55,14) in baptismi -um devotissime se servabant. VITA Godefr. Cap. I 10 p. 526,29 beata illa anima carne soluta aeternae regenerationis induit -um.

2. candidatus, -us *m. acc. sg.* -um: *v.* candidatum *l. 17. 19.21. splendor – Glanz:* REIN. LEOD. Eur. 6 (MGScript. XX p. 563a) sic . . . celesti niteat -u.

***candidifer,** -era, -erum. *albus – weiß:* MIRAC. Richar. 1,11 (MGScript. XV p. 917,28; s. IX.) induti -is (candidis sericis *2*) vestibus *Dei famuli. cf.* *candifer.

candido, -atum, -are. **1** *dealbare – weiß machen:* **a** *proprie:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,37 corporale multo labore -atur. *alch.:* TRACT. Micrer. p. 95,22 cur factum est rubeum, antequam -retur ? *al.* Ps. ARIST. magist. p. 650b,49 aluminis albi -antis (candientis ANON. secret. p. 61,7) pannos quartam unciae unius. **b** *translate i. q. purgare, emendare – reinigen, läutern:* RUP. TUIT. off. 8,12 qui *(apostoli)* . . . scriptis suis Aethiopissas -are non desinunt animas. HILDEG. scivias 2,6 p. 514b fructu claritatis vitae, qui in sanctificatione -andus est, aedificationi parietis Dei imposito. CHRON. Bened. II 16 quibus omnibus -tum Deo spiritum reddidit. VITA Otton. Bamb. II 12,1 martirio -ti athletae invictissimi. EPIST. Hildeg. 1 p. 329,12 de Libano, de monte scilicet cunctis -to et conferto virtutibus. *al.* **2** *fervefacere – erhitzen:* COMPOS. Matr. 66,4 apponis batillum cum operculo paterisque id -ari diebus VII.

adi. **1. candidans,** -antis. *radians – strahlend:* SEDUL. SCOT. carm. 1,11,5 alma solis inter astra -sque gloria.

2. candidatus, -a, -um: *v. p. 156,47.*

candidulus (-dol-), -a, -um. *script.* -itu-: *l. 56.*

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. albus, clarus, nitens – weiß, hell, weiß schimmernd:* PAUL. DIAC. carm. 19,1 *(de charta)* -olum . . . campum. PAULIN. AQUIL. carm. 1,63 -o . . . germine. 7,5,1 -os pullos columbae. ERMOLD. Ludow. 4,355 -olas vestes *baptismi.* WALAHFR. (?) carm. 50,1,27 pennas. NOTKER. BALB. carm. 9,30 p. 141 speciem presentat *pellicium* . . . -am, nitidam. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,157 -am fugiebat Lucifer auram. *al. in imag. c. sensu puritatis:* PAULIN. AQUIL. carm. 11,38,1 flores martyrum -i (-tuli *B*, -doli *M*). EPITAPH. var. I 17,20 cum grege -o regna beata petens. SYLL. Sangall. 4,65 virginitate chorus resplendens -arum turba puellarum integritate nitens. *al.* **2** *latius:* **a** *albis vestibus indutus – weißgekleidet:* ERMOLD. Ludow. 4,470 clerus . . . -olus. HERM. AUGIENS. vit. 280 -as . . . sororculas. **b** *pulcher – schön:* VITA Landel. 264 -us facie *iuvenis.* **B** *translate:* **1** *integer, probus – lauter, edel:* WALAHFR. carm. 34,16 candide, care vale . . ., pusio -e, candide pusiole. HUCBALD. carm. 1,33 -i calvi, concurrite. **2** *virtutes laudans – die Tugenden preisend:* CARM. var. I 34,3 -olum confecit opus.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *qui albis vestibus indutus est – ein Weißgekleideter:* FROUM. carm. 10,5 percipe claras -us vestes. **2** *latrunculus albus – weißer Spielstein:* CARM. Scot. II 1 sol. 1,2 -i bini, unicus atque niger. **B** *fem.:* *quae alba est – eine Weiße:* EKKEH. IV. pict. Mog. 276 qui *(Moyses)* prope -am (gloss.: Madianitem) duxit procul ante nigellam.

candidus, -a, -um. *script.* -it(us): *l. 9.24.49.*

I *proprie:* **A** *albus, clarus, nitens, splendidus – weiß, hell, weiß schimmernd, glänzend (cf.* GLOSS. I 12,29 St.-S. -a sginandi. III 367,37 -us vel niveus equus uuizros. *al.):* **1** *praevalente sensu albedinis:* **a** *de anim. vel partibus corporis:* α *strictius:* RECEPT. Dilling. (ArchGeschMed. 40. 1956. p. 165,1) -ita . . . corpora tenera et infirmiora sunt. THEGAN. Ludow. 19 dentes. TRANSL. Godeh. 2 p. 643,55 manum . . . -am et mollem. ALBERT. M. animal. 23,128 in Achayae partibus est *merula* -a. *al. de militibus albis armis et equis exornatis:* HIST. peregr. p. 165,7 de legione -a (-ita *H*). *in imag. c. sensu puritatis:* ALDH. virg. II 2443 -a . . . sequitur . . . martira. WANDALB. martyr. invoc. 5 plebis tu caput . . . -ae. HROTSV. Agn. 445 nive -ior . . . agnus. β *latius: canus – weißgrau:* LIUTG. Greg. 10 -a canicie. WALAHFR. carm. 30,20 donec vile tegat -a pluma caput. TROTULA 57 p. 30,7 ad capillos -os faciendos. *flavus – blond:* PAUL. DIAC. Lang. 3,30 p. 109,24 erat . . . Authari iuvenali aetate floridus, . . . -o crine perfusus. **b** *de vestimentis, pannis:* ALDH. virg. I 58 p. 318,4 -is et coloratis mafortibus. PIRMIN. scar. 12 p. 44,1 induit *sacerdos* corpus tuum *(sc. baptizati)* veste -ita ([-da, -dam *var. l.*]. ANNAL. Fuld. II a. 876 p. 88,24 -is uti vestibus pro signo cognoscendae societatis. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 -am sacri baptismatis vestem. *al.*). NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 46,25 lintheamine -issimo. HERM. TORN. rest. 38 p. 290,17 cum monachorum niger sit habitus, clericorum vero -us. WIBALD. epist. 295 cindalia -a. CHART. Heinr. Leon. 122 casulam. *al. alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,240 -a . . . vestis praefert votum virginitatis. **c** *de medicamentis, lapidibus, metallis, substantiis sim.:* ALDH. virg. I 9 p. 236,14 marmoris -i venustas. RECEPT. Sangall. I 31 -um fermentum. MAPPAE CLAVIC. 84capit. argentum nigrum -um facere. TURBA phil. 22 p. 132,33 donec fiat flos -us ut flos salis. LEO MARS. chron. 3,28 p. 719,7 frontem . . . chori . . . quattuor . . . marmorum tabulis sepsit, de quibus porfiretica una, viridis altera, reliquae duae . . . -ae (simplices *2*). COMPOS. Matr. 58,1 stagnum. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 80,30 haec margarita est albedine -a, candore alba. IOH. sacerd. 84 de -o sulphure. *al.* **d** *de liquoribus:* Ps. GALEN. febr. 79 urinam mane albam, ante prandium rubeam, post prandium -am (329). IOH. sacerd. 5 cum aqua -a (Ps. ARIST. magist. p. 652b,57). *in nom. propr.:* DIPL. Heinr. I. 35 p. 70,10 in fluviolum Drusandam, que nominatur C-a, et ex ea in aliam Drusandam, quae dicitur Nigra. **e** *de rebus variis:* BEDA hist. eccl. 5,13 p. 313,14 -um codicem protulerunt angeli, . . . atrum daemones. HUGEB. Willib. 4 p. 101,35 -itas nivalesque cadentes catervas. ERMOLD. Ludow. 3,243 scuta mihi fucata . . ., sunt -a vobis. VITA Emm. 41 panem (VITA Udalr. Cell. II 21 [11] utriusque panis, -i videlicet et nigri. CHART. Port. 55 p. 73,21 panis -ior). *al. in nomine plantae:* Ps. ODO MAGD. herb. 59 bryonia . . . dicitur a nobis Latinis -a vitis. *in nom. propr.:* ALCUIN. epist. 273tit. in loco . . ., qui dicitur C-a Casa *('Whithorn').* HRABAN. carm. 82,11,2 ut in Silva tracti *martyres* foras truncarentur C-a *(v. notam ed.).* **2** *praevalente sensu fulgoris:* RHYTHM. 117,1,2 -is sideribus. *in imag.:* EPIST. Meginh. 5 p. 197,20 in lucem quandam -issime libertatis. **B** *fervens – glühend:* CHART. Hans. I 448 p. 162,7 (a. 1252) super purgacione ferri -i.

II *translate i. q. integer, purus, probus – lauter, rein, edel:* ALDH. virg. II 494 -a virtutum . . . dona sacrarum. 1654 virginitas. *al.* TRAD. Frising. 591 p. 506,16 pontifex . . . almis -isque manibus ipsam ecclesiam dedicavit. *v. et p. 157,64.*

subst.: **1** *masc.:* **a** *nom. propr. i. qui albus, splendidus est – ein Weißer, Glänzender:* BEDA hist. eccl. 1,24 p. 44,15 C-um . . . presbyterum. CAND. FULD. Eigil. I praef. conpresbytero suo Modesto C-us . . . optat . . . salutem. *al.* WIDUK. gest. 2,17 p. 83,2 Ailbertus, qui cognominatus est C-us. TRAD. Teg. 348b Chŏnradus C-us. *remissius:* AGNELL. lib. pont. 4 Eleuchadius II., cui nomen latine -us intelligitur. **b** *qui*

[Sroder]

probus est – ein Edler: v. p. 157,64. **c** *equus albus – weißes Pferd, Schimmel:* Gloss. III 78,66 St.-S. -us wizros (blancros *var. l.*). **d** *latrunculus albus – weißer Spielstein:* Carm. Scot. II 1 sol. 2,5 -us inseritur. **2** *neutr.: quod album est – das Weiße:* Mappae Clavic. 88capit. -i confectio. Ioh. sacerd. 4 fecem -i assumes *(cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 5. 1936. p. 110).*

***candifer,** -era, -erum. *splendidus, magnificus – glänzend, prächtig:* Carm. Cent. 92,4 floribus almorum -isque patrum. 150,10 in aula regis praeclari -a Karoli. *cf.* *candidifer.

candifico, -atum, -are. **1** *dealbare – weiß machen:* Metell. Quir. 9,14 *(in imag.)* ad perustę proxima, qua -at nigellos Ęthyopes Matheus. **2** *purgare, emendare – reinigen, läutern:* Willir. cant. 4,8 p. 30 te sponsam baptismo -tam. 4,14 p. 33 meditantes taliter in se munere caelesti donabo -ari. Vita Serv. 7 p. 26,2 sub eodem agno et apostolis ecclesiam -ans provexit ad victoriam innocentia.

***candifluus,** -a, -um. *splendorem emittens, lucens – Glanz ausstrahlend, leuchtend:* Paulin. Aquil. orat. 1,3 (MGPoet. VI p. 223) rerum creator, . . . qui . . . aera comples luce . . . -a. Invent. Quint. I 168 (MGPoet. IV p. 996) martyr . . . Christi lumine -o coepit fulgere.

***candimeus** *v.* *condimeus.

*?***candio,** -ire. *dealbare – weiß machen: v. p. 157,32.*

***candisum** *v.* *condisum. **canditus** *v.* candidus.

candor, -oris *m.*

1 *proprie:* **a** *strictius i. q. albedo, claritas, nitor, splendor – Weiße, Helle, weißer Schimmer, Glanz:* **α** *praevalente sensu albedinis:* Aldh. virg. II 2369 nuntius e caelo . . . labitur . . . niveo -e coruscus. Gloss. med. p. 39,14 albor in cute lepra est, non -r. Walahfr. hort. 252 non Parius -e lapis . . . lilia nostra premit. Adso Waldeb. 1 (MGScript. XV p. 1172, 34) anseres agrestes, quas a -e vel sonitu vocis . . . gantas vocitant. Godesc. Aquens. opusc. 4,18 p. 156,6sq. ut -r nivis comparatus sanctorum -i potius nigredo quam albedo possit dici. Benzo ad Heinr. 2,12 cum -e byssi. Ioh. sacerd. 2 quoad supremum suscipiat *auripigmentum* -em. Chart. march. Misn. III 405 per -em pellis et per atramenti nigredinem earum *(causarum)* perpetuari noticiam. Statut. ord. Teut. p. 63,22 sacerdotalia indumenta nitida . . . appareant, ut -r vestis sollempnitatem indicat devocionis. Carm. Bur. B 156,4,1 nivei -is, rosei ruboris sunt maxille. Albert. M. animal. 1,206 cristallini humoris -em et claritatem *(sc. in oculo). al. v. et p. 158,40.* **β** *praevalente sensu fulgoris:* Hrotsv. Agn. 79 solaris splendor, lunae renitens quoque -r. Vinc. Prag. annal. a. 1158 p. 672,20 exercitus -e ferri horribiles. Carm. Bur. B 115,4,1 decor prevalet -i etheris. *al. in imag.:* Willib. Bonif. 6 p. 33,14 cum . . . fidei inluxisset -r. Hrotsv. Theoph. 425 lucens animae . . . -r. *al.* **γ** *praevalente sensu limpiditatis:* Hrotsv. Gong. 93 fonticulus vitreo -e serenus. **b** *latius i. q. pulchritudo – Schönheit:* Heinr. Wirz. cur. 950 forme -r.

2 *meton. i. q. nix – Schnee:* Hildeg. div. op. 1,4,98 p. 877B mensis primus . . . frigidus et humidus existit . . . et aquam in -em conversam exsudat.

3 *translate i. q. integritas, puritas – Lauterkeit, Reinheit:* Theodulf. carm. 75,99 Christus -r in aevum virginitatis opimus. *fort. add.:* Lex Sal. Pipp. prol. 1,7 p. 82,9 gens Francorum . . . nobilis, incolumna -e (candida *K 35*), forma egregia.

***candria,** -ae *f. (orig. inc.) ?species plantae – ?Pflanzenart:* Albert. M. animal. 23,87 contra omnia vitia renum *falconum* pulverem -ae et, si non habetur, nasturtii aquatici . . . tribue.

1. ***candus,** -i *m. vel f. (orig. inc.) fort. i. q. linozostis – viell.: Schuttbingelkraut (Mercurialis annua L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 180):* Tract. de aegr. cur. p. 260,34 recipe . . . spodii, -i, seminis melonis purgati. p. 309,37 recipe . . . scariole, -i, gummi arabici. Gloss. IV 362,11 St.-S. -us *(v. notam ed.)* ossennavel vel linozotis vel merculiaris.

2. ***candus,** -i *m. (cohaerere vid. c. germ.* gans) *anser – Gans:* Moses Panorm. marisc. 8 p. 167,3 accipe de pinguedine -i *(v. notam ed.). cf. p. 159,34.* *Sroder*

***canedanus** *v.* *cavedanus. ***canella** *sim. v.* *canne-.

caneo, -ui, -ere. *canum esse vel fieri, flavere – grau, weiß, bleich sein oder werden (cf.* Gloss. II 561,21 St.-S. -eo, -es, -ui uuizon, grauuon): **1** *proprie:* Carm. de Frid. I. imp. 1799 suas -ere videns gaudebat aristas agricola. **2** *translate i. q. senescere – alt werden:* Nivard. Ysengr. 4,173sq. qui pubem in vitiis contraxit, -et in hisdem, in quibus et -et, convenienter obit.

canepa *sim. v.* 1. canab(a).

canesco, -ere. **1** *canum fieri, albescere, flavescere – ergrauen, grau, weiß, bleich werden:* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* Hraban. carm. 37,10 -unt violae, lilia fusca cadunt. Wandalb. mens. 41 incipiunt salices nodis -ere glaucis *(cf. Verg. georg. 2,13).* Meginfr. (?) carm. p. 643A -unt fruges. **β** *de capillis:* Albert. M. animal. 3,86 pili mutantur in homine in senectute et -unt (*p. 518a,7* λευκαίνονται). 19,37 rubei pili citius -unt et albescunt quam nigri. *al. de hominibus ipsis:* Alfan. premn. phys. 34,7 de -ere (*PG 40, 737A* πολιοῦσθαι) sexagenarium. Albert. M. animal. 9,36 *feminae citius* -unt et aniles accipiunt rugas. 19,2 non . . . alia ab homine animalia manifeste -unt (*p. 778a,25* πολιοῦται) in senectute. *al.* **b** *translate i. q. senescere – alt werden:* Amadeus Laus. hom. 7,174 (ed. J. Deshusses. 1960) iustus animo -ens ut palma florebit diuturnitate. **2** *candescere – (auf)leuchten:* Milo carm. app. 5,2 (s. XII.) imbre facit caelum solis -ere girum *(de interpr. v. B. Bischoff, Mittelalterliche Studien. II. 1967. p. 198sqq.).*

***canesius,** -i *m. (turc.* ḫān, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 808) apud Tataros i. q. procurator, baiulus – Statthalter, 'Khan':* Roger. Spalat. destr. 23 (MGScript. XXIX p. 556,5) alteri . . . ipsorum *(Tatarorum)* -o, id est maiori *eqs.* 35 p. 563,39 *Tatari* constituerunt -os (-eos *B*), id est balivios, qui iusticiam facerent et eis equos . . . procurarent. p. 536,41 erant -i fere centum. *ibid. al. cf.* caganus.

caneta *sim. v.* cann-.

caneva *sim. v.* canab(a). ***canevacius** *v.* *cannabacius.

*?***canevaticum,** -i *n. (fort. corruptum ex* *conversaticum, *nisi subest* canaba) *tributum quoddam – Abgabenart:* Chart. Ital. Ficker 192,2 p. 236,12 (a. 1196) de curadia . . . et bancatico et -o . . . episcopum . . . fore in possessione (*cf.* 192,1 p. 233,32 baneatico et conversatico).

canevum *v.* cannabis. ***canfera, -ora** *v.* *camphora.

cangraena *v.* gangraena. **caniclada** *v.* calyculata.

***caniclinus,** -i *m.* (*κανίκλειος) *de camerario palatii Byzantini i. qui vas sacri encausti servat, cancellarius – Hüter des Gefäßes mit der geheiligten Tinte, Kanzleivorsteher (cf. Wattenbach, Schriftwesen p. 248sq.):* Rahew. gest. 3,54 p. 229,4 unus de servis palatii, -us videlicet, quem nos cancellarium dicere possumus (*inde* Ligurinus 390 -us erat, nobis camerarius idem esse potest). p. 229,16.

caniclus *v.* 1. caliculus.

canicula, -ae *f.*

I *canis (parvus) – (kleiner) Hund:* **A** *strictius:* **1** *proprie:* Notker. Balb. gest. 1,20 p. 26,14 assumpsit duas -as . . ., quas Gallica lingua veltres nuncupant. Albert. M. (?) animal. quaest. 1,29/31 p. 99,52 -am . . . habui pulcherrimam Coloniae. Thom. Tusc. gest. p. 510,5 habebat . . . rex . . . tres -as parvas, sed placidas. *de diabolo:* Vita Liutb. 26 p. 30,5 *malignus spiritus* alium secum in forma -ae conferens (p. 30, 11). **2** *in nomine sideris de Sirio:* Alcuin. epist. 149 p. 243, 13 addidit se . . . splendida facie -a, medicis praemia exspectantibus multum amabilis. Carm. var. Walther 1,64,2 tua semper si flagrares *(sc. aestas)* molesta -a, iam dies caniculares devastassent secula. Albert. M. meteor. 2,2,16 p. 561a,49 ex stellis fixis, quae dicuntur -ae. *al.* **3** *translate de iactu aleae:* Rather. prael. 5,6 p. 291A qui melius, damnosa -a quantum rodat, . . . norunt ([*ex Pers. sat. 3,49*]. Walth. Spir. Christoph. II 6,163). **B** *latius* -a marina *sim. i. q. raia –*

[Payr]

Rochen (Raja spec. L.): ALBERT. M. animal. 2,80 sunt asperi corii . . ., sicut piscis, qui dicitur aput mare Flandriae serohe, quod est -a marina. 4,64 maris -am.

II *canis femina – Hündin (cf.* GLOSS. III 81,3 St.-S. -a zoha. 444,21 -a hundinne. *al.)*: **A** *proprie*: ALBERT. M. animal. 5,11 propter . . . nimiam clausuram . . . orificii vulvae lupae et -ae. *alch. in nomine ficticio: v. p. 165,55sq.* **B** *meton. de hominibus in convicio*: CHART. civ. Ratisb. 44 p. 15,13 (a. 1192) si filium -ę vel furem nominaverit. CHART. Babenb. 183,6 p. 252,3 de filio -e tres solidos.

1. canicularis, -e. *metr.* cā-: *l. 15.*

ad caniculam stellam pertinens – zum Hundsstern gehörig, Hunds-: **1** *proprie*: AESCULAPIUS 1 p. 2,36 -bus diebus (COMPOS. Matr. 5,2 d. VII -bus. *al. v. et p. 160,67*). CARM. cod. Vat. (5330) 11,2 aestivi . . . soles dicuntur -es. *subst. masc. plur. i. q. dies cynocaumatici – Hundstage*: EPIST. Meginh. 31 -ium . . . periculum. **2** *in imag.*: ALCUIN. epist. 179 p. 296, 23 -bus decoctus flammis, rore salutationis vestrae refocilatus . . . adsurgebam.

2. canicularis *v.* calycularis.

canicularius, -i *m. canum curator – Hundewärter*: TRANSL. Athan. Neap. 20 -i filius.

caniculata *v.* 1. calyculata.

1. caniculus, -i *m. canis (parvus) – (kleiner) Hund* (*cf.* GLOSS. III 446,33 St.-S. -us hundlin): ARNOLD. LUB. chron. 4,8 p. 171,26 albus et parvus venatorius super tapete discurrebat -us. 7,2 p. 231,21 ut . . . milites de loco perpetrati sceleris usque ad fores maiores ecclesie -um deferrent.

2. caniculus *v.* caliculus.

***canicunus** *vel* **-um**, -i *m. vel n. (orig. inc., nisi cohaeret c.* cuniculus *et* canalis, *cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1938. p. 153sq.) ?fossa, decursus aquae – ?Wassergraben, -lauf*: CHART. Bund. 17 p. 16,9 (a. 765) agrum . . . cum casa, cum duobus tabulatis, cum curte et introitu suo et cum -is suis.

***caniductio**, -onis *f. servitium in alendis canibus venaticis eorumque curatoribus praestandum – Verpflichtung zur Versorgung von Jagdhunden und deren Wärtern*: CHART. Pommerell. 67 (a. 1238) villam . . . libere esse volumus ab omni exaccione . . ., sciliced . . . a -bus (*sim.* 72 a -bus, a castorariis).

***caniductor**, -oris *m. canum venaticorum curator – Wärter der Jagdhunde*: CHART. Sil. C 26 p. 309,2 (a. 1247) -bus vel venatoribus sive castorariis, si venerint, expensas . . . procurabunt. *expressius de sustentatione*: CHART. Pommerell. 313 p. 267,31 (a. 1280) excipimus . . . incolas . . . a canibus, a -bus . . . et ab aliis . . . angariis.

canier *subst. ?leno – ?Kuppler (cf. Ahd. Wb. I. p. 1569)*: GLOSS. IV 43,12 St.-S. -r putel.

caniformis, -e. *forma vel capite canis praeditus – hundsgestaltig, -köpfig*: NOTKER. BALB. serm. 4 cultores simiarum et -is Anubis.

caniglata *v.* calyculata. ***canila** *v.* *cannellus.

canilata *v.* calyculata.

1. canilis, -e. *ad canem pertinens – Hunds-*: CHART. Tirol. 435 p. 232,42 (a. 1188) campus, pro quo dabatur brenna cani wardiani de Formeiano, . . . dicitur campus -e *(sic)*. p. 233,12 de campo -e. *cf.* 2. canalis *et ThLL. III. p. 251,69sq.*

2. canilis *v.* 1. canalis.

1. *canilla, -ae *f.* (*cf.* canicula) *canis (femina) – Hündin, Bracke*: GLOSS. III 231,57 St.-S. -a brecha. IV 43,8 -a brachinna (bracche *i*). 134,12 -a bivicha *(i.* breccha *ed.)*.

2. *canilla *v.* *cannellus.

canimelum *v.* chamaemelon. **canina** *v.* cannabis.

***canineus**, -a, -um. *naturae canis conveniens – hundeartig, Hunds-*: GOZECH. epist. 16 nisi -am fugeret famem *Iacob.*

caninus, -a, -um.

I *adi.*: *qui est canis – Hunde-, Hunds-*: **A** *proprie*: **1** *strictius*: **a** *ad canem pertinens, canis proprius, a cane effectus – zum Hund gehörig, dem Hund eigen, vom Hund (verursacht)*: COMPOS. Luc. D 15 stercos -us. REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 18,13 ad esum -um. EGBERT. fec. rat. 1,65 livor . . . vetat ossa -us. 1,225 in folle -o. DIAETA Theod. 40 lac. PASS. Colom. 12 faciem suam amisit et -am accepit *eqs.* CAES. HEIST. hom. exc. 124 more -o . . . comedit. *al.* **b** *caniformis – hundsgestaltig*: EKKEH. IV. bened. I 55,27 Cerberus (gloss.: -us demon). **c** *canibus accidens – Hunde befallend (cf. l. 51sqq.)*: ALBERT. M. animal. 7,109 canibus . . . accidunt quaedam infirmitates, rabies videlicet, quam quidam . . . -am insaniam (*p. 604*^{a}*,5* λύττα) vocant *eqs.* **d** *canibus intentus – Hunden zugetan*: VITA Desid. Cad. 26 amatores. **e** *ex corio canis confectus – aus Hundsleder gefertigt*: NICOL. BIBER. carm. 1759 (ed. Th. Fischer. 1870) vulgus calcificum . . . iurans hyrcinum vendit quandoque -um *sotularem.* **2** *latius i. q. naturae canis conveniens vel similis – hundeartig, hundeähnlich*: **a** *spectat ad formam*: WALTH. SPIR. Christoph. I 2 longa . . . et acuta facie cynocephalum, id est -i capitis hominem, pretendens (*cf.* 12 -a facies. 21 imago). ALBERT. M. animal. 1,103 hyricius uterque, tam -us quam porcinus. 2,57 quae *(simia)* caput -um habere videtur, quae etiam -a simia vocatur. *ibid.*: -i homines. 22,49 dicitur . . . daxus -us, qui in multa findit pedem sicut canis *eqs. de dentibus angularibus*: IOH. IAMAT. chirurg. 6,1 duo . . . dentes -i dicuntur. ALBERT. M. animal. 1,184. *al.* **b** *spectat ad mores*: **α** *de bestia (sc. galeo, cf. p. 166,22sqq.)*: ALBERT. M. animal. 6,62 piscium quorum⟨dam⟩ galedoly dictorum, hoc est -am naturam habentium. **β** *de hominibus*: ALBERT. M. animal. 1,223 leoninis hominibus et -is generosis. **γ** *de fame*: ALBERT. M. animal. 12,69 appetitum -um. 13,83 canes multum famescunt et illi, qui inordinatum habent appetitum, famem dicuntur pati -am. **B** **1** *per compar. vel in imag.*: GODESC. SAXO conf. p. 77,25 per dentem . . . -um malignam perversorum . . . reprehensionem *significat Augustinus (trin. 2 prooem.)*. VITA Sev. Col. 3 *ecclesiam* -is morsibus lacerabant. IOH. CANAP. Adalb. 28 vulgus . . ., quid de illo foret acturus *dominus*, furibundo et -o rictu exspectant. ITIN. Petr. Dam. 6 de illius *(Cadaloi)* -a rabie. *al.* **2** *in nominibus*: **a** *herbarum*: ANTIDOT. Lond. p. 18,29 uvola. RECEPT. Bamb. 4 recini. DYNAMID. Hippocr. 2,66 cynoglossam, quam Latini linguam -am vocant. GLOSS. III 495,37 St.-S. cepa -a hundes clobelouh. BERNH. PROV. comm. 4,3 p. 285,19 rosa -a, quare amara est, -a vocatur. ALPHITA I p. 284,32 cinopedicon pes -us. ALBERT. M. veget. 6,480 zinziber. *al.* **b** *bestiae*: Ps. HIPPOCR. progn. B 4 musca (ALBERT. M. animal. 1,96 cynomiae sive muscae -ae. *al.*). **c** *putei salinae*: TRAD. Salisb. I 167 p. 338,5 (a. 1125/47) ad unam patellam pertinent quarta pars aquę, quod . . . vocitatur lapideus puteus, et quarta pars -i putei (p. 338,7). **d** *litterae (sc. 'r')*: ALBERT. METT. episc. Mett. 1 p. 700,10 sumat sibi solatio . . . -am litteram, ut vel sic inconvenienti sono deditus ridiculum praebeat legentibus *opus*. EGBERT. fec. rat. 1,693 er sonat in lingua, quę littera valde -a. *al.* **e** *morbi (cf. l. 6sqq.)*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,20 p. 44b^{v} si in interiori est lacerto *apostema*, -a vocabitur suffocatio. GLOSS. Roger. I A 3,1 p. 659,33 una dicitur mania -a et alia mania demoniaca (WALTH. AGIL. med. 7 p. 102,27). **C** *translate i. q. bestialis, turpis – 'hündisch', schändlich*: ANNAL. Xant. a. 873 p. 33,2 -am vitam digna morte finivit. ALBERT. STAD. annal. p. 329,9 non potuit taedis finis bonus esse -is *(cf. Hier. epist. 69,4)*, est ubi Semiramis *eqs.*

II *subst.*: **A** *masc.*: **1** *homo canis similis – hundeähnlicher Mensch*: **a** *de cynocephalo*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,134 tune, -e, meis proponas prelia divis? **b** *de cinaedo (per pravam originationem vocis ut vid.)*: ALBERT. M. animal. 1,436 esse cynaedum sive -um, qui habet curvum collum. **2** *plur. i. q. dentes angulares, columellares – Eck-, Augenzähne* (*cf.* GLOSS. III 70,62 St.-S. -i scharpceni. 436,7 -i huntesceni): ARS med. 5 p. 422,12 qui *(dentes)* . . . molas antecedunt, IV -i nuncupantur. ALBERT. M. animal. 1,190 *linea* terminatur ad -os. 1,195 consequentes . . . illos *(dentes quadruplos)* vocantur -i, eo quod sunt acuti ad lacerandum. 12,210. *al.* **B** *fem.*: *?canis femina – ?Hündin*: GLOSS. III 17,20 St.-S. -a zaga *(cf. p. 161,4sq.)*.

[Payr]

canion *v.* canna *p.167,62.*

canipa *sim. v.* canab(a), cannab(is).

***caniperia** *v.* 1. *canabaria.

***canipulum,** -i *n. (orig. germ., cf. theod. inf. vet.* knip, knif, *francog. vet.* quenif, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 802sq.) machaera, cultellus – Dolch, Stilett:* LAMB. ARD. hist. 41 p. 582,18 nonnullis . . . occultis spatulis vel -is sicut siccarii . . . mortem ingerunt. CHRON. Albr. a. 1227 p. 921,17 *iuvencula* -o, quod secum occulte portabat, ventrem illius . . . pupugit.

canipus *v.* cannabis.

1. canis, -is *m. (f.: p.164,28) script.* ka-: FORM. imp. p. 287,21. *form.: sing.: nom.:* -es: VITA Galli I 3. SERMO de sacril. 2. -us: PACTUS Alam. V 11 *(var. l.). gen.* -i: ANTIDOT. Sangall. p.84,14. *acc.* -um: *p.164,39.72. abl.* -o: *l. 60. fort. add.* FORM. Senon. II add. 5 p. 226,15. *plur.: gen.* -ium: WALTH. AGIL. med. 7 p. 102,26. *abl.* -is: *p.164, 44. metr.* cā-: *p. 165,45.*

κύων – *Hund (cf.* ALBERT. M. eth. 1,5,17 p. 81^{b},15 unum nomen dantes coelesti et marino et latrabili, quod est -is): **I** *strictius de animali domestico (Canis familiaris L.; cf.* GLOSS. III 17,19 St.-S. -is hunt. 201,60 cynos vel -is hunt. *al.): A proprie:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,4 -es baubantur vel latrant vel ganniunt *eqs.* HRABAN. hom. I 11 p. 25^{A} videntur . . . nitidi et crassi -es discurrere *eqs.* epist. 41 p. 479,37 de eo, quem -is furens morsu in pede laceravit *eqs.* CARM. de Tim. 107 -um ad pastum . . . abuti lymfa. ANNAL. Xant. a. 869 -um carnibus . . . vesci. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 13 ille signa facere non potest plus quam unus -is. THIETM. (?) chron. 4,34 nimie ferocitatis -es habuit. ADAM gest. 3,69 p. 210,14 vidimus ecclesiam porcos violasse -esque. EKKEB. HERSF. Heimer. 9 p. 601,31 cum -bus eum expulit de locis illis. THEODER. carm. 1 (NArch. 39. 1914. p. 161) flete, -es, si flere vacat *eqs. saepe. in effigie armorum:* CONR. MUR. clip. 36^{a} Toggenburg cum torque -is pilosus habetur gilvo, pro preda qui semper hyare videtur. **b** *natur.:* HILDEG. phys. 7,20 -is valde calidus est. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 57,26 -is inter . . . bruta est illud, quod facilius et amplius potest ad diversa doceri. ALBERT. M. animal. 6,111 -es . . . sunt valde multorum modorum. 7,109 -bus . . . accidunt quaedam infirmitates, rabies . . ., squinantia et podagra. 7,129 -is profecit in speciem leporarii ex coitu cum vulpe et ex coitu cum lupo profecit in speciem magni -is, qui mastinus vocatur. 22,27 -is omnis hoc habere videtur, quod urinas . . . odorant, ac si iuvamentum ex hoc habeant. 22,31 regimen . . . sanitatis -um. *al. (v. ind.).* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4 app. 9 post morsum -is rabidi sequitur insania. THOM. TUSC. gest. p. 492,22 vidimus . . . -es edoctos se ad nutum erigere, candelam vel baculum ore tenere. *al.* **c** *iur. et publ.:* **α** *de furto, occisione:* LEG. Burgund. const. I 58 -em si aliquis . . . occiderit, solidum det, cui -is est. LEX Sal. Merov. 6$^{capit.}$ de furtis -um. LEX Frision. 4,2. *al. v. et p. 164,37sqq.* **β** *de damno a -bus effecto:* LEG. Burgund. Rom. 13,2 si quis saevum -em habens . . . in legamen . . . non redegerit *eqs.* LEG. Wisig. 8,4,20$^{capit.}$ de -e damnoso. LEX Baiuv. 20,10 si . . . -is per vestimentum aut per membrum hominem tenuerit *eqs. al.* **γ** *de praestatione, servitio alendi sim.:* CAPIT. reg. Franc. 40,18 de -bus, qui in dextro armo tunsi sunt, ut homo, qui eum habuerit, cum ipse -e (-o *var. l.*) in praesentia regis veniat. 293,78 ut ipsi decimas accipiant et inde -es . . . pascant. CHART. Lamb. Leod. 26 p. 40,9 incrassare . . . v -es per annum integrum. CHART. Wirt. VII 2568 p. 424,2sqq. monachos . . . nullo modo gravabimus in postulatione . . . animalium, -um . . ., nec precipue gravabimus venatoribus -bus. *al. v. et p. 164,49sqq.* **δ** *de poena ignominiosa:* WIDUK. gest. 2,6 rex . . . condemnavit . . . principes militum . . . dedecore -um, quos portabant usque ad urbem *(cf.* ARNULF. MEDIOL. gest. 1,19 marchio -em baiulans. COSMAS chron. 3,32 p. 203,11 *Privitan* super humeros alligato maximo -e scabioso et hesterno iure crapulato . . . ter circa forum ductus est. OTTO FRISING. gest. 2,46 p. 154,13 consuetudo pro lege aput Francos . . . inolevit, ut . . ., antequam mortis sententia puniatur, ad . . . ignominiam nobilis -em . . . gestare cogatur. *al.).* ADAM gest. 3,8 p. 149,10 per tybiam suspensus inter duos -es efflavit (*sim.* PASS. Karoli Boni 9 [MGScript. XII p. 622,54]). **ε** *de usu provocatorio:* WIDUK. gest. 1,38 p. 56,7 pinguissimum pro munere eis proiciunt -em. THEOD. PALID. annal. a. 934 p. 61,50 cesar . . . -em brevem et spissum, auribus et cauda decurtatis, per ipsos *(legatos)* Ungaro transmisit. **d** *canon.:* CONC. Merov. p. 170,7 volumus . . ., quod episcopalis domus . . . -es non habeat *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 22,71 ut . . . non sit domus Dei . . . pervia -bus. HRABAN. epist. 41 p. 480,4 de eo . . ., qui -i feminę inrationabiliter se commiscuit. **e** *de prodigiis, superstitione:* SERMO de sacril. 9 qui . . . aves vel latratus -um . . . per sibelos . . . auguria colit. ANNAL. Corb. a. 857 in Treveris in eclesia -is in sede pontificali visus. *de diabolo:* MIRAC. Ursm. 2,5 transiens . . . inter nos et eos nigerrimus -is ostendit se duce discedere eos a nobis. **f** *de ritu pagano:* THIETM. chron. 1,17 diis . . . homines et . . . equos cum -bus et gallis . . . immolant (HEINR. LETT. chron. 16,4 p. 108, 25 -es et hircos). ADAM gest. 4,27 p. 260,5 *in luco sacro* -es et equi pendent. **2** *de bestiis ad speciales usus aptis vel edoctis:* **a** *de -bus venatoribus (cf.* GLOSS. II 404,17 St.-S. -e rudo vel sius. 671,9 venator -is iagahunt): **α** *gener.:* WANDALB. mens. 43 -bus cervas . . . agitare. NOTKER. BALB. gest. 2,9 p. 63,11 -es . . . agilitate et ferocia singulares, quales . . . ad capiendos . . . leones et tigrides postulavit. THIETM. chron. 7,28 fugientem . . . -bus precepit inquiri. ECBASIS capt. 329 Vosagina -is, lustrosis conscia silvis. EPIST. Reinh. 19 p. 19,28 ut . . . -em mihi . . . ad lupum valentem mittas. CHRON. Reinh. a. 1226 p. 604,2 invitans eum ad ludum avium et -um, ut moris est nobilium. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 58,1 de -e dando pro adiutorio *falconis.* ALBERT. M. animal. 22,28 in -bus venaticis non leverariis illi nobiles sunt, quorum aures magne . . . ad maxillas dependent. *saepe. de bestia sagaci:* EPIST. Ratisb. 7 p. 295,26 non sumus -is syllogisticus Augustini, ut cervi . . . vestigia reperientes . . . argumentose dicamus *eqs. (de re v. notam ed. p. 284^{7}).* **β** *iur. de furto, occisione, praestatione sim.:* LEG. Burgund. const. I 97 si quis -em (-um *var. l.*) veltravum aut segutium vel petrunculum praesumpserit involare, iubemus, ut . . . coram omni populo posteriorem ipsius -is osculetur. LEX Alam. 78,4 bonus -is porcaritius, ursaritius vel qui . . . taurum prendit, si occiderit aliquis. LEX Baiuv. 20,4 de eo -e, quem bibarhunt vocant *eqs.* 20,5 de -bus (-is *var. l.*) veltricibus, qui leporem non persecutum, sed sua velocitate conprehenderit *eqs. (cf.* GLOSS. II 353,28 St.-S. -is veltricis uuind). 20,6 de eo -e, qui dicitur hapuhhunt. LEX Frision. 4,4 -em acceptoricium vel braconem parvum . . . IV solidis componat. INSTIT. regal. 3 (MGScript. XXX p. 1452,15) mittere ad palatium in Papia . . . omni tercio anno . . . duos magnos -es veltrices (*cf.* DIPL. Otton. I. 453 p. 614,33 [spur. s. XII.] ut non amplius . . . ab eo [*abbate*] exigatur quam duo -es pares aut unicoloris bestias et feras bene persequentes. ANNAL. Ottenb. a. 1180 [MGScript. XVII p. 316,22] inperatori duos -es pariles in libertatis testimonium afferre). CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 425,16 forestarius recipiet advocatum ville . . . cum XII -bus et uno -e leidehunde. *al.* **γ** *canon.:* CAPIT. reg. Franc. 10,2 venationes et silvaticas vagationes cum -bus omnibus servis Dei interdiximus *(cf.* 23,31 ut episcopi et abbates et abbatissae cupplas -um non habeant nec falcones. STATUT. ord. Teut. p. 47,22. *al.).* EPIST. var. II suppl. 10 p. 633,29 quod . . . a -e captum fuerit, non computamus inter suffocata. **b** *de -bus custodibus domus (cf.* GLOSS. II 577,67 St.-S. -e houa uuarde): **α** *gener.:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 496,10 *in Lundonia* cum essent multi canes ad observandas domos. ALBERT. M. animal. 22,30 accipiat rufum -em de hiis, qui custodes sunt. **β** *iur. de furto, occisione:* LEX Sal. Merov. 6,3 si quis -em, qui ligamen novit, post solis occasum occiderit. LEX Baiuv. 20,9 -em, qui curtem domini sui defendit, quem houauuart dicunt. *al.* **c** *de -bus custodibus gregis:* LEX Sal. Merov. 6,4 si quis pastoricialem -em . . . occiderit (LEX Sal. Pipp. 6,3). LEX Alam. 78,5 -em (-um *var. l.*) pastoralem, qui lupum

[Payr]

mordit *eqs.* LEX Frision. 4,7 -em custodem pecoris solido componat. ACTA imp. Winkelm. I 876[I] p. 668,38 -is deputatus ad custodiam animalium, qui morantur in pascuis. *al.* **B** **1** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,78 ignavum mordere -em haud vereare latrantem. 1,91 quid -is ad sacram colaphos nisi queritat ędem ? 1,239 confidens animi -is est in stercore noto. 1,265 res commissa -i; -is it committere caudę. *al.* WIPO gest. 28 p. 47,4 raro -es rabidi foeturam multiplicabunt. AMARC. serm. 3,773 quis mutare -em vel aqua vel pectine possit ? **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 8,1 p. 224[A] -is . . . aut diabolum vel Iudaeum sive gentilem populum significat *(cf. Eucher. form. 4 p. 21,1).* p. 224[B] -es intelliguntur muti sacerdotes vel improbi (ABSAL. serm. 27 p. 158[B] per -es ecclesiarum rectores . . . intelliguntur. *cf. l. 57sqq.*). *ibid.:* -es *intelliguntur* haeretici. p. 224[C] -es homines rixosi vel detractores. ABSAL. serm. 27 p. 158[C] lingua -is medicina poenitentialis . . . est. *al.* *de symbolo aetatis mundi:* HILDEG. scivias 3,11 p. 710[C] quarum *(bestiarum)* una est ut -is igneus, sed non ardens *eqs.* **3** *per compar.:* CARM. var. III 1,20 ut -is ad veteres vel sus trahor improba sordes *(cf. Vulg. II Petr. 2,22).* BRUNO QUERF. fratr. prol. mortuus -is . . . feteo *eqs.* WOLFHER. Godeh. II prol. p. 197,35 more . . . sagatioris -is . . . laborare. *al.* **4** *in imag.:* CARM. pro schola Wirz. 90 cunctis ostendis . . ., talem cum reprehendis, temet . . . lesisse -em furiosum. CHRON. Pol. 1,10 p. 28,16 in sanguine venatoris -umque tuorum, id est ducum et militum, pedes equorum meorum inficiam (*sim.* 2,25). COSMAS chron. app. 1 p. 243,3 contra -es viciorum . . . pugnare. CHRIST. cal. Mog. 9 (MGScript. XXV p. 243,16) -es Maguntini mordere non norunt *eqs.* (*cf.* p. 243,21). *al.* **5** *in nominibus:* **a** *hominum:* HIST. Aret. 4 (MGScript. XXX p. 1476,2; c. 1095/99) Iohannem presbiterum C-em dictum propter iracundiam. TRAD. Scheftl. 85 Witele, qui cognominatur C-is de Brunne. CHART. Rhen. med. II 90 Radulfo C-i. ANNAL. Mell. Lamb. a. 1231 Heinrici C-is de Chunringe. *al.* **b** *plantarum:* GLOSS. III 489,27 St.-S. lingua -is hundezunga (ALPHITA I p. 284,31 cinoglossa, l. -is idem). ALBERT. M. veget. 6,459 testiculus . . . -is est . . . species satiriae. **c** *lapidis:* IOH. sacerd. 158 (gloss.) marchasita appellatur lapis -is per operarios quosdam. **d** *loci:* NOTAE Stab. (MGScript. XV p. 966,43; c. 1232) C-is vicus. **e** *sideris* (*cf.* ALBERT. M. meteor. 3,1,17 p. 601[b],26sq. cum . . . sit duplex -is, scilicet -is, qui lucet ad pedem Orionis et alius -is, qui lucet ad pedes geminorum versus cancrum ad meridiem. p. 602[b],6 duorum -um): **α** *de -e maiore vel Sirio:* CARM. cod. Vat. (5330) 11,1 Syrius est, -em quod vulgus nuncupat, astrum *(ex Isid. nat. 26,14).* OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,31 -is ad morbidum pedem Orionis micans. 2,37 p. 145,17 excandescente . . . in exercitum -is rabie. NOTULAE Wilh. Cong. 1435 sub -e et anticane *non est aperienda vena. al.* **β** *de -e minore vel Antecane: v. l. 42.44.* **f** *litterae (sc. 'r'):* THIOFR. Willibr. II 1,72 sonat ultima sillaba *(nominis Willibrordi)* panem, littera si cędat -is. **g** *alch. in nomine ficticio (cf. J. Ruska, Arabische Alchemisten. I. 1924. p. 49):* Ps. CALID. secret. 8 accipe -em masculum Corascenem et caniculam Armeniae et iunge insimul et parient -em coloris coeli. *ibid.:* voluit dicere Hermes pro -e et caniculo res, quae conservant corpora a combustione. **6** *meton. de hominibus:* **a** *in bonam partem de pastoribus ecclesiae, sacerdotibus (cf. Vulg. Is. 56,10; v. et l. 12sq.):* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,21 qui *(vir)*, Christe, tuorum more -um . . . gentiles prędterit aras. HUMB. Sim. 3,20 p. 223,45 cum simus -es caelestis patrisfamilias, non solum nullo . . . latratu . . . a . . . caulis eius raptores arcemus *eqs. al.* **b** *in malam partem:* **α** *c. respectu immunditiae, vilitatis:* SALOM. III. carm. 1,75 -is ipse domum Christi spurcissimus *(sc. Hungarus)* intrat. THIETM. chron. 7,36 ut . . . immundis -bus *(sc. Danis)* . . . censum . . . solverent. SCHOL. Adam gest. 27 consanguineam ducis . . . non dandam esse -i (*cf.* HELM. chron. 16 p. 34,31 quia Saxonum voce Sclavi -es vocentur). VITA Norb. I 14 p. 686,48 coram Norberto . . ., albo -e. ANNAL. Mell. Cremif. a. 1192 Sabladinus . . . a -bus suis, idest Turcis, . . . occiditur. CONST. II 336 contra -es Tartareos. *al.* **β** *c. respectu voracitatis, mordacitatis:* GERB. epist. 190 p. 228,20 (ed. F. Weigle. 1966) me pene accusatum palatinis -bus obieci ([*e Boeth. cons. 1,4,13; cf.* GLOSS. II 67,4 St.-S. palatinę -es houeman]. ANSELM. LEOD. gest. 34 p. 208,29 mimos caeterosque palatinos -es ditare. COD. Lauresh. 155[c] p. 438,18 palatinę [-i *cod. a. corr.*] -es, quibus ab omnibus defertur. *al. cf.* SIGEBOTO Paulin. 29 p. 923,40 aulicis -bus). THIETM. chron. 3,17 Dodilo . . . e tumulo eruitur et . . . ab avaris -bus predatur. RUD. TRUD. gest. 4,9[ex.] tu . . ., inveterate dierum malorum canus -is. CAES. HEIST. hom. exc. 181 -es, id est de cardinalibus quidam. HEINR. WIRZ. cur. 559 ille -es (gloss.: i. advocatos latrantes) multos pro se conduxit. *al.* **C** *translate de iactu aleae:* GLOSS. III 216,54 St.-S. unio vel -is essi.

II *latius:* **A** *de animalibus feris vel caninis:* **1** -is silvester *i. q. Canis aureus (L.) – Schakal:* THIETM. peregr. 8,27 papiones, quos appellant -es silvestres, lupi ad modum vulpium magni . . . hic *(sc. in monte Carmelo)* habundant *(cf. Iac. Vitr. hist. Hieros. p. 101).* **2** -is Ponticus *i. q. castor – Biber* (*Castor fiber L.; cf.* GLOSS. V 46,25 St.-S. fibri castores Pontici -es beueres): GESTA Font. 17 p. 53,34 *(de pelle) cappam* ex -e Pontico, quem vulgus bevurum nuncupat. **3** -is marinus: **a** *galeos (caninus) – (Hunds-)Hai (Scyllium canicula L. vel sim., cf. RE VII. p. 595sq.):* ALBERT. M. animal. 6,62 in piscibus, qui marini -es (*p. 565[a],16* σκυλίοις) vocantur. 6,67 omnes alii galeon bis in anno generant praeter id solum, quod cameni (*p. 566[a],19* σκυλίου; *Mich. Scot.* canem) vocatur. 6,68 generatio . . . galeon . . . est, sicut si generetur ex permixtione -is *(p. 566[a],31* κύων, *sc. prave versum)* et vulpis marinorum. *huc spectare vid.:* GLOSS. III 84,23 St.-S. marini -es merihunda (202,32). **b** *phoca – Seehund (Phoca vitulina L. vel sim.):* ALBERT. M. animal. 1,99 huius . . . generis *(sc. quod natat et ambulat)* sunt -es marini et ursi albi marini. 24,26 -es sunt marini irsuti sicut -es *eqs.* **B** *de animalibus fabulosis:* **1** *proprie:* NOTKER. BALB. carm. 4,4,3 p. 150 navis . . . per manum sancti Stephani retracta aut -es Scyllae rabiem aut Carybdis salva refugit. HONOR. AUGUST. imag. 1,126 Procyon . . ., qui -is Orionis fertur et ob insigne interitum inter sidera locatus. 1,127 *canicula* fuit . . . -is Erygones. *al.* **2** *in imag. et per compar.:* CHRON. Clus. 22 (MG Script. XXX p. 970,13; s. XI.[2]) *Taurinenses* tanquam Scyllei -es semper oblatraverunt. UDALSC. Egin. 2 p. 433,19 *fideles* transcursis obturata aure Scillaeis -bus hiis dictis intendant. CARM. Bur. B 41,9,1 -es Scylle possunt dici . . . advocati curie, qui latrando falso fingunt *eqs.*

2. *canis *v.* *camis.

canistellum, -i *n.* *sporta – Korb:* GLOSS. II 416,24 St.-S. canistris -is zeinun.

canistrum, -i *n.* (κάναστρον, κάνιστρον) *script.:* cami-: *l. 72.* -sdr-: GLOSS. I 317,30 St.-S. -nes-: *l. 57.* **1** *strictius i. q. sporta, quasillus, vas sportae similis – Korb, korbförmiges Gefäß (cf.* GLOSS. I 308,20 St.-S. -um chorp. III 296,58 cartallum -um i. cratto. 372,65 -um ceina. 411,13 -um satte aut sumberin. 718,35 -um vel calathus scineuaz. *al.):* **a** *proprie:* VITA Serv. 26 p. 95,1 ille uvas carpebat, pars -is imponebat (*cf.* CHART. Turic. 644 decem sportas sive -a botrorum). GESTA Frid. imp. B p. 86,8 dederunt eis bonum forum, sed porrigebant cum funibus in -is (-nes- *A*) et paneriis. REGISTR. abb. Werd. 7,1 p. 187,7 -um plenum pomorum. REIN. ALEM. phagifac. 78 ceres . . . patulis coram portata -is. *al.* *de vasis sacris:* SYLL. Bern. 4,81 vasa consecrata, patenę, urcei, -a. AGNELL. lib. pont. 143 p. 372,5 -um . . ., in quo erat ymagines hominum et . . . volatilia, ex vitro mundo. **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 22,9 p. 604[c] -um . . . significat linguam doctoris, in qua offeruntur . . . panes azymorum. **c** *in imag.:* ROD. GLAB. Wilh. praef. (MGScript. IV p. 655,46) ne simplex contemptui habeatur sermo neve pro vili -o purae respuatur similaginis offa. **2** *latius:* **a** *craticula – Rost:* ALLEG. sapient. 3 p. 470[b],53 sit . . . in camini medio -um de luto perforatum. **b** *favus – Wabe:* ALPHITA I p. 272,20 foramina ad modum -i, id est favi (canterni, id est fani ALPHITA II p. 1,24). **c** *?cribrum – ?Sieb:* GLOSS. III 697,11 St.-S. camistrum temis.

[Payr]

***canita** *v.* *cannita.

1. canities (-cies), -ei *f.* (canus)

1 *proprie i. q. color canus, albedo – weißgraue Farbe, Graufärbung, das Weiß (cf.* Gloss. III 75,57 St.-S. -cies grawi): **a** *in univ.:* Wolfhard. Waldb. 1,13 (11) algoris -ciem perhorrescere. **b** *de capillis:* Albert. M. veget. 6,162 oleum ... olivae ... prohibet velocitatem -ciei. 3,86 in ipso *(homine)* ... generaliter apparet -es alba pilorum. 19,18 homo ... albescit in pilis ...; -es (*p. 780b,6* πολιότης) ... haec ... modus quidam est debilitatis in cerebro. 19,37 quod ... -es quidam sit modus putrefactionis *eqs. al.* **2** *meton.:* **a** *capilli albi – graues, weißes Haar:* Liutg. Greg. 10 *Bonifatium* ipse vidi candida -cie et decrepita senectute. Cand. Fuld. Eigil. II 12, 43 -e ... conspersus Aegil. Hist. Hirs. 10 Rupertus ... pulchra venerandus -cie. *al.* **b** *caput canum – graues, greises Haupt:* Carm. de Quint. 237 lactea -cies tum a corpore vellitur. **3** *translate:* **a** *aetas – Alter:* **α** *de senectute:* Alcuin. epist. 181 p. 300,14 si mane primae aetatis non fecisti, vel modo vespere ultime -ei facias. Thangm. Bernw. 34 a primaeva iuventute usque ad -ciem scolari studio intentus. Wibald. epist. 12 p. 90,25 veneranda -es, quae cesariem capitis ut lanam candidam dealbat. *al. expressius de sene:* Hrotsv. Pel. 161 ne tua -es vinclis intercidat artis. **β** *de moribus veteribus, paganitate (cf. Vulg. Eph. 4,22):* Walth. Spir. Christoph. II 2,238 turma ... -e posita viruit pollente iuventa *eqs.* **b** *maturitas animi, sapientia – geistige Reife, Weisheit:* Carm. var. I 13,15 -e cordis iuveniles vicerat annos. Hrotsv. Gong. 45 -em ... senum membris meditando tenellis. Vita Ger. Bron. 1 splendida mentis -es. Paul. Fuld. Erh. 1,2 intellectus spiritualis convalescens robore sensus perfecti consenuit -cie *(cf. Vulg. sap. 4,8). al.*

2. *canities (-cies), -ei *f.* (canis) *(canina) rabies – (Hunde-)Tollwut:* Albert. M. animal. 7,109 *canum rabiem* quidam -ciem sive caninam insaniam vocant.

canivarius *v.* canabarius.

***canlus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. et* ***canla,** -ae *f. (theod. vet. dial.* kanle *a* canale, *cf. A. Wrede, Neuer kölnischer Sprachschatz. II. 1958. p. 9; v. et J. A. Schmeller, Bayerisches Wörterbuch. I. 1872/77. p. 1254) canalis (patellae) – Abflußrinne (der Salzpfanne):* Chart. Rhen. med. I 135,41 (a. 893) in -o. *ibid.:* de -a ... debet ... de sale exire de ina una modii c. *cf.* 3. *callus. *Payr*

canna, -ae *f.* (κάννα) *script.* ka-: *l. 47.49. p. 168,20.30. 169,47.59. ?form. abl. sg.* -o: *l. 64.*

I *de planta:* **A** *gener. i. q. arundo, calamus, arundinetum – Schilf, (Schilf-)Rohr, Röhricht (cf.* Gloss. III 469,10 St.-S. arundo idem -a rora. 489,14 k-a rorra. 540,22 -a [cauma *a*] ror. *saepe):* **1** *strictius:* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* Aethicus Ister 67 p. 49,6 desuper k-a arundinea tecta contignatia. Egbert. fec. rat. 1,1629 cantabunt carmina -ę *(cf. Schol. Pers. 1,119).* Dyasc. p. 53b -a est sicut triticum ascendens *eqs.* Otto Frising. gest. 1,32 p. 50,15 vilissima ..., id est ex -is tantum, ... habitacula. Albert. M. veget. 1,170 quaedam *plantae* habent nodos ... sicut -ae omnes. 6,323 -ae ... sunt multarum specierum, sed in India ... magnae sunt ita, quod fiunt inde naves *eqs. al. v. et p. 168,13.58.172, 30. fort. add.:* Hariulf. Arnulf. 2,24 duas partes decimae totius annonae, lini et -ae *(an* cannabae *leg.?),* ... contulerunt. **β** *pharm.:* Aesculapius 12 radices -ae ... colliges mense Augusto (Brunus Long. chirurg. 1,13 p. 111c). Fragm. mul. VI p. 604,32 f⟨um⟩igacio ... sic est: -a *(cod.,* canion *ed.),* calamus et carbones molles esse debe⟨n⟩t *eqs.* Antidot. Glasg. p. 153,42 seminis -e. Wilh. Cong. chirurg. 1513 balneum particulare de -o, plantagine *eqs. al.* **b** *per compar.: v. p. 169,1.38.63.* **2** *latius i. q. (arundineus) caulis, culmus, festuca – (röhrenförmiger) Stiel, Stengel, Schaft, Halm:* Hugeb. Willib. 4 p. 101,8 tollit unam -am, que fuit concava et habuit imum, illam replevit de petre oleo. Antidot. Glasg. p. 117,7 *antidotum* -as filicis strait. Marc. Graec. ign. 2 r(ecipit) ... medullae -ae ferulae (Brunus Long. chirurg. 1,15 p. 113c). Albert. M. animal. 3,50 crescit ex hoc *(ramulo grani ordei)* -a calami magna. veget. 6,20 haec *(arbor)* ... -am habet pro stipite. *al. in nom. propr.:* Anselm. Gembl. chron. a. 1131 Hugo C-a Avenae. **B** *spec.:* **1** -a (mellis) *i. q. saccharon – Zuckerrohr (Saccharum officinarum L., cf. E. v. Lippmann, Geschichte des Zuckers.²1929. p. 206.285):* Epist. Worm. I 65 p. 110,20 crescit -a in similitudinem ferulę et habet medullam de albo melle. Constant. Afric. theor. 5,29 p. 22ar -a mellis ... valet asperitati pulmonis. Bernh. Prov. comm. 7,2 p. 295,33 que *(humiditas)* est in radice -e mellis, non est bona. Thietm. peregr. 11,28 -a mellis, unde zucarum conficitur. Albert. M. veget. 1,142 fructus est ... inter corticem inclusus, sicut est in -a mellis, quae fert zucarum. Burch. Sion. descr. 12,2 -e mellis ... sunt similes -is communibus. *al. cf.* *canamella. **2** *arundo Indica – Bambus (Bambusa arundinacea Retz):* Frutolf. chron. p. 73,19 in ... ripa erant -ae altae sexaginta pedibus ..., ex quibus fiebant tabulae ad faciendas casas. p. 73,32 in naviculis rotundis de -a factis. *al. cf. p. 167,55.* **3** *cicuta – Echter Schierling (Conium maculatum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1119):* Gloss. III 49,9 St.-S. -a schernig. V 42,34 cicuta, coniza vel k-a scierlinc. *ibid. al.* **4** *per confusionem ut vid. i. q. alcanna, cyprus – Hennastrauch (Lawsonia inermis L.):* Albert. M. veget. 1,154 aliud *genus plantarum* est sicut -ae arundinum magnarum *(v. notam ed.).*

II *de rebus ex -is confectis:* **A** *calamus scriptorius, penna scriptoria – Schreibrohr, -feder (cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 222sqq.):* Milo carm. 1,6,3,433 caram claustris concludito -am (Hucbald. carm. 2,97). Mappae Clavic. 35 ungue ... -am liquido alumine *eqs.* Waldr. carm. 2,1,17 vera manent ..., quę scribit k-a poetae. *al. in imag.:* Heiric. Germ. I 6,289 qualiter ad vitam ... subiit, liquida percurrere -a. **B** *pertica mensorum – Meßrute, -stab:* **1** *proprie:* Anon. geom. I 4,14 -a, cum qua mensuratur. Ryccard. chron. a. 1232 p. 179,6 (epist. Frid. II.) sub eisdem ponderibus et ... sub eisdem -is, quas ... curia nostra dederit, vendere ... merces. Acta imp. Winkelm. I 818 p. 635,34 de hiis, qui -as ... minuerunt. *al.* **2** *meton. i. q. mensura quaedam longitudinis – ein Längenmaß, 'Rute' (cf. A. Schaube, Handelsgeschichte der romanischen Völker. 1906. p. 814sqq.):* **a** *spectat ad agros, spatia sim.:* Greg. Cat. chron. II p. 28,25 sq. res ... habentes in longitudine -as XX et in latitudine ... -as X ad -am pedum X legitimi cubitalis. Acta imp. Winkelm. I 1005 p. 774,30 in pede -as quinque et desuper erina a cantone muri -as quinque. Chart. Basil. C II 103 que *(ecclesia)* ... distet ad spacium ... centum -arum. *al.* **b** *spectat ad pannos:* Bernh. Mar. annal. a. 1174 p. 265,34 vendebatur ... -a scherlatti libris v. Iordan. Ruff. equ. 7 p. 107,7 -a una panni ... canapacii. **C** *baculus arundineus – Rohrstock:* Gisleb. Eln. inc. prol. 16 vertex exili -a contunditur. Salimb. chron. p. 510,23 cum una -a, id est cum baculo arundineo. **D** *avena – (Rohr-)Flöte (cf.* Gloss. III 665,35 St.-S. -a ... suegili dicitur): Alcuin. carm. 1,1270 Davidis ... alios *(ministros)* fecit concinnere -a, qui ... resonent ... hymnos. Albert. M. animal. 9,9 si mulier in ... -a ... aut fistula sufflet. **E** *canaliculus arundineus – Schilfröhrchen (huc spectare possunt nonnulla exempla infra allata, e. g. p. 169,35):* Wilh. Salic. chirurg. 1,21 p. 310g excipiatur lignum ... de -a ... et ... imponatur -ae extremitas una ori ... et tunc inmittatur per -ae foramen ferrum. *ibid. al.* **F** *scapus (sagittae) – (Pfeil-)Schaft:* Wilh. Salic. chirurg. 2,3 p. 328H conare ponere in -a sagittae tentam ... et imprime uncum in foramine -ae *eqs. ibid. al.* **G** *theca calamaria – Federbehälter:* Gloss. I 24,22 St.-S. arundine raore, -a (-ae *a*) fedarfotar. 25,22.

III *de rebus -arum similibus:* **A** *fistula – Röhre:* **1** *anat.:* **a** *de viis spiritus, cibi, potus:* **α** -a (pulmonis, vocis *sim.*) *i. q. gurgulio, arteria – Luftröhre, Trachea:* Matth. Platear. gloss. p. 376F -as pectoris et pulmonis emundat *antidotum.* Ps. Galen. anat. 3 p. 172A intrinseca ... IV *membra,* epiglottis, gula, -a, intestina. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 92,3 -a ... gruum. Albert. M. animal. 1,419 unus *canalis* est in anteriori colli et ille vocatur -a vocis (*p. 492a,6* λάρυγξ). 1,421

[Erb]

haec *(trachea arteria)* . . . -a vocatur . . . propter -ae similitudinem. 1,540 inferior . . . pars -ae, quae ad pulmonem pertingit. 1,547 dispositio -ae (*p. 495b,16* ἡ ἀρτηρία) et pulmonis: . . . -a . . . est via hanhelitus. 13,5 nulla via ex -a (*p. 664b,11* τοῦ πλεύμονος) procedit ad ventrem. 24,14 spirat *delfinus* . . . per -am fistularem (*p. 537b,1* τὸν αὐλόν). veget. 6,126 succus eius *(liquiriciae)* lenit -am. WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 23,24 continuatur *ysophagus* versus gulam cum -a pulmonis vel trachea arteria. *saepe. v. et l. 13 et vol. I. p. 988,2.7. remissius:* SEDUL. SCOT. carm. 2,55,11 piceus rivus per -am gutturis exit. EKKEH. IV. bened. I 20,145 dent . . . volucres modulamina -is. *bronchion – Luftröhrenast, Bronchie:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 91,29sq. -a . . . pulmonis . . . dividitur in duas minores -as. ALBERT. M. animal. 1,541 istae -ae . . . perveniunt in multa ramificatae ad diversas partes pulmonis. **β** -a stomachi *i. q. gula – Speiseröhre (Oesophagus):* WILH. SALIC. chirurg. 2,7 p. 331D propter viam et -am stomachi, quae meri vocatur aut aesophagus, quae -ae in gula locatae sunt manifestę (*cf.* 4,1 p. 23,21). 4,1 p. 24,9 super istas *(stomachi et pulmonis)* -as ordinati sunt nervi. *ibid. al. v. et p. 168,68.* **b** *de ossibus i. q. os fistulatum cruris – Röhrenknochen des Unterschenkels (cf. J. Hyrtl, Onomatologia anatomica. 1880. p. 440.581):* ALBERT. M. animal. 1,352 tertia . . . corda . . ., quae est a silvestri duarum extremitatum, quae in -ae domestica parte existunt, et inter duas descendit -as. *os surae – Wadenbein (Fibula):* ALBERT. M. animal. 1, 352 qui *(musculus)* oritur a capite -ae. 1,418 silvestris *ramus* super -am extenditur sive harundinem minorem. *v. et l. 25.* **c** *de parte pennae i. q. caulis (pennae) – (Feder-)Kiel:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 94,24 quoniam inter cannulas plumarum et inter -as pennarum sunt intervalla spatiosa. 3 p. 45,31 -a de penna anseris. ALBERT. M. animal. 4,69 in alis pennatorum sunt -ae (*cf. p. 532a,25* καυλόν) pennarum. *al.* **2** *medic. i. q. fistula parva, canaliculus – Röhrchen, Kanüle:* RECEPT. Sangall. II 25 fac pulvis et ex eo per -a in nares insuffla. TRACT. de chirurg. 201 -a subtilissima intus posita. ROGER. SALERN. chirurg. 1,717sq. instrumentum concavum factum in modum -e: . . . per ipsam . . . -am ferream . . . ferrum . . . mittatur. *al.* **3** *mus. i. q. fistula organi – Orgelpfeife:* AEG. ZAM. mus. 15 p. 388b instrumento ex multis composito fistulis sive -is (HIER. MOR. mus. 18 p. 150,27 proportiones -arum sive fistularum plumbearum . . . in organis). **B** *vas – Gefäß:* **1** *eccl. i. q. ampulla in missa usurpata – Meßkännchen (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 418):* ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,23 -a argentea I, eburnea I (GALB. Karol. 16 p. 570,31 argenteam k-am emerat. *al.*). ORDO Rom. 9,22 alius *acolythus* . . . k-am portans, in quam diaconus . . . libamen vini . . . infundat. GALB. Karol. 62 p. 594,42 -am, scilicet argenteum vas vinarium, . . . accepisse. *al.* **2** *techn. i. q. vas fistulatum – röhrenartiges Gefäß:* GLOSS. Roger. III p. 294,6 fac bullire in -a posita in aqua bullienti. ANON. secret. p. 83 -a retroversa. Ps. GERH. CREM. sal. II 15 -am grossam. Ps. CALID. lap. p. 402 cum artificiosa -a ferrea. THADD. FLORENT. cons. 183,14 cannutum . . . -e serpentis. GEBER. clar. 1,28 accipe mercurium et pone in canello -e. *al. v. et p. 172,38.* **3** *usu communi i. q. cantharus – Kanne, Krug:* CARM. Bur. A 174,22,2 p. 235 -a pluit mustum. *meton. de mensura quadam quantitatis (cf. Dt. Rechtswb. VI. p. 1097):* REGISTR. Pant. Col. 17,98 (c. 1225) IV k-e butthiri, aliquando amplius, aliquando minus, . . . conferuntur. **C** *species quaedam concharum – eine Muschelart:* ALBERT. M. animal. 4,35 quod *(ostreum)* vocatur -a propter suae concae similitudinem ad -am. 4,38 quod *(animal)* dicitur coine et hoc puto esse -am. *ibid. al.* *Erb*

***cannabacius** (cana-, -neva-, -apa-, -ava-, -ati-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ex cannabi confectus – aus Hanf hergestellt:* INSTIT. regal. 2 (MGScript. XXX p. 1452,3; s. XI.in.) gentes . . . debent esse adecimate de . . . pannis laneis et lineis, canevaciis *(an subst.?)*, stagno. 16 (ibid. p. 1457,8) caligas canevacias. IORDAN. RUFF. equ. 6,59 p. 107,8 canna una panni grossi et fortis canapacii. **b** *qui cannabini coloris est – hanffarbig:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 127,10 alii *(girofalci)* sunt medii inter album et griseum, ab aliquibus dicuntur -vacii. p. 127, 21.30. **2** *subst. masc. vel neutr.:* *pannus cannabinus – Hanfgewebe:* ACTA imp. Winkelm. I 1003 p. 765,40 (c. 1278) pro singulis centum libris . . . de -patio est necessarius tarenus unus.

***cannabaria** (cha-, cana-, -aver-, -ber-, -ra), -ae *f. usu attrib.: l. 17.*

1 *ager cannabi consitus – Hanfpflanzung, -feld (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. II. p. 64):* CHART. Rhen. med. I 135,24 p. 156,4 (a. 893) quod unusquisque solvit minus modios II, eo quod canaveras non habent (gloss. Caes. Heist.: quid sint canavere, ignovimus). CHART. Laus. 443 p. 382,25 (c. 1200) unum denarium de chanaveria. 452 plantare canaveriam. 459 p. 396,5 fecit canaberiam. *ibid. al.* **2** *herba sanctae Kunigundis – Wasserdost, Kunigundenkraut (Eupatorium cannabinum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 354sqq.):* TRACT. de aegr. cur. p. 153,32 accipe . . . -am herbam. p.195,48 fac unguentum de -a. ALPHITA II p. 30,7 cana-a similis est in foliis canabo.

***cannabicus** (cana-), -a, -um. *ex cannabi confectus – aus Hanf hergestellt:* WALTH. AGIL. med. 7 p. 101,25 intingere stupas canabicas in albuminibus ovorum.

cannabinus (cana-, -api-, -avi-), -a, -um *vel* ***cannabineus,** -a, -um. (καννάβινος)

1 *adi.:* *ex cannabi confectus – aus Hanf hergestellt* (*cf.* GLOSS. IV 227,8 St.-S. -vineus hanafiner): HRABAN. martyr. p. 1145c -nis funibus ([*inde* NOTKER. BALB. martyr. p. 1083c -eis f.]. RICHER. SENON. gest. 1,22 p. 267,39 canabinis). HILDEG. phys. 1,55 canabineum pannum (4,25. 7,11. ALBERT. M. animal. 22,32). 8,17 (cod. G p. 529,14) forti -ea zona circa se liget *pannum.* MARC. GRAEC. ign. app. p. 127 in linoleo . . . nucum aut -num *(sic?). per compar.:* CHRON. Noval. 3,21 p. 103,52 confregebat ossa, quasi quis confringeret -na stipula. REIN. LEOD. inept. 1 p. 595,4 vitam . . . Eucherii . . . grossiore et quasi canabineo telam orditus est stamine. **2** *subst. fem.:* *ager cannabi consitus – Hanfpflanzung, -feld:* GREG. CAT. chron. I p. 246,10 tenet . . . canapinas in circuitu . . . castelli. II p. 183,14 concessit . . . canapineam. ANNAL. Ceccan. a. 1196 (MGScript. XIX p. 293,11) qui *(papiliones)* permanebant in -pinis.

cannabis (cana-), -is *f. vel* **cannabus,** -i *m. vel* **cannaba,** -ae *f. vel* **cannabum,** -i *n.* (κάνναβις) *script.:* ha-: *l. 60. adde* GLOSS. III 241,29 St.-S. hannaue. ka-: GLOSS. III 573, 37 St.-S. kanape *(cod. e).* cha-: *l. 66. adde* GLOSS. IV 168,21 St.-S. chanabum. con-: GLOSS. III 513,47 St.-S. coniua (519,13). *al.* -neb-, -nev-: GLOSS. IV 357,21 St.-S. canebus. CHART. Ticin. 32 p. 73,36 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) canevi. *al.* -nip-, -nin-, -niv-: *l. 60. p. 171, 10. al.* -nop-: *l. 61. p. 171,5. adde* GLOSS. III 375,53 St.-S. canops. *al.* -nu(a): *p. 171,18. adde* GLOSS. III 331,56 St.-S. canua. -af(a): *p. 171,22. adde* GLOSS. III 679,57 St.-S. cannafa . . . vel canniva hanif. -ap(is): *p. 171,4.9sqq.29. saepe.* -av(is): *l. 43.60. p. 171,2. saepe.* -avium: GLOSS. IV 198,18 St.-S. -iperus: GLOSS. IV 363,25 St.-S. caniperus *(v. notam ed.). form. nom. sg.:* -e: *l. 43.60.* -aps, -ops: *l. 49.67. al.*

I *planta utilis (sc. ex familia Cannabacearum) – Hanf (Cannabis sativa L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 775sqq.):* **A** *de planta (plerumque de filo vel semine; de planta viridi: l. 64.70sq. al.):* **1** *gener. (cf.* GLOSS. III 269,8 St.-S. -us vel -iva hanif. 276,45 hannave. 324,44 canina. 358,22 canopis. *saepe. v. et vol. I. p. 407,22sq.):* BENZO ad Heinr. 4,13 p. 647,9 disrumpetur -ae funiculus. THEOPH. sched. 1,19 cooperiantur *tabulae* cum panno . . . canabi. HERBORD. Ott. 2,41 p. 745,49 cum canapo et papavere et cuncti generis legumine. CHART. Walkenr. 71 p. 63,27 quaecunque infra septa . . . excoluntur ut chanabum. ALPHITA I p. 281,44 canaps, canabis idem. ALBERT. M. animal. 7,35 aves . . . comedunt . . . semen papaveris et canabi. veget. 6,462. *saepe.* **2** *pharm.:* PULVIS contra febr. p. 23,21 canape sem. ÷ I. RECEPT. Sangall. I 140 teris folia -pi *eqs.* HILDEG. caus. 2 p. 130, 4 pannum de canabo . . . in cera intingat. phys. 1,11 -um in aqua coquat. fragm. 44 ligamine de canabo desuper ligetur

[Pape]

draguncula. al. **3** *iur.:* **a** *de tributis, decimis sim.:* CAPIT. reg. Franc. 32,62 quid de . . . canava . . . habuerint, . . . notum faciant. GREG. CAT. chron. I p. 274,14 solvere . . . mattum canapę I. CONST. I 447,13 ut . . . decem cum XII funibus de canapo (cano- 5) solidos . . . impendant. CHART. Naumb. 391 p. 350,23 dat . . . I scheplum canabi. CHART. Laus. 151 duas partes decime canapis (CHART. Sangall. B 327 p. 253,35. *al.*). CHART. Rhen. med. III 1377 p. 993,13 linum et canapum mundare. REGISTR. Baiuv. A p. 280,12 olei . . . canipi IX libras. **b** *de teloneo sim.:* TRAD. Udalr. August. 2 (a. 1031) currus . . . grani canapi quilibet saccus IIII den. CHART. Argent. I 616,55 theloneum . . . de canapo. CHART. Bern. II 281 p. 307,14 pro tela de canabo obulus datur. RYCCARD. chron. a. 1232 p. 183,10 (decret.). **c** *de mercatu:* ACTA imp. Winkelm. I 793 (a. 1231) -pem totam emant *officiales*, que deferetur ad terram *eqs.* **B** *de rebus ex -i confectis:* **1** *filum vel funis cannabinus – Hanfgarn, Hanfschnur, -strick:* VITA Elig. 2,13 canuam, cum quo camelum . . . ducere consueverat. LIUTPR. antap. 1,26 (vs.) torta . . . captare siluros -e *(cf. Pers. 5,146)*. IOH. CANAP. Adalb. 8 torta canape (canabe *sim. var. l.*) ora strictus incessit *equus*. CHART. Wirt. I 108 p. 124,29 x haspas de canafo. *al.* **2** *pannus cannabinus – Hanfgewebe:* AMARC. serm. 2,496 vestiri . . . vulgari canabe. HILDEG. in reg. Bened. (PL 197,1062C) sagum . . . de grosso lino aut de canabe factum.

II -is agrestis, silvatica *i. q. hydropitia – Hanf-Stockmalve (Althaea cannabina L., cf. André, Lex. bot. p. 68):* RECEPT. Sangall. II 39 herba -pi salvatici cum axungia trita inponis. TRACT. de caus. mul. 16 canape agreste . . . teris.

cannabus *v.* cannabis, hanappus. **cannale** *v.* 1. canalis.

1. cannalis, -e. **1** *adi.: arundineus – aus Schilf, Schilf-:* GISLEB. ELN. inc. 1,30 raptis fomentis -bus in tegumentis . . . inestuat ignis. **2** *subst.: culmus cannae – Schilfstengel:* ALBERT. M. animal. 14,63 quae *(alae)* sunt compositae ex pennis sicut paries ex -bus ita, quod canna sit iuxta cannam *eqs.* *Pape*

2. cannalis *v.* 1. canalis. **cannapa** *v.* canaba.

***cannapatius** *v.* *cannabacius.

cannapis, -um *v.* cannabis.

***cannata** (kantada), -ae *f.* (canna, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 208) cantharus – Kanne, Krug (cf.* GLOSS. III 643,2 St.-S. kantada channa. 643,55 canna<ta ?>s chan-natun): AGNELL. lib. pont. 144 p. 372,37 obtulit . . . -as ex eo *(crystallo)*. WILH. HIRS. const. 1,15 p. 946C vasis, quod vulgo -a dicitur. *cf.* *canneta, cannetum *p. 172,31.34.*

***cannavacius** *sim. v.* cannab-. ***cannella** *v.* *cannellus.

***cannellatus** (cane-), -a, -um. *fistulatus – röhrenförmig:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 368C est cinnamum . . . cane-um, odoriferum. ALPHITA I p. 316,40 est aliud *sulphur* extinctum seu -um (II p. 180,13 cane-um).

***cannellus** (cane-, -ni(l)l-), -i *m. vel rarius* ***cannella,** -ae *f. vel* ***cannellum,** -i *n. (cf. ital.* cannella, cannello *a* canna, *v. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. II. 1962. p. 638sq.)*

I *strictius i. q. fistula parva – Röhrchen:* **A** *chirurg.:* **1** *canaliculus – Kanüle:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,393 canellum aliquem subtilem ferreum vel eneum ad barbulam *(sc. sagittae)* unam apponimus *eqs.* (WILH. CONG. chirurg. 926 per canellum f. vel ligneum. *al.*). 1,660 per . . . canellum ferrum candens immittatur. 3,480sqq. preparetur -us de sambuco ad modum vulneris intestini . . .; canellus . . . ita locetur, ut per ipsum superfluitas intestini valeat transire *eqs.* IOH. IAMAT. chirurg. 1,10 canellam sine dolore . . . immittere. GLOSS. Roger. I A 1,27 p. 568,40 sit . . . canellus de trachea arteria alicuius animalis. BRUNUS LONG. chirurg. 2,9 p. 126A canellum aeneum vel argenteum. IORDAN. RUFF. equ. 6,7 p. 33,16 accipiatur -us unus de canna grossiori. *saepe.* **2** *ferula fistulata – röhrenförmige Schiene:* GLOSS. Roger. III p. 280,51 cum quibus *(fasciis)* ligetur totum cum canellis et virgula. **B** *anat. i. q. canalis, ductus – Kanal, Gang:* WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 16,9 circa finem canillarum nasi velamen durum . . . perforatur. **C** *techn. i. q. tubulus ad liquorem de vase diffundendum aptus – Abflußrohr (eines Gefäßes):* Ps. AVIC. anim. 6,2 p. 193 videbis . . . currere vinum per -am dolii. GEBER. clar. 1,28 mercurium . . . pone in -o canne, et sit plenum -um de mercurio. *ibid. al.*

II *latius:* **A** *bot. i. q. cortex fruticis cinnami exsiccata et fistulata – getrocknete, röhrenförmig gerollte Zimtrinde:* TRACT. de aegr. cur. p. 140,39 rec(ipe) cinnamomum, id est minutissima canella. GLOSS. Roger. III 353 pul(veris) gallarum et canelle. ANNAL. Ianuens. II p. 49,13 sportulam unam cum pauco canelle. **B** *usu vario:* **1** *?poculum parvum – ?kleiner Becher:* CHART. Tirol. notar. I 805 (a. 1237) dixit, quod haberet duos canilas de stagno. **2** *?filum – ?Faden:* MAPPAE CLAVIC. 141 gluten de canilis *(i.* canalis *J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 87)* chrisoclabi (*item* 218).

cannes *v.* caro.

***canneta** (cane-), -ae *f.* (*cf.* *cannata) *cantharus – Kanne, Krug:* GLOSS. III 228,31 St.-S. cantarus vel caneta channa. 268,67.

cannetum (cha-, cane-, -nat-), -i *n. arundinetum, locus arundinosus – Schilf, Rohr, Röhricht:* DIPL. Karoli M. 80 p. 115,9 via publica . . . per canetum usque ad pirum agrestem. 243 p. 342,4 cum . . . salectis, -is, aquis *(item in pertinentiis:* DIPL. Otton. I. 262 p. 374,32 cacinetis [*v. notam ed.*]. DIPL. Heinr. II. 400 p. 514,39 olivetis, -is, molendinis. *al.)*. CHART. Ital. Ficker 39 p. 58,33 quinta petia terra, que est mosa et caneto. NIVARD. Ysengr. 5,847 stridula sic urgente notho -a queruntur. ACTA imp. Winkelm. I 82 ut . . . monasterium . . . ortum et -um . . . habeat. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 54,25 nidificabunt *airones* potius in -is inviis et limosis super cannas. 5 p. 165,12. GESTA Hort. Mar. 37 p. 593,16 mittuntur . . . servi ad . . . channeta (channa-*cod.*) et arundineta succidenda. *al. fort. huc spectat:* GESTA Hort. Mar. 37 p. 592,39 stagnum . . . herbas . . . subaquosas -ate et arundinete germinans. *cf.* *cammitum.

***cannina,** -ae *f. (arab.* qinnina, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 99) ampulla collo latiore praedita – Ampulle mit weitem Hals:* ANON. secret. p. 48,37sqq. -ae sunt quaedam ampullae, quae debent esse in canna reversa, et istae occidunt spiritus sublimatos; . . . quod -ae debent alas habere, a quibus capiantur. p. 83.

***cannita** (cani-), -ae *f.* (canna) *avena – (Rohr-)Flöte:* GLOSS. IV 42,50 St.-S. canita swegala (169,42).

canniva *v.* cannabis. **cannon** *sim. v.* canon.

cannula, -ae *f.* **1** *de planta i. q. arundo, calamus – Schilf, Rohr:* DONIZO Mathild. 2,861 *(per compar.)* rector tremulus quasi -a vento. **2** *de rebus ex -is confectis:* **a** *canaliculus arundineus – Schilfröhrchen:* WILH. SALIC. chirurg. 1,21 p. 310G ut ingrediatur uvula in extremitate -ae. **b** *avena – (Rohr-)Flöte:* CARM. Cantabr. 30,2 clare conspirent -e. 30,9 cane -is creatorem. HIER. MOR. mus. 2 p. 12,10 dicitur *hydraula* . . . ab hydor . . . et aule graece, quod est -a vel tibia. **c** *scapus (sagittae) – (Pfeil-)Schaft:* WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 328E quod inter -am sagittae et circumferentiam vulneris ingrediatur oleum. **3** *de rebus -arum similibus:* **a** *caulis pennae (vel plumae) – (Flaum-)Federkiel:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 94,14 plume habent -as radicales. p. 94,24 inter -as plumarum et inter cannas pennarum sunt intervalla spatiosa. *al.* BRUNUS LONG. chirurg. 2,14 ut accipiatur *formica (sc. tumor)* de -a pennae anseris aut vulturis fortis aut ferri vel aeris. WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 329A pone in utraque barbula -am aenulam aut -am pennae anseris. **b** *canaliculus – Kanüle:* WALTH. AGIL. med. 69 p. 175,28 cissuram parvam facit et in ea ponit -am. BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,9 p. 122D intromittatur -a ferrea vel aerea usque ad propinquitatem gutturis; deinde ferrum ignitum per concavitatem illius -ae intromitte (WILH. SALIC. chirurg. 1,17 p. 308H cum cauterio punctuali posito per -am aeream aut ligneam). *al. v. et l. 59. acumen fistulatum infundibuli – röhrenförmiges Ansatzstück des Trichters:* BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,9 p. 122D modus suffumigationis est, ut accipiatur fumus per -am emboti. **c** *de vasis nutriciis corporis i. q. canalis, ductus – Kanal, Gang:* ALBERT. M. animal. 26,1 sanguinem . . . haben-

[Rudolph]

tia *animalia* nutriuntur longis quibusdam can⟨n⟩ulis per modum linearum in membris extensis.

***cannutum,** -i *n. vel* ***cannuta,** -ae *f.* (canna; *sed cf. l. 10*) **1** *tubulus ad liquorem de vase diffundendum aptus – Abflußrohr (eines Gefäßes):* THADD. FLORENT. cons. 183,12 habeat *vas* -um longum sicut brachium vel plus, cuius unum caput recipiat -um distillatorii, aliud . . . recipiatur a -o serpentis. 183,14.30. **2** *vas vel fornax alchimistarum – Alchimistengefäß, -ofen:* ANON. secret. p. 49,14 posuerunt eas *species* . . . in ignem cuiusdam vasis, quod vocatur -a *(vocem arab. subesse ci. Ruska, ed. p. 43)*, quod dicitur fornax rotunda. p. 83 vasa fusionis spirituum: . . . -um. *Rudolph*

cano, cecini, caniturum, -ere. *script.:* *praes.* ka-: *p. 174,22.* *perf.:* caec-: ALDH. ad Acirc. 11,34 *cod. P*^{3}. cecen-: *p. 174,63.* *form:* *praes.:* *inf.* -ire: *l. 35.* *indic.* -et: *l. 21.64.* *?perf.* canu(i): *p. 192,30.* *metr. et rhythm.:* cā-: *l. 21.* -ére: *l. 71. p. 174,17.*

I *proprie:* **A** *spectat ad voces anim.:* **1** *strictius i. q. cantare – singen:* **a** *subi. homines (angeli: l. 43):* **α** *gener.:* HRABAN. carm. 19,17 sic reor, ut sponsa ymnorum in carmine -it (-et *cod. a. corr.*). PURCH. Witig. 544 ut manus hostilis -ret cum voce iocantis: *'eqs.'* CARM. Cantabr. 27,5,4 puer et docta puella -unt (cantant *P*, pangunt *V*) ⟨tibi⟩ cantica pulchra. FROUM. carm. 32,39 si -rem multos dulci modulamine leudos. THIETM. chron. 4,75 p. 218,37 omnis laus in fine -itur. WIPO gest. 3 p. 20,24 clerici psallebant, laici -bant. LAMB. LEOD. Matth. I 2426 puellula . . . notulas et cetera cunis apta -ens. *al.* **β** *eccl.:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 87,21 emptus Christo concelebrans -e (-a *K*) carmina mundus (EKKEH. IV. carm. Gall. tit. carmen barbaricum populo in laude sancti Galli -endum [cant(it)andum *var. l.*]. *al.*). LIBER diurn. 96 p. 126,7 ad . . . -endas laudes (HRABAN. epist. 33 p. 466,22 in dominica die . . . l. trium puerorum . . . -untur. *al. v. et p. 174,10*). ARBEO Corb. 45 ymnum -bant Deo (ERMENR. Har. 2 laudes et ymnos. *al.*). ORDO Rom. 15,2 -ire (-ere *var. l.*) de conceptione sanctae Mariae. CAPIT. reg. Franc. 170,81 ut psalmi quinque . . . ante horam primam . . . -antur (WALAHFR. Wett. 306. *al.*). LIBELL. de conv. Baiuv. 11 p. 12,19 licentiam . . . missam -endi (THIETM. chron. 6,87. DIPL. Heinr. III. 345. *saepe*). ORDO Rom. ant. p. 77^{a},17 diurnalem cursum . . . -unt *parentes*. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,253 tacto -it hęc modulamina plectro: *'eqs.'* CARM. Cantabr. 41,2 angelorum sacra -unt in excelsis agmina. THIETM. chron. 4,22 p. 158,7 'kirieleison' -unt (-ant *B a. corr.*). ANNAL. Pegav. a. 1109 p. 248,42 comitissa . . . angelico carmine gloriam . . . agno . . . -itura. CHART. Turg. III 313 p. 43,22 acta sunt hec . . . in dominica, qua -itur 'Invocavit'. *saepe.* **γ** *mus.:* AUREL. REOM. mus. 4 p. 33^{b},34 cantilenae vox, si recto -itur tramite, per ordinem discurrit pedum (16 p. 51^{b},19). REMIG. ALTISS. mus. p. 75^{b},9 qui *(Gothi)* minutissime -unt. SCHOL. enchir. 1 p. 183^{a},9 numerose est -ere longis brevibusque sonis ratas morulas metiri. p. 183^{b},2 sive tractim sive cursim -atur *cantio*. REGINO harm. inst. 6 p. 235^{a},34sqq. nonnulli, qui docte ac suaviter . . . -ere non possunt, sibi tamen aliquid insuaviter suave -unt. Ps. HUCBALD. ton. p. 213,11 quamvis . . . Deo magis placeat, qui corde quam qui voce -it. p. 227,31 os ignobiliter -ens. GUIDO ARET. form. 2 p. 86^{a} si . . . differentias nolueris sic cecinere *(sic ?)*. IOH. AFFLIG. mus. 24,13 *differentia secunda* a quibusdam stultis ad quartum -itur tonum. *al.* **b** *subi. bestiae:* **α** *de avibus i. q. sibilare, fritinnire, gemere – zwitschern, schlagen, gurren:* ALDH. ad Acirc. 33,3 non sum *(sc. acalantis)* spreta -endo: sic non cesso -ens *eqs.* CARM. Cantabr. 23,1,3 -unt . . . palumbes carmina cunctis. 23,4,2 per agros alauda -it (-et *V*) modulos. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 50,8 cum . . . aves proferant . . . voces . . . -endo aut sibilando. ALBERT. M. animal. 1,46 quaedam *(animalia)* . . . sunt musica -entia pulcro sono . . ., quaedam autem non -unt (*p. 488^{a},34* τὰ δ'ᾠδικά, τὰ δ'ἄνωδα). *de gallis i. q. cantum edere – krähen* (*cf.* GLOSS. III 90,16 St.-S. gallus -it krewit): CARM. var. II 15,10 prima gallus ante quam voce alta -ret *(v. notam ed.)*. ALBERT. M. animal. 23,115 nocte -ens se erigit *gallus*. **β** *de ranis i. q. coaxare – quaken:* CARM. Scot. I 9,1,10 -it garrula rana. *cf. p. 175,11.* **γ** *de asinis i. q. rudere – schreien, 'iahen':* ASINARIUS 66 sacciferi vox est feda -entis ya. **2** *latius:* **a** *cantando celebrare, laudare – (preisend) besingen, im Gesang preisen:* DIPL. Merov. I 39 p. 36,2 congregatio Deo -entes (HRABAN. carm. 34,29 Deum per psalmos rite -endo. *cf.* CAND. FULD. Eigil. II 17,66 ecclesia te sacra -it. *al.*). ERMENR. Sval. hymn. 5,3 ut nunc te *(sc. trinitatem)* -ere possimus perenniter. FROUM. carm. 20,19 tempus ut omne modis hunc *(principem)* -at *quisque* ymnisonis, ducamus laudes noctesque diesque -entes. *al.* **b** *cantando exprimere – durch Gesang ausdrücken:* WALAHFR. carm. 56,8 Suevia . . . comptis exilit odis gaudia magna -ens. **B** *spectat ad sonos instrumentorum sim.:* **1** *sonare, clangere – (er)klingen, (er)schallen, (er)tönen:* ALDH. epist. 4 p. 482,17 angelica cecinit melodia: *'eqs.'* (BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 733,5 -entibus angelorum melodiis). RHYTHM. 23, 4,3 usque ad terminos terre ceperit tuba -ere. FROUM. carm. 27,17 sonus . . . meus ceu bos -it et sus. *al.* **2** *(instrumento musico) sonum edere – (auf einem Musikinstrument) erschallen lassen, blasen (cf.* GLOSS. I 798,56 St.-S. cecinit plies. II 344,42 tubis -entes trumpum lutante. *al.):* **a** *in univ.:* PAULIN. AQUIL. carm. 12,10,1 kanendo (c- *var. l.*) venit fistula ingluvies. CONC. Karol. 44^{A} p. 477,21 receptui -ere. WALAHFR. carm. 4,2 non . . . ulla -it *(sc. campana ?)* sine dicta monente vicissim. CARM. Cantabr. 11,4^{a},6 incensi *milites* . . . tubis -unt (CHRON. rhythm. Austr. 662 large tuba -ere scit molendinator). 13,1^{a},4 cunctos plectro tibimet *(sc. Deo)* laudes dulce -entes serva. **b** *c. colore quodam i. q. ludo instrumentorum musicorum celebrare – musizierend preisen:* CARM. Cantabr. 30,8sq. -e corda, -e cordis, -e cannulis creatorem.

II *translate:* **A** *(carmine) componere, scribere, pangere – (in einer Dichtung) darstellen, (be)schreiben, dichten:* **1** *strictius:* HRABAN. carm. 18,4 ut patri carmina grata -am (CAND. FULD. Eigil. II prol. 1 hoc carmen cecinit Candidus). 18,55 sexies en denis cecini has versibus odas. THEGAN. Ludow. 44 p. 600,6 de quo *(Theseo)* poeta in libro sexto Aeneidos -it: *'eqs.'* WANDALB. martyr. concl. 7,1 sanctorum retuli -ens . . . certamina. RHYTHM. 115,1,1 ex novenis atque denis volo annis -ere, per quos luna . . . vagatur. FROUM. carm. 19,40 hoc cecini mihi . . . pariterque nepoti. METELL. Quir. 76,6 de quo *(quaestore)* tristia . . . cecini supra, -iturus adhuc sibi plura *eqs. al.* **2** *latius i. q. (carmine) celebrando referre, celebrare – (in einer Dichtung) preisend darstellen, preisen, feiern:* ALDH. virg. I 4 p. 232,4 *apium* artis molimen . . . catalectico versu . . . -isse. EINH. Karol. 29 p. 33,13 antiquissima carmina, quibus veterum regum actus et bella -bantur (CARM. Cantabr. 6,2^{b},1 -amus carorum sotiorumque a.). POETA Saxo 5,120 vulgaria carmina . . . Pippinos . . . -unt (HROTSV. Mar. 890). HROTSV. asc. 150 quae *(Hrotsvitha)* laudando cecinit tua facta stupenda. *al. v. et l. 52.* *c. sensu facultatis:* HROTSV. Mar. 26sq. ut temptem laude te merita -ere, digne . . . quam totus non -it orbis. **B** *vaticinari, praedicere – prophezeien, voraussagen, ankündigen* (*cf.* GLOSS. IV 5,40 St.-S. cecinit forachundit): WALAHFR. Wett. 360 tibi ille *(Isaias)* -at, praesul sacrate, propheta: *'eqs.'* (HRABAN. carm. 16,97. OTTO FRISING. chron. 2,16 p. 86,6. *cf.* ALDH. virg. II 1690 de quo [*Christo*] iam dudum -erunt verba prophetae). Mamm. 2,20 excidii qui *(Iesus)* signa -ens. THEGAN. Ludow. 28 *(iron.)* sic . . . -erunt ei *(comiti)* domestici sui, ut aliquando pedem foris sepe ponere ausus non fuisset. *c. acc. dupl. vel acc. c. inf.:* RHYTHM. 145,6,4 pandere malum in terra universum propheta vaticinandum Isaias *(14,12sq.)* cecenet (cecenit *B2*). WALTH. SPIR. Christoph. II 4,224 quem *(Christum)* patris et famuli cecinit psalmodia David laudibus eximiis dignum. **C** *(sollemniter) pronuntiare, manifestare, clamare – (feierlich) kundtun, (ver)künden, vortragen:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* VITA Sollemn. 7 (MGMer. VII p. 316,14) magna nobis organa hodie . . . -ent (-unt *var. l.*) auspicia. WALAHFR. Blaithm. 8 scriptura -it . . . pusillis: *'eqs.'* carm. 25^{a},1,1 gloriam nato cecinere Christo angeli. ERMOLD. Ludow. 3,510 haec . . . dicta -unt *legati:* *'eqs.'* (HRABAN. carm. 13,40 quorum [*patrum*] d. . . . pagina sacra -it). CHART. San-

gall. A 760 res, sicut ibidem -itur, illi concessimus (LAMB. mus. quadr. p. 271[a],29 s. prefati -unt versiculi). GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,9 bonae voluntatis homines, de quibus angelica -it multitudo dicens: *'eqs.'* METELL. Quir. 80, 17 praesul . . . montis libera iura -entis regis munere sedem . . . nactus. *al. pendet interr. indir.:* POETA Saxo 5,633 lucens epygramma -bat, aedem quis tantam condiderit. **b** *c. colore quodam:* **α** *precandi:* AMALAR. off. prooem. 17 quem *(hymnum evangelicum)* Christus cecinit . . . ante passionem suam. **β** *lamentandi:* IOH. CANAP. Adalb. 22 Willigisus veterem querimoniam -ens *(cf. Verg. georg. 1,378).* **2** *latius:* **a** *narrare, dicere – erzählen, sagen (cf.* GLOSS. II 47,48 St.-S. -atur gisaget vuirdit. 694,59 -it celit): WALAHFR. Wett. 833 cecinit (gloss. R: dixit) narrans ex ordine visum. ERMENR. Har. 6 quod *(miraculum)* ante tibi pollicitus sum -ere. EGBERT. fec. rat. 1,506 mendaci, dum vera -at, vix creditur ulli. **b** *affirmare – behaupten:* RATPERT. cas. 14 quae *(charta)* . . . loca . . . falsissime -bat ad episcopii partes . . . pertinere. **c** *definire – festlegen:* BEDA temp. rat. 20,35 cum vicesima nona secundum argumenti calculationem -atur (cantatur *K*). RHYTHM. 115,36,1 in kalendis Mai -it argumenti ratio fieri debere lunam. **d** *attestari – bezeugen:* BRUNO QUERF. fratr. 1 quem *(Benedictum)* finis -it . . . bene vixisse. **e** *significare – bezeichnen:* CARM. de litt. 15 nonaginta -it, quae sic Θ caput esse videtur. **f** *continere – enthalten:* VITA Karoli M. 2,7 p. 50,34 aliis . . . sciscitantibus, quid carte -rent.

subst. **canens,** -entis *m. qui canit, cantor – einer der singt, Sänger:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,3 consonantis -ium vocibus. HUCBALD. harm. inst. p. 108[a],29 hi *(phthongi)* . . . in usu fuere -bus. CONSUET. Marb. 148 (Spicil. Friburg. X. 1965) secundum paucitatem -ium. *al.* *Erb*

1. canon, -onis *m. (?f.: p. 176,15; ?n.: l. 39sq.)* (κανών) *script.:* ka-: ANAST. BIBL. epist. 5 p. 415,2. IOH. VIII. epist. A 188. 203 p. 163,21. *al. v. et l. 69.72. p. 177,11.* cha-: CONC. Merov. p. 6,9 *(var. l.).* p. 6,14. p. 118,16. *ibid. al. (v. ind.).* qua-: *l. 50.* canno-: CONC. Merov. p. 157,16. EPIST. Desid. Cad. 2,17. CAPIT. reg. Franc. 3,14 *cod. 1. al. form. acc. sg.* -n: *p. 176,46. 177,5. adde* HUCBALD. carm. 2,40. *metr.* cā-: *p. 176,24.*

I *proprie i. q. regula – Lineal:* ALBERT. M. anim. 1,2,12 p. 175[b],1 -n (*p. 411[a],6* κανών) . . ., quod regulam sonat, est id, per quod habetur iudicium de utroque *(sc. recto et obliquo).*

II *translate:* **A** *norma, regula, lex – Richtschnur, Regel, Norm, Gesetz (cf.* GLOSS. I 720,2 St.-S. -es kerihtida. II 343,36 -is rihti. IV 43,27 -es ewa): **1** *gener.:* **a** *strictius:* ALBERT. M. pol. 2,9[1] p. 183[a],35 non . . . securus -n (*p. 1272[b],7* κανών), id est regula vel lex, hominum voluntas. **b** *latius de ordine:* VITA Eptad. 1 (MGMer. III p. 186,29; s. VIII.[ex.]) cum . . . integritas morum qu-e etiam senatoriae vigeret dignitatis. **2** *eccl. i. q. lex ecclesiastica – Satzung kirchlichen Rechts, Kirchengesetz (sing. sensu plur.: p. 176,16.18.24; de re v. Hinschius, Kirchenrecht. III. p. 731):* **a** *strictius:* **α** *de legibus ex sacra scriptura sumptis:* EKKEH. IV. bened. I 19,62 verba decem (gloss.: -is evangelii). 55,17 evangelica (gloss.: -is deni) . . . verba. BERNOLD. CONST. libell. X 52 hi sunt aecclesiastici -es, qui sacerdotum proprie dicuntur, ut lex Moysi. *meton. de collectione:* CATAL. biblioth. Lehm. I 53 p. 258,19 (a. 835/42) -es ex veteri et novo testamento compositi. **β** *de legibus ab ecclesia latis (de decretis tam conciliorum vel synodorum [opp.* epistulae decretales: *l. 70. p. 176,3,* regula: *p. 176,16] quam patrum, pontificum Romanorum in corpore iuris canonici collectis; de decretali: p. 176,14):* CONC. Merov. p. 2,21 quod ecclesiastici -es et lex Romana constituit (CHART. Heinr. Leon. 89 p. 133,29 iuxta formam sanctorum -um et leges imperatorum. *al.*). p. 88,17 statuta -um. LEG. Wisig. 4,5,6 p. 204,13 iuxta -em Toletani concilii *(cf.* AGOB. epist. 3,12 de -bus . . . Gallicanis. NICOL. I. epist. 92 p. 538,2 Latinis k-bus inserti *-es Graeci. al.).* VITAE patr. Iur. 1,5 p. 135,4 extat . . . *Leonis* papae . . . inserta -bus epistola regularis. STEPH. EDD. Wilfr. 30 p. 225,1 *ab apostolico fastigio* normas sacrorum k-um in omnes Christi ecclesias . . . emanare cognosco (CAPIT. reg. Franc. 266 p. 289,17 in sacris -bus sancto spiritu dictatis. CHART. Bund. 240 sacri -es, quod adversus decretales constitutiones . . . fit, nullius momenti sanxerunt. *al.*). LEX Alam. 40 penitentiam . . . secundum -es agat. CONC. Karol. 6 p. 47,16 -um decreta. FORM. extrav. II 7 p. 556,1 constitutiones quatuor . . . conciliorum . . ., -es quoque synodorum. WILLIB. Bonif. 7 p. 39,2 -um sunt iura in Baguariis recuperata. CONC. Karol. 14 p. 88,1 apostolorum -um . . . quinquaginta capita (RATHER. epist. 16 p. 83,16 in -bus a., si tamen eos ut apocriphos non respuis. *al.*). CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p. 79,15 liber -um (TRAD. Ratisb. 48. *al. cf.* NICOL. I. epist. 71 p. 395,5 codici. DECRET. Burch. praef. p. 539[B] corpus). IOH. VIII. epist. A 80 *Leone papa* kapitulo tricesimo quinto -um suorum iubente. DIPL. Otton. I. 335 p. 450,18 secundum . . . normam sanctę -is vivere. DIPL. Otton. III. 276 iuxta -um regulęque monachicę auctoritatem. RANGER. Anselm. 3316 iudice Guiberto . . . desipiunt -es. 6744 clerum corrigit ad -em. FUND. Hild. 2 lex -um. COD. Wang. Trident. 151 sciant se incidisse in -em sentencie late per . . . episcopum (SUMMA dict. Saxon. 7,1 p. 217,9 qui manus iniecerit in clericum, exconmunicatus est ipso iure . . ., et dicitur in iure -n l. s. GREG. IX. registr. 754. *al. cf.* CHRON. Reinh. a. 1198 p. 561,13 -em date s.). HEINR. WIRZ. cur. 519 legibus armata est et -e Roma. CONST. II 397, 10 excommunicati tam a -e quam ab homine. *persaepe. meton. de collectione:* CONC. Karol. 19[G],46 quae in -e scripta sunt. CAPIT. reg. Franc. 177,6 -n penitentialis. TRAD. Frising. 646 tradidi . . . -em I. THIETM. chron. 6,92 -es coram se poni . . . precipit. CATAL. thes. Germ. I 6,52 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) IX psalteria, IV -es. CONST. III 49, 5 que in -bus . . . sexagesima tertia distinctione, quorum . . . -um alter 'Ego Lodowicus' . . ., contine⟨n⟩tur. *al.* **b** *latius de ordine clericali (de re et fontibus v. J. Siegwart, SchweizZKirchengesch. 61. 1967. p. 197sqq.):* CONC. Karol. 21 p. 190,7 nullus . . . sacerdotum vel quicumque sub -e sunt constituti. p. 191,21 nullus sub ecclesiastico -e constitutus. **3** *medic. et alch. i. q. praeceptum, ratio – Methode, Verfahren:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106[F] in curatione vulneris carnis quatuor -es requiruntur *eqs.* WILH. SALIC. chirurg. 1,37 p. 315[H] secundum regulam et -es tactos in capitulo de apostemate. ANON. miseric. 415 ad -em magisterii. *al.* **B** *de rebus norma quadam constantibus:* **1** *eccl.:* **a** *libri ab ecclesia recepti – von der Kirche als verbindlich anerkannte Schriften, (Schrift-)Kanon:* **α** *strictius de sacra scriptura:* ORDO Rom. 14,1 omnis scriptura sancti -is. CAPIT. reg. Franc. 117,12 ad praedicandum -em. FORM. Ratisb. III 37 ut suum -n iubeat corrigere. ROD. GLAB. hist. 3,27 in veteri ac novo -e. OTTO FRISING. chron. 3,15 p. 155,2 aliorum . . . apostolorum scripta . . . in -e non habentur. SALIMB. chron. p. 461,3 in biblia Hebraici -is. *al.* **β** *latius:* CONC. Merov. p. 133,29 licet libros Ambrosianos habeamus in -e *eqs. (aliter J. Siegwart, op. cit. p. 207).* **b** *liturg.:* **α** *actio, prex canonica – (Meß-)Kanon, eucharistisches Hochgebet (cf. J. Jungmann, Missarum sollemnia. II. 1952. p. 127sqq.):* AMALAR. off. 3,27,4 in medio -e, id est, cum dicitur 'Te igitur'. *ibid.:* finito -e, id est, ubi dicitur 'Per omnia saecula saeculorum'. WALAHFR. exord. 23 p. 502,10 -n . . . actio nominatur, quia ea est legitima et regularis sacramentorum confectio. ORDO Rom. 5,58 *praefationem et hymnum* dum expleverint, surgit solus pontifex et tacito intrat in -em. LIBER ordin. Rhenaug. p. 194,2 ad benedicendum *uvas* infra -em ante illum locum: 'Per quem hęc omnia'. MIRAC. Otton. Bamb. I 12 p. 914[b],15 nomen beati Ottonis in -e et in letaniis in cathalogo confessorum . . . recenseri. HONOR. AUGUST. gemm. 1,45 expansis manibus -em recitat. CHART. Wirt. III 833 ut . . . sacerdos . . . nostri, dum vixerimus, in -e memor⟨iam⟩ nominaliter agat. *saepe. apud Graecos:* WILBR. OLD. peregr. 1,32,3 Epiphanius, cuius memoria habetur in -e. **β** *divinum officium – Stundengebet (cf. J. Siegwart, op. cit. p. 207sq.):* VITA Sadalb. 17 (MGMer. V p. 59,29; s. IX.[in.]) die ac nocte praecepit psallendi -em (canorem *N*) . . . Deo personare. HARIULF. chron. 4,26 p. 247,14sq. de sancto Petro vel omnibus apostolis . . . nocturnalem et diur-

[Payr]

nalem -em excepto claustrali -e. **c** *'catalogus sanctorum' – 'Heiligenkanon':* NIVARD. Ysengr. 2,60 sanctorum multa . . . quę plebeius habet nomina nota -n. **d** *?episcopus – ?Bischof:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 318,6 *Serkis* est maior sanctus inter eos, quem Greci dicunt fuisse '-n'. **2** *publ. i. q. pensio, census – Abgabe, Zins:* **a** *strictius i. q. pensio de fundis emphyteuticis, precariis sim. solvenda – (Erb-)Pachtzins:* LEG. Wisig. 10,1,11 qui terras ad -em accipit *eqs.* VITA Desid. Cad. 24 p. 581,23 quod vini anforas in dominico tunc pro -e esset inlaturus. CHART. Steph. Wirz. 197 p. 201,15 (a. 1173) census k-em quicumque . . . dare . . . neglexerit . . ., predio . . . carebit. CHART. Mog. B 84 p. 87,33 curiam . . . habuit in possessione ecclesie . . . pertinentem, quam . . . ad ipsum titulo hereditatis . . . derivaverat, unde fratribus . . . -em constitutum . . . annuatim solvere tenebatur. CHART. episc. Wirz. I 138 p. 128,1 statuimus . . . unumquodque *cubiculum mercimoniale* in -e LX denariorum. CHART. Traiect. 1309 p. 96,14 solvere . . . duas marchas . . . nomine firme sive census sive -is annui. *al.* **b** *latius:* CHART. Turic. 363 (a. 1209) ut . . . episcopi . . . -em sui accessus a plebano de Buschilche . . . pro sua iusticia requirant. CHART. episc. Wirz. I 362 p. 417,17 quicunque canonicus -em de oblatione sua . . . non solverit. p. 418,31 -em debitum. **3** *astron. i. q. tabula – Tabelle:* GERB. (?) astrolab. 1,2 p. 116,12 ad sciendos -es Ptolomaei (13,2. ANON. astrolab. p. 375,2 [πρόχειροι κανόνες *ed. in nota*]). ALBERT. M. epist. Dion. 11[G] p. 1026[a],20 -es, id est tabulas ad aequandum planetas, Philippi Aridei.

2. *canon *m.* *(arab.* qanūn *a gr.* κανών, *cf. Musik in Geschichte und Gegenwart. I. 1949/51. p. 598) species citharae – Trapezzither:* AEG. ZAM. mus. 15 p. 388[b] -n et medius -n et guitarra et rabr fuerunt postremo inventa.

***canonia,** -ae *f.* **1** *munus et praebenda canonici – Kanonikerstelle und -pfründe:* CHRON. Merseb. 4 p. 174,11 *episcopus* habebat ebdomadariam suae -ae (-cae *1.4*) in Magdeburg vicem sic annotatam, ut *eqs.* GESTA Trud. cont. I 13,1 aecclesia posuit eum sine -a, hoc est prebenda. ARNOLD. LUB. chron. 3,13 p. 157,9 per quem *(ducem)* . . . -am (-cam *var. l.*) Bremensem obtinuerat. CHART. Argent. I 378 p. 287,16 nullus in nostra ecclesia canonicus vel prebendarius recipiatur, qui alibi -am sive aliud beneficium ecclesiasticum habere dinoscitur. IV 177 p. 102,2 canonicatus vel -as. CHART. Gosl. II 209 p. 246,38 ius -e acquirit. CHART. Francof. 361 exhibuerunt ei -am ex morte Růdegeri . . . vacantem. CHART. Turic. XII 1757[b] frustrati . . . spe -e et provisionis. *al.* **2** *ecclesia et capitulum canonicorum (cathedralium vel conventualium) – (Hoch- oder Kollegiat-)Stift, (Dom- oder Stifts-)Kapitel:* CHRON. Merseb. 14 p. 188,8 in electionem acceptabilioris personae huius -ae (-cae *1*, ecclesiae canonicae *2.4.5*). GERHOH. Antichr. 1,48 miror . . . Romanos pontifices . . ., in qua potestate . . . episcopis abbatias vel -as (-cas *cod.*) subtrahant. CHART. Eichst. 16 p. 38,20 inter ecclesiam nostram et regularem -am Scamhoubet (14 p. 40,7). CHART. archiep. Magd. 397 p. 522,23 prepositurum et -am Seburgensis ecclesie instituimus.

canonica *v.* canonicus.

***canonicalis,** -e. *metr.* cā-: *l. 66.*

1 *canonici proprius, qui canonicorum est – einem Kanoniker eigen, Kanoniker- (de ordine s. Augustini: l. 68.70):* ANNAL. Lem. a. 848 (MGScript. II p. 251,4) -is habitus in monachalem habitum . . . mutatur. CHART. Epternac. 167 p. 260,11 in Epternaco sub -i norma enutritus monasterio. DIPL. Otton. II. 238 p. 267,6 quatinus omnes -es res sub nostri praecepti confirmatione reciperemus. DIPL. Loth. I. 3 p. 59,6 (ed. Th. Schieffer. 1966; spur.) in -e stipendium. GESTA Camer. 2,31 monasterium. TRAD. Monast. 36 prebendę. CARM. de defens. 71 (MG Lib. Lit. III p. 582) -em adnichilare chorum. FUND. Hild. 3 p. 943,10 religio. CONSUET. Marb. 236 (Spicil. Friburg. X. 1965) propositum. CHART. episc. Halb. 190 p. 160,20 vite. TRAD. Reichersb. 42 p. 298,16 obtulerunt filium . . . in servicium Domini in ordine -i ad altare sancti Michahelis. CHART. Lamb. Leod. 71 p. 116,12 oleum infirmorum . . . sicut ecclesie -es libere accipiant. FUND. Heinrichow. 1 p. 9,23 ubi primum -i sum sede . . . installatus. *saepe.* **2** *canonibus conveniens, canonicus – den Kanones gemäß, kanonisch:* ANNAL. Fuld. Altah. a. 899 p. 133,32 -i iudicio abiectus *est episcopus.* HIST. Walc. 40 p. 523,37 benedictione -i fultus. 42 ab electione -i. 67 p. 531,29 -i auctoritate . . . ventilato negotio (CHART. Port. 53 a. -i . . . menbris Christi prodesse).

***canonicatus,** -us *m.* **1** *munus et praebenda canonici – Kanonikerstelle und -pfründe:* WALTH. TER. Ioh. 5 p. 1142, 22 Autbertum Ambianensem -um ecclesiae Morinensis contra canonum sanxiones . . . adeptum. CHART. Friburg. 45 p. 32,18 episcopus . . . plebano -um . . . contulit et prebendam. INNOC. IV. registr. B 234 p. 201,28 quod vacationem -uum et prebendarum . . . per longa tempora expectarent. CHART. Turic. 944 (privil. papae) quibus de speciali mandato . . . Innocencii pape . . . -us in ipsis ecclesiis est collatus. CHART. cell. Paulin. 81 p. 90,22 Henricum in fraternitatem et -um ipsius ecclesiae recipere. ALEX. IV. registr. 454 episcopus . . . Petrum -u et prebenda . . . privavit. CHART. episc. Halb. 999 p. 229,135 providere . . . episcopo de -u. CONST. III 39 in -us honore. *al. v. et p. 177,41.* **2** *ecclesia cathedralis, capitulum, ecclesiae cathedralis – Hochstift, Domkapitel:* TRAD. Brixin. 160 (c. 1050/65) antistes suo privigno . . . in Brixinensi -u . . . prebendam . . . tradidit.

***canonico,** -atum, -are. *metr.* cā-: *l. 28.38.*

1 *trans. i. q. (aliquem) canonicum constituere, praebenda instruere – zum Kanoniker machen, mit einer Pfründe ausstatten:* EBERH. ALEM. labor. 346 est verbi novitas mihi dulcis, sic ego dico: hic solet affines -are suos. **2** *intrans. et medial. i. q. canonicum esse – Kanoniker sein:* CHART. Mog. B 85 p. 89,5 (a. 1175) dum ibi -ret *canonicus.* CHRON. rhythm. Col. 2,7 ducunt uxores publice, qui -antur.

adi. **canonicatus,** -a, -um. **1** *canonicalis, collegiatus – Kanoniker-, Kollegiat-:* CHART. Zoll. I 169 p. 62,13 (a. 1236) maioris ecclesie -e Spirensis. **2** *canonicus – kanonisch:* NICOL. BIBER. carm. 634 (ed. Th. Fischer. 1870) lex.

subst. **canonicatus,** -i *m.* *canonicus – Kanoniker:* MARB. RED. elog. 22 (MG Lib. Lit. III p. 695) bene nummati sunt ilico -i.

canonicus, -a, -um. (κανονικός) *script.:* ka-: DIPL. Karoli III. 124 p. 197,38. DIPL. Heinr. II. 151 p. 180,14. *al. v. et l. 57.* cha-: FORM. Bitur. 19 p. 179,5. CHART. Lub. II 25. canno-: CONC. Merov. p. 159,6. 215,15. CHART. Sangall. A 20. HIST. Lang. Goth. 7. ANNAL. Ianuens. I p. 43,14. *al.* -nun-: GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 417,48. 418,2 *cod. 1.* -nec-: *l. 54. p. 179,26.* -nich(us): DIPL. Ludow. Germ. 42 p. 57,15. DIPL. Karoli III. 124 p. 197,38. CHART. Lub. II 25. *al.* *metr.* cā-: ERMOLD. Ludow. 3,508. GESTA Alber. 322. VITA Annon. III 1,4,4. 3,3,4. IUSTIN. Lippifl. 53. *al.*

I *eccl. i. q. ad canonem pertinens – kanonisch:* **A** *spectat ad leges ecclesiasticas:* **1** *strictius:* **a** *legem ecclesiasticam continens, qui canonum est – eine kirchenrechtliche Bestimmung enthaltend, kirchenrechtlich:* CONC. Merov. p. 147,1 -eca institutio admonet. LEG. Wisig. suppl. 3 p. 485,9 -a vestri coetus *(sc. synodi)* sententia (*cf.* CONC. Karol. app. 9[B] p. 848, 20 per . . . legem -am et mundanam). STEPH. EDD. Wilfr. 36 statuta k-a, quae ab apostolica sede missa sunt. CONC. Karol. 21,1 p. 190,7 definitiones. 37,42 -a regula servata. 50[D],11 p. 617,16 apostolicus sermo et -us ordo. 50[D],28 p. 630,32 leges divinae et iura -a (ALBERT. M. summ. theol. II 4,16,4 p. 217[a], 34 secundum i. -a et civilia. *al.*). DIPL. Loth. I. 8 (ed. Th. Schieffer. 1966) secundum auctoritatem -am atque regularem. THEGAN. Ludow. 20 p. 595,36 scripturam -am, quod apostolorum concilium nominatur. RATHER. epist. 26 p. 141,1 sanctione. p. 149,15 quę . . . -a feriuntur machera. DIPL. Conr. II. 41 p. 47,11 lectione. GREG. VII. registr. 2,50 p. 191,10 decreta. *saepe.* **b** *lege ecclesiastica constitutus, canonibus conveniens – durch kirchenrechtliche Bestimmung festgelegt, den Kanones gemäß:* **α** *de rebus:* BEDA hist. eccl. 5,22 p. 346,20 ad ritum paschae ac tonsurae -um. CONC. Karol. 19[G],38 excommunicatio. 36,22 sub custodia . . . -a. 37,7 penitentiae -ae sive regulari. 50[D], 17 iudicio. CAPIT. reg. Franc. 268 p. 294,39 -am et regalem vin-

[Payr]

dictam. 297,15 p. 438,41 tempus. NICOL. I. epist. 138,3 -us numerus et qualitas testium. DIPL. Karoli III. 119 electionem. RATHER. epist. 7 p. 42,22 invasorem . . . ecclesiae meae . . . coram apostolatu vestrae sedis ad certamen -um provoco. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 309,3 -a et legittima traditione. DIPL. Loth. III. 120 p. 196,25 examinatione. CHART. Raitenh. 174 emunitatem. CHART. Hall. I 136 quatenus . . . eam *(causam)* fine -o decidatis. ORD. canc. pap. 2,18 p. 51,2 prepeditus . . . -a prepeditione. *saepe. de epistolis commendaticiis (cf.* GLOSS. II 100,13 St.-S. -as epistulas rehtlicho urlouppoh): FORM. extrav. II 20 p. 563,10 presbytero . . . has dimissorias dedimus litteras, . . . ut his -is munitus apicibus . . . in vestra parrochia . . . degere liceat. FORM. Senon. II 13 in faciendis epistolis -is, quas mos Latinus formatas vocat. CONC. Karol. 61 p. 813,19 litteris. *al. remissius i. q. ecclesiasticus, clericalis – kirchlich, Kleriker-.:* BONIF. epist. 78 p. 162,16 in defendendo -os gradus vel plebeos. CONC. Karol. 21,1 p. 190,11 ut nullus -ae deditus dicioni donum sancti spiritus pecunia . . . vendere . . . praesumat. **β** *de clericis (episcopo: l. 37sq.) i. q. ordinatione regulari ad clerum ecclesiae (cathedralis) pertinens, secundum canones ordinatus, ordinarius – dem festbestallten Klerus einer (Bischofs-)Kirche zugehörig, kanonisch eingesetzt, regulär (de vita communi: l. 32sqq.; de re v. H. Schaefer, Pfarrkirche und Stift. 1903. p. 85sqq.):* CONC. Merov. p. 69,2 presbyter adque diaconus, qui neque in civitate neque in parrochiis -ecus *(an subst.?)* esse dinuscitur, sed in villolis habitans in oraturiis . . . celebrat divina mysteria. p. 77,12 si qui clerici ministeria . . . agere . . . detractant . . ., inter reliquos -os clericos . . . nullatinus habeantur neque ex rebus ecclesiasticis cum -is stipendia . . . percipiant (CONC. Karol. 22[c],7 arma non praesumant portare nec laicum vestimentum ullus -us clericus. 38,23 -i clerici civitatum, qui in episcopiis conversantur, consideravimus, ut in claustris habitantes *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 273,30 clericis -is ac villanis presbyteris. *al.*). p. 127,22 unus lectorum -orum suorum *(sc. archipresbyteri).* DIPL. Karoli M. 89 p. 129,33 episcopum. CONC. Karol. 50[D],46 p. 640,25 episcoporum et presbyterorum -orum iudicia declinantes. *de abbate:* BEDA hist. eccl. 4,4 p. 214,7 sub regula et abbate -o. **γ** *de locis i. q. sub dicione cleri episcopalis constitutus – vom bischöflichen Klerus verwaltet, Pfarr- (cf. Pöschl, Bischofsgut. I. 1908. p. 78).:* DIPL. Karoli M. 253 p. 361,39 cum vicis -is quatuor *eqs.* IDO Libor. 17 in Conedralio vico -o. **2** *latius de congregatione clericorum vel sanctimonialium i. q. institutione canonum pro regula utens, canonicalis – kanonisch bzw. nach der Kanonikerregel lebend, Kanoniker- (de ordine s. Augustini: l. 61.69.72, Praemonstratensium: l. 62.72sqq.):* **a** *de clericis (sanctimonialibus: l. 51sq.) eorumque congregationibus:* CAPIT. reg. Franc. 35,32 ut abbates -i (*opp.* regulares) canones intelligant . . . et clerici -i secundum canones vivant. CONC. Karol. 35,34 ut abbatissae -ae et sanctimoniales -e secundum canones vivant. 37,40 in monasterio aut -o aut regulari (*cf.* DIPL. Otton. II. 95 p. 109,39 abbatias tam -as quam monachicas). 39[A],120 p. 399,23 qui clerici in congregatione -a constituti ecclesiastica accipere debeant stipendia (DIPL. Heinr. II. 81 -a sanctimonialium c. *al.*). 39[A],145 p. 420, 39 in collegio -o. DIPL. Loth. I. 90 p. 221,24 (ed. Th. Schieffer. 1966) certus numerus quatuor -orum sacerdot⟨um⟩. p. 222,2 ad stipendium fratrum -orum. DIPL. Heinr. II. 304[bis] p. 719,19 plebem. CONSUET. Marb. tit. (Spicil. Friburg. X. 1965) in societate -a. CHRON. Sigeb. cont. a. 1131 (MGScript. VI p. 450,37) ordo -us Premonstratensium et monasticus Cisterciensium . . . pietatis lumen . . . mundo ministrabant. *saepe.* **b** *de institutione, consuetudine sim.:* CAPIT. reg. Franc. 22,72 -e observantiae ordines. 22,73 qui ad clericatum accedunt, quod nos nominamus -am vitam (CONC. Karol. 24[A],44 p. 212,28 ubi tonsuratus est, ibi sub -a vel regulari maneat vita. BALTH. Fridol. 28 -am sanctimonialium v. DIPL. Loth. III. 55 p. 87,41 -am . . . v. secundum regulam sancti Augustini. *al.*). CONC. Karol. 34,6 secundum ordinem -um vel regularem vivere (CHART. Neocell. [Frising.] 2 p. 82,24 [QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX. 1961] ut ordo -us secundum beati Augustini regulam et institutionem fratrum Premonstratensium . . . conservetur. *al.*). 39[A] prol. p. 313,24 in -a professione. 39[A],115 quod -a institutio . . . caeteris superemineat institutionibus. VITA Liutg. II 1,41 p. 109,19 sub -o habitu. VITA Rigob. 2 (MGMer. VII p. 63,4) non eis dabatur -us panis. DIPL. Otton. I. 82 p. 162,45 -am . . . regulam vertit ad monasticam vitam. *saepe.* **B** *spectat ad canonem scripturae i. q. ab ecclesia (inter scripta authentica) receptus, qui canonis sacrae scripturae est – von der Kirche (als verbindlich) anerkannt, zum Schriftkanon gehörig (accedente fort. hic illic sensu regulae fidei et morum, e. g. l. 18sqq.; cf.* GLOSS. I 527,52 St.-S. -as allihen. 787,2 ⟨-e) auctorales ort frumelih): **1** *strictius de sacra scriptura:* ALDH. virg. I 35 p. 278,24 -is scripturis . . . instruitur (CONC. Karol. 37,1 ut *episcopi* illas scripturas notissimas habeant, quae -ae appellantur. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 22,20 ut -i libri tantum legantur in ecclesia. 128,5 libri VII epistolarum -arum (THEOD. AMORB. comm. p. 30,5 -as . . . iccirco appellatas existimo *epistolas,* eo quod moralem . . . in se sensum contineant *eqs.*). AMALAR. ord. antiph. 72,1 contextus officiorum iuxta ordinem -um currit *eqs.* OTTO FRISING. chron. 2,47 p. 123,17 in Machabeis omnes -ae terminantur historiae. *al.* **2** *latius:* GREG. VII. registr. 2,55[a],17 quod . . . nullus . . . liber -us habeatur absque illius *(papae)* auctoritate. **C** *liturg. i. q. statutus, tempore vel modo statuto celebrandus – festgesetzt, feststehend, zu festgesetzter Zeit oder in feststehender Form zu feiern:* **1** *spectat ad canonem missae:* EMBOLIS Amalar. 60 *actionem* ille orationem -am nominat. **2** *spectat ad officium divinum (cf. L. Eisenhofer, Handbuch der katholischen Liturgik. II. 1938. p. 481sq.):* VITA Elig. 1,10 p. 678, 16 -um adimplere . . . cursum (THANGM. Bernw. 5 -um c. primae horae. *al.*). CONC. Karol. 22[c],8 ut per -as horas cursus in aecclesia debeat canere (39[A],134 p. 411,1 h. -as frequentare. MIRAC. Genes. Hier. 14 horis -is privatisque precibus insistens. STATUT. ord. Teut. p. 34,26 ad h. -as tam nocturnas quam diurnas. *al.*). BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 309,18 -ae Dei laudes. SIGEB. GEMBL. Lamb. 12 (MGMer. VI p. 396,17) vigilias. *al.*

II *usu vario i. q. regulae conveniens, regularis, rectus – der Regel entsprechend, gesetzmäßig, korrekt:* EPIST. var. I 41 p. 564,34 *prisci* multa aliter in eloquentia observasse dinoscuntur, quam moderna urbanitas -um esse adprobat. ANNAL. Quedl. p. 25,18 solis obscurationem non ex -o siderum cursu accidisse. BENZO ad Heinr. 3,26 p. 632,7 si . . . adhibetis k-um capipurgium. ALBERT. M. mot. animal. 2,2,5 p. 300[a],4 -us dicitur esse motus superior.

subst.: **I** *masc.:* **A** *clericus ordinatione regulari ad ecclesiam (cathedralem) pertinens, clericus saecularis – festbestallter Kleriker einer (Dom-)Kirche, Weltgeistlicher:* DIPL. Pipp. 4 in stipendiis monachorum vel -orum, qui ibidem gentiles ad christianitatem convertunt. CAPIT. reg. Franc. 21 monachi . . . et -i unusquisque psalteria tria *cantet.* 22,77 ut illi clerici, qui se fingunt . . . monachos esse et non sunt, . . . videtur . . . emendandos esse, ut vel veri monachi sint vel veri -i. 33,21 ut presbiteros ac caeteros -os, quos comites sui in ministeriis habent, . . . eos episcopis suis subiectos exhibeant. ALCUIN. epist. 258 quid cui conveniat personae, quid -is, quid monachis, quid tertio gradui, qui inter hos duos variatur, superiori gradu -is et inferiori monachis stantes. *al. v. et p. 179,26.* **B** *sodalis (capituli) ecclesiae cathedralis vel collegiatae – Mitglied eines Dom- oder Stiftskapitels, Kanoniker (cf.* ANSELM. LEOD. gest. 41 p. 213,27sq. -o, non clerico debetur claustrum; omnis enim -us clericus, non consequitur, ut omnis clericus -us *eqs.* SUMMA dict. Saxon 7,14 p. 248,20 conventualis ecclesia -orum secularium vel regularium): **1** *de -is secundum canones vel institutionem -orum Aquisgranensem viventibus (huc spectare possunt etiam nonnulla exempla supra allata, e. g. l. 52):* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 102 p. 209,19 ut -i secundum canones, regulares secundum regulam vivant. CONC. Karol. 39[A] prol. p. 312,27 ut, quia -orum vita sparsim in sacris canonibus . . . erat indita . . ., ex eisdem sacris canonibus . . . institutionis formam . . . excerperent

[Payr]

(*cf.* ANNAL. Quedl. a. 816 Ludovicus . . . habuit synodum ibique constituit regulam -orum). 39A,115 quamquam . . . -is . . . liceat linum induere, carnibus vesci, dare et accipere proprias res. 39A,118 ut in congregandis -is modus . . . sit tenendus. 39A,131 ut horas -as -i religiose observent. 50D,37 abbates -orum. WALAHFR. exord. 32 p. 516,9 sunt etiam archipresbyteri in episcopiis -orum curam gerentes. CAPIT. reg. Franc. 257,14 ut -i infra dormitorium dormiant. THIETM. chron. 6,64 erat . . . -us habitu, sed monachus in . . . conversatione. COSMAS chron. 2,26 p. 119,13 inregulares et nomine tantum -i *eqs. persaepe.* **b** *de -is ecclesiae cathedralis* ('*Domherren*', *cf.* GLOSS. III 339,30 St.-S. matricularius -us tûmphapho): FORM. Sal. Lind. 2 p. 267,27 episcopo de monasterio illo . . . una cum turma plurima -orum. TRAD. Ratisb. 30 dedit . . . episcopus . . . una cum consensu . . . -orum . . . ęcclesiam. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,18 quod in potestate esset -orum eum *(episcopum)* eligere vel refutare. WIPO gest. 36 imperator archiepiscopatum Mediolanensem Ambrosio Mediolanensi -o dedit. ADAM gest. 2,69 p. 131,1 *Bescelinus* mensam -is . . . primus instituit. TRAD. Scheftl. 71 -us maioris ecclesie Frisinge. CHART. Brixin. 38 p. 45,5 cathedrales -i. CHART. Heinr. Leon. 89 p. 134,17 mansi vel villę -orum. CHART. Lamb. Leod. 84 p. 134,25 prebendam conferant . . . illis, qui dimidias habent prebendas, donec omnes sint -i integri. CHART. Babenb. 195 p. 273,1 magister Heinricus Pataviensis -us et plebanus in Probstorf. CHART. Lamb. Leod. 448 p. 544,11 *denarii* -is deservientibus in horis -is . . . exibentur. p. 544,12 -i foranei et alii residentes. 479 p. 584,20 si . . . episcopi seu aliqui prelati maioris Coloniensis ecclesie sacerdotes Leodiensis ecclesie sint -i et prebendas habeant in eadem, vicarios pro se statuere . . . poterunt. p. 584,33 -i . . . parve mense. *persaepe.* **c** *de -is ecclesiae collegiatae* ('*Chorherren*'): ALTFR. Liutg. 1,15 caenobium . . . -orum. DIPL. Ludow. Inf. 78 p. 216,24 -is in capella Radisponensis civitatis . . . Domino . . . famulantibus. DIPL. Otton. I. 427 *Epternacense monasterium* sic fuerat destructum, ut monachi inde expulsi et -i sint intromissi. DIPL. Heinr. II. 3 ut eadem abbatia . . . deferatur ad usum -orum, qui in . . . basilica sancti Iohannis Deo famulentur. DIPL. Conr. II. 201 p. 271,16 expulsis inde inreligiosis -is. DIPL. Heinr. III. 129 p. 161,32 ut . . . monasterium *Beronense* et -i eandem libertatem habeant quam cęteri regales. HIST. de exp. Frid. imp. p. 46,17 -um sancti Victoris Maguntię. CHART. episc. Hild. II 812 p. 411, 28sqq. licet in . . . ecclesia *sanctae Crucis*, in qua solum quindecim -orum numerus est statutus . . ., quilibet -orum ipsorum teneatur personaliter residere. CHART. Ger. Col. 135 p. 139, 16sqq. fructus . . . vinearum . . . dividantur inter -os emancipatos, qui . . . in choro fuerint presentes, sed quilibet -us scholaris medietatem habebit *eqs. saepe. de rege:* ORD. coron. imp. 17,7 a -is sancti Petri receptus in fratrem *rex* (*sim.* 18,7. 19,7). **2** *de -is secundum regulam s. Augustini (Praemonstratensium: l. 63sq.70sq.) viventibus* ('*Regulierte Chorherren*'): **a** *de -is ecclesiae cathedralis:* GERHOH. aedif. 25 (63) p. 172,21 *in Salzpurgensi ecclesia* pseudocanonicos . . . abstulit et regulares -os ibidem plantatos . . . excoquere coepit (HEINR. LETT. chron. 28,8 -os r. ibidem [*sc. Tarbete*] fieri disposuit et cathedralem ecclesiam suam illam esse decrevit). *al.* **b** *de -is ecclesiae collegiatae:* CONSUET. Marb. tit. (Spicil. Friburg. X. 1965) consuetudines -orum secundum regulam beati Augustini vivere proponentium (CHART. Sil. D I 67 [ed. H. Appelt. 1963] s. institutiones -orum regularium Arrowasiensis ecclesie b. A. r. professus. CHART. Babenb. 404 p. 250,24 -os regulares s. ordinem Premonstratensem et r. sancti A. *al.*). 233 claustrali -o. TRAD. Welt. 85 Hartuuico iteratorum hoc in loco -orum primicerio. OTTO SANBLAS. chron. 36 p. 55,15 sepulchri dominici. TRAD. Salisb.II 329 -us sancti Floriani. TRAD. Teg. 290a prepositus de Diezze et -us eius. FUND. Osterh. (MGScript. XV p. 1106,3) *Otto episcopus* secularibus -is exclusis locum Osterhoven albis -is mancipans Premonstratensem ordinem . . . induxit. BURCH. URSB. chron. p. 93,10 -i Urspergenses. *saepe.*

II *fem.:* **A** *de ecclesia collegiata:* **1** *spectat ad conventum i. q. ecclesia et capitulum canonicorum (cathedralium vel conventualium) – (Hoch- oder Kollegiat-) Stift, (Dom- oder Stifts-)Kapitel, Stiftskirche (de monasterio ordinis s. Augustini: l. 25sq.30.33; accedit ad sensum q. e. ecclesia plebalis – [Kollegiat-]Pfarrkirche: l. 17.34sqq.):* **a** *in univ. de ecclesia cum capitulo:* CONC. Karol. 60 p. 789,7 -am instituere. DIPL. Karoli III. 85 p. 138,17sq. in clericis . . . -ae aut in ipsa -a vel rebus ipsius -ae . . . violentiam . . . inferre. DIPL. Otton. I. 253 p. 362,24 ut sit ipsa -a cum -is ipsius loci sub magisterio . . . archidiaconi. CHART. Beron. 1 p. 65,9 cogitavi de quadam -a mea, que est in loco, que dicitur Peronis monasterium. CHART. Ticin. 191 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. III. 1943. p. 11, 11) nomine . . . predicte ecclesie et -e et tocius capituli. CHART. Sangall. B 303 p. 236,26 ut ecclesia sancti Iohannis . . . sit decetero plebis et -a. CHART. Tirol. 1162 p. 207,2 *mansum* tenere a -a Tridentina. CHART. Tirol. notar. II 471in. iudico -e ecclesie s. Marie scilicet wideme x libras. CHRON. Albr. a. 850 p. 735,25 fundavit . . . xv -as plebales. *al.* **b** *praevalente sensu capituli:* HUGO FLAV. chron. 1 p. 363,7 in nostra ecclesia . . . educatus et praebenda nostrae -ae perfruitus. DIPL. Heinr. II. 304bis p. 719,25 -am . . . ad co⟨mmune⟩m et regularem vitam redu⟨cent⟩es. TRAD. Frising. 1668b proximo ipsius intra -am heredi. VITA Otton. Bamb. III 1,29 abbatias . . . et regulares -as . . . inmutare. CATAL. Salisb. 67 (MGScript. XI p. 20b) renovare -am fratrum, fert uti norma patrum. *al.* **c** *praevalente sensu ecclesiae, domus canonicorum:* CONC. Karol. 60 p. 791,5 -am ad honorem sancti Thomae construximus. BERNOLD. CONST. chron. a. 1095 p. 463,29 monasterium clericorum, quod -am Romani cognominant, . . . construxit, in quo clericos secundum sancti Augustini regulam vivere professos congregavit (*cf.* TRAD. Salisb. II 44 ut regularis -a ibi construeretur). CHART. Bund. 370 actum in -a de Villa (877 p. 328,9 in -a maiori in domo . . . archipresbiteri. *al.*). CHART. Tirol. 1179 in Bouçano in curte -e plebis. CHART. Tirol. notar. II 527 transeuntes . . . clerici . . . per eundem plebanum recipiuntur in -a sua sive domo. SALIMB. chron. p. 526,27 campanile . . . inter maiorem ecclesiam et -am. *al.* **2** *spectat ad officium i. q. munus et praebenda canonici – Kanonikerstelle und -pfründe:* DIPL. Heinr. II. 291 p. 356,11 ambo germani unam simul -am tenere videntur. DIPL. Richenzae 3 p. 230,42 *Anselmi canonici filius* -am patris ab ęcclesia alienavit. GESTA Godefr. Trev. 1 p. 200,35 -as . . . venundare. HELM. chron. 45 p. 90,22 Thetmarus -a Bremensis ecclesiae investitus est. CHART. Lamb. Leod. 76 p. 121,23 *decem* -as viris decem litteratis . . . assignavi. CHART. Bern. I 5,113 nullus canonicus potest duas -as in una ecclesia vendicare. *al. v. et p. 177,34.37.* **3** *spectat ad institutionem i. q. regula canonicorum – Kanonikerregel:* DIPL. Heinr. III. 360 p. 490,23 *fratres* Frisinge sub -a constituti Deo serviunt. **B** *de sanctimonialibus secundum institutionem canonicorum viventibus i. q. canonissa – Stiftsdame, Kanonisse (cf. K. H. Schäfer, Die Kanonissenstifter. 1907):* CONC. Karol. 37,53 sanctimonialibus . . ., quae se -as vocant. CAPIT. reg. Franc. 138,3 regulam canonicorum et -arum. 196,53 monasteria sanctimonialium, tam monacharum quam -arum. EPITAPH. var. II 60,5 mansit sub sacro speciosa -a velo *eqs.* CHART. Mar. Magd. 9 p. 9,33 Waltsind -a et secunda prepositissa. GISLEB. MONT. chron. 16 p. 28,15 in divinis officiis . . . ipsi canonici sancti Germani cum -abus tenentur deservire. GERH. STED. annal. p. 200,6 collegium sanctimonalium -arum, ut vulgo dicitur, secularium. CHART. episc. Hild. II 399 -a et celeraria. CONR. MEND. Attal. p. 114,18 ad usum triginta -arum et quatuor canonicorum . . . ornavit *coenobium. al.* **C** *de septem epistolis, quae praeter s. Pauli epistolas sacrae scripturae canone continentur i. q. epistola catholica – kanonischer, katholischer Brief:* ALBERT. M. epist. Dion. 1A p. 868a,26 *Caio* Ioannes . . . evangelista tertiam suam -am scripsit (*sim.* ALEX. MIN. apoc. 2,1 p. 22,24). CONR. SAXO spec. 2 p. 23 in -a Iudae dicitur.

III *neutr.:* *quod canone (sacrae scripturae) continetur, canoni conveniens est – das im (Schrift-)Kanon Enthaltene,*

[Payr]

Kanonische: CAPIT. reg. Franc. 22,82 nova vel non -a . . . fingere et praedicare populo.

adv. **canonice.** *secundum canones – kanonisch, den Kanones gemäß:* **1** *strictius i. q. secundum institutionem canonum – nach kanonischer Vorschrift:* BEDA hist. eccl. 3,28 p. 195,16 -e ordinatus episcopus. FORM. Sangall. II 4 *episcopo* tantum -e, non autem serviliter . . . obtemperare. CONC. Karol. 37,40 presbyteros . . . -e degradatos. EPIST. Col. 6 p. 249,19 cum consensu cleri et plebis -e elegimus . . . archiepiscopum *(cf.* DIPL. Ludow. Inf. 15 p. 119,2 -e atque ecclesiastice . . . eligendi episcopum . . . facultatem. OTTO SANBLAS. chron. 13 p. 15,6 se -e, utpote a maiori et saniori parte, electum. *al.).* TRAD. Patav. 90 episcopus . . . regulariter atque -ae Pataviensi sedi . . . preesse cognoscitur. RATHER. epist. 7 p. 42,3 qui -e vocatus iudicium subterfugit. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 286,6 iniuste et non -e excommunicatum *regem.* a. 1078 p. 307,33 ut id iuridicialiter decretum -e peragaretur. BERNOLD. CONST. chron. a. 1093 p. 456,19 *pastorem* catholice atque -e consecrari fecere. CHART. Raitenh. 6 p. 10,29 quecumque bona . . . monasterium iuste et -e possidet. CHART. Stir. IV 209 miles . . . coram nobis . . . -e publicavit. *persaepe.* **2** *latius i. q. secundum institutionem canonicorum – nach der Kanonikerregel, als Kanoniker:* CONC. Karol. 38,25 magis -e quam monachice . . . conversari. 39^{A},122 in quibus *(locis)* socialiter -e Domino militatur. CAPIT. reg. Franc. 138,3 a canonicis sive a sanctimonialibus -e degentibus. 175,2 optio, utrum monastice an -e vivere velint. TRAD. Frising. 1322 fratrum ibidem in choro sanctae Mariae . . . -e deservientium. CHART. Turic. 303 p. 185,28 fratres secundum regulam beati Augustini . . . Deo . . . servientes et sancte ac -e viventes. *saepe.*

***canonizatio** (-isa-, -cio), -onis *f.* **1** *actio aliquem inter sanctos referendi, sanctum declarandi – Heiligsprechung, Kanonisation (cf. Hinschius, Kirchenrecht. IV. p. 249):* Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 2,10 p. 813^{b},40 de -e sancti Heinrici . . ., quatenus in decalogo conscriberetur sanctorum. VITA Karoli M. 1,1 p. 21,29 *Karoli* gloriosa . . . -o a . . . predecessoribus nostris diu . . . affectata. TRANSL. Annon. 8 p. 517^{b},2 diem . . . translationis seu -is Annonis. ALBERT. M. sacram. 197 p. 128,36 -o est illorum, qui sunt in merito excellenti, quorum orationibus ecclesia potest adiuvari. summ. theol. II 8,32,2 p. 358^{b},45 in -e sanctorum, ubi per testimonia probantur miracula. MART. OPP. chron. p. 442,7 cum -cionis sue negocium per plures annos protraheretur, procuratori suo . . . per visum apparuit *Edviga.* SALIMB. chron. p. 21,21 -o . . . beati Francisci facta fuit a papa Gregorio. p. 502,13 reliquie . . . in reverentia haberi non debent . . . nec . . . alicuius ymago ad modum sancti . . . debet depingi, nisi prius ab ecclesia eius -o divulgetur. *al.* **2** *?approbatio ecclesiastica – ?kirchliche Approbation:* CONR. FAB. Gall. 15$^{med.}$ *papa* dignum eum *(Notkerum)* iudicavit -sacione catholica *(cf. l. 64sq.).*

canonizo (-so), -avi, -atum, -are.

I *comprobare, sancire – anerkennen, (ausdrücklich, feierlich) bestätigen, approbieren:* **A** *eccl.:* **1** *de statutis, scriptis sim.:* **a** *strictius:* BERNOLD. CONST. libell. III 3 p. 62,36 legati sedis apostolicae . . . principalium conciliorum sanctiones primaria subscriptione apostolica vice -bant. 4 p. 65,1 synodus Calcedonensis . . . provincialia concilia . . . -asse non dubitatur. MANEG. ad Gebeh. praef. p. 311,13 *libellus* ab illis pro autentico et iam iam -to . . . circumfertur. CONST. I 429,2 in -satis sanctorum festivitatibus. GERHOH. psalm. 64 p. 479,28 decisis inde *(sc. de edictis aulicis)* pravis et reliquis auctoritate apostolica -tis. EKKEH. V. Notker. 27 p. 584^{b},31 *papa* omnia -vit, videlicet hymnos, sequentias . . . omnesque cantilenas, quas fecerunt *Notkerus eiusque fratres.* ALBERT. STAD. annal. p. 330,15 papa Eugenius scripta eius *(Hildegardis)* -vit in concilio Treverensi. CHRON. Albr. a. 1049 p. 788,51 *in synodo* -ta fuit vita *Servatii.* a. 1234 p. 936,45 nova compilatio decretalium sub bulla domni pape -ta. CHART. Bern. II 492 p. 518,8 renunciaverunt . . . auctentico -to, quod incipit 'Hoc ius'. *al. de approbatione per testimonium sacrae scripturae facta:* EBERH. BAMB. epist. 14 p. 539^{C} ipse versiculus ab ipso Iesu Christo in cruce -tus. ELIAS SAL. mus. praef. p. 17^{a},13 in nativitate salvatoris nostri totus cantus et bona ars cantandi fuit -ta per hoc *eqs.* **b** *latius i. q. (canonice) constituere, praecipere – (kanonisch) verordnen, vorschreiben:* VITA Bonon. 12 (MGScript. XXX p. 1030,39; a. 1026/44) altare . . . consecravit, secundum quod papa Iohannes statuit atque -vit. BERNOLD. CONST. microl. 48 p. 1012^{D} nihil in hac editione temere -tum deprehendimus. **2** *de hominibus:* **a** *(in officio vel statu) canonice confirmare vel recipere – kanonisch (im Amt oder Stand) bestätigen oder einsetzen:* OTTO SANBLAS. chron. 13 p. 14,27 extant diverse . . . utriusque partis de hac causa epistole, suum queque pars electum -are cupiencium. CHART. Osn. II 39 p. 28,29 easdem moniales . . . sub regula sancti Benedicti cum debita sollempnitate -vimus. **b** *in sanctorum numerum referre, sanctum declarare – heiligsprechen, kanonisieren:* UDALSC. Conr. prol. p. 430,37 pro cuius *(Chunradi)* gloria . . . -anda cum sedis apostolicae praesentiam . . . interpellassem litteris. TRANSL. Godeh. 1 p. 641,50 cum consuetudo sit Romanae ecclesiae in generali concilio sanctos Dei -are. CHART. Sigeburg. 72 (ed. E. Wisplinghoff. 1964) quod . . . confessoris Annonis corpus . . . -remus et ipsum confessorem in sanctorum cathalogo poneremus. MIRAC. Otton. Bamb. I 12 p. 914^{b},13 ut . . . beatum Ottonem -tum . . . elevarent. RYCCARD. chron. a. 1228 p. 151, 32 Gregorius papa . . . vadit Ascisium, ubi fratrem Franciscum . . . propter duo . . . miracula . . . -vit. CHART. Turic. 1480 p. 195,9 Caroli ab . . . Gregorio papa nono sollempniter -ti. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1202 Chunigundis virgo et regina . . . ab Innocentio papa -ta est. SALIMB. chron. p. 36,20 *papa* -vit beatam Elysabeth. p. 72,17 beatus Dominicus necdum -tus erat. *saepe. iron.:* BERNH. GEIST. dial. p. 24 si nondum -satus nummus sit neque beatus, ipsi genuflectitur. **B** *publ.:* **1** *strictius:* DIPL. Loth. III. 56 p. 89,12 confirmationem imperiali nostra auctoritate -antes. CHART. Steph. Wirz. 12 p. 19,16 donaciones in . . . testamento conscriptas et pragmatica sanctione -satas. **2** *latius i. q. (aliquem) legitimum possessorem constituere – zum rechtmäßigen Besitzer machen:* CHART. Carinth. IV 2254 (a. 1243) predium sancti Viti, quo Iunensis ecclesia est dotata et eidem tradendo in allodium -ta.

II *in conventum canonicorum vel canonicarum recipere – als Kanoniker oder Kanonisse in ein Stift aufnehmen:* CHART. Mog. A 219 p. 135,23 (a. 976) filius cum patre non -etur. GENEAL. Wett. (MGScript. XXIII p. 229,13) tercia *filia* -ta est in Gerinrode.

canopeum *sim. v.* con-. **canop(i)s** *v.* cannabis.

Canopus, -i *f.* (Κάνωπος) *metr.* Cā-: *l. 54.*

de stella principali sideris q. d. Argo i. q. Κάνωπος – *Canopus:* EKKEH. IV. bened. I 7,49 ad facis huius *(sc. Christi)* opus stupuit demersa -us (gloss.: stella infra cęteras mersa in meridie). HONOR. AUGUST. imag. 1,135 est et -us sidus Aegypti praeclarum, quod a nobis minime videtur. *per errorem de polo antarctico:* SYLL. Sangall. app. 5,92 ast alius nostris subductus vultibus axis: -um Memphis nominat atque colit. *Payr*

canor, -oris *m.* **I** *proprie i. q. vox, sonus, cantus – Laut, Klang, Gesang:* **A** *latius:* **1** *gener.:* **a** *spectat ad anim.:* CONVERS. Afrae 7 nox . . . psalmorum -bus plena. ANNAL. Rod. a. 1141 p. 715,25 consuetudines . . . graves fuerunt . . . in cotidiano -e. CARM. Bur. B 74,4,8 -e, iubilo . . . nemus gloriatur. *al.* **b** *spectat ad instrumenta musica:* WALAHFR. imag. Tetr. 139 quae *(organa)* . . . inceptos servent si intacta -es. ASINARIUS 81 precinit . . . lira dulces citharista -es. **2** *mus.:* AUREL. REOM. mus. 19 p. 57^{b},26 habet . . . hic tonus -em huius responsorii. MUS. ENCHIR. 13 p. 165^{b},16 dicta . . . diaphonia, quod non uniformi -e constet, sed concentu concorditer dissono. Ps. HUCBALD. ton. p. 227,21 matutina laetitia elatiore -e celebranda. *al.* **B** *strictius i. q. sonoritas – Wohlklang:* **1** *spectat ad vocem:* WALAHFR. hort. 287 vocem raucisonam claro . . . redhibere -i (gloss. L: sonoritati vel serenitati). **2** *spectat ad versus:* HERM. AUGIENS. vit. 2 carmen . . . pange metro seu -e rithmico. GODEFR. VIT. Frid.

[Pape]

1076 metrico narrare -e. *expressius de metris consonantibus:* WARN. synod. praef. 5 rerum priscarum . . . editor, non veteri more, sed eas scribendo -e.

II *translate i. q. carmen – Lied:* WOLFHARD. Waldb. 1,8 concrepantibus . . . -um spiritualium euphoniis. GODEFR. VIT. Frid. 1206 hunc *(Wichmannum)* efferre volo laude, -e novo.

canorus, -a, -um. *form. abl. pl.* -bus: *l. 16.29.*

1 *clarus, argutus, sonorus – laut-, hell-, wohlklingend (cf.* GLOSS. I 78,18 St.-S. -a kingilonti. II 346,56 -a sancsuocziu. 634,13 -is sonoris lutreisigen. *al.):* **a** *spectat ad vocem, cantum anim.:* ALDH. virg. I 30 -a voce concrepans (HROTSV. Mar. 628). CAND. FULD. Eigil. II 12,48 quem *(abbatem)* omnis concordia fratrum . . . probat uno ore -o. CARM. Cantabr. 6,2[a],1 gutture -o . . . sonus redditur plurimarum faucium hominum, volucrum animantiumque. MIRAC. Pirmin. 16 sequentibus fratribus cum ymnis -bus. *al. ad canendum aptus – Sing-:* MUS. ENCHIR. 1 p. 152[a],14 -ae vocis (*opp.* vocis articulatae) phthongi . . . origines sunt. *gratus (auditu) – angenehm (zu hören):* RUP. TUIT. spir. 5,9 p. 1711[c] -ae promissiones terrae optimae. **b** *spectat ad instrumenta musica sim.:* WANDALB. martyr. hymn. 5,3 -is . . . sistris. CARM. Cantabr. 6,1[b],1 tibiarum -us redditur flatus. GUIDO ARET. reg. rhythm. 82 -a organa. ALBERT. M. animal. 22,17 ossa asini multum sunt -a. *al.*

2 *voce clara vel sonora praeditus – mit heller oder wohltönender Stimme ausgestattet:* WETT. Gall. prol. 22 sanctorum regem populo laudante -o. WALAHFR. carm. 72,4,1 volucris -ae (CARM. Bur. B 153,2,6). ERMOLD. Ludow. 1,197 avibus . . . -bus. SEDUL. SCOT. carm. 2,5,32 Musigenum turba -a ([*cf. Ov. fast. 6,671*]. CARM. de Frid. I. imp. 2367).

canp- *v.* camp-. ***cansonicus** *v.* *gampsonychus.

***cansor** *v.* *campsor.

***cantabia,** -ae *f. (e* Cantabrica *corruptum ut vid.) species convolvuli – Windenart (Convolvulus Cantabrica L., cf. André, Lex. bot. p. 69):* ALPHITA I p. 282,7 -a genus calis (cau- *var. l.*) albi.

cantabilis, -e. **1** *adi.:* **a** *strictius:* **α** *qui canitur, qui cani potest – einer der gesungen wird, singbar:* HUCBALD. carm. 2,146 carmen -e calvis. ELIS. SCHON. viar. 14 p. 108,19 canticum . . ., quod solis virginibus -e est. **β** *canorus – wohlklingend:* WOLBERO cant. praef. p. 1005[B] epithalamium. CARM. lyr. (ZDtAltert. 39. 1895. p. 361) nunc per voces *(organi)* medias . . . salias saltu nobili, manu mobili, . . . -i. **γ** *cantioni intentus – zum Singen geneigt:* RYCCARD. chron. a. 1189 p. 7,26 (vs.) virgines . . . voce -es ⟨modulata⟩. **b** *latius i. q. carmine dignus, praedicandus – zu besingen(d), rühmenswert:* HONOR. AUGUST. gemm. 2,10 -es erant Dei iustificationes ([*cf. Vulg. psalm. 118,54*]. ARNOLD. LUB. chron. 5,13 p. 188,20).

2 *subst. neutr.: cantus vocum – Vokalmusik:* REMIG. ALTISS. mus. p. 68[b],17 ᾠδικόν, id est -e, ᾠδή cantus *(cf. Mart. Cap. 9,936).*

cantabries, -ei *f. vel* ***cantabrities,** -ei *f. furfures, pityriasis – Kleiengrind, Pityriasis:* GLOSS. med. p. 14,9 -bries: est . . . cantabris vel squamarum similia corpuscula, quae superficie corporis surgentia delabuntur. DYASC. p. 91[a] medentur *fici* -tiem, quam Greci ptiriasin vocant, Latini scabrum. p. 172[a] -tiem . . . detergere. *al.* ALPHITA I p. 282,8 -bries (-bres *var. l.*) sive furfurisca, id est, cum a capite . . . resolvuntur squammae similes furfuribus *eqs.*

***cantabrosus,** -a, -um. *squamosus – schuppig:* DYASC. p. 164[b] reprobatur *styrax* . . . nigra, fragilis, -a.

cantabrum, -i *n. script.:* cat-: GLOSS. IV 168,58 St.-S. *ibid. al.* cana-: GLOSS. III 617,33 St.-S.

1 *furfur – Kleie (plur. sensu sing.: l. 71; de singulis particulis: l. 55):* **a** *gener. (cf.* GLOSS. III 270,49 St.-S. -um furfur i. clia. 539.21 [cod. b] waitzin clin. 673,46 -um vel brenda huntaz. *saepe):* ROD. GLAB. hist. 4,12 humum . . . permiscentes . . . -o, exinde panes conficiebant. PETR. DAM. grat. 18 p. 42,29 sanctificatam aquam -o stultus immiscuit et canibus . . . obtulit. VITA Salomae 18 canum . . . -a mandentium. **b** *pharm.:* AESCULAPIUS 8 ex mulsa, ubi coxerint . . . -um, rosa, . . . gargarizanto. TRACT. de caus. mul. 31 sucum -i. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 15a[r] est . . . -um idem, quod furfur tritici, et est diaforeticum *eqs.* WILH. CONG. chirurg. 641 appone -um tritici puri. 1142 fiat fomentatio . . . de -o in vino cocto. *al.* **2** *per confusionem ut vid. i. q. cantharus – Gefäß:* CHRON. Ebersh. 22 aqua . . . per os ipsius *(pueri)* quasi de -o erupit.

cantabulum *v.* 1. catabulum. **cantalena** *v.* cantilena.

cantamen, -inis *n.* **1** *carmen, canticum – Lied, Gesang:* HROTSV. Bas. 264 ipsi *(Domino)* . . . laudum -n maneat. Pel. 312 *martyr* fulget . . . caelesti sede receptus, agno -n modulando. VITA Maxim. Trev. II 59 excipit hos *(sanctos)* clerus . . . -e laetus. **2** *incantatio – Zauberlied, -spruch (cf.* GLOSS. II 439,59 St.-S. -n calstar): PASS. Quint. 221 (MGPoet. IV p. 985) est magus et nocens -a praecluit ipsis *(deis; cf. notam ed.).*

cantar *v.* cantharus. **cantareda** *v.* cantharis.

***cantarella** *v.* 1. *cantharella.

***cantareum** *v.* 2. *cantarium. **cantarida** *v.* cantharis.

***cantarillus** *v.* 2. *cantharella.

cantarinus *v.* cantherinus. **cantaris** *sim. v.* cantharis.

1. *cantarium, -i *n.* (*cf.* *cantatorium) *pulpitum (antiphonarium portans) – Pult (für Antiphonar):* EKKEH. IV. cas. 47[ex.] erat Romae instrumentum quoddam et theca ad antiphonarii . . . inspectionem repositorium, quod a cantu nominabant -um. NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 15,23 (add. ZW) illic . . . -um (-am *W*) . . . cum autentico antiphonario locans.

2. *cantarium, -i *n. vel* ***cantarius,** -i *m. (ital.* cantaro *ab arab.* ḳinṭār *a* centenarius, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursprr. nr. 1178) script.:* -re(um): *l. 36.* -r(um): *l. 48sq. al.*

1 *genus ponderis, quintale – Gewichtseinheit, 'Zentner' (cf. A. Schaube, Handelsgeschichte der romanischen Völker. 1906. p. 814sq.):* **a** *spectat ad teloneum sim.:* ACTA imp. Stumpf 426 p. 597,3 (a. 1196) casei -ea XV . . ., lanę -ea decem *libera erunt eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 790[i] p. 617,10 pro -o bombicis . . . tarenos X. 999 p. 759,32 pro iure imbarcature solvit pro . . . -o gr. auri duo. *al. (v. ind.).* RYCCARD. chron. a. 1232 p. 183,12. **b** *spectat ad mensuram publice probatam:* ACTA imp. Winkelm. I 797 (a. 1231) forma -i, quod debet esse in qualibet terra pro curia de centum rotulis *eqs. ibid.:* de iure -i statuti in singulis terris . . . pro ponderatura . . . mercium. 1004 p. 767,36 quodlibet -um de ere est de libris ducentis quinquaginta. **2** *praestatio centenarii – Zentnerabgabe:* ANNAL. Ianuens. I p. 41,18 de comunibus rebus pignori subitiebantur . . . -i, rubi, monete. II p. 131,11 quod . . . redimerentur . . . -ri casei (ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 714,14 de caseo -ros novem).

cantarius *v.* cantharus.

cantar(i)us *v.* 2. *cantarium, cantherius.

cantatio, -onis *f.* **1** *actio cantandi, cantus – das Singen, Gesang, Gesangsart:* **a** *eccl.:* TRANSL. Callisti 3 (MGScript. XV p. 420,8sq.; s. IX.[2]) alleluya -e compuncti, relictis demonicis -bus, ad Christum . . . conversi. RATHER. epist. 30 p. 177,4 misse . . . -o. MARIAN. chron. a. Chr. 1099 canonicus . . . -e laudabilis. HONOR. AUGUST. gemm. 1,75 spirituale bellum cum . . . cleri -e incipitur. *al. v. et p. 191,29.* **b** *mus.:* REMIG. ALTISS. mus. p. 92[b],9 melos graece -o *eqs.* **2** *carmen – Lied, Gesang:* **a** *gener.:* BONIF. epist. 50 p. 84,26 paganorum consuetudine . . . -es sacrilegas celebrare. CONC. Karol. 3[B],8 per vicos . . . -es et choros ducere. *v. et l. 55.* **b** *eccl.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 391,29 cum -bus ad honorem eiusdem diei compositis. 13 p. 403,16 secundum -em . . . David prophetae: *'eqs.'*

cantator, -oris *m. cantor – Sänger:* **1** *gener.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,11 p. 27b[r] -es et citharizantes. CARM. Bur. B 41,24,5 securus fit viator . . ., et -r it coram latronibus *(cf. Iuven. sat. 10,22). de viris artem canendi exercentibus:* TRIUMPH. Remacli 2,19 -r quidam iocularis. CHART. Tirol. 954 in presentia . . . Stolli -is. **2** *eccl.:* STEPH. EDD. Wilfr. 14 cum -bus (cantoribus *2a*) . . . regionem suam rediens. BEDA

hist. eccl. 5,20 p. 332,1 episcopus . . . -r erat peritissimus. *al. v. et l. 8. p. 193,65. qui choro praeest – Chorleiter, Kantor:* BEDA hist. eccl. 4,18[capit.] de Iohanne -e sedis apostolicae.

***cantatorium,** -i *n. (m.* -us: *l. 7) liber ad usum cantatoris aptus – für den Kantor bestimmtes Buch (cf. J. Jungmann, Missarum Sollemnia. I. 1952. p. 78.84):* AMALAR. off. prooem. 11 huic ordini congruit sacramentorium et -us (cantatorum usus *sim. var. l.*). ord. antiph. 7,5 in libello officiali aut in altero de ordine -i. ORDO Rom. 6,7 sacri ministerii vasa . . . et -um. *v. et vol. I. p. 713,5. remissius in titulo libri (cf. P. Lehmann, Erforschung des Mittelalters. V. 1962. p. 54):* CHRON. Andag. tit. incipit liber, qui -um dicitur. *cf.* *cantorium.

cantatrix, -icis *f. cantrix – Sängerin:* **1** *gener.:* ARIBO FRISING. mus. p. 37 ferunt syrenas -es esse maritimas. *de feminis artem canendi exercentibus:* WOLFGER. itin. comput. 4 p. 25,19 cuidam -i v sol. (p. 26,4). GREGOR. IX. registr. 384 p. 300,42 imperatori soldanus . . . misit -es, que et saltatrices dicuntur. **2** *eccl.:* WIDUK. gest. 3,74 p. 150,18 cantoribus et -bus intra cellulam . . . constitutis.

cantelus *v.* cantharus. **canterinus** *v.* cantherinus.

canteris *v.* cantharis. **canterius** *v.* cantherius.

cantertum *v.* cantherinus. **canterus** *v.* cantherius.

1. *cantes *f. pl.* (*orig. inc., nisi subest* canere) *chorda – Saite (cf. P. Vossen, Der Libellus Scolasticus des Walther von Speyer. 1962. p. 164):* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,194 tripla quater triplices profert asnomia -es *(v. notam ed.).* 5,93 quid tardas fragiles impellere, psaltria, -es?

2. *cantes *f. pl.* *(cf.* κάννη, canna*?) spondylus – (Hals-)Wirbel:* Ps. GALEN. incis. app. 3 ossa cervicis (-es graecum *add. R*).

***canthaphora,** -ae *f. (francog. vet.* chanteplore, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 223) fistula, qua aqua elevatur – (Flüssigkeits-)Heber:* ALBERT. M. mot. animal. 1,2,6 p. 279[b],10 in -a sive siphonibus sequitur aqua aquam primo attractam per inspirationem sive suctionem.

***canthara** *v.* cantharus.

1. *cantharella (-ta-), -ae *f. (ital.* canterella *a* cantharis, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. I. 1950. p. 727) scarabaeus viridis – Spanische Fliege (de re v. l. 58):* MOSES PANORM. infirm. 32 p. 131,3 coquere eum *(locum)* cum canta-is. 38 p. 136,10 canta-e sunt calide *eqs.* p. 136,17. p. 137,10.

2. *cantharella, -ae *f. vel* ***cantarillus** (-ter-, -tir-, -rel-), -i *m.* (*canthara, cantharus) *(parvum) poculum – (kleiner) Trinkbecher:* ANON. de alleg. (Cod. Sangall. 230 p. 536; c. s. VIII.) -tarillus (-ter-, -rel- *codd. alii*) Christi est nitor conscientiae *(item alleg.: temperantia* miscit in camera cum -tarillo [-ter-, -tir-, -rel- *codd. alii*] *eqs.).* FRUTOLF. chron. p. 75,24 *(ex Hist. Alex.)* fecit . . . -am ferream et misit potionem in eam.

***canthariolus** (kanta-), -i *m. ampulla (missalis) – (Meß-)Kännchen:* CATAL. thes. Germ. I 7,10 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; s. XII.[1]) kanta-i II aurei, argenteus I.

cantharis (cen-, -ta-, -ter-, -tor-, -tur- *sim.*), -idis *f. vel* **cantharida** (-reda), -ae *f. (l. 68sq. p. 188,1sq.)* (καν θαρίς)

1 *scarabaeus viridis – Spanische Fliege (Lytta vesicatoria L. vel sim., cf. W. Pfeifer, Wörterbuch der deutschen Tiernamen. Beiheft 4. 1966. p. 1sqq.):* **a** *natur. (cf.* GLOSS. III 539,9 St.-S. cancarides [*a,* canta- *b*] guldene wrme. *al.):* ALPHITA I p. 282,13 -es muscae sunt oblongae formae et virides (ALBERT. M. animal. 26,13 canta-es vermes sunt v., auri colore superlucentes *eqs.*). ALBERT. M. animal. 15,38 quaedam *animalia* generantur ex siccis corporibus putrefactis sicut . . . cantaris (*p. 721[a],8* αἱ καν θαρίδες). **b** *pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 38 canta-um (*3,5,6* καν θαρίδων) ʒ II, vespere cataplasma inponens sine pernoctare. ANTIDOT. Sangall. p. 84,6 cantaredas in aceto mortua LXXXII. TRACT. de caus. mul. 36 canta-as IIII sine pedes, pinnis et capud . . . dabis in vino bibere. WILH. CONG. chirurg. 1038 apponatur ruptorium de canta-bus et sepo hircino. NOTULAE Wilh. Cong. 407 pulvis canta-um. GLOSS. Roger. III 719 recipit auripicmenti . . ., canta-arum. *saepe. de veneno:* ANTIDOT. Sangall. p. 97,15 datur *oleum* . . . bibere ad cantaredas et venenas potatas. **2** ἀκαρί, *teredo – Krätzmilbe:* GLOSS. IV 168,35 St.-S. cantareda sivro. 213,34. **3** *papilio – Schmetterling:* GLOSS. III 48,63 St.-S. canta-es zwifalter. **4** *vermiculus – Wurm, Insekt:* GLOSS. III 528,23 St.-S. canta-es wurme. **5** *species piscis – Fischart:* IOH. DIAC. cen. 2,148 tulit . . . David centuridem (centorinam σ, cantoridem *Ps. Cypr.*). **6** *species gemmae – Edelsteinart:* AETHICUS ISTER 38 p. 27,16 gemmarum varietas . . ., quas illi canta-as (-taredas *P*) vocant *(cf. ThLL. III. p. 280,6).*

cantharus (cha-, -tar-, -telus, -ar, -rius *sim.*), -i *m., raro* ***cantharа,** -ae *f. (l. 23.35) vel* **cantrum,** -i *n. (l. 26)* (κάνθαρος)

1 *de vasibus:* **a** *poculum, catinus, amphorula – Trinkgefäß, Schale, (kleine) Kanne (cf.* GLOSS II 384,52 St.-S. -us i. scala. 484,28 -tarus canna uas magnum. III 642,15 [cod. d] -tarus cops. 644,4 -tarus chenninc vas ansas habens. 659,9 patera vel cratera vel -telus naph. IV 43,28 -tar. *saepe. v. et l. 31):* EKKEH. IV. cas. 22[med.] *episcopus* chantarum . . . dispertiens. BENZO ad Heinr. 2,18 p. 620,38 apostoli . . . compellentes Normannos terga vertere cum assuetis -taris. FRUTOLF. chron. p. 71,55 *(ex Hist. Alex.)* -as aureas. ALBERT. STAD. annal. a. 1179 p. 349,21 -tarus smaragdineus capiens sextarium balsami. RICHER. SENON. gest. 1,9 accepto vase vinario, quod -trum vocatur. *al. cf. p. 186,7. spectat ad mensuram:* CHART. Gosl. I 301 p. 335,3 (a. 1174/95) pro . . . XII -taris cervisie XXX denarios. **b** *pelvis, bacinum, concha – (Wasch-)Becken, Schüssel, Kübel:* GLOSS. II 323,28 St.-S. -us napf, in quo portantur lactucę ad mensam. 348,17 -us gaelta. 423,6 vvazzirfazin. 492,53 -us hantfaz vel calix. 581,8 -us beckin. **c** *infundibulum – Trichter:* GLOSS. III 156,55 St.-S. -tarius vel tractarius trihtere. 218,14 -tarus drytere. *ibid. al.* **d** *cooperculum – Deckel:* Ps. AVIC. anim. 10,1 p. 469 cooperi os foveae cum -tara . . ., sed semel in die eleva -taram *eqs.*

2 *de bestiis:* **a** *scarabaeus – (Mist-)Käfer (cf.* GLOSS. II 10,39 St.-S. -tarus uuibil. III 271,26 -terus [*a*], -tarus [*b*] wibel): ALDH. ad Acirc. 111,38 fimi soboles sordentis, -tarus ater. **b** *phagrus – Meerbrassen, Ringauge (Cantharus lineatus Mont.):* ALBERT. M. animal. 7,76 prope ripam . . . inveniuntur pisces dicti cheydoon, phytatoz (*p. 598[a],10* κάνθαρος).

cantherinus (-tar-, -ter-, -tertus *sim.*), -a, -um. **1** *adi.: ad equos spectans – Pferde-:* ANTIDOT. Glasg. p. 105,4 ortice -tarine. *fort. add.:* GLOSS. III 200,16 St.-S. hordeum distitum vel cantitum kerngersta (*cf. Isid. orig. 17,3,10* cantherinum). **2** *subst. neutr.:* **a** *hordeum hexastichum – Wintergerste:* GLOSS. IV 214,1 St.-S. -terinum (-uium *a*) aimer *(cf. notam ed.).* **b** *oxylapathon – Krauser Ampfer (Rumex crispus L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 69):* GLOSS. III 538,5 St.-S. -tertum retich (*i.* letich).

cantherius (curt-, castanus, -nde-, -ter-, -tar-, -tir-, -rus *sim.*), -i *m.* (*cf.* καν θήλιος) *metr.* -tĕ-: *l. 56.*

1 *proprie i. q. spado, equus – Wallach, Pferd (cf.* GLOSS. II 707,44 St.-S. -tarus ehngest. III 445,22 curterius. 448,12 castanus vel spado heingest. 669,9 -derius. *al.):* ABBO SANGERM. bell. 3,31 -terus (-terius *var. l.*) adsit habunde tibi. 3,68 -terus antelis et postelis equitatur. **2** *translate:* **a** *machina, qua pelles extendi solent – Spanngestell für Häute, 'Bock':* COMPOS. Luc. F 23 tende illam *(pergamenam)* in -tiro. N 21 tendis *pellem* in -tario (*cf.* MAPPAE CLAVIC. 230 in -tirio). **b** barca -i *sim. i. q. species navis onerariae – Transportschiffart (cf. ital.* cantiere; *de re v. A. Jal, Glossaire nautique. 1848. p. 245):* ANNAL. Ianuens. II p. 55,22 cum barcis -teriorum (cautenorum *cod.*) . . . exie runt. p. 103,9 tres magnas naves cum tribus galeis barcis tribusque -terii (-teriis *var. l.*) magnis . . . armaverunt. III p. 161,15. *Pape*

canthus *v.* 2. cantus.

***cantia,** -ae *f. (orig. inc.) ? spuma argenti – ?Glasur:* COMPOS. Matr. 47,2 scribis de -a aut pitucello pititorio.

***cantianilla,** -ae *f.* (*cf.* *cantinella) *carmen pusillum – Liedchen, kleines Gedicht:* METELL. buc. 10,3 bovem fert -a (concio- γ).

[Erb]

canticinium *v.* conticinium.

canticum, -i *n.* *script.* -tec-: *l. 18.38.* *def.:* HONOR. AUGUST. cant. praef. p. 350B hoc . . . distat inter -um et carmen, quod certa lege metri carmen scanditur, -um vero modulando canitur.

I *spectat ad voces anim. i. q. carmen, cantilena – Lied, Gesangsstück, Gesang:* **A** *de carminibus hominum (angelorum: l. 43):* **1** *gener.:* **a** *strictius:* **α** *de carminibus paganis, magicis, obscenis sim.:* CONC. Merov. p. 212,14 obscina et turpea -a . . . cum choris foemineis . . . decantare (CONC. Karol. 36 p. 272,9 -um turpe atque luxuriosum circa eclesias agere. HRABAN. hom. I 16 p. 34A. *al.*). VITA Elig. 2,16 p. 707,26sqq. -a gentilium fieri vetate; . . . nec enim iustum est, ut ex ore christiano . . . -a diabolica procedant. CONC. Karol. 24A,34 ut . . . absque . . . inlecebroso -o . . . procedant *homines. al.* **β** *de carminibus delectabilibus, lusoriis sim.:* CAPIT. reg. Franc. 2 noctes pervigiles cum ebrietate, scurrilitate vel -ecis. CONC. Karol. 21,6 in venationibus . . . vel in -is secularibus. CARM. Cantabr. 27,5,4 puer et docta puella canunt tibi -a pulchra. RAPULARIUS 317 sua -a voce resultans more viatorum . . . breviabat iter *scolaris. al.* **γ** *de carminibus derisoriis* (*cf.* GLOSS. II 100,59 St.-S. -a rustica et inepta odo uuinileod odo scofléod. IV 323,2): LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 251,20 ut . . . eum *(canonicum)* . . . inconditis clamoribus et -is perurgerent. *remissius de fama divulgatissima:* RATHER. epist. 7 p. 35,3 quod cunctis erat -um. *meton. de personis i. qui carmine illuditur – Gegenstand des Gespötts, Spottliedes:* RHYTHM. 150,151,1 parabola universis -umque eritis *eqs.* HIST. Hirs. 4 p. 258,1 in -um . . . vulgi versus est *episcopus eqs.* **δ** *de carminibus lamentabilibus, neniis:* WOLFHARD. Waldb. 2,6 (4) verbis . . . tristiferis luctuosa congerens -a *mater.* CARM. Bur. B 105,6,2 -um subductum absinthio doloris. **b** *latius i. q. vocatus – (Lock-)Ruf:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,155 transfuga donec ovis ad notę -a vocis approperat. **2** *eccl. (cf. M. Appel, Terminologie in den mittelalterlichen Musiktraktaten. Diss. Berlin. 1935. p. 69):* RHYTHM. 84,1,1 beatus . . . opifex escrutatur -ecis. HUGEB. Wynneb. 9 p. 114,12 cum psalmis et ymnis et -is Dominum laudabant. AMALAR. off. 1,19,4 sequitur victoriae -um: 'Cantemus Domino'. HRABAN. epist. 33 p. 465,27 ut -a, quae . . . sancta psallit ecclesia, vobis allegorico sensu exponerem. CARM. de Chrys. 13 (MGPoet. IV p. 405) auribus altithroni cęlestes -a dicunt. MIRAC. Winn. 7 (MGMer. V p. 783,16) modulantibus . . . fratribus nocturnalia -a. LIBER ordin. Rhenaug. p. 27,5 ut . . . ad -um evangelii altaria incenset *sacerdos (de re v. notam ed.).* METELL. Quir. 42,34 sonant Quirinum -a plebium. CHART. Argent. II 43 populus . . . crucem . . . deportans cum devocione, ymnis et -is. *saepe. v. et p. 195,70.* **3** *mus.:* AUREL. REOM. mus. 20 p. 60b,2 -um voce intonat salutari. MUS. ENCHIR. add. p. 75b,8 maiores *distinctiones* . . . deponuntur in sonum suum terminalem, quod scilicet -um regit. Ps. HUCBALD. ton. p. 213,20 nosne sine arte . . . proferimus -a sanctitatis? **B** *de carminibus avium:* ALDH. virg. II 15 garrula quae *(catervae praepetes)* rostris resonantes -a pipant. CARM. Bur. B 138,4,1 citharizat -o dulcis philomena. *remissius de sonis noctuae:* EGBERT. fec. rat. 1,1670 quę *(volucris)* continuat per -a noctem.

II *spectat ad sonos instrumentorum i. q. modulatio – Weise, Melodie:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,95 tange . . . cordas . . ., ut moduli sua pipent -a regi.

cantilena, -ae *f.* *script.:* cat-: *p. 190,6.33.* -tal-: CAPIT. reg. Franc. 113,6. GLOSS. I 80,32 St.-S. -tel-: *p. 190, 31.* -tellan(a): *p. 190,37.* -inel(a): *p. 190,38.*

I *spectat ad id quod canitur i. q. canticum, carmen – Lied, Gesangsstück, Gesang:* **A** *proprie:* **1** *de carminibus hominum (angelorum: p. 190,29, nympharum: p. 190,10):* **a** *gener.:* **α** *de carminibus historicis, heroicis sim. (imprimis popularibus):* NORB. IBURG. Benn. 6 attestari solent . . . -ae vulgares *eqs.* (EKKEH. URAUG. chron. a. 1104 p. 225,48 quem [*Aerbonem*] in venatu . . . confossum v. adhuc -ae resonant). LAMB. WAT. annal. a. 1108 p. 512,2 elegi versus per -am mimorum recitantur. CHRON. Albr. a. 753 qui *(dux)* in -a vocatur Lotharius superbus. a. 866 p. 739,20 heroice -e. *al.* **β** *de carminibus delectabilibus, amatoriis, iocularibus, saltatoriis (cf.* GLOSS. II 83,10 St.-S. seculares -as aut uuinileod. *al.):* CARM. Cantabr. 15,1,1 mendosam quam -am ago, puerulis commendatam dabo. BENZO ad Heinr. 1,10 in omnibus . . . plateis salutatur Romanis -is (cat- *cod.*) *caesar.* 5,9 eam *(Adeleidam)* dilectari planetarum -is. TRIUMPH. Remacli 2,19 cantator . . . iocularis . . . tristes sua . . . solabatur -a choreis concinentibus. CARM. Bur. B 76,2,3 intus erat sonitus dulcis -e. 79,3,3 adest cantus philomene Naiadumque -e. ABSAL. serm. 17 p. 107A silent -ae Veneris. CAES. HEIST. mirac. II 1,45 p. 74,19 -as seculares ac luxuriosas decantando. ALBERT. M. Is. 16,10 p. 226,24 -a vinitorum, quam ex laetitia vini consueverunt cantare. *al.* **γ** *de carminibus lamentabilibus, neniis* (*cf.* GLOSS. IV 171,45 St.-S. nenias chlagisanc -as): WIPO gest. 39 p. 60,17 -am lamentationum. 40 p. 60,22 (vs.) qui vocem habet serenam, hanc proferat -am de anno lamentabili. VITA Balder. 8. *al.* **δ** *de carminibus somniferis:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 9,24/28 p. 212,67 pueri . . . -is ad somnum excitantur. **ε** *usu vario:* AUREL. REOM. mus. 1 p. 30a,10 qualiter bestias . . . quidam -a mites reddiderunt. CHRON. Reinh. a. 1207 p. 573,4 in Wartperg magister Clingishore . . . cum Wolframo de Eschinbach studio confeccionis -arum se exercuit. SALIMB. chron. p. 472,31 est . . . perfectus in cantionibus inveniendis et -is excogitandis. *al. proverb.:* BRUNO QUERF. Adalb. A 18 archiepiscopus antiquam -am cantat. **b** *eccl. (interdum de hymnis, sequentiis, antiphonis, e. g. l. 35.39):* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 308,34 sonum -ae dulcis . . . audisti (HONOR. AUGUST. gemm. 2,13 Laurentius vigil dulcem -am . . . est modulatus. *al.*). COZROH. praef. p. 1,15 -elenis . . . domum . . . quasi mirifici odoris suavitate adimplevit. VITA Ludow. Pii 52 p. 638,21 officii . . . -a (cat- *1*) ecclesiae . . . dicente: '*eqs.*' ADEMAR. hist. 2,8 p. 81,11 Gallos . . . -am sanam destruendo dilacerare. EKKEH. IV. cas. 46ex- in -arum libellis. GERHOH. psalm. 39 p. 437,12 terra iubilat in Christi laudibus etiam per -as linguae vulgaris. ORD. coron. imp. 18,31 interpolata . . . -a (-ellana *W 3*) . . . presentatur domino pape *imperator* (19,24 i. -a [-inela *D 2*]). SALIMB. chron. p. 183,31 fecit multas -as de cantu melodiato sive fracto. *saepe. in titulo libri:* CATAL. biblioth. Lehm. I 63 p. 294,24 (a. 1083/96) -a Augustini per alfabetum. **c** *mus.:* Ps. ODO CLUN. mus. p. 276a multae et diversae -ae antiphonarium cumulatae perficiunt. IOH. GARL. mus. mens. I p. 116a in rondellis et -is vulgaribus (FRANCO COL. cant. mens. 1 p. 252,7 in -is, r. et cantu aliquo ecclesiastico. *al.*). ELIAS SAL. mus. 4 p. 20b per quos tonos . . . etiam -a secularis . . . cantetur. ANON. mus. Sowa praef. p. 2,17 melica consistit in melodiis vocum seu cantuum dulciter resonantium ut in ecclesiis et -is mundanis *eqs. al. remissius:* ALDH. epist. 1 p. 477,1 metrorum genera . . . ad musica -ae modulamina . . . lustrare. **2** *de cantibus bestiarum:* **a** *avium:* ALBERT. M. animal. 21,29 quasdam aves . . . videmus facere quasi -am unam tantum. **b** *cicadarum i. q. stridor – das Zirpen:* ALBERT. M. animal. 26,14 quia . . . in pectore format -am, . . . clarius cantat *cicada.* **B** *translate i. q. nuntius laetitiae – Freudenbotschaft:* ADAM gest. 4,16 p. 244,12 rex gaudens in Domino recitavit mihi hanc -am *(sc. de ecclesia aedificata).*

II *spectat ad actionem vel modum canendi:* **A** *spectat ad voces anim. i. q. cantus – Gesang(sart), das Singen (cf. Riemann-Musik-Lexikon. Sachteil. 1967. p. 143):* **1** *eccl.:* PAUL. DIAC. Mett. p. 268,8 clerum . . . Romana . . . imbutum -a (*cf.* NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 12,15 propter nimiam dissimilitudinem nostrę et Romanorum -ę). ALCUIN. epist. 114 p. 169,12 qui libros legant, qui -e inserviant. AMALAR. ord. antiph. 68,2 qui *(cantores)* gloriantur magisterio se uti -ae exercitationis. WALAHFR. exord. 26 p. 508,2 ordinem . . . -ae . . . horis dicendae beatus Gregorius . . . creditur . . . distribuisse. NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 15,9 ut . . . ęcclesiastica -a dicatur Mettensis. RUP. TUIT. off. 2,1 coelestis -ae doctor. *al. v. et p. 191,13.* **2** *mus. (interdum i. q. modulatio – Melodie, e. g. p. 191,5sq.8):* AUREL. REOM. mus. 4 p. 33b, 34 -ae vox . . . per ordinem discurrit pedum. REMIG. ALTISS.

mus. p. 70[a],10 ista in -a deprehendi possunt. MUS. ENCHIR. 13 p. 165[b],15 haec . . . est, quam diaphoniam -am vel assuete organum vocamus (add. p. 74[b],3 nobilis -a, quam diaphoniam vocitamus, id est organum melos). ALIA MUSICA p. 128[b],12 omnes -ae eiusdem tropi. REGINO harm. inst. 3 inveniuntur . . . in naturali musica, id est in -a, quae in divinis laudibus modulatur, quatuor principales toni. CONR. HIRS. dial. 1694 tres -arum species. *al.* *remissius:* ALDH. epist. 5 p. 488,6 stridula vocum simphonia et melodiae -aeque carmine modulaturi ymnizemus. EPIST. var. II 6 p. 308,44 versus convenienter positi . . . secundum artis -ę modum honeste canantur. **3** *usu communi:* NOTKER. BALB. gest. 1,33 quia . . . scientia . . . -e . . . ęcclesiasticę vel iocularis . . . cunctos praecelleret. **B** *spectat ad sonos instrumentorum i. q. musica – Musik:* CARM. Cantabr. 6,1[a],1 omnis sonus -e trifariam fit; nam aut fidium concentu sonus constat pulsu plectri manusve *eqs.*

cantilenosus, -a, -um. *cantilenis impletus – von Liedern erfüllt:* EUGEN. VULG. syll. 31[B],14 ventus et aura -a.

cantillo, -are. *vibrando cantare – trillern:* BERNH. GEIST. dial. p. 17 ungit, -at, cor et aures palpo titillat.

***cantinella,** -ae *f.* *in titulo libri i. q. cantilena – Lied (de re v. p. 189,35):* ANON. II mus. Coussemaker I p. 312[a] ut patet in C-is coronatis. *v. et p. 190,38.*

cantio (-cio), -onis *f.* **1** *spectat ad actionem vel modum canendi i. q. cantus – das Singen, Gesang, Gesangsart (interdum i. q. modulatio – Melodie, e. g. l. 31.35):* **a** *de cantu hominum:* **α** *gener.:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 170,2 mox ut -em haberet finitam *mulier.* CARM. libr. III 14,4 quia luctum -o (cantatio *M a. corr.*) mulcet. **β** *eccl.:* BEDA hist. eccl. 2,20 p. 126,29 magister ecclesiasticae -is (cantationis *N*). HRABAN. carm. 39,85,1 ymnorum -bus sedulo tinnientibus. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 196,3 vox sexti *tonitrus* -o chori. *al. v. et p. 190,25.* **γ** *mus.:* MUS. ENCHIR. add. p. 74[b],27 que *(virgulae)* pure -is modos exprimant. SCHOL. enchir. 1 p. 178[b] collationibus -um quaedam unanimitas servari potest. 2 p. 186[a] principalem . . . vocem absolutam -em dico. Ps. HUCBALD. ton. p. 226,32 inaequalitas . . . -is. BERNO ton. prol. 6 p. 69[a] vetus vel nova -o (FRUTOLF. brev. 7 p. 56). *al.* **b** *de vocibus anserum i. q. strepitus – Geschnatter:* SALIMB. chron. p. 306,24 *(in imag.)* ista est -cio anseris.

2 *spectat ad id quod canitur i. q. canticum, carmen – Lied, Gesangsstück, Gesang:* **a** *de carminibus delectabilibus, amatoriis, lusoriis sim.:* LIUTPR. antap. 1,41 post nonnulla inutilia tragodimata, id est -es. CARM. Cantabr. 10,15,2 ne fatigent plectrum lingue -um tedia. 35,1,1 iocularis -o. CHART. Wirt. VI 1638 p. 31,16 nunquam permittantur fieri choree, -es seculares. **b** *de carminibus derisoriis:* EPIST. Hann. 107 p. 179,3 ut -es de amasiis *episcopi* . . . decantentur. CHART. Worm. 146 p. 107,34 famosas, immo infames intonando publice -es. BURCH. URSB. chron. p. 37,15 mulieres . . . choros ducentes per plateas -em decantarunt *eqs.* **c** *usu vario:* BEDA temp. rat. 4,28 in -e computorum *(cf. Hor. ars 325sqq.; v. notam ed. p. 334).* *proverb.:* FLOD. hist. 3,22 p. 525,25 solitam -em de licentia tua recantes.

***cantipotens,** -entis *m.* *qui artis canendi peritus est – ein Gesangskundiger:* AUREL. REOM. mus. 16 p. 52[a],9 hoc . . . tonorum -s dinoscere . . . valet.

cantirus *v.* cantherius.

cantito, -avi, -are. *script.* -ndi-: *p. 192,3.*

1 *proprie i. q. (saepe, crebro) cantare – (oft, wiederholt) singen:* **a** *subi. homines:* **α** *gener.:* RUP. TUIT. off. 7,12 ut . . . tale quid -rent, quale illud est: '*eqs.*' REIN. LEOD. inept. 2 p. 602,21 puellares choros aliaque execranda agi, dici vel -ari. CHRON. Mont. Ser. a. 1216 p. 188,13 rumore . . . in tantum dilatato, ut in villis . . . de eodem facto eciam -retur. *al.* **β** *eccl.:* VITA Ger. Bron. 15 p. 666,1 confessoris membra . . . -ando . . . circumferre. GERHOH. psalm. 36,39/40 p. 584,13 cui *(Deo)* . . . -are soliti fuerunt: '*eqs.*' *v. et p. 173,31.* *susurrare – summen:* EKKEH. IV. cas. 24[med.] antiphonam . . . secum silentio -ans *abbas.* **b** *subi. aves:* CARM. Cantabr. 10,6,2 vincit omnes -ando (cantando *C a. corr., cf. notam ed.*) volucrum catervulas *philomela.*

2 *translate:* **a** *saepe affirmare – oft behaupten:* ALCUIN. epist. 145 p. 231,11 licet aliquid reprehensibile sequenti serie de meis -assent (-ditassent, cantassent *var. l.*) litterulis *eqs.* **b** *saepe pronuntiare – oft verkünden:* GERHOH. Antichr. 1,58 p. 373,1 maledictionis filii Balaamite benedictiones seu maledictiones . . . -ant vendentes.

cantiuncula, -ae *f.* *carmen pusillum – Liedchen, kleines Gedicht:* CHRON. Noval. 3,10 contigit ioculatorem . . . -am a se compositam . . . cantare. *ibid. iterum.*

***cantizo,** -are. *cantare – singen:* RUODLIEB XV 89 laudantes Dominum -bant hymenęum.

1. canto, -avi, -atum, -are.

I *proprie:* **A** *spectat ad voces anim.:* **1** *strictius i. q. canere – singen:* **a** *subi. homines:* **α** *gener.:* HRABAN. hom. I 44 p. 83[A] verba turpia et amatoria vel luxuriosa -are. FROUM. carm. 32,38 Orpheus ut -ans Euridicen revocat. HEINR. LETT. chron. 22,3 p. 150,11 Theuthonici . . . incolumes per viam -antes redierunt. ALBERT. M. animal. 1,423 aliqui raucedinem ex siccitate patientes . . . -are non possunt *eqs.* CHRON. Erf. min. p. 628,14 coream duxerunt saltantes . . . et -antes incessanter *viri et feminae. al. v. et l. 9.* *expressius i. q. animo laeto canere – fröhlich singen, jauchzen:* EGBERT. fec. rat. 1,720 pater econtra -at. VITA Heinr. IV. 7 p. 26,28 exsultabant, plaudebant, -bant *hostes.* *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,445 cuius enim panem manduco, carmina -o. 1,777 non liquide -bit aquis infusus et herbis. FUND. Heinrichow. 1 p. 29,10 tu es solus et -as sepius cum passeribus *eqs.* **β** *eccl.:* CONVERS. Afrae 4 -ans ei *(Deo)*, quod novit, nos fecit simul orare *episcopus.* LEX Alam. 15,2 qui *(clericus)* . . . alleluia . . . in publico -verit (canuerit *var. l.*). CONC. Karol. 13 p. 72,35 ut unusquisque . . . centum psalteria et presbiteri . . . speciales misas centum -ent (THIETM. chron. 6,63 missam pro defunctis -vit. *saepissime. cf.* HUGEB. Wynneb. 10 missarum sollempnia celebrando -are). CAPIT. reg. Franc. 72,11 ut . . . clericus . . . bene -et et legat (STATUT. ord. Teut. p. 34,28. *al.*). RIMB. Anscar. 35 p. 68,25 psalmos (GERH. AUGUST. Udalr. I 20. *al.*). NOTKER. BALB. gest. 1,5 p. 8,5 -to responsorio. HROTSV. asc. 99 David . . . -ans in cytharis. ECBASIS capt. 638 *(in fabula)* horas -ate. EKKEB. HERSF. Heimer. 10 p. 601,43 libros . . ., in quibus -asset *Haimeradus.* CONSUET. Bamb. 424 (Spicil. Friburg. X. 1965. p. 299,13) -etur de sancta Maria. CONSUET. Marb. 97 (Spicil. Friburg. X. 1965) incedat *frater* -ando psalmum 'Miserere' in ęcclesiam *(de re v. notam ed. p. 56).* ORD. coron. imp. 14,24 primicerius -at introitum cum scola et 'Kirieleison'. CHART. Argent. I 404 chorus noster . . . solempniter -bit . . . historiam: '*eqs.*' CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 266,26 Greci . . . articulum . . . tribus vicibus successive -verunt. *saepissime.* *munera liturgica celebrare – die Liturgie versehen:* TRAD. Ratisb. 14 p. 14,16 (a. 814) qui *(sacerdos)* ibidem *(sc. ad Sezpah)* -et. EPIST. var. II 25 ortavit me Frotwinus -are in illa ecclesia. CHART. episc. Wirz. II 25 p. 45,31. *al.* **γ** *mus.:* AUREL. REOM. mus. 20 p. 60[a],8 a choris alternatim -etur *antiphona* (Ps. HUCBALD. ton. p. 217,18. *al.*). ELIAS SAL. mus. 5 p. 21[a] separatim -are. 19 p. 40[a] cantus concorditer -tus (HIER. MOR. mus. 25 p. 187,32 ut . . . ordinate . . . -etur c. ecclesiasticus, quinque sunt -antibus necessaria. *al.*). 30 p. 59[b] quod tractim et pausatim -etur. *al.* **b** *subi. bestiae:* **α** *de avibus i. q. sibilare, fritinnire – zwitschern, schlagen:* ALDH. ad Acirc. 79,7 arguta . . . -ans luscinia ruscis. LEX Baiuv. 21,6 de his avibus, quae . . . per curtes nobilium mansuescunt volitare atque -are. ALBERT. M. animal. 4,95 quaedam *aves* . . . non -ant, sed sono quodam clamant vocando feminam. 23,26 mas eius *(alaudae)* . . . -at ascendendo per circulum volans *eqs. al.* *de gallis i. q. cantum edere – krähen:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,7 galli -ant vel cucurriunt. ALBERT. M. animal. 4,95 uno gallo -ante et alter -at. 23,115. *de gallinis i. q. cacillare – gackern:* HILDEG. epist. I 2 p. 151[C] quae *(gallinae)* in noctibus interdum -are tentantes. **β** *de insectis i. q. stridere, grillare – zirpen:* ALBERT. M. animal. 4,71 grillus . . ., qui -at de nocte, . . . non videtur habere os; . . . de animali autem -ante in campis . . . experti

sumus, quod, si praecidatur in medio, adhuc -at per magnum tempus. *v. et p. 190,55. 196,50.* **2** *latius i. q. canendo celebrare, laudare – (preisend) besingen, lobsingen:* HRABAN. carm. 37,84 referamus ad aethera voces -antes Dominum. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,238 quem *(Christophorum)* si pleno -bimus ore. 5,205 qui *(tres pueri)* -are tibi . . . non cessant. *v. et p. 194,14.* **B** *spectat ad sonos instrumentorum i. q. sonum edere, psallere – erschallen lassen, spielen:* THEOPH. sched. 3,82[ex.] dum -andum est organis, trahitur *funiculus.* 3,85[in.] facere cymbala ad -andum recte sonantia. *al. v. et p. 124,28. in imag.:* HROTSV. Bas. 11 quae *(mulier)* fragili modulos calamo -verat.

II *translate:* **A** *carmine componere – in einer Dichtung darstellen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,100 Sursulus ingenua -vit prelia voce. **B** *pronuntiare, manifestare – verkünden (cf.* GLOSS. II 33,53 St.-S. -at meinit): ALDH. ad Acirc. 68,2 'raptor Ganimidis' quamquam pellaces -rent carmine vates. HRABAN. carm. 37,101 fistula has Mauri senis -vit in horis caenas . . . tibi. CARM. var. II 10,3,2 proderit . . ., quod -at littera libri. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,152 anne venena tuę mihi -as, predo, medelę? *v. et p. 192,3.* **C** *recitare – vortragen:* VITA Liutg. I 21 poeta . . . antiquorum gesta bene -are (recitare *var. l.*) sciens. **D** *narrare, nuntiare – erzählen, berichten:* CARM. Hraban. app. 18,1,4 Numerus -at magnalia mira triumphi. *c. acc. c. inf.:* BRUNO MAGD. bell. 122 p. 116,1 quae *(fama)* Saxones esse victos ore mendacii -ret (nuntiaret *B*). **E** *definire – festlegen:* BEDA temp. rat. 20,21 -to . . . mense. **F** *(scriptum) continere – (geschrieben) enthalten:* CHART. Scafhus. 43 (a. 1105) antepono tantum, quantum -at prima carta. **G** *interpellare – Einspruch erheben:* CHART. Gosl. II 209 p. 247,6 (c. 1274) ante sentencias iudicum semper appellavimus et audacter -vimus.

subst. **cantans,** -antis *m. qui canit, cantor – einer der singt, Sänger:* BEDA hist. eccl. 4,3 p. 208,21 vocem suavissimam -ium. AUREL. REOM. mus. 2 p. 31[a],18 -ium . . . chorum. VITA Bonif. II 12 p. 104,16 audiebat collectam a -e cantare *piscator. al. v. et p. 192,57.*

2. *canto, -onis *m. vel* ***cantonus,** -i *m. (ital.* cantone *a* 2. cantus, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. II. 1962. p. 664)* **1** *angulus, lapis angularis – Ecke, Eckstein:* HIST. Frid. imp. cont. p. 191,10 prelium . . . ad -em (*inde rec. M* -um [-em *M 3*]) de Serravalle . . . commissum est. CHART. ord. Teut. 40 p. 32,13 turrem dono . . . in -e murorum civitatis. CHART. Tirol. 1034 p. 79,40 usque ad -em capiti Coualis. ACTA imp. Winkelm. I 1005 p. 774,30 a -e muri cannas quinque. 1006 p. 782,28 murum de -o eiusdem turris usque ad -em iacentem supra domum archidiaconi . . . reparare. **2** *terminus – Grenzstein:* REGISTR. Trident. IV p. 271, 25 (a. 1244/47) designaverunt -um filiarum Ollorite levatum in via de sua domo. *fort. de terminatione:* ACTA imp. Winkelm. II 1061 p. 741,38sq. (a. 1280) donamus . . . poderium Cocenati cum Gastrofranco . . . -bus et mandamento Cocenati, . . . Aramenghi cum -bus suis et pedagiis.

cantor, -oris *m.*

I *qui voce canit, cantator – Sänger:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* VITA Elig. 2,6 p. 697,23 quidam vir inprobus, . . . -r . . . in regis palatio laudatus. Ps. ODO CLUN. dial. 6 p. 256[a] in . . . errorem vulgares -es labuntur. CARM. Cantabr. 30,1 caute cane, -r care. SIGEBOTO Paulin. 37 optimus . . . erat -r *abbas,* quem . . . laudabilem crederes vocis sonoritate *eqs.* HILDEG. epist. I 48 p. 246[A] ludificantes -es. *al. v. et p. 195,21. in imag. de avibus:* VITA Bard. 19 p. 337,7 pius pater -bus suis *(sc. volucribus)* non minimum laetatus. **2** *eccl.:* **a** *qui in choro canit – Chorsänger:* BEDA hist. eccl. 4,18 p. 241,23 ritum . . . canendi ac legendi viva voce . . . monasterii -es (cantatoris *N*) edocendo. EPIST. var. I 30 p. 543,3 scolas -um, ex quibus plerique ita sunt eruditi, ut *eqs.* (CONC. Karol. 39[A],137 qui [*seniores fratres*] tempore statuto vicissim cum -um [canticorum, -bus *var. l.*] scola sint. ORD. coron. imp. 17,19. *al.*). ARDO Bened. 18 p. 206,43 instituit -es, docuit lectores (WALAHFR. exord. 32 p. 516,16. *al.*). AMALAR. off. 3,3,7 nostri -es non tenent cymbala . . .; ipsi -es sunt tuba. CARM. Sangall. I 2,6 -es primi strictim procedite bini. WIDUK. gest. 3,74 p. 150,18 -bus (cantatoribus *C 2*) et cantatricibus intra cellulam . . . constitutis. WILH. HIRS. const. 1,2 p. 933[B] ad lectionem . . . hebdomadarii -is. LIBER ordin. Patav. 5,3 -es . . . inclinent se et remaneant duo ex eis, qui chorum regant. ORDO liturg. (ed. Young, Drama. I. p. 265) tres . . . -es, qui et Marie dicuntur, vadant ad altare. ALBERT. M. miss. 1,2,1 p. 16[a],4 duo . . . in dextero choro, primus -r et succentor *eqs. saepe. apud Iudaeos antiquos:* ERMENR. ad Grim. 19 p. 557,28 cum -bus sanctis . . . canit *David.* VITA Balder. 30, 40 (vs.) hic sunt -es Iditon et Asaph meliores. ALEX. MIN. apoc. 4 p. 67,28 qui *(David)* fecit stare . . . -es ante altare. *al. v. et l. 67. alleg.:* HONOR. AUGUST. sacram. 85 p. 791[B] -es cantantes officium signant turbam, quae Domino cantavit. **b** *qui choro praeest, praecentor – Chorleiter, Kantor, Vorsänger:* **α** *spectat ad munera liturgica:* MIRAC. Audom. 3 (MGMer. V p. 777,27) incipiente . . . -e antiphonam (THIETM. chron. 6,40 p. 324,3 -r introitum incepit. *al.*). AMALAR. off. 1,22,2 cantat -r cantica, quae ceteri non possunt cantare. ORDO Rom. ant. p. 78[b],23 ad introitum imponit -r antiphonam 'Resurrexi'. LIBER ordin. Rhenaug. p. 171,34 -r, qui tenet chorum, . . . exit de choro. CONSUET. Marb. 148 (Spicil. Friburg. X. 1965) -is officium debet esse . . . officia legendi seu cantandi disponere *eqs. saepe. alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,16 -es, qui choros regunt, sunt apostoli. 1,74 -r, qui cantum inchoat, est tubicen, qui signum ad pugnam dat. **β** *spectat ad officia administrativa, iuridica sim.:* LIBER diurn. 3 -r et ceteri subscripserunt. DIPL. Otton. III. 217 p. 628,35 Sigizonem scole -em . . . restituimus . . . curticellam. DIPL. Loth. III. 12 p. 15,17 Stephanus magister scolarum, Franco -r *(item inter testes:* CHART. episc. Hild. I 350 p. 334,13 Bruno diaconus et -r. CHART. civ. Erf. 92. *saepe).* NOTAE Hild. (MGScript. XXX p. 765,7) tria altaria . . . reparata a Conrado -e. CHART. Stir. II 292 episcopus . . . thesaurario et -i . . . salutem. CHART. Argent. I 240 -r Argentinensis vices episcopi in iudiciis gerens. CHART. Laus. 888 p. 709,30 -r debebat clericos examinare . . . in cantu. ORD. coron. imp. 19,53 presbiteria . . . exhibere . . . -bus (diaconibus *T 1*). CONR. MUR. summ. 6,1 p. 427,6 -r, qui . . . dicitur primicerius, succentor, precentor, scolasticus. *saepe. in cognomine:* OTTO SANBLAS. chron. 40 p. 64,18 Petrus -r Parisiensis (*de eodem:* CAES. HEIST. hom. exc. 78). **c** *qui munera liturgica celebrat, presbyter – einer der die Liturgie versieht, Priester:* BERNOLD. WAT. chron. 1 p. 164,7 sola . . . cum sui -is tugurio ecclesia . . . inter dumeta . . . prominebat (*cf.* 8). **3** *mus. i. qui artis canendi peritus est – ein Gesangskundiger:* AUREL. REOM. mus. praef. p. 28[b],16 nobilissimi valde inveniuntur -es. epil. p. 129,35 o prudens -r. REGINO harm. inst. 2 scire . . . oportet peritum -em, quod *eqs.* GUIDO ARET. micr. prol. p. 10 nescio, qua fronte se musicum vel -em audeat dicere. IOH. GARL. introd. mus. p. 167[b] moderni -es magistri . . . dicunt *eqs. al. meton. i. q. vox prima – Hauptstimme:* GUIDO ARET. micr. 18,24 p. 203,3 nisi . . . inferiores voces -r admiserit. *ibid. iterum.* ANON. mus. plan. Coussemaker p. 494[a] omnis cantus incipiens est cum suo -e. **B** *translate:* **1** *carminum auctor, poeta vagus – Dichter, 'fahrender Sänger':* HERM. AUGIENS. mus. p. 15,5 modulandi, immo ululandi studio caecorum -um vulgus occupatur. EKKEH. IV. bened. prol. 2,63 (gloss.) -r concinnus victor est latinitatis. WOLFGER. itin. comput. 2 p. 14,2 Walthero -i de Vogelweide pro pellicio v sol. CHRON. Albr. a. 770 p. 712,48 a -bus Gallicis pulcherrima contexta est fabula. a. 837 p. 732,14. **2** *incantator – Zauberer:* GLOSS. II 734,30 St.-S. -r calster.

II *qui instrumento canit, organarius – Instrumentalmusiker, Instrumentalist:* LIUTPR. leg. 9 iuxta psaltas, id est -es, sum constitutus. HONOR. AUGUST. gemm. 1,176 qui in templo erant -es, apud nos sunt lectores; illorum officium erat hymnos . . . resonare et organis vel cymbalis Deo iubilare. *expressius i. qui organo sonat – Organist, (Orgel-)Spieler:* THEOPH. sched. 3,82[med.] in quo *(arcu)* -r sedeat *eqs.* CHART. archiep. Magd. 342 p. 452,13 -r organorum ipsa organa instaurabit. CHART. eccl. Erf. 412 detur . . . -bus in organis unus solidus.

[Erb]

1. *cantoria, -ae *f.* *dignitas et officium cantoris – Würde und Amt eines Kantors, Kantorat:* CHART. Mog. A 219 p. 135,18 (a. 976) -e baculum et infulam detraximus *cantori.* CHART. Laus. 548 thesauraria ab antiquo erat personatus et -a de novo. CHART. Rhen. med. III 320 p. 255,36 cum decanatum, -am, scolastriam vel prebendam aliquam in ecclesia . . . vacare contigerit. CHART. Turic. 1220 p. 304,21 reditus -e deputatos . . . clerico . . . conferat. CHART. episc. Misn. 218 -am . . . Heidenrico . . . assignantes *eqs.* CHART. episc. Hild. III 326 mansos . . . ad -am . . . contulimus. CHART. civ. Hild. 341 p. 166,14 -am in ecclesia . . . instituimus. *al.*

2. *cantoria, -ae *f.* *ars canendi – Gesangskunst:* ALBERT. M. eth. 1,3,1 p. 30^{b},10 delectationes . . . sicut -a, viellatoria, . . . tragoedia.

***cantorium,** -i *n.* *liber cantus ecclesiasticos continens – Kirchengesangbuch:* ORDO Rom. 5,30 cantor cum -o . . . stat in eodem loco ubi et lector. *cf.* *cantatorium.

cantrix, -icis *f.* *script.* cha-: *l. 20.*

quae cantat, cantatrix – Sängerin (*cf.* GLOSS. I 276,50 St.-S. -um singono. 469,46 ch-es sangarum): **1** *gener.:* Ps. HUCBALD. ton. p. 213,18 cantores et -es seculares omni student conatu, quod canitur . . ., ad delectandos audientes artis ratione temperare. HERM. AUGIENS. vit. 39 -x ero ludia *(sc. Musa).* 482 cata tu castaque -x. **2** *eccl. i. q. rectrix chori – Chorleiterin, Kantorin (cf. St. Hilpisch, Geschichte der Benediktinerinnen. 1951. p. 48):* CAES. HEIST. mirac. I 5,45 p. 331,3 turbavi sororem tuam -em. CHART. Heist. 62 testes . . . Bia custos, Adelheidis -x (CHART. Rhen. inf. II 235). CHART. Frauens. 28 (ed. W. Küther, UB Frauensee. 1961. p. 12,25) Osterlindis celleraria, Mechthildis -x.

cantrum *v.* cantharus. **cantum** *v.* 2. cantus.

1. cantus, -us *m.* *form.:* *abl. pl.* -ubus: *p. 196,48. decl. II.:* *abl. sg.* -o: *l. 38. p. 196,33. adde* CAPIT. reg. Franc. 46,3. *acc. pl.* -os: *p. 197,21.*

I *praevalet notio actionis vel modi canendi:* **A** *spectat ad voces anim. i. q. cantio – das Singen, Gesang, Gesangsart:* **1** *de cantione hominum:* **a** *gener.:* ALDH. virg. II 1717 quamvis . . . Pierio resonent . . . carmina -u (-o *var. l.*). OTFR. ad Liutb. p. 166,32 dum . . . sanctitatem laicorum -us inquietaret obscenus (ELIS. SCHON. viar. 19 p. 122,10). WALTH. SPIR. Christoph. II 1,186 suavem generaveit Enarmia -um. CARM. Cantabr. 3,1,4 voces laudis humane . . . non divine maiestati -u (tantu *cod.*) sufficiunt. FROUM. carm. p. XIII,3 musica perpulchrum profert sistemate -um. ANNAL. Hamb. a. 1218 factus est in turba *infirmorum* -us et clamor magnus. *al.* *spectat ad cantionem neniae:* CHRON. Pol. 1,29 p. 56,10 anniversarium cesaris . . . -u lugubri celebratum. *spectat ad cantionem militarem, gratulatoriam:* OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 148,27 signo tamquam victoriam presagiente clamor et -us attollitur. HIST. peregr. p. 163,34 una voce -um bellicum extulerunt de more Alemannico (p. 164,28). *spectat ad incantationem:* GLOSS. II 712,6 St.-S. -u galdere. **b** *eccl.:* CAPIT. reg. Franc. 22,80 ut -um Romanum pleniter discant *clerici* (GESTA Aldr. 1 p. 309,1. *cf.* CAPIT. reg. Franc. 117,9 -um Romanorum in nocte. IOH. AFFLIG. mus. 17,9 -um . . . Romanae ecclesiae, quo . . . divinum celebratur officium). CONC. Karol. 39,137 ut secundum numerum clericorum . . . -um protendant. HRABAN. epist. 3 p. 385,36 de lectionibus et -u aecclesiastico. NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 14,2 -um variare. LEO MARS. chron. 1,32 p. 602,17 cantabant . . . missam . . . cum -u promiscuo, Greco . . . atque Latino. METELL. buc. 6,59 -u plebisono reboat laus digna Quirino. CHART. Sangall. A 998 cum -u nove historie. *al.* **c** *mus. (cf. Riemann-Musik-Lexikon. Sachteil. 1967. p. 144):* **α** *modulatio, modus componendi – Melodie, Komposition(sart):* MUS. ENCHIR. 9 p. 159^{b},11 quae *(particulae cantionis)* suis finibus -um distinguunt. ALIA MUSICA p. 129^{b},26 in antiphonis aut in quocumque -u primi toni. Ps. HUCBALD. ton. p. 216,23 quas . . . modulationes, ubi morosiori -u est opus, utpote ad cantica evangeliorum, . . . assumere solemus. GUIDO ARET. ign. cant. II p. 44^{a},11 quomodo per nostra antiphonaria inauditos pueri cognoscerent -us. form. 9 p. 101^{b} autenticum aut . . . plagalem efficit -um *diapason (item de tropo:* CARM. var. III 41,3 octo tonis totum constat perpendere -um. WILH. HIRS. mus. 26 p. 60 communis -us, qui est tropus indifferens. *al.; de re v. M. Appel, Terminologie in den mittelalterlichen Musiktraktaten. Diss. Berlin. 1935. p. 60sq.).* GUIDO CIST. mus. p. 172^{a} de abusivis -bus. IOH. GARL. introd. mus. p. 158^{b} sunt autem in omni -u tres proprietates: . . . natura vel proprius -us *eqs.* ANON. mus. Sowa 5^{a} p. 122,2 per que *(capitula)* . . . consumatio omnium -uum designatur. HIER. MOR. mus. 24 p. 179,19 in -u . . . ecclesiastico sunt vitandi *duo gradus,* nisi quandoque in -u feriali vel etiam flebili (25 p. 179,28). SALIMB. chron. p. 182,1 -us pulcherrimos . . . invenire, tam modulatos, id est fractos, quam firmos. *saepe. v. et p. 190,39. 192,55.57.* *remissius:* CHART. episc. Misn. 174 (a. 1254) marchio . . . super 'Kyrieleyson' . . . -um novum edidisse proponitur. **β** *vox (singularis) – (Einzel-)Stimme (cf. M. Appel, op. cit. p. 72sqq.):* IOH. AFFLIG. mus. 19,10 -us per diapente . . . cadit. ANON. pos. disc. p. 189,27 est . . . discantus diversus consonus -us. IOH. GARL. introd. mus. p. 167^{a} in -u descensivo . . . debemus facere pausam. mus. mens. I p. 106^{b} sunt tot species . . . a parte equipollentis, qui dicitur secundus -us, quot a parte tenoris, qui dicitur primus -us. p. 114^{b} tertius -us adiunctus duobus. p. 115^{b} regule tenentur in -u plano. *al.* *vox principalis – Grundstimme (cf. H. J. Moser, Lehrbuch der Musikgeschichte. 1953. p. 40):* ANON. mus. La Fage p. 358 discantus -ui debet esse contrarius, quamvis cum -u debeat personare. ANON. mus. plan. Coussemaker p. 494^{a} si -us ascendat, organum descendit (GUIDO CIST. mus. p. 191^{b} si -us ascendit duas voces et organum incipit in duplici voce *eqs.*). IOH. GARL. contrap. 1 quando -us descendit, discantus debet descendere. *al.* **2** *de cantione bestiarum:* **a** *avium:* **α** *in univ.:* RHYTHM. 39,8,1 mirandam avem et in -o (-u *var. l.*) nubile (ALCUIN. epist. 267 p. 426,10 auguria . . . et avium -us. GESTA Rom. eccl. II 4 p. 376,31 ad -um avium . . . augurio denuntiare. CARM. Bur. B 111,4,6 dulcis -us avium). ECBASIS capt. 949 rostris -u . . . paratis. CARM. Bur. B 138,1,8 nemorum dulcisono que *(Flora)* -u celebratur. *in nomine:* REGISTR. Ringrav. 102 p. 30,20 (s. XIII.^{1}) domus ad C-um volucris. **β** *de gallis i. q. clangor – (Ge-)Schrei, Krähen:* CONVERS. Afrae 4 circa . . . pullorum -us extincxit se lumen *([cf. Vulg. Tob. 8,11].* ANTIDOT. Berolin. 37 dabis . . . cum vino p. -u. WIBALD. epist. 150 p. 240,22. *al.).* BEDA hist. eccl. 4,23 p. 256,27 circa galli -um (WALAHFR. Gall. 2,13 circa gallorum -um. CHRON. Thietm. 1,13 in primo gallicantu. *al.*). ALBERT. M. (?) animal. quaest. 8,40/42 p. 201,30 quare ante -um verberet se alis *gallus. al.* *in imag.:* EKKEH. IV. pict. Sangall. 42 Gallus . . . pupillus -ubus (gloss.: galliciniis) os claudit. **b** *locustarum i. q. stridor – das Zirpen:* ALBERT. M. animal. 10,27 habuit locustam . . . cantantem, quam propter -um enutrierat. **c** *ranarum i. q. actio coaxandi – das Quaken:* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 434,34 (c. 1220) fatuus ille, qui prohibet ranis -um. **B** *spectat ad sonos instrumentorum:* **1** *strictius i. q. actio sonandi – das Spiel(en), Blasen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,86 genas siccavit gratia -us. THEOPH. sched. 3,82$^{ex.}$ finito . . . -u . . . super organa deponitur *pannus.* HERBORD. Ott. 2,32 p. 740,47 cornua -bus apta. *in imag.:* HRABAN. carm. 10,15 sobrio decoratur fistula -u, laudaturque modo iure poeta bono. **2** *latius i. q. concentus, canor – Musik, Klang:* ALDH. virg. II 2460 stimulant Martem legionum cornua -u. ad Acirc. 24,3 centenos . . . eructant mea *(sc. barbitae)* viscera -us. AUREL. REOM. mus. 1 p. 30^{a},17 ut . . . Saulem -u citharae a daemone liberaret *David.* CARM. Cantabr. 6,7,2 Lantfridus . . . -bus chordarum ait: *'eqs.'* CHART. eccl. Erf. 412 peragat *conventus* . . . festum . . . organorum -u ad missas. ANON. mus. Sowa praef. p. 7,2 qui *(Argus)* fuit deceptus a Mercurio per -us calamorum. *al.*

II *praevalet notio operis cantabilis:* **A** *proprie i. q. carmen, cantilena – Lied, Gesangsstück, Gesang (cf.* GLOSS. I 210,1 St.-S. dulcido -us suuazzi sanc. 299,5 mortiferos -us . . . seu lotherspracha. *al.):* **1** *de carminibus hominum (angelorum: p. 197,9, sirenarum: p. 197,2):* **a** *gener.* (*cf.* GLOSS.

[Erb]

II 96,1 St.-S. -us aut uuinileod): NICOL. I. epist. 26 p. 293,15 tamquam sirenarum -us declinare studebimus. OTTO FRISING. gest. 1,18 in voces magnas et -us prorumpunt. EPIST. Mog. 22 p. 357,15 in -bus, quae *(sic?)* nisi usu audiendi discerni . . . nequeunt. ANNAL. Mell. a. 1260 -us ad suum libitum pro numero plagarum compositos decantantes *(sc. flagellantes)*. ALBERT. M. animal. 3,169 solent infantes in cunis moveri cum naeniis -bus mulierum. *al.* **b** *eccl.:* IONAS BOB. Columb. 2,11[capit.] de . . . -us angelicos. Ioh. 16 p. 339,21 concio fratrum ad orationem -osque peragendos ecleseam penetravit. AGIUS vita Hath. 6 nocturnales -us praevenire (CHRON. reg. a. 1052 -um nocturnalem de beato Gregorio . . . compositum). BERTH. (?) annal. praef. p. 268,7 -us . . . historiales plenarios . . . de sancto Georgio . . . composuit. LIBER ordin. Rhenaug. p. 146,2 -us processionis (*cf.* p. 199,15 processionali -u . . . finito). CONSUET. Marb. 180 (Spicil. Friburg. X. 1965) missam incipiens totum -um magis in directum legat quam cantare audeat *sacerdos*. EPIST. Reinh. 35 p. 36,3 qui *(confessores)* proprium -um habent. *al.* **2** *de canticis avium:* PAUL. ALBAR. carm. 9,128 rustro pipant dulces per gutture -os *volucres* (ALBERT. M. animal. 23,124 lucinia est avis . . . dulcibus -bus relevans et -u diem nuntians *eqs.*). HILDEG. phys. 6,32 secundum eventus illos *(sc. temporum)* . . . -us suos exprimit *psittacus*. ALBERT. M. animal. 1,47 calor . . . facit in eis *(animalibus)* -us iocunditatem. *al.* **B** *translate i. q. poema, versus – Gedicht, Vers:* HRABAN. carm. 10,4 carmina . . . tua dico meliora . . . -bus Ovidii. OTFR. ad Liutb. p. 166,35 ut aliquantulum huius -us lectionis ludum secularium vocum deleret. FROUM. carm. 20,39 lusimus omnigenis -bus et studiis. VITA Meinw. 160 insudare versibus . . . iocundisque -bus. CATAL. Eptern. II (MGScript. XXIII p. 34,13) monimenta plurima in . . . diversis historiarum -bus . . . dereliquit *Theofridus*. CARM. Bur. B 163,4,4 nec proferre poteris -bus nec prosa *eqs. al.* *Erb*

2. cantus (-thus), -i *m. vel raro* ***cantum**, -i *n.* *(orig. gall., cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 643)* *script.* cha(n)t-: GLOSS. II 362,2 St.-S. chantum. IV 212,3 chatus. *form.:* *abl. sg.* -u: *l.* 50. *acc. pl.* -us: *l.* 51.

1 *curvatura rotae – Radreifen, Felge (cf.* GLOSS. III 646, 59 St.-S. -i felgun. 653,25 -a. *al. v. et l. 47):* ERMENR. ad Grim. 19 p. 557,9 *(in imag.)* haec . . . interserui, ut essent currus tui . . . -i. *v. et supra p. 121,1sqq.* **2** *rota – Rad (cf.* GLOSS. V 30,18 St.-S. -um vel napa radh): WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 24 p. 13 inversum retulit cum Nursia -thum *(v. notam ed.).* **3** *margo – Rand:* GLOSS. IV 238,14 St.-S. -us rampht. **4** *radius – Speiche:* GLOSS. III 645,55 St.-S. -i speichun *(a,* velge *d). ibid. al.* **5** *assis – Brett:* GLOSS. V 46,32 St.-S. -us i. bret mascul. generis. **6** *angulus – Winkel, Ecke:* VITA Elig. 2,16 p. 705,15 nullus christianus . . . in -u sedeat. LAUDES Veron. 4,2 (MGPoet. I p. 120) ubi quattuor in -us (-os *L*) magni instant fornices. *cf.* 2. *canto. *Pape*

canua *v.* cannabis.

***canuca**, -ae *f.* (*cf.* canutus, *canusella) *usu attrib.: l. 58.*

centunculus – Ruhrkraut, Schimmelkraut (Gnaphalium L. vel Filago L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 433 sqq. 727sqq.): ALBERT. M. veget. 1,138 quae *(planta)* habet partes valde siccas sicut -a herba. 1,179 quaedam *planta declinat* ad albedinem sicut -a. 6,326 -a (canna, carnica, cumica, canicta, canuta *var. l.*) est herba in sabulosis et sterilibus locis nascens et habet folia cana *eqs.* 6,453. *Rudolph*

canullus *v.* cancellus *p. 149,12.*

1. canus, -a, -um. *form.:* *?gen. pl.* -ium: *l. 69.* *?compar.* -nores: *l. 71.*

albidus – weißlich, (weiß)grau: **I** *adi.:* **A** *proprie (cf.* GLOSS. III 179,62 St.-S. -us grawer. *saepe):* **1** *de hominibus:* WIDUK. gest. 1,11 p. 19,14 -um caput meum. DIPL. Otton. I. 405 p. 552,18 Hildeprandus erat vętulus et plurimum -us (-ium *B*, plurimorum -ium *C*). WIPO gest. 30 p. 50,1 erant . . . -i et barbati propter horridum rigorem glaciei. CHRON. Ven. Alt. p. 93,18 et iuveniores et -nores senices. ALBERT. M. animal. 3,87 pilos non -os. *al.* *nom. propr.:* TRAD. Scheftl. 137 (a. 1165/70) Adelbertus Canus de Buoloch. CHART. Rhen. med. III 671 p. 513,10 Hermannus Canus miles. *ibid. al. (v. ind. s. v. 'Grawe').* *spectat ad vestimenta:* CARM. Bur. B 39,7,5 quidam *(monachi)* sunt -i et sensibus profani *eqs.* **2** *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 3,96 quidam eorum *(spiriolorum)* quasi -i efficiuntur, quando senescunt. **3** *de rebus:* SEDUL. SCOT. carm. 2,7,65 iter arripimus brumali tempore -um. CHART. Hersf. 35 p. 63,11 velamen -a colore. NOTKER. BALB. gest. 1,15 p. 18,22 caseum . . . ex pinguedine -um. BERTH. ZWIF. chron. 10 p. 176,15 duas pelles, unam -am *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,325 est cauda *equi* . . . herba aspera -a. *al. v. et p. 197,61.* **B** *translate:* **1** *vetustus, priscus – (ur)alt, einstig (cf.* GLOSS. I 78,12 St.-S. -a fornic. II 646,39 altiu): NOTKER. BALB. Gall. 1[1] p. 1104,5 -a . . . Tuscia. HROTSV. Agn. 73 -i retro tempora mundi. CHRON. Noval. 5,26 ut series -a narrat. *al.* **2** *decrepitus – altersschwach:* VITA Adalb. Wirz. 7 p. 30,29 -us enervitatem suam mundus ad deteriora vergendo indicat. **3** *maturus, sapiens – reif, weise:* THEOD. TREV. Liutr. 7,3 -a mens in tenella eluxit etatula. CHART. Turg. II 112 p. 381,8 -a sapientum virorum . . . providencia. **4** *praestans – vortrefflich:* NICOL. BIBER. carm. 134 (ed. Th. Fischer. 1870) aromata -a.

II *subst. masc. i. q. crines albidi – weißes oder graues Haar (cf.* GLOSS. IV 318,2 St.-S. -i grawelocci): **A** *proprie:* WALAHFR. Wett. 869 venerandos . . . -os. TRACT. de aegr. cur. p. 265,4 pillule laxative . . . -os intempestivos fieri non sinunt. *al.* **B** *meton. i. q. caput albidum – graues, greises Haupt:* EGBERT. fec. rat. 1,84 verbera debentur pueris, reverentia -is. METELL. Quir. 4,31 dum -os eius Christo . . . dicavit *imperator*. VITA Adalb. Wirz. 6 p. 24,27 filius patrem armis . . ., non reveritus -os multi temporis, depilavit. **C** *translate i. q. senectus – Greisenalter:* VITA Euch. Val. Mat. 20 cum . . . usque ad venerabiles -os pervenisset. EBERW. Magner. 9 usque ad reverendos honestae vitae -os.

2. canus *v.* canis.

***canusella**, -ae *f.* *(cf.* canus, *canuca, *ital. dial.* canutole, *v. O. Penzig, Flora popolare italiana. I. 1924. p. 200) fort. i. q. centunculus – viell.: Schimmelkraut (cf. p. 197, 55):* GLOSS. Salern. p. 9[b],1 polium montanum odoriferum est et similis -e, nisi quia habet spissiora folia.

canutus, -a, -um. *albidus, pallidus – weißlich, grau, fahl:* ALCUIN. carm. 26,23 tardus -o vertice Drances (39,10. 63,3,1. ANGILB. carm. 2,64 [MGPoet. I p. 362]). TRANSL. Godeh. 3 p. 649,8 apparuit ei quidam -a facie. VITA Karoli M. 2,20 fabrum -um. *al.* *subst. masc. i. qui cani capitis est, senex – Graukopf, Greis:* EKKEH. IV. cas. 132[ex.] abbatem . . . inter tot -os . . . invenire non potuisse!

canzar *v.* 1. cancer. **capa** *v.* 1. cappa.

capabilis, -e. **1** *qui recipi vel contineri potest – aufnehmbar, einer der rezipiert werden kann:* RUP. TUIT. off. 10,10 quod . . . bibitur, . . . bibentis interiora penetrat suaque subtilitate -e . . . sui capacia complet receptacula. *ibid.:* quod spiritus sanctus humanae animae -is sit eiusque penetret interiora. medit. 1,12 p. 369[B] solus . . . creator . . . angelo et homine longe subtilior est et proinde . . . et angelo et homini -is est. ARNO REICHERSB. apol. p. 11,23 ut, quemadmodum anima corporis, ita Deus animae -is et . . . ipsa eius capax sit. *al. v. et p. 200,15.19.* *subst. neutr.:* GERHOH. novit. 4 p. 45,8 ut homini assumpto data sit . . . bonitas et alia hominis capacitati -ia. **2** *capax – aufnahmefähig:* EPIST. var. I 17 p. 523,15 -ia mei stomachi . . . receptacula.

***capacia**, -ae *f.* *facultas – Fähigkeit:* VITA Genov. 49 (MGMer. III p. 235,18) *puer* recepta visione redintegratamque -am auditui (-ae auditum, capacem auditum, capacitate auditus *sim. var. l.*) . . . adeptus est sanitatem.

***capacibilis**, -e. *qui cognosci potest – erfaßbar:* ALBERT. M. epist. Dion. 2[G] p. 876[b],21 cum ipse *(Deus)* non sit perfecte -is vel comprehensibilis *eqs.*

capacitas, -atis *f.*

facultas capiendi – Fassungsvermögen: **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *extensio, amplitudo, spatium – Ausdehnung, Weite, Fläche(ninhalt), Raum(inhalt):* **a** *gener.* (*cf.* GLOSS.

[Pape]

IV 6,27 St.-S. -s uuitin rumin): EPIST. Bonif. 87 p. 197,5 tres lampadę magnae -is. ROD. GLAB. hist. 2,16 castri universa -s ... repleta est ... nebula. EPIST. Worm. 30 p. 55,6 versiculos cum ... cerę -i ... insculperem. EBERH. FRISING. fist. p. 279^{b} latitudo eius *(fistulae)* est ipsius concavitatis -s, qua se in summitate... aperit. THEOPH. sched. 3,62$^{med.}$ ad -em fornacis. HILDEG. div. op. 1,4,71 p. 855^{A} -s *mundi* ... dispensatrix virium fructuositatis terrae est. ORD. coron. imp. 17,18 secundum -em loci. *al.* **b** *natur. et medic.:* ALBERT. M. animal. 14,37 digitus ... medius recte longus factus est propter amplitudinem et -em comprehensionis. *al.* veget. 3,60 quantitatem nutrimenti ... in theca maioris -is reponere. GLOSS. Roger. II 504 cum -s *apostematis* ... augetur. **c** *geom. (cf. J. Tropfke, Geschichte der Elementar-Mathematik. IV.* ^{3}*1940. p.127. VII.* ^{2}*1924. p.14):* GERB. geom. 2,5 in ... -e ... vasorum, quae mensura solida vocatur. Ps. BOETH. geom. p. 373,26 mensura ... est, quidquid pondere, -e, longitudine ... finitur. ALBERT. M. cael. 3,2,7 p. 276^{b},43sqq. non sunt nisi tres *figurae*, quae impleant -em quatuor angulorum rectorum, qui sunt -s superficiei corporalis *eqs. ibid. al.* **2** *spatium temporis – Zeitraum, Dauer:* IOH. VEN. chron. p. 163,7 huiuscemodi rei -e ... sentire. **B** *latius i. q. copia – Fülle:* COD. Karol. 32 p. 538,20 dum tanta nostro cordi desiderii -s inminet.

II *translate:* **A** *facultas percipiendi, intellegentia – Auffassungsgabe, geistige Fähigkeit, Verstand* (*cf.* GLOSS. I 82,37 St.-S. -s sniumo zalonti. 513,46 -is virnunsti): LIBER diurn. 84 p. 95,4 quorum *(patrum)* traditionibus iuxta -em instructi ... profitemur. WALAHFR. Karol. prol.$^{in.}$ propter singularitatem -is et intelligentiae. TRAD. Ratisb. 59 noverit plurimorum -s fidelium *eqs.* OTTO FRISING. chron. 8,35 p. 456,26 iuxta -em sensus. *al.* **c** *sensu sanitatis:* GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 413,6 si haec in extasi mentis vel in -e sensus ... praeciperet. **B** *facultas recipiendi – Aufnahmefähigkeit, Empfänglichkeit:* ALBERT. M. cael. hier. 10,1 p. 287^{b},19 eorum, quae connectuntur materia una, est una -s respectu illius *eqs.* gener. 2,1,7 p. 422^{b},16 grossum est, cuius partes ... non disiunguntur, et excedit -em eius, quod repleri est natum. *al. v. et p. 198,59.* **C** *vis complectendi – Umfassungsvermögen:* ALBERT. M. anim. 1,2,3 p. 143^{a},8 cum intellectus sit essentia prima, quae -e ambit omnes alias *eqs.*

capadia *v.* copadium. ***capalanus** *v.* *capellanus.

***capalis** (cava-), -e. (capitalis) *censui capitali subiectus – kopfsteuerpflichtig:* FORM. Sal. Bign. 7 quod cavalis esset *femina* sancto illo de curte sua ([*cf. notam ed.*]. *inde* FORM. Sal. Merk. 32 -is). *cf.* capitalis.

capanna (-ana), -ae *f. tugurium stramenticium – Strohhütte:* IOH. CODAGN. gest. 18 p. 494,34 *(per compar.)* Sarraceni duxerunt quatuor ieremitas ardentes per flumen coopertas pice et oleo cum stipula ... comburentes, acsi essent x *(sic?)* capane (cāpane *cod.*) *eqs.*

caparis *v.* capparis.

***capaticum** (cava-), -i *n. census capitalis – Kopfsteuer:* FORM. Sal. Merk. 28 quod ... nullum cava-um ... reddebat, sed ipse erat bene ingenuus. *cf.* *capitagium, *capitaticum.

***capatio** *sim. v.* capp-.

capax, -acis. *nom. pl.* -ax: RHYTHM. 127^{B},5. *struct.: gen.: passim. acc.: p.200,4. abl.: p.200,26.* ad: *p.200,37.* *qui capit – einer der faßt, fassend:* **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *extensus, amplus, spatiosus – ausgedehnt, geräumig, weit(räumig), breit:* **a** *gener.* (*cf.* GLOSS. II 487,36 St.-S. -is uuitun): ALDH. ad Acirc. 91,4 nunc mihi *(sc. calici)* forma -x. WALAHFR. hort. 58 cadis ... -bus. THEOPH. sched. 3,37 accipe testam ollae -em. 3,38$^{med.}$ quae *(scutella)* sit ad modicum opus tornatilis et -x. *al.* **b** *geom.:* GERB. geom. 4,6 rectus ... angulus ... acutum, ut videlicet amplior et -ior, interiorem includit. **2** *qui arripit, tenax – zupackend, ergreifend, festhaltend* (*cf.* GLOSS. II 547,60 St.-S. -i criffigimo): ALDH. ad Acirc. 104,8 frutecta ... rapaxque -xque ... sub aethera spargo *(sc. scintilla).* WALAHFR. hort. 437 dum ... pueri ... volis ingentia mala -bus indunt *eqs.* GESTA Ern. duc. I p. 26,24 mare pigrum naviumque -x. *rapax – Raub-, Greif-:* STATUT. ord. Teut. p. 47,23 venaciones ..., que per ... aves -es fieri solent. **B** *latius:* **1** *qui locum praebet – Raum bietend:* DIPL. Heinr. III. 185 p. 231,42 proprietates, quae ... duodecim milia modiorum videntur ... esse -es. LIGURINUS 4,435 uniusque -x scopuloso semita calle. **2** *aquosus – wasserreich:* NARR. itin. nav. p. 196,7 Ebrus, -issimus et amplus ... fluvius. **3** *copiosus – umfassend, reich:* GUNDECH. lib. pont. p. 243,21 esse, Bonifaci, fac nos bonitate -i.

II *translate:* **A** *qui recipere vel continere potest – aufnahmefähig, empfänglich:* **1** *gener.:* CONVERS. Afrae 5 video te -em esse verbi Dei. WETT. Gall. 20 consilii. ALBERT. M. animal. 13,38 animalia mollia corda habentia -iora sunt, sed de levi mutant concepta *eqs.* **2** *philos.:* RUP. TUIT. off. 10,20 solus Deus nullius -x suaeque creaturae rationali capabilis est. 11,7 p. 299^{A} id, quod alterius -x est, crassius, utique densius atque corpulentius est eo, cuius -x est *eqs.* p. 299^{B} nullius ergo haec vita *(sc. divina)* -x est, sed tantum capabilis. medit. 1,12 p. 369^{B} neque humana creatura ... angelicae neque creatura angelica ... humanae -x est. ALBERT. M. metaph. 11,2,9 p. 494^{a},29 (ed. B. Geyer. 1964). *al. v. et p. 198,52.57.* **B** *particeps, compos, praeditus – teilhabend, begabt, ausgestattet:* ALDH. virg. I 35 p. 276,25 erat ... -x memoriae (-is memoriae *G*). RHYTHM. 150,23,2 rationis (OTTO FRISING. chron. 7 prol. p. 307,2. *al. cf.* ERMOLD. Ludow. 3,72 vir ... ratione -x). GERB. geom. 2,3 ipsum *(punctum)* ... nullius mensurae aut magnitudinis -x. VITA Liutb. 6 in tantum ... -x ingenii fuerat, ut *eqs.* **C** *peritus, gnarus, intellegens – kundig, erfahren, verständig* (*cf.* GLOSS. II 49,30 St.-S. -bus fernumfstigen. 741,18 -x farnemanter): WALAHFR. carm. 28, 15 animus ... -ior aevo. GODESC. SAXO gramm. 1,1 p. 354,2 minus -es interpretes. theol. 7,10 p. 191,21 artium liberalium. *al. subst. masc.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 445,11 quod ... minus -x non emendavit (ANON. minut. 2,1. *al.*). **D** *aptus, habilis – tauglich, befähigt:* **1** *gener.:* HRABAN. epist. 41 p. 480,13 cum sit *pecus* inrationale nec ... legis -x. UFFING. Ida 1,20 ad ... -em signorum tumulum. EPIST. Teg. I 66 -x ad discendum. *v. et l. 23.* **2** *iur. i. qui ius habet recipiendi, idoneus – empfangsberechtigt, befugt:* CONST. II 423,10 (a. 1263) qui -es emancipationis existent ratione patrie potestatis. CHART. Wirt. VII 2416 p. 305,22 ut ... pueri ... eorundem feodorum ... sint -es (CHART. Carinth. V 180 p. 122,29).

adv. **capaciter.** *penitus, copiose – gründlich, umfassend:* EPIST. var. I 19 p. 527,23 quemammodum ... satis excellenter sacratius -ciusque scitis. CONSTR. Farf. 12 p. 17,15 vir ... lege ... divina -issime imbutus.

capcanus *v.* caganus. **capcella** *v.* capsella.

capcio *v.* captio. ***cape** *v.* *gale. ***capecia** *v.* *capete.

1. capedo, -inis *f.* **1** *proprie i. q. spatium (interiectum) – (Zwischen-)Raum* (*cf.* GLOSS. IV 177,20 St.-S. -o intervallum vel piscis qappe): **a** *spectat ad locum:* MIRAC. Wigberti 16 (MGScript. IV p. 227^{a},37; c. 940) quae *(plebs)* tanta intraverat, ut ampla ecclesiae -o eidem conpressa videretur. CHART. Xant. 53 p. 42,39 omnem infra locorum -em ... advocatie obnoxiam tenent. **b** *spectat ad tempus:* NICOL. I. epist. 79 p. 420,35 intra totius huius -em anni (80 p. 430,24). **2** *translate i. q. facultas percipiendi, intellectus – Auffassungsgabe, Verstand:* HROTSV. Pafn. 1,8 scrupulum disputationis -e mentis vix penetrare quimus. WOLFHER. Godeh. I praef. p. 168,25 me ... iuxta tenellae aetatis -em imbutum.

2. capedo *v.* 1. capito. ***Capeleti** *v.* *Capelleti.

1. capella, -ae *f. script.:* cha-: *l. 66.* cabe-: *l. 65.* -pre-: GLOSS. III 76,55 St.-S. *codd. AF.* -pil-: *l. 68.* *capra – Ziege, Geiß (de pullis: l.65sq.72):* **1** *gener. (cf.* GLOSS. III 448,59 St.-S. capra vel cab-a keiz ziga. 451,31 -a kicilli. 670,45 ch-a chetele per h, sine aspiratione ecclesiam significat. *al.):* ALDH. ad Acirc. 72,3 materia *pugionis* ... putidis constat fabricata -is (-pil- *F*). FORMA mon. Sangall. p. 15^{b} ista domus ... nutrit ... -as. REGISTR. abb. Werd. 3,44 caprinum corium et corium -ae. MARC. VALER. buc. 3,18 errantes cantu revocare -as. CARM. Bur. B 90,8. *al.* **2** **a** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,43 vitibus, ut mater, tantum nocet ipsa -a.

[Pape]

Iocalis 622 -a bibens a cervo dum removetur, ne se consociet maiori, quisque monetur. **b** *per compar.:* Meginfr. (?) carm. p. 643[b] alta petit semper frondes pascendo -a, sic . . . rediens sol alta requirit. **c** *in imag.:* Bonif. epist. 67 multi . . . in futuro iudicio . . . putidę et petulcę et ad sinistram statuendę -ę esse dinoscuntur *(cf. Vulg. Matth. 25,32)*. Alcuin. epist. 8 p. 34,18 novam -am inter vineta videamus in te. Hrotsv. Pafn. 7,3 attuli -am semivivam *(sc. meretricem)*. **d** *alleg.:* Milo carm. 3,4,2,79 cum pro . . . gravi scelerum lasciva -a reatu . . . habetur *(cf. Vulg. gen. 15,9)*.

2. *capella (cappe-), -ae *f.* (cappa) *script.:* ka-: *p.202, 38. adde* Dipl. Arnulfi 31 p.46,25. -pil-: *p.202,38*. -el(a): Chart. Tirol. notar. II 572. *etym.: p.202,44.210,7. adde* Notker. Balb. gest. 1,4[in] quendam . . . scriptorem in -am suam assumpsit; quo nomine reges Francorum propter cappam sancti Martini . . . sancta sua appellare solebant.

I *paenula, cappa – Kapuzenmantel (cf. J. Fleckenstein, Die Hofkapelle der deutschen Könige. I. 1959. p. 1sqq.):* Dipl. Merov. I 49 p. 45,19 in oraturio nostro super capp-a domni Martine . . . coniurare (*item de veste sancti Martini:* 78 p. 69,50. Form. Marculfi 1,38). Adalh. brev. Corb. 9 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 372,2) -e (capp- *B*), hroccus sive cuculla . . . ad arbitrium prioris erit. Vita Walar. 26 (MG Mer. IV p. 171,10) tunica cum capp-a tantum utens *(sc. abbas)*.

II *thesaurus reliquiarum, apparatus missae – Reliquienschatz, liturgische Ausstattung (cf. J. Fleckenstein, op. cit. p. 15sqq.):* **A** *latius:* Einh. Karol. 33 p. 40,4 (testam.) -am, id est ecclesiasticum ministerium *eqs.* Dipl. Loth. II. 10 p. 398,23 (ed. Th. Schieffer. 1966) abbas custosque -e nostrę (Chron. Thietm. 6,87 Walcherus, . . . -e regis c. providus. *al.; de re v. J. Fleckenstein, op. cit. p. 192sq.*). Frul. Leod. 2,31 (MGMer. V p. 360,3) in -a Francorum regis . . . habetur oculus . . . martyris. Bernold. Const. chron. a. 1086 p. 445,11 nescio, quot -as episcoporum . . . nostri acceperunt (Cosmas chron. 3,15 p. 178,17. *al.*). a. 1094 p. 457,49 dux -am ipsius *(uxoris)* tradidit, quae in auro . . . et . . . paramentis mille libras pene valuit. Leo Mars. chron. 2,98 -am eius *(papae)*, quam hinc detulerat. Donizo Mathild. 2,1004 capp-am totam, quam prebuerat . . . comitissa, . . . rapuit plebs. Wibert. Gembl. comb. (MGScript. VIII p. 564,20) -a, id est apparatus missae. *al.* **B** *strictius:* **1** *vestimenta ad missam spectantia – liturgische Gewänder:* Ryccard. chron. a. 1219 p. 82[a],14 Casinensis abbas decentem capp-am regi . . . mictit. Wilh. Rubruqu. itin. p. 253,18 monachus eram, non habens . . . aliquid preciosum solis libris et -a, in qua serviebamus Deo, exceptis (p. 254,14). Salimb. chron. p. 206,29 appellabat -am . . . omnia pontificalia paramenta, que ad missam celebrandam . . . requiruntur. **2** *capsa vel scrinium (reliquias continens), altare portabile – (Reliquien-)Behälter oder Schrein, Tragaltar:* Uffing. Ida 1,10 cruces, -as omnemque ornatum ecclesiasticum depraedati sunt *Hungarii*. Arnulf. Mediol. gest. 1,4 -am auream cum cruce. Catal. thes. Germ. I 136,64 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -a parva, que solet poni super maiorem -am argenteam. *ibid. al. (v. ind.)*.

III *schola vel societas clericorum in curia saeculari vel ecclesiastica adunatorum vel officium eorum, presbyterium – Institution oder Verband der an einem weltlichen oder geistlichen Hof vereinigten Kleriker, Hofgeistlichkeit, 'Hofkapelle' (interdum de sede, e.g. l.68. p.202,1; de re v. J. Fleckenstein, op. cit. p. 27sq.; Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. I. 1965. p. 582sqq.):* **A** *publ.:* **1** *in curia regum, imperatorum:* Dipl. Karoli M. 162 p. 219,27 Engilrammus archiepiscopus . . ., qui et sanctam -am palacii nostri gubernare videtur. Epist. Pont. Rom. sel. I 2 p. 7,5 Angilbertum abbatem et ministrum -ae. Conc. Karol. 19[g],38 cum clericis, qui in -a regis habitant. Capit. reg. Franc. 32,6 non alii clerici habeant . . . ecclesias nisi nostri aut de familia aut de -a nostra. Dipl. Otton. I. 417 ut . . . de regum vel imperatorum -a abbas . . . eligatur. Dipl. Heinr. II. 64 p. 79,36 instituto . . . de nostra -a praesule. Wipo gest. epist. p. 3,21 non potui in -a senioris mei Chuonradi frequenter adesse. Dipl. Heinr. IV. 395 p. 523,14 (spur. s. XII.) quem regia . . . manus in curia et -a sua cancellarium suum ordinaverit. Const. II 341 marcam . . . pro iure -e nostre solvere. *al. v. et l. 9.* *in curia regis Hungariae:* Chart. Burgenl. I 45 (a. 1162) per Sudam, -e mee magistrum, sigillo regali muniri *chartulam* . . . precepimus. **2** *in curia ducum:* Cosmas chron. 2,29 p. 123,27 erat . . . ducis in -a quidam Petrus presbiter. **B** *eccl. in curia (archi)episcoporum:* Anselm. Leod. gest. 28 ut in -is tam imperatoris quam episcoporum nil magis appeteretur quam . . . morum disciplina. Adam gest. 3,78 p. 226,8 ut ipse *archiepiscopus* . . . ordinaret . . . episcopos ex -a sua. Cosmas chron. 2,28 p. 123,3 fuit . . . in -a Iohannis episcopi clericus *eqs.*

IV *aedicula sacra, ecclesia (parva), oratorium (alicuius proprium) – Kapelle, (kleine) Kirche, (in Privatbesitz befindlicher) gottesdienstlicher Raum (cf. J. Fleckenstein, op. cit. p. 18sqq.; v. et p. 200,66):* **A** *gener.:* **1** *strictius:* Dipl. Karoli M. 102 p. 147,2 in -a nostra recensenda missa *eqs.* Vita Pirmin. I 9 p. 29,22 quae *(matrona)* . . . habebat -am, in qua suas solebat Deo agere preces. Annal. regni Franc. a. 829 p. 177,3 sanctae Dei genitricis basilicam, quam -am vocant *(item de ecclesia Aquisgrani constructa:* Annal. Fuld. II a. 881 in -a regis equis suis stabulum fecerunt. Thietm. [?] chron. 4,35. *al.)*. Gerh. August. (?) Udalr. II 14 -a sancti Michahelis est superposita *portae*. Chart. Lux. I 201 p. 284,2 dedicata est -a in eodem castro. Thietm. chron. 7,52 archiepiscopus -am septentrionalem benedixit. Cosmas chron. 3,55 ossa . . . condit . . . in -a, que est sub turre. Casus Petrish. 4,29 fecerat . . . duas -as, unam super alteram. Chart. Argent. I 354 p. 269,34 ligneam. Salimb. chron. p. 37,12 que *(ecclesia)* est -a maioris ecclesie . . . et ei adheret versus meridianam partem. *saepe.* *de effigiebus (cf. H. Otte, Handbuch der kirchlichen Kunst-Archäologie. I. [5]1883. p. 134sq. 192):* Ekkeh. IV. cas. 10 capsa solide aurea . . . in formam -ae creata (*cf.* Notker. Balb. gest. 1,10 p. 15,27 [add. ZW]). *in nom. propr.:* Fund. Sangeorg. 121 Egelwardus de C-a. Chart. Turic. 298 cum prediis, . . . videlicet Kapilla *('Kappel')*. Chart. Rhen. med. I 574 confirmamus . . . C-am *('Capellen')* cum appendiciis. Chron. Albr. a. 803 p. 722,46 locum *(sc. Aquisgrani)* . . . a nonnullis Aquile C-am vocatum *eqs. al.* **2** *latius de papilionibus, tabernaculis:* Honor. August. gemm. 1,128 antiqui . . . nobiles ecclesiolas in itinere de pellibus caprarum factas habebant, quas inde -as vocabant, et earum custodes cappellanos nominabant. Chron. reg. cont. I a. 1184 p. 133,27 -a imperatoria ex lignis constructa in campo erecta fuerat. Statut. ord. Teut. p. 105,28 in expedicionibus . . . preceptor deferri faciat tentoria . . ., -am quoque *eqs.* (*sim.* p. 113,4.16). **B** *iur.:* **1** *spectat ad possessionem, beneficium, traditionem sim.:* **a** *de ecclesiis dominorum vel institutionum saecularium propriis:* **α** *regum, imperatorum:* Conc. Karol. 19[g],3 tertium *breve* . . . in sacri palacii -a recondendum fieri iussit *rex*. Trad. Frising. 463 utrum *ecclesia* ad episcopatum pertinere aut specialiter capp-a ad opus dominicum fieri deberet. Dipl. Otton. III. 262 concedimus . . . nostram -am imperialem. Chart. Gosl. I 488 (dipl. Heinr. VII.) quod sua ecclesia sit specialis reginarum imperii nostri -a *eqs.* ([*cf. H.-W. Klewitz, ArchUrkForsch. 16. 1939. p. 147sq.*]. Acta imp. Winkelm. II 86 specialem nostram et imperii Romani capp-am). *al. v. et p. 203,33.46.* *remissius:* Wipo gest. 38 quae *(ecclesia)* pro -a regis Solodoro habetur. **β** *ducum, nobilium, liberorum sim.:* Dipl. Karoli M. 169 p. 227,40 dedit *dux monasterio* . . . -am. Dipl. Arnulfi 5 dedimus . . . *comiti* capp-am . . ., quam . . . in beneficium habebat, . . . in proprietatem. Dipl. Conr. I. 20 Ellinrat . . . tradidit . . . proprietatem suam, id est . . . capp-am . . . cum aliis ecclesiis duabus *eqs.* Cod. Odalb. 3 tradidit . . . Diotbaldus *camerarius* . . . capp-am . . . cum atrio. Fund. Sangeorg. 65 Harpret dedit . . . sextam partem -ae. Chart. Lux. I 364,5 -am meam *(sc. comitissae)* indominicatam. Chart. Heinr. Leon. 4 p. 6,39 dux . . . -am curie sue . . . tenendam reliquit. Trad. Ratisb. 876 p. 423,18 ministerialis . . . in proprietate sua -am

[Pape]

construi fecit. CHART. Tirol. 940. *al. v. et l. 49.51.* γ *civitatum:* CHART. Mog. A 593 (s. XIII.in.) cum cives Pinguenses -am . . . haberent . . ., predium cum -a, -am cum predio, quoniam eque pertinebant ad omnes, monasterio . . . contulerunt. *v. et l. 43.* **b** *de ecclesiis dominorum vel institutionum ecclesiasticarum propriis:* α *(archi)episcoporum:* DIPL. Ludow. Inf. 50 p. 175,8 quod . . . vassallus . . . abbatisse . . . commutacionem cum . . . episcopo fecisset . . . recipiens . . . -am. DIPL. Otton. II. 14 ut . . . capp-a . . . sub potestate . . . episcopi . . . consistat. CHART. Bund. 337 p. 249,23 excepto beneficio, quod ad episcopales spectat -as. CHART. Brixin. 65 p. 70,22 quoniam . . . -a ad curiam pertinet episcopalem *eqs. al. v. et p. 202,54.* β *monasteriorum, congregationum, hospitalium sim.:* CHART. Sangall. A 734 p. 337,31 (a. 904) abbacia . . . cum . . . capp-is ac oratoriis. CHART. Bund. 26 hospitalis. CHART. Turic. 409 p. 292,26 ut abbatissa . . . eligat sacerdotem ad capp-am leprosorum. CHRON. Mont. Ser. a. 1149 -a Hallensis, que prepositi vocatur. NOTAE dedic. Wettin. (MGScript. XV p. 1285,42) -am infirmorum. *al. v. et l. 9.39.* γ *clericorum minorum, capellanorum:* DIPL. Loth. II. 35 (ed. Th. Schieffer. 1966) -am . . ., quam Herengaudus presbiter atque capellanus noster . . . in beneficio habuit. DIPL. Ludow. Germ. 65 capp-am . . ., quam habuit quidam monachus. TRAD. Patav. 81 rex -am . . . diacono commendavit dirigere (TRAD. Ratisb. 148 tradidit . . . Aspertus . . . diaconus, cancellarius . . . regis Arnulfi, . . . proprietatem suam, id est . . . -am). CHART. Rhen. med. I 135,45 p. 169,38 Hartbertus presbiter . . . *habet* -am I in Trancin. FORM. Sal. Merk. app. 2 clericus . . . -am cum omni reditu . . . teneat. *al.* **2** *spectat ad donationes vel praestationes ad ecclesias factas, dotem sim.:* CAPIT. reg. Franc. 84,13 -as, que infra illorum res sunt, qui antiquo tempore decimam habuerunt (*sim.* 186,1 de decimis, quae ad -as dominicas dantur. CHART. Lux. I 120 p. 129,13). CHART. Rhen. med. I 135, 46 p. 171,4 est ibi -a I, ubi aspicit de terra quartarii III. CHART. Sangall. A 710 ut . . . censum ad -am Starnheim . . . reddam. DIPL. Ludow. Inf. 10 ad -am . . . hobam *donavimus.* TRAD. Ratisb. 252 ut . . . luminaria darentur ad . . . -as. REGISTR. abb. Werd. 7,15 p. 231,24 *solvit* ad -am domni abbatis sevum III solidorum. CHART. Carniol. I 133 cum -a minime dotata. *al. v. et l. 3. p. 204,12.* **3** *spectat ad solutionem ab ecclesiis praestandam:* HARIULF. chron. app. 7 p. 308,7sq. -a nobilium solvit . . . libras XII thuris . . ., -ae populi vulgaris IV. **4** *spectat ad locum confirmationis chartarum, iuris iurandi, testificationis sim.:* FORM. Senon. II 3 super altario . . . in illa -a, que est in curte fisci . . ., iurati dixerunt. DIPL. Loth. III. 25 data . . . ad sanctum Andream in rotunda -a. TRAD. Scheftl. 268 hęc facta sunt Ratisponę in -a, quę dicitur Altenchapellen. CHART. Babenb. 159 p. 206,35 actum Wienne in -a Gotfridi camerarii. CHART. Burgenl. I 324 in nostra *(sc. comitis)* -a iustificaverunt terram. CHART. Turic. 860 p. 322,7 acta sunt sub tecto . . . -e Aquatice Turicensis. *al. spectat ad electionem regis:* CONST. II 397,22 (a. 1267) est -a sollempnis et famosa, in qua consueverunt electores principes convenire *(sc. in oppido Frankenfurd).* **C** *canon. de statu, condicione (cf. G. Schreiber, Kurie und Kloster im 12. Jh. II. 1910. p. 25sqq.):* **1** *de ecclesiis filialibus sim.:* CONC. Karol. 50D,73 ut posthabitis aediculis, quas usus . . . -as appellat, basilice . . . adeantur. CHART. Epternac. 195 p. 318,20 (epist. papae) matres ecclesias cum -is *eqs.* DIPL. Loth. III. 103 p. 166,27 cum -is ad . . . plebes pertinentibus. CHART. Raitenh. 102 p. 96,34sqq. ut plebanus . . . recipiat -am . . . de manu prepositi iure patroni . . . et eandem -am inofficiet. CHART. Tirol. notar. I 415 p. 193,13 investiverunt d(ominum) Concium . . . de ecclesia . . . sancti Pauli . . . cum omnibus suis -is. CHART. com. Mansf. VII 83a p. 676,32 ecclesiam in Kockenborgk . . . redegimus in -am. CHART. Burgenl. II 104 ius magistratus -arum . . . contulimus *abbati. al. v. et p. 204,2.* **2** *de ecclesiis sui iuris:* **a** *de ecclesiis baptismalibus:* CHART. Mog. B 27 p. 31,11 (a. 1144) annuentes . . ., ut . . . habeat ius baptizandi et sepeliendi . . ., constituimus eam esse liberam dominicalem -am. CHART. Stir. I 405 p. 391,24 -as duas baptismales (DIPL. Otton. II. 323 p. 380,23 [spur. s. XII.] -am decimalem et baptismalem. *al.*). CHART. Turic. 336 p. 212,29sq. plebani -am . . . iure matricis ęcclesię pro filia sibi vendicabant; comes -ę libertatem . . . defendebat (CHART. Babenb. 118 liberam . . . -am . . . ab omni iure m. e. Grebnich exemptam). *al.* **b** *de ecclesiis parochialibus (cf. H. Schaefer, Pfarrkirche und Stift im deutschen Mittelalter. 1903. p. 5):* CHART. Babenb. 177 p. 237,2 (a. 1211) Chunradum plebanum -ę . . . in Hornburch. CHART. Rhen. med. III 527 -e parrochiali de Isenburch censum annuum duodecim . . . solidos . . . decrevi legandas. CHART. Carinth. V 425 Vlricus, plebanus -e sancti Lamperti, . . . comparavit . . . -e sue ius advocacie. 443 quatinus . . . Heinricum . . . mittatis in possessionem . . . -e . . ., ipsum plebi et sibi plebem . . . publice committendo.

V *catinus – Schmelzgefäß (cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 286):* TROTULA 58 p. 34,8 totum ponatur in -am *eqs.*

3. *capella *v.* capellus.

***capellana,** -ae *f. vicaria et adiutrix abbatissae – Stellvertreterin und Helferin der Äbtissin (cf. K. H. Schäfer, Die Kanonissenstifter im deutschen Mittelalter. 1907. p. 146sq.):* CHART. Gosl. I 314 (a. 1188) testes: . . . preposita . . ., decana, . . . -a (*item in testificatione:* CHART. civ. Halb. 35. CHART. Quedl. 34. CHART. civ. Magd. 140. CHART. Westph. VII 1436 presente . . . Hinrico notario, capellano nostro, Helenburge . . ., -a nostra).

***capellanarius,** -i *m. princeps clericorum in curia regis adunatorum – Leiter der Hofkapelle (de re v. p. 207,42):* CHART. Rhen. inf. I 273 (dipl. Heinr. V.) ammonitione . . . Arnoldi, -i nostri et . . . ecclesię *Aquensis* prepositi.

***capellanatus** (cappe-), -us *m. munus et praebenda capellani – Amt und Pfründe eines Kaplans:* ACTA imp. Winkelm. I 114 (a. 1212) concessimus *Nicolao* canonicatum et capp-um in dicta nostra *(sc. regis)* ecclesia vacantem *eqs.*

***capellania** (cappe-), -ae *f. script.:* -ela-: *l.* 66. -ny(a): *l.* 57.

1 *spectat ad officium:* **a** *munus et praebenda capellani officiis spiritualibus vel saecularibus fungentis – Amt und Pfründe eines Kaplans:* α *in curia regum, imperatorum:* PETR. CAS. (?) chron. 4,107 p. 818,50 ut . . . abbas ad officium capp-ae faciendum . . . occurreret *imperatori.* WALTH. ARR. fund. 2 (MGScript. XV p. 1119,26) ferunt *Heldemarum et Cononem* . . . sub rege Anglorum . . . et regina . . . -e ipsorum officium tenuisse. β *in curia (archi)episcoporum:* INNOC. IV. registr. A 717 -am maioris ecclesie Panormitane . . . assignare. CHART. episc. Spir. 360 p. 326,33 ante -ę . . . renunciacionem. γ *in monasterio:* CHART. Turg. 299 (a. 1253) liceat vobis *(sc. monialibus)* . . . sacerdotem ydoneum in propriam capp-am assumere. **b** *munus et praebenda presbyteri cuidam ecclesiae attinentis – Amt und Pfründe eines an einer Kirche angestellten Priesters:* CHART. episc. August. 25 p. 21,13 (a. 1143) in te unum congerimus . . . decaniam et . . . archidiaconatum et sancti Nicolai -am. ACTA imp. Winkelm. I 114 quatinus . . . clerico . . . de iuribus et de proventibus . . . capp-e fideliter respondeatis. CHART. Helv. arb. 38 p. 65,29 quod . . . -is ita provideatur . . ., quod capellani episcopo possint . . . debita servicia exibere. CHART. Osn. II 429 quod *ecclesia* . . . uni canonicorum nomine -nye . . . conferatur. CHART. Westph. III 798 p. 412,10 ecclesia in Bekehem . . . Monasteriensis ecclesie . . . -a exstitit. CHART. Traiect. 1467 p. 230,3 ius patronatus . . . -arum ibidem fundatarum. p. 230, 21 collatio -e . . . ecclesie Curtracensi . . . remanebit. CHART. Osn. III 321 ecclesias quatuor, que -e dicuntur. CHART. Basil. C II 319 vinee . . . spectare dinoscuntur ad capp-am . . . beati Iacobi. *al. spectat ad vicarium (cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 80[1]):* CHART. Laus. 320 p. 283,26 (a. 1224) talis fuit statuta -elania, quod capellanus . . . haberet terciam partem omnium et personatus duas (*cf.* 90. 234).

2 *spectat ad conventum i. q. schola clericorum in curia Romana adunatorum – päpstliche Hofkapelle:* ELIAS SAL. mus. 17 p. 36a ut ego vidi in libris de -a domini papae.

***capellanissa,** -ae *f. vicaria et adiutrix abbatissae – Stellvertreterin und Helferin der Äbtissin (de re v. l. 27):*

CHART. Westph. VII 291 (a. 1226) presentibus Mathelde -a, ecclesie nostre canonica *eqs.*

***capellanius,** -a, -um. *qui in curia nobilium munere capellani fungitur – als Hofkaplan dienend:* GREG. CAT. chron. II p. 147,17 prẹsbyteri . . . omnes -i de castellis filiorum Longini non reclinent caput ad . . . ẹpiscopum. *cf.* 1. *capellanus *l. 14sq.*

***capellanizo,** -are. *officio sacerdotis curiae fungi – als Hofkaplan tätig sein:* ANNAL. Prag. III a. 1279 p. 201,18 qui *(canonici)* . . . reginam . . . sequuntur et -ant.

1. *capellanus (cappe-), -i *m. script.:* ka-: CHART. Westph. I 103[b] p. 82,31 kappalanis. TRAD. Teg. 361. -pal(l)-: *l. 12.63. adde* CHART. march. Misn. II 342. *al.* -ela-: CHART. Tirol. notar. II 491. *ibid. saepe. usu attrib. vel adi.: l. 28sqq. p. 206,4sq. 40. etym. et def.:* WALAHFR. exord. 32 p. 515,29sqq. dicti sunt . . capp-i a cappa beati Martini . . ., quam ferentes . . . clerici capp-i (cape-i *var. l.*) coeperunt vocari.

clericus cuiusdam gradus vel dignitatis – Geistlicher eines bestimmten Ranges, Kapellan, Kaplan (cf. GLOSS. III 379,3 St.-S. -us caplan): **I** *de clericis scholae vel societati clericorum in curia saeculari vel ecclesiastica adunatorum attinentibus et diversis officiis spiritualibus et saecularibus fungentibus:* **A** *publ.:* **1** *in capella vel curia regum, imperatorum (maiorum domus: l. 27):* **a** *in univ. (cf. J. Fleckenstein, Die Hofkapelle der deutschen Könige. I. 1959. p. 11sqq. 23sqq. 86sqq. II. 1966. p. 265sq.):* **α** *spectat ad Francos, Teutonicos:* DIPL. Merov. II 14 p. 102,8 Audoenus capp-us subscripsit. CAPIT. reg. Franc. 10,2 duos episcopos cum -is presbiteris princeps secum habeat (TRAD. Frising. 197 p. 188,31 Reginperht capp-us presbiter. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 83,8). 94,11 ut missos nostros, unum monachum et alium -um, direxerimus . . . inquirendum. TRAD. Patav. 46 Rodlandus, -us . . . regis (DIPL. Heinr. II. 143 p. 171,9 rex . . . duos suis ex -is . . . Romam usque direxit. *al.*). ANNAL. Xant. a. 825 successit in locum eius *(archiepiscopi)* Otgerus -us dominicus. DIPL. Ludow. Germ. 6 Erchanfredus, diaconus atque capp-us noster. GESTA Font. 16 p. 45,34 *Gervoldus* Bertradae reginae -us efficitur (CHART. Gosl. I 488. *al.*). RADBERT. Arsen. 5 p. 66,4 militiam clericorum in palatio, quos -os vulgo vocant *eqs.* WALAHFR. exord. 32 p. 515,28 capp-i minores ita sunt sicut hi, quos vassos dominicos . . . nominamus. DIPL. Arnulfi 15 p. 24,29 Liutbrando, cuidam . . . capp-o nostro, . . . cappellam . . . concessimus. 95 per interventum . . . capp-i et notarii nostri. DIPL. Otton. III. 248 Heriberti fidelis nostri -i et cancellarii (ANNAL. Hild. a. 1036 Herimannus . . . archidiaconus, sed regius -us et Cisalpinus cancellarius). 360 p. 789,22 in presentia nostri nuncii, Cessonis . . . -i, residentis in placito. BERTH. (?) annal. a. 1065 cui *(episcopo)* Altmannus, imperatricis -us, successit. ANSCHER. Angilb. 2 (MGScript. XV p. 180,25) ut eum . . . primatem -orum faceret *Karolus.* ORD. coron. imp. 17,28 prior subdiaconorum cum . . . -is aule imperialis . . . laudem . . . decantet. *saepissime.* **β** *spectat ad alios populos:* CHRON. Pol. 1,9 p. 26,16 *Bolezlavus rex* suos . . . -os in tanta veneratione retinebat, quod *eqs.* CHART. Carinth. V 75 p. 52,10 -i . . . regis Ungarie. CONST. III 129 notariorum, -orum seu clericorum prefati regis *(sc. Bohemiae).* **b** *de clericis scholam vel societatem clericorum regentibus (cf. J. Fleckenstein, op. cit. I. p. 45sqq.):* DIPL. Pipp. 27 p. 38,29 Fulradus, -us noster sive archypresbiter. DIPL. Karoli M. 118 p. 165,27 capp-us palacii nostri (TRAD. Lunaelac. 11. DIPL. Loth. I. 25 [ed. Th. Schieffer. 1966]. *al.*). TESTAM. Folradi (NArch. 32. 1907. p. 210,11) ego Folradus capalanus. WALAHFR. exord. 32 p. 515,27 sunt et illi, quos summos capp-os Franci appellant, clericorum causis praelati (DIPL. Ludow. Germ. 35 p. 45,26. *al.*). CONC. Karol. app. 9[B] p. 848,25 Drogo archiepiscopus et senior -us. HINCM. ord. pal. 19 apocrisiarius, qui vocatur apud nos -us vel palatii custos. DIPL. Heinr. I. 18 Simon notarius advicem Hiltiberti archiepiscopi principisque capp-i recognovi *(item in recognitione:* DIPL. Otton. I. 389 p. 531,11. *al.).* DIPL. Loth. III. 121[E] Guibaldo Casinensi gerarche et . . . imperii archicancellario et magistro -o *(de re v. A. Werminghoff, Geschichte der Kirchenverfassung Deutschlands. I. 1905. p. 176). al.* **2** *in curia ducum, comitum, nobilium sim.:* **a** *in univ.:* TRAD. Frising. 37 (a. 769/77) ego Fater presbiter -us . . . ducis . . . scripsi (CHART. Heinr. Leon. 88 p. 132,12 curie ducis -i presbiteri. *al.*). DIPL. Karoli III. 37 quatinus cuidam -o suo *(sc. ducis)* . . . concederemus quasdam res. DIPL. Otton. III. 272 p. 691,23 Petrus diaconus, -us ducis Venetiarum (CHART. Babenb. 13 p. 19,11 data . . . per manum Rõberti canonici et -i . . . d. 104 Leupoldus . . . dux . . . universis -is suis *eqs. al.*). THIETM. chron. 7,26 marchionis -us (CHART. march. Misn. II 569 p. 394,7 scriptor et -us). CHART. Traiect. 540 p. 4,29 Franco, -us meus *(sc. comitis),* Balduinus, uxoris meę -us. CHART. Babenb. 293 -i ducisse (CHART. episc. Hild. II 480 p. 232,36). CHART. Tirol. notar. II 479 Conradus -us et scriba, . . . procurator . . . advocati. CHART. Carinth. V 125 p. 86,6 Iohannes et Lambertus, -i capitanei. *al. adde:* CAES. HEIST. hom. exc. 240 sacerdos quidam . . . nobilis . . . matrone capp-us erat. **b** *de primoribus clericorum:* CHART. Babenb. 52,10 (a. 1177) abbatem . . . curie nostre summum constituimus capp-um *eqs.* CHART. Nuremb. 425 eligentes nobis *(sc. burggravio)* . . . abbatem . . . in -um principalem *eqs.* **B** *eccl.:* **1** *in curia Romana (cf. B. Rusch, Die Behörden und Hofbeamten der päpstlichen Kurie. 1936. p. 77sqq.):* BONIZO ad amic. 587,8 quem *(Gregorium VI.)* secutus est . . . Hildebrandus . . ., nam antea fuerat suus -us. ORD. coron. imp. 17,37 presbiteria . . . exhibere . . . -is . . . curie. CHART. Raitenh. 75 p. 78,36 per manum Raynaldi acoliti et -i . . . pape (CONST. III 231. *al.*). INNOC. IV. registr. III 61[I] Stephanum -um et penitentiarium nostrum. 245[I] Berardo . . . subdiacono et -o nostro, iuris civilis professori. CLEM. IV. registr. 689 p. 722,14 magistro Petro, . . . -o nostro et palatii, . . . auditori causarum *eqs.* SALIMB. chron. p. 228,4 capellum rubeum papa . . . contulit vobis *(cardinalibus),* ut . . . discerni possitis a reliquis -is. *al.* **2** *in curia (archi)episcoporum (cf. J. Fleckenstein, op. cit. I. p. 24 sq.):* ALCUIN. epist. 264 p. 422,10 vestros *(sc. archiepiscopi)* . . . -os saluta. DIPL. Ludow. Germ. 87 p. 125,15 diaconus et capp-us Grimoldi archicappellani. RATHER. epist. 29 p. 168,17 faciens . . . decretum pauperioribus clericis . . ., hoc est presbyteris -is. TRAD. Ratisb. 215 Rihheri clericus et -us . . . episcopi (CHART. Osn. III 201 p. 144,20 clerici et -i speciales. AEG. AUR. [?] gest. abbr. [MGScript. XXV p. 131,1] hii abbates dicuntur -i e.). GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 408,17 antistes . . . cum paucis suis -is synodum intravit. CHART. Sangall. A app. B 12 p. 692,17 hanc *(ecclesiam)* . . . confirmavit *episcopus* . . . audientibus -is suis Azone camerario et Dezimanno decano *eqs.* ADAM gest. 2,68 p. 128,10 nobiles viros habuit -os *archiepiscopus.* TRAD. Teg. 249 p. 188,41 Rahewinus -us et notarius (CHART. Carinth. V 333 p. 206,10). RAHEW. gest. 4,77 p. 327,5 (conc.) -i de cardinalia cancellarii. CHART. eccl. Erf. 110 p. 60,45 -i curie *Moguntinensis. saepe.* **3** *in monasteriis, capitulis, hospitalibus sim.:* THIETM. (?) chron. 4,37 abbatissa . . . cum -is . . . respondit. ADAM gest. 1,54 *praepositus* hoc Unni pro -o utens ad curiam venit. WILH. HIRS. const. 2,13 p. 1052[A] lectio, quam . . . habet abbas, a -is legitur. LIBER ordin. Rhenaug. p. 136,17 -us s. Marię . . . propter infirmos licentiam cantandi missam accipit. CHART. Rhen. med. III 69 p. 71,3 prepositus nullum habebit -um exemptum. CHART. Burgenl. I 179 p. 133,26 frater Gerardus, -us domus templi. CHART. Carinth. V 82 p. 60,14 Iohannes . . ., dominarum vallis sancte Marie -us. *al. v. et p. 204,24. alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,5 priores cum -is, qui eos sequuntur, duodecim apostoli accipiuntur.

II *de presbiteris ecclesiis singulis attinentibus:* **A** *de plebanis vel rectoribus capellarum (cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 80):* CHART. civ. Erf. 21 (a. 1139) *testes sunt* -i . . ., Erfurtensis ecclesie presbiteri. CHART. Laus. 577 -us parrochialis. CHART. Babenb. 230 p. 34,44 plebanorum et -orum quemlibet . . . in XII denariis . . . persolvendis . . . teneri. CHART. Carniol. II 36 p. 27,8 (epist. papae) quod cum aliqui . . . monasteria . . . volunt . . . intrare . . ., -i eorum . . . illis temere se opponunt. CHART. Tirol. 863[III] p. 280,18 facere . . . racionem

[Pape]

de capp-is ecclesiarum subiacencium capituli. CHART. Lux. IV 3 p. 4,20 ad ipsas capellas . . . instituere . . . -um. CHART. Merseb. 368 personas idoneas de gremio vestri collegii aut -os seculares . . . collocare. CHRON. Erf. mod. II a. 1244 p. 239,3 omnes religiosi, tam conventuales quam et -i (capellarii *var. l.*). *al. v. et p. 204,55.* **B** *de vicariis adiutoribusque plebanorum (cf. Feine, Rechtsgesch. I. ³1955. p. 357.373; Plöchl, Kirchenrecht. II. ²1962. p. 168sq.):* CHART. Babenb. 226 (a. 1220) Petrus plebanus et Hermannus -us eius. CHART. Rhen. med. III 305 Anselmus s. Brigide plebanus, Henricus suus -us. CHART. Brixin. 178 decanus . . . in ipsa ecclesia quoddam altare . . . erexit -o in eodem altari . . . servituro . . . redditibus assignatis ac institutione -i eiusdem altaris . . . reservata. *v. et p. 204,66.*

III *usu remissiore:* HROTSV. Gall. II 5,4 diaboli -us. VITA Gebeh. Salisb. II 21 p. 44,48 Mariae sedulum . . . exhibebat obsequium, ut merito eius cognominaretur -us. THIETM. peregr. 5,55 coram -is et militibus, qui aderant. CHART. Basil. A II 115 p. 155,11 cum . . . Christus nos . . . elegerit in -um suum et . . . genitricis sue.

2. *capellanus, -a, -um. *parochiali ecclesiae subiectus – der Pfarrkirche unterstellt:* CHART. Wirt. II 342 p. 69,24sqq. (epist. papae; spur. post 1152) -a ecclesia Nattenburch . . ., -a ęcclesia Rŏthine cum proprio allodio . . ., ecclesia -a Mowillare. *cf. p. 205,14.*

1. *capellaria, -ae *f.* (1. capella) *curtis stabularia ad capras alendas apta – Hof für Ziegenhaltung:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 422,9 (c. 1220) mansus -e, de quo . . . servitium debetur archiepiscopo.

2. *capellaria, -ae *f.* (2. *capella) *munus capellani cancellariam regentis – Amt des die Kanzlei leitenden Kaplans (de re v. l. 58):* CHART. Rhen. inf. II 80 (a. 1219) super cancellaria nostra *(sc. archiepiscopi Coloniensis)*, que vulgo -a vocatur. *ibid.:* si a -a . . . discesserit *cancellarius eqs.*

1. *capellarius (cappe-), -i *m.* (2. *capella) *script.:* ka-: *p. 208,10.* -ela-: CHART. Babenb. 351. *v. et p. 208,10. clericus cuiusdam gradus vel dignitatis – Geistlicher eines bestimmten Ranges, Kapellan, Kaplan:* **1** *de clericis scholae clericorum in curia saeculari vel ecclesiastica adunatorum attinentibus:* **a** *publ.:* **α** *in capella vel curia regum, imperatorum (accedente officio presbyteri scholam clericorum regentis: l. 44.49.51; de re v. J. Fleckenstein, Die Hofkapelle der deutschen Könige. I. 1959. p. 214. II. 1966. p. 241):* DIPL. Heinr. IV. 458 ob servicium . . . capp-i nostri Godescalci, Aquensis aecclesiae prepositi. FUND. Hild. 1 p. 942,3 capp-us (capellanus 4) reliquiarum patrocinia altari impositurus *eqs.* CHART. Scafhus. 58 p. 96,12 (dipl. Heinr. V.; spur. post 1120) testes: . . . Wirziburgensis episcopus, Arnoldus -us (DIPL. Loth. III. 72. CHART. Mog. B 54 ministeriales . . . Widekindus et Azo capp-i). CONST. II 341 quod *archiepiscopus* . . . teneatur . . . -o nostro satisfacere. *al.* **β** *in curia ducum, nobilium:* CHART. Babenb. 162 p. 212,13 (a. 1208) Deinrat, -us *ducis (item in testificatione:* CHART. Babenb. 347. CHART. civ. Misn. 409 Arnoldus capellanus sanctae Crucis, . . . Iohannes -us *marchionis. al.).* **b** *eccl. in curia (archi)episcoporum (accedente officio presbyteri scholam clericorum et cancellariam Coloniensem regentis: l. 60.64.66. al.; de re v. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 596):* CHART. Rhen. med. I 375 p. 433,26 (a. 1075) s(ignum) . . . archipresulis . . ., s. Tiepaldi -i. CHART. Rhen. inf. I 267 *testis* Teodericus -us *archiepiscopi (item in testificatione:* CHART. episc. Hild. I 202 p. 187, 38. CHART. Traiect. 411 p. 372,20 ministerialibus testibus . . . Giselberto marscalco, Lubberto -o. CHART. Rhen. inf. II 465 p. 259,4 Wernerus prep(ositus) s. Gereonis, capp-us noster. *al.).* CHART. select. Keutgen 125,4 monetarius . . . episcopo x lb. dabit et -o quinque ß. CHART. Stir. IV 286 per Ditricum . . . quondam nostrum *(sc. archiepiscopi)* -um. *al.* **2** *de presbyteris ecclesiis singulis attinentibus:* CHART. episc. Wirz. I 167 p. 167,23 (a. 1205) hospitale . . . fraternitati, que dicitur -orum, . . . tradidi gubernandum. CHART. Stir. III 167 p. 247, 11 Hartwicus -us in Hellenstain. CHART. Gosl. II 108 p. 174, 29sqq. -o sancti Viti pro vigiliis et missis . . . tres denarii *eqs. al. (v. ind. p. 619sq.).* CHART. Eichsf. 577 *plebanus* monuit -um in Wirkesshusen . . ., ut *eqs. al. v. et p. 207,5. de vicario, adiutore:* STATUT. ord. Teut. p. 117,26sq. officium sacerdotis et -i: in castris -us pulsari faciat . . . horas. CHART. Stir. IV 125 vicarius sive -us taliter institutus tenetur . . . obedire *eqs.* **3** *nom. propr.:* REGISTR. Patav. I p. 150,1 quicquid habet Capp-us *('Capeller' ed. in nota). fort. add. (nisi spectat ad* 2. *capellarius): CHART. civ. Halb. 102 (a. 1257) Henricus C-us . . .; Bertoldus C-us, frater suus. CHART. Argent. I 443 domus Kapelarii. *al.*

2. *capellarius, -i *m.* (capellus) *confector pileorum – Hutmacher:* TRAD. Patav. 316 (a. 1110/30) Ekkolf aurifaber, Pero -us *(item in testificatione:* CHART. Tirol. 676. 894. CHART. Tirol. notar. II 10. 398ª p. 256,27). CHART. Tirol. 1053ª filius condam Alberti -i . . . refutavit . . . casale. *cf.* 1. *capellarius *l. 8sqq.*

***capellaticum,** -i *n.* (capellare) *ius ligna caedendi – Holzschlagerecht:* DIPL. Otton. I. 384 ut . . . in silva Alferia -um, . . . arationem et pascua . . . habeant *incensiti.*

***capellatio,** -onis *f.* (capellare) *amputatio – das Abschneiden:* LEG. Lang. p. 364ᵇ,23 quemadmodum . . . *latro* liberatus erat . . . ab . . . nasi -e.

***capellatura** (sca-, -pp-, -pil(l)-, -tor-), -ae *f.* (capellare) *segmen – Abschnitt, Streifen:* COMPOS. Luc. I 20 ipsas capilatoras (capil(l)- *var. l.*) capud ad capud pona⟨n⟩tur (*inde* COMPOS. Matr. 77,6 cappilaturas). *fort. add.:* COMPOS. Luc. F 25 quodquod volueris scapilatura⟨s⟩ *(cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 44)* facere. *cf.* *capulatura.

***capellatus,** -a, -um. (2. *capella) *?ecclesiola instructus – ?mit einer Kapelle ausgestattet:* ACTA imp. Stumpf 326 p. 462,16 (dipl. Heinr. V.; spur.) domum unam -am et super illam domum capellam constitutam (edificatam *B*) cum villis sibi pertinentibus.

***Capelleti** (-ele-, -tt-), -orum *m.* (capillus) *de nomine factionis Cremonensis i. qui barbati sunt – die Bärtigen (cf. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. I. 1954. p. 120):* ANNAL. Plac. a. 1258 p. 510,13 Ezolinus . . . cum Capeletis . . . coniurationem . . . fecerat. SALIMB. chron. p. 371,7 in Cremona qui erant ex parte ecclesie, dicebantur Capellini sive C-tti *eqs. v. et vol. I. p. 1362,30.*

***capellina,** -ae *f.* (*ital.* cappellina) *pileus – Mütze, Hut:* SALIMB. chron. p. 514,26 habuit *marchio* in capite pulcherrimam -am de variis et scarleto (*cf.* ALBERT. MIL. temp. 302 p. 561,47).

***Capellini,** -orum *m.: v. l. 41.*

capello, -avi, -atum, -are. *script.:* sca-: *l. 51.* -pp-: *l. 51.62.67. al.* -el(o): *l. 51.56.66. al.* -pil-: *l. 67. adde p. 256,70.*

1 *abscidere, amputare – abschneiden, abhauen:* EDICT. Roth. 302 si quis olivo -verit (sca-, capp-, -ela-, capulaverit *var. l.*) aut succiderit. 338 si quis caballum alienum coda cappellaverit (cape-, -ela-, capulaverit *var. l.*), id est setas tantum. *al. (cf. B. Löfstedt, Studien über die Sprache der langobardischen Gesetze. 1961. p. 311).* LEX Ribv. 79 capit. p. 69,4 de eo, qui alterius capelatum *(A 7,* capellatam *A 6)* materium de silva tulerit. DIPL. Otton. I. 375 p. 516,23 lignas, quod capelastis (capelantī *cod.*). *absol. i. q. ligna caedere – Holz schlagen:* LEX Baiuv. 22,6 capit. p. 259,14 (codd. Mg. Mt) de diminutis silvis, si aliquis -verit. 22,7 capit. p. 259,19 si post compositionem -verit. **2** *secando aptare – behauen:* LEG. Lang. p. 178ª,9 si . . . materia -verit (capp-, -ela- *sim. var. l.*) maiores minores, capita viginti per tremisse *(v. notam ed.).* **3** *dissecare, minutim concidere – zerschneiden, kleinschneiden:* COMPOS. Luc. K 10 bluta faciatur corius taurinum, crudum, capelatum (COMPOS. Matr. 78,4 bluti de corio taurino cappilatum minutatim). L 32 cappela fila, ut XII tremisses pensent. **4** *dirumpere, caedendo destruere – zerschlagen, zerstören:* EDICT. Roth. 150 de molino -to: si quis molinum . . . capelaverit (capp-, -pell- *var. l.*) aut sclusam ruperit. 288 si quis . . . aratrum alienum iniquo animo -verit (capp-, -ela-, capulaverit *var. l.*). *cf.* *cabello, capulo.

[Pape]

***capellula** (cappe-), -ae *f.* (2. *capella) *script.* -ol(a): *l. 4.*

ecclesiola, oratorium – kleine(s) Kirche(ngebäude), Kapelle: **1** *gener.:* VITA Deic. 19 ut monachus quidam -olam . . . sibi vendicet in oratorium. EKKEH. IV. cas. 12 -a in ea solitudine in nomine sancti Galli fabricata. NORB. IBURG. Benn. 15 p. 881,2 lignea -a . . . exstructa altare ibi . . . dedicavit. GESTA Camer. cont. I B 8 renovavit . . . -am, quae inheret hospitali. GERH. STED. annal. p. 210,32 capp-a, quae muro adiacens cappella curiae dicta est. THIETM. peregr. 22,2 inveni -am minutissimam. CHRON. reg. cont. III a. 1216 p. 238, 4 consecrata sunt *altaria* cum -a sanctuario contigua. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 343,16 stetit *Heinricus IV.* . . . quinque annis in deserta -a inhumatus. *saepe.* **2** *iur.:* **a** *spectat ad possessionem, beneficium, traditionem sim.:* CHART. march. Misn. III 98 p. 79,33 (a. 1206) asserens se lege militari inbeneficiatum advocatia . . . -e *(sc. monachorum).* EMO chron. p. 469,27 (chart.) laicus . . . in possessione sua -am fundavit. CHART. Laus. 36 solvit . . . prepositus in -a sua. CHART. Turic. 598 ita quod . . . -a . . . monasterio . . . pertineat pleno iure. *v. et l. 25.27.* **b** *spectat ad donationes vel praestationes ad ecclesiolas factas, dotem sim.:* CHART. Sigeburg. 56 p. 126,2 (ed. E. Wisplinghoff. 1964; a. 1148) pertinentias . . . -ę hospitali contiguę. CHRON. Lippold. 3 p. 548,22 totum hoc suae *(sc. archiepiscopi)* dilecte -e attitulandum esse. CHART. Rhen. inf. IV 629 Herimannum quendam et duas sorores eius . . . -ę b. Laurentii, que est in castro meo, . . . iure cerecensuali attinentes. CHART. Altenberg. 1012 dentur . . . III solidi ad luminare in -am . . . hospitalis. CHART. Westph. VII 1067 -e . . . redditus speciales comparavimus. *al.* **c** *spectat ad solutionem ab ecclesiola praestandam:* DIPL. Heinr. III. 265 p. 354,13 ista -a duodecim denarios michi . . . quotannis solvat. **3** *canon.:* CHART. Mog. B 29 p. 33,2 (a. 1145) exstructa -a . . . divinum in ea servitium fieri ordinavimus . . . et licentiam dedimus ibidem baptizandi *eqs.*

capellus (cappe-), -i *m. vel* ***capellum,** -i *n. vel raro* ***capella,** -ae *f. (l. 46)*

galerus, pileus – Mütze, Kappe, Hut (interdum i. q. caputium – Kapuze: l. 47sq.): **1** *proprie:* **a** *gener. (cf.* GLOSS. III 620,43 St.-S. -um vel galera vel thiara huot): ANNAL. Ianuens. I p. 196,12 imperator -um in manu sua tenens. CHART. Pomm. B 664 p. 57,31 satellites . . . regis eius *(archiepiscopi)* sacro vertici -um de caudis vulpium imponentes. WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p. 316^{B} pone super . . . ligaturam -um seu biretum pellis agninae novae. SALIMB. chron. p. 71,16 *frater* habebat in capite -am Armeniacam. *al.* **b** *eccl.:* WILH. HIRS. const. 1,2 p. 935^{A} -um frocco eorum *(noviciorum)* assuitur. 1,75 p. 1003^{C} caput non denudant *novicii* . . . -o coopertum. 2,37 p. 1095^{D} -um de pellibus ovinis sive cattinis *frater habere potest.* HARIULF. chron. 3,3 p. 88,28 -um auro paratum I, ex pallio I. TRANSL. Wandr. 14 (MG Script. XV p. 628,47) de reliquiis . . . detulimus . . . -um . . . capitis eius *(sancti). al. v. et p. 206,33.* **c** *iur. de retributione:* CHART. Ital. Ficker 53 p. 77,34 (a. 1035) ad . . . adfirmandam obligationis cartulam accepi . . . exinde launechild -o uno. **d** *in arte venandi:* **α** *spectat ad homines:* GUIC. (?) bers. 10 archatores . . . debent habere tunicam, -um et capucium, similia colori arborum. **β** *spectat ad falcones i. q. galea – Haube:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 236,24 est . . . -um quoddam formatum de corio secundum formam capitis falconum *eqs.* 4 p. 91,11 si vero falco est de portantibus -um, non tollatur -um, donec *eqs. saepe.* ALBERT. M. animal. 23,74 ad . . . -um assuefiat *falco.* **e** *milit. i. q. cassis – Helm:* CHART. Hans. I 201 p. 63,37 (a. 1226) reddant . . . -os ferreos (CHART. Lux. II 310,7). CHART. Tirol. notar. I 285 *restituere* -um de ferro. *al.*

2 *translate:* **a** *cooperculum – Deckel:* Ps. AVIC. anim. 5,2 p. 117 fac -os in hunc modum: accipe de illa terra . . . et fac caputium . . . per circuitum duodecim palmarum. **b** *cataplasma – Packung:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 33a^{r} contra tineam fiat -um ex picula et pice navali. TRACT. de aegr. cur. p. 129,17 fac -um de pasta siliginis et aceto *eqs.* **c** *?corona muri – ?Mauerkappe:* ANGILB. eccl. Cent. 1 p. 175,24 moenia ipsius monasterii . . . cum turribus et capp-is reformare.

capelo *v.* capello.

***capenum,** -i *n. (orig. inc.) ptochotrophium – Armenhaus:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,128 -um dicitur domus, ad quam pauperes ad postulandam eleemosynam confluunt; inde diminutum capella dicitur, in qua christiani pauperes spiritu . . . conveniunt.

capenus *v.* carpinus.

1. caper, -pri *m. dat., abl. pl.* -is *v. s.* capra. *metr.:* cāpr-: *l. 17. adde* MARC. VALER. buc. 3,19. căpr-: MARC. VALER. buc. 3,20.

I *hircus – Ziegenbock, Ziege (fere de animali masculo; de animalibus utriusque sexus: l. 20sq.):* **A** *strictius de animali domestico:* **1** *gener. (cf.* GLOSS. I 350,47 St.-S. -o emissario remmilontemo. III 231,71 -r boc. *al.):* ALDH. ad Acirc. 20,2 sanguine -i virtus *adamantis* . . . mollescit. EKKEH. IV. bened. II 102 sit cibus illęsus -r. ALBERT. M. animal. 1,44 omnia genera animalium domesticorum inveniuntur etiam agrestia sicut . . . -r et canis. 5,50 arietes et -i coeunt, quando sunt unius anni, et praecipue -orum mares *eqs.* 22,37 -r et capra nota sunt animalia, sed multorum generum *eqs. al.* **2** *iur. de praestatione:* DIPL. Merov. I 86 p. 76,42 dare . . . -o I. TRAD. Frising. 1772 p. 547,32 (c. 1160) *solvit* I tergum -i maturi vel duo capre (p. 547,45). **B** *latius de animalibus feris (cf. l. 20):* **1** *ibex – (Alpen-)Steinbock (cf.* GLOSS. III 200,33 St.-S. -r steinboch. 443,32 -r steingeiz vel ibix. *al.):* ALBERT. M. animal. 8,42 -i . . . montani, qui sunt . . . in Alpibus altissimis Germaniae, qui proprio nomine ibices vocantur. 8,48 -r agrestis montanus. 12,226. *ibid. al. per compar.:* HONOR. AUGUST. imag. 1,101 sicut -r altum petit, ita . . . ad alta coeli conscendit *sol.* **2** *rupicapra – Gemse:* ALBERT. M. animal. 12,229 -r montanus, qui . . . habet cornu curvum, qui in lingua nostra gemeze vocatur. **3** *capreolus – Rehbock:* GLOSS. III 721,34 St.-S. -r reboc.

II *de ave i. q. species strigum – Sumpfohreule (Asio flammeus L.):* ALBERT. M. animal. 2,86 avis . . ., quae graece vocatur agachychalos (*p. 506^{a},17* αἰγοκέφαλος), cuius caput assimilatur capiti caprae, et vocatur latine aput vulgus -r harundinis *eqs.*

III *planta quaedam aquatica – eine Wasserpflanze:* ALBERT. M. animal. 7,76 oritur aput terram herba, quae vocatur -r niger (*p. 598^{a},5* ὁ θῆς ὁ μέλας).

IV *cantherius – Dachsparren (cf.* capreolus *ThLL. III. p. 357,19):* ACTA imp. Winkelm. I 1005 p. 774,28 (a. 1241/46) in sala principis sunt necessarie trabes quatuor, -i otto.

2. caper *v.* cuprum. **capera** *v.* capra.

***caperona,** -ae *f. (francog. vet.* chaperon, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 269sq.) cappa brevis – Kapuze(nmäntelchen):* CONC. Karol. app. 7 p. 833,1 monachis Gallicanis est indultum, ut . . . -is de palliis, almuciis . . . uti possent. *cf.* *capiro.

caperro (-ero), -are. *(frontem) rugare – (die Stirn) runzeln (cf.* GLOSS. IV 43,32 St.-S. -bat ramph. 244,1 -ans gruncenti. V 48,11 carpepo. *al.):* ALDH. virg. II 2178 fronte -bat (-era- *var. l.*) frugalis virgo. ERMENR. Har. 8 astitit . . . Hariolfus, venerando vultu seu -ando.

capesso (-sco), -ere. *script.:* capp-: DIPL. Ludow. Germ. 61. 64$^{in.}$ *al.* -pas-: *l. 71.* -pis-: *l. 64. p. 211,34. form. gerund.:* -und(us): *p. 211,4.* -and(us): *p. 211,37sq.*

I *de actione prehendendi i. q. sumere, capere – nehmen, fassen, ergreifen:* **A** *strictius:* **1** *obi. anim. i. q. captare – fangen:* HERM. AUGIENS. vit. 153 quin et vos *(mulieres)* furvus aucupis hamus iam captas teneat sive -iscat. **2** *obi. res:* **a** *amplecti – an-, umfassen:* ALDH. virg. I 12 p. 241,2 hostes . . . arma cruenta -unt. **b** *assumere – zu sich nehmen:* WALAHFR. hort. 330 cuius *(apii)* si trita -as semina. **c** *rapere, auferre – rauben, wegnehmen:* REGINO chron. a. 860 p. 79,21 Brittones . . . omnem . . . belli copiam -unt (-sc- *B 1*). NIVARD. Ysengr. 6,341 qui sua dementer vastant, externa -scunt (-pas-, -ss- *var. l.*). **d** *occupare – besetzen:* BEDA hist. eccl. 1,12 p. 27,34 Scotti Pictique . . . insulae partem pro

[Pape]

indigenis . . . -unt. **B** *latius:* **1** *sibi parare, acquirere – sich verschaffen, sich aneignen, erlangen:* ALDH. virg. II 1375 hic *(Iupiter)* patris imperium . . . -it. WILH. APUL. gest. 2,320 -undae cupidus telluris. NIVARD. Ysengr. 6,136 vulpes . . . robore diffidens fraude -scit (-ss- *var. l.*) opem. **2** *concupiscere – erstreben* (*cf.* GLOSS. IV 199,33 St.-S. -perro [*sic*] muodon): WANDALB. creat. mund. 259 celsa -unt mentis culmine vecti. **3** *suscipere, inire, incipere – unter-, übernehmen, anfangen:* WALAHFR. Blaithm. 131 fugam . . . -unt ([-sc- *G*]. HELM. chron. 44 p. 88,17. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,19 virium . . . experientiam. CARM. de Frid. I. imp. 1172 peditum pars . . . pugnam . . . -it. *al. c. sensu describendi:* WALAHFR. Wett. 174 unius ut vitam praestanti fine -am (gloss. RO: dicam). **4** *sustinere – auf sich nehmen:* ALDH. virg. II 1267 pater . . . nititur . . . *filium* flectere . . ., thalamorum ut iura -at. **5** *refl. i. q. se coercere – sich beherrschen:* ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 474,1 -e te ipsum!

II *de actione accipiendi:* **A** *recipere – an-, auf-, entgegennehmen:* **1** *strictius:* ALDH. carm. eccl. 4,1,6 pectore qui patulo Christi praecepta -unt (-sc- *A*). CARM. de Karolo et Leone 100 ius populi et leges ubi *(sc. in foro)* sacraque iussa -ant. **2** *latius:* **a** *percipere – vernehmen, (an)hören:* ALDH. carm. eccl. 4,8,15 verba (virg. II 2050). WETT. Gall. 25 in -endis exemplis divinis. **b** *persequi, oboedire – nachkommen, befolgen:* HERM. AUGIENS. vit. 447 iussa (LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 186,18). **c** *tenere – einhalten:* NIVARD. Ysengr. 1,685 ne capiens capiare, modum captura -scat (-ss- *g*). **B** *adipisci, nancisci – empfangen, bekommen, erhalten:* **1** *gener.:* ALDH. carm. eccl. 5,10 nomisma. BEDA hist. eccl. 1,16 vires. WETT. Gall. 27 medicinam. WANDALB. creat. mund. 89 Phoebo sidera ab uno lumen cuncta -unt. HELM. chron. 52 p. 102,27 sacerdos de cruore libat, ut sit efficacior oraculis -scendis. *al.* **2** *eccl.:* ALDH. virg. I 43 p. 296,2 ad -issendam passionis palmam. WALAHFR. Wett. 775 caelorum regna -unt (-sc- *R*). DIPL. Ludow. Germ. 4 ad aeterna remunerationis praemia -enda (DIPL. Ludow. Iun. 1. *saepe*). DIPL. Otton. I. 104 ad aeternam beatitudinem -andam (210 p. 289,36 -andam). *al.* **C** *habere, possidere – haben, besitzen:* **1** *gener.:* PURCH. Witig. 53 in quibus *(iuribus)* ipsa potens sum sponsi sceptra -scens. NIVARD. Ysengr. 1,701 pauper ovat modico, sum dives, multa -sco. **2** *comput. i. q. complecti – enthalten:* AGIUS comput. 3,5 luna pares versus, loca sol adversa retentat, iste notas septem, terdenas illa -ens.

***capeta** *v.* 1. *capita.

***capete,** -is *n. vel* ***capetium** (-eci-), -i *n. vel* ***capecia,** -ae *f. (slav.* kopa, *cf. E. Berneker, Slawisches etymologisches Wörterbuch. ²1924. p. 562) acervus (LX manipulorum) – Haufen (von 60 Garben), Schober:* CHART. Oelsn. 9 p. 20,5 (a. 1203) in aestate quilibet metere debet quinque -tia (10 p. 23,21. 27,1 -cia). CHART. Burgenl. I 524 iugera . . . absque proventibus -arum . . . seminanda. II 149 p. 103,41 de qualibet -cia frugum duodecim denarios . . . solvere. *Pape*

caph (ka-). (כַּף) *littera undecima alphabeti Hebraici i. q. manus – Hand (alleg.):* CARM. Scot. I 14,1,11 kaph, te χηρ decimam post littera prima caraxat *(cf. Hier. epist. 30,5).*

caphio *v.* campio. **caphsa** *v.* capsa.

***caphus** *v.* *cyphus.

***capicerius,** -i *m. (cf. francog. vet.* chevecier, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 260sqq. s. v.* capitium) *custos supellectilis ecclesiasticae – Hüter der kirchlichen Gerätschaften:* TRANSL. Eug. Tolet. 4 Erkengerus -us. VITA Winn. 13 (MGScript. XV p. 776,26) -us aecclesiae. TRANSL. Wandr. 12 (MGScript. XV p. 628,24) seditionis auctor extitit Stephanus -us. CLEM. IV. registr. 665,2 p. 682,19 Raymundo . . ., -o ecclesiae Aurelianensis.

capicium *v.* capitium. ***capilatora** *v.* *capellatura.

***capilitus,** -i *m. (fort. cohaeret c. ital.* cappelleto) *in arte veterinaria fort. i. q. parvus capellus – viell.: kleiner Hut:* MOSES PANORM. marisc. 2 p. 152,7sq. equus, cui invenitur in loco pasturarum suarum extra, sicut -i *(v. notam ed.)* vel si nascatur equus cum eis -is vel non nascatur, non amittit suam operationem.

capillacius, -a, -um. herba -a *i. q. adiantum – Frauenhaar (Adiantum Capillus Veneris L.):* COMPOS. Luc. P 17 selinisteo . . ., qui dicitur erba -a *(cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 69).*

capillamentum, -i *n.: v. p. 77,14sqq.*

***capillana,** -ae *f. (cf.* capillus, *capillarius) *species plantae – Pflanzenart:* ALPHITA II p. 29,6 -a similis est stringno ventatico in foliis. *cf.* *capillarius *l. 42.*

capillaris, -e. *script.* cappell-: *l. 18.*

1 *capillo similis, tenuis, subtilis (ut capillus) – einem Haar ähnlich, dünn, fein (wie ein Haar):* **a** *bot. de foliis, gramine sim.:* ALBERT. M. veget. 3,60 p. 187,6 in -es radices. 5,23 -es vapores *arborum.* 6,318 carvi est herba . . . habens folia -ia sicut feniculum. 7,97 plantae -es virides. 7,120 in subtili et -i . . . gramine. *ibid. al.* **b** *medic.:* Ps. COPHO anat. 56 -es venae (*'Kapillargefäße'*), quae nimia sui parvitate videri non possunt (ALBERT. M. animal. 1,414 p. 148,6. WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 15,29 cum arteriis et venis cappellaribus. *al. cf.* ALBERT. M. animal. 1,402 vena . . . spargitur in multas partes -es). BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p. 114^{G} fractura in osse, quę . . . dicitur -is, quia fit in subtilitate capilli. p. 114^{H} scissurę -is. ALBERT. M. animal. 1,618 de substantia simili substantiae telae sive panniculi -is, quia etiam de nervis -bus contexitur. *al. per compar.:* ALBERT. M. animal. 3,125 kylus . . . dividitur . . . adeo in multa, quod quasi -is est eius divisio (9,50). **2** *capilli proprius – dem Haar eigen:* HEIRIC. Germ. I 2,159 (schol.) trizaptus *(i.* τριχαπτα, *v. notam ed.)* . . . -is subtilitatis.

adv. ***capillariter.** *subtiliter (ut capillus) – fein (wie ein Haar):* ALBERT. M. animal. 3,142 venae ubique in corpore -r sparguntur. veget. 5,21 planta, quae filariter et quasi -r adhaeret plantae (4,94). 7,120 erumpent *gramina* -r.

***capillaritas,** -atis *f. bot. i. q. plantarum capillarium tegmen – Bewachsung mit haarartigen Pflanzen:* ALBERT. M. veget. 5,22 huiusmodi lanugo sive -s magis invenitur in parte aquilonari arboris.

***capillarius,** -a, -um. **1** *ex pilis factus – aus Haaren gemacht, hären:* RUP. TUIT. off. 8,4 p. 216^{A} ut annulum -o vinculo insereret. p. 216^{B} -am zonam (*ex Aug. civ. 22,8 p. 578,11.18 D.* -acio . . . -aciam). **2** *bot. i. q. capillis tectus – behaart:* GLOSS. III 537,6 St.-S. balsamita i. zimbrium aquatica -a *(an subst. fem.?)* minze. *cf.* *capillana.

capillatio, -onis *f. iur. i. q. actio arripiendi vel evellendi capillos – das Haarziehen oder Haarausreißen, 'Haarraufe' (cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 1359sq.):* CONST. II 425,12 (a. 1200) de -e vel percussione sine sanguine quindecim solidi, unde capillatus vel percussus medietatem habeat. CHART. Babenb. 86,36 sicut de -e prescripsimus. *remissius:* ANNAL. Ianuens. I p. 61,11 discordes . . . -es et rixas solitas ne facerent . . ., consules . . . iurare fecerunt.

capillatura, -ae *f.* **1** *de statu:* **a** *strictius i. q. capitis capilli – Haupthaar:* **α** *in univ.:* ALDH. virg. I 17 neglegenter squalente -a. MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 180,2) -a plana. ALBERT. M. animal. 1,132 incipiamus a summo, quod est -a. *ibid. al.* **β** *habitus capillorum – Haartracht* (*cf.* GLOSS. I 788,42 St.-S. -a uahsreiti. 791,2): ELIS. SCHON. viar. 13 p. 102,45 ve, qui lascivitis in -a muliebri. **γ** *capilli copiosi – Haarfülle:* GLOSS. I 790,1 St.-S. -ae antfahsi *(spectat ad Vulg. I Petr. 3,3).* **b** *latius i. q. cutis capillis tecta – behaarte Haut:* GLOSS. IV 134,27 St.-S. -a swart. **c** *meton. i. q. fascia crinalis – Haarband:* GLOSS. I 618,5 St.-S. discriminalia -a i. vuitta. **2** *de actione i. q. tonsura capillorum – das Haarschneiden:* RITUALE Rhenaug. 114$^{capit.}$ (Spicil. Friburg. V. 1959) oratio ad -am *(de re v. ed. p. 54sq.).*

capillaturiae, -arum *f. (prima) tonsura capillorum – (erstes) Abschneiden des Haupthaares (cf. Brunner, Rechtsgesch. I. p. 140):* LEX Sal. Merov. 67 quando filius suus ad -as (capilatorias *A 2*) facit.

capillatus, -a, -um. **1** *crinitus – behaart (cf.* GLOSS. IV 312,2 St.-S. -us geharider. *al.):* HIST. Hirs. 2 p. 255,52 capite in circuitu -o. RAHEW. gest. 4,69 p. 315,4 cutem capitis . . . decentissime -am. *al.* **2** *longis capillis praeditus – langhaarig:*

[Dauser]

FRUTOLF. chron. p. 75,2 *(ex Hist. Alex.)* erant . . . in . . . flumine feminae -ae. ALEX. MIN. apoc. 9 p. 142,9 Gothi et Wandali -i dicti sunt (*cf.* p. 142,10 -am gentem). *in imag.: v. p. 97,49sqq.*

capillitium (-cium), -i *n. capitis capilli – Haupthaar:* BENZO ad Heinr. 4,5 p. 640,25 ut sancti videantur, ungunt -cium.

capillo, -avi, -atum, -are. *per capillos arripere, capillos evellere – an den Haaren ziehen, Haare ausreißen:* CHART. select. Keutgen 133,69 (c. 1150) si burgensis . . . extraneum percusserit vel -verit. CHART. Rhen. inf. IV 624 p. 774,41 si quis militum . . . se -verint vel pugno percusserint. CONST. II 425,12 quod ille eum leserit aut percusserit vel -verit. CHART. episc. Halb. 1278 p. 387,25 alios lesit *monachus*, -ans, alapans. *v. et p. 212,47.*

capillosus, -a, -um. *crinitus – behaart:* GLOSS. med. p. 6,1 in -is *locis*. Ps. ODO MAGD. herb. 254 *(de iunipero)* dando -um caput antea ridiculosum. ALBERT. M. animal. 1,509 inguina et femora si nimis sint -a. *ibid. al.*

***capillulus,** -i *m. tenuis capillus – Härlein:* BENZO ad Heinr. 4,13 p. 647,8 habet . . . umbram suam cuiusque -us.

1. capillus, -i *m. script.:* cabi-: LEX Alam. 57,27 *codd. 1.10.* caui-: *p. 214,18.* cappi-: *l. 71. p. 214,5.54.* -pell-: *l. 43.72.*

pilus – Haar: **I** *strictius i. q. crinis – Haupthaar (cf.* GLOSS. III 3,71 St.-S. -i fahs. 18,21 -us har. 69,50 -i lochi. 430,8 -i houethar. *al.):* **A** *proprie:* **1** *gener.:* PAUL. AEGIN. cur. 9[capit.] crispos facientia -os ([*3,2,1* τὰς τρίχας]. TROTULA 57 p. 30,5 ad -os aureos faciendos). CARM. Aldh. 5,28 capud candescens crinibus cingunt -i nitidis. ANTIDOT. Cantabr. p. 167,25 ad pilos cadentes: vervenam . . . cum oleo misce et -is inunge. PAUL. DIAC. Lang. 5,37 puellam . . . flavis prolixisque -is . . . decoratam. ALCUIN. epist. 194 p. 321, 36 quod nigrum in -is videtur, candidum in corde amatur. REGINO chron. a. 889 p. 133,18 -um usque ad cutem ferro caedunt *Hungares*. THIETM. chron. 8,76 ungues ac -i *innocentis suspensi* crescebant. TRACT. de aegr. cur. p. 128,9 ad -os crescendos. BALDER. Alber. 5 p. 246,35 vultum, -os, barbam fuco colorando. GLOSS. Salern. p. 14,21 -us est fumus siccus a toto corpore resolutus per poros capitis exiens. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 118,30 -is et pilis . . . restauratur, quantum fuerat perditum. ALBERT. M. animal. 1,132 -i stabiles vel nigri . . . animum indicant violentum. *persaepe. de palpebra:* ARS med. 7 p. 428,3 triciasis dicitur -orum (-pell- *G*) natura inchoantium interna oculorum exasperans a lacrimis. *in effigiebus:* THEOPH. sched. 3,73[med.] deaurare coronas, -os et barbas. *ibid. al.* **2** *spec. (de ritibus cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. III. 1930/31. p. 1239sqq.):* **a** *eccl.:* **α** *de tonsura clericorum vel monachorum:* CONC. Karol. 16,18 ut nullus post tonsuram -os usu populari nutrire presumat. FORM. Sangall. II 28 p. 413,10 ad similitudinem coronae -os sibi relinquere tradiderunt *patres*. CASUS Petrish. praef. 13 seculares clerici . . . maiorem circulum ex -is dimittunt. VITA Cuneg. A 5 p. 823[a],5 -is . . . precisis inposito sibi ab episcopis velo. *al.* **β** *de reliquiis sim.:* CONC. Karol. 5 p. 43,13 -os et ungulas suas populis pro sanctualia tribuebat *Aldebertus*. HAIMO (?) Wilh. 25 hos -os *s. Petri* . . . intimo affectu amplecti debent. ORTL. chron. 2,1 p. 96,19 reliquiae . . .: de -is . . . virginis Mariae. *al.* **γ** *de miraculis:* HROTSV. Dulc. 11,5 nec -i nec vestimenta ab igne sunt ambusta. THEOD. PALID. annal. a. 1129 -i circa capita multis ardere ceperunt. *al.* **δ** *de ritibus variis:* ARBEO Corb. 34 veniente iam exitus suae die . . . -os totondi curavit. CONC. Karol. 44 p. 479,3 in tonsura puerorum, cum -os praeciderent, eosdem -os desinere *(sic)* super imagines sinebant *(de re v. p. 212,64)*. TRANSL. Fort. in Aug. (MGScript. XV p. 473,42) -os . . . de capitibus extrahentes. VITA Dagob. 9 -os capitis sui abscidi fecit. LEO MARS. chron. 1,46 p. 613,10 obtulit se ipsum per -os capitis sui praeposito nostro. CAES. HEIST. Engelb. 3,65 in signum devotionis sue -is sui capitis . . . precisis. *al.* **b** *publ. et iur.:* **α** *de tonsura poenali (cf. His, Strafrecht. I. p. 525sqq.):* CONC. Merov. p. 28,12 de -is (cappi- *L*, -pell- *N*) . . . placuit dominis iuramenta non exegi. CONC. Karol. 1,6 radantur omnes -i capitis eius *(sc. nonnae reae)*. CAPIT. reg. Franc. 44,10 -os sibi vicissim detundant *conspiratores*. FORM. Sangall. II 35 si cutem et -os habere volueris (ANNAL. Fuld. II a. 879 p. 94,1 -is et cute detracta. *al.*). DIPL. Heinr. II. 319 p. 400,28 corium et cappillos amittat (LEX fam. Worm. 30 p. 643,36. *al.*). LAMB. HERSF. annal. a. 1046 ut . . . -os suos, ne tonderentur, multa pecunia redimeret *dux. al.* **β** *de laesione:* LEG. Burgund. const. I 5,4 si quis ingenuum hominem per -os corripuerit (*cf.* LEX Frision. 22,65 si quis alium iratus per -os comprehenderit). LEG. Wisig. add. p. 463,19 si quis aliquem hominem . . . -os capitis abstraxerit. *al.* **γ** *de ritu adoptionis:* PAUL. DIAC. Lang. 6,53 Carolus . . . Pippinum, suum filium, ad Liutprandum direxit, ut eius iuxta morem -um susciperet. **δ** *de habitu innuptarum:* LEG. Lang. p. 108,17 sorores . . ., tam qui in -o remanserunt, quam quae ad maritum ambolaverunt (ACTA imp. Winkelm. I 895). p. 172,17 si quis . . . reliquerit filiam . . . et sororis in -o (caui- 5). ACTA imp. Winkelm. I 921 p. 699,21 sororum . . . sistencium in -o. *al.* **c** *pharm. et alch.:* ANTIDOT. Sangall. p. 95,12 ad fugandos serpentes -os mulieris aut de capra aut cervi cornum. Ps. GERH. CREM. (?) sal. I 12 ex . . . luto -orum. Ps. AVIC. anim. 7 capit. p. 396,8 de lapide herbali, id est de -is. GEBER. invent. 23 p. 735,3 sume oleum . . . -orum humanorum. *al.* **B** *in imag.:* **1** *bot.:* **a** -us Veneris (-us terrae: *l. 39*): **α** *adiantum – Frauenhaar (Adiantum Capillus Veneris L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 118sq.):* RECEPT. Sangall. I 105 ad epar: herba -us Veneris. ANTIDOT. Glasg. p. 135,31. DYNAMID. Hippocr. 2,55 polytrichus sive adiantus, hoc est coriandrum agreste, sive -us Veneris. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 349,25 -us Veneris . . . mediocris est inter calidum et frigidum. WALTH. AGIL. med. 2 p. 88,12 radicis feniculi . . ., -i Veneris . . . ana mir. I. *al. fort. add.:* GLOSS. III 553,27 St.-S. -us Veneris widertat *(a)*, minnenloeber oder stainfarn *(b)*. 538,38 (cod. a) -us Veneris . . . iuncurewenhar vel wedertan. **β** *trichomanes – Brauner Milzfarn (Asplenium Trichomanes L., cf. Marzell, op. cit. p. 490 sqq.):* GLOSS. med. p. 62,13 polipodia -o Veneris, quod in parietibus nascitur. GLOSS. III 479,30 St.-S. -us Veneris steinfarm. 497,13 -us Veneris steinuarn. 498,5 -us terrę stenuarn. *al. fort. add. nisi i. q. Polytrichum comm. (L.) – Widertonmoos (cf. Marzell, op. cit. p. 491sq.):* GLOSS. III 527, 24 St.-S. -us Veneris widertan steinvar. *cf. l. 33sqq.* **γ** *serpullum – Quendel, Feldthymian (Thymus Serpyllum L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 286):* GLOSS. III 473,23 St.-S. -us Veneris weltquenela. **δ** *elleborus – Weißer Germer, Nieswurz (Veratrum album L., cf. G. Pritzel – C. Jessen, Die deutschen Volksnamen der Pflanzen. 1882. p. 428[b]):* GLOSS. p. 247,32 Th. nasewrz. **b** *porrus – Porree, Lauch (Allium Porrum L., cf. Marzell, op. cit. p. 202sqq.):* GLOSS. IV 88,15 St.-S. (cod. k) porro surio vel porrus vel -us lock. 88,16 (cod. i) porrus vel -us loch. **2** *usu communi:* COD. Karol. 13 p. 510,25 si omnes capitis nostri -i linguę effecti fuerint. RHYTHM. 146,18,4 turpius me *(sc. scopa)* nulla domi vernacula servit et redacta vili solo depono -os (cappi- *C*). ERMENR. ad Grim. 29 p. 567,22 si bacillum tuum non intermiseris, ad -os usque devolvemur. **C** *alleg.:* AMALAR. off. 2,5,5 -i, id est curae huius mundi. HRABAN. univ. 6,1 p. 144[D] numerum -orum, id est recte credentium. p. 145[B] -i virtutes animae designant. HONOR. AUGUST. cant. 4,1 p. 411[B] -i ecclesiae sunt populares, qui eam fide ornant. *al.*

II *latius:* **A** *pilus corporis – Körperhaar (huc spectare possunt etiam nonnulla exempla supra allata, e. g. l. 20):* ALBERT. M. animal. 1,509 crura densis -is obsita . . . indocilem et ferum hominem indicabunt; cum . . . pectus -os praefert, callidum et animosum designat. *iuba – Mähne:* HILDEG. epist. I 3 p. 154[A] refrenabis -os currentium equorum. **B** *saeta – Borste:* ANTIDOT. Cantabr. p. 167,13 ex -is porcorum.

2. capillus *v.* 1. capulus.

***capilunum** *vel* **-us,** -i *n. vel m. (fort. cohaeret c.* capellina, capilina, *cf. Sella, Gloss. Lat. Emil. p. 71) de parte armaturae fort. i. q. tegumentum capitis – viell.: Kopfbe-*

deckung: CHART. Tirol. notar. II 265[a] (a. 1242) 1 panceram et 1 -um et 1 pileum de ferro (265[b]). *Dauser*

capio, cepi, captum, -ere. *script. et form.:* *stirp. praes.:* *imperf.* -peb-: *l. 33.* *gerund.* -pend(us): *p. 216, 65.* *stirp. perf.:* coep-: *l. 34. p. 216,26.49.* *adde* RIMB. Anscar. 19 p. 43,24. POETA Saxo 1,284. *al.* capierunt: *l. 20.25. p. 216,22.* capu(i): *l. 21. p. 216,24.* *adde* CHRON. Fred. cont. 37 p. 184,20. *metr. et rhythm.:* cāpi: GENEAL. Flandr. VI 17 p. 321,30. capére: *p. 216,50.*

I *de actione prehendendi i. q. sumere, capessere – nehmen, fassen, ergreifen:* **A** *strictius i. q. apprehendere, possidere – in die Hände bekommen, in Besitz nehmen:* **1** *obi. anim.:* **a** *gener.:* **α** *arripere – packen:* HROTSV. Dulc. 11,3 -ite . . . has *(virgines)* et in ignem proicite. THIETM. chron. 8,25 quidam maligno arreptus spiritu vi magna -tus est. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 34,17 quod irascentur falcones unus contra alium, unde -rent se personaliter cum rostris et unguibus. *al.* **β** *captare, in custodiam dare – gefangennehmen, -setzen:* CHRON. Moiss. a. 803 (MGScript. I p. 307,18; s. IX.[in.]) capierunt . . . regem. a. 813 (MGScript. II p. 259,35) capuerunt viros, mulieres et praedam magnam. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 290,48 episcopum . . . -tum tenuerat. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 130,15 fraudulenter. ALBERT. MIL. temp. 1219 p. 488,15 interfecerunt CC de Saracenis et nonaginta capierunt. *saepissime.* *ioculariter:* EKKEH. IV. cas. 26[in.] erat utique ius illorum *(discipulorum)* . . ., ut hospites intrantes -ant, -tos, usque dum se redimant, teneant. *in imag. de sonis:* RUD. TRUD. mus. 2,26 p. 96 -tum dux fortior auferet illum *(comitem).* **γ** *venari, ferire, excipere – jagen, erlegen, (weg-, ein)fangen:* LEX Baiuv. 21,2 de eo *(accipitre),* qui dicitur canshapuh, qui anseres -it. 22,9 quae *(capturae)* ad -endas apes ponuntur. ARBEO Corb. 18 p. 209,13 cum piscibus, que capebantur (-pie- *var. l.*). WETT. Gall. 12 p. 263, 40 coeperunt squamigeros greges. WANDALB. mens. 356 -ant ut retia praedam. WALTHARIUS 421 -it arte volucres. WIDUK. gest. 1,39 tam acerrimus erat, ut una vice quadraginta . . . feras -ret. FROUM. carm. 4,4 sepius et canibus -itur sus. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 145,31sq. quando -i debent, posset homo securius accedere ad -endum ipsos *(falcones)* in obscuro. *saepe.* *c. sensu concludendi:* THIETM. (?) chron. 4,34 hos *(canes)* . . . voluit -ere. *in imag.:* HROTSV. Dion. 154 quas *(animas)* prius errorum laqueis -bat amaris *fraus veteris draconis.* THIETM. chron. 5,10 prepositos . . . pecunie transeuntis inescatos amo . . . -ere. 6,12 ad -endum . . . serpentem venenosum. **δ** *reperire – (auf)finden:* TRAD. Garz. 37 p. 56,29 (c. 1159) mortua est *mater* et ante domum cuiusdam rustici vix -ta est. **b** *iur.:* **α** *comprehendere – festnehmen, verhaften:* LEX Sal. Pipp. decr. Child. 2,2 si foras ecclesia -ti fuerint *eqs.* TRAD. Ratisb. 86 p. 79,16 ut mancipia . . . inquirat et -at. DIPL. Heinr. IV. 334 p. 438,25 ut . . . homines . . . sine legitima iudicatione non -antur. CHART. select. Keutgen 133,30 quicunque seu iudex seu civis . . . quempiam sine sententia -ere presumpserit *eqs.* RYCCARD. chron. a. 1222 p. 106[a],41 (epist. imp.) si aliquis presumpserit dicere monetam novam esse falsam, . . . qui id audierit, eum -at tradendum iustitiario. *al.* *(in scelere) deprehendere – (auf frischer Tat) ertappen:* CAPIT. reg. Franc. 3,10 (a. 555/58) si quis cum furtu -itur. LEG. Wisig. 8,3,8 si in alienam silvam quis cum vehiculo -atur. CONC. Karol. 16,14 qui in suo scelere -tus est. *al.* **β** *debitorum solvendorum causa in carcerem conicere – in Schuldhaft nehmen:* CHART. Tirol. notar. I 69 p. 32,19 (a. 1236) Iohannes occasione . . . debiti -tus fuit. CHART. select. Keutgen 147 p. 164,1 quod propter sua debita cives Col(onienses) inpune . . . -i possent. **2** *obi. res:* **a** *gener.:* **α** *aptare, amplecti – an-, umfassen:* WALAHFR. Blaithm. 155 capulum -e. THEOPH. sched. 3,82[med.] quod *(cuprum latum)* utriusque ligni oram -at. TRACT. de chirurg. 777 *os fractum* debemus ex utraque parte -ere (carpere *var. l.*) et leniter extendere. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 57,2 traynam -ere nolunt sine carne *girofalci.* ALBERT. M. animal. 2,70 *aves aquaticae* habent corium inter digitum continuans, ut melius -ant aquam in natando. *al.* *usu symbolico:* GERH. STED. annal. p. 218,44 emit . . . mansum . . . comite . . . iure patroni id manu -ente. **β** *assumere – zu sich nehmen:* CONVERS. Afrae 1 episcopus . . . veniens, ut cybum -ret. WALAHFR. hort. 177 opimas delicias conviva -it. STATUT. ord. Teut. p. 164,9 escam vel potum sub secreto -e numquam. *induere – anlegen:* TRAD. Ratisb. 671 p. 326,3 (c. 1085/90) -ere monachicum indumentum. *colligere – auffangen:* CAES. HEIST. mirac. I 5,35 p. 319,16 propter amplam . . . cappam ad -endum ventum. **γ** *rapere, praedari, (praedam) agere, auferre – rauben, plündern, (Beute) machen, erbeuten, wegnehmen:* RIMB. Anscar. 18 p. 38,31 quae sibi de spoliis . . . -tis (coe-, ce- *var. l.*) provenerant. REGINO chron. a. 775 preda multa -ta. CONST. I 211,11 omnium mobilium . . ., que -erint Ianuenses. *al. v. et p. 215,21.* *spectat ad ludum scaccorum, abaci:* CARM. ined. 82,53 (ed. H. Hagen. 1877) solus rex -itur. FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,14[capit.] de regula -endorum numerorum. CARM. Bur. A 185,9,2 p. 247 et factus mulier regi ferus arbiter hęret, imperat et regnat, hinc -it, inde labat. *al.* *de navibus i. q. intercipere – aufbringen, kapern:* DIPL. Otton. III. 206 p. 617,32 ut nullus . . . Cremonenses naves . . . violentia -ere . . . presumat. ANNAL. Ianuens. IV p. 70,1 ipsam *(galeam)* . . . capierunt. **δ** *occupare, expugnare – einnehmen, besetzen, erobern:* CHRON. Fred. cont. 46 quod castro . . . rex bellando -erat et . . . urbem cum machinis capuisset. ANNAL. Alam. a. 788 Baioaria -ta est. POETA Saxo 1,368 id *(castrum)* coeperat armis. WIPO gest. 29 castra munitissima . . . seu dolo seu bello -erat. OTTO FRISING. gest. 1,27 p. 44,17 arcem . . . cepit et expugnavit. *saepe.* **b** *iur.:* **α** *potiri – sich bemächtigen:* CHART. Rhen. med. I 9 p. 12,36 (a. 729) montem sive rupem -ere vel munitionem aliquam in eis facere. **β** *exstirpando acquirere – durch Rodung erwerben:* CHART. Fuld. B 275 (a. 801) tradimus . . . capturam hanc, quae de villa Berghohe -ta est. DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 91,42 marcham invadere aut novalia -ere (COD. Thietm. 17). *al.* **γ** *exigere – einziehen:* DIPL. Otton. III. 383 p. 811,28 ut . . . nullus thelonia -at. CHART. ord. Teut. 19 assigno . . . cccc bisantios -endos ad fundam . . . annuatim. RYCCARD. chron. a. 1222 p. 106[a],29 (epist. imp.) ⟨si⟩ penes quemcumque inventum fuerit argentum . . ., qui id invenerit, illud -at . . . et . . . medietas -atur ad opus curie. **δ** *tutari, arrestare – sicherstellen, beschlagnahmen:* ACTA imp. Winkelm. I 769 (a. 1231) -i ad opus . . . imperatoris navim, quae passa est naufragium. 880 victualium . . . capcionem . . . creditoribus interdicens . . . ea pro curia nostra -ere non postponas. *al. v. et l. 39.* *huc spectare vid.:* HEINR. WIRZ. cur. 319 si contradictum fuerit mihi forsitan illic, absolvi per quem littera -ta potest? **B** *latius:* **1** *(sibi) parare, deportare – (sich) verschaffen, gewinnen, erwerben, davontragen:* ANNAL. Alam. a. 797 victoriam (RIMB. Anscar. 10 cum . . . v. coeperint. *al.*). RHYTHM. 147,80 regni gloriam nitore -ere. WALTHARIUS 206 triumphum. CARM. Bur. B 129,6,1 mentem -ite similem Martini. *al.* **2** *attingere, pervenire – erreichen, gelangen:* CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,19 portum -ere veritatis (OTTO FRISING. gest. 1,62 p. 88,25). THANGM. Bernw. 51 p. 779,40 (chart.) excedit mentem nec -et finem, si . . . nostra ratio ulterius se tendere voluerit. *consequi – einholen:* WALTHARIUS 1029 olli et cursu -to suras mucrone recidit. **3** *suscipere, inire, incipere – unternehmen, anstellen, bewerkstelligen, anfangen:* CARM. de temp. rat. 789 cum coitum -it Aries. WALAHFR. Blaithm. 86 fugam. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 386,40 sapienti -to consilio. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 173,7 quando -it circuitiones suas *falco.* CHART. Rhen. med. III 1389 p. 1004,7 conspirationem. *al. seq. inf.:* MARC. VALER. buc. 2,44 -at spretos numerare tot agnos? *sustinere – auf sich nehmen, erdulden:* CARM. libr. 7,7 munera martyrii . . . esse -penda. **4** *exercere – (aus)üben:* AETHICUS ISTER 33 ultionem -ere. WALTHARIUS 1392 vindictam -ens ex hoste. **5** *favere – begünstigen:* CONST. II 162,4 (a. 1232) imperator . . . teneatur . . . non -ere partem inter civitates Lombardie. **6** *sibi proponere – sich vor Augen halten:* THIETM. chron. 7,14 de hoc exemplum . . . -ite. **7** *superare, opprimere – überwältigen, bezwingen:* HRABAN. carm. 39,58,6 quem *(Christum)* non -unt saecula. WALAHFR. Wett.

[Rudolph]

80 -tus amore tenendi. CAND. FULD. Eigil. I 15 somno -ti quieverunt. FROUM. carm. 35,16 non, rogo, sta terris, ne -are malis. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 65,24 loci amenitate. *al.* *vexare – heimsuchen:* HROTSV. Theoph. 353 nec tartareis poenis umquam -eris. **8** *coercere – beherrschen, zügeln:* OTFR. ad Liutb. p. 167,35 *lingua Theodisca* insueta -i regulari freno grammaticae artis. *refl.:* ARABS 96 (AltdtBl. 2. 1840. p. 385; s. XII./XIII.) vix pre leticia se -it ille sua. CAES. HEIST. mirac. I 8,49 p. 121,13 ut vix me -ere possem prae gaudio. **9** *decipere, circumvenire – täuschen, in eine Falle locken, irreleiten:* ALDH. virg. I 53 p. 312,4 antequam fraudulentis Dalilae complexibus -retur *Samson.* WALAHFR. Wett. 497 sodales muneribus -ti (gloss. R: decepti). FROUM. carm. 30,5 *Pharisaea manus* vult -ere insidiis *Christum. al.* *c. sensu corrumpendi:* WIDUK. gest. 2,21 pecunia multa -tus.

II *de actione obtinendi i. q. accipere – annehmen:* **A** *recipere – auf-, entgegennehmen:* **1** *strictius:* **a** *obi. anim.:* ARBEO Corb. 22 p. 213,27 ut naturalis eum *(penem)* non -ret vagina. HRABAN. carm. 31,6 perfectum senio aethera te -ant. FROUM. carm. 16,14 Christi -e, vitę ianua, sponsas. *al.* **b** *obi. res:* HRABAN. carm. 2,1,2 quae *(munera)* tu dignanter . . . -e. ALBERT. M. animal. 1,543 ut in ipso *(pulmone)* -atur et dividatur aer. *al.* *refl. i. q. consentire – im Einklang stehen:* GERHOH. aedif. 14 p. 1235^{B} neque . . . se -unt patrum collationes et militum confabulationes. **2** *latius:* **a** *percipere – vernehmen, hören:* CARM. libr. II A 5,8 scriptor quidam . . . quae vera -it, mox ea falsa facit. ERMOLD. Ludow. 3,116 pectore . . . et aure -it. WALTHARIUS 149 verba. TRANSL. Albini (MGScript. XV p. 687,19) si quid forte . . . -remus de . . . translatione. *al.* *in imag.:* WALAHFR. Blaithm. 59 verba Dei -ens sitienti corde. *al. v. et l. 28.* **b** *intellegere – verstehen, begreifen:* HUGEB. Wynneb. 5 audire . . . et -ere. HROTSV. Pafn. 1,8 difficile -tu. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 290,17 quasi testimonium . . . ypocrisis . . . non inprudenter -bat. ALBERT. M. metaph. 7,5,2 p. 375,66 (ed. B. Geyer. 1964) quod non -it intellectus. **c** *retinere – behalten, festhalten:* ACTA imp. Winkelm. I 933 p. 709,27 (a. 1248) capitulum . . . summatim -bat in mente. CHART. Samb. 66^{a} p. 35,5 -at tam presencium quam futurorum memoria, quod *eqs.* (CHART. Pruss. II 138. *al.*). **B** *adipisci, nancisci – empfangen, bekommen, erhalten:* **1** *gener.:* LIBER diurn. 55 fiduciam. BEDA hist. eccl. 3,3 p. 131,9 experimenta permaxima in expugnandis barbaris iam -erat (OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 138,17). WALAHFR. Mamm. 23,2 praesidis ira . . . -it requiem. hort. 157 pomorum haec species . . . crementa -it pulcherrima. Wett. 757 iura regendi. VITA Liutb. 31 ab eis consilium -ere. CHART. march. Misn. III 46 p. 41,31 certitudinem. CHART. ord. Teut. (Hass.) 266 p. 202,3 litteram appensione sigilli robur -ere impetravi. *al.* *absol. fort. i. q. locum accipere – viell.: Platz bekommen, Anklang finden:* VITA Berth. Garst. 50 cum sermo eius in praeposito . . . non -ret. **2** *eccl.:* WALAHFR. Wett. 810 munera perpetuae -ens ingentia vitae. HRABAN. carm. 4,1,30 quo -amus regna serena. 34,20 dona futura (WALAHFR. carm. 8,14 mundi d. vel ingenii. *al.*). RIMB. Anscar. 12 p. 33,19 divini mysterii sacramenta. DIPL. Heinr. III. 81 in perpetuo manencia bona. *al.* *expressius i. q. pati (debere) – hinnehmen, ertragen (müssen):* WALAHFR. Wett. 338 ut aeternam -ant . . . iram. CAND. FULD. Eigil. II 25,12 hanc legem . . . dominus, servus, . . . insons sonsque -it. **3** *iur.:* LEG. Wisig. 3,5,2 p. 161,1 ad -endam hereditatem succedant (CHART. Lux. II 73,4. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 92,5 quando episcopus sua parrochia circat, non plus . . . exigat vel -at nisi secundum canones. TRAD. Brixin. 28 fructum ad IV annos -endum. TRAD. Ratisb. 475 urbanus . . . predium . . . tradebat, ut statum monasterii per omnia -at. CONST. II 107,8 quod non habeant ius testandi . . . nec -endi ex causa donationis . . . vel ex causa mortis. *al.* *vindicare (posse) – beanspruchen (können), zu bekommen haben:* DIPL. Otton. III. 363 ut nec ipse episcopus vel dux . . . potestatem habeat . . . hospicia -endi. CHART. Bund. 544 p. 50,23 quod heredes . . . debeant dare . . . Ianole . . . libras triginta et novem . . ., sicut -it ex duabus tribus et hoc pro libris viginti et sex. **4** *comput.:* WALAHFR. carm. 89,4,12 bis bina cursus -imus virtute novenos. 89,4,18 quindenos -unt stolidae vix quinque sorores. **C** *complecti, continere, capacem esse – einschließen, enthalten (können):* **1** *gener.:* COMPOS. Luc. Y 23 quantum -pet *caccabus.* WALAHFR. carm. 6,7 locuples -it aurea vasa supellex. POETA Saxo 5,332 commoditas spatiosa lavacri centenos homines . . . valet -ere. DIPL. Otton. II. 292 quoddam nostrae proprietatis spatium -ens . . . iugera tria. CHART. Basil. A II 37 p. 52,8 quorum *(fidelium)* nomina praesens non -it litera. ALBERT. M. animal. 2,36 natura auxit ubera . . . et disiunxit ea, ut amplius -rent. *al.* **2** *eccl.:* HRABAN. carm. 11,58 qui . . . caelorum sceptra gubernas, mundum fine -is. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,245 tu *(sc. Christus)* -is omnia. *refl. i. q. includi posse – sich einschließen lassen:* CARM. var. III 46,40 cuius *(Christi)* onus gazae non toto se -it orbe. **3** *iur.:* CHART. Rhen. med. I 135,99 (a. 893) est ibi unum territorium -ente semente modios XXX (DIPL. Otton. III. 385 p. 815,15 braidas . . . -entes annuatim m. quadraginta). CHART. Dortm. 114 p. 52,39. *al.* **4** *comput.:* CARM. de temp. rat. 842 quattuor idus -unt ternos. WALAHFR. carm. 89,4,4 undenas -unt Martis duo iussa kalendas. **5** *geom.:* ANON. geom. I 4,36 si vis scire, quot domus -at *civitas.* GERB. geom. 6,4 p. 89,6.

adi. **captus,** -a, -um. **1** *captivus – gefangen (usu praed.: p. 215,22. al.):* THIETM. chron. 7,10 caeteros una cum seniore -o Boemiam reduxit. WIPO gest. 33 p. 53,26 de -is paganis. *al.* **2** *occupatus – beschäftigt, begriffen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,207 invenere virum secręto murmure -um. **3** *coactus – gezwungen:* HROTSV. gest. 507 iussis -us regis non iusta iubentis. **4** *morbo oppressus, aegrotus – von Krankheit befallen, krank:* **a** mente -us *i. q. vecors – irre, verrückt* (*cf.* GLOSS. IV 330,12 St.-S. mente -a mote kafanganiu): WILLIB. Bonif. 8 p. 55,3 alii quidem diabuli laqueis adstricti, etiam mente sunt -i. **b** oculis -us *i. q. caecus – blind:* IOH. Glod. 48 (MGScript. IV p. 238^{b},31; c. 963) puerulus oculis -us . . . visu . . . est muneratus.

subst. **1. captus,** -i *m.* *qui debilis est – ein Gelähmter:* WALTH. SPIR. Christoph. I 29 surdis auditus, . . . manu etiam -is prior reparatus est actus.

2. capiendum, -i *n.* *quod percipi, intelligi debet – was erfaßt, verstanden werden muß:* WALAHFR. Mamm. 3,17 dabo . . . dicta, quibus doctor -a ministres. *Rudolph*

***capipurgium,** -i *n.* *in imag. i. q. medicamentum ad capitis purgationem pituitae tollendae causa adhibitum – Heilmittel zur Reinigung des Kopfes von Schleim:* BENZO ad Heinr. 3,26 p. 632,7 si . . . de cordis vestri medicinali pixide adhibetis . . . kanonicum -um. *cf.* *caputpurgium.

***capiro,** -onis *m.* *(ital.* capperone *a* cappa, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. I. 1950. p. 742) cassis – Helm:* ROLAND. PATAV. chron. 3,16 aperto -e ferreo proiecto in tergum. *cf.* *caperona.

1. capis, -idis *f.* (σκαφίς) **1** *poculum, patera – Becher, Schale* (*cf.* GLOSS. II 152,11 St.-S. -s genus pontificale ⌊vasis gebita⌋ [⌊⌋ *suprascr. cod.*]): HUCBALD. (?) carm. 2 app. 6 caesareae -es, cauti cata cista Catonis concludant . . . carmina. **2** *per confusionem ut vid. i. q. capisterium – Mulde:* GLOSS. III 718,8 St.-S. -s molde. *cf.* 1. *capita.

2. capis *v.* capus. **capisco** *v.* capesso.

*?****capisricus,** -i *m.* *(orig. inc.)* *ibex – Steinbock:* GLOSS. IV 43,36 St.-S. -us (-stritus *g*, -ifricus *e*, -prificus *c*) steingeiz. 134,20.

capisso *v.* capesso. ***capistea** *v.* *caputium.

***capisteriarius,** -i *m.* (capisterium, *nisi subest* capistrum) *qui capisteria (vel capistra?) conficit – Hersteller von Trögen (oder Halftern?):* CHART. Carinth. IV 2919,49 (a. 1267/68) -us denarios XX *solvit.*

capisterium, -i *n.* (σκαφιστήριον) *script.* camp-: *p. 219,45q.* *metr.* cāpistĕ-: *l. 71.*

1 *alveus, magis – Trog, Mulde, Wanne (cf.* GLOSS. III 167, 16 St.-S. -um multra. 389,6 troch. *saepe):* **a** *de vase ad frumentum purgandum apto:* ALDH. virg. II 864 -um . . . ruptum innovat *sanctus Benedictus (sim.* EKKEH. IV. bened.

[Schneider]

I 14,4. DESID. CAS. dial. 3,1 p. 1144,16. *al.*). **b** *de vase ad varias merces suscipiendas apto:* CHART. Sil. C 62[a],5 (a. 1270) vendentes res super mensas, in alveolis vel -is. REGISTR. Geisenf. 23 quarum *(pernarum)* una erit in cam-o abbatisse, altera in cam-o conventus. 41 in ollis, -is et cribris. TRAD. Westph. IV p. 63,13 -um plenum piscium. **2** *cribrum (tenue) – (Haar-)Sieb:* GLOSS. III 370,44 St.-S. -um harseph. IV 185,9 cribrum vel -um . . . sip vel reicher (*i.* reither). *cf.* 1. capis.

***capistraticum,** -i *n.* *?praestatio capistrorum vel pecunia pro capistris danda – ?Abgabe in Gestalt von Halftern oder Halftergeld:* DIPL. Otton. III. 376 (spur. s. XIII.[in.]) cum omnibus earum *(curtium)* pertinentiis et familiis seu -is (ACTA imp. Winkelm. I 154 p. 130,12 cum . . . familiis seu -is, successionibus, bannis).

capistro, -atum, -are. **1** *coercere – zügeln, bändigen:* HERM. AUGIENS. vit. 1436 *(in imag.)* Satan eques chamo -tam *sanctimonialem* insidens. **2** *regere – lenken:* PETR. PICT. carm. 7 (MG Lib. Lit. III p. 708) ira, libido, ceca cupido cuncta -at (ministrat *A*, capessunt *B*).

adi. **capistratus,** -a, -um. *medic. i. q. modo capistri factus, oblongus – halfterförmig, länglich:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 366[F] si -a *debet esse incisio,* fiat quaedam longitudo in modum magdaleonis.

capistrum, -i *n.* *script.:* cabi-: *l.* 31. cavi-: *l.* 29*sq.* 32. -tri(um): *l.* 35. -t(um): *l.* 32. *form. acc. pl.* -os: *l.* 32.

1 *de vinculis:* **a** *gener. i. q. loramentum capitis – Halfter:* **α** *spectat ad bestias (cf.* GLOSS. III 298,8 St.-S. -um halftra, quo equi capiuntur. 651,11 cav-um. *saepe):* EDICT. Roth. 298 de -o (cav- *11*): si quis -um (cav- *11*) de caballo tulerit. LEX Baiuv. 2,6 si quis . . . furaverit . . . -um (cab-, cav-, -os, -tum *sim. var. l.*). TRANSL. sang. Dom. in Aug. 17 qui *(caballus)* . . . -o ducebatur. EGBERT. fec. rat. 1,654 equus tener in freno mollisque -o. DONIZO Mathild. 2,795 reliquit . . . frena, -ia sana. CONST. I 447,13 soumarium cum -o. IORDAN. RUFF. equ. 2 p. 4,22 in capite *(sc. equi)* posito -o forte de canape. *al.* *per compar.:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,353 sustentaculum in modum -i . . . facimus (1,615 fiat incisio . . . in m. -i. *al.*). **β** *spectat ad homines:* CAES. HEIST. hom. exc. 242 demones . . . eum . . . trahentes ad se ipsos -o in naribus eius misso. ALBERT. M. pol. 7,2[i] p. 635[a],3 qui nullum inimicorum occidisset virum, circumcingi -o (*p. 1324[b],16* τὴν φορβειάν). **b** *medic. i. q. ligatura narium vel capitis – Nasen-, Kopfverband:* GLOSS. Roger. I A 2,13 p. 536,34 substentetur nasus cum -o. II 398 ligetur . . . tercia ligatura, ut perficiat -um ab una auricula ad aliam per summitatem capitis.

2 *de planta fort. i. q. raphanus agria – viell.: Wilder Rettich (Raphanus raphanistrum L., nisi subest lapsana – Ackersenf [Sinapis arvensis L.]):* TRACT. de aegr. cur. p. 153,3 ad fluxum oculorum . . . facies emplastrum de . . . succo -i. GLOSS. Roger. I B 1,10 (1,12) p. 529,37 serapinum, id est -um agreste, pro pleuresi.

3 *de metallo:* -um auri *i. q. electrum – Blaßgold:* ALBERT. M. miner. 5,1,9 electrum . . . quidam . . . -um auri vocaverunt.

***capisudus,** -a, -um. (*cf.* sudus) *?detectus, serenus – ?unverhüllt, heiter:* CHRON. Ved. p. 682,32 sedato pulvere -a redit faties celi. *Schneider*

1. *capita (-pet-), -ae *f.* (*cf.* capis, gabata) *patera, lanx – Schale, Schüssel (cf.* GLOSS. III 642,50 St.-S. -a kepita [*a*], gebiza [*c. d*]. 643,12 -a gebita. *al.):* CHART. Mog. A 492 p. 395,30 (a. 1121) in . . . convivio IIII fercula *dantur:* . . . secundum *(ferculum)* pulmentum, ita ut in duas -etas dividatur gallina *eqs.* TRAD. Fuld. I 77 p. 158,15 cellarius . . . scutellas et ciphos et -etas . . . procuret.

2. capita *v.* 1. capito.

***capitagium** (-teg-), -i *n.* **1** *census in singula capita impositus – Kopfzins:* CHART. Stab. 252 p. 482,7 (a. 1160) quicumque de . . . hominibus capitecensis voluerit solvere -um suum ecclesię *eqs.* (*cf.* p. 481,26. p. 482,3. 262 p. 497,16). CHART. Rhen. inf. IV 664 homines, qui . . . Danieli debebant -a in dicta villa . . . manentes. **2** *de electa parte hereditatis (servorum sim.) i. q. caput optimum, ius capitale – 'Besthaupt', 'Hauptrecht' (cf. Waitz, Verf.-Gesch. V. p. 267):* CHART. Wirt. I 251 p. 310,33 (epist. papae; spur. c. 1266/74) familiam omnem censualium ipsius, quam per iura, que -egia dicuntur sive mortuaria, canonice possideat *eqs.* *cf.* *capaticum, *capitaticum.

***capitalicius** (-tol-, -iti-), -a, -um. **1** *adi.:* *in singula capita impositus – Kopf-:* LIGURINUS 4,521 -tolitiam cogunt appendere summam. 8,574 -tolitium . . . censum . . . Ligures . . . tribuerunt . . . fisco (*cf.* RAHEW. gest. 4,7). **2** *subst. neutr.:* *census in singula capita impositus – Kopfzins:* CHRON. Andag. 19 p. 48,12 cubicularius . . . soluto -tio servus sancti effectus *eqs. (v. notam ed.).*

capitalis, -e. *script.:* ka-: *p. 222,49.* -abi-: LEX Sal. Karol. 10,4 *cod. K 49.* -ida-: *p. 222,36.* *form.:* *nom. sg.* -al *(subst. neutr.): p. 222,30.45.49sq.* *abl. sg.* -e: *l. 66. p. 221,2. 222,32.61.64.* *abl. pl.* -is: *l. 67.* *compar.: p. 221,69. 222,3.*

I *de capite:* **A** *capitis proprius, qui capitis est – dem Kopf eigentümlich, des Kopfes, Kopf-:* ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p. 546,24 capitis . . . aversione ac inpulso, ut gestum exprimam, -i. WILLIR. cant. 5,7 p. 56 quasi membris arx -is *praesidet.* Ps. OTHO med. 142 dolor -is. HIER. MOR. mus. 25 p. 188,20 vox pectoris *iungatur* pectorali . . ., capitis autem -i. **B** *capiti aptus – für den Kopf geeignet, Kopf-:* **1** *medic.:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p. 115[F] pulvis -is (THEOD. CERV. chirurg. 2,1 p. 144[H]). THEOD. CERV. chirurg. 2,6 p. 146[G] medicinae -es sunt iris, farina *eqs.* WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p. 325[E] cum trypano, raspatore, scavignatore et huiusmodi instrumentis -bus tuis. *al.* **2** *usu communi:* WOLFHARD. Waldb. 2,2 risile . . . -e. THIETM. chron. 7,45 p. 452,31 aurum -e *reginae.* **C** *supra caput exsistens – zu Häupten (befindlich):* BRUNO QUERF. Adalb. A 20 erat . . . in superiore parte *(lecti)* panno -i . . . inscriptum: '*eqs.*'

II *de tributo:* **A** *de censu colonorum, servorum sim.:* **1** *de exactionibus i. q. in singula capita impositus – den Einzelpersonen auferlegt, Kopf-:* CHART. Stab. 52 p. 125,3 (dipl. Karoli Simpl.) cum mancipiis . . . -e ibidem debitum persolventibus. DIPL. Otton. III. 83 p. 492,36 ut nullus exactor publicus . . . aliquid iniuriae familiis . . . in -bus censibus inferat (DIPL. Heinr. II. 340 p. 434,12 de redemptione censuum -ium. TRAD. Frising. 147[1]. *al.*). *expressius i. q. ad censum capitis pertinens – Kopfzins-:* CHART. Wirt. VII 2213 (a. 1271) iura -ia. REGISTR. Mog. p. 53,12 homines adtinentes curie . . . de denariis -bus solvent uncias XV. **2** *de hominibus i. q. ad censum capitis astrictus – kopfzinspflichtig:* DIPL. Otton. II. 24 p. 34,25 -bus censualibus (DIPL. Loth. III. 86 cum c. tam liberis quam -bus). CHART. Rhen. inf. I 473 p. 333,10 (dipl. Frid. I.) cum mancipiis . . . cerocensualibus et -bus. **B** *de electa parte hereditatis, mortuario:* **1** *strictius i. q. ad caput (optimum) pertinens – (Best-)Haupt- (cf. Dt. Rechtswb. V. p. 337 s. v. 'Hauptrecht'):* CHART. Worm. 51 (a. 1033) -em iusticiam, id est manumortum. CHART. Westph. VII 20[a] p. 1269,30 in obitu . . . masculus *cerocensualium* melius quod habuerit animal dabit pro iure -i . . ., mulier melius suum lineum vestimentum (CHART. Wirt. VII 2609. *al.*). **2** *latius de domino i. cuius (servus) est – Leib-:* FUND. Boson. 2 (MGScript. XV p. 979,39; s. XI./XII.) si quis . . . de familia . . . quicquid melius in mobilibus reliquerit, indigena -i et advena aralicio terre domino dare debebit.

III *de capitis periculo, summo discrimine:* **A** *de sceleribus:* **1** *publ. i. q. morte dignus, gravis – todeswürdig, schwer, Kapital-:* LEG. Wisig. 12,3,27 sive -is sive minoris culpe dignus sit *reus* pena. LEX Baiuv. 2,1 ut nullus Baiuvarius alodem aut vitam sine -e (-i *var. l.*) crimine perdat (CONC. Karol. 10,12 exceptis -is criminibus. COSMAS chron. 2,4 p. 87,5. *al.*). WALTH. SPIR. Christoph. II 6,154 -e scelus. CHART. march. Misn. III 239 pro -i reatu. *al.* **2** *eccl. i. q. mortifer – todbringend, Tod-:* WALAHFR. exord. 21 p. 495,9 -ia peccata. RATHER. prael. 6,4 p. 319[A] -ia . . . ea *(vitia)* noveris esse, quae decachordum tabulis lapideis prohibet

[Heßler]

scriptum. *v. et l. 27.* **B** *de iudicio, poena i. q. ad supplicium pertinens – Todes-:* Lex Sal. Merov. 40,5 -e sententia feriatur (Capit. part. Saxon. 11 punietur. Chart. archiep. Magd. 404 p. 532,40 in his, qui -em sententiam aut membrorum detruncationem merentur. Chart. Sangall. A 909 p. 120, 23 exceptis -bus sentenciis, effusione sanguinis et super fures. Chart. Pommerell. 135 p. 118,14 tam -em quam manualem sententiam. Chart. Pomm. B 1104 p. 379,7 cum iudicio sanguinis et civili, -i s. et manuali. *saepe*). Aldh. virg. I 35 p. 277,15 -e discrimen. Hrotsv. gest. 334 quidam iudicio . . . dantur -i. Walth. Spir. Christoph. II 5,237 martyrium -e subit. 6,105 -is littera *theta.* Adam gest. 4,21 p. 251,17 -i . . . pena multatur. *al. remissius i. q. per supplicium effectus – durch Hinrichtung (vollzogen):* Ekkeh. IV. bened. I 45,20 more triumphali nece quo pereant -i. **C** *exitiosus, perniciosus – schlimm, verderblich:* Chart. Pomm. A 262 (a. 1238) ad sedandas inimicitias -es inter Danos et Slavos . . . exortas (Chart. Westph. III 1047 p. 543,7). Chron. Worm. p. 178,27 archiepiscopus Moguntinus . . . factus est inimicus -is (*'Todfeind'*) Wormatiensium. **D** *tempore mortis factus – in der Todesstunde (erfolgt):* Epist. Hann. 83 p. 137,22 -is illa de infidelitate ad fidem conversio, in qua, si baptizetur, etiam extremum spirans *eqs.*

IV *de gravitate, excellentia:* **A** *praecipuus, principalis, gravissimus – hauptsächlich, wesentlich, wichtigster, Haupt-:* **1** *de rebus:* **a** *theol.:* Bonif. (?) serm. 6,1 (PL 89,855[B]) ut discernamus . . . inter -ia peccata et inter -ia et principalia praecepta et mandata Dei. *in imag.:* Wipo gest. 3 p. 21,6 fonte -i *(sc. Deo)* in puritate sua permanente. **b** *eccl.:* Rather. prael. 4,4 est sedes *ecclesiae* universalis, principalis, -is *(sc. curia Romana).* Udalsc. Egin. 26 p. 443,3 Augusta *civitas* loci *(i. monasterii)* sui -is non ferens destructionem *eqs.* Galb. Karol. 43 p. 584,42 ascendens ad -em sanctuarii ecclesiae fenestram. Vita Norb. I 23 ecclesiae -i (*item de sede cathedrali:* Arnold. Lub. chron. 2,14 p. 135,18). Rein. Leod. fulm. (MGScript. XX p. 614,53) -e nostrum, id est maius, altare. *al. nobilissimus – vornehmster:* Gesta Camer. 2 praef. quod *(monasterium)* . . . -i titulo ceteris prestat. **c** *iur. et publ.:* Folcuin. Bert. 2,83 p. 156,18 (chart.) donamus . . . mansum et casam -em superpositam. Hincm. epist. 126 p. 65,15 -ia loca de regno (Const. I 359,3 aliqua persona de locis -bus . . . vel de locis, que sub eis sunt. Chart. Turg. II 96 p. 330,11). Dipl. Otton. II. 210 iste *possessiones* sunt -es: Hoium, Fosses *eqs.* Trad. Weiss. app. I 310 ad puteum haurientem et canalem -em. Chart. Burgenl. I 201 p. 150,4 tres mete -es. *al. plenus – Voll-:* Chart. scrin. Col. A I p. 17,27 (a. 1135/42) quam *(aream)* -i conventu prefecti urbis . . . potestati sue . . . subdiderunt. **d** *medic.:* Ps. Hippocr. phleb. 98 in brachio . . . tres sunt venę . . ., -is vero, quę est superior *eqs.* (Maurus phleb. p. 9[a] prima *vena* dicitur cephalica, id est -is). **2** *de hominibus i. q. summus, supremus – höchster, oberster:* Vita Deic. 26 praesul -is. Chart. Lux. I 468,2 p. 642,17 tibi *(sc. archiepiscopo)* et libero et -i advocato tuo. Rob. Tor. chron. a. 1159 p. 510,11 -es barones. **B** *(per)magnus – (sehr) groß:* **1** *corpor.:* **a** *de litteris (*'*Majuskeln*'*):* **α** *in univ.:* Ioh. Afflig. mus. 9,6 G -is *habet* aliam *figuram* quam g minuta. Elis. Schon. virg. Col. 11 subscriptum erat -bus litteris 'rex' (Chron. reg. p. 2,28 Tyrii et Sydonii primi fecerunt litteras -es de huiusmodi colore minii. Albert. M. eth. 4,1,5 p. 281[a],30 hunc [*Simonidem Meladium*] dicunt adinvenisse . . . longas litteras, quae -es dicuntur). *spectat ad chirographum:* Conr. Mur. summ. 6,6[m] p. 457,30 privilegia . . . duplicata in unam cartam solebant olim scribi et in medio ipsorum instrumentorum alique litere -es linealiter ordinate. **β** *de initiali:* Chron. Andag. 8 p. 24,3 in illuminationibus -ium litterarum (Ortl. chron. praef. p. 8,4 in -bus huius prooemii literis illud *nomen* . . . colligere). Conr. Mur. summ. 6,6[c] p. 439,8 figura . . . prime litere . . . aliis -ior inscribatur. *al.* **b** *de animalibus:* Registr. abb. Werd. 6,10 p. 180,7 (s. XII.[med.]) dabit villicus . . . quatuor salmones -es. 7,14 p. 230,6 dimidium piscem -em. **2** *spirit.:* Unibos 215,3 (ed. K. Langosch, Walthárius, Ruodlieb, Märchenepen. 1956. p. 304) sub -i frenesi. Theod. Trud. Bav. 21 nec ullum ante habuere gaudium -ius.

subst.: **I** *masc. plur. i. q. capita – Hauptpersonen, Häupter:* **A** *eccl. i. q. seniores, antistites – Älteste, Vorsteher:* Hist. Walc. 54 p. 528,14 a Romana ecclesia et suis -bus concessum fuerat, quatinus *eqs.* Chart. episc. Hild. I 358 testes sunt primi -es Lamespringensis ęcclesię, videlicet sacerdotes *eqs.* **B** *publ. i. q. maiores, proceres – die Großen, Vornehmsten:* Albert. Aquens. hist. 4,49 unus ex quatuor -bus Antiochiae. Galb. Karol. 109 p. 613,4 inimicorum . . . -es et duces. Hist. Walc. 18 p. 513,9 -es curiae. Menko chron. p. 545,5 a -bus utriusque partis. *al.*

II *neutr.:* **A** *de capite:* **1** *cervical – Kopfkissen (cf.* Gloss. III 190,16 St.-S. -e phulwo [*D*] hŏbtfuluvve [*N*]. 358,33 cervical et -e wankŭsse. 621,27 -ia polstari. *al.):* Salom. II. epist. 34 plumatia et -ia ad lectum. Fund. Werth. app. p. 168, 13 feltum et -e. Wilh. Hirs. const. 1,16 p. 947[D] pro signo -is, quod vulgariter cussinum appellatur. 2,22 p. 1069[B] -em *(sic ?)* vel aliquid de operimentis . . . tangendo. Andr. Strum. Ioh. 32 plumeum -e. *al. in fabula:* Ecbasis capt. 208 ericius . . . fit -e lupi. **2** *?lecti pars capiti adaptata – ?Kopfende:* Agnell. lib. pont. 96 p. 340,18 *Rosmunda* alligavit *gladium* iuxta -ia lecti (ad lectuli caput Paul. Diac. Lang. 28 p. 105, 18). **3** *reliquiae ad caput pertinentes – zum Haupt gehörige Reliquien:* Vita Karoli M. 2,13 p. 56,16 ad -ia capere prius properemus, cum Christum, qui liberavit nostrum caput, omnium caput esse credamus. **B** *de tributo capitis:* **1** *census in singula capita impositus – Kopfzins (cf.* Gloss. III 271,46 St.-S. -l census capitis zins): Chart. Rhen. med. I 135, 51 (a. 893) de censu regali accipit presbiter terciam partem . . ., de -ane *(sic ?)* denarios xv. Chart. Stab. 252 p. 482,11 quicquid tam in hominibus capitecensis quam in quibuslibet redditibus, hospitagiis, -bus, censibus, consuetudinibus . . . alienatum est. Dipl. Karoli M. 312 p. 471,30 (spur. s. XII.) cum omnia -idalia et censoaria. **2** *caput optimum – bestes Stück,* '*Besthaupt*' *(cf. Dt. Rechtswb. II. p. 199):* Chart. Rhen. inf. I 84 (a. 907) excepto -i, quodcumque est aut in pecude aut in alia qualibet re (147). Chart. Lux. II 420,8 in mobilibus servorum nostrorum -e illud, quod . . . preelegerimus, habebimus. **C** *de capitis periculo:* **1** *scelus morte dignum, peccatum mortale – todeswürdiges Verbrechen, Todsünde:* Leg. Wisig. 7,1,5 si -ia non admiserit *reus.* Ekkeh. IV. bened. prol. 1 p. 1,12 apud Romanos veteres . . . absque permisso prelati quicquam incipere . . . -l erat. Carm. in Sim. 2,1,10 (MG Lib. Lit. III p. 700) tam venialia quam -ia. *al. hyperbolice:* Ekkeh. IV. cas. 57 p. 213,2 coram patribus, ubi vel in puncto peccare -e erat. **2** *supplicium – Todesstrafe:* Aldh. virg. II 1065 -l (ka- *A*) perpessus sorte sacerdos. 1142 -l . . . acerbum. **D** *de gravitate, distinctione:* **1** *quod magni momenti est – etwas Wesentliches:* Ekkeh. IV. cas. 132[med.] nihil -e absque eius *(abbatis)* nutu faciat (*sim.* 133[ex.]). **2** *constitutio, capitulum – Bestimmung, Abschnitt:* Leg. Wisig. 6,4,3 p. 266,20 -ia, que in hac *lege* . . . ad arbitrium iudicis reservantur. 7,5,9 -ia (capitula *V 15*) . . ., que nec a nostra celsitudine . . . disponuntur *eqs.* **E** *de summa pecuniae:* **1** *in restitutione furti, rei ablatae (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 834):* **a** *strictius i. q. pretium rei ipsius, summa pecuniae (restituenda) – Wert der Sache selbst, (zu erstattende) Hauptsumme:* Lex Sal. Merov. 2,2 si vero . . . furaverit . . ., dc denarios . . . culpabilis iudicetur excepto -e (versio franc.: haubitgelt) et dilatura. 25,5 dominus . . . servi -e (quod ancilla valuerit *add. A 4*) . . . in loco restituat (61,1 [rec. B] rem pro -e. decr. Child. 3,4 -em. *saepe* [*v. ind.*]. Lex Ribv. 19,1 -e et dilatura. *saepe.* [*v. ind.*]. Lex Alam. B 3,3 alium servum tale in -e r. *al.* Dipl. Belgica 156[ex.] [ed. M. Gysseling – A. C. F. Koch. 1950]). *al.* **b** *latius:* **a** *pretium restitutum – erstatteter Wert:* Lex Thuring. 42 si is, cui res conponenda est, dixerit -e peius esse quam quod ablatum est *eqs.* **β** *res (mobiles) – (bewegliches) Gut:* Dipl. Arnulfi 188 dcc libras argenti pro -bus ablatis . . . episcopo restituerunt. **2** *in mutuo, debito sim. i. q. caput, sors – Grundsumme, Ka-*

[Heßler]

pital: CHART. scrin. Col. A I p. 86,18 (a. 1163/72) totum ad -e suum annumeret. CHART. Tirol. 946 p. 9,31 non computando similiter in sortem neque in -i predictarum quatuor mille librarum (CHART. Tirol. notar. I 878 p. 452,14 ex dono non in -i c. neque in sorte nec pro usuris. *al.*). CHART. Tirol. notar. I 597 solvere . . . XLII libras . . . de -i de mutuo . . . cum omni dampno et stipendio (660. 770. *al.*). 618 accepisse . . . C libras . . . de -i in societate. *ibid. al. (v. ind.).* *in fabula:* NIVARD. Ysengr. 6,74 ego istos *agros* tres quater usuram, te -e peto. *v. et* *catallum.

adv. **capitaliter.** **1** *per peccata mortalia – durch Todsünden:* GODESC. SAXO theol. 22,21 p. 323,8 confiteor . . ., quod . . . turpiter, criminaliter atque -r . . . deliqui. **2** *atrociter – schrecklich:* EPIST. var. III 25,1 regis imperio huic terrae assidue et -r imminenti. ANNAL. Ianuens. II p. 185,5 illam *discordiam*, que . . . -r vigilabat, . . . extinguens *eqs.* *remissius:* EPIST. var. III 26,3 p. 187,23 quam -r reformidem *eqs.* **3** *forma litterarum maiore – als Majuskeln:* CHART. Pomm. A 94 p. 224,21 (a. 1212) in . . . sigilli circumferentia legebantur hee littere per ordinem -r scripte.

capitalitius *v.* capitalicius. **capitalium** *v.* capitolium.

***capitanaria** (-pot-, -eria), -ae *f.* *munus vel potestas capitanei – Amt(sgewalt) eines Anführers, 'Kapitans':* **1** *proprie:* CHART. Ital. Ficker 472,6 (a. 1261) forbanniti . . . nullum officium . . ., -am vel potestariam alicuius ville . . . habere debeant. ANNAL. Plac. a. 1278 p. 570,31 intravit *marchio* in palacio comunis Papie -eriam istius civitatis. ALBERT. MIL. temp. 293 capitaneus populi . . . intravit ad officium -e. 306 p. 566,8 dominium -e et potestarie. **2** *meton. de pago, districtu:* ROLAND. PATAV. chron. 9,3 Gerardus de Tarvisio, . . . capotaneus in villa Montis Silicis constitutus . . ., qui et illic in capotanaria sua multa commiserat *eqs.*

1. capitanea *v.* capitaneus. **2. *capitanea** *v.* *capitania.

***capitaneatus** (cathan-, -nia-, -nat-), -us *m.* **1** *ordo vel gradus vassallorum maiorum q. d. capitanei – Stand oder Rang der hohen Lehnsträger, 'Kapitane':* CONST. II 107,8 (a. 1226) privavimus vavassores et cataneos . . . ab honore cathaniatus et vavassoriatus. **2** *munus vel potestas capitanei – Amt(sgewalt) eines Hauptmanns, 'Kapitäns':* **a** *proprie:* CHART. Stir. III 54 p. 113,32 (a. 1249) ex iniuncto nobis imperiali mandato -us officio Stirie (CHART. Carinth. V 100 in o. -natus *Carinthiae, Carniolae et Marchiae*). CHART. Carinth. V 38 Philippus . . ., capitaneus terre Fori Iulii generalis, . . . auctoritate -us . . . precipimus *eqs.* *remissius:* CHART. Ital. Ficker 396 p. 410,46 (a. 1245) tempore -us d. Pandulfi (CHART. Carinth. V 21 p. 14,13). **b** *meton. de districtu:* CHART. Tirol. notar. II 547 (a. 1272) personas . . . -us defendere. **3** *nom. propr. de regione Apuliae ('Capitanata'):* GREG. IX. registr. 421 p. 340,18 homines tuos . . . quosdam de C-u. ANNAL. Plac. a. 1250 p. 504,17 actum apud Florentinum in C-iatu (Capitinata CONST. II 274 p. 388,5). *v. et* *catapanatus.

capitaneus, -a, -um. *script.:* cat(t)an-: *l. 37. p. 224, 69.72. 225,2.* cathan-: *p. 225,38.52.* -pet-: *p. 226,4.* -pot-: *l. 31.* -put-: *p. 225,1.* -ten-: *l. 66.* -ni(us): *p. 224, 8sq.16.30.38.225,38.68.* -an(us): *p. 224,65. 225,1.52.*

I *adi.:* **A** *de tributo:* **1** *de censu i. q. in singula capita impositus – Kopf-:* CHART. Steph. Wirz. 247 p. 269,23 (a. 1236) decem solidos preter -um censum nobis persolvet. **2** *de mortuario i. q. ad caput (optimum) pertinens – (Best-)Haupt-:* REGESTA Alsatiae 185 (ed. A. Bruckner. 1949. p. 110,21; c. s. XIII.) cum terris . . ., mobilibus seu immobilibus, -is iusticiis hominum, quae vulgo val dicuntur. **B** *de gravitate, magnitudine:* **1** *spectat ad res:* **a** *praecipuus, gravissimus – hauptsächlich, wichtigster, Haupt-:* **α** *eccl.:* FOLCUIN. Bert. 47 p. 614,33 in -o (-teneo *1*) . . . sancti Bertini loco. 85 contra sancti Martini altare -um (STEPEL. Trud. 98 p. 829,18 -i altaris). GESTA Camer. 3,38 monasteriis totius civitatis *Virduni*, primum quidem -o. SIMON SITH. gest. 1,33 -ae crucis. CHART. Mog. B 101 p. 105,10 de facultatibus -e ecclesie. *honorarius – Ehren-:* SIMON SITH. gest. 2,5 ab episcopo in sede -a statuitur *abbas electus.* **β** *publ.:* CAPIT. reg. Franc. 32,19 in villis -is pullos habeant non minus C . . ., ad mansioniles vero *eqs.* MIRAC. Modo. praef. p. 311[a],26 in locis -is episcoporum praeerat sollertia. WILBR. OLD. peregr. 1,1,5 ipsa *(civitas Akaron)* . . . inter alias civitates . . . principalis et -a reputatur. **γ** *medic.:* Ps. HIPPOCR. phleb. 124 vena -a (133). **b** *gravis – schwer:* LEX Raet. Cur. 3,13,1 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si maritus uxorem suam de mores qualescumque -ium crimen accusaverit (3,16 p. 145,5. 9,1,1 -ium c. aut unde homo mori debeat). 11,3,1 si exactores . . . acusati fuerint, ut . . . -a mala fecissent. GERHOH. aedif. 30 p. 1273[A] possent *episcopi* errores -os excommunicare. **2** *spectat ad homines:* **a** *de ordine:* **α** *eminens, nobilis(simus), amplissimus – hervorragend, vornehm(ster), angesehenster:* ANNAL. Amand. a. 798 (MGScript. I p. 14,12) Carlus . . . hospites -os MDC . . . adduxit. LEX Raet. Cur. add. p. 442,32 qui scultaizium aut reliquum -ium ministeriale occiderit *eqs.* (HINCM. ord. pal. 27 -i ministeriales [*sc. senescalcus, buticularius, comes stabuli*]). CAPIT. reg. Franc. 48,3 fideles nostri -i cum eorum hominibus. ADAM gest. 4,39 miles . . . -us regis *Haraldi.* CHART. Wirt. VI app. 9 p. 436,24 inter -os principes provincie. CHART. Rhen. inf. I 328 attestantibus nobilibus -is. *al.* **β** *ordini maiorum vassallorum attinens – zum Stand der Kapitane zählend (de re v. l. 61sqq.; cf. l. 19):* LAND. MEDIOL. hist. II 38 Rogerius de Sorexina, miles -us, et Ariprandus . . ., vexilifer de vavassoribus. LIGURINUS 8,656 dux, marchio, consul et cum iudicibus -a turba verendis. **b** *de regimine i. q. summus, supremus – oberster, höchster:* ROM. SALERN. annal. a. 1158 p. 241,8 rex *Wilhelmus* . . . Symonem senescalcum . . . magistrum -ium Apulie constituit. CHRON. Erf. min. p. 660,9 hii *(pastores)* unum -um magistrum habuerunt.

II *subst. masc.* (*cf.* GLOSS. IV 200,43 St.-S. -us hoiuetman): **A** *de ordine i. q. magnates, proceres, potentiores – die Großen, Vornehmsten, großen Herren (plerumque plur.; sing.: l. 47.60. 64sq.70):* **1** *latius:* **a** *in terris:* ANNAL. regni Franc. a. 786 Franci . . . -os eorum *(Brittonum)* ad synodum repraesentabant . . . domno rege. ANNAL. Lauresh. a. 798 *rex* tulit inde illos -ios, quos voluit. GESTA Ern. duc. I p. 37,19 ipsa *(regina)* universos curie -os convocavit. HERBORD. Ott. 2,23 p. 735,7 potentia nobilium et -orum *apud Pommeranos* secundum copiam . . . aestimari solet caballorum. ACTA imp. Winkelm. I 663 p. 529,41 nobiles et -os vestre provincie *(Narbonnensis). al. de principibus:* CHRON. reg. cont. I a. 1188 p. 139,9 curia . . . celebratur a tocius Theutonici regni -is, tam de clero quam de ordine laicali. **b** *in civitatibus:* BONIZO ad amic. 3 p. 579,28 urbis Rome -i nomen sibi inane inponentes patriciatus *eqs.* (4 p. 582,13 Crescentius, quidam u. R. -us). EBO BAMB. Ott. 1,7 p. 595,25 -i civitatis (GESTA Ern. duc. II 9 p. 202,34 c. Spiriae -i). CATAL. archiep. Col. I (MG Script. XXIV p. 341,27) maiores et -i elegerunt . . . Godefridum prepositum. **c** *in ecclesiis i. q. primores, praelati – die Oberen, Ersten:* EBO BAMB. Ott. 1,8 p. 597,27 -is ecclesie Babenbergensis (ENGELH. WIRZ. Burch. 3,3 p. 47,26. CHRON. reg. a. 1159 p. 102,20 susceptus . . . a -is et civibus Coloniensis e. *archiepiscopus. al.*). HUGO FLAV. chron. 2 p. 501,27 cum abbatibus et cleri -is. **2** *strictius:* **a** *in Alamannia de ingenuis nobilibus i. q. liber baro – Edelfreier, freier Herr (cf. Waitz, Verf.-Gesch. V. p. 465):* FUND. Sangeorg. 21 in qua *(synodo)* simul affuerunt abbates . . ., duces . . ., comites . . ., -i: Conradus de Sancto Monte *eqs.* 92 Hesso -us de castro Virst. *ibid. al.* **b** *in Italia (praecipue in Lombardia) i. q. vassalli maiores, nobilissimi – hohe, hochadelige Lehnsträger, 'Kapitane':* DIPL. Heinr. IV. app. 1 p. 672,8 potestas episcopi vel marchionis vel comitis vel -i seu vavasoris (LAND. MEDIOL. hist. II 53 p. 44,31 -nus. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,12 cumque tres inter eos ordines, id est -orum, vavassorum, plebis, esse noscantur. CONST. I 174,5 CCC obsides dabunt *Mediolanenses*, -os, valvassores, populares. ANNAL. Ianuens. III p. 12,1 comites, duces, catanei, valvasores. BURCH. URSB. chron. p. 31,12 -us . . . seu alius vavasor maior. *saepe*). CHART. Ital. Ficker 265 p. 309,43 sicuti ad fidelitatem cataneorum pertinet. MEMORIAE Mediol. a. 1220 (MGScript.

[Heßler]

XVIII p. 401,46) duo ser caputani. HIST. duc. Ven. 12 (MGScript. XIV p. 88,23) Tarvisinorum cattanei IX cum hominibus XLV. *saepe. v. et p.223,37. in urbe Roma (cf. p. 224,46):* RAHEW. gest. 4,60 p. 298,28 (epist. papae) assensu ... senatoriae dignitatis, honoratorum insuper -orum. CHRON. reg. a. 1161 p. 107,3 ad assensum totius fere senatus et -orum. **B** *de regimine i. q. ductor, caput, praefectus – Anführer, Oberhaupt, Hauptmann:* **1** *eccl.:* **a** *de excommunicatorum defensore:* CHART. Basil. C I 201 p. 144,24 (epist. papae; a. 1248) Bertholdum prepositum ... civibus in defensorem aut -um ... concedens *(sc. episcopus).* INNOC. IV. registr. B 92 p. 73,10 si alique persone ... episcopum Constantiensem ac te ... in defensores et -os duxerint eligendos. **b** *de fraternitatis praeside honorario:* SALIMB. chron. p. 375,27 regem Karolum litteris aureis ... conscripserunt *Parmenses,* ut societatis istius, que dicitur crucesignatorum, -us esset et primicerius. **c** *de scismatis vel haeresis auctoribus:* GERHOH. aedif. 44 (132) p. 182,1 in erroris -os et scelerum auctores. vigil. 17 p. 519,29 hereticorum cetus cum suis -is. 19 p. 523,30 cum ... scismatis -o Gwidone. **2** *milit.:* **a** *in exercitu:* **α** *spectat ad (summum) imperium:* HELM. chron. 62 p. 118,12 expedicionis -i erant ... universi Saxoniae episcopi. OLIV. hist. reg. 108 p. 154,17 ducem ... Brabantie ... -um elegerunt *barones.* ALBERT. STAD. Troil. 1,415 qui positus fuerit -us omnibus *eqs.* annal. a. 1228 p. 360,3 erat in parte *Gregorii* papae -us rex Iohannes de Bren. CHART. Pruss. I 296 (epist. papae) ut ... te *(sc. regem Bohemiae)* in -um generalem assumerent *crucesignati.* II 98 (epist. papae) -us ac dux principalis. CHART. Dortm. 134 p. 68,12 nulla civitas -um sive rectorem belli sibi eliget. *al. v. et p.226,48.* **β** *spectat ad praefecturam (inferiorem):* LEO MARS. chron. 2,66 p. 675,25 comes duodecim de suis -os eligit. HERM. ALTAH. annal. p. 393,5 dux ... pugnam iniit cum Wiennensibus et -is eorum. CHART. civ. Erf. 305 p. 197,6 viginti dextrarios phaleratos cum uno -o inclusive ... transmittemus. SALIMB. chron. p. 501,14 sollicitante quodam -o beruariorum. *al. v. et p.226,21. bellator primarius – Hauptheld:* ANNAL. Ianuens. I p. 119,13 comes ..., qui -th⟨an⟩ius victorie erat. **b** *in classe:* ANNAL. Ianuens. II p. 65,12 miserunt galeas XVII, quibus Ansaldus Guaraccus, qui erat unus ex VIII rectoribus, guida fuit et -us constitutus. ACTA imp. Winkelm. I 583 p. 470,35 -i ... stolii Venetie, navium et galearum. ANNAL. Ianuens. IV p. 43,2 earum *navium* fuit -us sive armiragius Marinus Buccanigra, frater -i (ALEX. IV. registr. 482 p. 447,24 admiratis seu -is Pisanorum). **3** *publ.:* **a** *de procuratore, vicario, advocato:* **α** *in univ.:* ACTA imp. Winkelm. I 29 p. 20,14 (a. 1209) ut nullus dux, ... comes aut -us ... cenobium ... audeat inquietare. CHART. Sangall. B 320 p. 249,23 (dipl. Frid. II.) nullus comes, vicecomes, -us seu quilibet exactor. CONST. II 213,4 sine speciali mandato nostro, -orum nostrorum seu potestatis. ACTA imp. Winkelm. I 373 p. 330,11 vicecomes, baro, cathanus, -us, potestas. CONST. III 98 vicariis, -is, potestatibus, anzianis. *al.* **β** *in provinciis, terris (regno: l.65):* CHART. Gottwic. 124 (a. 1246) nos Albero de Chunringe, -us Austrie. CHART. Stir. III 18 p. 72,26 Otto ... comes de Eberstein, sacri imperii per Austriam et Stiriam -us et procurator *(de re v. K. Bosl, Frühformen der Gesellschaft. 1964. p. 355).* ACTA imp. Winkelm. I 400 p. 348,7 ipsum *(comitem)* generalem -um in ... ducatu Stirie duximus statuendum, concedentes *(sc. imperator)* ei merum et mistum imperium et gladii potestatem (CHART. Carinth. V 2 p. 2,11 Artuico de Castiliro, -o generali terre Fori Iulii [*v. et p.223,43; de re v. H. Schmidinger, Patriarch und Landesherr. 1954. p. 100*]. CHART. Brand. C II 8 p. 4,4 Otto ... marchio et ... domini Wentcetzlai in regno Bohemie tutor et -us generalis. *v. et p.226,54sq.*). CHART. Carinth. V 100 -us Carinthiae, Carniolae et Marchiae. *al.* **γ** *in civitatibus, castris:* ACTA imp. Winkelm. I 373 p. 329,32 (dipl. Frid. II.) homines ... -io ipsius castri ... subicere. CHART. Hans. I 527 Saxo ..., regis *Daniae* -us in Revalia (CHART. Livon. A I 450 Eylardum, -um Revaliensium [*syn.* 448 advocato]). CHART. Carinth. V 151 p. 105,26 -us regis *Otachari* per Portumnaonis. CHART. Babenb. 232,104 nec -us, si quem pro tempore instituerimus *(sc. dux),* ... ab eis *(civibus)* exigat steuram. *al. v. et p.223,31. adde:* SALIMB. chron. p. 273,11 in Apulia in quodam castro, ubi dixerunt rustici: 'omnes sumus -petanei et bona gens.' **b** *de magistratibus, officialibus civium vel civitatum Italiae:* **α** *de rectore foederatorum:* CHART. Ital. Ficker 196[B],3 p. 247,20 (a. 1197) dominus episcopus Vulterranus pro se ipso est rector et -us constitutus in societate *civitatum.* **β** *de duce partium:* ACTA imp. Winkelm. I 656 (a. 1238) civitatem ... Faventie intraverunt, -os partis alterius ... capientes (SALIMB. chron. p. 190,10 Bertolus Tabernerius, qui ... erat -us in Parma p. imperii. *ibid. al.*). SALIMB. chron. p. 637,22 Conradinus ... factus fuit a ribaldis ribaldorum -us et potestas. *adde:* ALBERT. M. pol. 5,4[d] p. 465[a],36 'accipiens *populus* praesidem' (*p. 1305[b],17* προστάτην), id est -um. **γ** *caput (populi) – (Volks-)Kapitan (cf. B. Stahl, Adel und Volk im Florentiner Dugento. 1965. p. 109sq. 115sqq.):* ANNAL. Crem. a. 1234 (MGScript. XXXI p. 16,10) Guillielmus de Andito, Placentinus civis et -us populerium Placencie, in Cremona est ellectus potestas (CONST. II 393,3 tam per potestatem quam per -um populi et anthianos et senatores et -os militum et consules ordinis maris. SALIMB. chron. p. 531,34. *al.*). ANNAL. Ianuens. IV p. 26,7 de habendo ipsum pro -o et de mandatis ipsius attendendis. SALIMB. chron. p. 519,15 palatium -i. *al. v. et l.59.63.65. p.223,28.* **δ** *magister (carceris) – (Kerker-)Meister:* CHART. Ital. Ficker 472,10 (a. 1275) apud -um carceris *Paduae.* **4** *iur. de malefactoribus i. q. primus sodalium sceleratorum – Haupttäter, Rädelsführer (v. et p. 225,17sqq.):* ANNAL. Herb. a. 1155 p. 9,15 tredecim -is ... laqueo vitam extorsit. ARNOLD. LUB. chron. 5,26 p. 204,1 ipsos erroris *(i. proditionis)* -os. CHRON. Mont. Ser. a. 1202 p. 170,32 tam illi duo fratres, malorum -i, quam ceteri, qui parricidii participes extiterant. a. 1205 p. 172,41 qui in ablacione vini -us fuerat. *al. cf.* *catapanus.

III *subst. fem.:* *rei pretium principale (sine lucro mercatoris) – Grundwert, Erzeugerpreis:* ACTA imp. Winkelm. I 786,1 (a. 1231) ut pro qualibet uncia de -a salis, quod habent apud se emptum, tarenos duos et medium pro lucro ... recipiant *mercatores.*

IV *subst. neutr. plur.:* *res dubiae et perniciosae – äußerst kritische Lage:* OLIV. epist. 5 p. 301,9 non te *(sc. Mechi Memel)* sensimus tyrannum ..., sed ... patrem in beneficiis, adiutorem in periculis, socium in -is.

***capitania** (-ea), -ae *f.* *munus vel potestas capitanei – Amt(sgewalt) eines Anführers, Hauptmanns, 'Kapitans':* **1** *spectat ad ducem militarem, navalem:* ACTA imp. Winkelm. I 583 p. 470,44 (a. 1199) quousque vos *(sc. capitanei stolii)* eritis in ista -a. 916 te ... generalem in regno *Siciliae* capitaneum super guerra ... duximus statuendum -e tempore per sex menses ... duraturo. **2** *spectat ad rectorem, procuratorem provinciae:* CONST. II 223 p. 307,12 (a. 1240) provinciam Tuscie sub eius -ea duximus decernendam, ipsum vestrum omnium generalem capitaneum statuentes *(sc. imperator).* CHART. Ital. Ficker 450 p. 457,27 capitaneus *generalis Tusciae* ... iuravit ... suum offitium -e bene ... gerere. CHART. Carinth. IV 3019 p. 720,11 per ... homines terre Fori Iulii ad -e officium assumpti sumus *(sc. dux).* **3** *spectat ad capitaneum populi:* **a** *proprie:* FRID. II. IMP. epist. (DtArch. 18. 1962. p. 199,18) capitaneis populi, qui eos *(Parmenses)* ... seducere credebantur, magistratum omnem et -am renuntiantibus. URBAN. IV. registr. 539,3 p. 511,24 nullam potestariam seu -am ... recipere poterunt. ANNAL. Ianuens. IV p. 140,20 capitanei *populi* ... -am ac regimen civitatis ... libere iuraverunt. **b** *meton. de regione, vico:* ANNAL. Ianuens. III p. 109,32 mandavit potestas ... capitaneo populi in quatuor compagnis de versus burgum ..., ut admonitis et paratis omnibus de -a sua confestim insurgeret *eqs.*

capitan(i)us *v.* capitaneus.

***capitaticum,** -i *n.* *census in singula capita impositus – Kopfzins:* HIST. Mosom. 1,10 p. 608,41 *mulier* ancillatui sancti sese subdidit, -um suum (*syn.* capitis sui censum) ... se ... daturam ... repromisit. *cf.* *capaticum, *capitagium.

[Heßler]

capitatim *adv.* *per capita – in Abschnitte:* ROD. GLAB. hist. 4,15 erat . . . descriptio -m digesta.

capitatus, -a, -um.

I *capite instructus – einen Kopf besitzend, mit Kopf (versehen):* **A** *adi.:* **1** *de anim.:* ALBERT. M. animal. 14,23 caput in quibusdam animalibus -is est distinctum. **2** *de herba:* GLOSS. med. p. 63,20 porrum: cuius duo genera, -us et sectilis. **3** *de rebus metallicis:* RUODLIEB V 334 octonę *armillae* . . . sunt . . . ceu serpentes -ę. 388 lancibus . . . coaptatis clavis firme -is (THEOPH. sched. 3,81 p. 311,21 clavi cuprei -i. 3,82 p. 313,16). THEOPH. sched. 3,13 ferri ad exprimendas imagines . . . superius lati et -i. **B** *subst.:* **1** *masc.:* **a** *proprie de pisce i. q. Cottus gobio (L.) – Kaulkopf:* ALBERT. M. animal. 24,20 -us piscis est notus . . . in fluviis Germaniae et Galliae; caput habet fere ad magnitudinem reliqui totius corporis. **b** *translate i. qui sub primoribus sunt – unter Vorgesetzten Lebende:* HUMB. Sim. 3,33 p. 241,30 pro cephalis . . ., hoc est -is, non autem pro acephalis. **2** *neutr. (vel masc.?):* *animal capite instructum – Lebewesen mit Kopf:* ALBERT. M. praedicam. 4,6 p. 233^{b},27 caput -i est, et non est caput animalis caput *eqs.*

II *contectus (in capite) – (auf dem Kopf) bedeckt:* HUCBALD. Leb. 12 p. 362,27 *(in imag.)* miles Lebuinus . . ., scuto fidei protectus, galea salutis -us.

1. *capitecensus (capiti census), -us *m.* *census in singula capita impositus – Kopfzins:* DIPL. Conr. II. 136 p. 184,3 cum . . . hengistfuotris, censibus ac capiti censibus *(inde* DIPL. Heinr. IV. 6 p. 10,30 capiticensibus). RUD. TRUD. (?) gest. 9,24 (chart.) do fratri . . . aecclesiam . . ., -um familiarum, quicquid est in parrochianis suis.

2. capitecensus (capite census), -a, -um. *form. gen. plur.:* -ium: *l. 43.* -uum: *l. 42.*

1 *adi.:* *ad censum in singula capita impositum astrictus – kopfzinspflichtig: v. p. 219,70. 222,33.* **2** *subst. masc.:* *qui ad censum in singula capita impositum astrictus est – ein Kopfzinspflichtiger (cf.* GLOSS. III 270,7 St.-S. capite scensus cinsare; *de re v. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 333):* TRAD. Frising. 1315 d^{b} (a. 957/77) noticia mancipiorum censualium, quę lege -orum . . . ad altare . . . denarios dare debent. 1315^{i} isti viri ac femine . . . -icensi (capticensi *b*) sunt. TRAD. Ransh. 3 quidam s. Pancratii capite censuum Heinricus. TRAD. Frising. 1496^{b} nomina -ium. TRAD. Claustr. 460 (Font. rer. Austr. II 4 p. 100, 34) tradidit hos -os utriusque sexus.

1. *capitegium, -i *n.* *tegumentum capitis, capellus – Kopfbedeckung, Haube:* ALBERT. M. animal. 23,50 falcones . . . -o sunt obumbrandi, si iracundi sunt.

2. *capitegium *v.* *capitagium.

***capitellulum,** -i *n.* *capitellum parvum, bulla – Köpfchen, Knopf:* METELL. Quir. 6,48 caudex aureolus . . . septem compta lucernis adtollit -a (capitella *var. l.*).

capitellum, -i *n.* *script.* -ela: *l. 55.*

I *proprie i. q. caput (parvum) – (kleiner) Kopf:* **A** *de rebus fabrefactis:* **1** *columnarum summitas – Kapitell (cf.* GLOSS. I 436,14 St.-S. -a [-ela *q*] houpitili. III 718,42 -um simizstein): IOH. SCOT. carm. 9,89 -a basesque (THEOPH. sched. 3,60 p. 257,7. *al.*). GESTA Magd. 6 p. 379,27 in . . . columnarum -is. CHART. Rhen. inf. II 19 sub ipsis -is. *al. alleg.:* HRABAN. univ. 14,23 p. 404^{c} duo . . . -a . . . duo sunt testamenta. *proverb.:* CARM. Bur. B 37,2,9 bases in summo culminis ponens, non -a. **2** *bulla, umbo – Knopf, Knauf:* ALDH. carm. eccl. 3,79 turibulum -is undique cinctum. Ps. ODO CLUN. dial. 1 p. 252^{b} duo -a . . ., quae . . . chordam . . . suspensam teneant. ORD. iud. Dei B 12,4 lignum unum cum -o, quod mittatur in psalterio. CARM. Bur. B 92,53,3 quattuor selle -a. **3** *usu vario:* RUODLIEB XI 53 clavorum -a. GESTA Ern. duc. I p. 19,17 thalamum . . . cum mira celatura ferarum et serpentum -is pedum. HERBORD. Ott. 2,32 p. 741,3 ipsa *simulacri* -a sibi cohaerentia. **B** *de plantis:* **1** *de fructibus i. q. capsula – Kapsel:* ANTIDOT. Glasg. p. 110,22 -a papaveris cum lacte suo (ODO MAGD. herb. 1042. *al. cf.* Ps. ODO MAGD. herb. 117 meconis nigri . . . -a). **2** *de radicibus i. q. bulbus – Knolle: v. l. 28.* **C** *de parte corporis i. q. papilla – Brustwarze:* ROGER. SALERN. chirurg. 542 apponenda est cufa super -um.

II *translate:* **A** *de versibus, libris:* **1** *de psalmis i. q. series versuum – Versfolge (loci spectant ad Greg. Tur. Mart. 1,5; cf.* GLOSS. II 758,1 St.-S. -um capital [-tan *ed.*]): CARM. de Mart. 5,23 (NArch. 11. 1886. p. 465) reliqui conplendum . . . -um (CHRON. Albr. a. 400 p. 688,20 -um . . . non conplevit *Ambrosius*). **2** *caput – Hauptteil:* CARM. libr. (MGMer. IV p. 40,14; s. XII.$^{in.}$) librum . . . -a per haec gradientem (*syn.* caput, sors). **B** *de aedibus i. q. pars ecclesiae clero reservata – Presbyterium:* THIETM. peregr. 18,27 est . . . in -o eiusdem monasterii locus, ubi rubus stabat. **C** *de substantia i. q. lixivium (acre) – (scharfe) Lauge:* MAPPAE CLAVIC. 288$^{med.}$ duae partes cineris quercini cum tertia calcis querci cum glutinentur bene, agitate cum aqua frigida . . .; et hoc est -um *(cf.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 37a^{v} quod . . . primitus exit, -um dicitur. ALBERT. M. animal. 22,82. *al.).* TRACT. de aegr. cur. p. 94,16 accipe saponem Sarraceni cum -o. ALPHITA I p. 282,14 -um, lexivia, prima gutta, saponi idem. II p. 30,1 -um, lexiva deponens capillos capitis idem.

***capitellus** (cavede-), -i *m.* **1** *cervical – Kopfkissen:* GLOSS. III 174,58 St.-S. -us wankussen. **2** *de plantis i. q. caput (parvum) – (kleiner) Kopf:* **a** *de floribus:* ODO MAGD. herb. 1674 haec eadem triti facient eius *(senecionis)* -i (-a, capilli *var. l.).* **b** *de radicibus i. q. bulbus – Knolle:* ALBERT. MIL. temp. 281 p. 540,10 IIII cavedellos de aliis (*inde* SALIMB. chron. p. 485,39 IIII capitella alliorum).

***capitenus** *subst.* (*cf.* 1. capito, *cavedanus) *species piscis – Fischart:* GLOSS. III 369,28 St.-S. anguilla al, -us rinno.

capitilavium (-tol-), -i *n.* *de nomine diei palmarum i. q. capitum lavatio – Kopfwaschung:* ORDO Rom. ant. p. 42^{b},10 dominica indulgentiae, quę diversis vocabulis distinguitur, id est dies palmarum . . . sive competentium et -tolavium. *cf.* *caputlavium.

capitium (-cium), -i *n.* *(?m.: l. 58)* *script.* -t(um): *l. 41.51.*

1 *de vestimentis:* **a** *foramen vestis capiti aptum – Kopföffnung eines Kleidungsstückes (cf.* GLOSS. I 335,30 St.-S. -tum, quod circa collum fit, halsetha. III 189,11 -um hobetloh. 230,43 -cium houbetloch [hŏbetv̊ch, houbtv̊ch *var. l.*]. *saepe):* RUD. FULD. Leob. 23 per -um tunicae. SIGEBOTO Paulin. 4 p. 913,8 circa manicas et -um *(sc. camisiae).* HERBORD. Ott. 1,27 erat *pellicium* . . . ad oras -i et manicarum modice vulpinis adumbratum. *al. alleg.:* EPIST. Agob. 17 p. 231,17 in ora vestimenti, quę est -cium tunice . . ., quod capit caput, ut inhabitet Christus *eqs.* **b** *tegumentum capitis, caputium – Kopfbedeckung, Kapuze (cf.* GLOSS. II 732, 31 St.-S. -cio chuppa [*i.* chappa *ed.*]. *v. et l. 42):* **α** *eccl.:* ALCUIN. epist. 254 p. 411,35 duo -a (-ta *cod.*) . . . et unum sagellum album. CONSUET. Trev. 17 cuculla, id est -cio capitis, abscisa. EKKEH. IV. bened. I 44,77 (gloss.) in rocco, -um habens in capite. cas. 59 p. 220,8 -o cappe imposito. HONOR. AUGUST. apost. 11 (MG Lib. Lit. III p. 59,29) iuncturae -i duae alae sunt (*cf.* CASUS Petrish. praef. 3 [*spectat ad Vulg. Is. 6,2*]). *al.* **β** *iur.:* COD. Wang. Trident. 202 p. 401,5 (a. 1271) episcopus . . . nomine recti feudi cum uno -cio, quem in suis tenebat manibus, investivit dominum Tristraminum. **2** *de lecto i. q. pars capiti adaptata – Kopfende:* VITAE patr. Iur. 3,18 ad lectuli sui -um. **3** *de scrinio i. q. pars superior – Oberteil:* CHRON. Andag. 87 ut . . . scrinulum . . . ablato etiam -o aureo mirifici operis dispararet *Lambertus.* **4** *de freno i. q. pars ad caput pertinens – Kopfstück:* THEOPH. sched. 3,75 p. 297,9 cum . . . eos *(clavos)* configere volueris . . . circa -um freni. *v. et* *caputium.

1. capito, -onis *m. (?f.* -a: *p. 229,5)* *script.:* -pp-: *p. 229, 14.* -pedo: *p. 229,5.10sqq.* *form. nom. sg.* -on: *p. 229,16.* *qui capite magno vel crasso praeditus est – Großkopf, Dickkopf:* **1** *de hominibus:* NIVARD. Ysengr. 4,285 huic *(capiti)* gravidi paribus -es Sithui nutant. **2** *de piscium speciebus (non semper accurate distinguendis):* **a** *cephalus –*

[Heßler]

Großkopf-Meeräsche (Mugil cephalus L.): IOH. DIAC. cen. 2,146 Abessalon -em . . . suscepit *(ex Ps. Cypr.)*. *fort. add.*: ECBASIS capt. 167 gobio, sepiole, lolligo cum -e. **b** *Idus melanotus (Heck) vel sim. – Alant o. ä.*: GLOSS. III 83,18 St.-S. -o vel capedo âlnt vel mvnva. 455,33 -a alunt. *al.* EKKEH. IV. bened. II 68 crundula cum -e. ANNAL. Basil. a. 1274 p. 196,35 in wale Susinga . . . reperiuntur -es sine viscositate. *?cyprinus – ?Karpfen*: GLOSS. III 46[8] St.-S. -es carpen. **c** *Cottus gobio (L.) – Kaulkopf*: RUODLIEB XIII 44 in capite grandis -o post degener alis. GLOSS. III 369,32 St.-S. -edo culhouuet. *fort. add.*: GLOSS. III 15,60 St.-S. -edo cutto. 456,7 -edo caudin. **d** *Lota lota (Z.) – Aalquappe*: GLOSS. III 456,30 St.-S. -o chape. IV 177,20 -edo intervallum vel piscis quappe. 198,20 cappedo qappa. *ibid. al.* **3** *de rebus i. q. instrumentum ad pulsandum aptum – Werkzeug zum Schlagen*: GLOSS. III 652,49 St.-S. -on slegil.

2. *capito, -are. *bullis instruere – mit Köpfen versehen*: THEOPH. sched. 3,15 sunt et ferri tenues et stricti perforati, in quibus -antur clavi.

adi. **capitatus,** -a, -um: *v. p. 227,3sqq.*

***capitolicius** *v.* *capital-. **capitolavium** *v.* capitil-.

capitolium, -i *n. script.*: pitogium: *l.31.* -tal-: *p. 230,4.* -tul-: *l.26.36. plur.*: *l.43.45.48.51. p.230,28*

I *collis Romanus deorum triadi dedicatus aedibusque ornatus – Kapitol*: **A** *strictius*: **1** *proprie*: **a** *in urbe Roma*: CHRON. Fred. 2,19 Numa Pompilius . . . -tulium (-tulum *2a*) . . . aedificavit. HROTSV. Gall. I 7,6 -um et templa primum nobis intranda. COD. Udalr. 178 p. 315,6 -um . . . conscendimus ([*sc. imperator*]. HERM. ALTAH. annal. p. 382,1 Lucius secundus . . . -um Rome conscendit). GODEFR. VIT. mem. p. 101,31 Brennius . . . Romam invasit et usque ad pitogium cepit. *al.* **b** *in civitatibus imperii Romani*: PASS. Afrae I 2 iudex dixit: 'accede ad -um, sacrifica!' Afra respondit: '-um meum Christus est' (*cf.* CONVERS. Afrae 3 eos ad -um vel ad templum abisse. PASS. Afrae II 1 p. 61,17 ad -um [-tulium *var. l.*]). AGNELL. lib. pont. 2 ad -um istiusRavennae civitatis. VITA Euch. Val. Mat. 6 pontifices -i *Trevirorum* (*cf.* GESTA Trev. 3 p. 132,6 fecerunt *Trevirenses* ibidem et -um maximum, templum quoque idolorum). CHRON. reg. a. 689 *Plectrudis* Colonie in -o . . . ecclesiam . . . construxit. a. 1162 p. 109,40 hos versus olim Sibylla in -o Mediolani conscripserat. *cf. p.255,7.* **2** *in imag. et per compar.*: **a** *cum sensu sublimitatis (cf.* GLOSS. II 467,7 St.-S. -a hohkizimpiri. IV 43,49 -um hohstuel. *al.)*: **α** *de caelo*: HEIRIC. Germ. I 6,382 capiat . . . triumphum Germanus liquidi scandens -a caeli (*cf.* ADAM gest. 1,62 anima . . . cum multo . . . triumpho . . . celestis patriae -um . . . conscendit). RADBOD. carm. 2[B],5,3 se -a caeli . . . sensere moveri. VITA Hildulfi 16 coeli -um coronandus intravit. THEOD. TREV. sermo de Celso 2 in regni -o. *al.* **β** *de templo, ecclesia cathedrali*: EKKEH. IV. pict. Mog. 739 scande, David fili, -a *Hierosolymae* (*cf.* bened. I 18,54). ANSELM. GEMBL. chron. a. 1131 Gregorius . . . quasi Romae via triumphali usque ad -um sancti Lantberti ascendit. **b** *cum sensu potentiae*: **α** *de regimine*: ADAM gest. 3,47 iam consulatum adeptus est *Adalbertus archiepiscopus*, iam . . . solus possedit arcem -i. **β** *de virtute*: EPIST. Ratisb. 19 p. 341,18 venit cętus reliquorum vitiorum -oque honestatis expugnato senatum decapitavit virtutum. **B** *latius*: **1** *delubrum paganorum – Heidentempel*: GLOSS. I 83,29 St.-S. -um haruc. *cf. supra l. 33.35.37.* **2** *locus sanctissimus – hochheilige Stätte*: VITA Deic. 3 (prol.) dominicae crucis speciale -um, Aurelianis civitas augustalis. **3** *arx, castellum – Burg, Zitadelle*: ADEMAR. hist. 3,64 -um Sanctonae urbis. DEDIC. Lunib. 3 (MGScript. XXIII p. 398,33) iuxta -um in Luneburch. *al. ?palatium – ?Palast*: CHRON. Albr. a. 1204 p. 884,3 Constantinopolim reductus *Morcuflus* saltum fecit de supremo gradu cuiusdam -i.

II *locus, ubi conveniunt clerici, sive eorum conventus – 'Kapitel' (cf. Ph. Schmitz, Geschichte des Benediktinerordens. 1947. p. 259sq.)*: **A** *strictius i. q. oecus vel domus capituli – Kapitelsaal, -haus*: **1** *spectat ad monasteria sim.*: GESTA Trud. cont. I 8,14 p. 278,16 quae domus . . . partem sui -um nobis . . . prestitit, partem dormitorium. CONSUET. Marb. 320 (Spicil. Friburg. X. 1965) quando conventus in -o vel in refectorio est. WIBALD. epist. 138 p. 216,33 -um ipsorum *(fratrum)* uterque intravimus. RITUALE Flor. p. 100,24 in -alio (capitulo *B*): oremus *eqs.* CHART. Gosl. II 204 datum in -o ecclesie nostre in capitulo nostro generali. *al.* **2** *spectat ad ecclesias cathedrales*: RUD. TRUD. gest. 7,14 sedit imperator in -o sancti Lamberti. VITA Meinw. 186 canonicis in -um principalis ecclesię convocatis (CHART. Brixin. 65 p. 70,28 in -o maioris e. . . . domino decano et aliis canonicis presentibus). CHRON. Reinh. a. 1232 p. 614,6 domino Moguntino ibidem *(sc. Erfordiae)* celebrante capitulum . . . -um . . . venialiter petiit *abbas*. **3** *spectat ad locum synodi*: LAMB. TUIT. Herib. 2,4 p. 1247,46 ingens ingrediebatur -um repletum . . . episcopis, abbatibus, augustis. COSMAS chron. 2,7 p. 92,21 legatis sacri concilii in -o presentatis. **B** *latius*: **1** *de coetu i. q. consessus capituli – Kapitelsitzung, -versammlung*: **a** *in monasteriis sim.*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 379,52 in -o si quis sermonem eius *(abbatis)* audisset. VITA Meinw. 152 fratribus ad -um consedentibus. ELIS. SCHON. viar. 17 p. 118, 36 post horam -i (-toli *C*, capituli *F*). CHART. Stab. 274 Prumienses . . . persolvunt triginta missas cum totidem vigiliis in conventu et in -o. **b** *ad ecclesiam cathedralem*: CHRON. rhythm. Leod. 435 considente . . . -o. **2** *de collegio instituto i. q. capitulum canonicorum – Dom-, Kollegiatkapitel*: CHART. Eichst. 2 p. 7,8 (a. 912/32) tradidi . . . ad -um Eistatense alodem meam. p. 7,19 ad Frigisiense -um. COD. Udalr. 146 p. 264,21 aliud est a praelatis . . . in claustris vel -is aliquid interdici, aliud *eqs.*

capitolum *v.* capitulum. **capiton** *v.* 1. capito.

***capitosus,** -a, -um. *obstinatus – hartnäckig*: CHART. Rhen. med. II 5 p. 41,44 (a. 1171) ut . . . a -a comitum et advocatorum impetitione . . . immunis esset *scabinus. subst. masc.*: HONOR. AUGUST. cant. 8,12 p. 488[B] componamus et tales scripturas, quibus se ab adversariis defendat *ecclesia* et copiose -is respondeat.

adv. ***capitose.** *ad arbitrium – nach Gutdünken*: GLOSS. Roger. I A 1,6 p. 521,2 maior pars eorum *(sc. qui aperiunt craneum)* -e (capitulose *cod. a. corr.*) vel casualiter operatur.

capitularis, -e. *script.*: ka-: *p.231,44.67.* -pet-: *l.70.* -tol-: *l.70. p.231,32. form. abl. sg.* -e *(subst.)*: *p.231,14.32sq.36.*

I *adi.*: **A** *de gravitate*: **1** *principalia continens – das Wesentliche enthaltend*: FOLCUIN. Bert. 2,4 p. 86,13 per descriptionem -em. HINCM. epist. I 37[a] p. 16,13 tenete istam -em, brevem et catholicam collectionem. **2** *principalis – wesentlich*: ALBERT. M. animal. 11,51 hoc . . . est ingenium summae et -is cognitionis rerum naturalium. **3** *de litteris i. q. grandis, initialis – groß, Anfangs-*: EKKEH. IV. cas. 28 -es literas rite creandi . . . gnarus (89[med.]). **B** *de regum Karolinorum constitutionibus*: **1** *in statutis nisus, positus – auf Kapitularien gestützt, beruhend*: CAPIT. reg. Franc. 293 p. 396,16 -i et petitoria suggestione. DIPL. Conr. II. 41 p. 47, 15 hac . . . lege, id est canonica et -i. **2** *statuta continens – Kapitularien enthaltend*: CAPIT. reg. Franc. 290,1 in libro regum -i (DIPL. Arnulfi 3 p. 7,23). **C** *de clericorum conventu*: **1** *in capitulo procedens – vor dem Kapitel (stattfindend)*: CONSUET. Marb. 63 (Spicil. Friburg. X. 1965) -is accusatio. WOLFHER. Godeh. II 9 in -i collatione. CHART. Worm. 293 p. 196,27 scolares canonici . . . ad tractatus -es recipiantur. **2** *in capitulo tractandus – vor dem Kapitel zu behandeln*: ARNO REICHERSB. scut. p. 1510[c] nec de causis communibus . . . agendum est . . ., sed -es tantum causae . . . pertractentur. **3** *ad capitulum pertinens – des Kapitels, Kapitels-*: CHART. Osn. II 17 p. 11,36 (a. 1203) hora -i. CHART. Stir. II 392 p. 505,32 disciplinam -em. *laxiore usu*: ANNAL. Rod. a. 1122 p. 702,28 decanus illius cleri, qui solet Iuliaci gratia -i confluere.

II *subst.*: **A** *masc. (?fem.: p.231,3)*: **1** *index capitum – Kapitelverzeichnis*: CHRON. Fred. 2[tit.] incipit capetolares cronece. *ibid. al.* **2** *statutum – Satzung, 'Kapitulare'*: ARDO Bened. 36 de quibus etiam -em institutum imperatori

[Heßler]

confirmandum prebuit. CATAL. bibl. Lehm. 53 p. 260,11 diversi -es . . . regum. DIPL. Arnulfi 3 p. 7,29 (interp. s. X.in.) in regia -i et in decreto sinodali. *cf. l. 49.* **3** *canonicus (ad ecclesiam cathedralem constitutus) – (Dom-)Kapitular:* CHART. episc. Spir. 171 p. 182,5 (epist. papae; a. 1226) frater episcope et dilecti . . . filii -es. CHART. Westph. IV 205 p. 136,13 fratribus -bus . . . VII solidi solvebantur.

B *neutr.:* **1** *index capitum – Kapitelverzeichnis:* **a** *de argumento libri sim.:* HRABAN. epist. 6 epistolam . . . cum -i se subsequente. OTLOH. Wolfk. prol. -ia (capitula *var. l.*) praeponendo. **b** *?tabulae causarum tractandarum – ?Themenliste (cf. J. Semmler, DtArch. 16. 1960. p. 331):* STATUT. Murb. (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 444,16) sicut in illo -e continetur. **2** *libellus, codicellus magni momenti (interdum in capita dispositus) – (bisweilen in Kapitel unterteiltes) wichtiges Schriftstück, Dokument:* **a** *eccl. de commentariis, memoriis, querimoniis sim.:* COD. Karol. 44 p. 559,34 secundum -e, quod vobis . . . direximus *(sc. papa).* EPIST. Lang. 19 p. 713,37 per -e designato. EPIST. Alcuin. 3 p. 21,4 (synod.) scripsimus *(sc. episcopus)* . . . -e de singulis rebus. EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 7,13 -e adversus synodum, quae pro sacris imaginibus . . . acta est. OTLOH. Dion. 13 p. 834,16 sicut in -bus actuum apostolorum legitur. **b** *publ. de pactis:* CONST. I 418 (a. 1192) iuxta formam -is . . . fidelitatem iuravimus (*sim.* II 412,3). **c** *iur. de chartis:* CHART. Turic. 1453 (a. 1271) per antiqua -ia seu scripta. **3** *constitutum, consilium, decretum, statutum (in capita dispositum) – (in Kapitel unterteilte) Entscheidung, Anweisung, Verordnung, Satzung, 'Kapitulare' (cf. F. L. Ganshof, Was waren die Kapitularien? 1961. p. 13sqq.):* **a** *liturg.:* ORDO Rom. 15tit. incipit -e ecclesiastici ordinis (16,25 ordine, quo in priore -tolare memoravimus). HRABAN. epist. 50 p. 505, 26 in -e seriem lectionum et evangeliorum numerare. MENKO chron. p. 526,33 libros ordinis *Praemonstratensium,* scilicet ordinarium, -e, collectaneum. *de antiphonario:* ORDO Rom. 12,1 responsoria et antiphonae, sicut in -e habetur. *ibid. al.* **b** *publ. (et canon.: l. 49):* **α** *strictius de regum Karolinorum constitutionibus:* CAPIT. reg. Franc. 20 p. 47,18 factum -e, qualiter congregatis . . . episcopis, abbatibus, . . . comitibus una cum . . . domno nostro . . . consenserunt decretum *(de re v. F. L. Ganshof, op. cit. p. 123).* 21 -e qualiter institutum est in hoc. 32 p. 91,5 explicit -e dominicum. LEO III. epist. 10 p. 102,17 primum capitulum eiusdem -is. CAPIT. reg. Franc. 210,7 in . . . k-i. 242 p. 158,13 secundum legem et sicut in -bus progenitorum nostrorum continetur. *saepe (v. ind.).* DIPL. Otton. I. 263 p. 376,42 secundum -e antecessoris nostri Hlodouici (DIPL. Conr. II. 10 p. 12,13). *al.* **β** *latius:* LEG. Lang. p. 195,36 in eius *(edicti)* volumine adaugeri et in -e (-em 7) affigere. HRABAN. epist. 31 p. 458,10 in -i orientalium patrum, quod a . . . episcopis constitutum est. *liber constitutionum civitatis – Stadtbuch:* CONST. II 79 (a. 1220) ea *statuta* de vestris -bus seu breviariis . . . abolentes (*cf.* 85,1).

adv. **capitulariter.** **1** *praecipue, summatim – im wesentlichen, in der Hauptsache:* ALBERT. M. animal. 12,178 -r . . . de auribus . . . sciendum est *eqs.* 16,6 breviter . . . et -r declarata est causa maris et feminae. **2** *compendiose – knapp:* THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 27,8 tantillum opus -r et ordinarie compingere. **3** *per complexionem – zusammenfassend:* ALBERT. M. cael. 2,4,6 p. 221b,24 ut . . . communiter tangamus antiquorum opiniones, dico -r, quod *eqs.* metaph. 5,1,2 p. 212,40 (ed. B. Geyer. 1960) modi causarum omnes sunt in pluritate -r accepta sex numero. *al.* **4** *per capita – kapitelweise:* ALBERT. M. animal. 1,9 in . . . libris, quorum -r per ordinem descripsimus continentias. **5** *per privilegium – urkundlich:* IOH. VIII. epist. A 4 ius potestatis antiquitus attributum *ecclesiae Romanae* k-r renovans *Karolus Calvus.* **6** *secundum statuta regalia – gemäß den Kapitularien:* DIPL. Heinr. II. 370 predium . . ., quale legaliter et -r . . . Redialdus ad nostras manus . . . hereditavit.

capitularius *vel* **-um,** -i *m. vel n.* **1** *statutum regis – königliche Satzung, 'Kapitulare' (de re v. l. 27sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 50,8 istius -i exemplaria. 60,4 quae . . . per -os nostros . . . mandavimus agere. DIPL. Otton. II. 71 p. 88,9 quemadmodum . . . invenitur -o. **2** *pactum – Vertrag:* LEG. Lang. p. 216,21 (a. 933) ex quo cum illo *(Gregorio)* . . . -um fecistis. **3** *liber constitutionum – Sammlung von Verordnungen:* CHART. Rhen. med. III 432 p. 339,36 (epist. papae; a. 1231) ut constitutiones . . . in -is locorum suorum faciant annotari *advocati et officiales.* p. 342,15 in -o iudicum predictorum ponatur.

capitulatim *adv.* **1** *per capita, singillatim – kapitel-, abschnittsweise, Punkt für Punkt:* EPIST. var. II 31 p. 353,1 que . . . ex oraculis divinis . . . congesta -m ponuntur. HINCM. epist. I 37a p. 15,37 -m . . . colligere (ALBERT. M. metaph. 8,1,1 p. 389,12 [ed. B. Geyer. 1964] -m . . . colligentes et syllogizantes). CAPIT. reg. Franc. 259,1 -m referre. FLOD. hist. praef. opus . . . -m . . . dispositum. *al.* **2** *summatim, compendiose – in den Hauptpunkten, knapp:* RATHER. prael. 6,21 p. 334c his . . . distincte et -m . . . transcursis. ALBERT. M. animal. 12,17 aliquid -m de ipsa dicere complexione. *al.*

capitulatio, -onis *f.* **1** *index, recapitulatio – Aufstellung, Zusammenfassung:* ODILO SUESS. Seb. epil. (46) in qua *(scedula)* numerosa . . . plurimum -e virtutum eius insignia breviata . . . habentur inserta. **2** *statutum regis – königliche Satzung, Kapitulare:* CAPIT. part. Saxon. tit. -o de partibus Saxoniae. CHART. Ital. Ficker 7 p. 10,3 sicuti edicti pagina -is . . . Haistulphi regis continet. *expressius i. q. statutorum usurpatio – Anwendung von Kapitularien:* CHART. Ital. Ficker 29 p. 40,5 (a. 976) de omni ratione, altercatione, -e, inquisitione, querimonia et de universis capitulis.

***capitulo,** -atum, -are. **1** *per capita narrare, singillatim conscribere – kapitelweise berichten, Punkt für Punkt aufzeichnen:* HUGEB. Wynneb. 10 istas *res,* quas nunc -emus. ACTA imp. Winkelm. I 404 p. 351,9 (a. 1248) concedentes ipsis comitibus . . . potestatem . . . -andi et recapitulandi antiqua eorum statuta. **2** *computare – berechnen:* BERNO ieiun. 4 (PL 142,1093A) quod ex feriarum consideratione -tum aliquando vacillat. **3** *vituperare (in monachorum conventu) – (in der Kapitelsversammlung) tadeln, 'kapiteln':* EKKEH. IV. cas. 34 officium -andi et puniendi gravissimum *abbatis.*

capitulum, -i *n. vel rarius* **capitulus,** -i *m. (f.* -a: *p. 233,58. cf. p. 233,13. 234,1) script.:* ka-: *l. 72. p. 233,11. al.* -pp-: CHART. Raitenh. 173. -tol-: *l. 53. 57. p. 233,45. 235,59.* -ll-: *p. 234,14.*

I *de parte scripti i. q. caput – Abschnitt, Kapitel:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *de libris, epistolis:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 71,7 quod quinto hereticorum -o . . . liquet. LIUTG. Greg. praef. non numerosa -a . . . scribere. ALCUIN. epist. 305 p. 464,18 sermonis seriem distinxi -is (WALAHFR. Gall. praef. p. 281,8 vultis . . . seriem confusam -orum distingui limitibus). EPIST. var. I 33,1 -um de regula coram fratribus legebatur (CONSUET. Trev. 44 p. 54,30sq. legitur ad -um conventum hoc -um de r.). WIBALD. epist. 238 p. 357,31 de -o litterarum vestrarum. *saepe.* **b** *de sacra scriptura (saepe i. q. locus – Stelle):* **α** *in univ.:* PIRMIN. scar. 19 quattuor -a (-ola *A*) actuum apostolorum. GODESC. SAXO theol. 11 p. 218,18 cum . . . apostolus in ipsius medio -i . . . dicat: *'eqs.'* LAMB. TUIT. Herib. 2,7 p. 1250,17 -um imponit: 'Christus resurgens *eqs.*' *al* **β** *usu liturg.:* VITA Gaug. 3 (MGMer. III p. 653,8) -us lectionis. ORDO Rom. 18,3 -olo dicto orant. MIRAC. Bert. 4 p. 511,29 diurnalia -a cum vespertinalibus psalmis didicit. HERBORD. Ott. 3,34 -a et orationes per totum annum. LIBER ordin. Patav. 1,2 in sabbatho ad vesperum -um: 'fratres scientes, quia hora est'. *al. expressius de lectione ipsa:* RUP. TUIT. Herib. 35 (PL 170,426B) lectionem, quam nos -um dicimus. LIBER ordin. Rhenaug. p. 33,13 festum . . . -um et sequentia recipit. **γ** *de psalmorum particulis (cf. p. 228,4sqq.):* VITA Arnulfi 20 -o dicto surgimus. VISIO Baront. 5 hunc -um aedidit. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 206,22 versiculum brevem ex psalterio proposuit: 'huius', inquit, '-i . . . sensum *eqs.*' *al.* **c** *de legibus, instrumentis i. q. articulus – Artikel, Paragraph:* CAPIT. reg. Franc. 14 p. 33,34 quae . . . sunt prolata, per distincta -a subter tenentur inserta. LEX Frision. 11,3 hoc et superiori -o constitutum est. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,31 in decretis suis *(sc. papae)* k-o

[Heßler]

II. WILH. HIRS. const. 1,1 p.931^{c} in -o camerarii. *al.* *numerus – Nummer:* TRAD. Ratisb. 102 (a. 883/87) traditionem, quę -o XXIII conscripta est. **2** *latius de summario:* **a** *spectat ad singula:* **α** *titulus capitis – Kapitelüberschrift:* HRABAN. epist. 5 p. 390,16 quam *(paginam)* . . . cum singulis -is distinctim ordinantes preposuimus. **β** *designatio capitis – Kapitelangabe:* HRABAN. epist. 5 p.390,10 *lector* notet -um, quod in margine paginae eidem sententiae prescriptum est. *ibid. al.* **b** *usu tantum plur.:* **α** *index capitum – Kapitelverzeichnis:* LEG. Burgund. const. I capit. p.36,1 incipiunt -a legum (LEX Ribv. capit. k-a [tituli *A 6. 7*]. ALCUIN. Willibr. 1$^{capit.}$ [MGMer. VII p.114,11] -i libri primi. HEITO Wett. capit. -ae [*A*]. OTTO FRISING. gest. 2$^{capit.}$ -a in librum secundum. *saepe*). VITA Elig. 2,81 p.740,30 subnexis -is. HRABAN. epist. 37 p.473,28 in -is singulorum librorum. **β** *argumentum – Inhaltsangabe, 'Regesten':* HINCM. epist. I 186 p.190,22 mitto . . . vobis -a, in quibus summa continetur de omnibus epistolis. **γ** *elenchus – Liste:* CAPIT. reg. Franc. 81,15 presbyter -a habeat de maioribus vel de minoribus vitiis. **B** *meton.:* **1** *de sententia:* **a** *suggestio, propositum – Anregung, Vorschlag:* EPIST. var. II 5 praef. epistola cum XII -is quorundam fratrum. CAPIT. reg. Franc. 196,20 ea -a hic inserere. GESTA Camer. 3,51 hoc habuerunt -um, ut *eqs.* *interrogatio – Anfrage:* ACTA imp. Winkelm. I 818 p.634,43 (a. 1238) -a, que misisti, benigne recepimus. **b** *admonitio, postulatio – Mahnung, Forderung:* RADBERT. Arsen. 17 p. 85,21 -a, quae augustus . . . filiis direxit. RAHEW. gest. 4,34 p. 276,21 -a durissima proposita sunt. **c** *dictum, arbitrium – Äußerung, Standpunkt:* BERNOLD. CONST. chron. a. 1079 p. 436,4 -um Pafnutii de eadem re *(sc. nuptiis presbyterorum)*. WIBALD. epist. 263 p.391,16 de quibus omnibus . . . aliquod -um eligere. **d** *dogma, doctrina – Lehrsatz, Lehre:* OTTO FRISING. gest. 1,50 p. 71,14 (epist.) episcopi . . . -a a . . . patribus condempnata . . . adiudicaverunt. 1,51 p. 74,4 predictorum -orum . . . sensum negans *Petrus Abailardus. ibid. al.* *adde:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p.247,7 ob trium -orum dissensione *('Dreikapitelstreit')*. **2** *de constitutione i. q. decretum, praescriptum, praeceptum – Beschluß, Bestimmung, Verordnung:* **a** *spectat ad canones sim.:* CONC. Merov. p.197,22 edictum vel -a canonum (FORM. extrav. II 1 p. 550,9). BEDA hist. eccl. 5,24 p. 354,24 synodus . . . utillima x -orum. CAPIT. reg. Franc. 154,1 -a concilii. WALAHFR. exord. 23 p.498,6 in -o Thelesphori. REGESTA Alsatiae 656 p.390,11 (ed. A. Bruckner. 1949) -a, quomodo . . . abbatissa sit eligenda. ANNAL. Magd. a. 1085 p.176,50 legerat -olum nullum . . . ad synodum posse vocari. CARM. Bur. B 42,7,1 Romani -um habent in decretis, ut petentes audiant *eqs. al.* *interdictum – Verbot:* LEG. Wisig. 12,3,9 omnium -orum . . . transgressor. COD. Karol. 94 p.634,26 olitanis -is, quae a sacerdotibus cavendi sunt, mundum . . . esse. **b** *spectat ad leges:* CAPIT. reg. Franc. 268 p.294,37 -a legis et antecessorum nostrorum. 274,15 nec per -a progenitorum nostrorum neque per legalia -a. *in civitate:* ANNAL. Ianuens. III p.45,23 qui -a emendavit et ipsa per libros distinxit. **c** *spectat ad regum statuta (cf. F. L. Ganshof, Was waren die Kapitularien? 1961. p.13sqq.):* **α** *in univ.:* LEG. Lang. p.192,12 -a dua . . . in breve previdimus statuere. CAPIT. reg. Franc. 28,25 secundum priorum -arum domni regis. 55,3 -a, quae in anteriore capitulari scripta sunt. ANNAL. regni Franc. a. 819 p.150,14 legibus . . . -a quaedam . . . conscripta atque addita sunt (*cf.* CAPIT. reg. Franc. 138,20 in -is legis mundanae a nobis constitutis. CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p.79,26). CAPIT. reg. Franc. 266,4 secundum leges ac -a regia. 270^{c} summa -orum, quae apud Confluentes modo acceptata sunt a senioribus nostris regibus *(cf. R. Schneider, Brüdergemeinde und Schwurfreundschaft. 1964. p.19sqq.)*. DIPL. Otton. III. 394 p.825,23 iuxta domni Karoli . . . decretum venerabile atque -um. CONST. I 32 p.64,15 tria -a inseruimus. *al.* *remissius:* CONST. II 180 p.223,5 (a. 1233) remissis ex parte nostra *(sc. imperatoris)* offensis, iniuriis et quam pluribus aliis -is. **β** *capitulare – Kapitulare:* LEG. Burgund. const. II 21$^{tit.}$ incipit -us, quem domnus noster . . . instituit (CAPIT. reg. Franc. 102$^{tit.}$ i. k-a, qualiter *eqs. al.*). CAPIT. reg. Franc. 48 p.134,16 iste -us fuit datus in anno septimo. *de instrumento ipso:* CAPIT. reg. Franc. 40,19 manufirmationes suas in ipsis -is faciant *homines*. 77 praef. qui *(imperator)* . . . manu propria firmavit -a ista. 150,26 ut -a . . . a cancellario nostro archiepiscopi et comites . . . accipiant et . . . omnibus relegant *(cf. R. Schneider, DtArch. 23. 1967. p.290)*. DIPL. Otton. III. 339 p.767,44 abbas prę manibus tenebat -um. *al.* **3** *de pacto i. q. conventio, clausula – Vereinbarung, Klausel:* FORM. Wisig. 40 per ill. et ill. -o nobis collata sunt. EDICT. Roth. 366 in tale -o. CHART. Tirol. 1080^{a} p.364,40 si . . . fratres . . . venerint contra aliquos de predictis -is in fraudem. CHART. Ticin. 33 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929. p.76,18) in quolibet -o et -ullis. *al.* *remissius i. q. condicio – Bedingung, Fall:* CAPIT. reg. Franc. 233,25 nec . . . per nullum -um arbores portantes deleret. CHART. Tirol. 745 p.174,24 ut in omnibus -is debeant esse et dare obsides. **C** *translate:* **1** *de rebus gestis, gerendis:* **a** *factum, res singularis – Einzelheit, Gegenstand, Punkt:* STEPH. EDD. Wilfr. 52 p.246,32 ut unum . . . k-um accussationis eligerent (*item de accusatione:* CHART. Bund. 262 episcopus . . . de tribus . . . fuit -is impetitus. 465 aliquo ipsorum -o). EINH. epist. 8 ut de tribus -is te certum facerem. FORM. Augiens. C 7 p.368,9 rex missos suos patri . . . direxit tria -a rogans. RAHEW. gest. 3,24 quasdam causas . . . legatis per -a distinxit *imperator. al.* **b** *quaestio, problema – Frage, Problem:* LIBER diurn. 60 p. 52,22 cum plura sint -a et alia ex aliis cottidie procreentur. CAPIT. reg. Franc. 28,1 in primordio -orum exortum est de . . . erese *eqs.* 191$^{tit.}$ haec sunt -a, quae aliqui ex missis nostris ad nostram notitiam detulerunt. **c** *facinus – Straftat (cf. F. L. Ganshof, op. cit. p. 17):* CAPIT. reg. Franc. 13,1 de istis -is (criminibus *2*) pecuniam suam perdat. CAPIT. Saxon. praef. de illis -is, pro quibus Franci . . . solidus LX conponunt. **2** *de cogitatione:* **a** *ratio – Gesichtspunkt:* CAPIT. reg. Franc. 150,2 ut tria specialiter -a . . . in huius regni administratione . . . conserventur. **b** *causa – Grund:* COD. Karol. 2 p. 478,10 non . . . pro alio . . . eosdem duces *rex* persequitur -o nisi pro eo, quod *eqs.* HRABAN. hom. II 129 p.394^{B} ex hoc . . . -o arguit eos avaritiae, quod *eqs.* **3** *de serie:* **a** *locus – Stelle:* ARCHIPOETA 10,11,1 tercio -o memoro tabernam (*antea:* secundo). **b** *vices – -mal:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,60 semper ternis -is benedicit *episcopus populum.* **4** *de qualitate i. q. modus – Art und Weise:* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 38,40 quid potuit fidelem filium suum *(sc. regis)* in quocumque ledi -o?

II *de conventu clericorum (laicorum: p.235,25):* **A** *de coetu i. q. consessus fratrum – Kapitelsitzung, 'Kapitel':* **1** *strictius:* **a** *de monachis, canonicis:* **α** *spectat ad monasteria:* DIPL. Karoli III. 6 p.10,8 abba . . . deducens nos . . . in -um convenientium fratrum. CONSUET. Trev. 14 p. 15,16 -um ideo vocatur, quia sancte conversacionis est caput. 19 de -o et prandio puerorum. CHRON. Bened. I 5 ut . . . -um faceret *abbas.* CASUS Petrish. 3,50 magistrum debere esse in -o ut leonem, in conventu ut patrem. HILDEG. epist. II 29,22 p.429,3 obiurgatio, quae fit in -is. CAES. HEIST. hom. exc. 127 cum . . . abbas . . . iuniores in -o . . . culparet. *al.* *expressius de iure societatis:* WILH. HIRS. const. 2,15 p. 1055^{c} si fratribus suis societatem et -um nostrum vult acquirere *abbas alterius loci.* **β** *spectat ad ecclesias, cathedrales sim.:* RATHER. epist. 7 p. 38,5 -o clericorum interesse. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p.416,5 usque in communi -o domi cuncti fratres . . . se coadunarent. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 293,32 legati convocato illic fratrum collegio -um pro fuga . . . episcopi . . . cum eis fecerunt. CHART. episc. Hild. I 483 p.460,3 actum in pleno -o. STATUT. ord. Teut. p. 59,15 fratres . . . in domibus suis vel in castris . . . -um teneant. CHART. Lamb. Leod. 479 p. 582,29 fiat -um speciale. *al.* *adde:* ALEX. MIN. apoc. 20 p.441,18 in primitiva ecclesia . . . -a celebrabantur in criptis sub terra. **b** *de praelatorum congregatione provinciali:* **α** *spectat ad ordines monachorum, militum:* ANNAL. Erf. praed. a. 1231 -um provinciale Predicatorum fuit Erfordie (STATUT. ord. Teut. p. 74,15. *al.*). CHRON. Erf. mod. II a. 1257 p.249,35 -um abbatum ordinis sancti Benedicti per Thurin-

[Heßler]

giam et Saxoniam celebratum est. SALIMB. chron. p. 224,7 de corpore -i. **β** *spectat ad synodum vel iudicium (archi)episcopi (patriarchae: l. 8):* EPIST. Teg. I 21 usque ad proximum -um aut synodum vestram *(sc. episcopi).* CHART. Raitenh. 14[a] in manifesto -o nostro *(sc. archiepiscopi).* CHART. Xant. 40 p. 30,46 clerici et laici, qui generali -o 'tibi dixit' interfuerunt (TRAD. Scheftl. 239[b] in g. -o episcopi. CHART. Carniol. I 146 p. 130,22sqq. in g. -o, quod . . . celebravimus [*sc. patriarcha*] consilio episcoporum et totius -i *Aquilegiensis*). CHART. Turic. 357 p. 238,13 ad sequens -um testem . . . producere. HEINR. LETT. chron. 18,5 p. 117,22 convocatis . . . sacerdotibus omnibus et habito -o et consilio cum eis. *al.* *adde de clero regionis:* GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 395,1 -a cum clericis habere disposuit in his locis, ubi haec aptissime fieri archipresbiteri putaverant. **c** *de congregatione ordinum generali:* HERM. TORN. Mar. 3,6 (MGScript. XII p. 658,7) constituit *Norbertus* . . ., ut . . . universi abbates . . . ad . . . Premonstratensem ecclesiam . . . convenirent et . . . generale -um tenerent (HERBORD. Ott. 1,20 p. 712,25 g. -um non admittit *ordo s. Benedicti,* cum Augustiniani, Cistertienses et Nortbertini hoc polleant honore. STATUT. ord. Teut. p. 102,12 -um g., ad quod convocabuntur commendatores. SALIMB. chron. p. 68,19 g. -um fratrum Minorum Assisii est celebratum. *al.*). STATUT. ord. Teut. p. 97,22 cum consensu -i principalis. *al.* **d** *de laicis:* **α** *spectat ad cives:* CHART. select. Keutgen 256 p. 353,20 (a. 1178/82) in domo burgensium *Coloniae* in -o officialium de richirzegcheide. ANNAL. Ianuens. II p. 44,1 dimiserunt . . . consules officium consulatus et -um. **β** *spectat ad servientes:* STATUT. ord. Teut. p. 109,15 vicepreceptor debet . . . cum servientibus, qui sub ipso sunt, tenere -um. **2** *latius de collegio instituto:* **a** *spectat ad monasteria:* WIBALD. epist. 266 p. 394,8 tribulationes pro eodem -o sustinuimus. CHART. Epternac. 211 p. 353,27 ex consensu utriusque -i (TRAD. Teg. 387 ex c. -i nostri ac ministerialium. *al.*). CHART. Babenb. 241 p. 70,5 cum sigillis abbatis . . . sancti Lamberti et -i. CHART. Tirol. notar. II 349 pro toto conventu et -o de Piburch. CHART. Hamb. 735 p. 609,7 (epist. papae) prefati -um, habentes ad nos . . . recursum, humiliter petebant *eqs. al.* **b** *spectat ad ecclesias, cathedrales:* RAHEW. gest. 4,77 p. 324,24 -um beati Petri . . . venit ad pedes . . . papae. CHART. eccl. Halb. I 3 p. 3,29 assensu maioris -i. CHART. Solod. 268 sigillo . . . prepositi et -i. CHART. civ. Erf. 76 p. 38,5 -um b. Marię . . . tradiderunt. CHART. Tirol. 1014 ad petitionem -i nostri (*cf.* CHART. Stir. III 82 p. 147,17 prepositus . . . cum universo suo -o). TRAD. Patav. 1367 nobis -o et ecclesie est astricta *Chunicundis.* CHART. select. Keutgen 316 prepositus et -um canonicorum s. Petri in Basilea. CHART. Lamb. Leod. 320 (epist. papae) a vobis, filii -um. CHRON. Hild. 26 p. 859,8 -i et cleri consensu. *saepe.* **B** *de aedibus i. q. oecus vel domus, ubi conveniunt clerici – Kapitelsaal, -haus:* **1** *spectat ad monasteria:* EPIST. var. II 5,8 fratres vadunt ad -um et . . . laborant. CARM. Walahfr. app. 5,6[tit.] versus ad -um. GESTA Trud. cont. I 12,10 -um . . . ordinavit *abbas* tribus parietibus. LEO MARS. chron. 3,10 vetus -um funditus diruens novum construxit. CATAL. thes. Germ. I 146,45 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -um, cuius omnes sedes . . . erant ornatę. SALIMB. chron. p. 555,37 -i hostium. *al.* **2** *spectat ad ecclesias, cathedrales:* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 391,11 fratribus . . . ad -olum pergentibus. THIETM. chron. 6,74 nos confratres ad -um tunc venientes. CHART. Raitenh. 72 acta sunt . . . in -o maioris ecclesie.

III *cardo masculus – Zapfen:* GERB. (?) astrolab. 2,5 ad quas *(tabulas)* concipiendas frons eius *(umbonis)* parvo terebratur foramine, cui acuta tabularum infiguntur -a.

capitum *v.* capitium. *Heßler*

capnitis (cafin-), *acc.* -an *(f.)* (καπνίτης) *fort. i. q. capnos – viell.: Erdrauch* (*cf. l. 71; v. Diosc. gr. 4,109* [*rec. RV*] καπνός . . . καπνῖτις): ANTIDOT. Glasg. p. 101,28 teris manus plenas pulegi, cafinitan tunde.

capnos (cafnas), -u *vel* -i *m., f., n.* (καπνός) **1** *fumaria – Erdrauch (Fumaria officinalis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 505sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 96 -i (*3,22, 19* καπνοῦ), quod in ordeis nascitur, sucum. 209 p. 146,2 elixaturam . . . -u (*3,46,6 p. 254,8* καπνοῦ) qui in ordeis. ANTIDOT. Glasg. p. 126,22 litargium -III, cafnas -II. DYASC. p. 52[b] -os, que latine fumaria dicitur (ALPHITA II p. 33,20). **2** *scelerata – Hahnenfuß (Ranunculus sceleratus L.):* GLOSS. III 486,45 St.-S. -os hanenuðz.

capo (cappo), -onis *m. script.:* cha-: *l. 24.* -pan-: *l. 20. metr.* că-: *l. 11.*

1 *gallus castratus (et saginatus) – Kapaun:* **a** *gener.:* PRACT. puer. 54 recipe -em veterem *eqs.* PS. ODO MAGD. herb. 307 capreoli . . . niveique -es, quae sunt unius virtutis. HILDEG. phys. 6,14 p. 1295[B] sano homini cappo ad comedendum bonus est, infirmo autem non multum valet, quia cappo non satis laborat. WALTH. AGIL. med. 7 p. 103,29 accipiatur -o et nutriatur cum furfure *eqs.* ALBERT. M. animal. 23,118 gallinacium antiqui paponem, moderni autem -em vocaverunt. *al.* **b** *iur. de tributo:* CHART. Mog. A 368 p. 268,6 (a. 1085) quorum *(mansorum)* unusquisque . . . quatuor -es in festo sancti Martini persolvit. CHART. Wirt. II app. 1 p. 417,16 contulit ecclesie . . . II cappanes. CHART. select. Keutgen 130 p. 110,3 dabit *scultetus* domino episcopo omni septimana . . . decem pullos, qui vocantur cappones *eqs.* CHART. Rhen. med. II 212 p. 250,19 duo gallinatii sive cappones. CHART. Bern. II 137 ut nichil servicii accipiant nisi unum ch-em. CHART. Basil. C II 154 quod . . . duo -es nomine honorarii . . . monasterio exsolvantur. *saepe.* **2** *eunuchus – Eunuch:* LIUTPR. leg. 63 p. 211,4 ipsi *(episcopi Graeci)* -es, sed, ha, caupones volui scribere. p. 211,7 dicimus enim, quia -es sunt, id est eunuchi *eqs.* *cf.* 1. *cappus, *capunus.

capolo *sim. v.* capul-. ***capolus** *sim. v.* camp-.

***caponaria,** -ae *f. exactio caponum – Abgabe an Kapaunen:* CHART. Helv. arb. 135 p. 209,11 (a. 1273) iniuste compellunt . . . -am in dictis hominibus pluries in anno. p. 209, 12 collectores . . . -ae.

***caponia,** -ae *f. exactio caponum – Abgabe an Kapaunen:* CHART. Bern. III 73 (a. 1274) ius servicii . . ., quod in . . . aveneria, -a, gerberia . . . habebat.

***caponius,** -a, -um. *castratus – entmannt:* EGBERT. fec. rat. 2,536 Astarten coluit *Salemon,* simulachra -a suplex.

capos *v.* carpos. **capotaneus** *sim. v.* capit-. *Prinz*

1. cappa (capa), -ae *f. script.:* ka-: *l. 46. adde* CHRON. Ottenb. p. 627,12. *al.* coppa: *p. 237,23.* camp(a): CATAL. thes. Germ. I 30,5sq. (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967). *al.*

I *vestis superior, pallium (saepe c. caputio assuto), amictus – Obergewand, (Kapuzen-) Mantel, Umhang (cf.* GLOSS. IV 215,52 St.-S. kappa chappa. *al.; de re v. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p. 307sqq.; J. van den Bosch, Capa, basilica, monasterium. 1959. p. 7sqq.):* **A** *latius de usu cotidiano:* **1** *clericorum:* ALCUIN. epist. 8 p. 33,26 dirigite . . . -as nigras et rubicundas caprinas. 184 p. 309,9 adferens *clericus* mihi -am Romano more consutam. TRAD. Brixin. 69 stipendii *(sc. canonico dandi)* summa hec est: . . . in uno anno -a, in altero frocca. HILDEG. epist. I 48 p. 250[A] *(de visione)* populus . . . vilibus -is . . . induitur et recto modo tonsus incedet. CHART. Stir. II 205 p. 295,10 ut . . . -e canonicorum . . . agnellinis pellibus subvestiantur. CHART. Rhen. med. III 631 p. 481,18 Vrumoldo -am meam pluvialem *lego,* . . . Arnoldo . . . -am meam coralem. ORD. canc. pap. 3,4,3 scriptores . . . moneo, quod . . . deferant . . . capas rotundas vel clamides; . . . capas rugatas . . . non utantur. *al.* **2** *monachorum sim.:* EPIST. var. I 13 p. 512,20 vestimentum, quod a Gallicanis monachis cuculla dicitur et nos -am vocamus. CAPIT. reg. Franc. 170,22 ut . . . tunicas duas et cucullas duas et -as duas unusquisque monachorum habeat. TRAD. Frising. 469 cum -a monahhica. WALAHFR. Otm. 2 p. 42,43 ut . . . sine tunica sola -a contectus ad monasterium remearet. EKKEH. IV. cas. 5 bonus fur . . . -a . . ., uti fratrum unus putaretur, indutus. CONSUET. Marb. 236 (Spicil. Friburg. X. 1965) ut . . . -am unam pene superpellicio ęqualem habeant. 250 a festivitate . . . omnium sanctorum usque ad pascha sine -is in chorum non intrabunt *fratres.* HIST. Hirs. 2 p. 256,8 hii *(fratres)* subtus cucullis, desuper -is utebantur. PASS. Thiem.

[Dauser]

II 10 p. 57,49 quidam religiosus ex illis, qui apud canonicos et monachos exteriores fratres in -a vocantur. ABSAL. serm. 29 p. 174C si tunica, si -a pluvialis de subtiliori . . . materia fuerint. VITA Eberh. Salisb. I 7 grandevus quidam . . . apud eum conversus -am induit. CAES. HEIST. mirac. I 1,41 matrona . . . -am conversi induit. 4,10 p. 181,33 sacerdos . . . -am habens in pectore signatam quasi Templarii. STATUT. ord. Teut. p. 38,27 in palliis et -is et tunica armorum crucem nigram deferendo. SALIMB. chron. p. 435,6 nisi vos religiosi . . . adiuvetis nos cum -is et caputiis vestris. *saepe. alleg.:* ARNO REICHERSB. scut. p. 1506B est . . . -a vestis lanea . . ., quae . . . humilitatem in nobis mortificationis et abrenuntiationem mundi significat *eqs.* CAES. HEIST. hom. exc. 231 p. 158,10 -a novicii . . . significat pudiciciam *eqs. al.* **3** *abbatum (abbatissae: l. 16) vel episcoporum:* RUD. FULD. Leob. 14 -am, qua erat induta, abiciens *abbatissa.* RIMB. Anscar. 16 p. 37,18 sine -a sua vix evasit *episcopus.* ANON. Mell. 110 p. 94,19 propter irregularem eius, quam ex Germanicorum abbatum usurpatione . . . portabat -am. GERLAC. annal. a. 1184 p. 699,28 non equitavit *abbas* in scapulari vel cuculla ob relevandum . . . nimium calorem, sed semper in -a. **4** *laicorum:* ORD. iud. Dei app. II. p. 718,6 cooperiatur *fur* . . . pallio vel -a (coppa *1*) propter frigus. CHART. Bund. I app. p. 393,10 -as laneas IV. RUODLIEB V 594 ⟨ad sellam po⟩st se -am solet ille *miles* ligare. GESTA Camer. cont. II C 6,66,4 tollebant *homines rapaces* -am rustici. VITA Meinw. 152 p. 81,1 episcopus . . . indutus -a laicali. CARM. Bur. A 194,10,8 veris ad introitum -am palliare. CAES. HEIST. mirac. I 8,59 p. 131,28 -am . . . furratam. BURCH. URSB. chron. p. 97,28 -a, qua indutus erat *comes*, . . . laniata. WILH. RUBRUQU. itin. p. 251,4 homines *Ruteniae* portant -as sicut Teutonici. *saepe. de sagulo s. Martini:* OTFR. carm. 1,11 domus medio, quae -ae ex nomine dicta est. *v. et p.201,13sqq.* **5** *iocose de pelle bestiae:* NIVARD. Ysengr. 6,438 nova succrescens dat tibi *(sc. asello)* -a decus. **B** *strictius:* **1** *de usu festivo vel liturgico (saepe i. q. pluviale – Rauch-, Vesper-, Chormantel):* **a** *in univ.:* ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,28 donavimus *ecclesiae* . . . -as CC. GESTA Font. 17 p. 53,33 -as Romanas duas, unam . . . ex rubeo cindato et fimbriis viridibus . . . ornatam, alteram ex cane Pontico. CATAL. thes. Germ. I 16,5 sq. (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -ę principales X. 9,4 -as III coccineas. 48,44 -e sunt LIII, quarum due sunt aureis bullis parate *eqs.* 7,16sq. -ę purpureae V . . ., -ę . . . pueriles II. FOLCUIN. Bert. 85 -am . . . nivei coloris, rubeis intersertam volucrum figuris. GESTA Trud. cont. I 10,12 p. 294,40 abbates albis et -is preciosis induti. RUP. TUIT. off. 2,24 -as . . . in maioribus festis superinduimus *eqs.* BERTH. ZWIF. chron. 10 p. 174,12 Bolezlaus . . . -am nigram albos boves habentem intextos misit. GESTA Vird. cont. II 6 p. 519,20 -am nigram aurifrigiatam. ACTA imp. Winkelm. I 670 -e de sammito ialino tres, -a una celestris de olobrio. *persaepe. proverb.:* WILH. ANDR. chron. 211 quod utraque pars pro -a ordinarii conflictum haberet. **b** *spectat ad officia divina sim.:* **α** *cantorum, sacerdotum sim.:* CONSUET. Trev. 43 p. 47,26 quando . . . -is utuntur *diaconi.* LIBER ordin. Rhenaug. p. 28, 11 sacerdos altaria incensat in -a. HONOR. AUGUST. gemm. 1,72 hi *(pontifex et clerus)* . . . subtus albis et desuper -is vel aliis solemnibus vestibus induuntur. 1,227 -a propria vestis est cantorum *eqs.* VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 675,12 cantorem . . . in albis -am choralem de serico . . . portantem. EPIST. Dominic. 24 -am pulcram . . . ad usum ebdomedarii. *persaepe.* **β** *monachorum:* CONSUET. Trev. 43 p. 41,40 (codd. CE) cuncti *fratres* revestiti sint ad missas cum -is sollempniter. p. 42,23 preparent se sicut in die albis et -is generaliter ad vesperam (MIRAC. Ursm. 2,6 p. 839,31). *al.* **c** *spectat ad processiones sim.:* ORDO Rom. 10,3 presbiteris duobus, qui episcopum ducturi sunt, -ae *praebendae sunt.* ORDO Rom. ant. p. 46b,41 casulas vel -as in terram iactantes proni adorent crucifixum. EKKEH. IV. cas. 59 p. 219,6 reliquias . . . -a illa aquilifera indutus *Ulricus* . . . reportabat. EADM. hist. 2 (MGScript. XIII p. 143,3) archiepiscopus Beneventanus, -a pre omnibus . . . preciosiori decoratus. ORD. coron. imp. 14,1 electus cum coniuge . . . deducuntur . . . clericis . . . omnibus indutis -is. VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 674,49 clerici . . ., canonici, monachi et abbates . . . -is ecclesiasticis . . . induti progrediuntur. ORD. coron. imp. 19,37 scriniarii . . . urbis sericis -is (capis *codd.*) induti . . . respondeant. *saepe.* **2** *de vestimento dignitatem manifestante:* **a** *papae:* PETR. CAS. (?) chron. 3,66 p. 749,20 -am . . . rubeam induebat, albam vero numquam ei *(Victori papae)* potuerunt induere (COD. Udalr. 245 p. 424,1. RAHEW. [?] dial. p. 537,33 an non tu ipse temetipsum . . . rubea -a . . . induisti?). WILH. ANDR. chron. 169 p. 743,36 *(de somnio)* fimbriam -e eius *(papae)* apprehendo. **b** *episcoporum et abbatum:* ADEMAR. hist. 3,49 p. 173,3 per dies septem indutus processit *episcopus* . . . cum indumentis et -a Romana. CATAL. thes. Germ. I 43,25 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -ę episcopales tres . . . et XX tres communes (CHRON. Merseb. 11 p. 184,21). LAMB. ARD. hist. 39 Milo, primus abbas infulatus -a. **c** *imperatorum:* ERMOLD. Ludow. 4,394 dorsa *Iudith* tegit aurea -a. ANNAL. Pegav. a. 1117 p. 253,40 -a dalmatica seu tunica . . . eum *(marchionem)* donavit *imperator.* **3** *de vestimento paenitentiali:* THEOD. PALID. annal. a. 1097 Heinrico grisea tunica et desuper nigra -a induto cotidie psalterium dicere . . . iniungit *papa.* **4** *de vestimento Christi fort. i. q. tunica – viell.: Rock:* ROB. TOR. chron. a. 1156 p. 505,40 -a salvatoris . . . reperta est, inconsubtilis et subrufi coloris *(cf. Vulg. Ioh. 19,23).* CHRON. Albr. a. 922 Hugo *(sc. 'Capet')* . . . a -a Domini, quam de terra promissionis transvexisse fertur in Franciam, appellatus. **5** *de tormento:* ANNAL. Plac. a. 1197 p. 468,33 comes Bologne captus fuit, cui rex Francorum -am plumbeam ei fieri fecit et in eam suam vitam finiri iussit.

II *caputium – Kapuze:* CAPIT. reg. Franc. 252 p. 248,17 ut laicis indumentis clerici non utantur, id est mantili vel cotto sine -a. GERHOH. ad Innoc. p. 232,9 ut non laicalibus vestibus utantur *clerici*, id est mantello sive aliis sine -a. *de fascia lintea baptismali (cf. LThK. ²IX. p.1327sq.):* EKKEH. URAUG. chron. a. 1125 p. 263,47 infantes suos . . . cum . . . -a, quae dicitur vestis candida, . . . ad baptismum deferant. RITUALE Rhenaug. 51 (Spicil. Friburg. V. 1959) ponens -am super caput eius *(infantis)* et dicat *presbyter:* '*eqs.*'

2. cappa *n.* (κάππα) *decima littera alphabeti Graeci:* MAPPAE CLAVIC. 288ex. -a 'k'. *math. de numeri signo:* BEDA temp. rat. 1,86 K XX, Λ XXX. CARM. Scot. I 14,2,12 κάππα bis en denos sibi vendicat arte Pelasga.

capparis (capa-), -is *m. (l.61.65.69. v. et l.47sq.), f. (p. 244,26sq.), n. (p.239,2)* (κάππαρις) *form.: nom. sg.:* -a: *p.244,26sq.* -us: *l.63.65. p.239,13. gen. (et dat.?) sg.:* -as: *l.55.* ?-eo(s): *l.56. al.* -ii, -io: *l.58. acc. sg.:* -per: *p.239,2.* -e: *p.239,3.* -in: *p.239,1.* ?-o: *p.239,4. abl. sg.* -e: *p.239,6. gen. pl.* -rum: *l.60. metr.* că-: *l.65.*

1 *cynosbatos – Kapernstrauch (Capparis spinosa L., cf. André, Lex. bot. p. 70):* **a** *de frutice toto:* PAUL. AEGIN. cur. 125 instilla . . . -is (capa- *A; 3,23,8* καππάρεως) foliorum viridium aut fructus . . . sucum (ROGER. SALERN. chirurg. 966. *al.*). 212 p. 152,26 caparis (-as *B*) cortex (ANTIDOT. Augiens. p. 44,1). p. 153,12 capareos (-eo *B*) radicis corticis (AESCULAPIUS 11 p. 16,8. RECEPT. Sangall. I 176 radicem rappario [*sic?*]. DYNAMID. Hippocr. 2,111 -ii, hoc est lappae herculianae, radix. WILH. SALIC. chirurg. 1,47 p. 318D r. asparagorum et -rum. *al.*). CONSTANT. AFRIC. grad. p. 365,31 -es calidi et sicci . . .; quorum poma, frondes, semen et radix intrant in medicina *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 11br -us sive -is . . . est . . . herba; . . . cortex, radix et folia et flores competunt usui medicine. Ps. OTHO med. 78 laudatur caparus solidus, rubeus, subamarus. ALBERT. M. veget. 5,117 -is videtur imitari galangam in sapore et figura *eqs. al. v. et p.244,25. alleg.:* HRABAN. univ. 19,6 p. 514D in dissipatione -is concupiscentiae frigus ostendit *Ecclesiastes (12,5).* ABSAL. serm. 43 p. 246D dissipatus est caparis, quia Iudaea aculeis peccatorum spinosa a pinguedine spiritali vacua permansit. **b** *de fruticis partibus:* PAUL. AEGIN. cur. 54 p. 31,25 convenit . . . caparis continue conmesta. 209

[Dauser]

p. 144,25 porra ex oximelle . . . et caparin (*3,46,5* κάππαριν). TRACT. de caus. mul. 8 capper teris, cum vino bibat. ANTIDOT. Berolin. 12 piper nigro -IIS . . ., -e -I. ANTIDOT. Glasg. p. 138, 33 -o -I, xilobalsamo dr. IIS . . . tundis. ALPHITA I p. 282,18 -is fructus est. ALBERT. M. animal. 22,117 p. 1411,29 pulmo lupi . . . cum capare . . . commixtus. *al.* **2** *solsequium minus vel kalendula agrestis – Feste oder Gemeiner Löwenzahn, Pippau (Crepis L. vel Taraxacum officinale L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1237sq.):* GLOSS. III 553,44 St.-S. -is pypawe. **3** *Brassica oleracea var. capitata (L.) vel sim. – Weißkohl o. ä. (cf. p.256,28sqq.):* GLOSS. V 38,25 St.-S. caparis capuz. **4** *gentiana – Enzian:* GLOSS. III 554,29 St.-S. -us genciane *(v. notam ed.).*

***cappatio** (capa-), -onis *f. amictus – Bekleidung mit einem Mantel, Umwurf:* ALBERT. M. princ. 7,1 p. 360[a],22 in . . . omnibus, quae generum vel specierum habitus nomina esse dicuntur, ut vestitio, -o, tunicatio.

***cappatus** (capa-), -a, -um. **1** *cappa vestitus – mit einem Mantel bekleidet:* **a** *in univ.:* ANNAL. Egm. a. 1164 p. 171, 26 cum loricatis militibus, sed desuper -is cepit *comes* eum *(fratrem).* CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 204,29 signiferum illum -um (capa- *1*) videns. ALBERT. M. metaph. 5,5,2 p. 277,60 (ed. B. Geyer. 1960) qui *(habitus)* significatur per indutum esse et -um et tunicatum (*cf.* miss. 2,10,3 p. 69[b],28). *al. per compar.:* CHRON. Reinh. a. 1204 p. 567,29 qui *(milites)* tamquam -i introeuntes *(civitatem). subst. masc.:* ALBERT. M. summ. theol. I 13,52 p. 534[b],3 sicut de non albo fit album . . . et de non -o -us. **b** *de vestimento conversorum:* VITA Gebeh. Salisb. II 27 p. 48,7 fratrum . . . exteriorum seu -orum rebellione. **c** *de vestimento festivo:* CONSUET. Mell. p. 231,2 faciant processionem abbate -o. p. 231,18 a quatuor vel quinque fratribus -is cantetur antiphona. **d** *de vestimento magi:* SALIMB. chron. p. 393,24 duxit *miles* eum *(scolarem)* ad quendam magnum magistrum artis illius *(sc. necromantiae)* capatum et senem et aspectu deformem. **2** *in cognomine i. q. cappam possidens – einen Mantel besitzend:* GENEAL. Fusn. 1 (MGScript. XIII p. 252,30; c. 1160) Hugo, . . . C-tus *('Capet')* a cappa Domini . . . appellatus.

cappedo *v.* 1. capito. ***cappella** *sim. v.* cape-.

cappellaris *v.* capillaris. ***cappellula** *v.* *capellula.

cappellus *v.* capellus. **cappesso** *v.* capesso.

***cappida,** -ae *f. pallium cum caputio instructum – Kapuzenmantel:* TRAD. Frising. 660 p. 555,29 (a. 843) censum . . ., hoc est vestitum monachicum cum camisile et -a.

***cappifer,** -eri *m. qui cappa (liturgica) vestitus est – Träger eines (liturgischen) Mantels:* NIVARD. Ysengr. 3,977 tam bene si casulam posuisset -r albus *(sc. aries).*

***cappilatura** *v.* *capellatura. **cappilo** *v.* capello.

cappillus *v.* capillus. **cappitulum** *v.* capitulum.

1. *cappo, -are. *in formam cappae redigere – zum (Kapuzen-)Mantel machen:* CARM. Bur. A 194,10,6 vidi quosdam divites . . . contra frigus hiemis pallium -are.

adi. **cappatus,** -a, -um: *v. l. 18sqq.*

2. cappo *v.* capo. **3. cappo** *v.* capus. **cappra** *v.* capra.

cappula, -ae *f. parva cappa – kleiner Mantel:* EKKEH. IV. cas. 58 p. 216,11 quod . . . sub -a . . . sibimet ipsi manum transfixerit. RUD. TRUD. gest. 7,14 super tunicellam suam indutus vilissimam -am *abbas.*

***cappunus** *v.* *capunus. ***cappurgium** *v.* *caputpurgium.

1. cappus, -i *m.* (*cf.* capo) **1** *gallus castratus (et saginatus) – Kapaun:* GLOSS. III 355,7 St.-S. gallinacius et -us cappe. **2** *?qui circumcisus est – ?ein Beschnittener:* CAPIT. reg. Franc. 281,31 de -is *(v. notam ed.;* cauponibus *ci. H. Pirenne, ALMA 5. 1929/30. p. 89sqq., vix recte)* et aliis negotiatoribus, videlicet ut Iudaei dent decimam et negotiatores christiani undecimam. *v. ThLL. s. v.* 1. capus.

2. cappus *v.* 1. caccabus. **3. cappus** *v.* capus. *Dauser*

capra, -ae *f. script.:* cabr-: AETHICUS ISTER 59 p. 39,7 *cod. L.* CHART. Ticin. 35 p. 80,1 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929). -ppra: CHART. Bern. II 281 p. 307,17. -per(a): *p.240,18. adde* BOTAN. Sangall. 4,8. 10,3. *metr.:* cā-: *p.240,26.* că-: *p.240,55.*

capella – Ziege: **I** *strictius de animali domestico (expressius de animali feminino, e. g. l. 12.19.23.28; ?de masculo: l. 15.37; cf.* GLOSS. I 114,4 St.-S. -a caiz. III 226,46 -a domestica geiz. 451,2 -e cigun. *saepe. v. et l. 54; cf. K. Rein, Deutsche Wortforschung in europäischen Bezügen. I. 1958. p.197sqq. 211sq. 223sq. 247):* **A** *proprie:* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,4 -ae micciunt. RECEPT. Sangall. II 66 -a inclusa die et nocte ebulum pascens. HILDEG. phys. 7,16 -a . . . usque ad Augustum comedi potest. ALBERT. M. animal. 3,173 lacte habundat ovis, -a (*p.522[a],27* αἴγειον) et vacca. 6,108 -ae (*p. 573[b],30* αἴξ) frequentant coitum per totam vitam. 22,37 caper et -a nota sunt animalia, sed multorum generum; domesticum quidem longorum et acutorum cornuum *eqs.* 22,38 ex felle -arum silvestrium vel domesticarum. *saepe. de pullo:* GLOSS. I 115,4 St.-S. -a edus. *fort. sensu convicii:* CARM. Bur. B 209,3 trahe tost, -a, concine, clama. **2** *iur. de furto, traditione, praestatione sim.:* LEX Sal. Merov. 5,1 si quis tres -as furaverit. TRAD. Patav. 14 *trado* X -peras. CAPIT. reg. Franc. 128,25 *invenimus* -as cum hedis XXX, . . . hircos III. CHART. Sangall. A II app. 11 p. 390,13 ut . . . -ę . . . procurentur. CHART. Stir. I 171 p. 170,21 deputavimus . . . greges . . . -arum. TRAD. Frising. 1772 p. 547,33 solvit I tergum capri maturi vel duo -e. CHART. ord. Teut. 34 de singulis centum -is, que hyemabunt in terra mea, habebitis V carrublas de rustico. *persaepe.* **B** **1** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,387 raro audistis ovem de -a poscere lanam (*sim.* EKKEH. IV. cas. 123[med.]). **2** *per compar.:* CONR. HIRS. dial. 1528 ut . . . putet esse . . . hircos ut -as mulgibiles. *al.* **3** *in imag.:* ARNO REICHERSB. apol. p. 167,38 -ae . . . sacrificium Dominus Iesus semet ipsum obtulit. **4** *alleg.:* HRABAN. univ. 5,10 p. 131[B] -ae . . . vel haedi in hostiam oblati aut carnem salvatoris . . . aut poenitentes pro peccatis suis significant. 7,8 p. 204[B] -ae . . . iusti . . . ex gentibus venientes. *al.* HONOR. AUGUST. spec. p. 853[C] per -am . . . ordo coniugatorum intellegitur. **5** *in nominibus:* **a** *hominis:* CHART. Rhen. med. II 86 p. 125,19 (a. 1187) Henricus C-a. **b** *plantarum:* GLOSS. IV 98,36 St.-S. barba de -a boccis bart. ALBERT. M. veget. 1,160 bacca -arum. **c** *loci:* BEDA hist. eccl. 3,21 p. 170,22 quod *(monasterium)* vocatur Ad C-ae Caput. **6** *meton. i. q. pellis caprina – Ziegenfell:* VITA Norb. I 4 p. 673,20 quare . . . -arum vestibus uteretur.

II *latius de animalibus feris (cf. l. 14):* **A** *ibex – Steinbock:* GLOSS. II 696,49 St.-S. -ae i. capreae steingeizze. IV 187,21 ibix, -a in montibus manens i. steinboch. 351,49 -ę steingeizzę. *fort. add.:* HONOR. AUGUST. imag. 1,101 Iovem . . . -a clam aluit, quam . . . inter sidera transtulit *eqs. (cf. p. 242,63).* **B** -a montana *i. q. rupicapra – Gemse:* ANTIDOT. Glasg. p. 140,35 -e montaneae locium. EKKEH. IV. cas. 126 cum -is fugatiores montes percurrerint *Sarraceni.* ALBERT. M. animal. 2,22 habent cornua curva sicut uncus -ae montanae silvestres, quae . . . gemezen vocantur (*sim.* 12,222). **C** *caprea – Reh (cf.* GLOSS. II 717,22 St.-S. -ae, caprea reho, nam c[r]apra get dicitur. IV 355,26 -a rehgaiz. *al.):* ERMOLD. Ludow. 3,592 dammas percutere atque -as. ANNALISTA Saxo a. 1009 p. 660,21 erat . . . cervorum -arumque venatu insignis *locus. fort. add.:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 8,10 p. 191,64 comedit . . . capreolus vel -a vulnerata pulegium, ut ferrum . . . exsiliat.

***capraria,** -ae *f. quae capras custodit – Ziegenhirtin:* TRAD. Garz. 66 (s. XII.[ex.]) Liukart -a.

***caprariciа** (-tia), -ae *f. stabulum et grex caprarum – Ziegenstall, -haltung:* CAPIT. reg. Franc. 32,23 in unaquaeque villa nostra habeant iudices . . . -tias, hircaritias.

caprarius, -i *m. custos caprarum – Ziegenhirt (cf.* GLOSS. III 138,20 St.-S. -us geizzare. 686,31 -us geezhirdi. *al.):* VITA Cond. 10 (MGMer. V p. 650,25) armentarium -umque Amos. FORM. Sangall. I 12 p. 385,27 de capris capita c cum -o et cane. BENZO ad Heinr. 6,2 p. 660,16 natus . . . de patre -o. *al.*

caprea, -ae *f. script.* -rę(a): *p.241,7. al. metr.:* cā-: *p.241,9.* că-: WANDALB. mens. 64. CARM. Bur. B 134,8. *al.*

[Schmidt]

1 *capreolus – Reh (interdum fort. i. q. rupicapra – viell.: Gemse: l.7; expressius de animali feminino, e. g. l. 4.11.15; cf.* Gloss. I 275,65 St.-S. -ę et ibices unum sunt, quod quidam reh dicunt. III 33,50 -a rehgaiz [*L*], reh [*H*], rechizzi [*a*], staingeiß [*F*]. 674,8 -a rehinne. *saepe. v. et l.42. p.240,53. 242,33):* **a** *proprie:* **α** *gener.:* Arbeo Emm. 6 feris saltus et frutecta cervis, alcis, bubulis, -ęis, ibicum . . . generibus ornata (Chron. Noval. 2,5 p. 84,53). Walahfr. imag. Tetr. 120 ludunt . . . uri cum cervis, timidis cum -a dammis. Liutpr. leg. 38 occurrunt mihi commisti -is . . . onagri. Nivard. Ysengr. 4,2 -a . . . Bertiliana. Walth. Marcht. hist. 1 in quo *(horto ferarum)* cervi, hinnuli, -e . . . aspiciebantur et capiebantur. *al.* **β** *iur. de licentia venationis:* Dipl. Otton. I. 62 cervos, ursos, -as . . . venari. Dipl. Heinr. II. 367 ut nullus . . . capreos vel -as . . . capiat. *al.* **b α** *alleg.:* Ermenr. ad Grim. 36 p. 575,38 -arum cervorumque multitudinem habens *ecclesia*, hoc est omnes prudentes et in fide fortes. **β** *in imag. et translate de figura tonorum ecclesiasticorum ab Aribone inventa (cf. Musik in Geschichte und Gegenwart. I. 1949/51. p. 611):* Aribo Frising. mus. p. 4 inveni -am matri *(sc. primitivae monochordi dispositioni)* simillimam. p. 5 nostri theorematis novitatem propter eius mensurae celeritatem noncupavi -am *eqs.* (*cf.* Anon. Mell. 106 Aribo . . . musicam scribit, quam . . . -am nuncupavit). p. 29 quatuor troporum naturalis antiquitas in quadripartita modernorum figura et in nostra patet -a. *ibid. saepe.*

2 *ibex – Steinbock (cf.* Gloss. III 200,32 St.-S. -a . . . steingeiz. 226,43 -a [campa *B a. corr.*] silvatica steingeiz. 408,68 ibex, -a vel oryx steingeiz. *al. v. et p.240,44):* **a** *proprie:* Honor. August. cant. 2,4/7 p. 388[A] -a habet quatuor naturas, alta petit, bonas herbas . . . eligit, ruminat, vulnera sua per dictamnum curat. 7,3 p. 458[B] -a . . . de rupe se praecipitat et praemittit cornua, ne corpus laedatur. **b** *alleg.:* Honor. August. cant. 2,4/7 p. 387[A] per -as . . . prophetae designantur, qui in altam contemplationem sublevati Christum . . . prospexerunt.

caprefolium *v.* caprifolium.

***caprella,** -ae *f. capra – Ziege:* Mirac. Columb. 2 (MGScript. XXX p. 998,30; a. 944/67) qui *(rusticus)* in ipsa rupe -as (cape- *var. l.*) custodiebat. *v. et p.200,63.*

capreola, -ae *f. script.:* -rola: *l. 42.* -rio-: *l. 48.*

caprea – Reh (cf. Gloss. IV 183,17 St.-S. caprea vel -rola rech): Aesculapius 37 p. 60,17 ex omnibus venationibus lepores, -as et alia agrestia *hydropici accipiant.* Diaeta Theod. 68 -arum (caprearum *var. l.*) agrestium *carnes* sicciora sunt minoribus. Hildeg. caus. 4 p. 195,11 -a mundum animal est. *al. per compar.:* Albert. M. miner. 2,2,7 p. 37[b],29 gagatronica est lapis diversi coloris sicut pellis -iolae.

capreolinus, -a, -um. *script.* -rio-: *l. 52sq. al.*

1 *adi.: qui est capreae – Reh-.:* Ioh. S. Paul. diaet. 455 -a et leporina *caro.* Thadd. Florent. cons. 4,12 carnes . . . sint . . . eduline, -ioline. Theod. Cerv. chirurg. 3,54 p. 177[G] leporinus sanguis sive -iolinus calidus. *al.* **2** *subst. masc.: capreolus (novellus) – (junger) Rehbock:* Tract. de aegr. cur. p. 112,24 comedant *epileptici* . . . carnes . . . annualis agni, hedini, -i.

capreolus, -i *m. script.:* ka-: Gloss. III 447,43 St.-S. crape-: Gloss. III 446,22 St.-S. *cod. d.* cabr-: *p.242,5.14.* -rio-: *l.62.72. p.242,5. al.* -ll-: *l.72. metr.* cā-: *l.66.71. p.242,1. al.*

I *de animalibus:* **A** *caprea – Reh (expressius de animali masculo: l.63. p.242,2.5; cf.* Gloss. I 115,2 St.-S. -iolus reeho. III 77,19 -us rechboch. 268,11 -us vel campolus rech. *saepe):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* Aesculapius 5 p. 10,6 -orum, haedinas . . . carnes. Ps. Odo Magd. herb. 307 fella gerunt . . . -i . . . nemoris. Rahew. gest. 4,86 p. 345,9 ortum . . . cervorum et -orum copiam nutrientem. Albert. M. animal. 2,51 tales -i sunt pulcrorum oculorum . . ., habundantes in Affrica . . ., in Germania autem est ex eis maxima habundantia. 22,39 -us . . . vocem habens debilem *eqs. al. (v. ind.).* Nicol. Biber. carm. 575 (ed. Th. Fischer. 1870) agitari . . . -os (-rio- *N*, -ll- *P*). *al. v. et p.240,58. 243,46. proverb.:* Iocalis 492 velox -iolus cane pigro non capietur. *de pullis:* Gloss. II 689,5 St.-S. -i rehpocchiliu. III 236,9 -us (campolus *Q*) rech *(AQ)*, rechkeizilin *(a)*. 444,47 -us rechchalp. *al.* **b** *iur. de occisione, licentia venationis:* Pactus Alam. V 7 si quis -iolo ([-iolum, -briolum *var. l.*]. gloss. B 9: rehpoch) *mansueto* occiderit. Dipl. Karoli M. 87 p. 126,36 cum utriusque sexus genera feraminum, cervorum, -orum, ex quorum coriis libros . . . cooperiendos ordinamus *eqs.* Dipl. Otton. III. 358 p. 787,27 -um capere. Dipl. Heinr. II. 80 de genere . . . -orum . . . agitare . . . marem seu feminam. *al.* **2** *translate usu medic. de pulsu:* Constant. Afric. theor. 7,3 p. 31b[r] quidam pulsus . . . -us vocatur . . ., qui nomen istud a -i similitudine sortitur, quod -us, cum incipiat saltum, quasi quiescere in aere videtur. **B** *capra – Ziege:* Gloss. I 114,2 St.-S. cabrioli *(a,* caprioli *b)* caizzi.

II *de plantis i. q. cauliculus, clavicula – Trieb, Wickelranke, Gäbelchen (cf.* Gloss. III 90,51 St.-S. -ioli krapfiliu. 194,18): Ps. Odo Magd. herb. 64 -i similes multa se parte plicantes *frondes bryoniae.* Roger. Salern. chirurg. 2,141 con . . . succo -orum vitis (Alphita I p. 318,45 turiones vittis sunt summitates, qui etiam -i dicuntur). *remissius de planta ipsa i. q. labrusca – Wilde Rebe (Vitis silvestris Gmel.):* Tract. de aegr. cur. p. 97,35 succum turionum -i, id est vittis aggreste.

***capres** *v.* *copros.

***capretus** (cavredus), -i *m. (cf. ital.* capretto; *v. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. I. 1950. p. 744) caper novellus – (Ziegen-)Böckchen:* Registr. Trident. I 113 inter cavredos et agnos (*cf.* 81. 82). Wilh. Salic. chirurg. 2,1 p. 326[E] utatur . . . carnibus . . . facilis nutrimenti ut . . . vitulorum, -orum. *cf.* capritus.

capreus, -i *m. metr.* cā-: *l. 37.*

1 *capreolus – Reh, Rehbock (cf.* Gloss. III 674,7 St.-S. caprea rehcaiz, idem -us [capus *cod. corr. ex* capa] rech): Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 29,9 quedam *avium* rapacium magis utuntur hinnulis cervorum et -orum. *v. et p.241,15. de pullo:* Gloss. III 721,35 St.-S. -us recalf. **2** *ibex – Steinbock:* Ekkeh. IV. bened. II 128 -us ad saltum benedictus sit celer altum. cas. 21[med.] fratres ambo -um venantes in cacumen quoddam rupis artissimae ducti *(v. notam ed.).*

***capria** (harpa, katara *sim.*), -ae *f.* (καπρία) **1** *ovaria porcarum – Eierstock der Säue:* Albert. M. animal. 8,218 ex porcabus abscinditur id, quod carfari *(p. 632[a],21* καπρία) vocant, et est pars matricis, in qua haerent testiculi *eqs.* **2** *pituita vaginae porcarum libidine producta – Brunstschleim der Säue:* Albert. M. animal. 6,100 exit ex eis *(porcis)* quiddam . . ., quod . . . vocatur harpa (*p. 572[a],21* καπρία) et est frustum sicut bufo formatum *eqs.* **3** *libido – Brunst:* Albert. M. animal. 6,106 ex appetitu, quem kataram (*p. 573[b],2* καπρίαν) vocavimus.

***capricornis,** -is *m. fort. i. qui cornua capri gerit, cornutus – viell.: Bockshornträger, Gehörnter:* Benzo ad Heinr. 5,1 p. 648,47 -es tuebantur solis glandariciis.

capricornus, -i *m. metr.* că-: *l. 57.60. al.*

1 *ibex – Steinbock (cf.* Gloss. III 33,58 St.-S. -us steinboch [rehpoch *var. l.*]. 55,44. *al.):* **a** *de bestia:* Carm. Bur. B 134,8 nomina . . . ferarum: . . . caprea, -us (gloss.: stainbock). *per compar.:* Hildeg. epist. I 24 p. 183[A] curre . . . in altitudinem legis . . . sicut -us. **b** *de sidere:* Wandalb. mens. 11 -i sidera . . . bis duodena. Gerb. (?) astrolab. 2,2 circulus -i, id est tropicus hiemalis. 2,9 p. 122,2 ad -i solstitium. Honor. August. imag. 1,101 decimum *signum zodiaci* est -us *eqs. (cf. p.240,47).* Arnold. Saxo fin. 1,2,2 p. 16,37 signi -i. *al. de signo in astrolabio exsistente:* Gerb. (?) astrolab. 2,10 in cuius rotunditatis fronte exstans est denticulus super -um positus. *ibid. al. alleg. de diabolo:* Rhythm. 117,14,1 -us . . . deformis, vultu despicabilis, alios amentes facit *eqs.* **2** *capreolus – Rehbock:* Gloss. III 81,45 St.-S. -us rebuch. *v. et l.55sq.*

caprificus, -i *f. (?m.: p.243,9; n.* -um: *p.243,15) script.:* -rof-: *p.243,4.9.* -ruf-: *p.243,3sqq. form. gen. sg.:* -us: Roger. Salern. chirurg. 1,754. -is: *p.243,12.*

[Schmidt]

1 *ficus caprea – Wilder Feigenbaum (Ficus carica L. var. silvestris, cf. André, Lex. bot. p. 70):* ANTIDOT. Bamb. 18 -ufici folia tenera vel cimas. ANTIDOT. Glasg. p. 125,28sqq. corium de radicem de -ufici; . . . coria -ofici; . . . de virga -i. RECEPT. Bamb. 36 fici aut -ufici. CHRON. Median. 17 p. 218[B] in -o, quae fenestellae eius *(basilicae)* erat adversa. ROGER. SALERN. chirurg. 3,736 fructus -i (id est caprifolii *suprascr. M*). *al.* **2** *sycomorus – Sykomore (Ficus sycomorus L., cf. André, op. cit. p. 308):* COMPOS. Matr. 74,6 lac -ofici, qui si⟨co⟩morus dicitur. **3** *morus – Maulbeerbaum (Morus nigra L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 217sqq.):* GLOSS. I 304,44 St.-S. -is (-us *var. l.*) i. murpoum (mulboom *q*). IV 250,16 -us morboum. **4** *fort. i. q. lathyris – viell.: Spring-Wolfsmilch (Euphorbia lathyris L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 269):* GLOSS. III 486,43 St.-S. -um (caprifolium *ci. ed.; v. et l. 33*) sprincwrz.

caprifolium, -i *n. (?f.* -a: *l. 39) script.* -ref-: *l. 22sq. adde* ANTIDOT. Glasg. p. 122,39.

1 *silvae mater – Geißblatt (Lonicera caprifolium L. et periclymenum L. vel sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 273 sq.):* RECEPT. Sangall. I 101 -o . . . teris. GLOSS. III 471,24 St.-S. -um wideuuinda. 569,19 -efolium widemunda. 719,41 -efolium withewinde. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380[F] fit autem litium sic: -i pinulas . . . tere *eqs.* (ALPHITA I p. 297,36 licium Indicum, succus -i, oculus lucidi idem. II p. 99,14 [*cf. notam ed.*]. *al.*). GLOSS. Roger. III 503 folia -i . . . cancrum mortificant. ALPHITA I p. 282,15 -um, matrisilva, peridimenon idem *eqs.* p. 288,23 elitrodanum, . . . -um idem. II p. 29,25 -um, . . . volubilis maior idem; . . . anglice wodebynde vel honisocles. ALBERT. M. animal. 22,130 cum decoctione -i. *al. v. et l. 7. huc spectare vid.:* MAPPAE CLAVIC. 190 grana matura arboris -i (gloss.: anglice gatetriu). GLOSS. Roger. III 31 si -um vulneri superponatur, miro modo trahitur os fractum *eqs. ibid. al. cf. l. 16.* **2** *melilotum – Steinklee (Melilotus officinalis Lam. vel sim.): v. l. 29.* **3** *virga sanguinea vel ligustrum – Roter Hartriegel oder Rainweide (Cornus sanguinea L. vel Ligustrum vulgare L. vel sim., cf. Marzell, op. cit. I. p. 1173. 1177. 1179):* GLOSS. III 496,22 St.-S. -a hurddrugel. **4** *vitis alba – Zaunrübe (Bryonia L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 683. 687. 690):* GLOSS. III 528,22 St.-S. -um cit⟨w⟩er *(v. notam ed.).* **5** *per confusionem ut vid. i. q. caerefolium – Echter Kerbel (Anthriscus cerefolium Hoffm.):* BERNH. PROV. comm. 8,1 p. 298,29 succus -i, id est cerfolii.

caprigenus, -a, -um. **1** *caprinus – Ziegen-:* CARM. Paul. Diac. app. I 6,1,12 capreoli . . . -umque pecus *(ex Verg. Aen. 3,221). fort. add.:* CARM. var. II 10,2,1 ⟨. . .⟩ quid mihi -gero (-geno *ci. ed., cf. notam*) cornuque minaris abunco? **2** *arietinus – Widder-:* GLOSS. II 372,54 St.-S. -um ⟨v⟩viderin.

***capriger** *v.* caprigenus.

***caprilatius,** -a, -um. *ex pilis caprinis confectus – aus Ziegenhaaren, Ziegen-:* GLOSS. III 409,41 St.-S. saga cilicina filze vel tepit, quae et vela -a geizzin quandoque vocantur.

caprimulgus, -i *m.* αἰγοθήλας *– Ziegenmelker:* ALBERT. M. animal. 8,25 agotylez . . ., quem nos -um vocamus *eqs.* 8,95. 23,19. 23,128 quoddam merulorum genus, quod -us vocatur eo, quod . . . capras sugit *eqs.*

caprinus, -a, -um.

I *adi.: qui est caprae – Ziegen-:* **A** *proprie:* **1** *a capra oriundus, ex capra proveniens – von der Ziege (stammend):* AESCULAPIUS 5 p. 9,13 lactis -i (EKKEH. IV. bened. II 143. *saepe*). BONIF. epist. 63 p. 131,19 casulam . . . -a lanugine mixtam. ANTIDOT. Sangall. p. 95,9 cum -o sevo. ANSELM. BIS. rhet. 1,13 p. 125,18 catulum nigrum in -a pelle involvas (STATUT. ord. Teut. p. 38,31 pellicia . . . de . . . -is pellibus *eqs. al.*). CHART. select. Keutgen 231,5 carnium . . . -arum. ALBERT. M. veget. 7,7 -um . . . stercus. *saepe. v. et p. 200,69.* **2** *ad quem caprae pertinent – zu dem die Ziegen gehören:* CHART. select. Keutgen 268,1 (c. 1260) de pelle generis -i. **3** *ex lacte caprae confectus – aus Ziegenmilch:* ORD. iud. Dei A 32[a] caseus -us (DIAETA Theod. 264). ANTIDOT. Cantabr. p. 165,47 butiro -o. BERNH. PROV. comm. 1,1 p. 272,14 serum -um (PS. CALID. [?] alleg. p. 192[a],11 sales solutos in sero -o). *al.* **4** *ex lanugine, pellibus, corio caprarum confectus – aus Ziegenhaaren, -fell, -leder:* BONIF. epist. 76 lectisternia -a. ALCUIN. epist. 8 p. 33,25sq. vestimenta -a . . . et cappas nigras et rubicundas -as. NICOL. BIBER. carm. 1758 (ed. Th. Fischer. 1870) quasi -um sotularem vendit ovinum. *al.* **B** **1** *proverb.:* EBERH. ALEM. labor. 965 dogmatis in cathedra de lana saepe -a officium sedis iudicialis habes *(cf. Hor. epist. 1, 18,15).* **2** *per compar. vel in imag.:* ROD. GLAB. hist. 5,2 erat *homunculus* . . . barba -a. EPIST. Ratisb. 6 p. 288,5 -am pellem veritatis induunt. **3** *in nomine herbae:* ALPHITA II p. 94,22 lappa -a similis est equine. **C** *translate:* **1** *qui de caprariis agit – von Ziegenhirten handelnd:* ANON. Mell. 36 *(spectat ad eclogam Theoduli)* quasi diceretur 'egle logos', id est -us sermo, aut quia de pastoribus agit, aut quia feditatem viciorum, que per hoc animal significatur, reprehendit. **2** *qui turpia arguit – Scheußlichkeiten tadelnd: v. l. 16.*

II *subst.:* **A** *masc.: caper – Ziegenbock:* ALBERT. M. eth. 3,3,3 p. 257[a],45 gaudet *leo* in voce agrestis -i (*p. 1118[a],23* ἄγριον αἶγα) nec videns . . . eum. **B** *fem.: caro caprae – Ziegenfleisch:* DIAETA Theod. 64 -a levior *est quam vitulina eqs.*

capriola *sim. v.* capre-.

caprion *n.* (*cf.* καπρία, καπ(π)άριον) *capparis – Kapernstrauch (Capparis spinosa L.):* ALPHITA II p. 33,24 cappara, kynosbiton, -on idem; frutex est spinosa *(cf. Diosc. lat. 2,159).* p. 36,1. *cf.* capparis.

capripes, -pedis *m. qui pedes caprinos habet – ein Bocksfüßiger:* LIUTPR. leg. 10 verius canerent: . . . lustrivage, -s, cornute *(cf. Anth. 682,1).*

capritus, -i *m. caper – Ziegenbock:* LEX Sal. Pipp. 5,1 (rec. E) si quis -um furaverit (LEX Sal. Karol. 5,1 [caprum *suprascr. K 46*, -pirt-, -idum *var. l.*]). *cf.* *capretus.

***caprizo,** -are. *miccire – meckern:* ALBERT. STAD. Troil. 5,131 illa *(capra)* canit altum diapente -ans.

adi. **caprizans,** -antis. *medic. de spiritu i. q. per intervalla eveniens (modo salientis) – stoßweise (springend):* ALBERT. M. animal. 20,37 spiritus velox, tardus, -s, decidens.

cf. capreolus *p. 242,11sqq.*

caprificus *v.* caprificus.

caprola *v.* capreola.

caprona, -ae *f. iuba – Mähne:* GLOSS. IV 112,48 St.-S. -ę manen equorum iubę.

1. *capronus, -a, -um. (caput *et* pronus) *capite pronus – mit vornübergebeugtem Kopf:* EGBERT. fec. rat. 1,349 cymex . . . quid sit, disce căpronus ([capite pronus *suprascr. e*]. *cf. notam ed. et ThLL. III. p. 361,65sqq.*).

2. capronus *v.* caprunus. ***capros** *v.* *copros.

capruficus *v.* caprificus.

caprunus (cabr-, -ron-), -a, -um. *qui est caprae – Ziegen-:* **1** *a capra oriundus – von der Ziege (stammend):* FRAGM. mul. II 11 sevo -o . . . uteris. BOTAN. Sangall. 17,6 fel -um. TRACT. de caus. mul. 28 lacte -a. *al.* **2** *ex lacte caprae confectus – aus Ziegenmilch:* FRAGM. mul. III 34 casseo bono -ono (TRACT. de caus. mul. 5 casio cabruno). *Schmidt*

capsa, -ae *f. script.:* ka-: *l. 63.68.* caphs(a): *p. 245,52.* cafs(a): *l. 67.* ?caficem: *p. 246,7.* caff(a): *p. 245,49.* cass(a): *p. 245,14sq. 32.68.* cas(a): *p. 245,67. 246,5.* -px(a): *p. 245,28.* -psi(a): *p. 245,32. 59. etym.: p. 245,54.*

1 *strictius i. q. arca, scrinium, vas, pyxis – Kasten, Schrein, Behälter, Kapsel (cf.* GLOSS. II 740,44 St.-S. [cod. b] -a kafs, kefsa, basciza. III 168,32 -a [k- *G*] kafsa. *al.):* **a** *de receptaculo reliquiarum (cf. J. Braun, Die Reliquiare. 1940. p. 40 sqq. 147sqq. 286sqq.):* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 8 p. 50,24 reliquiarum -as abstulit. CHART. Fuld. B 283 p. 411,31 in reliquiis, in -is (cafsis *cod.*) seu in crucis (ANNAL. Xant. a. 873 p. 33,9 clerus cum k-is et crucibus occurrerunt eis. *al.*). WETT. Gall. 11 p. 263,11 cum . . . vir . . . Dei . . . in precibus se ante eandem -am exercuisset. VITA Willeh. 4 -am cum sanctis reliquiis in collo suspensam. FLOD. hist. 3,5 p. 479,16 locellum . . . quendam, hoc est -am maiorem, quae a duobus clericis

[Sroder]

ferri solet, fieri iussit argentoque imaginato ac deaurato vestivit *archiepiscopus*. EKKEH. IV. cas. 10med. -a . . . aurea . . . reliquiis summis referta in formam capellae creata. LEO MARS. chron. 4,73 in argentea -a turrium instar aptata sanctum brachium recludentes. GESTA mon. Mans. (MGScript. XV p. 934,6) scrinium lapideum . . . cum -a plumbea. NIVARD. Ysengr. 7,415 conditus ergo simul dignis donabere -is. CATAL. thes. Germ. I 57,11 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) in -a . . . quadrata in modum libri cum ossibus composita. *saepe (v. ind.)*. CASUS Petrish. 1,26 aperientes ipsam -am, invenimus in ipsa -a -am rubricatam. ANNAL. Ianuens. II p. 29,7 in marmorea -a. CHRON. Basil. a. 1160 -e, in quibus scrinia continebantur. HIST. Mett. (MGScript. XXIV p. 538,8) ossa . . ., que in cassa lignea . . . fuerant reposita. RICHER. SENON. gest. 4,25 p. 313,29 de cassa argentea. *saepe. alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,134 super altare -ae ponuntur, ii sunt apostoli et martyres. **β** *spectat ad iusiurandum:* LEX Alam. B 6,4 ut illi coniuratores manus suas super -am ponant. LIBER hist. Franc. 46 hoc dolose . . . super vacuas -as ei iurantes. ORD. iud. Dei B 9 p. 662,16 iuret in altari . . . vel in evangelio sive -a (16 p. 682,43). TRAD. Frising. 626a p. 534,26 cum iuramento super -am corporis sancti Tertulini confortare. CHART. Turic. 190. **γ** *spectat ad confirmationem traditionum:* TRAD. Frising. 347a (a. 815) vir . . . tradidit in -am (*'Reisealtar' ed. p. XLIV*) seu in manus Hittonis episcopi suam alodem. 513a femina illam traditionem fecit in -a sanctę Marię, quae episcopus secum habuit. 618 totum . . . tradidit in capxas sanctae Mariae. *al. (v. ind. p. 717b)*. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 417,44 tradidit proprietatem . . . super -am deauratam. **b** *de receptaculo scriptorum, librorum:* Ps. HIPPOCR. progn. B praef. precepit *Hippocrates*, ut virtutes iste in hoc libro scripte ponerentur in -a (cassa *B*, capsia *P*) eburnea et ponerentur ipsa cum eo in sepulcro. RUD. TRUD. gest. 1,3med. (chart.) -as evangelicas argento paratas *(cf.* ANON. Has. 6 veterem illam evangeliorum -am ex electro et auro . . . parari fecit. HARIULF. chron. 3,3 p. 95,11 -a evangelii argentea. *al.)*. EKKEH. IV. cas. 51ex. oratorium, in quod invehuntur cruces et cum diptitiis -ae. **c** *de receptaculo eucharistiae:* ORDO Rom. 1,48 duo acolyti tenentes -as cum sancta apertas. **d** *de receptaculo gemmarum, rerum pretiosarum:* AGNELL. lib. pont. 113 in -am ligneam super lanam inclusit *lapidem*. PASS. Petri et Pauli 16 aurum . . . fulvum -a nigella tegit. HARIULF. chron. 3,20 p. 141,20 fecit . . . -am . . .; accepit de thesauro ecclesiae . . . quaeque potuit pretiosiora et in arcam iam dictam recondidit. CATAL. thes. Germ. I 21,5 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -ę, in quarum duabus XXIII lapides preciosi atque cristalla. **e** *usu vario vel incerto:* EPIST. Bonif. 117 p. 253,6 -am unam ad officium quidem sacerdotale ex ossibus fabricatam. COD. Lauresh. 3420 dono . . . I caffam deauratam. PASS. Kil. I 10 illorum *(martyrum)* -ae, crux et evangelium . . . cum illis in sepulchro posita sunt. CATAL. thes. Germ. I 108,4 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) VI caphsas, aliae . . . deauratę et quedam de stagno. EKKEH. IV. pict. Sangall. 129 panditur hic -a (gloss.: a capiendo dicta) gestamen martyris ipsa, horret in hac vestis spinosa catenaque testis. CHRON. Bened. I 12 sarcofagum argenteum . . . cum -is circumquaque stantibus. NIVARD. Ysengr. 1,761 clerus *rotat* vasa . . ., candelabra, -as. ANNAL. Ianuens. II p. 123,18 cruces . . . collocate -iis ferratis. CHART. episc. Hild. II 37 ut . . . -as et pallas altarium benedicat *episcopus. saepe. per compar.:* WILLIR. cant. 4,11 p. 32 doctores veluti -ae locupletes ubere doctrina fundunt in vascula vina. *sarcophagus – Sarg:* AGNELL. lib. pont. 26 p. 291,13 invenimus infra ipsam arcam -am cipressinam, cumque sublevassimus eius tegumen, vidimus . . . sanctum corpus iacens. ALBERT. MIL. temp. 279 p. 537,17 rege Lodoico mortuo rex Phylipus . . . deportari eum fecit in una casa *eqs.* 286 p. 545,34 portati fuerunt quilibet *mortui* in una cassa. *ibid. al.*

2 *latius:* **a** *mus.:* **α** *de organo i. q. arcula – Windlade:* TRACT. de fist. org. p. 15 -am, cui superponantur fistule, oportet fieri quadratam. *ibid. al.* **β** *de monochordo i. q. arca (sonitum reddens) – (Resonanz-)Kasten:* Ps. ODO CLUN. dial. 1 p. 252a,25sq. lignum longum quadratum *est monochordum* in modum -ae; . . . per mediam -am in longum linea recta ducitur *chorda. fort. add.:* ALDH. virg. II 73 quamlibet auratis fulgescant cetera -is. **b** *techn. i. q. forma fusoria – Formkasten:* COMPOS. Luc. I 22 facis casa eramentea et semper eum *(sc. aeramen)* ibi scalda *(inde* COMPOS. Matr. 77,7 facis caficem heramenta). **c** *bot. i. q. vasculum (seminis) – (Samen-)Kapsel:* ALBERT. M. veget. 6,75 crescunt . . . in una -a plus quam quadraginta semina simul. 6,177 rami parvi interiores -ae, in quibus sunt dactili, sex sunt. 6,283 sine siliqua et -a producit *agrimonia* grana seminis sui. *de gemma terminali:* ALBERT. M. veget. 6,179 in supremo . . . cacumine habet *palma* -am, in qua est substantia mollis. **d** *natur. i. q. putamen – Schale:* Ps. AVIC. anim. 6,25 p. 376 in cassa ovi.

capsade *v.* chartula.

***capsalis** (cass-), -e. (capsus) *ad thoracem pertinens – Brustkasten-:* THEOD. CERV. chirurg. 1,23 p. 143E de vulnere cassali.

capsamum *v.* cassamum.

capsarius, -i *m. qui capsas librorum portat – Träger von Bücherkästen:* RUP. TUIT. spir. 5,15 p. 1719B ut . . . tanquam -i nostri scripturas easdem in usum nostrum circumportarent *Iudaei (cf. Aug. in psalm. 40,14)*.

*?***capsedra,** -ae *f.* (*subesse potest potius* capsella *quam* χολέδρα) *obturamentum – Verschluß:* THADD. FLORENT. cons. 183,19 pone *vinum* in vase et claude foramen cum bona -a (clopsedra *cod. Monac. 363 f. 80v*) facta de ligno cum panno involuta.

capsella, -ae *f. script.:* casse-: *l. 44.* -pce-: *l. 59.* -el(a): *l. 58.*

1 *strictius i. q. (parva) arca, (parvum) scrinium, (parvum) vas, (parva) pyxis – (kleiner) Kasten, (kleiner) Schrein, (kleiner) Behälter, (kleine) Kapsel (cf.* GLOSS. IV 134,22 St.-S. -a kefsa. *al.):* **a** *de receptaculo reliquiarum (de re v. p. 244,64sq.):* WALAHFR. Gall. 1,11 p. 293,4 habebat *Gallus* . . . pendentem collo -am, in qua continebantur reliquiae beatae . . . Mariae. EBERW. Magner. 36 pulvis *(sc. sepulchri s. Martini)* in -a crescere coepit. LEO MARS. chron. 2,54 p. 663,20 os integrum brachii beatissimi Mauri -a decenter inclusum argentea . . . turrium instar aptata. THEOPH. sched. 3,74med. -ae reliquiarum et scriniola sanctorum. CATAL. thes. Germ. I 57,17 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) in -a . . . minori cum ossibus facta . . . continentur reliquie. *al. adde:* ROD. GLAB. hist. 4,6 p. 96,27 innoti ossa hominis, quę posuit in cassella et feretro. **b** *de receptaculo librorum:* TRANSL. Dion. Ratisb. 30 p. 367b,27 libros meos facite afferri -is inclusos. **c** *de receptaculo eucharistiae:* ELIS. SCHON. vis. 1,75 ferens *sacerdos* in -a sacramentum dominici corporis. **d** *de receptaculo corporalis:* WILH. HIRS. const. 1,84 p. 1010D unum simplum *corporale* semper in sinistro cornu est altaris in una -a cum serico decenter ornata. **e** *usu vario vel incerto:* WETT. Gall. 34 p. 276,2 sanctus . . . Dei -am ligneam habuit. EINH. epist. 57 p. 138,20 credo, quod eorum *(verborum obscurorum Vitruvii)* maxima pars tibi demonstrari possit in -a, quam domnus E. columnis eburneis ad instar antiquorum operum fabricavit. CATAL. thes. Germ. I 75,4 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -a electrina. IOH. sacerd. 206 accipe aurum capselarum. ARNOLD. LUB. Greg. 1,704 qui invenit . . . capcellam venustissimam . . ., inponitur infantulus. *al. in imag:* ANSELM. MOG. Adalb. 154 non in -a, set cordis fixa tabella affuit et morum secum censura bonorum. **2** *latius i. q. (peregrinorum) pera – (Pilger-) Tasche (cf.* GLOSS. III 315,27 St.-S. cistella -a i. tasca. 645,30 -a vel cassidile tasche. IV 266,1 -am truhen. 267,15 -a capsilin. *al.; de re v. A. Franz, Die kirchlichen Benediktionen. II. 1909. p. 272sqq.):* **a** *proprie:* RITUALE Rhenaug. 108 (Spicil. Friburg. V. 1959) has -as et hos fustes benedicere (109. EKKEH. URAUG. Hieros. 10,7 novo ritu gladios cum fustibus et -is sacerdotalis benedictio dispertivit). TRAD. Frising. 1697 -am, signum peregrinationis. SALIMB. chron. p. 222,22 veniebat *rex* . . . in habitu peregrini, habens -am et burdonem peregrinationis ad collum. **b** *in imag. usu bot. i. q. bursa pastoris – Hirtentäschel (Cap-*

[Sroder]

sella Bursa pastoris Med., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 788): ANTIDOT. Bamb. 14 recipit hec: . . . iungi semen, eupatorio, -e. 45 iunci semen -i, -a -i.

***capsellarium,** -i *n. scrinium, pyxis – Schrein, Kapsel:* GERHOH. tract. p. 128,1 *(per compar.)* illud . . . consilium quis non veneretur quasi -um vel sarcophagum . . . sanctorum reliquiis plenum?

***capsellula,** -ae *f.* **1** *strictius i. q. (parvum) vas, (parva) pyxis – (kleines) Gefäß, (kleine) Kapsel:* FUND. Schild. 7 p. 1049,32 proferunt -am ligneam et . . . reliquias sancti Stephani . . . imponentes *eqs.* **2** *latius usu bot. i. q. bursa pastoris – Hirtentäschel (cf. p. 246,72):* ALPHITA II p. 34,1 -a . . ., bursa pastoris idem.

***capsensis,** -e. *de advocato capsarum vel altaris i. q. ecclesiae negotia procurans – Kirchen-, Kast(en)-:* DIPL. Karoli M. 281 p. 419,33 (spur. s. XII.$^{in.}$) de nulla villa plus servitii . . . dari in usus . . . alicuius advocati nisi Amalharo -i advocato (DIPL. Karoli III. 172 p. 279,15 [spur. s. XII.] preter . . . -em advocatum ['*Kastvogt*' *ed.*]). *cf. vol. I. p. 275,16sqq.*

capsia *v.* capsa.

***capsida,** -ae *f. constructio formam arcae exhibens – kastenartiger (Auf-)Bau:* THOM. TUSC. gest. p. 491,46 supra corpus sancti Laurentii -am exstrui fecit *Constantinus,* quam marmoribus porfiriticis adornavit. *cf.* 1. capsis.

capsidile *v.* cassidile. **capsilago** *v.* cassilago.

***capsim** *adv. (orig. inc.) ?plene – ?gänzlich:* CARM. de Bened. 20 populos . . . gaudia magna patris -m retinere docetur. CARM. de Cass. 51 iuvenis -m formatur ab annis.

1. capsis (cass-), -(id)is *f. vel m. vas, pyxis – Behälter, Kapsel:* CHART. Rhen. med. II 165 p. 208,5 (a. 1197) comes . . . iuravit . . . super omnes reliquias in eadem -de contentas (166). CATAL. thes. Germ. I 58,3 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) in quatuor aureis cassibus. *in imag. de corpore trunco hominis:* ARBEO Emm. 18 relicto -de *(A1,* truncato corpore *rell.)* evacuatis membris *martyris* abierunt.

2. capsis *v.* 1. cassis. **capso** *v.* 1. casso.

*?****capso,** -atum, -are. *(fort. subest* cassare *vel* carpere, *carpsare) *opprimere – bedrängen:* DIPL. Pipp. 40 p. 56,43 (spur. s. XI.) ne ab illo . . . -tus angustiis (-tas angustias *cod.*) fieri voluisset.

1. capsula, -ae *f. script.:* cassu-: *l. 71sq.* casu-: *l. 59. p. 248,3.7.15sq.19.*

1 *strictius i. q. (parva) arca, (parvum) scrinium, (parvum) vas, (parva) pyxis – (kleiner) Kasten, (kleiner) Schrein, (kleiner) Behälter, (kleine) Kapsel:* **a** *de receptaculo reliquiarum (de re v. p. 244,64sq.):* EINH. Marc. et Petr. I 4,17 p. 264,1 -a reconditum *articulum digiti* in superiori parte basilicae . . . collocavimus. LEO MARS. chron. 2,53 p. 662,18 -am argenteam, ubi portionem ligni dominicae crucis . . . locavit. THIOFR. flor. 2,1 p. 341^{A} quare sanctorum ossa et cineres . . . non in operosis . . . mausoleis et -is et involucris recondantur? CATAL. thes. Germ. I 84,7 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -a cristallina. METELL. Quir. 22,20 sacram . . . -am. *al.* **b** *de receptaculo thymiamatis:* THEOPH. sched. 3,58 -as thymiamatis. GREG. CAT. chron. app. I p. 292,5 -as argenteas IIII cum cocleariis suis. **c** *de receptaculo unguenti:* ROGER. SALERN. chirurg. 3,744 supra . . . atricum ponas parum de unguento ruptorio in casula de cera facta. 4,130. **d** *usu vario vel incerto:* CATAL. thes. Germ. I 74,24 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1003) -a modica altari superposita. 92,14 -a maior in modum libri auro et gemmis ornata. ARNOLD. LUB. Greg. 1,775 clauditur infantulus . . . in iam dicta -a. CHRON. Albr. a. 1190 p. 865,15 liberatis e suarum clausulis -arum rutilabat fulgor in galeis. *al. de alveariis:* CHART. Nuremb. 5 (a. 1024/40) apibus ponendi -as, quod rustice cideleuueida dicitur, . . . potestatem. **2** *latius:* **a** *medic.:* **α** *membrana (intestina viscera) circumdans, involucrum – Schutzhülle (innerer Organe), 'Beutel':* Ps. COPHO anat. 25sq. invenies pulmonem et cor . . ., quorum quilibet in sua cassula continetur; in cassula pulmonis colligitur materia, que facit periplemoniam, in cassula cordis, quae facit sincopim (MATTH. PLATEAR. gloss. p. 393^{E}. MAURUS [?] anat. II p. 12,3 diafragma panniculus, qui undique circumdat cor et casula c. dicitur. WILH. SALIC. chirurg. 4,3 p. 31,43 [codd. J. B] alius panniculus contextus ex venis . . . et lacertis, in quo involutum est cor, proprie et appellatur -a c. *al.*). MAURUS urin. II p. 37,18 peripleumonia est apostema, quod fit in pulmone, scilicet pulmonis casula. NICOL. anat. 683 *hepar* quadam -a protectum. **β** *?ventriculus (cordis) – ?(Herz-)Kammer:* ALBERT. M. animal. 1, 403 -ae sive ventriculo cordis opponitur *vena.* 1,405. **γ** *tegumentum (dentis) – (Zahn-)Hülle:* ALBERT. M. animal. 22,47 cyrocrothes . . . dentem habet os unum continuum, ne retundatur, -is clausum *(cf. Solin. 27,26* dens . . . -arum modo clauditur). *de tegumento artificiose facto:* AESCULAPIUS 10 p. 13,26 in gyrum casulam facis. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 28a^{V} casula facta ex gummi *mori* circa dentem putrefactum sine dolore attrahit. **b** *bot. fort. i. q. bursa pastoris – viell.: Hirtentäschel (cf. p. 246,72):* MAURUS urin. II p. 33,36 herba, que dicitur casula cordis seu casia.

2. capsula *v.* 1. casula.

capsus, -i *m. script.* cass(us): *l. 25.27.*

thorax – Brustkasten: LEX Ribv. 4 capit. p. 52,19 (codd. A 6.7) de plagis infra -um. EDICT. Roth. 59 si quis alium intra -um plagaverit (101 de plaga i. -um [-os, -am *sim. var. l.*] *eqs.* 111). LEG. Wisig. 6,4,3 p. 265,16 qui cassos alteri fregerit. GLOSS. Roger. I B 1,25 p. 561,1 de vulneribus thoracis seu cassi. THEOD. CERV. chirurg. 2,32 p. 153^{G} casso accidit scissura. *al. Sroder*

captabilis, -e. **1** *qui capi potest, capabilis – faßbar, aufnehmbar:* MAGING. epist. 2 p. 273,2 Augustinus . . . nihil plane elucedationis certe nostrae omnino teneritudini -e profert. RUP. TUIT. volunt. 10 (PL 170,443^{C}) solus . . . Deus . . . omni rationali spiritui, sive angelico sive humano, -is est. spir. 1,26 p. 1597^{C}. **2** *qui capere potest, capax – aufnahmefähig:* ALBERT. M. praedicam. 2,11 p. 188^{a},25 quod propter sui . . . mutationem in formis accidentalibus factam -is vel susceptibilis sit contrariorum *substantia (cf. Boeth. categ. 1 p. 198D).*

captapucia *v.* catapotium.

captatio (-cio), -onis *f. appetitus, desiderium – das Verlangen, Trachten:* **1** *gener.:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 405,36 tanta . . . fuit . . . multitudo, ut fenestras *cryptae* . . . ob -em aeris auferri necessitas impulerit. WIBALD. epist. 463$^{med.}$ qui *(Gislebertus)* pollicitationem *(sc. praebendae)* in mortis alicuius -em aucupaverat. **2** *rhet. et philos.:* LUDOLF. summ. 2,2 p. 367,17 -cio benivolencie est oracio acomodans animum auditoris relique subsequenti oracioni *(sim.* CONR. MUR. summ. 6 p. 465,4; *de re v. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 252).* ALBERT. M. miss. 3,20,1 p. 143^{a},32 -o . . . benevolentiae duo habet *eqs. al.*

captator, -oris *m.* **1** *captor, insidiator – Häscher, Fallensteller (cf.* GLOSS. I 17,23 St.-S. -r faaho. II 426,30 -r uarari. *al.):* CARM. libr. III 14 epil. p. 383,4 cum captare vellet, -es sensit. **2** *qui appetit – ein Begieriger:* HEIRIC. Germ. I 1,172 iuvenis, laudis -r et aurae. LIGURINUS 1,302 -r honoris. **3** *usurarius, tocullio – Geldverleiher, Wucherer:* HERM. SANGALL. Wibor. 1,14$^{ex.}$ -bus et foeneratoribus notius est tale negotium *(sc. obolos observandi).* **4** *qui (aves) tenet – (Vogel-)Halter:* GLOSS. I 16,23 St.-S. -r . . . auium habendi . . . fogalo.

captio (-cio), -onis *f.*

I *strictius:* **A** *spectat ad anim.:* **1** *captura – Gefangennahme:* **a** *gener.:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 289,53 ut . . . nullam laesionem . . . legatis . . . inferrent . . ., nec in -e nec in . . . truncatione. HIST. de exp. Frid. imp. p. 140,12 de -e nunciorum . . . certificatus est. *al. v. et p. 252,26. meton. i. q. praeda – Fang, Beute:* GESTA Camer. cont. II F 414,3 quanta virorum -o. HELM. chron. 64 p. 122,6 abierunt onusti de -e hominum. *al.* **b** *iur. i. q. comprehensio – Verhaftung:* CHART. Carniol. I 170 (a. 1161) inimicis . . . imperii . . . insidias et -em ordinavi. *v. et p. 249,24.* **2** *captivitas, custodia – Gefangenschaft, Haft:* **a** *gener.:* ECBASIS capt. 1183 si

[Rudolph]

precio laxatur -o capto. ANNAL. Benev. a. 1084 (MGScript. III p. 182b) papam de -e liberavit. *al.* **b** *iur.:* CONST. I 389,5 (a. 1079) ut ... capti sint mala -e (CHART. Wirt. III 891 p. 391,8. *al.*). II 174,1 non erimus ... consilio vel assensu, qualiter ... honorem amittant seu -em corporum habeant. **3** *venatio – das Jagen, Fangen:* **a** *gener.:* NIVARD. Ysengr. 1,778 -o cępta fere est. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 155,30 que -o *(sc. falconum)* non fit sine magna arte. 4 p. 99,26 in -e gruis. *al. meton. i. q. decipula – Falle:* CONR. HIRS. mund. cont. 288 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) sermonum argutiis -um laqueos tendis. **b** *iur. i. q. ius venationis – das Jagd-, Fangrecht:* CHART. Ital. Ficker 151 p. 191,29 (a. 1178) cum ... volucrum -bus, arimaniis *eqs.* DIPL. Karoli M. 262 p. 380,19 (spur.) -cionem ferarum, volucrum, piscium, lignorum habebunt. **4** *alligatio – Bindung, Fesselung:* IORDAN. RUFF. equ. 2 p. 4,12 de -e et domatione *equi.* p. 4,19 si ... ex insueta -e laqueatur *equus.* **B** *spectat ad res:* **1** *gener. i. q. expugnatio – Eroberung:* OTTO FRISING. chron. 7,2 capit. p. 31,17 de ... -e Antiochiae. HIST. de exp. Frid. imp. p. 99,21 Turci territi de -e Aconę. *al.* **2** *iur.:* **a** *retentio, arrestatio – Beschlagnahme, Sicherstellung:* ACTA imp. Winkelm. I 921 p. 698,44 (a. 1247/48) procedere ... ad feudalium -cionem. 491 p. 410,46 concedimus ... potestatem cogendi ... homines ... per ... -em bonorum et personarum. *v. et p. 216,43. meton. i. q. res retentae – beschlagnahmte Habe:* CHART. Helv. arb. 58 p. 96,9 (a. 1250) arbitrando dicimus, quod captos hinc inde et -ciones et fideiussores, quos dicti capti pro se dederunt ..., quitent, liberent et absolvent. **b** *exactio – Beitreibung, Requirierung:* LIUTPR. leg. 58 cum ... ius -is ... non haberent. **c** *ius asportandi (ligna) – Recht zum (Holz-)Holen: v. l. 14.* **d** *periculum litem perdendi modis formalibus non observatis – Gefahr, einen Prozeß wegen eines Formfehlers zu verlieren ('Prozeßgefahr', 'Formstrenge'; cf. Dt. Rechtswb. III. p. 359sq.):* CHART. Gosl. I 401 p. 411,22 (dipl. Frid. II.) ut omne ius absque -e, quod vulgo vare dicitur, observetur. CHART. eccl. Erf. 369 advocatus noster sine -cione, que vare ... nominatur, decetero iudicio presidebit.

II *latius:* **A** *usu iur.:* **1** *fallacia, fraus, ambages – Betrügerei, (hinterlistige) Täuschung, Winkelzug:* CHART. select. Keutgen 153,5 (a. 1188) coram ... iudice se expurgabit absque -e secundum iura ... civitatis (CHART. Hans. I 97 p. 40,43 ad expurgandum se sola manu sine -e verborum, quod vulgo bevanc dicitur, exhibebit). CHART. march. Misn. III 513 nos obligavimus bona fide omni dolo atque -e cessantibus (CHART. Advoc. 121 p. 63,23. *al. remissius:* EPIST. Dominic. 76 fratres nostri ... doli rugam et -cionis maculam nescientes). CHART. Hagenow. 359 novis -bus, quod nuwenbivanc dicitur, cessantibus. *al. adde:* METELL. buc. prol. 18 alternans dudum facit hinc ubi -o ludum. **2** *condicio, exceptio – Bedingung, Vorbehalt:* CHART. scrin. Col. B 741 (a. 1206) *domum* in pignore sub -e ita optinuit, quod *eqs.* 1254 acquisierunt ... cubiculum ... cum omni iure et -e, que in privilegio ... super concessione dicti cubiculi est conscripta. 1212 tres solidi ... solvendi de domo ... termino et -e predictis. CONST. III 6 quod in electione Romanorum regis ... sine -cione qualibet erimus unanimes. *al.* **3** *incommodum, damnum, multa ex mora commerita – Nachteil, Schaden, Verzugsstrafe ('Rechtsnachteil'; cf. K. Fischer, Die Erbleihe im Köln des 14. bis 16. Jahrh. Diss. Köln 1939. p. 41):* CHART. scrin. Col. B 370 (a. 1235) si non solverint, tunc manebit absque -e usque in pascha. *saepe (v. ind.).* CHART. Altenberg. 256 p. 180,18 pro triginta solidis ... solvendis ... in nativitate ... Marie ... vel post infra sex septimanas sine -cione. CHART. Sind. 13 p. 118,24 quod in ... vineis excrescet, indifferenter nobile et ignobile, absque -e qualibet ... persolvatur. *al.* **4** *compensatio – Ausgleich, Vergütung:* CHART. scrin. Col. B 1057 (a. 1270) in -e *(sc. impignorationis)* dabuntur ... XVI maldra siliginis. **5** *aestimatio – Erfassung, Schätzung:* CHART. Ital. Ficker 244 p. 291,10 (a. 1210) quicumque fuit civis Assisii ... ante -em capitalem *eqs.* **B** *usu communi i. q. studium – Eifer:* CHRON. Merseb. 2 p. 167,32 regi indesinenter deserviens indefessa -e ampliora venatur *episcopus.*

captiositas (-pci-), -atis *f.* **1** *fallacia, fraus – Betrügerei, (hinterlistige) Täuschung:* LEG. Wisig. 12,2,14 p. 421,12 quatenus ... -s mentis ... dolo malo decipiat. GREG. IX. registr. 414 p. 332,6 omnia ... sine omni dolo, fraude, captione ac -e ... contuli. CHART. Westph. VII 1449 p. 661,29 absque omni capciositatis dolo ... promovebit suam ratihabitionem. **2** *incommodum – Nachteil, Schaden:* CHART. Westph. VII 926 (a. 1256) quod absque omni -is specie ... spatium cedat ... ad solutionem. **3** *periculum litem perdendi modis formalibus non observatis – Gefahr, einen Prozeß wegen eines Formfehlers zu verlieren (de re v. p. 249,33):* CHART. Westph. VI 209 (a. 1230) -es in placitis, que ... vare dicuntur, ... nullatenus sustinebit *episcopus.*

captiosus (-pci-), -a, -um. **1** *fallax, dolosus, insidiosus – (be)trügerisch, (hinter)listig, heimtückisch:* **a** *gener.:* BERNO epist. 6 p. 31,32 (ed. F.-J. Schmale. 1961) -a hereticae deceptionis ... reticula diabolica. PETR. DAM. grat. 18 p. 45,1 in ipso -ae deceptionis articulo. STATUT. ord. Teut. p. 31,5 dolosa vel capciosa ... subterfugia. **b** *philos.:* GODESC. SAXO theol. 9 p. 206,21 syllogismus est argumentum et sententia cornuata satisque prudenter et inevitabiliter -a. HONOR. AUGUST. gemm. praef. -a philosophorum argumenta. *al.* **c** *iur.:* CHART. Helv. arb. 11 p. 23,9 (a. 1198) arbitrium -um fuisse, illicitum et damnosum. CHART. Bern. II 419 p. 439,6 sine iuris parrochialis preiudicio -o ... consenserunt. **2** *ficticius – fingiert, erheuchelt:* EPIST. Hann. 105 p. 174,21 -a ... humilitate suggerentes. **3** *condicionabilis – mit Vorbehalt verbunden:* CHART. Rhen. med. III 1491 p. 1076,29 (a. 1259) ut ... iudicium capciosum, quod vorgedinge dicitur, nullatenus exerceatur. **4** *captionem afferens – Rechtsnachteil nach sich ziehend (de re v. p. 249,58):* CHART. scrin. Col. B 1170 (a. 1275) Cunemanno ... domus pistoria ... accidit propter -um terminum XVIII solidorum ... solvendorum. *cf.* *captuosus.

adv. **captiose.** **1** *fallaciter, dolose, insidiose – (be)trügerisch, (hinter)listig, heimtückisch:* **a** *gener.:* EPIST. Wisig. 13 p. 681,7 qui ... pacem ... violaverit -e. **b** *iur.:* CONST. I 21 p. 47,19 (c. 996/1002) quam *(servitutem)* -e ... evadere temptant. CHART. ord. Teut. (Hass.) 288 p. 216,12 renunciamus ... omnium ... rationum actionumque captioni, quarum occasione ... fratribus possemus ... -e ... obviare. CHART. Eichst. 102 p. 154,28 *arbitrium* studiose sive -e neglectum. *al.* **2** *cupide – leidenschaftlich:* RATHER. serm. 11,1 utinam tam -e intenderent seria quam avide a nobis prolata intendunt ... noxia. **3** *opinione praesumpta – voreingenommen:* ARNO REICHERSB. apol. p. 1,22 non -e, sed pie legere. **4** *rigide – starr, streng:* CHRON. Mont. Ser. a. 1225 p. 226,10 ut ipsi capciose ad religionis observanciam cogerentur. CHART. Gosl. II 118 p. 182,5 ne ... -e videamur facere contra ipsum *debitorem.* **5** *modis formalibus litis rigide servatis – formstreng (de re v. p. 249,33):* CHART. Livon. A I 77,48 (a. 1225) nullus iudicum -e aliquem iudicabit, quod teuthonice sonat thovare.

captito, -are. *adipisci, nancisci – empfangen, bekommen:* IOH. DIAC. cen. 2,134 cor Pharao -at. VITA Liutg. III 2,1068 varia sanitatum munera ... -antes.

***captivalis,** -e. *carceralis – Kerker-:* CONST. II 41,2 (a. 1212) sine vinculis ... et -i custodia manebunt.

captivatio (-cio), -onis *f.* **1** *actio capiendi, captio (per vim facta) – Gefangennahme, Festnahme:* COD. Karol. 88 p. 624,24 *(de actione abducendi in servitutem)* de -e hominum et de aliis inlicitis causis. CAPIT. reg. Franc. 185 p. 5b,2 inimici Christi ... -es christianorum ... fecerunt. OTTO SANBLAS. chron. 38 p. 58,18 pro -e peregrini regis *(sc. Richardi)* Leopaldus dux ... excommunicatur. GREG. IX. registr. 414 p. 331, 15 interfectionibus et -bus virorum, mulierum et parvulorum. CHART. Quedl. 48 Iudeorum ... -ciones et exactiones ... precavere. *al. spectat ad inimicitiam privatam q. d. faida:* CHRON. Mont. Ser. a. 1188 Dedonem -cionis eius *(marchionis)* conscium fuisse. CHART. Rhen. inf. II 605 p. 356,30 iuraverunt se vindictam ... non facturos ... propter -em ... fratris sui. *al.* **2** *depraedatio – Ausplünderung:* CHART.

[Rudolph]

Stir. IV 2 p.2,29 (a. 1260) spolia, incendia, -es pauperum et multa mala alia.

captivator, -oris *m.* **1** *qui capit, captivum reddit – einer der gefangennimmt, zu Gefangenen macht:* **a** *gener.:* Conc. Rem. 30 (MGScript. III p.678,14; a. 991) beneficia simulatis -bus tuis attribuisti. Annal. Altah. a. 1042 p.30,27 omnes . . . captivi . . . in -es sunt grassati. Chart. Rhen. med. III 744 p.561,24 contra . . . invasores et -es personarum et rerum ecclesiasticarum. Albert. M. eth. 6,3,2 p.448^{b},44 sicut per adulterium cum uxore -is . . . captivus . . . quaerat liberari. *al. spectat ad inimicitiam privatam q. d. faida:* Chron. Reinh. a. 1215 p.587,29 se suis -bus dediderunt. Chart. Lux. IV 78^{I} p.119,28 cum cives, -es mei, . . . me absolutum dimisissent. **b** *eccl. (usu spirit.):* Paul. Bernr. Greg. 44 principes animarumque hominum -es, voratores . . . athleta Dei superavit. Gerhoh. aedif. 36 p.160,21 reges et milites aecclesiae -es viriliter persequantur. *de diabolo:* Godesc. Saxo theol. 3 p.97,21 diabolus, perversus -r. Rup. Tuit. off. 4,1 victo -e Dominus resurrexit. **2** *depraedator – Ausplünderer: v. l. 8.*

captivitas, -atis *f. script.:* ka-: *l.67.* cat-: *l.41. plur.: l.66.*

I *spectat ad anim.:* **A** *status captivi, custodia – Gefangenschaft, Haft, Gewahrsam (accedente sensu servitutis: l.26. al.):* **1** *gener.:* **a** *proprie:* Vita Boniti 3 (MGMer. VI p.121,4) homines venundari atque exulitatis -isque pena damnari. Wett. Gall. 35 p.276,31 iuventus . . . miserabiliter in -em ducebatur. Rimb. Anscar. 15 ex -e redimere. Widuk. gest. 1,35 puellae -i servatae. Helm. chron. 40 p.81,18 principibus . . . -i traditis. Alex. Min. apoc. 20 p.443,17 subtractis septuaginta annis -is Iudaeorum. *saepe. de avicula:* Vita Gamalb. 13 (6) ut . . . eam pretio redimeret de -e. *spectat ad inimicitiam privatam q. d. faida:* Chart. Solod. 403 p.230,11 (a. 1241) cum primo -em exierit, premissa adimplere . . . iurabit. Chart. Lux. III 371 p.399,5 si . . . ad diem supradictam -em . . . reintrare neglexerit. *al.* **b** *in imag.:* Arnold. Lub. chron. 1,9 p.122,6 lignum Domini in -em asportaverat. **2** *iur.:* Leg. Burgund. const. II 21,2 si . . . ingenuus in -em ductus est. Chart. Babenb. 232,75 (a. 1221/30) in -e . . . esse fassum. Chart. Tirol. notar. I 523 p.255,9 syndici . . . in cat-e detinebantur. II 265^{a} in suis vinculis et -e. Acta imp. Winkelm. I 553 p.447,24 damus inducias -is seu prisionis. *al.* **3** *eccl. (usu spirit.):* Aldh. virg. I 19 ut sit . . . iugalitas -s. Willib. Bonif. 6 p.27,7 populum . . . a demoniorum . . . -e liberavit. Godesc. Saxo theol. 20 p.281,12 dicitur . . . homo redemptor hominum esse, quos . . . pretio . . . liberat de -e, servitute. *al.* **B** *captura – Gefangennahme:* **1** *strictius:* Capit. reg. Franc. 1 si aliquis vim -is pertulisset. Chart. Carniol. I 7 p.8,12 cum . . . mancipiorum -s fieret. Widuk. gest. 1,36 p.54,5 servilis autem conditio et omnis pecunia cum uxoribus . . . -em subibant. Chart. Argent. I 616,102 si dampnum in . . . via acceperint tam in rebus quam in -e. *al. v. et p.252,3. spectat ad inimicitiam privatam q. d. faida:* Chart. Argent. I 528 (a. 1263) quod *cives Argentinenses* nos offenderant in -e militum nostrorum. Chart. Lux. IV 78,1 p.119,31 -em . . . contra me . . . fecerunt. *al.* **2** *latius i. q. abductio (per vim facta) – das (gewaltsame) Wegschleppen, -fangen:* Leg. Wisig. 9,2,8 p.371,23 si . . . aliquid damni vel -is . . . intulerint. Ioh. VIII. epist. A 14 p.13,1 urbem . . . in solitudinem partim gladiis partimque -e deductam. Herm. Augiens. chron. a. 1039 terminos regni . . . invadens praedis, incendiis et -e depopulatur. **C** *meton. i. q. turba captivorum – Schar der Gefangenen:* **1** *gener.:* Epist. Wisig. 3 p.664,5 multiplicata -s orbem . . . implebit. Annal. Corb. a. 919 cum . . . maxima -e utriusque sexus. Widuk. gest. 1,38 p.57,19 omnis -s liberata est. Herbord. Ott. 3,9 p.752,34 -es . . . absolve omnes. *al.* **2** *eccl.:* Rhythm. 16,10,2 k-is (c- *B*) redemptor *(sc. Christus)* de carcere.

II *spectat ad res:* **A** *expugnatio – Eroberung:* Chron. Fred. 2,4 capit. p.42,17 de -e Troge. Hist. de exp. Frid. imp. p.1,5 miserandam -em, qua terra Domini . . . in servitutem . . . redacta est. Annal. Marb. a. 963 p.153,30 cuius *(Romae)* -is casus hic fuit. **B** *ablatio (per vim facta) – das (gewaltsame) Wegnehmen:* Chron. Reinh. a. 1188 papa . . . conqueritur -em crucis et regis christianorum. *v. et p.251,51.* **C** *potestas – Verfügungsgewalt:* Ioh. Canap. Adalb. 25 omnia . . . bona in -em redegerunt. **D** *meton. i. q. praeda – Beute:* Ioh. Neap. Sever. 3 (1) qui *(apocrisiarii)* optima quaeque -is perferrent.

captivo, -avi, -atum, -are.

I *obi. anim.:* **A** *strictius i. q. captivum reddere vel tenere – gefangennehmen, -setzen, -halten (interdum de inimicitia privata q. d. faida, e. g. l.18sq.):* **1** *gener.:* Capit. reg. Franc. 1 de . . . captivis laicis, qui extra pace sunt -ti. Annal. Fuld. II a. 858 p. 50,1 quod . . . pagani . . . praedando, -ando, occidendo atque vendendo reliquissent. Chart. Naumb. 221 p.202,30 episcopus . . . -tus redimendus erat. Chart. Babenb. 183,13 si inimici sui eum velint -are vel occidere in civitate *eqs.* Chart. Carniol. II 134 p.100,33 qui detinebat . . . Wlricum sub custodia -tum. Chart. Carinth. IV 2598 p.472,4 cum . . . episcopus me honorifice -vasset. *saepe. in ludo abaci:* Ps. Odo Clun. rhythmimach. p.287^{a} binarius, quinarius, septenarius ab hostibus circumventi . . . -antur. *refl. vel medial. i. q. se in servitutem conferre – sich in Gefangenschaft begeben:* Arbeo Emm. 39 nisi se prohibendo tamquam . . . -retur in gentem ignorantem Deum. **2** *eccl. (usu spirit.):* Hraban. epist. 17^{a} p.421,10 qui . . . mortis . . . auctorem -verat (*item de Christo:* Paul. Bernr. Greg. 48 qui captione sua mundum liberans diabolum -vit). *arripere – packen:* Wolfhard. Waldb. 4,11 (7) a tanto hoste *(sc. diabolo)* miserabiliter -ta *muliercula.* Mirac. Pirmin. 13 viginti sex, . . . demonis obsidione -ti, . . . suae reddebantur libertati. *al.* **3** *iur. i. q. comprehendere – verhaften, festnehmen:* Trad. Scheftl. 273 (c. 1187/88) episcopus . . . duos milites . . . rixantes -vit. Chart. select. Keutgen 161^{c},2 iudex provincialis . . . nullum debet -are in civitate. *al.* **B** *latius:* **1** *abducere – verschleppen:* Hrotsv. Abr. 3,14 quis latro meam filiam -ret. Widuk. gest. 3,30 ut . . . Ernusto . . . sui iuris familias supra millesimum numerum -vassent. **2** *concludere – einschließen:* Richard. Angl. anat. I 72 in apoplexia misera cerebro -atur anima.

II *obi. res:* **A** *strictius:* **1** *expugnare, occupare – erobern, besetzen:* Annal. Hild. a. 4459 regnum Samariae -atur. Conr. Schir. annal. a. 1215 Bawaria -ta est. *al.* **2** *acquirere – erwerben:* Trad. Ratisb. 256 (a. 996) predium silvaticum, quale . . . circueundo sibi in proprium . . . -verat. **B** *latius:* **1** *diripere – (aus)plündern:* Liber hist. Franc. 22 regionem illam vastantes atque -antes depopulant. Annal. Bert. a. 853 p.42,28 cuncta . . . diripiunt, cremant atque -ant. Rimb. Anscar. 22 p.48,12 ut dioecesim parvam et admodum -tam augeret. **2** *vincire – in Fesseln legen:* Steph. Leod. vita Lamb. 14 (ASBoll. Sept. V p.584^{A}) confudit religionem, immutavit ordinem, perdidit innocentiam, -vit naturam. **3** *rumpere – brechen:* Purch. Witig. praef. p.263,6 prędia . . . -ta pace ab invasoribus direpta.

adi. **captivatus,** -a, -um. *captivus – gefangen (usu praed. v. supra l.15.18.49):* Hymn. Hraban. 14(13),9(10),2 patriarchas -os longum post exilium ab inferno liberavit *Christus.* Richard. Angl. anat. I 72 -a et mortua . . . anima.

subst. **1. captivans,** -antis *m. captivator – einer der zu Gefangenen macht:* Ruodlieb IV 99 captivos redimunt -esque ligabant.

2. captivatus, -i *m. captivus – ein Gefangener:* Theod. Amorb. Bened. I 6 emancipatis pluribus -is.

***captivulus** (-vol-), -i *m. captivus (iuvenis) – ein (jugendlicher) Gefangener:* Vita Fidoli 3 (MGMer. III p.428,35sqq.) ammonicio praenuntiabat, ut -um Fidolum . . . exciperet; . . . interrogat, si haberent -olum. *ibid. al.*

captivus, -a, -um. *script.* ka-: Paulin. Aquil. carm. 10,10,1.

I *adi.:* **A** *captus, captivatus – gefangen, in Gefangenschaft geraten, befindlich:* **1** *spectat ad homines (ad mentem, memoriam: p.253,19.30):* **a** *strictius:* **α** *gener.:* Hugeb. Willib. 4 p.94,15 tulerunt eos *(peregrinos)* et -os habe-

bant. WETT. Gall. 35 p.276,24 mulieres ... duxere -as. POETA Saxo 5,411 -a ... turba. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 59 belli -a iuventus. THIETM. chron. 2,35 de matre quamvis -a,... tamen nobili. 7,65 iuvenem diu -um remitti. OTTO FRISING. gest. 1,11 p.27,2 cum . . . Reginaldum comprehensum -um abduxisset. TRAD. Salem. p.79,3 qui *(comes)* ... a Sarracenis capitivus *(sic?)* tenetur. OTTO SANBLAS. chron. 39 p.60,24 nobiles in triumpho trahens -os. *persaepe. spectat ad inimicitiam privatam q. d. faida:* CHART. Tirol. 1283 (a. 1252) cum Albertus . . . -us vinculis teneretur. **β** *iur. et publ.:* LEG. Burgund. const. II 21,4 quicumque ingenuus de Gotia -us a Francis in regione nostra venerit. LEX Ribv. 17 capit. p.54,9 de -o homine. *al. de arrestatis usque ad sententiam dicendam iure asservandis:* CHART. Babenb. 183,1 (a. 1212) iudex -um ducat eum *(homicidam)*, donec iudicet *eqs.* 232,97. *al.* **γ** *eccl. (usu spirit.):* GODESC. SAXO fragm. p.43,2 detenti sunt ... sub diabolo -i. **b** *latius:* **α** *obses datus – als Geisel gegeben:* WALTHARIUS 110 virgo ... -a. **β** *amissus – verlorengegangen:* MILO carm. 1,6,3,247 -a memoria. **γ** *subditus, correptus – unterworfen, ergriffen, befallen:* WALTH. SPIR. Christoph. I 1 parentibus . . . gentilitatis . . . servitute -is. AMARC. serm. 2,387 -ę quovis languore caterve. *v. et l.30.* **δ** *abditus – versteckt:* VITA Desid. Vienn. 11 ubi . . . sancti corpusculus tenebatur ab iniquis casa -us. **2** *spectat ad res:* **a** *strictius:* ALDH. virg. I 16 effrenatae iugalitatis libertas efficitur securae immunitatis -a paupertas. **b** *latius:* **α** *expugnatus – erobert:* CHRON. Fred. 2,33 p.57,5 Tyberius ... de -is (captis *Hier.*) Pannonies triumphavit. **β** *ablatus – verschleppt:* WOLFHARD. Waldb. 3,18 (11) ut eorum -a exsisteret praeda, quorum mens fuerat diabolo capiente -a. **B** *ad comprehendendum idoneus – zum Ergreifen geeignet:* ALFAN. premn. phys. 27,4 manus autem sunt instrumentum -um (*PG* 40,705*B* ἀντιληπτικόν).

II *subst. (usu praed.: v. supra p.252,72sqq.):* **A** *masc.: qui captivatus est – ein Gefangener:* **1** *gener.:* VITA Lupi Trec. 8 (MGMer. VII p.299,17) censos . . . in redemptionem transtulit -orum. RIMB. Anscar. 38 p.72,39 cum nonnulli miseri -i . . . inde fugerent. WIDUK. gest. 1,32 ut reddito -o cum aliis muneribus . . . pax firmaretur. VITA Heinr. IV. 10 p.34,5 *(per compar.)* tentus est ut -us. CHRON. Pol. 2,1 in pauperes et -os . . . opera pietatis exercebat. METELL. Quir. 29,8 -us . . . petebat dari sibi levamen. *persaepe. spectat ad inimicitiam privatam q. d. faida:* CHART. Tirol. 571 (a. 1207) Ecelinum . . . sicut -um marchioni . . . donavi. CHART. Traiect. 1437 p.202,36 -i et arrestati . . . pristine libertati debent restitui. CHART. Brixin. 219 p.209,34 -i ... promiserunt se . . . amicicie firmitatem, quod . . . urvehe dicitur, . . . servaturos. *al.* **2** *iur. et publ.:* FORM. Bitur. 11 reversionem -orum, quos Alamanni . . . prede tradiderunt *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 233,4 de -is vero, si inventi fuerint in ducatibus nostris *eqs.* CHRON. Reinh. a. 1197 p.556,13 ut . . . quasi -os imperii in custodia publica se detineri non ambigerent. *al. de arrestatis usque ad sententiam dicendam iure asservandis:* CHART. select. Keutgen 126,4 (c. s. XII.) nullus -um introducat, nisi presentet eum . . . iudici, qui ad iusticiam ipsum conservet. CHART. Babenb. 232,40 nullus -us ultra proximum placitum detineatur *eqs.* 232,101 ne aliquis -us siti, fame, vinculis . . . crucietur *eqs. al.* **3** *eccl.:* VITA Cunib. B 3 *(usu spirit.)* gaudeant et -i, quia . . . portum . . . per ipsum inveniunt. *qui (paenitentiae causa) inclusus est – ein (zur Buße) Eingeschlossener:* HROTSV. Bas. 225 extraxit . . . loco -i membra nigello. **B** *fem.:* **1** *gener. i. quae captivata est – eine Gefangene:* HROTSV. Dulc. 3,1 quid agant -ae? *in titulo melodiae:* NOTKER. BALB. hymn. p.50 in ascensa Domini, -a. **2** *eccl. i. quae (paenitentiae causa) inclusa est – eine (zur Buße) Eingeschlossene:* HROTSV. Pafn. 7,15 tuae pietati . . . hanc -am committo. 11,3 -am visitabo.

capto, -avi, -atum, -are.

I *de actione prehendendi i. q. capessere, sumere – nehmen, fassen:* **A** *strictius:* **1** *spectat ad anim.:* **a** *arripere – packen:* RUODLIEB XIII 98 capillum. *in se vertere – auf sich ziehen:* VITA Erasmi 115 claros . . . -at ocellos. **b** *capere – gefangennehmen:* HROTSV. Theoph. 106 *diabolus* suadens . . . astuta fraude . . . omnes -are paratos. **c** *venari, excipere – jagen, einfangen:* WETT. Gall. 11 pisciculi . . . -antur. WANDALB. mens. 14 volucres. DIPL. Heinr. II. 54 feras. *al.* **d** *insidiari – Falle stellen: v. p.248,53.* **2** *spectat ad res i. q. hiando capere, inhiare – schnappen, haschen (nach):* **a** *haurire – tief einatmen:* WALTHARIUS 961 ventum -ans. WIDUK. gest. 3,47 auram. **b** *attendere – achtgeben, lauschen (auf):* WALTHARIUS 1200 auribus arrectis ventos -vit et auras. **c** *degluttire – (ver)schlucken:* COSMAS chron. 2,25 undas. **d** *sitire – lechzen (nach):* HROTSV. Pel. 246 daemonis oscillum spurci -are. **B** *latius:* **1** *affectare, appetere, cupere – begehren, erstreben, wünschen, trachten (nach):* ALDH. virg. II 2755 integritas famae praeconia -at. PAUL. DIAC. carm. 4,1,6 flamina laudis. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 118 sub litore . . . campestria -as. WIBALD. epist. 463^{ex} ne . . . ambitiosus mortem cuiusquam . . . -et. *al. c. (acc. c.) inf.:* DONIZO Mathild. 2,1315 comitissam vivere -ent *viduae.* CHART. eccl. Erf. 357 -antes . . . episcopum . . . nobis . . . familiarem reddere. **2** *acquirere, (sibi) parare – erwerben, gewinnen, (sich) verschaffen:* WALTHARIUS 411 virtute sua laudem -are perennem. CHART. Turic. 61 quicquid . . . -vi . . ., hoc . . . trado *eqs.* DIPL. Karoli M. 58 p.86,7 (interp. c. s. X.) quicquid exinde -are . . . potuerit *eqs. al.* **3** *suscipere, inire – unternehmen, anstellen:* HROTSV. Gall. 12,5 fugam. WETT. Gall. 11 viam. HEINR. LETT. chron. 1,11 cum suis -to consilio. **4** *attingere – sich befassen, behandeln:* WANDALB. martyr. prop. 1 carmine qui vacuas -vi . . . auras rumores vulgi quaerendo . . . inanes. CHRON. Noval. 5,10 nos regium -antes nomen facili sermone eorum facta comprehendimus. **5** *invenire – finden:* VITA Liutg. I 31 p.78,25 opportuna semper verba -bat. **6** *decipere – täuschen:* PAUL. DIAC. carm. 6,69 suado -aris ab ydro. **7** *opperiri, aucupari – abpassen, abwarten:* NOTKER. BALB. gest. 2,4 -to tempore. BRUNO QUERF. fratr. 21 nocturna silencia. BURCH. Iud. 134 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p. 254) hora -ta cepit inire fugam. **8** *respicere – blicken:* LEX Sal. Karol. 61 intrare debet in casam . . . et intus -are.

II *de actione obtinendi i. q. accipere – annehmen:* **A** *recipere – auf-, entgegennehmen:* **1** *strictius:* HROTSV. Gall. 2,5 si meum digneris -are consilium. THANGM. Bernw. 1 p.758,25 lectiones . . . intento auditu -bat. CARM. de Iuda 1,131 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.263) curia Pylati capit et -at reprobati Iude conatus. *al.* **2** *latius i. q. intellegere – begreifen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,63 -at terra solum, cęli vernacula cęlum. *c. acc. c. inf.:* RANGER. Anselm. 6596 extremam -at adesse diem. **B** *adipisci, nancisci – empfangen, erhalten:* WETT. Gall. prol. 7 regnum aethrale. WALAHFR. Wett. 803 requiem -asse beatam. HROTSV. Theoph. 35 ut culmen sedis -ret pontificalis. CHART. Traiect. 308 p.282,37 maiorem futurorum . . . benivolentiam . . . -amus (CHART. Heinr. Leon. 47 p.67,19. *al.*). CHART. Carinth. III 985 -ans beneficium decimarum . . . duos mansus . . . delegavit. *al.* **C** *complecti – um-, zusammenfassen:* DICUIL. epist. cens. 215 (Cod. Paris. N.A.L. 1645 f. 12^{r}) nomina pauca nimis species haec tertia -at ut 'fastus', 'vates' *eqs.* GUIDO ARET. (?) form. epil. 24 donec addatur septima *vox* vocum -ans particulas. *Rudolph*

captor, -oris *m.* **1** *qui capit, comprehendit – einer der (ein)fängt, gefangennimmt, Fänger:* **a** *capiuntur homines:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p.317,31 pecunia suis *(sc. papae)* ... iurata -bus. CHART. Old. II 85 p.32,24 proximum aliquem -is capiemus et eum amicis . . . captivi presentabimus. *al. de diabolo:* HROTSV. Gong. 433 deceptor hominum -rque reorum. SIGEW. Mein. 31 quam crudelis -r tuae captivae praesidet menti. **b** *capiuntur bestiae:* CHRON. Cas. 7 de ore -is *(sc. canis)* expulit abem *(sc. aucam).* NIVARD. Ysengr. 1,602 gratus ibi hunc *(piscem)* . . . -r . . . trahit. HIST. Frid. imp. cont. p.179,9 bestiam et volucrem -i auferebant. *v. et p.258,4.* **2** *direptor – (Aus-)Plünderer:* FORM. Andec. 33 per -es et rabacis conmovere . . . damnos. NICOL. BIBER. carm. 1363 (ed. Th. Fischer. 1870) pauperis . . . -r.

[Schneider]

captorius, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ad comprehendendum idoneus – zum Zufassen geeignet:* ALFAN. premn. phys. 8 p. 84,11 -um ([-rum *A*]. *PG* 40,653C ἀντιληπτικόν) instrumentum creator manus fecit. **b** *ad venandum institutus – zum Jagen abgerichtet, Jagd-:* EKKEH. IV. cas. 135med. pro avibus -is. **2** *subst. neutr.:* *?statio – ?Standort:* ALBERT. M. eth. 1,3, 13 p. 47a,37 Iovi . . . pro -o *(an* capitolio *leg.?)* medium civitatis attribuitur.

***captuosus,** -a, -um. *dolosus – listig:* HROTSV. Cal. 3,5 donec te -is circumveniam insidiis. *cf.* captiosus.

captura, -ae *f.*

I *de actione prehendendi:* **A** *spectat ad homines:* **1** *gener. i. q. captio – Gefangennahme:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 317,30 ipse *(episcopus)* . . . ob eandem -am *(sc. abbatis)* ab officio suspensus est. WILH. APUL. gest. 3,408 imposuit finem ducis haec *(sc. filii comitis)* -a labori. *al.* **2** *iur.:* **a** *plagium – Menschenraub:* LEG. Wisig. 7,3,4 mercedem -e a plagiatoris domino non requirat. **b** *comprehensio – Verhaftung:* CONST. I 387 (a. 1064/65) securitatem . . . de vita et . . . -a fieri oportet. **c** *vindiciae – (gerichtliche) Inanspruchnahme:* GREG. CAT. chron. II p. 277,33 (chart.) -a . . . hominum eius *(monasterii)* minime erit. **B** *spectat ad bestias:* **1** *proprie i. q. venatio – das Jagen, Fangen:* **a** *de captione piscium (cf.* GLOSS. II 772,43 St.-S. -a zug. *al.):* REGESTA Alsatiae 193 p. 117,9 (ed. A. Bruckner. 1949; a. 762 [?]) concessimus . . . -am etiam piscium cum sagena (LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 275,29. CHART. Steph. Wirz. 241 p. 260,20 locum -e p., qui . . . dicitur vach. *al.*). EPIST. Teg. I 31 husonum. CHART. Pommerell. 54 p. 46,28 hallecum. *v. et p. 211,27. expressius i. q. iactus retis – Netzwurf:* CHART. Rhen. inf. II 1 p. 1,18 (a. 1201) quicquid in prima -a (gloss.: vurph) ceperint. **b** *de captione volucrum, apium, quadrupedum:* AETHICUS ISTER 30 bestiarum et volucrum (TRAD. Teg. 4 de . . . -a v. necnon examinum apium). ALBERT. M. animal. 8,31 alium -ae *(sc. elephantorum)* modum. CHART. Merseb. 373 p. 307,19 cervorum. *remissius i. q. actio excipiendi – das Wegfangen:* METELL. peripar. 2,5 p. 338 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) pecudum -a carnes . . . dabat hora undelibet raptas. **2** *meton.:* **a** *de loco vel instrumento capiendi:* **α** *structura ad aquas colligendas (piscationis causa) facta, piscina – (Fisch-)Fanganlage, Wehr:* IONAS BOB. Columb. 1,11 p. 171, 9 -amque piscium olim a pastoribus consertam et undis oppositam cernunt (DIPL. Pipp. 3 p. 5,36. CHART. Westph. III 818 quod p. -am huiusmodi, quam wulgus ware appellat, . . . monasterium . . . evicit in iure. *al.*). CHART. Argent. I 238 p. 188,12 de retibus ante -as versus Alsatiam. CHART. Samb. 77A p. 44,11 si -e sive reclusiones aquarum, que . . . dicuntur wer, retrorsum effluant. **β** *vas ad (examen apium) excipiendum aptum – (Bienen-)Fangbehälter:* LEX Baiuv. 22,9 si . . . in -is (-as, -am *var. l.*), quae ad capiendas apes ponuntur, id est vascula apium, . . . interpellat eum, cuius vasculum est *eqs.* VITA Amati Habend. 21 (ASBoll. Sept. IV p. 106E). **γ** *laqueus, fovea – Fallstrick, Falle:* DIPL. Heinr. IV. 47 ferarum -am . . . facere. **b** *de bestiis captis i. q. venatus, praeda – Fang, Beute:* WOLFHARD. Waldb. 2,17(11) cassam duorum equorum diripuere -am *fures.* CHART. Meckl. 1293 p. 462,13 quocienscunque . . . piscatores cum -a ad terras . . . adlitare contingit *eqs.* **C** *spectat ad res:* **1** *ablatio – das Wegnehmen:* FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,14 p. 180,10 in hac -a *(sc. numerorum)* tali regula uteris. **2** *expugnatio – Eroberung:* ALBERT. M. animal. 7,95 in -a Ylyon. **3** *rapina – Raubzug:* GESTA Alber. 176 cedibus ac predis, -is pluribus actis.

II *de acquisitione i. q. terra per exstirpationem occupata et circumscripta, bifangus – durch Rodung gewonnenes und in Besitz genommenes, umgrenztes Land(stück), Bifang (cf. F. Lütge, Die Agrarverfassung des frühen Mittelalters. 1937. ind.):* CHART. Fuld. B 241 p. 347,20 (a. 796) quicquid . . . reliquit in illa -a, quae circa fluvium Elmaha iacet. A 465 dono -am unam in silva Bochonia comprehensam *eqs.* (COD. Lauresh. 2354 -as II). 471,1 Herimuot . . ., qui illam -am nunc acquirit; . . . Otrih, qui hanc -am circumduxit; . . . isti coeperunt illam -am *eqs.* CHART. Mog. A 453 allodium . . . cum . . . pascuis, -is, silvis. *saepe in hac regione. v. et p. 216,32. de terra aedificio ornata:* REGISTR. abb. Werd. 9,14 p. 311,9 (s. XIII.med.) de domo in -a VI pullos.

captus, -us *m. form. abl. sg.* -o: CONC. Merov. p. 142,13 pro -o (-u *BO*).

1 *de actione prehendendi:* **a** *spectat ad homines i. q. captio – Gefangennahme:* LEO III. epist. 4 p. 93,11 de . . . -u atque redemptione Aldulfi. **b** *spectat ad res:* **α** *assumptio – das Zusichnehmen:* ALBERT. M. animal. 1,277 in -u cibi. **β** *ablatio – das Wegnehmen:* HEINR. AUGUST. planct. 1232 -u pomi *(sc. ab Eva commisso)* cepit subrepere cordi *eqs.* **γ** *expugnatio – Eroberung:* PAUL. DIAC. Lang. 4,28 capit. p. 115 de -u Cremonae. **δ** *appetitio – das Trachten:* HERBORD. Ott. 2,14 p. 730,25 multo benivolentiae -u eos . . . allocuti sunt.

2 *de actione complectendi, recipiendi:* **a** *facultas percipiendi, capacitas – Auffassungsgabe, -vermögen:* TIT. metr. I 1,5,15 retroactae vitae . . . gesta ingenii -us non quit depromere. THEOD. TREV. Liutr. 32,2 iuxta -um singularum *puellarum.* RUOTG. Brun. prol. p. 1,8 pro -u parvitatis meę. *al. meton. i. q. sententia – Auffassung:* AMALAR. interpr. 6 -us noster tibi pariatur. **b** *auditio – das Zuhören:* ERINH. Heimer. 406 solus . . . -u cunctorum canet alleluya sonorum. **c** *facultas solvendi – Zahlungsfähigkeit:* CHART. Westph. II 263 p. 50,26 (a. 1147) se daturos . . . devoverunt, . . . unusquisque pro -u suo. *Schneider*

***capuceum, -ium** *v.* *caputium. **capud** *v.* caput.

***capudaris** *subst.* (*cf.* *capuscum, *caputium, magudaris) *Brassica oleracea var. capitata (L.) vel sim. – Weißkohl o. ä. (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 650):* GLOSS. III 199,31 St.-S. -is capuz.

***capuita** *v.* *cambut(t)a.

1. capula (-ola), -ae *f.* *cochlear – Löffel:* Ps. GERH. CREM. sal. I 66 pone ipsam *(partem stagni)* in -ola (in cochleari II 56) ferri.

2. *capula, -ae *f.* (*cf.* 1. capulus) *manubrium – Griff (cf.* GLOSS. III 640,4 St.-S. -a helza [vel essela *add. e*]. *al.):* THIETM. chron. 1,8 p. 14,7 duos enses, unum cum -a (-o CHRON. Thietm.) aliumque sine ea. *v. et p. 257,50.*

3. *capula, -ae *f.* (*cf.* 2. *capulum) *caesio lignorum – das Holz(ab)schlagen:* CAPIT. reg. Franc. 233,30 -as facere, ubi antea fecerunt (*inde* DIPL. Karoli III. 17 p. 30,36. DIPL. Otton. I. 350 p. 483,5 -um).

capularis, -e. *ad vinciendum aptus – zum Fesseln geeignet:* RATHER. Metr. 6 p. 458C circulum -em pedi circumpositum.

***capulatio,** -onis *f.* *vulnus – Wunde:* FORM. Turon. 35 p. 153,14 evaginato gladio . . . super ipsum livores et -es (capulaturas *A3*) misit.

***capulatura,** -ae *f.* *vulnus – Wunde:* FORM. Turon. 30 p. 153,8 super ipsum evaginato gladio venit, unde livores vel -as atque colaphis manifeste apparent. *v. et l. 48sq. cf.* *capellatura.

***capulatus,** -a, -um. *manubriatus – mit einem Griff versehen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 389,8 ensis . . . -us (GEBEH. Udalr. p. 595,1). METELL. Quir. 18a,31 duos . . . gladios, unus . . . -us et alter non -us.

capulo, -avi, -atum, -are. *script.:* -pp-: *l. 70.* -pol-: *l. 64sq. 70. 72. depon.: p. 257,3.*

1 *abscidere, amputare, dissecare – abschneiden, ab-, zerhauen:* **a** *obi. anim. vel partes corporis (interdum i. q. mutilare – verstümmeln):* LEG. Burgund. const. 92,1 crinem. LEX Sal. Merov. 20,4 (ed. Her.) mamellam. 29,1 (cod. B) si quis alterum manu aut pede capolaverit (29,10 si . . . pedes -tus fuerit). 29,15 si linguam alterum -verit [-pol- *var. l.*]. ABSAL. serm. 23 p. 140C hominem . . . -tum lingua). EGBERT. fec. rat. 1,1190 hoc membrum -a tibi (*cf.* 1,1193). *al.* **b** *obi. ligna:* LEX Sal. Merov. 7,11 pomarium. 34,1 si quis tres virgas, unde sepis superlegata est, vel retortas -verit (*sim.* LEX Ribv. 47,1 [capol-, cappu-, capill- *var. l.; cf.* GLOSS. II 354,15 St.-S. firhouuuid]). 122 lignarium, quem alter -verit. PACTUS Alam. III 19 si quis sepe aliena capolat. CAPIT. reg. Franc. 32,36

non eas *(silvas)* permittant nimis -are atque damnare. 233,25 Equilenses . . . -are debent . . . omnem arborem non portantem (*inde* DIPL. Loth. III. 97,18 -ari). DIPL. Loth. III. 113 p. 181, 47 (add. B) -andi et succidendi ligna . . . potestatem. *al.* *abs.*: DIPL. Karoli M. 114 in quantum eis opus fuerit prendere vel -are. CAPIT. reg. Franc. 233,29 in silva, ubi -verunt. CHART. Tirol. 592 p. 69,9 usanciam utendi, -andi in dicta costa. **2** *dissecando aptare – zuschneiden:* CAPIT. reg. Franc. 22,81 feminae opera textilia non facient *die dominico* nec -ent vestitos nec consuent. **3** *dirumpere – zerschlagen:* LEX Sal. Merov. 55,3 si quis cheristadona super hominem mortuum -verit (*inde* LEX Sal. Pipp. 19,3).

1. capulum, -i *n.* **1** *funis – Seil:* ARBEO Corb. 18 p. 209,5 -is missis arentabatur *piscis.* **2** *frenum – Zügel (cf. ital. vet.* cappione): GLOSS. IV 173,31 St.-S. -um zugil.

2. *capulum, -i *n.* (*cf.* capulare) *script.* -ll-: *l. 32.*

1 *proprie i. q. caesio lignorum – das Holz(ab)schlagen:* CAPIT. reg. Franc. 233,24 de -o, ⟨quod⟩ Rivoaltenses . . . fecerunt *(inde* DIPL. Karoli III. 17 p. 30,12. *al.). v. et p. 256,43.* **2** *meton.:* **a** *locus plantis caeduis vel ad depascendum aptis consitus – mit schlagbaren oder zum Abweiden geeigneten Gewächsen bestandenes Gelände (interdum expressius de iure usurpandi, e. g. l. 25.29.37):* DIPL. Loth. I. 11 p. 75,30 (ed. Th. Schieffer. 1966) parti monasterii . . . in omnibus pascuarum et -i seu decime et omnem exactionem pertinere. DIPL. Heinr. II. 243 p. 280,24 concedimus . . . ecclesie prata et pascua atque -a iuxta fluvium. CHART. Tirol. 323 curtem . . . cum . . . pratis, aquis, pascuis, -is in monte et in plano. 438 p. 236,3 cum -is et pasculis et generaliter cum omni iure. 614[b] p. 89,3 mansos . . . cum -o, pasculo, cultu et incultu. 659 p. 115,33 cum -o, pasculo, piscatione, venatione *(sim.* 763 p. 194,34 cum -llo. CHART. Tirol. notar. I 122[b] p. 60,20 in . . . piscationibus, venacionibus, -is et pasculis et hominibus. *saepe).* 767[B] p. 201,40 (epist. papae) lignorum cisio cum -o. 767[C] p. 202,19 (epist. papae) possessiones . . . cum -o et aqueductu in ascu et pascu cum usu lignorum. CHART. Tirol. notar. I 505[b] p. 243,30 in fictis, redditibus, cum -o et pasculo, cum colta. *al. (v. ind.).* CHART. Tirol. 1249 cum . . . -o, pasculo, erbatico, aqueductibus. *ibid. saepe (v. ind.).* **b** *exactio pro caesione lignorum solvenda – Abgabe für Holz(ab)schlagen:* DIPL. Otton. III. 100 p. 511,34 de -o silvarum . . . tolendo. DIPL. Conr. II. 95 p. 133,35 de silvis -um persolvere.

1. capulus, -i *m. (n.* -um: *l. 47sqq.)* *script.:* gap-, gabu-: *l. 48sq.* -pill-: *l. 61.*

1 *manubrium – Griff (spectat ad gladium, cultrum praeter l. 55; cf.* GLOSS. I 384,18 St.-S. -um hefti vel helza. III 297,30 -us helza vel anthaba. 324,49 -us swertheltze. IV 67,40 gapulum [gab-*p*] helza. *saepe):* **a** *proprie:* PAUL. DIAC. Lang. 1,24 p. 62,5 Langobardi . . . ad gladiorum -os (-as *var. l.*) manus iniciunt. WALAHFR. carm. 47,5[tit.] in -o cultelli. WALTHARIUS 713 -um galeae impegit. ANNAL. Fuld. a. 873 p. 79,6 gladium . . . aureum habentem -um. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 389,6sq. enses duos . . ., unum cum -o et alterum sine -o. VITA Corb. 13 p. 613,3 ut ferrum hastae sequeretur -us. GREG. CAT. chron. app. I p. 309,13 crucem maiorem . . . cum -o et pomo eius. *saepe.* **b** *meton. i. q. gladius – Schwert (in imag.):* ALDH. virg. II 2853 armet . . . dextram -us ceu parma sinistram. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,250 per fidei -um mortis vicere tropeum bellantes illi. **2** *feretrum – Bahre (cf.* GLOSS. III 628,42 St.-S. feretrum i. loculus capillus para): ODILO SUESS. Seb. 34 martyris -um osculans. *meton. i. q. mors – Tod:* GLOSS. IV 233,3 St.-S. -o vicinus hoc est morti.

2. *capulus *v.* 1. *campolus.

***capunus** (cappu-), -i *m.* (*cf. francog. vet. dial.* capon) *gallus castratus (et saginatus) – Kapaun:* CHART. Rhen. med. II app. 14 p. 389,40 (c. 1210/20) dabit . . . IIII -os. p. 390,1. CHART. Eberb. 388 pro sex cappunis annuatim solvendis. CHART. Worm. 360 quatuor -is. 361 -os. *al.* CHART. Otterb. 189 p. 140,26 cum -is. *cf.* capo.

capus, -i *m.* *script.* cappus: GLOSS. III 461,18 St.-S. 688,9. *ibid. al.* *form. nom. sg.:* -is: *p. 258,4. adde* GLOSS. IV 43,40 St.-S. 124,21. 134,18. -um: GLOSS. ZDtAlt. 57. 1920. p. 127,12. cappo: *l. 10.*

falco – Falke (cf. GLOSS. III 21,3 St.-S. -us falcho [plafûz *var. l.*]. 459,9 -us [-is *a*, vel captor *add. b*] falcho. IV 175,15 -us hauc. *saepe):* THEODULF. carm. 28,907 haec -us accipiterque gerunt (CAPIT. reg. Franc. 228,4 cum canibus aut accipitribus vel -is, quos vulgus falcones vocat. EPIST. var. II suppl. 10 p. 634,8 ab accipitre vel -o, id est falcone mansueto vel qui manum hominis recognoscat. RATHER. prael. 5,7 p. 292[B] cappo praepetem librat volatum, accipiter *eqs. al.*). ERMOLD. Ludow. 3,594 unguigeris volucres exagitare -is. VITA Ludow. Pii 20 p. 617,21 Guerrico, -is praelato. EGBERT. fec. rat. 1,1361 instabat -us . . . agitare columbam. *al.* *per compar.:* THEODULF. carm. 39,11 colla superba teras anates ut turba -orum. *alleg.:* HRABAN. univ. 8,6 p. 253[B] -us . . . rapaces homines significare potest.

***capuscum,** -i *n.* (*cf.* *caputium, *theod. vet.* kapus) *Brassica oleracea var. capitata (L.) vel sim. – Weißkohl o. ä. (cf. p. 256,29sq.):* CHART. Nuremb. 549 (a. 1276) rapulas . . . et conpositum -i pro necessitate familie. *Prinz*

***capusium** *v.* *caputium.

caput (-ud), -itis *n. (m.: l. 29.57. p. 260,68. 261,58. cf. p. 261,24.26)* *script.:* ka-: *l. 29. adde* RHYTHM. 16,10,1. capput: *p. 260,45.* -ide: *l. 70.* *form.:* *acc. sg.:* *?* -de: *l. 70.* -pu: *p. 264,16.* *abl. sg.* -po: *l. 64. p. 263,51.*

principalis pars corporis – Kopf, Haupt: **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *spectat ad homines (Christum: l. 29; diabolum: l. 37):* **a** *in univ.:* LIBER hist. Franc. 41 p. 313,6 discopertus a galea . . . -t regis. RHYTHM. 15,10,1 k-e posuerunt espinea corona. EINH. Karol. 22 p. 26,22 fuit . . . apice -is rotundo. NOTKER. BALB. gest. 1,3 p. 4,22 augustum -t. BRUNO QUERF. fratr. 3 p. 721,10 Iohannes solo -e minor Benedicto. BERTH. (?) annal. a. 1063 p. 272,25 infantem duo -a . . . habentem. HONOR. AUGUST. sacram. 50 -t eius *(hominis)* in modum spherae coeli rotundum (*cf.* ALBERT. M. animal. 1,112 -t . . . est sicut spera compressa, aliquantulum oblonga). HILDEG. scivias 3,11 p. 721[B] monstruosum -t *diaboli.* THEOD. CERV. chirurg. 2,2 p. 145[C] -t dividitur in tres partes, scilicet in substantiam carnosam, craneatam et cerebrum. ALBERT. M. metaph. 5,2,2 p. 237,27 (ed. B. Geyer. 1960) inter aequinoctialem et zenith -is cuiuslibet hominis. *saepe.* **b** *de laesione, abscisione sim.:* **α** *de facinore, violentia:* LEX Sal. Merov. 17,3 si quis hominem in -t plagaverit (LEX Ribv. 71,1. *al.*). PACTUS Alam. I 3 si quis alteri -t frangit sic, ut ossus de -e ipsius tollatur. LEX Alam. 57,29. LEX Baiuv. 4,4 si . . . in -e testa appareat, quod kepolsceini vocant. CHART. march. Misn. II 565 p. 391,19 de nudato -e femine. *al.* **β** *de punitione:* LEG. Burgund. const. I 52 p. 87,2 -is amissione plectantur (THIETM. chron. 7,45 p. 452, 31 regina . . . -e plectitur). CAPIT. reg. Franc. 62,11 dimidium -t tundatur. THIETM. chron. 7,6 si culpabilis efficeretur, -e privaretur. *al.* *remissius:* LEX Raet. Cur. 4,11 qui hoc fecerit, -e puniatur (CAPIT. part. Saxon. 5. *al.*). LEX Saxon. 28 -is dampnatus nusquam habeat pacem. LIUTPR. antap. 1,38 -is . . . sententia (CHART. Heinr. Leon. 48 p. 69,19). **γ** *de martyrio:* WALAHFR. Blaithm. 129 gladio . . . supposuisse -t gaudebant. NADDA Cyriac. I 27,3 pice . . . -t eius perfusus est. THIETM. chron. 4,28 -is abscisione . . . martirium . . . percepit *Adelbertus (cf.* DIPL. Conr. II. 201 p. 270, 35 -is sectione). *al.* **δ** *de pugna:* PAUL. DIAC. Lang. 1,27 -t . . . illius sublatum ad bibendum ex eo poculum fecit. WALTHARIUS 712 -i . . . infindere vulnus. WIDUK. gest. 3,55 -e caesus est. *al.* **ε** *usu vario:* CHRON. Fred. 2,60 p. 85,6 Eugenius capo truncatur (4,52). WETT. Gall. 35 p. 277,24 -t inlisit in superliminare. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 282,8 qui papam in -t sacrilegus vulneravit. *al.* **c** *de morbo, dolore, curatione:* ANTIDOT. Lond. p. 17,32 propter -is dolore. BOTAN. Sangall. 15,1 herba nasturcio teris . . ., -d emendat. STEPH. COL. Maurin. 7 ut dicitur, iuxta statum -is status totius erat corporis. SALERN. comp. 65 -pide alleviant *pillulae.* GLOSS. Roger. I A 3,21 p. 698,24 antiqui tria cauteria in -e faciebant *eqs. al.* **d** *de ritibus:* **α** *eccl.:* FORM. Marculfi

[Sroder]

1,19 comam -i (-is *var. l.*) sui ad onus clericati deponere (*cf.* LIUTPR. antap. 5,22 p. 144,19 fratres . . . tonsos -e). CONC. Karol. 3[A] p. 10,17 ut nullus episcopus . . . praesumat . . . velato -e altario Dei assistere *(cf.* HROTSV. Agn. 10 -t Christo signat velamine sacro. *v. et l. 10).* ARBEO Corb. 10 p. 199,3 signum salutis -e illius munivit. EINH. Karol. 30 p. 34,14 inposito . . . -i eius diademate (*cf.* THEGAN. Ludow. 17 coronam auream . . . posuit *papa* super -t eius. OTTO FRISING. gest. p. 3,37). CAPIT. reg. Franc. 125 p. 247,15 cur sacro crismate -t perunguitur et mystico tegitur velamine. TRAD. Ratisb. 17 p. 20,27 -t inclinet servitiumque persolvat. WETT. Gall. 22 p. 268,30 illa . . . inponens -t altari dixit: 'Ecce ancilla Christi' (TRAD. Patav. 123 quod quędam libera mulier . . . liberum -t suum super altare . . . posuit . . . et se ipsam . . . obtulit. CHART. Rhen. inf. I 383 p. 265,18 publica deditione -a sua per manus advocati sancto a. . . . inclinaverunt. *cf.* CHRON. Ebersb. I p. 12,31 -t super aram . . . posuit . . ., duos mansos . . . dedit). *saepe.* **β** *iur.:* LEX Sal. Merov. 60,1 si quis de parentilla tollere se voluerit, . . . quatuor fustes alninus super -t (-d *var. l.*) suum frangere debet. **e** *de iure iurando:* VITA Theog. 1,31 p. 464,15 iurans per -t suum. NIVARD. Ysengr. 3,525 per rufum -t hoc. CHART. Ital. Ficker 196[A],1 p. 242,34 que . . . per -t iuraverint *eqs. al. adde:* CONC. Merov. p. 90,21 si quis Christianus . . . ad -t (-d *var. l.*) cuiuscumque ferae vel pecudis . . . iuraverit. **f** *de reliquiis:* HUGEB. Willib. 4 p. 94,12 -t illius *(Iohannis)* fuit ibi. GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p. 404,6 -t sancti Abundi. THIETM. chron. 4,28 martiris . . . inclita cum -e membra. *al.* **g** *de effigiebus:* CARM. Aldh. 2,176 imagines auriferis Christi matris -bus. TRANSL. Chrys. et Dar. 20 (17) candelam, quam ad modum -is sui . . . effecerat. CHART. Stab. 180 p. 375,14 in -e argenteo, quod . . . abbas . . . ad . . . reliquias reponendas fabricari iusserat (CATAL. thes. Germ. I 145,7 [Mittelalterl. Schatzverz. I. 1966] -a reliquiarum. VITA Godefr. Cap. I add. p. 529,31 r. . . . Otto . . . in -e reposuit deaurato. *al.*). HEINR. LETT. chron. 2,8 in cuiusdam arboris ramo quasi -t hominis inciderant. *al.* **h** *in nominibus:* **α** *personarum:* ADEMAR. hist. 3,25 Willelmus . . . cognomento C-t Stupe. LEO MARS. chron. 2 praef. Pandulfi . . ., cui cognomen C-t Ferreum fuit. ANNALISTA Saxo a. 1116 p. 753,29 Heinricus cum C-e. HERM. ALTAH. annal. a. 1257 p. 399,45 Styborius dictus C-t. *al.* **β** *montis:* ANNAL. Ianuens. I p. 201,28 prope . . . montem, qui dicitur C-t sancti Martini. **γ** *sideris:* ARNOLD. SAXO fin. 1,2,2 p. 17,2 oritur -d aquarii. **δ** *plantae:* -t monachi *i. q. aphaca – Mönchskopf (Taraxacum officinale L.):* ALPHITA II p. 29,23 -d monachi, dens leonis. p. 49,5. **2** *spectat ad bestias (monstra: l. 50.54):* **a** *gener.:* ARBEO Corb. 17 p. 207,9 aquilam piscae . . . vivae -tes (-tis *2*) sedentem. THIETM. chron. 7,43 quem *(antistitem)* . . . -bus boum . . . effundunt. EPIST. Ratisb. 25 p. 356,25 Lirnei -is monstra. REGISTR. abb. Werd. 7,18 p. 241,2 sturionem . . . IX pedum inter -t et caudam. IOH. S. PAUL. diaet. 460 -t grossus cibus est multum nutritivus. CHRON. Ebersb. II p. 5[b],25 quidam serpens . . ., cuius uno praeciso -e nascebantur triginta pro uno. ALBERT. M. animal. 4,38 -a . . . talium *animalium* latent, ita quod quaedam . . . non videntur habere -a. *al. fort. add.:* SERMO de sacril. 24 sumunt -a bestiarum gaudentes . . ., si taliter se in ferinas species transformaverint. **b** *pharm. vel medic.:* RECEPT. Bamb. 58 -d vulpis uris, in furno teris. BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p. 107[F] accipias formicas magnorum -um . . . et pone formicam unam . . . super duo labia vulneris (*cf.* THEOD. CERV. chirurg. 2,19 p. 150[E] suturam cum -bus formicarum). **c** *alch.:* ALLEG. sapient. 1 p. 468[a],21 artis origo est -t corvi. ANON. epist. p. 390 iste *draco* comedit -t suum. *al.* **d** *de effigiebus:* CATAL. thes. Germ. I 43,20 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1966; a. 1025) -t aquilę lapideum ad baculum. 136,70 vexillum . . ., in cuius summitate fertur -t draconis. VITA Otton. Bamb. III 2,12 tria eius *(Trigloi)* -a deargentata. *al.* **e** *in nominibus:* **α** *personarum:* CHART. Mulh. Thur. 277 (a. 1279) Bertoldus C-t Asini. *al.* **β** *locorum:* VITA Magni Fauc. 46 C-t Equi. HEINR. LETT. chron. 12,6 p. 63,2 apud castrum Odenpe, id est C-t Ursi. *al.* **γ** *siderum:* ARNOLD. SAXO fin. 1,2,2 p. 16, 40 occidit -t cancri et oritur -d capricorni. **δ** *plantarum:* -t galli *i. q. onobrychis – Hahnenkopf (Onobrychis Caput galli Lmk., cf. André, Lex. bot. p. 227):* GLOSS. III 539,58 St.-S. -t galli hanhoibt. 552,61 -t galli haneshoubet (hanenchopfe *var. l.*). -t leonis *fort. i. q. antirrhinum – viell.: Löwenmaul (Antirrhinum maius L.):* ALPHITA II p. 30,5 -d leonis florem habet indum formatum ad modum -is leonis. **3** *spectat ad res:* **a** *de plantis:* **α** *capsula – Kapsel:* WALAHFR. hort. 269 -t (gloss. L: papaveris cacumina) granorum semine fetum. **β** *bulbus – Knolle:* RECEPT. Sangall. II 70 alii -a cum suis radicibus (ALBERT. M. animal. 22,59). ALBERT. M. veget. 6,334 ex parte cuiuslibet cruris eius *(ellebori)* sunt duo -a quasi -a ceparum. **γ** *brassica – Kohlkopf:* DYNAMID. Hippocr. 1,25 caulium genera sunt quinque: . . . Cumanus fissilis in -e. ANNAL. Basil. a. 1277 p. 202,2 centum -a compositi kabiskôpf venditi. **b** *tuber – Auswuchs:* ARS med. 7 p. 426,24 fistula et -a habens in carnosis locis. CONSTANT. AFRIC. theor. 3,12 p. 10b[V] ab his *(ventriculis cerebri)* . . . duo -a egrediuntur duobus assimilata uberibus. ALBERT. M. animal. 8,38 non apparent cornua . . . nisi sicut -a quaedam prominentia dura. **B** *latius:* **1** *de totis animantibus:* **a** *spectat ad hominum personam, vitam:* **α** *de statu:* LEG. Burgund. Rom. 7 p. 130,5 ut aut -t aut facultatem suam obliget. LEG. Wisig. 3,4,10 pro causa adulterii . . . in domini domineve -e servi vel ancille torquendi sunt ([*v. notam ed.*]. 7,6,1). FORM. Andec. 59 agnacio . . . ad ingenuitatem -is eorum debiant permanere ingenui (FORM. Senon. I 4 de -d ingenuitatis meae. *cf.* FORM. Marculfi 1,19 se . . . ille de -t suum bene ingenuus esse videtur). TRAD. Patav. 54 quod de -e eorum legibus essent servi. COSMAS chron. 1,5 p. 15,17 qui super colla et -a vestra iura excogitabit (CHART. Rhen. inf. II 325 quod ad ipsam [*villam*] pertinet de -e et de collo). CHART. Ital. Ficker 196[A],1 p. 242,48 qui per -t esset de ista compagnia. *al.* **β** *de mensura census, distributione:* LEG. Wisig. 4,2,8 omnem hereditatem . . . percipiant et equali per -a dividant portionem. DIPL. Pipp. 6 p. 10,10 dinarius quattuor de eorum -e exactabant. FORM. Sangall. II 16 ut singula de -e suo et omnis progenies eorum II denarios . . . persolvant. CAPIT. reg. Franc. 273 p. 322,8 qui censum de suo -e vel de suis rebus . . . debent. DIPL. Otton. II. 35[a] p. 45,16 omnes censales, qui singulos solidos pro -e q⟨u⟩isque persolvent. GESTA Trud. cont. I 13,10 de censu sui -is. TRAD. Welt. 84. *al. spectat ad gradum cognationis:* LEG. Lang. p. 112,13 illi, qui per capput (caput, capud, cappur *var. l.*) succedere potuerunt. *meton. i. q. capitatio – Kopfsteuer:* CHRON. Moiss. (MG Script. I p. 287,39) afflictiones populo posuit . . . per diagrafa seu -a atque nauticatione. **γ** *de periculo vitae sim.:* LEG. Wisig. 6,1,5 ad -is periculum vel rerum amissione pertinere (WIDUK. gest. 2,28 Saxoni me periculo -is mei sociavi. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 138,28. *al.*). DIPL. Otton. III. 193 p. 603,2 misit bandum supra -t . . . abbatis (DIPL. Heinr. II. 465 p. 592,18. *al. v. et p. 262,54*). **δ** *usu remissiore:* LEX Baiuv. 9,19 si quis contra -t (-d *var. l.*) alterius falsa suggesserit. TRAD. Scheftl. 1[a] ut nos et fratres nostri ibidem habuissemus -t et tuitionem -is (*cf.* TRAD. Frising. 304 -t meum in illorum protectionem ad clausuram collocavi). PAUL. DIAC. carm. 13,3,2 hoc in meum -t dictum per hyroniam. FORM. Turon. 6 quamdiu in -t (-d *var. l.*) advixero. WETT. Gall. 4 ut, quae inprobe excogitant . . ., sentiant in -bus suis. WALAHFR. Wett. 870 grandis honor -is, maior sapientia mentis. BRUNO QUERF. Adalb. A 18 optatum diu -t Latine terre ostendit *Otto.* PAUL. FULD. Erh. prol. p. 9,19 quot -um sunt, tot . . . sunt etiam virtutum. *al. in allocutione:* SALOM. III. carm. 1,183 mi dulce -t. **b** *spectat ad bestias:* **α** *de tributo, donatione, traditione sim.:* LEG. Wisig. 8,5,1 vicensimum -t . . . exolvere. DIPL. Merov. I 24 p. 25,4 omne genus pecodum . . . ad ecclesiam . . . decimus -t debeatur offerre. FORM. Sal. Lind. 7 dono tibi in pecoribus, id est inter bovos et waccas . . . -a tanta. LEX Thuring. 32 si . . . foris gregem commovit *fur*, quot eque fuerunt, tot -a commotionis multam conponat. TRAD. Frising. 494 tradimus . . . de pecodibus -a XXX.

[Sroder]

CHART. Hersf. 53 ut . . . post mortem nostram -t optimum de viro ac de muliere vestimentum optimum iure altaris concederetur (['*Besthaupt'; de re v. H. Brunner, Abhandlungen zur Rechtsgeschichte. II. 1931. p. 241sqq.*]. CHART. Argent. I 41 p. 33,20 si mansi possessor obierit, dominus o. -t animalis . . . habebit. CHART. Worm. 37. *al. cf.* CHART. Mog. A 401 -d preciosissimum. CHART. Eichsf. 356 p. 204,24 in melioribus -bus. CHART. ord. Teut. [Hass.] 311 fratres tollent sibi -t optimale). CHART. select. Keutgen 125,26 VI bovina -a . . . dabit. CHART. Livon. A I 413,4 VIII -a martarorum. *al.* β *de distributione:* LEG. Wisig. 8,3,10 per singula -a singulos solidos reddat. *ibid. al. (v. ind.).* γ *usu communi:* LEX Sal. Merov. 38,6 si . . . grex . . . minor fuerit usque ad septem -a. LEX Alam. 73 pastor ovium, si octuaginta -a in gregem habet. **2** *de mente:* RUOTG. Brun. 23 p. 24,10 scientes sani -is esse neminem, qui *eqs.* (OTTO FRISING. gest. 1,42 p. 60,24). CONSUET. Marb. 56 (Spicil. Friburg. X. 1965) quasi dormitando per cottidianas negligentias . . . -t, id est mentem, deponunt. HILDEG. caus. 2 p. 89,32 insaniam -is. **3** *de capillis:* RIMB. Anscar. 3 p. 22,6 iuvenis . . . -e subfusco. LIBER ordin. Rhenaug. p. 52,19 fratres . . . -a pectitant.

II A *in imag. et per compar.:* CONVERS. Afrae 2 tu -t nostrum es, quocumque ierit -t, membra sequantur necesse est (ARBEO Emm. 23 m. . . . -e [-i *var. l.*] invisibili, qui est Christus, subministrantes . . . pro Christum contumeliis affecti, ut eorum spes et -t, quae [qui *var. l.*] erat Christus. WALAHFR. carm. 36,14 unius . . . m. sumus -is. OTTO FRISING. gest. 1,14 p. 30,15 m. a -e suo dissidentia. CHART. Mar. Magd. 112 p. 105,16 monasteria . . . reformantes tam in -e quam in membris. *saepe. cf.* OTTO SANBLAS. chron. 20 p. 26,4 consumpto . . . in principibus -e dein in reliquum corpus desevit . . . pestis). ALCUIN. epist. 26 p. 67,13 *(de pectine)* mirum animal duo habens -a *(v. notam ed.).* WALTH. SPIR. Christoph. I 3 velut in uno -e omnium . . . virtutum summa convenit. 24 antequam crastina dies ad occasum -t inclinet. CARM. libr. III 11,8 *(de libro)* -e et cauda portavi tergora nuda. FROUM. carm. 17,9 cum -t abfueris, tunc ego truncus ero. ALBERT. M. metaph. 3,3,3 p. 142,23 (ed. B. Geyer. 1960) -a (*p. 430a,29* κόρσαι) . . . vocat *Empedocles* primas causas. *al.* **B** *alleg.:* HRABAN. univ. 6,1 p. 144B -t . . . iuxta allegoriam aut Christum significat . . . aut divinitatem salvatoris *eqs. ibid. al.*

III *translate:* **A** *c. respectu gravitatis:* **1** *princeps, dux, auctor – (Ober-)Haupt, Anführer, Urheber (sing. sensu plur.: l.55):* **a** *de hominibus:* α *in bonam vel neutram partem:* CHRON. Fred. 4,10 qui *(Boso)* -d (-t *var. l.*) exercitus fuit. ALCUIN. carm. 25,3 -t orbis . . ., Leo papa (NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 35,20 -t o. [*sc. Karolus*] ad -t quondam o. [*sc. Romam*] ... perrexit. *al. cf. l.72sq.*). WALAHFR. Gall. 1,22 p. 300,23 sacerdotes et -a populorum cum benedictionibus . . . advenerunt. WANDALB. martyr. 52 imperii -t . . ., Karolus. WIPO gest. 40in. caesar, -t mundi *(cf. l.70. p.262,4).* GREG. CAT. defens. 3 (MG Lib. Lit. II p. 537,10) -i eclesiae, . . . imperatori. VITA Annon. I 1,4 aderant optimates et -a populi Coloniensis. HEINR. LETT. chron. 15,3 p. 91,33 in eodem bello -t Estonie cecidit, id est seniores Osilie. GESTA Trev. cont. IV 3 p. 399,1 huius itineris dux et -t erat Nicholaus. *saepe. adde:* FROUM. carm. p. XII,17 Sophya quęque theologię -t es. β *in malam partem:* LEG. Wisig. 8,1,3 -t huius sceleris, infamia notatus. HERM. AUGIENS. chron. a. 939 -a rebellionis. COSMAS chron. 1,34 p. 62,2 primus et quasi -t tocius iniquitatis. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 157,17 ab haereticis, quorum -t exstitit Theodericus rex. *al.* **b** *de Deo, Christo:* WANDALB. martyr. invoc. 5 plebis tu -t (-d *var. l.*) et gloria candidae. RIMB. Anscar. 42 p. 77,9 ab . . . electorum omnium -e incipiamus. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,244 Christe . . ., spes et -t omnigenarum. *al.* **c** *de diabolo:* HRABAN. univ. 6,3 p. 179B -t omnium malorum diabolus est. **d** *in nominibus ficticiis:* Ps. GERH. CREM. sal. I 32 p. 28,32 est *sol* . . . ipsorum *corporum* -d. ANON. tab. p. 175,3 fecerunt eam *(aquam)* -t mundi. *al.* **2** *metropolis, locus principalis – Hauptort, Hauptsitz, Mittelpunkt:* **a** *spectat ad urbes:* ALCUIN. Willib. 1,32 (MGMer. VII p. 139,7) Roma urbs, orbis -t (HUCBALD. ad Karol. 12 [MGPoet. III p. 611] o. Roma -t subdidit ipsa -t. *al. cf. p.261,46).* POETA Saxo 2,231 cuius *(Italiae)* erat victum -t. EUGEN. VULG. syll. 38,1 Roma, -t mundi (OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 134,23sq. eadem urbs -t antea fuit m., quae postmodum futura fuit -t ecclesiae. CARM. Bur. B 42,4,1. *al. cf. p.261,51).* HROTSV. gest. 521 quae *(urbs)* -t ipsius constabat pontificatus. CARM. var. III 15,7 Treberis . . ., quae -t Europae cognoscitur anteritate. THIETM. chron. 2,6 Ratisbonam . . ., Bawarii -t regni. LIBER de unit. eccl. 2,9 p. 221,13 -t . . . Galliae atque Germaniae, Moguntiam. *al.* **b** *spectat ad ecclesias, monasteria, curtes sim.:* CHART. Sangall. A 81 p. 78,3 (a. 776) ad Marthala monasterii -d vel dominius esse debeant. ALCUIN. epist. 16 p. 43,18 in ecclesia beati Petri . . ., que -t est totius regni. HINCM. annal. a. 866 p. 84,40 de abbatia sancti Vedasti . . . -t cum electioribus villis sibi retinens. DIPL. Heinr. II. 520 p. 670,43 si . . . casus . . . fuerit . . . difficilis, ad -t, claustrum videlicet, . . . recurratur. ADAM gest. 4,30 p. 262,7 illa domus, quae -t (-d *var. l.*) est supersticionis barbaricae. DIPL. Loth. III. 120 p. 196,20 Casinensis ecclesia . . ., quę . . . monasticę disciplinę -t esse meruit. GISLEB. MONT. chron. 2 ipse mons -t erat . . . totius Hanonie. CONR. SCHIR. annal. a. 1077 haec cella primitus fuit -t Schyrensis ecclesiae. ACTA imp. Winkelm. I 127 p. 107,33 ad matrem et -d earum *(domorum),* magnam domum hospitalis Ierosolimitani. CHART. Gelr. 647 p. 655,26 curtis de Swartbroeck, quae -t est praedictorum litonum. *saepe.* **3** *principatus – erste, oberste Stelle:* EDICT. Roth. 280 ille, qui in -t (-e *var. l.*) ex ipsis rusticis fuerit. HRABAN. hom. I 27 p. 53B in urbe Romana, quae principatum et -t obtinet nationum. CAPIT. reg. Franc. 233 p. 131,10 persona . . ., que in -e fuerit ad eandem malitiam fatiendam. DIPL. Karoli III. 81 p. 132,13 qui in -e omnium sacerdotum allecti videntur esse. MIRAC. Ursm. 2,1 Lobia fuit in -e, quod nobilitatis suae titulum coacta est amittere (*cf.* GESTA Lob. 6 p. 310,44 Lobia in -e mali posita). **4** *capitulum – Kapitel, Hauptabschnitt:* CONC. Karol. 14 p. 88,2 non amplius suscipiantur apostolorum canonum prolata per . . . Clementem nisi quinquaginta -a. BERNOLD. CONST. libell. I 5 p. 23,33 anathematizatum Sozomeni -t. **5** *coniunctio directa cum praeposito vel potestate quadam exsistens – direkte Verbindung zu einer vorgesetzten Person oder Instanz:* CAPIT. reg. Franc. 99,9 de vassis regalibus, ut . . . per se aut ad nos aut ad filium nostrum -t teneant. HINCM. ord. pal. 19 quamvis . . . ministri unusquisque de suo ministerio non . . . per alium, nisi per se ipsum solum regem . . . -t ponerent. DIPL. Karoli III. 88 p. 143,17 in potestate . . . abbatis ad ipsam . . . aecclesiam -t et respectum habentis. ACTA imp. Winkelm. I 73 p. 68,26 ecclesia a serenitate nostra in -e . . . casale possideat. 827 p. 640,6 ut . . . heredes . . . eadem feuda in -e teneant et nulli alii nisi nobis . . . teneantur exinde respondere. *ibid. al. (v. ind.).* **6** *casus gravis iurisdictionis – Fall der höheren Gerichtsbarkeit:* DIPL. Otton. I. 11 p.98,40 ut nullus index . . . -is banno ob -is furtum . . . constringat *litos et colonos (cf. H. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 828sqq.).* **7** *auctoritas, vis rata – Gültigkeit, Rechtskraft:* TRAD. Ratisb. 20 p. 26,18 (a. 822) contra directum de placito iam in -t et convenientia constituto (25 sic placitum quandoque se habere condixerant, ut, si quando quid inter se de causis ipsis quęrere voluissent, hoc tunc in -t constituissent). **8** *summa pecuniae – Hauptsumme:* **a** *pretium ipsum – Wert an sich* (*cf.* GLOSS. II 352,16 St.-S. in -t [capitale LEX Alam. B 3,3] restituat hobetshaz): LEX Sal. Merov. 27,5 si . . . caballi . . . perierint, ipsos in -t (-e, capitale *var. l.*) reddat. 61,1 (codd. A 1.2) rem in -t reddat (in capitalem, pro capitale restituat *var. l.*) et insuper. EDICT. Roth. 256 de quantum tulit *servus,* -t tantum dominus eius in integrum reddat. LEX Alam. 7 si eum *(servum)* furaverit aliquis, in -e semper consimile restituat. LEX Baiuv. 1,3 si quis res ecclesiae furaverit . . ., unamquamque rem niungeldo solvat, id est novem -a restituat (*cf.* 9,1. CONST. I 434,17 emunitas sexcentis solidis solvitur, id est novem -bus). CHART. Oelsn. 32 p. 58,22 (a. 1221) nec condemnabuntur in -e interfecti. 48,8 si homo

[Sroder]

ecclesie hominem ecclesie occiderit, totam -is solucionem castellanus . . . recipiet. *al.* **b** *sors – Kapital:* Lex Raet. Cur. 24,10,6 qui aliquam pecuniam suam alicui dederit ad usuras, in quantum ipse -t est, reddat. Const. I 213,6 (a. 1162) -t tantum et quod non solverunt, . . . imperator eis relaxat. Chart. Heist. 167 quousque -t . . . reddiderint *moniales.* **B** *c. respectu situs i. q. pars summa, extrema, anterior – oberer Teil, äußeres Ende, vorderer Teil (interdum de parte et prima et posteriore, e. g. l. 16.19.23.42.44.54sqq.):* **1** *de partibus corporis:* Const. Afric. theor. 2,6 p. 6a^{v} ossa cartilaginosa, que vocantur spatularum -a. Maurus phleb. p. 13^{a} venarum -a in naribus existencia (Gloss. Roger. I A 4,14 p. 722,28. *al.*). Roger. Salern. chirurg. 538 -t mamille. Ioh. Iamat. chirurg. 5,14 inter virge -t et preputium. Brunus Long. chirurg. 1,15 p. 113^{F} ex -e coxae. Theod. Cerv. chirurg. 2,11 p. 148^{G} in -e suture. 2,20 p. 150^{G} -a seu extremitates ossis fracti. Albert. M. animal. 2,113 ad . . . -t (*p. 510^{a},17* τὴν κεφαλήν) testiculi. *al.* **2** *de rebus fabrefactis:* **a** *latius:* Compos. Luc. I 19 plicatum illud -d ad -d. L 19 amba -a non battuta. Gerb. epist. math. I 3,1 constituis -t lineae (*item de astrolabio sim.:* 3,2 in -bus . . . sphaerae. Gerb. [?] astrolab. 14 -t . . . stellae. 16 -t lineae meridianae). Theoph. sched. 2,18 ferrum . . . utroque -e recurvum. 3,75$^{med.}$ -a clavorum. Otto Frising. gest. 1 prol. p. 10,31 barcha . . ., in -e cuius . . . velum. Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 179,17 -t longe. Chart. Burgenl. II 51 in litteris . . . -e sigilli nostri consignatis. *al. in nom. propr.:* Registr. Ringrav. 10,2 p. 30,25 (s. XIII.[1]) Wolframus C-t Aratri. **b** *strictius:* α *ora – Rand:* Walth. Spir. Christoph. II 1,89 ad putei . . . -t. Geber. summ. 1,47 p. 576 ad -t eius *(vasis).* Albert. M. animal. 5,75 ova *polypi* pendent a -e nidi. β *capitellum – Kapitell:* Thietm. chron. 2,17 in omnibus . . . columnarum -bus (Vita Burch. Worm. 15$^{ex.}$ *al.*). *alleg. (cf. Vulg. exod. 27,11):* Hraban. univ. 14,21 p. 394^{C} -t columnarum Christus. 14,23 p. 404^{C} -a . . . columnarum . . . praecordia . . . fidelium doctorum. **3** *de aedificiis:* Ordo Rom. 5,17 pertransit pontifex in -t scolae. Chron. Hild. 17 p. 853,32 antiquo -i aecclesiae . . . novum corpus . . . coniunxit (Gesta Camer. cont. I B 9 aecclesiam . . . dirutam a -e superiori usque ad chorum . . . reformavit. Rob. Tor. chron. a. 1182 p. 532,6). *al.* **4** *de pontibus, viis, fundis, agris sim.:* **a** *in univ.:* Annal. regni Franc. a. 789 duos pontes construxit, quorum uno ex utroque -e castellum . . . aedificavit (Chart. civ. Ratisb. 40 p. 11,5. Chart. Tirol. notar. I 230 in -e pomtis de petra. *al.*). Wett. Gall. 4 in -e . . . laci. Chart. civ. Magd. 86 in -e vici, qui stenstrate dicitur (*cf.* Chart. Port. 222 p. 231,7 ad -d vie). *in nom. propr.:* Einh. Marc. et Petr. I 1,8 locum, qui C-t Laci vocatur. **b** *de terminationibus:* α *strictius i. q. frons – Kopf-, Stirnseite:* Chart. Sangall. A 289 (a. 825) -t tenet *ager* in via. Dipl. Karlom. (II.) 3 territorium . . ., quod a -e ab eo loco incipit. Dipl. Heinr. II. 465 p. 591,39 capo (capa *B*) fine Rigo plano, pede fine mare. Chart. Burgenl. I 143 p. 104,5 ad -t unius vallis. *al.* β *latius i. q. latus – Seite:* Dipl. Karoli M. 80 p. 115,11 omnia . . . concedimus tenentia -e uno in mare et alio -e ad fines Arimannorum (Dipl. Arnulfi 125 p. 186,13 a -e u. in Palasione . . ., aliud -t in Pado, tercium -t in Taro, a quarto latere currit via. Dipl. Otton. I. 145 p. 226,23 ab u. -e . . . cloaca, ab alia parte . . . res publica. Registr. Trident. III 2 p. 221,31 ab utroque latere et u. -e via. *saepe).* Chart. Tirol. 700 a -bus est saxum. *al. meton. i. q. portio terrae – Stück Land:* Chart. episc. Hild. I 517 p. 492,26 (a. 1195) area . . . ex quorundam agrorum . . . -bus collecta *eqs.* p. 492,30 de duorum iugerum -bus . . . viii denarii solvuntur. **5** *de terris i. q. extrema finium – Grenzgebiet:* Aethicus Ister 34 p. 20,22 a -e Germaniae (Arbeo Emm. 3 usque dum -t G. penetraret). Arbeo Corb. 15 p. 204,12 in -t Italiae. **6** *de montibus:* **a** *collis, cacumen – Anhöhe, Kuppe* (*cf.* Gloss. II 656,68 St.-S. -a montis spizza): Dipl. Heinr. II. 296^{b} p. 364^{b},24 colles Bolagi, . . . -a Lentule. *in nom. propr.:* Vita Bonif. II 1 p. 93,1 villulam . . ., que C-t Montis dicitur. **b** *promunturium – Kap:* Salimb. chron. p. 533,27 inter -t Corsice et Gorgonum. **7** *de fluviis i. q. ostium, exitus – Mündung(sarm), Ausfluß:* Beda hist. eccl. 1,25 p. 45,9 utrumque . . . -t protendit *fluvius* in mare. Dipl. Karlom. (II.) 12 usque ad -t Addue. Casus Petrish. 3,30 munitionem . . . construxit in -e Rheni. **8** *de acie i. q. prima positio – vorderste Linie, 'Spitze':* Otto Frising. gest. 1,33 p. 52,1 positis in -e duabus alis, in quibus sagittarii . . . erant. Helm. chron. 81 p. 155,10 dux noster . . . dimicavit in -e. **9** *de tempore i. q. finis – Ende:* Chart. Tirol. 520 p. 294,25 (a. 1200) usque in -e iamdictorum quattuor annorum continuorum. **10** *usu vario:* Albert. M. animal. 6,8 ova longa acuti -is. Registr. Geisenf. 41 quicquid *olei* fundo, qui excipitur a -e, inheserit. **C** *c. respectu exordii:* **1** *de fluviis i. q. fons, ortus – Quelle, Ursprung* (*cf.* Gloss. II 644,70 St.-S. -t urspringe): Sermo de sacril. 3 ubi fons aut rivus de -e exurget. Chart. Fuld. B 6 p. 9,9 transit *terminus* in -t rivi. Dipl. Otton. II. 254^{b} p. 291, 43 vadit *finis* per capu, qui dicitur Marozze. Dipl. Heinr. II. 174 in eiusdem rivuli -t et ortum. Chart. Naumb. 116 rivulum Milsenam dictum a -e suo usque descensum eius in Muldam. Chart. Heinr. Leon. 37 p. 52,23 in -e aqueductus. *al.* **2** *initium – Anfang:* **a** *de monte:* Hugeb. Willib. 4 p. 101,2 venerunt ad -t Libani, ubi ille mons in mare vadit. *in nom. propr.:* Annal. Fuld. II a. 858 p. 51,32 villa quaedam . . . C-t montium vocata, eo quod ibi montes . . . initium habeant. **b** *de versibus, libris sim.:* Rhythm. 122,35,2 -a . . . apta versorum. Hraban. epist. 21 p. 427,16 in prohemio precedentis libri et in -e presentis. Agius vita Hath. 24 psalterio a -e inchoato. Guido Aret. ign. cant. II p. 45^{a} in -e . . . symphoniae. *al.* **c** *de tempore:* Form. Sangall. II 43 p. 426,7 in -e quadragesimae. Capit. reg. Franc. 112,42 -t ieiunii (Chart. Bern. I 4,61 actum . . . ante -t i. *saepe*). Walahfr. hort. 25 ver orbis primum -t. exord. 23 p. 497,30 in -e missae. Nadda Cyriac. I 27,1 in -e kalendarum Marcii. Chart. Lux. IV 211 p. 290,28 in -e Iunii. *al. de prima die mundi:* Rahew. Theoph. 546 -t ille dierum, auctor quo cepit naturas condere rerum. **3** *prima littera, nota – Anfangsbuchstabe, Abkürzungszeichen:* Carm. de litt. 13 M -t est numeri quem scimus mille teneri.

***caputia,** -ae *f. de fructibus fort. i. q. capitellum, capsula – viell.: Köpfchen, Kapsel:* Matth. Platear. gloss. p. 369^{G} loco eius *(piperis albi)* ponuntur quandoque -ae quaedam de transmarinis partibus allatae. *v. et p.265,16.*

***caputium** (-cium), -i *n. (?f.: p.265,16) (fort. a* cappa *accedente vi vocis q. e.* capitium, *cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 659sq.) script.:* cappu-: *l. 59.* -pit- *(var. l.): l.55.* -pistea: *p.265,16.* -usi-: *l.69.* -uce(um): *l.60.* **1** *de vestimentis sim.:* **a** *capitis tegumentum, cucullus – Kopfbedeckung, Kapuze:* α *eccl.:* Wilh. Hirs. const. 1,3 p. 938^{D} novitio, qui frocco indutus recipiendus aliqua de cella advenerit, auferendum est -um (capitium *cod. Pal. lat. 564 f. 11*) extra claustrum *eqs.* p. 939^{C} non est in capitulo nudus praesentandus *novicius,* quia nec cucullam nec -um habet, sed . . . in claustrum ducitur. Land. Mediol. hist. I 2,35 p. 70, 49 nullus sine -o birri capite velato intrare chorum audebat. Otto Frising. chron. 7,35 p. 372,7 ponunt *monachi* . . . tunicas asperrimas superque eas alias cum -is (-pit- *var. l.*) latiores. Caes. Heist. Engelb. 2,7 p. 261,14 ipsum *(archiepiscopum)* preveniens per -cium cappe arripuit. Chart. Rhen. med. III 631 p. 481,20 Florino presbitero socconiam meam novam cum capputio *lego.* Chron. rhythm. Austr. 412 nil facit diversitas hic -ceorum. Salimb. chron. p. 105,28 -um longum dabat *frater Helyas* quibusdam *ministris* et mittebat eos . . . in occidentem. p. 106,1 duo probationis -a, quorum unum imposuit sibi *frater. al. alleg.:* Honor. August. gemm. 1,227 haec *(cappa)* in supremo habet -um, quod designat supernum gaudium. Hildeg. in reg. Bened. (PL 197, 1062^{A}) cucullam . . ., cui -um . . . adhaerebat, quod . . . signum monachi est, significans, ne . . . ad saeculum prospiciat, cum illud super caput suum habet. β *iur.:* Chart. Tirol. notar. II 544 (a. 1272) episcopus . . . cum uno -usio, quem in suis tenebat manibus, . . . investivit . . . Ulricum . . . de suis rectis feudis (Chart. Carinth. V 304 p. 188,20). γ *usu vario:* Guic. (?) bers. 10 archatores . . . debent habere tuni-

[Sroder]

cam, capellum et -cium. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1260 p. 795,35 homines *cuiusdam sectae* nudi incesserunt . . . habentes capita velata lineis -is. *iron.:* CHRON. Magni cont. a. 1272 licet . . . nec eum *(comitem)* dignaretur vocare regem, sed fratrem Rudolfum cum -o. **b** *foramen vestis capiti aptum – Kopföffnung eines Kleidungsstückes (alleg.):* HONOR. AUGUST. gemm. 1,202 -um, quo alba induitur, est professio, qua castitas servanda promittitur *eqs.* 1,230 -um dalmaticae angustatur, quia imitatio sanctae crucis ab omnibus negotiis coarc⟨t⟩atur. **c** *larva – Maske:* RICHER. SENON. gest. 4,19 p. 309,33 Sibilla . . . fecit . . . tunicam nigram fieri . . . et . . . -um vultum diabolicum habentem, qua induebatur. **2** *de plantis i. q. Brassica oleracea var. capitata (L.) vel sim. – Weißkohl o. ä. (cf. p. 256,29sq.):* ALBERT. M. veget. 7,90 tales herbae sunt caulis, -um, porri et lactuca. *fort. add.:* GLOSS. III 582,33 St.-S. -pistea *(i.* caputia *ed.)* kabuz. *cf.* *capuscum. **3** *de instrumento fusorio i. q. pars vasis ad fusionem metallorum apti (formam cuculli praebens ?) – (kapuzenförmiger?) Teil eines Metallschmelzgerätes:* Ps. AVIC. anim. 5,2 p. 116 fac -cium de terra magisterii *eqs.* p. 117 accipe -cium, sed fac ei coopertorium. **4** *de parte corporis fort. i. q. spina – viell.: Wirbelsäule:* GLOSS. III 440,1 St.-S. -cium houbitsul.

***caputlavium,** -i *n.* **1** *pannus ad tergendum caput aptus – Tuch zum Trocknen des Kopfes:* GLOSS. III 232,15 St.-S. -um hobetwahel. IV 134,38 -um hobetduvahel. *ibid. al.* **2** *capital – Kopftuch:* GLOSS. IV 168,61 St.-S. -um houptlachin. *cf.* capitilavium.

***caputpurgamentum,** -i *n.: v. l. 43.*

***caputpurgialis,** -e. *ad capitis pituitam tollendam aptus – zur Beseitigung der Verschleimung des Kopfes geeignet:* THADD. FLORENT. cons. 8,41 fiat hoc caputpurgium cum instrumento -i exeunte et trahente . . . sucum per nares ad cerebrum. 12,110 de cerebro . . . evacuatio . . . per intentiones -es.

***caputpurgium,** -i *n. script.* cappurg-: *l. 48.*

1 *purgatio capitis pituitae tollendae causa facta vel medicamentum ad purgationem adhibitum – Reinigung des Kopfes von Schleim oder dazu verwendetes Heilmittel:* THADD. FLORENT. cons. 1,65 utatur -o facto ex pillulis. 8,38 purgatio *cerebri* . . . fiat cum -o; hoc . . . -um debet fieri . . . post purgationem universalem. 180,40 facto . . . ex ea *(aqua vitae)* -o. ALPHITA I p. 277,27 -um (capud purgamentum ALPHITA II p. 13,8) per nares inmissum. WILH. SALIC. chirurg. 1,10 p. 307^{c} -a appropriata. *v. et l. 32. cf.* *capipurgium. **2** *staphis agria – Scharfer Rittersporn (Delphinium Staphisagria L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 74):* ROGER. SALERN. chirurg. 1,482 accipe . . . cappurgii (catapuciarum *Fl,* caput purgii *J*) ʒ 1. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 36a^{r} staphisagria, que et -um dicitur.

***caputtergium,** -i *n. pannus ad tergendum caput aptus – Tuch zum Trocknen des Kopfes:* THADD. FLORENT. cons. 133,9 lavetur caput . . . et involvatur -um circa caput.

capxa *v.* capsa. **capys** *v.* 1. capus.

cara *subst.* (κάρα) *caput – Kopf:* ANTIDOT. Bamb. 19 dente . . . dolentibus et -a satis granum antidoti adpositum prodest.

***carabe** *v.* *cacabre. ***carabia** *v.* *carubia.

***carabitus** (ka-) *subst.* (*orig. inc., nisi latet* κάρα) *morbus cerebri – Gehirnerkrankung:* WALTH. AGIL. med. 7 p. 100, 10 notandum, quod frenesis appellatur ab Avicenna k-us (*canon 3,1,3,1* k-us apostema . . . in velamine cerebri).

carabus (ka-, -bo, -boz), -i *m. vel indecl.* (κάραβος)

1 *de animalibus:* **a** *locusta maris – Languste (Palinurus vulgaris Latr.):* ARNOLD. SAXO fin. 2,8 p. 65,14 -o (*Arist. p. 590^{b},10* τά μαλακόστρακα) cibatur stercore et luto. ALBERT. M. animal. 1,33 natatilium quaedam natant per motum capitis . . . et eodem motu moventur genera k-o (*p. 487^{b},16* κάραβοι). 1,98 cancer . . . et k-oz octo pedes habent. 4,18 illud *animal,* quod graece vocatur k-o, quod nos locustam maris vocamus et est . . . in figura sicut cancer fluvialis. *ibid. saepe (v. ind.).* **b** *cyprinus – Karpfen (Cyprinus carpio L.):* GLOSS. III 46,11 St.-S. -us carpho. IV 25,16 -us karpf. *ibid. al.*

2 *navis (parva) – (kleines) Schiff* (*cf.* GLOSS. III 216,64 St.-S. chioparo vel -us gnarrum): SMAR. carm. 1,10,26 ocius ut -us littora tangat. AGNELL. lib. pont. 131 p. 364,22 requisitis omnibus -is et celandriis. 153 cum cymbis et -is. EGBERT. fec. rat. 1,482 non poterit domus aut -us rectore carere *(v. notam ed.).* DROGO Lew. 1,10 (MGScript. XV p. 786,26) -um sex nummis conducit. *in imag.:* RATHER. prael. 5,1 qua de re . . . subierimus -um *voluminis quinti eqs.*

caracalla (rac-, -rega-), -ae *f. vestis superior, pallium (villosum) – Obergewand, (grober) Mantel* (*cf.* GLOSS. II 322,12 St.-S. racalla ruhi grece arbeonto. 324,35): BEDA hist. eccl. 1,7 p. 18,28 sanctus Albanus pro hospite . . . suo ipsius habitu, id est -a, . . . indutus. *fort. add.:* AETHICUS ISTER 72 p. 55,15 cymbia onyx et varia nitet caregalla *eqs.*

caracia *v.* cerasium.

***caracium** (carra-), -i *n.* (*cf.* χάραξ, charactus, *v. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. I. 1950. p. 750) palus – Pfahl:* EDICT. Roth. 293 de palo, quod est carracio (-ium, -atio, -apcio *var. l.*).

caracter *sim. v.* cha-. ***caractum** *v.* *caratum.

***carada** *v.* *carrada. **caradrion, -ius** *sim. v.* cha-.

carag(i)us (ka-, cha-, -rai-), -i *m. incantator, coniector – Zauberer, Zukunftsdeuter:* CONC. Merov. p. 180,1 non licet ad sortiligos . . . respicere nec ad -ius (-ios *var. l.*) . . . aspicere. SERMO de sacril. 27 amoneo, ut nullus caraios . . . requirat. PIRMIN. scar. 22 p. 54,14 k-ios (c-ius *var. l.*) . . . nolite . . . credire. VITA Elig. 2,16 p. 705,4 -gos . . . consulere. HRABAN. hom. I 43 p. 81^{A} cha-ios.

caragma *v.* charagma. **caraius** *v.* caragius.

***caraleta** *v.* *carraricia. ***caral(i)is** *v.* *carralis.

carambia, -bus *v.* crambe. **carapenus** *v.* carpinus.

***caraponticus** *v.* careum. **cararius** *v.* carrarius.

***carastia** *v.* *caristia. **caratia** *v.* cerasium.

***caratum,** -i *n. vel rarius* ***cirata,** -ae *f.* (*arab.* kirāt *a* κεράτιον, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1182) script.:* ka-: *l. 42.* carrect-: *l. 45.* -act-: *l. 43. nom. pl.* -es: *l. 42.*

de pondere parvo i. q. siliqua – Karat: THADD. FLORENT. cons. 124,64 seminis apii ana karates II. GEBER. clar. 1,70 unum caractum de sale. ACTA imp. Winkelm. I 1004 p. 766,26 aurum tarenorum . . . est de caratis sedecim et tercia. Ps. ARIST. lap. I p. 199,7 pondus trium carrectorum cupri. MOSES PANORM. marisc. 11 p. 173,1 accipe de suricis . . . ciratam unam. *al. cf.* cerati(u)m.

***caravala** *v.* *caravella.

***caravanna,** -ae *f.* (*pers.* kārwān, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1075) script.:* grav-: *l. 59.* camuan-: *l. 63sq.* carv-: *l. 62. 70.* -ven-: *l. 61.* -an(a): *l. 55. 57. 59. 62. 66. 68. 70. acc. pl.* -us: *l. 64.*

1 *proprie:* **a** *strictius i. q. agmen camelorum, itineris societas – Kamelzug, Reisegesellschaft, Karawane:* CHART. ord. Teut. 3 p. 4,11 (a. 1161) salvis . . . mihi omnibus -anis . . ., quecunque de partibus Alexandrie . . . transeunt in Baldach. ANNAL. Ianuens. I p. 139,7 maximam -anam . . . Saladini cepit. ANNAL. Salisb. cont. a. 1192 (MGScript. XIII p. 239,5) V camelorum turmas thesauris onustas, quas vulgo gravanas appellant. HIST. peregr. p. 118,5 congregationes negociatiorum Saladini, quas vulgariter -vennas vocant. OLIV. hist. reg. 91 p. 142,14 carvanam mercatorum venientem ex Egypto. SALIMB. chron. p. 4,22 camuannas Saracenorum (*inde* ALBERT. MIL. chron. 164 p. 644,31 camuanus). *al.* **b** *latius i. q. classis – Flotte:* ANNAL. Ianuens. II p. 127,1 galeas . . . armarunt . . . pro custodienda -a (-ana *cod.*) lignorum. III p. 42,20 naves . . . alias, que iture erant versus ponentem in -a (-ana *cod.*). p. 115,23 naves -ane nostre. *ibid. al.* **2** *translate i. q. stabulum equorum, armamentarium – Marstall, Kammer für Ausrüstung:* STATUT. ord. Teut. p. 103,26 carvanas equorum, mulorum et armorum. p. 109,36 de carvana fratri dare . . . sellam, pannellum vel frenum. *ibid. al.*

[Sroder]

***caravannus** (carvanus), -i *m.* (*cf.* *caravanna) *excursionis militaris particeps – Teilnehmer an einem militärischen Streifzug:* ARNOLD. LUB. chron. 5,29 p. 209,44 dimidiabant . . . exercitum, ut alii irent, qui carvani dicebantur. p. 210,2 venisse carvanos.

***caravella** (-vala), -ae *f.* (*cf. ital.* caravella) *species navis – Schiffsart, Karavelle:* CONST. II 153,3 (a. 1231) qui . . . sint navigantes . . . cum -valis euntibus ad Africam.

***caravenna** *v.* *caravanna.

***caraula** (-rol-), -ae *f.* (*a* choraules, -a *ut vid., cf. francog. vet.* carole; *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 644)*

1 *saltatio circularis – Rundtanz:* VITA Elig. 2,16 p. 706,17 nullus . . . vallationes vel saltationes ⌊aut -as⌋ (⌊⌋ *add. 4*) . . . exerceat (*sim.* 2,20 p. 711,40). **2** *cancelli – Gitter:* LEG. Lang. p. 179,8sq. si carolas fecerit cum gypso, det per tremisse carolas quattuor. OLBERT. Veron. 19 laxatur *mulier* in carolis.

caraxo *sim. v.* cha-.

carbasinus, -a, -um. (καρπάσινος) *ex lino tenui confectus – aus feinem Leinen bestehend:* IOH. DIAC. cen. 2,72 Azarias -am *vestem suscepit* (*μ. Ps. Cypr.*, carborinam σ, carbalinosiam *J*). CHRON. Laet. 7 lumbum *(sic?)* -um.

carbasus, -i *f.*, *pl.* **carbasa,** -orum *n.* (κάρπασος)

1 *de textili, linteo:* **a** *velum navale – Segeltuch, Segel (cf.* GLOSS. II 585,36 St.-S. -o selgal lakana. III 229,50 -us segil. IV 124,1 -us genus lini, unde vela navium fiunt, segal. *saepe):* **α** *proprie:* ALDH. virg. II 2807 turgida ventosis deponens *nauta* -a (-bosa, -bassa *var. l.*) malis. WILLIB. Bonif. 5 p. 20,15 inmensa choro flante -a consurgebant. RANGER. Anselm. 3513 -a scinduntur. ASINARIUS 117 -a tenduntur. CARM. Bur. B 100,3,4 iam volant -a. *al.* **β** *in imag.:* AMALAR. antiph. prol. 1 a pelago curiositatis -a tendere ad portum tranquillitatis. **γ** *meton. i. q. navis velis mota – Segelschiff:* COLUMB. epist. 5 p. 170,39 quia . . . ante se -a sulcatis Orco molibus trudit *unda.* ADAM gest. 4,11 ut . . . per noctem -a traiciantur. **b** *linum, velarium (tentorii) – Leinwand, (Zelt-)Plane (cf.* GLOSS. II 400,35 St.-S. -a blahun): POETA Saxo 4,215 mirandum, collecta forent ubi -a tanta. **2** *de planta i. q. cannabis – Hanf (Cannabis sativa L.):* GLOSS. II 39,5 St.-S. -us hanf.

***carbella** *v.* *cardella. **carbicen** *v.* caryites.

carbo, -onis *m.* *(f.: p. 268,5)*

I *materia solida ad ignem faciendum apta – fester Brennstoff, Kohle (fere de ligno cocto; de materia fossili: l. 52sq.):* **A** *strictius (cf.* GLOSS. III 1,43 St.-S. -es cholon. 374,57 -o erloscencole. 677,27 -o chol zantere. *al.):* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* CHART. Argent. I 616,55 p. 470,35 (a. 1129) theloneum de -bus . . . thelonearius non accipit. VITA Mariani 23 p. 371[a] daemoniacus -es . . . evomuit. CHART. Rhen. med. II 213 p. 251,24 ad foveam -um. CHART. Walkenr. 108 ut silvam . . . in -es redigant. ALBERT. M. veget. 2,68 -es, qui fiunt ex ipsis *plantis,* magis sunt solidi. CHART. Hans. 710 p. 249,30 de nave onustata -bus, qui dicuntur steinkalen. CHART. Lamb. Leod. 702 p. 294,26 bona, que sub terra erant, utpote lapides, -es. *al.* **b** *de usu:* **α** *spectat ad urendum, calefaciendum, siccandum sim.:* AESCULAPIUS 22 p. 35,39 ad -es lentiscinos sufflent *paralytici,* ut *eqs.* COMPOS. Luc. L 24 tolle -es minutos, adprehende illos in focario. ALDH. virg. I 41 torrida -um incendia. WILH. HIRS. const. 1,92 p. 1024[A] succendit -es *turibuli.* THEOPH. sched. 3,23 cineres . . . sicca ad -es. CAES. HEIST. mirac. II 1,2 p. 19,16 super -es vivos. CHART. Merseb. 423 p. 348,2 ad conparandum in hieme -es fratribus. *saepe.* **β** *spectat ad scribendum, notandum sim.:* MILO carm. 1,6,2,187 condignas tibimet prompsi -e Camenas. FROUM. carm. 2,27 talis dictator nigro -e notetur (EGBERT. fec. rat. 1,218. GESTA Ern. duc. II 4 p. 197,26 non creta, sed -e notandus comes. *al.*). ANNAL. August. I a. 1086 p. 132,27 rosis -bus . . . se studuit *corvus albus* . . . denigrare. LUDOLF. summ. 4 p. 371,31 qui *(pictor)* prius -e signat id, quod vult depingere. GLOSS. Roger. I A 4,3 p. 711,1 locus fractus . . . signetur cum -e. *al.* **γ** *spectat ad praeparandas medicinas, substantias sim.:* HERACLIUS II 53 -es molles ligni et ossium persicorum cum glutino contriti. WILH. CONG. chirurg. 800 in . . . emplastro debes ponere . . . pulverem -is. MARC. GRAEC. ign. 33 ignis volans in aere fit . . . ex -bus vitis vel salicis. *al.* **δ** *spectat ad fines statuendos:* CHART. ord. Teut. 46 p. 38,21 (a. 1212) usque ad metas petrarum fixas . . . et -es subter. *al.* CHART. Raitenh. 294 p. 236,14 usque ad lapidem, sub quo pro inditiis -es inveniuntur posite. **ε** *usu vario:* THEOPH. sched. 1,25 purgabis eas *partes stagni* . . . panno et -bus siccis . . . tritis. 3,28 move . . . cum -e *argentum liquefactum. al.* **c** *in nominibus:* **α** *personae:* CHART. Laus. 179 p. 181,28 (a. 1227) Reimundus C-o. **β** *morbi:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,14 p. 38b[v] variole sunt pustule . . ., antiqui vocant has ignis -es seu filias ignis *(cf. P. Richter, ArchGeschMed. 5. 1911. p. 317sq.).* **γ** *substantiae:* ANON. tab. p. 161,13 hoc nominaverunt opus nomine omnis nigredinis . . . videlicet -em montis (ROSIN. ad Euth. 1 p. 276). **2** *in imag.:* ALDH. virg. II 2346 donec scintillans exurat saecula -o. WOLFHARD. Waldb. 3,18 (11) suspicionis urenti -e. CHART. Livon. A I 7 p. 8,34 -es vivos et consolatorios. ALEX. IV. registr. 397 p. 357,5 extinctos iurgiorum veterum . . . -es. *al. de convicio:* MILO carm. 1,6,2,188 -o manes per saecla perustus. LIUTPR. leg. 10 p. 181,20 -o exstincte, veni. **3** *alleg.:* AMALAR. ord. expos. I 8,2 -es . . . sancti spiritus inluminationem designant. HRABAN. univ. 9,23 p. 280[A] -es . . . significant nigredinem peccatorum. ABSAL. serm. 42 p. 241[A] per -em . . . quique carnales accipiendi sunt. **4** *per compar.:* METELL. buc. 4,20 *(de colore buculae)* albo . . . miscens orbes nigros quasi -o. **B** *latius:* **1** *residuum rerum ustarum – Verbrennungsrückstand:* WALAHFR. Gall. 2,6 inveniunt . . . ceram . . . inter cineres et -es (GEBER. summ. 1, 47 p. 578). EKKEB. HERSF. Heimer. 11 p. 602,31 integer inventus est *cereus* . . . -bus et semiustis roboribus . . . circumdatus. **2** *particula ardens, scintilla levis – glühendes Teilchen, (ver)glimmender Funke:* VITA Rimb. 25 crebros -es decidisse ex illa *lampade.* ABSAL. serm. 42 p. 241[A] extincta flamma lucernae -em melius intuentur *caecutientes.* VINC. PRAG. annal. a. 1145 p. 662,5 ardentes -es . . . de facibus excutientes.

II *gemma rubicunda – roter Edelstein, Karfunkel:* MEMOR. Mediol. a. 1239 (MGScript. XVIII p. 402,31) amisit -em suum.

III -o aquaticus *i. q. Phalacrocorax carbo (L.) – Scharbe (cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 393sqq.):* ALBERT. M. animal. 7,39 mergus magnus niger, qui a quibusdam -o aquaticus vocatur. 7,40 avis, quae dicitur foracoz (*p. 593[b],18* κόραξ) . . ., hanc vocamus nos -em aquaticum, quem vulgariter scholveren vocant.

carbona *v.* carbonarius *l. 65.*

carbonarius, -a, -um.

1 *adi.:* *ad carbonem pertinens – Kohlen-:* THEOPH. sched. 3,7 (ed. C. R. Dodwell. 1961) forcipes, qui dicuntur -i et maiores et minores. CHART. Stir. I 605 p. 573,29 -e fovee. *in nom. propr.:* ANNAL. Mett. a. 688 p. 2,15 populum inter C-am silvam et Mosam fluvium (NICOL. LEOD. Lamb. 8 [MGMer. VI p. 412,1]. *al.*). *per ellipsim:* LEX Sal. Merov. 47,1 citra Ligere aut C-a (47,3).

2 *subst.:* **a** *masc.:* *qui carbones comparat – Köhler:* COD. Wang. Trident. 236 p. 442,4 (a. 1185) tam -orum quam aliorum, qui in monte laboraverint. CHART. Eberb. 245 p. 393,5 Heinricus -us. HUGO TRIMB. sols. 11 p. 42,25 quidam . . . pauper -us et fidelis. **b** *fem. (v. et l. 54) et neutr. i. q. fossa (castelli) – (Festungs-)Graben:* CHART. Ital. Ficker 48 p. 71,18 (a. 1022) prope de -a de castelo. DIPL. Heinr. IV. 335 p. 440,33 cum . . . -is et fossis et retrofossis ipsius castelli. GREG. CAT. chron. II p. 26,1 a tertio latere -a antiqua. CHART. Ital. Ficker 106 p. 151,11 infra ambitum -e. ACTA imp. Stumpf 530 p. 749,21 sive fossam aut carbon⟨ari?⟩am. ANNAL. Rom. p. 480,17 Tusculanenses . . . ceperunt fodere -a et construere macerias. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 553,7 versus erectos -e stipites. ALBERT. MIL. temp. 220 p. 498,20 custodire lazias et -a. *al.*

***carbonera,** -ae *f.* (*cf.* carbo) *Anser cinereus (L.) – Graugans:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 36,13 species anserum, sicut . . . species illarum, que dicuntur **-e.**

[Sroder]

carbonesco, -ere. *carbonem fieri – zu Kohle werden:* TROTULA 54 p.25,40 sal et furfur in olla dimitte, donec -ant. BERNH. PROV. comm. 11,1 p.318,31 vinum . . . mitte in furno et dimitte stare, donec -at.

carboneus, -i *m. latrunculus niger – schwarzer Spielstein:* CARM. Scot. II 1 sol. 1,4 candidus hinc unus carbŏneique duo.

***carbonosus,** -a, -um. *ex carbonibus proveniens – Kohlen-:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.142,20 ad lentum ignem -um.

carbunculosus, -a, -um. *carbunculi modo lucens – wie Karfunkel leuchtend:* ALBERT. M. animal. 22,121 -is oculis.

carbunculus, -i *m. script.* -col-: BOTAN. Sangall. 1,19. **1** *particula ardens, scintilla levis – glühendes Teilchen, (ver)glimmender Funke:* VITA Liutg. II 2,28 p.125,21 extincta candela -um de lichino emunxit. ABSAL. serm. 36 p. 210^{D} per scintillas ignei quidam -i *intelleguntur.* **2** *gemma rubicunda – roter Edelstein, Karfunkel:* **a** *proprie:* BONIF. epist. 9 p.6,7 divinam sapientiam, quae est . . . ignitior -o. MAPPAE CLAVIC. 146^{in} gemma durioris naturae sicut iacinctus et . . . -us. HILDEG. phys. 4,14 -us in eclipsi lunae crescit. METELL. Quir. 18,4 ardens . . . -us . . . micans. CARM. Bur. B 170,3,2 lampas oculorum concertat -o. CHRIST. cal. Mog. 2 (MGScript. XXV p.240,3) robini, quos -os vocant. ALBERT. M. miner. 2,2,2 p.32^{a},15 palatium -i vocatur *balagius. al.* **b** *in imag.:* REIN. LEOD. triumph. prol. p.583,13 aureos sensus -is decet illustrari verborum. METELL. Quir. 8^{a},2 Roma, caput mundi . . ., hic -us urbe nitebat *(sc. Quirinus).* **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 17,7 p.471^{B} -us . . ., hic enim lapis potest significare verbum Dei. **3** *ulcus, anthrax – Geschwür, Karbunkel (cf.* GLOSS. II 596,7 St.-S. -i [-a *b*] poccas. III 496, 19 -us ubel bladera): AESCULAPIUS 21 p.33,27 vulnus in stomacho vel -us si fuerit (ANTIDOT. Augiens. p.49,26 eligma ad -um stomachi). WALAHFR. hort. 266 -us (gloss. L: soto) ater ab imo pectore . . . reprimi. CONSTANT. AFRIC. theor. 10,3 p. 52b^{r} si in corpore -i augmentantur, vulnera significantur. TRACT. de aegr. cur. p.197,5 malis -is, qui pestilentia dicuntur. MAURUS urin. II p.22,31 mortifera . . . apostemata, que a Galeno dicuntur . . . antraces seu etiam -i (WILH. CONG. chirurg. 787. *al. v. et vol. I. p.703,50sqq.*). ALBERT. M. veget. 6,102 cataplasmata . . . maturat *ficus* -os et erypsipilam. *al.* *Sroder*

***carca** *v.* *carricum. **carcala** *v.* calculus *p.69,13.*

***carcametra,** -ae *f. (subesse potest* τροχαντήρ, *cf. ed. ind. arab. p.1657) musculus quidam ad additamentum maius coxae situs – Rollhügel des Oberschenkelknochens:* ALBERT. M. animal. 1,344 ex musculis coxae est ille, qui a tota ossis ylii oritur superficie et . . . vocatur -a maior.

***carcamusa,** -ae *f. (orig. inc.) machina obsidionis – Belagerungsmaschine:* ABBO SANGERM. bell. 1,427 arrietes -as vulgo resonatos dimisere duos.

***carcanum,** -i *n. (orig. inc., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p.361sq.) collare – Halsfessel:* MIRAC. Eparch. 17 (MGMer. III p.564,5) nonnulli . . . pedum ferreis vel -is ligneis absoluti sunt.

carcar *v.* calcar. **carcaro** *v.* carcero.

***carcassium** (-cha-), -i *n. (pers.* tīrkāš, *inde* ταρκάσιον, *francog. vet.* tarcais, carcais; *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 2081) pharetra – Köcher:* GUIC. (?) bers. 10 archatores . . . debent portare -um (-cha- *BC*) et in quolibet -o (-cha- *BC*) sint quinque sagitte et tria pilla.

carcer, -eris *m. (f.: p.270,6) script.:* ka-: RHYTHM. 25,10,1. *al.* -rch(i)e-: *l.68sq.* -cir-: *l.72sq. adde* PIRMIN. scar. 31 *cod. E. al.*

locus coercitionis – Kerker, Gefängnis (cf. GLOSS. I 82,32 St.-S. -r charchella. III 124,63 -r charchere. *al.): I strictius de loco inclusionis poenalis:* **1** *proprie:* CONC. Merov. p.107,11 qui pro quibuscumque culpis in -bus (-rche- *A*, -rchie- *R*) deputantur. LEX Raet. Cur. 9,2,2 omnes dominicis diebus, qui in -bus sunt . . ., iudex eos foras sub costodia expellere faciat. 11,6,1 nec in -e nec in custodia. LEG. Lang. p. 139,23 ut unusquisque iudex in civitatem suam faciat carcirem *(2,* carcere, -em *rell.)* sub terra. CONC. Karol. 1,6 quod in -e poenitentiam faciat in pane et aqua *fornicator.* CAPIT. reg. Franc. 13,1 mittatur in -e usque ad satisfactionem. 77,11 ut comites . . . -em habeant. WALAHFR. Wett. 225 poenalis -is antrum. HROTSV. Dion. 166 -is in tenebras. CHRON. Salern. 101 p.103,15 in obscura -e *(cf.* 105 p.105,33 in ardua -e). COSMAS chron. 2,4 p.87,22 potatores . . . non prius de -e exeant, quam in fiscum ducis unusquisque CCC nummos componat. 2,34 p.130,22 in subterraneo -e, in quo una fenestrula desuper erat. CHART. Argent. I 616,17 officium custodis cippi sive -is. CHART. Rhen. inf. II 452 p.248,25 de publico -e, qui hachte dicitur. CHRON. rhythm. Col. 2,100 ut sim -e quitus. CHART. Burgenl. I 544 p.364,16sq. Keled construet domum super -e Ferrei Castri et loco -is ipsi domui . . . includetur. *persaepe. de carcere monasteriali:* CONC. Aquisgr. I 22 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 436,18) ut -r . . . talis habeatur, ubi in hieme ignis accendi possit. WILH. HIRS. const. 2,7 -r est talis, in quam cum scala descenditur, nec ostium nec fenestram habet. CONSUET. Marb. 193 (Spicil. Friburg. X. 1965) in -em claustralem. *al. remissius:* ECBASIS capt. 58 me . . . vacuo, claustrali -e septo. **2** **a** *in imag.:* **α** *de inferno:* HRABAN. carm. 39,19,4 in baratrum locorum infernalium diversorumque -um. MILO carm. 1,6,3,34 clausum . . . -e Averni. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,159 sidera terrarum . . . ne . . . intrent tendiculas aut tetri -is umbras. *al. philos.:* ALBERT. M. cael. 2,4,1 p.213^{a},7 medium mundi -em *(p.293^{b},3* Διὸς φυλακήν) aequaliter undique claudentem vocaverunt et hunc locum poenarum inferni esse dixerunt *eqs.* **β** *de mundo, corpore:* WALAHFR. Mamm. 14,20 sanctis mundus -r. HROTSV. Theoph. 434 de -e carnis spiritus aetheream . . . ascendit ad aulam. THIETM. chron. 7,72 p.488,8 ex arto corporis -e solutus. ECBASIS capt. 873 non . . . patria est, sed -r mortis obumbrans. *al.* **γ** *usu vario:* ALDH. virg. II 385 pueros quod flamma camini . . . diro sub -e coxit. WALAHFR. hort. 134 *(de ventre cucumeris)* intus aluntur multa cavernoso seiunctim -e grana. ANAST. BIBL. epist. 15 p.437,1 non tam urbis cives quam . . . -is habitatores. CARM. Bur. B 63,4^{b},2 dulces nodos Veneris et -is blandi seras resero. **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 14,19 p. 389^{A} -r iuxta allegoriam . . . significat tribulationem praesentis vitae. 20,28 p.550^{C} -r . . . spiritaliter poenam significat praesentem vel futuram *eqs.* **c** *per compar.:* GESTA Trud. 10,13 p.295,29 quae *(domus)* prius erat quasi -r infirmorum. CHRON. Pol. 3,11 nos tenes ita quasi conclusos in -e. *al.* **d** *proverb.:* WIPO prov. 51 oportet . . . parcere diu positis in -e. **3** *translate:* **a** *custodia, captivitas – Gewahrsam, Gefangenschaft:* HRABAN. carm. 16,95 dux bonus ille . . ., redeunt quo a -e plebes. ANAST. BIBL. epist. 5 p.406,12 exilio longo et -bus. ANNAL. Sangall. IV a.982 episcopus -e diu maceratus. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 51 insignem laurum -r tibi Parthicus offert. CONST. I 242,5 non debent se mittere in -e Lonbardorum. *al. in imag.:* ADAM gest. epil. 58 (vs.) quae *(Brema cum Hammaburg)* diuturna sui flent tempora -is. CARM. Bur. B 103,3,3^{b},6 parce precanti, diu ploranti sub tuo *(sc. Veneris)* -e!

II *latius:* **A** *locus secretus vel circumclusus – abgeschiedener oder umfriedeter Ort:* ARBEO Corb. 14 tranquillitatem -is, quam perdiderat, deflere. WALAHFR. Wett. 44 de -e caro. 62 -is . . . custos. 88 venit adoptivum redeundi in -is antrum tempus. **B** *locus inclusionis – Verwahrungsort:* **1** *spectat ad bestias (cf.* GLOSS. II 673,12 St.-S. -bus pherrih): WALAHFR. Mamm. 20,8 quae *(ursa)* -e postquam processit caveae. METELL. Quir. 72,14 uno . . . acsi plures -e clausi e stabulis tauri mugirent. **2** *spectat ad ventum:* CARM. Bur. B 68,4,5 Aquilonem -i . . . deputans. **C** *latebrae – Schlupfwinkel:* GESTA Tull. 30 Danorum pestis . . . -bus suae nativae habitationis egressa. **D** *carnarium – Beinhaus:* CHART. Rhen. med. III 187 p.160,25 (a. 1222) -em ad ossa mortuorum in eo reponenda. p.160,31. **E** *tegmen – Hülle:* ALDH. ad Acirc. 45,4 cor mihi *(sc. locustae)* sub genibus, nam constat -e saeptum.

carceralis, -e. **1** *adi.: ad carcerem pertinens – den Kerker betreffend, Kerker- (cf.* GLOSS. II 584,61 St.-S. -is . . .

[Dauser]

carcarlica): **a** *qui carcer est – den Kerker bildend:* ALDH. virg. I 35 p.277,14 latibulis -bus. EINH. (?) Marc. et Petr. II 17,1 antri -is custos. CONR. HIRS. mund. cont. 793 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) te . . . commentum . . . femine -bus claustris damnavit? *carceri similis – kerkerartig:* VITA Theog. 2,20 in . . . -is aediculae foveam. **b** *in carcere accidens – im Kerker stattfindend:* NICOL. I. epist. 67 gradu proprio pulsum -i custodiae manciparunt (CONST. I 409 p.585,12. CHART. Helv. arb. 58 p.93,1. *al. cf.* HEINR. TREV. gest. 7 sub pena c. -is). IOH. VIII. epist. B 22 coepiscopum . . . -bus penis afficiens. RATHER. epist. 7 p.37,2 pertuli . . . -e supplicium. *al. in imag.:* GERHOH. epist. 4 p.493^{D} neque claustrali neque, ut ipsae *sponsae Dei* aiunt, -i muniuntur clausura. **c** *carceris proprius – dem Kerker eigen:* HROTSV. Dulc. 1,8 sub -i squalore (CONR. HIRS. dial. 1056. *al.*). CHRON. reg. cont. V a. 1241 p.282,3 in angustia . . . -i. *al.* **d** *carceri attributus – dem Kerker zugeteilt:* THEOD. AMORB. Mart. 21 magistrum vigiliae -is.

2 *subst. masc.: qui carceratus est – ein Eingekerkerter:* MIRAC. Adalh. 1,4 (MGScript. XV p.861,39; c. 1051) vincti et -es.

carcerarius, -a, -um. **1** *adi.: carceris proprius – dem Kerker eigen:* MEGINH. FULD. (?) Ferr. 14 squaloris -i. **2** *subst. masc.:* **a** *custos carceris – Gefängniswärter, Kerkermeister:* LEG. Wisig. 7,4,3 si . . . -us aut custos eos, quos conpeditos habuit, . . . laxare presumserit. NOTKER. BALB. notat. p.76,18 Processo et Marthiniano -is. VITA Dagob. 10 rex misit -o baculum . . . mandans . . ., ut . . . retentos relaxaret. ALBERT. M. pol. 6,6^{o} p.610^{b},33 -us et iudex. *al.* **b** *qui carceratus est – ein Eingekerkerter:* VITA Eparch. 9 (MGMer. III p.556,1) cum omnes -i ad ecclesiam confugium darent. **c** *?custos domus – ?Hauswächter:* CHRON. Ioh. Ven. app. I p.176,19 laborare . . . ferrum, quantum -us huius pallacii nobis *(sc. ferrario)* deportant (*cf.* p.176,4).

***carcerens,** -entis *m. qui carceratus est – ein Eingekerkerter:* CHRON. Fred. 3,88 iobet omnes -es laxare.

carcereus (-ius), -a, -um. *ad carcerem pertinens – den Kerker betreffend, Kerker-:* **1** *qui carcer est – den Kerker bildend:* HROTSV. Dion. 169 -is . . . in antris (gest. 531). PASS. Thiem. I 211 -a . . . domo. *carceri similis – kerkerartig:* HROTSV. gest. 509 domnam clausam -is (-i *corr. ed. add. p.550,39*) claustris servare cubilis. **2** *in carcere accidens – im Kerker stattfindend:* RANGER. Anselm. 5924 -is crucibus. *in imag.:* VITA Liutb. 25 p.29,2 -is (-ris *Br1*) inclusa *famula Dei* custodiis. **3** *carceris proprius – dem Kerker eigentümlich:* CHART. Rhen. inf. II 721 p.422,32 (a. 1278) squalori -io.

carceria, -um *v.* carchesium. **carcerius** *v.* carcereus.

1. carcero (-car-), -avi, -atum, -are. **1** *proprie i. q. in carcerem includere, in carcere inclusum tenere – einkerkern, in Gewahrsam halten:* CAPIT. reg. Franc. 77,12 rex . . . districtionem faciat -andi, exiliandi. COD. Wang. Trident. 164 p.352,18 illos *homines* capiendo et -ando. CHART. Rhen. inf. II 452 p. 245,4 nec ipsi cives habent aliquod ius aliquem in suis domibus -andi. *al. in imag.:* CARM. Bur. B 63,3^{b},3 quem blandis -at puella vinculis. **2** *translate i. q. implere – anfüllen:* EPIST. Worm. I 19 scrinia lineis laneisque et palliis bene carcarata.

subst. **carceratus,** -i *m. qui in carcere inclusus est – ein Eingekerkerter:* SISEB. Desid. 2 praebuit infirmo -oque solatium. CHART. Ital. Ficker 427 p.437,36 (a. 1257) quod omnes -i Cremone . . . debeant relaxari. ROLAND. PATAV. chron. 6,4 p. 90,2 facta securitate pro -is. *al.*

2. carcero *v.* cancero.

***carcharodus** *adi.* (καρχαρόδους) *dentibus acutis praeditus – mit spitzen Zähnen versehen:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 2,20 quaedam animalia habent dentes serratim ordinatos ut serra et dicuntur karcharodonta (karta- *M*, kaka- *E*; *p.501^{a},16* καρχαρόδοντα).

carchesium, -i *n. (?f.* -a: *p.272,10sq.)* (καρχήσιον) *script.:* cha-: *p.272,2.* kacherisia: *p.272,6.* carcer(ar)ia: *p.272,10.12sq.*

1 *poculum – Gefäß, Becher* (*cf.* GLOSS. II 677,26 St.-S. ch-a skenchiuaz. 707,50 -a kenninga): ABBO SANGERM. bell. 3, 11 gripphia te tangat, -a (gloss.: vasa pastoralia) togaque crebro. EKKEH. IV. bened. II 237 nesciat hęc Bromius, fugiat -a Bachus. ODO Ern. duc. 6 p. 358^{D} duo -a lactis immolat *sacerdos. fort. add.:* GLOSS. IV 215,56 St.-S. kacherisia *(v. notam ed.)* chaschar *('Käskar'; cf. J. A. Schmeller, Bayerisches Wörterbuch. I. 1872/77. p.1276).* **2** *summa pars mali navis – oberster Teil des Mastbaumes, Topp (cf. Isid. orig. 19,2,9* carceria *codd.):* GLOSS. med. cod. Trev. p.150,1 carceria sumitas mali. VITA Serv. 53 p.123,22 equali confulgebant -a (carce(ra)ria *var. l.*) *navium* processu. *fort. i. q. rudens – viell.: Segeltau:* SMAR. carm. 1,10,25 plures carceria et plures pronesia tendant.

carcinoma (-chi-), -atis *n.* (καρκίνωμα) *cancri ulcus – Krebs(geschwür):* PAUL. AEGIN. cur. 107 p. 65,9 -a (*3,22,26* καρκίνωμα) . . . passio est ceratoidis. ANTIDOT. Berolin. 13 p. 70,23 in duritias mamillarum mulierum . . ., hoc est -ta. ANTIDOT. Glasg. p.114,30 -ta. DYASC. p.78^{b},12 polipos et carchinomata consumit *dracontea.*

carcinus (-chi-, cricos), -i *m.* (καρκίνος) *cancer – Krebs:* **1** *de bestia:* ALBERT. M. animal. 24,25 cricos animal esse dicunt, quod pedem sinistrum habet magnum et longum *eqs.* (*cf. p.530^{a},4* καρκίνων). **2** *de sidere:* NIVARD. Ysengr. 7,626 severunt hyemem Carchinus atque Leo.

1. *?* **carcio,** -ire. *abicere – verwerfen:* GLOSS. I 86,37 St.-S. -ire *(a,* ar- *b)* faruuerphan.

2. *carcio *v.* *garcio.

***carciola** (kartiola, kareola) *subst. (orig. inc.) species plantae – Pflanzenart (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.861):* GLOSS. III 105,57 St.-S. -a witesa ([wittel *F*]. 172,63. 199,3. 474,40 kartiola. 489,13 kareola).

carcios *v.* characias. **carco** *v.* carrico.

carcocolla *v.* sarcocolla. **cardamen** *v.* cardamum.

cardamomum (-rta-, -dem-, -dom-, -on(i)um), -i *n. (m.* -us: *l. 43)* (καρδάμωμον) *metr.* -dā-: *l. 49.*

1 *cacollae – Kardamom (Elettaria Cardamomum White et Mat., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p.199; plerumque de semine aromatico):* PAUL. AEGIN. cur. 25 -um (*3,4,2* καρδάμωμον) siccum et resolutum aceto. ANTIDOT. Lond. p. 17,26 -o ‹III. ANTIDOT. Augiens. p.45,14 -u scrip. VI. GLOSS. III 527,30 St.-S. cardomomum cardomo. *al.* DIAETA Theod. 222 -num (-mus *Br.*) calidum est, virtutem habet alicuius amaritudinis *eqs.* CONSTANT. AFRIC. grad. p.347,15 -i duo sunt genera; est enim maius et minus *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. 3,6 p.11a^{r} -um . . . est . . . fructus cuiusdam arboris vel potius semen. HIST. de exp. Frid. imp. p.75,5 per vallem amęnissimam . . . -o (-dom- *P1*), myrto . . . opimam. Ps. OTHO med. 47 non sine dulcore, rufo rutilante colore, sit -i pretium, tibi collige promi. CHART. Hans. 523 p.184,19 species aromaticas utpote muschatas, . . . cardemomum. ALBERT. M. veget. 6,310 -um est semen herbae, quae etiam -um (-rta- *V*) vocatur; et semen eius est duorum generum *eqs. saepe.* **2** *per confusionem:* **a** *cardamum, nasturtium aquaticum – Brunnenkresse (Nasturtium officinale R. Br., cf. Marzell, op. cit. III. p.301sqq.):* GLOSS. III 486,39 St.-S. -um brunnecresso. 569,18 cardomomum cresso. 586,17 nasturcium vel -onium chresso. *ibid. al.* **b** *cordumenum, careum – Wiesenkümmel (Carum Carvi L.):* CONSTANT. AFRIC. grad. p.357,32 -um, id est sylvestre carvi, pro ea *(ambra)* poni potest. p.372,24 -um . . . valet epilepticis, nephreticis *eqs. v. et supra p.68,37.*

cardamum (sa-, kadainon, cordume, -rt(h)a-, -dem-, -men, -mon *sim.*), -i *n. vel* **cardamus,** -i *m.* (κάρδαμον)

1 *nasturtium – Kresse (subesse possunt Lepidium sativum L. – Gartenkresse* [*e. g. p.273,7*], *Nasturcium officinale L. – Brunnenkresse* [*e. g. p.273,9*], *Cardamine pratensis L. – Wiesen-Schaumkraut, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.804sqq. III. p.301sqq.):* GLOSS. med. p.15,4 -on agrion, id est nasturcio agreste (DYNAMID. Hippocr. 2,51. GLOSS. IV 25,23 St.-S. wildkresso). p.73,7 sardamon nasturtium (GLOSS. IV 95,12 St.-S.). ANTIDOT. Sangall. p.89,21 -o ad horis vul-

[Dauser]

nera. ANTIDOT. Glasg. p. 117,19 euforium, -o. GLOSS. III 109, 50 St.-S. -us wildechresse. 271,47 -um (-antum *c*) nasturcium cresso. IV 183,29 cardemon cresse. 215,51 kadainon cressa. *saepe.* ODO MAGD. herb. 1517 -a (carth-, cartami, cordume, cardnia *var. l.*) si iungas his *(medicamentis)*, solves fortius alvum. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380^{G} -i . . . semen est nasturtii . . ., est nasturtium hortulanum et est aquaticum *eqs.* (ALPHITA II p. 34,14 -men, id est s. narstucii). ALPHITA II p. 34,15 -us agrestis nascitur in locis aquosis, folia eius assimulantur foliis cardomami *eqs. saepe.* **2** *eruca – Gartenrauke (Eruca sativa Lam., cf. André, Lex. bot. p. 295sq.):* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 385^{B} -um, id est sinapis alba, calidum est et siccum, diureticum et diaforeticum. **3** *carduus – Distel:* GLOSS. II 327,34 St.-S. -mo difstil, id est carduus.

***cardarella,** -ae *f.: v. l. 21.* **cardarius** *v.* caldarius.

cardeacus *v.* cardiacus. **cardebanis** *v.* cardopanis.

cardella (cor-), -ae *f. (m.* -us: *l. 22) sonchos – Gänsedistel (Sonchus oleraceus L. vel sim., cf. O. Penzig, Flora popolare italiana. II. 1924. p. 100):* BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 30^{b},4 cum emplastro de ista sanctissima herba, quae vocatur cardarella vel carbella *(sic?) eqs. (sim.* B 15 cordellam . . . cardellum).

cardellus *sim. v.* carduelis. **cardemon** *sim. v.* cardam-.

cardenalis *v.* cardinalis. **cardetum** *v.* carduetum.

cardia, -ae *f.* (καρδία) *form. nom. et acc. sg.* -an: *l. 27. 35. p. 274,1.17.*

1 *anat.:* **a** *cor – Herz:* ALPHITA I p. 282,24 -an dicitur cor et accipitur tam pro ore stomachi quam pro illo membro principali; inde cardiaca sive cardialgia, quae tres habet species. *v. et. l. 35. p. 274,1.* **b** *os stomachi – Magenmund: v. l. 28.* **2** *medic. i. q. morbus cordis, febris vehemens – Herzkrankheit, heftiges Fieber:* AURELIUS 13 p. 710,13 de cardiacorum dispositione: veteres hanc passionem praecipuam esse dicunt indeque eam cardiacam (cardiam *cod.*) appellaverunt, nam cor Graeci -an dicunt, verum ipsa res indicat nihil aliud esse quam febrem acutam *eqs. (sim.* GLOSS. med. p. 15,6). HUGBALD. carm. 2,69 -a cor carpens cassatur, colica cessat. GLOSS. II 686,6 St.-S. -a morbus cordis, inde cardiacus i. herzesuhtiger. III 170,20 -a i. herzisuht (IV 198,4). *v. ThLL. III. p. 441,73.*

***cardiacalis** (-dya-), -e. *a corde oriens – vom Herz ausgehend, Herz-:* WALTH. AGIL. med. 16 p. 113,8 signa sincopis cardyacalis hec sunt: fit sincopis continua vehemens *eqs.*

cardiacus, -a, -um. (καρδιακός) *script.:* cor-: *l. 70. p. 274, 4.* -dea-: *p. 274,11.* -dya-: *l. 54.* -ati(us): *p. 274,10.* -at(us): *l. 61. p. 274,9.*

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *ad cor pertinens – das Herz betreffend, Herz-:* AURELIUS 13 p. 710,16 -a passio plerumque estatis temporibus est (ANTIDOT. Augiens. p. 46,34. TRACT. de aegr. cur. p. 236,9 -a p. est, que totum corpus resolvit in sudorem continuum *eqs. al.*). MAURUS phleb. p. 9^{a},12 quae *(venae in plicatura brachii exsistentes)* sunt quinque: . . . dicitur . . . secunda mediana, id est -a (WALTH. AGIL. med. 36 p. 137,34 vene cardyace. 70 p. 178,30). *al.* **2** *morbo cordis vel febri vehementi laborans – an Herzkrankheit oder heftigem Fieber leidend (cf.* GLOSS. IV 25,25 St.-S. -us herzsuhtig): AURELIUS 13 p. 710,23 fiunt -i quinto vel septimo die in convenientibus febribus *eqs.* EGBERT. fec. rat. 1,1091 -um te faxo indignum vivere sanum. *in imag.:* RADBOD. (?) Bonif. 20 p. 76,19 curabat . . . omnes, si qui essent . . . -i (-ti *2 a*) propter invidiam. **3** *ab ore stomachi vel sim. oriens – vom Magenmund o. ä. ausgehend:* TRACT. de aegr. cur. p. 236,38 est et alia -a passio sine febre a stomacho vel ab epate et venarum repletione. **B** *translate i. q. amatorius – die Liebe betreffend, Liebes-:* GLOSS. med. p. 73,9 satiriasis, id est desiderium muneris -i.

II *subst.:* **A** *masc.: qui morbo cordis vel febri vehementi laborat – ein Herzkranker, ein an heftigem Fieber Leidender (cf.* GLOSS. II 337,69 St.-S. -us tebediger. III 312,59 -us herzesuhtiger. IV 168,44 cordiacus tuebigir. *al.):* AURELIUS 13 p. 712,17 in -is . . . sudor est frigidus. ANTIDOT. Augiens. p. 45,25 ad -os et cefalargicos. ABBO SANGERM. bell. 3,65 ancisus vivas, quin -us (gloss.: cardian i. cor; pulsum cordis patiens) moriare. ODO MAGD. herb. 1130 -um, cholerae quem fecit copia nigrae, . . . curare. AMARC. serm. 4,418 da -o piponellam. ALBERT. M. mot. animal. 1,2,1 p. 270^{b},49 cordiaci . . . et hepatici motus habent ordinatos. veget. 6,154 confert *(nardus)* epilepticis et -is. *al. v. et p. 273,32.38.*

B *fem. (et neutr.: l. 9):* **1** *morbus cordis, febris vehemens – Herzkrankheit, heftiges Fieber:* GLOSS. med. p. 23,15 diaforeticum, id est -um (-tum *L*). PS. GALEN. febr. 136 urina tenuis . . . significat . . . -atiam. FORM. epist. IV 1 p. 528,32 adgravatus sum . . . de passione hydropitie atque cardeace. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 377^{D} -a et syncopis non differunt nisi in positione materiae; quando enim materia est in capsula cordis . . ., dicitur -a (TRACT. de aegr. cur. p. 233,2. ALBERT. M. [?] animal. quaest. p. 241,10). TRACT. de aegr. cur. p. 235,12 -a . . . passio est cordis et ceterorum membrorum interius debilitatem. p. 236,15 -a dicitur a greco cardian *eqs. al. v. et p. 273,29.34.* **2** *cardimona – Sodbrennen:* PAUL. AEGIN. cur. 51 quibuscumque *(scotomaticis)* . . . secundum conpassionem stomachi consequitur -a (*3,12,1* καρδιωγμός). *v. et p. 273,29.* **3** *vena in medio brachio sita – mittlere Armvene (cf. J. Hyrtl, Das Arabische und Hebräische in der Anatomie. 1879. p. 171sq.):* RICHARD. ANGL. anat. I 452 sunt . . . principales *(venae)* cephalica . . . et -a, que cordi et spiritualibus providet et coralis dicitur.

***cardialgia,** -ae *f.* (καρδιαλγία) *morbus cordis, febris vehemens, cardimona – Herzkrankheit, heftiges Fieber, Sodbrennen: v. p. 273,29.*

***cardialis** (-dya-), -e. *a corde oriens – vom Herz ausgehend, Herz-:* WALTH. AGIL. med. 16 p. 113,6 duplex est sincopis, scilicet -is et stomachalis. p. 114,16 cura contra sincopim cardyalem de causa frigida.

***cardianus** *v.* *gardianus. **cardiat(i)us** *v.* cardiacus.

cardillus *v.* carduelis.

***cardinalatus,** -us *m.* **1** *munus vel dignitas cardinalis – Amt oder Würde eines Kardinals, Kardinalat:* BONIZO ad amic. 3 p. 580,5 -us et abbatias . . . venalitate fedabant. LEO MARS. chron. 3,12 p. 705,9 presbyterii gradum et -us pariter dignitatem . . . recipere. GERHOH. aedif. 17 p. 162,4 in -um canonice promotus. ANNAL. Ianuens. IV p. 175,6 tempore sui -us. *al.* **2** *sedes cardinalis – Kardinalssitz, -kirche:* CONR. MUR. summ. 6,6^{m} p. 454,39 si aliquis plures habet -us, unum intitulatum et alios conmendatos. *v. et l. 48.*

***cardinalia,** -ae *f.* **1** *sedes cardinalis – Kardinalssitz, -kirche:* CONST. I 188,4 (a. 1160) clerici de -a sanctorum apostolorum obediunt. 188,8 capellani de -a cancellarii. 190,3 p. 266,18 Rollandus interrogatus . . . a clericis de sua -a (cardinalitate *V*, cardinalatu OTTO MOR. hist. p. 101,22 [rec. M]), si domno Victori esset obediendum, . . . confessus est *eqs.* CHRON. Albr. a. 1168 p. 853,12 Conrardo papa Alexander dedit -am Sabinensem et archiepiscopatum de Salzeburch. *al. meton. de clero:* CONST. I 188,4 (a. 1160) -a sancti Marcelli obedit. **2** *munus cardinalis – Amt(stätigkeit) eines Kardinals:* GERHOH. vigil. 12 p. 512,40 nolite in officio -ae sustinere, si quis *eqs.* CAES. HEIST. mirac. I 12,22 p. 332,20 beatus Petrus de -a mea pro me redditurus est rationem.

***cardinalicius** (-tius), -a, -um. *ad cardinalem pertinens – einem Kardinal gehörig:* ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 547, 11 (a. 1243) optenta una porta civitatis et palatio -tio paucisque turribus (p. 548,4).

cardinalis, -e. *script.:* ka-: *p. 276,67.* ga-: CHRON. Ven. Alt. p. 73,8. ANNAL. Scheftl. II a. 1271. -den-: CONST. II 396. *al.* -don-: *p. 275,37. form. abl. sg. (subst.)* -e: *p. 276,31. al. compar.: p. 275,11. tmesis: p. 276,32.*

I *adi.:* **A** *principalis, primarius – hauptsächlich, Haupt-, Grund-:* **1** *de caelo sim.:* ALDH. ad Acirc. 113 p. 153,13 climata -ia. HONOR. AUGUST. imag. 1,54 de quibus *(ventis)* quatuor sunt -es. **2** *de numeris:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 146,20 -es numeri *('Kardinalzahlen')* I, II, III *eqs. de minoribus usque ad decem numeris:* THIETM. chron. 6,1 consummata millenarii linea numeri et in quarto -is ordinis loco *(cf. p. 278,22).* **3** *de virtutibus ('Kardinaltugenden');*

[Dauser]

cf. O. Lottin, Bibliothèque Thomiste. XIV. 1930. p.233sqq.): CONC. Karol. 44 p.532,13 temperantia, quae una de -bus ecclesiasticis virtutibus esse cognoscitur. RUP. MEDIOL. Adalb. 4 eum ita singulis virtutibus iniciatum, ut nusquam deesset compagi -ium. DAVID compos. 3,28,3 aliae *virtutes dicuntur* -es ut prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia. ALBERT. M. bon. 121 p. 80,61 istae quattuor *virtutes* ideo -es dicuntur, quia sunt ut cardo principalium actuum motivarum potentiarum animae, ad quos actus aliarum virtutum habent conexionem sicut ad cardinem. eth. 3,3,1 p.254ª,8 istae *(temperantia et fortitudo)* sunt aliis -bus -iores. *ibid. al.* **4** *usu vario:* AMALAR. interpr. 12 in capite eius catalogi -em ordinem posuit et in fine, id est angelos et seraphim (*sim.* 8). MIRAC. Bert. 7 p.512,20 -is missae conventus. BOVO SITH. Bert. 3 p.527,54 -e sancti Martini altare. *fort. add.:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,1 p.73,25 quae . . . meis tabulis -bus . . . denotata esse recolo. *eminens – überragend:* THEOD. TREV. transl. Celsi 4 catholicae fidei -i maiestate. **B** *usu eccl. i. q. ad certam ecclesiam attitulatus vel pertinens – einer bestimmten Kirche zugeordnet oder zugehörig, Kardinal- (cf. St. Kuttner, Traditio. 3. 1945. p.129sqq.; Plöchl, Kirchenrecht. ²I. p.319 sqq.)*: **1** *spectat ad translationem clericorum (cf. St. Kuttner, op. cit. p.137.153sq.)*: LIBER diurn. 8 p.8,4 coepiscopum nostrum . . ., cuius ecclesia est ab hostibus occupata, -em vestrę ecclesiae . . . constituimus sacerdotem. HADR. II. epist. 34 p.738,30 eum . . . constituimus -em metropolitanum et archiepiscopum Turonicae ecclesiae (*cf.* 35 p.742,8). *de attitulato pro episcopo proprio:* CHRON. Camer. 3,17 ecclesiam *Atrebatensem* . . . -em episcopum habere . . . constituit *papa (cf. St. Kuttner, op. cit. p.164).* **2** *spectat ad titulos Romanos (de cardinali extraneo: l.42. cf. l.49; de re v. K. Ganzer, Die Entwicklung des auswärtigen Kardinalats. 1963)*: CONC. Karol. 14 p.86,23 ut . . . in apostolatus culmen unus de -bus presbiteris . . . consecraretur. ANNAL. Fuld. II a. 885 p.104,5 nomina et omnium presbyterorum et diaconorum -ium, . . . qui omnes eum *(papam)* elegerunt. ORDO Rom. 35,28 alii presbiteri astantes duo vel tres cardonales (*cf.* 35,34.35). LIUTPR. hist. 10 p. 167,21 -em subdiaconem. 22 p.174,23 -is archidiaconus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p.291,37 domnus . . . apostolicus . . . ad idem colloquium sanctae Romanae aecclesiae diaconum -em . . . transmiserat. EPIST. Hann. 30 M(ainardus) -is dictus episcopus Silvę Candidę et sua gratia abbas Pomposię. BERNOLD. CONST. chron. a. 1084 p.440,30 ordinationis *(papae)* privilegium solis -bus episcopis, Ostiensi, Albanensi et Portuensi, . . . est concessum. CHART. Bund. 260 p.197,4 R(omanae) ecclesie diaconi -is ac bibliothecarii. 283 p.211,22 per manum Aimerici, . . . diaconi -is cancellarii. ANNAL. Magd. a. 970 p.151,8 confirmavit eum *(Adalbertum)* . . . primatum habere . . . et inter -es episcopos Romanae sedis consortium habere. ORD. canc. pap. 1 p. 3,4 archipresbiterum, qui debet esse -is. ALEX. MIN. apoc. 4 p.53,16 XXIV sacerdotes -es respondent XXIV senioribus veteris testamenti. CHRON. Erf. min. p.548,24 hic *(Euaristus papa)* . . . tytulos in urbe Roma divisit -bus presbiteris et dyaconibus. *persaepe. v. et p.277,10.37.* **3** *spectat ad ecclesias cathedrales extraneas (interdum privilegiis more Romano ornatas, e. g. l. 64)*: **a** *de clericis (de officio: l. 66; cf. St. Kuttner, op. cit. p.154sqq. 165sqq.)*: COD. Karol. 3 p. 481,35 quartum capitulum de presbiteris agrorum, quam obedienciam debent exhibere episcopis et presbiteris -bus. IOH. VIII. epist. A 207 p.172,32 ut . . . nullus . . . in patriarchatus eligatur . . . nisi de -bus presbyteris et diaconibus Constantinopolitanę sedis. CHART. archiep. Magd. 63 p.91ª,31 ecclesiam tuam *(sc. Adalberti)* XII presbiteros, VII diacones, XXIV subdiacones -es, qui sandaliis et lisinis utantur, habere volumus (*cf.* ANNAL. Magd. a. 970 p.151,10). DIPL. Heinr. IV. 156 p.203,19 -em archidiaconatum eiusdem urbis *(Tullensis)*. LAND. MEDIOL. hist. II 34 p.34,9 ordinarii -es sancte Mediolanensis ecclesie. GERHOH. ad Innoc. p.222,23 ceteri . . . -es sive cathedrales prelati cuiuslibet aecclesiae. *al.* **b** *de ecclesiis baptismalibus (cf. St. Kuttner, op. cit. p.160sqq.)*: CAPIT. reg. Franc. 92,8 ut prepositi -ium aecclesiarum obedientes sint episcopis suis. 293 p.411,17 ut titulos -es in urbibus vel suburbiis constitutos episcopi canonice . . . ordinent. DIPL. Karoli III. 35 p.61,9 cum . . . ecclesiis baptismalibus, quae intra civitatem . . . -es habentur sive aextra civitatem existunt (89 p.146,25 in . . . e. b. aut -bus). *al.* **c** *de cathedra abbatis:* SIMON SITH. gest. 2,6 quem *(abbatem)* episcopus . . . pastorali virga insignitum in throno -i collocaverit. 2,89 p.653,13 quod . . . Cluniacensis *abbas* . . . in -i abbatis sede staret ut abbas abbatum. **C** *ad cardinaliam pertinens – einen Kardinalssitz betreffend:* ORD. canc. pap. 1 p. 5,3 (codd. EO) Penestrina . . . dignitate episcopali et -i . . . privata.

II *subst. masc.:* *qui ad certam ecclesiam attitulatus est – einer der einer bestimmten Kirche zugeordnet ist, Kardinal (de re v. p.275,20sqq.)*: **A** *spectat ad translationem clericorum:* IOH. VIII. epist. A p.9,1 Burdegalensis diocesis episcopum, . . . Frotharium, in Bituricensem ecclesiam -em fieri dedernentes *(cf. St. Kuttner, op. cit. p.164)*: **B** *spectat ad titulos Romanos (de clericis extraneis: l. 34sq.38. al.; de re v. p.275,57)*: ORDO Rom. 36,40 summus . . . pontifex, quando benedicitur, eligitur unus ex -bus, de qualicumque titulo fuerit. CHRON. Noval. 1,7 ignorantibus -bus, id est custodibus. BERTH. (?) annal. a. 1078 p.307,38 excommunicationis iam per -em . . . factae. EPIST. Hann. 20 p.49,16 ut nullus umquam papa fieret nisi per electionem -ium. EPIST. Heinr. IV. 18 p.28,7 Hildebrandum legali omnium -ium . . . iudicio scias abiectum. LEO MARS. chron. 3,24 p.715,12 Aldemarium . . . -em simul et abbatem sacravit *apostolicus*. COSMAS chron. 1,22 p.42,29 papa suorum -ium consilio . . . consecrat eam abbatissam. app. 2 p.254,8 qualicumque apparamento septem -es altari sancti Petri ministrare student. OTTO FRISING. chron. 7,22 p.343,27 a . . . -e (-i *var. l.*) . . . in regem ungitur *Conradus*. CARM. de Frid. I. imp. 678 cardi eciam nales, qui iuxta templa beati constiterant Petri. CONST. I 333 p.477,24 magister Melior -is, Massanus episcopus. CHART. episc. Hild. I 486 p.463,27 ego Iohannes tituli sancti Clementis -is, Viterbensis . . . episcopus. CHRON. Erf. mod. a. 1153 rex curiam . . . cum duobus -bus . . . habuit. ALEX. MIN. apoc. 16 p.342,13 Desiderius, -is Romanus et abbas Cassinensis. *persaepe. abusive:* THEOD. TUIT. revel. (ArchGeschNiederrh. 5. 1866. p. 293,30; c. 1164) sanctus Corimius martir et -is. *ibid. al. iron.:* CARM. Bur. B 41,4,6 ibi cursus galearum et conflictus piratarum, id est -ium. 41,17,1 ita dicunt -es, ita solent di carnales. *de protectore ordinis ('Kardinalprotector')*: DAVID expos. reg. (ZKirchGesch. 19. 1899. p.350,9) domnus noster -is, cui a sede apostolica gubernatio est commissa. SALIMB. chron. p.383,12 Hugolinus, qui fuit -is ordinis fratrum Minorum, id est gubernator et protector (p.383,16. p.453,20). **C** *spectat ad ecclesias cathedrales extraneas (interdum privilegiis more Romano ornatas, e. g. l. 50.55sqq.)*: RATHER. epist. 26 p.146,4 cum titularios . . . paratos . . . invenissem, vos -es . . . manere . . . cerno rebelles *(cf. notam ed.)*. DIPL. Otton. III. 347 -bus et canonicis . . . ecclesie Aquisgranensis. DIPL. Conr. II. 252 diaconem . . ., sancte Cremonensis ecclesię -em. ARNULF. MEDIOL. gest. 1,3 unus ex maioris ecclesiae praecipuis -bus, quos vocant ordinarios. CHART. Mog. A 460 ecclesię sancti Iacobi apostoli . . . -is. CHRON. Andag. 8 p.24,2 ecclesie beati Remigii scolasticum, -em quoque et decanum *(cf. notam ed.)*. 46 p.115,23 unus ex septem -bus maioris altaris. ORD. iud. Dei A 23 p.628,5 letania a -bus *ecclesiae Suessionensis* dicenda *(cf. St. Kuttner, op. cit. p.168[69])*. SALIMB. chron. p.399,29 fecit *legatus* eum -em Ravenne. *al. adde:* LAND. MEDIOL. hist. I 1,4 p.39,58 viginti quatuor sacerdotes, qui quasi -es essent, debere constitui *visum est Ambrosio*. SALIMB. chron. p.510,8 Palialogus in Constantinopolitana urbe . . . papam fecerat et -es. **D** *in cognomine:* CHART. Laus. 896 (a. 1237) Vuibertus dictus C-is habet . . . vineam. CHART. Eichsf. 464 Heinricus dictus K-is, noster homo. **E** *in lusu verborum: v. p. 304,46sqq. cf. l. 42sq.*

***cardinalitas,** -atis *f.* *sedes cardinalis – Kardinalssitz:* CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1195 p.432,44 ad mitigandum eiusdem Symonis dolorem a papa ei quedam -s confertur. *v. et p.274,48.*

[Dauser]

***cardinus** *v.* *carduinus, *gardinus.

1. cardo, -inis *m. (f.: l. 43. p.278,14; n. pl.* -a: *l. 62)*

I *proprie:* **A** *spectat ad ianuas, membra sim.:* **1** *strictius:* **a** *vertebra (in qua porta movetur) – (Tür-)Angel (cf.* Gloss. I 83,18 St.-S. -o tureo ango. III 324,26 -o ange. IV 134,31 -o scerdir): **α** *in univ.:* Walth. Spir. Christoph. I 14 ad revoluti -is strepitum. Theoph. sched. 2,24 hos *duos ferros* copulabis in una summitate in modum -um. Helm. chron. 30 p. 58,14 porta -bus avulsa. Heinr. Wirz. cur. 597 nec ratione vacat, quod habent *cardinales* a -e nomen. *al. de fulcimento axis* (*cf.* Gloss. II 75,7 St.-S. -em, quod dicitur napa): Mappae Clavic. 270 tales . . . habeant ipsae columnae -es, ut non moveantur, quia configuntur intus. *usu symbolico:* Trad. Ratisb. 319 (c. 1010/20) suam famulam . . . eo tenore, suo annuatim -e revoluto quinque denarios . . . ut obtulisset, tradiderunt. **β** *alleg.:* Hraban. univ. 14,22 p. 400^{B} -o potest significare rectae fidei firmitatem. p. 400^{C} quid -es . . ., nisi sensus et corda sunt . . . angelorum sive hominum sanctorum. **γ** *in imag.:* Egbert. fec. rat. 1,792 ira . . . omne suo fas iustitię de -e vellit. Epist. Ratisb. app. 6 in quo *(papa)* sanctę ecclesię -o volvitur. Metell. Quir. peripar. 5,1 (ed. P. Chr. Jacobsen. 1965. p. 343) abbas prefuit Arbo, stridens limine -o. **δ** *per compar.:* Albert. M. sent. 1,2,24 p. 86^{a},11 in istis . . . principiis tamquam quibusdam -bus volvitur totus mundus. *v. et p. 275,8.* **b** *articulus – Gelenk:* Waltharius 1051 Waltharius humerumque eius de -e vellit. Nivard. Ysengr. 7,432 elicuit guttur -e Cono cavum. **2** *latius:* **a** *porta – Tür, Tor:* Carm. imag. 2,3,8 caeli cui -o pateat pro munere servo. **b** *angulus – Ecke:* Hugo Flav. chron. II 8 p. 374,40 habet hoc *altare* a quattuor -bus quattuor ęvangelistarum . . . species. **B** *spectat ad mundum:* **1** *strictius i. q. polus, axis – Pol, Achse:* Carm. Aldh. 4,30 passim orbis per marginem ad usque caeli -em. Rhythm. 116,3,1 -i oppositum recta linea si serves luminum intuitu *eqs. (v. notam ed.). alleg.:* Hraban. univ. 9,6 p. 265^{C} significant . . . -es ipsi praesentis ecclesiae conversationem. *per compar.:* Otto Frising. gest. 1,60 p. 85,27 a nobis *(sc. cardinalibus)*, per quos tamquam per -es universalis aecclesiae volvitur axis. **2** *latius:* **a** *plaga caeli – Himmelsrichtung, -gegend:* Aldh. ad Acirc. 3 p. 72,14 arcturus . . ., qui boreo aquilonalis poli -e volvitur. Carm. Aldh. 1,36 archon *ventorum* . . . veniebat a -e, unde Titanis . . . labuntur luminaria. Aethicus Ister 18 -es mundi has *(sc. septentrionem et meridiem)* . . . scribit. Hraban. univ. 12,2 p. 333^{B} quatuor -es quatuor angulos quadrati significant. Carm. Cantabr. 42,9 miratur celi -es, ultra non curat homines. Otto Frising. chron. 2,13 p. 82,12 ut sic secundum IV mundi -es mundi quoque IV regna constituant. *al.* solis -o *i. q. oriens – Osten:* Hrotsv. Mar. 635 reges astrologi solis de -e . . . advenere. *al.* **b** *culmen (caeli), caelum – (Himmels-)Gewölbe, Himmel:* Aldh. virg. II 259 astriferum clausit *Helias* quadrato -e caelum. ad Acirc. 111,8 ego *(sc. creatura)* complector sub caeli -e cuncta (Hrotsv. Mar. 178 de -e c. . . . veni). Hrotsv. asc. 119 stellato -e lapsi. Froum. carm. 7,14 te sequor, ut mundus circumfert -e cursus. Chart. Westph. IV 1528 nichil est sub -e phebi, quod non cedat ab invalido. *al.* **c** *clima vel orbis terrae – (Erd-)Gegend, Erdkreis, Erde:* Aldh. virg. I 28 usque supremos terrarum -es. virg. II praef. 2 laudem capiat quadrato -e (cor- *N*) *virgo* (*cf.* Walahfr. carm. 88,7 ecclesiae, regnat quae quadro -e terrae. Ermenr. ad Grim. 33 p. 573,28 -e quadrifido). Paul. Albar. carm. 9,2 sacra . . . docmate clara, que . . . fulgent per -a mundi (*cf.* 11,2). Alex. Min. apoc. 16 p. 349,14 per omnes mundi -es. *al.* **d** *aeon – Weltalter:* Carm. de conv. Saxon. 6 (MGPoet. I p. 380) post coepit sextus felix se volvere -o, qui meruit . . . germinis alti adventum . . . capessere.

II *translate:* **A** *momentum, quo res vertuntur – Angelpunkt:* **1** *gener.:* **a** *medietas – Mittelpunkt:* Walth. Spir. Christoph. II praef. 86 cui *(numero)* pariter pariles decadis sub -e partes contulerat quadruplum replicans binarius orbem. **b** *summa rerum, discrimen – Hauptsache, Entscheidung:* Heinr. August. planct. 5 cunctorum -o vel ordo *(sc. Deus).* Lamb. Hersf. annal. a. 1075 p. 235,18 in eo *(duce)* omnium, quae agenda erant, summa et -o vertebatur. Epist. ad Wrat. 10 p. 399,5 si -o rerum vestrarum sub pacis . . . versatur iocunditate. Norb. Iburg. Benn. 16 p. 882,10 -em litis . . . examinatione . . . permisit *rex* evolvi. Epist. Reinh. 12 -e incerto versor in hoc proposito. *eversio – Umsturz:* Metell. Quir. peripar. 9,4 (ed. P. Chr. Jacobsen. 1965. p. 349) turbans *lis* ęcclesiarum pacem -e rerum. **2** *eccl. i. q. ecclesia principalis – Hauptkirche (cf. St. Kuttner. Traditio 3. 1945. p. 154. 163):* **a** *spectat ad Romam:* Capit. reg. Franc. 47,23 diaconus . . . -e constitutus urbis Romae. Hincm. annal. a. 868 p. 92,29 Anastasius presbyter -is nostri, quem in titulo beati Marcelli ordinavimus. Hadr. II. epist. 22 p. 727,25 Petrum . . . presbiterum -is nostrae *(BC,* -i *D).* Ranger. Anselm. 3223 Geraldum retinent de -e pontificali. *al.* **b** *ad alia loca:* Nicol. I. epist. 85 p. 446,4 qui *(viri)* ad honorem -is ipsius sanctae ecclesiae *Constantinopolitanae* . . . valeant subrogari. Dipl. Otton. I. 415 Iohannis cuiusdam presbiteri . . . de -e sancte Ticinensis aecclesiae. Dipl. Otton. III. 207 p. 618,19 sancte Cumane ecclesie gregi tam de -e quamque omnibus sacerdotibus. *al.* **B** *origo – Ausgangspunkt:* Heiric. Germ. I 6 praef. 13 -is hunc primi (schol.: initii . . .; primus -o i. e. tessera ab uno ad decem) si per θεορέματα ducas, eminet egregius. Conr. Hirs. dial. 1599 omnes artes naturales divine scientie famulantur, si . . . ad -em suum, unde procedunt, referantur. Albert. M. metaph. I 2,8 p. 25,56 (ed. B. Geyer. 1960) divina natura cognitionem . . . accipit . . . ex fonte et -e causarum. **C** *terminus – Endpunkt, Ende* (*cf.* Gloss. IV 183,22 St.-S. -o angel vel finis): Egbert. fec. rat. 1,1497 cui longinqua mei tempestas -is instat. 2,5 est modus hinc vitę certusque in limine -o. *fort. add.:* Carm. Bur. B 84,4,14 ut -em determinem. **D** *ordo (praecipuus), status – (gehobener) Stand, Reihe, Stellung:* Aldh. virg. II 1302 quas *(virgines)* licet inferior sexus discriminet ordo, non tamen inferior virtutum -o sequestrat. Amalar. interpr. 5 inter sex ordines angelorum tres -es esse. Chron. Merseb. praef. p. 164,18 imperialis -o hos amovendo, hos admovendo usque ad Ottonis . . . tempora devolvitur.

2. cardo, -onis *m. (f.: l. 65) script.:* ka-: *l. 53.* cor-: *l. 66.*

carduus – Distel (Cirsium Mill.; cf. Gloss. III 576,32 St.-S. -o, -nis distel. *al.):* **1** *in univ.:* Carm. var. II 10,3,14 -es obtonso mandere dente. *in nomine loci:* Chart. Eberb. 203 p. 340,12 (a. 1240) in platea -um. **2** *de speciebus:* **a** *labrum Veneris – Karde (Dipsacus fullonum L. – Weberkarde, vel Dipsacus silvester L. – Schuttkarde, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 141sqq.):* Recept. Sangall. I 72 -e, qui similat folonicio (*cf.* 35). 187 pipenilla, agaon, -e, ancusa. Capit. reg. Franc. 32,43 ad geniti nostra . . . opera ad tempus dare faciant, id est linum, lanam, . . . warentia, pectinos laninas, -es. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, id est . . . -es *eqs.* Gloss. III 497,18 St.-S. -onen carta (502,8 kardone carta. 552,29 -es carten oder distel. *al.*). Alphita II p. 33,7 -o fullonum, tribulus idem. p. 89,11 labrum Veneris, -o idem, folia habet lata *eqs. fort. add.:* Chart. Hans. I 432 p. 146,19sq. (a. 1252) de milleno -um . . . I den., vas -um IV den. *pro teloneo dando (sed* duryser *cft. ed. ind. vol. II. p. 542).* **b** *species scolymi – Golddistelart (Scolymus maculatus L. vel Scolymus Hispanicus L., cf. André, Lex. bot. p. 285sq.):* Recept. Sangall. II 15 -e agreste. 35 -e salvatico, qui domestico similatur. Antidot. Glasg. p. 121,35 febrefugia -II, -is -II. Tract. de aegr. cur. p. 384,14 recipe . . . -is radices. **c** *cardopanis – Große Eberwurz (Carlina acaulis L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 840sqq.):* Gloss. III 471,21 St.-S. -o rotunda eberworz. *fort. add.:* Moses Panorm. marisc. 12 p. 174,6 accipe radicis cordonis *(v. notam ed.).* **d** -o benedictus *i. q. acorna vel senecio – Benediktendistel oder Kreuzkraut: v. vol. I. p. 1421,68sqq.*

***cardolus,** -i *m. (orig. inc.) scolopax – Schnepfe:* Gloss. IV 356,40 St.-S. -us snepfa *(v. notam ed.).*

cardomomum *v.* cardamomum.

cardonalis *v.* cardinalis. **cardonix** *v.* sardonix.

[Dauser]

cardopanis (-deba-, -oba-, -pan *sim.*), -is *subst. vel* ***cardopana** (-pacia, -pia, -pa), -ae *f. (orig. gr. ut vid., cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. I. 1950. p. 764sq.)*

1 *centum capita – Feld-Mannstreu (Eryngium campestre L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 307sqq.):* ANTIDOT. Berolin. 12 eringio, hoc est -ne -i. ALPHITA II p. 32,27 cardo panis, secacul, yringus idem. p. 33,6 cardebanis. p. 87,8 iringi . . . aut nux agrestis, secacul, -banis idem. **2** *cardo rotundus – Große Eberwurz (Carlina acaulis L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 840sqq.):* GLOSS. III 105,47 St.-S. -a eberwrz (552,56 -pacia e.). 569,17 -pan mardistel. *ibid. al. huc spectare potest:* GLOSS. III 528,14 St.-S. -pia ertwurz *(v. notam ed.).* **3** *acorna – Benediktendistel (Cnicus Benedictus L., cf. Marzell, op. cit. p. 1062sqq.):* GLOSS. III 528,14 St.-S. -pa crucewrc. *cf.* *paniscardus.

carduelis, -is *f. (m.: l. 27) vel* **carduelus** (-dwe-, -dell-, -dill-, -ll- *sim.*), -i *m. form. nom. sg.* -lle: *l. 21.*

1 *acanthis – Distelfink, Stieglitz (Fringilla carduelis L., v. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 115sqq.; cf.* GLOSS. III 7,24 St.-S. -delle zuuistilauinco. 31,47 -us [-is, -ellus, -allus *var. l.*] distilfincho [distelvogel, tistelzwang, stiglitz *var. l.*]. 313,20 -llus [carduvellus *a*]. 462,11 -us distilziu. 463,45 -dellus. *saepe):* ERMENR. ad Grim. 13 p. 548,16 ut aviculam -um imitemur sonantes 'zui, zui'. CARM. de Rob. 153 vultur, cardwellus, turdela. CARM. Bur. B 133,22 versu stare nequit -is, quique recedit. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 29,25 passeribus, cardillis. p. 90,18 habent *aves quaedam* plures modulos vocum ut . . . meruli, cardilli. ALBERT. M. animal. 23,41 p. 1451,31 -is est avicula parva, quae carduis insidet, quae aput nos distelvinche, aput quosdam vero stygeliz . . . vocatur. 23,70. **2** *Fringilla caelebs (L.) – Buchfink (cf. H. Suolahti, op. cit. p. 110sqq.):* GLOSS. III 55,18 St.-S. -lus mistuinke.

carduetum (-det-), -i *n. (m.* -us: *l. 38) virgulta carduorum – Distelgestrüpp:* RUD. FULD. mirac. 9 p. 336,26 per cardetum tractus emisit *Ipolitus* spiritum (MARIAN. chron. a. Chr. 263 p. 519,55 per -um). SALIMB. chron. p. 364,33 per lappas et paliuros et cardetos.

***carduinus** (-din-, -dom-), -a, -um. *colorem cardui exhibens, purpureus, caeruleus – distelfarbig, purpurn, bläulich:* IOH. DIAC. cen. 2,63 Herodes fert carduinam (-dom- *M*, -din- *Ps. Cypr.*) *vestem* et Raab coccineam. Ps. AVIC. anim. 6,18 p. 331 si sit color eius *(ferri)* cardinus, est bonum.

***carduncellus,** -i *m.* (*ital.* cardoncello) *acorna vel senecio – Benediktendistel oder Kreuzkraut (Cnicus benedictus L. vel Senecio vulgaris L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1062sqq.):* BERNH. PROV. comm. 10,2 p. 316,30 mulieres Salernitane . . . comedunt lactucellam et -os. TRACT. de chirurg. 223 politrici, -i, matrisilvie. GLOSS. Roger. I B 1,24 p. 557,31 umbilici veneris, -i ana unc. IV. ALPHITA I p. 313,32 senecio . . ., id est terrestris benedicta vel cardo benedictus, -us idem (*sim.* II p. 34,5).

card(u)us, -i *m. (n.* -um: *p. 280,1.16) script.:* ka-: *p. 280,31.* -dius: ALBERT. M. veget. 1,171 *codd. CV.*

I *cardo – Distel (Cirsium Mill., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1007sqq.):* **A** *in univ.:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,29 urtices ac -dos erutando. HRABAN. carm. 39,32,6 ydros ei *(Adamo)* ut tribulos pareret atque -uos. IOH. DIAC. cen. 2,42 Cain -dum (-dos *var. l.*, -uum *Ps. Cypr.*) lapsus captat. GLOSS. I 450,28 St.-S. -dus i. distil (III 496,21 -uus silvaticus d. IV 193,42 tribulus, -uus herba, id est dystel. *saepe*). CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 394,8 mansus . . . uno die evellit -uos. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 77,13 contra aquam, -dos . . . et cetera nocumenta. ALBERT. M. veget. 6, 466 virga pastoris est -uus quidam. *al. per compar.:* THEODULF. carm. 1,112 iram animi levitas, odium creat illa malignum, -uus herba prius, postmodo spina gravis. **B** *de speciebus:* **1** *labrum Veneris – Karde (Dipsacus fullonum L. – Weberkarde vel Dipsacus silvester L. – Schuttkarde, cf. Marzell, op. cit. II. p. 141sqq.):* DYNAMID. Hippocr. 2,105 amiliae, hoc est -ui fullonici, sucus (*cf.* ALPHITA I p. 318,22 tribulus, -uum fullonum idem). GLOSS. I 408,32 St.-S. -uus ceisala (III 475,13 lupopettina magnus -uus distil vel c. 512,39 -uus niger zeisala. IV 360,10 scoliasmos, i. -uus niger ceisila). II 620,48 -uus carta (725,39 -uus thistilcarda). *al.* HILDEG. phys. 1,228 qui venenum . . . biberit, caput -di . . . pulverizet. GLOSS. Salern. p. 6[a],10sq. cameleonta nigra, -dus asininus, -dus maius idem est. ALPHITA II p. 27,27sq. cameleonta nigra, -dus assinius, -dus varius, labrum Veneris idem *(v. notam ed.).* **2** *Cynara Cardunculus (L.) vel sim. – Spanische Artischocke o.ä. (cf. André, Lex. bot. p. 286):* GLOSS. med. p. 15,10 -dus genus herbae spinosae . . .; sucus eius alopicias curat ([*cf. Plin. nat. 20,262*]. *sim.* DYNAMID. Hippocr. 1,48. GLOSS. IV 271,2. St.-S. DYASC. p. 75[b]). **3** *chamaeleon vel sim. – Mastixdistel o.ä. (Atractylis gummifera L. vel Cardopatium Corymbosum P., cf. André, op. cit. p. 73):* GLOSS. med. p. 14,13 camereon -dum silvaticum (DYNAMID. Hippocr. 2,109). BERNH. PROV. comm. 4,3 p. 285,15 camaleonta herba est, que dicitur -dus, cuius flos lac coagulat (*cf.* ALPHITA II p. 27,30 cameleonta alba, -dus coagulatus, ixion idem). **4** *Carlina vulgaris (L.) – Gemeine Eberwurz (cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 263):* HILDEG. caus. p. 121,16 herbis, scilicet -di nigri . . ., in corpore suo pustulas inturgescere faciat *masculus. fort. add.:* GLOSS. III 587,27 St.-S. eberwrz. **5** *species scolymi – Golddistelart (Scolymus maculatus L. vel Scolymus Hispanicus L., cf. André, op. cit. p. 73):* DYNAMID. Hippocr. 2,108 scoliismus, hoc est -uus niger. **6** card(u)us benedictus *i. q. acorna vel senecio – Benediktendistel oder Kreuzkraut: v. vol. I. p. 1421,68sqq.*

II *tithymallus – Wolfsmilch (Euphorbia L., cf. Marzell, op. cit. II. p. 362sqq.):* GLOSS. III 199,49 St.-S. -us silvaticus woluesmilch. 559,29 kardus albus woluesmilch. *ibid. al.*

cardwellus *v.* carduelis. **cardyacus** *sim. v.* cardia-.

carea *v.* careum. *Dauser*

carectum (ga-, ka-, sa-, cha-, -et(t)-, -edium *sim.*), -i *n. (m.* -us: GLOSS. III 14,35 St.-S.; *pf.* -a: *l. 43)*

1 *proprie de plantis:* **a** *gener. i. q. gramen palustre – Sumpfgras (cf.* GLOSS. I 334,8 St.-S. -um sahar [III 289,67 s-um. 607,16 caredium. IV 202,58 garedium]. 338,11 in -o enbinizze. II 725,22 -a multitudo herbarum in palustribus, quas dicimus semithai. III 314,34 -um riet vel saherah. *saepe; de re v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 825sqq.):* CARM. Paul. Diac. app. I 4,6 salecta nascitur et iuncus, pariter . . . -a paludis. LEO MARS. chron. 1,17 p. 593,6 locus -is aquisque stagnabat. ANNAL. Aquic. a. 1081 (MGScript. XVI p. 503,23) quae *(ecclesiola)* ex virgultis et -o fuerat constructa. CHRON. rhythm. Austr. 220 amne balniatur et -o pedibus herens suffocatur. *remissius de frutecto sim. (loci fere spectant ad Verg. ecl. 3,20 vel Vulg. exod. 2,3):* GLOSS. I 326,13 St.-S. (codd. e. r) -um spreidach. 335,9 in dicchi. II 720,21 post -a undir dem crute. IV 200,39 -um hlus. V 36,15 -um kithehi. **b** *de speciebus:* **α** *calamus aromaticus – Kalmus (Acorus Calamus L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 110sqq.):* GLOSS. III 496,10 St.-S. -a sciemachal. **β** *gladiolus – (Gelbe) Schwertlilie (Iris Pseudacorus L.):* ALBERT. M. Iob 8,11 -um gladiolus est, qui . . . nodum nullum habet *eqs.* veget. 6,355 locus, in quo crescit multitudo gladioli aquosi, vocatur -um, et aliquando per metonymiam locus pro locato ponitur et gladiolus aquosus -um vocatur (*cf.* 3,106. euch. 3,2,3,5 p. 292[b], 10). **γ** *papyrus – Papyrus:* DONIZO Mathild. 1,672 in carta -i . . . ampla.

2 *meton. i. q. locus graminibus palustribus consitus – mit Sumpfgräsern bewachsener Ort, Ried (cf.* GLOSS. III 106,39 St.-S. -um rietahe): **a** *in univ.:* EKKEH. URAUG. Hieros. 25,6 per iunceta vel -a gradientem exercitum. ALBERT. AQUENS. hist. 2,43 circa flumen quoddam et eius -um . . . milites . . . quieverunt. NIVARD. Ysengr. 4,63 latitat -is hospes in istis. *al. v. et l. 57.* **b** *in pertinentiis:* DIPL. Otton. II. 71 p. 87,41 in . . . arbustis, salictis, -is, saltibus. CHART. Port. 68 p. 92,10sq. grangiam . . . cum . . . vinea et sarecto . . ., aliam . . . cum . . . charecto et cum silva. CHART. com. Mansf. 7,25 p. 400,21 carettum et molendinum. ACTA imp. Böhmer 242 p. 220,30 cum . . . pascuis, caretis, aquis. CHART. Walkenr. 132

[Gottschaller]

bona k-i . . . dicti vulgariter Riet. 240 p.172,24 homines de k-o landgravii. CHART. Bern. II 713 discordia . . . super . . . almeinda in careto. *al.*

caregalla *v.* caracalla. **care(g)ium** *v.* careum.

1. *carena *sim. v.* 2. *carina. **2. carena** *v.* caryon.

***carentena** *v.* *quarentena.

carentia (-cia), -ae *f.* **1** *indigentia – das Nicht-Haben, Ermangeln:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,17 p.9a^{r} homo dedecoratur eorum *(superciliorum)* -a. CAES. HEIST. hom. exc. 91 p.101,14 -ciam divine visionis penas reputans. Ps. AVIC. tinct. 1 p. 627^{a},47 *argentum vivum* rarefactionem sui . . . non suffert propter . . . adustionis -am. CHART. civ. Erf. 218 p.136, 5 ut . . . littera . . . propter mei sigilli -ciam excepcionis salva maneat. ALBERT. M. animal. 2,76 *pisces* in -a quorumdam communicant membrorum. miss. 3,7,5 p.110^{b},14 *dii gentium* sunt aeterni quoad finis -am. summ. theol. I 5,23,1,1,1 p.165^{a}, 45 quod . . . aliquid habet ante se, non est interminabile per -am principii. CHART. Merseb. 412 p.335,29 *populus* patitur ex patris spiritualis -cia detrimentum. *al.* **2** *defectio, inopia – Schwinden, Mangel:* IOH. TULB. gest. 5 (MGScript. XXXI p.684,8; s. XIII.[1]) de carne et de vino -cia fuit talis *eqs.* HIST. Wenc. (MGScript. IX p.168,41) prae nimia aquae -a ac pabuli defectu mori. CHART. Turg. III 548 p.374,13 divinorum -ciam per . . . fratrum absentiam . . . prevenire. CHART. Argent. II 65 ne ecclesia . . . defectum seu -am in cappis sericis . . . indecenter sustineat. *al.* **3** *amissio – Verlust:* DECRET. Frision. A 4,2 p.43,24 puer . . . deplangit . . . sue domus -am. DIPL. Heinr. IV. 330 -a eius *(scripti)* . . . fodrum . . . iniuste requisitum est. BERTH. RATISB. serm. 14 p.76,1 cum damno -ae eiusdem gratiae etiam demeretur eam sibi reddi. *al.* **4 a** *cessio – Verzicht:* EINH. Karol. 33 p.39,13 (testam.) post obitum . . . suum aut voluntariam saecularium rerum -am. **b** *abstinentia – Enthaltsamkeit:* TRANSL. Alex. Frising. 2 (MGScript. XV p.287,50; c. 834) cibi . . . prope -am fastidia veterna contraxerant.

carenum *v.* caroenum.

careo, -ui, -iturum, -ere. *script.* ka-: *l. 55. struct.: gen.: l. 45.54. p.282,11.22. acc.: l. 68sq. al. abl.: passim.* ab: *p.282,45.* quin: *p.282,44. interr. indir.: p.282,30.*

1 *expertem esse – frei sein, nicht haben:* ALDH. virg. II 2874 principio vel calce -ens et temporis expers *Deus.* ad Acirc. 32,5 garrio *(sc. lima)* voce -ens. HRABAN. carm. 21,9 grammata sola -ent fato. WALAHFR. Wett. 399 poena . . . -ens. WANDALB. martyr. 425 Maria . . ., septeno -uit quae daemone. VITA Liutb. 1 Hessi masculi prolis -ens. HROTSV. Agn. 175 quae *(simulacra)* vita sensuque -entia cuncto. VITA Heinr. IV. 5 p.21,1 quis . . . tam potens, qui hoste -at? OTTO FRISING. gest. 1,5 p.16,28 genuinum est . . . -ens generatione, -ens principio. *saepe.*

2 *privatum esse – beraubt sein, nicht (mehr) haben:* WALAHFR. Wett. 450 lue membra -bant. HRABAN. epist. 23 p. 429,9 desiderabili praesentia tua corporaliter -ui. POETA Saxo 5,405 ve tibi vae . . . defensore -enti, Frantia (THIETM. chron. 7,49 defensoris. *al.*). REGINO chron. a. 869 p.98,15 -bat (ka- *var. l.*) . . . urbs . . . pontificibus. RUOTG. Brun. 32 discit . . . bonum amare, quo -et. DIPL. Otton. II. 283 p.330,8 amminicula -uit abbatum *coenobium.* THIETM. chron. 1,16 ex ea die . . . *urbs* habitatore -uit. MIRAC. Liutg. II 7 puer . . . visu unius oculi . . . -ens. *saepe. c. sensu renuntiandi:* WALAHFR. carm. 18,12 bene me te posse -ere ad faciem. EINH. Karol. 19 p.25,8 dicens se earum *(filiarum)* contubernio -ere non posse. DIPL. Ludow. Inf. 60 quorum *(fidelium)* consultu et suffragio nequaquam -ere possumus. CONSUET. Marb. 70 (Spicil. Friburg. X. 1965) quibus *(rebus)* hęc temporalis vita -ere non potest. *al.*

3 *privari, amittere – ledig werden, verlieren:* **a** *gener.:* IONAS BOB. Columb. 2,12 p.260,17 dolore oculorum perculsa . . . -uit lumen. CHRON. Fred. cont. 53 Pippinus . . . ultimum diem et vitam simul -uit (ANNAL. Xant. a. 869 p.27,22 vita pariter cum sacerdotio. *al.*). ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 896 p. 130,2 secundo -uere victoria. VITA Liutw. 14 qui populi nuper -uerant pastore. MIRAC. Annon. 1,18 (Siegburg. Stud. III. 1966) visu oculorum -ere cepit. *al. c. sensu liberationis:* RHYTHM. 35,4,2 -uit praesentem vitam, mutavit in melius (*cf.* FORM. Augiens. A 21). BEDA hist. eccl. 5,4 p.287,25 infirmitate . . . -ere. CONSUET. Marb. 295 (Spicil. Friburg. X. 1965) eaque numquam -at opera, ut *eqs. al. damno affici – Einbuße erleiden:* CHART. Hall. I 292 p.273,32 (a. 1258) quod *ecclesia* de questu molendini . . . multo tempore -uisset. **b** *iur. et canon.:* **α** *subi. homines:* LEX Sal. Merov. 79 si non redemitur, vita -at *latro.* LEG. Wisig. 4,3,2 parentes . . . rem -uisse noscuntur (FORM. Augiens. B 22 propriis rebus. CHART. Sangall. A 306 rerum). LEX Alam. 39 -ant libertatem (LEX Baiuv. 8,18. POETA Saxo 1,348). LEX Baiuv. 2,8^{a} donatum dignitatis . . . -at *dux.* DIPL. Otton. I. 367 p.505,4 *episcopus* monasterii . . . -at potestate. BERTH. (?) annal. a. 1076 p.283,2 participatione corporis et sanguinis Domini . . . -ere. ANNAL. Altah. a. 1068 p.74,23 *episcopus* sacerdotali ministerio -uerat. CHART. Heinr. Leon. 4 p.7,7 -at . . . violencie sue perdonacione. CHART. Beron. 40 p.113,13 *ego* meo pacto nullomodo -tura. STATUT. ord. Teut. p.84,9 christiana -at sepultura. *al.* **β** *subi. res:* LEG. Wisig. 2,4,8 que *(causae)* . . . iustitia -uerint. DIPL. Ludow. Germ. 60 p.82,17 ecclesia nihil iuris suae -ret. THIETM. chron. 8,14 haec sola assigno, quae auctoritate -entia . . . peritura timeo (*cf.* OTTO FRISING. gest. 1,60 p.86,33). CHART. Heinr. Leon. 43 factum . . . existimatione -at. CHART. Lux. II 432 illud -ere volo viribus et invalidum esse (CHART. Eichsf. 560 p.343,22).

4 *inopia laborare – Mangel leiden:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15, 33 dum . . . utriusque vitae stipendiis minime -ret. DIPL. Loth. II. 9 p.396,42 (ed. Th. Schieffer. 1966) Hlotharius . . . ob minorationem regni -ens, ubi vel unde . . . fidelium . . . famulatum remuneraret. DIPL. Otton. I. 348 p.475,11 *episcopus* egenus et advena et omni -ens nisi Dei et nostri auxilio. EPIST. Worm. I 17 omnibus . . . -o, quibus ego miser indigeo. OTTO FRISING. gest. 2,13 p.116,23 ut . . . ad comprimendos vicinos materia non -ant *consules.* CHART. Raitenh. 171 si . . . alter . . . in decoccione sua -at aqua salsa. *al. desiderare – vermissen:* WALAHFR. carm. 61,6 agnus uti nutrice . . . sic te, sic -o, care magister (36,12). AGIUS epic. Hath. 47 quantis . . . bonis in hac una -amus.

5 *deesse – nicht vorhanden sein:* IOH. VEN. chron. p.112,3 eo *(duce)* -ente ab . . . episcopo . . . diiudicabantur. REGISTR. Ringrav. 2 praef. herede beneficii -ente.

6 *desistere – (davon) abgehen:* CHART. Stir. IV 570 (a.1275) in nullum casum -ere volumus, quin abbas et fratres . . . expediantur. CHART. Livon. A I 467 p.583,27 si -ere ab eo *(iuramento)* noluerimus.

careofilum *v.* caryophyllum.

***careolus,** -i *m.* *(cf.* ariolus, caragius*?)* *incantator – Zauberer:* GLOSS. III 188,37 St.-S. magi -i gogilare *(D,* -us magus *N).*

careon *v.* caryon.

1. caresco (-isco), -ere. (carere) *amittere – verlieren:* RECEPT. Bamb. 14 cervicem frigavis et mox -iscit dolorem (41).

2. *caresco, -ere. (carus) *carum fieri – teuer werden:* ARNULF. delic. 268 tibi dilectu -at (ka- *H*) proximus ut tu.

***carestia** *v.* *caristia. **caretas** *v.* caritas.

caret(t)um *v.* carectum. ***caretus** *v.* *carretus.

careum (cireo, circe, cicero, cureo, sarto, -eium, -egium *sim.*), -i *n. (m.: cf. l. 66; ?f.* -a: *l. 70)*

1 *cuminum – Kümmel (Carum Carvi vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 856sqq.; plerumque de semine aromatico):* ANTIDOT. Augiens. p.45,37 mastice . . ., -u . . ., crocu. ANTIDOT. Berolin. 7 -egio -IIII, ibestico -IIII. ANTIDOT. Cantabr. p.163,44 -eio -VI. ANTIDOT. Glasg. 26 ameos, -os, livisticum. p.152,48 -um recentem . . . teris. CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, id est . . . -eium. GLOSS. III 110,17 St.-S. cireo veltchumel (200,6 cicero. 512,2 careo. 512,24 sarto. 519,6 cureo. 554,13 circe [carthe wildkumel *b*]. V 36,76 cyreo. *al.*). 270,66 -a (carcum *var. l.*) gartcumel. 578,33 -um quumil. *al.* **2** -um Ponticum: **a** *daucus – Möhre (Daucus Carota L. vel*

[Gottschaller]

sim.; interdum etiam Athamanta cretensis L. – Alpenaugenwurz, Möhrenkümmel subesse potest): GLOSS. Salern. p.6[a],27 daucus -i Pontici. ALPHITA I p.282,20 carapontici, daucus idem. II p.30,17 cazei (carei *var. l.*) Pontici i. daucus Creticus. **b** *per confusionem ut vid. i. q. reum Ponticum – Rhabarber (Rheum L., sed v. p.282,63)*: ANTIDOT. Glasg. 57 mastice . . ., -o Pontico . . ., crocum.

carex (sa-, -es, -ix), -icis *f. gramen palustre – Sumpfgras (cf.* GLOSS. II 378,38 St.-S. -x, quod communiter lisca dicitur. III 515,2 -ix rith vel carectum. 578,39 sarix sahar. IV 25,33 -ix rietgras. 198,33 -ix segcar. *saepe; de re v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.825sqq.)*: PASS. Petri et Pauli 301 silvarum dumis, ramno seu -e scissus . . . fugit. CARM. Otton. III. 20,2,22 putida cares nec foret illi nobile stramen. AMARC. serm. 4,300 virtus . . . sine re plus -e sordet *(cf. Hor. sat. 2,5, 8)*. HUMB. Sim. 2,46 p.194,34 *in paludibus* nil . . . procreatur nisi . . . acutae -es cannaeque palustres. *Gottschaller*

***carezolum** *v.* *carrocium. **carfalogia** *v.* carphologia.

***cargum** *sim. v.* *carric-. **caria** *v.* carica, caryota.

***cariatus,** -a, -um. (*cf.* caries) *carie affectus, putridus – wurmstichig, angefault*: PETR. MUSAND. summ. p.254,13 cave, ne aliqua *amygdala* -a et rancida sit.

caribdis *v.* charybdis.

carica, -ae *f. vel raro* **caricus,** -i *f. (l. 46) script.*: ga-: ANTIDOT. Glasg. p.129,43. ka-: *l. 32.* -ig(a): *l. 32.* -ri(a): AURELIUS 13 p.714,28. *form. abl. pl.* -ibus: *l. 33. metr.* că-: ODO MAGD. herb. 307.

1 *strictius*: **a** *ficus (sicca) – (getrocknete) Feige (cf.* GLOSS. I 481,18 St.-S. lapastes, -ę i. ficheffele. III 353,9 -a figa. 552,9 -a truken veige. *al.)*: α *gener.*: ALDH. ad Acirc. 88,6 -a me *(sc. ficulneam)* curvat. DIPL. Merov. I 86 p.76,34 dactilibus lib. L, karigas (krigas *cod.*) lib. C. HRABAN. inst. cler. 2,25 p.108,6 quod . . . paucis -is (-ibus *codd.*) corpus suum sustentaverint *(cf. Sulp. Sev. dial. 1,20)*. SALOM. II. epist. 29 parva xeniola, sed peregrina . . . : -as ficorum, malogranata. ALBERT. M. veget. 6,100 quae *(ficus)* -a vocatur, est calida et sicca. *al.* β *pharm.*: PAUL. AEGIN. cur. 181 p. 107,8 ex apozima . . . -arum (*3,33,2* ἰσχάδων). 212 p.152,4 -arum (*3,49,2* σύκων) pinguium (AESCULAPIUS 8 p.12,14 -ę pingues albę. ANTIDOT. Sangall. p.94,7. *al.*). RECEPT. Bamb. 67 p.76,10 -as cum granulis suis. ODO MAGD. herb. 1321 *origani* cum succo si -a trita bibatur. BERNH. PROV. comm. 11,1 p.318,13 -e sicce, id est ficcus. *al.* **b** *ficulnea – Feigenbaum (Ficus carica L.)*: LEG. Wisig. 8,2,2 si quis . . . piceas arbores vel -as, hoc est ficos, . . . igne cremaverit. GLOSS. III 528,21 St.-S. -us vicboum (386,36 -us vigboum, carix idem). **2** *latius vel per confusionem*: **a** *caryota, dactylus – Dattel*: TRACT. de aegr. cur. p.217,45 -e, id est dactili, in vino cocte. **b** *amygdala – Mandel*: GLOSS. III 50,5 St.-S. -a mandila *(E,* kegere *b)*. 497,4 -a mandala. **c** *fructus spinae nigrae – Frucht der Schlehe*: GLOSS. IV 381,4 St.-S. -as i. slen. **d** *carota, daucum – Möhre, Pastinak*: *v. l. 50.*

***cariçium** *v.* *carrigium.

***caricius,** -i *m.* (*fort. cohaeret c.* *gariola *vel ital. merid. dial.* karagáu) *species monedularum – Dohlenart*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.23,12 -i et modi monedularum.

caricle *v.* caryon. **carico** *v.* carrico.

caricus *v.* carica. **caridis** *v.* caryon.

***carientes** *v.* *charientes.

caries, *acc.* -em, *abl.* -e *f.*

1 *proprie i. q. putredo sicca, corruptio per teredines effecta – (Holz-)Fäule, Wurmfraß (cf.* GLOSS. III 92,69 St.-S. -es wrmelo. *al.)*: VITA Ludow. Pii 28 p.621,34 porticus lignea . . . -ę senioque confecta. VITA Liutb. 25 vetustas ac putridas cortices arboris . . . -e . . . consumptas. HEINR. AUGUST. planct. 1815 quae *(ligna)* careant -ae. HILDEG. caus. 2 p.79,14 *arbores* a vermibus et a -e . . . consumuntur. *al. alleg.*: HRABAN. univ. 19,5 p.511[B] -es . . . significare potest putredinem peccatorum, unde homines carnales vermibus concupiscentiae exesi *eqs.* **2** *meton.*: **a** *pulvis per teredines effectus, lignum putridum – Holzmehl, morsches Holz*: TRACT. de aegr. cur. p. 378,5 ad . . . fistulam accipe . . . -em fraxini. ALBERT. M. animal. 7,36 qui *(vermes)* in -e lignorum nascuntur et teredines vocantur. *al.* **b** *?robigo – ?Rost*: RAHEW. gest. 3,1 p.167,30 talium . . . nationum vicinia nonnichil atrocitatis tamquam de rubiginoso ferro -em (scariem *pars codd.*, scabiem *ci. ed., fort. recte*) sibi Polani affricuere. **3** *translate*: **a** *corruptio (senilis) – Verfall (durch Alter)*: ALBERT. STAD. Troil. 5,697 vertitur in -em facies rimisque dehiscit *(cf. Ov. trist. 5,12,27)*. **b** *vitium – Fehler, Tadel*: CARM. Bur. B 170,3,1 *puella* tota caret -e. EBERH. ALEM. labor. epil. 7 lector, condoleas, Everardi carminis ullam si -em videas.

carigo *v.* carrico.

1. carina, -ae *f. script.* -ren(a): *l. 26.*

1 *strictius i. q. infima vel media pars navis – Boden, Kiel, Mittelteil des Schiffes*: **a** *proprie (cf.* GLOSS. I 69,3 St.-S. -a sceffes podum. III 369,55 -a bodem. *al.)*: CAES. HEIST. hom. II p.15[a] in navi tres sunt partes . . .: prora, puppis, -a. **b** *alleg.*: CAES. HEIST. hom. II p.15[a] per -am, in qua navis armenta . . . reservantur, diversa monasterii officia designantur. p.17[b] -a, quę per latitudinem diffunditur . . ., concupiscibilitas est. **c** *in imag.*: WALAHFR. Blaithm. 54 cum . . . tremulam dissolveret unda -am. **d** *per compar.*: ALBERT. M. animal. 1,112 *caput hominis* est sicut navis, et tunc medium dicetur -a et anterius prora et posterius puppis *(sim.* 24,21 *[de conchis])*. **2** *latius*: **a** *navis – Schiff (cf.* GLOSS. III 164,13 St.-S. -a scif. *al.)*: α *proprie*: ALDH. epist. 5 p.489,14 circili -a (-ena *var. l.*) procellosum sulcante salum. WALAHFR. Wett. 72 scopulis . . . illisa -a. HROTSV. Pel. 349 subducta iam processere -a. OTTO FRISING. chron. 1,12 p.50,3 insula . . . satis oportuna -is. *al. de specie quadam navis*: AETHICUS ISTER 36 p.22,1 trieribus aut scaphis seu -is. 54 -a ob agilitatem vocata. *al.* ALBERT. AQUENS. hist. 9,9 in galidis viginti et -is tredecim, quas vulgo appellant cazh. β *in imag.*: LULL. epist. 71 meae mediocritatis -am fulcire . . . oraminibus. UFFING. Ida 1,6 fragosa seculi obstacula . . . quasi tuta -a tranavit. BERENG. TREV. myst. (PL 160,1003[A]) in -a mentis nostrae. CARM. Bur. B 41,9,6 *canes Scyllae (sc. advocati curiae)* mergunt simul et confringunt -am pecunie. *al.* **b** *classis – Flotte*: HILDEG. Far. 122 (MGMer. V p.200,9; a. 869) gemere coeperunt flumina . . . intrantia maria sub Northmannorum maxima -a *eqs. Payr*

2. ***carina** (ka-, ke-, -rr-, -ran-, -ren-), -ae *f. (fort. pendet a theod. vet.* chara '*paenitentia*')

paenitentia ieiunii (quadraginta dierum) – Bußübung, die in (vierzigtägigem) Fasten besteht (cf. N. Paulus, Geschichte des Ablasses im Mittelalter. II. 1923. p.80sqq.): DECRET. Burch. 19,5 p.951[C] XL dies continuos, quod vulgus -am vocat, . . . in pane et aqua debes ieiunare *(sim.* p.955[D] quod teutonice -a vocatur. *ibid. al.)*. CONST. I 437,17 ut nullus presbiterorum cuiquam pęnitenti -am dividere praesumat. EKKEH. IV. cas. 123 p.401,5 necis tuae reus karrinas tot ferre non potero. CHART. select. Altmann 149,6 periurii vel homicide aut criminosi rei -e. GERHOH. aedif. 39 p.1290[B] neve illi . . . denuo criminaliter peccanti carrinam imponant. TRAD. Falk. p. 1,14 quod pro homicidio carranam persolverit. CHART. episc. Misn. 66 eidem unum annum et si quid superest de -a indulsimus. GERLAC. annal. a. 1174 p.687,16 publice penituit et nudatus pedes, laneis indutus -enam exegit. CAES. HEIST. mirac. I 4,37 miles . . . tempore quodam quadragesimali -enam fecit apud nos. CHART. Sangall. A 857 hiis . . ., qui in carrina sunt . . ., dies quatuordecim de carrina . . . relaxamus (ANNAL. Egm. a. 1251 p.208,4 C dies et unam karenam de iniunctis sibi penitentiis. CHART. Merseb. 390 unam kerenam. *al.*). EMO chron. p.499,25 de indulgentia . . . quadraginta dierum quatuordecim dies computarentur ad -am, reliqui in annuam penitentiam. CHART. Basil. A I 414 p.595, 17 quartam partem venalium, tres carrenas de occultis . . . condonamus. CHART. Argent. II 40 p.26,36 karrinas . . . in penam pecuniariam duximus conmutandum. *saepe. expressius i. q. indulgentia cuiusdam mensurae – Ablaß von bestimmter Höhe*: INVENT. Matth. 20 papa et . . . archiepiscopus . . . contulerunt ad dedicationem monasterii . . . triginta annos, decem et octo -enas. DEDIC. Trev. (MGScript. XV

[Gottschaller]

p.1277,44) summa . . . indulgentiarum huius monasterii MMCX annos, LXVIII dies, XC karenas. GESTA Karoli M. p.211, 26 reliquerunt indulgenciam perpetuam integram carrinam et XL dies criminalium *eqs.* CHART. cell. Paulin. 100 XL dierum indulgentiam et karrenam . . . impertimur. *al.*

***carinarius** (karri-), -i *m. qui carinam subit – einer der die Buße vierzigtägigen Fastens auf sich nimmt:* CHART. select. Altmann 149,11 (a. 1085/1106) servare pacem . . . veris penitentibus -is et sanctorum legatis. CHART. Stir. III 68 p.129,17 in palam karrinariis relaxationes impendere.

carinum *v.* caroenum. *Gottschaller*

cariofalum, -filum *v.* caryophyllon.

***cariola** *v.* *carriola, *gariola. **cariolus** *v.* carota.

cariophilon, -phylon *v.* caryophyllon.

1. carios *v.* cachrys. **2. *carios** *v.* *cairos.

cariosus (ka-), -a, -um. **1** *carie affectus, putridus – morsch, zerfressen, faul:* **a** *proprie (cf.* GLOSS. I 86,22 St.-S. -us faraltet. II 387,67 -a vurmazig. III 428,64 k-us fuler. *al.):* AETHICUS ISTER 72 p.55,2 equitibus -a remanent ruda. REIN. LEOD. triumph. 5 p.591,51 habitaculi aridam et pene -am parietum fabricam. **b** *translate i. q. caducus – vergänglich:* AMARC. serm. 4,439 nec te metiri vis materiam -am. **2** *?verrucosus – ?warzig:* GLOSS. IV 215,54 St.-S. k-us (varicosus *ci. ed.*) warciger.

cariota *v.* caryota, carota. **caripdis** *v.* charybdis.

caris (ka-, achorim, hakokiz *sim.*), *gen. pl.* idon *(f.)* (καρίς) *Carididae spec. (L.) – Garnele(n):* ALBERT. M. animal. 4,19 est . . . tertius modus *mollis testae animalium,* qui dicitur achorim (*p.525*[a],*33* καρίδων) et sunt . . . cancruli longi. *ibid.:* modus tertius, qui vocatur achorym, habet subdivisiones *eqs.* 5,20 accorim. 5,74 hacarym. 7,25 praeter carnem karidon (*p.591*[b],*14* καρίδων). 7,137 meriz . . . mutat colorem secundum tempora. 14,10 hakokul. *ibid. al.*

carisco *v.* 1. caresco. **carisma** *v.* charisma.

carista, -ae *f. species avis – Vogelart:* ALBERT. M. animal. 23,34 -ae sunt aves, ut dicunt Solinus *(11,15)* et Iorach, quae innocue flammis involant *eqs. v. ThLL. Onom. s. v.* Carystius.

***caristia,** -ae *f. (cf. ital.* carestia, *francog. vet.* cherestie; *v. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p.683sq.) script.:* ka-: *l. 51.* -rest-: LIBER duell. Christ. 5 (MGScript. XXXI p.685,8). -rast-: ALBERT. MIL. temp. 281 p.540,5. 291 p.551,14. *ibid. al.* kalixtie: CHART. episc. Hild. III 81 p.39,23.

penuria, magnum pretium – Not, Teuerung: CHRON. Reinh. a. 1219 p.594,13 Soldanus -am timens et famem. CONO LAUS. notae p.783,43 fuit tanta -a annone, quod cuppa avene fuit vendita XVII den. ANNAL. Prag. I a. 1263 maxima fuit -a frumenti, foeni et pabuli. CONST. II 446 p.616,33 propter -am et communem defectum annone. CHART. episc. Misn. 241 cum propter k-am plurimam . . . ecclesia nostra aput Iudaeos ad usuras esset . . . obligata. SALIMB. chron. p.583,12 -a fuit cucurbitarum . . . et vini et olei et raparum. ALBERT. MIL. temp. 220 p.476,4 de pane recenti et vino et de carne frescha -am magnam habebant. *al.*

caritas (ka-), -atis *f. script.:* cha-: TRANSL. Dion. Ratisb. 26 p.366[b],34. GESTA Lob. 22. REGISTR. Pant. Col. 16,23. *al. v. et p.286,19sq.22.28.31sq.67.287,6.50sq.61.288,12.* -ret-: DIPL. Merov. I 37 p.34,44. *metr.:* că-: *plerumque in hexametris, e. g.* ALCUIN. carm. 17,1.9. PAULIN. AQUIL. carm. 1,138. EPITAPH. var. II 132,7. *al. v. et p.286,6.* -rī-: CARM. de Bened. 14. *v. et p.286,64.*

I *dilectio – Liebe (cf.* GLOSS. IV 134,33 St.-S. -s minne): **A** *strictius i. q. dilectio Dei et proximi, benignitas – christliche Liebe, Gottes- und Nächstenliebe, tätige Liebe (de dilectione cognatorum: p.286,8):* **1** *proprie:* **a** *gener. (praevalet sensus beneficentiae e. g. p.286,2.13.16sq.):* ALDH. epist. 4 p.484,10 ciborum fercula pro -is gratia pariter percipere. WILLIB. Bonif. 7 p.40,10 divinae -is . . . fervor. LIUTG. Greg. 2 p.68,31 praevaluit -s . . . Gregorii et . . . carnalem amorem femine vicit. EIGIL Sturm. 5 eremitam suum omni -is affectu suscepit. TRAD. Frising. 226 quod inperitia denegat, -s ministrat. CONC. Karol. 39[A],142 erga quos *(infirmos)* oportet ut caeteri fratres magnam exhibeant -em. 44[B],53 p.497,22 sancti viri . . . sunt . . . sola -e, non autem servitute honorandi. 50[D],22 ut . . . cum -e et ratione . . . idonei *sacerdotes* eligantur. ERMENR. ad Grim. 33 p.573,9 *(de Deo)* pastor ovile tuens cum -e tuum. VITA Mathild. I 4 -is amore populos placando sibi coniunxit *dux.* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p.416,33 ex vicina propinquitate -e coniuncti. THANGM. Bernw. 13 p.764,5 fraterna -e. CONSUET. Marb. 343 (Spicil. Friburg. X. 1965) sit -e eminens *praelatus.* CHART. Rhen. med. I 459 p.516,25 sociali -e. CHART. Babenb. 54 p.75,13 ut . . . inter predicta monasteria pax et k-s conservetur. CAES. HEIST. hom. exc. 198 cum officia -is omnibus subtraheret *abbas,* ipsa domus . . . ad . . . paupertatem devenit. CHART. Raitenh. 135 conventui . . . salutem cum fraterna in Domino -e. CHART. ord. Teut. (Thur.) 187 ad -is opera mentes fidelium excitare. CHART. Brixin. 175 -is subsidia. *persaepe.* **b** *theol. (v. et l.72sqq.):* HONOR. AUGUST. cant. 2,4/7 p.386[A] *Christus* tres gradus ordinavit ch-is, ut in primis Deum *eqs.* ABSAL. serm. 41 p.239[D] est . . . duplex perfectio ch-is, una in constantia diligendi, altera in intentione dilectionis. HILDEG. div. op. 3,10,4 p.1001[B] ch-s et praescientia Dei in unum consentiunt. DAVID compos. 3,31,1 -s est ordinata et magna voluntas serviendi Deo, placendi Deo, fruendi Deo. ALBERT. M. sacram. 183 p.118,82 *primum bonum* est unum et solum obiectum -is. incarn. 42 p.214,83 -s est forma omnium aliarum virtutum. 55 p.231,11 passio *Christi* fuit opus summae -is. summ. creat. I 4,25,2 p.489[b],30 actus ch-is sequitur actum fidei. sent. 1 praef. p.9[a],14 ch-s potest sumi secundum virtutem nominis, scilicet ut est amor appretians multum amatum. 1,17,1 p.465[b],37 ch-s est quasi lumen effluxum a spiritu sancto in nos. summ. theol. II 10,39,1,2 p.445[a],32 ch-s (*Ps. Dion. PG 3,776A* ὁ θεῖος ἔρως) . . . exstasim facit. *al.* **c** *publ.:* **α** *c. sensu benevolentiae, concordiae (cf. M. Wielers, Zwischenstaatliche Beziehungsformen. Diss. Münster. 1959. p.7sqq. al.):* LEX Sal. Merov. 92 quia . . . inter nos germanitatis -s indisruptum vinculum custoditur *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 6 p.12,33 cum . . . Guntchramnus et Childebertus reges vel . . . Brunechildis regina Andelao -is studio convenissent. 172 p.355,1 qui *(legati)* inter nos et illos amicitiam et -em ac pacem socient. CONC. Karol. 44[A] p.479,43 auxilium eis ferentes . . . in satisfactionem -is, quae inter nos est. CAPIT. reg. Franc. 254,6 *foedus concordiae* propter pacis -isque custodiam inivimus. *al.* **β** *c. sensu fidei:* IULIAN. TOLET. Wamb. 11 p.510, 25 ipsum se dominum credat habere et in eius debeat -e persistere. **d** *eccl.:* **α** *c. sensu amicitiae, communionis precum (cf. A. Ebner, Die klösterlichen Gebetsverbrüderungen. 1890. p.4):* ALDH. ad Acirc. 1 p.62,1 nos . . . spiritali sodalitatis vinculo devotae -is contubernia copulasse. FORM. Marculfin. 6 ut . . . fraternam -em invicem ad nos conservetis. DIPL. Heinr. III. 244 p.327,14 propter . . . familiaritatem et -em, quam ipse *abbas Cluniacensis* suique antecessores cum . . . imperatoribus habuerunt. CHART. Salem. 189 p.219,34 *fratribus de Salem* longa -e devincti fuerunt *canonici Salzburgenses. al. de societate sacramento sancita (cf. W. Fritze, ZRGGerm. 71. 1954. p.105sq.):* VITA Audoini 4 (MGMer. V p.556,4) Eligium . . . fidei -e coniunxit *Audoinus.* **β** *e. sensu honoris, salutis (de potu, v. et p.287,62sqq.):* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 11 p.421[a],3 siceram bibere pro -e sancti Oudalrici (p.421[a],25. *ibid. al.*). **2** *in imag. et per prosop.:* ANON. de alleg. (Cod. Sangall. 230 p.536) prima *virtus* sancta -s dicta est; illa regit camaram Christi. LIUTG. Greg. 11 p.75,29 de uno patre spiritali et de matre omnium virtutum -e generati sunt *discipuli.* RADBERT. carm. 2,9 (MGPoet. III p.51) C-s harum *(trium sororum)* est cunctis precelsior una *eqs.* HROTSV. Sap. tit. passio sanctarum virginum Fidei, Spei et K-is. HILDEG. epist. I 30 p.193[C] non decuit, ut ch-s pennis careret. *al.* **3** *in nominibus:* **a** *hominum:* VITA Burch. Worm. 13 una ex eisdem sororibus, C-s nominata. LAMB. TUIT. Herib. 2,7 p.1249,38 ut amisso proprio vocabulo usitatius nominaretur C-s *abbas Wolpertus.* **b** *loci:* HUGO FLOR. act. 11 p.391,5 cenobium, quod De K-e vocatur. **4** *meton.:* **a** *de Deo (cf.*

[Payr]

Vulg. I Ioh. 4,16): α *theol.*: GODESC. SAXO theol. 3 p.98, 17sqq. -s . . ., quae filium habet, solus est pater Deus ingenitus -s ingenita; . . . -s, quae patrem habet, solus est filius -s genita. p.98,22 nec tres sunt -es . . ., sed una . . . est et trina . . . -s. 22 p.310,8 Deus ab ingenito genitoque procedens Deo aeterna et vera -s *est*. HILDEG. epist. I 30 p.193[D] ch-s hominem creavit, humilitas . . . eum redemit. ALBERT. M. incarn. 43 p.215, 48 *spiritus sanctus est* -s increata. *al.* β *usu communi*: ERMENR. ad Grim. 34 p.574,6 o regnans deitas . . ., lux lucis, -s. *al. luditur c. notione convivii*: NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 53,26 Deus -s est, qua iste vacuus est. **b** *de hominibus*: ALDH. epist. 1 p.476,3 vestrae -is affabili praesentia frui. LIBER diurn. 106 p.139,20 tuam unanimem -em ammonemus. FORM. Senon. I 37 cognuscat dilecta -s vestra. RATHER. epist. 4 p.28,25 vestrae paternitatis sanctissima -s. CHART. episc. Halb. 55 noverit omnium Christi fidelium -s. HERM. IUD. conv. 20 p.122,5 (ed. G. Niemeyer. 1963) -s fratrum. CHART. Eichsf. 513 ius *feudale* . . . Bruno . . . nostre *(sc. Basilii militis)* destinavit -i. *saepe*. **c** *de rebus*: α *opus vel officium dilectionis – Liebeserweis, Liebespflicht*: UNIBOS 175,4 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. 1956. p.294) mendacium non profero, -em pronuntio. THIETM. chron. 7,33 p.438,26 sine mea -e mortuus est. DIPL. Conr. II. 192 p.256,23 ut . . . episcopus . . . ibi *(sc. in monasterio)* prandendo -em adimpleat. PAUL. FULD. Erh. 1,5 p.12,15 caelestis pignoris k-em, scilicet libationem osculi. ALBERT. AQUENS. hist. 11,18 est . . . inviolabilis -s, ut subveniamus. *al.* β *agape, cena pro signo fraternae dilectionis praebita – Liebesmahl, Brudermahl* (*cf.* GLOSS. IV 30,32 St.-S. agape dilectio vel -s spentae): VITA Goar. 3 cum peregrinis et pauperes perfectam et Deo acceptam -em faciebat. WANDALB. Goar. 2,11 rogat, uti . . . in cella eius -em, ut verbo usitato loquar, facere debeat *Karolus imperator*. IOH. CANAP. Adalb. 17 cum -em ibi *(sc. in monasterio)* facere iussa foret *femina*, iam septem annis panem se non gustasse profitetur *eqs*. THIETM. chron. 6, 19 post missam et -em expletam. EKKEH. IV. cas. 38[in.] rex . . . cum ob -es agendas fratribus . . . coenobio veniret. *al.* γ *potus vel cibus extraordinarius, oblatio vini – Zulage an Trank und Speise, Weinspende (cf. B. Bischoff, Mittelalterliche Studien. II. 1967. p.56sqq.)*: GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p.393,16 canonici . . . -em accipientes. CONSUET. Trev. 43 p.42,25 potest abbas . . . fratribus -em facere omnibus singulis potibus porrectis. TRAD. Ratisb. 416 ut in anniversario eius . . . et elemosina **c** pauperibus et fratribus -s ageretur *(item de anniversariis*: THEOD. TUIT. registr. II p. 285,9 ad k-es fratrum vel pitantias pertinent XXXIII solidi. CHART. Raitenh. 23 quatuor -is servicia. TRAD. Teg. 373[a] p.286,38 -s . . ., scilicet . . . potus vini et panis et IV pulmenta. *al.)*. WILH. HIRS. const. 2,12 p.1051[B] de cella novitiorum in refectorium ch-em suam *(sc. abbatis)* mittere. p.1051[C] ch-em bibendo. CONSUET. Marb. 258 (Spicil. Friburg. X. 1965) potum -is benedicat dextra Dei patris. CHART. Sangall. B 143 p.142,2 propinatur fratribus . . . k-s nati infantis poculum vini. CHART. Berg. Magd. 121 p.84,36 magister k-is. *saepe*. *collectio vel cena cum cibo vel potu extraordinario celebranda – Zusammenkunft oder Mahl mit zusätzlicher Spende an Speise und Trank*: EKKEH. IV. cas. 110 de communi et privatis collectae fiunt et habundam -em faciunt. WILH. HIRS. const. p.1051[D] debet . . . ch-s solito longior esse. ORTL. chron. 1,17 p.76,22 plenariam refectionem, quam appellamus -em. GESTA Lob. 21 collectionem ecclesiasticam, quae ch-is nomine vocatur. *al.* δ *potus amoris – Minnetrunk (cf. A. Franz, Kirchliche Benediktionen im Mittelalter. I. 1909. p.291)*: GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 12 capit. p.419,20 -em sancti Oudalrici bibere. 11 p.421[a],7 cum ista -e signatus certus sum, quia nullius adversitatis pravitas mihi hodie poterit nocere. *al.* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,7 p.552[a],32 k-e eius *(s. Emmerammi)* finiri convivium. p.552[a],34 pincernae propinantes singulis . . . k-em martiris. ε *alimentum – Verpflegung*: EPIST. Worm. I 54 quatinus . . . cum aliqua -is exhibitione mihi pateat hospicium. STATUT. ord. Teut. p. 108,15 famulis in -e servientibus. p.108,42 dare eis solidos et -em. p.109,40 de-e vel precio respondere. *ibid. al.* ζ *donum, munus, oblatio – Geschenk, Gabe, Stiftung*: EPIST. Worm. I 4 mittimus vobis parvulam -em. PAUL. FULD. Erh. 2,11 (8) de pede crucifixi . . . denarius quasi quaedam k-s . . . decidit. TRAD. Fuld. I 75 p.152,25 in ius -is animarum, quod vulgo selgereth dicitur, duo talenta ordinamus. TRAD. Ratisb. 929 se habere . . . de ecclesia . . . carradam vini . . . non iure beneficii, sed loco donationis et -is. *al.* η *pignus sanctum – Reliquie*: TRANSL. Modo. 34 p.305,2 -is geruli. **B** *latius*: **1** *amor coniugalis – eheliche Liebe*: DIPL. Loth. I. 106 p.252,26 (ed. Th. Schieffer. 1966) coniugii -e. HILDEG. scivias 1,2 p.392[C] vir et mulier caro una in coniunctione ch-is ad multiplicandum genus humanum efficiuntur. **2** *studium, respectus – Eifer, Rücksicht*: GODESC. SAXO theol. 11 p.220,10 quae si . . . ex -e veritatis, ut oportet filium veritatis, . . . legeris (19 p.261, 18 v. et fraternitatis -e cogente. gramm. 2 p.480,11). **3** *necessitudo, consonantia – Beziehung, Zusammenklang*: Ps. ODO CLUN. dial. 18 p.264[a],28 quia nulla sequentium diatessaron ei *(primae nonae)* -e coniungitur, quae principalis est consonantia.

II *magnum pretium – Teuerung*: CAPIT. reg. Franc. 28,4 sive tempore abundantiae sive tempore -is. EKKEH. URAUG. chron. a.1123 p.261,21 coepit undique -s, immo raritas, annonae succrescere.

***caritativus** (ka-, cha-), -a, -um.

I *adi.*: **A** *caritatis plenus, clemens, benignus – liebevoll, freundlich, gütig*: **1** *in univ.*: **a** *de hominibus*: PONTIF. Rom.-Germ. 32,7 p.79,12 (Studi e Testi 226. 1963) sit benigna et -a *abbatissa*. DIPL. Otton. III. 235 p.650,39 noster -us pater. UNIBOS 177,1 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. 1956. p. 296) -us presbiter fatetur temporaliter. EKKEH. IV. bened. I 24,26 vivite concordes (gloss.: -i), lavat omnes hęc via sordes. ALBERT. M. Is. 33,16 p.360,57 -us in corde, liberalis in manu. *al.* **b** *de rebus*: CAPIT. reg. Franc. 294 p.423,24 vestram paterna et -a . . . cum interpositione divini nominis . . nobilitatem hortamur. TRAD. Salisb. I 1 p.254,23 ortamina. EPIST. Teg. I 2 bonum . . . -ae vicissitudinis. CHART. Austr. sup. II 202 p.299,8 peticionibus. CHART. Merseb. 159[a] p.946,27 pio et k-o vobis respondemus affectu. CONST. II 463 p.636,2 pro pacis et concordie k-is nexibus connectendis. *al.* **2** *c. colore quodam*: **a** *beneficus – wohl-, mildtätig*: EPIST. Mog. 16 (synod.) elęmosinarum -a dispensatione. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,13 p.553[b],16 k-o usui monachorum. CHART. Sigeburg. 87 p.183,14 (ed. E. Wisplinghoff. 1964) istud k-um factum. CHART. Bern. II 267 p.285, 12 in meram, perpetuam et k-am elemosinam . . . dedi. *al.* **b** *gratuitus – unentgeltlich*: TRAD. Falk. p. 41,19 (a. 1165/83) media k-a advocatia penes Niwinburch *(cf. notam ed. p. XVI)*. **B** *ad agapen pertinens – zum Liebesmahl gehörig, Liebes-*: EKKEH. IV. cas. 24 coenam fratribus -am . . . exhibuit. TRAD. Werd. 102 p. 5,11 panis seu vini seu etiam piscis k-e exhibitionis refectionem. TRAD. Ratisb. 650 k-a . . . obsequia. *remissius*: VITA Menel. 2,15 (MGMer. V p.157,1) k-i amoris poculum.

II *subst. neutr.*: *beneficium – wohltätige Wirkung*: VITA Menel. 2,9 (MGMer. V p.153,23; s. X./XI) k-um virtutis.

adv. **caritative.** *cum caritate, clementer, benigne – liebevoll, freundlich, gütig*: **1** *in univ.*: RATHER. epist. 1 p.14,2 -e . . . confabulando. 13 p.67,4 interrogasti quendam . . . explorative, non -e. ADALB. MAGD. chron. a.962 p.172,11 ad regem veniens -e suscipitur (THIETM. chron. 6,70. *al.*). GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p.386,38 cum omnibus -e versabatur. 4 p.393,20 caritatem omnes -e bibere rogavit. THIETM. chron. 7,47 -e salutatus abiit. CHART. Basil. A I 112 p.173,24 ut, quod . . . cupidinarie fuerat actum, -e esset emendatum. STATUT. ord. Teut. p. 32,20 ut . . . infirmi -e reficiantur. SALIMB. chron. p.315,36 humane . . . et -e se habuerunt erga nos. *saepe*. **2** *c. colore quodam*: **a** *amicabiliter – in freundschaftlicher Gesinnung, in gutem Einvernehmen*: ANNAL. Sangall. IV a. 966 *episcopi et abbates* -e abierant. HERM. AUGIENS. chron. a. 1051 p.129,38 -e a se invicem discedentes *papa et imperator*. CONST. I 77 p.129,6 cum tecum -e indus-

[Payr]

bitanter ascenderemus. **b** *bona cum gratia – gütlich:* WOLFHER. Godeh. I 24 p. 185,44 rebus -e pacificatis. CHART. Lamb. Leod. 50 p. 87,6 hęc . . . -e et rationabiliter contracta. **c** *benevole, gratuito – zuvorkommend, unentgeltlich:* ACTA imp. Winkelm. I 162 p. 138,42 (a. 1219) cum navicula statuta ibidem ad transfretandum -e exinde transeuntes. CHART. Eberb. 277 p. 33,11 filios nostros . . . ch-e et absque conditione in fratres . . . susceperunt. **d** *libenter – gern:* RAGIMB. epist. 8 p. 532,5 satis et -e scriptis tuis occurrerem, si *eqs.*

caritosus *v.* charitosus.

***caritudo,** -inis *f.* **1** *dilectio – Liebe:* GREG. CAT. chron. I p. 111,31 vestra . . . sublimi -e . . . cohortatus. p. 114,24 quamvis magnus videar in -e, tantillus tamen in munere *eqs.* **2** *magnum pretium – Teuerung:* MIRAC. Firm. 2,15 vini erat tunc temporis -o permaxima. ACTA imp. Winkelm. I 679 p. 537,42 propter -em salis.

***carlaxarium,** -i *n.* (caro *et* laxare) *carnisprivium, tempus vel dies ultimus ieiunium quadragesimale praecedens – Vorfastenzeit, Fastnacht:* REGISTR. Trident. I 1 p. 18,5 (a. 1220) solvit . . . omni anno ad -um unum agnelum (3 p. 20,31. *ibid. al.*). CHART. Tirol. notar. I 492 promisit . . . solvere . . . usque ad -um proximum decem . . . libras Ver. *Payr*

***carmalus, -um** *v.* *carmula.

carmen, -inis *n.* *script.:* ka-: *l. 53.* ga-: *p. 290,55.* *form. acc. sg.* -um, -ium: *p. 290,45sq.* *def.:* *p. 189,3.*

I *spectat ad id quod canitur vel recitatur:* **A** *proprie:* **1** *spectat ad voces anim. i. q. canticum, cantilena, ode – Lied, Gesangsstück, Gesang (cf.* GLOSS. I 80,30 St.-S. -n leoden. *al.):* **a** *de canticis hominum:* **α** *gener. (cf.* GLOSS. IV 197,1 St.-S. arcum -n gart sanc. *al.):* *de canticis historicis, heroicis, militaribus sim. (cf.* GLOSS. II 774,5 St.-S. -e keuuachte): ALCUIN. epist. 149 p. 242,14 ut puerorum saevitia . . . -is dulcedine mitigaretur. EINH. Karol. 29 barbara et antiquissima -a, quibus veterum regum actus et bella canebantur, scripsit. WALAHFR. exord. 32 p. 516,15 habet mundus . . . -um pompaticos relatores. HILDEG. Far. 78 (MGMer. V p. 193,3) ex . . . victoria -n publicum iuxta rusticitatem per omnium . . . volitabat ora. FROUM. carm. 14,13 dulcia laudantes resonemus -a, fratres: 'Dux benedictus eris'. CARM. Cantabr. 11,1[b],9 domini nomen -i inponebant. RAHEW. gest. 4,5 p. 239,14 qui . . . facta imperatoris -bus favorabilibus celebrarent. *al. de canticis lamentationes exprimentibus, neniis:* THEODULF. carm. 21,108 frater, pro cuius -a morte damus. MIRAC. Genes. Hier. 2 p. 170,46 -n lugubre de morte domini sui . . . audivit. THIETM. chron. 6,63 corpus . . . usque ad locum sepulchri -e et planctu defertur. *al. usu vario:* HRABAN. hom. I 19 p. 38[c] inter . . . pocula cantant -a daemonum arte confecta. VITA Mathild. II 16 p. 294,27 neminem voluit audire -a secularia cantantem. *al. proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,445 cuius enim panem manduco, -a canto. **β** *eccl.:* VITA Gertr. A 2 p. 457,8 ad docendum divini legis -a. ALCUIN. Willibr. praef. (MGMer. VII p. 114,5) heleiacum -n de viro venerabili Wilgilso. RHYTHM. 19,10,1 k-n Christo triumphale chorus cantat (WALAHFR. Wett. 279 cantantur septem lacrimantum -a [gloss. RO: psalmos penitentiales]). HRABAN. epist. 33 p. 466,47 eodem -e *(sc. cantico deuteronomii)* spiritualiter instruimur. AUREL. REOM. mus. 4 p. 33[b],18 Ambrosiana -a. MUS. ENCHIR. 18 p. 171[b],29 pro ornatu ecclesiasticorum -um. VITA Mathild. II 16 p. 294,28 audivit sancta -a de evangeliis . . . sumpta. BERNO modul. psalm. 5 p. 94[a] psalmorum -a. METELL. Quir. 3,39 per -n vetus et novum. *saepe. in imag. de Christo:* ALCUIN. carm. 29,1,3 cordis tu *(sc. Iesus)* -n in ore (HRABAN. carm. 23,6). **b** *de canticis bestiarum:* **α** *avium:* ALDH. ad Acirc. 58,4 garrula mox crepitat rubicundum -a (-e *var. l.*) guttur. ARNO ad Cuc. (MGEpist. IV p. 110,21) mellifluum turdus variat de gutture -n. CARM. Cantabr. 23,5,4 aves . . . celebrant estivum undique -n. *al. gallorum:* NIVARD. Ysengr. 4,944 tuus . . . parens . . . -n herile dabat. 7,60. *al.* **β** *quadrupedum (in fabula):* ECBASIS capt. 235 adfuit his *(crabronibus)* vitulus celso cum -e mixtus. NIVARD. Ysengr. 7,103 Allobrogas pretium si speret *sus* -is omnes. 7,160. **2** *spectat ad sonos instrumentorum i. q. modus – Weise:* HROTSV. Agn. 101 organa . . . -n dulce mihi cantant. FOLCUIN. Lob. 12 p. 60,28 nocte dieque vigil depromam *(sc. campana)* -a Christo. *al.* **B** *translate:* **1** *poema, versus – Gedicht, Dichtung, Vers(e):* **a** *strictius:* **α** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 94,5 pleraque -a . . . in honorem Priapi conscripta sunt. CATAL. biblioth. Lehm. I 53 p. 260,25 in . . . libello continentur XII -a Theodiscae linguae formata. WALAHFR. hort. 153 vili quam *(segetem)* -e pinxi. carm. 3,5 -a Pigmei mittam simul atque gigantis. THEGAN. Ludow. 19 p. 594,37 poetica -a gentilia, quae in iuventute didicerat, respuit. CARM. Cent. 81,5 -a Pieria. MILO carm. 3,4,2,1036 quodsi . . . nequit -n iam iure vocari, sit satis . . . censeri nomine rithmi. TRANSL. Iuven. 1 (MGScript. XXX p. 977,34) -a poetarum priorumque philosophorum, . . . quae sunt fabulae *eqs.* FROUM. carm. 19,6 versificum -n . . . ponere stilo. ARCHIPOETA 6,41 tibi scribam -n et odas. MIRAC. Otton. Bamb. II prol. in libello, quem dramatico -e vel etiam prosa decurrente . . . Herbordus . . . persudavit. *saepissime. v. et p. 174,33.* **β** *eccl.:* ARBEO Emm. 18 anelabat Daviticum -n. HRABAN. carm. 39[tit.] de fide catholica rythmo -n compositum. WANDALB. martyr. concl. 1,2 haec . . . tuo, Deus, conscripsi . . . munere -a. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,265 succinat omnis 'amen', quoniam subit ostia -n. METELL. peripar. 1,35 p. 338 (ed. P. Chr. Jacobsen. 1965) commemorabo Quirini gesta, dabo sibi digna laudum -a. *saepe. remissius i. q. textus – Text, Inhalt:* CAND. FULD. Eigil. II 2,27 iuvenis librorum -e . . . pascitur. **b** *latius:* **α** *metrum – Versmaß:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 96,17 regula bucolici -is exigit, ut *eqs.* GODESC. SAXO theol. 7 p. 191,24 nisi -n impedisset. RUD. FULD. mirac. 14 p. 339,47 elegiaco -e. p. 340,1 Asclepiadeo -e. **β** *ars poetica – Dichtkunst:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,57 quę *(sorores Euterpes)* somno raptum docuerunt -a gallum. GUNZO epist. 3 p. 23,9 poema emittit ignorans oeconomiam -is. ECBASIS capt. 20 consuescunt multi, quam qui sint -e docti, longos accentus . . . vertere. *ars bene dicendi et scribendi – rhetorische, 'höhere' Bildung:* CONC. Rem. app. (MGScript. III p. 687,10; a. 992) quia tali -e *(sc. Platonis, Virgilii eqs.)* imbuti non sunt. **2** *verbum, sententia – Spruch, Formel:* **a** *incantatio, canticum – Zauberspruch, Zauber-, Besprechungsformel (cf.* GLOSS. I 538,7 St.-S. -a carminot. II 95,61 -a zaubarchiscrip. III 496,2 -n galster. *al.):* ALDH. virg. I 47 p. 301,17 quas *(aspides)* Marsi incantationum -bus irritabant (ALBERT. M. animal. 7,115 mulieres incantatrices . . . faciunt quaedam -a [*p. 605[a],6* τὰς ἐπωδάς] i. . . .; haec -a vocat Aristoteles corrupte proverbia). PIRMIN. scar. 22 p. 55,14 nullus -um (-ium *A*) diabolicum credire nec super se mittere . . . non presumat (DECRET. Burch. 19,5 p. 961[A] dicunt *nefarii homines* diabolica -a super panem). SERMO de sacril. 15 -a vel incantationes . . . haec sunt: ad fascinum *eqs.* CONC. Karol. 16[A],4 de pugna duorum . . ., ne forte -bus . . . insidiantur. LIUTPR. antap. 5,32 p. 150,31 Willa . . . coepit aruspices . . . inquirere, quo eorum -bus iuvaretur. LAMB. LEOD. Matth. IV 34 mater . . . medicinam et anilia adhibuit -a. *al. expressius de scientia incantationum:* COSMAS chron. 1,4 p. 10,1 que *(Kazi)* Medee Cholchice herbis et -e (ga- *A 3[a]*) nec Peonio magistro arte medicinali cessit. *de incantationibus sepulturae (cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. III. 1929/30. p. 134sq. s. v. 'Dadsisas'):* RATHER. epist. 25 p. 133,24 (admon. synod.) -a diabolica, quae super mortuos . . . vulgus cantare solet, . . . vetate. DECRET. Burch. 19,5 p. 964[B] observasti excubias funeris . . . et cantasti ibi diabolica -a. **b** *formula iuridica – Rechtsformel:* FORM. Marculfi 1,1 p. 39,12 nova decernere -a. EGINO epist. 31 p. 446,39 pater universalis . . . in palatium, ut moris est, iudicum legali perducitur -e. *al.*

II *spectat ad actionem vel modum canendi i. q. cantio, cantus – Singen, Gesangsart, Gesang:* EIGIL Sturm. 15[a] p. 373, 14 corpus . . . spiritali -e ad flumen portatum (19 p. 375,19). EPIST. var. I 5 p. 499,4 psalmorum cum -e precamur. EPIST. pont. Rom. sel. II B 33 p. 603,16 dulcedinem Gregoriani -is.

***carmenum,** -i *n.* *(orig. inc., nisi subest arab.* kammūn *vel* karawijā', *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr.*

[Erb]

nr. 1046. 1087) species cumini – Kümmelart: THADD. FLORENT. cons. 2,7 recipe . . . piperis, cimini, -i . . . unzias II (*sim.* 12,92). *cf.* *cordumenum.

***carmiger,** -eri *m. qui carmina pangit, versificator – Versemacher, 'Verseschmied':* ALCUIN. carm. 3,34,83 -r (armiger *U*) indoctus cecinit hos Alcuine versus.

carminatio, -onis *f. dissipatio, actio dissolvendi – Zerstreuung, Regulierung:* ALBERT. M. veget. 6,111 operatur *galbanum* . . . in corporibus . . . -em ventositatum. 6,122 operatur *iuniperus* . . . calefactionem et -em.

***carminativus,** -a, -um. *qui dissipat, dissolvit – zerstreuend, regulierend:* ALBERT. M. veget. 5,114 sunt . . . abstersivae et -ae *operationes plantarum.* 6,282 anetum . . . est . . . -um ventositatum. 6,398.428.

***carminice** *adv. poetice, versifice – dichterisch, in Versen:* VITA Annon. III[tit.] vita . . . -e descripta.

***carminium** (-rom-, -min), -i *n. (arab.* kirmiz, *inde francog.* carmin, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 708sq.) coccum – Scharlach(farbe), Karmesin, Karmin:* THEOPH. sched. 1,40 omnia, quae folio et carmin pinxeris. HERACLIUS II 42 accipe . . . -um (caro- *S*), i. e. cinobrium, . . . et de -o (caro- *S*) duas partes equales . . . misce. 58 -um incides de nigro. ALPHITA I p. 282,41 -um, synopide idem. *al. fort. huc spectat:* MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,33 carum minium incides de bruno *eqs.*

1. carmino, -are. **1** *pangere – dichten, dichterisch besingen:* ALDH. ad Acirc. 6 sequentia *capitula* . . . metrorum versibus . . . -antur. CARM. Aldh. 3,15 cuius *(Dei)* inmensa munera nequeo . . . -are. **2** *incantare – Zaubersprüche sagen:* SERMO de sacril. 14 qui ad serpentes morsos . . . -at.

2. carmino, -atum, -are. **1** *pectere, vellere – krempeln, hecheln, zupfen (cf.* GLOSS. III 647,43 St.-S. -are zeisin. *al.):* AESCULAPIUS 22 p. 36,22 post cibos cooperiantur loca *dorsi* ex lana molli, -ta (ALBERT. M. meteor. 2,1,10 p. 527[b],7 l. tenuis, distracta sive -ta. *al.*). OLIV. hist. Dam. 65 mulieres *Armeniorum* nent ac -ant. THEOD. CERV. chirurg. 3,11 p. 163[D] filis minutissime -tis. *al.* **2** *radendo admovere – durch Scharren zuschieben:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 59,11 parentes scalpunt eis *(pullis)* et -ant grana pedibus. *cf.* *carpinatus, *carzino.

carminulum, -i *n. carmen (pusillum) – Liedchen, (kleines) Gedicht:* COLUMB. epist. 10,4 accipe . . . bipedali condita versu -orum munera parva. HROTSV. Bas. 2 iungens praescriptis carmina -is. Gong. 260 laudum -a concinuere Deo. Mar. 4. 18. gest. 13.

***carmula,** -ae *f. vel rarius* ***carmulus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (germ.* *karmi, *cf. Th. v. Grienberger, MIÖG 35.1914. p. 663sq.) seditio, tumultus – Aufruhr, Aufstand (cf.* GLOSS. IV 134,44 St.-S. -e urluge. 231,5 ⟨c⟩a-a urlouge. *al.):* LEX Baiuv. 2,3 si quis seditionem excitaverit contra ducem suum, quod Baiuvarii -um (ear-, kar-, -mal-, -mel-, -ullum, -lin, -a(m) *var. l.*) dicunt. ANNAL. Emm. Ratisb. a. 818 (MG Script. I p. 93,24) rex -malum levavit. LIBELL. de conv. Baiuv. 5 sedata . . . -a. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 417,7 -a mitigata. VITA Virg. Salisb. I 4. *al. in hac regione.*

*?****carmum,** -i *n. (fort. cohaeret c.* 1. *calma) *?saltus pascuus – ?Gebirgsweide:* DIPL. Karoli III. 34 p. 58,14 ascendente *fine* . . . usque ad culmen Luxeriae et de -o (calmo *vel* campo *ci. ed.*) Luxerię ad sanctum Nicolesium. *Erb*

carnalis, -e. *abl. pl.* -is: *p. 292,33.*

I *adi.: ad carnem pertinens – fleischlich, Fleisch-:* **A** *strictius:* **1** *e carne oriens – aus Fleisch hervorgehend:* RECEPT. Sangall. I 72 potio ad vermes -e . . . occidendas (73 pro verme -e). **2** *quo (tempore) carnes comedere licet – zu welcher (Zeit) Fleisch gegessen werden darf:* TRAD. Westph. III p. 23,5 (c. 1100) feria -is. **3** *loco carnis solvendus – an Stelle von einer Fleischlieferung zu zahlen:* REGISTR. Wirz. (WürzbDiözGeschBl. 18/19. 1956/57. p. 27,11; c. 1270) solvit . . . ad denarios -es III solidos (p. 30,7). **4** *ad merces carnarias pertinens – Fleischwaren-:* CHART. civ. Halb. 4 (a. 1105) censura et mensura stipendiorum -ium. **B** *latius i. q. corporalis, qui corporis est – körperlich, leiblich, des Leibes:* **1** *in univ.:* ALDH. virg. I 58 p. 317,25 statura. CONC. Karol. 39[A],123 p. 403,15 annonam spiritalem -emque. WALAHFR. Mamm. 4,17 Macedonia Paulo dat -e bonum. CAND. FULD. Eigil. I 15 cibo . . . -i. ALEX. MIN. apoc. 22 p. 500,23 -bus oculis. *al. praesens – persönlich:* AGIUS epic. Hath. 123 -i iam hac non utimur usu. **2** *spectat ad cognationem i. q. naturalis, consanguinitate effectus – natürlich, durch Blutsverwandtschaft bedingt, verwandtschaftlich:* BEDA hist. eccl. 5,3 p. 285,14 filia ipsius *(abbatissae)* -is. HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,8 -e propinquitatis et sanguini copulatione. LIUTG. Greg. 2 p. 68,32 caritas electi pueri . . . -em amorem feminae *(sc. aviae)* vicit. TRAD. Frising. 519 p. 443,2 -is frater (CHART. Mulh. Thur. 108. *al. cf.* COSMAS chron. 2,4 p. 89,22 -i . . . et spirituali coniunctione frater). WALAHFR. exord. 27 p. 512,20 ut sit discretio inter spiritalem generationem atque -em. THIETM. chron. 8,3 parentum nostrimet -ium institutio. CHART. Friburg. 189 sorores -es. *saepe.* **3** *spectat ad sexuum coniunctionem i. q. coniugalis – ehelich, geschlechtlich:* CAPIT. reg. Franc. 112,46 ut *coniuges* inter se negent de -i commixtione. CONST. II 12,3 ante -em coniunctionem. *al.* **4** *opponitur doctrinae et vitae christianae:* **a** *saecularis, terrenus, rebus terrenis deditus – weltlich (gesinnt), irdisch, dem Irdischen ergeben:* LEG. Wisig. 12,3,21 p. 450,22 sacerdotum -ium corda. ALDH. virg. I 42 p. 294,8 dum -e stirpatur patrimonium, spiritale exercetur mercimonium (OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,19 armis spiritalibus, non -bus instructi. *al.*). WALAHFR. exord. 6 p. 480,4 -ium regum palatia. IOH. CANAP. Adalb. 12 ad -em sensum lapsi bonum pastorem sequi noluerunt. HUMB. Sim. 2,31 p. 180,3 iam heretici non essent, etiam si -issimi et criminosi essent. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 338,11 virtus . . . -es homines angelos imitari facit. *saepe. v. et p. 276,42. 297,71.*
b *libidinosus, ad voluptates intentus – sinnlich, wollüstig:* ARBEO Emm. 40 -is *(A1,* -bus *rell.)* voluptatibus sustentata *femina.* HROTSV. Agn. 361 -is . . . amoris. ANSELM. Bis. rhet. 10 p. 158,19 quod -e sensi, . . . a carne dimovi. ALBERT. M. metaph. 2,11 p. 102,72 (ed. B. Geyer. 1960) -ia . . . praemia . . . sicut delectari venereis et potibus et cibis. *al.*

II *subst.:* **A** *masc.: homo rebus terrenis deditus vel saecularis – von irdischer Gesinnung erfüllter, weltlicher Mensch (cf.* GLOSS. II 257,40 St.-S. -ium vueroltmanno. *al.):* BONIF. epist. 35 ad honorem . . . sanctarum scripturarum ante oculos -ium. WALAHFR. exord. 2 p. 476,18 propter fragilitatem -ium. EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 18,21) mali sive -es propter lucra . . . temporalia . . . in ecclesia conversantur. METELL. peripar. 69,28 p. 350 (ed. P. Chr. Jacobsen. 1965) spirituales hunc, sed -es metuunt hunc. *al. cum sensu debilitatis:* HUGEB. Wynneb. 6 aliis, qui arcana Dei . . . percipere non poterant, sicut fragilis et -bus, . . . plana . . . verba dicebat. *cum sensu imperitiae:* Ps. AVIC. anim. 6,15 p. 292 hoc . . . non intelligunt -es, et qui est philosophus, intelligit. **B** *fem. plur.: ?merces carnariae – ?Fleischwaren:* CHART. Turg. III 352 p. 98,28 (a. 1256) de . . . piscationibus . . . vel de nutrimentis -ium vestrarum . . . decimas exigere. SALIMB. chron. p. 587,11 nisi . . . -es venderent in macello. **C** *neutr.:* **1** *res ad victum corporis pertinens – zum leiblichen Wohl Gehöriges:* CONSUET. Marb. 101 (Spicil. Friburg. X. 1965) lector et servitores, qui fratribus . . . spiritualia et -ia ministraverunt. **2** *res terrena vel saecularis – Weltliches, Irdisches:* EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,35 in hoc libro nil -e . . . requirere. THIETM. chron. 1,6 omnigenarum . . ., quae spiritalia vel etiam -ia respicit, arcium scientia. *al. expressius i. q. vita terrena – irdisches Leben:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,20 morientium falanges . . . preda rapere et ad -e perficere properat *febris.*

adv. **carnaliter.** **1** *corporaliter – körperlich, dem Leibe nach:* WILLIB. Bonif. 8 p. 54,15 ut . . . amisum -r dolerent. THIETM. chron. 4,70 moritur -r, qui sanctis Dei servire neglexit spiritualiter. *corpore vivo – bei lebendigem Leibe:* UNIBOS 161,4 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. 1956. p. 292) mactaberis -r. *ratione victus corporis – in Hinblick auf das leibliche Wohl:* CAPIT. reg. Franc. 102,2 -r et spiritualiter ministrare. **2** *ratione originis – der Geburt*

[Pape]

nach: FORM. Marculfi suppl. 4 domina . . . mihi -r genetricae (5 -r germana). HERM. IUD. conv. 14 p.109,26 (ed. G. Niemeyer. 1963). **3** *saeculariter, more terreno vel humano – weltlich, irdisch(erweise), menschlicherweise:* LIUTG. Greg.9 p.74,26 -r . . . cogitantes secundum stultam sapientiam seculi huius. CONC. Karol. 50^{D},39 feminae . . . -r viventes. 50^{D},50 p.643,12 Iudaeis carnalibus moris est sabbatum -r observare. HROTSV. Mar. 737 non te . . . permoveat signi novitas -r. HERM. IUD. conv. 6 p.89,4 (ed. G. Niemeyer. 1963) quam *(prophetiam)* . . . -r putabam . . . complendam. *al. in rebus saecularibus – in weltlichen Angelegenheiten:* DIPL. Heinr. II. 367 propter eius *(episcopi)* tam spiritualiter quam -r iuge servitium. **4** *modo sexuali – geschlechtlich:* CONO LAUS. notae p.787,31 quod . . . non peccarent -r in vigiliis (CAES. HEIST. mirac. II 77 p.193,1 -r cum filio suo peccare. p.193,10). HONOR. III. registr. 90 mulieres alias coniugatas cognovit -r.

carnalitas, -atis *f.* **1** *favor consanguinitate effectus – durch Blutsverwandtschaft bedingte Zuneigung:* VITA Norb. II 91 quidam . . . suae -i indulgentes fratribus carnalibus . . . praedium concesserunt. **2** *animus rebus terrenis vel saecularibus deditus, libido – irdische oder weltliche Gesinnung, Sinnlichkeit, Begierde:* URSIO Marc. 1,15 quatenus locus -is fieret locus consecrationis. BERNH. CONST. damn. 10 ut . . . intereat in mortem vergens -s, resipiscat . . . spiritualitas. WOLBERO cant. 3 p.1233^{D} -em morum sive cogitationum. EMO chron. p.521,13 sunt . . . due nature anime . . .; superior ratio, inferior sensualitas vel -s. BERTH. RATISB. serm. 1 p.9, 38. *al.* **3** *fornicatio – Unzucht:* CHART. Wirt. VI 1638 p. 34,30 (c. 1262) si qua *(soror)* contagiosam et de -e suspectam familiaritatem habere inventa fuerit.

*?***carnarinus** (cama-), -i *m.* (*cf.* carnarium) *vespillo – Leichenträger:* AGNELL. lib. pont. 163 p.383,4 -i (cama- *cod.*), qui et lecticarii, virgis costis agitabant taurorum.

carnarium, -i *n.* *script.* -ner-: *l.* 45.

aedificium, in quo corpora mortuorum asservantur, domus ossuaria – Totenkapelle, Beinhaus, 'Karner' (cf. H. Otte, Handbuch der kirchlichen Kunstarchäologie. I. 1883. p. 24): ROD. GLAB. hist. 4,12 constructa . . . que vulgo dicuntur -a, in quibus . . . proiecta sunt . . . defunctorum corpora. ANSELM. Bis. rhet. 5 p.171,3 corporibus . . . in -o revolutis. CHART. Carniol. II 104 p.80,2 assignantes . . . capellam matrici ecclesie in -um. CHART. Stir. III 61 actum apud Marpurch in -o. ANNAL. Mell. Sancr. II a. 1244 promisit *dux* . . . -um in Sancta Cruce perficere. *al. in nomine loci:* THIETM. peregr. 9,27 cavea . . ., que adhuc Carnerium Leonis vocatur.

***carnaticus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. praestatio carnis – Fleischlieferung:* CAPIT. reg. Franc. 103 p.212,2 -os et vinum . . . exactare non cessant *duces in hostilitio.* GREG. CAT. chron. I p.160,21 ad persolvendum . . . vini terciam partem, similiter et de -o. *cf.* carnatus.

***carnatura,** -ae *f.* *color carnis vel cutis – Fleischfarbe, Inkarnat:* MAPPAE CLAVIC. praef. p.189,14 facias -am de rubeo plumbo et albo.

carnatus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ex carne consistens – aus Fleisch bestehend:* GODESC. SAXO theol. 23 p.334,4 *corpus Christi* sic est corpus, ut -us sit etiam homo. ALBERT. M. princ. 7,1 p.360^{b},4 est habitus secundum modum et non secundum veritatem ut -us *eqs.* **b** *tumidus – geschwollen:* FRAGM. mul. IV p.47,2 matrice -e sunt. **2** *subst. masc. vel neutr.: praestatio carnis – Fleischlieferung:* GREG. CAT. chron. I p.274,15 solvere . . . -um, secundum quod habent. *cf.* *carnaticus.

***carneitas,** -atis *f.* *habitus carnis – Fleischlichkeit, Leiblichkeit:* ALBERT. M. phys. 2,1,8 p.108^{b},32 quod humanitas et -s . . . non haberent dependentiam ad materiam sensibilem, sed potius essent abstracta.

***carnelevare,** -is *n. vel* ***carnelevarium,** -i *n.* *(cf. ital.* carnevale *a* caro *et* levare, *v. P. Aebischer in: Mélanges . . . K. Michaelsson. 1952. p.1sqq.) tempus ieiunium quadragesimale praecedens – Vorfasten-, Faschingszeit, 'Karneval':* **1** *gener.:* ANNAL. Ianuens. I p.104,8 in eddomada -ii. BERNH. MAR. annal. a. 1169 p.259,12 dominicus dies -ris. **2** *iur. de termino praestationis:* CHART. ord. Teut. 15 (a. 1182) decimam exeniorum . . ., que fiunt . . . in -e et in pasca. REGISTR. Patav. II p.99,13 in -o I pullus.

***carneria,** -ae *f.* *bursa ad carnes reponendas apta – Fleischbehälter:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.164,27 habeat *falconarius* . . . bursam ad cingulum suum, in qua reponet carnes . . ., que ideo dicitur -a. p.169,23 habeat in -a sua . . . carnes idoneas. 4 p.77,29 selle arconi posteriori debet esse appensa -a grandis. *ibid. al.*

***carneriola,** -ae *f.* *(parva) bursa ad carnes reponendas apta – (kleiner) Fleischbehälter:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 164,25 quod habeat *falconarius* -am ad cingulum.

carnerium *v.* carnarium.

***carnevarium** (-nifa-), -i *n.* (*cf.* *carnelevare)

1 *latius i. q. tempus ieiunium quadragesimale praecedens – Vorfasten-, Faschingszeit:* TRAD. Udalr. August. 221 p. 127, 8 (a. 1230/43) in -nifario tal. unum. **2** *strictius i. q. dominica quadragesimae – Sonntag Quadragesima, 'Invocavit':* CHART. Ticin. 17 p.42,34 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929; a. 1196) libre quinque . . . convenerunt . . . dare . . . hinc ad -um senem proximum.

carneus, -a, -um. **I** *adi.:* *ad carnem pertinens – fleischlich, Fleisch-:* **A** *strictius:* **1** *e carne constans, carne obductus – aus Fleisch bestehend, mit Fleisch umgeben:* SISEB. Desid. 18 -am materiem anima deserens. EKKEH. IV. bened. I 1,14 *(de Christo)* -a formosum stola det, deitas generosum. NIVARD. Ysengr. 5,32 -a prẹda. 7,49 -a clanga michi, non ẹrea nunciat horam. THEOD. HIRS. loc. sanct. 29 p.71 cuius *(sancti)* manus -a adhuc demonstratur. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.185,11 tiratorium non -um aut carnosum. ALBERT. M. animal. 1,171 si *auris* esset -a, . . . non servaret figuram semicirculi. *al. v. et p.56,2.* **2** *in carne exsistens – im Fleisch befindlich:* CHART. Brem. 342 p.384,27 (a. 1269) pro -o vulnere dimidiam marcam. **3** *aspectui carnis similis – dem Fleisch ähnlich:* GODESC. SAXO theol. 23 p.337,20 in colorem -um . . . non revertitur istud corpus . . . Domini (MAPPAE CLAVIC. 170$^{capit.}$). **B** *latius i. q. corporalis, ad corpus spectans – körperlich, den Leib betreffend:* **1** *in univ.:* ALDH. virg. I 60 p.321,5 -um animae ergastulum. NIVARD. Ysengr. 7,236 constantes animas -a pena beat. *al.* **2** *opponitur doctrinae et vitae christianae i. q. terrenus, humanus, mortalis – irdisch, menschlich, sterblich:* AGIUS epic. Hath. 391 -us est unus *affectus,* alter divinus habetur. ANNAL. Altah. a.1045 p.41,6 abbatissa . . . -is soluta est membris (CONO LAUS. gest. 8 p.798,34 [vs.]). *c. sensu libidinis:* PAUL. DIAC. carm. 6,28 -us aethereo ignis ab igne perit.

II *subst. neutr.:* **A** *tuber carnosus – fleischiger Auswuchs, Stirnblässe:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.67,6 quedam aves . . . habent . . . inter nares et frontem quoddam tenue, -um, rubeum *eqs.* (*cf.* p.67,9). **B** *lapis colori carnis similis – fleischfarbener Stein:* Ps. PLATO quart. 4 p.184,33sqq. rubinum . . . praeparare est tardum . . ., sed -um possibilitas . . .; quod dixit *philosophus* '-um', signat per hoc margaritas *eqs.* **C** *quod corporis est – Leibliches:* CARM. anon. 1,59 (SBMünch. 1873/III. p.697; s. XII.) quid culpare soles, quod amat nunc -a proles. *Pape*

***carnifarium** *v.* *carnevarium.

***carnifarius,** -a, -um. *ad praeparationem ciborum carneorum aptus – der Zubereitung von Fleischspeisen dienend, Fleisch-:* VITA Gebeh. Salisb. II 32 p.50,7 hospitum coquinam -am . . . muratam exstruxit.

carnifex, -icis *m.* **1** *strictius:* **a** *qui poenas capit, executor (officialis), tortor – Scharfrichter, Henker, Henkers-, Folterknecht (cf.* GLOSS. I 79,33 St.-S. -x pano. II 427,60 -x vuizinari. *al.):* WALAHFR. Mamm. 14,2 furentes -um tolerare manus. WALTH. SPIR. Christoph. I 23 cumque -es . . . olei liquorem ardentibus prunis infunderent. THIETM. chron. 3,9 Gero iussus est . . . a -e quodam decollari. ERINH. Heimer. 155 prelato . . . -um vocitato. CAES. HEIST. hom. exc. 282. *al. de suimet tortura:* EKKEH. IV. carm. Gall. 15,2 o felicem suimet -em *(sc. Gallum).* **b** *interfector, homicida, mactator – Mörder, Mordgeselle (cf.* GLOSS. II 743,23 St.-S. -es mar-

trara manslagun. *al.)*: LIUTG. Greg. 9 p.74,20 qui *(satellites)* . . . latrones et -es exquirerent. FUND. Werth. app. p.167,42 venerunt -es, homines Richildae, . . . ut eum perderent. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p.170,16 qui *(rex)* . . . clanculo -es mortemque preparasset. COSMAS chron. 3,24 p.193,16 cum cruentus -x (artifex *var. l.*) ambos *(pueros)* ceu porcellos sub ascella interficeret cultello. *al.*

2 *latius i. q. lanius, macellarius – Metzger, Schlächter, Fleischwarenhändler:* **a** *gener.:* **α** *proprie (cf.* GLOSS. III 186,19 St.-S. -ecs uelaisachl. 396,24 -x mezeiere. 676,57 -x flaiscmanger): CARM. de bello Saxon. 1,198 pistores -esque militibus comites ibant. CAES. HEIST. hom. exc. 19 *(de somnio)* conspexit . . . virum horribilem in effigie -is . . . cultellum longum tenentem in manu. 167 -es . . . hodie iustiores sunt advocatis . . .: illi carnes suas vendunt nec recipiunt *eqs.* HUGO TRIMB. sols. 23 p.54,22 -x cum securi. *al. de libitinario:* CHRON. Mont. Ser. a. 1192 p.164,10 histrio in corpore eius *(Wichmanni)* -is officio functus est ventremque eius cultro aperuit. **β** *per compar.:* COSMAS chron. 2,32 p.129,15 ille *(dux)* stabat . . . ut . . . -x, qui longam acuens macheram stat in macello super . . . vaccam excoriatam. **γ** *in nominibus: hominis:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 245 (a. 1272) nos Rudolfus Mercator, . . . Heidenricus C-x . . . consules. *plateae:* LAMB. LEOD. Matth. IV 42 platea Treveri quaedam -um est, unde et nomen obtinuit. **b** *iur.:* **α** *spectat ad condicionem, statum, testimonium sim.:* CHART. select. Keutgen 133,39 (s. XII.) nullus -x bovem aut porcum emere teneatur, nisi quem in macello secare voluerit ad vendendum. TRAD. Patav. 677 testes sunt . . . Rudegerus pellifex, Dithmarus -x (CHART. Stir. III 11 p.15,2. *al.*). CHART. select. Keutgen 127, 36 -es . . . carnes suinas . . . infra tecta macellorum nullatenus habere debent venales. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 400, 38 scultetus . . . constituet magistrum -um. CHART. Hall. I 224,25 innunge -um. CHART. Tirol. notar. I 748 p.376,24 que *(causa)* vertitur inter Seauridum -em et inter Çuannum beccarium. CHART. civ. Hild. 354 quod fartores . . . et scutellarii . . . nichil commune cum -bus habere debeant. *saepe.* **β** *spectat ad possessionem, traditionem, obligationem sim.:* CHART. Tirol. notar. I 950 (a. 1237) carta Eberardi macellatoris: . . . Conradus -x . . . promisit . . . solvere Eberardo -e . . . libras. CHART. select. Keutgen 149,4 -x . . . dabit sculteto . . . pellem caprinam. REGISTR. Mog. p.33,28 recipiet magister fori de -bus . . . scapulas. CHART. Babenb. 458 p.325,25 Wisento -x, civis Iudenburgensis, . . . fundum . . . resignavit. CHART. Salem. 437 quod . . . a Beringero, molendinatore et -e, . . . possessiones . . . comparasset. CHART. Wirt. VI 1887 p.383,5 Heinricus -x . . . sub lobiis de macello XXII solidos *solvit. al.*

carnificina (-cia), -ae *f.* **1** *locus tormenti – Folterkammer, -stätte:* GOZECH. epist. 12 quem *(sapientem)* . . . non in Phalaridis tauro vel -a . . . a propositi rigore nullus unquam deflectit locus. *meton. i. q. turba carnificum – Henkersbande:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,125 gaudebat . . . -a metallo. **2** *taberna lanii – Schlächterei:* GLOSS. III 384,15 St.-S. -a vleischus. IV 44,32 -cia flaischus.

carnificium, -i *n. taberna lanii, laniena – Schlächterei, Fleischbank:* CHART. Sil. D I 45 p.28,32 (ed. H. Appelt. 1963; a. 1175) tradidit . . . redditum -i. 83 p.56,3 mensam -i in Costomlot (95 p.68,28 m. -i . . . fratrum, in qua tantum minuta *animalia* mactabantur). *ibid. al.*

carnifico, -are. **1** *proprie:* **a** *cruciare, trucidare – foltern, abschlachten (cf.* GLOSS. IV 124,17 St.-S. -o martiro. *al.)*: HUCBALD. carm. 2,107 Cristi cultores -are. EPIST. Ratisb. 9 p.319,35 malunt *Aegyptii* -ari quam ibin . . . violare. **b** *caedere – schlachten:* METELL. peripar. 3,35 p.341 (ed. P. Chr. Jacobsen. 1965) hanc *(bovem)* iugulans . . . seu tribui bannum gavisus *(sc. coquus)* -andum. **2** *translate i. q. vexare, illudere – quälen, verspotten:* HUCBALD. carm. 2,93 carmine -ans calvum, compesce cavillum.

carnificus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *qui tortoris est – Henkers-:* ALCUIN. epist. 307 p.471,3 quicquid diabulus per eorum *(Iudaeorum)* -as manus suos gessisse putavit. **b** *qui lanii est – Fleischer-:* CHART. Chil. 361 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. 1875; c. 1275) tabernam -am. **2** *subst. masc.: lanius – Fleischer:* CHART. Tirol. notar. I 654 (a. 1237) in presencia . . . Seauridi -i. II 19 carta Seauridi -i. CHART. Rhen. med. III 1022 presentibus probis viris: Arnoldo burgravio, . . . Henrico -o adiurato. *al.* *Erb*

***carnifluus,** -a, -um. *carne abundans – (über)reich an Fleisch:* FLOR. LUGD. carm. 4,107 -is epulis servit numerosa coturnix.

carniger, -era, -erum. *e carne consistens – aus Fleisch (bestehend):* VITA Sigir. 15 (MGMer. IV p.615,24) licet adhuc -um corpus gestaret in arvis *beatus.*

carnilentus, -a, -um. *carnosus – fleischig:* ALBERT. M. animal. 22,25 sunt . . . ei *(camelo)* . . . carnum pulpis vestigia -a (*cf. Solin. 49,9* carnulenta).

***carniprivium** *sim. v.* carnispr-. **carnis** *v.* caro.

***carnislevamen** (-il-, carnis levamen), -inis *n. tempus ieiunium quadragesimale praecedens – Vorfasten-, Faschingszeit:* COD. Wang. Trident. 53 p.119,27 (a. 1192) ad fictum . . . annuatim ad carnis levamen solvendum. CHART. Tirol. 672 p.128,24 solvit . . . in -e et in primiciis . . . aportatum et steuram. p.130,14 dat in -e 1 agnum. *al.* CHART. Bund. 799 p.256,32 de omnibus fodris inpositis a carnil-e citra proximo preterito.

***carnisprivialis** (-ip-), -e. *tempore ieiunium quadragesimale antecedente praestandus – in der Vorfastenzeit zu liefern, Fastnachts-:* CHART. Rhen. med. III 1212 p.890,21 (a. 1253) pullum carnip-em (CHART. Eberb. 431 p.209,29 pullos carnip-es. CHART. Wetzlar. I 237 pullos -es. *al.*).

***carnisprivium** (-ip-, carnis privium), -i *n.* (caro *et* privare, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. II. 1962. p.787*) *script.:* -pli-: ACTA imp. Winkelm. I 633 p.511,28. -prev-: *l. 67. adde* CHART. Laus. 47 p. 92,7 -iprevio.

1 *latius i. q. tempus ieiunium quadragesimale praecedens – Vorfasten-, Faschingszeit:* **a** *gener.:* CHRON. Reinh. a. 1223 p.599,19 *lantgravius* revertitur veniens in -o ad castrum suum. CONST. III 116 ante -um . . . remeare. SALIMB. chron. p.518,30 Parmenses . . . circa carnis privium cum armis ludendo pugnabant. p.628,2 qui *(molendinarii)* in habitu fratrum Minorum . . . tempore carnis privii faciebant choreas. *ibid. al. (v. ind.). iocose per prosop.:* EPIST. Worm. II 1 -um ieiunio salutem. 2 ieiunium -o spiritum confilii sanioris. **b** *iur. de termino praestationis, solutionis sim. (spectat fere ad spatium trium dierum a dominica Quinquagesimae usque ad diem Martis sequentem):* CHART. Basil. C I 146 (a. 1237) ut . . . censum . . . in festo beati Martini et -o . . . persolvant. CHART. Tirol. notar. I 740 ad fictum dandum . . . octo dies ante -um. II 39 dare . . . XXV libras hinc ad -um. CHART. Carniol. II 197 p.155,31 bona . . . obligata usque ad -um proximo venturum . . . absolvere. CHART. Basil. C II 33 duos pullos . . . in carnip-o . . . presentent (CHART. scrin. Col. B 1247. REGISTR. Baiuv. A p.310,7. *saepe*). CHART. Ien. 17 p. 16,8 (ThürGeschQuell. N.F. III 1) si infra carnis privium silvam . . . non proprietaverim. *al.* **2** *strictius i. q. dies ultimus ieiunium quadragesimale praecedens – letzter Vorfastentag, Fastnacht:* **a** *spectat ad dominicam Septuagesimae (cf. A. Thierbach, Die Benennung der Kirchenfeste in den romanischen Sprachen. 1951. p.40):* CHRON. Mont. Ser. a. 1202 p.169,45 ut . . . in dominica . . . 'Circumdederunt' carnis privium (-ip- 2) haberent. **b** *spectat ad dominicam Quinquagesimae (cf. A. Thierbach, op. cit. p. 50):* CHART. Laus. 638 (a. 1219) pro . . . VI denariis reddendis . . . in magno carnip-o. REGISTR. Wirz. (WürzbDiözGeschBl. 18/19. 1956/57. p. 30,7) ab Epiphania usque ad -um dantur longa salsucia. **c** *spectat ad diem Martis ieiunium quadragesimale antecedentem:* ALBERT. MIL. temp. 260 die Lune ante -um (carnis previum *cod.*). **d** *spectat ad dominicam Quadragesimae (cf. A. Thierbach, op. cit. p. 50):* CHART. Helv. arb. 131 p.202,12 (a. 1271) solvat . . . libras in carnip-o veteri proximo.

***carnivola** (-re), -ae *f.* (caro *et* volare *ut vid., cf.* *carnelevare) *dies ultimus ieiunium quadragesimale prae-*

[Pape]

cedens – letzter Vorfastentag, Fastnacht: **1** *spectat ad dominicam Quinquagesimae:* CHART. Argent. IV 32 p.36,22 (a. 1224/28) ante -am clericorum vel ipso die. **2** *spectat ad diem Martis ieiunium quadragesimale praecedentem:* CHART. Argent. IV 35 p.43,14 (a. 1224/28) in feria III de nocte in cena, quando est -a laicorum. *adde:* FUND. Mur. 32 p.98,7 in feria tertia, que vulgo -re dicitur.

***carnivore** *v.* *carnivola. **carnopodion** *v.* coronopodion.

carnositas, -atis *f.*

habitus vel substantia carnosa, locus carnosus – fleischige Beschaffenheit, Fleischsubstanz, Fleischpartie: **I** *strictius de carne:* **A** *proprie:* **1** *natur.:* ALBERT. M. animal. 1,331 si . . . in vola omnes coniuncti fuissent *musculi,* nimia fuisset -s eius. 2,24 planta *cameli* multae -is (*p.499*[a],*28* σαρκώδης). 3,61 *cor* est principium . . . -is epatis. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 14,9 p.256,7 multa -s in capite impedimentum est intellectus. *ibid. al. expressius i. q. status nutritionis – Ernährungszustand:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.252,17 cum capello tenebitur falco melius in uno statu -is. **2** *medic.:* **a** *in univ.:* ROGER. SALERN. chirurg. 2,251 -s et pinguedo *scrofularum* ipsa extrahatur. TRACT. de chirurg. 281sqq. si in -e brachii vulnus fuerit . . . vel in -e cruris. TRACT. de aegr. cur. p.283,30 ponantur cufe . . . in -e natuum. *al.* **b** *spectat ad carnem tumidam vel sarcosim:* MATTH. PLATEAR. gloss. p.368[A] pulvis zedoarii . . . -em et putrefactionem gingivarum sanat. ALBERT. M. animal. 22,77 incidere . . . occultam -em. WILH. CONG. chirurg. 1409 de -e superflua excrescente circa testiculos. BRUNUS LONG. chirurg. 2,7,1 p.124[G] generatio *botii* . . . est -s phlegmatica. *al. v. et l. 65.* **B** *translate i. q. materia plantarum, pulpa fructuum – Pflanzengewebe, Fruchtfleisch:* TRACT. de aegr. cur. p.375,2 ficus . . . abradatur interius, ut tota -s . . . excludatur. ALBERT. M. veget. 6,61 in rosa . . . -s currit per totum in circuitu.

II *latius de corpore i.q. corpulentia – Leibesfülle:* ALBERT. M. animal. 9,13 mutantur *pueri* . . . ad maiorem -em aut minorem.

carnosus, -a, -um.

ad carnem spectans – das Fleisch betreffend, Fleisch-: **I** *strictius:* **A** *e carne consistens, (multa) carne praeditus – aus Fleisch bestehend, (dick)fleischig:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* NIVARD. Ysengr. 6,270 -a . . . crassaque frusta. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.192,28 *tiratorium* -um, quod debet esse recens et de bonis carnibus *eqs. al. v. et p.294,30.* **b** *natur.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.83,26 que *(aves)* habent crossius et -ius pectus. ALBERT. M. animal. 1,327 musculus duo -a habens capita. 2,25 homo . . . habet . . . tibias -as (*p.499*[b],5 σαρκώδεις). THEOD. CERV. chirurg. 2,2 p.145[C] caput dividitur in . . . substantiam -am, craneatam et cerebrum. *al.* **c** *medic.:* IOH. IAMAT. chirurg. 7,7 partes -as cancri. *al. adde:* BERTH. RATISB. serm. 1 p.12,43 urina *ovis* . . . confert multum hypocrisi -ae. **2** *translate de materia plantarum, pulpa fructuum:* DYNAMID. Hippocr. 1,12 nutrit quidem id, quod in illo *(cicere)* -um est. ALBERT. M. veget. 6,53 -um . . . est pomum cedrinum. 6,173 nucleus . . . palmae est intra substantiam -am. *ibid. al.* **B** *in carne exsistens – im Fleisch befindlich:* ANTIDOT. Glasg. p.142,22 ad -a vulnera. **C** *particulas carnis continens – Fleischteilchen enthaltend:* AESCULAPIUS 31 p.48,16 quando . . . stercora . . . -a cum membranulis . . . egeruntur. TRACT. de aegr. cur. p. 269,26 -e, nervose et arteriose resolutiones. *al.* **D** *tumoribus carnis vel sarcosi praeditus vel insignis – mit Fleischwucherungen, -schwellungen behaftet oder gekennzeichnet:* RECEPT. Sangall. II 26 ad -as nares. BENVEN. GRAFF. ocul. B 15 p.35,13 occulus apparet -us. WILH. SALIC. chirurg. 1,51 p.319[A] appellatur *hernia* -a *('Sarkozele')*, quando humor descendens . . . convertitur in carnositatem quandam superfluam. *al.*

II *latius de corpore:* **A** *corpulentus – beleibt:* MAURUS phleb. p.10[a] senes -i et sanguinee complexionis. TRACT. de aegr. cur. p. 199,21 -is et pinguibus hominibus. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.252,19 *falco* erit -ior debito. *al.* **B** *corpori astrictus – dem Leibe verhaftet:* ARNULF. SAG. invect. 1 p.87,12 animalis es homo, -us proinde et carnalis *(cf. Vulg. I Cor. 2,14).*

carnus *v.* tarmes.

caro, carnis *f. (m.: l.10.13sqq. al.) script.:* ka-: *p.300,27.63.* cann-: *p.299,64. adde* TRACT. de aegr. cur. p.359,28. *form.: nom. sg.* -is: *l. 50. p.300,21. al. gen. pl.* -num: *p.296,14.*

σάρξ, *frustum carneum, locus carnosus – Fleisch, Fleischstück, Fleischpartie (plur. sensu collectivo: l.10sq.42.52sqq. p.299,46sq. al.):* **I** *strictius:* **A** *proprie:* **1** *spectat ad homines (ad Christum: l. 40.42):* **a** *gener.:* CHRON. Fred. 2,50 p.71,6 ut humani -is . . . fuerunt devoratae (SCHOL. Adam gest. 17 qui [*Pescinagi*] humanis -bus vescuntur. *al.*). CAPIT. part. Saxon. 6 si quis . . . -em eius *(strigae)* ad commedendum dederit. ALTFR. Liutg. 2,20 consumpto (-a *var. l.)* -e nervisque. MEGINH. FULD. Alex. 10 magnum pondo foetidi -is. OTTO SANBLAS. chron. 35 p.52,5 sepultis . . . intestinis eius *(imperatoris)* cum reliqua -e. *saepe.* **b** *natur.:* ERMENR. ad Grim. 23 p.560,11 haec *(substantia corporis)* . . . quatuor rebus existit: ossibus, nervis, venis et -e. CONSTANT. AFRIC. theor. 2,14 p.8a[v] -is species in corpore sunt tres *eqs.* HILDEG. caus. 2 p.44,21 -o . . . hominis . . . frigidum humorem habet. Ps. GALEN. anat. 41 p.213[A] -es differunt secundum colorem, quaedam enim nigra, . . . quaedam rubra. ALBERT. M. animal. 1,246 sunt *amygdali* . . . duae -es natae in radice linguae. 1,460 -o *testiculorum* . . . inter omnes -es similis est -i mamillae. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 3,7 -o (*p.423*[b],*26* ἡ σάρξ) est medium in tactu. *saepe.* **c** *medic.:* **α** *in univ.:* ARS med. 7 p.430,14 quod interiorum adiunctio -ium dependit. GLOSS. Roger. I A 1,22 p.553,28 -o dura existens inter labia vulneris. BRUNUS LONG. chirurg. 1,16 p.114[F] bona -o crescit in eius *(cancri)* circuitu. ALBERT. M. animal. 10,31 peperit *mulier* . . . magnam -em (*p.638*[a],*16* σάρκα εὐμεγέθη), quae . . . mola matricis appellatur. *al.* **β** *de sarcosi, gangraena sim.:* BOTAN. Sangall. 32,3 herba gramen . . . in oculos mittis . . ., -es minuat. ROGER. SALERN. chirurg. 1,149 si . . . superflua -o supra duram matrem excreverit *eqs.* (BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,2 p.121[F] -em . . . superfluam, quae oritur in gingivis. ALBERT. M. animal. 22,100. *al.*). MIRAC. Otton. Bamb. I 28 praemortuas -es, quas phisici cancrenas appellant. *al.* **d** *eccl.:* **α** *de reliquiis:* CHART. Stab. 103 p.219,19 (a. 1040) demolitae -is eius *(sancti)* pulvere. CHRON. Erf. min. p. 562,17 -o precisa de umbilico Domini. *al.* **β** *alleg.:* HRABAN. univ. 1,2 p.22[D] -es Christi infirmi in ecclesia. 22,1 p.591[D] -o sacramentum corporis Domini . . .; -es historia legis . . .; item -o . . . ingluviem ventris . . . significat. *al.* ALBERT. M. Iob 41,14 (ed. M. Weiss. 1904) -o significat eos, qui . . . animatione Leviathan sensum eius recipiunt. **2** *spectat ad bestias:* **a** *gener. (cf.* GLOSS. II 375,70 St.-S. -em . . . prat. III 368,42 recens -o urisculesc. *saepe):* ALDH. ad Acirc. 42,2 pullos . . . nutrire suesco *(sc. ciconia)* -e venenata . . . draconum. RHYTHM. 76,11,2 mortua -is *pavonis* multum post tempus marcida liquens. WALTHARIUS 1436 -em vitabis aprinam. EKKEH. IV. bened. II 111 -es conflictas (gloss.: kehacchot). ADAM gest. 4,18 p.246,10 -es iumentorum pro cibo sumunt *Pruzzi.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.10,16 hee *(aves)* . . . de suo raptu vivunt et non -bus cadaverum. *saepe. in imag. et per compar.:* WALAHFR. carm. 36,11 ut sale, rore . . . -o, gramina . . . non sine labe carent (*sim.* AMARC. serm. 3,360). HERM. IUD. conv. 21 p.125,8 (ed. G. Niemeyer. 1963) agni immaculati, Iesu Christi, -bus saginari. *expressius i. q. status nutritionis – Ernährungszustand:* FORM. Sangall. II 27 cavallum . . . velocitate, non statura et -bus probabilem. **b** *natur.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.63,29 consimilia sunt . . . ossa . . ., -es et pinguedo. ALBERT. M. animal. 1,18 dicimus leonem esse calidae -is et pisces esse -ium frigidarum. 12,148 in omnibus . . . animalibus aut est -o aut conveniens -i. *al. spectat ad diaetam:* DIAETA Theod. 60 -es . . . sale conditę et coctę corpora desiccant. HILDEG. caus. 4 p.192,5 porcinas -es atque alias suaves -es edat *patiens.* phys. 5 praef. p.1265[C] -o istorum *piscium* . . . mollis et infirma est nec ad comedendum sani sunt. *al.* **c** *medic.:* **α** *in univ.:* IORDAN. RUFF. equ. 6,23 p.59,27 quaedam coagulatio -is infectae rumpens -em et corium desuper. 6,45 p.87,8 infirmitas . . . faciens callosita-

[Pape]

tem-ium supra pedem *equi. ibid. al.* β *de sarcosi, gangraena:* IORDAN. RUFF. equ. 5 p. 19,15 quando nascitur *equus* cum quadam superfluitate -is granellosa in cruribus *eqs.* ALBERT. M. animal. 22,75 -o mortua in vulnere equi nascitur, cum *eqs.* **d** *eccl. (spectat ad praecepta edendi sim.; expressius i. q. esus rerum carnearum – Fleischverzehr, -genuß, e. g. l. 8sq. 12):* ARBEO Corb. 17 observare . . . ab esu -ium diem. CONC. Karol. 24^{B},2,3 clerici . . . quarta et sexta feria abstineant a vino et -e (EPIST. Teg. I 31. CHART. Babenb. 335 p. 174,45. *al.*). WALAHFR. exord. 19 p. 491,41 agni -es in pascha . . . consecrabant. THIETM. chron. 7,52 quia septuagesima tunc instabat, -em deposuit *imperator.* REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937. p. 68,13) dominica dies, tertia feria et quinta, que dicuntur dies -is. *saepe.* **e** *iur.:* α *spectat ad tributum, decimam sim.:* DIPL. Conr. II. 92 p. 126,8 publicum servitium, id est panem et vinum, -es . . ., dare. CHART. Drubic. 17 p. 19,41 decimam -ium, que ochtine . . . dicitur (CHART. Altenburg. 122 p. 98,14 vleischczende. CHART. Mar. Magd. 135). CHART. Tirol. 672 p. 127,22 pro aportatu VI panes et II -es. CHART. Tirol. notar. I 961 ad fictum dandum . . . II -es *('Schinken' ed.).* CHART. Carniol. II 399 p. 308,12 omnes -es de venacione . . . nostro *(sc. episcopi)* conspectui presententur. REGISTR. Patav. I p. 353,4 XXII -es, que dicuntur schulter. *al.* β *spectat ad praebendam, eleemosynam sim. (interdum i. q. portio – Ration, e. g. l. 28.32.37):* CHART. Rhen. med. I 135,46 p. 171,15 (a. 893) accipit in prevenda panes II, -em porcionem I. CHART. episc. Hild. I 93 p. 93,38 fratribus septem . . . una -o. CHART. episc. Halb. 112 p. 76,13 *dentur* sex fercula: . . . secundum . . . porcina vel ovina -o calida *eqs.* REGISTR. abb. Werd. 7,12 p. 224,21 denaridam -ium. CHART. Argent. IV 228 p. 138,30sq. quod -es aucmentantur cum inferioribus -bus. CHART. Friburg. 177 ad usus pauperum . . . pro -bus . . . sex solidi . . . dari debent. REGISTR. Wirz. (WürzbDiözGeschBl. 18/19. 1956/57. p. 30,3) pro -bus, que dicuntur Suerzlocher. REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937. p. 88,11) habet uno die integram -em prebendalem, alia die dimidiam. *saepe. expressius i. q. ferculum carneum – (Fleisch-)Gericht:* REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937. p. 88,28sq.; s. XIII.[2]) duobus officiis debentur de festis -es, que dicuntur umbegerichte sive circumferculares, que regulam secuntur -ium fercularium. *ibid. al.* γ *spectat ad licentiam vendendi, pretium sim.:* CAPIT. reg. Franc. 273,20 p. 319,5 illi, qui . . . -em . . . vendunt (CONST. II 439,12 leprose et scrofine -es solum VII pedibus a macello vendentur *eqs.* TRAD. Weiss. app. II 7 p. 328,38 -es mutine, caprine et hircine sine pondere vendantur. *al. cf.* CHART. Argent. I 617,37 p. 479,36 -es suinas vel iniustas, que phynnehte sunt, infra tecta macellorum nullatenus habere . . . venales). ACTA imp. Böhmer 229 p. 205, 17 *bannum* habet episcopus . . . de siccis -bus. CONST. II 439,5 statuimus II libras . . . bovinarum -ium dari pro I denario. CHART. civ. Erf. 185 p. 109,20 duo viri . . . eligantur, qui iurati . . . -es perspiciant *eqs. saepe.* **f** *alch.:* ANON. tab. p. 171,27 quando decoctus fuerit ille leo, . . . proiiciamus -es eius, intendit per hoc, quod dicit -es feces lapidis. **3** *spectat ad universa animalia:* ALBERT. M. animal. 1,16 homo et equus communicant in membris similibus, quae sunt -o et nervus. veget. 2,60 abluta -e materiali nutrimentali . . . animalis . . . remansit reticulatum ex venis. *al.* **B** *translate:* **1** *materia plantarum, pulpa fructuum, lignum – Pflanzengewebe, Fruchtfleisch, Holz:* RHYTHM. 146,16,5 mellea cum mihi *(sc. cedriae)* sit . . . -o. ANTIDOT. Sangall. p. 94,10 parmarum *(i. palmarum)* -es. DIAETA Theod. 484 -o *amygdalorum* . . . glutinosa est. THADD. FLORENT. cons. 7,65 cannes citoniorum. ALBERT. M. veget. 1,128 nuces habent circa testam -em quandam. 1,149 -o lignea vel herbalis plantarum. 1,177 quidam *fructus* componuntur ex -e et osse et grano. 5,13 in herbis . . . mollior pars est -o herbae. *ibid. saepe (v. ind.).* **2** -o marina *i. q. spuma salsa maris (herbis aquaticis applicata) – Salzauswitterung (an Wasserpflanzen):* BERNH. PROV. comm. 4,3 p. 285,33 -o marina, id est adarcis. ALPHITA I p. 273,9 adarcis, id est -o marina. p. 282,42.

II *latius i. q. corpus, habitus corporalis – Körper, Leib, Leiblichkeit:* **A** *proprie:* **1** *in univ.* (*cf.* GLOSS. I 452,18 St.-S. ad -em zilihhi): ALDH. virg. II 998 evulsum -e lacertum. ARBEO Emm. 38 iuvencula . . . secundum huius -is putridinem pulcherrima. WALAHFR. Mamm. 1,17 -e puer, sed corde senex. RIMB. Anscar. 35 p. 66,30 cilicio . . . ad -em . . . usus est. WALTHARIUS 1387 -is superare dolores. ANSELM. BIS. rhet. 2,5 rediit spiritus, -o revixit mea. OTLOH. prov. I 84 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) incrassata -o gustat caelestia raro. *saepe. spectat ad coniugium:* CONC. Karol. 37,46 abstinens aliquot diebus ab operibus -is. WALTHARIUS 547 consortia -is. **2** *opponitur doctrinae et vitae christianae:* **a** *spectat ad fragilitatem, mortalitatem, vitam terrenam sim.* (*cf.* GLOSS. I 629,69 St.-S. -em prodi): EIGIL Sturm. 25 anima -e soluta est. WALAHFR. Wett. 321 ordo sacerdotum . . . terga dedit vinclis, quae curis -e (gloss. O: in hac vita) superbis. WANDALB. creat. mund. 17 *(de angelis)* prima . . . origo, -is libera nexu. AGIUS vita Hath. 28 quamdiu in -e erat. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 305,2sq. prudens in -e ambulavit, set non secundum -em militavit. DIPL. Heinr. IV. 246 cum -em terrae debitam deposuerit. CHART. Lux. I 313 p. 469,4 quod nostra -is vix duratura in tempore sit. CHART. Naumb. 297 dum -e tenemur. *saepe.* **b** *spectat ad naturam hominis peccatricem et sensibus obnoxiam* (*cf.* GLOSS. I 762,20 St.-S. -o sunta. II 174,19 -is gilusti): CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,41 ut serviatis Deo . . ., non concupiscentiis . . . -isque vitiis. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,113 vulnera -is. CARM. Cantabr. 18,10,1 karo te traxit in foveam. THIETM. chron. 1,25 fragilitas -is sine . . . contagione non valet esse. HERIB. hymn. 6,10,2 Dei genetrix omnisque -is domitrix. CHART. Heinr. Leon. 118 p. 175,25 sicut ex sensualitate -o vergit in culpam. HUGO TRIMB. registr. 736 mundus, demon, -o numquam nos seducere cessant. *saepe. expressius i. q. libido – Begierde:* ALDH. virg. II 94 spurcae consortia -is. STATUT. ord. Teut. p. 84,15 si in peccatum -is lapsus fuerit. CAES. HEIST. hom. exc. 240 stimulum -is. *al.* **3** *de incarnatione Christi:* LIBER diurn. 73 p. 72,2 quem credimus . . . sumpsisse veram -em *eqs.* GODESC. SAXO theol. 22 p. 295,1 humanitatem ex anima rationali simul et -e constantem. POETA Saxo 3,367 posuit -em moriens sumpsitque resurgens. EKKEH. IV. bened. I 21,24 -o (gloss.: Iesus) vitę quando recrescit (gloss.: resurrexerit). ALBERT. M. incarn. 50 p. 225,25 licet . . . -em passibilem assumpserit ex matre. *saepe. expressius i. q. incarnatio –Fleischwerdung:* EKKEH. IV. bened. I 6,12 -is (gloss.: incarnationis) in octavis. *de eucharistia:* CONC. Karol. 57^{B} p. 773,19 panem, qui in mysterio sumitur, corpus et -em Christi esse (GODESC. SAXO theol. 23 p. 325,3 ex pane vera -o . . . consecratione . . . creatur). *cf. p. 298,42.* **B** *translate vel meton.:* **1** *origo, cognatio, genus – Abstammung, Herkunft, Geschlecht:* BEDA hist. eccl. 4,19 p. 246,35 de provincia eorundem orientalium . . . -is originem duxerat. LIUTG. Greg. 1 de nobili stirpe Francorum secundum -em progenitus (CHART. episc. Halb. 507 p. 454,6 fratres s. -em. CHART. Argent. I 226. *al.*). WALAHFR. Blaithm. 45 vicini -e propinqui (WALTHARIUS 802 socii -isque p.). HRABAN. epist. 29 p. 446,20 quod in tertia propinquitate -is . . . liceat nubere. REGINO chron. a. 897 p. 145,17 dum de nobilitate -is . . . se extollunt. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34, 16 -is, qua coniungimur, affinitas. *saepe. expressius de cognatis sim.:* LEX Baiuv. 15,9 debent misericordiam considerare *fratres,* quia -o eorum est *(sc. spurius).* CONC. Karol. 46^{A},12 p. 558,22 qui . . . propriam dissociaverit -em *(sc. uxorem).* **2** *homo, universitas hominum – Mensch, Menschengeschlecht* (*cf.* GLOSS. II 279,31 St.-S. -o man): RHYTHM. 67,10,1 karo omnis ad examen veniet terribile. LIUTG. Greg. 4 p. 71,3 patre debitum universae -is persolvente (THIETM. chron. 7,56 viam u. -is . . . adiit. CHART. Solod. 387. *al.*). CARM. Cantabr. 1,1 gratuletur omnis -o Christo nato. *al. de Christo:* EKKEH. IV. bened. I 1,19 mox -o (gloss.: homo Christus) . . . hostem confringet. **3** *victima – Opfertier:* HEINR. LETT. chron. 15,3 p. 89,24 -o percussa cadens in partem sinistram deorum offensam . . . indicat.

***carobia** *v.* *carubia.

[Pape]

***carocerum, *carocium** *v.* *carrocium.

carodrion *v.* charadrius. ***caroegum** *v.* *carowegum.

car(o)enum (-raen-, -rin-), -i *n. (f.* -a: *l. 5)* (κάροινον) *mustum inspissatum, vinum dulce – eingedickter Most, Süßwein:* ALDH. virg. I 3 p.231,17 lento careni (-enae, -aeni *var. l.*) defruto, quod regalibus ferculis conficitur. ANTIDOT. Augiens. p.57,4 carenum aut passum mittis. RECEPT. Sangall. I 179 cum carino aut cum vetus vino. DIAETA Theod. 276 carenum similiter ut defricatum calfacit. GLOSS. Salern. p.11^{b},36 carenum, id est vinum naturaliter dulce. ALPHITA I p.282,26 carenum est vinum coctum . . . ad consumptionem duarum partium. *al.*

***carola** *v.* *caraula.

***carol(in)ensis** (ka-), -is *m. nummus Karoli I., regis Neapolitani – Münze Karls I. von Neapel, 'Karlin':* CHART. select. Jesse 196 (post 1278) monetam novam nostram carolensium argenti. *ibid.:* ita quod . . . octo ipsorum karolensium . . . ponderent unciam auri . . .; omnes karolinenses . . . sint bene affilati. *ibid. al.*

***carolus,** -i *m. (ital.* carolo *a* carius, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. I. 1950. p. 776) caries – Holzmehl, Mulm:* WILH. SALIC. chirurg. 5,7 p.359^{B} pulveris, qui nascitur in lignis putridis et vocatur -us.

***caropera** *v.* *carropera. **caropos** *v.* carpos.

1. caros *subst.* (κόρις) *hypericum – Hartheu, Johanniskraut (Hypericum empetrifolium Willd. vel Hypericum Coris L., cf. André, Lex. bot. p.74):* GLOSS. III 487,1 St.-S. -os harthowe.

2. *caros, *acc. sg.* -um *m.* (κάρος) *sopor gravis, torpor – tiefer Schlaf, Starrsucht:* PAUL. AEGIN. cur. 45 de -u: et -os (*3,9,2* ὁ κάρος) . . . ab hoc *(lithargo)* . . . differt eo, quod febris precedat . . . -um . . ., et quoniam -os . . . alias sequitur egritudines. 49 *distemperantia* feret . . . -os (*3,11,1* κάρους) et lithargos. 50.

carota (scar-, -rio-, -rvit-, -ida *sim.*), -ae *f.* (καρωτόν) *form.* cariolus: *l. 41.*

daucus agrestis – Möhre, Karotte (Daucus Carota L.): CAPIT. reg. Franc. 32,70 p.90,8 in horto omnes herbas habeant, id est . . . carvitas, pastenacas. GLOSS. III 573,48 St.-S. scaravida vel -iota morach ([*v. notam ed.*]. *cf.* 578,36 scariudra. 680,13 scarindra). 578,16 cariolus moracha. ALPHITA I p.282, 40 -iota, pastinaca agrestis idem (II 31,7). *v. et* caryota.

caroticae, -arum *f.* (καρωτικός) *venae pulsantes – Schlagadern:* GLOSS. IV 237,24 St.-S. -ę g. vel arterię i. herzatharun.

***carotidae** (-rr-, -odi-, -oci-), *acc. pl.* -as *f.* (καρωτίδες) *usu attrib.: l. 53. arteriae caroticae communes – gemeinsame Kopfschlagadern:* PAUL. AEGIN. cur. 247 p.186,24 matricis suffocatio . . . in conpassionem adducens dominantes partes, os -as (*A,* -cidam *B; 3,70,1* ὡς καρωτίδας). ALFAN. premn. phys. 25,4 quae *(venae)* sunt circa aures et circa -as (-am *codd. plerr.*, -didam *B; PG 40,700^{B}* παρὰ τὰς καρωτίδας). *adde:* ALPHITA I p.283,1 carr-ae venae, id est capillares subtiliter valde, quae sunt post aures.

***carowegum** (-oe-), -i *n. (cf. theod.* Karrenweg, *v. F. Kirnbauer, Blätter für Technikgeschichte. 20. 1958. p.5)*

cuniculus (metalli) – (Bergwerks-)Stollen, Förderstrecke: COD. Wang. Trident. 241 p.451,10 (a. 1213) primus xurfus, qui est in capite -oegi *eqs.* p.452,11 procedant cum -o ante se per rectam viam. p.452,13 non debeat xencare . . . supra -um nullum xurfum. *ibid. al.* *Pape*

***carozenum, -zerum, -zinum, -zolum** *v.* *carrocium.

carpa, -ae *f. vel saepius* ***carpo** (cha-, -pho, -pio), -onis *m.* (*cf. theod. vet.* charpho, *francog. vet.* carpe, *ital.* carpione) *form. nom. pl.* -pes: *p.302,4.*

cyprinus – Karpfen (Cyprinus carpio L.; cf. GLOSS. III 361,19 St.-S. geruleus carpho carphe): RUODLIEB XIII 41 charpho. CHRON. Andag. 13 p.36,18 presentatis . . . -is. IOH. sacerd. 198 accipe -pe aletas. HILDEG. phys. 5,11 -o plus calidus est quam frigidus *eqs.* REGIMEN san. Salern. 87 cum -a. CHART. Rhen. med. II app. 15 p.407,18 quicunque piscator . . . -em prenderit. THADD. FLORENT. cons. 11,32 boni sunt lucii, . . . -iones. ALBERT. M. animal. 13,81 praeter solum piscem fluvialem, qui -o aput Germanos et Gallicos vocatur, qui dentes habet in gutture *eqs. al. fort. add.:* WILH. RUBRUQU. itin. p.317,14 pisces magni, qui dicuntur -pes. *cf.* carabus *p.266,1.*

***carpaicus,** -a, -um. *(a* καρπός*?) ?idoneus ad fructus ferendos – ?für das Tragen von Früchten geeignet:* AETHICUS ISTER 6 terram dicit . . . ut hemitica, -a, sataica.

carpasia, -ae *f. species navis – Schiffsart:* AETHICUS ISTER 95 p.71,34 Carpados, in qua naves magnas -as opere mirifico factas, . . . velocissimas et robustissimas *eqs. (cf. Isid. orig. 14,6,24).* p.72,9 quin laudaris opifex magis tua -a. p.72,24 cum -is. *ibid. al.*

***carpeia** *v.* *carpia.

carpella sadelboge GLOSS. V 48,9 St.-S.

carpenio *v.* carpinus.

1. *carpenta, -ae *f. (a* carpentarius *retrograde) ?tignarius, officina tignarii – ?Zimmermann, Zimmermannswerkstatt:* NICOL. BIBER. carm. 1715 (ed. Th. Fischer. 1870) sunt ibi -e, quorum sunt arma ducente . . . vulgo numerante secures. *Schmidt*

2. carpenta *v.* carpentum. **3. carpenta** *v.* carpinus.

***carpentarilis,** -e. *lignarius, carbonarius – Holzfäller-, Köhler-:* AEG. AUR. gest. 3,73 p.115,14 qui *(vicus)* ab opere -i denominatur Cocke.

carpentarius, -a, -um. *script.:* ka-: *p.303,37.* cha-: *l.* 59. -pan-: *p.303,25.* -ter-: *p.303,16.*

I *adi.:* **A** *a fabro lignario perficiendus vel exercendus – von einem Holz(be)arbeiter auszuführen oder auszuüben (cf.* GLOSS. I 332,61 St.-S. -o *opere* holzwerche. *al.):* CAPIT. reg. Franc. 293,80 dies . . . octo . . . feriatos esse decernimus ab omni opere rurali, fabrili, -o (CHART. Turic. 1387 p.101,11 ne . . . in . . . strata opus -um sive quodcumque mechanicum exerceatur). PASS. Thiem. II 1 ut . . . artes . . . mechanicas universas simul, . . . sculptoriam, -am . . . docili ingenio assequeretur (ALBERT. M. metaph. 11,2,32 p.524,79 [ed. B. Geyer. 1964]). **B** *carris efficiendus – mit Wagen durchzuführen: v. p.308,62.*

II *subst.:* **A** *masc. (usu attrib.: p.303,16):* *(faber) lignarius – Holz(be)arbeiter (nonnulla exempla hic allata etiam infra [l. 71sqq.] inseri possunt):* **1** *latius:* **a** *gener. (cf.* GLOSS. I 460,6 St.-S. -us holzmeister. III 296,54 -us holzwercman. *al.):* VITA Gebeh. Const. 1,19 constituit ex eis *(servis)* . . . -os et singularum artium magistros. ANON. tab. p.177,9 respice -um, an coniungat lignum cum ligno nisi sibi simili. CAES. HEIST. mirac. II 1,28 p.52,9 frater Hermannus, -us officio. *al.* **b** *iur.:* **α** *spectat ad condicionem, statum, testimonium sim.:* CAPIT. reg. Franc. 32,45 ut . . . iudex . . . bonos habeat artifices, id est . . . tornatores, -os. DIPL. Otton. I. 241^{a} p.340,35 concedimus . . . sancto . . . loco omnes -os illos, quos possidet. TRAD. Patav. 120 testes sunt . . . de ministerialibus: . . . Otto prepositus, Eccahart -us (TRAD. Ratisb. 952 p.480,26. TRAD. Scheftl. 445^{b} Albertus -us . . . et alii ex familia. *saepe*). CHART. Argent. I 616,93 debent . . . burgenses . . . operari . . . in dominico opere exceptis . . . -is omnibus . . . et cupariis vinariorum vasorum. CHART. Stir. II 187 p.270,25 ad arbitrium discretorum virorum, . . . Gundachari militis et Conradi -i. FUND. Heinrichow. 1 p.34,6 dedimus . . . claustro duos ch-os. CHART. Burgenl. II 37 p.25,45sq. nomina servorum: . . . Thomas -us, . . . filius Thome -i. REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937. p.94,6) VIII officia, quorum IV vocantur hovambet sive -orum sive sectorum *eqs. al.* **β** *spectat ad possessionem, traditionem, obligationem sim.:* REGISTR. abb. Werd. 7 p.188,16 (c. 1150) tenet alterum *fundum* Arnoldus carp(entarius). TRAD. Patav. 1480 Albertus, quem Heberwinus -us tradidit. CHART. Wetzlar. I 82 p.26,39 mansum . . . vendidimus . . . magistro Gerlaco -o. CHART. Burgenl. II 43 terram -orum Castri Ferrei. CHART. Bern. III 54 super qua *(area)* Henricus -us residens est. CHART. Advoc. 195 marcam . . . de curia -orum . . . dedimus. *al.* **2** *strictius:* **a** *tignarius, structor lignarius – Zimmermann, Zimmerer, Bautischler (de archi-*

tecto: l. 8; cf. Gloss. III 374,49 St.-S. -us zemberman. *al.; de re v. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p.474sq.)*: **α** *gener.*: Wett. Gall. 27 quam *(axem)* -i aestimabant proicere. Gesta Camer. 2,1 ut quidam cementarius sive -us . . . campanarium . . . scanderet (Vita Meinw. 12 p.20,2). Vita Poppon. 33 magister -orum vel latomorum. Lamb. Ard. hist. 127 p.624,6sqq. miro -orum artificio domum ligneam ⟨fecit⟩, . . . quam . . . artifex vel -us . . . carpentavit nomine Lodewicus. Albert. M. animal. 15,80 scamnum secundum formam scamni esse a -o (*p.723*^{b},*30* τοῦ τέκτονος) *eqs. al. v. et l.42.53.* **β** *iur.*: Chart. scrin. Col. A I p.340,3 (c. 1170/90) Hermannus -us emit domum. Chart. Argent. I 617,30 qui lapicidas aut -os habuerit, ipsos non habebit in cena (Statut. ord. Teut. p.109,1 -os, l. . . . ad opus mittere). Acta imp. Winkelm. I 1005 p.772,7 quod *(servitium)* tenentur in castro . . . facere . . . magistri -terii. Chart. civ. Erf. 281 p.179,16 tres -i fide digni, qui . . . prestito iuramento damnum factum in ipso palatio . . . taxaverunt. *al. faber navalis – Schiffbauer*: Chart. Hans. I 745 p.260,30 (a. 1274) -us naves carpentans solvet de qualibet nave . . . v sol. **b** *fabricator vehicularius, artifex plaustrarius, carrarius – Wagenbauer, Wagner, Stellmacher (cf.* Gloss. I 462,1 St.-S. -us reitwaginari. III 228,10 -us waginari vel holzwerhman. *saepe)*: Lex Sal. Merov. 10,6 si quis ancillam perdiderit, . . . si fabrum, si -o ([carpan- *A 3*]. *cf.* Lex Sal. Karol. 11,5 si quis . . . furaverit . . . -um [gloss. K. 79: id est qui facit carrum]). *alleg.*: Hraban. univ. 21,12 p. 565^{C} lignarii . . . ac -i . . . possunt intelligi sancti doctores. **c** *cuparius, fabricator doliorum – Faßbinder, Böttcher*: Conc. Karol. 53 p.693,21 dum colliguntur vindemiae, -os II. Unibos 168,1 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. 1956. p.292) a doctis -is stringatur tonna circulis. Chart. Rhen. med. II app. 16 p.452,37 -us tenetur nuntiare hominibus . . ., ut arent, . . . in autumpno ligabit vasa ecclesie circulis suis. Chart. Tirol. notar. II 335 carta Albani -i. *al.* **d** *tornator – Drechsler*: Chart. select. Keutgen 256 p.353,22 (c. 1178/82) quicunque k-us, id est dreslere, . . . fraternitatem adipisci voluerit. **B** *fem.: ars lignaria – Technik der Holzbearbeitung*: Albert. M. animal. 11,16 intendunt ad ultimum finem . . . sicut et in -a et medicina.

***carpentatio,** -onis *f. opera tignarii – Zimmermanns-, Tischlerarbeit*: Albert. M. animal. 16,115 carpentarius non potest facere arcam ex lignis, nisi sint sine forma -is archae.

***carpentator,** -oris *m. faber vel structor lignarius – Holz(be)arbeiter, Zimmermann*: Albert. M. (?) animal. quaest. 8,4 p.189,71 non potest . . . componere sine arte . . . -r domum. Conr. Mur. summ. 6,1 p.426,4 -r seu faberlignarius.

carpenterius *v.* carpentarius.

***carpento,** -avi, -are. *dolare, (lignis) fabricare, aedificare – zimmern, (aus Holz) verfertigen, (er)bauen*: Lamb. Ard. hist. 57$^{capit.}$ quomodo . . . castellanus . . . -ari fecit castellum. Wilh. Rubruqu. itin. p.234,15 viri . . . -ant domos et bigas. Albert. M. animal. 11,15 similiter . . . facit carpentarius, . . . quando diffinit per formam artis . . . scientiam -andi. *al. v. et l. 9.20.* *Erb*

carpentum, -i *n. (m.* -us: *p.304,9; f.* -a: *p.304,2)*

1 *currus, vehiculum – Wagen, Fahrzeug, Fuhrwerk (cf.* Gloss. III 666,30 St.-S. plaustrum carruca currus -um vvagin. *al.)*: **a** *spectat ad vecturam hominum*: Einh. Karol. 1 p.3,19 -o ibat *rex*, quod bubus iunctis et bubulco rustico more agente trahebatur. Gerh. August. Udalr. I 5 sedebat . . . in solio super -um composito de humerulis plaustri in ferro pendente. 24 imposuit corpus *mortui* -o. *ibid. al. de vehiculo militari (spectat ad Vulg. II reg. 12,31. al.)*: Alcuin. carm. 3,9,4 ferrata super illos *(Fresones)* -a subegit (Nadda Cyriac. I 18,3). **b** *spectat ad vecturam onerum*: Annal. Fuld. II a. 860 mercatores . . . -is mercimonia ferentes. Vita Bav. II 1,299 menbris -i turbine tritis. Otloh. Wolfk. 26 cum . . . quidam negotiatores . . . cum -is praeterissent. Chart. Stir. I 605 p.573,5 patellarii . . . salinam decoquendam in saugmis vel -is . . . devehebant. *al. iron.*: Carm. Bur. B 37,1,9 bos . . . sequitur -um. *meton. i. q. munus vehendi (publicum) – (öffentlicher) Fuhrdienst*: Dipl. Merov. I 54 praeter illos mansos, unde -as exeunt. **2** *corpus – Leib, Leichnam*: Rhythm. 63,4,2 *bestia* corpus (carpentum *cod. recte ut vid., cf. D. Norberg, La poésie latine rythmique. 1954. p.80sq.*) habuit ut caballus. Sermo de Quint. (MGScript. XV p.272,35) quorum *(sanctorum)* corpora cum beati Gentiani -o sepulta . . . servavit patria. ibid. p.273,8 -a trium sanctorum . . . tumulaverunt. **3** *?uncus – ?Haken*: Gloss. III 657,4 St.-S. -us haho *(v. notam ed.). cf.* 1.*carpenta.

carpentus *v.* carpentum. **carpenus** *v.* carpinus.

***carpesia** (carsia), -ae *f.* (καρπησία) *fort. i. q. nardus montuosa vel veratrum – viell.*: *Baldrian oder Germer (Valeriana dioscoridis Sibth. [cf. André, Lex.bot. p.74] vel Veratrum album L. [cf. RE III.p.1574])*: Paul. Aegin. cur. 201 p.133,4 uti farmachis sine magna caliditate; tales . . . sunt . . . asarum et carsia ([καρσία *A in margine*]. *3,45,2* καρπησία [καρσία *a*]).

***carpho** *v.* carpa.

carphologia (-rfal-), -ae *f.* (καρφολογία) *de morbo i. q. evulsio stipularum – das Strohausklauben*: Aurelius 8 p.693,10 alienatio mentis . . . illos *(phreneticos)* . . . cum carfalogia . . . quaerit.

***carpia** (-peia), -ae *f. (ital.* carpia, *francog.* charpie *a* carpere *ut vid.) ?usu adi.*: *l. 32.*

1 *linteum concerptum, linamentum – zerzupfte Leinwand, Scharpie*: Tract. de chirurg. 85 cum unguento -am ponimus *eqs.* Roger. Salern. chirurg. 1,196 -a et alio panno curare. Alphita I p.308,5 -a, rasura panni idem. Ioh. Iamat. chirurg. 1,3 -am novi panni . . . appone (Petr. Hisp. chirurg. p.398, 33 mundificetur *fistula* cum -a de panno abluto). Theod. Cerv. chirurg. 2,6 p.147^{D} exiccetur . . . cum cotone et spongia -a . . . dura mater. Gloss. Roger. III 70 loco -e . . . uti stuppis bene carpinatis. *al.* **2** *caro minutatim concisa – gehacktes Fleisch, Haschee*: Gesta Trud. cont. I 13,5 p.314,15 primum ferculum in mensa erat, quae vocari potest -peia, de sicco pisce . . ., eo quod minutatim carperetur *eqs. cf.* *carpita.

carpidus *v.* 1. carpo.

***carpilio,** -onis *m.* (carpere) *expilator – Ausplünderer*: Egbert. fec. rat. 1,1152 odit . . . Deus omnes -es, qui miseris vitam fatiunt fetere colonis.

carpillum *v.* serpyllum.

***carpinalis,** -is *m.* (carpere *et* cardinalis) *qui avide arripit – gieriger Raffer (cf. P. Lehmann, Die Parodie im Mittelalter. ²1963. p.38)*: Christ. cal. Mog. 8 (MGScript. XXV p.243,2; a. 1252/53) o cardinales -es! Salimb. chron. a. 1248 p.228,13 melius denominavit vos *(sc. cardinales)* abbas Ioachym . . . -es nominando, quia revera optime scitis carpere *eqs.*

***carpinatus,** -a, -um. *(cf.* carpere, 1. carminare; *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p.402sqq.)*

carminatus, concerptus – ge-, zerzupft: Aesculapius 21 p.29,36 lanam -am lotam (Recept. Sangall. II 37 lana succida -a). Gloss. Roger. I A 1,3 p.513,17 stupas peroptime -as. Walth. Agil. med. 49 p.159,25 cotum -um infusum in butyro calefacto superponatur. *al. v. et l. 33. ?subst. neutr. i. q. linamentum – Scharpie*: Aesculapius 5 p.9,28 super loca *(i.* lota *?)* -a ponito . . . super plagas.

carpineus, -a, -um. *a carpino vel cortice eius oriundus – von der (Hain-)Buche oder deren Rinde (herrührend)*: Notae cod. Monac. 17142 (SBMünch. 1873/III. p.711; s. XI.²) libri *(sc. 'Bücher')* dicuntur a corticibus -is, quia . . . antiqui scribebant in libris -is.

carpinus (capr-, -pen-, -enio, -enta *sim.*), -i *f.* **1** *arbutus – Hainbuche (Carpinus betulus L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.851sqq.)*: Gloss. III 41,32 St.-S. -penus (capren-, capen-, -pan-, -entus *var. l.*) haginbŏcha (hagipŏm, hagen *var. l.*). 297,20 carapenus haginbucha. 386,7 arbutus hagenbŭche, -penus idem. 467,1 -penus (-rap-, -pan- *var. l.*). 713,20 -penio. IV 44,35 -penus (-pan- *d. e,* -pin- *f*). 246,43 capenus. V 33,10 -us. *saepe.* Hildeg. phys. 3 capit. (cod. G) -penus hanbuche. *adde*: Gloss. III 270,65 St.-S. -penta

[Schmidt]

(-tum *c*) bircha *(cf. Ahd. Wb. I. p.1106).* **2** *ficus – Feigenbaum:* Gloss. III 539,23 St.-S. -penus viginboim.

***carpio** *sim. v.* carpa.

***carpita,** -ae *f.* (*cf.* carpere, *carpia) *lodix – (Bett-)Decke:* Statut. ord. Teut. p.39,11 ad lectisternia . . . saccum, -am, linteamen . . . habentes sint contenti *fratres* (p. 108,25). Wilh. Rubruqu. itin. p.309,3 ductor . . . postulans a nobis unam -am sive unum tapetium.

***carpius** *v.* *carpia.

1. carpo, -psi, -ptum *vel* -pitum, -ere. *script.:* ka-: *l. 64.* -pid(us): *p.306,27. form. indic.: praes.* -ent: Vita Desid. Cad. 33 p.590,8 (-unt *2.3*). *?imperf.* -abat: *p.306,1. perf.* -avimus: *l. 71.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *decerpere, rescindere, avellere – (ab)pflücken, abreißen (cf.* Gloss. III 497,36 St.-S. -o bricho. *al.):* **a** *gener.:* Walahfr. hort. 95 huius *(abrotani)* . . . crinem . . . -tum prodest miscere medellis. 422 -e rosas. Wandalb. mens. 247 dum . . . -it maturas vinitor uvas. Hrotsv. Mar. 776 ut, quantum libeat, de te *(sc. palma)* mater mea -at. *al.* **b** *in imag.:* Aldh. virg. II 2774 electos scripturae -ere fructus. Walahfr. hort. 417 sanguine martyrii -it quae *(ecclesia)* dona rosarum. *c. sensu colligendi:* Aldh. virg. II 944 contemplativos -ens . . . maniplos. *c. sensu desecandi:* Waltharius 1274 -sisti florem mucronis falce tenellum. **2** *carminare, pectere – zupfen, krempeln, hecheln (cf.* Gloss. IV 350,23 St.-S. -bant zeison. *al.):* Ekkeb. Hersf. Heimer. 33 dum linum -ret manibus *mulier.* Galb. Karol. 47med. (chart.) lanas. **3** *concidere – (zer)hacken: v. p.304,36.* **B** *latius:* **1** *de actione capiendi:* **a** *(cibum) assumere – (als Speise) zu sich nehmen:* **α** *de hominibus i. q. epulari – schmausen, verspeisen:* Aldh. ad Acirc. 80,7 lurcones rabidi quem *(stipitem taxi)* -unt rictibus oris. Epist. Hann. 24 p.58,5 cum . . . dubitet cotidie, quid potissimum -at. *in imag.: c. sensu concoquendi:* Hraban. epist. 5 p.390,23 dimittat haec nostra . . . paupercula illis, qui perfectorum non possunt -ere cibum. *c. sensu devorandi:* Aldh. virg. II 1647 faucibus invidiae . . . gloria -itur. **β** *de animalibus: depasci – abfressen:* Aldh. ad Acirc. 45,3 fructus agrorum . . . -o *(sc. locusta)* catervatim. *rostro vellere – (ab)picken:* Aldh. virg. II 226 qui *(graculus)* . . . -ens de messe maniplos. *sugere, gustare – saugen, kosten:* Willib. Bonif. 5 p.22,20 ad instar . . . apis, quae . . . herbarum copiam . . . -enti . . . rostro pertemptat *eqs.* **b** *captare – fangen:* Egbert. fec. rat. 1,337 vult -ere mures *cattus.* **c** *apprehendere – ergreifen:* Carm. cod. Vat. (5330) 24,6 *(in imag.)* vertice . . . brumę Romanas -it habenas *annus.* **d** *haurire – schöpfen:* Beda hist. eccl. 5,7 p.293,13 *(in imag. de baptismo)* ut . . . iubar radianti -ret haustu. **2** *de actione laedendi i. q. laniare, torquere – zerfleischen, martern:* Hymn. Hraban. 22,3,4 cessit his *(sanctis)* lacerans fortiter ungula nec -sit penetralia. Walahfr. Mamm. 12,4 dum -itur unguibus uncis *sanctus.* Otto Frising. chron. 2,34 p.107,27sq. cum corpus eius -retur (cap- *A2 ut Cic. parad. 16*), -i (cap- *Cic.*) certe ipse *(Regulus)* non potuit. *al. in imag.:* Lamb. Hersf. annal. a. 1075 p.242,24 qui . . . vitam eius *(archiepiscopi)* . . . livido dente -bant. *al. compungere – zerstechen:* Carm. Paul. Diac. app. I 6,3,3 pulix . . . dum -ret artus.

II *translate:* **A** *acquirere, lucrari – erwerben, gewinnen:* Hraban. carm. 39,71,5 *(de Christo)* -ere regna debita. Dipl. Ludow. Germ. 109 p.157,38 -ere ac possidere hereditatem. Hrotsv. Gong. 271 hinc nos laetitiam . . . -ere. *v. et p.304,49. (mente) concipere – (geistig) sich aneignen:* Wett. Gall. 20 cognitionem divinae legis -bat. **B** *uti, frui – (aus)nutzen, genießen:* Rhythm. 148,82,1 karpe moras, visita me. Carm. Aldh. 2,94 per saecula -ens aeterna gaudia. Bruno Querf. fratr. 13 p.730,38 cum altum fessa membra -rent soporem. *al. percipere – erleben:* Carm. de Mart. 5,19 (NArch. 11. 1886. p.465; cod. s. XI.ex.) est concessa mihi nova visio -i. **C** *excerpere – exzerpieren:* Excerpta synod. (ed. F. Maassen, Gesch. der Quellen . . . des canon. Rechts. I. 1870. p.844; c. s. VIII.) causas utilitatis . . . -avimus. **D** **1** *suscipere, conficere – unternehmen, zurücklegen, ziehen:* Arbeo Corb. 10 p.199,6 equum ascendens . . . ceptum -abat (-ebat *1.2 p. corr.*) itinerem (Emm. 36 p.82,8. Otto Frising. gest. 2,38 ad occidentales partes Longobardiae . . . -bant iter. *saepe*). Liutg. Greg. 9 p.74,15 propositam -ere viam (Vita Heinr. IV. 5 p.21,8. *al.*). Trad. Frising. 419 quem *(comitatum)* contra Liuduuinum hostiliter -bant. *in imag.:* Paul. Diac. carm. 29,6 haec *(gesta sanctorum)* monstrant -ere lucis iter. Hrotsv. Gong. 480 caeli calles -ere sidereas. *intrans.:* Paulin. Aquil. carm. 3,12,2 qui noctis tetras -it . . . per tenebras. **2** *percurrere – durchziehen:* Carm. var. 2,35 (NArch. 39. 1914. p.174) aera -it avis, gramen pecus, ęquora piscis. **E** *attingere, tractare – berühren, behandeln:* Hraban. carm. 2,2,19 haec tota . . . -ere scriptis. **F** *affligere – quälen:* Beda hist. eccl. 2,12 p.108,20 cum . . . angoribus . . . -retur. Carm. Bur. B 163,5,3 stulto -or anxius animi furore. **G** *detrectare, reprehendere – herabsetzen, kritisieren:* Hraban. epist. 18 p.423,39 aliena opuscula -ere. Ermenr. ad Grim. 32 p.572,29 lector, -is forsan qui carmina nostra. Thietm. chron. 6,64 vicia . . . aspere -bat. Adam gest. 3,1 p.143,1 ut ea, quae laudaveris, adulatione -ant. *al. angere – ängstigen:* Marian. chron. a. Chr. 1099 (rec. A in margine) quod . . . quasi angelus . . . cantavit *canonicus,* moriturus a diabolo ⌊-pitus acriter⌋ (⌊⌋ turpiter acriterque *rec. B*) audivit. *deridere – verhöhnen:* Aldh. virg. II 292 sanctum qui *(pueri)* -ere vatem et laniare student.

adi. **carpitus,** -a, -um. *carminatus – gezupft:* Fragm. mul. II 57 adicias . . . lana sucida -da.

adv. **carptim.** **1** *cum delectu – in Auswahl:* Aldh. virg. I 22 paucula . . . -m et cursim congessimus. Nicol. I. epist. 90 p.503,1 his . . . de pluribus . . . -m commemoratis. Vita Liutb. 24 p.27,15 aliqua ex innumeris -m disserere. **2** *separatim – Stück für Stück:* Chron. Pol. 1,15 si singula facta . . . -m voluerimus scriptitare. **3** *statim – sogleich (cf.* Gloss. IV 124,22 St.-S. -m sparsim gizalo. *al.):* Willib. Bonif. 6 p. 27,26 -m se invitatum . . . intellexit.

2. *carpo *v.* carpa.

carpobalsamum (crap-), -i *n. (f.: l. 43)* (καρποβάλσαμον) **1** *fructus vel grana balsami – Balsamfrucht, -körner:* Paul. Aegin. cur. 255 p.203,28 -i (*3,78,12* καρποβαλσάμου) . . . ȝ i. Antidot. Bamb. 19 recipit . . . crap-o. Constant. Afric. grad. p.356,32 cuius *(balsami)* . . . semen -um . . . dicitur. Ioh. Platear. simpl. med. p.8b[r] fructus *balsami* . . . dicuntur -um. Matth. Platear. gloss. p.367[H] -um est calida et sicca, . . . est . . . -um minoris *(sc. quam balsamum),* maioris tamen quam xylobalsamum *efficaciae.* Oliv. hist. Dam. 60 p. 263,6. *al.* **2** *odor fructus balsami – Duft von Balsamfrucht:* Conr. Hirs. (?) epithal. 19[b],1 (AnalHymn. 50 p.501) vitalis ligni gratia . . . exponit -a.

***carpocareon** *n.* (καρπός *et* κάρυον) *flos nucis – Nußblüte:* Alphita I p.282,46 -on, flos nucis idem.

***carpocareos** (-ota-, -cer-, -rios, -us) *m.* (καρπός *et* κάχρυς *ut vid.*) **1** *semen ferulae – Steckenkrautsamen:* Gloss. Salern. p.5[b],42 -otareus, semen ferule (Alphita II p.31,15 cacrei vel . . . -os, s. f. idem). Alphita II p.32,14 -rios. **2** *sucus ferulae – Steckenkrautsaft:* Alphita I p. 282, 47 -cereos, succus ferulae idem.

***carpocissus** (-osc-, -iscus), -i *m.* (καρπός *et* κισσός) *fructus hederae – Efeufrucht:* Bernh. Prov. comm. 2,1 p.279,20 -scissy, id est fructus eius *(hederae).* Gloss. Salern. p.5[a],9 bacce edere, -scisci (Alphita II p.19,8 b. e., -i idem, fructus edere).

carpos (ka-, cap-, -rop-), *acc. pl.* -os *m.* (καρπός) *fructus – Frucht:* Carm. cod. Guelf. Gud. 335 f. 38[v] cui καρπὸς in ęscam *erat in paradiso.* Alphita I p. 285,24 colofonia . . . et capos Heryos, id est fructus montis *eqs.* II p.34,12 caropos mirice, fructus geneste idem. *in imag.:* Froum. carm. p. XIII,1 ruminat . . . verborum arithmetica karpos (gloss.: fructus). *v. ThLL. II. s. v.* 2. carpus.

***carposciscus** *sim. v.* *carpocissus.

***carpotareus** *v.* *carpocareos. **carptim** *v.* 1. carpo.

carptor, -oris *m. detractor, calumniator – Verleumder, Kritiker:* Arnulf. delic. 292 dupla struit duplam -is lingua

[Schmidt]

ruinam. MANEG. ad Gebeh. 73 p.426,44 exspectationi -is . . . satisfacere. *Schmidt*

carra *v.* carrum.

***carracistum,** -i *n.* (carracutium *cft. ed.*) *carrocium – Fahnenwagen:* ANNAL. Herb. a. 1266 (MGScript. XXIV p. 829,2) ecclesia *(Herbipolensis)* habuit . . . -um de novo paratum.

***carracium** *v.* *caracium. **carraco** *v.* carrico.

***carrada** (-ta), -ae *f. vel rarius* ***carradum** (-tum: *l. 18.59*), -i *n. (m.* -us: *l. 60. p.308,9) script.:* ka-: *l. 31.35.46. passim.* ga-: *l. 45. p.308,8. al.* qua-: *l. 25. adde* DIPL. Merov. III A 23 p.141,10 (spur.). -ara-: *l. 25. p.308,14. al.* -arid-: *l. 69.* ?-rut(a): *l. 62.* -dd-: CHART. Neocell. (Frising.) 43 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX. 1961). -at(a): *crebrescit in schedulis nostris s. XIII. form.: acc. pl.:* -des: *l. 30.* -dia: *l. 49.61. p.308,8.*

onus carri, vehes – Wagenladung, Fuder (*cf.* GLOSS. III 373,35 St.-S. -ta vůder. 646,27 -tum fŏdir): **1** *de rebus solidis:* **a** *de praestatione sim.:* CHART. Sangall. A 63 (a. 772) censum . . ., hoc est -ta una de anona (DIPL. Otton. I. 105 p. 189,32 sex -as annonę pastui equorum. *cf.* CHART. Sangall. A 506 ut . . . demus . . . quatuor -as de grano, duas de spelta, alias duas de avena). *al.* TRAD. Frising. 456 tradidit . . . VI -as de feno (CAPIT. reg. Franc. 210,15 foenum -as III. GESTA Lob. 9 p.314,6 [chart.] petiit tres quaratas [carratas *2*] feni. TRAD. Michaelb. 119[a] -am feni, que wolgo dicitur warbe. *al.*). COD. Lauresh. 3674[a] de pice carr. XXXII. CHART. Rhen. med. I 135,10 solvit faculas L, scindalas -am I *(cf.* RUD. TRUD. gest. 9,10 XX -tas lignorum. *al.)*. TRAD. Salisb. I 100 censum unius -ę salis. FUND. Mur. 30 p.92,19 debet . . . VII -des stercoris . . . inducere (*cf.* REGISTR. Patav. I p.191,9 X karr. fimi). CHRON. Mont. Ser. a. 1174 -tam ferri. *saepe.* **b** *de proventu ad mensurationem pratorum adhibito:* CHART. Traiect. 12 p.8,29 (a. 704) prata ad L -as secandas (*sim.* COD. Lauresh. 429). COD. Lauresh. 322 de prato ad duas k-as feni. CHART. Fuld. B 63 prata, ubi foeni crescere possunt -e VIII. REGESTA Alsatiae 147 (ed. A. Bruckner. 1949) prado . . ., ubi potes colligere X -as de feno (CAPIT. reg. Franc. 128,7. TRAD. Frising. 671 p.565,14. *al.*). CHART. Tirol. 390 (a. 1180/1212) pratum . . . de una -a feni. CHART. Bern. II 121 pratum unius -te feni. *al. accedit ad notionem mensurae superficiei:* TRAD. Frising. 75 (a. 776) iugera XL terra et X -as de pratis (CHART. Bund. I app. p.377,7. DIPL. Arnulfi 118. *al.*). CHART. Sangall. A 99 iurnales centum et de prade ad -as XXXVII (CAPIT. reg. Franc. 128,10. CHART. Turic. 124 g-am. CHART. Rhen. med. I 120 p.125,30. TRAD. Frising. 1074 p.21,2 k-as). TRAD. Frising. 268[a] iurnales XL, pratas VI -as. 489 pratas . . . valentes XXX -as. 945 dedit . . . -am dimidiam. TRAD. Ratisb. 41 pratorum -as X (TRAD. Frising. 1106 karradia). *saepe.* **c** *usu communi:* HERBORD. Ott. 2,41 -tam . . . pro denario recentis acciperes allecis. ANNAL. Erf. praed. a. 1242 rex . . . XXIIII -tas librorum . . . iussit cremari. *remissius:* NOTKER. BALB. gest. 1,15 p.19,2 duas -as talibus caseis plenas. **2** *de rebus liquidis:* **a** *de praestatione sim.:* SALOM. II. epist. 34 de cervisa -am I, id est XXX situlas (TRAD. Ratisb. 136 p. 110,5). CHART. Sangall. A 208 unam -tam civitalem, id sunt XXXIII siclę civitalię. TRAD. Lunaelac. 110[b] p.67,20 unam -am de vino aut unam -am de melle. CHART. Bern. I 4,48 p. 284,24 unum vini -tum. DIPL. Conr. II. 106 I -am cervisie, unum sagma vini. TRAD. Ratisb. 513 IIII -os sicerę, duos vini. TRAD. Brixin. 158 bina Latina vini k-ia. CHART. select. Keutgen 127,25 unam carrutam *(sic ?)* vini. TRAD. Falk. p.17,43 XVI urne, hoc est due k-ę et IIII urne. CHART. Babenb. 141 indulgemus . . . mutam . . . in duabus k-is vini maioris ac publici oneris. CHART. Tirol. notar. I 732 investivit . . . sartorem de una vegete cum IIII -as vini. CHART. Brixin. 115 tres -tas boni musti. CHART. Tirol. 1300 p.339,35 VI plaustratas sive -tas vini. CHART. Neocell. (Brixin.) 83 p.126,35 (Font. rer. Austr. II 77. 1965) pro vino quantitate VI caridarum. *persaepe. c. sensu vecturae:* TRAD. Udalr. August. 9 (a. 1126/78) servitium constituit, videlicet de Watenes una -a vini . . . in ripa fluminis. TRAD. Scheftl. 484 p.463,15 equos . . ., qui ferant -am vini. *al.* **b** *de proventu ad mensurationem vinearum adhibito:* FORM. Sangall. 4 vineam ad X -as vini (DIPL. Otton. II. 60. *al.*). CHART. Fuld. B 403 p.460,3 de vino, unde crescere possunt k-ae XX. DIPL. Ludow. Germ. 132 VII particulae vinearum, ubi duae -ae colligi possunt. CHART. Argent. I 52 p.43,41 vicus . . . ad fęcunditatem XIV -arum vini. CHART. Tirol. 99 vineam feracem trium -arum. TRAD. Brixin. 444 tantum vineę . . ., unde quotannis duo garradia vini provenire possint. GESTA Halb. p.97,18 quantum ad decem k-dos vini posset sufficere. *al. accedit ad notionem mensurae superficiei:* REGESTA Alsatiae 360 (ed. A. Bruckner. 1949; a. 764/92) iurnales X et de prado ad -as II et de vinea ad -a I *(sim.* CHART. Rhen. med. I 58 p.65,18. COD. Lauresh. 33 p.317,25. DIPL. Heinr. II. 104 caradas. *al.)*. CHART. Tirol. 7 de vineis -tas IIII. COD. Lauresh. 410 occupationem . . . ad duas k-as vineti. *al.* **c** *usu communi:* ALCUIN. epist. 8 p.34,11 medicus mihi promisit duo -ta de vino optimo. AMARC. serm. 3,106 qui . . . sibi centum vini manare trapetis vidit -as.

carradeci *v.* carrum *p. 312,60.*

carrago, -inis *f. carrum – Wagen:* VITA Goar. 11 nec in asinum vel mulum neque ullam -em (cart-, cara-, carru- *var. l.*) facere potest *rex.*

***carraleça, *carraliçia** *v.* *carraricia.

***carralis** (ka-, cara-, -ll-), -e.

1 *adi.: ad carra pertinens – Karren-, Wagen-:* **a** *carris efficiendus – mit Wagen durchzuführen:* DIPL. Merov. I 51 de quantacumque carra . . . tam -e quam de navigale . . . nullo tilloneo . . . exigere. FORM. Marculfi add. 3 ut nullo tolloneo . . . nec de navalle nec de -lle evectione . . . nec exigatis (DIPL. Pipp. 19. DIPL. Karoli M. 122 p.171,13. 137. *al.*). **b** *carris aptus – für Wagen geeignet:* CHART. Ticin. 41 p.128, 18 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) usque ad viam -llem.

2 *subst.:* **a** *masc. vel fem. (v. et l. 46):* *via carris apta – Fahrstraße* (*cf.* CHART. Rhen. med. II app. 15 p.401,19 per viam, que vulgo carral dicitur): CHART. Rhen. med. I 447 alteram *vineam,* quę vocatur quadruvium, inter duos k-es sitam. CHART. Ticin. 194 p.23,4 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. III. 1943) omnes vias et -es. **b** *neutr.:* **α** *vectura – Fuhre:* CAPIT. reg. Franc. 13 p.32,5 ut nullus de victualia et -ia (carnalia *var. l.*) . . . theloneum praehendat; de saumis similiter. **β** *mensura quaedam superficiei – ein Flächenmaß:* CHART. Sangall. A 270 (a. 821) dono tibi . . . carrale pradu. 705 p.306,32 pradu . . . carrorum III . . .; in Salecto -e I. CHART. Bund. 206 p.165,13 Andrea dedit unum carale (p. 165,9 VI carales). CHART. Tirol. 264 p.119,9 unum -e de prato. *al.*

***carrana** *v.* 2. *carina. ***carrareçia** *v.* *carraricia.

?***carrareus,** -a, -um. (*cf.* *calcatar) *ex calcatar consistens – aus Eisensulfat bestehend:* Ps. AVIC. anim. 6,15 p. 282,19 stannum nimis croceum . . . et vocatur stannum -um.

***carraricia** (-aliçia, -aleça, -reçia *sim.*), -ae *f. via carris apta – Fahrstraße (cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico lombardo. 1938. p.129):* CHART. Ticin. 194 p.23, 32 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. III. 1943; a. 1239) debent habere carrariçiam (p.23,21 caraletam. p.23,34 carraleçam. p.24,9 carrareçiam. p.27,10 carraliçiam. *ibid. al.*).

***carrarius** (cara-), -a, -um. **1** *adi.: ad carra pertinens – Karren-, Wagen-:* **a** *carris efficiendus – mit Wagen durchzuführen:* DIPL. Merov. I 54 praeter illos mansos, unde operas -as exeunt. 92 p.82,1 praeter illam terram, unde opera -a (carpentaria *var. l.*) exeunt. CAPIT. reg. Franc. 22,81 tria -a opera licet fieri *eqs.* **b** *carris aptus – für Wagen geeignet:* GREG. CAT. chron. II p.25,22 ecclesiam . . . cum introitu et exitu suo per -am viam publicam (CHART. Basil. A I 296 p. 452,11). **2** *subst.:* **a** *masc.: carpentarius – Stellmacher:* GREG. CAT. chron. I p.287,22 terra, quam tenet Stephanus -us. **b** *fem.:* **α** *onus carri, carrada – Wagenladung, Fuder:* IOH. METT. Ioh. 75 decem . . . vascula . . . -a una vini possunt adquiri. *ibid. iterum.* DIPL. Otton. II. 22[b] cum . . . pratis vineisque et (ad *A*) VIII vini -as (carrias *A*) ⟨. . .⟩. **β** *dolium – Faß (cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario*

[Gottschaller]

dell'antico lombardo. 1938. p.128).: Otto Mor. hist. p. 86,15 cararias multas plenas ex lignis siccis *eqs.*

***carrata** *v.* *carrada.

***carratula,** -ae *f.* *vehes parva – kleine Wagenladung:* Chart. Raitenh. 18 (c. 1165) vaccariciam . . . v -is salis in Hallensi salina expeditam.

***carratum** *v.* *carrada.

***carrazo** (cara-), -inis *(f.) vel* ***carrazium** (-ezium, -ezum), -i *n.* (carrago *cft. ed.*) *form. abl. sg.* -zena: *l.* 13. *vectura – Fuhre:* Registr. Trident. I 110 p.93,31 (a. 1220) triginta denr. pro -e de Archo (61 p.63,8 pro carazine et soma. 114 p.97,9 -io. 115 p.98,3 carrezio. 117 p.99,12 carrezo. 135 p.113,22 carrazena). 134 inter vacam et -em.

***carrectum** *v.* *caratum. ***carregium** *v.* *carrigium.

***carrena** *v.* 2. *carina. ***carresum** *v.* *garresum.

1. *carrettus (caretus) *vel* **-a** *vel* **-um,** *abl. pl.* -is *subst.* (*ital.* carretto, -a) *carrum parvum – kleiner Wagen, Karren:* Ioh. Codagn. annal. a. 1216 p. 57,21 milites et pedites . . . cum caretis, manganis et predariis. Annal. Plac. a. 1237 p.477,21 populos venientes cum caretis. Paris. annal. a. 1233 (MGScript. XIX p.9,5) cum . . . carrociis et -is.

2. carretus *v.* garritus. **carrexo** *v.* charaxo.

***carrezium** *v.* *carrazo. ***carriarius** *v.* *chorarius.

***carricatio** (-iga-), -onis *f.* *portatio onerum – das Befördern von Lasten:* Conc. Karol. 50^{D},50 p.643,41 ne in hac sancta . . . die . . . quaslibet carrigationes . . . homines facere praesumant. Vita Menel. 2,4 (MGMer. V p.151,3) sue -is assellum sibi sterni commendat.

***carricatura,** -ae *f.* *munus vehendi – Fuhrdienst:* Capit. reg. Franc. 297,14 p.438,4 pauperes . . . in -is et paraveredis . . . gravare.

carrico, -avi, -atum, -are. *script.:* charre(o): *l. 48.* cari-: *l. 36.49. al.* -ig(o): *l. 38.51. al.* carc(o): *l. 37.38.53. al.* carg(o): *l. 38.64. al.* carrac(o): *l. 62.* carri(o): *l. 47.*

1 *trans.:* **a** *in carrum imponere – auf einen Wagen laden* (*cf.* Gloss. II 732,6 St.-S. caricavit fazzota): Lex Sal. Merov. 122 si quis . . . lignarium . . . in carro carcaverit. Lex Sal. Pipp. 43,2 si . . . in carro cargaverit (carc-, carrig- *var. l.*) *vinum.* Theod. Trud. Bav. 22 Attinus sabulum et lapides -turus plaustro vehebatur. **b** *onus (vehendo vel portando) promovere – eine Last (durch Fahren oder Tragen) befördern:* Leg. Wisig. 5,5,2 si *iumentum* . . . fasces -ando . . . mortuum fuerit. 8,4,9 si quis bovem alienum iuncxerit . . . ad aliquid -andum. Capit. reg. Franc. 273,29 *coloni* debent et margilam et alia quaeque -are *eqs.* Wilh. Andr. chron. 228 vini dolium . . . ad nos usque -ari fecit. Chart. Bern. II 602 p.650,14 ad carrianda blada et vina ecclesie. Chart. Helv. arb. 135 p.209, 9 ad charreandum . . . res et bona. *absol.:* Capit. reg. Franc. 93,6 operas, . . . sementare, runcare, caricare, . . . exigere. **c** *onerare – beladen:* Capit. reg. Franc. 32,30 unde carra in hostem carigare debent. Dipl. Loth. I. 55 p.159,5 (ed. Th. Schieffer. 1966; interp. c. s. X.) navem . . . episcopalem . . . ab iterantibus carcandam esse precipimus (*sim.* Dipl. Ludow. Germ. 56 [interp. c. s. X.]). Bernh. Mar. annal. a. 1166 p.253,21 unam *navem* . . . caricatam cepere. Annal. Ianuens. II p.148,20 *galea* platas duas caricatas rerum . . . ceperat. Chart. Hans. I 201 p.63,10 cogam . . . carcatam vinis. Acta imp. Winkelm. II 38 caricare et scaricare vascella. *in imag.:* Theod. Trev. transl. Celsi 2 (praef.) imbecilles humeros tanti mole mandaminis caricare.

2 *intrans.:* *curru vehi – mit einem Wagen fahren:* Dipl. Karoli M. 114 viam integram ad carracandum sive itinerandum habere. Cod. Lauresh. 18 p.297,6 (dipl. Ludow. Pii) viam integram ad -gandum in marcham.

subst. **carricans,** -antis *m.* *qui onerat – einer der belädt:* Innoc. IV. registr. A 236 p.176,16 omnes ibidem cargantes aut descargantes.

***carricum** (cari-), -i *n. vel* ***cargum,** -i *n. vel* ***carga,** -ae *f. vel* ***carca** (carka, karka), -ae *f.* (*cf. ital.* carico, *prov., hisp.* carga, *francog.* charge, *theod. inf. vet.* kerke)

onus – Ladung: **1** *in univ.:* Annal. Ianuens. II p.96,4 carricum navis . . . ceperunt. p. 106,23 reversi sunt ad caricum recipiendum. *al.* Chart. Tirol. 687 p.142,35 nulla navis . . . erat ausa accipere aliquod cargum. *ibid. al.* **2** *de mensura (cf. A. Schaube, Handelsgeschichte der romanischen Völker. 1906. p.814sqq.):* Chart. Hans. I 432 p.145,18sqq. (a. 1252) carka aluminis, cimini, amigdalarum vel piperis transiens iv den. . . ., et si vendatur . . ., karka viii den. 435 p.150,43 vasa, que non pertinent ad carcas. *al.* Ps. Avic. anim. 5,26 in xxx cargas de stercore equino mitte unam de sale.

***carrifigium** *v.* *carrigium *l. 17.*

carriga *v.* carruca. ***carrigatio** *v.* *carricatio.

***carrigium,** -i *n.* (*cf.* carrum, navigium) *script.:* charag-: *l. 33.* cariçi-: *l. 21.* -reg-: *l.24.30.* -rug-: *l. 28.*

1 *carrum, vectura – Wagen, Wagenfahrt:* **a** *de teloneo:* Dipl. Karoli M. 108 p.153,22 ut . . . nullus iudex publicus . . . coniectos tam de -o quamque de parafredos . . . non praesumat ingredere *(inde* Dipl. Loth. I. 56 p.160,14 [ed. Th. Schieffer. 1966] de carrifigio. *al.).* Chart. Rhen. med. I 95 p.99,31 theloneum sive de -o sive de navigio . . . exquirere (Dipl. Otton. II. 148 p.167,10. Dipl. Merov. III A 14 p.131,17 [spur. s. XIII.]). Chart. Tirol. 1184^{a} p.230,11 dedimus ei viii solidos pro cariçio. **b** *usu communi:* Gesta Frid. imp. A p.60,4 -a infinita, trabes . . . dare. **2** *munus vehendi – Fuhrdienst:* Acta imp. Böhmer 121 p.113,30 (a. 1164) albergarias, hostem, carregium . . . confirmamus *eqs.* (*sim.* Acta imp. Winkelm. I 164 p.142,19). Chart. Bern. II 602 p.605,35 opera et -a . . . debent facere. *c. sensu licentiae:* Chart. Helv. arb. 135 p.212,7 (a. 1273) quod . . . possint petere et habere lo charroy sive carrugium *eqs. ibid. iterum.* **3** *teloneum de carris praestandum – Wagenzoll:* Acta imp. Winkelm. I 404 p.350,41 (a. 1248) cum . . . vestigalibus, carregiis, exactionibus *eqs. fort. add.:* Chart. ord. Teut. 112 p.93,4 (a. 1257) debent solvere . . . quintam decimam . . . de charagiis.

1. *carrigo, -inis *f.* *vectura – Wagenfahrt:* Dipl. Karoli M. 122 p.171,6 nullo toloneo nec de saumas nec de -e neque de navigio . . . dissolvere.

2. carrigo *v.* carrico.

1. *carrina, -ae *f.* (*cf.* carinare) *convicium – Vorwurf:* Bernold. Const. libell. II 3,6 nimiam multitudinem -arum ad synodum differemus *(cf. notam ed.).*

2. *carrina *v.* 2. *carina.

1. carrio, -ire. (*cf.* carinare, garrire) *vana loqui – schwatzen:* Hugo Trimb. registr. 676 solent . . . garrire doctores et arcium cum pica -ire *(cf. comm. p. 248).*

2. carrio *v.* carrico.

1. *carriola (cari-), -ae *f.* *carrum parvum – kleiner Wagen:* Ioh. Codagn. annal. a. 1199 p.25,32 fossatum munierunt cariolis, quas posuerunt super ripam illius. a. 1208 p.35,7 cariolas . . . venire fecerunt. *ibid. al. (v. ind.).*

2. *carriola *v.* *gariola.

***carriotus** *vel* **-a** *vel* **-um,** *abl. pl.* -is *subst.* (*francog.* chariot) *carrum (parvum) – (kleiner) Wagen:* Constant. Mett. Adalb. 14 p.662,53 innitentes baculis aut -is devecti . . . confluebant.

***carriuncula** *v.* *carruncula.

carroballista (-ali-), -ae *f.* *ballista in carro posita – auf einem Wagen befindliches Schleudergeschütz:* Sedul. Scot. carm. 2,53,8 praecipites scopulos -alista serit.

***carrocium** (ka-, caro-, -ruc-, -oti-, -ochi-, -ozolum, -rezolum, -ozenum, -ozinum, -ozerum, -cerum), -i *n. (m.* -us: *l. 65. p.311,7; f.* -a: *l. 72. p.311,5)* (*ital.* carroccio)

carrum signa portans – Fahnenwagen: Otto Mor. hist. p.112,8 omnibus . . . collectis prope carozolum (-ezolum *var. l.*). Const. I 204 p.281,32 quod *(vexillum)* miro artificio egregiae molis et altitudinis ferebant in karrotio, quem iuga boum non pauca trahebant. Gesta Frid. imp. A p.40,22 Mediolanenses . . . egressi sunt . . . cum carocero (carozeno *var. l.*). Ioh. Codagn. annal. a. 1175 p.10,16 Lonbardi quatuor carocia . . . construxerunt. Acta imp. Böhmer 927 dederunt . . . crucem . . . habitam cum ipso -zolo *eqs.* Burch. Ursb. chron. p. 43,16 plebei . . . vexillum sancti Ambrosii super caroclam suam advexerunt. Annal. Rup. Salisb. II a. 1237

[Gottschaller]

inperator . . . triumphavit, ita ut potestatem . . . in karrucio ligatum abduceret. CONR. MUR. summ. 6,6e p. 441,14 Thuricenses . . . cum suo -chio contra Basilienses venerunt. SALIMB. chron. p. 14,13 Saladinum more Lombardorum vexillum in -ia deducentem. p. 213,7 si -um alicuius civitatis capitur in bello, civitas illa magnum opprobrium reputat sibi fieri *eqs.* ALBERT. MIL. temp. 206 fuerunt carocii de Parma et de Bononia in servicio Regii. MEMOR. Mediol. a. 1239 (MGScript. XVIII p. 402,26) imperator cum carozino Cremone transivit. *saepe.*

***carropera** (caro-), -ae *f. sg. vel* -um *n. pl.* *munus vehendi – Fuhrdienst:* FORM. Marculfi 2,36 (ed. A. Uddholm. 1962) nulla funccione . . . vel pascuario aut agrario -a (caro- *B 1*) . . . solvere . . . non debiatis. CAPIT. reg. Franc. 273,29 coloni, . . . qui . . . -a et manopera ex antiqua consuetudine debent. *al.* CHART. select. Waitz 2 p. 4,26 faciat . . . mansus . . . noctes . . . septem in -a. DIPL. Merov. III A 2b p. 117,10 (spur. s. XII.) solvunt caropera et vervicem.

carrotidus *v.* caroticus.

***carrotium, *carrozolum** *v.* *carrocium.

***carruada, -ta** *v.* *carrucata.

***carrubius,** -i *m. vel* ***carrubium,** -i *n.* *(ital. sept. dial.* carrobbio, carruggio *a* quadruvium, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. II. 1962. p. 804.807)*

1 *quadrivium (spatiosum) – Straßenkreuzung, Platz:* CHART. Tirol. 552 p. 32,30 (a. 1204) in -o, quod est ante domum Berte. **2** *via (angusta) – (enge) Straße:* ANNAL. Ianuens. III p. 19,10 cum . . . muri facti essent . . . in . . . -is et viis publicis. IV p. 25,6 in vico sive -o . . ., per quem *eqs. ibid. al.*

***carrubla** *v.* *carubia.

carruca, -ae *f. script.:* ka-: *l. 72.* ga-: *l. 51.* caru-: *l. 41.42.* ?cartu-: *l. 49.* -ug(a): *l. 38.51. p. 312,11.* -ua: *l. 40.* -iga: GLOSS. III 652,56 St.-S.

1 *vehiculum (plerumque birotum) – (meist zweirädriges) Fahrzeug (cf.* GLOSS. II 571,66 St.-S. pilento -a sabuch. 739, 16 -a carruh. III 374,36 reidewagen, -a idem): **a** *gener.:* LEX Sal. Merov. 38,1 si quis caballum, ⌊qui -a (-ga *C*, carucam *A 3*) trahit⌋ (⌊⌋ carrucaricium *A 1*), furaverit (*inde* LEX Sal. Karol. 40,1 -gam [-uam *K 18*]). LEX Ribv. 47,2 si quis per messem alienam cum carro vel caruca (-ga *var. l.*) transierit *(v. comm. p. 153).* PACTUS Alam. V 2 si -a (-ga, caruca, carugam *var. l.*) involat aut rumpit de rotas de davante. DIPL. Otton. I. 299 plaustris vel -is vel quibuscumque vehiculis adductis . . . mercibus. VITA Paulin. Trev. 21 -a prae foribus ecclesiae . . . suspensa est. MIRAC. Firm. 2 praef. (MGScript. XV p. 806,56) in quadrigis et in lecticis, in -is advehebantur *languidi.* CHART. Bern. I 5,68 p. 463,19 permisimus . . . usum nemoris . . . ad cartucas *(sic ?)* construendas et caros. CHART. Wirt. VII 2464 si . . . pons non foret . . . reparatus currui et g-ge per ripam competenti transitu adaptato. NICOL. BIBER. carm. 1723 (ed. Th. Fischer. 1870) facit . . . alter -as, ut in hiis nova vascula ducas. *al.* *de vehiculo splendido:* ALDH. virg. I 19 p. 248,20 aliter sedet in -a praefecturae dignitas, aliter mulionis vilitas *eqs.* METELL. Quir. 3a, 3 -as ibi gemmeas . . . equi abripiunt. *proverb.:* ADEMAR. hist. 3,55 p. 178,9 Grecus cum -a leporem capit. **b** *iur.:* **α** *de teloneo:* CHART. scrin. Col. A II 1 p. 293,12 (a. 1150/61) introeundo ex carra IV den. . . ., ex -ga (gloss.: ahtirgewant [*v. notam ed. p. 307*]) introeundo II den. . . . exsolvant. CHART. Xant. 211 p. 141,44 ligna . . . curribus deducentes singuli fertonem persolvent, de -is . . . dimidium fertonem. *al.* **β** *angaria – Spanndienst:* CAPIT. reg. Franc. 32,23 qualiter pro servitio . . . vaccaritiae vel -ae nullo modo minoratae sint *(cf. K. Verhein, DtArch. 10. 1954. p. 352sqq.).* **c** *milit. i. q. carrocium – Fahnenwagen:* RICHER. SENON. gest. 4,7 -am . . ., quam standarium vocant, cum vexillo suo adquisivit. ANNAL. Mell. Sancr. II a. 1239 imperator . . . multos . . . cepit et occidit et cum potestate eorum et -a.

2 *araturn rotis instructum – Räderpflug:* **a** *strictius:* PETR. WILH. Aegid. (MGScript. XII p. 322b,7; a. 1121/24) aratro . . ., quod apud eos k-a vocatur. GESTA Bert. 3,12 -e nostre . . . de eadem *(terra)* violenter fuerunt eiecte. **b** *latius:* **α** *aratrum cum iugo – Pfluggespann:* HARIULF. chron. 4,24 p. 244,29 (edict. Wilh. regis) omnes -ae arabunt tribus diebus (*cf.* p. 244,31). p. 245,4 consuetudines -arum. *al.* HERM. TORN. rest. 78 quatuor -as ibidem posuit ([*syn.* 72 p. 308,36 quadrigas]. 80 plus quam sexaginta -as p.). ROB. ARR. fund. (MGScript. XV p. 1124,32) labores tocius anni, videlicet quicquid XII -e excoluerant. **β** *mensura quaedam superficiei (tracta ex operibus iugorum) – ein Flächenmaß (nach der Arbeitsleistung von Pfluggespannen):* COD. Lauresh. 3796 (a. 800) donamus . . . terram indominicatam ad II -gas. CAPIT. reg. Franc. 275,12 de -a indominicata. CHART. ord. Teut. 34 (a. 1198) concedo de unaquaque -a laborante unam clicham frumenti. LAMB. ARD. hist. 36 p. 580,19 in . . . incrementum feodi ad quinque -as Hamensibus contulit terram. *al.* *fort. add.:* TRAD. Monast. 2 (s. X.) III iugera exarabilia atque IIII -as (carrarucarum *cod. a. corr.*) pratorum.

carrucaricius, -a, -um. *ad carrum trahendum aptus – Wagen-: v. p. 311,39.*

carrucarius, -i *m.* *rector carri – Fuhrmann:* EKKEH. IV. cas. 61 *(in imag.)* -um . . . illum *(episcopum)* ab itinere meo nunquam declinabo. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,5 auriga, -us, quadrigarius. CHART. scrin. Col. B 824 retro domum . . ., in qua -us moratur.

***carrucata** (-uga-, -ua-), -ae *f.* *acc. pl.* -des: *l. 28.* *mensura terrae arabilis – Maßeinheit für Pflugland:* CHART. Rhen. med. II app. 10 p. 339,40 (s. X./XII.) de dominicali terra habemus IIII -uades; II arantur ex nostro aratro *eqs.* CHART. ord. Teut. 14 p. 14,9 dono . . . quatuor -as terre. ACTA imp. Stumpf 199 p. 279,17 ut singule -e XV essent modiorum. WILH. ANDR. chron. 8 ad unam -am (carrucam *2*) terre. CHART. Lux. II 348 p. 376,4 tres -uatas terre et decem falcatas prati. CHART. Rhen. med. III 1495 p. 1080,8 duobus denariis . . . solvendis de qualibet -gata. *al.*

***carruco,** -are. *curru vehi – mit einem Wagen fahren:* MIRAC. Ursm. 1,23 p. 835,27 per medium -antes Dei nutu transierunt incolumes.

carruga *v.* carruca. ***carrugata** *v.* *carrucata.

***carrugium** *v.* *carrigium.

carrugula *v.* graculus. **carrulo** *sim. v.* ga-.

carrum, -i *n.*, *rarius* **carrus,** -i *m. vel* ***carra,** -ae *f. script.:* ga-: *l. 46. adde* GLOSS. III 657,35 St.-S. IV 67, 45. ka-: *l. 55.* -ar(um): *l. 55.58. p. 313,21sq.* *post s. IX. rarescit in schedulis nostris.*

1 *strictius i. q. vehiculum, plaustrum – Fahrzeug, Lastwagen (cf.* GLOSS. III 371,50 St.-S. -um karre. 652,1 garrum vel plaustrum vvagin): **a** *gener.:* LEG. Burgund. Rom. 17,3 carpenta vel -a. LEX Sal. Merov. 34,4 si quis per alienam messem . . . sine viam . . . cum -o transierit. LEG. Lang. p. 209,5 plaustrum, quod vulgo dicitur -um. LEX Baiuv. 7,4 in itinere positus cum -a vel cum nave. CAPIT. reg. Franc. 185 p. 5,14 homines . . . bene sint praeparati cum equis, armis, vestimentis, -is et victualibus. ADALH. brev. Corb. 13 p. 381,7 (Corpus consuet. monast. I. 1963) -a . . . accipiant ortolani de bura. CHRON. Ven. Alt. p. 78,22 karis multitudo illas crocias portare non potuerunt. IOH. CODAGN. annal. a. 1229 p. 97,12 manganelli super -is constructi. ALBERT. MIL. temp. 215 capit. p. 363,27 homines transibant . . . Padum cum caris et trazis. *saepe. v. et vol. I. p. 1391,67.* **b** *iur.:* **α** *de teloneo sim.:* DIPL. Merov. I 82 de carra (*ex* 61 carradeci), qui hoc inferre vedintur. DIPL. Pipp. 6 p. 10,29 nec de navigia nec de portus nec de -a nec de saumas nullo telloneo . . . exigere (*sim.* DIPL. Karlom. [I.] 46. CAPIT. reg. Franc. 143,2 de . . . -is sive sagmariis sive friskingis sive aliis . . . vehiculis. DIPL. Loth. I. 47 [ed. Th. Schieffer. 1966] de duabus navibus . . . et de -is et sagmariis. DIPL. Otton. II. 192 p. 220,22). FORM. imp. 24 naves vel -a seu quaelibet alia vehicula . . . libere discurrant. DIPL. Loth. I. 91 p. 225,10 (ed. Th. Schieffer. 1966) in -is aut in sagmatibus vel dorsis hominum conportare. **β** *de servitio vel opere:* FORM. Marculfi 2,1 p. 72,16 -arum angaria. LEX Baiuv. 1,13 angarias cum -o (-a, -as *var. l.*) faciant. TRAD. Frising. 546 totum *(sc. fenum et segetem)* cum

[Gottschaller]

suis -is ad granario reportare. CHART. Sangall. A 304 cum -a quattuor bubus adiunctis. CHART. Rhen. med. I 135,1 in hostilicium -um I et boves IIII. 135,47 in angaria . . . cum boves II et -um dimidium. *ibid.:* trahit fimum cum -is II ad opus dominicum. II app. 15 p.416,19 -us illorum . . . debet carratam vini. *al.*

2 *latius:* **a** *de actione i. q. vectura – Fuhre:* CAPIT. reg. Franc. 22,81 tria carraria opera licet fieri . . ., id est ostilia -a vel victualia *eqs.* **b** *de mensura:* **α** *carrada, vehes – Wagenladung, Fuder:* FORM. Marculfi 1,11 (ed. A. Uddholm. 1962) olera, ligna, -a tanta. CHART. Sangall. A 3 reddamus -am de vino et -am de siligine et -am de feno. CONC. Karol. 53 p.693,21 per vindemias de circulis -a X. DIPL. Loth. II. 15 p.407,34 (ed. Th. Schieffer. 1966) prata, quibus possunt tolli foeni -a quingenta. TRAD. Ratisb. 59 ligni incisionem ad unum -um. CHART. Rhen. med. I 120 p.126,24 de lignis -a V, . . . de stercoribus carrada V. DIPL. Karoli III. 145 p.233,35 duo -a et quatuor sagmas ligna. CHART. Rhen. inf. I 93 p.52,19 de vineis particulas tres et sex -as de vino. DIPL. Heinr. II. 461 p.584,35 de pratis, unde exeunt -a de fęno triginta. CHART. Tirol. 687 p.143,10 dabant . . . de vino XII denarios de caris, de blava XII denarios de caro. *al.* **β** *mensura quaedam pratorum – ein Flächenmaß für Wiesen:* CHART. Sangall. A 199 p.189,16 (a. 809) pratum -orum quinque (B 705 p.306,31). REGESTA Alsatiae I 456 (ed. A. Bruckner. 1949) de terra arabili iugera quadraginta sex et de pratis ad -a decem. CHART. Bund. I app. p.376,15 de pratis ad -os CLX. p.376,21 de pratis XL -os. TRAD. Ratisb. 30 p.37,21 de terra iugera C, de pratis ad -as XV. *al. fort. add.:* CHART. Sangall. A 120 (a. 789) pratum sex -arum *(ci. ed.,* excarratum *cod.).*

***carruncula** (-riu-), -ae *f. vehes parva – kleine Wagenladung:* CHART. Sanzenon. 7 (Mon. Boica III p.536,19; c. 1150) ex singulis patellis singulas carriunculas *(cod.,* cartu- *ed.)* . . . dare. CHART. Tirol. 963 donavi . . . XII -as salis . . . de salina mea (1039. 1086. 1137. CHART. Neocell. (Brixin.) 35 [Font. rer. Austr. II 77. 1965]). *Gottschaller*

***carrupla** *v.* *carubia. **carrus** *v.* carrum, parrus.

***carsia** *v.* *carpesia. **carta** *sim. v.* cha-.

cartago *v.* sartago. **cartagus** *v.* catarrhus.

cartallum, -i *n. (m.* -us: *l.47)* (κάρταλλος) *script.:* ka-: GLOSS. III 372[21] St.-S. crat-: *l.45.* -tell-: *l.43.46. 53.* -tul(um): *l. 44.*

1 *calathus – Korb (cf.* GLOSS. I 625,3 St.-S. -ellum panarius i. tenel. 627,66 [cod. b] ad -um [-ulum *var. l.*] zizeinnum fanare. III 215,45 calathus vel cratallum zeina vel cretto. 296,58 -um canistrum i. cratto. 718,2 -ellum kesecorph. IV 198,25 -um scinakar. 214,10 -us zain. *al.):* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,90 -um . . . gravavit *Iudith.* HARIULF. Arnulf. 2,16 p.889,3 in -um, quo vestes iacebant. *per compar. et in imag.:* EPIST. var. II 29 p.347,3 studii mei fuit . . . flosculos . . . quasi in quodam -o congerere. HRABAN. hom. II 90 p.318[C] in -o conversationis nostrae. **2** *carruca (ex viminibus contexta?) – (?Korb-)Wagen:* GLOSS. IV 221,14 St.-S. -ellum carruh.

***cartamus** (cha-) *vel* **-um,** -i *m. vel n. (orig. arab., cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p.711) cnecos – Saflor (Carthamus tinctorius L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.855sq.):* ALPHITA I p.283,3 -um, id est crocus ortolanus vel eius semen. THADD. FLORENT. cons. 4,109 ameos, -i . . . drachmam I. WILH. SALIC. chirurg. 5,4 p.357[H] semen . . . ch-i.

cartana *v.* quartanus. **cartarium** *sim. v.* cha-.

***cartella,** -ae *f.* (*cf.* cartilago) *cartilago – Knorpel:* GLOSS. III 439,75 St.-S. -a vel cartilago chrustele.

***cartellarius** *v.* *chartellarius. **cartellum** *v.* cartallum.

carterius *v.* chartarius. ***cartharlace** *v.* *catariace.

?*cartice *subst. (orig. inc.) species piscis – Fischart:* ARNOLD. SAXO fin. 2,7 p.63,44 est piscis australis -e *eqs.*

***carticium, *carticula, *cartiger** *v.* cha-.

***cartilagineus,** -a, -um. *ex cartilagine consistens – aus Knorpel bestehend, knorplig:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,5 p.6b[F] *costarum* extremitas, ne forte rumperetur, est -a.

cartilaginosus (ch-, -ll-), -a, -um. *ex cartilagine consistens – aus Knorpel bestehend, knorplig:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.80,33 mollius est et -ius *os pectoris.* p.91,29 canna . . . pulmonis -a et anulosa est. GLOSS. Roger. I A 2,15 p.628,19 partes narium sunt -llaginose. ALBERT. M. animal. 1,171 creata est . . . auris -llaginosa. 2,42 quorumdam . . . animalium virga ex carne componitur et substantia -llaginosa (*p.500[b],20* χονδρῶδες) . . .; quorumdam autem tumescunt ex nervo -llaginoso. *al. remissius i. q. mollitus – erweicht:* MATTH. PLATEAR. gloss. p.373[C] crassum bdellium consolidat membra ch-a.

cartilago, -inis *f. script.:* ka-: *l. 32. adde* GLOSS. III 436,35 St.-S. *al.* cha-: *l.21.* -tul-: *l.17.* -ll-: *l. 16.24.27 sqq. al.* -telainis: *l. 34.*

os molle, chondros – Knorpel (cf. GLOSS. I 509,26 St.-S. -es brustbeini. III 661,33 -llago grustele vel prustleffil. 722,23 -ulago burstlappo. IV 124,24 -o grunzopa grece dicitur, brustlofel. *saepe):* ANTIDOT. Bamb. app. p.38,29 epithema . . . -e incisas et ossa . . . sanat. LEX Frision. add. 3[a],12 si . . . -o *nasi* perforata fuerit. MATTH. PLATEAR. gloss. p.370[A] ad modum ch-is. CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1178 habebat *piscis* . . . super caput -em gladio simillimam. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.69,10 -em, que auricula seu bucina auris dicitur. ALBERT. M. animal. 1,123 -llago . . . est secundum inter membra similia; et dictum quidem est, quod ipsa est, ut os non collidatur cum osse *eqs.* 1,243 componitur . . . hoc membrum *(sc. epiglottis)* ex tribus -llaginibus, quarum una est . . . -llago peltalis . . ., secunda autem est -llago . . . innominata . . . et tertia est super istas -llagines duas posita *eqs.* 3,76 neque recrescit neque consolidatur -llago (*p.516[b],33* ὁ χόνδρος). *ibid.:* habet *huso piscis* . . . unam continuam -llaginem extensam per dorsum. 12,137 ossa . . . et kartillago facta sunt, ut sint . . . fundamentum totius corporis. *al. (v. ind.).* MOSES PANORM. marisc. 2 p.151,16 si fuerit *inflatio* cartelainis solum, poterit curari. WILH. SALIC. chirurg. 3,4 p.342[C] ossa pectoris . . . continuantur ad invicem mediante -e. *saepe. alleg.:* HRABAN. univ. 6,1 p.164[D] -o aliquando significat simulationem virtutum. 6,3 p.180[A] -o eius *(diaboli)* minus potentes.

***cartineus** *v.* *chartineus.

cartofilacium *sim. v.* chartophylacium.

cartola *sim. v.* chartul-. **cartuca** *v.* carruca.

cartula *sim. v.* cha-. **cartulago** *v.* cartilago.

***carvana** *sim. v.* carav-.

***carubia** (scarabia, karabe, karubba, carrubla *sim.*), -ae *f. (arab.* ḫarrūb, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 832)* **1** *proprie de fructu i. q. siliqua – Johannisbrot:* GLOSS. III 559,38 St.-S. karabe sente Iohannis broth. ALPHITA I p.314,13 siliqua dicitur fructus, de quo dicitur, quod est scarabia (II p.170,31 carobia). **2** *translate de pondere parvo vel moneta i. q. siliqua – Karat:* PLATO TIBURT. tab. 4 p.496,16 ad cuius carabie pondus. CHART. ord. Teut. 1 p.2,2 de singulis bisantiis carruplam solam . . . dabit. 34 p.28, 11 de capris . . . habebitis V carrublas *eqs.* p.28,14 de unaquaque carruca . . . habebitis III karrublas. IOH. sacerd. 198 ex isto *lapide* pone -am unam super XXIII argenti. HONOR. III. registr. 233 p.162,29 dare . . . tributum bizantium unum auri et quatuordecim karubbas.

caruca *v.* carruca.

***carvi** *indecl. (arab.* karawijā', *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1087)* **1** *careum – Kümmel (Carum Carvi vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.856sqq.; plerumque de semine aromatico):* CONSTANT. AFRIC. grad. p.372,21 -i calid(um) et sic(cum) est in tertio gradu; ventositatem et inflationem dissolvit *eqs.* GLOSS. III 486,46 St.-S. -i cumi. 539,16 -i carne *(a),* vetl kumil *(b). al.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.13a[V] -i herba et semen appellatur, in transmarinis partibus . . . reperitur *eqs.* MATTH. PLATEAR. gloss. p.370[A]. *al. v. et supra p.272,60 et vol. I. p.558, 64sqq.* **2** *millefolium – Schafgarbe (Achillea Millefolium L., cf. Marzell, op. cit. p.80sqq.):* ALBERT. M. veget. 6,273 herba, quae dicitur -i, quae etiam divaricata habet folia *eqs.* 6,318 -i est herba, quae alio nomine achillea vocatur *eqs.*6,328.

[Prinz]

carvita *v.* carota, caryota.

1. carum *v.* aron. **2. *carum (minium)** *v.* *carminium.

caruncula, -ae *f.*

1 *strictius i. q. frust(ul)um carneum – Fleischstück(chen):* **a** *gener.:* VITA Find. 11 particula ex eadem -a. EPIST. Mog. 63 p.413,21 apparuit in bicario -a cruenta. **b** *medic.:* **α** *pars carnosa – fleischiger Teil:* MAURUS anat. I 20 in . . . inferiori parte linguae inveniuntur duae -ae . . ., quibus mediantibus . . . perficitur sapor. MAURUS (?) anat. II p.11,17 perficitur . . . per -as (carnulas *B*) . . . dependentes olfactus. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.69,29 in quibusdam avibus -a est intus in naribus *eqs.* ALBERT. M. animal. 12,53 olfactus *completur* duabus -is mamillaribus, quae sunt in anteriori parte cerebri. 12,132 vacuitates *cerebri* . . . implentur quasi -a quadam, quae est quasi vermiculus *eqs.* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 8,11/14 p. 194,24 in fronte pulli nati est quaedam -a carnis (*p. 577*[a],*8* ὃ ἐπιφύεται), quae dicitur hypomanes *eqs. al.* **β** *tuber, sarcosis – Auswuchs, Geschwulst:* CAES. HEIST. mirac. I 8,32 p.106,17 digito ostendens *leprosus* -am de naribus pendentem. CHART. march. Misn. III 468 p.324,11 super cuius visum -e quedam excreverant (*cf.* p.324,19). THEOD. CERV. chirurg. 3,43 p.171[E] ficus . . . sunt quaedam -ae superfluę. *al.*

2 *latius i. q. caro, carnalitas, corpus – Fleisch, Fleischlichkeit, Körper:* GESTA Apoll. 308 mole vehor sceleris pascitque -a matris *(i. filia).* ARNULF. delic. 366 importat validam confota -a luctam. COSMAS chron. 3,36 p.208,27 quicumque pavidam . . . habet . . . -am. *Prinz*

1. carus (ka-), -a, -um. *script.:* cha-: LIUTG. Greg. 12 p.77,4 *cod. 1.* DIPL. Heinr. III. 389. *v. et l. 45. metr.* că-: CARM. cod. Paris (8812) 4,5,5.

I *adi.:* **A** *de dilectione i. q. dilectus, gratus, iucundus – lieb, ge-, beliebt, wert, angenehm:* **1** *de hominibus (de Deo: l. 48):* **a** *in univ.:* TRAD. Frising. 11 p. 38,40 (a. 758) -um filium nostrum. ARBEO Corb. 15 p.203,9 -i . . . habebantur ibidem sacerdotes. HRABAN. carm. 29,2 sis -us sanctis. WALAHFR. carm. 75,9,1 *(de Augia)* sancta sis . . . nimiumque -a mater. DIPL. Karoli III. 27 coniugis. DIPL. Ludow. Inf. 48 p.172,17 -issimus comes noster. DIPL. Heinr. I. 1 p.39,18 qualiter idem principes karissimi . . . monasterium . . . sub sua constituissent defensione. DIPL. Otton. I. 279 nobis satis -i episcopi. THIETM. chron. 8,9 anima Deo -a. THANGM. Bernw. 23 quem vita -iorem habeo. DIPL. Heinr. II. 382 -os in Christo Babenbergenses fratres nostros. ADAM gest. 2,9 -us (cha- *C2*) in populo et clarissimus . . . in palatio. RAHEW. gest. 3,22 p.195,11 karissimum et spiritalem sancti Petri filium *(sc. imperatorem). persaepe. amans – liebend:* GODESC. SAXO theol. 6 p.137,5 aeterna, vera et -a trinitas. **b** *in allocutione:* WILLIB. Bonif. praef. p.1,4 vere in Christo -issimis . . . coepiscopis. HRABAN. epist. 5 p.388,18 sincera caritate -issimo patri Haistulfo. WALAHFR. carm. 61,6 -e magister, ave. 64,1,6 -e Christo Carole. GODESC. SAXO theol. 22 p.322,15 Domine, . . . summi patris . . . fili . . ., sic ei . . . ut ipse sibi -e, dilecte. DIPL. Loth. I. 108 p.257,15 (ed. Th. Schieffer. 1966) karissime atque dilectissime filiorum. AGIUS epic. Hath. 37 vos, -ae sanctaeque sorores. THIETM. chron. 1,28 lector -issime. 8,12 mihi -e successor. STATUT. ord. Teut. p.130,39 fratres karissimi *saepe.* **2** *de rebus:* **a** *in univ.:* HUGEB. praef. p.88,2 scripta vestra -a. WALAHFR. Wett. 86 dolor dilectus erat, -issima febris. HROTSV. Gong. 465 patriam. WIDUK. gest. 2,20 omnem miseriam -ae libertati postponentes. DIPL. Conr. II. 195 Heinrici regis -a petitione. ECBASIS capt. 537 si quid . . . utilius *dixi,* -um ferat iste senatus. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *blandus, amicus – herzlich, freundlich:* HRABAN. carm. 37,89 amore. DIPL. Otton. I. 374[a] Uualperto . . . karissimam salutem. DROGO Lew. 1,10 (MGScript. XV p.786,18) nunc ludus verbis agitur, nunc -um convitium obicitur. **β** *illex – lockend:* ALBERT. STAD. Troil. 4,400 si quis avem velit . . . prendere, rebus prendendi -is occupet ille locum. **3** *impers.:* THIETM. chron. 7,75 karius mihi est, ut *eqs.* **B** *de pretio:* **1** *qui magno constat – teuer, kostspielig:* **a** *strictius de rebus venalibus:* NOTKER. BALB. gest. 2,9 p.63,10 *pallia Fresonica* rara et multum -a. CAPIT. reg. Franc. 224,1 vendere autem eis, quae necessaria sunt, faciant non plus -um. NIVARD. Ysengr. 1,839 nulla suo fructu res -ior esse meretur. CHART. Steph. Wirz. 209 p. 216,10 vineam . . . -iorem ac potiorem esse . . . illa, quam *eqs. al.* **b** *latius:* **α** *de tempore:* ALBERT. STAD. annal. p.339[a],16 per Pusterdal -issima sunt tempora et mala hospitia. ACTA imp. Böhmer 229 p.205,9 nisi sit tam -um tempus, quod *eqs. al.* **β** *de homine:* DIPL. Conr. II. 228[b] p.312,11 prepositus . . . callidus et multum -us in omni negotio. **2** *pretiosus – wertvoll, kostbar:* NOTKER. BALB. gest. 1,16 p.20,6 quam decorum precium pro tam -o munere. GESTA Bereng. 3,96 regum, moenia quod retinent -um (gloss.: precipuum) pro munere dantum. FROUM. carm. 27,14 -ius est multum, quod fert labor altus ad usum. EKKEH. IV. cas. 53 gallum . . . -ioris metalli materia fusum. *al.*

II *subst.:* **A** *masc. i. q. dilectus, familiaris, amicus, affinis – Lieber, Vertrauter, Freund, Verwandter:* **1** *in univ.:* CONVERS. Afrae 8 baptizata est Hilaria . . . cum omni cognatione sua et cum omnibus -is (amicis *B 1.2.3*) suis. PAUL. DIAC. carm. 18,19 -um ut hostem iaculis confixit. EPIST. Lup. Ferr. 28 Gerardus, princeps quondam et -us Pipini regis. POETA Saxo 3,39 castigante Deo -os sibi. HROTSV. Mar. 254 -o *(sc. marito)* . . . obvia *Anna.* OTLOH. prov. H 29 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) hostem per Dominum, sed et in se dilige -um. DIPL. Heinr. IV. 323 fidelis et -us noster Odalricus. CHART. ord. Teut. (Thur.) 166 p.124,16 ut defuncto a -is suis fiat devocio consueta. *saepe.* **2** *in allocutione:* WALAHFR. carm. 7,5 -e, vale sodes. EPIST. Teg. I 101 o mi -e. THIETM. (?) chron. prol. 15 nevas . . ., -issime, muta. THANGM. Bernw. 43 p.777,34 controversiam, karissimi, . . . terminare debemus. *al.* **3** *in versione nominum vernaculorum:* VITA Bav. III 77 Allowinus, id est cunctorum -us. SCHOL. Adam gest. 25 Deo -us nomen sortiri meruit *Odinkar.* CHRON. Reinh. a. 1193 p.551,39 usque Liptzk, -orum civitatem. *al.* **B** *fem. i. q. dilecta, amica – Liebe, Geliebte, Freundin:* **1** *in univ.:* HROTSV. Theoph. 253 complexus -ae . . . habere. **2** *in allocutione:* AGIUS epic. Hath. 510 nos vel per visus, -a, revise. WALTHARIUS 508 mi -a. THANGM. Bernw. 42 *(ad sorores)* -issimae. *al.* **3** *nom. propr.:* LIBER confrat. Trev. (ArchMittelrhKirchGesch. 7. 1955. p.249,11; a. 1150/1230) Carissima obiit. CHART. Sigeburg. 117 (ed. E. Wisplinghoff. 1964) uxor eius nomine Karissima.

adv. **care.** **1** *de dilectione:* **a** *benigne, amice – liebevoll, freundlich:* DONIZO Mathild. 2,775 Gallia quem *(papam)* patrem suscepit maxime -e. CHART. Westph. VII 530 p.234,40 Frithericus . . . nobis . . . adeo -e servivit. **b** *ardenter – innig:* GESTA Bereng. 1,56 *Italiam* cunctis dilexit -ius arvis. ACTA imp. Winkelm. I 680 p.538,13 amicis -issime predilectis. **c** *libenter – gern:* NADDA Cyriac. I prol. 3,10 se -ius . . . illius verbera pati quam *eqs.* **2** *magno pretio – teuer:* CAPIT. reg. Franc. 28,4 ut nunquam -ius vendat annonam . . . quam modium . . . denario uno (44,4 non nimis -e. 287,13. CHART. Lamb. Leod. 31 p.51,17 quanto -ius potest, vendatur *domus. al.*). LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p.128,7 -ius abbatiam . . . emere. NICOL. BIBER. carm. 998 (ed. Th. Fischer. 1870) empta solet -e multum medicina iuvare *eqs.*

2. carus *v.* carrum. *Payr*

caryites (carbicen) *subst.* (καρυίτης) *tithymallus myrtites – Myrtenblättrige Wolfsmilch (Euphorbia myrsinites L., cf. André, Lex. bot. p.75):* DYNAMID. Hippocr. 2,64 tithymali . . . genera sunt II, . . . femina misimiten vel carbicen vocatur.

caryon (-reon), -i *n. (f.: l.68. p.317,2) et* **carya** (-rena), -ae *f.* (κάρυον, καρύα) *form. nom. sg.:* carix *(var. l.): l.67.* caridis: *p.317,1.* caricle: *p.317,1.*

1 *gener. i. q. nux – Nuß:* ALPHITA I p.282,31 -eon (carix *var. l.*) nux idem . . ., inde -eon miristica, id est nux muscata (II p.30,22). **2** *spec.:* **a** -a basilica *i. q. iuglans – Walnuß:* ALPHITA II p.31,8 -ena basillica i. nux Alexandrina, quam multi persicam dicunt. **b** -on myristicon *sim. i. q. nux muscata – Muskatnuß:* GLOSS. Salern. p.8[b],4 nux muscata,

[Sroder]

miristica -idis (ALPHITA I p.282,39 -icle [carice *var. l.*], n. m. idem. II p.31,3 -eon mirifica, i. n. m.).

***caryophyllacium** (gariofila-), -i *n. benedicta – Benediktenkraut, Nelkenwurz (cf. l. 16sqq.):* GLOSS. Roger. I A 2,8 p.606,30 apponantur . . . mortificantia fistulam, ut est . . . succus lanceole, gariofilacii *(cf. l. 26).* THADD. FLORENT. cons. 121,7 ysopi, seminis ozimi, gariofilaci.

***caryophyllatus** (gario-, -ofila-, -yla-, -phila- *sim.*), -a, -um.

1 *adi.: ad caryophyllum pertinens, odorem floris loti Indicae exhalans – Gewürznelken-, nach Gewürznelken duftend:* CONSTANT. AFRIC. grad. p.368,7 cinnamomum . . . est et gario-um, quod est cortex ramorum gariophyllorum. MATTH. PLATEAR. gloss. p.383^{A} semen basiliconis -ylati, semen basiliconis maioris. *v. et vol. I. p.1386,24.*

2 *subst. fem. et neutr.:* **a** *bot.:* **α** *benedicta – Benediktenkraut, Nelkenwurz (Geum urbanum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p.683sqq.):* GLOSS. III 526,28 St.-S. benedicta gariofilata benedicte. 557,54 gariofilata benedicte. 567,10 sanamunda i. gariofilata benedicte. CONSTANT. AFRIC. grad. p.363,28 gari-um calidum et siccum (IOH. PLATEAR. simpl. med. p.21a^{r} gariofilata vel gariofilatum c. est et s. . . .; dicitur autem -a, quod habet odorem similem gariofilis *eqs.*). GLOSS. Salern. p.6^{b},41 gariophilata sanamunda pes leporis. Ps. OTHO med. 307^{a} gariophillata: proscribit ructus acidos. GLOSS. Roger. I A 1,9 p.527,28 succum . . . gariofilate. ALBERT. M. animal. 22,69 duae mensurae suci herbae benedictae sive gariofilatae. 22,77 emplastrum factum de gariophilata. *al. v. et vol I. p.1164,19. 1422,45.* **β** -a agrestis *i. q. vulgago – Haselwurz (cf. l. 72sqq.):* ALPHITA II p.15,4 asarabaccara vulgago gariofilata (gariofilus ALPHITA I p.278,32) agrestis. **γ** *?osmunda – ?Königsfarn (Osmunda regalis L.):* IOH. IAMAT. chirurg. 9,6 foliorum tenerrimorum osmunde, id est gariofilata, sanicule. **b** *pharm. i. q. remedium caryophylla continens – Gewürznelken enthaltendes Heilmittel:* MATTH. PLATEAR. gloss. p.384^{A} -um dicitur a caryophyllis. IOH. PLATEAR. simpl. med. p.21a^{r} dicitur . . . gariofilata confectio quedam, que fit ex gariofilo.

caryophyllum (ga-, ka-, cha-, cor-, -rio-, -reo-, -rifolum, -rof-, -ofylum, -ofilum, -ofolum, -ofalum, -oflum, -pholum, -phil-, -ile, -ilea *sim.*), -i *n. (m.* -us: *l. 51.54.59sqq.66.69. p.318,2sq.; ?f.* -a: *l. 63. p.318,6)* (καρυόφυλλον)

1 *flos siccatus loti Indicae – Gewürznelke (cf. l. 67sq.):* FORM. Marculfi 1,11 (ed. A. Uddholm. 1962) piper tantum . . ., cariofilo (carioflo, gariofi, cariofile, cariofili, gariofilo *var. l.*) tant(um). GLOSS. med. p.15,13 careofilum species pigmenti. DIPL. Merov. I 86 p.76,33 cariofile lib. II. RECEPT. Sangall. I 80 cariofali unc. II. RECEPT. Bamb. 33 garofilem in pulverem redigis. *al. (v.ind.).* ANTIDOT. Bamb. 52 piperis -II . . ., psillo garofilo -I; quod si psillo garifile non inveneris, gariofilem mittis L. ANTIDOT. Glasg. p.150,26 gariofilos masculos. *al. (v. ind.).* SALOM. II. epist. 29 parva xeniola: . . . cariofili, masticis et piperis fasciculum. GLOSS. III 51,66 St.-S. gariopholum negelli. 387,69 kariofilum carioffer. 529,33 gariofili nagelkin. *al.* DYASC. p.98^{b} garifolum calidum et siccum est (*sim.* ODO MAGD. herb. 2141 gariofilum. CONSTANT. AFRIC. grad. p.357,17 gariophyllum). EPIST. Teg. I 95 adiuncto . . . coriofole nutrimento cum aliis pigmentis. TRACT. de chirurg. 977 odorifera . . . ut sunt gariofili *eqs.* MATTH. PLATEAR. gloss. p.367^{F} -us, quia spiritus reparat *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.20b^{r} dicimus quosdam gariofilos . . . acuti saporis esse *eqs.* HILDEG. phys. 1,111 p.1174^{C} gariofyli quantum habere potes. 3,53 de pulvere gariofileae, id est nelchin. Ps. PLATO quart. 3 p.138,14 fumus ex chariophillis. CHART. Hans. I 523 p.184,18 species aromaticas utpote muschatas, gariofolos. ALBERT. M. veget. 3,35 in . . . granis gariofilorum. *saepe. v. et l. 23.37sq. et vol. I. p.723,11sqq.* **2** *lotus Indica – Gewürznelkenbaum (Eugenia caryophyllata Thunb.):* ALBERT. M. veget. 6,115 gariofilus est arbor, quae crescit in insula Indiae. *v. et l. 13.* **3** *benedicta – Benediktenkraut, Nelkenwurz (cf. l. 16sq.):* GLOSS. p.261,124 Th. de cariofilo benedicte. **4** -us agrestis *i. q. vulgago – Haselwurz (Asarum europaeum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.457 sqq.):* GLOSS. Salern. p.7^{a},12 gariophilus agrestis, vulgus, vulgago, asara baccara. ALPHITA I p.292,41 gariofilus agrestis, asarus idem. II p. 16,7. *v. et p.317,31.* **5** *?aristolochia – ?Osterluzei (Aristolochia L.):* COMPOS. Luc. P 18 ar⟨isto⟩locias, . . . alii geropha (ageropa MAPPAE CLAVIC. 276).

caryota (carvita, caria), -ae *f.* (καρυωτή) *dactylus – Dattel:* BOTAN. Sangall. 30,4 herba sinicion . . ., carvita (cariota *Ps. Apul. herb. 76,4*) . . . semul teris et implastro facis. DYNAMID. Hippocr. 1,57 senecionis flosculus cum -a. *fort. add.:* ANTIDOT. Sangall. p.84,17 moves de fuste palma carie viridie. *v. et* carota.

***Carzapannus,** -i *m.* (*ital. vet.* carzare *et* pannus) *nom. propr. i. qui pannum pectit – Tuchkrempler:* REGISTR. Trident. I 45 p.51,3 (a. 1220) pro terra -i *(v. notam ed. p. 144).*

***carzino,** -are. (*cf.* 2. carminare *et ital. vet.* carzare) *pectere, carminare – krempeln, hecheln:* GLOSS. III 647,44 St.-S. -are zeisalon.

***carzo** *v.* *cresso. *Sroder*

1. casa, -ae *f. (m. vel n.: p.319,32.34.47.64; cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p.452) script.:* ga-: *l. 35. adde* DIPL. Heinr. III. 198^{b} p.253,23 gazas. ka-: *l. 70. p.319,34.72.* caus(a): *p.319,10.35.58.64.72.320,10.* -az(a): *l. 23.* -ss-: *p.319,50.320,2. form. abl. pl.* -bus: *p.319,23. 33.*

I *tugurium, domuncula – Hütte, kleines Haus (cf.* GLOSS. IV 192,63 St.-S. tegurium -a pauperum i. hutten. *al.):* **A** *strictius:* **1** *de habitaculis:* **a** *spectat ad homines:* **α** *in univ.:* WALAHFR. Wett. 414 dormire -a (gloss. R: in hutdun) squalente. TRAD. Ratisb. 195 p.146,11 curtem cum edificiis et reliquis curtilibus, villis et -is. VITA Mathild. I 15 p.580,34 -as et castella peragrabat. COSMAS chron. 3,44 fluvius . . . in hoc suburbio domus, -as . . . rapuit. FUND. Mur. 30 p.95,2 ut nec gasam nec vites . . . inveniremus. HELM. chron. 109 p.216,25 -as de virgultis contexunt *Slavi. al. hyperbolice:* THIETM. chron. 7,55 consideratis multo melioribus hiis *(sc. in caelo)* piget in hac lutea . . . manere -a. *alleg.:* HRABAN. univ. 14,29 p.409^{D} -a sive tugurium possunt egestatem praesentis vitae significare. **β** *in monasteriis (cf. J. van den Bosch, Capa, basilica, monasterium. 1959. p.130):* BEDA hist. eccl. 4,24 p.261,19 -a, in qua infirmiores . . . induci solebant. 4,25 p.265,9 singulorum -as ac lectos inspexi. **γ** *servi domuncula agrorum expers – 'Kate':* CHART. Osn. II 490 (a. 1247) cum minuta decima -arum ad easdem domos pertinentium. III 163 p.120,6 decimam . . . domorum et trium -arum. CHART. Westph. VII 1695 p.778,10 bona . . . cum mansis et mansionariis, -is et casariis. **b** *spectat ad animalia:* **α** *de castoribus:* ALBERT. M. animal. 7,50 castor . . . construit sibi -as . . ., quas facit cum solario. **β** *de apibus, vespis, formicis:* ALBERT. M. animal. 1,55 apis et formica, quae et faciunt -as et replent eas thesauris suis. 8,141 apes et sibi similia animalia . . . habitant simul in -a et civilitate una. **2** *de latebris, hospitiis (cf.* GLOSS. II 160,33 St.-S. mappalia -as i. hutta pastorum. III 130,30 -a herberga. *al.):* METELL. Quir. 66,6 deficit . . . -is nemus struendis. HELM. chron. 71 p.137,17 habitavit *episcopus* sub fago, quousque extruerent -as. FUND. Sangeorg. 13 factis . . . -is, ubi interim repausarent. CHART. Westph. III 1051 p.546,25 -am piscatoriam. **3** *de tectis ad negotia factis:* **a** *de officinis:* **α** *de moneta:* CHART. civ. Erf. 198 (a. 1265) pulcris -is . . . monetariorum . . . sessionibus . . . constructis. *ibid. al.* **β** *de aeris conflatura:* CHART. Walkenr. 70 (a. 1209) -as conflatorias . . . in nemore. CHART. Gosl. I 615 in -is dictis Oeserescamp. CHART. episc. Halb. 1049 -am, que in vulgari appellatur sylvercolk. CHART. Friberg. II 868 -am cum duobus follibus. *al.* **γ** *de salinis i. q. tectum, ubi sal coquitur – 'Salzkotte':* CHART. Rhen. med. I 135,41 p.164,19 (a. 893) -as II, in qua sunt ine III. CHART. archiep. Magd. 349 duas -as salis, in quibus octo sartaginum usus habetur (CHART. Westph. VII 1519 aree sive kase s. in opido Saltkoten). **b** *de mercatu i. q. taberna – Bude, Stand:* CHART. episc. Halb. 574 p.511,50 (a. 1225) cellarium in foro

[Heßler]

. . ., octo -e institorum, v sutorum. CHART. Hall. I 261 de -a quadam, que cram vulgariter nuncupatur. 262 -am inter antiquas cremistas . . . sitam. CHART. Altenburg. 174 p.127,5 -e panis et macellorum. *al.* *adde:* TRANSL. Godeh. 2 p.646,2 -am . . . erigebant, ubi fideles praetereuntes . . . oblationes deferebant. **B** *latius de spatio (exiguo) interiore:* **1** *camera, angulus – Kammer, Winkel:* MIRAC. Pirmin. 11 portitores . . . domorum perscrutati -as. COSMAS chron. 2,42 p. 147,21 in abdita stuba vel -a. *in imag.:* HERM. AUGIENS. vit. 972 hoc . . . nefas dum mentis occupat -as *(ed.,* causas *cod.).* 1302 libido . . . tuas omnes tenet . . . -as. **2** *favus – Wabe:* ALBERT. M. veget. 2,122 componunt *apes* -as ad mellis conservationem. animal. 4,87 mella . . . auferre de -is (26,5). **3** *arcula frugum – Fruchtfach:* ALBERT. M. veget. 6,129 est unaquaeque *theca exterior nucleorum pomi* quinque -arum (*syn.* cameras). **4** *vasculum, fornacula – kleines Gefäß, Öfchen:* Ps. AVIC. anim. 7,4 p.426 singula *frusta plumbi* ponantur in singulis -is factis de luto.

II *domus – Haus (cf.* GLOSS. III 629,4 St.-S. domus vel -a hvs. *al.):* **A** *de habitaculis (una cum fundo vel area; fundo excepto: l. 25.39sq.45.53):* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* EDICT. Roth. 19 si in ipso vico -as incenderint (LEX Baiuv. 2,5). CHART. Sangall. A 188 in . . . terris quam -ibus, edificiis (TRAD. Frising. 455 ecclesia cum -is, aliis e., curtiferis). COD. Odalb. 51 locum -ę. *al.* *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1, 178 stantes sepe -as anceps fidutia vertit. **b** *spectat ad liberos, nobiles (regem: l. 36):* **α** *ruri:* LEX Sal. Merov. 13,1 si . . . ingenuam puellam de -am aut de screona rapuerint *(cf. H. Dölling, Haus und Hof in westgermanischen Volksrechten. 1958. p.10sqq.).* 34,5 in curte . . . aut in -a (CHART. Sangall. A 60 p.60,16 -a c. circumclausa cum domibus, edificiis. TRAD. Lunaelac. 63 -um cum c. DIPL. Otton. III. 46 p. 447,13 in -ibus habitationis . . . cum cortibus, ortis, areis. *al.*). FORM. Andec. 40 iuxta kaso. LEX Baiuv. 1,13 ad -as dominicas. CAPIT. Saxon. 8 illius causa incendatur. CAPIT. reg. Franc. 128,32 invenimus in illo fisco dominico -am regalem *(syn.* salam, domum; *cf. W. Metz, DtArch. 22. 1966. p.609 sqq.).* TRAD. Frising. 400ª p.342,25 -as dominicales seu cespitales. COD. Lauresh. 2337 mansum indominicatum cum solario lapideo et -a lignea. CHART. Sangall. A 372 p.346,29 -a salica. CHART. Epternac. 145 p.218,11 -am indominicatam cum ceteris edificiis circumpositis. CHART. Rhen. med. I 120 p.125,35 cum -a salaricia et orreo. DIPL. Conr. II. 258 p.356, 31 intus -a domnicata domni . . . marchio. *saepe.* **β** *in civitatibus sim.:* CHART. Fuld. B 29 (a. 756) aream . . . cum -a intus murum Mogontie. DIPL. Otton. I. 181 donavimus XXX -a *(A)* in urbe . . . Daventria. DIPL. Conr. II. 54 p.63,16 cunctas domus cunctaque edificia -arum cum curtis. LEO MARS. chron. 1,59 p.622,6 in Asculo -am solariatam. CHART. Tirol. 138 in cassa habitacionis. *al.* **c** *spectat ad colonos, mancipia, servos:* EDICT. Roth. 280 de -a servi. 352 de -a massarii *(cf.* DIPL. Karoli M. 155 -a una massaricia . . . et tres -as alias aldericias. *al.).* COD. Lauresh. 537 -a super mansum posita (CHART. Epternac. 140 p.210,1 cum curtillis et -is superpositis. DIPL. Ludow. Germ. 12. *cf.* TRAD. Weiss. 83 manso 1, ubi servus -am . . . stabilire potest). 2037 mansum cum -a et curia (TRAD. Patav. 39 cum -a et cum curte. DIPL. Heinr. III. 335 duas curtiles causas. *al.*). *saepe.* **d** *spectat ad monachos:* CARM. Aldh. 1,156 metuebant . . . -am contritam crepore. 1,167 -ae cacumina. **2** *latius:* **a** *curtis – Hof:* CHART. Epternac. 157 p.240,6 (a. 894/95) -am dominicatam cum domibus in ea edificatis. **b** *res domesticae – Hausstand:* EDICT. Roth. 234 nisi quod pro utilitatem -ae (cau- 9) ipsius *(servi massarii)* est, quatinus -a (caso 5) proficiat. **c** *domicilium, patria – Wohnsitz, Heimat:* CAPIT. reg. Franc. 54 praef. abbates et comites, qui modo ad -am *('nach Hause')* redeunt. 54,4 si . . . aliquis ad -am male fecerit, aut in uxore aut in domo. 73,4 comites dimittunt . . . homines ad -am. **B** *de aedificiis:* **1** *de aedibus ipsis:* **a** *iur. (fere in pertinentiis):* FORM. Andec. 7 beneficium de rem vestra . . . -is, campis, terris. LEX Baiuv. 16,15 de mancipiis, de terra, -is (cau- *Ep.*) vel silvis. DIPL. Karoli III. 23 kasas et res illas omnes. CHART. Ticin. 27 p.65,12 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) terris . . . et cassis et buscis. *al.* **b** *publ.:* LEX Baiuv. 9,2 in ecclesia vel infra curtem ducis vel in fabrica vel in mulino . . .; iste IIII domus -ae publicae sunt. **c** *usu communi i. q. templum – Tempel:* CONR. HILD. ad Hartb. p.194,14 Kaianum, que -a Iani fuit et ideo Caianum dicitur, preterivimus. **2** *de aedium sacrarum iure:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 39,6 res suas . . . ad -am Dei tradere. FORM. imp. 21 qui de -is Dei beneficia habent. DIPL. Loth. II. 9 p.396,38 (ed. Th. Schieffer. 1966) causam . . . Dei . . . sublimare. CAPIT. reg. Franc. 273,30 coloni tam fiscales quam et de -is Dei. *al.* **b** *de monasteriis:* DIPL. Merov. II 11 p.99,15 ad ipsum monasterium vel ad ipsam -am Dei. CHART. Fuld. B 39 ad -am sancti Bonifatii . . . et . . . ad -am sanctae Mariae. CHART. Sangall. A 39 p.41,15 -a sancti Gallonis . . . recipiat hoc. DIPL. Loth. I. 18 (ed. Th. Schieffer. 1966) contra ipsam -am Dei et sancti Victoris. CHART. Tirol. 421 p.217,33 possesio . . . fuit casedei de monasterio de Soneburg. 1092 heredes, qui spectabunt ad -amdei de Wingartaren. CHART. Scheftl. 24 p.26,21 nuncius . . . ecclesie seu casadei claustri de Scheftlarn. *al.* **c** *de ecclesiis, cathedralibus:* TRAD. Frising. 204 (a. 804) duplum ad ipsa -a Dei restituet. DIPL. Ludow. Germ. 102 p.148,25 ad . . . -am sancti Petri et sancti Rotberti. TRAD. Brixin. 20 servum Dei -ae sancti Ingenuuini proprium. CHART. Tirol. 484 p.272,41 feodum de -adeo. CHART. Lamb. Leod. 111 p.174,10 de . . . assensu . . . tam nobilium hominum nostrorum *(sc. episcopi)* quam hominum -e Dei (CHART. Tirol. 1012 tantum hominibus -adei vel liberis. *cf.* 1231 p.269,13 heredes, qui fuerint liberi vel -adei. CHART. Tirol. notar. II 534 tantum in liberis personis vel ad -adei pertinentibus; *de re v. Dt. Rechtswb. IV. p.1021sqq. s. v.* *'Gotteshausleute'*). CHART. Tirol. notar. I 961 terra -adei de Brixena. CHART. Tirol. 1199 in integrum iuris -edei plebis Bouzani. *al.* **C** *spectat ad caelum:* **1** *theol.:* HRABAN. carm. 4,1,21 -am ordinis atque beati ambit, quam tribuit illi super aethera sedem arbiter omnipotens. **2** *astrol.:* CARM. de Cunone 89 stat Iovis inque -a Martis. **D** *in nom. propr.:* DIPL. Karlom. (II.) 4 p.290,1 monasterii, quod Casa Aurea *('Casauria')* vocatur. DIPL. Arnulfi 31 p.46,23 Casapetrea. DIPL. Otton. I. 240 p.335,41 Casa Nova. DIPL. Heinr. III. 341 p.466,41 Casa Vetula. *saepe.*

2. casa *v.* capsa. **3. casa** *v.* causa.

casabundus *v.* cassabundus.

casadei *v.* casa *l. 18sqq.25.28sqq.* ***casadus** *v.* *casatus.

***casalenus** *v.* *casalinus. **casalia, -us** *v.* casalis.

***casalicius** (-iti-), -i *m. vel* ***casalicium,** -i *n.* **1** *area (coaedificata) – (bebautes) Grundstück:* GREG. CAT. chron. I p.319,23 dedit . . . -um unum cum casa. p.322,13 -os III cum casis et pergula. II p.100,1 -a v. *ibid. al.* *fort. add.:* DIPL. Otton. III. 101 p.513,19 cum servis . . ., villis, -is, ortis. **2** *villula, domus – Gehöft, Haus:* ACTA imp. Winkelm. I 162 p.138,43 (a. 1219) -tia quinque in maiori strata publica . . . omni servitio absoluta. *cf.* *casaricius.

***casaliculus** (-cl-), -i *m.* *praediolum – kleines Besitztum:* GREG. CAT. chron. I p.148,21 cum -o, qui vocatur Cesarianus. p.182,6 (epist. papae) confirmamus . . . -iclum, qui nominatur Antiquus. *in nom. propr.:* DIPL. Otton. III. 288 p.713,5 sancta Maria in Casaliclo. *al.* *cf.* *casariculus.

***casalinus** (-sil-, -len-), -i *m. vel* ***casalina,** -ae *f. vel* ***casalinum,** -i *n.* **1** *(parva) area (coaedificata), area coaedificanda – (kleines bebautes) Grundstück, Bauplatz:* DIPL. Otton. III. 70 corticella cum -o, vinea, prato *eqs.* DIPL. Conr. II. 258 p.356,43 omnibus illis casis et curtis . . . simulque cassinis et -is. GREG. CAT. chron. I p.174,7 in fundo Casale -am in integrum. p.316,17 intra . . . civitatem . . . -os desertos *dedit.* II p.36,13 medietatem casilini cum casa. *al.* PETR. CAS. (?) chron. 4,22 casas et -a. ACTA imp. Stumpf 530 p.745,4 domum et -lenum. **2** *(parvum) domicilium – (kleine) Wohnstätte:* GREG. CAT. chron. I p.246,9 duo -a in castello Toccię. **3** *praediolum – kleines Besitztum:* ACTA imp. Winkelm. I 84 p.77,28 (a. 1201) quoddam -um . . ., quod vocatur Geulef. *cf.* *casarinus.

[Heßler]

casalis, -e. *script.:* cha-: *l.52.* ga-: CHART. Bern. III 259 gazale. caus-: *l.43.p.322,6.* cassa-: *l.59.* caza-: *l.61.* -sil-: *l.29.* -sul-: *p.322,1.* -sual-: *l.29.* -all(is): *p.322,50. form.: nom. sg.* -us: *l.30. abl. sg.:* -e: *l.19.33sq.38.46sqq. p.322,1sq.* -ia: *l.41. acc. pl.:* -ios: *l.72.* -ias: *l.69. abl. pl.* -is: *l.27.29.*

I *subst. masc. et fem. et (praecipue) neutr.:* **A** *de aedificiis:* **1** *strictius:* **a** *aedificium attinens, tugurium – Nebengebäude, Hütte:* CHART. Sangall. A 20 (a. 757) dono vilarium . . ., in quo est eclesia, casa cum -bus. app. 1 p. 381,14 casa cum -bus curte clausa. COD. Wang. Trident. 91 domus murata . . . cum -bus et molendino. CHART. Tirol. notar. II 179 de . . . feudo -ium mansi. *al.* **b** *taberna – Bude:* CHART. civ. Erf. 22 p. 10,13 (a. 1140) -ia forensia (CHART. Mog. B 93 p. 97,23). **2** *latius i. q. domus – Haus:* **a** *proprie:* SALIMB. chron. p. 172,34 edificavit curtes et -ia et muralia. **b** *meton. de stirpe, gente:* **α** *spectat ad colonos:* REGISTR. Trident. I 156 p. 129,18 (a. 1220) confitetur . . . Warientus, quod ipse cum suo -e tenetur *eqs.* **β** *spectat ad liberos, nobiles:* SALIMB. chron. p. 56,21 qui *(Baratti)* in duo -ia dividuntur. p. 172,30 quod -e domni Pauli reviviscere posset. p. 542,20 -e marchionum Montis-ferrati. *ibid. al. (v. ind.).* **B** *de loco aedificii:* **1** *strictius de fundo exceptis aedificiis ibi positis:* **a** *area (coaedificata), curtile – (bebautes) Grundstück, Hofstatt (cf.* GLOSS. III 350,12 St.-S. -e vel mansura houestat): TRAD. Weiss. 10 p. 18,21 (a. 739) res meas . . . in villa . . . casis, -bus, terris . . . trado (CHART. Fuld. B 84 c., -is, pecuniis. CHART. Epternac. 85 casas, -es cum omne superposito. 88 c., casilis. 97 c., casualis, campis. CHART. Laus. 341 p. 305,9 trado . . . -e cum casa desuperstante, et ipse -lus habet terminaciones *eqs. al.*). REGESTA Alsatiae 302 (ed. A. Bruckner. 1949) -em unam cum . . . servo . . . desuper commanente. TRAD. Patav. 52 terram cum domo . . ., cum curte, cum -e, cum orto. CONSTR. Farf. 5 p. 8,18 in -e, qui dicitur Acutianus. DIPL. Otton. I. 336 p. 451,36 -e, in quo . . . monasterium est collocatum. CHART. Rhen. med. I 640 p. 700,6 -e, quod hovestat vocatur. CHART. Laus. 696 p. 567,18 pro ipso -i furni. CHART. Tirol. 952 de uno molinario cum -e. CHART. Tirol. notar. I 784 p. 402,24sq. villicus . . . ad . . . iusticiam -ium domorum fori Bozani investivit Hainricum . . . de duabus -bus cum terra. II 125 p. 79,11 domum cum turrim et cum illa -ia iacente in Bozano. CHART. Basil. A II 253 p. 330,24 in domibus, causalibus. *saepe.* **b** *area antea coaedificata vel postea coaedificanda – ehemals bebautes Grundstück, Bauplatz:* CHART. Tirol. 329 p. 163,26 (a. 1172) Henricus . . . investivit . . . episcopum . . . de -e uno . . . propter domum . . . edificandam. CHART. Tirol. notar. I 475 de uno -e vacuo. 543 p. 264,36 hedificabit . . . -e in dicto castro in illo loco et -e. CHART. Tirol. 1059 de uno -e, supra quo consueverat esse unum molendinum. CONO LAUS. notae p. 790,10 -e, in quo capitulum possit facere capellam et turrim *eqs.* CHART. Helv. arb. 160 p. 247,7 chasale. *al.* **2** *latius (una cum aedificiis):* **a** *praediolum, villula, colonia – kleines Besitztum, Gehöft, Hof (eines Hintersassen):* LIBER diurn. 34 vineas atque -es . . . diversi sibi . . . postulabant debere conduci. CONC. Karol. 12 p. 67,23 concessimus *(sc. papa)* . . . massas, fundos, -es, colonias, vineas (DIPL. Heinr. III. 192 p. 242,29 cum fundis et -bus. *al.*). COD. Lauresh. 441 1 -e cum 1 mancipio. DIPL. Otton. II. 305 p. 362,1 cassales duos . . . iacentes in corte regia . . . cum omnibus terris. CHART. Salisb. III 577 p. 55,13 pro quodam cazali . . ., quod annuatim XX denarios persolvit. CHART. Brixin. 58 proprium -e (*syn.* curiam). *al.* **b** *praedium, viculus, vicus – Landgut, Weiler, Ortschaft:* **α** *spectat ad loci possessionem:* DIPL. Arnulfi 125 p. 185,43 confirmamus . . . -e, quod dicitur Ballonum. DIPL. Otton. I. 336 p. 453,15 -e vel fundum, quod dicitur Leporari. LEO MARS. chron. 1,10 p. 587,46 cum servis . . . ad eundem -em pertinentibus. GREG. CAT. chron. II p. 147,4 in fundo Lumiriano . . . et per alias -ias. ACTA imp. Winkelm. I 887 p. 675,19 pro parte . . . domine -is Pulcarini. WILH. RUBRUQU. itin. p. 229,12 magni domini *Tartarorum* habent -ia versus meridiem. CHART. ord. Teut. 8 -ios. *al.* **β** *spectat ad situm, qualitatem sim.:* DIPL. Karoli III. 31 p. 52,32 in casule Ursino. DIPL. Heinr. II. 470 p. 599,23 in -e Figlinule. WILBR. OLD. peregr. 1,18,5 venimus ad Portellam, hoc est -e bonum. 2,4,1 -e . . . inhabitatum a Sarracenis. OLIV. epist. 3 p. 289,16 aspicientes Betsaidem, civitatem Andree et Petri, tunc ad -e modicum redactam. hist. Dam. 22 p. 196,9 a -i (caus- *L*). ANNAL. Marb. a. 1220 civitates et -ia. ANNAL. Ianuens. IV p. 93,14 -ia . . . inimicorum concremavit. ALBERT. M. eth. 6,3,5 p. 452^{b},42 quomodo Philippus . . . -ia incenderit. *al.* *in nom. propr.:* DIPL. Otton. II. 254^{b} p. 291,19 per ipsum monte, qui est super C-e (*cf.* 266 p. 309,37 montem . . . C-e). DIPL. Heinr. II. 73 p. 93,5 in corte, quę C-e sancti Petri dicitur. *saepe.*

II *adi.:* *ad officinam aerariam pertinens – Schmelzhütten-:* CHART. Gosl. I 553 (a. 1237) quamdiu -is fuerit ibi labor.

***casalivus**, -a, -um. **1** *adi.:* *coaedificatus, coaedificandus – bebaut, Bau-:* CHART. Tirol. 551^{a} (a. 1204) de una pecia terre -a cum domo supra se habente (CHART. Tirol. notar. I 605 ad domum supra levandam. CHART. Tirol. 1301 p. 340,30 de . . . p. t. -e et ortive. REGISTR. Trident. III 6 p. 229,16. *al. in hac regione*). **2** *subst.:* *area (coaedificata), area coaedificanda – (bebautes) Grundstück, Bauplatz:* DIPL. Otton. I. 407 cum . . . molendinis, -is, clausuris, vineis. DIPL. Arduini 10 p. 714,15 cum . . . servis et ancillis, -is, ortis.

casallis *v.* casalis. ***casaltro** *v.* *cassaltrum.

***casamentellum**, -i *n.* *curtile parvum, praediolum – kleine Hofstatt, kleines Besitztum:* DIPL. Conr. II. 112 p. 156, 39 -a duo, quę recta loborata per Uolandum presbiterum *eqs.* p. 157,23.

***casamentum**, -i*n. (?m.: l.50)* *script.* cassa-: ROB. TOR. chron. a. 1135 p. 492,12. *form.: ?gen. sg.* -tri: *l.64. ?acc. sg.* -ter: *l.63.*

1 *de aedificio:* **a** *domuncula, aedificium attinens – kleines Haus, Nebengebäude:* GREG. CAT. chron. I p. 252,35 in monte -o uno. CONST. I 251,1 in quodam -o de ecclesia beate Agathe. CHART. Tirol. notar. I 230 domum . . . cum -is circa ipsam (231.474^{b}). **b** *(parvum) domicilium – (kleine) Wohnstätte:* COD. Wang. Trident. 134 p. 309,29 (a. 1216) inwaitare debent . . . castrum pro eorum -is, quos habent in illo castro. **2** *de loco aedificii:* **a** *strictius i. q. area (coaedificata), curtile – (bebautes) Grundstück, Hofstatt:* CHART. Tirol. 506 (a. 1198) in -is . . . cum edificio. 800 p. 225,22 -um seu casale. *al. v. et p.323,53.* CHART. Tirol. notar. II 477 de . . . domo cum -o. SALIMB. chron. p. 594,33 -a cum fundamentis deserta. *area coaedificanda – Bauplatz:* CHART. Tirol. 602 (a. 1210) de uno -o de tera cum caneva (929 de dicto -o terre ad casam levandam). 810 p. 233,33 heredes debent illud -um levare. *al.* **b** *latius i. q. villula, curtis – Gehöft, Hof:* GREG. CAT. chron. II p. 37,13 -um, quod tenuit . . . monachus. CHART. Tirol. 490 -um 1 combustum . . . cum canipa murata. 1081 de toto -o, quam . . . visus est habere . . ., scilicet casalle cum canipis et domos. ANNAL. Bergom. a. 1227 (MGScript. XXXI p. 332, 20) turrim et -um Lanfranci . . . destruxerunt. *al.* **3** *de vassallorum casatorum rebus vel iure:* **a** *proprie i. q. feodum – Lehen:* CHRON. Andag. 4 p. 11,16 vel ex proprio . . . patrimonio, sed et ex -is. 57 Stephanus . . . casatus erat ecclesie . . .; abbas -um . . . ab eodem . . . redemit. CHART. Basil. A I 265 p. 406,17 sub periculo -i. CHART. Helv. arb. 21 p. 36,40 de tribus -is . . ., que sunt ligia episcopi. *al. v. et l.64.* *sing. collect.:* CONST. I 325,3 (a. 1186) de omni -o, quod a nobis habes *(sc. dux).* CHART. Lux. II 35 p. 47,3 omne -um, quod est de feodo ducis. **b** *translate i. q. status feodalis – Lehen(sverhältnis):* CHART. Basil. A I 327 (a. 1223) quae omnia . . . comes a nobis tenuit in -ter; quod -ter remisimus . . .; qui comes pro concambia huius -tri nobis dedit *eqs.* (BALDER. Alber. 20 p. 254,22 de beneficiis, quae in -o comes . . . tenuerat ab ecclesia). *v. et* *casiamentum.

***casanius** *vel* **-um**, -i *m. vel n.* *(gall.* *cassanus, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 459sqq. et W. Heßler, A LMA 37. 1969. p. 228)* *quercus – Eiche:* BOTAN. Sangall. 13,6 mittis gutta manace, visco, qui in -o nascit.

***casar(i)a**, -ae *f.* (*cf.* casa, *casearia) *tugurium pastoris alpini – Alp-, Sennhütte, 'Kaser':* CHART. Tirol. 946 p.

[Heßler]

7,20 (a. 1231) asignavit . . . duas -ias et unam scariam ad Andrian. 946b -ram in Submonte. *ibid. al.*

***casaricius** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (parvum) domicilium, domus – (kleine) Wohnstätte, Haus:* GREG. CAT. chron. II p. 34,24 concesserunt -um unum intra castellum Currise. *cf.* *casalicius.

***casariculus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. praediolum – kleines Besitztum:* RATHER. iud. 4 (PL 136,611A) delegavi . . . presbyteris . . . ad Caput Alponis -um I, in Bogosio casalem unum. *cf.* *casaliculus.

***casarinus,** -i *m. vel saepius* ***casarina,** -ae *f. (parva) area (coaedificata), curtile – (kleines bebautes) Grundstück, Hofstatt:* GREG. CAT. chron. I p. 186,8 casas atque -as VIIII in Aguliano. II p. 47,12 iudex . . . dedit . . . res suas territorii Reatini . . .: prima petia est -us in Greci, secunda in fine Sancti Sabini. *ibid. al. nom. propr.:* GREG. CAT. chron. II p. 64,22 casalem, qui nominatur C-a. p. 277,3 in C-is. *ibid. al. (v. ind.). cf.* *casalinus.

casarius, -i *m. inquilinus domunculae agrorum expertis – Kätner, Häusler:* CHART. Westph. III 460 (a. 1246) curti in Holnhorst et sex ibidem -is. *v. et supra p. 318,48.*

***casatica,** -ae *f. familia colonorum domo et colonia instructa – mit Haus und Hof ausgestattete Gruppe von Hintersassen:* CHART. Tirol. 946 p. 7,38 (a. 1231) ut . . . episcopus . . . macinatas et personas de macinata cum . . . possessionibus, -as cum suis possesionibus et peculio et desendentibus . . . habere debeat (*cf.* p. 8,5.10). CHART. Tirol. notar. I 314a fictum . . ., quod . . . Ordanus . . . et Bechis . . . et eorum -ae solvere tenentur.

***casaticus** (cassa-) *vel* **-um,** -i *m. vel n.* **1** *de aedificio i. q. domus (coloni) vel colonia – Haus oder Hof (eines Hintersassen):* CHART. Tirol. notar. I 518 p. 252,18sqq. (a. 1236) item . . . dicit . . . de -o de Capite Agnello . . ., de -o de Aginello et Spica fratribus . . ., de -o et podere de Gaffaro. **2** *de praestatione:* **a** *tributum ad usum domus spectans – Abgabe für die Benutzung eines Hauses, Hausgeld:* DIPL. Otton. I. 245b p. 352,49 portaticum, pontanicum, -um vel quodlibet pensum . . . exigere (*inde* DIPL. Conr. II. 268 p. 371, 37 cassaticum). **b** *tributum pro mercibus in horreo publico depositis solvendum – Magazingebühr (cf. A. Schaube, Handelsgeschichte der roman. Völker. 1906. p. 511):* ACTA imp. Winkelm. I 790I (a. 1231) pro ipsis mercibus dabitur curie . . . ab emptore -um. 790II accipere iura -i et dohane. RYCCARD. chron. a. 1232 p. 183,15 de iure -i remissa sunt grana III pro uncia.

***casatura,** -ae *f. feodum – Lehen:* DIPL. Conr. III. 143 p. 258,31 (ed. F. Hausmann. 1969) assignavimus . . . castellaniam quoque et -as et hominia, que de feodo episcopi esse consistit.

***casaturris,** -is *f. (cf. ital.* casatorre, *v. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. II. 1962. p. 828) domicilium urbanum ad modum turris constructum – Wohnturm:* CHART. Tirol. 945 p. 3,25 (a. 1231) de uno casamento cum -e et cum casis (p. 3,41).

***casatus,** -a, -um. *script.:* caus-: *p. 324,16.* -ss-: *l. 60. p. 324,3.35sq.* -set-: *p. 324,7.* -ad(us): *p. 324,4sq.25.29.31. form. abl. pl.* -ibus: *p. 324,27.31.*

I *adi.:* **A** *de servis i. q. domo et colonia instructus, collocatus – mit Haus und Hof ausgestattet, 'behaust':* CHART. Fuld. B 237a p. 341,21 (a. 796) duos servos cassatos (526 p. 506,10 praeter unum servum -um, quem cum omni domo sua . . . omittimus. CAPIT. reg. Franc. 45,11 traditionem . . . servorum . . ., qui iam -i sunt . . ., excepto auro . . . et mancipiis non -is). **B** *de vassallis i. q. feodo instructus, beneficiatus – mit einem Lehen ausgestattet, belehnt:* CAPIT. reg. Franc. 50,4 de hominibus comitum -is (80,5 quot homines -os *habeat* in ipso beneficio). 74,7 ut . . . vassallos suos -os secum non retineant *vassi dominici.*

II *subst.:* **A** *masc. (?neutr.: p. 324,10.12):* **1** *in colonatu:* **a** *servus collocatus, coloniae possessor, colonus – angesiedelter ('behauster') Knecht, Hufenbesitzer, Hintersasse (spectat ad liberos: p. 324,6):* CHART. Epternac. 30 (a. 721) -um I cum omni . . . peculiare (CHART. Sangall. A 38. THEOD. EPTERN. chron. 2 [MGScript. XXIII p. 63,11]). 41 donamus . . . cassatus septem, qui ad ipsam villam . . . deservire videntur. COD. Lauresh. 449 dono . . . I casado (carado *cod.*, gloss.: mancipium). 873 I -dum . . . cum . . . I ancilla. TRAD. Lunaelac. 25 cum . . . -is, servis vel liberis, mansis. 122 extra unum casetum. CONC. Karol. app. 9A p. 838,29 villulas et . . . vassallos -osque . . . retinere. *al.* **b** *colonia, mansus – Hof eines Hintersassen, Bauernstelle:* CAPIT. reg. Franc. 20,13 de -is (-os *rec. Lang.*) quinquaginta solidum unum *reddat.* CONC. Karol. 18 biduanas *ieiunias* . . . faciant . . . episcopi, . . . canonici atque eorum infra -um (-os *E2*, -i *V. B1*) homines (*postea:* homines in eorum -is). **2** *in re feodali i. q. vassallus – Lehnsmann:* EPIST. Hann. 90 p. 156,13 cum esset meus *(sc. archiepiscopi)* de rebus ecclesię -us (caus- *H*) et . . . filius (91 p. 159,27 nostrum maiorem e. -um. CHART. Basil. A I 176 p. 265,16 consilio sororum et -orum sue e. *al.*). HUGO FLAV. chron. 2 p. 477,52 -os . . . et nobiles. CHRON. Andag. 92 p. 239,8 liberos et militares -os. CHART. Lamb. Leod. 35 p. 57,7 more -orum hominium . . . facere. DIPL. Loth. III. 119 p. 192,42 cum . . . -is, qui ad custodiam . . . castelli pertinent. GESTA Camer. cont. I D 5 cives cum -is. *al.* **B** *fem.:* **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. area (coaedificata), curtile – (bebautes) Grundstück, Hofstatt:* FORM. Sangall. I 2 p. 380,38 -dam unam sepe circumcinctam cum una domo. CHART. Sangall. A 66 dotavi eam *(basilicam)* -ibus VIII. 455 excepto . . . I prato ipsi -ae propinquo. 463 p. 80,4 legitimam -am (['*Ehofstatt*' *K.-H. Ganahl, ZRG-Germ. 61. 1941. p. 23*]. CHART. Turic. 155 -dam l.). CHART. Scafhus. 16 p. 35,17 tam terris quam domibus, mancipiis, -dis, pomariis (*sim.* 19 -dibus). *al.* **b** *latius i. q. colonia, mansus – Hof (eines Hintersassen), Bauernstelle:* CHART. Epternac. 11 p. 35,35 (a. 704) VIII -as cum hominibus et mancipiis. 20 p. 51,38 -as tres cum sala et curticle. CONC. Karol. 2,2 ut . . . de unaquaque -a (cass-, casa *var. l.*) solidus . . . reddatur (*cf.* EPIST. Bonif. 87 p. 199,20 cassata). *usu laxiore:* CHART. Sangall. A 16 (a. 752) servientes -as quindeci. 48 -as II his nominibus: Hattun et uxorem . . . cum hoba sua. **2** *meton. i. q. coloni familia, gens – Familie, Geschlecht eines Hintersassen:* CHART. Epternac. 8 p. 30,8 (a. 704) has -as ibidem manentes cum omni peculio vel laboratu eorum . . . trado. REGISTR. Trident. I 83 (a. 1220) dixit . . . Petrus, quod debet solvere . . . cum dicto fratre suo . . . et cum sua -a unam spalam. 156 p. 128,32 cum sua -a et quibusdam suis consortibus. *al. (v. ed. p. 144).* *Heßler*

***cascavellus** (cassa-), -i *m. (hisp.* cascabel, *cf. Meyer-Lübke, REW3 nr. 1731) campanula, olla parva – Glöckchen, kleiner Topf:* PS. AVIC. anim. 6,2 p. 205 accipe cuprum et fac in modum cascanellos *(sic?)* vanos de intus. p. 206 cassavellis. *cf.* caccabellus.

***cascha** *v.* 1. *caffa.

cascus, -i *m. plur. i. q. maiores – Vorfahren:* VITA Rigob. 11 (MGMer. VII p. 68,3; a. 888/94) porta ex consuetudine -orum (Wasc- *var. l.*) . . . Collaticia . . . vocatur.

casea *v.* caseus.

***casealia** (-sia-), -ae *f. pecuaria – (Milch-) Viehhof, Schwaige:* TRAD. Salisb. II 347 (c. 1231) ordinavit ad stipendium canonicorum . . . casialiam CCC caseorum.

***casealis,** -e. **1** *adi.:* **a** *ex caseo constans – aus Käse bestehend:* ALBERT. M. veget. 4,147 quod separetur *lac* . . . in tres substantias, aquosam scilicet, butirosam et -em. **b** *ad pecuariam pertinens – zu einem (Milch-) Viehhof gehörig:* TRAD. Salisb. II 207 (s. XII.2) curtim . . . cum beneficio -i. REGISTR. Patav. I p. 167,12 villicatio -is, que solvit DC caseos. **2** *subst. neutr. plur.:* *pecuaria – (Milch-) Viehhof, Schwaige (cf. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 438):* TRAD. Salisb. II 24 (c. 1129) tradidit . . . duo -ia et unum pratum. REGISTR. Patav. I p. 195a, 11 de III -bus . . . MDCCC casei (p. 196,2).

***casearia,** -ae *f. pecuaria – (Milch-) Viehhof, Schwaige:* CHART. Salisb. II 528 p. 718,1 (a. 1198) -a una . . ., prediolum unum. *v. et* *casar(i)a.

[Bansa]

***caseārius,** -i *m.* **1** *qui pecuariam tenet, armentarius – Inhaber eines (Milch-) Viehhofs, Senner:* TRAD. Brixin. 555 (a. 1224/35) pueros Heinrici -i. **2** *fort. i. q. villicus – viell.: Meier:* REGISTR. Eins. 1 p. 43,2 (a. 1217/22) summa de tota villicatione -i ([*v. notam ed.*]. *cf.* p. 41,14. 42,4).

***caseatio,** -onis *f.* *coagulatio – das Gerinnen:* ALBERT. M. animal. 3,168 non est tanta -o eius *(lactis cameli)*, quod nocere possit.

***caseator,** -oris *m.* *qui pecuariam tenet vel fabricator seu mercator caseorum – Inhaber eines (Milch-) Viehhofes oder Käsehersteller, Käsehändler (interdum cognomen subesse potest):* CHART. Basil. A II 2 p. 4,2 (a. 1033; spur. ?) interfuerunt . . . Volmarus, Heinricus -r. CHART. scrin. Col. A I p. 301,24 Albero -r habet domunculam. B 1261 Theodericus -r.

casella, -ae *f.* *domus parva – kleines Haus, Hütte:* LIBER hist. Franc. 28 p. 288,14 -a incensa . . . est. DIPL. Karoli M. 81 p. 117,16 sinadochium . . . cum villa . . . et -a una infra Papiam. GREG. CAT. chron. I p. 159,33 terrulam aut -am absque hęrede. CASUS Petrish. 3,25 prior cella quandam -am iuxta possederat. *al.* *nom. propr.:* CHART. Rhen. med. I 401 p. 457,34 (a. 1101) iuxta villam, que dicitur C-a.

***casellum,** -i *n.* (*cf.* casa, castellum) *domus (munita), castellum – (befestigtes) Haus, Burg:* DIPL. Heinr. IV. 352 omnem districtum de loco -i de Pontecorono . . . tradidimus. CHART. ord. Teut. 20 dedimus in pignore unum -um . . . cum omnibus iuribus suis et rusticis. ACTA imp. Winkelm. I 920 p. 697,8 per baiulos -i Rutillani, quod erat in manu nostre curie.

***caseola,** -ae *f.* *casula – Hütte:* REGESTA Alsatiae 207 p. 126,19 (ed. A. Bruckner. 1949; a. 768) quidquit . . . visus sum habere in . . . casis, -is (CHART. Basil. A I 43 p. 83,17).

caseolus, -i *m.* *caseus (parvus) – (kleiner) Käse:* EPIST. Teg. I 107 p. 110,28 exceptis XV parvis -is. ODO MAGD. herb. 1583 -os succus putrescere non sinit eius *(mentae)*. NIVARD. Ysengr. 5,676 aridior . . . trilustri -o . . . esus. METELL. Quir. 44,22 panibus et -is ibi se pensans.

***caseor,** -ari. *coagulari – gerinnen:* ALBERT. M. veget. 6,386 non -atur lac.

adi. **caseātus,** -a, -um. *caseum continens – Käse enthaltend:* ALBERT. M. animal. 3,166 quanto . . . lac fuerit spissius, tanto erit etiam -ius.

Casepia *v.* Cassiepia.

***caseta** (-ita), -ae *f.* (*ital.* cassetta) *vas, capsula – Behälter, Kästchen:* CATAL. thes. Germ. I 22,11 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1241) magnum caldarium, I casitam cum sanctuario, VI vegetes. CHART. Tirol. notar. II 486 cum . . . fistulis et bursis et -is.

***casetus** *v.* *casatus.

caseus, -i *m.* (*f.* -a: *p. 326,43; n.* -um: *l. 59. p. 326,52*) *script.:* caxe-: REGISTR. Trident. III 15 p. 239,18.24. -ss-: *p. 326,13.39.60.* -si(us): *p. 326,2.13. adde* ALCUIN. epist. 298 p. 457,10. REGISTR. abb. Werd. 9,1 p. 292,6. *al.* *metr.* că-: ECBASIS capt. 543. EKKEH. IV. bened. II 138.

1 *proprie i. q. lac coagulatum,* τυρός *– geronnenes Milcheiweiß, Quark, Käse:* **a** *gener.:* WALAHFR. Mamm. 5,4 -us efficitur paulatim lacte coacto. ADALH. brev. Corb. 22 p. 397,13 (Corpus consuet. monast. I. 1963) de berbicariciis, unde fratribus . . . -um procuratur. ERMENR. ad Grim. 28 p. 566,38 -um praemere. NOTKER. BALB. gest. 1,15 -um . . . ex pinguedine canum. COD. Udalr. 96 p. 185,20 mordax mordacis -i vermiculus. RITUALE Rhenaug. 70 (Spicil. Friburg. V. 1959) dignare, Domine, . . . benedicere hanc creaturam -i, quam ex adipe animalium producere dignatus es. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 140,13 datur -us recens *falconibus.* ALBERT. M. meteor. 4,2,13 p. 766^{b},38 per coagulationem lactis sequestrantur serum et -us. animal. 1,82 de substantia -i sunt duo, coagulum videlicet, quod facit, et lac, ex quo fit -us. CHART. Brixin. 172 p. 183,26 solvat . . . pauperibus . . . elemosinam in -is et in pane. *saepe.* aqua -i *i. q. serum – Molke:* Ps. GERH. CREM. sal. I 9 p. 18,12 de aqua -i. *in cognomine:* CHRON. Erf. mod. I a. 1202 Heinricus scolasticus . . . cognomento C-us. CHART. Rhen. med. III 900 Iohanne C-o. **b** *pharm.:* RECEPT. Sangall. II 19 casio molle ex mel trito inpone super. RECEPT. Bamb. 64 ad setulas: -um viridem superponis. *de diaeta:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,94 -us recens laudabilior est, quia cito digeritur; siccus vel salsus est pessimus. DIAETA Theod. 264 -us caprinus similiter stringit ut bubalinus, . . . -us ovinus plus nutrit. HILDEG. phys. 1,13 p. 1134^{B} si . . . comedere vult . . . -um, non coctum nec crudum, sed aridum comedat. REGIMEN san. Salern. 31 nutrit . . . -us infans. *al.* **c** *iur.:* **α** *de censu, tributis sim.:* CHART. Rhen. med. I 6 p. 7,7 (a. 636) formas -i XL dare (*cf.* CHART. Welt. 21 p. 130,37 [a. 1267] -orum formellas). DIPL. Merov. I 86 p. 76,41 hoc est . . . lardo . . ., cassio lib. XII, pisus lib. XX. DIPL. Heinr. II. 275 p. 325,16 -os fiscales. BERTH. ZWIF. chron. 3 p. 152,10 cum trecentis -is alpinis. VITA Meinw. 82 I malder -orum. CHART. Argent. IV 11 p. 7,32 duodecim -i quadripertiti vel XVI tripertiti. CHART. Rhen. med. II 242 p. 280,30 -os anglicos. CHART. Tirol. 614 p. 89,1 XL scotarum -i. REGISTR. Eins. 1 p. 50,8 IIII -i pannuales, -um visitatorium *(cf. notam ed.)*. REGISTR. Trident. I 13 modium -i vicinalis. CHART. Tirol. notar. I 820 iure . . . feudi . . . investivit Gundrammum . . . de centum -os. CHART. Tirol. 1105 -um, qui dicitur siliqua, solvere debent. TRAD. Welt. 124 reservatis sibi decimalibus -is. CHART. Tirol. 1248^{a} p. 370,19 XII rimanias -y. CHART. Otterb. 124 p. 96,21 -os monachiles. CHART. Westph. III 721 ad officium -orum. CHART. Advoc. 218 p. 110,25 obularios. *al.* *describitur -us voce theod.:* REGISTR. abb. Werd. 8,10 p. 277,7 (s. XII.$^{med.}$) -os tales, quales sunt suegkese. CHART. Fuld. B 10 p. 16,29 -os grandes berckese vocatos. CHART. Babenb. 68^{a} p. 280,30 swaykaß. CHART. Carinth. V 107 podemchaes. REGISTR. Baiuv. A p. 144,13 armentaler -i pro II denariis computati. p. 387,25 waeidchaese. *remissius de censu moneta soluto ('Käsezins'):* CHART. Bund. 332 (c. 1154) ut . . . solvant . . . solidos . . . II in -is. CHART. Tirol. 1248^{a} p. 369,39 XII denarios -y (CHART. Argent. IV 228 p. 140, 41). *al.* **β** *de iudicio Dei (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 552sq.):* ORD. iud. Dei B II 3^{a} p. 642,27 qui hunc furtum fecerunt . . ., neque manducent neque transglucient . . . panem et casseum istum. RITUALE Flor. p. 129,17 benedictio panis et -i ad examinationem furti. *al.* **d** *eccl.:* **α** *de stipe:* LUP. FERR. epist. 43 fratribus et famulis vestimenta, pisces, -us et legumina ministrabantur. CHART. episc. Halb. 112 p. 76,26 *sorores* integram -am habeant. TRAD. Scheftl. 231 ut fratribus . . . consolatio . . . prebeatur, scilicet . . . poculum vini et pulcher panis et -us. CHART. Stir. II 53 p. 91,20 fratribus ordinavit . . . omni sabbato -um et vinum. *al.* **β** *de oblatione:* RUP. MEDIOL. Adalb. 11 oblatum ad beati viri pignora -um furari. TRAD. Patav. 972 tradidit sancto Stephano XXX -os pro memoria sui habenda. *al.* **γ** *de nutrimento (ieiunii):* HINCM. annal. a. 867 p. 89,20 ante pascha a carnium et VII ebdomadibus a -i et ovorum esu . . . non cessamus. CONSUET. Eins. 30 p. 103,7 ad edendum dimittatur in quinquagesima ova et -um. BERNOLD. CONST. chron. a. 1085 p. 443,8 ne quis -um vel ova comedat in quadragesima. *al.*

2 *translate:* **a** *techn. i. q. gleba – Klumpen:* Ps. AVIC. anim. 6,9 p. 254 fac -os terreos. **b** *bot. i. q. gemma terminalis – Vegetationskegel:* OLIV. hist. reg. 60 p. 127,23 palmarum -os rodebant pro alimentis eis utentes. ALBERT. M. veget. 6,179 habet *palma* capsam, in qua est substantia mollis, quae . . . vocatur -us (casseus *var. l.*) palmae.

***casfora** *v.* *camphora. ***cashariacum** *v.* *catariace.

casia (cassia), -ae *f.* (κασία) *metr.* cās-: *p. 327,21.34.*

1 *xylocassia vel cortex eius aromaticus – Holzkassie, Zimtkassie oder deren würzige Rinde (Cinnamomum Cassia Bl. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 75):* **a** *strictius:* PAUL. AEGIN. cur. 164 ex ficubus, . . . pipere, cinnamomo et cassia (*3,28,3* κασσίας). GLOSS. I 516,54 St.-S. -a uvihpoum ([fichpoum *r*, figbovm *q*]. III 486,29 cassia lignea wihboum. *ibid. al.*). CONSTANT. AFRIC. grad. p. 369,8 cassia lignea calida et sicca in tertio gradu. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 12b^{r} -a lignea vel xilocasia idem est, cuius due sunt species, una, que est similis cinamo *eqs.* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 368^{D} -a

lignea cortex est cuiusdam arboris in India nascentis. HONOR. AUGUST. cant. 4,13/14 p.426A fistula, brevis arbuscula aromatum, quae -a *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,71 cassiam . . . scimus aut arborem aut aliquid ad arboris naturam accedens esse *eqs.* 6,72 *(de speciebus).* ALPHITA I p. 283,7 quando cassia simpliciter ponitur . . ., de lignea intelligitur. *al. v. et l.28. alleg.:* RHYTHM. 81,18,3.5 in -a . . . monstrat sapientia . . .; -a quoque sacramentum baptismi. HRABAN. univ. 19,7 p. 526A mystice -a est doctrina recta. WILLIR. cant. 4,14 p.34,8 his *(humilibus)* . . . verecundus color est veluti rubicundus cortex in -a, quia detestantur iniqua. ABSAL. serm. 3 p.29B in cassia, quae . . . in altum surgit, desideria sanctae devotionis figurantur. **b** *latius usu poetico i. q. odoriferum quoddam – etwas Wohlriechendes (interdum herba q. d. cneorum – Seidelbast [Daphne L.] subesse potest; cf. André, Lex. bot. p. 75):* CARM. Cenom. 5,24 omnigenis stipatus floribus ortus, narcisso et -a (SEDUL. SCOT. carm. 2,71,17 -ae de flore salutans. LAMB. LEOD. Matth. I 254). SEDUL. SCOT. carm. 2,44,1 ferte viro -am, myrram date. CARM. Bur. B 169,3,8 oris basia, a quo stillat . . . dulcis cassia. *meton.:* MILO carm. 3,4,2,10 virgo Maria, . . . balsama, cassia, nardus.

2 *arbor q. d. Cassia fistula (L.) vel fructus eius purgativus – Röhrenkassie oder ihre abführend wirkende Frucht (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 862):* ANTIDOT. Augiens. p. 41,33 recipit hec: . . . cassia fistula. GLOSS. III 527,27 St.-S. cassia fistula bochshorn (539,31). CONSTANT. AFRIC. grad. p. 346,41 cassia fistula mediocris est inter calidum et frigidum. IOH. PLATEAR. simpl. med. p.12aʳ -e duplex est maneries; . . . cum . . . reperitur -a simpliciter, intellegenda est -a fistula. ALBERT. M. veget. 6,75 cassia fistula . . . arbor est de partibus orientis . . . allata . . .; fructus autem, qui sunt semina quaedam longa, producit *eqs.* ALPHITA I p.283,5 cassia cyringia, id est cassia fistula. Ps. OTHO med. 52 rufa, gravis, clara sit cassia fistula cara. *al. v. et l.41.*

3 *fort. i. q. amaracus – viell.: Majoran (Majorana hortensis Moench vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 75):* DYNAMID. Hippocr. 2,27 sampsuci, hoc est -ae, decoctio.

***casiafistulatus** (cassi-), -a, -um. **1** *adi.: cassia fistula conditus – mit Röhrenkassie zubereitet:* BERNH. PROV. comm. 1,1 p.270,39 sirupus sic cass-us. THADD. FLORENT. cons. 113,5 electuarium cass-um sic fit: recipe cassiafistule *(sic?)* libr. II. **2** *subst. neutr.: electarium cassia fistula conditum – Latwerge, die Röhrenkassie enthält:* THADD. FLORENT. cons. 111,3 addatur cass-i unzia I. 146,8 misceantur . . . cum cass-o.

***casialia** *v.* *casealia.

***casiamentum,** -i *n. domus (munita), castellum – (befestigtes) Haus, Burg:* ACTA imp. Winkelm. II 1061 p.741,40 (a.1280) donamus . . . -a et poderia Montisrotondi. *v. et* *casamentum.

casida *v.* 1.3. cassida. **casidile, -lida** *v.* cassidile.

***casilinus** *sim. v.* *casalinus. **casillago** *v.* cassilago.

1. *casina *v.* 1. *cassina. **2. casina** *v.* chasma.

***casita** *v.* *caseta. **casius** *sim. v.* case(us).

casleu. (כִּסְלֵו) *mensis Iudaeorum – jüdischer Monat:* BEDA temp. rat. 11,22 eorum *Hebraeorum* mensis . . . nonus -u Decembri . . . comparatur. GLOSS. I 81,27 St.-S. -u mensis Novembris.

casma *v.* phasma.

***casmatius,** -a, -um. (*a* cauma *ut vid. per confusionem, cf.* chasma) *?igneus – ?feuerfarbig:* AETHICUS ISTER 87 si . . . invenerit . . . -um ullicem, ferri metalla repperiet.

***casmia,** -ae *f. (fort. latet lomb.* gatina *sim.; cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 1770ᵇ) flores salicis – Weidenkätzchen:* ANTIDOT. Glasg. p.142,37 -as -II, id est flores salicis.

***caso** (casso), -avi, -are. **1** *feodis instruere – mit Lehen ausstatten:* CHRON. Mich. 7 cum . . . terram non haberet, unde castrum illud -are posset, de tercia parte possessionum abbatiae illud -vit. CHRON. Andag. 52 p.124,6 si quem . . . vellent noviter -are (cass- *var. l.*). 89 p.222,12. **2** *refl. i. q. considere – sich niederlassen:* CHART. Bern. II 281 p.309,34 (a.1249) si quis . . . portionem suis liberis dederit . . . et se extra -verint.

adi. **casatus,** -a, -um: *v. p.323,55sqq.* **casola** *v.* casula.

***casolaria** (caxo-, caxal-, -sul-), -ae *f.* **1** *casula ad faciendum caseum instructa – Hütte zur Herstellung von Käse:* CHART. Tirol. 672 p.132,11 (a.1215/18) manso potest apponi una casularia *('Käsealm' ed.).* **2** *de quadragesima:* **a** *tempus, quo caseus comedendus est – die Zeit, in welcher Käse gegessen werden muß:* CHART. Tirol. notar. I 48 (a.1236) usque ad dominicam de caxa-a (73 d. de caxo-a). **b** *dominica, qua caseus comedendus est – Sonntag, an dem Käse gegessen werden muß ('Käsesonntag'):* CHART. Tirol. notar. I 85 (a. 1236) ad diem Martis post caxo-am.

***casolarius** (-sul-), -a, -um. *ad tempus pertinens, quo caseus comedendus est – zu der Zeit gehörig, in welcher Käse gegessen werden muß, Käse-:* CHART. Tirol. notar. I 676 (a. 1237) ad dominicam -am (II 82.117. CHART. Neocell. Brixin. 92 p.136,26 [Font. rer. Austr. II 77. 1965] in dominica casul-a, id est in dominica 'Invocavit').

***caspus,** -i *m. (ital. dial.* caspo, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. II. 1962. p.843) frutex – Busch:* SALIMB. chron. p.521,25 arbores grandes . . . apparent urtice seu salvie -i. *Bansa*

1. *cassa *subst. (fort. cohaeret c.* *cazica *vel ital.* casso *a* capsus) *lac pingue (e mammis proveniens) – fette (Mutter-)-Milch:* GLOSS. III 496,42 St.-S. -a spunerunst.

2. cassa *v.* capsa. **3. cassa** *v.* 1. casa.

cassabundus, -a, -um. *nutabundus, titubans – schwankend, taumelnd (cf.* GLOSS. I 70,20 St.-S. -us [casu- *c*] in zuei rahhondi. 71,20 -us cadens): ALDH. virg. I 11 p.239,11 quod prius Lucifer . . . in . . . tartarum -us corruisset. 60 p.321,6 animae ergastulum . . . -um. *subst. masc.:* ALDH. virg. I 26 p.261,12 nutabundum aspexit et . . . -um (casa- *O*) contempsit.

1. *cassalis *v.* *capsalis. **2. cassalis** *v.* casalis.

***cassaltrum** (casaltro) *subst. (orig. inc.) stypteria – Alaun, Beizstein:* GLOSS. III 294,48 St.-S. alumen vel casaltro vel spiptiria . . . bisten. 486,40 -um beizstein (497,1).

***cassamentum** *v.* *casamentum.

cassamum (caps-), -i *n.* **1** *carpobalsamum – Balsamfrucht (cf. André, Lex. bot. p.76):* ANTIDOT. Lond. p.17,26 capsamo ‹VII. ANTIDOT. Augiens. p. 64,36 -u unc. VIII. **2** *frutex balsami – Balsamstaude:* GLOSS. med. p.91,4 xylocassamo ligno -i.

***cassamus** *subst.* (κάσαμον) *cyclamen – Alpenveilchen (Cyclamen Europaeum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.1284):* GLOSS. III 527,21 St.-S. ciclamen -us malum terrae . . . erdphil (MATTH. PLATEAR. gloss. p.385B).

***cassarum** (-ser-), -i *n. (ital.* cassaro *ab arab.* ḳaṣr *a byz.* κάστρον, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1117) turris (castri) – (Burg-) Turm (cf. F. Schneider, Burg und Landgemeinde in Italien. 1924. p.283². 308):* CHART. Ital. Ficker 291 p.328,44 (a.1221) actum prope portam s(ancti) Miniatis sive -eri. 304 p.339,12 coram . . . canevario . . . -i. 434 p.445,38 recettum seu -um ipsius castri et muros . . . diruere. GREG. IX. registr. 771 p. 670,6 eius *(castri)* turrem vel -um detinebant. *al.*

***cassaticus** *v.* *casaticus.

1. *cassatio (-cio), -onis *f. adnullatio, abrogatio – Ungültigkeit(serklärung), Abschaffung, 'Kassation':* GERHOH. ad Innoc. p.222,16 ut eos *(haereticos)* a -e sacramentorum sequestrem. CHART. ord. Teut. (Thur.) 81 ne . . . in -cionem, mutacionem seu retractationem . . . concambii . . . oriatur questio. CHART. Sil. A IX 6ª p.223,29 gaudere . . . libertate omni immutacione sive -cione cessante. *al.*

2. *cassatio *v.* *incassatio.

***cassator,** -oris *m. qui adnullat – einer der für ungültig erklärt:* CHART. Babenb. 232,114 (a.1276/77) statutis nolumus umquam -es (cess- *D1*) . . . inveniri.

***cassatorius,** -a, -um. *qui tollit – beseitigend:* ALBERT. M. summ. theol. I 20,80 p.869ª,19 si . . . *promulgatum a Deo* mutaretur praecepto revocatorio vel -o *eqs.*

***cassatus** *v.* *casatus. ***cassavellus** *v.* *cascavellus.

cassel *v.* 2. cassis. **cassella** *v.* capsella.

[Rudolph]

***casserum** *v.* *cassarum.

casseus *v.* caseus. **cassia** *sim. v.* casi-.

1. cassiculum, -i *n.* (2. cassis) *rete (parvum) – (kleines) Netz:* Gloss. IV 92,38 St.-S. reticulum -um . . . nezzte. 124,32 -a retiola.

2. cassiculum, -i *n. vel* ***cassicula,** -ae *f.* (1. cassis) *cassis parva – kleiner Helm:* Gloss. IV 124,34 St.-S. -um (-am *cod. a. corr.*) helmili. 134,56 -a helmi⟨li⟩.

***cassicum,** -i *n.* (*cf.* 2. cassis) *?rete venatorium – ?Jagdnetz:* Agbr. carm. (cod. Vat. Regin. 1964 f. 97^{v}) est oratori grata silere quies, sic . . . ponere . . . venatori . . . -a.

1. cassida (casi-), -ae *f.* *galea – Helm* (*cf.* Gloss. IV 44,46 St.-S. -a vel cassis helm. 134,54): Vita Lamb. Traiect. 13 (MGMer. VI p. 367,6) erant induti lurices et -is (casi-, -des, -bus *var. l.*) *eqs.* *in imag.:* Humb. Wirz. epist. (MGEpist. V p. 441,3) sit . . . tibi -a Christus.

2. *cassida, -ae *f.* (*cf.* cassidilc, 2. cassis) *pera – Tasche:* Gloss. III 314,69 St.-S. -a (-de *cod. a. corr.*) pera muhsina vel tascha.

3. *cassida (casi-), -ae *f.* (*cf.* 1. cassida *vel ital.* casso *a* capsus) *thorax – Brustpanzer:* Gloss. III 638,5 St.-S. torax brunie vel -a (668,20 casida).

cassidile (casi-, caps-, -ilida *sim.*), -is *n.* *pera – Tasche* (*cf.* Gloss. I 475,21 St.-S. de -i [decassidi *a*, decassili *b*] burssa. 478,68 -i [-e *a*, -ididili *o*] tascho. 480,13 casilida malaha. III 332,25 casidile [casilide *a.b.c*] pera i. tasca. IV 228,6 cassilide . . . pursa. *al.*): Ecbasis capt. 335 caps-e suo gestabat in inguine dextro Esau. *in imag.:* Conr. Fab. Gall. 6$^{ex.}$ o mira . . . philologia, que . . . promulgavit eloquia cordis dudum instincta -i.

Cassiepia (Casepia, -iopaea), -ae *f.* *de sidere i. q.* Κασσιέπεια – *Sternbild der Kassiopeia:* Carm. de temp. rat. 522 in arce, ubi Casepia cursum tendit. Honor. August. imag. 1,114 huic *(signo Cygni)* coniungitur Cepheus rex et -opaea, uxor eius.

cassilago (casi-, -ll-, -ila *sim.*), -inis *f.* *altercum, hyoscyamus – Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 925sqq.):* Gloss. III 539,29 St.-S. -o (-loga *a*) bilse. *al.* Tract. de aegr. cur. p. 326,12 cathaplasma de -ila contrita. Bernh. Prov. comm. 6,1 p. 290,3 appellatur -o herba canicularis, quare canes occidit *eqs.* Roger. Salern. chirurg. 1,837 accipe semen casillaginis. *al. fort. add.:* Wilh. Cong. chirurg. 1738 r(ecipe) . . . plantaginis, cassilis *eqs.* *v. ThLL. s. v.* capsilago.

1. *cassina (casi-, caxi-), -ae *f. vel* ***cassinum,** -i *n.* (*cf. ital.* cascina *a* *capsia, capsus *sim., v. et C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. I. 1950. p. 790) aedificium agreste (minus), villula, tugurium – (kleineres) ländliches Gebäude, Landsitz, Hütte:* Edict. Roth. 379 si quis -am . . ., ubi vir non habitat, . . . disturbaverit. Bened. Andr. chron. p. 75,27 fundum . . . cum famulis, . . . casinis, casale. Chart. Ital. Ficker 27 p. 34,8 sediminas . . . et casinas et torcularas. Greg. Cat. chron. II p. 171,24 campum . . ., qui fuit antea vinea domnicata regis et tunc -ę et orti. Otto Mor. hist. p. 53,5 usque ad -um Tomadi. Gesta Frid. imp. A p. 48,15 ad casinum (cass- *B*) Thome. p. 54,22 *loca* inter casinam Plasmundi et Noxedam. Chart. Bund. 819 p. 270,14 construere . . . -am . . . bonam et pulcram et ydoneam. Chart. Ticin. 35 p. 80,13 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) actum prope caxinam alpis illorum de Breno. *al. in his regionibus. v. et supra p. 320,64.*

2. *cassina *v.* *crassina. **Cassiopaea** *v.* Cassiepia.

1. cassis (caps-), -idis *f. (m.: l. 69) form.:* *acc. sg.* -da: *p. 330,1.* *nom. pl.* casses: *l. 71.*

tegumentum capitis, galea – Kopfschutz, Helm (cf. Gloss. III 374,38 St.-S. -s helm. *al. v. et l. 13):* **1** *proprie:* Origo Lang. 4 tulit . . . capsidem (quod nos elmos dicimus *suprascr. 2) regis.* Waltharius 334 imposuit capiti rubras cum -e cristas. Hrotsv. Pel. 118 gemmato -e. Chron. reg. cont. III a. 1210 p. 231,7 auream habens in capite -em. Gesta Ern. duc. II 15 p. 210,3 casses de ferro . . . fabricantur. *al.* **2** *in imag.:* Aldh. virg. II 2463 *(de iustitiae comitibus)* gestantes . . . -da. 2851. **3** *translate:* **a** *calvaria – Schädel:* Ps. Galen. incis. 62 initium . . . ossium est -s et est positio eius rotunda, sub qua cerebrum habitat. **b** *cooperimentum modo galeae formatum – helmartiger Aufsatz:* Casus Petrish. 1,19 -s ligneis columnis tornatis superpositus angulosus.

2. cassis (casi-, casp-, -el), -is *m.* *rete – Netz (cf.* Gloss. III 165,40 St.-S. -s hamo. *al.*): **1** *de plagis venatorum* (*cf.* Gloss. IV 124,30 St.-S. -s rete est venatorum): Vita Gang. I (MGMer. VII p. 158,20; c. 900) eas *(feras)* . . . -ium nodis . . . inretire. Willir. cant. 2,15 in obstantes ruat ut vulpecula -es. **2** *de telis aranearum (cf.* Gloss. III 202,11 St.-S. cassel spinnewope. 624,67 caspes spinniuucpi. *al.*): Egbert. fec. rat. 1,656 subtiles posuit -es simul et male fortes. *al.* *in imag. et per compar.:* Vita Liutb. 19 diversis aranearum -bus (casi- *B*) . . . animos capere. Annal. Altah. a. 1055 p. 51, 32 nisi hoc *(facinus)* Deus ut -es comminuisset aranearum.

3. cassis *v.* 1. capsis.

cassiterum (cathitheos, crastpon), -i *n.* (κασσίτερος) *metallum rude cum sulphure permixtum – Schwefelkies, -glanz, -blende:* Albert. M. meteor. 3,5,1 p. 702^{a},23 metallum aliquod, quod arabice almarcassica et graece dicitur cathitheos. *fort. huc spectat:* Ioh. sacerd. 201 accipe crastpon et liquefac ad ignem *(cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 5,2/3.1936. p. 97).*

cassius *v.* cascus.

casso, -avi, -atum, -are. *script.* caps-: *p. 331,32.*

I *obi. res:* **A** *gener.:* **1** *tollere, vanum facere – zunichte machen, beseitigen, zerstören:* Aldh. virg. I 50 p. 306,19 cum . . ., quicquid . . . molire deliberaret, -retur. Vita Liutb. 29 p. 34,10 vires tuas . . . -tas video. Epist. Teg. I 66 ne . . . spes . . . -etur. *al.* **2** *frustra facere – vergebens unternehmen:* Froum. carm. 32,31 est meus iste labor -tus? Chart. cell. Paulin. 20 p. 27,7 legatos . . . multociens -to itinere nichil proficientes. **3** *prohibere – verhindern:* Albert. Stad. Troil. 1,499 bellum . . . -are futurum. **4** *vastare – verwüsten:* Ioh. Ven. chron. p. 7,4 civitas . . . Gothorum incessu . . . -ta. **5** *medial.:* **a** *evanescere – verschwinden:* Herm. Iud. conv. 17 p. 115,9 (ed. G. Niemeyer. 1963) -ta . . . diabolica illusione. **b** *non evenire – nicht zutreffen:* Rimb. Anscar. 36 p. 70,21 ea, quae per somnium videbat, . . . tam vera erant, ut numquam ea -ta reminiscamur. **B** *spec.:* **1** *iur., publ., canon.:* **a** *adnullare, irritum facere – für ungültig erklären, unwirksam machen, aufheben, 'kassieren':* Capit. reg. Franc. 293,10 p. 400,35 ut, quicquid . . . actum est, . . . regali rigore . . . -etur. Lamb. Hersf. annal. a. 1074 p. 200,7 sententiam. Dipl. Heinr. IV. 451 p. 609,32 constitutionem. Chart. Turic. 253 donationem. Const. I 148,1 illicitas alienationes . . . presenti sanctione -amus. Otto Frising. gest. 1,1 p. 13,26 electio . . . -anda iudicatur. Vita Norb. I 12 p. 685,17 consecratio . . . -ta est. Chart. Wirt. II 435 instituta . . . -are aut quassare. Chron. Mont. Ser. a. 1214 p. 185,30 ut litteras datas dentibus scinderet, quod litteris -tis fieri solet. Const. III 182 p. 167,34 revocamus, -amus, anullamus, irritamus. *saepe.* *illicitum iudicare – für unzulässig erklären:* Const. I 228 p. 324,5 (a. 1165) obstructionem Rheni . . . -vimus et penitus destrui precepimus. *redarguere – widerlegen:* Gerhoh. psalm. 37,13 p. 651,7 testimonia ista -asse ac falsa probasse. **b** *aspernari, denegare – abweisen, verwerfen, abschlägig bescheiden:* Chart. Traiect. 485 p. 433,11 (a. 1176) querimoniam . . . ordine iudiciario sepius -tam. Heinr. Wirz. cur. 302 cur -rentur . . . petita tibi? 419 audio, quod -at (cessat *C*) quam plura negocia lector. 439 *preces.* **c** *sedare – beilegen:* Trad. Scheftl. 327 (c. 1196/97) litem *(sic)* . . . hoc modo -ta est. *ibid. al. (v. ind.).* **d** *dissolvere – auflösen, suspendieren:* Chart. Gosl. II 207 p. 245,35 (a. 1274) que *(fraternitas mercatorum)* per intervallum temporis aliquantulum -ta sit. **e** *reprobum facere – außer Kurs setzen:* Herm. Altah. annal. a. 1255 dux . . . monetam Lantshuotensem . . . -vit. **f** *dimittere, resignare – aufgeben, verzichten, abtreten:* Chron. Fred. 4,37 docatum . . ., quem contra Theudeberto -verat. 4,45 duas civitates . . . ad parte Francorum -verant. 4,69 unde unum centenarium auri . . . -rit. *ibid. al. (v. ind.).* **2** *theol.*

[Rudolph]

i. q. pro nihilo putare, contemnere – für nichts achten, mißachten: GODESC. SAXO theol. 18 p.249,11 pretium sanguinis Christi . . . non est ausus . . . frustrari, -are *Origenes. non explere – unerfüllt lassen:* ALBERT. M. summ. theol. I 20,80 p.884^{b},42 -atur Dei voluntas. **3** *medial.:* **a** *philos. i. q. finiri – aufhören:* ALBERT. M. somn. 3,2,5 p.202^{a},23 si in aliquo mediorum appropriantium fiat fortior ad oppositum motus, tunc -bitur primum. *ibid. iterum.* **b** *natur. i. q. perire – zugrunde gehen:* ALBERT. M. animal. 6,73 plurimum spermatis *piscium* -atur in mari.

II *obi. homines:* **A** *gener.:* **1** *privare – berauben:* WALDR. carm. 3,19 vultu optato -ari. STEPH. COL. Maurin. 7 (3) auditus munere -ta est *sanctimonialis.* CHART. Turic. 255 herede -tus. HERBORD. Ott. 2,25 bona spe -ti sumus. *al.* **2** *medial. i. q. frustra niti – vergebens sich anstrengen:* MIRAC. Hucberti 2,15 aper . . . confusionem -tis venatoribus reliquit. CHART. Mog. A 451 p.359,3 hac quia -tus non bene procedit via. *al.* **B** *iur., publ., canon.:* **1** *reicere, repellere – zurückweisen, ablehnen:* CHRONOGR. Corb. p.56,21 filiam in prelatricem . . . electam . . . et per abbatem -tam. TRAD. Weiss. app. II 7 p.330,8 quemlibet iuratorum . . . -andum . . . habemus potestatem. **2** *deponere – absetzen:* RYCCARD. chron. a.1237 p.193,24 duobus aliis -tis rectoribus. **3** *excludere – ausschließen:* ANNAL. Magd. a.982 p.156,13 Ochtricus -tus *(sc. ab electione).*

adi. **cassatus,** -a, -um. **1** *non impetratus – unerfüllt:* RUP. MEDIOL. Adalb. 10 p.11,15 nullus . . . -i voti querulus causator abscessit. **2** *irritus, auctoritatis expers – ungültig, ohne Rechtskraft:* DIPL. Otton. III. 303 p.729,46 quaecumque . . . episcopus . . . commutavit, nostra auctoritate sint irrita atque -a. LEG. Lang. p.597^{a},44 cartam venditionis capsatam et taliatam reddere. *al.* **3** *orbus – beraubt:* CHART. march. Misn. III 352 p.236,3 (a.1224) ut . . . inefficax habeatur *instrumentum* . . . et omni virtute -um. **4** *exstinctus, vacuus – gelöscht, erledigt:* CHART. Dortm. 113 p.52,12 (a. 1262) dum filius meus moritur, -i sunt VII solidi.

***cassolla,** -ae *f. (cf. prov. vet.* cassa *a* cattia, *v. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. II. 1962. p. 851) catinus – (Schmelz-) Tiegel:* MOSES PANORM. marisc. 18 p. 186,14 pone in quadam -a ferrea . . . et facias bullire. *cf.* *catiola.

cassula *v.* 1. capsula.

1. *cassura, -ae *f. (orig. inc., ni cohaeret c.* *cassola *sim.) crater – Krug, Mischkessel:* GLOSS. IV 272,1 St.-S. craterę vel -ę idem sunt i. bichere (467,7).

2. cassura *v.* casura.

1. cassus, -a, -um. *script.* cas(us): *p.332,8. struct.: gen.: l.52. abl.: l.50.*

1 *gener.:* **a** *orbus – beraubt:* EPITAPH. var. II 38,1 vitae . . . flamine -us. **b** *frustratus, defraudatus – vergeblich hingehalten, getäuscht:* GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 595,5 malignorum toties votorum -us. **c** *vanus, inanis – nichtig, unnütz, vergeblich:* LIUTG. Greg. 12 p. 76,15 sermone -o. VITA Heinr. IV. 9 p.31,3 -a obsidione. CHRON. Pol. 2,17 p.85,24 -o . . . labore. HELM. chron.67 p.127,5 timor. *al.* **2** *iur., publ., canon.:* **a** *irritus, auctoritatis expers – ungültig, ohne Rechtskraft:* DIPL. Heinr. V. (ed. F. A. Sinnacher, Säben u. Brixen. II. 1821. nr. 81 p.387,15) ut, quidquid abbasissa . . . attemptaverit, -um . . . teneatur. CONST. II 106 p. 135,6 privilegia . . . -a . . . et inania reputari. ACTA imp. Winkelm. I 283 p. 258,27 sententie eius *(iudicis)* -e sint. CHART. Tirol. notar. I 834^{a} quod irritum et -um sit et vanum. HEINR. WIRZ. cur. 291 cartula . . . si -a revertitur ad me. *al.* **b** *dissolutus – aufgelöst:* ACTA imp. Winkelm. I 283 p. 258,19 (a. 1226) ut omnes societates . . . sint . . . -e et ne de cetero fiant. **3** *mus. fort. i. q. depressus – viell.: gedämpft:* IOH. GARL. mus. mens. I p. 97^{b} unus *sonorum modus* in plenitudine vocis, alter est sub voce -a, tertius sub voce amissa (ANON. mus. Sowa 1^{a} p. 23,11 vox -a idem est quod sonus, non vox, artificialiter procreatus. *al.*).

subst. **cassum,** -i *n.* **1** *vanum – das Leere:* BEDA hist. eccl. 2,15 p.116,30 nec vota . . . in -um cecidere. **2** *abolitio – Ungültigkeit, Aufhebung:* CHART. march. Misn. III 154 (a.1207/10) quicunque . . . eam *(paginam)* infringere vel incassum audeat revocare. CONST. III 193,10 -i et irriti nuntiationem . . . nuntiare.

usu adv. **incassum** (in cassum). *frustra, inaniter – vergebens, nutzlos:* LIBER diurn. 602 p. 83,7 -um . . . laborare (CHART. eccl. Erf. 53 p.35,17. *al.*). WILLIB. Bonif. 4 p. 17,14 in cassum (casum *1*) inhabitatur locus. NICOL. I. epist. 48 p. 331,16 -um in stadio currit, qui *eqs.* CHART. Babenb. 54 p. 74, 38 post multos conventus . . . -um habitos. *saepe. sine causa – unbegründet:* LIBRI Karol. 1,16 p.38,42 Beseleel . . . -um . . . in exemplum trahitur.

adv. **casse** *vel* **casso.** *frustra, inaniter – vergebens, nutzlos:* CARM. Cent. 160,20 donec distentus venter resolutus inane, post iterum ut . . . valeat . . . sinu replicare suo, quod -e removit. TRIUMPH. Remacli 2,16 -o vim . . . inferri. ALBERT. M. herm. 1,2,5 p.394^{a},15 partes indeclinabiles . . . infinitari non possunt, quia -e infinitarentur *eqs. al.*

2. *cassus, -i *m.* (*orig. inc., ni subest* cattus) *mus Alpinus – Murmeltier (Marmota marmota L.):* EKKEH. IV. bened. II 134 Alpinum -um faciat benedictio crassum *(v. notam ed.).*

3. cassus *v.* capsus. **4. cassus** *v.* casus.

1. *casta (ka-), -ae *f. vel* ***casto,** -onis *m. (theod. vet.* kaste, *cf. supra p.111,47) taberna (mercatorum), horreum – (Verkaufs-) Bude, Lager:* CHART. scrin. Col. A I p. 26,20 (c. 1142/56) quod eadem kasta . . . in proprietatem . . . est redacta. p.66,42 emerunt . . . tabernam castonę *(i.* -em *ind.).* p.55,16 duo -es iuxta Renum positi . . . proprii sunt Blithildis. *ibidem al. (v. ind. p.310).*

2. *casta, -ae *f. (fort. cohaeret c. arab.* kaffa, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 994) putamen – Fruchtschale, -hülle:* ALBERT. M. veget. 1,177 cooperculum . . . in quibusdam *(fructibus)* . . . vocatur -a (-sc- *B,* casea *L*) ut in glande et castanea. 6,372 *lens* profert -am (-ps- *L,* -sa *P*). 6,401 -a (coxa, taxa *var. l.*) seminis eius *(viciae avium).* 6,472 cuius *(viciae)* costae (-a *L,* -sa *P*) sunt longae. 7,131 -is (-seis *V,* cosas *CPZ*) pisorum . . . exsiccatis. *ibid. al. (v. ind.).*

castaġnetum *v.* castanetum. ***castalania** *v.* *castellania.

***castaldatus** *v.* *gastaldatus.

***castaldellus,** -i *m. (ital. dial.* castaurello *cft. ed.) piscis quidam acus similis – ein dem Hornhecht ähnlicher Fisch:* BERNH. PROV. comm. 12,2 p. 324,35 recipiantur per os . . . pisces illi, qui dicuntur -i; illi pisces sunt similes piscibus acubus.

***castald(i)us** *sim. v.* *gastald-.

Castalides, -um *f.* (Κασταλίς) *musae – Musen:* RHYTHM. 115,52,3 hec de saltu mihi lune dixere -es.

***castalinus,** -a, -um. (*cf.* castus, Castalia) *ad castitatem alludens – Keuschheit ausdrückend:* IOH. DIAC. cen. 2,68 virgo fert Maria stolam, Susanna -am (-ll-, -el(l)- *var. l.*).

castalĭtas, -atis *f.* (*cf.* Castalides) *eloquentia – Beredsamkeit (cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz IV 214,4* -i de elogutione): COLUMB. epist. 1$^{tit.}$ (ed. G. S. M. Walker. 1957) egregio speculatori *(sc. Gregorio M.),* theoria utpote divinae -is (-stul- *S*) perito (potito *codd.*), . . . salutem.

***castallia** *v.* *gastaldia.

castanea, -ae *f., raro* **castaneus,** -i *m. vel f. vel* **castaneum,** -i *n.* (κάστανον, καστάνεια) *script.:* -ten-: *p.333,3.18.* -ton-: *p.333,23.* -n(a): *l.66. p.333,8.* -ni(a): *l.66. ?form. nom. pl.* -nes: *l.65.*

I *de planta i. q. balanus Iovis – Echte Kastanie (Castanea sativa Mill., v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 863sqq.; cf.* GLOSS. III 676,23 St.-S. -nes chestinne. *al.): **A** de arbore (cf.* GLOSS. III 42,22 St.-S. -ę [-nie, -nae *var. l.*] chestinnebŏm. 352,66 -us kestenbŏm. *al.):* **1** *gener.:* BERNH. PROV. comm. 6,5 p.293,4 flores -e. OTTO FRISING. gest. 2,13 p.114,28 ut arbores fructiferas, precipue -as, . . . instar nemorum educet. ALBERT. M. veget. 6,47 -a . . . est arbor apud nostram habitationem multum nota. *al. cf. p.333,61sqq. alleg.:* HRABAN. univ. 19,6 p.515^{B} -am Latini a Graeco appellant voca-

[Rudolph]

bulo . . .; haec arbor continentium coetum significare potest, qui per castitatem corporis multos virtutum fructus affert. **2** *iur.:* EDICT. Roth. 301 si quis -enea (-anea, -aneum *sim. var. l.*) . . . inciderit. CHART. Laus. 525 (s. XIII.[1]) tenent . . . fratres . . . plures -as. **B** *de fructu:* **1** *gener.:* ECBASIS capt. 178 molles -as domnis cenantibus aptas (EKKEH. IV. bened. II 191). CHART. Bund. 479 de pecia una terre cum arbores -arum (960 p. 390,9 -ni. CHART. Frising. 272 p. 296, 22 -orum). ALBERT. M. veget. 6,208 -a nutribilior est glande. *al. v. et p. 347,24.* **2** *pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 144,2 -as (*3,46,4* καστάνων) comedant. RECEPT. Bamb. 64 -e cocte aut asse . . . inponis. DIAETA Theod. 502 -ę carnem purgant, sed inflationem faciunt. ROGER. SALERN. chirurg. 3,724 accipe corticem -arum *eqs. al.* **3** *iur. de praestatione:* DIPL. Karlom. (II.) 7 p. 295,35 quidquid . . . exigere poterat, id est annona, . . . -arum *eqs.* CHART. Bund. 464 dabat fictum . . . staria tria -arum pistarum. CHART. Ticin. 32 p. 73,36 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) decimam . . . -enearum. *al.*

II *de textilibus:* **A** *pannus spadix – kastanienbraunes Tuch:* CATAL. thes. Germ. I 35[b],6sq. (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; c. s. X./XI.) sindones . . . IIII laneas et unum -oneum . . . et V -onea. RATHER. epist. 19 p. 109,13 -⟨a⟩m c⟨um⟩ pallio . . . mittere. LEO MARS. chron. 1,55 in eis *(captivis)* redimendis expendimus . . . -as (ast- *var. l.*) duas pro Bizanteis VIII. **B** *pannus viridis – grünes Tuch:* GLOSS. III 377,59 St.-S. -us grůnedůch.

***castaneaceus,** -a, -um. *ex floribus castanearum paratus – aus Kastanienblüten gewonnen, Kastanien-:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 27a[r] mel -um, quod fit ex floribus castanearum.

***castanearius** (-tena-), -i *m. castanea – Kastanie(nbaum):* CAPIT. reg. Franc. 32,70 de arboribus volumus, quod habeant . . . -os. FORMA mon. Sangall. p. 14[a] laurus, . . . -enarios, . . . ficus.

***castaneatus,** -a, -um. *spadix – kastanienbraun:* BERNH. PROV. comm. 11,2 p. 321,18 balsamum mel non clarum nec album, quod -um *(an subst.?)* dicitur.

***castaneola,** -ae *f. nux castaneae similis in India proveniens, fort. i. q. Strychnos nux vomica (L.) – kastanienähnliche, in Indien vorkommende Nuß, viell.: Brechnuß:* BERNH. PROV. comm. 3,2 p. 281,39 -a Indica idem facit *(sc. vomitum provocat).* ALPHITA II p. 126,23 (add.) nux Indeyca, nux vomica, -a idem. *al. fort. add.:* TRACT. de aegr. cur. p. 253,28 addatur . . . esule, -e, polipodium, nucis muscate.

castanetum (-ten-, -tagn-, -nie-, -edum, -ectum *sim.*), -i *n. nemus castanearum – Kastanienwald, -anpflanzung:* DIPL. Otton. II. 144 p. 162,16 cum . . . silvis, olivetis, pratis, -is *(item in pertinentiis:* CHART. Ital. Ficker 35 p. 52,38 -ieta. DIPL. Otton. III. 408 p. 842,10 -enetis. ACTA imp. Stumpf 359 p. 512,28 -gnetis. LEO MARS. chron. 1,54 cum . . . -ieto [-neto, -aneo *var. l.*]. *al.).* COD. Wang. Trident. 114 p. 261,13 castegnedum. ACTA imp. Winkelm. II 6 p. 7,9 confirmantes . . . -ectum de Iubiano. ANNAL. Ianuens. III p. 10, 12 in quodam -gneto . . . insidiis posuerunt. *al.*

***castanetus,** -a, -um. *qui castaneis consitus est – mit Kastanien(bäumen) bepflanzt:* CHART. Bund. 387 p. 287,22 (a. 1174) dedit . . . quatuor pecias de terra -a.

castaneum *v.* castanea.

1. castaneus (-nus), -a, -um. **1** *strictius i. qui castaneae est – Kastanien-:* ANDR. STRUM. Ariald. 9 arbores . . . -as . . . decorticemus (CHART. Bund 564 a. sex -nas). CHART. Bund. 201 accepimus . . . libras octo . . . pro silva -a. *ex floribus castanearum paratus – aus Kastanienblüten gewonnen:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370[F] est nomen mel -um, quod aliquantulum amaritudinis habet (BERNH. PROV. comm. 7,1 p. 293,31). **2** *latius i. q. spadix – kastanienbraun:* CAPIT. reg. Franc. 128,4 planetas -as II. HARIULF. chron. 3,3 p. 88,16sqq. casulae -ae XL, . . . cappa -a . . . I. CONSTANT. AFRIC. theor. 1,10 p. 2b[v] *pili capitis* plani -i . . . humidum significant cerebrum. *al.* *Rudolph*

2. castaneus *v.* castanea. **castanietum** *v.* castanetum.

1. castanus *v.* 1. castaneus. **2. castanus** *v.* cantherius.

castegnedum *v.* castanetum. **castelanus** *sim. v.* castell-.

1. castella *v.* 1. castellum. **2. *castella** *v.* 2. *castellum.

***castellana,** -ae *f. uxor (vel vidua) castellani – Frau (oder Witwe) eines Kastellans, Burggräfin:* WALTH. TER. Karol. 37 Aganitrudem, castri quod dicitur sancti Audomari quondam -am. TRAD. Salisb. II 170 -a de Weruen pro remedio animę mariti sui . . . delegavit . . . mansum. 315 Diemůdis, -a Salzburgensis, . . . purchravio, marito suo, . . . tradidit . . . famulam *eqs.* CHART. Ital. Ficker 197 p. 249,18 debent restituere -e sedimen castellani. CHART. Lamb. Leod. 338 nobilis mulier Maria, . . . -a Couini, uxor mea *(sc. comitis Suessionensis). al. fort. de muliere potestate castellani fungente:* LAMB. ARD. hist. 149 p. 637,40 Broburgensis castellarie heredem . . ., etiam Broburgensem -am (*de eadem:* LAMB. ARD. hist. 150 p. 639,26 prepotens matrona, Broburgensis -a. WILH. ANDR. chron. 139 p. 730,16).

***castellanatus,** -us *m. custodia castelli – Burgwachdienst, Burghut:* CHART. Carinth. V 416 (a. 1279) recepi . . . -um castri. *ibid.:* ea fide, qua idem castrum iure et nomine -us recipio, . . . reddam.

***castellancia** *v.* *castellantia.

***castellaneus,** -a, -um. *qui castello praeest – eine Burg befehligend, Burg-:* CHART. Traiect. 184 p. 173,43 (interp. post 1026) Robertus comes -us.

***castellania,** -ae *f. script.:* -stala-: CHART. Lux. IV 142. -ny(a): *l.32.*

1 *districtus potestatis vel iurisdictionis castellani – (Herrschafts-)Bereich, Bezirk eines Burggrafen (cf. F. L. Ganshof, ZRGGerm. 74.1957. p.99):* CHART. Bern. I 144 p. 360,23 (a. 1107) Fulmarus de -a Outoldenchus. REGISTR. Dal. p. 421, 6 de bonis -nye castri Depenhem. CHART. Lux. I 550,8 dabit . . . in castello et in -a terram. II 84 castrum . . . cum -is et appendiciis. CHART. Pommerell. 76 p. 63,26 contuli . . . -am . . . villis utilibus preciosam. CHART. Helv. arb. 135 p. 212,12 carrugium . . . petere . . . infra -am Sarretae. ANNAL. Mosom. a. 1245 (MGScript. III p. 164,22) tenere . . . in feudum . . . homines beate Marie de -a Mosomensi *eqs. al.* **2** *praefectura, potestas, officium castellani – Befehls- oder Verfügungsgewalt, Amt eines Burggrafen, Burggrafschaft:* GESTA Camer. cont. I D 12 castellanus -am Cameracensem, quam de . . . comite tenebat, ab episcopo . . . hominio facto . . . suscepit. CHART. Rhen. med. III 136 p. 125,3 super milites pertinentes ad -am Valdencie. CHART. Brand. A XXIV 17 p. 336,23 quod *(ius)* habuimus *(sc. dux Silesiae)* in officio -e. CONST. II 394,16 quod vicarius . . . regis habeat . . . iura et -as et honores in castris predictis. *al. v. et p. 336,40. spectat ad beneficium castrense:* CHART. Osn. II 351 p. 272,25 (a. 1236) bona sive sint feodalia sive -e *eqs.* **3** *usu communi i. q. castellum – Burg:* CHRON. Pol. 2,46 comburendo tres -as (-uas *ZS*) . . . dissipavit.

***castellanicus,** -a, -um. *ad castelli custodiam obligans – zum Burgwachdienst verpflichtend:* TRAD. Salisb. I 368 (a. 1147/67) quam *(curtem)* . . . iure -i beneficii possederat.

***castellantia** (-ela-, -cia, -za), -ae *f.* **1** *districtus potestatis vel iurisdictionis castellani – (Herrschafts-)Bereich, Bezirk eines Burggrafen:* COD. Wang. Trident. 59 (a. 1196) castrum Arci et -cia . . . est allodium. CHART. Ticin. 192 p. 18, 15 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. III. 1943) quas *(terras)* vendiderant in . . . -cia de Somovico. CHART. Bund. 824 quam *(decimam)* . . . tenent . . . in -elancia de Domafolle et in eius territorio. REGISTR. Trident. III 17 p. 241,13 de -za Numii. *al. in his regionibus.* **2** *praefectura, potestas, officium castellani – Befehls- oder Verfügungsgewalt, Amt eines Burggrafen, Burggrafschaft (cf. F. Schneider, Die Entstehung von Burg und Landgemeinde in Italien. 1924. p. 311):* CHART. Tirol. 452 (a. 1189) de . . . omnibus iuribus ad istam -am pertinentibus. COD. Wang. Trident. 163 p. 350,10 cum . . . portenariis, publegis et -a pertinentibus ad dictum castrum. 188 p. 382,11. **3** *custodia castelli – Burgwachdienst, Burghut:* CHART. Tirol. notar. I 518 p. 252,9 (a. 1236) quam *(domum)* dicit sibi pertinere iure custodie cum honore -cie.

[Pape]

***castellanum,** -i *n.* *area vel regio castelli – Burgareal, Burggelände:* CHART. Tirol. 1049[a] p.92,7 (a.1236) teneat . . . castrum . . . cum -o et dosso et monte (p.92,40.p.93,3 cum monte et -o . . . ad ipsum c. pertinentibus. p.93,11). *cf.* *castellarium.

1. castellanus, -i *m.* *script.:* cha-: *p.336,3.* -tila-: *l.64.* -ela-: *l.27. adde* CHRON. Pol. 2,17 p.85,9 *cod. H. al.* -lian(us): *l.12. adde* FOLCUIN. Bert. 96.

I *qui castellum custodit vel inhabitat – Bewacher oder Bewohner einer Burg:* **A** *gener.:* COD. Karol. 58 p.584,2 in eandem civitatem . . ., castello Felicitatis, properans . . . -os abstulit *dux.* FLOD. annal. a.925 p.30,5 -i (-llia- *var. l.*) cum suburbanis . . . Nortmannos repellunt. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 22 clericus quidam e -is. ADALB. MAGD. chron. a.939 p.161,13 Brisacenses -i regiae dominationi subduntur. ANNAL. Petr. Erf. III a.1181 p.65,29 -is in pace dimissis. CHART. Ital. Ficker 434 p.445,40 -os et habitatores Matelice. *saepe.* **B** *iur. i. qui (plerumque beneficio) ad custodiam castelli obligatus est, castrensis – Burglehnsmann, Burgmann (cf. E. Mayer, Italienische Verfassungsgeschichte. I. 1909. p. 422sq.):* DIPL. Otton. I. 348 p.475,25 nullum . . . -um . . . a castello illius *(episcopi)* seducat *comes eqs.* GREG. CAT. chron. II p.43,15 -i de guaita. CHART. Heinr. Leon. 36 hanc curam *(sc. curtis)* -is nostris . . . iniungemus. CHART. march. Misn. II 474 p.329,25 *(ex Italia)* -os . . . eos intelligimus, qui in montanis et planis habitant *eqs.* CHART. Tirol. 801[a] regule -elanorum . . . episcopatus de eorum castelis . . . sunt feodum. CHART. episc. Wirz. I 229 p.246,30 -us noster *(sc. episcopi)* erit, quod burgere dicitur, in ipso castro *eqs.* CHART. Stir. III 71 p.134,10 -i mei *(sc. nobilis)* quatuor in . . . castro residentes. 88 p.154,9 ius ministerialium Aquilegensium . . . habeant ministeriales, -i et infeudati *(cf. H. Schmidinger, Patriarch und Landesherr. 1954. p.111.116).* CHART. Carniol. II 196 p.155,11 testes sunt . . . -i de Ortenburch (CHART. ord. Teut. [Hass.] 248 -i nostri [*sc. comitis*], milites . . . de Gruzzen). CHART. Westph. III 848 scriptum nostro *(sc. burggravii)* et -orum in Stromberg sigillis . . . consignatum. CHART. Eichsf. 535 Burchardus miles . . ., -us noster *(sc. ducis)* in Indagine. *saepe. remissius in civitate:* CHART. civ. Erf. 49 p.21,33sq. (a.1185) ut eum *(comitem)* . . . -um nostrum *(sc. archiepiscopi)* in Erphordia facientes domum et -i feodum . . . assignaremus *eqs.* CHART. episc. Hild. II 598 p.299,5 presentibus -is et burgensibus eiusdem civitatis.

II *praefectus castelli, burggravius – Burgkommandant, Burggraf, Kastellan (cf. S. Rietschel, Das Burggrafenamt und die hohe Gerichtsbarkeit in den deutschen Bischofsstädten. 1905; F. L. Ganshof, ZRGGerm. 74. 1957. p.99):* **A** *publ. et iur. (accedente officio iudicis, e.g. l.64.66. p.336,15qq.; administratoris, magistratus, e. g. l.64.66):* **1** *de praefectis castellorum imperatori vel regi (Teutonico) subditorum (de praefecto castelli regis Ungariae: l.58; Hierosolymitani: l.55):* DIPL. Heinr. II. 120 nullus . . . gastaldio, -us . . . abbatem . . . inquietare . . . presumat. CHART. archiep. Magd. 293 p.364,38 Odelricus, -us de Witin. CHART. ord. Teut. 2 vicecomes et -us Ierosolimitanus. CONST. I 276,3 si -us Alamanus mortuus fuerit *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 49 p.46,24 nullus marchio, comes, -us . . . guerram . . . movere . . . presumat. CHART. Burgenl. I 179 p.133,27 -us Supruniensis. CHART. Carinth. V 174 per -os et custodes municionum nostrarum *(sc. regis)* . . . nulla dampna . . . inferemus. *al.* *de praefecto civitatis:* ACTA imp. Stumpf 120 p.150,1 (a.1152) Otto, -us Ratisponensis. **2** *de praefectis castellorum ducibus subditorum:* CHART. Pomm. B 48 (a. 1159) acta sunt hec . . . coram . . . -tilano . . . castri. CHART. Stir. I 701 p.688,20 ducis Styrensis honestus ministerialis . . ., -us in Graze. CHART. Oelsn. 38 coram -o de Wratislavia litigare. CHART. Carniol. II 290 p.226,5 dux . . . fecit iurare . . . -um de Leybaco . . . patriarche fidelitatem *eqs.* CHART. Raitenh. 327 ego Fridericus tunc temporis -us in Titmaeningen *eqs. al. v. et p.336,23.* **3** *de praefectis castellorum comitibus vel nobilibus subditorum:* FUND. Barr. (MGScript. XV p.981,44; a.1032) *teste* Valfrodo -o. GISLEB. MONT. chron. 9 p.14,11 cum comite Hanoniensi tres Hanonie -i . . . hominium faciunt episcopo. 118 p.180,18 miles nobilis, -us de Perona. CHART. Stir. I 664 ch-us domini Rudolfi de Chindeberch. CHART. Hamb. 705 Zelandie -us. CHART. Burgenl. II 155 suus *(sc. comitis)* . . . fidus -us de Kobolt. *al.* **4** *de magistratibus urbanis:* ALBERT. M. pol. 6,6[e] p.609[a],16 dicuntur autem nunc tales principes -i *eqs.* **B** *eccl. (accedente officio (summi) iudicis, e. g. l.15.17.22; advocati, e. g. l.15.17):* **1** *de praefectis castellorum (archi)episcopalium:* CHART. Stir. I 178 p.185,33 (a.1139) de ministerialibus sancti Rudberti . . . -us de Libniz. CHART. Eichsf. 87 p.51,29 Dudo, -us de Rusteberc. CHART. Stir. II 54 p.93,11sq. -us Salzburgensis, . . . -us Frisacensis. CHART. Carniol. II 291 p.229,27 ad recipiendum corporale iuramentum a -is . . . castrorum. *al.* *de praefectis civitatum:* GESTA Camer. 3,2 p.467,4 cum se -um advocatumque civitatis aiebat. CHART. archiep. Magd. 323 p.420,30 -us de Magdeburg (CHART. com. Mansf. VI 15 p. 340,7). *al. v. et p.334,41.* **2** *de praefectis castellorum capitulo canonicorum vel ordini Teutonico subditorum:* STATUT. ord. Teut. p.97,16 magister . . . et conventus constituent . . . -um de Monte Forti. CHART. Oelsn. 48,8 si homo ecclesie hominem ecclesie occiderit, . . . solucionem -us canonicorum recipiet sicut . . . -us ducis. *ibid. al.*

2. castellanus, -a, -um. *ad castellum spectans – Burg-:* CHRON. Pol. 2,44 turribus . . . -a munitione preminencioribus elevatis. CHART. Advoc. 62 p.28,40 -i milites.

***castellanza** *v.* *castellantia.

***castellaria,** -ae *f.* **1** *area vel regio castelli – Burgareal, Burggelände:* ACTA imp. Stumpf 123 p.154,2 (a.1153) confirmamus castrum Crevecor cum curte et -a. ANNAL. Ianuens. II p.134,5 castrum Cairi cum sua -a et pertinenciis. **2** *districtus potestatis vel iurisdictionis castellani – (Herrschafts-)Bereich, Bezirk eines Burggrafen (de re v. p.334,29):* GESTA Bert. 2,16 que *(terrae)* de paludibus . . . in -a de Broburg adcrevissent. 3,8 p.671,20 omnes maritimos de Broburgensi -a . . . convocavit. HONOR. III. registr. 21 p.17,34 -am de Sellandia . . . tenebit. **3** *praefectura, potestas, officium castellani – Befehls- oder Verfügungsgewalt, Amt eines Burggrafen, Burggrafschaft:* ANNAL. Ianuens. II p.114,6 consules . . . Willielmum *(sc. castellanum)* a -a (-nia *var. l.*) removerunt. GISLEB. MONT. chron. 180 castellanus . . . custodiam castri . . . reclamabat dicens de -a sua esse. 189 comes . . . Cameracensi electo hominium fecit super -a Cameracensi (LAMB. ARD. hist. 62 c. . . . Gandavensis burgi -am Curtracensi vicecomiti . . . concessit). *al. v. et p.334,14sq.*

castellaris, -e. *abl. sg.* -e *(subst.): l.57.61.*

1 *adi.:* *ad castellum pertinens – Burg-:* DIPL. Arnulfi 188 (spur. post 1065) ut . . . nulla munitio -is *(an subst.?)* edificata maneat. **2** *subst. neutr.:* **a** *arx, castellum – Burg (cf. F. Schneider, Die Entstehung von Burg und Landgemeinde in Italien. 1924. p.259sq.):* GESTA Tull. 36 p.642,36 adeptus est *episcopus* . . . ecclesiam et -e de Pauniaco. ACTA imp. Winkelm. I 61 p.57,15 confirmamus . . . -ede Agello cum tota sua curte et districtu (p.57,35 -ia Grossetane diocesis cum omnibus iuribus . . . et confinibus suis). *al.* **b** *area vel regio castelli – Burgareal, Burggelände:* DIPL. Karoli III. 148 p.239,32 concedimus . . . castellum Velloso cum -e suo. GREG. CAT. chron. II p.109,23 medietatem -is . . . et medietatem turris. COD. Wang. Trident. 99 p.234,32 cum quarta parte tocius -is illius castri. *al.* *de castello diruto:* DIPL. Heinr. II. 290 p.353,22 cum . . . portione de -e, quod iam fuit castello.

***castellarium** (-ela-, -rum), -i *n.* **1** *arx, castellum – Burg:* IOH. CODAGN. annal. a.1217 p.62,11 milites ad -um . . . ivere; illud . . . expugnaverunt. **2** *area vel regio castelli – Burgareal, Burggelände:* CHART. Ital. Ficker 265 p.309,12 (a.1218) investivit de castello . . ., sicuti pertinet illi castro et -ro et dosso. CHART. Frising. 206 p.212,1 feodum de Castro Godingi et -o et villis. COD. Wang. Trident. 206 p.408,5 que *(turris)* est in castelaro Perzini. *cf.* *castellanum.

1. castellarius, -i *m.* *praefectus castelli, burggravius – Burggraf (de re v. p.335,45):* CHART. Stir. I 287 (c.1150) testes adducimus Rapotonem, -um de Bůtine *eqs.*

[Pape]

2. *castellarius, -a, -um. *ad castelli custodiam obligans – zum Burgwachdienst verpflichtend:* CHART. Wirt. V 1573 (a. 1260) curtile . . . feodo -o conferre.

***castellata** (-ela-, -ada), -ae *f.* *(ital.* castellata, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. II. 1962. p. 856) dolium ad vinum vehendum et mensurandum aptum – Faß zum Transport und Messen von Wein, 'Kastlet':* CHART. Tirol. 1035 p. 81,3 (a. 1235) plaustrum boni vini . . . cum una -elata. 1120 p. 163,16 *solvere* III bonas -elatas. 1184[a] p. 230,15 III solidos . . . pro I -elada.

***castellatura,** -ae *f.* **1** *districtus potestatis vel iurisdictionis castellani – (Herrschafts-)Bereich, Bezirk eines Burggrafen:* CHART. Oelsn. 32 p. 58,18 (a. 1221) coram castellano, in cuius -a fuerint, litigare debebunt. CHART. Sil. A I p. 1,8 decimas villarum in -a de Tessin. CHART. Pommerell. 54 p. 46,9 absolvimus . . . ab omni teloneo . . . in omnibus nostris *(sc. ducis)* -is. CHART. Livon. A I 248 p. 323,29 hereditas sita est in -is Dzerbiten et Mesote dictis. CHART. Pruss. II 64 p. 59,29 -arum homines. *al. in his regionibus.* **2** *praefectura, potestas, officium castellani – Befehls- oder Verfügungsgewalt, Amt eines Burggrafen, Burggrafschaft:* GESTA Camer. cont. I A 3 p. 490,25 Iohannes . . . in civitate remanet -a indonatus. 9 -am Cameracensis civitatis. ROD. CAMER. Lietb. 28 quem *(puerum)* Ansellus . . . cum omni -a fideliter . . . rexit. GESTA Camer. cont. II C 2[med.] -am tenuit facto hominio . . . Hugo castellanus. *al. in hac regione.*

***castelletum** (-tt-), -i *n.* *(ital.* castelletto) *parvum castellum, munitiuncula – kleine Burg oder Befestigungsanlage:* ACTA imp. Winkelm. I 41 p. 38,26 (a. 1210) confirmamus . . . -um, quod est subtus Aribel. 413 pontem . . . cum -tto ibidem noviter constructo.

castellianus *v.* 1. castellanus.

***castellio** (-tili-), -onis *m.* *(francog. vet.* chastillon, *ital.* castiglione) *(parvum) castellum, (parvus) locus munitus – (kleine) Burg, (kleine) befestigte Ortschaft:* DIPL. Heinr. III. 292 p. 396,44 imperator . . . curtem et -e Aritino . . . contulit. DIPL. Merov. III A 61 p. 178,29 (spur. s. XI.) -em, qui Fossatus dicitur et quem vulgaris lingua Castrum vocat Bagaudorum (*cf.* p. 178,32.39). ACTA imp. Böhmer 127 *corroboramus* -tilionem Bernardi. LAMB. ARD. hist. 111 de villa . . . liberum . . . facere -is . . . oppidulum. *fort. add.:* FORM. Morb. 5 episcopus . . . unam castelonaem (-nāe *cod.*) montanico . . . nobis *(sc. fratribus)* . . . abstulit.

***castello** (-elo), -avi, -atum, -are. **1** *intrans.:* **a** *iur. i. q. castellum custodire – Burgwachdienst verrichten:* DIPL. Conr. II. 292 p. 415,16 quicumque . . . in . . . cortibus et castellis habitator extiterit aut -verit. GREG. CAT. chron. II p. 43,14 abbas . . . et eius successores omnes homines suos . . . faciant in castello . . . -are *eqs.* COD. Wang. Trident. 100 p. 240,7 castrum apertum debet esse hominibus . . . -elantibus in illo castro. p. 240,17. **b** *usu communi i. q. habitare – hausen:* ECBASIS capt. 192 quid hic -at in antris? **2** *trans. i. q. munire – befestigen:* HONOR. III. registr. 80 p. 59,29 quem *(montem)* . . . -verant *infideles.* CHART. Ypolit. 38 p. 59,15 ne . . . ad -andum turres eius *(ecclesiae)* seu ipsum monasterium accedere debeamus.

adi. **castellatus,** -a, -um. **1** *armatura instructus – gewappnet:* GESTA Ern. duc. I p. 29,34 rex . . . -um suum dextrarium insignem in medium duci iussit. **2** *turricula instructus – mit einem Aufbau versehen:* ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1276 naves -as.

***castellucium,** -i *n.* *(ital.* castelluccio) *parvum castellum, munitiuncula – kleine Burg oder Befestigungsanlage:* CHART. ord. Teut. 149 p. 146,26 (a. 1221) demanium . . . cum -o. INNOC. IV. registr. B 184 -um de Soro et castrum, quod Massafra dicitur, ad te, . . . consanguineum . . . dominorum -i et castri, . . . pertinentia, . . . restituimus.

***castellulum,** -i *n.* **1** *parvum castellum, munitiuncula – kleine Burg oder Befestigungsanlage:* ADALBOLD. Heinr. 17 in quodam -o nativitatem Domini celebravit. OLIV. hist. Dam. 28 p. 212,10 muri firmati sunt ligneis -is. EMO chron. p. 517,29 milites de -o Fresenberch. CHRON. Albr. a. 1211 p. 892,23 deiecto -o, quod dicebatur Mons Gaudii. *al.* **2** *propugnaculum malo affixum – am Mast befestigte Brustwehr:* OLIV. hist. Dam. 11 p. 179,12 navim propugnaculis munierunt -o in summitate mali composito. p. 180,16. 12 p. 181,16 -um firmum asseribus et opere reticulato contextum.

1. castellum, -i *n.*, *raro* **castellus,** -i *m.* *(l. 20. p. 339,38) vel* ***castella,** -ae *f. (l. 14. 48. 68. p. 339, 4.26). script.* -el(um): *p. 335,27.*

locus munitus, arx, munitio – Festung, Burg, Befestigungsanlage (cf. S. Rietschel, Das Burggrafenamt und die hohe Gerichtsbarkeit in den deutschen Bischofsstädten. 1905. p. 205sqq. 320): **I** *proprie (cf.* GLOSS. III 209,18 St.-S. -um castelin. 414,19 -um castel): **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* HUGEB. Willib. 4 p. 102,13 est prope -a, ubi requiescit sanctus Severinus. ANNAL. regni Franc. a. 776 p. 44,16 qui in alium -um fuerant *custodes.* a. 789 duos pontes . . ., quorum uno ex utroque capite -um ex ligno et terra aedificavit (HINCM. annal. a. 869 p. 98,18 -um in giro ipsius monasterii ex l. et lapide conficere). EINH. Karol. 9 p. 12,5 oppidis atque -is in deditionem acceptis. ANNAL. Alam. a. 899 (rec. B) -i capti sunt. VITA Gang. II (MGMer. VII p. 172,5) -a, quae Theotonici burgos dicunt. ANNAL. Quedl. a. 987 -a iuxta Albiam flumen denuo restaurata sunt. WIPO gest. 19 p. 39,7 dux . . . -a Hugonis comitis . . . desolavit. VITA Heinr. IV. 9 p. 30,34 -um Nŏrinberch minax obsedit. *persaepe.* **b** *de sedibus episcopalibus:* TRAD. Frising. 5 p. 31,6 (a. 750) Iosephus episcopus . . . in -o nuncupante Frigisinga. DIPL. Arnulfi 121 p. 178,31 Bergomensi -o armis . . . capto. DIPL. Ludow. Germ. 175 p. 248,34 (spur. s. XI.[in.]) sedes constituta est archiepiscopalis in -o Hammaburg nuncupato. *al.* **c** *de monasteriis:* CAPIT. reg. Franc. 281,27 de -o Sancti Dionysii. ANNAL. Ved. a. 895 p. 77,4 monasterium seu -um. THANGM. Bernw. 32 ita -um muniunt, quasi barbarico procinctu se defendere parent. *al. expressius de parvitate:* CAES. HEIST. hom. exc. 278 timuit . . . vir iustus . . . -um *(sc. monasterium parvum)* convertere in castrum. **d** *de domo munita in civitate sita:* CHART. Burgenl. II 126 (a. 1276) -um, quod in villa Castri Ferrei . . . erectum fuisset. **2** *publ. et iur.:* **a** *spectat ad territorium, ambitum iurisdictionis sim.:* CHART. Epternac. 8 p. 30,1 (a. 704) in -o Mulenberge donamus tibi tres casatas . . . et centum diurnales *(cf. W. Schlesinger, Die Entstehung der Landesherrschaft. I. 1941. p. 46).* DIPL. Otton. I. 235 p. 325,28 cum -is et territoriis ac finibus . . . sibi *(civitati)* pertinentibus. *al.* **b** *spectat ad possessionem, traditionem, beneficium sim.:* DIPL. Pipp. 8 p. 13,6 donamus ipso loco et -o ad monisterium. LEG. Lang. p. 222,28 si in istis gastaldatibus . . . sunt aliqua -a, ubi nostri homines habitant. DIPL. Heinr. II. 469 p. 598,20 concedimus . . . -as, que sunt infra comitato (ACTA imp. Winkelm. I 7 p. 5,43 concessimus . . . -um novum cum appenditiis suis, -um duplum *eqs.*). DIPL. Loth. III. 119 p. 192,40sqq. -um . . . ad . . . abbatis manum . . . cum . . . casatis, qui ad custodiam ipsius -i pertinent, . . . spectare . . . decernimus. *al. v. et p. 335,27.* **c** *spectat ad licentiam aedificandi (datam vel prohibitam):* CAPIT. reg. Franc. 273[c],1 quicumque . . . -a . . . sine nostro verbo fecerint. DIPL. Heinr. II. 259 ius speciale -um edificandi (CHART. Babenb. 72. *al.*). CHART. episc. Misn. 74 p. 71,4 -um . . . in bonis . . . ecclesiae . . . contra iustitiam posuisse. *al.* **d** *spectat ad opus muniendi, custodiam sim. (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. 1876/78. p. 210):* CHART. Bund. app. p. 383,21 (s. IX.[1]) providet -um ad Bergalliam. CHART. Rhen. med. I 332 p. 386,19 ad opera -i venire. DIPL. Heinr. IV. 276 ut . . . in quolibet -o . . . muniendo . . . serviant. DIPL. Richenzae 4[a] p. 233,28 ut . . . munirent atque defenderent et custodirent -um. *al. v. et l. 52.* **B** *latius i. q. oppidum (muris circumdatum) – (befestigte) Ortschaft, Stadt (cf. A. Dopsch, Die Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit. II. [2]1921/22. p. 115sqq.):* **1** *gener.:* HUGEB. Willib. 4 p. 100,16 est puteus ille prope -a, ubi *eqs.* EPIST. Alcuin. 196 p. 324,39 de Bethleem -o. RUD. FULD. Leob. 9 cum . . . divinus sermo . . . per pagos et -a diffundebatur. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 490,15 Atella -um . . ., ubi . . . oppidani scurrae sunt. HINCM. epist. I 160[a],10 episcopi

[Pape]

de -is, in quibus . . . papa episcopos esse constituit. VITA Sev. Col. 18 Burdegalense oppidum . . . iam s. Severini -um vocatum. CHRON. Noval. 5,3 qui *(praecones)* lustrarent civitates et -as. LAMB. ARD. hist. 153 -um sive burgum Insulas. WILH. RUBRUQU. itin. p. 219,5 sunt quadraginta -a inter Kersonam et Soldaiam. *saepe.* **2** *publ. et iur.:* **a** *spectat ad territorium, ambitum iurisdictionis sim.:* FORM. Marculfi 1,40 ut omnes paginsis . . . per civitates, vicos et -a congregare faciatis (DIPL. Heinr. II. 79. *al.*). DIPL. Otton. I. 38 quicquid . . . ad prefatum -um, id est ad Magadoburg, pertinens habuimus. DIPL. Otton. II. 250[a] p. 284,33 ut nullus . . . suis *(sc. ecclesiae)* in -is habitantibus . . . publicam funccionem exigere . . . temptet. *al.* **b** *spectat ad possessionem, traditionem sim.:* DIPL. Otton. II. 191 p. 218,22 civitatum . . . et -orum infra istum terminum positarum nomina *(syn.* villulae). DIPL. Loth. III. 93 p. 146,15 ecclesia acquisivit . . . villas, -a, predia. CHART. Epternac. 215 p. 368,9 taceamus de Antwerpo -o et de ceteris oppidorum vel vicorum nominibus. CHART. Lux. II 72 dedi . . . -um cum . . . militibus et civibus in -o manentibus. *al.*

II **A** *in nom. propr.:* CHART. Epternac. 26 (a. 717) actum . . . Hamulo C-o *('Hammelburg').* DIPL. Loth. I. 86 p. 210,8 (ed. Th. Schieffer. 1966) in loco nuncupante Novo C-o. CHART. Mog. A 377 p. 280,18 in loco, qui C-um *('Kastel')* dicitur. BERTH. ZWIF. chron. 3 p. 150,27 una *vinea* . . . vocatur Cultura . . ., tertia C-a. LAMB. LEOD. Matth. I 2367 Alti C-i *('Hohenburg')* municipatum. *al.* **B** *in imag.:* CHART. Hagenow. 109 (epist. c. 1178) -um mentis tuae. **C** *alleg.:* HRABAN. univ. 14,1 p. 384[A] castra sive -a cohabitationem bonorum hominum . . . possunt significare. **D** *meton. de incolis:* VITA Maxim. Trev. II 16 oppida vicinis coeunt -aque villis.

III *translate:* **A** *turris munita – Wehrturm:* COD. Lauresh. 134[b] p. 404,29 (a. 1170/75) -um mirabili dolatura fabrefactum, in quo signa ęcclesię dependebant *(cf. E. E. Stengel in: Festschrift A. Hofmeister. 1955. p. 291).* **B** *machina oppugnatoria formam turris praebens – turmartige Belagerungsmaschine:* OTTO MOR. hist. p. 73,16 -um ex optimis lignis fabricatum . . . construxerunt. p. 89,1 -us . . . post gattum eundo sic eum persecutus fuerat. p. 92,4 balistarii . . . in -o imperatoris latitabant. *saepe (v. ind.).* OLIV. hist. reg. 26 p. 104,17 -um ligneum . . . cives terruit (ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,4). SALIMB. chron. p. 9,4 cum civitas -is capienda . . . speraretur *eqs. al.*

2. *castellum, -i *n.* (*theod. vet.* casto *accedente fortasse vi vocis q. e.* castellum) **1** *cista (parva), capsa – (kleiner) Kasten, Behälter:* VITA Genov. 39 (MGMer. III p. 231,16) -a *(1[a].3[a] p. corr.,* cistellae *1[b],* castellatem, -tim *rell.,* -ae *ed.),* in quibus frugem exhibebant, in latere versa *(1[a],* vers(a)e *sim. rell., ed.).* **2** *funda gemmarum (cistellae similis) – (kästchenartige) Fassung für Edelsteine (cf. p. 344,3 et vol. I. p. 1609,30sq.):* CASUS Petrish. 4,34 -a et vermiculi nullatenus corpori patenae . . . potuerunt congelari. *Pape*

castellus *v.* 1. castellum. ***castelo** *v.* *castellio.

castelum *v.* 1. castellum.

***castenalis,** -e. (*cf. theod. vet.* kaste) *ad horreum pertinens – Speicher-, Kasten-:* REGISTR. Baiuv. A p. 268,5 (a. 1280) siliginis VIII modios -es (*cf.* p. 188,17 chastmetz).

1. *castenarius (cha-, -tin-, -tn-, -ner-), -i *m.* (*cf. theod. vet. sup.* kastenaere) *procurator (horreorum) – (Speicher-) Verwalter, 'Kastner':* CHART. episc. August. 26 p. 23,24 (a. 1143) testes sunt . . . ex ministerialibus: . . . Arnolt camerarius, Wimar castinarius. CHART. Udalr. August. I 8 Adalbertus -us. TRAD. Mar. Ratisb. 142 p. 222,14 (QuellErörtBayerGesch. I. 1856) Chunradus cellerarius, Hermannus ch-us. TRAD. Scheftl. 437 Eberhardus molendinarius et ch-us. CHART. Monast. 28 A[1] p. 129,7 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XX. 1961) chastinerius. 28 A[2] p. 129,6 chastnarius. *al. in hac regione.*

2. *castenarius *v.* *castanearius.

castenea *sim. v.* castan-. **caster** *v.* castrum.

***casterna,** -ae *f.* (*cf.* caverna, cisterna) *caverna terrae – Erdloch:* GLOSS. III 715,13 St.-S. -a erthgroue.

***castica** *subst.* (*fort. cohaeret c.* cantatita *Diosc. lat. 2, 153)* *aron – Aronstab (Arum maculatum L.):* Ps. ODO MAGD. herb. 1 est aaron nostra, Syrorum -a lingua.

***casticium** (-tium), -i *n. vel* ***casticia** (-tia), -ae *f.* (*cf. franc. vet.* *kasto, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 472sq.)* *aedificium (adiacens) – (Neben-)Gebäude:* FOLCUIN. Bert. 1,11 p. 30,6 (chart. a. 685) una cum terris, mansis, -tiis ibidem aspicientibus vel superpositis (FORM. Sal. Bign. 19 cum . . . -a superposita. *al.*). DIPL. Merov. I 56 p. 50,50 cum . . . mansis, -is ibidem aedificatis. CHART. Sangall. A 170 p. 160,33 -is, campis, pratis. FORM. imp. 15 p. 296,34 in claustra monasterii vel ecclesias atque -a (atria *D*) ecclesiarum (*sim.* CAPIT. Bened. 1,279). CHART. Stab. 27 p. 70,21 dono . . . manso meo . . . cum omni -ino (-icio *ci. ed. p. 538[a]*) et edificatio (COD. Lauresh. 265 ędificiis, -is. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 259,6 illas *(res ecclesiasticas)* salvas habeant et in -is et in silvis. 297,14 p. 437,39 aedificent villas vestras moderatis -is. CHART. Rhen. med. I 120 p. 125,21 cum . . . horrea et spicario, cum ceteris -is. CHART. Epternac. 157 p. 239,13 casam dominicatam cum -is inibi fabricatis. *al. usque ad s. X[2].*

castifico, -atum, -are. *castum reddere, purificare, emendare – rein machen, läutern, bessern:* **1** *in univ.:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 322,22 gratifica, -a, mundifica . . . miserrimum me (*cf.* p. 320,16). DAVID compos. 2,50,8 ipsa . . . orationis virtus . . . purificat eius *(mentis)* affectiones et desideria -at. **2** *c. sensu castigandi, coercendi:* PAUL. BERNR. Greg. 91 p. 528,11 hoc . . . -bat liberos, quod verax pater comminabatur eis exhaereditationem, si *eqs.* ARNO REICHERSB. apol. p. 59,17 caro sanctorum . . ., quae . . . ieiuniis . . . -ta est. CONR. EBERB. exord. 4,26 p. 1114[B] sobrietatis et parcimoniae decore corpus suum -ans. *iron.:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,12 p. 81,51 plagis diversis -as eos, imo incestos . . . reddis.

***castigamentum,** -i *n. exemplum correctionis causa datum – der Zurechtweisung dienendes Beispiel:* ROLAND. PATAV. chron. praef. p. 5,8 dantur multe moniciones et -a salubria.

castigatio (-cio), -onis *f.*

1 *correctio punitione effecta, coercitio, punitio – strafende Zurechtweisung, Züchtigung, Bestrafung:* CONC. Karol. 39[A], 134 p. 411,21 si . . . aetas permiserit, . . . congrua ei verberum adhibeatur -o. CAPIT. reg. Franc. 202,2 reiectoribus . . . -o adhibenda: vel LX solidos componat vel totidem ictus accipiat. 252,44 p. 238,32 si quis . . . crimen fornicationis fecerit . . ., praedura arceatur poenitentia et condigna -e. *al. (v. ind.).* WIDUK. gest. 2,7 turbatores pacis merita -e afflixit. CHART. Raitenh. 110 peccata, que digna -e ab hominibus emendari . . . minime queunt. *al. v. et p. 341,37.* **2** *correctio verbis effecta, increpatio – tadelnde Zurechtweisung, Schelte:* ALDH. virg. I 33 acerrimae -is censura . . . regis introitum arcebat *Babylas.* THIETM. chron. 6,92 se multum peccasse . . . fideli -e perpendit. **3** *purgatio – Reinigung:* **a** *expiatio – Sühnung:* BEDA hist. eccl. 3,24 p. 179,30 ob -em necis. **b** *mundatio – Reinhaltung:* AMALAR. off. 2,19,1 -o corporis a vitiis. **4** *afflictio, vexatio – Heimsuchung, Qual:* **a** *gener.:* TRAD. Frising. 575 (a. 828) corporali -e conpunctus. DIPL. Heinr. I. 13 nostris . . . peccatis multimodas paganorum -es, quibus christicolas afflixerant, sentimus. *tormentum – Mißhandlung:* THIETM. chron. 7,76 ad professionem culpae . . . diris -cionibus compellitur. **b** *eccl.:* α *cruciatus (voluntarius) – Kasteiung:* CONC. Karol. 36 p. 271,24 sive in ieiunio sive in alia -e. HROTSV. Abr. 9,3 acerbitate -is. β *flagellatio – Geißelung:* OTTO SANBLAS. chron. 42 p. 68,9 quod in corpore ipsius quedam -is indicia inventa sint. **5** *temperantia, continentia – Mäßigung, Beherrschung:* LEG. Wisig. 5,4,17 ubi -is disciplina et obtemperandi predicantur exempla. AMALAR. off. 2,18,3 -em vocis, . . . -em corporis. EPIST. Col. 5 p. 248,11 cum sacra -is ammonitione. ALBERT. M. bon. 211 p. 129,19 temperantia . . . dicit . . . temperans per -em et refrenationem ipsas delectationes. *al.* **6** *emendatio (scripti) – Korrektur:* HAIMO BAMB. chron. (Bibl. Rer. Germ. V p. 543, 18) ante debitam -em idem liber contra voluntatem meam . . . transcriptus erat. **7** *pulsatio, agitatio – das Stoßen, Antrei-*

[Sroder]

ben: ALBERT. M. animal. 22,43 eius partus -e pedum infra frutecta latenter abscondit *cerva.*

***castigativus,** -a, -um. *corrigens, coercens – verbessernd, züchtigend:* ALBERT. M. eth. 10,3,1 p.636^{b},42 poenas . . . disciplinales et quasi paternas -as vitiorum.

castigator, -oris *m. qui castigat – Zuchtmeister:* **1** *latius:* GERHOH. psalm. 33,12 p.281,22 est . . . timor aeternarum poenarum . . . tunc . . . utilis paedagogus et -r emendatorius, cum *eqs.* **2** *strictius i. qui (se) voluntarie cruciat – (sich) kasteiender Mensch:* EBO BAMB. Ott. 2,1 p.617,6 erat *episcopus* . . . sui . . . corporis acerrimus -r (CONR. EBERB. exord. 4,1 p.1095^{B} durus admodum -r c. sui. CAES. HEIST. mirac. I 1,32 p.38,9).

castigatorius, -a, -um. *coercens – züchtigend:* CAPIT. reg. Franc. 300,3 p.451,23 quorum *(episcoporum)* paternis correptionibus et -is iudiciis me subdere fui paratus.

castigo, -avi, -atum, -are. *metr.* -stĭ- (*cf.* ALDH. ad Acirc. 128 p.176,20): *l.* 61.

1 *puniendo corrigere, coercere, punire – strafend zurechtweisen, züchtigen, bestrafen (cf.* GLOSS. I 219,28 St.-S. -at castikot): **a** *iur., publ., canon.:* CONC. Karol. 39^{A},134 p. 411,29 sit locus intra claustra . . ., quo . . . retrudantur *incorrigibiles* et secundum modum culpae -entur. 56^{A} p.723,6 inventi *raptores* condigna invectione . . . -entur. *al.* CAPIT. reg. Franc. 271 p.302,12 minutis virgis . . . illum . . . -et. 275,8 p. 335,3 episcopi presbyteros . . . taliter -ent, ut hoc illos emendare delectet. *al. (v. ind.).* CONSUET. Marb. 64 (Spicil. Friburg. X. 1965) condigna . . . disciplina -etur. *al.* **b** *usu vario:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 308,12 ipse est locus, in quo examinandae et -andae sunt animae. POETA Saxo 3,39 -ante Deo caros sibi more benigno. THIETM. chron. 4,36 a prioribus scopis est sepius -tus. 8,2 populus . . . est . . . tardi ritu asini -andus. BERNOLD. CONST. chron. a.1078 p. 435,25 plurimos . . . -ando eunuchizaverunt. GUIC. (?) bers. 9 verbera eum *(brachettum)* et -a. *al. refl.:* BEDA hist. eccl. 4,25 p.265,30 se ipsos . . . -are coeperunt *accolae.* GESTA Bert. 2,8 suaviter se -at, qui exemplo alterius ante castigationem se ipsum emendat. *al.* **2** *verbis corrigere, increpare, monere – tadelnd zurechtweisen, schelten, mahnen:* ALDH. virg. II 1043 pius augustum -ans voce superbum increpat antistes. HROTSV. Cal. 9,19 peccantes . . . nunc blandiris, nunc iusta severitate -ando ad poenitentiam cogis. BRUNO QUERF. Adalb. A 13 piis monitis -tus. CARM. Bur. B 104^{I},2,6 cum proximi me -ant, plus instigant *eqs. al.* **3** *purgare – reinigen:* **a** *incorpor.:* **α** *expiare – sühnen:* BEDA hist. eccl. 3,14 p.155,24 -andi huius facinoris gratia. THIETM. chron. 7,36 p.442,21 ob -andas . . . culpas. *al.* **β** *refl. i. q. se castum reddere – sich läutern:* CAPIT. reg. Franc. 201,3 p.60,32 verberibus coherceantur; quodsi nec sic se -verint . . ., in poenitentia vivant. POETA Saxo 3,449 cum . . . se publica vota cum precibus solvens plebs -are fidelis deberet. **b** *corpor. i. q. mundare – säubern: per compar.:* AMALAR. off. 3,19,19 sicut illud linteum -tum est ab omni naturali viriditate. *in imag.:* BEDA temp. rat. 63,34 dies paschae a fermento -ari praecipitur *(cf. Vulg. I Cor. 5,7).* HRABAN. hom. II 80 p.302^{C} fides . . . ab omni levium cogitationum superficie cribro discretionis -ta. **4** *affligere, vexare – heimsuchen, quälen:* **a** *gener.:* WOLFHARD. Waldb. 2,18 (11) rubore tremoreque ineffabiliter -ti *fures.* THANGM. Bernw. 42 matertera diutina corporis infirmitate -ta. *al.* **b** *eccl. i. q. (voluntarie) cruciare – kasteien:* ALDH. virg. II 625 rex frugales ieiunans -at artus. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,27 corpus -are, delicias non amare *([ex Bened. reg. 4, 11].* THIETM. chron. 3,94. *al.).* CHART. Carniol. II p.76,16 per observanciam ieiuniorum . . . vitam suam . . . arcius -antes. **5** **a** *temperare – mäßigen:* REIN. ALEM. phagifac. 265 potum -a. **b** *lenire – lindern:* Ps. OTHO med. 263 psilliticum choleram purgat, -at acutas. **c** *cohibere – zügeln:* GESTA Camer. 1,89 p.435,22 si . . . hos v *sensus* per phisicam, logicam et ethicam -amus. **6** *arcere – fernhalten:* CONC. Karol. 39^{A}, 131 p.408,14 omnes . . . ab otiosis sermocinationibus auditum pariter -ent et linguam. **7** **a** *contrahere – straffen, kürzen:* EPIST. Worm. I 34 p.64,26 stilum . . . meum brevitate mediocri -assem, si *eqs.* **b** *restringere – stutzen:* TRACT. de loc. terr. sanct. (SBMünch. II. 1865. p.145,12; s. XIII.$^{in.}$) non sicut Greci barbam nutrientes, sed ipsam aliquatenus -antes. **c** *continere – zusammenhalten:* ODO Ern. duc. 5 p. 345^{C} crinale capillos crispat et inserto nexus -at in auro.

adi. **castigatus,** -a, -um. **1** *purificatus – gereinigt:* **a** *incorpor. i. q. castus, emendatus – züchtig, geläutert:* BEDA hist. eccl. 5,14 p.313,33 ad -iorem vitam converti ammonebatur. WIBALD. epist. 126 p.202,34 tamquam censores et homines -issimi omnia primi reprehendunt. *al.* **b** *corpor.:* AMALAR. off. 2,24,4 sudarium ex lino -um et mundum. *in imag.:* EPIST. Worm. I 36 p.67,25 me indignum neutiquam doctrinę -ioris fermento fermentatum. **2** *remotus, liber – entfernt, frei:* BEDA hist. eccl. 3,26 p.191,21 erant ab omni avaritiae peste -i. **3** *mediocris – mäßig:* LAMB. LEOD. Matth. III 8$^{med.}$ arcam plumbeam -ae quantitatis. **4** *moderatus – gemäßigt:* HERBORD. Ott. 2 praef. p.724,38 hiperbolen fugere sermo expetit -ior.

adv. **castigate.** *mediocriter – mäßig:* CARM. Bur. B 67,4^{b},3 -e tumentibus labellulis. *Sroder*

castilanus *v.* 1.castellanus. ***castillo** *v.* *castellio.

castimonia, -ae *f. vel rarius* **castimonium,** -i *n. (l. 31.40)*

puritas – Reinheit (cf. GLOSS. IV 112,49 St.-S. -a reine. *al.):* **I** *pudicitia, abstinentia (veneria), incorruptio – Keuschheit, Züchtigkeit, (geschlechtliche) Enthaltsamkeit, Unberührtheit:* **A** *de hominibus:* **1** *de innuptis:* **a** *de virginibus, sanctimonialibus:* ALDH. virg. I 11 p.239,18 virginali -a quasi speciali sanctimonia. CONC. Karol. 39^{B},9 quae ob amorem Christi -ae se dicaverint. ANNAL. Laub. a.1061 (MG Script. IV p.20,28) imperatrix Agnes velamen -i accepit. *al. per compar.:* RAHEW. gest. 4,25 p.268,19 quam *(fidem)* se Mediolanenses . . . virginali quadam -a illibatam habere gloriati sunt. **b** *de clericis, monachis sim.:* ALDH. virg. I 25 p.257,5 quod caelibatus -am . . . medullitus dilexerit *Clemens.* WILLIB. Bonif. 5 p.23,11 quorum *(sacerdotum)* alii . . . -ae continentiam . . . amiserant. WALAHFR. Otm. 5 ipsius -am falso fuisse infamatam. ALEX. MIN. apoc. 10 p.169,9 hunc -ae radium ad discipulos misit *Benedictus. al.* **2** *de maritis:* ALDH. virg. I 37 p.285,12 in -a (-o *B a. corr.*) . . . vixisse feruntur *Amos uxorque. in imag.:* EPIST. Teg. I 51 abbati . . . castę dygamię laudabili -a copulato. **B** *de bestia:* ALDH. virg. I 5 apis . . . propter peculiaris -ae privilegium . . . virginitatis tipum . . . asstipulatur. **C** *de mente sim.:* ALDH. virg. II 16 p.245,19 nequaquam carnalis integritas comprobatur, nisi consors spiritalis -a comitetur (*sim.* 27 p.264,8). *al.*

II *integritas – Unversehrtheit:* WILLIB. Bonif. praef. p.2, 24 vitae -am aut morum sanctimoniam. 2 p.7,29 multarum -a virtutum . . . declaratus. VITA Hildeg. Bing. II 3 (ed. J.P. Pitra, Anal. VIII. 1882. p.435,22) cordis tranquillitas fovebatur verborum -a. *al.*

castimonialis, -e. **1** *adi.:* **a** *ad castitatem spectans – Keuschheits-:* CONC. Karol. 39^{B},12 in -i proposito . . . vivere (39^{B},8. *al.*). VITA Udalr. Cell. I 4 exercitio. **b** *sanctimonialis – Nonnen-:* CONC. Karol. 39^{B},10 p.445,7 quae se -is nominis professione Domino devinxerunt. **2** *subst. neutr. i. q. medicamentum ad augendam continentiam aptum – Mittel zur Förderung der Enthaltsamkeit:* ANTIDOT. Augiens. p.65,9 postea Cleopatra -e hoc adinvenit.

***castinarius** *v.* 1.*castenarius. ***castinum** *v.* *casticium.

castitas, -atis *f.*

puritas – Reinheit (cf. GLOSS. I 233,4 St.-S. -s hrenessi. *al.):* **I** *pudicitia, abstinentia (veneria), incorruptio – Keuschheit, Züchtigkeit, (geschlechtliche) Enthaltsamkeit, Unberührtheit (cf.* GLOSS. I 287,46 St.-S. pudicitię -is kihaltnissa. II 344,47 eminentia -is dera hohun magedheiti): **A** *de hominibus (de Christo: p.343,36):* **1** *in univ.:* ALDH. virg. I 19 p.248,11 quomodo virginitas, -s, iugalitas tripertitis gradibus separatim differant. CAPIT. reg. Franc. 22,82 p.62,4 ammonete eos *(sc. populum)* . . . de humilitate . . ., de -e et continentia (CONC. Karol. 21 p.195,9. HRABAN. epist. 6). GREG. VII. registr. 2,72 p.232,32 non solum clericos, sed et

[Dauser]

laicos -em servare. DAVID compos. 3,50,1 p.286,7 -s est sobrietatis filia. 3,51,1 est . . . -s coniugalis et -s vidualis et -s virginalis. PETR. HISP. chirurg. p.396,40 mediante -e, que summa cautela est in medicis. ALBERT. M. bon. 198 dicitur -s a castigando luxuriam concupiscibilis. 269 -s praecipua species est temperantiae. *saepe. proverb.:* OTLOH. prov. I 55 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) inter epulas difficile servatur -s. *math. de unitate:* ANON. de minut. praef. erit *unitas* . . . in sua puritate et -is vi *eqs.* **2** *de innuptis:* **a** *de virginibus, sanctimonialibus:* FORM. Dion. 1 p.494,20 professa -em Deo fuerat conservare. AGIUS vita Hath. 5 cum consororibus . . . quanta . . . corporis -e, quanta mentis vixerit sanctitate. ALEX. MIN. apoc. 14 p.294,7 quia -e eos *(fideles)* excellunt *virgines. saepe. de Maria:* ALDH. virg. I 7 p. 234,20 dum . . . Dei proles . . . alvum puerperae . . . sine . . . dispendio -is intraret. CARM. Cantabr. 36,2,2 tu, regina celi summa, -is tenes sceptra. PAUL. FULD. Erh. prol. p.9,14 quae *(Maria)* . . . -is virtutibus ascensum mercabatur superiorem. *al. meton. i. q. sanctimoniales – Nonnen:* ADAM gest. 1,30 Liutgart . . . magnum chorum -is suo ducatu nutrivit *(cf. Hier. epist. 30,14).* **b** *de monachis, clericis sim.:* ARBEO Emm. 2 -e et continentia praeclarus. CAPIT. reg. Franc. 121 p.240,12 clerici, canonici . . . in -e permaneant. 293,28 presbiteros . . . doctrina et -e et sobrietate . . . ornari compellant *episcopi.* THIETM. chron. 7,73 episcopus . . . -e gemina potitur. BERTH. (?) annal. praef. p.267,20 -is amator, virgineae incorruptionis conservator. GREG. VII. registr. 2,66 p.221,14 de ordinum ecclesiasticorum -e . . . statuta. CONSUET. Marb. 441 (Spicil. Friburg. X. 1965) obedientiam, -em et paupertatem . . . confirmare. STATUT. ord. Teut. p.52,13 -s . . . religiosi cum mulieribus habitantis . . . non . . . tuta . . . poterit permanere. *saepe.* **c** *de variis:* ALDH. virg. I 21 p.252,6 nequaquam eosdem puberes . . . ultroneos -is caelibes, sed invitos spadones extitisse. *al.* PAUL. FULD. Erh. prol. p.9,16 angelicam promereri -em. ALEX. MIN. apoc. 10 p.170,30 erat . . . in eo *(Christo)* . . . -s purissima. **3** *de maritis:* **a** *in univ.:* ALDH. virg. I 19 p.249,3 -s . . ., quae . . . matrimonii commercia regni caelestis causa contempsit. CAPIT. reg. Franc. 196,54 p.45,40 in -e uxores suas diligere. HROTSV. Cal. 4,1 -is professionem. CHART. Wirt. V app. 7 p.374,29 quę maritalem -em amisit. ANNALISTA Saxo a.1002 p.649,6 quam . . . voto -is . . . ut sororem dilexit *Heinricus. al.* **b** *de viduis:* ALDH. virg. I 57 Iudith . . . pia -e florescens. LEX Baiuv. 15,10 haec . . . in viduitate persistit et memoriam mariti cum pudicitia -is observat. THIETM. chron. 6,86 vidua . . . permanens in -e IV annos. CHART. Tirol. notar. II 419. *al. de viro viduato:* ALTFR. Liutg. 1,2 pater . . . servavit -em suam.

B *de bestiis:* CARM. Cantabr. 23,6,2 nulla inter aves similis est api, que talem gerit tipum -is nisi Maria. ALBERT. M. animal. 8,56 turtur . . . amat -em . . . et . . . non sociatur nisi uni mari. *ibid. al.* **C** *de mente sim.:* ALDH. virg. I 36 p.281,16 Basilissa . . . formosa frontis effigie, sed formosior cordis -e. ALEX. MIN. apoc. 10 p.168,21 iris . . . in capite, -s est in mente.

II *integritas – Unversehrtheit:* **1** *de moribus:* ALDH. virg. I 55 p.313,16 interioris *hominis* religiosa -e. CAPIT. reg. Franc. 33,17 p.95,6 inter eos, qui -is et sanctimoniae emendatiores esse cupimus. *al.* THIETM. chron. 6,75 mater . . ., quae -e pia et opere herili inter alias lucebat matronas. **2** *de doctrina christiana:* BEDA hist. eccl. 5,18 p.321,1 alia perplura ecclesiasticae -i et paci contraria gerunt. CAPIT. reg. Franc. 10,3 testis . . . -is . . . et fidei et doctrinae illius *(presbyteri). al. pietas – Frömmigkeit:* BEDA hist. eccl. 1,20 p.38,25 forma -is.

III *munditia – Sauberkeit:* CHRON. Albr. a.803 p.722,17 *(in imag.)* vociferante . . . precone . . . edictum, ut Francis quidquid tollere libitum esset . . ., pertranseunt -e manuum illibata.

IV *continentia – Mäßigkeit:* ALBERT. M. bon. 116 secundus *habitus* . . . est -s (*Arist. p.1107*^{b}*,5* σωφροσύνη), cuius extrema sunt incontinentia et insensibilitas.

***castitium** *v.* *casticium.

1. *casto, -onis *m.* (*ital.* castone) *funda – Fassung:* ALBERT. MIL. temp. 122 p.418,4 de diversis gemmis *(coronae)* sunt XXXII cum uno vacuo -e (-ore *cod.*).

2. *casto, -are. *castum reddere – rein machen:* VITA Agnet. 65 huic soli . . . committo pudorem, quo -or culto, tacto quo mundor ab ipso. 414 satos tellure . . . -ando.

3. *casto *v.* 1. *casta. **4. *casto** *v.* 2. *castro.

castoneum *v.* castanea.

castor, -oris *m.* (κάστωρ) **1** *fiber – Biber (Castor fiber L.; cf.* GLOSS. III 458,26 St.-S. -r [caster *d*] biuer. *saepe):* **a** *gener.:* THEODULF. carm. 33,2,18 prensa solent lucrum capreae dare, . . . -r, dama *eqs.* SCHOL. Adam gest. 4,21 p. 251,12 pelles -um. THEOPH. sched. 1,23$^{in.}$ pergamenam . . . polies . . . dente -is. CARM. Bur. B 134,10 luter, -r tebelusque. ALBERT. M. animal. 7,49 lamyekiz (*p.594*^{b}*,33* λάταξ) . . . aput nos vocatur -r. 7,50 -r . . . habet dentes fortes *eqs.* 22,39 p.1370,10 dicitur . . . -r a castrando, . . . quia ob castrationem . . . quaeritur *eqs. al. nom. propr.:* CHART. Turic. XII 476^{a} p.53,23 (a.1232) Wer(nerus) et R(udolfus) fratres C-es. *ibid. al.* **b** *iur. de venatione, censu sim.:* BREV. NOTIT. p. A 7,25 (c.790) sine licentia . . . episcopi . . . -es apprehendere. CHART. Osn. I 190 p.164,21 in . . . capreolis, -bus, leporibus. CHART. Pommerell. 9 p.7,21 cum omni decima -um Verisse in rivis sive fluviis. 14 p.13,7 in -bus iuxta metas claustri manentibus. CHART. Oelsn. 38 venatores non pascant, de -bus et castorariis curam non habeant *hospites.* CHART. ord. Teut. 204 p. 196,30 cum . . . -bus, fluminibus. CHART. Advoc. 81 excipimus . . . ad usus nostros -em, aurum . . . et argentum. CHART. Carinth. V 348 p.220,18 excepta venacione -um. *al. expressius de tributo:* CHART. Oelsn. 68 p.102,17 (a.1259) nec falconarios recipiant sive venatores -um nec -em solvant *abbas et fratres.* **2** *lutra – Fischotter (Lutra lutra L.):* GLOSS. III 231,12 St.-S. -r otter (268,9. 296,19).

***castorarius,** -i *m. venator castorum – Biberjäger:* CHART. Sil. C 26 p.309,3 (a.1247) caniductoribus vel venatoribus sive -is, si venerint, expensas nec conductum ipsis procurabunt *abbas et fratres.* CHART. episc. Vratisl. 17 p.25,16 villas . . . donamus . . . libertati . . . a recepcione hospitum, -orum et falconariorum. *al. v. et l.26. expressius de tributo vel servitio:* CHART. Pommerell. 67 (a.1238) villam . . . libere esse volumus . . . a -rys. 72 a caniductionibus, a -is.

***castoreatus,** -a, -um. *castoreum continens – Bibergeil enthaltend:* PETR. HISP. chirurg. 72 medicina scamoneata et-a.

castoreus, -a, -um. (καστόρ(ε)ιος) *script.* -ri(us): *l. 52.62.67sq. al. form.: ?nom. sg.* -o: *l.71. gen. sg.* -u: *l.63.*

1 *adi. i. q. fibrinus – Biber-* (*cf.* GLOSS. III 627,22 St.-S. pipirin): AMARC. serm. 4,198 quem vestit musio tensus tergore -o. **2** *subst. neutr. (masc.* -us: *l.65):* **a** *testiculi (sive potius excrementum sub cauda exsistens) fibri vel medicamentum ex eis confectum – Bibergeil (cf.* GLOSS. III 298,19 St.-S. -ium medicamentum de castore bibirwrz. 458,27 -ium biuerzzi. 486, 34 -ium i. testiculi des biberes. 551,54 -um bibergeile. *al.):* **α** *gener.:* DYASC. p.63^{a} -um testiculi sunt animalis. DIAETA Theod. 103 -um calidum est et dioreticum. MATTH. PLATEAR. gloss. p.369^{B} -i duo sunt genera, est autem quoddam album . . .; eligendum est -um subrufum, nervosum. Ps. OTHO med. 64 nigrum . . ., gustibus exosum, grave, -um pretiosum. ALBERT. M. animal. 22,39 p.1370,27 -um . . . interius habet in corpore, quod calidum est et siccum, nervos confortans. *al.* **β** *pharm.* (*cf.* GLOSS. II 676,65 St.-S. -ia luppe): PAUL. AEGIN. cur. 266 calcanthu, -u (*3,80* καστορίου) tantumdem. *al. (v. ind.).* ANTIDOT. Lond. p.19,12 croco . . ., -o. ANTIDOT. Bamb. 35 opopanacus, -us, petrosilinus. TRACT. de chirurg. 910 euforbie, -i, aloes. GLOSS. Roger. III 402 pulvis factus de -o. PETR. HISP. chirurg. 87 fumicatio -ii. GLOSS. Roger. II 271 fiat . . . inunctio cum oleo laurino acuato cum -io. *saepe.* **b** *aristolochia – Osterluzei (Aristolochia Clematitis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.393; sed cf. l.53):* GLOSS. III 51,44 St.-S. -ium biberwrz. 479,27 -o biberwrz. *ibid. al.*

[Dauser]

castorinus, -a, -um. *fibrinus – Biber-* (*cf.* GLOSS. III 626,38 St.-S. -um bibirin): CHART. Hans. I 687 p.242,29 (c. 1270) de pelle -a 1 den.

1. *castorius, -i *m. fiber – Biber:* GLOSS. IV 183,30 St.-S. -us castor piber. *Dauser*

2. castorius *v.* castoreus. **castra** *v.* castrum.

***castralis,** -e. **1** *ad castellum spectans – zur Burg gehörig:* CHART. Burgenl. I 185 (a.1231) curia . . . sita super terram -em. CHART. Samb. 52[a] p.18,16 exceptis areis -bus (p.18,18). CHART. Eichst. 66 p.109,28 ut contra personas capituli -es . . . non fulminet sententias *episcopus.* **2** *ad castelli custodiam obligans – zum Burgwachdienst verpflichtend:* CHART. Bern. II 482 (a.1260) -e feodum.

castramentor *v.* castrametor.

***castrametatio,** -onis *f. castrorum locatio – Errichtung eines Heerlagers:* ALBERT. MIL. chron. 122[capit.] de -e, quam fecerunt Turcli. *v. et* metatio.

***castrametatura,** -ae *f. castrorum locatio – Errichtung eines Heerlagers:* HRABAN. epist. 11 p.397,36 singularum tribuum -a (castrorum metatura *E p. corr.*) circa tabernaculum.

castrametor (castra metor), -atus sum, -ari. *script.* -ment-: *l.32sq. saepe (in Italia). form.: inf.* -are: *l.32. pass.* castris metatis: REGINO chron. a.891 p.136,16 (castra metati *A1*).

castra collocare – ein (Heer-, Feld-)Lager aufschlagen, (sich) lagern: **1** *strictius* (*cf.* GLOSS. I 363,1 St.-S. castra metabuntur heriberagont): HRABAN. epist. 11 p.398,5 in quibus *(mansionibus)* Israhelitę . . . -ti sunt. ANNAL. Fuld. II a. 871 p.74,6 *(abl. absol.)* ceteris -antibus. THIETM. chron. 7,20 in angusto . . . castra metatus loco. OTTO FRISING. gest. 2,28 p.132,28 rex . . . circa Biterbium -atur. ANNAL. Bergom. a. 1237 (MGScript. XXXI p.333,30) -entare circa opidum. IOH. CODAGN. annal. a.1232 p.112,20 sumoverunt tentoria et -entati fuerunt desubtus. *saepe. in imag.:* REGINO chron. a.873 p.105,12 *locustae* ut castrorum acies distinctis ordinibus . . . terrae incumbentes castra (-os *A1*) metabantur. *v. et p.349,50.* **2** *latius i. q. diverti, commanere, pernoctare – Aufenthalt nehmen, sich einquartieren, übernachten:* WILLIB. Bonif. 5 p.20, 19 castra metati sunt in Cuentawich. EIGIL Sturm. 23 milites Christi castra metati sunt. DIPL. Otton. III. 331 finito colloquio . . . in monasterio . . . castra metati sumus. THIETM. chron. 6,66 castra metati . . . sumus (hospitati sumus CHRON. Thietm.) extra urbem. *al. v. et p.347,47.*

***castratinus,** -a, -um. (*cf.* *castrinus) *qui animalis castrati est – von einem kastrierten Tier stammend:* THADD. FLORENT. cons. 1,15 carnes -e (WILH. SALIC. chirurg. 1,8 p. 306[B] comedat c. . . . -as).

castratio, -onis *f. actio castrandi, evirandi – Kastration, Entmannung:* **1** *spectat ad homines:* **a** *natur. et medic.:* BRUNUS LONG. chirurg. 2,12 fit . . . -o secundum duos modos *eqs.* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,13 p.89,71 per -em recedit . . . complexio hominis a temperamento. *al. v. et p.347, 29.* **b** *iur.:* LEX Ribv. 6 capit. p.53,4 de -e (astractionem *B2*). *al. (v. ind.).* LEG. Wisig. 3,5,7 -em . . . perferat *sodomita.* **2** *spectat ad bestias:* ALBERT. M. animal. 8,216 voces . . . quadrupedum post -em (*p.632[a],5* τῶν ἐκτεμνομένων) mutantur. 22,39 castor . . . ob -em maxime quaeritur. 22,53 ex -e efficiuntur *equi* timidi. *ibid. al.*

castrator, -oris *m. qui castrat – einer der kastriert:* CHRON. Ven. Alt. p.171,24 -es seu sanguellatores equorum.

***castratura,** -ae *f.* (*cf.* incastratura) *compages – Fuge, Gefüge:* GLOSS. III 324,16 St.-S. -a nŏth. IV 236,31 -a i. nua.

***castrensalis,** -e. **1** *ad castelli custodiam obligans – zum Burgwachdienst verpflichtend:* CHART. Hagenow. 419 (a. 1267) es eadem bona nomine feudi -is . . . habiturus. **2** *munitus – befestigt:* CHART. Hagenow. 488 (a.1274) ut in . . . capella, domo aut area nullam -em structuram faciant.

castrensis, -e.

I *adi.:* **A** *ad castellum spectans – Burg-:* **1** *gener.:* **a** *munitus – befestigt:* TRANSL. virg. Col. 15 (MGScript. XXX p.1382,18; c.1130) ex . . . -i opido . . . exierunt. CHART. Arnstad. 37 p.18,36 quod . . . infra oppidum . . . nullum -e edificium erigant. **b** *castello adiacens – an der Burg gelegen:* ANNAL. Rod. p.691,20 -is viculi. **2** *iur.:* **a** *de rebus i. q. ad castelli custodiam obligans – zum Burgwachdienst verpflichtend:* COD. Lauresh. 144 p.426,11 (s. XII.[1]) partem agri . . . in -e beneficium distribuit *abbas* (REGISTR. Ringrav. 6,2 comparabit predium . . . ita, quod assessor suus et -is in Rinberc et quod sit suum -e b. *al.*). CHART. civ. Erf. 108 p.58,32 archiepiscopus in -em me . . . recepit concedens michi in feudo -i . . . annuales redditus (CHART. Westph. III 596 nomine -is feodi, quod borgsitsen . . . dicitur. CHART. Dortm. 49 feodum -e, quod en burglen teutonice sonat. *saepe. de re v. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. [7]1932. p.441).* CHART. Westph. VI 954 p.292,33 -e salarium. CHART. Burgenl. II 123 -is condicionis homines. CHART. episc. Hild. III 487 quam *(curiam)* . . . episcopus . . . in eodem castro contulit titulo -is mansionis, quod borechsathe nuncupatur. *al.* **b** *de hominibus i. q. iure castelli praeditus – mit Burgrecht ausgestattet:* CHART. Stir. add. 71 p.44,30 (a.1259) terram castri . . ., in qua -es pelliparii residebant. **B** *ad castra spectans, bellicus – zum Heerlager gehörig, Kriegs-* (*cf.* GLOSS. II 500,6 St.-S. -is . . . eriberclil): **1** *in castris necessarius – im Heerlager erforderlich:* POETA Saxo 5,320 usus -es. **2** *militia comparatus – im Krieg(sdienst) erworben:* ALCUIN. carm. 9,39 gloria -is. **3** *militiae assuetus – kampferprobt:* VITA Deic. 32 cum . . . acsi miles -is invictus existeret.

II *subst. masc.:* **A** *spectat ad castellum:* **1** *qui castellum custodit vel inhabitat – Bewacher oder Bewohner einer Burg:* **a** *gener.:* GALB. Karol. 28[ex.] ubicumque . . . cives accessum habuerant ad -es, . . . pugnatum est. CHRON. Reinh. a.1193 p. 551,35 princeps . . . turrim altam -ium viribus ascendendo . . . obtinuit. HEINR. LETT. chron. 23,8 p.163,13 -es de munitione fugiunt. *al.* **b** *iur. i. qui (plerumque beneficio) ad custodiam castelli obligatus est – Burglehnsmann, Burgmann (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p.1311sq.v.et p.335,19):* CHART. Hagenow. 120 (a.1192) milites et -es de Eppenstein. CHART. Burgenl. I 105 p.73,11 versus villam -ium Thana nomine. CHART. Lux. II 351 p.381,1 comites . . . -es nostri erunt in castro Kilburg *eqs.* CHART. Friedb. Hass. 21 Erwinus, burggravius, -sens *(sic)* et universitas civium. CHART. Eichsf. 340 testes omnes -es in Moelhausen (CHART. Otterb. 143. *al.*). 355 nisi . . . aliquos de custodibus vel portenariis cedere . . . contingeret, in quo casu . . . -em alium . . . ponere poterimus. CHART. Hagenow. 499 p.362,23 acquirere -es, qui tamen iurabunt . . . custodire et conservare castrum. *saepe. v.et l.7sq.* **2** *praefectus castelli, burggravius – Burgkommandant, Burggraf, Kastellan:* CHART. Bern. II 141 (a.1235) Heinricus, -is de Biela. CHART. Eichsf. 264 Poppo, Dei gracia -is in Plesse. CHART. Gelr. 1007 p.977,30 Godefridum . . . militem nostrum fecimus *(sc. comes)* hereditarie fidelem et -em in castro nostro. *al.* **B** *spectat ad castra: qui in castris versatur, miles – ein im Heerlager Befindlicher, Soldat:* VITA Karoli M. 2,22 p.64,33 ea . . . res omnes -es ad laudes Deo solvendas . . . impulit. GUNTH. PAR. (?) orat. 8,3 p.165[B] solebant . . . -es noctem in quatuor partes . . . distinguere.

***castricola,** -ae *m. qui castellum custodit vel inhabitat – Bewacher oder Bewohner einer Burg:* GESTA Camer. cont. II E 91,2 donec . . . de -is Deo satisfactum. II F 124,1 -ae se defendunt acerrime.

castrimar(ģ)ia *v.* gastrimargia.

***castrinus,** -a, -um. (*ital.* castrino) *qui animalis castrati est – von einem kastrierten Tier stammend:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 34 p.57,2 de carnibus -is et edilinis.

1. castro, -avi, -atum, -are.

I *proprie i. q. exsecare, evirare – kastrieren, entmannen (cf.* GLOSS. I 715,48 St.-S. -verunt erfurton. III 320,42 porcus -tus barc. *al.):* **A** *strictius:* **1** *spectat ad homines:* **a** *gener.:* FORM. Senon. II add. 3 p.226,26 iube te -are. THIETM. chron. 2,40 patriarcham . . . -ari . . . precepit. THOM. TUSC. gest. p.508,11 quos . . . *imperator* iussit . . . -ari, ne ab eis posset soboles generari. *al.* **b** *iur.:* LEX Sal. Merov. 12,2 *servus* aut -etur aut CCXL denarios . . . reddat. LEX Ribv. 6 si quis

[Pape]

ingenuus ingenuo -verit. LEG. Wisig. 3,5,4 utrosque *(sodomitas)* continuo -are. CAPIT. reg. Franc. 98,5 si quis alterum praesumtive . . . -verit *eqs. saepe in legibus huius aetatis.* **2** *spectat ad bestias:* **a** *natur.:* ALBERT. M. animal. 3,78 cervina animalia . . . mutant cornua, nisi -entur. 8,217 animalia, quando -antur in iuventute, efficiuntur maiora. *saepe (v. ind.).* Iob 39,21 (ed. M. Weiss. 1904) equus . . ., si -tus est, . . . fugit *leonem.* **b** *iur.:* LEG. Wisig. 8,4,4 qui alienum animal . . . invito domino . . . -verit. PACTUS Alam. III 13 si cuiuslibet messarius . . . -tus fuerit. **B** *latius i. q. impotentem facere – impotent machen:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 10a^{v} camphora per nares -at odore mares.

II *translate i. q. refrenare – beherrschen:* PAUL. FULD. Erh. 1,3 gulam -are.

adi. **castratus,** -a, -um. *exsectus, eviratus – kastriert, entmannt:* **1** *proprie:* **a** *strictius:* EKKEH. IV. bened. II 87 -i galli sit iam caro noxia nulli (IOH. S. PAUL. diaet. 477. ALBERT. M. animal. 23,118). CHART. Otterb. 56 p. 42,27 arietes -os *praesentemus.* ALBERT. M. animal. 8,216 -a (*p. 631^{b},21* ἐκτεμνόμενα) . . . animalia non mutant mores tantum, sed etiam formas. *al.* **b** *latius i. q. impotens – impotent:* CARM. var. (NArch. 2. 1877. p. 398) camphora -um reddit sine vulnere corpus. **2** *translate i. q. decoriatus – von der Fruchthülle befreit:* SALIMB. chron. p. 549,35 castanea non -a, quae ex igne saltando . . . prosilit.

subst. **castratus,** -i *m.* **1** *de hominibus i. q. spado, eunuchus – Kastrat, Eunuch:* ALBERT. M. animal. 15,10 a femina -us modicam habet differentiam. 19,33 -i (*p. 784^{a},6* εὐνοῦχος) non calvescunt post castrationem. veget. 6,334 p. 511,6 convenit *elleborus* non -is *eqs. al.* **2** *de bestiis i. q. vervex – Hammel:* CHART. march. Misn. II 263 p. 181,13 (a. 1156) dabuntur -i porcorum loco. IOH. S. PAUL. diaet. 446 caro -orum cito digeritur. CHART. Tirol. 984 *solvere* unum bonum -um. ORD. canc. pap. 3,7,12. *al.*

2. *castro (-sto), -onis *m. vel* ***castronus,** -i *m. (ital.* castrone, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. I. 1950. p. 801) aries castratus, vervex – Hammel, 'Kastraun':* CHART. Basil. A I 347 (a. 1230) duos -tones, quod vulgo dicitur frissinge. CHART. Bern. II 281 p. 306,28 carnifex . . . denarios debet lucrari in -e II. p. 308,1 cissuras facere . . . supra costas -is. CHART. Tirol. 1248^{a} p. 370,25 VII -os pro feudis. REGISTR. Trident. III 15 p. 240,16 partem unius -i. *al.* CHART. Bund. 1069 duos -es appreciatos pertinere ad capitulum.

3. *castro, -avi, -atum, -are. (castrum) *castra ponere – Feldlager aufschlagen, (sich) lagern:* HUGEB. Willib. 3 p. 91,10 de nave ascenderunt et illic -verunt (castrametati sunt *var. l.*).

adi. **castratus,** -a, -um. *munitus – befestigt:* RICHER. REM. hist. 3,8 quod *(oppidum)* dicitur Mons -i loci.

***castronus** *v.* 2. *castro.

castrum, -i *n., rarius* **castrus,** -i *m. (l. 61. p. 345,36. 348,41. al.) vel* **castra,** -ae *f. (l. 60. p. 348,43) form. nom. sg.* -er: CHRON. Fred. 2,60 p. 84,11 -er (castellum *1 p. corr. m.*^{2}).

I *locus munitus, arx, munitio – Festung, Burg, Befestigungsanlage (plur. sensu sing.: p. 348,10. 349,8. 19):* **A** *proprie (cf. J. F. Verbruggen, Revue Belge de Philologie et d'Histoire. 28. 1950. p. 147sqq.):* **1** *strictius (cf.* GLOSS. III 209,17 St.-S. -um castel. 381,19 -um burch. *al.):* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* CHRON. Fred. 4,38 p. 139,6 Nasio -a ceptum. cont. 43 cumque in giro -a posuisset, ipse -us (crastrus, castro *var. l.*) . . . succensus est. REGINO chron. a. 789 ex utraque parte pontis -a . . . aedificavit ex lignis et terra. OTTO FRISING. gest. 1,14 p. 30,6 cenobium in eodem -o positum erat. HELM. chron. 18 p. 38,1 curiam celebrare in -o Werbene. RAHEW. (?) gest. app. a. 1162 Mediolanum . . . novo genere obsidionis clausum est -is in giro eius constructis. *saepe.* **β** *de sedibus episcopalibus:* TRAD. Frising. 1 p. 28,1 (a. 744) actum in -o Frigisinga (15 p. 43,35 in -o publico). TRAD. Patav. 15 ad ecclesiam, qui est constructa . . . in -o Pazzaugense. REGINO chron. a. 891 p. 136,20 iuxta -um Treiectensem (-e *A1*). DIPL. Conr. II. 251 p. 347,15 quod Cremonenses . . . turrim unam -o . . . eruissent. CHART. Basil. C II 11 p. 8,12 in -o sub tilia. *al. expressius de ecclesia cathedrali:* TRAD. Frising. 132 (a. 790/94) trado . . . ad -um nuncupante Frikisinga. **γ** *de monasteriis:* DIPL. Loth. I. 24 p. 97,8 (ed. Th. Schieffer. 1966) rector cenubii . . . in -o Cassino. ANNAL. Ved. a. 895 p. 76,24 rex . . . -um . . . seu monasterium sancti Vedasti obsidione vallavit (ANNAL. Lem. a. 1043 [MGScript. II p. 252,18] m. . . . igne crematum est et totum -um). *al.* **δ** *de palatio regis, imperatoris:* THEGAN. Ludow. 37 pervenit . . . imperator ad Niwimagum -um (*cf.* ANNAL. Xant. a. 846). RUODLIEB I 125 -is ingressis . . . ad curtem properabant visere regem. **b** *publ. et iur.:* **α** *spectat ad territorium, ambitum iurisdictionis sim.:* CHART. Bund. 213 p. 169,19 (a. 1096) in . . . fundo Vicosoprano . . . tam infra -um quamque foris -um. CHART. Raitenh. 28 concedimus liberum transitum navium in -o nostro *(sc. marchionis)* Niwenburch. CHART. Burgenl. I 72 homines . . . ab omni iurisdictione -i . . . exemit. CHART. Brixin. 213 p. 203,23 bona, homines, possessiones . . ., que ad dominium -i . . . pertinebant. *al.* **β** *spectat ad possessionem, traditionem sim.:* DIPL. Karlom. (II.) 17 p. 309,17 (interp. post 878) -um cum curte . . . donare. CHART. Babenb. 16 p. 23,5 liber homo -um suum . . . obtulit. CONST. I 205,8 p. 285,2 *imperator* dabit . . . -um disbrigatum cum suo iure. CHART. Hall. I 131 patrimonium suum, scilicet -um, . . . tradiderunt *burggravii.* CONST. II 427,48 nullus habeat castrum vel . . . munimen, nisi *eqs.* CHART. Rhen. med. III 858 p. 643,18 -a ipsa ligia teneant *archiepiscopi.* CHART. Sil. B 2 p. 117,1 ecclesie . . . unum de -is Lubus, inferius videlicet et finale, . . . cessimus. *saepe.* **γ** *spectat ad licentiam aedificandi (datam vel prohibitam):* CHART. Heinr. Leon. 102 p. 154,2 nullum -um fabricabitur nisi consensu . . . episcopi. CHART. Tirol. 592 p. 69,11 liceat . . . -um et municiones edificare et levare. CONST. II 171,1 nullum novum -um . . . in fundis ecclesiarum *construatur.* CHART. Gelr. 588 p. 597,12 in monte . . . cuiuscunque operis -um . . . poterit collocare *comes. al.* **δ** *spectat ad opus muniendi, custodiam sim.:* DIPL. Loth. III. 114 p. 184,8 nec ad componendum -um . . . cogantur. CHART. Anhalt. I 513 p. 375,30 quando provinciale -um munietur, . . . munire iuvabunt. CHART. Heinr. Leon. 92 p. 141,32 -orum structuras, quas . . . burgwerc vocamus. CHART. Tirol. notar. I 797 c libras . . . ad custodiendum -os. *al.* **2** *latius i. q. oppidum (muris circumdatum) – (befestigte) Ortschaft, Stadt (cf.* GLOSS. I 219,7 St.-S. -o [*b*, -a *c*] kisez [*K. Ra,* urbs *R*]. IV 683, 53 -um ceastrum wicum): **a** *gener.:* IONAS BOB. Columb. 1,10 p. 169,9 invenit . . . -um firmissimo . . . munimine cultum, . . . quem Luxovium . . . nuncupabant. ARBEO Corb. 33 eosdem -os dominabantur . . . Longobarthi. CONC. Karol. 14 p. 84,16 *rustici* Romanae urbis subiacencium -orum. WETT. Gall. 5 pervenit in -um Arbonam. EKKEH. IV. carm. Gall. 3,4 -o de Turegum adnavigant Tucconium. EPIST. Hann. 33 p. 71,28 quod *(monasterium)* est iuxta Kalava -um. CHART. Pomm. A 73 p. 176,20 iuxta -um Stetin villam Celechoa. *saepe. v. et p. 346,15.18.* **b** *iur.:* **α** *spectat ad territorium, ambitum iurisdictionis sim.:* EDICT. Roth. 244 si quis per murum de -o aut civitate . . . exierit. CHART. select. Keutgen 104^{a},4 iusticiam nostram incolentibus idem -um . . . remittimus. CHART. Burgenl. I 92 p. 62,36 in comitatu -i Supruniensis. CHART. Burgel. 96 praesentibus . . . eiusdem -i urbanis. *al.* **β** *spectat ad possessionem, traditionem sim.:* CONC. Merov. p. 147,29 quod -um nec ad terreturium civitatis . . . manifestum est pertenere. DIPL. Otton. I. 367 p. 504,40 confirmamus . . . monasterio . . . proprietates . . . cum . . . domibus, agris, -is. TRAD. Frising. 1650 delegavit . . . -um Buttenperch (CHART. Carinth. IV 2627 p. 491,8 unum -um . . . preter -a capitalia . . . delegare). *al.* **γ** *spectat ad universitatem civium:* CONST. I 275,5 (a. 1177) si sit civitas . . . vel aliqua persona magna vel -um magnum (ACTA imp. Winkelm. I 186 p. 164,32 si marchio est vel c. vel magnum -um *eqs.*). **B** **1** *in nom. propr.:* ARBEO Corb. 1 ex vico, qui nuncupatur Castrus. CHART. Rhen. med. I 79 actum est Publico C-o. 475 p. 532,36 Theodericus de Novocastro. OTTO FRISING. chron. 7,15 p. 331,3 succenso -o, quod Ferreum ('eyserenstat' *su-*

prascr. B2) vocatur. CHART. Hamb. 385 Theodericus de C-o *('Borch')*. CHART. episc. Misn. 103 Heinricus de Aquatico C-o. CHART. Turic. 842 Hermannus de Septem C-is *('Siebenbürgen'). al.* **2** *in imag.:* CARM. de Bened. 364 satane . . . sociabis in tenebras baratri, tetri quoque moenia -i. CARM. Sangall. II 6,1,3 cum quibus *(libris)* invictum . . . -um construit *Augustinus*. CHART. Friburg. 85 p. 71,26 (epist. papae) vos *(sc. sanctimoniales)* incluse corpore in -is claustralibus (CHART. Lux. III 149). *al. v. et p. 338,36. de antro:* WALTHARIUS 1118 donec iam -um . . . deserat artum (891.1103. 1136). **3** *alleg.: v. p. 339,29.* **C** *translate:* **1** *machina oppugnatoria formam turris praebens – turmartige Belagerungsmaschine:* IOH. CODAGN. annal. a. 1159 p. 6,8 imperator fecit -a lignorum. a. 1215 p. 48,11 cum manganis . . . et -is lignaminis. *al. (v. ind.).* OLIV. hist. reg. 6 p. 89,2 applicatione -i coriis contecti muros . . . ascenderunt. **2** *in fabula i. q. specus, cubile – (Tier-) Bau:* ECBASIS capt. 682 clivus -i *ericii* teretis. 1012 tultum fuerat sibi *(sc. vulpi)* -um. 1135 possessa . . . -a relinquens luter. *ibid. al. (v. ind.).*

II *tentoria exercitus, statio militaris – (Heer-, Feld-) Lager (fere plur. sensu sing.; sing.: l. 26.67):* **A** *proprie (cf.* GLOSS. III 697,12 St.-S. -a heriberga): **1** *strictius:* ARBEO Corb. 43 dum Israheliticus ad movenda populus -a vocatus fuisset. CAPIT. reg. Franc. 196,35 quos *(excommunicatos)* . . . a -is militaribus . . . sequestrant. NITH. hist. 2,10 p. 27,17 verticem montis -ae Lodharii contigui. RUOTG. Brun. 8 quocumque . . . circumagebantur tabernacula aut -a regalia. THIETM. chron. 5,34 ut primum -a visis agnovere tentoriis. CHART. Wirt. II 404 p. 178,8 datum in -is obsidionis rebellium sacri imperii. OTTO FRISING. gest. 1,18 p. 31,33 oppidani . . . -a iam vacua irruunt . . . dominosque suos . . . in -um ducunt. 2,19 p. 121,27 ne quis infra -orum ambitum gladium . . . portare auderet. STATUT. ord. Teut. p. 99,2 quando *magister* moratur in campis vel -is. *persaepe. expressius de castrametatione:* WIDUK. gest. 1,9 p. 14,3 -orum esto labor. *vita castrensis – Lagerleben:* VITA Heinr. IV. 4 p. 28,4 in domesticam securitatem -a converterunt. **2** *latius:* **a** *curia (principis) – Hof (eines Herrschers):* GERB. epist. 12 (ed. F. Weigle. 1966) esse militem in cęsarianis -is. VITA Burch. Worm. prol. p. 830, 24 non solum in propriis, sed etiam in imperialibus -is . . . officium exercere . . . comprobaris *(sc. episcopus).* **b** *locus ad quietem aptus, mansio – Ruheplatz, Quartier:* EIGIL Sturm. 8 cum . . . se nocturnis -is munire curaret *vir Dei.* WALTHARIUS 499 his . . . in -is fessum componere corpus. 531. VITA Corb. 10 iuxta silvam quandam in -is manebat. *al. spectat ad bestias:* ALDH. virg. I 4 p. 232,1 apes . . . cerea -a conficiunt ([*cf. Verg. Aen. 12,589*]. CARM. Cenom. 7,48. LAMB. LEOD. Matth. I 2059 examen apum . . . in arbore -a locavit). ALBERT. M. animal. 7,71 multa genera avium . . ., cum grues -a metantur, non longe cubant a -is earum. *stabulum – Stall:* VITA Pirmin. I 8 fecerunt . . . animalium utilia -a. **B** *in imag. et per compar.:* HEITO Wett. 21 qui spiritu Dei acti ad haec spiritalia -a se conferant *(item de monasterio:* FORM. Sangall. II 41 p. 424,6 cum . . . in -is caelestis imperatoris sitis educati. CAPIT. reg. Franc. 252,27 si . . . relicto clericatus habitu a -is dominicis, quibus asscriptus est, . . . elabitur. CHART. Hamb. 302 p. 265,20. *al.).* HRABAN. carm. 19,24 vos *(sc. episcopos)* Christus statuit -a tuere sua. CARM. cod. Vat. (5330) 24,9 solstitio Iani renovat Grecanica -a *(sc. principium anni).* WILLIR. cant. 1,5 p. 4 fusca licet videar ut -a (tabernacula *Vulg. cant. 1,4*) nigrantia Cedar. RUD. TRUD. (?) mus. 2,26 p. 96 (vs.) primus ab A plagalis in a firmat sua -a. CARM. anon. 1,28 (SBMünch. 1873/III. p. 696) -a pudoris. *saepe. cum sensu factionis:* VITA Libor. 16 pro -is Dei fuerat decertandum. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 262,4 communium -orum desertorem. EPIST. Wibald. 281 ut . . . viriliter pro -o nostro stetis. **C** *meton. i. q. milites, exercitus – Truppe(n), Heer(schar):* **1** *proprie:* POETA Saxo 1,72 fatigabat . . . regalia -a . . . sitis. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,45 acies -orum armis . . . instructas. DONIZO Mathild. 1,948 contigit in -i cuiusdam -a repasci campis. EKKEH. URAUG. Hieros. 13,1 *duces* cum suis . . . speciosis -is . . . pacem . . . consequentes. ARNOLD. LUB. chron. 4,15 p. 177,35 fugata sunt -a Salhadini. ACTA imp. Winkelm. II 42 p. 44,11 cum . . . triumphalibus -is . . . ad campos exire. *al. v. et vol. I. p. 118,19.* **2** *in imag. et per compar.:* ALDH. virg. II 2456 adversantur vitiorum -a maligna. ANSCAR. pigm. p. 11 defende nos a -is et preliis inimici. STEPH. COL. Maurin. 11 o inclita Domini -a, armate animos *eqs. al. de bestiis: v. p. 345,35.*

cf. *castrametatura, castrametor. *v. et* *cassarum. *Pape*

***casturnum** (-rum), -i *n.* (*cf.* castoreus, castorinus) *castoreum – Bibergeil:* FRAGM. mul. II 65 mirra, -o *(cf. notam ed.),* didimo. BOTAN. Sangall. 55,1 sanguinem dracone, -o, amoniaco. ANTIDOT. Glasg. p. 116,13 oppopanace, -um -III. ANTIDOT. Cantabr. p. 165,51 opio den. III, -rum dr. II. *al.*

castus, -a, -um. *script.* ka-: *l. 23.*

purus – rein (cf. GLOSS. II 710,3 St.-S. -us reini. *al.):* **I** *pudicus, abstinens (rebus venereis), intactus, immaculatus – keusch, züchtig, (geschlechtlich) enthaltsam, unberührt, unbefleckt (cf.* GLOSS. II 413,26 St.-S. -um i. cuhsco. 590,18): **A** *proprie:* **1** *de hominibus (de angelo: l. 42):* **a** *de innuptis:* **α** *de virginibus, sanctimonialibus:* ALDH. virg. I 42 p. 293,16 -issimae virginis Luciae praeconia. II 191 integritas animae regnans in corpore -o (HROTSV. Agn. 360). RHYTHM. 51,10,1 k-a permanserat imperii filia. WALAHFR. Wett. 626o. . . virginitas, quae -a poli terraeque supremum imperium retines. AGIUS vita Hath. 28 Christum sponsum -issima sponsa . . . sequens. THIETM. chron. 8,8 p. 502,25 caelesti sponso se virginem -am conatur offerre. *saepe. de Maria:* HRABAN. carm. 16,101 -a virago nitet. WALAHFR. carm. 25a,9,2 virginis -a . . . sub alvo. HROTSV. Mar. 599 virgo natum lactat . . . uberibus -is. *al.* **β** *de clericis, monachis sim.:* ALDH. virg. II 970 sacerdotis . . . -i. HUGEB. Willib. 2 p. 89,28 -a monachorum clientello. CAPIT. reg. Franc. 33,22 vibant *canonici* . . . -i corde et corpore (BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 729,36 quocies se -is corporibus videre *fratres. al.*). THIETM. chron. 4,69 vir iustus, . . . mitis et -us. GREG. VII. registr. 2,66 p. 222,17 -os et religiosos clericos. CONSUET. Marb. 138 (Spicil. Friburg. X. 1965) dignus efficiatur *novicius* -is visceribus suscipere te Deum mansorem. *al. in fabula de pardo:* ECBASIS capt. 753 armipotens, -us, moderamine pollens *frater.* **γ** *de variis:* ALDH. virg. I 53 p. 310,12 -issimum Ioseph. II 365 virginitas -um sic servat semper amicum *(Danielem).* PAUL. FULD. Erh. prol. p. 9,15 angelum -um esse naturae est. CARM. Bur. B 178, 4,2 -o . . . similis Hippolyto. *al.* **b** *de nuptis:* **α** *de maritis:* ALDH. virg. II 242 qui . . . iuste vivunt -orum iure tororum. CAPIT. reg. Franc. 180,37 sicut Christus -am observat ecclesiam, ita vir -um debet custodire coniugium. 301 p. 454, 45 fidelis et -a nubat *regina* in Christo. VITA Menel. 1,3 (MG Mer. V p. 138,1) -us maritus remanet. *al.* **β** *de vidua iterum non maritata:* CHART. Nuremb. 283 (c. 1236) si *marito defuncto* . . . -a permanserit *uxor.* CHART. Raitenh. 367 p. 294,38 si . . . uxor . . . in viduitate -a permanserit. *de uxore a viro separata:* LEG. Wisig. 3,6,2 p. 169,20 -e vite freno manere constrictam *mulierem.* **2** *de bestiis:* **a** *strictius:* RHYTHM. 21,10,1 k-a turture voce (IOH. CANAP. Adalb. 20). ALBERT. M. animal. 1,48 quaedam *avium* . . . sunt -ae et mundae, non coeuntes nisi semel in anno. *cf. l. 68.* **b** *latius de victima incontaminata:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,213 Melchisedech . . . agni . . . ferens libamina -i. *usu bot.* agnus -us *i. q. lygus, vitex – Keuschlamm: v. vol. I. p. 396,37sqq.* **3** *de mente, moribus sim.:* LEG. Wisig. 3,5,2 p. 160,6 que temeritas . . . -is aborret moribus (WALAHFR. Wett. 181 m. in -is vitam mediocriter egit. HROTSV. Gong. 352). ALDH. virg. I 7 p. 235, 17 -is obtutibus. WANDALB. creat. mund. 279 motus qui reget omnis obscaenosque premendo -os exeret actus. HROTSV. Mar. 374 -am regi mentem servare perenni. *saepe.* **B** *in imag. et translate:* ALDH. virg. I 5 ecclesia . . . aeternitatis sobolem -o verbi fecundat semine ([*sc. sicut apis*]. *cf.* EKKEH. IV. bened. prol. 2,24 ut apes -um rapiant per ⟨devia⟩ pastum). WANDALB. martyr. hymn. 5,2 -a virgines iungunt viduae et canoris tympana sistris. *al. invictus – unbezwungen:* ECBASIS capt. 1140 invadunt castrum Franco de milite -um.

[Dauser]

II *integer, sincerus, pius – untadelig, lauter, fromm:* **A** *de moribus, qualitate:* WALAHFR. Wett. 690 puer bene -us eras. GODESC. SAXO theol. 22,21 p.322,4 super omnes homines -os atque sanctos. WANDALB. martyr. hymn. 7,2 tu -am famulis piamque mentis aspirans cumula . . . laudem. HROTSV. gest. 408 meritum vitae . . . -ae. MANEG. ad Gebeh. 8 p.325,45 diversorum graduum ac professionum -issima et omni carens suspicione familiaritas. *cum sensu sublimitatis:* LIGURINUS 3,381 gloria quae morum, -arum sanctio legum. **B** *de doctrina christiana:* BEDA hist. eccl. 4,18 p.242,12 status ecclesiae . . . ab hereticorum contagiis -us. 5,20 p.332,3 episcopus . . . in catholicae fidei confessione -issimus. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,33 -a puellaris animi concordia sanctum haut oblita modum divinę relligionis. *purificans – läuternd:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,221 ni fidei -o populentur ut intima ferro.

III *mundus, lautus – rein(lich):* ECBASIS capt. 567 -os paneficos, fartores. 1023 -a serenatis impone cibaria mensis.

subst.: **1** *masc.:* **a** *qui pudicus est – ein Keuscher, Züchtiger:* ALDH. virg. II 19 ut prius ex prosa laudabat littera -os. 91 -orum . . . ordo secundus subsequitur, nupti qui iam conubia spernunt. *al. nom. propr.:* CHART. Rhen. inf. I 6 (a.796) C-i diaconi. ALTFR. Liutg. 1,21 Gerbertum, qui cognominabatur C-us. *al.* **b** *qui continens est – ein Maßvoller:* ALBERT. M. bon. 216 -us (*Arist. p.1119^{a},11* σώφρων) sive temperatus medie se habet circa delectabilia. 217 ex arte -us aut habet voluntatem cum actu artis aut non. *ibid. al.* **c** *qui integer, pius est – ein Untadeliger, Frommer:* CAPIT. reg. Franc. 29 p.79,39 interius devotos et exterius doctos -osque bene vivendo. GESTA Bereng. 4,94 beato, limina qui reserat -is (gloss.: iustis) rutilantia, Petro. **2** *fem.: quae pudica est – eine Keusche, Züchtige:* WALAHFR. Wett. 763 o princeps, . . . da -is *(sc. sanctimonialibus)* -as *(sc. abbatissas)*, aliud viduata receptet.

neutr. pro adv. i. q. pudice – keusch, züchtig: HROTSV. Pafn. 7,4 frivola, quae sectabatur, odiendo refugit et -um sapit *meretrix.*

adv. **caste.** **1** *pudice – keusch, züchtig:* ALDH. virg. II 2545 -e Christo famulantibus. CONC. Karol. 24^{A},39 diaconi sobriae, -ae atque cum pudicitia vivant. HROTSV. prim. 330 velle puellarem -e servare pudorem. GREG. VII. registr. 5,18 p.381,30 clericos non -e viventes. *al. proverb.:* SCHOL. Adam gest. 76 si non -e, tamen caute. **2** *integre, sincere, pie – untadelig, lauter, fromm:* CAPIT. reg. Franc. 177 p.362, 38 qualiter se ipsos ac plebem . . . -e et iuste regere . . . debeant *presbyteri.* HROTSV. Pafn. 7,13 apte et -e . . . nomen maiestatis invocare. OTTO FRISING. chron. 8,22 p.426,29 -e timentibus in hac vita dulcedinem suam Deus abscondit. *Dauser*

1. casualis, -e. *script.* caus-: *p.352,18.*

1 *adi.:* **a** *forte effectus, fortuitus – durch Zufall bewirkt, zufällig:* DUDO hist. 3 p.101,6 varium -emque eventum praelii. WIBERT. GEMBL. Hildeg. 4 p.413,23 novae non -is, sed divinitus immissae . . . infirmitatis. ALBERT. M. animal. 6,73 -em . . . generationem. *al. inconditus – ungeordnet:* HILDEG. div. op. 1,2,30 p.774^{C} homo -is et indisciplinatus . . . existit. **b** *infelix – unglücklich:* DUDO hist. 3 p.99,4 exsecrabile -is detrimenti iurgium. CHRON. Ottenb. p.619,2 monasterium . . . exustum est incendio -i. *al.* **c** *per occasionem, obiter factus – von Fall zu Fall geschehen, gelegentlich:* REGISTR. Xant. p.63,7 (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937; s. XIII.^{2}) curmedarum iura . . . -ia sunt et in eventu consistunt. CHART. Carinth. V 174 nunciorum partis adversae -em et inopinabilem transitum non tenebimur . . . impedire. **d** *sine voluntate factus – nicht vorsätzlich:* ACTA imp. Böhmer 383 p.311,20 (a.1259) a tali -i homicidio et mutilatione liberare. **e** *gramm. i. q. ad declinationem pertinens, declinabilis – zur Deklination gehörig, deklinierbar:* ALDH. ad Acirc. 127 secundum regulam -is formae (135 p.188,12). *al. declinabili parti orationis praepositus – einen ein deklinierbares Nomen enthaltenden Nebensatz einleitend:* CONR. MUR. summ. 6,6 n δ p.469,29 *'quatinus'* est coniunctio -is et ponitur pro 'ut' vel pro 'quod' coniunctione.

2 *subst. neutr.:* **a** *res forte facta – durch Zufall Geschehenes:* ALBERT. M. phys. 2,2,8 p.136^{b},3 quae eveniunt non intenta neque quaesita sicut -ia et fortuita. anim. 1,1,3 p. 121^{a},5 accidentia . . . per accidens sunt -ia. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 15,2 p.260,58 -e et naturale opponuntur. *ibid. al.* **b** *ratio interpretandi – Deutungsmöglichkeit:* ALBERT. M. sent. 1,12,6 p.361^{a},14 praepositio aequivoce ponitur cum diversis -bus *eqs.*

adv. **casualiter.** **1** *forte – zufällig:* HERM. IUD. conv. 15$^{ex.}$ (ed. G. Niemeyer. 1963) non -r, sed Dei instinctu ac providentia gestum est. HIST. peregr. p.147,15 -r supervenire. ALBERT. M. animal. 11,87 nullum omnino naturalium fuit naturatum -r aut otiose. *al. sine ratione – auf gut Glück:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 praef. p.124,8 dicemus ipsum -r operari. *v. et p.230,39.* **2** *infeliciter, per infortunium – unglücklicherweise, durch Unglücksfall:* ANNAL. Worm. a. 1242 p.148,29 excitatus est ignis -r. ACTA imp. Winkelm. I 935 tergum nobis quodammodo -r (caus- *cod.*) ingrata pervertit *fortuna.* VITA Hugon. Tenn. 17 quod caballus . . . -r vitam perdiderit. *al.* **3** *per occasionem, obiter – von Fall zu Fall, gelegentlich:* CHART. Laus. 319 p.281,23 (a.1221) illi de villa . . ., etiam si -r venerint *domini*, debent eis servire. ACTA imp. Winkelm. II 1035 p.698,5 relinquitur . . . Romanum pontificem posse saltem -r suum exercere pontificale iudicium in quemlibet christianum. CHART. Biel. 50 p.26,27 si aliquis -r hincinde spolio . . . excesserit. *sine conclusione necessaria – ohne notwendigen logischen Schluß:* OTTO FRISING. chron. 2,8 p.77,14 quamvis ante ipsum *(Aristotelem)* fuerit sillogizatum, non tamen ex necessitate, sed quasi -r, id est non ut semper sic, sed ut quandoque sic, quandoque non sic. *fortasse – unter Umständen:* CHART. civ. Erf. 220 p.138,5 (a. 1267) contra inpetitionis formidinem quamlibet a filia mea . . . -r inminentem. **4** *sine voluntate – ohne Vorsatz:* CHART. Babenb. 237 p.61,35 (a.1221) si vero non -r, sed sponte et premeditatus . . . heimsuchunge exercuerit. FRAGM. de Henr. 1 (MGScript. XXIV p. 366,23) propter mortem, quam quidam militaris a quibusdam civibus . . ., quibus eam inferre attentabat, -r excepit.

2. casualis *v.* casalis.

casubula, -ae *f. planeta – Meßgewand:* VITA Severin. 6 (MGMer. III p.170,8; s. IX.$^{in.}$) exuens -am (casulam *var. l.*) suam corpori regis induit eam. VITA Poppon. 28 p.312,25 in celebratione missarum -am (casuculam *var. l.*) . . . lacrimis humectat. TRANSL. Wandr. 14 (MGScript. XV p.628,49) de sancti Ansberti . . . reliquiis: . . . partem ipsius -ae (*sim.* p. 628,47. p.629,19.22).

***casucula** (-ugu-), -ae *f. planeta – Meßgewand* (*cf.* GLOSS. III 655,11 St.-S. casula -a vel missihachil): CATAL. thes. Germ. I 50,9 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; s. X.$^{ex.}$) secundam casugulam. *al. (v. ind.).* PASS. Adalb. Prag. 2 (MGScript. XV p.706,41) abstracta tantum -a reliquo episcopalis vestimenti ornamento indutus. BERTH. ZWIF. chron. 40 p.266,19 X -ae vel planetae, ex quibus v auro sunt insignitae. ANNAL. Eins. a.1173 (MGScript. III p.148,20) -am . . . coer⟨uleam⟩ rubeo nitentem c⟨olo⟩re *eqs. al. v. et l.43.*

***casuisticus,** -a, -um. *?ad querelam pertinens – ?zu einer Klage gehörig:* NICOL. BIBER. carm. 406 (ed. Th. Fischer. 1870) -us (ecclesiasticus *var. l.*) ensis esset subtractus.

1. casula, -ae *f. script.:* ka-: ANNAL. Pegav. a. 1109 p.249,14.25. -ss-: GLOSS. III 181,58 St.-S. *cod. N.* -aps-: *p.353,26.* -sol-: CHART. Sangall. A 254. -ll-: *p.353,11. metr.* cā-: MILO carm. 3,4,2,806. ANSELM. MOG. Adalb. 1047.1049. *al.*

1 *proprie de aedificiolis:* **a** *tugurium – Hütte:* HUGEB. Wynneb. 7 p.111,30 Dei famulus . . . habitationis -as instruendo collocavit. NOTKER. BALB. carm. 5,6 p.139 vos educere quaero de -is ad basilicas. CARM. var. I 22,5 contentus -a, fuerant cui culmea tecta. METELL. Quir. 53,11 pastores -is se refovent foco. CHART. Brixin. 218 p.209,6 cum omnibus rebus, . . . -is . . . coherentibus. *al.* **b** *tabernaculum – Zelt:* ALCUIN. carm. 115,16 hic Sarra latitans -ae post ostia risit.

[Bansa]

c *templum parvum – kleines Heiligtum:* CAPIT. reg. Franc. 108,4 de -is, id est fanis. **d** *officina aeraria – Schmelzhütte:* ARNOLD. LUB. chron. 6,6 p.217,39 -is eorum argentariis destructis. **e** *favus – Wabe:* ALBERT. M. veget. 6,177 est videre in -is apum, quae omnes sunt hexagonae. animal. 4,87.

2 *translate de vestimentis:* **a** *eccl.:* **α** *cuculla monachorum – Mönchskutte:* CONC. Karol. 1,7 decrevimus . . ., ut presbiteri . . . non sagis laicorum more, sed -is utantur ritu servorum Dei. EPIST. var. I 13 p. 512,16 cucullam . . . dicimus, quam alio nomine -am (-llam *var. l.*) vocamus. **β** *vestis quaedam liturgica, planeta – Meßgewand, Kasel (cf.* GLOSS. III 376,48 St.-S. planeta kasele, -a idem. 409,68 -a missi-hachil. 618,15 penula vel -a sceco. *al.; de re v. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p.149sqq.):* AMALAR. off. 2,19,3 -a dupla est post tergum inter humeros et ante pectus. WALAHFR. exord. 25 p.504,10 sacerdotes dalmaticis ante -arum usum induebantur (BERNOLD. CONST. microl. 30 p. 1003[B] quidam infra adventum Domini -is pro d. utuntur). TRAD. Frising. 1031 p.775,14 -am I sericam, alteram lineam, tertiam laneam. LIUTPR. hist. 22 p.175,9 -am, quam planetam dicunt (CONSUET. Trev. 43 p. 47,26 diaconi . . . utantur . . . tempore . . . ieiuniorum planetis vel -is). CATAL. thes. Germ. I 43,22 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -ę episcopales sex et VII communes. ADEMAR. hist. 3,49 p.173,3 indutus . . . stola . . . et cappa . . . absque capsula (colobio . . . et -a *var. l.*). CATAL. thes. Germ. I 129[a],4 paschalem -am unam albi coloris et unam viridem. GESTA Vird. cont. I 11 p.49,48 -as pontificales . . . auro . . . compositas. LIBER ordin. Rhenaug. p.36,6 ad missam ministri -is utuntur. p.110, 16 ut -a involvatur evangelium lecturus *diaconus.* BERTH. ZWIF. chron. 26 nigram -am . . . aurifrisio . . . perornavit. CHART. Stir. I 286 -am publicam. CATAL. thes. Germ. I 31,1 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -a . . . de subnigra purpura cum cindato blavio pro defunctis (CHRON. Hild. 25 tres -as, unam de examinato rubeo, aliam de candido, terciam de p. violata). 111,2 -e: . . . rufa cum leonibus, . . . due rufe cum avibus croceis. 91,26 -am . . . virgulatam. 17,5 -e cotidiane, III -e quadragesimales. 45,25 -a . . . longa et larga lunulis et sideribus insertis. *saepe (v. ind.).* ACTA imp. Winkelm. I 670 -a . . . violata de sammito. *persaepe. de reliquiis:* ANGILB. eccl. Cent. 2 p.176[a],39 de -a eius *(s. Petri).* THANGM. Bernw. 41 p.776,13 particula de -a . . . sancti confessoris. *alleg.:* HRABAN. univ. 21,17 p.574[C] -a iuxta allegoriam rectae fidei potest exprimere indumentum, in quo bonorum operum plenitudo consistit. AMALAR. off. 2,19,2 -a . . ., quia pertinet generaliter ad omnes clericos, debet significare opera . . .; haec enim sunt fames, sitis, vigiliae *eqs.* RUP. TUIT. off. 1,22 -a . . . Christi vestimentum significat. HONOR. AUGUST. gemm. 1,207 -a . . ., per quam charitas intelligitur. *al.* **b** *usu communi i. q. cilicium – Decke:* BONIF. epist. 63 p.131,19 -am non olosiricam, sed caprina lanugine mixtam et villosam ad tergendos pedes.

2. casula *v.* 1. capsula. ***casularia** *sim. v.* casol-.

***casulatus,** -a, -um. *casula vestitus – mit einer Kasel bekleidet:* ORDO liturg. (ed. K. Young, Drama. I. 1933. p. 315,1; a. 1260) duo . . . canonici -i.

casulula, -ae *f. domuncula – Häuschen:* HIST. Torn. app. I 3 luteam hirundo conglutinat -am.

casura (-ss-), -ae *f.* **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. casus, lapsus – Fall, Sturz:* WILLIB. Bonif. 9 p.57,15 caballus . . . -am temptabatur. CAPIT. reg. Franc. 252,36[a] p.234,17 appropinquante -a unius arboris (DECRET. Burch. 19,5 p. 954[B]). *al.* **b** *latius i. q. peccatum – Sündenfall:* MARIAN. chron. a. Chr. 1,10[capit] de cassura primi Adae (*cf.* chron. a. m. praef. p. 449,15). **2** *translate i. q. vectigal – Abgabe (cf. Dt. Rechtswb. III. p.396 s. v. 'Fall'):* CHART. Sangall. B 256 (a. 1211) dare XII ferripędia equorum pro -a.

casus, -us *m. script.* -ss-: *p.354,64.356,5. adde* MARIAN. chron. a. Chr. 382. *form.: gen. sg.* -i: *p.354,60. abl. sg.* -o: *p.354,65.356,12. abl. pl.:* -is: *p.355,30.* -ubus: CHART. Basil. A I 429 p.616,30.

I *proprie:* **A** *strictius i. q. motus deorsum versus, lapsus – Fall, Sturz:* **1** *de anim.:* POETA Saxo 5,624 *(de equo)* -u praecipiti. WALTH. AGIL. med. 139 p.219,15 si ex -u vel offensione fuerit dolor. ALBERT. M. animal. 2,17 quia . . . proveniret -us animalis et non motus. *al. proverb.:* NIVARD. Ysengr. 1,817 stantibus est facilis -us, grave surgere lapsis. *al. in imag.:* WANDALB. martyr. invoc. 27 ad tartara per scelus . . . -u flectibiliter tendere pessimo. **2** *de rebus:* **a** *gener.:* RIMB. Anscar. 19 p.40,34 folia ramorum . . . magno -u decidentia (ALBERT. M. veget. 1,133 -us foliorum et florum). TRACT. de aegr. cur. p.161,24 -us lapilli vel aque . . . in aure. *al.* -us terrae *i. q. motus terrae – Erdbeben:* ALBERT. M. top. 6,3,4 p.461[b],1 cysmon, hoc est -um terrae vel quod est casio *(i. -u?)* terrae proveniens. **b** *medic.:* HILDEG. caus. 3 p.165,25 de capillorum -u (TRACT. de aegr. cur. p. 342,12). TROTULA 49 p. 24,42 qui -um uvulae patiuntur. *de pulsu:* Ps. GALEN. febr. 37 qui saltus et -us suos recte ordinaverit. **c** *math.:* FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,17 p.184,14 in -u . . . piramidis maius sequitur dampnum. **d** *mus.:* IOH. AFFLIG. mus. 25,1 *antiphonae* post -um per diatesseron . . . ascendentes. **e** *meton.:* **α** *cataracta – Wasserfall:* DIPL. Heinr. IV. 70 de superiori -u Trunae. **β** *libramentum – Gefälle:* CHART. Otterb. 181 p. 133,9 (a. 1273) partem proventuum molendini . . . cum aqueductu sive ipsius molendini impellentis aque -u. **γ** *spatium cadendi – Raum zum Fallen:* CHART. Rhen. med. III 1044 p. 775,6 (a. 1250) stillicidia . . . domorum solitum -um obtinebunt. **δ** *saltus, fauces – Schlucht, Abgrund:* NIVARD. Ysengr. 5,317 per -us nemorum amfractusque petrarum cursio lassarat. ALBERT. M. meteor. 4,2,1 p.748[a],13 Empedocles ... cecidit in foveam ... Vulcani ..., quae ... pro hoc ... -us Empedocleus est vocata. **ε** *occidens – Westen:* EKKEH. IV. bened. I 22,20 in cruce sunt ortus, auster, septentrio, -us (gloss.: occidens). **ζ** *Cistus creticus (L.) – Zistrosenart (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1027):* ALBERT. M. veget. 6,113 laudanum . . . cadit super plantam, quae vocatur -us a -u eius super eam. **η** -us lapidis *i. q. linea perpendicularis – Senkrechte:* ALBERT. M. caus. element. 1, 1,5 p.595[b],29 lineam perpendiculariter ductam . . ., hoc enim vocatur -us lapidis. **B** *latius:* **1** *de hominibus:* **a** *pernicies, interitus, mors – Verderben, Vernichtung, Tod:* WIDUK. gest. 1,36 p.53,25 deponitur . . . bellum cum -u omnium adversariorum. HROTSV. Gong. 491 plangebant . . . -um . . . patroni. VITA Heinr. IV. 5 p.20,15 -us praeteriti *regis* metus erat futuri. *al. proverb.:* OTLOH. prov. C 52 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) -us multorum fit pro cautela aliorum. *al.* **b** *vitium, peccatum – Fehltritt, Sünde:* AGIUS epic. Hath. 628 hoc meritum . . . a -u . . . eripuit duplici. HILDEG. caus. 2 p.33,6 de Adae -u. OTTO FRISING. gest. 2,25 p.129,6 naturam sic hominis diligere, ut naturae abhorream -um. **2** *de rebus:* **a** *ruina – Einsturz:* OTLOH. prov. S 88 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) celsae turres graviore -u decident. CASUS Petrish. 5,1 p.669,29 cum . . . basilica . . . -um minaretur. **b** *expugnatio – Eroberung:* NARR. itin. nav. p.194,19 post -um urbis. **c** *iur. i. q. comminatio amissionis – Androhung des Verlusts:* CHART. Traiect. 313 p.287,27 (a.1125) sub -u prelationis sue precipimus. **d** *medic. i. q. remissio, finis – das Nachlassen, Aufhören:* WILH. CONG. chirurg. 53 post -um ignis curetur locus unguento. IORDAN. RUFF. equ. 6,47 p.89, 20 -i . . . signum et mortificationis cancri est. GLOSS. Roger. II 220 est signum -us appetitus.

II *translate:* **A** *fors, vicissitudines – Zufall, Wechselfälle:* ALDH. virg. I 44 p.297,7 fortuitis ademptam -bus *virginem.* virg. II 1904 fortunae -bus (cassi- *var. l.*) acta turma (HROTSV. Abr. 3,1 utriusque -u f. *al.*). CHART. Fuld. B 11 -o fragilitatis . . . donamus (COD. Lauresh. 10,1 cogitantes -um humanę f. COZROH. praef. p. 1,29 sicut -us sunt humanę f. *al.*). WALAHFR. Gall. 2,22 cum . . . suspectos haberet itineris -us. HROTSV. gest. 291 solamina . . . miserante Deo subito -u . . . missa. WIDUK. gest. 3,68 p.142,16 -u nescio an prudenti consilio. HUCBALD. harm. inst. p.117[b],14 proferre eam *(notulam),* quocumque vocis -u facile poteris. THIETM. chron.

[Bansa]

7,41 scriptura prohibet credere fatum vel -um aliquid esse. RUP. TUIT. inc. 8 (DtArch. 22. 1966. p.448,2) -u aut fortuito et non iudicio seu per providentiam Dei contigisse malum. ALBERT. M. metaph. 5,6,15 p.298,58 (ed. B. Geyer. 1960) est sicut -us et fortuna, ut si quis fodiens, ut plantaret arborem . . ., thesaurum inveniat. *al.* *abl. -u i. q. forte – zufällig:* HROTSV. Pafn. 1,19 -u praeteriens. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p.386,2 -u adveniens. CHART. Tirol. notar. I 592[a] si -u contingerit. *al.* *per prosop.:* HROTSV. Mar. 436 quos *(viros)* sine coniugibus fecit consistere -us. CHRON. Merseb. praef. p.164,12 -us agit virtutis opus. RAHEW. gest. 3,33 p.207,16 coeptum -us invidit. *al.* **B** *infortunium – Unglücksfall:* HRABAN. carm. 37,1 una dies ridet, -us cras altera plangit. DIPL. Loth. I. 2 p.53,34 (ed. Th. Schieffer. 1966) accidente -u damnum perpesus (THIETM. chron. 8,32 miserabiliter -u a. combustum est *monasterium. al.*). LIOS MON. 424 presulis in -u iuti solamine. EPIST. Teg. I 51 -uum nostrorum adiutorem. THIETM. chron. 8,30 hic inexuperabilis -us . . . obliviscatur. CHART. Hall. I 268 p. 252,36 *ecclesiam* in suis -bus sive indigenciis . . . communire volumus. *saepe.* **C** *eventus, factum – Ereignis, (Vor-)Fall:* **1** *gener.:* LEG. Burgund. const. 1,46,2 quicumque . . . -um mortis aut debilitatis incurrerit (FORM. Marculfi 2,1 p.72,27 cum -us m. extiterit abbatibus). RATPERT. cas. 1 textus de . . . diversis -bus monasterii *(sim. de rebus gestis:* CASUS Petrish. 1,1 incipiunt -us . . . monasterii. *al.)*. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 7 his -bus divulgatis. OTTO FRISING. gest. 1,47 unum . . . pro omnibus, quae nobis . . . acciderunt, -um ponere volui. *al.* de -is *i. q. si – im Falle, daß:* ANTIDOT. Glasg. p. 122,37 de -is autem non potis *superligare emplastrum.* **2** *iur.:* **a** *causa – (Rechts-)Fall:* LEG. Burgund. const. 1,53,2 quotiens in hunc -um (causa *var. l.*) contraria fatorum decreta verturtur. CHART. Tirol. 563 p. 46,2 (a.1206) quod *balistarius* . . . sanguinem fuderit in -bus non concessis (STATUT. ord. Teut. p. 50,37 excommunicatis . . . nullus . . . communicare presumat in -bus n. c.). STATUT. ord. Teut. p. 87,15 commendator . . . audiat positum in -u consimili . . . penitencie modum. CHART. Meckl. 1504 p.610,6 quod officiales . . . omnes -us inopinatos, qui vulgo vngherad dicuntur, non debeant iudicare. *al.* *remissius:* CHART. Heinr. Leon. 43 p.63,6 si . . . in aliquo -u hoc . . . inmutari contigerit. CHART. Brixin. 105 p. 113,25 decrevimus . . ., ut in nullo -uum . . . fas sit (CHART. Stir. IV 570 in nullum -um carere volumus). CHART. Stir. IV 406 nullam causam vel -um . . . in contrarium allegare. CHART. Raitenh. 343 p. 274,41 in tali -u . . . abbas . . . iusticiam postulabit. **b** *querela, criminatio – Klage, Anklage(punkt):* CHART. Eberb. I 163 p.279,1 (a.1232) coram sculteto . . . huiusmodi -us fuit propositus. CHART. Austr. sup. III 174 p.171,11 nisi -us contra eum emerserit tam enormis. CHRON. Albr. a.1239 p. 944,15 sunt -us contra imperatorem annotati, inter quos est . . . blasphemia. **c** *scelus – Verbrechen:* CHART. Tirol. 899 p.309,2 (a.1228) si aliquod homicidium et consimilis -us . . . committerentur. CHART. Carniol. II 346 p.270,8 in certis -bus . . ., videlicet de homicidio . . ., de furto et de raptu seu violenta corrupcione virginum. CHART. Scheftl. 39 in tribus -bus, videlicet pogentsblŵt, notzoch et furtis. *al.* **d** *mortuarium – Todfall (cf. Waitz, Verf.-Gesch. V. p. 266sqq.):* CHART. Argent. I 616,94 p.473,30 (c.1129) dabit . . . boves . . ., quos sumet de -u hominum ecclesie morientium. CHART. Wirt. VI 2000 ad -um unus solidus . . . est persolvendus. **3** *medic. i. q. impetus morbi, paroxysmus – Anfall, Paroxysmus:* TRACT. de aegr. cur. p.111,31 cathalemptici . . . -um presentiunt (*sim.* THEOD. CERV. chirurg. 4,9 p.183[E]). **D** *iur. i. q. voluntas absens – fehlender Vorsatz (cf. His, Strafrecht. I. p.76.88sq.):* LEG. Wisig. 8,3,13 si pecora per -um, non culpa expellentis, debilitentur. EDICT. Roth. 387 si quis hominem liberum, -um facientem, nolendo occiderit (LEX Baiuv. 9,11 si quis . . . non volens -u faciente o. . . . animal. LEX Raet. Cur. suppl. 1[d],3 p.646,17 [ed. E. Meyer-Marthaler. 1959] si -u quis per rixa aut per aliqua contentione . . . alterum o. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 45,16 si . . . aliquid -u quolibet vel ignorantia . . . fuerit irruptum. *saepe.* *remissius:* VITA Willeh. 7 quam *(scutellam)* . . . minister . . . -u fractam repperit. **E** *gramm. i. q. forma declinationis – Beugefall:* ALDH. ad Acirc. 125 p.174,2 per obliquos -us (cassus *var. l.*). 136 p.189,26 nomina, quae recto -u . . . congessimus. FORM. Sangall. I 9 scribe quot volueris per nominativum -um. ERMENR. ad Grim. 18 p.556,6 alii septimum -um habere volunt. GUNZO epist. 3 p.22,20 fortuna fuit, ut . . . unius -us mutatione offenderim. *al.* *sensu obsceno:* CARM. Bur. B 164,5,3 si . . . declinarem, -um pro -u darem. **F** *per confusionem i. q. causa – Ursache:* FORM. Marculfi 2,3 p.182,4 (ed. A. Uddholm. 1962) decernimus, ne . . . ob hoc -o (-u, causam *var. l.*) quisquam valeat repperire.

cata (κατά) *struct.: c. acc.: passim. c. abl.: l.23.27.* **1** *praep.:* **a** *secundum – nach, entsprechend:* ALDH. epist. 5 p.491,20 -a evangelicae experimentum auctoritatis. BONIF. epist. 9 p.5,17 -a psalmistam. HUGEB. Willib. 6 p.105,23 -a normam venerandis vitae. CHRON. Salern. 175 p.178,35 'secundum apostolos vivo', id est similiter ut et illi, quod graece '-a' dicitur. *al.* **b** *post – nach, hinter:* COMPOS. Luc. L 23 plica unum -a unum petalum. ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,12 -a triton trocheon eptimimeris. **c** *ad (sc. sensu distributivo) – (jeweils) an, in:* ANTIDOT. Sangall. p.80,10 -a die dabis *antidotum.* ANTIDOT. Glasg. p.159,24 uteris -a sero et mane. AMALAR. off. 4,30,13 octo dies ante nativitatem Domini renovantur . . . -a nocte responsorii. ALBERT. M. euch. 1,4,3 p.207[a],26 κατὰ mane et κατὰ vespere. *al.*

2 *praeverb.: v. p.362,56sq.*

catabathmos (-apa-), *acc.* -on *m. (f.: l. 33)* (καταβαθμός) *cataracta Nili – Nilkatarakt:* BEDA (?) mus. p.911[B] illi, qui circa καταβαθμὸν habitant, id est descensum Nili. EKKEH. IV. bened. I 26,75 tantos surda sonos numquam dederat catapathmos.

catabelta *v.* catapulta.

catabibazon *subst. f.* (καταβιβάζων) *locus congruendi – Ort des Zusammentreffens:* BARDO serm. p.334,65 si . . . in eandem -n sol nubesque convenerint, nulla fiet mentio de nubibus.

catabolum *v.* 1. catabulum.

***catabriatus,** -a, -um. *(ital. vet.* catabriato, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. I. 1950. p.802) variis coloribus pictus – bunt, verschiedenfarbig:* SALIMB. chron. p.254,14 fecerunt sibi mantellos -os, sicut antiquitus consueverunt habere serviciales ordinis sancte Clare.

***catabrocismus** *(m.) vel* ***catabrosis** *(f.)* (*cf.* καταβροχίζειν) *chirurg. i. q. actio deorsum ligandi (laqueo) – das Herabbinden (mit Schlinge):* Ps. HELIOD. chirurg. 5 circa sarcituras genera octo: . . . -us. 25 -sis est, ⟨quod⟩ in palpebram iosanam capillis iosanam infestantibus in oculis similiter fit, ut ⟨in⟩ anabrocismo diximus.

catabrum *v.* cantabrum.

1. catabulum *vel* **-us** (cant-, cada-, -bol-), -i *n. vel m.* (κατάβολος) **1** *emporium, stabulum (emporio adiunctum) – Umschlagplatz, (dem Umschlagplatz angeschlossener) Stall (loci pendent plus minus a Lib. pontif. p.44,2; cf.* GLOSS. II 1,2 St.-S. cantabulum publicum frone chuppel sive farrich): URSIO Marc. 1,16 domus Dei iubetur animalibus esse -um (*cf.* 1,17.18). MARIAN. chron. a. Chr. 320 planias sterni ad animalia -i. HUGO FLAV. chron. 1 p.293,19 *(ex Hincm.)* princeps . . . -i sui, in quo animalia . . . iacebant, axes levavit. ROM. SALERN. annal. p.75,27 domus -i in pulcherrimam ecclesiam translata est. CHRON. Basil. a. 303 ut serviret animalibus -olo (cant- *cod.*) congregatis. *al.* **2** *portus – Hafen (cf. F. Vercauteren, ALMA 2. 1926. p.98sqq.):* DIPL. Merov. I 61 p.54,51 iuxta quod urdo cadaboli fuerit (82 p.73,34. GESTA Dagob. 18).

2. *catabulum (ka-), -i *n.* (καταβολή) *basis – Grundlage:* RADBERT. Arsen. 1,15 p.44,16 illuc locare k-a fundamenti.

***catacasmus** *v.* *cataschasmus.

***catachocimos** *v.* *catococchimos.

[Bansa]

catachresis (-cres-, -cris-), *acc.* -in *f.* (κατάχρησις) *gramm. i. q. usus abusivus vocabuli – uneigentlicher Wortgebrauch* (*cf.* Gloss. II 158,12 St.-S. catacresis secundum iudicium id est andari): Humb. Sim. 1,15 p.124,48 -crisis dicitur . . ., cuius . . . vocabuli vim taliter edocent: -crisis est usurpatio alieni nominis ut piscina, cum pisces non habeat. 1,19 p.131,17 secundum tropum -crisin.

catacizo *v.* catechizo. **catacliosia** *v.* cataplexis.

***cataclisis,** *abl.* -i *f.* (κατάκλισις) *cubatio – das Liegen:* Paul. Aegin. cur. 263 ad attritiones calcaneorum ex longa -i (*3,79,5* κατακλίσεως).

cataclysmus (ka-, -tha-, -lis-), -i *m.* (κατακλυσμός) *inundatio, diluvium, nimbus – Überschwemmung, Flut, Wolkenbruch:* **1** *de diluvio in sacra scriptura narrato* (*cf.* Gloss. II 735,16 St.-S. -us sinuuagi. III 360,59 -clismus sintflvt): Aldh. ad Acirc. 2 p.63,8 horrenda -ismorum irruptio. Vita Dalm. 11 (MGMer. III p.549,16) ut secundum crederes -um terras obtegere (Warn. synod. 453). Alcuin. carm. 69,46 Noe . . ., tempore sub cuius iam -ismus erat. Epist. var. II 13 p.317,23 de primo saeculo, quod ante generalem fuerat -ismum. Chart. Traiect. 90 quasi kataclismi imago. Albert. M. summ. theol. II 13,77,3,35 p.93^{b},19 quod omnes homines uno momento destruantur, sicut factum est in -o. *al. per compar.:* Albert. M. Is. 64,1 p.603,31 sapientia . . . sicut -us toti mundo gratiam influxit. Annal. Otak. a. 1260 p.184,5 cum fluvius Morawa . . . velut facto desuper kathaclismo . . . inundasset. *in imag.:* Albert. Stad. Troil. 5,459 compluit immensa -us sanguinis arva. *alleg.:* Ekkeh. IV. bened. I 23,14 hęc *(arca)* utero fovit, -us (gloss.: diluvium baptismi) quos generavit. **2** *usu communi* (*cf.* Gloss. I 587,35 St.-S. -ismus fluat. III 324,28 cathaclismus wolchenbrust): Aldh. virg. I 29 p.267,4 oceani flustra et spumantis -ismi caerula cum proprios egrederentur terminos.

catacrisis *sim. v.* catachresis.

catacumba (-tha-, -thec-, -atu-), -ae *f.* *hypogaeum – (Grab-)Gewölbe:* **1** *spectat ad urbem Romam ('Katakombe'):* Rud. Fuld. mirac. 9 reliquias via Appia . . . sepelivit in loco, qui dicitur -as. Odilo Suess. Seb. 23 (10) loco, qui ob stationem navium -as dicebatur. Marian. chron. a. Chr. 263 p. 517,41 levata sunt corpora apostolorum . . . de catatumbis (*sim.* Chron. Basil. a.252 de catha-is). Mart. Opp. chron. p. 425,6 ad cathe-as. *al.* **2** *spectat ad alia loca:* Gesta Neap. 2 p.404,19 conlocarunt *episcopum mortuum* in ecclesia Stephania . . . sursum, ubi est oratorium, in caput catatumbae. Annal. Laub. III a.1239 (MGScript. IV p.26,52) obiit . . . episcopus Leodiensis in -a.

catacuminus *sim. v.* catechumen-.

catadup(p)a *(n. pl.)* (κατάδουπα) *saeptum – Wehr:* Gloss. III 630,33 St.-S. cadaduppa (-apu- *var. l.*) ẁri.

***cataferismus** *(m.)* (*cf.* καταψαίρειν) *chirurg. i. q. actio delimandi – das Abfeilen:* Ps. Heliod. chirurg. 6 circa plagatus genera IIII: . . . -us. 30 -us est ossa aspera limare.

catafora *v.* cataphora. **catafractatus** *sim. v.* cataphr-.

***catageta** *v.* *cathegeta.

***catagina** *subst.* (κατάγειον *cft. ed. p. CXIV*) *infernus – Hölle:* Aethicus Ister 5 sub terra collocata -a sub illaque nulla inferius. *fort. add.:* Aethicus Ister 75 p.57, 30 -a (calagina, cali(gi)na *codd.*) umbrifera.

***catagit(t)a** *v.* *cathegeta.

***catagma** (cataoma *sim.*), -atis *n.* (κάταγμα) *medic. i. q. fractura – Bruch:* Ars med. 7 p.428,19 de -e (-aomate *codd.*): generalis ergo est divisio ossis. *ibid. al. v. et infra p. 397,56.*

catago *subst. (fort. subest* cathago [*cf.* καταιγίς]; *v. ThLL. III. p.588,71) interitus (procella effectus) – (durch einen Sturm bewirkter) Untergang:* Aethicus Ister 36 p. 23,4 o tu mare brumericum, -o multorum hominum.

1. catalecticus, -a, -um. (καταληκτικός) *metr. de versu seu metro:* **1** *una syllaba carens – um eine Silbe verkürzt, katalektisch:* Bonif. metr. p.584,17 -um versum dici, cui una syllaba deest. Abbo Sangerm. bell. praef. p.78,16 -us . . . existit versus. Herm. Augiens. vit. 1707^{a} adn. metrum iambicum trimetrum -um hyponacticum constans v pedibus et syllaba. Metell. Quir. 29$^{tit.}$ (ed. P. Chr. Jacobsen. 1965) metrum iambicum dimetrum -um. *ibid. al. (v. ind.). fort. add. de hexametro:* Aldh. ad Acirc. 10 p.92,7 versus heroicus -us; praebet Vergilius exemplum dicens: *'eqs.' (cf. notam ed.).* virg. I 4 p.232,4 -o versu creditur cecinisse, cum diceret: *'eqs.'* Agnell. lib. pont. 66 p.325,3 exametros -os versos . . . invenimus. **2** *catalectum, i. e. pedem una syllaba carentem continens – einen um eine Silbe verkürzten Versfuß enthaltend:* Wandalb. ad Otric. p.570,18 *(de Asclepiadeo catalectico minore)* metro dactilico tetrametro -o, a . . . una, quae ad plenitudinem metrici numeri deest, syllaba appellato decurrit; constat . . . spondeo, dactilo, catalecto *eqs.* Metell. Quir. 30$^{tit.}$ (ed. P. Chr. Jacobsen. 1965) metrum dactilicum trimetrum -um ex tribus dactilis et sillaba.

2. catalecticus *v.* catalepticus.

catalectus, -a, -um. (*cf.* κατάληκτον) **1** *adi.: metr. i. q. pedem una syllaba carentem continens – einen Versfuß enthaltend, der um eine Silbe verkürzt ist:* Aldh. ad Acirc. 10 p.85,15 in praefatione metrica, quae exametro et pentametro -o decurrit. **2** *subst. neutr.: pes metri una syllaba carens – um eine Silbe verkürzter Versfuß: l. 12.*

catalepsis (-lip-), *acc.* -in *f. vel saepius* **catalepsia** (catha-, -emp-, -ems-), -ae *f.* (κατάληψις, *cf.* ἐπιληψία) *torpor extremitatum corporis – Starrsucht, Katalepsie:* Paul. Aegin. cur. 47 p.25,9 catochos . . . appellabant veteres, cathocin vero vel -lipsin (*3,10,1* κατάληψιν) passionem iuniores. Aesculapius 3 p.4,34 -a passio est epilepticorum cum uno signo epilepticorum et febre (*sim.* Gloss. med. p.15,22 -emsia). Aurelius praef. p.482,27 strictae valitudines sicut . . . apoplexia, -empsia, spasmus. Tract. de aegr. cur. p.115,22 cathalempsia, cuius origo est a cruribus et manibus et brachiis. Gloss. Roger. I A 3,1 p.660,31 cathalempsia, quando materia continetur in miraculis vel in digitis vel in pedibus *eqs. al.*

catalepticus (cathalempticus, -lect-), -i *m.* (καταληπτικός) **1** *qui torpore extremitatum correptus est – ein von Starrsucht Befallener:* Aesculapius 3 p.4,37 -i . . . non spumant, sed passio ipsorum a pedibus et tibiis inchoat. 26 p. 42,12. Tract. de aegr. cur. p.111,34 cathalemptici febriunt. **2** *per confusionem ut vid. i. q. analepticus – ein von Blähungs-Epilepsie Befallener:* Gloss. med. p.15,18 ca⟨ta⟩lecticorum passio ex stomaco fit.

***catalepton** (-tha-, -lemp-) *n.* (*cf.* ἡμεροκατάλλακτον) *hemerocalles – Feuerlilie (Lilium bulbiferum subsp. croceum Chaix):* Dyasc. p.99^{b} hemerocalles aut catalempton ([*Diosc. lat. 3,132* emerocatalepton]. *sim.* Alphita II p.82,7 cathalepton). *v. ThLL. s. v.* hemerocatallacton.

catalipsis *v.* catalepsis.

***catallum,** -i *n. (francog. vet.* chatel *a* capitale; *cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p.314)* **1** *res mobiles – bewegliches Vermögen (interdum ut vid. i. q. pecus – Vieh: l. 53):* Chart. Mont. (MGScript. XXI p.622,12; a.1200) de mobilibus . . . potest baiulus potestative placitare et de -is. Chart. Hans. I 279 p.93,33 si *homines regis* terras vel -a . . . habuerint, per quae distringi possint. Chart. Lamb. Leod. 391 p.483,28 de discordiis . . . habitis . . . super hereditate, -is et treugis fractis. *expressius de lite super res mobiles orta:* Acta imp. Böhmer 229 p.205,4 (a.1208) quod aliquis veniat ad iustitiam vel propter -um vel propter aliam culpam. **2** *merces, utensilia mercatorum – Handelsware, Handelsausrüstung:* Chart. Hans. I 201 p.63,30 (a.1226) cum . . . omnibus aliis rebus et -is mercatorum. Chart. Traiect. 750 cum rebus, -is et mercandisiis (Chart. Brunsv. II 78). Chart. Lub. I 80 omnia bona et -a in . . . navi contenta (291). *al.*

catalogus, -i *m.* (κατάλογος) *script.:* ka-: *p.359,38. 46.360,9. al.* -tha-: *p.359,13sqq.43. al.* -thol-: *l.68. p. 359,28.* -lag-: *p.359,14.16.19. al.* -lic(us): Gloss. I 72,25 St.-S. catholicus *(b).* -oc(us): *p.359,28.41. metr.:* cātă-: *p.359,50. adde* Egbert. fec. rat. 2,501. cātā-: Salom. III. carm. 1 prol. 10.

I *de ordine, copia:* **A** *gener. i. q. series, numerus – Reihe, Zahl:* **1** *de hominibus (de trinitate: p.359,7; de angelis:*

[Bansa]

l. 6): ALDH. virg. I 42 p.293,18 in -o martirum ponens *virgines*. BEDA hist. eccl. 3,9 p.145,5 ut nomen . . . apostatarum de -o regum christianorum . . . aboleri deberet (AMALAR. ord. antiph. 42,4 -us r. Iudeorum. OTTO FRISING. chron. 1,32 p.66,18). AMALAR. interpr. 12 p.295,12 in capite eius *(beati agminis)* -i cardinalem ordinem posuit et in fine, id est angelos et seraphim. 19 p.297,18 in -o . . . trium personarum. HRABAN. Matth. 3,10 (PL 107,888A) -us . . . apostolorum *(cf. Vulg. Matth. 10,2sqq.)*. RATHER. epist. 16 p.80,27 omnem -um falsorum pontificum. BERENG. TREV. laud. 1,2 p.937D sicut . . . in -o sanctorum praesentis diei kalendarium testatur (CHART. Eberb. 5 p.10,9 summi pontificis decreto receptus in s. catha-o . . . Bernardus. CHART. episc. Hild. I 268 quatinus . . . in s. cathalago ipsius *Bernwardi* memoria haberetur. CHART. ord. Teut. [Hass.] 54 p.53,23 sanctam *Elisabetham* . . . s. cathalago duximus ascribendam. SALIMB. chron. p.36,19 beatus Franciscus in catha-o s. ascriptus et canonizatus fuit. *saepe*). OTTO FRISING. chron. praef. p.5,32 de -o (-lago *var. l.*) imperatorum seu pontificum Romanorum . . . disserui (BURCH. URSB. chron. p.70,17 Hainricum primum . . . non connumerant in k-o [katalago *var. l.*] i.). *al.* *remissius i. q. caterva – Schar*: ALDH. epist. 5 p.491,3 e quorum *(discipulorum)* -o tuam proficisci solertiam . . . fama percrebruit. WILLIB. Bonif. 6 p.33,22 cum . . . praedicatorum . . . multiplicatus esset -us. PASS. Ursulae 19 p.156,13 ultimam de sacratissimo . . . Agrippinensium virginum -o. **2** *de rebus*: AETHICUS ISTER 111 quae in . . . codicibus . . . scripta deprehendit, sibi explicato catholoco *(L, cataloco ed.)* conpescuit. ALCUIN. Willibr. 1,6 (MGMer. VII p.121,18) se inferiorem huic virtutum -o asserebat (VITA Rimb. 20 de octonario v. -o [*cf. Vulg. Matth. 5,3sqq.*]). PAUL. DIAC. Lang. 2,20 in -o provinciarum Italiae. AMALAR. off. 2,1,12 in quarto mense secunda sabbati, quod est initium secundi -i XIIII ebdomadarum. WOLBERO cant. 4 p.1247C in meorum praeceptorum -o. TUTO opusc. 3,3 p.113,2 vitiorum -um *(cf. Vulg. prov. 6,16sqq.)*. MIRAC. Adalb. Wirz. 15 p.76,3 in k-o computi. CONR. MUR. summ. 6,1 p.427,16 quos *(ordines)* . . . papa . . . de katha-o religionum . . . amputavit. *al.* **B** *cum colore quodam*: **1** *de hominibus*: **a** *societas, status – Gemeinschaft, Stand*: CONC. Merov. p.209,13 quicumque ex sacerdotale -oco (CONC. Karol. p.849,30 exclusi sunt ab omni sacerdotali -o. *cf.* NICOL. I. epist. 18 p.284,37 recipere in sacerdotum catha-o. *al.*). NICOL. I. epist. 88 p.485,35 quemlibet ex -o clericorum. CAPIT. reg. Franc. 252,38 sub praesenti huius sancti -o concilii statuimus. BENZO ad Heinr. 5,6 p. 651,42 Balaham . . . cum prophetis non habet k-um. ARNULF. MEDIOL. gest. 3,25 p.25,18 definiunt . . . alterum de -o maioris ecclesie . . . eligendum. **b** *genealogia – Ahnenreihe*: POETA Saxo 5,112 cuius . . . genus si pandere conor, compellor regum scribere -um. CHRON. Pol. 1,30 ad inserendum catha-o ramum pomiferum. HUGO FLOR. act. prol. p.377,6 cuius *(Hugonis regis)* . . . catha-um ordine suo subiciam. **2** *de rebus*: **a** *summa, ubertas – Gesamtheit, Fülle*: ALDH. ad Acirc. 112 p.150,4 omnium pedum -us ter quadragenus et quaternus constat. HERIG. gest. 43 p.182,15 subesse ei omnem -um cum dotis summa. GESTA Camer. 1,106 p.445,34 licet desit . . . -us virtutum a beato Benedicto in abbatem defloratus (THIOFR. Willibr. I A 4 p.463B in quo . . . v. omnium catha-us enituit). **b** *tenor – Inhalt*: DIPL. Karol. M. 248 p.351,41 (spur. s. XII.) in -o cartae huius determinatum est. **c** *collectio epistolarum vel librorum authenticorum – Sammlung von Briefen oder rechtsverbindlicher Schriften*: HUGO FLAV. chron. 1 p.354,21 clerus . . . misit litteras, quae habentur in -o. p.354,28 in catha-o sacrarum scripturarum.

II *de scriptis*: **A** *index, elenchus – Liste, Verzeichnis*: STATUT. Murb. (Corpus consuet. monast. I. 1963. p.441,22; a.816) qui discripti in nostro -o continentur, quorum numerus usque ad triginta sex excrescit. EPIST. Vienn. 6 provinciae . . . ad . . . ecclesiam pertinentes, sicut Romanus -us testatur, hae sunt *eqs.* 26 p.104,15 secundum antiquam auctoritatem -i. OTTO FRISING. chron. 6,32 p.300,10 quod iste quatuorque sequentes *papae* ab imperatore ibi positi in -o inveniantur. **B** *opus enumerationis modo compositum – Werk mit aufzählender Darstellung*: COLUMB. epist. 1 p.156,34 Hieronymus in suo hoc idem *(Anatolii)* de pascha opus collaudavit -o (*cf.* ANON. Mell. praef. qui [*scriptores*] virorum illustrium conscripsere -um). CATAL. biblioth. Becker 38,86 de interpraetatione nominum Graecorum de -o *(sc. Hebraicorum nominum)* beati Geronimi excerpta. CATAL. biblioth. Stir. p.105,20 (ed. M. Möser-Mersky. 1961) -us hereticorum. **C** *necrologium – Totenbuch*: CHART. Osn. II 302 p.239,18 (a.1233) k-us fidelium nostrorum. *de libro sanctorum nomina continente*: *v. p.359,11sqq.* *Bansa*

catalus *v.* calathus.

***catamenia** (-man-), -orum *n.* (καταμήνια) *menstrua – Monatsblutung*: ANTIDOT. Glasg. p.115,27 medicina . . . -ania cogit.

***catamete** *v.* *catagma. ***catamiarius** *v.* *cadmiarius.

catamitus, -i *m.* (Γανυμήδης) *amasius, exoletus – Buhlknabe (cf.* GLOSS. II 517,41 St.-S. -um . . . gesellen. IV 198,3 -us gislapo. *al.)*: PAUL. DIAC. Rom. 7,10 p.121,5 inter duodecim -os . . . accubare solitus erat Octavianus *([ex Ps. Aur. Vict. epit. 1,22]. inde* CHRON. Barth. a. 1 [MGScript. XXXI p.192,11]. *al.)*.

***catamodicus** (cada-, -tha-, -otius), -a, -um. *exiguus, paucus – gering, wenig*: AESCULAPIUS 30 p.46,13 -a *stercora* redduntur. 40 p.63,20 urinam digerunt -am. 41 p.70,23 destillatione.

adv. **catamodicum, catamodice.** **1** *exigue, paulum – in geringer Menge, ein wenig*: TRACT. de caus. mul. 55 urina . . . discendit -e. 69 p.45,2 cad-e ambulant *mulieres*. **2** *paulatim – allmählich*: TRACT. de caus. mul. 68 legare *matricem*, ut -e interius susteneat. ALPHITA I p.283,9 -um (cathamotium *var. l.*) interpretatur paulatim.

catanance (-tha-), -es *f.* (κατανάγκη) *manus Iovis – Vogelfuß (Ornithopus compressus L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p.76)*: ALPHITA II p.35,18 cath-e folia habet minuta similia coriandro.

cataneus *v.* capitaneus. ***cataoma** *v.* *catagma.

***catapamnus** *sim. v.* *catapanus.

***Catapanata** *f. vel* ***Catipania** *f. de regione Apuliae i. q. ambitus catapani – Amtsbezirk des Katapans, 'Katapanat'*: LEO MARS. chron. 2,51 Boiano catapanus . . . municipia, quae vulgo Capitinata dicuntur, edificavit; . . . sciendum, quoniam corrupta vulgaritate Capitinata vocatur, cum . . . ab officio catapani . . . -ta debeat appellari. ROM. SALERN. annal. a.1013 regio . . . -ia ex suo *(sc. catapani)* nomine dicitur.

***catapanatus** (-thep-), -us *m.* *munus vel potestas catapani – Amt(sgewalt) eines Oberbefehlshabers, Katapans*: ANNAL. Bar. a.1042 (MGScript. V p.56a) susceptis . . . cathepanatus (cathepanus *1*) vel vestati honoribus.

***catapanus** (ka-, capt-, -t(h)ep-, -tip-, -amn-, -pan *sim.*), -i *m.* *(byz.* κατεπάνω, *cf. ital.* catapano, *v. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. I. 1951. p.807) form. nom. sg.* -i: *l. 62.*

1 *strictius de administratione Byzantina i. q. dux et gubernator – Oberbefehlshaber und Statthalter, 'Katapan' (cf. L. R. Ménager, Les actes latins de S. Maria di Messina. 1963. p.28.32sqq.)*: **a** *in Italia*: VITA Greg. Porc. I 13 quem *(Graecum)* . . . referunt -amni (k- *1*) dignitate Constantinopolim pollere. IOH. VEN. chron. p.165,20 Varensem civitatem, ubi Gregorius imperialis -us praeerat. ANNAL. Bar. a. 1041 (MGScript. V p.54a) protospatarius et -epanus. LUP. PROT. chron. a.1017 Turnichi -epani . . . vicit . . . Normannos. WILH. APUL. gest. 1,87 quod -n Graeci, nos iuxta dicimus omne *eqs.* LEO MARS. chron. 2,37 p.653,10 -i (capt- *1*) insidiis . . . superatus *dux*. 2,38 -us . . . concessit . . . substantiam Maraldi. ROM. SALERN. annal. a. 1012 Constantinopolitani . . . imperatores -ipanum suum . . . direxerunt *eqs. saepe. v. et l. 41.44.49.* **b** *extra Italiam*: ROD. CAMER. Lietb. 41 princeps illius insulae *(sc. Cypri)*, quem katapant, hoc est secundum dominum, vocant.

2 *latius i. q. officialis, procurator, balivus – Beamter, Verwalter, Beauftragter, 'Katapan' (cf. E. Mayer, Italienische*

[Schneider]

Verfassungsgeschichte. II. 1909. p.420sqq.): CHART. episc. Hild. I 527 (a.1197) -epanis . . . et universis hominibus Bari salutem. ACTA imp. Winkelm. I 583 p.471,16 Brundusii -us. 254 Fridericus . . . baiulis, -thepanis . . . per regnum Sicilie constitutis graciam suam. *al. in hac regione.*

catapathmos *v.* catabathmos. **catapelta** *v.* catapulta.

cataphasis, *acc.* -im *f.* (κατάφασις) **1** *rhet. i. q. obiectio facti, intentio – Darlegung des Sachverhalts, Klage* (*opp.* depulsio): GLOSS. med. cod. Trev. p.148,1 -is i. intentio vel affirmatio. **2** *log. i. q. affirmatio, enuntiatio affirmativa – Bejahung, positive Aussage* (*opp.* negatio): RATHER. prael. 4,10 p.258^{C} -im et apophasim . . . decidemus. *v. et l. 9.*

***cataphaticus** (ka-, -tyc-), -a, -um. (καταφατικός) *log. i. q. affirmativus – positiv:* EPIST. var. III 14 p.161,23 in duas maximas logicae disciplinae dividitur partes *mystica theologia,* k-am (k-tycam *Ph.*) plane et apophaticam (*cf.* 15 p.162,26.30sq.).

cataphora (-afo-), -ae *f.* (καταφορά) *medic. i. q. lethargus – Schlafsucht, Betäubungszustand:* AURELIUS 5 p. 498,18 eiectatio . . . pressionem – paracopen Graeci dicunt hanc -foran – affert (6 p.691,8).

cataphoreticus (-thafo-), -i *m.* (*cf.* καταφορικός) *lethargicus – ein Schlafsüchtiger, Betäubter:* DYASC. p. 63^{b} cathaforeticis . . . *castoreum* capiti . . . adhiberi.

cataphractatus (-afr-), -i *m.* (*cf.* κατάφρακτος) *qui loricatus est – ein Gepanzerter:* RADBOD. carm. 4,25 -fractatis ([-fractis *B*]. gloss.: loricatis) contradere pectus inermes.

cataphractes (-afr-), -ae *f. vel m.* (καταφράκτης) *lorica ferrea vel qui loricatus est – Panzer oder ein Gepanzerter:* AETHICUS ISTER 62 ulcisci borrea -fracta.

***cataphronesis** (-nis-), -is *f.* (καταφρόνησις) *turpitudo – Schande:* HRABAN. carm. 39,28,5 *(spectat ad Vulg. gen. 3,7)* cum perizomate commissum scelus tegere, -nisis folio.

***cataphyge** (katfige) *f.* (καταφυγή) *refugium – Zuflucht:* CARM. potat. 98 (MGPoet. IV p.353) cosmi basilissa . . . sit katfige ([*i.* katafige *ci. ed.*]. gloss.: refugium) per eon.

catapirates (-tofor-) *m.* (*cf.* καταπειρατηρία) *funis plumbo instructus et ad profunditatem aquae emetiendam aptus – Lotleine, Senkblei:* GESTA Ern. duc. II 16 p.212,20 catoforates, funis lineus cum massa plumbea, quo maris altitudo probatur *(cf. Isid. orig. 19,4,10).*

cataplasma, -atis *n.* (κατάπλασμα) *script.:* -tha-: *l.51.61. al.* -tip-: *l.58. ?form. decl. I.: l.55sq.*

1 *strictius i. q. fomentum (molliens vel calefaciens pulticulae simile), malagma, emplastrum – (erweichender oder wärmender breiartiger) Umschlag, Packung, Pflaster, Kataplasma (cf.* GLOSS. II 735,32 St.-S. -a fasgi salua. III 496,30 -a plaster. *al. v. et p.362,3):* **a** *proprie:* PAUL. AEGIN. cur. 25 perseverante . . . cefalalgia utendum . . . -bus. 58 p. 35,15 libanotida apponere in -a ([-e *A p. corr.*, cath- *B*]. *3,14,2* εἰς τὸ κατάπλασμα). 212 p.153,1sqq. cinis . . . in -a positus, . . . farina eorum *(lupinorum)* in -e posita. *saepe (v. ind.).* Ps. GALEN. fragm. 3,22 -a ad stomachum talem . . . facis (FRAGM. mul. III 77 f. -plasms [*an* -as *leg. ?*] II, una ad renis). ANTIDOT. Sangall. p.91,37 -a ydropicis, quas usus est aclepiuset (Asclepiades *ci. ed.*). RECEPT. Bamb. 28 cum tollis . . . cati-a. ODO MAGD. herb. 1164 sinapis. TRACT. de chirurg. 87 -ta . . . superponere. ALBERT. M. sacram. 201 p.130,19 in Isaia *(38,21)* -a super ulcus . . . fit de ficis. GLOSS. Roger. I A 1,12 p.534,23 cath-a vero est, quando flores . . . et huiusmodi res teruntur *eqs. saepe. remissius de medicamento:* ALDH. virg. I 24 qui *(Lucas)* . . . medicinale -a procurans . . . fibras . . . sanabat. ad Acirc. 58,8 affero *(sc. hirundo)* . . . -a salutis quaerens campestrem . . . florem. **b** *in imag.:* ALDH. virg. I 34 p.276,1 qui *(Cosmas et Damianus)* . . . tam valitudines ydropicorum . . . quam incommoditates animarum per caeleste -a curabant. SEDUL. SCOT. carm. 2,9,26 salutiferum contra vulnuscula *(sc. sitim et famem)* . . . da -a. RANGER. Anselm. 4592 cleri facies . . . veterno non posuit . . . -a malo. *al. meton. de Maria (c. sensu solacii):* RAHEW. Theoph. 581 percussi, vestrum -a venite videre.

2 *latius:* **a** *unguentum – Salbe: v. p.361,48.* **b** *per confusionem i. q. plasma – Gebilde (cf. Ahd. Wb. I. p. 1042):* GLOSS. IV 44,58 St.-S. -a uasca vel plidi (*sim.* 124,48 pilidi. 134,60).

cataplasmo, -atum, -are. *script.:* -tha-: *l.13.16.20. al.* -st(o): *l.9. adde* GLOSS. I 610,41 St.-S. *codd. l. m. n.*

1 *strictius de fomentatione:* **a** *obi. medicamenta i. q. ad fomentandum adhibere vel imponere – als Umschlag (Pflaster) verwenden, auflegen* (*cf.* GLOSS. IV 279,46 St.-S. -starent [-marent *Vulg. Is. 38,21*] kauascoten): PAUL. AEGIN. cur. 219 p.161,8 cinis sarmenti . . . sanat -tus (*3,54,3* καταπλασσομένη). 256 p.207,10 rus et alfita in vino soluta cath-buntur. ODO MAGD. herb. 723 si . . . *acidula* -etur mixta contrita polenta. ALBERT. M. veget. 6,99 emundat *ficus* apostemata, . . . quando -atur super ea. GLOSS. Roger. III 640 furfur frixum . . . cath-atur et superligetur. BERNH. PROV. comm. 12,2 p.324,34 -entur pisces. *al.* **b** *obi. partes corporis, vulnera i. q. (ad molliendum vel calefaciendum) tegere – (zum Erweichen oder Wärmen) bedecken:* PAUL. AEGIN. cur. 183 extremitates . . . -andum ([cath- *B*]. *3,34,1* καταπλαστέον) sinapi. *al. (v. ind.).* RECEPT. Dilling. (Arch-GeschMed. 40. 1956. p.164,12) farinam . . . et melle decoques et -bis locum. ANTIDOT. Sangall. p.92,34 oculos. ODO MAGD. herb. 2050 si pecten trita -es saepius illa *(cicuta).* **c** *absol. i. q. fomentum facere vel imponere – einen Umschlag (ein Pflaster) machen oder auflegen* (*cf.* GLOSS. III 295,56 St.-S. -o medicamina inligo i. faschon): PAUL. AEGIN. cur. 54 p. 31,9 -are cum pane cocto. 179 -entur (*3,32,2* καταπλασσέσθωσαν) . . . his, que sunt de lini semine. *saepe. (v. ind.).* AESCULAPIUS 11 p.15,32 pro tumore deforis -are. ANTIDOT. Sangall. p.92,9 -as ora una super splene. *al.*

2 *latius:* **a** *unguento illinere – salben:* EPIST. var. I 17 p.523,17 *(in imag.)* purgato . . . iecore mentis . . . lanae . . . -to peniculo. **b** *sanare – heilen:* UFFING. Ida 1,20 incognita . . . delibutione repente -tus *contractus.* THEOD. TREV. mirac. Celsi 14 tanto se interventori -andam commendavit *paralytica. al.*

cataplasto *v.* cataplasmo.

***cataplastro** (-tha-), -atum, -are. (*cf.* cataplasmare, emplastrare) **1** *ad fomentandum imponere – als Umschlag auflegen:* TRACT. de aegr. cur. p.109,23 aurea cum oleo . . . capiti -etur. **2** *(ad calefaciendum) tegere – (zum Erwärmen) bedecken:* TRACT. de aegr. cur. p.105,12 stomachus cath-etur.

subst. **cataplastratum,** -i *n. fomentum – Umschlag:* TRACT. de aegr. cur. p.126,7 humida -a . . . fiant.

cataplec(ta)tio (-tep-), -onis *f.* (*cf.* καταπλήττειν, καταπληγμός) *damnatio, poena – Verurteilung, Strafe:* GLOSS. I 573,29 St.-S. -atio *(a,* cate- *b,* cateplectati *sim. var. l.)* uvizi (vuizinota *sim. var. l.*). IV 125,23 -atio *(a,* cate- a^{2}, cateplectio *c)* dampnatio wizi. 135,11 cateplectio. *ibid. al.*

***cataplex** (cha-, -tha-, -thop- *sim.*) *adi.* (καταπλήξ) *(summe) verecundus – (äußerst) scheu:* ALBERT. M. bon. 117 p.77,11 qui omnia verecundatur, -x ([ch- *O*, -tho- *codd. cett.*]. *p.1108^{a},34* καταπλήξ) dicitur. p.77,18 dicitur -x (-tha- *PBMC,* ch- *O*) a 'cata', quod est videre, et 'plica' *eqs.* (*sim.* 333 p.185,88 a 'cata', quod est vile). eth. 4,3,6 p.327^{b},46 -x quidem, qui abundat et ad omnes gloriationes verecundatur. *al.*

cataplexis, *acc.* -im *f.* (κατάπληξις) *(summa) verecundia, admiratio – (äußerste) Scheu, Erstaunen:* ALBERT. M. bon. 367 p.201,84sqq. dividitur *(sc. a Gregorio)* . . . timor . . . in verecundiam, in -im, idest percussionem, in ecplexim . . .; -is autem est timor ex magna imaginatione. p.202,4 videtur, quod -is et ecplexis . . . non sint species timoris, quia . . . sunt . . . respectu magni. 376 p.206,24 -is autem et ecplexis sunt idem quod admiratio et stupor. *v. et vol. I. p.212,34. huc spectare vid.:* ALBERT. M. eth. 4,3,6 p.327^{b},46 extrema . . . verecundiae . . . sunt catacliosia (*cf. p.1193^{a},1* καταπλήξεως) et inverecundia.

cataplus (chatha-) *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (κατάπλους) *statio navium, portus – Schiffsanlegeplatz, Hafen* (*cf.* GLOSS. I 72,38 St.-S. chathaplum [*a. b,* cataplum *c*] kamah-

[Schneider]

hida): LEG. Wisig. 12,2,18 p.427,13 ut nec ad -um pro transmarinis commerciis faciendis . . . audeant properare *Iudaei. ibid. al. (v. ind.).*

catapotia (ka-, capt-, -tha-, -put-, -dia, -cia *sim.*), -ae *f. vel raro* **catapotium,** -i *n. (l. 31)* (καταπότιον) **1** *medic. i. q. pilula, pastillus – Pille (cf.* GLOSS. III 497,17 St.-S. -dias bellilin): **a** *proprie:* PAUL. AEGIN. cur. 198 p.124,10 ex macere -e ([-cie *B*]. *3,42,3* καταπότια) mirabiles. AESCULAPIUS 8 accipiant . . . -as confectas. ANTIDOT. Sangall. p.81,45 de . . . antidoto captapucias facere (RECEPT. Sangall. II 66 facias -dias in modum fave *eqs.* ANTIDOT. Augiens. p.45,31. ANTIDOT. Glasg. p.120,21 -dias. *al.*). ANTIDOT. Augiens. p.45,24 -as, que vocatur aquindinas. p.49,31 k-as ad tussem probata. ANTIDOT. Glasg. p.108,27 -pucias tranglutiant. *saepe.* **b** *in imag. (c. sensu medicamenti):* BENZO ad Heinr. 4,4 p.639,11 viscera nostra conturbat sua -putia. 6,4 p.662,12 *(de Gregorio VII.)* de viris facit beluas sua -putia.

2 *bot. de herbis vel fructibus, seminibus earum:* **a** *lathyris – Spring-Wolfsmilch (Euphorbia lathyris L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p.382sqq.):* GLOSS. III 527,10 St.-S. -pucia spigwurz. 538,59 -pucia (cacapucia *a*) sprincworz. 553,66 -pucia (cathapucia *a*) sprincwrz, scheiswrtze. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 387^{H} lacterides dicuntur -putiae. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 14a^{V} est . . . -putia fructus vel semen cuiusdam herbe, quae similiter appellatur. p. 14b^{V} addatur tertia pars ʒ -putiarum mundatarum a cortice *al. v. et supra p.265,48.* **b** *ricinus – Rizinus (Ricinus officinalis L., cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p.58sq.):* ALPHITA II p.35,15 -pucia semen est spurge maioris. GEBER. clar. 2,5 pone oleum -putii *eqs. huc spectare vid.:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.30b^{V} loco eius *(piperis albi)* ponitur -pucia transmarina *eqs.*

catapso, -are. (καταψᾶν) *?caedere, mulcere – ?schlagen, streicheln:* AETHICUS ISTER 75 p.57,35 a meridie -at Cimera, Siciliae monstrum.

catapter *v.* catheter. **catapucia, -dia** *v.* catapotia.

catapulta (-tha-, -abu-, -abel-, -pel-), -ae *f. (n.* -um: *l.40)* (καταπέλτης)

1 *sagitta, telum missile – Pfeil, (Schieß-)Bolzen, Spieß (cf.* GLOSS. III 270,56 St.-S. -um vel venabulum spiez. 634,40 -belta spera. 637,26 -pelta spiez. 718,52 -a strale. IV 183,31 -a [*a,* -bul- *b*] polz. *al.):* **a** *proprie:* ABBO SANGERM. bell. 1, 157 -a (gloss.: sagitta) . . . pernix. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,183 iaciunt . . . -as. **b** *in imag. vel per compar.:* ALDH. virg. I 44 p.298,1 strofosae accusationis -as de falsitatis faretra prolatas. ad Acirc .142 p.201,25 opusculum . . . contra omnes aemulorum -as . . . protegere. *al.* HUGO TRIMB. sols. epil. 275 livoris . . . cath-a. **c** *translate i. q. fulmen – Blitz-(strahl):* GLOSS. III 112,24 St.-S. -a donerstrala. 204,28. 405,12. **2** *ballista – Schleuder(geschütz), Armbrust:* GLOSS. IV 168,49 St.-S. -a selpscoz. *Schneider*

cataputia, -um *v.* catapotia.

cataracta, -ae *f.* (καταρράκτης) *script.:* ka-: *l.59.70. p.364,4. al.* -tha-: *p.364,9. al.* -ter-: GLOSS. I 605,50 St.-S. -arrha-: CONSTANT. AFRIC. grad. p.373,28. 385,16. -arha-: WILH. SALIC. chirurg. 1,10 p.307^{A}. -rec-: *p.364,2.* -at(a): TRANSL. Wandr. (MGScript. XXX p.819,47). IOH. IAMAT. chirurg. 4,7. -tea: TRACT. de chirurg. 710 *(in margine)* k-ea. *?form. nom. sg.* -e: URSO anat. 91.

I *de rebus:* **A** *deiectus aquae – Wasserfall, Stromschnelle:* **1** *proprie:* ALBERT. M. meteor. 2,2,7 p.552^{a},30 provenit *Nilus* per -as interiores in Aegyptum. *de torrentibus abyssi (spectat ad Vulg. psalm. 41,8. cf.* GLOSS. I 79,27 St.-S. -as rinnun): CARM. biblioth. 6,2,5 -arum vox est, qua clamat abyssus. *al.* **2** *translate i. q. suffusio oculorum – grauer Star:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,4 p.26b^{r} cath-a, id est aque fluentia. TRACT. de chirurg. 704 -arum oculorum diversitates. BENVEN. GRAFF. ocul. B 4 p.12,26 de -is, quarum quatuor sunt curabiles et tres incurabiles. WILH. CONG. chirurg. 414 sucus . . . k-am extenuat. ALPHITA I p. 283,12 -a morbus est oculi et interpretatur fluxus. *saepe.* **B** *reclusio aquae, saeptum – Wehr, Schleuse, Staudamm:* **1** *proprie:* EPIST. Reinh. 81 ad -as in nostro aquę ductu faciendas. CHRON. Sigeb. auct. a.1155 (MGScript. VI p.402,49) -recte, que aquarum transitum suscipiunt et reddunt. CHART. Westph. III 767 k-e molendini . . . in statu altitudinis equali . . . remanebunt. *al.* **2** *in imag. (cf.* GLOSS. I 688,29 St.-S. -as himilrinnun [himiluenster *var. l.*]. *al.):* ALDH. epist. 9 p.502,2 -a Olimpi (CARM. Bur. B 132,5^{b},5 -as reserat Olimpus). EMBRICHO Mahum. 683 (ed. G. Cambier. 1961) fractas ipsas celi cath-as ([*cf. Vulg. gen. 7,11*]. HIST. peregr. p.168, 36. *al.*). BURCH. URSB. chron. p.82,6 aperiuntur k-e thesaurorum in terra. **3** *translate:* **a** *clatri (decidentes), fores pendentes – (Fall-)Gatter, Falltür:* LAUDES Mediol. 5,3 (MGPoet. I p.25) ante quas *(ianuas)* -arum sistunt propugnacula. **b** *anat. i. q. epiglottis – Kehldeckel (cf. J. Hyrtl, Das Arabische und Hebräische in der Anatomie. 1879. p. 162):* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,19 p.12a^{r} gutturis lingua sive -a . . . est primum vocis instrumentum; neque enim potest aliter vox esse, nisi ista claudatur -a. **C** *cuniculus – Gang:* LAMB. ARD. hist. 77 sub ea *(turri)* per quasdam occultas fundamenti -as . . . carcerem inhumavit.

II *de ave i. q. mergus vel corvus marinus – Säger oder Kormoran (Mergus merganser L. vel sim., Phalacrocorax carbo L. vel sim.):* ALBERT. M. animal. 8,71 avis, quam vocant aiarharia (*p.615^{a},28* καταρράκτης) graece, quae mergus magnus vocatur latine, manet in litore maris. 23,40 charchates est avis nigra de genere mergorum.

cataracter *v.* character. ***cataramum** *v.* *catranum.

***cataraphe** (-afe) *f.* (καταρραφή) *sutura in palpebra inferiore facta (incisura praecedente) – Naht am unteren Augenlid (nach erfolgtem Einschnitt):* Ps. HELIOD. chirurg. 20 -fe est in iosanam palpebram . . . incisio vel sarcitura ad conclutinanda loca. *ibid. iterum.*

catarata *v.* cataracta. **catarcticus** *v.* catharticus.

catarecta *v.* cataracta. ***catarexis** *v.* *catataxis.

catarhacta *v.* cataracta. ***cataria** *v.* *catharia.

***catariace** (ka-, casha-, ca(r)tha-), -ae *f. vel* ***catariacum,** -i *n. (orig. inc., nisi subest* καταρρινοῦν) *cornu cervinum – Hirschhorn:* MATTH. PLATEAR. gloss. p.384^{H} sume . . . -ae. p.385^{C} carth-e, id est cornu cervi⟨n *?*⟩um, frigidum est *eqs.* BERNH. PROV. comm. 12,1 p.323,18 casha-um . . . combustum fugat omnia venenosa *eqs.* p.323,20 rasura . . . catha-i . . . occidit lubricos. ALPHITA II p.88,6 k-um. *fort. huc spectat:* GLOSS. Salern. p.6^{a},4 cornu cervinum, catariarenum vel rasumeus (*i.* rasura eius).

***catariarenum** *v.* *catariace. ***catarios** *v.* *catharios.

cataron *v.* catarrhus. **catarrhacta** *v.* cataracta.

***catarrhicus** (cart-, -ri-, -rti- *sim.*), -a, -um. (καταρροϊκός) *pituitosus – schleimig, katarrhalisch:* ALBERT. M. animal. 21,27 aves . . . aquaticae . . . sunt . . . impeditae vocis, eo quod habundat in eis -rica superfluitas. *subst. masc. vel neutr. i. q. epiphora – Katarrh:* PAUL. AEGIN. cur. 132 odorifera affer . . ., quemadmodum et in catarticis (cartat-*B; 3,24,1* ἐπὶ τῶν κατάρρων).

catarrhus (ka-, cart-, caga-, cada-, -rrus *sim.*), -i *m. vel rarius* **catarrhum,** -i *n.* (κατάρρους) *form.:* *gen. sg.* -us: *l.61. p.365,57.* *acc. sg.* -on: *l.72.*

destillatio humoris, epiphora – (Schleim-)Fluß, Katarrh (spectat fere ad homines; ad bestias: l.65. p.365,5): **1** *latius:* AESCULAPIUS 13 p.17,6 -rus fluens a naribus . . . aut uno oculo aut una aure. CONSTANT. AFRIC. theor. 9,21 p.45a^{r} -rus humores humidi ad nares de cerebro descendentes. TRACT. de aegr. cur. p.108,15 k-us est fluxus humorum capite. ALBERT. M. animal. 12,117 cum infrigidatur *vapor* . . ., statim accidunt k-ri (*p.653^{a},2* ῥεύματα). 21,27 *aves aquaticae* emittunt sonum per nares defluente -ro. *v. et p.365,57.* **2** *strictius de morbo (cf.* GLOSS. III 171,3 St.-S. cartagus i. snvderata. IV 183,35 -rus struche. 368,8 cagarrum cranip. *al.):* PAUL. AEGIN. cur. 162 p.90,25 hac *(humiditate)* . . . ad nares irruente coriza passio appellatur, ad faringa vero . . . -rus (*3,28,1* κατάρρους). *al. (v. ind.).* RECEPT. Sangall. II 24 ad cadarrum et frigdorem. ANTIDOT. Glasg. p.116,24 fleumatismo et cataron . . . constringit *antidotum.* ARS med.

[Pape]

7 p.425,14 -rus est reumatismum narium *eqs.* Odo Magd. herb. 2153 tussis eo *(cinnamomo)* sedabitur atque -us (Chron. Sigeb. cont. Aquic. a.1173. *al.*). Albert. M. animal. 7,117 asini . . . infirmantur una infirmitate, quae . . . vocatur . . . -rus. 12,117 aegritudinis, quae k-rus vocatur, . . . causam. *saepe. v. et l.56sq. fort. add.:* Antidot. Sangall. p.93,12 post catar⟨um⟩ (-⟨sin⟩ *ed.*).

catarrum, -us *v.* catarrhus.

1. *catarticus *v.* *catarrhicus

2. catarticus *v.* catharticus. **catarus** *v.* catharus.

***catasarca** (-cha), -ae *f.* (κατὰ σάρκα) *species hydropis – Art der Wassersucht:* Aesculapius 37 p. 58,16 -cha discurrens per pulpas fit plaerumque in infantibus. p.60,4 in -cha hydrope hoc adhibendum *eqs.* (p.60,6).

***cataschasmus** (-tha-, -sca-, -aca-, -os *sim.*), -i *m.* (κατασχασμός) *incisio cutis – Einschneiden der Haut, Skarifikation:* Paul. Aegin. cur. 243 purgationem assumendum . . . et sicias cum -scamu (-scanium *B*; *3,68,1* μετὰ κατασχασμῶν). 246. 247 p.187,26 cum -scasmo (cathascarmo *B*). Ps. Heliod. chirurg. 2 -scasmos. 9 catacasmus est multa incisio in cutis ut scarificacio cocurbitarum.

catascopus (-ssc-), -i *m.* (κατάσκοπος) *investigator – Erforscher:* Abbo Sangerm. bell. 3,27 cosmographus, solumque tui catasscopus (gloss.: explorator) esto.

catasta, -ae *f. (n.* -um: *l.34)* **1** *proprie i. q. tabulatum, podium, structura – Gerüst, Gestell:* **a** *podium, ubi servi veneunt – Verkaufsstand für Sklaven:* Odo Ern. duc. 2 p.321^{D} pars *hostium* trahitur foedis pedore -is. **b** *machina tormentaria – Foltergerät, -bank (cf.* Gloss. II 434,61 St.-S. -a i. genus poenę harapha vel ritipovme screiatun. 744,2 -a genus pęnę aculeo simile iramon. *al.):* Walth. Spir. Christoph. I 17 iussit . . . Aquilinam . . . in -a suspendi. Mirac. Eparch. 17 (MGMer. III p.564,4) a -i tormenta . . . absoluti sunt. Vita Greg. Porc. I 9 in -um *(4.5 p. corr.*, -am *codd. rell.)* eum ponentes. *al. in imag.:* Nivard. Ysengr. 6,390 me glutito tuę curva -a gulę. **c** *crates – Rost (cf.* Gloss. II 479,56 St.-S. -as rost isenen. 587,46 -a harstvn. *al.):* Carm. imag. 30,1,98^{r} uritur ignivoma Laurentius . . . -a. Ekkeh. IV. bened. I 31,69 triplici costa ferri compacta -a *eqs.* 38, 110. *de instrumento ad sal desiccandum apto:* Trad. Fuld. I 44,48 (s. XII.$^{med.}$) -e salis iv. **d** *machina oppugnatoria – Belagerungsmaschine (cf. l.31):* Aethicus Ister 38 p.26,35 -a pulchra redigetur . . . moenia urbium dissoluta. *?de rostro navis:* Aethicus Ister 50 nauta maris ignotam subinfert praedam acuta (aceta *sim. codd.*) -a. **e** *strues (lignorum), rogus – (Holz-)Stoß:* Aethicus Ister 75 p.57,27 crepitante -a orpheorum piratae bustuaria torrida verrunt. Petr. Dam. Rom. 27 (MGScript. IV p.851,12) erigantur . . . excelsae lignorum -ae *eqs.* **f** *saeptum – Wehr:* Aethicus Ister 59 p.40,14 contenta Acheronis -a letalem conicere amnem. **2** *translate i. q. caterva – Schar, Meute:* Aldh. epist. 5 p.493,5 molosorum -a (cataexta *S*) ringente.

***catastagmos** (-stignos) *m.* (κατασταγμός) *catarrhus stomachi (destillatione humoris effecta) – (durch Schleimfluß hervorgerufener) Magenkatarrh:* Aesculapius 13 p.17,5 catarri genera sunt tria: catarrus, coriza et -stignos. p.17,36 -stignos ut catarrus interius viscerum distillationes vel percussiones in stomacho, tussim cum nausea provocat (*sim.* Gloss. med. p.16,15 -os).

***catataxis** (-arex-, -tex-, -tix- *sim.*), *acc.* -em *vel* -im *f.* (κατάταξις) *positio deorsum versa – nach unten gerichtete Haltung:* Ps. Hippocr. phleb. 4 fleotomorum genera sunt tria . . .; meson -texem (-tixim *rec. Brux.*, cathertesin *rec. Dresd.*), hoc est in ioso premere fleotomum *eqs.* Tract. de chirurg. 935 -rexim (-texim *I*) ⌊id est ponere inferius⌋ (⌊*om. II*⌋).

***catatexis** *v.* *catataxis.

***catatresis** (-tris-) *f.* (κατάτρησις) *perforatio (deorsum versa) – das Durchbohren (nach unten):* Ps. Heliod. chirurg. 37 cyrurgiae genera x: anatrisis, -isis *eqs.* 38 -isis est pertusura ossis in iosum.

***catatrope** (-ph(i)a, -pa *sim.*), -ae *f.* (κατατροπή) *acc.* -em: *p.366,3.* **1** *motio deorsum versa – Abwärtsbewegung:* Aesculapius 21 p.29,42 -phia stomachi, hoc est subversiones (Gloss. med. p.16,22 -ae. Matth. Platear. gloss. p.390^{A} anatrophen et -phem. Alphita I p.276,26 -pha . . . est conversio stomachi deorsum, id est per fluxum ventris. *al.* **2** *per errorem i.q. motio sursum versa – Aufwärtsbewegung:* Gloss. Salern. p.14,23 -a est conversio stomachi, quando hu⟨mores⟩ coguntur per superiorem regionem exire.

***catatropos** (cachonus) *adi.* (κατάτροπος) *medic. i. q. ?deficiens – ?schwächer werdend:* Ps. Galen. puls. 14 p.10, 11 quibus *(cardiacis)* inminenti periculo pulsus fiat -os *eqs. fort. add.:* Ps. Galen. febr. 224 pulsus fit cachonus.

catatumba *v.* catacumba. **cataver** *v.* cadaver.

***cataveres** *m. pl. (venet.* cataveri, *cf. Sella, Gloss. Lat. Ital. p.138) officiales civitatis – städtische Verwaltungsbeamte:* Chart. Ital. Ficker 472,6 (a. 1216/76) potestas et -es teneantur . . . positos in officiis extrahere . . . et bona esigere.

catax (cadax), -acis *adi.* **1** *claudus, claudicans – hinkend, (hüft)lahm (cf.* Gloss. II 20,25 St.-S. -x claudus vel hufhalcer. IV 249,5 -x dehohalzo. *al.):* Aldh. virg. II 1349 Vulcanus cātax *(de eodem:* Ermenr. ad. Grim. 24 p.562,13 qui cadens fractus est coxa et -x efficitur). **2** *clauditate effectus – durch Lahmheit verursacht:* Vita Lupi Senon. 28 (MGMer. IV p.187,13) contracta nervorum compage cadacem (-im *3*^{a}) sibi . . . infixit dolorem.

***cataxo,** -are. (*cf.* κατασχᾶν) *medic. i. q. incidere, aperire – einschneiden, öffnen:* Tract. de aegr. cur. p.263,3 -a sinistrum genu in fonte et impone stuellum *eqs. Pape*

catazizo *v.* catechizo. ***catecastus** *v.* *cathecastus.

catechesis, -eos *f.* (κατήχησις) *instructio – Unterricht:* Gozech. epist. 3 -eos nostrae auditores.

catechismus (-the-, -ezi-, -ci-), -i *m.* **1** *praeparatio baptizandorum (institutione et ritu exsequenda) – (katechetische und rituelle) Taufvorbereitung, (Tauf-)Unterweisung (de infidelibus conversis: l.38.40; de infantibus recens natis: l.43):* **a** *sensu institutionis praevalente:* Rup. Tuit. off. 4,21 p.114^{A} -i simul atque baptismi sacramentum. Herbord. Ott. 2,16 p.731,14 cum . . . ad stadium cathecismi turbae venirent, sermone . . . episcopus eos . . . alloquens . . . cathezizatos oleo perunxit *eqs.* 2,34 fiunt cathecismi per vicos. Albert. M. sacram. 60 p.43,14 quae *(sacramentalia baptismi)* duo sunt, scilicet -us et exorcismus. p.43,22 quis obligatur in confessionibus -i, utrum patrinus vel puer? *al.* **b** *sensu ritus praevalente:* Nicol. I. epist. 135 -i baptizandorum a sacerdotibus uniuscuiusque ecclesiae possunt fieri. Humb. Sim. 2,20 p.163,32 -cismum, baptismum . . . vendunt. **2** *fundamentum (fidei christianae) – Grundlehren (des christlichen Glaubens):* Wolfher. Godeh. II 4 fidei ac religionis -o (-ezismo *1.5*) . . . instruxit *puerum.* Adam gest. 1,15 p.21,10 qui *(rex Danorum)* . . . christianae fidei cathecismo imbutus . . . baptizatus est.

catechista (-the-, -ezi-, -ci-, -cys-), -ae *m. doctor (fidei christianae) – Lehrer (des christlichen Glaubens):* Thiofr. Willibr. I A praef. p.460^{A} Alcwinum . . . magni Karoli catheziztam egregium. 5 p.463^{A} ecclesię futurus cathecysta. 20 p. 472^{A} Fresię predicator doctiloquus, cathecista et apostolus. II 1,301 presulibus, . . . cāthezistis animarum. *ibid. al.*

catechizatio (-ezi-, -eci-), -onis *f. praeparatio baptizandorum (institutione et ritu exsequenda) – (katechetische und rituelle) Taufvorbereitung, (Tauf-)Unterweisung (de infidelibus conversis: l. 63):* **1** *sensu institutionis praevalente:* Honor. August. gemm. 3,53 -o dicitur instructio. Ebo Bamb. Ott. 2,5$^{med.}$ in -zizatione requisitum est a mulieribus, quod infantes necassent. **2** *sensu ritus praevalente:* Ordo Rom. 31,111 sequitur -cizatio et benedictio aquę. Albert. M. eccl. hier. 3,15 p.594^{a},8 -em, quae est dispositio ad baptismum, *receperunt.*

***catechizator,** -oris *m. doctor (catechumenorum) – (Katechumenen-)Lehrer:* Rup. Tuit. off. 3,11 p.67^{C} quando . . . catechumeni praesignantur, ad -em gentium Paulum statio celebratur (*de eodem:* 4,21 p.116^{D} mirabilis -r orbis terrarum . . . ipse . . . mirabiliter catechizatus est).

[Schmidt]

catechizo (cha-, -the-, -tac-, -tic-, -egi-, -eri-, -et(h)i-, -ezi-, -ci-, -s(o) *sim.*), -avi, -atum, -are. (κατηχίζειν) *metr.:* -tĕ-: *l.24sq. adde* EKKEH. IV. bened. I 20,67. -tă-: *l.15.*

1 *strictius i. q. praeparare ad baptismum – für die Taufe vorbereiten (de infidelibus conversis: l.12sqq.42. al.; de infantibus recens natis: l.36.41. al.):* **a** *(fide christiana) instituere – (im christlichen Glauben) unterweisen, katechisieren (interdum notione praeparationis ordinatae diminuta, e. g. l.21.24. cf.* GLOSS. IV 198,11 St.-S. -zizo leron. *al.):* BEDA hist. eccl. 3,1 p.127,17 filii . . . regis Aedilfridi . . . ad doctrinam Scottorum cathecizati. ALCUIN. epist. 113 p.164,15 hunc tu ordinem . . . -zizandi (cataci- *H*, catazi- *S*) in adultae aetatis viris . . . obtineas. SEDUL. SCOT. carm. 2,21,16 Cornelium sacro catazizat dogmate. NICOL. I. epist. 99,15 'qui plantat', id est -at (cati- *B*). HINCM. Remig. 14 capit. p.256,3 cum . . . regem -cizaret (-zi-, catici-, catheci-, cathezi- *var. l.*). CHRON. Ven. Alt. p.59,9 Chosroe filius . . . ad Romanum pontificem cathetizatum et ad Christum conversum fuit. GUMP. Wenc. 7 p.216,5 quosdam . . . oportune cathezizans (chate-, cateci- *var. l.*) atque inportune obiurgatus *(cf. Vulg. II Tim. 4,2).* HERBORD. Ott. 2,15 VII diebus eos *(paganos)* cathezizans. *al. c. acc. dupl. i. q. docere – lehren:* EKKEH. IV. bened. I 28,6 cęlum -cizat (gloss.: fidem docet) cędis anhelum. 30,28 ut te, Saule, vias -cizet (gloss.: modos fidei doceat). **b** *(ritibus catechismi) afficere, catechumenum reddere – die Katechismusriten vollziehen (an), zum Katechumenen machen (interdum sensu exorcizandi praevalente, e. g. l.31sq.39. cf.* GLOSS. I 72,11 St.-S. cathazizat [cate- *c*] arstaupit. 73,11 catazizaz erudiet vel sanctificat): ALDH. virg. I 43 p. 295,15 ecclesiastico exorcismo catacizatus (cate- *LB*). ORDO Rom. 15,113 catacizat eos *(baptizandos)* presbiter his verbis: 'nec te latet, Satanas'. HRABAN. inst. cler. 1,27 p. 46,11 -cizandi . . . ordo hic est: primum interrogatur paganus, si abrenunciet diabolo *eqs.* FLOD. annal. a.945 p.96,1 qui *(filius)* 'Karolus' ad -zizandum vocitatus est. hist. 3,21 p.518,4 ut infantem proprium ad -zizandum teneret. ODBERT. Frid. 3 multos . . ., qui primi parentis . . . detenti fuerant culpa, cathezizavit . . ., ex eis depellebat daemones. HONOR. AUGUST. gemm. 3,53 parvuli vel muti . . . vel fatui per petitionem fidelium -antur. HERM. IUD. conv. 17 p.116,12 (ed. G. Niemeyer. 1963) cathezizatus (cathecis- *P*, cathegiz- *S1*) sum tertio kalendas Novembris. HEINR. LETT. chron. 23,7 p.161,20 credidit nobis et statim cathezizavimus (catech- *M*, cater- *o*) eum *eqs. saepe. depon.:* HEINR. LETT. chron. 14,11 p.85,20 qui *(sacerdotes)* . . . viros . . . aspergentes . . . et quodammodo iniciantes ante baptismum cathezizantur ([catech- *M*, cather- *o*]. *de re v. L. Arbusow, Liturgie und Geschichtsschreibung im Mittelalter. 1951. p.60sqq.*). **2** *latius:* **a** *instruere – unterrichten:* VITA Udalr. Cell. I 3 cum adhuc parvulus -retur in scholis. **b** *admonere – warnend ermahnen:* UDALSC. Adalb. p.4,19 his sancti patris cathezizatur verbis. **c** *adiurare, exorcizare – beschwören, exorzieren:* ORD. iud. Dei A 10[1] tunc illi, qui discutiendi sunt, -cizentur his verbis: 'adiuro te, homo *eqs.*' VITA Eparch. 19 (MGMer. III p.559,1) ad energuminos cathezizandum (catechizandos *LS*) ampullam cum oleo . . . accipere.

subst. **1. catechizans,** -antis *m. qui ritibus catechismi afficit – einer der die Katechismusriten vollzieht:* PETR. DAM. grat. 20 p.47,12 per cathethizantis . . . officium et spiritus immundus expellitur.

2. catechizatus, -i *m. qui (catechismo) instructus est – ein (in der Tauflehre) Unterwiesener:* HRABAN. hom. II 152 p.439[A] cum ad confessionem fidei ora -orum instituit *Dominus.* BERENG. TREV. laud. 3,6 p.973[D] velut in Pythagorico bivio -i arripiens dextrum fidei symbolo catechizari meruit *Constantinus. al.*

***catechomenus,** *acc. pl.* -os *m.* (κατεχόμενος) *catalepticus – ein von der Muskelstarre Befallener:* PAUL. AEGIN. cur. 47 p.25,8 catochos aut -os ([-meos *A*, cathocomeos *B*]. *3,10,1 p.149,27* κατεχομένους) appellabant veteres *eos patientes.*

catechumena (-ticumina), -ae *f.* (κατηχουμένη) *petitrix baptismi – Taufbewerberin:* HINCM. epist. I 136 p.99,25 quia caticumina vitiata post baptismum in Dei virginem consecrari non poterit.

***catechumenum** (-tac-, -cumin-), -i *n.* (κατηχούμενον) *de loco separato (ad catechumenos destinato) fort. i. q. porticus superior vel oratorium – viell.: Empore oder Kapelle (cf. Reallexikon zur byzantinischen Kunst. II. 1967. p.130):* CHRON. Ven. Alt. p.70,18 in -cuminis institere altaria. p. 163, 21 subtus confessionem edificaverunt, catacumina autem supra.

1. catechumenus (ka-, cha-, -the-, -tac-, -tic-, -cu-, -min-, -os *sim.*), -i *m.* (κατηχούμενος) *metr.:* -tă-: ALDH. virg. II 683. -tĭ-: MILO carm. 1,6,3,313. -tĕ-: EKKEH. IV. bened. I 45,37. -cŭ-: AMARC. serm. 2,664.

auditor catechismi, petitor baptismi, qui praeparandus est ad baptismum – Empfänger der Taufunterweisung, Taufbewerber, Katechumene (de infidelibus conversis: l.26.54.65. saepe; de infantibus recens natis: l.36.40; de re v. LThK. [2]*VI. p.51sq.):* **1** *spectat ad institutionem:* VITA Genov. 32 (MGMer. III p.229,2) infans *(sc. quattuor annorum)* ipse iam caticuminus factus fide induebatur catolica. AMALAR. bapt. 6 postquam haec percipit a doctore catholico, -cuminus dicitur. off. 1,19,1 doctor -cuminorum conviva debet esse -cuminorum. HRABAN. epist. 40 p.478,29 per praedicationis officium iam convocatos -os facere. NADDA Cyriac. I 10,3 illum . . . exorcizatum fac -cuminum et . . . sex dies . . . sacris instructum scripturis . . . baptizato. RUP. TUIT. off. 4,21 p.117[A] vocem accepit coelestis magisterii, quam per triduum audiens . . . -us mirabilis perfectus redditus est doctor evangelii *Paulus.* HONOR. AUGUST. gemm. 3,53 -us . . . dicitur, qui ante baptismum fidem et christianam religionem audit *eqs. al.* **2** *spectat ad ritum (cf.* GLOSS. I 72,15 St.-S. cathicuminus [-ti- *b*] uuastiparn. 73,15 caticuminus gaseganot): VITA Amand. 17 (MGMer. V p.442,5) benedicens . . . eum *(puerum)* caticuminum (-te-, -the- *var. l.*) fecit. ALCUIN. epist. 134 p.202,17 accipit caticuminus salem *eqs.* EPIST. var. I 26 p. 535,28 exsufflatur . . . a catichumino malignus spiritus. *al.* CAPIT. reg. Franc. 81,17 ad oleum ad cathecuminos inunguendum. 125 cur primo infans -cuminus efficitur *eqs.* AMALAR. off. 1,8,2 tanguntur aures et nares -cuminorum digitis presbiterorum. IOH. CANAP. Adalb. 16 p.24,10 (ed. J. Karwasińska. 1962) sabbato sancto, quando baptizati -cumini (kathe-, chate-, cathe-, -thi- *var. l.*) criminalibus vinclis solvuntur. ALBERT. M. eccl. hier. 4,5 p.653[b],19 hi cantus quasi obstetricando praeparant -os ad baptismum. *saepe. figuraliter:* EPIST. var. I 26 p.535,23 Iesus primo catichuminum fecit, cum luto oculos caeci linivit *eqs.* **3** *spectat ad statum (cf.* GLOSS. III 413,2 St.-S. cathecuminos halbgeloubig. *al.):* ALDH. virg. I 26 p.260,20 in catacuminorum (-ti- *var. l.*) gradu et competentium statu. AMALAR. off. 3,36,8 ut -cuminos repellamus ante evangelium. NICOL. I. epist. 85 p.444,33 Ambrosius, quem . . . ex militia et cathichumino asseveratis episcopum. RIMB. Anscar. 24 p.53,12 ut -cumini (-ti- *2*, -the- *3*) fierent, quo eis . . . sacris officiis interesse liceret *eqs.* ALBERT. M. eccl. hier. 3,15 p.593[a],23 -i (*PG 3,432[D]* κατηχουμένοις) bene nondum sunt in ordine ecclesiasticae hierarchiae, quia nondum recipiunt sacramenta. 7,9 p.777[b], 24 hic appellantur -i universaliter omnes non baptizati et energumeni. *saepe. remissius i. qui non(dum) baptizatus est – ein (noch) Ungetaufter:* LIUTPR. leg. 19 p.185,26 Bulgarorum nuntium . . ., -um, mihi praeponit. LAMB. HERSF. annal. a.1052 filio suo Heinrico, adhuc caticumino, . . . fidem promittere fecit *imperator.* CHART. episc. Misn. 120 p.108,8 fratres hospitalis . . . Prutenos cathecuminos . . . insigniri christiani caractere nominis non permittunt. *al. cf. l.59. de paenitentibus (secundi gradus, cf. E. Göller, RömQuartSchr. 39. 1931. p.157sqq.):* EPIST. var. I 27 p.537,25 -cumini . . . instructi dicuntur sive subiacentes castigationi. HRABAN. epist. fragm. p.519,15 excommunicationis . . . divisio est . . . inter audientes, inter -os *eqs. de energumenis: v. l.59.*

[Schmidt]

2. catechumenus (-cumin-), -a, -um. *qui baptismum petit – Katechumenen-:* LIUTPR. antap. 3,3,15 sancta catervatim moritur catĕcumina ples tunc.

catecismus *sim. v.* catechi-. **catecticus** *v.* cachecticus.

catecuminus *sim. v.* catechumen-.

***categorema,** *gen. pl.* -atum *n.* (κατηγόρημα) **1** *praedicatum – Aussage:* ALBERT. M. sent. 1,23,8 p.603^{b},1 libet recipiatur dictio exclusiva, non tamen secundum quod est -a . . ., sed secundum quod est syncategorema. **2** *categoria – Kategorie:* ALBERT. M. metaph. 7,1,3 p.319,7 (ed. B. Geyer. 1964) 'aliorum . . . -um' (*p. 1028^{a},33* κατηγορημάτων) sive praedicamentorum 'nullum est separabile' . . . a substantia.

***categorematice** *adv. in modum praedicati – als Aussage, kategorematisch:* ALBERT. M. elench. 1,2,9 p.550^{b},46 dictio exclusiva potest teneri syncategorematice . . . vel -e *(v. notam ed.).*

categoria (-the-), -ae *f.* (κατηγορία) *metr.* cātĕgŏrī-: *l.43.*

summum genus praedicandi et essendi, praedicamentum – höchste Aussage- und Seinsgattung, Kategorie: **1** *philos. (spectat ad praedicamenta Aristotelis):* **a** *plur. de systemate et doctrina decem praedicamentorum (interdum c. sensu comprehensionis artis logicae, e. g. l.25.31):* ALCUIN. epist. 257 p.415,13 profundissimas de sancta trinitate quaestiones . . . -arum subtilitate explanari posse. ERMENR. ad Grim. 31 p.570,41 x cath-as introducam: . . . substantiam . . .; quantitas . . .; qualitas *eqs.* RICHER. REM. hist. 3,46 cath-arum, id est praedicamentorum librum Aristotelis . . . enucleans. EPIST. Teg. I 104 pene oblitus sum totidem cath-arum Aristotelis. EKKEH. IV. bened. I 41,7 post loycę verba dena (gloss.: x cath-as) virtute superba *eqs.* ANSELM. Bis. rhet. 2,4 p.147,10 -as dividere: ubi, quando *eqs. al. meton. de libro:* EPIST. Worm. I 32 p.58,25 cum . . . in cath-is multa legantur difficilia. *al.* **b** *de praedicamentis singulis:* HRABAN. univ. 1,3 p.23^{D} huic -ae, quae dicitur 'ad aliquid'. ALBERT. M. metaph. 5,2,10 p.247,12 (ed. B. Geyer. 1960. 1964) dicuntur . . . ista *(diversum et contrarium)* 'secundum unamquamque -am' (*p. 1018^{a},38* κατηγορίαν) sicut et ens (5,6, 12 s. diversam entis -am *eqs.* 6,2,1 p.306,57 s. 'figuras -ae'. *al.*). 10,2,3 p.444,41 quaedam diversorum sunt 'genere diversa', quaedam autem . . . sunt 'in eadem coëlementatione -ae'. *al.* **2** *usu communi i. q. genus – Gattung, Art:* BERNH. GEIST. palp. 1,252 (iron.) materias et laudum -as . . . quae praestat, palpanda scientia.

categoricus (ka-, -the-), -a, -um. (κατηγορικός)

1 *adi.:* **a** *strictius i. q. praedicativus – unbedingt (aussagend), kategorisch:* THEOD. AMORB. comm. p.21,24 yppotheticis atque cath-is utuntur syllogismis *nonnulli episcoporum* (EPIST. Ratisb. 31 p.365,30 syllogismus . . . kath-us aut hypotheticus. ALBERT. M. praedicab. 1,7 p.15^{a},23 haec [*scientia complexi*] est duplex, -a scilicet et hypotethica. *al.*). GUNTH. PAR. (?) orat. 2 prol. p.115^{B} ad exemplum -ae propositionis, quae uno tantum verbo indicativo enuntiatur. ALBERT. M. herm. 1,4,2 p.410^{b},7 in simplici -a affirmativa *eqs. in titulo libri:* EPIST. Worm. I 28 p.52,19 ut cath-os *(syllogismos)* paucis diebus prestetis *(v. notam ed.). al.* **b** *latius i. q. dignitate categoriae praeditus, fundamentalis – den Rang einer Kategorie innehabend, grundlegend:* EKKEH. IV. bened. I 57,22 tria (gloss.: subiectorum cath-orum) sub mentes carnem fallunt sapientes (gloss.: tria sunt: sub subiectum, in subiecto, de subiecto).

2 *subst.:* **a** *fem.: enuntiatio praedicativa – kategorischer Satz:* GERHOH. Antichr. 2,33 p.260,33 si . . . cath-am feceris *eqs.* **b** *neutr.: enuntiatio praedicativa, modus praedicativus – die kategorische Aussage(weise):* ALBERT. M. anal. pr. 1,3,1 p.517^{a},32 -um . . . et hypotheticum, una, plures . . . non faciunt nisi materiae diversitatem.

***categorizo** (ka-, -the-), -are. (*cf.* κατηγορεῖν)

1 *praedicare – predigen, verkündigen* (*cf.* GLOSS. IV 242,11 St.-S. -o ich predion): RUP. TUIT. volunt. 16 (PL 170,447^{C}) quid . . . ultra haec . . . -at scriptura? (spir. 2,20 p.1627^{C} hoc . . . consonanter . . . cath-at s.). **2** *sanctum declarare, canonizare – heiligsprechen, kanonisieren:* ARNOLD. LUB. chron. 5,23 p.200,2 ut . . . ipsum . . . k-et ecclesia.

cateia, -ae *f. species teli vel clavae missilis – eine Art Wurfspieß oder Wurfkeule* (*cf.* GLOSS. II 721,49 St.-S. -as gallica tela azgera. III 215,56 clavi vel -a vel teutanus kolbo): ABBO SANGERM. bell. 1,259 conspexit . . . diras ut apes dense tranare -as (gloss.: dardos). 1,554. 2,27.

catella, -ae *f. catenula – Kettchen (cf.* GLOSS. III 191, 32 St.-S. -ae vel catenulae ketinlin. *al.):* HUGO TRIMB. laur. 327 Galli capsella decorat quam rubra -a.

***catellulus,** -i *m. catulus – Hündchen:* CHRON. Noval. 5,27 margo toge illius a -is duobus tenetur *eqs.*

catellus (cade-), -i *m.* **1** *strictius i. q. canis parvus, canicula – kleiner Hund, Hündchen (interdum i. q. catulus – junger Hund, e. g. l.17.23, cf.* GLOSS. III 355,23 St.-S. catulus et -us welf. *al.):* **a** *proprie:* LEX Alam. 78,6 donet alio -o (-um, cad-o *var. l.*), qui iugo transpassare possit. CAPIT. reg. Franc. 32,58 quando -i nostri iudicibus commendati fuerint ad nutriendum. CHRON. Noval. 5,27 qui *(daemones)* videbantur esse -i. TRACT. de aegr. cur. p.97,32 -um . . . per dorsum incisum capiti *phrenetici* superponas. ALBERT. M. animal. 6,112 hoc accidit parvis valde -is, qui sunt in sinibus dominarum nutriti. 23,104 -um in proximo natum. *al. in effigie:* EGBERT. fec. rat. 1,868 foras trahit hunc *(saecularem)* tinctus carbone -us *(de re v. ind. p.263).* **b** *in imag. (cf. Vulg. Marc. 7,28):* EPIST. var. II suppl. 3 cum Sirofenissa muliere humiliabor, cui videbantur -is micae sufficere *eqs.* ABSAL. serm. 7 p.48^{C} ut cum -is de mensa eius *(Christi)* aliquid accipiam. **2** *latius i. q. catulus lupi – junger Wolf, Wölfchen:* NIVARD. Ysengr. 4,713 tener . . . -us. *Schmidt*

catena, -ae *f. script.:* ka-: CHART. Tirol. notar. II 170. cha-: *p.371,15.* -the-: *l.63.68.70. al.*

I *vinculum ex conexis membris consistens – Kette:* **A** *de usu vinciendi:* **1** *proprie:* ALDH. virg. I 37 p.285,19 iuvenculus . . . strictis -arum nexibus ad eum deductus. HROTSV. Pel. 124 captos illaqueat comites artis stringitque -is. RUOTG. Brun. 31 baculum et -am sancti Petri qua diligencia . . . Roma adduxerit (SIGEB. GEMBL. Theod. 16 p.474,32). *al. remissius de claviculis cucurbitae:* WALAHFR. hort. 122 vaga tortilibus stringunt ammenta -is. *meton. de carcere:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,200 invisit . . . iste -as. **2** *in imag.:* WILLIB. Bonif. 5 p.26,3 me propriae sponsionis vinctum -is. CHART. Naumb. 104 p.90,22 sciat se . . . banni nostri vinculo ligatum et tali -a ad examen . . . pertrahendum. GERHOH. aedif. 7 (17$^{in.}$) una -a, *qua episcopus ligatur,* est hominium . . .; altera est illa timiditas *eqs. c. sensu coniungendi:* BONIF. epist. 9 p.4,25 quem *(amicum)* . . . spiritalis . . . adfinitas . . . -a caritatis . . . copulavit (RADBERT. Adalh. 29 erat . . . filius pacis caritatisque -a). WALAHFR. carm. 59,9 fidei stat fixa -a. *al.* **B** *de usu cingendi:* WETT. Gall. 34 cilicium et aenea -a infusa sanguine. LIUTPR. leg. 19 p.185,25 nuntium . . . aenea -a cinctum. *al.* **C** *de usu suspendendi:* CATAL. thes. Germ. I 118,36 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 908) praesul . . . pectines . . . -is fecit aeneis . . . suspendi. VITA Paulin. Trev. 16 cum -is ferreis in cryptae medio pendere fecerunt *sarcophagum.* WILH. HIRS. const. 1,98 p.1033^{B} in his *(trigonis)* pendent -ae, quibus caldaria suspenduntur. *al. alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,141 -a, qua corona in altum continetur, est spes, qua ecclesia a terrenis ad coelestia suspenditur. **D** *de usu intercludendi:* **1** *proprie:* IOH. VEN. chron. p.131,12.15. -a ferrea inibi composita erat, . . . ne ulla navis penetrandi facultatem nisi dissoluta -a haberet. CHART. Argent. I 616,107 clausuras et cathenas ad portas . . . obserandas . . . facere debent *fabri.* CHART. Westph. IV 268 p. 176,5 -a, que ex antiquo terminum emunitatis et civitatis divisit. *al. in nom. propr.:* NIZO Frid. 12 in hospitali, quod nunc Ad C-am vocatur (*cf.* CHART. Lamb. Leod. 616 ad elemosinam Cathene). **2** *translate:* **a** *locus, ubi portorium exigitur – Hafenzollstelle:* CHART. ord. Teut. 5 p. 6,24 (a. 1169) MCC bisantii . . . in cathena Acconensi annuatim recipiendi. CHART. Hohenloh. 71 p.48,23 bisancios . . . recipiendos . . . in redditibus cathene civitatis. *al.* **b** *portorium –*

[Gottschaller]

Hafenzoll: ANNAL. Ianuens. III p.56,5 quod . . . drictum cathene acciperet videlicet decenum. **E** *usu communi:* CAPIT. reg. Franc. 32,42 ut unaquaeque villa . . . andedos, -as, cramaculos . . . habeant. THEOPH. sched. 3,61 -as facturus primum trahe fila *eqs. al. de ornamento templi:* SCHOL. Adam gest. 139 -a aurea templum circumdat pendens supra domus fastigia. *per compar. c. sensu congruentiae:* ANON. mus. Sowa praef. p.2,9 concordia complexionis quatuor elementorum . . ., que aliter dicitur aurea cathena *eqs.* ALBERT. M. veget. 5,72 hoc Pythagoras ansas -ae aureae vocavit.

II *iugulum – Schlüsselbein:* GLOSS. Roger. III p.284[2] cathena gule est os, qui organicus in provinciali lingua colli dicitur *eqs.* IOH. IAMAT. chirurg. 6,4 de dislocatione -e. GLOSS. Roger. I A 3,21 p.701,19 fiant . . . duo *cauteria* sub duabus cathenis. 4,2 p.709,10 de chathena gule. *al.*

***catenacium** (-tium), -i *n. repagulum – Riegel:* VITA Antonini Surr. 26 pessulum, quod vulgo -tium vocatur. CHART. Ticin. 104 p.45,20 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931) venditores posuerunt . . . abbatem . . . in corporalem possessionem de . . . domo . . . cum -o hostii predicte domus. *cf. l.28.*

***catenalis,** -e. *catena instructus – mit einer Kette versehen:* RATHER. Metr. 6 p.459[A] compede . . . -i a civitatis pontifice reserato.

***catenaticum** (-tin-), -i *n. pecunia custodibus carceris solvenda – Bezahlung von Gefängniswächtern:* LEG. Wisig. 7,4,4 iudex . . . vel hii, qui reos capiunt . . ., ab his, quos in custodia miserint innocentes, catinatici (-ten-, -acii *sim. var. l.*) nomine nihil requirant.

catenatio (cathenacio), -onis *f. colligatio – Verbindung:* RICHARD. ANGL. anat. I 209 nec est aliqua sine eis *(ligamentis vel chordis)* membrorum cathenacio.

***catenatium** *v.* *catenacium. **catenatus** *v.* cateno.

***catenella,** -ae *f.* (*ital.* catenella) *catena (parva) – (kleine) Kette:* MOSES PANORM. marisc. 3 p.159,16 -as freni ferri.

cateno (-the-), -avi, -atum, -are. *metr.* -tĕ-: *l. 52.*

1 *catenis circumdare, vincire – in Ketten legen, fesseln:* AETHICUS ISTER 11 p.6,30 religato ac -to . . . serpente. HONOR. AUGUST. spec. p.976[B] *apostoli* -antur, carcerali custodia . . . macerantur. *in imag.:* CARM. Bur. B 77,17,1 forma tua fulgida . . . me -vit. **2** *conectere, ligare – (ver)binden (in imag.):* LIBRI Karol. 3,9 p.122,19 scriptura non variis topicorum perplexitatibus exornatur nec lubricis syllogismorum conclusionibus -atur. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,106 ut non dissideat, quicquid tua norma -at.

adi. **catenatus,** -a, -um. **1** *catenis circumdatus, vinctus – in Ketten gelegt, gefesselt:* ARBEO Corb. 4 p.192,11 ita ut quasi -us existeret et nequaquam . . . descendere quivisset. NOTKER. BALB. gest. 1,26 p.36,6 ad basilicam sancti Petri capti et -i perducti sunt. PASS. Quint. 167 (MGPoet. IV p. 983) Quintinus . . . quamvis cathenatus . . . sisteret. *al.* **2** *conexus, ligatus – verknüpft, ver-, gebunden:* WALAHFR. hort. 37 tam spissus erat radicibus infra ordo -is *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.83,23 extremitati . . . ossis applicati sunt et -i suis cordis et ligaminibus digiti pedis. *in imag.:* IONAS BOB. Ioh. 1 quorum *(parentum)* animos cultus religionis cathenatos . . . tenebat. BONIF. epist. 78 p.162,12 amoris vinculo . . . invicem -i. **3** *(catena) alligatus – angekettet:* CATAL. biblioth. Becker 48,85/88 (ante 1043) psalteria intus servata X in ecclesia, IIII -ta. **4** *cinctus – gegürtet:* EKKEH. IV. bened. I 44,79 ut . . . -um corpus maneat tumulatum.

subst. **1. catenatus,** -i *m. captivus – Gefangener:* HELM. chron. 39 p.79,6 inmensas cathenatorum catervas.

2. catenatum, -i *n. genus armaturae catena instructae – mit einer Kette versehenes Ausrüstungsstück:* CONST. II 427, 71 (a.1244) cultrum Latinum aut aliquid -um vel hostile.

catenula (-the-, -tin-, -nola), -ae *f. catena (parva) – (kleine) Kette (cf.* GLOSS. I 275,33 St.-S. -as snuabilun. III 349,7 murenulę -ę teretes i. chunuuit. *v. et p.370,9):* **1** *de usu suspendendi, ornandi sim.:* DIPL. Loth. I. 122 p.281,3 (ed. Th. Schieffer. 1966) obtulisse nos . . . bibliothecam cum . . . seraculis cum -is argenteis deauratis. ANNAL. Altah. a.800 suspensa manet -is super ara Petri *corona.* ORTL. chron. 2,2 p.116,14 in crucicula aurea cum -a aurea (VITA Gebeh. Salisb. II 8. CATAL. thes. Germ. I 45,46 [Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967] cathenulis. *al.*). HILDEG. div. op. 3,10,9 p.1011[A] ad idem monile elegantissimam -am suspendit. *al.* **2** *de usu vinciendi:* AGIUS vita Hath. 11 se . . . quasi quibusdam -is esse colligatam. *in imag.:* AETHICUS ISTER 58 p.37,27 ne . . . intellegentiae -am eruginosam dissolvat. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,54 duplicis obstricta -a legis. **3** *de usu cingendi:* SIMON SCHON. Elis. p.154,31 (ed. F. W. E. Roth, Die Visionen der hl. Elisabeth. 1884) duritia zone, id est -e ferree. **4** *usu communi:* AETHICUS ISTER 36 p.22,10 adnectas catinulas. p.22,25 cum catinolis ferreis. VITA Annon. I 3,4 p. 499[b],10 imperans . . . demitti . . . -am . . . ad subvehendam lucernam. *alleg.:* HRABAN. univ. 14,21 p.395[B] -ae testimonia scripturarum invicem se continentia. *in nom. propr.:* CHART. Laus. 392 (s. XII.[ex.]) Petrus C-a.

catepanus *sim. v.* catap-. **cateracta** *v.* cataracta.

cateria *v.* cachrys. *adde:* GLOSS. Salern. p.3[a],28 cateri⟨a⟩ id est semen ferule.

caterva, -ae *f. (m.: cf. l.29) script.* ka-: RHYTHM. 41, 10,1. -rb(a): *l.25.49.*

multitudo, turba – Menge, Schar: **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* IULIAN. TOLET. Wamb. 8 coniuratorum -bam . . . ad se traxit. HUGEB. Willib. 4 p.94,26 suos . . . inter carceres et contumacium -as . . . protegere . . . dignatus est *Deus.* URSIN. Leod. 32 (MGMer. V p.356,4) cum . . . -a . . . plebis populi magna. TRAD. Frising. 427 p.366,30 conram -a, qui . . . venerat. 434[c] conperiat -a gnarum, quemadmodum *eqs.* DIPL. Karoli III. 47 p.77,43 episcoporum venerabilis coetus nec non et nobilium procerum -a. EPIST. Teg. I 13 Hebreę -ę nimium doluere. WIPO gest. 34 p.54,20 multitudo sola impressione -arum vicit. TRAD. Teg. 63 conlaudante vulgi -a. DIPL. Loth. III. 67 p.104,33 innumera abbatum, prepositorum, cleri populique astante -a. *saepe. de caelicolis:* IONAS BOB. Columb. 2,12 p.261,12 cum . . . candidatorum . . . -as . . . omnemque militiam caeli . . . astare conspiceret. WALAHFR. Wett. 606 -as virgineas adeunt. HROTSV. Mar. 902 angelicae . . . -ae. *al.* **b** *de bestiis:* ALDH. virg. II 14 limpida praepetibus . . . complens aera -is. carm. eccl. 4,1,7 aequoreas captabat rete -as. ALBERT. M. animal. 8,162 cum quolibet rege vadit una -a sive unum examen *(sc. apium).* **c** *de rebus:* ALDH. ad Acirc. 97,4 culmina caelorum quae *(sidera)* scandunt celsa -is. *de nive i. q. acervus – Haufe:* HUGEB. Willib. 4 p.101,35 *nix* de caelo nivans . . . -as . . . coacervare . . . solet. **2** *spec.:* **a** *milit. i. q. manus, exercitus – Trupp, Heer:* SISEB. Desid. 20 tempus certamini patuit et . . . stipata -ba conflixit. THIETM. chron. 7,57 milites magnam Bawariorum -am dolo circumvenientes. CARM. de Frid. I. imp. 1127 collectis equitum peditumque -is. CHART. Burgenl. II 4 p. 5,6 ipsos . . . nostrorum -e militum persequentes. *al.* **b** *eccl. i. q. congregatio – Vereinigung, Kongregation:* IONAS BOB. Ioh. 3 crescente . . . monachorum -a. VITA Pirmin. I 6 p.26,11 sollers in congregandis -is ad servitium Dei. TRAD. Frising. 339 p. 290,12 praeest . . . Hitto antestis cum norma -a servorum Dei. WALAHFR. Wett. 743 quanta . . . femineis nascantur damna -is. VITA Mathild. I 11 p.579,2 *Mathildis* clericorum instituit -am. EPIST. Teg. I 51[tit.] abbati . . . paupercula vestrę filiationis -a. DIPL. Heinr. II. 107 p.132,36 -ae sanctimonialium concessimus, ut . . . arbitrium habeant . . . abbatissas eligendi. *al.*

catervarius, -i *m. ?congregatus – ?Angehöriger einer Kongregation:* CHART. Osn. III 1 (c. 1251) Iffreth et Bertolt erant -i.

catervatim (ka-) *adv.* **1** *gregatim – scharenweise:* IONAS BOB. Ioh. 16 p.339,5 concio fratrum ad segitem praecidendam -m properare studuit. ALDH. virg. I 25 p.258,19 populis -m confluentibus (WETT. Gall. 29 p.274,2. VITA Serv. 30 p.100,17 c. -m -mque . . . populis. *al.*). epist. p.479,11 atra bufonum turma -m scatet. CARM. de Aquil. 10,1 (MG Poet. II p.151) k-m perit omnis illustris nobilitas. HIST. per-

[Gottschaller]

egr. p.155,29 Turci . . . undique -m conveniunt. *al.* *in imag.:* ALDH. virg. I 9 p.237,25 *(de foliis)* in modum densissimae stragis -m cadere. **2** *copiose – in reichlicher, großer Zahl:* ALDH. ad Acirc. 9 p.81,6 versus . . . -m congessimus. CARM. de temp. rat. 416 circa aequinoctia currunt aequora -m celsiora. **3** *vulgo – allgemein:* PASS. Praeiecti I 14 cum opinio de adepto sacerdotio -m . . . rimaretur. **4** *coniunctim – zusammen:* CHRON. Salern. 47 -m Beneventum pervenerunt *princeps et Sico.*

***catervatio,** -onis *f.* *caterva – Schar:* VITA Reginsw. 19 regionis -o enormis.

***catervo,** -are. **1** *congregare – zusammenscharen:* CARM. de Rob. 97 pleps *(avium)* aciem servat neque se nisi rite -at. **2** *coacervare – anhäufen:* CONST. III 40 (a. 1275) hoc . . . -bit apud nos et tibi et ei favoris et gracie cumulum.

***catervula,** -ae *f.* *caterva (parva) – (kleine) Schar:* **1** *gener.:* GESTA Apoll. 228 nostra ciet bellum tibi pauca -a nullum. HARTW. Emm. 72 -a clientelę fidissima. TRAD. Ratisb. 286 cunctorum liqueat -ę christicolarum, quod *eqs.* HERM. AUGIENS. vit. 27 vos *(sc. Musae)*, o contio candida ac formosa -a. *al.* **2** *eccl. i. q. congregatio – Vereinigung, Kongregation:* DIPL. Otton. I. 34 episcopus, quem . . . monasterii -a . . . in . . . abbatem elegit. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 16 collecta . . . sanctimonialium -a. DIPL. Heinr. II. 126 p.152,40 -a puellarum, quantulacumque congregari posset. EPIST. Worm. I 7 ut . . . mansos adiuvare dignemini pauperculę reddi -ę. *al.* *Gottschaller*

catezizo *sim. v.* catechi-.

catha- *v.* cata- *praeter:*

***cathaleta** (-thel-), -orum *n.* *(orig. inc., nisi cohaeret c. ital.* cataletto) *de parte navis fort. i. q. alveus – viell.: Rumpf:* AGNELL. lib. pont. 131 p.364,33 iace in -a (-thel- *cod.*) navis infra sentina iuxta carinam. 137 p.368,13 proiciebantur sub -a navis. *cf. ThLL. s. v.?* 2. catalectum.

***cathan** *v.* *gaddian. **cathan(e)us** *v.* capitaneus.

cathapleba *v.* catoblepas. **cathara** *v.* catharus.

catharacta *v.* cataracta.

***catharia** (-ta-), -ae *f.* *secta vel haeresis catharorum – Sekte oder Irrlehre der Katharer:* EKKEB. SCHON. cath. 8,1 eos, quos assumitis in societatem -ae vestrae. ANNAL. Mell. Lamb. a.1210 nefandissima fex catariae.

*?***catharinus,** -i *m.* *haereticus ex secta catharorum – Katharer:* BERNH. GEIST. palp. 1,93 aut es begginus, Bernharde, vel es karinus (katharinus *ci. ed.*).

***catharios** (-ta-) *adi.* (καθάριος) *mundus – rein:* COMPOS. Luc. δ 18 crisos catarios *(v. notam ed. p.203sq.).*

catharistae, -arum *m.* *de secta Manichaeorum: v. p. 374,29.*

***catharizo,** -are. *(cf.* καθαρίζειν) *de baptismate catharorum i. q. in societatem catharorum recipere – in die Katharergemeinde aufnehmen:* EKKEB. SCHON. cath. 8,2 infelix ille, qui baptizandus sive -andus est. 8,3 novitium, quem vultis -are.

catharticus (-ta-), -a, -um. (καθαρτικός) *script.:* -rct-: *l.70.* ?graticas: *l.61.*

1 *adi.:* *purgans, purgativus – reinigend, purgativ:* PAUL. AEGIN. cur. 1 p.1,12 per -um (cata- *B; 3,1,1* καθαρτικοῦ) . . . medicamen utemur evacuatione. FRAGM. mul. III 14 pissus cata-us et emmagogus. ANTIDOT. Berolin. capit. p.66ᵇ,8 confectio salis cata-i (ANTIDOT. Glasg. p.130,27 s. catarticos. p.150,41 s. graticas). ANTIDOT. Sangall. p.91,12 colligirium cata-um oculorum. DYASC. p.197ᵇ vinum. *al.* **2** *subst. neutr.:* **a** *medicamentum purgativum, laxativum – Purgativ, Laxativ:* PAUL. AEGIN. cur. 54 p.31,1 ex albo elleboro -o *(3,13,2* καθαρτηρίῳ) utendum. 110 dandum de scamonea . . . cata-um *(3,22,29* καθαρτικόν). ANTIDOT. Sangall. p.89, 39 cata-um diamaratrum. p.90,7 cata-um ad flecma deponenda de capite. p.91,1 cata-um ad ventrem purgandum. TRACT. de aegr. cur. p. 137,3 purgabis cum cata-o imperiali. MATTH. PLATEAR. gloss. p.384ᶜ catarcticum interpretatur laxativum. *saepe.* *?purgatio – ?Reinigung:* PAUL. AEGIN. cur. 201 p.134,15 plenitudinem mali humoris sentientes per flebotomiam aut cata-um *(3,45,3* καθάρσεως) evacuentur. **b** *per confusionem i. q. catarrhus – Katarrh:* PAUL. AEGIN. cur. 132 ad cerebri . . . distemperantiam . . . odorifera affer . . . quemadmodum et in cata-is *(3,24,1* ἐπὶ τῶν κατάρρων).

catharus (-ta-), -a, -um. (καθαρός) *script.:* ka-: *l.31sq. adde* ELIS. SCHON. vis. 3,21.24. *al.* cha-: *l.21.23.* -art-: ELIS. SCHON. vis. 3,21. -atta-: *l.32.* -aça-: *l.35. 43.* -thor-: *l.11.40.* -ter-: *l.23.* -tir-: *l.21.* -thedr(i): *l. 18.24. adde* LAND. MEDIOL. hist. I 3,19 p.88,18. 3,26 p.92, 53. *form. nom. pl. masc.* -ae: *l.18. adde* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p.82,10) cathore.

mundus – rein (cf. GLOSS. III 312,53 St.-S. catarus mundus i. reine. *al.):* **I** *adi.:* CARM. biblioth. 5,2 corde . . . -o.

II *subst.:* **A** *masc. plur. de haereticis:* **1** *de Novatianis:* ALDH. epist. 4 p.484,21 *Demetarum sacerdotes* hereticos . . . imitantur, qui se -os, id est mundos, nuncupare voluerunt. PETR. DAM. grat. 22 p.49,20 Niceno statutum esse concilio, ut -ae (-edrę, -adre *var. l.*, -oe *Mansi II p.680*), qui ad catholicam reverturtur aecclesiam, . . . in suis recipiantur ordinibus *(sim.* HUMB. Sim. 1,2 p.105,30. BERNOLD. CONST. libell. XIV 2 chatiri sive Novatiani. *al.).* **2** *de haereticis medii aevi:* **a** *latius de Patarinis:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,29 Herlembaldus . . . cum suis chateris, qui omnia . . . conturbabant (3,31 p.98,13 H. cum suis omnibus -edris. *ibid. al.*). **b** *strictius de haereticis 'Manichaeis' ('Katharer', cf. A. Borst, Die Katharer. 1953):* EKKEB. SCHON. cath. 1,1 p. 13ᶜ hos *haereticos* nostra Germania -os, Flandria Piphles, Gallia Texerant . . . appellat. 1,5p.18ᴬ ipsi -*i* originem habuerunt a quibusdam discipulis Manichaei, qui olim catharistae dicebantur. *saepe.* ELIS. SCHON. viar. 13 p.104,22 de illis, quos k-os vocant, qui vitam coniugatorum omnino reprobare dicuntur. CHRON. reg. a. 1163 heretici de secta catarorum (kattari rec. II) de Flandriae partibus Coloniam venientes ibi . . . igne concremati sunt. CONST. II 35 p.43,27 sancimus omnes hereticos Ferrarie commorantes, Patarenos sive caçaros . . ., imperiali banno subiacere. ANNAL. Neresh. a.1231 (MGScript. X p.23,31) -orum perversitas quamplura Theotonie loca infecit. BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p.31,24) unde et nomen habetis catari, quia, sicut cattus in tenebris . . . plus circuit . . . quam in die . . ., sic et vos. p.67,11 cathori penitentiam refutant. *al.* **B** *fem.:* **1** *haeretica (ex secta catharorum) – (katharische) Ketzerin:* SALIMB. chron. p. 504,15 *mulierem* sicut -çaram conburi fecerunt *fratres Praedicatores* (ALBERT. MIL. temp. 295). **2** *panis benedictus catharorum – Eulogienbrot der Katharer:* EKKEB. SCHON. cath. 11,14 *vir* infamatus erat, quod de -a vestra gustasset.

cathazizo *v.* catechizo.

***cathecastus** (cate-), -a, -um. *(cf.* καθέκαστα) *singularis – einzig(artig):* ABBO SANGERM. bell. 2,495 lux precursoris Domini cate-a (gloss.: singularis, una) Iohannis. 3 subscr. cate-i eximii confessoris Germani. *Payr*

catheces, -um *subst. pl.* *(cf.* cacoethes) *mali mores – schlechte Eigenschaften:* CATAL. Frising. (MGScript. XXIV p.317,36; s. XII.²) Atto . . . exosor-um. *cf. ThLL. III. p.9,33.*

cathecismus *sim. v.* catechi-. *Prinz*

***cathecium,** -i *n.* *(cf.* καταθήκη*?)* *arra – Pfand:* PAX Valenc. p.606ᵇ,59 si vir . . . ad placita comparuerit reddendo -um iuxta legem, ipse debet dare sufficiens vadium aut sufficiens respondendum de legibus et -o *eqs.*

cathecizo *v.* catechizo. **cathecumba** *v.* catacumba.

cathecuminus *v.* 1.catechumenus. **cathecus** *v.* cathetus.

cathecysta *v.* catechista.

cathedra, -ae *f.* (καθέδρα) *script.:* ka-: *passim.* cha-: *p.375,34. adde* MARIAN. chron. a. Chr. 72 p.508,4. CHART. Turic. 417 chatheram. *al.* catth-: FORM. Marculfin. 14 p.119,34. -ate-: *p.375,34.376,29. adde* DIPL. Otton. III. 69 p.477,12. RANGER. Anselm. 55. *al.* -tehd-: RANGER. Anselm. 179. -etr(a): RHYTHM. 140,12. -tedhr(a): RANGER. Anselm. 5933. -er(a): *l.65. metr.:* cā-: CARM. de Lamb. 1,76.79. -thē- *(in arsi, cf.* ERMENR. ad Grim. 10 p.544,26): *p.376,36. adde* CARM. Salisb. 1,3,6. CARM. de Lamb. 1,79. *al.* -thĕ- *(in thesi): p.375,26. adde* HEIRIC. Germ. I 2,195. *al.*

[Payr]

sella, sedes – Stuhl, Sessel (*cf.* GLOSS. III 384,6 St.-S. -a sezel): **I** *gener.:* LEX Sal. Merov. 100,2 lectum . . . et -as, quae de casa patris mei exhibui. ORDO Rom. 19,4 habent . . . -a tale ex alto stabilita cum annologio. HRABAN. epist. 50 p. 505,5 sepius suscipit me lectulus meus cubantem, quam -a tenet meditantem aut docentem. THEOPH. sched. 3,71 ex his *laminis* ligantur -ae pictae et sedilia. HERM. TORN. rest. 80 videres . . . monachos iuvenes in -is sedentes et super tabulas . . . scribentes. CHART. Tirol. 672 p. 132,28 ille, qui preparat -as. WILH. SALIC. chirurg. 3,9 p. 344[G] postquam situaveris infirmum ad sedendum sub bancho vel -a. *al. alleg.:* ANON. de alleg. (Cod. Sangall. 230 p. 536) -a Christi est serenitas mentis.

II *spec.:* **A** *sella regia, solium – Thron:* **1** *proprie:* CHRON. Fred. 2,62 p. 85,30 cum vinctum tenerit *regem*, in -am quasi honorifice sedere iussit. ANNAL. Hild. a. 962 *apostolicus* collocavit *Ottonem* super -am augustalis principatus (*cf.* LAMB. HERSF. annal. a. 962 super -am augustalem). *adde:* CHRON. Noval. 3,32 non . . . iacebat *Karolus*, . . . sed in quandam -am ceu vivus residebat. **2** *meton.:* **a** *dignitas et potestas regia – Herrscherwürde, -macht:* THIETM. chron. 2,45 post Carolum Magnum regalem -am numquam tantus patriae rector . . . possedit. COSMAS chron. 3,20 p. 186,19 ut . . . eum *(ducem)* . . . iterum relevent in principalem -am. SALUTARIS POETA 35 (MittellatJb. 5. 1968. p. 230) ad regni -am si vis volitare. **b** *sedes regni – Herrschersitz, Residenz:* PAUL. DIAC. Lang. 2,10 Hilpericus -am habebat apud Sessionas. **B** *sella episcopalis – Bischofsstuhl:* **1** *proprie:* **a** *strictius:* IOH. DIAC. cen. 2,28 Petrus sedit in -a, Iudas super loculum. RATHER. epist. 7 p. 39,22 ut . . . mallem in Walberti . . . turricula quam sedere in Veronensi -a. RUOTG. Brun. 13 acclamantibus cunctis . . . virum super -am pontificalem sedere fecerunt. CHRON. Ven. Alt. p. 82,8 Helena . . . chatedras de Alexandrie tulerat, in quarum una sedit . . . Marcus. THANGM. Bernw. 13 p. 764,15 episcopalem -am ad absidem altaris poni praecepit (BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 310,3 anulo, virga pastorali et -a episcopali ab archiepiscopo . . . susceptis. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 201,18. *al.*). ADEMAR. hist. 3,35 *Alduinum* intronizavit, primo in -a vectatoria . . ., deinde in sede sancti Marcialis. NOTAE Teg. (MGScript. XV p. 1068,1) reliquias acquisivit . . .: de k-a eius *(s. Petri)*. CHART. Stir. II 456 *abbati* usum imfule pontificalis, anuli et -e . . . indulgemus. WILH. RUBRUQU. itin. p. 326,4 -am plicabilem, sicut solent episcopi habere. *al.* **b** *latius (accedente fere sensu potestatis):* EPIST. divort. Loth. 8 p. 220,18 qui . . . in reverentissima summi principis -a verus apostolus residetis. ANNAL. Fuld. II a. 754 Lullus in -a eius *(Bonifatii)* sedit annos XXXII. BERTH. (?) annal. a. 1069 p. 274,28 nostrae -ae inthronizari . . . nitebatur. DESID. CAS. dial. 3 prol. p. 1142,2 *Iohannes* tribus . . . mensibus Romanae usus -ae sessione. RANGER. Anselm. 2797 rex iubet a -a descendere protinus ista. CHART. Heinr. Leon. 94 p. 145,4 presidente . . . A. patriarcha in patriarchali -a. CHART. episc. Hild. II 217 p. 92,6 Onorio summo papa possidente -am fidei. *saepe.* **2** *meton.:* **a** *officium et sacerdotium episcopale – Bischofsamt, -würde:* IONAS BOB. Ved. 5 suscepto . . . pontificalis -ae onus (ORDO Rom. 40[B],6 tribuas ei -am pontificalem ad regendam aecclesiam. LAMB. HERSF. Lull. 7 p. 317,31 propter p. -ae fasces. *al.*). EPIST. var. III 26 p. 184,43 quod . . . principum voluntate adeptus sit episcopalem cathredram *(sic?)*. ADAM gest. 2,64 bonus in prepositura, multo melior in -a. VITA Meinw. 145 p. 77,17 potestas -ę, que non sacris locis propter personas, sed propter sacra loca personis conceditur. ACTA imp. Winkelm. I 136 quod ad -am apostolatus fuistis . . . promoti. *al.* **b** *sedes episcopalis, ecclesia cathedralis – Bischofssitz, Bischofskirche (de sede abbatis: p. 376,7):* IULIAN. TOLET. Wamb. 7 Argebadus, -ae Narbonensis antistes. CAPIT. reg. Franc. 22,32 ut non liceat episcopo principalem -am suae parrochiae neglegere (FUND. Hild. 1 p. 942,14 p. episcopii -am . . . sacello Dei genetricis concessit). NICOL. I. epist. 122 p. 640,24 beati Petri . . . -ae decretalium sanctionum promissa. RUOTG. Brun. 38 p. 40,10 Leodicensi -ę vacanti . . . incardinatus est. DIPL. Otton. II. 167[a] p. 191,9 Lauriacensis ęcclesia . . . mater ęcclesia et episcopalis -a fuit (THIETM. chron. 4,59 Waic in regno suimet episcopales -as faciens. *al.*). BERTH. (?) annal. a. 1069 p. 274, 25 caulas Constantiensis -ae . . . intrare. ADAM gest. 2,1 necdum . . . Hammaburgensis -a habuit suffraganeos. VITA Theog. 1,28 p. 462,45 *abbas* -am suam deserens. ENGELH. WIRZ. Burch. 1,3 p. 10,24 ut . . . Mogoncie metropolitanam susceperit k-am ipsamque postea archiepiscopatus pallio sublimaverit. SIGEBOTO Paulin. 26 qualiter . . . ipse locus apostolicae k-ae . . . subderetur. CHART. Ypolit. 19 p. 29,9 ut . . . nos . . . et Pataviensis k-a . . . predium . . . possideamus. CHART. Turic. 390 p. 277,2 gubernantibus nobis Constantiensem k-am. CHART. Burgenl. II 67 p. 47,5 *civitas* est dignitate predita -e pastoralis. *saepe. expressius de curia Romana:* ARNULF. SAG. invect. 7 p. 103,37 quem *(papam)* nec -a Lateranensis agnosceret nec ei obsequium Romana civitas exhiberet. *al.* **c** *elevatio in sedem episcopalem – Stuhlbesteigung:* CONC. Merov. p. 133,20 sunt . . ., qui in festivitate -ae domni Petri intrita mortuis offerunt. CHART. Raitenh. 209 p. 176,16 in festo -e sancti Petri. *al. de festo s. Petri ('Petri Stuhlfeier', cf. LThK.² I. p. 743):* BOBOL. Germ. 13 (MGMer. V p. 39,7) in vigilia -ae sancti Petri (MARTYR. Augiens. XV. kal. Febr. [RömQuartSchr. 3. 1889. p. 208] Romae -a s. P. VIII. kal. Mart. natale -ae apostoli P. HONOR. AUGUST. gemm. 3,26 -a s. P. ideo celebratur, qui in illa die in Antiochia pontifex ecclesiae levatur. REGISTR. Wirz. [WürzbDiözGeschBl. 18/19 p. 22,2] in k-a s. P. quinque talenta. CHART. Salem. 476 p. 70,30 acta sunt hec . . . in katedra s. P. *saepe*). **C** *sedes iudicantium – Richterstuhl:* RATHER. epist. 16 p. 92,2 sedens in -a iudicandi. CHART. Tirol. notar. II 479 in quo sigillo . . . B(ertoldus) iusticiarius . . . sedebat in k-a. **D** *sedes docentium – Lehrstuhl:* **1** *proprie:* AETHICUS ISTER 17 Hiarcam sablo -am sedentem auream . . . disputantem cum discipulis. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,180 sedet excelsae solio subnixa -ę *Geometrica*. ANON. tab. p. 196,5 intus in domo -a et in illa -a imago sapientis *eqs.* ALBERT. M. summ. theol. II 14,87,3 p. 155[b],3 -a . . . catechizantium est aedes sive docentium. *al. v. et p. 375,5sq. alleg.:* HRABAN. univ. 22,11 p. 608[B] -ae . . . sedes doctorum sunt et significant mystice docendi potestatem aut doctrinam legis Moysi sive etiam haereticorum doctrinam. **2** *meton. de dignitate et officio magistri:* HINCM. epist. I 99 p. 48,30 aliqui emerserunt, qui doctrinalem -am tenuerunt *eqs.* NICOL. I. epist. 82 p. 435,1 doctoris . . . -am eligens docere prius elegit ac deinde coepit doceri. COD. Udalr. 97[med.] quatinus . . . scolasticae praeficereris -ae. CHART. episc. Hild. II 768 p. 388,10 -am . . . ascendere magistralem. CHRON. Albr. a. 1169 Parisius . . . magister Petrus Pictavinus -am tenuit theologicam. *adde de sede episcopali:* FORM. Wisig. 6 p. 577, 38 -am apostolicae doctrinae . . . conscendere.

***cathedralicum** (ka-), -i *n. exactio episcopo solvenda – einem Bischof zu leistende Abgabe (de re v. p. 377,39sq.):* CHART. Pfedd. 25 p. 17,4 (ed. D. Bonin, UB Pfeddersheim. 1911; a. 1203) iure k-i episcopi.

cathedralis, -e. *script.:* ka-: *passim.* cha-: *p. 377, 27.* catth-: CHART. LUX. II 493. -ate-: *l. 68. p. 377,10. al.*

I *adi.:* **A** *spectat ad sedem episcopalem (abbatis: p. 377, 16):* **1** *ad cathedram episcopalem pertinens, episcopalis – zum Bischofssitz gehörig, Kathedral-, Dom-, Bischofs-:* **a** *de hominibus:* WALTH. TER. Ioh. 5 p. 1142,18 archidiaconi . . . cum -bus clericis in unum congregati. GERHOH. ad Innoc. p. 222,23 cardinales sive -es prelati cuiuslibet aecclesiae. CHART. episc. August. 28 p. 26,12 canonici -es (CHART. Brixin. 38 p. 45,5. SALIMB. chron. p. 640,19. *al.*). **b** *de rebus:* DIPL. Otton. I. 76 p. 156,15 donantes . . . ei *(praesuli)* et ecclesiae -i . . . ab eo constituendae medietatem castri (CHART. Merseb. 224 p. 180,15 advocaciam katedralis ecclesie nostre, que vulgo tumvoythye dicitur. CHART. Meckl. 1136 p. 340,9 ut *ecclesia Rigensis*, que quondam tantummodo -is, nunc . . . totius Livonie . . . metropolis . . . sit habenda. CONST. III 39 k-bus et collegiatis ecclesiis. *saepe*). RAHEW. gest. 4,16 p. 255,32 ubi

[Payr]

maior aecclesia et -is sedes fabricanda erat (CHART. Heinr. Leon. 41 p. 59,37 sedis -is, id est curie fratrum . . ., advocatiam. ALEX. MIN. apoc. 11,12 p. 240,30 in -i sede apostolatus. *al.*). CONST. II 187 p. 229,7 in cives -is civitatis. TRAD. Scheftl. 445[a] p. 435,27 acta sunt hec . . . Frisinge in refectorio k-i. VITA Conr. Const. (ed. F. J. Mone, Quellens. d. bad. Landesgesch. I. 1848. p. 79[b],21) -i . . . infula sublimatus. ALEX. MIN. apoc. 16,9 p. 334,23 *Aldenborch* quondam dignitatem habuit -em. CHART. Worm. 242 p. 161,35 vicarius ad iura katedralia . . . episcopis . . . tenebitur persolvenda. *al.* annus -is *i. q. annus, quo praestatio sedi episcopali debetur – Kathedraljahr:* CHART. eccl. Werd. 24 p. 38,3 (c. 1202) ut . . . ecclesia in Brule . . . archiepiscopo, quando annus -is est, tres marcas . . . pro cathedratico persolvat. **2** *sedem abbatialem obtinens – den Abtsstuhl innehabend:* CHART. Naumb. 216 p. 195,1 (a. 1154) Theodorico, abbati Portensis cenobii, et k-bus eiusdem successoribus. **B** *spectat ad sedem docentium:* **1** *ad cathedram docentium pertinens – den Lehrstuhl betreffend:* EPIST. var. III 26[II] p. 182,36 -em eptadin iure tenenti ... magistro. **2** *cathedram docentium obtinens – einen Lehrstuhl innehabend:* SALIMB. chron. p. 210,32 factus est -is magister.

II *subst.:* **A** *masc.:* *clericus ecclesiae episcopalis – Domkleriker, Domkanoniker:* GERHOH. ad Innoc. p. 237,14 quia *saeculares* praesident aecclesiae -bus. CHART. Neocell. (Frising.) 19 p. 95,5 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX. 1961) data sententia ch-ium et nobilium episcopatus nostri. TRAD. Patav. 855 ut de domo . . . dimidium talentum . . . k-bus Pataviensis ecclesie persolvatur. ANNAL. Gotw. a. 1228 (MGScript. IX p. 603,44) discordie malum inter . . . episcopum Pataviensem et k-es et ministeriales ipsius episcopii ortum est. *al.* **B** *neutr.:* *?tapetum, quo sedes abbatis insternitur – ?Decke für den Abtsstuhl:* CATAL. thes. Germ. I 25,9 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; s. XI.[ex.]) cyrothece II, -ia II. *Payr*

cathedraticum (ka-, -ate-), -i *n.* *exactio episcopo vel archidiacono (plerumque in visitatione vel synodo) solvenda – einem Bischof oder Archidiakon (meist bei einer Visitation oder Synode) zu leistende Abgabe (cf. G. Schreiber, Kurie und Kloster. II. 1910. p. 80sqq.):* CHART. Ypolit. 19 p. 29,7 (a. 1197) ut ipsi *(fratres)* k-um nostrum, scilicet III talenta, . . . perenniter habeant. CHART. eccl. Werd. 20 p. 32,3 episcopo -um et archidiacono servitium . . . persolvi. ARNOLD. LUB. chron. 3,22 p. 162,32 episcopus . . . ex hiis, que de -o . . . consequi poterat, sustentabatur. NOTAE Aureaev. a. 1155 (MGScript. XVI p. 683,39) episcopo et archidiacono -um et obsonium . . . persolvere. CHART. Wirt. III 697 p. 178,20 proventus quarti anni, quos nomine -i, quod in vulgari dicitur zuvart, accipere consuevimus. CHART. episc. Halb. 1088 ipso *(vicario)* . . . moriente vel ab ecclesia recedente . . . cenobium . . . dabit ei, qui archidiaconus loci fuerit, pro -o unam marcam. CHART. Brixin. 147 p. 159,6 ut ex nunc k-um ipsius *(ecclesiae)* cedat canonicis. CHART. Neocell. (Brixin.) 119 (Font. rer. Austr. II. 77. 1965) preter kate-um . . . a canone constitutum. *al. v. et l.14.*

***cathedraticus,** -a, -um. *ad exactionem episcopo (vel comiti) solvendam pertinens – die einem Bischof (oder Grafen) zu leistende Abgabe betreffend:* CHART. Lux. II 109 p. 124,10 (a. 1218) ut homines . . . XII denarios -os . . . pro custodia dictarum villarum persolverent *comiti.* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 427,34 iura archiepiscopi . . . de iure -o.

***cathedro,** -avi, -atum, -are. **1** *in cathedram (episcopi vel abbatis) sublimare – auf den (Bischofs- oder Abts-)Stuhl erheben:* CATAL. Viterb. (MGScript. XXII p. 351,46; s. XIII.[1]) hea . . . die, qua beatus Petrus in Antiochia, ipse *(Innocentius)* Rome fuit -tus (*cf.* CHRON. Basil. a. 1196). RYCCARD. chron. a. 1239 p. 199,7 qui *(frater Stephanus)* in Casinensi monasterio . . . receptus est et cum gloria -tus. CHRON. Albr. a. 1229 p. 924,9 Francia me genuit, -vit Legia. *al.* **2** *pro ecclesia episcopali dedicatum esse – als Bischofskirche geweiht sein:* CHRON. rhythm. Austr. 778 sola cum ecclesia *Colocensis* tibi *(sc. Paulo)* -etur.

adi. **cathedratus,** -a, -um. *cathedra docentium instructus – mit Lehrstuhl (ausgestattet):* SALIMB. chron. p. 222,7 magister -us Parisius. p. 299,8 bacellarius erat nec adhuc -us. *ibid. al. (v. ind.).* *Prinz*

cathedrus *v.* catharus.

***cathegeta** (cha-, -te-, -t(h)ag-, -tig-, -git(t)a *sim.*), -ae *m. et f.* (καθηγητής) *metr.:* -tĭ-: *l.13.15.* -gī-: *l.11. 19. al.*

1 *masc.:* *doctor, magister – Lehrer, Lehrmeister (cf.* GLOSS. III 133,49 St.-S. catagita lerari): ALCUIN. carm. 72,5 Baeda . . ., nostrae -ita terrae. TIT. metr. III 1,4 clarus -ita (chategita *P*) plebis. AMARC. serm. 3,467 (ed. K. Manitius. 1968) cum superis domino catigetis (catienis *cod.*) sedulus ymni *(cf. notam ed.).* NIVARD. Ysengr. 4,592 esse . . . vult cati-a Remis. ARNO REICHERSB. apol. p. 129,17 quoslibet cata-as circumierint. *al.* **2** *fem.:* **a** *doctrix, magistra – Lehrerin, Lehrmeisterin (cf.* GLOSS. III 180,12 St.-S. catagitta doctrix lerarin. *al.):* ALCUIN. carm. 62,110 vita aliena tuae tibi sit -ita (cathagita *G1.2; cf. notam ed.*) vitae. GLOSS. med. cod. Trev. p. 149,11 categita i. magistra. *v. et l.21.* **b** *doctrina – Lehre:* GLOSS. IV 112,50 St.-S. catheita doctrix lere (125,15 -gita. 134,65).

cathegoria *sim. v.* cate-. ***catheita** *v.* *cathegeta.

cathena *sim. v.* cate-. ***cathepanus** *sim. v.* catap-.

catheter (cata(p)t-) *m.* (καθετήρ) *chirurg. i. q. syrinx – Katheter:* ARS med. 6 p. 424,11 feramentorum nomina: . . . catapter (catater *G*), pister.

catheterismos (catetir-) *m.* (καθετηρισμός) *immissio syringis – das Einführen des Katheters:* PAUL. AEGIN. cur. 201 p. 134,21 καθετιρισμῷ ([id est purgatione *supra add. A*, catetirisma *B*]. *3,45,3* καθετηρισμῷ) . . . utendum.

***catheterizo** (catetir-, -iso), *inf.* -in. (καθετηρίζειν) *syringe tractare – katheterisieren:* PAUL. AEGIN. cur. 207 si . . . lapis . . . inpediat urine exitum, -tirisin ([catetir- *A a. corr., B*]. *3,45,11* καθετηρίζειν) eos.

cathet(h)izo *v.* catechizo.

cathetus, -i *m.* (ANON. geom. I 3,17. PS. BOETH. geom. p. 408,15. *adde l.44.; ceterum de genere non constat*) (κάθετος) *script.:* -t(h)ig-: *l.54.* -c(us): *l. 51.65. form. gen. sg.* -os: PS. BOETH. geom. p. 408,19. 411,9. 415,6.

1 *geom. i. q. linea perpendicularis, altitudo – Senkrechte, Höhe:* **a** *in univ.:* ANON. geom. I 4,9 trapizeti, cuius est basis pedum XL, -us XXX . . ., embadum dinoscere si vis, per -um multiplica coraustum *eqs.* 4,25 -um . . . tetragoni per basim multiplicatum reddis. GERB. geom. 5,10 quae *(linea)* iusum . . . pendens . . . rectum angulum efficit, -i sive perpendicularis vocabulum suscipit. 6,4 p. 88,1 cum . . . per -um basis, id est per longitudinem latitudo ducitur *eqs.* PS. BOETH. geom. p. 406,25 tot pedibus -um huius trigoni *(sc. isoscelis)* constat protendi. p. 417,10 rhombi. ALBERT. M. lin. 3 p. 471[a],6 in omni triangulo isopleuro . . . -cus cadit in mediam lineam *eqs. saepe. fort. add.:* AETHICUS ISTER 112 p. 83,9 flatum ventorum . . . in modum columnarum in tribus cathigis (catigis *T*) ramorum eructare . . . nebulam *(v. notam ed.).* **b** *in orthogonio i. q. latus perpendiculare – senkrecht stehende Kathete (cf. J. Tropfke, Geschichte der Elementar-Mathematik. IV. 1923. p. 64):* MAPPAE CLAVIC. 213 virgula . . . directa vocatur -us *eqs.* ANON. geom. I 3,6 in . . . triangulo . . . est erecta altitudo -us. ANON. circ. p. 537,22 rectus angulus est, qui constat rectis lineis . . ., quarum . . . una vocatur -us. PS. BOETH. geom. p. 410,4 inveniendi -um et basim et hypotenusam ratio. *al.* **2** *archit. i. q. regula – Richtstab, Lineal:* ALBERT. M. eth. 6,2,19 p. 436[a],27 quae *(aedificativa)* murum rectificat . . . per rectitudinem perpendiculi vel -ci. **3** *in re optica i. q. radius (visūs) – Sehstrahl:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,29/31 p. 99,72 in loco, ubi radii reflexi . . . a speculo concurrunt cum -is (-o *var. l.*) oculi.

cathezista *sim. v.* catechi-. **cathia** *v.* cattia.

***cathias** *v.* *catias.

cathic(h)uminus *v.* 1. catechumenus.

cathigus *v.* cathetus. **cathimia** *v.* cadmia.

[Pape]

cathinus *v.* catinus. **cathira** *v.* cadmia.

***cathisma,** -ae *f. (cf. κάθισμα?) species morbi – Krankheitsart:* Dynamid. Hippocr. 1,57 tunsa . . . et imposita omnes -as curat *senecion.*

cathitheos *v.* cassiterum.

***cathmearius** *v.* *cadmiarius. **cathmia** *sim. v.* cadm-.

***catholicanus,** -i *m. christianus (pius) – (frommer) Christ:* Ekkeh. IV. bened. I 20,33 convenit hic panis, mel, piscis cā-is (gloss.: fidelibus).

catholicus, -a, -um. (καθολικός) *script.:* ka-: *l.67. 69. saepe.* cha-: *l.25. p.380,37. al.* -to-: *l.25. p.381,29. saepe.* -tto-: Nadda Cyriac. I prol. 45. -log(us): Gloss. I 72,19 St.-S. *cod. c.* -iqu(us): *l.35.* karolicos: *p.381,30. form. nom. acc. sg.* -os, -on: *p.381,27.30. superl.: p.380,1. 381,48. metr.:* cā-: *saepe, e.g. p.380,18.* -thō-: Tit. metr. I 1,12,13. Eugen. Vulg. calend. 114 (AnalBoll. 84. p.364).

I *sensu christiano:* **A** *strictius i. q. christianus, orthodoxus – christlich, katholisch, orthodox:* **1** *spectat ad universalitatem i. q. christianitatis communis, omnes christianos amplectens – der Christenheit gemeinsam, alle Christen umfassend (cf.* Gloss. I 73,19 St.-S. -us universalis vel chirliher. II 522,15 -o gemeinsam. IV 5,41 -us allicher kilaupfto. *al.):* Liber diurn. 73 p.73,15 contra -am fidem et orthodoxam religionem (Lex Sal. Pipp. prol. 1 gens Francorum . . . ad -am [cato-, cha- *var. l.*] f. conversa. Conc. Karol. 23 p.204,16 si non ex . . . herese reversus fuerit in veram et -am . . . f. Rod. Camer. Lietb. prol. p.841,3 ea fides . . ., quod eius cultus per omnis mundi terminos emanavit, -a vel universa vocatur. *persaepe*). Form. Marculfi 2,17 p.88,9 expers aecclesiae cato-ae (cath- *A 2.3*) communionem et pacis. Conc. Karol. 3^{B},15 p.28,3 status sanctae -ae atque . . . apostolicae ecclesiae (Ord. coron. imp. 14,14 p.40,1 -am et apostolicam unam esse veram ecclesiam. *saepe. v. et vol. I. p.764,27sqq.*). Dipl. Pipp. 16 p.23,1 pro statu ecclesię . . . populoque -o (Form. Flav. 43 p.481,26 -quo). Chart. Bund. 17 p.22,6 a cunctorum -orum fidelium consortio extraneus. Meginh. Fuld. Alex. praef. quomodo . . . ad veram et -am christianam religionem se converterint *Saxones.* Dipl. Heinr. II. 64 p. 79,22 -a totius orbis terrarum ecclesia. *persaepe. de ecclesiis patriarcharum:* Conc. Karol. 44^{A} p.487,22 oeconomum . . . -ae et magnae ecclesiae sanctae Sophiae. Nicol. I. epist. 84 p.442,12 qui -as Alexandrinorum, Antiochenorum vel Hierosolymorum gubernatis ecclesias. **2** *spectat ad confessionem, doctrinam sim.:* **a** *de hominibus:* **α** *fidei christianae adhaerens, fide christiana commotus, pius – dem christlichen Glauben anhängend, christlich gesonnen, fromm:* Form. Wisig. 10 -a mens. Aldh. virg. I 2 p.230,2 -as Christi bernaculas. Willib. Bonif. praef. p.2,27 petentibus relegiosis ac -is viris. Dipl. Ludow. Germ. 63 quę *(possessiones)* . . . a -is viris . . . collatę fuerint monasterio. Epist. Teg. I 34 tutori Dei ęcclesie, -o pastori. Berth. (?) annal. praef. p.267,21 orator vere -us. Cosmas chron. prol. p.4,2 a temporibus . . . primi ducis -i. *saepe. c. sensu probitatis:* Trad. Mar. Ratisb. 116 p.210,1 (QuellErörtBayerGesch. I. 1856; s. XII.ex.) septem testibus, -is viris, . . . iurantibus *(cf. notam ed.).* **β** *fidem rectam professus – den rechten Glauben bekennend:* Steph. Edd. Wilfr. 12 -i episcopi (Paul. Diac. Lang. 4,42 per omnes civitates . . . duo episcopi erant, unus -us et alter Arrianus. Alex. Min. apoc. 9 p.141,26. *al.*). Conc. Karol. 22^{C},15 si *gyrovagi* sint -i an non. Vita Sev. Col. 2 convenientibus ad . . . concilium . . . -is et orthodoxis . . . doctoribus. *al. de patribus, auctoribus orthodoxis approbatis:* Epist. var. III 3 p.134,30-os ecclesiae doctores (Hincm. ord. pal. 4. *al.*). Hraban. epist. 23 de . . . fontibus -orum expositorum. Conc. Karol. 57^{C},6 p.780,1 de -orum patrum dogmatibus tracta *res* (Berno epist. 29 p.65,5 [ed. F.-J. Schmale. 1961] Athanasius . . . k-is patribus consentiens. *al.*). Ruotg. Brun. 4 p.5,16 qui *(Prudentius)* . . . est et fide intentioneque -us. Otto Frising. chron. 1 prol. p.6,25 k-i . . . scriptores. *al.* **γ** *in titulo regum vel imperatorum i. qui fidem christianam defendit, 'christianissimus' – den christlichen Glauben schützend, 'allerchristlichster':* Theod. Trev. transl. Celsi 10 imperator . . . -issimus, mundialis aulae rector. Dipl. Heinr. III. 30 pius et per omnia -us Chuonradus . . . imperator. Wipo gest. prol. p.7,6 nostri -i reges, verae fidei defensores. Chart. Solod. 235 p.132,19 regnante -o . . . imperatore Friderico. Dipl. Karoli M. 277 p.412,27 (spur. s. XII.ex.) Carolus . . ., serenissimus, -us, pacificus augustus. **b** *de rebus:* **α** *fidei christianae conveniens vel proprius – dem christlichen Glauben angemessen, entsprechend, eigen:* Liber diurn. 76 p.81,13 facere . . . contra -am legem. Lex Sal. Pipp. prol. 3 Chlodovicus . . . recepit -um baptismum. Chart. Fuld. B 529 p.511,14 in . . . doctrina -a. Hraban. epist. 3 p.386,24 in omnibus . . . -am imitatus sum veritatem (Otto Frising. chron. 8,22 p.426,2 -ae veritatis normam. *al.*). Trad. Frising. 1487^{e} omnes k-ę regulę militantes. *saepe.* **β** *fidei christianae plenus, christiana fide effectus – vom christlichen Glauben erfüllt, durch den christlichen Glauben bewirkt:* Beda ad Plegu. 16 fideli et -a voce profiteri. Walahfr. carm. 1,28 ut pia -is firmetur regula factis. Flor. Lugd. carm. 5,187 -o resplendet flore libellus. Capit. reg. Franc. 276,4 p.340,30 per . . . -am praedicationem . . . conversi. *al.* **γ** *fidem christianam fovens – dem christlichen Glauben förderlich:* Conc. Karol. 33^{B} p.242,21 in . . . ecclesiasticis vel -is utilitatibus. **δ** *sensu christiano atque orthodoxo conscriptus – im christlichen und rechtgläubigen Sinn verfaßt:* Aldh. ad Acirc. 3 p.73,19 -a praecessorum monimenta. Conc. Karol. 19^{E} p.151,5 -as sancti Augustini sententias. Berno epist. 6 p.26,10 (ed. F.-J. Schmale. 1961) qui *(libri Cassiani)* -i . . . praedicantur. *al.* **ε** *de sacra scriptura i. q. ad omnes christianos destinatus – für alle Christen bestimmt:* Beda hist. eccl. 5,24 p.358,26 *scripsi* in Epistulas VII -as libros singulos. Epist. var. III 33 p.202,19 Hieronimus . . . bis in -is libris laborasse videtur. **B** *latius i. q. ecclesiasticus, canonicus – kirchlich, kanonisch:* **1** *de hominibus i. q. ecclesiastice vel canonice approbatus, secundum canones ordinatus – kirchlich oder kanonisch bestätigt, anerkannt, kanonisch eingesetzt:* **a** *de episcopis:* Chart. march. Misn. II 8 p.8,31 (a.1106) a quovis chato-o . . . antistite . . . sacramenta suscipiant. Chart. Solod. $91^{med.}$ ordinationes . . . a diocesano suscipiatis . . ., si quidem -us fuerit. Chart. Carniol. II 27 p.18, 26 -um adire antistitem gratiam . . . apostolice sedis habentem. Chart. Salem. 31 p.49,33 Constantiensis episcopus -us. *al.* **b** *de papis:* Otto Mor. hist. p.98,5 quis ipsorum *(paparum litigantium)* magis foret -us *eqs.* Const. I 223,1 Pascalem . . . in papam et patrem -um . . . recepimus (249,1 imperator et . . . imperatrix . . . Alexandrum in -um et universalem p. recipient et ei . . . reverentiam exibebunt, sicut k-i sui antecessores suis -is antecessoribus exibuerunt. *ibid. al.*). **c** *de imperatoribus, imperatricibus: l.46.* **2** *de rebus:* **a** *ecclesiastice vel canonice institutus – kirchlich oder kanonisch festgesetzt, vorgeschrieben:* Beda hist. eccl. 5,24 p.356,11 monachos ad -um pascha . . . correxit (Agius comput. 5,3. *al.*). Capit. reg. Franc. 22,70 ut *presbyteri* . . . baptisma -um observent. Epist. Hann. 7 p.26,3 memineris te in -a . . . papę obędientia ordinatum. Gunth. Par. (?) orat. 1,2 p.106^{C} -a oratio est regularis *eqs.* **b** *ab ecclesia (Romana) proveniens, ad ecclesiam pertinens – von der (römischen) Kirche ausgehend, zur Kirche gehörend:* Chart. episc. Hild. I 65 p.61, 18 (a.1020/22) cunctis -ę institutionis gubernatoribus. Berth. (?) annal. a. 1075 p.277,31 -ae et apostolicae animadversionis securibus . . . expurgare. *al.* **c** *ecclesiae debitus – der Kirche geschuldet:* Chart. Stir. I 58 p.67,2 (c. 1050) iustam et -am decimationem prediorum *(cf. D. Lindner, ZRGKan. 77. 1960. p.292).*

II herba -a *i. q. laureola – Seidelbast (Daphne mezereum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p.29sq.):* Dyasc. p.134^{a} herbe -e, id est alipiados . . ., libras III. Alphita I p.273,44 laureola, herba -a idem (II p.4,9). II p.95,10. p.128, 37sq. oleum -um i. oleum herbe -e. *laureola conditus – mit Seidelbast versetzt:* Dyasc. p.134^{a} oleum -um valde bonum ad arteticos. *v. et l.68.*

subst.: **I** *masc.:* **A** *qui christianitati attinet, christianus (pius) – Angehöriger der Christenheit, (frommer)*

[Pape]

Christ, Katholik: **1** *strictius:* **a** *in univ.:* LIBER diurn. 74 p.75,8 de baptizandis consignandisque -is. CONC. Karol. 19^{D} p.141,2 a consortio -orum . . . eliminare. 44^{B},76 vere -us. DIPL. Karoli M. 234 p.323,27 (spur. s. X.) ut . . . indictum . . . ab omnibus -is diligentius observetur. GREG. VII. registr. 2,54 p.198,39 universis -is Placentinę ecclesię salutem. COSMAS chron. 1,13 p.29,6 *dux* ut -us bonus misericordia . . . motus. *saepe.* *de confessoribus:* METELL. Quir. 9^{a},10 urbe foroque . . . -i trahuntur ante diu metallis mancipati. **b** *qui rectam fidem professus est – Bekenner des rechten Glaubens:* PAUL. DIAC. Lang. 4,42 nos autem -i Patrem et Filium et Spiritum . . . unum . . . confitemur. GODESC. SAXO fragm. p.25,16 qui nolunt cum . . . haereticis . . . habere societatem, credant . . . cum -is -i . . . trinam deitatem. p.31,23 -i, veri videlicet christiani. CAES. HEIST. hom. exc. 210 heretici . . . -os impediunt, ne in fide proficiant. *al.* *de patribus, auctoribus orthodoxis approbatis:* ALDH. virg. I 8 p.236,10 quidam -orum (*item de Hieronymo:* CAES. HEIST. hom. exc. 290 verba -i catholice intelligenda sunt). GODESC. SAXO theol. 1 p.90,13 quae a sancto Augustino . . . sunt rite prolata . . . et a ceteris cunctis -is Latinis. *al.* **2** *latius i. qui secundum canones ordinatus est – ein kanonisch Eingesetzter:* CONST. I 393,3 (a. 1095) si tunc pro -is habebantur *episcopi* in aecclesia, talium ordinationes . . . sustinemus. **B** *in ecclesiis orientalibus i. q.* Καθολικός – *Katholikos, Erzbischof (cf. LThK. VI. ²1961. p.72sq.):* OTTO FRISING. chron. 7,32 quem *(Armeniorum metropolitanum)* ipsi k-on, id est universalem, . . . vocant *(de eodem:* SICARD. chron. a.1190 cato-us [cath-, kath- *var. l.*] Armeniensis. ALBERT. MIL. chron. 169 p.650,6 karolicos. SALIMB. chron. p.24,25 Armeno -o. *al.).* BURCH. SION. descr. 13,9 p.91,16 Armeniorum . . . summus prelatus et Georgianorum -us appellatur.

II *fem.:* **A** *ecclesia – Kirche:* ERMENR. ad Grim. 36 p.575,42 hec . . . super figura -ae de eadem insula *(sc. Hibernia)* typicavimus. HARTW. Emm. 40 -a quę docuit, ex sacris scriptis astruit *episcopus.* HUMB. Sim. 2,27 p.173,36 in sacramentis -ae. **B** *laureola – Seidelbast (cf. p.380,64):* GLOSS. III 533,34 St.-S. alipiades, herba angelica, laureola, cato-a (herba cathoca *a*), cigelinde.

III *neutr.:* *sententia rectae fidei – rechtgläubige Aussage:* GODESC. SAXO gramm. 2 p.449,7 ut numquam canatur . . . 'trinitatem adorantes' aut quid aliud -um.

adv. **catholice,** *raro* ***catholiciter** *(l.57).* **1** *sensu christiano:* **a** *strictius i. q. secundum doctrinam christianam – im christlichen, katholischen Sinn:* CONC. Karol. 36,47 ut . . . filiolos suos -e instruant. GODESC. SAXO conf. p.66,10 -issime . . . disputavit *Fulgentius.* HRABAN. epist. 45 si . . . recte et -e aliqua protuli. ROD. CAMER. Lietb. 1 quam -e suum rexit imperium *Heinricus.* CHRON. reg. a.992 acta . . . penitencia . . . -e obiit *(Silvester II.). al. v. et l.19.* **b** *latius i. q. secundum decreta ecclesiastica, canonice – den kirchlichen Vorschriften entsprechend, kanonisch:* PAUL. DIAC. Lang. 6,14 in qua sinodo -e est institutum, ut *eqs.* CHRON. Hild. p.847,36 archiepiscopus . . . -e ordinatus (CONST. I 393,7. CHART. Stab. 165 p.340,25 successoribus nostris [*sc. abbatis*] -r et regulariter ordinatis. *al.*). COD. Udalr. 77 p.156, 16 quem *(presbiterum)* . . . -e atque canonice . . . elegistis. *al.* **2** *mus. i. q. secundum regulam – der Regel gemäß:* BERNO modul. psalm. 10 p.108^{a} cum rectius et magis -e idem responsorium taliter modularetur. **3** *usu communi i. q. generaliter – im allgemeinen:* AURELIUS 14 p.716,6 -e autem ea passio *(sc. cholera)* valida est. *Pape*

cathomus *v.* catomus. **cathora, -us** *v.* catharus.

cathus *v.* cadus, cattus.

catia *v.* cattia.

***catias** (caci-, -thi- *sim.*) *f.* (κατιάς) *cultellus, specillum – Lanzette, Sonde:* ARS med. 6 feramentorum nomina: . . . cathias (caci-, κασιά *var. l.*), pergotomum *eqs.*

catic(h)uminus *sim. v.* catechumen-.

***caticidios** *v.* *catoecidios.

***catigeta** *v.* *cathegeta.

catillarius, -i *m.* *parasitus, cuppes – Schmarotzer, Näscher:* GLOSS. II 162,7 St.-S. -us nescere.

catillo (-ilo), -are. **1** *parasitari, (ab)ligurrire – schmarotzen, (ver)prassen (cf.* GLOSS. III 315,32 St.-S. -o alienas domus more catulorum giro i. nasco. *al.):* HINCM. epist. I 37^{a} p.13,35 homines . . ., qui -ando circumeunt patrias, 'non Domino servientes, sed suo ventri'. EGBERT. fec. rat. 1,57 aliena -ant. HERM. AUGIENS. vit. 1106 quod balatro postulat, luxus -ans queritat (*cf.* 339). **2** *titillare – kitzeln:* GLOSS. IV 248,3 St.-S. -ilo i. chizilon.

catina *v.* catinus. ***catinaticum** *v.* *catenaticum.

catinola *sim. v.* catenula.

catinulus *vel* **-um** *m. vel n.* *salillum – Salzfäßchen:* GLOSS. II 728,44 St.-S. -um sulcicharili.

catinus (ka-, ra-, la-, cadi-, -thi-), -i *m. vel* **catinum,** -i *n. (?f.* -a: *l.34)* **1** *scutella, lanx, vas – (Trink-)Schale, Schüssel, Gefäß (cf.* GLOSS. III 157,21 St.-S. -um gebita. 372,13 parapsis geueze, k-um idem. 626,52 -um chezzin. IV 310,1 -o caral. *al.):* **a** *gener.:* **α** *proprie:* CARM. cod. Paris. (8812) 5,2 munda -um, funde Falernum. TRACT. de aegr. cur. p.189,33 colatura . . . recipiatur in -o mundo. IOH. IAMAT. chirurg. 4,9 hoc tale in cadino vel olla . . . pone. VITA Ermin. 1 p.482,3 deformis . . . -thinus . . . nectaris minuit suavitatem. **β** *in imag.:* HUCBALD. carm. 2,113 cor . . . claret caeleste -um. BENZO ad Heinr. 2,15 p.618,15 misit manum in traditionis -um *Gotefredus.* HERM. Ios. hymn. 3,8,8 (AnalHymn. 50 p.543) cordis tui de -o principali da de vino. **γ** *alleg.:* HRABAN. univ. 22,5 p.601^{A} -um eandem significationem habet, quam diximus de paropside. **b** *eccl.:* EKKEH. IV. bened. I 59,20 panis cum vino sit amata merata -o. CATAL. thes. Germ. I 48,32 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) tres scutelle argentee cum cathino argenteo. VITA Cuneg. A 1 p.821^{b},23. *al.* **2** *salillum – Salzfäßchen:* GLOSS. III 287,32 St.-S. r-um salzfaz. 643,24 -am sulzar. 666,67 l-um. *al.*

***catiola** (cazo-, cazula), -ae *f.* (*ital.* cazzuola *a* cattia) *catinus, trulla – (Schmelz-)Tiegel, Pfanne:* COMPOS. Matr. 1,3 mitte illud *(aurum)* in aquam . . . absque ipsa cazula. Ps. AVIC. anim. 6,3 p.212 super unam cazolam. WILH. SALIC. chirurg. 1,18 p.309^{B} misce ceram et oleum . . . in cazolo *(sic?).* 5,4 p.358^{B} dissolvantur *species* ad ignem in cazola. p.358^{D}. *cf.* *cassolla.

***Catipania** *v.* *Catapanata. ***catipanus** *v.* *catapanus.

catiplasma *v.* cataplasma. **cativitas** *v.* captivitas.

cativus *v.* cadivus. **catmia** *sim. v.* cadm-.

cato (exato, catho), -onis *subst.* *chrysolachanum – Gartenmelde (Atriplex hortense L., cf. André, Lex. bot. p.77):* GLOSS. IV 367,21 St.-S. de -e, astiplice, melda. ALPHITA I p.278,43 atriplices crisolacanna, -e ([cathones *var. l.*]. II p. 41,16 -o) idem sunt. p. 286,24. *huc spectare vid.:* GLOSS. III 524,7 St.-S. atriplex exato . . . melde. *v. ThLL. III. p.620,34.*

catoblepas (cathapleba), -ae *m.* (*cf.* κατωβλέπων) *species dorcadum – Gnu (Connochaetes Lcht.):* ALBERT. M. animal. 22,47 cathapleba animal est . . . iners caput aegre ferens propter gravitatem.

***catocalis** *f.* (catti oculus *?, cf. André, Lex. bot. p.77*) *anagallis – Ackergauchheil (Anagallis arvensis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.253sqq.):* RECEPT. Sangall. I 33 erba, quae dicitur -is, nascitur in loca arida.

catocha (cathoca), *acc.* -in *f.* (κατοχή) *catalepsis – Muskelstarre, Katalepsie:* PAUL. AEGIN. cur. 47 p.25,8 catochos (cathocos *B*) aut catechomenos appellabant veteres, cathocin (*3,10,1* κατοχήν) vero vel catalipsin passionem iuniores.

catochites (-ci-), *acc.* -en *m.* (κατοχῖτις) *lapis quidam tenax – ein anhaftender Stein:* AETHICUS ISTER 101 p. 75,31 Corsica insola . . ., ⟨ibi⟩ et lapidem -citen.

catochos (-tho-, -cos), -i *m.* (κάτοχος) *catalepticus – ein von der Muskelstarre Befallener:* PAUL. AEGIN. cur. $47^{capit.}$ de -cu (cathocu *B; 3,10,1* κατόχου). 47 p.25,1 est autem, ubi -on (cathocon *B*) diversum dicunt *eqs.* $48^{capit.}$ curatio -ci (cathoci *B*). *v. et l.61.*

[Erb]

***catocochimos,** *acc.* -ον *adi.* (κατοκώχιμος) *plenus, perfectus – erfüllt, vollkommen:* ALBERT. M. eth. 10,3,1 p. 635^{a},25sqq. καταχώκιμον . . . graece complentem perfectionem vocant; sicut aliquis dicitur καταχώκιμος sapientia, qui plenus est sapientia et perfectus: et aliquis καταχώκιμος *(p.1179^{b},9)* virtute, plenus virtute et perfectus.

***catoecidios** (catic-, canc-), *gen. pl.* -on *adi.* (κατοικίδιος) *domesticus – Haus-, 'Keller-':* PAUL. AEGIN. cur. 216 psilotrum . . .: ocniscon caticidion (cancidion *B; 3,52,2* κατοικιδίων) rotundorum ʒ II.

catoforates *v.* catapirates. **catolicus** *v.* catholicus.

catolus *v.* catulus.

catomus (ka-, -tho-, -tam- *sim.*) *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (κάτωμος) **1** *positio, in qua alter de umeris alterius pendet – Schulterlage:* TUTO opusc. 5 p.123,15 pater . . . in -o levatum verberibus affici iubet. **2** *virga – (Zucht-)Rute (cf.* GLOSS. III 163,39 St.-S. cathomus besimo. 640,39 katamus pesme. *al.):* PASS. Afrae I 4 sacrifica, ne te . . . -is ([-nis *sim. var. l.*]. *an subest* catomis *adv.?*) caesam ut publicam meretricem vivam incendam (CATAL. episc. August. [MG Script. XIII p.278,18] -thomis. *al.*).

***catorthoma** *n.* (κατόρθωμα) *quod bene perfectum est – das Wohlgelungene:* REMIG. ALTISS. mus. p.93^{b},17 quae *(perceptio perfecta)* graece κατόρθωμα dicitur.

***catowa** (ka-), -ae *f.* *(orig. inc., nisi subest theod. dial.* kotze) *species opertorii – Deckenart:* CHART. Lub. III 3 p.7,21 (a. 1255) abstulerunt I pulvinar, III cussinos, k-am et zalun.

***catranum** (ka-, cha-, kit-, -thramium, -tar-, -an *sim.*), -i *n.* *(arab.* qaṭrān *'Teer', cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIX. 1968. p.90sq.) bitumen, pix – Asphalt, (Erd-)Pech:* IOH. WIRZ. descr. 22 p.179 supra ripam maris *(Mortui)* . . . multum -i (chatamni, kathramii *var. l.*) ab incolis reperitur. THEOD. HIRS. loc. sanct. 35 p.83 alumen reperitur, quod Saraceni k-um vocant. ANNAL. Ianuens. III p.120,25 ligna impleta fuerunt bruschis et -o, ut nostri galeas . . . cremarent (p.137,16). ALPHITA II p.88,12 kitran, id est pix. GEBER. clar. 1,61 iovem mixtum cum cataramo. 2,16.

***catraphylon** *subst.* *(orig. inc., nisi cohaeret cum* atrophium *sim.) fastidium cibi – Widerwille gegen Speisen:* GLOSS. med. p.17,1 -on: fastidium cibi graece.

catta (ga-, -ata *sim.*), -ae *f.* *dat. pl.* -is: *cf. p.384,52.* **1** *feles, musio – (Haus-)Katze (cf.* GLOSS. III 451,38 St.-S. muriceps vel -a [-us *b*] cazza. IV 45,1. *al.):* **a** *proprie:* RUODLIEB VI 47 ⟨ne m⟩ingat -a catulusve coinquinet illa *vasa.* ALBERT. M. veget. 6,397 de ea *(nepita)* impraegnantur -ae (cate, cacte *sim. var. l.*). *v. et p.384,7.24. proverb.:* IOCALIS 480 fedato lacte sit tarda repulsio -e. **b** *translate de vehiculo bellico i. q. vinea, musculus – bewegliches Schutzdach, Sturmhütte (de re v. p.384,57):* RAHEW. gest. 4,69 p. 314,13 in suis machinis, quas g-as appellant, operiuntur *Cremenses.* ANNAL. Ianuens. I p.34,18 gatas et machinas . . . fecerunt *Ianuenses.* p.83,3 g-as (gatas *cod.*) ordinare. III p. 97,17. **2** -a marina (maris) *i. q. cercopithecus – Meerkatze:* ECBASIS capt. 654 cerula -a maris. RUODLIEB V 132 cute crisa -a marina.

cattaneus *v.* capitaneus.

cattia (capt-, cat(h)ia, cac(c)ia, caça, caxa *sim.*), -ae *f.* **1** *caccabus, vas – Topf, Gefäß:* **a** *gener.:* WALTH. AGIL. med. 2 p.88,31 bulliat vinum in cathia. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.142,15 in cacia lignea aut ferrea . . . ponunt ea *(ova).* p. 142,17. *de mensura quadam capaci:* CHART. Tirol. notar. I 227 (a.1236) solvendo omni anno . . . unam caçam olei. CHART. Ticin. 32 p.74,3 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) caza I formenti. p.74,10 caxa I m⟨ill⟩ii. **b** *techn. i. q. catinus, trulla – (Schmelz-)Tiegel, Pfanne:* COMPOS. Luc. T 2 mittis . . . metallum in catia camini *(cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p.77).* MAPPAE CLAVIC. 278 de catia erea. COMPOS. Matr. 1,2 mitte illud in caza ferrea (1,4 in . . . cacza f. GEBER. clar. 1,61 in captia f. 1,63 in caccia f. *al.*). **2** *cribrum – Sieb, Durchschlag:* TRACT. de aegr. cur. p. 84,36 cola per catiam (IOH. PLATEAR. simpl. med. p.25a^{r}). MATTH. PLATEAR. gloss. p.370^{r} despumetur *medicamentum* . . . per caciam.

cattinus (ga-), -a, -um. *felinus – Katzen-:* WILH. HIRS. const. 2,37 p.1096^{B} coopertoria . . . ovini aut -i *velleris sunt.* OTTO FRISING. chron. 6,10 inmundis carnibus, utpote equinis, -is. GEBER. test. p.564^{a},44 quod *(alumen)* . . . appellatur alumen g-um, eo quod gattae in eo iuxta ignem libenter dormiunt. *v. et supra p.209,50.*

cattolicus *v.* catholicus.

***cattulus,** -i *m.* *cattus parvus – Kätzchen:* EGBERT. fec. rat. 1,605 -us . . . stipulas imitatus oberrat.

cattus, -i *m. (n.* -um: *l.65) script.:* ga-: *l.21.23.34.42. 47.59sq. al.* ka-: *l.18.54.* -at(us): *l.21.25.28sqq.37. al.* cart(us): *l.63.* -th(us): *l.20.28.*

I *proprie i. q. feles, musio – Katze (expressius de animali masculo i. q. feles mas – Kater: l.18; de toto genere e. g. l. 22.27):* **A** *feles domestica – Hauskatze (cf.* GLOSS. III 366,1 St.-S. k-us katzo. 449,39 -us chatero. *al.):* **1** *gener.:* CARM. libr. III 55,2,1 -us . . . ungue . . . scindo. CHRON. Salern. 115 cum . . . fames attereret . . ., ut cathos et mures commederent. OTTO MOR. hist. p.43,20 gatis in domibus . . . pro custodibus relictis. HILDEG. phys. 7,26 -us plus frigidus est quam calidus. URSO gloss. 23 p.49,10 quare g-us (cata, catta *var. l.*) ex confricatione ad nepitam *movetur.* ALBERT. STAD. annal. a. 1175 non habeo, pauper ait, praeter duos catos. ALBERT. M. animal. 1,50 quaedam *animalia* verecunda et observantia se ab aliis sicut . . . -us. 19,8 quem *(musionem)* catum vocant quidam. 22,41 cathus est animal . . . muribus infestum; . . . accipitur . . . fel cati nigri medietas unciae . . .; fel etiam cati, praecipue agrestis, extrahit fetum. *al. in fabula:* GODESC. SAXO theol. 7 p.186,22 -us cereum dimisit et murem cepit *(v. notam ed.). in effigie armorum:* CONR. MUR. clip. 25^{b} stat -us in rubeo spacio. *in ritu haereticorum:* GREG. IX. registr. 537 p.433,19 descendit . . . g-us niger retorta cauda, quem . . . osculantur (GESTA Trev. cont. IV 4 p.401,27). **2** *pharm.:* TRACT. de aegr. cur. p. 383,25 accipe catum excoriatum et album (THEOD. CERV. chirurg. 4,5 p.181^{H} cum axungia . . . cati . . . repleatur catus excoriatus. ALBERT. M. animal. 23,99). *al. v. et l.29sq.* **B** *feles fera – Wildkatze:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.62,18 que *(bestia)* . . . se defendendo mordet canem, ut sunt vulpes, lupi, g-i. ALBERT. M. animal. 22,41 fel . . . cati agrestis magni iuvamenti est contra oris torturam. *al. v. et l.30.*

II **A** *proverb. (cf. H. Walther, Proverbia sententiaeque latinitatis medii aevi. I. 1963. p.286sqq.):* EGBERT. fec. rat. 1,7 ad cuius veniat, scit -us lingere barbam. DONIZO Mathild. 1,325 stat male cum g-o mus in sacco simul arto (*sim.* COSMAS chron. 3,16). METELL. Quir. 14,36 adustus timet incendia -us. *al.* **B** *per compar.:* AMARC. serm. 2,506 inspicit hunc *(fratrem)* livens . . . ut murem -us. NIVARD. Ysengr. 1,63 sic alacer -us, dum prenso mure iocatur, raptum deponit. NICOL. BIBER. carm. 1575 (ed. Th. Fischer. 1870) -is esse pares tales . . . scolares *eqs. al. v. et p.374,40.* **C** *in nomine loci:* CHART. Argent. IV 25,37 (a.1224/28) ante Fontem K-orum (220 p.129,6 Catorum).

III *translate de vehiculo bellico:* **A** *vinea, musculus – bewegliches Schutzdach, Sturmhütte (cf. F. M. Feldhaus, Die Technik der Antike und des Mittelalters. 1931. p.257):* OTTO MOR. hist. p.78,5 g-um maximum . . . supra fossatum . . . ducere. p.87,13 multos g-os ex cratibus fecerunt. *saepe. (v. ind.).* VINC. PRAG. annal. a.1161 p.678,23 -us . . . comburitur. IOH. CODAGN. annal. a.1174 fecit *imperator* -os ([cart- *cod.*]. SALIMB. chron. p.396,29 magister ingenierius fuerat ad faciendas machinas . . . et -os). IOH. CODAGN. gest. 12 cum gatum *(sic)* . . . staret, . . . illud gattum . . . combuserunt. BURCH. URSB. chron. p.37,23 instrumenta, que g-os sive aliis nominibus nuncupant. ROLAND. PATAV. chron. 8,13 p.122,1 quod *(aedificium)* vulgo vinea dicitur, id est g-us. *saepe.* **B** *species navis longae (remis agendae) – eine Art (Ruder-)Kriegsschiff (cf. J. Brüch, ZRomPhil. 56. 1936. p.622):* ALBERT. AQUENS. hist. 10,49 arma copiosa in multitudine quinquaginta navium et triremium octo, quos di-

[Erb]

cunt -os (11,27 exercitus . . . in biremibus et triremibus, dictis vulgariter -is, . . . advectus est). ANNAL. Ianuens. I p.16,21 ad Portum Pisanum tenderunt . . . cum gatis XXXV. HIST. duc. Ven. 4 (MGScript. XIV p.75,34) g-os habebant fortissimos, in quibus scalas faciebant. *al.*

catula, -ae *f.* **1** *strictius i. q. canis femina – Hündin:* COMPOS. Matr. 74,6 lac -e albe. ALBERT. M. animal. 2,39 vulva -ae. 5,52. 6,79 videntur consequentes unam feminam XIII . . . mares *(sc. pisces quidam)*, sicut faciunt canes post unam -am. 6,111 quaedam . . . -arum LXXII diebus impraegnantur *eqs.* **2** *latius i. q. animal femininum, femina – weibliches Tier, Weibchen:* ALBERT. M. animal. 6,111 -a . . . leporarii per LX dies impraegnatur. *ibid. iterum.*

***catulinitas,** -atis *f.* *novella progenies – junge Brut:* CHRON. rhythm. Austr. 522 lactaverunt lamie -em *(cf. Vulg. thren. 4,3)*.

catulus, -i *m.* *script.* -tol-: *l.22.* *?adi.: l.22.* *pullus, fetus – das Junge, Jungtier, Welpe (cf.* GLOSS. III 16,61 St.-S. -us uuelf. *saepe):* **I** *latius:* **A** *proprie:* LULL. epist. 140 *(in oraculo)* scillam cum hereditariis -is non cessantem latrare. AETHICUS ISTER 68 p.52,33 in solitudinibus catolos minotauros invenisse ac enutrisse. COSMAS chron. 1,10 p.24,28 -os canum. HILDEG. phys. 7,1 -um, quem in se habet, diu portat *femina elephantis.* CASUS Petrish. 1,3 p. 628,42 cerva cum -o. ALBERT. M. animal. 8,5 quod tempore -orum ferociores sunt maribus *feminae.* 19,8 talium animalium -i non videntes nascuntur *eqs. al.* **B** **1** *in imag. vel per compar.:* LIUTPR. leg. 40 p.196,23 leo, id est . . . Grecorum imperator, et -us, Francorum scilicet rex. GENEAL. Welf. 5 (MGScript. XIII p.734,14) 'pro -o', ait, 'qui tibi *(sc. Rudolfo)* est natus, domum redire festinas'. HILDEG. scivias 3,10 p.698^{C} ut -us immundorum animalium abiicitur, antequam se sentiat vivere *eqs. al.* **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 8,1 p.218^{D} -i . . . leonum sunt quilibet reprobi. p.224^{D} -i . . . significant gentiles. *ibid. al.* **3** *in nominibus:* OTLOH. Alt. 11 (MGScript. XV p.844,32; c. 1062) sub comitis . . . C-i tempore. CARM. de bello Saxon. 3,64 dux C-us ([gloss.: Welfo]. *de eodem:* PASS. Thiem. I 106. HELM. chron. 35 p.69,13. *v. et l.30).* CHART. Friberg. I 14 p.11,19 Adolphus, Theodericus C-us. **C** *translate i. q. puer audax – junger Bengel:* FRUTOLF. chron. p.63,33 *(ex Hist. Alex.)* tolle hoc, quod te decet accipere, -e, quia non erubescis. *plur. i. q. novella progenies – junge Brut:* BERNH. GEIST. dial. p.27 tu *(sc. iudex)* obiurgas innocentem . . . cum tuis -is. *ibid. al.*

II *strictius:* **A** *canis parvus – junger Hund, Hündchen (sensu deminutivo interdum evanido, e. g. l.49sq.57):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 131 p.180,4 canes baubantur . . ., -i glattilant (CARM. Bur. B 132,3^{b},6 canis latrat, -us glutinat). PAUL. DIAC. Lang. 2,4 solis -is domum servantibus. IUSTIN. Lippifl. 131 hic *(scurra)* -o vel equo populo spectacula praebet. *al. v. et p.383,45.* **b** *pharm.:* TRACT. de aegr. cur. p.104,9 findatur -us per medium et . . . calidus capiti superponatur (*sim.* WILH. CONG. chirurg. 248.1277). **2** **a** *per compar.:* IONAS BOB. Columb. 1,17 p.185,11 velut -i solent dominis adolare. ADEMAR. hist. 3,52 more -orum loquentes glatire videbantur *Mauri.* **b** *proverb.:* METELL. Quir. 36,46 percusso -o leo veretur. **B** *squatina – Engelfisch, Meerengel (Rhina squatina L.):* ALBERT. M. animal. 24,52 scuatina piscis marinus est, quem Germani -um maris vocant.

***catuna,** -ae *f.* *(byz.* κατοῦνα, *cf. G. Rohlfs, Lexicon Graecanicum Italiae inferioris. 1964. p.225) casa, domus – Hütte, Haus:* ANNAL. Bar. a.1041 (MGScript. V p.55^{a}) collectis . . . cum reliquis in -a Montis Pilosi.

1. catus, -a, -um. *metr.* cā-: *l.72.* *peritus, scitus, prudens, sapiens – geschickt, gescheit, klug, weise (cf.* GLOSS. III 383,36 St.-S. sapiens wis, -us idem. IV 134,64 -us doctus gelerter. *al.):* **1** *de hominibus:* HRABAN. carm. 11,31 -us et cautus attendis *(sc. praesul)* ovilia. ERMENR. ad Grim. 1 p.536,10 te . . . in omni arte priorum adprime -um (CARM. imag. 2,1,1 Adalberte, summa -e caelitus a. RUODLIEB I 135 iuvenem . . . a. satis -um venandi). CARM. var. III 32,5 falsa -us radens *antistes.* CARM. pro schola Wirz. 50 noster cętus . . . -us hunc *(rectorem)* venerabitur. *al. c. inf.:* EKKEH. IV. carm. var. II 11,4 Troades . . . belligerare -os. SIGEB. GEMBL. Theod. 15 quae caesaris erant, caesari reddere -us *episcopus. al.* *in cognomine:* CHART. Berg. Magd. 72 p.52,7 (a.1221) Balduwinus C-us. *subst. masc.:* WALAHFR. carm. 47,8,1 dic, -e! **2** *de rebus:* STEPH. LEOD. vita Lamb. prol. (MGMer. VI p.385,13) priscorum haudquaquam -o eloquio edita . . . vita. BURCH. WORM. epist. (MGScript. IV p.701,39) cum . . . -a cautione posteritati . . . traderetur exemplum.

adv. **cate.** *sollerter – geschickt:* MIRAC. Adalb. Wirz. 9 p.58,16 ut . . . clericorum inscienciam . . . -e et caute satis reprehenderet *miles.* *Erb*

2. catus *v.* cattus.

1. *cava *f.* *(franc. vet. inf.* *cawa, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p.304sq.) monedula – Dohle:* GLOSS. III 672,24 St.-S. munacla vel cueta vel cetauca vel -a vel monedula tahe.

2. cava *v.* cavus.

***cavagna,** -ae *f.* *(ital. dial.* cavagno, -a, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. II. 1951. p.824) corbis – Korb:* SALIMB. chron. p.586,33 pone -am sive cistam.

***cavalata** *v.* *caballata. ***cavalcata** *v.* *caballicata.

***cavalis** *v.* *capalis. **cavallus** *sim. v.* caba-.

***cavamentum,** -i *n.* (*ital.* cavamento) *excavatio – das Ausschachten:* ALBERT. MIL. temp. 245 capit. p. 365,3 de -o fovearum castri.

1. *cavan *subst.* *(orig. inc.) foculus – Kohlenbecken: v. vol. I. p.1308,53.*

2. cavan *v.* cavannus.

***cavana,** -ae *f.* (*cf.* cavus) *cellarium – Keller:* ANON. geom. I 4,39 in lacuna una vel canna vel -a (gloss. Sz: cellarium) . . . cuppas . . . locare. *ibid. iterum.*

cavannus (calv-, -anus, -an), -i *m.* *(f.* -a: *l.38)* **1** *species ululārum – Eulen-, Käuzchenart (cf. J. André, Les noms d'oiseaux en Latin. 1967. p.51):* ALDH. virg. I 58 p.318,6 ungues *hominum* . . . adinstar -anorum (calv-, -nn-, -arum *var. l.*) acuuntur. GODESC. SAXO theol. 21 p.285,2 quasi . . ., ubi caecuciunt aquilae, ibi absque caligine -i cernant. *fort. add.:* GLOSS. IV 45,6 St.-S. cavan vuihilla (postolca *suprascr. g; cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p.341).* **2** *corvus – Rabe:* GLOSS. III 464,29 St.-S. -us rabo.

***cavarrectus,** -i *m.* *(orig. inc.) officialis quidam aulae – ein Hofbeamter:* RYCCARD. chron. a.1232 p.177,16 baiuli imperiales, qui -i vocantur *(v. notam ed.).*

*?***cavarus,** -i *m.* *(cf.* cavus*?)* *species carcinomatis – eine Art der Krebserkrankung:* TRACT. de aegr. cur. p.330,42 de -o in virga . . .: solet in virga -us supervenire, qui nihil aliud est quam cancer cum inflatione.

cavata *v.* 1. cavo. ***cavaticum** *v.* *capaticum.

cavatio, -onis *f.* **1** *cavum, caverna – Hohlraum, Höhlung:* ALBERT. AQUENS. hist. 2,36 p.326^{G} donec trabes . . . in ipsa -e sub fundamento componeret. DUOD. ad Cunon. (MG Script. XVII p.28,7) sub muro civitatis ingentes -es fecerunt. ALFRED. ANGL. miner. p.48,10 ex aque ductu accidit -o (arenatio *codd.*) profunda. *al.* **2** *excavatio – Aushöhlung, das Ausschachten:* ALBERT. AQUENS. hist. 5,36 omnibus . . . in . . . -e montis deficientibus. ALBERT. M. caus. element. 2,2,4$^{tit.}$ qui dixerunt montes et valles non causari e -e aquarum. summ. theol. II 1,3,3,2 p.30^{a},24. ALBERT. MIL. temp. 285 capit. p.368,43 de inceptione -is navilii novi. *al.*

cavator, -oris *m.* **1** *scalptor – Gemmenschneider:* MAPPAE CLAVIC. 146$^{in.}$ usque dum formam accipiat *gemma,* qualem illi -r dare voluerit. 146$^{med.}$ **2** *suffossor – einer der ausschachtet, ausgräbt:* GREG. IX. registr. 446 ad effodiendos muros ecclesiarum . . . non mittat de cetero -es. ANNAL. Plac. a.1260 p.511,43 in . . . ossiditione steterunt XVIII dies cum -bus.

cavatura, -ae *f.* *cavum, caverna – Hohlraum, Höhlung:* MAPPAE CLAVIC. 293 posito ebore in -a. THEOPH. sched. 3,81$^{in.}$ fiant -ae, per quas flatus ad fistulas *organi* possit per-

[Rudolph]

venire. *al.* TRAD. Salisb. II 87 p.627,15 montis. CHRON. reg. cont. V a. 1248 p. 293,33 ligna -am suffulcientia. *al.*

***caucagium** (canc-, -cha-) (*cf. francog. vet.* chaucëage) *tributum vel portorium viaticum – Wegegeld, Straßenzoll:* CHART. ord. Teut. 330 (a. 1221) a . . . fratribus . . . de victualibus, vestimentis, pecudibus . . . -um . . . exigere *(sim. in epist. paparum:* CHART. Bern. II 247,28 p.262,28 cancagium. CHART. ord. Teut. 624 cauchagium. *al.).*

caucalis, -(id)is *f. vel* **caucalida,** -ae *f.* (καυκαλίς) *daucus agrestis vel pes gallinaceus – Möhre oder Möhrenhaftkraut (Daucus carota L. vel Caucalis daucoides L., cf. André, Lex. bot. p.77):* PAUL. AEGIN. cur. 111 p.68,20 utimur -don (*3,22,30* καυκαλίδων) suco. 211 p.150,23 -das. COMPOS. Luc. Q 22 flore -de. FRAGM. mul. II 25 rasina -lis.

caucalus *sim. v.* calcul-. **caucamenus** *v.* cecaumenus.

***caucana** *subst. (cf.* caucus *?) species vasis – Gefäßart:* ANTIDOT. Lond. p.18,44 mittis dracantum et gumen . . . ad -a, usque dum se solvat.

***cauchagium** *v.* *caucagium. **cauchia** *sim. v.* concha.

***caucillum** *v.* *calcillum. **caucio** *sim. v.* cauti-.

***cauclearius** (coc-, -cul-), -i *m.* (*cf.* *cauculator) *magus – Zauberer:* CAPIT. reg. Franc. 22,18 ut -i (coc-, -cul- *var. l.*), malefici, incantatores . . . fieri non sinantur (183,1,21 co-i).

caucolus *v.* calculus. **caucubus** *v.* 1. caccabus.

caucuetis *v.* cacoethes. *adde:* ARS med. 7 p.426,8 caucuetis vero ulcus sine dolore quidem est et incurabile et ipsum cisoneum appellamus.

***cauculator,** -oris *m.* (*subesse vid.* 1. caucus) *magus – Zauberer:* CAPIT. reg. Franc. 22,65 ut -es nec incantatores nec tempestarii . . . non fiant. *cf.* calculator *p.67,44.*

1. cauculus *sim. v.* calc-. **2. cauculus** *v.* cauliculus.

***caucumar(um)** (calcum aurum) *subst.* (*fort. subest* χαλκὸν μαῦρον) *?aes nigrum – ?schwarzes Kupfererz:* COMPOS. Luc. S 19 -um lib. ⟨II⟩ (*cf.* MAPPAE CLAVIC. 124 calcum aurum. IOH. sacerd. 101 -r).

1. caucus, -i *m.* **1** *patera, vas potatorium – Trinkschale, -gefäß (cf.* GLOSS. III 373,13[4] St.-S. bacharius bicher, poculum idem, -us similiter): BEDA hist. eccl. 2,16 p.118,11 ob refrigerium viantium . . . aereos -os suspendi. EPIST. Bonif. 105 p.230,26 direxit . . . -um argenteum intus deauratum *eqs.* **2** *vas olearium ad illuminandum aptum – Lampenschale:* AEDILV. carm. 20,35 pendere -os, limpida qui tribuant quadrato lumina templo.

2. caucus *v.* 1. chalcus. **3. caucus** *v.* sambucus.

cauda, -ae *f. script.:* gau-: *p.388,7sq.21.* cod(a): *p.388,53.* cauta: *p.388,61.*

οὐρά – *Schwanz, Schweif (fere de bestiis; de hominibus: l.67sq. p.388,61sq.; de daemonibus, monstris: l.51sq. al.):* **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* WALAHFR. carm. 19,19 *(in somnio)* -am *aquilae* ore teneto. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,65 terruit . . . -a centaurus Achillem. CARM. Cantabr. 20, 2,3 *asina* -am ostendit. VITA Norb. II 62 aculeo -ae daemonis percussi. REGISTR. abb. Werd. 7,18 p.241,2 dabit . . . sturionem . . . IX pedum inter caput et -am. HILDEG. phys. 8,14 darant . . . venenum suum -ae inmittit. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.202,17 aperit -am *falco.* 5 p.131,19 genus nigrorum vermium . . . subtilis -e. ALBERT. M. animal. 1,16 homo et leo . . . discrepant in habendo -am. *al. (v. ind.).* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 2,27 p.119,16 si . . . ab ave vel a pisce vel a cane auferatur -a *eqs. persaepe. expressius de crinibus:* WALTHARIUS 698 *(de crista galeae)* equinam vertice -am concutiens. COSMAS chron. 1,38 p.69,6 vestis . . . contexta de -a et equinis iubis. **2** *iur. de amputatione sim.:* LEG. Wisig. 8,4,3 si quis alieni caballi . . . -am curtaverit. LEX Baiuv. 14,13 qui alterius bovi -am amputaverit. *al.* **B** *latius:* **1** *infima pars spinae – Steißbein (cf.* GLOSS. I 370,65 St.-S. in -am inhintri): TRACT. de aegr. cur. p.285,2 in extremo -e infra nates. COSMAS chron. 2,32 p.129,19 huc et illuc vertens -am *femina.* WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p.35,17 os -ae cartillaginosum. *al.* **2** *orthopygium – Bürzel:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.80,2 -a . . . avis dicitur, quod superest ano, . . . constans ex spondilibus ultimis spine.

II **A** *in imag.:* CARM. libr. III 11,8 *(de libro)* capite et -a portavi tergora nuda. MIRAC. Ursm. 1,18 *(de frustulo vili)* ne -am *(sc. praedae)* quidem iuravit se redditurum. ENGELH. WIRZ. Burch. 2 praef. p.22,10 -am perseverancie boni inicii capiti non subtrahens. *al.* **B** *per compar.:* METELL. Quir. 80,1 lis veteris causa litis pendens quasi -a. NICOL. anat. 294sq. nuca . . . est formata ad modum gaude equinae sive ad modum gaude sollicine. **C** *alleg.:* HRABAN. univ. 6,3 p.180[B] -a diaboli antichristus vel consuetudo peccandi. ALEX. MIN. apoc. 9 p.143,22 de qua -a, id est falsis prophetis, dicit Isaias *eqs.* ALBERT. M. summ. theol. II 5,20,2 p.254[b],2 -a est deceptio. *al.* **D** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,265 res commissa cani, canis it committere -ę. NIVARD. Ysengr. 1,334 lubricaque anguillę fallere -a solet. *al.* **E** *in nominibus:* **1** *locorum:* DIPL. Heinr. IV. 362 que *(terra)* vocatur C-a de silva Guini. ACTA imp. Stumpf 403 p.565,34 desuper C-am de Luscerdo. *al.* **2** *siderum:* GERB. (?) astrolab. 17 p.138,3 -a Capricorni. ALBERT. M. elench. 1,3,13 p.581[b],44 luna est in capite vel -a draconis. *al.* **3** *membri virilis:* RICHARD. ANGL. anat. II p.91,6 *virga* -a nervorum dicitur (NICOL. anat. 376 gauda n. ALBERT. M. mot. proc. 2,9 p.69,79 n. et venarum -a quaedam). *cf. l. 61.63sq.* **4** *avis:* THADD. FLORENT. cons. 43,10 *caro* avis, que vocatur -a tremula *(sc. motacilla).* **5** *morbi:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p.31b[v] minoratur *pulsus,* donec . . . finiatur; et iste finitiva vocatur -a soricina. **6** *alch. in nomine ficticio:* ANON. tab. p.191,2 draco, qui comedit -am suam (p.191,8 d. autem est aqua divina et -a eius est sal eius). **7** *plantarum:* **a** -a equina, caballina, pulli *sim.:* **α** *equisaetum – Acker-Schachtelhalm (Equisetum arvense L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p.233sqq.):* GLOSS. III 528,9 St.-S. -a equina pherdisatel (537,59 pherdes zail). ALPHITA II p.37,4sqq. -a pulli crescit in aquis, . . . -a equina, -a caballina idem est. BRUNUS LONG. chirurg. 1,10 p.110[A]. *al. v. et vol. I. p.1037,41.* **β** *Equisaetum hiemale (L.) – Winter-Schachtelhalm (cf. Marzell, op. cit. II. p.259):* ALBERT. M. veget. 6,325 -a equi est herba concava nodosa *eqs.* **b** -a porcina, porci *sim.:* **α** *peucedanum – Saufenchel (Peucedanum officinale L.):* GLOSS. Salern. p.8[b],33 feniculus porcinus vel agrestis, -a porcina (*sim.* ALPHITA II p. 140,6sqq.). *al.* **β** *lithospermum – Steinsamen, Sonnenhirse (Lithospermum officinale L.):* GLOSS. Salern. p.7[a],4 granum solis, milium solis, -a pecorina (*sim.* ALPHITA II p.72,23 -a porcina. p.117,3 -a pecorina). **γ** *Leontodon taraxacum (L.) – Löwenzahn:* ALPHITA II p.155,22 rostrum porcinum . . ., -a porcina, -a porci idem *eqs. fort. add.:* ALBERT. M. veget. 6,331 *endiviae* sunt duo modi . . ., quorum unus habet lac, quem vocant rostrum porcinum, et alter caret lacte, quem vocant -am porcinam *(cf. notam ed.).* **δ** *pipinella – Pimpernell (Pimpinella saxifraga L.):* GLOSS. III 474,8 St.-S. -a porci, quam nos magnam bibinellam dicimus.

III *translate:* **A** *c. respectu formae:* **1** *de plantis:* **a** *caulis – Stengel:* RECEPT. Bamb. 44 pulei codas tres . . . contritas. HILDEG. phys. 1,210 herbam iuxta -am abrumpat. **b** *pediculus – Stiel (proverb.):* EGBERT. fec. rat. 1,112 vertit eo -am, qua decidit arbore, malum. NIVARD. Ysengr. 3,566 -a piri semper respicit, unde venit. **c** *sarmenta – Reisig:* DIPL. Heinr. VII. (NArch. 50. 1935. p.455,29) rami et que -e appellari solent. CHART. Otterb. 147 p.111,20 utantur . . . -is et truncis. **2** *de parte corporis i. q. membrum virile – männliches Glied:* FORM. Senon. II add. 3 p.223,26 per tua cauta longa. *huc spectare vid.:* CARM. in Sim. 1,1,38 (MG Lib. Lit. III p.698) qui mundanis habutuntur et in -am relabuntur. CHART. Port. 260 Th(eodericus) Pulcra C-a (*cf.* 238 p. 245,7 Sconecail). *cf. l. 20sqq.* **3** *de rebus fabrefactis:* **a** *manubrium – (Hand-)Griff, Stiel:* THEOPH. sched. 2,23 habebit . . . tabula -am ferream, per quam possit portari. 3,7 gracilem -am *forcipis.* 3,56 quae -a *vasis* habebit in summitate caput leonis fusile. **b** *scapus, aculeus, spiculum – Schaft, Stift, Stachel, Ansatz:* THEOPH. sched. 3,26[ex.] finde -am vasis in quatuor. 3,75[med.] *clavorum.* 3,87[in.] habeant *ferri* . . . in grossiori parte -as tenues *eqs.* 3,92[med.] cuius *(cultelli)*

[Rudolph]

-a calefacta leviter potest inponi *ligno. al.* **4** *mus. i. q. cathetus (notae) – senkrechter Strich (am Notenkopf):* FRANCO COL. cant. mens. 4 cuius *(longae)* figuratio quadrangularis est -am habens in parte dextra descendentem *eqs.* ANON. mus. Sowa 1[a] p.15,34 *figurarum. ibid. al. (v. ind.).* **B** *c. respectu situs i. q. finis, pars extrema, ultima – Ende, (Ab-)Schluß, äußerstes, letztes, hinteres Stück:* **1** *latius:* **a** *de parte corporis:* WILH. CONG. chirurg. 1562 in -a spine una vena inciditur (WILH. SALIC. chirurg. 1,41 p.316[G]. *al.*). **b** *de rebus fabrefactis, instrumentis sim.:* THEOPH. sched. 1,24 -a . . . pincelli . . . madefacta. WILH. CONG. chirurg. 1313 suture -a fili extra dimittatur. THEOD. CERV. chirurg. 1,22 p.143[C] -a sagittae. *al. reliquum – Rest(stück):* THEOPH. sched. 3,92[ex.] adprehende ipsam -am *cultelli fracti.* **c** *de tempore, narratione:* ABBO SANGERM. bell. 1,171 -am (gloss.: finem) . . . anni. EKKEH. IV. bened. I 33,105 ut -am sexus ab origine claudam. **d** *de ordine:* EPIST. Worm. I 13 invitatis me . . . in -a, qui primus fore . . . debueram. ADAM gest. 1,49 archiepiscopus in -a concilii positus est. *al.* **2** *strictius:* **a** *de vestimentis:* **α** *syrma – Schleppe:* SALIMB. chron. p. 169, 26 trahebant *feminae* . . . -as vestimentorum per terram longas. **β** *lacinia – Zipfel:* CONFL. ovis et lini 187 sua per geminas dum findit pallia -as. *huc spectare vid.:* FROUM. carm. 19,20 suspendite cingula, -as. 32,33 pendentes per cingula -as. **b** *de latere i. q. pars aversa – Rückseite:* CHRON. Pol. 3,10 quandoque de capite, quandoque de -a . . . aliquos rapiebat. **c** *de carminibus i. q. cantus finalis – (Instrumental-)Nachspiel, Coda:* IOH. GARL. mus. mens. II p.177[b] sine littera ut in -is vel conductis. ANON. mus. Sowa 1[b] p.60,9 in -is cantuum *eqs. (cf. notam ed.). al.*

***caudale,** -is *n. fascia (de mitra dependens) – (von der Mitra herabhängendes) Band:* NIVARD. Ysengr. 3,959 super nasum -e ut tortilis ibat nervus.

***caudarius,** -i *m. (cf. francog.* couard *a* cauda, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p.523sq.533) ignavus – Feigling:* GESTA Camer. cont. II F 411,3 audaces ut -os tremor apprehendit eos.

***caudatus,** -a, -um. *cauda instructus – mit einem Schwanz (versehen), geschwänzt:* **1** *proprie:* ALBERT. M. animal. 4,18 cancer fluvialis -us (24,22). 15,60 canis carens cauda generat non -um filium. **2** *in imag. vel translate:* **a** *de rebus:* **α** *de cometa i. q. crinitus – mit einem Haarschweif (versehen):* ALBERT. M. meteor. 1,3,5 p.503[a],29 stella, quae dicitur -a. **β** *de litteris vel notis i. q. linea longa instructus – mit einem langen Strich (versehen):* CARM. de litt. 8 G . . . -a. CHART. Alsat. 297 (ed. J. D. Schöpflin, Alsatia diplomatica. I. 1772. p.246,29) quibusdam -is literis eam *(chartam)* adsignavimus. HIER. MOR. mus. 25 p.181, 2 figura longae notae est ex dextera parte -a (p.181,3sqq.). **γ** *de specillo i. q. fasciola appendente instructus – mit einem anhängenden Bändchen (versehen):* WILH. CONG. chirurg. 1331 tenta . . . sit -a, ne per respiracionem ad interiora trahatur. **δ** *de carminibus i. q. syllabis finalibus consonantibus instructus – mit einem Endreim (versehen):* EBERH. ALEM. labor. 711 sunt et -a simili quae fine tenentur carmina. **b** *de hominibus i. q. crinibus textis ornatus – bezopft:* NIVARD. Ysengr. 5,1041 pravior Angligena -o (*an i. q. ignavus – feige? cf.* *caudarius).

caudex *v.* codex.

***caudistrum,** -i *n. os caudae – Schwanzknochen:* GLOSS III 440,4 St.-S. -um zagilbein.

cauditus, -a, -um. *cauda instructus – mit einem Schwanz (versehen), geschwänzt:* PAUL. DIAC. carm. 19,38 patre curtato -us gignitur agnus. *de membro virili maiore:* LIUTPR. antap. 5,32 p.150,9 habuit ea *(Willa)* . . . capellanum . . . villosum, -um, petulcum *(ex Anth. 682,2).*

caudula, -ae *f. de cathetis notarum i. q. cauda parva – Schwänzchen:* HIER. MOR. mus. 25 p.182,4 ligatae *notae* vero sunt cum . . . longioribus -is. *Rudolph*

cavea, -ae *f. script.:* ga-: *p.390,24.* cabe(a): *p.390,4.* cabi(a): *p.390,8.*

1 *spectat ad res fabrefactas:* **a** *claustrum bestiarum (hominum: l.8) – Käfig (cf.* GLOSS. III 159,26 St.-S. -a kebia. 226,37 [cod. A] -a vogelhus. *al.):* **α** *strictius:* ALDH. virg. I 36 p.284,6 quatenus patefactis -arum (cab- *var. l.*) clustellis . . . ursorum genuinis carperentur. WALAHFR. carm. 14,5 agrestem -is feram captam. EKKEH. IV. cas. 50 p.187,5 leonem -a effracta . . . regem . . . insilientem. THOM. TUSC. gest. p.493,23 columba tenebatur in gabia. p.515,20 in cabia lignea ibi facta est carceri mancipatus *Hentius rex. al.* **β** *latius: carcer – Gefängnis:* ANNAL. Magd. a.1148 in -ae captivitatem deputatus. CHRON. reg. cont. IV a.1229 p.261,32 missus est in -am *falsus frater. ?saeptum – ?Verschlag:* CHRON. Ven. Alt. p.54,12 in navibus et in -is lignorum in patulibus aquarum fuerunt habitantes (*sim.* p.54,22 in lignis [-eis *V*] -is). **b** *theca, capsa – Kasten, Kapsel:* EKKEH. IV. cas. 8 p.31,3 fit de auro . . . -a ewangelii *(cf. notam ed.).* 23 p.97,4 -a inclusam . . . tibi mittam *crucem pretiosam. cf.* *caga. **c** *cavatio – Höhlung:* WILH. HIRS. const. 1,84 p.1011[C] effundit in -am ad hoc factam in proximo altaris *subdiaconus aquam.* UDALSC. Conr. 15 vasculi -a excipitur *puer debilis.* **d** *corbis in summo malo navis instructus – Mastkorb:* ACTA imp. Winkelm. I 925 p.703,19 (a.1247/48) pro unoquoque navis onere cum -is. ANNAL. Ianuens. IV p.55,24 taride magne cum gabiis. p.92,27 ligna cum gabiis. **2** *spectat ad terram:* **a** *specus, foramen – Höhle, Loch:* **α** *strictius:* EGBERT. fec. rat. 1,621 ad -as laris ostiolo ve muribus uno. ALBERT. M. animal. 7,50 castor . . . saepe exit nocte de -is riparum. 7,82 intrant in -as et manent in eis per tempus anni *quaedam animalia. cuniculus – unterirdischer Gang, Mine:* NARR. itin. nav. p.190,15sqq. victos -e urgebant, quia quedam turris magna . . . ruinosa erat propter -am. **β** *latius i. q. latibulum – Schlupfwinkel:* CHRON. Bened. II 1 locus iste a solitudine invia et condensa ferarum -a . . . est . . . habitabilis effectus. **b** *infernus – Hölle:* AUDRAD. carm. 3,4,382 flammivomis -is cruciabitur *anima.* **c** *fovea – Grube:* ANNAL. Adm. Garst. a.1184 edificium super -am feditatis constructum decidit, Fridericum comitem . . . in ipsa -a submersit. **d** *vallis – Tal:* CHART. ord. Teut. 9 (a.1178) concedo . . . -am et abbaciam . . . et casale -e. 112 p.93,25 quantum -a protenditur in longum ab ortu magni fontis *eqs.* **3** *spectat ad corpus animantium i. q. cavitas – Hohlraum:* ALBERT. M. animal. 1,450 sunt intrinsecus custodita in -is suis *vasa spermatis.* **4** *spectat ad aedificia:* **a** *proprie i. q. theatrum – Theater:* GLOSS. II 605,23 St.-S. -is spilistetin. 674,16 -ę ringes. *al.* **b** *meton. de hominibus vel de caelicolis i. q. spectatores, coetus – Zuschauer, Versammlung:* EKKEH. IV. bened. prol. 2,105 hic -ę (gloss.: cęlorum -ę) psallunt, voces subsellia tollunt. I 39,36 consessus -ę (gloss.: similitudo de Roma sumpta) patris eius plaudat honore. *remissius i. q. multitudo hominum – Menschenmenge:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,48 in medio -ae.

***cavedanus** (-don-), -i *m. (ital.* cavedano *a* 1. capito, *cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr.1368) species piscium fluviatilium – Flußfischart:* ECBASIS capt. 168 cancri, mulli, trutta, -onus, hicherus, allec. THADD. FLORENT. cons. 11,32 de piscibus boni sunt . . . anguille, -i (cane- *ed.*), lasce. 44,35 piscibus de flumine . . ., quales sunt -i *eqs. v. et* *capitenus, *cavena.

***cavedellus** *v.* *capitellus.

***cavedo,** -inis *f. cavitas – Hohlraum:* ANON. geom. I add. p.365,12 quadratus . . . fiat cavatus regulariter, in qua -e pone fustum.

***cavedonus** *v.* *cavedanus.

***cavella** (cawe-) *subst. (cf.* caveola *sim.) dolium, cupa – Faß, Bottich:* GLOSS. III 11,16 St.-S. cawella potega.

cavellatio *v.* cavillatio. **cavellus** *v.* caballus.

***cavena** (-ona) *subst. (cf.* *cavedanus *sim.) species piscium – Fischart:* GLOSS. III 369,46 St.-S. -a riene. 683,45 -ona muno. *fort. add.:* GLOSS. III 372,63[19] St.-S. placenta ulade, -ona *('Flunder'?)* idem.

caveo, cavi, cautum, -ere. *script.:* ka-: *p.391,55.* cabe-: *p.391,8.66.392,14. form.: inf. praes.* -are: *p.391,13. depon.: p.391,11. struct.: acc.: p.391,10sqq.53.55. saepe. dat. et abl.: p.391,17.61.70sq. al. gen.: p.391,19.* ab:

l.20sqq.41. al. de: *l.43. p.392,20.* ne: *l.25.27.36. saepe.* ut (non): *l.26.28.57.67.69. p.392,6.* quod (non): *l.56. p.392,4. inf.: l.30.54. acc. c. inf.: l.32.58.66. nom. c. inf.: l.31. refl.:* se: *l.9.20sq.26.* sibi: *l.8.10.12. 22. al.*

I *subest intentio fugiendi vel propulsandi:* **A** *se custodire, evitare – sich hüten, sich in acht nehmen, (ver)meiden:* **1** *absol.:* LEG. Wisig. 8,3,3 qui sibi cabere non potuit. SIGEH. Maxim. 19 (18) in exemplum se -endi. THIETM. chron. 6,39 -e. DIAL. cler. et laic. p.316,28 -bo michi. **2** *c. acc.:* ALDH. virg. II 762 monuit caelorum regna merentes . . . devexa -eri (-ere *var. l.*). BONIF. epist. 73 p.153,13 -e tibi foveam, in quam vidisti . . . alios cecidisse. ARBEO Corb. 30 insidias cavare *(1,* -ere *2).* WALTHARIUS 1331 Waltharius vulnus -et. BERTH. (?) annal. a.1077 p.298,20 ad . . . bellorum inmanitates -endas. BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p. 21,13) agnoscerentur et -rentur *haeretici. saepe.* **3** *c. abl.:* HEINR. AUGUST. planct. 1447 -as . . . futuris *malis.* **4** *c. gen.:* MARC. VALER. buc. 2,66 ut -ant et rura tui. **5** ab: EGBERT. fec. rat. 1,280 (gloss.) ab insano qua se ratione -rent. RAHEW. gest. 4,26 p.270,3 parum se -it ab hoc vicio. CHART. Tirol. notar. I 188 p.89,33 quod -at sibi a lege. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.36,32 -ent . . . a ventis contrariis suo transitui *aves. al.* **6** *pendent* ne, ut (non): COD. Lauresh. 516 (a. 766) -at . . ., ne . . . iram Dei . . . incurrat (*sim.* TRAD. Frising. 226 -at se). LIUTG. Greg. 9 p.74,33 -ete, ut non ulterius tale malum perpetretis. WALTHARIUS 508 ne excutias somno subito . . ., -eto. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.179,34 -ere . . . debet, ut . . . timere faciat falconem. *al.* **7** *c. (nom., acc. c.) inf.:* VITA Corb. 18 p.620,3 ut amplius sibi peccare -rent. RATHER. epist. 3 p.23,24 -e et corvus fieri. BERTHA Adelh. 6 p.760,36 quae in absconso . . . faciebat, summo nisu ab omnibus videri -bat. *al.* **B** *tutelam praebere, tueri, servare – Schutz gewähren, schützen, bewahren:* **1** *gener.:* CAND. FULD. Eigil. I 10 p.228,24 substantiam . . . monasterii tibi commissam -eto, ne . . . effundas. TRANSL. Dion. Ratisb. 17 p.363[a],7 ni -atur *(cod.,* incaveatur *ed.)* Gallia, Francis subacta gemebit. NORB. IBURG. Benn. 23 p.888,19 ut pro Dei amore capiti suo -retur ab ictibus. CHART. Heinr. Leon. 67 qui -et ab incommodo. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.137,33 ut -atur eis *(falconibus)* a grandinibus. *al.* **2** *iur.:* CHART. civ. Magd. 84 p.42,19 (a.1225) a cuiuslibet evictionis eis *(fratribus)* inpeticione -emus (*sim.* 86 de evictione. CHART. Friburg. 181. 323). CHART. Raitenh. 282 originale . . . cum bulla et filo omnibusque munimentis, per que -eri poterat ecclesie. **3** *milit. i. q. arcere, se protegere – abwehren, sich decken:* WALTHARIUS 905 calibem . . . sub orbe -bat. 929 hic ferit, ille -et. WIDUK. gest. 2,17 p.82,25 qua parte potissimum -ere debuissent, in promptu non erat. *cf. l.14.* **C** *prospicere (ne quid fiat), praecavere, impedire – Vorsorge treffen (gegen), vorbeugen, verhindern:* LEG. Wisig. 2,4,3 p.96,15 videtur esse -endum, ne forte quisque . . . periurare non metuat. ALDH. virg. I 31 p.269,26 sub praetextu -endi noxam et declinandi delicta. PAUL. DIAC. carm. 1,23 fluctibus . . . -e tremulis submergere lintres. RHYTHM. 58,10,1 kavit spadonum pessima consilia. TRAD. Frising. 340 ut -ret, quod exinde nulla contentio contigisset. EPIST. var. II 5,6 -entes, ut nullus desit. WIDUK. gest. 3,25 -et tumultum . . . accrescere. CHART. Const. 45 (ed. K. Beyerle, Konstanzer Grundeigentumsurk. 1902. p.54,32) ut futuris dampnis . . . -atur. *al.* **D** *timere – fürchten (für):* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.165,32 -entes . . . pennis suis et sue personae *aves.*

II *subest intentio procurandi et firmandi:* **A** *gener. i. q. curare (ut aliquid fiat), attendere – sorgen (für), achten (auf):* LEG. Wisig. 9,1,13 ille . . ., qui recepit *fugitivum,* se iudicio cabeat adfuturum. DIPL. Loth. I. 64 p.174,22 (ed. Th. Schieffer. 1966) est -endum *(regi),* ut pauperum necessitatibus . . . subveniat. THEOPH. sched. 1,21 hoc -as in pondere, ut sint duae partes olei et tertia gummi. FABULAR. MIN. 9,10 scit pecudi pene nemo -ere bene. CHART. civ. Magd. 88 ut idemnitati . . . ecclesię -remus (CHART. Port. 125. CHART. Raitenh. 354. *al.*). *al.* **B** *iur. et canon.:* **1** *constituere, sancire, pacisci – bestimmen, festsetzen, vereinbaren:* BEDA hist. eccl. 5,19 p.330,23 (vs.) monitis, -it quae regula patrum. DIPL. Heinr. II. 349 legibus -tum et iure statutum esse constat, quod *eqs.* CONST. I 275,2 secundum quod novis constitutionibus -etur. CHART. Turic. 344 p.221,30 canonibus -tum est . . ., ut . . . donationes . . . scripturę testimonio confirmentur. *al. remissius* -tum est *i. q. scriptum, approbatum est – es steht geschrieben, es ist beglaubigt (cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz VI p.193[b]):* ALDH. ad Acirc. 134 p.186,28 ut in basilion -tum est: '*eqs.*' *al. (v. ind.).* GODESC. SAXO theol. 12 p. 231,3 reprobos non esse redemptos -tum est. **2** *satisdare, (cautione interposita) spondere – Sicherheit leisten, (unter Sicherheitsleistung) versprechen:* FORM. Wisig. 38 me per hanc cautionem meam cabere. CONST. I 296 p.421,10 (a.1183) de successuris principibus . . . per privilegia -bitur, ita quod quilibet . . . sacramentum de pace servanda prestabit. CHART. Berg. Magd. 71 p.50,5 ut . . . super redemptione . . . abbati . . . -retur. EMO chron. p.509,2 nisi . . . ecclesiam . . . liberam fore ypotecaria cautione . . . -ret. CHART. Bern. I 5,131 p.521, 19 tenetur . . . -ere de pacificando. CHART. civ. August. 13 p. 14,5 -bit passo dampnum . . . fideiussoria cautione. CHART. Sangall. B 462 p.336,26 abbatissa . . . -it . . . per ydoneos obsides, quod persolvatur . . . pecunia. *al.*

adi. **cautus,** -a, -um. **1** *providus, consideratus, moderatus – vorsichtig, besonnen, zurückhaltend:* HRABAN. carm. 33,19 providus . . . mente, -us sis semper et actu. WALTHARIUS 670 iuvenis devitat -ior ictum. AGIUS vita Hath. 8 in amicitiis . . . concedendis -a. WIDUK. gest. 3,72 Graeci . . . victoria elati et minus -i. CARM. de Frid. I. imp. 1155 nimis audaces -o rectore carentes. CHART. Babenb. 148 -um semper gerere animum. *al. adde de stilo:* WETT. Gall. prol. 8 omissis fictis et -um stilum habendo patronos veros . . . debeo venerari. *dissimulatus – verborgen:* BERTH. (?) annal. a.1078 p.309,29 legatis . . . dissimulatoria et satis -issima licentia clam et furtive dimissis. **2** *circumspectus, prudens – umsichtig, klug:* EPIST. var. II 18 p.325,14 -issima sapientia vestra *(sc. imperatoris).* HRABAN. carm. 11,31 catus et -us attendis ovilia circum. ERMENR. ad Grim. 1 p.536,13 fortitudine strenuus, prudentia -us. GODESC. SAXO theol. 4 p.144,18 doctor sagacissimus ac disputator -issimus. GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p.409,18 totius episcopatus -am dispositionem . . . adimplere. EPIST. Teg. I 16 -um fore nostri sunt consiliati, si *eqs.* ECBASIS capt. 754 -ior est homine *pardus.* BERTH. (?) annal. a.1077 p. 289,34 qui tam falli quam fallere -issimus noluerit. DIPL. Westph. 213 p.280,22 prepositus . . . provisorem annone fratrum, quem -iorem iudicaverit, habeat. *saepe. callidus – schlau:* ECBASIS capt. 402 -e medicamina vulpis. NIVARD. Ysengr. 3,1113 -us . . . archiater *(sc. vulpes).* 5,1142 vim pellit -is vis simulata minis. **3** *attentus, diligens – aufmerksam, sorgfältig:* **a** *in univ.:* WALAHFR. carm. 24,21 dum . . . avidus rerum -us per singula lector irem. 38,15 -a mecum sub mente recordor. WALTH. SPIR. Christoph. II epist. p.10,12 praecedentis -us impressi vestigium. BRUNO QUERF. fratr. 31 p.738,24 proice . . . de memoria totum mundum, -us ad cogitationes. BERTH. (?) annal. a.1078 p.307,37 ante utriusque partis -am examinationem. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *facundus – beredt, wohlgesetzt:* GERH. AUGUST. Udalr. I 24 p.409,44 in eloquentia dulcisona -um *episcopum.* 27 p.415,6 sobrio et -o sermone. **β** *diligenter deliberatus – wohlerwogen:* WALTHARIUS 246 fidem votis servare . . . -is. **γ** *fort. i. q. diligenter tractandus – viell.: sorgfältig zu behandeln:* HEIRIC. Germ. 6,579 sunt et michi pensa talenti -a (gloss.: studiosa) mei. **δ** *de visu i. q. acutus – scharf:* HROTSV. Pel. 326 -is . . . pupillis. Gong. 63 -um . . . ocellum. **4** *firmus, fidus – fest, sicher, zuverlässig:* **a** *incorpor.:* **α** *gener.:* WALAHFR. Blaithm. 125 -a . . . tutela fugarum. GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p.394,3 in -issimis ambulatoribus pergebant. 8 -um . . . viae ductorem. *al.* **β** *iur. i. q. securitatem praebens – Sicherheit gebend:* DIPL. Otton. I. 340[in.] scripture vinculum roborari -um est. DIPL. Heinr. IV. 94 -a ac laudabili confirmatione concedimus. DIPL. Loth. III. 20 p.30,19 testium nomina subter signari non minus -um quam necessarium

[Bansa]

fore (CHART. ord. Teut. [Thur.] 18 -um est et valde n. . . ., ut . . . litterarum testimonio . . . innotescat. CHART. Sangall. B 580 litteras . . . -as et necessarias). CHART. march. Misn. III 48 nostrę . . . -ę donationi . . . contraire. CHART. Babenb. 188 p.259,40 articulorum . . . -am expressionem . . . annotasse. **b** *corpor.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p.388,20 -ioribus fundamentis positis. 14 p.403,47 lignum . . . imputribile -a coniunctione vinctum superponi. OTLOH. vis. 8 p.362[B] thesauros . . . in loco -o poni. **5** *utilis, rationabilis – nützlich, zweckmäßig:* TRAD. Frising. 1454 (a. 1047/53) -um et rationabile est, ut *eqs.* ANNAL. Altah. a. 1071 p.80,12 cum . . . hoc regiis consiliariis non videretur -um. HELM. chron. 25 p.52,3 omnium saluti -ius esse . . . vitam redimere. BURCH. URSB. chron. p.76,22 non . . . -um esset sibi, ut *eqs. al.*

subst. **cautus,** -i *m.* *qui prudens, astutus est – ein Kluger, Schlauer* (*cf.* GLOSS. IV 125,18 St.-S. -us . . . prudens vel acutus, id est giwarer): GODESC. SAXO gramm. 1,15 p.375,28 minus -os . . . decipit verisimilitudo. NIVARD. Ysengr. 4,762 invia robusto munia -us adit.

adv. **1. caute.** **1** *provide, considerate – vorsichtig, besonnen:* LIUTG. Greg. 9 p.74,35 ut a . . . propinquis suis -e se custodirent undique et provide. ANNAL. Xant. a.864 -e agens contra . . . rebelles (WIPO gest. 29 p.48,17 dum . . . minus -e ageret, . . . interfectus est). POETA Saxo 5,295 admittebat eas *(amicitias)* -e. OTTO FRISING. gest. 1,49 sententiam . . . vocum seu nominum in naturali tenens facultate non -e theologiae admiscuit *Petrus Abailardus. al.* *clam – heimlich:* EBERW. Symeon. 9 de monasterio -e exiens. **2** *circumspecte, prudenter – umsichtig, klug:* THEGAN. Ludow. 20 p.595,13 omnia prudenter et -e agens (HRABAN. carm. 17,32. *al.*). RIMB. Anscar. 22 p.47,20 -e praevidens. HROTSV. prim. 406 licet abbatissa gregem . . . -e servaret. GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p.393,46 -e tractare et regere. *al.* **3** *attente, diligenter – aufmerksam, sorgfältig:* RHYTHM. 147,32 -ius interroga mentem. TRAD. Frising. 218 res . . . -e custodire (THIETM. chron. 3,5 dux captus . . . -e custoditur). HRABAN. epist. 1 qui linearum numerum -e rimatur. ALTFR. Liutg. 2,5 vitam suam -ius corrigere studuit. WALTHARIUS 274 haec . . . -e per singula comple. 566 contemplans -ius omnes. AGIUS vita Hath. 7 virginitatis propositum . . . -e servavit. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p.392,12 secundum ordinem -issime implevit *sacrum mysterium.* THIETM. chron. 6,33 haec rex . . . -e considerans. RUODLIEB XV 61 genus amborum . . . discutiunt -e. BERTH. (?) annal. a. 1077 p.291,3 ob anathema -e devitatum. *persaepe.* **4** *tuto, firme, recte – sicher, fest, recht:* **a** *gener.:* TRAD. Ratisb. 78 (a.875/82) fructuosa . . . consuetudo . . . bene -eque frequentatur. DIPL. Conr. I. 36 ad temporalem vitam -ius deducendam. BERTH. (?) annal. a.1079 p.319,4 ut legatos . . . ad se securos -issime reducerent. *al.* *fort. add.:* CARM. Cantabr. 7,2[a],2 fibris cordis -e tentis melos concinamus. 30,1 -e cane, cantor care. **b** *iur. de confirmatione per chartam praestita:* REGESTA Alsatiae 410 (ed. A. Bruckner. 1949; a. 808) notavi diem et . . . testes . . . -e et firme. CHART. Babenb. 120 (a.1202) negocia . . . litterarum -e apicibus denotantur. **5** *intente – nachdrücklich:* AMALAR. off. 3,19,35 sollicite et -e apostolus admonet dicens: '*eqs.*' PILGR. ad Bened. p. 47,23 -ius flagito, ut merear edoceri.

2. cautim. *diligenter – sorgfältig:* ARNULF. delic. 148 ut caveas dumum, -m percerpito botrum.

caverna, -ae *f.* *script.* -ni(a): *p.394,6.*

cavitas, specus, foramen – Hohlraum, Höhle, Loch: **1** *spectat ad terram (ad substantiam: p.394,4):* **a** *in univ.:* CARM. de Tim. 125 terra -is egeritur rastro. HROTSV. Gong. 245 extraxit . . . solo *baculum* parva remanente -a. LIUTPR. antap. 1,35 in -is petrarum latuit. ALBERT. M. veget. 6,346 cum serpentes . . . egrediuntur de -is. ROLAND. PATAV. chron. 9,10 -a pre ceteris mirabilior subter montem, longa per miliare. *al.* *rima – Spalte:* ARBEO Corb. 40 per saxorum se immiserunt -as. *in imag.:* BEDA hist. eccl. 1,10 (vs.) caput obscuris contectum utcumque -is tollere. SEDUL. SCOT. carm. 2,56,15 clarescat cunctis erroris et atra -a. **b** *lapicidinae – Steinbruch:* ANNAL. Rod. a.1117 p.699,2 -a, unde exciduntur saxa. **c** *sepulcrum – Grab:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,84 postquam mestis hunc composuere -is. **d** *alch. de lapide substantiam sublimantem continente:* ARTEPH. secret. p. 33 mercurius . . . extractus a suis -is vitriolicis. **2** *spectat ad corpus animantium:* EPIST. Wisig. 20 ingrediente flatu . . . -nias aurium. AESCULAPIUS 40 p.63,34 in -am eorum *(renum),* quę genitale semen continet. CARM. de Nyn. 342 mulier . . . cecata . . . haut quicquam cernens patulis fuscata -is. ALCUIN. carm. 49,21 infernale aperit guttur . . ., reserat penetrale -ae *lupus.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p.111[F] caro circundans sit . . . non indurata et nominatur *ulcus* absconsio vel -a. ALBERT. M. animal. 22,77 in -is ossium vel musculorum. WILH. SALIC. chirurg. 2,12 p.334[F] vulneris profunditas et -a. *al.* *in imag.:* THIETM. HELMW. ad Steph. praef. (MG Script. XII p.290,14) ut . . . schedulam . . . per -as pii cordis vestri traducatis. **3** *spectat ad plantas:* MAPPAE CLAVIC. 71 in ultimis arboris -is gummi invenitur. COMPOS. Matr. 52,1 galla sine -a. ALBERT. M. animal. 5,41 vocantur aput nos columbae -arum et insident arboribus. *al.* *fissura – Einschnitt:* OLIV. hist. Dam. 60 p.263,11 cultores corticetenus virgas incidunt . . .; ope . . . grece, -a dicitur latine. **4** *spectat ad aedificia:* IULIAN. TOLET. Wamb. 24 ut . . . incentores seditionum . . . a -is arenarum abstraherent, in quibus se . . . absconderant. CASUS Petrish. 5,1 p.669,36 scissuras . . . et -as novo cemento perlinivit. *aedicula – Nische:* WILH. HIRS. const. 2,29 p.1082[A] in -a prope armarium . . . est posita *ampulla.*

***cavernacula,** -ae *f.* *caverna (parva) – (kleines) Loch:* HILDEG. vit. mer. 2,83 coluber in -am suam se abscondit.

***cavernalis,** -e. *ad cavernam pertinens – Höhlen-, Hohl-:* ALBERT. M. animal. 6,43 columbas -es (7,37).

cavernatus, -a, -um. *cavernosus, cavus – Hohlräume enthaltend, hohl:* HILDEG. div. op. 1,4,41 dentes . . . hominis -i non sunt. epist. I 115 p.335[C] quidam -um locum fodere voluit.

cavernia *v.* caverna.

cavernosus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *proprie:* **α** *cavernas continens, cavernis abundans – Hohlräume enthaltend, reich an Höhlen:* WALAHFR. hort. 134 intus *(sc. in cucurbita)* aluntur multa -o seiunctim carcere grana. FRUTOLF. chron. p.66, 14 *(ex Hist. Alex.)* ingressus est locum aridum et -um (OTTO FRISING. gest. 2,40 p.149,2 -is locis absconsus. ALBERT. M. animal. 18,85 in mamillis, quae sunt loca frigidiora et -a. *al.*). Ps. COPHO anat. 33 quod pulmo sit -us. ANSELM. HAV. dial. 3,18 p.1238[D] nostrum azyma . . . solidum est . . ., -um non est, inflatum non est. *al.* **β** *cavus – hohl:* SEDUL. SCOT. carm. 2,55,16 -a . . . latet in fovea. MATTH. PLATEAR. gloss. p.368[D] eligenda est tortuosa, -a, continua *casia lignea.* BRUNUS LONG. chirurg. 2,16 p.128[G] non est -us *locus incisus,* sed ęqualis. **b** *translate i. q. inanis, vanus – eitel, nichtig:* ANSELM. HAV. dial. 3,6 p.1215[B] -is adinventionibus inflata *ecclesia Constantinopolitana.* **2** *subst. neutr. i. q. antrum – Höhle:* ALBERT. M. animal. 24,13 pisces . . . existentes in locis, ubi dulces aquae in -is maris recipiuntur.

cavernula, -ae *f.* *cavitas (parva), caverna, foramen – (kleiner) Hohlraum, Höhle, Loch:* **1** *spectat ad terram:* ANNAL. Fuld. II a.883 donec . . . fluvius per . . . montem quasi -as faciens ad suum alveum rediret. TUTO opusc. 1,1 p.5,23 vulpes -is eiectae. HILDEG. phys. 8,3 (cod. G p.526) serpens . . . in profundissimis cavernalis *(sic?)* quendam albam radicem quaerit. div. op. 1,2,24 p.770[A] quasdam subterraneas -as intrantes *venti. al.* **2** *spectat ad corpus animantium:* **a** *proprie:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 11 auriculae eius -as intrare persensit *araneam.* HILDEG. div. op. 1,4,43 p.837[B] liquor de cerebro . . . ad gengivas descendit et . . . -as in illis facit. **b** *in imag.:* PAUL. FULD. Erh. 1,1 tenacissimis memoriae commendabat audita -is. 1,6 corporis indignans -as, in ethereos meatus liber ire spiritus optat. **3** *spectat ad plantas:* ALBERT. M. veget. 6,435 habet distinctiones ordinatas in nodis . . . per venas et -as *semen lini.* **4** *spectat ad res fabrefactas:* THEOPH. sched. 1,33 testa . . . sine asperitate, sine -is. 3,62[med.] per -as quasdam plumbum

[Bansa]

effluit. HERACLIUS II 24 p.71,25 ceram funde in ipsas -as, donec equales sint. **5** *spectat ad texturas:* **a** *textura nymphae – Hülle der Insektenpuppe, Kokon:* HILDEG. vit. mer. 1,18 qui *(vermis)* in -a sua intextus iacet (1,84). **b** *latibulum araneae – Unterschlupf der Spinne:* HILDEG. phys. 8,12 (cod. G p.528) -am in tela facit *aranea.* *Bansa*

caugma *v.* cauma. **cauharus** *v.* myagros.

cavicula *v.* clavicula.

***?cavidus,** -a, -um. *(cf.* cavere) *providus – vorsorglich:* CHART. Bern. I 5,59 (a. 1175) iam -us nobis refringaverat *(sic?)* preposituram.

cavilacio *v.* cavillatio.

***cavilla,** -ae *f.* *(cf. prov.* cavilha, *ital.* caviglia, *arab.* ḳabīla) **1** *talus – Sprungbein, Knöchel:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,8 p.6b[V] pedis divisio est senaria: est enim -a, est et calcaneus *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p.360,43 scarifactio tibiarum inter -am et musculum. THEOD. CERV. chirurg. 3,54 p.177[F] fiat inunctio de saphena sub -a pedis interius. *al.* **2** *paxillus, obturamentum – Pflock, Zapfen:* CARM. schism. 3,17 (MG Lib. Lit. III p.554; a. 1159/64) trabium nexus viget astringente -a. CHART. Laus. 807 p.652,32 tetigit -am cippi et ita fuit liberatus *puer.* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.177,5 quod -a una lignea figatur in terram *(sim.* p.216,18).

***cavillaris,** -e. *argutus – spitzfindig:* CARM. var. Walther 1,100,2 decet pares paribus consolaciari neque -bus linguis disparari.

cavillatio (-cio), -onis *f.* *script.:* cabi-: *l.61.* -vell-: *l.54.* -ila-: *l.51.*

1 *ludibrium, irrisio – Spott, Hohn (cf.* GLOSS. I 69,12 St.-S. -o hohunga. IV 135,3 -o derisio ganewizot. *al. v. et p. 397,8):* ALDH. ad Acirc. 7 cum furibundo -is ludibrio. virg. I 47 p.302,4 cum cachinnanti -e. HELM. chron. 38 p.75,12 ut hostibus -em et filiis nostris obprobrium sempiternum hereditemus. 42 p.85,9 tantae -cionis verbum modestia iuvenis extimuit. **2** *argutiae – Spitzfindigkeit:* GUNZO epist. 11 p. 41,35q. scit sophistica stultos -e decipere, monstrat tamen, qualiter -o ipsa possit evitari. THANGM. Bernw. 1 p.758,38 syllogisticis -bus desudavimus. EBERH. BAMB. epist. 16 p. 552[B] cum . . . plus -is quam rationis invenerimus. *al.* **3** *malitia, malum consilium, prava iuris interpretatio – Arglist, böse Absicht, Rechtsverdrehung:* DIPL. Loth. II. 21 p.418,28 (ed. Th. Schieffer. 1966) omnem -is illius versutiam nostrae auctoritatis subvertit institutio. NORB. IBURG. Benn. 16 p. 882,9 omni . . . -e postposita. WIBALD. epist. 189 p.309,24 sententia, quae agendi -em penitus excludebat. OTTO FRISING. chron. 8,19 p.418,3 omnes tergiversationes et -es, quas . . . in causis pati solemus. CHART. Babenb. 188 p.259,42 ut . . . malitiosorum iniuriosa -o . . . sit exclusa. CHART. Eichsf. 303 p.175,12 contra . . . sinistre interpretationis -em *(cf.* CHART. Port. 128 -um et interpretationum sinistrarum calumpniis). CHART. Lux. VIII 46 ne . . . aliqua oriri possit cavilacio *(cf.* CHART. Bern. II 411 p.431,35 ne huic facto possit ulla -o sive interruptio suboriri). CHART. Basil. C I 217 omnibus . . . questionibus, allegationibus et cavellationibus pretermissis. CHART. Burgenl. I 500 non obstante subterfugio seu -cione. *saepe.* **4** *fraus – Betrug (cf.* GLOSS. II 128,39 St.-S. -o hintarscrenchigi. *al.):* LAMB. WAT. annal. a. 1165 p.537,50 intrant huiusmodi -e facta turbae. RAHEW. gest. 4,14 p.253,24 (epitaph.) fraus et -o latens non latebat. **5** *suspicio – Argwohn:* EPIST. Wisig. 4 p.665,25 Ansemundo fiducialiter crede suspensa cab-e. **6** *error – Irrtum:* CONC. Karol. 53 p.690,5 a . . . sancti Benedicti institutione qualibet -e . . . oberrare. **7** *iurgium – Streit (cf.* GLOSS. II 143,37 St.-S. -o strid): LAMB. WAT. annal. a. 1153 p.527,50 facta est . . . non modica -o inter barones *(cf.* p.527,2). **8** *fallaciae, insidiae – Ränke, Umtriebe:* RATHER. decr. 1 (PL 136,548[D]) malevolorum -bus . . . insectatus. CHRON. Cosmae app. I 2 p.247,26 laqueos -um . . . astruere.

cavillator, -oris *m.* **1** *homo sagax vel argute iudicans – scharfsinniger, spitzfindiger Beurteiler:* RATHER. epist. 11 p. 60,1 prae reus -bus paene extiterat. 30[tit.] -i non modo actuum atque sermonum, sed et intentionum suarum indeficuo *(cf.* 16 p.78,17). **2** *qui sine ratione argumentatur – einer der den Gesetzen der Logik nicht folgt:* ALBERT. M. anal. pr.2,4,1 p.741[a],1 cum -e disputat, qui negat principia. p.741[a],5 ex dato a -e ad inconveniens deducere et ab illo redire ad intentum. **3** *corruptor iuris – Rechtsverdreher:* CHART. Osn. II 22 (a. 1204) huius sanccionis violator vel -r iniuriosus. CHART. episc. Hild. I 754 p.707,2 -um versutia.

cavillatorius, -a, -um. *argutus, sophisticus – spitzfindig, sophistisch:* BERNH. CONST. can. 36 p.506,4 -as dictiones, in quibus illaqueante versutia fraus latere potest involuta. CONR. HIRS. mund. cont. 838 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) strophis . . . -is recia nectis. dial. 1662 sillogisticorum figuras modorum contra -as sophistice deceptionis argutias . . . advertere.

adv. ***cavillatorie.** **1** *ludibriose – höhnisch:* LAMB. ARD. hist. 30 -e Andrensibus insultare. **2** *argute – spitzfindig:* EKKEH. URAUG. chron. a. 1116 p.250,36 -e subiunxit. **3** *fraudulenter – betrügerisch:* BERTH. (?) annal. a. 1080 p.324, 33 credulos . . . in ipsam mortem periclitandos -e satis praecipitavit.

cavillor, -ari *et* **cavillo,** -atum, -are.

1 *ludificari – (ver)höhnen:* ALDH. virg. I 56 p.316,20 cachinnantes ac -antes. epist. 5 p.493,16 iocistae . . . ritu . . . -batur. EPIST. Mog. 22 p.357,22 *reprehensores* modo quiescentem me de . . . talenti dominici absconsione -antur, modo studiis operam dantem . . . suggillant. **2** **a** *(sagaciter) tractare – (scharfsinnig) erörtern:* ANSELM. MOG. Adalb. 178 res . . . -ando ratione vel arte probando (207). **b** *(sagaciter) meditari – (scharfsinnig) überlegen:* GESTA Camer. cont. II D 62,2 Cameracenses . . . -ant, quae possit obtendi ratio, ne *eqs.* II F 128,2 Gerardus laborat, meditatur et -at. **3** *corruptione iuris irritum facere – durch Rechtsverdrehung ungültig machen:* CHART. Turic. 859 (a. 1253) ut . . . hec vendicio non possit . . . -ari. CHART. Stir. IV 223 ne . . . donatio . . . -etur (145). **4** **a** *fraudare – täuschen:* EPIST. Hann. 24 p.57,9 quem non -at animus sub vulpe latens? **b** *fraudulenter agere – täuschend vorgehen:* CHART. Port. 101 (a. 1230) ne aliquorum malicia contra id valeat inprudenter -are. *c. sensu adulandi:* BERNH. GEIST. palp. 1,33 lingo, titillo, cor et aures palpo, -o. **5** *(errore) affirmare – (irrtümlich) behaupten:* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p.210,5 *excommunicationem* non canonice in se promulgatam -batur. **6** *praetendere – vortäuschen:* HESSO rel. (MG Lib. Lit. III p.25,11; c. 1119) si . . . rex simpliciter agit, verba ista sufficiunt; si . . . aliquid -are conatur *eqs.* **7** *(falso) criminari – (fälschlich) beschuldigen:* COLUMB. epist. 5 p.170,22 si in persona -atur, non quis dico, sed quid dico, consideret. EBO BAMB. Ott. 2,3 p.623,7 ne . . . pro inopie relevanda necessitate illo nos migrasse -entur. **8** *contendere – streiten:* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p.76,22) homines sunt . . . inter se -antes et contendentes. NICOL. BIBER. carm. 1942 (ed. Th. Fischer. 1870) non absque furore ambo -are cupiunt.

adi. **cavillatus,** -a, -um. *frustratus – betrogen (um):* METELL. Quir. 48,12 furti -us lucro.

adv. ***cavillanter.** *ludibriose – höhnisch:* ROD. GLAB. hist. 4,19 -r cachinnum emisit.

cavillosus, -a, -um. **1** *sagax – scharfsinnig:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,1 p.39,24 (ed. M. T. Malato et U. de Martini. 1961) assidua . . . verborum tractatione et -a . . . argumentatione CLX fecit volumina. **2** *argutus, captiosus – spitzfindig, verfänglich:* CHART. Babenb. 174 p.232,25 (a. 1210) cum . . . -is . . . argumentis insudet Adę posteritas. ALBERT. M. Iob 4,8 (ed. M. Weiss. 1904) qui *(iudices)* . . . in commissione causarum -as dant litteras, ut causa cum commissione iterum ad eos revertatur. CHART. Raitenh. 335 p.268,32 -is interpretacionibus. *al.* **3** *fraudulentus – betrügerisch:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p.290,28 ne . . . iurarent, modis omnibus -i diffugerant *familiares regis.* CHART. archiep. Magd. 184 non persuadeat vobis abusio cardinalis, non suggerat industrie vestre fictio -a. **4** *occasionem fraudandi praebens – Gelegenheit zum Betrug bietend:* CHART. Landes-

[Gottschaller]

hut. 123 p.70,49 (ed. Th. Herzog. 1959; a.1279) omnes ludi -i, häufeln, riemstechen et taxillorum falsitas . . . inhibentur.

adv. ***cavillose.** *captiose – verfänglich:* CHART. Basil. C II 89 p.47,33 (a.1272) responsum non -e, sed veridice fundatum.

1. cavillum, -i *n.* **1** *ludibrium – Spott, Hohn:* GLOSS. III 315,34 St.-S. -um vel cavillatio hŏch vel spot. IV 124,57 -um iocum vel risum, spod. *ibid. al.* **2** *malitia – Arglist:* GLOSS. II 594,40 St.-S.-o trugeheit.

2. cavillum *v.* favilla.

***cavillus,** -i *m.* (*cf. ital.* gavello) *curvatura rotae – Felge:* GLOSS. III 656,12 St.-S. -us pfelga.

cavistrum *v.* capistrum.

cavitas, -atis *f. caverna – Höhlung, Hohlraum:* **1** *de structuris:* WALAHFR. Gall. 2,1 p.314,6 audiens a -e tumuli sonitum reddi. NOTKER. BALB. gest. 2,1 p.50,8 ut . . . -s (civ- *codd.*) *circuli* . . . lapidibus aut creta . . . repleretur. 2,11 p. 69,6 in quorum *(murorum)* -bus (civ- *codd.*) tantum auri . . . repperit, ut *eqs.* **2** *de corpore animantium:* AESCULAPIUS 36 p.56,14 corpore rubro, tenui timpore attestante -em. BERNO ton. prol. 2 p.64[a] repercussione duorum labiorum . . ., -e gutturis (IOH. AFFLIG. mus. 4,2). NIVARD. Ysengr. 1,416 alvus . . . michi late oblonga pendens in -e capax. *al. de effigie:* EPIST. Worm. I 21 p.43,16 intra -em uteri *bovis aenei.* **3** *de terra i. q. excavatio – Auswaschung:* ANNAL. Rod. a.1137 p.712,51 impleta torrentis -e . . . posuerunt fundamentum aecclesiae.

caulae, -arum *f. vel raro* **caula,** -ae *f. (l.32sqq.) script.* col-: *l.41.*

saeptum, stabulum, ovile – Hürde, Stall, Schafstall (cf. GLOSS. III 130,22 St.-S. -a safstal. 416,38 -as schafstige. 670, 13 -a vel mandra ovvistal. IV 6,1 -e chuti. 135,4 -e chlusa. 213, 62 -a stal. *al.):* **1** *proprie:* FORMA mon. Sangall. p.15[b] hic -as ovium caute dispone tuarum. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,34 velut . . . lupus . . . circuit angustas . . . -as. NIVARD. Ysengr. 6,59 obdere -am. METELL. buc. 6,37 -as, . . . iubet, quo verna cadavere mundet. *al. de domo misera:* CHRON. rhythm. Col. 5,6 solitos sibi fingere -as. **2** *in imag.:* **a** *de ecclesia, monasteriis:* VITA Pard. 25 (MGMer. VII p.27,21) Lantharius . . . augebat Christi colas (caulas *var. l.*), expolians satane sinagogas. WALAHFR. Blaithm. 88 turba sequentum ad -as . . . retrahit . . . bidentes. EKKEH. IV. bened. I 13,38 pneumatis in numerum -as statuit monachorum. BERTH. (?) annal. a.1069 p.274,25 non per ostium, set aliunde . . . -as Constantiensis cathedrae . . . intrare. HEINR. AUGUST. planct. 638 ut nos trina fides . . . iungat apostolicis . . . -is. *al. alleg.:* HRABAN. univ. 14,26 p.408[A] -ae sanctam ecclesiam significant, ubi oves Christi positae conservantur *eqs.* **b** *de locis beatorum:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,214 ut . . . meae . . . suggestio curae haec paradisiacis inducat ovilia -is. CATAL. s. Emm. (NArch. 13. 1888. p.563,29) perveniant ad -as beatitudinis promissae.

***cauledon** (calid-, ca(c)ume-, -iton) *adv.* (καυληδόν) *chirurg. de fracturis i. q. ad modum caulis – stielförmig:* ARS med. 7 p.429,7 catamete dicitur caumedon (cacum- *H*), emponicas *(cf. Galen. ed. Kühn X p.424,6).* p.429,9 calidon (-ton *H*) dicitur ossi tocius omnino divisio *eqs.*

cauliculus, -i *m.* **1** *germen, (parvum) folium – Sproß, (kleines) Blatt:* **a** *proprie:* ALDH. ad Acirc. 61,4 decies centenum nomen habebo -is florens *(sc. myriophyllon).* virg. I 9 p.237,19 suculentus herbarum terrestrium -us. **b** *in imag.:* ALDH. ad Acirc. 1 de . . . scripturarum paradiso quasi . . . -os . . . coacervans. HUGEB. Willib. praef. p.87,30 me indignam . . . propagatam, forte de extremis ramorum -is. **2** *struthion – Seifenkraut (Saponaria officinalis L.):* MATTH. PLATEAR. gloss. p.367[A] cum pulvere facto de semine -i agrestis. p.387[A] decoctio pigani strutii, id est -i agrestis. GLOSS. Salern. p.10[a],18. *fort. add.:* ANTIDOT. Glasg. p. 106,7 colice semen, cauculi semen. p.113,2 -i semen.

***caulicus** *subst.* (*cf.* καυλικός) *ansa sartaginis – Pfannenstiel:* GLOSS. IV 246,31 St.-S. -us panñstil. *Gottschaller*

caulis, -is *m. (f.: l.60sq.67), rarius* **caula,** -ae *f. vel* **caulus,** -i *m. vel* **caulum,** -i *n. script.:* chalus: *l.25.* ?cu-: *l.18. form.: decl. II. rarescere vid. a s. IX.[in.] acc. sg.* -on: *l.10.*

1 *proprie i. q. scapus, calamus – Stengel, Stiel* (*cf.* GLOSS. II 719,32 St.-S. -em stok. IV 45,50 -is scoiz vel cholbe): **a** *strictius:* ALDH. ad Acirc. 57,3 viridem . . . decerpere -em *urticae.* WALAHFR. hort. 86 -es (gloss. L: ceinun) . . . ad imos. ODO MAGD. herb. 1186 tenero de -e sinapis. **b** *latius i. q. penis – männliches Glied:* PAUL. AEGIN. cur. 221 -on (id est veretrum *add. A; 3,3,56* καυλόν) et perineum . . . illinere. 225. 226.

2 *meton. i. q. brassica – (Gemüse-)Kohl (Brassica oleracea L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I.p.643sqq.; B. Reitz, Deutsche Wortforschung in europäischen Bezügen. 4. 1964. p.471sqq.):* **a** *gener.:* ANTIDOT. Bamb. 7 cum suco -ium (THEOPH. sched. 1,39 adde . . . sucum gladioli vel -ae vel porri). ANTIDOT. Glasg. p.111,43 -os decoctos. RECEPT. Bamb. 67 folia culi (WILH. CONG. chirurg. 362 superponatur folium -is). RECEPT. Sangall. I 80 -i semen. II 66 -i cimas. CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, id est . . . ravacaulos, -os (*cf.* 128,29 -es. 128,37 -as). FORMA mon. Sangall. p.14[b] pestinachus . . . -as. AMALAR. ad Hild. 17 alii abstinebant a -bus et ovis. CHRON. Ven. Alt. p.171,27 ravas et -as et porros. GLOSS. III 297,12 St.-S. -is choli (578,28 chalus chola. IV 183,36 -us chole. *ibid. saepe*). DIAETA Theod. 164 -es calefaciunt et ventrem procurant. CHART. Argent. I 616,85 theloneum de . . . -bus et aliis . . . oleribus (*cf.* CHART. Babenb. 261 cum . . . decimis . . . lentis, -ium). CAES. HEIST. mirac. I 5,51 p.335,8 plantaria -ium terrae infigens. ALBERT. M. veget. 6,304 est . . . multiplex -is, silvestris videlicet et domesticus . . . et marinus et aquaticus *eqs. al. (v. ind.).* REGIMEN san. Salern. 171 ius -is solvit, eius substantia stringit. *saepe. expressius c. sensu aestimationis:* LUP. FERR. epist. 46 p.54,4 Demosthenes noster ipso interdum -e indiget. EGBERT. fec. rat. 1,714 quid sapiant -es, ebulum dum coxit in olla. **b** *de certis speciebus:* **α** -is agrestis *sim. i. q. brassica agria – Wilder Kohl (Brassica oleracea var. silvestris L.):* ANTIDOT. Cantabr. p.164,45 semen -i salvatici. MATTH. PLATEAR. gloss. p.380[E] mabathematicon succus est -is agrestis et domestici. *v. et vol. I. p. 1566,18sqq.* **β** -is crispus *i. q. Brassica oleracea var. acephala (DC) subvar. laciniata (L.) – Krauskohl (cf. Marzell, op. cit. p.646sq.):* RECEPT. Sangall. II 1 de -o crispo cochlearios III. BOTAN. Sangall. 60,1 -o crispo. GLOSS. III 497,32 St.-S. -i crispi crispi coli. **γ** -is marinus *i. q. brassica marina – Strandwinde (Convolvulus Soldanella L., cf. Marzell, op. cit. p.1154sq.): v. l. 31.* **δ** -is aquaticus *sim. i. q. nymphaea – Seerose (Nymphaea L.):* ALBERT. M. veget. 6,395 quia aquaticus est *nenuphar,* vocatur a quibusdam -is aquae. *v. et l. 31.* **ε** -is s. Cutberti *i. q. hibiscum – Eibisch (Althaea officinalis L.):* ALPHITA II p.110,28 bismalva, -is sancti Cutberti, alta malva idem. **ζ** *per pravam versionem (sc. ex 'coliandrum') i. q. coriandrum – Koriander (Coriandrum sativum L., cf. Marzell, op. cit. p.1159sqq.):* GLOSS. III 269,14 St.-S. -is colgras (581,37. *ibid. al.*). **η** *de speciebus non accurate determinandis:* DYNAMID. Hippocr. 1,25 -ium genera sunt quinque, Cumanus, Pompeianus, Aricinus, Sabellicus, Brutius *eqs. (cf. B. Reitz, op. cit. p.492sqq.).* RECEPT. Sangall. II 59 -is viridis (ODO MAGD. herb. 1227. TRACT. de aegr. cur. p.141,37). ODO MAGD. herb. 1201 -is Romana, Graecorum brassica lingua dicitur (ALBERT. M. animal. 16,79 -es Romani in Germania vel Gallia seminati tandem degenerant ad modum -ium Gallicorum vel Germanicorum). IOH. S. PAUL. diaet. 220sqq. -is frigidus est . . ., quidam est calida *(sic?)* . . ., qui vocatur carambia, aliud dicitur -is verus; hic aliud hiemalis, aliud aestivalis. GLOSS. Roger. I A 1,23 p.556,36 -e rubre.

***cauliscos** *vel* **-on** *subst.* (καυλίσκος) *?species caulis – ?Kohlart:* ANTIDOT. Glasg. p.138,1 aneto semen -i, -on -i, pastenace semen -i.

***caulistrum,** -i *n.* (*cf.* caulis) *caulis compositus – Sauerkraut:* GLOSS. III 351,43 St.-S. -um cumpost.

[Prinz]

caulum, -us *v.* caulis.

cauma, -atis *n. (?f.: l.7sq.)* (καῦμα) *script.:* chau-: *l.7.28.* caugm-: *l.27.*

aestus, calor – Hitze, Wärme (cf. GLOSS. I 31,7 St.-S. -e suilizunga. III 204,59 -a gehei. 350,55 -a duft vel estus. 360,67 -a hizze. 631,30 -a wirma. *al.):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *de sole, aere:* HUGEB. Willib. 1,3 p. 92,7 crescente estatis ch-e, que presaga futuri solet esse febris. WALAHFR. carm. 46,4,1 -a geluque (NOTKER. BALB. gest. 1,30 p. 41,20. *al. cf.* ALBERT. M. nat. anim. 1,1 p. 3,74 operimentum a frigore et -e). FLOR. LUGD. carm. 9,30 fontes gelido moderantes -ta potu. HIST. peregr. p. 171,34 peregrini . . . nimio -e laborabant. ALBERT. M. anim. 1,1,7 p. 130^{b},24 corruptiones imbrium et -um. *saepe. in imag.:* THIOFR. Willibr. II 1,56 fęcundabit agros erroris -e siccos. **β** *de igne, incendio:* WALAHFR. carm. 5,33 qui . . . fornacis gremio rorem pro -e sparsit. GESTA Halb. p. 109,28 (vs.) -e stratos redde beatos. *al.* **γ** *usu vario:* ABBO SANGERM. bell. 1,113 stilla quid et simplex ad -ta (gloss.: ignes, calores) mille? EGBERT. fec. rat. 2,452 surgit de fumo et -e fletus. *al.* **b** *medic. i. q. febris – Fieber:* PAUL. AEGIN. cur. 199 p. 127,3 sitis et -a (*3,43,1* καῦμα) hos infestat. Ps. OTHO med. 255 -bus peracutis. ALBERT. M. Iob 30,30 (ed. M. Weiss. 1904) -a . . . vocat incendium febris vel apostematis. *al.* **2** *translate:* **a** *studium, instinctus – Eifer, Begeisterung:* WALAHFR. carm. 76,26 culpari nimii pro -e zeli. FUND. mon. Montisam. 3 (MGLang. p. 565,35) divino repletus . . . caugmate infit: *'eqs.'* **b** *excitatio – Erregung:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,4 ut veterum compescat ch-a furorum.

***caumata** *subst.* (*cf.* cauma, *caminata) *aestuarium – heizbarer Raum:* GLOSS. III 631,29 St.-S. -a turniza.

***caumatio,** -onis *f. aestus – Hitze:* HUGEB. Willib. 4 p. 96,12 magna solis -o de caelo terram urire solet. *Prinz*

1. cavo, -avi, -atum, -are. *script.:* caba-: *l.63sq.* caffata: *p.400,16.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *excavare, cavum reddere – aushöhlen, hohl machen:* THEOPH. sched. 1,42 -a illud *lignum* in modum scrinii. NARR. itin. nav. p. 188,4 ceperunt -are murum. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 51,23 -ant . . . terram, ubi possunt, et in circuitu elevant *aves quaedam.* ALBERT. M. animal. 4,60 calor interior -at eam *concham.* 8,80 nec ita -ant arbores sicut picus. *v. et p.390,59. medial. i. q. profundum fieri – sich vertiefen:* WETT. Gall. 11 pervenitur ad cursum fluvioli de monte, ubi -atur locus eius. *absol. i. q. fodere – graben:* MAPPAE CLAVIC. 101 si voltile fuerit *opus pontis,* quantum in altitudinem, tantum et in fundamentum debes -are. NARR. itin. nav. p. 187,8 in studio -andi perstiterunt. **2** *fodiendo efficere – durch Graben hervorbringen, schaffen:* DIPL. Conr. II. 65 p. 81,23 *(ex dipl. Widonis)* liceat fossata -are *episcopo.* ALBERT. MIL. temp. 221 taleata fuit incepta -ari. 245 fecit . . . -ari foveas castri. *ibid. al.* **3** *(cavum aliquod) parare – (etwas Hohles) darstellen (in imag.):* HEINR. AUGUST. planct. 794 consociant carmen faux, guttur, fistula, rumen, cetera dentatus -at instrumenta palatus. **B** *latius:* **1** *fodiendo colligere, acquirere – durch Graben sammeln, erwerben:* AETHICUS ISTER 83 p. 65,4 de eo *lapide* dicit Xersen regem mirum in modum . . . -asse. CAPIT. reg. Franc. 105,5 si aliquod . . . homo propria . . . voluntate -verit. ACTA imp. Winkelm. I 210 p. 188,17 concedimus . . . monasterio . . . venam ferri per omnes meneras Calabrie -are atque percipere. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 17,12 quos *(vermes)* -ant de sub terra *aves.* 4 p. 64,4. **2** *fodiendo eximere – ausgraben, schürfen:* COMPOS. Luc. C 7sq. cabas terra usque ad cubitos tres altitudinem; debilis est ipsa terra, et dum cabatur, desiccat. **3** *fodiendo rimari – grabend durchwühlen, durchsuchen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 114,28 que *(aves)* . . . -ant sub terra pro inveniendis vermibus. *al.* ALBERT. M. animal. 7,25 quando -at (*p.591^{b},20* ὀρύττειν) lutum *piscis.* 46 -at *hyaene* bustas et sepulturas, in quibus nova sunt cadavera. **4** *fort. i. q. suffodiendo expugnare – viell.: durch Unterminieren erobern:* ANNAL. Mant. a. 1226 (MGScript. XIX p. 21,17) -tum fuit castrum (a. 1232 p. 21,27).

II *translate i. q. exinanire, despoliare – ausleeren, bestehlen:* MILO carm. 3,4,1,782 furax ille miser *(Iudas)* marsuppia sacra -ando.

adi. **cavatus,** -a, -um. **1** *cavus – hohl, ausgehöhlt:* ALDH. virg. I 6 tuguria . . . -is consuta codicibus. CATAL. thes. Germ. I 64,16 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) reliquię, quę continentur in cristallo -o. REGISTR. Trident. IV p. 273,19 de via -da. **2** *curvatus – gekrümmt:* BEDA (?) mus. p. 913^{D} praeparatis . . . arculis ex omni parte aeque libratis et -is.

subst. **cavata,** -ae *f.* **1** *catinus – Napf, Schüssel:* ANTIDOT. Glasg. p. 132,7 duas species mittis in -a nova. WILH. HIRS. const. 1,15 p. 946^{A} pro signo -ae. **2** *canalis – Kanal:* SALIMB. chron. p. 319,15 fecit cavari unam magnam -am usque . . . in Padum. **3** *archit. i. q. substructio fornicata – laubenartiger Unterbau, 'Kavate':* NICOL. BIBER. carm. 1506 (ed. Th. Fischer. 1870) est ibi caffata prebens spectacula grata *(cf. notam ed.).* *Bansa*

2. cavo *v.* caveo. ***cavona** *v.* *cavena.

caupo, -onis *m.*

1 *strictius i. qui potus in taberna administrat, tabernarius – Schank-, Gastwirt (cf.* GLOSS. I 561,36 St.-S. -o dicitur, qui vinum miscet aqua et sic vendit i. tavernare. II 337,44 -o zaphfenare. III 139,69 -o vel tabernio wineigo. IV 125,8 -o propinator, negociator vini fraudulentus, wintaverno. *al.):* **a** *gener.:* ALDH. virg. II 2796 ni fallax -o strofas infundat aquosas *eqs.* AGNELL. lib. pont. 128 p. 362,17 oppilaverunt -es tabernas. LIUTPR. leg. 63 p. 211,8 sunt *episcopi* et -es, id est tabernarii *eqs.* MIRAC. Ursm. 2,7 paravimus . . . nobis . . . hospitium apud quendam -em. ARCHIPOETA 4,13,3 dolia -um. NICOL. BIBER. carm. 1835 (ed. Th. Fischer. 1870) sunt ibi -es, quos arbitror esse latrones; nempe bonum vinum permiscent *eqs. al. per compar. et in imag.:* ALDH. virg. I 30 ut . . . defruta . . . angelicis -bus committenda . . . inferret *cultor vineae.* ARNO REICHERSB. apol. p. 144,27 nostri temporis -es vinum hoc novum suae humanae phantasiae aqua miscentes. DAVID compos. 3,34,3 p. 235,3 sic pravi -es saepe vendunt viliora sub specie meliorum. *in nom. propr.:* CHART. Brem. 128 (c. 1223) Herbertus C-o. **b** *iur.:* CHART. Argent. I 616,56 (post 1129) mensuras . . . a magistro -um formatas ignito ferro cauteriare. 616,114 -um ius est . . . purgare necessarium episcopi. TRAD. Patav. 778 testes sunt . . . Arnoldus -o, Sibret faber (TRAD. Teg. 383 Fridericus -o de Valeie. *al.*). CHART. Babenb. 433 nec extra murum aliqui -es (versio s. XIV.: leitgeb) resideant, sed intrent comuniter civitatem et ibi suas vendiciones exerceant. CHART. Argent. I 359 de qualibet carrata vini una ama, que a -bus . . . vendebatur. CONST. II 439,18 nullus -o fideiubebit . . . super ebrios concives suos an super vestes. *al.* **2** *latius:* **a** *qui cervisiam facit – (Bier-) Brauer (cf.* GLOSS. II 339,19 St.-S. -o priuino. III 357,17 -o brŏwer. 659,14 -o vel cauponarius privmaister): HARIULF. chron. app. 7 p. 308,4 vicus -um . . . XXX sextarios cervisie *persolvit.* VITA Gebeh. Const. 1,19 constituit *episcopus* ex eis *(servis suis)* coquos et pistores, -es et fullones (REGISTR. abb. Werd. 7,2 p. 188,4 Herimannus pistor fratrum, . . . Gerlagus -o fratrum. TRAD. Scheftl. 440 testes . . . ex familia: . . . Ulricus -o, Albertus, Albertus p.). *al.* **b** *vindemiator – Winzer:* GLOSS. III 226,18 St.-S. -o winzugil. 716,23 -o winbur. IV 229,18 -o uuinzuril. **c** *qui potus praeparat – Getränkebereiter:* WILH. SALIC. chirurg. 3,9 p. 345^{B} habes . . . coquum et -em doctos . . . in arte. **d** *mercator – Händler, Kaufmann:* GLOSS. II 23,34 St.-S. -o coufman. III 293,33 -o cramare. IV 148,4 -o i. chŏfer. *al. fort. add.:* CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,2 mercator, institor, -o.

caupona (-ia), -ae *f.* **1** *de aedificiis:* **a** *taberna cauponis – Gastwirtschaft, Schenke:* AMARC. serm. 1,342 -as theatrumque vetant. CARM. Bur. B 76,1,1 dum -a verterem vino debachatus. EBERH. ALEM. labor. 877 pro studio -am . . . colunt *pueri.* CHART. Altenburg. 180,20 infra miliare -e sive taberne potus venalis haberi non debent. **b** *officina cervisiae – Brauhaus:* REGISTR. abb. Werd. 7,3 p. 193,23 (s. XII.$^{med.}$) villicus . . . reddet . . . ad pistrinum II gallinas, ad

-am II gallinas (p.194,1). 8,15 p.285,13 in -iam, ubi cervisia coquitur. **2** *de homine i. q. tabernaria, copa – Schankwirtin* (*cf.* GLOSS. III 716,22 St.-S. -a winzerpere): RUODLIEB epigr. 6,8 -ę nummum cupidę quod non dabis unum. 7,8 nil das -ę, quod trudat in ima crumenę.

cauponarius, -i *m. qui cervisiam facit – (Bier-)Brauer: v. p.400,50.*

cauponia *v.* caupona.

caupono, -are. *translate i. q. attemptare, impugnare – unrechtmäßig antasten, bedrohen:* BERNOLD. WAT. chron. 10 p.172,21 aliqua inquietudine libertatem nostram a nemine rescivimus -ari.

cauptela *v.* cautela.

caupulus (gau-, -pol-), -i *m. (?f.* -a: *l.19) cymba, navicula – Kahn, Boot* (*cf.* GLOSS. III 370,34 St.-S. lembus spisescife, gaupolus idem, cimba idem): LEG. Burgund. const. I 94,1 quicumque . . . -um (-polus *A3*) involare praesumpserit, inferat . . . pro -o . . . solidos IV *eqs. fort. add.:* GLOSS. IV 216,48 St.-S. nopola chan.

caurio, -ire. *clamare – schreien:* ALDH. ad Acirc. 131 p.180,13 pantherae -unt (CARM. Bur. B 132,3[a],7).

caurus (chau-, chor-, cor-), -i *m.* **1** *argestes – (West-)Nordwestwind (cf.* GLOSS. I 752,5 St.-S. chorum ventum i. vuestnordroni. II 73,28 choro, qui et agrestis dicitur et thuitisce uuest nordrani. *al.):* **a** *proprie:* WILLIB. Bonif. 5 p. 20,15 choro flante carbasa consurgebant. EINH. Karol. 29 p. 34,5 ventis . . . nomina inposuit, ut . . . vocaret . . . chorum westnordroni. WALDO Anscar. praef. 36 choris . . . nivalibus arens *humus.* THEOD. carm. (NArch. 39. 1914. p.163) ch-us ad hunc *(eurum)* versus, seu mavis dicere chorus. ALBERT. M. meteor. 3,1,23 p.610[a],45sqq. corus . . . ab antiquis -us dicebatur et a pluribus vocatur argestes ventus. *al.* **b** *in imag. et per compar.:* ALDH. ad Acirc. 80,3 boreas quamvis et flamina ch-i (cauri *sim. var. l.*) . . . studeant deglobere frontem *taxi.* WALAHFR. carm. 18,11 turbant mea gaudia ch-i. ABBO SANGERM. bell. 2,315 funditus . . . animo versus tamquam mare choro. **2** *ventus quidam inter septentrionem et orientem flans – ein Nordostwind:* ALBERT. M. meteor. 3,1,23 p.610[b],49 quod corus collateralis est boreae ex parte orientis. *Erb*

1. causa, -ae *f. script.:* cas(a): *p.402,30.404,24.405,51. 408,22.* -ss-: *p.403,37.404,1.46.406,72.407,5. abund.: p. 402,40.403,65.72.405,45.406,23. def.:* CONR. MUR. summ. 6,2 p.430,28sqq. in iure dicitur -a a casu, quo venit, et est materia et origo negocii . . .; apud gramaticos vero et loycos aliud est -a materialis, aliud efficiens, aliud formalis, aliud finalis; -a materialis est *eqs.* p.431,14 in conmuni usu loquendi -a dicitur omnis res, de qua agitur et que movet et facit, ut aliquid sit vel fiat *eqs.*

I αἰτία – *Ursache, Grund* (*cf.* GLOSS. I 146,3 St.-S. sine -a anu sahha. 426,65 -a . . . racha): **A** *philos. et theol.:* **1** *in univ.:* MEGINH. FULD. (?) Ferr. 2 omnis -a efficiens esse probatur. EPIST. Ratisb. 30 p.362,18 ut diversitas effectuum diversitatem subsequatur -arum. ALBERT. M. metaph. 5,1,3 p.212,94 (ed. B. Geyer. 1960) cum . . . -a sit, quam sequitur esse, -a est, quae facit debere esse. *al.* **2** *de Deo, Christo, primo motore:* HRABAN. epist. 22 cum . . . Deus nullius ruinę . . . -a sit, sed multorum origo salutis. HEIRIC. Germ. I 6,541 Iesu . . . -aque -arum, . . . fons animarum. HONOR. AUGUST. cant. 5,17 p.446[A] *Deus* ubique est totus, quia est substantia et ratio et -a, locus, spatium et terminus omnium. ALBERT. M. Iob 37,1 (ed. M. Weiss. 1904) bonum universi in primo motore est sive in prima -a. metaph. 4,4,4 p.205,44 (ed. B. Geyer. 1960) prima -a . . . est supra intellectum. *al.* **3** *de causalitatis speciebus (cf. E. Gilson, ArchHistDoctrLitt. 37.1962. p.7sqq.):* ALBERT. M. resurr. 38 p.259,34sq. -a efficiens dicitur multis modis; est enim natura -a efficiens et voluntas *eqs.* 39 p.260,28sqq. colligi potest triplex -a, scilicet -a immediata inconformis . . ., -a immediata conformis cum providentia . . . et -a conformis. sent. 2,18,7 p.322[b],10sqq. -ae primordiales habent sub se causales rationes et -as naturales et -as seminales *(cf. M. Wengel, Die Lehre von den rationes seminales bei Albert d. Gr. Diss. Würzburg. 1937. p. 30sq.).* caus. element. 2,2,3 p.647[b],17 -a . . . materialis *vulcani* est terra sulphurea . . ., et efficiens est vapor. animal. 11,14 distinguemus, quae istarum *causarum* sunt -ae primae, quae sunt -ae aliarum -arum, sicut est finis, et quae sunt -ae secundae. caus. univ. 2,1,1 p.435[b],23 in talibus -is *-arum* verissime tres in unam concurrunt, efficiens scilicet, formalis et finalis. metaph. 5,1,2 p.210,12 (ed. B. Geyer. 1960.1964) consiliator est -a (*p.1013[a],31* αἴτιος). 5,1,3 p.214,42 quidam dixerunt -as esse quinque. 11,1,11 p.476,6sq. illae -ae (*p. 1070[b],22* αἴτια), quae insunt rebus, aliae sunt ab illis, quae . . . non insunt; illae . . ., quae insunt, sicut materia et forma, dicuntur elementa . . .; aliae autem . . ., ut efficiens et finis, dicuntur principia. *ibid. al. v. et p.401,45sqq.* **B** *medic. et natur. (cf. l.2sq.):* **1** *proprie:* TRACT. de aegr. cur. p.134,23 cognoscenda est . . . passio capitis et secundum -am et secundum locum. GLOSS. Roger. I A praef. p.502,22 morbus et -a morbi et accidens. *al. origo nascendi – Entstehungsursache:* GEBER. summ. 1,1 qui . . . sciverit omnium principia et -as mineralium. **2** *meton. i. q. indicium principale – wesentliches Merkmal:* GEBER. summ. 1,32 -as diffinitionis et differentias omnes . . . auri. **C** *math. i. q. relatio causalis – Zusammenhang, Verhältnis:* ADALBOLD. sphaer. 8 hanc eamdem -am vel rationem in omnibus cubis invenio. **D** *iur. et canon.:* **1** *spectat ad potestatem, ius:* **a** *strictius:* α *in univ.:* LEX Sal. Merov. 50,3 dicat, de qua -a et quantum ei fidem fecerat. EDICT. Roth. 170 filium . . . sine iusta -a aut culpa exhereditare (CHART. Tirol. notar. I 296 quelibet pars iustam -am habuit litigandi). LEX Baiuv. 10,6 si quis delicti vel quolibet -a (casa *Eb.*) . . . culmen eicerit. AGIUS vita Hath. 5 nisi . . . aliqua rationabilis . . . -a postulavisset. CHART. Tirol. 1243 p.282,44 (epist. papae; a. 1249) dummodo -am non dederitis interdicto. CHART. Tirol. notar. II 497 que *(donatio)* amplius revocari non possit aliquo modo et -a. *al. expressius c. sensu manifestae iustitiae:* LEX Sal. Merov. 32,1 si quis hominem . . . sine -a ligaverit (CAPIT. reg. Franc. 7,5 occiderit. *al.*). FORM. Marculfi 1,29 nulla manenti -a. β *de iuris speciebus:* CHART. Tirol. 975 p.32,35 (a.1232) nomine donacionis inter vivos et -a. CHART. Tirol. notar. I 197 ex -a mutui *(cf.* II 624 p.390,35 revocari . . . ob -am ingratitudinis. CHART. Tirol. 1295 p.335,18. *ibid. al. [v. ind.]).* CHART. select. Keutgen 162,2 pro -a, que inciht dicitur vulgariter. **b** *latius:* α *tenor, ratio – Maßgabe, Bestimmung:* TRAD. Ratisb. 682 (c. 1090/95) ea -a et lege, ne *eqs.* TRAD. Scheftl. 336[b] emit . . . curiam . . . ea de -a, ut . . . servicium exhibeatur. *clausula – Klausel:* RATPERT. cas. 29[in.] nulla . . . interposita -a, per quam . . . violari potuisset . . . integritas. β *origo – Herkunft:* DIPL. Loth. II. 21 (ed. Th. Schieffer. 1966) res . . . episcopatus . . ., quas unius conditionis et -ae esse declaratur. **2** *spectat ad allegationem:* **a** *contradictio – Einspruch:* DIPL. Conr. II. 187 p.249,28 nec ulla impediente -a liberam habeant potestatem. CHART. ord. Teut. (Hass.) 340 p.256,12 ingenio sive -a . . . contra non facere. **b** *excusatio – Entschuldigung:* LEG. Wisig. 2,1,3 non insontem faciet ignorantie -a, quem *eqs. meton. de epistola:* CONST. I 381,1 (a.997) episcopi . . ., qui . . . inconvenientes -as . . . miserunt. **E** *usu communi:* **1** *spectat ad impulsionem, motionem, consequentiam:* **a** *strictius:* α *in univ.:* RIMB. Anscar. 8 contigit . . . fratrem . . . gravari molestia; qua de -a *eqs.* WIDUK. gest. 2,28 p.91,11 cum . . . -ae -is et res rebus . . . copulatae sint. HROTSV. Agn. 277 quae -a meum cogit te perdere natum? GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 25 pro aliqua necessitatis -a. VITA Mathild. II 8 p.288,40 ob memorem -am huius facti. WIPO gest. 2 p.17,20 ex tam multis -is connexos. BERTH. (?) annal. a.1076 p. 287,5 ob huiusmodi -am. a.1079 p.320,31 -am et rationem sui adventus . . . aperiebant. OTTO FRISING. gest. 2,30 p.138,4 redde -am, quare *eqs.* CARM. Bur. B 92,26,4 cum -a deficit, deest et effectus. *saepe. spectat ad libros scribendos:* EINH. Karol. prol. p.1,28 -a, quae . . . sufficere posset, ut me ad haec scribenda conpelleret. WIPO gest. prol. p.7,18 illa . . . est -a scribendi. *al.* β *de animi affectu:* WILLIB. Bonif. 8 p.54,17

[Heßler]

geminis his -is existentibus. THEGAN. Ludow. 23 ob hanc -am multa dedit pauperibus propter purgationem animae suae. WIDUK. gest. 1,9 p.15,12 -am nullam Saxonibus esse scias nisi vincere velle. THIETM. chron. 5,7 -a, quae hos ad tale facinus perpetrandum persuaserit. *saepe. cf. l. 28.* **γ** *occasio – Anlaß:* CONC. Karol. 39[A],134 p.411,9 absque -a inevitabili. EINH. Karol. 3 nullis existentibus -is. POETA Saxo 4,196 -as rixarum bellique. THIETM. chron. 4,69 ob inutilem -am occisus est. WIPO gest. 16 p.36,27 pro vili -a. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.201,2 -e . . ., propter quas falco . . . diverberat se . . ., sunt multe. *saepe. cf. p.404,60.* **b** *latius de auctoritate, principio:* **α** *de auctore:* BONIF. epist. 38 Dominus, qui -a est peregrinationis nostrae. HROTSV. Dulc. 1,5 esto sororibus exemplum correctionis et -a liberationis. *al. adde:* COD. Udalr. 60 manente vero -a efficiente *(sc. papa)*, quomodo poterit effectus extirpari? *auctrix – Begründerin:* WIPO gest. 24 soror . . . episcopi . . . -a fuit christianitatis primum in gente Pannonica. **β** *ortus – Ursprung:* MEGINH. FULD. (?) Ferr. 1 laudationem Domini eorum *(irrationalium)* parturit -a. **γ** *initium, fundamentum – Ausgangspunkt, Grundlage:* GODESC. SAXO theol. 21 p.289,14 unam -am posuisse. RUOTG. Brun. 21 p.22,34 ut . . . secundum . . . regulam viverent nec aliam sibi suę salutis -am . . . estimarent. OTLOH. prov. D 41 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) Deum timere . . . maxima -a est salutis humanae. *al.* **δ** *vis elementi – Urkraft:* ALDH. ad Acirc. 65,1 tantis spectacula -is *(sc. ignis et aquae). vis agitans – Triebkraft:* HILDEG. scivias 2,3 p.460[D] vir tres -as habet in opere suo, id est concupiscentiam, fortitudinem et studium. **ε** *modus – Art und Weise:* HUGEB. Wynneb. 9 p.114,3 quicquid vobis per me . . . accidisset in verbo aut in facto aut in aliqua -a. THANGM. Bernw. 9 cum . . . nec . . . parvitas *particulorum s. crucis* quacumque ex -a sectionem admitteret. **2** *spectat ad voluntatem, finem:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* RIMB. Anscar. 11 missis . . . referentibus, qua de -a advenerint. VITA Landel. 2,4 (AnalBoll. 73. 1955. p.105,42) ob conquirendorum lignorum -ssam. HROTSV. Mar. 159 divinae -ae quid pertinet ad me? GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p.393,36 ea . . . -a, ut facultatem . . . habuisset. DIPL. Heinr. IV. 419 p.560,28 interrogatus est . . ., quam -am cartulam ipsam ostenderat. *al. expressius c. sensu boni consilii:* WIPO gest. 3 p.22,16 non sine -a te Deus exercuit. ECBASIS capt. 1054 dum vacat ergo tibi, sine -a vivere noli! OTLOH. prov. P 69 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) providus . . . operatur nil sine -a. STATUT. ord. Teut. p.33,6 nisi ex -a provisor . . . aliter iudicaverit. *al.* **β** *intentio, finis – Absicht, Ziel, Zweck:* LEG. Burgund. const. I 103,1 intrare . . . in furtis -a. EDICT. Roth. 16 pro mercedis -a. AMALAR. off. 1,14,17 fuit in -a, ut in eo *(ligno scientiae)* probaretur oboedientia parentis nostri. HRABAN. epist. 52 -a fuit compendii, ne prolixitas fastidium pareret. CHART. episc. Halb. 961 p.197,23 ex -a permutationis octo mansos . . . contulerunt. *al.* **b** *latius de ratione reddenda (cf. p.402,54sqq.):* **α** *argumentum – Gesichtspunkt, Argument:* HUGEB. Wynneb. 8 p.113,19 -am infirmitatis obponentes. BERTH. (?) annal. a.1079 p.317,1 legatus . . . -as ipsius *(regis)*, quamquam non iustissimas, . . . depromebat. VITA Heinr. IV. 6 p.22,25 querebat . . . rex -as et occasiones, qualiter eum *(Gregorium VII.)* eiceret. **β** *simulatio – Vorwand:* HROTSV. gest. 705 ut . . . -is non contradiceret ullis . . . imperio. STATUT. ord. Teut. p.99,20 per quod transfretandi sibi -am preparet *magister.* **F** *abl. -a (acc. -am: l.70. p.404,6) sensu praep. c. gen. (abl. pron. poss.: p.404,13.17):* **1** *propter, ex – wegen, infolge, aus:* LEX Baiuv. 19,7 humanitatis -a. CAND. FULD. Eigil. I 23 -a illius inquietudinis. MEGINH. FULD. Alex. praef. duarum rerum -a. DIPL. Otton. II. 179 ea . . . rationis -a, ut *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. I 8 huiusmodi . . . -a. THIETM. chron. 8,28 plus -a nostri facinoris quam pro merito victoris. CONSUET. Marb. 204 (Spicil. Friburg. X. 1965) prioratus sui -a intumescere. *saepe.* **2** *ad, obtentu – zwecks, halber, um (zu):* EDICT. Roth. 143 vindicandi -am (-a *var. l.*). BONIF. epist. 95 propter responsa . . . et orationum -a (MEGINH. FULD. Alex. 8 -a et gratia orationis. *saepe*). HRABAN. epist. 15,3 commemorationis -ssa. GODESC. SAXO theol. 19 p.263,23 -a si misceantur procreandorum liberorum. RIMB. Anscar. 7 p.27,18 -a in gentibus Danorum evangelium praedicandi. AGIUS epic. Hath. 656 exempli -a. DIPL. Ludow. Iun. 12 absque . . . abstractione -a alicui beneficiandi. DIPL. Karoli III. 18 -am pignorandi. VITA Liutb. 31 pro utilitate legentium -a commodi. CHART. Mog. A 443 p.350,33 homo -a defensionis, quod teutonice dicitur muntman. ALBERT. M. metaph. 5,1,2 p.210,20 (ed. B. Geyer. 1960) cuius -a (*p.1013[a],33* ἕνεκα) omnia sunt. *persaepe.* **3** *gratiā, ob favorem – zuliebe, zugunsten, um . . . willen:* RIMB. Anscar. 26 p.56,6 -a christianae religionis. AGIUS vita Hath. 23 nostri -a. THANGM. Bernw. 25 -a vestra. EPIST. Worm. I 8 p.25,4 mei -a. WIPO gest. 2 p.19,27 -a iunioris Chuononis. ECBASIS capt. 632 -a . . . tui. TRAD. Monast. 85 marchio . . . -a anime sue . . . remisit. *al. iussu – auf Befehl:* WALTH. SPIR. Christoph. I 16 ad nos tua -a . . . sacrificiorum ordo pervenit. **4** *respectu, quoad – hinsichtlich, betreffs:* ALDH. virg. II 1460 nomen saecula gignunt -a fortunae. AGIUS epic. Hath. 705 quaeritur *abbatissa mortuae similis* ut generis -a, sic actibus ipsis.

II πρᾶγμα – *Angelegenheit, Sache (cf.* GLOSS. I 235,18 St.-S. -is sahhono): **A** *iur. et canon.:* **1** *spectat ad facta, negotia, casus:* **a** *res iudicanda – Rechtssache, -fall:* **α** *in univ.:* LEX Baiuv. 2,14 ad -as (casas *var. l.*) inquirendas. 2,15 de -a, quam iudicavit *iudex.* CAPIT. reg. Franc. 20,10 haec . . . de minoribus -is observandum; de maioribus vero rebus *eqs.* (132,2 pro maioribus -is, sicut sunt homicidia, raptus, incendia *eqs.* CHART. Carinth. IV 2604 p.476,40 in minoribus -is, hoc est in offensione vie publice *eqs. al.*). DIPL. Arnulfi 111 ad omnes iniuriarum -as. DIPL. Otton. III. 66 omnis -a, quaecumque . . . contra legem oborta fuerit. THIETM. chron. 4,73 p.216,16 non potest haec -a senescere. THANGM. Bernw. 5 p.760,13 forenses -as et oppressorum negocia. BERTH. (?) annal. a.1076 p.285,15 in dubiis . . . -is, licet veris, nondum autem publicatis vel sponte confessis seu aperte convictis. NIVARD. Ysengr. 2,477 -a levis fit sępe gravis sub iudice pravo. CHART. Heinr. Leon. 81 p.119,32 de capitalibus . . . -is. ACTA imp. Böhmer 179 p.166,16 de liberali atque criminali -a cognoscere (CHART. Pomm. B 882 p.210,10 iudicia criminalium -arum . . ., civilium vero -arum et mixtarum *eqs.*). CHART. Austr. sup. II 386[a] p.565,8 quascumque -as sive peccuniarias sive prediales sive in persona sive in dampna. CHART. Carniol. II 343 in -a sanguinis, furti et evidentis violentiae. *saepe. de re legibus definita:* DIPL. Merov. I 59 quod lex de tali -a edocit. HRABAN. epist. 15,7 p.411,7 debet . . . iudex pensare -ssam ac factum. *rerum summa – Tatbestand:* CAPIT. reg. Franc. 76 p.169,26 ut . . . hanc -am ei per ordinem recitaret. 103 p.212,5 ut hanc -am . . . inquirere facias. CHART. Babenb. 139 p.179,12 (a.1203) -am assignans in hunc modum. *al.* **β** *crimen, peccatum, culpa, facinus – Verbrechen, Vergehen, Verschulden, Tat (cf.* GLOSS. I 362,30 St.-S. -a scult. *al.):* LEX Sal. Merov. 40,9 si talis -a erat, unde ingenuus DC denarios . . . conponere poterat. LEX Alam. 23 de -is, qui ad duce pertinent. BONIF. paen. p.431,8 fecisti furtum . . . vel fortiorem -am. CAPIT. part. Saxon. 2 emendat . . . -am. CAPIT. reg. Franc. 61,2 de -is perpetratis. LEG. Lang. p.390,52sq. -a aut culpa idem est; est aliud -a, aliud culpa secundum quosdam. BERTH. (?) annal. a.1076 p.285,33 de manifesta et plurimis nota -a non sunt quaerendi testes. *al. offensa – anstößiges Verhalten:* LEX Baiuv. 7,4 talis -a vetanda est, quae Deum ad iracundiam provocat. **b** *res (coram testibus) agenda vel acta – Rechtsgeschäft, -akt:* **α** *in univ.:* TRAD. Frising. 26 (c.765/76) contra hanc -am inire. TRAD. Ratisb. 26 ut . . . ipsa traditionis -a constaret. DIPL. Loth. I. 136 p.306,39 (ed. Th. Schieffer. 1966) -am tam strenue gestam. TRAD. Teg. 96[a] subscriptam -am optamus. TRAD. Ratisb. 766 *testes* -am firmaverunt. CHART. Babenb. 171 in eiusdem -e patrocinium. CONST. II 85,9 bona . . . in pias -as *('Stiftungen', cf. W. Schönfeld, ZRGKan. 12. 1922. p.23sq.)* erogentur. CHART. Lux. II 285 p.307,8 sub sigillo nostri capituli ad -as. CHART. Tirol. notar. I 74 curator ad -as. *al. meton. i. q. charta – Urkunde:* TRAD. Ratisb. 1

[Heßler]

(c.760) ego . . . scribsi hanc traditionis -am. β *conventio – Übereinkunft:* LEG. Lang. p.151,13 nullus eos imperavit talis -am facere. CHART. Sangall. A 244 in -a pacalia. **c** *condicio in iure – Rechtsverhältnis:* CHART. civ. Spir. 4 p.4,38 (a.946) que . . . in -am beneficii suscepi. TRAD. Frising. 157[o]i predium . . . -a censuali . . . contradidit. **d** *casus, necessitas – Fall, Not(lage):* LEG. Wisig. 2,1,33 cui obvians fuit -a manifeste necessitatis. CHART. select. Keutgen 18 p.13,11 (a.1171) si quis . . . mercatura vel qualibet legitima -a *('éhafte nôt')* prepeditus *eqs.* (TRAD. Scheftl. 444 p.433,1 exceptis legitimis -is tempestatis et grandinis, in quibus *eqs. al.; cf. Dt. Rechtswb. II.p.1221sq.*). **e** *dies constituta – Termin:* CHART. Sangall. A 36 (a.762) ut . . . censum solvat . . ., hoc est tremessem in qualecumque -a. **2** *spectat ad litigia:* **a** *titulus, ius – Rechtstitel, -anspruch:* α *in univ.:* EDICT. Roth. 359 si usque ad vigenti solidos fuerit -a. LEX Alam. 6,1 de minoribus -is usque ad solidum. WIDUK. gest. 1,9 p. 12,9 super negotio regni iustiorem -am se habere. HROTSV. Bas. 98 interitusque sui -am tetro dedit hosti. BERTH. (?) annal. a.1077 p.296,9 uti -a obtinendi regni . . . rata fuerit. CHART. march. Misn. III 266 p.196,23 quocunque titulo vel -a lucrativa. *al.* β *de compositione, multa:* LEX Sal. Merov. 8,2 -am (legem *A1*) superius conpraehensam convenit observare. *ibid. al. meton.:* LEX Sal. Merov. 44,12 in fisco reipus ipse vel -a, quae exinde orta fuerit, colligatur. **b** *petitio, vindiciae, postulatio – Klage, Forderung (cf.* GLOSS. I 749,1 St.-S. -am mahalezi. *al.):* α *in univ.:* LEX Sal. Merov. 57,1 qui -am requirit. DIPL. Merov. I 43 -as . . . monasterii ad prosequendum et redintegrandum . . . recipere. DIPL. Karoli M. 65 -am in omnibus denegabat. CAPIT. reg. Franc. 77,13 qui clamorem vel -am ad eum habuit. THANGM. Bernw. 22 p.768,45 -am suae aeclesiae . . . exponit. *al.* β *accusatio – Anklage:* EIGIL Sturm. 16 ut fallaces -as componerent. CONC. Karol. 61 p.812,26 ad -as reddendas contra Ebbonem. TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p.354[a],46 donec . . . -a diludiaretur. **c** *functio procuratoris – Stellvertretung:* DIPL. Merov. I 66 p.58,44 Chrotcharius diaconus in -a Ingramno orfanolo. DIPL. Karoli M. 203 p.272,26 in -a nostra. BERTH. (?) annal. a.1078 p.313,52 utriusque regis legati ex -a dominorum suorum. *cf. p.406,55. plena potestas – Vollmacht:* CONST. I 339,2 p.485,41 (a.1191) qui pro comune -am habuerit. **d** *lis – Rechtsstreit(igkeit), Streitfall (cf. p. 406,62):* α *in univ.:* LEG. Wisig. 2,2,3 ad -am dicendam consurgere (PIRMIN. scar. 23 nec -as nec calumnias . . . dicire. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 8,4 inter Romanus negutia -arum Romanis legebus praecepemus terminari. FORM. Marculfi 1,3 ut . . . nullus iudex . . . ad -as (*postea:* altercationes) audiendo . . . non presumat ingredire (DIPL. Karoli III. 25 p.42,39 in placito . . . singulis hominibus -as audiendas et iustitias faciendas. DIPL. Otton. II. 15 p.23,28. *saepe*). CONC. Karol. 3[B],12 de . . . clericis, qui inter se -am (casam *B*) habuerint (CHART. Tirol. notar. II 358). TRAD. Frising. 473 ob . . . -am pacificandam. DIPL. Conr. II. 235 p.322,10 ut *advocati* . . . -as . . . ęcclesię perficere possint sive per pugnam sive per legale iudicium. CHART. Stab. 252 p.482,15 si contigerit . . . -am . . . vel placitum suboriri. CHART. Monast. 19 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XX. 1961) -am et controversiam, quę vertebatur inter abbatem . . . et . . . sacerdotem. CHART. Tirol. notar. I 269 de -a matrimonii. *persaepe.* β *actio – Gerichtsverfahren, Prozeß:* FORM. Marculfi 1,23 ut . . . omnes -as . . . in suspenso resedeant. LEX Alam. 91 si quis aliquem post finienda -a . . . mallare voluerit (WIPO gest. 5 p.27,17 pauperum clamores audire et eorum -as finire. *al.*). FORM. Sal. Lind. 21 scabini, qui hanc -am definierunt. LAMB. HERSF. annal. a.1073 p.142,16 si -a cecidissent (CHART. Port. 65 p. 89,27 cadat a -a. *al.*). DIPL. Conr. III. 40 p.65,36 (ed. F. Hausmann. 1969) ut . . . omnes lites, omnis -arum et placitorum utilitas ad abbatem . . . pertineat. ACTA imp. Böhmer 102 p.95,32 forum agentium et sustinentium -as. ANNAL. Ianuens. I p.247,7 in -is . . . Ogerio et Gandulfo . . . existentibus scribis. CAES. HEIST. hom. exc. 167 clerici . . . -as ob impinguandum salarium . . . protrahunt. CHART. Hall. 353 p.325,40 si quis . . . in -a defecerit. *al. spectat ad rationem ante Deum reddendam:* TRAD. Frising. 5 p.31,26 (a.750) cum . . . Dei genetrice Mariam communicet -am. 8 p.35,23 cum agmina angelorum habeat -am (*cf.* TRAD. Lunaelac. 90 cum sancto Michahele ante Deum in die iudicii). *al. in formula poenae.* γ *iudicium – Gerichtsverhandlung, Gericht* (*cf.* GLOSS. II 298,32 St.-S. -arum dingo): CAPIT. reg. Franc. 281,17 -as teneat. HINCM. annal. a.868 p.96,16 ad -as suas, id est ad seculare iudicium. DIPL. Arnulfi 127 p.190,6 -is regalibus sit obnoxius. FLOD. hist. 3,18 p.509,41 quem *(episcopum)* rex ad -as suas vocaverat. EPIST. Hann. 78[a] p.127,21 prępositus diem -ę ipsius constituit. OTTO FRISING. chron. 6,15 p.275,11 in -a princeps ponitur. CHART. Carniol. II 191 -e interesse personaliter. CHART. Babenb. 255 p.85,19 cum . . . abbas . . . ministerialem . . . coram nobis *(sc. duce)* traheret in -am. *al. plur. remissius i. q. iuris dictio – Rechtspflege:* CARM. var. II 1,4,4 leges . . . reformans *caesar* Romanis studuit reddere -is. **B** *publ. et eccl. (milit.: l.65sqq.):* **1** *spectat ad negotia, res gerendas:* **a** *strictius:* α *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 22,13 propter -as ecclesiae. 46,5 sive de haribanno sive de advenis sive de ceteris quibuslibet -is. RUD. FULD. mirac. 1 p.330,30 absolutis . . . -is. VITA Liutb. 35 p.43,20 ad cuius *(episcopi)* procurationem . . . -a conversationis eius pertinebat. DIPL. Zwent. 6 p.29,6 ministros ipsorum *(monachorum)* -as procurandi eligere. DIPL. Heinr. III. 360 p.490,20 agenda est -a rei puplicę, sed salva re matris nostre ecclesię. BERTH. (?) annal. a.1075 p.279,9 infecta -a . . . repatriabant. COSMAS chron. 3,58 p.236,5 -am perficiende pacis . . . iniungens episcopo. *al.* β *de regimine (cf.* GLOSS. II 163,31 St.-S. -am rihctunga. *al.):* ANNAL. regni Franc. a.764 -am pertractabat *rex* inter Waifarium et Tassilonem. CHART. Fuld. A 631 p.288,5 ad regales tractandum -as. CHART. Babenb. 83 p.112,8 -as rerum ibi tractantes *(sc. dux).* **b** *latius i. q. officium, munus – Verpflichtung, Obliegenheit, Amt:* DIPL. Karoli M. 91 p.132,18 de tribus -is: de hoste publico . . . et wacta vel pontos componendum. CAPIT. reg. Franc. 99,13 pro exercitali -a. 193,4 pater . . . intret in -am rationem reddendi pro filio. WALAHFR. exord. 22 p.496,10 una oblatione diversae -ae sunt explendae. IOH. CANAP. Adalb. 10 pastoralibus -is studia sua impendit. DIPL. Conr. II. 89 ut nullus eiusdem *episcopi* iuditialem -am spernat. *al.* **2** *spectat ad commodum, salutem:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 196,56 p.47,28 ut . . . -am pauperum ad se ingredi faciat *rex.* AMALAR. off. 4,3,17 in -a nostra et fratrum. VITA Heinr. IV. 7 p.27,17 hoc rei publicae -ae praestarent, ut *eqs.* **b** *emolumentum particulare – Parteiinteresse, 'Sache':* α *proprie:* CAPIT. reg. Franc. 226 pro -a nostra *(sc. Lotharii I. imp.).* RUOTG. Brun. 16 -am suam defendentes. THANGM. Bernw. 34 imperatore . . . apud apostolicum episcopi -am prosequente. BERTH. (?) annal. a.1077 p.288,26 -am illorum *(excommunicatorum)* . . . praemuniturus *rex. al. per prosop.:* CARM. de Frid. I. imp. 3286 vos Deus et melior . . . -a fovebit. β *meton. i. q. partes – Seite, Partei:* WIPO gest. 2 p.16,1 qui *(propinqui)* . . . -ae . . . Chuonradi regis vix acquiescebant. DIPL. Loth. III. 121[c] quicquid de -a nostra (*syn.* ex parte) vobis significaverint *nuntii.* OTTO FRISING. gest. 1,48 p.68,18 in commodum -ae suae. **3** *spectat ad controversias:* **a** *strictius i. q. res dubia, problema – strittige Frage, Streitfrage, Problem:* CAPIT. reg. Franc. 45,14 si -a vel intentio sive controversia . . . orta fuerit, quae . . . definiri non possit. VITA Rimb. 19 inquirendis vel discuciendis -is constans . . . in sua sententia mansit. WIDUK. gest. 2,10 ut -a inter arbitros iudicaretur debere examinari. BERTH. (?) annal. a.1079 p.317,14 in -a regni. OTTO FRISING. gest. 2,5 p.106,5 -a . . . sic decisa fuisse dicitur, ut *eqs. al.* **b** *latius:* α *pugna, dimicatio – Kampf, bewaffneter Konflikt:* VITA Boniti 23 (MGMer. VI p.131,14) -a mihi cum adversariis extat. WIDUK. gest. 3,32 p.119,2 si non Dei . . . inimici his -is introducerentur. HEINR. LETT. chron. 19,4 -is omnibus sopitis. *al.* β *rixa – Streit:* TRANSL. Pus. 7 quod dirimebat -a, affectio copulabat. **C** *medic. i. q. morbus – Krankheit:* **1** *in univ.:* AESCULAPIUS 21 p.28,11 in ipso stomacho ipsae -ssae fiunt

[Heßler]

(ANTIDOT. Augiens. p.45,43 -a in thorace fit). Ps. GALEN. fragm. 3,7 nascitur hec -a. ANTIDOT. Bamb. 10 ad omnes -as nervorum. ARS med. 8 p.430,19 si . . . ceperi⟨n⟩t circa caput . . . -ae consurgere. *al.* **2** *morbi impetus – Anfall:* AESCULAPIUS 1 p.1,23 per magnitudinem -ssae rubescunt. **3** *meton. i. q. vulnus – Wunde:* TRACT. de chirurg. 1166sqq. alicui brachium . . . dolenti sine aliqua -a . . . extrinsecus manifeste facta . . . facimus cirurgiam: . . . stuellum -e imponimus. **D** *rhet.:* **1** *strictius i.q.materia – Stoff(gebiet), Gegenstand:* ANSELM. BIS. rhet. 1,2 trina . . . -arum genera. CONR. MUR. summ. 6,4 p.433,17sqq. *al. adde:* RUOTG. Brun. 8 p.9,11 bibliothecam . . . circumduxit ferens secum et -am studii sui et instrumentum, -am in divinis, instrumentum in gentilibus libris. **2** *latius:* **a** *oratio – Rede:* GUNZO epist. 12 p.43,15 -arum partes alii quattuor adfirmant, Cicero vero duas addidit. **b** *dissertatio – Erörterung:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,142 -arum rivos patulo profudit ab ore *Rhetorica.* **E** *usu communi:* **1** *spectat ad negotia (cf. p.404,61sqq. 406, 19sqq.):* **a** *strictius:* CAPIT. reg. Franc. 6 p.14,26 tam pro -is publicis quam privatis. BEDA hist. eccl. 2,1 p.75,10 -arum saecularium inpulsu (*cf.* TRAD. Scheftl. 13 de diversis -is huius seculi. ALEX. MIN. apoc. 8 p.124,24 ad terrenas -as). *al. desiderium – Anliegen:* ERMENR. ad Grim. 34 -as . . . meas tetenus affer *(sc. s. Galle).* EKKEH. IV. bened. prol. 2,99 proque suis rostris loca -is (gloss.: precibus) sunt sua nostris. **b** *latius:* **α** *opus – Arbeit, Aufgabe:* WALTHARIUS 1312 -am supplere. CARM. ined. 82,31 (ed. H. Hagen. 1877) unius partis dinoscere -as *(sc. in ludo scaccorum).* ECBASIS capt. 1066 -am non respuo iussam. **β** *utilitas – Nutzen:* OTTO FRISING. gest. 1,24 p.37,29 compendium in -a fuit. **2** *spectat ad res gestas:* **a** *strictius:* **α** *eventus, factum – Ereignis, Tatsache:* WILLIB. Bonif. 8 p.54,9 ignarus -ae. FORM. Augiens. C 7 p.368,5 de novis -is nihil . . . mandare. DIPL. Loth. I. 120 p.277,3 (ed. Th. Schieffer. 1966) -is diverso ordine praecurrentibus (*cf.* WIDUK. gest. 2,38 -is intercurrentibus). WALTHARIUS 1091 eventum gestae recolebat . . . -ae. HROTSV. Mar. 227 tantae praeconia -ae. OTLOH. prov. C 35 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) -a, quae non praevidetur. *al. rerum ordo – Hergang:* WALTHARIUS 448 -amque ex ordine pandit. CARM. Cantabr. $30^{a},4^{b},10$ explorata cuncte sue -a perfidie. BERTH. (?) annal. a.1077 p.297,47 tota . . . confoederationis -a. **β** *res mirabiliter gesta, miraculum – wunderbares Ereignis, Wunder(tat):* HUGEB. Wynneb. 10 testis . . . de illa -a. VITA Goar. 8 ut mihi dicas de ista -a. LIUTOLF. Sever. I 4 p.291,27 -am Dei voluntate peractam. VITA Erasmi 445 ipsiusmet *(Christi)* de -is (*syn.* signa). *al.* **γ** *artificium – Kunststück:* CHRON. Salern. 146* p.153,18 marchio incredibilem -am peregit. **b** *latius i. q. relatio, narratio, fabella – Bericht, Geschichte, Anekdote:* CHRON. Fred. 2,53 p.74,11 dicens . . . ei -am consimilem (ANNAL. Mett. a.743 p.35,6). NADDA Cyriac. I 26,5 huius -ę sententiam. CARM. Cantabr. $7,2^{a},6$ partim tristes, partim letas -as proclamantes. 24,2,1 inde cum multas referret -as. *meton.:* DIPL. Conr. III. app. 6 p.526,37 (ed. F. Hausmann. 1969) -am, quam ad nos industria tua scriptam transmiserat, diligenter inspeximus. **3** *spectat ad rerum circumstantiam, habitum, fortunam:* **a** *strictius:* **α** *rerum status – Umstand, Sachverhalt, -lage:* HRABAN. epist. 34 p.467,35 haec -a . . . fecit, quod *eqs.* (ADAM gest. 2,26 p.85,2). RUD. FULD. mirac. 8 versibus gestae rei -am declarantibus (REGINO chron. a. 868 p.94,15 -as rerum . . . summatim notare). WIDUK. gest. 2,31 quae -a Heinricum minime latuit. LAMB. TUIT. Herib. 1,1 filiam agnoscit -a, specie et colloquio. *al.* **β** *mores – Art, Verhalten(sweise):* HROTSV. gest. 410 humanae pro consuetudine -ae. FABULAR. MIN. 2,7 est ratio -e, quia *eqs.* **b** *latius:* **α** *sors, fatum – Los, Ergehen, Geschick:* EIGIL Sturm. prol. ut . . . -as . . . coenobii conicerem (RUODLIEB I 116 meas -as . . . coniciebas). WALTHARIUS 596 viantis scrutari -as. VITA Rimb. 8 p.86,24 de eius -a in alterius seculi vita. IOH. CANAP. Adalb. 6 -am suam . . . Domino commendavit. CHART. Tirol. 1269 p.308,28 considerans universalem -am humane conditionis. *al.* **β** *res adversae – widrige Umstände (cf. p.405,6sqq.):* FORM. Turon. add. 7 -a ministrantes naufragium. RUODLIEB I 90 -as . . . tuas superare. **γ** sine -a *i. q. frustra – vergeblich:* STEPH. EDD. Wilfr. 38 qui sine -a opus . . . facere inchoabant (66).

III *res corporalis – Gegenstand, Sache, Ding:* **A** *iur. (theol.: l.10sqq.) i. q. res propria, bonum – Eigentum, Gut:* **1** *in univ.:* FORM. Arvern. 2^{a} de omnes -as meas vel facultates meas. PAUL. DIAC. Lang. 5,40 p.205,25 tu *(sc. rex)* recuperabis -am tuam *(sc. regnum).* TRAD. Frising. 144 p.150,8 caput et -as exinde diiudicat. DIPL. Arnulfi 70 de terrenis -is (*cf.* CHART. Heinr. Leon. 4 p.5,26 vacare desideriis preteruncium et mobilium -arum). LEO MARS. chron. 2,55 p.664, 26 de -a proprietatis suae. DIPL. Heinr. IV. 281 p.364,18 (spur.) de sua propria -a. *al. de pertinentiis:* TRAD. Frising. 291 (a. 809) tam in territorio, umectis, frutectis seu omnibus -is. DIPL. Arnulfi 157 in curtilibus . . ., vineis seu universis -is. **2** *de rebus (praecipue) immobilibus:* **a** *de praediis:* FORM. Marculfi 2,2 qui de grande -a (rem *A3*) facit . . . donationem. NOTIT. Arnon. 6,2 quod fuit eis ex -a dominica beneficiatum. CHART. Mog. A 114 dedit . . . de -a sancti Martini in pago Wetarebensae. EPIST. pont. Rom. sel. I 10 -as sancti Petri sitas in vestra dicione. TRAD. Lunaelac. 73 casae supra tradite (*antea:* -ae). DIPL. Ludow. Germ. 2 p.3,14 mansum . . ., quem interiacet -a Frisingensis ecclesiae. DIPL. Zwent. 16 p.47,4 de . . . -is et beneficiis omnibus. CHART. Rhen. med. I 187 p.249,22 de -is suę proprietatis. LEO MARS. chron. 1,45 p.611,3 inter -am sancti Benedicti et regalia. CONST. II 163,3 habentes -am ab eis *(civitatibus)* subditis. *saepe.* **b** *de aedificiis:* TRAD. Frising. 437 p.376,13 (a.820) in ecclesiastica -a, que est constructa in loco *eqs.* ADALH. brev. Corb. 12 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p.379,23) ut ipsi molinarii . . . integram -am habeant . . . cum rotis sex. **c** *de ambitu areae (cf. Dt. Rechtswb. V. p.1333sq. s. v. 'Hofsache'):* TRAD. Ratisb. 941 p.472,27 (a.1180) atrium meum . . . et omnem ambitum eius, quod -a atrii dicitur. **3** *de rebus mobilibus:* **a** *strictius:* CAPIT. reg. Franc. 94,4 alicui homini suam -am tollere (DONIZO Mathild. 1,917). CHART. Sangall. A 191 in peccuniali -a . . ., id est caballis *eqs.* DIPL. Loth. I. 91 p.225,1 (ed. Th. Schieffer. 1966) de . . . pecoribus vel de quibuslibet -is. *al. res furtiva – Diebesgut:* CAPIT. reg. Franc. 7,11 capitale . . . centena restituat et -a centenarius . . . requirat. *merx – Ware:* CHART. civ. Spir. 4 p.4,22 (a.946) naves . . . cum vinifero pondere vel aliqua -a onerare. DIPL. Heinr. II. 278 p.329,10 qui illorum *(herimannorum)* -am laborantes negociantur. **b** *latius:* **α** *vectigal – Abgabe:* CHART. Sangall. A 555 (a.871) cum censu vel alia aliqua -a. RATPERT. cas. 13 episcopus cum omnes monasterii -as sibi . . . adferri iussisset. **β** *impensa – Kosten:* CAPIT. reg. Franc. 32,58 quatenus de illorum -a eos *(catellos)* bene nutrire faciant *iuniores iudicis.* **B** *pharm. i. q. medicamentum, substantia – (heilkräftiger) Stoff, Mittel:* ANTIDOT. Lond. p. 20,39 cuius *(unguenti)* confectio de diversis -is componitur. CASUS Petrish. 6,14 cum nec adhibita medicina nec aliqua -a ei adhibita posset proficere. NOTULAE Wilh. Cong. 1116sq. malum hoc per -am preservativam cavere debet magister et, si iam evenit, -am salubrem curativam adhibeat. *adde:* BONIF. paen. p.433,4 bibisti ullum malificium, idem herbas vel alia -a, ut non potuisses infantes habere. **C** *usu communi:* **1** *in univ.:* RHYTHM. 37,8,3 -as premio venundat *avarus.* WALTHARIUS 325 -as . . . deferre paratas. EGBERT. fec. rat. 1,552 non habitas depromere -as. 1,737 oblitum -as ne te mirere querendo. *onus – Last:* VITA Maxim. Trev. I 3 asello -as portanti nostras. **2** *de nutrimentis:* ANTIDOT. Lond. p.18,36 abstineat se a pipere et ab omnibus caledissimis -is. RUODLIEB VI 72 cibos . . . confingere . . . vilibus ex -is, ex herbis sive farinis.

2. causa *v.* 1. casa.

1. causalis, -e. **1** *de principio, ortu:* **a** *primordialis – ursprünglich:* **α** *de Deo:* GERHOH. (?) tract. II 39 (ArchHistDoctrLitt. 32. 1965. p. 158) hec *(divinitas)* est . . . principalis forma et . . . causa -issima omnium (CONR. MUR. summ. 6,2 p.431,16). **β** *de exemplari (quasi seminali)*

[Heßler]

futurorum (cf. M. Wengel, Die Lehre von den rationes seminales bei Albert d. Gr. Diss. Würzburg. 1937. p.9): ALBERT. M. summ. creat. I 4,72,2,3 p.746^{a},17 sunt . . . praecipue reptilia . . ., quae non oportuit primo cum aliis in speciebus propriis fieri, sed tantum in -bus rationibus suis. summ. theol. II 8,31,1,4 p.336^{a},22 rationes -es seu seminales . . . non possunt esse inditae materiae creatorum nisi ex primo opifice mundi. **γ** *de causa naturam excedente (cf. M. Wengel, op. cit. p.46sqq.):* ALBERT. M. summ. theol. II 8,31,1,1 p.330^{b},41 ex ratione -i bene fit miraculum et ex ratione seminali nusquam fit. p.332^{b},24 rationes -es sunt in ipso *(Deo)* omnium rerum, seminales autem non sunt in ipso, sed in rebus. *ibid. al.* **b** *procreans, producens – erschaffend, hervorbringend:* GERHOH. Antichr. 2,22 p.235,3 qui *(Deus)* sicut omnium -e, ita et filii . . . naturale principium est. 2,23 p.236,1 liceat . . . patri assignare rerum generale, materiale et -e esse, filio . . . speciale esse. *al. superl. i. q. omnia procreans – alles erschaffend:* ALBERT. M. cael. hier. 4,1 p.98^{b},44 ex divinitate superessentiali . . . et -issima (*PG 3,177^{G}* παναιτίου), id est quae omnia causat. *subst. neutr.: causa, auctor – Ursache, Urheber:* ALBERT. M. eccl. hier. 7,5 p.769^{b},23 '-i' (*PG 3,556^{B}* τῷ . . . αἰτίῳ), id est Deo, qui est causa omnis victoriae. **c** *efficiens – herbeiführend:* FORM. Wisig. 21 p. 585,17 evitans -em mortis eventum, hanc . . . epistolam fieri elegi. **2** *de argumento i. qui causam affert, indicat – begründend, kausal:* **a** *gramm.:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 55,8 -es coniunctiones idcirco dicuntur, quia rationem exprimunt causae (GESTA Bereng. 3,60 gloss. ALBERT. M. euch. 6,2,1,8 p.388^{b},33. *al.*). **b** *philos. et theol.:* GERHOH. Antichr. 2,33 p.260,28 si . . . feceris hypotheticam -em, quae habeat in antecedenti, quia caro est *Christus eqs.*

adv. **causaliter.** **1** *de principio, ortu:* **a** *primordialiter (et quasi seminaliter) – ursprünglich (und gleichsam keimhaft):* HONOR. AUGUST. hex. 4 (PL 172,260^{B}) omne, quod postmodum factum est materialiter ac formabiliter, semper in verbo Dei fuit -r ac praedestinaliter. ALBERT. M. nat. anim. 1,3 p.6,49 quod formam -r non praehaberet. metaph. 7,1,5 p.322,53 (ed. B. Geyer. 1964) universale . . . dixit *Plato* esse primum ideale -r praehabens essentialia. *al. ab initio – von Anbeginn:* ALBERT. M. sent. 1,9,13 p.293^{b},29 est quaedam mens creata ab eo, quod -r beatificat . . .; sed quiddam est in mente causatum a libero arbitrio. **b** *in modum causae – als Ursache:* URSO qual. 111 caliditas quandoque -r, quandoque formaliter . . . subiectum reddit calidum. **c** *causarum ordine, secundum causam – im Kausalverhältnis, ursächlich:* ANSELM. HAV. dial. 2,1 p.1165^{D} ambo . . . *sunt* a patre tanquam ab uno principio, iste *(filius)* generatione, ille *(spiritus sanctus)* processione, non temporaliter, sed -r. GUNTH. PAR. (?) orat. 5,1 p.144^{C} totam salutis nostrae seriem a Deo -r proficisci et ad modum lineae finaliter ad ipsum recurrere. DAVID compos. 3,56,5 haec omnia sic praeordinat *Deus*, ut quasi naturaliter et -r videantur fieri. *al.* **d** *quoad causarum ordinem, principium – hinsichtlich des Kausalverhältnisses, Ursprungs:* CAES. HEIST. hom. I p.43^{a} charitas virtutes omnes -r praecedit . . .; prima virtus est ratione causae, non ratione signi. ALBERT. M. myst. theol. 1,3 p.825^{b},18 ista *(sc. asinus et lapis)* non praedicantur de Deo essentialiter, sed -r tantum. phys. 8,3,1 p.598^{b},13 grave et leve et molle et durum videntur esse -r quaedam densitates et raritates. *re vera, proprie – eigentlich, 'im Grunde':* GUNTH. PAR. (?) orat. 1,3 p.114^{B} patet . . . in omnibus, quae ordinate diligimus, -r, ut ita loqui liceat, nihil aliud diligi quam Deum. **2** *de argumento:* **a** *per causas allatas – durch Anführung von Gründen:* ALBERT. M. anim. 2,3,30 p.285^{a},40 -r solventi inductam dubitationem . . . concedamus *eqs.* **b** *ratione causae allatae – im Sinn einer Begründung, kausal:* CHART. Westph. IV 892,5 (c.1262) cum ista verba . . . duobus modis possent intellegi, scilicet -r et conditionaliter. **c** *cum causa – aus gutem Grunde:* ELIAS SAL. mus. 30 p.60^{b} nec etiam permittitur, quod duo cantent in eadem voce, nisi in prima -r, si esset tam bassa . . ., ne posset . . . audiri.

2. causalis *v.* casalis.

causalitas, -atis *f.* **1** *causae vis, efficientia – ursächliche Wirkung, Wirksamkeit:* ALBERT. M. sacram. 38 p.28,61 sacramentum non habet -em nisi dispositionis disponentis *eqs.* (euch. 3,3,1,13 p.315^{a},46 significatio formarum sacramentalium aliquando excedit sacramenti -em et continentiam. *de re v. H. Weisweiler, Studia Albertina. Suppl. 4. 1952. p.400sqq.*). cael. 1,1,3 p.13^{a},20 tres dimensiones . . . habent -em ad tres motus. meteor. 1,1,1 p.478^{a},48 -e *stellarum* ordinante mundum inferiorem, eo quod movent elementa. animal. 11,27 qualem talis causa haberet -em. nat. anim. 2,7 p.31,47 unum et idem principium universitatis, ad cuius primam -em omnia generata reduci est necesse. praedicab. 5,4 p.94^{b},19 idem est forma et finis secundum rem, quamvis differant secundum rationem suae -is. *ibid. al.* **2** *causarum nexus, ordo – Kausalzusammenhang, -verhältnis:* ALBERT. M. phys. 1,2,4 p.30^{a},4 talis autem -s non est inter substantiam et accidens. animal. 15,101 utrum . . . habeat *femina* convenientiam ad -em generationis. metaph. 3,3,16 p.155,34 (ed. B. Geyer. 1960) *malum* non habet causam esse causantem, sed defectus -is est sibi causa. *al.*

causape *v.* gausape.

causarius, -a, -um. **1** *adi.: accusatus, obnoxius – angeklagt, straffällig (cf. Corp. gloss. lat. ed. Goetz IV 29,7* -us reus): FORM. Wisig. 11 tradidi . . . servum non -um, non fugitivum, non vexaticium. *al.* **2** *subst.:* **a** *masc. i. q. homo insanus – Tobsüchtiger:* AESCULAPIUS 6 p.10,30 se percutiunt et non sentiunt *morbo q. d. enthusiasmos affecti* . . ., quos Latini -os vocant. **b** *fem. vel neutr. i. q. morbus – Krankheit:* ANTIDOT. Glasg. p.143,2 antidotum magnificum, . . . quibus et ommateria corporis -a facit (p.143,3).

causaticus *v.* causidicus.

causatio (-cio), -onis *f.*

1 *de incusatione, obiectione:* **a** *accusatio, criminatio – Anklage, Beschuldigung:* EPIST. divort. Loth. 7 p.219,19 ut . . . criminosos ad -em nostram nullatenus admittatis *(sc. papa).* DIPL. Otton. III. 331 deliquisse pro hac -e. *al.* **b** *vituperatio, obiurgatio – Tadel, Vorwurf:* MILO carm. 1,6, 3,218 ne . . . -o cesset. VITA Deic. 36 (13) papa . . . digna -e castigavit *regem.* **c** *contradictio, recusatio – Einspruch, Widerrede:* LEG. Burgund. Rom. 34,1 nec est, qui . . . aliquid -is (-es, cautionis *var. l.*) opponat (GREG. CAT. chron. I p.174,31). FORM. Bitur. 9 p.172,34 contra hanc ingenuitate . . . ulla -cione vel calumnia . . . lite . . . generare. CHART. Sangall. A 705 p.307,6 sine omne -e.

2 *de litigio:* **a** *postulatio, querela – Forderung, Klage:* CONC. Karol. app. 9 p.839,21 nemine quaerente aut aliqua -e pulsante. p.842,25 pulsationem aut -em ei facere (COD. Wang. Trident. 61 p.134,22 cedere ab infestacione et -cione, quam . . . faciebant . . . episcopo). CHART. Rhen. med. I 398 p.454,28 secundum . . . iustam exactoris -em. *al.* **b** *lis, actio – Rechtsstreit, Prozeß:* FORM. Andec. 1^{b} omnis -cionis nostras. DIPL. Merov. I 34 p.33,2 sit inter ipsis . . . subita -cio (DIPL. Karoli M. 102 p.147,23 s. adque defenita seu et indulta -cio. FORM. Ratisb. I 3 soppita vel definita -o. *al.*). EPIST. Bonif. 22 p.38,2 si aliqua -o vel necessitas ei advenerit. LEX Raet. Cur. 3,1,1 cum . . . fuerit inter eos orta -o. CHART. Ital. Ficker 3 p.5,24 fenita est inter eis -o. CHART. Pomm. B 593 p.9,9 (a. 1254) pro tali -cione, pro qua ipsos impetivimus. *al. v. et p.422,19.* **c** *iudicium – Gerichtsverhandlung:* FORM. Andec. 33 qui *(vicini et iudex)* in ipsa -cione *(ci. ed.,* caucione *cod.)* fuerunt. DIPL. Merov. I 35 p.33,33 dum in ipsa -cione intenderent, veniens . . . homo *eqs.* LEX Raet. Cur. 2,9,3 hec dies sine omnes -ciones celebrare precipimus (*cf.* CONC. Karol. 34,16 ne in dominicis diebus . . . -es disceptationesque exerceantur). 2,10,2 sic in -em intret.

3 *de causalitate i. q. efficientia – Wirksamkeit:* ALBERT. M. metaph. 3,3,15 p.155,17 (ed. B. Geyer. 1960) magis uno modo erit -o primi intellectus quam sphaerarum caelestium. *al.* euch. 3,1,1,13 p.238^{b},31 iste cibus . . . quantum ad significationem et -em est egregius.

[Heßler]

causativus, -a, -um. **1** *sensu act.:* **a** *strictius:* **α** *efficiens, causans – bewirkend, verursachend:* ALBERT. M. sens. 2,6 p.56^{b},1 calidum . . . -um est saporum cum humido aqueo. intellect. 1,1,5 p.485^{a},31 haec essentia est . . . intellectualis, -a, motiva. eth. 7,1,5 p.476^{b},10 vinum est erroris et ignorantiae -um. *al.* pol. 6,6^{p} p.611^{a},8 intendere talibus videtur esse crudele . . . et -um inimicitiarum. **β** *producens, procreans – hervorbringend, erschaffend:* ALBERT. M. caus. univ. 2,2,17 p.503^{b},8 causae . . . primae virtus -a est et praeparativa omnium (metaph. 1,4,10 p.61,13 [ed. B. Geyer. 1960] lumen p. c. -um est omnis esse). euch. 6,2,2,19 p. 395^{a},3 noster . . . intellectus est . . . receptivus et . . . non est rerum -us, sed potius a rebus causatus. summ. theol. II 1,3,3,1 p.23^{b},46 primum principium -um et productivum est multitudinis. **b** *latius i. q. ad causam spectans – ursächlich, kausal:* ALBERT. M. praedicab. 4,1 p.56^{a},45 in quantum sunt ea, quae sunt relativa, per aliquam relationem, quae in ipsis est -a. **2** *sensu pass. i. q. ex causa aptus, ortus – kausal abhängig, entstanden:* HUGO HONAUG. div. 15,5 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p.140) 'prior' indicat spiritum ut -um filii secundum 'a filio'. 18,17 (ibid. p.148) '-um esse', quod filio convenit et spiritui, quorum uterque ex causa est.

adv. ***causative.** *per causam allatam – mit Begründung:* CONR. MUR. summ. 6,6^{n} p.467,24 exordia . . . habent fieri . . . adversative, conditionaliter, -e.

causator (cas-, -ss-), -oris *m.* **1** *de incusatione:* **a** *accusator – Ankläger:* CHART. Babenb. 343 p.186,2 (a. 1239) si . . . reus . . . -em sui averterit. **b** *qui conqueritur – einer der sich beklagt:* RUP. MEDIOL. Adalb. 10 p.11,15 nullus . . . cassati voti querulus -r abscessit. **2** *de litigio (disceptatione: l.44):* **a** *actor – Kläger:* LEX Raet. Cur. 2,12 si . . . scripturas illi -es protulerint. LEG. Lang. p.211,38 si . . . -r quicumque dixerit *eqs.* *vindex – einer der beansprucht:* GREG. CAT. chron. II p.196,7 invasor et -r huius terrę extitit . . . Donadeus. **b** *adversarius (in lite) – (Prozeß-)Gegner:* **α** *de utraque parte:* LEG. Lang. p.119,1 ambo -es (cas- 5). LEX Raet. Cur. 4,14 inter duos -es. CAPIT. reg. Franc. 159,2 excepto scabinis et -bus. **β** *de parte adversa:* LEX Raet. Cur. 1,9,2 ipsorum -es ante ipsos principes . . . ambulare faciant *actores.* LEX Sal. Karol. 60,1 contra -em meum. CAPIT. reg. Franc. 44,11 absente suo *(sc. accusatoris)* -e (accusatore *var. l.*). RADBERT. Arsen. 1,27 p.58,2 -i suo dolose reddidit *testamenta. al.* *adde:* ANON. mus. Sowa 1^{b} p.50,26 quod a provectis in arte -bus audivimus. **c** *iuris peritus – Jurist:* CARM. var. 67 (NArch. 2. 1877. p.423; s. XIII.) latro vel mercator, iudicii -r opus quodcunque sciunt. *v. et supra p.67,27sq.* **3** *de simulatione i. q. testis falsus – falscher Zeuge:* DIPL. Otton. I. 402 *famuli* dato pretio inquirunt sibi -es, ut sint eis testes libertatis.

***causatrix,** -icis *adi.* *causaliter efficiens – ursächlich wirksam:* ALBERT. M. animal. 20,41 membra principalia, quae etiam -es habent virtutes.

causcio *v.* cautio. **causedecus** *sim. v.* causidicus.

***causella,** -ae *f.* *possessio (parva) – (bescheidenes) Besitztum:* FORM. Arvern. 1^{b} ut . . . causella meas . . . revocent in propinquietas (*i.* proprietas).

causidico, -are. **1** *incusare – beschuldigen:* LAMB. WAT. annal. a. 1152 p.522,48 rex . . . Ludovicus pueriliter -ans reginam, uxorem suam *eqs.* **2** *(litigando) disserere – (im Streit) erörtern:* LAMB. WAT. annal. a. 1169 p.553,5 dum haec . . . in curia electi -rentur.

causidicus (caussi-, cauxi-, -sad-, -sat-, -sed-, -seti-, -iti-, -dec-), -i *m.* *usu adi.: p.412,39.*

I *de procuratione i. q. patronus causae, cognitor, prolocutor – Sachwalter, Rechtsbeistand, 'Vorsprecher' (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p.469sqq.):* **A** *iur. et eccl. (cf.* GLOSS. IV 198,17 St.-S. -us fogat. *al.):* **1** *de functione temporaria:* CAPIT. reg. Franc. 44,8 de clamatoribus vel -is (-set-, -sed- *var. l.*), qui nec iuditium scabinorum adquiescere nec blasfemare volunt. EKKEH. IV. cas. 96$^{in.}$ duos . . . ad ducem de suis misit *abbas* -os. BERTH. (?) annal. a. 1079 p.321,16 per suos *(sc. regis)* synodicos et -os. DIPL. Loth. III. 117 p.187,37 -us pro Romana ecclesia Girardus cardinalis . . . directus est (*syn.* auditores). PETR. CAS. (?) chron. 4,108 p.821,44 ut quosdam ex vobis contra -os apostolici disceptatores eligatis. HIST. Walc. 16 p.512,1 abbatiae -i. *al.* *remissius i. q. orator – Redner:* HARIULF. Arnulf. 1,4 in principum curiis . . . facundus -us enituit. **2** *de munere perpetuo:* **a** *causarum actor, arbiter, iuris peritus – Rechtsanwalt, Gutachter, Jurist:* CHART. Ital. Ficker 70 p.97,41 (a. 1066) ego Ogerius cauxidicus et advocatus interfui. CHART. Ticin. 85 p.12,13 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931) Erlembaldus, notarius atque -us, . . . hoc breve scripsit (CHART. Bund. 296 n. sacri palacii, -us). DIPL. Heinr. V. (NArch. 20. 1895. p.288,1) *aderant in iudicio* Aicardus iudex, Engelfredus, Ardericus iuris -i. HEINR. WIRZ. cur. 539 -us fuerat quidam corruptus in urbe. *al.* **b** *advocatus – Vogt:* WANDALB. Goar. app. p.373,10 iurisiurandi condicio -o monasterii tunc Ratberto nomine est constituta. CHART. Austr. sup. 36 p.50,28 de manu nostra *(sc. episcopi)* et predictorum -orum (*antea:* advocatorum) nostrorum. **B** *theol.:* **1** *strictius i. q. intercessor – Fürsprecher:* MILO Amand. 6 (MGMer. V p.476,12) ut . . . pro nostris erratibus in tam tremendo examine adsurgat -us. EKKEH. IV. bened. I 40,24 -us (gloss.: orator) noster . . . Paulus agat prece prosper. *defensor – Verteidiger:* STEPH. COL. Maurin. 3 huius *(Maurini)* . . . Deus . . . nobis -i scutum obtendit. **2** *latius i. q. propugnator, praedicator – Verfechter, Verkünder:* HEIRIC. Germ. I 3,449 Gallia -os . . . tales ius tibi *(sc. Britanniae)* dicturos . . . mittit. RUP. TUIT. spir. 4,17 p.1688^{D} Paulus . . ., veritatis -us.

II *de litigio:* **A** *actor – Kläger:* CONC. Merov. p.165,29 si causedecus (-adicus *var. l.*) fuerit, . . . causam amittat. LEG. Wisig. 2,1,31 si . . . -us ille iterum . . . hoccurrerit (*syn.* petitori). **B** *adversarius (in lite) – (Prozeß-)Gegner:* **1** *de utraque parte:* LEG. Wisig. 2,1,22 omnes non debere dilatare -os. 2,1,28. 2,2,10 p.87,24. **2** *de parte adversa:* LEG. Wisig. 2,2,10 p.87,18 si . . . quamcumque definitionem cum suo -o (*antea:* adversario) peregerit. *al.* LEX Baiuv. 17,3 non debet testem veritatis repellere causaticus (causidicus *sim. var. l.*) eius (gloss. Gw: id est casaho). *adi.:* CHART. Carinth. V 36 (a. 1270) si nos . . . inpulsu -o aliquis impetere conatus fuerit.

III *de iuris dictione, functione publica:* **A** *iudex – Richter:* **1** *in univ. (cf. l.11sqq.27):* AGOB. epist. 10 p.202, 10 si quęrela de me ad palatium venerit, causa ad -os dirigetur. CAND. FULD. Eigil. II 13,8 discretus in omni re . . . -us esto. CHRON. Merseb. 2 p.168,36 o caussidici perversi! CAES. HEIST. hom. exc. 167 cum -i seculares manus venales habeant. *al.* **2** *scultetus – Schultheiß:* **a** *in civitatibus de iudice (inferiore), rectore civium:* DIPL. Loth. III. 15 p.19,18 interfuerunt . . . de ministerialibus Sifridus, urbis *Argentinae* prefectus, Rodolfus -us. CHART. Argent. I 101 Waltherus -ticus. 616,7 de sculteto, qui et -us dicitur. CHART. Solod. 225. CHART. Turic. 358 -o nostro *(sc. ducis).* CHART. select. Keutgen 137,5 -o huius ville. CHART. Friburg. 38 p.22,34 Cunradus -us et XXIIII consules *(cf. W. Schlesinger, ZRG-Germ. 83. 1966. p.102). al.* **b** *apud principem i. q. satelles, lictor – Häscher, Scherge:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,39 *rex* misit -os . . . ducentos. **B** **1** *scabinus – Schöffe:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,57 p.571^{b},2 iudicibus, -is, iuris peritis in sui causam excitis. RUODLIEB VIII 69 dicunt -i. CHART. Rhen. inf. I 316 p.209,39 in . . . advocati presentia coram -is. *al.* **2** *assessor – Beisitzer:* CHART. Ital. Ficker 92 p. 138,3 (a.1107) diffinitum est per Albericus -us et Petrus -us presidentibus iudicibus *eqs.* 105 p.150,39 nos . . . -i et legis docti ita statuimus haec dicta placiti.

***causiloquus** (-cus), -i *m.* *causidicus, tutor – Anwalt, Beschützer:* THEODULF. carm. 28,627 horum -cus, horum tutela maneto *(sc. iudex).*

***causio(r),** -ire (-iri). *litem habere – Prozeß führen:* CHART. Bund. 201 (a. 1078) si . . . econtra ac cartam . . . agere aut -ire presumserimus (589 a. vel -iri).

causiticus *v.* causidicus. **causo** *v.* causor.

causon, -onis *m. et f. vel indecl.* (καύσων) *febris ardens – hitziges Fieber:* Ps. GALEN. febr. 539 urina in

febribus -n . . . alba et aquata. RICHER. REM. hist. 4,24 quae *(aegritudo)* a Grecis -n, a Latinis incendium dicitur. CONSTANT. AFRIC. theor. 8,6 p.37b^{v} quedam *febris*, cuius calor nimium est incensus et vocatur -n. ARNOLD. SAXO fin. 3 p.75,49 canson *(sic?)*. WALTH. AGIL. med. 128 in -e synochide, qui fit de colera. 130 p.208,11 -n flegmatica, que fit de flegmate. ALBERT. M. animal. 12,48 in patientibus -n. *al. v. et l.155qq.*

***causonicus,** -a, -um. *ardens – hitzig:* Ps. OTHO med. 255 -is sinocis et caumatibus peracutis.

***causonides,** -idis *(f.)* (*cf.* καυσώδης, synochides) *febris ardore continua – gleichmäßig hohes Fieber:* TRACT. de aegr. cur. p.96,47 *materia colerica* facit -em. MAURUS phleb. p.20^{b} auctores de -e tractantes non praecipiunt minucionem fieri . . ., et hoc idem in causon . . .; moderni in -e praecipiunt flebotomiam fieri. urin. II p.30,8 sinochides et -es et causon matutinam habent requiem. URSO anat. 259 acutissimae passiones sicut . . . causon, -es. *al.*

causor, -atus sum, -ari *et* **causo,** -avi, -atum, -are. *form. pass.: stirp.praes.: l.41.68.72.p.414,5.19.21.34.39. stirp. perf.: p.411,13.414,37.46.*

I *de argumentatione, obiectione:* **A** *strictius:* **1** *causam afferre – (als) Grund angeben:* LEG. Wisig. 4,5,6 p. 202,9 tricennium intercessisse -antur *pontifices*. OTTO FRISING. gest. 2,9 cardinales . . . Burchardum Eistetensem, senio gravem, de inutilitate -antes . . . submoverunt. ALBERT. M. metaph. 1,3,13 p.44,10 (ed. B. Geyer. 1960) Anaxagoras . . . omnia homogenia infinita . . . magis -atur (*p. 985^{a},21* αἰτιᾶται) sive pro causis assignat quam intellectum. **2** *proferre (se excusando) – (entschuldigend) vorbringen:* CAPIT. reg. Franc. 252 p.207,13 *homo nobilis* -tus est, quod eam *(uxorem)* non sua, id est Francorum, lege desponsaverit. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p.215,16 episcopus . . . -tus impium fore, si *eqs.* **3** *praetendere, simulare – vorgeben, ausgeben (als):* ARNO REICHERSB. apol. p.76,7 ille *(Christus)* . . ., quem -amini hominem. ANNAL. Trudp. a. 1210 (MGScript. XVII p.293,8) a domno apostolico eadem loca sui iuris esse -ante. **4** *recusare – abweisen:* HROTSV. Agn. 60 his verbis iuvenem -ari fertur *virgo*. **B** *latius:* **1** *deducere – herleiten:* ALBERT. M. animal. 11,27$^{capit.}$ ex quibus . . . causis -anda sint ea, quae quaeruntur. **2** *appellare – bezeichnen:* HRABAN. carm. 19,9 hunc *(Brunwardum)* -at prima nigellum sillaba. **3** *fari, loqui – reden, sprechen (in glossis minus accurate versis):* GLOSS. I 726,9 St.-S. -ando int rethinonde. II 676,59 -ando chosonte. *ibid. al.*

II *de incusatione, querimonia:* **A** *strictius:* **1** *accusare, arguere, inculpare – anklagen, beschuldigen, Schuld geben:* ALCUIN. carm. 62,104 cumque alium -es, propriam prior inspice vitam. HROTSV. prim. 338 his verbis . . . -ari fertur amicam. EGBERT. fec. rat. 1,1191 linguam -or et inguen. ALBERT. M. bon. 81 p.52,58 -ari (*p. 1110^{b},13* αἰτιᾶσθαι) exteriora ut causas operum et non . . . seipsum. *al.* **2** *queri, querelando proferre – sich beklagen, Beschwerde führen:* RUOTG. Brun. 23 -antur forte aliqui . . ., quare *eqs.* EPIST. Teg. I 13 propter hoc, quod vobis -ti sumus. EPIST. Bamb. 24 p.517,28 quod eclesia adversus inperatorem . . . de investituris -atur. HIST. peregr. p.151,3 *legati soldani* in dolo -bantur Grecorum perfidiam. *al.* **3** *lamentari – (be)klagen (cf.* GLOSS. I 289,39 St.-S. querebatur -batur stouuota. 712,34 -aris clago⟨s⟩t. *al.): WANDALB. mens. 337 nox modicae -antes munera lucis agricolas fovet. NOTKER. BALB. gest. 1,33 p.45,17 cum et ipse legislator *(sc. Moses)* . . . de gracilitate vocis . . . -etur. *(dolendo) narrare – (bedauernd) mitteilen:* FROUM. epist. 54 -or pietati vestrae . . . minime me posse aliquid perficere. EPIST. Teg. I 49. **B** *latius:* **1** *vituperare, exprobrare – tadeln, Vorwürfe machen:* EPIST. Worm. I 43 p. 80,1 ratio, qua legato existimavi -andum. LAMB. TUIT. Herib. 1 prol. ne . . . -etur muta pagina. RAHEW. gest. 3,8 p.173,18 prolixitatem . . . non -bitur, qui *eqs. opprobrio esse – zum Vorwurf dienen:* LAMB. TUIT. Herib. 2,4 p.1248,14 per quem *(imperatorem)* sublatus ulterius non -retur *balteus Heriberti*. **2** *obiurgare – schimpfen:* HROTSV. Dulc. 13,2 cur -aris? EGBERT. fec. rat. 1,1697 -atur et ardet *iuvenis superbus*.

III *de litigio:* **A** *strictius:* **1** *actionem instituere, litem habere – Klage erheben, Prozeß führen:* LEX Raet. Cur. 27, 11,1 homo . . ., contra quem -atur. CAPIT. reg. Franc. 167,3 qui non habet iustitiam -andi. DIPL. Karlom. (II.) 24 p.321,35 contra hoc . . . preceptum contraire, tollere aut -ari. DIPL. Karoli III. 33 p.57,3 contra hanc . . . largitionem ire, agere, -ari *eqs.* (DIPL. Heinr. II. 299 p.371,21 a. aut -are. *al.*). DIPL. Otton. II. 266 p.309,24 abbas . . . -verat adversum . . . comitem, ut *eqs.* CHART. Tirol. notar. I 627 procuratores . . . in petendo, in -ando. *al. de litigantium controversia:* IONAS BOB. Columb. 2,10 p.251,24 te . . . ad divinum iudicium cum eo *(Columbano)* . . . -turum invito. FORM. Marculfi 1,37 ut . . . debuissent adstare -antes. **2** *in ius vocare – vor Gericht bringen, ziehen:* LEX Raet. Cur. 9,29 causas . . . sine mandato -are. CHART. select. Keutgen 142,15 (a.1198) ut nullus civium a me *(sc. Bernardo de Lippia)* . . . extra civitatem -etur. CARM. Bur. B 6,24 severitas Ieronymi partem -atur obuli. CHART. Babenb. 343 p.186,20 hec *(iustitia)* erit in quiete -andi hominis . . . a partibus exspectanda. *ante iudicem defendere – vor Gericht vertreten:* DIPL. Otton. I. 396 p.539,3 res ipsius *monasterii* agere et -are. **B** *latius:* **1** *vindicare – beanspruchen:* DIPL. Otton. II. 255 p.296,12 pro distribuendis pravis locutionibus iniquorum iniusta querentium, -antium et defendentium. DIPL. Heinr. III. 348 p. 476,6 si ipse eam *curtem* agere aut -are vult. GREG. CAT. chron. I p.159,29 qui ipsum casalem -batur. CHART. Tirol. notar. I 640 sex staria surgi, quas ipse . . . supra . . . Hainricum -bat et placitabat. **2** *impugnare – anfechten:* LEX Raet. Cur. 2,17,3 si filii aliquid contra testamentum parentum . . . -are voluerint. CHART. Sigeburg. 112 p.223,17 (ed. E. Wisplinghoff. 1964; a.1244) ne . . . predicta dubitationis valeant nota -ari.

IV *de causalitate:* **A** *strictius:* **1** *efficere – verursachen, bewirken:* ALBERT. M. animal. 1,493 secunda *linearum palmae* . . . vadit per latitudinem volae -ta a curvatura indicis. metaph. 6,2,2 p.307,60 (ed. B. Geyer. 1964) accidens . . . non -atur nisi ab eo, quod est raro. CONST. II 424,1 armonia celestis imperii . . . singula -antis. WILH. SALIC. chirurg. 1,16$^{capit.}$ p.308 de vermibus . . . -antibus surditatem. *al.* **2** *causam efficientem esse – Ursache sein, wirken:* ALBERT. M. mot. proc. 2,4 p.63,47 rationabiliter . . . -antur (*p.702^{a},7* δημιουργεῖται) intrinseci motus. metaph. 12,2,1 p.559,97 (ed. B. Geyer. 1964) *numeri* medii mathematici numerantes et non -antes nec etiam -ti. *al.* **3** *impellere, movere – bestimmen, beeinflussen: v. p.411,13.* **B** *latius:* **1** *nasci, fieri – hervorgehen, entstehen:* ALBERT. M. animal. 1,106 omnis diversitas substantialis animalium -atur ex illorum *(membrorum)* diversitate. nat. anim. 2,7 p.30,37 anima secundum originem -atur ab intellectu et luce intelligentiae moventis universaliter. **2** *pendere – abhängen:* ALBERT. M. animal. 1,316 nervi motivi, ex quibus -atur facultas movendi per voluntatem. **3** *augeri – wachsen:* LAMB. TUIT. Herib. 2,15 cum . . . in dies . . . dolor cum penuria -retur.

subst. **1. causans,** -antis *m. et f.* **1** *adversarius (in lite) – (Prozeß-)Gegner, Widersacher:* LEG. Burgund. const. I 45 per vacationem -ium. LEG. Wisig. 2,2,10 -ium (*syn.* altercantium) negotia. *ibid. al.* **2** *accusatrix – Anklägerin:* LEG. Burgund. const. I 44,2 si mulier vidua . . . in vocem -is eruperit.

2. causatum, -i *n.* **1** *quod effectum, creatum est – das Verursachte, Geschaffene:* CARM. Bur. B 77,2,1 pange, lingua, igitur causas et -um! ALBERT. M. metaph. 5,2,8 p.246, 4sq. (ed. B. Geyer. 1960) causa non dicitur similis -o nisi in his, in quibus perfecte assimilat sibi -um. *ibid. al.* **2** *effectus – Wirkung:* ALBERT. M. miner. 2,3,3 p.52^{b},11 quarumdam stellarum dicuntur esse anni maiores . . ., in quibus explicant sua -a fortiora. *Heßler*

caussa *sim. v.* caus(a).

***causta,** -ae *f.* *(cf.* encaustum *sim.)* *atramentum – Tinte:* NOTA cod. Heidelb. (ed. Wattenbach, Schriftwesen. p.234[1]; s. XII.) probacio pennae et -ae.

[Bansa]

causticus, -a, -um. (καυστικός) **1** *adi.:* **a** *medic. i. q. urens – ätzend:* PAUL. AEGIN. cur. 56 ex -is (*3,13,4* καυστικῶν) aliquid medicaminibus. GLOSS. med. p.33,21 eruca calidam vim habet et -am. ANTIDOT. Glasg. p.154,30 enplautrum diacantaridon -um, quia sine ferro incidit. WILH. SALIC. chirurg. 1,59 p.322[F] cauterizetur et uratur locus . . . cum . . . -is pulveribus. *al.* **b** *ustus – gebrannt: v. p.422,53.* **2** *subst.:* **a** *fem.:* **α** *fomes – Zunder:* GLOSS. IV 45,16 St.-S. -a zuntra. *ibid. al.* **β** *bot. i. q. fungus fomitem praebens – Zunderschwamm (Polyporus fomentarius Fries vel Polyporus pes caprae Pers., cf. G. Pritzel – C. Jessen, Die deutschen Volksnamen der Pflanzen. I. 1882. p.463):* GLOSS. III 479,39 St.-S. *(inter plantas)* -a zvntra *(B)*, zunter *(A)*. **b** *neutr.:* **α** *medic. i. q. medicamentum urens – ätzendes Medikament:* PAUL. AEGIN. cur. 252 p.198,17 talium -orum (*3,77,5* καυστικῶν) usum. **β** *culter – Messer:* GLOSS. II 153,7 St.-S. -um ferrum, quo uva blath absciditur.

caustos, -on. (καυστός) *niger – schwarz:* NOTAE cod. Monac. 17142 (SBMünch. III. 1873. p.713; s. XI.[2]) incaustum componitur ex prepositione 'in' et verbo '-on', quod dicitur nigrum.

caustra *v.* clausura.

***caustum** *vel* **-us**, -i *m. vel n. (cf.* encaustum *sim.) atramentum – Tinte:* NOTA cod. Trev. (NArch. 17. 1892. p. 604,1; s. X./XI.) Amezo probavit -um.

causualis *v.* casualis. **cauta** *v.* cauda.

***cauteiolum** *v.* *cauteriolum.

cautela, -ae *f. script.:* caupt-: *p.416,38.* -ill(a): *l.33. 70.* -ell(a): *l.51.61.p.416,26.69. al.*

I *de indole et modo agendi hominum (animalium: p.416,1):* **A** *providentia, moderatio, modestia – Vorsicht, Zurückhaltung, Bescheidenheit:* **1** *gener.:* FORM. Dion. 1 p.495,18 futuri temporis -a (-illa *var. l.*) adhibeatur, ut culpa non iteretur. HRABAN. epist. 11 qua securitate patrum dicta legere posset quantaque -a nostra rimari deberet *lector.* GODESC. SAXO theol. 21 p.284,22 -a tua placet, nonnullorum displicet impudentia mihi. POETA Saxo 1,236 erat in castris -a remissior. EKKEH. IV. (?) prol. Gall. p.1096,20 alia nequaquam propter -am caritatis latius . . . vulganda. GLOSS. Roger. II 315 hanc -am cyrurgice apud te habeas, quod *eqs. al. v. et p.421,5.* **2** *iur. et canon.:* LEG. Wisig. 12,1,3 p.408,24 sub qua eos *(sacerdotes accusatos)* iustitie -a examinari conveniat. CAPIT. reg. Franc. 257,4 ut -a fiat erga eos, qui causa iuventutis . . . fallunt. HRABAN. epist. 29 p. 447,36 -a erit in iudicio. **3** *eccl.:* VITA Udalr. Cell. II 57 (29) locum . . . opportunum -ae vitae monachilis. CONSUET. Marb. 70[capit.] (Spicil. Friburg. X. 1965) de -a loquendi soluto silentio. CHRON. Bened. II 3 ecclesia est . . . preter ceteras cenobialis -e aptitudines ab introitu mulierum . . . alienata. *al.* **B** *diligentia, cura – Sorgfalt, Fürsorge:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* BONIF. epist. 33 p.57,15 scrupulosa -lla diligenter investigare. DIPL. Ludow. Germ. 47 ut . . . cum maxima -a et diligentia consideretur. AGIUS vita Hath. 9 in his *(scripturis)* audiendis, legendis et intelligendis maiorem -am, vivaciorem sensum, saniorem intellectum habere. THANGM. Bernw. 2 p.759,17 hanc *(invidiam)* maxima -a . . . declinabat. ECBASIS capt. 5 tempore discendi periit -a magistri. CHART. Mog. A 320 p. 209,17 ab officii tui -a longe te digressum esse. CHART. march. Misn. II 596 securitati -a qua possumus . . . prospicimus. *al.* **b** *de sermone i. q. gravitas – Eindringlichkeit:* EPIST. Bitur. 1 p.167,14 cum -lla plana egredietur verbum. AMALAR. off. 4,2,22 oratio dominica, quam cum magna -a oportet cantare, ut ipsas res in mente teneamus, quas verbis pronuntiamus. FLOD. hist. 3,23 p.530,45 omeliam . . . a sancto Ieronimo asserit . . . dictatam, sicut et stilus et -a, sensus et intellectus . . . monstrant. **2** *meton. de hominibus cautis:* DIPL. Arnulfi 25 noverit . . . fidelium . . . -a (DIPL. Otton. I. 153. TRAD. Ratisb. 339. *al.*). **C** *circumspectio, prudentia – Umsicht, Klugheit:* **1** *in univ.:* CHRON. Fred. 4, 61[capit.] de -illam et contenenciam Pippino. EPIST. Teg. I 7 presuli . . . custodelę ovium Christi provida -a invigilanti. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 8,10 p.191,33 utrum animalibus . . insit -a a natura. *al.* **2** *cum colore quodam:* **a** *consideratio prudens – weise Betrachtung:* TRAD. Ratisb. 26 (a.833) hac -a conpunctus. **b** *calliditas – Schlauheit:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,169 furum -a. CHRON. Pol. 3,23 p.153,7 dux . . . -am Bohemorum et insidias dubitabat. *expressius i. q. tergiversatio – Ausflucht:* GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p.388,15 unum pro me psalmum cantabis sine -a.

II *de actionibus et institutionibus ad securitatem efficiendam seu servandam aptis:* **A** *cautio, assecuratio – Sicherung, Vorsichtsmaßnahme:* **1** *latius:* LEG. Wisig. 6,1,2 p.247[a],25 iudex . . . hanc -am servare debebit, ut accusator omnem rei ordinem scriptis exponat. FORM. Turon. 28 pro -a (-lla *var. l.*) et tempora futura apud se retineat *epistolam.* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 247,28 litteras a seipso . . . propter maiorem secreti -am conscriptas (CHART. Tirol. 560 predium pro maiori -a in manum comitis . . . delegaverunt. *al.*). EPIST. Ratisb. 8 p.306,32 maiorum inspectio minorum -a est. CHART. Merseb. 113 ea . . . securitate et provida -a, quod . . . advocatus reditus eque valentes . . . assignavit. CHART. Sangall. A 853 p.67,19 commissionem . . . proprietatis . . . ad conservationis -am . . . susceperant. CHART. Babenb. 262 p. 91,41 necessaria est -a, ne gesta hominum . . . inficiari . . . valeant. CHART. Salem. 271 p.305,33 extra fossatum . . . ad -am habundantem trium pedum latitudine relinquentes. CHART. Raitenh. 219 paginam . . . ad -am sigilli mei munimine roboratam (*inde* 223 -llam). ALBERT. M. pol. 5,8[d] p.533[a],38 ponit quatuordecim -as, ut . . . salvetur tyrannis. *al. v. et p.420,25. remissius de statu rerum i. q. securitas – Sicherheit:* WIBALD. epist. 136 p.213,7 salva pace nostra et monasterii nostri -a. CHRON. Lippold. prol. pro amore, pro -a nec non et honore loci. **2** *strictius:* **a** *satisdatio (per iuramentum praestita) – (eidliche) Sicherheitsleistung:* THIETM. chron. 2,8 de presentibus . . . poscit emendationem, de futuris quoque -am spospondit. HEINR. HUNT. hist. 6 (MGScript. XIII p.150,40) regi concordatus est -a . . . patris sui. ACTA imp. Winkelm. I 661 p. 527,42 nuncii . . . inperatoris talem petebant a marchione . . . cauptelam, ut *eqs.* 996 p.751,27 exigantur -e, quibus constat *eqs.* p.753,14 quaternus continens . . . -as, quod illuc navigaverint. *meton. i. q. elenchus formulas satisdationum continens – Verzeichnis schriftlicher Sicherheitsleistungen:* ACTA imp. Winkelm. I 996 p.752,40 (s. XIII.[med.]) sunt requirenda a prepositis . . . item -e de diebus recessus . . . vassellorum . . . navigancium. **b** *confirmatio – Beglaubigung:* CHART. archiep. Magd. 294 (a.1157) haec omnia nostri scripti sigillique -a roborari (TRAD. Ratisb. 1040). CHART. Babenb. 110 privilegii sui -am impendens. **c** *condicio – Vorbehalt, Bedingung:* TRAD. Ratisb. 298 p.237,36 (c. 1010/20) ut hoc pro -a subnectamus, si episcopus *eqs.* CHART. Raitenh. 9 ea . . . -a interposita, ut *eqs.* CHART. march. Misn. III 48 abbatem . . . investivimus hac usi -a, ut *eqs.* CHART. Tirol. 1005 a . . . excommunicatione cum ipsum . . . absolvi fecerimus ad -am. *al.* **d** *fort. i. q. signum subiectionis – viell.: Zeichen der Abhängigkeit:* TRAD. Neocell. (Frising.) 3 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX. 1961; a.1147) predium . . ., quod in manus suas pro -a et fide delegatum fuerat. **B** *protectio – Schutz:* **1** *proprie:* ALDH. virg. I 16 p.245,5 virginitatis gloria vera . . . humilitatis -a tutetur. BONIF. epist. 50 p.85,25 ut per -am vestrae doctrine oves aecclesiae non seducantur. CAND. FULD. Eigil. I 9 p.227,8 haec . . . vobis ad -am et salutem animarum . . . explicare curavi. RUP. MEDIOL. Adalb. 4 huius *(humilitatis)* -a cetera omnia conservari. OTTO FRISING. chron. 2,8 p.76,8 sextus *(sc. liber, i. e. Topicorum)* de -a sophisticarum fallaciarum docet. *al. desiderium protectionis – Schutzbedürfnis:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.117,14 multe *aviculae* sunt . . . stolide in -a sui. **2** *meton. i. q. caterva clientium – Schar der Schutzbefohlenen:* ARBEO Emm. 10 in cuius comitatu clericorum -a adsecuta est (16. Corb. 14 -llam). **C** *admonitio – Mahnung, Warnung:* CAPIT. reg. Franc. 230 p.124,15 capitula . . . pro generali omnium -a . . . conscripta. NOTKER. BALB. gest. 1,22 p. 31,1 in exemplum verę pęnitentię vel -am (-e *var. l.*) . . . vanę

[Bansa]

securitatis. RATHER. epist. p.189,21 exemplo -ę perditionem eorum, qui in Sodomis et diluvio perierunt, proponens. OTLOH. prov. C 52 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) casus multorum fit pro -a aliorum. ALBERT. M. top. 8,1,2 p.498a,1 quod dictum est in documentis et -is . . . ad celandum in celativis propositionibus. *expressius i. q. praeceptum – Vorschrift:* CONC. Merov. p.128,7 archipresbyteri, qui talem -llam super iuniores . . . habere noluerint. CONC. Karol. 1,4 secundum canonicam -llam.

***cautelose** *adv. consulte – umsichtig:* CHART. Altenburg. 122 (a. 1233) nisi -e sigillis . . . et . . . testibus perhennentur *gesta temporalia.*

cauter (cha-, cu-, -tes), -eris *m.* (καυτήρ) **1** *cauterium – Brenneisen (cf.* GLOSS. II 388,9 St.-S. ch-em polz prant. 594,58 -bus prennisen. 765,25 cum -bus mit prenni isarnun. IV 45,28 -tes prant. 51,64 cuter prant. *saepe. v. et l.65):* **a** *proprie:* RECEPT. Bamb. 68 caro usta ab igne, ubi -em ponimus. AMARC. serm. 3,484 -is saucius ictu ales. *al.* **b** *translate i. q. medicamentum urens – ätzendes Medikament:* Ps. ODO MAGD. herb. 375 si . . . -r de sicco fiat eodem *fimo.* **2** *telum (candens) – (glühendes) Geschoß (cf.* GLOSS. III 668,43 St.-S. -r bulcio vel pulx polz): CARM. var. 3,113 (RomForsch. 6. 1891. p.7) instaurat iactus arcumque recurvat . . ., lumbos -r perstrinxit anhelos. **3** *fomes – Zunder:* GLOSS. II 596,15 St.-S. -e tunderi.

cauteridio *v.* cauterizo. **cauteries** *v.* cauterium.

cauterio, -avi, -atum, -are. (*cf.* καυτηριάζειν) *script.* calt-: *l.38. metr.* -tĕ-: *semper in schedulis nostris.*

1 *stigmate punire – brandmarken:* **a** *proprie:* VITA Udalr. Cell. I 4 cum . . . deberet vel excoriari vel -ari *mulier.* ALBERT. AQUENS. hist. 3,57 a iudicibus . . . correpti sunt, alii vinculati, . . . alii tonsi et -ti. NIVARD. Ysengr. 5,616 auriculas -tus eat. CHART. Hans. I 663 p.229,46 ad maxillam -bitur. *al.* **b** *in imag.:* GERHOH. aedif. 24 (59) p.170,20 crimen . . . anathemate -tum esse (ANNAL. Gotw. a. 1229 [MGScript. IX p.603,46] inperator . . . ab apostolico a. -tus). WIBALD. epist. 108 p.185,4 quanta sit Esau ignominia -tus. ROD. GLAB. hist. 3,40 p.89,25 talibus insigniis cal-tus *homo. al.* **2** *signo inusto notare – mit einem Brandzeichen versehen: v. p.400,40.* **3** *ferro ignito torquere – mit feurigem Eisen foltern:* WALTH. SPIR. Christoph. I 22 candente galea . . . -ari. **4** *chirurg. i. q. cauterio tractare – mit dem Brenneisen behandeln:* IOH. NEAP. Sever. 19 presbyter . . . spe . . . adipiscendae medelae . . . est . . . -tus.

adi. **cauteriatus,** -a, -um. **1** *stigmate signatus, depravatus – gezeichnet, entstellt (in imag.):* PAUL. BERNR. Greg. 74 p.515,24 -am conscientiam se habere cognoscat *rex ([cf. Vulg. I Tim. 4,2].* GESTA Trev. cont. III 9 p.386,20. *al.).* GUIDO CIST. antiph. 8 p.1129C -am (caverciatam *var. l., ed.*) habentes progressionem *cantus.* ALBERT. M. summ. theol. II 5,25,2,3 p.283b,6 sana est, nusquam -a *natura angelica.* **2** *inexstinguibilis – untilgbar:* EPIST. ad Hildeg. 126 p.350D perversitatis -ae. **3** *adustus, niger – verbrannt, schwarz:* BERNH. CONST. damn. 1 p.29,4 -us instar Ethiopis in tabernaculis Cedar.

***cauteriolum** (cut-, -eio-), -i *n.* **1** *cauterium (parvum) – (kleines) Brenneisen:* GLOSS. III 296,21 St.-S. cauterium vel -um cantari. 631,45 -um cantari. 689,58 cauteiolum cantar. *ibid. al.* **2** *graphium – Griffel:* GLOSS. III 667,12 St.-S. cu-um vel scriptorium canter.

cauteriso *v.* cauterizo.

cauterium, -i *n.* (καυτήριον) *script.* calt-: *p.418,55. form. nom. sg.* -ies: *l.65. metr.* -tĕ-: ECBASIS capt. 62.

ferrum ignitum – Brenneisen (cf. GLOSS. II 535,43 St.-S. cauter et -um douil. 598,14 -ies ferrum brenisin. 731,4 -o ferro id est polze. *al. v. et l.57):* **1** *de instrumento chirurg.:* **a** *proprie:* PAUL. AEGIN. cur. 66 oportet . . . carnem extrahentes conburere perforantes -is (*3,18,4* καυτηρίοις) parvis. CONC. Karol. 37,34 nequaquam . . . his, quos sanare cupiunt, -o aut ferro . . . parcunt *medici.* BRUNUS LONG. chirurg. 2,16 p.128C -um ignitum est . . . ultimum in iuvamento curationis. ALBERT. M. animal. 22,88 fiant cum tenui et curvo -o parvae . . . cocturae. THEOD. CERV. chirurg. 3,34 p.169C alia *chirurgia* fit cum -o potentiali, alia cum -o actuali. WILH. SALIC. chirurg. 1,11 p.307C cum -o ignito, ferreo, parvo, in modum linguulę aut linguellę. 5,1 p.356A -a aurea, argentea vel auricalchea. 5,2 p.356E.F secundum *instrumentum* est -um clavale, . . . tertium est -um punctuale, . . . quartum est -um rotundum *eqs. al.* **b** α *proverb.:* ALCUIN. epist. 209 p.348,22 melius est -o sanare vulnus quam blandimentis nutrire. LIUTPR. hist. 15 p.171,27 inauditum vulnus inaudito est -o exurendum. *al.* β *in imag.:* IONAS BOB. Columb. 1,30 p.221,3 hereseorum fraudes . . . scripturarum -o discerpi. EPIST. pont. Rom. sel. II B 22 publico apostolicę auctoritatis -o . . . percutere. BENZO ad Heinr. 4,1 p.635,32 condempnavit . . . Riprandus Gracianum Heinrici -o. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p.290,4 ecclesiasticae correptionis -um. *al.* γ *alleg.:* ABSAL. serm. 1 p.17A -um, quo nociva resecantur, amaritudo est tribulationum. δ *per compar.:* ODO MAGD. herb. 263 queat ut veluti -a corpus appositum siccare *plantago maior.* **c** *translate:* α *curatio ferro ignito vel medicamento urenti effecta – Behandlung mit dem Brenneisen oder mit einem ätzenden Medikament, Kauterisation:* ROGER. SALERN. chirurg. 4,152 tria -a fiant . . . vel fiat ibi -um triangulatum. PETR. HISP. chirurg. 89 -a in menbris principalibus non laudo. GLOSS. Roger. I A 3,21 p.695,15 -um aliquando fit cum candente ferro vel cum igne, aliquando cum materie comburente ut allium. ALBERT. M. animal. 8,216 si . . . fecerit ei *(gallo)* comburendo bis vel ter -um (*p.631b,27* σιδηρίοις). WILH. SALIC. chirurg. 5,1 p.356A -um . . . potentiale seu quod fit cum medicinis. *al.* *in imag.:* CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1183 p.421,37 in heresi culpabiles . . . a ferri -o et aque periculo evaserunt incolumes. β *vulnus ferro ignito vel medicamento urenti effectum – durch das Brenneisen oder durch ein ätzendes Medikament hervorgerufene Wunde:* ALBERT. M. animal. 26,13 faciunt pustulas *cantarides,* ex quibus fiunt -a. *per compar.:* CHRON. Mont. Ser. a. 1211 p.179,43 rupture sanie plene quasi -a videbantur. *remissius i. q. vulnus taetrum – ekelerregende Wunde:* CAES. HEIST. mirac. I 4,6 p.177,18 ut sibi lavare concederetur panniculos -orum. γ *vis urendi – ätzende Kraft (in imag.):* CHART. Babenb. 138 (a. 1203) peccatorum . . . vulneribus cuiusdam medicaminis -um adhibere.

2 *de instrumento notandi, stigmandi:* **a** *proprie:* GLOSS. III 268,17 St.-S. -um ferrum, quo animalia uruntur (296,44. 313,69). **b** *in imag.:* α *in malam partem:* RATHER. epist. 9 p.48,14 pessimae . . . suspicionis -o . . . aduro. GUNZO epist. 17 p.55,14 illum . . . humani generis emulus suo -o inussit. CONR. EBERB. exord. 5,10 p.1143B scandali -o inurere. β *in bonam partem:* HARIULF. chron. 1,16 p.27,6 quem . . . sanctus baptismatis unda diluens Christi -o notavit. **c** *translate:* α *nota – Merkmal, Zeichen:* CHART. march. Misn. II 470 (a. 1182) sigilli nostri firmo -o consignatam. β *stigma – Brandmal (in imag.; cf.* GLOSS. II 734,36 St.-S. -o scriptio, aliter prenisan *[spectat ad Hier. vita Malchi 3]):* MIRAC. Bav. 1,2 summoto -o . . . praevaricationis. ROD. GLAB. hist. 3,40 p.89,24 omnia molimina cal-a esse Sathane. TRANSL. Dion. Ratisb. 8 p.359b,44 improperii -o.

***cauterizatio,** -onis *f. chirurg. i. q. actio cauterizandi – Behandlung mit dem Brenneisen, Kauterisation:* WILH. CONG. chirurg. 703 debent fieri . . . -es. NOTULAE Wilh. Cong. 850 oportet . . . ipsum per cirurgiam vel -es vel setones curari. WILH. SALIC. chirurg. 5,1 p.356A in -e palpebrarum. *al.*

cauterizo (-tir-, -iso, -idio), -are. (*cf.* καυτηριάζειν) **1** *chirurg. i. q. cauterio vel medicamento urenti tractare – mit dem Brenneisen oder mit einem ätzenden Medikament behandeln:* AESCULAPIUS 19 p.25,6 -diare thoracem. 39 p.62,28 loca tuberosa -samus. Ps. HELIOD. chirurg. 33 in circuitu cautiridiare. BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,1 p.121E -a eam *(scissuram). al.* *absol. i. q. urere – ätzen:* ALBERT. M. veget. 5,115 -ant . . . quaedam *plantae.* **2** *stigmate punire – brandmarken (in imag.):* RUP. Altm. (PL 148,882D) quem episcopus anathemate -ans.

[Bansa]

adi. **cauterizans,** -antis. *urens – ätzend:* ALBERT. M. veget. 6,248 valet medicinis -bus *vitis.*

1. cautes (cot-, -is), -is *f. (m.: l.15)*

1 *rupes, scopulus – Felsen, Riff* (*cf.* GLOSS. IV 125,10 St.-S. -es rupes, saxa aspera in mare . . ., -es et cotes idem sunt): ALDH. ad Acirc. 103,1 rupibus in celsis, qua tundunt caerula -es. EINH. Karol. 6 p.9,4 eminentes in caelum scopuli atque asperae cautes. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,2 dum . . . lintrem . . . litoreas . . . iuvat deradere -es. FROUM. carm. 8,1 excelsi montes iam condunt ninguine -es. *al.* **2** *mons – Berg:* SEDUL. SCOT. carm. 2,5,16 -bus e Scithicis es quia nata, *hiemps.* **3** *lapis, silex – Stein* (*cf.* GLOSS. III 227,35 St.-S. -is stein): WALAHFR. (?) carm. 54,33 dum fert Alemannia -es. VITA Leod. 1,478 (MGPoet. III p.19) saxea grando cadit . . . et roseo duri sparguntur sanguine -es. CARM. cod. Vat. (5330) 14,3 de -bus ignis labitur. EGBERT. fec. rat. 1,1444 serpens sub cote latebat. NIVARD. Ysengr. 5,1077 -e molari. *al.*

2. cautes *v.* cauter.

***cautifico,** -avi, -atum, -are. *cautum reddere – sicher machen:* HERM. SANGALL. Wibor. 1,5 contra . . . allapsionem . . . pastorem . . . oves -are aestimo. CONR. FAB. Gall. 20 de malis vitandis -at *scriptura divinitus inspirata.*

cautilla *v.* cautela. **cautim** *v.* caveo.

cautio (-cio), -onis *f. (m.: cf. p.420,41) script.:* cat-: *p.420,46.* causci-: CHART. Chil. 144 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. 1875).

I *de actionibus et institutionibus ad securitatem efficiendam seu servandam aptis:* **A** *iur., publ., canon.:* **1** *latius i. q. satisdatio, fides – Sicherstellung, Sicherheitsleistung:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 11,1,4 -is (causationis *var. l.*) emisso vinculo. DIPL. Otton. III. 400 p.833,22 omnes res . . ., quascumque . . . aecclesia . . . quibuscumque -bus vel deliberationibus visum est possidere. GREG. VII. registr. 3,1 p.243, 13 paratus *(sc. episcopus seclusus)* eam -em facere, quam . . . ecclesię cognoverimus expedire. NIVARD. Ysengr. 2,381 litigium tollit prępmissi -o verbi. ANNAL. Ianuens. II p.186,10 receptis -cionibus et prestitis iuramentis. CONST. II 101,4 prestabit rex omnem -em . . . preter obsides et pignora. CHART. Sangall. B 470 p.345,2 advocaciam ad maiorem -cionem . . . concedere. HERM. MIND. epist. 1 (RömQuartSchr. 33. 1925. p.162,29) iuramento, literis et aliis -cionibus. CHART. Eberb. 341 obligans se -e, que borgen vulgariter dicitur. CHART. Raitenh. 303 transacta durabilibus debent -bus confirmari. CHART. Wirt. VII 2400 ad . . . vota se obligare vel ad . . . servitia per -em astringere. CONST. III 160 super dotis et donacionis propter nupcias certificatione plenaria . . . regi . . . competens -cio prestabitur. *saepe.* **b** *de modo praestationis:* α *per litteras, chartas:* FORM. Senon. I 24 tu pro hoc tale epistula -e in me adfirmasti, ut *eqs.* DIPL. Otton. I. 352 p.485,14 per huius pagine -em. DIPL. Otton. III. 50 p.452,24 per huius nostri precepti -em et auctoritatem. CHART. Turic. 305 p.187,39 discedentem *fratrem* . . . sine communium -e litterarum nemo audeat retinere (CHART. Eichsf. 228 provida l. -o solet fieri. *al. remissius:* EPIST. ad Hildeg. 69 p.289^{B} praesenti . . . l. -e tibi insinuamus). CHART. Babenb. 348 ut eadem per scripture -em in memoriam durabilem redigamus. *al.* β *per fideiussores:* FORM. extrav. 1,3 p.535,6 sub idonei fideiussoris -e. CHART. Babenb. 158 p.204,25 (a.1207) per -em fideiussoriam (STATUT. ord. Teut. p.102,4. CHART. Rhen. med. II 275 p.313,5. CHART. civ. Erf. 126. *al. cf. l.72*). CHART. Brixin. 136 ad certitudinem et -em . . . Heinricum . . . ad quinque annos fideiussorem obligaverunt. γ *per iuramentum:* LEG. Wisig. suppl. 15 p.480,28 sub iuramenti -e promittens. CHART. Merseb. 145 (a.1203) recepit iuratoriam -em (MIRAC. Gunth. erem. 23. *al. cf. p.420,13*). TRAD. Ror. 109 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) iuramenti . . . prestita -e per manum . . . ducis. *al.* δ *per pignus:* CHART. Babenb. 262 p.92,40 (a.1227) L carradas vini . . . possidebit sub pignoris -e, donec . . . pecunia sibi . . . persolvatur. EMO chron. p.476,48 pro ipsis *(mille marcis)* persolvendis ypotecaria satisfecit -e. CHART. Tirol. 1290 p.325,1 per pignoraticiam et fideiussoriam -ciones. ε *per pecuniam:* CHART. Babenb. 232,39 (a.1221/30) per peccunie sue ostensionem . . . faciat -cionem. CHART. select. Keutgen 147,41 scabini . . . exigunt -em . . . et lesi . . . per iniustas sententias non audent propter -es . . . appellare. CHART. Brixin. 167 dedit -cionem quinquaginta marcarum super omnibus possessionibus suis. **c** *de fine:* α *de compositione litis:* CHART. Merseb. 134 (a. 1191) quod controversia . . . decisa est atque composita . . ., presentem huius -is paginam conscribi fecimus. CONST. II 101,7 firmam facient -em, que oruede dicitur (CHART. Mulhus. Thur. 142. CHART. Osn. III 193. CHART. Brixin. 145 p. 154,28. *al.*). β *de fide (vasalli):* VITA Heinr. IV. 9 p.30,26 meminisset, qua se sibi -e obligasset. CHART. Mog. 443 (ed. V. F. Gudenus, Cod. dipl. I. 1743. p.927,15) iuratoriam -em, que vulgo sonat ledicheit. GESTA Karoli M. p.215,34 fecit sibi dari . . . fidelitatis -cionem. γ *de translatione praedii:* TRAD. Ratisb. 195 (a.972/74) tradidit . . . proprietatem . . . cum edificiis . . . omnique legitima -e (DIPL. Otton. II. 293 p.346,24 loca cum appenditiis suis . . . o. l. -e). CHART. episc. Hild. I 272 p.253,15 venditionem . . . recognoscens ore manuque ad manum marchionis assignando firmavit ipsam . . . assignationem -emque . . . advocato . . . recipiente. CHART. Friburg. 242 p.216,20 vice . . . -cionis de evictione . . . promisimus . . . warandariam prestare. CHART. Raitenh. 408 constituens me tutorem . . . ex corde et ore, quod vulgariter dicitur gwer, . . . cautelam sive -cionem . . . superhabundantem compromittens. *al.* **2** *strictius:* **a** *confirmatio – Beglaubigung:* FORM. extrav. 2,12 ut . . . per hanc tytuli -em remoto . . . dubietatis scrupulo . . . suscipi mereatur *scedula.* DIPL. Heinr. II. 403 propriae manus -e firmamus *paginam.* **b** *condicio – Vorbehalt, Bedingung:* CHART. Schir. 3 (Mon. Boica X p.445,8; a.1107) ea nimirum -e, ut *eqs.* DIPL. Conr. III. 208 p.375^{a},25 (ed. F. Hausmann. 1969) hac interiecta -e, ut *eqs.* **c** *foedus – Vertrag:* HINCM. annal. a.876 p.132,39 donec ipsa -o (conventio *Aimoin.*) finiretur. **d** *mutuatio, obligatio – Leihgeschäft, Verpfändung:* CAPIT. reg. Franc. 233,23 de -bus (causationibus *codd.*) sive de quibuslibet commendationibus (*inde* DIPL. Karoli III. 17 p.30,7 de -bus). GREG. VII. registr. 2,34 de ecclesiasticis -bus . . . taliter diffinimus, ut . . . studeas *res* . . . reddere. **3** *meton.:* **a** *syngrapha – Schuldverschreibung* (*cf.* GLOSS. IV 125,21 St.-S. -em singrapha): FORM. Andec. 60 in hunc -cione placuit inserrere *eqs.* LEG. Lang. p.134,18 nisi dixerit in ipsa -em: '*eqs.*' FORM. Marculfi 2,26 (ed. A. Uddholm. 1962) quomodo . . . ipsos solidus vestros reddere potuero, hanc -cionem a vos recipiam. FORM. Senon. I 3 ego . . . tale -cione in te fiere et adfirmare rogavi, ut *eqs.* LEX Raet. Cur. 10,7 si . . . cationes (cautiones *var. l.*) scriptas de hoc inventas non fuerint. FLOR. LUGD. carm. 5,79 veteris . . . deleta est -o culpae ([*cf. Vulg. Col. 2,14*]. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,92). *al.* **b** *chirographum, litterae – Urkunde, Brief (cf.* GLOSS. III 412,22 St,-S -o scriptio schribgeziuc vel hantfeste. *al.*): CHART. episc. Halb. 55 (a.968/96) hanc -em scribi iussit. FROUM. epist. 3 de neglectu mihi ignotę -is increpavit. ECBASIS capt. 1009 testibus ab tantis firmatur -o vulpis. CHART. Turic. 301 p.184,12 hanc -em anuli nostri impressione signavimus. CHART. cell. Paulin. 64 ostensa michi solutionis preterite -e. *al. spectat ad iuramentum officii ineundi:* LIBER diurn. 74 p.78,7 quam -em meam . . . scribendam dictavi, in qua et ego . . . subscripsi. VITA Athan. Neap. 4 p.444,23 tradidit -es, quas . . . archiepiscopus intexuerat. **B** *eccl. (v. et l.47sqq.):* **1** *protectio – Schutz:* PAUL. DIAC. carm 22,48 mea . . . -o Christus erit. *remissius:* VITA Heinr. IV. 11 p.37,31 in turba, ubi tanto difficilior est periculi -o. **2** *debitum, culpa – Schuld:* RUP. TUIT. off. 9,3 p.242^{D} nisi Christus . . . veteris piaculi -em pio cruore detersisset. **3** *promissio (baptismatis) – (Tauf-) Versprechen:* ELIG. praed. 2 (MGMer. IV p.752,1) haec . . . -o et confessio vestra . . . apud Deum tenetur.

II *de indole et modo agendi hominum i. q. diligentia, circumspectio, providentia – Sorgfalt, Umsicht, Vorsicht:* **A** *proprie:* BURCH. WORM. epist. (MGScript. IV p.701,39) cum . . . cata -e posteritati . . . traderetur exemplum. ECBASIS capt.

[Bansa]

203 ne nos implanet, constans tua -o curet. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 298,14 prudenti -e . . . deliberabant. HELM. chron. 51 p. 100,32 eundum . . . in terram hostilem cum diligenti -cione. ALBERT. M. bon. 491 ad hoc . . ., quod obicitur de -e sive cautela, dicendum, quod illa . . . docet vitare pericula. *al.* **B** *meton.:* **1** *de hominibus cautis:* TRAD. Ratisb. 273 (a. 1006) dilectorum sollicita -cio pernoscat (368. 806). **2** *de dissertatione i. q. disputatio diligenter facta ac legenda – sorgfältig verfaßte und zu lesende Abhandlung:* AMALAR. off. 4,7,30 in septuagesima inchoavimus hanc -em.

III *utensilia scriptoris, atramentum – Schreibzeug, Tinte:* GLOSS. III 324,18 St.-S. -o scribzevg *(cf. p. 420,51)*. IV 45,32 (cod. i) -em atramentum id est tincta (237,33). *fort. add.:* WOLFHARD. Waldb. 3,15 (9) mihi . . . cum -e et cartula residenti . . . retulere miraculum.

***cautiositas** (cauci-), -atis *f.* *prudentia – Klugheit:* CHART. civ. Vratisl. 49 p. 47,41 (a. 1277) sapientum cauciositas.

cautiridio *v.* cauterizo.

1. cautus, -a, -um *v.* caveo.

2. cautus, -us *m.* *cautela – Sorgfalt, Vorsicht:* GLOSS. IV 125,14 St.-S. -us IIII decl. gewerida.

***cauvicus,** -i *m.* *(engad.* cuvi *a* caput vici, *cf. Diczionari Rumantsch Grischun. IV. 1968. p. 642b) praefectus vici – Dorfvorsteher:* CHART. Bund. 942 (a. 1259) testibus . . . Ulrico de Spails, -o de Biuio *eqs.*

***cavurega,** -ae *f.* *(engad.* chavorgia, *cf. Diczionari Rumantsch Grischun. III. 1958. p. 510b) fauces – Hohlweg:* CHART. Bund. 510 p. 25,32 (a. 1206) una pecia silve . . ., cui coheret . . . a meridie sassum, a sero . . . in parte quedam -a.

cavus, -a, -um. cab(us): *l. 70.* caw(us): *p. 422,2.*

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *in univ. i. q. concavus, intrinsecus vacuus, foramen continens – hohl, im Innern leer, mit einem Loch behaftet:* ALDH. ad Acirc. 79,1 sum -a *(sc. salpinx)*. virg. II 912 complere -um . . . vitrum. ANTIDOT. Lond. p. 17,18 dentes . . . dolentibus et -is . . . prodest *antidotum.* EIGIL Sturm. 8 -am . . . arborem. WALTHARIUS 495 specus . . . non tellure -a factum, sed vertice rupum. THEOPH. sched. 3, 38med. super scutellam . . ., quae sit . . . -a et aequalis. CASUS Petrish. 1,20 altare erat -um. TRACT. de aegr. cur. p. 372,26 vulnera alia plaena, alia -a. CARM. Bur. B 92,52,3 pede -o . . . fuit sonipes studium nature. *al.* *anat. de vena (cf. J. Hyrtl, Onomatologia anatomica. 1880. p. 98):* Ps. GALEN. anat. 15 p. 193c venam maximam . . ., quę -a (kilis *cod. Vindob.*) vena appellatur (THEOD. CERV. chirurg. 3,41 p. 170G. *al.*). **2** *c. colore quodam:* **a** *depressus – vertieft:* THEOPH. sched. 3,58 depone campos, ut -i sint et opus elevetur. **b** *introrsum reductus – tiefliegend:* AESCULAPIUS 36 p. 56,12 oculi -i (CHRON. Reinh. a. 1191 p. 548,13 -i o. . . . mortis responsum indicarunt. ALBERT. M. animal. 1,152). **c** *concameratus – gewölbt:* WALAHFR. hort. 124 tecta -arum ardua porticuum. **d** *rotundatus ad partem interiorem, devexus – nach innen gerundet oder gesenkt:* WALAHFR. Mamm. 8,14 -o . . . in amphitheatro (20,6). ARNOLD. SAXO fin. 4,9 p. 87,16 in -is speculis. **B** *translate i. q. inanis, vanus – eitel, nichtig:* WALAHFR. imag. Tetr. 71 corde pigro sensuque -o regnare superbiam. PAUL. ALBAR. carm. 9,161 honor . . . -us.

II *subst.:* **A** *masc. et neutr.:* **1** *cavatio, foramen – Höhlung, Loch:* IULIAN. TOLET. Wamb. 26 murorum -a reformat. GLOSS. med. p. 61,3 ex . . . dolore pedum incoans . . . a -o plantae. BOTAN. Sangall. 33,3 ad dencium -um. WARN. paracl. 741 muribus aut grillis si sit -us unicus illis. *al.* **2** *quod depressum est – Vertiefung:* THEOPH. sched. 3,26ex. percute -um inferius secundum latitudinem vasis. **3** *collum – Hals:* NIVARD. Ysengr. 4,797 anser deinde -um proflans. **4** *alveus siccus – trockenes Flußbett:* IOH. CODAGN. annal. a. 1213 p. 42,32 inter lectum sive -um, per quem erat solitus . . . decurrere *flumen.* a. 1229 p. 95,13. **B** *fem.:* **1** *fovea, foramen – Graben, Grube, Loch:* CHART. Ital. Ficker 21 p. 27,22 (a. 918) pecia habet . . . de pede fine caba. GREG. CAT. chron. I p. 246,32 usque finem -ę de Mincio. CHART. ord. Teut. 8 in . . . vinea est -a una de terra candida. ANNAL. Mosom. a. 1229 (MGScript. III p. 164,3) rivuli fluentes pre nimio impetu fecerunt cawas in terris ad modum speluncarum. **2** *cuniculus – Stollen:* ALBERT. MIL. temp. 220 p. 480,36 ceperunt suffodere terram . . .; videntes, quod nichil proderet eis -a illa *eqs.*

***cavutus** *vel* **-a** *vel* **-um,** *abl. pl.* -is *subst.* *caverna – Hohlraum, Loch:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 54,4 terrestres . . . aves . . . nidificant . . . in -is murorum.

cauxidicus *v.* causidicus.

***cawarfida** *subst.* *(cf. theod. vet.* werfan, *baiuv. vet.* gewerft; *v. W. Bruckner, Die Sprache der Langobarden. 1895. p. 59) (antiqua) consuetudo – (alter) Rechtsbrauch (cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 748 s. v. 'Gewerft'):* LEG. Lang. p. 138,19 omnes iudices . . . sic dixerunt, quod cawer-a (warfida, gadarfedas, cartafeda *sim. var. l.*) antiqua usque nunc sic fuisset. p. 165,13 per -a (quavarfeda, wadarfida, cadarfaeda *sim. var. l.*) sic iudicatum est. p. 654a,74 guarsida, id est consuetudo antiqua (*sim.* p. 656a,124 varfida). HIST. Lang. Goth. 7 leges et iusticiam Langobardis est inchoata . . .; antea per cadarfada et arbitrio seu ritus fierunt causationes.

***cawella** *v.* *cavella.

1. *caxa *subst.* *(arab.* quazāz, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 99) vas quoddam alchimistarum – ein Alchimistengefäß:* ANON. secret. p. 83 vasa fusionis spirituum: . . . -a.

2. caxa *v.* cattia. **caxeus** *v.* caseus.

***caxina** *v.* 1. *cassina. ***caxolaria** *sim. v.* *casolaria. ***caymotes** *v.* *chaunotes. ***caytus** *v.* *caitus.

1. *caza *v.* *cacia. **2. caza** *v.* cattia.

***cazafustus,** -i *m.* *(ital.* cazzafusto, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. II. 1951. p. 832) ballista – Schleudergeschütz:* ROLAND. PATAV. chron. 8,13 p. 121,14 fundis petras rotantibus et sonantibus -is.

cazalis *v.* casalis. **cazarus** *v.* catharus.

***cazica** *subst.* *(orig. inc., ni cohaeret c.* 1. cassa) *sordes aurium – Ohrenschmalz:* GLOSS. III 362,34 St.-S. austiria orsmere, -a idem. *Bansa*

***cazo** *v.* *cacio. ***cazola, -ula** *v.* *catiola.

-ce *v.* hic, is, iste, qui. **cea** *v.* zema.

ceba *v.* cepa. **cebellinus** *v.* ebeninus.

***cebrus,** -i *m.* *(slav.* ceber) *situla lignea – hölzerner Eimer, Zuber:* CHRON. Pol. 1,2 p. 11,7 x situle, sclavonice -i. *cf.* *chibrio.

cecatio *sim. v.* cae-.

cecaumenus (ke-, -quam-, -cum-, -min-, -os, -on *sim.*), -a, -um. (κεκαυμένος)

chalcus -us (calcucecaumenum *sim.*) *i. q. aes ustum – Kupferbrand, Kupferoxyd:* PAUL. AEGIN. cur. 32 calcu kecaumenu (*3,4,9* χαλκοῦ κεκαυμένου) . . . ʒ II. ANTIDOT. Glasg. p. 120,8 calcu cequaminu -I. p. 127,22 caucu cecauminu -I. MAPPAE CLAVIC. 161 caucucecaumenon. DYASC. p. 35a,37 aes ustum, quod alii calcu cecaumenon vocant, conficitur de acutis, id est clavis cupreis . . .; est . . . bonum ruffum *eqs.* (IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 18 ar calcucecumenon. GLOSS. Salern. p. 6a,41 calcucecumenon causticum. *al.*). COMPOS. Matr. 71,5 chalcos kecaumenos fricatur cum britium vino. Ps. GERH. CREM. sal. I 62 tolle ex calcecameno partes due. *al.* *fort. add.:* ANTIDOT. Glasg. p. 105,41 tregoie caucamenon dr. I.

***cecha** (ze-, che-, -gha), -ae *f.* *(theod. vet.* zeche) *societas, fraternitas (vel bona eius) – Verband, Bruderschaft, Zunft, 'Zeche' (oder deren Vermögen; de re v. H. Planitz, Die deutsche Stadt im Mittelalter. 21965. p. 289sq.):* CHART. Salisb. IV 404a p. 473,8 (s. XI./XII.) in civitate Salzburg quaedam fraternitas habetur, quae vulgari vocabulo zegha dicitur. TRAD. Salisb. I 404 ut . . . XVI nummi ad fraternitatem civium Salzburgensium, que zecha *('Bürgerbruderschaft' ed.)* vulgo dicitur, . . . darentur. TRAD. Patav. 849 p. 298,8 tercium . . . talentum empta elemosina pauperibus erogetur in checha (p. 298,10 in -a. *cf.* 858 in -a . . . expendatur). *adde:* REGISTR. Patav. II p. 89,11 de zecha inferiori LX den. *(v. notam ed.).*

cechatrix *v.* cicatrix. ***cecicula** *v.* *caecicula.

cecifico *v.* cae-. **cecindillus** *sim. v.* cicindela.

cecis (cicis, siccida, cecidos, cetison, cicisum *sim.*), -dis *vel* -dos *f. (?m.* -us: *l.8; ?n.* -on, -um: *l.5.7sq.)* (κηκίς, κηκίδιον) *galla (quercûs) – (Eichen-)Galle:* PAUL. AEGIN. cur. 78 p.54,4 cum . . . cicidi (*3,22,5* κηκῖδι) soluta cum vino. 233 p.168,24 cicidos 3 III. 234 p.169,20 ericis fructus, cicidum (*3,59,12* κηκίδων). ANTIDOT. Glasg. p.142,31 cecidos id est galla £. GLOSS. III 487,2 St.-S. cetison facis galla. 496,14 cicidus eihaffel. 497,7 cicisum galla. V 40,31 cyncidas gallas i. eihepphili. DYASC. p.67^{b},24 cecidos id est galla. ALPHITA I p.292,35 galla siccida (ficida *var. l.*) Asiatica dicitur . . .; item galla alapsa seu lapsanum idem. *al.*

cecitas, ceco *v.* cae-. **cecticus** *v.* hecticus.

cecuma *v.* cicuma. **cecus** *sim. v.* cae-.

cecuta *v.* 1.cicuta. **cecutio** *v.* caecutio. **ceda** *v.* scheda.

***cedatarius,** -i *m.* (cedere) *cui ius ceditur – Empfänger eines Rechts:* CONST. II 424,19 (a.1265) si cedens in agendo -um (-det- *cod.*) antecedat.

***cedela,** *acc. pl.* -ας *(f.)* (κηδεία) *contractus coniugii – Eheschließung:* ALBERT. M. eth. 9,1,3 p.565^{a},27 ad tractatus de nuptiis, quos Graeci κηδείας vocant, maxime vocant cognatos.

***cedel(l)a** *v.* *schedella. **ceder(c)a** *v.* cedria.

cedes *v.* caedes.

1. cedo, cessi, cessum, -ere. *script.:* cae-: *l.33. p.424, 28. al.* ci-: *p.424,27. al.* coe-: FORM. extrav. I 9 p.539,2.6. *form.:* *ind. praes.* -et: THEODULF. carm. 41,1,156. PAUL. ALBAR. carm. 8,7. *coni. imperf.* -erimus: *p.424,36.* *ind. perf.* ce(ci)derunt: IOH. TULB. gest. 15 (MGScript. XXXI p.696,16). 16 (ibid. p.696,34).

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *abire, se removere – weggehen, sich entfernen:* BEDA hist. eccl. 5,19 p.325,18 maluerunt loco -ere, quam pascha catholicum . . . recipere (WALAHFR. Wett. 202 -o [caedo *var. l.;* gloss. RO: relinquo] locum). POETA Saxo 2,215 expulsi . . . veteres -ssere coloni. WIDUK. gest. 3,57 Liudulfus . . . patria -ssit. *al.* *de stella:* EKKEH. IV. bened. I 7,61 semper stans illa *stella* pede -ssit. *descendere – absteigen:* WIDUK. gest. 3,69 p.144,12 equo -ssit. **2** *recedere, se recipere – zurückweichen, sich zurückziehen:* WALAHFR. Blaithm. 150 sanctus inermi restitit . . . manu . . . -ere dissuetus. POETA Saxo 2,419 -it Achiva cohors. WALTHARIUS 163 in bellis nullae persuadent -ere curae. HROTSV. Gong. 73 telum numquam scit -ere victum. OTTO FRISING. gest. 2,33 p.141,28 Romani . . . atrocitatem nostrorum non ferentes coguntur -ere. *al.* *in imag.:* ALDH. virg. I 58 p. 318,5 pulla capitis velamina candidis . . . mafortibus -unt (cae- *var. l.*). ad Acirc. 139 p.193,13 thesis . . . enerviter -endo succumbit. HRABAN. carm. 39,69,6 nolite . . . pugnis malis -ere. *al.* **3** *evadere – ausweichen:* BEDA hist. eccl. 1,7 p.20,16 vidit *Albanus* undam suis -ssisse ac viam dedisse vestigiis. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.110,17 quedam *avium* . . . -unt rapacibus persequentibus eas. CHART. scrin. Col. B 1196 Gerhardus et uxor . . . -ent parentibus suis in cameram . . . domui adiacentem. **4** *moveri – bewegt werden:* PASS. Ursulae 13 secundis -entibus undis. **B** *latius:* **1** *evanescere, praeterire – verschwinden, vergehen:* **a** *in univ.:* ALDH. virg. II 1403 nec lucis radius linquens ergastula -ssit. WALAHFR. Wett. 83 bis -ssere novem illius tunc ordinis anni. 245 -ssit et anxietas. CAND. FULD. Eigil. II 23,14 -ssit . . . cito violentia lassis artubus. HROTSV. gest. 550 -ssit nox. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 30 -ssisse periclum. CHART. Wirt. V 1247 ut . . . premissa non -ant memorie. *al.* **b** *c. colore quodam:* α *recidere – zurückfallen:* ALBERT. M. metaph. 7,5,9 p.386,71 (ed. B. Geyer. 1964) cum resolvuntur entia, non -it forma in non-esse. β *asportari – weggebracht werden:* WALAHFR. imag. Tetr. 134 -ant magna tui . . . figmenta colossi, Roma. **2** *corruere – zusammenstürzen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,150 maior . . . aedicula -it maiore ruina. *succumbere – zum Opfer fallen:* CARM. Bur. B 102,15,2 igni -ssere menia, claustra, sere. **3** *irruere – herfallen (über):* FORM. Senon. I 51 quod . . . super filia eorum . . . -ssisset *coniunx* et ipsa . . . occisit. **4** sibi -ere *i. q. vicem peragere – (sich) abwechseln:* ALCUIN. carm. 1,1592 dum sol noxque sibi -unt.

II *translate:* **A** *desistere – ablassen:* EINH. Karol. 5 non . . . semel suscepto labori -ere voluit. WALTHARIUS 884 -e duello! WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 16 malens forte mori quam tanto -ere fasci. 108 sequar . . . numquam -ssurus amici consiliis. *al.* **B** *renuntiare, resignare – verzichten, resignieren:* **1** *de iuribus sim.:* DIPL. Otton. II. 164 de nostro iure et dominio -entes (DIPL. Heinr. II. 255 p.295,25 -o . . . liti et iuri). CHART. episc. Hild. I 200 p.184,3 quibus *(heredibus)* causa -entibus. HELM. chron. 70 p.135,27 -o de medietate decimarum. CHART. Nuremb. 280 quod . . . sorores . . . bonis . . . publice -sserint ac eis renunciaverint. CHART. Osn. III 265 p.190,15 ab omni impeticione sive actione . . . ore et manu -ssimus. *al.* *perdere – verlustig gehen:* CHART. scrin. Col. B 1196 (a. 1256) ipsa *(uxor)* -et omni iuri et actioni. CHART. Argent. I 588 p.445,5 si . . . Burchardus quocunque casu contingente -sserit . . . sue prebende. **2** *de officiis:* ANNAL. Augiens. II a.838 (MGScript. I p.68,2) Erlebadus -ssit et Walafrid constitutus est. ANNAL. Mich. Bamb. a.1160 (MGScript. V p.10,9) Helmbricus abbas -ssit propter infirmitatem. CHART. Advoc. 83 p.43,10 patronatui . . . -ssi. CHART. Turg. II 242 Egelwardo . . . -ente vel decedente. CHART. Carinth. V 299 de ipsa -ssi advocatia. *al.* **C** *tradere, abdicare, conferre – übergeben, abtreten, übereignen:* **1** *iur.:* LEX Sal. Merov. 113,10 servus -atur. FORM. Andec. 35 -o tibi *(sc. coniugi)* adque transcribo capsade casa. FORM. Marculfi 2,4 p.76,25 -imus a presente diae cessumque in perpetuo esse volumus (CHART. Basil. A I 36 p.74,17 cidemus. DIPL. Karoli M. 90 p.130,18 caedimus). FORM. Senon. I 1 ut . . . peculiare . . . -ssum habeas. DIPL. Ludow. Germ. 33 p. 42,35 emunitatis tuitionem . . . -ere et confirmare. CHART. Bund. 471 p.365,6 donavit, . . . dedit, -ssit atque mandavit (*sim.* CHART. Tirol. notar. I 47^{a} p.21,30). *al.* *de precariis:* CHART. Sangall. A 144 p.135,27 (a.797) nos . . . prespiteri -imus . . . hereditatem nostram . . ., ut nos liceat . . . res ad usum fructuarium abere (FORM. Augiens. B 5 sub usu fructuario). FORM. Augiens. B 16 ut . . . in beneficium -erimus. *al.* **2** *usu vario:* WALAHFR. Mamm. 10,16 carnem tibi -o terendam. HROTSV. Dulc. praef. comiti . . . perpuniendas virgines -ssit. EPITAPH. var. II 113,5 martyris hoc templum -ssit. STATUT. ord. Teut. p.14,25 quod optima vestis mortuorum -atur pauperi. **D** **1** *porrigere – darbieten:* CHRON. Noval. 5,39 etiam aliam faciem -ssit. **2** *praebere – gewähren:* LIBER diurn. 44 ut -amus veniam. WALAHFR. Mamm. 21,9 vobis spatium bis denum -o (cę- *C*) dierum. *al.* **3** *remittere – nachlassen:* LEX Alam. 3,1 ut illa culpa ille servus -ssa habeat. NITH. hist. 2,6 p.20,6 unicuique volenti *venire* delicta -ens. **E** *inferiorem esse, vinci – nachstehen, unterlegen sein:* WALAHFR. carm. 38,30 caetera . . . pericla furenti saevitiae -ssere hominum. WANDALB. horol. 19 quo superent *menses* spatio umbrarum -antve, videto! WIDUK. gest. 2,28 p.91,2 calliditati -entes. EGBERT. fec. rat. 2,456 arbor . . . pecori -it. *al.* *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,216 ingenio salso preceps violentia -it. **F** *concedere, flecti, obsequi – nachgeben, sich beugen, gehorchen:* ALDH. virg. II 1061 infantum non -unt corpora poenis. HUGEB. Wynneb. 5 prelatis potentibus numquam adolando -bat. HRABAN. carm. 39,70,4 omnis terra . . . -it servit et munere. 40,8,1 durescit qui animo et -ere nescit. EINH. Karol. 8 p.11,26 in adversis -ere (*cf.* WALTHARIUS 1386 laevis -ere). DIPL. Karoli III. 122 p.194,20 peticioni . . . -ssimus. HROTSV. Gall. 2,5,6 nec minis nec blandimentis cogimur -ere. WIDUK. gest. 1,24 suasus -ere Francis. THIETM. chron. 6,48 p.334,18 qui Deo se potestatibusque . . . humiliant et -unt. WIPO gest. 14 rex . . . nemini -ens nisi soli Deo et caloribus aestivis. ANNAL. Altah. a.1073 p.85,31 tempori -endum. OTTO FRISING. gest. 1,8 p.25,12 quamvis . . . imperio simul et iusticiae -sserit. HELM. chron. 69 p.132,35 ecclesia . . . non vile reputat se . . . -isse subiectioni. *saepe.* *subditum esse – untergeordnet sein:* WANDALB. creat. mund. 216 haec cui *(homini)* fabrica -it (cę- *P*). **G** *obvenire – zuteil werden:* **1** *obtingere, accidere – zu-, (an)heimfallen:* **a** *iur. et publ.:* FORM. Turon. 24 si forte -sserit luctuosa hereditas. RIMB. Anscar. 22 p.48,11 Hammaburg . . . in partem -sserat Wald-

garii. TRAD. Ratisb. 157 p.122,7 post . . . obitum salva omnia . . . servitio . . . sanctorum -ent. DIPL. Ludow. Inf. 57 p.184,28 que *(abbatia)* . . . pro culpa infidelitatis *comitis* . . . nostro -ssit dominatui versa. REGINO chron. a.842 Carolo occidentalia regna -sserunt (WIDUK. gest. 1,9 p.11,18 quia sibi regnum -ssisset iure hereditario). DIPL. Heinr. III. 282 predium . . ., quod in nostram proprietatem . . . concambio . . . facto -ssit. THANGM. Bernw. 48 de parrochia . . . sua . . . nichil sibi -ssisse. DIPL. Loth. III. 67 p.105,2 filię . . . monasterium in tutelam -ssit. CONST. II 42,6 eidem *(imperio)* -et turris. CHART. Tirol. notar. I 560 quod Iuta cum heredibus . . . capitulo -ret Brixinensi. CHART. Brixin. 127 p.133,31 pars . . . mansi libere et absolute -at . . . in . . . Heinricum. CHART. cell. Paulin. 77 pro iure sinodali, quod in obitu seu commutatione sacerdotis ecclesie Caldenborn -it. *saepe. transire – übergehen:* CHART. Heinr. Leon. 23 p.33,6 quia plures . . . in ius nostrum -ere delegerunt. **b** *usu vario:* ALDH. carm. eccl. 4,1,32 Petro -ssit victoria belli (RUODLIEB IV 209. *al.*). WIDUK. gest. 1, 25 p.38,7 fortuna . . . Heinrico -it. 2,9 cum . . . regali dono -ssisset *legatio* Geroni. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,20 ut . . . tibi gloria -at. OTTO FRISING. gest. 2,36 p.144,29 donec . . . in usus exercitus . . . -rent spolia. *al.* **2** *impendi, servire – verwendet werden, dienen:* DIPL. Ludow. Germ. 134 p.187,5 quicquid . . . fiscus . . . poterat sperare, ex eorum indulgentia in luminaribus . . . monasterii -rent. CONSUET. Marb. 293 (Spicil. Friburg. X. 1965) quę in usus pauperum -ere debent. TRAD. Patav. 291 ut . . . predium nulli . . . in beneficium -at (CHART. episc. Hild. I 200 p.184,12). HELM. chron. 92 p.180, 34 quod . . . decimae in luxus secularium -sserint. CHART. civ. Magd. 149 quod omnes munitiones ad defensionem locorum . . . -ere debeant. *al. remissius i. q. praesto esse – zur Verfügung stehen:* CHART. archiep. Magd. 323 p.419,43 (a.1160/66) tam molendinum quam eius area fratrum usui semper -ant servitura. **3** *solvendum esse – zu zahlen sein:* OTTO FRISING. gest. 1,32 p.50,27 de omni iusticia ad fiscum . . . duae lucri partes -ant. REGISTR. Mog. p.10,27 redditus . . . inpignoratos pro marcis L, quorum proventus -unt annuatim in solutionem predicte summe. CHART. ord. Teut. (Hass.) 304 p.229,30 ut de quolibet bono unum talentum -at. **4** *cadere, pertinere – fallen (unter), gehören:* CHART. Austr. sup. II 251 p.367,35 (a.1179) furtum . . . et rapina . . . iuri meo -ent plenarie. CHART. Rhen. med. II app. 16 p.447,18 vinea, que scolteto -it. CHART. Sil. C 32 p.319,2 locatoribus sexta -it curia. p.319,15 bancci, in quibus calcei et panes venduntur, -unt iudicio. *al.* **5** *dedicatum esse – gewidmet sein:* WANDALB. Goar. 1,2 (prol.) operis, cui maiorum studia -sserint, auctoritatem. **6** *patere – ausgesetzt sein:* HELM. chron. 5 p. 13,24 quicquid flumini contiguum fuit, barbarorum direptionibus -ssit. **7** *incidere – geraten (in):* HELM. chron. 98 p. 192,32 urbs . . . -et in manus Slavorum. CHART. Brixin. 111 p.118,31 ea, que in tempore aguntur, . . . in oblivionem -unt. **H** *evenire, verti – (aus)gehen, ausschlagen:* FORM. Andec. 33 sic -ssit . . ., ut *eqs.* ALDH. virg. I 35 p.278,15 secus -ssit. WANDALB. Goar. 1,2 (prol.) si res bene -sserit. RIMB. Anscar. 37 p.72,23 mandatum Domini . . . in irritum non -ssit. REGINO chron. a.853 p.77,3 non ei in prosperum -ssit. THANGM. Bernw. 19 p.767,27 ad votum rebus -entibus. LAMB. HERSF. annal. a.1065 p.99,4 omnia -bant ex sententia. CHART. select. Keutgen 104,4 delicta, que ad manum vel ad collum amittendum -unt. CONST. I 375,1 quod vobis . . . ad gravamen -ret aut offensam. *saepe. accidere – sich ereignen:* VITA Aniani 2 (MGMer. III p.109,4) videns adversa, quae -sserant. **I** *differre – abweichen, verschieden sein:* ALDH. virg. II 2840 si genus aut numerus vel casus ab ordine -at.

adi. **1. cedens,** -entis. *appertinens – zugehörig:* DIPL. Ludow. Inf. 8 p.106,31 census . . . regiae potestati -es. 29 p. 141,8 locum suo iuri -em. DIPL. Conr. I. 5 p.6,25 cum . . . omnibus ad . . . abbatiolam . . . -bus. CHART. Wirt. VI 1993 p.389,15 bona nostra atque iura nobis -cia seu ad nos pertinencia.

2. cedendus, -a, -um. *sequens – folgend:* LIBER hist. Franc. 48 -um (-o *var. l.*) . . . tempore (50 [sequenti *var. l.*]).

subst. **1. cedens,** -entis *m. qui recedit – ein Zurückweichender:* EPIST. var. I 33,20 *(in imag.)* ut esset *abbas* . . . -ium sustentator.

2. cedens, -entis *n. quod appertinet – Zugehöriges:* TRAD. Ratisb. 136 p.110,9 (a.889) omnia . . . suo usui servientia suoque iuri -ia.

2. cedo *imper. script.* cae-: *l.12. metr.* cē-: *l.9.12sqq.* **1** *dic – sag:* ABBO SANGERM. bell. 2,376 talia quis, lector, sanctorum gesserit umquam, -o (gloss.: dic)! LIUTPR. antap. 4,7 p.106,33 -o . . ., quid perversius ille quidve foedius te dixisse credendus est. 4,26 p.120,12. EKKEH. IV. bened. I 15, 15 quis modus et via, cędo! **2** *da – gib her:* CARM. var. II 18,23 quid vis persolvere? -o. **3** *age – wohlan:* WALDR. carm. 3,7 nunc vadant -o quis sunt navalia presto.

3. cedo *v.* caedo. **4. cedo** *v.* sedo.

cedonius *v.* cydonius. **cedowarium** *v.* zeduar.

cedria (cae-, -ea, ceder(c)a), -ae (*vel* -as) *f.* (κεδρία) **1** *resina, pix, oleum cedri vel iuniperi – Harz, Teer, Pech, Teeröl der Zeder oder des Wacholders, 'Zedernöl' (cf. RE XIX 1 p.1sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 23 cum oleo . . . aut -a (*3,3,8* κεδρία) aut liquida pice. 252 p.196,20 galbani, ireos ana ʒ VI, -as (*3,77,2* κεδρίας) ʒ V. RECEPT. Donauesch. 77 -ae (cae- *cod.*) cocte, quod sufficit *eqs.* COMPOS. Luc. H 20 -ea (hedrea *L*) ex ligno cedrino coquitur. MAPPAE CLAVIC. 269 picis liquidae ʒ I semis, cedera ʒ I. 274 cedercae cedrinae solidos II. DYASC. p.65^{b},15 de qua *(cedro lata)* fit -a; est . . . probabilis, que est spissa *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p.340,27 -am, id est picem liquidam. *al.* **2** *per confusionem i. q. citrium – Zitrone:* RHYTHM. 146,16$^{tit.}$ de -a; me mater . . . spinis enutrit iniquis.

cedrinus, -a, -um. (κέδρινος) *metr.* -drī- (*cf.* GODESC. SAXO gramm. 1,56): *l.55.*

1 *adi.:* **a** *qui cedri, iuniperi est – Zedern-, Wacholder-* (*cf.* GLOSS. III 388,51 St.-S. -um cedern): **α** *cedri proprius – der Zeder eigen:* WOLBERO cant. 1 p.1092^{C} est . . . insigne naturae -ae, quod odore suo dicitur fugare serpentes. **β** *ex cedro, iunipero oriundus – von der Zeder, vom Wacholder stammend:* GLOSS. III 97,25 St.-S. citreum vel -um lignum cederbominholz (196,29. V 34,53. ARNOLD. LUB. chron. 5,27 p.205,21). *v. et l.24sq.* **γ** *ex cedro confectus – aus Zedernholz gefertigt:* INVENT. Matth. 18 arculam . . . materie -am. ARNOLD. LUB. chron. 5,27 p.205,20 domos lapideas et -as. *alleg.:* HRABAN. univ. 19,6 p.518^{A} tigna . . . doctores sunt . . .; -a . . . propter eximias virtutes eorum (HONOR. AUGUST. cant. 1,15/16 p.381^{B} t. sunt -a, quia eorum [*episcoporum*] opera sunt imputribilia). **δ** *ex cedro, iunipero paratus – aus Zeder, Wacholder gewonnen:* AESCULAPIUS 11 p.14,42 oleum -um. **b** *per confusionem i. q. citrinus – Zitronen-:* WILH. HIRS. const. 1,11 pro signo pomi -i (LEO MARS. chron. 2,37 p.652,10. ALBERT. M. veget. 1,179 columnales *fructus* sicut pomum -um. 6,51. *ibid. al.*). ALBERT. M. veget. 6,54 granis -is. **2** *subst.:* **a** *fem. i. q. cedria – Teeröl der Zeder, des Wacholders:* AESCULAPIUS 4 p.7,40 ex -a ungito stomachum. **b** *neutr. plur. i. q. materia ex cedro confecta – Bauholz von der Zeder:* METELL. buc. 7,72 rex sacris -a parat.

cedris, -idis *f.* (κεδρίς) *fructus cedri (vel iuniperi) – Frucht der Zeder (oder des Wacholders; cf. André, Lex. bot. p.78):* PAUL. AEGIN. cur. 236 p.173,2 cicera, -es (*3,61,5* κεδρίδες) et omnia diuretica. p.173,14.

cedrius, -a, -um. *per confusionem i. q. citreus – Zitronen-:* EKKEH. IV. bened. II 179sq. da, Petre de Roma, sint mitia -a poma, -a virtutem dent poma.

cedrus (cae-), -i *f. (m.: l.68)* (κέδρος) *form. nom. sg.* -os: *l.66.*

I κέδρος – *Zeder (cf.* GLOSS. I 78,29 St.-S. -os . . . montes altos . . . sive arbores. 79,29 -os cedarpaum. *saepe):* **A** *strictius i.q. cedrus (Libani) – (Libanon-) Zeder (Pinus Cedrus L.):* **1** *proprie:* WALAHFR. exord. 32 p.515,1 caedri de Libano caesi. WOLBERO cant. 1 p.1092^{C} -us . . . tria habet naturae suae memorabilia, proceritatem, odorem, imputribilitatem. ALBERT. M. veget. 6,48. *al.* **2 a** *per compar.:* AETHICUS ISTER 82 p.64,14 eminentior *Alexander* in rumore -o.

[Dauser]

THIETM. (?) chron. prol. 10 quorum *(Saxoniae regum)* temporibus regnum velut ardua -us enituit. **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 13,1 p. 362^{C} -i . . . Libani declarant nobiles ac potentes. 19,6 p. 517^{B} -us Christum sive sanctam ecclesiam mystice significat . . .; -us prophetas atque apostolos . . . figurat, . . . -i superbos haereticos . . . seu etiam daemones figurant. **c** *meton.:* **α** *de hominibus:* PAUL. DIAC. carm. 18,23 *(de Karolo rege)* ardua, divino nitido quae fulgis in horto, -e, vale! WALAHFR. Otm. 4 p. 99,22 paradysi caedrus inconvulsa permansit (SEDUL. SCOT. carm. 2,1,31). *de Maria:* MILO carm. 3,4,2,9 caedrus, cypressus. **β** *de papyro sim. oleo cedrino illito:* LAMB. LEOD. Matth. I 2393 illic invenies celebris monimenta Mathię digna stilo, digna -is aut ęre perhenni *(cf. Pers. 1,42).* **B** *latius i. q. iuniperus – Wacholder:* TRACT. de caus. mul. 7 calefacionis esse debent bene olentes, ut est . . . -e turionis. GLOSS. III 529,40 St.-S. gumma -i wachalderdorn. 542,4. HILDEG. phys. 3,19 -us calida est et . . . confirmationem signat. GLOSS. Salern. p. 9^{b},17 rami -i, lignum iuniperi. -us lata *i. q. cedrelate – Zedertanne (Iuniperus excelsa MB.):* DYASC. p. 65^{b},12 alia *arbor* . . . est maior, qui ab aliquibus -us lata appellatur.

II *per confusionem i. q. citrus – Zitrone (Citrus medica L.; cf. ital.* cedro): GLOSS. III 385,67 St.-S. poma -i pomcedern. 386,59. ALBERT. M. veget. 6,51 Italici . . . -um vocant arborem, quae facit poma crocea oblonga magna, quae fere figuram praetendunt cucumeris. 6,52 est . . . quiddam huius arboris, quod facit poma multo minora quam alia, et vocatur . . . -us masculina. *ibid. al. arangus – Pomeranze (Citrus aurantium L.):* ALBERT. M. veget. 6,54 -us masculina habet grana sterilia in pomo suo. *Dauser*

ceduar *v.* zeduar. **cedula** *v.* schedula.

ceduus *v.* caeduus.

cef- *v.* ceph-. **cegolites** *sim. v.* tecolithus.

***cehningus,** -i *m. (cf. theod.* Zehnling, *v. Deutsches Wörterbuch. XV. 1956. p. 452) mensura quaedam lini – ein Maß für Lein, Büschel, 'Zehning':* REGISTR. Austr. II p. 75 nr. 12 (a. 1265/67) lini duos -os.

***cellarius** *v.* *cidalarius. **celamen** *v.* caelamen.

***celamentum,** -i *n. occultatio – Geheimhaltung:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 421,54 -um, ne ulli mortalium id proderent, iurare.

celandrium *v.* chelandium. **celarium** *sim. v.* cell-.

celatim *v.* celo.

celatio, -onis *f. occultatio – Verheimlichung, Verschleierung:* PAUL. FULD. Erh. 2,10 quod culpa eius *(furis)* non haberet -em. ALBERT. M. top. 8,1,2 p. 493^{a},38 in -em *(p. 155^{b},23* κρύψιν) conclusionis intentae.

***celativus,** -a, -um. *philos. i. q. celans, ad occultationem destinatus – verbergend, zur Verschleierung dienend:* ALBERT. M. top. 8,1,2 p. 493^{b},32 optimum est dialectico etiam his propositionibus uti, quae -ae *(p. 155^{b},26* πρὸς κρύψιν) dicuntur (p. 494^{b},44. p. 498^{a},1. *v. et p. 442,22*).

1. celator (ze-), -oris *m. absconsor – ein Verbergender, Verberger:* COLUMB. epist. 4 p. 169,24 ut vice ceti sit . . . tutus -r (z- *M*), qui Ionam vestrum terrae reddat.

2. celator *v.* zelator. **celator(ius)** *v.* caelator(ius).

1. celatura, -ae *f. occultatio – Verheimlichung:* LEX Sal. Merov. 41,2 (cod. A 3) ex qualibet -a . . . culpabilis iudicetur.

2. celatura *v.* caelatura. **celeber** *v.* celebris.

celebrabilis, -e. **1** *praedicabilis, venerabilis – preis-, verehrungswürdig:* MILO carm. 1,6,1,120 genus. 1,6,4,298 crucis -e signum. *splendidus – ansehnlich:* VITA Karoli M. 2,1 p. 45,33 res ecclesiasticas -es reddidit. **2** *celebratione dignus – feiernswert:* HIST. Walc. 24 p. 516,15 -is sollemnitas . . . diei. 54 p. 528,45 *translationem.* CONR. MEND. Attal. p. 132,32 natale tuum mihi fore -e.

celebratio (cae-, -cio), -onis *f.* **1** *veneratio – Verehrung:* DIPL. Arnulfi 72 ad Dei et sanctorum . . . -em aecclesiam . . . construere. **2** *actio sollemnitatem agendi – das Feiern:* BEDA hist. eccl. 3,17 p. 162,1 in -e sui paschae. *al.* CAND. FULD. Eigil. I 22 ne cui . . . haec -o *(sc. anniversarii)* superstitiosa . . . esse videatur. DIPL. Otton. II. 183 quotienscumque . . . regia . . . sollempnium dierum -o contingat. **3** *exsecutio, effectio, caerimonia – Durchführung, Vollzug, Abhaltung, Feier (sensu sollemnitatis fere diminuto vel evanido):* **a** *eccl.:* **α** *in univ.:* ARBEO Emm. 42 missarum (FORM. Augiens. C 2 in m. -cionibus . . . divinam deposco clementiam. CAND. FULD. Eigil. II 18,6 summae -o missae. *saepe*). AMALAR. off. 3,44,4 in cae-e XXX dierum. CONC. Karol. 46^{B},4 clerici . . . -e divini mysterii . . . suspendantur. RUOTG. Brun. 31 cum . . . divinę laudis -e. GERH. AUGUST. Udalr. I 8 sacrorum officiorum -em audire. EPIST. Teg. I 22 consuetudinarias complevimus precaminum -es. *saepe. de pascha Iudaeorum:* HRABAN. epist. 9 typici agni immolatio et pasche -o . . . nostram redemptionem insinuant. 33 p. 466,31. **β** *cantus, officium – Gesang, Liturgie:* CHART. Bund. 72 p. 63,4 (a. 800) ut . . . fratres . . . psalterium ac -em vigiliae decantent. CONC. Karol. 37,59 sanctimoniales . . . habeant studium . . . in psalmorum -e. **γ** *gravitas, modus (sollemnis) – Feierlichkeit, (feierliche) Form:* RUD. FULD. mirac. praef. p. 329,41 quae *(ossa martyrum)* . . . digna -e a fidelibus venerantur. THANGM. Bernw. 5 ad missarum sollempnia festiva -e procedens. *al.* **b** *publ. et iur.:* **α** *consessus – Tagung:* CONST. III 56 (a. 1274) curie -cioni . . . interesse. **β** *confectio – Abschluß:* CHART. archiep. Magd. 347 p. 459,19 (a. 1176) concambii. CHART. Turg. II 206 p. 606,2 -cio . . . contractus. CHART. Sil. C 71 p. 395,32 peracti fori -cio.

celebrator, -oris *m.* **1** *qui sollemnitati interest – Teilnehmer an Feier:* GERH. STED. annal. p. 227,16 absque nuptiarum -bus. **2** *exsecutor (caerimoniae) – Vollzieher, Zelebrant:* PAUL. BERNR. Greg. 117 incestuosis missarum -bus. GERHOH. Sim. p. 262,23 catholici sacramentorum -es. CHART. Sil. D I 45 p. 28,21 (ed. H. Appelt. 1963) assumpsimus eos *(monachos)* . . . pro litteratis divinorum -bus. *presbyter – Priester:* TRAD. Wessof. 12 (Mon. Boica VII p. 371,3; a. 1220/43) ut . . . cappelle procurator et -r . . . oblationes . . . conservet.

celebris (cae-), -e. *form.: nom. sg. masc.* -er: *l. 50. p. 429,4. decl. I. gen. sg.* -ae: *l. 43. compar.* -erri-: *p. 429,6. metr.:* -lĕ-: *l. 55sqq. 62. saepe.* -lē-: *p. 429,7.9. al.*

I *spectat ad crebritatem, communitatem i. q. multiplex, frequens, communis – vielfältig, häufig, allgemein:* IONAS BOB. Columb. 1,2 p. 155,2 aetherea . . . axis siderum distinctione flavescens de frequentia -ae (-i, -is, crebre *var. l.*) lucis speciosior est. RUD. FULD. Leob. 23 plerique fratrum . . . -i sermone testantur *eqs.* (mirac. 2 p. 331,54). VITA Godefr. Cap. I 1 ut maiorum -rima relatione cognovimus. CHART. archiep. Magd. 451 factum est -i consensu . . . magnatum. *al.*

II *spectat ad notitiam, claritatem sim. i. q. notus, clarus, magnus – bekannt, berühmt, groß (cf.* GLOSS. I 68,26 St.-S. caeleber [*a*, ce- *b. c*] aeruuirdic. 68,29 -e uuerdlih. 68,36 -rimus tiurlihhosto. II 8,2 -es marre. *al.):* **A** *eccl. i. q. venerabilis, sanctus, altus – verehrungswürdig, heilig, hoch:* **1** *in univ.:* **a** *de obiectis existimationis:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,39 per . . . -rimam caelestis vitae callem. WALAHFR. carm. 12,3 patres -rima iura tenentes. POETA Saxo 3,116 pontificum coram sancto -ique senatu. HROTSV. prim. 105 locum -em vocitabant Gandeshemensem. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,84 esse Deum . . . -em per climata mundi. DIPL. Heinr. III. 30 presulis -rimi. TRANSL. Annon. 1 p. 515^{a},48 si idem sanctus . . . -is ut ceteri sancti haberetur. *saepe. de templo paganorum:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,181 -rima plebi *aedes Ioviana.* **b** *de rumore, laude sim.:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,4 nomen eius . . . -e apud omnes . . . habebatur (DIPL. Otton. I. 380^{a}). RUD. FULD. Leob. 10 fama sanctitatis . . . laude -i multorum ora repleverat. EPIST. Teg. I 30 -is fama pietatis vestrę. LAMB. HERSF. Lull. 3 p. 309,22 -is per Brittanniam rumor percrebuit. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *gratus, acceptabilis – willkommen, wohlgefällig:* RIMB. Anscar. 27 capit. p. 16 ut christianitas apud eos -is haberetur. VITA Maxim. Trev. II 70 funus . . . -is Christo super aethera civis. **b** *integer – rein:* WALTH. SPIR. Christoph. I 4 -is conscientię. **B** *usu communi:* **1** *in bonam partem i. q.*

[Schmidt]

gloriosus, praedicabilis, insignis, gravis, nobilis – ruhmvoll, preiswürdig, (hoch)angesehen, bedeutend, edel: **a** *in univ.:* **α** *de obiectis existimationis:* ALDH. virg. I 29 p.266,3 Antonius per Aegiptum -r (cae-i *G O*) fama vulgabatur. AETHICUS ISTER 108 p.81,1 Babilloniam extollente virtute cunctarum urbium -erriorem. WALTHARIUS 682 -rimus heros. ERMENR. Sval. praef. 2 p.155,22 (vs.) curre . . ., musa -is! praef. 3 omni in arte -rimo . . . Ruadolfo. HROTSV. Theoph. 76 vir fortis vita meritisque -is. LAMB. TUIT. Herib. 1,1 pater . . . multo -is nomine. OTTO FRISING. gest. 1,34 p.53,28 Thebas, Athenas, antiqua nobilitate -es. 2,20 p.123,19 obsidio. *saepe.* **β** *de rumore, memoria sim.:* WALAHFR. Wett. 176 Wettinus erat -i rumore magister. WIDUK. gest. 1,8 capit. p.2 nomen Saxonum -e fit. DIPL. Otton. III. 245 -is memorię Ottonis. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *insolitus – ungewöhnlich:* GERH. STED. annal. p.227,19 cum gaudio . . . -es divulgatae sunt nuptiae *ducis.* **β** *magni momenti – hochwichtig:* DIPL. Otton. II. 218 p.245,30 -e est et memorie commendandum . . . illud apostolici observari precepti *eqs.* **2** *in malam partem:* **a** *famosus – berüchtigt:* ALDH. ad Acirc. 45,4 -is spolians Nilotica regna *(sc. locusta).* **b** *fort. i. q. superbus – viell.: stolz:* EUGEN. VULG. syll. 10,2 ostendis -em vano sub tegmine mentem.

III *spectat ad sollemnitatem:* **A** *festus, celebrandus – festlich zu begehen, Fest-, Feier-:* HRABAN. epist. 17[b] diem (POETA Saxo 5,534. *al.*). THIETM. chron. 6,4 -i sollempnitate paululum respirare. **B** *sollemnis, magnificus, pulcher – feierlich, festlich, großartig, schön:* **1** *eccl.:* HUGEB. Willib. 6 p.106,20 -rima . . . preconia. AMALAR. ord. antiph. 16,3 -ius officium luminum. EPITAPH. var. I A 4,16 cui *(praesuli)* dederat pompa -e decus. *subst. neutr. plur. i. q. sollemnia – Feier(lichkeiten):* VITA Annon. I 2,16 p.490[b],46 processurus ad aliqua dedicationis -ia. **2** *publ. et iur.:* WALAHFR. Gall. 1,22 p.300,20 -i edicto . . . praecepit *rex.* WIDUK. gest. 2,15 convivium. DIPL. Loth. III. 77 p.120,33 confirmatum in generali curia et cę-i multorum episcoporum *eqs.* **3** *milit.:* WIDUK. gest. 2,34 triumpho -i (3,49).

neutr. pro adv.: sollemniter – feierlich: LIBER hist. Franc. 16 p.267,5 letanias ubique -e (cae-, -ae, -iter *var. l.*) coluntur *ecclesiae.* THIETM. chron. 4,46 palmarum sollemnia -e peracta sunt. 6,81 p.372,7.

adv. **celebriter.** **1** *saepe, longe lateque – oft, weit und breit:* VITA Bard. 15 p.329,47 -rime . . . auditi sunt, qui dicerent *eqs.* VITA Norb. II 72 p.1304[D] fama creberrime et -rime . . . percurrente. **2** *alte – hoch:* RUD. FULD. Leob. 12 p.127,44 ut nomen virginale . . . -ius ubique laudaretur. **3** *sollemniter – feierlich:* **a** *eccl.:* VITA Ludow. Pii 43 p.632,39 festivitatem *s. Martini* . . . -r peregit. DIPL. Karoli III. 129 p.207,9 ecclesia . . . -rime dicata. HAIMO (?) Wilh. 29 p.223,44 memoriam . . . -r recolit . . . plebs. *al. v. et l. 39. de ritu paganorum:* CHRON. Basil. app. a. 2 p.297,15 ritum paganitatis . . . tam -r fieri. **b** *iur. et publ.:* CHART. archiep. Magd. 375 (c. 1180) hoc *(sc. emptio)* . . . -r actum est. ALBERT. STAD. annal. a. 1126 p.322,31 ipso *(rege)* . . . -r electo.

celebritas, -atis *f. script.* cae-: CONC. Merov. p. 78,10. 17. *signif.:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,7 -s quasi celibum, id est castorum, ritus dicitur.

1 *sollemnis et ampla congregatio, 'splendor' – feierliche und glanzvolle Versammlung, 'Glanz':* RUOTG. Brun. 31 ut . . . hac -e *(sc. reliquiarum)* gloriam Domini propagaret. 42 locum . . . -e . . . omnis generis hominum . . . floruisse. FUND. Hild. 3 p.943,10 fratrum -s. **2** *notitia, claritas – Bekanntheit, Berühmtheit (cf.* GLOSS. I 68,32 St.-S. -s uuerdunga): **a** *proprie:* WIBALD. epist. 234[ex] res magnas -e adiuvari. **b** *meton.:* **α** *de titulo regis i. q. maiestas – Majestät:* LEG. Wisig. 2,1,1 legum correctio . . . inconvulso -is oraculo valitura consistat. **β** *opus sacrum – heiliges Werk:* LIBER diurn. 19 -is *(sc. constructionis basilicae)* perfectione gratuleris. **3** **a** *sollemne – Fest:* **α** *eccl.:* TRAD. Frising. 328 (a.814) coram illa multitudine, quid ad illam -em *(sc. consecrationem ecclesiae)* venerat. HRABAN. epist. 51 de aliis -bus, quae . . . observandae . . . statutae sunt. MILO Amand. 8 (MGMer. V p.481,22) -s anniversaria . . . elevationis. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 22 coenae Domini -s. *al.* **β** *usu communi:* LEG. Wisig. 3,1,3 nuptiarum . . . peragatur festa -s. REGINO chron. a. 877 p.113,7 huius -is *(sc. nuptiarum)* gaudia. **b** *actio sollemnitatem agendi – das Feiern:* WALAHFR. exord. 22 p.496,7 in diebus . . . publica -e conspicuis. *spectat ad Iudaeos:* LEG. Wisig. 12,3,21 p.450,7 de quorum *(dierum)* -e suspicio vertitur. **4** *exsecutio, effectio, apparatio, caerimonia – Durchführung, Vollzug, Veranstaltung, Feier (sensu sollemnitatis diminuto vel evanido):* **a** *eccl. et publ. (cf. W. Dürig, Imago. 1952. p.61):* HEITO Wett. 26 ut -s operis Dei . . . ordine inconfuso . . . ageretur. CHART. Rhen. med. I 97 in . . . annua orationum -e. NOTKER. BALB. gest. 1,11 missarum -e . . . peracta. CHRON. Andag. 45 p.112,13 paschales -es . . . sollempnizare. OTTO FRISING. gest. 2,32 p.140,35 -is huius iocunditas *(sc. coronationis). al. cantus – Gesang:* VITA Mathild. II 10 p.290,9 ecclesiam intravit sancta -e ymnorum. **b** *iur.:* CHART. Salem. 347 p.381,2 (a.1259) quicumque . . . mercatus vel fori -em . . . presumat.

***celebritatio,** -onis *f. exsecutio – Vollzug:* CONC. Karol. 10,1 in missarum -e . . . preces Deo fundere.

celebro (cae-), -avi, -atum, -are. *script.:* -ll-: CHART. Sangall. B 303 p.237,3 (a.1219). *al.* -lib-: *l.64. metr.:* -lĕ-: *l.32.46.48.51sq. saepe.* -lē-: *l.54. adde* BERNH. GEIST. palp. 1,287.

I *spectat ad iterationem, divulgationem:* **A** *frequentare – (häufig) besuchen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,61 lupanar. 4,134 libidinis antrum. NARR. itin. nav. p.195,30 maxime . . . Pisani *(sc. mercatores)* hunc locum *(sc. Ceutam)* -ant. **B** *(frequenter) edere – (häufig) essen:* ABBO SANGERM. bell. 3, 29 acrizimum -es (gloss.: frequentes). **C** *vulgare – verbreiten:* CHRON. reg. cont. I a.1187 p.136,7 de imperatore rumor -vit, quod *eqs.*

II *spectat ad notitiam, claritatem sim. i. q. notum reddere, laudibus efferre, honorare, colere – bekanntmachen, rühmen, (lob)preisen, verherrlichen, (ver)ehren:* **A** *eccl.:* TRAD. Frising. 61 (a.773) quorum *(sanctorum)* ibidem -antur reliquiae. 341 ubi sedis episcopii . . . honorifice -atur. HRABAN. carm. 81,5 -at Germania laudes et Bonifacii opus. WALAHFR. carm. 43,1,1 hoc templum Stephani -atur honore dicatum. imag. Tetr. 114 laudibus altithronum -as . . . patrem. HROTSV. lib. 2 praef. 3 quo eodem dictationis genere . . . castimonia . . . -retur. CONSUET. Bamb. 413 (Spicil. Friburg. X. 1965) in diebus . . . apostolorum -andorum infra hoc tempus. *saepe. c. acc. dupl.:* WANDALB. martyr. hymn. 2 te chori regem -ant superni. *nom. propr.* C-ant: NIVARD. Ysengr. 2,69 fidus C-ant, ope cuius . . . est data Roma Petro *(v. notam ed. et A. Franz, Die Messe im deutschen Mittelalter. 1902. p.625[1]).* **B** *publ.:* **1** *in univ.:* WALAHFR. carm. 42,3 fama licet quosdam lato -verit orbe. POETA Saxo 5,118 vulgaria carmina magnis laudibus eius . . . proavos -ant. *al. c. acc. dupl.:* CARM. de bello Saxon. 3,59 quos *(Suevos)* prius expertos Saxonica bella -at gloria . . . triumphi. **2** *c. colore quodam i. q. consalutare – begrüßen:* WIDUK. gest. 3,75 p. 152,10 restitutum patriae *imperatorem* . . . cum magno gaudio -bant. *remissius:* RAHEW. gest. 4,43 p.283,31 castra ingreditur et stulticiam . . . simulans . . . ludicris -atur. **C** *usu communi:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,105 ocia pastorum -are. 1,262 omnibus in terris -bitur ista poesis.

III *spectat ad sollemnitatem i. q. agere, agitare – feiern, begehen:* **A** *eccl. (cf. B. Droste, 'Celebrare' in der römischen Liturgiesprache. 1963. p.142sqq.):* PIRMIN. scar. 9 christiani celibrant (-le- *AC*) pascha (AMALAR. off. 4,23,25 qui veraciter p. -ant, sive in collecta seu in cubiculo cordis. *saepe*). CONC. Karol. 36,36 festos dies in anno -are *eqs.* CAND. FULD. Eigil. I 22 memoriam omnium fratrum . . . in missarum celebratione, psalmodiis et oratione sancta -are. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p.391,1 tempus quadragesimae quanta devotione -ret. BERTH. (?) annal. a. 1080 p.324,13 rex . . . nativitatem Domini . . . sollemnissime -vit. CHART. Brixin. 65 p.70,20 qui *(sacerdotes)* sollempnitates beate virginis . . .

[Schmidt]

devote et sollempniter -ent. 111 p.119,3 anniversarium matris . . . cum x sacerdotibus debet -are *hospitalensis. saepissime. de festis Iudaeorum, paganorum:* Leg. Wisig. 12,3,5 neomenias seu festivitates tabernaculorum . . . -are. Aldh. virg. I 50 p.306,22 Lupercalia et Competalia -ando (cę- *O*). *al. absol. c. sensu non laborandi i. q. Deo vacare – Gott dienen:* Lex Alam. 38 capit. p.43 (cod. 8) ut die Domenico -etur. **B** *publ.:* Hrotsv. gest. 696 hac ita laetitia dignis rebus -ta advenit dux. Widuk. gest. 2,41 cuius *(reginae)* dies *extrema* . . . -ta est cum . . . lacrimis omnium Saxonum. Otto Frising. gest. 1,12 p.27,29 ipso *(imperatore)* . . . nuptias . . . magnifice -ante. *al. in imag.:* Carm. Bur. B 161,2,3 vere mundus -at diem sui natalis.

IV *spectat ad exsecutionem, effectionem (sensu sollemnitatis diminuto vel evanido) i. q. peragere, exsequi, facere, habere – aus-, durchführen, vollziehen, (ab)halten, zelebrieren (pass. saepe i. q. fieri, locum habere – geschehen, sich ereignen, stattfinden):* **A** *eccl. (cf. B. Droste, op. cit. p.72sqq. 176sqq.):* **1** *in univ.:* **a** *c. acc.:* **α** *de officiis divinis, ritibus sacris sim. (c. sensu concelebrationis plebis vel non-sacerdotis: l. 24.26; cf. J. Jungmann, Missarum Sollemnia. I. 1952. p.259):* Form. Marculfi I 1 p.40,15 -tu . . . divino misterio. Einh. Karol. 26 p. 31,11 in sacrificiis -andis. Vita Alcuini 23 -bat . . . missarum solempnia *Alcuinus diaconus.* Conc. Karol. 50^{D},33 baptismus . . . a ieiunis -atur sacerdotibus. Amalar. interpr. 56 ut . . . sacramenta -et *plebs.* ord. antiph. 76,2 ut . . . ammonitio . . . frequenter -etur. Walahfr. exord. 3 in quibus *(locis)* orationes . . . et mutuae aedificationis solatia -rent *fideles.* Trad. Frising. 591 dedicatione solemniter -ta. Libell. de conv. Baiuv. 12 qui hoc *(officium)* latine -verunt. Gerh. August. Udalr. I 27 p.413,18 ad sanctum Iohannem missam -are. Froum. carm. 10,5 vestes, -ant quę mistica sancta. Berth. (?) annal. a.1077 p.304,29 exequialibus officiis, missarum sollemniis, elemosinis, vigiliis . . . sollemniter . . . -tis. Annalista Saxo a.1105 p.740,20 archiepiscopus . . . ordines -ans. *saepissime. spectat ad animam:* Albert. M. sacram. 259 p.170,33 sabbatum mentis -are cum Deo. *de ritibus haereticorum, paganorum:* Conc. Karol. 5 p.39,40 iussit . . . publicas orationes -are *haereticus.* Walahfr. exord. 2 p.476,11 daemonum veneratores . . . suae religionis cultum sub divo -asse. *cf. p.432,3sq.* **β** *de ieiunio (cf. B. Droste, op. cit. p.167sqq.):* Conc. Karol. 50^{B} p.599,12 generale ieiunium per totum regnum . . . -are (Vita Corb. 33. *al.*). **γ** *de veneratione sanctorum:* Trad. Frising. 32 (a.769) Frigisinga, ubi honor sanctae Mariae cae-atur (125 h. sedis sanctae Mariae -atur. *cf. p.430,39.432, 14*). **δ** *de miraculis:* Beda hist. eccl. 3,2 p.129,25 quod ibidem . . . usque hodie forent miracula -anda. 3,9 p.145,17 sanitates infirmorum . . . -ari non desinunt. **b** *c. abl. (cf. D. Norberg, Syntaktische Forschungen. 1943. p.145):* Vita Boniti 35 (MGMer. VI p.136,16) vigiliis *(2,* -as *cett.)* -are (Vita Hugberti 19 [MGMer. VI p.494,14]. Vita Eptad. 21 [MGMer. III p.193,22]). **c** *absol.:* **α** *missam facere – die Messe zelebrieren, feiern:* Rud. Fuld. mirac. 5 inter -andum. Chart. Berg. Magd. 56 (epist. papae a.1207) archiepiscopus . . . in eodem non -ret altari. Albert. M. sacram. 77 p.55, 56 sumens *panem mixtum* non debet post -are. Chart. ord. Teut. (Thur.) 16 p.19,13 ianuis clausis . . . -ari (*sim.* Chart. Turic. 776). *al.* **β** *sacerdotio fungi – als Priester amtieren:* Annal. Basil. a.1276 p.199,20 qui *(plebanus)* octoginta annis ibidem -vit. *in cultu Iudaeorum:* Oliv. hist. Ierus. 115 p.74,8 quem *(Hyrcanum)* Antigonus auriculis truncavit, ne . . . -are posset. **γ** *officia divina agere – Gottesdienst abhalten:* Hraban. carm. 2,2,11 quid -ando . . . signet . . . Christi sponsa sacramentis et studiis variis. **2** *c. colore quodam:* **a** *decantare, recitare – singen, (vor)lesen:* Lull. epist. 140 p.280,20 (vs.) -ant . . . carmina Christo. Conc. Karol. 15^{B} psalteria faciant -are. Amalar. off. 1,32,5 duo alleluia -antur. 3,11,3 quamdiu haec duo cae-antur, id est lex et prophetia. ord. antiph. 18,3 cantor, . . . -a neuma! *ibid. saepe (v. ind.).* **b** *tribuere, dare – spenden, erteilen:* Conc. Karol. 61,2 p.802,23 quo *(spatio)* . . . poenitentibus . . . solet -ari remissio. Chart. Tirol. 834 p.251,22 (a.1224) dies -ande absolutionis. **c** *offerre, concipere – darbringen, ablegen:* Leg. Wisig. 6,2,4 qui nocturna sacrificia demonibus -ant. Aldh. virg. II 1675 cui *(Mariae)* mundus . . . -at praeconia. Walahfr. carm. 75,16 -are laudis munera. Chart. Eichsf. 175 (a.1206) -to voto . . . cenobium intravit. *v. et p.430,40.* **d** *vivere, exercere – führen, (aus)üben:* Dipl. Ludow. Germ. 67$^{med.}$ ut . . . vita . . . monasterialis . . . cae-etur. Hrotsv. prim. 106 obsequio Domini digne -ando . . . locus . . . aptus. Annal. Hild. a. 1007 p.29,38 episcopalem provisionem . . . potestative -vit. **e** *pati – erleiden:* Godesc. Bened. Anast. 1 variis interfectionibus martirium -arunt. **f** *consecrare – (ein)weihen:* Trad. Frising. 228 (a.806) ad ecclesiam . . . in honore sanctae Mariae cae-tam. Conr. Fab. Gall. 5$^{med.}$ ecclesiam . . . dedicari et festive -ari. **B** *publ., iur., canon.:* **1** *in univ.:* **a** *de curiis, synodis, mercatis sim.:* Einh. Karol. 1 p.3,23 qui *(conventus populi)* annuatim . . . -batur. Conc. Karol. 50^{D},78 bis in anno concilia cae-ari. Dipl. Loth. I. 79 p.198,11 (ed. Th. Schieffer. 1966) qui *(mercatus annualis)* in missa sancti Hilariani -atur. Annal. Xant. a.873 rex . . . placitum publicum episcoporum ac laicorum . . . -vit. Widuk. gest. 1,12 exequias . . . caesorum -antes. Ord. coron. imp. 13,8 -at *imperator* cum pappa sinodum. Trad. Frising. 1528 in curia Ratispone -ta sub rege. Otto Frising. gest. 1,26 p.43,20 nobiles velut tyrocinium -turi. Burch. Ursb. chron. p.57,17 imperator . . . maximum festum et convivium -vit. *saepe. adde:* Hrotsv. Theoph. 326 iudicium veniet -are futurum *Christus.* **b** *de causis variis:* Form. Bitur. 3 de prosecutione -ta mihi rescribire. Gesta Font. 7 p.25,5 -ta est haec evindicatio anno tertio. Conc. Rem. 40 (MGScript. III p.682,9) qualiter ipsius depositio -retur. Dipl. Heinr. III. 317 p.434,22 causa -andi . . . officia intra . . . monasterium. Chart. Heinr. Leon. 117 que bono iam -ta sunt studio, optimo rogo peragantur exitu. Chart. Anhalt. II 47 p.42,9 -ta . . . est possessio ipsorum bonorum per preconem. Burch. Ursb. chron. p.26,9 inter ipsum et Adilam . . . divortium -tum est. Clem. IV. registr. 646 p.645,15 si electionem vel nominationem ad imperium . . . de vobis -ari contigerit. *saepissime.* **2** *c. colore quodam:* **a** *declarare – erklären:* Chart. Babenb. 212 p.16,31 (a.1218) quod interventu pecunie a . . . heredibus erat renunciatio -ta (Chart. march. Misn. III 249 p.182,24). Trad. Ror. 126 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) abdicacio sollempniter -ta. **b** *conficere – (ab)schließen, zustande bringen:* Conc. Karol. 21,8 ne . . . inlicita conubia -entur. Chart. Babenb. 207 p.10,7 (a.1217) contractus . . . est -tus presentibus prelatis. Chart. Brixin. 162 -to inter se communi consensu. Chart. Hall. I 350 p.321,19 formam unionis -te a nobis. *al.* **c** *observare – befolgen, be(ob)achten:* Hraban. epist. 50 p.505,25 iuxta . . . morem officii, quem ibi -amus. Trad. Ratisb. 69 antiquorum consuetudo inter iuniores . . . -atur. Wolfher. Godeh. II 7 p. 201,22 licentiam . . . haec *(asperiora mandata)* . . . -andi aut . . . discedendi. Chart. Sangall. B 451 p.327,6 secundum . . . provintie consuetudinem rite per omnia -tam. **C** *milit.:* Rahew. gest. 3,42 p.216,21 ad portam, ubi militia principis obsidionem -bat. Arnold. Lub. chron. 5,1 p.179,31 quando hec expeditio sive peregrinatio -batur. *al. parare – erringen:* Chart. Heinr. Leon. 52^{A} p.75,7 -ta . . . victoria de Mediolano. **D** *comput.:* Beda temp. rat. 2,10 olympiadas quattuor annorum . . . ambitu -ari . . . Graeci . . . iusserunt. 42,19 lunae -atur accensio. **E** *medic. de digestione:* Anon. anat. 108 -ta prima digestione (Nicol. anat. 685. *al.*). Albert. M. animal. 2,93 quod prima masticatio *(sc. ruminantium)* incomplete fuit -ta. *expressius i. q. digerere – verdauen:* Richard. Angl. anat. II p.87,39 massa -ta in prima digestione . . . descendit. **F** *usu communi:* **1** *in univ.:* Aldh. epist. 4 p.484,26 Dominus cum . . . peccatoribus convivia -asse describitur. Carm. de Cass. 349 iter electum -antes (Vita Erasmi 93). Epist. var. II 6 p.308,10 collatione . . . antiphonariorum -ta. Walahfr. Gall. 1,30 p. 307,30 planctum. Hrotsv. Agn. 438 dum . . . parentes excu-

[Schmidt]

bias proli -bant. **2** *c. colore quodam:* **a** *instruere – veranstalten:* HRABAN. epist. 15,12 p.415,37 chorum et simphoniam cum eo *(filio reverso)* laetabundus cae-vit *pater.* **b** *(renovando) referre – (wieder)bringen:* EPITAPH. var. II 1,10 mystica facta priorum . . . legum sacra iura reformans ad lucem -at, mundum -ando coronat *Otto.*

adi. **1. celebrandus,** -a, -um. **1** *qui laudibus efferri debet – hoch zu preisen:* WALAHFR. hort. 273 grana -ae virtutis. **2** *qui sollemniter servari debet – feierlich zu bewahren:* TRANSL. Pus. 2 -ae memoriae Caroli imperatoris.

2. celebratus, -a, -um. *celeber – gepriesen:* NOTKER. BALB. Gall. 1[d],2 orbe . . . toto -a . . . tecta plena salutis.

subst. **celebrandum,** -i *n. quod laudibus efferri debet – was zu rühmen ist:* WALAHFR. carm. 6,27 quamvis multa canas saecli -a catervis.

adv. ***celebrate.** *sollemniter – feierlich:* CHART. Westph. VII 1373 (a. 1270) ut . . . in eadem ecclesia memoria sui . . . -cius agatur. *Schmidt*

celebrum *v.* cerebrum. **celebs** *v.* caelebs.

***celecra** *subst.* (*cf.* 1. celes, celox) *species navis longae – Kriegsschiffsart:* GLOSS. III 163,52 St.-S -a (-tra *var. l.*) herichohun. 217,1 celox -a herkochun.

celedonius *sim. v.* chelidonius. **celena** *v.* gelela.

***celendra,** -ae *f. (cf. neapol.* celentra *a* cylindrus, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1607sq.) instrumentum ad pannos poliendos aptum – Tuchwalze:* ACTA imp. Winkelm. I 999 p. 760,3 (s. XIII.[med.]) iura tintorie et -e solent semper vendi in cabellam.

celenter *v.* chelydrus.

1. *celeos *(m.)* (κελεός) **1** *species pici – Spechtart:* ALBERT. M. animal. 7,36 modi pici, qui merobs latine, graece autem kaloz (*p.* 593[a],8 κελεός) vocatur. 8,15 aleuz. **2** *per errorem i. q. leopardus – Leopard:* ALBERT. M. animal. 8,28 fedeoz (*p.* 610[a],9 κελεός) . . ., qui sunt leopardi.

2. celeos *v.* 1. celes. **celeps** *v.* caelebs.

celer (cae-), (-is), -e. *script.:* sc-: *l.* 47.55. -elle-: *l.* 50. *p.* 434,1. *form.: nom. sg.: fem.* -r: *l.* 43.45.53. *neutr.* -r: *l.* 52. *abl. pl.* -is: *l.* 53.

velox, properus – schnell, eilig (interdum i. q. maturus – bald(ig), e. g. l. 41.44.53.55*):* **1** *in univ.:* **a** *de anim.:* IONAS BOB. Ved. 3 ut caeler (caelere *corr. in* caeleriter *A1a*) ad baptismi gratiam confugiret. VULF. Marc. 217 illa thoro -r . . . excutitur. WALAHFR. carm. 31,12 ingere te nostris visibus . . . -r. Mamm. 22,35 *(de leone)* -em se condere lustris. ABBO SANGERM. bell. 2,1 surgito, Musa, -r. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,10 -rimus descendit ad inferna. ANNAL. Magd. a. 1021 -i (sc- *cod.*) . . . legato. *saepe. subst. masc. i. q. nuntius (velox) – (schneller) Bote:* EKKEH. IV. cas. 18[med.] -r praemittitur. 19[med.] currunt ilico -es. 47[med.] **b** *de rebus:* LIBER diurn. 62 pro celleri promotione oratoris. AURELIUS 1 p. 491,5 febres . . . sunt -es, sunt tardae. ALDH. ad Acirc. 59,5 nihil in rerum natura tam -r esset. VITA Desid. Cad. 43 -r subsecuta est sanitas. VITA Erasmi 104 -is . . . gressibus. Ps. HUGBALD. ton. p. 227,7 cantus . . . modis -ioribus finiendus. RANGER. Anselm. 6248 sceleri . . . obsidione. *saepe.* **2** *c. colore quodam:* **a** *velociter efficax – schnell wirkend:* WALAHFR. hort. 336 medellae. **b** *velociter crescens – schnell wachsend:* HRABAN. carm. 37,21 barbae. **c** *praeproperus – zu eilig:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 204,9 propter -em loyrationem. **d** *(velociter) promptus – (schnell) geneigt:* HROTSV. Theoph. 191 eiusdem -em suplex quaero pietatem (213. Agn. 338). gest. prol. 2,9 ad -em . . . veniam mox pronior esto. **e** *habilis, agilis – geschickt, gewandt:* CARM. de Karolo et Leone 365 -em . . . linguam (*cf.* 414 loquellam). HRABAN. carm. 96,9 -rimus armis. WALAHFR. imag. Tetr. 214 celebrat -r orgia cultu. **f** *succinctus – knapp:* WALAHFR. hort. 301 pulei virtutes -i comprendere versu.

neutr. -e *pro adv. i. q. velociter – schnell:* VITA Erasmi 258 ac -e (acc- *cod.*) accurrit. *v. et l.* 41.

adv. **celeriter.** *velociter, propere – schnell, eilig (interdum i. q. mox – bald, e. g. p.* 434,2.4*):* ARBEO Emm. 32 iter cellerrime . . . perrexerunt. FORM. Senon. I 49 domno . . . caelerius . . . videre. Ps. HUGBALD. ton. p. 227,11 nec unus altero impeditiosius aut -ius canet. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 8 ut -ius potuit. THIETM. chron. 4,70 in poena -r subsequenti. *saepe.*

celera *v.* 1. cellaria. **celerarius** *sim. v.* celle-.

celerata *v.* scelerata.

celeritas (cae-), -atis *f. velocitas, properatio – Schnelligkeit, Eile:* **1** *in univ.:* CHRON. Fred. 3,18 p. 100,1 legati . . . placitum sub cae-e instituant. Ps. GALEN. febr. 35 in . . . -e aut tarditate *pulsūs.* ARIBO mus. p. 49 -em, tarditatem, mediocritatem. OTTO FRISING. gest. 1,57 ex naturae suae *(sc. famae)* -e. *saepe.* **2** *c. colore quodam:* **a** *compositio velox – schnelle Abfassung:* ACTA imp. Winkelm. I 992 p. 745,1 (c. 1272) que *(litterae)* tante -is essent *eqs.* **b** *agilitas – Gewandtheit:* ARNOLD. LUB. chron. 3,5 p. 147,10 propter naturalem lingue -em . . . in argumentis dialecticis subtiles inveniuntur *Dani.*

celeriuscule *adv. (satis) velociter – (ziemlich) schnell:* HECEL. Clem. 2,6 (MGScript. XXX p. 906,30; s. XI.[ex.]) -e divinum ut imploret auxilium, accenditur.

celero (cae-), -avi, -are. *depon.: l.* 25.

1 *trans. i. q. velociter efficere – schnell ausführen:* HRABAN. carm. 9,36 natura fragilis quod -are nequit. POETA Saxo 3,463 iter. RUODLIEB III 6 acclamant cuncti, cur hęc tardet -ari. *al.* **2** *intrans.:* **a** *propere se movere – sich beeilen:* NOTKER. BALB. Gall. 1[a],1,4,2 curro festinans, -ans levabo et pedes firmans teneros praeibo. *c. inf.:* FORM. Bitur. 14 cae-vi ad vestigia pietatis vestrae properare. WANDALB. mens. 97. **b** *velociter praeterire – schnell vergehen:* WANDALB. martyr. compr. 10 -ante die.

adv. **celeranter.** *velociter – schnell:* ERMOLD. Ludow. 1,432 qui -r eant. MILO carm. 1,6,2,237 -r Amandum . . . adeunt. *al.*

1. celes (-eos) *subst.* (κέλης) *navis (velox) – (schnelles) Schiff:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 114,6 istud nomen *(sc. proceleumaticus)* compositum est . . . a -eos, id est nave *eqs.*

2. celes *v.* caeles. **celestis** *sim. v.* cae-.

celetes *v.* zelotes.

celeuma (cae-), -atis *n. (?f.: l.* 41) (κέλευμα) *script.* -na: *l.* 47. *form.: gen. sg.* -me: *l.* 50. *acc. sg.* -mam: ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 114,4. *metr.* cē-: *l.* 52.58. *al.*

I *proprie i. q. cantus hortatorius vel laetus – aufmunternder oder froher Gesang:* **A** *strictius:* **1** *spectat ad navigationem (cf.* GLOSS. IV 113,38 St.-S. clamor nauticus -a scheffart. 213,28 -na schefsanc. *al.):* STEPH. EDD. Wilfr. 13 p. 207,11 canentibus clericis . . . laudem Dei pro -e . . . tempestas exorta est. VITA Genov. 39 (MGMer. III p. 231,23) canticum exodi in modum -me concinnentes. WALAHFR. Gall. 1,19 post -a celebratum. EKKEH. IV. bened. I 43,36 litora contingunt, fidei cę-ta pangunt. ADAM gest. 4,40 a littore Fresonum laeto -e progressi sunt. GESTA Trud. cont. I 12,12 p. 310,43 prodigiosum et infaustum -a. *al. adde:* THIOFR. Willibr. I A 36 p. 481[E] ęcclesiasticum, non nauticum concinentes -a. *in imag.:* ERMENR. ad Grim. 30 p. 568,9 ad portum quietis . . . evectum . . ., -a ex alto canentem. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,51 visamus patrium ducto -e portum. PETR. DAM. disc. p. 94,5 pium ereptori nostro -a cantemus. *al.* **2** *spectat ad itinerandum:* ANNAL. Marb. a. 1212 p. 172,41 numquam sine cantu -is transire . . . per terras. **3** *usu vario:* HUGBALD. carm. 2,60 colla cadunt; celebrant calvi clamore -a. CONR. HIRS. dial. 573 intentio Sedulii est ydolatras ab errore suo divino quodam et metrico -e revocare. *iron.:* RADBOD. carm. 2[B],5,2 pervenit ad aethera clangor scelerum -ta clangens. **B** *latius i. q. cursus, iter – Fahrt, Weg (cf. l.* 46*sq.):* GOZECH. Alban. 23 per ipsius Reni pelagus prospero -e Mogontiam usque pervehitur (CHRON. Ortl. add. 1 p. 130,16).

II *meton. i. q. siren – (durch Singen verlockendes) Meermädchen:* GLOSS. IV 229,12 St.-S. -a mermin.

***celeumo** (cae-), -are. *cantare (in navigatione) – (auf der Schiffahrt) singen (cf.* GLOSS. IV 246,15 St.-S. -antes

[Prins]

schif sangondi): EKKEH. IV. carm. Gall. 2,2 tria tranant maria, cę-ant (peanant *C*) 'Christo gloria' Columbanus, Gallus *eqs.*

***celfal** *subst. (orig. inc.) vola – hohle Hand:* GLOSS. III 296,30 St.-S. celiffal tenar (313,45 cleffal. 331,7 clessal. 435,37 celsfar. 662,20 -l. IV 45,56 celffal).

***celga** (ze-), -ae *f. (orig. theod., cf. F. Kluge – A. Götze, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.* ^{20}*1967. p.878sq.) tertia pars territorii agrestis, aratura – Flurabteilung der Dreifelderwirtschaft, 'Zelge':* CHART. Sangall. A 93 (a.780) in omne z-a iornale uno arare (113.120.398. *ibid. al.*). COD. Odalb. 100^{a} in unaquaque parte, quam -a vocamus. REGISTR. Engelb. p.223,26 per duas -as. p.227,26 de z-a Superioris Richinbach. CHART. Sangall. B 324 per tria confinia, que vulgo dicuntur z-e. *al. in his regionibus.*

1. celia *v.* caelia. **2. *celia** *v.* *gelisia.

celibatus *sim. v.* cae-. **celibro** *v.* celebro.

celicola *v.* caelicola. **celiconia** *v.* chelidonius.

celiconus *v.* glechon. **celicus** *v.* caelicus.

celidantia, -onia *sim. v.* chelidonius.

celidrus *v.* chelydrus. ***celiffal** *v.* *celfal.

celifonia *v.* colophonia. **celigena** *v.* caeligena.

celindrus *v.* chelydrus, cylindrus.

celipotens, celitus *v.* cae-.

1. *celium, -i *n. (orig. inc., nisi cohaeret c. theod. vet.* kella) *catinus – (Schmelz-) Tiegel:* GLOSS. III 122,32 St.-S. -um tigil (233,12). *Prinz*

2. *celium *v.* *caelium.

1. cella, -ae *f.* ze-: *p.436,57.59.* -elha: *p.436,59.*

I *strictius i. q. spatium cavum (circumclusum), cavitas, camera – (umschlossener) Hohlraum, Zelle, Kammer:* **A** *natur.:* **1** *spectat ad corpora animantium:* **a** *in univ.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,21 p.12a^{v} quamdiu aer in -a pulmonis sit (ALBERT. STAD. Troil. 4,369). ALBERT. M. Iob 31,17 (ed. M. Weiss. 1904) in -a buccae. **b** *de caverna cerebri:* METELL. Quir. 7,33 -as . . . triplices . . . cerebrum gerit. NIVARD. Ysengr. 4,114 *(de asino)* hoc verbum -a posteriore tene. RAHEW. (?) dial. p.531,18 memorialis -ę angustia. ALBERT. M. sacram. 66 p.46,56 in vertice . . . est -a logistica *eqs.* animal. 1,519 qui *(spiritus)* . . . in -as animalium virtutum excitarent inflammationem. EBERH. ALEM. labor. 120 -a . . . terna sapit *eqs.* **2** *spectat ad favos:* ANSELM. MOG. Adalb. 396 brevibus -is stipat *apis* donaria mellis. **B** *archit.:* **1** *promptuarium, cellarium – Lager-, Vorratsraum, Keller (cf.* GLOSS. II 701,51 St.-S. -is kelleron): **a** *proprie:* EPIST. var. I 33,14 ab his, qui -as provident, omnibus refectio praebeatur. WALAHFR. Gall. 2,16 -am flamma corripiens. CARM. Bur. B 37,6,5 ve . . ., qui -am pigmentariam . . . rapis! *(v. comm. ad l.).* 92,23,3 -e (vasa *W*) mellis, olei, Cereris, Lyei. ALBERT. M. veget. 7,181 -a . . . vinaria ad aquilonem aperta *eqs. al. v. et p.437,30.* **b** *in imag.:* WOLFHELM. carm. 20 (PL 154, 420^{D}) scripturarum . . . -a sacrarum. HERM. Ios. hymn. 1,2,4 (AnalHymn. 50.1907. p.537) o puellae . . ., Dei -ae. **2** *conclave ad habitandum vel laborandum sim. aptum, cubiculum – Wohn- oder Arbeitsraum, Zimmer (cf.* GLOSS. I 610,48 St.-S. -am chamara): **a** *spectat ad domos privatas vel publicas:* WALTH. SPIR. Christoph. I 14 -a meritorii vitam . . . iocundissimam nobis instituit. THEOD. AMORB. Mart. 18 eduxerunt . . . virum de -a iudicii. LAMB. HERSF. annal. a.1077 p.290,9 episcopos . . . separatos precepit *papa* singulis -is solitarios includi. CARM. Bur. B 175,5,3 cum sis . . . in hac -a *eqs. al.* *tugurium – Hütte:* EPIST. Bonif. 80 p.175,25 per -as rusticorum. *de spelunca erinacei:* ECBASIS capt. 1137 latis . . . considere -is. **b** *spectat ad habitacula eremitarum vel secessus:* MILO Amand. 6 (MGMer. V p.475,37) quasi heremita in -a artissima. RIMB. Anscar. 35 p.66,35 -am . . . habebat, quam appellabat quietum locum. BRUNO QUERF. fratr. 1 heremiticam vitam singulari -a ducere. THIETM. chron. 8,8 assiduis oracionibus . . . -am . . . ornavit *solitaria. al.* **c** *spectat ad monasteria:* **α** *in univ.:* RUD. FULD. Leob. 15 in communi -a monasterii manere. CONSUET. Trev. 16 p.18,15 ad -am sibi deputatam redit *praevaricator praecepti.* CHART. Carniol. II 300 prior . . . obligavit se ad faciendam unam -am . . . singulis annis, quousque -arum numerus . . . sit perfectus. *al.* **β** *de conclavibus ad usus particulares aptis:* BEDA hist. eccl. 3,27 p.192,14 per -as magistrorum. DONAT. Ermenl.1 (MGMer. V p.686,9) in -a novitiorum probatus. CAPIT. reg. Franc. 170,34 ut *novicius* in -a hospitum . . . serviat (*cf.* OTTO FRISING. chron. 7,35 p.370,32 in -am hospitalem). VITA Sadalb. 21 (MGMer. V p.62,2) ad -am officinae. DESID. CAS. dial. 2,7 p.1131,1 e -a, in qua infirmi fratres quiescere erant soliti. *al.* **C** *techn. i. q. funda – Fassung:* CARM. Bur. B 92, 53,2 ebur . . . medium clausit auri -a.

II *latius i. q. monasterium (parvum), abbatia (parva) – (kleines) Kloster, (kleine) Abtei:* **A** *proprie:* **1** *de monasteriis sui iuris:* **a** *gener.:* DIPL. Merov. I 2 p.4,8 in loco . . ., ubi oratorium et -am sibi et suis monachis . . . construeret *Carilephus* (WILLIB. Bonif. 6 p.27,4. VITA Otton. Bamb. III 16. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 47,9 quod non liceat . . . abbates plurima monasteria aut -as habere. ARDO Bened. 22 constituit *Benedictus* locis congruis -as, quibus . . . posuit fratres. TRANSL. Viti 9 ad -am pervenerunt quandam nomine Augia. HAIMO (?) Wilh. 23 p.220,3 officia intra vel extra -am gerenda. FUND. Hild. 7 episcopus, qui -am canonicorum regularium . . . fundavit. CONSUET. Marb. 352 (Spicil. Friburg. X. 1965) quę *(breves)* mittendę sunt . . . per -as (claustra *L*). *saepissime.* **b** *iur. de possessione, traditione, statu sim.:* CHART. Epternac. 24 p.59,21 (a.714) mansionile ad ipsam -am delegavimus. VITA Willeh. 8 qui *(rex)* . . . dedit ei in beneficium quandam -am. DIPL. Arnulfi 140 p.212,38 contulit . . . -am . . . sancti Miniati cum cellula sanctae Mariae. COD. Odalb. 44^{a} p.107,10 archiepiscopus . . . tradidit . . . -am cum ęcclesiis, aedificiis et curtibus (DIPL. Ludow. Germ. 178 p.256,15 [spur. s. X.$^{ex.}$] -am iuris sui [*sc. imperatoris*]. *al.*). CHART. Turic. 279 p.164,12 predium . . . dederunt ad -am Einsidellon nuncupatam *eqs.* DIPL. Loth. III. 84 p.131,41 decrevit . . . -am . . . non subdi nec subesse iugo alicuius. *al.* **2** *de monasteriis filialibus vel subiectis (interdum accedente notione villae pertinentis, curtis, e. g. l.41. de re v. Feine, Rechtsgesch. p.160):* **a** *gener.:* FORM. Wisig. 45 ut me in -am monasterii . . . permanendum praeciperes *(sc. episcopus).* CHART. Fuld. B 175^{b} p.267,33 -a nostra iuxta fluvium Sala. EPIST. var. I 33,5 ne forte in -is sub laicis constituti sine confessione . . . moriantur *senes.* WANDALB. Goar. app. p.372,25 qua ex causa -a beati Goaris monasterio Prumiae fuerit sociata *eqs.* RUD. FULD. mirac. 1 per -as . . . ecclesias . . . construxit *Hrabanus.* ANNAL. Altah. a.1071 p.81,25 rex -am, quam abstulerat, reddidit. *al.* **b** *iur. de possessione, traditione, statu sim.:* DIPL. Merov. I 31 p.30,25 per quae *(praedia)* ea, quae competerent monasterio vel locis -arum, compleret *abbas.* DIPL. Pipp. 16 p.23,36 tradimus . . . ad . . . sacratissimum locum . . . -am iure proprietatis nostrae. DIPL. Karoli III. 92 accipiens . . . -am infra monasterium constructam *eqs.* DIPL. Otton. III. 314 confirmamus cuidam -ae . . . ad Cluniacum monasterium . . . pertinenti . . . omnes res. DIPL. Loth. III. 120 p.199,35 ecclesiam . . . cum LX -is suis. *al.* **B** *in nom. propr.:* **1** *locorum:* DIPL. Merov. I 3 p.6,8 cui *(locello)* vocabulum est C-a. TRAD. Frising. 201 in loco, qui dicitur Ad C-a (['*Bayerischzell*']. 901 Z-a. ANDR. STRUM. Ioh. 56 Ad C-as Veteres). 1086 curtam unam Alprihchescella nominatam. TRAD. Patav. 1398 de Zelha inferiori LX denarii. CHART. Turic. 417 p.299,15 de C-a Episcopi *('Bischofszell').* *saepe.* **2** *hominis:* CHART. Rhen. med. II app. 14 p.390,21 (a.1200) pro domino Reinhardo de C-a.

2. cella *v.* celsus.

***cellanus,** -i *m. eremita – Einsiedler, Klausner:* VITA Elig. 2,40 capit. p.668,17 ubi cuidam -o apparens miraculum in vinum declaravit.

cellararia *sim. v.* celler-. **cellare** *v.* cellarium.

cellareus *v.* cellarius.

1. cellaria (cela-, -leria, celera), -ae *f.* **1** *femina res domesticas administrans – (Haus-, Wirtschafts-) Verwalterin, Kellermeisterin:* DIPL. Heinr. II. 521 p.673,28 (spur. s. XII.) -am unam inter se habeant *sorores. al. v. et p.438,55sq.* **2** *cel-*

larium – Keller: LEX Sal. Merov. 104,11 si . . . ancilla ipsa -a (-um, celararia *var. l.*) . . . tenuerit. LEX Alam. 76,2 si . . . incenderit . . . -a (cela-, -o *var. l.*). ARBEO Corb. 3 ministri vasum . . . impleverunt -ae. CHART. Tirol. 796 (a. 1221) ad celeram . . . ecclesie presentandi illum fictum et blavam. *al. v. et l. 26.*

2. *cellaria, -ae *f. munus vel administratio cellerarii – Wirtschaftsverwaltung, Kellermeisterei:* CHART. Argent. I 131 p. 108,38 (a. 1193) qui *(Heinricus)* . . . -e tunc fungebatur officio. CHART. Sangall. A 939 officium villicatus . . . deputavit -e fratrum.

cellari(e)nsis *subst. decima pro suibus saginandis persolvenda – Schweinemaststeuer (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 206):* CAPIT. reg. Franc. 9,23 (a. 614) quandoquidem passio non fuerit, unde porci debeant saginare, -rinsis in publico non exegatur.

cellariolum, -i *n. cellarium parvum – kleiner Keller:* CHART. Basil. C I 326 (a. 1257) dimidiam partem cuiusdam -i ad domum nostram, que Novum Cellarium dicitur, . . . concessimus.

cellarium, -i *n. vel raro* ***cellare,** -is *n. (l. 50. p. 438,2) script.:* cela-: *l. 37. 41.* -ler-: *l. 36. etym.:* HONOR. AUGUST. cant. 1,3 p. 366^{C} -um . . . quasi celans vinum dicitur. *promptuarium, receptaculum (subterraneum), horreum – Vorratsraum, -haus, Keller, Speicher (cf.* GLOSS. III 628, 11 St.-S. -um [-a *c*] chellari. IV 135,30. *al.; de re v. Heyne, Hausalt. I. p. 92. 205sq.):* **1** *strictius:* **a** *proprie:* **α** *gener.:* ARBEO Corb. 3 -o qui praeerat. CAPIT. reg. Franc. 123,1 ad . . . -um nullus presbyter feminam aliquam adire permittat. FORMA mon. Sangall. p. 12^{a} porticui potus quoque cella coheret, infra -um. GESTA Trud. cont. I 10,13 p. 295,30 de domo . . . fecit cervisiae et vini -um. CONSUET. Marb. 294 (Spicil. Friburg. X. 1965) dabuntur . . . de -o (cellerario *E*) tres panes. VITA Heinr. IV. 8 p. 29,8 redundabunt omnibus bonis horrea et -a. CHART. Mog. A 494 curiam . . . cum . . . lapidea domo super -erium constructa. TRAD. Ratisb. 917 -um cum testudine. TRAD. Salisb. II 330 magister celarii. Ps. HERM. ALTAH. gest. (MGScript. XVII p. 379,15) superduxi -um claustri novis trabibus. *saepe. fort. i. q. crypta, sacrarium – viell.: Krypta, Sakristei:* ANNAL. Elnon. a. 1210 p. 175,4 in qua *(ecclesia)* erat celarium opere eminenti auro venustissime fabricatum. **β** *iur.:* DIPL. Karoli III. 138 p. 222,3 quae *(fruges)* ad orreum et -um dominicum veniunt (*cf.* CHART. select. Waitz 3 conducere ad -um indominicatum). TRAD. Ratisb. 252 ut . . . brasium . . . ad -um fratrum *daretur.* CHART. Stir. I 263 p. 275,4 conferens . . . -um petrinum cum . . . cuppis *eqs.* CHART. Basil. C I 56 II -a sita in atrio ecclesie . . . conparavit. CHART. episc. Halb. 574 p. 511,49 -um in foro cum suis edificiis. CHART. Brixin. 152 p. 166,4 oblatio de -o canonicorum persolvetur. CHART. Stir. IV 355 -is lapidei. *saepe. fort. de camera mercatorum, taberna:* CHART. Argent. I 617,43 (c. 1200) nullum vinum . . . vendi debet . . . in uno -o vel taberna. *remissius de mansionibus:* CHART. Stir. III 118 p. 186,5 (a. 1252) quatenus in curiis et mansionibus civitatum, quas . . . soliti sunt -a appellare, . . . nullus . . . tributum . . . debeat exigere *eqs.* **b** **α** *per compar. vel in imag.:* ALCUIN. epist. 214 p. 357,34 sanctorum patrum -a peragrans. WALAHFR. Gall. 1,20 introducere in -a scripturarum. WIPO gest. prol. p. 5,10 in memoriae -o. EPIST. Ratisb. 14 p. 333,29 temptationum. EPIST. Hildeg. 1 p. 328,22 contemplationum. *al. ioculariter:* WALAHFR. Gall. 1,11 p. 293,19 ad peram accedens de parvo -o panem . . . porrexit. **β** *in nom. propr.: hominum:* CAES. HEIST. mirac. I 7,51 p. 72,24 frater Theodericus de C-o. CHART. Raitenh. 293 Chůnradus . . . dictus super C-o. CHART. Gosl. II 182 p. 228,24 a domino C(onrado) de C-o Piperis. *al. domus: l. 19.* **2** *latius i. q. munus vel administratio cellerarii – Wirtschaftsverwaltung, Kellermeisterei:* DIPL. Merov. I 38 quocienscumque monachi . . . -o fuerint egressi mercandum. CAPIT. reg. Franc. 32,8 censa . . . in -a nostra (-o nostro *1*) mittat. REGESTA Alsatiae 656,19 (ed. A. Bruckner. 1949) ut -a plenam stipem . . . accipiant *eqs.* TRAD. Salisb. I 366 loca et bona pertinent ad -um (CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 398,42 p. ad -um *mansi.* REGISTR. Patav. II p. 118,2 denarii, qui p. ad -e). CHART. Stir. II 33 decimas . . . ad usus -i nostri redactas. *al. adde:* CHART. Eberb. 21 p. 43,29 (a. 1162) -a sita super ripam Reni . . . cum omnibus vinetis suis. *de dispensatione publica mercium importatarum (cf. H. Pirenne, Bulletin de la classe des lettres. 5. Ser. 16. Bruxelles. 1930. p. 207sqq.):* DIPL. Merov. I 61 p. 54,38 solidus cento eximtis de Massilia civetati, sicut ad -o fisci potuerant esse exactati. p. 54,50.

cellarius (cela-, -reus), -i *m.* **1** *administrator rerum domesticarum, dispensator, cellerarius – (Haus-, Wirtschafts-)Verwalter, Ökonom, Kellermeister* (*cf.* GLOSS. III 373,10 St.-S. -us kelnere): **a** *eccl. (plerumque de monachis vel clericis; de laicis: l. 16. 19):* EPIST. var. I 33,15 vestitum accipiant, prout praepositus sive -us dispensaverint. CHART. Rhen. med. I 135,45 p. 167,37 Gamulherus celarius habet mansum dimidium. CONSUET. Trev. 43 p. 44,30 porcio . . . pauperibus a -o . . . concedatur. CHART. Carniol. II 207 p. 167,20 Laurentius -us in Winek. CHART. com. Mansf. VI 26 p. 347,7 testes: . . . Dangmarus -us. *al.* **b** *publ.:* TRAD. Scheftl. 305 (c. 1193/95) Heinricus . . ., Bertholdus, -i palatini Friderici. CHART. Tirol. 961^{a} p. 22,33 in presentia . . . Henrici, -i domini Conradi. *al. de administratore cellarii fisci (cf. l. 6):* DIPL. Merov. I 86 p. 76,46 usque quod ipse -us ad ipso monasterio proveniebat. p. 77,4 -reo . . . praebenda . . . dare *eqs.* **2** *cellarium – Keller:* GLOSS. III 1,24 St.-S. -us puur. *v. et* 1. cellerarius. *p. 439,13. 26.*

cellebro *v.* celebro.

***cellenaria,** -ae *f. femina res domesticas administrans – (Wirtschafts-)Verwalterin, Kellermeisterin:* GERH. AUGUST. Udalr. I 19 sanctimoniales eam -am facere voluerunt; . . . episcopus . . . praefatam sanctimonialem -am (-erra- *1 p. corr.*) esse praecepit.

***cellenarius** (celn-, -lin-, -ner(ar)-, -rus *sim.*), -i *m. administrator rerum domesticarum, dispensator, cellerarius – (Haus-, Wirtschafts-)Verwalter, Ökonom, Kellermeister* (*cf.* GLOSS. III 630,17 St.-S. -us kelenari): **1** *eccl. (plerumque de monachis vel clericis; de laicis: l. 42. 46sq.):* **a** *spectat ad monasteria:* CHART. Sangall. A 87 (a. 779) sig(num) Zotano -inario *(sim.* 91 -o. FORM. Sangall. II 21 p. 408,19 -nerarii [-enearii *A 2 a. corr.*]. *al.).* LIBRI confrat. III p. 367,7 uxor -ri. TRAD. Neocell. 81 Wdalscalh -us. *al. de administratore curtis pertinentis:* REGISTR. Emm. Ratisb. 18 (ed. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 509; a. 1031) duae cellae cum tribus hobis salicae terrae, VI -i, singuli dant tres modios sigalis. **b** *spectat ad ecclesias:* CHART. Turic. 192 p. 83,15 (a. 929) qui fuit -us et servus clericorum. TRAD. Frising. 1624 Penno -us. **2** *publ.:* TRAD. Brixin. 591^{a} (a. 1269) in presencia . . . Friderici celnerii. 591^{b} celnarius de Pruneke.

1. celleraria (sc-, cele-, -lar- *sim.*), -ae *f. femina res domesticas administrans, dispensatrix (cellarii) – (Haus-, Wirtschafts-)Verwalterin, Kellermeisterin:* **1** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 2,11 p. 258,1 una ex subiectis, . . . -a (-araria, cellaria *var. l.*) monasterii. BERTHA Adelh. 6 p. 761, 15 -a (celleria *2*) et ceteris sororibus insciis. CAES. HEIST. mirac. I 8,94 p. 160,31 cum . . . a -a . . . ova frixa dividerentur. CHART. Wirt. V 1455 p. 221,19 -ine *(sic?)* . . . salutem. *al.* **2** *de ordinatione, testificatione sim.:* CONC. Karol. 39^{B},25 qualis constituenda sit -araria. TRAD. Westph. IV p. 46,25 (s. XII.$^{ex.}$) dantur . . . celerarie . . . IX denarii. CHART. Sangall. B 509 p. 368,36 testes: . . . cameraria, . . . sc-a de Wizenanc. *al. v. et l. 32.*

2. *celleraria (cele-), -ae *f. munus vel administratio cellerarii – Wirtschaftsverwaltung, Kellermeisterei:* CHART. Xant. 37 p. 27,47 (a. 1165) prepositus . . . ecclesiam . . . ad -am fratrum donavit. CHART. eccl. Halb. I 11 p. 10,12 -am nostram, que . . . fuerat beneficium, . . . in officium annuale commutavimus. CHART. Xant. 105 de omnibus proventibus . . . -e sive prepositure. GESTA Hort. Mar. 5 officium celerarie. CHART. episc. Misn. 247 p. 190,37 si . . . cellerarius annonam . . . integraliter non ministraverit, . . . cadat a -a. *al.*

[Erb]

cellerarium (-lela-), -i *n.* *promptuarium, cellarium – Vorratsraum, Keller:* CHART. Epternac. 197 p.323,18 (a. 1095) que *(casae)* ad hortum et -um attinent. TRAD. Ratisb. 1017 testes: . . . Marquardus in -o (-lela- *cod.*) . . ., Rihcholf in pistrino. CHART. Sangall. B 626[b] p.438,7 partem vinee cum . . . -o adiacente.

1. cellerarius (cele-, -lar-), -i *m.* *script.:* sc-: CHART. Basil. C II 78. -erra-: *l.30.* -lela-: *l.23.*

administrator rerum domesticarum, dispensator cellariorum et horreorum, oeconomus, cellarius – (Haus-, Wirtschafts-)Verwalter, Aufseher über Keller und Speicher, Kellermeister, Ökonom (cf. GLOSS. III 184,38 St.-S. -us [cele- *N*, cellarius *D*] kelnere. *al. de re v. F. Meffert, Caritas und Krankenwesen. 1927. p.141):* **I** *eccl. (plerumque de monachis vel clericis; de laicis: l.26.35.52. al.):* **A** *spectat ad monasteria:* **1** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 1,7 p. 165,14 -um (-ararium *var. l.*) suum . . . vocat. WANDALB. Goar. 2,3 cum -ararius (-us 3) loci . . . vinum . . . hausisset. CONSUET. Trev. 6 -us cum adiutore suo. CASUS Gall. cont. 37 -i ecclesiae . . . more nobilium gladium cingebant. CHRON. Mont. Ser. a. 1207 p. 174,14 -us novum organi instrumentum fecit. CAES. HEIST. mirac. I 4,6 p. 178,8 iuxta lectum Henrici monachi, postea maioris -i (celela- *A*), . . . resedit. MENKO chron. p.535,12 vestiarius et -us interior. *al. v. et l.68.* **2** *de officiis administratoriis, ordinatione, testificatione sim.:* DIPL. Conr. II. 216 p.296,7 de uxoratis . . . sint -i (cellarii *P*). EKKEH. IV. cas. 48 -ararii . . . curtes et agros excolant. TRAD. Teg. 344[c] p.262,7 quos *(solidos)* domnus Hainricus de Swinperch, -us huius congregationis, . . . persolvit. TRAD. Michaelb. 82[b] testificantur . . . Heinricus celerrarius *eqs.* TRAD. Udalr. August. 211 ut . . . pro censu det -o XII denarios. CHART. Sangall. A 841 ut . . . pisces, caseus et panis a -o ministretur. CHART. Sigeburg. 87 p.183,23 (ed. E. Wisplinghoff. 1964) Goderammus -us vini, Gisilbertus -us coquine. TRAD. Scheftl. 401 Chůnradus textor, Ulricus -us cum omnibus villanis. CHART. Carniol. II 49 p.36,8 Heinricus sacerdos, -us, sindicus et procurator abbatis. CHART. Stir. III 98 magister hospitum, Stephanus -us hospitalis. CHART. Rhen. med. III 1149 p.856,1 Heinricus maior -us, Heinricus minor -us, . . . monachi. CHART. Salem. 372 Chůnradus subcellerarius, Hainricus de Ezzelingen medius -us. CHART. Carinth. V 54 p.29,13 quod celerarius . . . exhibuit nobis quedam privilegia. *saepissime.* **B** *spectat ad curias episcoporum, ecclesias sim.:* **1** *in univ.:* FROTH. epist. 9 p.282,30 servus . . . invidens sodali suo, -arario nostro. EPIST. Hann. 40 ut -i . . . subtrahat crudelitas *praebendam.* GUNDECH. lib. pont. p.249,48sq. nomina fratrum canonicorum: . . . Purcman -us, . . . Oudalhart -ararius. **2** *de officiis administratoriis, testificatione, statu sim. (accedente officio iudicis vel procuratoris: l.59.62):* CHART. select. Waitz 16 (post 1109) officiales ministri, scilicet pistores, coci, -i, . . . ab omni iure forensi . . . liberi erunt. TRAD. Scheftl. 294 servi episcopi: . . . Frideric celerarius. CHART. Stir. II 58 p.99,20 celerarius et sacrista Salzeburgensis ecclesie. CHART. Rhen. med. II app. 12 p.356,22 carpentarii ad manum -i spectant, qui negociis fratrum prefectus est. CHART. Argent. IV 35 p.43,9 -o duo dimidii stoupi de prebenda, . . . que dicebatur vulgo des zapheneres. CHART. Tirol. 1179 p.223,5 Husoni canonico, Tridentino -o et sindico dominorum canonicorum. CHART. eccl. Erf. 369 -us capituli . . . una cum advocato iudicio presidebit. *saepe.* *spectat ad ecclesiam parochialem:* CHART. Salem. 418 p.468,4 (a. 1266) duos constituerunt procuratores, . . . -os de Aigoltingen, ad agendum, deffendendum *eqs.*

II *publ.:* CAPIT. reg. Franc. 32,10 ut . . . -i . . . vel ceteri ministeriales rega faciant. TRAD. Salisb. I 454 -us purcravii. CHART. Babenb. 152 -us ducis. CONR. MUR. summ. 6,1 p.426,1 quedam persone . . . habentur in foro et curia ecclesiastici principis et secularis, ut sunt . . . -us, mango. *al.*

2. *cellerarius, -a, -um. *ad cellarium spectans – zur Kellermeisterei gehörig:* CHART. Sangall. A 991 p.190,29 (a. 1271) curia -a . . . cum suis pertinentiis.

***celleratura** (cęl-, cele-), -ae *f.* *munus vel administratio cellerarii – Wirtschaftsverwaltung, Kellermeisterei:* GODESC. GEMBL. gest. 59 officium ei commisit cę-ae (CHART. Mar. Magd. 145 p.130,34 qui [*mansus*] officio -e nostre solvebat chorum tritici). CHART. Lamb. Leod. 208 p.272,32sq. celerariam . . . contradimus, ita quod capitulum tam de cele-a quam de officiis omnibus et feodis ad cele-am pertinentibus liberam habeat . . . disponendi facultatem. *al.*

cellerium *sim. v.* cellar-. **cellerrarius** *v.* 1. cellerarius.

***cellinarius** *v.* *cellenarius.

***cellista,** -ae *m.* *monachus – Mönch:* CARM. cod. Vat. Barber. Lat. 511 f. 168[r] (s. XIII.[2]) Suevus -a conscripsit sedulus ista.

cellula, -ae *f.* *script.* -el(l)ol-: *l.62.70. p.441,15sq.*

I *strictius i. q. (parvum) spatium cavum (circumclusum), (parva) cavitas, camera – (kleiner, umschlossener) Hohlraum, (kleine) Zelle, Kammer:* **A** *natur.:* **1** *spectat ad corpora animantium:* **a** *de partibus cerebri:* TRACT. de aegr. cur. p.124,5 anterioris -e capitis (CARM. Bur. B 62, 6,2). MAURUS phleb. p.22[a] in posteriori -a. REIN. ALEM. phagifac. 230 nubila -a mentis. GLOSS. Roger. II 43 cerebrum . . . est . . . tribus -is distinctum *eqs.* ALBERT. M. animal. 3,6 propter duas cameras -ae anterioris partis cerebri. *al. alleg.:* CAES. HEIST. hom. I p.30[b] -a memorialis dici potest domus Zachariae. **b** *de partibus matricis:* Ps. COPHO anat. 82 habet matrix septem -as. RICHARD. ANGL. anat. I 563 in unoquoque folliculo . . . vel -a. *ibid. al.* **2** *spectat ad arculam frugum:* ALBERT. M. veget. 6,52 a qua *(carne)* sugunt *grana* secundum -as gyrantes circa medium carnis; . . . quodlibet granum est in propria -a in cucurbita. 6,213 habet *rosa* in se grana . . . non distincta per -as. *ibid. al.* **3** *spectat ad favos:* ALDH. virg. I 4 p.232,3 multiformem favorum machinam angulosis et opertis -is construunt *apes.* 6 p.233,20. **B** *archit.:* **1** *(parvum) conclave ad habitandum vel laborandum sim. aptum, cubiculum – (kleiner) Wohn- oder Arbeitsraum, (kleines) Zimmer, Kämmerchen:* **a** *spectat ad domos privatas vel publicas:* PAUL. DIAC. Rom. 1 p.7,34 meretricum -ae lupanaria dicuntur. CARM. Bur. B 183,1,2 si puer cum puellula moraretur in -a. *al. tugurium – Hütte:* ARNOLD. LUB. Greg. 4,316 pernoctabat Gregorius in -a *piscatoris.* 4,544. **b** *spectat ad habitacula eremitarum vel secessus:* EINH. Marc. et Petr. I 3,15 parvam sibi -am haud procul ab ecclesia ad manendum construxit *sanctimonialis.* HROTSV. Pafn. 7,5 ut . . . sola in angusta retrudatur -a *Thais.* CARM. Cantabr. 42,7 clausa ianua tutus sedet in -a *frater.* VITA Burch. Worm. 13 p.838,45 -ae eam inclusit. NICOL. LEOD. Lamb. 15 (MGMer. VI p.420,6) habebat . . . compactam ex lignis -am. CAES. HEIST. hom. exc. 25 regressus ad -am unius anni peregit penitenciam. *saepe.* **c** *spectat ad monasteria:* FORM. Dion. 3 p.499,40 in secretiore -a retrudantur *monachi.* HRABAN. epist. 40 dum quietus . . . in -a mea sederem. LIUTOLF. Sever. II 2 cum . . . introissent -am, ubi sanctae servabantur reliquiae. AGIUS vita Hath. 5 -as infra claustrum proprias . . . nulli habere licebat. *al.* **2** *intima pars ecclesiae – Innenraum der Kirche, Naos, 'Cella':* THEOPH. sched. 2 praef.[med.] apprehendi atrium Agiae Sophiae conspicorque -am diversorum colorum . . . varietate refertam *eqs.*

II *latius i. q. monasterium (parvum), abbatia (parva) – (kleines) Kloster, (kleine) Abtei:* **A** *de monasteriis sui iuris:* **1** *gener.:* BONIF. epist. 93 p.213,13 quidam sunt monachi per -olas . . . ordinati (CONC. Karol. 31 m. per -as positi). ARBEO Corb. 28 ut ad omnem utensiliam -ae sufficeret ministerio *aqua.* CONC. Karol. app. 9[A],19 de -is et villulis sui episcopii. CHRONOGR. Corb. p.58,19 si possent dari legitime -e regales regali et maiori ecclesie. *saepe.* *meton. i. q. vita monastica – Klosterleben:* ARBEO Corb. 6 XIV. suae -ae impleverat annum. **2** *iur.:* DIPL. Merov. II 6 p.95,29 oratorium ac -am . . . aedificare. FORM. Marculfi 1,2 p.42,9 ad ipso monastirio vel -olas (-as, celol- *var. l.*) . . . accedere. DIPL. Loth. I. 21 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut . . . -am . . . vel terras, quas sui homines ex heremo traxerunt, . . . concede-

remus. 86 p.210,14 nomina villarum, que predicte -e subiecte sunt. DIPL. Otton. I. 94 -ę abbas . . . cum suis monachis . . . possideat. 141 p.222,16 *(ex dipl. Hugonis a.926)* -am quandam, que antiquitus Monasterium dicebatur, *confirmamus.* DIPL. Loth. III. 4 p.5,26 episcopus -am condidit . . . et . . . beneficiis iniciaverit. *saepe.* **B** *de monasteriis filialibus vel subiectis (interdum accedente notione villae pertinentis, curtis, e. g. l.16.19. de re v. Feine, Rechtsgesch. p.160):* **1** *gener.:* HRABAN. epist. 33 p.465,25 in -a monasterii nostri. VITA Meginr. 4 destinatur ad -am quandam ad . . . monasterium pertinentem . . ., ut ibidem scolae praeesset. RUOTG. Brun. 33 p.34,12 per diversas monasteriorum et ecclesiarum -as. **2** *iur.:* REGESTA Alsatiae 113 p.54,12 (ed. A. Bruckner. 1949; a.728) quicquid . . . pertenit . . . quibuslibet rebus ipsius monasterii seo -olas vel aliis adpendiciis. NOTIT. Arnon. 6,27 eccl(esia) cum . . . -ola, ubi fratres nostri manibus laborant. DIPL. Loth. I. 7 p.68,30 (ed. Th. Schieffer. 1966) de -is vel de casis, que infra Papiam constructas esse noscuntur. DIPL. Ludow. Germ. 103 p.149,38 familia in ipsa -a manens. DIPL. Karoli III. 89 p.146,8 contulimus . . . episcopio . . . monasteriolum . . . cum omnibus suis -is et possessionibus. CHART. Sangall. A 716 p.318,17 ut procurator ipsius -ę ex his rebus tres monachos . . . procuret. DIPL. Ludow. Inf. 35 p.150,43 donamus . . . curtem 1 . . . dominicalem atque -as v. *al.* *Erb*

***celnarius, -erius** *v.* *cellenarius.

1. celo, -avi, -atum, -are. *script.:* sc-: *p.442,5.* ze-: CHRON. Thietm. 5,33. cae-: *l.41.62.66sq. al. struct. (sc. de persona, quae non comperit): acc.: l.31.65. p.442,11. al. acc. dupl.: l.56.60. dat. (cf.* GODESC. SAXO gramm. 2 p.482,5sq. 'ne -veris me', cum sit potius in usu: 'ne -veris mihi'): *l.57. p.442,6.8. al. praep.: l.55.69. p.442,25.*

occultare – verbergen, verborgen halten: **1** *corpor.:* **A** *strictius i. q. abscondere – verstecken:* **1** *proprie (fere in legibus):* LEX Sal. Merov. 33,1 si quis . . . de diversis venationibus . . . furaverit et -verit. 41,4 si . . . eum *(occisum)* . . . de quibuslibet rebus -turus texerit. LEG. Wisig. 7,5,2 p.305,6 scripturam alterius . . . falsasse, -asse. 9,1,1 fugitivum. LEX Baiuv. 2,12 si aliquid invenerit . . . et super noctem -verit. *saepe.* **2** *in imag.:* WALAHFR. carm. 18,27 -are peculia dextram. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,3 rex . . . cęlans corda lupi simulatis vultibus agni. *al.* **B** *latius:* **1** *subi. homines i. q. servare – bergen:* OTTO FRISING. gest. 2,21 p.124,24 quos occisos vel vulneratos intus -bant. **2** *subi. res:* **a** *continere – enthalten, (in sich) bergen:* ARNO REICHERSB. apol. p.43,7 arca . . . -ans intra se octo animas. *v. et p.437,23.* **b** *conspicuum non reddere – nicht in Erscheinung treten lassen:* EINH. Karol. 22 p.27,1 haec *(vitia corporis)* ceterorum membrorum -bat aequalitas. **c** *refl. i. q. obscurari – sich verfinstern:* HRABAN. carm. 39,62,4 astra . . . se -verant *(sc. morte Christi).*

II *spirit.:* **A** *gener. i. q. dissimulare, reticere, tenere – verheimlichen, verschweigen, für sich behalten (cf.* GLOSS. IV 45,55 St.-S. -o hilo. *al.):* **1** *in univ.:* LIUTG. Greg. 3 laudem . . . apud regem . . . non -are. HRABAN. epist. 20 p.426,22 nec hoc -andum arbitror reverentiam tuam, quod *eqs.* AGIUS vita Hath. 18 aliquid . . . matri -are. HROTSV. Sap. 1,2 si non -anda -veris. WIDUK. gest. 1,9 p.12,20 iram vultu -ans sereno. THIETM. chron. 8,11 crimen meum semper -vi. THANGM. Bernw. 41 p.776,6 omnes iter . . . -bat *episcopus.* EKKEH. IV. cas. 37 cuius *(Waltramni)* . . . melodiae, quis fuerit, non caelant. *saepe. tacere – schweigen:* VITA Liutg. I 33 de luce . . . non -vit. *interdum pass. i. q. occultum manere, non praeterire – verborgen bleiben:* LIUTG. Greg. 9 lugubre nuntium dominos . . . -ari non potuit. EKKEH. IV. cas. 40 p.145,14 quantum in me est, bene caelaberis. p.146,8 non caelatum est . . ., quid deforis egerit. **2** *c. colore quodam:* **a** *c. sensu non revelandi:* SERMO nat. virg. 4 secreto quod voluit, a nobis nunc usque -vit *Deus.* **b** *c. sensu non portendendi:* THIETM. chron. 7,69 sive aliquid nobis presignetur sive -etur. **B** *publ. et iur.:* **1** *silentio tegere – geheimhalten:* HINCM. ord. pal. 31 quod res . . . annum . . . caelari . . . necesse fuisset. THIETM. chron. 4,50 haec *(sc. mortem imperatoris)* . . . diu -bant. OTTO FRISING. gest. 2,55 p.160,23 consilium, quod iam diu secreto retentum -batur, publicatum est. *al.* **2** *(vera) supprimere – (Tatsachen) unterschlagen:* LEX Baiuv. 16,9 quod *(vitium)* . . . venditor -vit (sc- *Ald.*). CONC. Karol. app. 9c p.851,15 quia vos . . . hec mihi -astis. *al.* **3** *non indicare – nicht anzeigen:* LEX Baiuv. 9,17 si . . . hoc . . . -verit iudici. CAPIT. reg. Franc. 33,25 sacrilegos . . . -are. *al.* **4** *certiorem non facere – nicht informieren:* CAPIT. reg. Franc. 112,15 archipresbiteri . . . nequaquam episcopos -are audeant. EPIST. Teg. I 65. **5** *tegere – vertuschen:* LEG. Wisig. 3,4,11 pro -ando adulterii scelere. **6** *infitiari – leugnen:* CAPIT. reg. Franc. 306,15 nulla securitate hoc -andi aut superandi fulta *regina.* **7** *protegere – decken:* LEG. Wisig. 6,5,15 scelus eius *(homicidae)* . . . excusando -are. LEX Baiuv. 9,8 furem -are . . . periurans. *al. refl. i. q. se munire – sich verstecken (hinter):* LEG. Wisig. 3,5,6 vidua, que . . . tali se voluerit obiectione defendere vel excusatione -are. **C** *philos. i. q. velare – verschleiern:* ALBERT. M. top. 8,1,2 p.493b,23 oportet -are propositum *eqs.* p.494b,43. p.498a,1 quod 'eo, quod dictum est' in . . . cautelis . . . 'ad -andum' *(p.152a,6* εἰς . . . κρύψιν) in celativis propositionibus . . . 'est utendum'. *ibid. al.*

adi. **celatus,** -a, -um. *occultus – verborgen:* HUGEB. Wynneb. 7 p.111,22 -a coram hominibus, clara coram Deo *merita.* 13 p.116,6 nectarem . . ., quae intus -a latebatur. INVENT. Quint. I 127 (MGPoet. IV p.995) -os martyris artus.

adv. **celatim.** *clam – heimlich:* ANNAL. Ianuens. III p.108,16 turres . . . -m, quam melius poterant, muniebant *(sim.* p.151,23 quam -m poterit).

2. celo *v.* caelo. **3. celo** *v.* celox.

celon(i)tes *v.* chelonites. **celothipia** *sim. v.* zelotyp-.

celox (cae-), -ocis *m. et f. form. nom. pl.:* -ones: *l.36.* -otes: *l.43.*

1 *navis velox – schnelles Schiff, Schnellsegler (cf.* GLOSS. III 216,32 St.-S. -nes karraden vel uerenewun. 370,30 -es henkochen naves veloces. IV 45,44 -x chiol vel uarm. *al. v. et p.433,22):* WILLIB. Bonif. 5 p.20,13 -is celeriter marginem scandens. HUGEB. Willib. 3 p.91,9 citato -is cursu. VITA Willib. p.17,41 pennigerum ascendere -em. *al. in imag.:* THEODULF. carm. 79,64 ut mea vix referat pondus inorme -x. *usu adi. i. q. velox – schnell:* GLOSS. I 66,25 St.-S. caelotes *(a,* ce- *b,* celoces *c)* hrade. 67,25sq. caelotes veloces, caelox velox. **2** *scapha – Boot:* ODO GLANN. Maur. 15 (2) cum . . . media fluminis spacia -x innare videretur. VITA Salomae 16 a duabus piscatoribus modica -e mox allabentibus elevatur. *Schmidt*

***celsidicus,** -a, -um. *magnis laudibus celebrandus – hoch zu preisen:* VITA Landel. 384 *(de sancto)* miles -us.

***celsificus,** -a, -um. *altus, erectus – hoch(ragend):* IOSEPH. SCOT. carm. 4,35 (MGPoet. I p.154) quae *(sapientia)* . . . portio maior muro -o . . . est.

***celsipotens,** -entis. *in alto regnans – in der Höhe herrschend:* VITA Galli II 598 tu, Dee, -s (905).

celsithronus (-tr-, -trho-), -a, -um. *etym. et signif.: v. vol. I. p.518,40sq. de Deo i. q. in alto regnans, altithronus – in der Höhe herrschend, thronend:* FORM. Salisb. 3 p.440,34 -trhonus cosmi . . . creator. SEDUL. SCOT. carm. 1,19,7 pater (HROTSV. Agn. 319). *al. subst. masc.:* HRABAN. carm. 4,3,9 tibi -us praestabit tempora laeta. SEDUL. SCOT. carm. 1,3,2 -o vota . . . ferat. SYLL. Sangall. 6,37 fili -i, nos audi. HROTSV. prim. 559 -i commendatur pietati. *al.*

***celsitonans,** -antis. *ex alto (sive in alto) tonans – aus (in) der Höhe donnernd:* **1** *de Deo (Christo: l.67):* ERMOLD. Ludow. 2,407 o Dee -s. TRAD. Ratisb. 287 -is gratia Dei. *al. subst. masc.:* THEODULF. carm. 65,1 tibi, -s, aram . . . adorno. AUDRAD. carm. 3,4,314 donec -s veniat. HROTSV. Dulc. 1,6 incurrere iram -is. *al.* **2** *de deis paganorum:* AUDRAD. carm. 3,2,8 quingentos -es . . . subvertere divos. HERM. AUGIENS. vit. 69 Iovis -is.

celsitudo, -inis *f. script.:* -lci-: BONIF. epist. 69 *cod. 1.* -saet-: DIPL. Merov. I 84 p.75,1. *plur.: p.443,30.*

[Pape]

excelsitas – Höhe: **1** *proprie:* **a** *strictius:* ALDH. virg. I 21 p.251,13 immensae proceritatis -o *arboris.* ARBEO Corb. 28 in tam -e . . . fugisse montis. MIRAC. Genulfi 1 (MGScript. XV p.1205,2) cuius *(Galliae)* . . . pars superior a -e montium . . . Celtica nuncupata videtur. HILDEG. Rup. 12 qui *(locus)* . . . -e aedificiorum . . . pollebat. **b** *latius i. q. montes – Gebirge:* ALCUIN. epist. 193[tit.] Aquilae inter omnes Alpine -is aves carissimo . . . salutem. **2** *translate et in imag.:* **a** *sublimitas, dignitas – Erhabenheit, Würde (cf.* GLOSS. II 282,3 St.-S. -o stiuri vel hertuom. *al.):* WILLIB. Bonif. 5 p.25,7 ad suscipiendum huius -is *(sc. episcopatus)* gradum. VITA Euch. Val. Mat. 9 a -e prioris dignitatis cecidit *homo.* DIPL. Otton. I. 335 p.450,1 statum sancte ecclesiae . . . ad -is culmen erigere. ALEX. MIN. apoc. 10 p.199,23 spei -em. *al. de Deo, angelis sim.:* ALDH. virg. I 11 p.239,15 angelica supernorum civium -o. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p.397,37 -o patriarcharum digno honore remunerata. OTTO FRISING. gest. 1,47 p.67,25 quanta divinae -is esset potentia. *al.* **b** *nobilitas – Adel:* HIST. peregr. p.126,12 -o sanguinis et animi. **c** *cognitio – Erkenntnis-(stufe):* GODESC. SAXO theol. 22 p.305,21 ad quam -em sublevat nos sola fides. **d** *de voce i. q. elevatio, magnitudo – Tonhöhe, Lautstärke:* IDO Libor. 13 antistite praeclara -is voce cum . . . clero suo . . . concinente. **3** *meton. (imprimis in allocutione vel titulo honorifico):* **a** *saec. i. q. altitudo, maiestas, clementia – Hoheit, Majestät, 'Gnaden':* **α** *de regibus vel imperatoribus (de imperatrice: l.37):* DESID. CAD. epist. 1,4 donec . . . vestri culminis praeclaram -em vidissem. LEG. Wisig. 7,5,9 regie -is . . . institutiones (DIPL. Zwent. 16 p.47,10 regiis -bus reus . . . habeatur. *al. cf.* DIPL. Arnulfi 124 p.183,23 regalis -o). LEG. Lang. p.113,6 sicut -o nostra . . . decrevit (DIPL. Ludow. Germ. 16. CHART. Tirol. 1056 p.102,21 [dipl. Frid. II.] comes . . . nostre -i supplicavit. *persaepe*). DIPL. Loth. I. 1 p.51,30 (ed. Th. Schieffer. 1966) imperialem -em (CAPIT. reg. Franc. 234. *al. cf.* DIPL. Heinr. III. 298 nostri -o imperii). HRABAN. epist. 17[a] p.420,26 -o magnitudinis vestrae *(sc. Iudithae imperatricis).* DIPL. Ludow. Inf. 24 p.131,14 -em nostrę dominationis . . . adierunt. *saepe.* **β** *de ducibus, comitibus sim.:* EPIST. Merov. 6 p.446,22 recolere . . . debet -o vestra *(sc. patricius).* FORM. Marculfi suppl. 3 salutacionum munia . . . -e vestre *(sc. maiori domus)* distinare. TRAD. Patav. 46 -em nostram honorare *(item de comite:* EPIST. Teg. I 22). EPIST. Teg. I 10 mittimus ad nobilem -em vestram *(sc. ducem).* CHART. civ. Spir. 4 p.3,35 -o nobilium . . . conperiat. **b** *eccl. i. q. sanctitas, venerabilitas – Heiligkeit, 'Hochwürden':* **α** *de papa:* DIPL. Loth. I. 110 (ed. Th. Schieffer. 1966) notum esse cupimus, sancte pater, vestrae -i (EPIST. Col. 5 p.247,34. EPIST. Wibald. 95 capellanus . . . apud -em vestram insimulatus est *eqs.*). **β** *de (archi)episcopis, abbatibus (de abbatissa: l.52):* LULL. epist. 49 p.79,9 pro tuae -is *(sc. Cuneburgae abbatissae)* statu . . . deprecantes. 103 p.226,1 litteras sagacitatis vestrę -i *(sc. Bonifatio)* dirigere. MEGINH. FULD. (?) Ferr. prol. imploramus culminis -em vestri *(sc. abbatem).* TRAD. Frising. 859 adiens . . . episcopum deprecans -em suam *(item de episcopo:* GERH. AUGUST. Udalr. I 19. EPIST. Worm. I 10 p.27,18). REGINO syn. caus. praef. p.1,10 misi vestrae -i *(sc. archiepiscopo)* libellum. *al.*

celsus, -a, -um. *script.:* te-: *p.444,45.* cae-: *p.444,2. al.* -ll(a): *p.444,48. compar.* -sor-: *p.444,13.*

I *adi.: excelsus, erectus, editus – hoch, aufgerichtet, emporragend:* **A** *proprie:* **1** *strictius de habitu:* **a** *de rebus:* WALAHFR. hort. 66 paries . . . -ior. HRABAN. carm. 11,24 -i montis in arce. AGIUS epic. Hath. 582 in nimium -a . . . frutice. POETA Saxo 4,181 Alpes. OTTO FRISING. gest. 2,20 p.123,11 turrium. *saepe.* **b** *de hominibus:* CAES. HEIST. mirac. I 11,3 p.270,19 exultant . . . statura -i *beati.* **2** *latius de situ:* CARM. de temp. rat. 314 firmamentum . . . triplicato . . . numero -ius (-ior *V*) Foebo cedit. WANDALB. mens. 335 ad boream . . . -um. HRABAN. carm. 39,73,3 super astra -issima. FROUM. carm. 35,16 -um . . . scandere cęlum. *al.* **B** *translate:* **1** *sublimis, venerandus – erhaben, verehrungswürdig:* ALDH. carm. eccl. 2,28 Patris . . . -a (cae- *P*) potestas. PAUL. DIAC. carm. 22,52 *(de Karolo Magno)* -us apex. HROTSV. Gong. 408 dextera -a Dei. FROUM. carm. 10,29 ordine tam -o *(sc. sacerdotio)* . . . fungere. *famā insignis – berühmt:* HRABAN. carm. 10,4 carmina . . . meliora . . . -i cantibus Ovidii. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 29 *(de Spira civitate).* **2** *generosus, nobilis – edel, adelig:* URSIN. Leod. 1 (MGMer. V p.324,15) ex progenie -a Francorum . . . exortus. AGIUS epic. Hath. 611 propago. DIPL. Otton. II. 95 -a vel humilis persona. **3** *praestans, magnificus – hervorragend, herrlich:* FORM. Marculfi 1,5 p.45,20 huiusmodi personis locis -soribus (-sior- *A2. B*) pontificalem . . . committere dignitatem. CARM. var. I 26,3,56 -a trophea. CAND. FULD. Eigil. II 24,22 Hrabanus . . . meritis et dogmate -us WANDALB. martyr. alloc. 25 -a . . . doctrinae . . . gloria. HROTSV. gest. 494 -ae solium . . . aulae. CAES. HEIST. mirac. I 11,3 p.270,24 honore -ior. *al.* **4** *de sono i. q. elevatus, magnus – erhoben, laut:* WALAHFR. Mamm. 24,2 -a . . . voce . . . hortatur (CAND. FULD. Eigil. II 17,128). ECBASIS capt. 235 adfuit his *(crabronibus)* vitulus -o cum carmine mixtus. *mus. i. q. altus – hoch:* AUREL. REOM. mus. 19 p.59[a],6 nisi *syllaba* inchoatur -iori acuto.

II *subst.:* **A** *masc. (cf. l.33):* **1** *gener. i. q. homo sublimis vel illustris – ein Erhabener, Hochgestellter:* HRABAN. carm. 11,9 te *(sc. episcopum)* -um humilis monachus . . . compellat scriptis. ECBASIS capt. 701 ius est hoc modicis semet preponere -is. **2** *medic. i. q. species verrucarum (fructus mori similium) – (einer Maulbeere ähnliche) Warzenart:* IOH. IAMAT. chirurg. 5,12 -us . . . formam habet fructuum -i simillimam. 7,11 -um in aliqua parte corporis natum curare. IORDAN. RUFF. equ. 5 p.19,21 murus vel -us. **B** *fem.* -a (-us: *l.39sqq. al.; an masc.?*): **1** *gener. i. q. caelum – Himmelreich:* RHYTHM. 122,5,2 tribuis *(sc. Deus)* -am *(v. notam ed. p.1165[a]).* **2** *bot.:* **a** *morus – Maulbeerbaum (Morus nigra L., cf. André, Lex. bot. p.79):* COMPOS. Luc. H 15 hulmi cortice, -ae cortice. DYASC. p.62[a] -a, quam multi siccaminum dicunt, vel ut Latini mora *eqs. (sim.* ALPHITA II p.37,13). GLOSS. III 543,8 St.-S. mora -i mulber. BERNH. PROV. comm. 1,2 p.273,23 radix -i. 10,1 p.316,16 de foliis siccomori, id est -i, nutriuntur vermes *eqs.* ALPHITA I p.283,24 -us, morus maior idem. *al.* **b** *sycomorus – Maulbeerfeige, Sykomore (Ficus sycomorus L.):* AESCULAPIUS 10 p.13,26 lac de -a. ALBERT. M. animal. 23,97 lac arboris, quae -a sive ficus fatua dicitur (*sim.* veget. 6,103 -a [te- *C*] latine dicitur). veget. 4,144. **c** *rubus – Brombeere (Rubus fruticosus L., cf. André, Lex. bot. p.79):* AURELIUS 8 p.695,21 si decoquant corium granati . . . aut cellae *(v. notam ed.).* GLOSS. med. p.71,10 rubum: -a agreste. **C** *neutr. plur.:* **1** *proprie i. q. excelsitas – das Hohe, Höhe (cf.* GLOSS. I 70,4 St.-S. -a hohi. *al.):* **a** *strictius:* WALAHFR. hort. 292 genus . . . frutecti . . . -a . . . petens. HRABAN. carm. 36,2 *(in imag.)* ardua succumbunt imaque -a petunt. **b** *latius i. q. caelum – Himmel:* CAND. FULD. Eigil. II 17,124 in -is Domino gloria. **2** *translate:* **a** *res sublimes – Hochstehendes:* WANDALB. creat. mund. 259 -a capessunt mentis culmine vecti. **b** *magnalia – Großtaten:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p.17,16 cum . . . ad contemplanda -a divinitatis attollimur.

adv. **celse.** **1** *proprie i. q. in altum – hoch:* HUGEB. Wynneb. 7 p.112,23 *(in imag.)* cum . . . -ius et -ius conscendebat. DONIZO Mathild. epil. 2,5 te *(sc. Canusium)* . . . *duces* fabricarunt . . . -e. **2** *translate i. q. magna voce – laut:* Ps. HUCBALD. ton. p.227,19 psalmi . . . pro paucitate vero seu multitudine cantorum -ius vel humilius canendi sunt.

***Celtengarius** (Zeltin-), -i *m.* (*theod.vet.* zelto) *in cognomine i. q. pistor dulciarius – Feinbäcker:* CHART. Tirol. notar. II 45 (a.1242) in presencia . . . Bertoldi C-i *(de eodem:* CHART. Tirol. 1145 p.186,23 Zeltingarii. 1152 p.196,11 Zeltingarius).

celte(s) *v.* celtis.

celtica, -ae *f. nardum Gallicum – (gelber) Speik (Valeriana celtica L., cf. André, Lex. bot. p.79):* AESCULAPIUS 11 p.16,1 -ae folia. ANTIDOT. Bamb. 18 -a £. *al. (v. ind.).*

[Pape]

RECEPT. Bamb. 66 dabis . . . -cin vel assarum. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380^{C} -a calida est . . ., virtutem habet diureticam *eqs.* ALPHITA II p. 36,23 -a fascigallicum. *al.*

celtis (-es), -is *m. vel f. (n.* -e: *l.9)* **1** *instrumentum sculptorum, caelum, scalprum – (Stein-)Meißel (cf.* GLOSS. III 639,14 St.-S. -es maizel. IV 214,22): **a** *gener.:* AEG. AUR. gest. 3,73 p. 115,31 ymaginem . . . -e sculptam in scilice *(cf. Vulg. Iob 19,24).* ALBERT. M. Iob 19,24 (ed. M. Weiss. 1904) -e nomen indeclinabile est et est instrumentum cementarii *eqs.* FUND. Schild. praef. illustrium virorum . . . acta . . . in quacunque durabili materia laborioso -e effigiabant. *de instrumento scriptorio:* CHART. Pomm. B 1099 (a. 1278) nisi -e kalomali . . . solidetur *memoria.* **b** *chirurg.:* GLOSS. Roger. I A 4,14 p. 722,22 cum -e vel cum trepano magister . . . operetur. **2** *lapis celte sculptus – mit dem Meißel bearbeiteter Stein(block):* CHART. Rhen. inf. II 570 (a. 1267) ad educendum -es seu fracmina lapidum.

celvical *v.* cervical. **celum** *v.* caelum.

celus *v.* caelum, zelus. **celydrus** *v.* chelydrus.

***celyphos** *(n.)* (κέλυφος) *folliculus nymphae – Puppenhülle:* ALBERT. M. animal. 7,91 a quibus *(animalibus, quae pariunt vermes)* eiecta pellis fallacoz (*p. 601^{a},6* τὸ κέλυφος), hoc est exuvium, vocatur. *Pape*

ceme *v.* cheme. **cementum** *sim. v.* cae-.

cena (cae-, coe-), -ae *f. script.* cin-: *l.52.*

I *epulae, dapes vespertinae, convivium – (Haupt-)Mahlzeit, Abendessen, (Gast-)Mahl (cf.* GLOSS. I 761,30 St.-S. cęnam imbiz. II 299,24 -a . . . apandmuos. III 153,5 -a merot. *al.):* **A** *gener.:* **1** *proprie:* HUGEB. Willib. 4 p. 94,29 misit illis prandium et -am (ORDO Rom. 19$^{tit.}$ de . . . prandio atque -is monachorum. *cf. l.41).* CAPIT. reg. Franc. 170,24 ut mandatum post coenam fiat. WALAHFR. hort. 203 coenam (cę- *CLK*) cyatis . . . claudere crebris. NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 24,18 qualis numquam cęna magno composita est Karolo. POETA Saxo 5,373 porro quaterna iugem praebebant fercula caenam. GERH. AUGUST. Udalr. I 24 p. 409,25 de coena surgens in lectum se . . . deposuit. THIETM. chron. 7,1 papa eis *(Heinrico et coniugi coronatis)* -am . . . fecit copiosam. *saepe. de praestatione:* CHART. select. Keutgen 127,30 (a. 1214) ipsos *(lapicidas)* non habebit in -a. CHART. Carniol. II 109 p. 84,6 non . . . prandia seu -as pernoctando expectat (CHART. Tirol. 1130 p. 172,20. 1145 p. 186,41. *al.).* **2** *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,47 sensit *magister* . . . nos cara suę solatia quęrere cęnę. 3,15 sacris . . . cartis, quę tibi delicias caenę . . . recludunt. CAES. HEIST. hom. exc. 182 Rupertus . . . in Cistercium devenit, ubi -am peccatoribus . . . preparavit . . . maximam futuram. ALEX. MIN. apoc. 19 p. 397,25 quae -a in ista vita praegustatur. *al.* **3** *proverb.:* REGIMEN san. Salern. 20sq. ex magna coena stomacho fit maxima poena; ut sis nocte levis, sit tibi coena brevis. **B** *eccl. de ritibus:* **1** *de mensa Christi paschali:* **a** *proprie:* CONC. Merov. p. 83,4 a die cinae Domini (*cf.* WALAHFR. exord. 20 p. 492,29 in anniversario caenae dominicae. THANGM. Bernw. 27 p. 771,25 in sancta festivitate heroycae coenae). GODESC. Saxo theol. 22,6 p. 333,5 cum Dominus in caena sua dedit manducandum corpus. HILDEG. epist. I 47 p. 227^{A} Christus . . ., qui in coena . . . impassibilis fuit. *al.* **b** *meton.* -a Domini, -a dominica *i. q. natalis calicis – Gründonnerstag:* CAPIT. reg. Franc. 12,4 presbyter . . . in coena Domini rationem . . . episcopo reddat. TRAD. Frising. 519 p. 443,32 actum . . . in caena Domini. CAPIT. reg. Franc. 293, 46 in quinta feria maioris septimanae, id est in -a, quae specialiter appellatur dominica. THIETM. chron. 4,6 cum in Pragu -am Domini celebraret. LIBER ordin. Rhenaug. p. 114,6 in -a Domini: ante nocturnos tres orationes fiunt *eqs.* CHART. Tirol. 909 x solidos . . . in -a Domini pauperibus distribuendos. STATUT. ord. Teut. p. 36,8 communicent . . . in -a Domini. *persaepe.* **2** *de eucharistia:* HILDEG. epist. I 47 p. 226^{C} de cuius *(Christi)* corpore omnis fidelis vivere debet . . ., id est in coena sua. **3** *de caritate:* CHART. archiep. Magd. 146 (a. 1023/51; spur.?) ut . . . prepositus . . . -ę diffinitionem pro signo memorie et caritatis nostre exhibeat. HIST. Hirs. 10 caritatem, que fratribus ad -am per annum ministratur, quam nos vulgariter -am dicimus, ipse dari instituit. *de caritate natalis calicis:* CONSUET. Trev. 40$^{tit.}$ de -a Domini *(cf. Th. Schäfer, Die Fußwaschung. 1956. p. 77).*

II A *cibus, ferculum – Speise, Gericht:* WANDALB. mens. 151 lactuca caenas componere dulces. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,200 petit hic -as. *in imag.:* HRABAN. epist. 5 p. 390,22 nobilium . . . doctorum amplissimis vescatur caenis. **B** *victus – Beköstigung:* CHART. Argent. IV 33 p. 41,12 (a. 1224/28) quedam *bona* dimissa ad bona -e sibi adiacentia.

cenaculum (coe-), -i *n. script.:* cae-: *l.30.41.* -nic-: *l.38.* -cl-: *l.44.*

1 *strictius i. q. triclinium – Speisezimmer, -saal (huc spectare possunt etiam nonnulla exempla infra allata, e. g. l.37; cf.* GLOSS. III 314,15 St.-S. -um muosgadem. *al.):* **a** *proprie:* ARBEO Corb. 26 ut . . . vasula per pavimenta -i volverentur. AMALAR. off. 3,21,12 baiulator aquae, qui suscepit eum *(Christum)* in -o suo. CATAL. Weing. (MGScript. XV p. 1314,10) utile . . . hospitibus . . . -um. CONR. SAXO spec. 7 p. 95 coe-um *est domus* ciborum. *al.* **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 14,20 p. 390^{B} coe-um . . . significat sanctam ecclesiam. **c** *symbolice de triclinio cenae Christi paschalis:* AMALAR. off. 3,21,4 cum suis auditoribus ascendit *sacerdos* in -um, quando dicit: sursum corda. **2** *latius i. q. solarium – Söller (cf.* GLOSS. III 411,5 St.-S. solarium vel coe-um sal vel ufhuse vel solre. 631,7; *de re v. Heyne, Hausalt. I. p. 79sqq.):* **a** *superior pars aedificii – Obergeschoß:* ALDH. virg. I 57 in -i solario. GESTA Font. 17 p. 55,23 ipsam *ecclesiam* . . . accrevit constructo desuper coe-o. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,39 alta . . . barbaricis cę-a fulta columnis. LAMB. HERSF. annal. a. 1065 p. 94,25 domus . . . -um habens satis editum. HERM. TORN. rest. 30 sepulchrum in . . . loco -i *ecclesiae* . . . construi fecit. CHRON. Sigeb. auct. a. 1153 (MGScript. VI p. 396,45) urbs . . . coe-is domatum in plateis suis quasi crypta laqueariis supertecta. CHART. Basil. A II 215 p. 274,5 in -o tricamerato. *al. tabulatum – Stockwerk:* ARBEO Emm. 41 sume in superiore -o panem, quae est. ALBERT. AQUENS. hist. 6,11 parietes, coenicula cratesque *machinae. al.* **b** *domus (cenaculata), aula (in superiore aedificii parte sita), palatium – (mit Obergeschoß versehenes) Haus, Saal (im Obergeschoß), Pfalz, Palast (cf.* GLOSS. I 382,27 St.-S. in . . . cae-o, id est in . . . falanzon): AEDILV. carm. 11,33 candida . . . celsis ad sidera muris . . . -a. CARM. Salisb. 14,2 novum praecelsa mole cenaclum. CHART. Hersf. 77 in Waluhusun ante . . . ianuam imperatoris -i. HERBORD. Ott. 1,26 XIV basilicas et IV coe-a elegantis fabricae construxit. CHART. Brixin. 98 p. 104,7 acta sunt hec . . . in -o prepositi (CHART. Burgel. 96 p. 115,11 in -o Gluchawe). CHRON. Erf. mod. 1184 p. 193,2 dum in -o vallatus multis resideret *rex. al.* **c** *locus – Raum:* ABBO SANGERM. bell. 1,500 baratri . . . cae-a tetri. Ps. GERH. CREM. (?) sal. II G 62 quae *(plumbi folia)* suspende in coe-a, in quibus sint uvae acidae *(v. notam ed.).*

cenadicum *v.* cenaticum.

1. cenalis, -e. *cibarius – Speise-:* CHART. Rhen. med. II 263 p. 305,18 (a. 1210) in anniversario . . . similam cum -i libo . . . persolvet. CHART. Rhen. inf. II 301 panem -em.

2. *cenalis, -e. *(orig. arab. ut vid.) in terra et in aqua vivens – auf dem Lande und im Wasser lebend, amphibisch:* Ps. GALEN. anat. 5 p. 183^{B} animalia alia, quae sunt communia terrae et mari, quae arabice -ia (cenealia *V*) dicuntur.

cenamomum *sim. v.* cinn-. **cenapium** *v.* sinapis.

***cenarga** (ge-) *subst. (orig. inc., nisi subest* zanca) *ocrea, bracae ex corio confectae – Ledergamasche, -hose:* GLOSS. III 668,49 St.-S. g-a lederhose (IV 46,3 -a. 169,10).

cenarius, -i *m. magister coquinae – Küchenmeister:* CHART. civ. Erf. 188 (a. 1265) testes . . . sunt . . . Wernherus cellerarius . . ., Irnfridus -us (CHART. ord. Teut. [Thur.] 236 p. 186,20). CHART. eccl. Erf. 437 p. 259,3 ut . . . -us noster . . . conventui pulcrum servitium administret. *ibid. al.*

cenaterium *v.* coemeterium.

***cenatica,** -ae *f. cena – (Haupt-)Mahlzeit:* COD. Wang. Trident. 251 p. 478,8 (a. 1211) -am uni persone fictum acci-

[Dauser]

pienti. CHART. Tirol. 670 menaitas II, -am I. 748 p.181,10 dare canavario . . . et suis equis unam -am et unum prandium. REGISTR. Trident. I 78 p.72,14 in ipsa -a interficere unam de . . . bestiis. *al. in hac regione.*

cenaticum (coe-, -adi-) *vel* **-us,** -i *n. vel m.* **1** *praestatio pro iure alimenta sumendi danda – Abgabe für das Recht, Nahrungsmittel zu nehmen (cf. Waitz, Verf.-Gesch. IV. p. 61³):* FORM. imp. 20 p.301,20 nullus . . . nullum teloneum . . . aut -um aut pastionem . . . accipere . . . audeat *(sim.* DIPL. Otton. III. 5 p.400,5 coe-um. *al.).* **2** *census piscium – Fischzins:* ODO GLANN. Maur. 32 (10) censum piscium, quem more provinciae cenadicum vocant *(v. notam ed.).*

cenatorius, -a, -um. *cenae aptus – für ein Gastmahl passend:* IOH. DIAC. cen. 2,55 dabo singulis benignus vestes -as *(ex Ps. Cypr.).*

***cenc(h)rias** *adi.* (κεγχρίας) *cenchro similis – einem (Hirse-)Korn ähnlich:* GLOSS. med. p.18,12 cencrias, id est granosus.

cenc(h)ris, *acc.* -in *subst.* (κεγχρίς) **1** *de specie falconum fort. i. q. tinnunculus – viell.: Turmfalke:* ALBERT. M. animal. 6,4 p.442,24 quae *(avis rapax)* graece kayandoz (*p. 558ᵇ,28* κεγχρίδος), latine seneris vocatur, et hanc quidam Graeci vocant tenesym. 7,41 kaboryz (*p.594ᵃ,2* κεγχρίς) et antytoniz. 17,5 genus rapacium avium, quod Graeci fieriz (*p.750ᵃ,7* κεγχρίς) vocant. **2** *species serpentis – Schlangenart:* ALBERT. M. animal. 25,23 cencris est serpens semper rectum iter serpens. *in imag.:* THEODULF. carm. 28,733 hunc hydrum, hunc cencrin, hunc evitato cerasten. AMARC. serm. 4,378 (ed. K. Manitius. 1969) cencris (ceneris *D*), dipsas . . . mordebant homines. *cf.* *falitusus.

cenchros (cincro, centron) *subst.* (κέγχρος) *milium – Hirse:* GLOSS. III 470,27 St.-S. milium centron herse. *fort. add.:* Ps. HIPPOCR. phleb. 177 cincro uncias VIIII.

***cendalum** (ze-, zin-, cin-, cyn-, -arum, -lium), -i *vel* ***cendatum** (cin-, -det-, -adum), -i *n. (m.* -us: *l.54) (orig. inc., nisi subest* sindon, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XI. p.641sq.) form.: abl. sg.* -lio: *l.47. acc. pl.* -lia: *l.42. abl. pl.* -libus: *l.51.*

tela serica (tenuis), pannus sericus – (dünner) Seidenstoff, Seidentuch, Zindel: **1** *in univ.:* ANGILB. eccl. Cent. 3 p.177,30 casulas . . . de -to v. WIBALD. epist. 295 mittetis . . . cindalia candida. WOLFGER. itin. comput. 4 p.25,20 pro zindalo ad failam episcopi XXXII sol. THIETM. peregr. 26,2 ornati *Sarraceni* purpuro et cyndaro. CATAL. thes. Germ. I 31,5 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) cum . . . subtili de cindeto albo. CHART. Tirol. notar. I 689 p.341,34 XIII libras pro una coltra -lio (*cf.* 601 pro zendalio). CHART. Patav. 92 (Mon. Boica XXIX 2 p.474,2) cappam . . . forratam cum -to viridi. THEOD. CERV. chirurg. 2,6 p.147ᴰ in ore fracturae cranei ponatur pannus lineus vel -tum. ALBERT. MIL. temp. 235 cives ferebant lapides . . . in pellibus variis et -libus. *al. fort. add.:* GLOSS. III 621,50 St.-S. conomia zendal. 691,52 zeno cendat *(cf. l.61).* **2** *de vestimentis:* GESTA Font. 17 p.52,28 cindados duodecim coloris diversi (*cf.* p.56,8 -tos). ANNAL. Ianuens. III p.127,1 dimittat unusquisque -ta, xamita *eqs.* **3** *de vexillo:* ROLAND. PATAV. chron. 4,9 p.63,24sq. accessit . . . ad -tum pendens de . . . antenna carrocii et capiens ipsum -tum seu vexillum *eqs.*

***cendarina** *subst. tela serica – Seidenstoff:* GLOSS. III 624,41 St.-S. -a cehotaz *(v. notam ed.). fort. add.:* GLOSS. III 622,53 St.-S. zenontina zendata *(cf. l.53).*

***cendator** (scin-, cin-), -oris *m. artifex serici – mit Seide beschäftigter Handwerker:* CHART. scrin. Col. B 997 (a.1265) Petrus ci-r. 997ᵃᵈⁿ. Petro sci-i.

***cendatum** *v.* *cendalum.

***cendatus,** -a, -um. *ex serico consistens – aus Seide bestehend, Seiden-:* ANNAL. Ianuens. III p.154,13 alie *galeae* . . . paliis -is et pannis deauratis cohoperte. p.154,17 cohopertis carrubiis civitatis pannis deauratis et -is.

***cendecusoctus** *numer. centum decem octo – hundertachtzehn:* BEDA temp. rat. 22,33 quinquagies novies bini -us (-to *C*). 22,36.

***cendellari(n)us** (sante-), -a, -um. *ex serico consistens – aus Seide bestehend, Seiden-:* CHART. Tirol. notar. II 265ᵃ (a.1242) de XXX pecias panni santellarini (265ᵇ). *subst. neutr. i. q. pannus sericus – Seidentuch:* CHART. Tirol. notar. I 876 (a.1237) per IV pecias santellari.

cendo, -ere. *incendere – anzünden:* CHART. Tirol. 446 (c.1189/1201) unum minale sagiminis ad lumen -endum.

cendula *v.* schedula.

***cene** ***werdunia** *subst.* (*orig. germ. ut vid.; in altera voce subesse potest theod. vet.* wert) *script.:* cae-, ci-, si-, ti-, -na, -ni, -nu; wir-, -din-, -don-, -uria *al. (v. ed. p.196). pretium rei intertiatae vel sim. – Wert einer geanefangten Sache o.ä.:* LEX Ribv. 37,2 ut de -u -ria sua . . . recipiat. 75,3 cum texaga seu caenu -a . . . culpabilis iudicetur. 75,6 solido uno de -e -a pro corio restituat (*cf.* 75,7).

cenebubula *v.* cunila. **cenedonia** *v.* chelidonius.

***cengl(i)um** (ze-, çe-, cin-), -i *n. vel* ***cenglus,** -i *m. (ital. sept. dial.* cengio *a* cingulum, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. II. 1951. p. 851) lacinia terrae herbosa, gradus terrae inter rupes situs – grasiger Erdstreifen, Terrasse zwischen Felswänden:* REGISTR. Trident. III 6 p.229,21 (a.1259) apud zenglum cum figariis. 8 p.232,13 ab uno latere via, ab alio çenglus. 23 p.252,17 ab uno capite -lium. p.252,30 in sumitate çengli. 24 p.255,13 super cinglos. *ibid. al.*

***cengravius** *v.* *centgravius.

***cenit** *v.* *zenith. **cenitus** *v.* cinaedus.

cenix *v.* choenix. **cennodia** *v.* centenodia.

ceno (cae-, coe-), -avi, -atum, -are. *epulari, cibari – die (Haupt-)Mahlzeit einnehmen, speisen:* EINH. Karol. 24 p. 29,7 inter caenandum . . . lectorem audiebat. WALAHFR. Wett. 205 quam *(cellam)* -tum (cae- *D*) ante petivit. HROTSV. sap. 3,23 hora -andi. THIETM. chron. 6,73 facta pro defunctis memoria nos ibi -vimus. THANGM. Bernw. 5 p.760,21 quae *(lectio)* inter coenandum non brevis legebatur. CONSUET. Marb. 255 (Spicil. Friburg. X. 1965) seniores . . . vesperas cantabunt et cito cęnabunt. CHART. Bern. II 481 p.501,24 si . . . ibidem prandere, -are voluerimus. *saepe.*

subst. **cenans,** -antis *m. conviva – ein Speisender:* ORDO Rom. 19,19 ad sera -bus. 19,22 ut nox superveniat -bus.

cenobium *v.* coenobium. ***cenobrium** *v.* cinnabaris.

cenocefalus *sim. v.* cynocephalus.

cenodochium *v.* xenodochium.

cenodoxia (ke-, cae-, coe-), -ae *f.* (κενοδοξία) *metr.:* cē-: *l.56.* cē̄-: *l.57.* -nō-: *l.56.*

gloriae cupiditas, vanitas, superbia – Ruhmsucht, Eitelkeit, Hochmut (*cf.* GLOSS. II 347,4 St.-S. -ę des uuerolt hrumes siuhto): ALDH. virg. II 2679 quam pestem prisci dicunt -a (cae- *O*) Graeci, vana quod in Latium transfertur gloria nomen (LIUTPR. antap. 5,26 k-am. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p.396,47). HRABAN. cruc. 1,18 p.220ᴬ philargyria levis et -a (*cf.* NOTKER. BALB. gest. 1,16 p.21,2 -ę vel avaricię). CARM. Scot. I 10,15 deiicit ast alios k-a corde superbo. RIMB. Anscar. 35 p.67,2 a spiritu temptatus est coe-ae. VITA Landel. 209 mens humilis purgat, quę -a fedat. HERM. AUGIENS. vit. 678 vanissimam amare coe-am. ADAM gest. 3,2 p.144,22 -a, familiaris divitum vernacula. *al.*

cenodoxus (cae-, coe-), -a, -um. (κενόδοξος) *gloriae cupidus, superbus – ruhmsüchtig, hochmütig:* RATHER. conf. 30 p.423ᴮ coe-i spiritus incursionem. LIUTPR. leg. 58 avara, -a civitate. GREG. CAT. chron. II p.215,13 vorator gulosus et cę-us.

cenoleum, -i *n. (ex* coenobium *corruptum, cf. ThLL. III. p.1414,37) cena – Mahl:* GLOSS. I 196,10 St.-S. in -is in caumom. 197,10 in -is in conviviis.

cenomia *v.* cynomyia. **cenon** *v.* caenum.

cenoscephalus *v.* cynocephalus. **cenosus** *v.* caenosus.

cenotaphium, -i *n. monumentum sepulcrale (inane) – (leeres) Grabmal:* GLOSS. med. cod. Trev. 147,33 cenotafitaston *(sic)* epitafium. *Dauser*

cenovium *v.* coenobium. **cenozefalus** *v.* cynocephalus.

[Bansa]

***cenquinquais** *numer. centum quinquaginta – einhundertfünfzig:* BEDA temp. rat. 52 decies novies octoni, -s (-agies *F*) dipundius.

censalis *v.* censualis. ***censarius** *v.* *censuarius.

***censatus** (-sua-), -a, -um. *vectigalis – zinspflichtig:* CAPIT. reg. Franc. 24,14 de causis -is precarias renovare. DIPL. Ludow. Germ. 69 p.98,27 -i homines. p.98,35 aliquid de ... terra ad ... sedem episcopalem -a. TRAD. Frising. 1457 p.310,13 hominum ad ecclesiam ... -uatorum. p.310,17 hobam ... ita -uatam. CHART. Rhen. med. III 1077 bona ... in curtem meam ... censualia sive -uata. *v. et p.450,57. subst. masc.:* DIPL. Conr. II. 66 masarios, libelarios, cartularios, -os, aldiones *(inde* ACTA imp. Stumpf 480 p.677,4. *al.).*

censeo, -ui, -itum (-sum: *p.450,66*), -ere. *script.:* sc-: *p.450,18.* cin-: *p.450,35.* cess-: *l.69. form.:* *praes.:* *inf.* -ire: TRAD. Patav. 46 (a.799). *partic.* -suentes: *l.27.29. indic.:* -imus: *l.69.* -itur: *p.450,9. coni.* -satur: CHART. Sangall. A 240 (a.819). *imperf. coni.* -irit: *l.66. perf.:* -iv(i): *l.47.68. p.450,35.44.49.52. al. ante s. IX.* -s(i): *l.70. p.450,46sq. al. ante s. IX.*

1 *aestimare, cognoscere, scire – ab-, einschätzen, erkennen, wissen:* **a** *gener.:* HRABAN. epist. 17[b] quid sentiendum sit, rite -bis. POETA Saxo 2,80 populus ... -eri numero nequit. DIPL. Arnulfi 91 cum ... universis, quę legaliter ad ... capellam pertinere -entur. *al. expressius i. q. magni pendere, pro debito aestimare – für wert, für verpflichtend halten:* COD. Karol. 92 p.630,31 Petri ... precepta -suentes predicari non sinimus. EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p.49,4 magis ... passiones sanctorum martyrum sacri canones -suentes, ut liceat ... eas legi. **b** *iur.:* CONC. Merov. p.88,2 tamquam transgressor discipline a sacerdotibus -atur. CONSUET. Marb. 125 (Spicil. Friburg. X. 1965) silentium infregisse -bitur. STATUT. ord. Teut. p.49,22 que sanior pars, si dissenserint, -enda sit, iudicio magistri ... relinquatur. *expressius i. q. approbare – für berechtigt halten:* CHART. Friburg. 95 (a.1247) ville ... communi iure -bantur in ... silva ... ligna secando. **c** *publ. i. q. condicionem civilem et pecuniariam statuere – nach Stand und Vermögen einstufen:* LEG. Wisig. 12,2,13 p.419,6 secundum eorum peculium ... -ti vitam in propriis laboribus ingenuitate transigere valeant *manumissi. remissius:* FORM. Marculfi 1,19 se ... ille ... ingenuus esse videtur et in poleptico publico -tus non est. **d** *math. i. q. computare – berechnen:* Ps. BOETH. geom. p.374,8 superficies ... est, quod longitudine latitudineque -etur. *ibid. al. (v. ind.).* **2** *statuere, decernere, praecipere – festsetzen, beschließen, bestimmen:* VITA Desid. Cad. 7 Desiderium loco praefecturae eius *(defuncti)* subrogare -ivit *rex.* EINH. Karol. 19 p.23,19 liberos suos ita -uit instituendos, ut *eqs.* WALAHFR. carm. 42,5 iustitia -ente. RIMB. Anscar. 22 p.48,16 episcopi ... -uerunt, ut *eqs.* DIPL. Arnulfi 81 res proprietatis suae ... publicandas -uimus. EGILM. epist. p.362,17 ut ..., quid nobis faciendum sit, -atis. DIPL. Otton. III. 16 cuicumque ... dari illum *comitatum* -uerint. CHART. Heinr. Leon. 41 p.60,20 quam *(advocatiam)* liberam esse ... -uimus. *saepe. graviter iubere – nachdrücklich befehlen:* FLOD. hist. 4,4 p.562,22 ad quam *(synodum)* -endo vocans ... archiepiscopum *papa. (sibi) proponere – (sich) vornehmen:* UFFING. Liutg. 6 in angusta pausam sibi -uit aula. **3** *iudicare – richten:* **a** *latius:* WIBALD. epist. 309 ecclesiasticae possessiones seculari iure non sunt ... -endae. CARM. de Frid. I. imp. 1319 cui sit -endi ... potestas. **b** *strictius i. q. damnare – verurteilen:* STEPH. EDD. Wilfr. 46 secundum statuta ... archiepiscopi esse -endum sanctum pontificem. CARM. de Frid. I. imp. 783 sacerdotes reprobos Simonisque sequaces ... omnes -bat. **4** *putare, existimare – glauben, meinen, halten (für):* CHRON. Fred. 4,35 nihil se menorem ... esse -irit. EPIST. Desid. Cad. 2,21 (ed. D. Norberg. 1961) non eo sensu ..., quo domnus -ivit interpraetandam *epistolam.* FORM. Marculfi 1,35[in. rectum esse -imus (cessimus *A 3*), ut *eqs.* 2,23 nihil sibi de rebus propriis -it minuendo. HROTSV. gest. 120 Eadit ... regali nato -etur congrue digna. EPIST. Teg. I 105 electionem vestro iudicio examinandam reservare -uimus. CARM. Bur. B 1,4,6 censum -ent veniam. CHART. Brixin. 97 quos *(testes)* supervacue numerare -uimus. *al. cum sensu numerandi:* WANDALB. mens. 233 nonum nunc anni -emus in ordine mensem *Septembrem. cum sensu declarandi:* ALDH. epist. 4 p.483,20 quem *(terminum)* ... transgredi contra ius et fas illicitum fore -uerunt. *al.* **5** *nominare – nennen (semper pass.):* **a** *latius:* LEG. Wisig. 2,1,27 quod omnis, qui potestatem accipit iudicandi, iudicis nomine -atur (RHYTHM. 39,38,2 Italia ... deinde ... nomen tali -etur [-itur *var. l.*]. AGIUS vita Hath. 6 cogitabat se abbatissae n. -eri. CHART. Turg. II 245 p.650,26. *al.*). LIUTG. Greg. 7 Bonifatius, qui antea Winfridi vocabulo -batur. CHRON. Andag. 68 olim Remensem clericum ... Urbanum papam -eri iudicaverunt. HEINR. LETT. chron. 1,5 si filii Dei -eri et esse decreverint. *al.* **b** *strictius:* **α** *cum sensu appertinendi:* LIUTG. Greg. 5 cum illa ... parte Fresoniae, quae tunc temporis christianitatis nomine -batur (CHART. episc. Hild. III 181 p.88,9 omnibus, qui n. Christi scensentur). CHART. Lux. I 234 qui liberali professione -entur. TRAD. Frising. 1568[c] ut iure ministerialium ... utantur et vocatione[m] -antur. *al.* **β** *cum sensu promulgandi:* CONSUET. Trev. 14 p.15,19 -entur nomina sanctorum natalicia. **γ** *medial. i. q. se probare – sich erweisen:* HRABAN. epist. 1 p.382,8 nostri -beris fidus amator. **6** *addicere, attribuere – zurechnen, zuweisen, zuteilen:* **a** *gener.:* ALDH. virg. II 540 regnator ..., cui 'Constantinus' -bant saecula nomen. REGESTA Alsatiae 145 p.83,23 (ed. A. Bruckner. 1949) ut ... nomen meum in librum conscribatur vel -atur. ERMOLD. Ludow. 2,99 huc pia subiectae -bat munia plebi *Ludowicus.* CHART. Port. 164 p.182,33 cum pastu animalium, sive domestica vel inter feras etiam -a⟨n⟩tur. **b** *iur. i. q. adiudicare – zusprechen:* LEX Ribv. 72,1 omnes res suas fisco -antur (socientur *var. l.*). 72,2. **7** *spectat ad censum, tributum:* **a** *nomine census imponere – als Zins auferlegen:* DIPL. Merov. I 67 p.60,24 iuxta quod anterioris rigis hoc ibidem cinsiverunt. LEX Raet. Cur. 13,2,1 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) quantum per legem -tum habent. CHART. Sangall. A 133 -imus tibi denarios IIII aut in alio feo annis singulis dare debeas. CHART. Rhen. med. I 105 p.110,27 -uimus tibi, ut annis singulis ... solidum unum ... persolvere studeas. *al.* **b** *ad censum solvendum obligare – zu Zinszahlung verpflichten:* CHRON. Fred. 4,74 quinnentas vaccas inferendalis annis singolis a Chlothario ... -ti reddebant. REGESTA Alsatiae 125 p.65,16 (ed. A. Bruckner. 1949) -imus nos ad vos pro hac re *eqs.* FORM. Turon. 7 -ivi me annis singulis ... partibus vestris reddere argentum tantum. add. 3 -isti te a nobis annis singulis ... solidos tantos. FORM. Flav. add. 3 -istis me annis singulis pro ipsis rebus ... argento ... solvere faciam. CHART. Sangall. A 213 superius scriptas res -ivimus annis singulis dinarios II. *al. adde de dote:* FORM. Wisig. 15 donare me tibi -ui et dono ill(a). **c** *nomine census promittere – als Zins versprechen:* FORM. Sal. Lind. 3 p.269,8 pro ipso usu -ivi vobis annis singulis denarios ... tantos (*cf.* TRAD. Lunaelac. 10). TRAD. Frising. 392 pro hoc -uit annis singulis unum denarium. 464[a] -uerunt pro hoc annis singulis ... denarios XXX persolvere. *ibid. al. (v. ind.).* **d** *pro censu commendare – gegen Zins ausgeben:* VITA Richar. 8 (MGMer. VII p.450,1) forestis ad regis letitiam erat -ta (-ata *var. l.*). HUGO FLAV. chron. 2 p.477,39 terra ipsa ... -ta erat hominibus pro mercato.

adi. **1. censitus,** -a, -um. **1** *vectigalis – zinspflichtig:* CHART. Rhen. med. I 135,50 (a.893) de terra -a debent exire denarii. CHART. Rhen. med. III 1351 hominibus ... ecclesie nostre -is exceptis. **2** *nomine census dandus – als Zins zu zahlen:* GESTA Dagob. 40 plumbum, quod ei ex metallo -um ... solvebatur.

2. census, -a, -um: *v. p.219,69.222,33.*

subst. **1. censitus,** -i *m. qui censum solvere debet – ein Zinspflichtiger:* DIPL. Otton. I. 378 massarios, libellarios, cartularios, -os. CHART. eccl. Halb. I 72 p.52,33 more -orum. CHART. Frising. 206 p.212,16. CHART. Bern. II 578. CHART. eccl. Werd. 69 p.89,4. *ibid. al.*

2. census, -i *m.: v. p.227,39sqq.*

[Bansa]

***censerius** *v.* *censuarius.

***censiculus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. solutio parva – kleine Zahlung:* VITA Richar. 6 (MGMer. VII p.448,2) ut -o (se- 2) ad luminariam faciendum eidem . . . concessit.

***censifico,** -are. *vectigalem esse – zinspflichtig sein:* CHART. Steph. Wirz. 132 p.141,5 (a.1151) talento cerę . . . annuatim -andam ac deserviendam susceperat *curiam.*

***censilis,** -e. **1** *adi. i. q. vectigalis – zinspflichtig:* LEG. Lang. p.214,34 -es homo (DIPL. Heinr. II. 472 p.601,37). CAPIT. Bened. 1,298 si quis terram -em habuerit. **2** *subst. i. q. solutio census – Zinsleistung:* REGESTA Alsatiae 138 (ed. A. Bruckner. 1949; a.730/39) servum . . . cum hoba sua vel cum omni peculiare suo . . ., cum -ia ipsius.

1. censio, -onis *f.* **1** *opinio – Meinung:* THIOFR. Willibr. II 1,264 pandit symmistis, sua quę sit -o mentis. **2** *poena – Strafe:* MANEG. ad Gebeh. 25 p.357,6 excommunicati . . . apostolicae -is vindictam sibi non dubitant affuturam. **3** *census – Zins, Abgabe:* LEG. Wisig. 5,4,19 reddere -em. 12,2,18 p.426,30 illos -is onere pregravari.

2. censio *v.* cessio.

***censionarius,** -i *m. fort. i. qui censum solvere debet – viell.: ein Zinspflichtiger:* RUD. TRUD. epist. p.329,44 Wedericum . . . clericum et mansionarium et -um nostrum. p.329,46 Lanzonem clericum nostrum et -um.

***censiticus,** -i *m. qui censum solvere debet – ein Zinspflichtiger:* CHART. Raveng. (WestdtZGesch. 2. 1883. Korr.-Bl. nr. 122 p.39; a.1198) -is (-ciis *ci. ed.*) ecclesie nostre.

censitus *v.* censeo.

***censiva,** -ae *f. terra censualis vel solutio census – Zinsland oder Zinsleistung:* CHART. Lamb. Leod. 479 p.586,20 (a.1250) de -is aut obedientiis et de eorum valore diligens computatio audiatur. CHART. ord. Teut. 116 p.100,34 exceptis feodalibus et -is. p.101,4 super -is, burgesiis vel signoria aliarum domorum. CHART. Bern. III 212 p.204,13 pratis, nemoribus, -is, custumis, hominibus. 286 p.267,35 ratione advocacie, -e, admodiationis aut alterius . . . exactionis non inferent . . . impedimentum.

***censo** (-suo), -are. *nominare – nennen:* TRAD. Ratisb. 248 (a.975/90) quę tali -bantur nomine.

adi. **1. censuans,** -antis: *v. p.454,13.*

2. cens(u)atus, -a, -um: *v. p.449,9.11.*

***censoarium** *v.* *censuarium.

censor, -oris *m. usu attrib.: p.452,2.*

1 *reprehensor morum – Sittenrichter:* **a** *de magistratu Romano:* EKKEH. IV. bened. I 40,10 quę scripsit prętor, transscribit crimina -r *(cf. notam ed.). in imag. de Deo:* EKKEH. IV. bened. I 40,13 hic pius ipse Deus -r, concessio prętor. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *usu communi:* PETR. DAM. grat. 25 p.54,27 nec sufficiat -bus novis, quod patribus videbatur antiquis. CARM. de defens. 79 (MG Lib. Lit. III p.582) Rome -es, quorum notat actio mores *eqs.* CHRON. Andag. 73 p.177,20 -es extincti pudoris. **2** *iudex, arbiter – Richter, Schiedsrichter:* THEODULF. carm. 28,1 iudicii callem, -es, prendite iusti. CARM. biblioth. 3,1,67 septimus . . . liber -um nomina fatur. CHART. Ital. Ficker 46 p.69,12 Demetrius -r et rector. VITA Serv. 47 p.119,9 permissa causa est sententiis -um. CARM. var. Walther 1,97,1 -es mei *(sc. hiemis)* . . ., quis victor, quis sit victus, . . . dicite. CHART. Rhen. med. III 1461 p.1058,1 -r eiusdem questionis. *al. eccl.:* ARBEO Emm. 15 cuius *(ecclesiae)* sub mundi thalamo -em adesse dubium non est. TRAD. Frising. 44 summi -is iudicio. MEGINFR. Emm. 11 (PL 141,980^{b}) in ecclesia . . . -em veritatis Veritas ipsa disposuit *Petrum apostolum.* WIGAND. Waldg. 20 in futuro examine -es nostri haberi creduntur *sancti.* **3** *legis lator – Gesetzgeber:* CARM. var. I 26,3,5 -es . . . veri . . . ecclesiae leges instituere sacras *Pippinus et Carlomannus.* **4** *princeps, rector, dominus – Machthaber, Leiter, Herr:* CARM. de Frid. I. imp. 1734 iubet . . . Vintelmus -r iniquus everti castrum (1746). *de Deo:* FLOR. LUGD. carm. 7,25 o Deus, aetherii -r mitissime regni. WARN. paracl. 147 -is veri mos est miseris misereri. **5** *advocatus – Vogt:* METELL. peripar. 5,4 p.343 (ed. P. Chr. Jacobsen. 1965) -r ubi sua, vult sua questor. 6,8. *fort. add.:* TRAD. Falk. p.25,39 (s.XII.^{2}) aliis iudicialibus et questoribus et -bus viris. **6** *exsecutor poenarum corporalium – Vollstrecker körperlicher Strafen:* RADBERT. Adalh. 16 ut pro virga -is iudicis uteretur verbo. NICOL. BIBER. carm. 1817 (ed. Th. Fischer. 1870) suspensor furum cum compede -r. **7** *magister censualium – Zinsmeister:* IOH. METT. Ioh. 101 nuntius . . . -em . . . conveniens, ut sibi peccuniam . . . domino suo deferendam daret. CHART. Xant. 15 p.9,30 illud *placitum* . . . per -em, quem prepositus eis *(censualibus)* prefecerit, fiat. CHART. Stab. 154 p.312,8 minister . . . -i . . . III sol(idos) . . . de censu hominum . . . curtis solvit. *fort. add.:* CARM. Bur. B 123,6,10 censuum -es. **8** *qui censum solvere debet – ein Zinspflichtiger:* CHART. Sangall. A II app. A 23 (s. IX.$^{med.}$) -es de Vaninctale . . . denarios IIII. CHART. Turic. 189 no⟨ti⟩tia de servis . . .: isti voluerunt se iniuste ad -es trahere. 198 isti sunt -es, quos Kaginhardus tradidit. *ibid. al.*

***censorarius,** -i *m. magister censualium – Zinsmeister:* CHART. Lux. I 457 p.632,38 (a.1152) forestarios et -um et cellerarium et piscatorem.

censorius (se-), -a, -um. **1** *ad censorem, iudicem pertinens, iudicialis – zensorisch, richterlich:* **a** *proprie:* CARM. de Tim. 139 perficeret . . . placitum -us . . . cum dominus. IOH. VIII. epist. C 8 p.323,29 -a gravitate depromere. HEIRIC. Germ. I 2,214 cum . . . decreta ratus -a iudex orbe feret. CARM. var. Walther 1,63,1 virgula -a. WIBALD. epist. 377 p.506,4 philosophica sententia tamquam nota -a (se- *cod.*) redarguere. *al.* **b** *translate i. q. severus – streng:* CONR. EBERB. exord. 5,14 p.1159^{D} -o semetipsum castigabat silentio. CARM. de Iuda 1,188 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.264) mater -a suadet, ut *eqs.* **2** *ad censum pertinens – Zins betreffend:* LAMB. TUIT. Herib. 2,22 si . . . quotannis duas cerae deneratas . . . offerret sorte -a. DIPL. Heinr. IV. 280 p.362,4 statuta . . . et iura -a.

censualis, -e. *script.:* se-: *p.453,19.* cin-: *p.453,14.* -sal-: *l.46.53. p.453,42. al.*

I *adi.:* **A** *iur. i. qui censŭs est – Zins-:* **1** *vectigalis – zinspflichtig:* **a** *de hominibus (plerumque ecclesiarum):* DIPL. Ludow. Germ. 65 inter homines nostros -es (DIPL. Otton. III. 48 p.450,27 h. ipsius ecclesię -es, liberos aut servos. CHART. Worm. 37 super -es h., qui suum capitalem censum ad altare . . . persolvebant. *al.*). CHART. Rhen. med. I 120 p.125,27 mancipia . . . -ia (TRAD. Ror. 31 [Quell-ErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966] tradidit . . . m. -ia, viros ad x denarios, mulieres ad v. *al. v. et p.227,39*). DIPL. Karoli III. 167 hagistaldos -sales. DIPL. Otton. I. 333 cum . . . servis regiis, servis -bus, servis cotidie servientibus. CHRON. Ebersh. 3 p.433,37sq. prima *familia* ministerialis ..., secunda . . . -is et obediens . . ., tercia . . . servilis et -is. CHART. Naumb. 209 sclavi mei -es. *al. spectat ad aetatem hominis:* CHART. Wirt. V app. 9 p.377,12 (a.1119) circa ętatem -em. **b** *de bonis, praediis sim.:* CAPIT. reg. Franc. 140,4 si quis terram -salem habuerit, quam antecessores sui vel ad aliquam ecclesiam vel ad villam nostram dederunt (GESTA Trud. cont. I 13,10 -em t. et servilem. GISLEB. MONT. chron. 33 p.62,1 allodia et feoda et terre -es. *al.*). TRAD. Frising. 1410 hŏbas -es, quę vulgariter parscalheshoba dicuntur. CHART. Austr. sup. II 111 p.166,27 pheoda vel beneficia -ia (CHART. Heist. 22 p.125,12. *al. cf.* CHART. Heist. 42 bona -ia, que vulgariter leen vocantur. CHART. episc. August. 90 p.96,12 titulo feudi -is, quod cinslehen volgariter nuncupatur. *al.*). CHART. episc. Hild. I 197 p.180,35 domunculam mercimonialem octo solidorum -em. CHART. Rhen. inf. II 670 decimam fecimus -em iure feodi in ius -e translato. CHART. ord. Teut. (Thur.) 331 in bonis feodalibus ulterius vel solutis sive -bus vel non censum solventibus. *al.*

c *de ecclesiis sim.:* GREG. VII. registr. 6,40 ecclesiam . . ., quę iuris ecclesię Ierosolimitanę et -is eius esse dicitur. DIPL. Conr. III. 113 p.203,4 (ed. F. Hausmann. 1969) ut ęcclesia in Locarden -is esset ei *(ecclesiae in Lorecha).* FUND. Baumb. (MGScript. XV p.1064,10) cum . . . ecclesia Bŏmburgensis annuatim aureo denario Romane ecclesie -is esse

[Bansa]

teneatur. *al.* **2** *ad censum pertinens – Zins betreffend:* Dipl. Loth. II. 6 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut . . . res sub -i ordine . . . teneant. Adso Mans. 5 (MGScript. IV p. 510b,12) votum -e . . . devovet. Dipl. Conr. II. 41 infra legem -em. Trad. Salisb. II 54 ex omni progenie sua -i iure . . . detineri (Trad. Reichersb. 251 quali i. . . . adtinerent ecclesie, proprietario vel institutorio seu etiam -i. *al. v. et l.31. p.452,64*). Gerhoh. aedif. 15 (34) aliquem de -i vel colonaria conditione. Chart. Hagenow. 88 absque -i magistro tantum ęcclesię custodi obediat. Epist. Reinh. 82 locus noster -i privilegio sedi subiacet apostolicę. Trad. Frising. 157o1 predium . . . causa -i . . . contradidit. Chart. Xant. 72 p. 57,13 in libro . . . -i ecclesie. *al.* **3** *nomine census dandus – als Zins zu leisten:* Form. imp. 54 add. p. 287,16 pulli cinsales x, pasti iv. Dipl. Karoli III. 54 ut muris sanctis in -i calce . . . deserviret. Trad. Frising. 1513b ut . . . annuatim v denarios -es . . . solverent (Cono Laus. notae p. 781,38. *al.*). Cono Laus. gest. 17 emit . . . modium albi vini -em. Chart. ord. Teut. 73 p. 57,37 bisantios. Chart. Laus. 236 solidos s-es. Chart. Westph. VII 688a p. 1287,14 pensionem -em, quod in vulgari tinsgut nuncupatur. *al.* **B** *publ. i. qui tributi est – Tribut-:* **1** *tributarius – tributpflichtig:* **a** *strictius:* Helm. chron. 36 p. 71,1 gentes, quas armis subegerint, fano suo -es faciunt. Chart. Pomm. A 27 p. 64,9 ut circumiacentem regionem sibi efficeret -em. Hist. de exp. Frid. imp. p. 98,14 insulam . . . sibi . . . -em fecit. **b** *latius i. q. subiectus – untertan:* Agnell. lib. pont. 166 p. 385,16 erunt christiani -es aliis christianis. *spirit.:* Albert. M. miss. 3,1,2 p. 76b,25 munus intrinsecum recognitio est -is, quod ipse, qui offert munus, seipsum offert. **2** *ad tributum pertinens – Tribut betreffend:* Dipl. Otton. I. 295 quicquid . . . -i iure a subditis . . . Sclavorum nationibus . . . ad . . . fiscum persolvitur. Annal. Pegav. a. 1187 p. 266,21 sub miserabili pacto -i in . . . paganorum potestatem subduntur *urbes.*

II *subst. masc. (fem.: l.54):* **A** *qui censum solvere debet – ein Zinspflichtiger, 'Zinser', 'Zensuale' (plerumque de hominibus ecclesiarum; de re v. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p.332sqq.):* Chart. Sangall. B 43 p. 50,4 (a. 861) tributarios vel -es, qui res suas tradiderunt, ut . . . sub defensionem . . . ecclesiae . . . consistant. Dipl. Karoli III. 12 p. 19,2 cum . . . servis et aldionibus, libellariis et -bus. Dipl. Otton. II. 35 omnes -sales, qui singulos solidos pro capite . . . persolvent. Dipl. Conr. II. 41 ut . . . duos denarios aut precium eorum in cera persolvant et postea sic ingenui sicut cęteri -es persistant. Trad. Teg. 118 ut . . . iure -ium quinque denarios dando . . . libertatem suam redimerent (314 Gerhardus . . . inbeneficiatus est contra ius -ium cuidam Heinrico. Chart. Tirol. 681 in i. -ium sive morticinorum, quod vulgariter val dicitur. *al.*). Dipl. Heinr. IV. 159 p. 207,34 prebendarii . . . nulli advocato . . . subiaceant . . . sicut -es vel cęreales. Trad. Michaelb. 26 fecit servum suum -em v denariorum (Trad. Patav. 1323 nauta est -is . . . ad v denarios. *al.*). Trad. Teg. 219 conditione legitime -is (Chart. archiep. Magd. 266 legitimorum -ium. *al.*). Dipl. Loth. III. 86 cum -bus . . . tam liberis quam capitalibus. Regesta Alsatiae 462 p. 293,14 (ed. A. Bruckner. 1949) miles de redditibus infoeudetur, servilis sive -is absolvatur. Chart. civ. Erf. 43 magister -ium. Chart. Stir. I 721 -es auri. Trad. Patav. 777 ex avita progenie sua -es erant. Chart. Babenb. 162 p. 211,19 homines ecclesie sive colonos sive proprios sive -es. *saepe.* **B** *liber censuum – Zinsbuch:* Ord. canc. pap. 3,1 scriptum est in ultima pagina . . . -is camere domini pape.

adv. ***censualiter.** **1** *nomine census – als Zins:* Dipl. Otton. I. 199 annuatim . . . -r persolvantur x sicli argenti. Chart. ord. Teut. 12 pro sexcentis bisanciis . . . -r reddendis . . . vendidit *terram.* Chart. Basil. A II 233 p. 299,4 dimidium bichetum bladi -r . . . persolvendum de molendino. *al.* **2** *pro solutione census – gegen Zins:* Trad. Salisb. I 310b (a. 1147/67) bona, que -r habuit. Chart. Rhen. inf. I 487 qui magariam civitatis . . . -r amministrabat. Chart. episc. Hild. II 999 cum . . . bona ecclesie . . . -r locavisset. *al.* **3** *nomine censualis – als Zinspflichtige(r):* Trad. Teg. 125 (a. 1092/1113) eandem delegavit -r pro v denariis (*sim.* 263.278). **4** *quoad censum – in bezug auf Zins:* Chart. Gelr. 893 p. 869,33 (a. 1266) presentibus . . . sculteto et scabinis . . . superscriptionem -r approbantibus.

***censualitas,** -atis *f. condicio censu solvendo effecta – durch Zinszahlung bewirktes Verhältnis:* Hugo Flav. chron. 2 p. 477,47 congregati sunt homines ad tuendum usum -is suae. Chart. Ger. Col. 17 p. 21,14 ut . . . hoc *beneficium* iure -is perpetuo possideret (Chart. Wirt. II 423 p. 210,1). Chart. Turic. 573 p. 79,1 loca lapidum feodali -e seu modo alio . . . occupant. *al.*

***censuans,** -antis. *vectigalis – zinspflichtig:* Chart. Babenb. 179 p. 242,25 (s. XIII.2) in hominibus . . . quibuscumque dominiis et nominibus -bus.

***censuaria,** -ae *f. quae (femina) censum solvere debet – eine Zinspflichtige:* Trad. Ratisb. 885 (a. 1160) quedam nobilis mulier . . . tradidit se et filiam suam . . . -as v denariorum (895 -am . . . ad xii nummos).

***censuarium** (-soa-), -i *n. solutio census – Zinsleistung:* Dipl. Karoli M. 312 p. 471,30 (spur. s. XII.) cum omnia capidalia et -soaria seu et decima. *fort. add.:* Chart. Heinr. Leon. 4 p. 6,25 cum redditibus, cum censu, cum -is *eqs.*

1. *censuarius (-sar-), -i *m. script.* -ser-: *p.456,50.*

1 *qui censum solvere debet – ein Zinspflichtiger:* Trad. Weiss. 191 p. 178,14 (s. IX.in.) ut sint ingenui sicut alii -sarii (Regesta Alsatiae 505 p. 319,17 [ed. A. Bruckner. 1949] ingenue permanentes sicut et alii tributarii vel -sarii seu epistolarii). Dipl. Ludow. Inf. 8 p. 106,35 nonnulli ex . . . -sariis. Chart. Sangall. A 780 ad . . . monasterii -sarios vel mansionarios. Dipl. Conr. III. 181 p. 328,3 (ed. F. Hausmann. 1969) de infimo ordine, videlicet de litis aut de -is facere ministeriales. Trad. Ratisb. 872 -us sancti Emmerammi. *al.* **2** *collector censuum – Zinseinnehmer:* Epist. Wibald. 421 p. 558,33 unaquaeque . . . parentela proprium -um habeat.

2. *censuarius (-sar-), -a, -um. **1** *vectigalis – zinspflichtig:* Dipl. Loth. I. 141 (ed. Th. Schieffer. 1966; spur. s. X.) cum omnibus ad easdem rebus . . . pertinentibus . . . sive tributarias vel -as sive domnicatas vel colonicatas. Ekkeh. IV. cas. 21 p. 81,1 quasi homo sit -sarius. Trad. Ratisb. 877 mancipia -a. **2** *ad censum pertinens – Zins-:* Form. Pith. B 108 epistolam -sariam nobis fieri deberetis.

***censuatus** *v.* *censatus. **censueo** *v.* censeo.

censura, -ae *f. script.:* se-: Theod. Amorb. Mart. 16. Chart. Turic. 369 p. 249,26. cess-: Dipl. Ludow. Germ. 20.

I *de rebus iudiciariis:* **A** *strictius:* **1** *sententia – Urteil, Richtspruch (cf.* Gloss. III 360,52 St.-S. -a vrteil. IV 135,32 -a gidwinc. *al.):* **a** *iur. et canon.:* Conc. Karol. 39A,121 ut . . . aequitatis -a . . . abdicetur *factum* (Chart. Eichsf. 64). Walahfr. Gall. 2,21 -a iudicum coactus est. Nicol. I. epist. 16 quorum *(legatorum)* -a . . . puniamini. Epist. Teg. I 11 synodali -a convictus est reus extitisse. Dipl. Otton. III. 434 p. 870,30 (spur.) ex -a . . . regni fidelium regali sentencia promulgavimus. Berth. (?) annal. a. 1079 p. 318,5 regem . . . iudicali -a iuste excommunicatum. Nivard. Ysengr. 7,639 publica litigium tandem -a diremit. Carm. Bur. B 47a,1,12 qui *(clerus)* pro censu dat -am. *saepe.* **b** *usu communi:* Walahfr. Wett. praef. quicquid . . . -a vestra aptum correctioni . . . deliberaverit. **2** *poena, minatio poenae – Strafe, Strafandrohung:* **a** *iur. et canon.:* Iulian. Tolet. iudic. 7 illos . . . in corpore et in rebus temporali puniri -a. Form. Marculfi 1,36 malorum necesse est tergiversationem regale cohercere -a. Capit. reg. Franc. 22,60 terribili anathematis -a feriuntur. Conc. Karol. 39A,138 inoboedientes canonica -a corripere. Capit. reg. Franc. 260,2 salva -a ecclesiastica (Chart. Burgenl. I 76 facientes, quod decreveritis, per

-am ecclesiasticam firmiter observari. CHART. Carniol. II 296 testes . . . per -am ecclesiasticam . . . compellas veritati testimonium perhibere. *saepe*). EPIST. Hann. 82 p.136,1 regię rigorem -ę exercere. DIPL. Karol. M. 239 p.333,9 (spur. s. XII.[1]) capitalis -ae reus . . . capite plectatur. CHART. Carniol. II 76 quatenus . . . conventum in possessione . . . -a, qua debes et potes, manuteneas. *al.* *expressius i. q. anathema – Bannfluch:* SIGEBOTO Paulin. 29 p.923,32 eum *(regem)* . . . ferro ecclesiasticae -ae predampnavit. 34 p. 925,32. **b** *usu remissiore:* **α** *de castigatione ascetica:* HRABAN. hom. II 57 p.256[C] ut . . . ieiunii -a castiget *maculam.* **β** *de passione Christi:* WALAHFR. Blaithm. 162 quod pro cunctis Christi -a peregit. **B** *latius:* **1** *ius, iustitia – Recht, Gerechtigkeit:* NICOL. I. epist. 14 divina . . . canonicaque -a te . . . in episcopum consecrari nequaquam consentit (IOH. VIII. epist. A 135 tam c. -a quam . . . humanę legis sancitu). CHRON. Laet. 5 p.495,1 que potius ex rapto fortitudinis . . . quam ex -a possidebat. *al.* **2** *iudicium – Gericht:* CAPIT. reg. Franc. 177,15 synodali -a diiudicabitur (DIPL. Loth. III. 61 p.96,30 s. -ę . . . se representare). EPIST. divort. Loth. 3 ad -am ecclesiasticam venire. CHART. Sangall. B 470 p.344,28 (a. 1257) tam coram canonica quam civili -a. *al.* *de ultimo iudicio:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,128 cum -a brevis facinus deliberat orbis. **3** *iurisdictionis potestas – Gerichtshoheit, Strafgewalt:* LIBER diurn. 86 p.112,7 statuentes apostolica -a . . ., ut *eqs.* (LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p.199,23. *al.*). NICOL. I. epist. 66[a] p.381,9 sacra statuta . . . episcoporum causas . . . nostrae diffiniendas -ae mandarunt. DIPL. Arnulfi 111 iusto regiae -ę diiudicatus iudicio (LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p.213,2 regia -a coerciturum se hostes publicos. *al.*). DIPL. Otton. I. 356 p. 489,17 omnia *praedia* . . . potestati abbatis . . . subderentur atque eius -a iudicarentur. CHART. civ. Halb. 4 ut in illorum potestate . . . consistat omnis -a et mensura stipendiorum carnalium. ANNAL. Aeg. a. 1159 (MGScript. XXX p.15,42) omnis -a ecclesiastica translata est in imperatoris curiam (CHART. Merseb. 322 p.255,24. *al.*). *al.* *remissius:* HROTSV. gest. praef. 10 vestri solummodo -ae . . . obnoxia existo. *spectat ad potestatem Dei:* FROTH. epist. 32 p.298,3 caelesti -a disponente.

II *de praescriptionibus:* **A** *strictius:* **1** *praeceptum, lex – Vorschrift, Gesetz:* ALDH. virg. I 53 p.311,21 de regibus priscae legis -am praevaricantibus (VITA Leod. 1 [MGMer. V p.284,1] cum mundanae l. -am non ignoraret. *al.*). EPIST. pont. Rom. sel. I 2,24 p.54,26 constat . . . apostolicam -am . . . observanda . . . existere. CHART. Stir. I 2 secundum canonicam -am (CONC. Karol. 50[D],17 canonica -a decernit, ut *eqs. al.*). ITIN. Petr. Dam. 8 ut . . . silentii -am postponeret. SIGEB. GEMBL. Lamb. 12 (MGMer. VI p.396,20) ex -a regulae. *al.* *remissius i. q. tenor – Inhalt:* VITA Bard. 11 p.327,47 ex privilegii -a. CHART. Turic. 572 iuxta predicte forme simillimam -am allodia sua . . . contulere. *spectat ad statum personae fort. i. q. condicio – viell.: Stand:* DIPL. Otton. II. 253 p.288,7 uniuscuiusque legalis -a exigat, ut a patrono suo unusquisque ad placitum ducatur. **2** *iussum – Befehl:* ANNAL. Quedl. a. 1021 p.87,51 prout -a exigerat imperialis. MEGINFR. Emm. 6 (PL 141,976[C]) nisi . . . coelestis obviaret -ae contradictio. HIST. Walc. 15 p.511,7 urgente -a regis. *al.* **3** *consultum, decretum – Beschluß, Entscheidung:* IOH. VIII. epist. A 209 p.186,14 qui iuxta -am nostri apostolatus instructi . . . corrigenda . . . corrigant. RANGER. Anselm. 2861 cure comitum, -a senatus cedunt divinis . . . ministeriis. HUBERT. Gud. 24 (MGScript. XV p.1201,53) ad huius tandem consilii ventum est -am, quoniam *eqs. al.* *de numine divino:* MIRAC. Pirmin. 9 occulta Dei -a. OTTO SANBLAS. chron. 35 p.52,16 celesti -a . . . exercitu pene defluxo. *al.* *admonitio – Ermahnung:* IOH. VIII. epist. A 111 cum vestra proles apostolicis -is semper obędiat. *propositum – Vorhaben:* WANDALB. martyr. prop. 10 non mutilanda vocandi est -a bonos. **4** *assensus – Zustimmung:* NICOL. I. epist. 113 ut . . . nec . . . impolitis precibus annuemus nec auctoritatis nostrae -am . . . largiemur. VITA Pirmin. II 3 desiderati operis -am . . . perquirere. CHART. Babenb. 137 pia facta . . . -e suę auctoritate . . . confirmare. **B** *latius i. q. imperium, potestas, auctoritas – Amts-, Herrschaftsgewalt, Autorität:* **1** *publ.:* VITA Elig. 1,32 omnem sibi ius fiscalis -ae ecclesia vindicat. ERMOLD. Ludow. 1,133 rex, -a tibi, nobis parere necesse est. CONC. Karol. 56[A],66 auctoritate episcopali atque imperiali -a . . . circumsepta *ecclesia* (DIPL. Otton. I. 374 p.513,36 ut . . . nostra i. -a confirmare . . . dignaremur. *cf.* DIPL. Conr. II. 203 p.275,10 quicquid ad regiam -am et potestatem nostram pertinet. *al.*). TRANSL. Dion. Ratisb. 15 p.362[B],14 prout nostri *(sc. imperatoris)* nominis -a poscit. *al.* *meton. de persona potenti:* DIPL. Karoli III. 22 p.37,23 sororem nostram mansuetudinis nostrae petiisse -am, ut *eqs.* **2** *eccl.:* STEPH. EDD. Wilfr. 29 p.223,16 quod nobis est iniunctum ab apostolica vestra -a (STEPH. V. epist. B 4 p.363,26 ecclesiae privilegia . . . a. -a promulgare possidenda. CHART. Merseb. 22 p.21,26. *al.*). CHART. Sigeburg. 8 p.16,13 (ed. E. Wisplinghoff. 1964) quod . . . nostra episcopalis -a . . . corroboravit. EPIST. Hildeg. 26 p.405,14 sorores sub eius *(Hildegardis)* -a Domino servientes. **3** *usu vario:* ALDH. ad Acirc. 34,2 *(de trutina)* sorores, quas . . . rectae legis -a gubernat. WILLIB. Bonif. 7 p.40,12 ut plebem . . . a perversa inolitae consuetudinis -a . . . liberarent. WENR. carm. 452 (MittellatJb. 4. 1967. p.121) his tamen arridet nunquam -a culine.

III *de rigore:* **A** *severitas – Strenge:* WALAHFR. carm. 5,76 haec sunt . . ., quibus insignita refulget virtutis persona tuae: . . . officium, -a, modestia. AGNELL. lib. pont. 29 p. 293,29 (vs.) cunctis clara tibi *(sc. Petro apostolo)* est virtus, -a fidisque. LIUTPR. antap. 2,20 p.46,20 iustae severitatis -ae habundans. WIPO gest. 6 p.28,14 pro regali -a honoratior habitus est. EPIST. Heinr. IV. 5 p.8,24 iudiciaria illum *gladium* semper -a evaginavimus. OTTO FRISING. gest. 1,52 p.74,30 -a morum. *al.* *aequabilitas – Gleichmäßigkeit:* ALDH. ad Acirc. 125 p.174,22 indirupta et inconvulsa firmitatis -a semper acuitur *proceleumaticus.* **B** *disciplina – Zucht, Disziplin:* VITA Mathild. II 6 Bruno . . . scolasticae deditus -ae. BERTH. (?) annal. a. 1077 p.305,34 ad canonicam illum -am . . . coegit. LAMB. HERSF. annal. a. 1064 p.91,25 depravata ecclesiastici rigoris -a *(cf.* CHART. Raitenh. 69 in plerisque partibus ecclesiastica -a dissolvitur. *al.).* FUND. Hild. 5 -a claustri. CONSUET. Marb. 58 (Spicil. Friburg. X. 1965) vigeat claustralis -a et districtio. *al.* *doctrina severa – strenge Lehre:* IONAS BOB. Ved. 4 omnem . . . relegionis -am et exemplo monstrare et verbis studebat edocere.

IV *singularia:* **A** *retractatio – Überarbeitung:* CARM. libr. I 8,2,55 si Virgilius et . . . Homerus -am meruere novam. **B** *fort. i. q. officium magistri censualium – viell.: Zinsmeisteramt:* CHART. Stab. 153 p.308,15 (a. 1130/31) de censeriis in Oiscis III lib., de -a in Aiflois III lib.

census, -us *m. vel rarius* **censum,** -i *n. script.:* sc-: REGISTR. abb. Werd. 9,2,39. *al. v. et p.227,36.* cin-: CHART. Sangall. A 22 (a.758). 213. *al. adde l.64.* -nss-: TRAD. Patav. 914 (a. 1200/20). cess-: *p.460,37. adde* FORM. Sangall. II 21 *cod. A 1.* *form. acc. pl.* -os: REGESTA Alsatiae 137 (ed. A. Bruckner. 1949; a. 730/39). VITA Lupi Trec. 8 (MG Mer. VII p.299,16).

I *solutio obligatoria (pecunia seu rebus naturalibus praestita) – verbindliche Zahlung, Leistung (in Geld oder in Naturalien):* **A** *vectigal, pensio – Abgabe, Zins:* **1** *cum respectu personae dantis:* **a** *significatur causa obligans:* **α** *de fundo, praediis sim.:* FORM. Andec. 7 fecistis mihi beneficium de rem vestra . . . et spondio vobis annis singulis cinso soledus tantus (CAPIT. reg. Franc. 28,25 ut decimas et nonas sive -us omnes generaliter donent, qui debitores sunt ex beneficia . . . ecclesiarum. CHART. Salem. I 80 p.115,1 b. . . . pro annuo -u, libra videlicet piperis, . . . concessimus. *saepe*). CAPIT. reg. Franc. 11,2 ut sub precario et -u aliquam partem ecclesialis pecuniae . . . retineamus (CHART. Rhen. med. I 19 p.24,14. DIPL. Karoli III. 139 p.224,21. *al.*). 12,3 de rebus ecclesiasticis subtraditis monachi . . . consolentur . . . et quod superaverit, -us levetur. CHART. Sangall. A 29

[Bansa]

ipsas res sub usufructuario tibi prestavimus . . ., ut annis singolis . . . -um . . . exsolvere debias (DIPL. Karoli III. 9. *al.*). FORM. Sal. Bign. 21 annis singulis -o dinarius tantus ad luminaria sancti . . . dare *(cf.* CHART. Rhen. med. I 21. *al.)*. TRAD. Frising. 179 annis singulis -um tribuam duos denarios memoriam habendi (*cf.* TRAD. Scheftl. 306 in testimonium huius rei -um duorum nummorum annuo persolvat). CAPIT. reg. Franc. 32,8 -a de villis nostris, qui vinum debent. 165,2 liberi homines, qui . . . ob vitandam reipublice utilitatem . . . res suas ecclesiis delegant easque denuo sub -u utendas recipiunt. CONC. Karol. 53 p.690,15 una cum -u, qui in volatilibus, de molendinis et cambis debet e⟨xire⟩. COD. Lauresh. 3675 in -um forasticum solvuntur modii L de avena *eqs.* DIPL. Conr. I. 28 mansum . . ., quem Eberhart pro -u ac servitio habebat. LIBRI confrat. II p.348,17 (col. 672) tradidit . . . vitulum et singulis annis promittit dare -um de pede. TRAD. Brixin. 37 colonias cum -u adpretiato. CHART. Argent. IV 23 p.13,28sqq. -us . . . de bonis . . . pecuniales fratrum communio persolvat . . ., -us . . . numerales fratrum universitas. CHART. Hall. I 202 mansum . . . stabili -u collocavimus. CHART. Brixin. 80 terram rudem . . . iure colonario sub annuo -u . . . recepimus. CHART. Hall. I 240 de -u paschali. CHART. Tirol. notar. II 354 p.229,26 ab omni suo iure huius locacionis et -i fictandivi. CHART. Babenb. 399 sub -u vel iure emphitheotico. CHART. civ. Spir. 72 -us seu pensio molendini. CHART. Traiect. 1405 hospitale de -u fundi capellae suae . . . quitum dimittendo. CHART. Carinth. IV 2921,23 sex agros et unum lehen non solventes -um, sed stiuram. CHART. Gosl. II 217 locavimus aggerem . . . -u hereditario. CONST. III 49,3 terras vassallorum . . ., quas iure feudi vel sub -us aut alterius prestationis titulo . . . tenent. *persaepe.* β *de ecclesiis, monasteriis:* COD. Lauresh. 12 l. 27 (a.786) ut . . . monasterium . . . habere debeam et excolere sub usu fructuario . . . et -um annis singulis . . . persolvam. TRAD. Frising. 351 -um de ipsa ecclesia redditurum wadiavit. CAPIT. reg. Franc. 178,5 ecclesiae . . . de solis decimis et oblationibus fidelium -us . . . reddere compelluntur. CHART. Brixin. 85 (a.1233) ut dictum -um de eadem ecclesia capitulo . . . solvere teneatur *plebanus.* CHART. Salem. 601 p.223,24 -um de ecclesiis debitum. *al. de decimis*: ANNAL. Hild. a.1039 p.45,1 quas *(decimas)* . . . represtitit pro . . . -u. CHART. Tirol. 1245. *spectat ad pecuniam advocato datam:* CHART. Brixin. 122 (a. 1249) advocaciam sub forma antiqui -us . . . tenere. γ *de domibus:* LEG. Lang. p.465ª,30 si liber homo in casam alterius introierit ad residendum et ei -um reddendum. CHART. scrin. Col. A I p.219,36 (a.1135/52) domum . . . ad usum nostrum . . . emimus, ut . . . VI nummos ad -um curię persolvamus. CHART. civ. Erf. 172 tres domus . . . solventes quatuor denarios ad liberum -um. CHART. Argent. I 477 p.361,27 Cunrado pro -u domus viginti quartalia siliginis presentari faciemus. *al. in imag.:* ALBERT. M. animal. 23,35 pullum unum abicit, quem vulgus asserit in -um domino, cuius tectis insident, ciconias offerre. δ *de mineris, salinis:* CHART. Bund. app. p.381,1 (s.IX.med.) -us regis de ministerio, quod dicitur ferraires *(cf. notam ed.).* COD. Odalb. 13 flatum ferri . . . fodere sine -u. CHART. Hall. I 46 -um, qui ad nostram iusticiam spectabat de salsa aqua. CHART. Gosl. I 553 conventum . . . absolvimus a -u cupri. *al. de moneta:* CHART. select. Keutgen 154,5 (a.1226) sub eodem -u et iure moneta . . . renovabitur. ε *de officio:* CHART. Bund. I app. p.389,13 (s.IX.med.) sculdhazii -us iste est: de isto ministerio libram I. **b** *significatur persona obligata:* CHART. Epternac. 66 (a.768/71) donamus ad ecclesiam . . . mancipia . . ., ut singulis annis persolvant -um ad luminaria (TRAD. Welt. 7 m. . . . reddant -um suum ad altare . . ., vir V denarios, femina III. CHART. Rhen. inf. I 263 p.170,35 cum mancipiis . . ., que ad cęrarium -um dedit. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 37,20 sub quali mensura -a debeant solvere annua *pauperes.* 44,20 -us regalis . . . volumus ut inde solvatur, sive de propria persona hominis sive de rebus (DIPL. Otton. II. 189 ut ab hominibus . . . ecclesiae . . . r. vel imperialis -us . . . a nullo comite . . . deinceps exigatur. *al.*). CHART. Sangall. A 312 ut . . . liberi homines . . . -um, quod ad fiscum persolvi solebant, parti . . . monasterii exhiberent (TRAD. Patav. 123. *al.*). DIPL. Karoli III. 164 ut eum *(vassallum)* a quodam -u, quod ad regium ius pertinebat, . . . absolveremus. CHART. Worm. 37 censuales homines, qui suum capitalem -um ad altare . . . persolvebant (DIPL. Heinr. II. 340. *al.*). LEX fam. Worm. 22 si quis fiscali viro iustitiam suam infringere voluerit, id est ad dagowardum velad -um iniustum. LAMB. TUIT. Herib. 2,17 obligat se . . . -u annuo, si solvatur ab . . . improperio. TRAD. Salisb. I 99 tradidit quendam . . . servum . . . ad -um duarum carradarum salis. REGISTR. abb. Werd. 5,47 tradidit . . . puerum solventem -um capitis sui (CAES. HEIST. hom. exc. 244. *al.*). 8,9 omnium innuptorum -um . . . habeant. TRAD. Fuld. I 49 non habent mansus, sed -um de corpore reddunt. DIPL. Conr. III. 258 (ed. F. Hausmann. 1969) capitaticum familie, -um videlicet, quem solvunt super altare. CHART. Stir. III 11 ipsam . . . ad -um trium denariorum in signum libertatis annuatim persolvendorum . . . delegavit. DIPL. Heinr. II. 518 (spur. s.XIII.) qui pro conditione sua ad fiscum regium -um solvere deberent. *persaepe.* **c** *significatur casus obligans:* REGISTR. abb. Werd. 2,20 p.45,19 (s.IX./X.) post obitum . . . eius debet . . . -us congruus reddi. DIPL. Heinr. II. 520 (spur. s.XIII.in.) -um . . . ultimum, per quem utique . . . neglecta subplentur servicia, ius videlicet capitale. *al. v. et l.46.52.55.* **2** *cum respectu personae accipientis i. q. reditus – Einkünfte, Rente:* IONAS BOB. Columb. 1,30 p.223,19 monasterium . . . annuis -bus ditat. RIMB. Anscar. 35 p.69,8 quicquid . . . -us illi proveniebat, in usus indigentium decimabat. GREG. VII. registr. 9,3 p.576,5 de terris vel -u, quę Constantinus imperator vel Carolus sancto Petro dederunt. CHART. archiep. Magd. 342 ut autem securius . . . idem -us eis administretur, ad hoc persolvendum agros adsignavimus. CHART. eccl. Erf. 165 p.89,24 ad -um episcopalem attinet . . . marca. CHART. scrin. Col. B 245 isti -us iacent in domo . . . cum areis. CHART. Lux. III 137 si contingeret, quod . . . hospitale . . . -um *quinque solidorum* . . . non obtineret, supradictus *parrochianus moriens* . . . disposuit, quod . . . *heres* hospitali de XX solidis . . . faceret solutionem. CHART. Xant. 214 dimidiam marcam hereditarii -us . . . vendidimus. CHART. Raitenh. 367 p.295,2 omnia, que recipiuntur de . . . curia super -um mihi . . . deputatum. *al.* **3** *describitur -us voce vernacula (plerumque theod.; slav.: l.48.58):* NOTIT. Arnon. 7,6 -um . . ., quod barbarice dicitur adalporo. DIPL. Otton. I. 205 omnem iusticiam ac -um, quod saxonice mal vocatur. COD. Frid. 15 hengistfuoter. CHART. episc. Hild. I 150 p.142,29 bumiete. REGISTR. abb. Werd. 8,2,51 wastinse, id est cerei -us. CHART. Heinr. Leon. 81 p.119,31 ab . . . -u ducis, qui wogiwotniza dicitur. CHART. archiep. Magd. 379 p.496,30 -um arearum, qui dicitur wurtpenninge (*cf.* CHART. civ. Halb. 24 wurthtins). CHART. Hamb. 284 p.251,23 -um malscolt. CHART. Argent. I 177 erscaz. CHART. Rhen. med. II app. 16 p.443,3 durcins. CHART. civ. Erf. 92 vricins. CHART. Carinth. I 521 p.404,41 kamirsacz. CHART. Rhen. inf. II 258 p.133,14 si quis civium moriatur, -us, qui vocatur utlose, . . . non requiretur. CHART. scrin. Col. B 701 hovecins. CHART. Quedl. 34 vronetins. CHART. Pommerell. 186 p.159,6 -um, qui dicitur in Polonico sto. CHART. Eichsf. 457 herberge. CHART. Beron. 121 vridschazz. CHART. Stir. IV 500 erbdinst. CHART. scrin. Col. B 812 verlichsinz. *al. v. et p.459,61.460,3.7.* **B** *exactio publica – Steuer:* CONC. Merov. p.198,8 publicus -us (VITA Elig. 1,15 p.681,3 -us p. . . . regis thesauro exigebatur inferendus. *al.*). VITA Sulp. B 6 (MGMer. IV p.376,4sq.) ut plebem . . . insueto -u inponeret et sub pensione -us viverent. CAPIT. part. Saxon. 16 undecumque -us aliquid ad fiscum pervenerit, sive in frido sive in qualicumque banno et in omni redibutione ad regem pertinens. NOTIT. Arnon. 1,3 decimam de sale et de telonio, quod datur in -u dominico. DICUIL. epist. cens. 5 (Cod. Paris. N. A. L. 1645 f. 7ᵛ) terrestrem -um terreno reddere regi. LEG. Lang. p.222,2 ibi -us rationes reddantur de suis singulis substantiis, ubi capita sunt earum *ecclesiarum.* CHART. Raitenh. 62 ne aliquę col-

[Bansa]

lecte aut etiam -us sub nomine nostro vel alterius personę . . . exigatur. *al.* **C** *solutio ecclesiis vel praelatis data – Zahlung an eine Kirche oder an einen Prälaten:* **1** *de decima:* **a** *latius:* CAPIT. reg. Franc. 177,15 decima, quae a fidelibus datur, Dei -us nuncupanda est. CHART. Mog. A 365 -um Dei, id est omnium frugum pecorumque decimam. EPIST. Ratisb. 10 p.323,21 -um Domini in usum sui redigunt. *fort. add.:* TRAD. Matic. 11 (ed. W. Hauthaler, Salzburger UB I. 1910. p.878; a. 1143) cum -u personarum . . ., qui in signum universalis dominii ipsi Romane ecclesie a cunctis baptismatis unda renatis offerri deberet. **b** *strictius de solutione Slavorum subiectorum loco decimarum data:* HELM. chron. 18 p.38,13 Slavorum populi . . . polliciti sunt dare omnem -um, quem pro decima magnus Otto ecclesiasticis stipendiis deputaverat. HEINR. LETT. chron. 21,6. *de solutione neophytorum:* HEINR. LETT. chron. 25,2 p.181,17 -u magno, quem dare solent neophyti. **2** *de pecunia curiae Romanae data:* **a** *de pecunia data a monasteriis:* GREG. VII. registr. 9,7 ecclesiam . . . sub . . . defensionem apostolicę sedis . . . traditam suscepisse, ob cuius donationis memoriam . . . devoverunt se . . . -um annualiter . . . persoluturos. EPIST. Reinh. 82 quia nos fratres . . . sedi apostolicę subiecti sumus, -um . . . constitutum . . . ad pedes almitatis vestre direximus. ANNAL. Neresh. a.1197 -us privilegiorum a nostro monasterio datur. CHART. Bund. 327 sub unius bizantii -u . . . Romanę ęcclesię . . . persolvendo . . . oblata *ecclesia.* CHART. Lux. II 250 -um apostolice sedi in Alamannia debitum. *al.* **b** *de pecunia data a principibus saecularibus (interdum i. q. denarius sancti Petri – 'Petersp fennig'):* THIETM. chron. 6,92 ut non liceret sibi *(sc. duci Polonorum)* . . . promissum principi apostolorum . . . persolvere -um. GREG. VII. registr. 2,7 p.136,1 nuntius vester *(sc. ducis Bohemiae)*, qui . . ., quę beato Petro sub nomine -us misistis . . ., presentavit. CONST. II 87 quod regnum *Siciliae*, sicut predecessores nostri a Romana ecclesia tenuerunt, sic et nos . . . tenentes et sub eodem -u. GENEAL. Flandr. VI cont. C 16 recepit illud *(regnum Angliae)* . . . tenendum sub -u mille marcharum annuatim summo pontifici solvendarum. *al.* **3** *de pecunia episcopo data:* VITA Ansb. 17 (MGMer. V p. 630,20) -us etiam, qui de vicis publicis canonico ordine ad partem pontificis persolvi consueverant. DIPL. Karoli M. 130 ut annis singolis abbates . . . pontificibus in -um uncia de auro et caballo . . . persolvere deberent. CONC. Karol. 37,17 quod . . . presbyteri . . . quaterdenos denarios episcopis in -um annis singulis darent. *al.* **4** *de pecunia capiti congregationis data:* DIPL. Heinr. IV. 281 p.364,19 ut -um reddant ad Cluniacum per singulos annos aureum denarium. **5** *de collecta haereticorum:* ANNAL. Marb. a.1231 quod annualem -um transmittere solebant Mediolanum, ubi diversarum heresum . . . primatus agebatur. **D** *fenus – Zinsen:* CHART. Sangall. A 208 (c.811) feneravimus ei solidos centum . . ., eo videlicet condicto, ut nobis annis singulis, dum inter prędicta peccunia . . . reportata non fuerit, unam carratam civitalem . . . pro -o persolvat. CHART. Gosl. II 173 p.223,11 (a.1272) quod nos solveremus pro X marcis unam marcam nomine -us. **E** *teloneum, portorium – Zoll, Brükkengeld, Fährgeld:* **1** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 57,7 (cod. 4) theloneus aut -us non exigatur . . ., ubi nec aqua navigio aut pontem transeundum non est. 143,3 de . . . ponte maiorem -um exigere. DIPL. Otton. I. 112 omnem . . . -um, qui vulgarice cogsculd vocatur. 180 concessit . . . mercatores a Reno usque ad Albiam . . . transeuntes . . . -um thelonei persolvere. CONR. HIRS. dial. 1781 cum ad transfretandum navigium desit aut -us. CHART. Babenb. 7 ut annuatim libere navis . . . absque -u . . . transiret. *al.* **2** *teloneum forense – Marktabgabe (plerumque de pensione pro usu macellorum, tabernarum fori data):* DIPL. Otton. I. 104 -um . . . de mercatu annuali. CHART. civ. Halb. 1 mercatoribus . . . rectum -um pro mercatorio usu solventibus. DIPL. Heinr. IV. 487 p.664,19 -us sutorum aliunde venientium. DIPL. Loth. I. 111 p.260,45 (ed. Th. Schieffer. 1966; spur. s. XII.$^{med.}$) -us de foro. REGISTR. Mog. p.14,4 recipient . . . -us camerarum *(cf. notam ed.)*. CHART. Raitenh. 198 cubile, in quo merces vendi solent, quod habet . . . in annuali -u. CHART. civ. Magd. 129 p.69,25 excepto -u theatri, husmede dicto vulgariter. CHART. civ. Halb. 128 non poterunt a macellis repelli nec -us . . . poterit . . . exaltari. *al. adde de indebito:* CHART. Livon. A I 453 p.569,2 (a.1277) a theloneo et -u indebito, qui vulgariter appellatur ungeld. **F** *stipendium, salarium – Sold, Bezahlung:* LIUTPR. antap. 1,12 p.13,10 custodientibus . . . victus -usque cottidianus . . . inpenditur. CHART. Babenb. 232,72 iudex . . . pro conservacione captivorum pro -u a quolibet duodecim denarios recipiat. **G** *tributum – Tribut:* WALTHARIUS 91 iam nunc Hunis -um persolvo futurum. ANNAL. Xant. a. 869 p.27,8 sepissime paganorum infestationem sustinens semperque eis -um opponens. POETA Saxo 5,199 Sclavorum populos -um sibi solvere fecit. THIETM. chron. 5,14 debitum his *(Thuringiis)* porcorum remisit -um. HEINR. LETT. chron. 20,3 bellum . . . eis comminantes -um ac tributum ab eis exegerunt. *saepe.* **H** *pretium solutionis captivorum – Lösegeld:* HUGEB. Willib. 4 p.95,14 alii homines, qui in carcere habebantur, debebant -um reddere. OTTO SANBLAS. chron. 38 p.59,1 huius *(sc. pro rege Angliae dati)* -us pars maxima constabat calicibus, crucibus *eqs. de exactione praedonum:* CARM. de Frid. I. imp. 1060 petit immensum pro tali munere -um *turba.*

II *munus, donum, oblatio – Gabe, Geschenk, Spende:* **A** *corpor.:* VITA Cunib. B 2 ut . . . egenis universa tribuens tanti -us effusione nihil perderet. RATHER. epist. 30 p.171,28 quibus -um imperialem tribui suadetis, repelluntur peculiari pro culpa. HROTSV. Gong. 151 dextra ceu propria, -us est quae pie larga. gest. prol. 1,8 exiguum munus ne spernas carminis huius, iste sed oblatus laudum placeat tibi -us. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 30 tuque, gravis -u tali *(sc. Baldrico)*, Sekkingia, natu. CHART. Hagenow. 86 o quam felix commercium, quo brevi -u mercatur longum gaudium. *al.* **B** *spirit.:* ALDH. epist. 7 p.496,19 sobolem opulenti paternae philosophiae -u exheredem. COD. Karol. 39 p.552,1 quam vicissitudinis repensationem vestro cessui conferamus? WALTH. SPIR. Christoph. II 4,70 difficilis fidei spondens pro munere -um. EPIST. Teg. I 29 -um orationis (CHART. episc. Halb. 199 p.168,15 fraternitatis et orationum -um). SIGEW. Mein. 24 iussit eam -us brevis lacrimas effundere. *al.*

III *bona, divitiae, facultates – Gut, Vermögen:* **A** *corpor.:* **1** *latius:* LEG. Wisig. 5,4,13 qui suo dominio rem -us alieni nititur adplicare. EPIST. Lup. Ferr. 25 -u rei familiaris . . . effuso. CARM. var. I 22,8 o felix nimium, proprio qui vivere -u praevaluit. HROTSV. Gong. 57 patrii -us fuerat sibi maxime partus. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,9 vir . . . meritis in -u paupere dives (VITA Liutw. 7. SIGEBOTO Paulin. 53 p.937,11). THEOPH. sched. 3,77$^{ex.}$ si facultas in -u fuerit, potes in auro . . . facere imagines. COSMAS chron. 3,32 alii visu privantur et -u, alii tantum rebus substancialibus expoliantur. *al. proverb.:* WIPO prov. 8 plus vincit sensus quam multiplex -us. NICOL. BIBER. carm. 74 (ed. Th. Fischer. 1870) philosophi sensu qui florent, sunt sine -u. *al.* **2** *strictius i. q. thesaurus, pecunia – Schatz, Geld (cf.* GLOSS. II 274,3 St.-S. -um scaz vel gelt. *al.)*. LIBER hist. Franc. 42 de fisco palacii per ecclesias . . . distribuere -um iussit. HRABAN. epist. 17^{a} -u pretiosarum opum locupletes. ANNAL. Quedl. a.999 p.76,35 regni . . . -um toto orbe tributario iure . . . quaesitum. RUODLIEB V 164 in qua *(curte)* stant mensę vario -u cumulatę. COSMAS chron. 1,38 p.70,8 dat eis magnam -us copiam, scilicet marsupium centum marcis plenum. 3,56 p.231,21 dux . . . natam . . . cum . . . nimio -us apparatu dat nuptum. GESTA Trev. 27 p.166,12 quicquid in civitate ecclesiastici -us vel ornatus fuerat. CHART. Babenb. 232,39 donec . . . per peccunie sue ostensionem . . . faciat cautionem; . . . tunc ob racionem -us ad posteriorem iudicem non ducatur. *al.* **B** *spirit.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,118 o sopor et requies, quam qui mercabitur, hęres pinguia magnifici retinet patrimonia -us. ERINH. Haimer. 353 bona de -u precioso: integritas hominis . . . interioris.

[Bansa]

IV *pretium (corporeum) – (materieller) Wert:* NICOL. I. epist. 28 munerum vestrorum . . . non tam -um quam pium considerantes affectum. RUODLIEB V 198 bona dat eximia -us ad mille talenta. RAHEW. Theoph. 639 hec . . . carmina . . . divite -u, paupere sensu suscipe grata. *de reliquiis:* WALAHFR. Blaithm. 158 quod . . . ferox miles -u pensare nequibat, rimari in gelidis coepit per vulnera fibris.

V *aestimatio, descriptio – Schätzung, Zählung (cf.* GLOSS. I 395,11 [cod. c] sub -u unter dero gipriuido. *al.):* HRABAN. epist. 16 p.417,36 parentes suos voluit sub -u regali asscribi *Christus.* HROTSV. Mar. 545 -um . . . sibi *(sc. Caesari Augusto)* profiteri. OTTO FRISING. chron. 3,5 capit. p.18,18 quod ... sub Cyrino -us indictus sit (*sim.* 3 prol. p.133,33). *mensura – das Messen:* DICUIL. epist. cens. 3 (Cod. Paris. N. A. L. 1645 f. 7^{v}; c. 818) succedit epistula -us.

***centa,** -ae *f.* (*cf. theod. vet.* zent) *districtus iudiciarius vel iudicium eius – Gerichtsbezirk oder dessen Gericht, 'Zent' (de re v. p.464,13sqq.):* CONST. II 171,6 (a. 1232) iurisdiccionibus, comitatibus, -is . . . liberis vel infeodatis. 9 ad -as nemo sinodalis vocetur. CHART. Mog. 246 p.597,5 (ed. V. F. Gudenus, Cod. dipl. I. 1743) iurisdictiones, que -e vocantur. p.598,10 homines . . . in ipsarum -arum terminis commorantes. DIPL. Heinr. II. 518 (spur.) cum . . . comiciis, -is, iudiciis. REGISTR. Mog. p.56^{b} de -a trans Mogum. *al. v. et p.465,6.*

centana *v.* centenus. **centanarius** *v.* centenarius.

***centapolis** *adi.* (*cf.* ἑκατόμπολις) *centum urbes habens – hundert Städte enthaltend:* HONOR. AUGUST. imag. 1,34 haec *(Creta)* et -is a centum urbibus nuncupata.

centaurea (-ria), -ae *f. (n.* -um: *l.52)* (κενταύρειον) *script.:* -tar-: *l.36. metr.* -rĭ-: *l.47.52. usu attrib.: l.35sq.*

1 *erythraea vel sim. – Tausendgüldenkraut o. ä. (Centaurium minus Moench, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p.321sqq.):* **a** *proprie:* PAUL. AEGIN. cur. 103 -e (*3,22,24* κενταυρίου) sucus. RECEPT. Sangall. I 137 herba -ia. RECEPT. Bamb. 20 -aria . . . bibat. GLOSS. III 198,15 St.-S. -ia minor matrana (552,52 -ia maior metere. *ibid. al.*). 388,6 -ia centoria (*cf.* 573,31 -ia center). 495,27 -ia maior fel terrę erdgalla (540,35 [cod. a] -ia minor id est ertgalle, fel terre id est febrifuga, metere. *ibid. al. cf.* 526,40 -ia minor fel terre bittergalle magewrz). 540,33 -ia maior id est aurine fibercrut (551,40 -ia minor a. *al.*). ODO MAGD. herb. 1709 sunt -ae species, maiorque minorque . . .; sed quia perpaucis species est cognita maior *eqs.* DYASC. p.60^{a} -a maior, quam multi narcam aut gentianam dicunt. p.60^{b} -a minor, quam multi linesiam dicunt. AMARC. serm. 3,448 ut . . . fuget . . . -ia febrem. HILDEG. phys. 1,125 -a calida est et sicca. MATTH. PLATEAR. gloss. p.385^{A}. ALPHITA I p.283,25 -a, fallifuga, fel terrae idem. ALBERT. M. veget. 6,311 -a est herba . . . duarum specierum. *al.* **b** *in imag. de amaritudine:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 122 ante favos nostri -ia pasce laboris. **2** *inula – Alant (Inula helenium L., cf. André, Lex. bot. p.79):* DYNAMID. Hippocr. 2,60 hinola campana agrestis dicitur parachironia, ab aliis -a. **3** *fort. i. q. caryophyllata – viell.: Benediktenkraut, Nelkenwurz (Geum urbanum L.):* GLOSS. III 512,29 St.-S. -ia benedicta.

centaureus (-rius), -a, -um. *instar centauri formatus – zentaurisch gestaltet:* AETHICUS ISTER 105 -as . . . lacertas venenatas valde. *cf. l.31.*

centaurica, -ae *f. erythraea – Tausendgüldenkraut (cf. l.32sqq.):* GLOSS. III 680,47 St.-S. -a ergalle. GLOSS. med. cod. Trev. p.133 herbam -am minorem.

centaurus, -i *m.* (κένταυρος) *monstrum ex homine et equo formatum – Zentaur (cf.* GLOSS. II 661,41 St.-S. -i risi. III 81,43 -us halfhunt): **1** *proprie:* AETHICUS ISTER 68 p.53,2 -os lac mulierum enutrisse. ERMENR. ad Grim. 1 p.536,21 Herculem -os domitantem. *per compar.:* COSMAS chron. 2,26 p.119,15 canonici inculti . . . velut . . . bestiales -i viventes. **2** *translate de sidere:* GERB. (?) astrolab. 17 p.138,10 Alhimech in -o. HONOR. AUGUST. imag. 1,131 -us . . . in coelo locatus.

centegnodia *v.* centenodia. **centena** *v.* centenus.

centenarius, -a, -um. *script. et form.:* cin-: DIPL. Pipp. 2. CHART. Wism. B 414 (ed. L. Knabe, Das zweite Wismarsche Stadtbuch. 1966; a.1272/79). -tin-: TRAD. Frising. 430. *al. v. et l.70.* -tan-: *p.463,7.* -teri(us): *l.58. 67. adde* FORM. Morb. 10 p.332,12. -tari(us): *l.70.* -ario-(nis): *p.470,16. adde* WALAHFR. exord. 32 p.515,35 *codd. 3.5.*

I *adi.:* **A** *centum – hundert:* GUNZO epist. 7 p.34,17 -us . . . perfectus est numerus, non tantum quia decade solidatur *eqs.* CHART. Rhen. med. I 495 p.551,16 ut sorores . . . -um numerum non excedant. HERBORD. Ott. praef. p.705,35 cum sub -o . . . numero marcarum . . . pecuniam profunderet. *al.* **B** *centum annos complectens – hundertjährig:* RECEPT. Sangall. I 42 vir -us. EBO BAMB. Ott. 2,17 p.642,31 cum pene -am ageret etatem. *al. iur.:* CHART. Westph. V 210 p.99,20 (a.1206) cum adversus ecclesie Romane possessiones . . . non nisi -a currat prescriptio (CHART. Ital. Ficker 316 p.348,9. ACTA imp. Winkelm. I 539 p.438,43). **C** *pondere centum libras valens – zentnerschwer:* HERACLIUS II 51 -um saxi pondus. *remissius:* BENZO ad Heinr. 3,10 coadunavit . . . pecuniam in -o sacculo. **D** *ad centenam pertinens – zur Centene gehörig:* MIRAC. Hucberti 2,28 comitatui . . . subiacebat -a iusticia (CHRON. Andag. 17 p.41,21).

II *subst.:* **A** *masc. (et neutr., e. g. l.31.34):* **1** *gener.:* **a** *quod centum partes continet – das Hundert:* VITA Bard. 22 p.338,38 caecorum, claudorum . . . eum sequebantur -i. GERHOH. Antichr. 1,48 p.356,15 cumulantur quot -is vel milibus marcarum entece. TRAD. Falk. p.11,35 -us ovorum. ACTA imp. Winkelm. I p.758,3 in quolibet -o vaccarum sufficiunt tauri quinque. NARR. de Gron. 38 p.79,24 ceciderant plura -a virorum. *al.* **b** *pondus centum librarum – Gewichtseinheit von hundert Pfund, Zentner:* CHRON. Fred. 4,69 unus -us cento libras auri capit (PAUL. DIAC. Lang. 3,12 p.120,7 supra mille a. -a. HIST. peregr. p.166,36). EBO BAMB. Ott. 2,16 p.642,11 cuprum ad septingentos . . . -os comparavimus (CHART. Rhen. med. II 242 p.281,22 de unaquaque carrata cupri, quod sunt IIII -i). CHART. select. Keutgen 130 p.110,4 dabit duos -os olei. CHART. Babenb. 86,27 de XV -is cerę. CHRON. Mont. Ser. a.1206 p.173,40 campanam de quinquaginta -is fudit. ACTA imp. Winkelm. I 773 pro singulis -is salis. *al. cf.* 2. *cantarium. **c** *senex centum annorum – hundertjähriger Greis:* CHART. Leub. 82 p.185,36 (a.1252) illos duos -os, si superstites fuerint. **d** *de sectione libri rerum gestarum i. q. saeculum – Jahrhundert:* THOM. TUSC. gest. p.496,32 in gestis Calixti pape in -o XII. p.503,28 gesta Urbani secundi -o pontificum undecimo. **2** *spec. de praefecto militari vel forensi (cf. H. Dannenbauer, Grundlagen der mittelalterlichen Welt. 1958. p.179sqq. 236sqq.; Th. Mayer, Mittelalterliche Studien. 1959. p.98sqq.116sqq.):* **a** *milit. i. q. dux (centum) militum, centurio – Führer (einer Hundertschaft), Hauptmann:* LEG. Wisig. 9,2,3 -us dimittens centenam suam in hostem. *ibid. al. remissius:* WALAHFR. exord. p.516,6 millenarii, -i vel centuriones. CONR. MUR. summ. 6,1 p.426,31 centuriones seu -i *in Urbe fuerunt.* **b** *iur. et publ.:* α *officialis ad malefactores persequendos institutus – mit der Verbrecherverfolgung beauftragter Beamter:* LEX Sal. Merov. 91 iubemus, ut in truste electi -i ponantur, per quorum fidem . . . pax . . . observetur. 92 ut -i (centerii *var. l.*) . . . licentiam habeant latrones persequere. decr. Child. 3,2. *ibid. al. v. et p.464,22. adde:* ARBEO Corb. 10 p.198,12 cum . . . tribunus et -i . . . antestare fecisset, coepit humilia postulatione . . ., ut reum sibi donare dignarentur *(cf. p.470,34).* β *officialis iudiciarius et fiscalis, praefectus districtus rustici – Gerichts- und Verwaltungsbeamter, Vorsteher eines ländlichen Bezirks, 'Zentenar':* LEG. Wisig. 2,1,27 dux, comes . . ., quingentenarius, -us, defensor. LEX Sal. Merov. 46,1 ut thunginus aut -us (centerius *var. l.*) mallum indicant. BOBOL. Germ. 10 (MGMer. V p.37,13) iussit . . . venire -os illius vallis. LEX Ribv. 51,1 ad mallo ante -o vel comite. LEX Alam. 36,3 comite aut -o (-inario, centario, centurioni *var. l.*). CONC. Karol. 30 p.232,7 Reginhart, -us domni imperatoris. CAPIT. reg. Franc. 80,4 in placito -i. 152 p.310,12 habeat

[Bansa]

unusquisque comes vicarios et -os suos secum. DIPL. Karoli III. 55 nullus comes nec vicecomes, sed neque vicarius nec -us neque decanus, sculdassius vel quisquam ex iudiciaria potestate. DIPL. Otton. II. 53 p.63,41 sine ulla inquietudine comitis aut -i vel vicedomini. STATUT. Altah. (MGScript. XVII p.357^{b},57) in quibusdam provinciis iudices provinciales appellantur -i. CHART. Rhen. med. III 376 Wernerus centa-us. *saepe. v. et p.464,3.28.* **B** *fem.: districtus iudiciarius et fiscalis – Gerichts- und Verwaltungsbezirk, Centene:* HUGO FLAV. chron. 1 p.363,32 decimam . . . arietum, qui . . . persolvuntur ex Bracensi -a. CHART. select. Waitz 9 p.23,19 omnis villa . . . debet tria per annum -e complacita. BERTH.(?) annal. a.1078 p.312,14 rusticos . . . per omnes illarum partium -as . . . coniuratos. *meton. de incolis:* BERTH. (?) annal. a.1078 p.312,48 coniuratis -is . . . eunuchizatis.

***centenervia** *v.* *centinervia.

centenodia, -ae *f. (n.: l.29.31) script.:* cenno-: *l.23.* -tin-: *l.28.31sq. al.* -ton-: *l.25sq. al.* -tegn-: GLOSS. III 519,18 St.-S. -tunnobia: *l.23.* -tidonia: *l.35. form.: nom. sg.* -ion: *l.31. abl. sg.* -io: *l.29.*

1 *sanguinaria – Vogelknöterich (Polygonum aviculare L., cf. André, Lex. bot. p.281):* RECEPT. Sangall. I 51 herba cennodia. 137 herba cento-a. II 47 centunnobia. DYNAMID. Hippocr. 2,35 polygonus, hoc est sanguinaria sive spinatia, hoc est cento-a. GLOSS. III 482,44 St.-S. proserpinaca -a wegetreta. 602,5 cento-a anatret. 638,45 centi-a corriola poligonia proserpinaria wegerute. IV 361,6 -a id est sporngas. *al.* BERNH. PROV. comm. 6,1 p.289,35 centi-a minor. WILH. CONG. chirurg. 1513 balneum . . . de . . . centi-o (ceretino *var. l.*). ALPHITA I p.297,47 lingua passeris, poligonia . . ., centi-on . . . idem. II p.38,3 centi-um, populus vel popluus. ALBERT. M. veget. 2,39 multiplicantur . . . nodi . . . in centi-a. *al. v. et p.466,5.* **2** *plantago maior – Breitwegerich (Plantago maior L.):* GLOSS. III 171,56 St.-S. septinerdia vel centi-a, id est wegebreitte (V 35,14 -tidonia). 578,32 -a vuegerihe. IV 649,2 ad dolorem stomachi -am, id est wegebrete. *ibid. al.*

centenus, -a, -um. *script.:* cin-: *p.464,9.* -tin-: *l.60. p.464,3.29.al.* -tan-: *p.464,37.40.* -tun-: *p.464,40.*

I *usu adi.:* **A** *strictius i. q. ana centum – je hundert:* BEDA temp. rat. 1,61 decies . . . -a millia. WIDUK. gest. 1,9 p.15,8 singuli *duces* cum -is militibus. FROUM. carm. 21,10 -as decies milies quoque mille salutes. COSMAS chron. 1,40 p.75,14 -os et -os ordinatim catenatos. *al.* **B** *latius:* **1** *centum – hundert:* WALAHFR. carm. 56,13 si mihi -as linguas natura pararet. POETA Saxo 3,8 annorum -a volumina. RAHEW. gest. 3,37 p.210,9 supra -a stadia. *al. de numero ipso:* PASS. Petri et Pauli 353 -o ex numero . . . cognomen habebat *centurio.* Ps. BOETH. geom. p.398,5 sub linea . . . -o insignita numero. *al.* **2** *centesimus – hundertster:* CHRON. Merseb. 14 p.188,26 patris nostri pontificatus hic annus est decimus fiatque -us, . . . petimus. **3** *centuplex – hundertfältig:* ALDH. virg. I 13 p.243,4 -ae frugis copia. PAUL. ALBAR. carm. 9,94 obscura sapiens -o sensu requirit. HROTSV. Sap. 9,7 -ae vicissitudinem mercedis recompensari. *al.* **4** *centum annos continens – hundert Jahre umfassend:* WIPO tetral. 112 vivas sanus -o tempore canus. **5** *ad iurisdictionem (cuiusdam districtus) pertinens – zur Gerichtsbarkeit (in einem bestimmten Bezirk) gehörig:* CHART. Stab. 142 p.288,4 (a.1123) -inum (-ivum *var. l.*) placitum (p.288,7.9).

II *usu subst.:* **A** *masc. (et neutr., e. g. l.64.72):* **1** *quod centum partes continet – das Hundert:* HUGEB. Wynneb. 2 p.108,19 per -os et millenos morientium. ANNAL. Fuld. Ratisb. a.891 p.120,37 per -a et milia numero mergebantur *Nordmanni.* VITA Erasmi 391 ter dena ter et -a virorum. *math.:* GERB. epist. I 1,2,1^{a} millenus . . . habebit articulos in millenis, digitos in -is, -us articulos in -is, digitos in decenis *(sc. si volueris dividere).* MATHEM. var. Bubnov p.266,20 -um plurimum cum deceno et cum singulari compositum seu simplicem. *al.* **2** *pondus centum librarum – Gewichtseinheit von hundert Pfund, Zentner:* CHART. Hans. I 432 p.144, 39 (a.1252) -um ferri. *ibid. al.* **3** *centenarius – Zentenar:* DESID. CAD. epist. 2,8 magnificis viris . . . tribunis, defensoribus, -is. LEG. Lang. p.184,1 ut . . . precipiant *iudices* ad sculdahis suos aut ad -inos (centenarios *var. l.*) aut ad locopositos. **4** *secale – Roggen:* ANTIDOT. Sangall. p.92,23 farina de -o. **B** *fem.:* **1** *gener.:* **a** *quod centum partes continet – das Hundert:* CHART. Welt. 21 (a.1267) ut . . . -am . . . ovorum . . . nobis conferant. **b** *pondus centum librarum – Gewichtseinheit von hundert Pfund, Zentner:* CHART. Westph. IV 820 (a.1260) quantitas plumbi XXVIII et dimidium cin-e magni lapidis. CHART. Pomm. B 1091 p.367,28 -a . . . lignorum . . ., scilicet duo asseres ad -am. **2** *spec.:* **a** *milit. i. q. caterva (centum) militum – Abteilung von (hundert) Soldaten, Hundertschaft: v. p.462,52.* **b** *iur. et publ. (cf. Ch. E. Perrin, ALMA 5. 1930. p.167sqq.; W. Metz, ZRGGerm. 74.1957. p.234sqq. v. et supra p.462,47sqq.):* **α** *manus ad malefactores persequendos instituta vel districtus eius – mit der Verbrecherverfolgung beauftragte Schar oder ihr Bezirk:* CAPIT. reg. Franc. 3,9 decretum est, ut . . ., eo quod . . . scelera sua pretermissas custodias exercerent, -as fierent, in cuius -a aliquid deperierit, capitale qui perdiderit, recipiat *eqs.* LEX Sal. Merov. decr. Child. 3,4 ut si furtus fuerit, capitalem de praesenti -a restituat et causa centenariu⟨s⟩ cum -a requirat. 3,5 -a posita in vestigio in alia -a. **β** *communitas (colonorum regis) vel districtus iudiciarius et fiscalis eius – Gemeinde (von Königsfreien) oder ihr Gerichts- und Verwaltungsbezirk, 'Centene':* LEX Alam. 36,1 ut conventus . . . fiat in omni -a (-ina *var. l.*) coram comite aut suo misso et coram centenario. CAPIT. reg. Franc. 25,4 comites . . . de singulis -inis. 32,62 de liberis hominibus et -is, qui partibus fisci nostri deserviunt. FORM. Sal. Merk. 2 in pago illo, in -a illa. CHART. Sangall. A 372 in -a Ruadolteshuntre. CHART. Rhen. med. I 135,24 p.155,9 ad vineas ligandas -am I, fodiendam alteram (gloss. Caes. Heist.: -a communitas, communiter autem operabuntur opera nostra). *al.* **γ** *iurisdictio, iudicium (cuiusdam districtus) – Gerichtsbarkeit, Gericht (in einem bestimmten Bezirk):* GESTA Vird. cont. I 9 p.49,6 praebendae fratrum . . . omnes -anas eorum potestatum . . . reddidit (LAUR. LEOD. gest. 2 p.492,27). 11 p.50,8 -anam de Wandelini curte et alia iura. DIPL. Heinr. IV. 236 de . . . teloneis et precipue de -anis (-unis *var. l., ed.*), quas Theutonici hunnenduom vocant. **δ** *officium centenarii – Amt des Zentenars:* DIPL. Otton. I. 209 p.288,30 censum . . . ab ipsa -a et scultatia Curiensi.

***centeramia** (ge-) *subst.* (centum *et* ramus) *fort. i. q. millefolium – viell.: Schafgarbe (Achillea millefolium L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 85):* GLOSS. III 592^{1} St.-S. ge-a vel italica chazenzagel.

centerius *v.* centenarius.

centesimus, (-tis-, -ss-), -a, -um.

1 *adi.:* **a** *decies decimus – hundertster:* CARM. libr. I 7,2, 29 septies expletus fuerat -issimus annus (THANGM. Bernw. 12 p.763,29 -o septimo aetatis anno). ORDO Rom. 16,29 psalmus -issimus septimus decimus. LEX Raet. Cur. 4,16 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) dupla -isimam partem cum ipsum debitum solvat (*postea:* simpla -essima porcionem). RUOTG. Brun. 5 p.6,15 -o octogesimo octavo lustro. *al. de numero ipso:* WALAHFR. hom. in Matth. 16 p.859^{D} -i perfectione numeri corona virginum designatur. **b** *centuplex – hundertfältig:* GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p.397,42 -i (-essimi *var. l.*) fructus retributione (CHART. Merseb. 330. *al.*). DIPL. Heinr. III. 296 -um recompensationis emolumentum. **2** *subst. fem. i. q. decies decima pars – der hundertste Teil:* **a** *spectat ad fenus:* LEG. Burgund. Rom. 31,4 si quis duas -as pro cautione sibi stipulari fecerit. CONC. Merov. p.197,10 neque -issima exigant *presbyteri.* **b** *spectat ad censum:* CHART. Tirol. notar. II 580 (a.1272) dedit . . . VII libras pro . . . abate de -a.

***centgravius,** -i *m.* (*cf. theod. vet.* zentgrave) *script. et form.:* cin-: *p.465,8.* ceng-: *p.465,9.* -teg-: *p.465,7.* -tumg-: *p.465,6.* -grevo: *p.465,4. adde* CHART. Francof. 175. -afi-: *p.465,8.*

praefectus districtus rustici – Vorsteher eines ländlichen Bezirks, Zentgraf: DIPL. coll. 515 (Mon. Boica XXIX 1 p.

[Bansa]

387,7; a. 1168) inhibemus, ne aliquis in . . . episcopatu et ducatu vel in comitiis . . . aliquas centurias faciat vel -os constituat nisi concessione episcopi. CHART. Eberb. 75 p. 148,19 testes . . . Wernherus -grevo . . ., Wernher -grevo. 142 p. 254,2 cum Fridericus -us noster in . . . placito interesset vicem nostram agens. CONST. II 171,7 -tumgravii recipiant centas a domino terre (*inde* 304,7 [-teg- *cod. 3*]). CHART. Hagenow. 386 ab Herbordo cintgrafio de Liblos. REGISTR. Mog. p. 57,18 uncias XX dedi cengravio. *al.*

***centicanus,** -a, -um. *centum carmina canens – hundertfältig singend:* HEIRIC. Germ. II 6,134 gutture -o.

centies *adv. centum vicibus – hundertmal:* ALDH. virg. II 1511 -s exorans nocturnis ferme latebris. EPIST. Teg. I 24 mercibus -s centuplicatis. FROUM. carm. 32,15 -s et super hęc millenas dico salutes. *al.*

***centifluus,** -a, -um. *centuplex – hundertfältig:* ERMENR. Sval. 2 tritici Domini dispensatores . . . semina ubique -a mittentes.

centifolius (-tof-), -a, -um. **1** *adi.: anat. de vena fort. i. q. centum ramos habens – viell.: hundertfach verästelt:* Ps. HIPPOCR. phleb. 183 de vena -tofolia. **2** *subst. neutr. (et fem.: l. 25):* **a** *millefolium – Schafgarbe (Achillea millefolium L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 81sqq.):* AESCULAPIUS 43 p. 74,7 baulaustiam, hoc est -um (*sim.* GLOSS. med. p. 46,17 -a. DYNAMID. Hippocr. 2,58). GLOSS. III 495,34 St.-S. -um garewa. ALPHITA II p. 118,33 millefolium maius, supercilium Veneris, -um, venter apis idem (*sim.* p. 190a,5). **b** *flos mali granati silvestris – Blüte des wilden Granatapfelbaumes (cf. F. E. Kind, ArchGeschMed. 27. 1934. p. 36):* RECEPT. Donauesch. 60 -i malini. **c** *per confusionem i. q. caerefolium – Echter Kerbel (Anthriscus Cerefolium Hoffm.):* GLOSS. III 597,43 St.-S. -um korbele.

***centigamus,** -i *m. qui centum uxores habet – ein mit hundert Frauen Verheirateter:* RATHER. epist. 16 p. 81,15 utinam nec natus nec visus . . . ex isdem fuisset -us . . ., immo infinitimoechus ullus.

***centigenus,** -a, -um. *centuplex – hundertfältig:* ERMOLD. carm. app. 1,21 organa -is resonant auletica hymnis.

***centilogium** (-oqui-), -i *n. (f. -a: l. 45) de titulo libri Ptolemaeo ascripti i. q. centum sententiae – hundert Aphorismen:* ALBERT. M. caus. univ. 2,2,26 p. 519a,33 in -quio. pol. 5,9b p. 550b,14 in commento Bugafori super -um Ptolemaei. probl. 4 p. 38,29 a Hali in commentario super -um Ptolemaei. probl. det. 9 (MediaevStud. 22. 1960. p. 330,36) in -a. *ibid. al.*

centimanus *adi. centum manus habens – hundertarmig:* LAMB. HERSF. annal. a. 1065 p. 100,16 -us gigas (ODO Ern. duc. 2 p. 318c. *al.*).

centimeter, -tri *m. de titulo libri Servii grammatici i. q. centum metra – hundert Metren:* CATAL. biblioth. Becker 57,30 (s. IX.) liber -r. CONR. HIRS. dial. 120. METELL. Quir. 60$^{tit.}$ contra regulam -i.

***centimetrum,** -i *n. opus carptim compilatum, cento – aus fremden Textteilen zusammengesetztes Werk:* REGINO syn. caus. app. 3,58 p. 488,17 -um de Christo Virgilianis compaginatum versibus. *cf. infra p. 466,34 et ThLL. III. p. 821, 46sqq.*

***centimolum** (-mul-) *vel* **-us,** -i *n. vel m. (ital. vet.* centimolo *a* *κεντήμυλος, *cf. G. Rohlfs, Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris. ²1964. p. 232) mola (iumentaria) – (Esels-)Mühle:* PETR. CAS. (?) chron. 4,21 molendina duo . . ., -um, ortos. ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 714,21 mulis, qui sunt in . . . -ulis castri.

centimorbia (-icer-, -ida), -ae *f.* **1** *herba nummularia – Pfennigkraut (Lysimachia nummularia L., cf. André, Lex. bot. p. 80):* GLOSS. III 528,11 St.-S. centicerbia egilgras (537,54 -a. 552,54 -ida). **2** *fort. i. q. millefolium – viell.: Schafgarbe (Achillea millefolium L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 81sqq.):* GLOSS. III 497,23 St.-S. -a scaphegeba (scaphescunga *ci. ed.*). 528,17 -a gachheil.

***centinervia** (-ten-, -tumn- *sim.*), -ae *f. (cf.* πολύνευρον, quinquenervia *sim.) plantago – Wegerich:* **1** *plantago maior – Breitwegerich (Plantago maior L.):* GLOSS. III 523, 32 St.-S. arnoglossa, plantago, cente-a vocatur wegenbreit (*sim.* 533,7). TRACT. de aegr. cur. p. 196,9 vulneri . . . superpone . . . -am. p. 347,11 folia -e. ALBERT. M. animal. 23,98 accipe centinodiam et -am sive quinquenerviam. *fort. add.:* GLOSS. III 602,47 St.-S. -tummedię musora. GLOSS. Roger. I A 1,22 p. 554,45 unguentum . . . vulneri circumponatur: . . . lanceoli, -tumvive, pimpinelle . . . manc. 1. **2** *plantago minor – Spitzwegerich (Plantago lanceolata L.):* ALPHITA II p. 38,8 -a, quinquenervium, plantago minor idem (*sim.* p. 137,34. p. 152,33 centum-a).

centinodia *v.* centenodia. **centinus** *v.* centenus.

centioculus *v.* centoculus.

centipeda (-tup-) *subst. species serpentis – Schlangenart:* ALBERT. M. animal. 25,23 -tupeda serpens est de genere draconum.

centipellis (-pil-) *subst. pars ventris animalium ruminantium – Teil des Wiederkäuermagens, Blättermagen:* CARM. Winr. 50 (MittellatJb. 4. 1967. p. 103) et centĭpillis cibus est vilissimus illi.

centipes, -dis *m. vel f. species vermis multipedis – Tausendfüßler:* Ps. AVIC. anim. 1,1 p. 38 vermen, qui est -s. ALBERT. M. animal. 24,52 piscis . . . similis terrestri animali, quod -em vocant. 26,18 multipes est vermis, qui et -s vocatur.

centipillis *v.* centipellis. **centis(s)imus** *v.* centesimus.

cento (scin-, -on), -onis *m.* **1** *proprie i. q. textile ex pannis consutum, feltrum – aus Flicken zusammengenähtes Tuch, Filzdecke (cf.* GLOSS. III 233,5 St.-S. -on filz. IV 135, 22. *al.):* LIUTPR. antap. 2,7 tentoriolis, immo -bus. CARM. de Frid. I. imp. 2997 cedunt ligna, trabes arcuum, -es, retia, crates. *de indumento pedis:* GLOSS. III 174,53 St.-S. scintones wuzlinge. 624,14 -es filzine socha. **2** *translate:* **a** *opus carptim compilatum – aus fremden Textteilen bestehendes Werk:* CATAL. biblioth. Lehm. I 49 p. 252,10 (a. 821/22) metrum -o Probae. EKKEH. V. Notker. 12 p. 579a,51 dum . . . papa Gregorius . . . antiphonarium -em . . . compilasset. **b** *frustum carnis bovinae fumigatae – geräuchertes Rindfleischstück (accedit ut vid. vis vocis q. e. theod. vet.* zentring): GLOSS. IV 240,16 St.-S. -es sunt, qui vulgo centiringe vocantur, sed ex bovina carne fiunt; vincinar (vilcinar *ci. ed.*), id est homines poete. **c** *fort. i. q. centonarius – viell.: Hersteller von Filzdecken:* GLOSS. IV 241,15 St.-S. -es vinciner vel homines. *v. et l. 42.*

centoculus (-tio-), *acc.* -um *adi. centum oculos habens – hundertäugig:* CARM. Bur. B 70,9,1 Argum . . . -ioculum.

centofolius *v.* centifolius. **centonica** *v.* santonicus.

centonizo, -avi, -are. *compilando conscribere – durch Zusammenstellen fremder Textteile abfassen:* SIGEB. GEMBL. gest. 27 canonum volumen -vit *Burchardus.* chron. a. 592 antiphonarium regulariter -vit et utiliter compilavit *Gregorius.*

centonodia *v.* centenodia.

***centor** *m. cantor – Sänger:* HONOR. AUGUST. gemm. 1, 176 praecentor, qui praecinit . . ., -r vel cantor, qui consonat.

centoria *sim. v.* centur-.

centralis, -e. *in centro positus – in der Mitte befindlich:* MAURUS urin. II p. 18,12 (vs.) -es . . . noctis . . . horas. ALBERT. M. mot. proc. 2,5 p. 64,15 signum -e. metaph. 5,3,5 p. 263,57 (ed. B. Geyer. 1960) de -i atomo. eth. 10,2,2 p. 624b,7 intellectum esse . . . -em et fontalem. *ibid. al.*

***centricus,** -a, -um. *in centrum versus – zur Mitte gerichtet:* URSO gloss. 10 p. 33,21 a motu -o.

***centrix** *subst. (orig. inc.) consolida vel sim. – Beinwell o. ä. (Symphytum officinale L.):* GLOSS. III 526,50 St.-S. consolida beinwelle -x. GLOSS. Salern. p. 6a,20 -x id est consolida media habens testiculos similes enule campane. ALPHITA II p. 45,11 consolida media, -x idem, . . . habet . . . florem album . . . similem camomille.

***centrogallum** *vel* **-us,** -i *n. vel m. species salviae – Salbeiart:* TRACT. de aegr. cur. p. 151,8 semen -i. *v. et* centrum *p. 467,52.*

centron *v.* cenchros.

[Bansa]

centrum, -i *n.* (*? m.: l.35*) (κέντρον)
punctum vel spatium medium – Mittelpunkt, Mitte: **I** *strictius:* **A** *gener.:* ANNAL. regni Franc. a.807 p.123,6 medio -o eiusdem sideris. ANON. geom. I 3,8 -um speculi. THEOPH. sched. 3,26[in] quaere meditullium in eo *(calice)* et fac -um cum circino. CHRON. Pol. 2,39 ad urbem, que quasi -um terre medium reputatur (ALBERT. M. probl. det. 32 [MediaevStud. 22. 1960. p.344,23] an infernus sit in -o t. vel circa -um). TRACT. de aegr. cur. p.266,33 caliditas motum habet a -o . . ., siccitas . . . facit motum ad -um (*sim.* URSO qual. 71. ALBERT. M. veget. 2,65. *al. cf.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.107,9 omne ponderosum tendit ad -um). METELL. Quir. 18,3 margaritarum quasi -um . . . tenet carbunculus. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.75,27 ut ala firmetur in eo *(humero)* tamquam in suo -o. ALBERT. STAD. Troil. 3,828 ad -um belli . . . properatur. ALBERT. M. mot. animal. 2,1,1 p. 285[b],14 -um cordis. animal. 23,140 ad aciei -um propter timorem accipitris contendente *sturno. al.* **B** *geom.:* ANON. geom. I 4,42 in hemicyclo, cuius sit basis pedum X, linea in -um V. Ps. BOETH. geom. p.375,6 -um circuli. MATHEM. var. Bubnov p.289,21 in omni orbe tibi sphaerae medietas -um vocatur. p.553,2 usque ad medium -um quadrati. *al. per compar.:* ADALBOLD. Boeth. 24 ut a -o circulus, sic ab aevo deducitur tempus. WOLBERO cant. 4 p.1263[A] charitas veluti -um in meditullio posita. *al.*
II *latius:* **A** *astron.:* **1** *punctum sphaerae – Punkt im Himmelsgewölbe (cf.* GLOSS. III 607,10 St.-S. -um mittihimil. IV 5,64 -um stupf. 223,5 in -o in opanentigemo himile. *al.):* **a** *spectat ad ambitum solis ('Zenit'):* AMALAR. off. 4,5,2 meridies, quando sol in -o caeli est. SEDUL. SCOT. carm. 2,63,17 Titan gemmigeri -um conscendit Olimpi. CONR. EBERB. exord. 5,9 p.1138[D] sole ad -um festinante. *al.* **b** *spectat ad lineam eclipticam:* WANDALB. martyr. 353 -o hic *(sc. XI. kal. Iul.)* solstitium medio summoque coruscat. hor. 13 -um . . . brevem . . . sole regente. horol. 8 Augustum Maius -o prospectat ab ipso. *al.* EKKEH. IV. bened. I 26,114 exspectat -um (gloss.: medietas signiferi, in qua solstitium fit) . . . cancrum. **c** *spectat ad polum:* NITH. hist. 3,5 p.37,15 per pisces -um ascendit *cometes.* ALBERT. M. phys. 6,3,4 p.456[b],8 propinquae -o vel polo *partes sphaerae.* **2** *regio caeli, orbis – Himmelsbereich, Weltkreis:* BEDA temp. rat. 7,30 donec . . . -um terrae egressa rursus a sole cernatur *luna.* Ps. GALEN. anat. 3 p.172[A] VII orbes stellarum et -a earum. ALBERT. M. metaph. 11,2,24 p.514,21 (ed. B. Geyer. 1964) eccentricos et epiciclos et -a diversa. **3** *caelum – Himmel:* WALAHFR. Wett. 931 poli pingunt fulgentia sidera -um. PAUL. ALBAR. carm. 9,118 stelligera -i varia . . . sidera vibrant. *al. eccl.:* PAUL. ALBAR. carm. 9,166 -i . . . celsum scandere tribunal. *ibid. al.* **B** *archit. i. q. fornix concamerationis – Gewölbebogen:* VITA Boniti 16 (MGMer. VI p.128,5) quater sena -a decora . . . surgent. RADBERT. Adalh. 87 sepulta sunt . . . membra . . . inter . . . quatuor ecclesiae -a. **C** *bot.* -um galli *i. q. species salviae – Salbeiart (Salvia Verbenaca L. [cf. André, Lex. bot. p.146] – Eisenkrautsalbei vel Salvia Sclarea [cf. André, op. cit. p.285] – Muskatsalbei vel Salvia pratensis [cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.259] – Wiesensalbei):* GLOSS. III 527,47 St.-S. -um galli hanminz. 553,7 -um galli hanenkamp vel scarlei. 567,11 (cod. b) scarea silvestris, -um galli sunt idem. IOH. PLATEAR. simpl. med. 2,6 p.9b[r] suppositorium ex borace et -o galli. 7,9 p.21b[r] gallutricum . . . alio nomine -um galli dicitur. MATTH. PLATEAR. gloss. p.383[c] cum decoctione -i galli. THADD. FLORENT. cons. 43,71 recipe . . . centrumgalli . . . mensuram I. *al. cf. p.466,69.* **D** *bulla aquatica – Wasserblase:* WALAHFR. hort. 171 nothi vis . . . -um medio confingit labile fundo. *v. et* centum *p.468,37.*

***centua**, -ae *f.* *mensura quaedam agri – ein Flächenmaß:* CHART. Epternac. 10 (a.704) vineam . . . plus minus -as tres.

centum *numer. script.* -o: *p.468,2. adde* DIPL. Merov. I 60.61. *form. plur.: nom.:* -a: *p.468,27.28.* -i: *p.468, 21. gen.* -arum: *p.468,6. acc.:* -os: *p.468,9.* -as: *468, 24.30.* -i: *p.468,22. abl.* -is: *p.468,36. pendet gen.: p. 468,21.27.33.36.*
numerus centenarius – hundert: **1** *strictius:* **a** *de simplici centenario:* CHRON. Fred. 4,66 -o quinquagenta milia militum. BEDA temp. rat. 1,43 -um . . . in dextera . . . facies. WALAHFR. Wett. 305 post carmina constans septena atque decem-umque *psalmus.* AGIUS comput. 8,4 -um lustris ternisque decadis annorum. DIPL. Karoli III. 89 p.146,12 -arum librarum olei. WALTH. SPIR. Christoph. I 9 -um et quindecim animę. WIPO gest. 18 p.38,8 -um miliaria. MARIAN. chron. a. Chr. 1089 -os . . . presbiterorum bello occidit. ANON. Has. 19 -um maledictionum licentiam. FUND. Andern. (MGScript. XV p.969,22) usque ad -um multiplicabantur *sorores. saepe. de numero symbolico:* HRABAN. univ. 18,3 p.494[A] -um ad martyrum fructum pertinent. OTTO FRISING. chron. 8,32 p. 448,26 sex, X, C et huiusmodi in divina pagina non semper numerum, sed significatum numeri ponunt. **b** *de pluribus centenariis:* EINH. Karol. 15 p.18,13 decies -um et eo amplius passuum milibus. WALAHFR. carm. 21,29,1 sex milia sexiesque -um, seni tum decies semelque seni. WANDALB. martyr. compr. 33 ter -um sexagenis quinisque diebus (POETA Saxo 3,172). DIPL. Conr. II. 79 p.105,29 pedes duo -um. DIPL. Heinr. III. 178 sunt . . . modiorum de terra quattuor -i (DIPL. Heinr. IV. 419 p.559,14 libras quatuorcenti. CHRON. Ven. Alt. p.116,16 paravit galeas, naves, uxerios quatuorcentas. DIPL. Otton. I. 459 p.624,34 [spur. s. XIII.] modiola quatuorcentum). CONST. I 310 mille quinquecentum libras. 311 solvit . . . septecentum quingaginta libras. CHART. Sangall. A app. B 59 p.754,2 dantur . . . VIII -a caseorum et L. CHART. Rhen. med. II app. 15 p.397,29 dantur XII -a tegularum. CHRON. reg. cont. a.1188 p.140,37 ad quindecim -um homines. CHART. Tirol. 687 M et octo -as libras.
2 *latius:* **a** *de mensuris:* **α** *mensura salis – Hohlmaß für Salz (cf. Dt. Rechtswb. VI. p.78):* CHART. Hans. I 429 p.141,36 (a.1252) potest portare dimidium -um salis *navis.* 716 p.252,18 de quolibet -um salis, quod mensuraverint. **β** *mensura quaedam panni – ein Stoffmaß:* CHART. Tirol. notar. I 910 (a. 1237) de I suo sacco cum IIII -is panni linei. II 286 de illo bambacio I centrum *(sic)* et I rubbium. **b** *in nominibus plantarum:* **α** -um capita *i. q. asphodelus vel lilium silvaticum – (Gelber) Affodill oder Türkenbundlilie (Asphodeline lutea Rchb. vel Lilium martagon L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.474sq.):* AESCULAPIUS 12 p. 16,27 radices centumcapitum (ROGER. SALERN. chirurg. 1,907 -um capitum). IOH. PLATEAR. simpl. med. 1,13 p.4b[v] affodili, -um capita, albutium eadem herba est. ALPHITA II p.82,4 hermodactilis, -um capita idem. *al. v. et vol. I. p.429,41. 1042, 69.* **β** -um grana *fort. i. q. empetrum – viell.: Kahles Bruchkraut (Herniaria glabra L., cf. Marzell, op. cit. II. p.837sqq.):* GLOSS. III 527,23 St.-S. -um grana crebezwurz (554,35). ALPHITA I p.283,29 -um grana vulgari nostro herba cancri (*cf.* II p.38,15). GLOSS. Roger. I A 3,20 p.693,38 herba, que dicitur -um grana (*cf.* 1,22 p.554,17 -um genera [*i.* grana *?*]).

***centumgravius** *v.* *centgravius.

***centummedia**, ***centumnervia** *v.* *centinervia.

centumviri, -orum *m.* *membra consilii civitatis – Ratsherren:* CHART. Babenb. 109,1 (c.1198) coram duobus . . . -orum (*antea:* statuimus igitur in civitate *Wiennensi* centum viros).

***centumviva** *v.* *centinervia. **centuna** *v.* centenus.

centunnobia *v.* centenodia.

centuplex, -icis. *centies multiplicatus – hundertfältig:* WETT. Gall. 2 premio -i. HRABAN. carm. 81,37 -em . . . metens fructum (AGIUS epic. Hath. 170).
adv. **centupliciter.** *centum vicibus – hundertfältig:* EPIST. Bonif. 64 p.136,27 vale -r (-tip- *2*). HONOR. AUGUST. spec. p.864[B] divicias . . . -r . . . invenietis.

centuplico (-ump-), -avi, -atum, -are. *centies multiplicare – verhundertfachen:* WALAHFR. (*?*) carm. 51,18 mea Musa . . . -at . . . modos. MARTYR. Fuld. VIIII. kal. Sept. si -veris . . . tormenta. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,123 -anda . . . lucra talenti. AMARC. serm 3,849 semina -ans. *al.*
adi. **centuplicatus**, -a, -um. **1** *centuplex – hundertfältig:* FORM. Marculfi 2,46 centump-u fenore. WALAHFR.

[Bansa]

carm. 11,8 quae *(xenia)* tibi . . . -a gero. TRAD. Frising. 1032 premia. EPIST. Teg. I 22 ut vobis mercedem recompenset dono -o *Deus*. CARM. Bur. B 77,31,1 gaudium. *al.* **2** *centuplo dono donatus – hundertfach beschenkt:* EKKEH. IV. bened. I 38,30 pande Deo gratum (gloss.: Gallum) de fenore -um.

subst. **centuplicatum,** -i *n.* *quod centies multiplicatum est – das Hundertfache:* VITA Bard. 3 p.324,20 opinioni eorum . . . se . . . -o fecit maiorem.

centuplo, -atum, -are. *centuplicare – verhundertfachen:* ERINH. Haimer. 492 -are . . ., quod sumpserit hac . . . vita.

adi. **centuplatus,** -a, -um. *centuplex – hundertfältig:* CHART. Pruss. I 78 p.58,31 (a.1230) cum fructu -o.

centuplus, -a, -um. sindu-: *l.16.* -ump-: *l.21.*

centuplex – hundertfältig: ALDH. ad Acirc. 8 -is metrorum frondibus. TIT. metr. III 6,6 sindupla talenta. METELL. Quir. 4,50 semina quaeque cadent in terram, -a surgent. *al.* *subst. neutr.:* WILLIB. Bonif. 1 p.7,15 terrenis . . . renuntians lucris . . ., ut . . . -um acciperet et vitam aeternam possideret *(cf.* CHART. Ticin. 1 p.11,8 [ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I. 1929] centumplum. *al.)*. THIETM. chron. 3,25 ut . . . -um largiatur. EKKEH. IV. bened. I 14,14 -a non perdet. CHART. Babenb. 127 -um . . . recompensare. *al.*

neutr. pro adv. *centupliciter – hundertfältig:* MIRAC. Gertr. II 3 ubi -um fruitur . . . perpetuam vitam.

***centura,** -ae *f.* (*theod. vet.* zuntera) *fomes – Zunder:* THEOPH. sched. 3,94 p.173,26 (ed. W. Theobald. 1933) isca, quam -am vocant *(cf. notam ed.)*, supposita.

centuria (-tor-), -ae *f.* **1** *caterva (centum) militum – Abteilung von (hundert) Soldaten, Hundertschaft:* ALDH. virg. I 13 p.242,1 exercitus in -is et milibus . . . conglobatos. FUND. Brunw. 5 p.128,14 conscribentes *Sarraceni* legiones, -as, manipulos. *v. et l.72.* *usu remissiore:* EUGEN. VULG. syll. 31[A],14,1 corvina . . . -a ardet phalans et milvea. CHRON. Noval. 2,1 p.82,42 divisi erant per decurias aut per -as *coenobitae*. RAHEW. Theoph. 173 per praecones, per -as, chiliarchos ad regem *(sc. daemonem)* venere. **2** *officium centurionis – Amt des Hauptmanns* (*cf.* GLOSS. IV 135,23 St.-S. -a ambahat): WANDALB. martyr. 702 Marcellus . . . -am caelo dignam geminamque sacravit. **3** *districtus iudiciarius et iudicium eius – Gerichtsbezirk und dessen Gericht (de re v. p.464,13sqq.):* FORM. Sangall. add. 3 in -a illa, in loco, qui dicitur N. *v. et p.465,2.* **4** *mensura quaedam terrae – ein Landmaß:* CHART. Wessof. 3 p.373,27 (c. s. VIII.) maiores diviserunt . . . agros in -oriis (gloss.: in iuhhiran), -orii *(sic)* in iugeribus. GERB. geom. 3,17 -a est ager CC continens iugera (*cf.* 3,1).

centuriatus, -us *m.* **1** *caterva (centum) militum – Abteilung von (hundert) Soldaten, Hundertschaft:* ANNAL. Nordh. a.775 (MGScript. XIII p.155,5; c. s. IX.[in.]) rex . . . -bus et legionibus stipatus. **2** *iudicium (cuiusdam districtus) – Gericht (in einem bestimmten Bezirk):* EPIST. Wibald. 449 p.582,3 -um de terra illa.

centurio, -onis *m.* *script.* -tor-: *p.470,18.* *form.* -us: *p.470,35.*

1 *milit. i. q. dux (centum) militum – Anführer von (hundert) Soldaten, Hauptmann* (*cf.* GLOSS. I 411,61 St.-S. -es . . . zehanzoherostin): **a** *spectat ad exercitum Romanum:* STEPH. EDD. Wilfr. 37 vir . . . cucurrit ad . . . pontificem . . . sicut -o ad Dominum ([*cf. Vulg. Luc. 7,2sqq.*]. *de eodem:* HRABAN. univ. 4,1 p.75[D] -o fidem gentium significat. HERM. IUD. conv. 5 p.86,7 [ed. G. Niemeyer. 1963] -is fidem, qua, priusquam signum videret, credidit). HROTSV. Gall. 1,7,2 tribuni et -es omnesque mei iuris milites. Sap. 5,6. ALBERT. M. pol. 2,3 p.129[b],9 in qua *(acie)* . . . principantur -es et milliarchae. CARM. de Iuda 2,487 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.277) custodes -oque . . . fatentur esse Dei natum Iesum *(cf. Vulg. Matth. 27,54).* *remissius:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,35,3 p.532[b],19 potestas decani est in potestate -is et potestas -is in potestate tetrarchae. *v. et p.462,53.* **b** *spectat ad exercitum medii aevi:* RICHER. REM. hist. 3,69 -es . . . dispositi per centurias (*cf.* 3,74). HIST. Foss. (MGScript. IX p.371,43) dispositis per girum legionibus subsequentem locum decernit satrapis et -bus. THIETM. chron. 7,62 -o . . . iacuit in prelio. RAHEW. gest. 3,35 p.209,9 Fridericus . . . preficiens singulis *(legionibus)* . . . rectores . . ., quos antiqui -es vel ecatontarchos . . . appellare consueverunt. **c** *spectat ad urbem Romam:* BENZO ad Heinr. 6 praef. p.658,1 ex qua *(nova curia)* creavit novos -es, tribunos ac senatores *rex.* RYCCARD. chron. a.1215 p.73[a],1 *papa* sedit pro tribunali, cui -es suberant et tribuni. **2** *iur. et publ. i. q. officialis iudiciarius et fiscalis, praefectus districtus rustici – Gerichts- und Verwaltungsbeamter, Vorsteher eines ländlichen Bezirks, Zentgraf, Schultheiß (cf.* GLOSS. III 134,37 St.-S. -o . . . id est centinar. 426,51 -o vel tribunus hunno. 716,2 -o scoltheize; *de re v. K. Kroeschell, ZRGGerm. 73. 1956. p. 300sqq.346; cf. supra p.462,47.464,13):* LEX Alam. 27,3 si . . . -i (centenarioni *8)* sigillum aut mandatum neglexerit. LEX Baiuv. 2,5 ponat . . . ordinationem suam super -es et decanos *comes*. CONC. Karol. 10,11 presides seu iudices, -oriones atque vicarios admonere. TRAD. Frising. 542 in manus Paugolfi -is commendavit. CHART. Fuld. A 692 -o Sigifrid, qui advocatus noster fuit. CHART. Sangall. A 572 signum Heitarii -is et aliorum testium (TRAD. Teg. 114. CHART. march. Misn. II 547. CHART. Wetzlar. I 110. *al.*). NOTKER. BALB. gest. 2,21 p.91,20 constitutis ducibus, tribunis et -bus eorumque vicariis. SIGEB. GEMBL. chron. a.1111 p.373,14 omnia regalia . . ., id est . . . omnia iura -um vel vilicorum (*sim.* CONST. I 85). CHART. archiep. Magd. 210 p.268,6 forensem . . . -em. CHART. Rhen. med. I 564 nullus . . . -o sine abbatis . . . consensu atque electione familię . . . preficiendus est. EPIST. Wibald. 449 p.580,21 -es et villicationes provisorum. CHART. Rhen. med. II 210 p.247,40 qui secundum sententiam -um iudicabit. CHART. Burgenl. II 25 p.21,19 venientibus udwornici . . . regis . . ., Andrea comite et Samuele -e ipsorum eis assistentibus. *al. v. et p.462,70.* *praeco – Scherge, Büttel* (*cf.* GLOSS. III 3,3 St.-S. -us scario): LEX Baiuv. add. 17,2,3 (MGLeg. III. 1863. p.487,13; s.IX.[ex.]) exactor publicus, id est -o aut suus vicarius.

centuris *v.* cantharis.

centussis, -is *(m.)* *pondus (centum minarum) – Gewichtseinheit (von hundert Minen):* DICUIL. epist. cens. 119 (Cod. Paris. N. A. 1645 f.10[r]) pondus -is . . . minas aeris centum pensare notatur. EGBERT. fec. rat. 1,1196 priva domus, matrona laris -e licentur.

cenubium *v.* coenobium.

***cenvies** *numer.* *centum viginti – hundertzwanzig:* BEDA temp. rat. 18,44 fiunt CXX; partire per decem; duodecies deni -s.

cenula (cae-, coe-), -ae *f.* *cena (parva) – (kleine) Mahlzeit* (*cf.* GLOSS. II 752,20 St.-S. caenulę inbizline): VITA Liutb. 27 cum -am vestram vobis apposuistis. HARIULF. chron. 4,16 p.215,14 coenulae studebatur. *Bansa*

cenum *sim. v.* cae-.

1. cepa (cae-), -ae *f. vel* **cepe** (cae-) *n.* *(?f.: p.471,23) script.:* se-: *l.68. p.471,5.35.* coe-: *l.61. p.471,20.29.38.* cib(a): *l.60.* civ(a): *l.60. p.471,12.* ceba: *l.60.* -ple-, -pre-: *p.471,27sq.* *form. abl. sg.* -e: *l.67. p.471,20.*

I *strictius i. q. unio – Zwiebel:* **A** *gener. (plerumque i. q. Allium cepa L. – Küchenzwiebel, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 198sqq.):* FRAGM. mul. II 6 coriandrum cum civa alba (*sim.* III 6 ceba). TRACT. de caus. mul. 53 cibam maiorem oleum intinctam. RECEPT. Bamb. 35 coeparum sucum (WANDALB. mens. 153 allia, caepe suis tunc sunt gratissima sucis). CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, id est . . . uniones, britlas, porros, radices, ascalonicas, -as (*cf.* 128,29.37. FORMA mon. Sangall. p.14[a]). LIUTPR. leg. 40 p.197,1 Grecorum rex . . . allio, -e et porris vescens. GLOSS. III 571,36 St.-S. (cod. b) -e unna. 719,6 sepe vel cibolle ulloch. *saepe.* ODO MAGD. herb. 1087. IOH. S. PAUL. diaet. 199 caepae calidae sunt et siccae *eqs.* REGISTR. Pant. Col. 17,6 p.109,13 dabitur *(fratribus)* -e coctum cumino aspersum. CHART. Eberb. 178 p.300,20 sub annuo censu duorum videlicet modiorum -arum. ALBERT.

M. veget. 6,295 -a est in colore porri et sapore . . .; est autem in -a acuitas incisiva et amaritudo et stypticitas *eqs.* 6,296 -a . . . est de numero eorum, quae nocent intellectui. animal. 22,102 emplastrum . . . ex -is tritis. ALPHITA I p.313,26 semen . . . domesticae sepae. *saepe. sensu despicabili:* CHRON. Cas. 14ex· qui prius non noverant nisi caepe et alei. *alleg.:* HRABAN. univ. 19,9 p.531B -e et allia corruptionem mentis et acredinem peccati significant *eqs.* **B** *de speciebus:* **1** -a canina *fort. i. q. allium agreste – viell.: Kohllauch (Allium oleraceum L. vel sim., cf. Marzell, op. cit. p.201. 216):* DYNAMID. Hippocr. 2,76 cromeon agrion, hoc est caepa vel civa canina. GLOSS. III 495,37 St.-S. -a canina hundes clobelouh. *al.* **2** *scilla – Meerzwiebel (Urginea maritima Baker):* AESCULAPIUS 11 p.14,26 -am marinam quassatam. GLOSS. III 545,20 St.-S. squilla i. -a marina wilde clobeloich. ALBERT. M. veget. 6,431 squilla est herba, quae vocatur -a muris, eo quod interficit mures. MOSES PANORM. infirm. 43 p.140,5 accipe herbam, quae vocatur -a soricorum, et -am salvaticam. WILH. SALIC. chirurg. 1,3 p.305B cum . . . coepe squillitico. *al.* **3** *porrum sectivum – Schnittlauch (Allium Schoenoprasum L.):* ANTIDOT. Cantabr. p.160,33 -a minuta, que est untie. GLOSS. III 228,46 St.-S. -e pflanza vel snitelŏch. 572,29 -e minor i. snitilouch. *ibid. al.* **4** *ascalonia – Schalotte (Allium ascalonicum L.):* GLOSS. III 577,20 St.-S. -e ascloh. *ibid. al. fort. add. (nisi i. q. Allium fistulosum L. – Winterzwiebel, cf. Marzell, op. cit. p.197):* GLOSS. III 569,20 St.-S. -e chronion hollŏc (*cf.* 540,5 ceplecomium holloich. 553,3 cepreconium). **5** *porrum – Porree, Lauch (Allium Porrum L.):* GLOSS. II 367,32 St.-S. coepe i. forr. III 297,2 -a louch. *ibid. al. fort. add. (cf. Marzell, op. cit. p.204):* GLOSS. I 275,54 St.-S. -a surro. III 495,18 -e surio. *ibid. al.* **6** *apium – Sellerie (Apium graveolens L.):* GLOSS. II 380,7 St.-S. -e herba est ephih, inde ceparius hortulanus. **7** *?rumex – ?Sauerampfer (Rumex acetosa L.):* GLOSS. III 719,7 St.-S. sepa vel surella sura.

II *latius i. q. bulbus – Knolle:* MOSES PANORM. marisc. 17 p.182,7sq. accipe de -is gilli et de -is croci. WILH. SALIC. chirurg. 1,25 p.312C coepas liliorum alborum . . . coctas.

2. *cepa, -ae *f.* (*fort. cohaeret c. ital. vet.* ceppa) *?truncus arboris – ?Baumstumpf:* DIPL. Heinr. III. 70 p.92,39 cortem . . . cum . . . bosco et -as, cum omnibus suis pertinenciis.

cep(a)eus *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (κηπαία) *Sedum cepaea (L.) – Rispen-Fettkraut (cf. André, Lex. bot. p.81):* IOH. sacerd. 71 cepei rubicondi succus.

***cepamen,** -inis *n. materia ex cepis parata – aus Zwiebeln zubereitete Substanz:* TRACT. de aegr. cur. p.167,9 ad dolorem aurium: sucum allii et -n . . . sume.

***ceparia** *v.* *cipparia.

ceparius (cae-), -a, -um. *hortulani proprius – dem Gärtner eigen:* IOH. SCOT. carm. 2,2,53 desine καιπαριους (caeparios *R*) meditari cernere vultus *(v. notam ed.). subst. masc.: v. l.33.*

***cepatus** *v.* *cippatus. **cepe** *v.* 1. cepa.

ceperium *v.* cyperum.

***cephal** *n. vel* ***cephale** *f.* (κεφαλή) *?form. abl. sg.:* -a: *l.60.* -i: *l.64. metr.* cē-: *l.58sq.61.*

caput – Kopf: ALDH. virg. II 1016 extollit vipera -l. ad Acirc. 11,20 p.98 sol . . . ab oceani iam tollens gurgite -l. RHYTHM. 22,17,2 -a sacro truncatus in carcere sanctus Iohannes. CARM. de Nyn. 144 -l iacentis dextera signat. CARM. Scot. I 14,1,20 res, κεφαλή, caput: en sunt hae tres ordine linguae (*cf.* 14,1,6). TIT. metr. III 8,2,2 pictor . . . sub -i simplum . . . cervum . . . finxit *(v. notam ed.).*

cephal(a)ea (ke-, caepa-, -efa-, -lia), -ae *f.* (κεφαλαία) *dolor capitis – Kopfschmerz:* PAUL. AEGIN. cur. 39capit. purgatorium kefalee (*3,5,7* κεφαλαίας). GLOSS. med. p.17,17 cefalea (caepalia *L*) est dolor capitis *eqs.* ANTIDOT. Bamb. 13 antidotum . . . faciens . . . ad cefalia. OLBERT. Veron. 16 clericum a -leae morbo . . . curare. ARS med. 7 p.425,9 cefalia est longi temporis dolor emigraneorum vel musculorum capitis. TRACT. de aegr. cur. p.140,29 -lea passio . . . quandoquidem est ex vitio capitis . . ., quandoquidem ex aliis locis ut a stomacho. GLOSS. Roger. II 161 capitis egritudines ut -lea, monopagia, emigranea. *al. v. et p.473,4.26.*

cephal(a)eus (-lius), -a, -um. (κεφάλαιος) *ad caput pertinens – Kopf-:* ALPHITA I p.299,13 mala -lea, id est caligo (II p.108,13 -lia). *fort. add.:* DYASC. p.71b coniza -leos sive . . . thimus minor (*sim.* ALPHITA II p.43,22 [*v. notam ed.*]). *v. et l.38sq.*

cephalargia (ke-, caepa-, -efa-, -alg-, -arla-, -ria), -ae *f.* (κεφαλαργία) *dolor capitis – Kopfschmerz* (*cf.* GLOSS. IV 199,6 St.-S. -ria hoiuetsuht): PAUL. AEGIN. cur. 24 vehementissime . . . cefalalgie (*3,4,1* κεφαλαλγίαι) secundum vehementes fiunt qualitates. 36capit. epitheton ad kefalalgiam. *al. (v. ind.).* GLOSS. med. p.17,11 cefalargia (caepa- *L*) est capitis dolor cum fervore *eqs.* UFFING. Ida 1,15 -ae concussione. ODO MAGD. herb. 726 qui dolor est lingua dictus -a Graeca. STEPEL. Trud. 81 homo . . . cepharlargiam . . . perpetiebatur. *v. et l.21.*

***cephalargica** (che-), -ae *f. dolor capitis – Kopfschmerz:* TRACT. de chirurg. 952 propter . . . chephalargicam (ce-giam *var. l.*).

cephalargicus (ke-, ci-, -efa-, -alg- *sim.*), -i *m.* (κεφαλαργικός) *qui capitis dolore laborat – ein an Kopfschmerz Leidender:* AESCULAPIUS 3 p.4,19 caput dolent . . ., ut in -is vel stomaticis exposuimus. PAUL. AEGIN. cur. 32capit. malagma ad cefalalgicos (*3,4,9* κεφαλαλγικούς). ANTIDOT. Glasg. p.117,8 facit *emplastrum* . . . ad cif-us et imagranicus. ANTIDOT. Augiens. p.44,13 antidotum . . ., que facit cef-is, scotomaticis, epilempticis. *al.* RADBOD. (?) Bonif. 20 p.76,23 curabat . . ., quos ira freneticos, odium kef-os (-itos, kefaleficos *var. l.*) . . . fecerat.

cephalaria *v.* cephalargia. ***cephale** *v.* *cephal.

cephalicus (ke-, cae-, -efa- *sim.*), -a, -um. (κεφαλικός) *form. nom. sg.* -on: *l.63.65. metr.* cē-: *l.36.*

1 *adi. i. q. ad caput pertinens – Kopf-:* **a** *medic.:* CARM. cod. Paris. 13955 f. 3v morbo cef-o . . . peruror. BENZO ad Heinr. 3,28 p.632,49 dolor -ae passionis. **b** *anat. (v. et l.51sqq.):* Ps. HIPPOCR. phleb. 6 cef-a (caeph-a *Brux.*, cephalia *Dresd.*) est *vena,* quę a capite habet principatum (*cf.* 169). CONSTANT. AFRIC. theor. 2,12 p.7bv per spatulas in manum tendit *vena* et vocatur -a et alibi spatulosa (*cf.* p.8ar). TRACT. de aegr. cur. p.104,25 cum flebotomia de -a vena capite raso. IOH. IAMAT. chirurg. 8,4 XII *venas* in bracchiis: duas -as, duas medianas *eqs. al. fort. add.:* GLOSS. Salern. p.12b,25 matrix vena, id est orphalica. **2** *subst.:* **a** *masc.: neuma quaedam liquescens – Neume 'cephalicus':* FRUTOLF. (?) brev. 14 p.102 virgula, -us, clivis. **b** *fem.:* **α** *dolor capitis – Kopfschmerz:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.34br contra -am et epilepsiam inungantur *succi rutae.* MATTH. PLATEAR. gloss. 371b ponitur *sagapenum* . . . propter -am. **β** *vena capitis – Kopfader (hic illic etiam adi. subesse potest):* HILDEG. caus. 2 p.121,35 in -a plures humore habundant quam in mediana aut quam in epatica. MAUR. phleb. p.9a -a, id est capitalis. ALBERT. M. animal. 1,408 una *venarum* . . . vocatur spatularis, ex qua est illa, quae -a nominatur. THEOD. CERV. chirurg. 3,55 p.179C aperiatur una -arum. *al.* **c** *neutr.:* **α** *pulvis (primitus ad caput curandum adhibitus) – Pulver (ursprünglich zur Kopfbehandlung angewandt):* THEOD. CERV. chirurg. 3,10 p.161E pulvere -o, id est de hermodactylis cum melle, utaris et citius cadet eschara. **β** *incisio venae capitis – Öffnung der Kopfader:* Ps. HIPPOCR. phleb. 2sq. fleotomorum genera sunt tria: cefali⟨c?⟩on, meson et epaticon; cef-on et epaticon anacarsim ambas facimus (*cf.* GLOSS. med. cod. Trev. p.135,126 ka-on . . . ke-on).

cephalo, -onis *m. palma agrestis – Zwergpalme (Chamaerops humilis L., cf. Svennung, Pallad. p.146):* BERNH. PROV. comm. 7,4 p.296,39 teneritates palmarum agrestium, que vocantur -es.

***cephaloclastes** (cefaloclaustes *sim.*) *subst.* (κεφαλοκλάστης) *ferramentum, quo capitis ossa inciduntur – Instrument zum Öffnen des Schädels:* ARS med. 6 ut . . . ferra-

[Kohlwes]

mentorum nomina describam: . . . litomum, cefaloclaustes (cefalaclastes *G*, cefaloclases *P*), imbrius.

cephaloponia (celapho-, -lap-), -ae *f.* (κεφαλοπονία) *dolor capitis – Kopfschmerz:* GLOSS. med. p.18,1 cefalea, hoc est celaphoponia, capitis dolor (*cf.* GLOSS. Salern. p.15,6 -a). ALPHITA I p.283,35 -laponia.

cephalus (ze-), -i *m. (?n.: l.9sqq.)* (κέφαλος) **1** *caput – Kopf:* ERMENR. ad Grim. 28 p.566,32 a . . . Gozberto . . . pilis z-i auretenus nudo. BENZO ad Heinr. prol. p.598,27 -um truncavit. *adde:* PETR. HISP. chirurg. 14 incoandum est a -lon, quod est caput. **2** *qui caput habet – ein mit Kopf Versehener:* HUMB. Sim. 3,33 p.241,29 pro -is . . ., hoc est capitatis, non autem pro acephalis. **3** **a** *?mugil – ?Meeräsche:* ALBERT. M. animal. 24,36 kalaoz (*p.602*^{a}*,4* κέφαλοι) piscis maris (*cf.* 6,71 kakaloz. 7,98 kaleoz). *ibid. al.* **b** *cyprinus – Karpfen:* GLOSS. III 84,64 St.-S. -us carpfo.

***cephania,** -ae *f. (orig. inc.) species herbae – Pflanzenart:* HILDEG. caus. 4 p.205,27sq. qui gelewesuch habet, verbenam accipiat et bis tantum de -a . . . vel, si -am non habuerit, saxifricam. p.206,2 calor -ae.

cephas (ke-, -phe), -ae *subst. de re v. Y. Congar, Rev. du moyen âge lat. 8 (1952) p.5sqq.* **1** *petra – Fels:* AGOB. epist. 8,10 p.190,12 quorum *(discipulorum)* uni propter duritiam . . . sensus kephae, id est petre, nomen imposuerit. **2** *caput – Kopf:* REGIMEN san. Salern. 341 membra: -e, cor, pes, hepar. ALPHITA I p.283,31 -s est caput, inde cephalea quasi laesio capitis. *cf. vol. I. p.108,66sqq.*

cephen *subst.* (κηφήν) *fucus – Drohne:* ALBERT. M. animal. 8,141 mala apis, propter quod etiam kakym (*p.623*^{b}*,9* κηφήν) graece vocatur. 8,149 domus kymbôs, hoc est apum masculorum. 8,153 kikynes. 8,189 vespae . . ., quae dicuntur kynikes. 17,52 kyrykes, quod latine sonat domini. *ibid. al.*

***cephenion** *subst.* (κηφήνιον) *fucorum pullus – junge Brut der Drohnen:* ALBERT. M. animal. 8,149 domos et apothecas kakyceon (*p.623*^{b}*,34* τὰ κηφήνια), hoc est apum secundarum *eqs. ibid.:* domus kakynceon.

Cepheus, *acc. sg.* -a *m. de sidere i. q.* Κηφεύς – *Sternbild des Cepheus:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,215 niveus tardantem -a Cignus impulit. *v. et supra p.329,34.*

cephus (cefusa) *subst.* (κῆφος, κῆβος) *species simiae – Affenart:* ALBERT. M. animal. 22,42 cefusam dicit Solinus (*30,20* [caefusa *sim. MLG*]) esse bestiam monstruosam *eqs.*

cepleconium *sim. v.* 1. cepa *et* *crommyon.

cepola *v.* cepula.

***cepphos** *subst.* (κέπφος) *species avis marinae – Seevogelart:* ALBERT. M. animal. 7,39 aves . . . corium inter digitos habentes sunt vocatae graece... laroz, tericoz (*p.593*^{b}*,14* κέπφος), laradomoz. 8,106 fokokôs.

***ceppinus** *v.* *coppinus. ***cepsonium** *v.* *psomion.

***cepstaticum** *v.* *caespitaticum. **ceptrum** *sim. v.* sce-.

cepula (ze-, zipp-, s(c)iph-, coe-, cib-, ciph-, -bol-, -pol-, -ll-), -ae *f.* **1** *gener. i. q. unio – Zwiebel (plerumque i. q. Allium cepa L. – Küchenzwiebel):* RECEPT. Bamb. 5 -lle sucum. 13 oleum amagdalinum . . . cum . . . coepulla ponitur. TRACT. de caus. mul. 7 cibola in vino tepido naribus infunde. GLOSS. III 528,20 St.-S. -a cibolle. STEPEL. Trud. 82 zippulae parabantur, quibus . . . refocillabatur. BERNH. PROV. comm. 11,2 p.319,3 -a rubra valet ad dolores auris. CHART. Ital. Ficker 401 p.416,12 si aliquis . . . abluerit cepollas . . . in fontanis . . ., emendet v soldos. *al. fort. add.:* IOH. IAMAT. chirurg. 9,1 capitum z-a seu siphule unc. 1 . . ., herbas cum z-a contere (*cf.* 5,4 p.28,33 ciphule. 9,4 sciphule). **2** *de speciebus:* **a** -a marina *i. q. scilla – Meerzwiebel (Urginea maritima Baker):* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.35a^{v} squilla . . . alio nomine -a marina dicitur. ALPHITA II p.36,19. *v. et l.68.* **b** -a canina *fort. i. q. allium agreste – viell.: Kohllauch (cf. p.471,8sqq.):* BERNH. PROV. comm. 4,1 p.283,18 -a marina vel canina supponatur. *Kohlwes*

cepum *v.* sebum. **cequaminos** *v.* cecaumenus.

cera (cae-), -ae *f. plur.: p.474,11.62. al.*

I *materia favorum,* κηρός – *Wachs (cf.* GLOSS. III 495,19 St.-S. -a wahs. *al.):* **A** *gener.:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* CHRON. Fred. 4,40 super tabulam caeram linitam (ALBERT. STAD. annal. a.1165 p.345,28 camisia -a . . . linita. *al. cf.* HRABAN. univ. 18,4 p.499^{A} per linituram -ae mellis). ALDH. virg. II 1599 mel . . . -arum machina clausum. EINH. epist. 56 cęra indigemus ad servitium nostrum. NOTKER. BALB. gest. 1,7 nullus ad terminum *lectionis* . . . cęram imposuit. HEINR. WIRZ. cur. 367 -a ligat tabulas et eas confederat apte. ALBERT. M. animal. 26,4 quare -a naturalis locus . . . est mellis. veget. 2,121 adhaeret flori ros, qui mel producit et -am. *saepe. meton. i. q. favus – Wabe:* ALBERT. M. animal. 26,13 crabrones . . . faciunt . . . -as corticales, terrestres et siccas ad nichil utiles. **b** *de materia scribendi:* ALCUIN. epist. 28 p.70,5 scripsi . . . non in -a, quae deleri potest *eqs.* WALAHFR. Wett. 914 infigere -ae. ERMENR. ad Grim. 30 p.568,3 nec in -a vel in tabula hęc expressi. ALBERT. M. metaph. 7,3,3 p.358,24 (ed. B. Geyer. 1964) syllaba scripta in -a. *al. meton. i. q. tabula cerata – Wachstafel:* FORM. Marculfi p. 32,35 caeras (ce- *A 2.3*) afferunt. **c** *de materia sigillandi:* ORD. iud. Dei B III 2^{a} membra . . . sigillentur de -a benedicta. EPIST. Teg. I 124 p.141,13 -a . . . insignita sigillo (ALBERT. M. metaph. 3,3,20 p.158,89sq. [ed. B. Geyer. 1960]). CONR. MUR. summ. 7 p.479,24sq. sigillum sit de -a recenti . . . vel de-a cum pice bene depurata, . . . vel -a viridis vel rubei vel crocei coloris pulvere mixta sit *eqs. al.* **2** **a** *per compar.:* CHRON. Merseb. 2 p.167,20 iuvenili animo ut -a flexibilis in omne fuit. ALBERT. M. animal. 16,32 sicut -a . . . mollificata aptatur ad sigilli formam recipiendam. *al.* **b** *alleg.:* AMALAR. off. 1,17,1 -a . . . Christi humanitatem designat (*sim.* HONOR. AUGUST. gemm. 3,24). **B** *spec.:* **1** *iur.:* **a** *de censu, solutione sim.:* CHART. Rhen. med. I 14 (a.762/804) III dinarios aut in -a aut moneta exsolvere. COD. Lauresh. 1427 ut quisque denariatas II -ę . . . persolvat. CHART. Rhen. med. I 135,32 ligna ducit ad sufficiendum, -a similiter. DIPL. Heinr. II. 14 qui -am ad . . . ęcclesiam solvunt. CHART. Carniol. I 68 p.77,22 contribues . . . libras quinque mire et totidem -e albe. VITA Meinw. 8 p.15,30 de collata de fratrum munere -a candelam fieri. CHART. Solod. 359 census -e. CHART. Undersd. 15 (Mon. Boica X p.251,31) unam libram -e legalis. *persaepe. expressius i. q. tributum cerocensualium – Wachszins:* TRAD. Teg. 6 (c.1003/13) ut famulus . . . talem -am det, qualem unusquisque servus . . . donet. CHART. Pomm. A 82 constituit -am. *ibid.:* -e generalem confirmationem fecit . . ., ne posset oblitterari eadem -a. *al.* **b** *de theloneo:* CAPIT. reg. Franc. 253,6 Sclavi . . . de sogma una de -a duas massiolas *solvant.* REGISTR. abb. Werd. 3,1 p.91,1 *dabit* unum magnum stapal -ę. DIPL. Heinr. IV. 487 p.664,3 dare unam tabulam -ę. *al.* **c** *de poena:* CHART. select. Keutgen 272,6 (c.1247/48) dimidiam libram -e pro pena persolvet. **2** *eccl.:* WALAHFR. Otm. 10 altaribus particulas -ae . . . imponere. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 34 creberrima in oleo vel -a . . . adminicula sese . . . oblaturam devovit. RITUALE Rhenaug. 21 (Spicil. Friburg. V. 1959) benedico te, -a, . . . ut sis exterminatio diaboli *eqs.* CHART. Heinr. Leon. 47 p.66,37 ut . . . -a ad illuminationem templi tribueretur. *al.* **3** *pharm.:* ANTIDOT. Sangall. p. 86,23 -a pontica. ANTIDOT. Augiens. p.60,32 -a rufa. p.65,13 -a punica. TRACT. de aegr. cur. p.276,47 quibus *(gallinis),* dum coquantur, -a virginea apponatur. ROGER. SALERN. chirurg. 4,130 casula fiat de -a. ALBERT. M. animal. 23,84. *saepe.* **4** *techn.:* AUDRAD. carm. 1,68 molliat argyllam . . ., obducat -a -amque recondat harena *eqs.* HEIRIC. Germ. II 2,5 concepti operis exemplar . . . caeris brevibus informatur. ARIBO FRISING. mus. p.38 reponderationes -ae, quam ad primum cymbalum expendas, duas . . . provideas. THEOPH. sched. 3,30 accepta -a forma inde aures. MATTH. PLATEAR. gloss. p.382^{E} quaelibet -a alba non dicitur propolis, sed artificialiter coaptata sic: *eqs.* HILDEG. caus. 2 p.131,1 ut chordae per -am . . . iuvantur *eqs. al.* **5** *alch. in nominibus ficticiis:* TURBA phil. 21 p.131,12 ceratum, cum desiccatur, se invicem continet; coquite . . . -am, donec bibat collam auri *eqs. (cf. notam ed. p.206*^{9}*).* GEBER. forn. 27 p.761 incera cum -a crocea virginea, id est oleo sanguinis vel oleo ovorum.

[Rudolph]

II *de materia -ae simili:* **A** *pharm. i. q. cummi – klebriger Pflanzensaft, Kleber:* ANTIDOT. Sangall. p.94,27 -a nardi lib(ra) I. **B** *zool. i. q. pellis nasalis (avium rapacium) – Nasenhaut (von Raubvögeln), Wachshaut, Ceroma:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.130,23 pars illa corii, que est inter duritiem rostri et primas plumas capitis, scilicet ubi sunt nares, quam vocamus -am *eqs.* p.131,28sqq. 167,1.

cerabrum *v.* cerebrum.

*?***ceracina** *subst. candela parva – kleine Kerze:* GLOSS. III 660,19 St.-S. -a charchilin *(cf. notam ed.).*

***ceracium** *v.* *seracium. **ceractes** *v.* ceras *l.48.*

***ceracula,** -ae *f. candela parva – kleine Kerze:* GLOSS. IV 46,21 St.-S. -a charzili. 169,14.

ceralus *v.* cerasus.

***ceramicum** (ke-), -i *n.* (κεραμικός) *olla terrena – irdenes Gefäß:* LIUTPR. leg. 53 p.204,4 *imperatorem* quasi k-um, id est vas fictile, . . . confringemus.

***ceramius** (-mus), -i *m.* (κεραμεύς) *figulus – Töpfer:* GLOSS. IV 46,24 St.-S. -us (-mus *a*) figel vel figulus (135,38 -us).

***cerapecten** *subst. cura – Behandlung: v. l.24.*

***cerapecticus,** -a, -um. (θεραπευτικός) *ad curationem pertinens – zur Behandlung gehörig:* ALPHITA I p.283,39 cerapecten (carapeten *var. l.*) interpretatur curatio, inde -um negotium, id est liber curationum ut in tegni.

***ceraptatum,** -i *n. vel* ***ceraptata,** -ae *f. candelabrum – Leuchter, Kerzenhalter (cf.* GLOSS. III 623,25 St.-S. -a carh-cistal): IOH. NEAP. gest. 46 fecit -as quinque. LEO MARS. chron. 2,100 -a cristallina parium unum, argenteum parium alterum (*cf.* 1,32 p.602,8). PETR. CAS. (?) chron. 3,32 p.723, 48 -a . . . aerea fusilia valde pulchra *eqs.*

cerarius (se-, cae-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ex cera constans – Wachs-:* CHART. Rhen. inf. I 263 p.170,35 (a.1104) quę *(mancipia)* ad cęrarium censum dedit. **b** *ad censum cerae pertinens – Wachszins-:* REGISTR. Pant. Col. 12 p.96,2 (a.1181) quicquid -i iuris est. **2** *subst. masc.:* **a** *qui censum cerae solvit – ein Wachszinspflichtiger (cf. A. Meister, Studien zur Geschichte der Wachszinsigkeit. 1914. p.1sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 20,15 de -is . . ., sicut a longo tempore fuit, observetur. REGINO syn. caus. 1 p.20,23 quot -os habet *ecclesia.* DIPL. Otton. II. 22[b] locum . . . cum . . . -is (se- *A*) multis. *al.* **b** *qui ceram facit vel vendit – Wachszieher, -händler:* CHART. Babenb. 234 p.53,39 (a.1221) Ruberto, -o de Purstindorf. **c** *qui cereos curat – Kerzenwärter:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,178 qui . . . luminum concinnatores dicebantur, apud nos acolythi, id est a cera -i nuncupantur. *Rudolph*

ceras, *pl.* -asta *(n.)* (κέρας) *cornu – Horn:* ALPHITA I p.283,36 ceractes *(sic ?)* cornutum dicitur a -s, quod est cornu. CAES. HEIST. mirac. I 4,100 graece -asta vocantur cornua, luxuria cerastes est.

cerasa *v.* cerasum, -us.

cerasarius (-res-, -ris-), -i *m. cerasus – Kirschbaum (cf. p.476,41):* CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod habeant . . . ceresarios diversi generis (*sim.* 128,38 cerisarios).

ceraseum *v.* cerasium.

1. *ceraseus, -a, -um. *spadix – (rot)braun:* GLOSS. III 358,48 St.-S. -us prvn.

2. ceraseus, -i *v.* cerasius.

cerasium (cęr-, car-, -aci-, -ati-, -seum), -i *n.* (κεράσιον) *metr.:* cērā-: *l.63.* cēră-: RUODLIEB X 67.

1 *pomum cerasi – Kirsche:* GLOSS. III 197,8 St.-S. -um kirsa. 581,9 caratia cherseperi. EKKEH. IV. bened. II 194 Christe, . . . benedic cęrasia nostra. DIAETA Theod. 507 -a viridia ventrem procurant, sicca vero *eqs. v. et p.476,28.43.*

2 *fructus spinae nigrae – Schlehe:* GLOSS. III 580,63 St.-S. caracia slehen.

cerasius (me-, -res-, -seus), -i *f. cerasus – Kirschbaum (cf. p.476,41):* ANTIDOT. Lond. p.18,42 gummen de cereseo (ANTIDOT. Sangall. p.99,17 gumen -e). GLOSS. III 496,31 St.-S. -eus krisboum (IV 246,1 -us). CHART. Burgenl. I 434 p.296,35 (a.1263) vadit supra unam -um *meta.* II 189 ibit ad arborem merasii *(sic) praedium.*

cerastes, -ae *m. et f.* (κεράστης) *script.:* sc-: *l.10.* cae-: WALAHFR. metr. (Cod. Sangall. 831 f. 172[II]). -rea-: *l.11. form.: nom. sg.:* -is: *l.6.* -us: *l.6. acc. sg.* -en: *l.11.*

serpens cornutus – Hornschlange (cf. GLOSS. I 88,12 St.-S. -es [-us *b*] uurmkhunni. 89,12 -is genus serpentis. 274,38 -es hornohtiu natra. 318,57 -es horn uurm. *al.):* **1** *proprie:* SYLL. Bern. 2,74 cornuta -es. EKKEH. IV. bened. I 21,40 ad Moysi verba fit virga -es acerba. ARNOLD. SAXO fin. 2,10 p. 66,32 est serpens sc-es cornutus. ALBERT. M. animal. 2,32 aliez . . ., quem nos -en vocamus. 25,21 cereastes est serpens carens spinis *eqs. al. fort. add.:* ALBERT. M. animal. 25,15 serpenti, qui vocatur sabrin (*cf. ind. arab. p.1661 s. v.* asfodius). 25,40 sabryn. **2** *in imag.:* BENZO ad Heinr. 1,20 custodiens vias tuas, ne in eis se occultet callidus -es. **3** *alleg.:* HRABAN. univ. 8,3 p.228[C] colubri . . . et -ae nomine diabolus vel antichristus significatur (*cf.* 6,1 p.160[D]). *v. et p. 475,50.*

***cerasteus,** -a, -um. *ad cerasten pertinens – Hornschlangen-:* ALBOIN. incont. 4[tit.] cecis -i (-is *var. l.*) veneni cornibus periclitari.

cerasum, -i *n. (f.* -a: *l.37) script.:* -res-: THADD. FLORENT. cons. 1,9. -ris-: REGISTR. Xant. (QuellRechts-WirtschGeschXanten. I. 1937. p.75,26). -rus-: *l.27.35.*

pomum cerasi – Kirsche: WANDALB. mens. 158sq. hinc etiam -a arboribus decerpere tempus; puniceis -is succedunt cerea pruna. GLOSS. III 270,62 St.-S. -um kersa (539,7 cerusa). 386,71 -a kirsen; male quidem legunt cerasea, cum si⟨cut⟩ a piro pira . . ., sic a ceraso -a veniant. ECBASIS capt. 1025 persica cum -is. HILDEG. caus. 5 p.235,5 si quis -a comedit *eqs.* BERNH. PROV. comm. 1,1 p.271,27sqq. -a quedam sunt pontici saporis . . ., sunt et alba -a . . ., sunt et -a rubei coloris et cornica dicuntur. IOH. S. PAUL. diaet. 301 -a frigida sunt. CAES. HEIST. mirac. I 6,5 p.346,4 tempore illo, quo matura erant cerusa (cerasa *var. l.*). ALPHITA I p.302,32 -a nigra. ALBERT. M. veget. 3,80 in . . . -is, quae vocantur amarena. SALIMB. chron. p.224,34 habuimus . . . -as. *al.*

cerasus, -i *f.* (κέρασος) *script.:* car-: GLOSS. III 467,20 St.-S. *cod. d.* -res-: *l.51.* -rus-: *l.44.47.* -alus: GLOSS. III 720,15 St.-S. *form. decl. I.: l.44.46. attrib.: l. 44.46.*

arbor cerasa ferens – Kirschbaum (Prunus Avium L. vel Prunus Cerasus L.): GLOSS. med. p.18,17 -us et cerasia differt, quod -us arbor, cerasia poma (THEOPH. sched. 1,27 gummi, quod exit de arbore -o [cerusa *var. l.*] sive pruno. CHART. Carniol. I 113 p.109,27. CHART. Rhen. med. II app. 14 p.380,23 iuxta -am arborem). GLOSS. III 38,19 St.-S. (cod. Q) cerusus waihselpaum. 468,42 -us kerspaum (IV 135, 33. *ibid. al.*). EGBERT. fec. rat. 1,1328 mispilus et -us puerorum scismata questę. HILDEG. phys. 3,6 -us plus calida quam frigida est. *al. in nomine loci:* CHART. Worm. 328 (a.1265) conventui in Orto Ceresorum *('Kirschgarten').*

***ceratio,** -onis *f.* **1** *alch. i. q. actio emolliendi ad modum cerae – das Erweichen zu einer wachsartigen Masse:* GEBER. summ. 1,55 p.615 -o est durae rei non fusibilis mollificatio ad liquefactionem. Ps. ARIST. magist. p.653[a],10 circa ultimam -em rerum ad album (p.655[b],32). Ps. AVIC. tinct. 6 p.631[b],19. **2** *techn. i. q. opus cerarium – aus Wachs bestehender Teil eines Modells:* CYMBALA VIII 13 altitudine unicuique data in limo et in -e.

ceratium, -i *n. (m.: l.70)* (κεράτιον) *script.* -t(um): *l.67. form.: nom. sg.:* -tes: *l.68.* -tyn: CATAL. mensur. cod. Monac. 14747 f. 89[r]. *acc. sg.* -tim: *l.71. acc. pl.* -tes: *l.70.*

de pondere parvo i. q. siliqua – Karat (cf. ALPHITA I p. 296,2 kerath, kemith, id est pondus quatuor granorum ordei): PAUL. AEGIN. cur. 175 p.99,21 magnitudo . . . sicut -a (*3,30,1 p.213,8* κερατίων) III vel IIII. 210 p.149,26 da -ta VII. GERB. geom. 6,4 p.88,28 (add.) dragma, -tes et medietas siliquae. Ps. ODO CLUN. abac. p.299[b],33 scrupulus duos obolos, obulus duos -tes habent (*cf.* p.300[a],2). Ps. BOETH. geom. p.426,8 semiobolum, quem Graeci -tim nuncupant. p.428,8 -tim unam et semis siliquam habere. *cf.* *caratum.

[Banta]

***cerativus**, -a, -um. *emolliens – erweichend:* GEBER. summ. 1,55 p.616 humiditas -a.

ceratoides, -is *subst.* (κερατοειδής) *tunica cornea oculi – Hornhaut des Auges:* PAUL. AEGIN. cur. 99 in -i (-tohidi *B; 3,21* κερατοειδεῖ). 107 carcinoma . . . passio est -is (-thidis *B*). *al. (v. ind.).* ARS med. 5 p.422,24 quorum *(oculorum)* prima tunica -es (cra- *H*) dicitur. 7 p.427,25 intra -en (cra- *H*).

ceratorium *v.* cerotarium. **ceratus** *v.* cero.

Ceraunia, -orum *n.* (Κεραύνια ὄρη) *de loco nautis periculoso i. q. Ceraunii montes – die keraunischen Berge:* GUNTH. PAR. (?) orat. 3,5 p.128[C] timeo syrtes atque -a. p. 129[D] -a, quae quasi cornua maris interpretantur, sunt scopuli altissimi in medio mari proeminentes. ODO Ern. duc. 6 p. 356[E] rentur acuta conflictu lapidum stridere -a circum.

ceraun(i)us (-aurum), -i *m. (n.: l. 21)* (κεραύνιος, κεραυνός) *species gemmae – Edelsteinart (cf.* GLOSS. II 593, 51 St.-S. -nis kimmun): MARB. RED. lap. 28,7 unde -ius est graeco sermone vocatus; nam quod nos fulmen, Graeci dixere ceraunon. ARNOLD. SAXO fin. 3,15 -ius lapis est cristallo similis *eqs. (sim.* ALBERT. M. miner. 2,2,3 p.33[a],16 -rum).

ceraunos, *acc.* -on *(m.)* (κεραυνός) *fulmen – Blitz: v. l.20.*

***cerbaria** *v.* *cervaria.

cerberus, -i *m.* (κέρβερος) *canis infernorum – Höllenhund (cf.* GLOSS. II 73,54 St.-S. rudo. 74,51 hellihunt): **1** *de diabolo sim.:* EKKEH. IV. bened. I 55,57 oppressus somnis pereat cruce -us (gloss.: caninus demon) omnis. CONR. EBERB. exord. 6,2 p.1181[A] tartaricum -um . . . virtute divinorum sacramentorum potenter eiecit. **2** *de homine malo:* BERNH. CONST. can. 43 sub . . . hoc excommunicante vel potius -o hoc stigiam mortem elatrante. **3** *alleg.:* TIT. metr. III 8,1,1 -us et cervus distincti pragmate verso humanum signant lapsum pariterque regressum. **4** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,329 propter melle litas non latrat -us offas *(cf. notam ed.).*

cerbisa *v.* cervisia. ***çerbivus** *v.* *zerbivus.

cerbix *v.* cervix. **cerbunus** *v.* cervunus.

cercata *v.* cir-.

***cercella** (cir-, -cic(u)la), -ae *f. vel* ***cercellus**, -i *m. (ital. vet.* cercella, cercevola *a* querquedula, *cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 6952) artago – Krickente:* DIAETA Theod. 81 anates, circicla (-cula *var. l.*), follica. GLOSS. Salern. p.11[b],6 attigenum -arum. BERNH. PROV. comm. 10,1 p.315,37 artago . . . -us dicitur Salernitanice. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.15,32 anates . . . et circelle. p.16,11.

cercensis *sim. v.* cir-.

cercilus (cir-, -lius), -i *m.* (*cf.* κέρκουρος) *navicula – kleines Schiff:* ALDH. epist. 5 p.489,14 circili carina. *in imag.:* ALDH. virg. I 10 nequaquam . . . superbiae balenam . . . humilitatis -o (cir-, -lio *var. l.*) declinant.

***cercita** *v.* *circita.

***cerco**, -ere. *(orig. inc.) videre – schauen:* LIOS MON. 552 felices . . ., qui pura mente resistunt, perpetuę quoniam spetiem -ent deitatis *(cf. notam ed.).*

cercopithecus (cythosicus) *adi. ut vid.* (*cf.* κερκοπίθηκος) *caudatus – geschwänzt:* ALBERT. M. animal. 22,137 quidam . . . haec animalia cythosicas dicunt symias.

cercosis (cir-) *subst.* (κέρκωσις) *tumor quidam matricis – eine Geschwulst an der Gebärmutter:* ARS med. 7 p.430,1 circosis (cirro- *ed.*) dicitur carnosa substantia in modo vessicae ab interioris parte matricis *eqs. (cf.* p.429,30 circos [*H*, etrosis *G*]). *Bansa*

cerdo, -onis *m. script.:* se-: *p.478,19.* sar-: *p.478, 16sq. ?form. gen. pl.* -orum: *p.478,29.*

I *coriarius – Gerber (cf.* GLOSS. III 357,11 St.-S. -o lederare. *al.):* **A** *proprie:* **1** *gener.:* NIVARD. Ysengr. 7,192 quantum *clunis* tresse solet vendere -o Remis. ALBERT. M. animal. 8,96 propter multitudinem -um, qui ibi parant coria animalium. CONR. MUR. summ. 6,6[1] p.448,24 artis mechanice precipue in sordidis operibus professores utputa -es, pelliparii *eqs.* NICOL. BIBER. carm. 1735 (ed. Th. Fischer. 1870) -um turbe sunt . . . non modice laudis. CHRON. Worm. 166,20 apud ripam laniorum et -um. *al. per compar.:* HUGO TRIMB. registr. 151 ut . . . sint *Iudaei* deteriores quam -es squalidi. **2** *iur.:* **a** *spectat ad statum, testimonium sim.:* CHART. Tirol. 566 p.48,36 (a.1207) in presencia . . . Federici -is. HONOR. III. registr. 239 p.169,30 ex parte societatum . . . ce⟨r⟩donum, pelliparіorum. CHART. Salem. 271 p.305,37 presentibus fratribus: . . . Cunrado et Walthero -bus . . . conversis. CHART. Lub. II 31 p.28,15 Meineke et Ludeko -es albi fid(eiusserunt). *al.* **b** *spectat ad possessionem, traditionem, obligationem sim.:* CHART. Tirol. 1132 p.174,42 (a. 1241) Gerungus -o II iuger colit. TRAD. Weiss. app. II 7 p. 329,12 quod -es, mercatores et omnes album coreum facientes cutes suas et pelles aquam Lutream . . . non imponant *eqs.* CHART. Chil. 855 p.87 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. 1875) Iohannes . . . vendidit Iohanni sa-i ruffo domum. 892 p.91 Iohannes . . . sardo vendidit . . . Thiderico sutori suam tabernam sutoriam. CHART. Wism. A 876[D] (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) de quolibet spacio s-um dabuntur VIII solidi. CHART. Wetzlar. I 236 Heinricus -o, id est lowere, . . . uxor sua . . . solvent *eqs. al.* **B** *in nom. propr.:* **1** *hominum:* CHART. civ. Erf. 95 p.51,18 (a.1227) Theodericus C-o. CHART. Stir. IV 89 Wlfingo C-e. CHART. Wirt. VI 1840 p.235,23sq. Siveridum C-em de Ravensburc . . . et Hainricum molendinatorem, qui cognominatur C-o. *al.* **2** *locorum:* CHART. Worm. 104 p.83,19 (a.1198/1217) per Vicum C-um. CHART. civ. Erf. 147 p.84,15 ante Valvam C-um. CHART. Wism. A 525 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) in Strata C-orum. *al.*

II *sutor – Schuhmacher:* AMARC. serm. 3,216 -o suat. *fort. add.:* CHART. Tirol. notar. I 689 p.339,30 (a.1237) Maisterlino -i VII libras pro calceos.

cerdomum *v.* cardamum. *fort. add.:* WILH. SALIC. chirurg. 1,48 p.318[G] recipit . . . valaniae, cerdomi.

***cerdonicus**, -a, -um. *sutrinus – Schuhmacher-:* SALIMB. chron. p.512,17 quidam pauper homo operans de opere -o – faciebat enim subtellares.

cere *v.* chaere. **cerea** *v.* cereus.

1. cerealis (-ria-, -ra-), -e. **1** *adi.:* *qui frugum vel frumenti est – Korn-, Getreide- (cf.* GLOSS. II 628,7 St.-S. chornlihaz. 636,5 ehirlies): UFFING. Liutg. 12 initiare locum . . . -i stirpe carentem. SOLIMARIUS 94 -ia . . . querere farra. **2** *subst. neutr. plur.:* *vas vel instrumentum ad coquendum aptum – Backgefäß, -gerät:* GLOSS. III 167,12 St.-S. -ialia (-ralia *AB*) bachgiscirre bachisen. 213,5 -ialia bachscirre. *ibid. al.*

2. *cerealis (cae-, ciria-), -e. (cera) **1** *adi.:* **a** *eccl. i. cui cerei dedicantur – dem die Kerzen geweiht werden:* COD. Wang. Trident. 62 p.136,20 (a.1198) usque ad festum sancte Marie cirialis *('Mariä Lichtmeß').* **b** *iur. i.q. ad censum cerae pertinens – Wachszins-:* THEOD. TUIT. registr. II p.287, 19 qui -is iuris existunt. **2** *subst. masc.:* *qui censum cerae solvit – ein Wachszinspflichtiger (de re v. p.475,37):* CHART. Traiect. 227 p.206,6 (post 1064) -es omnes, quoniam de libera genealogia processerunt, . . . in manu sua tenebat *comes.* CHART. Rhen. med. I 423 p.484,34 dagescalci aut censuales, qui -es dicuntur. DIPL. Heinr. IV. 159 p.207,34 censuales vel cę-es.

cerearius, -i *m.* *qui censum cerae solvit – ein Wachszinspflichtiger:* CHART. Rhen. med. I 434 p.496,22 (a.1116) dagescalci aut -i foris ubique per villas positi. REGISTR. Ringrav. 10,2 p.29,41 Wasmudus -us VI uncias *solvit. Erb*

***cerebellaris**, -e. *e cerebro proveniens – vom (Ge-)Hirn ausgehend:* GLOSS. Roger. I A 3,1 p.660,16 est . . . melancholia ypostasis de alvo; stomatica et -is semper est mania.

cerebellum, -i *n. (f.* -a: *p.479,13. al.; m.* -us: *l.70. cf. p. 479,5) script.:* ge-: *p.479,15.* -rvel-: *l.70. saepe.* -rvil-: LEX Baiuv 4,6 *(var. l.).* -reve-: *l. 71. p.479,15. al.*

1 *strictius i. q. cerebrum (parvum) – (kleines) Hirn, Gehirn(masse):* **a** *gener. (cf.* GLOSS. III 3,55 St.-S. cervellus hirni. IV 183,43 cerebrum hirn vel -vellum. *al. v. et p.479,31):* IOH. DIAC. cen. 2,129 sustulit caput Iohannes, -a (-um *Ps.*

[Pape]

Cypr.) Absalon. ALBERT. M. animal. 23,51 *falcones* unguibus lacerant . . . -a eorum *(capreolorum)*. *in cognomine:* ANNAL. Cas. a. 1191 (MGScript. XIX p. 315,24) Conradus Muscaincervello *(de eodem:* RYCCARD. chron. a. 1191 p. 13,10 Muscancervellus. *al.)*. **b** *natur.:* Ps. HIPPOCR. phleb. 125 vena capitanea . . . iudicat cervella. ALBERT. M. animal. 24,4 generatur lapis in medullis -orum illorum *(piscium)*. veget. 3,50 corpora . . . valde liquida sicut . . . medullae et -a. *al.* **c** *pharm. et diaet.:* AESCULAPIUS 9 p. 12,32 *arteriaci* -a . . . manducent. REGIMEN san. Salern. 32 nutrit . . . porcina caro, -a. *al.* **d** *iur.:* LEX Alam. 57,7 si . . . ex ipsa plaga cervella exierunt. LEX Baiuv. 5,5 si quis eum percusserit, ut cervella (-ae, -as, -um *var. l.*) eius appareant. *al.*

2 *latius i. q. calva – Hirnschale (cf.* GLOSS. III 177,28 St.-S. -vellum hirniscala. IV 68,21 gervella hirnireuo. *saepe):* ADO VIENN. Desid. (PL 123,439[A]) lapidem cerebro ovantis . . . illisit ac mox -o rupto sanguis . . . profluxit.

***cerebralis,** -e. *e cerebro proveniens – vom (Ge-)Hirn ausgehend:* WALTH. AGIL. med. 44 p. 152,21 -is . . . fluxus.

cerebrosus, -a, -um. *subst. masc.: vesanus – ein Wahnsinniger:* ADREV. Bened. 30 qui . . . uti -us virgis caeditur. WILH. CLUS. Bened. 10 p. 204[a],19 quid est, -e, quod loqueris?

adv. ***cerebrose.** *more vesani – wie ein Wahnsinniger:* VITA Serv. 50 p. 122,8 se in fluvium Mosam -ius . . . periturum detulit.

cerebrum, -i *n. script.:* cae-: *l. 33sq.* cre-: GLOSS. med. p. 42,22. -ele-: *l. 33.35. p. 480,6. al.* -rab-: *l. 40.48. al. metr.:* -rĕ-: *l. 61sq. al.* -rē-: *l. 68.*

I *strictius i. q.* ἐγκέφαλος *– Hirn, Gehirn(masse):* **A** *proprie (cf.* GLOSS. III 18,26 St.-S. -um hirni. IV 113,2 cerebellum -um hirni. *saepe):* **1** *gener.:* CHRON. Fred. 4,38 p. 140,1 caelebrum eius capite aeruptum. ALDH. virg. I 32 p. 272,7 a triplicis summitate -i (cę- *C*[1]). WALTHARIUS 1018 galeam findens -um (cele- *P*) diffudit. CARM. Bur. B 62,5,2 lassatur -i substantia. *al. in titulo libri:* CHART. episc. Hild. I 324 p. 312,6 (a. 1161) librum cirurgię et librum -i. *de effigie:* MIRAC. Annon. 1,52 (Siegburg. Stud. III. 1966) -um cereum vovit. **2** *spec.:* **a** *natur. et anat.:* ARS med. 5 p. 422,23 sub qua *(meninga)* -um (ceraber *G*) est, qui concavitatem vel spatia habet. HILDEG. caus. 2 p. 91,36 -um itinera habet ut fumarium foramina. GLOSS. Salern. p. 15,1 -um est corpus album et humidum . . ., tribus distinctum cellulis (HILDEG. div. op. 1,4,23. *al. v. et supra p. 440,21*). ALBERT. M. animal. 12,113 -um (*p. 652[a],28* ἐγκέφαλος) . . . frigidum est. *al. (v. ind.).* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,29/31 p. 99,44sq. -um equi . . . assimilatur -o hominis. *saepe.* **b** *medic.:* ANTIDOT. Glasg. p. 103,25 ad . . . gravitatem cerabri. MAURUS phleb. p. 13[a] comitante -i apostemate. IOH. IAMAT. chirurg. 1,15 lesionum panniculorum -i signa. GLOSS. Roger. I A 3,1 p. 658,11 mania fit in anteriori parte -i. WILH. SALIC. chirurg. 2,5 p. 330[E] profundatum fuit vulnus usque ad substantiam -i medullarem. *saepe. de deliratione:* CAES. HEIST. Engelb. 3,24 p. 298,28 materia in -um rapitur. **c** *pharm. et diaet.:* RECEPT. Sangall. II 71 leporis -um tritum . . . bibat. ECBASIS capt. 501 de -o piscis . . . illiniam dorsum. HILDEG. phys. 5,1 p. 1271[B] -um . . . eius *(ceti)* ad comedendum non valet. *al.* **d** *iur.:* LEX Sal. Merov. 17,4 si quis alterum in caput plagaverit, ut -um appareat. **B** **1** *in imag.:* ANNAL. Quedl. a. 998 mundus . . . -o tenus percussus. ARCHIPOETA 4,15,3 dum in arce -i Bachus dominatur. EBERH. ALEM. labor. 923 est -um fluidum, . . . vas sine fundo. *al.* **2** *in cognomine:* BURCH. URSB. chron. p. 49,15 quem *(Conradum)* Italici Muscam in -o nominabant *(cf. l. 3sq.).* **3** *meton. de viro astuto:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 111,24 dux Maravorum, plenum doli et astutiae -um. **C** *translate i. q. mens, animus – Verstand, Gemüt:* WALAHFR. Wett. 94 mala fama -um (gloss. RO: id est mentem) turbat. THIETM. chron. 6,39 quicumque sancto -um movet Laurentio (*cf.* CHRON. Merseb. 10 p. 184,2). ANSELM. HAV. apol. (ZHistTheol. 10,2. 1840. p. 103,22) nulli sanum -um habenti dubium est. ARCHIPOETA 4,8,3 -o sopito versus a me fugiunt.

II *latius:* **A** *calva, ossa capitis – Hirnschale, Schädel (cf.* GLOSS. II 544,25 St.-S. -i hirnibollun. III 684,49 -ruro hirnicoph): TRAD. Frising. 49 p. 77,32 (a. 772) de caballo cadere contigit ita, ut -um rumperem. GODESC. SAXO theol. 6 p. 170,3 -um . . . ipsius *(mulieris)* vacuum est. CHRON. Salern. 127 p. 141,19 per medium celebro mucrone percussit. *al. v. et p. 479,16.* **B** *apex – Scheitel:* AMALAR. off. 1,27,1 ut . . . ungeretur neofytus in -o. **C** *caput – Kopf:* VITA Norb. II 49 corpus integrum *(sc. martyris)* absque -o repertum est. *adde:* EKKEH. IV. bened. I 53,48 nomine pro Christi -um, Wiborada, dedisti. *Pape*

***cerecensualis** *sim. v.* ceroc-.

***cerefacio,** -factum, -facere. *alch. i. q. in massam cerae similem conficere – zu einer wachsähnlichen Masse verarbeiten (cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 1. 1931. p. 206[9]):* ALLEG. sapient. 15 p. 475[a],60 -tis . . . his *(rebus)* et complexatis ad inquisitum pervenies arcanum.

***cerefactio,** -onis *f. alch. i. q. confectio massae cerae similis – Herstellung einer wachsähnlichen Masse:* ALLEG. sapient. 15 p. 475[a],58 -o . . . non fit nisi dissolutione et congelatione.

cereferale (-eof-), -is *n. candelabrum – Leuchter:* TRANSL. Wandr. 20 (MGScript. XV p. 631,5; c. 1100) illis cereo-ia claritatem diei augentia . . . gestantibus.

cerefolium *v.* caerefolium. **ceremonia** *v.* caerimonia.

cereoferale *v.* cereferale.

cereolus (cae-, cir-, -rio- *sim.*), -a, -um. **1** *adi.: e cera confectus – aus Wachs:* THEODULF. carm. 28,252 cae-as rotulas . . . dare. **2** *subst.:* **a** *masc.: candela – Kerze:* PIRMIN. scar. 23 -us (ciriolos *A*) . . . reddite. 30 -us (cyriolos *A*) . . . date. LAMB. TUIT. Herib. 2,15 cae-um extendit. *al.* **b** *neutr.: candelabrum – Leuchter:* HRABAN. martyr. p. 1184[C] dedit . . . -a aurea duo.

cereostatum *sim. v.* cerost-.

Ceres, -eris *f. Dea frumenti. meton.:* **1** *frumentum – Korn, Getreide (cf.* GLOSS. III 232,74 St.-S. -s chorn. *al.):* WALAHFR. carm. 47,4 ferre minas -i . . . coepi *(sc. flagellus).* HROTSV. gest. 554 inter maturas -is crescentis aristas. EPIST. Teg. I 28 -s non bene fructificavit. COSMAS chron. 3,36 p. 207, 25 -s vestra favillat. *al.* **2** *panis – Brot (cf.* GLOSS. II 662,29 St.-S. laboratę c-is uuahesprotes): CAND. FULD. Eigil. II 14,60 qui -em, Bacchum mensasque reponant (ABBO SANGERM. bell. 1,129 -em [gloss. panem] . . . B.-que litavi. *al.*). REIN. ALEM. phagifac. 76 -s, robur vite, iocunda ciborum cunctorum coniunx. *al. fort. huc spectat:* DIPL. Heinr. IV. 267 dum vigilum custodiae per vices distribuerentur, dum c-e *(an* cereo *leg.?)* et ferro tutandae nocte et die circumirentur *civitates.*

cereseus, -sum *v.* ceras-. ***ceretnus** *v.* *caelinus.

cerevellum *sim. v.* cerebellum. **cerevisia** *sim. v.* cerv-.

cereus (cae-), -a, -um. *script.:* cir-: ORDO Rom. 17 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 42,2). cyr-: ORDO Rom. 17 (ibid. p. 42,3). -ri(us): *p. 481,20.*

1 *adi.: qui cerae est – wächsern, Wachs-:* **a** *proprie:* **α** *e cera confectus – aus Wachs (bereitet):* NICOL. I. epist. 99,71 -a (cę- *B*) fax. EKKEH. IV. bened. I 43,28 lux -a perpes. CHART. march. Misn. II 181 p. 128,9 sigilli . . . cęrei. ARNOLD. LUB. chron. 5,15 p. 190,28 ad contumeliam salvatoris ymaginem -am crucifigant. CONST. II 274,1 p. 382,30 -a et pendente bulla. *al. v. et p. 481,16. de donis votivis:* UFFING. Ida 1,12 manum -am formando. MIRAC. Bernw. 9 cum navicula -a. *al.* **β** *in cera consistens – in Wachs bestehend:* TRAD. Werd. 97 (c. s. XI.[med.]) sese . . . in ius -i census . . . subiugavit. *v. et p. 458,47.* **γ** *cera oblitus – mit Wachs bestrichen:* BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 732,32 -o panno. **δ** *cerae similis – wachsartig, wie Wachs:* EPIST. Worm. I 65 p. 110,9 est autem lacrima eius *(bdellii)* . . . cęrea. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1129 p. 381,35 bovem . . . -us sudor delibuit. *al. proverb.:* COSMAS chron. 2,8 p. 94,12 lex . . . -um habet nasum. **ε** *colori cerae similis, flavus – wachsfarben, wachs-, goldgelb (cf.* GLOSS. II 689,15 St.-S. -a rota vel geleuua. *al.):* WANDALB. mens. 159 pruna (EKKEH. IV. bened. II 193). LAUR.

[Rudolph]

Leod. gest. 32 p.513,15 mella. **b** *translate i. q. mollis, flexibilis – weich, nachgiebig:* Heiric. Germ. I 1,80 in vitium mens est haec -a (schol.: proclivis) flecti *(cf. Hor. ars 163)*. Cod. Udalr. 37 p.74,1 animus . . . adhuc -us et indocilis. Vita Eberh. Salisb. I 1 p.78,20 -am aetatem. *al.*

2 *subst. masc. vel fem. (l.12.20) vel neutr. (l.11):* **a** *candela (e cera confecta) – (Wachs-)Kerze (cf.* Gloss. III 159,7 St.-S. -us . . . wahsinkerza. *al.; sing. sensu collectivo: l.15. al.):* **α** *proprie:* Form. Marculfi 1,11 -os (-ius *var. l.*) liberales tantos. Visio Baront. 15 homo Dei, signa istum -um. Liber hist. Franc. 15 p.263,15 balsamum redolent -a odorata. Arbeo Corb. 39 -ae ardentes. Rituale Rhenaug. 65 (Spicil. Friburg. V. 1959) -i . . . laudem implere *(cf. notam ed. p.92sq.)*. Egino epist. 31 p.446,6 in -i pascalis benedictione. Metell. Quir. 70,27 paratur ambiens altare -us. Chart. Pomm. A 79 p.191,21 ad candelas -as . . . et ad -um nocturnum . . . quatuor marcas. Annal. Prag. I a. 1253 p.174,30 -us baptismalis . . . corruit *eqs.* II a. 1281 p.197,24 posuit -um episcopalem . . . continentem CCXX libras cerae. *saepe. de usu superstitioso:* Capit. reg. Franc. 96,3 subtus maida -ias incendunt *(v. notam ed.).* **β** *alleg.:* Hraban. univ. 22,10 p. 605^{D} -us . . . significat doctrinam fidelis praedicatoris. Honor. August. gemm. 1,11 septem -i sunt septem dona spiritus sancti; -us in medio stans est Christus. Rup. Tuit. off. 6,29 p.171^{C}. *adde:* Amalar. off. 1,18,5 iste -us, qui praefigurat humanitatem Christi. **γ** *in imag. vel translate i. q. lumen – Licht:* Vita Ludow. Arnst. 1 (ASBoll.Oct. XI p.752^{D}) nec solaris -i derogat claritati . . . nubium crassitudo. 4 (ibid. p.752^{F}) innatae probitatis -us. **b** *candelabrum – Leuchter:* Catal. thes. Germ. I 119,21 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; c. 916) lucernis septuaginta cereos auro argentoque ornatos adauxit. *v. et* Ceres *p.480,47.*

cerfus *sim. v.* cerv(us). **cerialis** *v.* 1. cerealis.

***cerifer,** -era, -erum. *qui ceram producit – Wachs (hervor)bringend:* Wolfhard. Waldb. 2,1 (prol.) -ae . . . apes.

cer(i)folium *v.* caerefolium.

***cerillus,** -i *m. vel* ***cerilla,** -ae *f. (fort. cohaeret c.* χείρ, *cf. Diefenbach, Gloss. s. v.* cerillum) *fasciculus manualis (lini) – (Flachs-)Bündel (cf.* Gloss. II 218,41 St.-S. -us rista. III 627,31 -a riste. 664,26. 690,54): Wolfhard. Waldb. 3,10 (6) -um, qui lingua diutisca rista nominatur, accipere ad purgandum.

cerimonia *v.* caerimonia.

cerinus (cir-), -a, -um. *qui coloris cerae est, flavus – wachsfarben, -gelb:* Antidot. Glasg. p.144,35sq. oleo cirino, hoc est liliaceo; cirino oleo facis de flores lilii.

cerion *v.* cerium. **cerisarius** *v.* cerasarius.

cerisolocanna *v.* chrysolachana.

***?*cerisula,** -ae *f. (orig. inc.) species plantae – Pflanzenart:* Urso gloss. 95 p.125,17 -a, spirula et cimbalaria.

cerium (ki-, -ion), -i *n.* (κηρίον) *species ulceris crusta obducti – ein grindiges Geschwür:* Paul. Aegin. cur. 19 passio . . ., quam vocant kirion (*3,3,4* κηρίον). Ars med. 7 p.426,13 -on dicitur ulceratio spissa habens terrebrationes *eqs.* *Rudolph*

***cerna,** -ae *f. (ital. vet.* cerna *a* cernere, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. II. 1962. p.1001)*

1 *delectus (copiarum) – (Truppen-)Aushebung:* Annal. Plac. a. 1267 p.521,22 Placentini . . . -am M peditum de civitate fecerunt. **2** *caterva (delecta) – (ausgewählte) Schar:* Annal. Plac. a. 1270 p.544,36 -a (-rua *cod.*) militum et peditum et ballisteriorum.

***cernitor,** -oris *m. alch. i. q. substantia dissolvens – auflösende Substanz:* Ps. Plato quart. 3 p.132,12 locuti sunt *philosophi* de -e, et quid generet ex viribus. p.132,15 proficuum huius -is est annihilare compositionem *eqs.* p.140,39. 42.

cernitus *v.* cerno.

cerno, crevi, cretum, -ere. *form.: ind. praes.* -ent: *p.482,33.45. al. coni. imperf.* -iret: *p.482,43. stirp. perf. act.* cern(i): *p.482,34sq.55. al. (cf. N. Fickermann, JbGesch-Mitteld.6.1957.p.32). partic.perf.pass.;* cernit(us): *l.10.* cernut(us): *l.7. depon.: l.22.58. p.483,16. al.*

I *secernere, separare – trennen:* **A** *proprie:* **1** *cribrare – sieben (cf.* Gloss. III 497,38 St.-S. -o rido): Antidot. Bamb. 5 hec omnia tundis et -is. Recept. Bamb. 15 erba savina trita et -ta. Tract. de chirurg. 353 pulverem . . . subtilissime -e (cribra *II*). Moses Panorm. infirm. 24 farinam . . . -nutam subtiliter. *al.* **2** *disiungere – abtrennen:* Vita Landel. 12 que *(deitas)* . . . celum vertigine -it. Lamb. Leod. Matth. I 844 in loca iactus carcereo -nita situ. **B** *translate:* **1** *trans.:* **a** *eligere – auswählen:* Const. I 206,8 (a. 1162) imperator -et per suam electionem . . . obsides. *al.* 212,2 ut secundum arbitrium vestrum -atis *(sc. cives)* consules. **b** *seiungere – scheiden:* Dipl. Heinr. III. 357 p.485,42 que *(silva)* -it fines. **2** *intrans. et medial. i. q. currere – verlaufen:* Chart. Ital. Ficker 6 p.8,36 (a. 806) -it *finis* inter casam sancti Benedicti . . . et sancti Zenonis. Dipl. Otton. I. 213 p.295,23 sicut via Ungarorum -itur. Dipl. Conr. II. 95 p. 132,34 cum terminis -entibus a Fixaro usque in fossatum.

II *decernere, constituere – entscheiden, festsetzen:* **A** *strictius:* Leg. Lang. p.143,13 quam *(rationem)* edictus anterior -it (-itur, continet *sim. var. l.*). Vita Liutb. 15 ut . . . rectorum . . . -retur examine. Liutpr. antap. 4,19,7 (vs.) iura duces -unt. Chart. march. Misn. III 442 p.307,25 sufficienter sibi -imus dando fideiussores. **B** *latius i. q. indicare – anzeigen:* Abbo Sangerm. bell. 2,400 Titane secante lucifluam -ente poli gnomone figuram.

III *percipere – wahrnehmen:* **A** *proprie:* **1** *oculis percipere, videre (posse), intueri, spectare – mit den Augen wahrnehmen, sehen (können), anschauen, erblicken:* **a** *strictius:* **α** *c. acc.:* Aldh. ad Acirc. 111,22 Tartara -o *(sc. creatura)*. Alcuin. carm. 1,903 *(in visione)* quae . . . ductus de corpore -vit. Hraban. carm. 81,25 -unt (-ent *F*) magnalia caeci. Ermenr. Sval. 9 p.160,22 elevans oculos -vit (-nit *3*) lupum. Chron. Salern. 76 p.74,5 dum eam -nisset principissa. Otto Frising. gest. 1,47 p.67,21 -res . . . tristissimum . . . aspectum. *saepe. in imag.:* Aldh. virg. II 1033 iustitiae . . . solem . . . pectoris intuitu . . . -ere. **β** *c. acc. c. partic.:* Hugeb. Willib. 1 p.88,20 cumque istud -bant . . . editum suum egrotantem iamque usque pene seminecem. Walahfr. Mamm. 5,6 -it abundantes lactis de munere fructus. **γ** *c. acc. dupl. vel acc. c. inf.:* Ionas Bob. Columb. 1,19 p.188,2 cumque illa *(regina)* eum in aulam venisse -iret. Alcuin. carm. 3,2,34,17 *(in somnio)* lunam -nisti crescere. Syll. Sangall. 11,7 floribus arva nitent, quia te nos visere -ent. Otto Frising. gest. 2,33 p.141,29 -res nostros . . . Romanos cedendo sternere. *saepe. v. et l.39. in imag.:* Ermenr. ad Grim. 6 p.541,1 quia te ocellis -vimus scuto fidei indutum. **δ** *c. nom. c. inf.:* Poeta Saxo 5,619 -itur . . . ruisse de celo species sideris ignivomi. Annal. Fuld. Ratisb. a. 884 p.112, 28 exercitus . . . preterire -itur. **ε** *pendet* quod: Ermenr. Sval. praef. 1 -is, quod fert formica folliculum. **ζ** *interr. indir.:* Walahfr. (?) carm. 59,2 sta sub divo -ens . . ., qualiter *eqs.* Waltharius 810 quam sit oportunus *clipeus* . . ., -is. **η** *struct. mixt.:* Chron. Salern. 12 p.19,10 -nerunt ibidem astaret senex. **ϑ** *absol.:* Aldh. ad Acirc. 83,3 oculis nec -ere possum *(sc. Colosus)*. Aethicus Ister 21 p.13,3 ut -i vix quis possit a facie solis. Hraban. carm. 33,5 oculis . . . -ere fas est. *al. v. et supra p.23,71. in imag.:* Froum. carm. 16,8 Bartholomei meritis, tenebrescens India, -is. **b** *latius:* **α** *custodire – beaufsichtigen, bewachen:* Abbo Sangerm. bell. 1,300 militibus . . . -entibus (gloss.: custodientibus) arcem. Chron. Noval. 5,43 dum -ret armenta. **β** *legere – lesen:* Hraban. carm. 5,6 haec . . . cum, lector opime, -as, . . . relegens teneas. Trad. Ratisb. 93 quorum *(civium)* nomina -untur in subiecto (136 p.110,15. *al.*). Froum. carm. 27,11 -ere dicta. Dipl. Heinr. III. 317 p.434,5 -ere preceptum . . . imperatoris. Chart. Friburg. 91 p.79,6 omnibus presens scriptum audientibus seu -entibus. *al.* *c. sensu examinandi:* Otloh. Wolfk. 18 tabulas . . . -ere dictales. **γ** *(ad)invenire – finden, ausfindig machen:* Waltharius 486 exibant . . . Waltharium cupientes -ere (sternere *BV*). *c. sensu men-*

[Pape]

surandi: ANON. geom. I 3,16 donec . . . per catheti summitatem summitas altitudinis investigandae -atur (*sim.* 3,17). **2** *auribus percipere, audire – mit den Ohren wahrnehmen, hören:* ALDH. ad Acirc. 107,6 -ere . . . didici *(sc. elephas)* trux murmura Martis. **B** *translate:* **1** *intellegere, cognoscere – erkennen, erfahren, kennenlernen (pass. c. nom. c. inf. vel nom. dupl. interdum i. q. cognitum esse – bekannt sein, e. g. l.11sq.17sq.20. al.; videri, haberi – scheinen, gelten als: l.19.21. al.):* CHRON. Fred. 3,11 p. 95,17 dum -ret eum Franci interficere conarentur. ALDH. ad Acirc. 3 p.71,23 disciplinae totidem . . . partibus calculari -untur. TRAD. Frising. 307 cum . . . omnibus utensiliis, quae habere -retur. HRABAN. carm. 2,2,1 -ite, quid voluit . . . sententia legis. CAND. FULD. Eigil. I 24 cum . . . mortis suae tempus -ret imminere. VITA Ludow. Pii 13 p.613,6 cum . . . fessam obsidione . . . -rent (-rentur *1*) urbem. DIPL. Arnulfi 172 in qua *(curte)* . . . constructa -itur ęcclesia. DIPL. Otton. II. 272 p.316,13 de quibus *(rebus)* . . . vestita fuisse -itur *ecclesia.* CARM. var. III 1,10 -or ut innocuus. DIPL. Heinr. II. 265^{b} p.314,34 quanto plus pre ceteris . . . ascendisse -imur. RUODLIEB XIII 80 res -itur hęc mihi mira. VITA Heinr. IV. 6 p. 22,16 -ens autem rex apostolicum ad hoc tendere, ut *eqs. persaepe.* **2** *considerare, respicere – erwägen, betrachten, achten auf* (*cf.* GLOSS. I 88,20 St.-S. -is uuartes): HRABAN. carm. 2,2,6 in legem Domini -ere. WALAHFR. (?) carm. 50, 2,20 si pentagonum -is per grammata primum *eqs.* GODESC. SAXO theol. 18 p.250,11 quisquis hanc differentiam diligenter . . . -it. FROUM. carm. 1,8 *Christus* omnibus . . . dabit nec corpora -it. GESTA Alber. 294 nec . . ., quid velit . . . dux, -ite. *al.* **3** *pertinere, aspicere – gehören, zustehen:* DIPL. Otton. I. 335 p.450,15 quicquid illis . . . legaliter -ere perspicitur. **4** *derivari – abgeleitet werden:* HONOR. AUGUST. sacram. 73 sexagesima . . . -it a senario et denario *(sc. numero).*

subst. **cernens,** -entis *m.* **1** *qui videt, spectator – ein Sehender, Zuschauer:* EIGIL Sturm. 20 -bus . . . manifestum est. THIETM. chron. 8,29 stella . . . cunctos -es terruit. *al. de Deo:* WALAHFR. carm. 19,9 grates -i cuncta. **2** *peritus – ein Kundiger:* ERMENR. Sval. praef. 1 minus peritus a -bus iudicor.

cernulus, -a, -um. *pronus – gebeugt:* ALDH. ad Acirc. 2 p.69,10 septies iteratis incurvationum vicibus -us (-bus *b*) inclinabatur *Iacob (cf. Vulg. gen. 33,1).*

cernuor, -atus sum, -ari. *praecipitem dari – kopfüber stürzen:* FLOD. hist. 4,53 p.599,10 -tus cecidit *equus.*

cernutus *v.* cerno.

1. cernuus, -a, -um. **1** *proprie:* **a** *praeceps – kopfüber:* ALDH. carm. eccl. 4,1,31 -us ad terram . . . corruit. virg. I 38 p.287,5 simulacrorum toracidas ad solum -as (*cf.* GLOSS. II 11,44 St.-S. entiframhald) diruit. **b** *pronus, inclinatus – gebeugt, geneigt:* ALDH. virg. II 378 Ebrea . . . pubes -a non flectit simulacris colla. 599 -a . . . graditur *anus.* FORM. Augiens. C 12 *preces* fundere . . . -o . . . poplite. EKKEH. IV. bened. I 20,48 mulier, quid -a ploras? LAMB. LEOD. Matth. I 1106 medelam -us obtinuit *paralyticus. al.* **c** *demissus – gesenkt:* EPIST. divort. Loth. 17 p.238,3 -o lumine . . . deposcimus. **2** *translate:* **a** *humilis, devotus – demütig, ergeben:* **α** *de hominibus:* FORM. Augiens. C 6 regi . . . humilis antestis . . . salutem . . . -us. WALAHFR. carm. 6,24 -us oro (EKKEH. IV. pict. Mog. 763 -us hic orat homo. *al.*). MILO carm. 1,6,4,162 regem petiit . . . -us. LAMB. LEOD. Matth. I 591. *al. adde:* CARM. imag. 24,12 aecclesia . . . -a . . . suscipit agni . . . cruorem. **β** *de rebus:* CONC. Karol. 50^{D},68 -is precibus (DIPL. Otton. III. 69 p.476,34. *al.*). GODESC. SAXO carm. I 7,111 -a . . . porrexi scripta. VITA Godefr. Cap. II 390 -a vota. **b** *clemens – gnädig:* EPIST. var. II 31 p. 349,30 fretus . . . de vestra *(sc. regis)* -a sublimitate.

2. cernuus, -i *m. per errorem i. q. solea – Sohle:* GLOSS. III 652,60 St.-S. -i soln. *Pape*

cero (cae-), -atum, -are. **1** *cera inducere – mit Wachs überziehen:* CARM. var. Walther 1,88,1 urnam . . . -at . . . undicola. **2** *e cera fingere – aus Wachs bilden:* INSCR. Germ. II 653 (c. 1000) ceu -ans . . . figuras. **3** *alch. i. q. cerae similem facere – in einen wachsähnlichen Zustand bringen (cf. J. Ruska, Das Buch der Alaune. 1935. p.87[1]):* Ps. GERH. CREM. sept. 1 p.313,20 modus vero -andi est talis *eqs.* p.313,42 -are est de aquis distillatis super cineres aliquid sublimatum imbibere.

adi. **ceratus,** -a, -um. *cera illitus vel inductus – mit Wachs bestrichen, gewachst, Wachs-:* MAPPAE CLAVIC. 290 linire panno -o. FOLCUIN. Bert. 117 in tabulis -is. ADAM gest. 2,35 p.96,9 tunicam. THIOFR. flor. 1,7 p.336^{A} brandeis. WILH. SALIC. chirurg. 2,5 p.329^{G} cum filo caerato. *al.*

subst. **ceratum,** -i *n.* **1** *medic. i. q. emplastrum cera adhibita confectum – Wachspflaster:* GLOSS. Roger. III 438 debent *arteriae* extrahi et ligari cum -o. **2** *alch. i. q. massa cerae similis – wachsartige Masse:* TURBA phil. 21 p.131,11 -um, cum desiccatur, se invicem continet *(de re v. notam ed. p.206[9]).* *cf.* cerotum.

***cerocensialitas** *v.* *cerocensualitas.

***cerocensualis** (-rec-, -ose-), -e. **1** *adi.:* **a** *qui tributum cerae solvere debet – wachszins(pflicht)ig (de re v. p. 475,37):* CHART. eccl. Werd. 14 p.22,20sqq. (a.1158) homo quidam . . . -is nomine Randolphus filiam . . . ecclesiae . . . pro conditione matris suae -em . . . liberavit (20 p.32,6 homines cere-es pastori . . . ecclesie assignastis. CAES. HEIST. hom. exc. 10. *al.*). CHART. Rhen. inf. I 473 p.333,10 in mancipiis . . . -bus et capitalibus. *al.* **b** *ad tributum cerae pertinens – Wachszins-:* CHART. eccl. Werd. 14 p.23,11 (a.1158) ad ius -e statuto tempore persolvendum (CHART. Altenberg. 293 p.206,16. *al.*). CHART. Heist. 34 p.138,15 -is condicionis.

2 *subst. masc. et fem.: qui vel quae tributum cerae solvere debet – ein(e) Wachszins(pflicht)ige(r):* TRAD. Werd. 136 (c.1174/83) *testes* Sigifridus, . . . Liudbertus cere-es. CHART. Rhen. inf. I 15 matrona . . . et filii . . . se . . . cere censuales . . . tradiderunt. CAES. HEIST. hom. exc. 10 quod se negasset -em *mulier.* CHART. Rhen. med. III 885 p.662,24 in censibus -ium. *al. v. et l. 42.*

***cerocensualitas** (-rec-, -sia-), -atis *f. tributum cerae – Wachszinspflicht, Wachszinsigkeit:* CHART. Siegeburg. 92 p.194,28 (ed. E. Wisplinghoff. 1964; a.1221) soluta . . . debita cere-is iustitia (CHART. Osn. III 561 -sialitatis). CHART. Rhen. med. III 220 p.183,22 cum . . . mulier . . . in iure cere-is ecclesie remaneret (CHART. Westph. III 1082 p.564,34 cerosensualibus [*sic?*] ecclesie nostre . . . damus speciale ius -is. p.565,8).

***cerocensuarius,** -i *m. qui tributum cerae solvere debet – ein Wachszins(pflicht)iger:* CHART. scrin. Col. A II 1 p.296,17 (c.1167/80) quod Heinrich . . . -us esset ecclesie. p.296,23 sancti Petri.

1. *cerocensus, -i *m. qui tributum cerae solvere debet – ein Wachszins(pflicht)iger:* CHART. Rhen. inf. I 444 p.310,5 (a.1172) mancipia . . . sub iure -orum . . . ęcclesię . . . delegavimus.

2. *cerocensus, -us *m. tributum cerae – Wachszins:* CHART. Westph. IV 916 p.476,23 (a.1262) quod . . . in . . . parrochialibus *ecclesiis* plebanus recipiet -um *eqs.*

ceroferarium, -i *n. candelabrum – Leuchter:* AMALAR. off. 2,10,3 ille *(acolythus)* . . . accipit ab archidiacono -um. ODILO SUESS. Seb. 43 (23) illis -a (-lia *var. l.*) deportantibus. HARIULF. chron. 3,29 p.168,31 argentea. *al.*

ceroferarius, -i *m. qui candelas vel candelabra fert, acolythus – Kerzen- oder Leuchterträger, Akolyth* (*cf.* GLOSS. III 133,42 St.-S. acoliti . . . -i liehtragere. 418,12): RATHER. prael. 5,29 -us es? LIBER ordin. Patav. 5,10 p.991,51 *diaconus* ascendit habens a dextris et a sinistris -os cum candelabris. CATAL. thes. Germ. I 73,41 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -orum proprius ornatus sunt thuribula et candelabra *eqs. saepe. v. et vol. I. p.120,3sq.*

cerofolium *v.* caerefolium.

***cerografizatus** *v.* *chirographizatus.

ceroma (cae-), -atis *n.* (κήρωμα) **1** *luctamen – Ringkampf:* EPIST. Lup. Ferr. add. 6 p.116,8 genus certaminis, quod . . . nudato et perfuso corpore agebatur, proprie -a (cę- *R*) vocatur. p.117,3 ut . . . -a a cera originem ducere

[Rudolph]

existimetur. *in imag.:* THEOD. TREV. sermo de Celso 4 ut . . . in proposito -e . . . non succumberet. **2** *ars pingendi coloribus ceratis – Kunst, mit Wachsfarben zu malen:* EPIST. Lup. Ferr. add. 6 p.116,24 nonnulli -a (cę- *R*) intellexerunt esse artificium quoddam . . . pingendi, cui . . . cerae mixtura apponebatur.

***ceroneum** (-nium), -i *n. (f.* -ia: *l.10) emplastrum vel unguentum cera adhibita confectum – Wachspflaster, -salbe:* TRACT. de aegr. cur. p.261,38 hec emplastra . . . sunt adhibenda: -iam *eqs.* MATTH. PLATEAR. gloss. p.383[A] emplastrum -um; . . . -um a cera dictum, quam recipit in multa quantitate. Ps. OTHO med. 351 algens hydropicus, torpescens frigore matrix cedunt -io *eqs.* WALTH. AGIL. med. 6 p.99,33.

cerosa, -ium *v.* cerussa. ***cerosensualis** *v.* *cerocensualis.

***cerostatarius** (-reo-), -i *m. ceroferarius – Kerzen- oder Leuchterträger, Akolyth:* ORDO Rom. ant. (Corpus consuet. monast. I. 1963. p.75,25) post eos *(baiulos)* cereo-i. PETR. CAS. (?) chron. 4,37 pontifex misit . . . cereo-os.

cerostatum (-reo-, -res- *sim.*), -i *n. (m.* -us: *l.25) candelabrum – Kerzenständer, Leuchter (cf.* GLOSS. III 377,1[1] St.-S. candelabrum luchtere, cereo-um idem; *de re v. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p.492sqq.):* LIBER diurn. 57 procedit electus . . . cum -im (-is, cereostatis *var. l.*) septem. AGNELL. lib. pont. 41 p.306,27 super quatuor rotas . . . ponere cereo-os. ORDO Rom. 5,16 septem acoliti portantes septem -a. VITA Gang. I 11 (MGMer. VII p.165,1) cum . . . cereo-a (-res-, cereostantia *sim. var. l.*) . . . deportatum est *corpus.* VITA Theod. reg. 17 (MGMer. II p.208,32) cereo-a duo argentea pensantia libras septuaginta. *al. alleg.:* AMALAR. off. 3,7,3 per cereo-a varia dona gratiarum spiritus sancti figurantur (HONOR. AUGUST. gemm. 1,8).

cerotarium (cir-, -rut-, -anum), -i *n.* (κηρωτάριον) *emplastrum vel unguentum cera adhibita confectum – Wachspflaster, -salbe:* PAUL. AEGIN. cur. 34 misce sicionio oleo . . ., ut ci-i (*3,5,2* κηρωτῆς) habeat spissitudinem. AESCULAPIUS 46 p.76,15 -a . . . facere. ANTIDOT. Augiens. p.63,16 si in modum -i perfricetur *chalasticum.* ANTIDOT. Glasg. p.128,26 mista . . . ceru-a inpone. GLOSS. Salern. p.11[b],24 -anum *(an* -arium *leg.?),* quod fit ex cera et oleo. *al.*

***cerotes** (-is) *adi.* (*cf.* κηρώδης) *nom. sg. n.* -um: *l.46. cerae similis – wachsartig:* ANTIDOT. Lond. p.20,3 epithema ad epar; . . . isopo -e IIII (ANTIDOT. Augiens. p.62,30 ysopu -es. DYASC. p.199[b] ysopum -is est quasi sordes et sucus lanarum succidarum [*sim.* ALPHITA II p.198,1 ysopus -is vel ysopum -um]. *al.*).

***cerot(h)eca** *sim. v.* chirothe-.

ceroticum, -i *n. emplastrum cera adhibita confectum – Wachspflaster:* Ps. GALEN. fragm. 5,13 mellis modico et cera et oleo nardino facies -um . . . et inpones in stomacho.

***cerotributor,** -oris *m. qui tributum cerae solvere debet – ein Wachszins(pflicht)iger:* CHART. Westph. II 334 (a.1165) ancillam . . . in ius ceterorum -um . . . subiugavit.

cerotum (cir-, -rut-), -i *n.* (κηρωτόν, κηρωτή) *emplastrum vel unguentum cera adhibita confectum – Wachspflaster, -salbe:* PAUL. AEGIN. cur. 203 p.137,10 superponendum . . . cirota (*3,45,7 p.246,11* κηρωτάς). *saepe (v. ind.).* RECEPT. Sangall. II 76 de oleo roseo -um supermittis. ANTIDOT. Glasg. p.124,7 in mod⟨um⟩ -uti perfricetur locus. VITA Antonini Surr. 18 fecit -um sive unguentum. ALPHITA I p.283,42 -um dicitur a cera, quod omne -um recipit ceram, . . . et est spissius unguento, set liquidius emplastro *eqs. saepe.*

***cerotura,** -ae *f. adiectio cerae – Wachszusatz:* AESCULAPIUS 46 p.76,17 podagricos ungi iubemus ex adipe genae lupi cum -a. *Rudolph*

1. cerotus *v.* escharoticus. **2. *cerotus** *v.* *cerotes.

***cerpiiosus,** -a, -um. (*cf. ital.* cerpellino, cisposo) *grammosus – voller Augenbutter:* SALIMB. chron. p.220,27 ex nimia potatione vini oculos . . . lipposos et -os habent *Gallici.*

cerquetum *sim. v.* querce-. **cerra** *v.* cerrus.

***cerretum** (cere-, -rit-), -i *n. silva cerrorum – Zerreichenwald:* GREG. CAT. chron. I p.279,9 donavit . . . -itum unum. *al. (v. ind.).* ACTA imp. Stumpf 359 p.512,28 cum . . . quercetis, -is, spinetis. COD. Wang. Trident. 85 p.202,12 quidquid feodi Liutoldus . . . habet . . . et precipue ceretum.

cerrinus, -a, -um. *cerreus – Zerreichen-:* COMPOS. Luc. G 2 lignum -um aut deirinum.

***cerritum** *v.* *cerretum.

cerritus, -a, -um. *furiosus, delirus – rasend, verrückt (cf.* GLOSS. IV 135,39 St.-S. -us aruncher *[v. notam ed.]):* ABBO SANGERM. bell. 3,32 -us (gloss.: furiosus) caveas fore. GESTA Apoll. 150 ille *(accipiter)* . . . -us (gloss.: furens) mitem sequitur . . . volucrem. CARM. pro schola Wirz. 239 -i nugaces nilque periti.

cerrus (cerus), -i *m. (l.17) vel f.* (-a: *l. 19*). *Quercus Cerris (L.) – Zerreiche:* EDICT. Roth. 300 si quis rovore aut -um seu quercum . . . inciderit. DIPL. Karoli M. 80 p.115,7 *finis* replicat se insursum iuxta monte in cerum *(cod.,* cervicem *ed.)* insignitum cruce (*cf.* GREG. CAT. chron. II p.60,35 ad -um crucis). SALOM. II. epist. 40 p.422,22 frondibus -arum et quercuum. DIPL. Otton. I. 274 p.390,13 ligna sive -os ad usum ignis habere. GEBER. clar. 2,84 recipe cineris ceri.

***certabilis,** -e. *certandi cupidus – streitlustig:* HILDEG. fragm. 169 in -i ira inimicos suos superat *homo.*

certamen, -inis *n. (?m.: p.487,57) form.:* ?*acc. sg.* -am: *p.487,14. abl. pl.* -is: *p.487,56.*

contentio, pugna, controversia – (Wett-) Streit, Kampf, Auseinandersetzung (cf. GLOSS. I 489,29 St.-S. -a strita): **I** *proprie:* **A** *agon (gymnicus) – (gymnischer) Wettkampf:* **1** *strictius:* ALDH. virg. I 2 p.230,6 velut . . . gimnosofistas . . ., qui laboriosi -is coronam et Olimpiaci agonis triumphum . . . nanciscuntur (*per compar. ut* II 197 qui . . . accipit . . . circo victor -e serta). *torneamentum – Turnier:* RAHEW. gest. 4,11 p.246,6 Placentinorum militia . . . eos *(Cremonenses)* ad -n provocaverat, quod modo vulgo turnementum vocant. **2** *latius de cursu:* ALDH. ad Acirc. 111,39 me *(sc. creaturam)* . . . vincunt -e cursus *limax, testudo, cantarus.* BEDA hist. eccl. 5,6 p.289,28 ut Herebald ab illo se -e *(sc. equorum)* funditus abstineat. **B** *duellum – Zweikampf:* **1** *iur. (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p.555sqq.):* CHRON. Fred. 4,51 p.146,7 procedat . . . quique armatus ad singulare -e; iudicium Dei his duobus confligentibus cognuscatur (AGOB. epist. 3,14 quid iam de illa singularium -um ambiguitate dicamus? REGINO chron. a.887 p.127,25 *virginitatis integritatem* se approbare . . . singulari -e . . . adfirmat *regina.* CHART. select. Keutgen 146,4 aliquem . . . ad s. -n monomachye sive duelli proclamare. *al. v. et supra p.136,72).* LEX Frision. 14,5. REGINO chron. a.869 p.97,2 legitimum . . . controversiae inire -n. DIPL. Otton. III. 405 p.838,38 duellari. CHART. archiep. Magd. 421 p.555,7 quoniam varii sint eventus -um *eqs.* CHART. Rhen. inf. II 325 iudicium . . . de capite et de collo, de pugna et -e. *al.* **2** *usu communi:* WALTHARIUS 611 si me -e laxat. 743 expecto -a iusto pondere agi. 908. **C** *dimicatio, proelium, bellum – Gefecht, Schlacht, Krieg:* ALDH. virg. II 1552 pacare . . . belli -a saeva *(cf.* WILLIB. Bonif. 8 p.49,23 pugnae . . . -n. *al.).* DIPL. Karoli M. 179 p. 241,43 Iohannes . . . super . . . Sarracenos . . . magnum -n certavit. POETA Saxo 1,151 *urbs* -e longo fessa. WIDUK. gest. 1,29 usque hodie -n est de regno Karolorum stirpi et posteris Odonis. 3,32 p.119,10 hostes . . . victi publico -e. 3,69 p.144,12 *Wichmannus* pedestris . . . -n iniit *(cf.* THANGM. Bernw. 24 -n instruunt. *al.).* THIETM. chron. 6,15 urbanos crebro -e provocatos. HIST. de exp. Frid. imp. p.93,21 dux Suevię . . . cum aliis nobilibus divini -is propugnatoribus obiit (*cf.* p.111,24 christiani -is). *saepe. remissius i. q. rixa – Rauferei:* HROTSV. Pafn. 1,26 inito -e . . . illuvie sanguinis madefaciunt *amatores* limina lupanaris. **D** *ictus, nisus – Stoß, Druck:* ALDH. ad Acirc. 97,5 turritas urbes capitis -e quasso *(sc. aries).* 99,5 cornigeri multum vereor *(sc. basiliscus)* -a cervi. VITA Phil. Cell. 8 p. 800,27 quam *(scintillam)* . . . cum summo nisu et magno -e (conamine *var. l.*) extinguere satagens.

II *in imag. et translate:* **A** *eccl.:* **1** *de martyrio:* ALDH. virg. I 51 p.307,8 caelestis militiae manipulares, quae . . .

[Kohlwes]

nequaquam . . . palaestram -is horruerunt. ARBEO Emm. 24 p.60,6 ex -is campo (12 p.43,16. *al. v. et supra p.136,54sqq.*). WANDALB. martyr. concl. 7 sanctorum retuli . . . -a. HROTSV. Agn. 424 martir felix, duplici -e *(sc. martyrii et castitatis)* victrix *Agnes*. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,232 pro duro gratam tribuet *Christus* -e palmam. *saepe.* **2** *de militia Christi, pugna spirituali sim.:* ALDH. virg. I 12 p.241,3 *(de vitiorum et virtutum luctamine)* hostes . . . rediviva -a voti compotibus instruunt. 16 p. 245,11 laboriosi -is palma privabitur *virgo* (DIPL. Loth. III. 62 p.98,41 de laborioso huius seculi -e. *cf.* VITA Pirmin. I 10 Christus . . . recordari voluit laborum suorum atque -um). II 1161 *(de temptatione)* venit ad extremum virgo -n . . . Vestalis. VITA Hugberti 3 (MG Mer. VI p.484,19) Hugbertus . . . se -am *(1 a, -i 1 b.2)* dedit. EIGIL Sturm. 6ex. de spiritali contra diabolum -e multum imbutum *Sturmen.* VITA Pirmin. I 10 multa bona -a . . . perpetravit. NOTKER. BALB. gest. 2,15 p.80,7 *rex* contra spiritales nequitias inauditum -n exercuit. VITA Meginr. 1 qualiter . . . a fraterna acie singulare -n (pugnam *Bened. reg. 1,4*) heremi adierit *Meginratus*. RUP. MEDIOL. Adalb. 2 p.5,8 post multiplices initi -is agones. *saepe.* **B** *iur. i. q. lis iudicialis, causa – Rechtsstreit, Prozeß:* **1** *strictius:* DIPL. Karoli M. 102 p.146,42 per ipsis strumentis de utrasque partis -n non declaratur. DIPL. Karoli III. 99 p.161,31 sine legali -e et publici malli conflictu. CONST. I 16 si . . . de prediis seditio vel -n sit. LAMB. HERSF. annal. a.1070 p.114,18 relegato sententiarum -e. CHART. eccl. Erf. 47 -n, quod fuit diu de decima. *al.* **2** *latius:* **a** *?iurisdictio – ?Rechtsprechung:* HIST. Lang. Goth. 7 per quem *(Rothari)* . . . Langobardi ad cannonicam tenderunt -a. **b** *testimonium – Zeugnis:* CHART. Lux. I 156 p.196,22 (a.943) eum *(adversarium)* . . . enervare . . . testium iudiciali -e. **C** *usu communi:* **1** *strictius:* **a** *de altercatione, disputatione:* ALDH. virg. II 573 cunctos *(magistros)* vicerat *papa* . . . -e. BEDA temp. rat. 43,95 in huius -e *(sc. de aetate lunari)* . . . papa . . . vinci gaudebat. LIUTG. Greg. 4 p.71,19 quoadusque in -n . . . venirent coram regibus *(sc. qui sancto favebant). al. remissius:* WALTHARIUS 1424 inter pocula scurrili -e ludunt. CARM. Bur. B 92, 42,1 liquit Flora pariter vocem et -n (*cf.* 92,43,1). **b** *de ludis tabularibus sim.:* CARM. ined. 82,11 (ed. H. Hagen. 1877) tetragonum . . . -is aequor *(sc. scaccorum tabula)*. 82,30 -n semper par in utroque *(populo laterculorum)* manet. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,170 Geometrica . . . cum . . . caracteribus iniens -a lusus *in abaco*. Ps. ODO CLUN. rhythmimach. p.292a numerorum . . . subtili delectamur -e. **2** *latius:* **a** *discidium, discordia – Zwist, Streitigkeit:* WALAHFR. carm. 76,32 ad . . . iurgia turbati vario -e mundi. AGIUS vita Hath. 18 in quali turbulentia, in quali -e positus foret *mundus*. DIPL. Otton. III. 304 p.731,1 hinc *(sc. e peccato originali)* semper emergunt -a. *al.* **b** *cura, studium, labor – Sorge, Eifer, Anstrengung:* FORM. Sal. Merk. 51 bonum -n exinde habeas vel bona providentia (FORM. Dion. 17 p.505,19. TRAD. Frising. 424 bono -e, qualiter Dei servitium superaugmentare . . . potuisset *episcopus. al.*). FORM. epist. V 1 fidelem servitium -nque . . . abeas. COD. Karol. 71 p.601,33 de tantis laboriosis -is, quae erga nos geritis. DIPL. Karoli M. 174 p.234, 18 ut in divinis litteris et doctrinis spiritualibus ampliorem -n mittere procurent. CARM. var. II 10,3,5 alphabetum studui multo -e scire. OTLOH. prov. M 69 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) magnum -n iuvenilem vincere carnem. *al.*

***certamentum,** -i *n.* *contentio, exercitatio – Wettstreit, Übung:* ALBERT. M. top. 8,2,6 p.512b,31 orationes . . . propter gymnasium sive luctam et -um et propter experimentum (*p.159a,25* γυμνασίας καὶ πείρας ἕνεκα).

certanus *v.* crethmos.

certatim *adv.* *cum aemulatione, studiose, acriter – wetteifernd, eifrig, heftig (cf.* GLOSS. I 89,18 St.-S. -m in fliiz. II 629,63 -m iligo. 642,38 -m stritigo. *al.):* ARBEO Corb. 5 p. 194,8 senes -m concurrentes. EIGIL Sturm. 15a p.373,23 nobiles -m et concite properantes se . . . domino tradiderunt. EPIST. Alcuin. app. 2 p.488,34 haec -m admoneo. CARM. Cent. 87,14 qui *(diabolus)* . . . tuos, Domine, -m perdere certat. WIDUK. gest. 3,76 imperatoris filio . . . -m manus dabant. BRUNO QUERF. Adalb. A 21med. -m insistunt hostes. ANON. Has. 35 de virtute in virtutem -m ascendit *Gebehardus*. VITA Otton. Bamb. III 2,5 p.46,4 videres barbaros . . . -m erumpere. CARM. Bur. B 138,2,7 -m pro bravio curramus. *saepe.*

certatio, -onis *f.* *discordia – Streitigkeit:* ALCUIN. epist. 218 p.362,1 qualiter longa -o pastoris *(sc. papae)* et populi terminata esset.

***certativa,** -ae *f.* *oratio aemulandi causa habita – Wett-, Streitrede:* ALBERT. M. top. 8,2,6 p.512b,24 ad exercitationem -ae et colluctativae et non dialecticae.

certator, -oris *m.* *pugnator – Kämpfer, Streiter:* CARM. ined. 82,8 (ed. H. Hagen 1877) -r nullus insidiosus erit *(in ludo scaccorum)*. EKKEH. IV. pict. Mog. 401 Samson mandibulo validus -r in uno. cas. 28 p.110,3 erat *Salomon* . . . coram regibus . . . pro ludicro cum aliis -r. GERHOH. psalm. 78 p.675,5 -em, qui contra vitia morum . . . luctatur.

certefico *v.* certifico.

***certhios** *subst.* (κέρθιος) *?picus arborarius – ?Baumläufer:* ALBERT. M. animal. 8,82 avis parva valde vocata rarycheus (*p.616b,28* κέρθιος) *eqs.*

***certifacio,** -ere. *certiorem facere – verständigen:* CONST. I 296 p.421,45 (a.1183) de voluntate vestra . . . nos -atis.

***certificatio,** -onis *f.* **1** *iur. et eccl.:* **a** *confirmatio, roboratio – Beglaubigung, Bekräftigung:* COD. Karol. 37 p. 548,37 pro ampliori -e Deum caeli testem proferentes. DIPL. Otton. I. 37 quae omnia . . . ad -em manu propria corroboramus. LAND. MEDIOL. hist. II 48 p.42,9 *(epist. papae)* ut titulationis sue -em exhibeat *Landulphus*. CHART. march. Misn. III 476 p.331,7 satisfacere desiderio super -e . . . miraculorum. **b** *assignatio – Übertragung, Anweisung:* CONST. III 160 p.153,28 (a.1278) promisimus . . ., quod super dotis et donacionis propter nuptias -e plenaria . . . regi . . . competens caucio prestabitur. **c** *cognitio, probatio – Vergewisserung, Überprüfung:* CHART. Rhen. med. III 354 p.286,15 (a.1228) ut . . . partibus suam cartam habentibus, si scrupulus subortus fuerit, evicino habeant, quo pro -e recurrant. **2** *philos. et log.:* **a** *fundatio – Grundlegung, Begründung:* ALBERT. M. cael. hier. 2,7 p.44a,15 oportet aliquam affirmationem praecognitam esse nobis ad -em negationis in divinis. **b** *definitio – Festlegung, Begrenzung:* ALBERT. M. anal. pr. 1,1,3 p.463b,28 *indefinita propositio* significat sine -e ad universaliter standum vel particulariter. **c** *vis testimonii – Beweiskraft:* ALBERT. M. caus. element. 1,2,1 p.598a,6 asseremus demonstrationem vehementis -is . . . ostendentis falsitatem huius quaestionis. **3** *de vi oculorum i. q. firmatio – Stärkung, Schärfung:* ALBERT. M. sens. 1,9 p.22b,3 densatio *(radiorum)* causa est -is visus.

***certificativus,** -a, -um. *qui certiorem reddit – eine Information vermittelnd:* ALBERT. M. herm. 1,2,1 p.381b,35 *vox* non facit signum . . . nisi sub determinata figura vocis -a.

certifico, -avi, -atum, -are. *script.* -tef-: *l.56.*

I *de cognitione, scientia:* **A** *trans.:* **1** *certiorem facere, edocere – (genau) verständigen, unterrichten (interdum medial. i. q. certam notitiam sibi comparare – sich vergewissern):* CHRON. Fred. 4 praef. p.123,25 cuncta, que -eficatus cognovi. FORM. Bitur. 17 p.178,6 litteris me vestris . . . -etis (*cf.* 16 p.177,1 -i‹c?›et). CHART. Wirt. I 74 p.83,31 (dipl. Ludow. Pii) vestram prudentiam -are volumus. EPIST. Hann. 49 p.96,12 qui rerum status circa te habeatur, pleniter -a me. CHART. episc. Hild. I 598 ex inspectione autentici -ti *(nos)*. ACTA imp. Winkelm. I 1000 p.761,16sq. de vino et cera, de quo -bitur omni sero et -tus omnia scribet *notarius*. BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p.115c quando non -aris de penetratione scissurae *eqs. al.* **2** *manifestum reddere, demonstrare – klarmachen, darlegen:* GERB. geom. 6,5 p.91,22 quae omnia ut apertis -entur exemplis. CONSTANT. AFRIC. theor. 10,9 p.54bv *philosophi* -verunt, quod . . . propter . . . levitatem materie fit motus. ANNAL. Eins. a.1173 (MGScript. III p.147,42) rei *(gestae)* series placuit discretis ut literis fieret -ta. ALBERT. M. phys. 6,3,1 p.450a,2 veritatem rei -are. *al. remissius i. q. praestare – erweisen:* CHART. Mog. A I 437 p.344,35 (a.1108)

[Kohlwes]

ipsoru- *(fidelium)* beneficiis me gratum -are. **3** *cognoscere, experiri ermitteln, feststellen:* ALBERT. M. bon. 68 p.41,91 ut magis-etur persona. anim. 2,3,23 p.133,52 (ed. C. Stroick. 1968) -andae sunt a nobis differentiae odorum per differentias saporum. 2,3,31 p.143,30 caro . . . -at et demonstrat certius sensibile quam pellis. animal. 17,76 de illo *(genere limacis)* non est -tum, utrum generatio . . . sit a coitu aut sine coitu. *ibid. al.* **B** *intrans. et absol.:* **1** *certiorem fieri – Kenntnis, Gewißheit erlangen:* EPIST. Teg. I 7 ut de omni incertitudine conversationis nostrae -emus. 14 ut ex hoc *(fratre)* -remus, quod *eqs.* 18 vos posse certissime -are nos inculpabiles esse. EPIST. Worm. I 36 p.66,30 quatinus inquirentis activa sollicitudo ad -antis ascendat . . . contemplativam. **2** *cognitionem, experientiam praebere – Erkenntnis, Erfahrung vermitteln:* ALBERT. M. resurr. 76 p.284,46 apparitiones multiplicantur penes ea, quae -ant in resurgente. bon. 481 p.251,89 imagines, quae expressis et notabilibus similitudinibus -ant. metaph. 3,2,2 p.114,23 (ed. B. Geyer. 1960) dubitatio est, utrum unius alicuius scientiae determinatae est notificare et -are de omnibus illis *(causis)* aut plurium. *ibid. al. divinare – weissagen:* ALBERT. M. animal. 8,82 de multis -at (σίττη *avis*) melius aliis avibus. **3** *cognitionem sui praebere, evidentem esse – erkennbar, evident sein:* ALBERT. M. pol. 1,9 p. 76^{b},20 particularia in operabilibus magis -ant quam universalia. metaph. 1,2,1 p. 18,53 (ed. B. Geyer. 1960) sunt autem certiores causae, quae ex substantialioribus -ant *eqs.*

II *de fide, securitate facienda:* **A** *gener.:* **1** *persuadere, firmare – überzeugen, bestärken:* RIMB. Anscar. 36 p.70,18 superna visitatione -tus in mente. NARR. de rel. Scafhus. 7 p.957,9 episcopus . . . noluit eos suis -are promissionibus, sed . . . spem illorum incertam suspendit. CHART. Naumb. 405 scripto nostro eos *(posteros)* -are et . . . certitudinem ipsorum roborare. VITA Afrae 210 promissa -ando. SALIMB. chron. p.627,9 *episcopus* non fuit -tus de venia. *al. medial.:* CHRON. Fred. 3,18 p.99,30 ut certe ficeris *(sc. Chrothechilde)*, hoc anulum tibi direxit *Chlodoveus*. RATHER. nupt. 6 (PL 136,574^{A}) si hoc, ut suspicor, imo -or, respuitis. **2** *asseverare – beteuern:* RATHER. prael. 5,33 p.315^{B} isti . . . non . . . monachi affectant, -o, esse. CONST. I 9 p.19,6 rex . . . defensorem promptissimum se esse promittendo -vit. PASS. Ursulae 6 ad innubas me . . . transituram -ans *vox*. **B** *iur. et publ.:* **1** *approbare, confirmare, roborare – bestätigen, beglaubigen, bekräftigen:* TRAD. Corb. 364 (a.843/56) ut traditionem proprie hereditatis . . . renovatione -ret (DIPL. Otton. I. 44). CHART. Basil. A I 192 p.292,22 -o . . . curiam a Huzone . . . per me deliberatam. HIST. Lunaelac. 132 *rex* vult, ut signentur palma, quecunque rogentur, . . . sic omnia -entur. CHART. Rhen. inf. I 368 p.252,41 hec inter eos *(fratres)* adhibita amicorum . . . multitudine -ta sunt *eqs. al. ratum putare – für gültig halten:* DIPL. Otton. II. 24 p.34,30 ut hoc . . . preceptum . . . aecclesiae filiis . . . credatur ac -etur. *de persona i. q. potestate instruere – bevollmächtigen:* HELW. denar. p. 92,23 ut vice tua *(sc. Dei)* fungens . . . ut iudex delegatus de ratihibitione -tus . . . confessos absolveret *sacerdos*. **2** *rite affirmare – förmlich erklären:* CONST. I 199 (a.1161/62) te . . . ita facturum . . . firma promissione -are non differas. CHART. Hans. I 429 p.142,5 mercator -bit vel creantabit manu sua bona fide theloneario, quod *eqs.* **3** *sponsionem facere, satisdare, cavere – Bürgschaft leisten, garantieren, sicherstellen:* **a** *obi. res:* CHART. Carniol. II 149 p.117,2 (a.1248) XX marce . . . episcopo per nos -te. CHART. Turic. 887 p.346,29 censibus ecclesie debitis persolutis vel etiam -tis. CHART. Stir. IV 43 p.28,19 Chraft -vit mihi stabilitatem suam . . . omnibus bonis suis. *al.* **b** *obi. homines:* CHART. Biel. 4,35 (c.1214) *extraneus* -bit iudicem de marca, quam dabit, si defecerit in probacione. CHART. Berg. Magd. 110 p.80,1 ipsi *(abbas et conventus)* comitem . . . -ant de summa quadraginta marcarum . . . sibi singulis annis . . . ab ipsis solvenda. CHART. Dortm. suppl. 245 heredes in aliis nostris bonis . . . -bimus. *adde:* CHART. Eberb. 112 (a.1219) ecclesiam . . . per fideiussores -vit. *seq.* quod: CHART. scrin. Col. A II 1 p.231,14 (c. 1178/1202) Henricus . . . coram magistratibus eum -vit, quod numquam ammodo eundem . . . infestatione . . . gravaret. CHART. civ. Ratisb. 98 p.50,34 ut . . . H. miles . . . capitulum -ret per scriptum et sigillum nostre universitatis, quod eadem forma . . . *non* mutetur. **4** *compensare – entschädigen:* CHART. episc. Halb. 363 l.46 (a.1195) filie . . . iuri suo . . . renuntiaverunt et nos eas de XIIII marcis -vimus. 622 de manso alio -ti, qui ecclesie nostre cederet loco prioris. *remissius i. q. sublevare – unterstützen:* CHART. Mog. A I 500 p.402,35 (a.1122) fratres nostra elemosina . . . exoraverunt -ari.

III *de constitutione:* **A** *gener. i. q. destinare – bestimmen:* RUODLIEB XVI 27 bene ⟨novit⟩ *Rotlieb*, in quo quisque loco sedeat sibi -to. **B** *philos. i. q. fundare – fest begründen, auf eine sichere Grundlage stellen:* ALBERT. M. eth. 3,1,18 p. 223^{b},2 gubernativa minus est -ta; luctativa . . . certiora principia habet apprehendendi *eqs.* 7,1,2 p.467^{a},31 suspicatio quieta et remissa, quae rationem non -at nec fundat (p.466^{a}, 25.467^{a},8). metaph. 5,1,10 p.232,30 (ed. B. Geyer. 1960) unitas et -at et constituit omnem numerum (*cf.* eth. 9,2,1 p.571^{a},24 sqq.). *remissius:* SALUTARIS POETA 186 (MittellatJb. 5. 1968. p.239; c. s. XIII.) medicator summus opus dubium -are valet.

adi. **certificatus**, -a, -um. *statutus – festgesetzt:* MIRAC. Hucberti 1,6 p.910,1 -is diebus convenire.

subst. **certificans**, -antis *m.: v. p. 489,13.*

***certificus**, -a, -um. *qui fidem facit – überzeugend:* CHART. Carinth. V 419 p.269,43 (a.1279) litteram sigillis . . . in argumentum veritatis -um fecimus communiri.

adv. ***certifice.** *distincte – deutlich:* ALBERT. M. eth. 9,3,6 p.597^{b},24 visus . . . multas differentias ostendit et -e nuntiat.

***certinia** *v.* *lacertina.

certioro (-rci-), -avi, -atum, -are. *metr.* -iŏr-: *l.37.*

1 *certiorem facere, edocere – (genau) verständigen, unterrichten:* NOTKER. BALB. gest. 2,12 p.73,23 *legati* conquesti sunt se . . . ne in uno quidem sermone -ari. GODEFR. VIT. Frid. 374 proceres sunt -ti, qualiter imperii terra tributa dabit. CHART. Tirol. notar. I 61 p.29,22 mulier[e] renunciavit . . . primum de omni suo iure -ciorata (122^{b} p.61,35. *ibid. al.* [*v. ind.*]). CHART. Argent. I 479 p.363,3 nec ratione minoris pretii vel alia qualibet -tus dictam domum maioris pretii esse (*sim.* 606 p.458,5). CONST. III 174 ut de statu eiusdem regis -remur. *al. ?intrans. i. q. certiorem fieri – Kenntnis erlangen:* GESTA Karoli M. p.172,8 ut *apostolicus* cercioraret (-retur *var. l.*) de virtutum beati viri relatibus. **2** *persuadere – überzeugen:* SALOM. II. epist. 30 p.416,13 de gratia vestra super me subiectionem meam -are dignamini. NOTKER. BALB. gest. 1,22 p.30,22 *pontificem* de sua -tum (certificatum *var. l.*) indulgentia . . . animavit *Deus*. VITA Ermin. 23 sepulchrum, de cuius meritis -ari meruerat *femina*. **3** *confirmare, roborare – beglaubigen, bekräftigen:* CHART. Rhen. inf. I 407 p.281,2 (a.1164) paginam . . . sigillo nostro -ari iussimus et insigniri (*sim.* CHART. Sigeburg. 65 p.147,14 [ed. E. Wisplinghoff. 1964]). **4** *tueri – absichern, verteidigen:* CHART. Gelr. 968 p.936,9 (a.1275; spur.?) illi, qui cautelam nec fideiussores non habebant, cum quibus causas, queremonias, excessus et sua forefacta poterant federare seu -are. **5** *?assignare – ?anweisen:* CHART. Tirol. notar. I 768^{b} p.390, 11 (a.1237) *Conradus et sua uxor* renuntiaverunt . . . iure ypothecarum et -te sue dotis (II 91 p.52,28 iuri . . . -te s. d. *ibid. al. v. ind. s. v.* dos).

***certitudinaliter** *adv.* **1** *plane, liquido – deutlich, mit Gewißheit:* **a** *de cognitione:* ALBERT. M. meteor. 3,2,9 p. 626^{a},14 nec adhuc -r praedicit *praenosticans terrae motum*, sed opinando sicut ex coniecturis. somn. 2,1,2 p.160^{b},37 intelligimus aliquando -r in somnis. CONST. III 120,4 p.114,28 donec . . . tibi . . . beneplacitum . . . -r innotescat. *al. expressius i. q. perfecte – vollkommen:* ALBERT. M. animal. 11,7 utrum hoc . . . sit -r verum . . . aut circa vel prope verum. **b** *de visu:* ALBERT. M. sens. 1,5 p.9^{a},39 -r videtur id, cui incidit sagitta *(i. e. radius visualis)*, alia autem confuse videntur. **2** *firme, fideliter – sicher, zuverlässig:* ALBERT.

[Kohlwes]

M. div. 3,2 p.44,20 -r constat. animal. 11,5 credendum . . . -r est. CHART. Advoc. 177 p.91,4 *testes* -r protestantur.

certitudo, -inis *f.*

I *de cognitione, scientia:* **A** *gener.:* **1** *(explorata) notitia – (genaue) Kenntnis, Wissen:* VITA Liutb. 29 p.33,16 dubia -e. ADALBOLD. sphaer. 1 p.303,18 ut vulnere aperto haesitationis . . . praesto sit medicamentum -is. THIETM. chron. 5,13 -em *(de duello gerendo)* praestolans *rex.* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,20 p.4a^{r} in huiusmodi *(hominibus)* non est -o a colore et pilis, sed ex complexione sui. *al. acuitas – Schärfe:* ALBERT. M. animal. 21,5 sensus *(hominis)* . . . aliqua -e certiores et subtiliores. **2** *veritas – Wahrheit:* DIPL. Otton. I. 157 -em suae *(sc. episcopi)* proclamationis . . . agnoscentes. THIETM. chron. 6,35 rei -em rex inquisivit. CONST. II 201 p.272,32 ut rei -o . . . pateat universis. *al. perspicuitas – Offensichtlichkeit:* FROUM. epist. 77 ut . . . ille cognoscat -em . . . mendatii. **B** *philos. et theol.:* **1** *immutabilitas, necessitas – Unveränderlichkeit, Notwendigkeit:* ALBERT. M. sent. 1,40,12 p.320^{b},40 -o . . . est species veritatis, quae est immutabilitas vel necessitas in veritate. p.321^{b},18sq. sicut praescientiae, ita et praedestinationis est -o secundum aliquid habens convenientiam cum -e principii. *ibid. al.* **2** *infallibilitas – Unfehlbarkeit, Zielsicherheit:* ALBERT. M. bon. 160 p.102,90 est -o formae agentis ad actum, sicut certum est calidum in calefaciendo, et non errat nec avertitur ab actu *eqs.* **3** *evidentia – Evidenz, Gewißheit:* ALBERT. M. sent. 3,23,17 p.434^{b},35sqq. est . . . -o duplex, scilicet -o veritatis intellectivae et veritatis affectivae sive -o veritatis, quae secundum pietatem est. p.435^{a},18 -o fidei *(cf. A. Lang, Studia Albertiana. Suppl. 4. 1952. p.352sqq.).* metaph. 2,13 p.104, 37sq. (ed. B. Geyer. 1960) demonstratio primae -is est demonstratio propter quid, et ea, quae est secundae -is, est demonstratio quia. p.104,84sq. probationes eius *(scientiae universalis)* erunt citra -em mathematicam et physicam et supra -em topicam. *ibid. al.* **4** *subtilitas scientifica, perfectio – wissenschaftliche Genauigkeit, Vollkommenheit:* ALBERT. M. cael. 2,3,4 p.177^{a},33 qualiter hoc *(sc. motus siderum)* sit, primi philosophi est determinare per -em. animal. 3,65 -o anathomiae non ostendit nisi ramificationem *(venarum)* . . ., non autem ostendit . . . principium esse et substantiae. metaph. 2,12 p.103,60 (ed. B. Geyer. 1960) aliis . . . flebilis et contristabilis est -o (*p.995^{a},9* τὸ ἀκριβές) philosophica. *ibid. al.*

II *de confidentia et securitate:* **A** *gener.:* **1** *fides – Zuverlässigkeit:* RUD. FULD. Leob. 23 p.131,24 duo *(signa)* . . . propter -em conscripsi. TRAD. Frising. 690 testes vere -is. VITA Sev. Col. 15 nonnulla . . . posteritatis memoriae per descriptionis -em commendare. 16 angelicae visitationis -e. *in allocutione i. q. affirmatio – Zusicherung:* BERNOLD. CONST. libell. IV praef. devotissime oracionis atque servicii -em. EPIST. ad Hildeg. 119 p.343^{A} Hildegardi . . . B. . . . obsequii devotam -em. **2** *firmitas – Sicherheit:* THIETM. chron. 3,26 -em pietatis almae (*opp.* ambiguitatem). 7,75 sine aliqua vadi -e. *al.* EPIST. Heinr. IV. 37 p.48,22 ut illuc nos ipse *(filius)* duceret omni -e securitatis. **B** *iur. et publ.:* **1** *promissio (per iuramentum facta) – (eidliches) Versprechen:* **a** *latius:* CHART. Lux. I 325 p.480,37 (a.1095/1101) servicii . . . quam iuravit -em. WIBALD. epist. 278 p.404,25 prepositus . . . firmavit nobis . . . -em et fidem in animam . . ., quod *eqs.* CONST. II 41,1 imperator marchioni data fide manu in manum, sicut imperialem excellentiam -em decet facere. *pactio – Vereinbarung:* CHART. Rhen. inf. I 364 (a.1148) facta . . . -e. **b** *strictius i. q. iuramentum pacis – Urfehde:* CHART. Brixin. 131 p.138,23 (a.1256) securitatem et -em . . . facientes *(ministeriales)* nobis *(episcopo)* . . ., quod *eqs.* CHART. Rost. B I 3, 122 p.84 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967) -em, que dicitur orpheide. CHART. Tirol. 1255 pro -e, que vrvech dicitur in wulgari. **2** *cautio, satisdatio – Bürgschaft, Garantie, Sicherheitsleistung:* DIPL. Heinr. IV. 414 p.553,6 ut imago cesaris . . . -em hoc insolubiliter permanendi . . . exhibeat. CHART. Basil. A II 149 tantam -em (*syn.* warentiam) in dicto negocio non invenimus. CHART. Brixin. 136 ad -em et cautionem huius laudamenti . . . fideiussorem obligaverunt *venditores,* ut *eqs.* CHART. Stir. IV 213 ad maiorem securitatem et -em ipsis *(emptoribus)* nos obligantes, quod *eqs. al. pignus – Pfand:* EPIST. Wibald. 459 acceptis obsidibus vel -e centum marcarum. CHART. episc. Wirz. II 69 p.108,24 damus ipsis *(emptoribus)* . . . bona nostra . . . vice illius -is, que dicitur ursahz. **3** *subsidium – Hilfsmittel:* CHART. Sangall. A 861 (a.1227) capella . . . cum . . . omnimodo careret -e et nullo privilegiata esset beneficio. **4** *confirmatio – Beglaubigung:* CHART. Tirol. 678 p.138,9 (a.1215) cartam . . . nostri sigilli -e fecimus communiri. CHART. Lux. IV 219 p.302,18 ad premissorum omnium -em . . . sigillum meum apposui. *al.* **5** *vis rata, auctoritas – Rechtskraft, Gültigkeit:* NOTAE Iac. Bamb. (MGScript. XVII p.638,47; c.1100) ut huius recognitionis et restitutionis -o firma permaneat (*cf.* CHART. Port. 163). p. 638,58 ut . . . anulus pro signo fidei et -is in aeclesia . . . permaneat. FUND. cell. Ioh. (MGScript. XV p.1003,13) predium . . . omni . . . firmitate, -e ac stabilitate delegavit super reliquias eius. *al.* **6** *charta – Urkunde:* CHART. Anhalt. I 692 p.509,41 (a.1194) dictata hac -e.

III *de constitutione et circumscriptione:* **A** *eventus praedestinatus – vorherbestimmtes Eintreffen:* HRABAN. epist. 13 p.401,13 de cuius *(novissimi)* diei -e . . . Petrus . . . ostendit. THIETM. chron. 1,14 -em resurrectionis. *al.* **B** *stabilitas – Beständigkeit, Gesetzlichkeit:* CARM. de temp. rat. 354 naturarum -o paret porro purissima. **C** *decretum, sententia – Verordnung, Entscheidung:* GUNTH. COL. diab. cap. A 2 nihil -is nihilque doctrinae nobis expressisti *(sc. papa).* CONST. I 437^{II} de incerto ieiunio . . . hanc -em statuimus, ut *eqs.* 132 ut per eos *(legatos)* voluntatis nostre et consilii -em addiscatis. II 45 p.56,22 presentium -e . . . notum esse volumus. *al.* **D** *certa indicatio – genaue Angabe:* GESTA Camer. cont. II A 182,4 *papa* denominat sibi diem . . . atque apud Clarummontem dat loci -em. **E** *determinatio – Festlegung:* CONST. II 276 (a.1222) que *(feoda)* nec loco nec alia aliqua -e, nisi tantum ex camere proventibus, sunt distincta. **F** *certa significatio – semantische Eindeutigkeit:* GODESC. SAXO gramm. 1 p.374,18 duo posuit nomina (*i. e.* 'saeculis aeternis'), quorum adiectivo -o perpetuitatis fieret essetque manifesta. *ibid. al.* **G** *ratio et disciplina – System von Regeln:* FRID. II. IMP. art. ven. prol. p.2,20 ea ad artis -em redigere, quorum nullus scientiam habuit hactenus.

1. certo, -avi, -atum, -are. *depon.: l.49.57sq. p.493,5. contendere, pugnare – (wett-)kämpfen, streiten:* **I** *proprie:* **A** *de proelio, bello:* EINH. Karol. 9 p.12,2 cum . . . continuo cum Saxonibus bello -retur. WALTHARIUS 1003 -bant hostes. RUOTG. Brun. 19 p.18,18 nec dolis minus quam viribus -are. THIETM. chron. 6,53 comes et . . . marchio invicem -antes. *al.* **B** *de duello:* LIBER hist. Franc. 41 p.313,17 Chlotharius persequutus Bertoaldo -batur valde cum eo. EKKEH. IV. bened. I 35,56 magnum -ans (gloss.: singulariter pugnans) necat ille *(Eraclius)* tyrannum. **C** *de ludo equestri:* BEDA hist. eccl. 5,6 p.289,29 ut et mihi -andi cum illis copia daretur. **D** *de venatione:* ALCUIN. carm. 9,101 -bat in arvis cum cervis.

II *in imag. et translate:* **A** *eccl. de pugna spirituali sim.:* BOBOL. Germ. 10 (MGMer. V p.37,11) Deo . . . cura est de is, qui -antur in eo. HUGEB. Wynneb. 13 p.117,37 en, vos anthletas Christi -antes dimicate. PASS. Florian. 1 -batur tunc sanctitas et fides. WALAHFR. Wett. 619 -ant ut bella fidei. HROTSV. Dion. 184 -a constanter. *al.* **B** *iur. de causa iudiciali agenda:* LEX Ribv. 69,5 si quis pro hereditatem vel ingenuitatem -are coeperit. TRAD. Frising. 864 in certamine contra Attonem sculthazum -antes pro quodam loco. TRAD. Teg. 242 Ellinger de Ysanpach, pro quo -vit Waltman prepositus. *al.* **C** *usu communi:* **1** *disceptare, altercari – diskutieren, ein Wortgefecht führen:* ALDH. virg. II 568 conflictum gessit dedascalus . . . contra . . . -antes arte magistros. HROTSV. Dion. 27 alternis -antibus ergo loquelis. METELL. buc. 3,59 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) dum me decertas incertum, non bene certas. **2** *discordare – uneins sein:* CARM. de Tim. 69 disceptamen erat varium -ante tumultu. THIETM. chron. 7,49 p.459,27 de inani re mutuo -antes. WIPO gest. 2 p.15,8 cum

[Kohlwes]

diu -retur, quis regnare deberet. *al.* **3** *aemulari, studiose niti – wetteifern, sich eifrig anstrengen:* **a** *absol.:* WALAHFR. carm. 54,4 voto -ante (*cf.* HROTSV. Theoph. 341 studio -ante). WALTHARIUS 314 hospitis ac regis -ant hortatibus omnes. REGINO chron. a. 787 p. 55,32 multum -tus est apostolicus. **b** *c. abl.:* CARM. libr. II A 8,3 dic, quo munere mecum -res. FROUM. carm. 32,63 -emus carmine metri (*cf.* MARC. VALER. buc. 3,25 cantu). THANGM. Bernw. 4 clerici palatina militia diu -antes. **c** *c. inf.:* WALAHFR. Wett. 542 -bimus . . . preces sanctis prosternere. AMALAR. off. 4,33,2 praesens officium . . . -at intimare tria insignia. DIPL. Otton. II. 120 p. 134,46 potestatem munire . . . -ant *pontifices*. THANGM. (?) transl. Epiph. 4 sepulchrum recludere diu multoque sudore -bant. *saepe.* **d** *seq. enunt.:* WALAHFR. Wett. 643 -are . . ., ne subeat . . . Sodomita libido (706. POETA Saxo 2,101). AMALAR. ord. antiph. 76,13 hoc . . . -vit regnum Romanorum, ut totus orbis in unum concurreret (14,1). off. 4,42,11 sic -amus pro nostris defunctis, quatenus possint participes fieri *eqs.* **4** *(certatim) festinare – (um die Wette) eilen:* ADAM gest. 4,8 p. 236,16 ut confractis statim ydolis ultro -rent ad baptismum.

subst. **certans,** -antis *m. qui pugnat – ein Kämpfender:* CAND. FULD. Eigil. I 11 p. 229,17 benivolorum auxiliator, bene -ium hortator *(sc. abbas).*

2. *certo, -atum, -are. (certus) *persuadere – überzeugen:* ANSELM. LEOD. gest. 2 p. 192,36 indigenarum sollicitudo -ta de virtutibus sacerdotis tam evidenti indicio.

certus, -a, -um. *script.* cir-: *p. 495,46.*

I *pass.:* **A** *de circumscriptione, constitutione sim. i. q. definitus, fixus – bestimmt, fest(gesetzt):* **1** *gener.:* **a** *de tempore:* ARBEO Emm. 8 p. 38,12 -is temporibus. THIETM. chron. 7,62 -um condixere diem (STATUT. ord. Teut. p. 92,7 -us dies spaciosusque terminus pretaxabitur). *al.* **b** *de locis:* EINH. Karol. 7 p. 9,23 silvae . . . agros -o limite disterminant. POETA Saxo 4, 178 -as ipse dedit *Karolus filiis* partes. WIDUK. gest. 1,8 p. 10,1 sine -is sedibus. CHART. eccl. Erf. 301 p. 179,12 alia bona *(sc. mansos)* eque bene sita et eque -a (CHART. Worm. 340 in loco alio bene -o et sito). *al.* **c** *de dispositionibus naturae vel Dei:* WALAHFR. hort. 127 undique -is sunt formata viis *poma cucurbitae.* carm. 34,12 praemia -a bonis, poena datur miseris. 61,19 -a . . . mors. CAND. FULD. Eigil. II 17,77 adveniens -us . . . arbiter orbis. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,240 qui *(Deus)* -o distinguens tempora fine. *al. subst. neutr.:* THIETM. chron. 6 prol. 26 laeti quo spectent -a futuri. **d** *usu vario:* HRABAN. carm. 10,14 nexibus . . . -is versus in arte meet. WALAHFR. carm. 8,13 -a . . . optio. HROTSV. Mar. 879 arenas . . . numero . . . comprendere -o. THIETM. (?) chron. 5,26 -am adversus ducem congressionem . . . perceperunt. CONSUET. Marb. 151 ([cod. T]. Spicil. Friburg. X. 1965) de -o scitu et iussu. *al. remissius i. q. quidam – (ein) gewiss(er):* COD. Lauresh. 10 l. 13 (a. 770) in fluvium -um Wisgoz. STATUT. ord. Teut. p. 57,21 litteras ex -a causa suspectas. *al. subst. neutr.:* THIETM. chron. 6,40 p. 322,22 nil -i . . . respondere. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,25 ad plenum et ad -um non est comprehensum, quot fuerint *captivi.* **2** *iur. et canon.:* **a** *legitimus, ratus – rechtmäßig, gültig:* BEDA hist. eccl. 5,22 p. 348,5 de agnitione -a et catholica temporis paschalis. COZROH. praef. p. 2,6 quicquid . . . -is . . . testimoniis confirmatum invenit (*cf.* DIPL. Arnulfi 90 p. 133,15 auctoritas largitionis nostrae ut firmior -ciorque . . . habeatur. CONST. II 153,7 hoc diploma est -um, verum et utile). TRAD. Frising. 1294 ut . . . posteri . . . -i heredes sient futuri. THIETM. chron. 7,62 -o duelli iudicio. CONST. I 283 p. 389,30 -i et publici mercatores. CHART. Heinr. Leon. 130 venditionem sub -a conventione . . . inire. *al.* **b** *singularis, praecipuus – besonder, außerordentlich:* LEX Sal. Merov. 113 p. 430,37 si . . . eos *(rachymburgios)* -a sonia detrigaverit. LEX Sal. Pipp. 86,4 si eum *(grafionem)* sunnis non detenuerit aut -a racio dominica. DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,4 si -a necessitas . . . venerabilem locum episcopo adire necesse fuerit. **3** *publ. i. q. auctoritate praeditus – autorisiert:* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 415,37 quando meus *(sc. ducis)* -us nuntius . . . advenerit (DIPL. Heinr. IV. 171[a] p. 224,16 in nostra vel -i nostri nuncii presentia). BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,47 per -um ipsius *(papae)* legatum. CONST. I 214,2 p. 302,32 per suum *(sc. imperatoris)* -um missum vel suas -as litteras. *al.* **B** *de cognitione, scientia:* **1** *notus, exploratus – bekannt, ausgemacht, sicher:* **a** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 5,19 p. 327,1 de -is incertisque causis absolutus *Vilfridus.* RIMB. Anscar. 12 p. 33,5 cum -o suae legationis experimento. *subst. masc.:* WIPO gest. 2 p. 18,13 alienum propinquo, incertum -o non praeferamus. *subst. neutr.:* WALAHFR. hort. 319 canimus, quae -a (*opp.* audita) gravi ratione tenemus. WIDUK. gest. 2,15 p. 80,10 -um de belli negotio probans *rex.* THANGM. Bernw. 20 p. 768,20 -um nil se scire. *al.* **b** *in iuncturis:* **α** -um est: LEX Sal. Merov. 77,2 (rec. B) si -um fuerit, qui iactaverit. WIDUK. gest. 2,28 p. 90,5 -um est itaque tres unum fortitudine precedere. DIPL. Conr. II. 142 p. 193,11 notum et -o -cius esse volumus, quod . . . confirmamus. ECBASIS capt. 1148 -um est, ingenuos habeas ditesque parentes. *al.* **β** -um tenere *sim.:* AGIUS comput. 6,16 quod si nosse minus -um . . . putetur. RIMB. Anscar. 25 p. 55,28 -um tenebat animo Dei se imperio . . . incitari. TRAD. Welt. 93 -um habeant fideles Christi, quod . . . Otto . . . cum uxore tradiderunt pratum. CHART. Heinr. Leon. 117 nos . . . paratos esse -um habetote. *al.* **γ** pro -o scire *sim.:* WILLIB. Bonif. 2 p. 8,10 sicut fideles . . . pro -o testati sunt. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 386,10 pro -o sciatis, quia . . . morietur *puer.* CHART. Raitenh. 96 p. 94,25 indignationem . . . se incurrisse pro -o cognoverit. *saepe.* **δ** pro -o *usu particulae: profecto, sine dubio – in der Tat, ohne Zweifel:* GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p. 412,28 pro -o . . . sensus et animus . . . occupari non potuerunt. THIETM. chron. 5,42 cum mea . . . luo commissa, maioribus *honoribus* pro -o laetaberis. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,15 pium et pro -o mitem. *al. at, autem – jedoch, aber:* GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 401,11 altero pro -o statim anno. 26 p. 411,17 pro -o . . . cum cubiculum intraret. 28 p. 417,11 peracto pro -o (certe *1*, itaque *2.5*) colloquio. *ibid. al.* **2** *manifestus, evidens, indubius – augenscheinlich, unverkennbar, untrüglich:* **a** *de hominibus:* FORM. Senon. II add. 4,9 (ed. G. J. J. Walstra. 1962) homicidium est reus, -us adulter, raptor est manifestus. THIETM. chron. 7,10 -os hostes in patre et filio semper habeo. *al.* **b** *de rebus:* LEX Sal. Merov. 16,5 (cod. A 2) -a probatio. HUGEB. Willib. praef. p. 87,12 signa, que nobis per evangelii gratiam -a demonstrantur. HROTSV. Bas. 7 exemplum veniae . . . -um. EPIST. Hann. 61 p. 108,5 -o iam tumidoque utero. ALBERT. M. metaph. 2,12 p. 103,65 (ed. B. Geyer. 1960) quod -um est per syllogismum. *al.* **3** *verus, sincerus – wahr, echt:* LEG. Wisig. 2,5,16 -a et evidens scriptura. DIPL. Karoli III. 31 p. 53,8 ut -am diceret veritatem. *adde:* AMARC. serm. 3,754 (ed. K. Manitius. 1969) veteris quis somnia legis comparet huic certe. *subst. neutr.:* AGIUS vita Hath. 1 p. 166,43 nos non falsa aut dubia de ea esse dicturos, sed vera et -a. **C** *de fiducia, firmitate sim. i. q. fidus, firmus – zuverlässig, treu, gesichert:* **1** *de hominibus, Christo:* HYMN. abeced. A 2 (ed. W. Bulst in: Festschr. H. M. Flasdieck. 1960. p. 82) Christus . . . celsus, -us. LIUTG. Greg. 7 p. 73,14 -issimus patronus. WIDUK. gest. 1,8 p. 9,16 -os amicos. HILDEG. epist. I 29 p. 189[D] -issime et mitissime pater. *al.* **2** *de rebus:* WALAHFR. Wett. 855 cuius *(Dei)* mihi sponsio -a est. LUP. FERR. epist. 1 p. 8,29 quem *(codicem)* -iorem putabam, mendosiorem inveni. WALTHARIUS 170 -issima fama. HROTSV. Mar. 819 quies. Gong. 498 praesidium. prim. 140 consilii solamen -i. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,71 suffragia. DIPL. Heinr. IV. 26 secura et -a pace. *al. de exspectatione vel promissione:* WALTHARIUS 988 sub hac -um sibi spe posuere triumphum. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 p. 74,10 munera . . . representari iubeo cum -a gratiarum actione in futuro. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,8 -issimas dignae salutationis inducias . . . extorsit *Quintius.*

II *act.:* **A** *gnarus, conscius – kundig, wissend:* **1** *in univ.:* **a** *de anim.:* HRABAN. carm. 38,18 -issimus inde *(sc. ex picturarum auctoribus)* noscere iam poteris *eqs.* THIETM. chron. 2,18 nullo adhuc -a nuntio *regina.* MARC. VALER. buc.

[Kohlwes]

3,81 muneribus nostris ipse est iam -us Apollo. *al.* **b** *de rebus i. q. collineans – treffsicher:* WALTHARIUS 796 quem *(ictum)* ... -o libramine mittit... manus (*cf.* LIGURINUS 10,371 -o ... arcu). *qui non fallit in fine persequendo – unfehlbar:* ALBERT. M. bon. 160,6 natura -a est in agendo; et hoc modo -us est habitus virtutis ad finem *eqs.* metaph. 1,1,9 p. 13,70 (ed. B. Geyer. 1960) natura est omni arte -ior (*p. 1106*^{b}, *14* ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων) et ideo utilius attingit finem operis. **2** *in iuncturis:* **a** -us (sum) *c. inf. vel enunt. (saepius i. q. persuasus – überzeugt):* LIBER diurn. 98 p. 130,6 oportune -us, quod ... premia optineas. CHART. Sangall. A 186 p. 175,23 quantum ... -us sum habere. HROTSV. Gong. 421 *uxor* -a mori *(cf.* RUODLIEB IV 215 perdere nil -i *homines).* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,103 -a *(persona)* ..., qualis exspectet adoria Christi asseculas. *al.* **b** -um facere (fieri) *sim.:* FORM. Turon. 2 de ... prosecutione mihi reddas -iorem. WETT. Gall. 34 p. 276,7 anhelantes *(discipuli)* ... ex re -i fieri. RIMB. Anscar. 36 p. 71,2 -us ... factus est, quod alicubi ... ire deberet. THIETM. chron. 1,19 -os voluntarie electionis hos *(principes)* fecit *indoles posteritatis.* 3,23 ut in omnibus, lector ..., -us efficiaris. *saepe.* **B** *fidens, fiduciae plenus – zuversichtlich, vertrauensvoll:* GODESC. SAXO conf. p. 75,12 tui *(sc. Dei)* ... tantummodo securus tuaeque solummodo gratiae -us. HRABAN. carm. 37,32 laetitiae ... -a fides. WALTHARIUS 1122 spes ... -issima. HROTSV. Bas. 218 peccator ... -us veniae. WIDUK. gest. 1,5 p. 6,21 *Thuringi* -i de victoria. RUODLIEB VII 83 *(in parenthesi)* sis -ior. VITA Heinr. IV. 11 p. 37,20 -ior de eius *(episcopi)* fide poteris esse. *al.* **C** *promptus – entschlossen:* WALTHARIUS 451 pugnae -um *(sc. viatorem).* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 26 hic *(Regulus)* -us ... cum sterneret hostes. 4,177 -e *(sc. puellae)* ... subire periclo. THIETM. chron. 5,38 de futura commissi emendatione -us *Sifridus.*

adv. **certe.** *metr.* -tĕ: *p. 496,7. adde* MARC. VALER. buc. 2,53.

I *strictius usu adv.:* **A** *plane, liquido, penitus – deutlich, mit Gewißheit, genau:* HRABAN. epist. 33 p. 466,42 quam ingrate idem populus *(Iudaeorum)* ea *(beneficia)* susceperit, ... -issime exprimitur. DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 91,28 quicquid de ipsa marcha ... -issime et verissime sciren*t seniores* (GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,21 -e scientes. *al.*). MIRAC. Conr. Const. 7 cum ... mirabilia sancti ... -o -ius comperisset. *al. de tempore fixo:* TRAD. Brixin. 35 (c. 1000) in inducia -e statuta. **B** *firme, fideliter – sicher, getreu, zuverlässig:* DIPL. Pipp. 2 ut -ius credatis, manu propria ... sigillavimus (FORM. Senon. I 19 p. 193,17 ut circius [cer- *cod. p. corr.*] cr. DIPL. Loth. I. 11 p. 76,14 [ed. Th. Schieffer. 1966] ut hoc -issime credatur. *al.*). DIPL. Loth. I. 54 p. 156,43 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut ... auctoritas ... -ius ... conservetur. GODESC. SAXO theol. 10 p. 214,22 qui Deum ... -issime tenent. SYLL. Sangall. 21,4,3 fides ... spondens ... nos adiuvari -ius. TRAD. Brixin. 35 *mancipia* tradenda -ius promisit. *al. corpor. i. q. diligenter – sorgfältig:* CHART. Eichst. 3 p. 12,2 (a. 1060) quatenus ... -ius ęcclesię pavimenta purgentur. **C** *rate, legitime – gültig, rechtmäßig:* DIPL. Karoli III. 6 p. 10,33 de privilegio ... sancimus ..., ut ... intrinsecus in electione fraterna -issime permaneat. DIPL. Otton. II. 144 p. 162,28 quod -e ad rem publicam pertinere videtur.

II *latius:* **A** *sensu affirmativo i. q. profecto, sane, sine dubio – in der Tat, fürwahr, ohne Zweifel:* **1** *in univ.:* HUGEB. Willib. 5 p. 104,22 -e contradicere mihi *(sc. pontifici)* licentiam non habet *abbas.* VITA Erasmi 356 illa *(statua Iovis)* fuit -e cubitorum sex bis. RUOTG. Brun. 24 p. 25,10 Brunonem, bonis -e mansuetissimum. GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410, 22 episcopum -issime defunctum fuisse. THIETM. chron. 3,14 p. 114,25 -e, si voluisset ..., potuisset *eqs.* (OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 86,13). DIPL. Heinr. IV. 351 p. 464,2 suos ac sua, -e divitias magnas, reliquit. HILDEG. epist. I 25 p. 184^{B} -issime, -issime, -issime, hoc modo *(docendi)* audient te *subditi. al. quidem – zwar:* VITA Erasmi 108 maxima pars populi -e persistit inanis, sed ... presul multos superabat. **2** *in responsione:* ERMENR. Har. 4 -e verum fortis in Domino erat. AGIUS epic. Hath. 117 hoc *(sc. vita aeterna)* -e, hoc erit, quod nos solabitur. HROTSV. Abr. 3,13. WIDUK. gest. 1,9 p. 14,16 hostesne omnes evaserunt? -e rarissimus. EPIST. Worm. I 2 p. 17,20 quid dicam? -e -e haud aliter aquilę congregantur ad cadaver. *al.* **3** *abund. metri explendi vel homoeoteleuti causa additum:* ADAM ad Karol. 9 (MGPoet. I p. 93) tuncque fuit scribens annorum -e triginta. HROTSV. Mar. 7 cum sis -e vario lassata labore. *al.* **B** *sensu adversativo vel continuativo:* **1** *verumtamen – jedoch:* WALAHFR. Wett. 668 probare velis digitum si ferre per ignem, hunc facilem possis, -e sufferre recusas. *in responsione i. q. immo vero – doch:* HROTSV. Gall. I 1,6 irasceris. :: nullo modo. :: -e. **2** *in iuncturis:* **a** -e si *sim. i. q. (sin) autem – (wenn) aber:* LEX Sal. Merov. 4,3 -e si tres *oves* ... furaverit. 115 nam si -e fuerit malus homo. LEX Ribv. 43 si quis ingenuam mulierem manu strinxerit ...; -e (-um *var. l.*) si super cubitum manum miserit *eqs.* FORM. Marculfi 1,26 -e si nolueretis. *al.* **b** aut, vel, an -e: **α** *vero – aber (saepe sensu attenuato):* LEX Sal. Merov. 73,1 si ibidem non convenerit aut -e si venire distulerit *antruscio.* RIMB. Anscar. 12 p. 34,5 non enim satis attendit ... constitutionem aut -e omnimodis ignoravit. WIDUK. gest. 1,38 p. 55,17 thesaurum ... tollamne et dabo ... inimicis? an -e addam cultui divino pecunia honorem? 2,17 p. 83,4 hostes ... aut caesi vel capti vel -e fugati. CHART. Naumb. 123 p. 106,41 pro causis et utilitatibus Deo servientium vel -e hospitalitatis gratia. *saepe.* **β** *saltem – wenigstens:* EINH. Karol. 30 p. 35,6 morbum posse depelli vel -e mitigari. RIMB. Anscar. 9 p. 30,36 qui ... in illas partes ire vellet aut -e qui cum Herioldo moraretur. WIDUK. gest. 3,7 quo tanti decus splendoris extingueret vel -e obscuraret. *al. potius – eher:* WIDUK. gest. 2 praef. ingens opus coepturus vel -e iteraturus. **γ** *etiam – sogar:* FORM. Marculfi praef. p. 37,8 multos fore, ... qui ista ... velud deliramenta ... reputabunt vel -e legere dedignabunt. WIDUK. gest. 2,31 p. 92,23 comprehendi vel -e occidi. 3,46 p. 127,20 aut -e. *al.* **3** *usu debilitato i. q. autem – nun aber:* GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 414,20 ad eum -e cum perveniret. VITA Erasmi 375 hec -e populi cernentes *eqs.* **C** *sensu explicativo i. q. scilicet – nämlich:* DIPL. Otton. I. 337 p. 455,16 per privilegia pontificum, Adriani -e et Stephani. GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p. 412,24 Christum vestire non omisit, pro eo -e, quia *eqs.* TRAD. Ratisb. 353 in singulis annis, -e in ipsa die *(anniversaria).* *Kohlwes*

cerva, -ae *f. script.:* -rf(a): *p. 502,8.* -vi(a): *l. 53.55. 60. adde* RECEPT. Sangall. I 151.

cervus femina – Hirschkuh, Hindin (cf. GLOSS. III 355,57 St.-S. -a hinde. *al.):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* WANDALB. mens. 64 -as, capreas, lepores lustrare. EKKEH. IV. bened. II 121 -ę curracis caro. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 8,10 p. 191,63 -a ... comedit draconteam, ut facilius pariat. *al. v. et p. 501,56.* **β** *de effigie (armorum):* CONR. MUR. clip. 37^{b} que supra lapidem vult stare ibi -a. **γ** *in miraculis:* LIBER hist. Franc. 17 p. 269,5 -via mire magnitudinis ... vadum ostendit (*sim.* THIETM. chron. 7,75). VITA Goar. 5 p. 415,17 venerunt tres -vias (-vae *var. l.*) mire magnitudinis quasi sanctam trinitatem praefigurantes. VITA Theod. 19 diabolus assumpta specie immanis -ae coram eo venit. ANNALISTA Saxo a. 936 p. 600,37 -a indomita ... hostium pede pulsans. *al.* **b** *iur. de occisione, licentia venationis sim.:* PACTUS Alam. V A 6 si -via (-va *var. l.*) indomita fuerit occisa, tremisse solvat. *al. v. et p. 502,8sqq.* **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 7,8 p. 205^{B} -a est caro Domini ...; -ae apostoli ab hoc, quod spiritualiter parturiunt. **3** *per compar.:* CARM. Cantabr. 48,3,6 ut -a rugio, cum fugit hinnulus.

***cervaria** (-rba-), -ae *f. elaphoboscon – Hirschwurz (Peucedanum Cervaria L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 83):* ANTIDOT. Glasg. p. 106,7 herbe cerbarie, appii semen. DYASC. p. 85^{a} elafoboscos herba est, quam ... dicunt Latini cervi ocellum, id est -am (ALPHITA II p. 54,23 -a).

***cervaricia,** -ae *f. saeptum cervorum – Hirschgehege:* DIPL. Otton. III. 385 p. 815,22 cortem sancti Benedicti cum -a et tegulariola (*inde* DIPL. Heinr. II. 70).

[Bansa]

ceruca *v.* ceruchus, cerussa.

ceruchus (che-), -i *m. vel* **cerucha** (cheruca), -ae *f.* (χεροῦχος) **1** *funis antemnae – Tau der Rahe (cf.* GLOSS. III 369,57 St.-S. -ca line. *al.):* LAMB. LEOD. Matth. I 8 transtra, foros celer invehitur summosque ch-os. GESTA Ern. duc. II 16 p. 211,18 -a in summitate mali ponitur. **2** *antemna – Rahe:* GLOSS. Epternac. (ed. A. Steffen, PublSectHistInstLuxemb. 62. 1928. p. 447,18) -is id est antemnis segel gerda. **3** *gallus in summo campanili positus – Wetterhahn:* GLOSS. III 217,33 St.-S. cheruca wetirhano (164,45).

cervellum (-a, -us) *v.* cerebellum. **cervesia** *v.* cervisia.

cervia *v.* cerva. **cervica** *v.* cervical, cervisia.

cervical, -alis *n. (?f.: l. 27) form.: nom. sg.* -ca: *l. 27. acc. sg.* -le: THADD. FLORENT. cons. 124,25.

capitale, pulvinus – (Kopf-)Kissen (cf. GLOSS. II 183,64 St.-S. -ia halsphulauvi. 222,43 -ia houpit polstra. III 190,18 -l vel pulvillus kuszin. 717,25 -l vel plumatium wancussen. *saepe):* **1** *proprie:* LULL. epist. 92 p. 211,10 ut . . . mollia . . . -ia a viris potius exibeantur quam a flammeis puellis. CHART. Fuld. B 154 p. 230,10 trado . . . libros . . ., culcitras et -ia. EINH. Karol. 25 p. 30,19 tabulas . . . et codicellos . . . in lecto sub -bus circumferre. CATAL. thes. Germ. I 54,9 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -ia III coccinea ad portandum libros (*cf.* 26,29 -ia v serica magna). RUODLIEB I 41 -l modicellum. REGISTR. abb. Werd. 7,8 p. 214,21 omni anno lectisternium unum, -l I *dabit villicus.* CHART. Hans. I 432 p. 145, 26 -ca sive cervicalium I den. *debet pro teloneo.* CHART. Stir. III 142 p. 214,21 utendi . . . -bus cum feno vel polea seu plumis vobis *(sc. sororibus)* licentiam impertimur. *al. alleg.:* HRABAN. univ. 21,19 p. 576^{D} -ia . . . sive pulvilli seu culcitrae possunt iuxta allegoriam adulationes designare falsorum doctorum. **2** *translate de parte corporis:* **a** *torum colli – Nackenwulst:* GARS. tract. 7 p. 433,22 vidit eum pinguem . . . hirta cesarie, -i pinguissimo. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1278 p. 710,13 rex Boemie . . . per -l lancea perforatur. **b** *calva – Hirnschale:* GLOSS. IV 229,26 St.-S. -l hirnibolla.

***cervicalium,** -i *n. cervical – (Kopf-)Kissen: v. l. 27.*

cervicatus, -a, -um. *contumax, obstinatus – widerspenstig, hartnäckig (cf.* GLOSS. III 271,36 St.-S. -us widerbrusthiger): GESTA Camer. 1,114 p. 451,16 -iorem prodidere superbiam. ARNULF. delic. 547 non -i gradieris more iuvenci. *subst. masc.:* GESTA Camer. 1,88 -os superans.

cervicositas, -atis *f. contumacia, pervicacia, obstinatio – Widerspenstigkeit, Eigensinn, Hartnäckigkeit:* LIBRI Karol. 4,6 p. 185,36 cum magna -e adserebat *mulier.* HIST. Mosom. 2,3 p. 612,11 fracta et emollita prius exasperantium -s in gratiam assentiendi redit. MANEG. Wolfh. 23 (MG Lib. Lit. I p. 306,31) -em vestram iugo obedienciae . . . subdiderunt. EKKEH. URAUG. chron. a. 1117 p. 252,35 Teutonicus furor -em suam deponere nescius. HONOR. III. registr. 3 p. 3,28 Mediolanensium et Placentinorum -is superbia et rebellio cervicosa. *al.*

cervicosus, -a, -um. **1** *contumax, pervicax – widerspenstig, eigensinnig:* THEOD. AMORB. Bened. I praef. p. 363,9 nisi . . . -us tui oblitus exstiteris. CHART. Rhen. med. I 316 p. 370,44 nostrę constitutionis temerarius contemptor et -us refragator. HELM. chron. 67 p. 129,2 gens . . . libera et -a . . . detrectabat ferre iugum pacis. BERNH. GEIST. palp. 1,321 quis -us minus est quam qui generosus? *al. v. et l. 51.* **2** *tumidus – anmaßend:* VITA Balth. B 1 (prol.) imperito sermone, quem scolastici -a inspectione considerantes *eqs.* EPIST. Ratisb. 6 p. 289,22 ingenii -am . . . arrogantiam.

cervicula, -ae *f. (parva) cervix – (kleiner) Nacken, Hals:* UFFING. Ida 2,3 infantis *contracti* -a . . . reflectitur.

cervifolium *v.* caerefolium.

***cervinaria,** -ae *f. cella vinaria – Weinkeller:* PETR. CAS. (?) chron. 3,38 p. 730,34 -am adiit, vinum mensus est.

cervinus, -a, -um. *script.* cir-: *l. 72.*

qui cervi est – Hirsch-: **1** *proprie:* **a** *ex cervo proveniens – vom Hirsch (stammend):* ANTIDOT. Lond. p. 20,25 adipes . . . resolvis cum medulla -a (ANTIDOT. Glasg. p. 141, 33 m. ci-a. DIAETA Theod. 472 cerusina [*sic?*]. *al.*). RECEPT. Bamb. 70 in cevina *(sic?)* pelle *(cf.* MIRAC. Adalh. 2,5 [MG Script. XV p. 865,22] in birso -o. GALB. Karol. 77 corium -um. *al.).* AGNELL. lib. pont. 140 p. 369,32 cuntortum -um tendite nervum. CHRON. Gladb. 4 (MGScript. IV p. 75^{b}) iecur -um lautius paratum. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 385^{c} cornu cervi⟨n?⟩um. *al. v. et p. 364,43.* **b** *cervo similis – hirschähnlich:* ALBERT. M. animal. 3,78 nullum animal mutat cornua praeter cervum et -a animalia. **c** *ex corio cervi confectus – hirschledern:* TRAD. Frising. 419 (a. 819) pro manice -o. WILH. HIRS. const. 2,37 p. 1095^{D} corrigia -a (HILDEG. phys. 6,7 p. 1291^{c}). DONIZO Mathild. 1,468 -os plenos nummis saccos. **d** *colorem cervi exhibens – hirschfarben:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,11 p. 3a^{r} si glauci, nigri et -i fuerint oculi. **2** *in nominibus:* **a** *plantarum:* DYNAMID. Hippocr. 1,56 gladiolum alii linguam -am . . . vocant (ALBERT. M. veget. 6,438 scolopendria apud nos est ea, quae dicitur lingua -a. *v. et p. 502,28).* GLOSS. III 531,49 St.-S. spergula -a hirscunge *(cf. notam ed.).* ALPHITA II p. 141,34 pes -us. p. 150,22 pulegium -um vel montanum (ALBERT. M. animal. 8,42 [*p. 612^{a},4* δίκταμνον]). **b** *morbi: v. vol. I. p. 1635,70. cf.* cervunus.

cervisarius *v.* cervis(i)arius. **cervis(e)a** *v.* cervisia.

cervisia, -ae *f. (n.: l. 29) script.:* se-: CHART. Brem. 67. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 437,1. *al. v. et l. 69.* cir-: CHART. Sangall. A 29. 216. *ibid. al.* -rev-: *l. 33. 52. al.* -rbi-: *l. 32.* -ves-: *l. 35. 41. 65. al.* -vic(a): *l. 56. adde* GODESC. GEMBL. gest. 48 p. 543,12. -se(a): *l. 37.* -s(a): *l. 39. 57. al. form. decl. II.:* TRAD. Ratisb. 415 (a. 1030/35) de cervisio. GALB. Karol. 41 p. 584,17 cervisiorum.

caelia – Bier (cf. GLOSS. III 232,75 St.-S. -a bier. 718,5 -a mellita melset ber. IV 368,28 -sam liutetranc. *al.):* **I** *proprie:* **A** *gener.:* LEX Raet. Cur. app. 1 p. 442,14 cerbisa facere. EIGIL Sturm. 13 p. 371,13 ut . . . tenuis cere-a biberetur. VITA Sadalb. 20 (MGMer. V p. 61,9) ius tritici vel ordei, quod -esam (-isam *var. l.*) nuncupant *(cf.* VITA Udalr. Cell. II 66 qui [*potus*] ex aquae hordei sive avenae permixtione confectus vulgo -a dicitur. HILDEG. phys. 3,27 -eam de avena parare . . . absque hoppen, sed tantum cum grusz *eqs. al.).* FORMA mon. Sangall. p. 13^{a} hic refrigeratur -sa. LUP. FERR. epist. 46 desperatione . . . vini ad hoc perductus est, ut venali -esia delectetur. WALTH. TER. Karol. 11 p. 544,5 -arum confectiones . . . ad tempus interdicendo . . . necessariam universis vite sustentationem . . . procuravit. HERBORD. Ott. 2,1 p. 725,30 -a curatissime confecta vina superant Falernica. REGISTR. Pant. Col. 17,25 p. 126,2 pro spissa -a. CHART. Rhen. inf. II 381 ut . . . -a . . . ad confortandum corpora . . . in crassitudine substantie aucmentetur. REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937. p. 53,27) ad -am fercularem. p. 59,9 debet braxari -a, que dicitur servicialis et augustalis. p. 97,25 de -a, que wekedinest sive septimanalis dicitur. NICOL. BIBER. carm. 1766 (ed. Th. Fischer. 1870) est ibi . . . nigra cere-a, per quam nova philosophia, quando gustatur, in corde viri generatur. *persaepe.* **B** *iur.:* **1** *de tributis sim.:* LEX Alam. 21 servi . . . ecclesiae tributa sua . . . reddant: quindecim siclas de -sa *eqs.* CHART. Sangall. A 39 censum . . ., hoc est -ce siclas XX. TRAD. Frising. 351 una carrada de -sa. HARIULF. chron. app. 7 p. 308,5 vicus cauponum unaquaque die XXX sextarios -e *persolvit.* CHART. Ror. 4 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) in die . . . placiti . . . una urna . . . vini et due -e dentur *advocato. saepe.* **2** *de praebendis, stipendiis sim.:* CAPIT. reg. Franc. 189 ut unusquisque *missus* accipiat . . . vino sextarios octo, -sa modios duos. REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 17,19 debetur uni aratro sextarius de -sa *eqs.* CHART. episc. Halb. 55 anniversario die dentur servitio fratrum . . . de -esia amphore LX. DIPL. Ludow. Germ. 178 p. 256,36 (spur. s. X./XI.) ut dentur ad singulas ecclesias . . . XX *situle* de mellita -a, LX de non mellita. CONSUET. Trev. 43 p. 46,27 emina in die vini et in nocte addito s-e potu . . . singulis porrigetur. CHART. Mog. B 104 p. 108,3 civibus . . . tina -e pro donationis huius testimonio . . . ministrabatur. CHART. Port. 192 quibus *(testibus)* dedit pro recognitione . . . urnam -e. *al.* **3** *de iure braciandi,*

[Bansa]

venditione sim.: DIPL. Otton. II. 85 episcopo concessimus, ut . . . materiam -se constitueret *(cf.* DIPL. Otton. III. 312 negocium generale fermentatae -ae, quod vulgo grut nuncupatur *[de re v. Dt. Rechtswb. IV. p.1227])*. CHART. select. Keutgen 125,22 quando tabernarius vilem facit -am vel . . . dat iniustam mensuram *eqs.* 143,2 tractanda sunt sententia de panibus et cere-a. CHART. episc. Halb. 874 p.139,17 denarios -e, theloneum fori. CHART. Landeshut. 65 p.38,47 (ed. Th. Herzog. 1959) urnam -e pro XVIII denariis effundent publice. CHART. Westph. III 1052 proventus braxationis -e. **C** *eccl.:* **1** *de oblatione:* WOLFHARD. Waldb. 3,4 (2) librato cum uno ex panibus . . . et -sa puerulo. TRANSL. Chrys. et Dar. 30 (28) vas, quod cupa dicitur, -esia impleverunt, ut . . . dono muneris . . . vota persolverent. **2** *de eleemosyna:* WOLFHARD. Waldb. 3,15 (9) ea, quae manus largientis *(matrisfamilias)* invenerat, secum . . . tulere, scilicet panem, caseum et -sam. LIBER ordin. Rhenaug. p.219,13 duodecim pauperes cum pane, -a, vino et carne ubertim sunt reficiendi *(sim.* TRAD. Patav. 850). **3** *de ieiunio:* CAPIT. reg. Franc. 127 ut . . . abstineant se a carne et vino et a -sa milschida vel medo *(sim.* EPIST. var. II 23. *al.)*. HIST. Vicon. cont. II 19 (MGScript. XXIV p.311,39) conventus tempore ieiunii . . . sola -a utebatur. **4** *de miraculis:* IONAS BOB. Columb. 1,16 p.180,10 supra tiprum -sam crevisse *eqs.* CHRON. Pol. 1,2 (rhythm.) usque adeo crevisse fertur -a, donec vasa mutuata replerentur omnia. CAES. HEIST. hom. exc. 189 milites plures per potum -e ab eo *(Bernardo)* benedicte . . . convertit. mirac. I 10,16 p.229,29 tenuis -a est in vinum conversa. *al.* **5** *de ritibus:* ALBERT. M. sacram. 37 p.28,24 ergo videtur, quod in -a et medone et talibus possit fieri baptismus. euch. 3,2,1,3 p.282ª,47 liquores . . ., ex quibus . . . sanguis Christi confici non potest, sicut est . . . claretum, -a, medo. **D** *pharm.:* BOTAN. Sangall. 57,1 vulgagine . . . miscis cum -a levante. RECEPT. Sangall. I 140 herba . . . miscis cum novella -a. HILDEG. phys. 1,62 lilim . . . cum modica -a . . . coquat. ALBERT. M. animal. 22,81 potest . . . fieri ablutio forti -a. *al. de diaeta:* HILDEG. caus. 2 p.150,16 cere-a . . . carnes hominis incrassat *eqs.* phys. 1,13 p.1134ᶜ -a . . . eum *(aegrum)* non multum laedit, quoniam cocta est. BERNH. PROV. comm. 7,1 p.294,40 -am . . . de frumento non *potes dare in febre*, quia calidior est. **E** *techn.:* THEOPH. sched. 1,26 perfunde haec *opera* vino veteri sive -a. HERACLIUS II 13 accipe fuliginem et -am et misce simul. *al.*

II *translate i. q. mensura caeliae una braciatione effecta – die durch einen Brauvorgang erzeugte Menge Bier (cf. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 174):* DIPL. Otton. I. 105 p.189,31 tres medones duasque -sas. RUD. TRUD. (?) gest. 9,21 tantum lignorum . . ., quantum sufficeret ad IV -as coquendas. REGISTR. abb. Werd. 6,13 p.183,6 duas -as, utramque de triginta modiis tritici. TRAD. Westph. IV p.29,30 solvuntur tres -ę. REGISTR. Geisenf. (ed. Ph. Dollinger, op. cit. p.497,43) XXX urnis pro una -a computatis. *al.*

***cervisiacus,** -a, -um. *ad cervisiam faciendam aptus, destinatus – zum Bierbrauen geeignet, bestimmt:* CHART. Argent. IV 26 p.25,2 (a.1224/28) LXX quartalia -e annone (220 p.131,12).

***cervisialis** (-rev-), -e. *ad cervisiam pertinens – Bier-:* CHART. Rhen. inf. I 274 (a.1112) -e fermentum *(inde* 397 p. 275,21 -e frumentum). CHART. Rhen. med. I 431 p.492,40 sextarius fecis -is. CHART. Rhen. inf. II 230 denarii, qui dicuntur cere-es. CHART. Babenb. 232 p.43,13 in sero ante pulsacionem -is campane. *al.*

cervis(i)arius, -a, -um. **1** *adi.: ad cervisiam conficiendam pertinens – Brau-:* GLOSS. III 298,33 St.-S. -saria domus pruhus. **2** *subst.:* **a** *neutr. i. q. braciatorium – Brauhaus:* BENEDICTIO Sangall. (ed. A. Franz, Die kirchl. Benedictionen. I. 1909. p.642,1; s. X.) in -sario: exaudi nos *eqs.* **b** *masc. i. q. braciator – Brauer:* REGISTR. abb. Werd. 4,47 p.134,24 (s. XI.) II pistores, II coci, III -sarii. 6,10 p.180,10 ad domum -iarii (CHART. Argent. IV 28,48). *al. v. ThLL. s. v.* cervesarius.

cervisium *v.* cervisia. **cervissa** *v.* cerussa.

cervix, -icis *f. (? m.: l.30) script.:* -rbi-: *l.7.17.28. form. nom. sg.* -ces, -cis: *l.10. plur. sensu sing.: l.7.25. al.*

I *strictius i. q. pars posterior colli, collum – Nacken, Genick, Hals (cf.* GLOSS. III 296,23 St.-S. -x vel collum hals. *al.)*: **A** *proprie:* **1** *de hominibus:* IULIAN. TOLET. Wamb. 10 p. 510,13 fractis -bicibus expiravit *(cf.* THIETM. chron. 5,6 Sifridus hasta . . . nodum -is infregit. *al.)*. CARM. Aldh. 3,21 curvatam colli -em. VITA Audoini 5 (MGMer. V p.557,7) -ces (-cis, -x *var. l.*) ambitum ferri circuli depressa. RAHEW. gest. 3,48 p.225,4 exertos super -es gladios ferentes *consules Mediolanenses.* ALBERT. M. animal. 1,433 -x longa et tenuis significat eum, qui maligna meditatur. *al.* **2** *de bestiis:* WALTHARIUS 460 dum -em sonipes discusserit altam. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.202,15 plumas, que sunt circa fauces, in -e, collo *falconis.* **B** *in imag.:* **1** *c. sensu superbiae, contumaciae:* PAUL. ALBAR. carm. 8,29 erecta -bice tonans et voce superva. POETA Saxo 1,192 disceret ut -x reflectere dura rigorem ingenitum (CHART. Heinr. Leon. 41 p.58,18 postquam . . . fidei christiane -es durissimas submiserunt *Winedi. al.*). EPIST. Wibald. 291 quadam taurinae -is feritate. OTTO FRISING. gest. 1,60 p.86,4 quo ausu -em contra Romanae sedis primatum . . . erexit? *al. superbia, pervicacia – Hochmut, Eigensinn (cf.* GLOSS. I 814,32 St.-S. -is einstritigi): IULIAN. TOLET. insult. 1 -um ratione Spanorum consortia respuebas *(sc. Gallia).* VITA Sollemn. 7 (MGMer. VII p. 317,6) flectens -em cordis. **2** *c. sensu humiliationis:* FORM. Wisig. 20 p.583,30 (vs.) querimus aethereis -bices subdere iussis. ALCUIN. epist. 58 p.101,29 cum lacrimis et inclinata (-o *cod.*) -e te . . . praecatus sum. WALAHFR. Wett. 720 quidam flexa placidi -e videntur. CHRON. Pol. 2,16 p.83,2 suum obsequium pronis mentibus et -bus obtulerunt. *al. modestia – Demut:* WALTH. SPIR. Christoph. I 8 si . . . Iovis gratiam . . . devotione -is imploret. **3** *c. sensu onerandi:* LEX Sal. Pipp. prol. 4 Romanorum iugum durissimum de suis -bus excusserunt pugnando *Franci.* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 66,2 prona portandum pondus -e suscepi. BERTH. (?) annal. a.1075 p.278,42 illud *iugum subactionis* . . . inportabile -bus suis. *al.* **4** *c. sensu periclitandi:* EKKEH. IV. cas. 49 p.180,6 quae *(infortunia)* . . . regni imminebant -bus.

II *latius:* **A** *de anim.:* **1** *caput – Kopf:* WALTHARIUS 939 truncum caesa -e reliquit. WALTH. SPIR. Christoph. II 4, 90 cartallum festina suum -e recisa . . . gravavit *Judith.* 4,110 an calet exstincta refluis -bus ydra? *al.* **2** *cerebrum – Hirnmasse:* ALBERT. AQUENS. hist. 7,70 quae *(vestis)* . . . tota -bus, tabe et sanguine hostium inebriata. **3** *arteria colli – Halsader:* GLOSS. III 353,38 St.-S. -x halsadir (438,66 arterie halsadern vel -es. *ibid. al.*). **B** *de re i. q. manubrium (mallei) – (Hammer-)Stiel:* RHYTHM. 146,46,1 una mihi *(sc. malleo)* toto -x corpore constat.

cerul(e)us *v.* caeruleus.

***cerumen** (caer-), -inis *n.* (*cf. ital.* cerume *a* cera *et* bitumen) *sordes aurium – Ohrenschmalz:* WILH. SALIC. chirurg. 1,15 p.308ᴬ si . . . oppilatio foraminis auris facta fuerit propter . . . caerumen.

cervolus *sim. v.* cervul-. **cerus** *v.* cerrus.

cerusinus *v.* cervinus.

cerussa, -ae *f. (n.* -ium: *p.501,16) script.:* cir-: *l.60. p.501,7.* -ros-: *l.67. p.501,9.14.* -us(a): *l.68. p.501,2.8.17. al.* -uc(a): *p.501,11.* cirubsa, -upsa: GLOSS. med. p.65,3 *(i.* χειραψία *ed., non recte).*

1 *strictius i. q. psimythium – Bleiweiß (cf.* GLOSS. III 487,3 St.-S. -usa bliuarue. 538,50 bliwiz. *al. cf. p.501,27; interdum subesse potest spuma plumbi q. d. plumbum aceticum – Bleizucker):* **a** *de natura et confectione:* CONSTANT. AFRIC. grad. p.360,25 -a frigida est et sicca. THEOPH. sched. 1,44 -osam (-usam *var. l.*) . . . compositurus fac tibi plumbeas tabulas *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.11bʳ -usa flos plumbi sive gersa alio nomine appellatur, fit autem sic *eqs.* GEBER. summ. 1,34 plumbum similiter aduritur et fit minium et ponitur super vapores aceti et fit -a. ALPHITA I p.283,45 -usa, album plumbum, spinicium idem. ALBERT. M. miner.

[Bansa]

4,3 p.86^{b},15 vapor *(aceti)* . . . corrumpet plumbi substantiam et in pulverem convertet, qui colorem album habet et -usa vocatur. *al. v. et l.25.* *per compar.:* AETHICUS ISTER 75 p. 58,13 sicut in azetum -a . . ., ita et hii montes *eqs.* *de lapide ('Cerussit') :* MAPPAE CLAVIC. 94 chrisocolle, cervissae *(sic ?)* terrene, argenti vivi. **b** *pharm.:* ANTIDOT. Glasg. p. 131,44 ad ani curam cirusam adieceris. ANTIDOT. Cantabr. p. 164,29 ad vomitum . . . folia VIIII tere cum -usa. TRACT. de caus. mul. 16 -osa teris cum oleo roseo, vice unguenti mamillas inunguas. WILH. CONG. chirurg. 610 recipe . . . plumbi usti ana ʒ I, -uce ʒ III *(sc. contra variolos).* ALBERT. M. animal. 23,97 accipe aloe et -usam . . . et mitte in oculos. *al.* **c** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 63 -usa et nitro Greco cum glutine taurino, inunge partes abundanter. THEOPH. sched. 1,1 tolle -osam, id est album, quod fit ex plumbo. HERACLIUS II 56 azurium misces cum -osio. GEBER. invent. 4 p. 716. SALIMB. chron. p. 627,17 cum -usa dealbabant larvas, quas suis vultibus apponebant. **2** *latius:* **a** *compositio quaedam argentum vel cuprum continens – eine Silber- oder Kupferverbindung:* MAPPAE CLAVIC. 83 assa, donec fiat -a, et confla, et invenies argentum (*sim.* COMPOS. Matr. 9,3). HERACLIUS II 54 cuprum adustum fit -usa. **b** *medicamen ex radice dracontii effectum – aus Schlangenwurz hergestelltes Medikament:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395^{E} nota -a alia . . . communis, alia, quae est calida et sicca, ut ea, quae fit de serpentaria. **c** *?molybdaena – ?Bleiwurz (Plumbago L.; cf. Ahd. Wb. I. p.1222) :* GLOSS. III 527,36 St.-S. -usa bliybeyse blyẘrc (551,57). *cf.* *gersa.

cerusum, -us *v.* ceras-. **cerutum** *sim. v.* cerot-.

cervula (-vol-), -ae *f.* *cerva (parva) – (kleine) Hirschkuh:* VITA Mathild. I 12 -a domestica intra claustrum edomita (*sim.* II 19). TRANSL. Eug. Tolet. 39 (30) -a . . . nullo venatore agitata per . . . villulam . . . currit. *v. et l.39.*

cervulus (-vol-), -i *m.* *cervus (parvus) – (kleiner) Hirsch:* **1** *proprie:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 139,30 carnes . . . -orum. **2** *translate de ludis paganorum (cf.* GLOSS. II 365,17 St.-S. in -o in liodersaza; *de re v. F. Schneider, ArchRelWiss. 20. 1921/22. p.91sqq.) :* CONC. Merov. p. 179,18 non licet kalendis Ianuarii vetolo aut -olo (-ola *O*) facere. ALDH. epist. 5 p.489,4 ubi . . . ermula -usque cruda fanis colebantur stoliditate in profanis. PIRMIN. scar. 22 p. 55,8 in -os (-olos *var. l.*) et veculas in kalandas vel aliud tempus nolite ambulare. SERMO de sacril. 24 miseri homines -olo facient⟨es⟩ vestiuntur pellibus pecodum, alii sumunt capita bestiarum. VITA Elig. 2,16 p. 705,13. DECRET. Burch. 19,5 p. 965^{B}. *al.*

cervunus (-rbu-), -a, -um. *qui cervi est – Hirsch-:* SERMO de sacril. 21 qui cornu aut lorum -um propter effugiandos serpentes sibi ligat (RECEPT. Sangall. I 108 agrimonia cum c. -o distemperato in aqua bibat. *al.*). FRAGM. mul. II 10 medulla -a (ANTIDOT. Augiens. p. 62,28 m. cerbuna. *al.*).

cervus, -i *m. (?n.: p.502,6)* *script.* -rf(us): *p.502,30.* *form. gen. sg.* -is: *p.502,27.*

ἔλαφος – *Hirsch (cf.* GLOSS. III 366,68 St.-S. -us hirz. *al.) :* **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ARBEO Emm. 6 feris saltus et frutecta -is, alcis, bubulis . . . ornata. WANDALB. mens. 19 -os cervasve agitare fugaces. CHART. Stir. I 93 carnes -orum captorum. VITA Godefr. Cap. I 5 p. 520,29 alios pro se -os exagitandos suscitare memorantur *-i lassati.* HILDEG. caus. 2 p. 34,35 serpens a -o devoratus, per quem ille iuvenescit. RAHEW. gest. 4,86 p. 345,8 ortum . . . -orum et capreolorum copiam nutrientem. CARM. Bur. B 132,3^{a},3 -us docitat. GUIC. (?) bers. 3 debet . . . scire foliare -um *venator.* ALBERT. M. animal. 5,11 feminae . . . -orum. 22,42. *al. (v. ind.).* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 2,9/12 p. 114,42 -us est animal multum melancholicum. *saepe.* **β** *de effigie:* CHRON. Camer. 2,37 ingentis corporis -um conflatilem cuprinum. CONR. MUR. clip. 24^{a} Pomerie ducis est niveo -us niger. **γ** *in fabulis:* CHRON. Fred. 2,57 p. 81,30 dixit vulpes: '. . . -os ille non habet cor'. NIVARD. Ysengr. 3,49 Rearidus -is . . . prędītus. *al.* *adde:* CARM. Bur. B 64,4 Eripedis quarto tulit *(Hercules)* aurea cornua -i. **δ** *in miraculis:* SIGEW. Mein. 20 ecce vidit inter cornua -i Dominicae crucis signum splendere. VITA Gunth. erem. 9 subito apparuit eis -us mirae magnitudinis. **b** *iur. de furto, licentia venationis sim.:* LEX Sal. Merov. 33,2 si quis -um domesticum signum habentem furaverit aut occiderit, qui ad venationem mansuetus est *eqs.* 118 si quis stadalem vaidaris -um aut bovum -i atribute saliverit *eqs.* PACTUS Alam. V 6 si quis . . . -um, quod (qui *var. l.*) brugit, furaverit *eqs.* LEX Ribv. 46,2. DIPL. Conr. I. 3 omni anno . . . tres -os, tres cerfas . . . episcopo . . . in proprium concessimus. DIPL. Otton. II. 50 bestias . . ., id est -os et cervas, et bannum super eas . . . confirmavimus. GESTA Halb. p. 89,29 ut in hiis terminis . . . nulli . . . liceat -um aut cervam . . . venari. *al.*

2 **a** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,522 rite onus alternum subeunt ad pascua -i. **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 7,8 p. 204^{D} -us . . . sanctos viros significat. 13,1 p. 364^{B} -i . . . sunt fideles. HONOR. AUGUST. cant. 2,4/7 p. 387^{A} per -os . . . apostoli designantur. *al. v. et p. 477,33.* *adde:* HARIULF. Arnulf. 2, 30 p. 894,44 meruit quae *(Dei mater)* gignere -um cornua gestantem. BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p. 62,4) in animalibus . . . sume notitiam resurrectionis: -us . . . ad fontes aquarum revirescit. **c** *per compar.:* THIETM. chron. 3,18 nostros sicuti fugaces -os insequebantur. HERIB. hymn. 2,3,3 -i more suum tendit ad haustum. *al.* **d** *in nominibus:* **α** *hominum:* CHART. Rhen. med. III 61 p. 63,13 (a. 1216) Friderici C-i. TRAD. Frising. 1802 f. 34 Volricus C-us de Dietenhusen. *al.* **β** *plantarum:* RECEPT. Sangall. I 121 super herba -is lingua (*cf.* ALPHITA II p. 80,12 herba -i, scolopendria, lingua cervina idem). *al. v. et p. 496,69.* **γ** *sideris:* ARNOLD. SAXO fin. 1,2,2 p. 17,46 vicesimo tertio gradu *(sc. librae)* edi vespertini et cerfi oriuntur. **δ** *venti collateralis:* HILDEG. fragm. 169 -us ad sinistram; si ventus humidus est *eqs. (de re v. ed. p.43).*

ceryceum (ciricium), -i *n.* (κηρύκειον) *species cochleae – Schneckenart:* PAUL. AEGIN. cur. 117 p. 71,17 viventia ciricia (*3,23,1 p.187,26* κηρύκια) III coquens in eo *oleo.*

***cerylos** *(m.)* (κήρυλος) *species avis marinae – Seevogelart:* ALBERT. M. animal. 7,39 tharaglyoz et kydelez (*p.593^{b},12* κήρυλος) . . . cibantur iuxta mare.

cerystalis *v.* prester.

ceryx (ciri-), -ycis *m.* (κήρυξ) *species cochleae, fort. i. q. bucina – Schneckenart, viell.: Trompetenschnecke (Tritonium nodiferum) :* PAUL. AEGIN. cur. 7 testarum ciricon (*3,1,7* κηρύκων), terre cimolie ana mnam I. 131 ciricum . . . cinerem. 151 cirices sale repleti. ALBERT. M. animal. 4,38 animal marinum . . ., quod vocatur quadrupez (*p.528^{a},10* κήρυκες) secundum Graecos. 4,41 chirocherum. 13,112 in kyrikez. 17,84 karuka. *ibid. al.* *Bansa*

***cesalia** (cis-), -ae *f.* *(ital. vet.* cesaglie *a* caedere, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. II. 1951. p. 876) purgamentum monetae – Abfall aus einer Münzstätte:* ACTA imp. Winkelm. I 996 p. 751,2 (s. XIII.$^{med.}$) cunderuram nove monete et -as. 1003 p. 766,10 quelibet gaczia de cisaliis debet minuere uncias duas.

cesar *sim. v.* cae-.

***cesessa,** -ae *f. (?m.* -us: *l.58) (ital. vet.* cesessa, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. II. 1951. p. 877) species turdi – Wacholderdrossel (Turdus pilaris L.) :* THADD. FLORENT. cons. 7,7 fasianorum, -orum (cessesorum *var. l.*) et avium minutarum. 49,30 turdi, -e et aves minute.

***cesies** *v.* *caesies. **cesio** *sim. v.* cae-.

cesius *v.* caesius. **cespes** *sim. v.* cae-.

cessatio (-cio), -onis *f.* **1** *actio desistendi, omissio – das Ablassen, Unterlassen:* **a** *gener.:* RIMB. Anscar. 34 p. 66,6 sine -e rogabat. TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 116, 32) quis . . . adulterii . . . absolucionem unquam meruit . . . ante perfectam -cionem? *al.* **b** *eccl. et publ.:* **α** *resignatio – Rücktritt:* CHART. episc. Misn. 108 p. 98,37 (a. 1228) -em *episcopi* . . . accipere. ALBERT. M. pol. 2,9^{k} p. 183^{a},40 acosmiae . . ., quod est violenta -o cosmorum, quando scilicet cogebantur cedere (*cf.* p. 183^{b},2). **β** *intermissio (rituum) – das Einstellen (von Kulthandlungen) :* CHART. Rhen. med.

[Dauser]

III 744 p.561,23 (a.1242) per -em . . . a divinis, quam . . . contra malefactores . . . observaveramus. CHRON. Erf. mod. II a.1274 p.269,26 canonici . . . causam . . . -cionis exprimant. *al.* **2** *finis – Ende:* HEINR. AUGUST. planct. 630 septima lux operum, -o summa dierum. **3** *defectio, inopia – das Ausbleiben, Mangel:* ANTIDOT. Cantabr. p.163,39 voces -is reformat, loquelam reddit. BERTH. (?) annal. a.1075 p.281,28 atrofiam, id est -em nutrimenti. CONST. II 252,11 p.348,11 ex -cione census pro preterito tempore non soluti. **4** *vacuitas – das Unbesetztsein:* CONST. III 77 p.64,45 (a.1275) ecclesia . . . in throni -e cesarei oppressorum patet incursibus. **5** *cunctatio – das Säumen:* WIBALD. epist. 127 p.205,25 ut preteritae -is veniam capias. CHART. Raitenh. 134 servicia sine -e exhibita.

cessilis *v.* scissilis.

cessim *adv.* **1** *retro – zurück:* GESTA Bereng. 4,155 tempora ni peiora forent impulsaque -m (gloss.: retro). **2** *sensim, gradatim – allmählich, schrittweise:* RATHER. prael. 6,23 p.337[c] ab imis praeceptorum Domini veluti per scalam caute -mque scandendo ad elatiora provectus.

1. cessio, -onis *f. script.:* cae-: *p.504,2.* cens-: *p.504,4.*

I *proprie:* **A** *discessio – Weggang:* CHRON. Erf. mod. I a.1181 p.191,11 -is tempus festum sancti Iacobi designatur *duci exsulato.* **B** *receptus – Rückzug:* BURCH. URSB. chron. p.111,8 Franci quasi simulantes -em hostes protrahunt. **C** *evasio – das Ausweichen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.116,6 querunt evadere . . . alie *aves* per divertimenta et per -es, quas faciunt in volando.

II *translate:* **A** *renuntiatio, resignatio, abdicatio – Verzicht, Abdankung, Rücktritt:* **1** *de iuribus sim.:* CHART. Babenb. 291 (a.1231) in -e litis. CHART. Raitenh. 247 hec . . . -o et renuntiatio facta est sub tali formula pactionis, quod *eqs.* (CHART. Eichsf. 442). *al.* **2** *de officiis:* CHART. episc. Hild. I 547 p.523,16 (a.1199) depositiones, -es et translationes episcoporum. CHART. Tirol. 563 p.43,10 vice nostra *(sc. papae)* ipsius *(episcopi)* recipiens -em (CHART. episc. Misn. 107. *al.*). ANNAL. Neresh. a.1260 (MGScript. X p.24,25) post . . . coactam -em . . . abbatis. CHART. Meckl. 1136 p.340, 18 ad tempora . . . canonice -is. CHART. Beron. 156 p.203,21 ex alicuius -e vel decessione. *al. expressius i. q. declaratio resignationis – Rücktrittserklärung:* CHART. episc. Misn. 108 p.98,34 (a.1228) litteras -is -em suam satis legitime continentes. *dimissio legalis – Freistellung:* CONC. Merov. p. 102,5 ut nullus clericum . . . alienum sine sui -e pontificis . . . sibi . . . audeat vindicare. **B** *traditio, alienatio, assignatio, donatio – Übergabe, Abtretung, Übereignung, Schenkung:* **1** *in univ.:* LEG. Wisig. 5,6,6 de rebus a defuncto dimissis non morentur petenti facere -em. FORM. Andec. 46 contra hanc epistola -e . . . venire *(sim.* TRAD. Patav. 8. *al.).* FORM. Augiens. A 8 ut . . . ad sustentationem servorum Dei . . . -e proficiat *donatiuncula* in augmentis. DIPL. Karoli M. 180 p.243,40 per hoc . . . -is atque confirmationis praeceptum. FORM. Flav. 8 p.476,21 -es, quas . . . ad eorum *(libertorum)* ingenuitates confirmandas fecimus. DIPL. Loth. I. 51 p.148, 16 (ed. Th. Schieffer. 1966) per traditiones, -es, commutationes. ADREV. Bened. 38 advocatus . . . ad locum -is terrae . . . adveniens. VITA Menel. 1,23 (MGMer. V p.148,12) -is scriptum . . . tradidit. CHART. Tirol. 938 fecerunt finem, datam, -em et irrevocabilem refutacionem (1170 p.214,30 f. irrevocabilem, d. et -em. 1198 p.243,27. CHART. Tirol. notar. I 447 d. et investituram, -em [*de re v. ed. p.LXIsqq.*]. *al. in hac regione*). CHART. Westph. III 437 p.235,20 secundum formam -is, quam volgariter afzone intelligatis. CHART. Friburg. 242 p.216,18 translacio, -o et tradicio. CHART. Ital. Ficker 472,24 facta . . . -e precipiatur ei *(debitori)* . . ., ut non veniat in civitatem. *saepe. de officio i. q. concessio – Überlassung:* CONC. Merov. p.33,6 ut nullus frater . . . parrocias praesumere absque eius, ad quem pertinere nuscuntur, -e vel permissione praesumat. **2** *meton.:* **a** *charta traditionis – Übereignungsurkunde:* ELIG. chart. 5 (MGMer. IV p.748,27) hanc -e subscripsi. DIPL. Merov. I 33 inspecta ipsa -e. FORM. Marculfi 1,14[tit.] prolocus de -bus regalibus. 2,16 per hanc epistolam conposcionalem, aut, si convenit, -em firmare. FORM. Turon. 4 haec -o (cae- *A3*) meis . . . manibus roborata. LEX Raet. Cur. 11,12 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) plures cartas facere, aut . . . donationem aut censionem. FORM. Senon. I 8 sicut in ipsa -e est insertum. CHART. Epternac. 137 p.204,4 in -bus . . . pena non adnectitur. *al.* **b** *possessio tradenda – zu übereignender Besitz:* FORM. Bitur. 15 p. 175,13 hanc -em . . . publicae trado . . . cum casis, aedificies. **C** *confirmatio, charta confirmationis – Bestätigung, Bestätigungsurkunde:* FORM. Marculfi 1,2[tit.] -o regis de hoc privilegium. FORM. imp. 5 per hanc nostram -em liberi permaneant *iniusta servitute oppressi. fort. add.:* DIPL. Otton. I. 357 p.491,13 si quis . . . confirmationis . . . praecepti seu -is mundburdi violator extiterit. **D** *indulgentia – Nachgiebigkeit:* RATHER. epist. 7 p.41,27 verens, ne haec mei -o vel patientia . . . alterius . . . fiat depositio a dignitate propria.

2. cessio *v.* caesio. *adde i. q. actio incidendi – das Behauen:* CHART. Helv. arb. 102 p.162,32 (a.1268) dum sine aliqua ce-e possit cum terebro perforari *quercus.*

***cessivus,** -a, -um. *fragilis – spröde:* GEBER. summ. 2, 10 p.642 mollicies per sulphur est -a, mollicies . . . per argentum vivum extensiva est.

cesso, -avi, -atum, -are. *script.* cae-: *l.55. form.:* *gerund.* -ssend-: *p.505,57. depon.: l.33. p.505,6.*

I *desistere, omittere – ablassen, unterlassen:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* **a** *c. praep.:* EIGIL Sturm. 6 p.368,40 noli de inquirendo -are. CONC. Karol. 38,40 a servili opere -are. EINH. Karol. 8 p.11,20 nihil . . . dimissum aut . . . ab aeque operoso certamine -tum est. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 402,5 a pugna civitatis -bat. ALBERT. M. animal. 1,391 non -at *arteria* a ramificatione. *saepe.* **b** *c. casibus:* ARBEO Emm. 18 ymnificans Deum psalmodiae non -batur. ANNAL. Altah. a.974 p.12,36 -vit imperator suae sevitiae. *al.* **c** *c. (acc. c.) inf.:* WALAHFR. carm. 72,9,4 ne laudem . . . locus expedire -et. ANNAL. Ved. a.884 p.54,24 Nortmanni . . . non -ant captivari atque interfici populum christianum. DIPL. Heinr. II. 195 ut aecclesias . . . amplificare non -emus. *saepe.* **d** *c. partic.:* ALDH. ad Acirc. 33,4 sic non -o canens. *al.* **e** *c. enunt.:* ALTFR. Liutg. 1,28 non -vit . . ., quominus . . . destrueret coniugium. CARM. pro schola Wirz. 111 si tu -asses, quod talia non rogitasses. *al.* **f** *absol.:* LEX Baiuv. 7,4 si nec sic -verit *liber homo.* RUOTG. Brun. 33 p.33,29 ut . . . lassi -verint. GLOSS. Roger. I A 1,22 p.555,6 nec -et tritor, donec litargirum dealbetur. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *quiescere – ausruhen:* BEDA hist. eccl. 4,23 p.265,5 cum -ant a laboribus rerum temporalium. **b** *averti – abgebracht werden:* LIUTG. Greg. 2 p.70,2 Bonifatius numquam -are potuit a custodia . . . gregis sui. **c** *recedere – weggehen, zurückweichen:* FORM. Senon. II add. 4,23 (ed. G. J. J. Walstra. 1962) non -are, bracco, ab exaperto sacco. *al.* ERMENR. ad Grim. 24 p.562,2 nec sic -vit fantasma. BERTH. (?) annal. a. 1067 p.274,5 Nortmanni . . . a duce Gotifrido . . . -verunt. **d** *distare – entfernt sein:* ANSELM. Bis. rhet. 15[in.] qui *(custos)* spacio magnae curię aecclesię intermissione ab aditu cęsset. **B** *iur. et eccl.:* **1** *renuntiare – verzichten:* DIPL. Heinr. IV. 461 advocatum . . . ultro -are fecimus. HIST. Welf. 30 p.469,29 dux . . . ab impetitione . . . -vit. CHART. Eichsf. 475 -ans a querimonia. *al.* **2** *retro debere – im Rückstand sein:* TRAD. Frising. 1315[a] (a.957/77) si a tali censu tres . . . annos -et. CHART. Brixin. 75 si ipse vel heredes . . . a pensione -verint. *ibid. al.* **3** *resignare – zurücktreten:* **a** *de officiis:* CAND. FULD. Eigil. II 5,1 hoc . . . -ante successit monoceros. *al.* BERNOLD. CONST. chron. a.1046 humilitas ab officio -are persuasit *antecessorem.* CONST. II 10,7 ut . . . dominum S(ivridum) -are faciatis. **b** *de conventione:* CHART. Wism. A 687 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912; a.1260/70) si ei⟨s⟩ talis promissio non placuerit, possunt anno transacto -are. **4** *intermittere (ritus) – (Kulthandlungen) einstellen:* CONC. Karol. 61,3 p.812,18 a propriis officiis -are. CHART. Helv. arb. 9 p.17,21 si . . . pro illata sibi iniuria -verint. CHART. civ. Spir. 46 p.41,18 ecclesiis . . .

[Dauser]

-antibus a divinis (CHART. Rhen. med. III 744 p.563,12). *al.*

II *desinere, terminari – aufhören, zu Ende gehen:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 6 p.33,2 -ante relegiosorum ducum dominatu. ARBEO Corb. 24 p.217,8 cuius nunquam divina -batur (-bat *1 p. corr.*) laus ore. WALAHFR. Mamm. 16,18 -et . . . iussio vana. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,38 -antibus bellis. BERTH. (?) annal. praef. p.269,8 in haec verba -vit. CHART. Raitenh. 294 p.236,23 questiones -bunt. *saepe.* **2** *c. colore quodam:* **a** *perire – zugrunde gehen:* ALDH. virg. II 1658 cum -et cyclos Olimpi. **b** *oblitterari – in Vergessenheit geraten:* CHART. Turic. 1658 (a. 1277) solet -are, quod disponit humana ratio, cui non venit per scripti firmamentum noticia. **c** *languescere – erschlaffen:* OTTO FRISING. gest. 1,47 p.67,7 -antibus brachiorum remigiis. **d** *evanescere – verschwinden:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 65,13 furvis tenebrarum latebris -antibus. **e** *deesse – fehlen:* WETT. Gall. 41 p.280,15 dies . . . ante quam sermo -bit. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,97 exemplo -ante. *al.* **f** *subsistere – zum Stillstand kommen:* ALDH. virg. I 9 p.237,23 -ante librorum suco. HUGEB. Willib. 4 p.93,11 -at *ignis Aetnae.* **B** *iur. et publ.:* **1** *aboleri – abgeschafft werden:* OTTO FRISING. chron. 2,47 p.125,2 unctione tam regali quam sacerdotali -ante. CONST. II 196,13 ut phalburgari in omnibus civitatibus . . . -ent. *al.* **2** *vetari – untersagt werden:* ANNAL. Ensd. a.1247 (MGScript. X p.5,29) hoc anno -verunt divina . . . a domno apostolico. **3** *irritari – ungültig werden:* CHRON. Lippold. 9 p.551,9 quo -are deberet electio. CHART. ord. Teut. (Thur.) 319 p.268,40 -ante omni privilegio exempcionis. **4** *exclusum esse – ausgeschlossen sein:* CHART. civ. Erf. 179 (a.1262) difficultate, contradictione et excusatione -ante. CHART. ord. Teut. (Thur.) 309 p.255,45 omni impedimento -ante. *al.*

III *vacuum esse – leer sein:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* ALDH. virg. II 1615 ut . . . nec . . . exhaustis -ret sportula crustis. **2** *iur. et eccl.:* **a** *vacare – unbesetzt sein:* BEDA hist. eccl. 3,20 -ante episcopatu per annum. ANNAL. Lauresh. a.801 -bat a parte Graecorum nomen imperatoris. CONR. SCHIR. catal. p.625,2 -vit papatus . . . dies XXI. *al. impers.:* CATAL. pont. Rom. (MGScript. XXIV p.82,19; s. XI.) -vit menses II. BERNOLD. CONST. chron. p.397,29 -tum est x mensibus. *al.* **b** *liberum esse – befreit sein:* CHART. Sangall. A 93 (a.780) a die . . ., quando . . . precium . . . habuerit expensum . . ., sic -et ab ipso censo. CONC. Karol. app. 7 p. 833,9 ut monachi a gravi opere . . . propter honestatem sacerdotii -ent. **B** *latius i. q. otiosum esse – müßig sein, Muße haben:* WANDALB. mens. 341 nec gelidis cogit *mensis* penitus -are sub auris. EPIST. Meginh. 30 p.228,12 utpote . . . ad . . . scribendi operam -are valeam.

IV *cunctari – zögern:* **A** *strictius:* WALTHARIUS 86 quid -emus? THIETM. chron. 1,28 p.36,15 si aliquid . . . operi . . . addere queo, nullatenus -bo. BERTH. (?) annal. a.1080 p.324, 18 expeditionem . . . promovere non -vit. *al.* **B** *latius i. q. morari – bleiben:* VITA Bonif. III 17 Bonifacius . . . in eadem provintia -vit (*cf.* 13 p.13,11).

V *?levare – ?beheben:* ANTIDOT. Cantabr. p.165,39 ad . . . inflationem -endam.

adi. **1. cessans,** -antis. *desinens – endend:* ALBERT. M. cael. 1,1,1 p.2ª,6 motus rectus corruptibilis est et -s.

2. cessatus, -a, -um. *cassus – verfallen:* CONST. I 236 (c.1170) ius beneficiale . . . post mortem concessoris -um esse iudicamus.

***cessor,** -oris *m. qui resignat – ein vom Amt Zurücktretender:* ANNAL. Herm. Altah. app. (MGScript. XVII p.408, 10; a.1273) omnibus . . . optantibus tanto -i successorem ydoneum . . . subrogari.

***cessula,** -ae *f.* (*fort. subest theod. vet.* zeisala) *carduus – Distel:* GLOSS. III 539,50 St.-S. -a distele.

cessura *v.* censura, scissura.

1. cessus, -us *m.* **1** *cursus (aquae) – (Wasser-)Lauf (cf. ital.* cesso, *v. Sella, Gloss. Lat. Emil. p.91):* DIPL. Karoli M. 314 p.474,28 (spur. c.1078) cum media piscaria Guarionis usque ad mare et usque ad -um Gervose. **2** *decessus – Tod:* TRAD. Lunaelac. 122 (s. IX.ex.) haec carta . . . firma permaneat post -um meum.

2. cessus *v.* census.

ceston *subst.* (κεστός) *cingulum Veneris – Venusgürtel:* GISLEB. ELN. inc. 2,51 quos Venus exercet lumbos -onque cohercet. *v. ThLL. s. v.* 1. cestus.

***cestreus** *subst.* (κεστρεύς) *mugil – Meeräsche:* ALBERT. M. animal. 4,82 pisces . . . sunt acuti auditus et maxime . . . fastoroz (*p.534ª,8* κεστρεύς). 5,36 fastaniz. 6,80 genus, quod castonoz vocatur, ascendit a mari ad fluvium. 7,97 astoroz. 8,123 casteros. 13,82 tarycos. *ibid. al.*

cestris *subst. xyris – Stinkende Schwertlilie (Iris foetidissima L., cf. André, Lex. bot. p.172):* ALPHITA II p.72,12 gladiosum, quam alii -s dicunt *eqs.*

cestros (-rum, -on, gresto, cistronidum *sim.*) *subst.* (κέστρος) **1** *bot. i. q. serratula – Betonie (Betonica officinalis L.):* GLOSS. med. p.19,4 -os, hoc est betonica (*sim.* DYNAMID. Hippocr. 2,23. ODO MAGD. herb. 429). ALPHITA II p.21,13sqq. betonica . . ., -os vel -um idem, . . . item cistronidum . . . idem (*sim.* p.36,25 cestronidum). *fort. add.:* GLOSS. III 593,52 St.-S. de -on bacca *(cf. Ahd. Wb. I. p. 783).* IV 357,24 -os vetonica, quam turicam vocant ƿolwurh. **2** *instrumentum quoddam acutum – ein spitzes Instrument:* ARS med. 6 p.424,12 ut . . . feramentorum nomina describam: . . . gresto *(?crito G,* cestros *P).* *Dauser*

cestus *v.* caestus, ceston. **cesura** *v.* caesura.

ceta *v.* diaeta. **cetacrix** *v.* cicatrix.

cetallus *v.* corallium.

1. cetarius (cae-,-rus),-i *m.* **1** *salsamentarius – Salzfischhändler (cf.* GLOSS. IV 183,50 St.-S. -ri, qui salsamenta vendunt, sulczer): RATHER. prael. 1,23 p.167ᶜ quis illius militis pater? . . . -us an fingulus . . . fuerit. EGBERT. fec. rat. 1,1633 caupo, cę-us, ozima vendens. **2** *captor balenarum – Walfischfänger:* MIRAC. Bav. 3,14 -i ad ballenas capiendas mare sunt ingressi.

2. cetarius *v.* diaetarius.

***cetauca** (cae-), -ae *f. (orig. inc., ni cohaeret c.* 1. *cava sim.) monedula – Dohle:* GLOSS. III 231,65 St.-S. -a taha (360,57. IV 113,8 [cęt-*p*]. 135,48). *v. et p.386,18.530,17.*

cete *v.* 1. cetus.

***ceteraceum** (cetrac, citrat, ceterat) *subst. (arab.* šīṭarağ, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIX. p.173)* **1** *asplenos – Schriftfarn (Ceterach officinarum Willd., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.903sqq.):* SALERN. comp. 33 simplicia laxativa sanguinem purgant, . . . capilli Veneris, -um. MATTH. PLATEAR. gloss. p.379ᴴ hepatica, adiantos, cetrac (*sim.* p. 382ᴰ). TRACT. de aegr. cur. p.93,4 accipe -at. ALPHITA II p. 39,10 citrat. **2** *pes milvinus – Unechtes Ammei (Ammi maius L.):* GLOSS. Salern. p.9ª,29 pes milvi, herba Roberti, cetrac.

ceterus (cae-), -a, -um. *script.:* chethe-: *p.507,14.* coe-: LEX Baiuv. 1,12 *cod. B. al.* cit-: DIPL. Merov. I 19 p.20,4. CHART. Epternac. 47 p.112,9. *al. v. et l.64. p.507,5.* cede-: CHART. Sangall. A 145. -tir-: *l.64. form.:* *gen. pl.* -rum: *l.65. abl. pl.* -ibus: *l.67.*

I *c. sensu certae circumscriptionis i. q. reliquus – übrig:* **A** *adi.:* **1** *sing.:* ALDH. ad Acirc. 72,2 materia . . . -a *pugionis.* BEDA hist. eccl. 3,10 p.147,2 loci spatium -o campo viridius. WIDUK. gest. 2,1 p.64,7 a ducibus ac caetero magistratu. THIETM. chron. 2,26 explicato . . . somnio -oque rei eventu. *al. abund.:* WILLIB. Bonif. 6 p.33,1 -a, que manebat, residua populi turba. **2** *plur.:* **a** *in univ.:* CHRON. Fred. 4,76 primati, pontevecis citirique leudis. TRAD. Frising. 927 episcopi -umque primatum. HROTSV. Abr. 5,3 praenitet . . . prae -is mulieribus. WIDUK. gest. 1,35 caeteri . . . octo. CHRON. Salern. 36 cum -ibus fratribus. THIETM. chron. 4,41 cum . . . -is militibus optimis. ALBERT. M. animal. 7,4 non . . . sine cogitatione . . . sunt -a ab homine animalia. *persaepe.* **b** *c. pron.:* CAPIT. reg. Franc. 46,5 de -is quibuslibet causis. WIDUK. gest. 3,67 caeterorum . . . quam plurimorum nobilium virorum. THIETM. chron. 4,25 cum caeteris obsidibus univer-

[Prinz]

sis. 6,9 -is . . . consolationibus multis. *al.* **c** *in correlatione:* THANGM. Bernw. 7 p.761,25 pro his et caeteris beneficiis. WIPO gest. 2 p.19,4 caeteri archiepiscopi et reliqui . . . viri. *al.* **d** *in remissiore copulatione (cf. E. Löfstedt, Syntactica. II. 1933. p.188):* LEX Alam. 15,1 clerici . . . sicut -i (cit- *1*) parentes eorum ita conponantur. COD. Lauresh. 1082 terris, araturiis -isque edificiis. GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p.408,10 archiepiscopi cum caeteris suis suffraganeis. THIETM. chron. 6,101 a papa Benedicto, qui tunc pre caeteris antecessoribus suis maxime dominabatur. BERTH. (?) annal. a. 1076 p.284,21 in regem et in caeteros suae confoederationis participes. a. 1079 p.321,50 papae caeterisque regni optimatibus. *al.*

B *subst. (semper plur. praeter l.39):* **1** *masc. et fem.:* **a** *in univ.:* CHRON. Fred. 4,25 precedamus chetheris. TRAD. Frising. 19 p.48,16 Cundpald et -i absque numero. ANNAL. Xant. a.867 tam divitum quam etiam -orum. RUOTG. Brun. 11 preter -os Godefridus floruit episcopus. WIDUK. gest. 1,38 p. 56,15 caeteros illius exercitus. THIETM. chron. 2,10 solum se pre caeteris culpabilem Deo professus. BERTH. (?) annal. a. 1079 p.320,20 dux . . . caeterique de Alemannis. *persaepe.* **b** *c. pron.:* BONIF. epist. 78 p.165,3 Clementem et Cornelium et -os conplures. TRAD. Frising. 353 p.303,4 Hagunoni -orumque multorum petitio. EIGIL Sturm. 15 p.372,25 episcopo . . . et -is quampluribus. HRABAN. epist. 3 p.386,20 Cassiodorum atque Isidorum et -os nonnullos, quorum *eqs.* THEGAN. Ludow. 55 Matfridus et -i omnes. GERH. AUGUST. Udalr. I 16 p.405,51 ut . . . caeteris plurimis fides confirmaretur. *saepe.* **c** *in correlatione:* AGIUS vita Hath. 25 pleraeque remanserunt, -ae . . . orationibus vacabant. WIDUK. gest. 2,14 plurimis ex eis caesis . . . caeteros fugere compulerunt. THIETM. chron. 5,6 comes . . . cum paucis dormitum ivit; caeteri vero quam plurimi *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,62 p. 88,27 aliis ex nostris . . . aliis . . . nonnullis . . . quibusdam . . . caeteris. *saepe.* **2** *neutr.:* **a** *in univ.:* WALAHFR. Mamm. prol. 6 ut paucis valeas caetera discere. WALTHARIUS 1192 tunicas et -a linquens. GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p.412,23 caetera . . . omnia (*cf.* ANSELM. Bis. rhet. 2,7 cętera vero tua . . ., cętera reliqua). THIETM. chron. 7,41 in ereptione civitatis illius gaudeamus et in caetero (-is CHRON. Thietm.) lugeamus. DIPL. Heinr. IV. 79 p.104,9 -a posthabita iubemus. BERTH. (?) annal. praef. p.268,1 praeter caetera . . . regulares . . . adinvenit. a.1077 p.292,12 quodcumque sibi optimum prae caeteris iudicarent. CARM. Bur. B. 167II,2,6 iam frustra complacuit *virgo*, nisi fiant -a. *persaepe.* **b** *spectat ad abbreviationem enumerationum, dictorum, scriptorum:* ALDH. ad Acirc. 114 p.157,3 'sedeo . . ., video . . .' et -a similia. LEX Baiuv. 22,5 malum vel pirum vel -a huiusmodi. HRABAN. epist. 9 p.395,27 et -a. DIPL. Karoli III. 3 in quibus *(praeceptis)* inter cętera continebatur (OTTO FRISING. gest. 1,1 p.13,32 i. caetera dicentes. *al.*). OTTO FRISING. gest. 1,52 p. 75,14 et caetera in hunc modum. *persaepe. ellipt.:* EPIST. Wibald. 110 -a nuntius.

II *c. sensu incertitudinis i. q. alius – ein anderer:* LEX Baiuv. 19,5 si . . . aquilę vel -i aves cadaver reppererint. REGINO chron. app. 2 stupra, incendia caeteraque inaudita scelera. THIETM. chron. 1,16 quam *(urbem)* . . . presidiis et imposicionibus caeteris munit. 7,46 caeterae . . . strages . . . ęvenerę. THANGM. Bernw. 5 p.760,17 argento vel caeteris subsidiis. WIPO gest. prol. p.8,23 qui pontifices vel caeteri principes . . . regnis praesidio fuerint. *al. subst. masc.:* THIETM. chron. 4,69 hoc vidi vel de caeteris audivi. 8,3 p. 496,7 malum caeteris (aliis CHRON. Thietm.) exemplum.

neutr. pro adv.: **1. ceterum.** **1** *alioquin – in sonstiger Hinsicht, sonst:* EINH. Karol. 13 p.16,23 Geroldus . . . interfectus est; -um incruentum . . . hoc bellum fuit (*cf.* 20 p.26,8). **2** *de reliquo, denique – im übrigen, schließlich:* AGIUS vita Hath. 8 -um fidem . . . meliorem nullus habere valebat. WIDUK. gest. 3,15 caeterum de accusatis causis qui iudicat, Dominus est. WIPO gest. 4 p.25,18 caeterum, si illud odium iuste an iniuste pertulerit, adhuc in quaestione moratur. *al.* **3** *at – jedoch:* HRABAN. epist. 18 p.423,38 -um si haec aliquos offenderint *eqs.* GODESC. SAXO theol. 6,16 p.159,22 -um postquam Christus occidit mortem *eqs.* WIDUK. gest. 1,22 p.33,21 non posse . . . eos visitare . . ., -um in sui servitio . . . permansurum. *al.* **4** *nam – denn:* WIDUK. gest. 3,70 Deo volente salus omniaque prospera plane succedunt; caeterum nuntii . . . nos adeunt.

2. de cetero (-um: *l.20*). **1** *alioquin – in sonstiger Hinsicht, sonst:* LIBER diurn. 96 p.127,10 decreti paginam contraire vel de -o molestiam . . . inferre. **2** *de reliquo – im übrigen:* WIDUK. gest. 3,58 de caetero . . . Deo fideliter commisit. **3** *porro, praeterea – ferner, außerdem:* TRAD. Patav. 64 (a.812) de -o notum sit . . ., quod *eqs.* HRABAN. epist. 5 p. 390,27 de -o quoque obsecro venerationem tuam *eqs.* ANNAL. Xant. a.847 de -o Nordmanni christianos . . . vastaverunt. *al.* **4** *in posterum – künftig:* LIBER diurn. 36 nullam iurisdictionem . . . de -o habere. DIPL. Otton. II. 210 que *(loca)* vel nunc habentur vel de -o habenda sunt. HELM. chron. 94 p. 185,17 ut locus ille de -o vocaretur Novum Monasterium. CHART. Ital. Ficker 200 p.254,7 decetero donec vixero. *saepe.* **5** *igitur, autem – also, nun:* FORM. Senon. I 27 de -o cognuscas industria vestra (*sim.* 37). 30 de -um supplicamus gratia vestra. CAND. FULD. Eigil. praef. de -o quoque notum facio tuae caritati, quod *eqs. adde:* TRAD. Frising. 253 (a. 807) ego . . . cogitante . . . de anima mea . . . de -o trado.

***ceteruscumque,** -a-, -um-. *quilibet reliquus – beliebig übrig:* DIPL. Karoli M. 74 p.107,37 de servi⟨enti⟩bus publicis -isquecumque nacionibus.

***ceterusque,** -a-, -um-. *reliquus – übrig:* CHRON. Salern. 130 seu eciam -aque castra in adiutorium advocavit.

cethus *v.* 1. cetus. **cetison** *v.* cecis.

cetodes *subst.* (κητώδης) *animal ad balenarum species pertinens – zu den Walfischarten gehöriges Tier:* ALBERT. M. animal. 7,25 celekhodi . . . et carcodiz (*p.591b,26* κητώδεις) et delfinus subpinantur.

cetonium *v.* cydonius. **cetra** *v.* caetra.

***cetrac** *v.* *ceteraceum.

***cetramentum,** -i *n. (orig. inc.) vestis vilis et villosa – ärmliche, grobe Kleidung:* GLOSS. III 231,33 St.-S. -um blacha (297,42. IV 183,49. *ibid. al.*). IV 198,56 -um armaro uuihto uuad.

***cetrinus** *v.* *citrinus. **cetula** *v.* schedula.

1. cetus (cae-, coe-, -thus), -i *m. (n.: l.51) vel* **cete** *indecl. n.* (κῆτος) **1** *latius i. q. piscis magnus, belua marina – großer Fisch, Meerungeheuer* (*cf.* GLOSS. III 684,12 St.-S. -e michele uisca): **a** *proprie:* **α** *in univ.:* VITA Eucher. 14 (MGMer. VII p.53,14) se in ipso rivulo nec audisse prius coetu (-um *1 p. corr.*) captum. ADAM gest. 4,32 grandia -e maris in littora trahunt. NIVARD. Ysengr. 1,1008 gravidum -is . . . rete novem. *al.* **β** *usu biblico:* RHYTHM. 25,9,2 Ionam . . . alvo coeti conditum *(cf.* ECBASIS capt. 546 regali disco iungatur sturio cęto, quod vomuit Ionam. ARCHIPOETA 2,53sq. si -o des mandatum, -us . . . vomet vatem decalvatum. *al.).* EKKEH. IV. pict. Mog. 538 quos canis assequitur, medicabile cęte feritur *(cf. Vulg. Tob. 6,1sqq.). alleg.:* HRABAN. univ. 13,20 p.373D -us . . . prophetae oratorium fuit. **b** *meton. de sidere:* HONOR. AUGUST. imag. 1,130 cui *(Eridano)* associatur -us, quem Perseus occidit. ARNOLD. SAXO fin. 2,2 p.16,39 -us vespertinus (*cf.* 3 p.76,47). **2** *strictius i. q. balena – Wal (cf.* GLOSS. III 202,27 St.-S. caetae wal. 369,15 -us waluisc. *al.):* HILDEG. phys. 5,1 p.1269B -e igneum calorem et aquosum aerem habet *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.6aV *ambra* fit . . . de spermate -i. ALBERT. M. animal. 1,77 -orum genera, quae . . . in nostro mari . . . duorum generum invenitur, quorum unum habet os ad sugendum *('Bartenwal')* . . . et alterum habet dentes magnos ad masticandum *('Zahnwal') eqs.* (*cf.* 24,14). 6,58 omnes pisces ovant praeter genera cethorum et delfinorum. 24,18 *(de venatione). ibid. al. (v. ind.).*

2. cetus *v.* coetus.

ceu *particula. script.* sceu: CHART. Pomm. B 236 app. p.179,16. *metr.* cĕu: *p.509,25. adde* CARM. Aldh. 2,143. 4,67. RHYTHM. 17,8,2. *al.*

[Prinz]

I *(sic)ut – (gleich)wie:* **A** *in comparationibus:* **1** *c. enunt.:* **a** *c. indic.:* ALDH. virg. II 1561 sic tibi contingat leti fortuna cruenta, ceu verbis optas (WALTHARIUS 1106 sic his [*sc. fecisset*], ceu fecerat istis. HROTSV. prim. 417. OTTO FRISING. chron. 2,31 p. 104,4. *al. cf.* ALDH. virg. II 1643 tanto studio . . . aut tam solerter . . . ceu). HRABAN. carm. 34,5 ut crescat meritis, crescit ceu temporis aevo. HROTSV. Agn. 428 quo . . . inter virgineas fulgeret clara catervas, lilia ceu . . . rutilat. *saepe. remissius i. q. velut – wie zum Beispiel:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 456,13 ceu claret in versu: *'eqs.'* **b** *c. coni. i. q. quasi, tamquam – wie wenn, (gleich) als ob:* AMALAR. ad Petr. 3 scripsi . . . non eo animo, ceu valuerim omnem rectitudinem . . . indagare, sed ut tangerem *eqs.* WALTHARIUS 462 dant sonitum *scrinia*, ceu quis gemmis illiserit aurum. HROTSV. prim. 45 vestis . . . flavicomantis, ceu foret e pilis curvi contexta cameli. *saepe. c. partic.:* THANGM. Bernw. 9 siccitatem prolato . . . ligno ceu pluvii imperantes repulimus. *additur* si: HROTSV. Gong. 151 dextera ceu propria . . . aurum pro donis si dederim minimis. **2** *c. nominibus:* **a** *strictius:* WETT. Gall. 18 de cuius ore ceu sulphureus odor exivit. WALTHARIUS 1292 veniens clipeo sic est ceu marmore levi excussa *hasta* (*cf.* ANNAL. Xant. a. 865 aequaliter . . . ceu. Ps. BOETH. geom. p. 397,15 ita varie ceu pulverem dispergere). CARM. Cent. 39,3 prudens Domini ceu serpens. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,67 missi . . . terrore repulsi ceu puer, immanem si forte aspexerit anguem *eqs.* DIPL. Conr. II. 130 mancipia ceu bruta animalia . . . venundata. *saepe.* **b** *latius c. sensu causali i. q. utpote – als:* HRABAN. carm. 20,13 nec mihi ceu propria petulans haec vindico scripta. GODESC. SAXO theol. 6 p. 163,10 spiritus ipse divinus, qui potest cuncta . . . ceu Deus verus. HROTSV. prim. 131 quem *(Sergium)* ceu pontificem summum . . . exorans dux *eqs. al.* **B** *in parenthesi:* ALDH. virg. II 1634 ceu prodidit *Hieronymus.* GODESC. SAXO theol. 3 p. 95,24 ceu patet. BRUNO QUERF. fratr. 1 ceu recordari possum. *al.*

II *et – und:* HUGEB. Willib. 2 p. 89,21 infantium ceu (et *Vulg. psalm. 8,2*) lactantium. Wynneb. 7 p. 111,33 disciplinam, quam . . . adoptando ceu (seu *3. 4.* 4^{b}) desiderans . . . inchoaverat. CARM. de Lamb. 3,35 p. 158 castus, pollens ceu flore pudicus.

III *quamvis – wie sehr auch:* ERMENR. Sval. 10 p. 161,16 me . . . ceu invitum . . . detinuit.

ceucocroca *v.* leucrocota.

cev(e)o, cevi, -ere. *inclinari – sich beugen:* ALCUIN. carm. 118,25 *(inter verba vocalem longam stirpis perf. exhibentia)* sevi, sivi . . ., -i.

***ceufra** (cru-), -ae *f. (orig. arab. ut vid.) pellis aequaliter extensa – gleichmäßig gespanntes Fell:* ALBERT. M. cael. 2,4,6 p. 190,43 (ed. P. Hoßfeld. 1971) -am (crufram *var. l.*), quam quidam sophocram vocant, hoc est pellem aequaliter undique per circuitum tensam aliquibus aequaliter attrahentibus. p. 190,47 -a (crufra *sim. var. l.*) . . . illa stat aequaliter attracta et non scinditur. p. 191,36 de -a extensa.

ceyx, *pl.* ceyces *subst. (cf. theod.* Zeisig *et gr.* κήυξ) *species fringillae – Zeisig (Fringilla spinus L.):* ALBERT. M. animal. 7,35 genera vinconum, sicut aves -es dictae aput nos (*cf.* 23,41 cysych). *v. et* cicindela *p. 570,65.* *Prinz*

chacanus *v.* caganus. **chachephaton** *v.* cacemphatus.

chachinnus *sim. v.* ca-. **chachocimus** *v.* cacochymus.

chaemisa *v.* camis(i)a.

chaere (ke-, cae-, ce-, che-) *imper.* (χαῖρε) *metr.* chĕrĕ: *l. 67.*

ave, salve – sei gegrüßt: **1** *usu interi.:* FORM. Augiens. C 21 kere, kyri agapite. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 34 tuque, nitor stellę . . ., kere. FROUM. (?) carm. p. XII,16 chere (gloss.: ave), salus cosmoy. *al.* **2** *usu subst.:* EKKEH. IV. bened. I 2,9 augusto infanti sit osanna chereque (gloss.: willichomo, heil herro) tonanti. 32,7 ergo hodie vere Gabrihel canit ardua chere (gloss.: ave, salve). *adde:* ALBERT. M. bon. 117 p. 77,20 epycenchacus . . . dicitur ab . . . cere, salus. **3** *usu adi. i. q. valens – mächtig:* GLOSS. I 80,36 St.-S. caere mahticlih, vale magis. *fort. huc spectat:* AETHICUS ISTER 84 p. 66,5 quodquod prodit tibi chere nomen *(sc. Magna Macedonia).*

chaerefolium *v.* caerefolium.

***chafallum,** -i *n. (francog. vet.* (es)chadefaut *a* *catafalicum) *turris lignea – hölzerner Turm:* CHART. Helv. arb. 112 p. 175,24sqq. (a. 1270) unum -um munitum de sepibus et . . . aliud munitum de asseribus et aliud -um bene munitum *eqs.*

chagangu, chalanus *sim. v.* caganus. **chahos** *v.* chaos.

chalasticus (ca-), -a, -um. (χαλαστικός) *laxativus, mitigativus – entspannend, lindernd:* PAUL. AEGIN. cur. 201 p. 133,8 encatismatibus ca-is (*3,45,2 p. 242,7* χαλαστικοῖς) et mitigantibus utendum. ANTIDOT. Sangall. p. 87,25 unguentum ca-um. DIAETA Theod. 106 samsucum calidum et ca-um est. LAMB. ARD. hist. 85 -is (quodnasticis *sim. codd.*) . . . medicamentis nil ei proficientibus. *al. adde:* ALPHITA I p. 281,28 calo verbum neutrum, id est depono, et inde ca-um, id est mitigatum vel depositum dolorem. *subst. neutr. de medicamento:* PAUL. AEGIN. cur. 67 p. 45,6 per clisterem inicere . . . ca-a (*3,18,5 p. 165,31* χαλῶντα) velut adipem porcinum *eqs.* ANTIDOT. Augiens. p. 63,5 ca-um dialtea.

chalatus *v.* calathus.

***chalaum** *vel* **-us** (ca-), -i *n. vel m. (fort. subest* χαλᾶν, *cf.* 2. calo) *abyssus – Abgrund:* AETHICUS ISTER 100 p. 75,8 profundo -o sursum . . . subire flatum sulphorium. 112 p. 83,19 postquam aquae maris ipso de ca-o roborem petrae . . . palpaverint. *ibid. al.*

chalazias (ga-, gel-, -acia, -losia) *f.* (χαλαζίας) *species gemmae – Edelsteinart:* MARB. RED. lap. 37,2 quae candorem fert grandinis atque figuram . . . gelacia gemma. ARNOLD. SAXO fin. 3,40 g-cia. ALBERT. M. miner. 2,2,7 p. 37^{b},37 gelosia.

***chalazion** (calasion), -i *n.* (χαλάζιον) *tuberculum quoddam oculi – 'Gerstenkorn':* PAUL. AEGIN. cur. 89 de -siis (calasiis *B; 3,33,13* χαλαζίων); calasion est pigri humoris consistentia circa palpebram.

***chalazo** (ca- *b*) grando scur *(a,* hagil vel shur *b)* GLOSS. IV 1,2 St.-S. (*cf.* χάλαζα)

***chalcamen** (ca-), -inis *n.* (*cf.* aeramen) *cuprum – Kupfer:* ALBERT. M. anal. post. 1,1,2 p. 4^{b},46 aurichalcum, quod ca-e et stanno et magis argento accipit similitudinem auri.

***chalcanthidus** (calacantidus), -a, -um. *chalcanthum continens – (eisen)vitriolhaltig:* DIAETA Theod. 427 alię *(aquae)* calacantidę, unde fit dragantum.

chalcanthum (ca-, kac-, -lac- *sim.*), -i *n.* (χάλκανθον) **1** *compositio e metallo (praecipue e ferro vel cupro) et sulphure consistens – (Eisen- oder Kupfer-) Vitriol* (*cf.* GLOSS. III 539,24 St.-S. ca-tum atirment. 551,38): **a** *gener.:* DYASC. p. 70^{b} ca-ti species sunt v; quae distillat ab aliquibus cloacis et spissatur *eqs.* GLOSS. Salern. p. 3^{a},23 ca-tum, vitriolum, dragantum idem est. ANON. secret. p. 65,18 atramentum . . ., quod ca-tum dicitur, hoc modo perficitur *eqs.* (ALFRED. ANGL. miner. p. 51,7 ca-tum et alachar generantur ex maioribus granis attramenti. ALBERT. M. miner. 5,1,3 alkacantum). PS. ARIST. magist. p. 651^{b},20 ca-i viridis. *al. v. et p. 511,60.* **b** *pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 19 -u (ca-ti *B; 3,3,4* χαλκάνθου) ʒ II. *al.* ANTIDOT. Glasg. p. 128,13 inmissis calciteos et ca-um. ANTIDOT. Sangall. p. 84,10 emplastrum diacantaredas: ca-u -I. *al.* **2** *aes ustum vel squama aeris – Kupferbrand oder Kupferhammerschlag:* COMPOS. Matr. 2,1 sume . . . aluminis scisci et flores eris, quod Greci calac-tum vocant, dragmas XII. 72,3 calac-os pensu solidi VIII. *ibid. al.* **3** *fort. i. q. aerugo – viell.: Grünspan:* MAPPAE CLAVIC. $146^{ex.}$ alumen . . . et ca-tum ex aceto acerrimo teruntur in ereo mortuario. *cf.* *calcantar, *chalcantis, 1. chalcus *p. 512,18.*

***chalcantis** (ca-, -ndis, -nde), -is *(f.)* (*cf.* χάλκανθον, χαλκῖτις) *compositio e metallo (praecipue e metallo cadmiae vel ferro) et sulphure consistens – (Zink- oder Eisen-) Vitriol:* ANON. secret. p. 39,29 ca-dis est atramentum album, ca-de atramentum viride. p. 62,7 sume ca-is viridis, auripigmenti . . . ana pro libra I. p. 65,28 aliud *(atramentum)* . . . dicitur ca-dis et est subalbum. *cf.* chalcitis *p. 511,60.*

[Bansa]

***chalcecutium** (ka-), -i *n. chalcanthum – Eisenvitriol:* ANON. secret. p.65,28 aliud *atramentum* dicitur ka-um, quod est viride.

chalcedon (ca-, -cid-), -onis *m.* (Χαλκηδών) *species gemmae – Edelsteinart:* IONAS BOB. Columb. 1,30 p.226,4 (vs.) calcidon et sardinus. AMARC. serm. 4,92 est hebes, accense ca-n more lucerne lucet. ANSELM. MOG. Adalb. 199 qui solet obscuram ca-n habere figuram. *alleg.:* HRABAN. univ. 17,7 p.470^{C} ut . . . in -e flamma charitatis internae figuretur (GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p.398,16).

chalcedonius (ca-), -i *m.* (Χαλκηδόνιος) *species gemmae – Edelsteinart:* THEOPH. sched. 3,94 p.355,11 poliuntur . . . iaspis et ca-us. HILDEG. phys. 4,12 ca-us, cum sol . . . iam pene subtractus est, crescit. ARNOLD. SAXO fin. 3,12. ALBERT. M. miner. 2,2,3 p.33^{a},5 -us . . . lapis est pallidus fuscus *eqs. al. alleg.:* HRABAN. univ. 17,7 p.466^{B} -us . . ., quo demonstrantur hi, qui . . . quasi in abscondito ieiunium . . . agunt. ABSAL. serm. 39 p.225^{D} -us . . . significans eos, qui parati sunt ad omnia . . . sustinenda *eqs.* ALEX. MIN. apoc. 21,19 p.482,2 ca-us . . ., per quem notatur humilitas.

chalcenterus (ca- *sim.*), -i *m.* (Χαλκέντερος) *auctor industrius – fleißiger Schriftsteller:* COLUMB. epist. 1,3 p.2,17 (ed. G. S. M. Walker. 1957) quod . . . non esse pascha . . . a multis comprobatur ca-is (calcalenteris *S*, computariis *M*, cacalaenteris *M in marg.*).

chalceus, -a, -um. (χάλκειος) *aeneus – ehern:* IOH. SCOT. carm. 2,2,49 χάλκευς . . . anguis.

***chalcirius** (calchi-) *subst.* (*cf.* χαλκῖτις) *species gemmae – Edelsteinart:* AETHICUS ISTER 37 p.26,1 arena aurum pretiosum praefert et lapide calchirio pretioso in modum crisolidi.

chalcis *subst.* (χαλκίς) *species piscis – Fischart:* ALBERT. M. animal. 5,34 ea animalia *(sc. marina)*, quae vocantur aratoz . . . et ieromez (*p.543^{a},2* χαλκίδες). 6,77 halkyz. 7,102 kakati. *ibid. al.*

***chalcitarium** (ca-, -idr-, -im, -in), -i *n.* (*cf.* χαλκῖτις) *compositio e metallo (praecipue cupro vel metallo cadmiae) et sulphure consistens – (Kupfer- oder Zink-)Vitriol:* COMPOS. Luc. G 22 ex ipsa terra fiet ca-in. K 17 si autem ferrum deaurare volueris, tolle ca-im et alumen. U 23 ca-um sol. I. MAPPAE CLAVIC. 84 admiscens modicum calcidrium. 152 ca-in partem I. 157 donec comburatur eramen et ca-in et levatur ea quae remanet cathmia. IOH. sacerd. 48 ca-i sol. I (*postea:* ca-im).

chalcitis (ca-, -cet-, -cut-, -cad-, -dis *sim.*), -idos (-eos, -is) *f. (m. vel n.: l.55.57)* (χαλκῖτις) *form. acc. sg.* -eum: *l.55.*

1 *aes (cupri) – (Kupfer-)Erz:* **a** *gener.:* COMPOS. Luc. F 32 calcetis gleba est naturalis, que in Cipro insula invenitur (DYASC. p.70^{b} ca-tis). **b** *pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 93 catmias, ca-dos (*3,22,16* χαλκίτιδος) . . . equalia incide. 139 ca-tin solvens pluviali aqua. 147 ca-teos asse ʒ XII. ANTIDOT. Sangall. p.85,18 ca-treo -II. ANTIDOT. Glasg. p.127,31 caucu cecauminum -I, ca-teum -I. THEOD. CERV. chirurg. 3,6 p.160^{D} -teos seu sinopidis unc. II. *al. v. et p.510,57.* **c** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 10 ca-tis boni partem I. COMPOS. Matr. 61,3 adicies -tis dragmas II. **2** *compositio e metallo (sc. cadmiae) et sulphure consistens – (Zink-)Vitriol:* ANON. secret. p.22,13 calcadis est atramentum album, calcantum est atramentum viride (ALBERT. M. miner. 5,3 alkadidis). Ps. AVIC. anim. 5,15 p.138 est vitreolum, quod . . . dicunt calcadiz (Ps. ARIST. magist. p.645^{a},65 de calcute). *al.* **3** *?chalcanthum – ?Eisenvitriol:* GLOSS. Salern. p.3^{b},6 calcitheos, id est spuma ferri. *cf.* *chalcantis, *chalcirius.

***chalcofolarius,** -a, -um. *(cf.* χαλκός *et* follis*?)* vas -um *fort. i. q. vas cuprinum ventriosum – viell.: bauchiges Kupfergefäß:* Ps. CALID. secret. 16 in vase -o.

***chalconeum,** -i *n.* (*cf.* χαλκός, aeneus) *res ex cupro vel fusione eius fabrefacta – Gegenstand aus Kupfer(legierung):* COMPOS. Matr. 28$^{tit.}$ deauratio vitreorum et -orum et heneorum.

chalcophonos (ca-, -caph-, -ofo-, -ofan-, -us), -i *f.* (χαλκόφωνος) *species gemmae – Edelsteinart:* MARB. RED. lap. 53,1 -fănos pulsata refert tinnitibus aera. ARNOLD. SAXO fin. 3,14 calcofanus. ALBERT. M. miner. 2,2,3 p.33^{a},13 calcaphanos. *fort. add.:* CATAL. biblioth. Becker 115,259 (s. XII.) versificus libellus, cuius initium: calcofonos.

1. chalcus (ca-, sca-, scol-, cauc-, -os), -i (-u) *m.* (χαλκός) *cuprum – Kupfer:* **1** *strictius:* PAUL. AEGIN. cur. 81 calcu (*3,22,8* χαλκοῦ). **2** *latius:* **a** chalcus cecaumenus *i. q. aes ustum – Kupferbrand: v. p.422,45sqq. adde:* PAUL. AEGIN. cur. 105 calcos combustus (*3,22,25* χαλκὸς κεκαυμένος). GLOSS. III 519,25 St.-S. calcus sinter. **b** lepis chalci *sim. i. q. squama aeris – Kupferhammerschlag:* PAUL. AEGIN. cur. 124 ablue nitrum . . . cum lepidi -i (*3,23,7* λεπίδι χαλκῆ). 270 lepida calcu (*3,81,4* λεπίδα χαλκοῦ) fenicum carne conficiens. ANTIDOT. Glasg. p.117,9 lapidum scolcum -I. p.142,35 lippidum scalcum. *al. cf. supra p.101,22sqq.* **c** chalcu anthos *i. q. aes ustum vel squama aeris – Kupferbrand oder Kupferhammerschlag:* PAUL. AEGIN. cur. 21 bonum in his medicamen stipterea scissa et calcu anthos (*3,3,6* χαλκοῦ ἄνθος) assum. COMPOS. Matr. 71,2 calcu anthos fricatur diebus III cum aqua.

2. chalcus (ca-), -i *m.* (χαλκοῦς) *pondus quoddam minimum – eine sehr kleine Gewichtseinheit:* DICUIL. epist. cens. 11 (Cod. Paris. N. A. 1645 f.8^{r}) quod nomen *(sc. calculus)* calci diductum ab origine credo. MAPPAE CLAVIC. 288$^{in.}$ (vs.) ultimus est calcus ciceris duo granula pensans. MEINZO epist. p.203,27 nisi quis calcum . . . dividere conetur.

***chalcuta** (ca-), -ae *f. (cf.* χαλκῖτις *sim.) fort. i. q. aes – viell.: Kupfererz:* THEOD. CERV. chirurg. 3,11 p.163^{B} galbani, ca-ae, terebinthinae . . . ana drac. III. *cf. p.511,63.*

chaldaria *sim. v.* ca-. **chalebs** *v.* chalybs.

chalibs *sim. v.* chalyb-. **chalva** *v.* malva.

chalus *v.* caulis.

***chalybatus** (calib-), -a, -um. *chalybe instructus – verstählt:* THEOPH. sched. 3,94$^{med.}$ valde graciles et bene cali-os *malleos.* 95 quae *(margaritae)* perforantur subtili ferro cali-o.

chalybeus (ca-, -lippe-) -a, -um. *ferreus – eisern, stählern:* TRAD. Frising. 19 p.47,21 (a.763) cum utensiliis ęrium et calippeum vasorum. *de colore:* HILDEG. scivias 3,1 p.365^{B} splendorem . . . ca-i igneique coloris. *ibid. al.*

***chalybineus** (calib-), -a, -um. *ferreus – eisern, stählern:* HILDEG. phys. 4,3 in vas aeneum . . . vel in cali-um . . . vinum ponat. vit. mer. 3,24 quae *(imago)* cali-o indumento induebatur. div. op. 1,4,88 p.866^{C} quae *(pars terrae)* in duritia sua, quemadmodum -a fit, perdurat. *ibid. al.*

***chalybinus** (-lib-), -a, -um. *ferreus – eisern, stählern:* RUODLIEB I 25⟨pro⟩ mitra galeam rutilam gestat chalibinam (V 80).

***chalybosus** (calib-), -a, -um. *ferreus – eisern, stählern:* ROLAND. PATAV. chron. 11,7 p.149,17 clavis . . . ferreis ferientibus ad galeas calibosas ignee resultarunt sintille.

chalybs (ca-, ha-, ka-, -ll-, -lib-, -leb-, -p-, -pp-), -bis *m. (f.: p.513,9)* (χάλυψ) *plur.: l.70. usu attrib.: l.59.*

ferrum (durum) – Stahl, Eisen (cf. GLOSS. I 200,13 St.-S. kalyps furka penalis kruhkhe. III 296,43 calips ferrum id est stal vel isan. 677,33 calibs vel acira ecchol. IV 134,1 callips arizzi. 187,12 halips stahl. *saepe):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ARBEO Emm. 8 clippeo calippe invisibile munitus. TIT. metr. I 4,4 cuius *(defunctae)* haud, lector, vitam tibi prodere scalptor quit calibis stilo. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,120 propositis calibem doctus formare figuris. HILDEG. caus. 4 p.194,27 cum . . . clavis de calibe factis. phys. 1,20 vas de -e factum. 9,8 calybs valde calidus est, et quod fortissimum est in aeramento ferri. ALBERT. M. meteor. 4,2,9 p.760^{a},26 -s est alia species metalli a ferro. *al. de squama ferri:* PAUL. AEGIN. cur. 32 lepidos calibis (*3,4,9* στομώματος) ana ʒ II. BERNH. PROV. comm. 1,5 p.277,11 ferrugo candens vel calebs ignitus valent ad idem, si in vino . . . extingatur. **b** *iur. de censu, theloneo:* EKKEH. IV. cas. 21$^{in.}$ in censu calibum de metallo Faucium Iuliarum. CHART. Hans. I 383 de . . . calibe et ferro integrum dantes theloneum. **c** *pharm.:*

[Bansa]

ALBERT. M. animal. 23,81 limatura ferri et maxime calibis depurati super carnem porcinam spargatur et falconi detur. **d** *techn.:* THEOPH. sched. 3,17 intus ex molli ferro, exterius vero cooperiuntur calibe *limae.* ANON. secret. p.74,21 talc crudum in igne forti per triduum calcinat ferri aut calibis limaturam (PS. ARIST. magist. p.644ª,19). *ibid. al.* **2** *per compar.:* HILDEG. scivias 3,1 p.573ᴮ est velut -s *Deus,* scilicet in efficacitate pertransiens omnia. 3,7 p.644ᴮ veluti fortissima calybs nulli inflammationi cedens *(sc. iudicium Dei).* CHRON. Cosmae cont. I a.1135 p.142,2 fervidus tanquam -ebs ex igne retractus iacuit *lapis.* **3** *translate de instrumentis ferreis:* **a** *gladius – Schwert:* THEODULF. carm. 72,166 usus abest calibis. WALAHFR. hort. 364 calybs infensus. WALTHARIUS 975 obstamine scuti impegit calibem. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,2 dextra ad invictum calibem semper erat extenta. *al.* **b** *cultellus incurvus, falx – gekrümmtes Messer, Sichel (cf.* GLOSS. II 400,43 St.-S. -ibem getisarn *[spectat ad Prud. c. Symm. 1,50 ut* 466,50 calybem sichilan. 517,31 calybem falciculam sahselin. 570,10 rebesahs. *al.]):* ALDH. virg. II 868 -ibem (ca-, -ybem *var. l.*) prolapsum gurgite Gothi ad proprios iterum iussit *Benedictus* remeare lacertos (*sim.* PAUL. DIAC. carm. 6,35. 7,7,2 [gloss.: ferrum falcastri]). CARM. Salisb. 11,16 Sextilis segetes . . . unco succidit -ibe sive metit stipulas. **c** *cultellus – Messer:* WALAHFR. hort. 173 calybs (gloss. L: cultellus) huius penetrat dum viscera pomi *(sc. peponis).* **d** *cauterium – Brenneisen:* NIVARD. Ysengr. 3,956 pervolat impete . . . candens unguina crassa calibs. **e** *vestigium equi – Hufeisen:* DONIZO Mathild. 1,803 sub pedibus quorum *(caballorum)* calibem . . . ponere.

***chalybso** (calipso) *subst. mercator chalybis – Eisenhändler:* GLOSS. III 139,3 St.-S. calipso stahelcŏfo *(codd. pler.,* stahilsmit *G).* 185,58.

***chalympum** (calim-) *subst. (cf.* χάλυψ, plumbum) *ferrum (durum) – Stahl, Eisen:* GLOSS. IV 42,24 St.-S. calimpum arizzi (133,67). *Bansa*

chama (cama) *subst. fort. i. q. lynx – viell.: Luchs:* ALBERT. M. animal. 22,36 cama bestia est alio nomine rufinus dicta *eqs.*

chamaeacte (cameactis, gamactis, meactix, meatrix *sim.*), -es *vel* -is *(f.)* (χαμαιάκτη) *metr.* -mă̆e-: *l.46. ebulus – Zwergholunder (Sambucus Ebulus L.):* RECEPT. Bamb. 34 suco camiactis labet. DIAETA Theod. 219 actis et gamactis (gamacus, cameactis *var. l.*): . . . dicitur gamatis ebulus. PS. ODO MAGD. herb. 37 maior *sambucus* habet nomen actes, minor at -es. GLOSS. III 476,1 St.-S. meatix atih (580,24 meatrix. IV 150,57 matrix. 358,17 meator atuh meatrix. V 42,3 meactrix. *ibid. al.*). 486,44 cameactis [l]atich. TRACT. de chirurg. 310 foliorum cameactis.

chamaecissos (camec-, cameti-) *subst.* (χαμαίκισσος) **1** *Antirrhinum Asarina (L.) – 'Erdefeu' (cf. André, Lex. bot. p. 83sq.):* ALPHITA II p.28,20 camecissos folia habet similia tritico *eqs.* **2** *?species marrubii – ?Andornart (cf. Ahd. Wb. I. p.462):* GLOSS. IV 649,22 St.-S. cametisson i. andor.

chamaedaphne (camedafne) *f.* (χαμαιδάφνη) **1** *laurus terrestris – Traubiger Mäusedorn: v. vol. I. p.444,11.* **2** *daphnoides – Lorbeer-Seidelbast (Daphne laureola L.):* ALPHITA II p.48,6 dafnoydes vel pentalon aut camedafne *(cf. Diosc. lat. 1,141).*

chamaedry(o)s (ga-, ca-, -med-, -metr-, -mid-, -mitr-, -mad-, -matr-, -rios, -rius, -ria, -reos, -reus, -ros *sim.*), -yos *f. vel* **gamandrea** (ca-, calam-, germ-, hierom-, -men-, -ria, -rius, -ra, -eos *sim.*), -ae *f. (m. vel n.: l.72sqq.)* (χαμαίδρυς) *metr.:* chă-, gă-: *p.514,7.9.* -măe-: *p.514,7.* -drĕ-: *p.514,8sq.*

1 *trixago – Gamander (plerumque i. q. Teucrium Chamaedrys L. – Edelgamander vel Veronica Chamaedrys L. – Gamanderehrenpreis):* AESCULAPIUS 34 p.53,30 potiones dandae . . . -yos et chamaepithyos. PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 146,3 elixaturam . . . camedreos (*3,46,6* χαμαίδρυος) radicis. ANTIDOT. Lond. p.18,3 camidrius. ANTIDOT. Bamb. 9 cametria. 12 cametros. 39 cum apozema camedrios. 44 gamitreus. ANTIDOT. Glasg. p.109,13 camitreos Ponticum. p.116,12 camendrius. p.126,10 camandria. p.132,32 camedrios Cretico. ANTIDOT. Berolin. 1 camidria. RECEPT. Sangall. I 72 gamandrea. II 23 camandrea. FRAGM. mul. II 75 gamendrea. DYNAMID. Hippocr. 2,72 -os vel chamaranti florem purpureum . . . pota. ODO MAGD. herb. 1903 -yos (-ys, gamatreos *sim. var. l.*) graece, quae gamandrea (germ-, ierm- *sim. var. l.*) latine dicitur. AMARC. serm. 4,464 gamandreę . . . hauritur sucus. CONSTANT. AFRIC. grad. p.374,30 chamedraeos calida et sicca est (HILDEG. phys. 1,124). GLOSS. III 527,15 St.-S. camedreos quercula grosse gamandre (538,11 camadreos). 558,1 gamandreos gamandre. MATTH. PLATEAR. gloss. p.385ᴰ chamedryos quercula minor dicitur (ALPHITA II p.28,1. p.147,31sq. polion, camedreos, q. m., germandria minor idem). TRACT. de chirurg. 221 millefolii, camedrei. WALTH. AGIL. med. 10 p.107,2 germandree. THADD. FLORENT. cons. 76,15 calamandre. THEOD. CERV. chirurg. 4,6 p.182ᴴ hieromandreae maioris. *saepe. v. et p.515,50sq. cf.* *caladrellus. **2** *hedera terrestris – Gundermann (Glechoma hederacea L.):* GLOSS. III 593,45 St.-S. de gamandrea gunderebe (599,12 gamedreos).

chamaeleon (ca-, ka-, ga-, ha-, am-, com-, -mel-, -mil-, -mal-, -acio-, -ario-, -elle-, -ere-, -liunt-, -nta *sim.*), -ontis *m. et f.* (χαμαιλέων)

1 *de animalibus:* **a** *species lacertarum – Chamaeleon:* ALBERT. M. animal. 2,64 animal . . ., quod graece hamaleon (*p.503ª,15* χαμαιλέων) vocatur; et Avicenna vocat ipsum meleon; et hoc est, quod nos stellionem maiorem vocamus. 14,61 hameleon. 25,35 kamaleontem, qui est leo terrae. eth. 1,7,10 p.122ᵇ,39 -on animal . . . ad omnia alia mutabile est *eqs.* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,4 p.82,38 gamaleon (-eum, camalion *var. l.*) et talpa . . . vivunt ex puris elementis. **b** *per confusionem:* **α** *meles – Dachs:* ALPHITA I p.281,41 camaleonta animal est seu taxus (*cf.* p.317,19). *fort. add.:* ALPHITA II p.113,5 melus, cameleonta idem *(aliter ed. in nota).* **β** *struthocamelus – Strauß:* ALBERT. M. animal. 23,139 strutio avis . . . cameleon a quibusdam Graecis vocatur.

2 *de plantis:* **a** *carduus – Distel (Cirsium Mill.):* **α** *in univ.:* GLOSS. III 495,25 St.-S. camarion distil (526,48 camalion. 538,3 camacion. 539,48 comocion. 552,42 camacian). **β** *labrum Veneris – Karde: v. p.280,6sq. adde:* GLOSS. IV 357,11 St.-S. amiliunta carduus maior stabewrz *(cf. notam ed.).* **γ** *Atractylis gummifera (L.), Cardopatium Corymbosum (Pers.) vel sim. – Mastixdistel o. ä. (cf. André, Lex. bot. p.84):* PAUL. AEGIN. cur. 96 cum cinere cameleontis (*3, 22,19* χαμαιλέοντος) albi (GLOSS. Roger. I B 2,14 [1,28] p. 621,36 kameleuntam albam). ANTIDOT. Glasg. p.142,31 camelleonta -ii. p.158,37 cameleontis epitima. p.158,42 cameleontis nigrem radicem. TRACT. de caus. mul. 23 sucus de camiliunta. *al. v. et supra p.280,16sqq. cf.* chamaeleuca, chamaemelon, chamelaea. **b** *lappa – Klette (Arctium lappa L.):* GLOSS. III 676,42 St.-S. cameleon chlette (589,14). *cf. p.515,28.* **c** *viscum – Mistel (Viscum album L.):* GLOSS. III 553,35 St.-S. cameliunta mistele. **d** *capilli porri – Lauchfasern (cf. André, Lex. bot. p.69):* GLOSS. III 554,27 St.-S. camilenta lochvasen.

chamaeleuca (camal-) *subst.* (χαμαιλεύκη) *carduus – Distel (Cirsium Mill.):* GLOSS. III 538,36 St.-S. camaleuca distele.

chamaemelinus (camemil(l)-, camom-), -a, -um (-on). (χαμαιμήλινος) *ex chamaemelis paratus – Kamillen-:* PAUL. AEGIN. cur. 64 p.40,9 camemilino (*3,18,2* χαμαιμηλίνῳ) aut anetino oleo (254 p.202,10. AESCULAPIUS 1 p.2,3 oleum . . . -on. DYASC. p.133ª oleum camom̃.). *subst. neutr. i. q. oleum ex chamaemelis paratum – Kamillenöl:* PAUL. AEGIN. cur. 254 p.202,7 camemillini (*3,78,6* χαμαιμηλίνου) ʒ II. *ibid. al. (v. ind.).*

?***chamaemelitus** (camimell-), -a, -um. *qui chamaemeli est – Kamillen-:* ANTIDOT. Glasg. p.129,12 erba camimellita -i.

[Prinz]

chamaemelon (cam-, -mem-, -mim-, -mil-, -mol-, -ll-, -um *sim.*), -i *n. vel* **camomilla** (ga-, cha-, -mam-, -mem-, -mim-, -mel-, -mol- *sim.*), -ae *f.* (χαμαίμηλον)

1 *anthemis – (Echte) Kamille (Matricaria chamomilla L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p.66sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 131 p.76,28 camemileon (*3,23,13* χαμαιμήλων) apozima. 255 p.206,1 camemille . . . elixationibus. GLOSS. med. p.71,1 riocolophon herba camimilon. ANTIDOT. Augiens. p.60,19 camimela sicca. ANTIDOT. Bamb. app. p. 39,29 camomilla. ANTIDOT. Glasg. p.156,28 gamimmilla. ANTIDOT. Lond. p.21,1 camimila. ANTIDOT. Sangall. p.98,15 flores camimole. GLOSS. III 107,52 St.-S. camemelon vel thobari. 515,1 camamilla kamilla. 527,7 camomilla meydenblum. 597,55 camomilla wise blume. ODO MAGD. herb. 550 anthemim . . ., quam chamaemelum nos vel chamomillam dicimus. CONSTANT. AFRIC. grad. p.346,28 chamomila calida et sicca . . . est. ALBERT. M. veget. 6,294 camomilla est herba in foliis sicut cotula foetida . . .; sunt autem trium specierum camomillae . . .; alia est, cuius flos est albus, et alia, cuius flos est citrinus, et alia, cuius flos est purpureus. *al. v. et vol. I. p.702, 6sq. adi.:* ANTIDOT. Glasg. p.156,35 oleo gamimillo (ANTIDOT. Sangall. p.84,32 camemolum. p.97,22 canimelo. *ibid. al.*). *cf.* chamelaea. **2** *cotula foetida – Hundskamille (Anthemis arvensis L., cf. Marzell, op. cit. I. p.318.321):* GLOSS. III 521,44 St.-S. camomillum hundesdistel (IV 361,31 camulum). IV 372,2 de camonilla i. hundisblůme. **3** *lappa – Klette (Arctium lappa L.):* GLOSS. III 588,26 St.-S. minor camemelon cletto. *cf. p.514,54.* **4** *verbenaca – Eisenkraut (Verbena officinalis L.):* GLOSS. V 40,26 St.-S. camimola isarna. **5** *per confusionem i. q. chamaeleon – Distelart (cf. Marzell, op. cit. III. p.74):* GLOSS. III 584,43 St.-S. camomella wolfhunha *(v. notam ed.). cf.* *cammula.

chamaepitys (cam-, -mep-, -mip-, -pet-, -eos, -ius *sim.*), -eos *f. (?n.: l.49)* (χαμαίπιτυς) **1** *abiga – (Gelber) Günsel (Ajuga Chamaepitys Schreber vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.164sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 173 castorei, chamepiteos (*3,29,2* χαμαιπίτυος). 209 p.143,19 camepitheos. GLOSS. med. p.95,16 ynammipeto. Ps. HIPPOCR. phleb. 178 camipidius uncias VII. DYNAMID. Hippocr. 2,29 chamepetys, hoc est cucurbitatis (*i.* -ris). TRACT. de caus. mul. 23 camipetes in vino cocto bibat. DIAETA Theod. 125 camethin. DYASC. p.72[a] camepitis species sunt tres *eqs. (cf. Diosc. gr. 3,158).* CONSTANT. AFRIC. grad. p.374,22 chamepiteos calida et sicca . . ., laxativa est. *al. v. et supra p.513,70.* **2** *species trixaginis – Gamanderart (cf. p.513,67sq.):* GLOSS. III 527,17 St.-S. camepiteos clain gamandre (538,12 campiteos). 531,27 quercula maior camepiteos grosgamandre (MATTH. PLATEAR. gloss. p.385[b] chamepitos . . . mundificativum; idem est quod q. m. ALPHITA I p.281,37 camepitheos, q. m., germandrea maior vel simpliciter germandrea, camedreos, camitria. II p.74,24). **3** *hypericum – Tüpfel-Hartheu (Hypericum perforatum L., cf. Marzell, op. cit. II. p.940):* GLOSS. III 486,42 St.-S. camephitis harhowe.

*?***chamaerantus** (-mar-) *vel* **-um,** -i *subst.* (chamaedrys, chamaerops *cft. André, Lex. bot. p.86*) *species trixaginis – Gamanderart: v. p.514,6.*

chamaerops (cameropa) *subst.* (χαμαίρωψ) *species trixaginis – Gamanderart (cf. p.513,67sq.):* ALPHITA II p.28,23 cameropa frutex est bipalmis . . ., florem habet . . . purpureum.

***chambium** *v.* *cambium.

chamedraeos, -dryos *v.* chamaedry(o)s.

chamelaea (cam-, am-, -mil-, -mol-, -lea *sim.*), -ae *f.* (χαμέλαια) **1** *Daphne oloides (L.), Daphne Cnidium (L.) vel sim. – Bergseidelbast, Südlicher Seidelbast o. ä. (cf. André, Lex. bot. p.86):* PAUL. AEGIN. cur. 211 p.149,22 cum . . . cameleas (*3,48,3* χαμελαίας) foliis. GLOSS. med. p.88,20 turbiscus, qui grece camelea dicitur (DYNAMID. Hippocr. 2,104 camilia). ANTIDOT. Glasg. p.121,7 camelea, qui dicitur lauriola. ALPHITA II p.29,24 camelea, timelea idem. *al.* **2** *Daphne Mezereum (L.) – Seidelbast (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p.31):* GLOSS. III 498,3 St.-S. cameęlea cylant. **3** *per confusionem:* **a** *chamaeleon, labrum Veneris – Weberkarde: v. p.279,72* (amiliae). **b** *chamaemelon – Kamille (cf. p.515,4sq.):* DYNAMID. Hippocr. 2,71 camilae agrestis genera sunt duo, maior . . ., minor *eqs.* **c** *chamaezelon – Fünffingerkraut (Potentilla reptans L.):* ALPHITA II p.27,34 camolee quinquefolium, pentaphilon idem.

***chamelatius** (ca-), -a, -um. (*cf.* χαμελαΐτης) *chamelaea conditus – mit Seidelbast gewürzt:* DYASC. p.194[a] vinum ca-um confice sic: *eqs.*

chamepetys *sim. v.* chamaepitys.

***chammapulum,** -i *n. (gr.* *χαμάμπελος, *cf. G. Rohlfs, Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris. [2]1964. p.556) vinea vetus – alter Weinberg:* ACTA imp. Winkelm. I 230 p. 212,9 (a.1221) fundum in flomaria Mili, in quo erat -um. p. 212,12 contractum . . . de predicto fundo et -o celebratum. p. 212,24 super redditu . . . -i.

chamomil(l)a *v.* chamaemelon. **chamus** *v.* camus.

chanabum *v.* cannabis. ***chanaveria** *v.* *cannabaria.

chane crenodo *subst. donum – Gabe:* LEX Sal. 67[tit.] de chane cre⟨no⟩do (ane, cane, creudo, creuto *sim. var. l.*).

channatum, -etum *v.* cannetum.

channe *subst.* (χάννη) *species piscium marinorum – Sägebarsch (Serranus cabrilla vel sim.):* ALBERT. M. animal. 6,72 haraz et horcaniz (*p.567[a],27* χάννης). 7,24 hahame. 7,77 allynny. 17,32 hashy.

chanon *sim. v.* ca-. **chantarus** *v.* cantharus.

chantrix *v.* cantrix. **chantum** *v.* 2. cantus.

chaos, *dat. et abl.* -o *n. vel indecl. (l.40)* (χάος) *script. et form.:* k(h)aus: RHYTHM. 40,12,1. *v. et l.31.* cahos: *l.47.55.63.67.* caus: *l.32.* chahos: *l.57.* chaus: RHYTHM. 35,11,1 (khaos *var. l.*). *metr.* chā-: *l.68. def.:* GODESC. SAXO gramm. 1,34 caus . . . est hiatus terrae . . ., -os vero . . . est terrae et aquae indistincta confusio *eqs.*

I *primordialis mundi status confusus – ungeordneter Urzustand der Welt, 'Chaos'* (*cf.* GLOSS. II 654,17 St.-S. -os gimischida): **A** *proprie:* ALDH. virg. II 511 -os obstrusum et torpens confusio rerum. SALOM. III. carm. 1,190 cuius *(Dei)* regna -o precellunt. ANNAL. Quedl. a.1014 p.83,10 cum . . . in antiquum -os omnia redirent. ALBERT. M. Iob 11,10 (ed. M. Weiss. 1904) in uno -os. metaph. 1,3,11 p.41,47 (ed. B. Geyer. 1960) -os, quod est vacuum spatium, in quo mundus factus est. summ. theol. II 11,44 p.513[a],34 in . . . mixto, quod -os Graeci vocant. *al.* **B** *translate:* **1** *perturbatio, inordinatio – Verwirrung, Unordnung:* ALDH. virg. II 2348 ad caeli scandunt spiracula sedes absque -o. NIVARD. Ysengr. 1,278 dędalia fallax implicat arte -os *Reinardus.* CHART. episc. Hild. II 382 si cahos ingruerit. *al.* **2** *vastitas – Öde:* LAMB. LEOD. Matth. I 741 glatiale -os sterilisque pruina. **3** *deformitas – Mißgestalt:* LAMB. LEOD. Matth. IV 12 -os illud membrorum *(contractorum).*

II *baratrum, abyssus, hiatus – Schlund, Abgrund, Kluft* (*cf.* GLOSS. I 813,4 St.-S. -os festin): **A** *proprie:* **1** *strictius de aqua, terra:* PAUL. DIAC. Lang. 1,6 p.51,15 profundissimum et sine fine patens -os *(maris).* ADAM gest. 4,40 p.277,15 oceani euripus . . . nautas . . . traxit ad -os (cahos *var. l.*) illud profundum *eqs.* BENZO ad Heinr. 6 praef. p.658,48 interpositum erat . . . fluminis chahos. ALBERT. M. resurr. 108 p.309, 22 -os . . . est profundum intransmeabile et figurat immobilitatem sententiae. *al. profunditas – Tiefe:* EPITAPH. var. II 121,12 per iuga perque -os. **2** *latius i. q. infernum – Hölle* (*cf.* GLOSS. II 38,36 St.-S. -os pech): AUDRAD. carm. 1,331 -os exuperans Christus de morte migravit. CARM. cod. Paris. (8812) 1,3 vitare cahos tenebrasque perennes. BRUNO QUERF. Adalb. A 7 ab nigris spiritibus immundis ad tartareum -os incaute portatur. CARM. Bur. B 54,3,10 ut . . . -os incolatis *(sc. daemonia). al.* **B** *in imag.:* ROD. GLAB. hist. 2,12 humanum genus rursus in antiquum precipicii cahos suę perditionis . . . inlabitur. RANGER. Anselm. 1538 -os triste patere videt. HERRAT hort. p.133 periit -os inter angelos et nos. BERNH. GEIST. palp. 1,13 dum -os antiqui serviminis omne reliqui ocior et gyro. *al.* **C** *translate:* **1** *pernicies – Verderben:* BERENG. TREV. serm. 1 (PL 160,1014[A]) vitiorum . . .

[Prinz]

repellere -os. **2** *diabolus – Teufel:* HYMN. Hraban. 6 (3), 4,1 Herodes stimulante -o . . . furibundus.

III *tenebrae – Finsternis* (*cf.* GLOSS. I 73,33 St.-S. -os mihil finstar): **A** *proprie:* WALAHFR. carm. 22,1,5 fulsit . . . sol . . . fugiente -o. WOLFHARD. Waldb. 1,18 (16) noctis teterrimum -os. BERTH. ZWIF. chron. 24 p. 222,20 *(de eclipsi solis)* ne in antiquum -os omnia verterentur. *al.* **B** *translate i. q. caecitas – Blindheit:* WOLFHARD. Waldb. 3,2 tetrum a te repellere . . . -os. *Prinz*

chapella *v.* 1. capella. **chapo** *v.* capo.

***chara** *n.* (χαρά) *gaudium – Freude:* ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,24 lux ipse Deus, tu -a perenne.

***charabe** *v.* *cacabre.

characias (carcios) *subst.* (χαρακίας) *species tithymalli – Wolfsmilchart (Euphorbia Characias L., cf. André, Lex. bot. p.86):* DYNAMID. Hippocr. 2,64 masculum *genus tithymalli* carcios dicitur.

character (ka-, ca-), -eris *m. (n.: l.30. p.518,19.54)* (χαρακτήρ) *script.:* catar-: *l.67.* -rec-: CHART. Turic. 1476 p.188,12 karecteribus. -akt-: *l.56. p.518,49.519,41. al.* -the-: *p.519,22.* -tar-: *p.519,5. adde* CHART. Turic. 1182 karactare. -tir-: *p.518,18. adde* CHART. Raitenh. 374. *form.: acc. sg.* -er: *l.30. acc. pl.* -ria: *p. 518,19. metr.* -tĕ-: *l.59. p.518,6.9.57. al.*

signum – Zeichen (cf. N. Häring, Scholastik 30. 1955. p. 481sqq., 31. 1956. p.41sqq. 182sqq.): **I** *gener.:* **A** *nota possessionis – Eigentumszeichen:* **1** *strictius:* **a** *spectat ad bestias:* LEG. Wisig. 8,5,8 caballis . . . aut bubus . . . ca-es infigere. *ibid. iterum.* MARC. VALER. buc. 3,117 figite signa gregi minimeque novate ca-r! **b** *spectat ad arbores:* LEG. Wisig. 8,6,1 si quis apes in silva . . . invenerit, faciat tres decurias, que vocantur ca-es *eqs.* **2** *latius spectat ad homines:* **a** *stigma – Brandmal:* CHART. Burgenl. I 502 p. 337,49 (a. 1267) ut eidem pro vitio seu nota calumnie -r imprimatur. 503 ad imponendum eidem ca-em. 510 p. 342,24. *in imag. et per compar.:* EPIST. Hann. 24 p. 56,26 me absolvit ignominię -r, quem . . . inussit meo claustro. 72 *(de ulcere)* doloris signum et quasi ca-em. **b** *macula – Flecken:* CHRON. Erf. mod. I a. 1166 p. 184,21 *(de lue)* cuique nigro quodam ca-e inter scapulas apparente. *cicatrix – Narbe:* VITA Magni Fauc. p.426^{b},14 sunt . . . sana reperta *ulcera,* acsi vix saltim ca-r (cicatrix 2.3) invenire potuisset. **B** *nota scriptoria, littera – Schriftzeichen, Buchstabe* (*cf.* GLOSS. IV 168,42 St.-S. ca-r puchstap): **1** *proprie:* **a** *in univ.:* THEODULF. carm. 28, 174 quos *(nummos)* Arabum sermo sive ca-r arat. CLAUD. TAUR. epist. 1 p. 592,16 uniuscuiusque doctoris nomen cum suis -bus . . . subter in paginis adnotavi. DIPL. Loth. I. 122 p.281,2 (ed. Th. Schieffer. 1966) bibliothecam cum . . . maioribus -bus. OTFR. ad Liutb. p. 167,40 nulli se ca-i aliquotiens in quodam sono nisi difficile iungens *lingua Theotisca.* EKKEH. IV. bened. I 27,46 nam dare plura sacer medicamina quisque ca-r (gloss.: Ebreorum) dicitur. HONOR. AUGUST. euch. 8 (PL 172,1254^{D}) litterae, in quibus figurae exterius et -es videntur. CHART. Frauens. 43 (ed. W. Küther, UB Frauensee. 1961) actiones . . . delet successus temporum, nisi roborentur firmo karaktere litterarum. *al.* **b** *mus.:* HERM. AUGIENS. mus. p. 4,42 octava, quae aequalem primae sonum habet et ca-em (*sim.* Ps. ODO CLUN. mus. p. 271^{a}). WILH. HIRS. mus. 41 quisque *troporum* suum captet proprioque -e signet. *al. spectat ad dasian:* MUS. ENCHIR. 2 p. 153^{a} tetrachordorum differentia versis in varium -bus indicatur. GUIDO ARET. micr. 5,21 cum moderni . . . quattuor tantum signa posuerint, quintum et quintum videlicet sonum eodem ubique -e figurantes (HERM. AUGIENS. mus. p. 18,33). **2** *meton.:* **a** *scriptum – Schrift:* AETHICUS ISTER 66 p. 46,26 prae multis gentilibus ca-bus vanae . . . doctrinae. TRAD. Frising. 44 p. 72,24 ut supra stilo conprehendimus vel cataracteribus depromimus. VITA Laur. Sip. praef. (MGLang. p. 544,7) qui per extraneas scripturas hactenus celebris habebatur, nunc . . . proprio -e innotescat. ALBERT. M. cael. hier. 4,7 p. 120^{b},6 'sacros -es' (*PG 3,180^{D}* ὑποτύπωσιν), id est litteras vel scripturam. **b** *manus – Hand(schrift):* EKKEH. IV. cas. 22 p. 95,5 in . . . locis plerisque . . . Sintrammi ca-is libri . . . habentur. **C** *nota numeri, ponderis – Zahl-, Gewichtszeichen:* **1** *in univ.:* BEDA temp. rat. 4,26 ponderum vocabula vel -es. HRABAN. cruc. 1,19 p. 224^{A} omnia . . . cruci concordant tramite dictu, lex, numerus . . ., -r *(sc. X).* EGBERT. fec. rat. 1,920 tessella ca-e miro. MEINZO epist. p. 203,36 diversis minutiarum ca-bus. **2** *spectat ad abacum (plerumque i. q. calculus – Rechenmarke; de notis numerorum Arabicis e. g. l.12):* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,170 cum . . . ca-bus iniens *Geometrica* certamina lusus. RICHER. REM. hist. 3,54 corneos effecit ca-es. Ps. ODO CLUN. abac. p. 296^{b} nomina et figuras -um iam consideremus *eqs.* HERM. AUGIENS. abac. p. 644,2 alium *numerum* in tertio *tramite* secundum ca-es eundem numerum per distinctionem linearum designantes pone. MATHEM. var. Bubnov p. 246,10 sunt . . . novem . . . numerorum ca-es, qui propriis insignes notulis . . . designant quandam potentem efficaciam. *al.* **D** *nota magica – magisches Zeichen:* PIRMIN. scar. 22 p. 55,2 karactires (caracteris *A*), erbas . . . nolite vobis . . . adpendere *(cf.* SERMO de sacril. 19 ca-ia in carta sive in bergamena. *al.).* ANSELM. BIS. rhet. 2,3 p. 145,7 merens . . . ka-bus perditis. WIBALD. epist. 173 p. 294,31 diceris . . . quosdam ca-es habere et illos ad quedam prestigia . . . conscribere. ALBERT. M. veget. 6,235 dii, qui invocantur per -es (carr- *P*) et sigilla et sacrificia. 6,363 -em iusquiami pictum. *adde:* CAES. HEIST. hom. exc. 135 referam tibi -es, quos cum . . . in aure obsessi susurraveris, mox effugiet *daemon.*

II *eccl.:* **A** *proprie:* **1** *signum (crucis) – (Kreuz-)Zeichen:* **a** *strictius:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 13,11 qui . . . crucis Christi . . . insigniti ka-e. STATUT. ord. Teut. p. 51, 12 pallium, per quod ordo crucis ka-e pretenditur. ALBERT. STAD. annal. a. 1147 tali se signabant contra Slavos ka-e. *al.* **b** *latius:* LIBRI Karol. 3,6 p. 117,14 agnus Dei . . . spiritus ei . . . donum et sui ca-is insuperabile signum . . . concessit. HRABAN. hom. II 111 p. 355^{A} signa eum *(Paulum)* -e meo. BERENG. TREV. laud. 3,9 p. 977^{C} Constantinus . . . -e Christi se . . . consignans. GERHOH. Sim. p. 256,36 sancti patres . . . agnoscentes in eis *(ab haereticis baptizatis)* ca-em Christi, id est integritatem sacramenti. ARNO REICHERSB. apol. p. 210,33 sacramenta, quae . . . -is formula signantur. **2** *insigne (ordinis) – (Standes-)Merkmal:* **a** *strictius:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 251,15 calumniatur capitis comam aliter tondi, alium ca-em exprimi. CAES. HEIST. mirac. I 1,39 p. 47,11 sine -e coronae. 7,59 p. 79,20 ordines . . . confessorum . . . certis ca-bus distinctos. **b** *latius accedit notio conversationis vitae:* ABSAL. serm. 23 p. 124^{A} quanti in ecclesia Dei per -em clericalem in sortem vocati Domini. DIAL. cler. et laic. p. 316,6 licet ka-em, quo ego insignitus sum, tu non geras (CHART. Turic. 881). CHART. Turic. 1578 propter reverendum karakterem ordinis clericalis. **3** *symbolum – Wahrzeichen:* EPIST. var. III 14 p. 160,35 cuius *(sacerdotii legalis)* maximus -r erat tabernaculum. **B** *translate:* **1** *signum (spirituale) – (inneres) Kennzeichen:* CLAUD. TAUR. epist. 7 p. 604,44 cordi nostro firmissimum ca-r inpressum. HRABAN. hom. II 162 p. 457^{A} apud quos fidei et dilectionis suae -em non approbat *Deus* (HUMB. Sim. 2,41 p. 190,25 fides catholica . . . ca-r est Christi. CARM. Bur. B 47,3,2 quisquis es signatus f. -e). EPIST. Hann. 42 p. 247,13 ostendite . . . illum dominici discipulatus ca-em. COD. Udalr. 61 p. 128,8 Christi ca-em, id est pacem et caritatem. ANNAL. Magd. a. 1147 p. 188,49 Rutheni . . . christiani nominis ka-em habentes. *al.* **2** *signum sacramentale – sakramentales Prägezeichen:* HELW. denar. p. 89,10 animam . . . invisibiliter sigillans ipsam a perditionis massa baptismali -e distinxisti. ALBERT. M. sacram. 25 p. 19,78 ca-r indelebilis est et perpetuus. 68 p. 47,12 ca-r . . . est ad distinguendum fidelem ab infideli. 219 p. 143,27 ca-r est relatio a ca-e aeterno impressa animae rationali *eqs.* 220 p. 143,70 tria sacramenta imprimunt ca-em, scilicet baptismus et confirmatio et ordo. *al. (v. ind.).* eccl. hier. 2,2 p. 511^{b},34 res et sacramentum, scilicet -r. euch. 6,2,2,19 p. 394^{b},13 mutationes sacramentales ad -es imprimendos. IUSTIN. Lippifl. 785 -e presbyteratus sacratur. CHRON. Erf. min. app. III p. 714,5 Sother

[Dauser]

papa constituit, quod mulier . . ., si ordinata fuerit, non recipit ca-em. *al.*

III *iur. et publ.:* **A** *monogramma, ductus, signaculum, nomen subscriptum – Monogramm(buchstabe), Schriftzug, Handzeichen, Unterschrift* (*cf.* GLOSS. II 346,5 St.-S. caractarem zeihhan vel hantgascrip): TRAD. Frising. 34 (a.769) manu propria ut potui ca-es cyrografu inchoando depinxi *(sc. Tassilo dux).* LIUTPR. hist. 6 p.163,25 litterae . . ., quae plumbo signatae sui nominis ca-es monstrant. DIPL. Otton. II. 174 cartam . . . quodam ca-e per obliquum ducto . . . firmavimus. CHART. Bund. 170 p.136,5 preceptum . . . iussimus . . . ca-e nostri nominis condecorari. CONR. MUR. summ. 6,6 p. 476,23 legales . . . tabelliones . . . instrumentis . . . inponunt quoddam signum seu ka-em specialem, quo signo seu quo ka-e idem utuntur pro sigillo. *saepe. adde:* ERCHEMB. CAS. hist. 4 ut . . . cartas . . . nummosque sui nominis ca-bus superscribi . . . iuberet *Grimualdus.* **B** *sigillum, impressio sigilli – Siegel, (Siegel-)Abdruck:* **1** *proprie:* DIPL. Loth. III. 20 p.30,18 hanc paginam regalis ca-is nostri impressione signari precepimus. CHART. Babenb. 111 sigilli . . . nostri ka-e (CHART. ord. Teut. [Hass.] 105 instrumentum est s. civitatis . . . karacthere roboratum). ACTA imp. Winkelm. I 116 regie maiestatis nostre ka-e. CHART. Lips. II 11 bullae nostrae auctorabili ca-e. CHART. Babenb. 433 p.301,15 litteram . . . nostro ka-e consignitam. CHART. Turic. 701 universitatis ca-em. CHART. Stir. IV 228 cedulam . . . nostri ka-is munimine roboratam. *saepe. forma impressa – Prägung:* ALBERT. M. pol. 1,7[f] p.55[b],46 -r (*p.1257[a],41* χαρακτήρ) . . ., imago scilicet et superscriptio, positus est . . . in numismate. **2 a** *in imag. et per compar.:* CHRON. Lippold. 3 p.548,29 erat . . . quasi ca-r et titulus dotis huius ipsius aecclesiae. CHART. Port. 131 quod viris tam emeritis . . . fraternitatis -e nos . . . annexas . . . gaudebimus. *cf. p.518,54.57. al.* **c** *sensu serae:* FUND. Schild. 17 p.1052,28 divina . . . providentia castra virtutum fidei ca-e et vecte patientie . . . firmaverat. **b** *meton. i. q. auctoritas, vis rata, tenor – Beweiskraft, Rechtskraft, Inhalt:* CHART. episc. Halb. 225 p.192,16 (c.1149) quod . . . monasterium . . . redemerim, hoc testamenti -e signare curavi. CHART. Steph. Wirz. 131 p.139,27 testamentali ka-e describi. CHART. ord. Teut. (Hass.) 8 ca-em . . . scripti sigilli mei appensione statui roborare. CHART. Eichsf. 508 de karaktere suscepcionis . . . bonorum. **C** *status – Stand:* CHART. Bern. II 405 p.424,25 (a.1256) homines nomen et -em nobilitatis habentes.

IV *rhet.:* **1** *genus scribendi, stilus – Darstellungsart, Stil:* HRABAN. cruc. 2 praef. p.265[A] gemino styli -e. SIGEB. GEMBL. Theod. praef. p.462,27 (vs.) hanc *(vitam)* vix compegi vilique ca-e scripsi. CHRON. Reinh. a.1215 p.586,7 orationem . . . non solum utili, verum eciam delectabili ca-e expolitam. **2** *sermo – Ausdrucksweise:* SIGEBOTO Paulin. 32 ut Latinae linguae ca-e ideomata linguae Sclavorum exprimeret. *vocabulum – Bezeichnung:* BERENG. TREV. serm. 5 (PL 160,1034[c]) qui . . . lux in Domino -e apostolico titulamini.

V *philos.:* **1** *insigne peculiare – besonderes Kennzeichen:* HUGO HONAUG. div. 18,4 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p.144) proprietatis -e sive signo incommunicabili distincta *persona.* hom. 1,32,4 (ArchHistDoctrLitt. 42. 1967. p.174) propter . . . ypostaticos ca-es, i. e. personales proprietates. **2** *species – (äußere) Erscheinung:* ALBERT. M. metaph. 2,2 p.93,14 (ed. B. Geyer. 1960) primum est solis natura, secundum *(sc. fulgor)* est solis -r et forma.

***characticus,** -a, -um. (χαρακτηρικός) *insigniens – kennzeichnend:* HUGO HONAUG. div. 31,26 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p.181) ait . . . Iohannes Damascenus *(cf. l.68)* . . .: -a sunt idiomata hypostaseon, non naturae.

***characteristicus** (ca-, ka-), -a, -um. (χαρακτηριστικός) **1** *adi. i. q. insigniens – kennzeichnend:* LAMB. LEOD. Matth. I 2584 (add. cod. M) Iohannes Damascenus *(fid. orthod. 3,6)* ait: non differunt ab invicem ypostases trinitatis . . . secundum substantiam, sed secundum ka-a idiomata, id est determinativas proprietates *eqs.* (ALBERT. M. sacram. 71 p.50,64 ca-a. summ. theol. I 10,43,2,1 p.456[b],10. p.457[a],26. euch. 3,3,1, 14 p.316[b],10). **2** *subst. neutr. i. quod insignit – das Kennzeichnende:* ALBERT. M. summ. theol. I 10,43,2,1 p.456[b],17 -a autem sive distincta sunt particularia.

characterizo (ca-), -atum, -are. (χαρακτηρίζειν) *insignire, manifestare – kennzeichnen, deutlich machen:* HEIRIC. Germ. I alloc. 7 non nichil miserum -ant taedia secreti. ALBERT. M. sacram. 218 *(de essentia characteris)* quia hoc ipsum, quod est, ad aliud est, et hoc modo ca-tum est ad aliquid ut pater. cael. hier. 2,6 p.41[b],32 nullo lumine -ante (*PG 3,140[C]* χαρακτηρίζοντος), id est distinguente *veritatem divinam.* eccl. hier. 4,15 p.677[b],1 -ante (*PG 3,484[C]* ὑποτυπούσης), id est significante *sacra symbolorum imaginaria descriptione* divinissimum spiritum esse donatum. euch. 3,2, 5,6 p.304[b],9 per quam *(crucem)* omnes in Dei familiam et Christi filii eius -amur et distinguimur et signamur. *al.*

charadrius (ka-, ca-, c(h)or-, -ala-, -rr- *sim.*), -i *m. (f.* -ia: *l.20sq. ?n.* -ion, -ium: *l.19sqq.23.31)* (χαραδριός) *form.: ?nom. sg.* -io: *l.20. gen. pl.* -ium: *l.28.*

1 *alauda – Lerche:* GLOSS. IV 256,24 St.-S. ca-ion vel alauda lerach (134,40 cor-io. 183,26 carodrion. 226,4 karradria. 368,45 ca-ium. *ibid. saepe*). **2** *ardea – Reiher:* GLOSS. IV 44,4 St.-S. ca-ius heigir. *ibid. al.* **3** *luscinia – Nachtigall:* GLOSS. III 457,30 St.-S. (cod. a) caradion vel laudula et lucinula natgala. **4** *noctua – Nachteule:* ALBERT. M. animal. 8,68 avis quaedam, quam koradyriem (*p.615[a],1* χαραδριός) vocant, . . . est quaedam species noctuae *eqs.* **5** *de avibus incertis vel fabulosis:* AETHICUS ISTER 32 p.18,32 comedent . . . carnes . . . -ium (chor- *codd.*). HONOR. AUGUST. spec. p. 958[B] est avis albicolor, quae ca-ius vocatur, per quam aeger, utrum evadere possit, probatur (*sim.* ARNOLD. SAXO fin. 2,6 p.61,38. ALBERT. M. animal. 23,31 caladrius sive caladrion). ALBERT. M. animal. 7,39 aves . . . corium inter digitos habentes sunt vocatae graece . . . tericoz, laradomoz (*p.593[b],15* χαραδριός). EPIST. Dominic. 83 p.106,16 ut . . . cicius ibi cocodrillus quam caladrius audiretur.

***charagium** *v.* *carrigium. **charagius** *v.* carag(i)us.

charagma (ca-), -atis *n.* (χάραγμα) *forma impressa – Prägung:* HUMB. Sim. 1,6 p.109,15 ille *(nummus)* aut in ca-e aut in materie aut . . . in pondere fallit. p.109,25.

***charaxamen** (ca-), -inis *n. plur. i. q. scriptum – Niederschrift:* VITA Sym. Ach. praef. (MGScript. IV p.445*,15; s. X[med.]) ad ea recitanda, quae quorundam relatu ex illo didici, ca-a retorsi.

***charaxatio** (ka-, ca-, scata-, -cio), -onis *f.* **1** *medic. i. q. levis cutis incisio – das Hauteinritzen:* PAUL. AEGIN. cur. 64 p.40,19 ventosas occipitio apponamus cum ca-e (*3,18,2* ἐγχαράξεως). MAURUS urin. II p.15,3 pro passione de flegmate acetoso fiunt ka-es tibiarum. WILH. CONG. chirurg. 1575 earum *(venarum minimarum)* incisio dicitur scarificacio et ca-cio. GLOSS. Roger. I A praef. p.503,12 excoriatio sive scataxatio. *al.* **2** *rhet. i. q. genus scribendi, stilus – Darstellungsart, Stil:* WOLFHER. Godeh. I praef. p.169,9 ea . . . humili ca-e . . . descripsisse (*sim.* EKKEH. V. Notker. 3 p. 577[a],6).

***charaxator** (ca-), -oris *m. scriba – Schreiber:* FLOD. hist. praef. ca-orum . . . indigentia coartati. ARNOLD. RATISB. Emm. 2 praef. p.556[b],26 huius ca-is tui . . . tibi concedo *(sc. Dominus)* salutem.

charaxatura (ca-), -ae *f.* **1** *rasura – Rasur:* FORM. Marculfi 2,17 p.88,4 si quid liturae, ca-ae, adiecciones . . . facte sunt (DIPL. Merov. III A 56 p.174,44. *al.*). **2** *charta – Urkunde:* GESTA Camer. 1,111 p.449,20 papa confirmante . . . ca-am fieri obtinuit. **3** *?signum – ?Zeichen:* AETHICUS ISTER 66 p.45,5 incredibilia, . . . quae . . . ad duo puncta posuimus, ca-as et virgulas.

charaxo (sca-, ca-, cor-, cr-, -ata-, -asso, -r(a)zo, carrexere *sim.*), -avi, -atum, -are. (*cf.* χαράσσειν)

1 *strictius i. q. (leviter) incidere, scalpere – (leicht) einritzen, kratzen (cf.* GLOSS. IV 134,42 St.-S. co-o crazzo. 198, 13 ca-o rizon. *al.*) : **a** *techn.:* COMPOS. Luc. B 13 tabulam . . . sca-as spisse, curtatim. *c. sensu levigandi:* MAPPAE CLAVIC. 69 vas vitreum . . . ca-as mirio de lapide omnem eius

[Dauser]

curvaturam subradens. **b** *medic.:* PAUL. AEGIN. cur. 161 p.89,12 propter . . . ca-andum (*3,27,1* ἐγχαραχτέον) linguam. GLOSS. Roger. I A praef. p.503,14 (vs.) summa sca-amus, sed et infima scarificamus (IORDAN. RUFF. equ. 6,37 p.75,26 abrasa *callositas* . . . scatazetur sive scarificetur). MOSES PANORM. infirm. 19 p.119,16 scarassa inflationem. 26 p.126,9 radere locum mali et scarazare sine trahere sanguinem. 27 p. 127,6 scarzare. *al.* **2** *latius:* **a** *insculpere – einmeißeln:* THEOD. TREV. transl. Celsi 13 tabula . . . marmorea, in qua . . . titulus fuit ca-tus. LAMB. LEOD. Matth. III 1,6 marmor . . ., in quo ca-tum fuit 's. Mathias apostolus'. *al.* *scribendo indere – hinschreiben:* ALDH. virg. I 21 p.251,22 flexis litterarum apicibus in . . . parietis pagina ca-tis. **b** *inscribere – beschreiben:* EKKEH. IV. cas. 31 p.119,8 puerulos . . . parietes eis *(stimulis)* ca-asse viderat. GESTA Trev. 6 scutulam auream . . . hoc verborum ordine ca-tam. *al.* **c** *scribere, per-, conscribere – schreiben, aufschreiben, verfassen:* STEPH. EDD. Wilfr. 50 p.244,4 legationis indiculum . . . urbanitatis facundia ca-tum (ka- *2a*). LULL. epist. 98 p.220,8 qua *(materia)* . . . germanitatis . . . necessitudinem ca-ando alloquerer. EPIST. var. II suppl. 10 (MGEpist. V p.633,33) calamo, quo litterae ca-antur. CARM. libr. II 11,1,1 hunc humilis thomum Baldo craxare rogavit. CARM. Cent. 3 p. 295,5 parcat *lector*, oro, talia craxanti Miconi pusillo. VITA Deic. 5 (prol.) quorum nomina in . . . albo superna illa regia . . . tenet ca-ta. *al.* *de exemplari:* FORM. Morb. 20 epigraphus (*i.* apographum) curavi tibi carrexere 'de agiacrafu'. HINCM. Remig. app. p.348,10 ca-vimus *exemplar epistolae.* *de charta i. q. conficere – ausfertigen:* DIPL. Zwent. 4 p.25,11 (spur. c.1000) hunc . . . auctoritatis vigorem erga ipsam ecclesiam . . . ca-ari iussimus. **d** *describere – darstellen:* ALDH. virg. I 49 p.304,8 volumen . . ., in quo rudimenta vitae illius -antur. CARM. Cent. 73,22 quae tibi nuncque latent, poteris craxare peracta. THEOD. AMORB. Mart. 4 quae . . . perpessus sit . . . pericula, . . . non piget ca-are. DONIZO Mathild. epist. p.351,9 carmine heroico . . . carazare. *al.* **e** *appellare – bezeichnen:* DICUIL. epist. cens. 182 (Cod. Paris. N. A. 1645 f.11^{r}) craxatas variae mensuras parte videmus. **f** *pellicere – betören:* HINCM. epist. I 131^{b} p.71,32 quamvis blando sibilo eos quidam ca-are voluerint.

subst. **charaxata,** -orum *n.* *scriptum – Schreiben:* LULL. epist. 114 p.246,23 cetera, quę te melius recoluisse credimus in ca-is commendata.

charchesium *v.* carchesium. **charibdis** *v.* charybdis.

***charientes** (ca-) *m. pl.* (χαρίεντες) *qui gratia sapientiae praecellunt – mit Weisheit Begabte:* ALBERT. M. eth. 1,5,2 p.59^{b},24 excellentes . . . dicimus, quos ca-es (*p.1095^{a},18* χαρίεντες) dicunt, quod sonat gratiosos, qui aliqua gratia praefulgent rationis. 1,5,3 p.60^{a},7 ca-es et excellentes.

charlophillum *v.* caryophyllum.

charisma (ka-, ca-), -atis *n.* (χάρισμα) *metr.:* chā-: *l.61.63sq. p.522,1.5. al.* chă-: *l.57.*

I *proprie i. q. donum gratiae, gratia – Gnadengabe, Gnade:* **A** *de dono divinitus attributo:* **1** *in univ.:* LIUTG. Greg. 6 quanta ca-ta in uno homine fuerint. NICOL. I. epist. 34 p. 304,13 virtutum -ta praedicate! HEIRIC. Germ. I 3 praef. 15 ob fecunda . . . multiplici dote ca-ta caelestis . . . septifluum pagina concrepat. PILGR. ad Bened. p.43,21 ordinis ac nominis ca-e prerogato . . . Benedicto pontifici. CARM. imag. 29,1,4,1 ave stella maris *(sc. Maria)*, ka-e lucida prolis. VITA Maxim. Trev. II 53 athlętas Christi notat *papa* in ka-e signi. VITA Mathild. II praef. incrementa spiritualium ca-um. AMARC. serm. 3,891 ka-a tuum, quod venditur ullo, spiritus alme, . . . defleo. RANGER. carm. 519 non ca-ta vides, quod crisma sonare videtur. OTTO FRISING. chron. 8,31 p.448,5 differentiam donorum, quae sunt diversa dona ca-um. *saepe.* *remissius:* DIPL. Otton. II. 300 p.353,1 divina providentia . . . cuncta . . . ca-um dona . . . in tempore di⟨stri⟩buit. *nom. propr.:* CHART. Otterb. 128 (a.1257) Ca-a vidua. *al.* **2** *spectat ad principem:* NICOL. I. epist. 93 p. 542,23 virtutum ca-ta, quae tibi . . . Christus contulit, . . . pro se . . . praeparata semper inveniat. **3** *spectat ad libros:* SMAR. carm. 3,17 hunc modicum, sacro ca-e plenum, inspirante Deo volui coniungere librum. CARM. var. I 27,1,41 istius *libelli* ut capias sacra tot ca-ta, lector, e quibus altithronum possis dinoscere Christum. 27,2,15 continet hic *liber* Christi nimium ca-ta sacra, quae latuere prius littera tecta diu. **B** *de dono per ecclesiam vel sacerdotes attributo:* CARM. Paul. Diac. app. II 51,7,1 gratis . . . honorum ca-ta dignis tribuit. HRABAN. epist. 3 p.385,33 de IV ca-bus aecclesiae, id est baptismo et chrismate, corpore et sanguine Domini et de officio missę. STEPH. V. epist. A 26 numquid non omnia ca-ta sacerdotalis ministerii crucis figura perficiuntur? *al.*

II *meton.:* **A** *scripta (a spiritu sancto inspirata) – (vom hl. Geist inspirierte) Schriften:* VITA Filib. 5 (MGMer. V p.587,9) Basilii sancti -ta. **B** *donatio – Schenkung:* DIPL. Heinr. II. 111 p.137,6 dolemus, quod locum . . . aliquo proprietatum nostrarum ca-e non amplificavimus. **C** *chrisma – geweihtes Salböl:* SEDUL. SCOT. carm. 2,54,8 alter Salemon redolens -a pacis (1,19,21). *cf. p.551,59.552,42.*

***charismo** (ca-), -atum, -are. *per confusionem i. q. chrismare – weihen:* VITA Leod. 44 (MGMer. V p.322,10) qua *(basilica)* carismata . . . pontifex . . . accessit . . . et . . . sanctum sepelivit corpus.

charistatone *v.* cheristadona.

***chariston** *subst.* *(cf.* χάρις*?)* *?species gemmae – ?Edelsteinart:* AETHICUS ISTER 106 p.80,12 gignit *India* . . . -on (ca- *C*), berillo, crisprasso atque crisolido.

charitas *sim. v.* ca-.

charitosus (ca-), -a, -um. *amans, benevolus – liebevoll, wohlwollend:* AGNELL. lib. pont. 11 Agapitus IX., cuius nomen Latina lingua vertitur ca-us. HINCM. Remig. 5 p.268, 20 in carorum ca-a (-tuo- *3b*) dilectione.

***charlettus,** -i *m.* (*cf. francog. vet.* charlet) *mensura quaedam frumenti – ein Getreidemaß:* GISLEB. MONT. chron. 242 p.317,24 X mensuras moliture, que -i dicuntur *(v. notam ed.).*

***charobba** *v.* *carubia. *adde:* COMPOS. Matr. 1,7 amoniacum . . . charobbis (-bes *cod. a. corr.*) tribus pensum.

charoena (aroen *sim.*) *subst.* *rapina, poena rapinae – Raub, Raubbuße (cf. Dt. Rechtswb. II. p.673):* LEX Sal. Merov. 61$^{tit.}$ de -a (car-, -nn- *sim. var. l.*). LEX Rib. 58$^{tit.}$ de aroen.

***charopos** (ka-), *acc. sg.* -on *adi. (vel subst.)* (χαροπός) *de colore i. q. inter album et fuscum medius – bräunlich-weiß:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.39b^{v} ka-os est *zinziber silvestre* coloris. MAURUS urin. II p.6,12 ka-os *color urinae* est sicut color pilorum camelorum. WALTH. AGIL. med. 64 inter omnes colores albos ka-os magis distat a colore albo *eqs.* 65 urina ka-os lactea. ALBERT. M. animal. 8,206 color crinis eius *(bonasi)* est inter rubeum et colorem, quem medici ka-on (*p.630^{a},28* τεφροῦ) vocant. *al.*

charpentarius *v.* carpentarius.

***charpho** *v.* carpa. **charreo** *v.* carrico. *Dauser*

charta (ca-, ka-), -ae *f.* (χάρτης) *script.:* *?ha-: *p.523,46.* qua-: *p.525,6.* -rda: TRAD. Weiss. 156 p.146, 18. -th(a): *p.523,2.524,11.22.*

I *proprie de materia scriptoria (cf. L. Santifaller, MIÖG Erg.-Bd. 16,1. 1953; H. Foerster, Abriß der lateinischen Paläographie. ^{2}1963. p.44sqq.):* **A** *schedae ex medulla papyri confectae – Papyrus:* **1** *gener.:* DIPL. Merov. I 86 p.76,36 pelles X, carta tomi L. SERMO de sacril. 19 in carta sive in bergamena. NICOL. I. epist. 80 p.423,20 facilius cartae quam verba deficient. **2** *pharm. et techn.:* AESCULAPIUS 31 p.49,30 ex . . . calce, -a combusta et caera (ANTIDOT. Augiens. p.58,13 -a de tumu c. *cf.* ANTIDOT. Bamb. app. p.37,19 carta usta). COMPOS. Luc. N 18 scribis . . . in membranam aut carta (MAPPAE CLAVIC. 43). *cf.* *tomocharta. **B** *membrana – Pergament(blatt):* **1** *gener.:* **a** *spectat ad qualitatem:* SEDUL. SCOT. carm. 2,72,25 nomina quot nitidis . . . cartis *insunt.* ACTA imp. Winkelm. I 417 p.361,3 (a.1249) nec . . . in palperio nec in carta rasa. ALBERT. M. metaph. 7,2,3 p.358,24 (ed. B. Geyer. 1964) in cera vel carta. CHART. Turic. app. 1389^{a} scolares . . . vendiderunt . . . sum-

[Heßler]

mam . . . de littera nova in cartis edinis (1414[a]). 1476 p.188, 17 si . . . instrumentum kartha vel sigillo . . . lesum fuerit. CHART. Tirol. notar. II 523 Armus, confector cartarum, . . . confitebatur . . . XII bonas cartas vitulinas . . . dare. NICOL. BIBER. carm. 1738 (ed. Th. Fischer. 1870) cartarum rasores. **b** *spectat ad usum:* ALDH. carm. eccl. 4,4,10 quae nunc in cartis scribuntur rite quadratis *(cf.* CONR. MUR. summ. 6,6[c] p.437,33 carta, in qua scribi debet litera . . ., sic quadranguletur, ut *eqs.).* LIBELL. de conv. Baiuv. 7 carta sine litteris. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,261 prẹsto sunt cartẹ. EKKEH. IV. cas. 108[med.] in carta hic . . . scribamus. *al.* **2** *pharm. et techn.:* RECEPT. Sangall. II 4 amoniaco . . . in carta virgine perducis. THEOPH. sched. 1,33 gluten . . . de vitulina -a. GLOSS. Roger. I A 3,14 p.679,11 carte veteris, id est pergameni, folium I. *al.* **C** *schedae ex pannulis factae – Papier:* **1** *latius:* WILH. RUBRUQU. itin. p.329,6 volgaris moneta Cathaie est carta (caita *D*) de wambasio. ALBERT. M. animal. 23,82 licinium factum de carta bombacina. **2** *strictius i. q. pagina – Blatt, Bogen:* SALIMB. chron. p.458,3 cum . . . libello, qui scriptus erat in cartis de papiro. *fort. add.:* CLEM. IV. registr. 657 p.670,15 cartas sive membranas processum continentes eundem in huius . . . ecclesie . . . appendi sive affigi hostiis . . . faciemus.

II *meton. de paginis una cum causis inscriptis (sensu spirit. de causis tantum: l.58; cf. p.524,2):* **A** *instrumentum – Urkunde (cf. Bresslau, Urkundenlehre [v. ind.]; O. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters. 1911):* **1** *iur.:* **a** *in univ. (fere de originalibus; de exemplaribus, formulis e. g. l.33sqq.39sq.52sq.):* **α** *spectat ad causas firmatas:* CAPIT. reg. Franc. 9,7 textus cartarum ingenuetatis *(cf.* LEX Franc. Cham. 12 per cartam aut per hantradam ingenuus. CAPIT. reg. Franc. 168,2 cartam libertatis. *al.).* DIPL. Merov. II 10 p.98,5 in . . . -a precaria *(cf.* FORM. Marculfi 2,9[tit.] carta obnoxiationis. DIPL. Ludow. Germ. 6 p.7,31 cartam praestariam. FORM. Augiens. B 37 carta post carta. DIPL. Arnulfi 134 p.201,24 complacitationis cartam). CHART. Fuld. B 22 p.45,9 donationis (CHART. Carniol. I 68 p.77,35 d. et investionis. *al.*). CHART. Sangall. A 36 traditionis. FORM. Arvern. 5 carta patrociniale. TRAD. Lunaelac. 7 p.5,14 duo cartas commutationis. FORM. Sangall. I 16[tit.] dotis. CHART. Sangall. A 426 p.45,32 concordiae *(cf.* 621 p.230,20 pacationis, quod tiutiscae suonbuoch nominamus). DIPL. Karoli III. 76 proprietatis. CHART. Lux. I 184 cartam confirmationis prediorum. LEG. Lang. p.595[a],5 per hanc pergamenam cartam de morgincap. ORD. coron. imp. 14,58 cartas tercii generis et libelli. CHART. Tirol. 578 hec harta abnegationis. *persaepe. adde:* HROTSV. Theoph. 126 proprii cartam scribens detrimenti *(cf.* RAHEW. Theoph. 303 cartam probrosam, scriptum mendax . . ., cirographum leti). *cf. p.536,10.* **β** *spectat ad modum confirmandi, firmitatem, usum:* LEX Ribv. 62,3 si carta in iudicio perforata etuniata fuerit. FORM. Marculfi praef. p.37,5 tam praeceptiones regales quam cartas pagenses (CATAL. biblioth. Becker 37,550). LEX Alam. 2,1 testes, qui manus eorum in carta miserunt *([de re v. H. Hattenhauer, ZRGGerm. 83. 1966. p.271].* LEX Baiuv. 16,2 aut per cartam aut per t. conprobetur firma emptio *[de re v. H. Fichtenau, Le Moyen Age 69. 1963. p.110]).* CHART. Sangall. A 46 cartam inrumpere *(cf.* 365 violare. 501 comutare. *saepe).* 105 fuit ipsa carta levata; . . . presbiter . . . scripsit et subscripsit (CHART. Turic. 203 cartam solito more levantes et conscribi rogantes. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 81,13 ut nullus presbyter cartas scribat. HINCM. Remig. 7 p.274,27 cartam et vestituram . . . fecit. DIPL. Otton. III. 278 p.703,12 cartam, per quam litigabant. CHART. Bund. 211 tracta et facta est hẹc carta (CHART. Tirol. 233. *al.*). CHART. Rhen. med. I 445 p. 504,37 hoc in carta aliqua, quae specialius appellatur manuscriptum vel privilegium, notetur. CHART. Carniol. I 97 p. 100,27 ego . . . scriptor hanc -am . . . conplevi. CHART. Heinr. Leon. 17 cartam presentem sigillari precepimus (CHART. Brixin. 146 p.156,32 renunciavit . . . cartis sigillatis et non sigillatis vel manu notariorum confectis). COD. Lauresh. 2 p.268,7 in originalibus cartis. CHART. Tirol. 563 p.46,21 super quadam -a iurabant. CHART. Lamb. Leod. 479 p.588,20 privilegia . . . et -e ecclesie in libro . . . cum suis titulis conscribantur. *persaepe. spectat ad chirographa (cf. p.537,16):* CHART. Rhen. med. I 463 (a.1129) cartam . . . insigniri . . . et partem in nostrum et partem in s. Petri armarium poni placuit. *abund. (fort. restat sensus materiae scriptoriae):* LEX Ribv. 41,1 per tabularum seu cartarum instrumenta (DIPL. Pipp. 16 p.23,34 per strumenta cartarum. *al. cf.* DIPL. Otton. I. 254 p.363,26 per paginam cartarum). **b** *de diplomatibus regum, imperatorum:* FORM. Marculfi 1,31 cartas . . . regum. DIPL. Karoli M. 151 per apertam cartam (carth- *cod.*). CHART. Mog. A I 111 p.57,21 confirmationis. DIPL. Arnulfi 105 p.155,18 per praeceptales cartas. DIPL. Otton. II. 15 p.23,24 cartam tuitionis. ANNAL. Naz. II a.964 (MGScript. XVII p.33,17) ab imperatore cartam electionis acquisivit. CARM. Cantabr. 15,3[b],10 kartam regiam . . . cepi. CHART. Raitenh. 20 p.23,15 (dipl. Frid. I.) presentem -am sigilli nostri impressione firmari precepimus. CHART. Burgenl. I 61 p.33,41 hec nostre *(sc. regis Hungariae)* confirmationis carta. *saepe.* **c** *de iudiciis, placitis (citatorio: l.21):* FORM. Marculfi 1,28[tit.] carta audientiale. 1,38[tit.] paricla. VITA Elig. 1,31 cartamque (carth- *var. l.*) ei securitariam apud regem impetravit *(cf.* CONST. II 418,7 cartam specialem securitatis habere). FORM. Senon. II 2[tit.] carta sacramentale. FORM. Sal. Merk. 30[tit.] iecta. DIPL. Heinr. II. 305 p.380,18 in carta iudicatus. *al.* **d** *de notariorum instrumentis:* CHART. Bund. 339 (a.1158) per lignum et cartam . . . iugales fecerunt . . . remissionem. CHART. Tirol. 544[B1] p.22,26 Warimbertus . . . redidit cartam . . . et ibi canzellata fuit. CHART. Ital. Ficker 248 notarium fecisse seu abreviasse cartam. CHART. Tirol. 1115 hanc cartam ex imbreviaturis . . . sumpsi eamque . . . autenticavi et in publicam formam reduxi. CHART. Tirol. notar. II 44 cartam debiti. 84 in carta feudi. 105 pignoris. *al. v. et p.523,71. de protocollis q. d. imbreviaturae:* CHART. Tirol. notar. I 578[tit.] (a.1237) carta Egenonis Parvi. II 1[tit.] carta Girardi. *ibid. saepe in rubricis.* **e** *notitia de rebus traditis facta – Traditionsnotiz:* COD. Odalb. 64 *testes* praeordinati in priori carta. TRAD. Ror. 119 p.126,31 (Quell-ErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) cartam conscribi fecimus. *al.* **f** *tabula vel liber scrinii – Schreinskarte, -buch:* CHART. scrin. Col. A II 1 p.85,5 (a.1163/69) hoc cum esset in alia karta, in ista renovatum est. REGISTR. Pant. Col. 17,12 in karta officialium sancti Petri. CHART. scrin. Col. B 1228 in territorio sancti Severini, quod pertinet ad cartam nostram testimonialem. *al. adde:* CHART. scrin. Col. B 411 (a.1245) hoc testificatum est officialibus, quod in carta scabinorum sit conscriptum. **2** *publ. de pactis, foederibus:* HIST. Lang. Goth. 5 fecerunt pactum . . . Abari cum . . . Langobardis et cartam conscriptionis, ut *eqs.* CONST. II 37,13 (a.1210) ego . . . notarius . . . cartam scripsi, firmavi, complevi et dedi. 394,11 per cartam societatis. **3** *eccl.:* **a** *in univ.:* CONC. Karol. 53 p.689,33 sicut synodalis . . . carta, cuius exemplar in archivo est imperatorio, . . . narrat. CONSUET. Marb. 139 (Spicil. Friburg. X. 1965) novitius . . . legat cartam suam *(sc. professionis).* CHART. Bern. I 4,154 p.370,36 (epist. papae) nuptiales -as faciendi licentiam indulgemus. CONR. EBERB. exord. 1,29 p.86,29 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) decretum, quod carta caritatis vocatur *(sc. in ordine Cisterciensi).* CHART. Lamb. Leod. 657 p.231,29 in carta sua *(sc. canonicorum)* creationis et institutionis. **b** *de apostolicae sedis privilegiis sim.:* LIBER diurn. 35[tit.] de facienda carta (chartula *R*). HINCM. epist. I 200 p.224,10 de carta transmigrationis ad aliam parrochiam. VITA Rimb. 11 p.90,3 in cartis . . . Romanae sedis pontificum. HIST. Mosom. 2,6 paratis scriptisque ex papyreo tomo -is. HEINR. WIRZ. cur. 223 cartas grossare notatas. **B** *scriptum – Schriftstück:* **1** *strictius i. q. litterae, epistula – Schreiben, Brief (cf.* GLOSS. IV 276,11 St.-S. carta bref. *al.):* **a** *theol.:* CARM. biblioth. 3,1,107 catholicae . . . septem . . . cartae. **b** *eccl. et publ. (de edictis, mandatis: l.71. p.525,5sq.):* CAPIT. reg. Franc. 2 hanc cartam . . . per omnia loca decrevimus emittendam. FORM. Sangall. I 7[tit.] carta commendatitia (WILLIB.

[Heßler]

Bonif. 5 p.21,22 recensita commendaticiae conscriptionis carta). FORM. Sal. Bign. 16tit. carta tracturia. DIPL. Otton. I. 366 p.503,22 cartam vel noticiam hanc . . . scribi iussimus. IOH. METT. Ioh. 124 cartae magnitudo – nam quadra pellis vervecis erat – terrebat. NIVARD. Ysengr. 3,54 regia carta (quarta *B*) iubet. RAHEW. gest. 4,21 p.260,31 ut in scribendis cartis nomen suum *(sc. imperatoris)* preferens Romani episcopi subsecundet *notarius. al. syngraphus – Geleitbrief:* HUGEB. Willib. 4 p.101,5 si venerit sine carta, tollent illum cives. **c** *usu communi:* **α** *in univ.:* STEPH. EDD. Wilfr. 27 rex . . . legi litteras iussit; post lectam vero cartam . . . discerpens dissipavit. ALCUIN. epist. 158 p.257,2 saepius carta, quam relationis vocant, currat. FROUM. carm. 1,2 versibus aut kartis . . . scriptis. LUDOLF. summ. 1 p.359,12 dictamen, epistola, karta, litere quantum ad presens opus synonima sunt. *al.* **β** *de versibus:* ALCUIN. carm. 56,1,6 curre velox, carta. HRABAN. carm. 11,1 vade libens, karta. WALAHFR. carm. 12,1 dignare brevem percurrere cartam. FROUM. carm. 27,6 salutiferas mihi protulit ars tua cartas. *al.* **2** *latius:* **a** *schedula magicis verbis inscripta – Zauberzettel:* CAPIT. reg. Franc. 23,34 nec cartas per perticas appendant propter grandinem. **b** *litterae testimoniales – Echtheitsbescheinigung, 'Authentik':* CHRON. Ortl. add. 1 p.126,22 quam *(manum s. Stephani)* . . . nullo voluit *dux* opere fabrili includere nec cartam apponere. **C** *liber, codex – Buch, Schrift:* **1** *eccl. (publ.: l.35; cf. p.524,43sq.):* WILLIB. Bonif. 8 p.51,16 volumina et . . . divinae scientiae cartas (*syn.* codices) reppererunt. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,14 sacris . . . pallescere cartis. VITA Anselmi Luc. 80 tenente ea *domina* . . . unam orationum . . . -am. EPIST. Gerhoh. (PL 193,1106C) multa . . . in -a notasti. *al. adde de matriculis sim.:* ALCUIN. epist. 102 p.149,21 illius . . . nomen . . . per ecclesiasticas cartas scribere. HRABAN. carm. 13,42 caelestis quorum *(patrum)* nomina karta tenet. CHART. scrin. Col. A II 1 p.52,9 rebellis de karta civium . . . repudiabitur. **2** *usu communi:* ALDH. virg. II 2763 ut cunctas non possit carta coronas prendere virgineas. GESTA Dagob. 42 p.419,26 in quadam vetustissima . . . carta, quam . . . Audoenus episcopus scripserat. GESTA Bereng. 2,12 commertia belli . . . vili subnectere cartę. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 110 cartarum texta revolvens. ECBASIS capt. 40 mendosam profero cartam. ODBERT. Frid. prol. p.344,16 parvam . . . componere cartam. EBERH. ALEM. labor. 54 Ciceronis . . . florida carta duplex. *al. de paginis:* FUND. Hild. p.946,15 hucusque -ae illae.

***chartacambium** (ca-, -tc-), -i *n. commutatio, remuneratio (per chartam confirmata) – (urkundlich bestätigter) Austausch, Gegenleistung:* CHART. Bund. 925 p.360,21 (a. 1258) cum . . . socii . . . alpes . . . in cartcambio recepissent. CHART. Ticin. 31 p.72,27 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) ad pactum dandi . . . precium in ca-o et scontro (37 p.99,28).

chartaceus (-cius), -a, -um. *ex papyro confectus – Papyrus-:* LUP. FERR. epist. 16 in -cio codice sive, ut emendatius aliis dicendum videtur, chartinacio.

***chartalis** (ka-), -e. *in modum chartae factus – urkundlich:* CHART. Pfedd. 15 p.9,25 (ed. D. Bonin, UB Pfeddersheim. 1911; a.977) quod . . . ka-i descriptione volumus corroborari (p.10,27).

***chartaneus,** -a, -um. *ex papyro confectus – Papyrus-: (cf. L. Santifaller, MIÖG Erg.-Bd. 16,1. 1953. p.36sqq.):* NICOL. I. epist. 92 p.538,1 in veteribus atque -is codicibus.

chartarium (ca-), -i *n. archivum – Archiv:* REGESTA Alsatiae 368 (ed. A. Bruckner. 1949; a.793) hanc donacionem . . . promulgavi ad ca-a. LAMB. HERSF. annal. a.1059 p.75,4 in ca-o . . . Herveldensis monasterii.

chartarius (ca-, ka-, -ter-), -i *m.* **1** *documentorum custos, tabellarius – Archivar, Registrator:* DIPL. Otton. I. 340 p.465,20 Iohannes tabellio et carterius *in civitate Ravenna.* ACTA imp. Böhmer 998 p.699,22 ego . . . notarius . . . instrumentum imbreviavi et Iohanni ca-o ad . . . finiendum dedi. **2** *confector vel mercator membranae – Pergamentmacher, -händler, 'Pergamenter':* CONR. MUR. summ. 6,1 p.426,8 pellifices, coriarii, pergamenarii seu ka-i.

***chartellarius** (ca-), -i *m. libertus (per chartam manumissus) – (durch Urkunde) Freigelassener:* CAPIT. reg. Franc. 16,20 ille ca-us, qui cum ancilla manserit. CAPIT. Bened. 1,199 de cerariis et tabulariis ac ca-is ita fiat. *cf.* chartularius *p.529,22.*

***charticium** (ca-), -i *n. codex chartaceus – Papyruskodex (cf. L. Santifaller, MIÖG Erg.-Bd. 16,1. 1953. p. 173sqq.):* MANEG. ad Gebeh. 10 p.329,36 quicumque . . . patris *Gregorii I.* regestum aliorumque huius *apostolicae* sedis ca-a . . . pro diversis causis conscripta . . . evolverit.

***charticula** (ca-), -ae *f.* **1** *instrumentum – Urkunde:* CHART. Sangall. A 217 (a.813/16) in nostra sonat ca-a. CHART. march. Misn. II 188 p.132,12 omnibus hanc ca-am legentibus. CHRON. Albr. a.1238 p.943,40 cum ca-is (cartulis *var. l.*). **2** *epistula – Brief: v. p.528,2.*

***c(h)articularius** *v.* chartularius *p.529,10.*

***chartiger** (ca-), -eri *m. portitor chartae – Überbringer einer Urkunde (cf. K. F. Hermann, StudMittBenOrd. 79. 1968. p.41):* NIVARD. Ysengr. 5,253 ca-r . . . devictus (*syn.* bullifer).

chartinacius, -a, -um. *ex papyro confectus – Papyrus-: v. p.525,55.*

***chartineus** (ca-), -a, -um. *?ad schedas chartaceas pertinens – ?Papyrus- (sed cf. p.523,13):* MAPPAE CLAVIC. 60 laminas stagneas . . . conglutinabis glutine ca-o (COMPOS. Matr. 33,1).

chartola *v.* chartula.

chartophylacium (cartofil-), -i *n.* (χαρτοφυλάκιον) *archivum – Archiv:* ODILO SUESS. Seb. epil. (46) in cartofilacio nostro.

***chartophylax** (cartofil-), -acis *m.* (χαρτοφύλαξ) *documentorum vel librorum custos – Archivar, Bibliothekar (cf. R. Elze, StudGreg. 4. 1952. p. 32):* GODESC. SAXO gramm. 2 p.465,7 'philaxe' servare, unde 'cartofilax'.

chartula (ca-, ka-), -ae *f. script.:* ga-: *p.527,19.* calt-: *l.67.* *?capsade: FORM. Andec. 35. cor-: *p.527,8sq.* -t(h)ol-: *l.68. p.527,1.18sq.33.* -ull(a): *p.527,11. sensus deminutivus fere evanuit; viget vel subest ut vid.: l.56. p.527, 16.528,1.5.8.18.22sqq.*

I *proprie de materia scriptoria:* **A** *schedae ex medulla papyri confectae – Papyrus:* **1** *gener.:* RAIN. GAND. Gisl. praef. (MGScript. XV p.579,25; s. XI.1) quod in ca-is atque membranis sparsim vix reperi (*cf.* VITA Euch. Val. Mat. 25 haec de gestis sanctorum patrum . . . sparsim in -is scripta invenimus). *v. et p.528,33.* **2** *pharm.:* TRACT. de chirurg. 510 fabarum nigrarum, ca-e combuste. **B** *membrana – Pergament(blatt):* **1** *spectat ad qualitatem:* SEDUL. SCOT. carm. 2,10,13 pellis et exuviis *(multonis)* sit ka-a. WOLFHARD. Waldb. 2,1 (prol.) mira . . . dudum tenui -a colligere coepi. CHART. Ital. Ficker 461 p.468,3 quod . . . non fecerit *notarius* cartam . . . neque in ca-is abrasis sive bombicis. **2** *spectat ad usum:* HRABAN. epist. 30 p.418,26 capitula . . . in ca-a . . . scripta. FORM. Sangall. II 47 defecit dilectio vestra, defecit et ka-a nostra. SIMON SITH. gest. 2,53 ca-am de collo *(sc. imaginis crucifixi)* suspenderunt inscriptam horrenda interdictione. *al. v. et p.421,14.* **C** *schedae ex pannulis factae – Papier: v. l.53.*

II *meton. de paginis una cum causis inscriptis (sensu spirit. de causis tantum: p.527,19sqq.23):* **A** *instrumentum – Urkunde (cf.* GLOSS. II 425,51 St.-S. ca-as puoh. III 287,16 rotula, convoluta ca-a [crat- *b*] i. rodel): **1** *iur.:* **a** *in univ. (fere de originalibus; de exemplaribus, formulis: l.66sqq. p.527,1):* **α** *spectat ad causas firmatas:* FORM. Wisig. 1 ca-am libertatis (CHART. Turic. 260. *cf.* FORM. Morb. 19 p.334,16 ca-am [calt- *cod.*] conculcationis. FORM. Senon. I 43 -olam redemptionale. *al.*). CHART. Epternac. 25 testamenti. CHART. Sangall. A 32 per ca-am istam precariam (*cf.* CHART. Fuld. B 86a p.159,24 prestationis ka-am). COD. Lauresh. 232 per hanc ca-am donationis sive testamentum. CAPIT. reg. Franc. 88,1 ut ca-as obligationis . . . frangantur. FORM.

[Heßler]

Senon. I 42 -olam heredetoria. FORM. Pith. B 110 per -olum *(sic?)* venditionis (DIPL. Otton. I. 371 p.509,34 per ca-as vinditionis, donationis, iudicati seu nostri [*sc. imperatoris*] ... preceptorum paginis. *al.*). TRAD. Frising. 143[a] p.148,8 brevem commemoratorium ca-ae traditionis. DIPL. Loth. I. 103 p.244,17 (ed. Th. Schieffer. 1966) per delegationis ca-am. IOH. VIII. epist. A 170 Bicbertinus deferens imperatoris prꝛceptum et commutationis ca-am (cortulum *cod.*) de rebus (DIPL. Ludow. Inf. 41 p.161,19 quasdam ca-as [cor- *cod.*] pari tenore conscriptas *de concambio*). DIPL. Heinr. II. 24 per ca-am libellarii. 388 p.498,9 ca-as (cartullas *BDE*) offersionis. DIPL. Heinr. III. 186 p.234,3 ca-am elemosinariam. 291 p.395,5 oblationis. *saepe. adde:* CARM. Cantabr. 30[a], 6,3 ca-a desuper lapsa manibus Basilii est ingesta. RAHEW. Theoph. 521 mala cautio, ca-a mortis. CAES. HEIST. mirac. I 5,18 p.298,11 milites ... -as insutas ... extrahentes. **β** *spectat ad modum confirmandi, firmitatem, usum:* FORM. Andec. 32 carthola, qui vocatur appennis. CHART. Sangall. A 40 ec gartola ... ferma ... permaniat. 48 ca-am violare *(cf.* 222 inrumpere. TRAD. Lunaelac. 22 inmutare aut frangere. *al.).* TRAD. Frising. 13[b] ca-am super ... altarem posui *(cf. H. Steinacker, ArchDipl. 5/6. 1959/60. p.37. 68).* TRAD. Weiss. 82 ca-a fuit facta contra libras IIII. TRAD. Patav. 19 acta est hec ca-a. TRAD. Frising. 704 -am tradidi. CHART. Sangall. A 469 p.86,2 -am falsificare (*cf.* DIPL. Otton. III. 339 p.769,11 ca-as damnaticias laudare). app. 15 p.393,8sq. *testes* dixerunt, quod vidissent Erchanbaldum ca-am perpetrantem ... et manus suas in ipsam ca-am posuissent. TRAD. Ratisb. 111 cum ca-is ac testibus ita constare. CHART. Hersf. 109 ca-am ... sigilli nostri inpressione ... corroboramus *(sc. abbas).* CHART. Raitenh. 164 presenti ca-a protestamur *(sc. archiepiscopus). saepe. abund.:* CHART. Sangall. A 8 (a.744) facta cartola estruminti. CHART. Heinr. Leon. 102 p.154,10 presentis scripti ca-a. *al. v. et l.5.* **b** *de diplomatibus regum, imperatorum:* DIPL. Karoli M. 186 p.250,27 ca-a concessionis ... germani nostri. DIPL. Conr. I. 33 commendationis -am. DIPL. Heinr. II. 139 p.165,34 per hanc ca-am (*syn.* prꝛceptum) pateat. DIPL. Conr. II. 81 p.110,12 firmitatis ca-am. DIPL. Heinr. III. 144 p.183,17 ca-am nostri mundiburdii. NORB. IBURG. Benn. 16 p.882,28 rex ... -am iussit conscribi regio insignitam sigillo ...; quod chirographum *eqs.* CHART. Brixin. 47 (dipl. Frid. I.) hanc ... concessionem ... presenti ca-a ... confirmandam duximus. *al.* **c** *de iudiciis, placitis:* TRAD. Frising. 184[b] (a.802) Bertharius notarius ... hanc ca-am relationis scripsi (*cf.* 227 evindicationis). *cf. l.3.* **d** *notitia de rebus traditis facta – Traditionsnotiz:* DIPL. Ludow. Germ. 152 haec ka-a intuenda porrigatur. TRAD. Ror. 127 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) notum sit ... ca-am inspecturis. *al.* **2** *eccl. et publ.:* **a** *in univ.:* EPIST. Alcuin. 93 p.136,24 perlectis excellentiae vestrae *(sc. Leonis III. papae)* litteris et audita decretali ca-a *('Wahlprotokoll' A. Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands. [8]II. 1954. p.97).* DIPL. Heinr. II. 501[a] p.640, 38 per huius ca-e preceptum (507[a] p.649,13). WILH. HIRS. const. 1,74 p.1003[B] monachus, qui ... -am suae professionis legere debet. CHART. Carniol. I 60 homines civitatum ..., qui ad hanc ca-am iurabunt (*item de pacto:* GALB. Karol. 55 p.590,27 -a conventionis ['*Handfeste*' *F. L. Ganshof, ZRG Germ. 74. 1957. p.107*] inter comitem et cives ... factae). **b** *de apostolicae sedis mandatis sim.:* GUNTH. COL. diab. cap. B 3 subito quadam tibi *(sc. papae)* ca-a ... porrecta. CHART. Welt. 3 p.104,29 ca-am (ka- *CA*), cui ea auctoritas inest, pre manibus habentes. *v. et p.524,62. de curiae Romanae scribis i. q. cancellaria – Kanzlei:* CARM. Bur. B 42,14,1 porta querit, -a querit, bulla querit, papa querit. **B** *scriptum – Schriftstück:* **1** *strictius i. q. litterae, epistula – Schreiben, Brief:* **a** *eccl.:* STEPH. EDD. Wilfr. 50 p.244,22 petitionis suae *(sc. episcopi)* ka-a ... relegebatur (*sim. de appellatione:* CHART. episc. Vratisl. 45 p.49,8 ca-a simplici nobis missa nullo sigillo autentico sigillata). EPIST. var. I 3 de ... fratre Reginole ca-a ferente. *adde:* ANNAL. Rosenv. a.1096 ca-am, quam de celo *Petrus eremita* asserebat lapsam. **b** *usu communi:* **α** *in univ.:* COLUMB. epist. 3 p.165,24 quas haec ca-a tibi commendat epistolas. ALCUIN. epist. 177 p.292,17 ca-a (carticula *var. l.*) benignitatis vestrae. 184 p.309,12 propter neglegentiam ca-as meas servantis. AGOB. epist. 13,2 non tantum -ę, verum prolixioris libri modum excedere. LUP. FERR. epist. 32 p.41,8 congratulationis -am. EPIST. ad Hildeg. 106 p. 327[b] cognovi multos per tuas litteras consolationem accepisse ...; propterea ... consilium tuum per praesentem -am quaerere ausa sum. *al.* **β** *de versibus:* ALCUIN. carm. 4,1 ca-a, perge cito (HRABAN. carm. 15,1). *carmen – Dichtung:* ALDH. virg. II 1034 garrula nunc Babilae depromat ca-a palmam. ERMOLD. Ludow. 1,194 e quibus en unum *monasterium* ca-a nostra canit. *cf. l.28. titulus – Aufschrift:* CARM. Walahfr. app. 5,5,6 iterum loquitur mea ca-a ... dicens: '*eqs.*' **2** *latius i. q. index – Verzeichnis:* HERBORD. Ott. 1,30 p.714,35 dum ... ca-am patrociniorum legisset. CHART. Babenb. 109,1 statuimus ... in civitate *Vienna* centum viros ..., quorum nomina in -a speciali notata iuxta privilegium hoc ... habeantur. CAES. HEIST. hom. exc. 162 que *(nomina)* scripta continentur in hac ca-a. *adde:* CAPIT. reg. Franc. 197,8 ca-am suorum reatuum et confessionis ... sacerdotibus tradidit *imperator* (*cf.* 306,15). **C** *libellus – Büchlein, kleine Schrift:* **1** *strictius:* ALCUIN. epist. 139 p.220,29 ut symbolum catholicae fidei ... in unam congereretur ca-am. HRABAN. epist. 43 p.488,7 misistis mihi ... opuscula ..., deinde nugas Gotescali, quas ka-a Ratramni ... subsequuta est. HILLIN. Foill. prol. (MGScript. XV p.925,17) versuum nostrorum olim non abdicasti ca-am. **2** *latius i. q. liber – Buch:* ALCUIN. carm. 21,31 ca-a scribatur vitae. epist. 250 p.405,37 misi ca-am missalem vobis.

***chartulacius** (cartulatius), -a, -um. *ex papyro confectus – Papyrus-:* VITA Aldeg. II (MGMer. VI p.90,15; c. s. X.) in titulo ca-tii (cartularum *var. l.*) codicelli.

***chartulanus** (ca-), -i *m. libertus (per chartulam manumissus) – (durch Urkunde) Freigelassener:* ACTA imp. Stumpf 120 p.149,12 (dipl. Frid. I.) mancipia, aldiones, ca-os, offertas, servos.

***chartularis** (ca-, -thu-), -e. *per chartulam factus – urkundlich:* VITA Leon. Nobil. 5 (MGMer. III p.397,28; s. XI.) sub ca-i praecepto *regis.* REIN. LEOD. Evr. 5 (MGScript. XX p.563,4) prediorum reditus ... carthulari munimine firmavit.

chartularium (ca-, -ler-), -i *n.* **1** *archivum – Archiv:* NOTKER. LEOD. Remacl. (MGMer. V p.109,27; a.972/80) ex ca-o vestro non desit notitia. ANNAL. Ianuens. I p.3,18 ut librum ... in comuni ca-o poneret. CHART. Heinr. Leon. 107 p.165,4 magister Hartwycus, magister ca-i. MART. OPP. chron. p.401,26 prope fuit ca-um. **2** *regesta, liber chartularum – Register, Chartular:* CHART. Laus. 18 p.69,17 (c. 1227) invenit in ca-is beate Marie ..., quod *eqs.* CONO LAUS. gest. adn. p.794 cum terminis in ca-o beate Marie determinatis. **3** *ius instrumenta (publica) faciendi – Recht zur (öffentlichen) Beurkundung:* CHART. Ital. Ficker 397 (a.1246) tibi ... in feudum damus *(sc. archiepiscopus)* ... tabellionatus officium et cartulerium quarte partis ... de Argenta. **4** *praedium per chartulam traditum – urkundlich übertragenes Gut:* DIPL. Heinr. II. 475 cum ... preceptariis, libellariis, ca-is, castellis, vinaeis (476. *inde* DIPL. Heinr. III. 343).

chartularius (ca-, ka-, -thol-, -tol- *sim.*), -i *m. adi.: p.529,22.*

I *de hominibus:* **A** *spectat ad chartularum confectionem:* **1** *scriba – Schreiber (cf.* GLOSS. III 379,4 St.-S. ka-us brieuere. *al.):* **a** *de ordine inferiore i. q. notarius – Urkundenschreiber, Notar:* DIPL. Conr. III. 47 p.80,32 (ed. F. Hausmann. 1969) Arnoldus cancellarius, Altmannus capellanus, Heinricus ca-us *testes.* CHART. Neocell. Frising. 3 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX. 1961) per manum Reguini ca-i. GERHOH. Antichr. 1,48 p.356,14 in lucra ... cardinalium, ca-orum *curiae Romanae.* CHART. Heinr. Leon. 75 p.109,18 ca-us noster recognovit. *al. fort. add.:* CHART. Rhen. med. I 53 p.59,39 (dipl. Ludow. Pii) Teuthardum quondam cartolarium nostrum. *de tabellariis sim.:* TRACT. de eccl. Al-

[Heßler]

denb. 9 (MGScript. XV p.869,35; c.1084) in atrio . . . ecclesiae . . . ca-um multi sedere viderunt, qui . . . debitum recipiebat. RAHEW. gest. 4,13 p.248,12 adiunctis . . . ca-is, qui de regalibus . . . certam summam et plenam noticiam reportarent. **b** *de superioris ordinis officialibus i. q. epistularum vel scriniorum magister – Geheimschreiber (cf. E. Mayer, Italienische Verfassungsgeschichte. II. 1909. p.128):* COD. Karol. 9 p.498,21 duces, ca-i, comites, tribunentes et universus populus . . . Romanorum. PAUL. DIAC. Lang. 2,1 Narsis -olarius (carthol-, charculalius, carticularius *var. l.*) imperialis. *adde:* PETR. CAS. (?) chron. 4,116 imperator . . . *Petrum* diaconum . . . logothetam . . ., auditorem, ca-um ac cappellanum Romani imperii constituit. **2** *confector membranae – Pergamentmacher, 'Pergamenter':* GLOSS. IV 25,34 St.-S. ca-us bůchuellaer. **B** *spectat ad chartularum effectum:* **1** *libertus (per chartulam manumissus) – (durch Urkunde) Freigelassener:* CAPIT. reg. Franc. 20,15 de cerariis et tabulariis atque cartolariis. DIPL. Karoli III. 21 p.36,12 ipsorum commendatos, libellarios seu ca-os. DIPL. Otton. I. 334 p. 448,30 *(ex dipl. Ludow. II. a. 874)* cum . . . ca-is, libellariis, aldionariciis. *al. adi.:* CAPIT. reg. Franc. 41,10 homo denarialis . . ., homo ca-us ([cartellaris 1]. *sim.* LEG. Lang. p. 517^{b},38). **2** *colonus (ex chartula terram tenens) – (aufgrund einer Urkunde ansässiger) Pächter, Kolone:* DIPL. Otton. I. 357 p.491,4 cum . . . aldionis et aldiabus, libellariis, -is, precariis et praestariis. 378 p.519,34 massarios, libellarios, ca-os, censitos. DIPL. Heinr. II. 400. *al.*

II *de rebus i. q. regesta, liber chartularum – Register, Chartular:* CATAL. biblioth. Lehm. I 50 p.254,8 (a.822/38) liber, lex Alemannica et paenitentialis et ca-us in codicello I. ANNAL. Ianuens. I p.54,8 quod per -os Iohannis scribe comunis colligitur.

***chartulatio** (ca-, -cio), -onis *f.* *chartulae exhibitio – Aushändigung einer Urkunde:* GREG. CAT. chron. II p.27,30 res, quas Petrus . . . in hoc monasterio per ca-em dedit.

***chartulatus** (ca-), -i *m. (f. -a: l.41)* **1** *libertus (per chartulam manumissus) – (durch Urkunde) Freigelassener:* GREG. CAT. chron. I p.177,21 (dipl. Ludow. Pii) de . . . servis, ancillis, libellariis, ca-is, offertis (DIPL. Heinr. III. 187 ca-is, praestandariis, o. CHRON. Cosmae app. 3 p.255,28). DIPL. Otton. I. 396 p.538,43 ca-i et ca-e. *al.* **2** *colonus (ex chartula terram tenens) – (aufgrund einer Urkunde ansässiger) Pächter, Kolone:* DIPL. Otton. I. 264 cum . . . aldianis, ca-is, censitis. 353 p.487,6.8 de ca-is atque libellariis . . .; quorum *(monachorum)* ca-i esse videntur. *Heßler*

charybdis (ka-, ca-, -rib-, -ripd-, -ripti-), -is *f.* (Χάρυβδις) *form.:* *acc. sg.* -im, -in: *l.52.54. al.* *nom. pl.* -ides: *l.66.* *gurges rapidus, vorago – reißender Strudel, Schlund, 'Charybdis' (cf.* GLOSS. II 543,65 St.-S. caribdis uuereuo santvurfi. *al.):* **1** *proprie:* PAUL. DIAC. Lang. 1,6 p.51,12 naves . . . ab hac eadem caribdi voratae sunt. ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p.547,36 apud Pogicam caribdin . . . experiebar periculum. CONR. HILD. ad Hartb. p.195,6 Siciliam adituri scillam et caribdim . . . transivimus. ALBERT. M. metaph. 10,1,1 p.432,39 (ed. B. Geyer. 1964) fluxu et refluxu et circumfluxu, qui sunt motus aquae, quae est in caribdi. *al.* **2** *in imag.:* DUNGAL. epist. 6 p.581,14 de inprovisis periculosisque caribdibus liberati. WALTH. SPIR. Christoph. II 3, 208 quanta caribdis te raptura patet. EPIST. Ratisb. 2 p.277, 19 -ibdim suspicionis incidisse. VITA Adalb. Wirz. 8 p.34,1 caribdium furiis, quae emergere possunt. HONOR. AUGUST. spec. p.1085^{D} in caribdi saecularis phylosophiae. *al. v. et p. 637,50.* **3** *meton.:* **a** *de hominibus rapacibus:* THIETM. chron. 7,42 vorax picarum caribdis *(sc. manus Northmannorum).* MANEG. ad Gebeh. 23 p.354,6 *(ex Petr. Dam.)* vos *(sc. concubinae clericorum),* syrenes atque kariptides, quae . . . struitis naufragium. CARM. Bur. B 41,11,2 hic -is debacchatur, id est cancellaria. *al.* *cognominis vice (in fabula):* NIVARD. Ysengr. 4,750 Sualmo Caribdis Inops. **b** *de gula avida:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,175 nulla piacula regi sufficiunt avidam plene fultura caribdim. NIVARD. Ysengr. 1,641 sciret bina modum, cum nesciat una caribdis?

chasalis *v.* casalis.

chasma, -atis *n. (?f.: l.7)* (χάσμα) *script.* casina: GLOSS. med. cod. Trev. p.147,33. **1** *baratrum – Schlund:* GODESC. SAXO carm. II 2,3,5 ut a nobis . . . erebi . . . -a pellas (*cf.* gramm. 1,34). **2** *per confusionem ut vid. i. q. cauma – Hitze:* AETHICUS ISTER 18 quae *(ianua)* calorem nimium retenit et prae ipsa -a *(codd. plerr.,* chauma *ed.)* plurimas regiones inhabitabiles facit. *cf.* *casmatius.

***chastaldus** *v.* *gastaldus. **chastellanus** *v.* castellanus. ***chastenarius** *sim. v.* *castenarius. **chatena** *v.* catena. **chaterus, -irus** *v.* catharus. **chathaplum** *v.* cataplus. **chatmea** *sim. v.* cadmi(a). **chatolicus** *v.* catholicus. **chatus** *v.* 2. cantus. ***chavallata** *v.* *caballata.

***chaucha** *subst. (theod. vet.* gauh) *cuculus – Kuckuck, 'Gauch' (cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p.45qq.):* PACTUS Alam. V A 8 corvo, cornicla, columba et -a (chauva, chauha, (a)cetcauha, cetauca, cava et cogam *sim. var. l.*).

chauma *v.* cauma.

***chaunotes** (chaymotis, caymotes) *subst.* (χαυνότης) *ambitio (inconveniens) – Ehrgeiz (ohne Qualifikation):* ALBERT. M. eth. 2,2,7 p.184^{b},31 superabundantia . . . excedens, quae est appetitus honorum non congruentium, graece vocatur caymotes (*p.1107^{b},23* χαυνότης) et latine vocatur ambitio. 4,2,7 p.307^{a},35 magnanimitati, quae medietas est, magis opponitur pusillanimitas quam chaymotis. p.307^{b},8. 4,2,8 p. 309^{a},39.

***chaunus** (chaymus), -a, -um. (χαῦνος) *(inconvenienter) ambitiosus – ehrgeizig (ohne Qualifikation):* ALBERT. M. eth. 4,2,1 p.296^{a},13 qui . . . magnis se ipsum dignum facit, cum indignus sit, chaymus (*p. 1123^{b},9* χαῦνος) vocatur, quem latine fastuosum possumus appellare *eqs.* 4,2,7 p.306^{b},5 (*opp.* pusillanimis). p.307^{a},20.

***chaurarius,** -i *m.* (*cf. theod. vet.* kuofaere) *cuparius – Böttcher, Schäffler:* TRAD. Altah. inf. 33 (Mon. Boica XI p.44,20; s. XIII.$^{med.}$) servitia doliariorum: ius istud habent -i; unus maior et duo minores facient omnia nova vasa et ligabunt vetera *eqs.* p.45,4 maiori -o. TRAD. Altah. inf. (ArchÖstGeschQuell. 1,1. 1848. p. 26,5) testes Chůnradus Teufenweger perchmaister et -i. (op. cit. Notizenbl. 6. 1856. p.407,10) Chunrado -o nostro curiam . . . contulimus. *cf.* *chuoeffarius.

chaurus *v.* caurus. **chaus** *v.* chaos. **chaut** *v.* haud. **chauter** *v.* cauter. ***chaymus** *sim. v.* chaun-.

***chebulus** (ke-, -bol-), -i *m. (vel adi.)* (*subesse potest nomen urbis q. d.* Kabul) *semen arboris q. d. Terminalia chebula – Myrobalanenart (cf. Hegi, Flora. V. p.771):* CONSTANT. AFRIC. grad. p.345,33 kebuli sunt, qui nascuntur in insula Indiae, quae Cebula nuncupatur *eqs.* MATTH. PLATEAR. gloss. p.382$^{B.C.}$ TRACT. de aegr. cur. p.107,13 mirobalanorum clebulorum *(sic?).* ALBERT. M. veget. 6,142 kebuli . . . meliores sunt, qui sunt grossiores *eqs.* animal. 23,80 de . . . mirabolanis -olis. *al. v. et vol. I. p.1411,26.*

***checha** *v.* *cecha. ***cheia** *v.* *epicheia.

***cheir** *v.* *chir.

chela, -ae *f.* (χηλή) **1** *astron. de brachiis scorpionis i. q. libra – Waage:* WANDALB. mens. 304 flammae nunc libram quattuor implent, astrorum cultrix -as quas repperit aetas. EKKEH. IV. bened. I 7,58. **2** *brachium (humanum) – (menschlicher) Arm:* ABBO SANGERM. bell. 1,273 nudis . . . -is. INVENT. Quint. II 244 (MGPoet. IV p.1002). MARBOD. RED. lap. 17,12 hunc *(chelidonium lapidem)* . . . in -a clausum portare sinistra.

chelandium (sce-, ce-, cal-, -len-, -lin-, -drium, -dria, -dra, -drus), -i *n. (m., f.) vel* ***salandrius** (za-, sca-, sara-, -rus, -ia), -i *m. (f.)* (*byz.* χελάνδιον, *cf. francog. vet.* chalant) *metr.* chē-: *p.531,7.*

species navis (longae) – (Kriegs-)Schiffsart: AGNELL. lib. pont. 131 p.364,22 requisitis omnibus carabis et celandriis atque dromonibus. IOH. VIII. epist. A 47 bona et expedita chelandia. LIUTPR. antap. 5,9. CHRON. Salern. 107 p.107,11 imperator . . . scelandria misit. THIETM. chron. 3,23 salandria

[Prinz]

quid sit . . ., intimabo; haec est . . . navis mirae longitudinis et alacritatis et utroque latere duos tenens remorum ordines ac centum quinquaquinta nautas. Ioh. Ven. chron. p.115,17 bellicosas naves . . ., quę Greca lingua zalandriae dicuntur. Wilh. Apul. gest. 5,160 innumeras . . . chelindros. Annal. Ianuens. I p.114,19 salandrios. II p.106,25 cum galeis et salandro. Odo Ern. duc. 6 p.352A recurvis chelindris. Oliv. hist. Dam. 74 p.271,28 scalandrus. Const. II 101a p.643,8 ducet secum c chelandras (*sim.* 102,4 calandras. Greg. IX. registr. 368 p. 283,15 calendras. Ryccard. chron. a.1225 p. 123a,5 chelandros). Annal. Ianuens. IV p.113,19 sarandrios. *saepe.*

chelidon *(f.)* (χελιδών) *hirundo – Schwalbe: v. l.35.*

chelidonius (sce-, ce-, cae-, cil-, -led-, -dantia, geldum *sim.*), -a, -um. (χελιδόνιος) *metr.:* chē-: *l.19.* -lĭ-: *l.34.* -dō-: *l.34.*

1 *adi.:* **a** *de lapide i. q. in pullis hirundinum exsistens – in jungen Schwalben befindlich:* Mappae Clavic. 69 tere . . . lapidem ce-um. Marbod. Red. lap. 17,1 at -us lapis est, quem gignit hirundo. Albert. M. animal. 23,123 pulli eius *(hirundinis)*, qui in Augusto sunt, lapidem, quem ce-um vocant, gestant aliquando in epate vel stomacho, quem ego diversorum inveni colorum. miner. 2,2,3 p.33a,24. *al.* **b** *de mucrone i. q. ad caudam hirundinis formatus – schwalbenschwanzförmig:* Agnell. lib. pont. 128 p.362,11 ce-o mucrone (*cf. Isid. orig. 18,6,7* chelidoniacus gladius). **c** *de herba: v. l.31sq.*

2 *subst. fem. (neutr.: l.39; cf. l.47):* **a** *de herbis:* **α** *hirundinina – Schellkraut (Chelidonium maius L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.923sqq.):* Antidot. Glasg. p.122, 16 herba celedonia . . . trita (Botan. Sangall. 29. Mappae Clavic. 167ex. *al.*). Recept. Sangall. I 6 ius de ci-a. II 69 cae-ae radicis. Dynamid. Hippocr. 2,36 -a Italis hirundinina. Odo Magd. herb. 1697 indeque nomen habet -a, namque chelidon dicitur haec volucris . . . vocari. Amarc. serm. 2,530 scabiem . . . ce-a aufert. Gloss. III 198,28 St.-S. ce-a maior scellewrz vel grindwrz (Hildeg. caus. 4 p.188,29. Alphita II p.36,14). 269,10 ce-a scellewrz ([scerlinch *b*]. 583,33 celidantia. 680,1 cenedonia). 324,14 ce-a schellchrvt. 388,8 ce-um goltwrz. Constant. Afric. grad. p.381,22 -a est radix . . . citrina . . ., quae nascitur in India. Ioh. Platear. simpl. med. p.15av. Tract. de chirurg. 729 sucum sce-e. Albert. M. veget. 1,176. animal. 23,122 si qua macula oritur in oculis pullorum, mater *(sc. hirundo)* per ce-ae sucum abolet. Alphita I p.283,19sqq. ce-a agrestis, memithe, glaucium . . . et est alia ce-a, quae dicitur domestica *eqs.* (*cf.* II p.36,5sqq.). *saepe. alch.:* Turba phil. 62 herbas geldum et çarmeç *(cf. ed. p.28).* **β** *taurion – Scharbockskraut (Ranunculus ficaria L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p.86):* Alphita II p.36,29 ce-a minor, quam multi taurion vel piron agreste dicunt *eqs.* **γ** *senecio – Gemeines Kreuzkraut (Senecio vulgaris L.):* Gloss. III 103,24 St.-S. ce-a minor i. rietachel vel beinwrz (brennewurz *sim. var. l.*). 172,31 ce-a minor vel senetion i. brennewrz. 198,30. *ibid. al.* **b** *de substantia: v. vol. I. p.582,8.* **c** *de lapide: v. l.19sqq.*

1. cheli(n)drus *v.* chelydrus.

2. chelindrus *v.* chelandium. **chelis** *v.* chelys.

***chelon** *(m.)* (χελών) *?cephalus – ?Meeräsche:* Albert. M. animal. 7,23 kakaloz . . ., quod a quibusdam hominibus chylon (*p.591a,23* κέφαλος... χελῶνα) vocatur et Latinis vocatur ciliandis (*cf.* 5,37 chyfel. 6,90 gylon. 24,25 chylon).

***chelone** *(f.)* (χελώνη) *testudo – Schildkröte:* Albert. M. animal. 3,135 praeter animal, quod laha (*p.519b,15* χελώνη) vocatur. 4,46.56.

chelonites (ce-, -nt-), *acc.* -em *(m.) species gemmae – Edelsteinart:* Marbod. Red. lap. 39,1 Indica testudo lapidem mittit chelŏnitem. Arnold. Saxo fin. 3,17 p.432 ce-es. Albert. M. miner. 2,2,3 p.33b,3 celontes.

chelos *v.* chelys.

chelydrus (il-, yl-, cae-, ce-, -lid-, -lind-, -lenter), -i *m.* (χέλυδρος) *serpens – Schlange (cf.* Gloss. III 721,44 St.-S. -indrus lindwrm. *al.):* **1** *proprie:* **a** *strictius:* Aldh. carm. eccl. 4,2,29 squamosa contectum pelle ce-um. Ecbasis capt. 1177 basiliscis atque -idris. *al.* *de monstro:* Aldh. virg. I 52 p.309,4 propter venenata horrentis -idri (cae- *var. l.*) flabra. **b** *latius usu biblico:* **α** *de serpente paradisi (saepe i. q. diabolus – Teufel):* Vita Dalm. 8 (MGMer. III p.548,2) diabole, tortuose celenter. Paulin. Aquil. carm. 1,51 fides, frangit quae colla celidri. Alcuin. carm. 6,32 nec rursus ylidrus agat . . . pectora retro. Ioseph. carm. 3,26 (MG Poet. I p.152) procerum, o serpens, ultor venatus *(sc. Christus)* ilidrum. Ermold. Ludow. 4,351 iussa celidri. *al.* *adde:* Ekkeh. IV. bened. I 38,62 expulerat nigrum pater increpitando -idrum (*syn.* volucris). **β** *de serpente aeneo (cf. Vulg. num. 21,8. IV reg. 18,4):* Aldh. epist. 3 p.479,18 altato . . . ce-o. Theodulf. carm. 28,73 fregit *rex* . . . -idrum. **2** *translate:* **a** *monile – Halskette:* Paul. Albar. carm. 6,11 qui *(lapilli)* celse pulcrum reddunt per colla celidrum. **b** *per confusionem i. q. virga colurni – Haselrute (glossae spectant ad Prud. c. Symm. 1,130* virides . . . -os): Gloss. II 407,1 St.-S. -indros hasala (527,40 hesilina staba. *cf.* 500,35 [cod. b] kraphilin virgulas de palmite vuinton).

chelys (ge-, -lis), *acc.* -in *f. (?n.* -os: *l.27)* (χέλυς) **1** *instrumentum musicum chordis instructum, cithara – Saiteninstrument, Harfe (plerumque in imag.; cf.* Gloss. II 537, 27 St.-S. gelis harpha. *al.):* Carm. var. I 26,3,60 quos *(polos)* devota -s iam resonavit ovans. Sedul. Scot. carm. 2,68,7 -is organizavit. Syll. Sangall. app. 5,97 ultima Melpomene chēlos tangendo iocatur. Amarc. serm. 1,403 (ed. K. Manitius. 1969) iocator taurina . . . -in cepit deducere theca. *al.* **2** *fistula – (Schwegel-)Pfeife:* Gloss. II 410,37 St.-S. -s i. suegala.

cheme (ce-, clemes, chimes) *subst.* (χήμη) **1** *species conchae – Gienmuschel:* Albert. M. animal. 5,64 conchae . . ., quae colge vocantur et chimes (*p.547b,13* χῆμαι). **2** *species boleti – Pilzart:* Alphita I p.284,2 -e est boletus laudabilis et est indeclinabile . . . et neutri generis. **3** *species mensurae – Maßeinheit:* Catal. mensur. cod. Monac. 14747 f. 88v ceme habet dragmam I. Dicuil. epist. cens. 87 (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 9v) denarius, clemes, dragma, olce eadem fore signant *eqs.*

***chemia** (chym-), -ae *f.* (*cf.* *alchimia) *ars metalla mutandi – Kunst der Metallumwandlung, Alchimie:* Rosin. ad Euth. 2 p.293 nolite chymiae nostrae plura imponere. Geber. summ. 1,1 nostram περὶ χημείας scientiam. *v. et* *alchimia, 1. *kimia, *kinna.

***chemicus** (chim-), -a, -um. *ad artem metalla mutandi spectans – alchimistisch:* Anon. tab. p.197,39 tabulae chimicae finis. *v. et* *alchimicus.

***chem(i)nata** *v.* *caminata.

chemosis (sce-, cim-, chim-, -oys-), *acc.* -in *vel* -im *(f.)* (χήμωσις) *morbus quidam oculorum – eine Augenkrankheit:* Paul. Aegin. cur. 79 chimosim (*3,22,6* χήμοσιν) dicunt, quando a flegmone valido utreque palpebre convertuntur. Antidot. Augiens. p.44,18 ad oculorum passiones, id est scemosin. Antidot. Glasg. p.116,3 cimoysi. Constant. Afric. theor. 6,12 p.27bv chimosis . . ., id est apostema in albedine oculi et ipsius nigredine. Alphita I p.284,7.

chenalopex *subst.* (χηναλώπηξ) *species avis – Vogelart (cf. J. André, Les noms d'oiseaux en latin. 1967. p.53):* Albert. M. animal. 6,12 in . . . malokaroz *(cf. p.559b,29* χηναλώπεκος*?)*, hoc est perdicibus. 6,18 chychelynches, quae sunt aves compositae ex ansere et strucione. 7,41.

***cheolo,** -are. (*cf. francog. vet.* choler, souler) *globulis vel pilis ludere – mit Kugeln oder Bällen spielen:* Lamb. Ard. hist. 100 ubi rustici homines . . . ad -andum vel etiam herliandum . . . convenire solebant.

***chephalargica** *v.* *cephalargica. **chere** *v.* chaere.

cheristadona (ar-, char-, -rest-, -ato *sim.*) *subst. lapis sepulcralis – Grabstein:* Lex Sal. Merov. 55,3 (codd. C 5.6) si quis -a ([charistatone *sim. var. l.*]. Lex Sal. Pipp. 19,3 arestatonem. Lex Sal. Karol. 17,4. 57,3 aristatonem, hoc est stapplus super mortuum missus) super hominem mortuum capulaverit.

[Prinz]

***chermerinus,** -a, -um. *(cf. ital. vet.* chermesi, *v. et notam ed.) ?coccinus – ?karmin:* ANON. tab. p.175,11 in rubedine -a.

***cherno** (ke-), -onis *subst. (theod. vet.* kerno) *frumentum, secale – Getreide, Roggen:* CHART. Sangall. A 93 (a.780) maldra de -e. 202 p.192,27 unum maldrum de ke-e et XXX modios de annona. *ibid. al. (v. ind.).*

chersonesos (-erro-) *subst.* (χερσόνησος) *paeninsula – Halbinsel:* BEDA hist. eccl. 4,13 p.232,13 qualis locus . . . a Grecis solet cherronesos vocari.

chersydrus *subst.* (χέρσυδρος) *species serpentis – Schlangenart:* ALBERT. M. animal. 25,15 p.1559,22 quando habitatio eius *(serpentis)* est in campo vel silva, nominatur kedusudurus *(cf. ind. arab. p.1661b).*

***cherua** (kerna) *subst. (arab.* ḫirwa', *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p.32) croto – Rizinus (Ricinus communis L.):* Ps. GERH. CREM. sept. p.356,21 modus extrahendi pinguedinem de -a. THADD. FLORENT. cons. 49,325 olei de kerna (151,19).

***cherubizo,** -are. *ut Cherub agere – wie ein Cherub handeln:* HILDEG. vit. mer. 2,1 p.63,1 quae *(miracula)* . . . cum alis prophetiae -ando Deus in hominibus facit (*sim.* 2,39).

cheruchus *sim. v.* ceruchus.

***cherumanica,** -ae *f.* (χείρ *et* manica) *digitale, manica – Handschuh, Ärmel:* AGNELL. lib. pont. 164 in quolibet indumento vel -a sive calciamento.

chetherus *v.* ceterus. ***chetonites** *v.* *coetonites.

***chevagium,** -i *n. (francog. vet.* chevage) *census capitalis – Kopfsteuer:* CHART. ord. Teut. 71 (a.1229) casale . . . cum omnibus pertinenciis . . . in arboribus, in -is, aquis *eqs. cf.* *capaticum.

***cheva(u)cheia** (-eria), -ae *f. (francog. vet.* chevauchiee, -cherie) *evocatio equitum – Aufgebot von Reitern:* CHART. Lamb. Leod. 355 p.440,4 (a.1243) homines . . . ire in exercitus et chevaucheias . . . episcopi tenebuntur (403 p.496,23 sq. chevacheias . . . chevacheiam. p.497,4 chevacheria).

chi *n.* (χεῖ) *vicesima secunda littera alphabeti Graeci:* MAPPAE CLAVIC. 288ex. chi. *math. de numeri signo:* BEDA temp. rat. 1,85 X DC, Ψ DCC.

Chia (Cia), -ae *f.* (Χία) *mastix (Chia) – Mastixharz (aus Chios):* PAUL. AEGIN. cur. 158 gargarizare ex . . . -as (*3,26,14* Χίας) et myrra. 275 Ciam.

Chiacon (Ci-, -um) *n.* (Χιακόν) *collyrium quoddam oculorum – eine Augensalbe:* PAUL. AEGIN. cur. 99 p.62,2 colliriorum . . . aliquid miscebimus, quale est . . . -on ([-um *B; 3,22,21* Χιακόν]. *cf.* 76 p.52,21 Ciacon. 115).

chianeus *v.* cyaneus.

***chiapum** *vel* **-us,** -i *n. vel m. (fort. cohaeret c. ital. vet.* chiappa, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico della lingua italiana. II. 1951. p.852) ?saxum – ?Felsen:* ACTA imp. Winkelm. II 1061 p.741,42 (a.1280) usque ad -um Verruce.

***chibrio** (ci-, cyb-, chyb-), -onis *subst. (cf. slav.* ceber, *ungar.* csöbör) *mensura quaedam vini vel tributum de vineis solvendum – ein Weinmaß oder Abgabe von Weinanpflanzungen:* CHART. Burgenl. I 66 (c.1200) quatinus de vineis . . . cy-es non recipiatis. 69 p.39,30 chy-es. 130 omnes -es de villa Meinart. 202 p.151,36 tam in liberis denariis quam in ci-bus. *ibid. al. (v. ind.). cf.* *cebrus.

***chile** *numer.* (χίλιοι *et* mille) *mille – tausend:* ABBO SANGERM. bell. 1,115 M (gloss.: mi) . . . -e (gloss: mille), seranta (gloss.: XL) -e id extat. HERM. AUGIENS. vit. 537 annos . . . chīle . . . plangere.

chiliarchus (ci-, cyl-, chyl-, -cus, -a), -i (-ae) *m.* (χιλίαρχος) *dux (mille) militum – Anführer von (tausend) Soldaten (cf.* GLOSS. I 88,15 St.-S. ci-cus ueueraltchraft. 89,15 ci-cus zehanzoherosto vel milia): ALDH. virg. I 29 p.267,19 -co (-cho *var. l.*), id est tribuno militum. CARM. cod. Paris. (8812) 1,29 dux, cī-cus et . . . rex. OLIV. hist. Ierus. 68 p.51,5 Phacee . . ., cy-us (dux *Vulg. IV reg. 15,25*) eius, interfecit eum *(regem).* VITA Auct. 1 -a militiae seculi. *al. v. et supra p.469,37. remissius:* BENZO ad Heinr. 4,11 p.645,28 fecit *rex* . . . te et tuos in regno primarios, creans eos chy-as, hoc est millenarios.

chilias (ci-, cyl-, -ada), -adis *f.* (χιλιάς) *numerus millenarius – das Tausend (cf.* GLOSS. III 360,56 St.-S. ciliada zale. *al.): CHRON.* Reinh. a.1204 p.568,24 de sola cy-e, id est millenario, numerositas inmensa constabat.

chilindrus *v.* cylindrus. **chilo** *v.* cilo.

1. chilosus, -a, -um. *magnis labris praeditus – mit großen Lippen (versehen):* COLUMB. epist. 1,5 p.8,6 (ed. C. S. M. Walker. 1957; *in imag.*) pie . . . me scito . . . -um os aperire.

2. *chilosus *v.* *chylosus.

?*chilus, -i *m. vel* ***chila,** -ae *f. (fort. subest* κήλη) *fort. i. q. hernia – viell.: Bruch:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,7 p.27a[r] unde via syphac ad testiculos crepetur et intestinum et zirbum illuc descendat, quod vocatur -us (-a *ed. Basil.*).

chimaera (ci-, kym-, chym-, -mer-), -ae *f.* (χίμαιρα) *monstrum ignivomum, ex leone, capra, dracone compositum – 'Chimäre':* **1** *proprie:* **a** *strictius:* RHYTHM. 39,8,2 *(de bestiis Indiae)* unicornus atque griffas et dracones cimeras. ALBERT. M. animal. 22,46 chymeram dicunt esse bestiam . . . in Caldea inventam, motus hystrionum plures exprimentem. **b** *latius:* **α** *de sidere:* HONOR. AUGUST. imag. 1,134 pistrix sive -a. **β** *de belua imaginatione ficta:* HONOR. AUGUST. scal. I 5 (PL 172,1232c) ea, quae non sunt, . . . imaginamur ut -meram bestiam. ALBERT. M. summ. theol. I 19,78,2 p.831a,31 in imaginatione -merae et hircocervi. *al.* **2** *in imag. et per compar.:* AETHICUS ISTER 50 quattuor capita . . . narratur habere in similitudinem cimere *lamia navis.* BENZO ad Heinr. 1,22 sicut est cernere in kymera Astensis aecclesiae. CARM. Bur. A 199,4,8 p.77 ei *(avi rarae)* nomen interim dabimus -ę. IUSTIN. Lippifl. 128 *(de scurra)* ecce -a (chy- *var. l.*) patet. **3** *translate de monte ignes eructuante:* AETHICUS ISTER 59 p.38,24 Aethna et Vulcanus aut Ci-a. 99 p.74,20 Ci-a super mare Caspium.

***chimaerine** (-mer-) *adv. vane – nichtig:* HUGO TRIMB. laur. 414 (add. p.309,32) si qua chimerine sedeant hic *(sc. in versibus)* aut asinine, . . . eiiciantur.

chimetlum (-trum *sim.*), -i *n.* (χίμετλον) *pernio – Frostbeule:* PAUL. AEGIN. cur. 259 -a (-tra *B; 3,79,1* χίμετλα) ulcerum sunt dispositiones . . . hiemis tempore. 260. ALPHITA I p.307,16 chimeda (II p.144,4 tumida).

***chimicus** *v.* *chemicus. **chimolea** *sim. v.* cimolia.

chimosis *v.* chemosis. ***chimus** *v.* *chymus.

chingo *v.* cingo. **chinus** *v.* 1. cinus.

chionis *v.* cionis. **chioparo** *v.* myoparo. *Prinz*

***chir** (cheir, ir, χηρ) *subst. indecl. vel* ***chira** (cyra), -ae *f. vel* ***chirus** (cyros) *subst.* (χείρ) *manus – Hand (cf.* GLOSS. III 681,48 St.-S. cyrós manus, inde ciroteca hantscůh. 692,65 -us hant): GODESC. SAXO gramm. 1,64 cyra graece, latine manus. CARM. Cent. 95,2 -am levam. 164,27 ablue -as. CARM. Scot. I 14,1,11 kaph, te χηρ (gloss. V: manus) . . . caraxat. SALIMB. chron. p.651,33 trutannus in ir pateram tenet. *v. et p. 539,15.*

chirada *v.* choeras.

chiragra (ci-, chyr-), -ae *f.* (χειράγρα) *metr.* chĭ-: *l.59.* **1** *strictius i. q. morbus manuum articularis – Handgicht (cf.* GLOSS. III 53,5 St.-S. ci-a hand suth): AESCULAPIUS 47 p.77,42 nominatur . . . -a a manuum dolore. RATHER. phren. 20 p.388B (vs.) vexatque -a. TRACT. de aegr. cur. p.349,30 que *(arthetica)* fit in articulis manuum, ci-a dicitur. *al. alleg.:* HONOR. AUGUST. offend. 7 huius manus chy-a contraxit, quae semper sunt ad accipienda munera porrectae. **2** *latius:* **a** *morbus articularis – Gicht:* VITA Menel. 1,17 (MGMer. V p.145,25; s. X./XI.) pro nodosa ci-a manuum. **b** *tumor (articuli) dolore accedente – schmerzhafte (Gelenk-)Schwellung:* WILH. CONG. chirurg. 1761 de ci-a ex calida causa: in nodo, ubi pes coniungitur tibie, fit tumor *eqs.*

chiragricus (ci-, cyr-, cida-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ad chiragram pertinens – Handgicht-:* HUGO FARF. opusc. hist. p.42,14 Campo percussus est podagrico ac -o dolore (ORTL. chron. 1,15 p.68,16 cy-o d.). *arthriticus – gichtisch:* VITA Menel. 2,8 (MGMer. V p.153,4; s. X./XI.) *homo superbus*

[Heßler]

comparavit ci-am contractionem manuum. **b** *de chiragra laborans – an Handgicht leidend:* CHRON. Ebersh. 21 p.442,7 cum . . . per . . . annum podagricus ac ci-us iacuisset *episcopus. alleg.:* CAES. HEIST. hom. II p.122[b] -us est, qui non dat eleemosynam. **2** *subst.:* **a** *masc.: aegrotus de chiragra laborans – ein an Handgicht Leidender:* ANTIDOT. Glasg. p.129,37 datur *catharticum* . . . ad padagricos et cidagricos. MATTH. PLATEAR. gloss. p.381[E] valet . . . arteticis, -is. **b** *fem.: chiragra – Handgicht:* SALIMB. chron. p.566,12 *senex* infirmus . . . et cy-am habens. *v. et* chirurgicus *p.539,59.*

***chirographizatus** (cer-, cyr-, -afi-), -a, -um. **1** *latius i. q. firmatus – beglaubigt:* CHART. Lux. II 158 (a.1223) *pagina* sigilli mei munimine -fizata. **2** *strictius i. q. in modum chartae partitae firmatus – durch Chirographierung beglaubigt, chirographiert (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p.669sqq.):* CHART. Lux. I 504 p.700,13 (a.1183) scripto cy-o eam *compositionem* commendavi, cuius medietatem sigillo meo signatam . . . comiti . . . concessi (CONST. I 298 p.423,21 s. cerografizato . . . confirmare. GISLEB. MONT. chron. 237. *al. in hac regione*).

***chirographo(r)** (ci-, -afor), -atum, -are *vel* -ari. (*cf.* χειρογραφεῖν) *affirmare – bestätigen:* ALDH. virg. I 32 p.271,15 ut psalmista -fatur. *fort. c. sensu subscribendi:* CONST. I 187,2 (a.1160) fuit . . . foedus . . . scriptis utriusque partis firmatum . . ., iuramentis . . . coroboratum, ci-tum et collaudatum.

adi. **chirographatus,** -a, -um. *chirographizatus – chirographiert:* CHART. Westph. II 424 (a.1181) ci-is litteris auctorizare.

chirographum (ci-, cyr-, chyr-, -afum), -i *n. (m.* -us: *p.537,15.23; cf. p.536,40.59; ?f.* -a: *p.536,37)* (χειρόγραφον) *script.:* gyr-: *p.536,70.* hir-, hyr-: GLOSS. I 170,17 St.-S. schir-: *p.537,3.* -rag-: *p.536,27. metr.* chĭrŏgrā-: *p.536,7.12. sensus propria manu scribendi plerumque evanuit; viget: l.41.45.47. p.536,8.32sqq.*

I *spectat ad scriptionem, signationem* (*cf.* GLOSS. I 171,17 St.-S. cy-um poohstap zila): **A** *litterae manu scriptae, scriptura – Handschrift, (Nieder-)Schrift:* **1** *proprie:* **a** *strictius:* TRAD. Frising. 34 p.62,25 (a.769) manu propria, ut potui *(sc. dux)*, caracteres cyrografu inchoando depinxi. CAPIT. reg. Franc. 306,15 si vera propria voce pronuncio et litterarum cy-o rem gestam confirmo *(sc. regina). v. et p.536, 8. in imag.:* CHART. Heinr. Leon. 59 p. 87,3 locorum prefectos gladii nostri cy-o corroboravimus *(sc. dux).* **b** *latius i. q. subscriptio – Unterschrift:* CAPIT. reg. Franc. 254, 6 *foedus* ci-i virtute subscripsimus *(sc. rex et episcopi).* **2** *meton.:* **a** *scriptum – Schreiben, Schriftstück:* HRABAN. martyr. p.1141[C] nisi quinque episcoporum designaret -um. MIRAC. Pirmin. 5 cape cy-um vitae. **b** *sacra scriptura – heilige Schrift:* LAND. MEDIOL. hist. I 1,3 p.39,44 attendentes illud cy-i: 'beati qui *eqs.*'. **c** *commentarius – Merkbuch (in imag.):* FRID. II. IMP. epist. (DtArch. 18. 1962. p.202,14) quod de memorie nostre cy-o nulla . . . occasio . . . rescindet. **B** *signum, sigillum – Zeichen, Siegel:* **1** *proprie:* VITA Bonif. II 13 p.105,20 sub impressione cy-i dote confirmans *imperator* (CHART. Salisb. II 220 p.321,5). CHART. ord. Teut. (Thur.) 246 attestacionem sigilli mei cy-o roboravi. **2** *meton. i. q. patrimonium nobile, praedium signo familiae signatum – adeliges Stammgut, 'Handgemal' (cf. DtRechtswb. V. p.58sq.; F. Prinz in: M. Spindler, Handbuch der bayerischen Geschichte. I. 1967. p.325):* TRAD. Falk. p.3,9sqq. (s. XII.[2]) ne . . . posteros lateat suos cy-um, quod Teutonica lingua hantgemalehe vocatur, . . . ubi situm sit . . .; cy-um illud est nobilis viri mansus *eqs.*

II *spectat ad instrumenta, chartas (cf.* GLOSS. I 477,36sq. St.-S. -fo festi [hantfesti *g*]. III 163,34 ci-um hantfesti. *saepe):* **A** *strictius:* **1** *syngrapha – Schuldschein, -verschreibung:* **a** *iur.:* TRAD. Salisb. I 108[b] (a. 987/1025) abbas . . . sub cy-o VIII talentorum . . . predium dedit. CASUS Petrish. 4,15 multa de sacris indumentis pro cy-is dedit; . . . tunc abbas cy-a obedientiariis solvenda distribuit. *in imag.:* CONST. II 200,1 (a.1236) dum debitorum nostrorum ci-a legimus (*item in arenga:* CHART. Friburg. 185 p.156,29). **b** *theol. (fere in imag.):* **α** *spectat ad peccatum primum (cf. Vulg. Col. 2,14):* WILLIB. Bonif. praef. p.3,3 primae praevaricationis resoluto cy-fo. RHYTHM. 52,8,3 Christus . . . delevit mox ci-um peccati (HRABAN. cruc. 1,20 p.227[A] delens aratum contra orbem tum -um. *al.*). GODESC. SAXO gramm. 1,64 manus scriptura 'cy-um' sive 'manus scriptum'; nam quando peccaverunt primi parentes nostri, quasi cartam dederunt diabolo se pariter atque nos vendentes, quod manus scriptum damnationis nostrae deletum est filii Dei sanguine. MILO carm. 3,4,2,280 sanguinis ex pretio chy-i debita solvit affixitque cruci *Christus.* GODESC. AQUENS. seq. 14,3[a],3 qua *(cruce)* evacuatum est peccati veteris -um. CHART. Stir. III 134 p. 204,30 prius quam nostre mortalitatis cy-um . . . cancellaret. VITA Mariae rhythm. 3542 demon . . . suo cy-o privatur. *al. remissius:* ULMAR. Ved. 1 (MGScript. XV p.399,18; a.875/80) Vedastus . . . commune mortis debitum solvens, veteri suum Adae cy-um reddens . . . caelestia regna petivit. **β** *spectat ad peccata varia:* DIPL. Heinr. IV. 470[b] p.637,15 (spur. s. XII.[ex.]) comes . . . maluit . . . suarum offensarum cy-um delere (GESTA Trev. cont. IV 1 p.390,6 hodie deletum est cy-um maledictionis nostre [*sc. cleri et ecclesiae Treverensis*]). **2** *conventio, pactum – Abmachung, Vertrag(surkunde):* **a** *iur. et publ. (eccl.: l.27):* **α** *in univ.:* AGNELL. lib. pont. 112 p.351,4 meum *(sc. archiepiscopi)* cyragraphum apud se habet *papa* et ego illius detineo. CAPIT. reg. Franc. 300,4 chy-um (-a 3) invicem conscripsimus. HINCM. epist. I 135 p.83,26 secundum conscriptionem cy-i regum nostrorum. **β** *de chartula diabolo data (cf. l.8sqq.):* HONOR. AUGUST. sigill. 1 (PL 172,500[B]) per eam *(Mariam)* -um a diabolo recepit *Theophilus. v. et p.523,49. schedula – Zettel, Blättchen:* CAES. HEIST. mirac. I 5,18 p.297,24 cy-a mea *(sc. daemonis)*, in quibus hominia . . . sunt conscripta, sub ascellis suis . . . consuta conservant *haeretici.* p.298,16 malitia eorum detecta est populo et ostensa cy-a (hom. exc. 209 dyaboli cy-a omnibus ostenditur). **γ** *promissum, votum – Versprechen, Gelöbnis:* CONC. Karol. 3[B],4 iuxta cy-um suum impleat *episcopus.* COD. Karol. 7 p.492,38 princeps apostolorum eundem *Pippini* cy-um demonstrans nullam habere firmitatem. ANAST. BIBL. epist. 5 p.407,9 iuramenti vel sui -i transgressores. RICHER. REM. hist. 4,29 post iurationis sacramentum ci-um ab eo *(archiepiscopo)* scribendum puto *(sc. rex); . . .* quod etiam bipertitum fieri placet. **b** *theol. de testamento i. q. foedus – Bund:* FORM. Laudun. 9 p.517,1 conventione conditi hominis et conditoris Dei exigente pro fracto cy-i pacto necesse est cunctis mortalibus . . . debitum corporis persolvere. MIRAC. Modo. praef. p. 311[a],5 ecclesiam . . . sibi . . . sub fidei -o copulavit *Dei filius.*

B *latius:* **1** *charta – Urkunde:* **a** *in univ.:* CHART. Sangall. A II app. A 13 p.391,23 (s. IX.[2]) hoc . . . cy-fum . . . in fratrum collegio ipse *Erchinbertus* conscribi fecit. HUMB. Sim. 2,36 p.184,45 ecclesiarum Dei antiqua cy-a et canonica privilegia. HARIULF. chron. 4,21 p.232,6 pastor scriptum -um archivis nostris reposuit. CHART. select. Keutgen 133 p. 117,20 si forent sub cy-o conscripta. METELL. Quir. 17[a],29 quod . . . locus . . . cy-fis sacrae tumbae cohaeserit. CHART. Raitenh. 203 p.172,32 cy-fo sigilli mei firmamentum adhibui. CHART. Basil. C I 294 presentem ci-fum ipsis tradidimus. *al. cf. l.43. remissius i. q. testimonium – Zeugnis:* CHART. Raitenh. 196 p.165,23 (a.1251) presens scriptum quasi pro cy-fo comparantes . . . roboravimus (CHART. Bund. 334 p. 245,5 cuncta presentis scripti cy-o et sigillo meo . . . roboravi). **b** *de diplomatibus regum, imperatorum:* SIGEH. Maxim. 25 -um inde conscribi sigillique sui impressione . . . iussit communiri *Otto I.* (DIPL. Heinr. III. 229 cy-um . . . iussimus insigniri). HROTSV. prim. 467 cy-is eius *(regis)* sub nomine scriptis. LAMB. HERSF. Lull. 27 p.340,21 ex cy-fis et decretis principum. ANON. Has. 8 cy-o aureis litteris inscripto. VITA Meinw. 168 p.94,15 imperator . . . cum gyrographo (ci-o *var. l.*) . . . predium . . . dedit. *al. v. et p.527,41. remissius i. q. praeceptum – Verfügung:* DIPL. Heinr. IV. 4 p.6,27

[Heßler]

forestum . . . regali cygrographo *(A)* confirmamus. **c** *de epistulis, privilegiis papae:* Nicol. I. epist. 18 p.284,29 ut nostro roboraremus sch-o. Chart. Stir. I 249 p.255,35 cy-o domini papae. **2** *t. t. (spectat ad confirmationem factam per verbum quoddam [fere '-um'] chartae gemellae inscriptum et dissectum; de re v. B. Bischoff, Mittelalterliche Studien. I. 1966. p.118sqq.):* **a** *de instrumento i. q. charta partita – Schnitturkunde, 'Chirograph':* Chart. Epternac. 194 p.316, 24 (a.1067) relecta pagina cy-fi. Chart. Rhen. med. I 474 hoc inde cy-fum . . . corroborari . . . fęcimus, quod etiam bis scribi et partem unam in armario retineri, partem . . . alteram heredibus dari precepimus. Chart. Wirt. II 392 apud nos habemus id ipsum cy-um. Chart. Turic. 422 que . . . ci-i incisione duximus annotanda, cuius ci-i partem unam *eqs. (in margine scissurae:* ci-us. *cf.* 405. *ibid. al.).* Chart. Lamb. Leod. 281 p.358,26 cartam sub cy-o conscriptam. Chart. Traiect. 1348 p.128,9. *de diplomate (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p.673):* Dipl. Conr. II. 106 cy-um inde utrique conscribi precepimus. **b** *de verbo ipso chartae partiendae inscripto:* Chart. Lamb. Leod. 54 p.91,29 (a.1171/78) rei veritatem . . . tam cy-o quam sigilli nostri signaculo munivimus. Chart. Traiect. 515 p.458,23 sub testium et cy-i annotationi. Chart. Worm. 164 p.124,25 ci-us. *v. et l.15. Heßler*

***chirometricalis** (chyr-), -e. (χείρ *et* μετρικός) *de digitalibus i. q. manibus aptatus – den Händen angepaßt:* Wolfhard. Waldb. 3,6 (4) chy-ia munera.

chironius (aci-, ci-, qui- *sim.*), -a, -um. (χειρώνειος) **1** *adi.:* **a** *de morbo insanabili i. qui Chironis est – chironisch:* Botan. Sangall. 7,1 ad ulcera derignonis (*Ps. Apul. herb. 8,1* cironia). Antidot. Glasg. p.142,21 aci-a vulnera. *v. et supra p.387,27.* **b** *in nomine herbae:* panax -um *i. q. inula – Alant (Inula helenium L., cf. André, Lex. bot. p. 170):* Dyasc. p.155[b] panax ci-um . . ., quam Latini inulam Campanam dicunt. **2** *subst. neutr.: species vulneris insanabilis – eine unheilbare Wunde:* Antidot. Sangall. p.82,42 ad . . . ci-a *eqs.* Antidot. Glasg. p.127,17 quirionia.

***chirostringa** (ci-, cyr-, cer-, -gua) *subst.* (χείρ *et* stringere) *manica – Handfessel:* Gloss. III 152,12 St.-S. ci-a hantwinch (270,18 cy-gua [*a*, ce-ga *b*]. *al.*).

***chiroteca** *v.* *chirotheca.

***chirotechnes** (chyr-), -ae *m.* (χειροτέχνης) *opifex – Handwerker:* Albert. M. eth. 6,2,24 p.441[b],1 sicut chy-ae (*p.1141[b],29* χειροτέχναι) operantur secundum artem.

***chirotechnia** (chyr-), -ae *f.* (χειροτεχνία) *ars opificum – Handwerkskunst:* Albert. M. eth. 6,2,24 p.441[b],2 chy-a . . . in artibus ad theoricam se habet sicut practica.

***chirotheca** (ci-, cyr-, -te-), -ae *f. (?m. vel n.: l.57sq.)* (χείρ *et* θήκη) *script.:* sc-: *p.538,40.* ki-: *p.538,30.* cer-: *l.57. al.* -irro-: *p.538,30.* -rat-: *l.57.* -rcat-: Nicol. anat. 519 circateca. -ex(a): *p.538,41.* -eg(a): *l.57.* -cha: *l.58.* -cla: *l.68. form. decl. II.:* *nom. pl.:* -i: *l.57.* -a: *l.57sq. metr.* cī-: Metell. Quir. 27,13.16. *adde p.538,58. tegimentum manuum, digitale, manica – (Finger-)Handschuh, Fäustling (cf. B. Schwineköper, Der Handschuh im Recht. 1938; cf.* Gloss. III 618,20 St.-S. [cod. c] wanti vel ci-i handscue. 620,61 cerotege hantscuoha. 664,1 cyrateca vel manices hantscuche. IV 195,18 cyrotecha. *al. v. et p. 534,48):* **1** *in univ.:* **a** *usu cotidiano:* **α** *proprie:* Gloss. med. cod. Trev. p.147,1 -teca i. digitales. Theod. Palid. annal. a.998 transmisit . . . cirotecas et annulum, amoris sui memoriale. Vita Eber. 6 (ZGeschOberrh. 110. 1962. p.55,23) obtinuit . . . duo paria -arum, ut daret eas domicellabus suis. Caes. Heist. Elis. I 3 p.350,37 vota . . . facere . . . de non utendis cyrotecis diebus dominicis *eqs.* Chart. episc. Hild. II 583 *sorores* cirotecas non habeant seculares. Thom. Tusc. gest. p.512,14 quod vix inveniri posset . . . manui ci-a (cyrotecla 2) *apta. saepe. de donis votivis:* Caes. Heist. Engelb. 3,53 cyrotecam manus sanate . . . transmisit. Cono Laus. gest. 15 p.801,23 misit . . . cirotecam laneam, que reposita est cum reliquiis. **β** *per compar.:* Schol. Adam gest. 20 ferrum . . . in modum cyrotecae formatum. **γ** *alleg.:* Honor. August. gemm. 1,215 per -as designantur . . . occultationes. *v. et l.10.* **b** *usu venatorio:* Wolfger. itin. comput. 1 p.3,13 pro ciroteca ad accipitrem VI den(arios). Frid. II. Imp. art. ven. 2 p.125,29 quedam instrumenta . . . ad capiendum aves ut . . . ciroteca circumducta. p.164,19 habeat *falconarius* cirotecam . . . longam usque ad cubitum et amplam, . . . que debet esse de corio crosso *eqs. ibid. al.* **c** *de parte armaturae:* Hildeg. scivias 3,3 p.590[D] *(in visione)* quinta *imago* . . . armata erat . . . ferreis -is (p.597[B]. 3,9 p.690[C] induitur *imago* . . . f. -is, quae sunt fortissima . . . opera *eqs.*). **d** *de instrumento tortoris:* Gesta Trev. 31 p.173,33 cy-am ferream fieri praecepit eamque igniri. **e** *techn.:* Theoph. sched. 3,80[med.] utrisque manibus -is iam indutis . . . fistulas teneat.

2 *spectat ad dignitatem, sollemnitatem:* **a** *eccl. et liturg.:* Catal. thes. Germ. I 93,4 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; s. XI.[1]) invenimus . . . -as VI. 135,7 tradidit *episcopus* . . . -as cum aurifrasio. Leo Mars. chron. 2,79 p.683,33 apostolicus usum . . . -arum . . . illi *(abbati)* . . . concessit (Chart. Stir. II 456. *al.*). Vita Richardi 8 p.284,15 manus *episcoporum* . . . albis . . . -is involutas. Vita Theog. 2,17 p.475,6 sandalia alter *(episcopus)* et -as . . . contulerat. Catal. thes. Germ. I 5,8 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) cyrotecę lisinatę cum auro. *al. (v. ind.).* Chron. Hild. 21 ornatum . . . adauxit aecclesiae: . . . cy-as. *al.* **b** *publ.:* Ord. coron. imp. 13,1 imperator . . . habet in manu duas cy-as de lino bisino. Benzo ad Heinr. 1,9 p.602,29 rex . . . habens manus involutas cyrotecis lineis. Vita Cuneg. A 8 dextere manus sue cirotecam detrahens *eqs. in finium terminatione:* Sigeh. Maxim. 15 (13) cirroteca (kirroteca, cirrotheca *var. l.*), quam rustici wantum vocant, manu superducta . . . demonstravit.

3 *usu symbolico:* **a** *spectat ad traditionem, investituram sim.:* Chart. Hamb. 119 (a.1091) cum cy-a, sicut mos est, tradens . . . prediola *eqs.* Chart. Rhen. med. I 465[b] p.524,35 comitissa . . . montem . . . contradidit ci-a in altum . . . proiecta. Chart. episc. Halb. 232 p.199,15 mansos cum ci-a super reliquias . . . posita . . . tradidit. Vita Meinw. 11 p.17,32 sumpta ci-a 'accipe' ait *rex.* Conr. Schir. chron. 23 in . . . schyrotecae investicione. Chart. Tirol. 833 p.249,21 comes . . . per cirothexam, quam in sua manu tenebat, . . . investituram fecit. Chart. Walkenr. 199 extractis cerotecis et super summum altare positis *eqs. al.* **b** *spectat ad sponsionem, pignerationem:* Chron. Pol. 2,48 sese castellumque recepta . . . ciroteca (cy-, chy-, -a *var. l.*) pro pignore reddiderunt. Hariulf. Arnulf. 3,14 sponsionis arrabonem coegerunt eum ponere super reliquiarum lecticam suae manus cy-am. **c** *spectat ad forum, teloneum:* Chart. Hans. III 599 p.381,6 (s. XI.[2]) dare . . . decem libras piperis et cirotecas quinque hominum (Chart. Babenb. 49 in superiori mutua . . . talentum p. et . . . duas . . . ciratecas. *al.*). Const. II 61 si . . . per ci-am nostram contulerimus forum annuale. Chart. Nuremb. 403 theloneario . . . duas cy-as albas in recognitionem . . . libertatis . . . presentabit. *al.* **d** *spectat ad bannum:* Vinc. Prag. annal. a.1158 p.671,31 imperator . . . per sue abiectionem cer-e . . . eos publice in suum bannum mittit. **e** *spectat ad indictionem faidae:* Nivard. Ysengr. 3,1131 duellarem ciroteca et pilleus arram proponunt. *fort. add.:* Cosmas chron. 2,44 quando suam cirotecam (-thecam, cyrotecam *var. l.*) . . . proiceret in sinum.

***chirothecarius** (ci-, cyr-, cer-, -te-, -eka-), -i *m.* *fabricator digitalium – Handschuhmacher (accedente notione fabricatoris thecarum: l.65):* Chart. Argent. I 616,44 (post 1129) ponere magistros . . . cy-orum, sutorum. 616,109 quatuor inter cy-os . . . dabunt . . . de albo coreo ad thecas candelabrorum . . .; omnia . . . de albo coreo facient. Chart. Tirol. notar. I 739 carta Marquardi cirotecarii. Chart. Lub. I 269[a] p.248,21 taberne cyrotecariorum solvunt. Chart. Rost. C 934 p.182 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967) Hermannus cerotecarius. *ibid. al. in nomine plateae:* Chart. scrin. Col. A I p.75,20 (c.1165/72) Inter Ci-os (p. 133,3 I. Cirotekarios. *ibid. al.* [*v. ind. p.286*]).

[Erb]

***chirothecatus** (cyr-), -a, -um. *manicis indutus – mit Handschuhen bekleidet:* GESTA Trud. cont. I 12,6 p.307,20 propter . . . frigus . . . manibus villose cy-is. *Erb*

chirurgia (gi-, ci-, c(h)yr-, -rug-, -gya *sim.*), -ae *f.* (χειρουργία) *metr.* chў-: *l.29.*

1 *medicina instrumenta adhibens – operative Medizin, Chirurgie:* Ps. HELIOD. chirurg. 1 ci-e operationem inmittit cum incisionibus *eqs.* ARS med. 1 p.418,13 *(de signo medici)* -ae (gi-a *G*) . . . imposuerunt *(sc. simulacro Asclepii)* anulum ferreum. TRACT. de chirurg. 1 quamquam de . . . proprietate huius vocabuli -a tota practica sic possit . . . nuncupari, tamen specialiter operatio per incisionem et ignem . . . hoc est sibi sortita vocabulum. BRUNUS LONG. chirurg. praef. p.103^{c} -a est postremum instrumentum medicinae *eqs.* p.103^{D} dicitur autem -a a cheir grece, quod est manus, et ergein, quod est agere, inde -a, id est quasi manualis operatio. *al. in titulo libri:* NOTULAE Wilh. Cong. 844 in antiqua ci-a. GLOSS. Roger. II 10 quem *(tractatum)* cy-am appellamus. *al. v. et supra p.479,37. remissius i. q. ars mechanica – Handwerk: v.l.11.* **2** *incisio, sectio – chirurgischer Eingriff, Operation:* PAUL. AEGIN. cur. 78 p.54,22 in capite ci-as (cirugias *B; 3,22,5* χειρουργίας) accipiunt. *al. (v. ind.).* AURELIUS 26 p.731,10 cy-a erit adhibenda in rotundo. Ps. HELIOD. chirurg. 36 cy-ae genera x. TRACT. de chirurg. 473 ne . . . nervus in huiusmodi ci-a ledatur. ALBERT. M. animal. 18,68 quibusdam subvenitur beneficio cy-gyae. *saepe. in titulo tractatus:* PAUL. AEGIN. cur. 52 ut in ci-is (*3,12,2* ἐν τοῖς χειρουργουμένοις) dicitur. *in imag. de poena spirituali:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,57 abscisura putrem manet ecce chy-a carnem.

chirurgicus (ci-, -rdi-, -ius, syrurarius *sim.*), -a, -um. (χειρουργικός) **1** *adi.:* **a** *ad chirurgiam spectans – zur operativen Medizin gehörig, chirurgisch, Operations-:* PAUL. AEGIN. cur. 215 ci-giam (cirugiam *B; 3,51* χειρουργικήν [χειρουργίαν *D*]) curationem umbilicorum exitus. RICHER. REM. hist. 4,50$^{ex.}$ dinamidia . . . ci-a. ARS med. 5 p.421,19 quorum *(elementorum medicinae)* primum est -um (-us *HV*). TRACT. de aegr. cur. p.148,39 cum ci-o instrumento (GLOSS. Roger. II 9. 15). WILH. CONG. chirurg. 1673 ad officium . . . cy-um (chirurgie *B*). CHART. Neocell. (Frising.) 44 p.120,40 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX. 1961) cum . . . de arte cy-a . . . summulam conquisissem. *al. in imag.:* HUMB. Sim. 2,43 p.192,24 suspendantur a morbidis ovibus cy-a ferramenta. **b** *chirurgiam exercens – die Chirurgie ausübend:* ALBERT. M. animal. 3,11 medicum ci-um. **2** *subst.:* **a** *masc.: chirurgus – Chirurg:* CHART. Stir. II 429 p. 543,7 (a.1243) *testis* Wolframmus ci-us. CHART. Lub. III 17 magister Theodericus syrurarius et minutor. CONR. MUR. summ. 6,1 p.425,35 physicus, medicus, cy-us. NOTULAE Wilh. Cong. 670 ad officium spectat ci-i *eqs. al. in nom. propr.:* CHART. episc. Hild. II 993 (a.1256) Gerardus Cyrurdicus. *de auctoribus medicinae antiquis:* AESCULAPIUS 3 p.6,12 sicut veteres -i scripserunt. **b** *fem.:* **α** *chirurgia – Chirurgie:* RICHER. REM. hist. 2,59$^{med.}$ quid efficiat . . . ci-a. *in titulo libri:* AESCULAPIUS 23 p.38,1 sicut in -a docuimus. **β** *femina chirurgiam exercens – Chirurgin:* CHART. Rhen. inf. II 607 p.358,45 (a.1271) filius quondam Cristine cy-e. **γ** *per confusionem i. q. chiragra – Handgicht:* GLOSS. III 428,66 St.-S. ci-a hantsuht.

chirurgus (ci-, c(h)yr-, -os), -i *m.* (χειρουργός) *metr.* chў-: AMARC. serm. 1,344 (ed. K. Manitius. 1969). ALBERT. STAD. Troil. 3,193. *al. in fine hexametri.*

medicus instrumenta adhibens – Chirurg (*cf.* GLOSS. IV 234,22 St.-S. -us crafo dicitur. 345,27 -os arzata): RICHER. REM. hist. 1,11$^{ex.}$ vulnerum sanies male a ci-is amputata. VITA Ger. Bron. 19 p.669,22 chy-i (cy- *2*) . . . morbo confectos . . . inciderunt. BRUNUS LONG. chirurg. praef. p.103^{B} intentio -orum est operari circa tria *eqs.* THEOD. CERV. chirurg. 1,3 p.135^{F} curant vulnera -i imperiti. *al. Pape*

***chirus** *v.* *chir. **chisinaria** *v.* ptisanarius.

chitarista *v.* citharista. **chiterbica** *v.* cicirbita.

chitisus *v.* cytisus. ***chitonites** *v.* *coetonites.

Chium, -i *n.* (Χῖον) *medicamentum quoddam constrictivum – ein zusammenziehendes Heilmittel:* PAUL. AEGIN. cur. 100 stringentibus illud *(miocefalon)* utendum virtutibus, -o (*3,22,22* Χίῳ) et feo *eqs.*

***chlaena,** -ae *f.* (χλαῖνα) *amiculum, pallium – Obergewand, Mantel:* THEODULF. carm. 17,23 -a duplex foris est, intus praecordia duplex. *v. et* laena.

chlamyda (clamida), -ae *f. amiculum, pallium – Obergewand, Mantel (in imag.):* RHYTHM. 42,21,4 pauperum cutis contegentes clamida. RADBERT. Arsen. 1,9 p.34,3 pulchre sunt virtutes sub absconso clamide.

chlamys (cl-, -mis), -ydis *f. (m.: l.43)* (χλαμύς) *amiculum, pallium – Obergewand, Mantel (cf.* GLOSS. II 372,42 St.-S. clamis saga vel lachin. III 412,66 -s mantel. 620,3 clamis geuuate. IV 199,19 clamis, -dis hemithi. *al.):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ARBEO Emm. 16 expoliatum clamide *episcopum.* ERMOLD. Ludow. 4,375 Caesar . . . donat . . . consertam clamidem gemmis seu murice rubro *eqs.* EPIST. Worm. I 2 p.18,5 lineum pannum . . . ad clamidem perficiendam. VITA Annon. I 2,17 p.491^{b},35 principem sanctae sodalitatis . . . humatum repperit clamide purpurea circumdatum. CHART. Lux. I 385 p.552,11 ministeriales deposito amictu clamidis . . . abbatis obsequio se offerent. NIVARD. Ysengr. 3,1119 clamis hispida. ASINARIUS 173 hii, quos milicie clamis ornat. ARNOLD. LUB. chron. 6,5 p.216,20 pessimum quemque . . . pro clamide amictum casula. VITA Mariae rhythm. 3344 clamide triangula supra tegebatur *Iesus. al.* **b** *publ. de veste imperatoris vel regis:* ALDH. virg. I 25 p.259,1 induit eam *(iuvenculam)* clamidem suam et diadema *Constantinus.* EINH. Karol. 23 semel Hadriano pontifice petente . . . longa tunica et clamide amictus *Karolus.* THEGAN. Ludow. 19 clamidem cum auro textam. WIDUK. gest. 2,1 p.65,15 insignia regalia . . ., gladius cum balteo, clamis cum armillis *eqs.* BENZO ad Heinr. 1,9 p.602,29 rex . . . adopertus frisia clamide, imperiali veste. p.603,14 revestit se imperator viridissima clamide. *al.* **c** *eccl.:* **α** *de veste papae:* PETR. CAS. (?) chron. 3,67 crucem et clamidem et caetera pontificatus insignia. **β** *de veste clericorum:* VITA Landel. 3 (MGMer. VI p.440,20) ut . . . perciperet capitis tonsuram militiaeque caelestis assumeret clamidem. *meton. de clericis:* NIVARD. Ysengr. 5,939 hoc varię clamides sectantur idemque cucullę. **γ** *de veste liturgica:* CATAL. thes. Germ. I 74,73 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a.1003) clamides, qui vocantur ephod, II. **δ** *de reliquiis:* HRABAN. carm. 77,8,2 portio sudarii -is atque sacrae. **d** *iur.:* **α** *de mortuario:* EPIST. Wibald. 421 p.559,16 dabit uxor eius *(mortui)* . . . censuario suppremum vestimentum, id est cappam seu clamidem. **β** *de attractu personae transferendae:* CHART. Tirol. 850 p.264,19 (a.1225) dominus . . . capiens ipsum . . . per suam clamidem et dans in manu illius . . . dicens: '*eqs.*' **2** *per compar. et in imag.:* BRUNO QUERF. Adalb. A 24$^{med.}$ consilio fratrum quasi ferrea clamide munitus. CARM. Bur. B 73,2^{b},2 iam odora Rheam Flora -e vestivit. GESTA Ern. duc. II 41 p.252,31 oram -i, id est finem opusculo . . . texentes. *al.*

chlara *v.* 1. glarea. **chlebarius** *v.* glebarius.

chlora (cl-, gl- *sim.*), -ae *f.* (χλωρός) *emplastrum viride – grünes Pflaster* (*cf.* GLOSS. Salern. p.11^{b},28 claron id est viride [*sim.* ALPHITA I p.285,31 coloron]): RECEPT. Donauesch. 86 emplastrum -a (cl- *cod.*). *al.* ANTIDOT. Glasg. p.159,25 medicamen glora.

chloreus *(m.)* (χλωρεύς) *species avis – Vogelart:* ALBERT. M. animal. 8,13 glorior (*p.609^{a},7* χλωρεύς). 8,16 claurez. 23,37 choretes aves.

chlorion *(m.)* (χλωρίων) *aureolus – Pirol:* ALBERT. M. animal. 8,22 contra . . . avem, quae dicitur gloreo (*p.609^{b}, 10* χλωρίωνι). 8,80 florietus. 8,86 haladon.

***chloris** *(f.)* (χλωρίς) *species fringillae viridis – Grünfink:* ALBERT. M. animal. 7,34 haladi (*p.592^{b},17* χλωρίς). 8,76 hokaryz. 8,92 allirides.

***chnappo** *v.* *cnappo. **cho ad** *v.* quoad.

choaduno *v.* coaduno. ***choba** *v.* *huba.

***chocha** *v.* *cocca. **choconidium** *v.* coccum (cnidium).

[Bansa]

***Choeac** *subst.* (Χοιάκ) *mensis Aegyptiorum – ägyptischer Monat:* BEDA temp. rat. 11,76 quartus *Aegyptiorum mensis* -c (cheac *sim. var. l.*) v kl. Decembrium . . . die sumit exordium.

choenix (cen-, choin-), -icis *(f.)* (χοῖνιξ) *mensura quaedam capax – ein Hohlmaß:* PAUL. AEGIN. cur. 141 afronitru ana choinicas (*3,25,2* χοίνικας) IIII. CATAL. mensur. cod. Monac. 14747 f. 89^{r} cenix habet sestarios II. CAPIT. reg. Franc. add. p. 538^{a},8 cenices III, id est sextarios XII. DICUIL. epist. cens. 146 (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 10^{v}) ille *(sextarius)* quater sumtus Greco fit nomine -x.

choeras (ciro-), -adis *vel* **choerada** (quir-, cyr-, -rid-, -ta *sim.*), -ae *f.* (χοιράς) *scrofulae – Geschwulst am Hals:* RECEPT. Donauesch. 90 solvet *emplastrum* et choiradas (cyr- *cod.*). ANTIDOT. Glasg. p. 117,4 ad . . . quiridas. p. 124,29 ad ciratas. ARS med. 7 p. 426,26 (cod. G) quiradas, que scrofe dicuntur. DYASC. p. 23^{a},45 chiradas digerit *adiantus.* p. 124^{b}, 22 cirodes corporis relaxat *medulla. al.*

choerogryllus (cir-, c(h)yr-, -gil-, -ril-, -lius), -i *m.* (χοιρόγρυλλος) **1** *erinaceus – Igel:* GLOSS. IV 261,8 St.-S. chyrogrillium igil. ALBERT. M. animal. 22,97 ericius et erinacius et cyrogrillus sunt idem animal. **2** *cuniculus – Kaninchen:* TRACT. de aegr. cur. p. 315,23 pedes . . . cirogrilli, scilicet conini. Ps. AVIC. anim. 2,4 p. 96 de carnibus . . . leporina, cirogrilli (aro- *cod.*). WALTH. AGIL. med. 68 p. 174,21 axungia cirogrilli, id est cuniculi. ALBERT. M. animal. 3,143 cirogrilli, quem nos cuninum vocamus. 8,75. **3** *de animalibus incertis:* GLOSS. IV 184,9 St.-S. cirogillus spinosa bestia maior ericio vel eltese. ALBERT. M. animal. 22,46 cyrogrillus est animal parvum debile *eqs.*

choeros (xir-) *subst.* (χοῖρος) *sus – Schwein:* ALPHITA I p. 321,5 xiros, id est porcus.

***choerospelethos** (cir-), *acc.* -on *subst.* (χοιροσπέλεθος) *anchusa – Alkannawurzel (Alkanna tinctoria Tausch):* PAUL. AEGIN. cur. 198 p. 125,18 enchusis, quam cir-on (*3,42,4* χοιροσπέλεθον) vocant.

choicus (co-), -a, -um. (χοικός) *terrenus – irdisch:* VITA Galli II 1272 contemptis opibus -is nimiumque caducis. HEIRIC. Germ. I 6,410 spiritus at coicis (gloss.: terrenis) ardens emergere vinclis. CARM. de Ansb. 2,51 (MGPoet. IV p. 1005) quamplures -i sectantes prospera mundi. *al. subst. neutr. i. q. corpus – Leib, sterbliche Hülle:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1055^{A} coicum exuisse. hymn. 2,1 (AnalHymn. 43 p. 126) hic imaginem coici induit.

choinix *v.* choenix.

cholagogum (co-), -i *n.* (χολαγωγός) *medicamen bilem deducens – Galle abführendes Medikament:* AESCULAPIUS 35 p. 55,9 ventrem purgari convenit ex . . . -is, hoc est choleram deducentibus. TRACT. de aegr. cur. p. 132,17 purgetur *(cholera)* cum oxi vel cum aliquo alio co-o. GLOSS. Roger. I A 2,2 p. 587,14. *al.*

chole (co-, -li, -lis) *subst.* (χολή) *bilis – Galle:* GLOSS. med. cod. Leninopol. p. 271,39 (vs.) colis (gloss.: fel, unde et colera). ALFAN. premn. phys. 21,20,1 unde apud Graecos -i dicitur et cholos.

cholera (co-, -ll-, -lor-), -ae *f. (n.: l. 67sq. al.)* (χολέρα) *form. decl. III.: gen. sg.* -is: *l. 70. nom. et acc. pl.* -a: *l. 67sq. al. gen. pl.* -um: *l. 67. al. abl. pl.* -ibus: *l. 69. metr.* cō-: *l. 70.*

1 *bilis – Galle:* PAUL. AEGIN. cur. 57 p. 34,8 si . . . rubea colera (*3,14,1 p. 157,1* χολῆς) superaccensa in nigram mutatio fiat (ANTIDOT. Glasg. p. 129,27 catarticum . . . deponit . . . humores melancolicus, colera nigra, colera r. ODO MAGD. herb. 1128. ALBERT. M. animal. 3,2 utraque colera, r. videlicet, quae colera absolute vocatur, et nigra colera, quae vocatur melancolia. *al.*). GLOSS. med. p. 40,19 ex plenitudine . . . colorum. AURELIUS 14 p. 715,26 discernenda sunt colera. BOTAN. Sangall. 31,4 ad stomacum vel collera solvendum. ALFAN. premn. phys. 2,50 amaris -ibus. EKKEH. IV. bened. I 2,38 coleris omne genus coiit Hebionaque fudit. MAURUS urin. I p. 18,6 colerae quinque sunt species: naturalis, citrina, viridis, prassina, eruginosa. BENVEN. GRAFF. ocul. B 5 p. 21,1 IIII humorum, scilicet sangwinis, flegmatis, colore et melancoliae. ALBERT. M. veget. 3,4 de -a incensa. animal. 3, 114 innaturalis colera multis fit modis. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 14,3 utrum -a vel fel sit causa brevis vitae (WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 36,12 f. seu saculum colerae). *saepe.* **2** *morbus quidam intestini – eine Darmkrankheit, 'Cholera':* PAUL. AEGIN. cur. 195 -a (*3,39,1* χολέρα) ventris est inmoderata conturbatio *eqs.* Ps. HIPPOCR. progn. A 9 colera unius diei passio est. ARS med. 7 p. 425,1 colera *(G,* colerica *ed.)* passio dicitur reumatismum fellitum . . . circa ventrem *eqs.*

***cholereticus** (co-), -a, -um. *biliosus – voll Galle:* Ps. HIPPOCR. phleb. 158 gutta co-a.

cholericus (co-, -lor-), -a, -um. (χολερικός) **1** *adi.:* **a** *biliosus, bili similis – voll Galle, gallenartig:* AESCULAPIUS 5 p. 8,19 cum levi sudore atque -o. PAUL. AEGIN. cur. 214 p. 154,20 sanguis co-us (*3,50,1* χολῶδες). Ps. GALEN. febr. 98 urina in co-o colore. 139 urina spissa co-a. TRACT. de caus. mul. 38 colorica *menstrua.* ANTIDOT. Augiens. p. 43,10 vomitum. ALBERT. M. veget. 2,53 purgamentum quoddam -um, quod proiicitur de auribus animalium. 2,84 fit ex nutrimento -o *color carnis buxi.* **b** *bile effectus – durch Galle hervorgerufen:* WALTH. AGIL. med. 119/20 p. 202,12 tres sunt febres co-e. **c** *bile praevalente temperatus – von Galle geprägt:* ALBERT. M. animal. 3,112 ut nutriat membrum co-um *colera naturalis.* 7,100 piscibus. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 6,14/18 p. 166,59 homo. *al.* **2** *subst. masc. (fem.: l. 35; neutr.: l. 41. cf. l. 46):* **a** *qui bile praevalente temperatus est – Choleriker:* PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 206,8 hoc et in co-is (*3,78,18* τοῖς ἐπὶ χολῇ) convenit. MAURUS urin. I p. 10,6 urina subcitrina . . . sanum significat co-um. ARNO REICHERSB. apol. p. 38,38 -os . . . ingeniosos, sed irascibiles *esse (cf.* BERTH. RATISB. serm. 16 p. 85,13. ALBERT. M. [?] animal. quaest. 1,21 p. 95,24. *al.).* HILDEG. caus. 2 p. 88,24 de co-a; aliae autem quaedam feminae sunt, quae *eqs.* ALBERT. M. animal. 20,62 co-i . . . longi et graciles. *al.* **b** *qui morbo quodam intestini laborat – ein Cholerakranker:* Ps. HIPPOCR. progn. A 9 co-i signa haec habent *eqs. fort. add.:* ANTIDOT. Augiens. p. 46,31 prodest . . . co-is et elefantiosis *antidotum.* ANTIDOT. Bamb. 48. **c** *quod bilem continet – Gallehaltiges:* PAUL. AEGIN. cur. 199 p. 127,9 mingunt acre et co-a (*3,43,1 p. 236,21* χολώδη) egerunt. ALBERT. M. animal. 2,52 ex putredine . . . corrupti fleumatis cum parvo co-o in eo resperso. **d** *fort. i. q. morbus quidam bile effectus – viell.: eine durch Galle hervorgerufene Krankheit:* RICHER. REM. hist. 2,99 rex co-o vexatus.

cholmia *v.* colmia.

***cholos** *subst.* (χόλος) *bilis – Galle: v. p. 541,55.*

cholossis *v.* colossus. **cholus** *v.* 1. colus.

***chomarcha** *v.* *commarcha. **chomis** *v.* comes.

chonc(h)a *v.* concha.

chondros (con-, cun-, cod-) *vel* **chondron,** -u *(dat.* -ioni: *l. 60) m. vel n.* (χόνδρος) **1** *polenta, potio ex polentis confecta – Graupe, Graupentrank:* PAUL. AEGIN. cur. 198 p. 124,24 sucus orize aut condru (*3,42,4* χόνδρου). 233 p. 169,12 stiptici, qualis est condron ablutum. *al.* DYASC. p. 53^{b} cundros fit de geminantia (*i.* gemina zia). **2** *cartilago costarum, costa – Brustknorpel, Rippe:* URSO anat. 320 condros, id est costa. CHIRURG. Sudhoff II p. 131 l. 762 iugularia ossa sunt duo, que codrioni iunguntur. *cf.* *candarusus. *Bansa*

choors *v.* cohors. **choorto** *v.* coarto.

***chora** *v.* *cora. **choradrius** *v.* charadrius.

choragium (co-, -rog-, -aug-), -i *n.* (χοράγιον) **1** *caterva – Schar:* DICUIL. epist. cens. app. (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 14^{r}) agmen, ala et grece palanx -ogiumque *(sic)* sinonyma. **2** *per errorem ut vid. i. q. collare – Halsband:* GLOSS. IV 49,17 St.-S. co-um (coraugium *c*) halsrinch (138,2).

***choralis** (co-), -e. **1** *ad servitium chori pertinens – zum Chordienst gehörig, Chor-:* **a** *de hominibus i. q. servitii chori particeps – am Chordienst teilnehmend:* DECRET. Burch. 1,197 p. 608^{D} dum esset -is *(an subst.?).* CHART. Argent. I 254 p. 198,25 clericis -bus . . . tres denarios . . . solvere (CHART.

[Rudolph]

Rhen. med. III 1162 p.867,17 tam canonicis quam c. -bus prohibemus). CHART. eccl. Halb. II 49 p.331,18 constituo . . . scolares -es, qui choro per omnia deservient *eqs.* **b** *de rebus:* **α** *in servitio chori utendus – beim Chordienst zu tragen:* VINC. PRAG. annal. a.1158 p.675,12 cappam -em de serico (CHART. Rhen. med. III 631 p.481,19 c. . . . coralem). NOTIT. Altd. 1 (MGScript. XV p.993,13) tunicas -es, in quibus . . . missas . . . cantavit *papa.* CHART. eccl. Werd. 31 p.46,27 in veste -i . . . stet in choro *canonicus.* CATAL. biblioth. Ruf 89 pellicium. CHART. civ. Hild. 287 p.139,26 fibulam. *al. subst. neutr. fort. i. q. cappa in servitio chori utenda – viell.: Chormantel:* CATAL. thes. Germ. I 62ᵇ,15 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; c.1016/36) -ia v, cortinę v. 63,12. **β** *pro servitio chori praebendus – für den Chordienst zu gewähren:* CHART. Rhen. med. III 1162 p.867,5 (a.1252) scolares . . . grossam recipient preter distributiones -es. CHART. civ. Ratisb. 98 p.51,2 beneficium. **γ** *servitio chori necessarius – für den Chordienst erforderlich:* CHART. Worm. 293 p.196,8 (a. 1260) circa disciplinam -em. p.196,28 rigori. *ibid. al.* **δ** *ad cantum liturgicum destinatus – für den liturgischen Gesang bestimmt:* CHART. Livon. A VI 2731 (a.1251) ad . . . libros -es. **2** *ad ecclesiam canonicorum pertinens – Stifts-, Kapitel-:* CHART. Pruss. I 77 p.57,38 (a.1230) paginam nostris sigillis, scilicet episcopali et -i, communimus.

***chorarius,** -i *m. praecentor – Vorsänger:* CONSUET. Trev. 41 p.38,14 -us 'Kyrie eleison' . . . incipiat iubilare. 43 p.42,27.

choraula (co-, -rcu-), -ae *m.* (χοραύλης) **1** *qui tibiis canens choro saltanti praegreditur – den Tanzenden voranschreitender Flötenspieler (cf.* GLOSS. III 140,25 St.-S. co-a tanzari. *al.; de re v. M. Heyne, Das altdeutsche Handwerk. 1908. p.121):* ABBO SANGERM. bell. 3,2 corcula (gloss.: princeps ludi) labentis fugias ludi fore. MARTYR. Fuld. VIII. id. Mart. gentilis publicus co-a. **2** *cantator – Sänger (cf.* GLOSS. III 180,13 St.-S. cantor vel co-a . . . sangere. *al.):* EUGEN. VULG. syll. 17,2,4 tua *(sc. caesaris)* carmina voce perita . . . sonare -as (-a *C*). **3** *qui choro praeest, praecentor – Chorleiter, Kantor, Vorsänger:* RUP. TUIT. virg. 8 (PL 170, 552ᴰ) cum . . . cecinerit aliquis -a parvus sive magnus *eqs.* CHART. Laus. 726 p.588,9 quod, quando aliquis intraret chorum, . . . inclinaret . . . -e. p.588,21 cui precipitur a -a vel cantore vel succentore *eqs. ibid. al. de auctore cantus ecclesiastici:* HUGO TRIMB. laur. 105 Gregorius . . . cleri . . . co-a.

choraulicus, -a, -um. *sonis tibiarum similis – flötend:* CARM. Bur. B 58,1,16 merula -a carmina coaptat.

***choraulium** (co-), -i *n. carmen tibiale – Flötenlied:* ERMENR. ad Grim. 8 p.542,22 inter alia ludi nostri dicta ceu quoddam co-um dare.

***choraustus** *v.* *corystus. **chorban** *v.* corbona.

chorda (co-), -ae *f.* (χορδή) *form. abl. pl.* -ibus: *p.544,14.*

I *de partibus corporum anim.:* **A** *nervus, tendo – Sehne, Flechse (cf.* GLOSS. III 215,59 St.-S. corda senua. *al.):* DUNGAL. epist. 4 p.579,39 caballus . . . nervis, hoc est cordis, rigentibus et contrahentibus stringitur. CONSTANT. AFRIC. theor. 3,2 ab . . . extremitate musculi exeunt nervi cum ligamentis, que cum misceantur, corpus efficiunt, quod -a vocatur *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,303 quod . . . transit per musculum et membro, quod movetur, alligatur, vocatur corda. WILH. SALIC. chirurg. 4,5 p.40,9 manifestantur duae magnae -ae sub genu, quae ipsum crus movent. *al.* **B** *intestinum – Darm:* RECEPT. Sangall. I 100 ad . . . cordas sanandum.

II *de rebus ex intestinis, nervis sim. confectis:* **A** *fides – Saite (cf.* GLOSS. III 65,33 St.-S. -a seita. *al.):* **1** *proprie:* VITA Ansb. 4 (MGMer. V p.621,31) musicae artis instrumenta in cordis et tibiis . . . personantia. REMIG. ALTISS. mus. p.64ᵇ,25 tonus est percussio duarum -arum. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,217 intestinas percussit . . . -as. CARM. Cantabr. 8,1ᵇ,6 tibi nunc canoris modulemur -is. CONFL. ovis et lini 309 resonat . . . -a apte iuncta lyrae, psalterio, citharae. RUD. TRUD. (?) mus. 1,20 p.53 qui *(modus)* a propria sede in socialem cordam cantandus transponitur. ALBERT. M. animal. 22,116 cordae de visceribus ovium factae cum cordis de visceribus lupi factis permixtae non sonant. ELIAS SAL. mus. 4 p.20ᵃ,29 in viella non sunt nisi quinque -ae. *persaepe. in imag.:* CARM. Sangall. II 6,5,1,3 tange decem -as *(item de decalogo:* SYLL. Sangall. app. 6,1,11 p.344). POETA Saxo 4, 338 ut doctrinę caelestis ubique cordae concordes . . . sonarent. *in superstitione:* TRACT. de chirurg. 931 *vulneratus* accipiat cordam rotte, que facta est de intestinis pecoris, et ligetur ea ad collum. **2** *meton.:* **a** *gener.:* **α** *instrumentum fidium, fides – Saiteninstrument:* CARM. Cantabr. 8,1ᵃ,1 nunc, corda, pange melos . . . filio . . . Marie. ARIBO FRISING. mus. p.36,21 *musarum* altera cymbalis et -is . . . servit. ANNAL. Ianuens. IV p.45,10 cum tubis, bucinis et -ibus coadunatis. *al.* **β** *versus – Vers:* HROTSV. Mar. 531 dactilicis . . . psallere cordis. **b** *mus. i. q. sonus (fidis) – (Saiten-) Ton:* REMIG. ALTISS. mus. p.64ᵇ,30 soni, id est -ae, sunt . . . per omnes tropos. HUCBALD. harm. inst. p.111ᵃ,27sq. tetrachordum . . . est quatuor -arum copulatio; quas quidem -as voces dicimus. VITA Theog. 1,26 p.461,14 quae *(antiphona)* . . . cum in sex -is paene tota decurrat, septimam quoque superius . . . assumit. *al.* **B** *nervus (arcus) – (Bogen-) Sehne:* **1** *proprie:* NICOL. I. epist. 169 arcum tendens causa probandae -ae. CHART. Babenb. 109,8 ut . . . ante portam civitatis cordam arcus dissolvat *extraneus.* GUIC. (?) bers. 3 quod . . . sciat facere cordam *bersator.* ALBERT. M. animal. 5,12 fiunt ex virgis eorum *(camelorum)* cordae arcuum. *al. in imag.:* METELL. Quir. 11ᵃ,31 quod *(telum)* . . . iudicii -a recens pellat ad intima. **2** *translate i. q. pars lineae circulum secantis – (Kreis-) Sehne:* ALBERT. M. metaph. 5,3,5 p.263,80 (ed. B. Geyer. 1960) diameter circuli -ae non communicat. cael. 1,1,10 p.30ᵃ,32. *v. et vol. I. p.910,13.*

III *de rebus -arum similibus:* **A** *proprie i. q. funis, laqueus – Seil, Schnur, Strick (cf.* GLOSS. II 516,56 St.-S. corde stricche): **1** *strictius:* ORD. iud. Dei app. IIᵛ corda . . . circa lumbos alligetur *eqs.* TRAD. Frising. 400ᵇ vestivit . . . defensores cum corda, unde signum tangitur (ADEMAR. hist. 3,49ᵐᵉᵈ. tradidit . . . cordas signorum). GLOSS. Roger. III 742 corda de canabo vel serico facta. STATUT. ord. Teut. p.113,4 tentoria . . . figent . . . circa capellam extra cordas. CHART. Hans. I 432 p.146,44 pisa fileti cordarum, scilicet cables. *al. per compar.: v. vol. I. p.623,49.* **2** *latius i. q. fascia – Binde:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,634 cordam de panno superimpone. **B** *translate de mensura longitudinis vel areae:* **1** ὄργυια, *terni cubiti – Klafter, 'Faden':* CHART. Livon. B 8 p.9,9 (a.1226) spatium debet esse in latitudine LXXX cordarum. *ibid. iterum.* **2** *species tributi – eine Abgabe:* ACTA imp. Stumpf 362 p.517,25 (a.1164) regalia . . ., sicut sunt . . . cordam, quintale *eqs.*

***chordalis** (co-), -e. *nervosus – sehnig:* ALBERT. M. animal. 1,463 principium . . . originis eius *(virgae)* est corpus . . . ligamentale . . . sive co-e.

chordapsus (co-), -i *m.* (χορδαψός) *ileos – Darmverschlingung, -verschluß:* AURELIUS 16 p.717,16 de co-o, hoc est yleon. ANTIDOT. Augiens. p.42,31 co-us, quod est ileon, in duas horas sanatur.

***chordella** (co-), -ae *f. funiculus – (dünner) Strick, 'Kordel':* RICHER. SENON. gest. 4,17 p.307,8 Franciscus . . . co-a nodata precingitur.

***chordex** (co-) *m. qui chordas facit – Saitenmacher:* GLOSS. III 232,72 St.-S. co-x seitere.

***chordianus** *v.* *guardianus.

***chordicina,** -ae *f. fidicina – Saitenspielerin:* METELL. buc. 6,20 in Romanorum prior agmine -arum risit . . . mihi Musa.

***chordosus** (co-), -a, -um. *nervosus – sehnig:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,17 p.9bʳ cuius *(ungulae)* ligamenta sunt -a (MAURUS [?] anat. II p.21,4 cum co-is ligamentis. *al.*). WILH. SALIC. chirurg. 2,8 p.332ᴰ *in locis* -is.

chordula (co-), -ae *f.* **1** *fides – Saite:* PAUL. ALBAR. carm. 12,1,8 quum Christum resonant co-e metrice. FRUTOLF. brev. 13 p.99 co-a trita remugit. AEG. ZAM. mus. 15 p.391ᵇ,19.

[Rudolph]

2 *funiculus, filum – (dünner) Strick, Faden:* WILH. CONG. chirurg. 1300 faciat co-am de serico. SALIMB. chron. p.645,19 ligabant pollicem pedis dextri cum co-a ad dentem. *Rudolph*

chorea (co-), -ae *f.* (χορεία)

1 *spectat ad actionem i. q. saltatio chori – (Gruppen-) Tanz, Reigen (saepius accedente cantu; cf.* GLOSS. II 387,65 St.-S. -is chorsangun. 710,27 -as gartsanc. 715,14): **a** *proprie:* THEODULF. carm. 1,85 iungitur *Ira* Eumenidum Stygiis . . . -is. RUODLIEB V 92 cum plebs altisonam fecit girando -am. LAMB. HERSF. inst. p.351,4 qui in Collebecce . . . coream illam famosam *(sc. per annum durantem)* duxerant (CARM. de Frid. I. imp. 2460 cantant ducuntque -as Teutonico ritu. CHRON. Albr. a.1101 p.815,16. *al.*). IOH. AFFLIG. mus. 10,9 -arum praecentores. CARM. Bur. B 151,3,6 ad -as Venereas salit mater. VINC. PRAG. annal. a.1159 p.676,46 cum . . . milites more suo . . . -as suas luderent. CAES. HEIST. mirac. II 1,17 p.39,21 vidit . . . -am cum canticis et musicis instrumentis. CHART. Merseb. 229 p.183,37 cum ex -is . . . enormes excessus . . . evenerint. SALIMB. chron. p.628,2 in publica strata tempore carnis privii faciebant -as. *saepe.* **b** *in imag. de obsidione:* VINC. PRAG. annal. a.1158 p.674,12 tali -a et ioco Mediolanenses undique cinguntur. **c** *per compar.:* THEOD. PALID. annal. a.1179 p.95,37 voces velut in -a letis . . . cantibus concrepantes.

2 *spectat ad coetum:* **a** *strictius i. q. chorus canentium – Sängerschar, (Sänger-) Chor:* CAND. FULD. Eigil. II 17,23 laetis vallata -is sanctorum spolia. SYLL. Sangall. 23,1 carmina . . . festis psallamus rite -is. VITA Landel. 375 quo *(templo)* locat eximiam . . . voce -am. *v. et p.190,9.* **b** *latius i. q. caterva, grex – Schar, Gruppe:* CARM. Cantabr. 26,5 virgineas . . . -as . . . elegit *Caecilia.* HERIB. hymn. 3,3,2 -is virginum virginem iunxit. TRANSL. Wandr. 20 (MGScript. XV p.631,3) prefulgida fidelium -a. METELL. Quir. 4,5 sacra -a Deum laudat. *al.* *de caelicolis:* VITA Otton. Bamb. II 14,1 alma -a virginum *eqs.*

***chorealis** (-ria-), -e. **1** *adi.: saltationi (chori) aptus – zum (Gruppen-) Tanz geeignet:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p.114,10 'choriambus' quasi -ialis, quia ex hoc pede compositum carmen choris aptissimum sit. **2** *subst. neutr.: saltatio (chori) – (Gruppen-) Tanz, Reigen:* CARM. var. Walther 1,79,2 mulieres atque viros fert in -ia *aestas.*

***choreatrix,** -icis *f.* *saltatrix – Tänzerin:* BERTH. RATISB. serm. 19 p.99,26 non sit *sponsa* vana et -x.

***choregia** (-rig-), -ae *f.* (χορηγία) *impensae chorearum et conviviorum – Aufwand für Tänze und Feiern, Choregie:* ALBERT. M. pol. 5,6[u] p.494[b],38 'puta -igias' (*p.1309[a],19* χορηγίας), id est sumptus in choreis et congregationibus, sicut fieri solet in conviviis . . .; illae enim dicuntur chorigiales a choreis *eqs.*

***choregialis** (-rig-), -e. *choreis instructus – mit Tanzaufführungen verbunden: v. l.48 (an subst.?).*

***choreizo** *v.* *chorizo.

***chorensis,** -e. *qui capituli est – zum Stift gehörig:* REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937. p.74,23; s. XIII.[2]) datur sociis chori . . . et scolaribus -bus dimidius *spisebrot.* *Erb*

***chorepiscopalis** (co-), -e. *qui chorepiscopi est – chorbischöflich, Chorbischofs-:* FLOD. hist. 3,10 p.482,46 de his, quos temeritas co-is ordinare . . . presumebat. CHART. Rhen. inf. I 299 p.196,14 census . . . -es.

chorepiscopatus (co-, -rie-), -us *m.* *dignitas et officium chorepiscopi – Würde und Amt des Chorbischofs:* **1** *spectat ad archidiaconos:* CHART. Rhen. inf. I 299 p.196,23 (a.1124) Ekkebertus . . ., decanus et Bunnensis co-us curam gerens. *ibid. iterum.* **2** *spectat ad cantores:* CHART. Traiect. 253 p.227,13 (post 1088) cum episcopus . . . scolastriam, chori-um . . . sue collationi reservaverit. CHART. Rhen. inf. II 86 ecclesiam . . . officio contulit chori-us (CHART. Ger. Col. 102 p.99,20). *al.*

chorepiscopus (co-, -rie-, chori episcopus *sim.*), -i *m.* (χωρεπίσκοπος) *metr.* chŏ-: *p.546,12. adde* CAND. FULD. Eigil. II 19,4.

1 *episcopus ruris – Land-, Chorbischof (cf.* GLOSS. III 132, 31 St.-S. co-us corbiscof. 378,50; *de re v. Th. Gottlob, Der abendländische Chorepiskopat. 1928):* **a** *strictius de adiutoribus et vicariis episcoporum:* **α** *spectat ad statum, gradum:* COD. Karol. 3 p.480,19 quomodo honorari debeat metropolitanus episcopus a -is. LIUTG. Greg. 10 Bonifatius . . . archiepiscopus . . . cum -o (coepiscopo *1.2*) et adiutore suo. ANNAL. Petr. Col. (MGScript. XVI p.730,27) Heribertus chori-us. CAPIT. reg. Franc. 22,9 ut co-i . . . nihil faciant absque licentia episcopi. CONC. Karol. 50[D],27 p.629,27 co-os . . . formam tenere septuaginta discipulorum. AUDRAD. carm. suppl. praef. p.741 ex voto Senonum -us (cor episcopus *C*) *Audradus.* CHART. Stir. I 17 p.20,21 Kotabertus chori episcopus *(item in hac scriptura:* NECROL. II 2 p.46,12sqq. ordo chori episcoporum Carentane regionis: . . . Engilfrid chori episcopus *eqs.).* CONR. MUR. summ. 6,1 p.427,4. *saepe.* **β** *spectat ad officia eccl.:* BONIF. epist. 93 p.213,21 co-um Lullum . . . constituere . . . predicatorem et doctorem presbiterorum. HRABAN. inst. cler. 1,5 p.18,10sqq. ordinati sunt . . . -i propter pauperum curam, qui in agris et villis consistunt; . . . dicti sunt autem -i, quia de choro sunt sacerdotum *eqs.* epist. 25 p.431,35 licere co-is . . . manus baptizatis inponere *eqs.* CAND. FULD. Eigil. I 16 cryptas . . . co-us . . . consecravit. *saepe.* *adde:* MARIAN. chron. a. Chr. 59 Linus co-us sub Petro apostolo exteriora curavit. **γ** *spectat ad officia administratoria sim.:* TRAD. Ratisb. 13 p.12,29 (a. 814) signum Wolfgangi -i. DIPL. Ludow. Germ. 18 comes . . . co-o ipsas res consignavit. TRAD. Frising. 1045 p.789,3 anno . . . -i . . . VI. (*sim.* CHART. Hersf. 95 actum . . . Stepphano . . ., ville -o). COD. Odalb. 1 tradidit . . . venerabilis chori-us . . . proprietatem. CHART. Mog. A 260 p.165,8 testes: . . . Hugizo, qui fecit hanc cartam, co-us *eqs. saepe.* **b** *latius:* **α** *de episcopo dioecesi carente (cf. V. Fuchs, Der Ordinationstitel. 1930. p.217):* HERM. AUGIENS. chron. a.724 Pirminius abbas et -us. **β** *de archidiaconis (cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p.169):* CHART. Lux. I 178 p.245,18 (a.967) signum Sigeberti prepositi et co-i *eqs.* CHART. Rhen. med. I 378 p.436,36 Bruno co-us civitatis. SIGEB. GEMBL. chron. a.384 archidiaconi, qui dicuntur etiam co-i, id est regionum vel villarum episcopi *eqs. al.* **γ** *de episcopis orientalis ecclesiae:* HRABAN. epist. 25 p.434,26 in quorum *(patrum concilii Nicaeni)* catalogo . . . duodecim co-i inserti sunt.

2 *per confusionem i. qui choro praeest – Chorleiter, Kantor (cf. Hinschius, op. cit. p.99):* CHART. Gelr. 331 (a.1171) testes: . . . Ioannes subdecanus, Iohannes chori-us (CHART. Rhen. inf. II 336 Reinerus chori-us precentor. CHART. Traiect. 1515 p.273,20 chori-us Coloniensis). CHART. Altenberg. 216 chori-us sanctorum Apostolorum. *al. in hac regione.* *huc spectare vid.:* CHART. episc. Hild. I 640 p.613,39 (a.1210) Ludolfus chori-us, Luthardus scolasticus, subdiaconi. *Schneider*

choretes *v.* chloreus.

choreus (co-, -rius), -a, -um. (χορεῖος) **1** *adi.: qui conventûs monasterii est – zur Klostergemeinschaft gehörig:* THEODULF. carm. 17,107 caelebs et monachus viget in Daniele -us. **2** *subst. masc.: pes metricus ex una longa et una brevi syllaba formatus, trochaeus – Versfuß aus einer langen und einer kurzen Silbe, Trochäus:* ALDH. ad Acirc. 130 p.178,3 corius (chorius, chorilis *var. l.*) . . . trocheus . . . nuncupatur. *v. et p.547,20.*

choreutes, -ae *m.* (χορευτής) *astron. per errorem ut vid. de coluris i. q. saltator – Tänzer:* EKKEH. IV. bened. I 7,64 dorsa paralleli dederant et cingula cęli atque sui cautę iubar hoc fugere c-ę (gloss.: c-ę quadripertiunt firmamentum).

***chorhaustus** *v.* *corystus. ***chorialis** *v.* *chorealis.

***choriambicosapphicus** (co-, -aph-), -a, -um. (χοριαμβικός *et* Σαπφικός) *de metro i. q. ex spondeo, tribus choriambis, pyrrhichio constans – aus einem Spondeus, drei Chorjamben und einem Pyrrhichius bestehend:* HERM. AUGIENS. vit. 453[a] adn. metrum co-saphicum *eqs.*

choriambicus (co-), -a, -um. (χοριαμβικός) *de metro i. q. (praecipue) ex choriambis constans – (vorwiegend) aus*

Chorjamben bestehend, chorjambisch: **1** *in univ.:* BONIF. metr. p.585,10 metra . . . octo esse principalia: dactylicum, . . . -um (WANDALB. ad Otric. p.570,7 in co-is . . . metris). **2** *de singulis versibus:* **a** *de Asclepiadeo:* WANDALB. ad Otric. p.570,10 co-um *metrum* . . . a coriambo pede . . . vocatur; constat . . . primo pede spondeo, secundo et tertio coriambo, quarto pyrrichio. *v. et vol. I. p.1024,31.* **b** *de Asclepiadeo maiore:* HEIRIC. Germ. I 3 praef. tit. (schol.) habet . . . versum co-um, qui constat ex spondeo, tribus coriambis et pyrrichio. METELL. Quir. 11$^{tit.}$ **c** *de Sapphico maiore:* METELL. Quir. 9$^{tit.}$ metrum -um: primus versus constat choriambo et bachio vel amphibracho, secundus epitrito secundo, duobus choriambis et bachio. **d** *de Aristophaneo:* METELL. Quir. 32$^{tit.}$ metrum -um constans choriambo et bachio.

choriambus (co-), -i *m.* (χοριαμβος) *de metro i. q. pes ex uno choreo et uno iambo compositus – Versfuß aus einem Trochäus und einem Jambus, Chorjambus:* ALDH. ad Acirc. 130 p.178,1sq. de co-o (ch-o P^1): co-us . . ., quia ex corio et iambo . . . constat *eqs.* WANDALB. ad Otric. p.570,12 cum co-us primam et ultimam longas, duas medias syllabas breves habeat. *v. et l.5.7.12sqq. p.545,38.*

Choribas *v.* Corybas. **choriepiscopus** *sim. v.* chorep-.

***chorigia** *sim. v.* choreg-. **chorimbus** *v.* corymbus.

chorion (co-, -reon) *n.* (χόριον) *membrana ad fetum nutriendum apta – embryonale Fruchthülle:* ALFAN. premn. phys. 25,10 p.142,18 mulieris semen fit nutrimentum virili; ex eodem . . . pars quaedam compaginatur membrani, quod graece dicitur -on (*PG 40,701^B* τοῦ χορίου). ALBERT. M. animal. 6,36 venit umbilicus . . . ad coreon (*p.562^a,6* χόριον), quod est tela membranalis.

***chorista,** -ae *m. cantor – Sänger:* ALBERT. M. pol. 8,4^1 p.786^a,37 -a . . . dicitur, qui canit. (*cf.* p.786^a,31).

***choristus,** -a, -um. *per confusionem i. qui chori est – zum Chor gehörig:* ALBERT. M. pol. 8,6^g p.800^b,32 quae *(musica)* cuiusdam est Doristi musici; quidam tamen libri habent '-i', et illa est, quae fit per chorum (8,6^h p.801^a,45 D. vel -i). *cf. supra l.33.*

***chorizo** (co-, -rei-), -avi, -are. *saltare, choream ducere – tanzen, Reigentänze aufführen:* **1** *in univ.:* CARM. anon. (SBMünch. 1873/III. p.706; s. XII.) saltabant corizandoque ludificabant. ALBERT. STAD. annal. a.1021 p.313,23 ceperunt -are XV viri et tres mulieres in cimiterio. ALBERT. M. phys. 3,1,4 p.192^a,28 tripudiare et -reizare. FUND. Heinrichow. 1 p.37,12 co-bant sacris diebus mulieres et puelle in pomerio. SALIMB. chron. p.628,33 in strata publica -reiçando cantabant. *al. iron.:* CAES. HEIST. mirac. I 10,29 p.239,13 aiunt clericum . . . de novo acquisisse coronam coreizando (cori- *var. l.*) *eqs. de angelis:* VITA Mariae rhythm. 1051 cum archangelis angeli -ant. **2** *de saltatione armata:* CHART. Argent. I 617,42 (c.1200) nulli debent in civitate corizare in loricis vel alia armatura. *fort. add.:* CHART. Wism. B 2732 (ed. L. Knabe, Das zweite Wismarsche Stadtbuch. 1966) qui *(pistores)* co-verunt et pugnam fecerunt.

subst. **chorizans,** -antis *m. saltator – Tänzer:* ALBERT. M. pol. 3,2^c p.219^b,7 in symphonia -ium (*p.1277^a,11* τῶν χορευτῶν).

chornus *v.* cornus. **chorogium** *v.* choragium.

chorolarium *v.* corollarium.

choropalasium *v.* curopalates.

chorturnix *v.* coturnix. ***chorveia** *v.* *corvata.

***chorulus,** -i *m. parvus grex canentium – kleiner Chor:* IOH. NEAP. Ian. 29 nos . . . divisis -is hymnos Davidicos concinentes.

1. chorus (co-), -i *m.* (χορός) *form.:* *vocat. sg.* -us: *p.549,67.* *acc. pl.* -us: *p.548,5.* *metr.* chō-: *p.549, 66.* *def.:* DICUIL. epist. cens. app. (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 13^v) corus cantantium . . . et regalis exercitus *eqs.* HONOR. AUGUST. cant. 7,1 p.456^A -us quod est musicum instrumentum; -us nihilominus est locus psallentium; -us item est multitudo canentium.

I *spectat ad saltationem i. q. chorea – (Gruppen-)Tanz, Reigen (saepius accedente cantu; cf.* GLOSS. I 727,11 St.-S. -um spil. II 308,28 -i carta. 336,1 -os heingartin. IV 136,16 -us gesemine. *al.):* **A** *strictius:* BONIF. epist. 50 p.84,25 paganorum consuetudine -us (-os *var. l.*) ducere per plateas (HIST. Hirs. 4 p.258,2 ut . . . cives . . . -os de eo cantantes ducerent. CAES. HEIST. mirac. II 1,17 p.38,12 circa arietem. *al.*). HILDEG. Far. 78 (MGMer. V p.193,4) feminae . . . -os . . . plaudendo componebant. *al. v. et vol. I. p.1326,40.* **B** *latius i. q. pompa – feierlicher Aufzug:* ANNAL. Quedl. a. 1024 p.89,38 athletae sancti Stephani regularis normae religiositate -os ducentes.

II *spectat ad coetum:* **A** *strictius i. q. grex canentium – Sängerschar, (Sänger-)Chor:* **1** *proprie:* **a** *eccl.:* VITA Maxim. Trev. I 9 hymnodicis resonantibus -is. HRABAN. inst. cler. 1,33 p.72,8 concrepantibus -is auditur modulatio divinae laudis. AMALAR. off. 4,7,10 psalmus cantatur per duos coros *eqs.* TIT. metr. III 3,6 modolamine -i (co- A^1) crepunt cum carmina vocum. NOTKER. BALB. gest. 1,7 nullus alienus . . . -um *(regis)* . . . ausus est intrare. IOH. NEAP. Sever. 13 alternantibus -is Latinis et Graecis. CONSUET. Trev. 10 in prima vigilia noctis -us dexter, in secunda excubat sinister. BEBO ad Heinr. 1 p.493,5 quatuor -i . . . decenter ordinati. HARIULF. chron. 2,11 p.70,23 ut -us . . . centenos monachos cum XXXIV pueris habeat. CAES. HEIST. mirac. I 1,40 p.49,28 ut nullus -us, sive corporalis sive instrumentalis, tantae dulcedini posset comparari. CHART. civ. Hild. 342 cantoris officium in regendo -um. *saepe. de caelicolis:* WETT. Gall. 30 p.274,33 melodiis caelestem -um imitantibus. **b** *mus.:* Ps. HUCBALD. ton. p.217,18 quae *(antiphonae)* . . . alternatim valent inter -os cantari. ANON. inst. patr. p.5^b,28 in -is, ubi plures magistri volunt esse, . . . nullus . . . scientiam habet. HIER. MOR. mus. 25 p.179,30 a toto -o canitur *cantus. al.* **2** **a** *in imag.:* COLUMB. epist. 5 p. 174,23 qui *(ambo)* unus -us esse debuistis. **b** *per compar.:* CHRON. Pol. 1,6 p.18,10 acies . . . militum . . ., deinde principum . . . quasi -os ordinavit *Boleslaus.* **c** *alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,140 duo -i psallentium designant angelos. **3** *translate:* **a** *de hominibus:* α *conventus coenobii – Klostergemeinschaft:* VITA Liutg. I 15 in quo *(monasterio)* virginum -us consistit. ADAM gest. 1,30 Liutgart . . . magnum -um castitatis . . . nutrivit. GESTA Tull. 31 -um ancillarum Dei . . . constituit. METELL. Quir. 68,64 per -os . . . Noricos. CHART. Sangall. A III app. B 19 sigillo . . . abbatis et sigillo -i . . . communiri. *al.* β *conventus canonicorum, capitulum – Kanonikerstift, Kapitel:* ADAM gest. 2,1 a -o sumptus est Hiltineshemensi *archiepiscopus.* TRAD. Patav. 610 -i Pataviensis prepositus. HERBORD. Ott. 2,7 habito . . . -i et cleri sui *(sc. episcopi)* consilio. CHART. Udalr. August. II 1 a Boppone, maioris -i canonico. CHART. Stir. II 7 p.23,2 annuente -o Salzburgensi. CHART. Turic. 357 p.238,17 collatis . . . a coro tribus iudicibus. CHART. Raitenh. 65 p.63,6 testes . . . canonici de -o (CHART. Tirol. 930). NOTAE Emm. II (MGScript. XVII p. 574,26) dissensio gravis inter -um et ministeriales oritur. CHART. Merseb. 243 p.196,32 quod . . . -us . . . processionaliter veniat. *persaepe. remissius i. q. ecclesia – Kirche:* COD. Udalr. 281,6 (a. 1246) abegit rure, foro scelus; urbe, -o famosa peregit *dux.* CHART. Helv. arb. 131 p.203,33 privilegio -i et fori. **b** *de instrumentis musicis:* α *ordo fistularum (organi) eundem sonum habentium – Einheit von (Orgel-)Pfeifen, die auf denselben Ton gestimmt sind (cf. K. G. Fellerer, Musikgeschichte Freisings. Phil. Diss. München. 1926. p.23sq.):* EBERH. FRISING. fist. p.279^a,29sqq. quot -os fistularum musici solent ipsi organico instrumento apponere; . . . cuique naturali -o suum subduplum affigunt *eqs.* β *species utriculi – eine Sackpfeife, 'Dudelsack' (cf. R. Hammerstein, Instrumenta Hieronymi in: ArchMusWiss. 16. 1959. p.117sqq.):* HRABAN. univ. 18,4 p.499^D -us . . . simplex pellis est cum duabus cicutis aereis *eqs. v. et p.547,70. huc spectare vid.:* CAES. HEIST. hom. exc. p.13,23 tuba pertinet ad laudes . . ., -us ad nonam, corde ad vesperas. ALBERT. M. pol. 8,4^1 p.786^a,35 -us est instru-

[Erb]

mentum, in quo multae fistulae in unum concentum et concordiam modulantur. **4** *meton.:* **a** *statio clericorum (canentium) in ecclesia – Chorraum, -haus (interdum de locis secundariis, e. g. l.10.16sqq.34; cf. J. Siegwart, Die Consuetudines des Augustiner-Chorherrenstiftes Marbach. 1965. p.45sqq.):* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 6,5,16 sacerdos eum *(homicidam)* . . . extra corum proiciat. ARBEO Emm. 14 de -o prosiliens ad aditum. EPIST. Hann. 78[a] p.127,20 in infimum locum . . . reiectus est . . . in -o. WILH. HIRS. const. 1,38 p.969[D] quia minor -us maiori inferius . . . est adiunctus. LEO MARS. chron. 3,28 frontem . . . -i, quem in medio basilicae statuit, . . . marmorum tabulis sepsit. ANNAL. Div. a. 1100 (MGScript. V p.43,18) turris de -o cecidit. CHART. Bund. 398 dedicatio -i. CHART. Stir. II 407 ne scolares vagi in -o vel circa -um . . . assumantur. CHART. Raitenh. 140 in -o monachorum . . . coram summo altari, . . . in -o fratrum conversorum, . . . in -o infirmorum. NOTAE Petr. Col. (MGScript. XVI p.734[a],31) ecclesia duos habuit -os . . .; superior -us erat sancti Petri. *saepe. expressius i. q. servitium in ecclesia peragendum – Chordienst:* CHART. Heinr. Leon. 121 omnia debita -i. DAVID novic. (ZKirchGesch. 19. 1899. p.341, 15sq.) signo pulsato ad -um novicius . . . praeparet se ad -um. **β** *de loco officii divini:* STEPH. EDD. Wilfr. 12 cantica in -o canentes. HRABAN. carm. 61,1,10 stare -o. CONC. Karol. 39[A],134 p.411,17 a societate fratrum in -o psallentium removeatur. TRANSL. Marci in Aug. 8 dum . . . missae . . . agerentur in -o. LIBER ordin. Rhenaug. p.50,28 sedent fratres in -o. CHART. Argent. I 119 p.99,20 -um . . . frequentare. CHRON. Mont. Ser. a.1212 p.182,9 clerici dextrum et laici fratres sinistrum -um tenebant. *saepe.* **γ** *de loco sepulturae:* GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p.403,6 sepulchrum . . . in -o iuxta gradus situm. THANGM. Bernw. 37 sepultus . . . est in medio -o. *al.* **δ** *de loco actionum iur. et publ.:* ANNAL. Hild. a.1039 p.44,41 decimas . . . recipit in -o aquilonali. DIPL. Heinr. IV. 280 p.360,16 ad constituendum eum *(abbatem)* in -o monasterii conveniant. TRAD. Patav. 639 ad censum . . . in -o . . . persolvendum. OTTO SANBLAS. chron. 10 p.10,23 in -o Constanciensi uxorem suam . . . repudiavit *imperator.* CHART. Argent. I 194 actum in -o cathedrali. CHART. Tirol. 1069 p.114,29 in cohoro *(sic)* sancti Vigilii. CHART. Tirol. notar. II 388 p.250,35 ivit in -o ecclesie . . . et expectavit . . . testes. CHART. Bund. 942 in coro Curiensi. *al.* **b** *cantus, qui a compluribus canitur – Chorlied, -gesang (cf.* GLOSS. II 235,1 St.-S. -o kartsange. 696,43 -os corsanc. *al.):* LAMB. TUIT. Herib. 1,6 p.744,17 laudatur Deus . . . in -o et organo. ALBERT. M. pol. 3,1[a] p.213[b],8sq. est . . . comicus -us (*p.1276[b],4* χορόν) dictus a κῶμος . . . et est -us rusticorum, scilicet ad quem rustici choreas ducunt. *ibid. al. mus.:* ANON. mus. plan. Coussemaker II p.488[b] cuique legitimum dyapason facit -um. **B** *latius i. q. caterva, turba, grex – Schar, Schwarm, Menge, Haufe:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* AGOB. epist. 5,24 quatinus . . . ecclesia de suo pascat . . . -os ministrorum. ERMOLD. Ludow. 1,36 procerum consiliante -o. BERTH. (?) annal. a.1077 p.294,15 incorrigibiles personae . . . et huiusmodi -us synagogarum. VITA Steph. reg. I 18 (MGScript. XI p.239,25) principalis -us comitum. CARM. Bur. B 117,7,3 inter -os puellarum. ARCHIPOETA 4,11,1 poetarum -i. *al. de daemonibus, nymphis sim.:* WALAHFR. carm. 67,2,4 ne sit demonicis huc via aperta -is. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,76 oreadum comitante -o. *al.* **b** *de bestiis:* WALAHFR. Mamm. 4,13 femineos liquere -os. *in fabula:* NIVARD. Ysengr. 3,622 ut . . . dictator nostro prĕficerere -o. **c** *de rebus:* **α** *de sideribus:* WALAHFR. carm. 46,2 astra polorum cuncta -ique. **β** *de instrumentis musicis:* OFFIC. Willig. p.29,4 ut universus -us organorum resonaret. *v. et p.548, 26.64.* **2** *eccl.:* BONIF. carm. 4,8 -us martyrum. HRABAN. carm. 53,26 victorum alme -us. WALAHFR. Mamm. 19,2 angelicos asstare -os. MILO carm. 1,6,4,498 cantorum . . . -us. SYLL. Sangall. 6,10 patriarcharum propheticusque -us. VITA Cunib. B[1] 3 -o . . . clericorum perspiciente. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p.397,48 Maria super -os angelorum exaltata. DUDO hist. 3 p.98,17 antecedente episcoporum Franciscae gentis -o. VITA Heinr. IV. 1 p.9,25 -us laudantium Deum conticuit. *saepe. de ordine:* AMALAR. off. 3,23,13 pro coro sacerdotum (CONC. Karol. 44[B],76 p.525,5 cunctus -us s. *v. et supra p.546,21*). VITA Bonif. I 7 convenientibus . . . episcopis omnique -o ecclesiastici ordinis. CAPIT. reg. Franc. 301 p.454,35 pro omni episcoporum -o. WALTH. CAST. carm. 1,4,2 (MG Lib. Lit. III p.557) quorum *(pristinorum)* nec symonia vendicabat -um. *al.* **3** *milit.:* ALBERT. STAD. Troil. 5,404 per hostiles . . . -os. *v. et supra p.547,69. de caelicolis:* CHRON. Clus. 2 (MGScript. XXX p.960,22; s. XI.[2]) inter -os militiae caelestis. *per compar.:* ALBERT. M. cael. 2,3,4 p.177[a],37 -os castrorum vocaverunt *antiqui* ordinem congregationum orbium et stellarum. *Erb*

2. chorus *v.* caurus. **3. chorus** *v.* 1. corus.

choruscatio *sim. v.* co-. **choternus** *v.* quaternus.

***chovalum** *v.* *covalum. ***chozzo** *v.* *cozzo.

***chramarius** *v.* *cramarius.

chranne (cr-, ra- *sim.*) *subst. f. saepes – Gehege:* LEX Sal. Merov. 2,1 (rec. C) si quis porcellum . . . furaverit de -e (-ae *C 6*) prima. 2,2. 119,4 de rane. LEX Sal. Pipp. 2,1 de cranne (fr- *D 7.8*).

***chrema** *n.* (χρῆμα) *nomisma, pecunia – Münze, Geld:* ALBERT. M. pol. 1,7 praef. χρῆμα . . . in Graeco numisma dicitur, sicut dicit Eustratius.

***chrematica** (crim-, chrysm-, -ast-), -ae *f.* (χρηματικός) *ars res pecuniarias administrandi – Fähigkeit der Geld- oder Vermögensverwaltung:* ALBERT. M. caus. univ. 2,4,5 p.577[b],10 χρηματστικὴ sive thesaurizativa infinita vult esse, si ad abundantiam domus perpetuam debeat sufficere (summ. theol. I 17,67,1 p.676[a],45 paterfamilias gubernat domum quatuor facultatibus . . ., uxoria . . . et filiali . . . et despotica . . . et chrysm-a s. t. *eqs.*). *v. et l.43.*

***chrematisticus** (crim-, chrism-, -ias- *sim.*), -a, -um. (χρηματιστικός) **1** *adi.:* *pecuniarius, ad administrationem pecuniae pertinens – das Geld, die Vermögensverwaltung betreffend:* ALBERT. M. pol. 1,7[a] p.53[b],12 propter . . . commutationem -am. 7,6[a] p.668[b],41 chrism-a (*p.1253[b],14* χρηματιστικῆς) sive pecuniativa *potentia.* **2** *subst. fem.:* *ars res pecuniarias administrandi – Fähigkeit der Geld- oder Vermögensverwaltung:* ALBERT. M. eth. 1,3,1 p.31[a],42 chrysm-a . . . est thesauritiva *eqs.* 1,9,6 p.146[b],2 quatuor virtutes, scilicet dispositiva, passiva, -a et dispensativa (Iob 1,3 p.22,3 [ed. M. Weiss. 1904] -a [crimati(a)stica, crimastica *var. l.*]. 15,28 -a [cri- *CC*] . . ., quae est scientia ditativa domus). pol. 1,7 praef. quod -a non est idem oeconomicae nec possessivae. 1,7[a] p.53[a],12. *ibid. al.*

chrenecruda (cr-, -uta *sim.*) *subst. terra sollemniter proiecta – Erdwurf (cf. Dt. Rechtswb. II. p.676):* LEX Sal. Merov. 58 capit. p.106,7 de -a (chera cru-, -chru- *sim. var. l.*). 58,5 -a (chera cru-, -chru- *sim. var. l.*) ille, qui pauperior est, iactet. LEX Sal. Pipp. 100 capit. p.104,1 de crene cruda (-uta *sim. var. l.*), quod paganorum tempore observabant. 100,4 crene cruda (crenucr-, chrinne chru- *sim. var. l.*) ille . . . iactit. *ibid. al.*

chrisantimon *v.* chrysanthemum.

chris(i)mon (cr-, -rim- *sim.*) *subst. (m.: p.551,4; ?n.: p.551,2; indecl.: p.551,1)* (χρήσιμος) *form. abl. sg.* -no: *l.71.*

nota ex X et P composita – Chrismon: **1** *de nota significativa (cf. Cassiod. inst. 1,9,3* in bonis dictis chresimon, in malis achriston . . . affixi): HRABAN. cruc. 1,22 p.237[B] haec *(figura)* a Graecis vocatur -imon . . . ad aliquid notandum inventa; sed . . . a christianis ad exprimendum nomen Christi assumitur *eqs.* EPIST. var. II suppl. 9 p.633,7 notam superponere studui, quae . . . crisimon nuncupatur, quoniam velut monogramma nominis Christi effigiare . . . cernitur *eqs.* III 33 p.205,10 ☧ -smon (cr- *M a. corr.*), quae *(nota)* aliquid deesse . . . ostendit. HINCM. epist. I 141 p.109,32 his . . ., quae opponentur ex orthodoxorum dictis, . . . figuram ☧, quae -imon dicitur, praenotabimus. NOTA cod. Matr. A 16 (MGPoet. III p.753,36) quos *(versus)* obelo et chrimono in capite prenotatos inveneris. *al.* **2** *de monogrammate*

[Schmidt]

Christi: LAND. MEDIOL. hist. I 1,12 capit. p.42,68 de crismon sancti Ambrosii. p.43,10 cum ad sanctum crismon ducti sunt *catechumeni eqs. (cf. notam ed.).* p.43,19 cuius *(cineris)* pulvere crismon est totus signatus. *ibid. al. v. et p.550,62.65.* *v. ThLL. s. v.* chresimon.

chrisis *v.* crisis. **chrisites** *v.* chrysites.

chrisma (cr-, -rys-), -atis *n. (f.: l.9sqq.)* (χρῖσμα) *script.:* kr-: *l.72.* car-: *l.59.* -sima: MARIAN. chron. a. Chr. 1059 crisima. *form. decl. I.:* *sing.:* *gen.* -ae: HILDEG. Far. 103 (MGMer. V p.195,5). *acc.* -am: *l.48.52. adde* CONC. Merov. p.180,6 cr-am *(M).* HILDEG. Far. 103 (MGMer. V p.195,9). *abl.* -a: PONTIF. Rhen. sup. 357 cum cr-a *(cod. m.1).* *plur. sensu sing.: l.24. p.552,23. al.*

I *unguentum consecratum (ex oleo et balsamo confectum) – ein (aus Öl und Balsam bereitetes) geweihtes Salböl, Chrisma, Chrisam (cf.* GLOSS. I 80,13 St.-S. cr-a hcresamo. 81,13 cr-a chrisamo. *al.):* **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *de natura, virtute:* HRABAN. epist. 3 p.385,33 de IV carismatibus aecclesiae, id est baptismo et -e, corpore et sanguine Domini. AGNELL. lib. pont. 125 ut pontifex spiritum sanctum per . . . unctionem cr-is daret. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,41 quam *(pestem paganitatis)* . . . in nobis abolevit -a salutis. FROUM. carm. 10,6 pontificis manibus si spargit cr-ta Christus *eqs.* HONOR. AUGUST. gemm. 3,85 -a atque oleum baptizandis quasi coelestes vestes . . . praeparantur. ALBERT. M. sacram. 15 p.11,80 -a . . ., quod est materia confirmationis, conficitur ex oleo et balsamo. *saepe. adde:* ALBERT. M. eccl. hier. 4,1 p.635b,32 quaedam . . . sacramentalis operatio . . ., quae a pluribus dicitur -a. *v. et supra p.521,65.* **b** *de confectione, consecratione:* TRAD. Frising. 65 p.93,1 (a. 774) v. feria ante pascha, in qua -a conficitur. PONTIF. Rhen. sup. 176 benedicis -a his verbis: '*eqs.*' ORDO Rom. ant. p.51b, 27 omnia, quę sint necessaria ad consecrationem -is *eqs.* BEBO ad Heinr. 1 p.493,31 ad benedicenda cr-is oleique sacramenta duodenos cooperatores . . . habuit *papa* (ALBERT. M. eccl. hier. 4,1 p.636b,44 oleum . . . sanctum et infirmorum consecrantur simul sub -e. *al. v. et l.25).* ANNALISTA Saxo a.1105 p.739,59 cr-a eorumdem *(pseudoepiscoporum)* . . . adnichilatum est. ALBERT. M. eccl. hier. 4,2 p.639a,2sq. ponit -a consecrandum episcopus super altare et -a erat velatum duodecim alis. *persaepe. v. et l.27. p.553,61.* *adde:* EPIST. var. III 22 p.175,4 garrientes inquirunt *Graeci,* quare -a nostrum . . . ex aqua fluminis conficiamus. GREG. VII. registr. 8,1 p.511,17 quod . . . vestra *ecclesia (sc. Armenica)* non ex balsamo . . . -a, sed ex butyro conficiat. **c** *de distributione, repositione:* FORM. Marculfi 1,1 p.39,22 episcopus . . . sanctam cr-am (sancta -a *sim. var. l.)* . . . sine pretium concedat. CAPIT. reg. Franc. 78,17 ut presbiteri sub sigillo custodiant cr-a et nulli sub praetextu medicinae vel maleficii donare praesumant *eqs.* 81,17 unam *ampullam* ad -am, alteram ad oleum ad cathecuminos inunguendum *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p.392,21 ad sacrarium venit *episcopus* -a . . . clericis dispensandum. CHRON. Cosmae app. II p.254,14 -a baptizandi . . . episcopus . . . abnegare si presumpserit. CATAL. thes. Germ. I 6,13 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) ampulle v ad cr-a ex argento. *al. (v. ind.).* CARM. Bur. B 8,7,2 sanctum -a datur venum. CHART. Nuremb. 404 p.247,7 cr-a (car- *var. l.)* . . . a diocesano suscipietis episcopo. *saepe.* **d** *de usu (cf.* ALBERT. M. eccl. hier. 4,2 p.639a,8 episcopus . . . utitur eo *(-e)* fere in omni operatione hierarchica): **α** *spectat ad homines:* AMALAR. bapt. 44 linitur caput eius *(baptizati)* sacro -e, unde sacerdotes et reges unctos esse novimus in veteri testamento. CAPIT. reg. Franc. 302 p.457,2 inunxit eum *(Karolum regem)* Hincmarus archiepiscopus de -e . . . in fronte usque ad sinistram auriculam. NICOL. I. epist. 117,3 utrum . . . diaconibus debeant, cum ordinantur, manus cr-is liquore perungui. PONTIF. Rom.-Germ. p.100b,51 mittat -a in caput episcopi in modum crucis. IOH. CANAP. Adalb. 3 p.6,10 (ed. J. Karwasińska. 1962) archiepiscopus . . . dat sibi *(puero)* confirmationem . . . cr-is (ch-, kr- *var. l.).* RITUALE Rhenaug. 48 p.122,25 (Spicil. Friburg. V. 1959) accipe cr-a cum vasculo et infunde illud . . . super aquam baptismatis. *al. (v. ind.).* ALBERT. M. sacram. 63 p.44,46 confirmo te -e salutis. eccl. hier. 4,1 p.635a,28 'de perficiendis . . . in myro', id est -e, . . . quia usus eius est in ordine, confirmatione et baptismo *eqs. persaepe. apud Israelitas:* CARM. biblioth. 6,12,5 quoniam servat non chrysma salutis *Saul.* EKKEH. IV. pict. Mog. 332 Synagoga . . . -is in donis genus omne sacrans Aaronis *eqs. v. et p.551,63.* *de abusu:* LEG. Lang. p.498b,4 ut presbiter, qui sanctum -a donaverit ad iudicium subvertendum, . . . manum amittat. ORD. iud. Dei B VIII 3f si per cr-a bibitum . . . peccatum tegere . . . voluerit. CONC. Karol. 38,20. *al. v. et p.551,50.* **β** *spectat ad res:* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p.34,6 quando sacras imagines . . . pinguntur, prius a sacro cr-e unguntur. CONC. Karol. 56B,24 christiana religio . . . sacrosancto -e ea *(altaria)* perunguit. THIETM. chron. 7,72 mare demonibus cultum inmissis quatuor lapidibus sacro cr-e perunctis . . . purgans *episcopus.* HONOR. AUGUST. gemm. 1,163 per parietes ecclesiae crucem de -e facit cum pollice *eqs. al.* **2** **a** *in imag.:* EKKEH. IV. bened. I 11,37 -e de pingui fidei det *Christus* corda perungui. ALBERT. M. miss. 3,4,11 p.87b,16 tangit *Christus* Deum, a quo sicut a fonte fluunt gratiarum -ta, et . . . nos, in quos profluunt . . . charismata gratiarum. *al.* **b** *alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,83 -is ampulla est urna cum manna. ALBERT. M. eccl. hier. 4,8 p.662a,5 per -a significatur Christus (*sim.* 4,13 p.674b,14). *al.* **c** *meton.:* **α** *consecratio unguenti sacri – Chrisamweihe:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,85 'gloria in excelsis' ad -a cantatur. **β** *unctio, consignatio chrismalis – Salbung, Bezeichnung mit Chrisam:* *de baptismate:* AMARC. serm. 1,124 (ed. K. Manitius. 1969) mori plures linquit sine cr-e *sacerdos malignus.* *de confirmatione:* ALTFR. Liutg. 1,26 quos *(baptizatos)* . . . cum sancta -is inpositione confirmavit. *de consecratione episcopali:* CARM. de Cunone 102 novum scisma non imposuit tibi cr-a. **B** *latius de materia -is:* NICOL. I. epist. 99,94 quod in illorum *(Graecorum)* patria -a oriatur et ab illis per totum mundum tribuatur. *fort. add. in nom. propr.:* CARM. Bur. B 123,6,9 cuius *(Antichristi)* precessores . . . stant in Monte C-is (Cr- *B).*

II *unguentum (medicum) – (Heil-)Salbe:* PAUL. AEGIN. cur. 37 cr-a (*3,5,5* χρῖσμα) ad cefaleam.

III *charisma – Gnadengabe (cf.* GLOSS. I 80,19 St.-S. 311, 45. *al.):* SEDUL. SCOT. carm. 2,28,20 -ta laetitiae. 2,77,15 -ta pacis. *cf. p. 522,18.*

chrismalis (cr-), -e. *neutr.* -al *(subst.): l.67.*

1 *adi.:* **a** *ad confectionem vel conservationem chrismatis destinatus – für die Bereitung oder die Aufbewahrung des Chrisams (bestimmt), Chrisam-:* PONTIF. Rhen. sup. 169capit. missa -e *(sic)* in cena Domini *eqs.* ORDO Rom. ant. p. 59a,10 oleum -e et . . . oleum catechumenorum. CATAL. thes. Germ. I 52,10 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) ampulle cr-es II argentee, IIIa lapidea. *al. (v. ind.).* ADAM gest. 3,45 p.187,18 (codd. BC) vas -e argenteum. *al.* **b** *qui chrismate peragitur – mit Chrisam (vollzogen):* AMALAR. off. 1,12, 11 -is unctio sanctificat (ANSELM. HAV. dial. 2,23 p.1201D. *al.).* **c** *ad unctionem chrismatis pertinens – zur Salbung mit Chrisam gehörig:* **α** *?ad baptisma pertinens – ?Tauf-:* CATAL. thes. Germ. I 5,12 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; s. XII.1) -ia indumenta. **β** *ad confirmationem pertinens – Firmungs-:* ANNAL. Xant. a.868 p.26,11 episcopus . . . inpositione cr-i parrochiam . . . procuravit. **d** *pro acceptione chrismatis solvendus – für den Empfang des Chrisams zu zahlen:* CHART. Fris. or. 30 p.26,9 (a.1276) denarii cr-es.

2 *subst. neutr. (?masc.: p.553,8):* **a** *de vasis:* **α** *receptaculum eucharistiae – Eucharistiebehälter (cf. E. v. Erhardt-Siebold, Die lateinischen Rätsel der Angelsachsen. 1925. p.94sqq.):* ALDH. ad Acirc. 66tit. crismal (de crismale, de crismar(i)o, crismar(i)us *sim. var. l.).* *fort. huc spectat (vel ad p.553,14?):* CHART. Fuld. B 154 p.229,25 (a.784) trado *donationem* . . . ad . . . reliquias . . ., quae in ipsa capsa mea propria sunt, et -e. FUND. Werth. app. p.168,1 diripuerunt . . . reliquias . . . cum capsa, cr-e, crucem. **β** *vas*

[Schmidt]

chrismatis – Chrisambehälter: HELM. chron. 84 p.164,2 viderat . . . nocturna visione cr-e . . ., de cuius operculo succreverat novella. GESTA Karoli M. p.200,23 permiserunt ante fores ecclesie *consecrandae* . . . candelabra, cr-ia. **b** *de textis:* **α** *linteolum candidum vel vestis candida baptismatis – Tauftüchlein, -binde oder -kleid:* ORDO Rom. 28A,13 dat singulis *infantibus* stolam, casulam et -e *pontifex* (PONTIF. Rhen. sup. 357 cr-em [*de re v. ed. p.180*]. ORDO Rom. ant. p. 75b,39 st. candidam et -e). **β** *pallium altaris (supremum), corporale – (oberstes) Altartuch, Korporale:* ROD. GLAB. hist. 5,12 de cr-e . . ., quod a quibusdam corporalis appellatur, . . . expertum est prestare remedia. *ibid.:* arripientes . . . cr-e conto impositum elevaverunt illud contra incendii flammas. **γ** *pallium reliquiarum – Decke für Reliquien:* VITA Elig. 2,73 (PL 87,588B) ex fimbriis -is, quo tegebantur reliquiae.

chrismarium (cr-), -i *n. (m.* -us: *p.552,68. cf. l.28; f.* -a: *l.19) script.* -ar(us): *p.552,68.*

1 *vas chrismatis – Chrisambehälter (cf.* GLOSS. II 9,20 St.-S. de cr-a chresam uazze [*spectat ad* ALDH. ad Acirc. 66tit. *v. p.552,68*]): ORD. iud. Dei B V 1a sacerdos . . . accipiens evangelium cum cr-o atque reliquiis sanctorum (C 20a e. cum -o [cr-o, crismate *var. l.*]. RITUALE Flor. p.122,12). **2** *receptaculum reliquiarum (parvum) – (kleiner) Reliquienbehälter (cf. J. Braun, Die Reliquiare. 1940. p.17.275q.):* STEPH. EDD. Wilfr. 34 -um . . . reliquiis repletum. VITA Elig. 1,8 vidit quasi balsamum distillare de cr-o et pallio, quo erat opertus. VITA Arid. 13 (MGMer. III p.586,34) in cr-um, quod collo suo gestabat. 55 (ibid. p.606,3) -um, quem . . . gestare consueverat. *ibid. al. (v. ind.).* **3** *receptaculum eucharistiae – Eucharistiebehälter: v. p.552,68.*

***chrismatarius** (cr-), -a, -um. **1** *adi.: ad chrisma conservandum aptus – zur Aufbewahrung des Chrisams bestimmt, Chrisam-:* AGNELL. lib. pont. 80 cr-a vascula. **2** *subst.: receptaculum chrismatis – Chrisambehälter:* AGNELL. lib. pont. 80 *(in inscriptione)* hunc cr-um . . . fecit fieri.

***chrismatio** (cr-), -onis *f. consecratio, consignatio chrismalis – Weihe, Bezeichnung mit Chrisam:* VITA Poppon. 22 p.307,13 pro . . . consecratione et in honore sancti Petri . . . cr-e ipsius *(ecclesiae).*

***chrismatisticus** *v.* *chrematisticus.

***chrismato** (cresmeto), -are. *chrismate ungere, consignare – mit Chrisam salben, bezeichnen:* DIPL. Karoli M. 118 p.165,36 si abbas . . . *episcopum* expetierit ordinacionis faciendi, cresmetandi et tabulas benedicendi.

chrismo (cr-, -ixmo), -avi, -atum, -are. *chrismate ungere, consecrare, consignare – mit Chrisam salben, weihen, bezeichnen (cf.* GLOSS. I 81,15 St.-S. cr-tum kachrisamoot. *al.):* **1** *spectat ad homines:* **a** *de unctione baptismatis:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,116 si supervixerit *parvulus in necessitate baptizatus,* a sacerdote . . . -etur. **b** *de unctione confirmationis:* **α** *strictius:* NICOL. I. epist. 117,5 qui filios . . ., dum cr-antur ab episcopis, super se sustinent. CHART. Bund. 434 p.318,7 vidit episcopum . . . cr-are pueros et adultos. *al. v. et l.62.* **β** *latius i. q. confirmare – firmen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a.893 p.122,27 quem *(filium)* . . . archiepiscopus et . . . episcopus sacro fonte baptismatis -antes. *iron.:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,33 p.128,6 Gregorius *(VII.)* . . . filiis male cr-tis ([crix- *s*]. *sc. a gente inimica*) . . . ab Urbe exiliens. **c** *de unctione episcopi:* SEDUL. SCOT. carm. 2,72,19 quem Domini . . . -vit stilla. **2** *spectat ad res:* RATHER. epist. 16 p.72,12 preter chrismatis confectionem et -andi quidlibet potestatem *episcopi (sim.* 26 p.142,19). VITA Poppon. 22 p.308,2 consecrata . . . et cr-ta est . . . ecclesia in honore . . . Petri. TOMELL. hist. 17 (MGScript. XIV p. 157,5) coenobium . . . convocatis presulibus iri cr-tum. *al. cf.* *charismo. *Schmidt*

chrismon *v.* chris(i)mon. **chrisos** *sim. v.* chrys-.

chrissatticum *v.* chrysatticum.

christallus *v.* crystallus. **christatus** *v.* cristatus.

Christ(e)eleison *v.* eleison.

christianismus, -i *m.* (χριστιανισμός) *script.:* cr-: ANSCAR. pigm. p.60. *v. et p.554,9.* -iss(i)m-: *p.554,7.9.*

I *spectat ad religionem:* **A** *fides vel doctrina christiana – christlicher Glaube, christliche Lehre, Christentum:* **1** *latius:* AGOB. epist. 6 p.179,38 feminam ex iudaismo ad -um . . . translatam. BRUNO QUERF. Adalb. B 23 coepit deterior esse barbarismo . . . trepidus -us. HERM. AUGIENS. hymn. 3,9, 1 -i fidem operibus redimire. GERHOH. Antichr. 1,62 p.378,12 ab exordio -i (-issimi *cod.*). CONST. II 153,2 qui adhuc amplectuntur legem -i. WILH. RUBRUQU. itin. p.322,12 *uxor cagani* nihil sciebat de cristianissime (cr-issmo *B*, chr-issimo *R*). *al. in iure iurando:* CHART. Bund. 437 p.332,30 (a.1186) dixit id et addidit per -um. **2** *strictius:* **a** *baptisma – Taufe:* PETR. DAM. grat. 29 p.59,27 -um dare (christianos mundare *A2*). **b** *communio, ius communionis – (Zulassung zur) Kommunion:* GESTA Camer. cont. II F 397,2 -um tollere. **B** *populus christianus, universitas christianorum – christliches Volk, Christenheit:* BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p.704,17 sacrum -um facere de populo pagano. WOLFHER. Godeh. I 26 p.186,39 cum . . . totius -i merore . . . obiit (CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a.1178 per totum pene -um). *al. de exercitu crucesignatorum:* MAGNUS chron. a.1189 p. 511,45 (epist.) Saladinus . . . -um nostrum universum devicit.

II *spectat ad ecclesiam: officium ecclesiasticum – kirchliche Ordnung:* DIPL. Conr. II. 212 ut omnis familia . . . legem -i querendo adipiscatur (EPIST. Teg. I 119). EPIST. Teg. I 111 ne -i mos . . . capiat detrimentum.

christianitas, -atis *f. script.:* cr-: *l.36.42. al.* -net-: *l.31. plur.: p.555,30.*

I *spectat ad religionem:* **A** *fides vel doctrina christiana – christlicher Glaube, christliche Lehre, Christentum:* **1** *latius:* **a** *in univ.:* CHRON. Fred. 3,21 capit. p.90,9 de initium -etates Chlodoviae. LEX Baiuv. 8,21 postquam religio -is inolevit in mundo. DIPL. Pipp. 4 qui *(canonici)* . . . gentiles ad -em convertunt. CAPIT. part. Saxon. 4 pro despectu -is. CONC. Karol. 49,1 secundum regulam -is. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p.108,38 -em professus. ANNAL. Hild. a.1034 p.38,34 cr-s . . . disperiit. ADAM gest. praef. p.2,7 -s in gentibus dilatata est. VITA Otton. Bamb. III 2,19 quae ad -is cultum pertinent. ALBERT. M. sacram. 65 p.45,52 perfectus christianus est, cui -s sufficit ad salutem. *persaepe. in iure iurando:* CHART. Lux. II 19 p.24,2 (a.1206) ab eo adiurati . . . tytulo -is dixerunt *eqs.* CHART. Tirol. 997a p.53,27 promisit . . . sua fide cr-is (CHART. Tirol. notar. I 806b. *al.*). **b** *meton. in allocutione vel titulo honorifico:* EPIST. Bonif. 83 p.186,20 hortamur -em vestram *(sc. comitis).* COD. Karol. 30 p.536,9 precelse . . . -i vestrae . . . innotescimus (*item de rege:* EPIST. divort. Loth. 17 p.238,18 absit a mea -e). *al.* **2** *strictius:* **a** *mens vel pietas christiana – christliche Gesinnung, Frömmigkeit:* EPIST. Bonif. 83 p.185,7 qui *(spiritus sanctus)* vestram omnium -em . . . dirigit. CONC. Karol. 50b, 60 p.656,3 caritas, quae . . . est . . . decus -is. CAPIT. reg. Franc. 260,4 in illa -e, qua pacem proximo unusquisque servare debet. EPIST. Mog. 26 p.363,31 humanitas . . . -is. VULC. Bard. 1 Christina . . . ipso -is suae vocabulo praefigurabat indicia. *al.* **b** *communitas in fide christiana posita – Gemeinsamkeit im christlichen Glauben:* BRUNO QUERF. Adalb. A 10in. sine reverentia fraterne -is. LAMB. WAT. annal. a.1151 p.521,54 per -em suam eos obtestans *eqs. al.* **c** *propagatio fidei christianae – christliche Mission:* WIPO gest. 24 soror . . . episcopi . . . causa fuit -is primum in gente Pannonica. CHART. archiep. Magd. 343 p.453,42 ob amorem -is. *al.* **d** *baptisma – Taufe:* TRANSL. Eug. Tolet. 20 (16) cum homo nascitur, . . . -s per illum *(sacerdotem)* datur. BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p.703,22 -e facta. **e** *communio, ius communionis – (Zulassung zur) Kommunion:* GESTA Camer. 3,52 p.485,35 qui nollet, -e privaretur (HIST. Torn. 4,5 p. 343,25. *al.*). HUGO FLAV. chron. 2 p.477,53 ipse *(episcopus)* -em mihi abstulit. ENGELH. WIRZ. Burch. 3,2 p.46,15 -em seu absolutionem largiri. GERHOH. Antichr. 1,56 *(iron.)* qui eius *(imperatoris)* -em . . . vendidisse dicuntur. EPIST. ad Hildeg. I 10 p.162A habita plena -e. *al. expressius de largitione sacramentorum:* CHART. Traiect. 568 (a.1204) ut per sacerdotem . . ., que ad -em pertinent, debite peragantur. **B** *po-*

[Pape]

pulus christianus, universitas christianorum – christliches Volk, Christenheit: Conc. Karol. 24A,1 pro totius -is salute (Greg. VII. registr. 1,15 p.24,10. *al.*). Capit. reg. Franc. 203,2 Romana ecclesia, quae capud est -is. Vita Rimb. 18 ecclesiam novellae -i constructam. Flod. hist. 3,26 p.542,30 ab omni -e . . . eritis separati. Cod. Frid. 15 noverint omnes fideles -is *(item in exordiis chartarum:* Trad. Teg. 7 intellegat universa -s. *al.)*. Thietm. chron. 7,74 omnis -s oret. Hist. peregr. p.117,36 -s transmarina. Salimb. chron. p.402,26 in succursum -is contra Tartaros. *saepe.* *de auctoribus christianis:* Notker. Balb. notat. p.73,6 habes in -e ... Prudentium.

II *spectat ad ecclesiam:* **A** *auctoritas vel iurisdictio ecclesiastica – kirchliche Autorität, kirchliche Rechtsbefugnis:* Brev. Notit. p. A 4,31 ei *(episcopo)* . . . ad -em suam . . . obedire (*sim.* Conc. Karol. 36,8). Capit. reg. Franc. 249,8 populus ab episcopo . . . banno -is constrictus (Wolfher. Godeh. I 21 p.183,10. *al.*). Gesta Camer. cont. II A 378,2 pro -e Remensium aecclesiae numquam . . . deficere. *al.* *spectat ad reditus:* Dipl. Ludow. Germ. 168A p.236,19 (interp. s. XII.) in decimis . . . et ceteris -i pertinentibus (*sim.* p.236,31). Chart. Rhen. inf. I 209 p.136,7 concessimus . . . decaniam . . . cum . . . iusticia -is. **B** *officium ecclesiasticum – kirchliche Ordnung:* Dipl. Conr. II. 212 exigit lex -is *eqs.* **C** *pars dioeceseos archidiacono subiecta, decanatus – Archidiakonatssprengel, Dekanie (cf. E. E. Stengel, Abhandlungen ... zur mittelalterlichen Geschichte. 1960. p.10):* Chart. Argent. I 129 (a.1191) cum . . . maioris ecclesię custos . . . in iudicio suo, quod vocatur -is placitum, consedisset (Chart. Austr. sup. II 459 p.666,8. *al.*). Chart. Lamb. Leod. 561 p.108,13 -um decani. Chart. Lux. IV 42 p.51,6 coram . . . decano -is vices gerente . . . archidiaconi. *al.*

christianus, -a, -um. (χριστιανός) *script.:* cr-: *l.34. p.556,39.52. adde* Dipl. Ludow. Germ. 20 p.24,33. *al.* -tea-: Conc. Merov. p.67,11 cristeanorum. -ann(us): Form. Andec. 49. Form. Bitur. 9.

I *adi.:* *ad christianitatem pertinens, qui cultorum Christi est – christlich, Christen-:* **A** *strictius:* **1** *de rebus:* **a** *christianitatis communis, omnes christicolas amplectens – der Christenheit gemeinsam, alle Christen umfassend:* Liber diurn. 60 p.54,8 ut . . . Deus . . . -am rempublicam faciat triumphare. Willib. Bonif. 7 p.40,3 relegionis -ae . . . testamentum (Otto Frising. gest. 1,35 p.55,5. *saepe*). Alcuin. epist. 148 p.241,23 per orbem -i imperii (Ord. coron. imp. 2,6. *al.*). Liutg. Greg. 10 rudimenta -ae fidei (Alex. Min. apoc. 20 p.440,2. *al.*). Capit. reg. Franc. 228,24 a -a communione pellatur. Dipl. Ludow. Inf. 9 p.110,10 contra . . . -i nominis persecutorum insidias. Rod. Camer. Lietb. 3 -us orbis. Otto Frising. gest. 2,26 p.131,21 pro -i cultus devotione. *saepe.* **b** *fidei Christi conveniens vel proprius – dem christlichen Glauben angemessen, entsprechend:* Form. Dion. 9 p.501,30 -issima devotione. Lup. Ferr. epist. 100 p.88,35 rapinas conversationi -ae nimis contrarias. Ioh. VIII. epist. A 34 p.34,4 quid . . . proficit -um vocabulum, si opere -o caremus? Vita Otton. Bamb. III 3,9 p.92,8 uti legibus -is. *al.* **c** *fidei Christi causa susceptus – um des christlichen Glaubens willen unternommen:* Chart. Carniol. I 111 (a.1154) tempore -ae militiae euntis Ierusalem (113 p.109,16). **d** *christicolarum proprius, ad christicolas pertinens – den Christen gehörig, die Christen betreffend:* Leg. Wisig. 12,3,7 a -is poculis se abstinere. Notker. Balb. gest. 2,11 p.68,9 effusione sanguinis -i. Hrotsv. Sap. 1,4 -ae caedis. *al.* **e** *qui a christicolis inhabitatur – von Christen bewohnt:* Rimb. Anscar. 38 p.72,39 de -is terris rapti *captivi.* Dipl. Conr. II. 18 in -is . . . regionibus. *adde:* Epist. Reinh. 30 p.29,9 ultra non -am Salam. **f** *de tempore i. quo viget christianitas – in der das Christentum (vor)herrscht:* Beda hist. eccl. 1,7 p.21,28 redeunte temporum -orum serenitate. Otto Frising. gest. 1,61 p.88,5 -is temporibus. **2** *de hominibus:* **a** *fide Christi animatus, pius – christlich gesonnen, fromm:* Conc. Karol. 39B,14 animus -us ad aeternam patriam tendens. Vita Leutfr. 1 (MGMer. VII p.9,7) parentibus -issimis natus. Sedul. Scot. carm. 1,21,15 -us arbiter *(sc. rex).* Uffing. Ida 1,2 sponsam . . . -issimam. Otto Frising. chron. 7,21 p.340,15 marchio, vir -issimus. *al.* **b** *christianitati adhaerens, fidem Christi professus – dem christlichen Glauben anhängend, den christlichen Glauben bekennend:* Lex Baiuv. 1,1tit. apud cunctum populum -um (Thegan. Ludow. 20. *saepe*). Conc. Karol. 3B,10 si vidua -a Iudeum duxerit virum. Liutg. Greg. 5 confinium . . . -orum Fresonum et paganorum. Capit. reg. Franc. 63,13 testes idonei cr-i. Rud. Fuld. mirac. 12 p.338,31 quae *(villa)* a Schlavis -is habitabatur. Adam gest. 2,42 Sclavi a -is iudicibus . . . compressi. *al.* **c** *superl. in titulo regum vel imperatorum (reginarum: l.17; maiorum domus: l.14) i. qui fidem Christi defendit – den christlichen Glauben schützend, 'allerchristlichster':* Cod. Karol. 2 p.478,21 *(de Karolo Martello)* -issime fili. Trad. Frising. 166a p.162,25 -issimus magnus rex Karolus *(de eodem:* Conc. Karol. 36 p. 259,1. *saepe).* Vita Bertilae 4 (MGMer. VI p.104,24) ad aures . . . -issimae reginae. Form. extrav. I 1 -issimo et glorioso domino nostro Luduwigo augusto. Dipl. Otton. I. 310 p.424,34 praecepta regum vel imperatorum, -issimorum . . . antecessorum nostrorum. Ord. coron. imp. 14,36 Deus, . . . propiciare -issimo regi. *saepe.* **3** *de bestiis i. q. christicolis aptus – für Christen geeignet:* Agob. epist. 7 p.183,37 a Iudęis repudiata -is venduntur et insultario vocabulo -a pecora appellantur. **B** *latius i. q. ecclesiasticus – kirchlich:* Form. Sangall. II 30 contra -ae disciplinae regulam. Dipl. Otton. I. 76 p.156,37 quae ad -am legem spectant. Statut. ord. Teut. p.84,8 -a careat sepultura.

II *subst.:* **A** *masc.:* *qui christianitati attinet, christicola (pius) – Angehöriger der Christenheit, (frommer) Christ:* Lex Baiuv. 1,1 quicquid a -is ad aecclesiam Dei datum fuerit. Capit. part. Saxon. 10 si quis cum paganis consilium adversus -os inierit. Ordo Rom. 17 p.39,14 boni cr-i. Conc. Karol. 44A p.479,27 quod *(symbolum)* ab omnibus orthodoxis -is tenetur. Hraban. inst. cler. 1,1 homo, qui . . . baptismate regeneratur, a Christo -us vocatur. Notker. Balb. gest. 2,9 p.65,9 ad redemptionem -orum terram promissionis incolentium. Berth. (?) annal. a.1077 p.293,45 -orum catholicam fidem habentium . . . testimonium. Chart. Bund. 206 p.164,30 notum sit omnibus cr-is *(item in exordiis chartarum:* Chart. Raitenh. 137. *al.).* Hist. de exp. Frid. imp. p.111,25sq. ubi . . . fides . . . a falso -o inpugnatur et ubi a vero -o titulus christianitatis obicitur. *persaepe.* *de crucesignatis:* Hist. peregr. p.126,9 -is accrescit leticia (*opp.* Sarracenis). Alex. Min. apoc. 18 p.377,28 exercitus . . . -orum. *al.* **B** *fem.:* **1** *de homine i. q. cultrix Christi – Christin:* Beda hist. eccl. 1,26 p.47,13 regina, quam -am fuisse praediximus. Pass. Ursulae (ed. J. H. Kessel, St. Ursula. 1863. p.210,39) christianus -e . . . spiritus foedere sociabitur. *al.* **2** *de herba i. q. astragalus – Berg-Platterbse, Christianswurz (Lathyrus montanus Bernh., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.505):* Gloss. III 568,48 St.-S. Xr-a cristiane. Hildeg. phys. 1,28 de cr-a: cr-a . . . calorem et frigiditatem in se habet *eqs. al.*

adv. **christiane** *vel* ***christianiter.** **1** *more vel sensu christicolarum – in christlicher Weise, im christlichen Sinne:* Eberw. Symeon. 2 a . . . christianis parentibus -r est educatus. Wipo gest. 5 p.26,18 *rex,* ut vicarius Christi, -issime respondebat. Humb. Sim. 2,27 p.173,49sq. qui *(catholici)* contrarii adhuc sunt Christo ad -e vivendum, cui tamen concordant ad -e credendum. **2** *pie, liberaliter – gütig, großzügig:* Hist. Mosom. 1,4 p.602,39 offerebant ei suam -issime sedulitatem. Hist. mart. Trev. 4 ab . . . christianissimis principibus . . . -r et amice . . . recepti sunt. **3** *humiliter – demütig:* Dipl. Heinr. II. 366 potestatem imperialem adiit -issime deprecans.

christicola, -ae *m. (f.: p.557,5.13) vel* **christicolus,** -i *m. script.:* cr-: *p.557,6. adde* Carm. cod. Paris. (8812) 3,10,5. -tyc-: *p.557,3.* -cul-: Carm. Paul. Diac. app. I 5, 46 christiculum *(cod.).* Tit. metr. I 1,3,2. *form. gen. pl.* -um: *l.69. p.557,1. al. metr.* -tī-: Carm. imag. 2,1,7.

cultor Christi, christianus – Verehrer Christi, Christ: **1** *in univ.:* Hugeb. Willib. praef. p.88,1 abba preclarusque

-us (-a *4.4a.b*) Wynnebaldus. PAUL. DIAC. carm. 32,4 -um populis (SALOM. III. carm. 1,174. *al.*). DIPL. Arnulfi 91 omnium -arum (-ycolorum *C*) patescat agnitioni *(item in exordiis chartarum:* DIPL. Heinr. IV. 229. *al.)*. HROTSV. Agn. 136 comperit . . . Agnen -am . . . fore. Gall. 1,10 nunc testaris te verum cr-am. DIPL. Otton. II. 93 quando . . . locus barbaris ac nondum perfectis -is inhabitaretur. ACTA imp. Winkelm. I 221. *saepe. de crucesignatis:* NIVARD. Ysengr. 7,466 papa dolosus -as . . . vendidit. 7,484. **2** *de sanctis:* VITA Sigir. 4 (MGMer. IV p.609,3) inter athletas . . . Dei atque -as . . . conversacionem habere. EKKEH. IV. bened. I 39,33 -ę cuncti (gloss.: sancti) benedicant. *al.* **3** *de monachis (de sanctimonialibus: l.13):* LULL. epist. 98 p.218,16 -arum . . . gubernatrici . . . salutem. ARDO Bened. 30 p.213,2 comes . . . -arum induit abitum. RATHER. epist. 4 p.27,33 -arum gregi in . . . coenobio degenti. VITA Mathild. I 6 -arum curam gerendo . . . monasteriis . . . dispensabant munera. *al.*

1. christicolus, -a, -um. *form.: gen. sg. masc.* -ae: *l.22. nom. pl. masc.* -ae: *l.25. gen. pl.* -um: *l.22. al.*

1 *christianus – christlich:* **a** *de hominibus:* ERMOLD. Ludow. 2,66 -o . . . gregi. SEDUL. SCOT. carm. 2,28,9 vertex -um populorum (NIVARD. Ysengr. 7,477 -ę populi . . . iras). MILO carm. 1,6,2,271 -is turmis quae dona parentur in astris. IDO Libor. 14 iubente . . . -o principe. CARM. libr. II 20,8 miles -e. POETA Saxo 1,35 -ę . . . iam longo tempore Franci. 4,198 -ae plebis. *al. adde:* INSTIT. regal. (MGScript. XXX p.1450,15; s. XI.in.) civitatem . . . -am. **b** *de rebus:* ERMOLD. Ludow. 4,4 -am Caesaris . . . fidem. 4,156 decus. *ibid. al. (v. ind.).* **2** *christianorum proprius – den Christen gehörig, der Christen:* ERCHEMB. CAS. hist. 28 -um fundere cruorem.

2. christicolus *v.* christicola.

christifer, -era, -erum. *qui Christum fert – Christus tragend:* **1** *adi.:* **a** *proprie:* CATAL. Eln. (MGScript. XIII p.388,24; s. XIII.) -a virgo Maria. VITA Mariae rhythm. 7026 virgini -e . . . salutem. **b** *translate i. q. sensūs christiani plenus – vom christlichen Geiste erfüllt:* IOH. SCOT. carm. 8,1,10 *(de libello)* munus . . . -um. **2** *subst. fem.:* **a** *de Maria:* VITA Bern. Parm. II 1 (MGScript. XXX p.1323, 35; post 1133) -e summa devotione inhesit. **b** *de cruce:* IOH. SCOT. carm. 2,2,14 per te, -a, . . . redempta fuit *ecclesia.*

christificus, -a, -um. *christianus – christlich:* RIMB. Anscar. 42 p.78,37 -i nominis . . . testis.

christifidelis *v.* fidelis.

***christiformis**, -e. *Christo par – Christus gleich(end):* ALBERT. M. eccl. hier. 7,3 p.765b,20 '-em (*PG 3,553D* χριστοειδῆ) *quietem*', id est in corpore et anima sicut Christus.

christigena *(?* -us: *l.51)*, -ae *m. et f.* **1** *Christi genetrix – Christusgebärerin:* CARM. var. III 9,17 salve, -a, virgo venusta. **2** *christianus – Christ:* IOH. SCOT. carm. 2,4,46 omnibus -is floreat alma quies.

christotocos (-tit-, -otho-, -chos), *acc.* -on *f.* (χριστοτόκος) *de Maria i. q. Christi genetrix – Christusgebärerin:* CARM. potat. 19 (MGPoet. IV p.351) -os . . . angelicis . . . prelata choreis. HERIG. Ursm. 1,572 -titocon . . . Mariam. SIGEB. GEMBL. chron. a. 452 ut . . . Maria non solum -thocos, sed etiam theothocos credatur (GERHOH. epist. 15 p.550c -chon. ALBERT. M. bon. 299 p.169,42. *al. v. et vol. I. p.630,72*).

christus, -a, -um.

(chrismate) unctus, sacratus – gesalbt, geweiht (cf. GLOSS. II 223,58 St.-S. in -um ingauuiten): **1** *adi.:* COD. Udalr. 37 p.74,26 (a.1071) corona sacrorum ordinum, vivis gemmata lapidibus -orum sacerdotum.

2 *subst. masc.:* **a** *qui (chrismate) unctus est – ein Gesalbter:* **α** *de papa, (archi)episcopis, presbyteris sim.:* SEDUL. SCOT. carm. 2,18,5 -us adest Domini (RUOTG. Brun. 15. EPIST. Heinr. IV. 12 p.15,17 archiepiscopos, episcopos, presbiteros . . . non tangere, sicut -os D., timuisti. OTTO FRISING. chron. 7,24 p.348,23 in -um D. manum mittens. *al.*). EPIST. Heinr. IV. 12 p.16,21 qui . . . inter -os ad regnum sum unctus. *v. et p.558,6.* **β** *de regibus, imperatoribus:* CAPIT. reg. Franc. 297,15 p.439,9 *(de Saulo)* mittere manum in -um Domini (CHRON. Salern. 107 p.112,27 Karolus Magnus . . . -us D. factus est. *saepe*). BENZO ad Heinr. 1,4 qui *(Deus)* -o suo Heinrico . . . concedit tropheum. GREG. CAT. defens. 6 (MG Lib. Lit. II p.538,36) reges et imperatores propter sacram unctionem -i nuncupantur. CHRON. Pol. 1,27 non debuit -us *(sc. rex)* in -um *(sc. episcopum)* peccatum . . . vindicare. *al.* **γ** *usu vario:* AMALAR. off. 1,40,3 quando -us recordatur unctionem chrismatis sibi adesse. AGOB. epist. 13,19 *(de patribus veteris testamenti)* habetis -os dictos patriarchas *eqs.* ALBERT. M. Is. 61,1 p.578,68. *al.* **b** *christianus – Christ:* AMARC. serm. 1,84 (ed. K. Manitius. 1969) pauper -us. *Pape*

chroma (cr-, -oem-), -atis *n. (f.: l.15)* (χρῶμα) **1** *color – Farbe:* ABBO SANGERM. bell. 3,8 tui mens ne uranium preter cromam (gloss.: colorem) legat. MISSA Cass. 7b,2 (MG Poet. IV p.235) cuius albicolor petra sepulcri ostendit labari -a rubentis. GESTA Apoll. 121 innuba suspitiens croceo cum cromate flavens. *adde:* GLOSS. Salern. p.11b,26 croma, id est nigredo. **2** *coniunctio dulcis sonorum, carmen – Melodie, Lied (accedente fort. vi vocis q. e.* crusma): SYLL. Sangall. app. 5,103 ipsa *(Musica)* tonos iunxit quindenos -ta *(cod., -te ed.)* ponens. RADBOD. carm. 4,64 nobile -a (gloss.: cantum) canit. EUGEN. VULG. syll. 31A,5,4 olos implet croemata. THIOFR. Willibr. II 3,227 grex dulcis nati dat dulci croma parenti. 4,263.

chromatice *f.* (χρωματική) *species modulandi – Tongeschlecht:* REMIG. ALTISS. mus. p.64a,36 enchromatice appellatur, scilicet ipsa tritemoria, -e, id est colorabilis.

chromaticus, -a, -um. (χρωματικός) *ad speciem modulandi q. d. chroma pertinens – zum chromatischen Tongeschlecht gehörig:* REMIG. ALTISS. mus. p.69a,26 quod *(genus)* est trinum, id est -um, diatonicum et enarmonicum (*cf.* p.64b, 2).

***chromicus**, -a, -um. *de specie melorum i. q. chromaticus – chromatisch:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,187 ultima *(sc. mater ordinis cantandi)* diversos variavit -a ptongos.

chromis *(f.)* (χρομίς) *de specie piscis fort. i. q. Umbrina cirrhosa (L.) – viell.: Umber:* ALBERT. M. animal. 4,82 pisces . . . sunt acuti auditus et maxime id, quod vocatur . . . ieremyz (*p.534a,9* χρομίς). 4,92 ictomiz. 5,34 achynari. 7,98 coromis . . . haremy.

chronicus (cr-), -a, -um. (χρονικός) *script:* crho-: THEOD. TUIT. chron. (MGScript. XIV p.571,24). -nec-: CHRON. Fred. 2tit. 4tit. *form. nom. sg. neutr.* -on: *l.62. metr.* chrō-: *l.49.70.*

1 *adi.:* **a** *diuturnus – lang andauernd:* **α** *de morbis ('chronisch'):* PAUL. AEGIN. cur. 3 medicamentum . . . ad cr-as (*3,1,3* χρόνια) passiones (CHRON. Reinh. a.1190 p. 546,24. *al.*). HUCBALD. carm. 2,68 cr-a cum cancro ceditque cacexia calvo. THEOD. CERV. chirurg. 1,6capit. de vulneribus -is. ALBERT. M. animal. 10,17 cr-a facta est aegritudo. *al.* **β** *usu communi:* ALBERT. M. animal. 6,67 circa tempus, quo occidunt Pliades ocasu cr-o. **b** *annorum seriem observans – chronologisch:* BEDA hist. eccl. 5,24capit. recapitulatio -a totius operis. **c** *historicus – geschichtlich:* CONR. HIRS. dial. 167 cr-um carmen, id est temporum descriptio. **d** *ad historiographum pertinens – zum Geschichtsschreiber gehörig:* GUTOLF. hist. p.651,21 quod manus scribentis, stilus cr-us memorie trepidat commendare.

2 *subst.:* **a** *fem. et neutr. (plur.; sing.: l.62):* **α** *liber rerum gestarum – Geschichtswerk, 'Chronik' (cf.* GLOSS. IV 168,36 St.-S. cr-a zithbuch [265,15 cr-on]): REGINO chron. praef. p.1,7 -am, quam de nostris . . . temporibus litteris comprehendi, . . . transmisi. SERMO de Quint. (MGScript. XV p.271,22) ex annali -a. TRANSL. virg. Col. 4 (MGScript. XXX p.1378,4) cr-orum vel annalium historiographis. OTTO FRISING. gest. 1,31 p.48,27 ut in prioribus cr-is dictum est. CATAL. archiep. Col. I (MGScript. XXIV p.343a,31) multa et cr-e regie dignissime inserenda. CHRON. reg. prol. (vs.) cr-a dicor ego, mendacia cuncta relego. SICARD. chron. prol. cr-am, id est temporalem narracionem. *saepe. expressius i. q. res gestae – Geschichte:* REGINO chron. a.746 p.43,14

nunc ad -am revertamur. BERTH. (?) annal. praef. p.268,10 libellum . . . -orum . . . collegit. COSMAS chron. 3,62 p.240,12 dum heroycis cessamus a -is. THEOD. PALID. annal. prol. p.51,19 librum cr-orum, hoc est de temporibus. *al.* **β** *dracontium – Drachenwurz (Dracunculus vulgaris Schott vel sim.):* GLOSS. III 528,6 St.-S. cr-a trancworz (540,24 trachenworz. 554,6). **b** *masc. i. qui diuturno morbo laborat – ein chronisch Erkrankter:* PAUL. AEGIN. cur. 58 p.35,21 in cr-is (*3,14,2 p.158,7* κεχρονισμένων) . . . fortissimum adiutorium ex elleboro.

chronion *v.* crommyon.

***chronista** (cr-), -ae *m.* *rerum scriptor – Geschichtsschreiber:* BERNH. GEIST. palp. 2,285 cuius sic fiet cibus ille, relinquo cr-is.

chronius (cr-, kr-), -a, -um. (χρόνιος) *diuturnus – lang andauernd, chronisch:* PAUL. AEGIN. cur. 38 ad emigraneam kroniam (*3,5,6* χρονίαν). AURELIUS praef. p.482,19 croniae valitudines, hae sunt temporales, quae sunt veternosae *eqs.* ANTIDOT. Bamb. 48 iuvat . . . amalitibus a vulnera cronia. *al.*

chronographia (cr-), -ae *f.* (χρονογραφία) *metr.* chrō-: *l.29.*

1 *spectat ad res gestas:* **a** *liber rerum gestarum – Geschichtswerk, Chronik:* ANAST. BIBL. epist. 9 p.423,31 post -am tripertitam, quam te hortante transtulimus. VITA Ger. Bron. 21 p.671,57 -a pandat priorum. ANON. Mell. 74 librum, qui inscribitur cr-a. RAHEW. gest. 4,14 p.254,21 (vs.) quam facunda viri *(sc. Ottonis)* vox, qualis philosophia, hortatu regum docet edita -a. *al.* **b** *rerum gestarum descriptio – Geschichtsschreibung:* LIUTPR. leg. 12 Romulum ... ex adulterio natum -a innotuit. PASS. Ger. Col. 4 summatim quaedam necessariora -ae more perstringentem. GOZECH. Alban. prol. p.986,21 si quis . . ., cum martiris agonem . . . texere debuerim, me potius cr-ae . . . studere cachinnetur. ROB. TOR. chron. prol. p.480,3 de -a, id est temporum descriptione. *al.* *spectat ad res contemporaneas:* RATHER. coni. 2 p.524[B] -am . . . huiusmodi sui temporis vocat scripturam. epist. 26 p.146,12 o -a Ratherii pessima. **2** *spectat ad temporum computationem:* **a** *liber artis computandi – Buch über Zeitrechnung:* HAIMO BAMB. comput. (DtArch. 16. 1960. p.175,17) secundum . . . Bede presbyteri cr-am. **b** *ars computandi – Zeitrechnung:* ALDH. epist. 5 p.493,9 -ae opacis acutisque syllogismis. HAIMO BAMB. comput. (DtArch. 16. 1960. p.177,30) per falsam . . . cr-am.

chronographus (cr-), -i *m.* (χρονογράφος) *script.:* crho-: *l.54.* -af(us): *l.48.60. al.*

1 *rerum scriptor – Geschichtsschreiber:* ALDH. virg. I 4 p.232,21 priscas historiographorum fabulas et cr-forum seriem. CHRON. Font. a.851 (MGScript. II p.303,51) nemo prudentium cr-orum. SERMO nat. virg. 10 ut -i asserunt. RATHER. Metr. 1 p.451[A] sacratissimus, antiquissimus ac veracissimus aevi prioris . . . -us *(sc. Moses).* THEOD. TRUD. Bav. 10 Iordanis -us. OTTO FRISING. chron. 1,27 p.61,25 illud Castoris cr-fi (crho-i *var. l.*). *al.* **2** *propheta tempus praesagiens – die Zeit vorhersagender Prophet:* HRABAN. cruc. 1,26 p.254[A] Daniel vero, -us certissimus, tempus incarnationis Domini . . . intimavit. **3** *calculator temporum, computista – Komputist:* BEDA temp. rat. praef. 19 non reprehendo veteres -os. BERNOLD. CONST. libell. X 46 familiaris est utique -fis huiusmodi diversitas. EBO BAMB. Ott. 2,1 p.619,30 secundum vulgatos cr-os.

chronos (-us), -i *m. (n.: l.67)* (χρόνος) *tempus – Zeit:* ARBEO Corb. 26 caeperunt . . . viro Dei divitias . . . cottidianis insistere -is. TRAD. Frising. 65 p.93,3 perarare nomina debemus -ique prius, quod erat in anno *eqs.* 71 actum . . . -o superius conprehenso. CARM. Cent. 158[epil.] isto in -o. FROUM. (?) carm. p.XII,18 theologię caput es . . ., -os perpetuum. CARM. var. Walther 1,16,3 dat marcori tua *(sc. aestatis)* -os tempora.

***chrosna** *v.* *crusina. ***chrusenna** *v.* *crusenna.

chrysallis *subst.* (χρυσαλλίς) *crabro – Hornisse:* ALBERT. M. animal. 16,11 avis, quae graece horokyz (*p.733[b],14* χρυσαλλίς), germanice autem hornezich vocatur.

chrysanthemum (cr-, -ris-, -te-, -tim-, -on *sim.*), -i *n.* (χρυσάνθεμον) **1** *bot.:* **a** *fort. i. q. species chamaemeli – viell.: Kamillenart (Matricaria aurea Boiss., cf. André, Lex. bot. p.87):* ODO MAGD. herb. 563 at leucanthemum foliis deprehenditur albis, melinis -thēmum (-on, -ion, crisantenum *var. l.*). **b** *fort. i. q. agrilaria – viell.: Trapp: v. p.561,6.* **2** *techn. i. q. color aureus – goldener Farbstoff:* MAPPAE CLAVIC. 6 tolle crisantimum (gloss.: id est aurum), quo pictores utuntur (gloss.: quod etiam pusam vocant), et tere (*sim.* COMPOS. Matr. 5,4 quod et lampum appellant). COMPOS. Matr. 72,1 chrisantimon. *ibid. al.*

chrysatticum (cr-, -ris-, -ss-, -ati-), -i *n.* (χρυσαττικόν) *vinum flavum (Atticum) – goldgelber (attischer) Wein:* PAUL. AEGIN. cur. 214 p.155,22 cum crisatico (*3,50,2 p.262,10* χρυσαττικοῦ) aut alio dulcore. ANTIDOT. Augiens. p.57,21 cum chrissatticum facis trocismum.

chryselectrus (cris-, -sol-), -i *m.* (χρυσήλεκτρον) *species sucini – Bernsteinart:* MARB. RED. lap. 59,1 esse crī-us similis describitur auro. ARNOLD. SAXO fin. 3,24 crisolectrus.

chrysendeta *subst. plur.* (χρυσένδετος) *vasa deaurata – vergoldete Gefäße:* GLOSS. III 214,57 St.-S. cresentida ubirguldit faz.

chryseus (cr-, -ris-, -ss-, -sus), -a, -um. (χρύσεος, -σοῦς) *aureus, auro similis – golden, goldartig:* **1** *proprie:* HUCBALD. carm. 2,46 conregnant calvi . . ., compti crīsea cervice corona. CARM. de Bened. 352 orno caput proprium crīseo cuius *(Christi)* pilleo opime. TIT. metr. IV 3,3 crysea dona. HERRAT hort. p.151,9 nitore rubet -o *topazius.* **2** *translate de excellentia:* PAUL. AEGIN. cur. 239 p.178,9 crissus (*3,64,2 p.281,3* χρυσοῦς) appellatus pessus (244 crisus). WALAHFR. (?) carm. 54,15 crisea . . . saecula.

chrysites (-ris-), *acc.* -em *m.* (χρυσίτης) *pulvis aureus – Goldstaub:* MAPPAE CLAVIC. 90 si . . . volueris eadem *(signa)* deaurare, chrisitem et crocum gummi liquido permisce.

chrysma *v.* chrisma. ***chrysmatica** *sim. v.* chrem-.

***chrysobolion** (gris-) *n.* (*cf.* χρυσόβωλος) *color aureus – Goldfarbe:* IOH. sacerd. 48 quantum necesse fuerit ad ipsum gri-on.

***chrysobullium** (-ris-, -ιον), -i *n.* (*byz.* χρυσοβούλλιον) *diploma bulla aurea signatum – Goldbullenurkunde:* LIUTPR. leg. 56 χρυσοβούλιον, id est epistolam auro scriptam et signatam. HIST. duc. Ven. 2 (MGScript. XIV p.73,36) imperator . . . chri-i paginam . . . dare nolebat.

***chrysoclavus** (gris-, cris-, -abus), -i *m.* (*cf.* χρυσόκλαβος) *ora aurea – Goldsaum:* COMPOS. Luc. Y 35 clutem auri ad fistulas de crisoclabum *(cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p.86sq.).* Z 3 de grisoclabi.

chrysocolla (gr-, cr-, -ris-, -sicul-, -ola), -ae *f. (n.* -on: *l.53sq.64)* (χρυσοκόλλα) *form.: gen. sg.* -is: *l.59. acc. sg.* -en: *l.55.*

1 *techn. i. q. compositio quaedam cuprum continens – eine Kupferverbindung:* **a** *de ferrumine:* COMPOS. Luc. U 27 alia cri-on: calcu cecaumenum lib. I *eqs.* (MAPPAE CLAVIC. 118 aliud cri-on). MAPPAE CLAVIC. 117 commisce cum sapone . . ., quantum necesse fuerit, ad ipsum chri-en. **b** *de lapide:* MAPPAE CLAVIC. 57 modicum misce de chri-a (COMPOS. Matr. 34 modico misce chri-a). HERACLIUS II 52 crisicula a Macedonia venit, foditur autem ex metallis aerariis. *medic.:* PAUL. AEGIN. cur. 217 p.158,22 cri-is (*3,53,2* χρυσοκόλλης), taurocollis . . ., lapidis gagantis . . . ana ℈ I. **c** *de colore:* IOH. sacerd. 47 confecto grisocole. **2** *bot. (per confusionem ut vid.):* **a** *fort. i. q. chrysoxylon – viell.: Perückenstrauch (Cotinus coggygria Scop.):* COMPOS. Luc. H 13 chri-on arbor est non alta *eqs. (cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p.50).* **b** *chrysocome – Goldhaar (Aster lynosyris L., cf. André, Lex. bot. p.88):* ALPHITA II p.42,3 cri-a . . . virga est *eqs.* **c** *semen chrysolachani – Meldensamen:* GLOSS. V 40,5 St.-S. crisocola semen atriplicis, id est meldensamo. *cf.* cor (solis), collachrysos.

***chrysocomus** (cr-, -ris-), -a, -um. (χρυσόκομος) *splendens (ut aurum) – strahlend (wie Gold):* LIUTPR. antap. 2,4 (vs.) Phoebi lumina chri-i. CONR. HIRS. (?) epithal. 82[a],1

[Bansa]

(AnalHymn. 50 p.504) -is . . . gemmulis. THIOFR. Willibr. I A 1 p.462A sol cri-us. II 1,46 Phębes cr-ę globus. *cf. p.560,65.*

chrysogonon (crisogon), -i *n.* (χρυσόγονον) *fort. i. q. agrilaria – viell.: Trapp (Bongardia Chrysogonum Griseb.):* ALPHITA II p.42,8 crisogon vel crisantum vel amarantum, virga eius est alba *eqs.*

***chrysographia** (cr-, -ris-, -ocr-, -fia *sim.*), -ae *f.* (χρυσογραφία) *atramentum aureum, scriptura aurea – Goldtinte, Goldschrift:* COMPOS. Luc. M 24 cri-fia: aurum obrizo limas *eqs.* α 7 crisocrafia ex petalis. MAPPAE CLAVIC. 65/67 chri-am Italicam. 219 crisophargia. COMPOS. Matr. 20tit. de ghri-a. *al.*

chrysolachana (gr-, cr-, -ris-, -res-, -loca-, -camia, -nna *sim.*) *subst.* (χρυσολάχανον) *atriplex – Melde (Atriplex hortense L. vel sim.):* GLOSS. III 527,49 St.-S. cerisolocanna melde (542,8 gresolocamia. 553,24 crisolocamia mistmelde). BERNH. PROV. comm. 5,5 p.289,15 atriplex, id est crisolocanna. ALBERT. M. veget. 6,287 crisolocanna. ALPHITA II p.41,16. *al.*

chrysolithus (cr-, -ris-, -idus, -tus), -i *m.* (χρυσόλιθος) *species gemmae – Edelsteinart:* **1** *proprie:* AETHICUS ISTER 37 p.26,1 lapides . . . pretiosos in modum cri-di. CARM. de Karolo et Leone 228 cr-tis ornantur tegmina gemmis. AMARC. serm. 4,114 cri-tus proprio splendet pulcherrimus auro. ANSELM. MOG. Adalb. 192 iaspis, cri-tus opus auxit. HILDEG. phys. 4,9 -us de ardore solis . . . crescit. ALBERT. M. miner. 2,3 p.34a,9 -us lapis est in colore habens tenuem viriditatem *eqs. al. v. et p.562,7.* **2 a** *alleg.:* HRABAN. univ. 17,7 p.468A -us lapis, . . . cuius specie figurantur hi, qui intellectu supernae . . . sapientiae fulgentes *eqs.* p.470C in -o . . . spiritalis inter miracula praedicatio . . . monstratur. ABSAL. serm. 39 p.226B septimus -tus, . . . et significat iste lapis eos, qui . . . Christi . . . mysteria ordinaverunt. *al.* **b** *per compar.:* SEDUL. SCOT. carm. 2,20,24 cri-ti specimen circulat omne caput. ALBERT. M. animal. 23,133 ex viridi quasi cri-ti splendore.

***chrysoma** (cris-), -atis *n.* (χρύσωμα) *ornamentum aureum – Goldschmuck:* GESTA Apoll. 270 vix torsit collum cri-e valde torosum *rex.*

chrysomelum (cris-, -ss-, -onul-), -i *n.* (χρυσόμηλον) *species mali cydonei – Quittenart:* BERNH. PROV. comm. 9,2 p.312,21 crissonula persica frigida sunt *eqs.* ALPHITA I p. 285,3 cochima, antipersica, crisonula idem. WILH. SALIC. chirurg. 1,16 p.308G de cris-is. 2,24 p.340A -orum.

***chrysometris** *(f.)* (χρυσομῆτρις) *species avis – Vogelart:* ALBERT. M. animal. 7,35 aliae vero aves sicut . . . aramytoz (*p.592b,30* χρυσομῆτρις) et similes.

***chrysopacion** (cris-, -asi-, -agi-), -i *n.* (*cf.* χρυσόπρασος, τοπάζιον) *species gemmae – Edelsteinart:* MARB. RED. lap. 60,1 Aethiopum tellus lapidem cri-on edit. ARNOLD. SAXO fin. 3,25 crisopasion. ALBERT. M. miner. 2,2,3 p. 34b,9 -gion.

***chrysopandium** (cr-, -ris-) *vel* **-us,** -i *n. vel m.* (χρυσός *et* pandere) *pulvis aureus – Goldstaub:* COMPOS. Luc. δ 22 cri-o, pulver auri triti (*sim.* MAPPAE CLAVIC. 131 chri-um).

chrysopasus *v.* chrysoprasus.

***chrysopetalum** (gris-, cris-, -sap-), -i *n.* (χρυσός *et* πέταλον) *bratteae auri – Blattgold:* COMPOS. Luc. U 13 ista gri-a reponuntur. U 19 sicut crisa petala. MAPPAE CLAVIC. 207 cri-a.

chrysophrys *(f.)* (χρύσοφρυς) **1** *sparus – Echte Dorade (Chrysophrys aurata L.):* ALBERT. M. animal. 1,90 talis . . . piscis est in mari Graecorum, qui vocatur arthealundo (*p.489b,26* χρύσοφρυς). 6,92 gerachyo. 7,76 horosopoz. 7,86 offoroz. 7,98 harecotos. **2** *torpedo – Zitterrochen:* ALBERT. M. animal. 7,24 haroz (*p.591b,9* χρύσοφρυς), quem latine torpedientem vel torpedinem vocant.

Chrysopolis (Cr-) *(f.)* (χρυσόπολις) *urbs aurea – goldene Stadt:* VITA Deic. 5 (prol.) quae *(civitas q. d. Vesontio)* ob fulgorem situs . . . Cr-is . . . nuncupatur.

chrysoprasus (cr-, cris-, -sp-, -opha-, -ofr-, -pa-, -ss- *sim.*), -i *m.* (χρυσόπρασος) *usu attrib.: l.11. metr.* crў-: *l.9.* -prā-: *l.9.*

species gemmae – Edelsteinart: **1** *proprie:* IONAS BOB. Columb. 1,30 p.226,1 (vs.) lapis angularis, crisofrasus (-phasus, -fasus *sim. var. l.*), iacinctus. AETHICUS ISTER 106 p. 80,13 crisprasso atque crisolido. MARB. RED. lap. 15,1. HILDEG. phys. 4,13 de -o: crisopassus illa hora crescit, cum sol *eqs.* ODO Ern. duc. 4 p.341A nitidis testudo micat cr-ssis. ARNOLD. SAXO fin. 3,21 cri-ssus lapis est, color ut porri succus. ALBERT. M. miner. 2,2,3 p.34a,1 -passus lapis ab India veniens *eqs. al.* **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 17,7 p.469C -ssus . . . significat eos, qui viriditatem aeternae patriae perfectae charitatis fulgore promerentes *eqs.* p.470D in -sso beatorum martyrum opus . . . designatur. AMARC. serm. 4,122 cri-ssum viridis commendat et aurea forma; quos lapis iste refert, nisi qui credunt sapienter? *al. cf.* *chrysopacion.

***chrysorantisia** (cris-, -ista, -tida), -ae *f.* (*cf.* χρυσός *et* ῥαντίζειν) *sparsio auri – Feinverteilung von Gold:* COMPOS. Luc. δ 18 de cri-a; cri-a (-ista *cod.*) *eqs.* MAPPAE CLAVIC. 131 de cri-tida, de auri sparsione.

chrysos (cr-, -ris-, -is) *et* **-on,** -i *m. et n.* (χρυσός) *aurum – Gold:* COMPOS. Luc. δ 18 crisos catarios. CARM. biblioth. 5,2 biblorum seriem Karolus rex inclitus istam contexit -o. ABBO SANGERM. bell. 3,39 crisis (gloss.: aurum) nitet ore docentis. VITA Erasmi 135 tribuam tibi . . . argentum, chrison rutile. ALBERT. M. miner. 2,2,3 p.34a,6 -os aurum sonat in Graeco.

chrysostomus (cr-, -ris-), -a, -um. (χρυσόστομος) *ore aureo praeditus – mit goldenem Munde versehen:* ABBO SANGERM. bell. 3,24 nomine limphatici careas, cri-us (gloss.: os aureum habens) ut sis. ANON. Has. 4 cri-us noster Reginoldus episcopus. *de cognomine:* WOLFHER. Godeh. II p.209, 36 ut aequivocato cum beato Iohanne episcopo cognomine . . . Bardo Chri-us diceretur.

***chudewanarius** *v.* *corduanarius.

chuereo *v.* cohaereo. **chum(i)a** *v.* 2. coma.

***chuoeffarius,** -i *m.* (*theod. vet.* kuofaere) *cuparius – Böttcher, Schäffler:* CHART. Salisb. IV 85 p.91,19 (a.1276) artifices cupparum salis, quos vulgaris elocucio -os nuncupat. *cf.* *chaurarius.

chus *m.* (χοῦς) *mensura quaedam capax parva – ein kleines Hohlmaß:* DICUIL. epist. cens. 212 (Cod. Paris. N. A. 1645 f.12r) congius et -s. ALBERT. M. animal. 8,182 mensura sextarii, quam quidam Graecorum kôs (*p.627b,3* χοᾶ) vocant. 8,206 hoz (*p.630a,34* ἡμίχουν).

***chuweta** (cueta), -ae *f.* (*francog.* chouette *a* cavannus) *monedula – Dohle:* GLOSS. III 461,49 St.-S. -a cha. *v. et p.506,38.*

chya *v.* ischias. ***chybrio** *v.* *chibrio.

chyliarcha *v.* chiliarchus.

***chylixa,** -ae *f.* *(orig. inc.) animal quoddam fabulosum – ein Fabeltier:* AETHICUS ISTER 20 ymeneones et -as aephopharos, venena fundentes, quae quamvis parvolae . . ., statim leones . . . interemunt. *ibid.:* elefantes et ymineones -as.

***chylosus** (kil-, chil-), -a, -um. (*cf.* χυλός) **1** *liquidus – flüssig:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,27 p.29br in stomacho, cum cibus factus chi-us. **2** *ex umore nutriente compositus – aus Nährflüssigkeit bestehend:* THADD. FLORENT. cons. 48,98 delationem sufficientem substantie ki-e.

chylus (ky-, quil-, cil-, -os), -i *m.* (χυλός) *sucus – Saft:* **1** *latius:* ANTIDOT. Augiens. p.53,32 scille cocte cilu. ANTIDOT. Glasg. p.131,19 absencium quilos £ I. RICHARD. ANGL. anat. II p.89,12 kylos succus latine. *al.* **2** *strictius de umore corpus nutriente:* ALBERT. M. animal. 3,100 per quam *(epatem)* a -o separatur superfluitas aquosa. 3,125 massa tyssanaria . . . a quibusdam . . . Graecis sapientibus vocatur kylus. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 3,23 p.136,25 ex -o generatur sanguis. *ibid. al.*

chym(a)era *v.* chimaera. ***chymia** *v.* *chemia.

chymolea *v.* cimolia.

[Banta]

?***chymosis** (cimosus) *subst.* (χύμωσις) *species ulceris – Geschwürart:* ARS med. 7 p.428,12 glaucoma . . . et ci-us apostima est, circa album oculorum nascitur.

***chymus** (κυ-, chim- *sim.*), -i *m.* (χυμός) *sucus – Saft (praecipue de umore corpus nutriente):* DYNAMID. Hippocr. 1,5 quae densa sunt, nutriunt corpus, paulatim -um conficiunt. CONSTANT. AFRIC. grad. p.366,24 phlegma et frigidos -os . . . purgat *turbith.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p.111[G] cibum cum ubertate boni -i generativum. ALBERT. M. cael. 1,1,8 p.20,51sq. (ed. P. Hoßfeld. 1971) fit generatio, sicut -i ex cibo et sanguinis ex -o. top. 6,1,3 p.435[b],32 qui *(cibus)* κυμὸς graece vel massa tysanaria latine vocatur. veget. 6,314 eius *(cucumeris)* -us (chimus *codd.*) est malus et paratus ad putrefactionem. animal. 20,18 a -o nutrimentali. metaph. 4,3,6 p.194,56 (ed. B. Geyer. 1960) de -os (*p.1010[b],17* χυμοῦ) . . ., hoc est saporibus. *al.*

chynomolgus *v.* cinnamolgus. **chyon** *v.* ischion.

chyr- *v.* chir- *praeter* **chyrogrillium** *v.* choerogryllus.

chytropus (scit-, cit-, -idr- *sim.*), *plur.* -podes *subst.* (χυτρόπους) *vas (magnum) – (großes) Gefäß:* GLOSS. I 349,12 St.-S. scy-es (scidr- *sim. var. l.*) chuhmara. V 48,3 ci-da croca. *fort. add.:* GLOSS. IV 27,1 St.-S. sci-es mara truta.

?***chytus** (citon) *adi.* (χυτός) *fort. i. q. fusilis – viell.: flüssig, geschmolzen:* ANTIDOT. Glasg. p.158,32 recipit . . . arsenicus citon -S. *Bansa*

1. cia *v.* ischion. **2. Cia** *sim. v.* Chi-.

cianga *v.* zanca. **cianus** *sim. v.* cya-.

***ciarus** *vel* **-um**, -i *subst. (orig. inc.) species plantae – Pflanzenart:* ANTIDOT. Augiens. p.64,39 folia -i.

ciat(h)icus *v.* ischiadicus. **ciat(h)us** *v.* cyathus. *Prinz*

***cibabile,** -is *n. quod nutriri potest – was Nahrung aufnehmen kann:* ARNOLD. SAXO fin. 1,3,8 p.28,40 omne -e utitur in sua cibatione duabus rebus, scilicet calore et frigore.

cibalaria *v.* cymbalaria.

cibalis, -e. **1** *adi.:* **a** *ad nutrimentum suscipiendum vel concoquendum aptus – zur Nahrungsaufnahme oder zur Verdauung dienend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,11 p.34a[r] morborum in -bus membris nascentium (9,2 p.41a[r]. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.31,19). **b** *nutriens – nährend (interdum etiam i. q. ex cibo sumpto ortus – von der aufgenommenen Speise herrührend):* Ps. GALEN. anat. 42 p.215[B] attractio nutrimenti -is. Ps. ARIST. tract. p.794,40 naturas originales, scilicet humidum radicale et naturale et -e (ALBERT. M. veget. 7,38 humidum naturale, immixtum -i humido. spirit. 1,1, 3 p.217[b],7. *al.*). ALBERT. M. veget. 1,148 omnia . . . essentialia plantae nascuntur ex humore seminario et -i plantae (2,31. animal. 1,85 ex aquosa . . . parte . . . sanguinis vel humoris -is. *ibid. al.*). 4,100 virtus germinativa est inferius et substantia -is superius. animal. 1,563 de kylo -i. 3,43 in corde est virtutis -is sive nutritivae . . . origo. *al.* **2** *subst. neutr.: membrum ad nutrimentum concoquendum aptum – Verdauungsorgan:* HIST. de exp. Frid. imp. p.54,26 -ia penetravit vinum illud nocivum.

ciballum *v.* galbanum.

***cibamen,** -inis *n. esca – Speise:* EKKEH. IV. cas. 82 p. 298,9 appetere varia -a.

cibara *v.* cyperum.

cibarius, -a, -um. cyb-: *l.61. p.564,11. al.* civa-: *l.61.* **I** *adi.:* **A** *nutritorius – Nahrungs-* (*cf.* GLOSS. II 327,12 St.-S. cy-o pane spent prote): CONC. Karol. 46[B],30 in -is (civ- *V 1*) rebus pro iterantibus. *c. sensu vilitatis:* BEDA hist. eccl. 5,12 p.309,25 qui . . . solitarius ultimam vitae aetatem pane -o . . . sustentat. **B** *victūs cupidus – nach Bekömmlichkeit trachtend (cf. ThLL. III. p.857,17sqq.):* GLOSS. III 378,31 St.-S. -us miles, brotriddere, qui causa stipis sequitur.

II *subst.:* **A** *neutr. plur. (sing.: l.69. p.564,25) i. q. esca, nutrimentum – Speise, Nahrung:* **1** *spectat ad homines:* **a** *strictius:* ANSO Ursmar. 3 (MGMer. VI p.457,12) de -o, quem (quod *var. l.*) ipse sumebat. REGINO chron. a.746 p.42, 20 cum in quibusdam -is administrandis errasset. CHART. Bund. 347 p.259,4 vinum . . ., quod . . . cum reliquis -is est exhaustum. NARR. itin. nav. p.188,33 cum -a ipsis et pabula equis deessent. PETR. HISP. chirurg. 97 comedat paciens -a bene cocta et sanguinem bonum generantia *eqs.* (*cf.* THEOD. CERV. chirurg. 1,25 p.144[B] -a boni chymi et boni sanguinis generativa). REGISTR. abb. Werd. app. A 8 p.368,34 dabit . . . prepositus . . . unum denarium pro coquine -is. *saepe. in imag.:* IOH. CANAP. Adalb. 10 sacrae lectionis -a degustat. **b** *latius:* **α** *cena – Mahlzeit:* GISLEB. MONT. chron. 193 p.280,6 Albertus . . . eos secum in -is suis sepius colligebat. **β** *victus, victualia – Verpflegung, Lebensmittel* (*cf.* GLOSS. I 274,20 St.-S. -is fruanton. 317,55 cy-is liblentom): DIPL. Ludow. Germ. 93 p.135,19 ut *res* . . . monialibus . . . in -is et victualibus . . . consistant. DIPL. Loth. III. 61 p.96,41 cives . . . de omnibus, quę ad -a pertinent, inter se iudicent. CHART. Hall. I 224,27 spectant ad hereditatem . . . omnia spectancia ad -a, quod dicitur musteil. *al.* **γ** *penus – Proviant, (Mund-)Vorrat (cf.* GLOSS. I 310,5 St.-S. -a uueganest. *al.):* WALTHARIUS 331 iteri longo modicella -a ponit. BERTH. (?) annal. a.1080 p.325,32 saumarios, vehicula et sarcinas -orum, sumtuum, vestimentorum. CHART. Fris. or. 30 p.25,4 siquis ecclesiam intraverit inductis armis, cy-is et armigeris. *al.* **2** *spectat ad bestias:* ANSELM. MOG. Adalb. 376 legit *formica* estate dispersa -a late. ALBERT. M. animal. 2,9 hoc *(calceo longo)* . . . accipit *elephas* -a et ponit in os suum. *al. de granis ut vid.:* GESTA Trud. cont. I 13,6 p.314,47 pabulum et -um equorum distribuebat mariscalcus de horreo et granario. *cibus, qui concoquitur – Speisebrei, Chymus:* MAURUS (?) anat. II p.26,9 non oportuit stomachum porci esse villosum ad diu retinenda -a. **B** *fem.:* **1** *nutrimentum – Nahrung:* VITA Germ. 3 (MGMer. VII p.420,23) crastina . . . -a *(an neutr. pl. ?)* . . . nullam domui reservatam (-ta *var. l.*). ARDO Bened. 7 deficiente -a . . . ea, quae in fratrum reponi iusserat usus, mensurare precepit. **2** *cena – Mahlzeit:* VITA Germ. 2 (MGMer. VII p.420,1) cumque ambo ad solito discurrerent cy-ae (tyberię *var. l.*) locum. **C** *masc. plur. (cf. p.563, 69): ?species frumenti – ?Getreideart:* FUND. Mur. 29 p. 87,11 dederunt sancto Martino ad -os tres modios et tres nucum. p.88,6 in Ried IIII modii de grano, v de avena, duo modii de -is.

cibatio, -onis *f. actio sumendi vel praebendi nutrimentum – Nahrungsaufnahme, Ernährung:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. veget. 1,32 omne . . ., quod cibatur, non utitur in sua -e nisi duabus rebus. animal. 13,16 venae . . . communicant -i pulmonis ex sanguine. *v. et p.563,34.* **b** *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 6,54 non . . . cubat mas nisi tempore, quo indiget femina ad sui -em. *al. pastio – Fütterung:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.144,2 de horis convenientibus -i ipsorum *(pullorum).* ALBERT. M. animal. 23,77 p.1473,19 non cibatur *falco* secunda -e, nisi prius digesta . . . sit praecedens. *al.* **c** *de plantis:* ALBERT. M. veget. 7,22 laetamen . . . suum humidum non valet exsudare in plantarum -em. **2** *latius usu alch. i. q. temperatio – Mischung, Legierung:* Ps. GERH. CREM. sal. I 26[capit.] -o mercurii cum corporibus; modus cibandi ipsum cum corporibus est, ut liquefacias *eqs.* (*cf.* 19 p.24,22).

***cibativus,** -a, -um. *vegetativus – vegetativ:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,7,1 p.91[b],2 anima -a (*Arist. p.736[b],8* θρεπτικὴν ψυχήν) est in semine et in concepto animalis *eqs.* (euch. 3,1,5,5 p.256[b],24 ab a. -a sive nutritiva).

***cibator,** -oris *m. procurator victus – Proviantmeister:* CHART. Pomm. B 1180 (a.1280) Coldenbeke marscalcus, Io. -⟨r⟩, Rheinekyn cocomagister.

***cibelinus** *v.* *sabelinus.

cibo, -avi, -atum, -are.

I *strictius i. q. cibis alere, nutrire – speisen, nähren (saepe pass. usu medial.; refl.: p.565,16.18):* **A** *obi. anim.:* **1** *in univ.:* Ps. GALEN. anat. 42 p.215[B] -atur *cor* . . . spiritu et sanguine attracto. ALBERT. M. veget. 1,28 quicquid . . . -atur, non est sine anima. animal. 15,92 -atur . . . humore fleumatico membrum positione ultimum, quod est cerebrum; sed primum, quod est cor, . . . -atur . . . calido sanguine colerico. euch. 3,1,5,5 p.256[b],23 cibus carnis a corpore nostro -andi

accipit potestatem. *al.* **2** *obi. homines:* **a** *proprie:* CONVERS. Afrae 6 p.58,17 Christum . . . -tum felle, potatum aceto (CONSUET. Trev. 44 p.61,6 dum ministri -ti et potati surgant. *al.*). GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p.392,25 -tis . . . omnibus cum eo manentibus. EKKEH. IV. pict. Mog. 676 pane -ans quino saturansque natatile bino. METELL. Quir. 65, 12 hora prandii monet -ari. THEOD. CERV. chirurg. 1,25 p. 144[B] cibaria . . ., quibus suos . . . -bat infirmos. *al.* *de eucharistia:* VITA Landel. 4,1 (AnalBoll. 73. 1955. p.115,20; s. XII.) spiritum exhalavit nec confessione mundatus nec viatico -tus. **b** *in imag.:* THEODULF. carm. 19,52 fide sanat *Dominus,* quos bene lege -at. HROTSV. Agn. 96 dulcedo *(sc. Christi)* . . ., quae me lactavit dulci pastuque -vit. EKKEH. IV. bened. I 33,61 non . . . ille *(Alexander)* Clyti caput infert morte -ti. *al.* **3** *obi. bestiae:* ALBERT. M. animal. 6,75 ex ovo -atur piscis. 7,16 alia animalia . . . -ant se ab aqua dulci. 7,23 karadez non pascitur, sed -atur a sua propria viscositate muscillaginosa. 7,104 barcora . . . -at se ex seipsa. *ibid. al.* *pascere – füttern:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.35,11 lepore, quo -tus fuit *falco* sepe. ALBERT. M. animal. 6,46 graviter *aquila* . . . -at tres *pullos. al.* **B** *obi. plantae (cf. p.564,68):* ALBERT. M. veget. 1,82 in partes plantae, quae -antur. 1,148 in quibusdam plantis, quae -antur a medio ad superficiem digerendo nutrimentum. 3,52 nutrimentum . . ., ex quo -atur planta, . . . est . . . a terra attractum. 7,7 quod *(humidum unctuosum)* maxime -at et mutat sapores et modos fructuum. *ibid. al.*

II *latius:* **A** *cibis sustentare – versorgen:* CHART. Rhen. med. III 959 p.718,18 (a.1248) castrum ... obsessum potenter et violenter -are (CHART. Pruss. II 262. *al.*). **B** *comedere – verspeisen:* ROLAND. PATAV. chron. 3,9 p.48,7 tantum illic mora facta, quantum quis -are panem potuit festinanter. **C** *alch. i. q. temperare – versetzen:* Ps. GERH. CREM. sal. I 16 -a ipsum cum duplo suo de argento vivo et tere -tum de arsenico. 26 modus -andi ipsum *(mercurium)* cum corporibus est *eqs.* II 9 p.59,21 cum *vivum argentum* igni repugnat, -ant *sapientes* eum igne *(cf. notam ed. p.88[9]). al.*

subst. **1. cibans,** -antis *m.* *qui nutrit – ein Nährender:* EKKEH. IV. bened. I 12,33 lac porrige cuncta -i.

2. cibatum, -i *n.* *quod nutritur – was gespeist, genährt wird:* ALBERT. M. euch. 3,1,5,5 p.256[b],11 cibat *iste cibus (sc. eucharistia)* . . . virtute excellenti -um vincente.

cibola *v.* cepula. **ciboreum** *v.* 1. ciborium.

***ciboriolum** (cyb-), -i *n.* *parvum ciborium altari superpositum – kleiner Altarüberbau:* TRANSL. Dion. Ratisb. 39 p. 371[b],11 una cum . . . altari aureo venustissimo -o cooperto. CATAL. thes. Germ. I 6,18 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) cy-um 1 auro et gemmis ornatum.

1. ciborium (tyb-, cyb-, cipo-, civo-, -bur-, -rr-, -eum *sim.*), -i *n. (f.* -a: *l.61)* (κιβώριον) *form. abl. sg.* -ri: *l.55. metr.:* cī-: *l.56. p.566,20.23.* -bŏ-: *l.56. p.566,20.*

tegimen rei sacrae superstructum – Überdachung eines heiligen Gegenstandes, 'Ziborium' (plerumque de aedicula columnis fulta): **1** *spectat ad altaria (cf. RDK I. p.473sqq.):* **a** *de opere stabili:* GESTA Neap. 19 altare, quem cum columnis et cyburi desuper investivit argento. HRABAN. carm. 55,4,2 Hrabanus . . . peregit -i hanc arcem, Christe, tui famuli. AGNELL. lib. pont. 66 p.324,11 fecit . . . civorium de argento super altarium. GESTA Aldr. 17 p.315,30 tugurium, quod et -um nominatur. PONTIF. Rom.-Germ. 40,116[capit.] (Studi e Testi 226. 1963) praephatio cy-i, id est umbraculi altaris. CHRON. Salern. 97 p.98,3 ciburia pulcrisque figuris eam *(ecclesiam)* . . . illustravit. CATAL. thes. Germ. I 74,45 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) in circuitu altaris cy-um auro argentoque paratum. 132,4 praeter laminas . . . de ciporio . . . abruptas. LEO MARS. chron. 1,18 p.593,32 super altare . . . argenteum ciburrium statuit. CATAL. thes. Germ. I 146,39 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) cy-um . . ., in quo pixis . . . cum corpore Domini dependebat. CHRON. Basil. p.292,2 columpnarum sub cy-o stantes (*i.* -tium). *saepe.* *per compar.:* OLIV. hist. Dam. 39 p.239,8 *machumeria* habens . . . in medio aperturam . . ., in qua pyramis in modum -i sursum ascendit. **b** *de opere mobili:* TESTAM. Eberh. (ed. P. E. Schramm – F. Mütherich, Denkmale der dt. Könige u. Kaiser. 1962. p.93[b], 42; a.867) de paramento . . . capelle nostre -eum cum cruce aurea et capsa aurea. PONTIF. Rom.-Germ. 40,118[capit.] (Studi e Testi 226.1963) praephatio minoris vel itinerarii cy-i *(postea:* conditorium . . . pignerum). ARNOLD. RATISB. Emm. 1,5 p.551[a],45 contulit *Arnolfus* totum palatii ornatum; in quo erat -um quadratum *eqs. (cf.* OTLOH. Dion. 4 p.827,29). CATAL. thes. Germ. I 149,42 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) cy-um, ubi sacrificium preparatur. *al.* *de loculo ad reliquias condendas apto:* CATAL. thes. Germ. I 149,31 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a.1208) capsam . . ., cy-um argenteum, in quo testa prothomartyris recondita est, auro et gemmis ornatum. *de arca foederis i. q. propitiatorium – 'Sühndeckel':* HONOR. AUGUST. spec. add. p.6,9 propitiatorium, quod nos dicimus -um. **2** *spectat ad sepulcra sanctorum (cf. l. 4.11):* **a** *proprie:* PAUL. DIAC. Lang. 3,34 de . . . auro . . . rex . . . cy-um (-bur-, -bar- *var. l.*) solidum . . . magni ponderis fecit, . . . supra corpus beati Marcelli . . . poni fecit. FARD. carm. 4,6 (MGPoet. I p.354) sanctorum meritis, quorum hic sacra corpora pausant, hoc quoque -um Fardulfus fecerat abbas. VITA Serv. 21 p.85,11 erexit . . . super viri sancti sepulchrum cy-um . . . lucidissimum. THIOFR. flor. praef. p.313/14,2 (vs.) extruo pyramides, -a. *al.* *de sepulcro ipso ut vid.:* HUGO FLAV. chron. 2,8 p.374, 18sqq. in medio . . . cy-o sanctus quiescit Vitonus; . . . ad levam . . . altare . . . habens et ipsum suum cy-um, quo continetur corpus . . . beati Pulcronii. *de opere caementicio sepulcrum cooperiente:* VITA Morandi 17 (ASBoll. Iun. [8]I. p.344[E]; c. s. XII.) receptaculum *(ossium beati viri)* . . . sculpere satagunt ac desuper cy-um opere polymito fortissime coementatum . . . condunt. **b** *alleg.:* THIOFR. flor. 2,6 p. 357[C] in -is, quibus a cubis nomina sunt indita, pensatur animae perfectio cubica. p.358[B] in -i . . . forma conoide, quae columnarum sustentatur columine, insinuatur tropologice, quod sancti Dei mystice ferculi de lignis Libani . . . exstructi sint columnae *eqs.* **3** *spectat ad fontem baptismalem:* CHRON. Sigeb. auct. a.771 (MGScript. VI p.391,28) ut sub -o per marmoream columnam interius concavam ebulliret *aqua.* **4** *spectat ad ecclesias:* **a** *concameratio – Gewölbe:* HERBORD. Ott. 1,22 illa structura vetus cum in -i emisperio rimam haberet intrinsecus *eqs.* **b** *fort. i. q. turris – viell.: Turm:* MENKO chron. p.535,38 ut inter duo brachia ecclesie fieret -um in modum turris *eqs.* ALBERT. MIL. temp. 278 p. 535,28 cyburium (tyb- *cod.*) ecclesie maioris fuit levatum, videlicet illud, quod est supra plateam.

2. *ciborium *v.* *cibuarium.

cibrinus *v.* cyprinus. ***cibrio** *v.* *chibrio.

***cibuarium,** -i *n.* *cenaculum – Speiseraum (cf.* GLOSS. IV 183,53 St.-S. cyborium vel cenaculum anricht): CHART. Neocell. (Brixin.) 46 (Font. rer. Austr. II 77. 1965; a.1242) acta sunt hec . . . in -o plebani de Patriarchsdorf.

cibur(r)lum *v.* 1. ciborium.

1. cibus, -i *m. (n.* -um: *l.71)* *script.:* cyb-: *l.57.59. p.567,6.16.* civ(us): *l.58.67.*

esca, nutrimentum – Speise, Nahrung: **I** *spectat ad homines:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* CONVERS. Afrae 1 ut cybum caperet. RECEPT. Bamb. 73 lactucam cum civo utantur. CAPIT. reg. Franc. 14,9 nec cum nullo christiano cybum vel potum sumere (EINH. Karol. 24 p.28,18 in -o et potu temperans. REGISTR. abb. Werd. 2,15 p.40,21 cum arant, die ultimo datur eis -us et potus. *saepe*). CONC. Karol. 24[A],5 -os . . . quadragesimales . . . in arbitrio uniuscuiusque esse utendos. WETT. Gall. 29 p.273,32 ut nec minimum . . . alimentum -i sumeret (*cf.* VITA Meinw. 181 p.103,30 -i . . . varii alimonia). WALAHFR. carm. 47,11,1 sal, panis, porrum, pisces, vinum, -us adsunt. SEDUL. SCOT. carm. app. 2,32 dogmate corda fovet, corpora veste, civo. NOTKER. BALB. gest. 2,11 p.68,21 carne et -is lautioribus diebus certis abstinuit. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p.390,2 appositio panum atque -orum. CHRON. Noval. 3,12 unde illis ipsum advenisset -um. HILDEG. caus. 2 p.101,21 ille . . ., qui diversos et delicatos -os frequenter comedit, podagram facile incurrit. OTTO

SANBLAS. chron. 34 p.49,23 fames . . . mulos, asinos et equos, -um insolitum, manducare coegit. CHART. Raitenh. 80 p.83, 37 sine carnium esu -is regularibus sint contenti. ALBERT. M. animal. 9,80 -i inflativi et constipativi nocent lactanti. *persaepe.* **b** *de incantatione:* SERMO de sacril. 17 quicumque in kalendas Ienuarias mensas panibus et aliis cybis ornat *eqs.* CONC. Karol. 50^{D},69 p.669,33 quod . . . mentes quorundam inficiantur poculis amatoriis, -is vel filacteriis. **c** *de eucharistia:* THEODULF. carm. 58,13 aethereo potuque -oque sacrato . . . participare. VITA Heinr. IV. 13 p.43,28 qui . . . dominici corporis -um sumpsit. ALBERT. M. euch. 3,1,4,3 p. 249^{a},41 fame . . . per abstinentiam istius -i laborantes interius destituuntur. *al.* *de pane in missa consecrando:* RANGER. carm. 229 levita, -os qui ponit in ara. **2** *latius:* **a** *cena – Mahlzeit:* ARBEO Corb. 26 p.218,20 communem sumpserunt cybum. EPIST. var. II 5,6 ad illum versum, qui ante -um dicitur. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p.392,25 postea ad -um venit. CONSUET. Trev. 44 p.59,10 post -um dormiant. NIVARD. Ysengr. 2,518 lis fremeret medio forsitan orta -o. *al.* **b** *victus, sustentatio – Verpflegung, Unterhalt:* ANNALISTA Saxo a.968 p.622,41 inperator singulis diebus habuit huiusmodi -um . . .: mille porcos et oves, x carradas vini *eqs.* HELM. chron. 76 quae ad -um (victum *4*) pertinent. COD. Wang. Trident. 28 p.75,33 tres campi terre, qui erant constituti in -o pecorarii Formiani. *al.* **c** *nutrimentum, quod concoquitur, substantia nutriens – Speisebrei, ernährende Substanz (spectat etiam ad bestias):* ALBERT. M. animal. 1,557 -us . . . transiens per stomachum et intestina attrahitur ab orificiis venarum. 3,56 omne, quod est -us universalis membrorum, habet in se formam, qua movetur ad membra, quae nutrit. 12,54 erunt humores, qui sunt in animali, -us . . .; et inter humores praecipuus -us erit sanguis. euch. 3,1,5,2 p. 253^{a},25 verus . . . -us vocatur ille, qui nihil habet sibi admixtum nisi -um. *ibid. al.* **B** **1** *in imag. et per compar.:* **a** *de doctrina, scientia sim.:* HUGEB. Wynneb. 6 p.110,32 aliis . . . leniora -orum, id est plana et communia conpositionum verba, dicebat. WALAHFR. carm. 6,19 tu *(sc. Modoine poeta)* . . . summorum pastus virtute -orum. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,114 ubi maiorum tetigit nos cura -orum, Porphirius claras nobis reseravit Athenas. *al.* **b** *de lectione divina, de scripturis sanctis sim.:* CAND. FULD. Eigil. I 12 lectio . . . legebatur ad mensam . . ., ut -o . . . corporali -us subveniret spiritalis. ERMENR. ad Grim. 6 p.540,32 -us animae est eloquium Dei. HILDEG. scivias 3,5 p.621^{C} -um vitae, qui de utroque testamento factus est. *al.* **c** *usu vario:* ERMENR. ad Grim. 5 p.539,39 quin . . . conteratur *peccator* contritione humilitatis, ut sit -us Dei *eqs.* THIETM. chron. 5,44 iusticiae -o gestiens tunc saciari. CHART. Brixin. 191 -o spirituali, remissionum scilicet et indulgentiarum premiis. RUP. TUIT. vict. 12,12 p.384,19 (ed. R. Haacke. 1970) illis, qui mortui fuerant, fidelibus . . . *Dominus* factus . . . est -us ita, ut anima eius . . . descenderet. **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 22,1 p.587^{C} -us . . . aut praedicationem sermonis Domini significat aut voluntatem Dei. **3** *proverb.:* WIPO gest. 2 p.15,5 expedit ori bene coquere -um. ECBASIS capt. 145 in gravitate -i crescit discordia morbi. OTLOH. prov. A 32 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) ardor corporum frigidioribus -is temperandus est. *al.* **4** *meton.:* **a** *de cibante:* CARM. Scot. I 11,46 pauperum tegmen, -us atque potus extat. **b** *de fomite ignis:* GESTA Halb. p.108,46 (vs.) vivere digni sunt -us igni, sunt cinerati.

II *spectat ad bestias (cf. l.25sqq.) i. q. pabulum – Futter:* ALDH. ad Acirc. 58,1 absque -o plures degebam *(sc. hirundo)* marcida menses. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,81 cum suspensa -o faveant animalia Christo *(sc. infanti in praesaepio posito).* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p.186,9 -us . . . suus *(sc. falconis peregrini)* sepius est de avibus de rivera. ALBERT. M. veget. 5,116 quaedam *(plantae)* . . . sunt -us animalium . . . et quaedam simul sunt -us et medicina. animal. 7,148 -us omnis animalis attribuitur sibi secundum suae complexionis convenientiam. *al.*

III *spectat ad plantas i. q. umor nutritorius – Nahrungssaft:* ALBERT. M. veget. 1,44 principium -i plantarum . . . est a terra. 4,86 humor . . ., qui commixtus est ex elementis, -us est et materia tam generationis quam generatae iam plantae . . .; nec fluxum haberet ad partes -us nisi per motum aquae. animal. 18,16 ex multo -o sucorum.

2. cibus *v.* cubus.

***cibusculus,** -i *m. cibus tenuis – spärliches Essen:* VITA Annon. I 3,17 p.508^{a},63 pauperrimi -i . . . praeparatio.

***cicabo,** -are. *cacillare – gackern:* CARM. Bur. B 132,2^{a},7 perdix -at. *cf.* cacabo.

cicada (cyc-, -cha-, -cuta, -atus), -ae *f. (m.: l.12.17) form.: nom. sg.:* -is: *l.20.* -us: *l.17. adde* GLOSS. IV 356,38 St.-S. -tus. *?nom. pl.* -es: *l.16.*

1 τέττιξ, *grillus – Zikade, Grille* (*cf.* GLOSS. II 676,34 St.-S. cycadis fukilili haimili. III 30,9 -a grillo [muchheimo, muca, haymamoch, hewschrickel, haberschrech *sim. var. l.*]. 453,42 -cuta heimon. IV 46,36 -des heimilin. GLOSS. p.212,3 Th. -us heimun): **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 79,6 garrula me *(sc. salpingem)* poterit numquam superare -a (cichada *V*). SALOM. II. epist. 29 xeniola . . . peregrina . . . destinare: . . . vermiculos, -as. EUGEN. VULG. syll. 31^{A},16,1 -is inflans iecora campo crepat. EGBERT. fec. rat. 1,1212 una -arum fies cum rege Titono. OTTO FRISING. chron. 7,35 p.372,27 more -arum, quae famelicae plus grillire solent. HILDEG. phys. 6,65 -a . . . magis hominem laedit, quam ei prosit. CARM. Bur. B 132,2^{b},16 -a fretendit. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.41,23 de . . . grillis, -is *eqs.* ALBERT. M. animal. 26,14 -a vermis est, quem nos grillium vocamus . . .; est autem duorum modorum: unum quidem, quod in rimis parietum in locis calidis habitat et vespere et nocte cantat *('Heimchen')*, aliud autem, quod in herbis clamat et arboribus *('Feldgrille') eqs. al.* *per compar. et in imag.:* ERMENR. ad Grim. 6 p.540,35 neque me pro cycada numquam silenti abhorreas. WALTHARIUS 1453 haec quicunque legis, stridenti ignosce -ae. **b** *pharm.:* TRACT. de aegr. cur. p.255,7 pulvis -arum . . . detur in potu cum vino (*cf.* THEOD. CERV. chirurg. 3,44 p.172^{E}). ALBERT. M. animal. 23,94 accipe cinamonum . . ., -am. *al.* **2** *locusta – Heuschrecke:* GLOSS. IV 355,9 St.-S. cycada grill vel haeuschrich. *v. et l.15.* **3** *culex – Mücke: v. l.15.* **4** *Lucanus cervus (L.) – Hirschkäfer:* ALBERT. M. animal. 26,14 quidam scabronem illum, qui cornua cervina gestat . . ., etiam -am appellant *eqs.* (*cf.* 4,65 -a [*p.531^{b},25* κάραβος]).

cicatrico (-igo), -are. *ad cicatricem perducere – vernarben machen:* ANTIDOT. Berolin. 46 p.76,7 purgat *antidotum* vulnus et -gat.

cicatrix (cyc-, cecha-, cetacr-, citacr-), -icis *f.* **1** *strictius i. q. vestigium vulneris, vulnus – Narbe, Wundmal, Wunde (cf.* GLOSS. I 89,4 St.-S. -x lihloi. 353,28 anamali. 467,15 luccha. II 366,15 vuunt male. 584,2 liknaro. 702,4 hilouuua. III 5,23 chuadilla. 171,53 masa vel narwa. IV 183,61 cy-x . . . masse. *al.*): **a** *proprie:* **α** *de vulnere sanato:* EDICT. Roth. 55 si *plaga* resolidaverit, ut tantum cechatrix appareat. LEX Frision. add. 3^{a},34 si . . . vulnus sanatum -em depressam . . . duxerit, quod spido dicunt. WALAHFR. hort. 358 in solidum fuerit dum clausa -x. NOTKER. BALB. gest. 1,26 p.37,17 in signum virtutis illius pulcherrima -x in modum fili . . . acies . . . decorabat. ALBERT. M. animal. 22,98 cinis . . . combusti ericii . . . -bus pilos reddit. WILH. CONG. chirurg. 852 unguentum -es scropule subtiliat et dealbat. *saepe. in cognomine:* CHART. Rost. A I 1,218 p.50 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967; s. XIII.$^{med.}$) Iohannes sutor cum C-e. **β** *de vulnere nondum sanato:* ALDH. carm. eccl. 4,6,9 ambiguum *(Thomam)* convertit rubra -x. EPIST. Worm. I 15 p.32,1 iste *(medicus)* corporis sanat -es. *de gangraena ut vid.:* BOTAN. Sangall. 10,2 herba butracion . . . inpone super citacricis nigris (*cf.* 12,1 herba priapriis . . . cetacrices sanat). **b** *in imag.:* ALDH. virg. I 7 p.235,2 vulnera facinorum et -es criminum. AETHICUS ISTER 43 -em errorum. LAMB. HERSF. annal. a.1074 p.185,9 quod dolorem pristinum, qui necdum in -em cutem obduxisset, recentibus iniuriis exulcerassent. *al.* *c. gen. obi.:* ALDH. virg. I 44 p.297,5 militonum Christi catervis sine castitatis -e . . . adsciscitur. **2** *latius:* **a** *stigma – Brandmal:* LAMB. LEOD. Matth.

[Stotz]

III 5 p.452^{C} tibi notam inurendam constitui, ut hac -e . . . omnes . . . nostram intelligant animadversionem. **b** *notae, quibus corpus compungitur – Tätowierung:* EPIST. Alcuin. 3,19 (synod.) pagani . . . diabolico instinctu -es teterrimas superinduxerunt.

***cicatrizatio,** -onis *f.* **1** *sanatio vulneri cicatricem inducens – Vernarbung:* GLOSS. Roger. III 126 non bonum *(sic?)* fieri potest -o. IOH. IAMAT. chirurg. 8,24 malam -em inducens (THEOD. CERV. chirurg. 2,12 p.148^{E}). *al.* **2** *crustae effectio, crusta – Verkrustung, Kruste:* GLOSS. Roger. I A 3,17 p.687,15 apponatur ferrum candens super locum inscisum cum -e dura, que bene resistet exitui intestinorum.

***cicatrizativus,** -a, -um. *crustam vel cicatricem vulneris generans – Wundschorf oder Vernarbung bildend:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,10 p.109^{C} inter medicamen . . . -um et consolidativum . . . nulla est differentia *eqs. al.* THEOD. CERV. chirurg. 1,4 p.136^{D} ut cum medicina -a prohibeantur *vulnera,* ne saniem faciant aut virus. *subst. neutr. de medicamento:* GLOSS. Roger. I A 2,17 p.635,38 utendum est desiccativis et carnis generativis et -is.

***cicatrizo,** -atum, -are. **1** *ad cicatricem perducere – vernarben machen:* MATTH. PLATEAR. gloss. p.382^{D} -at, id est bonam carnem inducit *apostolicon.* IOH. IAMAT. chirurg. 9,10 unguentum album . . . optime -ans. GLOSS. Roger. I A 2,2 p.588,25 si volumus -are, addamus *eqs. al.* **2** *medial. et intrans. i. q. ad cicatricem venire – vernarben:* TRACT. de chirurg. 999 ad . . . crurium vulnera difficulter -antia. TRACT. de aegr. cur. p.201,7 si . . . -tum fuerit *vulnus,* . . . cauterio aperiatur. p.283,2 eas *(venulas)* . . . exurunt cirurgici, ut post -entur. *al.*

subst. **cicatrizans,** -antis *n. medicamentum vulnus ad cicatricem perducens – Vernarbung herbeiführendes Heilmittel:* WILH. CONG. chirurg. 1732 postea apponantur -ia.

cicatus *v.* cicada.

cicci *(vel* -us*?) subst. (fort. subest* cici*) ?croto – ?Rizinus (Ricinus communis L.): v. vol. I. p.1305,60.*

ciccum *v.* cittum. **cice(n)dula** *sim. v.* cicindela.

cicer, -eris *n. (m. vel f.: l.48.60; cf. l.46) script.* cyc-: GLOSS. med. p.34,12. *form.: ?nom. sg.* -a: *l.48. acc. sg.* -um: *l.46. nom. pl.* -es: *l.48.60. plur.: l.48.53sq.60.*

1 *erebinthus – (Kicher-)Erbse (Cicer arietinum L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p.89):* DIPL. Merov. I 86 p.76,35 -r lib. CL. RECEPT. Bamb. 66 splenio et -r nigro, ista . . . petra in visica fragent. CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, id est . . . -um Italicum, squillam *eqs.* GLOSS. I 420,35 St.-S. -r . . . smalsat (aravueiz *var. l.*). III 614,39 -a chihera. 615,52 -es chigirrun. IV 199,12 cirex kychera vel -r. 268,40 -r cisa. *saepe.* EKKEH. IV. bened. II 166 omne genus -is benedic, qui cuncta tueris. DYASC. p.53^{b} cataplasma adhibitum ex -e peregrinno. p.54^{a} -r arietinum . . .; est et alterum genus -is agrestis. GLOSS. Roger. III 667 pultes fabarum . . . vel -um. CHART. ord. Teut. 112 p.92,38 de frumento, ordeo, -bus, lenticulis, fabis. ALBERT. M. veget. 3,8 genera leguminum omnia ut -r, faba, faseolus, pisa et lens. 6,299 p.490,4sqq. -r est de genere leguminis . . .; est autem duorum modorum, rubeum videlicet et album; invenitur etiam aliquando -r nigrum; adhuc autem est -r domesticum et -r silvestre. *al. (v. ind.).* animal. 7,108 conveniunt . . . eis *(porcis)* . . . -es. eth. 1,7,2 p.108^{a},18 Tullius acumine et tortura vultus figuram -is praetendebat, propter quod Cicero nominatus est. *saepe.* **2** *serpullum – Quendel (Thymus serpyllum L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p.290sq.):* DYNAMID. Hippocr. 2,62 serpyllum . . . dicitur . . . ab aliis -r erraticum. 2,88 herpylli, hoc est -is agrestis. DYASC. p.169^{a} Latini . . . *serpillum* -r eraticum vocant . . .; una *species* est ortualis sive usualis . . ., alia agrestis. **3** *paliurus – Christusdorn (Paliurus spina Christi Mill., cf. André, Lex. bot. p.234):* DYASC. p.145^{b} paliurus ab aliis . . . -r domesticum vocatur. **4** *faba – Bohne:* GLOSS. III 7,25 St.-S. -r baona.

cicera *v.* cicer, sicera.

cicercula (circircla), -ae *f. vel* **cicerculum,** -i *n. erebinthus vel lathyrus – Kicher- oder Platterbse (Cicer arietinum L., Lathyrus sativus L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p.89):* DIAETA Theod. 49 -a ventrem procurat *eqs.* SYLL. Bern. 3,40 lentis grana, fabam, vile -um. GLOSS. II 732,40 St.-S. -ę arauuiz. 735,25 -ę chicherrun. III 487,13 circircla arewurz. *ibid. al.*

***cicerella** (-ril-), -ae *f. erebinthus vel sim. – Kichererbse o. ä. (Cicer arietinum L.):* WILH. SALIC. chirurg. 3,4 p.342^{E} recipe farinae -illae vel robilii vel fabarum . . . libras v (3,5 p.342^{H} -ae). *fort. add.:* TRACT. de aegr. cur. p.287,37 herbam, quam vulgus nominat panem cicereli.

cicero *v.* careum.

***cicerula,** -ae *f. cicer aut serpullum – Kichererbse oder Quendel (cf. p.569,42.63):* ALPHITA I p.284,10 -a erba est quasi agreste cicer.

cichle *subst.* (κίχλη) **1** *turdus – Drossel:* ALBERT. M. animal. 8,85 avis dicta kyaly (*p.617^{a},18* κιχλῶν) habet tres modos specierum *eqs.* 8,86 vulnakyz. 8,222 kangelam. **2** *turdus – Lippfisch (Labrus):* ALBERT. M. animal. 7,84 cum pullificant *pisces lapidosi,* est quasi chaygel (*p.599^{b},8* κίχλαι) *eqs.* 7,137 cayela.

cichoreum *sim. v.* cicorea. **cicidus** *v.* cecis.

***cicigios** *subst. (orig. inc., nisi subest* zigis*, cf. André, Lex. bot. p.340) serpullum – Quendel (Thymus serpyllum L.):* GLOSS. III 198,40 St.-S. crassinela vel -os (ecigias *var. l.*) ueltcolna.

cicimis *v.* cucumis.

cicindela (cec-, cinc-, -cend-, -dal-, -dil-, -illus *sim.*) *vel* **cicendula** (scisc-, cyne-, cisin-, -ced-, -enu- *sim.*), -ae *f. (m. et n.: l.38.40.42.44.47sqq.51.69) form.: decl. II.:* nom. sg.: -us: *l.38.49.69.* -um: *l.51. gen. sg.* -i: *l.42sq. acc. sg.* -um: *l.51. decl. III.: nom. sg.:* -is: *l.48.* -e: *l.38.47. acc. sg.* -em: *l.44. abl. sg.* -e: *l.40.44. dat. pl.* -ibus: *l.41.*

1 *lucerna – Lampe (cf.* GLOSS. I 202,5 St.-S. cicindele cicindalun edho clesinu leohtfaz. III 377,2^{2} lampas lichtfaz . . ., cicendile similiter. IV 46,41 cicindalus lichunus. 245,49 cincindila uuocco. *al.):* VITA Sulp. 12 (MGMer. IV p.380,5) de illo cicindile . . ., qui est ante sepulchrum. ALDH. virg. I 32 p.271,8 latex lucernarum cicindilibus (cinc- *AB*) infusus. CONVERS. Afrae 4 extincxit se lumen cicindili (-ile *A 1^{a} a. corr.,* cecendili *A 1^{b} a. corr.*). VITA Desid. Vienn. 3 p.639,13 tantam . . . Dominus cecindele (-em *1*), quem . . . credidit *sanctus Desiderius* accendendum, dignatus est ostendere gratiam (*inde* NOTKER. BALB. martyr. X. kal. Iun. p.1087^{B} cincindele, quod . . . accenderat, . . . sanctitatem . . . ostendit). p.639,18 ipse cecindelis in plenitudine vertebatur. VITA Elig. 2,50 p.728,20 cecindillus (cecindalus *3 p. corr.*) . . . repente . . . repletus . . . ardet. *al.* HUGEB. Willib. 4 p.98,17 est in vitreo parvum cisindulum et circa cisindulum est illud vitreum undique clausum. **2** *lampyris – Leuchtkäfer, Glühwürmchen (cf.* GLOSS. III 48,35 St.-S. cicendula [cyc-, cit- *var. l.*] gleim. 55,17 cynenula chlen. 673,2 glis vel cicendula vel nitedula glemilin. *saepe):* ALBERT. M. animal. 26,12 cicendula est vermis unus de noctilucis. *cf. l.64sqq.* **3** *de avibus:* **a** *species fringillae – Finkenart:* ALBERT. M. animal. 5,43 aliae parvae aves sicut philomena et alauda et sciscendula et huiusmodi. 8,82 parvulam avem musicam, quam nos vinconem vocamus, quam quidam grammatici latine scicendulam vocant ab imitatione soni avis ipsius facticium nomen imponentes. *fort. add.:* CARM. Bur. B 133,19 volucres celi referam . . .; laudula nulla tuum fugiatve cicendula (cinced- *var. l.; cf.* GLOSS. III 31,3 St.-S. -a [smerdula, ceyx *sim. var. l.*], cleno, glime, clonigel, zijs, merslin, wintwechel. 714,54 cicedula cleme. IV 355,11 stigliz) raptum. **b** *species falconis – Falkenart: v. l.64sqq.* **4** *per confusionem i. q. scandula – Schindel:* GLOSS. IV 183,57 St.-S. cicindilus (cync- *var. l.*) schindala (183,65).

1. cicinus, -a, -um. (κίκινος) *e crotone confectus – Rizinus-:* PAUL. AEGIN. cur. 3 -i (*3,1,3* κικίνου) veteris olei (MAPPAE CLAVIC. 109).

[Stotz]

2. cicinus *v.* cycnus.

***cicion** *adi. (fort. subest* ὕπτιος, *vix cohaeret c.* zizuinnim, *cf. André, Lex. bot. p.243.341) ?supinus – ?gebogen:* FRAGM. mul. I 15 herba artemisio . . ., herba peresterion -on in oleo quoquis.

cicirbita (chiterbica), -ae *f. sonchos – Gänsedistel (Sonchus oleraceus L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p.90):* BENVEN. GRAFF. ocul. A p.30b,8 de . . . herba, quae vocatur cardarella . . .; Tusci vocant chiterbicam (*cf.* B 15 p.36,6 tyrebeccam).

cicis, cicisum *v.* cecis. **cicituca** *v.* 1. cicuta.

ciclaminus, ciclops, ciclus, cicnus *sim. v.* cyc-.

1. ciconia (cyc-, -cun- *sim.*), -ae *f. metr.* cī-: *l.24.* πελαργός *– Storch (fere de ave alba; de ave nigra: l.28.31; cf.* GLOSS. III 25,49[14] St.-S. cygonia storche. 457,20 -a [citonia *var. l.*] odeboro [stork *var. l.*]. *saepe):* **1** *proprie:* PACTUS Alam. V A 8 gariola, cicunia (icunia, cisuniva, caecunia *var. l.*), corvo, . . . alia similia requirantur. ALDH. ad Acirc. 131 p.180,3 -ae gratulant vel glottorant vel critalant. PAUL. DIAC. Rom. 14,9 aves in aedificiorum fastigiis nidificare solitas, quae -ae (cicico-, -nae *var. l.*) vocantur. ANTIDOT. Glasg. p.133,14 cor -e . . . manducet. EGBERT. fec. rat. 1,1590 indulget senibus miserando -a nidis. Ps. ODO MAGD. herb. 353 utile non modicum dat avis -a fimum. HILDEG. caus. 4 p.211,32 arvinam . . . -ae accipiat *leprosus.* CARM. Bur. B 58,4,15 -a rostrisona. CAES. HEIST. mirac. I 10, 60[capit.] de cy-a propter adulterium occisa *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.9,20 ambe species -arum, scilicet albe et nigre. ALBERT. M. animal. 1,40 quaedam *(animalia)* . . . abscondunt se per tempus aliquod anni et post illud revertuntur ad loca sua sicut . . . -a et glis. 23,35 genus -ae totum in dorso nigrum . . ., sed hoc non nidificat in hominum habitationibus, sed in paludibus deserti *eqs. saepe. in nomine plantae:* ALPHITA II p.86,1 imbis, id est pes -e. **2 a** *in imag.:* CHRON. rhythm. Leod. 398 umbra, non res, est sapientia; minus sapit grus quam -a. **b** *per compar.:* CAES. HEIST. mirac. I 8,9 ad instar cy-arum congregati susurrabant *Iudaei.* **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 8,6 p.245[A] -a . . . providos homines significat . . ., qui persequuntur serpentes *eqs.* **d** *proverb.:* IOCALIS 454 contempto trunco ranarum rege benigno mittitur imperio rostrata -a digno. **3** *translate:* **a** *de motu digitorum i. q. irrisio – Verhöhnung:* BENZO ad Heinr. 3,4 num celare potero domino meo -as, quas plerique nostrorum faciunt post tergum regalium baiulorum? **b** *tolleno – (Brunnen-)Schwengel (cf.* GLOSS. IV 183,59 St.-S. -a [cyc- *var. l.*] storch vel galchrabe *[i. -rahe ut vid.]):* CHART. Rhen. med. I 135,41 p.165,4 (a.893; interp.?) de cy-a vel stadiva dominica, id est locus, ubi stat, quando aquam haurit, quot inas procuraverit, tot solidos v . . . exigere debes.

2. *ciconia *subst.* (*cf.* cicuta, conium) *cicuta – Schierling (cf. p.572,19):* GLOSS. III 487,12 St.-S. -a wotich *(cf. notam ed.).*

cicon(i)on *v.* cicorea.

cicorea (si-, cito-, -ria), -ae *f. (n.* -ium, -onon: *l.58.61. 63.65)* (κίχορα *sim.*) **1** *intibus agrestis – Wegwarte, 'Zichorie' (Cichorium intybus L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.990sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 209 p.143,11 seris et -ium (*3,46,4 p.251,25* κιχώριον), aliquando . . . crudum comestum, aliquando . . . coctum. 233 p.169,14 cibi . . . stiptici, qualis est . . . olerum intuba et -ia. *al. (v. ind.).* ANTIDOT. Lond. p.21,3 scarolegia . . ., strigno, -onon. GLOSS. III 553,5 St.-S. -a hintloufte *(a,* himellŏch *b). al.* DYASC. p.173[a] agrestis *species sericis* . . . pinguis aut (an *ed.*) ciconon appellatur ([*Diosc. lat. 2,116* picris aut cicorion]. *cf.* ALPHITA II p.166,30 pigris aut citonon). IOH. PLATEAR. simpl. med. p.37a[r] sponsa solis, eliotropia, intiba, -a, solsequium, dionysia idem est *eqs.* ROGER. SALERN. chirurg. 3,722 (add. cod. M) succo paritarie . . . vel plantaginis, si-as *(sic?) eqs.* ALBERT. M. veget. 6,321 -a, quae et sponsa solis vocatur, est herba . . . iuxta vias nascens *eqs. fort. add.:* GLOSS. III 515,10 St.-S. ciconion scarleie. **2** *?convolvulus – ?Winde (Convolvulus arvensis L. vel sim., cf. Marzell, op. cit. I. p.1136sqq.):* GLOSS. III 324,41 St.-S. citorea herba winde. *v. ThLL. s. v.* cichoreum.

***cicotergitronus,** -i *m. (cf.* θρόνος; *ceterum de origine non constat) species throni – eine Art Thron:* LAND. MEDIOL. hist. I 2,18 p.56,8 cum Arnulfus . . . ante faciem eius *(imperatoris Constantinopolitani)* solus, astantibus multis episcopis . . ., quibus ante praesentiam imperatoris sedere non licet, super -um sederet *eqs.*

cicothus *v.* cyathus.

cicrum *v.* citrum. **ciculus** *v.* cuculus.

cicuma (cec-) *subst.* (*cf.* κικυμίς) *noctua – Nachteule:* GLOSS. IV 135,17 St.-S. cecuma vvla.

cicunia *v.* 1. ciconia. **cicunita** *v.* 1. cicuta.

***?cicuratus,** -a, -um. *?levis – ?leicht:* TRACT. de aegr. cur. p.124,2 ad omnes passiones capitis -as accipe salviam, tapsum barbassum *eqs.*

1. cicuta (cyc-, cec-), -ae *f. script.:* li-: *l.26.* cydu-: *l.31.* -unita: *l.36.* cicituca: *l.30.*

1 *conium – Schierling (Conium maculatum L. vel Cicuta virosa L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.999sqq. 1118sqq.):* **a** *strictius de planta:* **α** *proprie:* ANTIDOT. Glasg. p.160,8 -e semen tritum. RECEPT. Bamb. 10 flores -e. RECEPT. Sangall. II 14 cecute radices sucum. THEODULF. carm. 2,128 hortus aromaticis redolens . . . herbis gestat nidorem saepe, -a, tuum. GLOSS. III 97,7 St.-S. -a bucholter. 278,61 l-a scerlinc. 314,35 -a wotich. 479,40 -a hvnteschervela. 513,53 -a puchil *(a,* cituita vel kanna scŏreling *b).* 553,62 -a wutscherlinc (kelberscraut *add. b).* 576,19[4] toxica aitterwurcz, cycuta idem. 596,31 -e wedewesle (wodescerne vel storkesnauel *add. m*[2]). 597,31 cicituca vnchirlinc. IV 183,55 cycuta vel cyduta herba i. scherlinch. 359,4 -a i. scaruwe. *saepe.* ODO MAGD. herb. 2029 frigida letiferae vis est natura -ae. HILDEG. fragm. 180 insanas herbulas, id est -am . . ., contundat capitique suo circumponat . . . et frenesis minor fiet. GLOSS. Roger. III 839 -a domestica . . . cocta *eqs.* ALPHITA I p.284,13 cicunita (-a *var. l.*), coniza, conium idem (*cf.* II p.39,32). ALBERT. M. nat. loc. 2,4 p.565,41 in -a aquatica, quae calidior est quam alia *eqs.* veget. 6,317 -a est herba venenosa, folio et radice similis petrosilino, nisi quod costae foliorum sunt minores et strictiores; fortioris tamen virtutis est aquatica. *saepe.* **β** *in imag. vel per compar.:* THEODULF. carm. 28,569 scelus est animae praeponere corpus . . ., piperi praeferre -am. CARM. anon. (SBMünch. 1873/III. p.725,16) et vome pestiferam Veneris puerique -am. CARM. Bur. B 92,21,4 non efficaciter verum prosecuta *es (sc. amatorem laudando),* ut per te prevaleat lilio -a. IUSTIN. Lippifl. 168 ne maeror acerbet risum . . ., dira -a favum. EBERH. ALEM. labor. 885 mel verbi, monitus urtica, -a virgarum. **b** *latius i. q. fistula – Pfeife, Flöte:* **α** *proprie:* WALAHFR. imag. Tetr. 235 si . . . argutae . . . setis possint crevisse -ae, . . . impar ero . . . promere laudes. CARM. Bur. B 158,1,6 canens cum -a. *de organi fistula:* WALAHFR. imag. Tetr. 143 sonoros comminuet truncos et iniquas voce -as. *v. et p. 548,69.* **β** *in imag. de arte poetae:* ALCUIN. carm. 1,1437 Castalidā instituens alios resonare -ā. ERMOLD. Ludow. 4,747 hoc tibi, Caesar, opus stolida crocitante -a porrigit Ermoldus. MILO carm. 1,6,3,296 auratis carmen cantare -is. EKKEH. IV. carm. var. II 5,16 sit muta -a Maronis. **2** *Geranium (L.) vel sim. – Storchschnabel o. ä. (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p.646): v. l.29sq.* **3** *hyoscyamus – Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L. vel sim., cf. Marzell. op. cit. II. p.925sqq.):* GLOSS. V 43,26 St.-S. -ę . . . pilse. **4** *artemisia – Beifuß (Artemisia vulgaris L. vel sim., cf. Marzell, op. cit. I. p.434sqq.):* ALPHITA I p.291,32 quaedam -a dicitur leptofilon. **5** *asclepias vel bryonia – Schwalbenwurz oder Zaunrübe (Vincetoxicum officinale Moench, Bryonia L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p.222, Marzell, op. cit. I. p.687):* GLOSS. III 527,19 St.-S. -a cardus trazewrc *(sed v. notam ed.).* **6** *caryophyllata – Nelkenwurz: v. vol. I. p.1421,68.* **7** *?veratrum – ?Nieswurz (Veratrum album L., cf. E. Björkman, ZDtWortforsch. 3. 1902. p.269):* GLOSS. II 483,3 St.-S. -as hemara.

[Stotz]

2. cicuta *v.* cicada.

cicutarius, -a, -um. *cicutae similis – schierlingähnlich:* DYASC. p.96[b] geranion . . . seu ut Latini peumonia *(sic?)* -a (ALPHITA II p.74,10). *cf. ThLL. s. v.* cicutaria.

***cicutinus,** -a, -um. *venenosus, perniciosus – giftig, unheilstiftend:* LAMB. WAT. annal. a.1153 p.527,40 Simon . . . fallaciter verbis -is principem delinivit (p.528,9). *Stotz*

cidagricus *v.* chiragricus.

***cidalarius** (zi-, ceil-, -del-, -dl-, -ll-), -i *m.* (*theod. vet.* zidalari) *apiarius, collector mellis – Bienenzüchter, Honigsammler, Zeidler:* TRAD. Lunaelac. 39 (s. VIII.[med.]) IIII cidl-os super ribam Danubii. DIPL. Otton. I. 29 cum . . . cide-is, parscalchis *eqs.* DIPL. Otton. II. 44 cum . . . ceil-is. TRAD. Ratisb. 296 cum IIII servis -llariis. *al.* *in cognomine:* CHART. Argent. I 216 p.171,9 (a. 1229) Humberti Zide-i. *ibid. saepe (v. ind. p.576).*

***cidalweida** (zi-, -del-, -wai-), -ae *f.* (*theod. vet.* zidalweida) *ius apes colendi et mel colligendi – Recht zur Bienenzucht und zum Honigsammeln:* DIPL. Otton. III. 128 cum . . . silvis, venationibus, z-a *eqs.* DIPL. Heinr. II. 3 cum . . . apum . . . pascuis, quę vulgo dicuntur -is. DIPL. Heinr. III. 98 cum . . . cidelwaida. *al.*

cidarcinus *v.* cyclaminus.

cidaris (cyd-, cind-, -der-), -is *f.* (κίδαρις) *form.:* *acc.sg.* -im: *l.27.32.al.* *abl.sg.:* -i: *l.35.40sq.* -e: *l.31.38.* *tegumen capitis, pileus – Kopfbedeckung, Mütze, Hut (cf.* GLOSS. III 295,54 St.-S. -im pilleus mitra hŏbe. 409,70 cydaris hůtelin. IV 113,19 [cod. c] cindaris hut. *saepe):* **1** *de pileo clericorum, praecipue episcopi:* **a** *proprie:* ALTFR. Liutg. 2,5 Liudgerus . . . in veste sacerdotali -im in capite gestans. NADDA Cyriac. I 21 presul . . . pontificali cidere infulatus. VITA Serv. 5 p.17,9 per -im hemisperialem. CATAL. thes. Germ. I 135,7 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -im abbatialem. *al.* **b** **α** *alleg.:* ABSAL. serm. 39 p.228[A] in -i, qua caput tegebatur, regimen quinque sensuum *significatum est.* **β** *meton. de officio episcopi:* VITA Altm. 16 Tiemo . . . indignus -i sedem Altmanni pecunia invasit. **2** *de pileo laicorum:* RUODLIEB IV 93 sublata cydare surgens *rex.* XVII 29 cydarim reperit. AMARC. serm. 1,294 (ed. K. Manitius. 1969) quid dubitem tortos -i cohibere capillos. **3** *de effigie:* EBO BAMB. Ott. 3,1 p.651,4 simulacrum, quod aurea -i oculos . . . contegebat.

cidco, cidea *v.* cydonius. ***cid(e)larius** *sim. v.* cidal-.

cideris *v.* cidaris. **cideum, -us** *v.* cydonius.

cido *v.* cedo. **cidonia** *v.* cydonius.

***cidriadum, *cidrinus** *v.* citr-.

***cidus,** -i *m.* (*orig. inc., nisi latet* ζύθος) *fort. i. q. cervisia – viell.: Bier:* GLOSS. III 487,17 St.-S. -us sucus drieide.

cieo, cii, citum, ciere. *form.:* *praes.:* *inf.* cire: *l. 53.* *indic.* cit: *p.574,2.* *perf.:* civit: ERINH. Haimer. 539. cit: *l.67.* *signif.:* EGBERT. fec. rat. 1,364 da pueris, quod cire movere, ciere vocare.

1 *de agitatione, impulsu:* **a** *movere – bewegen:* VITA Serv. 13 p.51,19 veluti flabello auram ciere. **b** *efficere – hervorbringen:* WALAHFR. imag. Tetr. 14 echonem voce -bant. CAND. FULD. Eigil. II 9,3 quasve tremens cieras concreto corpore voces? GUIDO ARET. form. epil. 243 ista *(vocula)* tonos dulce ciet. *al.* **c** *transferre – verlegen:* TRANSL. Auct. 19 castra cieri mandavit. **d** *incitare – antreiben, erregen:* ALDH. ad Acirc. 79,1 bellantum crepitu quae *(salpinx)* corda -bo. TIT. Rom. 2,7 (MGPoet. IV p.1013) cie frequens intima cordis. **e** *parare – bereiten:* ALDH. ad Acirc. 76,8 qui *(canes)* mihi *(muricipi)* . . . bella -bunt. ERINH. Heimer. 163 ciit hec sibi verbera dura. *al.* **2** *de voce, sono:* **a** *vocare – rufen:* WALAHFR. carm. 76,81 dulcesque -bo Camenas. CHRON. Noval. 5,37 cit servos. CARM. Bur. B 102,6,2 Hector ad arma citus. *al.* **b** *nominare – nennen:* ABBO SANGERM. bell. 3,53 ambro timeto cieri. **c** *provocare – herausfordern:* IONAS BOB. Columb. 28 p.218,9 Theudericus Theudebertum ad bellum ciet. HIST. peregr. p.119,37 bucinis et sagittis nostros . . . cientes ad pugnam. **d** *invocare – anrufen:* EUGEN. VULG. calend. 174 (AnalBoll. 84. 1966. p.366) Romuleum pridie castrum cit voce Calistum. **e** *evocare – auffordern:* HROTSV. Gong. 477 voce ciens stabilem corpus deponere testem. **f** *acclamare – ausrufen:* LIGURINUS 1,346 cietur dux puer in regem. **g** *dicere, loqui – sagen, reden:* ALCUIN. carm. 55,1,4 milia multa cient. *remissius:* LIOS MON. 295 hoc iterum scriptura ciet.

cifalargicus *v.* cephalargicus.

***cifra** (cyfre), -ae *f.* (*arab.* ṣifr, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursprung. nr. 1894*) **1** *numerus solam positionem significans – nur den Stellenwert angebendes Zahlzeichen, Null:* ANON. algor. Salem. p.2,28 his IX figuris addita ista 0, quae -a vocatur nichil habens significare praeter locum absque numero demonstrare. ANON. algor. Hann. p.28,34 invenerunt decimam figuram, quam cyfre vocaverunt *Arabes.* ANON. mus. Sowa 3 p.114,22. *per compar. et in imag.:* VITA Herm. Ios. 41 p.702[F] se . . . -am algorismi . . . nominabat. EPIST. Rem. 29 (NArch. 47. 1928. p.536,15) -am gestat dedecoris, signum videlicet dampnatorum, *Germania.* ALBERT. STAD. Troil. 1,795 cunctis sit quia -a pigris. **2** *numerus – Zahl(zeichen):* NICOL. BIBER. carm. 1494 (ed. Th. Fischer. 1870; s. XIII.[2]) aut mensurare vel per -as numerare.

cifus *sim. v.* scyph-.

***cigirlingus** (zi-), -i *m.* (*theod. vet.* zigerlinc) *caseus e sero factus – Molkenkäse:* CHART. Sangall. A app. B 59 p.747,19 (s. XII./XIII.) quelibet harum *cellarum* dat z-um. p.754,4 LXX casei maiores et XII -i.

cignus *v.* cycnus. **ciliacus** *v.* coeliacus.

ciliada *v.* chilias.

***ciliandis** *subst.* (*orig. inc.*) *testudo – Schildkröte: v. p.531,61.*

ciliarcus *v.* chiliarchus.

***ciliatio,** -onis *f.* *constrictio ciliorum – das Zusammenschnüren der Augenlider, Aufbräuen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.161,12 per -em poterit . . . reduci ad aliquam bonitatem *falco male tractatus.* p.238,15 falconum quidam sunt ex captione et -e . . . perterriti.

***ciliatura,** -ae *f.* *constrictura ciliorum – Zusammenschnürung der Augenlider, Aufbräuung:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.160,6 utilis -a pro agrestibus falconibus. 3 p.53,22 si nolet volare ciliata *grus,* removeatur -a, ut aperiantur oculi eius. *ibid. saepe (v. comm. p.363).*

***ciliatus** *v.* *cilio.

cilicinus (cyl-), -a, -um. *e pilis textus, asper – hären, rauh (cf.* GLOSS. III 409,44 St.-S. -us haerin. *al.):* MILO Amand. 6 (MGMer. V p.475,37) -a non horruit indumenta. EKKEH. IV. bened. I 21,146 accinctus (gloss.: cingulo cy-o) lumbos assurge. ANDR. STRUM. Ioh. 20 -a . . . veste . . . uti. VITA Theod. 33 -am asperitatem. GERH. STED. annal. p. 221,50 tunica ferrea, non -a, induebatur. *al.*

ciliciolum, -i *n.* *vestis aspera – rauhes Kleid:* NICOL. LEOD. Lamb. 26 (ASBoll. Sept. V p.607[B]; c. 1143) Lambertus . . . solo -o contectus.

cilicium (cel-, cyl-, -tium), -i *n.* (κιλίκιον) *metr.:* cīlī-: CARM. libr. II A 18,16. cĭlĭ-: RANGER. Anselm. 5106. *pannus seu vestis aspera e pilis texta – rauhes, aus Haaren gefertigtes Tuch oder Gewand (cf.* GLOSS. III 190,40 St.-S. -um harre. *al.):* **1** *de tegimento:* ANNAL. Fuld. II a.878 p.91,19 altare . . . -o cooperuit. DIPL. Karoli III. 125 p.201,13 dentur . . . clipeus I cum lancea, coria II totidemque -tia. REGINO chron. a.868 p.96,3 substrato sibi tantum -o prostratus *rex.* VITA Bard. 26 p.340,34 -um in terra iussit sterni sibi seque super illud levari. *al.* **2** *de veste paenitentiae et humiliationis:* **a** *proprie:* VITA Arnulfi 21 spretis . . . mollibus . . . vestibus -o exornabat *lectum.* VITA Wandr. 9 (MGMer. V p.17,22) in tegurio suo in cel-o iacebat. ANNAL. Mett. a. 753[med.] aspersus cinere et indutus -o . . . regem obsecrat *papa* (VITA Mathild. II 27 in -o et c. mori. CONSUET. Trev. 43 p.63,32 -um super caput et cinis super pectus ponatur. LAMB. HERSF. annal. a.1075 p.214,34 in c. volutantur et -o. *al.*). RUOTG. Brun. 35 p.36,15 -o membra domans.

[Bansa]

EKKEH. IV. carm. Gall. 15,4 cruore perfusum . . . cy-um. WIPO gest. 13 in -o et nudis pedibus . . . ante regem venientes *Ravennates*. ANNAL. Rod. a. 1106 p. 692,23 pro tunica -o semper fuit perindutus. CHRON. Reinh. a. 1202 p. 566,1 penitencie indicia, -um ad carnem . . . et . . . flagellorum susceptio. *saepe. de reliquiis:* NOTAE Salv. Scafhus. (MGScript. XIII p. 722,56; s. XI.ex.) de -o sancti Lamperti martiris. *al.* **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 9,24 p. 280D in -o . . . asperitas et compunctio peccatorum . . . ostenditur. **c** *in imag.:* GERHOH. psalm. 34,13 p. 368,1 in aspero . . . -o carnis infirmae. **d** *meton. de quadragesima:* EKKEH. IV. cas. 30 p. 116,8 post cineres et -a.

cilidonia *v.* chelidonius. **ciligo** *v.* siligo.

cilindrus *v.* cylindrus.

***cilio,** -atum, -are. *cilia filo constringere – die Augenlider zusammenschnüren, aufbräuen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 24,25 quando vultures erant ex toto -ti. 2 p. 147,3 -are est tenere oculos avis clausos cum palpebris inferioribus *eqs. ibid. saepe (v. comm. p. 363).*

adi. **ciliatus,** -a, -um. *ciliis constrictus – aufgebräut:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 246,9 ipsa *anas* -a debiliter potest volare. *al. v. et p. 574,42.*

cilitium *v.* cilicium.

cilium (-llum), -i *n.* **1** *palpebra – Augenlid* (*cf.* GLOSS. II 52,18 St.-S. -a ogfel. III 391,29 [cod. b] -um ovglith): Ps. HELIOD. chirurg. 70 ambo -a, mappae, quae cerebrum tenent. ALBERT. M. animal. 1,139 sub supercilium est id, quod vocatur -um, quod est lacrimale oculorum. *al. expressius de vulnere:* DECRET. Frision. A 8 p. 53,9 pro superiori -o IV uncie, pro inferiori V solidi. **2** *pili palpebrarum – Augenwimpern:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,17 p. 9aT -a . . . sunt oculorum iuvamenta. Ps. ODO MAGD. herb. 262 loca nuda . . . -orum. **3** *supercilium – Augenbraue* (*cf.* GLOSS. III 362,22 St.-S. -um brawa. IV 113,24 cillum oucpra. 135,53 -um ôberbrawa): **a** *proprie:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 69,2 -a . . ., que sunt multum prominentia super oculos. 2 p. 147,6. **b** *translate:* **α** *dorsum procurrens (montis) – vorspringender (Berg-) Rücken:* DIPL. Otton. I. 245b p. 350,32 per -um . . . montis. DIPL. Otton. II. 266 p. 309,40 usque in -um montis. **β** *superbia – Stolz:* AMARC. serm. 3,381 (ed. K. Manitius. 1969) rite suos docuit -um deponere torvum. **4** *oculus – Auge:* CARM. Bur. B 86,1,7 ad te specto . . . nec deflecto -a.

cilix *v.* silex. **cilla** *v.* scilla.

cillo (-leo, -lio), -ere. *(se) movere – (sich) bewegen:* HEIRIC. Germ. I 1,261 (gloss.) quod ora hominem -rent, id est ad risum moverent. ALBERT. M. Iob 31,13 (ed. M. Weiss. 1904) ancilla mea, quae dicitur ab 'an' . . . et '-io, -is', quod est moveri (*sim.* euch. 3,3,2,2 p. 319a,9 -eo, -es).

cillum *v.* cilium.

cilo (chi-), -onis *m.* *fort. i. q. gena longa – viell.: lange Backe:* GLOSS. IV 229,19 St.-S. chilo lancbecho.

cilus *v.* chylus. **cima, *cimacius** *v.* cym-.

cimaera *v.* chimaera. **cimalia** *v.* cimolia.

***cimalic** (cuna-) *subst.* (cyma *cft. F. Diez, JbRomEngl-Lit. 8. 1867. p. 4*) *umbraculum – Schattenhut:* GLOSS. III 650,14 St.-S. -c (-a *ci. Diez l. c.*) scatahuot (668,18 umbraculus vel cun-c).

cimarum *v.* cyma.

***cimatura,** -ae *f.* *(ital.* cimatura *a* cyma, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della lingua italiana. III. 1964. p. 143c) lanugo – abgeschabte Flocken, Scharpie:* WILH. SALIC. chirurg. 1,44 p. 317D impleatur bombyce aut -a panni *brachale* (3,16 p. 347A).

cimax *v.* cyma. **cimba, cimbalum** *sim. v.* cym-.

***cimbelinus** *v.* *sabelinus.

***cimbellum** (cym-, -mpe-), -i *n.* *(ital.* cimbello, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. V. 1957. p. 4105 s. v.* zambello) *pugna, certamen – Kampf, Streit:* COSMAS chron. 2,39 p. 143,2 ut eos provocarent -o (cym- *A 3,* cimp- *A 1*) sicut mustela *eqs.* 3,31 p. 202,1 ubi filius patrem -o (cym- *A 3*) et pater filium provocat duello.

cimbia *v.* cymbia.

***cimbix** (ki-), *pl.* -iles *m.* (κίμβιξ) *qui tenax est – Geizhals:* ALBERT. M. eth. 4,1,8 p. 285a,24 parci, tenaces, kimbiles (*p. 1121b,22* κίμβικες). p. 285a,34 kimbiles.

cimbolum *v.* symbolum. **cimelia** *v.* cimolia.

cimeliarcha (ki-, cym-, -mil-, -us), -ae (-i) *m.* (κειμηλιάρχης) *thesaurarius – Schatzmeister:* RUOTG. Brun. 49 p. 52,8 quicquid thesauri . . . clavibus . . . kimi-i sancti Petri custoditur. LAND. MEDIOL. hist. I 2,17 p. 55,27 archipresbyteri et cimi-i. GESTA Frid. imp. A p. 42,11 Alghisius cimi-a. CATAL. Mediol. (MGScript. VIII p. 106,21) huius ecclesie cimi-am. p. 106,25 cymi-a et presbiter.

cimeliarches (kimil-), *acc.* -en *f.* *thesauraria – Schatzmeisterin:* WALTH. SPIR. Christoph. I epist. p. 63 epistola ad Hazecham sanctimonialem urbis Quidlinae kimi-en.

cimeliarchium, -i *n.* (κειμηλιάρχιον) *gazophylacium – Schatzkammer:* RATHER. iud. 4 (PL 136,611B) ostium -i . . . observent *ostiarii.*

cimelium (cym-, -mil-), -i *n.* (κειμήλιον) *res pretiosa – Kleinod:* PAUL. DIAC. Lang. 5,11 vasa sacrata vel -ilia sanctarum Dei ecclesiarum. VITA Athan. Neap. 7 p. 447,13 distrahebantur cy-a et res ecclesiarum. ARNULF. MEDIOL. gest. 1,5 in thesauris et cymiliis. ANNAL. Ratisb. a. 640. *de reliquiis:* ADAM gest. 1,18 p. 25,10 Remigii -ilia.

***cimella** *v.* *cymella. ***cimen** *v.* *coemen.

cimentarius, cimentum *v.* cae-. **cimera** *v.* chimaera.

***cimerium,** -i *n.* (*ital.* cimiero *a* cyma) *vertex – Scheitelpunkt:* ANNAL. Ianuens. IV p. 37,13 -um ⟨lune⟩ *(lacunam suppl. Pertz)* debent (-ret *Pertz*) esse in loco, in quo *eqs.*

cimeterium, -torium *v.* coemeterium.

cimex (cym-, cum-, -mix *sim.*), -icis *m.* **1** κόρις – *Wanze (cf.* GLOSS. III 36⁶ St.-S. cirex wantluz [271,5 cinex. 675,27 -x vel cumex]. 55,51 cymex wanze. IV 399,2 -ix schnaga. *saepe):* SIGEB. GEMBL. gest. 17 quibus *(oculis)* etiam culices et -es gloriantur. AMARC. serm. 1,300 (ed. K. Manitius. 1969) si quis . . . 'rauce culix' dixit mihi, 'fetide -x'. CAES. HEIST. mirac. I 9,65 p. 215,23 cymex, qui vulgo pediculus parietinus dicitur. ALBERT. M. animal. 26,14 -x vermis est latus in parietum rimis *eqs. al. v. et l. 44. fort. add.:* GLOSS. IV 185,33 St.-S. cymen moltburme. **2** *lens – Nisse:* GLOSS. II 327,16 St.-S. -es lendes nifz.

cimicia (-ca), -ae *f.* *hypericum – Johanniskraut (Hypericum L., cf. André, Lex. bot. p. 90):* ALBERT. M. animal. 26,14 vocatur cimex ab herba -ce, cuius habet fetorem.

cimilium *sim. v.* cimel-. **ciminum, -us** *v.* cuminum.

***cimio** *v.* *cymio.

cimi(s)terium, cimitron *v.* coemeterium.

cimix *v.* cimex. **cimma** *v.* cyma.

cimmamum *v.* cinnamum. **cimmum** *v.* cuminum.

***cimoira** (-oma), -ae *f.* *(ital. vet. merid.* cimoira, cimurro *a* χαμαί *et* ῥοή, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. II. 1951. p. 940) epiphora equorum – Katarrh der Pferde, Druse:* IORDAN. RUFF. equ. 6,16 p. 49,6 equus fere totam humorositatem capitis . . . per nares emittet et haec infirmitas -am vulgariter nuncupatur. MOSES PANORM. infirm. 5capit. -am. marisc. 11 p. 171,3 -oma.

cimolia (chi-, cym-, -mal-, -mel-, -lea, -leia *sim.*), -ae *f.* (κιμωλία) **1** *argilla (e Cimolo insula proveniens) – (kimolische) Tonerde, Bolus* (*cf.* GLOSS. III 511,40 St.-S. -alia bol. *al.* GLOSS. p. 260,122 Th. climolea mergel): **a** *medic.:* PAUL. AEGIN. cur. 16 -am (*3,3,1* κιμωλίαν) prius infundens. RECEPT. Sangall. II 74 terra cimelia. ANTIDOT. Augiens. p. 45,19 cymolea scrip. XII. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 353,22 quidam dicunt bolum Armenicum esse -leam. GLOSS. Salern. p. 5a,22 -lea, terra Hispanensis, terra Sarracenica. ROGER. SALERN. chirurg. 567 accipe chymolea. GLOSS. Roger. III 707 chimolea. II 282 chimoleia. *al.* **b** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 87 minium, alumen liquidum, -am. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380B chimolea . . ., terra sigillata . . ., Saraceni in ea sigillum imprimunt. **2** *creta vel sim. – Kreide o. ä.:* GLOSS. III 554,31 St.-S. chimolea cride vel steynslif.

***cimoma** *v.* *cimoira. ***cimosus** *v.* *chymosus. *Bansa*

cimoysis *v.* chemosis. **cimpus** *v.* cymbium.

cina *v.* cena. **cinabar** *sim. v.* cinnabaris.

cinaedus (caen-, cen-, cyn-, -ned-, -nid-, -nicus, -nitus *sim.*), -i *m.* (κίναιδος) *scortum masculum, homo effeminatus – Lustknabe, Weichling:* Lex Sal. Merov. 30,1 si quis alterum cinitum (cynitum, cenitum *var. l.*) vocaverit (*inde* Lex Sal. Pipp. 49,1 cinido. Lex Sal. Karol. 32,1 cenitum [caen-, coen- *sim. var. l.*]). Aldh. virg. II 2518 scortatores et molles sorde cenidos (scen-, caen- *var. l.; cf.* Gloss. II 22,43 St.-S. cenicos hureuuine. *ibid. al.*). Egbert. fec. rat. 1,304 parci sunt cinici mollesque in carne cinedi. Albert. M. animal. 1,436 cervix ad sinistrum declinata . . . cynaedum significat. *v. et supra p.162,64. attrib.:* Benzo ad Heinr. 2, 16 p.619,46 *(de Gregorio VII.)* Sarabaita cinedus.

cinagogum *v.* haemagogus.

***cinamicticos** *v.* *coenomictos.

cina(mo)mum *sim. v.* cinna-. **cinaprium** *v.* cinnabaris.

cinara (cinn-), -ae *f.* (κινάρα) *Cynara Scolymus (L.) – Artischocke:* Paul. Aegin. cur. 11 cinnaras (*3,2,3* κινάρας) grossas . . . coque.

cinaricius *v.* cinericius. **cinccio** *v.* cinctio.

cincellus *v.* syncellus. **cincinatus** *sim. v.* cincinna-.

cincindila *sim. v.* cicindela.

cincinnalis (con-, -inares), -is *f.* **1** *capillus Veneris – Frauenhaar (Adiantum Capillus Veneris L., cf. André, Lex. bot. p.91):* Gloss. med. p.62,20 politricum: . . . Romani -inares (-nn-.*P*). **2** *abrotanum – Eberreis (Artemisia Abrotanum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.412sqq.):* Gloss. III 577,31 St.-S. con-is scozuurz *(v. notam ed.).*

cincinnatus (-ina-), -a, -um. *crinitus – langhaarig:* Ars med. 3 p.420,12 tondi . . . oportet caput *discipuli* humiliter . . . neque valde depressum tonsum esse neque -inatum.

cincinnus (-inus), -i *m. cirrus, particula crinium, caesaries – Locke, Haarsträhne, (Kopf-)Haar (cf.* Gloss. III 177, 31 St.-S. -i locche. 362,6 -i crispelocke. 438,31 -us wirbiloch. *al.):* Aldh. epist. 4 p.485,4 laxis -orum crinibus. virg. I 58 p. 318,4 temporum -i (-ini *G*) calamistro crispantur. Vita Landel. 102 radere -os et tonsorare capillos. Egbert. fec. rat. 1, 1689 ne quis ad opprobrium -us pendeat, equa. Cosmas chron. 1,19 p.39,24 apprehendens per -os verticis . . . amputavit *dux* . . . caput *senioris. al. alleg.:* Hraban. univ. 11,15 p.326^{B} -i sunt fidelium collectiones (*cf.* Honor. August. cant. 5,2/3 p.435^{B}). *per compar.:* Aesculapius 22 p.35,24 facies eis *(paralyticis)* torquetur, quasi -inum faciant.

cincito *v.* zinzito. **cincro** *v.* cenchros. **cincta** *v.* cingo.

***cinctada,** -ae *f. terra saepta – eingehegtes Stück Land:* Trad. Frising. 668 (a.845) tradidit . . ., quicquid habuit . . ., preter . . . -am unam.

cinctio (-ccio), -onis *f.* **1** *actio circumdandi cingulum – Umgürtung:* Chron. Pol. 2,20 in militaris consilio cinccionis. *alleg.:* Hraban. hom. II 108 p.349^{D} in -e alterius impositionem vinculorum . . . exprimit *Dominus.* **2** *munitio – Befestigung:* Mirac. Wigb. 16 (MGScript. IV p.227^{a},4; c. 940) necdum . . . -e alicuius presidii loco . . . vallato. **3** *circumclusio – Einfriedung:* Dipl. Otton. I. 209 p.288,42 cum . . . forestis, cinctis duabus cum consueta -is districta.

cinctorium, -i *n. zona – Gürtel (cf.* Gloss. III 174,14 St.-S. -um gurdel. *al.):* **1** *gener.:* **a** *proprie:* Wett. Gall. 34 p.276,8 per tracturam -i. Caes. Heist. mirac. II 2,28 p. 110,20 -um . . . per superiora extraxit. *al. v. et p.579,42.* **b** *alleg.:* Hraban. univ. 21,15 p.572^{C} -um sive lumbare . . . populus Israel est. **c** *in imag.:* Altm. Florian. (ScriptRer-Austr. I p.59,11; s. XIII.^{1}) exue tardantis laetus -a carnis. **2** *liturg.:* Folcuin. Bert. 117 p.634,26 -a III. Catal. thes. Germ. I 62^{a},10 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) 1 coccineum -um. **3** *medic. i. q. fascia ventralis – Bruchband:* Tract. de chirurg. p.145,12 ligetur *ponderosus* cum funda, id est -o. *ibid. iterum.* **4** *anat. i. q. velamentum – umhüllende Schicht:* Ps. Galen. anat. 1 p.166^{A} positum est . . . super ea *(membra sensu carentia)* -um nervosum cooperiens ea. *ibid. al.*

cinctura (sc-, -nt-), -ae *f. zona – Gürtel:* Vita Karoli M. 2,22 p.63,33 camisiam . . . Marie cum -a. Frid. II. Imp. art. ven. 3 p.4,2 ut illa pila subponatur cinture falconarii. Salimb. chron. p.425,24 -a Aaron. *fort. add.:* Hildeg. phys. 3,26 p.1235^{B} per sanctam sc-am sanctae incarnationis . . . abtrahe . . . dolorem!

cinctus, -us *m. terra saepta – eingehegtes Stück Land:* Dipl. Karoli M. 96 p.138,39 super terraturiis eorum vel -us eorum (*sim.* Dipl. Karoli III. 145 p.233,39). *Dauser*

cinculum *v.* cingulum. ***cindale** *sim. v.* cen-.

cindaris *v.* cidaris. **cindium** *v.* cnide.

cinedus *v.* cinaedus. **cineglossa** *v.* cynoglossa.

cinemomum *v.* cinnamomum. **cinera** *v.* cinyra.

***cineratus,** -a, -um. **1** *adi.: in cinerem redactus – zu Asche oder Staub geworden:* Bovo Sith. Bert. 7 p.531,6 ossa -i corporis. Gesta Halb. p.108,46 (vs.) vivere digni sunt cibus igni, sunt -i. **2** *subst. masc.: homo impurus – unsauberer, unlauterer Mensch:* Rather. conf. 39 p.437^{A} bene tibi *(sc. Ratherio)* contigit, -e et cacabate (*PG 65,284^{B}* σποδόδερμε, μέλανε).

***cinereitas** (-rit-), -atis *f.* **1** *color cineris – Farbe der Asche:* Albert. M. animal. 23,7 *aquila* tota nigra, licet in senectute ad -em . . . convertatur. 23,129 monedula . . . in superiori capitis aliquantulum nigredine vergens in -ritatem nitentem. *ibid. al.* **2** *residuum cineri simile – aschenartiger Rückstand:* Albert. M. animal. 3,115 adustio fit ex ipsamet colera, quando videlicet per ebullitionem convertitur ad -em. 3,120 quae *(melancolia innaturalis)* a colera rubea per adustionem separatur, in qua . . . sola manet -s, quae melancolia vocatur. 12,84.

cineresco, -ere. *in pulverem resolvi – zu Staub werden:* Carm. anon. (SBMünch. 1873/III. p.745,11; s. XI.^{2}) caro marcida, tabida, fetida, si -at, spiritus evolat. Inscr. Germ. II 1 hic -it *Fastradana.*

cinereus, -a, -um. **1** *proprie i. q. cineri similis – aschenähnlich:* Gloss. med. p.19,23 frutex *(cinnamomi)* colore niger vel -us. Albert. M. animal. 3,97 grues . . . primo sunt -i coloris (*p.519^{a},2* τεφρά). veget. 2,144 tertia *substantia hyacinthi* est terrea, quasi -a, adusta, subtilis et tenuis. 3,76 fructus . . . amari et -i. *al.* **2** *translate i. q. sordidus – schmutzig, verwerflich:* Hildeg. epist. I 63 p.283^{C} inguinaria submersio -ae causae diversa crimina evomens.

cinericius (-nar-, -tius), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *qui cineris est – zur Asche gehörig, Aschen-:* Benzo ad Heinr. 4,1 p.635, 3 Danihel destruxit Belum arte -a *(cf. Vulg. Dan. 14,13).* Ps. Avic. tinct. 7 p.632^{a},41 ignem lentum -c⟨i *?*⟩um. **b** *cineri similis – aschenähnlich:* Aesculapius 31 p.47,17 lingua fit . . . -i coloris (Gloss. med. p.67,24. *al.*). Ioh. Platear. simpl. med. p.37a^{r} marmore per adustionem in -tiam substantiam mutato. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p.54,21 aironum -orum et bisorum. *al.* **c** *in cinere coctus – in Asche gebacken:* Tract. de caus. mul. 77 carnis accipiant pullinas assas et pane -o. **2** *subst. neutr.: alch. i. q. vas ex cinere sim. confectum – aus Asche u. ä. verfertigtes Gefäß (interdum fort. de usu; de re v. E. Darmstädter, Die Alchemie des Geber. 1922. p.167[161]):* Ioh. sacerd. 196 fac cinaricium bonum. Geber. summ. 2,33 cap. p.691 -i examen, quomodo sit componendum (p.692 similiter et confici potest huius e. -tii in crucibulo terreo). Rosin. ad Sarr. 2 p.287,6 quaedam res purificantur . . . per divisionem, ut metalla ab invicem per -tium. Ps. Arist. magist. p.644^{a},16 argenti separatio: . . . funde id in -tio examinationis cum plumbo. *al. v. et supra p.38,41sqq.*

***cinerinus,** -a, -um. *in modum cineris coloratus – aschfarben:* Geber. clar. 2,51 folia eius *(herbae)* sunt desuper quasi -a.

***cineritas** *v.* *cinereitas. **cineritius** *v.* cinericius.

cinerosus, -a, -um. **1** *cinere repletus vel aspersus – mit Asche, Staub gefüllt oder bedeckt:* Epist. Wisig. 7 p.668,21 de -is sepulchris. Ekkeh. IV. pict. Sangall. 61 asperior cultu, -us, flebile vultu *s. Gallus. cinere commixtus – mit Asche vermischt (cf. p.583,10):* Ruodlieb VIII 98 siccum panem comedens, antrum, -um. **2** *cineri similis – aschenähnlich:*

[Kohlwes]

WALTH. AGIL. med. 3 p.89,40 urina . . . cum resolutionibus grossis et -is. ALBERT. M. animal. 12,86 corpora combusta -a. **3** *ex pulvere constans – aus Staub bestehend:* HILDEG. vit. mer. 6,63 in hac -a et caduca terra. div. op. 1,4,92 p.869^{D} -a putredo *(i. e. corpus humanum).* epist. II 2 p.333,40 -us homo. *ibid. al.*

cinerulentus, -a, -um. *cineri similis – aschenähnlich:* ALBERT. M. miner. 1,1,8 p.11^{b},2 in terra . . . molli -a.

cinex *v.* cimex. *Kohlwes*

***cinga,** -ae *f.* *(cf. prov.* cenha) *pars corporis media, quae cingulo tegitur – Gürtellinie:* GLOSS. III 10,12 St.-S. -e curti *(v. notam ed.).*

***cinglinum,** -i *n. pars corporis media, quae cingulo tegitur – Gürtellinie:* BERNH. PROV. comm. 12,1 p.324,24 herpetem -i *(cf. infra p.582,1).*

cinglum *v.* cingulum. ***cinglus** *v.* *cengl(i)um.

cingnus *v.* cycnus.

cingo, cinxi, cinctum, -ere. *script.:* chi-: *l.52.* si-: *p.580,33.* -ngx-, -ncx-: *l.52.60sq. ind. praes.* -ent: *p.580,12.*

I *proprie:* **A** *de vestimentis, armis, ornatibus sim. induendis:* **1** *cingulo munire, succingere – mit einem Gürtel versehen, (um)gürten:* **a** *in univ.:* WALTHARIUS 1391 qua *(semispata)* dextrum -xisse latus memoravimus illum. EKKEH. IV. carm. var. I 7,5 post lumbos -tos. CONSUET. Marb. 237 (Spicil. Friburg. X. 1965) superpellicium -tum . . . ferat *canonicus.* STATUT. ord. Teut. p.44,20 dormientes . . . -ti super camisias . . . iacebunt. *al. de ritibus:* CHRON. Pol. 2,17 p.85,7 puer Bolezlauus . . . nondum -tus gladio (ORD. coron. imp. 14,35). *remissius i. q. se parare – sich rüsten:* WANDALB. mens. 207 agricola ad messem cum -itur. **b** *c. colore quodam:* **α** *circumligare – (um)schnüren:* ALCUIN. carm. 56,1,6 curre velox, carta, plures fer -ta salutes! *(sim.* epist. 88 p.133,6 *[de re v. C. Erdmann, ArchUrkForsch. 16. 1939. p.184sqq.]).* WILH. HIRS. const. 1,16 p.947^{D} qui se corrigia -it. *in imag.:* CARM. Aldh. 5,4 quem in cordis cubiculo -o amoris vinculo *(cf.* EPIST. Bonif. 49 p.78,16 te . . . -imus amore). **β** *nectere – schlingen (in imag.):* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,222 hos inter nitidam -xit galaxia zonam. **2** *tegere, induere – einhüllen, bekleiden:* HRABAN. carm. 39,31,3 -xit *Deus* eos velamine. WALTHARIUS 452 aere . . . penitus fuerat . . . -tus. VITA Karoli M. 2,21 p.62,27 camisiam et cinctorium, unde . . . Ihesum in cunabulis -xerat *Maria. al.* **3** *redimire, ornare – bekränzen, schmükken:* ALDH. epist. 4 p.483,12 corona . . . latitudo aurea est circuli, quae regum capita -it. CARM. Aldh. 5,28 capud . . . crinibus -unt capilli nitidis. *al. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,29 si haec forte tuam -ent diademata glabram. 5,169 me -et *Christus* nitidis . . . gemmis. *al.* **B** *de circumdatione, circumscriptione i. q. circumvenire, circumcludere – umgeben, umschließen:* **1** *de munitionibus i. q. saepire, circummunire – einfrieden, schützend umgeben, schützen:* RHYTHM. 94^{B},7 cinubium chingxit mur⟨is⟩. LEX Baiuv. 12,10 si . . . curte adhuc -tus non fuerit. WALAHFR. Mamm. 19,2 angelicos asstare choros et -ere Mammem *vidit.* NOTKER. BALB. gest. 2,1 p.49,19 terra . . . Hunorum VIIII circulis -batur. GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p.403,44 sepulchrum . . . muro -ere. *al. in imag.:* WIPO gest. 6 p.29,16 regna . . . regia tuitione . . . -bat. **2** *de obsidione i. q. circumsistere – umzingeln:* LEX Baiuv. 4,23 si quis liberum hostili manu cincxerit, quod heriraita dicunt. 4,24 si . . . per vim iniuste cincxerit, quod heimzuht vocant. REGINO chron. a.755 Haistulfum obsidione -xit *Pippinus.* OTTO FRISING. gest. 1,31 p.48,32 oppidum -xit. *al.* **3** *de locis (saepius i. q. terminare – begrenzen):* CHART. Fuld. B 54 p.90,15 (a.771) -itur *vinea* his terminibus *eqs.* WALAHFR. carm. 75,11,1 tu *(sc. Augia)* licet -aris aquis profundis. POETA Saxo 2,493 rivus . . . haec ipsa palatia -it. HROTSV. prim. 186 silvula -ta collibus umbrosis. DIPL. Heinr. II. 235 quae *(silvae)* his . . . -untur aquis. OTTO FRISING. gest. 2,18 p.120,22 is amnis . . . insulam Mediolanensium ab occidentali latere -it. *al.* **4** *usu vario:* **a** *in univ.:* NOTKER. BALB. gest. 34 p.46,25 quę spata . . . vagina . . . -batur. FROUM. carm. 24,15 geritur . . . corpore -ta *mors.* ARIBO FRISING. mus. p.57,5 -amus diatesseron partibus ipsa in medio . . . constituta. ALBERT. M. animal. 1,316 natura illi iuncturae circumposuit musculos, qui eam -unt. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *marginare – einfassen:* ALDH. carm. ecc. 3,79 turibulum capitellis undique -tum. **β** *continere – enthalten:* ALDH. virg. II 866 calicem, qui mortis pocula -xit, . . . rupit dextra. **γ** *complexum tenere – umfaßt halten:* CARM. imag. 21,1^{a},1 perpetuo totum nutu -ens Deus aevum. **δ** *capere – fassen:* ALDH. virg. II praef. 30 illum *(regem regum)* nec terrae nec possunt -ere caeli.

II *translate:* **A** *complere – erfüllen:* **1** *de luce sim.:* CARM. var. II 10,4,15 que *(larvae)* . . . -ent nigridine mundum. HROTSV. Gong. 226 lux orta plagam -xerat aetheream. **2** *de affectibus sim.:* WALAHFR. Blaithm. 41 stupor atque dolor mentem -xere parentis. ANNAL. Quedl. a.1015 p.83,44 -itur . . . miles . . . formidine belli. **B** *decorare, honorare – zieren, auszeichnen:* WANDALB. martyr. 254 Silvanus quartas *nonas,* Antonia cum Floriano . . . -unt meritis. HROTSV. asc. 66 -tus virtute paterna. FROUM. carm. 14,4 -e triumphis *(sc. ducem).* **C** *corroborare – erhärten:* MANEG. ad Gebeh. 68 p.420,21 dum neuter, quod diceret, certis testimoniis -ere posset. **D** *urgere – bedrängen:* GERH. AUGUST. Udalr. I prol. p.384,7 cum . . . interrogantium . . . pluritas me undique interrogationibus -xisset.

adi. **cinctus,** -a, -um. **1** *cingulo circumdatus – gegürtet:* LEX Baiuv. 13,8 cum campione -o. OTTO FRISING. gest. 1,68 p.97,19 coram -o iudice. **2** *saeptus – eingefriedet:* CHART. Sangall. A 103 (a.786) con curtes -is.

subst.: **1. cinctus,** -i *m. qui circumdatus est – ein Umzingelter:* LEX Baiuv. 4,23$^{capit.}$ de hostiliter -is *(cf.* 4, 24$^{capit.}$).

2. cincta (si-), -ae *f.* *(cf. ital.* cinta) **1** *zona – Gürtel:* GLOSS. III 651,20 St.-S. s-a gurtil. **2** *terra saepta – eingehegtes Stück Land:* CHART. Bund. app. p.393,13 (s. IX.^{1}) -ae dominicae VI. *ibid. al. v. et p.577,57.*

3. cinctum, -i *n. terra saepta – eingehegtes Stück Land:* DIPL. Otton. II. 181 -a cęteraque . . . ad imperiale ius pertinentia.

cingolum, cingula *v.* cingulum.

***cingularius,** -a, -um. *(cf. ital.* cinghiaia) *apud cingulum situs – am Gurt befindlich, Gurt-:* IORDAN. RUFF. equ. 6,6 p.32,24 quod . . . a vena -a, quae sic vulgariter nuncupatur, videlicet prope cingulum . . . minuatur *equus.*

***cingulator,** -oris *m. zonarius – Gürtelmacher:* CHART. scrin. Col. B 1044 (a.1271) filius Iohannis -is. *in cognomine:* CHART. civ. Erf. 267 (a.1274) Gerhardo C-i. *ibid.:* Otto C-r.

***cingulo,** -are. *(cf. ital.* cinghiare) *circumdare – umhüllen:* IORDAN. RUFF. equ. 6,13 p.43,27 equum cum . . . panno laneo involvendo . . . -etur tam diu, quod *eqs.*

cingulum, -i *n. vel rarius* **cingulus,** -i *m. et* **cingula,** -ae *f. script.:* sc-: *p.581,39.* si-: *p.581,41.* zi-: *p.581, 38.* -ncu-: *p.581,39.* -gl-: *l.59.* -ncol-: *p.581,29.* -gol-: GLOSS. III 651,29 St.-S.

I *strictius i. q. zona – Gürtel (cf.* GLOSS. III 409,65 St.-S. -um gurtil. *al.):* **A** *spectat ad homines:* **1** *gener.:* **a** *proprie:* VITA Ludow. Pii 28 p.622,25 coeperunt deponi ab episcopis et clericis -a balteis aureis et gemmeis cultris onerata. NICOL. I. epist. 99,55 communionem suscipere sine -is. HEIRIC. Germ. I 6,465 unus cinglum praevindicat. FROUM. carm. 32,33 pendentes per -a caudas. ANNAL. Pegav. a.1092 -o . . . clavem innectens. VISIO Godesc. 38 (QuellensSchlesw-HolstGesch. IV. 1875. p.114,33) qui . . . ferreo . . . usus fuisset -o. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.164,26 habeat *falconarius* . . . bursam ad -um. *al. de reliquiis:* TRANSL. Wandr. (MG Script. XXX p.818,9; s. X.) reliquie . . . de -o *s. Gregorii. al.* **b** *in imag.:* AMALAR. off. 2,22,2 camisa -o continentiae constringitur. ALEX. MIN. apoc. 10 p.168,10 -o castitatis. *al.* **c** *per compar.:* MEGINH. FULD. Alex. 11 p.433,15 crus, in quo *debilis* fuerat, . . . lumbos retro ut -a circuibat. *al.* **2** *milit. et publ. i. q. balteus militaris, balteus equitis – Waffengürtel, Wehrgehenk, Rittergürtel (interdum sensu attenuato de statu vel dignitate; de re v. A. Schultz, Das höfische Leben*

[Dauser]

zur Zeit der Minnesinger. II. ²1889. p.16.215): **a** *proprie:* **α** *in univ.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 25 sibi . . . -um solvit *dux rebellis.* CAPIT. reg. Franc. 176,4 si quis . . . sponte eum *(episcopum)* occiderit, . . . -um militare deponat. PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 17,39 accinctus *Iudaeus* . . . -o militari. CAPIT. reg. Franc. 228,12 nullo militiae secularis uti -o nullamque reipublicae debent *excommunicati* administrare dignitatem. EPIST. pont. Rom. sel. II 31 filium vestrum . . . quasi spiritalem filium consulatus -i honore . . . decoravimus. REGINO chron. a. 868 p. 96,15 sacrum habitum deposuit et militiae -um resumpsit. WOLFHER. Godeh. II 8 p. 201,52 ante altare . . . -um deponens capud . . . totondit. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 162,25 si . . . iudicarentur *facinora,* . . . et miliciae -um et omnem prorsus seculi usum . . . abdicare censeretur *rex.* CONST. I 318,20 de filiis . . . sacerdotum . . . ac rusticorum statuimus, ne -um militare . . . assumant. TRAD. Scheftl. 396 deposito militari -o tradidit . . . predium. *al.* **β** *spectat ad ordinem equitis:* OTTO FRISING. gest. 2,23 quem *(virum fortem)* rex . . . militari -o . . . honorandum decrevit. CHART. Nuremb. 473 p. 297,20 plurimis -o militari tyronibus decoratis. *al.* **γ** *spectat ad praestationem -i militaris ('Schwertleite', cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. I. ²1889. p.182):* PRUD. TREC. annal. a. 838 p. 15,40 Karolo . . . -o insignito. OTTO SANBLAS. chron. 26 p. 38,23 filii imperatoris . . . milicie -um sumpserunt. *al.* **δ** *spectat ad cives:* CHART. select. Keutgen 430,3 (a. 1260/64) si . . . burgensis *captus* fuerit, . . . mittetur ei -us suus et cultellus. **b** *in imag.:* RHYTHM. 1,8,1 militiae devotae sumsit hin cincola (hinc incola *ed., corr. D. Norberg, Poésie lat. rythm. 1954. p.33*) culmen. VITA Eucher. 3 (MGMer. VII p. 48,7) relinquens militiae saeculi -um continuavit se ad caeli cultores. SALIMB. chron. p. 3,14 clericali -o militabat, qui postmodum fuit . . . episcopus. *al.* **c** *meton. i. q. dignitas – Würde:* CONC. Merov. p. 199,25 si quis in quolibet gradu vel -o constitutus *eqs.* **3** *liturg. (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p.102sqq.):* **a** *proprie:* WALAHFR. ex-ord. 25 p. 504,22 orarium, -um, sandalia. CATAL. thes. Germ. I 20,10 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) z-as de serico. 40,4 v sc-i. 114,7 VII cincula serica cum baltheis. 26,15 -a XIII antependentia. 7,25 -um I cum tintinnabulis. 144,7 sex albas cum s-is. *saepe (v. ind.).* CHRON. Erf. min. p. 592,13 alba ampla -o precincta. *al.* *in coronatione imperatoris:* PRUD. TREC. annal. a. 844 p. 30,27 Hlodowicum pontifex . . . -o decoravit. ORD. coron. imp. 14,18 induunt eum . . . alba et -o. **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 21,14 p. 568ᴰ -um . . . continentiam *significat.* 21,25 p. 584ᶜ -um . . . spiritalem operationem significat. HONOR. AUGUST. gemm. 1,203 per -um . . . mentis custodia . . . accipitur. *al.* **4** *iur.:* **a** *de sceleratorum vestitu (cf. H. Hirsch, Die hohe Gerichtsbarkeit. 1922. p.55¹):* CHART. Babenb. 68 p. 94,5 (a. 1187) cum vestitu suo -otenus complexo de villa educatur *raptor aut fur* (CHART. Stir. II 57 p. 96ᵃ,32 preconibus . . . c. tradatur iudicandus *malefactor*). CHART. Austr. sup. II 437 p. 636,27 fur . . ., sicut est cinctus -o, debet dari. CHART. Raitenh. 126 p. 114,17 reus . . . cum hiis, que -um . . . capit, . . . debet assignari. CHART. Carniol. II 204 p. 162,15 nudus accinctus -o, sicut vulgariter dici solet. *saepe in his regionibus.* **b** *de donatione sim.:* EINH. Marc. et Petr. I 2,6 obtulit et regina -um suum. REGISTR. abb. Werd. 7,9 p. 218,25 pedules lineos, -um unum eiusdem generis. TRAD. Patav. 850 pro -is et bracilibus XIIII *denarii.* CHART. Tirol. notar. II 172 observare unum -um de argento. 265ᵃ investivit . . . Conradum . . . VI dozenas -orum. *al.* **5** *medic.:* TRACT. de aegr. cur. p. 327,18 -um plumbeum renibus superponatur. **B** *spectat ad equos i. q. cinctorium – Gurt (cf.* GLOSS. III 641,37 St.-S. darmgurtele. *al.):* WOLFHARD. Waldb. 2,17 arrepto renum -o. ANSELM. MOG. Adalb. 235 per . . . latus *quadrupedis* pendens fuit auro -a splendens. STATUT. ord. Teut. p. 110,22. *al. v. et p. 580,43.*

II *latius:* **A** *medic. i. q. zoster – Gürtelrose:* RECEPT. Sangall. II 142ᶜᵃᵖᵢᵗ. ad -um circa ventrem. GLOSS. Roger. III 612 -um dicitur id, quod fit de colera subtili in superficie ventris et cingit . . . ventrem (*cf.* II 560). WILH. CONG. chirurg. 1333 herpes -us est de genere apostematum *eqs. al.* **B** *anat. i. q. pars quaedam oculi circularis – ein ringförmiger Teil des Auges:* ALBERT. M. animal. 1,198 qui *(maior circulus)* in duo aequa secat glacialem et dicitur -um eius et . . . nutrit eum. **C** *astron. i. q. circulus – Kreis, Zone:* EKKEH. IV. bened. I 7,63 dorsa paralleli dederant et -a (gloss.: quinque zonę) cęli. ALBERT. M. caus. univ. 1,4,7 p. 427ᵇ,23 qui *(circulus aequinoctialis)* vocatur -um signorum ab antiquis. **D** *moenia – Ringmauer:* GALB. Karol. 113 usque in portis et -is et infra fossata. **E** *corona (obsessorum) – Ring (von Belagerern):* GESTA Karoli M. p. 162,9 circum cingentes civitatem -o armate milicie. **F** *vinculum – Fessel:* BENZO ad Heinr. 6,4 p. 664,4 lex iubet, ut resistentes ferri stringat -a. **G** *complexio – Zusammenfassung:* VITA Udalr. Cell. II 69 ut brevi locutionis -o . . . eius comprehendam studia. *Dauser*

cingus *v.* quincunx.

?*cinicella, -ae *f.* (*orig. inc., nisi subest* senicla) *species herbae – Pflanzenart:* TRACT. de aegr. cur. p. 185,23 de lentiginibus: . . . accipe succum -e.

cinicus *v.* cynicus. **cinidon** *v.* cnide.

cinidus *v.* cinaedus. **cinifes** *v.* scinifes.

ciniflo (cyn-), -onis *m. servus, qui calamistrum calefacit – Diener, der die Brennschere heißmacht:* ECBASIS capt. 567 palatinam quod condecet aulam: castos paneficos, fartores ac -es. *c. sensu vilitatis:* BENZO ad Heinr. 4,10 p. 644,49 quod cy-es fidem flocci pendunt. 5,2 p. 649,33 -es et nebulones. AMARC. serm. 3,64 -bus et parasitis. METELL. peripar. 1,47 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) vernula, grex -um, plebs, hominum fex.

1. cinis, -eris *m. (f.: p. 583,35; ?n.: l. 33sqq.) script.:* cen-: CHRON. Fred. 2,33 p. 56,31. cyn-: *l. 70. p. 583,2. al.* -nn-: *p. 583,35. form.:* *sing.:* *nom.:* -nus: *p. 583,19.* *?*-num: *l. 40.* *?*-nere: *p. 583,33.35.* *acc.:* -num: *p. 583,18.* -nus: *l. 42. adde* COMPOS. Luc. Z 8sq. ANTIDOT. Glasg. p. 155,2. *abl.* -no: *p. 583,19.* *plur.:* *acc.:* -nos: COMPOS. Luc. β 9. 11. -nes: *l. 43.* *?abl.* -ris: *p. 583,20.*

I *strictius i. q. materia ex combustione relicta – Verbrennungsrückstand, Asche (cf.* GLOSS. III 407,54 St.-S. -is asche. 496,13 -num ascha. *al.):* **A** *spectat ad res:* **1** *gener.:* **a** *proprie:* VITA Eucher. 12 (MGMer. VII p. 52,21) excusso . . . *candelae* -nus (-e *1 p.corr.*). ANTIDOT. Sangall. p. 83,35 omnia . . . quoques in patella ad -nes calidos. HROTSV. Agn. 396 *rogi* -is ipse suis confrigescendo favillis. ALBERT. M. animal. 12,44 -is (*p. 649ᵃ,25* κονία καὶ τέφρα), qui est superfluitas remanens ex igne. *al.* **b** *per compar. et in imag.:* REGINO chron. a. 866 p. 86,1 in sopitis . . . odiorum -bus. VITA Conr. Const. 22 p. 440ᵃ,43 inter spumantes et evolantes velut sparsi -ris aquas. IOCUND. Serv. 49 (MGScript. XII p. 111,4) ut -is es (*i.* aes), mordent *convivae* principes *(cf. p. 583,34).* CHRON. Erf. mod. II a. 1275 p. 271,20 cives . . . tribulaverunt comites . . . usque ad -es. *al.* **c** *meton. i. q. incendium – Brand (cf.* GLOSS. III 118,1 St.-S. -is est incendium bisengunga. *al.):* EPITAPH. var. II 42,17 quam post -es tibi, Christe, restruxerat edem *abbatissa.* **2** *eccl. spectat ad expiationem et paenitentiam:* **a** *in capite ieiunii:* **α** *proprie:* REGINO syn. caus. 1,295 manus eis *(paenitentibus)* imponat *episcopus* . . ., -em . . . mittat. PONTIF. Rom.-Germ. 99,83 (Studi e Testi 227. 1963) benedictio -ris . . .: exorcizo te, -is (CHART. episc. Halb. 553 p. 493,23 -um, palmarum . . . benedictionem. *cf.* LIBER ordin. Rhenaug. p. 97,25 *abbas* -es . . . benedicit . . . dicens: memento, quod -is es et in -em reverteris [*cf. Vulg. gen. 3,19*]). WILH. HIRS. const. 2,34 p. 1091ᴰ -es . . ., qui in capite ieiunii fratrum capitibus imponuntur, . . . fiunt de cremiis sarmentorum *eqs.* CATAL. thes. Germ. I 58,21 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) ciphus marmoreus ad opus -um. *al.* **β** *meton.:* *de nomine diei ('Aschermittwoch'):* CAES. HEIST. mirac. I 4,86 feria tertia ante -es. CHART. Otterb. 155 in crastino -um. CHART. Burgenl. I 510 p. 341,38 in octavis cynerum (*cf.* CHART. Eberb. 342 in quarta feria -um. SALIMB. chron. p. 234,17). *al.* *de tempore ieiunii: v. p. 575,12.* **b** *in ecclesiae consecratione:* PONTIF.

[Kohlwes]

Rom.-Germ. 40,37 (Studi e Testi 226. 1963) haec commixtio salis et -ris (cyn-*B*) ... sit sanctificata ad consecrationem huius aecclesiae (*cf.* HONOR. AUGUST. gemm. 1,157. sacram. 101 p. 803c). *al.* EBO BAMB. Ott. 3,12 p.666,15 ex improviso -es defuerunt. **c** *in fine vitae:* AGIUS epic. Hath. 558 ipsa *(malefacta)* . . . confessus mortuus in -e est *pater.* GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p.414,1 asperso -e in modum crucis . . . se deponi fecit. CHRON. Mont. Ser. a. 1211 p.179,37 supra cilicium -e aspersum sternitur *praepositus. al. v. et p.574,69sqq.* **d** *usu vario:* HIST. mart. Trev. 13 panis . . . duas partes farinae, tertiam partem habens ex -e (*sim.* MIRAC. Volq. 6). LAMB. HERSF. annal. a. 1053 p.64,15 imperator et patriarcha cum clero et populo ... sacco et -e obvoluti. *al. v. et p.574, 68.71. alleg.:* HRABAN. univ. 9,24 in favilla . . . et -e poenitentiam agere est . . . nil aliud quam favillam se -emque cognoscere. **3** *pharm. (fort. interdum de herbis torrefactis et pulverizatis):* RECEPT. Sangall. II 7 -em cuiuslibet pulvis de foco. RECEPT. Bamb. 39 -num de vitis albe . . . teris . . . et ex ipso -no lisivam facis. 53 -nus cum aceto. TRACT. de caus. mul. 61 cataplasma facis . . . cum sarmentorum -ris. HILDEG. caus. 4 p.218,13 accipe . . . -es fagi *eqs. al.* **4** *techn.:* **a** *in vitro faciendo (fort. per synecdochen de tota commixtione: l.26):* MAPPAE CLAVIC. 69 -em, unde vitrum conflari debeat. THEOPH. sched. 2,4 duas partes -um *fagi* . . . et tertiam sabuli . . . commisce. HERACLIUS II 7 p.57,5 in quibus *(mortariolis)* -is sive arena, ut dicetur, funditur et vitrum efficitur. CHART. Rhen. med. II app. 15 p.401,5 glashuvere comburent -es ad vitrum de siccis lignis. *al. v. et p.584,8. fort. add.:* CHART. Rost. C 1,613 p.155 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967; a. 1261/72) in qua *(hereditate)* moratur . . . pro XLV vasis -um *eqs.* CHART. select. Keutgen 104b,4 qualiacumque . . . bona . . . in lignis, -bus vel blado. **b** *usu vario:* COMPOS. Luc. H 33 -e . . . glande et ficus. K 3 aurum debeas cum -e de femum bovinum munditer fiere. K 5 vetere cinnere mittatur et . . . nova *(v. notam ed.).* MAPPAE CLAVIC. 280 quomodo fiat sapo . . .: crati . . . supersterne bene arsum -em. THEOPH. sched. 3,51 de solidatura auri: . . . tolle -es fagineos et fac inde laxivam *eqs.* 3,93 -bus cribratis . . . tabulas in lucernis polire. ANON. secret. p.41,34 operatio salis -ris *('Pottasche'):* sume de -e querci . . . et operare, sicut fecisti de sale alkali (*cf.* p.34,21). ALBERT. M. veget. 6,106 *fagi* -em, quo utuntur tinctores. *al. v. et p.228,15.* **5** *natur.:* ALBERT. M. animal. 12,84 crematur colera in seipsa et accidit -is in ea *(cf.* WALTH. AGIL. med. 96 p.192,4 resolutiones in modum -ris adherentes in infima regione urine *eqs.).* **B** *spectat ad homines:* CAPIT. part. Saxon. 7 si quis . . . ossa eius *(defuncti)* ad -em redegerit, capitae punietur. WALAHFR. Mamm. 18,3 ne qua sepulturae -ris superesse vel ossum igne minuta queant. CONC. Karol. 50b,50 p.643,26 igne corporibus ... in -em de subito resolutis. *iron.:* VITA Phil. Cell. 8 incendio concrematus *custos* in -e poenituit, quod negligendo deliquit.

II *latius (combustionis notione fere evanida) i. q. pulvis, materia dissoluta – Staub, Pulver, zerfallene Substanz:* **A** *spectat ad res:* **1** *gener.:* **a** *proprie:* ALBERT. M. animal. 8,224 quaedam aves confricant se super terram in -e (*p.633a,29* τῶν ὀρνίθων οἱ μὲν κονιστικοί). *rudus, ruina – Schutt, Trümmer:* ALDH. virg. II 1391 diruit *sacellum* in -em *Tonans.* WALAHFR. Otm. 16 evectis -bus *murorum.* **b** *in imag.:* HILDEG. epist. II 151 p.570,14 rusticales mores inquiris *(sc. abbatissa),* qui cum -bus lutulenter ebulliunt, quemadmodum talpa hortos perfodit. **2** *spec.:* **a** *alch. de fermento et substantiis sublimatione sim. paratis:* TURBA phil. 13 p.122,23 ipsam *(humiditatem lapidis)* in vase coagulate, quousque -is fiat *(v. notam ed. p.194⁶).* ALLEG. sapient. 6 p.472b,1 *sulphur* fit corpus album, quod pulverizatur et liquefit . . ., quod -is est philosophorum. ANON. tab. p.159,2 fermentum huius aquae divinae est -is, qui est fermentum fermenti. p.162,10 terra alba foliata . . ., quae est -is extractus a -e. ARTEPH. secret. p.57 maneat corpus in aqua, donec solvatur in pulverem novum . . ., qui dicitur -is niger *eqs. saepe.* **b** *pharm.:* RECEPT. Sangall. II 78 fermentis -em asparge pulverem super isto loco (*sc. ano; cf.* 74). **c** *math.:* RANGER. carm. 691 per baculum -is accipit ille *(in quadro sparsus)* figuras. **B** *spectat ad homines:* **1** *de mortuis i. q. corporum reliquiae (putrefactae) – (verweste) sterbliche Überreste:* **a** *in univ.:* IOH. CANAP. Adalb. 23 se *(sc. imperatorem)* hominem moriturum, -em ex pulcherrimo, putredinem . . . esse futurum. EPITAPH. var. II 20,8 nunc -is et pulvis *(sc. dux Bernhardus),* quo se caro deputat omnis. CAES. HEIST. mirac. II 2,3 p.79,11 si de -e manu figuli vas fit vitreum . . ., multo magis omnium creator de -e corporis humani corpus gloriosum valet suscitare. CHART. Carniol. II 204 p.162,3 ecclesiae fundatorum -es. ALBERT. M. resurr. 12 p.243,67 est . . . *in resurrectione* primo collectio -um. *al. in imag.:* BEDA hist. eccl. 2,19 p.123,33 (epist. papae) hortamur, ne, quorum *(Pelagianorum)* arma combusta sunt, apud vos *(sc. Scotos)* eorum -es suscitentur *(i. e. haeresis reviviscat).* **b** *de sanctis:* WALAHFR. carm. 83,9,3 sacrosancti -es. ANSCAR. mirac. Willeh. 1 (prol.) p.385,15 *sancti* temporaliter in -bus suis ac reliquiis praesentes. AGIUS epic. Hath. 322 Persida stat . . . Simonis -e. EKKEH. IV. bened. I 38,139 milia larvarum -is (gloss.: reliquię sancti Galli) hic domat. DIPL. Heinr. III. 326 sanctis . . . peregrinationis loca religiosis tantum -bus . . . incolentibus. *saepe. de pulvere praeter ossa relicto:* WALAHFR. Gall. 2,38 custos . . . -es (*syn.* pulvere) de sarcophago illius collegit et oleum admiscuit *eqs.* INVENT. Matth. 6 (MGScript. VIII p.230b,4) altare . . . ex ossibus et -bus . . . fuerat insignitum. ANNAL. Disib. a. 1143 p.26,37 in locellis duobus plumbeis, altero . . . minore ossa continente, altero maiore -es (*cf.* HILDEG. Disib. 45). HIST. Salem. 2 (MGScript. XXIV p.644,15) -es sanguinis Domini. **2** *de corpore vivorum c. sensu vilitatis* (*cf.* HRABAN. univ. 9,24 -is . . . humanae fragilitatis inanitatem significat): EPITAPH. var. I 24,4,2 Altfridus . . . pneuma creatori dans, -em -i (*i. e. terrae; sim.* 25,2,4. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 96). PONTIF. Rom.-Germ. 149,72 (Studi e Testi 227. 1963) temeritatis . . . est, Domine, ut homo hominem, mortalis mortalem, -is -em *(i. e. defunctum)* tibi . . . audeat commendare. HEINR. AUGUST. planct. 856 stat -is (*syn.* limo) exterius, sed imago Dei manet intus. HILDEG. scivias 1 praef. p.383A o homo fragilis et -is -ris et putredo putredinis, dic et scribe. *v. et p. 582,62.*

2. cinis *v.* schinus.

ciniselus, -i *m. pulvis vilis – wertloser Staub:* HERM. AUGIENS. vit. 902 pulvis hic carnis suum redibit in -um.

cinitus *v.* cinaedus. *Kohlwes*

***cinna,** -ae *f.* (*theod. vet.* zinna) *pinna – Zinne:* IOH. WIRZ. descr. 4 p.120,20 super pinnaculum templi, quod reputatur supra latus circuitus habens subtus se fenestras, quasi pinnas vel -as, statuit Iesum diabolus. *de sustentatione et defensione muri urbis:* INSCR. Germ. II 668a (c. 1200) cives de Eltevile habent IIII -as. 668f Masse⟨n⟩heim fecit cin⟨nas?⟩ *(cf. notam ed.). cf.* *tynna.

cinnabaris (çan-, cina-, -apa-, -ber-, -bar, -ri, -rim, -rin, -rum), *abl.* -i *vel indecl. subst., postea* ***cinabrium** (cen-, -nob-, -apr-), -i *n.* (κιννάβαρι) **1** *minium – Zinnober:* COMPOS. Luc. H 11 -arim ex argento vibo fiet (*sim.* Ps. ARIST. lap. I p.188,6 cinobrium). O 10 operatio -arin *eqs. (cf.* β 25 compositio -arim . . . mundi *eqs.).* O 18 tolles de -arim (-int *L*) partem unam. *al.* MAPPAE CLAVIC. 174 -berin vermiculum libras IIII, vermiculi terreni . . . libram I. 176 -berin principalis libra I. *al.* COMPOS. Matr. 72,4 auri confectio: . . . -ar pensu solidi VIII. THEOPH. sched. 1,4 misce cum simplici membrana modicum cenobrii et minii. 1,41 si desideras cenobrium componere, tolle sulphur . . ., adde ei duas partes vivi argenti (*cf.* GEBER. clar. 2,22). *al.* IOH. sacerd. 158 credo, quod sulphur rubeum sit -prium. 190 verte . . . çanaparim in açoc. Ps. CALID. secret. 15 p.189a,21 unam drachmam de -ari. ALPHITA I p.284,28 -arum . . . est terra rubra, quae solet a Pisis afferri. Ps. ARIST. magist. p. 654a,52 -brii boni et rubei. *al. v. et supra p.291,21.* **2** *resina rubra arboris q. d. Dracaena cinnabari (Balf. fil.) vel sim. – vom Drachenblutbaum gewonnenes, rotfarbenes Harz, Drachenblut:* DYASC. p.70a cinabar multi putant minium esse et alii sanguinem draconis *eqs. (cf. Diosc. lat. 5,119).*

[Stotz]

*?***cinnale**, -is *n.* (*cinna) *?pars aedificii in alto sita et prominens – ?hochgelegener, vorkragender Gebäudeteil:* CHART. scrin. Col. A I p.138,3 (c. 1178/83) Hermannus illi, qui murum ex parte Davidis edificare voluerit, -e *(an* cannale *leg.? cf. supra p.141,49)* suum interim removeat.

cinnamolgus, -i *subst. script.:* chynom-: *l.10sq.* cynamulgos: *l.13.*

κιννάμωμον ὄρνεον – *'Zimtvogel' (cf. J. André, Les noms d'oiseaux en latin. 1967. p.56sq.):* ALBERT. M. animal. 8,76 avis, quae vocatur graece cychata, quam Latini chynomolgum vocant . . .; chynomolgus . . . facit nidum spericum . . . et construit nidum suum cum cinamomo optimo *eqs.* (*cf.* 8,78). 23,32 cynamulgos avis est, quae in Ethyopia . . . de cinamomo nobiliori texit nidum.

cinnamomum (çi-, cyn(n)a-, cena-, cina-, -nem-, -mum-, -onum), -i *n. (? m.: l.33)* (κιννάμωμον) *metr.:* cĭna- (cy̆na-): *l.32.50.* -nā-: Ps. OTHO med. 60.

I *cinnamum – Zimt (Cinnamomum zeylanicum Br. vel sim.; plerumque de cortice vel de pulvere ex eo confecto; de frutice toto: l.22.54):* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* PAUL. AEGIN. cur. 214 p.156,1 da . . . -i (*3,50,2* κιναμώμου), quantum tribus digitis tollitur. GLOSS. med. p.19,22 -um . . . est lignosus frutex. LULL. epist. 70 munuscula . . ., id est . . . storacis et -i partem aliquam. ANTIDOT. Augiens. p.40,40 cy-u ⟨II. TRACT. de caus. mul. 3 addis pulverem . . . cinemomi (HILDEG. phys. 1,146. *al.*). 85 fomicatio: cenamomo, myrra *eqs.* 95 p.55,12 cinamumi. SALOM. II. epist. 29 destinare . . . cynamomi . . . fasciculum. GLOSS. I 324,46 St.-S. cynamomum cinamin. III 51,65 cinamomum cinment. *al.* DIPL. Heinr. III. 351 p.478,30 unam libram piperis et alteram çinamomi . . . placitanti tribuant. WILLIR. cant. 4,14 p.33 floret in hoc orto rubra fistula cum cinamomo. TRACT. de chirurg. 977 odorifera . . ., ut sunt gariofili, cinamomi *eqs.* HILDEG. phys. 1,20 cynamomum . . . calidum est et fortes vires habet. *saepe. v. et l.12sq. p.568,36.586,2 et vol. I. p.443, 48.* **2** *de speciebus:* CONSTANT. AFRIC. grad. p.368,6 -um diversum est: grossum . . ., quod de arboribus abscinditur; est et aliud, quod est cortex ramorum . . .; est et aliud quasi calamus subtilis *eqs.* (*cf.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.13a^{r}). ALBERT. M. veget. 6,64sq. cinamomum . . . trium . . . invenitur esse specierum, et una quidem species eius bona est, . . . declinans ad nigredinem; . . . alia . . . declinans ad albedinem . . .; tertia autem species eius est, quae habet odorem sicut cassia lignea, in colore ad viriditatem declinans . . .; est autem . . . cinamomum mendosum *eqs. v. et p.586,2 et vol. I. p.578,68.* **B** **1** *in imag. et per compar.:* ELIS. SCHON. epist. 14 p.147,16 cinamomum . . . habet . . . dulcedinem . . .; talis est . . . Deus . . . nobis. CARM. Bur. B 169,3,6 oris . . ., a quo stillat -um (cyna- *B*). NICOL. BIBER. carm. 209 (ed. Th. Fischer. 1870) fragrans ut cynamomum virtus doctrine decrevit, stares ibi ne. **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 19,7 p.526^{A} -um, qui seipsos despiciunt, signat . . .; sicut . . . -um humiles sanctorum cogitationes. HONOR. AUGUST. cant. 4,13/14 p. 426^{A} -um, arbor brevis, sed odorifera et dulcis . . ., quod sunt poenitentes *eqs.*

II *tus – Weihrauch:* GLOSS. II 223,39 St.-S. cinamomum uuihrouh.

III *Mentha arvensis (L.) – Ackerminze (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p.146sqq.):* GLOSS. III 522,20 St.-S. cinamomum veltminze.

cinnamum (cena-, cina-, cimma-), -i *n.* (κίνναμον) *cinnamomum – Zimt (cf. l.18):* FORM. Marculfi 1,11 (ed. A. Uddholm. 1962) iubemus, ut . . . umanitas ministretur, hoc est: . . . cinamo (-momo *B2*) tantum, granomastice tantum. DIPL. Merov. I 86 p.76,33 cinamo lib. 1 *eqs.* ANTIDOT. Berolin. app. p.76,24 opio -i, cenamo -i. ANTIDOT. Cantabr. p.162,37 aloen, cimmamo, xilobalsamo. SEDUL. SCOT. carm. 2,44,1 ferte viro casiam, myrram date, -a ferte. GLOSS. II 401,34 St.-S. -a cynimin. *al.* ODO MAGD. herb. 2147 -a (cina-, cyma- *var. l.*) tres species dicuntur habere *eqs.* CARM. Bur. B 153,4,12 quam dulcia sunt basia puelle; . . . nec -um (cina- *B*) et balsamum esset tam dulce favi. ALPHITA I p.284,17 cinamum: quidam intelligunt spissiores cortices illius arboris, sed cinamomum subtiliores, quidam e contrario. *al.*

cinnara *v.* cinara. **cinnis** *v.* 1. cinis.

1. cinnus, -i *m. nictatio – das Zwinkern:* GLOSS. IV 117, 46 St.-S. nictare, -um (signum *var. l.*) facere i. oculo annuere i. winchan (*cf.* II 162,3).

2. cinnus *v.* cycnus.

***cino** *subst.* (*theod. vet.* zein) *virga, regula, calamus – Rute, Stab, Rohr:* GLOSS. III 638,48 St.-S. -o zein.

cinobatus *v.* cynosbatus. ***cinobrium** *v.* cinnabaris.

cinocephalus *sim. v.* cyn-.

cinoglossa *sim. v.* cyn-. **cinolentus** *v.* caenulentus.

cinomia *v.* cynomyia. **cinosbatus** *v.* cynosbatus.

cinosura *v.* cynosura. **cinosus** *v.* tineosus.

cinsalis *v.* censualis. **cinseo** *v.* censeo.

***cinsmagister**, -tri *m.* (*theod. vet.* zinsmeister) *collector censuum – Zinseinnehmer:* REGISTR. Baiuv. A p.307,14 de officio -i XII solidi denariorum advocalium recipiuntur. p.307,16 item -r solvit . . . agnos LX.

cinsus *v.* census. **cinta** *v.* cittum.

cintenarius *sim. v.* cen-. **Cinthia** *v.* Cynthia.

cintilla *sim. v.* sci-.

***cintracus** (-gus), -i *m.* (*centarchus, *cf. E. Mayer, Italienische Verfassungsgeschichte. II. 1909. p.560) *officialis quidam civitatis – ein städtischer Beamter:* ANNAL. Ianuens. II p.61,26 Drudus populum per campanam et -gum convocavit ad parlamentum (III p.30,10 ad sonum campane vel -i. p.36,7). p.143,12 venerunt Pisani . . . ad recipienda iuramenta hominum M et -gum in anima populi.

cintura *v.* cinctura. **cinuantus** *v.* squinanthos.

cinulus *v.* scandula.

1. *cinum (cyn-) *subst. (orig. inc.) ?Aruncus silvester (Kost.) – ?Großer Geißbart (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.454sqq.):* GLOSS. III 539,39 St.-S. -um cigenbart (552,14 cynum).

2. cinum *v.* 1. cinis.

1. cinus, -i *subst. (orig. inc.) script.:* chi-: GLOSS. III 401,53 St.-S. cyn-: *l.45.48.*

1 *Prunus insititia (L.) vel sim. – Kriech(en)baum (cf. Hegi, Flora. IV 2. p.1106sqq.):* MAPPAE CLAVIC. 190 gummam -i vel prini in decoctionem pone. GLOSS. III 38,41 St.-S. -us (tinus, cenis *var. l.*) chriechbŏm (crichnboum, krebom, cipperbăm, cipaum, chienpŏm, chirsbom *sim. var. l.*). IV 355,54 cynus crichp(aum). *al.* ALBERT. M. veget. 5,63 inseruntur flagra prunorum et -orum . . . in truncum salicis *eqs.* 6,18 lignum persici et pruni vel -i. 6,88 de ceraso . . . et -o (cyno *V*) hic non facimus tractatum, quia nota sunt omnibus. *ibid. al. (v. ind.).* **2** *cupressus – Zypresse (Cupressus sempervirens L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1268):* GLOSS. III 56,45 St.-S. -us cyberpoim. *v. et l.43sq.* **3** *cerasus – Kirschbaum (cf. p.476,41): v. l.43sq.*

2. cinus *v.* 1. cinis.

cinyra (-nera), -ae *f.* (κινύρα) *cornuum cantus – Hörnerschall:* GLOSS. I 696,5 St.-S. cineris hornblastū *(spectat ad Vulg. I Macc. 4,54).*

cinzala *v.* zinzala. **cio** *v.* cieo, scio.

***cion**, *acc.* -na *subst.* (κίων) *uva (cylindri formam exhibens) – (zylinderförmiges) Gaumenzäpfchen:* PAUL. AEGIN. cur. 159 isopahcus . . . ea *(uva)* existente, quod -na ([cinna *B*, id est columna *gloss. A*]. *3,26,16* κίονα) vocant, gargarismatibus confidendum.

cionis (chi-), -idos *(f.)* (κιονίς) *uva – Gaumenzäpfchen:* ANTIDOT. Bamb. 5 antidotum . . . conpescit . . . chionidos reuma (ANTIDOT. Berolin. app. p.77,4 -itos r.). ARS med. 5 p.423,4 uva, quam Greci -ida vel gargareon vocant.

ciparis, -um, -us, ciperis, -um, -us *v.* cyper-.

ciphula *v.* cepula. **ciphus** *v.* scyphus.

cipiro *v.* cyperum.

***cipolus** hint calf GLOSS. III 683,34 St.-S. *cf.* 1. *campolus, capreolus.

ciporium *v.* 1. ciborium. **cippa** *v.* cippus.

[Stotz]

***cippalis,** -e. *ad cippum custodiendum obligatus – zur Bewachung des Stockes verpflichtet:* CHART. Maurimon. (ed. J. D. Schoepflin, Alsatia dipl. I. 1772. p. 228,4; c. 1144) vigilias ex -bus mansis alternatim providebunt.

***cipparia** (cepa-), -ae *f.* (*ital.* ceppaia) *strues stipitum – Haufen von Holzscheiten:* ALBERT. MIL. temp. 225 Mantuani . . . fecerunt ceparias ad conburendum pontem et naves (*inde* SALIMB. chron. p. 35,5).

***cipparius** (cyp-), -i *m.* *custos carceris – Kerkermeister:* CHART. Argent. I 616,21 (post 1129) si quis dampnationem pellis et pili acceperit, hanc penam -us infliget *eqs.* 616,24 est . . . cy-i officium *eqs.*

***cippata** (cepa-), -ae *f.* (*ital.* ceppata, *cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico lombardo. 1938. p. 134sq.*) *fascis (lignorum) vel sim. – (Holz-)Bündel o. ä.:* ANNAL. Plac. a. 1271 p. 552,20 Cremonenses . . . factis cepatis lignorum . . . venerunt ad castrum *eqs.*

***cippaticus,** -i *m.* (*cf. francog.* cépage) *malleolus – Ableger:* CAPIT. reg. Franc. 32,8 -os . . . de vineis nostris ad opus nostrum mittere faciant.

***cippo,** -atum, -are. *in cippo includere – in den Stock legen:* THEOD. TRUD. Bav. 27 plus admiror *Bavonem* sponte -tum quam totius populi favore celebratum. *v. et l. 61. in imag.:* RICHER. REM. hist. 3,39 ea *(calceamenta)* . . . sic arta induunt, ut -ti pene impediantur.

cippus (sc-, cyp-), -i *m. (f.* -a: *l. 33)*

1 *instrumentum ligneum, quo captivorum pedes constringuntur, stipes – Vorrichtung aus Holz, mit der die Füße Gefangener umschlossen werden, Stock, Block (exempla nonnulla etiam ad l. 51sqq. spectare possunt et invicem; cf.* GLOSS. II 376,15 St.-S. compes -us vvozdruh. 560,24 stipitem, -um i. stoc. III 210,62 -us vel farnaicus stoch. IV 184,4 -us ciphic stoch ploch [*a*, cyppus ciphith *b*]. 243,20 cippa stoc. *saepe):* **a** *proprie:* ALDH. virg. I 35 p. 279,4 in nodosi -i (cy- *B*) claustrum . . . tibias et suras adstringunt. VITA Elig. 2,80 conpedes . . . dissipatae, -i etiam fracti. ANGILB. eccl. Cent. 2 p. 176a,43 reliquiae . . .: de -o (*cf. Vulg. act. 16,24* ligno), in quo *Paulus* missus fuit. CAPIT. reg. Franc. 54,4 ut . . . malefactores conpraehensi et in -o et in carcere fiant missi. EGBERT. fec. rat. 1,1706 te noster adusque necem iam -us habebit. THEOD. TRUD. Bav. 27 iubet admoveri nervum, quem vulgo -um *(sc. appellant)*, et in eo . . . pedes artari. COSMAS chron. 2,47 p. 154,8 -um, in quo dampnatorum pedes crudeliter constringuntur, fractum forinsecus proiciunt. CHART. select. Altmann 82,8 curia debet habere ex iure scippum, id est stoc. CHART. Argent. I 617,10 reus in cyppo dextra manu truncabitur. *saepe. de loco iudicii:* CHART. civ. Hild. 209,7 (c. 1249) si quis lesus fuerit . . . et si advocatum habere non potest, si ad -um cucurrerit et causam suam exequitur *eqs.* **b** *in imag.:* FLOD. hist. 3,23 p. 534,9 in -o infirmitatis detentus. **c** *meton. i. q. carcer – Stockhaus, Gefängnis:* CAPIT. reg. Franc. 146,3 ad -um, in quem . . . malefactor mittendus est. GESTA Camer. cont. I A 18 alios . . . iniudicatos in -o vilissimo concludens. CHART. Argent. I 616,9 custodem -i sive carceris, in quo rei custodiuntur (*cf.* CHART. Epternac. 225 p. 396,11 de v casis . . ., que pertinent ad custodiam -i). CHART. Maurimon. (ed. J. D. Schoepflin, Alsatia dipl. I. 1772. p. 227,33) isti *(proprii mansi)* . . . vigiles curie . . . dabunt, -um dominicum observabunt. p. 227,52sq. ius -i: -us . . . dominicus loco tuto infra dominicaturam constituatur, ubi non facile quidquam temeritatis oriatur cippato rebellione seu contumace *eqs.* CHART. scrin. Col. A I p. 304,34 domus, que sita est secus -um. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 426,27 -um sive stoch . . ., in quibus homines curtis serventur, qui fideiussores habere non possunt *eqs. al.* **d** *translate i. q. ius homines in cippo detinendi – Stockgerechtigkeit, 'Stock':* DIPL. Loth. I. 90 p. 222,11 (ed. Th. Schieffer. 1966; interp. s. XII.) tradita confirmavimus . . .: basilicam . . . cum . . . banno et cyppo (p. 222,17).

2 *singularia quaedam:* **a** *instrumentum ad bestias capiendas aptum – Falle:* EDICT. forest. Trev. 6 (ed. J. Grimm, Weisthümer. IV. 1863. p. 744,22; s. XIII.in.) si . . . forestarius aliquem deprehenderit, qui -um aut laqueum tendat, pollicem ei amputabit. **b** *gazophylacium – Opferstock:* HEINR. TREV. gest. 33 p. 433,42 cyppum . . ., in quem fideles elemosinas suas proicere consueverant, confringentes aperuerunt. **c** *cooperculum sepulcri – Deckplatte eines Grabes:* NIVARD. Ysengr. 7,527 miseri subducite -um. **d** *truncus – Baumstamm, -stumpf:* SALIMB. chron. p. 56,25 *(in imag.)* omnes . . . Baratti . . . ex uno -o sive ex una radice progeniti sunt. *fort. add.:* PASS. Trudp. 7 p. 361,9 cum . . . reorum ductor asta sua se fulciens supra -um (cy- *var. l.*) eiusdem ripae caute conaretur incedere. *cf.* 2. *cepa. *Stotz*

ciprenus *v.* cyprinus. **cipressus** *sim. v.* cup-.

ciprinus, ciprus *sim. v.* cypr-.

cira *v.* circus. **ciragra** *sim. v.* chi-.

1. *cirata *v.* *caratum. **2. cirata** *v.* choeras.

1. circa. *script.:* cyr-: CHART. com. Mansf. I 35. -cha: *l. 63.*

I *adv.:* **A** *de loco i. q. in circuitu – ringsherum:* WALTHARIUS 510 cunctam -a explora regionem. EGBERT. fec. rat. 2,464 qui fabricam foris et -a perlustrat et infra. BERTH. (?) annal. a. 1067 p. 273,24 in aliis -a contiguis locis. CHART. Bern. II 575 p. 620,15 in banno ville Ergensingen vel -a. *al. abund.:* RHYTHM. 106,16,1 imago summi nummi -a circumscribitur. **B** *de tempore et ratione i. q. circiter – ungefähr:* CHART. Rhen. med. I 110 p. 116,3 (a. 868) ad festivitatem s. Martini aut -a. GESTA Autiss. (MGScript. X p. 522,11) anno . . . tricesimo secundo vel -a. *v. et supra p. 490,69.*

II *praep. (c. acc.; gen.: l. 55; abl.: l. 39.67. p. 589,5. al.):* **A** *de loco:* **1** *strictius i. q. in circuitu(m) – (rings)um:* HUGEB. Willib. 4 p. 99,7 mons est in giro -a vallem. FORM. Augiens. B 34 -a sacra altaria illum duci precepi. WALAHFR. Wett. 25 iacet hanc *(Augiam)* Germania -a. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 401,31 lapidibus undique -a eum discurrentibus. *saepe. pendet a subst.:* HRABAN. epist. 111 p. 397,36 castrametatura -a tabernaculum. WIDUK. gest. 3,35 certamen -a murum. WIPO gest. 16 p. 37,8 servi cum torquibus . . . -a collum. *al.* **2** *latius:* **a** *prope, iuxta, ad, in – (nahe) bei, neben, an, auf, in:* FORM. Andec. 60 argento . . . -a me habere. CHART. Rhen. med. I 8 p. 10,35 -a fluvio Prumia monasterio ędificare. TRAD. Lunaelac. 132 actum . . . -a altari. VITA Meginr. 10 qui cum diu eum feriendo -a latus et suras debilitasset. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,17 transacto -a Oppinheim . . . colloquio. OTTO FRISING. gest. 1,56 in angulis Galliae, id est -a Brittanniam et Guasconiam. *saepe. pendet a subst.:* OTTO FRISING. gest. 1,13 p. 28,15 omnibus -a Rhenum . . . inclinatis. **b** *per – über (. . . hin):* CONVERS. Afrae 1 splendor solis, dum -a cloacas . . . funditur. WANDALB. Goar. 1,11 animus praelatorum . . . -a multa dividitur. **c** *secundum – entlang:* WANDALB. Goar. 2,21 navi -a ripas tracta (2,28). **B** *de tempore:* **1** *(circiter) ad, in – um, an, in:* HUGEB. Willib. 5 p. 105,10 -a illam fere horam. ANNAL. Fuld. II a. 842 -a autumnum. TRAD. Lunaelac. 157 piscari . . . ebdomadas duas -a natalem Domini. ADAM gest. 2,82 p. 141,6 contigit depositio . . . -a diem XVII. kal. Maii. CHART. Ticin. 233 p. 13, 34 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. IV. 1954) omni anno -a temporis sancti Martini. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 172,2 -a sero. *persaepe.* **2** *inter – während, bei:* WALAHFR. exord. 26 p. 506,26 -a immolationem sacramentorum ymnos . . . celebrasse. ANNAL. Sangall. IV a. 1022 -a egressum Italiae. *al.* **C** *de numero i. q. circiter – ungefähr:* ARNOLD. LUB. chron. 5,25 p. 203,10 inter quos . . . -a quadringentos viros signati sunt. CHART. Ticin. 38 p. 122,14 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) ultra illas libras viginti quatuor vel -cha id. **D** *de relatione (interdum sensu casus simplicis, e. g. dat.: l. 66. p. 589,5.7):* **1** *quod pertinet ad, de – in bezug auf, über:* TRAD. Frising. 11 p. 38,12 (a. 758) causa -a me contigit. COD. Karol. 29 p. 535,2 qualiter -a eis agatur. HUGEB. Willib. 1 p. 88,14 parentum -a illum . . . curam gerentium. DIPL. Ludow. Germ. 15 p. 18,42 auctoritatem . . . -a ipsum monasterium fieri. CAND. FULD. Eigil. I 24 p. 233,28 mulieres -a infantem vivum litigantes. DIPL. Otton. I. 151 episcopus . . . narravit nobis -a donationem. ALBERT. M. metaph. 1,1,9 p. 13,2 (ed.

[Prinz]

B. Geyer. 1960) operatio -a singularia existens. *saepe. pendet a subst. vel adi.:* LIBER diurn. 60 p. 52,8 desideria cordium -a eius electionem. EINH. Karol. 27 -a pauperes sustentandos . . . devotissimus. **2** *erga, contra – gegen:* **a** *in bonam partem:* FORM. Senon. I 43 -a partibus meis inpendere *fidelitatem.* CAND. FULD. Eigil. II 17,88 sitque tua -a nosmet miseratio larga. EPIST. Teg. I 82 pietatis, quam -a me fecistis. *saepe. pendet a subst.:* CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 225,11 humanitatis tuae -a nos. THIETM. (?) chron. 4,33 dapsilitatis -a egenos. CHART. archiep. Magd. 343 p. 453,23 bone voluntatis nostre effectus -a incolas. *saepe.* **b** *in malam partem:* RIMB. Anscar. 25 p. 54,6 si . . . aliquid perturbationis -a eum excitarent. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 84,7 ne . . . -a dogmata peccet. CHART. cell. Paulin. 65 p. 78,23 processurus -a illos. *al. pendet a subst.:* HELM. chron. 83 p. 158,8 lenire animum eius -a archiepiscopum. **3** *ad – (gerichtet) an:* DIPL. Karlom. (II.) 9 p. 298,7 si -a servos vel ancillas Dei munificentiam . . . intulerimus. DIPL. Karoli III. 73 si -a servos Dei beneficia largimur. *pendet subst.:* SIGEH. Maxim. 11 (9) nec prius . . . obsecratione -a regem destitit. CHART. Eichsf. 338 donatio -a ecclesiam. **4** *propter – wegen:* OTTO FRISING. gest. 2,18 p. 121,5 natale . . . Domini -a . . . excidium castrorum . . . cum magna celebratur alacritate. **5** *pro – für:* TRAD. Frising. 1253 (post 977) tradit . . . Gotta ad istud altare -a unum denarium *mancipia.* **6** *ab – von:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 268 p. 210,44 (a. 1275) quas *(marcas)* -a me iusto empcionis titulo compararunt.

2. *circa (cer-, -cha), -ae *f.* *(cf.* circare) **1** *circuitio – Rundgang, Runde:* **a** *spectat ad custodiam civitatis:* DIPL. Heinr. III. 368$^{in.}$ ut -as et vigilias non faciant *canonici* . . . nisi in obsidione civitatis. **b** *spectat ad disciplinam monasterii:* WILH. HIRS. const. 2,20 p. 1066^{B} facit *prior* unam -am per omnes officinas (1,68 p. 998^{C}.2,20 p. 1066^{C}. HUGO FLAV. chron. 2 p. 482,25). **c** *spectat ad mendicationem fratrum Minorum:* SALIMB. chron. p. 46,12 quousque et -a completa et sporta impleta fuit (p. 45,26.46,25). **2** *fossa vel munitio circularis – Befestigungsgraben, -ring:* ANNAL. Plac. a. 1270 p. 541,42 Iohannes . . . cum milicia . . . fuit in cerchis civitatis Laude. ALBERT. MIL. temp. 254. SALIMB. chron. p. 335,6 fractus est pons in -a. *spectat ad obsessores:* ANNAL. Plac. a. 1240 p. 484,29 qui . . . de civitate exeuntes venerunt usque ad -cham exercitus. **3** *circator – Visitator:* OTTO MOR. hist. p. 38,5 cum domino tunc temporis -a (archa *sim. var. l.*) de Clugnea (p. 39,9).

3. circa *v.* circaea.

***circacinctus,** -a, -um. *in circuitu constructus – ringsum gebaut:* GISLEB. ELN. inc. 4,226 -us paries.

***circacircum** *praep. in circuitu – (rings)um:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 177,14 -um sedile sternenda est palea.

***circacitra** *adv. in circuitu – ringsherum:* CHART. Tirol. notar. I 833 (a. 1237) detinet ei ambis peciis terre -a Laucius.

***circacommorantes,** -ium *m. qui in circuitu habitant – die im Umkreis Ansässigen:* VITA Eucher. 6 (MGMer. VII p. 49,15) -es in ea *(coenobia)* . . . diligere.

***circada** *v.* *circata.

circaea (-cea, -ce, -ca), -ae *f.* (κιρκαία) *vincetoxicum – Schwalbenwurz (Vincetoxicum nigrum Moench vel sim.):* ALPHITA II p. 41,7 -cea sive dircea similis est parietarie. *fort. add. (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1007):* GLOSS. III 519,26 St.-S. -ca hertzblat (540,4 -ce. 552,71).

***circaiacens,** -entis. *in circuitu situs – im Umkreis gelegen:* DIPL. Arnulfi 71 in aliis locis ibi in circum -bus. RAHEW. gest. 3,20 p. 191,33 -ium civitatum. *al.*

***circamanens,** -entis. **1** *in circuitu habitans – im Umkreis ansässig:* EINH. Marc. et Petr. I 1,12 -es populi. CHART. Rhen. inf. II 148 p. 79,21 coram . . . hominibus imperii in Aquis et -bus. *al. subst. masc. plur.:* DIPL. Otton. I. 240 p. 336,34 per inquisitionem -ium. **2** *in circuitu situs – im Umkreis gelegen:* HIST. mart. Trev. 29 -ium villarum.

***circamanio,** -are *vel* -ire. *(cf. Sella, Gloss. Lat. Emil. p. 94 s. v.* circamaliare *et DuC. s. v.* circamanaria) *examinare – überprüfen:* CHART. Carinth. V 455 (a. 1280) iuraverunt . . . multi . . . ad -andum terram dicti monasterii . . .; qui -entes designaverunt . . . abbati duas pecias terrae.

subst. **circamaniens,** -entis *m. examinator – Prüfer:* CHART. Carinth. V 453 (a. 1280) que *(peciae terrae)* designate fuerint dicte ecclesie per -es.

***circapositus,** -a, -um. *in circuitu exsistens – im Umkreis befindlich:* BRUNO QUERF. Adalb. A 20 -os proceres. CHART. episc. Hild. I 368 p. 352,15 officinarum -arum.

***circaria,** -ae *f. provincia ordinis Praemonstratensis – 'Zirkarie':* GESTA Hort. Mar. 27 cum annua tocius -e Frisie visitacione (58 p. 600,30. MENKO chron. p. 538,27).

***circata** (cer-, -ada), -ae *f.* **1** *circuitus visitationis – Visitationsrundgang, -fahrt:* CAPIT. reg. Franc. 90,6 quando episcopus per sua parrochia cercata (cir- *var. l.*) fecerit. CHART. Basil. A I 112 p. 173,7 -ae . . . servitium. p. 173,11 dum fieret ab episcopo -a. CHART. episc. Hild. III 484 p. 257, 15sq. in prima -da . . ., in secunda -da. **2** *exactio in visitatione solvenda – bei einer Visitation zu leistende Abgabe:* CHART. episc. Hild. I 430 p. 419,35 (a. 1184) iure -de sue prepositi reservato. CHART. Gelr. 571 p. 579,34 redditus de Stenre, qui -da vulgariter appellantur. 947 p. 914,13 -dam archydiacono solvendam. **3** *processio – Prozession:* CHART. civ. Hild. 120 (a. 1231) ut in -da, que singulis annis post pascha ibidem fieri consuevit, reliquie . . . deportentur.

***circateca** *v.* *chirotheca.

***circatio,** -onis *f.* **1** *circuitus – Rundgang, -fahrt:* **a** *spectat ad visitationem episcopi vel abbatissae:* DIPL. Ludow. Germ. 178 p. 256,26 (spur. c. s. X.^{2}) cum . . . episcopi -es suas ibi agere deberent. CHART. Westph. IV 81 abbatissa -em in villicationibus . . . innovavit. **b** *spectat ad disciplinam monasterii:* WILH. HIRS. const. 1,28 p. 961^{A} donec . . . -em facit *frater* (2,21 p. 1067^{B}. *ibid. al.*). **2** *administratio circariae ordinis Praemonstratensis – Verwaltung einer Zirkarie:* EMO chron. p. 500,28 qui *(abbas)* auctoritate generalis capituli -is (curationis 2) officio in Frisia functus erat. **3** *exactio in visitatione solvenda – bei einer Visitation zu leistende Abgabe:* CHART. Stab. 146 p. 296,17 (a. 1127) dabit . . . archydiacono sacerdos . . . XXX den. -is.

***circator,** -oris *m.* **1** *inspector (circumiens) – (die Runde machender) Aufseher:* **a** *spectat ad monasteria:* EPIST. var. II 4,14 decani et -es summa cura provideant, ne quid . . . inconveniens fiat. CONSUET. Trev. 24 exiens unus -um . . . percutit tabulam. EKKEH. IV. cas. 67 p. 240,8 exactoribus, quos -es vocamus, culpas eorum *(scolasticulorum)* magistro rememorantibus (*cf.* carm. var. II 5,35). WILH. HIRS. const. 2,21 p. 1067^{A} -um munus est, ut omnes negligentias . . . notent et in capitulo reclament. ARNO REICHERSB. scut. p. 1510^{B} disciplinae . . . custodes deputantur, quos -es vel circumspectores vocant *eqs. al. in fabula:* ECBASIS capt. 468 -r veniat, dictum scelus omne revolvat. **b** *spectat ad ordinem Praemonstratensem:* EMO chron. p. 477,47 surgunt -es . . . cum scedulis duo *eqs.* p. 501,12 secundum mandatum -um. p. 512, 28 -es illius anni. **c** *spectat ad curiam Romanam:* CONR. FAB. Gall. 16 -bus iuxta mandatum apostolici monasteria singula perlustrantibus. **d** *usu vario:* ACTA imp. Stumpf 489 p. 689,3 (a. 1171) testes sunt . . . Willelmus -r Metensis, Fridericus, Metensis ecclesie canonicus. CHART. scrin. Col. B 939 p. 230,9 -i unum denarium et campanario unum denarium. *al.* **2** *gyrovagus – ein Herumziehender:* DAVID (?) inquis. 8 *(de Pauperibus Lugdunensibus)* vadunt . . . in diversis habitibus vestium isti -es, ne agnoscantur.

***circatrix,** -icis *f. quae (circumeundo) inspicit – (die Runde machende) Aufseherin (cf. K. H. Schäfer, Die Kanonissenstifter. 1907. p. 181):* CHART. Frauens. 28 (ed. W. Küther, UB Frauensee. 1961; post 1228) Adiltrudis custos, Wendilmudis -x.

***circatura,** -ae *f. exactio in visitatione solvenda – bei einer Visitation zu leistende Abgabe:* DIPL. Heinr. IV. 116^{a} p. 154,31 neque -am neque oblationes episcopo . . . prębeant *abbates.*

***circatus,** -us *m.* **1** *circuitus – Rundgang, -fahrt:* **a** *spectat ad regem:* ANNAL. Guelf. a. 799 p. 45 ad Aquas inde

[Prinz]

perrexit *Karolus* in -um usque Turnes. **b** *spectat ad episcopum:* NOTAE Traiect. (MGScript. XV p.1304,11; s. XII.[1]) -us episcopi: anno bissextili post ipsum bissextum in Flandern *eqs.* **c** *spectat ad vineas:* CHART. Laus. 360 p.319,28 sqq. (a.1223) quelibet colungia debet in -u vinearum I gallinam . . . et tantumdem in vindemiis; item in -u debent tres lunagii III panes *eqs. (cf.* 348). **2** *exactio in visitatione solvenda – bei einer Visitation zu leistende Abgabe:* CHART. Traiect. 196 p.183,22 (a.1040) preter -um et ablacionem *(cf.* 245 p.221,34 ecclesiam . . . liberam a -u, a censu, a denariis, quos oblationes vocant). CHART. Bern. I 5,70 sicut de iure et consuetudine -us nostri in unoquoque quarto anno fieri debet. CHART. Gelr. 1017 p.988,4 ego Rodolfus miles -um ecclesiae de Hyre persolvam. *al.*

***circavicinus,** -i *m. vicinus (in circuitu manens) – (im Umkreis ansässiger) Nachbar:* CAPIT. reg. Franc. 218,10 ut . . . nostri sicut -i, quae necessaria sunt, emant, vicini autem nullatenus carius quam suis -is vendere praesumant. DIPL. Ludow. Germ. 149 p.210,2 ut per idoneos -os et fideles nostros . . . inquiratur. *Prinz*

circe *v.* careum. **circe(a)** *v.* circaea.

***circella** *v.* *cercella. **circellio** *v.* circumcellio.

circellus (-cil-), -i *m.* **1** *anulus, trochus – Ring, Reif:* LEO MARS. chron. 1,19 p.595,17 tunicam unam cum lista aurea et -os de auro *obtulit vir.* **2** *circulus – Kreis:* THEOD. HIRS. loc. sanct. 5 p.13 quae *(columnae)* . . . cancellatum efficiunt -illum.

circensis (cer-), -e. **1** *adi. i. q. ad circum pertinens – Zirkus-:* MANEG. ad Gebeh. 15 p.338,11 spectaculis -bus interesse. *fort. add.:* AETHICUS ISTER 82 p.63,14 quam *(Macedoniam)* philosophus medullam cer-em Graeciae appellavit. **2** *subst. masc. i. q. ludi gymnici – Kampfspiele (cf.* GLOSS. II 663,56 St.-S. -bus rigin): ALDH. virg. I 3 qui *(gymnici)* . . . praeconia -ium adipiscuntur.

circeter *v.* circiter. **circha** *v.* circa.

***circic(u)la** *v.* *cercella.

*?****circifollium,** -i *n. (cf.* caerefolium, circaea *sim.) species herbae – Pflanzenart:* TRACT. de aegr. cur. p.160,35 ad dolorem oculorum collige -um.

***circillatus,** -a, -um. *cirratus – langgelockt:* VITA Elig. 12 p.678,21 caesariem formosam et crinem . . . -am.

circillio *v.* circumcellio. **circillus** *v.* circellus.

circilus *v.* cercilus.

***circinatura,** -ae *f. quod abscinditur (circinando) – Abfälle beim (Rund-)Schneiden:* COMPOS. Luc. I 29 circinetur illud *aurum* a forfici et ipse -e restringe in pannum.

circinna *v.* circinus.

***circinnator,** -oris *m. inspector (circumiens) – (die Runde machender) Aufseher:* ADALH. capit. fragm. 2 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p.417,20) non solum a preposito ..., sed etiam ab ipsis -bus . . . castiganda sunt.

***circinnium** (cyr-), -i *n. circulus – Kreis:* CHRON. Pol. 3 epil. p.124,21 stant per cy-um *(ed.;* cyntumium, cincinnium *sim. codd.).*

circino (cyr-, cer-, -cen-, -nn-), -avi, -atum, -are. **1** *de motu:* **a** *circumire – umgehen, umkreisen:* EKKEH. URAUG. Hier. 15,8 -andam esse civitatem nudis pedibus. NIVARD. Ysengr. 1,75 incautus senior versutum -at hostem. *al.* **b** *(per circulum) lustrare – (im Kreis) durchziehen:* LAMB. LEOD. Matth. I 2324 fertque refert pedes et eosdem -at orbes. **c** *refl. i. q. circulo se circumdare – einen Kreis um sich ziehen:* CAES. HEIST. hom. exc. 131 gladio se -vit *miles.* **d** *torquere – drehen:* ARIBO FRISING. mus. p.7 equus indocilis . . . non potest in arto -ari clipeo. **2** *de sectione i. q. (circum)secare – (rundum) beschneiden:* **a** *proprie:* LEX Raet. Cur. 9,18 quicumque soldum minorem fecerit aut -nnaverit. MAPPAE CLAVIC. 270 gressae IIII z. -as et in medio pertundis. *al. v. et l.45. decurtare – verstümmeln:* EDICT. Roth. 341 si quis cavallum alienum . . . disfiguraverit aut -verit (cercen- *sim. var. l.*). **b** *translate i. q. (iura) minuere – (in den Rechten) beschneiden:* CHRON. rhythm. Austr. 435 hic *(imperator)* vicinos principes dire -vit. **3** *de amictu sim. i. q. induere, involvere, circumcludere – anlegen, umhüllen, umschließen:* CARM. de Germ. 1,72,2 (MGPoet. IV p.127) cum . . . -nnaret caligas. THIETM. peregr. 28,18 Samaritani linteo -tum capud habentes. ALBERT. STAD. Troil. 4,767 nobilitas digitos rutilantis -at auri. *al.* **4** *de circulo anni:* **a** *inchoare – einleiten:* CARM. Bur. B 56,1,1 Ianus annum -at. **b** *procedere – ablaufen:* CHRON. rhythm. Austr. 22 anno nonagesimo M°C° cy-ante.

adi. **circinans,** -antis. *per vicissitudines rediens – zyklisch:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p.31a[v] diversitas . . . pulsuum quaedam est ordinata et -s *eqs.*

circinus (-nn-), -i *m. (f.* -a: *l.14; n.* -um: *l.14)* **1** *de instrumentis:* **a** διαβήτης *– Zirkel (cf.* GLOSS. III 268,48 St.-S. -um riza. IV 46,55 -nna id est circil. 199,11 -us passeri. *saepe):* ADSO Frodob. 7 (MGMer. V p.76,17; s. X.) ut . . . -um ad se deportaret, asserens usum illius sibi esse necessarium in scribendo. GERB. epist. math. I 3,2 pedem -i. EGBERT. fec. rat. 1,335 equos a puncto formabit -us orbes. EBERH. FRISING. fist. p.279[b] latitudinem -o deprehensam. HILDEG. div. op. 2,5,17 p.916[D] unamquamque *formam* prius cum -o suo signat. *al.* **b** *forceps – Zange:* THEOPH. sched. 3,16 (ed. W. Theobald. 1933) sunt et -i ferrei duabus partibus compositi *eqs. (cf. notam ed.).* **2** *circulus – Kreis:* NOTKER. BALB. gest. 1,32 capillos brevissimos quasi ad -um tornando decurtavit *diaconus.*

circio *v.* circius. **circircla** *v.* cicercula.

***circita** (cer-), -ae *f. circuitus – Rundgang:* MIRAC. Agripp. 8 (ed. B. Capasso, Mon. Neap. I. 1881. p.32; s. X.) dum fecisset ce-am muri.

circiter (cer-, -cet-) **1** *adv.:* **a** *fere – ungefähr:* CHRON. Fred. 2,9 regnaverunt annis -eter CL. 4,64 tribus annis cerceter. LIUTG. Greg. 5 quadringentorum -r monachorum . . . pater. RUOTG. Brun. 4 p.5,1 proles annos -r IIII habens. FUND. Sangeorg. 30 tradidit . . . praedium . . ., -r III mansos. *al.* **b** *circum – ringsum:* WIPO tetral. 19 alter post Christum regit orbem -r istum *Heinricus.* GESTA Camer. cont. II F 277, 2 castrum . . . occupare et -r obsidere. ACTA imp. Winkelm. I 487 p.407,43 munitionibus omnibus -r explanatis. *al.* **2** *praep.:* **a** *de tempore i. q. circa – um:* FUND. Sangeorg. 13 -r idus Iunii. GESTA Trev. cont. I 19 p.193,13 adolescens -r (circa *var. l.*) annos XX. **b** *de loco:* **α** *iuxta – nahe bei:* CONR. HILD. ad Hartb. p.196,33 -r eundem locum. **β** *versus – zu, nach:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.116,17 que *(aves)* volant -r loca, in quibus sunt aque magne (2 p.211,2). **c** *de relatione i. q. ad – in bezug auf:* BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p.703,22 -r triginta animas christianitate facta.

circito, -are. **1** *(circum) insecare – (rundum) einschneiden:* AESCULAPIUS 11 p.16,4 -ent ex utraque parte scapulas. **2** *circumspicere – herumsuchen:* ARBEO Emm. 23 dum diutius -rent (sciscitarentur *sim. var. l.*).

***circitorium,** -i *n. velamentum altaris – Altarumhang:* PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p.753,39 panni de altare sancti Gregorii: -um aureum et alios IV sine auro (3,58 p.744,7. 4,13 p.768,18).

circius, -i *vel* **circio,** -onis *m.* **1** *de ventis:* **a** *caurus – Nordwestwind (cf.* GLOSS. III 405,33 St.-S. -us nortwesterwint. *al.):* **α** *proprie:* HUGEB. Willib. 3 p.91,7 -o flante. EINH. Karol. 29 ut . . . vocaret . . . -um nordwestroni. SYLL. Bern. 3,4 luctam prora subit, carbasa -us inflat. MENKO chron. p.542,43 -us, qui est collateralis boree ad occidentem. *al.* **β** *meton. i. q. regio inter occidentem et aquilonem sita – Nordwesten:* ALDH. epist. 5 p.489,8 ex Hiberniae brumosis -nis insulae climatibus. ANNAL. Pegav. a.1189 p.266,35 ventus gravissimus a -o oritur. *al.* **b** *aquilo – Nordostwind:* GLOSS. III 113,59 St.-S. (cod. E) -us nordostirwint. **2** *de morbo i. q. vertigo – Schwindel:* AESCULAPIUS 2 p.3,16 -um patiuntur et oculi eorum *(scotomaticorum)* obtenebrescunt. GLOSS. med. p.20,9 -um, id est vertiginem. *al.*

circlus *v.* circulus.

circo, -avi, -are. **1** *circinare – umkreisen:* SERMO de sacril. 21 qui de anulo aureo vulnus -at. **2** *perfluere – durchfließen:* Ps. HIPPOCR. phleb. 155 nigra colera . . . -at

[Bansa]

corpus. **3** *inspicere, visitare – inspizieren, visitieren:* CAPIT. reg. Franc. 92,5 quando episcopus sua parrochia -at. VITA Rimb. 21 solatium -andi episcopatum, placita adeundi. FROUM. epist. 55 loca oboedientię nobis commissę . . . contemplando -vi. **4** *rimari – durchforschen:* CARM. var. III 41,15 ista probat mente -ans species diapente.

circom-, circon- *v.* circum-.

circos (kyrucos, yricez) *m.* (κίρκος) *species avis rapacis, fort. i. q. Accipiter nisus (L.) – Raubvogelart, viell.: Sperber:* ALBERT. M. animal. 8,20 avis dicta yricez (*p.609b,3* κίρκος), et est genus aquilae valde forte et magnum *eqs.* 8,107 tertium . . . genus *accipitrum* vocatur kyrucos (*p.620a,18* κίρκος) graece, et . . . a nobis . . . vocatur nisus aut sparvarius.

circuamictus *v.* circumamicio. **circueo** *v.* circumeo.

circuitio (circumi-, -cio), -onis *f.*

I *de motu:* **A** *de motu circulari:* **1** *strictius:* **a** *actio circumeundi, circumvolandi – das (im Kreis) Herumgehen, -fliegen, Umgehen:* **α** *gener.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,139 per choreae (-as *ed.*) . . . -em voluerunt intelligi firmamenti revolutionem. RAHEW. gest. 3,42 p.216,8 his -bus alteram partem civitatis . . . compescuit. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 172,28 circumeundo ascendunt . . . et accipiunt -em suam sub vento *falcones.* **β** *iur. de examinatione vel constitutione finium:* TRAD. Fuld. I 76 p.156,5 (s. XII.med.) requisivi cum populari -e, que dicitur lantleita, quam plures mansos . . . iniuste direptos. CHART. Sil. D I 45 p.28,33 (ed. H. Appelt. 1963) tres villę, quarum una -e signata est. CHART. Oelsn. 20 p.45,24 comprehendimus . . . eadem -cione terminos villarum. **b** *versatio – Drehung:* GERB. (?) astrolab. 2,4 frequenti -e et crebra retorsione. **2** *latius:* **a** *ambages – Umweg:* **α** *proprie:* ANNAL. Altah. a. 1051 p.47,23 longam -em peregit et . . . solo equestri itinere regionem intravit *imperator.* **β** *translate: anfractus, circumlocutio – Umschweif, Umschreibung:* HROTSV. Abr. 2,2 -e verborum (3,2). *dissimulatio – Verstellung:* LIUTPR. hist. 10 p.167,2 ita aperte saevit, . . . ut nihil -is utatur. **b** *?conversatio – ?Wandel:* HILDEG. scivias 3,5 p.615C ponunt in coelestibus -em mentis suae. phys. 1 praef. p.1125A secundum genus et naturam et mores et omnem -mitionem hominis. **B** *de motu per ordinem facto:* **1** *gener. i. q. accessio – Besuch:* CHRON. Andag. 76 p.181,10 cum . . . ad fratres suos substentandos questionarias -es ageret *abbas.* **2** *eccl. i. q. processio – Umgang:* MIRAC. Trud. 16 p.825,1 sancta huius -is celebrabantur celebria. *v. et p.610,58.* **3** *canon. i. q. visitatio – Visitation:* CAPIT. reg. Franc. 255,5 ut semel in anno episcopi hanc -mitionem . . . faciant. SIGEB. GEMBL. gest. 34 p.538,43 ut ab ecclesia Gemblacensi . . . servitutem -is requirant nullam *episcopi.* **C** *vagatio, erratio – das Umherreisen, Irrfahrt:* HECEL. Clem. 2,10 (MGScript. XXX p.897,45; s. XI.ex.) profectionem illius *(episcopi)* in Ytaliam . . ., -es Germanie, reversionem quoque in Gallias.

II *de situ:* **A** *circumferentia – Umfang(slinie):* **1** *geom.:* Ps. BOETH. geom. p.424,27 si . . . mons in pedis circuitu ΠD et in medietatis -e ĪDC, in cacuminis . . . circumductione C . . . pedes habens fuerit. ANON. geom. I 4,18 embadum si vis invenire, vel tota -o per integrum diametrum ducenda est et tunc quarta sumenda. *al.* **2** *de parte corporis:* ALBERT. M. animal. 1,375 si *nervi* cum tota haererent -e (*ex Avic. can. 1,1,5,3,3; cf. Avic. animal. 13,5 f. 30v,29* parifariam). **B** *laqueus – Schlinge:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.155,19 longa . . . recolligatur circa digitum minorem manus sustinentis falconem in -es parvas (p.150,9). **C** *de locis:* **1** *quod circumfluit – das Umgebende:* CHRON. Pol. 3,3 castrum . . . municione situque nature et aquarum -e inexpugnabile. **2** *territorium, confinium – Besitz, Gemarkung:* CHART. Sil. D I 45 p.28,24 (ed. H. Appelt. 1963; a. 1175) Bogonouwe cum sua -e et omnibus in ea sitis. CHART. Oelsn. 14 cum . . . omnibus proventibus, qui in -cione prenominata continentur. 36 p.65,1 -em hanc per singula signa circumquaque . . . mandavi . . . limitari. *al.*

circuitor, -oris *m.* **1** *viator – Wanderer:* RUP. TUIT. medit. 2,7 p.386B o -r mundi et perambulator terrae, Satan *([cf. Vulg. Iob 1,7].* REIN. LEOD. fulm. [MGScript. XX p. 615,14]. *al.).* ROD. GLAB. hist. 5,13 unus ex illis -bus regionum, qui numquam saturantur experientia et novitatibus locorum. **2** *custos (circumiens) – (die Runde machender) Aufseher:* CONSUET. Trev. 1 -es cum laternis ingrediuntur dormitorium. *ibid. al. (v. ind.).*

circultus, -us *m. script.:* -coi-: *p.595,35.* circumi-: *l.72.* -uęt(us): *p.595,43. form. abl. sg.* -o: *p.595,15.35. al.*

I *de motu:* **A** *de motu circulari:* **1** *strictius:* **a** *actio circumeundi, gyrus – das (Her-)Umgehen, Kreis(bewegung):* **α** *gener.:* MIRAC. Annon. 1,30 (Siegburg. Stud. III. 1966; a.1183/87) circa tumbam . . . -us frequentavit. CAES. HEIST. Elis. I 3 p.350,33 cum plures -us fierent in chorea. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p.85,19 in complendo -um, quem restringendo faciat circa grues *falconarius.* 6 p.200,22 alii *falcones* circumvolant ime duobus vel tribus -bus. *al. meton. i. q. chorus – Reigen:* GODESC. SAXO theol. 18 p.249,5 super . . . revolvendis vel rotandis iustorum et iniustorum -bus. ELIS. SCHON. vis. 1,20 p.11,41 alius . . . magne claritatis -us . . ., quem intellexi esse sanctorum angelorum. **β** *astron.:* AGIUS comput. 4,7 propter geminatos lunę -us. BOVO CORB. Boeth. 17 qualiter . . . coelum in duos sibi contrarios orbes -usque volvatur. **b** *versatio – Drehung:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.197,10 falconem oportet facere quendam -um et quandam regirationem sui. *ibid. al. v. et p.610,42.* **2** *latius:* **a** *gener. i. q. ambages – Umweg:* **α** *proprie:* POETA Saxo 1,92 ut mare -u longo . . . pererrans suspectum vitaret iter (HERM. AUGIENS. chron. a.1051 p.130,13 l. propter fluviorum illuvionem -u). **β** *translate i. q. anfractus, circumlocutio – Umschweif, Umschreibung:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,16 -u tardiore diutius explicare. TRANSL. Dion. Ratisb. prol. p.355a,60 longae sunt ambages, longi verborum -us. OTTO FRISING. gest. 2,30 p.136,26 more Italico longa continuatione periodorumque -bus sermonem producturis *legatis. al.* **b** *anat. i. q. nexus – Windung:* ALBERT. M. animal. 1,357 per curvaturas maiores et -us descendunt motivi quam sensitivi *nervi.* **c** *mus. i. q. flexus – Wendung:* REMIG. ALTISS. mus. p.81a,10 ut . . . vox . . . reditus vel -us legitimos . . . sortiatur. GUIDO CIST. mus. p.169a -uum variatio. **d** *de tempore i. q. cursus – Lauf, Kreislauf:* BEDA temp. rat. 19,4 annalis -us seriem. GODESC. SAXO theol. 7,11 p.193,10 per annorum -us. OTTO FRISING. chron. 6 prol. p. 261,17 mundi instabiles ac miserabiliter fluctuantes -us contemplans. *al. comput. i. q. cursus per vicissitudines rediens – Zyklus:* BEDA temp. rat. 36,21 ut ad eundem -um redeatur. **B** *visitatio – Visitation (canon.):* DIPL. Heinr. II. 12 episcopis . . . tempore -us sui . . . singulis annis *servitium* persolvant *monachi.* CHART. Salem. 179 ratione nostri -us (CHART. Turic. 1475 p.184,25). *al.* **C** *vagatio, erratio – das Umherziehen, Umherirren, Irrfahrt:* NOTKER. BALB. gest. 2,8 p.59,10 Karolum defessi . . . reppererunt -u *legati.* OTTO FRISING. chron. 1,26 p.58,24 Ulixis pericula, -uum tedia. gest. 1,3 p.14,25 ab oberrandi -u . . . Giscardus tamquam oberrator . . . appellatus est.

II *de situ:* **A** *gener. i. q. pars exterior, margo – äußerer Teil, Rand:* AGIUS comput. 6,4 eius *paginae* -us concurrentes feriasque . . . retentat. REGINO chron. a.510 aureos . . . habentes . . . in -u scriptum 'gloria Romanorum'. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.47,24 si cor fuerit . . . pingue in -u superiori. ALBERT. M. veget. 6,121 exeunt per totum -um ramorum *spinae. al.* **B** *geom. i. q. circumferentia – Umfang:* ANON. geom. I 4,57 orthogonii, cuius sit cathetus pedum IX, basis XII . . .; -um ipsius . . ., id est XXXVI. ANON. ad Ragimb. p. 534,17 circulum . . ., cuius diametrum VII sit pedum, -us vero XXII. *al. v. et p.593,53.* **C** *archit. i. q. murus vel paries ambiens, ambitus – Umfassungsmauer, -wand, Umgang:* PURCH. Witig. 339 inde morans operi nil iunxit moenia claustri, hic ubi -us fuerat non rite peractus. LEO MARS. chron. 1,17 p.593,14 pavimenti opus . . ., -us . . . chori. **D** *de locis:* **1** *regio circumsita – Umgebung, Umkreis:* CONC. Karol. 2,2 gentium, que in -u nostro sunt (AMALAR. interpr. 52). BONIF. epist. 86 p.193,33 in -u (-umi- *var. l.*) loci

[Bansa]

huius habitare. THEGAN. Ludow. 14 omnes, qui in -u erant paganorum nationum. HILDEG. epist. II 13,1 p.369,16 imaginem . . ., de qua maxima claritas . . . procedens . . . splendorem . . . reddebat laeta in -u suo. *al. v. et l. 18sqq.* **2** *territorium, confinium – Bezirk, Gemarkung:* GERLAC. annal. a. 1184 p.697,30 dedit Podywin in concambio pro Syloensi -u. CHART. Oelsn. 35 p.63,3 aliorum hominum villas eidem villae adiungens . . . unum ex his -um feci. 47 p.80,4. *ibid. al.* **3** *ambitus (terminorum) – (Grenz-)Verlauf:* CHART. Stir. IV 222 p.140,18 (a.1266) cum . . . prenotatorum -um (*antea:* ductus) terminorum . . . distinxissemus. *expressius i. q. terminus – Grenze:* TRAD. Fuld. I 12 (s. IX.) hic est -us nemoris Abydaffa usque in Fullebah; per rivum eius *eqs.* **4** *area – Bereich, Raum:* CONSUET. Trev. 20 consuetudinem loquendi a predicto tempore habent in -o claustri. **5** *orbis – (Erd-)Kreis:* EKKEH. IV. bened. I 7,44 -us terrę tua discat abhinc iuga ferre.

III in -u, per -um *sim. pro adv.:* **A** *circum – ringsum:* BEDA hist. eccl. 5,2 p.283,26 in -u horridi crines stare videbantur. CHART. Rhen. inf. IV 600 in silvam, quę per -um iacet. RHYTHM. 81,29,1 per -um muris magnis ambitur *Ierusalem.* ARS med. 7 p.428,24 engisoma dicitur ossis divisio, aliquando ex parte, aliquando in -um. ALBERT. M. veget. 4, 102 diffunditur in -u quasi de centro quodam ebulliens *humiditas. al. v. et l.4.* **B** *per gyrum – im Kreis:* Iso Otm. 1,9 cum . . . fundum illius *dolii dissoluti* . . . coadunarent, easdem tabulas . . . in -u erigere coeperunt. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.216,32 ambulavit in -u approximando ad ipsam *avem falconarius.* **C** *per ordinem – der Reihe nach:* ORDO Rom. 23,1 non dicunt . . . kirieleison per -um, sed tantum: '*eqs.*' *fort. add.:* CONSUET. Trev. 21 p.21,12 omnes . . . inclinato . . . more monachico capite in -u humiliantur ante abbatem. **D** *undique – überall:* CHRON. Fred. 4,79 ecclesia . . ., quam . . . ex auro et gemmis . . . ornaverat et condigne in -coito fabrecare preceperat. RIMB. Anscar. 34 p.66,3 cum . . . parroechia . . . in -u vastaretur. **E** *ab exteriore parte – außen (herum):* CHRON. Ven. Alt. p.161,6 construxerunt . . . civitatem . . . et a -u fecerunt turres. THEOPH. sched. 3,90[in.] quae *(rotula)* sit in -u tenuis *eqs.* **F** *interius – im Innern, eingebettet in:* ALBERT. M. veget. 4,99 quaedam *plantae* in -u suae farinae producunt germen suum.

IV *abl.* -u *pro praep. i. q. circa – rings um:* CHRON. Fred. 2,62 p.88,15 omnes inimicos meos -ųto cathedram imperatori video. *Bansa*

circularis, -e.

I *adi.:* **A** *in circulum circumactus, orbiculatus, rotundus – kreisförmig, Kreis-, rund:* **1** *strictius:* **a** *spectat ad lineam:* **α** *gener.:* CHART. Rhen. med. I 404 p.461,35 (a.1101) que *(vinea)* -i ambitu . . . terminatur. URSO gloss. 32 p.64,1 secundum sui motum -em aquea . . . trahit *luna* (ALBERT. M. resurr. 1,1 p.241,57 motus . . . -is est semper in principio et fine. epist. Dion. 9[R] p.999[a],25 assignavit tres motus animae, scilicet -em, rectum et obliquum). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.86,28 in -i . . . convolutione *digiti.* 2 p.138,10 tina . . . sit -is et spatiosa. WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p.325[F] fractura *cranei* -is. *al.* **β** *geom.:* ANON. geom. I 3,15 a geometra . . . perpendatur, quatenus circumductio putei -is habeatur. ANON. circ. p.537,19 -is *linea* in modum rotae. ALBERT. M. cael. 1,1,2 p.3,26 (ed. P. Hoßfeld. 1971) *linea* recta et -is. *al. qui circumferentiae est – Umfangs-:* ANON. ad Ragimb. p.536,21 a centro . . . ad -em usque lineam. **b** *spectat ad res circuli formam exhibentes:* **α** *ad orampertinens – zum Rand gehörig, Rand-:* WALTH. AGIL. med. 31 p.131,17 cognoscitur *catarrhus* per grana linee -is in urina. **β** *anulosus – ringförmig:* ALBERT. M. veget. 6,179 habet . . . palma lignum . . . non ex -bus tunicis crescens. **c** *spectat ad sphaeram i. q. globosus – kugelförmig:* METELL. Quir. 69,19 -e lumen. ALBERT. STAD. annal. a. 1243 sub cristallo -i. ALBERT. M. cael. 1,3,9 p.73,65 (ed. P. Hoßfeld. 1971) quod . . . dicatur caelum id, quod est superficierum -ium et motus -is. *al. concavus – hohl, konkav:* ALBERT. M. animal. 1,288 os recipiens habet rotunditates -es, in quibus volvitur os receptum. **2** *latius i. q. per vicissitudinem, per ordinem rediens – im Kreis verlaufend, reihum gehend:* **a** *philos.:* ALBERT. M. pol. 6,4[e] p.587[b],10 est anarchia -is principatus *eqs.* anal. pr.2,2,1 p.714[a],7 de syllogismo -i (*'Zirkelschluß'*). 2,2,5 p.725[b],39 -is ostensio, quae est ⟨os⟩tensio propositionum per se invicem facta. metaph. 5,6,1 p.282,10 (ed. B. Geyer. 1960) tempus . . . est -e. *al.* **b** *alch. et natur.:* PS. AVIC. lap. p.634[a],3 sine qua *(resolutione)* -is metallorum transmutatio non fit ad invicem. ALBERT. M. miner. 3,2,6 p.81[b],16 -is est generatio elementorum. *al.* **c** *mus.:* ANON. IV mus. Coussemaker 1,1 p.335[b],16 sic procedit *ordo* . . ., quousque habueris -em processum. *al.* **d** *math. de numero i. q. quadratus – Quadrat-:* CONSTANT. AFRIC. theor. 10,9 p.54b[r],53 impar *numerus* est causa omnis numeri -is. **e** *de disciplina q. d. encyclios:* REMIG. ALTISS. mus. p.93[b],11 disciplinas cyclicas, tortuosas vel -es; nam -e neque initium neque finem habet *(de interpr. v. RAC V p. 372sqq.).* **B** *ad circulum pertinens – den Kreis betreffend:* **1** *strictius:* PS. BOETH. geom. p.423,24 brevibus datis initiamentis de -bus theorematibus. **2** *latius i. q. ad cyclum pertinens – den Zyklus betreffend:* BEDA temp. rat. 44,9 praefixa . . . regula -i.

II *subst. neutr.:* **A** *quod circuli formam exhibet – Kreisförmiges:* ALBERT. M. metaph. 10,1,1 p.432,24 (ed. B. Geyer. 1964) si quis . . . rectum dicat esse magis unum quam sphaericum sive rotundum vel -e. *v. et l.16.* **B** *plur. fort. i. q. communia – gewöhnliche Dinge:* ALBERT. M. pol. 2,7[e] p.163[b],15 'utili . . . existente audacia', militari scilicet, 'ad nihil -ium' (*p.1269[b],35* ἐγκυκλίων), id est rerum publicarum in circuitu circumstantium.

adv. ***circulariter.** *per gyrum, in circuitu – kreisförmig, im Kreis (herum):* **1** *strictius:* ALFAN. premn. phys. 2,92 hanc . . . animam esse circumferentem -r (*PG 40,580A* σφαιροειδῶς) totum. IOH. WIRZ. descr. 4 p.123,23 templum . . . formam habet . . . -r octogonam *eqs.* CHART. Livon. A I 21 intra . . . fossatum, quod ultra . . . domum -r et directe concurrit ad cornu muri. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.18,22 aqua . . . mota -r recedit a motore. GLOSS. Roger. I A 1,2 p.510,39 caput . . . vulnerari contingit . . . -r. ALBERT. M. anim. 1,2,7 p.37,38 (ed. C. Stroick. 1968) cum diceret *Plato* caelum -r (*p.407[b],6* κύκλῳ) moveri. animal. 20,24 ebullitio spiritus a loco spiritus est -r ad omnem dyametrum. *al. per modum globi – kugelförmig:* ALBERT. M. veget. 6,390 rapa est radix -r diffusa in superficie terrae. **2** *latius:* **a** *per vicissitudinem – im Kreislauf:* CHART. Sangall. A 836 (a.1207) -r annorum facta revolutione. PS. ARIST. pract. p.659[b],45 sunt . . . elementa . . . -r conversiva. ALBERT. M. anal. pr. 2,2,1 p.715[a],12 idem est circulo sive -r aliquid ostendere ei, quod est ex se invicem ostendere. metaph. 5,1,8 p.227,70 (ed. B. Geyer. 1960) ista *(sc. multitudo et numerus)* -r diffiniunt se invicem. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 19,7/9 p.306,84 folia post casum -r possunt crescere. *al.* **b** *per ordinem – der Reihe nach:* CAES. HEIST. hom. II p.62[a],5 in quibus *distinctionibus* -r computatio . . . discurrit.

***circularitas,** -atis *f.* **1** *strictius i. q. forma circuli – Kreisform:* ALBERT. M. phys. 6,3,3 p.456[a],2 circulus de una -e in aliam *mutatur* secundum continuum motum, qui circulatio vocatur. cael. 1,3,6 p.69,29 (ed. P. Hoßfeld. 1971) qualitatem elementorum corporeorum, secundum quam ad motum localem disponuntur, quae est rectitudo et -s et gravitas et levitas. **2** *latius i. q. plenitudo – Geschlossenheit:* ANON. IV mus. Coussemaker 1,1 p.333[a],24 sic erit una diminutio diversitatis a sua -e.

circulatim *adv. per gyrum, in circuitu – kreisförmig, im Kreis (herum):* AESCULAPIUS 2 p.3,15 cum . . . -m ambulaverint *scotomatici,* veluti rotae figuli vertiginem conspiciunt. GESTA Karoli M. p.179,29 civitatem circumdederunt a parte Danubii -m usque ad aliud latus Danubii.

circulatio, -onis *f.* **I** *motus circularis – Kreisbewegung:* **A** *strictius:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.107,15 propter longitudinem alarum . . . maiorem -em faciunt *aves maiores.* **b** *philos.:* ALBERT. M. cael. 1,1,3 p.8, 27 (ed. P. Hoßfeld. 1971) non est spatium aliquod -is nisi ipse

[Dauser]

circulus. caus. element. 1,2,7 p.613^{b},14 motus *caeli* circumagit ignem perfecta -e et aerem *eqs.* anim. 1,2,7 p.36, 28 (ed. C. Stroick. 1968) motus . . . circuli -o est. *al. v. et p.* 596,56. **2** *c. colore quodam:* **a** *cursus – Umlauf:* ALBERT. M. animal. 20,75 videmus . . . superiora tenere motum diurnum quantum ad -em, quae est vocata diurna. metaph. 11, 2,18 p.506,10 (ed. B. Geyer. 1964) necessarium . . . est quamlibet harum ferentiarum *universi* sive -um moveri a . . . substantia separata. *al.* **b** *actio cingendi – Einkreisung:* RICHER. REM. hist. 1,29 ut . . . exercitus -e exciperentur *hostes.* **B** *latius:* **1** *vicissitudo, circuitus – periodischer Wechsel, Kreislauf:* ALBERT. M. cael. hier. 4,7 p.121^{a},23 si unus aequipotentium *angelorum* reduceret alium, . . . esset ibi -o et confusio ordinis. phys. 1,2,11 p.39^{a},1 Empedocles et sui sequaces infinitas fieri dicunt -es (*cf. p.187^{a},24* περίοδον) ex mixto et in mixtum. **2** *ratiocinandi modus circularis – Zirkelschluß:* ALBERT. M. anal. pr. 2,2,1 p.716^{a}, 37sqq. sicut in prima -e syllogizatur una conclusio ex conclusione et conversa alterius propositionis, sic etiam fit in secunda -e. *al.*

II *de figuris:* **A** *forma circuli – Kreisform:* ALBERT. M. veget. 2,105 egreditur arcus *folii* -em. metaph. 7,3,3 p.359,24 (ed. B. Geyer. 1964) circulus non dicit nisi esse -is. *al. forma sphaerae – Kugelform:* ALBERT. M. cael. 2,2,5 p.136,63 (ed. P. Hoßfeld. 1971) uniformitatem caelum . . . non retinuit, licet . . . sit rotundarum superficierum a -e vera non obliquabilium. **B** *linea circuli – Kreislinie:* **1** *circumferentia – Umfang(slinie):* ANON. geom. I 3,5 perpendatur . . . a geometra, quatenus -o putei perpendiculo perpensa aequalis habeatur. GERB. (?) astrolab. 2,2 in . . . tabulae oris dilatiori -e circulus capricorni . . . inscribitur. **2** *tropicus – Wendekreis:* RICHER. REM. hist. 3,51 quae *(fistula)* aestivalem -em indicaret.

circulator (circum-), -oris *m.* **1** *praestigiator – Gaukler:* METELL. Quir. 2^{a},5 -es, pugiles, equestres. ALBERT. M. eth. 4,1,8 p.285^{b},41 -orum deceptione. p.286^{b},10 aleatores et -es. **2** *per confusionem i. qui circino laborat – einer der mit dem Zirkel arbeitet:* GLOSS. II 389,19 St.-S. -r rizari *([Prud. perist. 10,303].* 563,8 -r sculptor rizzare. *al.).* IV 113,31 circumlator rizzari (135,63). *v. et p.620,37.*

circulo, -avi, -atum, -are. *?depon.: l.55.*

1 *trans.:* **a** *ambire – umkreisen:* CARM. de Lamb. 1,5 quod . . . celsior ac reliquis subiectum -et *Saturnus* orbem. *expressius i. q. saeviendo ambire – toben, wüten (um):* ANSELM. GEMBL. chron. a.1117 p.376,43 turbines . . . urbem -verunt. p.376,48 ignis . . . civitatem -vit. **b** *circumdare – umgeben:* METELL. Quir. 70,28 cereus tumbam -ans. **c** *circulis ornare – mit einem Kreismuster schmücken:* CHART. episc. Hild. I 583 (c.1203) unam *pallam altaris* de auro -tam, aliam stellatam (*cf.* CHRON. Hild. 25). **d** *circulo coronare – mit einem Kronreif schmücken:* ARNOLD. LUB. chron. 6,2 p.214,3 regina regio diademate non tamen coronata, sed -ta processit. **2** *medial. i. q. gyrare – kreisen:* **a** *strictius:* ALBERT. M. phys. 8,3,3 p.606^{a}, 31 hoc non movetur -ando, sed reflectendo. *al. fort. huc spectat:* VITA Macar. 63 (MGScript. XV p.619,55; c. 1069) duo . . . -ti orbes . . . apparuerunt in aere similes coronarum. **b** *latius i. q. numerum quadratum esse – eine Quadratzahl sein:* CONSTANT. AFRIC. theor. 10,9 p.54^{b},50 si his quattuor iungamus impar illud, quod vicinatur naturaliter tribus, id est V, fit IX et hic numerus . . . -atur. *al.*

adi. **circulatus,** -a, -um. **1** *strictius:* **a** *crispatus – gekräuselt:* ALCUIN. epist. 19 p.56,3 princeps apostolorum . . . feminas a . . . -is capillis prohibuit. **b** *rotundus – rund, aalförmig:* HONOR. AUGUST. cant. 1,9/10 p.375^{D} murena est piscis . . . -us et conglobatus. **2** *latius de numero i. q. quadratus – Quadrat-:* CONSTANT. AFRIC. theor. 10,9 p.54^{b},43 numerus . . . -us et quadrangulus.

***circulosus,** -a, -um. *circularis – kreisförmig:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,100 per o, quod -o orbe undique clauditur.

circulus, -i *m. (n.* -um: *p.600,33.601,14.19.28. al.) script.:* -col-: ORDO Rom. 16,53. -cl-: *p.601,32. adde* CHART. Rhen. med. I 135,112.

I *linea rotunda in se revertens, orbis, arcus – Kreis(linie, -bogen):* **A** *proprie:* **1** *geom.:* GERB. geom. 4,5 -us aequaliter a puncto circumductus. MATHEM. var. Bubnov p. 289,30 mensuram . . . -i, quo orbis includitur. *al. expressius i. q. circumferentia – Umfang:* ANON. geom. I 4,41 ex diametro -um sic quaeras. ADALBOLD. sphaer. 7 -us sphaerae. *al.* **2** *astron. et astrol.:* **a** *strictius de lineis vel zonis caelestibus (terrae: l.18) ab astronomis fictis vel in astrolabio positis:* **α** *in univ.:* BEDA temp. rat. 34,4 aequinoctialis vel solstitialis . . . -i vel zonae. EPIST. var. III 32 p.199,26 ad australem -um, quem mesembrinum Greci vocant (*cf.* ALBERT. M. meteor. 3,1,22 p.608^{b},39 -us meridiei). GERB. epist. math. I 3,1 p.25,21 sphaera . . . ad coelestes -os vel signa osten⟨den⟩da componitur. GERB. (?) astrolab. 2,2 p. 118,25 -us cancri tropicus aestivus dicitur. 12 ut per gradum solis -us diei, sic per nadair -us noctis . . . acquiritur. RICHER. REM. hist. 3,51 -os visibus inexpertos. HONOR. AUGUST. imag. 2,15 primus -us ab India . . . ad columnas Herculis pervenit. ALBERT. M. meteor. 1,3,1 p.499^{b},9 -us . . . altitudinis. 3,1,22 p.608^{b},32 sunt . . . quinque -i magni *eqs.* veget. 1,45 plantam indigere . . . tempore accessus solis in obliquo -o. summ. theol. I 17,68,4 p.708^{b},10 quem -um colurum vocant. *al.* **β** *de cursu stellarum:* RICHER. REM. hist. 3,52 errantium . . . siderum -i. ALBERT. M. serm. 2 (SBMünch. 1966/III. p.31, 27) ubi se -i *solis et lunae* intersecant inter gradus XII. *al. expressius i. q. tempus cursūs – Umlaufszeit:* BEDA temp. rat. 11,25 propter lunae -um, qui XXVIIII semis diebus constat. **b** *latius:* **α** *de zodiaco:* BEDA temp. rat. 6,68 initium zodiaci -i. HROTSV. Abr. 2,5 zodiacum percurres -um. *al. expressius de domibus zodiaci vel horoscopo:* ALBERT. M. animal. 20,68 orbis, qui . . . duodecim -orum comparatione componitur, qui duodecim domus vocantur. nat. anim. 2,7 p.31,2 quod cuiuslibet nativitatis -us duodecim domorum contineat -os. p.31,34 sicut distat -us a stella *principanti,* ita distat vita . . . animae a vita . . . dei illius, qui credidit ipsam corpori. *al.* **β** *de via lactea:* GUNZO epist. 14 p.48,12 zodiaci atque lactei connexionem -i propriis lineis complectitur *geometria.* WIDUK. gest. 1,13 p.23,9 ut Iringis nomine . . . lacteus caeli -us . . . sit notatus. **γ** *de orbibus in caelo interdum apparentibus:* ANNAL. Xant. a.868 p.25,24 -i duo magni apparuerunt in caelo. BRUNO QUERF. fratr. 16 videtur super . . . ecclesiam quasi -us. ANNAL. Brunw. a.1147 -us . . . maximo rotatu ferebatur. *al.* **3** *philos.:* ALBERT. M. anim. 1,2,7 p.36,23 (ed. C. Stroick. 1968) oportet, quod intellectus sit . . . -us (*p.407^{a},20* κύκλον). metaph. 7,3,3 p.359,21 (ed. B. Geyer. 1964) -us nominat quantum integrum rotundum. 7,3,6 (ibid. p.362,39) quaeritur . . . de hoc, quod est -um esse in eo, quod est -us. *adde:* HILDEG. epist. I 127 p. 353^{A} quicunque . . . dicit, quod . . . divinitas non sit Deus, hic nominat punctum absque -o. **4** *usu vario (huc spectare possunt etiam exempla infra allata, e. g. p.601,10.15):* NOTKER. BALB. gest. 1,8 p.10,23 cervicem in modum -i contorquens *cantor.* RATHER. epist. 25 p.131,18 (synod.) oblatam recta cruce signate, id est, non in -o et varicatione digitorum. DIPL. Heinr. II. 418 quae *(forestis)* . . . -um pro⟨secuta . . . in Fuldam⟩. . . pergiratur. THEOPH. sched. 3,42 tolle ferrum . . ., quod foramen habet in cuspide, cuius percussura subtilissimum -um fac. CATAL. thes. Germ. I 111,4 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) una *casula* plava cum -is et aurifrigis. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.78,19 ala facit in suo motu portiones -i. *al. in re magica:* CAES. HEIST. mirac. I 5,2 p.277,8 -i legem infra -um posito praedixit. CHRON. Albr. a.1233 p.932,21 fecit . . . -um cum caracteribus suis. *al.* **B** *meton. de rebus orbis formam exhibentibus:* **1** *praevalente notione circumscriptionis:* **a** *strictius i. q. margo (rotunda), ora – (kreisförmige) Einfassung, Rand:* **α** *in univ.:* VITA Ioh. Gualb. 10 (MGScript. XXX p.1109,5; a.1092/1120) circumposuit ipsi *(capitis velamento)* extrinsecus causa ornatus -um de alba pelle. CAES. HEIST. mirac. I 9,14 -us et litterae *hostiae.* CATAL. thes. Germ. I 45,54 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) concavitas eius *(acerrae)* patebat in dorso, ubi et -us argenteus cum literis Grecis ambiebat. *al.*

[Dauser]

remissius de nimbo: EKKEH. IV. cas. 45med. cum reliquisset -i (*'Mandorla' ed. in nota)* planitiem vacuam. CASUS Petrish. 1,22 aureum circa caput -um habebat. *al.* β *medic.: tegumentum circa vulnus positum – Schutzring um die Wunde:* ROGER. SALERN. chirurg. 4,132 facto -o de cera vel pasta. ALBERT. M. animal. 22,63 oportet -um pastae vel argillae . . . circumponere inter sanum locum et laesum. *al. sedimen (in ora vasis urinae exsistens) – Sedimentkreis (im Uringlas), 'Zirkel':* MAURUS urin. II p.41,19 prima regio *(urinae)* dicitur -us. *al.* **b** *latius:* α *saepimentum, vallum, murus burgi – Umfriedung, Ringwall, Burgmauer:* NOTKER. BALB. gest. 2,1 p.49,19 terra . . . Hunorum VIIII -is cingebatur. p.49,20 alios -os nisi vimineos cogitare nescius. CHART. Meckl. 284 p.268,6 illius ville burgwerk et brukewerk . . ., -um scilicet urbis Magnopolis. *al.* β *ambitus molarum – Einfassung der Mühlsteine:* ALBERT. M. animal. 12,210 -us ligneus, qui est circa molares molendini, continet lapides molares. *al.* **2** *praevalente respectu formae rotundae i. q. anulus, trochus – Reif(en), Ring (cf.* GLOSS. III 373,41 St.-S. -us reif. 375,25 -us rinc. *saepe):* **a** *strictius de orbibus ex ligno vel metallo factis:* α *de diademate:* ANNAL. Rom. p.469,17 princebs . . . -um, quod ab antiquitus Romani coronabant patricios, . . . in capite posuit suo (*cf.* BENZO ad Heinr. 1,9 p.603,4 cum . . . mitra, cui superponit *imperator* patricialem -um. PETR. CAS. [?] chron. 4,119 p.835, 11). COSMAS chron. 2,37 p.135,5 regalem. CONST. I 170 p. 236,32 ut liceat . . . duci . . . illis temporibus, quibus nos coronam . . . portamus, . . . -um portare. *al. spectat ad phrygium papae (de re v. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. I. 1954. p.63):* BENZO ad Heinr. 7,2 p. 672,7 legebatur . . . in inferiori -o . . . serti ita: *'eqs.'* β *de vinculis, boiis:* VITA Audoini 5 (MGMer. V p.557,8; s. VIII.in.) membra -orum denotatione constricta. ALCUIN. Willibr. 1,27 (MGMer. VII p.136,11) in ecclesia . . . -i pendentes testes *resolutionis* sunt. RATHER. Metr. 6 p.458c -um capularem. CAES. HEIST. mirac. II 2,38 p.122,14 -o ferreo ventrem . . . cinxerat *sanctimonialis. al. adde:* ORD. iud. Dei B 1,7 Iudeo . . . -us ex rubo in collo imponatur. γ *de ansis, apparatibus suspendendi sim.:* ANGILB. eccl. Cent. 3 p.177,26 cloccae . . . XV cum earum -is (*cf.* CATAL. thes. Germ. I 82,35 [Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967] -os II argenteos, cuprinos III. HARIULF. chron. 3,3 p.87,31 ex aere -i ad signa pendentes. *al.*). LEX Frision. iud. Wul. 10 cum -o harpare. GERB. (?) astrolab. 2,6 suspendiculares . . . -i. BOVO SITH. Bert. 16 ferreis -is clavisque artatur *scrinium.* THEOD. HIRS. loc. sanct. 20 p.53,5 extracto . . . eius *(portae)* -o. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.176,22 -us unus ligneus . . . habeatur *eqs.* ALBERT. M. animal. 2,30 ponitur -us in naribus *vaccae. al. v. et vol. I. p.1312,42. alleg.:* HRABAN. univ. 14,21 p.394D quatuor -i aurei *arcae* . . . quatuor evangeliorum libri. HONOR. AUGUST. gemm. 1,12 -us *thuribuli* . . . est divinitas. δ *de ligaminibus (plerumque doliorum; aliter: l.56):* LEG. Wisig. 8,3,8 dum de silva . . . -os ad cupas . . . asportare presumat. CONC. Karol. 53 p.693,21 ad abbatis cellarium per vindemias de -is carra X. THEOPH. sched. 3,84 p.321,31 circumpone *argillae* ferreos -os. 3,91 fiunt . . . ex ferro -i tenues, qui ponuntur in manubriis ferramentorum. CHART. Argent. I 616,113 p.475,13 cuparii . . . -is ligaminibusque datis . . . facient omnia, quecunque necessaria habuerit episcopus . . . ad balnea. REGISTR. Trident. I 116 p.98,24 partem de -is et scandulis. CHART. Rhen. med. II app. 15 p.399,16 debet . . . I tonnam ligare cum suis -is salicibus. app. 16 p.456,36 dat . . . XIIII sectiles -os. *al. de signo tabernae:* DAVID compos. 3, 29,1 -us ad tabernam potum venalem designat. CONR. MUR. summ. p.168,10 (ed. W. Kronbichler. 1968). ε *usu vario:* RICHER. REM. hist. 3,52 *sphaeram* ex solis -is constantem. MIRAC. Annon. 2,24 (Siegburg. Stud. III. 1966) vovit . . . argenteum -um pro latitudine capitis sui. GLOSS. Roger. I A 3,1 p.661,2 est *instrumentum* ad modum -i factum inferius et coartatum . . . ad modum serre. **b** *latius:* α *de aedificiis i. q. structura rotunda – Rundbau:* THEOD. TUIT. benef. (MG Script. XIV p.563,31) sanctuarium admodum angustum adiectione medii -i ampliavit. *alleg.:* CAND. FULD. Eigil. I 17 -us . . . ecclesiae . . . regnum perpetuae maiestatis . . . significare videtur (*sim.* II 21,33). β *de opere pistorio i. q. spira (panis) – (Brot-)Ring:* METELL. Quir. 23,12 -um de pane . . ., quem volebat . . . offerendum mysticum sacris dare brachiale. CHART. Basil. C I 238 pro . . . sex -is panis consueti. 326 pro duobus -is simile. II 40 pro . . . duobus -is dandis nomine revisorii. *ibid. saepius (v. ind.).* γ *de tonsura i. q. corona crinium – Haarkranz (plerumque alleg.):* AMALAR. off. 2,5,4 -us . . . capillorum virtutem aequalitatis . . . significat. HONOR. AUGUST. gemm. 1,194 per -um . . . crineum spineam coronam praeferimus. CASUS Petrish. praef. 13 -us ex capillis. *al. cf. p.601,23sqq.* δ *de partibus corporis curvis:* HILDEG. div. op. 1,2,27 p.771D qui *(oculus)* aquosum -um infra albedinem . . . habet (*cf.* BENVEN. GRAFF. ocul. B 2 p.9,10 -us clarus. ALBERT. M. animal. 1,148 -i, qui . . . ambiunt pupillas). NICOL. anat. 730 *haemorrhoidae* terminantur in pudico -o. ALBERT. M. animal. 1,261 *(de cartillaginibus gurgulionis)* ante portionem -i est a latere foraminis . . . additamentum duplex (1,419 ac si -us cartillaginis positus sit super -um). *al.* ε *de pallio (alleg.):* AMALAR. off. 2,23,2 -us circa collum disciplina est Domini. HONOR. AUGUST. gemm. 1,222 -us, quo pontifex circa collum circumdatur, est torques aureus, qui legitime certantibus in praemio datur. *al.* ζ *de candela i. q. spira cerae – Wachsstock:* CASUS Petrish. 4,16 flamma . . . cum consumpsisset, quod erectum erat de -o candelae. *ibid. al.* **3** in -is *i. q. catervatim – in Scharen:* ANNAL. Basil. a.1277 p.201,19 frequentaverunt ecclesias in -is *(v. notam ed.).* **C** *translate i. q. circuitus, cursus (constans), reversio (periodica) – Kreislauf, (regelmäßiger) Ablauf, (periodische) Wiederkehr:* **1** *astron.:* **a** *strictius:* CONC. Merov. p.108, 12 intra anni -um. RHYTHM. 38,4,1 dena quater . . . peracta . . . . . annorum -a. 118,7,2 quingenti . . . -i (*sc. annorum; cf.* PAUL. DIAC. carm. 2,6,3 octodecem et quingenti peracti sunt -i). VITA Sollemn. 9 (MGMer. VII p.319,6) aureus anni -us dierum. PAUL. DIAC. carm. 28,3 explevit necdum vitae tibi -us annum. VITA Gang. I 10 (MGMer. II p.164,10) consummato . . . praesentis aevi -o. CHRON. Afflig. 11 p.412,28 infra unius mensis -um. *saepe.* **b** *latius i. q. cyclus – Zyklus:* RHYTHM. 113,11,1 pro solari -o per vigenos et octonos reliquos *annos* diviseris. 115,7,2 qui *(aucti dies)* sunt septem in noveno atque deno -o. ALCUIN. epist. 126 p.185,16 anno -i decennovenalis novissimo. RUOTG. Brun. 5 p.6,16 sexagesimo tercio indictionum -o. ANNAL. Quedl. p.31,36 primus Dionysii -us inchoat anno . . . DXXXII. ALBERT. M. animal. 5,38 in quindecim diebus, hoc est in duobus -is horariis planetarum. *al. meton. i. q. index – Tabelle:* BEDA hist. eccl. 5,21 p.341,31 -os . . . temporum instantium vobis mittere supersedimus. *al.* **2** *medic. i. q. impetus morbi periodicus – periodischer Anfall:* AURELIUS 1 p.490,6 solet . . . in tritaicis *febribus* levari -us. AESCULAPIUS 20 p.26,42 *anhelitu laborantes* secundum -i tempus occupantur. **3** *philos.:* **a** *strictius i. q. ratiocinandi modus circularis – Zirkelschluß:* ALBERT. M. anal. pr. 2,2,1 p.715b,47 dicitur -us fieri ex conclusione et conversa alterius praemissarum. metaph. 4,2,2 p.174,14 (ed. B. Geyer. 1960) -o non potest fieri demonstratio. *al.* **b** *latius:* EKKEH. IV. bened. I 41,28 -us egreditur fidei, qua ceptus initur. ALBERT. M. animal. 8,232 fantasia . . . perficitur . . . calido . . ., quod per naturam -i unum propellit ad aliud. **4** *mus.:* WILH. HIRS. mus. 33 p.68,3 -i troporum sunt, cum cantus singulorum in regulari suo cursu ductus et reductus ad finalem suam saepius recurrit. **5** *usu communi fort. i. q. motus, conversatio – viell.: Bewegung, (Lebens-)Wandel:* HILDEG. epist. I 75 p.298A ut cum -us animae tuae fuerit otiosus, aedificium *bonorum operum* . . . inveniat.

II *area circumferenti linea inclusa – Kreis(fläche), Scheibe (huc spectare possunt etiam exempla supra allata, e. g. p.599,2sq.):* **A** *strictius:* **1** *geom.:* Ps. BOETH. geom. p.378, 15 -i aequales sunt, quorum diametri aequales sunt. MATHEM. var. Bubnov p.288,4 qua ratione fiat -us quadrato aequus. ALBERT. M. phys. 1,1,1 p.2b,18 -us est figura plana, una linea

[Dauser]

contenta *eqs.* cael. 2,2,1 p.125,58 (ed. P. Hoßfeld. 1971) -us (*p.286b,18* κύκλος) est ante omnes figuras superficiales. *al. (v. ind.)* **2** *astron.:* **a** *de plenilunio:* ALDH. virg. I 9 p.237,5 teres lunaris globi -us. CATAL. reg. Franc. (MGMer. VII p.507,4) in quo anno . . . lunae -um XIII., XIIII., XII. kal. Apr. URSO gloss. 32 p.64,21 secundum sui -i quadraturam . . . ad expellenda aquea . . . virtutem expulsivam coadunat *luna. al. de eclipsi:* BERNOLD. CONST. chron. a.1093 p.457,7 ut -us . . . in illo *(sole)* appareret. **b** *de orbe plagarum:* FROUM. epist. 45 in uno *folio* erat -us continens scripturam quattuor plagarum mundi. *adde:* FUND. Schild. 5 *artifices* -o . . . quadrato punctum . . . orientis fixerunt. **3** *usu vario:* **a** *in univ.:* VITA Bertini 8 (MGMer. VII p.181,20; s. IX.) apparuit -um roris in circuitu humidum. IOH. CANAP. Adalb. 28 p.593,42 formam -i . . . monstrat *insula.* **b** *c. colore quodam:* **α** *de maculis:* ALBERT. M. animal. 22,53 qui *(equi)* quasi -is parvis interpositis nigros albis immixtos habent pilos. MOSES PANORM. marisc. 2 p.149,10 equus, cui patent in pilis pellis sue duo -a similantia -is, que sunt in flanchis. *al.* **β** *de imagine rotunda:* EKKEH. IV. cas. 127 p.411, 14 pictor ita decorus, ut in laquearis . . . ecclesiae -o videre est. **γ** *de cauda pavonis:* ALDH. virg. I 9 p.237,12 licet . . . pavonis gloria tereti -orum rotunditate praecellat. **δ** *de tonsura (cf. p.600,8sqq.):* ARNO REICHERSB. scut. p.1503D mos . . . haereticorum . . . in summitate capitis -um radentium *eqs.* **ε** *de campo:* LEX Ribv. 69,5 cum XII ad stafflo regis in -o et in colore . . . coniurare studeat *(v. notam ed. p.168sq.).* CHART. Rhen. inf. I 433 p.302,36 (a.1169) eques in -o, quod warf dicitur, incedere debet ad custodiendum -um. CHART. civ. Magd. 100 p.52,46 aliquem in . . . -o fuste ledere. *al.* *(?) de Circo Maximo:* ANNAL. Rom. p.478,12 altera pugna . . . commiserunt in circlo maiore. **B** *latius:* **1** *regio circumsita, territorium – Bereich, Umkreis, Bezirk:* CHRON. Noval. 5,13 quae *(caro)* viva redolevit pene -um Italiae. WILH. HIRS. const. 1,44 p.976C in -o ianuae. HILDEG. Disib. 31 cuius *(montis)* -us longus et latus est. ALEX. MIN. apoc. 3, 10 historia . . . -um Romani imperii orbem appellat. *fort. add.:* LIBELL. de Willig. 4 p.745,25 in omni -o loca sua peragravit tempore certo. **2** *circus (orbis) – (Erden-)Rund:* IONAS BOB. Columb. 1,27 p.217,5 paginali . . . stilo orbis discribere -um (VITA Mathild. II 17 p.295,28 in hac die celebratur per -um o. *vigilia.* OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 134,1 per totum o. -um mundus attritus malis. *al.*).

III *sphaera – Kugel, Sphäre (de hemisphaerio ut vid.: l.49):* **A** *geom.:* ANON. geom. I 4,52 -i inaurarturam. ADALBOLD. sphaer. 2 -i crassitudo. *al.* **B** *astron.:* BOVO CORB. Boeth. 16 planetae, quae altiori -o feruntur, acutioris soni melodiam suo concitent cursu. ALBERT. M. veget. 2,69 que figura *(arboris)* . . . causatur ex figura -orum sex signorum. 2,78 in concavo coelestis -i. *al.* **C** *usu communi:* **1** *de oculo (cf. p.600,14sqq.):* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,18 p.562b,58 oculares -os suspendi in ecclesia. HILDEG. scivias 3,7 p.649C -us oculi tui habet duo perlucida in se, unum tamen habitaculum existens. **2** *de caepa i. q. bulbus – Knolle:* ALBERT. M. veget. 6,295 in tunicis inferioris -i. *Dauser*

circum *adv. et praep.*

1 *adv.:* *in circuitu, ab omnibus partibus – ringsherum, ringsum:* BEDA hist. eccl. 3,17 p.160,25 sola illa destina . . . ab ignibus -m cuncta vorantibus absumi non potuit. WALAHFR. Mamm. 24,12 ut facta silentia -m sensit. hort. 138 ante . . . quam . . . arida -m restiterit cutis. CAND. FULD. Eigil. II 17,103 turba . . . premens cum lumine -m vi multa *eqs.* ERMENR. ad Grim. 35capit. de fluminibus ipsius terrae et gentibus -m. DIPL. Otton. III. 374 p.801,13 infra . . . civitatem ac praedictum spacium -m ingredi. GLOSS. Roger. I A 4,3 p. 711,39 ne partes carnose -m ledantur (circumledantur *ed.*). *al. abund.:* MARIAN. chron. a. Chr. 263 p.519,11 ut cognoscant omnes -m circumastantes. **2** *praep. c. acc. (postpon.: l.70. p.602,1sq.):* περί – *rings um:* ALDH. ad Acirc. 106,11 *(de Scylla)* pignora . . ., quae latrant inguina -m. BEDA hist. eccl. 4,14 p.238,17 bini aestus oceani, qui -m Brittaniam ex . . . oceano septentrionali erumpunt. HRABAN. carm. 13,31 cum *hostis* pergit ovilia -m. WANDALB. mens. 15 captare volucres, per campos volitant, colles quae et flumina -m. *al. Payr*

circumactio, -onis *f.* **1** *circumferentia – Umfang:* GERB. (?) astrolab. 2,2 qui *(circulus astrolabio inscriptus)* . . . quantum centro est vicinior, tantum -e (circuitione, circuitu *var. l.*) contractior. **2** *ambitus – Umlauf:* ALBERT. M. epist. Dion. 7,4J p.922a,22 convertitur *caelum* rursus ad locum, unde regredi coeperat . . . 'ita supernaturalissimis -bus', id est miraculosis circumvolutionibus 'contrariis' (*PG 3,1080D* ἀντιπεριαγωγαῖς).

circumadiacens (circuad-), -entis. **1** *adi.:* *in circuitu contiguus – ringsum liegend:* MIRAC. Hucberti 1,6 p.909,44 per quedam -ia loca. MIRAC. Columb. 10 (MGScript. XXX p.1002,27) cum clericis de -bus plebibus. FUND. Brunw. 14 p. 133,34 omnem -em *(sc. circa sanctum)* regionem. CHART. Gosl. I 346 p.371,24 cum duobus molendinis cum -bus pratis. CHART. Oelsn. 46 p.77,5 villas cum parvis villis -bus et aliis pertinenciis suis. DIPL. Pipp. 34 p.49,35 (spur. s. XII.) sepulturam -ium proborum hominum. *al.* **2** *subst. neutr. plur.:* *possessiones in circuitu contiguae – ringsum liegende Besitzungen:* GESTA Trud. cont. I 12,14 p.311,32 milites per omnia nostra circuadiacentia se diffuderunt.

***circumadiacentia,** -ae *f.* *territorium in circuitu contiguum (et pertinens) – ringsum liegendes (und zugehöriges) Gebiet:* DIPL. Conr. II. 203 p.274,25 terram . . . cum omnibus suis integritatibus, finibus et c⟨ircuma⟩diacentiis (*inde* DIPL. Heinr. III. 139 p.175,3). GALB. Karol. 114 p.614,42 conquisitis -is villarum circa Gandavum.

circumadsto *v.* circumasto.

***circumaedificatio,** -onis *f.* *saeptio in circuitu facta – Einfriedung:* IOH. WIRZ. descr. 16 p.164,19 locus -e aliquantula a publico usu discretus.

circumaedifico, -atum, -are. *circumstruere – rings umbauen:* THEOD. HIRS. loc. sanct. 33 p.79,5 est . . . praesepe marmore . . . -tum. *per compar.:* HILDEG. scivias 3,2 p. 580D Abraham et Moses speculativam scientiam circumtegebant, quasi eam -rent cum pretiosis lapidibus.

***circumagito,** -are. **1** *in gyrum trudere – herumtreiben:* DAVID compos. 3,34,3 p.236,3 Dalila . . . tradidit eum *(Samsonem)* . . . ad molam trahendum, -andum. **2** *huc illuc movere – umherbewegen:* ALBERT. M. meteor. 3,2,7 p.623a,47 *aqua* sub terra diffunditur et superiora -at.

circumago, -egi, -actum, -ere. *in tmesi: l.54.*

1 *in gyrum movere – im Kreise, in einer Kreisbahn bewegen:* **a** *proprie:* AGIUS vita Hath. 11 cum rota, quam fluvius subtercurrens . . . -egerat. ALBERT. M. epist. Dion. 7,4H p.921b,43 sol et luna 'non -bantur' (*PG 3,1080C* οὐ συμπεριήγετο), id est non movebantur circulariter. **b** *translate i. q. consummari – sich vollenden:* BEDA temp. rat. 47,66 DXXXII annis circulus paschalis -itur. **2** *circumvenire – umzingeln:* RIMB. Anscar. 33 p.64,25 latrocinantium insidiis -tus. ROD. GLAB. hist. 1,9 p.12,21 Sarraceni . . . -ti ab exercitu Willelmi. **3** *in circuitu producere – ringsum hervortreiben:* WALAHFR. hort. 164 lucet agens circum lomenti bulla salivam. **4** *huc illuc ducere – umherführen:* RUOTG. Brun. 8 p.9,9 quocumque . . . -bantur tabernacula aut castra regalia. *mus. de melodia:* HUCBALD. harm. inst. p.119a,31 ultra citraque variabiliter -ta *cantilena.* **5** *huc illuc pellere – umhertreiben:* VITA Serv. 53 p.124,12 rates . . . turbines . . . -bant. VITA Eberh. Salisb. I 13 p.84,6 dum siti . . . -retur. *al. in imag.:* GERHOH. psalm. 35,6 p.425,15 vento vehementi sancti spiritus -ente.

***circumagro,** -atum, -are. *circumequitare – umreiten:* WILLIB. Bonif. 9 p.57,12 -to colle.

circumambio, -itum, -ire. *circumdare – rings umgeben:* ROB. TOR. chron. a.1124 p.487,55 civitas . . . dupplici muro -ta. CHART. Burgenl. I 364 metis antiquis, quibus -itur *terra.* ALBERT. M. animal. 17,25 testa autem ovi assimilatur telae -enti matricem.

***circumambulativus,** -a, -um. **1** *huc illuc gradiens – hin und her gehend:* ALBERT. M. summ. theol. II 9,33,2 p. 368a,38 *angelus* mobilis et -us in Dei obedientia. **2** *huc illuc*

[Kohlwes]

se movens – sich umherbewegend: TRACT. de aegr. cur. p.219, 34 dolor -us prohibens infirmum de latere in latus mutare.

circumambulo, -are. **1** *huc illuc ire – umhergehen:* ADO VIENN. Theud. 9 (MGMer. III p.528,17) vir Dei -ans iuxta Iairam fluvium. **2** *a lateribus incedere – zur Seite gehen:* WERR. (?) Albert. 39 (MGScript. XXV p.163,18; c. 1193) quorum *(satellitum)* qui . . . -bant militi Olivero.

circumamicio (circuam-), -ctum, -ire. **1** *undique induere – ringsum bekleiden:* **a** *proprie:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p.86,21 quidam de gliribus -ti procedebant. ROB. TOR. chron. a.1141 imperatrix . . . circuamicta vestibus albis. *al.* **b** *in imag.:* ALDH. virg. I 15 regina . . . -ta meritorum varietate ([*Itala psalm. 44,10 cod. Veron.*]. CHART. episc. Hild. II 789 p.400,14 [a.1247] ecclesia . . . -ta v.). ELIS. SCHON. vis. 2,9 p. 44,8 Petrum et Paulum . . . claritate -tos. **2** *undique inducere – ringsum überziehen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,24 p. 12b^{V} pellicula, unde bucca circuminduitur, pellicule circumamittenti (-enti *ed. Basil., recte ut vid.*) os stomachi et ipsum stomachum connectitur. **3** *in circuitu astruere – ringsum anbauen:* GESTA Trev. cont. I 7 p.181,2 hanc *ecclesiam* . . . eisdem columpnis quasi -tis (circumactis *B1*) basibus . . . resolidavit *episcopus.*

***circumamictio,** -onis *f. indumentum – Gewand (in imag.):* HILDEG. epist. I 12 p.165^{D} vestimentum obedientiae -o humanitatis Domini est.

circumamitto *v.* circumamicio *l.17.*

circumamplector, -i. *circumdare, complecti – rings umgeben, umfassen:* HILDEG. scivias 3,11 p.722^{B} fetor ille diabolicam elationem -ens. div. op. 2,5,1 p.902^{A} ut eaedem alae eamdem mediam rotunditatem *terrae* extra firmamentum -endo tegerent (*sim.* 2,5,10 p.911^{B}).

***circumapprehensivus,** -a, -um. *circumamplectens – rings umfassend:* ALBERT. M. summ. theol. I 3,13,1 p.53^{a},25 omnium . . . *Deus* existens -us (*Ps. Dion. PG 3,593^{A}* περιληπτική *sc.* ἀκτίς) et comprehensivus et praeapprehensivus.

***circumapto,** -atum, -are. *in circuitu addere – ringsum hinzufügen:* COD. Lauresh. 95 p.378,11 monasticis mansionibus congrue -tis *(sc. monasterio).*

***circumassidentes,** -ium *m. qui in circuitu assident – die im Umkreis Dabeisitzenden:* WOLFHER. Godeh. I 34 p. 192,38 -ium concivit suffragium *Sophia.*

circumasto (-adsto, circum asto), -are. *in circuitu astare – im Umkreis dabeistehen:* DIPL. Otton. I. 399 p.543, 24 ibi *(sc. in placito regis)* . . . residentibus . . . scabinis . . . et reliquis pluribus -bus. DESID. CAS. dial. 3,3 p.1145,27 puerum . . . cum his, qui -bant, loquentem. CHART. Raitenh. 293 quod Hainricus . . . mansum suum . . . multis -bus . . . obtulerit.

adi. **circumastans,** -antis. *in circuitu astans – im Umkreis dabeistehend:* DIPL. Loth. II. 15 p.407,26 (ed. Th. Schieffer. 1966) consilio . . . optimatum . . . nostrorum -adstantium. CHART. Old. VIII 3 testes . . . in atrio ecclesie circum astantes. *in imag. c. sensu arcendi:* AGNELL. lib. pont. 29 pone, Domine, custodiam ori meo et hostia -adstantia labiis meis *(cf. Vulg. psalm. 140,3).*

subst. **circumastantes,** -ium *m. qui in circuitu astant – die im Umkreis Dabeistehenden:* IONAS BOB. Columb. 1,28 p.217,21 regi et omnibus -adstantibus. VITA Burch. Wirz. 6 omnium -ium nares. BERNOLD. CONST. chron. a.1087 p.446,47 rogavit *schismaticus* -es. *al. v. et p.601,68.*

***circumbrevis** *subst. amphibrachys – Amphibrachys: v. vol. I. p.585,25.*

***circumcapio,** -captum, -ere. **1** *occupatum tenere – in Besitz halten:* DIPL. Ludow. Germ. 38 quicquid *terrae* . . . Ratpero clericus -bat. **2** *cingere – umschließen:* RUODLIEB XV 66 anulus . . . digitum -it undique totum. GESTA Karoli M. p.156,21 firmitate sepium et arborum -ta *curia.*

circumcellio (circellio, circillio), -onis *m. monachus vel clericus vagans – umherziehender Mönch oder Kleriker (cf.* GLOSS. II 121,34 St.-S. -um slophezaro. III 180,45 -o monachus vagans lŏfere. IV 199,29 -o umbigengil. *al.):* ARDO Bened. 29 p.211,22 circillionem . . . suarum animarum . . . oratorem . . . clamabant. NOTKER. BALB. gest. 1,8 p.10,17 quidam clericus de -bus (*syn.* coctio), ignarus disciplinę Karoli. EPIST. Hann. 108 p.184,25 per sarabaitas tuos et -es (circelliones *H*). BENZO ad Heinr. 5,1 p.648,30 pellatur ab urbe -o. LIBER de unit. eccl. 2,41 p.273,1 monachi . . . invadunt parochias alterius episcopi, quales dicuntur -es iuxta sententiam . . . Augustini *(in psalm. 132,2).* WIBALD. epist. 294 p.420,30 in Hasteriensi monasterio erant duo -es *eqs.*

circumcido, -cidi, -cisum, -ere. *undique amputare, incidere – ringsum ab-, ein-, beschneiden:* **1** *spectat ad res:* LEG. Wisig. 7,6,2 qui solidos adulteraverit, -erit sive raserit (*cf.* CHART. Sangall. A 882,10 ut nullus denarium aliquem -at). THEOPH. sched. 3,60 p.255,15 cum illo *(ferro)* ex omni parte -es *ceram.* 3,81 p.311,28 partes *ligneae* . . . -antur . . . et radantur. *dissecare – zerteilen:* WENR. carm. 316 (MittellatJb. 4.1967. p.115) -ere carnes. **2** *spectat ad homines:* **a** *de praeputio:* LEG. Wisig. 12,2,12$^{tit.}$ ne Iudeus christianum mancipium -at. BEDA hist. eccl. 3,25 p.185,18 *non* licitum fidelibus . . . -i. LIBER ordin. Rhenaug. p.61,29 antiphona: -sus est Dominus. *al. v. et p.606,3.* **b** *de genitali muliebri:* THIETM. chron. 8,3 p.494,33 si qua meretrix inveniebatur, in genitali suo . . . -batur (precidebatur CHRON. Thietm.). **c** *usu vario:* GALB. Karol. 115 p.615,39 -sis . . . crinibus et reiectis vulgaribus indumentis (*cf.* p.616,24). TRACT. de chirurg. 703 *ungula* acu ab oculo separetur et cum flebotomo -sa (circum incisa *var. l.*) abstrahatur.

adi. **circumcisus,** -a, -um. **1** *undique caesus – ringsum behauen:* GISLEB. ELN. inc. 4,38 -arum petrarum *(alleg. de Iudaeis).* **2** *in praeputio amputatus – an der Vorhaut beschnitten:* CHRON. Fred. 4,65 a -sis gentibus. WALAHFR. carm. 20,5 Iesus. GUNZO epist. 8 p.35,15 Achar. *al.* **3** *parcus – sich einschränkend:* CONR. EBERB. exord. 4,1 p.224,8 (Series script. ord. Cist. II. 1961) -us ac temperans erat *Alquirius.*

subst. **circumcisus,** -i *m. qui in praeputio amputatus est – ein an der Vorhaut Beschnittener:* CONST. II 85,6 (a. 1220) Chataros, Patarenos, . . . -os et omnes hereticos . . . dampnamus.

adv. **circumcise.** *breviter – bündig:* GODESC. SAXO theol. 24 p.340,7 illud . . . dictum est scite, circumspecte, -e.

***circumcinctio,** -onis *f.* **1** *amictus – Umhüllung, Gewand:* HILDEG. euang. 13,1 p.283,11 'iuvenem . . . coopertum' in -e, 'stola', scilicet prima veste innocentiae *(cf. Vulg. Marc. 16,5).* *in imag. c. sensu tuendi:* HILDEG. epist. II 99 ut -o gratiae suae *(sc. Dei)* illis *(parentibus)* cito veniat. **2** *circumscriptio – Umgrenzung:* CHART. Osn. I 138 p.118,33 (a.1237/52) churtim . . . cum sepium atque aedificiorum -e.

circumcingo, -cinxi, -cinctum, -ere. *script. et form.:* *inf.* -concigi: *p.605,1.* *perf.:* -nsit: *l.53. cf. l.60.* -ngsit: *l.53.* -ncxit: *p.605,7.* *in tmesi: l.56.64.*

1 *de indumentis, armis sim.:* **a** *succingere – umgürten:* TRAD. Frising. 634 p.539,16 (a.839) Ratolt viriliter -tus gladio (ANNAL. Ratisb. a.1184 Hainricum filium suum g. -ngsit *imperator;* . . . Fridericum . . . etiam g. -nsit). THIETM. chron. 1,23 se armis -ens *rex. al.* **b** *amicire, circumtegere – rings umhüllen, bekleiden:* ALDH. virg. II 237 punica neu granis temnuntur mala rotundis, quae circum simplo cortex velamine cingit. THIETM. chron. 4,63 quarum *(matronarum)* magna pars menbratim iniuste -ta. *in imag. c. sensu tuendi:* CARM. de Herm. 2,2 (MGPoet. II p.135) bellatorum . . ., quos perfecta caritas -xit (-cinsit *cod.*). **c** *circumligare – herumbinden:* HILDEG. phys. 6,7 p.1291^{D} cor eius *(vulturis)* . . . in cervinam corrigiam positum . . . et ita homini -tum. **d** *redimire – umkränzen:* WALAHFR. imag. Tetr. 15 hederis circum bene tempora cincti *poetae.* **e** *undique comprehendere – ringsum zusammenhalten (de re v. p.581,48sqq.):* CHART. Carniol. II 103 p.78,18 (a.1238) iudex ultra manum non extendat ad res furis nisi in furem et quod cinculo -xit. **2** *de circumdatione, circumscriptione:* **a** *in circuitu saepire – ringsum einfrieden:* TRAD. Frising. 309^{b} (a.813) locum . . . aptum ad curtem -endum (*sim.* 367). GERH. AUGUST. Udalr. I 10 p.399,22 castellum ligno -xere. CHART. Argent. I 383 almendam unam muro uno -xisse. CHART. Traiect. 1652 p.402,

[Kohlwes]

25 quam cito . . . terram aggeribus circoncigi . . . contigerit. **b** *circumsistere – umzingeln:* ANNAL. Xant. a.871 p.30,28 undique ecclesia catholica infestatione gentilium -ta. WALTH. SPIR. Christoph. I 8 *Christophorum* velut agnum mitissimum in medio luporum -xit *civitas*. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p.401,47 exercitus . . . ex omni parte ad expugnandam civitatem -cincxit. **c** *circulatim ambire – kreisförmig umschließen:* ANNAL. Xant. a.841 circuli tres apparuerunt in caelo . . ., minimus solem sibi medium -ens. **d** *terminare – begrenzen:* COD. Lauresh. 245 qui *(bifangus)* -itur ab oriente fluvio Suarzaha. **3** *de aedificatione i. q. circumstruere – ringsum mit Anbauten versehen:* PURCH. Witig. 219 quam *(ecclesiam)* -ens et fundum lacius augens.

adi. **circumcinctus,** -a, -um. *in circuitu saeptus – ringsum eingefriedet:* FORM. Andec. 1^{c} p.5,5 casa cum curte -e (TRAD. Frising. 131 c. -a). FORM. Sangall. 19 rectam curtem cum sepe -am. FORM. Sal. Bign. 19 mansus. *al.*

subst. **circumcinctum,** -i *n. possessio in circuitu saepta – ringsum eingefriedeter Besitz:* FORM. Andec. 54 transcribo . . . casa cum curte vel omni -o suo (*sim.* 40.55).

circumcirca (circum circa). **1** *adv.:* **a** *in circuitu – ringsherum, im Umkreis:* ANNAL. Fuld. II a.869 p.67,30 iunctis sibi Behemis et ceteris -a vicinis. VITA Landel. 8 (MG Mer. VI p.444,6) astantibus -a . . . filiis. WIDUK. gest. 1,6 proxima -a (circum circa *var. l.*) loca. CHART. Rhen. med. II 52 p.91,27 in civitate Mettensi et -a. BENVEN. GRAFF. ocul. A p.36^{B},11 tumescunt palpebra et oculus -a. *al.* **b** *circumquaque – überall (umher):* CARM. Cantabr. 10,3,2 vere novo . . . nemorosa -a frondescunt . . . brachia. 47,2,2 -a volitando filiorum pascua querit *Rachel*. BERTH. (?) annal. a.1079 p.323,19 Heinricus . . . per totam circum circa errabundus Bawariam. *pendet gen.:* BERTH. (?) annal. a.1078 p.313,1 falsarii . . . circum circa terrarum . . . affirmabant. **2** *praep.:* περί *– herum (um):* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.11,31 vadat *falconarius* . . . deambulando in girum -a falconem.

***circumcircapositi,** -orum *m. qui in circuitu habitant – die im Umkreis Wohnenden:* MIRAC. Bav. 3,3 p.596,12 senex a -is auxilii supplementa exorabat.

***circumcircino,** -avi, -are. *circulo circumscribere – einen Kreis beschreiben (um):* CAES. HEIST. mirac. I 5,2 p.277,8 Philippus . . . gladio illum *(militem)* -vit.

circumcisio, -onis *f. script.:* -con-: *l.65. adde* COMPUT. cod. Bern. 3. -issi-: *l.63.*

1 *incisio circularis – kreisförmiger Einschnitt:* Ps. HELIOD. chirurg. 60 -em facimus in rotundo. **2** *actio dissecandi – Zerteilung:* WENR. carm. 320 (MittellatJb. 4. 1967. p.115) iusticie non est hec -o *(sc. carnium)*. **3** *notatio arborum insecando facta – Markierung der Bäume durch Einschneiden (cf. Heyne, Hausalt. II. p.5):* DIPL. Otton. I. 198 silva, quae ex ipsa Schidinga . . . -bus . . . separata *est*. **4** *de ritu i. q. praeputii amputatio – Beschneidung der Vorhaut:* **a** *proprie:* LEG. Wisig. 12,2,7$^{tit.}$ ne Iudei carnis faciant -es. OTTO FRISING. chron. 7,7 p.317,20 universitatem Sarracenorum . . . -em recipere. CHRON. reg. cont. IV a.1237 p.270,29 -em addunt *Iacobitae Aegyptii*. ALBERT. M. sacram. 22 p.17,3 quaeritur de -e *eqs. al. v. et p.606,3*. **b** *in imag. (cf. Vulg. Rom. 2,29):* LEG. Wisig. 12,3,4 si cordis . . . -e gauderet *Iudaeorum perfidia*. RUOTG. Brun. 21 p.22,30 vera et spirituali -e. **c** *meton.:* **α** *praeputium – Vorhaut:* CHRON. Noval. 3,16 *pignora* ex lacte . . . Mariae . . . et de -e Domini. NOTAE Hild. (MGScript. XXX p.765,11). **β** *memoria Christi circumcisi – Gedächtnis der Beschneidung Christi:* CONC. Merov. p.127,2 in ipsis Kalendis *Ianuarii* -issionis missa . . . celebretur. RATHER. epist. 13 p.68,1 in vigilia -is Domini. CONST. II 383,7 in circoncisione Domini. *saepe.* **γ** *tempus legis veteris – die Zeit des Alten Bundes:* HILDEG. scivias 3,3 p.592^{A} quae *(voluntas Dei)* in -e multis modis . . . manifestata est. IOH. WIRZ. descr. 20 p.174,9 Dominus . . . volens -em finire. **δ** *ratio Iudaeorum – Anschauung der Juden:* NOTKER. BALB. notat. p.65,19 quorum *(hagiographorum)* primum est psalterium iuxta -em, apud nos *(Christianos)* vero *eqs.*

circumcisor, -oris *m. qui praeputium amputat – der Beschneider der Vorhaut:* LEG. Wisig. 12,3,4 que *(mulieres)* aut circumcisiones exercere presumpserint aut circumcidendos quosque cuilibet -i obtulerint.

circumcludo (-clau-), -clusi, -clusum, -ere.

I *(undique) cingere, ambire – (ringsum) einschließen, umfassen:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *de munitione:* BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p.702,39 quem *(terminum)* . . . longissima sepe undique -clausit. GESTA Camer. cont. II F 131,4 castello . . . -clauso lapidibus. **b** *de obsidione:* WIDUK. gest. 1,19 Avares . . . ingenti vallo -si. GESTA Camer. cont. II F 244,1 civitas -clausa. **c** *de circumscriptione:* DIPL. Otton. II. 39 *loca* hoc terminorum ambitu -sa. CHART. Salem. 549 fundi . . . infra ambitum parochie ecclesie de Erfstetin -si. **2** *latius:* ALDH. ad Acirc. 122 p.169,24 *in amphimacro* ab utraque parte longis sillabis -sa ⟨brevis⟩ cingitur. **B** *translate et in imag.:* VITA Mathild. I 11 p.579,31 per totum diem diversis populorum -sa *Mathilda* sermonibus. RUD. TRUD. epist. p.322,40 tot . . . exemplis . . . te -imus. HONOR. AUGUST. cant. 5,17 p.446^{A} omnia tempora -ens praesentialiter *Deus*.

II *circumstruere – herumbauen:* CONC. Karol. 22^{B} licentia sit . . . sepem -endi.

adi. **circumclusus,** -a, -um. *in circuitu saeptus – ringsum eingefriedet:* CHART. Sangall. A 60 p.60,17 (a.771) curte -clausa.

***circumcogito,** -are. *circumspecte considerare – umsichtig erwägen:* DIPL. Zwent. 21 p.57,21 quod *(sc. reclamationes Rathbodi)* nos -antes . . . abbatiam . . . reddidimus.

***circumcom(m)orans,** -antis *adi. in circuitu habitans – im Umkreis ansässig:* CHART. Salem. 549 (a.1276) cum consensu nobilium -comorantium.

***circumcunque** *adv. qualibet parte in circuitu – überall ringsherum:* ALBERT. STAD. Troil. 4,41 velut intorti sint -e capilli.

circumcurro, -ere. *vagari – umherschweifen:* GERH. STED. annal. p.226,45 a -entibus . . . latrunculis.

***circumcursatio,** -onis *f. tumultus huc illuc properantium – Gewimmel:* CHRON. Erf. mod. a.1275 p.272,36 (adn.) magna sollempnitas et -o.

circumcurso, -are. *huc illuc properare – umherlaufen, -eilen (auf):* VITA Dagob. 14 p.521,1 illos *(pueros)* . . . -are iuxta monumentum. PASS. Ursulae (ed. J. H. Kessel, St. Ursula. 1863. p.206,14) que *(virgines)* . . . prohibentur -are plateas. *al.*

subst. **circumcursantes,** -ium *m. qui circumquaque properant – überall Umhereilende:* MIRAC. Wigb. 5 (MGScript. VIII p.521,42; a.1112) *Everelmus* videbat propter se quaerendum hac illac -es.

***circumcursus,** -us *m. trames ad defensionem circumductus – ringsherum geführter Wehrgang:* GALB. Karol. 37 p.581,31 murus . . . propugnaculis et -u ad extra pugnandum altior et fortior stabat.

circumdatio, -onis *f.* **1** *circumfusio – das Umfließen, Umgeben:* ALBERT. M. aet. 2,2 p.318^{b},45 *(de aere)* a -e illius, quod tangit nos. **2** *commissura complectens – umspannendes Gefüge:* ALBERT. M. mot. proc. 2,8 p.68,63 -o ossium retro in spondilibus, a latere in costis et ante in ossibus pectoris *eqs.* **3** *saeptio – Umfriedung, Absperrung:* ANDR. STRUM. Ariald. 12 chorus . . . alti -e muri concluditur. **4** *actio circumveniendi – Umzingelung:* PAUL. BERNR. Greg. 120 plebis horribili -e . . . coartatus episcopus. **5** *circumferentia(e mensura) – Umfang(smaß):* CYMBALA VIII 2 qua *(formula cymbali)* per omnia usque ad -em *(sc. certam)* planificata. 5 quartae formulae protensam -em in XVIIII *partes* partito et nonam decimam abicito et quinti cymbali circumdaturam habebis. *ibid. al.*

***circumdatura,** -ae *f. circumferentia(e mensura) – Umfang(smaß): v. l.66.*

circumdensatus, -a, -um. *dense cinctus – dicht umgeben:* PASS. Agil. 23 (ASBoll.^{3} Iul. II. p.725^{b}; s. XI.^{1}) locus . . . silvarum -us opacitatibus.

[Kohlwes]

***circumdiffundo** (circum diffundo), -fusum, -ere. *in circuitu dispergere, disponere – ringsum ausbreiten, verteilen:* Hrotsv. Gong. 204 circum diffusis arboribus. gest. 510 domnam clausam . . . servare . . . -sis custodum . . . turmis.

circumdo, -dedi, -datum, -are. *script.:* -com-: *p. 608,25.* -cun-: *l.22.37.44sqq.70. p.608,4. al. form.: ind. perf.:* -avit: *l.55.* -a(ve)runt: *p.608,4.10. ind. plusq.:* -averat: *p.608,19. depon.: l.45. in tmesi: l.12. de structuris cf. D. Norberg, Syntaktische Forschungen. 1943. p. 115sqq. rhythm.* -dátus: *l.27.*

I *circumponere – herumlegen (um):* Walahfr. hort. 103 *hedera* toti sua bracchia circum laxa dedit ligno. Waltharius 1432 uxori . . . perverso amplexu -bis . . . sinistram? Gerh. August. Udalr. I 27 p.415,2 camisale sacro corpori -dederunt. Cymbala VIII 1 fac *cymbalorum* formulas ligno -tas. *al.*

II *undique tegere, ornare – ringsum bedecken, schmücken, ausstatten:* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* Walahfr. hort. 395 viburna rosae . . . -are gemmis. Vita Liutg. II 2,21 p.120,9 ferro -tos *iuvenes.* Hrotsv. Mar. 124 cernit *Anna* . . . pullos plumigeris volucres -are pennis. Berth. (?) annal. a.1062 imperatrix . . . sacro velamine -ndata. Otto Frising. gest. 1,61 p.87,32 viri corruptibili carne -ti. Albert. M. animal. 1,316 musculos, qui eam *iuncturam* cingunt et -ant. metaph. 5,5,5 p.280,18 (ed. B. Geyer. 1960) a vestimento -ante. *al. pass. c. acc. (cf. l.63sq.):* Rhythm. 35,2,1 Lazarus . . . -tus ulcera. **2** *c. colore quodam:* **a** *succingere – umgürten:* Statut. ord. Teut. p.129,14 -atur gladio *miles.* **b** *(aliqua re) ambire – rings umlegen (mit):* Mappae Clavic. 41 -a aforis carbonibus *vas.* **B** *in imag.:* Walahfr. Wett. 217 tenebris -aris *(sc. mens)* atris. Hrotsv. lib. 2 app. 2,23 mulier pulchre fulget -ta sole. Epist. Mog. 23 p.359,12 nos *(episcopi)* . . . ecclesiae pellis sumus, qui sacramenta illius . . . amplectimur et -amus. **C** *translate i. q. afficere – erfassen:* Iso Otm. 1,10 p.51a,31 capitis gravitate nimioque stupore -atur *iuvenis.* Helm. chron. 32 p.62,10 rex confusione -ndatus.

III *circumcludere, cingere – (rings) umschließen, umringen, umgeben:* **A** *spectat ad situm:* **1** *gener.:* Chart. Fuld. B 261 p.370,19 (a.799) altera *arealis* duabus partibus -ta est hereditate sancti Bonifatii. Wett. Gall. 2 p.258,28 quam *(habitationem)* murorum aedificia . . . -bant. Dipl. Loth. I. 39 p.120,36 (ed. Th. Schieffer. 1966) curticellam . . . cum suis -ndatis lateribus. Dipl. Karoli III. 84 p.136,9 quod *(monasteriolum)* ex omni parte -ndatur fluvius. Adam gest. 4,21 p.250,10 quae *(Nortmannia)* suis alpibus -ndat Sueoniam. *al.* **2** *spec.:* **a** *geom.:* Gerb. geom. 5,1 duae . . . rectae lineae nihil possunt spatii -are. **b** *astron.:* Thietm. chron. 7,37 quas *(ursas)* serpens *(sc. sidus)* unus . . . -at et dividit. **c** *medic.:* Ars med. 7 p.429,34 ragada . . . dicitur eminentia matricis cum inflatione -antium eam partium. **B** *spectat ad custodiam:* Conc. Karol. 39,18 p.446,15 ut monasteria puellarum . . . undique firmissimis -ent munitionibus *abbatissae.* Chart. Sangall. A 542 curtem sepe -tam. Chron. Ven. Alt. p.145,12 -davit eam *(vineam)* muro. Gerh. August. Udalr. I 3 p.390,34. *saepe.* **C** *spectat ad actionem includendi:* **1** *in univ.:* **a** *proprie:* Beda hist. eccl. 4,3 p.208,27 *vox laetantium oratorium* totum implevit atque in gyro -dedit. Walahfr. Mamm. 9,18 *Mammem* humili -are gestu. Hrotsv. asc. 95 angelicus . . . coetus ipsum *Christum* dulcisonis . . . -dedit hymnis. Albert. Stad. Troil. 3,581 tumbam -ant funebre ludo. *medial.:* Arbeo Corb. 36 -ta multitudine. *pass. c. acc. (cf. l.26sq.):* Vita Desid. Vienn. 7 omnem . . . familiam -tus pontifex. **b** *in imag.:* Hrotsv. asc. 93 tua *(sc. Mariae)* vita . . . obsequiis -ta virginitatis s. Iohannis. **2** *sensu hostili:* **a** *proprie:* Chron. Fred. 2,62 p.87,11 undique -emus castra Wandalorum. Lex Frision. 17,4 qui manu collecta hostiliter villam vel domum alterius -dederit. Annal. Mett. a.737 p.29,8 urbem obsidione -ndat. Rimb. Anscar. 16 p.37,7 contigit . . . pyratas . . . Hammaburgensem civitatem navigio -dedisse. Hrotsv. Gall. 9,1 undiquesecus -amur. Gerh. August. Udalr. I 12 p.401,21 ut exercitum . . . ad expugnandam civitatem -are viderunt. *saepe. intrans. c. dat.:* Chron. Fred. 2,62 p.87,17 phalangis uterque -emus inimicis. Annal. Ianuens. III p.151,18 -ndaverunt ei *(sc. papae)* undique inimici. **b** *in imag.:* Wett. Gall. 37 quam *(Altam Germaniam)* -dederunt angustiis magnis. Hrotsv. Gong. 443 fraudis miserum -dedit armis deceptor. gest. 601. *intrans. i. q. undique ingruere – sich rings einstellen:* Annal. Ianuens. III p.114,2 audito in civitate Ianue casu infortunio dolor undique et angustia -ndarunt. *in nomine diei de dominica in Septuagesima* 'C-dederunt' *(denominatum a missae introitu):* Registr. abb. Werd. 6,1 p.168,6 (s.XII.med.) in nativitate Domini . . ., in dominica C-dederunt . . ., in pascha. *ibid. al.* **D** *usu vario:* **1** *complexum tenere – umfaßt halten:* Rhythm. 21,6,1 -antem *(sc. in utero)* masculum . . . prece pulsemus . . . Mariam (*cf.* Ekkeh. IV. carm. var. I 2,2). Rimb. Anscar. 3 p.23,13 ipse Deus omnia exterius -bat (*cf.* Albert. M. metaph. 5,4,2 p.273,68 [ed. B. Geyer. 1960]). Odo Glann. Maur. 30 malo, quem inhaerendo -daverat *nauclerus. in imag.:* Dipl. Otton. II. 315 p.372,31 imperator . . . de misericordia Dei -tus. **2** *ab utroque latere includere – von beiden Seiten einschließen, umrahmen:* Walahfr. (?) carm. 50,1,25 gurgite quo geminis tantum -ta cignis nostra Thalia sedet. Anon. mus. Sowa 1c p.69,28 quomodo *semibreves* . . . ab aliis -omdantur. *ibid. al.* **3** *circumplicare – umschlingen (metiendi causa):* Cymbala VIII 2 -a imum eiusdem formulae *cymbali* cum abscissione unius membranulae. **4** *in circuitu terminare – ringsum abgrenzen:* Hariulf. (?) Richar. 2 (MGScript. XV p.920,29) quod . . . probi homines . . . eligerentur, quorum fideli iudicio terra illa -retur.

IV **A** *circuire – herumgehen (um):* Frid. II. Imp. art. ven. 4 p.89,25 *falconarius* -et eas *(grues)* a longe et circueundo approximet paulatim ad eas. **B** *intrans. i. q. huc illuc ire – umhergehen:* Ioh. Neap. Sever. 10 p.295,14 in ecclesia . . . orare et -ando psallere. **C** *circumquaque peragrare – überall umher durchwandern:* Land. Mediol. hist. I 1,3 p.39,49 totum orbem terrarum . . . -dedi et vidi.

V *in gyrum movere – im Kreise bewegen:* Frid. II. Imp. art. ven. 3 p.25,4 si . . . -atur (*syn.* circumducatur) loyrum aut iactetur.

circumdoleo, -ere. *undique dolore vexari – ringsum Schmerz empfinden:* Aesculapius 13 p.17,22 capiti dolenti et -enti sanies per nares solvitur. *Kohlwes*

circumduco, -duxi, -ductum, -ere.

I *proprie:* **A** *in circuitu ducere, circumagere – (rings) herumführen, -ziehen, im Kreis bewegen:* **1** *iur. de circuitione finium:* **a** *obi. homines (res: l.48):* Lex Baiuv. 16,17 tollat de ipsa terra vel aratrum -at. Trad. Ratisb. 16 p.16,32 omnis commarca, sicut . . . episcopum . . . -entes consignavimus. Trad. Frising. 570 Salomon -xit missum . . . episcopi. Libell. de conv. Baiuv. 11 p.12,24 Chezil . . . -xit praefatos viros *(sc. testes)* in ipsum terminum. *al. c. acc. dupl.:* Trad. Frising. 588b p.504,20 (a.829) -xerunt missos . . . episcopi omnem rem, quam . . . tradiderunt. 1037 quas *(res)* ipse . . . episcopum . . . cavallicando -xit. *ibid. al.* **b** *obi. loca fere i. q. circumire – umgehen:* Trad. Patav. 73a (a. 818/38) illam *(marcam)* in giro -xerunt (*cf.* Dipl. Arnulfi 75 p.113,8 terminus . . . fuit -tus atque limitibus distinctus). Chart. Fuld. A 471 qui hanc capturam -xit. Chart. Mog. A I 251 p.156,1 advocationem . . . -i et determinari fecimus. *al.* **2** *geom. de circino:* Gerb. epist. math. I 3,1 dum circinum -xeris. *fort. huc spectat:* Albert. M. animal. 1,491 pede immobili circumposito in umbilico et -to ad spatium extensi brachii. *expressius i. q. (circulum) describere – (einen Kreis) schlagen:* Gerb. geom. 4,5 duos aequales circulos . . . -ito, ut uterque circumductione sua medium secet alterius punctum. epist. math. I 3,1 -ta linea. **3** *usu vario:* **a** *in gyrum librare – im Kreis herumschwingen:* Frid. II. Imp. art. ven. 3 p.23,15 debet -ere loyrum. 6 p.202, 27 -at cirotecam cum manu dextra in circuitu supra caput suum. *ibid. al.* Albert. M. animal. 23,50. **b** *circulatim percurrere – im Kreis durchziehen:* Annal. Xant. a.839

[Bansa]

acies apparuerunt . . . in caelo in modum domus rotundae totum caeli ambitum -entes. **c** *torquere – drehen:* THEOPH. sched. 3,80[med.] ut ferrum -atur et fistula quieta maneat. HERACLIUS II 7 p. 59,9 -es *pastam vitri* . . . in girum et formabis, quod tibi placuerit. **d** *circumflectere – (im Bogen) herumführen:* CHART. Merseb. 166 p. 141,40 (a. 1219) quot marchio . . . stratam -at. **e** *cingere – umgeben:* SIGEB. GEMBL. chron. a. 972 urbem muro -xit. **f** *undique inducere – ringsum überziehen:* VITA Liutg. I 24 sub altari . . . undique linteaminibus -to. *medial.:* ALBERT. M. animal. 5,32 -itur ei *(sc. erucae)* pellis dura anulosa ad naturam cornu accedens. 6,10 membrana -itur fortis *(sc. circa substantiam ovi)* et circa illam testa dura. *expressius i. q. implere – erfüllen:* HROTSV. Dion. 3 orbem nocturnae -xere tenebrae. **B** *huc illuc ducere – umherführen:* **1** *strictius de hominibus:* NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 55,16 ut -rentur per Alpes et invia *legati.* VITA Mathild. II 3 p. 286,20 -batur per civitates *Mathildis. c. colore abducendi:* THIETM. chron. 6,22 ducibus corruptis . . . per solitudines paludesque -tus *exercitus.* OTTO FRISING. gest. 2,17 p. 119,24. **2** *latius de rebus:* **a** *circummovere – umherbewegen:* DAVID compos. 1,8,1 ut non habeamus potestatem -endi manus hinc inde in nudo corpore. **b** *secum ferre – mit sich führen:* RUOTG. Brun. 8 bibliothecam suam sicut arcam dominicam -xit. CARM. var. Walther 1,87,2 unus *gentilis* urnam, alter cratem didicit conficere, quibus suam deitatem vellent -ere.

II *translate:* **A** *decipere – täuschen:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 108,14 obducta glacie parva nive -tus dux. CHART. Oelsn. 69 p. 103,3 in bona valetudine corporis ac rationis meae, non -tus. **B** *adnullare, abrogare – zunichte, ungültig machen:* RYCCARD. chron. a. 1224 p. 117,8 edictum . . . in terra vestra iussimus -i. ALEX. IV. registr. 464 p. 429,16 allegabat *procurator* . . . tempora precedentia constitutionem . . . -ta fuisse per constitutionem. **C** *avertere – ablenken:* HERM. IUD. conv. 9 p. 97,12 (ed. G. Niemeyer. 1963) eos *(clericos)* . . . per ambages verborum ad aliam mihi solvendam questionem -bam.

adi. **circumductus,** -a, -um. **1** *in orbem sinuatus – kreisförmig:* Ps. BOETH. geom. p. 375,3 circulus . . . est figura quaedam plana et -a. **2** *de oculis i. q. distortus – verdreht:* ALBERT. M. animal. 1,623 color ignitus lucentibus occulis et -is ad insaniam vergit.

circumductio, -onis *f.* **1** *proprie:* **a** *actio circumducendi – das Herumführen:* **α** *gener.:* ALBERT. M. animal. 1,486 ex musculis . . . ad motus extensionis et retractionis et -is pertinentibus. eth. 4,2,8 p. 308[a],46 meritum . . . publicae ostentationis et -is. *actio librandi in gyrum – das Herumschwingen:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 25,31 -em loyri (p. 21,24. *ibid. al.*). **β** *iur. de circuitione finium:* SIGEH. Maxim. 15 (13) diem . . . statuens ad conspectionem ac -em terminorum. CHART. Gelr. 968 p. 934,26 (a. 1275). **b** *circumferentia – Umfang(slinie):* ANON. geom. I 3,15 quatenus -o putei circularis habeatur. GERB. epist. math. I 3,1 praedictam rationem mensurae -is. Ps. BOETH. geom. p. 423,10 circulus XLIIII pedibus in -e designatus. ALBERT. M. eth. 2,2,4 p. 178[a],2 tanta est circumferentia, quanta est -o semidiametri. *al. v. et p. 593,54.608,66.* **2** *translate:* **a** *adnullatio – Entwertung:* ALEX. IV. registr. 464 p. 429,34 de . . . -e quorundam temporum. **b** *abductio – Ablenkung:* ALBERT. M. pol. 2,3 p. 123[b],33 -o, a regula verae legis abductio.

***circumductivus,** -a, -um. *geom. i. q. circumferentiam formans – den Umfang darstellend:* Ps. BOETH. geom. p. 423,19 sumatur . . . -ae quantitatis medietas.

circumductor, -oris *m.* **1** *qui praedium circumeuntes ducit – Anführer bei einer Grenzbegehung:* SIGEH. Maxim. 15 (13) fraudulentus -r efficitur praecedens et indice praemonstrans. **2** *de officiali cancellariae fort. i. qui cassat – viell.: Beamter, der durchstreicht, für ungültig erklärt:* CONR. MUR. summ. p. 37,4 (ed. W. Kronbichler. 1968) subpunctator, -r, apocrisiarius, petitionarius, abbreviator, grossarius.

***circumductus,** -us *m.* *actio librandi per gyrum – das Herumschwingen:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 25,26 quod falco secernat . . . -um loyri.

circumeo (circueo), -i(v)i, -itum, -ire. *script. et form.: imperf.* -erat: *l. 17. perf.* -uit: *l. 47.72. fut. II.:* -ueris: *l. 23. partic. praes.:* -uens: *l. 15.* -ient(is): *p. 611,4. al. gerund.:* -iend(us): *l. 15.63. p. 611,1.* -uendus: VITA Bonif. III 17 cod. 3.

I *spectat ad motum:* **A** *de motu circulari:* **1** *ambire – (her)umgehen (um):* **a** *gener.:* WALAHFR. Gall. 1,6 dum -uirent psallentes, dedicavit ecclesiam. NORB. IBURG. Benn. 14 p. 880,18 montem -uivit. OTTO FRISING. chron. 7,4 p. 314,17 nudis eam *(Hierusalem)* pedibus -uire disponunt. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 78,26 iterum equitet approximando et -uiendo eas *(grues).* ANNAL. Ianuens. IV p. 168,2 -uens . . . Sciciliam Messanam devenit. ALBERT. MIL. temp. 220 p. 482, 30 una pars *(Saracenorum)* -uerat circum Dalmiatam, alia custodiebat liçimon. *al. de sole:* WALTHARIUS 1152 recubabo, donec -uiens lumen spera reddat amatum. *in imag. de voce:* IOH. AFFLIG. mus. 23,2 ut altero *(cantantium)* rectam modulationem tenente alter per alienos sonos apte -ueat. GUIDO CIST. mus. p. 178[b] sume secundam vel tertiam lineam (litteram *ed.*) et postquam altrinsecus -ueris mediatricem, fac finem in ea. **b** *milit.:* WIDUK. gest. 3,44 p. 125,9 Ungarii . . . -euntes . . . exercitum *(sim.* THIETM. chron. 2,9). THIETM. chron. 6,10 ut . . . non fieret inimico -eundi propalatio ulla. *circumcludere – einschließen:* CHRON. Pol. 3,26 p. 162,18 obsidione castrum aliud -vit *rex.* **c** *iur. de circuitione finium:* DIPL. Karoli M. 169 p. 227,31 territorium, sicut ad . . . decaniam pertinet . . . et . . . episcopus seu . . . abbas simul cum . . . comite et . . . iudice -ierunt. TRAD. Frising. 228 advocatus . . . -uibat praedictas res cum testibus. DIPL. Karlom. (II.) 3 hoc . . . comes . . . ad id monasterium -uiit (-cuit *EF*) atque signavit. CHART. Sil. D I 77 p. 50, 22 (ed. H. Appelt. 1963) quam *(villam)* comes . . . a patre meo sibi collatam et -uitam . . . contulit cenobitis. *al. de bifango:* TRAD. Ratisb. 256 (a. 996) tale predium silvaticum, quale ipse . . . -eundo sibi in proprium . . . captivaverat. *adde:* ANNALISTA Saxo a. 1126 p. 764,27 que *(urbs)* cum eis -uita in possessionem eorum devenit. **2** *gyrare – kreisen: v. p. 593,22.* **3** *se vertere – sich umdrehen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 184,2 -uit super . . . perticam *falco,* ex quo circuito sequitur intortio iactorum. **B** *de motu per ordinem facto:* **1** *de hominibus:* **a** *per ordinem adire, visere – der Reihe nach aufsuchen, besuchen:* **α** *gener.:* VITA Gamalb. 7 -uivit viros . . . doctos. THANGM. Bernw. 5 officinas. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,7 amicos suos . . ., quos habuit non paucos, -uit. CHRON. reg. a. 1147 p. 82,12 [rec. I] pro panis inopia domos -uire. *al.* **β** *eccl.:* ALDH. virg. I 25 p. 259,10 apostolorum et martirum limina -uisti. WILLIB. Bonif. 7 p. 37,8 sanctorum . . . reliquias. VITA Pirmin. I 4 -uibat orando altaria sancta (CONSUET. Trev. 1. *al.*). RIMB. Anscar. 20 p. 45,19 cum . . . loca sancta -uirent (THANGM. Bernw. 40 rex orationis causa episcopia et abbatias, s. videlicet l., -iens. CHART. Basil. A I 429 p. 616,31 seminudi et discalciati . . . -uire ecclesias et l. s. *al.*). MIRAC. Trud. 16 -eunt . . . vicum nec ullum relinquunt habitaculum, quod non includant huius circuitionis ambitu. *al.* **b** *visitare, inspicere – visitieren, inspizieren:* **α** *gener.:* CAPIT. reg. Franc. 32,26 quantum in una die -ire aut prevedere potuerint *maiores.* WALTHARIUS 1186 caballos -uit. *al.* **β** *canon.:* CONC. Karol. 1,3 quandocumque iure canonico episcopus -eat parrochiam. ALCUIN. epist. 114 p. 167,18 non cesset . . . pes tuus in -uiendo gregem tibi commissum. CAPIT. reg. Franc. 217,5 abbates monasteria . . . -eant. LIBER ordin. Rhenaug. p. 84,20 ipse sacerdos, qui officinas -uit. **2** *de rebus i. q. ad varias personas alternatim pertinere – reihum gehen:* TRAD. Westph. IV p. 142, 22 (s. XIII.) duo panes -ueuntes. p. 154,19 duabus prebendis -ueuntibus. *ibid. al.* **C** *de motu vago i. q. huc illuc ire, perlustrare, perambulare – umherwandern, durchziehen, durchstreifen:* **1** *gener.:* WILLIB. Bonif. 8 p. 47,6 litora inspiciendo -uit. ANNAL. regni Franc. a. 784 ingressus est

[Bansa]

Saxoniam -uiendo et vastando. BREV. NOTIT. p. A 2,30 dux dedit ei *(Rŭdperto)* potestatem -uire regionem Bawariorum. CONC. Karol. 22[C], 15 girovagis, qui -eunt mundum. TRANSL. Viti 4 p. 34,11 circumspectoque *loco* . . . undique -ientes. NOTKER. BALB. gest. 2,3 sepius evigilans et castra -uiens *Karolus*. HEINR. LETT. chron. 22,9 p. 153,23 -uierunt per omnes villas incendentes eas. *saepe. in imag. de cantu:* ELIAS SAL. mus. 29 p. 57[a] transcendendo montes, descendendo per abrupta vallium, -eundo palmam *cantus*. **2** *publ.:* CHRON. Fred. 4,59 cum Auster regio cultu -uerit (-uisset, -uiret *sim. var. l.*). **3** *eccl. de processione:* RUD. FULD. Leob. 12 p. 127,33 cum laetaniis monasterium -uire.

II *spectat ad situm:* **A** *intrans.:* **1** *(circulatim) decurrere – (im Kreis, im Bogen) verlaufen:* **a** *de locis:* TRAD. Frising. 537 (a. 826) sicut Pasinpach -ierit. 548 marca . . . -iens ad veteranis petris. CAND. FULD. Eigil. I 17 structura subtus terram, ubi pervium -uit antrum. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 108,27 nisi vallo, quod -ierat, suspensa constaret *cohors*. **b** *techn.:* THEOPH. sched. 3,52 p. 231,21 tertia *pars auri*, quae interius iuxta oras -uit. **2** *ab exteriore parte positum esse – außen herum liegen:* ALBERT. M. animal. 1,376 illud, quod ex dyafracmate movetur, est id, quod est -uiens *(de fonte v. supra p. 593,59)*. **B** *trans. i. q. circumdare, circumcingere – umgeben, umschließen:* **1** *de locis:* CHART. Sangall. A 512 p. 126,26 (a. 865) in marchis eadem loca -euntibus. HROTSV. Pel. 106 omnes oceanus gentes quas -uit altus. DIPL. Heinr. II. 430 girando -uit quandam viam *foresta*. **2** *de parte corporis:* MEGINH. FULD. Alex. 11 crus . . . mirum in modum lumbos retro ut cingula -uibat.

subst. **circumiens,** -euntis *m. circuitor – einer der umherzieht: v. p. 620,38. Bansa*

***circumequitatio,** -onis *f. loca circumequitando terminata – durch Umritt in seinen Grenzen festgelegtes Gebiet:* CHART. Sil. D I 45 p. 28,24 (ed. H. Appelt. 1963; a. 1175) transitus fluvii cum -e et omnibus in ea sitis . . ., Craiouwe cum suo circumequitatu atque sitis in eo.

***circumequitatus,** -us *m. loca circumequitando terminata – durch Umritt in seinen Grenzen festgelegtes Gebiet: v. l. 36.*

circumequito, -atum, -are. *equo circumire – (her) umreiten:* DIPL. Karlom. (II.) 3 p. 288,27 hoc . . . totum, sicut iam a duobus comitibus . . . -tum fuerat, . . . tradimus. RATHER. epist. 26 p. 153,9 cui *(litori)* rex . . . -ans *eqs.* ADEMAR. hist. 3,34 p. 156,16 dum id ipsum *(castrum)* obsedisset et . . . destrueretur et securus -ret ut iam victor, ictu sagittae mortuus . . . est.

circumexpecto *v.* circumspecto.

***circumextendo,** -ere. *(undique) superinducere – (ringsum) überziehen:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,33,3 p. 288[b],12 quod pellis tenuis -atur (*Arist. p. 423[a],3* περιτείνειεν) nobis (p. 288[b],21).

***circumfercularis,** -e. *cibo ordinario superadditus – zusätzlich: v. supra p. 299,41.*

circumferentia (-cia), -ae *f. script.:* -com-: *p. 612,13.* -con-: *p. 612,26.*

1 *linea amplectens, circumscriptio, ambitus – Umfangs-, Kreislinie, Umfang (de motu circulari: l. 62. p. 612,3):* **a** *strictius:* Ps. BOETH. geom. p. 388,17 si circulum linea recta contingat, a contactu vero in -a quaedam circulum secans linea recta ducatur *eqs. al. (v. ind.).* THEOD. HIRS. loc. sanct. 5 p. 11,9 non integram circuli habet -am *ecclesia*. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 176,15 superficies *sedilis* . . . comprehensa in circuitu -a columpnari. 6 p. 203,30 facit *falco* giramenta sua non brevis -e. ALBERT. M. cael. hier. 7,13 p. 203[a],19 ratio -ae, quae non habet principium et finem in actu sicut linea recta. veget. 2,66 quae *(regularis figura)* causatur a motu -ae aequali sursum, qui est motus primus circuli in corpore. ANNAL. Basil. a. 1276 p. 199,11 nux in -a habens XLII palmas. *al. adde:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 152,24 foramen erit in -a . . . annuli. *expressius de mensura:* Ps. BOETH. geom. p. 425,12 sumatur . . . duarum medietas -arum in unum collatarum *eqs.* **b** *latius:* **α** *arcus (circuli) – (Kreis-) Bogen:* Ps. BOETH. geom. p. 388,5 in aequis circulis qui in -is aequalibus anguli consistunt *eqs.* p. 388,8 -am semicirculi. *al.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 78,22 portiones circuli . . . sunt de -is equidistantibus. *curvamen – Krümmung:* ANNAL. Quedl. a. 1020 p. 85,30 arcem . . ., quam . . . Rheni . . . -a adeo munitam ferunt, ut *eqs.* NOTULAE Wilh. Cong. 40 si . . . longum . . . descendat *vulnus* obliquando et -am faciendo *eqs.* **β** *superficies sphaerae – Kugelfläche (remissius de partibus a centro distantibus: l. 10):* ALBERT. M. cael. 1,3,9 p. 73,58sqq. (ed. P. Hoßfeld. 1971) caelum . . . accipitur pro -a sphaerae . . .; si . . . accipitur pro -a, aut accipitur pro toto, eo quod habet naturam -ae . . ., aut accipitur pro -a suprema. *al.* **2** *margo – Rand:* **a** *proprie:* CHART. civ. August. 26 p. 23,23 (a. 1264) vallicum in -is, subtus etiam et superius muratum. CHART. Lux. IV 137 in . . . sigilli circom-a continetur: '*eqs*'. (CHRON. Worm. p. 199,17 in -a s. . . . iste versus exaratus est *eqs. cf.* p. 199,15 in -a capitis sancti Petri in sigillo). CONR. MUR. summ. p. 167,6 (ed. W. Kronbichler. 1968) -a *bullae papae* utrobique certis punctulis est expressa. *ibid. al.* **b** *meton. i. q. inscriptio in circuitu posita – Umschrift:* CHART. Lamb. Leod. 655 p. 228,22 (a. 1274) -a . . . sigilli . . . erat talis: 'sigillum fratris Hugonis *eqs.*' **3** *partes exteriores vel in circuitu sitae – (nach) außen oder ringsherum gelegene Teile, Peripherie:* **a** *proprie:* **α** *philos.: l. 8sqq.* **β** *natur.:* URSO gloss. 57 p. 93,4 humiditas . . . a centro ad -as se diffundit (ALBERT. M. animal. 20,36 a c. ad -am). *al.* **γ** *medic.:* GLOSS. Roger. I B 1,3 p. 512,15 ubi . . . excreverit caro mortua in circon-a. WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p. 325[E] si *craneum in laesione sua* non fuerit separatum a -is suis. 2,3 p. 328[E] quod inter cannulam sagittae et -am vulneris ingrediatur oleum. **δ** *iur. i. q. loca circumiacentia – umliegendes Gebiet, Umkreis, Umgebung:* CHART. civ. Halb. 145 (a. 1276) domum hospitalis . . . cum omni sua -a et ambitu. *v. et p. 613,58. adde:* CAES. HEIST. Elis. I 25 p. 372,33 convocavit pauperes . . . in -a (-ciam *A*) Marburg ad duodecim miliaria ad certum locum. **b** *per compar. et in imag.:* WOLBERO cant. 3 p. 1229[A] charitas . . ., quae veluti in centro quodam posita omnes quasi per -am virtutes tangit (*cf.* CHART. Westph. VII 1566). CAES. HEIST. hom. II p. 91[a] Iesus vult esse in medio, ut omnem -am illustret *eqs.*

***circumferentialis** (-nci-), -e. *script.* -con-: *l. 53.*

1 *curvus – gekrümmt:* WILH. CONG. chirurg. 52 si . . . vulnus oblongum fuerit vel aliquantulum -e. **2** *exterior – nach außen zu gelegen, peripher:* URSO gloss. 34 corpus . . . sphaericum . . . in -bus partibus proclive . . .; nam cum partes -es aequaliter eleventur a centro *eqs.* (57 p. 92,24. qual. 79.88. ALBERT. M. [?] animal. quaest. 12,16 p. 234,46 ut *cor* calorem influat ad p. -es).

adv. ***circumferentialiter. 1** *in circuitu – ringsherum:* URSO gloss. 57 p. 92,26 frigiditas rotundat . . ., dum humiditatem ramorum, ne . . . effluat, -r accumulat. CHART. Leub. 15 p. 46,24 est *villa* . . . in suis metis et greniciis -cialiter distincta (*sim.* CHART. Sil. C 69 p. 392,12). GLOSS. Roger. I A 3,1 p. 661,3 est ad modum circuli factum *instrumentum* . . . et coartatum circon-r. **2** *in exteriores partes – nach außen zu:* URSO gloss. 5 spiritus . . . pororum partes . . . -r a centro impellens.

circumfero, -tuli, -ferre. *?form. coni. imperf.* -f(u)ererentur: *l. 61.*

I *strictius:* **A** *in circuitu portare, huc illuc ferre – (rings)herum- oder umhertragen:* **1** *in univ.:* AGOB. epist. 8,10 p. 189,39 in solio, quod a IIII -atur bestiis. THIETM. chron. 1,4 p. 8,12 cum reliquiae . . . Kiliani . . . -rrentur (-fuererentur *cod. a. corr.*). GONZO Geng. 36 quem *(puerulum)* quia *frater* secum -ens pascebat. WOLFHER. Godeh. II 31 quod *(funus)* . . . per dispositas ecclesias a ministris -rtur. WILH. HIRS. const. 1,36 p. 968[D] ille, qui laternam . . . -rt. *al. de crucigero:* EPIST. Wibald. 42 filius vester, qui pro dilatatione ecclesiae crucem Christi -rt. **2** *c. colore quodam:* **a** *secum ferre – mit sich führen:* ALCUIN. epist. 290 p. 448,20 evangelicas . . . ammonitiones . . . pittaciolis exaratas in collo -re. EINH. Karol. 25 codicellos . . . in lecto sub cervicalibus -re solebat. *al. in imag.:* HADR. II. epist. 40 p. 758,22 instantibus . . . laboribus et sollicitudinibus . . . ecclesiarum . . ., quas . . . -imus. *al.*

[Stotz]

b *prae se ferre – (herum)zeigen:* AGOB. epist. 6 p.180,5 quoddam preceptum Iudęi -unt, quod sibi datum ab imperatore gloriantur. CARM. de Hugon. 7,2 (MGPoet. II p.140) o quam venustam . . . speciem -bas. **c** *divulgare – verbreiten:* EPIST. Meginh. 27 p.224,8 illud Mantuani nostri, quod -rtur, emistichium. FUND. Brunw. 24 ea res . . ., quae . . . magnam ubique viro laudem -bat. **B** *in circuitu movere, huc illuc movere – (rings)herum oder hin und her bewegen, treiben, im Kreis drehen:* **1** *in univ.:* **a** *proprie:* **α** *trans.:* HROTSV. Gong. 242 -rt lubricos atque vagos oculos. ALFAN. premn. phys. 2,92 hanc . . . animam esse -entem (*PG 40,580A* περιάγουσαν) circulariter totum. OTTO FRISING. gest. 2,41 quanto *quisque* . . . hac illacque ad inquisitionem veritatis non -rtur dubie anxius et anxie dubius. THEOD. PALID. annal. a. 924 p.60,59 quatinus ea *(Augusta)* deleta vastationis sue pedem alibi quoque . . . -rrent *Ungarii*. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p.187,3 corrigia, cum qua -rtur loyrum in loyrando. ALBERT. M. mot. proc. 2,3 p.61,97 rotam, quae circulariter movetur, et rota . . . -rtur in hoc *eqs. al.* **de voce:** AUREL. REOM. mus. 19 p.57ª,16 melodia . . . tractim prolixoque anfractu . . . -rtur. **β** *medial.:* BEDA temp. rat. 18,40 partem caeli, qua luna quinta decima -rtur. 34,18 sub terrae inferiora . . .-rtur *sol* (*cf.* 34,19 circumlabitur flexu). CHRON. reg. cont. II a.1208 p. 183,12 vise sunt etiam scintille candentes quaquaversum in aere volantes -rri. ALBERT. M. meteor. 3,3,9 p.650ª,22 humidum nubis -etur eidem (*sicco terreo; antea:* circumfunditur). *al.* **b** *in imag.:* COD. Lauresh. 142 p.421,97 (vs.; s. XII.in.) quos quia vulgaris -rt aura favoris, austera facie sunt. OTTO FRISING. gest. 2,25 p.128,10 pavidi a mentis tranquillitate tamquam amentes -imur. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *de manu in manum tradere – herumreichen, weitergeben:* CONSUET. Trev. 29 egredientes septimana -unt labra limpha bene temperata. HELM. chron. 52 p.102,32 in conviviis . . . suis pateram -unt *eqs.* **b** *permiscere – umrühren:* HILDEG. phys. 1,94 p. 1166ᴰ vinum . . . ad illud *(sinape)* fundat et sic -at, id est zutribe. **c** *(circulatim) decurrere – (im Kreis) durchlaufen:* FROUM. carm. 7,7 te sequor, ut mundus -rt cardine cursus. WALDO Anscar. 91,25 annalem sol ter -lit orbem. **C** *in circuitu ponere, circumdare – ringsherum legen, umgeben:* COD. Karol. 93 p.631,34 Deo se voventes . . . revertentes . . . saecularibus vestibus -entes inlicito copulari matrimonio perhibentur. WALTHARIUS 815 ebori digitos -r glutine fixos. WALDO Anscar. 85,5 cum . . . sibi velamina -rret. *al.*

II *latius:* **A** *permutare – vertauschen:* HETTI (?) interr. p.92,30 -ri potest patris et filii nomen ad invicem *eqs.* p.92,34 qua necessitate accidit, ut ita non -ri possit . . . relatio? **B** *(in circuitu) afficere – (rings) einwirken auf:* AMARC. serm. 4, 102 hic lapis est viridis, -rt aera sudum.

adi. **circumferens,** -entis. *abl. plur.* -ciis: *l.58.* **1** *curvus – krumm:* GERB. geom. 4,2 curvis seu -bus lineis, quas Graeci cyclicas sive elycoydas sive campellas vocant. 4,5 possunt . . . angulorum species . . . ex rectis et -bus lineis itemque ex -bus solis figurari *eqs.* Ps. BOETH. geom. p.394,2 linearum . . . genera sunt tria: rectum, -s, flexuosum. p.394,6 -s . . . linea est, cuius signa ex utraque parte curvata et a se invicem distantia non concurrunt *eqs. al.* **2** *circumiacens – umliegend:* CHART. eccl. Erf. 291 p.160,13 (c.1248) cellam necnon alia habitacula cum tectis -ciis.

circumfigo, -fixum, -ere. **1** *in circuitu infigere – ringsum (hin)einschlagen:* WIDO FERR. schism. 2 p.557,34 in ergastula inclusos, quibus clavos ferreos -i praecepit (THEOPH. sched. 2,27 p.137,12 caput . . . imaginis . . . repone . . . et -e ei tres c.). THEOPH. sched. 3,84 p.325,7 sub eis *(caccabis)* pones terram . . . atque -es paxillos ligneos (p. 329,2). **2** *undique affigere – auf allen Seiten anheften:* THEOPH. sched. 3,82 p.315,7 iunctura, cui . . . -es cuprum latum. *subst. masc.:* EKKEB. SCHON. opusc. 7 p.313,34 illius . . ., qui solvit a clavis -xum *(sc. Iesum).*

circumfingo, -finxi, -ere. *in circuitu figurare – ringsum darstellen:* AGNELL. lib. pont. 28 fontes Ursiana ecclesia . . . decoravit: musiva et auratis tessellis apostolorum imagines et nomina camera -xit, parietes . . . lapidibus cinxit.

***circumfinitas,** -atis *f.* *loca circumiacentia – das umliegende Gebiet:* CHART. Basil. A II 17 p.24,11 (c.1181) extra bannum in predicta valle et in omni -e.

circumfinium (-conf-), -i *n.* *loca circumiacentia – das umliegende Gebiet:* CHART. Lux. III 488 p.546,10 (a.1264) quicquid habebat allodii in Sentzich et in circon-o dicte ville.

circumflectio *v.* circumflexio.

circumflecto, -flexi, -flexum, -ere. *form.:* *part. perf.* -ectus: *l.26.43.* *depon.: l.24.*

I *gener.:* **A** *curvare, in rotunditatem flectere – krümmen, rundbiegen:* **1** *trans.:* BEDA temp. rat. 1,37 pollicem . . . indice -xo . . . praecinges. *al.* THEOPH. sched. 3,61 p.261,26 trahe fila . . . et -e cum subula in tribus auriculis. *(circulatim) decurrere – (im Kreis) durchlaufen:* WALTHARIUS 428 ecce quater denos sol -xerat (-fulserat *P a. corr.*) orbes. **2** *medial.:* COD. Lauresh. 134 p.408,12 (a.1094) qua via publica -itur. **B** *in orbem agere, huc illuc vertere – herumtreiben, da- und dorthin wenden:* **1** *proprie:* VITA Theod. 5 p.39,51 arma ferre, . . . equum agitare et -ere . . . disce (*cf.* ARNOLD. LUB. Greg. 2,775 -ens dextrarium). **2** *in imag.:* GESTA Trev. cont. V 4 p.410ª,4 oculos sue considerationis, prout vir erat . . . circumspectus, in plebem . . . -ens. **C** *undique includere – rings umschließen:* BEDA temp. rat. 34,11 aequinoctialis *zona* . . . terras . . . -itur. CHART. Fuld. A 228 p.120,11 rem, quam tradamus, alienas partes circumiacent . . ., vineis -ctis alienis partibus *eqs.* HROTSV. Cal. 9,1 duo cadavera amplexu serpentis -xa.

II *spec.:* **A** *gramm. et metr. i. q. acuendo producere, circumducere – betonen und dehnen, 'zirkumflektieren':* ALDH. ad Acirc. 112 p.152,5 antepaenultima acuitur, quae numquam -itur. 128 p.177,8 si natura paenultima longa fuerit, . . . -itur. 129 antespastus . . . -itur (-plectitur *FN*). GODESC. SAXO gramm. 1,97 'quamvis', 'quivis' . . . -i debent in ultimo. HUGO HONAUG. div. 13,4 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p. 139) media -xa ad differentiam imperativi, cuius media corripitur. *in recitatione:* EPIST. var. II 15 p.321,28 ut . . . vox ipsius *(lectoris)* . . . post . . . elevationem per singula puncta -atur. p.321,34 totam illam partem orationis . . . -endam dicimus. *ibid. al.* **B** *mus. i. q. inflexa et revoluta vocis modulatione proferre – in veränderter und wieder zur anfänglichen zurückkehrender Tonhöhe vortragen:* **1** *trans.:* AUREL. REOM. mus. 19 p.55ᵇ,33 octava *syllaba* . . . -etur. GUIDO CIST. mus. p.179ᵇ tonum inferius -ectum (p.180ª superius . . . t. -unt. *ibid. al.*). HIER. MOR. mus. 25 p.186,27 tres *notae* directe descendentes vel etiam -xae. *refl.: v. vol. I. p.461,71.* **2** *absol.:* GUIDO CIST. mus. p.178ª assume tibi lineam . . . et nunc ascendendo, nunc descendendo, nunc -endo perambula pro libitu tuo canendo.

adi. **circumflexus,** -a, -um. **1** *gener.:* **a** *curvatus – krumm:* CHRON. Pol. 2,25 p.92,17 Suatopolc Polonos . . . -o tramite precedens. CHRON. Thietm. 7,37 quas *(ursas)* serpens -us in se continet, ut astroligi *(sic)* asserunt. **b** *curvabilis – biegsam:* ALBERT. M. metaph. 4,3,4 p.191,6 (ed. B. Geyer. 1960) homo habet membrorum complexionem . . . valde -orum (*p.1009ᵇ,23* πολυκάμπτων). **2** *spec.:* **a** *gramm. et metr.* accentus -us *i. q.* περισπώμενος – *Zirkumflex:* ALDH. ad Acirc. 112 p.152,6 paenultima acuto aut -o accentu pronuntiatur (120 p.166,18 si paenultimā naturaliter producantur, -o a. proferuntur. *al.* ERCHANB. FRISING. [?] gramm. p.28,24 'hic' cum fuerit adverbium, -o . . . a. pronuntiatur). 124 p.173,8 palimbachius . . . -a prosodia describitur. *al. in recitatione:* EPIST. var. II 15 p.321,24 deinde *(sc. a medio sensu totius sententiae)* . . . usque ad plenum sensum -us *accentus.* **b** *mus. i. q. inflexus et revolutus – auf- und absteigend:* EMO chron. p.473,39 (epist.) semitonium . . . voce valde -a cantant. *de modulatione in psalmorum cantu adhibita ('Flexa', cf. P. Wagner, Gregorianische Formenlehre. 1921. p.85):* ODO inton. p.117ᵇ modus intonandi psalmos cum puncto -o et elevato.

subst. **circumflexus,** -i *m.* **1** *strictius i. q. accentus q. d.* περισπώμενος – *Zirkumflex:* EPIST. var. II 15 p.320,33 quomodo sonare debeamus syllabam . . ., utrum -o an gravi

eqs. GODESC. SAXO gramm. 2,57 cum dicitur 'carus', ... 'peritus', penultimas *syllabas* tenet -us, ceteras gravis; ... in una dictione nullatenus acutus et -us possunt umquam simul poni. *de signo accentus:* ALDH. ad Acirc. 141 p.199,21 sunt ... prosodiae (*cf. Isid. orig. 1,19,1* figurae accentuum) x: acutus, gravis, -us, longa *eqs.* **2** *latius i. q.* προπερισπώμενον – *Properispomenon:* ALDH. ad Acirc. 141 p.200,24 -us nomen est ante unam sillabam a fine habens accentum, ut est caelum *eqs.*

adv. **circumflexe.** *inflexa et revoluta vocis modulatione – in veränderter und wieder zur anfänglichen zurückkehrender Tonhöhe:* AUREL. REOM. mus. 19 p. 56^{b},19 'me' ... et 'a' -e volventur. p. 57^{a},22 octava ... syllaba ... non tam -e protrahitur vocis concentus.

***circumflexibilis,** -e. *curvabilis – biegsam:* ALBERT. M. metaph. 4,3,4 p.191,8 (ed. B. Geyer. 1960) -ia ... membra sunt ex spiritu et calido bene moventibus et humido ... mobili (*cf. p.614,55*).

circumflexio, -onis *f.* *script.:* -ctio: *l.37sq.*

curvatio, reflexio – Krümmung, Biegung: **1** *gener.:* **a** *strictius:* URSO qual. 498 dum siccitas ... reducit circumferencias ad medium, fit partium -o et equalis rotundatio. **b** *latius i. q. inclinatio (in diversas partes facta) – Verbeugung (nach verschiedenen Seiten):* LIBER ordin. Rhenaug. p. 98,17 absque -e exeunt ministri altaris (p.103,12. *cf.* p. 116,3 consurgunt factaque -e de loco moventur). **2** *spec.:* **a** *philos. i. q. reductio (ad principium) circulari ratione effecta – das Zurückwenden (zum Ausgangspunkt):* ALBERT. M. anim. 3,2,16 p.201,56 (ed. C. Stroick. 1968) *intellectus in seipsum* reflexio ... -o vocatur, quia terminatur in intellectu, a quo incipit prima extensio. **b** *mus. i. q. inflexa et revoluta vocis modulatio – Veränderung der Tonhöhe und Rückkehr zur anfänglichen:* AUREL. REOM. mus. 19 p. 55^{b},25 sin autem producta fuerit *secunda syllaba,* tunc -e gaudebit. p. 59^{b},8 octava decima syllaba ... circumvolutionem ac -em recipit. GUIDO CIST. mus. p. 180^{a} licet ... cantus ... illam superiorem -ctionem semitonii habere ... possit ...; tertius *tonus* ... post -ctionem plures habet sillabas: post elevationem enim -ctionis *eqs. al.* *adde:* IOH. AFFLIG. mus. 10,19 cantus ... circa finales quasi quadam -e versatur.

1. circumflexus, -us *m.* *curvamen (fluvii) – (Fluß-)Schleife:* BEDA hist. eccl. 5,12 p.304,21 quod *(monasterium)* Tuidi fluminis -u (-plexu *C*) maxima ex parte clauditur. ANNAL. Mell. Claustr. VI a.1278 p.745,41 iuxta amnem Morave, in quodam -u.

2. circumflexus, -i *m. v.* circumflecto.

circumfluo, -fluxi, -fluxum, -ere. **1** *strictius:* **a** *in circuitu fluere, fluendo circumdare, circumluere – (her)umfließen, umspülen:* α *gener.:* HROTSV. Pel. 281 fluvii ..., urbem qui ... propius -it, unda. gest. 135 reges ..., Oceanus ... quos ... -it undis. GENEAL. Flandr. V 10 castrum ... destruxit fossamque -entem impleri iussit. HIST. peregr. p.131, 13 in silva ... undique ameno decursu Danubii -entis septa. ALBERT. M. animal. 24,3 vaporans humidum in ipsis *(piscibus)* -ens implet eos. metaph. 10,1,1 p.432,46 (ed. B. Geyer. 1964) pars fluens separatur a parte refluente et -ens separatur a circumstantibus omnibus. CHART. Pruss. II 348 p.234,11 insulam ... -xam in Nogath (*sc. flumine*). β *techn. i. q. diffundi – zerfließen:* THEOPH. sched. 3,52 p.233,2 qualiter solidatura -at. 3,88 particulas liquescere ac -ere videbis. 3,91 p. 345,10 liquefactum cuprum -it et solidat. **b** *madere – triefen:* EINH. Marc. et Petr. I 1,10 ut columnae ... pluvia instante sudare ac -ere (-con- *2 p. corr.*) solent *eqs.* **2** *latius:* **a** *de hominibus i. q. circumstipare – rings umdrängen:* RANGER. carm. 818 cum plures cepit *Iesus* habere, qui -rent latius et tegerent. **b** *de rebus i. q. amplecti – umfangen:* BRUNO QUERF. Adalb. A 12 p.198^{a},22 in tantis adversis illum -entibus. 24 p.211^{b},6 apprehendit -entibus ulnis desiderium ...: martyrium. *al.*

circumfluus, -a, -um.

I *sensu act.:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. involvens – umhüllend:* FLOR. LUGD. carm. 29,33 vestibus innumeris tereti -a giro ... cohibet ... cera papyrum. **2** *latius:* **a** *de hominibus i. q. circumastans – ringsum stehend:* GISLEB. ELN. inc. 3,109 -a turba parentum redis eiectum portans *eqs.* **b** *de locis i. q. circumiacens – umliegend:* CHRON. Salern. 87 quotquot ex -is regionibus viros comperi (VITA Adalb. Wirz. 8 p.36,15 omnis ... ecclesia -e regionis convenerat). **B** *translate i. q. abundans – im Überfluß vorhanden:* GESTA Camer. 1,17 predium ... familiis ... et rebus -is locupletissimum.

II *sensu pass.:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. (aquis) circumdatus – (von Gewässern) umschlossen:* THIOFR. Willibr. I A 13 p.468^{E} in insulam ... Scaldę fluvio et Britannici maris -am brachio. CHART. episc. Hild. I 323 p.309,2 in loco patenti aquisque -o. **2** *latius i. q. (aquis) allutus – (von Gewässern) bespült:* LIGURINUS 5,25 tumido tellus -a Rheno *(cf. Lucan. 4,407).* **B** *translate i. q. abunde instructus – reichlich versehen:* RUOTG. Brun. 30 p.30,18 erat omni ... pompa -us.

***circumfluxus,** -us *m.* *actio circumfluendi – das Herumfließen: v. p.529,56.*

circumfodio, -fodi, -fossum, -fodere. **1** *in circuitu fodere, ducere – ringsherum ausheben, anlegen:* CARM. de Frid. I. imp. 1827 fossam -it urbi non modicam. **2** *(fossa et vallo) cingere – (mit Graben und Wall) umgeben:* **a** *proprie:* ALBERT. AQUENS. hist. 10,22 dum ... vallo tota -itur civitas (*cf.* 12,5 p.691^{A} munimine valli se suumque exercitum -it. *al.*). GALB. Karol. 76 p.601,20 villam et suburbium nostrum sepire et -ere. CHART. Babenb. 746 curtem ... sicut fossatis -it et maceria circumdedit. CHART. Oelsn. 36 p.65,2 circuitionem hanc ... circumquaque fossato non magno mandavi -i et limitari. **b** *in imag.:* HILDEG. Disib. 24 vallo ... rigoris et districtionis totius spiritalis disciplinae eam *(congregationem)* -it et munivit *eqs.* epist. I 41 p.208^{D} discretione ea *(opera tua)* -e, quatenus unumquodque opus tuum rationabile sit. **3** *oblaqueare – rings umgraben:* WOLBERO cant. 4 p.1256^{D} -ssa erigitur *vinea* et ad palos religatur. ALBERT. M. veget. 7,167 p.654,20 non -atur *haec arbor,* quia flos excutitur fossura. 7,172 valet ... multum vitibus, si -antur, ut locum circa eam imber habeat. *fort. add.:* BONIF. epist. 78 p.165, 15 *(in imag.)* -i, cofinum stercoris adportavi, set non custodivi (*cf. ThLL. III. p.1146,6.15*). **4** *undique effodere – überall aufgraben:* HROTSV. prim. 272^{a} molem terrae -endo secare.

adi. **circumfossus,** -a, -um. *fossa (vel aggere) cinctus – von einem Graben (oder Erdwall) umgeben:* ANNAL. Rod. a.1117 p.698,52 curtis et duo mansi terrae cum -o nemore. CHART. Livon. A III 375^{a} p.60,6 pascua ..., quae ... iacent circum fossa, ad aquam tendentia *eqs.*

circumforaneus, -i *m.* *homo, qui in foris versatur, plebeius – 'der Mann von der Straße':* RATHER. prael. 1,2 vis esse ... bonus christianus de multis christianis, de populo, de coetu, de concione, de plebe, de -is, de agrestibus?

circumforatus, -a, -um. *in circuitu perforatus – ringsum durchlöchert:* NOTKER. BALB. martyr. V. kal. Mart. in pilam ex robore cavam et undique -am missus ac per singula foramina ... transpunctus ... est.

circumformo, -are. *figurate attribuere – in bildhafter Weise beilegen:* ALBERT. M. cael. hier. 2,11 p.57^{a},10 -amus (*PG 3,144^{A}* περιπλάσωμεν) eis, scilicet angelis, concupiscentiam, id est circa eos figurationem ponimus per modum dissimilis similitudinis. 2,13 p.64^{a},27 invenimus theologos ... mysticos, id est veritatem figuris occultantes, esse -antes, id est adaptantes figuraliter, haec *eqs.* 15,5 p.416^{a},12 virtutes conspectivas ..., quae eis *(angelis)* -antur.

circumfossatus, -a, -um. *fossa cinctus – von einem Graben umgeben:* CHART. Argent. I 270 (a.1240) curiam unam ... -am concessimus ... ita, quod ... infra fossatum *eqs.*

circumfossio, -onis *f.* *oblaqueatio – das Umgraben (der Erde rings um eine Pflanze):* CAES. HEIST. hom. I p.150^{a} septem ei *(arbori)* sunt necessaria, videlicet ... ramorum purgatio, -o, stercoratio. *alleg.:* WOLBERO cant. 4 p.1256^{D} quae ... *est* -o, nisi per compunctionem et confessionem peccatorum ad mentem reductio?

[Stotz]

circumfoveo, -ere. *colere – umhegen:* HEINR. WIRZ. cur. 685 eicit *papa* arentes herbas, -et illas, que proferre boni germen odoris habent.

circumfremo, -ere. *in circuitu fremere, strepere – ringsum brüllen, tosen:* SYLL. Bern. 2,43 hinc -it amplo hiscens belua rictu: panterę, leo, tigres *eqs.* WALTH. TER. Karol. 9 p.542,33 ille bellorum -entium strepitus . . . repressus est. *in imag.:* RADBOD. (?) Bonif. 23 Fresiam . . . rapidis undarum -entium (-ferencium 2^b) estibus naufragantem.

circumfrico (-icco), -are. *fricando circumlinere – ringsum einreiben:* THEOPH. sched. 3,67 p.127^b,29 Th. rursum -bis (-icca- *cod. G*) *thuribulum* cum confectione vinei lapidis et vivo argento.

circumfulcio, -fultum, -ire. *tantummodo partic. perf. (undique) sustentare, (praesidio) circumdare – (ringsum) stützen, tragen, (stützend, schützend) umgeben:* **1** *proprie:* **a** *strictius:* AGNELL. lib. pont. 37 p.300,4 rex lorica indutus et -tus arma bellica. VITA Poppon. 32 corpus a . . . sociis favore . . . et dolore -tum et ante scolas . . . est sepultum. **b** *latius i. q. circumstipare – umdrängen:* THEOD. TREV. transl. Celsi 20 archipraesul . . . credentium numerositate -tus. DIPL. Karoli M. 254 p.367,2 (spur. s. XI.$^{in.}$) ego . . . cum universis archiepiscopis . . . -tus congrua multitudine hoc preceptum optuli. GALB. Karol. 67 p.597,30 a pueris . . . comitem susceptum et cum plausu et pacis veneratione -tum . . . descendentem. *ibid. al.* **2** *translate i. q. augere – erheben:* CHRON. Cosmae cont. I a.1140 p.146,29 hiis . . . honoribus -tus . . . dux. GESTA Karoli M. p.162,4 surgite speciali leticia -ti *(sic BCD al.,* -sulti *ed.).*

circumfulgeo, -fulsi, -fulsum, -ere. *depon.: l.43.*

1 *trans. i. q. splendore circumdare – umstrahlen (cf. Vulg. Luc.2,9. act. 9,3):* RIMB. Anscar. 9 p.31,14 videbat . . . luminis claritatem . . . de caelo emissam se -sisse. ELEV. Wigb. 7 (MGScript. VIII p.518,14) orbis . . ., qui apparentem crucem visus est -sisse *eqs.* HILDEG. scivias 2,5 p.475^D muliebrem imaginem . . . splendor . . . a vertice usque ad guttur . . . -serat. *al. v. et p.614,15. in imag.:* HILDEG. scivias 2,5 p. 478^A *apostolica* doctrina . . . splendidissime eam *(ecclesiam)* -ens fideliter circumdedit *eqs. ibid. al.* **2** *intrans. i. q. in circuitu splendere – ringsum strahlen, leuchten:* RUP. TUIT. Herib. 1 (PL 170,392^A) nuntiavit . . . in ortu eiusdem *(filii)* editum . . . -sae magnae lucis divinum miraculum. *in imag.:* COD. Udalr. 37 p.74,25 (synod. a.1071) -bat . . . corona sacrorum ordinum vivis gemmata lapidibus . . . sacerdotum velut fulgoribus . . . astrorum.

circumfundo, -fusum, -ere. *in tmesi: l.69sqq.*

I *in circuitu effundere, fundendo apponere – ringsum hingießen, -schütten:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* CAND. FULD. Eigil. I 23 p.232,49 arbori . . . stercora -sa prodesse noscuntur. DIPL. Conr. II. 135 p.182,1 surculus . . . aquis -sis irrigatur. THEOPH. sched. 3,60 p.259,10 -e carbones. **2** *natur. (medial. de liquidis i. q. in circuitu fluere, apponi – rings herum fließen, sich anfügen):* URSO gloss. 58 p.93,12 dum *caliditas* terreas partes . . . in aereas resolvit . . . et illas superficietenus -it. ALBERT. M. meteor. 3,3,9 p.650^a,8 ubi *humor aqueus* incipit inspissari . . ., -itur sicco terrestri. veget. 3,11 sugunt *semina* nutrimentum . . . non a carne circumposita vel -sa. 3,13 alter *humor* . . . -itur. *al.* -i *i. q. fluendo misceri – sich mischen:* ALBERT. M. veget. 3,13 humor ex radice prodiens -itur humido nutrimentali . . .; deinde a natura . . . separantur. **B** *latius:* **1** *de hominibus i. q. in circuitu collocare – ringsum aufstellen:* OTTO FRISING. gest. 1,31 p.48,33 oppidum cinxit . . . sagittariis oppido -sis. *medial. i. q. circumsistere – sich rings herandrängen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,241 -si pars . . . vulgi. OTTO FRISING. gest. 1,33 p.52,36 barbari . . . duci . . . -untur. **2** *de rebus usu mediali i. q. in circuitu diffundi – sich rings ausbreiten:* CAND. FULD. Eigil. II 10,6sq. *res dissona* circum fusa rotat. 14,72sq. dulcia conloquia resonant, pax undique circum fusa volat. THEOD. TREV. Liutr. 54,1 -sis hinc inde consitus *locus* nemoribus.

II *fundendo vel fluendo circumdare – umgießen, umfließen:* **A** *strictius:* **1** *fluctibus includere, perfundere – um-, überströmen:* WIDUK. gest. 1,16 Brun . . . inundatione repentina -sus non habens locum pugnandi *eqs.* VITA Gunth. erem. 11 p.279^a,34 amarissimis -sus lacrimis. **2** *opere fusili circumdare – (in Gußarbeit) umgeben:* BEDA hist. eccl. 1,2 p.14, 19 singulae earum *(sudium)* . . . -sae plumbo. ANNAL. Quedl. p.29,20 utrorumque corpora -ens (*Beda chron. 416* circumdans) aere cypro. **3** *de luce:* ELEV. Wigb. 7 (MG Script. VIII p.517,54; c.1112) apparuit . . . signum crucis . . ., quod videbatur orbe splendente -sum *(sed cf. p.617,36).* **B** *latius:* **1** *de hominibus i. q. circumvenire, urgendo cingere – umringen, rings bedrängen, einschließen:* WIDUK. gest. 2,4 p.71,11 hostes offendit et ab his -sus . . . periit. 2,26 -sus . . . Evurhardus militum armis . . . corruit (*cf.* BENNO OSN. ad Sigew. [MGScript. XXX p.883,31] undique gladiis -imur). 3,46 p.128,5 -si . . . armatis . . . concremantur. *ibid. al.* **2** *de rebus fort. i. q. afficere – viell.: erfassen, erfüllen:* VITA Eucher. 7 (MGMer. VII p.49,23) invidia -si.

***circumfurens,** -entis. *in circuitu saeviens – ringsum wütend:* RUD. TRUD. gest. 3,9 p.244,14 artus exanimes igni -i iniectos hic . . . flamma horride circumlambebat.

***circumfusibilis,** -e. *qui diffluendo in circuitu adiungi potest – fähig herumzufließen (um):* ALBERT. M. meteor. 3,3, 9 p.650^a,12 siccum terrestre, quod nequaquam est dilatabile sicut humidum aqueum, nec -e alicui corpori.

circumgyratio (-gir-), -onis *f.* **1** *proprie i. q. actio (in circuitu) praeterfluendi, praeternavigandi – das Umfließen, Umfahren:* ARNOLD. LUB. chron. 4,13 p.175,18 amnis . . . cursum . . . velocem propter montium -giratione habebat. 4, 15 p.177,10 quas *(naves)* Dominus per tediosissimas -giratione regionum . . . gubernaverat. **2** *in imag. i. q. ambages – Umweg:* GESTA Trev. cont. V 1 p.407,12 diversis habitis -bus consiliorum . . . discordia . . . est sopita.

circumgyro (-gir-), -atum, -are. **1** *trans.:* **a** *gener.:* **α** *ambire – umkreisen:* ALDH. virg. I 11 p.239,13 terrestris creaturae, quam . . . vertigo caeli in modum rotantis fundibali -girat. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p.148,20 si -girabit *falco* se *(sc. falconarium).* GUIC. (?) bers. 14 -gira bestias . . .; postea equita -girando bestias. **β** *in circuitu movere – im Kreis bewegen:* ALBERT. M. animal. 12,203 facile . . . extendi et contrahi et -girari potest *lingua* ad elementorum vocis formationem. miss. 3,2,1 p.78^a,36 thurificat *sacerdos* et post in circulum thurificationem -at ante propitiatorium . . . stans. **b** *iur. de finibus:* **α** *in circuitu terminare – rings umgrenzen:* CHART. Rhen. inf. IV 602 (a.802) unum rothum . . . simul cum comprehensione evidentissimis signis -giratum. **β** *in circuitu ducere – ringsum ziehen:* CHART. Stir. IV 222 p.139, 43 (a.1266) ut metas nemoris, . . . sicut eas -giratas agnovimus . . . Leupoldi temporibus, . . . deberemus iterato distinguere (*postea:* circuitum terminorum). **2** *intrans. et medial.:* **a** *se in circuitu movere, rotare – sich im Kreis bewegen, kreisen:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p.148,17 -girabit falco super caput falconarii. *al.* ALBERT. M. animal. 1,313 aliquando . . . -girat *caput.* metaph. 10,1,1 p.432,41 (ed. B. Geyer. 1964) aer fluit et refluit et -atur. **b** *passim vagari – umherstreifen:* TAGENO descr. (MGScript. XVII p.514,8; c.1190) sicut oves . . . inimicis -girantibus hinc inde erravit *exercitus.*

***circumhabens,** -entis. **1** *adi.: circumcludens, circumdans – umschließend, umgebend:* ALFAN. premn. phys. 28,27 est . . . caro . . . et a -e aere (*PG 40,716B* ὑπό τε τοῦ περιέχοντος) et ab approximantibus corporibus morticina (40,12 aere . . . nos -e sicco existente. 40,13 per communionem aeris -is). **2** *subst. neutr.: res circumcludens – das Umschließende:* ALFAN. premn. phys. 3,22 locus est terminus -is (*PG 40,600B* τοῦ περιέχοντος), secundum quem circuit circumhabitum (*ibid.* τὸ περιεχόμενον).

circumhabitantes, -ium *m. qui in circuitu habitant – die Umwohnenden:* CHRON. Ven. Alt. p.157,15 hii, qui intus castellum erant habitantes, tributi tributum de eis -es recipiebant. CHART. Pomm. A 472 p.942,15 terrulam . . . liberam . . . ab . . . impetitione -ium.

[Stotz]

***circumhabitum,** -i *n.* *res circumclusa – das Umschlossene: v. p.618,66.*

circumhaerens (circum herens), -entis *n.* *circumstantia – Umstand:* EUGEN. VULG. syll. 21,8 per varios ductus fert *hypothesis* circum herentia septem.

circumiacentia, -ium *n. v.* circumiaceo.

***circumiacentiae** (-ciae), -arum *f.* *loca in circuitu sita – im Umkreis liegende Örtlichkeiten, Umgebung:* HIST. Foss. (MGScript. IX p.370,41.44; s. IX. ?) dedit . . . rex . . . villam . . . cum omnibus appenditiis suis, pratis, silvis terrarumque -is . . ., Rentiliacum quoque cum -is suis. CHRON. Reinh. a. 1034 p.520,4 terminos Celle Sancti Blasii cum omnibus suis -ciis . . . ad monasterium . . . contulit. *v. et l.27.*

circumiaceo, -ere. **1** *de locis i. q. in circuitu attingere, situm esse – ringsum angrenzen, liegen (um):* CHART. Fuld. A 228 p.120,9 (a.806) illam . . . rem, quam tradamus, alienas partes -ent. CHRON. Erf. mod. II a.1244 p.239,8 in cenobia -encia civitatem conventus divisus est. **2** *de hominibus i. q. obsidere, tegere – sich niederlassen (auf), dicht besetzen:* VITA Annon. I 1,17 p.475^{a},16 plurimi duas pergrandes trabes . . . -bant *eqs.*

adi. **circumiacens,** -entis. *abl. plur.* -iis: *l.27.*

1 *de locis i. q. in circuitu situs – im Umkreis gelegen, umliegend:* CAPIT. reg. Franc. 93,4 in tectis ecclesiae -bus vel coerentibus. RATPERT. cas. 4 locum . . . cum -bus silvarum commodis. COD. Lauresh. 53 p.336,17 cum omnibus . . . illuc pertinentibus in -iis undique villulis et locis, curtilibus *eqs.* DIPL. Otton. I. 110 p.193,32 ne sub occasione ipsius forestie -es res ecclesie vastarentur. HIST. peregr. app. p.173,17sqq. castro Veroi destructo et tota -e regione gladio devastata, capta . . . civitate Andrinopoli et -bus civitatibus. CHART. Tirol. notar. 734 terminos plebis Unne atque aliarum parrochiarum -cium. *al.* **2** *de hominibus i. q. in circuitu sedem habens – im Umkreis residierend:* GESTA Karoli M. p.217,4 pro . . . archiepiscopo Treverense et pro aliis episcopis -bus.

subst. **1. circumiacentes,** -ium *m.* *qui in circuitu habitant – die Umwohnenden:* CHART. Westph. VII 472 p.209,17 (a.1238) cum . . . lucus . . . a -bus et vicinis undique vastaretur.

2. circumiacentia, -ium *n.* *quae in circuitu sita sunt – das im Umkreis Gelegene:* DIPL. Conr. II. 58 p.69,15 abbatiam cum eclesia . . . et omnibus -bus, quę ad eandem eclesiam pertinent. ROD. GLAB. hist. 5,12 p.124,4 ut incendium -ia monasterii depopularetur. ANNALISTA Saxo a.1130 p.767, 13 castrum Wincenburh obsidione circumdat et -ia igne cremavit. *al.* *nota:* HELM. chron. 108 p.212,30 Rugianorum gens . . . omnibus inaccessibilis propter maris -ia.

circumicio, -iectum, -ere. *medial. i. q. circumsistere – sich rings herandrängen:* ALBERT. METT. div. temp. 2,21 p.719,26 eo quod . . . illi -ta tanta multitudine nullum effugium haberent.

adi. **circumiectus,** -a, -um. **1** *de hominibus i. q. in circuitu habitans – im Umkreis ansässig:* LIBER diurn. 20 basilicam . . . consecrabis, ut . . . -a plebs habeat, cuius interventu petitionibus . . . mereatur effectum. **2** *de rebus i. q. in circuitu situs – im Umkreis gelegen:* WALTH. SPIR. Christoph. I 29 -as regiones. ROD. GLAB. hist. 1,4 p.6,1 nonnulli ex -arum provintiarum regibus.

***circumignio,** -ivi, -ire. *igni accenso complecti – mit Feuer umgeben:* ARS med. 2 collecta . . . omni materia -vit *Hippocrates* civitatem et aëre dissoluto pausaverunt a morbo.

***circumincedo,** -ere. *(se coniungendo) penetrare – (sich vereinigend) durchdringen:* ALBERT. M. epist. Dion. 3^{E} p. 881^{b},36 naturam humanam in Christo, secundum quod consideratur ut alterum extremum unionis, -unt proprietates divinae (*sim.* 4^{B} p.885^{b},17). 4^{D} p.887^{b},17 quamvis . . . distinctae sint operationes . . ., tamen -unt se. miss. 1,3,16 p. 30^{b},21 naturae duae in una persona filii se -unt. summ. theol. I 3,15,2,2,2 p.103^{a},19 ista *(sc. mens et notitia eius et amor)* -unt et capiunt se *eqs.* II 12,71 p.31^{b},41 his . . . modis . . . -unt se potentiae *animae rationalis,* ut unaquaeque alias contineat *eqs.*

***circumincessio,** -onis *f.* *actio se mutuo penetrandi – gegenseitige Durchdringung ('Perichorese', cf. LThK.^{2} VIII. p.274sqq.):* ALBERT. M. incarn. 39 p.210,23 quaeritur de -bus naturarum, scilicet qualiter una communicat alteri proprietates suas *eqs.* (miss. 1,3,22 ex illis [*nominibus*] significatur . . . -o n. in Christo *eqs.*). p.210,51 -o proprietatum non extendit se ultra hypostasim utriusque naturae. summ. theol. II 12,71 p.32^{a},41 *anima est repraesentativa trinitatis* in memoria, intelligentia et voluntate . . . et -e earum, qua una est tota in altera.

***circuminduo,** -ere. *undique inducere – ringsum überziehen: v. p.603,17.*

***circuminhabito,** -are. *in circuitu habitare – im Umkreis wohnen:* DIPL. Karoli III. 77 p.126,26 homines . . ., qui in eo ambitu -ant.

***circuminscriptus,** -a, -um. *(a* circum(i)scribere, *cf. Recueil M. Niedermann. 1954. p.98sq.) undique definitus – umgrenzt:* GLOSS. med. p.6,17 alopicia . . . est . . . capillorum fluor -us.

circumitio, -tus *v.* circui-.

***circumiungo,** -ere. *refl. i. q. se coniungere – sich verbinden:* HONOR. AUGUST. sacram. 12 p.749^{B} propter duas *(sic)* se -entes, mores scilicet bonos et coelestem patriam.

circumlabor, -i. **1** *ambire – (um)kreisen:* BEDA temp. rat. 29,27 luna . . . quater decies terram -itur. *v. et p.613,23.* **2** *in circuitu fluere – herumfließen:* BRUNO QUERF. Adalb. A 24 p.212^{b},17 parvum locum, qui -ente unda fluminis imitatur insulę vultum.

circumlaedo *v.* circum *p. 601,66.*

circumlambo, -ere. *de igni i. q. undique allambere – ringsum belecken:* CHRON. Clus. 11 (MGScript. XXX p.963, 22; s. XI.^{2}) ignis . . . videtur . . . supra montem descendere suisque flammis . . . totum -ere. *v. et p. 618,22.*

***circumlaterus,** -a, -um. *ab utroque latere appositus – beiderseitig:* LAMB. TUIT. Herib. 1,6 p.744,14 hoc actu . . . a -o (circumlatere *2*) praesulum agmine perducitur. 2,9 humo prosternitur -is crociculis, quibus . . . miserabile regebat corpusculum. 2,20 p.1255,23 -is baculis.

circumlator qui famam portat periculi, circat vel circuit, circuiens, rizzari GLOSS. IV 125,37 St.-S. (*cf.* 113,31. 135,63). *cf.* circulator.

circumlatro, -are. **1** *strictius i. q. in circuitu baubari – rings bellen:* WALTHARIUS 1341 tum rabidi -ant hinc inde Molossi *eqs.* **2** *latius i. q. in circuitu fremendo saevire – ringsum wild brausen:* ALDH. ad Acirc. 142 p.203,12 curis velut . . . undarum -antium vorticibus fatigatus.

***circumlibro,** -are. *paribus momentis suspendere – im Gleichgewicht halten:* HERIG. gest. 2 p.166,11 terram . . . -antibus undique elementis in medio omnium collocavit *Deus.*

***circumligatura,** -ae *f.* *vitta – Binde:* GLOSS. III 273, 55 St.-S. fascia, -a vel limbus lisda (325,10 f., vitta, -a binda).

circumligo, -avi, -atum, -are. **1** *vincire, involvere – umschnüren, umwinden, umwickeln:* **a** *strictius:* AESCULAPIUS 19 p.24,16 imponere debent coopertorium . . . et -etur. THEOPH. sched. 3,42 cooperies et -bis rotundam incudem cum pergamena. 3,80 p.307,2 complicetur . . . cuprum circa ferrum et -etur filo ferreo . . . fortiter. ELIS. SCHON. vis. 1,58 infantulum . . . cum -asset fasciis albissimis. CHRON. Albr. a.1197 p.875,12 princeps . . . fecit . . . testamentum et cartam -vit cum iaculo, traxit arcum *eqs. al.* *in imag.:* ALBERT. M. cael. hier. 7,14 p.208^{b},15sqq. tamquam -ans *(sc. deitas)* res ad invicem per sapientiam, ut est forma idealis eorum immensurabili continentia superessentialiter -ans (*PG 3,212^{D}* περιδεδραγμένη) unamquamque rem. **b** *latius:* **α** *marginare – ringsum besetzen, umsäumen:* GESTA Bert. 3,7 casulam . . . aurifrigio optime -tam. **β** *circumcludere – abschnüren, einschließen:* ANNAL. Quedl. a.1020 p.85,33 hunc . . . locum imperator . . . omnigeno obsidionum genere -at *eqs.* **γ** *suffocare – ersticken:* MILO carm. 3,4,1,919 lolium . . . ne . . . spicas -et. **2** *in circuitu astringere – (her)umbinden:* **a** *strictius:* CHART. Babenb. 86,24 (a.1192) de onere plaustri . . ., sicut funibus -tis a Colonia ducitur. **b** *latius i. q. in circuitu apponere – rings herumlegen, -setzen:* CONSUET. Trev.

[Stotz]

29 exeuntes linteamina claustri collumnellis -ant lota. THEOPH. sched. 3,77 p.301,14 configes auri partes . . . imponesque gemmas et -bis margaritas. *medial.:* ALBERT. M. animal. 10,64 novi fructus formantur ex vasis sibi -tis.

***circumlimito,** -avi, -atum, -are. **1** *in circuitu terminare – rings abgrenzen:* CHART. Babenb. 137 (a. 1203) quam *(silvulam)* . . . patruus meus . . . -vit, . . . tradere curavi. CHART. Burgenl. I 364 de terra . . ., que quondam metis antiquis fuerat -ta. **2** *in circuitu constituere – ringsum festsetzen:* CHART. Babenb. 5 p.6,20 (a. 1136) tradidi . . . terram . . . cum terminis, quos ei -vimus *eqs.*

***circumlimo,** -are. *in circuitu limare – ringsum feilen:* THEOPH. sched. 3,60 p.261,9 si quid . . . defuerit, locum illum -ando (-andum *G*) attenuabis.

circumlino, -litum, -ere *vel* **circumlinio,** -ivi, -itum, -ire. *script.* -len-: *l.19.*

1 *undique inunguere – über und über bestreichen:* **a** *proprie:* FRAGM. mul. I 83 de testiculis . . . sanguine mamillas -lene (ANTIDOT. Bamb. app. p.37,32 m. -is). THEOPH. sched. 3,33 p.197,11 quas *testas* diligenter -ies argilla . . . macerata. RAHEW. gest. 4,45 p.285,9 calcaria venenatis furfuribus -lita (-linita *var. l.*). CARM. Bur. B 163,5[a],1 (p.274) melle plus -lita capiunt venena. CAES. HEIST. hom. exc. 174 p.134,31 digitulo flumini . . . intincto . . . fossulam diligenter intus -vit. **b** *in imag.:* HROTSV. Pel. 201 verbula rhetoricae -lita melle loquelae. **2** *undique unguendo apponere – ringsum aufstreichen:* THEOPH. sched. 1,21 p.47,19 -ies ei *(foramini)* pastam, ita ut nihil spiraminis inter . . . ollas exeat.

circumloco, -avi, -are. *refl. i. q. se in circuitu collocare – sich rings hinlegen:* HERIG. Land. II 1,2 (MGScript. XV p. 604,8) his *(telis)* . . . ibidem reportatis . . . familia . . . dormitum se -vit.

circumlocutio (-cio), -onis *f.*

I *strictius i. q. circuitus eloquendi,* περίφρασις – *Umschreibung, Periphrase* (*cf.* ALBERT. M. cael. hier. 11 p.314[a], 11 περιφραστικῶς, id est -e): **A** *rhet. (fere de locutione tropica vel mystica):* EPIST. Alcuin. 196 p.324,27 Augustini . . . explanationes . . . maiori . . . -e decoratas, quam *eqs.* RADBOD. Mart. 2 p.1241,41 nudam evidentemque hystoriam . . . profitentes ea, quae hactenus tropica -e de gemma memoravimus, ad corpus . . . Martini . . . absque ambiguitatis nebula referamus. RUP. TUIT. medit. 1,4 p.361[A] haec . . . iuxta anagogen accipienda sunt, ut per somnium . . . et per dormitionem . . ., quae multiplex -o est, . . . meditationis intelligas otium. MIRAC. Annon. 3,8 (Siegburg. Stud. IV. 1967) qua facundia unum *caecum sanatum* ab altero mutatis verbis et -bus divideremus? GUNTH. PAR. (?) orat. 1,3 p.112[D] -o duarum pluriumve dictionum . . . quandoque ponitur pro uno nomine iam invento *eqs.* **B** *philos.:* **1** *de definitione:* ALBERT. M. top. 5,2,2 p.399[a],25 id, quod multipliciter dicitur, obscurum facit id, quod dictum est ad proprii -em (p.399[b],37 p., cuius -o est 'scire hoc'. p.400[a],14.17). **2** *de explicatione:* **a** *spectat ad vocabulum:* GUNTH. PAR. (?) orat. 1,3 p.112[D] differentiam . . ., quam propter defectum vocabuli sub hac -e placuit explicare *eqs.* ALBERT. M. div. 3,4 p.49,30 saepe necessarium est nomina speciebus ipsa negatione componi per -em. **b** *spectat ad notionem:* ALBERT. M. animal. 11,66 per divisionem non accipiuntur formae substantiales nisi per -em, sicut ex multis accidentalibus coniunctis . . . intelligitur forma substantialis. eth. 4,3,2 p.319[a],38 per -es . . ., quamvis non habeamus rationem propriam, aliquam notitiam accipiemus. *al. adde:* ALBERT. M. caus. univ. 2,4,11 p.585[a],2 dispositio nihil dicit additum super ipsum *(primum)*, sed est -o suae unitatis et puritatis. **C** *usu communi:* REGISTR. Dal. p.400,10 quod . . . bonorum nomina specialia scire non poterem, que tamen per quandam -em . . . explicabo. ACTA imp. Winkelm. II 46 p.50,7 quod . . . ex -cionibus nostris innuitur, ex Innocentii . . . presumptione probatur. VITA Herm. Ios. 41 p.702[F] laudem aut iocis . . . aut -e negationis . . . declinare. *al. significatio per ambages facta – Andeutung:* CHART. Westph. III 305,9 p.168,24 (a. 1233) si per aliquas -es confessiones prodiderit *sacerdos.*

II *latius:* **A** *narratio prolixior, ambages – umständliche Erzählung, Umschweif:* MIRAC. Ursm. 1,23 p.836,7 visionem suam apposuit abbati . . . inter multas -es. MIRAC. Annon. 2,57 (Siegburg. Stud. III. 1966) non tardamus lectorem -e. VITA Gunth. erem. 8 p.278[b],2 ne lector -bus corda detineat auditorum *eqs.* **B** *tergiversatio – Ausrede, Ausflucht:* EPIST. Teg. I 87 obicit nobis nunc hoc, nunc illud per varias -es. CHRON. Pol. 2,24 se . . . innoxium talis flagitii quibusdam -cionibus asserebat.

***circumlocutivus,** -a, -um. *verbosus – weitschweifig:* ABBO SANGERM. bell. 3,32 cerritus caveas fore perifrasticus (gloss.: -us) atque.

***circumlongus** *subst. amphimacrus – Amphimakros: v. vol. I. p.585,58.*

circumloquor, -i. *verbis circumire – umschreiben:* FRANCO COL. cant. mens. 7 p.240,20 eas *(species)* . . . differentiae et suum genus -untur. p.240,22 corpus animatum, quod -itur quandam speciem, cui nomen non est impositum. ALBERT. M. animal. 21,13 virtus . . . innominata . . . est a philosophis, sed -endo cognoscimus, quod *eqs.* top. 5,2,2 p. 399[a],7 si . . . aliquod nominum, quae in proprio sunt assignata ad -endum ipsum proprium, multipliciter dicitur (p.399[b],6 oratio -ens p.5,2,3 p.400[a],29 rationem -entem p. *ibid. al.*).

***circumluitio,** -onis *f. actio circumluendi – das Umspülen:* CHART. episc. Hild. I 243 p.229,1 (a. 1147) in loco, quem ab aque paludose -e Sultiam vocant indigene.

circumluo, -ere. *fluendo undique attingere – umspülen, umfließen:* **1** *proprie:* BEDA hist. eccl. 3,3 p.132,4 locus . . . instar insulae maris -itur undis. FORM. Augiens. C 26 p.377, 15 eundem loci habitum per mare undisonum -ens *Rhenus* insulam . . . mediam reddit. **2** *in imag.:* COLUMB. epist. 4 p. 169,6 ecce quibus circumdamur adversitatibus et quibus -imur acsi vorticum fragoribus.

circumlustro, -are. **1** *(?lucendo) ambire – (?leuchtend) umkreisen:* GODESC. SAXO carm. II 2,1,3 sol . . . metas orbis ac spherę volubilis -ans mutat acta, conficit et tempora. **2** *custodire – überwachen:* GERHOH. aedif. 33 p.1278[B] ut *episcopi* . . . maiori sollicitudine -ent eas animas *eqs.*

***circumluto,** -atum, -are. *luto circumlinere – rings mit Ton bestreichen:* Ps. ARIST. magist. p.658[a],54 in vitreato vase . . . undique argilla -to. *Stotz*

circummaneo, -ere. *astare – dabeistehen:* WIGAND. Waldg. 37 nemine -ente.

adi. **circummanens,** -entis. **1** *de hominibus i. q. in circuitu habitans – im Umkreis ansässig:* IONAS BOB. Columb. 2,17 p.269,12 familiam *coenobii* . . . -em . . . persequebatur. CAPIT. reg. Franc. 148,2 ut . . . inquisitionem faciant . . . per veratiores homines pagi illius -es. NORB. IBURG. Benn. 14 p. 880,2 -es rustici. CHART. Pomm. A 50 p.122,30 vicini. *al.* **2** *de rebus i. q. in circuitu situs – im Umkreis liegend:* IONAS BOB. Ioh. 13 loca -ia.

subst. **circummanens,** -entis *m.* **1** *strictius i. qui in circuitu habitat, accola – Um-, Anwohner, Ansässiger (plerumque plur.; sing.: l.61):* EINH. Marc. et Petr. I 1,1 p.239,41 qui *(locus)* . . . ab incolis et -bus Odanowald appellatur. WOLFHARD. Waldb. 1,9 (6) a propinquis et affinibus necnon ab aliis -bus. THIETM. (?) chron. 4,33 biberunt -es vel adventantes. CHART. Stab. 145 p.294,7 scabini ville et -es. GISLEB. MONT. chron. 136 p.202,2 veridicos, qui -es dicuntur, constituere. CHART. Meckl. 247 p.232,20 elemosinam . . . ab aliquo, vel herede vel -e, . . . imminui. *al.* **2** *latius plur. i. q. incolae – Bevölkerung:* SIGEH. Maxim. 15 (13) magna turba -ium comitatus advenit *comes.* VITA Godefr. Cap. I 1 se ab omni -ium iniuria . . . cohibuit. *al.*

circummeo (-cumeo), -are. *in circuitu ire – einen Rundgang machen:* HUGEB. Wynneb. 7 p.112,28 sicut pastor . . . luporum mursibus circumeando obstabat.

***circummigro,** -are. *circumire – (her)umwandeln (um):* THEOD. HIRS. loc. sanct. 22 p.56,20 quam *(columnam)* simplices homines -are solent.

***circummisceo,** -ere. *confundi – zusammenströmen:* MIRAC. Hucberti 1,13 -entibus undequaque catervis.

[Rudolph]

***circummorans,** -antis. *in circuitu habitans – im Umkreis ansässig:* CHART. Hamb. 471 (a.1223) parrochiani -es. *subst. masc. plur.:* CHART. Osn. III 13 p.9,38 (a.1251) per sufficiens testimonium . . . cum -bus.

circummoveo, -ere. *circumvertere – umdrehen, -wenden:* ALBERT. M. mem. 2,7 p.118^{a},13sqq. quare irae et timores . . ., quando moventur aliquo, quod existimatur malum, -entur velociter; et his motibus iterum -entibus (*p.453^{a},26* ἀντικινούντων) non statur, sed in idem saepe -ent cerebrum. *medial. i. q. circumagi – sich herumtreiben:* ALBERT. M. animal. 7,17 quaecumque . . . illorum *(animalium marinorum)* -entur (*p.590^{a},33* μεταχωροῦσιν) venando.

circummurale, -is *n. in imag. i. q. orbis munitionis – Ringmauer:* HRABAN. univ. 14,1 p.384^{D} antemurale *(sc. bonorum operum)* sive -e de vivis lapidibus exprimitur *eqs.*

circummuro, -atum, -are. *muro cingere – ummauern:* CHART. Stir. IV 404 (a.1260/70) ad -andum cimiterium. *per compar.:* PASS. Thiem. II 5 p.55,3 ut . . . montium ambitu coelo proxime dicas -tum *locum.*

***circumnato,** -are. **1** *strictius:* **a** *huc illuc nare – hin und her schwimmen:* ANNAL. Altah. a.982 dum . . . diu -ando laboraret *imperator.* **b** *(nando) dispertiri – (schwimmend) sich verteilen:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,11,4 p.124^{a},26 quaedam *(pars olei)* -at in plures lucernas. **2** *latius i. q. in circuitu repere – sich herumschlängeln (um):* CHART. Burgenl. I 143 p.105,16 (a.1225) meta . . . per ipsam *Rebce (sc. fluvium)* multos angulos -ans (*translatio vetus:* umbschwimunt) revertitur in locum suum.

circumnavigo, -atum, -are. **1** *nave in circuitu ambire – umsegeln:* BEDA hist. eccl. 5,9 p.296,21 -ta Brittania. **2** *navigare – zur See fahren, kreuzen:* ALBERT. STAD. annal. a.1197 archiepiscopus . . . -ans . . . honorifice est receptus.

circumnecto, -nexum, -ere. *circumvolvere – rings umwickeln:* ALBERT. M. animal. 8,138 *araneae* ligant -endo os ipsius *(lacertuli).*

adi. **circumnexus,** -a, -um. *pertinens – zugehörig:* DIPL. Otton. I. 412 p.563,1 in finibus -is Mediolanensibus.

circumorno, -atum, -are. *in circuitu ornare – ringsum schmücken:* INVENT. sang. Dom. (MGScript. XV p.923,54; c. s. XII.) scrinea eburnea auro et argento -ta. HILDEG. scivias 2,4 p.469^{C} fenestrae . . . smaragdis -tae sunt. *al.*

circumpedilis, -is *subst. camisia (usque ad pedes pertinens) – (bis zu den Füßen reichendes) Hemd:* GLOSS. V 9,36 St.-S. -es (*Vulg. Sirach 45,10* -pedes) hemidi.

circumpendens, -entis. **1** *adi.: in circuitu affixus – ringsum hängend:* EINH. Marc. et Petr. I 1,10 -ia pallea. **2** *subst. neutr. plur.: attinentia – das Dazugehörige:* RAHEW. apol. 1 talia sunt et eis -ia plura sensibus obscura *eqs.*

***circumpeto,** -ere. *cingere – umringen:* CONR. FAB. Gall. 29$^{in.}$ -unt, imparatum invadunt.

***circumplectivus,** -a, -um. *comprehendens – umfassend:* HUGO HONAUG. hom. 1,13,2 (ArchHistDoctrLitt. 42. 1967. p.147) quoniam . . . -a est *divina essentia* trium personarum. div. 31,5 (op. cit. 37. 1962. p.175) natura divinitatis -a est.

circumplecto, -plexum, -ere *vel* **circumplector,** -plexus sum, -i. *partic. perf. pass.* -plectus: *l.58.*

1 *proprie:* **a** *strictius:* **α** *complecti, amplecti – umschlingen, umfassen* (*cf.* GLOSS. I 74,32 St.-S. -plectus umpi halsenti. 75,32): VITA Liutg. II 2,26 *(in miraculo)* aecclesiam . . . columna lucis -endo protexit. GERB. epist. math. I 3,1 ut XXII partes *meridiani* -atur *circulus aequinoctialis.* ALBERT. AQUENS. hist. 5,40 p.459^{A} vulnere . . . -xo. *de Deo:* TRANSL. Viti praef. p.28,15 -eris omnia (GERHOH. epist. 28 p.618^{B}). **β** *implicare – verwickeln, verschlingen:* OFFIC. Willig. p.25,10 *funiculum* invenit . . . duarum cordarum nexibus et nodis -xum. *medial.:* PASS. Thiem. I 291 -xorum sibimet caput interiorum *(sc. viscerum).* HILDEG. vit. mer. 5,9 rami invicem -xi erant. **γ** *circumvolvere – herumschlingen:* ARBEO Corb. 10 p.198,2 torte collo . . . -xe (-xet *1.2*). **b** *latius:* **α** *cingere – um-, einschließen:* BENZO ad Heinr. prol. p.599,40 regna -xa sinibus Appollinis et Cyllenii. *comput.:* AGIUS comput. 5,11 que *(pascha)* in medio his -itur ipsis *(natalicio Domini et s. Iohannis).* **β** *velare – umhüllen:* ANNALISTA Saxo a.936 p.600,48 illum *(pauperem)* . . . pallio . . . -xum. **2** *translate:* **a** *colere, fovere – pflegen, fördern:* ODILO SUESS. Seb. 1 patientiam . . . -xus *rex.* CHART. Pomm. B 966 (a.1272) principum interest . . . subiectorum fidelitatem . . . -i retributionis munere. **b** *per errorem i. q. acuendo producere – betonen und dehnen, 'zirkumflektieren':* GODESC. SAXO gramm. 1 p.415,8 'abbas' . . . debet . . . -i *(i.* -flecti *recte ci. ed. in ind.)* . . . in ultimo. *v. et p.614,32.*

circumplexio, -onis *f. dolosa machinatio – üble Machenschaft:* THEOD. AMORB. Mart. 12 quod . . . per -em et fallacem accusationem incederent adversus pontifices.

circumpono, -posui, -positum, -ere. **1** *in circuitu collocare – herumlegen, ringsum anbringen:* **a** *strictius:* THEOPH. sched. 2,29 -e ligna *(sc. plumbo).* 3,87$^{in.}$ ferris -e argillam. ALBERT. M. animal. 1,316 natura illi iuncturae -uit musculos. *al. medial. i. q. in circuitu oriri – ringsum sich bilden:* ALBERT. M. veget. 3,7 huic testae -itur caro extra. **b** *latius:* **α** *induere – anziehen, umhängen:* CASUS Petrish. 2,19 cum . . . vestimenta ei -ta fuissent. ANNAL. Magd. a.970 p.151,4 pallium. **β** *afferre – verleihen:* ALBERT. M. cael. hier. 2,3 p.31^{a},25 angelis multiformitates . . . terrenas . . . -tas (*PG 3,137^{C}* περιτεθέντας), id est circumdantes vel circumvelantes sacros spiritus (15,5 p.413^{a},4 per quas *(proprietates)* humana forma a. -itur). **γ** *(ex omnibus partibus) disponere – (in jeder Hinsicht) ordnen:* ANNAL. Pegav. a.1090 p.242,33 omnibus . . . -tis. **δ** *geom. i. q. circumscribere – um(be)schreiben:* RADOLF. epist. 7 p.531,25 -to longilatero. **2** *circumdare – umgeben:* **a** *strictius:* OTLOH. vis. 5 p.379,36 pellitii . . . manicas pallio . . . -ere. HILDEG. phys. 1,1 caput . . . calidis *(sc. granis)* -e. *in imag.:* LIBELL. de Willig. 4 murum mentis virtutum scutis -uit. **b** *latius:* **α** *circumvelare – rings umhüllen:* ALBERT. M. Iob 16,17 (ed. M. Weiss. 1904) quod nigredine palpebrarum -itur oculus (-is *ed., vix recte*). **β** *in circuitu oblinere – ringsum bestreichen:* HILDEG. phys. 1,129 cum . . . unguento caput et collum . . . -e. **γ** *in ludo abaci i. q. cingere – umzingeln:* HERM. AUGIENS. rhythmimach. p.12,10 si numerus contrarie partis -atur partibus *eqs.* FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,14 p.180,15.

adi. **circumpositus,** -a, -um. **1** *in circuitu exsistens – im Umkreis befindlich:* **a** *de hominibus i. q. in circuitu habitans – im Umkreis ansässig:* ANNAL. Mett. a.692 p. 15,15 gentium (TRANSL. Patrocli p.281^{b},12. *al.*). VITA Emm. 20 viventibus -is eximia praebebat exempla. ANNAL. Rod. a.1104 p.691,29 plebs. **b** *de rebus:* **α** *in circuitu situs – im Umkreis liegend:* COD. Lauresh. 2012 basilicam cum omni edificio -o. ANNAL. Xant. a.839 in villis et vicis -is. *al.* **β** *in circuitu concretus – ringsum entstanden, gewachsen:* ALBERT. M. veget. 3,11 in carne -a siliquae. *ibid. al.* **γ** *in circuitu dispositus – ringsum angeordnet:* METELL. Quir. 18,1 martyr sanctorum medius -orum. ALBERT. M. veget. 2,106 sunt . . . folia non habentia . . . angulos -os. *al.* **δ** *in circuitu stans – ringsum stehend:* HROTSV. gest. 578 culmos. **2** *in circuitu ornatus – ringsum ausgestattet:* ALBERT. M. animal. 1,91 *rhombi* -i sunt pinnulis. veget. 2,105 folium efficitur angulosum et -um (-is *var. l.*) quasi angulis acutis. *al.* **3** *in circuitu distinctus – ringsum besetzt:* CHRON. Hild. 20 p.856,7 *anulum* gemmis cum margaritis -um. **4** *in circuitu consitus – ringsum bestanden:* ANNAL. Rod. p.691,1 locus . . . arboribus ubique -us.

subst. **1. circumponens,** -entis *m. qui in circuitu collocat – einer der herumlegt:* ALBERT. M. pol. 7,9^{m} p.695^{b},3 -bus (*p.1334^{a},8* τοῖς περιβεβλημένοις) quidem muros circa civitatem licet . . . uti *eqs.*

2. circumpositi, -orum *m. qui in circuitu habitant — Um-, Anwohner:* WALAHFR. Gall. 2,1 p.313,5 longe lateque -orum aures.

circumporto, -are. **1** *in circuitu ferre – herumtragen:* VITA Mariae rhythm. 5851 -bant illa *(vexilla)* circa templum *Iudaei.* **2** *in omnes partes differre – überallhin bringen,*

[Rudolph]

verbreiten: RUP. TUIT. spir. 5,15 p.1719B ut . . . scripturas easdem *(sacras)* in usum nostrum -rent *Iudaei. in imag.:* HONOR. AUGUST. spec. p.969B in his quadrigis *(sc. evangeliis)* Christus vectus -atur.

circumpositio (-cio), -onis *f.* **1** *ambitus (circularis), complexio – (kreisförmige) Umfassung, Umschließung:* WOLBERO cant. 3 p.1225C ut ex earum *(virtutum)* quadam quasi -e tota concretio introrsus positi corporis regatur. CHART. Westph. VII 1368 *(in terminatione finium)* sicut -cio lapidum . . . demonstrat. *natur. i. q. obvolutio – Umhüllung:* ALBERT. M. veget. 3,18 papaver . . . completur siliquarum -bus (circumponentibus *BI*). **2** *compositio in circuitu facta – Anordnung im Kreis:* ALBERT. M. mot. proc. 2,3 p.62,2 quae *(circumferentia rotae)* est in contorum -e.

circumquamque *v.* circumquaque.

***circumquaquam** *adv. ab omnibus partibus – ringsherum:* CHART. episc. Wirz. I 195 p.202,10 (a.1218) aqueductum . . . cum lapidibus -m firmatum.

circumquaque (-quamque) *adv. et praep.*

1 *adv.:* **a** *de positione i. q. circumcirca, ubicumque, quoquo loco – ringsumher, überall, allenthalben (cf.* GLOSS. I 85,29 St.-S. -e umpi echuar. II 260,9 -e alahalbon. *al.): α gener.:* LIBER diurn. 85 p.110,17 tam in regia urbe quam -e. WETT. Gall. 39 in locis -e iacentibus. DIPL. Arnulfi 131 p.196,10 hominum -e manentium. RUODLIEB XIII 124 pellicium . . . -e gulatum. CHART. Rhen. med. II 190 bona . . . -quamque *(sic?)* marcata. *saepe. pendet a subst.:* VITA Emm. I 25 a . . . commorantibus per -e loca. GODESC. SAXO gramm. 1 p.385,19 ab omnibus Latinis . . . -e longe lateque. ANNAL. Fuld. Ratisb. a.889 p.117,26 -e regiones. *saepe. sensu subst. i. q. regio in circuitu sita – ringsum liegendes Gebiet:* OTTO FRISING. chron. 6,8 p.269,25 Nortmanni . . . per -e diffusi. **β** *geom. i. q. in circumferentia – im Umfang:* ANON. geom. I 4,33 agripennum esse -e XII perticis. **b** *de motu:* **α** *in omnes partes – überallhin, nach allen Seiten:* BONIF. epist. 73 p.150,16 mulieres per pagos -e ducunt. EIGIL Sturm. 9 -e iens. RIMB. Anscar. 3 p.23,5 -e longe vel prope respicere. HROTSV. gest. 567 -e . . . mittebat alumnos. VITA Heinr. IV. 6 p.24,1 iactatis -e oculis. *al.* **β** *undique – von überall her:* CHART. select. Keutgen 113 p.117,11 (a. 1120) mercatoribus . . . -e convocatis.

2 *praep.:* περί – *ringsum, um:* DIPL. Westph. 20 (a.839) in villa . . . et in aliis villis -e se positis. DIPL. Ludow. Germ. 66 p.91,45 populus -e ipsam marcham positus. *al.*

*?***circumquoque** *adv. circumcirca – ringsumher:* TRANSL. Viti 3 p.30,12 ut . . . barbarorum gentes -e (-quaque *rectius ut vid. Ph. Jaffé, Bibl. rer. Germ. I. 1864. p.6,18*) gubernaret.

circumrado, -ere. *in circuitu polire – ringsum glätten:* THEOPH. sched. 3,73in. aurum . . . diligenter -endo . . . inspice. 3,80in. -atur *ferrum.*

***circumrecido,** -cidi, -ere. *in circuitu amputare – ringsum beschneiden:* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p.44,36 (ex conc. a.680) ut quid haec, que necessaria sunt, -it de testimonia sanctis . . . patribus?

***circumreductio,** -onis *f. remotio circulari ratione effecta – kreisförmige Zurückführung:* ALBERT. M. cael. hier. 15,12 p.443b,46 '-e', id est circulari reductione ad principium subiectorum (*PG* 3,340A τῇ τῶν περιπεζίων ἀναγωγῇ).

circumregio, -onis *f. loca circumiacentia – Umgebung:* CHART. Ypolit. 87 p.116,18 (a.1268) vocavi . . . vicinos . . . et . . . alios de -e illa.

***circumreligatus,** -a, -um. *in circuitu constrictus – ringsum zusammen-, abgeschnürt:* HERIG. Ursm. 2,122 morbus *(sc. guttur turgidum)* . . . filo forti crebro -us.

***circumrepo,** -ere. *huc illuc repere – hin und her kriechen:* ITIN. Willib. 11 inter columnas et ecclesie parietem . . . -ere.

***circumreverentes,** -ium *m. qui in circuitu venerantes adsunt – die ihre Ehrerbietung Erweisenden ringsum:* PETR. ROM. Mans. (MGScript. XV p.930,27; a. 1049) more -ium.

circumrodens, -entis. *in circuitu depascens – ringsum benagend:* HILDEG. scivias 3,8 p.656C -ium vermium.

*?***circumrotatio,** -onis *f. versatio – Umdrehung:* CHART. Eichsf. 340 (a.1250) quia . . . presentium circumrot⟨atio⟩ (-t⟨arum⟩ *ed., vix recte*) tali rota rotatur.

circumroto, -atum, -are. **1** *trans. i. q. in circuitu torquere – herumdrehen:* THEOPH. sched. 3,90in. cum quo *(ligno)* -etur *rotula.* MIRAC. Adalb. Wirz. 15 p.74,23 fusum. *in imag.:* HONOR. AUGUST. spec. p.1041D funda *(sc. humanitas Christi)* . . . passionibus -ta. **2** *intrans. et medial. i. q. se in circuitu movere, rotare – sich im Kreis bewegen, drehen:* CAES. HEIST. mirac. I 7,16 p.18,21 usque ad tempus matutinale -ando magnum . . . patiebatur defectum. ALBERT. M. animal. 20,71 qui *(motus)* . . . est -tus . . . super polos mundi. 25,36 p.1571,37 toti oculi eius *(salamandrae)* -antur. *al. decurrere – ablaufen:* WOLFHARD. Waldb. 3,1 (prol.) -antium temporum. HONOR. AUGUST. spec. p. 1078D vita XII mensibus -atur.

***circumrotundus,** -a, -um. *rotundus – rund:* ALBERT. M. animal. 1,472 vocatur iste *(panniculus ventris)* graece perytheron, hoc est -us.

***circumrugiens** (-rig-), -entis. *circumeundo rugiens – beim Umhergehen brüllend:* VITA Radbodi II 6 (MGScript. XV p.571,44; s. X.ex. [*in imag.*]) nullis lassatur -is (-ri- *cod.*) inimici insidiis *(cf. Vulg. I Petr. 5,8).*

circumsaepio (-sep-), -saepsi, -saeptum, -ire. *script.* -scep-: *l.53.*

1 *strictius i. q. saepto cingere – ringsum einzäunen, einhegen (cf.* GLOSS. I 75,30 St.-S. -septus umpi pihekit. 510,27 -sepsit umbi pazunta. *al.):* TRAD. Frising. 330 (a.814) qui *(curtis)* . . . cum sępe -septa est. CHART. Rhen. med. I 244 p.299,38 *vinea* uno ambitu cum orto . . . -septa simul clauditur. *al.* **2** *latius:* **a** *circumcludere, circumdare, circumstipare – ringsum einschließen, umgeben, umstellen:* **α** *de rebus:* WIDUK. gest. 3,36 loca . . . munitionibus . . . -septa. THIETM. chron. 2,6 *Magoncia* manu valida -septa. *al. in ludo abaci:* ASILO rhythmimach. p.16,15 nisi *numeri* . . . sint -septi adversariis. *in imag.:* HILDEG. scivias 1 praef. p.385A ruinas *(an* rimas *leg.?)* cordis eius -sepsi. **β** *de hominibus:* WILLIB. Bonif. 6 p.27,29 fratrum -septus agmine. ANNAL. Iuv. III a.878 rex -septus . . . ab . . . comite et ceteris sodalibus suis. *al. c. sensu capiendi:* GERH. STED. annal. p.224,21 eum *(adolescentem)* invenire vel -sepire. **b** *circumvelare – ringsum einhüllen:* HROTSV. asc. 115 ascendit . . . victor . . . obsequio nubis -tus. **c** *includere – einbeziehen:* DIPL. Heinr. IV. 229 *(in terminatione finium)* -septa Manneowa. **d** *geom. i. q. circumterminare – ringsum begrenzen:* GERB. geom. 2,6 area lineis -septa mensuratur (4,2).

adi. **circumsaeptus,** -a, -um. **1** *circumdatus – rings umgeben (usu praed.: v. supra l.36. al.):* DIPL. Arnulfi 172 de pruolo parietibus -septo. IOH. VEN. chron. p.65,4 aliarum insularum munitione -scepta *insula.* ALBERT. M. veget. 2,68 quae *(plantae)* -septae sunt multis aliis plantis. *al.* **2** *operibus exterioribus instructus – mit Außenbefestigungen versehen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a.882 p.107,16 quae *(munitio)* -septa constabat secus litus Mosae. **3** *protectus – geschützt:* DIPL. Conr. II. 107 feras . . . banno -septas.

subst. **circumsaeptum,** -i *n. area saepto cincta – ringsum eingezäunter Platz:* TRAD. Weiss. 127 p.123,17 (a.819) dedit . . . infra curtile dominicato -septum in uno angulo.

***circumsaeptio** (-sep-), -onis *f.* **1** *actio undique urgendi – das Herumdrängen:* HILDEG. Far. 119 (MGMer. V p.199,15; a.869) de equo . . . -septione resistentium corruere. **2** *coetus – Kreis:* BENNO OSN. ad Reginh. (MGScript. XXX p.887,41; a.1085) abbati . . . filiorum -e glorioso.

circumsaevio, -ire. *furendo degere – herumtoben:* DIETW. epist. (MGScript. XI p.434,17; a.1071) his atque similibus ymnis . . . noctem -unt unam.

*?***circumsallo,** -are. (*orig. inc., ni corruptum ex* circumvallare *vel* circumsaltare) *circumire – herumlaufen (um):* MIRAC. Martial. 2,2 (MGScript. XV p.281,15; s.

[Rudolph]

VIII./IX.) ministri eius *(regis)* -are *(cod.*, -cursare *ASBoll.)* ceperunt palacii sui amenitatem.

circumscalpo, -ere. *ex omnibus partibus infricare – überall einreiben:* Odo Magd. herb. 1276 si -is dentes radicibus eius *(pastinacae) eqs. (ex Plin. nat. 20,32).*

circumscepio *v.* circumsaepio.

circumscribo, -scripsi, -scriptum, -ere.

I *spectat ad actionem terminandi:* **A** *strictius i. q. circumterminare, determinare, comprehendere – ringsum begrenzen, bestimmen, umfassen, einschließen:* **1** *philos. et theol.:* Libri Karol. 3,15 p.135,4 qui *(Deus)* . . . situ non -itur. Albert. M. princ. 5,1 p.344[a],22 intelligendum est, quod -i est figurari. p.344[b],22sqq. locus . . . est in eo, quod capit . . . et -it; 'ubi' vero est in eo, quod capitur . . . et -itur *eqs.* summ. theol. I 18,73,1 p.752[a],2 angeli -untur loco. *al.* **2** *iur.:* Chart. Fuld. B 6 p.10,13 (c.822/24) locus . . . his terminis -tus. Dipl. Heinr. II. 493 silvam his finibus . . . -tam. Dipl. Karoli M. 240 p.337,12 (spur.) terminos . . . -i precepimus. *al.* **3** *rhet.:* Summa dict. Saxon. 9 p.263,31 salutacionum alia prescripta, alia subscripta, alia -ta. Ludolf. summ. 2,1 p.361,24 -ta est *salutatio*, quando nomen . . . ponitur in medio adiectivorum. Conr. Mur. summ. p.140,7. 16 (ed. W. Kronbichler. 1968). **4** *geom.:* Anon. geom. I 4,25 qui *(circulus)* duobus -itur tetragonis *eqs.* Ps. Boeth. geom. p.420,17 collocetur . . . eptagonus senaria quantitate -tus. *al. expressius i. q. circumducere – um(be)schreiben:* Ps. Boeth. geom. p.379,22sq. circuli vero figura figurae -i perhibetur, quotiens ea, quae -itur, figurae eius, cui -itur, suis omnibus lateribus omnes angulos tangit. **5** *mus.:* Guido Aret. (?) arithm. mus. p.59[b] diatessaron a et d -itur. **B** *latius i. q. circumdare – umgeben:* Ekkeh. IV. bened. I 4,51 quod lucens tenebris non -itur umbris.

II *spectat ad actionem coartandi:* **A** *strictius:* **1** *imminuere – vermindern, entkräften:* Heiric. Germ. II 2,3 inpacatae valetudinis inevitabilem necessitatem . . . -psit. **2** *secernere, excludere – absondern, ausschließen, ausscheiden:* **a** *philos.:* Albert. M. bon. 498 p.260,4 -amus habitum illum ab anima. metaph. 8,2,6 p.408,93 (ed. B. Geyer. 1964) -tis potentia et actu. *al.* **b** *iur.:* Chart. Salem. 248 p.282, 5 (a.1249) -ta omni mala arte et dolo (Chart. Argent. I 596 fraude et d. . . . -tis). Chart. Wirt. VII 2154 p.95,29 -ta omni questione. *al. in formulis chartarum.* **B** *latius i. q. e medio tollere – aus dem Weg räumen:* Vita Godefr. Cap. I add. p.529,6 omnibus *filiis* . . . -tis.

III *spectat ad actionem scribendi:* **A** *strictius:* **1** *describere – beschreiben:* Thietm. (?) chron. 5,24 quid eum singulis viciis -ere conor? *iur.:* Chart. Babenb. 16 p.23,4 (a.1141) locum . . . annotari et caute -i fecimus. **2** *conscribere – niederschreiben:* Chart. Hall. I 262 (a.1251) literam. **B** *latius:* **1** *ascribere – zuschreiben, -ordnen:* Helm. chron. 11 p.23,28 quod terminis suae ecclesiae . . . privilegiis esset -tus *episcopatus.* **2** *praescribere – verordnen:* Heinr. Teg. Quir. 23,28 proscripsit et -psit orthodoxos aut sacrificare aut mori. **3** *(verbis) circumire – (mit Worten) umschreiben, herumreden:* Pass. Thiem. II 12 p.59,11 quid ambagibus garrulis -endo lacessis?

adi. **circumscriptus**, -a, -um. **1** *circumterminatus – umgrenzt (usu praed.: v. supra l.17sq.25. al.):* Otto Friseng. chron. 4,19 p.210,17 Deum liniamentis corporeis -um . . . dicebat *haeresis.* Gerhoh. epist. 28 p.617[A] si te *(Iesum)* in tua divinitate ulla forma -um aestimarem; est autem -um, quidquid extensum in longum, latum et altum . . . aliquem habet terminum. **2** *in circuitu inscriptus – ringsum mit einer Inschrift versehen:* Catal. thes. Germ. I 17,10 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a.1244) anulum aureum -um. *cf.* circuminscriptus.

subst. **circumscriptum**, -i *n.* **1** *quod circumterminatum est – das ringsum Begrenzte: v. p.628,21.* **2** *circumlocutio – Umschreibung, Paraphrase:* Walth. Spir. Christoph. II 1, 149 -is intende vocabula, lector.

adv. **circumscripte.** *circumspecte – umsichtig:* Albert. M. metaph. 6,1,1 p.301,46 (ed. B. Geyer. 1964) tractant . . . -e.

***circumscriptibilis** (-cun-), -e. *qui terminis includi potest – in Grenzen einschließbar:* **1** *philos. et theol.:* Gerhoh. epist. 28 p.617[B] te *(sc. Iesum)* -em . . . aestimem? Albert. M. summ. theol. II 5,21,1 p.256[b],8 -e quidem est, quod loco vel tempore vel comprehensione comprehenditur. *al. localiter terminabilis – örtlich begrenzbar:* Albert. M. summ. creat. I 4,59,1 p.621[a],24 -es sunt angeli; cum enim sunt in coelo, non sunt in terra. princ. 5,2 p.346[b],19 per accidens . . . sunt in loco, quaecumque non sunt ita -ia. summ. theol. I 18,73,1 p.750[a],5 quid sit . . . locale vel circun--e. *al.* **2** *usu communi i. qui comprehendi potest – umfaßbar:* Albert. Stad. Troil. 4,710 ille pugilli -is est brevitate locus *(sc. latus Penthesileae).*

adv. ***circumscriptibiliter.** *ratione terminationis – im Sinne einer Begrenzung:* Albert. M. summ. theol. I 18,73 praef. p.749[a],27 utrum Deus localiter sive -r sit in rebus.

circumscriptio (-cio), -onis *f.* **1** *spectat ad actionem terminandi i. q. terminatio, definitio – Be-, Abgrenzung:* **a** *philos. et theol.:* Albert. M. princ. 5,1 p.344[a],24sqq. est triplex -o; est enim -o corporis continentis et haec est actio quaedam; et est -o circumscripti et est quaedam passio; et est -o procedens et causata ab utraque istarum et est commensuratio locati ad locum. p.344[b],6sq. ubi secundum quod est praedicamentum, -o est a loci -e et non immediate a loco procedens *eqs.* summ. theol. I 18,74,2,2 p.770[b],37. *finis – Grenze:* Arno Reichersb. apol. p.50,17 nostrarum angustiarum -es, loca et tempora. **b** *iur. i. q. determinatio finium – Grenzfestsetzung:* Dipl. Karoli M. 240 p.337,39 (spur. a.1155/57) auctoritas . . . -is nostrę. **2** *spectat ad actionem scribendi:* **a** *inscriptio in circuitu posita – Umschrift:* Heinr. Trev. gest. 46 p.440,24 que . . . sunt sigillata uno sigillo . . . et eadem -cione eiusdem. **b** *conscriptio – Niederschrift:* Albert. M. eth. 8,3,10 p.553[b],9 quando . . . -o fit de pacto. **c** *praescriptio – Verordnung:* Ioh. S. Paul. diaet. 561 neglecta . . . medicinali -e.

***circumscriptivus**, -a, -um. *(in circuitu) terminans – rings um-, abgrenzend:* Albert. M. summ. theol. I 18,73,1 p.752[b],36 leges loci physici, quae sunt . . . terminativum, esse -um.

adv. ***circumscriptive.** *ratione vel notione terminationis – nach Weise oder im Sinne einer Abgrenzung, abgrenzend:* Albert. M. sent. 1,37,25 p.267[b],12 locus . . . dicitur duobus modis, scilicet diffinitive et -e. summ. theol. I 18,73, 2,1 p.757[a],36 *angelus* corporaliter non implet locum et -e. II 13,77,4 p.101[a],44 quidquid est in loco -e, illius primum et medium et ultimum determinantur in loco. *al.*

***circumsectio**, -onis *f.* *(dies) circumcisio(nis) – (Tag der) Beschneidung:* Annal. Altah. a.800 -e coronam auream obtulit Carolus.

circumsedeo (-cun-, -sid-), -sedi, -sessum, -ere. **1** *sedendo circumdare – ringsherum sitzen (um):* Theodulf. carm. 25,189 -eant regalia prandia. Vita Annon. I 3,8 p. 501[a],31 monachos . . . se -ere fecit. **2** *in circuitu habitare – im Umkreis ansässig sein (um):* Einh. Karol. 12 hunc *(sinum)* multae -ent nationes *(inde* Adam gest. 4,12 circunsedent. *al.).* Chart. Hall. I 239 omnes -entes monasterium. **3** *cingere, (in circuitu) obsidere – umzingeln, ringsum belagern:* Poeta Saxo 2,323 -ssum (Gloss. II 366,10 St.-S. -ssum bisetenne) fore sese conspiciens. Thietm. chron. 5,34 exercitum . . . undiquesecus -entem . . . exterius inpugnabat. *al.*

adi. **1. circumsedens**, -entis. **1** *(in circuitu) sedens, praesens – (ringsum) sitzend, anwesend:* Caes. Heist. mirac. I 9,48 p.204,1 audiente tam imperatore quam -bus (-stantibus *var. l.*) principibus. **2** *in circuitu habitans – im Umkreis ansässig:* Chart. Heinr. Leon. 106 p.163,28 ab . . . colonis -bus. Chart. Wirt. VI 1772 p.167,13 nobilium -cium. *al.*

2. circumsessus, -a, -um. *penitus obsessus – völlig befallen:* Leo Mars. chron. 1,22 homo . . . omnibus vitiis carnalibus -us.

subst. **circumsedentes**, -ium *m.* **1** *qui in circuitu sedent, qui praesentes sunt – die Umsitzenden, Anwesenden:*

[Rudolph]

Flor. Lugd. ad Drogon. 2 quem *(errorem)* . . . aggregata . . . synodo -bus omnibus . . . conatus est serere. Chart. Traiect. 942 in presentia iudicis et -ium de Bunneke. *al. v. et vol. I. p.1108,54.* **2** *qui in circuitu habitant – Um-, Anwohner:* Dipl. Heinr. II. 326 quatinus . . . securitatem de . . . -sidentibus . . . obtineat (*cf.* 327 -sed-). Bertha Adelh. 3 p.759,14 insciis . . . cunctis -bus. Registr. Patav. I p.325,5.

circumsepio *sim. v.* circumsaep-.

circumsid(e)o *v.* circumsedeo.

circumsignatus, -a, -um. *determinatus – bestimmt:* Ps. Boeth. geom. p.411,7 orthogonii descriptio . . . quantitatibus . . . -a, id est cathetus VIII pedibus *eqs.*

***circumsignio,** -ire. *in circuitu signis instruere – ringsum mit Zeichen versehen:* Chart. Rhen. inf. I 511 p.359,14 (a.1188) insulam . . . -iri precepimus.

circumsisto, -stiti, -ere. **1** *se circumponere – sich herumstellen:* Heiric. Germ. II 2,9 pauci . . . -unt episcopi. Walth. Spir. Christoph. II 6,199 pars . . . plebis exceptura suum -stitit undique corpus. **2** *(penitus) comprehendere – (völlig) erfassen:* Invent. Matth. 16 pavor mox -it hominem.

subst. **circumsistentes,** -ium *m. qui in circuitu habitant – Um-, Anwohner:* Leg. Burgund. const. I 46,2 ut tensurae factae -bus innotescant.

circumsitus, -a, -um. **1** *in circuitu exsistens – im Umkreis befindlich:* **a** *de hominibus i. q. in circuitu habitans – im Umkreis ansässig:* Annal. Mett. a.692 p.15,5 -arum gentium legationes. p.15,10 nationes. **b** *de rebus i. q. in circuitu situs – im Umkreis liegend:* Thangm. Bernw. 7 p. 761,13 loca. Chart. Wirt. VI 1964 p.356,35 in conmunitate -a, que . . . almeide dicitur. *al.* **2** *cinctus – rings umgeben, eingeschlossen:* Ranger. Anselm. 4865 mons est . . . -us undique saxis. Godefr. Vit. (?) Heinr. 75 civitas . . . muro -a. Chart. Westph. VII 75 mansum . . . -um allodio.

***circumsolido,** -are. *in omnibus partibus affigere – ringsum befestigen:* Theoph. sched. 3,60$^{med.}$ particulam *cerae* . . . cum ferro . . . calefacto -bis (3,84$^{in.}$ adipem).

circumsono (-cun-), -are. *circumstrepere – umdröhnen:* Epist. Meginh. 32 p.230,5 quem *(Cassiodorum)* tantus occupationum tumultus circun-ret. *Rudolph*

circumspargo *v.* circumspergo.

circumspeccio *v.* circumspectio.

circumspecio *v.* circumspicio.

circumspectabilis, -e. *consideratus – umsichtig:* Aenigm. super turb. 7 p.496^{b},59 tractatur *granum* experientia -i.

circumspectator, -oris *m. custos – Aufseher:* Albert. M. Iob 5,23 (ed. M. Weiss. 1904) 'super lapidem unum septem oculi sunt' *(Vulg. Zach. 3,9);* hi sunt septem -es spirituum *eqs.*

circumspectio (-ccio), -onis *f. script.:* -con-: *p. 630,12.16.* -cun-: *p.630,8. plur.: p.630,8.631,33.*

1 *proprie i. q. actio circumspiciendi – das Umschauhalten:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p.206,15 quando cognoverit *falconarius* . . . per -em suam rem advenientem *eqs. v. et p.631,32 sq. in imag.:* Hildeg. scivias 3,2 p.579^{A} timor Domini secreta coeli visu -is acute penetrat. **2** *translate:* **a** *consideratio, diligentia – Umsicht, Sorgfalt:* Hugeb. Wynneb. 4 p.108,45 provide -is gravitate sollicitus. Cozroh. praef. p.2,14 omni -e hoc opus peragere. Hist. de exp. Frid. imp. p.34,19 prudenti . . . -e . . . exercitum . . . divisit. *al.* **b** *attentio, observatio – Aufmerksamkeit, Be(ob)achtung* (*cf.* Gloss. II 186,21 St.-S. -is givuari): Capit. reg. Franc. 228,13 presbiterorum . . . vitam iugi -e custodiant *archipresbyteri.* Godesc. Aquens. seq. 23,10,3 bonae vitae -o. Dipl. Loth. III. 74 p.114,42 -is oculum . . . accommodantes. *al. c. sensu favoris:* Chart. Burgenl. I 470 p.315,22 (a.1265) considerantes -ccione regia servicia . . . magistri Dionisii. *c. sensu devitationis:* David expos. reg. (ZKirchGesch. 19. 1899. p.353,4) provida irrationalis observantiae -o. **c** *cautio, cautela – Vorsicht(smaßnahme):* Cod. Lauresh. 21 p.302,11 (a.819) vocabula locorum . . . exprimere literis iussi ea . . . -e, quia *eqs.* Chart. Eichsf. 113 veritas provida -e per attestationem scripture conprobatur (Chart. Walkenr. 180. *al.*). Dipl. Heinr. IV. 409 (spur.) omni -is studio corroborare. *al.* **d** *cura – Fürsorge (cf.* Gloss. I 571,4 St.-S. -em pisorgida. *al.): Const. I 318 p.449,32 (a.1186) decet . . . populorum . . . tranquillitati -is nostrae *(sc. imperatoris)* studio provideri. Acta imp. Winkelm. I 33 p.24,18. **e** *propositum – Vorsatz:* Absal. serm. 50 p.286^{B} vir bonus . . . circa vitam suam quatuor circun-es habere debet. **f** *prudentia, intellectus – Klugheit, Erkenntnis(fähigkeit):* **α** *gener.:* Ekkeh. Uraug. chron. a.1105 p.227,49 cuius *(imperatoris)* -i vix quisquam posset aequari. Hist. peregr. p.124,36 imperator . . . ut vir multivide -is. Const. II 245 de fide et -e (-con- *2*) magistrorum . . . fiduciam obtinentes. *al. meton. in allocutione vel titulo honorifico:* Const. II 189 (a.1234) negotium . . . -i vestre *(sc. papae)* . . . duximus committendum. Chart. Bern. II 434 circon-is vestre providentie . . . innotescat *(item de comite:* Chart. Friburg. 237). *al.* **β** *philos.:* Albert. M. bon. 487 p.254,41 quaeritur, quid appelletur hic -o *eqs.* p.254,47 -o erit memoria et intelligentia et providentia simul *(cf. Macr. somn. 1,8,7).* 490 p.256,5 quia -o considerando rationes electionis . . . confert maius posse prudentiae. *ibid. al.*

***circumspectivus,** -a, -um. *intellectivus – auf die Erkenntnis bezüglich, Verstandes-:* Albert. M. Iob 1,15 p. 34, 39 (ed. M. Weiss. 1904) -ae virtutes . . . ut ratio et intellectus et mens.

circumspecto (-cun-, -exp-), -are. **1** *intrans. i. q. oculos circumferre – sich rings umsehen:* Rein. Leod. inept. 2 p.602,1 dum . . . quereret, cur ita -rem. *c. sensu attendendi:* Liber diurn. 45 p.33,1 si pastores ovium . . ., ut ne qua . . . pereat . . ., oculis semper vigilantibus -ant. **2** *trans.:* **a** *circumspiciendo intueri – ringsherum ansehen:* Ionas Bob. Columb. 2,18 laetus omnes -expectat *(A 2 a,* circumsp- *codd. cett.)* vultus *(cf. notam ed.).* Ekkeh. IV. cas. 14$^{ex.}$ omnes -ans . . . inquit *rex.* **b** *circumspiciendo agnoscere – sich rings umsehend feststellen:* Triumph. Remacli 2,15 ille *(episcopus)* . . . ab alto circun-ans undique pomarium refertum populis.

circumspector, -oris *m. custos – Aufseher* (*cf.* Gloss. I 567,31 St.-S. -r piscovuari): Arno Reichersb. scut. p.1510^{B} quos *(custodes)* . . . -es vocant eo, quod . . . claustri interiora circumeundo circumspiciant.

circumspergo (-spar-), -spersum, -ere. **1** *proprie i. q. in circuitu conspergere – ringsherum (auf)streuen:* Theoph. sched. 3,91 -sparge . . . pulverem. **2** *translate i. q. (in omnes partes) distribuere – (nach allen Seiten hin) verteilen:* Land. Mediol. hist. I 2,26 p.64,20 *(abl. absol.)* muneribus viris palatinis -sparsis.

adi. **circumspersus,** -a, -um. *passim disiectus – überallhin verstreut:* Land. Mediol. hist. I 2,22 p.58,46 conspiciens multos in Italiae partibus -os . . . invicem offendere.

circumspicio, -spexi, -spectum, -ere. *script.:* -con-: *p.631,43.* -cun-: *l.65. p.631,13.47.* -spec-: Rhythm. 149,269. Gloss. I 221,21 St.-S. *cod. c.*

1 *proprie:* **a** *intrans. vel refl. i. q. oculos circumferre – sich rings umsehen:* Mirac. Gertr. I 2 cum . . . se ipsam undique -ret (conspiceret *A 3$^{a.b}$*). Waltharius 504 -e caute. Thietm. chron. 7,21 ut se solito cautius -rent. *al. imper. in nomine loci:* Chart. Pomm. A 172 p.393,34 (s. XIII.^{2}) qui *(montes)* C-e te sive Sethic umme nominantur. **b** *trans.:* **α** *circumspectando intueri – ringsherum ansehen:* Vita Hildulfi 16 -tis fratribus . . . inquit. **β** *examinando intueri – prüfend betrachten:* Thietm. chron. 5,5 caute suos . . . -xit *comes.* Ranger. Anselm. 1135 abbas . . . virum circun-it. Otto Frising. gest. 2,20 p.122,21 omnia -entes . . . metantur castra. *al. v. et l.42.* **γ** *quaerendo conspicere – erspähen:* Waltharius 1128 insidiis . . . locum -xere sat aptum.

2 *translate:* **a** *considerare – umsichtig erwägen, bedenken:* Ruotg. Brun. 20 p.20,25 summa . . . diligentia omnia -ere. Gesta Halb. p.78,11 hac . . . consideratione non incongrue -ta. **b** *attendere, observare – beaufsichtigen, be(ob)-*

achten, achtgeben: CONSUET. Trev. 2 circuitori fratres diligenter -enti, si *eqs.* VITA Bonif. II 1 p.91,7 honestis moribus . . . suam vitam -xit. *refl.:* TRAD. Ratisb. 26 (a.833) quisquis . . . semetipsum tota mentis devotione -it. **c** *servare, curare – behüten, sich kümmern (um):* WILLIB. Bonif. 7 p.39,4 caulas . . . gregium -ens. VITA Liutb. 7 ut . . . eas *(sorores)* . . . benigna -as diligentia. *al.* *c. sensu augendi:* ACTA imp. Winkelm. I 701 (a.1244?) quem *(Azonem)* prudentia -it. **d** *respicere – berücksichtigen:* EPIST. Col. 33 p.244,3 diligenti intuitu -tos sacros canones . . . archiepiscopum . . . subrogavimus.

adi. **circumspectus,** -a, -um. **1** *consideratus, prudens – umsichtig, klug:* RANGER. Anselm. 1591 quam circun-am *se exhibuit Mathilda.* CHART. archiep. Magd. 193 p.250,9 Berichdoldo -issimo preposito . . . salutem. ALBERT. M. bon. 487 quod . . . in moralibus -us sit, qui *eqs. al. v. et l.44.* *in allocutione:* FORM. Marculfi 1,7 principalitatis vestrae *(sc. regis)* -a clementia. CHART. civ. Erf. 281 p.178,38 (a.1275) vestre *(sc. capituli)* providentie -e . . . innotescat. **2** *attentus, providus – aufmerksam, vorsichtig* (*cf.* GLOSS. II 166,13 St.-S. -as cleni): **a** *de hominibus:* VITA Bern. Parm. 1 (MGScript. XXX p.1324,2; post 1133) ab . . . vitiis . . . evitatione modo ineffabili . . . -us. HIST. peregr. p.151,14 quis tam -us, ut *eqs.* CHART. Heist. 26 tanto tenetur iudex . . . -tor *(sic?)* esse, quanto *eqs. al.* **b** *de rebus:* WALAHFR. Gall. 2,10 p.320,23 epistolam fecit . . . -a roborari cautela. **3** *spectabilis – angesehen:* RANGER. Anselm. 3877 in medio magni -ique senatus. **4** *iur. i. q. circumscriptus – umgrenzt:* CHART. Livon. A III 399[b] p.63,32 (a.1266) agros . . . certis terminorum distinctionibus . . . duobus fossatis -os.

subst. **1. circumspiciens,** -entis *m.* *qui circumspectat – einer der sich umsieht:* ALBERT. M. bon. 487 -s (circumspectio, -ones *sim. var. l.*) . . . convertit aspectum in omnem differentiam loci.

2. circumspectus, -i *m.* *qui consideratus vel prudens est – ein Umsichtiger, Kluger:* CHART. Const. 51 p.60,20 (ed. K. Beyerle, Konstanzer Grundeigentumsurk. 1902; a. 1269) -orum requirit discretio, quod *eqs.*

adv. **circumspecte.** **1** *considerate, prudenter – umsichtig, klug:* CAND. FULD. Eigil. II 5,10 grex . . . -e collectus. GODESC. SAXO theol. 24 p.340,6 illud . . . dictum est scite, -e. CHART. Helv. arb. 39 p.67,19 arbitri . . . circonstancias . . . circon-e considerantes. CONR. MUR. summ. p.39,20 (ed. W. Kronbichler. 1968) debet esse -e cautus et caute circumspectus prosator. *al.* **2** *attente, provide – aufmerksam, vorsichtig:* WALAHFR. Gall. 2,22 -e incursus latronum . . . devitare. EPIST. Meginh. 9 p.202,19 ut in omnes partes circun-e vos agatis. ALBERT. M. summ. theol. II 11,58 p.583[a],4 -e intendere. *al.*

***circumstannatus** (-agn-), -a, -um. *stagno undique obductus – rundum verzinnt:* THEOPH. sched. 3,82[in.] ligaturas ferreas . . . interius et exterius -gnatas.

circumstantia (-cia), -ae *f.* *script.* -con-: *l.42. adde* CHART. Basil. A II 148.

1 *proprie plur. i. q. loca in circuitu adiacentia, regio circumsita – ringsum angrenzende Ländereien oder Örtlichkeiten, Umgebung:* **a** *gener.:* TRANSL. Mercurii II 2 (ed. Martène-Durand, Coll. VI p.752; s. IX.?) cuius -a civitatis quam voluptuosa sit et amoena. CHART. ord. Teut. 35 (a. 1198) in -ciis turris. *in visione:* LAMB. TUIT. Herib. 2,7 p.1249,53 videbatur a fundamento maceria cum -is moveri. **b** *iur.:* **α** *in terminatione:* CHART. Rhen. med. II 213 p. 251,19 (a.1203) loca . . . per -as evidentes duximus exprimenda. CHART. Burgenl. I 470 p.315,18 ut . . . quantitatem -ciasque ipsius terre rescriberet. *ibid. al. (v. ind.).* **β** *de rebus attinentibus in circuitu sitis:* CHART. Tirol. notar. I 544 (a.1236) domum cum -ciis ipsius. CHART. Burgenl. I 387 porciones . . . in prediis . . . cum universis -ciis, utilitatibus et pertinenciis suis (428. *al.*). CHART. Turg. III 637 p.508,13 curiam . . . cum aliis -ciis tam infra septa quam extra. *al.*

2 *translate:* **a** *condicio, ratio, momentum – Bedingung, Verhältnis, Umstand:* **α** *gener.:* TRANSL. Annon. 4 quae res . . . licet ex rerum -is per se clara sit. CHART. march. Misn. III 18 pro . . . totius vitę nostrę -is. CHRON. reg. cont. V a. 1247 p.291,23 de ortu et ritu ceterisque -is Tartarorum. *al.* **β** *iur.:* GERH. STED. annal. p.218,28 ex sententia iudiciaria et ceteris aliis -is . . . stabilire. CHART. Sangall. B 427 p.312,18 cognito . . . statu et omnibus -ciis utriusque partis. CHART. Stir. IV 459 p.276,25 inspectis singulis -is. *al. v. et p.631,42.* **γ** *philos. et eccl.:* HONOR. AUGUST. cant. 5,17 p.445[D] quod loco continetur, . . . sex -is . . . circumscribitur. GUNTH. PAR. (?) orat. 2,1 p.116[A] -ae, quae ei *(orationi)* . . . assignantur. CAES. HEIST. hom. II p.114[a] orationem . . . aliqua -a deformare. ALBERT. M. bon. 64 p.39,9 -a, quae attribuitur personae . . ., dividitur in undecim. 87 p.56,73 principales. sacram. 149 p.98,85 confessionis. 155 p.102,5 nemo tenetur -as confiteri *eqs.* phys. 7,1,8 p.501[b],45 ipsa *(virtus moralis)* etiam est consistens in habitudine -arum circa medium *eqs. saepe. v. et vol. I. p.380,21. 23.* **δ** *rhet. (cf. B. Bischoff, Mittelalterliche Studien. I. 1966. p.218[52]):* BERNOLD. CONST. libell. I 5 p.20,15 -as rethorum. ALBERT. M. bon. 62 p.37,22sqq. -ae . . . sunt, a quibus trahuntur argumenta . . .; propter hoc etiam -ae loci rhetorici vocantur. *al.* **b** *conexus – Zusammenhang:* **α** *spectat ad scripta:* ALCUIN. epist. 136 p.206,11 si singulorum consideratur evangelistarum huic loco -a. OTLOH. quaest. 19 p.86[A] ex -a scripturae. BERNOLD. CONST. libell. X 57 p.139,33 lectionis. **β** *mus.:* ANON. mus. (Sowa) 1[c] p.70,5 -as inspicere et considerare.

***circumstativus,** -a, -um. *ad circumstantias pertinens – zu den Umständen gehörend:* ALBERT. M. bon. 62 p.37,48 'singularia . . . sunt', ut dicit Damascenus, 'quae vocantur a rhetore constitutivae particulae', et alia translatio dicit '-ae' (*PG 94,954*[D] περιστατικά).

circumstipo (-cun-), -avi, -atum, -are. **1** *confertim circumdare, circumsistere – dicht umdrängen, umringen:* GUMP. Wenc. 14 licet palatinae frequens cohortis latus *ducis* utrumque -verit tumultuatio. THEOD. AMORB. Mart. 8 sacerdos angelicis circun-atur ministris. THEOD. TREV. transl. Celsi 15 *pontifex* clero -tus. WALTH. TER. Ioh. 12 p.1147,15 populi . . . caterva ante et retro, dextra levaque -ante. *al.* **2** *coacervare – aufhäufen:* GESTA Apoll. 441 munus rutili -are metalli.

circumsto, -steti, -are. *script.:* -con-: *p.633,42.* -cun-: *l.49. p.633,55. adde* WIDUK. gest. 3,75 p.153,1 *(var. l.). al. form. perf.* -stit(i): RIMB. Anscar. 3 p.22,9 *cod. 1.*

I *proprie:* **A** *de animantibus i. q. in circuitu stare, astando circumdare – ringsum, dabei stehen, umstehen:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* LIUTG. Greg. 15 p.79,21 -erunt eum discipuli. CONSUET. Marb. 303 (Spicil. Friburg. X. 1965) in lecto tali, ubi fratres possint undique -are. CONR. HIRS. mund. cont. 41 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) circunstante exercitu. *al.* *circumcingere – umsäumen:* OTTO SANBLAS. chron. 40 p.63,6 quod *(vulgus)* plateas -bat. **b** *theol.:* HRABAN. carm. 39,81,4 angelorum . . . -bunt . . . agmina. OTTO FRISING. chron. 8,30 p.441,10 primam . . . ierarchiam inmediate trinitatem -are. *al.* *in visione:* RIMB. Anscar. 3 p.23,3 sanctorum ordines, qui undique . . . -bant. **c** *publ., eccl., iur.:* LEX Frision. 14,1 ut eum *(tenum signatum)* . . . caeteri, qui -ant, cognoscere possint. CAPIT. reg. Franc. 196,43 pro quibus . . . 'memento . . . circumadstantium', cum nullus -et, dicit *solitarius consecrator?* DIPL. Otton. I. 336 p.451,25 abbas . . . -antibus multis . . . fidelibus . . . postulavit. WIDUK. gest. 2,1 p.65,5 reversus ad populum, qui -bat *(de re v. J. O. Plassmann, Princeps und Populus. 1954. p. 120sq.).* ORD. coron. imp. 14,2 sedet . . . papa in sede sua -antibus episcopis. *al.* **2** *latius i. q. adesse – zugegen sein:* TRAD. Frising. 899 (a.870) multis . . . -antibus adiens aecclesiam . . . tradidit. CHART. Babenb. 9 p.12,19 in presencia nostra . . ., optimatum -ante frequencia. **B** *de rebus i. q. in circuitu exsistere, circumdare, includere – ringsum vorhanden sein, umgeben, einschließen:* **1** *natur.:* ALBERT. M. cael. hier. 15,3 p.406[b],29 disrumpit *ignis,* quod ipsum -at. animal. 1,481 quinque . . . venae -ant ipsum *(anum).* 7,119 calidum . . . perforat humidum, quod perforatum -at

[Pape]

et -ando figurat anulum. *ibid. saepe. v. et l.53.* **2** *geom.:* Ps. Boeth. geom. p.411,25 trigonus orthogonius, quem -ant par unus et duo impares numeri. **3** *iur. (c. sensu attinendi):* Registr. abb. Werd. 7,18 p.241,7 (s. XII.med.) additis x modiis ex v mansis, qui -ant. **4** *usu communi i. q. undique imminere – rundum bedrohen:* Cand. Fuld. Eigil. I 9 p.226,3 quanta pericula vos -erunt.

II *translate i. q. pro circumstantia esse, moderari, condicionis vel momenti esse – als Umstand auftreten, beeinflussen, bedingen, von Bedeutung sein:* **A** *philos. et eccl.:* Albert. M. bon. 118 duo extrema in genere -ant virtutem, sed multa in specie. 484 p.253,12 est . . . intelligentia practica . . . de actuali, quod -at negotium. sacram. 151 p.99,56 circumstantiae peccati confessi . . . non proprie -ant actum confitendi *eqs.* eth. 3,2,10 p.250a,18 -at eum *(fortem)* magnificentia. metaph. 11,1,8 p.470,47 (ed. B. Geyer. 1964) quae et quot -ant generationem substantiae sensibilis. *al.* **B** *natur.:* Albert. M. animal. 9,75 quae consueverunt . . . -are partus.

adi. **circumstans,** -antis. **1** *in circuitu exsistens – ringsum befindlich:* **a** *de hominibus i. q. in circuitu astans, praesens – ringsum stehend, anwesend:* Dipl. Arnulfi 110 cum consensu . . . -ium fidelium. Capit. reg. Franc. 252 p. 247,2 subscriptio . . . responsione innumerabilium -ium presbyterorum . . . confirmata. Thietm. chron. 3,22 quidam ex -bus Grecis. *al.* **b** *de rebus:* **α** *natur. i. q. circumdans – umgebend:* Albert. M. animal. 7,167 ex -e frigido aquae. veget. 2,130 diversitas substantiarum, quae sunt -es fructum. 3,20 calore . . . aeris -is. 6,177 propter -es casas. *ibid. saepe.* **β** *iur. i. q. in circuitu adiacens – umliegend, ringsum angrenzend:* Cod. Frid. 11 (post 957) pratorum iugera . . . cum ligno ibi -e. Chart. Rhen. inf. I 355 cum . . . potestate forestaria in silvas -es. Gesta Karoli M. p.151,20 -es provincias predictis terris attinentes. **2** *mus. i. q. circumflexus – auf- und absteigend:* Remig. Altiss. mus. p.76a,29 alia *(modulatio)* peripheres *(ex Mart. Cap. 9,958)* . . ., hoc est -s, reflexa.

subst. **1. circumstantes,** -ium *m. qui in circuitu astant, praesentes – die Umstehenden, Anwesenden:* **1** *gener.:* Wett. Gall. 30 p.274,28 eum presbyter ceterique -es levaverunt. Walth. Spir. Christoph. I 20 -ium multitudo. Thietm. (?) chron. 4,36 crucem in fenestra . . . -bus se videre manifestavit. Adam gest. 2,75 retulit . . . -bus (-con- *A 1*). *al.* **2** *publ., eccl., iur.:* Conc. Karol. app. 9c p.851,22 imperator . . . interrogavit cunctos -es. Trad. Ratisb. 52 nomina -ium. Berth. (?) annal. a.1077 p.293,14 -es . . . aspergere. Consuet. Marb. 81 (Spicil. Friburg. X. 1965) -ium devotio. *al.*

2. circumstans, -antis *n. quod in circuitu est, regio circumsita – das ringsum Befindliche, Umgebung:* Norb. Iburg. Benn. 14 p.880,1 mons . . . similis . . . -bus densitate silvarum. Frid. II. Imp. art. ven. 2 p.191,5 quoniam . . . non poterit videre *falco* . . . -ia, unde timere possit. Albert. M. animal. 7,101 calor -is. 16,88 qui *(aer)* circumstat sine alio -e. Theod. Cerv. chirurg. 1,6 p.137D cum . . . nigrescunt circun-ia vulneris. *al.*

circumstrepo (-rip-), -ere. **1** *proprie:* **a** *cum strepitu circumsistere – lärmend einkreisen:* Albert. M. animal. 4,80 -unt *piscatores* eos *(pisces).* **b** *in circuitu strepitum facere – ringsum lärmen:* Carm. de Karolo et Leone 240 -it agmen equorum. Ruotg. Brun. 4 p.5,24 turbarum -entium assiduitas. *al.* **2** *translate i. q. ex omnibus partibus perturbare – von allen Seiten beunruhigen:* Dipl. Heinr. II. 34 p.37,39 -ipentibus undique . . . seditionibus et . . . dissensionibus. Epist. Hann. 47 p.91,21 in . . . tantis, quę modo -ant, curarum ęstibus.

circumstrictus, -a, -um. *circumvinctus – ringsum gefesselt:* Mirac. Genes. Hier. 16 catena -us trahebatur *insaniens.*

circumstripo *v.* circumstrepo.

***circumsubiecta,** -orum *n. quae in circuitu supposita sunt – das ringsum darunter Befindliche:* Albert. M. summ. creat. I 4,62,7 p.661a,25 deiformes rotae . . . habent . . . revelationes . . . secretorum manifestatione et -orum (*PG 3,340A* τῶν περιπεζίων) reductione.

circumsultus *v.* circumfulcio.

***circumsuperaedificatus,** -a, -um. *in circuitu superstructus – ringsum darüber errichtet:* Theod. Hirs. loc. sanct. 12 p.31,17 domus huic sacro -a.

circumsurgens, -entis. *undique ascendens – rundum aufsteigend:* Andr. Strum. Ioh. 75 p.1099,11 inter capillos . . . flammae -es intrabant. *Pape*

circumtego (-cun-), -tectum, -ere. **1** *proprie:* **a** *in circuitu contegere – ringsum be-, verdecken:* Bovo Corb. Boeth. 12 necesse est terram undique aut aquis aut aere -i. Wilh. Hirs. const. 2,57 p.1125B locus . . . undique -tus. Theoph. sched. 3,91. *amicire – bekleiden:* Vita Otton. Bamb. III 1,6 p.10,19 vestimentis lugubribus -tus. **b** *cingere – umschließen:* Metell. buc. 10,31 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) quę *(pars templi)* medio compar cyclo -it altar. **2** *translate i. q. protegere – beschützen, behüten:* Liber diurn. 46 p.38,7 ut sua te munitione -at *(item de Deo:* Theod. Amorb. Mart. 8 servos suos . . . circuntegere. *al.).* Epist. Vienn. 20 ut . . . te Petri dextera -at. *v. et p.602,36.*

subst. **circumtecta,** -orum *n. quae in circuitu superposita sunt – das ringsum Daraufgedeckte:* Petr. Cas. (?) chron. 4 praef. p.756,16 ut *ignis,* cum paleis circum circa tegitur, . . . nec -a depascit *eqs.*

circumterminans, -antis. *in circuitu determinans – ringsum abgrenzend:* Albert. M. summ. creat. I 3,8,4 p. 406b,6 Deus incircumscriptibilis est, omnia -s.

circumtero, -trivi, -ere. *terebrando in circuitu efficere – durch Bohren ringsum anbringen:* Abbo Sangerm. bell. 1,298 quibus *(tentoriis)* -vere (gloss.: conposuerunt) meatus *milites.*

circumtexo, -ere. *circumvolvere – herumwickeln:* Albert. M. animal. 1,302 oportet ipsa fila nervi -i sibi in panniculum, qui concludat eam *(carnem).*

circumtollo, -ere. **1** *in circuitu auferre – ringsum beseitigen:* Albert. M. pol. 7,9k p.694b,14 montana -ere (7,9l p.695a,24sq. ᶜ-ere [*p.1331a,4* περιαιρεῖν] m. locaᵃ, id est velle muris non occupare m. loca et -ere muris et turribus). **2** *adimere – entziehen:* Albert. M. pol. 6,1cc p.566,12 -ere (*p.1318a,1* περιαιρεῖσθαι) potentiam. *ibid. al.* **3** *?privare – ?berauben: v. l.39.*

circumtondeo, -tonsum, -ere. *in circuitu tondere – ringsum scheren:* Epist. Teg. I 13 quia nullus timet . . . -sus nec Deum nec hominem. Chart. civ. Spir. 105 siqua de filiabus nostris per se ipsam -sa fuerit . . . et super huiusmodi circumtonsura duorum proximorum eius . . . consensus transgressa fuerit. Dipl. Karoli M. 269 p.397,3 (spur.) ut Frisones . . . sint usque ad summitatem aurium -si (-cisi, aurium auro -fulsi *var. l.*).

circumtono, -are. **1** *trans. i. q. in circuitu tonare – rings umdonnern, umtosen:* Epist. var. II suppl. 10 p.635,11 nos hostis armis -at. Annal. Zwif. II a.1206 Marte forti -at arcem. **2** *intrans.:* **a** *huc illuc saevire – hin und her toben, wüten:* Chron. Albr. a.1190 p.866,38 -antis inter imminentem hyemem et mare litigii. **b** *in omnium ore esse – in aller Munde sein:* Vita Adalb. Prag. II 19 (MGScript. XV p.1184,1; c. s. XII.) -antibus . . . signorum preconiis.

***circumtonsura,** -ae *f. actio circumtondendi – das Rundum-Abscheren: v. l.47.*

circumtorqueo, -ere. *circulatim vertere – kreisförmig herumdrehen:* Theoph. sched. 3,76 corrigiae . . . in serico filando -entur.

circumtrahens, -entis. *per errorem i. qui huc illuc raptatur – hin und her gezerrt:* Annal. Mell. Vind. I a.1278 p.710,10 viscera heroum a canibus et avibus -cium.

circumtremens, -entis. *in circuitu inquiete errans – unruhig umherschweifend:* Albert. M. animal. 1,154 -es . . . et prominentes occuli . . . voluptatibus deditos ostendunt.

***circumtruncatus,** -a, -um. *mutilatus – verstümmelt:* Epist. pont. Rom. sel. I 2 p.44,27 (ex conc. a.680) non congruit orthodoxis . . . -as sanctorum patrum voces deflorare.

[Rudolph]

***circumtrusus** (-con-), -a, -um. *in circuitu transfixus – ringsum durchbohrt:* DYASC. p.159^{b},22 in vasculo fictili non pitato, sed circontruso *(i.* perforato *ed.)*.

***circumtubicinans,** -antis *m. qui concinit (communi cantui) – einer der (in den gemeinsamen Gesang) einstimmt:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,14 p.591^{b},6 universaliter non -es (*PG 3,432^{C}* οἱ . . . ἀπερισάλπιγκτοι), id est nullo modo concinentes aliis . . ., et hi sunt infideles.

circumvado, -ere. *circumquaque discurrere – umherlaufen:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.49,8 *falco* stans prope gruem -it, ut videat carnes.

***circumvagatio** (-aca-), -onis *f. circuitus – Umlauf, Kreislauf:* BEDA temp. rat. 5,35 primitivae lucis circuitu . . . aera vacuum sua -e (-ca- *N*) lustrantis.

circumvago(r), -are (-ari). *in circuitu percurrere – auf einer Kreisbahn durchlaufen:* CARM. de temp. rat. 664 caelum . . . -ant septem planetae.

circumvagus, -a, -um. *huc atque illuc se curvans – sich hierhin und dorthin windend:* EGBERT. fec. rat. 1,668 tamquam -us amnis.

circumvallatio (-cio), -onis *f. inclusio, obsessio – Einschließung, Blockade:* ALBERT. AQUENS. hist. 11,41 propter illorum *(Turcorum)* miram . . . per agros discursionem et -em. PAUL. BERNR. Greg. 109 castelli. HEINR. TREV. gest. 17 p. 424,4 de . . . -cione monasterii.

circumvallo, -avi, -atum, -are.

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *in circuitu tutum reddere – ringsum sichern, schützen:* CHRON. Ebersh. 23 amnem . . . derivari fecit et totum monasterium aquam deducendo -it *(sic?). refl. i. q. vallo se circumdare – sich mit einem Schutzwall umgeben:* CHART. archiep. Magd. 300 p.375,20 (a.1159) nisi ad . . . securitatem semetipsos -are . . . eis precipiatur. **2** *circumsaepire – ringsum einhegen:* ANNAL. Geng. a.1075 (MGScript. V p.390,7; a.1100) agrum. **B** *latius:* **1** *circumcludere – ringsum einschließen:* BEDA hist. eccl. 4,28 p.271,22 -ante aggere. HEITO Wett. 2 in tanto . . . horrore et . . . terrore -tus frater. CHART. Bern. II 129 (a.1234) quod *(pratum)* . . . monasterii bonis adiacet et quasi -atur. **2** *cingere – umzingeln, umringen:* THIETM. chron. 1,4 hostili -tus agmine. HIST. de exp. Frid. imp. p.57,6 plus quam trecentis equitibus -ti. *obsidere – belagern:* VITA Boniti 23 (MGMer. VI p.131, 10) urbem exercitu -ari contendunt. **3** *circumstipare – umdrängen:* VITA Liutg. I 27 p.72,6 quem *(collem)* -verant. ANNAL. Rod. a.1122 p.703,33 feretrum. **4** *circumstare – herumstehen:* HROTSV. prim. 536 coetu . . . -ante sororum. **5** *circumlustrare – ringsum durchwandern:* WILLIB. Bonif. 4 p.17,3 multis illarum -tis . . . terrarum partibus. **6** *circumvolitare – umschwärmen:* ALDH. virg. I 4 p.231,19 apis . . . genestarum cacumina -antes (WILLIB. Bonif. 5 p.22,20 a. . . . herbarum copiam . . . -at [-volat 4]).

II *translate:* **A** *protegere – schützen:* DIPL. Conr. II. 132 eandem *(silvam)* . . . banni nostri districtu -vimus (DIPL. Heinr. III. 24 saltum). **B** *comprehendere – um-, erfassen:* VITA Norb. I 9 p.680,6 horror nimius et ventus turbinis -vit eum. **C** *premere – bedrohen:* CHRON. reg. cont. II a.1202 p.172,4 cernens se totius honoris . . . -tum dispendio. **D** *mus. i. q. discernere – unterscheiden:* AUREL. REOM. mus. 19 p. 55^{a},18 nisi *toni* . . . perspicaciore antea -entur oculo *eqs.*

adi. **1. circumvallans,** -antis. *in circuitu habitans – ringsum ansässig:* WILLIB. Bonif. 8 p.43,2 ob . . . -ium barbarum gentium seditionem.

2. circumvallatus, -a, -um. **1** *circumdatus – rings umgeben (usu praed.: v. supra l.39.41):* ALDH. ad Acirc. 3 p. 72,5 dum . . . mundi factura septenis caelorum orbibus . . . -a cingitur. **2** *tutus – geschützt:* LAUDES Veron. 19,2 (MG Poet. I p.121; a.781/810) es -a custodibus sanctissimis. TRAD. Teg. 186 sub vinculo anathematis a domno apostolico -os nos insinuamus.

circumvector, -ari. *huc illuc vehi – umherreiten:* VITA Norb. II 54$^{in.}$ voluit . . ., ut asellis -rentur.

***circumvehibilis,** -e. *in circuitu mobilis – auf einer Kreisbahn beweglich:* ALBERT. M. metaph. 11,2,27 p.517, 47sq. (ed. B. Geyer. 1964) quod unum -e (*p.1074^{a},28* φορά) astrum . . . sit causa alterius -is. *subst. neutr.:* ALBERT. M. metaph. 11,2,27 p.517,43 (ed. B. Geyer. 1964) nec potest dici, quod sit alicuius -is illud movens nisi astrorum.

circumveho, -vexi, -vexum, -ere. **1** *circumducere – herumführen:* WOLFHER. Godeh. II 4 *puerum* secum per diversa . . . itinera . . . -xit. **2** *in circuitu movere – auf einer Kreisbahn bewegen:* ALBERT. M. metaph. 11,2,27 p.517,41 (ed. B. Geyer. 1964) omnis ferentia sive circulatio est alicuius, quod -itur. p.517,55 omnis circulatio eorum, quae -untur (*p. 1074^{a},26* φερομένου).

subst. **circumvexum,** -i *n. quod in circuitu movetur – das auf einer Kreisbahn Bewegte:* ALBERT. M. metaph. 11,2, 27 p.517,37 (ed. B. Geyer. 1964) quod omne . . . movens . . . est movens non propter se, sed gratia -i (*cf. p.1074^{a},25* φερομένου).

***circumvelamen,** -inis *n. exstinctio cooperiendo effecta – Tilgung (durch Zudecken):* ALBERT. M. cael. hier. 15,11 p. 439^{b},10 -e (*PG 3,336^{D}* περικαλύψει), id est deletione, assimilativum intellectualium vestigiorum; dicitur . . . de leone, quod cauda delet vestigia (*sim.* summ. creat. I 4,61,6 p.658^{b}, 46).

circumvelo, -atum, -are. *in circuitu operire – ringsum verhüllen:* HONOR. AUGUST. spec. p.888^{A} cyconia . . . plumis nudata a pullis alis -atur. ALBERT. M. eccl. hier. 4,2 p.639^{a},10 -tum (*PG 3,473^{A}* περικεκαλυμμένον), scilicet chrisma, pennis. summ. theol. I 7,32,2,2 p.347^{a},6 divinum radium . . . sacris velaminibus -tum. *al. v. et p.624,25.*

adv. ***circumvelate.** *circuitione quadam – indirekt:* ALBERT. M. summ. theol. II 10,39,1,1,1 p.431^{b},31 omnes beati angeli -e vident. *Rudolph*

***circumvenientia** (-con-), -ae *f. deceptio – Täuschung:* ROD. GLAB. hist. 2,12 p.38,32 mendatiorum circon-ę, fraudes.

circumvenio, -veni, -ventum, -ire. *script.* -cun-: ADAM gest. 3,8 p.149,5 *cod. A1.*

I *proprie:* **A** *circumdare, cingere, opprimere – umzingeln, einschließen, überfallen:* **1** *in univ.:* POETA Saxo 1,292 populus Saxonicus . . . a tergo -tus fuit atque fugatus. THIETM. chron. 7,57 milites . . . catervam dolo -entes. HIST. de exp. Frid. imp. p.56,5 repente Grecorum insidiis nostri -untur. *al. in ludo abaci:* Ps. ODO CLUN. rhythmimach. p.287^{a} quinarius, septenarius ab hostibus -ti . . . captivantur. **2** *c. colore quodam i. q. praevenire – überraschen:* BERTH. (?) annal. a.1073 p.275,50 subita tempestate -ti. **B** *medial. i. q. in circuitu porrigi – sich im Umkreis erstrecken:* RAHEW. gest. 3,37 ambitus eius *(sc. Mediolani)* supra centena stadia (stadiis *Oros.*) -itur.

II *translate:* **A** *in malam partem:* **1** *fallere, decipere, fraudare – täuschen, betrügen, hintergehen (cf.* GLOSS. I 109, 29 St.-S. -it pisuihhit. *saepe):* **a** *in univ.:* DIPL. Otton. III. 222 p.635,20 cives nefanda deceptionis fraude nos -endo decipientes. HUMB. Sim. 2,17 p.158,42sq. unus *(sc. negotiator)* eorum . . . -it et -itur. CHART. Westph. V 202 fedus, quod Iosue cum Gabaonitis inivit -tus. *al. refl.:* HRABAN. hom. I 16 p.34^{B} nemo se -at. 66 p.126^{B}. **b** *c. colore quodam:* **α** *in fraudem pellicere – in eine Falle locken:* ALDH. virg. I 57 cum . . . principem . . . -ire moliretur *Iudith.* **β** *prodere, deserere – verraten, im Stich lassen:* NOTKER. BALB. gest. 2,12 p.71,12 Karolus a propriis est . . . cassa fraude -tus. WIDUK. gest. 2,39 rex a ducibus suis -tus. **γ** *fraude vitare – umgehen:* ACTA imp. Winkelm. I 33 p.27,7 (a.1209) preceptalem . . . paginam . . . -ire. **2** *persuadere, inducere – über-, bereden, verleiten:* **a** *in univ.:* CONC. Karol. 37,6 fideles ad res suas dandas non sunt cogendi neque -endi. CHRON. Erf. mod. I a.1147 p.176,11 sermonibus territi et -ti . . . Iherosolimam . . . proficiscuntur. CHRON. reg. cont. III a.1209 p.229,37 -ta a papa . . . marchiam . . . tradidit. **b** *c. colore quodam i. q. devincire – umgarnen:* HROTSV. Bas. 113 quis blanditiis -it *te* simulatis? *al.* **3** *urgere, molestia afficere – (be)drängen, belästigen:* **a** *in univ.:* WIDUK. gest. 1,33 ei *(regi)* ab inimicis -to iocundius . . . esse. THIETM. chron. 2,33 quamvis multa senectutem suam -rent incommoda *(cf. Hor. ars 169).* DIPL. Loth. III. 60 ęc-

[Schmidt]

clesiam . . . malo ingenio -ire. CHART. Oelsn. 69 non circumductus nec ab aliquo -tus . . . villam . . . contuli. *al.* **b** *c. colore quodam i. q. in discrimen vitae adducere – in Lebensgefahr bringen:* AESCULAPIUS 19 p. 24,9 empyicos spissum habentes pulsum . . . -it passio. **B** *in bonam partem i. q. convincere – überzeugen:* DIPL. Heinr. III. 61 episcopus . . . nostro . . . prudenti -tus consilio.

***circumventilatio,** -onis *f. excursio, vagatio – Ausflug, Herumtreiberei:* GESTA Trud. cont. I 8,10 p. 276,25 dies rogationum . . . erant . . . quasi . . . mollium iuvenum lascivae -es.

circumventio (-cio), -onis *f. script.* -con-: CHART. Helv. arb. 134 p. 207,35.

I *proprie:* **A** *inclusio – Einschließung:* HIST. Walc. 66 quatinus . . . ab . . . insolenti -e erueretur *abbas.* 71 in mortis angustia positus armorum -e. **B** *vagatio – Herumreiserei:* DESID. CAD. epist. 2,8 quia non, ut multi giroaci, -ciones pretendit *presbyter.*

II *translate:* **A** *fallacia, deceptio – Täuschung, Betrug (cf.* GLOSS. I 202,13 St.-S. -es pisuihhida. *al.):* **1** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 8 p. 43,26 ut . . . aversa animarum -e cognitio christianitatis innotesceret. HUMB. Sim. 2,17 p. 158,42 est . . . eis *(negotiatoribus)* . . . communis -o fratris *eqs. (cf. Vulg. I Thess. 4,6).* CHART. march. Misn. II 412 -e . . . eam *(traditionem)* infringere vel cassare. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *ars belli – Kriegslist:* ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1248 cives per -em insultum . . . facientes. *al.* **b** *consilium callidum – Intrige:* CHART. Hamb. 26 p. 36,10 (a. 906/08) de . . . episcoporum iniqua -e. **c** *ausus fallendi – Täuschungsversuch:* CHART. Raitenh. 57 p. 53,2 (a. 1203) decimationes in usus fratrum . . . sine omni dolo et -e . . . transeant. **B** *sollicitatio – Verführung:* LEX Sal. Karol. 41,2 si quis servum . . . per -em (conventionem *K 18*) de servitio domini sui abstraxerit. CHART. Argent. I 230 p. 180,1 (a. 1232) illaqueare . . . fideles . . . suis -bus cupientes *haeretici.* **C** *vexatio – Bedrängung:* **1** *in univ.:* HELM. chron. 72 p. 138,19 defendit se dux de -e principum, qui insidiabantur animae eius (107 p. 210,6. p. 210,19 clerum . . . defensavit a -e p.). **2** *c. colore quodam i. q. vis – Gewalttat:* CHART. Livon. A I 452 p. 566,36 (a. 1277) iniuriis et -bus in rebus et corporibus . . . afficere.

circumventor, -oris *m. corruptor – Verfälscher:* ARNOLD. LUB. chron. 5,28 p. 208,6 -es veritatis.

circumversio, -onis *f. log. i. q. conversio – Umkehrung:* LIBRI Karol. 4,23 p. 220,3 non . . . hęc -o rationabiliter stare potest. p. 220,23. HETTI (?) interr. p. 92,32 non . . . duplicem relationis -em *cum nomine Patris* in nomine sancti spiritus inveniri potest.

circumverso, -are. *in circuitu iactare – herumschleudern (in imag.):* AMARC. serm. orat. 33 p. 214 (ed. K. Manitius. 1969) non me Stigiam -are Caripdim permittas *(sc. Deus).*

***circumvertibilis,** -e. *in circuitu mobilis – im Kreis herum verstellbar:* HERM. AUGIENS. util. astrolab. 2,1 p. 405[A] horologicum instrumentum, quod . . . -em habet sciotherum.

circumverto, -ere. **1** *gener. i. q. circumagere, circummovere – (herum)drehen, -bewegen:* THEOPH. sched. 3,60[in.] lignum, cum quo possit -i *ferrum tornatile.* 3,84[in.] HILDEG. vit. mer. 4,53 p. 174,4 ut faber . . ., qui folle ignem examinat et qui eum undique -it. **2** *log. i. q. convertere – umkehren:* LIBRI Karol. 4,23 p. 220,13 -i . . . nequaquam possunt . . .: 'si dies est, lucet' *eqs. ibid. al.*

circumvestio, -itum, -ire. *in omnibus partibus amicire – ringsum bekleiden:* **1** *strictius:* HIST. Torn. app. I 10 filius regis purpura et auro -itur. **2** *latius i. q. cingere – umschließen:* GESTA Ern. duc. I p. 17,35 castrum . . . -tum muro. ALBERT. M. veget. 2,52 ligneae tunicae *plantarum* artatae per alias sese -entes.

***circumvicinus,** -a, -um. **1** *de rebus i. q. in circuitu situs – im Umkreis liegend:* DIPL. Otton. II. 238 p. 267,14 -is opidis. CHRON. Ved. p. 688,12 -a castra vastat. CHART. Rhen. med. I 368 p. 426,11 de possessionibus -is. *al.* **2** *de hominibus i. q. in circuitu habitans – im Umkreis ansässig:* ADAM gest. 1,50 p. 51,1 -i quinque episcopi. GESTA Tull. 37 a . . . -is huius sedis adversariis. *subst. masc. plur. i. qui in circuitu habitant – Umwohner:* FUND. Werth. app. p. 168,18 locus . . . a -is . . . nomen accepit. CHART. episc. Hild. I 296 p. 281,34 collaudantibus . . . -is, quorum antea communis fuit *silva. al.*

***circumvio,** -are. *circumire – umherziehen:* CHRON. Pol. 3,15 cum . . . huc illucque circa fluvium -ret (circumaret [circuuiaret *ut vid.*] *H*).

circumundique *adv. ex omnibus circumcirca partibus – von überall ringsum her:* VITA Serv. 13 p. 58,2 illo talibus occupato atque aliis -e (undique *H*) strepitu vario.

circumungo, -ere. *undique illinere – rundherum aufschmieren:* THEOPH. sched. 3,88 -e resinam.

***circumvociferantes,** -ium *m. qui in circuitu clamant – die ringsumher Schreienden:* ALBERT. AQUENS. hist. 9,52 p. 625[a] -ium strepitu.

***circumvolatio,** -onis *f.* **1** *proprie i. q. actio in circuitu volitandi – das (Um-)Kreisen, Umflug:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 capit. p. 195,10 de -e fienda super caput falconarii. *in imag. c. sensu insidiandi:* ALBERT. M. summ. theol. II 7,28,1 p. 305[a],35 dicitur tentatio . . . insidiatio et -o *diaboli.* **2** *meton. i. q. ambitus volationis circularis – Kreisflugbahn:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 206,24 gira sue *(sc. falconis)* -is. *ibid. al.*

***circumvolatus,** -us *m.* **1** *proprie i. q. actio in circuitu volitandi – das (Um-)Kreisen, Umflug:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 207,7 quod non poterit *falco* aves capere de suo uno -u. p. 224,27 propter tedium, quod habebit de -u. **2** *meton. i. q. ambitus volationis circularis – Kreisflugbahn:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 247,12 quod falco ascendisset ad consuetam altitudinem sui -us. *ibid. al.*

circumvolito, -avi, -are. **1** *trans. i. q. volando circumire – umfliegen, -schweben, -flattern:* **a** *proprie:* CARM. de Karolo et Leone 140 amnem -at genus omne volucrum. MIRAC. Bert. 44 p. 517,23 tres columbe . . . campanarium . . . videntur ter -are. *al. de angelis:* SYLL. Sangall. 23,29 sancti feretrum -ando. *circumstrepere – umschwirren:* ECBASIS capt. 232 bruchi . . . me -bant. **b** *per compar. c. sensu visitandi:* WILH. CLUS. Bened. praef. p. 197[b],14 ceu apes prudentissima -ando . . . monasteria. **2** *intrans. i. q. huc illuc circumferri – hin und her fahren:* REIN. LEOD. fulm. (MG Script. XX p. 612,40) aliquandiu -ans . . . pallium dumtaxat . . . scidit *fulmen.*

circumvolo, -avi, -are.

I *trans.:* **A** *proprie:* **1 a** *strictius i. q. volitando circumire – umfliegen, -schweben:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 80,7 viderunt agmen . . . avium exercitum . . . -are. *de angelis:* TRANSL. Marci in Aug. 9 usque dum illi hunc locum -ant. *de panno:* VITA Norb. II add. 1,5 sericum . . . basilicam . . . -ans. **b** *latius i. q. volitando pervagari – umherfliegend durchstreifen:* WILLIB. Bonif. 5 p. 22,18 ad instar . . . apis, quae . . . camporum -at arva *eqs. v. et p. 635,50.* **2** *rotare – herumschwingen:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 60,22 debet -are (-volvere *BNPV*) loyrum *falconarius.* **B** *translate:* **1** *de hominibus:* **a** *circumsilire – umspringen:* MANEG. ad Gebeh. 15 p. 338,18 *(per compar.)* sanctimoniales . . . incestuoso hinnitu more emissariorum -are. **b** *ordine celeriter visitare – der Reihe nach eilend besuchen:* BRUNO QUERF. Adalb. A 19 horum *(sanctorum)* sacra domicilia . . . Adalbertus pede -at. **c** *vagando circumire – herumstreichen (um):* IOCUND. Serv. 68 (MGScript. XII p. 120,12; c. s. XIII.) -vit civium edes *freneticus.* **2** *de mari i. q. circumluere – umspülen:* WILH. APUL. gest. 1,541 hunc *(pontem)* utrimque maris -at unda.

II *intrans.:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. volitando circumferri – im Kreis herum fliegen, kreisen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 116,10 alie *(aves)* . . . in girum -ando ascendunt. 6 p. 208,3sq. quod falco non -et ime et quod duret in -ando. *ibid. saepe. de luna i. q. ambire – umlaufen:* BEDA temp. rat. 18,33 illa parte caeli -at luna. **2** *latius i. q. iuxta volare – danebenher fliegen:* BEDA hist. eccl. 3,19 p. 166,8 duos *(angelos)* ab utroque latere -antes. **B** *translate:* **1** *de hominibus i. q. oculos circumferre – rings umherblicken:* TUTO

[Schmidt]

opusc. 1,17 p.48,15 libero aspectu ad praeoccupandam venientis praesentiam -at. **2** *de rebus i. q. celeriter discurrere – sich schnell verbreiten:* TRANSL. Libor. 16 tantorum signorum late -ans fama.

adi. **circumvolans,** -antis. *circumdans – umgebend:* RUP. TUIT. spir. 3,27 p.1668C per -em nos misericordiam.

circumvolvo, -volvi, -volutum, -ere.

I *de actione circumagendi:* **A** *proprie:* **1** *trans. i. q. torquere, versare – (herum)drehen:* **a** *strictius:* TRANSL. Adelph. 12 (MGScript. XV p.296,17; s. IX.med.) alabrum. WILH. HIRS. const. 1,15 p.947A manum utramque . . . coniunge et . . . -e. THEOPH. sched. 3,80med. -at unus ferrum curvum. ALBERT. M. animal. 22,145 *ursi* -unt rotas. *al.* **b** *latius:* **α** *(agitando) in orbem movere – (beim Umrühren) im Kreise bewegen:* HERACLIUS I 14,6 -atur arundo. *expressius i. q. agitare – umrühren:* HERACLIUS II 3 p.51,18 -e manibus tuis illud *(plumbum liquefactum).* **β** *in circuitu iactare – im Kreis herum schleudern:* AGIUS vita Hath. 11 *(in somnio)* se . . . cum rota, quam fluvius . . . circumegerat, -i (*sim.* LAMB. LEOD. Matth. IV 23). **2** *intrans. vel refl. i. q. volutari – sich (herum)wälzen:* RHYTHM. 38,8,3 huc illucque -entes (-vov- *var. l.*) efflabant passim animas. NIVARD. Ysengr. 3,269 rector *(sc. leo)* . . . se -it *(sc. in alterum latus).* **B** *translate:* **1** *ex omnibus partibus reputare – allseitig überdenken:* CHART. Turg. III 397 p.158,12 (a. 1258) -tis omnibus circumstanciis ecclesie nostre. **2** *mus. i. q. circumflectere, cantando sursum et deorsum movere – beim Singen auf- und absteigen lassen:* AUREL. REOM. mus. 16 p. 51b,32 quae *(varietas)* finem . . . versiculi pernimium -it. 19 p.57b,32 syllaba 'le' terna -itur iteratione (p.59a,40 vigesima secunda . . . s. . . . ideo non incurvatur per anfractus inflexionum, quia . . . ab altera subsequitur s., quae -itur *eqs.*). *ibid. al.* **3** *natur. usu medial. i. q. commutari – sich umwandeln:* ALBERT. M. animal. 7,167 interius humidum -itur . . . et concrescit in testam.

II *de actione circumligandi:* **A** *circumplicare – herumwickeln, -schlingen:* ARBEO Emm. 39 -to pallio, ut mos nuptiarum conpellit. WANDALB. Goar. 2,28 p.370,25 extrema funis dorso et ventri -ta. *medial. vel refl. i. q. se circumplicare – sich umschlingen, sich herumranken:* ALBERT. M. animal. 8,123 'inveniuntur *celethi* -ti' quasi colligati 'ad invicem'. veget. 6,322 quae *(volubilis)* -it se plantis iuxta se positis. **B** *obvolvere, involvere – umwickeln, einwickeln, -hüllen:* **1** *gener.:* THEOPH. sched. 3,82med. -es panno totum lignum. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.60,30 stercus . . . -tum viscositate quadam pannosa. ALBERT. M. animal. 8,135 captam *muscam* intexit *aranea* filo . . . -endo eam. **2** *techn. i. q. circumducere – umziehen:* THEOPH. sched. 2,27 -ens illud *(vitrum pictum)* plumbo.

adi. **circumvolutus,** -a, -um. *mus. i. q. circumflexus – auf- und absteigend:* REMIG. ALTISS. mus. p.76a,33 'peripheres', -a, rotunda *modulatio est eqs.*

***circumvolutio,** -onis *f.* **1** *proprie i. q. circumactus, versatio – (Um-)Drehung, Drehbewegung:* **a** *de rebus:* BOVO CORB. Boeth. 19 coeli ac siderum mirabilem . . . in diversa -em . . . Dei . . . fieri virtute. HILDEG. div. op. 1,2,32 p.779C fortitudine -is firmamenti. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p.210,26 debet loyrum . . . post . . . tres -es iactari. ALBERT. M. cael. 2,3,8 p.187b,6 ex -e terrae. caus. univ. 2,5,19 p.612b, 32 turbo . . . ventus est . . . aerem motu -is circumferens. *ambitus – Umlauf:* HILDEG. scivias 3,12 p.730A inquietudinem -is suae *(solis et lunae). v. et l. 56.p.602,9.* **b** *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 12,138 talia *(animalia)* indigent multa -e. SALIMB. chron. p.635,14 percussit *lapide* super caput equi . . ., ita ut equus fere caderet cum -e horribili. **2** *translate:* **a** *perpetua reditio – ständige Wiederkehr:* HILDEG. vit. mer. 5,45 p.200,19 quae *(sollicitudo saeculi)* . . . fructum inquinationis . . . in -e nequissimarum curarum profert. **b** *mus. i. q. circumflexio (modulationis) – das Auf- und Absteigen (der Melodie):* AUREL. REOM. mus. 19 p.57b,39 post primam -em. p.59b,8 octava decima syllaba . . . -em ac circumflexionem recipit *eqs.*

circumustus, -a, -um. *ambustus – ringsum gebrannt:* RADBOD. carm. 4,37 quo *(igne dilectionis Christi)* velud ambusti (gloss.: -i) testę nil flexilis instar duruerant hostes.

circun- *v.* circum-. *Schmidt*

circus, -i *m.* (κιρκός) *acc. sg.* ciram (cyram, quiram *var. l.*): CHRON. Fred. 2,20.

I *gener. i. q. orbis, gyrus – Kreis:* **A** *strictius:* **1** *de linea circinationis:* CARM. satyr. 14 (ZDtPhil. 4. 1873. p.145; s. X.) -i formans hinc inde rotundi centro productum tendit conducere motum. **2** *de orbe caelesti:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,211 -us tenet Arctophilaca secundus *eqs.* **3** *de motu circulari:* RHYTHM. 76,7,3 gloriam . . . girans in -o *pavo.* **B** *latius:* **1** *de rebus circuli formam exhibentibus (cf.* GLOSS. III 296,50 St.-S. -us vel circulus vel ciclus i. rinc. *al.):* **a** *diadema, corona – Kronreif:* ODO Ern. duc. 5 p. 345A rex . . . portans in vertice -um. **b** *ligamen doliarium – Faßreifen:* REGISTR. Frising. 8 p.16,26 conparare picem et -os. **c** *de margine tholi i. q. rota – (herumlaufendes) Gesims, Scheibe:* MIRAC. Bert. 3 p.510,48 unus artificum . . . stans super eodem -o. **d** *orbis (terrarum) – (Erden-) Rund:* IOCALIS 200 in mundi -o. **2** *coetus, consessus – Runde, Reigen:* CARM. Cantabr. 26,9 hoc viret in -o Merehilt. ADAM gest. 2,35 p.96,10 cum staret in medio populi -o (2,61 p.121,12). HUGO FLAV. chron. 2 p.488,12 in -o *(concilii)* residere. **3** *circuitus, periodus – Kreislauf, Wiederkehr:* DUNGAL. epist. 1 p.578,2 ut . . . vitam in multos extendat annorum -os *Deus.* SALOM. III. carm. 2,117 annuus ut . . . diem -us revocabit eundem.

II *spec. i. q. amphitheatrum, arena – Circus, Arena (plerumque de loco certaminis vel spectaculorum; de loco conventus: l.34sq.):* **A** *proprie* (*cf.* GLOSS. II 397,50 St.-S. -um spilehus): ALDH. virg. I 36 p.283,19 spectante -i caterva. PAUL. DIAC. Lang. 4,30 levatus est Adaloaldus rex . . . apud Mediolanum in -o. RATHER. coni. 14 p.542A in -um, quod arena dicitur, . . . urbis *Veronae.* EGBERT. fec. rat. 1,848 -us (*syn.* palestra) adhuc olet, is sua quo vestigia flexit. THEOD. TRUD. Bav. 7 -i frequentiam declinare. RAHEW. Theoph. 151 in -um veteresque ruinas. **B** *meton. de spectatoribus:* GESTA Bereng. prol. 29 haud moveor plausu populi vel munere -i (gloss.: amphitheatri).

cireo *v.* careum. **cirex** *v.* cicer *p.569,49.*

***cirialis** *v.* 2. *cerealis. **ciricium** *v.* ceryceum.

cirinus *v.* cerinus.

*?***ciris** *subst.* (*orig. inc., ni confunditur c.* cerrus) *larix – Lärche:* GLOSS. III 467,47 St.-S. *(inter arbores)* -is et laris leracha.

cirium *v.* citrum. **ciro** *v.* gyro. **cirodes** *v.* choeras.

cirographum *v.* chirographum.

cirogrillus *v.* choerogryllus.

cironia *v.* cydonius. **cironius, -um** *v.* chironius.

cirosis *v.* scirrhosis. ***cirospelethos** *v.* *choero-.

***cirostringa** *v.* *chirostringa. **cirotarium** *v.* cerotarium.

***cirot(h)eca** *sim. v.* *chiroth-.

cirotum *v.* cerotum. **cirpus** *sim. v.* sci-.

cirratus (cyr-), -a, -um. *comatus – mit langem Haar* (*cf.* GLOSS. III 384,35 St.-S. cy-us slechtherich): CHRON. Magni cont. a.1279 cy-us incessit quasi laicus.

cirrenum *v.* cis.

***cirrosus,** -a, -um. *crispus – lockig:* HUGBALD. carm. 2,6 -i crines confundere colli.

***cirroteca** *v.* *chirotheca.

1. cirrus (cy-), -i *m.* **1** *cincinnus, caesaries (crispa) – Locke, (gelocktes) Haar (cf.* GLOSS. II 592,48 St.-S. -os fas vel cibuloc. III 52,15 -us crul. 689,54 -is lochun. *al.):* ALDH. carm. eccl. 4,7,15 -os capitis ferrata forfice dempsit. virg. II 2177 pulchra comis -isque decens . . . virgo. GESTA Apoll. 257 signavit rapto mortem Proserpina -o. AMARC. serm. 1,233 cursare per atria dicunt cyrris truncatis masclorum more puellas. *al. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,131 tercia *famula Dialecticae* . . . dans operam sane cyrros crispare secundae. **2** *corona (crinium) – (Haar-)Krone (spectat ad Prud.psych.184):* GLOSS. II 546,5 St.-S. -os stragun vel cranza.

[Payr]

2. cirrus (-os), -a, -um. (κιρρός) *flavus – gelb:* PAUL. AEGIN. cur. 99 p.62,2 colliriorum . . . aliquid . . ., quale est . . . chiacon et -os (*3,22,21* κιρρός) cignos. 254 p.203,4 vinum . . . -um et nigrum.

cirsion *v.* crision.

cirsocele (cer-, -ll-, -li) *subst.* (κιρσοκήλη) *nom. pl.* -ae: *l.10.*

varix vel hernia varicosa – Krampfader(bruch): ARS med. 7 p.426,26 cersocelli dicitur venarum inflatio. p.427,15 cersocellae (cersello *G*) dicuntur venarum extollentia, quae testes nutriunt. *Payr*

cirsterna *v.* cisterna. ***cirta** *v.* *cyrta.

cirtus *v.* certus. **cirubsa** *v.* cerussa.

cirvinus *v.* cervinus. **cirvisia** *v.* cervisia.

cirupsa *v.* cerussa. **cirurgia** *sim. v.* chir-.

cirusa *v.* cerussa.

cis *praep. (?adv.: l.20) script.:* cys: *l.20.* scis: *l.24. assim.* cir-: *l.26. struct.: fere c. acc.; c. gen.: l.27; abl.: l.22.*

1 *citra – diesseits (cf.* GLOSS. I 74,4 St.-S. cys [cis *c*] vel citra in aina halp, upiror. 75,4 cis hinont, citra enont. *al. v. et p.650,41):* **a** *de situ:* NITH. hist. 4,3 p.44,6 fisca cis Alpibus consistentia. TRAD. Frising. 899 cis Cuminos montes. CONSTANT. METT. Adalb. 18 cis (scis *3*) citraque Mosam. THIETM. chron. 2,34 cis Renum (ROD. GLAB. hist. 3,38 Gocilo, dux totius primae Retiae regionis cirrenum. CHRON. Reinh. a.1034 p.518,27 in cis Reni partibus). RAHEW. gest. 3,15 p.183,29 cis Alpes. *al.* **b** *de motu i. q. citro – (her)über:* ANNAL. Lauresh. a.756 cis mare venit organus in Francia. FUND. Brunw. 4 p.127,24 *Otto I.* veniens . . . cis Renum in Germaniam. **2** *ante, prope – vor, (nahe) bei:* BERTH. (?) annal. a.1079 p.324,7 cis sanctum Dionisium. CHART. Naumb. 279 p.263,14 cis agros. CHART. ord. Teut. (Thur.) 300 partes . . . mansi siti cis villam Germar. **3** *ultra – jenseits (cf.* GLOSS. III 271,51 St.-S. cis Renum ennent Rines; *v. et D. Schäfer, AbhBerl. 1921. p.379sq.):* CHRON. Merseb. 4 p.175,7 ut parochiam citra Muldam Merseburgensis *episcopus* obtineret, quae vero cis (ultra *4*) esset, Misnensis haberet *(per confusionem ut vid.).* GESTA Magd. 6 p.379,41 se *(sc. Ottonem I.)* multas Slavorum nationes cis (ultra ANNAL. Magd. a.969 p.141,28) flumen Albie . . . convertisse.

compos. c. nom. propr.: -alpestris: *l.47sq.* -alpinus: *l.55sqq.* -rhenanus: ALBERT. METT. div. temp. 2,1. -rhenensis: ANNAL. Mosom. a.1120 (MGScript. III p.162,25). -romanus: HERM. AUGIENS. chron. a.1026. *Heßler*

***cisalia** *v.* *cesalia.

***Cisalpestris,** -e. *cis Alpes situs – diesseits der Alpen gelegen:* METELL. Quir. 62,78 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) oris.

***cisalpino,** -avi, -are. *Alpes (versus septemtriones) transcendere – die Alpen (nach Norden zu) überschreiten:* GESTA Ern. duc. I p.36,42 Italia digressus cum -asset. CHRON. reg. cont. I a.1187 p.138,25 filius imperatoris rebus in Italia compositis -at. GESTA Vird. cont. II 4 p.518,24 ex quo -vi *(sc. papa).*

Cisalpinus (Cys-), -a, -um. *qui cis Alpes est – diesseits der Alpen befindlich (plerumque e conspectu auctoris; antiquitatis: l.69sq.):* **1** *adi.:* **a** *spectat ad partes ad septemtriones sitas:* CAPIT. reg. Franc. 297,15 p.439,1 totius -ae ecclesiae. NOTKER. BALB. gest. 1,10 p.13,8 Franciam . . . interdum cum nominavero, omnes -as provincias significo. DIPL. Otton. II. 24 p.34,35 actum in sancti Galli cenobio -o. WOLFHER. Godeh. I 22 p.183,22 sinodus . . . omnium et Romanorum et -orum praesulum. ORTL. chron. 1,11 p.56,1 -ae monasteriorum ariditati. *saepe. Teutonicus – deutsch:* THANGM. (?) transl. Epiph. 1 invitatur Romam Otto maior, -us . . . rex. OTTO SANBLAS. chron. 46 p.73,25 regnum. *al.* **b** *spectat ad partes ad meridiem sitas i. q. Italicus – italienisch:* ANNAL. Hild. a.1036 p.41,4 Herimannus, . . . regius capellanus et -us cancellarius. a.1037 p.41,25 imperator . . . in Salerno opido . . . conventum . . . cum -is nostrisque primoribus habuit. **2** *subst.:* **a** *masc. plur.: Teutones – die Deutschen:* ANNAL. Altah. a.1064 p.65,36 -is et Italicis . . . incidentibus: *'eqs.' de Francis ut vid.:* NOTKER. BALB. gest. 1,32 quidam diaconus iuxta consuetudinem -orum contra naturam pugnare solitus *(cf. notam ed.).* **b** *neutr. plur.: loca cis Alpes sita – das Gebiet diesseits der Alpen (de partibus ad septemtriones sitis):* CHRON. Fred. 3,9 Burgundionis . . . sedentes in Cy-is. METELL. peripar. 10,32 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) comites in -a potentes. OTTO FRISING. chron. 6,24 p.287,27 *imperator* natale Domini Papiae agens ad -a revertitur. OTTO SANBLAS. chron. 16 p.19,21 *tres magos* pontifex ad -a transferens Coloniensi ecclesie intulit *eqs. al.*

cisco *v.* scisco.

ciseris (ki-, -ss-), -eos *f.* (χίσηρις) *pumex – Bimsstein:* PAUL. AEGIN. cur. 7 p.3,25 k-eos (*3,1,7* κισήρεως), testarum ciricon . . . ana mnan I. p.4,3 k-eos conbuste. 32 kissereos.

cisindulum *v.* cicindela.

cisio *subst. pro* circumcisio *in versu memoriali:* HUGO TRIMB. laur. 10 C-o Ianus Epi.

***cismarinus,** -a, -um. *in tmesi: l.50.*

qui cis mare est – diesseits des Meeres (befindlich): **1** *adi.:* **a** *spectat ad oceanum septemtrionalem:* ANNAL. Einh. a.786 p.73,4 exercitum in Brittanniam -am *('Bretagne')* mittere *(cf.* SIGEB. GEMBL. chron. a.566 *Sanson et Maclorius* de transmarina Britannia ad -am transierant Britanniam. *al.).* ADAM gest. 2,3 p.64,1 Dania -a, quam Iudland incolae appellant. VITA Virg. Salisb. II 13 p.92^{b},31 omnes -as nationes. ACTA imp. Winkelm. I 563 p.452,41 quas *(possessiones)* quidam nobiles -i in Anglia tenuerunt. *al.* **b** *spectat ad mare mediterraneum:* NOTKER. BALB. gest. 1,16 p.19,25 inde *(sc. ex Iudaea)* ad -as provintias multa preciosa . . . afferre. CHART. march. Misn. II 568 durante ipsorum *(militum)* -o servicio. CHART. ord. Teut. (Hass.) 7 p.5,36 habitum eorum, qui in -is partibus in Teutonica domo Deo . . . deserviunt (CHART. Samb. 58 p.28,23. *al.*). OTTO SANBLAS. chron. 13 p.14,21 omnibus -is regibus, utpote regi Ungarie, Anglie *eqs.* 39 p.59,14 multi de -is regionibus . . . ad auxilium transmarine ecclesie accenduntur. CHRON. Reinh. a.1198 p.558,39 -as Adriatici ripas. *al. de terra sancta:* HIST. de exp. Frid. imp. p.4,19 (epist.) Dominus . . . christianorum -orum causam cottidie deteriorem fieri permittit. CONST. II 122,4 p.166,1 (epist.) de . . . auxilio, quod a patriarcha Ierosolimitano . . . recipimus in partibus -is. **2** *subst.:* **a** *masc. plur.: christiani cis mare (mediterraneum) degentes – die Christen diesseits des (Mittel-)Meeres:* HIST. de exp. Frid. imp. p.2,9 quas *(epistulas)* transmarini -is de hoc lugubri casu scripserunt. **b** *neutr. plur.: loca cis mare (mediterraneum) sita – das Gebiet diesseits des (Mittel-)Meeres:* METELL. Quir. 16,37 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) -a deligunt. ANNAL. Mell. Scot. a.1229 (MGScript. IX p.624,44) *Fridericus imperator* sine vi cis- transquemarina subegit.

cismontanus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *qui cis Alpes est – diesseits der Alpen (befindlich):* RAHEW. gest. 4,3 p.235,3 de *principibus* -is Fridericus Coloniensis archiepiscopus *eqs.* (*opp.* de ultramontanis). CONST. II 200,4 de communi -orum Italicorum consilio (*cf.* ANNAL. Plac. a.1236 p.473,13 -orum et Ytalicorum). *fort. huc spectat:* WILH. CLUS. Bened. 18 p.206^{a},38 quidam -orum nobilium, dum cellas ultra montes . . . reviseret *(sed cf. l.60).* **b** *ultra Alpes situs – jenseits der Alpen gelegen:* CHRON. Clus. 15 (MGScript. XXX p.966,32; s. XI.^{2}) peregrini ex -is partibus advenisse principi nuntiantur. **2** *subst. masc. plur.: qui cis Alpes habitant – Bewohner des Gebietes diesseits der Alpen:* ROB. TOR. chron. a.1130 remansit . . . Anacletus in Urbe . . ., Innocentius vero ad -os transiit (*sim.* a.1162 p.512,26). SALIMB. chron. p.579,23 fratres Predicatores plures habuerunt magistros de ultramontanis quam de -is *eqs. ibid. al.*

cisoneum *v.* chironius.

***cispaticum** *v.* *caespitaticum.

***cisper** *subst. (orig. inc., ni cohaeret c.* Hiber, Hesper *sim.) de cane venatico fort. i. q. canis Hispanus – viell.: Spaniel:* GLOSS. III 49,31 St.-S. -r vogelhunt.

cispes *v.* caespes. *Payr*

***cissan** (chyrikeon) *inf.* (κισσᾶν) *desiderare cibos alienos – nach ausgefallenen Speisen verlangen:* ALBERT. M. animal. 9,42 impraegnatae . . . desiderant res diversas, quod desiderium quidam antiquorum Graecorum chyrikeon (*p. 584ª,19* κισσᾶν) appellaverunt.

***cissinus** (-mus), -a, -um. (κίσσινος) *hederaceus – vom Efeu, Efeu-:* ANTIDOT. Sangall. p.99,3 oleum -mum, hoc est de bacis edere.

cission *n.* (κισσίον) *salvia – Salbei (Salvia pomifera L. vel sim.):* DYNAMID. Hippocr. 1,59 salvia . . . dicitur . . . -on.

cissor *v.* scissor. **cissura** *v.* scissura.

cissus (scyssy), -i *f.* (κισσός) *hedera – Efeu (Hedera helix L.):* DYNAMID. Hippocr. 2,59 -i, id est hederae; . . . -i melanae, hoc est hederae nigrae. BERNH. PROV. comm. 2,1 p. 279,19 scyssy, id est hedera, xilocissy, id est lignum hedere *eqs.*

1. cista, -ae *f. script.:* sci-: *l. 19. adde* CHART. civ. Hild. 287 p. 139,13.17. cys-: *l. 37.*

1 *strictius i. q. arca, capsa, scrinium – Kiste, Truhe, Schrein, Behälter (cf.* GLOSS. III 381,60 St.-S. sc-a kiste. *al.):* **a** *de receptaculo rerum variarum, supellectilium:* **α** *gener.:* UNIBOS 80,3 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. 1956. p.270; s. XI.) ad -am currit ligneam sumens salignam bucinam. OLBERT. Veron. 2 -a vulgo butica dicta . . ., annonae plena. ANSELM. LEOD. gest. 24 p. 202,17 -is . . . sese recondunt. HERBORD. Ott. 2,41 p.746,2 -as aut scrinia serata. CHART. Biel. 4,14 curva -a. CAES. HEIST. mirac. I 2,32 p.106,10 ut -am ex eis *(panibus)* impleas, claudesque illam. CHART. Hall. 224,27 -e plane. 224,28 -e superius gibbose. CHART. Col. (MittStadtarchKöln. 51. 1966. p.333,34) do -am meam ferratam. NICOL. BIBER. carm. 1726 (ed. Th. Fischer. 1870) *carpentarius* parat -as, ut multas servet aristas. *al.* **β** *spec. de receptaculo mercium (fere de teloneo):* TRAD. Udalr. August. 2 p.4,19 (a. 1031) -a cum vitris II den. CHART. Hans. 432 p.146,16 -am domini sui et suam. p.146,24 vas anulorum vitreorum vel -a IV den., -a Coloniensis obolum. 435 p.151,2 -am cum gladiis vel calibe IV den. CHART. Lub. I 269ª p.248,18 de qualibet cysta pannorum XX solidi et VI denarii. *al.* **b** *de receptaculo rerum pretiosarum:* CATAL. thes. Germ. I 111,59 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1233) -a in capella. 45,88 ut *crux* . . . posset in -a sibi ad hoc deputata specialiter reservari. *al.* **c** *de receptaculo chartarum, pignorum:* CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p.202,15 clavem -e, in qua continebatur privilegium. CHART. Rhen. inf. II 452 p. 248,27 pignora posita auctoritate iudicii pro emende satisfactione ex -a violenter accipi consensit. CHART. Rost. D 620 p.155 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967) arbitrati sunt illud esse -e vadium *('Kistenpfand', cf. H. Planitz, Das deutsche Grundpfandrecht. 1936. p.161). al.* **d** *de receptaculo pecuniae i. q. fiscus – Kasse:* NIVARD. Ysengr. 5, 626 consilio solvam, quod dare -a nequit. CHART. archiep. Magd. 427 reliquum *(sc. collecti)* in communi -a reponatur. CHART. Brem. 237 p.276,31 de -a sua . . . marcam argenti accipient. **e** *de receptaculo reliquiarum:* CATAL. thes. Germ. I 91,53 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1238) -am apostolorum. *fort. add.:* CAES. HEIST. mirac. I 8,61 p.133,32 retro (altaris *add. B*) -am candelam cum nomine iactavit. *ibid. al.*

2 *latius:* **a** *arca cum mercibus, quae venales propositae sunt – große Warenkiste, Verkaufskiste (cf. O. Cremer, Der Rentenkauf im mittelalterl. Köln. 1936. p.47sq.):* CHART. Mog. B 23 p.27,20 (a. 1142/3) -a salis, de qua dantur V libre cere. CHART. scrin. Col. A I p.71,38 emerunt sibi . . . dimidiam hallam, videlicet locum duarum -arum. *al. fort. add.:* CHART. Steph. Wirz. 239 p.256,4 (a. 1229) cubicula sua et -as sitas aput capellam. **b** *carcer – Kerker:* NIVARD. Ysengr. 5,925 cur nisi propter oves -am dignarer inire? *ibid. al.*

2. cista *v.* cystis.

cistarius, -i *m. lignarius vel faber, qui merces suas in cistis venales proponit – Schreiner oder Handwerker, der seine Waren in Kisten feilbietet (cf. H. v. Loesch, ZRG Germ. 57. 1937. p.599³):* CHART. scrin. Col. A II 2 p.17,3 (a. 1135/80) Wolbero -us. CHART. Argent. I 609 p.459,26 Henricus -us.

cistata *v.* cristatus.

cistella (chi-), -ae *f.* **1** *strictius i. q. (parva) cista, (parva) arca, (parvum) scrinium – (kleine) Kiste, (kleiner) Schrein, (kleiner) Behälter (cf.* GLOSS. III 215,11 St.-S. -a kistilin. *al.):* **a** *de receptaculo rerum pretiosarum:* CHART. Fuld. A 227 (a. 806) unam -am et quicquid in ea est de auro vel argento. GERLAC. annal. a. 1184 p.700,32 *abbas* non portavit . . . clavem, non habuit -am, non reditum. **b** *de receptaculo reliquiarum (cf.* GLOSS. III 315,28 St.-S. clitella -a meissa): RADBOD. Mart. 6 raptam . . . ex sepulchro -am (chi*var. l.*), in qua . . . Martini reliquiae servabantur. THEOD. AMORB. Bened. I 5 glebam *s. Benedicti* aureis invasatam -is. THEOD. TREV. mirac. Celsi 14 ante -am b. Celsi. TRANSL. Udalr. August. 3 (MGScript. IV p.428ª,61) -a serata admodum magna; quae omnia plena erant . . . reliquiis sanctorum. **2** *latius:* **a** *sporta – Korb:* ALDH. ad Acirc. 2 p.67,13 collectis buccellarum crustulis in frusta confractis septem corbes vel -as . . . replevisse. **b** *(peregrinorum) pera – (Pilger-)Tasche: v. p.246,63.*

cisterna, -ae *f. script.:* si-: DIPL. Merov. I 2 p.5,3. cys-: *l. 30. adde* EKKEH. IV. pict. Mog. 197 (gloss.). cirs-: *l. 26.*

1 *strictius i. q. lacus (defossus) ad aquam (pluvialem) colligendam, puteus, fons – Grube zum Sammeln des (Regen-)Wassers, Zisterne, Brunnen (cf.* GLOSS. III 231,49 St.-S. -a phuzze. III 351,56 cirst-a santprun. *al.):* **a** *proprie (de custodia: l. 30; de latebris: l. 39):* ANTIDOT. Glasg. p. 120, 43 aqua de -a. CHRON. Salern. 75 in . . . custodia . . ., qui fuit . . . ad receptum pluviale aqua constructa, que nos -am nuncupamus. EKKEH. IV. bened. I 21,29 cy-am iacte, Ioseph. RITUALE Rhenaug. 77 (Spicil. Friburg. V. 1959) benedic, Domine, . . . -am aquę, in qua ex hiatu terrę . . . laticem inundare iussisti. PETR. CAS. (?) chron. 4,3 iuxta . . . ecclesiae frontem -am arcuato opere fabricavit. GESTA Trev. cont. III 1 p.380,37 -am . . . magnis sumptibus effodit. CHART. ord. Teut. 128 p.120,19sq. emit . . . -am aque, que est ante domum, . . . et . . . domum cum -a, que in domo est. *al. in nomine loci:* RAHEW. gest. 4,62 p.306,22 (epist.) in castro nomine C-a. 4,76 p.323,3 ad C-am Neronis, in qua latuit Nero fugiens Romanos. *al.* ANNAL. Ceccan. (MGScript. XIX p.285,30) incenderunt C-am et Castrum. **b** *in imag.:* ANSELM. HAV. apol. (ZHistTheol. 10,2. 1840. p.97,16) utquid scribendo fodis -as, que non valent aquas continere *(cf. Vulg. Ier. 2,13).* **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 11,12 p.325ᴬ -a recta intelligentia; . . . -a haeretici vel prava intelligentia. **d** *meton. i. q. aqua cisternina – Zisternenwasser:* LUP. FERR. epist. 109 hausta lutulenta -a. **2** *latius:* **a** *fossa, cuniculus – Graben, Schacht:* HEINR. LETT. chron. 25,5 p.185,15 -as . . . fodientes armis . . . . . repleverunt. CHART. ord. Teut. 49 in . . . vouta est . . . -a. *fort. de cloaca: p.730,56.* **b** *sepulcrum – Grab:* VITA Gertr. A 7 p.464,17 in -a sua . . . corpus . . . virginis . . . traditur sepulturae. HERIG. Land. II 1,9 (MGScript. XV p.605,11) sanctorum -ae.

***cisternalis,** -e. *cisterninus – Zisternen-:* ANTIDOT. Glasg. p.116,22 aqua -e.

***cisternatus,** -a, -um. *cisterninus – Zisternen-:* DIPL. Merov. III A 90 p.204,22 (spur. s. XI./XII.) de fonte -a (*inde* REGESTA Alsatiae 473 [ed. A. Bruckner. 1949]. *al.*).

cisterninus, -a, -um. *in cisterna collectus – Zisternen-:* ANTIDOT. Augiens. p.58,19 aqua -a.

cistis *v.* schistus. **cistronidum** *v.* cestros.

cistula, -ae *f. script.:* sci-: *l. 65.* cestola: *l. 69.*

1 *(parva) arca, (parva) cista, (parvum) scrinium – (kleine) Kiste, (kleiner) Behälter, (kleiner) Schrein:* HERBORD. Ott. 1,30 p.714,41 de sci-a plumbi. BURCH. Iud. 77 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.253) de viminibus . . . -a parvula iunctis. IOCALIS 845 attendas, habeat tua -a quantum. **2** *vas coquinarium – Kochgefäß:* ANTIDOT. Glasg. p.139,42 alumen scisum in cestola munda mittis.

cistus *v.* schistus.

***cisura,** -ae *f.* (*cf. ThLL. s. v.* cisoria) *scalprum – Meißel:* GLOSS. III 656,9 St.-S. -a metizil.

Renner

cisus *v.* scindo.

1. *cita, -ae *f.* *(slav. *kyta, cf. A. Walde – J. Pokorny, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen. II. 1927. p. 555 s. v.* (s)queup) *fasciculus – Büschel, Bündel (cf.* GLOSS. II 369,1 St.-S. scutam -a vel scipa): CHART. Austr. sup. II 177 (c. 1250) abbas . . . XII -as puri lini, quod in vulgari dicitur zwelf sheiben harwes, mihi dare tenetur.

2. *cita *v.* *citanova. **citacrix** *v.* cicatrix.

***citad(in)antia** (-dia-, -cia), -ae *f.* *(ital.* cittadinanza) **1** *condicio vel status civilis, ius civile – Zugehörigkeit zur Bürgerschaft, Bürgerrecht:* ROLAND. PATAV. chron. 2,1 in -dancie (-dinancie *2*) firmitatem. 3,7 p. 45,28 quod dompnus Ecelinus . . . reciperetur in -danciam Paduanam. *expressius i. q. acquisitio iuris civilis – Erwerbung des Bürgerrechts:* ALEX. IV. registr. 416,1 homines, qui ad habitandum seu -dantiam in civitate vestra venerunt. **2** *(sponsio et) pactum societatis civilis – (Erklärung des) Eintritt(s) in die Stadtgemeinde:* INNOC. IV. registr. B 152 -diantias communi vestro a . . . nobilibus . . . debitas et promissas.

***citadinat(ic)um** (-tagn-), -i *n.* *(ital.* città) *(sponsio et) pactum societatis civilis – (Erklärung des) Eintritt(s) in die Stadtgemeinde:* ACTA imp. Winkelm. I 370 p. 327,20 (dipl. Frid. II.) cives . . . supplicarunt, quatenus citagnaticum factum eis per homines de Pontecurrono . . . confirmare . . . dignaremur (p. 327,24 citagnatum).

***citamus** *subst.* *(orig. inc., ni contam. ex theod. vet.* citelosa *et* carthamus, *cf. E. Gamillschegg, ZRomPhil. 44. 1924. p. 110) ?Colchicum autumnale (L.) vel Crocus albiflorus (Kit.) – ?Herbstzeitlose oder Frühlingssafran (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1071 sqq.):* GLOSS. III 487,10 St.-S. -us citelosa.

citania *v.* cydonius.

***citanova** (cita nova), -ae *f.* *civitas nova – Neustadt:* ANNAL. Crem. a. 1210 (MGScript. XXXI p. 12,15) illi de cita nova eligerunt Guilielmum . . .; et sic sedicio magna facta est inter illos de civitate nova et . . . de civitate veteri. ANNAL. Plac. a. 1270 p. 549,51 populus Cremone de -a et . . . de civitate.

***citanovani,** -orum *m.* *cives civitatis novae – die Neustädter:* ANNAL. Crem. a. 1211 (MGScript. XXXI p. 12,25) vicinia sancti Pantalionis, que favebat -is.

citariza *v.* citharista.

***citata** *v.* *zitata. **citatim** *v.* 1. cito.

citatio (sci-, -cio), -onis *f.*

I *de commotione:* **A** *tremor (nervis excitatus) – (nervöses) Zittern:* MAURUS anat. I 14 -o labii inferioris signum est . . . futuri vomitus. TRACT. de aegr. cur. p. 120,32 labiorum -o. **B** *tractus (per mechanicam factus) – (mechanischer) Zug:* ALBERT. M. phys. 7,1,3 p. 491^{b},31 quidam vocant modum motus violenti -em, quae quasi fit per chordas et instrumenta *eqs.*

II *de vocatione:* **A** *vocatio in ius – (gerichtliche) Vorladung:* **1** *strictius:* **a** *proprie:* FORM. extrav. 7$^{tit.}$ formula -is. RAHEW. gest. 4,47 p. 287,33 -e legittima . . . cogi (CONST. I 304 p. 432,17 comes . . . legitima -e coram maiestate nostra constitutus. CHART. Turic. 364 ex legitima -e). 4,64 p. 309,12 ad -em amborum *(sc. paparum).* CHART. Bund. 466 p. 358,31 (epist. papae) *episcopus* canonica -e vocatus. CHART. episc. Misn. 65 litteris nostrae -is receptis (REIN. LEOD. anal. a. 1200 p. 655,25 papa litteras -is Leodium dirigit). DIAL. cler. et laic. p. 321,10sq. -o . . . horum iudicum . . . maior est -e archiepiscopi. ARNOLD. LUB. chron. 2,10$^{capit.}$ de . . . -e ducis. CONST. II 279,2 quilibet nobilis sive ministerialis feodotarius a domino suo in iure feodali prima -e ad quindenam potest citari (SUMMA dict. Saxon. 7,3 p. 225,4 scitacionum alia p., alia secunda, alia peremptoria. *cf.* CONST. II 201,10 supplicantibus . . . pro iterata -cione sua [*sc. ducis*] . . . archiepiscopo et aliis). ACTA imp. Winkelm. I 369 p. 326,24 post factam -em contra idem capitulum. CHART. Basil. C I 344 p. 252^{a},12 ut infra duos menses et dimidium post -em suam . . . compararent. *al.* *expressius de vocationis contumacia:* CHART. Babenb. 232,49 (a. 1276/77) pena prime -cionis, si non conparuerit *civis.* **b** *meton. de epistula, scripto:* SUMMA dict. Saxon. 6 p. 214,10 a sede apostolica dantur privilegia, commissiones, -ciones. CONST. III 72,6 ut -ciones et edicta . . . scribantur. **2** *latius i. q. actio, querimonia – Klage(erhebung):* CHART. Epternac. 224 p. 394,22 (a. 1209) sine -e promulgaretur in eum sententia excommunicationis (*cf.* CHART. Merseb. 166 p. 142,9 preter omnem excommunicabitur sci--em). CHART. Carniol. II 50 p. 37,24 -o, per quam . . . dux dicebat eorum *(abbatum)* iurisdictionem perpetuam esse. **B** *evocatio – Aufgebot:* CONST. II 175 (a. 1232) universitatem vestram . . . citamus ac . . . precipimus *(sc. imperator),* quatinus . . . ad nos veniatis cum armatorum . . . commitiva, circa -cionem . . . taliter vos habentes *eqs.* **C** *arcessitus – das Herbeiholen:* ACTA imp. Winkelm. I 994 p. 748,28 (a. 1258/66) habebunt secum racionales . . . cursores duos pro -cione officialium.

***citator,** -oris *m.* *qui in ius vocat – einer der eine Vorladung ergehen läßt:* CHART. ord. Teut. 106 p. 86,17 (a. 1254) -is se conspectui presentare. CONR. MUR. summ. p. 37,8 (ed. W. Kronbichler. 1968) officia: . . . actor et reus, testis, -r, contumax.

citatorius, -a, -um. **1** *adi.:* *ad vocationem in ius pertinens – Vorladungs-:* CHART. Ital. Ficker 154 p. 195,1 (a. 1185) consortes . . . vocati -o dicto et demum peremptorio. CHART. march. Misn. III 127 p. 101,5 presbiterum, quem . . . iudices cum litteris -is miserant (GESTA Trev. cont. IV 5 p. 402,17 litteras -as. *al.*). **2** *subst. neutr.:* *scriptum ad vocationem in ius pertinens – Vorladung(sschreiben):* ORD. canc. pap. 3,3,2 nomina in primo -o exprimat impetrator. HEINR. TREV. gest. 45 p. 439,15 in -o super hoc confecto. *expressius de mandato aliquem citandi:* CONO LAUS. gest. cont. p. 807,21 vobis mandamus, quatinus . . . ipsos . . . citetis . . . presentis -i eisdem . . . copiam faciendo. CHART. Lamb. Leod. 678 p. 260,5 hec omnia plenius continentur in -o nostro et in rescriptione executoris ad hoc dati.

adv. ***citatorie.** *per vocationem in ius – durch, aufgrund eine(r) Vorladung:* CHART. Oelsn. 83 (a. 1276) si -e evocati fuerint. CHART. Heinrichow. 28 p. 176,8 ad vestrum iudicium -e convenire.

citatus *v.* 1. cito.

citerior, -us, *superl.* citimus, -a, -um. *compar. plerumque usurpatur pro positivo; pro superl.: l. 63.*

I *adi.:* **A** *de propiore parte:* **1** *de loco i. q. citra situs – diesseitig (praecipue e conspectu auctoris ipsius; antiquitatis: l. 49. 51 sq., cf. l. 45):* **a** *strictius:* BEDA hist. eccl. 5,10 p. 299,8 -em Fresiam. RICHER. REM. hist. 3,43 -is Hispaniae ducem (ANSELM. HAV. dial. 1,10 p. 1155^{B}). THEOD. AMORB. Bened. I 2 Austrasiam atque -em Galliam. ADAM gest. 3,19 in Sclavania -i. OTTO FRISING. chron. 7,14 p. 326,12 tam in ulteriore quam -e Italia, quae modo Longobardia et Tuscia vocantur (7,19 p. 337,8 totam -em Italiam [*opp.* interiorem]. gest. 1,3 p. 14,28 a -i I., quae modo Apulia seu Calabria dicitur. 2,13 p. 115,9. *ibid. al.*). WIBERT. GEMBL. Hildeg. 1 p. 407,23 quae *(civitas Moguntina)* in -is Germaniae partibus sita est. VITA Hildeg. Bing. II 2 (ed. J. B. Pitra, Anal. sacra VIII. 1882. p. 435,7) in Galliae -is partibus . . . est orta *Hildegardis.* **b** *latius:* **α** *proximus – nächster:* ANNAL. Sangall. IV a. 1030 imperator . . . Ungariam . . . -ima ex parte . . . devastavit. HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 8 p. 388^{B} centro -imum circulorum intervallum. **β** *anterior – vorderer:* ANNAL. Rod. a. 1122 p. 702,14 in -e domo (*opp.* remotiore). **2** *de ordine i. q. inferior, deterior – unterlegen, geringer:* NIVARD. Ysengr. 2,276 ille . . . est -r cursu, robore vero prior. ODBERT. Frid. 6 omnium me cognosco -em et obsoletiorem. **B** *ulterior – jenseitig (cf.* GLOSS. II 740,1 St.-S. -r gendra): ALDH. virg. I 37 p. 286,10 *Amos* in -em (ceteriorem *var. l.,* alteram *Rufin.*) alvei marginem . . . translatus (*cf.* virg. II 1474 transfertur . . . ultra).

II *subst. masc. plur. (compar. et superl.):* *homines citra habitantes – die diesseits Wohnenden:* VITA Ludow. Pii 26 p. 620,25 Wasconum -imi, qui Pyrinaei iugi propinqua incolunt loca. VITA Bonif. II 11 p. 103,14 -es . . . redierunt ad sua.

citerius *adv. v.* citra.

[Heßler]

1. citerus *v.* ceterus. **2. citerus** *v.* citreus.

cithara (cyt-, -ta-, -ther-), -ae *f. (?m.: l. 41)* (κιθάρα) *de fidibus i. q. harpa, lyra sim. – Harfe, Leier o. ä. (cf. Die Musik in Geschichte und Gegenwart. V. 1956. p.1546sq.; S. Marcuse, Musical Instruments. 1964. p.102sq.):* **I** *in univ. (cf.* GLOSS. III 65,1 St.-S. cy-a harpha . . ., lira rodda. *al.):* **A** *mus.:* AUREL. REOM. mus. 3 p.33[a],22 organa, -ae, lyrae. HUCBALD. harm. inst. p.109[b],8 in -a sex chordarum. Ps. ODO CLUN. mus. p.271[b] vulgaris musica, fistula videlicet et -a sive fidula. LAMB. mus. quadr. p.253[a] vielle, cy-a, cytole, psalterium et similia. AEG. ZAM. mus. praef. p.371[a] de . . . inventione . . . viellarum, -arum, harparum. *al. per compar.:* AUREL. REOM. mus. 1 p.30[b],9 habet *homo* . . . cantandi fistulam in gutture, quamdam -am in pectore pulmonis fibris quasi quibusdam distinctam chordis. **B** *usu communi:* **1** *proprie:* ERMENR. ad Grim. 19 p.557,18 decet, ut non sine cy-a pergas. MILO carm. 3,4,2,162 harpa, lirae, cy-ae, psalteria. HROTSV. asc. 128 David . . . commovit cy-am (ty- *M*). WALTH. SPIR. Christoph. II 1,58 -ę cordas . . . percussit Yopas. CARM. Cantabr. 10,6,1 clarior quam -a. 27,4,1 hic cum plectro -am tangit (*cf.* CARM. Bur. B 121,1,1). CHRON. Pol. 3,25 tympanis et cy-is (cytaris *var. l.*). HONOR. AUGUST. anim. 6 -ae fidibus concrepant. ASINARIUS 63 -e distinguere cordas. CAES. HEIST. hom. exc. p.13,22 tuba pertinet ad laudes, psalterium ad primam, cy-a ad terciam. CHART. Carniol. II 309 p.245,5 psalterium cum cythera sit canendum. *al. per compar.:* HONOR. AUGUST. quaest. I 2 summus . . . opifex universitatem quasi magnam -am condidit. *alleg.:* ALBERT. M. Iob 30,31 (ed. M. Weiss. 1904) -a significat complexionem et compositionem corporis in unum . . . concordantis. **2** *meton. (cf. L. Elfving, Etude lexicographique sur les séquences limousines. 1962. p.205sqq.):* **a** *de carmine:* ALCUIN. carm. 9,202 -a . . . gemit ecce mea. EPIST. Hann. 108 p.183,28 non Treicia, sed Davitica cy-a . . . sedare dęmonium. CARM. Bur. B 61,1[a],3 par Phebi -e. **b** *de epistula supplici:* EPIST. Hann. 27 p.63,24 nostrę devotionis cy-a. **II** *de speciebus:* **A** *spectat ad crottam (cf.* GLOSS. II 18,64 St.-S. -is rotton; *de re v. H. Steger, Philologia musica. 1971. p.103.116):* EPIST. Bonif. 116 p.251,32 delectat me . . . citharistam habere, qui possit citharizare in -a, quam nos appellamus rottae; quia -um habeo *eqs.* **B** *fort. spectat ad instrumentum quoddam oblongum (cf. C. Sachs, Reallexikon der Musikinstrumente. 1913. p.336sq. s. v. 'Scheitholt'):* ALBERT. M. animal. 9,2 sonus -ae duarum cordarum.

cithare(d)a, -etus *v.* citharoedus.

***cithareus** (-ther-), -a, -um. **1** *ad citharam pertinens – Harfen-:* SMAR. carm. 1,13,13 -thereo . . . plectro feriente Camena (VERS. cod. Brux. II 2572 f.147[v] dulcia -o promentes cantica p.). **2** *lyricus – lyrisch:* SMAR. carm. 1,1,21 carmine -thereo descriptos . . . libellos.

citharista (chi-, cyt-, -ta-, -iza), -ae *m.* (κιθαριστής) *qui citharam pulsat, citharoeda – Harfenspieler, -sänger (cf.* GLOSS. II 367,41 St.-S. -a citherari. III 383[a] cytharedus harfere, cy-a idem): ALCUIN. epist. 124 p.183,22 decet lectorem audiri, non -am (cy- *var. l.*). THEGAN. Ludow. 19 mimi cum coraulis et -is. FLOR. LUGD. carm. 22,1 cy-a puer *(cf.* CARM. de Cass. 446 -a canens David rex. *al.).* AMARC. serm. 1,397 (ed. K. Manitius. 1969) scin aliquem liricum . . . aut gnavum chitaristam? MARIAN. chron. a. Chr. 68 Nero . . . in citarizarum agone contentens. TRAD. Salisb. I 430 p.486,30 Ekkehardus cy-a *testis.* ASINARIUS 81 precinit . . . lira dulces -a (*syn.* mimus) canores. *al. v. et l.39.65. p.648,36.*

***citharizatio,** -onis *f. actio citharizandi – Harfenspiel:* ALBERT. M. eth. 2,1,3 p.153[a],17 citharizantes usu -is fiunt citharistae.

citharizo (cyt-), -are. (κιθαρίζειν) **1** *strictius i. q. citharam (lyram sim.) pulsare vel ad eius sonum cantare – die Harfe (Leier o. ä.) spielen oder dazu singen:* **a** *intrans. (impers.: l.72):* SEDUL. SCOT. carm. 2,1,7 musigenum plectro cy-ans texito carmen. ERMENR. ad Grim. 25 p.563,32 Orpheum . . . diis infernalibus -antem. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,12 p.20a[v] si . . . -etur. ALBERT. M. elench. 2,2,3 p.673[a],4 non -ans . . . habes -andi potestatem. *al. v. et p.647,40.* **b** *trans.:* FORM. Dion. 23 p.509,1 audiamus . . . psalmigraphum . . . cy-antem per citharam precepta. ECBASIS capt. 208 ericius . . . -ans fortia belli. ALEX. MIN. apoc. 14 p. 295,14 citharoedi . . . canticum novum -bant Domino. **2** *latius:* **a** *fritinnire – singen, schlagen:* CARM. Bur. B 138,4,1 -at (cy- *B*) cantico dulcis philomena. **b** *sonare – (er)klingen:* VITA Adalb. Wirz. 6 p.24,15 dulci gaza sono cy-at.

subst. **citharizantes,** -ium *m.* **1** *latius i. q. citharistae – Harfenspieler:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,11 p.27b[r] quia . . . cantatores et -es videret. **2** *strictius i. qui citharam pulsant – die auf der Harfe Spielenden: v. p. 647,64.*

citharoedus (cyt-, -ta-, -red-), -i *vel rarius* **citharoeda,** -ae *m.* (κιθαρῳδός) *script.:* chi-: *l.21.* -et(us): *l.32.* -rēa: *l.23. usu attrib.: l.32. cf. l.29sq.*

musicus ad citharae (lyrae sim.) sonum cantans – Harfensänger, Spielmann (cf. GLOSS. III 140,16 St.-S. cythareda roddari. 450,34 -eda harphari. *al.):* **1** *strictius (praevalente ut vid. sensu citharizandi: l.24, cantandi: l.23; v. et l.5):* **a** *in univ.:* NICOL. I. epist. 88 p.455,18 contra . . . -redum nostrum David (RANGER. Anselm. 3179 chitaredum. CARM. de Iuda 2,417 [ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.275] 'vestimenta mea', cecinit quondam cytharea, 'dimidiaverunt *eqs.*'). Ps. HUCBALD. ton. p.213,17 -ae et tibicines . . . vel etiam cantores. ASINARIUS 47 -redorum . . . in arte. ALBERT. M. animal. 24,28 Arionem . . . -um. *al. v. et p.647,53. in imag.:* RATHER. prael. 3,1 p.220[A] sic tangamus dignitatis chordam, ut -i taceamus personam. **b** *in chartis:* TRAD. Teg. 357 (a.1186/87) Sigiboto -eda *testis* (CHART. Welt. 10 Rudegerus -edus. *al.*). **2** *latius de avibus i. q. cantor – Sänger:* DONAT. Ermenl. 3 (MGMer. V p.691,27; s. VIII./IX.) -reti (cy-, -redi *var. l.*) olores dulcia fundunt modolamina.

***citharula** (-ther-), -ae *f. parva cithara vel lyra – kleine Harfe oder Leier:* WILH. RUBRUQU. itin. 2,9 (Sinica Franciscana I/3. 1929) iuxta . . . stat citarista cum citherula sua; citaras et viellas nostras non vidi (10,3).

citharus *v.* cithara. **cithera** *sim. v.* citha-.

cithisus *v.* cytisus. ***citim** *v.* 1. citus.

1. citimus *v.* citerior. **2. citimus** *v.* 1. citus.

citirus *v.* ceterus.

***citivolus,** -a, -um. (1. citus, *cf.* altivolus) *celeriter volans – schnell fliegend:* ALBERT. M. cael. hier. 13,7 p.359[b],2 ut sint *angeli* . . . -i in inferiora. *alleg.:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,61,6 p.659[b],28 dicuntur *angeli regales* . . . -i . . ., quia intelligunt sine inquisitione *eqs. subst. neutr.:* ALBERT. M. cael. hier. 15,11 p.440[a],24 speciem aquilae significare regale . . . et -um (*PG 3,337[A]* τὸ . . . ταχυπετές), id est velociter volans. *celer – schnell:* CHRON. Mich. 20 penna -a . . . aures diverberat fama.

1. cito (sci-, cyt-), -avi, -atum, -are.

I *de commotione:* **A** *trans. i. q. celeriter facere, perficere – schnell tun, vollführen:* HUGEB. Willib. 3 p.91,9 vastum per aequorum -to celocis cursu . . . viderunt terram. EKKEH. IV. bened. I 24,40 *apis* provocat examen super astra -are (gloss.: accelerare) levamen. TRANSL. Dion. Ratisb. 17 p.362[b],19 *augustus* orat -ari negotium. *expressius i. q. celeriter exstruere – schnell erbauen:* EKKEH. IV. cas. 51[med.] capella -ta fit oratorium. **B** *intrans. et medial.:* **1** *properare – eilen, sich beeilen:* MIRAC. Bert. 10 p.515,53 clangore frequenti increpitare -bant. RUODLIEB III 61 iuvenis -at ad remeandum. V 600 -at hanc *cappam* intrudere sacco. **2** *urgentem fieri, instare – dringlich werden, eilig sein:* TIT. metr. III 12, 15 mihimet iam cuncta -antur.

II *de vocatione:* **A** *strictius de arcessitu:* **1** *iur. et canon.:* **a** *in ius vocare – (gerichtlich) vorladen:* **α** *de iussu iudicis, praesidis sim. (imperatoris: p.649,5.7):* FORM. extrav. I 7 ut absentes . . . edictis -entur. CHART. archiep. Magd. 287 p.356,25 (a.1156) partem utramque -vimus *(sc. archiepiscopus).* CHART. Hall. 106 p.108,25 fratres . . . peremptorie in synodum . . . -ti sunt (CHART. Turic. 357 p.238,11 episcopus super querimonia abbatis p. scitavit *eos* suam in presen-

[Heßler]

tiam. CHRON. reg. cont. II a. 1204 p. 175,6 sepius vocatus tandemque p. -tus *archiepiscopus. al. cf.* CHART. Babenb. 237,1 p. 58,12 ut . . . a iudice . . . tribus edictis vel uno pro omnibus peremptorio -etur *civis*). OTTO SANBLAS. chron. 13 p. 15,8 nec summum pontificem a laico *(sc. imperatore)* -ari . . . debere contestans *Rûlandus.* 24 p. 36,3 ipsum *(Heinricum ducem)* ad iudicium subeundum imperiali more -vit *Fridericus I.* CHART. Hall. 189 p. 178,6 partes . . . legittime -vimus (ANNAL. Erf. praed. a. 1234 p. 88,12). CHART. Solod. 344 p. 192,6 partibus -tis in ecclesia . . . ad spacium XV dierum. CHART. Tirol. notar. I 369 quia *mulier* -ta venire noluit. CHART. Raitenh. 337 p. 270,35 in termino, ad quem -tus est *reus. al. v. et p. 645/64.* β *de querimonia actoris:* CHART. Friburg. 81 (a. 1245/47) abbas . . . a quibusdam ad nostram scitatus presentiam. CHART. Burgenl. II 90 quod . . . nobiles . . . eum et filium suum absentes -assent ad presenciam regis. **b** *nominatim vocare – aufrufen:* RAHEW. gest. 4,33 p. 275,14 imperator convocatis iudicibus . . . -ari iubet Mediolanenses. CHART. Basil. C I 344 p. 252ª,37 prepositus et capitulum . . . -ti in audientia pluries, ut est moris. **c** *provocare – (heraus)fordern:* CAES. HEIST. mirac. I 3,18 p. 134,20 quem cum gigas ille ad duellum . . . -ret. **2** *publ. et eccl.:* **a** *adesse iubere – berufen:* THANGM. Bernw. 14 p. 764,51 cum pro causis aecclesiae ad palatium -bantur *sanctimoniales.* OTTO SANBLAS. chron. 39 p. 61,6 *optimates* ab imperatore -ti convenerunt. ACTA imp. Winkelm. I 994 p. 748,9. **b** *invitare – einladen:* VITA Adalb. Wirz. 8 p. 34,26 venit episcopus . . ., sicut -tus erat. **c** *iubere – auffordern:* CONST. II 222 (a. 1239) cum te *(sc. comitem)* . . . servire -ret *vicarius.* **3** *milit.:* **a** *ad arma conclamare, excitare – alarmieren:* WIDUK. gest. 3,51 nisi clamore cuiusdam -rentur et ad arma prosilirent. GUNTH. PAR. (?) orat. 8,3 quartae -bantur excubiae. **b** *evocare – aufbieten: v. p. 646,10.* **4** *usu communi:* **a** *invocare – anrufen:* LAMB. LEOD. Matth. I 2488 -are Mathiam cepit. **b** *licentiam rogare – um Genehmigung bitten:* EKKEH. IV. bened. prol. 2,64sq. quando -at (gloss.: licere rogat) lector, uti quondam scenicus actor iussa -at (gloss.: iubere rogat *eqs.*) populi. **c** *precibus expetere – erbitten: v. l. 37.* **d** *auferre, rapere – 'abberufen', dahinraffen:* EKKEH. IV. bened. I 5,28 Rachel natos lacrimatur morte -tos (gloss.: peremptos). **e** *incitare, admonere – anregen, veranlassen:* AEDILV. carm. 8,1 fama -at plures perfectam visere vitam. **B** *latius de promulgatione:* **1** *recitare – vortragen, -lesen:* MILO carm. 1,6, 2,16 non his . . . meos versus transmitto -andos. **2** *proferre, laudare – angeben, zitieren:* HRABAN. epist. 18 p. 424,2 nostrum est -are (cy- *O*) testes.

adi. **citatus,** -a, -um. **1** *de rebus, actionibus sim. (cf.* GLOSS. I 66,20 St.-S. -us rachendi. 67,23 -to tramite sniumemo phath. 560,28 -us aer kiruartiu luft): **a** *strictius:* α *citus, celer – rasch, schnell:* BEDA hist. eccl. 3,2 p. 129,1 -o opere. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 319,45 audito ducis Welfonis -o . . . impetu. β *concitatus – beschleunigt:* PS. GALEN. puls. 11 -us pulsus est, qui *eqs.* (febr. 210). γ *alacer, vehemens – erregt, heftig:* WALAHFR. Wett. 10 carmen . . . animo reprobare -o. HINCM. ord. pal. 1 Leonidem -is moribus . . . notabilem. **b** *latius i. q. asper – aspiriert, scharf:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 200,9 spiritus est productio vocis: aut -a aut lenis . . . profertur. **2** *de hominibus, Deo (cf.* GLOSS. I 584,18 St.-S. -us . . . horskęr. 586,23 -us hrader): **a** *strictius:* α *festinans – eilig:* EGBERT. fec. rat. 2,225 quod solet adversum cursoribus esse -is. β *praecox – voreilig:* CHRON. Fred. cont. 2 p. 168,20 erat . . . rex levis atque -us nimis. γ *promptus – schnell bereit:* AMALAR. off. 1,35,6 quamvis -us sit Deus ad parcendum. **b** *latius i. q. praematurus – früh gereift:* HUGEB. Wynneb. 1 ad adolescentiae nondecem annorum aetate -us celeps usque pervenit.

adv. **1. citatim.** **1** *festinanter, citissime – eilends, schleunigst:* MIRAC. Hucberti 1,1 -m perrexit (MIRAC. Cuneg. 65). ABBO SANGERM. bell. 3,56 disparet ac validos intercapedo -m. VITA Ger. Bron. 11 p. 662,4 -m . . . est regressus. **2** *statim – sofort:* TRANSL. Eug. Tolet. add. 1 (RevBén. 76. 1966. p. 282; s. X.) si . . . non est tui misertus -m.

2. *citato. *cito – rasch:* METELL. Quir. 16,11 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) hunc . . . ad sacerdotem -o dirigunt. 61,5 se demiserant equis -o.

2. cito *v.* 1. citus. ***citoaldum** *v.* *zeduar.

citocacia (-tia, -cotia), -ae *f. vel* **citocacium** (-tion), -i *n. herba purgativa – Abführkraut, 'Scheißkraut':* **1** *strictius:* **a** *radix lanaria – Seifenkraut (Saponaria officinalis L., cf. André, Lex. bot. p. 92):* GLOSS. med. p. 69,11 radicula lanaria: strutio, id est -tia (-tio *L*, -cia *P*). **b** *catapotia (minor) – Spring-Wolfsmilch (Euphorbia lathyris L.):* GLOSS. III 519,36 St.-S. -tion sprincwrtz. *al.* HILDEG. caus. 3 p. 178,34 succum -ae. phys. 1,15 p. 1137ᴬ homo, qui potiones . . . sumere vult . . ., accipiat . . . tantum lactis -tiae *eqs.* **2** *latius (de concoctione ut vid.) i. q. caulis – Kohl:* GLOSS. med. p. 13,16 brassica: genus holeris, id est -cotia.

citocervi *v.* sebum. ***citon** *v.* *chytus.

citoneus *sim. v.* cydon-. **citonon** *v.* cicorea.

citorea *v.* cicorea.

citra, *compar.* citerius *adv. et praep. script.:* sci-: *l. 54.* cetera: *l. 55.* cytera: *p. 651,12. postponitur: l. 51. de signif. et usu: D. Schäfer, AbhBerl. 1921. p. 378sqq.; E. Aßmann, Glotta 21. 1933. p. 63sqq.*

I *adv.:* **A** *a citeriore parte – auf dieser Seite, diesseits:* **1** *de loco:* **a** *de sede, situ:* POETA SAXO 1,463 -a Saxones degunt. RUOTG. Brun. 41 p. 43,20 imperatore Alpes . . . transeunte remansit -a . . . Bruno. CONST. II 200,5 ad quam *(curiam)* ab Urbe -a omnium civitatum Ytalie nuncios invitamus. *infra – unterhalb:* CHART. episc. Hild. III 160 (a. 1267) infra iactum baliste -a vel supra vel abside . . . molendinum struere. *compar. i. q. extrinsecus – (von) außen:* EPITAPH. var. II 106,8 habitu princeps trabeatus -ius, vestis aspera subtus erat. **b** *de motu i. q. citro – her(über):* METELL. Quir. 38,24 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) ventus . . . ignes . . . fert ultra -aque (ultro citroque *C*). *de colloquio:* VITA Bonif. III 8 disputatione . . . ultra -aque habita (*sim.* VITA Otton. Bamb. III 2,10 p. 55,2 sermonibus). **2** *de tempore:* **a** *post – später:* CHRON. Reinh. p. 521,19 anno Domini MLV vel -a. **b** *ante – davor:* ALBERT. M. animal. 5,44 tempus spermatizandi . . . transgredi vel -a remanere. **B** *ab ulteriore parte – auf der anderen Seite, jenseits (cf.* GLOSS. I 275,61 St.-S. cis hinont, -a enont. *al. v. et p. 641,21):* **1** *de loco:* DIPL. Otton. I. 86 p. 169,11 iuxta . . . fluvios tam cis quam -a (EKKEH. URAUG. Hieros. 7,1 pervagata cis -aque . . . fama. chron. a. 1124 p. 263,14). **2** *de tempore i. q. porro, protinus – weiter, ferner:* CONST. II 164,4 (a. 1232) nec a tempore remissionis -a aliqua offensa . . . facta est (CHART. Turic. 1759 p. 103,19 a t., de quo non extat memoria -a). **C** *in propinquo, prope – in der Nähe, nah:* RUOTG. Brun. 31 per multos populos ultra -aque.

II *praep. c. acc. (abl.: p. 651,4.14.30):* **A** *cis – diesseits (cf.* GLOSS. II 337,60 St.-S. mare -a disehalp meres): **1** *de loco:* **a** *in univ.:* LEX Sal. Merov. 47,1 -a (intra *A 2. K*) Ligere aut Carbonaria. CHART. Rhen. med. II app. 11 p. 352,12 (s. XII.²) scitra pontem (*opp.* p. 353,8 ultra). **b** *inter – zwischen:* CHRON. Fred. 4,57 -a (cetera *var. l.*) Legere et limitem Spaniae. *cf. l. 52.* **c** *procul a – fern von:* IULIAN. TOLET. Wamb. 3 ne -a locum sedis antiquae sacraretur. LIBER diurn. 23 -a strepitum plebis. **2** *de tempore i. q. ante – (noch) vor:* AMADEUS LAUS. hom. 7,97 (ed. J. Deshusses. 1960; s. XII.ᵐᵉᵈ.) -a assumptionem effulsit . . . nomen eius *(Mariae).* CHART. episc. Hild. I 334 p. 319,20 fabricam . . . -a . . . voti . . . consummationem sublatus non ad plenum . . . ampliavit. *adde:* ALBERT. M. metaph. 5,1,2 p. 210,27 (ed. B. Geyer. 1960) est . . . finis duplex, ultimus videlicet . . . et finis -a illum *eqs. cf. p. 651,37.* **3** *de numero i. q. infra – unter(halb):* OLIV. epist. 10 a . . . pauperibus . . . habentibus -a decem vel duodecim marcas. ALBERT. M. veget. 2,40 in genere frugum vix invenitur numerus nodorum quaternarium excedere, et -a eundem numerum vix unquam deficit. *de ordine:* ALBERT. M. metaph. 11,2,19 p. 507,43 (ed. B. Geyer. 1964) omne, quod est -a primam substantiam. **4** *de ratione, modo:* **a** *sine – ohne:* ANNAL. Einh. a. 773 regem . . . -a congressio-

[Heßler]

nem fugavit. LUP. FERR. Wigbert. 7 -a sancti Bonifacii . . . auctoritatem. ERCHEMB. CAS. hist. 12 -a . . . sanguinis effusionem. INVENT. Matth. 16 noxam. CHART. eccl. Erf. 234 -a omnem contestationem (*cf.* CHART. Hagenow. 386 -a contradictione qualibet). *al.* **b** *contra – gegen:* CHART. Stir. II 296 p.397,23 (a.1232) -a omnem ordinem iudiciarium. **c** *praeter – außer:* DAVID (?) inquis. 37 potest *haereticus* . . . ad hoc compelli . . . tormentis, -a membrorum diminucionem et mortis periculum, accusare aliquos. CHART. Anhalt. II 398 p.287,38 -a formam arbitrii ultro nos obligamus ad hoc *eqs.* **B** *ultra – jenseits, über (hinaus):* **1** *de loco* (*cf.* GLOSS. I 154,28 St.-S. cytera . . . aftara [*v. et Ahd. Wb. I. p. 36sq.*]. 787,9 -a hintar): **a** *de sede, situ:* HUGEB. Willib. 4 p.95,12 nescimus ruram -a illis (ultra illos *var. l.*). NITH. hist. 2,3 p.16,1 omnes -a Carbonarias. REGIN. hymn. 7,1 (Anal-Boll. 49. 1931. p.364) cis et -a mare (MIRAC. Apri 22 [MG Script. IV p.517^{b},5] in perniciem . . . cis -aque, prope et procul se positarum gentium. WIPO gest. 2 p.14,4 cis et -a Rhenum. SIDO ad Gozw. p.240,13 cis Travenam et -a. *saepe*). THIETM. chron. 5,9 Geronis marcham . . . -a Albim iacentem. ANNAL. Petr. Erf. III a.1180 p.65,10 -a Alpes et hac terra. *al.* *extra, ante – außerhalb, vor:* ABBO SANGERM. bell. 2,461 -a muros pessumdare. **b** *de motu i. q. trans – über:* ALDH. virg. I 49 p.304,8 volumen . . . -a (II 2190 trans) pontum dirigitur. NITH. hist. 1,4 p.6,26 -a Alpes festinare. **2** *de numero i. q. supra – über:* CHART. episc. Halb. 1081 p.281,14 (a.1263) si quid -a viginti marcas . . . edificabimus. **C** *circa, prope, iuxta – rund (um), nahe bei, an, in:* **1** *de loco:* VITA Ansb. 21 (MGMer. V p.634,27; s. VIII./IX.) salvi sunt . . . multi -a Sambre flumine (*cf.* HYMN. de Ansb. 17,3 [MG Mer. V p.643] circa [citra *var. l.*]). OTTO FRISING. chron. 1,1 p.37,9 (add. B2) nichil extra, infra, supra -aque se habens *mundi machina.* CHRON. Erf. min. p.619,17 -a (circa *var. l.*) Argentinam . . . in monasterio Else. *ab utraque parte – beiderseits:* TRANSL. Libor. 25 (MGScript. XXX p.811,46; s. IX.$^{med.}$) spectantibus . . . invicem populis -a Renum. **2** *de tempore:* EPIST. Hann. 24 p.58,19 -a extremum obitus articulum. **3** *de numero:* REGISTR. Patav. I p.280,11 -a XV tal. . . . reddituum. **4** *de modo:* EPIST. Hann. 73 parum -a optimum est statum *provincia.*

compos. c. nom. propr.: -alpinus: *l.44sqq.* -humbrensis: STEPH. EDD. Wilfr. 67 (68) p.263,15. -moynensis: EPIST. Worm. I 25 p.47,9. *Heßler*

***Citraalpinus,** -a, -um. *qui cis Alpes est – diesseits der Alpen (befindlich):* GESTA Camer. 3,37 p.480,36 domnum . . . apostolicum una cum tam -a- quam Ultraalpinis episcopis.

citrago, -inis *f.* *melissophyllon – (Zitronen-)Melisse (Melissa officinalis L.): v. p.652,6.*

***citramarinus,** -a, -um. *qui cis mare (mediterraneum) est – diesseits des (Mittel-)Meeres (befindlich):* EPIST. Lup. Ferr. add. 10,4 ut *Lugdunum* . . . publicum appellaretur -i orbis gymnasium (ROD. GLAB. hist. 1,1 in nostro -o orbe). CONST. I 211,5 quas *(res)* in -is vel ultramarinis partibus tenent *Ianuenses* (337,5). CHART. Bern. III 17 p.15,32 a . . . preceptore domuum -arum generali.

***citramontanus,** -a, -um. *qui cis Alpes est – diesseits der Alpen (befindlich):* TRANSL. Godeh. 1 p.642,6 synodus universae ecclesiae -ae indicta fuerat. *Payr*

***citrana,** -ae *f.* (*cf.* *citraria, *citronus) *citrago – (Zitronen-)Melisse (Melissa officinalis L.):* GLOSS. Salern. p.8^{a},18 herba citrina, -a.

***citrangulum** (-glium), -i *n.* (*f.* -a: *p.652,2*) (*cf. ital.* cetrangolo) **1** *Citrus Aurantium (L. subsp. amara Engler vel sim.) – (Bittere) Orange o. ä.:* **a** *de arbore:* TRACT. de aegr. cur. p.149,25 flores de zarange, id est -i. *v. et l.66.* **b** *de fructu:* BERNH. PROV. comm. 6,4 p.292,34 -um citrinum vel eius flos. ALPHITA I p.284,40 -um, pomum arange idem (II p.40,10 -glium. p.40,30). GEBER. clar. 2,27 ablutio mercurii cum aceto -orum. IORDAN. RUFF. equ. 6,41 p.82,25 ad idem valet . . . -um vel lumia decocta. *al. v. et p.654,15.* **2** *Citrus medica (L.) – (Zitronat-)Zitrone(nbaum):* ALBERT. M. animal. 22,51 cum aqua et foliis -i. **3** *citrago – (Zitronen-)Melisse (Melissa officinalis L.):* ALPHITA II p.40,13 -a, curringula respice in mellisa.

citrarius, -a, -um. herba -a *i. q. citrago – (Zitronen-)Melisse (Melissa officinalis L.):* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.28b^{r} mellissa, que herba -a dicitur *eqs. subst. fem.:* ALPHITA I p.284,39 citrago vel -a (-agia *var. l.*). p.300,13.

***citrat** *v.* *ceteraceum. **citre** *v.* citreus *l.18.*

***citreatum** (cidriadum), -i *n.* *fructus Citri medicae (L.) – (Zitronat-)Zitrone:* ANTIDOT. Glasg. p.131,23 sucus cidriadi acidis.

citreon *v.* citrium.

citreus (-terus, -rius), -a, -um. **1** *adi.:* *cedrinus – Zedern- (per confusionem c. arbore q. d. Callitris quadrivalvis Vent. ut vid.):* GLOSS. V 34,53 St.-S. citerum . . . vel cedrinum lignum cedibŏminholz. *al. v. et p.426,38sq.* **2** *subst.:* **a** *masc.:* *fructus Citri medicae (L.) – (Zitronat-)Zitrone:* ALPHITA I p.308,47 pomum citrinum, -us idem. *fort. huc spectat:* ALPHITA II p.39,8 citre, pomum citrinum. **b** *fem.:* **α** *Citrus medica (L.) – (Zitronat-)Zitronenbaum:* GLOSS. med. p.20,11 -ia dicta, quod eius pomum ac folia cedri odorem referat *(ex Isid. orig. 17,7,8).* **β** *citrago – (Zitronen-)Melisse (Melissa officinalis L.):* ALPHITA II p.40,28 -ia, mellissa idem.

citria *v.* citreus. ***citrifera** *v.* *oxytryphera.

***citrinalis,** -e. *helvus – (zitronen)gelb:* GEBER. forn 30 p.766 erit tinctura cum -i aspectu.

***citrinatio,** -onis *f.* **1** *actio citrinum reddendi – Gelbfärbung:* GEBER. forn. 30 p.766 ad -em lunę accedamus. *al.* **2** *color citrinus – gelbe Farbe, das Gelb:* GEBER. summ. 2,21 p.669 -o . . . albedini est affinis. Ps. AVIC. tinct. 6 p.631^{a},43 -o nihil aliud est quam completa digestio *eqs.* 7 p.632^{a},56 -o . . . est, quae fit inter album et rubeum, et non dicitur color perfectus. *al.*

***citrinesco,** -ere. *citrinum fieri – gelb werden:* GLOSS. Roger. III 411 quousque . . . caro incipiat -ere vel rubescere. I A 2,17 p.637,23 locus patiens . . . -it et post emittit saniem. Ps. AVIC. tinct. 5 p.630^{a},39 saepius rubescit *terra* et saepius -it. *al.*

***citrinitas,** -atis *f.* **1** *color citrinus – gelbe Farbe, das Gelb:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,16 p.35b^{r} est *nigra egestio* . . . mortis significatio, nisi . . . in -em se vertat. TRACT. de aegr. cur. p.138,15 ex . . . -i oculorum. GEBER. summ. 1,36 convenit *aes* cum tutia vehementer, quem illam *(sic?)* citrinat -e bona. ALBERT. M. veget. 6,82 signa . . . maturitatis *cucumeris* . . . sunt, quando declinat ad -em. animal. 8,76 declinat *color rostri alcyonis* ad -em. Ps. ALBERT. M. alch. p.35, 14 qui . . . per citrina -em ⟨. . .⟩ manente specie metalli prioris . . ., verum aurum . . . non faciunt. *saepe. v. et p.653,35.* **2** *materies citrina – das Gelbe:* WILH. CONG. chirurg. 412 valet *cataractae* . . . -s, que purgatur per aures.

***citrino,** -are. *citrinum reddere – gelb machen:* GEBER. summ. 1,32 p.546 quicquid . . . metallum radicitus -at, . . . aurum facit. 2,21 p.669 quia tutiae dealbatio non sufficit, ideo solum -at. ALBERT. M. animal. 10,57 -antur venae corporis *praegnantis. al. v. et l.43.*

adi. **citrinatus,** -a, -um. *helvus – (zitronen)gelb:* BERNH. PROV. comm. 1,6 p.278,11 coleram -am et vitellinam.

***citrinus** (cet-, cidr-), -a, -um. (*cf. ital.* cedrino) **I** *adi.:* **A** *qui citri est – Zitronen-:* **1** *in univ.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p.395^{B} unguentum -um dicitur, quia in citro coquitur (Ps. OTHO med. 374^{a}). **2** pomum -um: **a** *fructus Citri medicae (L.) – (Zitronat-)Zitrone:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.32a^{v} pomum -um diverse est nature *eqs.* (ALBERT. M. veget. 6,51 p. -um . . ., cuius caro tendit in sapore ad quandam amaritudinem). *al.* *adde:* CHRON. Noval. app. 6 malum ce-um ipsi dirigens mandansque *eqs.* **b** *de specie leguminis fort. i. q. Vicia cracca (L.) – viell.: Vogelwicke: v. p.654,40.* **B** *citro similis – zitronenähnlich:* **1** *spectat ad colorem:* **a** *helvus, subviridis – gelb(lich), grünlich:* **α** *strictius:* COMPOS. Luc. δ 16 porfiro cidrino. IOH. S. PAUL. diaet. 548 inter aureum et -um *vinum* est palmeum et subalbidum. CONSTANT. AFRIC. grad. p.345,24 mirobalani -i frigidi *eqs.*

[Dauser]

PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p.753,28 cetrina *planeta*. TRACT. de chirurg. 1238 cutis corporis -a fit. PETR. MUSAND. summ. p.263,42 *sanguis* viridis vel -us. ANON. tab. p.173,21 Medius lapis sapientum sine dubio est -us lapis. MORIEN. ROM. alch. p.518^{b},46 fumus -us est sulphur -um. GLOSS. Roger. I A 1,23 p.556,19 recipe auripigmenti -i . . . ana. ALBERT. M. veget. 6,303 nigrum *semen cimini* . . . fortius est -o. animal. 1,83 humor -us, qui vitellum vocatur. 2,111 sunt *testiculi* . . . in quibusdam *animalibus* quasi -i (*p.509^{b},26* ὠχροτέρους). 8,76 color *alcyonis* . . . est celestis et -us (*p.616^{a},15* χλωρόν). 8,167 vespae -ae grossae. 22,124 si arsenico -o . . . mus cibetur, morietur. *saepe. v. et p.651,66 et vol. I. p.985,20sqq. 1257,25sqq.* **β** *latius i. q. purpureus, subrufus – purpurfarben, rötlich:* ALBERT. M. sens. 2,7 p.60^{b},35 color . . . Puniceus et ille, qui graece dicitur ἀλουργός, quem nos -um dicimus. veget. 6,303 flos eius *(cimini)* est -us. **b** *colorem helvum (cuti) inducens – mit gelber Färbung (der Haut) verbunden:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,2 p.36b^{r} quedam febres -issime. MAURUS phleb. p.21^{a} laborans yctericia -a. ALBERT. M. animal. 22,98 contra ydropem . . . -am. **2** *spectat ad odorem:* herba -a *i. q. citrago – (Zitronen-)Melisse (Melissa officinalis L.): v. p.651,61.*

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *bot.:* **a** *Terminalia citrina (Roxb.) – Gelbe Myrobalane:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.27a^{v} myrobalanorum species sunt quinque bonorum: -us, kebulus *eqs.* MATTH. PLATEAR. gloss. p.382^{C} -i nanque, chebuli et Indi, scilicet cortices, . . . ponuntur in medicinis. *al. cf. p.652,72.* **b** *arbor Medica – (Zitronat-)Zitronenbaum (Citrus medica L.):* ANTIDOT. Glasg. p.145,15 mirta III, cidrini folia V. **2** *alch. de sulphure i. qui helvus est – der Gelbe:* TURBA phil. 29 p.138,10 introducite -um cum sua uxore *(v. notam ed. p.216^{1}).* **B** *fem.: Chloris chloris (L.) – Grünling, Grünfink:* ALBERT. M. animal. 8,76 est . . . alia avis hokaryz (*p.615^{b},32* χλωρίς) vocata, quae est -a, eius enim inferiores partes sunt declinantes ad citrinitatem.

C *neutr.:* **1** *color helvus – gelbe Farbe, das Gelb:* TRACT. de aegr. cur. p.219,32 sputum erit rubeum aut -o mixtum. ALBERT. M. meteor. 3,4,14 p.683^{b},43 qui *(color paleae)* medius est inter -um et pallidum. *al.* **2** *materies helva – das Gelbe:* **a** *natur.:* -um ovi *i. q. vitellum – Eigelb:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.57,7 -um *ovorum avium* est in proportione ad album plus quam in duplo *eqs.* ALBERT. M. animal. 6,33 crescente . . . pullo paulatim . . . dividitur -um. *al.* **b** *alch. de tinctura vel eius praeparatione:* ANON. tab. p.175,9 iuvat -um super album et rubeum. Ps. AVIC. epist. 8 p.872,42 pulverises super ipsum *(argentum vivum)* . . . ad -um marcasitum aureum. *al. v. et p.652,47.* **c** *medic. de materia sanguinis destillata:* MAURUS phleb. p.27^{a},17 exibit . . . -um et illud est colera. **d** *pharm. i. q. unguentum citro adhibito confectum – Zitronensalbe:* PAUL. AEGIN. cur. 212 p.152,15 validioribus utendum, . . . ut est . . . -um (*3,49,2* κίτριvον).

citrium (-reon), -i *n. fructus Citri medicae (L.) – (Zitronat-)Zitrone:* PAUL. AEGIN. cur. 209 p.143,16 -i (*3,46,4* κιτρίου) suci ciatus. GLOSS. med. p.20,12sq. -orum . . . non una eademque virtus in omnibus -orum partibus. PAUL. DIAC. carm. 1,16 -eon has omnes *(arbores fructusque)* vincit odore suo.

citro *adv.* ultro -o(que) *i. q. huc et illuc – hin und her, hierhin und dorthin:* **1** *strictius:* ALDH. virg. I 15 p.244,14 nisi panuculae . . . inter . . . filorum stamina ultro -oque decurrant. COD. Udalr. 110 (c.1101/02) ultro -oque illecti. *al.* **2** *latius:* **a** *hic et illic – hier und dort:* EPIST. Meginh. 24 p.221,22 michi ultro -oque ocupato non est fas . . . convictus vestri frui presentia. **b** *intus et foris – innen und außen:* GLOSS. IV 24,34 St.-S. ultro -o inne inti uze, hinont enti enont. **c** *citra et ultra – diesseits und jenseits: v. l. 66.* **d** *mutuo – wechselweise:* COD. Udalr. 38 p.80,11 (a.1071) multis . . . accusationibus ultro -oque decursis. LAUR. LEOD. gest. 15 p.500,10 multis sermonibus ultro -oque habitis. *al.*

***citrolus,** -i *vel* ***citrul(l)us,** -i *m. gen. sg.* -is: *p. 654,7.*

species cucumeris – Gurkenart (fort. i. q. Citrullus vulgaris Schrad. – viell.: Wassermelone, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.1029): CONSTANT. AFRIC. theor. 5,27 p.22a^{r} -uli et cucumeres . . . calorem et sitim extinguunt. IOH. PLATEAR. simpl. med. p.15b^{r} cucurbita et -oli . . . in calidis regionibus praecipue reperiuntur. TRACT. de aegr. cur. p.84,40 semina -olis et melonis. IOH. S. PAUL. diaet. 283 -ulli . . . sunt . . . styptici. ALBERT. M. veget. 6,315 -ulus . . . est pepo viridis plani corticis *eqs.* animal. 5,42 medulla -oli. *al. v. et vol. I. p. 648,24. colocynthis – Koloquinte (Citrullus Colocynthis Schrad.):* TRACT. de aegr. cur. p.275,14 cum succo -oli acetosi.

citromelon (-onolum, -onulum, -mill-), -i *n. fructus Citri Aurantii (L.) – Frucht der (Bitteren) Orange:* GLOSS. Salern. p.8^{b},26 oxili -i, succi citranguli. DYASC. p.134^{a} accipe -illa tria. ALPHITA I p.278,6 arange, -nolum idem. p.284,40 -nulum. *al.*

***citronella** (ret-), -ae *f.* (*cf. ital. vet.* cetronella) *citrago – (Zitronen-)Melisse (Melissa officinalis L., cf. P. Thomas, ALMA 5. 1930. p.151sq.):* ANTIDOT. Glasg. p.126,12 arcentella retronella coctas histas insimul missita.

citronolum *sim. v.* citromelon.

***citronus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. fructus Citri medicae (L.) – (Zitronat-)Zitrone:* MOSES PANORM. marisc. 25 p.195, 21 accipe de -is frischis unam magnam quantitatem. *fort. add.:* PETR. MUSAND. summ. p.267,13 semen -i (citonii BERNH. PROV. comm. 9,1 p.310,21).

citropoda *v.* chytropus. ***citrul(l)us** *v.* *citrolus.

citrum, -i *n.* **1** *fructus Citri medicae (L.) – (Zitronat-)Zitrone:* **a** *gener.:* COMPOS. Matr. 74,1 accipies -um et tollis acetum eius. MATTH. PLATEAR. gloss. p.381^{A} -um . . . habet . . . acetosum . . ., pulpam . . ., corticem. ANON. secret. p.77,28 aceta . . . citrangulorum, -orum, granatorum. *al. v. et l.47. p.652,60.* **b** *spec. de fructu Citri medicae cucurbitinae (Risso et Poit.; 'Esrog', 'Echter Adamsapfel'):* IOH. DIAC. cen. 2,40 Adam -um (ced- *var. l.*, citrium *Ps. Cypr.*) manducavit. **2** *de specie leguminis fort. i. q. Vicia cracca (L.) – viell.: Vogelwicke:* ALPHITA I p.286,17 craicium vel cicrum est legumen quoddam, quo caremus; dicitur etiam . . . -um, pomum citrinum. p.308,47 -um quandoque ponitur pro legumine.

citrus, -i *f.* **1** *arbor Medica – (Zitronat-)Zitronenbaum (Citrus medica L.):* ANTIDOT. Glasg. p.136,2 folia -i manipulum I. DYASC. p.68^{a} -us arbor est *eqs.* MATTH. PLATEAR. gloss. p.380^{a} -us est arbor, cuius fructus -us *(sic)* vocatur; semen -i et cortex medicinae competunt. p.381^{A} -us est arbor, cuius fructus citrum dicitur. *al. de fructu i. q. pomum Medicum – Zitrone: l. 45.* **2** -i semen *per confusionem fort. i. q. Brassica rapa (L.) oleifera vel sim. – viell.: Ölrübe, Rübsen o. ä. (v. G. Pritzel – C. Jessen, Die deutschen Volksnamen der Pflanzen. 1882. p.66):* GLOSS. III 487,14 St.-S. -i semen rŏbesame. *Dauser*

1. citta (cychata, kyche, kythes *sim.*), -ae *f.* (κίττα, κίσσα) **1** *pica – Eichelhäher (Garrulus glandarius L.):* ALBERT. M. animal. 7,33 istae aves *(sc. aquilae)* dicuntur venari hoc, quod vocatur asthychahez (*p.592^{b},13* κίττας). 8,74 avis . . ., quae kyche (*p.615^{b},19* κίττα) a Graecis vocatur . . .; fingit novas voces. 23,124 kythes. **2** κιννάμωμον ὄρνεον – *'Zimtvogel':* ALBERT. M. animal. 8,76 avis, quae vocatur graece cychata (*p.616^{a},3* κίττα), quam Latini chynomolgum vocant *eqs. cf. ThLL. s. v.* 1. cissa.

2.* citta *v.* cittum. *Renner*

cittonia *v.* cydonius.

cittum (scitum), *-in. vel* ***citta** (cinta), -ae *f. de malo Punico:* **1** *spectat ad interiora:* **a** *membrana granorum cameras dirimens – Fruchtblatt:* ALDH. virg. I 9 p.236,18 mala Punica -is (citiis *var. l.*) granisque . . . referta (GLOSS. II 12,25 St.-S. -is felmum). *adde:* GLOSS. II 20,59 St.-S. scitis tonica mali onica *(leg.* Punici*?)* vel pellis i. uuillilon. **b** *granum (seminis) – (Samen-)Kern:* GLOSS. III 98,28 St.-S. -um dicitur granum mali Punici chern. 196,61 -um kerno. **2** *cortex – Schale:* GLOSS. III 314,52 St.-S. citta i.

[Heßler]

cortex i. rinda. 689,53 cittas rinta. 696,17 cinta rinda. *v. ThLL. s. v.* ciccum.

***cituaris** *v.* *zeduar.

***cituitas,** -atis *f.* (1. citus) *(significatio) celerita(ti)s – (Anspielung auf die) Schnelligkeit:* CHRON. Bened. I 8 p. 218,2 -s illius nominis *(sc. Snelbort).*

citula *v.* cotula. **citum** *v.* scisco (scitum).

1. citus, -a, -um. *script. et form.:* scito: *p.656,3. compar.* cici(or): *l.41.59. p.656,8. superl.* citimus: *l.22. positivus pro superl.: l.19. adv. compar. pro superl. vel positivo: saepe, e. g. l. 37sqq.55.57.59.*

celer, properus – schnell, eilig (cf. GLOSS. I 66,18 St.-S. -am sniumen. III 232,45 -us sneller. IV 135,64 -us horscer. *al.):* **1** *de commotione, festinatione:* **a** *gener.:* **α** *de anim.:* POETA Saxo 1,471 -us properans. HROTSV. Gong. 308 fama ... hortatur ... colonos ... accelerare -os. FROUM. carm. 15,11 surge -us. EKKEH. IV. pict. Mog. 71 quam -us (gloss.: id est -o) ostendit serpens *eqs.* ANNAL. Hild. a. 1105 p. 54,18 ut ab urbe vellet -us digredi. *al.* **β** *de rebus, actionibus:* WALAHFR. Mamm. 18,8 -o dimissa columba natatu de caelo venit. HROTSV. Dion. 236 cursu ... -o. CARM. Otton. III. 14,3 citimum flectes per gramina gressum. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *pernix – flink:* WALAHFR. carm. 74,4 bella ... astu -o ... peracta. **β** *celeriter opus perficiens – schnell arbeitend:* EGBERT. fec. rat. 2,221 inter scriptores -us Augustinus habetur. **2** *de cursu temporis:* **a** *maturus – bald(ig):* WALAHFR. carm. 24,45 assertio firmat ... tolerantem pondera dura ... -os facturum in laeta recursus. AGIUS epic. Hath. 364 breviore via ... reperire -am promeruit requiem *Hathumoda.* **b** *compar. i. qui celerius fit, prior – schneller eintretend, früher:* BEDA temp. rat. 42,2 -ior, quam vulgo putatur, lunaris incensionis locus et hora. METELL. peripar. 7,28 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) nec fuerat reditus cicior nec serior eius. **3** *de modo i. q. praecox – voreilig:* ANNAL. Xant. a. 869 Lotharius ... -us et levis.

adv. **1. cito** (cite: *l.65*). *celeriter, velociter, propere – schnell, rasch, eilends (cf.* GLOSS. I 218,20 St.-S. cicius skiero. III 11,49 -ius sniumo. *al.):* **1** *de commotione, festinatione:* ARBEO Corb. 4 p. 192,1 ad fenestram quam -ius cucurrens. HRABAN. carm. 37,94 corrige hoc -ius. RHYTHM. 58,16,3 de sede prosilivit cicius. ANNAL. Fuld. Altah. a. 900 p. 135,13 -issime ... urbem ... muro obposuerunt. HROTSV. Mar. 820 -ius spatium ... percurrere. THIETM. chron. 6,7 quid hoc esset, explorari cicius ab eo *(rege)* iubetur. METELL. Quir. 48,24 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) exi -o. ALBERT. M. animal. 6,94 vocatur *rochio piscis* ... -o (*cf. p.571*[a],*15* ταχεῖα) fideleoz, hoc est augmentativus. *saepe.* **2** *de cursu temporis:* **a** *gener.:* ALDH. carm. eccl. 4,3,9 dicto -ius (ticius *A*). EINH. Karol. 7 p. 9,31 poterat *bellum* ... -ius finiri. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 466,13 tam -o, ut cera pungitur stilo. POETA Saxo 3,226 ut -o gens bellis succumberet una duobus. DIPL. Heinr. II. 174[a] sicque qua -issime ac proxime perveniri potest ad Uraha. VITA Heinr. IV. 11 p. 37,35 ut ... -ius e regno tuo cedere possim. *saepe.* **b** *mox – bald:* LIUTG. Greg. 15 transitu -ius imminente. EIGIL Sturm. 25 p. 161,24 (ed. P. Engelbert. 1968) obitum suum -o adfuturum. HRABAN. epist. 4 quanto -ius (quantotius *var. l.*) possis (*cf.* STATUT. ord. Teut. p. 36,27 quam cicius est eis succurrendum). THIETM. chron. 6,84 p. 374,36 Christi voluntas -o (mox CHRON. Thietm.) perficitur in me. METELL. Quir. 18[a],22 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) sensit -o plagam Dei. *saepe. paulo – kurz:* HUGEB. Wynneb. 8 p. 113,10 -o postea. RUODLIEB VIII 10 -o post hęc vivere clausit. **c** *mature – früh(zeitig):* AGIUS epic. Hath. 686 hanc obiisse -o (cite *B*). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 156,30 girofalci ... habent naturam generandi -o. *al. compar. i. q. prius – früher:* BEDA hist. eccl. 4,23 p. 265,24 quare non -ius hoc ... revelare voluisti? FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 157,26 qui *(falcones)* -ius nascuntur, -ius capi possunt (*opp.* tardius). **d** *subito – plötzlich:* ALDH. virg. II 1827 sed -o vexantis cedebat machina poenae. GERH. AUGUST. Udalr. I 24 virum tam -o depositum. THIETM. chron. 6,79 cur tam -o obierit. **e** *extemplo, statim – alsbald, sogleich (cf.* GLOSS. IV 289,19 St.-S. -o ... san): HRABAN. epist. 29 p. 445,16 nec me -o (scito *var. l.*) posse ... condigne respondere. WALAHFR. Mamm. 11,4 -ius securus abibis. HROTSV. Pafn. 4,2 exponam -ius. ERINH. Heimer. 341 p. 610 *bona* -o pauperibus date Christi! *al.* **f** *c. coni. i. q. simul (ac) – sobald:* HUGEB. Willib. 4 p. 97,26 -o ut illic veniebat, coepit aegrotare. COD. Wang. Trident. 83 p. 189,5 (a. 1210) cicius quam ipse id ... habuerit. 131 p. 303,28 cicius cum ei denunciatum fuerit. *cf. p.655,57sq. v. et* *quamcito. **3** *de ratione, modo:* **a** *praepropere, temerarie – voreilig, leichtfertig:* LEX Baiuv. 9,18 ut sacramenta non -o fiant. HRABAN. epist. 21 p. 428,2 non nos temerario iudicio -o reprehendat *lector.* carm. 39,27,1 consensit illa -ius. **b** *compar. i. q. potius – eher, lieber:* WALAHFR. Wett. 767 ut nupto -ius dentur loca sancta regenda.

2. *citim. *celeriter – schnell:* CARM. biblioth. 3,1,154 ecclesia mox reditura -m. *Heßler*

2. citus *v.* scio (scitus). **3. citus** *v.* sino (situs).

***cituwar** *v.* *zeduar. **civa** *v.* cepa. ***civalba** *v.* *cubeba. **civalis** *v.* civilis. **civetas** *v.* civitas.

civicus (-venc-, -inc-), -a, -um. **1** *adi.: qui incolarum est, civilis – Einwohner-, bürgerlich:* **a** *urbanus – städtisch, Stadt-:* **α** *gener. i. q. cultus – kultiviert:* HUGO FLOR. act. 11 p. 395,12 -a litterarum disciplina. **β** *publ. et eccl. i. q. civitati (episcopali) destinatus – für die (Bischofs-)Stadt zuständig:* FLOD. hist. 3,22 p. 523,22 (epist.) non ... civilem vel -um, sed municipem ... et ... vicarium episcopum. CHART. Mog. B 84 p. 87,37 iudicum -orum. **b** *domesticus – einheimisch (cf.* GLOSS. IV 125,46 St.-S. -us geburlicher. *al.):* EPIST. Teg. I 13 -um adiutorium non invenerat *filius comitis.* **2** *subst. masc. et fem.:* **a** *civis (minoris libertatis) – (minderfreier) Bürger (de re v. p.661,17):* LEX Raet. Cur. 2,20 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si quis homo livertum -incum (-ven- *Ac,* civemque *Bb*) Romanum fecerit (26,10,1 qui -inca [civemque *Bb*] Romana liberta dimissa est). **b** *concivis – Miteinwohner:* GLOSS. IV 199,22 St.-S. -us gibur.

civilis, -e. *script.:* cyv-: CHRON. Fred. 3,4 cyvilia (civilico 3). -val-: CHART. Livon. A I 77 p. 84[b],22. -ll-: MARIAN. chron. a. Chr. 73.

I *adi.: qui incolarum vel civium est – Einwohner-, bürgerlich, Bürger-:* **A** *strictius:* **1** *spectat ad civitates i. q. urbanus – städtisch, Stadt- (cf.* GLOSS. I 61,21 St.-S. -em purclihhan. *al.):* **a** *gener.:* **α** *in civitate situs vel habitans – in der Stadt gelegen oder ansässig:* ANDR. STRUM. Ariald. 26 p. 1073,6 -ia monasteria. p. 1074,14 tam -es viri quam suburbani (ROD. CAMER. Lietb. 15). CARM. de Frid. I. imp. 2447 se recipit patria -is in urbe iuventus. ANNAL. Traiect. a. 1253 (MGScript. XV p. 1303,33) ecclesia -is. *al. in civitate munere fungens – in der Stadt amtierend:* CARM. de Frid. I. imp. 2392 -is ... consul. **β** *a civibus habitatus – von (Stadt-)Bürgern bewohnt:* CHRON. Merseb. 2 p. 167,25 oppidum. **γ** *cultus – kultiviert:* ALCUIN. carm. 80,2,1 -es ... mores (VITA Wern. Merseb. 1 p. 245,14). ALBERT. M. eth. 4, 2,1 p. 296[a],4 decentes homines et -es. *al. v. et p.664,19.* **δ** *inter civitates exsistens – unter Städten bestehend:* CHART. Argent. I 542 (a. 1261/63) compassione -i ... condolemus. **b** *publ. et iur.:* **α** *civibus destinatus, in civitate vigens – für die (Stadt-)Bürger bestimmt, zuständig, in der Stadt gültig:* DIPL. Heinr. IV. 466 p. 631,30 secundum ius -e componatur (CHART. scrin. Col. A II 1 p. 7,30 possedet edificia ... ad i. generale et -e. CHART. Lub. 6 -i vel forensi iure, quod wigbeledhe dicitur. CHART. Raitenh. 316. *saepe*). CHART. episc. Hild. I 524 p. 503,13 magistrum -em habebunt. CHART. Eberb. 176 p. 297,21 sicut mos -is exigit. *al. v. et l.27. expressius i. qui iure civitatis possidetur – nach städtischem Recht besessen:* CHART. Babenb. 404 p. 251,26 (a. 1242) ut de bonis suis, agris, curiis, vineis -bus, quod pourchrecht dicitur, ... erogandi ... habeant ... facultatem. **β** *e civibus consistens, qui a civibus celebratur – von (Stadt-)Bürgern gebildet oder veranstaltet:* CHART. Brand. A XV 14 p. 12,28 (a. 1251) qui *(burgenses)* ... aderant ad -e colloquium. CHART.

[Pape]

Bern. II 586 erga . . . religiosos in nostrum -e consortium receptos. γ *iure civium praeditus – mit (Stadt-)Bürgerrecht ausgestattet:* CHART. Carinth. III 839[b] p.327,17 (a. 1147) testes fuerunt . . . persone nobiles et -es. **2** *spectat ad vicos, villas i. q. in pago vel villa vigens – auf dem Land oder im Dorf gültig, dörflich (cf. G. Köbler, Civis und ius civile. Diss. Göttingen. 1965. p.90):* CHART. march. Misn. III 3 (a.1196) in nostro *(sc. lantgravii)* iure -i et plebiscito (CHART. Rhen. med. III 67 p.68,15 cum . . . silvam eandem . . . secundum ius -e ab abbate suscepissent. CHART. Meckl. 536 duos mansos et ius -e . . . comparaverunt *monachi. saepe*). CHART. Port. 84 p.110,24 ad -ia iudicia, que vulgo dicuntur ding (CHART. Walkenr. 226 p.163,66 in -i iudicio, quod vulgo lantthing dicitur). CHART. march. Misn. III 453 de . . . criminalibus ad forum -e pertinentibus. *al.* **3** *spectat ad gentes, territoria:* **a** *inter incolas exsistens, internus – unter den Einwohnern (bestehend), innerer:* VITA Sadalb. 13 (MGMer. V p.57,8) -e bellum inter reges Francorum . . . est actum (WIDUK. gest. 1,32. *saepe*). HROTSV. Sap. 1,4 -is concordiam pacis. WIDUK. gest. 3,31 Boioarii -i exercitu externoque fatigati. 3,54 in rebus -bus bona consilia. RUOTG. Brun. 24 p.25,1 -i dissensione. CARM. Cantabr. 9,3[a],4 hostes. *saepe. in rebus privatis necessarius – im Privatleben erforderlich:* HIST. Welf. 13[in.] sapientia tam forensi quam -i preditus. *de planta i. q. e propria indole natus – aus eigener Anlage entstehend:* WALAHFR. hort. 80 tolerat *salvia* -e (gloss. L: id est a vicino) malum. **b** *patrius, notus, usitatus – heimatlich, bekannt, geläufig (cf.* GLOSS. II 595,36 St.-S. -is sueslic): PAUL. DIAC. carm. 11,25 captivum patriae redde et -bus arvis. WALAHFR. carm. 76,48 quam *(Spiram civitatem)* noluerim -i nomine pridem compellare. BERNOLD. CONST. chron. p395,2 -is sive vulgaris . . . annus (HONOR. AUGUST. imag. 2,70 annum -em, id est solarem). *al. impers.* -e est: WALAHFR. carm. 76, 60 est . . . -e poetis extera regna pati. **4** *spectat ad rem publicam (cf. W. Arendt, Die Staats- und Gesellschaftslehre Alberts des Großen. 1929. p.3):* **a** *ad rem publicam pertinens, politicus – staatlich, politisch:* RICHER. REM. hist. 3,60 practices . . . species dico dispensativam, . . . -em. ALBERT. M. bon. 121 p.80,78 politicae . . ., id est -es *virtutes.* nat. anim. 2,6 p.27,5 in omnibus . . . -bus gubernatoribus civitatum. eth. 5,1,4 p.337[a],16 divinius . . . est -e bonum quam oeconomicum. *al. v. et. p.663,59.* **b** *socialis – gemeinschafts-, staatenbildend:* ALBERT. M. sacram. 258 p.169,27sqq. est *matrimonium* officium -e faciens ad statum rei publicae . . .; intendit enim -is confoederationem amicitiae *(cf. L. Brandl, Die Sexualethik des hl. Albertus Magnus. 1955. p.129sqq.).* metaph. 2,11 p.102,59 (ed. B. Geyer. 1960) quia enim 'homo -e animal (*p.1253[a],3* πολιτικὸν ζῷον) est naturaliter'. *al. v. et vol. I. p.660,62. de avibus:* ALBERT. M. animal. 1,37 quoddam . . . genus *avium* est, quod est -e et gregale. **B** *latius:* **1** *gener. i. q. terrenus – irdisch:* EPIST. Worm. I 34 p.61,35 (s. XI.[1]) non -is, sed celestis rethorica. OTTO FRISING. gest. 1,65 p.91,19 in -i facultate. LAMB. LEOD. Matth. I 95 dum *mens* patitur -e (gloss. M: a carne, que concivis est anime) malum. *v. et p.658,60.* **2** *publ. et iur.:* **a** *ad singulos homines vel ad ius privatum spectans – auf den Einzelnen bezüglich, zivil(rechtlich), Privat-:* CAPIT. reg. Franc. 228,24 -es aut criminales causas (CONST. I 50 p.97,2 in . . . controversia sive criminali sive -i. *al.*). CHART. Eichsf. 271 p.156,25 non debemus nos -bus . . . monasterii causis . . . immiscere. *al. e causis privatis proveniens – aus Zivilsachen einkommend:* DIPL. Arnulfi 32 p.48,29 -es banni *(v. notam ed.).* **b** *publicus, saecularis – öffentlich, weltlich:* CAPIT. reg. Franc. 38,17 quidam . . . aecclesiastica negotia -iaque conturbant. 293,15 imperiis secundum . . . ius -e obtemperare. FLOD. hist. 3,26 p.541,21 qui *(presbyter)* relicto ecclesiastico ad -e iudicium proclamaverit. CHRON. Pol. 3,22 p.148,24 qui *(panis)* plus potest, quam possit facere ius -e. CHART. Argent. I 180 p.144,15 renuntiando . . . exceptionibus . . . vel iure -i vel canonico competentibus (CHART. Stir. III 34 p.40,20. *saepe*). HEINR. LETT. chron. 10,15 p.46,12 in -bus causis, quod nos dicimus in iure seculari. SALIMB. chron. p.62,28 in utroque iure peritus, tam ecclesiastico quam -i. *al. de iure Romano (cf. G. Köbler, op. cit. p.91):* CHART. Carinth. I 417 p.308,17 (a.1207) cum in iure -i habeatur expressum *eqs.* RYCCARD. chron. a.1224 p.114[a],36 magistrum Roffridum . . ., -is scientie professorem. CONST. II 196,27. *al.* **c** *secundum ius publicum constitutus – nach öffentlichem Recht verhängt:* CHART. scrin. Col. B 420 (a.1240) morte naturali vel -i . . . mori.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *homo urbanus – ein Gebildeter:* ALBERT. M. eth. 4,2,1 p.295[b],43 significat (*sc.* ἀστεῖος) . . . aliquando virilem, aliquando -em. **2** *oppidanus, burgensis – Städter, (Voll-)Bürger:* CHART. Burgenl. I 89 p.60,20 (a.1210) de terra -ium . . . castri. ALBERT. M. Iob 24,11 (ed. M. Weiss. 1904) quod etiam -es, non solum pauperes vexaverunt *mali homines.* **3** *qui rei publicae administrandae operam dat – Politiker:* ALBERT. M. pol. 2,4[a] p.136[a],18 vocat . . . -es (*p.1266[a],32* πολιτικῶν) . . ., qui secundum virtutem *leges promulgant. al.* **B** *neutr.:* **1** *consuetudo inter cives exsistens – bürgerliche Gewohnheit:* ALBERT. M. Iob 2,11 p.47,31 (ed. M. Weiss. 1904) cum poena secundum -ia praemium sit peccati. **2** *negotium rei publicae – staatliche Angelegenheit:* ALBERT. M. summ. theol. II 8,32 p.358[a],10 publicum . . . in -bus idem est, quod commune vel solemne. p.358[a],17. **3** *actio privata – Zivilsache:* CHART. Tirol. notar. II 547 (a.1272) facere racionem . . . tam in -bus quam in criminalibus.

neutr. pro adv. i. q. secundum ius civium – nach (Stadt-)Bürgerrecht: CHART. scrin. Col. A II 1 p.13,32 (c.1170/83) domum . . . ita -e et specialiter aquisivit, quod *eqs.*

adv. **civiliter.** *more incolarum vel civium – nach Art der Einwohner oder Bürger:* **I** *strictius:* **A** *spectat ad urbes, civitates:* **1** *gener. i. q. culte – höflich:* PETR. CAS. (?) chron. 4,114 p.831,27 -r et non furiose . . . respondere. **2** *iur. i. q. secundum ius civitatis – nach Stadtrecht:* CHART. scrin. Col. A II 1 p.229,7 (c.1178/1202) iuste et -r emit duas partes domus. CHART. Meckl. 783 civitati Parchem et in eadem -r residentibus. CHART. Dortm. 116 p.55,13 qui *(actor)* -r et legaliter . . . iusticiam . . . consequatur. *al.* **B** *spectat ad gentes, homines i. q. bello civium – durch Bürgerkrieg:* EPIST. var. II 31 p.352,2 ne sanguis populi christiani . . . -r et plus quam -r *(cf. Lucan. 1,1)* funderetur. OTTO FRISING. chron. 5,36 p.260,29 non solum -r, sed et intestine . . . divisi *Franci.* 7,9 p.320,28. **C** *spectat ad rem publicam:* **1** *gener.:* **a** *more boni civis – wie ein guter (Staats-)Bürger:* ADALB. SAMAR. praec. dict. p.60,5 (ed. F.-J. Schmale. 1961) si . . . -r ac concorditer vitam duceretis (ALEX. MIN. apoc. 14 p.314,18). *in imag.:* SIGEB. GEMBL. Theod. 2 in castris coelestis militiae -r militaturus. **b** *iuste – in gerechter Weise:* HIST. Welf. 29 negotia terrae -r pertractat. CHART. Salisb. II 183 p.268,40 marchiam . . . -r rexit (ALEX. MIN. apoc. 14 p.314,30 homines ditionis suae . . . -r regebat *Karolus*). **2** *philos.:* **a** *communiter, forma rei publicae – gemeinschaftlich, in Form eines Staates:* ALBERT. M. pol. 1,8[1] p.69[b],32 *civitates* de numero -r conversantium (*p.1259[a],36* τῶν πολιτευομένων). *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 7,2 *apes* -r collaborantes. 14,2 quae . . . habitant simul -r (*item de avibus:* 23,120). **b** *respectu rei publicae – in Hinblick auf den Staat:* ALBERT. M. epist. Dion. 9[x] p.1002[b],16 'theologi inspiciunt quaedam -r (*PG 3,1108[B]* πολιτικῶς) et legaliter', quia . . . loquuntur de civili scientia *eqs.*

II *latius:* **A** *actione privata – in einer Zivilsache:* CAPIT. reg. Franc. 132,2 undecunque . . . criminaliter aut -r fuerit accusatus (CONST. II 145 nullus . . . clericus . . . conveniatur -r seu c. coram iudice seculari, nisi -r super feodis. *al.*). CONST. III 237,13 -r experiri. *al.* **B** *legitime – legitim:* CHART. Salisb. III 646 p.150,4 (a.1211) ratione previa -r est inductum, ut *eqs.* CHART. Bern. II 405 p.424,26 de militari prosapia -r sive legitime descendentes *milites.*

civilitas, -atis *f.* **1** *spectat ad urbes, civitates:* **a** *gener. i. q. urbanitas, humanitas – Bildung, Menschlichkeit:* THIOFR. Liutw. 6 p.20,10 (ed. W. Lampen, Coll. Franc. Neerl. III/6. 1936) *virum* egregia -e . . . praeditum. HUGO

[Pape]

FLOR. hist. p.349,24 estis *(sc. comitissa)* litteris erudita, quod est . . . -s magna. REIN. LEOD. Wolb. 12 (MGScript. XX p.567^{b},34) augustae -is cesar. **b** *iur. i. q. ius civile – (Stadt-)Bürgerrecht:* **α** *proprie:* CHART. select. Keutgen 139,40 (c.1130) quicumque . . . -em suam renunciaverit *eqs.* CHART. Hans. 223 p.69,17 cum aliquis acquirit -em. CHART. Mulh. Thur. 142 ius perfecte -is. CHART. Heinr. Leon. 67 p.100,11 (spur.) oneribus, que ratione -is exigi solent, astringi. *al. in iure iurando:* CHART. Rost. B I 3,3 p.72 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967; a. 1258/60) hoc sub -e promiserunt. *de caelo:* CHART. Pomm. A 33 p.84,3 (a.1173) superne patrie . . . -em comparare. **β** *meton. i. q. donatio iuris civilis – Bürgerrechtsverleihung:* CHART. Bern. II 320 (a.1251) ut . . . -s valentior sit. CHART. Pommerell. 178 littera -um Lubicensium. **2** *spectat ad gentes, pagos sim.:* **a** *origo, affinitas gentis – Herkunft, Stammesverwandtschaft:* PAUL. FULD. Erh. 1,1 Herhardus . . . Nervus -e. FOLCUIN. Lob. prol. p.55,32 gens *Francorum* Romanis quadam -e coniungitur. **b** *ius publicum – öffentliches Recht:* FORM. extrav. 1,3^{a} salva -e (uuitate 3) . . . admonere. **c** *vindicatio possessionis publica – öffentlicher Besitzanspruch:* ANNAL. Rod. a.1137 p.713,4 ex iure -is huius aecclesiae, quam ipsa ex curtis potestate . . . habet *eqs.* **3** *spectat ad rem publicam, regnum:* **a** *gener. i. q. attinentia rei publicae – staatliche Zugehörigkeit:* BERNO epist. 10 p.37,1 (ed. F.-J. Schmale. 1961) quatinus . . . gloriosos reddat -s, quos hactenus nulla Alpium potuit separare asperitas. LIBER de unit. eccl. 2 p.185,23 ut sint liberi, quotquot sunt sub -e sua *(sc. Romae).* LAMB. LEOD. Matth. I 241 Babylonius (gloss. M: non natione, set -e). **b** *philos.:* **α** *mores boni civis – Verhalten(sweise) eines guten Staatsbürgers:* ALBERT. M. bon. 228 p.137,70 -s . . . est . . . honestus modus vivendi. 232 secundum normam -is. miner. 2,3,5 p.53^{b},31 praeparare . . . ad . . . -em bonam. *al.* **β** *ordo rei publicae – staatliche Ordnung, Verfassung:* ALBERT. M. pol. 3,3^{a} p.226^{a},29 quia . . . mutantur civitates et -es. 3,4^{b} p.231^{a},17 quorum *(principatuum)* omnium ordo per leges iustitiae . . . vocatur politia (*p.1278^{b},11* πολιτεία) sive -s. 5,7^{i} p.512^{b},27 tyrannus violator est -is. *al. de bestiis:* ALBERT. M. animal. 1,58 quae *(apis)* . . . regitur . . . monarchia et -e (4,88). **γ** *res publica – Staat(swesen):* ALEX. MIN. apoc. 14 p.314,18 -is ordo. ALBERT. M. metaph. 1,1,10 p.15,64 (ed. B. Geyer. 1960) artes -em conservantes. 2,11 p.102,60 non potest perfici -s sine congregatione. *al. in imag.:* ALBERT. M. Iob 15,28 (ed. M. Weiss. 1904) habitavit *impius* in -e peccatorum. *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 1,55 non referunt *apis et formica* . . . thesauros, ut organice -i aliorum deserviant animalium *(sim. de apibus:* 8,141. *al.).*

civillis *v.* civilis.

***civiloquium,** -i *n. conventus civium – Bürgerversammlung:* CHART. Rost. E 13 p.190 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967; a.1270/71) cum esset -um *('bursprake')* in civitate Rozstok.

civincus *v.* civicus.

civis, -is *m., rarius f. (p.660,5.26.661,21.23. al.) script.* cyv-: GLOSS. II 308,30 St.-S. *form.:* – *sing.:* *nom.:* -e: *p.661,21.* -es: *p.660,5.661,20.38. adde* CARM. de Cass. 145. *al. (cf. N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p.49sq.).* *abl.* -i: CHART. civ. Halb. 109. *gen. plur.* -vum: CARM. de Cass. 394.

incola, habitator – Einwohner, Bewohner, Bürger (saepe i. q. concivis – Mitbewohner, Mitbürger, e. g. l.69. p.660,26): **I** *proprie:* **A** *spectat ad urbes, civitates, oppida i. q. homo urbanus, oppidanus – Stadtbewohner, Städter:* **1** *gener. (cf.* GLOSS. I 185,3 St.-S. -es purcliut. *al.):* WILLIB. Bonif. 8 p.54,13 urbis (CONC. Karol. 14 p.86,28. *al.).* CARM. Cantabr. 14,1^{b},2 Constantie -is Suevulus. THIETM. chron. 6,85 -is Parthenopolitanus. ADALB. SAMAR. praec. dict. p.60,1 (ed. F.-J. Schmale. 1961) si -es cum -bus, qualiter ius civile precipit, viverent. OTTO FRISING. gest. 2,19 oppidani Kairae simul et Astenses -es. RAHEW. gest. 3,45 p.219,4 cum esset *comes* naturalis in Mediolano -is. 3,47 p.221,19 -es civitati, civitatem -bus servare. *persaepe. plur. meton. de civitate:* BENED. ANDR. chron. p.170,5 emit . . . infra -es Roma . . . cellam. DIPL. Loth. I. 141 p.316,29 (ed. Th. Schieffer. 1966; spur. s. X.^{2}) infra confines -es Geminiana (p.316,38). p. 316,36 -es Geminiana, que vocatur -es Flexiana. **2** *publ., eccl., iur. i. q. burgensis (pleno iure praeditus) – städtischer (Voll-)Bürger (interdum plur. sensu collectivo i. q. universitas burgensium, commune, civitas – Bürgerschaft, Stadtgemeinde, Stadt, e. g. l.13.26.31sqq.; de re v. G. Köbler, op. cit. [v. supra p.657,6] p.99sq.):* **a** *spectat ad condicionem, statum, privilegia sim.:* DIPL. Heinr. II. 172 si . . . -is aut suburbanus, sciat se perditurum omnia predia. CHART. civ. Halb. 4 -es . . . forenses nos *(sc. episcopum)* adierunt . . . postulantes, ut . . . statuta civilia . . . roboraremus. CHART. Babenb. 182,13 si aliquis intret civitatem, ut -is efficiatur. 237,19 dummodo nubat *vidua* -i et non militi. CHART. Argent. I 482 -bus . . . maioribus, mediocribus et minoribus . . . conductum . . . prestamus. CHART. Osn. III 455 -bus opidi nostri . . . privilegium indulgemus. *saepe. v. et vol. I.p.1618,21.23.26. adde:* CONST. II 428^{II},14 (a.1254) -es non residentes, quod vulgo appellatur paleburger (ANNAL. Worm. a.1255). **b** *spectat ad possessiones, traditiones, praestationes sim.:* TRAD. Ratisb. 288 (c.1010/20) quidam . . . urbis -is . . . tradidit . . . predium. CHART. civ. Erf. 19 p.8,36 -es . . ., qui . . . liberas sortiti sunt hereditates. CHART. scrin. Col. A I p.17,19 ius -ium . . . persolvit. CHART. Friburg. 38 p.23,12 matrona, -is nostra, . . . XXX marcas . . . contulit. CHART. Livon. A III 82^{a} teneantur iure parochiali . . . tanquam perpetui -es. *saepe. v. et vol. I. p.1618,46.* **c** *spectat ad officia publica, testimonia, electiones sim.:* GALB. Karol. 51 meliores -ium iuraverunt. CHART. scrin. Col. A I p.15,5 dedit amam vini -bus, ut sint sibi testes. CHART. Stir. I 331 venditio coram -bus . . . facta est. CHART. Solod. 296 recognitum fuit ab universitate -ium. CHART. Babenb. 232,113 contra municipalia instituta -ium iuratorum. CHART. civ. Hild. 122 p.63,20 licet eis magistrum -ium statuere inter se. *al. v. et vol. I. p.1619, 12. de plebe ecclesiae cathedralis:* FORM. Bitur. 8 cum consensu fratrum -iumque (CONC. Karol. 61,1 p.797,31 sine . . . c. -ium subditorum). REGINO chron. a.869 p.99,11 ex . . . civitatis clero episcopum consecrare . . . per electionem -ium. *al.* **B** *spectat ad castella i. q. castrensis – Burgbewohner:* LIUTG. Greg. 2 p.69,37 donec . . . -es . . . eos *(paganos)* iterum effugarent. ANNAL. Mett. a.742 castrum . . . conquisierunt et . . . -bus captis pepercerunt. WIDUK. gest. 1,35 tali lege . . . cum -es assuefaceret *rex.* CHART. Lux. II 72 castellum . . . cum . . . -bus in castello manentibus. BURCH. URSB. chron. p.109,21 -es . . . castri . . . insurrexerunt. *al.* **C** *spectat ad vicos, villas i. q. vicanus, habitator curtis – Dorf-, Hofbewohner:* **1** *gener.:* ANNAL. Frising. a.1090 excitati sunt . . . -es in diabolicum zelum. MIRAC. Wigb. 17 (MGScript. IV p.227^{b},6) *vici.* VITA Reginsw. 14 -es rusticani. CHRON. Ottenb. p.629,6 -is noster *(sc. monasterii)* Heinricus. *al.* **2** *iur. i. q. villanus, confinis – Mitglied einer Dorfgemeinde, Markgenosse (cf.* GLOSS. III 188,55 St.-S. -es gebura. *al.; de re v. G. Köbler, op. cit. p.79):* CHART. Sangall. A 483 (a. 861) sicut alii -es . . . materiam cedendi potestatem habeam. DIPL. Otton. I. 131 communis omnium -ium venatio. REGISTR. abb. Werd. 3^{B},38 *debent* omnes -es communiter LXXII hinnos sigili. TRAD. Frising. 1744 *testes* de -bus huius villę (CHART. Mar. Magd. 95 villicus et -es . . . v. *al.*). CHART. episc. Hild. II 112 p.51,27 magister -ium in Antiqua villa. CHART. Pomm. B 976 p.279,40 domini villarum . . . medietatem decimarum tam de suis aratris quam -ium suorum dabunt. *saepe.* **D** *spectat ad pagos, provincias, territoria i. q. vir paganus, provincialis, indigena – Gaubewohner, Landsmann, Einheimischer:* **1** *gener.:* HUGEB. Willib. 4 p.95,30 -es nominant illum locum Age-mons. FORM. Sangall. II 30 notitiam -ium suorum, inter quos degunt, evitantes. TRANSL. Libor. II 3 ut non esset dubium, quin patria -bus et -es patriae congruerent. WIDUK. gest. 2,31 vir . . . -bus carus. BRUNO MAGD. bell. 45 nec -es nec hostes eis fidem habebant. COSMAS chron. 1,4 p.11,14 inter duos

[Pape]

-es ... orta est ... litigio. EBO BAMB. Ott. 3,5ex. exercitus illi -es se tandem recognoverant. *saepe. remissius de comitatu papae:* BEBO ad Heinr. 1 p.494,26 -es ... apostolici. **2** *iur.:* LEX Raet. Cur. 1,6,4 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) pena iudicis vel -ium. CHART. Salisb. II 318 (c.1155) coram multis -bus. **E** *spectat ad rem publicam, regna sim. i. qui rei publicae attinet, incola regni – Staats-, Reichsbürger:* **1** *gener.:* HRABAN. epist. 37 p.473,24 de regum et militum -iumque vocabulis. GODESC. SAXO theol. 22 p.314,16 Paulus ... -is Romanus fuit. WIDUK. gest. 2,3 p.69,3 rex ... erat clemens -bus. RUOTG. Brun. 15 sediciosis ... rei publicę -bus. 36 p.38,2 regni. *al.* **2** *iur.:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 1,1,3 -ium utilitati ... presidium ... legis inducere. DIPL. Heinr. V. (ArchUrkForsch. 6. 1918. p.262,18) annitente nostrorum opera -ium. CHART. Brand. B I 190 iuxta ... deliberationem per barones et -es regni ... habitam. *al.* **b** *de hominibus minoris libertatis (cf. G. Köbler, op. cit. p.10):* LEX Ribv. 64,1 si quis servum suum libertum fecerit et -em Romanum ... conscribserit. LEX Raet. Cur. 22,1,4 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) ut -es Romanus libertus fiat. 26,10,2 -e (-em *Bb*) Romana ingenua ... ius liberorum habet. *al. usque ad s. IX.ex. expressius de statu:* CHART. Sangall. A 101 (a.784) nullo ... homine ... subiciuntur -e Romana *famulae.* CAPIT. reg. Franc. 173 p.356,34 libellus ... -em Romanum ... continens. **3** *philos.:* ALBERT. M. pol. 3,1c p.208b,18 quod per habitationem non est determinandus verus -is. 3,1d p.209a,38 qui ... potest esse ... princeps in civitate, vere -is (*p.1275a,22* πολίτης) est. 3,3d p.227a,38 ius -is et dignitas. 5,7l p.512b,26. *ibid. saepe (v. ind.).* **4** *theol. et eccl.:* **a** *in univ.:* OTTO FRISING. chron. 1 prol. p.9,13 quomodo inter mundi -es semper profecerit *civitas Dei eqs.* 3 prol. p.133,35 qui *(Christus)* omnes ad se venientes in eterna patria -es asscriberet. 4,4 p.188,19 reservatis -bus suis reliquos ... perdidit *Deus. ibid. al. (v. ind.). cf. p.663,70. remissius de attinentibus ecclesiae:* ANNAL. Quedl. a.1020 p.85,27 -bus matris ecclesiae ... reddi. **b** *de angelis, beatis sim.:* WILLIB. Bonif. 8 p.50,11 cum supernis angelorum -bus. HUGEB. Wynneb. 13 p.117,39 est -es in caelestibus. HRABAN. carm. 15,29 Christo sociabere -is. TRAD. Salisb. I 2 caelestium -ium corpora. CARM. Cantabr. 4,7b,2 summi -es celi. GREG. VII. registr. 2,54 p.199,26 -es Dei. *al. de diabolo:* VITA Afrae 227 tenebrarum.

II A *in imag.:* FROUM. carm. 14,23 *(de arboribus)* truncigeni -es. THIOFR. flor. 1,3 p.324c cumque vermes sint -es hominis *eqs.* **B** *alleg.:* HRABAN. univ. 4,1 p.82A -es, qui noluerunt eum *(filium regis)* regnare, Iudaei intelliguntur. 14,1 p.383A -es ... fideles mystice dicuntur. 16,4 p.451D.

***civitalis** (-ius), -e. **1** *in civitate usitatus – in der Stadt gebräuchlich:* CHART. Sangall. A 208 (s. IX.in.) ut ... unam carratam -em, id sunt XXXIII siclę -ię, ... persolvat. **2** *in civitatibus manens – in Städten lebend:* ALBERT. M. animal. 1,37 de animalibus ... aliquod *(genus)* est -e (*p.488a,3* πολιτικά) ..., et quoddam manet in pago.

civitas, -atis *f. (m.: cf. p.662,56) script.* -vet-: CHRON. Fred. 2,56 p.77,13. *al. metr.* cī-: VITA Erasmi 249. *signif.:* ALEX. MIN. apoc. 11 p.241,14 unitas fidelium -s vocatur, dicitur enim -s quasi civium unitas.

I *urbs, oppidum – Stadt, städtische Siedlung (saepe de locis munitis; cf. W. Schlesinger, Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte. II. 1963. p.42sqq.):* **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *in univ. (saepe de locis [archi]episcopis subiectis, e. g. l.66.71. p.662,1):* LEX Baiuv. 1,13 ad -em ... calcem trahant. VITA Eucher. 8 (MGMer. VII p.50,1) -es (-is *2b*) ... expugnare. EINH. Karol. 33 p.38,21 metropolitanae -es. TRANSL. Libor. II 2 -es, in quibus ... sedes episcopales constituerentur. ANON. geom. I 35 in -e quadrangula ... ponere domos. GERH. AUGUST. Udalr. I 26 moenia ... Augustae -is. THIETM. chron. 6,33 a -e magna Livilni dicta. VITA Annon. I 2,12 p.488a,36 apud Mogontiam, Germaniae nobilissimam et populosam -em. OTTO FRISING. gest. 1,38 Iudei in -bus oppidisque passim manentes. WILBR. OLD. peregr. 1,21,5 capitanea -s ... nullis munitionibus cingitur, unde pocius eam villam quam -em nuncuparem, si sedem archiepiscopalem ... non haberet. WILH. SALIC. chirurg. 2,5 p.330H ire ... per -em. *persaepe. de Roma:* EPIST. Heinr. IV. 13 p.20,4 per medium -is. BURCH. URSB. chron. p.14,17 Innocentius de -e egressus. *al. de Hierosolymis:* EKKEH. IV. bened. I 18,38 (gloss.) in Bethania prope -em. HELM. chron. 31 -em sanctam ... liberaverunt (BURCH. URSB. chron. p.113,11. *al.*). **β** *de urbibus capitalibus pagorum, provinciarum (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p.130):* LEX Baiuv. 2,1 -em capere. FORM. Senon. I 16 res ... tam infra -em quam et a foris in ipso pago. DIPL. Merov. III A 23 p.141,23 intra ipsa -e Parisius. DIPL. Karoli III. 25 p.42,37 dum resedisset ... comes in ... -e Taurinis in curte ducati. *al.* **γ** *de foris:* CHART. Brand. A VIII 40 p.126,33 (a.1209) in -e Parduin. CHART. Leub. 70 p.164,21 ut ... tres locent forenses -es (CHART. Brand. A XX 10 p.184,2. *cf.* HIST. Wenc. [MGScript. IX p.167,5] villas forenses, quae ... dicuntur -es). **δ** *de partibus urbium, suburbiis sim.:* CHART. Argent. I 20 (a.791) infra nova -e arialem (CHART. Quedl. 32 p.24,30 novam -em de Quidelingeborch tenet comes. *v. et l.42*). CHRON. reg. a.1111 p.50,25 (rec. I) -s Lateranensis. NARR. itin. nav. p.184,12sqq. -s ampla in valle ..., -s in monte *eqs.* p.185,23 possedimus -em inferiorem. *al. v. et vol. I. p.1624,22.39.* **b** *publ. et iur.:* DIPL. Karoli M. 96 p.138,26 teloneum dare ... in -bus. DIPL. Karlom. (II.) 24 p.321,28 districtum -is ... concedimus. CHART. episc. Spir. 136 p.152,23 (dipl. Frid. II.) quod in terminis ecclesię ... nullam -em ... ędificemus. CHART. Dortm. 71 -i nostre Tremoniensi imperiali ... nundinas concessimus. CHART. Carniol. II 193 p.152,4 -es ipsius *(ducis)* ... subponimus interdicto. CHART. Gelr. 564 p.571,11 de opido Arnhem -em condidi et ei omnem libertatem ... contuli. CHART. Carinth. V 71 p.44,8 in custodia -is ... ac municionum eius ... facere ... expensas. CHART. ord. Teut. (Thur.) 228 campi pertinentis -i Richinbach. CONST. III 129,2 -em imperii ... obligamus. *saepe.* **c** *theol.:* NICOL. I. epist. 71 p.396,17 ipsi *(episcopi)* speculatores -is Dei sunt. Ps. MARB. RED. lap. 16,2 -is caelicae. ALEX. MIN. apoc. 22 p.505, 23 verbum Domini exivit ... de nova Iherusalem. *saepe.* **2** **a** *in nom. propr.:* TRAD. Patav. 1397 (a.1220/40) de Libera C-e *('Freistadt').* REGISTR. Patav. I p.212,4 apud Sanctam C-em *('Heiligenstadt').* CHART. Brem. 246 de Nova C-e. *al. adde:* GESTA Halb. p.94,50 quod *(nomen; sc. 'Halberstat')* ... -s dimidiata sonare videtur. **b** *in imag.:* HONOR. AUGUST. anim. 2 *(de artibus liberalibus)* prima ... -s est grammatica *eqs.* **c** *per compar.:* CATAL. thes. Germ. I 116,19 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a.1137/41) *pyxis* aerea deaurata ... in similitudinem -is fabricata. **d** *alleg.:* HRABAN. univ. 14,1 p.383A -s corda ... impiorum. HONOR. AUGUST. cant. 2,2/3 p.398D -s ... intelligitur ecclesia. ALEX. MIN. apoc. 20 p.454,6 -em dilectam dicimus esse ordinem fratrum Minorum. *al.* **3** *meton.:* **a** *communitas civium – Bürgerschaft, (Stadt-)Gemeinde:* **α** *gener.:* ARBEO Emm. 10 -s in funere conversa est, tam egeni quam locupletes. RUOTG. Brun. 13 exultavit -s. WALTH. SPIR. Christoph. I 9 -s obvia. HELM. chron. 29 p.56,31 letatique sunt ... omnes -es Reni. OTTO FRISING. gest. 2,25 p.131,7 miserae ... ignoscere -i. *al.* **β** *publ. et iur.:* DIPL. Conr. III. 76 p.136,9 (ed. F. Hausmann. 1969) ius ... -is et consuetudinem habebit *rusticus.* CHART. Lub. I 7 p. 10,19 omnia -is decreta. CONST. II 62 p.75,25 in -e, cui ... episcopus preest, consilium -is instituere. CHART. Friberg. 9a p.7,1 hii, qui XXIIII dicuntur de -e. CHART. scrin. Col. B 559 secundum electionem -is. CHART. Meckl. 649 quando ... loquebantur verbum -is. CHART. civ. Erf. 203 p.126,25 sigillum -is. CHART. Friburg. 237 magister -is Argentinensis. *saepe.* **b** *ius civium – Bürgerrecht:* CHART. Lub. I 269b p. 252,3sq. (a.1262) cum aliquis pistorum acquirit -em, dabit pro ... -e XVIII solidos. CHRON. Worm. p.179,8 amissa ... omni -e. **B** *latius de urbibus cum territoriis attinentibus:* **1** *pagus, marcha – Gau, Mark:* ANNAL. Xant. a.831 comes Barcenonae -is (DIPL. Karoli III. 81 p.132,37). LIUTPR. antap. 2,33 Epo-

regiae -is marchio. **2** *dioecesis – Diözese:* Bobol. Germ. 1 (MGMer. V p.33,21) Trevirorum -is urbis cathedram. Capit. reg. Franc. 22,24 ut nec episcopi nec clerici non transmigrentur de -e in -em. Hraban. epist. fragm. 9 p.519,27 ut monachi per unamquamque provinciam subiecti sint episcopo -is. Gerh. August. Udalr. I 1 p.387,7 de -e Augusta oriundus sum. *al.*

II *arx, castellum, munitio – Festung, Burg, Befestigung(sanlage):* **A** *proprie (cf.* Gloss. III 2,5 St.-S. -s purc. *al.):* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* Annal. Petav. a.776 (MG Script. I p.16,21; s. VIII.) aedificaverunt Franci . . . -em, quae vocatur Urbs Karoli. Annal. Xant. a.851 exercitus congregatus est . . . contra Saxones et -es eorum. Dipl. Otton. I. 124 monasterium . . . cum . . . lapidea in eodem loco -e. Pass. Ursulae 19 p.155,6 in monte, quo -s Iburg vocabulo erat fundata. Thietm. chron. 8,5 intra Zuarinae -is municionem. Mirac. Liutw. 10 (MGScript. XV p.1264,34) monasterium muro -is circumdederat. *saepe.* **b** *de sedibus episcopalibus (cf. S. Rietschel, Das Burggrafenamt und die hohe Gerichtsbarkeit in den deutschen Bischofsstädten. 1905. p.320):* Rimb. Anscar. 19 p.42,31 -em et vicum igni succendent *hostes.* Chart. Raitenh. 39 p.37,23 Salzeburgensis -is prefectus. Const. II 150 p.184,32 quia . . . -s Frisingensis est sedes episcopalis. *saepe. expressius i. q. ecclesia cathedralis – Hoch-, Erzstift:* Thietm. chron. 5,40 prepositus eiusdem -is. Gesta Halb. p.78,47 de translatione -is tractatum habentes. Chart. civ. Halb. 23 p.32,5 de consensu . . . archidiaconi -is. *al.* **c** *de palatiis regum, ducum:* Cod. Lauresh. 274 (a.765) actum in Lobdenensi -e publica (Trad. Patav. 6. *al.*). Annal. Fuld. Altah. a.897 qui *(imperator)* . . . -e Radaspona moratus est. Dipl. Otton. I. 391 sanctorum familiae regiis -bus vel palatiis adiunctae. Chart. select. Keutgen 65 p.38,6. Dipl. Heinr. I. 26 (spur.) in Uuerlaha -e regia. *al.* **d** *de castris capitalibus pagorum (cf. W. Schlesinger, op. cit. p.53):* Geogr. Baiuv. p.680,8 -es liii per duces suos *(sc. Slavorum)* partitae. Adam gest. 2,21 p.77,1 -s eorum *(Obodritorum)* Magnopolis *eqs.* Annal. Altah. a.1042 p.32,3 novem ibi *(in Ungaria)* -es rex deditione cepit. *al. in partibus orientalibus.* **2** *publ. et iur.:* Capit. reg. Franc. 273^{B},27 ut . . . ad -es novas et pontes . . . operentur et in -e . . . wactas faciant. Dipl. Otton. II. 36 predium Sehusa . . . et -em ad idem pertinentem Sehusaburg . . . tradidimus (Dipl. Conr. II. 21 duas curtes vel -es . . . cum toto burgwardo . . . tradidit). Dipl. Otton. III. 106 dedit . . . abbas . . . -es duas cum suburbanis earum. Chart. Traiect. 174 p.161,2 dux . . . tenet in feodum -em lapideam in Tyele. *al.* **B** *in nom. propr.:* Thietm. chron. 1,5 quam *(urbem)* Antiquam C-em *('Altenburg')* nominamus. 7,65 Novae C-is *('Nienburg')* abbatem. Annal. Altah. a.1065 p.70,30 Deserta C-s *('Ödenburg'). al. v. et vol. I. p.432,8.*

III *res publica (urbana) – (Stadt-)Staat:* **A** *publ. et iur.:* Leg. Wisig. 1,2,2 lex est . . . gubernaculum -is. Otto Frising. gest. 2,13 p.116,7 in -um . . . dispositione . . . Romanorum imitantur sollertiam *Langobardi. meton. i. q. status civilis – Bürgerstand (de re v. p.661,17):* Form. Senon. I app. 3 ad -e pertinere Romana. *ibid. iterum.* **B** *philos. (cf. W. Arendt, Die Staats- und Gesellschaftslehre Alberts des Großen. 1929. p.22):* Albert. M. Iob 24,12 (ed. M. Weiss. 1904) politiis sive -bus et virtutibus civilibus studentes. metaph. 5,1,1 p. 208,68 (ed. B. Geyer. 1960) movere -em, principatus et potestates. pol. 1,1^{r} p.12^{b},42 facta est ex vicis -s. 2,1^{d} p.91^{a},47 -s (*p.1260^{b},40* πολιτεία) . . . quaedam communicatio est *eqs. saepe (v. ind.).* mot. proc. 2,8 p.68,2 sicut -s in quadam congregatione perficitur officiorum. *al. v. et p. 659,36.661,27. spectat ad bestias:* Albert. M. animal. 8,180 sine quibus *(operationibus)* non potest subsistere -s earum *(apium).* **C** *theol.:* Conc. Karol. 19^{F} p.160,34 hi *(patres)* sunt rectores . . . -is Christi. Bruno Querf. Adalb. B 34 -s angelorum. Otto Frising. chron. 1,2 generavit *primus homo* . . . filios utriusque -is . . . primos cives. 1,20 diabolus . . . ad ausus nefarios . . . permissam sibi -em incitavit. 3,22 p.162,8 -s Dei, quae est ecclesia. 5 prol. p.228,25 perfida Iudeorum infidelium et gentilium -s. 7,35 p.373,33 mundi. *ibid. saepe (v. ind.).*

IV *locus, spatium – Stätte, Raum:* Aesculapius 1 p.1,32 per membranarum calvariae -em. *in imag.:* Arno Reichersb. scut. p. 1500^{B} donec . . . impetus animae . . . impletae -em laetificasset.

***civitatella,** -ae *f. oppidulum – (kleine) Stadt:* Mart. Opp. chron. p.402,27 Romulus . . . et Remus . . . fecerunt parvam -am.

civitatensis, -e. **I** *adi.:* **A** *qui civitatis est, urbanus – zur Stadt gehörig, städtisch, Stadt-:* **1** *gener.:* **a** *in civitate exsistens vel habitans – in der Stadt befindlich oder ansässig:* Chron. Reinh. a.1198 p.560,38 -em fluvium . . . ab opido reiecit. a.1199 p.561,43 -em . . . intra muros vallavit episcopum. Chart. Salem. 530 clerus dyocesanus et -is. Annal. Prag. II a.1279 p.196,17 tam claustralium quam secularium tam -ium clericorum. **b** *cultus – kultiviert:* Conr. Mur. summ. p.157,22 (ed. W. Kronbichler. 1968) clemens, civilis, -is, comis. **2** *publ. et iur. i. q. civibus destinatus, in civitate vigens – für die (Stadt-)Bürger bestimmt, in der Stadt gültig:* Chart. Hamb. 606 (a.1256) iudicium . . . ad ius -e . . . contulimus (Chart. Pomm. B 728.1051. Chart. Basil. C II 187 p.105,31 abrenunciamus omni iuri . . . -i et municipali). **B** *socialis – staatenbildend:* Albert. M. animal. 1,38 -e autem animal vocatur *homo eqs.*

II *subst. masc.: civis, oppidanus – Bürger, Städter:* **A** *gener.:* Chron. Reinh. a.1190 p.545,7 -bus cunctis gladiis consumptis. Transl. Auct. 11$^{in.}$ quatenus eorum miseria -bus innotescat. Gesta Karoli M. p.165,15 defectum victualium paciebantur -es. *al. incola – Einwohner:* Chron. Reinh. a.1192 p.550,16 urbis. **B** *iur.:* **1** *burgensis (pleno iure praeditus) – städtischer (Voll-)Bürger (interdum plur. sensu collectivo i. q. universitas civium – Bürgerschaft, Stadtgemeinde, e. g. l.39sq.):* Chart. select. Keutgen 125,1 (a.1156) ius . . . -ium . . . promulgabant. Chart. civ. Magd. 100 p.51,33 ut -bus vestris *(sc. ducis Silesiae)* in posterum caveri possit. Chart. Brand. A VIII 71 p.156,25 a nostris *(sc. marchionum)* -bus, opidanis pariter et villanis. Chart. civ. Hild. 335 secundum consuetudinem -ium. Chart. ord. Teut. (Hass.) 296 p.222,10 nos, scabini ac -es in Marpurg, recognoscimus. *al.* **2** *incola villae – Dorfbewohner: l.38.*

civitatula, -ae *f. (parvus) locus, oppidulum – (kleine) Ortschaft, Städtchen (interdum de locis munitis, e. g. l.47.49):* Paul. Diac. Lang. 5,5 nec longe . . . ab Astensis -ae moenibus (civitate liminibus *sim. var. l.*). Hraban. hom. II 52 p.246^{C} propter situm . . . villae sive -ae. Annal. Salisb. cont. a.1192 (MGScript. XIII p.239,31) capta -a . . . arcem eius obtinere nequivit. Gutolf. hist. p.651,50 castellum sive -am manu vincit. *al. de sedibus episcopalibus:* Epist. Desid. Cad. 15 ut in -a vestra Albige . . . celebrare debeatis. Nicol. I. epist. 88 p.469,22 episcopus -ae. *iron.:* Notker. Balb. gest. 1,20 p.26,1 episcopus parvissimę -ę (Strazburc -e *T*).

***civitonicus,** -i *m. civis (honestus) – (angesehener) Bürger:* Liber diurn. 82 p.90,4 clerus cum optimatibus et militibus seu -is (cives *G*) subscripserunt. *Pape*

cium *v.* sium. **civorium** *v.* 1. ciborium.

ciuscum *v.* hibiscum. **civus** *v.* 1. cibus.

clabus *v.* clavus.

clades, -is *f. script.* gl-: *p.665,17.50.58. form. nom. sg.* -is: *p.665,8.16sq.*

I *de caede, interitu (sensu act.: l.62sqq.; pass.: p.665,5 sqq.):* **A** *violentia, cruor, nex – Gewalttat, Gemetzel, Mord:* **1** *strictius:* **a** *de bello intestino:* Leg. Wisig. 2,1,8 p.54,1 quantis . . . patria concussa sit -bus. Poeta Saxo 4,359 multas . . . -es . . . venturas . . . esse. Ruotg. Brun. 10 p.11,12 civilibus omnes -bus intenti. *al.* **b** *de facinore:* Hraban. carm. 39,46,2 parvulorum in millibus saeviebat cum -bus *Herodes.* Thietm. chron. 6,99 in hiis -bus. *vexatio – Mißhandlung:* Poeta Saxo 4,28 fuerat tot -bus . . . affectus sacer antistes. **2** *latius:* **a** *populatio, vastatio – Verheerung, Verwüstung:* Beda hist. eccl. 3,16 p.158,32 exercitus . . . regiones impia -e . . . devastans. Poeta Saxo 5,406 Fran-

[Heßler]

tia, quam variis -bus opprimeris! *al.* *de spoliatione:* CHART. Babenb. 454 (a. 1252) propter -em bellicam. **b** *impetus, insidiae – Angriff, Anschlag:* HRABAN. epist. 27 p. 442,21 ut . . . populum . . . Dei ab hostium -e armis spiritalibus defendas. **B** *pugna adversa, strages – unglückliche Schlacht, Niederlage* (*cf.* GLOSS. III 233,1 St.-S. -es ual): **1** *proprie:* WILLIB. Bonif. 8 p. 52,15 pagani . . . magna . . . -e corruerunt. POETA Saxo 3,40 patrum -is nota mansit inusta nepotum pectoribus. OTTO FRISING. gest. 2,18 p. 120,19 princeps . . . maiores his *(Mediolanensibus)* -es irrogaturus procedit. *al.* **2** *meton. de hoste, victore i. q. horror – Schrekken:* RUOTG. Brun. 40 imminet regno . . . seva -es, Nordmannorum gens. CHRON. Suev. a. 1043 (MGScript. XIII p. 72,14) Liutpoldus marchio, . . . maxima Ungariorum -es, . . . obiit. **C** *pestilentia – Seuche, Pest* (*cf.* GLOSS. I 83,8 St.-S. -is suht vel uuool seu sterpo): **1** *strictius:* CHRON. Fred. 4,18 -is (gl- *var. l.*) glandolaria Marsilia . . . vastavit. FORM. Marculfi 1,36 (ed. A. Uddholm. 1962) plures pro -e, qui crassatur in populo, . . . de hac luce discesserunt. ANNAL. Xant. a. 845 p. 14,22 ingenti -e (*syn.* plaga) percussi sunt predones. FUND. eccl. Nicol. Leod. (MGScript. XXX p. 821,17) civitatem . . . inguinaria perculit -es (*syn.* pestem). *al.* **2** *latius i. q. morbus – Krankheit:* **a** *proprie:* ALDH. virg. II 1084 artibus horrendas pellentes corpore -es *Cosmas et Damianus.* WETT. Gall. 40 p. 279,21 -e cogente. VITA Mathild. I 15 p. 580,41 nimia -e correpta *regina.* **b** *meton. i. q. tumor, vulnus – Geschwulst, Wunde:* ALDH. virg. II 768 quo . . . modo spurcas curarit corpore -es. DIAETA Theod. 286 *uva passa* -es (clavos *var. l.*) corporis aufert, vulnera humesta siccat. **D** *mors, interitus – Tod, Untergang:* WALAHFR. carm. 76,41 domini quam -e beati afficiar. THIETM. chron. 2,24 imperator . . . fraterna -e turbatus. VITA Heinr. IV. 11 p. 36,2 considerantes in virtute suam -em, in sola fuga salutem. *cf. l.16.*

II *de rebus adversis:* **A** *strictius i. q. pernicies, casus, calamitas – Unglück(sfall), Unheil (cf.* GLOSS. II 266,53 St.-S. -bus . . . palauun, vuolun. 621,17 -e harma. *al.*): **1** *gener.:* FORM. Salisb. 55 totus . . . mundus tantis adfligitur -bus. CONC. Karol. 50[D] praef. p. 607,21 cum . . . pateat ecclesiam . . . multifariis -bus conteri. VITA Heinr. IV. 1 p. 9,23 publicam lamentari -em. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,10 ab hac tam perniciosa -e. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *damnum, iactura – Schaden, Verlust:* POETA Saxo 3,402 nimia cum -e (calamitate ANNAL. Einh.) reverti (*cf.* ANNAL. Altah. a. 1041 p. 27,28 exercitus sine vi et -e . . . repatriavit). DIPL. Otton. III. 235 p. 650,39 eandem contencionis -em extinguere. **b** *miseria, inopia – Elend, Not:* ALDH. virg. II 1608 famis Aegipti multavit -e cohortes. CHART. Austr. sup. III 455 p. 415,21 (a. 1274) per . . . generalem -is sterilitatem. **c** *aerumna, magnus dolor – Drangsal, Qual:* ALDH. virg. II 1746 mortis . . . -es (gl- *var. l.*) effarier atras. **d** *periculum – Gefahr:* ALDH. virg. II 1938 mox letiferam sensit virguncula -em. *stultitia (periculosa) – (gefährliche) Torheit:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,124 anne sapit veterem lęthargica passio -em? **B** *latius:* **1** *peccatum – Sünde:* WALAHFR. Mamm. prol. 24 donari veniam credo . . . magnis et nimiis quas veho -bus. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,210 exuta veteris nativa -e parentis. *al.* CARM. de Iuda 2,423 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p. 275) gladibus (cl- *var. l.*) innixi cum Christo sunt crucifixi. **2** *poena, vindicta – Strafe, Vergeltung:* ALDH. ad Acirc. 32 p. 272,3 divini potentatus censura eisdem -bus, quibus periurantes devotabant, . . . percussit *testes.* GERH. AUGUST. Udalr. I 11 inprovisis -bus . . . in reis peractis.

cladius *sim. v.* glad-. **clado** *v.* claudo.

***cladus,** -i *m.* (κλάδος) *ramus – Zweig:* CARM. cod. Guelf. Gud. 335 f. 38[v] (cod. s. XI.) geysapa tum vetiti sumpserat Eva -i.

claementia *v.* clementia.

***claia** (clea), -ae *f.* (*francog.* claie) *cratis – Hürde:* CHART. Carniol. I 31 p. 41,29 (a. 1040) versus meridiem usque ad cleam *eqs.* CHART. Hans. III 600,3 p. 384,32 includere eam *(wesdam)* . . . cum -is et hechiis. *cf.* *cleta.

clam *adv. et praep.* **1** *adv.:* *occulte, latenter, furtive – heimlich, insgeheim, verstohlen (cf.* GLOSS. I 73,8 St.-S. -m tarningun vel stulingun. II 691,7 halingun. IV 6,31 -m stillo toucno. *al.*): **a** *gener.:* ALDH. epist. 6 (8) -m et latenter. HUGEB. Wynneb. 6 abstinentiae tolerantiam -m in occulta cordis cogitatione absconsam tenebat. THIETM. chron. 2,6 -m noctis silentio . . . exiens. WIPO gest. 35 p. 55,31 -m detestari praesumptionem caesaris. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,10 -m et palam. a. 1078 p. 309,29 -m et furtive. a. 1079 p. 315,40 privatim et -m. *saepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *sine testibus – vertraulich:* THIETM. chron. 5,9 si causam . . . seu publice seu -m cuiquam nostrum vultis aperire. **β** *tecte – versteckt:* THIETM. chron. 2,25 quod sancta eis -m tunc predixit matrona. **γ** *ex improviso, a tergo – unversehens, hinterrücks:* WIPO gest. 29 p. 48,18 Otto . . ., dum . . . minus caute ageret, a quodam familiari suo -m interfectus est. ANNAL. Magd. a. 1130 Heinricus comes . . . -m vulneratus et confossus . . . obiit. **δ** *per errorem – versehentlich:* COD. Karol. 83 p. 618, 34 quia Neapolitani . . . existimantes sese *(sc. missos)* Beneventanos eos -m occiderent. **ε** *vix sensibiliter, leniter – kaum merklich, leicht:* CHRON. Noval. 5,38 qui bis eum percussit ex eo *(bipenni)* -m, tercio vero dure a tergo capitis. **2** *praep. c. abl.:* **a** *inscio (aliquo) – ohne (jemandes) Wissen:* ANNAL. Fuld. II a. 877 p. 90,13 aut palam terga vertere aut -m militibus suis effugere solebat *Karolus.* HROTSV. lib. 1 praef. 6 -m cunctis et quasi furtim. WALTH. SPIR. Christoph. I 4 -m parentibus. **b** *sine – ohne:* ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,22 in fine -m (gloss.: sine) quoque fine Deo. **3** *usu praed.* clam est *i. q. latet – es ist unbekannt, verborgen:* CONC. Merov. p. 169,20 (a. 585) quid . . . scriptura divina . . . praecipiat, nobis -m non est. LIUTPR. antap. 4,24 p. 117,20 nec -m nobis est, quam ridiculum . . . sit *eqs.* 4,27 p. 122,27 nec -m te est, quod *eqs.* *adde:* CHART. Mog. A I 451 p. 359,24 (dipl. Heinr. V.) nec -m modus conspirationis, sed apperte locus . . . indicitur nostre traditionis.

1. *clama, -ae *f.* (*francog.* claim, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 729*) *multa quaedam – eine Geldbuße:* CHART. Bern. II 485 (a. 1260) in bannis, -is, iusticiis, occasionibus, fraveriis. CHART. Helv. arb. 135 p. 209,8 mistralem, qui . . . levat -as et banna. *ibid. al.* *expressius de iure:* CHART. Laus. 91 (a. 1228) negocia capituli et precipue -e, fraverie . . . debent tractari in presencia prepositi.

2. *clama (calma) *subst.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* glanis, γλάνις) *perca – Barsch (Perca fluviatilis L.):* GLOSS. III 83,23 St.-S. -a ag. *fort. add. (cf. Ahd. Wb. I. p. 308):* GLOSS. III 202,22 St.-S. calma olant. *cf.* *cluma.

***clamabundus,** -a, -um. *increpatorius – scheltend:* VITA Hildeg. (RerBoicScript. I. 1763. p. 628[a],46; s. XIII.) negligens executor . . . videt sibi eandem astare sanctam virginem et dicentem verbis -is *eqs.*

clamatio (-cio), -onis *f.* **1** *actio clamandi – das (laute) Rufen:* AMALAR. cod. expos. I 4,4 cui dicitur . . . in Isaia propheta *(Vulg. Is. 40,3)* de -e? **2** *querela, petitio, appellatio – Beschwerde, Klage, Appellation:* HINCM. epist. I 169 p. 154,7 pro examinis renovatione ad se *(sc. papam)* reclamantis et confugientis cum sua -e . . . . *Rothadi* episcopi. VITA Udalr. Cell. II 37 quibus crebra -um importunitate aures spiritualis patris . . . pulsantibus. **3** *multa – Geldbuße:* CHART. Bern. II 602 p. 650,31 (a. 1266) omnes -ciones (*syn.* emenda) in manu decani pertinentes ad messem debent esse trium solidorum. *v. et* *quieteclamatio.

***clamativus,** -a, -um. *alta voce exclamatus – laut (gerufen), Sprech-:* EKKEH. IV. cas. 19[med.] -o illum *(episcopum)* cantu salutant: 'heil herro!'

clamator, -oris *m.* **1** *strictius:* **a** *pronuntiator, praeco – Ausrufer, Herold:* REIN. LEOD. annal. a. 1213 p. 667,51 suum -em clamare fecit *dux,* ut . . . se prepararent. GESTA Karoli M. p. 182,7 rex . . . indixit per -es et precones toti exercitui . . . insinuare *eqs.* **b** *proclamator – Schreier (nom. propr.):* CHART. episc. Hild. II 404 (a. 1234) *testes* Volcoldus C-r, Hinricus de Winninghusen. CHART. Westph. VII 1614 *consules* Heinricus Corvus, Bernhardus C-r. *al.* **2** *latius*

[Heßler]

i. q. petitor – Kläger: **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 32,29 de -bus ex hominibus nostris unusquisque iudex praevideat, ut *eqs.* 90,2 ut unusquisque -r . . . ad comitem suum se proclamet. *al.* FLOD. hist. 3,11 p.485,15 ipsi -es eosdem iudices suscipientes *eqs.* **b** *qui querelas defert, appellator – einer der Beschwerde führt, Appellant:* CAPIT. reg. Franc. 146,6 ut -es . . . in palatio nostro non remaneant. 150,14. *remissius i. qui iustitiam petit – einer der um Rechtshilfe bittet:* HINCM. epist. I 126 p.65,20 quoniam -es, qui ad palatium vestrum veniunt, nullam consolationem . . . ibi accipiant . . .; et quando huiusmodi clamantes non exaudientur *eqs.* **c** *accusator – Ankläger:* DIPL. Heinr. IV. 92 p.120,41 *episcopus* conversus ad -es . . . comitem illis pacificavit.

clamdestinus *v.* clandestinus.

*?***clamide** *adv. clam – heimlich:* BENED. ANDR. chron. p.171,11 -e inter se . . . tractantes. *ibid. ter. cf. ThLL. III. p.1246,2sqq.*

clamis *sim. v.* chlamys.

clamito (-itto), -avi, -atum, -are. *signif.: sensus saepius clamandi fere evanuit; valet ut vid.: l.24.28.31.36.39.*

vehementer vociferari, valde clamare – heftig schreien, laut rufen (cf. GLOSS. I 86,39 St.-S. -at strittilihho haret. IV 6,29 -at filo haret. *al.):* **1** *absol. vel c. enunt., interi. sim.:* **a** *strictius:* **α** *gener.:* CARM. Aldh. 5,51 si centenis -et quisque linguis et vocitet. MILO carm. 1,6,3,350 indignum se tali -at actu. CARM. libr. III 9,32 'vivat et in Christo' -et omnis homo. *al. in imag.:* NOTKER. BALB. hymn. p.18 lac cum cruore fundentes *sancti innocentes* ad Deum -turum. **β** *lamentari – laut jammern, klagen:* TRAD. Ratisb. 880 p. 427,8 (a.1159) cum sepius . . . flebili querimonia . . . se oppressos -rent *servi.* **γ** *fremere – murren: v. p.668,9.* **b** *latius i. q. annuntiare – verkünden:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5, 119 -at ut nobis David psalmodia regis. **2** *c. acc.:* **a** *strictius:* **α** *pronuntiare, alta voce asseverare – ausschreien, laut behaupten:* GERHOH. epist. 17 p. 566[A] in multitudine cleri coram episcopis talia -antur impune. **β** *increpare – anschreien:* PASS. Thiem. II 12 p.59,34 pagani . . . sacrilegum -are coeperunt. **γ** *implorare – anflehen:* WALAHFR. Mamm. prol. 15 Lantwine, -a, quem qui plus petiit *eqs.* **δ** *sonando significare – lautlich wiedergeben:* NOTKER. BALB. ad Lantb. L levare, laetatur -ittat (*syn.* significat, sonat). *ibid. al.* **b** *latius i. q. dicere, declarare – sagen, erklären:* VITA Arnulfi 16 mittensque epistolas . . . se indignum huius operis seque peccatorem -ans *eqs.* EPIST. Teg. I 97 ne mihi non eveniat, quod sacra scriptura -at: 'quia *eqs.*'

***clamitosus,** -a, -um. **1** *clamosus et lamentosus – laut jammernd:* EPIST. Wisig. 8 p.670,19 ille *(diabolus)* . . . dolet, -a fragilitas, hoc nos . . . acquirere. **2** *furenter garriens – wild herumschreiend:* RUD. TRUD. epist. p.318,52 repleat nunc fora et plateas . . . noster -us et pecuniosus avarus.

clamo, -avi, -atum, -are. *script. et form.:* cha-: *l.57. praes. coni.* -it: EDICT. Roth. 32. *metr.* clămăbat: *p.668,1. struct. c. praep.:* ad: *l.62. p.668,30sqq.35.669,5.* apud: *p.668,41.* cum: *p.668,24.* de: *p.668,64.* in: *p.668,22.34. 39.671,53.* super: *p.669,2.4.*

vociferari, magna voce loqui – schreien, (laut) rufen (cf. GLOSS. I 58,16 St.-S. -are *[a. c,* chamare *b]* haren. 713,41 -verunt erscriuun. II 351,28 increpitans -ans brahtent. IV 289, 37. *al.):* **I** *absol. vel c. enunt., interi. sim.:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus (diabolo: l.62):* **α** *in univ.:* HUGEB. Willib. 3 p.91,7 remigiis crepitantis, classis -antibus. VITA Liutb. 26 p.29,20 *diabolus* -vit ad eam. WIDUK. gest. 2,17 p.82,29 fugam, ut -tum est, inierunt. HROTSV. Agn. 337 Deum verum -ans dixit fore Christum. *al. pendet interi. vel oratio recta:* AGIUS vita Hath. 23 'euge! euge!' -bat. WIDUK. gest. 1,22 p.32,12 fertur -asse: 'proh', inquit, *'eqs.'* WALTH. SPIR. Christoph. I 8 'ite, ite', -at, 'o populi'. FROUM. carm. 2,15 -antes multum, cuperent quia perdere stultum: 'ecce *eqs.*' CARM. Bur. B 210 (cod. B; ed. B. Bischoff. 1970. p.59) omnis enim 'mattum' -at. *al. c. acc. c. inf.:* CONC. Merov. p.60,21 ut . . . -verit *episcopus* se . . . peccasse. TRAD. Frising. 466 populus -vit una voce hoc legem fuisse. HROTSV. Theoph. 32 consensus plebis -bat . . . hunc fore . . . aptum . . . vicedomnum. *al. seq.* ut: AGIUS vita Hath. 13 -are coepit, ut Dominus misereretur. **β** *iubilare – jauchzen, frohlocken:* CAND. FULD. Eigil. II 17,9 turba . . . -ans . . . consequitur. RUD. FULD. mirac. 11 p.337,26 presbyter . . . mulierem sanam populis in divina laude -antibus ostendit (*cf.* WIPO gest. 38). **γ** *fremere – murren:* THIETM. chron. 7,8 omnes populi mussant et christum Domini peccare occulte -ant (clamitant CHRON. Thietm.). **δ** *cantare – singen:* FROUM. carm. 36,16 -ant *pueri innocui* modulando carmine pulchro. *de cantu liturg.:* CONC. Karol. 24[A] p.211,28 ut omnis populus . . . discant 'Kyrieleyson' -are (EKKEH. IV. carm. Gall. 16,5). *adde:* THIETM. chron. 4,20 dux . . . in infirmitate sua semper Kirieleison ex corde -ans *eqs.* **ε** *stridere – kreischen:* HIER. MOR. mus. 25 p.188,27 nec nimis basse, quod est ululare, nec nimis alte, quod est -are, sed mediocriter, quod est cantare, . . . semper incipiant. **ζ** *canere – blasen:* CHRON. Salern. 158 p.165,28 princeps -are iussit tubis (*ex* PAUL. DIAC. Lang. 5,10 tubis insonare). *cf. l.28.* **b** *de animalibus:* **α** *in univ.:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p.217,6 falco . . . -at et diverberat se. p.230,28 persequuntur *corvi* . . . falconem -ando in eum. **β** *alta voce colloqui – sich durch Zuruf verständigen:* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p.80,14 quod *grues* -ant una cum alia. **γ** *cacillare – gackern:* HILDEG. epist. I 2 p.151[D] gallina . . . in nocte -ans. **δ** *coaxare – quaken:* ALBERT. M. animal. 1,28 quoddam genus ranunculi . . . non -at nisi post quartam horam diei (4,93). **c** *de instrumento musico i. q. sonare – ertönen:* ALDH. virg. II 2789 -at barbita bombis. *cf. l.18.* **2** *de precatione:* **a** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 2,2 p.84,20 si adversum nos ad Deum suum -ant *christiani.* VITA Goar. 9 populus totus -bat ad regem, ut *eqs.* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 25 flendo et orando -are coepit *caecus* . . . ad sanctam Afram. BRUNO QUERF. Adalb. A 2 perpetua virgo sic in se -antium ad Deum portat hominum vota. CARM. Bur. B 148,1[c],2 Venus assit omnibus ad eam -antibus. *al. v. et p.671,52. in imag.:* BRUNO QUERF. Adalb. A 32 p.219[b],27 -at tibi, . . . martyr, nostrarum miseriarum magnus clamor. CHART. Mog. A I 451 p.358,17 totus in me -at orbis terrarum. CHART. Hamb. 336 p.295,14 cum sanguis . . . de terra -ret *(cf. Vulg. gen. 4,10).* CONST. II 215, 12 -antibus apud eum *(papam)* rebellium . . . incendiis.

adde: EPIST. Worm. I 59 p.99,22 non differam pro gratię tuę . . . visione factorum lingua -are; quodsi turba peccatorum . . . te, ne -antem exaudias, inpedierit *eqs.* **b** *supplicare, cupere – bitten, wünschen:* DIPL. Otton. III. 278 p.700,8 concursus populorum -antium, ut legem acciperent. CHART. Ital. Ficker 99 p.144,24 amicis . . . volentibus et -antibus . . . iudices talem protulerunt sententiam. **c** *mendicari – betteln:* DIPL. Otton. I. 237 p.329,25 in usum peregrinorum ad portam monasterii -antium. **d** *orare (alta voce) – (laut) beten:* EKKEH. IV. cas. 41[in.] accidit . . ., ut . . . altaria . . . circuiens, ut solebat, -ret. **3** *de evocatione (cf. p.671,9):* LEX Franc. Cham. 37 (ed. K. A. Eckhardt, Lex Ribvaria. [2]1966) quisquis audit 'arma' -are et ibi non venerit (ANNAL. Egm. a. 1152 p.159,21 ut in ipsa die . . ., ut vulgo dicitur, a. -rent). *v. et p.666,67.* **4** *de rumore i. q. palam sermocinari – öffentlich (davon) reden:* SUMMA dict. Saxon. 7,17 p.256,24 quod inquisicionem clamosa insinuacio precesserit, videlicet quod vicinia -et et murmuret. **B** *latius:* **1** *gener. i. q. dicere, loqui, annuntiare – sagen, sprechen, verkünden:* **a** *in univ.:* TRAD. Patav. 11 (a.764/90) -at vox egregii predicatoris *(sc. Pauli)* omnibus pie viventibus *eqs.* GODESC. SAXO theol. 22,1 p.295,16 scriptura divina, quae per os apostoli Pauli -at et dicit *(cf. Bened. reg. 7,1).* THIETM. chron. 7,38 de quo Dominus per Esaiam -at: *'eqs.' al.* **b** *asserere – bekunden:* CONST. II 163,4 p.201,28 (a.1232) ut -ant iura omnesque leges. **c** *praecipere – vorschreiben:* WALAHFR. imag. Tetr. epil. 3 Strabonem quamquam dicendum regula -et. **d** *suadere – zureden:* CYPR. CORD. carm. 1,5 (MGPoet. III p.144; c. s. X.[1]) veri inianti ad aethera victum pergere mansurum parat *bibliotheca* et tollere -at. **2** *iur. i. q. conqueri, actionem instituere – sich beschweren, Klage erheben:* **a** *in univ.:*

[Heßler]

CAPIT. reg. Franc. 44,2 ut in publicis iudiciis non dispiciantur *viduae et pupilli* -antes. 261,7 nullus modo super eos *(latrones)* -at. DIPL. Heinr. II. 517 p.666,15 (spur. s. XII./XIII.) si super aliquo de familia . . . -verit *advocatus. cf. p.670,2.* **b** *de appellatione:* CAPIT. reg. Franc. 201,5 si ad palatium pro hac re -verint *reclamatores.* NICOL. I. epist. 64 p.376,26 etiamsi numquam -asset, numquam vocasset *Rothadus. al.*

II *c. obi. acc.:* **A** *de exclamatione, promulgatione:* **1** *strictius:* **a** *publ. de praeconio i. q. pronuntiare – ausrufen, -schreien:* CHART. Tirol. notar. I 7 (a.1236) *iudices* pronunciaverant in bannum . . . Ottonem . . .; et preceperunt Calvo . . . viatori, qui ipsum cridet in dictum bannum; qui . . . Ottonem -vit in dictum bannum (9 Calvus eum alta voce extra b. -vit. *ibid. al.*). 159^{b} viator . . . terram in . . . palatio et per civitatem -vit ad vendendum (*syn.* praeconare). STATUT. ord. Teut. p.114,25 quidquid ipse *praeco* -verit ex precepto. RYCCARD. chron. a.1192 p.14,8 pace tandem hinc inde -ta. **b** *usu communi:* **α** *praedicare – verkünden:* CONST. II 123 p.168,21 (a.1229) quod ibi *(in templo Domini)* lex eorum *(Sarracenorum)* -atur ab eis et colitur. WILH. RUBRUQU. itin. 32,1 (Sinica Franciscana I/3. 1929) due mahummerie, in quibus -atur lex Machometi. **β** *protestari – laut bezeugen:* AGIUS vita Hath. 1 neque . . . alia scribimus, quam quae omnes passim minores -ant. **γ** *clara voce offerre – laut darbringen:* CARM. Bur. B 52,2,2 cantemus canticum victorie et -emus . . . laudes regi glorie. **δ** *acclamare – bejubeln:* CONST. II 224,17 (a.1240) Romano populo -ante nostrum *(sc. imperatoris)* ad Urbem gratanter accessum. **ε** *deplorare – beklagen:* EKKEH. IV. carm. Gall. 7,4 -ant damna dęmones. **2** *latius* (*cf.* GLOSS. II 275,27 St.-S. -verat sageta): **a** *iur. i. q. declarare, affirmare – erklären, bestätigen:* **α** *de cessione sim.:* GESTA Camer. cont. II C 3 comes . . . possessionem episcopo liberam -vit. CHART. Lux. II 129 ipsi omne illud quictum -verunt, quicquit in eadem villa reclamabant. CHART. Basil. A I 337 p.507,18 comes Firret . . . libere quietum -vit eidem totum ius, quod dicebat se habere. CHART. Eichsf. 370 p.214,20 vicedominum . . . et . . . heredes de omni recepto . . . dimisimus et -amus publice absolutos. CHART. Traiect. 1460 p.222,32 quitamus et quitam -amus ecclesiam. *al.* **β** *de apocha, acquitancia:* CHART. Merseb. 233 (a.1237) civis . . . recepta summa pecunie, quam ipsa cella ab ipso receperat, . . . cellam absolvit et quitam -vit. CHART. Tirol. notar. I 925 in -ando se . . . ab eis bene solutum. CHART. Rhen. med. III 1283 abbatem et conventum -o quitos et bene me pagatum. CHART. scrin. Col. B 754 magister . . . heredes liberos et quitos -vit super una marca. *al. v. et* *quieteclamo. **b** *usu communi:* **α** *indicare – anzeigen:* ENGELH. LANGH. Hildeg. (NArch. 6. 1881. p.516,34) femina fuit hic homo; nemo cognovit, quamquam hoc infirmitas crebra -verit. **β** *nominare, vocare – nennen:* ALDH. carm. eccl. 2,6 quem -ant Titan. 3,36. BONIF. carm. 1,43 -or (gloss. C: vocor) cuncta Dei cernentis praevia legis *(sc. fides catholica).* **γ** *asseverare – behaupten:* CONC. Karol. app. 9 p.839,34 haec . . . cotidie ante vos . . . -ant (*syn.* dicunt) et approbare . . . volunt. **δ** *attestari – bezeugen, Zeuge sein (für):* WANDALB. martyr. comm. 18 sic . . ., Cypriane, Christum doctrina atque pio cruore -as. **ε** *?probare – ?beweisen:* DIPL. Otton. II. 254^{b} p.294,20 rem, quęm -verint (quę claruerit 254^{a}) per . . . veraces homines . . . pertinere . . . monasterio. **B** *de increpatione, reprobatione (usu iur. et eccl.):* **1** *strictius i. q. maledicendo appellare – schelten, (be)schimpfen:* LEX Sal. Merov. 30,4 si quis alterum vulpem -verit. *al.* PACTUS Alam. II 31 si femina aliam stria aut erbaria -verit. STATUT. ord. Teut. p.59,8 nullus frater aliquem christianum audeat -are . . . filium meretricis. **2** *latius:* **a** *blasphemare, reprehendere – anfechten, 'schelten':* LEX Ribv. 59,3 si testamentum regis . . . falsum -verit. **b** *arguere, vituperare – bezichtigen, tadeln:* WILH. HIRS. const. 1,3 p.936^{D} ut pro ea *culpa* tunc vel ab aliquo fratrum vel ab ipso magistro in capitulo -etur *novicius.* CHART. Friberg. 605 p.399,8 (epist. papae) si *soror* . . . in illam, a qua in capitulo . . . est -ta . . ., minas . . . protulisse fuerit deprehensa. *ibid. al.* **c** *crimini dare – zum Vorwurf machen:* CAPIT. reg. Franc. 73,2 quod pauperes se reclamant expoliatos esse . . .; et hoc . . . -ant super episcopos *eqs.* **C** *de accersitu, adhortatione, petitione:* **1** *strictius:* **a** *advocare – (herbei)rufen:* BEDA hist. eccl. 4,14 p.234,13 -a . . . ad te presbyterum! WALTH. SPIR. Christoph. II 1,64 matrem -vit Aristeus. *al. remissius:* ALBERT. M. animal. 8,32 labraoz et fastoreoz *(sc. animalia maris)* -ant se ad invicem (*cf. p.610^{b},11* συναγελάζονται). **b** *allicere – (an)locken:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.253,14 -ando alterutrum illorum *falconum.* **c** *implorare – anrufen, -flehen:* EUGEN. VULG. calend. 66 (AnalBoll. 84. 1966. p.363) Iulianam altaria -ant. FROUM. carm. 36,24 uvida vos, sancti, -at mea palpebra fletu. **d** *magna voce cohortari – laut ermahnen:* AMALAR. off. 3,20,2 in . . . oratione *sacerdos* -at populum, . . . ut gratias agant Deo. **2** *latius:* **a** *iur.:* **α** *appellare – angehen, -rufen:* CAPIT. reg. Franc. 22,10 regalem dignitatem pro suis causis -are. **β** *vindicare – beanspruchen:* GESTA Camer. 1,86 -turus *episcopus* . . . villam . . . Perronam. **b** *eccl. et publ. i. q. accire, eligere – berufen, wählen:* ALTERC. inter Urb. et Clem. 62 (MG Lib. Lit. II p.171) quos -as, -o; quos eligis, eligo tales. CHART. archiep. Magd. 206 p.262,45 si in eligendo prępositio vota partium se diviserint aliis alium -antibus.

subst. **clamans,** -antis *m.* **1** *qui alta voce loquitur, orat – der Rufende, Bittende: v.p.668,44.* **2** *actor, petitor – Kläger:* CAPIT. reg. Franc. 93,1 si . . . super eos clamor ad iudicem venerit, mittat iudex -em . . . ad episcopum. *remissius i. qui iustitiam petit – der um Rechtshilfe Bittende: v. p.667,11.*

***clamodicus,** -a, -um. *famosus, suspiciosus – übel beleumundet, verdächtig:* CAPIT. reg. Franc. 278,3 p.343,35 de illis liberis hominibus, qui infames vel -i sunt de testeiis vel latrociniis *eqs.*

clamor, -oris *m. (?f.: l.50) metr.* -mŏ-: *l.69.72. signif.: sensus vergit in pass.: p.671,31.44.*

clamatio, (magna) vox, vociferatio – Ruf(en), Schrei(en), Geschrei (praecipue sensu collectivo, rarius de vocibus singulis, e. g. l.41.54.58.63.65): **I** *strictius (cf.* GLOSS. I 168,32 St.-S. -r hroafandi, harendi *Gl. K.* 770,30 -r hruof *a* rv̊m *b.* II 321,4 -r gehruafti. 437,51 -bus giscreigin. *al.):* **A** *gener.:* **1** *de hominibus:* **a** *spectat ad affectum:* POETA Saxo 3,389 luctus, -r, fuga . . . . omnia complebant. WALTHARIUS 937 qui post terga ruens -em prodidit atrum. IOH. CANAP. Adalb. 30 p.47,3 (ed. J. Karwasińska. 1962) lęto -e sua scelera laudantes. THIETM. chron. 7,4 cum -e et eiulatu deducitur *mulier.* LEX fam. Worm. 17 si quis in placito iniustum -em fecerit. OTTO FRISING. gest. 2,40 p.148,27 hoc signo tamquam victoriam presagiente -r et cantus attollitur. *al. nimia vocis prolatio – starkes Schreien:* TRACT. de aegr. cur. p.228, 34 aperitur . . . vena ex saltu . . ., percussione, -e. **b** *spectat ad certamina sim.:* LEX Alam. 33 si quis in curte duci pugna comiserit et ibi -r orta (ortus *var. l.*) fuerit. WIDUK. gest. 1,36 p.53,11 cum -e valido. THIETM. chron. 6,7 audito -is immensi strepitu. STATUT. ord. Teut. p.112,21 si -r et tumultus exortus fuerit. *al.* **c** *spectat ad accersitum, commonitionem:* ARBEO Corb. 18 p.208,7 rem ad aures viri -bus obtulit Dei. VITA Heinr. IV. 6 p.24,3 vix . . . se a -e . . . abstinebat *scutarius.* AMARC. serm. 2,248 (ed. K. Manitius. 1969) inmani iussit -e silere diversos strepitus. STATUT. ord. Teut. p.111,28 audito -e preconis *fratres* ascendent equos. ALBERT. M. Iob 39,7 (ed. M. Weiss. 1904) animalia domestica -e vocantur et . . . incitantur. *al. in imag.:* PASS. Petri et Pauli 282 non siluit sanguis . . ., sed -e suo aetheris alta subit. CHART. Tirol. 1019 (epist. papae a.1234) cum mater ecclesia multis excitetur terre sancte -bus. **d** *spectat ad contumeliam:* LAMB. HERSF. annal. a.1076 p.251,20 ut . . . omnes eum *(canonicum)* . . . inconditis -bus et canticis perurgerent. HIST. de exp. Frid. imp. p.88,30 quantas . . . -es et insultationes . . . exercitus . . . in terra Turcorum pertulerit. *in imag.:* CARM. de Nyn. 152 quem *(presbyterum)* novo incesti pulsabat mania demens sacrilegum patrare nefas cum -e latrans. **e** *in nom. propr.:* CHART. Salisb. III 593 p.77,30 (c.1207/15) Ortwin C-r. **2** *de animali i. q. rugitus – Gebrüll:* CARM. de Nyn. 222 bomboso processit -e taurus. **3** *de rebus (cf. l.61):* **a** *sonitus,*

[Heßler]

clangor – Schall, Klang: ALDH. ad Acirc. 79,3 reboans tanto -e resulto *(sc. salpinx).* **b** *fremitus – Brausen:* AESCULAPIUS 1 p.1,14 aut ex nimio frigore aut ex -e turboris . . . in magnos dolores veniet *cephalia.* **4** *de sono vario i. q. strepitus – Lärm:* THIETM. chron. 6,45 quadam . . . nocte audiens -em inmensum *eqs. al.* OTTO FRISING. gest. 1,54 p.76,15 sedato -e. BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p. 26,22) divinum officium . . . dicunt *haeretici* esse -em infernalem. **B** *iur. (cf. L. L. Hammerich, Clamor. Kgl. Danske Vidensk. Selskab. Hist. filol. Meddelelser. 29/1.1941):* **1** *de promulgatione iniuriae, doloris:* FORM. Turon. 32 quod . . . sine eius -e aut vociferatione eam *(feminam)* volentem rapuisset *homo.* CHART. Wism. A 811 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912; a.1260/70) pro tribus percussionibus et effusione saguinis *(sic)* et triplici -e tribus vicibus LX sol. *cf. p.670,43.* **2** *de evocatione, citatione:* CHART. march. Misn. II 446 p.309,30 (a.1181) nisi publico -e, id est wafen heiz, *ad comprovinciale ius* venire cogantur (CHART. Xant. 98 p.77,8 excepto iudicio de pena capitis, quando cum -e fit wapeniow. *cf.* CHART. Traiect. 1538 p.290, 25 nec -em, qui a vulgo 'arma' dicitur, . . . fuerunt prosecuti *pauperes*). CHART. Westph. VII 182 cum . . . -e, quod . . . scrye dicitur. **3** *de rumore (cf.* GLOSS. I 303,11 St.-S. -r rv̊m vel gelph. *al.):* CAPIT. reg. Franc. 252,22 p.225,21 ut videamus, utrum -em populi compleverint ([*cf. Vulg. gen. 18,21*]. HONOR. III. registr. 79 p.58,17). CONST. I 140,7 si iudex -e (ad -em *var. l.*) populi aliquem pacis violatorem . . . secutus fuerit. *al. adde:* CHART. Raitenh. 368 (a.1278) -r infamie adversus . . . plebanum . . . nos *(sc. episcopum)* . . . compulit, ut *eqs. ?mala fama – ?schlechter Ruf:* EPIST. Worm. I 22 p.45,8 -em . . . mei ordinis video in causa extitisse. **C** *publ. et eccl. de acclamatione, congratulatione, laude:* RATHER. concl. 33 (PL 136,360A) populi tam nobilis -em (WIPO gest. 2 p.19,10 fit -r p., omnes . . . in regis electione . . . consentiebant. *cf.* WIDUK. gest. 2,1 p.65,11 omnis populus . . . cum -e valido ['*Heilrufe*' *C. Erdmann, DtArch. 2.1938. p.322*] inprecati sunt prospera novo duci). RUOTG. Brun. 13 laudem Deo . . . universi -e . . . personuerunt. CAES. HEIST. mirac. I 4,9 his exemplis non reprehenditur devotus -r, quo Deus laudatur . . ., sed tantum inanis gloria. *v. et p.670,37. in nom. propr.:* HROTSV. lib. 2 praef. 1,3 ego, C-r Validus Gandeshemensis. *meton. i. qui laudibus attollitur – Gegenstand des Rühmens:* EKKEH. IV. carm. var. II 12,12 Erimpertus *magister* . . ., discipulum -r, fratribus altus amor. **D** *theol. et liturg.:* **1** *proprie:* **a** *de voce iracundiae (cf. Vulg. Eph. 4,31. Greg. M. moral. 31,45):* HRABAN. inst. cler. 3,38 p.275, 15 -i *contraria est* gravitas verborum. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p.396,44 ira cum sua prole,...-e et indignatione. ALBERT. M. summ. theol. II 18,119,2 p.378a,15. **b** *de precatione:* CAND. FULD. Eigil. II 17,115 elevat . . . plebs 'kyrie eleison', fit -r ad astra. RUP. TUIT. vict. 8,12 p.257,20 (ed. R. Haacke. 1970) -es eorum *(Iudaeorum),* quibus vel quantis clamaverint in cęlum. STATUT. ord. Teut. p.129,19 Domine, exaudi oracionem meam et -em. *adde:* LIBRI Karol. praef. p.2,5 -em intellegendum, id est cordis affectum. *cf. p.668,38. spectat ad superstitionem:* PIRMIN. scar. 22 p.55,13 luna quando obscuratur, nolite -es emittere. **2** *meton. i. q. carmen (a choro) recitandum – Sprechverse (eines Chores):* ORDO liturg. p.364 (ed. K. Young, The drama of the medieval church. I. 1951; s. XII.ex.) tunc incipiat ipsa plebs istum -em: 'giengen dreie vrowen *eqs.*'

II *latius:* **A** *querela, querimonia – Beschwerde, Klage:* **1** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 23,27 ne . . . aliquis -r super episcopum . . . sit. 253 p.250,14 questus -rque . . . Bawariorum . . . ante Hlodowicum regem venerant. WIPO gest. 5 p.27,17 pauperum -es audire et eorum causas finire. CHART. episc. Hild. I 527 ut ulterius inde iustum non audiamus -em (ACTA imp. Winkelm. I 339 quod ad nos iustus -r eorum . . . non recurrat. *al.*). *remissius c. sensu petendi, lamentandi:* DIPL. Otton. III. 405 p.838,26 cuius *(abbatis)* -bus potiusque ecclesie damnis condolentes *eqs.* TRAD. Ratisb. 791 p.370,8 -r illorum *(censualium)* nobis frequenter aperuit *rem.* **2** *de accusatione, actione instituta:* **a** *proprie:* CONC. Karol. 10,15 de iudicio puplico et -e pauperorum per singulas sabbatis fiendi. CAPIT. reg. Franc. 77,13 usquedum . . . eo, qui -em vel causam ad eum habuit, *satisfecerit latro.* PAX Valenc. p.606a,50 clericus aut armiger potest se purgare ad unum -em cum trina manu . . . adiurata. CHART. Helv. arb. 70 p. 111,6 de omnibus controversiis, petitionibus aut -bus, que vertebantur . . . inter nos. *al. v. et p.670,25. expressius de causa dilata:* CAPIT. reg. Franc. 161,4 -es, qui per neglegentiam ducum aut iudicum fuerint inventi. **b** *meton. de scripto:* CHRON. Andag. 90 p.233,3 eique *(papae)* huiusmodi compositionis -em . . . presentavit *abbas.* **3** *de vindiciis i. q. postulatio – Anspruch, Forderung:* GESTA Camer. 1,26 p. 411,12 (chart.) omnes . . . iudiciarias potestates excludimus *(sc. papa)* omnemque -em et omnem invasionem ab aecclesia. DIPL. Heinr. III. 325 p.445,32 ipse et coniux . . . ius et -em suum perpetuo cessarunt. *abund.:* CHART. Bern. I 5,74 p. 469,3 (a.1182) Ulricus adversum domum de Frienisperc diversos querimoniarum -es habens super vineis *eqs.* **B** *oratio ambitiosa – effektvolles Gerede:* LEG. Wisig. 1,1,2 negotia rerum non expetunt in teatrali fabore -em, sed . . . legem.

clamorosus, -a, -um. **1** *(saepe) clamans – (oft) schreiend:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.135,8 nidasii *(falcones)* sunt magis -i et hiantes quam ramagii (p.136,13). **2** *clare (sonans) – laut(schallend): v. l.45.* **3** *cum clamore iunctus – laut: v. l.53.*

clamositas, -atis *f.* **1** *clamor – Geschrei:* DUNGAL. epist. 4 p.580,8 propter nostram *(sc. pauperum et peregrinorum)* . . . inportunitatem et -em. GREG. CAT. chron. II p.133, 3 aliquorum . . . importuna -s. **2** *gloriosa eloquentia – Marktschreierei: v. l.62.*

clamosus, -a, -um. *sensus vergit in pass.: l.56sqq.* **I** *adi.:* **A** *gener. (cf.* GLOSS. IV 113,40 St.-S. -us . . . lutreister. *al.):* **1** *de anim. (partibus corporis: l.46sq., voce: l.44sq.):* **a** *strictius:* **α** *saepe vel valde loquens, clamans – oft oder laut redend, schreiend:* PURCH. Witig. 38 vanis mulier -a querelis. EPIST. Hann. 18 p.43,7 spectabiles et -i doctores totius perversitatis. HILDEG. phys. 6,45 inquieta est *laudula* et -a (*item de avibus:* ALBERT. M. animal. 23,77 macies nimia . . . facit -um falconem. *cf.* HEINR. AUGUST. planct. 1812 -us quasi corvus). *c. sensu precandi:* EKKEH. IV. pict. Mog. 685 *Christus* mundans -os dena sibi voce leprosos. **β** *clare sonans – laut (schallend):* ALDH. virg. II 2817 Dominum . . . -a voce tonantem (RAHEW. gest. 4,40 p.282,17 cum audissent voces -as [clamorosas *var. l.*]). *adde:* CARM. anon. (SBMünch. 1873/III. p.724,8; s. XI.2) collo. NIVARD. Ysengr. 5,428 erige -ę faucis ad astra melos. **b** *latius i. q. magna voce praeditus – stimmgewaltig:* EPIST. Mog. 56 p.406,21 (a.1153/58) dives...statuit ad mensam suam puerum duri oris et -um, qui . . . clamaret *eqs.* ABSAL. serm. 51 p.291D hic *est* -ior in choro. **2** *de rebus, actionibus sim.:* **a** *cum clamore (et strepitu) iunctus – laut:* CAES. HEIST. mirac. I 6,23 p.376,16 *vidua* cum regi -is (clamorosis *var. l.*) fletibus . . . esset importuna. STATUT. ord. Teut. p.47,22 venaciones . . . -as . . . fratres non exerceant (CHART. Lux. III 374 p.405,15). *alta voce peroratus – laut (vorgebracht):* BERTH. (?) annal. a.1079 p.321,20 multaque id genus adinventionum accusationumque -arum. **b** *eiulatu plenus – voller Geheul:* EBERH. ALEM. labor. 836 *poeta* sedet in . . . carcere -o luctisonaque domo. **c** *gloriosus et eloquens – marktschreierisch:* GERHOH. psalm. 31,3 p.18,11 pro mala et -a taciturnitate hoc . . . reputatur (*opp.:* pro taciturna clamositate). **B** *iur. de rumore:* **1** *famosus, suspiciosus – übel beleumundet, verdächtig:* CAPIT. reg. Franc. 278,3 p.344,32 si servus . . . ita -us est (*syn.* infamis, clamodicus). **2** *e mala fama pendens – auf üblem Leumund beruhend (cf. Plöchl, Kirchenrecht. 2II. 1962. p.359):* CONST. II 262,3 (a.1245) nec per inquisitionis modum, quem -a insinuatio non precessit. *v. et p.668,58.*

II *subst. masc.:* **A** *evangelizator – Prediger:* EKKEH. IV. bened. I 39,22 paci -is sit pax pedibus speciosis. **B** *fere i. q. clamator – etwa: Rufer (nom. propr.):* CHART. Chil. 143

[Heßler]

p.14 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. 1875; a.1270) Osbernus gener C-i *(i.* Rope, Ropere *ind.)*.

adv. **clamose.** **1** *magna voce – mit lauter Stimme:* EKKEH. IV. cas. 84$^{med.}$ milites ... -e salutant, familia gratulans vociferatur. 127$^{med.}$ -e ... dixit. IOH. AFFLIG. mus. 21,38 c diversarum dictionum principium est, veluti ... -e. **2** *cum clamore, strepitu – lautstark, lärmend:* NIVARD. Ysengr. 7,160 tollere -e (*syn.* fortiter) carmina prima (*cf.* CAES. HEIST. mirac. I 4,9 clericis ... fortiter, id est -e, non devote, cantantibus). STATUT. ord. Teut. p. 44,8 ut fratres ... honesta non -e loquantur. **3** *claro cum sono – laut:* HIER. MOR. mus. 24 p.177,6 *gradus* -e ... in diatesseron salit. p. 177,12 si in principio sui cantus mediocriter ascendit ..., reliquum ... -e determinet.

***clanctus,** -us *m.* *sonitus – Klang:* EKKEH. IV. cas. 48 tubas alio ... -u inflare didicerant.

1. clanculo, -are. *occultare – verbergen:* ALDH. epist. 5 p.492,2 necnon frustra talenti foenora ... -antur.

2. clanculo *v.* clanculus.

clanculus (-ngu-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *clandestinus, occultus, furtivus – heimlich, verborgen, verstohlen:* ALDH. virg. II 1489 -a furta. ad Acirc. 4 p.74,5 -o cordis cogitatu. ABBO SANGERM. bell. 3,108 virtus ... coalescit ... pectoris in portu clandestina; nam cluit illic -e; non constare diu ... valebit -a (gloss.: occulta). RAHEW. gest. 3,2 p.168,22 non -am, sed evidentem ... rebellionem moliri. *al.* **b** *arcanus, obscurus – geheimnisvoll, dunkel:* ALDH. virg. II 837 -a (-gula, claucula *var. l.*) ... misteria. ad Acirc. 7 p.76,16 enigma -um et latens propositio. **2** *subst.:* **a** *fem.: canis vestigans – Spürhund:* GLOSS. III 49,5 St.-S. -a spurhunt. **b** *neutr.: intimum, arcanum – das Innerste, Geheimnis:* ALDH. ad Acirc. 120 p.164,22 neutra ut ... -um, ferculum. HROTSV. Abr. 3,18 -a cordium. in -um, -o *usu adv.:* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p.65,30 malens...ferulas in propatulum quam...invidię scorpiones in -um. CHART. Pommerell. 113 p.101,23 in -o (*syn.* occulte) ... terram devastare. *cf. l. 50.*

adv. **1. clancule.** *clam – heimlich:* WOLFHARD. Waldb. 2, 2 (1) haec *mulier* dum ... factum -e fateretur dispendium (2,17 [11]). *v. et l. 24.*

2. clanculo. **1** *clam, secreto – heimlich, insgeheim* (*cf.* GLOSS. II 124,62 St.-S. -o getovgeno. 143,26 -o dakno): WILLIB. Bonif. 6 p.31,4 alii ... -o, alii autem aperte sacrificabant. CONC. Karol. 21,11 si ... sese sive -o corruperint seu publicae nupserint. NOTKER. BALB. gest. 2,15 p.79,10 primates ... eum -o despicientes. HIST. peregr. p.136,1 *hostes* inconmoda peregrinorum palam et -o machinantes. *al.* **2** *ex improviso, subito – unversehens, plötzlich:* CARM. Aldh. 2,86 alter ... de ergastulo carnis evulsus -o. OTTO FRISING. chron. 7,15 p.330,19 Stephanus ... fines regni -o invasit.

3. clanculum *(cf. l. 33).* **1** *clam, secreto – heimlich, insgeheim:* LIUTPR. antap. 2,39 Hulodoicus ... suis -um (-gulum *B*) infit: '*eqs.*' THIETM. chron. 2,22 epistola, quae -um ... deferebatur. *ibid. al.* **2** *mysterialiter – geheimnisvoll:* THIETM. chron. 6,24 invicem -um mussantes *idolorum ministri.* **3** *ex improviso – unversehens:* THIETM. chron. 7,64 pedites ... Boemiam -um petentes.

clancum *v.* 1. cancer. ***clandaticum** *v.* *glandaticum.

***clandestino,** -are. *celare, occultare – verheimlichen, verbergen:* ABBO SANGERM. bell. 3,103 si quis noxam -at (gloss.: occultat). UFFING. Ida 2,5 Idam Dominus sub telluris aggere non passus est -ari.

clandestinus (-dis-), -a, -um. *script.:* gl-: GLOSS. I 32,18 St.-S. -amd-: *l.69.71. p.674,17. metr.* -stĭ-: *p.674,7.*

1 *adi.:* **a** *clanculus, occultus, secretus – heimlich, verborgen, geheim:* **α** *de rebus, actionibus:* ALDH. virg. I 53 p.311,7 -distinae castitatis cognitor Deus. THIETM. chron. 6,5 ad quaerendam...hostis conversationem -am. BERTH.(?) annal.a.1069 p.274,20 heresis non ... -a, quin potius publica ... principabatur. LAMB. HERSF. annal.a.1073 p.148,23 -a (clam- *var. l.*) conventicula. ACTA imp. Stumpf 87 p.98,20 manifestis vel -is molitionibus. CHART. Port. 14 p.26,9 clam-a coemptione. METELL. buc. 8,139 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) fraude -orum vel apertorum spoliorum. *al. v. et p.673,24.* **β** *de hominibus:* ANNAL. Sangall. IV a.965 p.291,11 Ruodman ... nocturnus claustrum intravit et -us (*sim.* EKKEH. IV. cas. 91$^{med.}$). **b** *arcanus, obscurus, profundus – geheimnisvoll, dunkel, tief* (*cf.* GLOSS. I 2,33 St.-S. -um uuidarzomi): ALDH. ad Acirc. 11 p.97,8 quo pandere ... enigmata queam -istina fatu. LULL. epist. 92 p.211,14 -istina divinarum scripturarum eloquia. **c** *tutus, securus – sicher, geborgen:* ALDH. virg. I 59 p.320,8 otium ... -istinae quietis et remotio secretae solitudinis. **d** *inopinatus, subitus – unerwartet, plötzlich:* THEOD. PALID. annal. a.1164 p.93,12 hec -a plaga ... facta est *eqs.* **2** *subst. neutr.: intimum, arcanum – das Innerste, Geheimnis:* HUGEB. Willib. 3 p.90,5 cordis sui -a cunctis occulta.

adv. ***clandestine.** *clam, secreto – heimlich, insgeheim:* CHART. Westph. V 178 (epist. papae; a.1200) communia ... inter se -e dividentes. 265 p.125,7 (epist. papae) clam-e. ACTA imp. Winkelm. I 961 de combustione ... domus ... -e combuste. ALBERT. M. animal. 13,51 quoddam -e repositum.

***clanga,** -ae *f.* (*cf.* clangere) *campana – Glocke:* NIVARD. Ysengr. 5,221 nonam ... -a profestam tinnit. 5,683 calices et -as. *ibid. al. (v. ind.).*

clango, clanxi, -ere. *script.* gl-: *l.49. form.* -iunt: *l.35. adde* ALDH. ad Acirc. 131 p.180,16.

1 *intrans.:* **a** *de hominibus, musis:* **α** *vocem emittere – die Stimme erschallen lassen:* HUGEB. Wynneb. 13 p.117,4 eliganter -entes clamabant *homines.* WALAHFR.(?) carm. 50,1,34 -ret ipsa *(Thalia)* vacans. HERM. AUGIENS. vit. 223 cane cara *(musa),* -e, canta! **β** *canere (classico) – blasen, Signal geben (cf.* GLOSS. I 360,7 St.-S. -gueris plasis. *al.):* BONIF. epist. 78 p.170,8 *(in imag.)* talibus ... cum tuba Dei -amus. **b** *de avibus* (*cf.* GLOSS. II 429,68 St.-S. -ens zuiziruntaz): **α** *clamare – schreien:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,20 aquilae -unt (-iunt *var. l.*), anseres crinciunt. CARM. Bur. B 132,2^{b},9 aquila -it, milvus lipit. **β** *fritinnire – schlagen:* CARM. Cantabr. 23,5,2 -it coturnix, gracula resultat. **γ** *tinnipare – piepsen:* ARIBO FRISING. mus. p.7 more -entis barrae et recinentis cicadae. **c** *de rebus i. q. (re)sonare, personare – ertönen, (er)klingen* (*cf.* GLOSS. III 410,49 St.-S. -ent schaellent): **α** *strictius de instrumentis musicis, vasis sim.:* WALAHFR. carm. 4,4 monitor quidam ... melius de frigore -it (*item de campana:* ANNAL. Xant. a. 867 -entibus signis). IOH. AFFLIG. mus. 3,1 instrumentum quoddam musicae decenter ... -ens. NIVARD. Ysengr. 5,1065 infula *(sc. lagena)* -xit (*antea:* bombilat). *de tubis sim. (cf. M. Appel, Terminologie in den mittelalterlichen Musiktraktaten. Diss. Berlin. 1935. p.82).:* ALDH. virg. II 280 dum salpix crepat et -it (gl- *R*) vox clara tubarum (VITA Pirmin. I 6 p.27,11 donec tuba herilis -it ab alto). EKKEH. IV. bened. I 37,3 classica de cęlis -ant (gloss.: bucinent). *in imag.:* ALDH. virg. I 21 -ente evangelica bucina. **β** *latius de dictis:* CARM. biblioth. 6,2,23 prophetarum nobis oracula -unt. CHART. Lub. I 354 (a. 1274) fame -ente preconio. **2** *trans.:* **a** *insonare – erschallen lassen:* ABBO SANGERM. bell. 3,112 concinnas ϑηο ... -ere (gloss.: personare) laudes *(cf. Missale Gallic. vet., ed. L. C. Mohlberg. 1958. p.76,11).* GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p.402,3 *rex* suum classicum ... -ere praecepit. *(crocitando) exclamare – (krächzend) ausschreien:* SYLL. Bern. 2,24 cornix omina -it. **b** *praedicare – verkünden:* EKKEH. IV. bened. I 4,10 de se quid -xerit (gloss.: evangelizaverit) ipsa *aquila* ([*sc. Iohannes evangelista*]. *de eodem:* 4,44 ecclesiis Asiae sibi prodita -xerat [gloss.: prędicavit et scripsit] alte). **c** *cum clangore comitari – schmetternd begleiten:* ALBERT. STAD. Troil. 4,184 his *(Troianis)* tuba -it iter.

subst. **clangens,** -entis *m.* *qui (tuba) canit – der Blasende, Bläser:* AEG. ZAM. mus. 15 p.389^{b} manu -is ad os ponitur *tuba.*

clangor, -oris *m.* *sonus, sonitus – Schall, Klang* (*cf.* GLOSS. I 417,8 St.-S. -e lutnussi. II 296,18 -is luti. 310,24 -is ... dera chlinganti. IV 6,9 -is calmes): **1** *spectat ad res:*

[Heßler]

a *strictius de tubis sim.:* ALDH. virg. II 372 tuba raucisonis reboat -bus (NOTKER. BALB. gest. 2,1 p.50,23 -r tubarum). HRABAN. carm. 39,76,1 -r buccinae. *al. in imag.:* ALDH. virg. I 57 resultantibus apostolicae salpicis -bus: 'dico *eqs.*' ad Acirc. 142 p.203,27. **b** *latius i. q. strepitus – Lärm:* HROTSV. gest. 162 bellorum . . . saevo -e tacente. **2** *spectat ad vocem hominum:* SIGEBOTO Paulin. 37 p.928,8 ut cantorem non tam -r tubae sonorae quam corporis commendet habitudo. ELIAS SAL. mus. 30 p.59[a] maiori -e astra ferit.

***clangorium,** -i *n. campanarium – Glockenturm:* GESTA Camer. 1,75 p.428,47 desuper trabibus -i. p.429,9.

clans *v.* glans. *Heßler*

***clapona,** -ae *f. vel* **-um,** -i *n. vel* **-us,** -i *m. (cf. ital.* ciappa, *hisp.* chapa, *v. Corominas, Dicc. etim. castell. II. p.195sq.) lamina – Platte, Beschlag (pl. i. q. cataphractes – Panzer):* ANNAL. Ianuens. III p.57,9 equus . . . ferratus -is argenteis. p.57,10 equus sive destrarius . . . cum -is argenti et panno aureo cohopertus. *Antony*

***clara(e)tum** *v.* *claretum.

clarea *v.* 1. glarea. **clarecatio** *v.* clarigatio.

***clarefacio** (clare facio), -factum, -ere. *notum vel manifestum reddere – bekanntmachen, nachweisen:* CHART. Ital. Ficker 19 p.25,1 (a.903) clare facimus de ipsa terra, quia *eqs.* 40 p.61,8 si . . . ullum datum . . . clare factum fuerit. *cf. p.677,2.684,13.*

clarefico *v.* clarifico.

clareo, -ui, -ere. *ind.praes.* -rit: *l.29. c.gen.: l.39.*

1 *splendere, fulgere – glänzen, leuchten (cf.* GLOSS. I 118,9 St.-S. -it [-et *c*] haitrit. 200,20 -et hluttaret. *al.):* **a** *in univ.:* POETA Saxo 5,306 -et amor maximus alloquio. VITA Bonif. II 10 nusquam . . . tam magna sanctitas -et ut in supradicta ęcclesia. RAHEW. gest. 3,39 p.213,27 fortitudinem corporis . . . adeo sub oculis omnium -ere fecerunt *eqs.* CARM. Bur. B 151,4,3 restat una *puella* . . . -ens luna oportuna. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *excellere – sich auszeichnen:* POETA Saxo 5,244 nec patrio tantum -uit eloquio. WIDUK. gest. 1,30 -uit religiositate *rex.* DIPL. Otton. I. 382 quod *(monasterium)* . . . nobiliter monachorum -et collegio. VULC. Bard. 2 p.318,37 -uit industriae. CHART. Basil. A II 192 p.250,20 erga nos et imperium . . . -ere *(item dipl. Rudolfi regis:* CHART. Rapp. I 139 merita, quibus . . . semper e. n. et i. -uerunt). *al.* **β** *nobilem, celebrem esse, florere – vornehm, berühmt sein, in hohem Ansehen stehen:* REGINO chron. a.123 Iustinus philosophus -et. WIPO gest. 2 p. 15,27 ex materno genere -uerant. NIVARD. Ysengr. 3,486 tribus a denis hinc sua -et avis. *al.* **γ** *valere – etwas gelten:* BEDA hist. eccl. 1,12 p.27,4 nomen Romanae provinciae, quod apud eos *(Brettones)* tam diu -uerat. **δ** *plena luce adesse – lichterfüllt dasein:* FLOR. LUGD. carm. 10,1 -ent angelici sublimia festa diei. METELL. Quir. 37,7 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) -ente paschę tempore.

2 *patere, notum, in conspectu esse, se ostendere – deutlich, bekannt, sichtbar sein, sich zeigen:* LIBER diurn. 84 p.102,22 ut sinceritas . . . nostrae fidei vestrae claritati manifestius -at. HRABAN. epist. 41 p.480,15 neque humano usui sunt digna *pecora,* ubi abominatio -et maxima. NIVARD. Ysengr. 3,853 -et probitatis . . . tibi secta lupinę? *in recordatione esse – in Erinnerung sein:* SEDUL. SCOT. carm. 2,46,15 -ant priscae miserationes. *impers.:* LIBELL. de conv. Baiuv. 9 sicut iam multis . . . -et locis. GODESC. SAXO theol. 1 p.85,19 ut -et. *ibid. saepe (v. ind.). c. (acc. c.) inf.:* LIUTG. Greg. praef. -et testimoniis sanctae scripturae . . . patribus honorem . . . impendendum *eqs.* DIPL. Ludow. Inf. 15 salubre fore cunctis fidelibus liquido -et *eqs. al. interr. indir.:* RIMB. Anscar. 42 p.79,6 ex his . . . -et, quantae vir iste sanctitatis . . . fuerit. *pendet* quod: GODESC. SAXO theol. 6 p.136,23 -et omnino sine scrupulo . . ., quod *eqs. ibid. saepe.* POETA Saxo 2,357 indicio -bat aperto, quod *eqs.* CHART. Turic. 424 p.304, 28. *al. pendent* qualiter, quia, quoniam: GODESC. SAXO theol. 3 p.96,23. 6 p.140,4. fragm. p.44,12.

adi. **clarens,** -entis. *praeclarus – herrlich:* METELL. buc. 1,62 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) sacram signis -bus aram.

claresco, clarui, -ere. *script.* -ris-: GLOSS. I 116,32 St.-S.

I *proprie:* **A** *intrans.:* **1** *sensu incohativo vigente:* **a** *lucescere, radiare incipere, luminosum fieri – aufleuchten, zu strahlen beginnen, hell werden (cf.* GLOSS. I 116,29 St.-S. -uit piplichta. II 248,9 enitescere -ere scinan): **α** *in univ.:* AETHICUS ISTER 9 qui *(diabolus)* primus in luce -uit (gloss.: refulsit). WALAHFR. Blaithm. 133 aurora . . . -uit. ANNAL. Xant. a.841 nubecula . . . -uit. *al. per compar.:* VITA Liutb. 20 veluti . . . -ente sole dissipabitur nebula. **β** *c. colore quodam: fulgendo inire – strahlend anbrechen:* POETA Saxo 3,322 cum . . . -ret aestas. *efflorescere – erblühen:* CARM. Bur. B 144,1,4 ornatus . . . florum lete -uit. **b** *albidum vel albidioris temperamenti fieri – hell werden, eine hellere Tönung annehmen:* ALBERT. M. animal. 3,115 aeris viridis virore aliquantulum albescente et -ente. 16,53 ipse *(aer)* est perspicuus et facit -ere substantiam eius, cum quo miscetur. **c** *limpidum fieri – klar werden:* WALTH. AGIL. med. 100 si . . . exeat spissa et subito -at *urina.* **2** *sensu incohativo evanido i. q. limpidum esse – klar sein:* ALBERT. M. animal. 1,206 varius *color oculi* . . . significat spiritum visivum . . . -ere. **B** *trans. i. q. purgare – reinigen:* RHYTHM. 1,9,2 sordis auribus . . . -it exetram.

II *translate et in imag.:* **A** *intrans.:* **1** *sensu incohativo vigente:* **a** *splendescere, enitescere, splendendo conspicuum fieri – erstrahlen, aufglänzen, strahlend sichtbar werden:* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 5 p.23,27 cum . . . doctrinae lux . . . -ret. HUGEB. Wynneb. 7 p.112,39 semper sacra in suo pectore permanentes -uerunt oracula. LIUTG. Greg. 4 ex eo die quantum -uerit sapientia ipsius omni regno Francorum. CAND. FULD. Eigil. I 12 quod in ministro Christi vera Christi susceptio -uisset. GODESC. SAXO conf. p.75,3 quatenus in ecclesia . . . fidei claritas -ret. WALTHARIUS 306 in hoc . . . -at gratia vestra, ut *eqs. al.* **β** *c. colore quodam: clare evenire – sich in herrlicher Weise ereignen:* ARBEO Emm. 25 in qua *(ecclesia)* . . . innumera ex merito martyris -unt signa (HROTSV. Agn. 399). *(laudabiliter) exsistere – (rühmlich) hervortreten:* AETHICUS ISTER 2 Aethicus, Histriae regione, sofista -uit (gloss.: refulsit vel resplenduit vel emicuit). REGINO chron. a.158 Clemens . . . presbiter et Panthenus philosophus -unt. *al.* **b** *glorificari, celebrem fieri, se manifestare – verherrlicht werden, zu Ansehen kommen, sich offenbaren:* RUD. FULD. mirac. praef. p.329,13 quibus . . . signis et virtutibus . . . -uerint *sancti* (DIPL. Loth. I. 110 [ed. Th. Schieffer. 1966] quorum [*martyrum*] s. et v. . . . Dei maiestas . . . infidelibus aperte -at). LIUTOLF. Sever. II 3 in itinere miraculis -uerunt *reliquiae* (MIRAC. Annon. 2,1 [Siegburg. Stud. III. 1966]). CHART. Rhen. inf. I 402 -entibus meritis b. Nicolai . . . mansum reddidit. *al. adde:* WALTH. SPIR. Christoph. I epist. p.64,20 quatinus tuo favore -at *libellus limatus. c. adi.:* BERTH. (?) annal. a.1075 p.280,3 qui . . . miraculis . . . sanctissimus -uerat. *c. nom. c. inf.:* DIPL. Heinr. IV. 408 p.540,32 qui *(sanctus)* . . . fundator illic per miracula . . . -uit esse veracissime. **c** *apparere, notum, evidentem fieri, cognosci posse – klar, deutlich, bekannt werden, sich herausstellen, erkennbar werden:* **α** *gener.:* WILLIB. Bonif. 4 p.17,6 si quanam in parte huius populi evangeli umquam aditus -ret. COD. Lauresh. 12 p.290,35 -entibus culpis. WETT. Gall. 41 quod *(sc. vindicta sceleris)* absque mora plurimis -uit. THIETM. chron. 2,23 p.66,25 ut fides tua in conspectu omnium -at. *al. c. nom. c. inf.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p.442,2 hostis antiquus . . . -uit magna sibi suisque esse ruina. *impers.:* REGINO chron. a. 864 p.81,6 ut postea -uit. THIETM. chron. 2,3 ut signis post obitum -uit. *al. c. acc. c. inf.:* VITA Liutb. 35 p.40,18. NARR. de lib. Fab. 3 ubi episcopo -uit sibi adesse litteras. *al. interr. indir.:* LIUTG. Greg. 2 p.68,17 praedicatio ex quo fonte processerit, statim -uit. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 11. *al. pendet* quod: THEGAN. Ludow. 18 postmodum -uit . . . in nonnullis miraculis, quod *eqs.* **β** *iur. (interdum i. q. probari – nachgewiesen werden):* TRAD. Frising. 439 (a.820) quicquid . . . de alode . . . -uisset. DIPL. Karoli III. 89 p.147,19 quatenus rei veritas lucide -at. DIPL. Arnulfi 131 p.196,32

[Schmidt]

unde investitura . . . ecclesie -ere potuerit. DIPL. Heinr. III. 339 p.463,33 si . . . ullum datum . . . -uerit. *c. nom. c. inf.:* DIPL. Otton. I. 405 p.552,8 quę . . . vęra esse -uerunt. DIPL. Otton. II. 254[a] p.294,20 quę *(res)* -uerit . . . pertinere monasterio. *impers.: pendet* quod: DIPL. Karoli III. 25 p.43,14 notitia, qualiter -ere potuisset, quod *eqs.* TRAD. Teg. 14. *al.* qualiter: TRAD. Teg. 299 (c.1160). **2** *sensu incohativo evanido i. q. praestare – hervorragen:* DIPL. Karoli III. 125 p. 201,17 qui *(abbas)* . . . moribus et doctrina -at. HROTSV. prim. 62 tua progenies . . . culmine . . . -et honoris. **B** *trans.:* **1** *notum reddere, patefacere – bekannt-, offenbar machen, mitteilen:* **a** *gener.:* HUGEB. Willib. 2 p.89,12 statim . . . abbas . . . -uerat ista congregatione *(cf. p.681,44).* CARM. de Nyn. 183 Dominus venerandum -uit orbi . . . illum. **b** *iur. i. q. evidentem facere – evident machen:* DIPL. Arnulfi 131 p.197,1 quicumque sue proprietatis firmitates . . . amiserint et -ere vel comprobare potuerint. **2** *in lucem proferre – hervorbringen:* AETHICUS ISTER 72 p.56,3 quamvis . . . Graecia prima . . . inlustres medicos (illustribus medicis *var. l.*) -uisset.

adi. **clarescens,** -entis. *praeclarus – herrlich:* METELL. peripar. 11,22 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) -s Chrisogonus.

***claretum,** -i *n. (francog. vet.* claret, *cf. theod. vet.* claret, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p.740) script.:* -rat-: *l. 28.* -raet-: *l.44.*

vinum melle et speciebus vel herbis conditum – mit Honig und Gewürzen oder Kräutern versetzter Wein, Würzwein, Kräuterwein (cf. GLOSS. III 373,24 St.-S. -um luterdranc. 697,57 -atum. *al.):* **1** *gener.:* WILH. HIRS. const. 1,14 quae *(potio pigmentata)* -um, id est liittranch, dicitur. CHRON. Ebersh. 27 p.445,6 situlam plenam -i. CARM. Bur. B 197,4,4 (ed. B. Bischoff. 1970) -um forte, nectareo sapore. CONR. FAB. Gall. 27[ex.] -o permixta toxica. ALBERT. M. Is. 5,22 p.80,54 -um . . . et cetera, quae possunt inebriare. **2** *spec.:* **a** *pharm. et natur.:* TRACT. de aegr. cur. p.136,1 laxativum. IOH. PLATEAR. simpl. med. p.14b[v] cataputie contrite bene cum melle decoquantur et cum tali melle et vino fiat -um. HILDEG. caus. 4 p.186,26 haec *(cariophyllum et piper)* . . . in optimo vino fervere faciat atque ad praedictas herbas in saccellum fundat et ex his -um paret *mulier.* THADD. FLORENT. cons. 41,35 aliquantulum . . . -i facti cum diureticis aperitivis splenis. ALBERT. M. euch. 3,2,1,3 p.282[b],16 -um . . . et moretum extra modum sunt calida et . . . libidinem provocantia *eqs. al.* **b** *iur.:* CHART. Turic. 384 p.270,22 (c. 1218) cellerarius quotannis quartale vini reddit . . . ad -aetum. CHART. Rhen. med. II app. 15 p.403,16 venatoribus . . . unum sextarium -i dare. CHART. Ger. Col. 102 p.101,28sq. ut pincerna in pascha . . . non det -um, sed pro -o det unam amam vini . . . et habebit nichilominus omnia iura -i, mel scilicet et piper, ad usus suos. REGISTR. Pant. Col. 23 p.142,24 propinationem -i. *al.* **c** *eccl.:* ALBERT. M. euch. 3,2,1,3 p.282[a], 46 liquores . . ., ex quibus . . . sanguis Christi confici non potest, sicut est . . . -um, cervisia, medo.

***claricanus,** -a, -um. *voce clara praeditus – mit heller Stimme begabt: v. p.679,49.*

clarificatio (-cio), -onis *f.* **1** *proprie:* **a** *spectat ad liquores, substantias i. q. actio limpidandi – Klärung, Reinigung:* SALERN. comp. 21 de -e siropi. *alch.:* Ps. AVIC. lap. p.634[a],30 res . . . puras . . . exaltate et . . . reducite, et factum est totum -um et fixionum rei magisterium. Ps. PLATO quart. 3 p.148,1 si reduxeris ex eo, quod clarificatum est quadam -e, super turbidum, convertit ipsum ad clarum. p. 152,40 tempus . . . autumnale . . . convenit separationi rei et -i eius. 4 p.169,30. **b** *spectat ad oculos i. q. virtus aciei restituendae – Vermögen, die Sehkraft wiederherzustellen:* TRIUMPH. Remacli 2,31 ex divinae -is praesentia . . . lux orbibus *feminae caecae* refulsit. **2** *translate:* **a** *glorificatio, laus – Verherrlichung, Lobpreisung:* ANSCAR. mirac. Willeh. 3 (2) virtus . . . ad -em Dei publice manifestata est. pigm. p. 41 ut in tuae resurrectionis -cione . . . exultet *ecclesia.* VITA Serv. 67 p.145,28 quos . . . sanctorum tuorum -bus iocundas. HUGO HONAUG. div. 23,5 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p. 157) ex -e . . ., qua filius patrem clarificabat, non est aucta patris divinitas. **b** *transformatio in statum caelestem – Verklärung:* ALCUIN. epist. 41 p.84,36 corporis Christi -o gloriosa esse credenda est.

***clarificativus,** -a, -um. *ad clarificationem valens – wirksam zur Erhellung:* CONSTANT. AFRIC. grad. p.382,14 alumen . . . est . . . visus . . . obscuritatis -um.

clarifico, -avi, -atum, -are. *script.* -ref-: *l.30.*

I *proprie:* **A** *spectat ad visum:* **1** *de candore, luciditate i. q. radiantem, splendidum, clarum reddere – strahlend, glänzend machen, erhellen:* **a** *natur.:* Ps. ARIST. lap. I p. 186,39 rubor eorum *(lapidum)* augebitur et -buntur. *al. medial.:* ALBERT. M. miner. 1,2,2 p.17[a],13 in combustione . . . perspicuum *vitri* . . . -atur. **b** *eccl.:* HERM. IUD. conv. 11 p.104,18 (ed. G. Niemeyer. 1963; s. XII.[med.]) -tam in monte Moysi faciem . . . aspicere. VITA Hildeg. Bing. 3,58 (PL 197, 130[B]) montem -bant *cruciculae in firmamento exsistentes.* **2** *de perspicuitate, puritate:* **a** *spectat ad liquores, substantias i. q. limpidum, perlucidum reddere, liquare – klar, durchsichtig machen, klären (cf.* GLOSS. I 174,3 St.-S. -at hluttrit): **α** *gener. (medial.: l.23. al.):* WALTH. AGIL. med. 30 p.128,4 -etur sirupus . . . cum albuminibus ovorum *(sim.* ALBERT. M. animal. 17,21 fit, quod, cum ova immittuntur vino . . ., -atur vinum *eqs. al.).* ALBERT. M. veget. 6,164 -atur *mustum* infra duos menses. **β** *alch.:* GEBER. investig. 4 p. 482 cuperosa dissolvenda est in aceto . . ., -anda per filtrum. Ps. PLATO quart. 4 p.170,8 hoc alkien terreum -at et mundificat. *al. v. et p.677,60.* **b** *spectat ad oculos i. q. perspicacem, clare videntem reddere – schärfen, klar (sehend) machen:* ANTIDOT. Cantabr. p.161,19 adipem . . . piscium . . . si quis unguatur, -eficantur *oculi.* REGIMEN san. Salern. 300 lumina -at . . . phlebotomia. ALBERT. M. animal. 1,208 qui *(visus)* . . . per extenuationem -atur *eqs. saepe. de mente:* HILDEG. epist. I 62 p.283[A] -a animum tuum in me *(sc. Deum).* ALBERT. M. animal. 12,123 factum est cerebrum frigidum . . ., ut subtiliet et -et spiritum. **c** *spectat ad cutem i. q. purgare – reinigen:* TROTULA 58 p.33,13 facit . . . recedere . . . omnes maculas faciei ipsamque -at *aqua quaedam* (ALBERT. M. veget. 6,303). **B** *spectat ad vocem sim.:* **1** *incipere – anstimmen:* CONSUET. Eins. 12 p.78,29 primum . . . -et responsorium *hebdomadarius melodiae.* **2** *lēvem, magnum, acutum reddere – klar(klingend), laut, hell machen:* ODO MAGD. herb. 188 -at raucam crudum *allium* . . . vocem. *medial.:* ALBERT. M. animal. 5,48 ut ex coitu -etur (*p.545[a],12* μείζω καὶ λαμπροτέραν) vox eius *(equae). al.*

II *translate et in imag.:* **A** *glorificare, splendore augere, celebrem reddere – verherrlichen, mit Glanz ausstatten, zu Ansehen bringen:* **1** *saec.:* CONST. II 154 p.189,24 (a.1231) imperiale fastigium . . . potentie sue sceptra -at, cum . . . sue radios claritatis effundit. *insignem reddere – auszeichnen:* FORM. Marculfi 2,1 p.170,2 (ed. A. Uddholm. 1962) *clericos* erudicio scribturarum -at. WIDUK. gest. 2,28 p.96,11 *dominus* me . . . magna potestate -vit. *medial. i. q. gloriam assequi – zu Ruhm gelangen:* CONST. II 200,1 (a.1236) dum -amur in fama. **2** *eccl. (interdum c. sensu clare manifestandi, comprobandi, e. g. l.62):* ANNAL. regni Franc. a.827 p.174,11 corpora . . . martyrum . . . multis signis atque virtutibus -ta sunt. RIMB. Anscar. 2 p.20,23 quanta gratia Dominus servum suum . . . -are dignatus fuerit. METELL. buc. 7,6 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) laudes dignare tuas *(sc. Quirini)* ita -are, quo radius virtutis . . . non obscuretur. MIRAC. Annon. 2,1 (Siegburg. Stud. III. 1966) ad certificandam . . . sanctitatem . . . Annonis Christi pietas eum longe vel prope -are non destitit. *c. sensu sublimandi:* CHART. Stir. IV 305 p.181,30 (a.1268) universa humane nature conditio lumine divine ymaginationis -ta. *al. medial. i. q. beatitudinem aeternam assequi – zur ewigen Seligkeit gelangen:* DIPL. Heinr. IV. 489 quoniam . . . in futuro nos feliciter -ari credimus. **B** *exornare – schmücken:* SALUTARIS POETA 2 (MittellatJb. 5. 1968. p.229; c. s. XIII.) collige flores *(sc. morales doctrinas)* et puerile caput -are stude. **C** *explanare, ostendere – deutlich machen, zeigen:* **1** *manifestum reddere, probare – klarstellen, beweisen:* EPIST. Bonif. 80 p.178,29 si -tum fuerit ita

[Schmidt]

eum confiteri. *fort. huc spectat:* CHART. Ital. Ficker 29 p. 40,31 (a.976) quas *(res)* . . . in Venetias adduxi, . . . invenire et -are. **2** *aperire – bekanntgeben:* CHART. Basil. A II 72 (a. 1260) presentibus -o noticiam subscriptorum. *interr. indir.:* CHART. Wirt. I app. 21 (s. XII.) fidelibus -amus, quomodo *eqs.* **D** *luce intellegentiae complere – erleuchten:* NADDA Cyriac. I 22,6 de apostolis iam sancti spiritus presentia -tis. METELL. Quir. 1,57 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) -a duces!

adi. **clarificatus,** -a, -um. **1** *liquatus, limpidus – geklärt, klar:* LAMB. ARD. hist. 87 p.601,46 vino . . . pigmentato et -o *('clairette, Würzwein' ed.)* . . . in cuppis fluctuante. **2** *magnus – laut:* CARM. Bur. B 61,13[a],2 risus.

clarificus (gl-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *proprie i. q. collustrans, lucens, radians – hell (machend), (er)leuchtend, strahlend:* BONIF. carm. app. 8,10,7 -a perfundens luce sacellum *(sc. lucerna).* SEDUL. SCOT. carm. 2,3,11 Titan, -o qui resplendebat amictu. 2,20,25 -i . . . splendore iacincthi. *al.* **b** *translate et in imag.:* α *praeclarus – herrlich:* ALDH. virg. II 766 cuius *(Antonii)* -am (gl- *P a. corr.*) . . . noscere vitam. β *fort. i. q. illuminationem ferens – viell.: Erleuchtung bringend:* ALDH. virg. II 1394 quatenus altithronum . . . possent -is (-e *W*) pagani credere signis. FLOR. LUGD. carm. 3,212 -um sancti Iesum . . . adorant.

2 *subst. masc.: qui lucem veritatis fert – einer der das Licht der Wahrheit bringt:* LIOS MON. 5 quod . . . plures finxerunt falsidicorum, dogmate -i manifesto scribere temptant.

adv. ***clarifice.** *firmiter – unwiderleglich, fest:* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p.32,6 ut -e ostenderent, quod *eqs. v. et l.22.*

clarigatio (-reca-, -ica-), -onis *f.* **1** *gener. i. q. postulatio exhibendi – Forderung auf Herausgabe:* AETHICUS ISTER 72 p.55,5 -ecatio (-ic- *var. l.*) pignorum non tardat inopum *in Graecia.* **2** *milit. i. q. evocatio – Aufgebot:* GESTA Bereng. 2,68 iussio (gloss.: -o) torva . . . Italo iam perfurit arvo, conveniant *eqs.*

***clariger,** -era, -erum. **1** *proprie de latrunculis ludi i. q. albus – weiß:* CARM. Scot. II 1 sol. 4,10 -e bini luctantur . . . turme. **2** *translate i. q. nobilis, gloriosus – edel, ruhmreich:* CARM. Paul. Diac. app. I 1,27 stemmate -o, regali sanguine cretus *Hlutharius.*

clarisonus (-isso-), -a, -um. **1** *acutus, dulcis, altus – hell-, wohlklingend, hoch:* CARM. Cantabr. 10,10,2 fistula -a (-ss- *G*). BERNH. GEIST. palp. 1,292 vox. *in imag.:* METELL. buc. 6,21 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) risit -is modulis michi musa Maronis. **2** *magnus, clarus – laut:* STEPEL. Trud. 18 in -is summae maiestatis laudibus. WALDO Anscar. 7,11 tonuit fragor altus . . . vocis -ae, quae verbum pertulit ad me. **3** *voce clara praeditus – mit heller Stimme begabt:* HUCBALD. carm. 2,124 -ae (claricanae *DV*) . . . Camenae (2,134.144. *ibid. saepe*).

claritas, -atis *f. plur.: p.680,2.*

I *proprie:* **A** *spectat ad visum:* **1** *de candore, luciditate:* **a** *lux (clara), fulgor, nitor – Helligkeit, (helles) Licht, das Glänzen:* α *gener.:* ARBEO Corb. 27 ex fenestris . . . tanta vim -s luminis radiebat . . ., ut diei superaret -em *eqs.* HRABAN. carm. 39,16,3 -e pro fulgoris. ALBERT. M. veget. 4,62 -s . . ., quae est radiorum solis. *al. de statu collustrato:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.208,11 per -em *domus* magis discernit causas *falco.* β *techn., natur., medic.:* THEOPH. sched. 3,39 donec calefactae . . . perdant -em, quam poliendo acceperant *auriculae.* HILDEG. scivias 2,2 p.451[B] flamma . . . in splendida -e . . . consistit *eqs.* MAURUS urin. I p.12,29 sunt . . . sinthomata: febris, . . . -s albedinis occulorum. ALBERT. M. cael. hier. 3,2 p.83[b],22 -s . . . dicitur divaricatio ipsius radii per reverberationem ad aliquod corpus in superficie splendens *eqs.* miner. 1,2,2 p.17[a],12 aquae naturae . . . infunditur -s luminis ignei. *al.* γ *eccl. et theol.:* BONIF. epist. 10 p.8,24 magnę -is . . . angelos. HRABAN. carm. 39,85,5 in paterna -e . . . Christum cernere. RIMB. Anscar. 3 p.23,16 neque ipsa -s *Dei* talis erat, quae oculos contemplantium impediret. *al.* GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p.397,48 Maria . . . inaestimabili -e . . . omnes hilarans. ELIS. SCHON. vis. 2,9 p.44,8 Petrum et Paulum -e . . . circumamictos. ABSAL. serm. 42 p.241[B] spiritalis visus cordis duas exigit -es . . .: unam exteriorem, in qua sancti sunt cum Christo . . ., alteram interiorem, quia iusti viri per virtutes intus illuminantur *eqs. saepe. spectat ad miracula:* ARBEO Corb. 39 in . . . noctis medie tante -is lumine reperte sunt cereae ardentes, qui *eqs.* ANNAL. regni Franc. a.823 p.163,22 imago sanctae Mariae . . . -e . . . effulsit. VITA Liutg. I 33 ex signo visae -is *fulgoris. al. v. et p.679,55. meton. de Deo, personis trinitatis:* AETHICUS ISTER 10 p.4,33 qui *(diabolus)* prior . . . -em inmensam cerni gloriatus est. GODESC. SAXO theol. 1 p.90,7sq. spiritus sanctus est -s procedens a -e ingenita et a -e genita. HILDEG. epist. I 14 p.168[D] pater -s est et illa -s splendorem habet. p.169[A]. 140 p.370[C] serena -s dicit: *'eqs.'* **b** *color albidus – helle Färbung:* ALBERT. M. animal. 3,32 cor dat . . . sanguini . . . -em, propter quod . . . sanguis in arteria currens est clarissimus. *v. et p. 681,72. meton. i. q. album (oculi) – das Weiße (des Auges):* BENVEN. GRAFF. ocul. A p.16[a],15 per medium -is *oculi* apparet pupilla. **2** *de statu cognoscibili i. q. exstantia (distincta) – (deutliches) Hervortreten:* ALBERT. M. animal. 1,433 nimia . . . venarum *cervicis* -s. **3** *de perspicuitate, puritate i. q. limpiditas, perluciditas, munditia – Klarheit, Durchsichtigkeit, Reinheit:* **a** *spectat ad liquores, substantias:* α *gener.:* RUD. FULD. Leob. 2 propter nimiam -em *fontis.* BENVEN. GRAFF. ocul. A p.16[b],10 propter -em humoris cristallini. *adde:* BOTAN. Sangall. 20,1 ad fistola sanandas: herba benedicta . . . -em facit. β *alch.:* Ps. PLATO quart. 3 p.148,14 signum -is est, ut . . . convertitur fex in illam. **b** *spectat ad sensum videndi, mentem:* ALBERT. M. animal. 1,205 propter eamdem causam defectus -is spiritus *visivi* (8,231 puritas et -s et munditia s. deservientis ei [*imaginationi*]. ALBERT. M. [?] animal. quaest. 16,8 p.279,56 -em . . . recipit s. a virtute . . . cordis). **B** *spectat ad vocem sim. i. q. sonus dulcis – Wohlklang:* WALAHFR. carm. 64,1,4 gaudium cordis patescat -e carminum. EPIST. Worm. I 30 p.56,6 quinque mirę -is vascula *(sc. campanas).* BERTHA Adelh. 7 p.761,27 delectabili vocis donata est -e.

II *translate et in imag.:* **A** *lumen splendens – heller Schein:* HRABAN. epist. 2[a] p.382,33 quae *(crux sancta)* -e sua cuncta clarificat. TRANSL. Pus. 10 qui . . . in -e conditoris sunt, voluntatem ipsius intelligunt. WALTH. SPIR. Christoph. I 9 per te *(sc. Deum)* -em lucis inveni. HERM. IUD. conv. 12 p. 108,9 (ed. G. Niemeyer. 1963) christiane fidei -s infulsit. *al. adde:* OTLOH. prov. T 16 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) tanto subtilius quisque de tenebris iudicat, quanto eum verius -s lucis illustrat. **B** *magnificentia – Herrlichkeit:* **1** *in univ.:* **a** *splendor, celebritas, gloria – Glanz, Ansehen, Ruhm:* RATPERT. cas. 16 dedicatione . . . basilicae . . . non sine signorum -e . . . peracta. WIDUK. gest. 3,10 rex . . . cum novi matrimonii -e acturus . . . pascha. RUOTG. Brun. 1 dispar . . . -s . . . donorum *s. spiritus.* THIETM. chron. 1,10 cum . . . scriptis multorum vitae eiusdem . . . fulgeat -s. *al. v. et p.678,49. meton. de cantu i. q. res pretiosa – Kostbarkeit:* AMALAR. off. 3,40,10 quando intermittitur 'gloria in excelsis Deo' sive alia -s sacri ordinis ad tempus *eqs.* **b** *sublimitas, venerabilitas – Erhabenheit, Ehrwürdigkeit:* α *saec.:* WIDUK. gest. 3,12 cum eius *(filiae imperatoris)* -s precellat omne, quod . . . scribere valemus. β *eccl.:* DIPL. Otton. III. 389 p.820,2 Romanam ecclesiam . . . testamur . . . sue -is titulos obfuscasse. *al. de sanctitate:* LIUTG. Greg. 11 ut . . . singulorum *discipulorum* . . . signa -is non abscondam. **c** *nobilitas, dignitas – Adel, Rang:* EINH. Karol. 2 p.4,13 qui . . . -e generis . . . ceteris eminebant. HROTSV. Dulc. 1,1 parentelae -s ingenuitatis . . . exigit *eqs.* LAMB. HERSF. annal. a.1063 p.87,36 pro natalium suorum -e vel obscuritate. *al.* **2** *in allocutione vel titulo honorifico:* **a** *saec. i. q. celsitudo, maiestas – Hoheit, Majestät:* AGOB. epist. 10 p.201,28 obsecro precellentissimam -em vestram *(sc. consiliarii imperatoris).* WIDUK. gest. 1 praef. legat . . . tua *(sc. filiae imperatoris)* -s istum libellum. *al.* CHART. Francof. 369 bona . . . possederat ab imperiali -e. **b** *eccl. de episcopis i. q. sanctitas – Heiligkeit:* LIBER diurn. 84 p.102,22 ut sinceritas . . . nostrae fidei vestrae -i manifestius

[Schmidt]

clareat. CHART. episc. Halb. 56 p.42,15 quidquid superna manus nostre humilitati . . . apposuit, ante vestros pedes -is pro libito utendum effundimus. *al.* **C** *sinceritas, virtus – Lauterkeit, Tugend:* GUNZO epist. 7 p.34,25 argentum . . . ad eloquii -em refertur *eqs.* VITA Mathild. II 1 puer . . . mirae -is. **D** *explanatio, descriptio explanans – Aufhellung, aufklärende Darstellung:* GEBER. clar. 1,1 incipit liber -is totius alkimice artis *eqs.* **E** *acies, subtilitas – Scharfsinn, Feinheit:* WIDUK. gest. 3 praef. quod ingenii sermonisque -e egeat *opus nostrum.*

claritudo, -inis *f.* **1** *proprie:* **a** *spectat ad visum:* **α** *perluciditas – Durchsichtigkeit:* HILDEG. phys. 4,8 p.1255B -o *topazii* assimilatur aquae. **β** *acies visus – Sehschärfe:* TRACT. de aegr. cur. p.159,48 ad -em oculorum. **b** *spectat ad auditum i. q. sonoritas – Wohlklang:* EPIST. Worm. I 30 p.56,10 tantę . . . -is tinnitus in eis *(campanis)* latet. **2** *translate:* **a** *in univ.:* **α** *splendor – Herrlichkeit:* IOH. SCOT. carm. 2,8,50 σαρκικὰ nam φύσις divinas temperat αὐγάς (gloss.: -es). **β** *sinceritas – Lauterkeit:* DIPL. Conr. II. 285 p.400,23 pro fidelitate et egregia -e animi sui *(sc. ducis).* **γ** *acies – Scharfsinn:* NADDA Cyriac. I prol. 2,4 maxima . . . ingenii -o. **b** *in allocutione vel titulo honorifico:* **α** *saec. de imperatore i. q. maiestas – Majestät:* DIPL. Loth. I. 91 p. 225,4 (ed. Th. Schieffer. 1966) has nostrae -is litteras fieri decrevimus. **β** *eccl. de abbate i. q. venerabilitas – Ehrwürden:* ERMENT. epist. (MGMer. V p.605,10; s. IX.2) vitam beati Filiberti . . . -i (-e *A 3b*) vestrae mittere.

***clarividus,** -a, -um. *clare videns – klar (sehend):* HUCBALD. carm. 2,112 -o cernens conspectu cunctipotentem *Paulus. de propheta:* HUCBALD. carm. 2,99 -um calvum, cui conscia caelica cuncta.

clarnus, -i *m. lanx – Schüssel:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,11 melliflui . . . ientacula -i.

claro, -avi, -are. **1** *declarare – deutlich zeigen, erhellen:* HERRAT. hort. p.163 disponit mirabiliter praesentia -ans (CARM. de Iuda 3,159 [ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.283] quitquid dispono -ante suo [*sc. Christi*] mihi dono *eqs.*). **2** *refl. i. q. se ostendere – sich zeigen:* WALAHFR. Wett. 415 (gloss. O) abbas . . . clerico se in visione -vit.

claron *v.* chlora.

***claror,** -oris *m. lux clara – helles Licht:* HUMB. Sim. 2,23 p.167,19 a calore eius *(solis)* et -e.

***claruo,** -ere. *patefacere – offenbar machen:* HUGEB. Wynneb. 7 p.111,21 Dominus . . . merita . . . Christi confessoris -uere volebat (13 p.115,38 m. . . . -uere [clarificare 4.4b] pandereque precurabat). *cf. p. 677,13.*

clarus, -a, -um. *script.* gl-: *p.683,45.684,34. adde* GLOSS. I 249,32 St.-S. *al.*

I *proprie i. q.* λαμπρός *– hell:* **A** *spectat ad visum (cf.* GLOSS. III 232,46 St.-S. -us scon. *al.):* **1** *de candore, luciditate:* **a** *lucens, radians, fulgens – hell(leuchtend), strahlend, funkelnd:* HUGEB. Wynneb. 13 p.117,46 -a cuius *(Dei)* miracula . . . choruscant in cosmo. PAUL. DIAC. Lang. 1,5 circa aestivale solstitium . . . etiam noctu -issima lux cernitur. EIGIL Sturm. 18 cum -o lumine ad orationem . . . ibat. THEGAN. Ludow. 19 oculis. ANNAL. Xant. a. 841 sole. THIETM. chron. 4,8 stella. THANGM. Bernw. 8 -issimis gemmis. THADD. FLORENT. cons. 182,10 igne. *saepe. spectat ad visiones sim.:* HRABAN. carm. 39,74,3 -issimum signum crucis. ERMENR. Har. 6 iuvenem -issimi habitus. HROTSV. Mar. 279 -o diademate Christi. *al.* **b** *luminosus, collustratus – hell(licht), lichterfüllt:* HRABAN. carm. 37,3 aestas -a micat. WIDUK. gest. 1,36 p.53,1 post pluviam -a redit serenitas. THIETM. chron. 6,1 mane. RUP. TUIT. vict. 9,1 (ed. R. Haacke. 1970) austri -issimi. CHART. episc. Wirz. I 124 p.108,23 diem. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.208,7sq. de domo non -a . . . ad domum -iorem. *al.* **c** *qui albidi temperamenti est – hell(getönt):* MAPPAE CLAVIC. praef. p.188,21 colores . . . spissi et -i (ALBERT. M. animal. 1,623 color *cutis* . . . rubicundus non -ae rubedinis, sed spissae). OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,18 albedo -a, mors pallida, eo quod claritatis altera, palloris altera causa, sic appellatur. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.127,21 subrubei *girofalci* . . . fiunt grisei -i. ALBERT. M. miner. 1,2,2 p.16b,28 secundum quod illud perspicuum *lapidis* . . . fuerit -ius et obscurius *eqs.* animal. 3,32 sanguis in arteria currens est -issimus. metaph. 1,4,12 p.64,39 (ed. B. Geyer. 1960) virorem -iorem vel minus -um *eqs. al. albus – weiß:* CARM. Scot. II 1 sol. 4,4 bis bini *(sc. latrunculi ludi)* . . . consistunt ordine -o. FROUM. carm. 10,4 percipe -as candidulus vestes. BENVEN. GRAFF. ocul. A p.16a,15 extra ex parte palpebrarum est -issimus *oculus. fort. add. (ni spectat ad l.37):* ALBERT. M. animal. 23,93 cum lardo bene -o. **d** *in nom. propr.:* REGINO chron. a.761 C-um Montem *('Clairmont').* CHART. Rhen. med. I 475 p.532,35 comes de C-avalle *('Clairvaux').* REGISTR. Patav. I p.368,9 Heinricus dictus C-a Dies. CHART. Lux. III 43 castrum, quod vocatur C-a Costa *('Schönecken'). al. adde:* HRABAN. carm. 19,9 ultima quem '-um', hunc *('Brunwardum')* causat prima 'nigellum' sillaba. 92,2,3 'ferrum' me *('Isanbertum')* '-um' dudum dixere parentes (*cf.* 32,6sq.). **2** *de statu cognoscibili i. qui bene cerni potest, distinctus – gut sichtbar, sich deutlich abhebend:* BONIF. epist. 63 p.131,9 litteris. EPIST. var. II 26 p.343,1 in volumine . . . -a . . . liminaria relinquantur. ALBERT. M. animal. 1,433 venae . . . -ae enormes. **3** *de perspicuitate i. q. limpidus, perlucidus, qui sine colore est – klar, durchsichtig, farblos:* **a** *spectat ad liquores, vitrum sim.:* Ps. GALEN. febr. 181 urinam nimis -am. ALCUIN. epist. 8 p.34,11 de vino optimo et -o. POETA Saxo 3,192 Moini prope -a fluenta. SALERN. comp. 21 ut . . . siropus -us fiat. HILDEG. phys. 4,8 p.1255B *topazius.* MAURUS urin. II p.6,10 aqua. ALBERT. M. animal. 1,197 -us sicut grando. 1,198 color . . . vitri liquefacti est . . . -us. veget. 1,176 oleum. *al. v. et p.684,41. de clareto:* CHART. Argent. IV 26 p.22,20 (a.1224/28) camerarius -am potionem det. *alch. in nomine ficticio:* GEBER. clar. 2,77 p.473,21 aqua -a, que a philosophis aqua permanens vocatur. **b** *spectat ad sensum videndi, mentem:* ALBERT. M. animal. 1,207 spiritus oculi est -us (8,231 nimis -us *s.* divaricat formas *eqs.* 12,123). **4** *de statu impermixto i. q. purus – rein:* COMPOS. Luc. N 15 auricpicmentum. **B** *spectat ad vocem sim.:* **1** *acutus, altus, dulcis – hell(tönend), hoch, wohlklingend:* EINH. Karol. 22 voce -a quidem, sed quae minus corporis formae conveniret (HROTSV. Pafn. 1,17 nunc gravis, nunc -ae vocis. CARM. Cantabr. 10,6,1 vocis eius [*lusciniae*] pulchritudo -ior quam cithara. EKKEH. IV. cas. 34 v. -us . . . musicus. *al.*). CARM. Cantabr. 10,1,1 modulamina. *al. in visione:* RIMB. Anscar. 3 p.23,27 vox suavissima, omni sonoritate -ior. **2** *magnus, longe sonans – laut, weithin schallend:* TRAD. Frising. 1 (a.744) Christus . . . -a voce intonat dicens: '*eqs.*' (WALAHFR. carm. 25a,1,2 -a v. pastores nova concrepabant gaudia mundo. *al.*). HRABAN. carm. 82,1,1 laudes. *al.* **3** *lēvis – klar (klingend), glatt:* WALAHFR. hort. 287 vocem raucisonam -o rursus redhibere canori. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.167,12 hiare suum *(sc. falconis sani)* -um est et non raucum.

II *translate et in imag.:* **A** *praeclarus – herrlich (cf.* GLOSS. IV 136,3 St.-S. -us zorfter. *al.):* **1** *in univ.:* **a** *splendidus, egregius, celebris, laudabilis – glanzvoll, hervorragend, berühmt, ruhmvoll:* LIUTG. Greg. 5 ab . . . discipulis suis, post magistrum -issimis praedicatoribus. PAUL. DIAC. Lang. 2,13 p.79,17 in arte gramatica . . . -issimus. WALAHFR. hort. 186 auxilium -a virtute probatum. EINH. Karol. prol. p.1,25 regis . . . maximi -issimam vitam. POETA Saxo 1,271 vexilla. HROTSV. Dion. 101 fama -us meritorum praesul. WIDUK. gest. 3,54 p.134,7 licet multis gestis . . . -us haberetur. THIETM. chron. 7 prol. 14 ista dies . . . -a. OTTO FRISING. gest. 1 prol. 9,20 virorum fortium -a facinora. *saepe. excellens – sich auszeichnend:* WIDUK. gest. 1,25 vir . . . omnium virtutum insigniis -us. 1,30 genere ac potestate, divitiis quoque. *ibid. al. bonus – gut:* ALBERT. AQUENS. hist. 2,28 p. 321D -issima visa oportunitate. **b** *sublimis, venerandus – erhaben, verehrungswürdig, ehrwürdig:* **α** *saec.:* WALAHFR. carm. 88,25 ab antiquo -o . . . senatu. POETA Saxo 2,459 quem *(regem)* nobile -um . . . fecit genus et maturior

[Schmidt]

aetas. THIETM. chron. 7 prol. 12 rector. CONST. II 15,2 imperator Heinricus -e memorie (CHART. Raitenh. 357 privilegium -e m. . . . ducis). *al.* β *eccl.:* HUGEB. Willib. 4 p. 92,18 inluster -usque Christi crucicolus. HRABAN. carm. 39,1,2 -us mundi formator. TRAD. Frising. 492 p. 421,32 qui *(episcopus)* ipsam traditionem manibus suis -is accepit. WANDALB. martyr. compr. 50 martyria. HROTSV. prim. 396 -i sacratio templi. DIPL. Otton. III. 259 -i illustrisque abbatis. OTTO FRISING. gest. 1,29 p. 47,17. *saepe. adde:* NIVARD. Ysengr. 5,631 Ysengrimus . . . frater, cui -ior ętas. **c** *ingenuus, nobilis – vornehm, adlig:* ALDH. virg. II 1784 natalibus. WALAHFR. carm. 88,2 rex . . . -us . . . parente. AGIUS vita Hath. 2 qui *(promaiores)* . . . -issimi fuerunt. HROTSV. gest. 473 cui nomen -um dictavit summa parentum nobilitas illam . . . vocitans Aethelheitham. TRAD. Salisb. I 2 mulierculę -i generis. THIETM. chron. 4,39 ex -a . . . prosapia editus. THANGM. Bernw. 1 p. 758,13 sanguine. *saepe. de artibus:* AGIUS comput. 1,8 numerus . . . disciplinis -ior est reliquis. FROUM. (?) carm. p. XII,38 rhetoricae . . . -ae. **2** *superl. in allocutione vel titulo honorifico:* **a** *saec. i. q. gloriosus, illustris, generosus – ruhmreich, erlaucht, edel (cf. H. Dahm, Die Ehrenprädikate der . . . Stände des Mittelalters. Diss. Marburg. 1943. p. 68):* α *de imperatoribus, regibus sim. (de maiore domus: l. 25):* VITA Gertr. A 3 post obitum viri -issimi Pippini (FORM. Dion. 11 Flavio Constantino augusto . . . et Galligano viris -issimis). TRAD. Frising. 353 Hludiwici -issimi augusti. ERMENR. ad Grim. 4 p. 539,7 pro . . . eius *(regis)* . . . -issima laterali costa. DIPL. Loth. II. 29 (ed. Th. Schieffer. 1966) -issimę imperatrici. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,25 augustorum -issime Friderice. *saepe.* β *de ducibus, comitibus sim.:* TRAD. Lunaelac. 1 p. 1,7 (a. 777) ego Machelm, vir -issimus (OTTO FRISING. gest. 1,24 imperatoris apocrisiarii, viri -issimi. *al.*). CHART. Epternac. 8 p. 29,22 ego *(sc. dux)* . . ., vir illuster, una cum coniuge mea -issima. TRAD. Scheftl. 10 p. 15,29 princeps -issimus Tassilo. DIPL. Heinr. IV. 442 p. 594,6 christianum ducem Veneticorum atque -issimum. *al.* γ *usu vario:* CHART. Bund. 11 (s. VIII.in.) hic requiescit -esimus . . . proavus *(v. notam ed.)*. VITA Lupi Trec. 9 (MGMer. VII p. 300,9) -issima matrisfamilias. CHART. Rhen. med. I 105 p. 109,6 -issimis . . . viris manifestissimum esse constat. *de civitate:* CARM. de Frid. I. imp. 1245 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) gens o -issima. *al.* **b** *eccl. i. q. venerabilis, sanctus – hochwürdig, heilig (cf. H. Dahm, op. cit. p. 46[140]):* α *de papa:* ALCUIN. epist. 94 p. 138,16 pater -issime (gl- *K2*). β *de (archi)episcopis, abbatibus:* WANDALB. Goar. 2,30 ad abbatem et -issimum virum Gerungum (ADAM gest. 4,9 -issimus vir Egino *episcopus. al.*). LUP. FERR. epist. 12 -issimo praesuli. *al.* DIPL. Otton. III. 154 p. 565,19 Willigisi . . . archiepiscopi -issimi. *al.* **B** *magnificus, pretiosus, speciosus – prächtig, kostbar, ansehnlich:* WALAHFR. Mamm. 26,55 Dei -issima dona. CARM. lyr. 2,1 (NArch. 50. 1935. p. 582) auriolus. HROTSV. Agn. 91 ille *(Christus)* . . . me desponsavit . . . -a dotando corona. WIDUK. gest. 3,73 muneribus. RUOTG. Brun. 18 p. 16,17 unice -us et spectabilis adolescens. THANGM. Bernw. 8 evangelia auro et gemmis -issima. GREG. IX. registr. 384 p. 300,32 vestibus. ALBERT. M. animal. 1,510 cum erecto et -o corpore. *al.* **C** *serenus, comis, propitius – heiter, freundlich, geneigt:* VITA Burch. Wirz. 6 vultu -us. CARM. Cantabr. 27,8,4 familiaritas. THIETM. chron. 4,49 qui *(imperator)* facie -us . . . exivit ab hoc seculo. WERR. (?) Albert. 2 (MGScript. XXV p. 139,35) qui *(imperator)* . . . duci non satis animo -us erat. *al.* *deditus – ergeben:* DIPL. Loth. I. 104 (ed. Th. Schieffer. 1966) erga nos eorum *(fidelium)* animos in nostra devotione -iores reddimus. **D** *sincerus, integer, rectus, bonus – unverfälscht, lauter, recht, gut (cf.* GLOSS. I 12,32 St.-S. -um hlutar. *al.):* CAND. FULD. Eigil. II 14,17 in dogmate -o legis iustitiae. LIOS MON. 3 -um (gloss.: verum) fore, quod fuit atrum (gloss.: falsum). WIDUK. gest. 2,37 vita -os *monachos.* SUMMA dict. Saxon. 7,19 ipsum *(accusatum)* denuncient -e fame. BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p. 14,34sq.) fides -a, quam Deus nobis in baptismo -am dedit, omnino -a est servanda ab omnibus infidelitatibus. *al.* **E** *apertus, planus, indubitabilis – klar (erkennbar), deutlich, eindeutig:* **1** *gener.:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,22 -a . . . pandebantur *merita.* GODESC. SAXO theol. 7 p. 195,25 ut fiat . . . -ius. *al. impers.* -um est *i. q. evidens est – es ist einleuchtend, unverkennbar:* CAND. FULD. Eigil. I 11 -um est, qualem . . . patrem . . . voluisti, talis esto *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,8 de effectu quoque -um est, quod *eqs.* 2,30 p. 137,8 -um est, qualiter *eqs.* **2** *iur.:* CONST. II 153,7 (a. 1231) hoc diploma est . . . -um. CHART. Salem. 446 p. 28,35 quamvis satis -um ius habuerit *monasterium. notus – bekannt:* CHART. Ital. Ficker 39 p. 59,21 (a. 998) si . . . ullum suorum datum . . . -um factum fuerit. CHART. Walkenr. 178 p. 135,40 cartam . . . -am cuntis fieri volumus. **3** *theol. i. q. (magnifice) revelatus – (herrlich) offenbart:* FLOR. LUGD. carm. 3,210 Christus iactari retia mandat . . ., -us convescitur illis *(cf. Vulg. Ioh. 21,1–14).* **F** *acer, doctus – klar (denkend), scharfsinnig, gelehrt:* PAUL. DIAC. Lang. 2, 13 p. 80,16 ingenio -us (WIPO gest. 1 p. 10,24). WIDUK. gest. 2,1 p. 65,22 vir . . . litterarum studiis satis -us. *al.*

subst.: **I** *masc.:* **A** *proprie in ludo i. q. latrunculus albus – weißer Stein:* CARM. Scot. II 1 sol. 2,2 supponuntur -i duo. **B** *translate:* **1** *qui venerabilis, nobilis est – ein Verehrungswürdiger, Edler:* **a** *in univ.:* ALDH. virg. II praef. 33 -orum vitam . . . edicere. POETA SAXO 5,115 de -is genitus fulsit praeclarior *Carolus.* **b** *superl. in titulo honorifico:* CONR. MUR. summ. p. 36,1 (ed. W. Kronbichler. 1968) utrum scribat . . . illustris vel spectabilis vel -issimus. p. 132,13 omnes . . . inferioris dignitatis inter clericos et laicos -issimi appellentur *eqs. ibid. al.* **2** *qui gratus est – ein Beliebter:* OTLOH. prov. A 44 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) largitas -os facit.

II *fem.:* *albugo (ovi) – das (Ei-)Weiß:* BERNH. PROV. comm. 4,3 p. 284,43 cum glara ovi. THADD. FLORENT. cons. 80,3 -am ovi unius. THEOD. CERV. chirurg. 2,20 p. 150[E] in -a ovorum, quę sit fortissime conquassata, adeo quod in spumam iam sit tota conversa. *al.* *cf.* 2. *glarea.

III *neutr.:* **A** *proprie:* **1** *quod limpidum, sine colore est – das Durchsichtige, Farblose:* ALBERT. M. animal. 1,198 nutrimentum -i *(sc. humoris glacialis oculi).* 1,199 quia superfluitas -i -a est. *alch. i. quod purum est – das Reine:* Ps. PLATO quart. 3 p. 148,2 convertit ipsum *(turbidum)* ad -um. **2** **a** *albugo (ovi) – das (Ei-)Weiß:* TRACT. de aegr. cur. p. 357,23 de . . . -o ovi . . . fac emplastrum. HILDEG. caus. 3 p. 171,23 -o ovi bene despumato. *al.* **b** *spuma albuginis ovi percussae – Eischnee:* THEOPH. sched. 1, 24 tolle -um, quod percutitur ex albugine ovi sine aqua (*sim.* HILDEG. caus. 3 p. 184,6). 1,40 vetus -um sine aqua percussum. **3** *vinum clarificatum – klarer Wein:* CHART. Laus. 453 (a. 1220) reddit quartam partem tam de -o quam de spisso. **B** *translate i. quod splendidum, praecipuum est – das Glanzvolle, Bedeutende:* EINH. Karol. 1 p. 3,4 quae *(gens Merovingorum)* . . . nec quicquam in se -um . . . praeferebat. WIPO gest. 6 p. 28,1 si quid insigne et -um acciderat. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,7sq. ut . . . per -a -iora . . . appareant.

neutr. pro adv.: *lucide – hell:* HROTSV. Agn. 420 a quo *(Christo)* . . . -um rutilante corona donatur.

adv. **clare** *vel rarius* **clariter.** **I** *proprie:* **A** *spectat ad visum:* **1** *lucide – hell:* IONAS BOB. Ved. 10 p. 319,6 (cod. B) sepulchrum cum lampadibus . . . -r fulget. HROTSV. prim. 223 quae *(lumina)* . . . tenebras -e pollentis scindebant luce nitoris. **2** *plane, acriter – deutlich, genau:* BONIF. epist. 63 p. 131,14 minutas litteras . . . -e discere. HRABAN. carm. 39,57,2 caecorum multa millia cernebant -e lumina. NIVARD. Ysengr. 5,393 non -e video. *al.* *oculis suis – mit eigenen Augen:* RHYTHM. 42,16,3 videbunt redemptorem -r. **3** *subtiliter – fein:* HERACLIUS II 25 album . . . -issime teres. **B** *spectat ad auditum:* **1** *magna voce, dulciter – laut, wohlklingend:* LAUDES Veron. 13,2 (MGPoet. I p. 120) quod caeli -r enarrant gloriam altissimi. VITA Pirmin. I 9 p. 30,17 quae *(campana)* . . . sonum assuetum -e reddidit. HROTSV. prim. 402

[Schmidt]

coepere . . . carmina . . . -e resonare. RUOTG. Brun. 30 p. 30,21 singultus . . . -ius perstrepentes. *al.* **2** *pure – rein:* THEOPH. sched. 3,85[ex·] ut -e sonent *cymbala.* **3** *distincte – artikuliert:* WALTH. SPIR. Christoph. I 18 non . . . balbuttiente lingua solito -ius exclamavit: *'eqs.'*

II *translate et in imag.:* **A** *praeclare – großartig, herrlich:* AMALAR. off. 3,40,10 -ius in animis . . . resplendet *'gloria eqs.' al.* THEGAN. Ludow. 6 incedebat -e decoratus (POETA Saxo 3,283 corpore sancti Richarii -e decoratam . . . ecclesiam). METELL. buc. 7,11 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) claras -e . . . res commemorare. *al.* **B** *recte – richtig:* VITA Pirmin. I 3 omnium genera linguarum -e loqui. **C** *aperte, indubitabiliter – klar (erkennbar), eindeutig:* **1** *gener.:* RHYTHM. 42,18,4 referebat *Christus* escripturas -r. LIUTG. Greg. 11 luce -ius . . . agnosci (GODESC. SAXO fragm. p. 24,10 liquet l. -ius. *saepe* [*v. ind.*]. THANGM. Bernw. 56. *al.*). WALAHFR. carm. 6,35 quam -e Satanae servitur honori. MEGINH. FULD. Alex. 9 in hoc . . . signo . . . -issime ostenditur. HROTSV. prim. 202 visu -e . . . audita probare. ALBERT. M. metaph. 1,3,10 p. 41,20 (ed. B. Geyer. 1960) licet primus -e dixerit Anaxagoras. *al. omnino – grundsätzlich:* NIVARD. Ysengr. 5,689 vos etiam excipio non -e. **2** *iur. et publ.:* DIPL. Karoli M. 118 p. 165,39 sicut . . . priuuilegius -r innotuit. COD. Karol. 80 p. 613,36 -r . . . per . . . apices missis vestris dirigere *eqs. expresse – ausdrücklich:* DIPL. Otton. III. 155 p. 567,5 mercatum sic -e . . . perdonavimus, ut *eqs. cf. p. 675,23sq.*

clasendix *v.* claxendix. **clasis** *v.* classis. *Schmidt*

clasma *n. (f.: l. 32)* (κλάσμα) *laesio, damnum – Schaden, Unheil:* ALDH. virg. I 38 p. 289,11 ceteris . . . violati foederis -a . . . reconciliantibus. II 2257 autumat . . . sibi -a tetrum . . . gessisse puellas. LEG. Lang. p. 218,20 si aliqua -a fuerit in finibus vestris. p. 218,25.

***clasmatura,** -ae *f. (?cf. ital.* chiasima; *v. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. II. 1951. p. 894) morbus quidam pedum equorum podagrae similis – eine podagraähnliche Fußkrankheit der Pferde:* MOSES PANORM. infirm. 32[tit.] malitiam pedum sicut sbattitura et -a, id est podagra. 32 p. 130,12 si . . . -a fuerit, signum suum est facere putredinem in planta pedis *eqs.*

***classa** *v.* *glassa.

***classialis,** -e. *qui classe peragitur – Flotten-:* ETHELW. chron. (MGScript. XIII p. 123,22; s. X.[2]) cum barbarorum -i . . . impetu.

classicus, -a, -um. *script.* clausi-: *p. 686,2.*

I *adi.:* **A** *bellicus – Kriegs-:* ALDH. virg. II 1549 salpix -a clangit. CARM. de Karolo et Leone 475 -a signa sonant. *in imag.:* LEG. Wisig. 9,2,8 p. 370,20 -a legis tuba evocando. *venatorius – Jagd-:* CARM. de Karolo et Leone 179 -a . . . cornua concrepitant. **B** *ad classem pertinens – Flotten-:* ALDH. virg. I 2 -is nautarum cohortibus stipatus. HELM. chron. 55 p. 107,19 venit . . . cum -a manu. *huc spectare vid.:* SYLL. Bern. 3,10 parva lintre vehor, non michi -a *(an subest subst.?).*

II *subst.:* **A** *neutr. (masc.* -us: *l. 64):* **1** *strictius:* **a** *signum tuba vel cornu datum – Trompeten-, Hornsignal (cf.* GLOSS. II 557,39 St.-S. -um heribouchen. 569,54): **α** *proprie:* SISEB. carm. 6 -a turbant. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 402,2 -um omni exercitui notum clangere praecepit. VITA Heinr. IV. 2 p. 13,18 non -a quietem rumpebant. *al. per compar.:* LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 82,28 episcopus . . . tamquam militari quodam -o suos . . . hortabatur. HONOR. AUGUST. gemm. 1,73. **β** *meton. i. q. tuba vel cornu (belli) – (Kriegs-) Trompete, Horn (cf.* GLOSS. III 216,36 St.-S. -um herhorn. IV 136,4 -us vich horn. *al.):* WALTHARIUS 184 horrendam confundunt -a vocem (ODO Ern. duc. 2 p. 324[E]). MILO carm. 1,6,2,325 cecinit saevus fera -a. *al.* **b** *campanarum sonitus – Glockengeläut:* WILH. HIRS. const. 2,1 p. 1039[B] pulsare ad -um (LIBER ordin. Patav. 7,21 p. 1042,39 pulsatis omnibus signis in -um. *al.*). *plur. meton. de campanis:* GESTA Camer. cont. II F 377,4 silentibus . . . -is. **2** *latius i. q. sonitus strepens – lärmender Klang:* ALDH. virg. II 2613 -a sistri horrendum incussere metum. **B** *fem.: clas-sis – Flotte:* MIRAC. Bert. 6 qua *(tempestate)* . . . Franciae fines . . . invaderentur ab illa -a (clausi-, classe *var. l.*) plurima *eqs.*

classis, -is *f. (m.: l. 34sq.) script.:* gl-: *l. 20.* -aus(is): HIST. Lang. Goth. 2 clauses. -as(is): *l. 21. form.: sing.: nom.* -es: *l. 40. acc.* -im: *l. 22. adde* CARM. de Cunone 139. *abl. pl.* -is: *l. 34sq.*

I *caterva – Schar, Abteilung:* **A** *de hominibus:* **1** *strictius:* ALDH. carm. eccl. 3,47 -bus . . . geminis *(sc. canentium)* psalmorum concrepet oda (AEDILV. carm. 15,24. *al. cf.* ALDH. virg. I 30 binis -bus). PASS. Kil. II 20 puerorum -es, quas ad studium litterarum erudiebat. **2** *latius i. q. ordo – Stand:* ALDH. virg. I 60 p. 322,15 monasticae -is caterva. **B** *de avibus i. q. grex – Schwarm:* VITA Magni Fauc. II 2 (AnalBoll. 81. 1963. p. 327,26; cod. s. XI.) fuge presidium abstulit -i pennigere. **C** *de navigiis:* **1** *proprie i. q. copia navium (parva) – Flotte, Flotille (cf.* GLOSS. I 438,36 St.-S. -em chiel vel schefmenige. *al.):* ANNAL. regni Franc. a. 800 p. 110,7 in . . . mari . . . -em instituit. ANNAL. Fuld. II a. 806 in Corsicam . . . -is (gl- *3*) . . . missa est. MARIAN. chron. a. Chr. 739 clasem . . . contra Sarracenos direxit. SIGEB. GEMBL. chron. a. 807 -im amisit. EKKEH. URAUG. Hieros. 33,4 -es numerosas navium rostratarum . . . ceperunt. *saepe. remissius de statione navium:* NARR. itin. nav. p. 183,15 occisi . . . ad -em reportati ibidem . . . sepulti sunt. **2** *meton.:* **a** *usu plur. i. q. navis – Schiff:* **α** *strictius de navibus bellicis (cf.* GLOSS. I 366,1 St.-S. -bus i. herescefun. *al.):* CONC. Karol. 44[A] p. 477,3 ex -bus nostris et dromoniis collectis potestatem habuit veniendi. LIUTPR. antap. 4,5 cum multitudine -ium (ANNAL. Magd. a. 1147 p. 188,45. *al.*). EKKEH. URAUG. Hieros. 33,5 Italiam navigio venit ibique -es fabricari constituens. *al.* **β** *latius:* ALDH. ad Acirc. 103,4 -bus index *(sc. pharus altissima).* **b** *nauta – Seemann, Matrose:* HUGEB. Willib. 3 p. 91,6sq. nautus ille cum -is suoque nauclerio . . . remigiis crepitantis, -is clamantibus celocem ascenderunt.

II *sonitus – Klang, Geläut:* **A** *proprie:* WILH. CLUS. Bened. 9 p. 203[b],46 signorum -e. **B** *meton. (sc. per errorem) i. q. classicum – (Kriegs-) Trompete:* GLOSS. III 232,12 St.-S. -es wichorn.

***classo,** -are. (*cf.* classicum) *pulsare – anschlagen, läuten:* CONSUET. Eins. 24 p. 91,12 -entur omnia signa.

***clastrulum** *v.* *claustrulum. **clastrum** *v.* claustrum.

***clatica** *subst. (anglosax.* cladia; *cf. Diefenbach, Novum Gloss. s. v.) subtemen – Einschlag beim Gewebe:* GLOSS. III 7,27 St.-S. -a uueual.

clatrus, -i *m.* (*cf.* κλεῖθρον)? **1** *radius – Stab:* GLOSS. II 337,13 St.-S. -i sunt fustes rotundi, quibus obfirmatur cavea vel quod vulgo dicitur lanne. IV 239,18. *plur. sensu collectivo i. q. cancelli – Gitter:* ALDH. virg. I 36 p. 284,7 apertis -orum obstaculis. II 1235. *v. et vol. I. p. 353,27. in imag.:* ARNULF. delic. 777 effractis . . . -is (claustris *var. l.*). **2** *claustrum – Verschluß:* CONR. MUR. summ. p. 89,7 (ed. W. Kronbichler. 1968) latro . . . visum sine -o et custode rapit. **3** *catena – Kette: l. 48.*

1. clava (clauva), -ae *f.* **1** *baculum, fustis nodosus – (Knoten-) Stock, Knüppel, Keule, Streitkolben (cf.* GLOSS. III 227,36 St.-S. -a cholbo. IV 126,28 -a fustis i. genus armorum ligneum vel ferreum et nodosum, stanga. *al.):* PAUL. DIAC. Lang. 6,52 eum *(hostem)* . . . -a, quam manu gestabat, percutiens (PAX Valenc. p. 608[a],60 si percussiat de -a *eqs. al.*). WALTH. SPIR. Christoph. II 1,66 iactat bis senos Alcidis -a triumphos. VITA Norb. I 13 p. 686,25 odii signa, cultellus . . . et -a non modica. ALBERT. STAD. annal. a. 1172 habens . . . in manibus -am trinodem. WILH. CONG. chirurg. 196 ex ictu -e vel lapidis *al. v. et supra p. 512,51. in imag.:* ALCUIN. epist. 139 p. 221,16 contritum non ⌞Herculea, sed evangelica -a⌟ (⌞Herculeo, sed evangelico clavo *TK*) caput *serpentis. proverb. (cf. H. Walther, Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters. I. 1963. p. 327):* NIVARD. Ysengr. 3,844 -a velut stulto, pellis amata tibi est. **2** *pilum – Mörserkeule:* CHART. Rost. C 1,123 p. 114 (ed. H. Thierfel-

[Rudolph]

der, Rostocker Stadtbuch. 1967; c. 1261/72) habuit . . . clauvam et mortarium. **3** *aculeus – Stachel (in imag.):* RAHEW. Theoph. 262sq. timor . . . quam baiolat edit -am cor pungens; . . . -a minans penas *eqs.*

2. *clava *v.* *clova.

clavalis, -e. *in modum clavae formatus – keulenförmig:* WILH. SALIC. chirurg. 5,2 p.356[E] cauterium -e, quod est satis commune ad adustiones parvas faciendas ubicunque.

***clavane** *v.* 2. *clavo.

clavarius, -i *m. summus magistratus fiscalis – oberster Finanzbeamter (cf. E. Mayer, Italienische Verfassungsgeschichte. I. 1909. p.300):* ANNAL. Ianuens. I p.18,7 -i . . . in hoc consulatu primitus ordinati fuerunt.

***clavatella,** -ae *f.* (clava) *?cauterium modo clavae formatum – ?keulenförmiges Brenneisen:* TRACT. de aegr. cur. p.268,26 -am supermitte, vermes morientur et sanabitur vulnus.

clavatura, -ae *f.* **1** *claustrum – Riegel, Verschluß:* ROLAND. PATAV. chron. 8,11 quod firme sunt -e. **2** *laesio ungulae equi clavo vel acumine effecta – Hufverletzung beim Pferd durch einen Nagel oder einen spitzen Gegenstand, 'Nageleintritt':* IORDAN. RUFF. equ. 6,52 p.97,6 quaedam species -ae laedens funditus tuellum intrinsecus. p.97,24 discooperta . . . -a. 6,53 p.98,13 si . . . laesio clavelli transeat inter tuellum et ungulam, quae est secunda species -ae *eqs. cf.* *inclavatura.

clavatus *v.* 1. clavo. ***claucarium** *v.* *cloccarium.

claucus *sim. v.* glau-. **claudeo** *v.* claudo.

claudicatio (clad-, -cio), -onis *f. actio claudicandi, clauditas, debilitas – das Hinken, Lahmsein, Lähmung:* **1** *spectat ad homines:* **a** *proprie:* LEX Baiuv. 4,28 de plaga -is; si quis aliquem plagaverit, ut . . . claudus fiat. ARBEO Corb. 36 in sua permansit -e. WANDALB. Goar. 2,31[tit.] de muliere . . . a -e (clad- *1*) sanata. DECRET. Frision. B p.287[a],9 pro nervis debilitatis ad -cionem, quae . . . dicitur lemete. WILH. SALIC. chirurg. 3,25 p.351[B] ambulare absque . . . -e. *al.* **b** *in imag. et per compar.:* HILDEG. epist. II 118 si . . . in tuis vides . . . -em, tunc fuge. ALBERT. M. summ. theol. I 6,25,3,3,2 p.221[b],40 sicut . . . -o non est verus actus in genere gressus *eqs.* **2** *spectat ad equos:* IORDAN. RUFF. equ. 7 tit. p. 114,15 de cognitione -um.

claudico (clad-), -avi, -are *vel raro* **claudicor,** -ari *(l.455q).*

1 *proprie:* **a** *strictius i. q. claudum esse – lahm sein, hinken (cf.* GLOSS. I 440,23 St.-S. -atis [clad- *b. c*] vuanchot vel hinchet. *al.):* **α** *spectat ad homines:* LEX Baiuv. 5,8 capit. p. 219 si plagatum fuerit, ut -etur. VITA Desid. Vienn. 11 cum... -retur assidue. EINH. Karol. 22 p.27,6 quod . . . ad extremum etiam uno pede -ret. HILDEG. scivias 2,6 p.545[A] qui *(sacerdotes)* in aliquo membrorum suorum debilitate -ant. *al.* **β** *spectat ad bestias:* CONC. Karol. 38,42 animalibus languentibus -antibusve . . . mederi. IORDAN. RUFF. equ. 6,38 p.76,26 equus percutitur . . . in crure anteriori, . . . unde patiens . . . -at. **b** *latius i. q. aegrotare, laborare – krank sein, leiden:* LAMB. TUIT. Herib. 2,16 -bat homo bifario genere *eqs.* HILDEG. phys. 1,115 calida . . . super venas, in quibus -are incipit, ponat.

2 *in imag. vel translate:* **a** *ambigere, vacillare, male se habere – schwanken, wanken, wackeln, auf schwachen Füßen stehen:* MEGINH. FULD. Alex. praef. -ante . . . sententia. WOLFHARD. Waldb. 4,2 (1) gressu . . . obliquo . . . non -ante spe claudus corpore . . . introivit. SIGEH. Maxim. 12 (10) quamvis . . . districtio regularis . . . -asset. RUODLIEB XVI 16 -et ut neutrim vestri genitura. CHART. Turg. III 399 ne contractus . . . in aliquo -ret. CHART. Hall. I 353 moneta Hallensis . . . -at. *saepe. v. et p.692,43. proverb.:* PETR. CAS. (?) chron. 4,91 cum quibusdam dextro genu -antibus *(v. notam ed.). expressius i. q. sibi non constare – wankelmütig sein:* CAND. FULD. Eigil. I 6 quamvis pauci . . . de hac conventione -rent. **b** *deviare – abweichen:* EPIST. Ratisb. 21 p.346,35 ut . . . una . . . -ante cęterę *virtutes* salutis integritatem minime sortiantur. CARM. Bur. B 36,2[a],10 supremi iudicii memor . . . predicans non -a. **c** *non decere – sich nicht schicken:* ALBERT. STAD. annal. p.284,6 mos . . . -at in loquendo.

adi. **claudicans,** -antis. *claudus – lahm, hinkend:* IORDAN. RUFF. equ. 7 p.115,2 equus . . . in revolutione sua . . . -ior efficitur (p.115,6sq. e. anterius -s . . . tendit pedem -em ante alium. *ibid. al.*). *in cognomine:* CHART. Rost. B I 2,60 p.68 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967; c. 1257/58) Hildebrandus C-s. *ibid. al.*

subst. **1. claudicans,** -antis *m. claudus – ein Lahmer:* CHART. Hall. I 353 p.324,12 (a.1276) -s uno pede gressum non figit stabilem.

2. claudicantia, -ium *n. improbabilia – Anfechtbares:* WALAHFR. exord. 23 p.498,37 aliqua . . . sensu -a.

***claudipes,** -pedis. *qui claudi pedis est – hinkfüßig:* PEREGRINUS 456 *(in imag.)* longius ire non possunt fessi -es elegi. *Rudolph*

claudo (clu-), -si, -sum, -ere. *script.:* clad(o): *p.689, 5.690,22. adde* ALDH. virg. II 174 *cod. R.* clos(us): *p.691, 55. form.: coni. praes.:* -eat(ur): *l.60. adde* ALCUIN. epist. 137 p.214,32 *cod. G.* -entur: *p.689,18. inf.* -are, -eri: *l.54.*

I *occludere, obserare – (zu-, ver-)schließen:* **A** *strictius:* **1** *de rebus:* **a** *in univ.:* **α** *proprie:* CONC. Karol. 39[A],143 portam (THIETM. chron. 5,5 -sas invenit portas. *al.*). CAND. FULD. Eigil. II 15,28 fenestris ... -sis. WILH. HIRS. const. 2,52 p.1116[B] facit *eleemosynarius* -sas fieri *necessarias.* CARM. de Frid. I. imp. 306 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) rex . . . menia -sa conspicit. CONSUET. Marb. 208 (Spicil. Friburg. X. 1965) ianuas. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.145,27 que *(regiola)* -atur sero. *saepe. de instrumentis:* THEOPH. sched. 2,24 ita ut possint -i et aperiri *duo ferri.* **β** *in imag.:* WALAHFR. Wett. 731 ianua ne caeli contra -atur eosdem (WALTH. SPIR. Christoph. II 6,41 i. tuta tuum -as [*sc. Christus*] . . . septum). *al.* **b** *spectat ad licentiam, facultatem adeundi:* **α** *proprie:* RIMB. Anscar. 31 comes . . . ecclesiam . . . iussit -i (CHART. Argent. I 13 p.8,27 [spur. s. XII.[1]] ecclesias iudiciali ordine cum sigillo episcopi -endo). HROTSV. Theoph. 25 hospitium . . . numquam -bat egenis. DIPL. Heinr. IV. 267 p.342,39 cum singulae civitates . . . in nostrum adventum -rentur. CHRON. reg. cont. I a.1189 p.142,7 sepulchrum dominicum -itur. **β** *in imag.:* HRABAN. carm. 13,15 vestra valet caelum . . . -ere lingua. *al.* **2** *de partibus corporis:* **a** *gener.:* **α** *proprie:* THEGAN. Ludow. 7 oculos. VITA Theog. 2,28 -sa manu repulit a se hominem. *al. pendet acc. graec.:* NIVARD. Ysengr. 4,956 pupillam -sus utramque (*cf.* 4,959). *de actione ciliandi:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 146,31 sunt oculi ipsorum *(falconum)* . . . -endi. **β** *in imag.:* ARBEO Emm. 16 -sis oculis cordis. TRANSL. Libor. II 17 -ere a fratribus viscera. DIPL. Heinr. III. 82 aures misericordię. *al.* **γ** *proverb.:* WIPO prov. 78 in cassum miseros audit, qui os et manum -it. *adde:* VITA Burch. Worm. 4 imperator . . . manum -sit et episcopatum hunc nemini . . . se daturum promisit. **b** *iur.:* LEX Sal. Merov. 17,10 si quis ⟨de⟩ -so pugno (-sam manum *A3*) ter alterum percusserit. LEX Alam. 57,11 si . . . superior palpebris maculata fuerit, ut cludere (cluderi, cludare, clauderi *var. l.*) non possit. **c** *natur.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.8,20 quam *(pelliculam)* aperiunt et -unt *pellicani* piscando. ALBERT. M. animal. 1,531 -itur ventriculus. 12,185 animal quadrupes *ovans* -it (*p.657[a], 29* μύουσιν) oculum per inferiorem palpebram. *al.* **d** *medic.:* TRACT. de chirurg. 713 si altero occulo -so alterius dilatetur pupilla. IOH. IAMAT. chirurg. 4,1 si non pro modo -eat *patiens palpebram.* **B** *latius:* **1** *praecludere, intercludere, obstruere – ab-, versperren, verwehren:* **a** *gener.:* ARBEO Corb. 26 castri aditum. THIETM. chron. 7,60 hosti . . . -ere accessum. CARM. de bello Saxon. 1,147 castellanis fontes et pabula . . . -ere. *al.* **b** *iur.:* LEX Sal. Merov. 31,3 si via, quae ad farinario vadit, -serit ([clu- *C6*]. LEX Baiuv. 10,19 viam publicam. CAPIT. reg. Franc. 261,3 de viis per aquas . . . ut, ubi noviter -sae erant, aperirentur). DIPL. Conr. II. 65 p.81,25 *(ex dipl. Guidonis 11 p.31,7)* aquam aperire et -ere. *al. in imag.:* CHART. Traiect. 1275 p.68,11 (a.1252) ut . . . viam -am . . . decimas . . . occupandi. **c** *medic.:* TRACT. de caus. mul. 45 expositio -itur. **d** *philos.:* ALBERT. M. eth. 3,1,10

[Pape]

p.207a,10 nec -itur ei *(bono)* discretio eligibilium. p.207a,22 ira -ente sibi intellectum. **2** *prohibere – behindern:* DIPL. Otton. I. 420 nec viis -si de . . . servitio . . . impediantur. **3** *obruere, obtegere – zuschütten, zudecken:* PASS. Afrae II 3 cludite (clau- *A1b.B2;* cla- *A2*) super eas *(feminas)* ipsam memoriam. GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p.415,13 *sepulchrum.* THEOPH. sched. 3,83ex. cuprum os eius *(follis)* . . . -at. *al. absol. i. q. occare – eggen:* LEX Baiuv. 1,13 p.287,3 arare, seminare, -ere ([clu- *Alt, T2*]. *cf.* GLOSS. II 353,6 St.-S. -ere eckan). **4** *obturare – verstopfen:* HUGEB. Willib. 4 p.101,10 -bat os munerbe. RECEPT. Sangall. II 14 de lana calida cludis aurem. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.145,26 aperturis . . . -sis. *al.* **5** *medial.:* **a** *consanescere – verheilen (cf.* GLOSS. II 466,15 St.-S. -sam pirafta. *al.):* LEX Frision. iud. Wul. 3 si . . . botelli perforati -i non potuerint. BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p.107E nec ipsum vulnus -i permittas. *al.* **b** *coartari – sich verengen:* ORD. iud. Dei B II 3c fauces illius *(accusati)* cludentur.

II *includere, circumcludere – ein-, umschließen:* **A** *strictius:* **1** *de rebus:* DIPL. Conr. II. 79 p.105,27 quae *(pars muri)* -it ipsum castellum. CHART. Schir. 3 (Mon. Boica X p.442,8) reliquias -sit . . . sub sigillo altaris (CHART. episc. Halb. 1213 r., . . . sigillum, privilegia). OTTO FRISING. gest. 1,14 dum . . . castrum . . . obsidione -sisset. *al.* **2** *de anim.:* THEGAN. Ludow. 52 feminam . . . in vase vinatico -ere. VITA Erasmi 405 gregem . . . in ovile suum cludi. CHART. Austr. sup. II 397 p.590,17 sicut cingulo -untur *fures.* ALBERT. M. animal. 8,19 hyrundines . . . -serunt in nido passerem. *al. de incluso:* MARIAN. chron. a. Chr. 1080 exiens . . . causa -endi. *refl.:* POETA Saxo 2,257 firma se -sit in urbe. VITA Heinr. IV. 6 p.23,19 Roma se -serat. CHART. Lux. III 149 in castris claustralibus se -endo. *al.* **B** *latius:* **1** *de rebus:* **a** *circumsaepire – umzäunen, einfrieden:* LEG. Wisig. 8,3,6 in quo *(campo)* nulli fructus sepibus -bantur. FOLCUIN. Bert. 2, 20 cludunt virgas XV. CHART. Rhen. med. I 135,10 -it (gloss. Caes. Heist.: sepem facit) glaves III. TRAD. Frising. 1134 dedit . . . de . . . pratis . . ., quod semper cum sepe -itur. CHART. Rhen. med. II app. 10 p.340,14 -unt corruadas, mensuras et prata. *al. absol. i. q. saepem exstruere – einen Zaun errichten:* DIPL. Karoli III. 21 p.36,19 infra clausura . . . monasterii -ere. CHART. Rhen. med. II app. 10 p.342,29 -it . . . circa pratum et circa sata. CHART. scrin. Col. A I p.224,14 dedit . . . mensuram . . . curtis sue . . ., ut -endo . . . tutelam . . . administrent. *al.* **b** *circummunire – ringsum befestigen:* CHART. ord. Teut. 345 (a.1221) ad -endas villas atque castella. **c** *cingere – einfassen:* WALAHFR. (?) carm. 54,24 iaspis fulvo cum -sus fulgurat auro. THEOPH. sched. 3,52in. domunculas, quibus lapides -antur. **d** *recondere – bergen:* WANDALB. mens. 162 agricolae . . . -so contemnunt frigora foeno. 286 quis *(cupis)* . . . -ant cellaria vinum. *ibid. al.* **e** *(circum)tegere – (ringsum) bedecken:* WALAHFR. hort. 69 *areola* sub cespite -sit *semina.* WALTH. SPIR. Christoph. I 16 nocte . . . insecuta cęlum -itur. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.252,13 cum capellum -at oculos falconis. *al.* **f** *comprehendere, complecti, continere – um-, zusammenfassen, enthalten:* **α** *gener.:* WALAHFR. hort. 273 caput *(sc. papaveris)* . . . sub pellis amictu grana . . . -it. Wett. 537 quantum nulla potest intentio mentis in usum -ere tractandi. ERMOLD. Ludow. 3,268 -i quae *(gentes)* numero nequeunt. AGIUS comput. 3,11 hoc . . . medioxima pagina -it. GESTA Bereng. 4,200 quando brevi tantos cludo sermone triumphos. DIPL. Otton. I. 156 quoniam terra ipsa inperii nostri ditione -itur. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,126 omnia sub gemino -ens dialectica puncto. CARM. Bur. B 10,13 ut in uno -am plura. *al.* **β** *geom.:* ANON. geom. I 4,31 quot agripennos -at *campus.* RADOLF. epist. 3 p.520,17 quantum ambientibus -itur lineis. Ps. BOETH. geom. 238 (ed. M. Folkerts. 1970). *al.* **γ** *mus.:* ANON. I mus. Coussemaker p.297a ultima diapason in se -ens omnes alias. **δ** *philos.:* ALBERT. M. metaph. 1,5,8 p.79,56 (ed. B. Geyer. 1960. 1964) in intellectu materiae -itur esse formae in ea secundum incohationem (7,1,10 p.333,64). **g** *determinare – bestimmen, eingrenzen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,85 non humano deitas . . . -itur actu. AMADEUS LAUS. hom. 3,35 (ed. J. Deshusses. 1960) quae *(summa essentia)* . . . nec tempore -itur *eqs.* **2** *de anim.:* **a** *concludere – einsperren:* LEG. Wisig. 8,5,4 porcos errantes . . . -ere (con-, includere *var. l.*). HROTSV. gest. 509 domnam -sam carcereis claustris servare cubilis. ALBERT. STAD. annal. a.1212 a parentibus -bantur pueri. *al. in imag.:* WALAHFR. carm. 5,6 corpore -si per speculum . . . vident. **b** *circumsistere – umstellen:* THIETM. chron. 7,4 dominus . . . infra -itur et . . . sauciatur. **c** *constringere – zusammenschnüren:* ALDH. virg. II 1195 suras *viri* . . . cipporum vincula cludunt. **d** *immergere – ertränken:* THIETM. chron. 7,62 centurio lacu cum suis -itur. **e** *humare – beisetzen:* CAND. FULD. Eigil. II 17,130 membra sepulchro includunt -saque . . . relinquunt. THANGM. Bernw. 55 nunc -or in isto sarcophago. DIPL. Heinr. III. 322 in quo *(tumulo)* . . . ducis . . . ossa -untur. *al.* **f** *coronare – krönen:* GESTA Bereng. 4,84 cluserat . . . necdum diademate vultum (gloss.: nondum erat coronatus).

III *finire, consummare – ab-, beschließen, beenden:* **A** *strictius:* **1** *act.:* **a** *gener.:* ALDH. virg. II 2801 currentes cludere (clad-, clau- *var. l.*) versus. WALAHFR. carm. 21,23,2 scelus. WANDALB. mens. 111 hic *(mensis Maius)* veris -ens . . . orbes. GODESC. SAXO gramm. 1 p.420,2 carmen. RIMB. Anscar. 8 diem . . . -sit extremum (CHART. Wirt. VIII 2863 p.160,30 dies suos. *saepe*). EKKEH. IV. bened. I 40,7 plausus tuus est per sęcula -sus (gloss.: finitus). CONSUET. Marb. 325 (Spicil. Friburg. X. 1965) quos *(psalmos)* sacerdos . . . -at cum collecta. CHART. archiep. Magd. 446 quod negotium . . . debito fine -simus. ALBERT. STAD. Troil. 1,457 si res effectu -etur. *saepe. c. inf.:* RUODLIEB V 117 vivere -it (VIII 10). **b** *iur.:* CHART. civ. Erf. 96 (a.1227) paginam . . . sigilli . . . inpressione -imus communitam. **c** *mus.:* ALIA MUSICA p.128b,13 cantilenae . . . -untur . . . duabus diatessaron consonantiis. GUIDO ARET. mot. 32 enthymema sonos -it. *al.* **2** *refl. vel medial. i. q. compleri, finem habere – sich schließen, endigen:* WANDALB. creat. mund. 284 -so temporis orbe. RHYTHM. 115,32,3 sextus . . . embolismus . . . infra ipsum se Augustum . . . -it. DIPL. Otton. II. 278 p.324,10 quartus *finis* . . . -it se, ubi principium primi finis oritur. *al.* **B** *latius:* **1** *limitare – begrenzen:* **a** *gener.:* POETA Saxo 3,337 extremos . . . fines, quos Albia -it. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,223 postremum . . . metron cum limite -sit orizon. CHART. Rhen. med. II 21 p.59,4 certis terminis montem . . . et silvam communem -ere. *al.* **b** *geom.:* ANON. geom. I 4,55 angulis quadrati extra -sis. GERB. epist. math. I 9,3 quod lineis -itur. *al.* **2** *sistere – zum Aufhören bringen:* ARBEO Corb. 4 p.193,12 imbres. **3** *syllogizare – einen Schluß ziehen:* SYLL. Sangall. app. 5,34 *dialectica* proposuit, sumpsit, -sit ubique bene. **4** *medial.:* **a** *circumagi – ablaufen:* PURCH. Witig. 180 tempore longo -so. DIPL. Heinr. II. 59 post -sum vitae huius terminum. **b** *cadere – ausgehen (auf):* ALDH. ad Acirc. 10 p.96,18 ut quartus pes dactilo semper -retur. **c** *effundi – sich ergießen:* CHART. Livon. A I 153 p.197,38 (a.1237) sicut Aboa -itur versus fluvium Vende.

adi. **clausus**, -a, -um. *usu praed.: v. supra p.688,22 sqq.* **1** *occlusus – ver-, geschlossen:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* HUGEB. Willib. 4 p.98,18 vitreum undique -um. DECRET. Frision. A 8 p.53,15 pro oculo . . ., qui -us est. THEOPH. sched. 2,25 ferrum . . . in se -um. CHART. ord. Teut. 306 p. 277,33 quod -a vestimenta portabunt. *al. in imag.:* HROTSV. Gong. 515 diu -ae reserantur vocibus aures *(item de surdo:* GERH. AUGUST. [?] Udalr. II 9). WALTH. SPIR. Christoph. II 1,15 nuda mihi -as tribuit psalmodia mammas. **β** *de litteris sim. (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p.65sqq. II. p.587sqq.):* OTTO FRISING. gest. 2,49 p.156,31 litteras quasdam sigillo . . . -as (CHART. Bern. II 281 p.304,36. *v. et vol. I. p.736,34*). CHART. Berg. Magd. 77 p.57,5 dicta . . . testium . . . sigillo nostro -a (CHART. Stir. IV 83 p.53,39). **b** *latius:* **α** *concretus – erstarrt:* WANDALB. mens. 77 terras brumali frigore -as. **β** *impeditus, non apertus – verwickelt, undeutlich:* ERMENR. ad Grim. 10 p.544,32 questio nodosa

[Pape]

vel -a. CONR. MUR. summ. p.92,6 (ed. W. Kronbichler. 1968) sermones -os . . . preceptor . . . elucidat. γ *coartatus – verengt:* TRACT. de caus. mul. 82 si os matrice forte -us est. **2** *inclusus, circumclusus – eingeschlossen, umschlossen:* **a** *strictius:* ALDH. virg. II 1599 mel . . . cerarum machina -um. ARIBO FRISING. mus. p.38 aerem liberum nullis circumstantiis -um. OTTO FRISING. gest. 1,69 p.97,35 *castrum* Danubii fluminis ambitu -um. *al. de incluso:* VITA Bertini 5 (MGMer. VII p.180,29) te . . . biennium -um commorari. **b** *latius:* α *circumsaeptus – umzäunt, eingefriedet:* LEX Sal. Merov. 34,1 (cod. A 3.4) si quis . . ., unde labor -a est, ⟨tres cambortos⟩ excervicaverit. CHART. Sangall. A 74 curtem -am cum domibus (FORM. Augiens. B 2. *al.*). β *munitus – geschützt:* WETT. Gall. 7 signo orationis est semper -us. CHART. archiep. Magd. 357 p.469,38 (a.1178) que *(bona)* sub nullo -a erant privilegio. γ *comprehensus – enthalten:* Ps. HIPPOCR. phleb. 52 ex flegma vel colera clusa (concluso *B*, concluditur *D*) in stomacho. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,166 mediatrix -a sub imo. δ *conclusus – eingesperrt* (*cf.* GLOSS. IV 136,6 St.-S. -us bespart): LEG. Wisig. 8,3,15 qui ante triduum pecora -a non publicaverint. *in imag.:* HRABAN. carm. 39,99,4 quamdiu in ergastulo sum -us carnis. **3** **a** *strictius i. q. finitus – beendet:* AMALAR. ad Hild. 21 usque ad -um pascha (33 in -o p. ord. antiph. 32,2 in sabbato, quod vocatur -um p. *de re v. l.72*). **b** *latius i. q. limitatus – begrenzt:* DIPL. Heinr. IV. 64 forestum . . . hiis terminis -um. OTTO FRISING. gest. 2,13 p.115,21 Pannonia . . . tamquam Apennino -a. CHART. Burgenl. I 105 p.73,31 predium . . . undique certis metis -um.

subst. **1. claudenda,** -ae *f. saeptum – Wehr:* SALIMB. chron. p.499,11 de . . . expensis factis . . . in . . . -a. p.499,12.

2. clausus, -i *m. abl. sg.* -u: *l.39.* **1** *de hominibus i. qui circumclusus est – ein Eingeschlossener:* WIDUK. gest. 1,9 p.16,12 -i muris dum acies vident (3,26). 3,36 obsidio cogit -os . . . aliquid actitare. **2** *de rebus i. q. area vel vinea circumsaepta – umzäuntes Grundstück, Weingarten:* DIPL. Karoli III. 145 p.232,34 omnes -i indominicati. DIPL. Otton. II. 218 p.246,37 -um . . ., qui dicitur vinea Adelardi. CHART. Laus. 495 p.428,18 in -u dominorum. CHART. Lux. II 400. *al. cf. l.66.68.*

3. clausa, -ae *f.* **1** *de hominibus i. q. inclusa – Klausnerin:* VITA Liutb. 30 p.34,20 prope cellulam -ae. **2** *de rebus:* **a** *saepimentum – Einfriedung:* CAPIT. Bened. 1,279 quicquid . . . sepibus vel . . . alio -arum genere praecingitur. **b** *cratis – Hürde, Koppel:* LEG. Wisig. 8,3,14 quod si de domo aut -a (clu- *E2.V1.3*) involaverit pecora. *v. et p.704,34.* **c** *angustiae, fauces (montium) – Eng-, Gebirgspaß:* THIETM. chron. 6,4 victores -as ([clu- *1 post ras.*]. CHRON. Thietm. clusas) . . . tuebantur. *v. et p.733,32.* **d** *munitio – Befestigung(sanlage):* ANNAL. Fuld. Ratisb. a.894 p.124,22 firmissimas -as obseratas . . . defendebat. **e** *area circumsaepta – umzäuntes Grundstück:* GREG. CAT. chron. II p.59,23 concessit . . . -am. **f** *cella (inclusi) – (Inklusen-)Zelle, Klause:* VITA Gamalb. 14 ad fenestram -ae, in qua latebat. CHART. Bund. 350 p.261,22 closam construxit. **g** *rhet. i. q. colon – Kolon:* CONR. MUR. summ. p.82,2 (ed. W. Kronbichler. 1968) diversas -as conversio finit eadem voce. p.85,16. p.91,2. *al.* **h** *mus. i. q. clausula – (Schluß-)Abschnitt:* ANON. mus. La Fage p.360 pausationem, quam nos -am vel clausulam vocitamus. IOH. GARL. mus. mens. I p.117[a] pone . . . punctum . . . vel -am lay. *cf.* *clusa.

4. clausum, -i *n.* **1** *domus – Haus:* RHYTHM. 42,3,5 -a nostra *(sc. daemonum)* ausus est ingredere. **2** *area vel vinea circumsaepta – umzäuntes Grundstück, Weingarten:* COD. Lauresh. 325 (a.777) portionem meam de una vinea . . . in illo -o. ACTA imp. Winkelm. I 105 (a.1210) -um orti, quod olim magister . . . tenuit, . . . concedere. CHART. Laus. 467 excepto -o . . ., quod est integre capituli. *al. in nom. propr.:* CHART. Ticin. 194 p.26,8 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. III. 1943) de extra C-um de Quinto. **3** *de dominica in albis i. q. dies ultimus (paschae) – letzter (Oster-)Tag (cf. A. Thierbach, Die Benennung der Kirchenfeste in den romanischen Sprachen. 1951. p.100):* ALCUIN. epist. 143 p.226,5 usque ad -um paschae, quo die alba tolluntur vestimenta a nuper baptizatis. AMALAR. ad Hild. 20. *Pape*

***claudulus,** -a, -um. *claudus – lahm, gelähmt:* ODILO SUESS. Seb. 45 puella . . . utroque pede -a. 62 puerulus . . . a primis vagitibus -us. *subst. masc.:* WOLFHARD. Waldb. 4,10 (6) -i mater . . . subintulit ad curandum *natum.*

claudus, -a, -um. *script.* clod(us): *l.19.22. saepe.*

catax, claudicans, pedibus debilis – lahm, gelähmt, hinkend, gehbehindert (cf. GLOSS. III 12,19 St.-S. -us lamer. 145,62 -us halzer. *al.):* **1** *adi.:* **a** *proprie:* α *de hominibus:* AESCULAPIUS 44 p.74,26 -i efficiuntur *sciatici (inde* GLOSS. med. p.75,12 clodi). LEX Alam. 57,62 si quis . . . alium in genuculo placaverit, ita ut -us (clo-, cloppus *var. l.*) permaneat, ut pes eius ros tangat *eqs.* CONC. Karol. 61,3 p.807,18 episcopus . . . -us utroque pede. *al.* β *de bestiis:* ABBO SANGERM. bell. 2,89 his *(bobus)* . . . -is. EKKEH. IV. bened. II 82 -a coturnix. **b** *in imag. de metro:* ABBO SANGERM. bell. praef. p.78,11 clodos *pedes.* METELL. Quir. 12[tit.] (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) trimeter iambicus -us. **c** *translate:* α *immobilis – bewegungsunfähig:* ABBO SANGERM. bell. 2,97 suis clodum revocavit motibus axem. β *dubius – ungewiß:* LIGURINUS 10,50 -a . . . mandata ferebant. γ *minutus – vermindert:* DICUIL. epist. cens. 188 (Cod. Paris. N.A. 1645 f. 11[r]) media emina est septunx semiuncia -a.

2 *subst. masc.:* *qui catax, claudicans est – ein Lahmer, Gelähmter:* **a** *proprie:* VITA Arnulfi 18 clodorum (clau- *var. l.*), caecorum . . . multitudinem. ERMENR. Sval. hymn. 2,3 *sanctus* dans clodis itiner. CAPIT. reg. Franc. 252,33 de -is et aliqua parte corporis minutis. HIST. Hirs. 4 p.257,23 scamnellis in modum clodorum sustentatus. *saepe. v. et supra p. 23,32.36. in cognomine:* LIBELL. de cal. Trev. p.739,28 Heinricus *(sc. II. imperator; cf. A. Wrackmeyer, Studien zu den Beinamen der abendländischen Könige und Fürsten. Diss. Marburg. 1936. p.94sq.)*, qui et C-us. TRAD. Frising. 1758[e] Liupolt C-us. **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 4,1 p.75[c] -i *significant eos*, qui non recte in semita mandatorum Dei gradientes implere praecepta . . . negligunt. *al.* **c** *proverb. (cf. H. Walther, Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters. VI. 1969. ind.): v. p.23,56.*

adv. ***claude.** *modo claudicantis – nach Art eines Lahmen:* IOH. CODAGN. annal. a.1231 p.108,31 *(in imag.)* -e claudicando ad expeditionem accessisse.

***clavellatus,** -a, -um. *(orig. inc., ni cohaeret c.* clava *sim.) de aphronitro arte facto fort. i. qui in vasis ligneis reservatur – viell.: in Holzgefäßen aufbewahrt:* ANON. secret. p.71,23 factis de ea *(herba)* cineribus, qui cineres -i *('Pottasche', v. notam ed.)* dicuntur (ALPHITA I p.284,1 chaly, id est cinis -us sive bis coctus. *al.*).

clavellus, -i *m.* **1** *clavulus – Niet, Stift:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.152,25 -us intrans per foramen utrumque *anulorum* . . . sic firmatur, quod non possit exire. **2** *clavus – Nagel: p.687,23.*

***clavica** (-iga), -ae *f.* (*ital.* chiavica *a* clavaca, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. II. 1951. p.896) cloaca – Abzugsgraben:* ALBERT. MIL. temp. 227 fecerunt fieri portam de -a in porta Castello. *ibid. iterum. in nom. loci:* ALBERT. MIL. temp. 232 barbacanum de C-ga.

***clavicella,** -ae *f. clavis (parva) – (kleiner) Schlüssel:* CATAL. thes. Germ. I 82,26 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a.870) -am ex auro *repperimus.*

clavicolar(i)us *v.* clavicularius.

clavicula, -ae *f. script.:* ca-: *p.693,1.4.14sq.* -ani-: *p. 693,14.* -icl(a): *p.693,15.*

1 *subest* clavis: **a** *clavis (parva) – (kleiner) Schlüssel:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,39 p.568[a],14 -am . . . arcae pro pignore . . . elegit. HUMB. Sim. 3,12 p.213,2 -am hostiarii, qua serat . . . valvas templi. LEO MARS. chron. 2,54 p.663,39 argentea -a reserabatur *loculus. in titulo librorum:* MAPPAE CLAVIC. praef. p.189,32 compositionis cognominationem Mappae C-am *eqs.* CATAL. biblioth. Lehm. I 49 p.247,26. **b** *anat. i. q. talus – Sprungbein:* IOH. IAMAT. chirurg. 6,1

[Rudolph]

p.36,27 pes in VI dividitur partes: in ca-am, naviculam *eqs.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,20 p.119[F] ad -am pedis. *v. et l. 4. remissius i. q. ossiculum – Knöchel:* WILH. SALIC. chirurg. 2,25 p.340[B] fiat phlebotomia de ca-a vel ca-is pedum. **c** *capreolus – Trieb, Wickelranke:* WOLBERO cant. 4 p.1256[D] -is quidquid comprehendit *vinea. per compar.:* WOLBERO cant. 4 p.1257[B] quasi -is . . . proximos . . . complectitur *fides.*

2 *subst* clava *vel* clavus (*cf.* GLOSS. IV 126,27 St.-S. clavis -a nagel): **a** *bacillum – Stöckchen, Stäbchen:* ALBERT. M. animal. 23,138 in capite -a ferrea percutitur *psittacus (ex Solin. 52,44).* **b** *gradus – Sprosse:* GALB. Karol. 35[ex.] scala cum suis -is. **c** *medic. i. q. clavellus – nagelförmige Geschwulst:* MOSES PANORM. marisc. 2 p.152,1 equus, cui videntur canicule (gloss.: vel cav-e) in gambis suis anterioribus. 15 cancer et cavicle (gloss.: vel cavicule) magne.

***clavicularia,** -ae *f. quae thesaurum procurat – Schatzverwalterin:* THEOD. AMORB. Bened. I 3 *(per compar.)* gazophylacium Domini videtur esse Gallia et quasi caelestis patriarchii -a.

clavicularius (-col-), -i *m.* **1** *ianitor, custos – Pförtner, Schließer:* **a** *proprie de carcerario:* HRABAN. martyr. p.1135[A] -us, qui sanctos martyres custodiebat. NOTKER. BALB. martyr. V. Id. Mart. -us . . . vigilabat. **b** *in imag. de s. Petro:* COLUMB. epist. 1 p.158,20 Petri . . . apostoli et -i (TRAD. Weiss. 178 -colari [*sic?*] regni celorum). SALIMB. chron. p.417,40. *al.* **2** *thesaurarius, camerarius – Schatzverwalter, Kämmerer* (*cf.* GLOSS. III 407,73 St.-S. -us chameraere): STEPH. EDD. Wilfr. 62 gazofilacium aperire -o praecepit. THEOD. TREV. transl. Celsi 15 episcopii.

claviculus, -i *m.* **1** *clavus (parvus) – (kleiner) Nagel, Stift:* HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 6 p.386[A] acutos -os . . ., quorum acumina . . . stellarum vicem tenent, . . . ponendos docent astronomici. **2** *stimulus – Wolfsangel:* HEINR. LETT. chron. 10,12 p.42,25 vias . . . repletas esse ferreis -is tridentibus. 14,5 p. 76,26sqq.

***clavifer,** -era, -erum. *potestate clavium praeditus – mit der Schlüsselgewalt ausgestattet:* VITA Deic. 26 *papa* manu -a . . . praeceptum dedit, ut *eqs.* (THEOD. AMORB. Mart. prol. p.293,23 [*in imag.*] m. -a omnes . . . constringit *potestas ecclesiae).*

claviger, -era, -erum. *script.:* chl-: CHART. Stir. IV 169. -vie(r): *p.694,3. adde* CHART. Stir. II 310 p.412,27. *al.*

I *adi.:* **A** *qui ianitoris est – Pförtner-:* IONAS BOB. Columb. 1,19 p.192,26 acsi custos usu -o . . . obseresset *fores.* **B** *ad potestatem clavium pertinens – zur Schlüsselgewalt gehörig:* CARM. de Lamb. 466 -as . . . reddere curas ecclesiae. **C** *de militibus papae i. q. clave (in veste) signatus – mit einem Schlüssel (auf der Kleidung) gekennzeichnet:* RYCCARD. chron. a. 1229 p.160,22 imperator cum cruce signatorum exercitu contra -os hostes properat.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *strictius i. q. ianitor, custos (portae) – Pförtner, (Tor-)Wächter, Schließer:* **a** *proprie:* IONAS BOB. Columb. 1,17 p.182,18 cernit -um . . . ante ostium *(sc. horrei)* adstantem. MILO carm. app. 1,3,1 -r exiguus ... Lotharius. ROLAND. PATAV. chron. 8,11 *Ansedisius* factus est -r nocte illa *eqs. al.* **b** *in imag.:* **α** *in univ.:* GUIDO ARET. form. 7 p.97[b] hic *(tropus)* . . . -r . . . fortis reserat sic ostia vocis. GODESC. AQUENS. seq. 12,3[a],2 timor Domini, iudicii -r. **β** *de s. Petro:* FORM. Augiens. C 26 domus -i (claug- *c*), videlicet Petri *eqs.* (BERNO epist. 23 [ed. F.-J. Schmale. 1961] -o Petro . . . aperiente . . . ianuam coelestis aulae). WETT. Gall. 19 poli. *saepe.* **γ** *de episcopis:* CAPIT. reg. Franc. 197 p.51,39 quos constat esse vicarios Christi et -os regni caelorum. **c** *per compar.:* TRANSL. Libor. I 14 (MGScript. XXX p.809,24; c. 857) qui prope portam quasi -r civitatis . . . pausat. **2** *latius i. q. dispensator, procurator – Aufseher, Verwalter:* **a** *de oeconomo, thesaurario sim.:* **α** *proprie:* VITA Rigob. 3 (MGMer. VII p.64,3; a.888/94) ut ... refectio ab aerarii -o quotannis paretur. TRAD. Teg. 404 p.310,31 abbatis. ANNAL. Ianuens. III p. 149,1 octo nobiles sive -i comunis. CHART. Westph. IV 185 p.123,27 expedire granarium . . . cum annona cum testimonio maioris et minoris -i. CHART. Brixin. 136 Chunradus . . . -r . . . episcopi comparavit et emit . . . curiam. FUND. Heinrichow. 1 p.36,22 exsolvit . . . claviero nostro *(sc. ducis)* . . . marcas. *saepe.* **β** *in nom. propr.:* CHART Brem. 283 (a. 1257) Iohannes C-r. CHART. Stir. IV 68 Erchel C-o. *al.* **b** *de bibliothecario:* CARM. Cent. 72,9 librorum -r. **c** *de archicancellario Italiae:* GODEFR. VIT. panth. 12 p.158,40 -r Ytalicus sub cesare presul *(sc. archiepiscopus Coloniensis)* habetur. **B** *fem.:* **1** *gener. i. q. dispensatrix – Verwalterin:* LAMB. TUIT. Herib. 2,32 -am et domesticam eam *(puellam)* habuit *matrona nobilis.* **2** *mus. i. quae notas portat – Trägerin notierter Töne:* GUIDO ARET. form. epil. 328 p.114[a] quia iste harmonie firme sunt -e.

clavilis *v.* clavis *l. 38.*

*?***clavilus** *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (clavus, clavellus) *clavus (vestigiorum ferreorum equorum) – (Huf-)Nagel:* CHART. Sangall. B 256 (a.1211) XII ferripędia equorum . . . cum adpertinentibus -is. THADD. FLORENT. cons. 38,141 cauterium . . . cum forma -i *(an subest adi.?).*

***clavipotens,** -entis. *curam clavium gerens – die Schlüssel verwaltend:* HRABAN. carm. 23,1 -s frater.

clavis, -is *f. (m.: l.31.44. al.) form. sing.:* acc. -im: *l.27. al.* abl. -i: *l.28.42.70. al. metr.* clă-: CARM. libr. II 7,8.

I *proprie i. q. instrumentum claustris aperiendis aptum – Schlüssel* (*cf.* GLOSS. I 605,23 St.-S. -em sluzil. III 265,20 adulterina -is afdersluzel): **A** *in univ.:* **1** *gener.:* VITA Maxim. Trev. I 5 tulit . . . -im *ecclesiae.* WALAHFR. Gall. 1,32 sumpta -e (-i *var. l.*) aperuerunt capsellam. GERB. epist. 8 (ed. F. Weigle. 1966) -es librorum (CHART. Turic. 1645 -es, cum quibus . . . libri . . . firmati fuerant). BRUNO QUERF. fratr. 25 ille . . ., qui -es habuit, ablatos sibi . . . credidit *eqs.* THEOPH. sched. 3,82[ex.] quae *(fenestra)* . . . sera et -e munitur. SIGEBOTO Paulin. 43 acceptis . . . ab abbate omnium obedientiarum -bus. STATUT. ord. Teut. p.97,29 debet muniri tribus -bus et clausuris *pecunia* (CHART. Brixin. 171 ut conservetur *sigillum* sub t. -bus in altari publico. *fort. add.:* CHART. Austr. sup. III 299 p.282,21 [a.1261] sigillum . . . sub clausura trium clavilium . . . observandum). ALBERT. M. eth. 5,1,1 p. 333[a],10 dicitur -is instrumentum, quo serae ostiorum clauduntur *eqs. persaepe. v. et p.695,42 et vol. I. p.260,4. in miraculo:* VITA Richar. 13 (MGMer. VII p.452,15) de -e (-i 3) sancti Richarii, quos plaga tetigit, coxerunt. VITA Serv. 12 p.47,10 -em divine fabricationis in manu gestavit argenteam. *in superstitione*: SERMO de sacril. 22 -es ferreos sub lecto demoniaci figent. **2** *iur. et eccl.:* CHART. Babenb. 232,67 (a.1221/30) -es omnium *uxori occisoris* resignentur (*sim.* CHART. Burgenl. I 185 datis . . . -bus omnium edificiorum). CHART. Rhen. med. III 1039 p.771,7 de tribus . . . -bus ad thesaurum . . . pertinentibus . . . ordinavimus. CHART. com. Mansf. VIII 8 p.542,13 quod . . . -em interioris *serae* habent abbatissa vel et priorissa *eqs. al.* **B** **1** *usu symbolico:* **a** *spectat ad reverentiam, observantiam:* CHRON. Fred. cont. 22 papa . . . -es (-is *var. l.*) venerandi sepulchri . . . principi destinavit (ANNAL. regni Franc. a.800 p.112, 16sq. quos [*monachos*] patriarcha . . . ad regem misit, qui . . . -es s. dominici ac loci calvariae, -es etiam civitatis et montis . . . detulerunt). LEO MARS. chron. 2,38. *al.* **b** *spectat ad investituram, traditionem sim.:* FORM. Sal. Bign. 14 quod cellaria vel camara . . . per suas -es commendasset ad custodiendum. DIPL. Heinr. IV. 361 episcopus per hostium et -em investivit . . . abbatem de ipsa ęcclesia. OTTO SANBLAS. chron. 27 legatos . . . subiectionem ultroneam insigniaque civitatum cum -bus aureis offerentes. CHART. Rhen. med. III 1469 per traditionem -ium . . . trado dominium et possessionem. *al.* **c** *spectat ad signum militare:* RYCCARD. chron. a.1229 p.153,4 -e signati *(sc. milites papae)* insulam ... ceperunt. **2** *in imag.:* **a** *spectat ad actionem aperiendi:* **α** *gener.:* ALCUIN. carm. 73,8 hunc *(libellum)* . . . transferre . . . de veterum gazis Grecorum -e Latino. LEX Sal. Pipp. prol. 1 scienciae. WOLFHELM. carm. 7 (PL 154,420[B]) qua -i *(sc. praefatione)* limen patet ad quodcunque volumen. METELL. Quir. 7,64 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) -im consilii

[Rudolph]

tenens. CONST. II 263,2 nostre voluntatis indiciis . . . verbalis -is misterio reseratis. *al. v. et vol. I. p.1463,22.* *de claustro terrae:* CHRON. Pol. 2,17 p.84,9 contra Zutok, regni custodiam et -em. CHART. Meckl. 539 p.519,15 quod *civitas Lositz* -is sit nostri territorii. *al. v. et vol. I. p.695,44.* **β** *eccl.:* HRABAN. carm. 61,2,1 gratia -e aperit, quae clausa prophetia condit. EPIST. Col. 1 collatis -bus panduntur ianuae regni caelorum. GERHOH. ad Innoc. p.230,31 quod . . . pontificum linguae -es caeli factae sunt. *al.* *de Christo:* HRABAN. carm. 23,8 hic -is David. *de episcopo:* HRABAN. carm. 11,52 tu -is regni es. **γ** *comput. de numeris, quibus dies sacri computantur (cf. F. Rühl, Chronologie des Mittelalters. 1897. p.148):* HONOR. AUGUST. imag. 2,101 ad -es terminorum inveniendas. NOTAE Corb. (Bibl. rer. Germ. I. 1864. p.73,26) epacta XVII, . . . -e XXXIX. *al.* **b** *spectat ad potestatem, iurisdictionem sim.:* CHART. Rhen. med. I 8 p.11,27 (a.720) qui *(s. Petrus)* tenet -es regni cęlorum. RANGER. Anselm. 2987 Petro -es extorsit pontificales. CHART. episc. Halb. 200 p. 170,24 hanc . . . commutationem -bus celi confirmamus (CHART. Naumb. 233 *bona* bannis episcopalibus et c. -bus communimus). BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p.53,2) in collatione -ium . . . sacerdotibus contulit potestatem. *al.* **3** *per compar.:* EPIST. Wisig. 9 p.674,26 *(in zeugmate)* patent . . . per campos divinę legis testimonia . . ., quę sicut -es vel luminaria obscura delucidant. GUIDO ARET. micr. 4 p.106 his *clausulis* velut . . . -bus . . . canendi . . . peritiam . . . possidere. *al. v. et l.41sq.45.* **4** *alleg.:* HRABAN. univ. 22,13 p.610^{C} -is . . . adapertionem spiritalis sensus significat *eqs.* ALEX. MIN. apoc. 3 p.41,25 qui habet -em, id est scientiam David. *al.* **5** *in titulo librorum (cf. P. Lehmann, Erforschung des Mittelalters. V. 1962. p.88sqq.):* CATAL. biblioth. Gottlieb 3 p.11,34 (s. XII.) C-is phisicę, . . . de perifision excerptus. ANON. tab. p.164,27 in libro meo, qui dicitur C-is sapientiae maioris (HUGO TRIMB. registr. 639). *al.* **6** *in nominibus:* **a** *hominis:* CHART. Turic. 648 p. 153,12 (a.1247) Heinricus dictus C-is. *ibid. al.* **b** *loci:* CHRON. Sigeb. cont. (MGScript. VI p.440,12) castrum Damiate . . ., quod dicebatur -is Egypti. ANNAL. Marb. a.1218 turrem, que . . . dicitur -is terre. **c** *cooperculi arteriae tracheae:* ALBERT. M. eth. 5,1,1 p.333^{a},5 quando aequivoce vocatur -is epiglottis. **d** *notae:* LAMB. mus. quadr. p.254^{a} que *(litterae)* etiam -es vocantur, quia, sicut per -em reseratur sera, ita per has litteras reseratur musice melodia. HIER. MOR. mus. 11 p.47,23 litterarum combinationes dicuntur ad similitudinem -ium *eqs.* **e** *plantae ex familia Primulaceae rum q. d. Primula veris (L.) – Himmelschlüssel:* THADD. FLORENT. cons. 94,4 herbulam, que dicitur . . . -is sancti Petri.

II *translate vel meton.:* **A** *claustrum – Schloß, Verschluß (cf.* GLOSS. III 697,29 St.-S. -is sloz): LEX Sal. Merov. 85 capit. p.110,10 si in domo alterius, ubi -is est, furtum invenitur. LEX Baiuv. 10,2 si . . . pessulis cum -e munita fuerit *scuria.* LEX Sal. Pipp. 12,3 si . . . ingenuus . . . -em infrigerit. *al.* **B** *locus clausus, conclave – verschlossener Raum, Zimmer:* CHART. episc. Hild. III 81 p.39,35 (c. 1264) hec non in -i *(an subest* conclavi*?)* apud me solum tractavi. **C** *cautio – Sicherung:* ECBASIS capt. 691 tradam sub -e sigilli. CHART. Mog. A 545 p.453,14 chartam . . . hac anathematis -e roboravimus, ut *eqs.* **D** *potestas, iurisdictio – (Verfügungs-, Entscheidungs-)Gewalt, 'Schlüsselgewalt' (plerumque plur.; sing.: p.696,4sq., cf.* TRACT. Ebor. IV [MG Lib. Lit. III p.672,35] quod aliquando dicuntur -es regni cęlorum plurali numero, aliquando -is David singulari). **1** *spectat ad ecclesiam (de re v. Plöchl, Kirchenrecht. I. ^{2}1960. p.395):* GODEFR. VINDOC. libell. I (MG Lib. Lit. II p.682,43; a.1111) contra -es aecclesiae. WIBALD. epist. 108 p.185,13 ut electionis licentia usque ad cellarii et coquinae -es . . . extendatur. CHART. Stir. I 405 p.393,5 quam *(ecclesiam)* . . . archiepiscopus cum -e et dote . . . delegavit. ALBERT. M. sacram. 162 p.106,11 quod peccata confesso remittuntur vi -ium reconciliantium. 224 p.146,76 duae -es ecclesiae sunt: auctoritas . . . iudicandi . . . et potestas ligandi et solvendi. CONST. II 246,2 super contemptu -ium scribet . . . imperator *eqs.* ANNAL. Rup. Salisb. II a.1258 in . . . detrimentum -ium ecclesiasticarum. *al.* *de episcopo:* CHART. Gosl. I 501 p.489, 31 (c.1221/32) cum nesciat errare -is vestra. *adde:* HILDEG. epist. II 10 p.351,4 nequissimae bestiae *(sc. diaboli)* -is. **2** *spectat ad regnum:* TRACT. Ebor. IV (MG Lib. Lit. III p.672,30; c.1100) quia -es regni, id est potestas et regimen regni et regnum ipsum, honor est proprius regum. WIBALD. epist. 286$^{med.}$ quia -es regni vos *(sc. cancellarius)* habetis. **E** *mus.:* **1** *nota, signum vocis – Note(nzeichen), notierter Ton (cf. M. Appel, Terminologie in den mittelalterlichen Musiktraktaten. Diss. Berlin. 1935. p.9):* ARIBO FRISING. mus. p.27,11 ut gravis et superior legitimi sint ascensus descensusque -es. ANON. ton. Schneider p.110,23 quia -es . . . ad cantum cognoscendum nobis aditum dant. GUIDO CIST. mus. p.153^{a},22 prima . . . vox et ultima . . . dissonant . . ., si duas -es in organis . . . simul transeant. HIER. MOR. mus. 11 p.48,11 omnes . . . -es harmonicae solum in linea et in spatio collocantur. 28 p.289,11 si quis . . . tangat cum arcu primam chordam . . ., reddit sonum -is c. *saepe.* **2** *littera modum canendi significans – Notenschlüssel:* ELIAS SAL. mus. 28 p.56^{a},4 appellatur -is littera illa, quae ponitur in principio linearum . . . et declarat, cuius toni debet esse.

III *per confusionem c.* clavus *(cf. N. Fickermann, JbGesch-Mitteld. 6. 1957. p.73):* **A** *paxillus – Nagel, Pflock (cf.* GLOSS. I 611,64 St.-S. -is [-us *g*] nagal. *v. et p.693,8):* AETHICUS ISTER 95 p.72,18 coria . . . -bus (-is *var. l.*) . . . curvata. ALCUIN. epist. 17 p.45,34 -is (-bus *var. l., fort. recte*) confixus pependit in cruce. THIETM. chron. 8,2 -o *(ed. falso,* -e *1)* affigitur. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.45,32 -is unus ferreus, . . . inferius acutus, superius crossus. p.46,7. *al.* **B** *margo – Rand:* HERACLIUS I 12,3 huic *(laminae)* . . . binae -es iungantur utrinque ex ferro. **C** *clavus pedis – Hühnerauge:* GLOSS. p.259,71 Th. -is . . . dicitur lichdorn.

***clavitenens,** -entis *m.* *claviger – Schlüsselträger:* VITA Landel. 378 Petri . . . celorum -is.

1. clavo, -atum, -are. *clavis occludere – zunageln:* ACTA imp. Winkelm. I 609,1 p.488,7 (a.1227) scrineum fecerunt -ari.

adi. **clavatus,** -a, -um. **1** *retinaculis ferreis roboratus – mit eisernen Klammern verstärkt:* LAUR. LEOD. gest. praef. p.490,38 *Verodunum* vocabatur et urbs Clavorum, quod . . . murus eius -us fuisse . . . narretur. CHART. Meckl. 768 p. 77,18 propter structuram . . . molendini . . . -am. *in nom. urbis:* REGINO chron. a.892 p.139,30 Lugdunum C-um (a.895 p.143,29). CHRON. Andag. 39 p.101,20 apud Laudunum C-um *(cf. notam ed.).* **2** *bullatus – mit Buckeln versehen:* ANNAL. Egm. a.1166 Fresones . . . armati . . . galeis -is, clipeis *eqs.* **3** *hamulis instructus – mit Häkchen versehen:* EKKEH. IV. bened. I 31,59 armilla -a (gloss.: spinulis aureis consuta). **4** **a** *limbo (colorato) ornatus – mit (farbigem) Streifen, Besatz versehen (cf.* GLOSS. IV 235,25 St.-S. -a vestis bortę. 246,3 -um giburdid): ECBASIS capt. 206 -a sindone tectus. GREG. CAT. chron. app. I p.309,15 dispergere . . . pluvialem purpurę -ę. VITA Norb. I 14 p.686, 37 cum -a tunica (II 53$^{med.}$). **b** *vestibus limbo ornatis indutus – bortenbesetzte Kleider tragend:* BONIF. epist. 78 p. 170,17 luxoriam -orum iuvenum.

2. *clavo, -onis *m.* (clavus) *uncus, retinaculum – Haken, Klammer:* TRACT. de chirurg. 205^{5} cum -ane *(sic?)* partes rubtas excipe. IOH. IAMAT. chirurg. 4,1 pelliculam exteriorem *palpebrae* . . . cum subtilissimo -e constringe *eqs.* 8,12 -em . . . versus superiorem . . . partem . . . deduci. *ibid. al.*

***clavona,** -ae *f. vel* ***clavonum** (cra-), -i *n.* (clavus) *acc. pl.* -ones: *l.71.*

vomica, ulcus – Abszeß, Geschwür: MOSES PANORM. infirm. 32 si -a fuerit in planta pedis. marisc. 2 p.156,18 videntur . . . circa lombilicum sicut cruppum vel cravonum sine capite. 5 dum aperietur -um. 20$^{tit.}$ capitulum curandi clavones equorum. *al.*

clausa *v.* claudo. ***clausarius** *v.* *clusarius. *Rudolph*

***clausellus,** -i *m.* *(parva) vinea circumsaepta – (kleiner) umzäunter Weingarten:* DIPL. Karoli III. 145 p.232,35 *(ex dipl. Karoli Calvi a.864)* -us de Patriniaco cum aliis vineolis.

clausilis, -e. *angustus – eng:* GISLEB. ELN. inc. 3,193 sub criptae -is arcus . . . sistunt.

clausio (clu-), -onis *f.*

I *de actione, statu:* **A** *actio occludendi – das Schließen, Schließung:* **1** *strictius:* **a** *natur.:* ALBERT. M. animal. 1,242 in apertione et -e eius *(epiglottidis).* 1,492 digitorum. 25,14 oculorum. *al.* **b** *medic.:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,2 cuius *(reductionis mandibulae)* significatio est . . . oris -o. WILH. SALIC. chirurg. 2,26 p.340^{G} quod medicus . . . faciat -em ulceris. **2** *latius:* **a** *iur. i. q. praeclusio – Sperrung:* ACTA imp. Winkelm. I 881 p.671,30 (a.1241/42) portuum. **b** *medic. et anat. i. q. strictura, angustia – Verengung, Enge:* RECEPT. Sangall. I 162 pro tusse vel pro -e. ALBERT. M. animal. 1,115 capita feminarum magis sunt dolentia propter . . . suturarum -em. **c** *geom. i. q. coniunctio – Zusammenschluß:* ALBERT. M. princ. 6,2 p.355^{a},22 si . . . consideretur -is linearum modus. **B** *comprehensio – (Schluß-)Zusammenfassung:* CONR. MUR. summ. p.154,2 (ed. W. Kronbichler. 1968) conclusio generaliter est plurium in unum et idem -o.

II *de rebus i. q. funda (margaritarum) – (Perlen-)Fassung:* TRANSL. Mercurii I 3 (MGLang. p.577,43; s. VIII./IX.) margaritae . . . polita clu-e rutilantes.

clausis *v.* classis.

***clausivus,** -a, -um. *constringens – zusammenziehend:* ALBERT. M. meteor. 4,1,9 p.719^{a},39 multum frigidum . . . est . . . -um pororum corporis (animal. 7,174).

***clauso,** -are. *desinere – aufhören:* RECEPT. Bamb. 71$^{capit.}$ ut ab uso venerio non deficiant nec -etur.

clausola *v.* clausula.

clausor (clu-), -oris *m.* **1** *qui claudit, clavicularius – Beschließer, Schlüsselbewahrer:* REGISTR. abb. Werd. 8,6 p.270,20sq. (s. XII.) custos . . . dabit . . . cellarii -i I albam, . . . coquine -i I albam. *ibid. al.* *c. sensu conservatoris:* CHART. episc. Halb. 1213 (a.1270) tres fertones . . . a . . . -bus *reliquiarum* . . . persolventur. **2** *custos portae – Torwächter:* CHART. Meckl. 1374 (a.1275) Floreko pellifex VI solidos, quod male tractavit -es. **3** *inclusor gemmarum – Edelsteinfasser, Juwelier (cf.* GLOSS. I 450,32 St.-S. -es . . . castaro *[a,* clu-em i. castare, qui auro gemmas includit *b]):* RAIN. GAND. Gisl. 2 (MGScript. XV p.581,11; s. XI.[1]) carbunculum . . . politum ad diadema . . . prudentia clu-is decorandum. COMPOS. Matr. 75,1 a formatoribus, id est a clu-bus. HERBORD. Ott. 1,37 clu-em conducens insigne . . . fabricatus est *episcopus.*

***clausorius** (clu-), -a, -um. **1** *adi.:* *qui inclusoris gemmarum est – des Edelsteinfassers, Juwelier-:* THANGM. Bernw. 1 p.758,44 arte clu-a . . . excelluit (6 p.760,32). **2** *subst.:* **a** *fem. (in nom. propr.) i. q. vinea circumsaepta – umzäunter Weingarten:* CHART. ord. Teut. 128 p.128,12 (a.1218) vineam, que vocatur C-a dulcis (147 p.144,25). **b** *neutr. i. q. agger ad aquas arcendas factus – Damm, Deich:* OLIV. hist. Dam. 74 p.272,3 rex Egypti . . . rumpi fecit -a (-uria *H. a. corr.*) riparum, que gens illa calig appellare solet.

claustra *v.* claustrum. *Pape*

claustralis, -e.

I *adi.:* *ad coenobium vel capitulum canonicorum pertinens, qui coenobii vel capituli canonicorum est – das Kloster oder Stift betreffend, zum Kloster oder Stift gehörig, klösterlich, Kloster-, Stifts-:* **A** *in univ.:* **1** *specta' ad monasteria:* ECBASIS capt. 58 me *(sc. captivo)* . . . -i carcere septo. WOLFHER. Godeh. II 11 in -i atrio. CHART. Stab. 149 ad usus -ium domorum. CHART. Babenb. 164 p.215,23 aquam pratis -bus necessariam. CHART. civ. Magd. 89 curiam -em . . . adiecimus curie *fratrum.* CHART. Friburg. 85 p.71,26 vos incluse corpore in castris -bus. *al* **2** *spectat ad canonicas:* ANSELM. LEOD. gest. 2,41 p.211,41 -ia negotia. FUND. Hild. 4 linguas . . . -ium superpelliceorum. DIPL. Heinr. IV. 466 p.631,22 vestes. GREG. VII. registr. 2,47 p.187,21 a prepositura et -i communione deiciat *praepositum.* HELM. chron. 104 p.204,31 structuris -bus . . . intentus *archiepiscopus.* CHART. Lamb. Leod. 30 p.49,9 iudicio . . . -ium servientium satisfaciet. CHART. Merseb. 117 p.99,30 ut . . . de -bus curiis canonicorum theloneum . . . exigatur. CHART. Turg. II 57 p.212,7 quod . . . ipsam *(curtem)* in beneficium -e possideret. CHART. Turic. add. 487^{b} quod *(pratum)* fuit divisum in duo feoda -ia. *saepe.* **B** *c. colore quodam:* **1** *in coenobio vel capitulo canonicorum vivens – im Kloster oder Stift lebend:* **a** *spectat ad monasteria:* VITA Berth. Garst. 15 p.243,20 (ed. J. Lenzenweger. 1958) ad pueros -es. EPIST. Hildeg. 1 p.330, 17 quia vero monachus -is sum *eqs.* CHART. Turic. 383 testes: . . . fratres -es. *al.* *de vicario prioris:* WILH. HIRS. const. 2,20 p.1065^{C} -is prior vicarius est maioris . . . prioris *eqs.* CHART. eccl. Erf. 167. *al.* **b** *spectat ad canonicas:* CONSUET. Marb. 233 (Spicil. Friburg. X. 1965) -i canonico sufficere . . . duo paria subtularium. CHART. Westph. VII 68 domine -es. *al.* **2** *in coenobio vel capitulo canonicorum valens, usitatus – im Kloster oder Stift herrschend, üblich:* **a** *spectat ad monasteria:* ECBASIS capt. 185 monachus -ia iura secutus. ADAM gest. 2,68 p.129,2 correxit . . . -em disciplinam. NIVARD. Ysengr. 2,378 norma. *al.* **b** *spectat ad canonicas:* CHART. Lamb. Leod. 31 p.51,18 (a.1109) lex . . . -is. VITA Meinw. 145 p.77,3 religio -is. CHART. Traiect. 785 p. 217,41 panem siligineum -em. *spectat ad mensuram quantitatis quandam:* CHART. Ror. 4 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966; ante 1138) -is modius tritici. CHART. Rhen. med. III 255 -e maldrum spelte. *al.* **3** *capitulo canonicorum conveniens – dem Stift angemessen:* ANSELM. LEOD. gest. 2, 33 ab -i quiete abduxit. CHART. Gosl. I 164 p.200,33 monasterium . . . -i ambitu adornare. *spectat ad immunitatem:* CHART. Westph. I 181 p.140,15 (a.1110) iure -i. **4** *disciplina coenobii assuetus – an Klosterzucht gewöhnt:* VITA Vicel. 305 fecit -es, veluti decuit, moniales. CONR. EBERB. exord. 2,27 p.130,2 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) magis se gyrovagum quam monachum -em ostendens.

II *subst.:* **A** *masc. (fem.: cf. l.43sq.):* **1** *strictius i. qui in coenobio habitat, monachus – Klosterinsasse, -angehöriger, Mönch:* HIST. Welf. 4 locum . . . difficilem -bus. ABSAL. serm. 29 p.174^{A} -ium . . . alii sunt officiales, alii simplices -es. OTTO SANBLAS. chron. 51 p.85,31 abbas . . . -ium utriusque ordinis . . . personam assumens. BERTH. RATISB. serm. 1 p.8,22 regula . . . omnium -ium utriusque sexus. CHART. Gosl. II 107 ad peticionem -ium. CHART. Merseb. 365 p. 297,12 clericos et -es . . . compellit respondere . . . coram iudice seculari. *al.* **2** *latius i. qui congregationis spiritualis est – Angehöriger einer geistlichen Gemeinschaft:* BURCH. URSB. chron. p.98,1 favorem . . . a popularibus et -bus acquisivit *imperator.* ANNAL. Prag. I a.1276 multa mala . . . pauperibus et -bus intulerunt. **B** *neutr. plur.:* *negotia coenobii – Klostergeschäfte:* HEINR. MONOG. rel. (WestdtZ-Gesch. 17. 1898. p.96,12; c.1199/1217) Fulberto *abbate* -ia gubernante.

adv. ***claustraliter.** *more vel modo congregationis monachorum (monialium) vel capituli canonicorum – nach Gewohnheit oder Art einer Kloster- oder Stiftsgemeinschaft, klösterlich, kanonisch:* **1** *spectat ad monasteria:* HIST. Mosom. 2,9 communiter et -r vivere. CONSUET. Marb. 242 (Spicil. Friburg. X. 1965) descendens de equo -r . . . se aptabit. CHART. episc. Hild. I 289 p.275,25 quia foeminae sanctimoniales . . . coenobio -r includi . . . abnuerunt. *al.* **2** *spectat ad canonicas:* CHART. Traiect. 297,3 (c.1120) -r puniatur *serviens.* CHART. Xant. 43 p.33,40 domum . . . a canonicis -r possessam. *al.*

claustrarius, -i *m.* *minister ecclesiae – Kirchendiener:* CHART. Lamb. Leod. 70 (a.1189) duas *stationes* . . . ecclesie nostre -o tenendas. 662 p.239,8 claustralium servientium, puta ut sunt -i custodientes chorum et capitulum ecclesiarum. *v. et vol. I. p.1557,57.*

***claustrensis,** -e. *claustro conveniens – dem Kloster angemessen:* ITIN. Petr. Dam. 13 p.1042,17 -i et honesta locutione . . . intimare.

[Erb]

***claustricola,** -ae *m. (f.: l. 4) qui (quae) claustrum inhabitat – Klosterbewohner(in):* NIVARD. Ysengr. 5,1010 eligit . . . pars cleri provida sanctos -as *eqs. al. (v. ind.).* CHRON. Cosmae cont. I a. 1142 p. 148,15 non cessantes . . . -ae a proposito.

***claustriculum,** -i *n. parvum claustrum – kleines Kloster:* VITA Liutg. III 1,747 condidit aliqua . . . -a.

***claustrilis,** -e. *in coenobio vivens – im Kloster lebend:* CHART. scrin. Col. A II 1 p. 165,5 (c. 1188/1203) emerunt aream a puella quadam -i.

***claustrulum** (clas-), -i *n. parvum domicilium (in coenobio vel capitulo canonicorum), cella – kleines Wohngebäude (im Kloster oder Stift), Zelle:* RUD. TRUD. gest. 9,23 -um . . . composui iuxta aecclesiam . . .; constituti ibi duo fratres. CHART. Laus. 71 in -o prepositi (255 clas-o. 257).

claustrum, -i *vel* **claustra,** -orum *n., rarius* **claustra,** -ae *f. (l. 22. p. 700, 29. 45. 55. 57. al.) script.:* clu-: *24. p. 700, 44.* clos-: DIPL. Karlom. (II.) 17 *(B. B[1]).* clas-: *p. 700, 58. form. acc. pl.* -os: GLOSS. II 765,10 St.-S. *etym.: p. 700, 59.*

I *de rebus ad occludendum aptis:* **A** *obiex, sera, clausum – Riegel, Schloß, Verschluß (cf.* GLOSS. I 82,21 St.-S. -a piloh. II 34,18 -is slozzun. III 180,27 -a bisperide. *al.):* **1** *proprie:* PASS. Leod. 24 (MGMer. V p. 306,8) apertis . . . -is. WILLIB. Bonif. 8 p. 50,28 obserratis . . . vasculorum clustris (clau- *var. l.*). CONC. Karol. 21,12 ut monasteria puellarum . . . obstructius munitis -is nulli pateant. HRABAN. carm. 72,1 arca . . . -o custodit . . . capsam. HROTSV. gest. 495 aerarii -is . . . reseratis. VITA Heinr. IV. 4 p. 20,6 portam absque -is . . . repertam. RAPULARIUS 434 sacci -a beata. GREG. IX. registr. 407 abbatiarum -a confringere. *al. v. et p. 271,42. de instrumentis carceralibus:* ALDH. virg. I 35 p. 279,4 in . . . cippi -um viri Dei tibias . . . adstringunt. GALB. Karol. 41 p. 584,12 catenas, ferrea -a, vincula . . . diripiebant. *remissius i. q. cancelli – Schranken:* THEODULF. carm. 28, 371 de more fori . . . appete -a sonori *eqs.* **2** *in imag.:* ALCUIN. epist. 253 p. 409,21 inter oris -a. HEITO Wett. 28 -a silentii inrumpere. WALAHFR. Gall. 2,5 aurium. FUND. Hild. 5 ambitiosa curialitas, quae . . . -i -a relaxavit. CHART. Traiect. 352 p. 324,40 clausuram . . . -is spiritualibus obfirmavimus. HILDEG. scivias 2,1 p. 446[C] -um occultationis . . . opponitur. *al.* **3** *alleg.:* HRABAN. carm. 30,3 -um . . . secretum consilium cordis *signat.* **B** *porta, ianua, aditus – Pforte, Tor, Eingang:* **1** *in univ.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 18 -is arenarum . . . propinquasse. CARM. imag. 12,3,1 -a sepulchri. METELL. Quir. 52,6 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) -a secure ferit. CARM. Bur. B 102,15,2 igni cessere menia, -a, sere. *al.* **2** *de portis caeli, inferni sim.:* BONIF. epist. 9 p. 5,23 teterrima subeunt -a Erebia. WALAHFR. Mamm. 25,3 paradisi. HROTSV. asc. 117 -is caeli patefactis. *al.* **C** *agger ad aquas arcendas vel colligendas factus, saeptum – Damm, Wehr:* CHART. Argent. I 616,116 (post 1129) que *(aqua)* sub -is coarctata est. BALDER. Alber. 12 p. 250,41 qui *(fluvius)* . . . -a . . . disrumpit. **D** *angustiae, clausura (montium) – (Gebirgs-) Paß, Engpaß:* ALCUIN. epist. 77 in montium -is . . . non teneatur tolneariis constrictus *negotiator* (OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 113,8 miles per -a m. transiens). ANNAL. Einh. a. 755 Langobardis . . . -a Italiae tuentibus. LIGURINUS 4,432 ventum erat ad fauces angustaque -a viarum. **E** *munitio(nis orbis), arx – Befestigung(sring), Festung:* **1** *strictius:* PASS. Petri et Pauli 227 murorum . . . -a petivit. WIDUK. gest. 1,9 p. 14,18 dux . . . urbis circumdatur -o (PASS. Adalb. Prag. 2 [MGScript. XV p. 707,30] u. -o sese intulere). THIETM. (?) chron. 4,30 Crescencius . . . Leonianum ingressus -um. OTTO FRISING. gest. 1,21 p. 35,7 -a silvarum . . . ingreditur. CARM. Bur. B 102,12,2 machina -a forat. *al. de vico munito:* RICHER. REM. hist. 3,103 negotiatorum -um muro instar oppidi extructum, ab urbe . . . seiunctum. *meton. i. q. conclusio – Blockade:* OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,2 vallamur -orum diuturnitate. **2** *latius i. q. munitio in terminis sita – Grenzfestung:* HUGEB. Willib. 4 p. 101,4 non habens cartam non pertransiret locum; . . . ille locus et est -um. OTTO FRISING. chron. 7,15 p. 331,2 ad -a terrae.

II *de rebus clausis:* **A** *gener.:* **1** *cratis – Gehege, Hürde:* **a** *proprie:* HERM. TORN. rest. 25 cervos . . . de -is eripiam. IORDAN. RUFF. equ. 1 p. 3,19 -a . . . nullo modo subeat *equus.* p. 3,22. **b** *in imag.:* MIRAC. Annon. 1,2 (Siegburg. Stud. III. 1966; a. 1183/87) intra dentium -a. **2** *carcer, custodia – Gefängnis, Kerker, Haft:* **a** *proprie:* PAUL. DIAC. carm. 22,9 non opus est -is. ANNAL. Xant. a. 834 patrem . . . de -is liberavit. VITA Bern. Parm. I 2 (MGScript. XXX p. 1317,36) in . . . turris -o. CAES. HEIST. mirac. I 4,99 p. 270,12 missus est in -um murorum, locum scilicet damnatorum. *al.* **b** *in imag.:* HYMN. Hraban. 20 (12),2,3 corporis -a reserans. *al.* **3** *cella – Kammer:* **a** *proprie:* DONAT. Trud. 1 (MGMer. VI p. 275,9) dum . . . mens intra pectusculi -a . . . desudaret. *fortasse de sepulcris:* HRABAN. carm. 39,79,4 erumpent munitissima -a. **b** *in imag.:* INNOC. IV. epist. (DtArch. 18. 1962. p. 212,11) quem *(comitem)* gerebat *ecclesia* in -o pectoris. **4** *tugurium, camera – Hütte, Gemach:* **a** *proprie:* ERMOLD. Ludow. 2,125 replentur -a domorum. 3,350 nec dumis abdita servant -a viros. 4,537. **b** *in imag.:* ERMOLD. Ludow. 1,9 cum . . . norim nec -a Camenae. **5** *capsa – Behälter:* HUCBALD. carm. 2,145 -is componere cannas. **B** *eccl.:* **1** *strictius i. q. aedificia vel cubicula coenobii vel capituli canonicorum fratribus (sororibus) reservata – den Brüdern (Schwestern) vorbehaltene Gebäude oder Wohnräume eines Klosters oder Stiftes, Klausur(gebäude):* **a** *spectat ad monasteria:* BONIF. epist. 78 p. 170,15 introducere intra -a monasteriorum (CAND. FULD. Eigil. I 19 -um monasterii . . . construere. *al.*). VITA Filib. 28 (MGMer. V p. 599,9) sanctum Dei infra propriam reciperunt -am caenubii. GESTA Aldr. 26 -um . . . fecit, id est refectorium, dormitorium, cellarium et cetera officina . . . composuit. AGIUS vita Hath. 5 cellulas infra -um proprias . . . habere. DIPL. Otton. I. 206 concessimus . . . virginibus . . . -a tenere. COSMAS chron. 2,16 p. 107,24 aut monachorum aut canonicorum degens in -o. DIPL. Loth. III. 87 p. 137,14 construi . . . regulare -um religiosis feminis. *saepe. alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1, 149[capit.] quod -um sit paradisus. *canon.:* CONC. Karol. 37, 63 nec clericus nec laicus -a ancillarum Dei ingrediatur. CONSUET. Marb. 242 (Spicil. Friburg. X. 1965) si in monasterium monachorum venerit, . . . per -um illorum ad ecclesiam non vadat *eqs. saepe.* **b** *spectat ad canonicas:* EPIST. var. I 30 p. 543,19 -um . . . clericorum ita construxi, in quo nunc omnes sub uno conclavi manere noscuntur (IOH. METT. Ioh. 20 non longe a clustris c.). CAPIT. reg. Franc. 180,7 ut iuxta ecclesiam -a constituantur *eqs.* VITA Rup. 8 -am (-a, -um *var. l.*) cum ceteris habitaculis . . . construxit. ADAM gest. 2,69 p. 130,18 -um renovavit et mensam canonicis . . . instituit. CHART. Eichst. 12 p. 32,3 infra ambitum -i. CHART. eccl. Halb. I 75 acta . . . in -o maioris ecclesie. *saepe. v. et l. 34.* **2** *latius:* **a** *monasterium – Kloster (cf.* GLOSS. III 210,31 St.-S. -um kloster. *al.):* **α** *in univ.:* PAUL. DIAC. carm. 8,2 -orum saeptis . . . habitare. VITA Maxim. Trev. II[1it.] in capitolio -i. THIETM. chron. 4,26 sepultus est extra aecclesiam infra -um. ANSELM. LEOD. gest. 2,24 p. 201,32 scolas per -a stabilire. ANDR. STRUM. Ioh. 20 limitem -ae progredi. VITA Heinr. IV. 1 p. 9, 29 -a patrem amiserunt. CATAL. biblioth. Lehm. I 60 p. 280,6 monachus factus ad -am Dei genitricis. CHART. Bund. 337 p. 249,31 clastrum, quod dicitur Schennis. CASUS Petrish. praet. 6 hinc . . . videtur -i nomen exortum, quod . . . manere semper debet . . . clausum. CARM. Bur. B 131,2,6 nec in foro nec in -o. CAES. HEIST. Elis. I 18 p. 366,17 in -o monachorum Renerisburne. *saepe. in nomine loci:* CHART. Rhen. med. I 563 p. 622,3 (a. 1152) qui *(locus)* C-um dicitur (*de eodem:* CHART. Lux. I 483 p. 663,34). *al.* **β** *iur.:* CHART. Bund. 319 p. 234,30 (a. 1150) homines . . . abbati et -o . . . restituat. CHART. Argent. I 617,57 -a, que . . . ministrabunt equos. CHART. select. Keutgen 381 ut nullus in -is . . . tabernas faciat. *al.* **b** *capitulum canonicorum – Stift:* EPIST. Hann. 17 p. 40,7 clerico -o, officiis . . . restituto. CHART. Turic. 259 p. 144,4 ut liberam facultatem in -o suo habeant eligendi prepositum. DIPL. Loth. III. 10 p. 12,23 -i canonicos . . . suscipimus. TRAD. Patav. 613 p. 224,21 de nostro -o aut de

[Erb]

-o sancti Nycolai aliquis probabilis frater eligatur. CHART. Ror. 35 p.188,41 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) nos . . . presidentes iudicio in -o mayori Eystetensi. *al.* **c** *porticus – Kreuzgang:* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 27 -um monasterii in circuitu discalciati perambulantes. VITA Meinw. 209 rogum . . . in medio -i sub divo fieri. SALIMB. chron. p.526,12 intravi -um et steti in prato. ALBERT. MIL. temp. 154 (in marg.) depingere -um. *al.* **d** *(speciale) cubiculum vel domicilium monasterii – (Sonder-)Raum oder Gebäude im Kloster:* VITA Filib. 8 (MGMer. V p.589,8) construxit . . . -a receptionis mira, adventantibus oportuna. CONC. Karol. 38,24 ut *fratres* habeant -a . . ., in quibus simul . . . reficiantur. DIPL. Otton. II. 192 p.220,4 sordebant canibus -a sacrata domus. WILH. HIRS. const. 1,66. REGISTR. abb. Werd. add. A 1 p.359,25 in maiori -o ante monasterium. *al. cella inclusi – Inklusenzelle:* VITA Find. 5 -um erat ingressurus. *Erb*

clausula, -ae *f. script.:* gl-: *p.702,39.* -sol(a): *p.702,30. al.*

I *de terminatione:* **A** *finis, exitus, consummatio – Ende, Ausgang, Abschluß:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* ODILO SUESS. Seb. 8 (4) utrumnam habeat effectivam eius pollicitatio -am. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 18 usque ad vitae suae -am. UFFING. Ida 1,7 orationis. EGBERT. fec. rat. 1,1416 coitus, luctati -a belli. WILLIR. cant. 7,4 p.55 dum mundi -a restat. ANNAL. Magd. a.969 p.149,49 causae -am . . . differre. *al. expressius i. q. sententia definitiva – endgültige Entscheidung:* EPIST. Dominic. 29 precibus . . . consensus -am . . . impertiri. **b** *de Deo, Christo, imperatore (c. sensu perfectionis):* GODESC. AQUENS. seq. 10,4[a],4 *(de Deo)* tu . . . -a operum. RUDIG. epist. (Scholastik 14. 1939. p.45,15) qui *(puer)* fons et -a rerum. ANNAL. Magd. a.980 Otto, . . . culminis -a imperatorii. **2** *latius i. q. particula vel articulus ultimus – Schlußabschnitt, -teil:* **a** *gener.:* BEBO ad Heinr. 1 p.495,21 faciat . . . -a finem. CONR. HIRS. mund. cont. 1061 (AnalMediaevNamurc. XIX. 1966) quanam -a concludas, que proponis? *?summarium – ?Zusammenfassung:* ANON. Mell. 105 textum Ysaie . . . paginalibus -is distinxit. **b** *spec.:* **α** *liturg.:* LIBER ordin. Rhenaug. p.101,3 omnia terminantur cum hac -a: *'eqs.'* LIBER ordin. Patav. 7,11 p.1017,34 in qua oratione, quae de singulis propriae habentur, sub una -a dicuntur. **β** *gramm. i. q. terminatio – Endung:* CARM. var. III 16,29 -a quam *(tertiam declinationem)* reliquis poliformis dat graviorem. **γ** *metr. et rhythm. i. q. finis versus vel sententiae – Vers-, Satzschluß:* METELL. Quir. 25[tit.] (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) metrum adonium continuum constans -a heroici. *expressius de cursu (cf. Bresslau, Urkundenlehre. II. p.361):* GODESC. SAXO gramm. 1 p.403,4 quod in -a prosae protulit *Augustinus.* LUDOLF. summ. 3 p.370,1 -e, quibus sentencie clauduntur, ad minus possunt esse . . . due, ad maius v. **δ** *mus. i. q. cantus finalis – Coda:* MODORUM ORDO (ed. Gerbert, Script. de mus. I p.125[a],35; cod. s. XI.) donec periodo, id est -a sive circuitu, suis membris distincta terminetur *cantilena. v. et p.691,59.* **B** *pars, caput – Abschnitt, Teil:* **1** *gener.:* RADBERT. Adalh. 63 plano in -is procedens gressu. MILO carm. 1,6,4,393 finalis -a libri. **2** *spec.:* **a** *eccl. i. q. locus (sacrae scripturae) – (Bibel-)Stelle:* EMBOLIS Amalar. 73 cantari psalmos et -as. CAES. HEIST. hom. exc. p.14,12 singula capitula binas habent -as sibi . . . contrarias. p.22,27 -am de Canticis canticorum sumptam . . . ad laudem . . . beatissime Virginis exponere. SALIMB. chron. p.102,10. *al.* **b** *rhet.:* **α** *colon – Kolon:* BONIF. metr. p.584,5 -a est, quam in poemate epodon dicimus, in oratione brevem sententiam. CONR. MUR. summ. p.91,1 (ed. W. Kronbichler. 1968) uni persone si plurima -a detur. **β** *enuntiatum, periodus – Satzgefüge, Periode (cf. H. M. Schaller, ArchDipl. 4. 1958. p.317):* CONR. MUR. summ. p.30,6 (ed. W. Kronbichler. 1968) que *(pronuntiatio)* sub pluribus verborum -is . . . profertur. p.109,6sq. -a est . . . tractatus particula . . .; que -a ad minus duas et ad maius septem continet distinctiones. **γ** *?sententia – ?Sentenz:* ROB. TOR. chron. a.1178 p.526,34 in quorum ultimo . . . versuum unam -am posuit. **c** *metr. i. q. membrum (versus) – (Vers-)Glied:* RYCCARD. chron. a.1221 p.98[a],24 tam gravem iacturam . . . duxi . . . deplorandam rithmorum -is subter quinis. **d** *mus. i. q. intervallum – Intervall:* GUIDO ARET. micr. 4 p.28 -is . . . canendi . . . peritiam . . . possidere. FRUTOLF. brev. 10 p.72 cum . . . paucis -is tota harmonia formetur.

II *de circumclusione, occlusione:* **A** *de rebus ad occludendum aptis:* **1** *claustrum, obiex – Schloß, Riegel:* VITA Eber. 15 (ZGeschOberrh. 110. 1962. p.67,15; c.1220) dissilivit -a *scrinii. in imag. et per compar.:* HILDEG. epist I 117 p.341[A] -a ostii nostri reseratur. GUTOLF. hist. p.652,43 rex Newenburgam . . . quasi terre -am ingreditur. *v. et p.703,33.* **2** *saeptum – Wehr:* DIPL. Conr. II. 187 p.249,28 ut . . . -is nec ulla impediente causa . . . habeant potestatem navigandi. CHART. Burgenl. I 312 molendinum . . . optimis -is et . . . aggeribus vallatum. **3** *angustiae, fauces (montium) – Engpaß, (Gebirgs-)Paß:* GESTA Camer. cont. I A 13 per -am . . . ducere . . . exercitum. TAGENO descr. (MGScript. XVII p.509,34) in . . . -a, quae lapidibus et lignis et ipsius loci natura munita multum fuit. *al.* **4** *impedimentum – Hindernis:* CHRON. Camer. 2,18 locum . . . -a angustae viae . . . munitissimum. **B** *de rebus ad circumcludendum aptis:* **1** *saepes – Umzäunung, Einfriedung (cf.* GLOSS. III 629,28 St.-S. -a pizuni. *al.):* ACTA imp. Winkelm. I 271 p.247,6 (a.1225) infra -am grangiarum. **2** *involucrum – Umhüllung:* CHRON. Albr. a.1190 p.865,15 liberatis e suarum -is capsularum rutilabat fulgor in galeis. **C** *de rebus clausis i. q. cella (inclusi) – (Inklusen-)Zelle, Klause (cf. p.734,22):* EKKEH. IV. cas. 57[med.] ante fenestellam -ae. MARIAN. chron. a. Chr. 1080 monachus . . . inclusus . . . in sua -ola combustus. GESTA Trev. cont. I 24 loca, ubi servi Dei . . . in -is degebant. *al.* **D** *de statu i. q. inclusio – Einschließung:* VITA Liutw. 8 quamvis . . . sub monasteriali -a gloriam . . . celaret. **E** *de condicione i. q. cautio (constringens), exceptio – (einschränkende) Bedingung, Vorbehalt, Klausel:* WALTH. MARCHT. hist. 35 -am privilegii . . . pro cautela optinuerunt. CHART. Hohenloh. 73 p.50,34 (dipl. Frid. II.) -am illam 'salvo mandato . . .', que in aliis privilegiis consuevit apponi. CHART. Bund. 751 cartam . . . scripsi cum omnibus g-is. CHART. Stir. IV 207 p.129,31 quod . . . in actis . . . erat una -a inserta. CONST. III 195,4 cum tales -e captiose . . . videantur. *al. meton. de schedulis inclusis:* ACTA pacis Sangerm. 2,4 tit. p.31,1 (a.1229) -a clausa bullata. 2,5 tit. p.33,1 -a inclusa hiis litteris. p.33,16.

clausura, -ae *f. script.:* cles-: *p.704,48. adde* CHART. Ticin. 194 p.27,21 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. III. 1943) clessura. *al. in hac regione.* clos(s)-: *p.704,45. adde* CHART. Ticin. 194 p.26,13 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. III. 1943) clossuram. clu-: *p.703,28.704,34. al.* culs-: *p.703,48.* -ss-: *l.47.49.* -ri(a): CHART. Ital. Ficker 21 p.27, 17 due clusurie. *?form. acc. pl.* -a: *p.704,39.*

I *de actione, statu:* **A** *occlusio, praeclusio – das (Zu-, Ver-)Schließen, Schließung:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* HILDEG. scivias 2,3 p.462[D] *paradisi.* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.176,2 per apertionem et -am fenestrarum. CHART. episc. Halb. 1069 p.272,8 propter -am civitatis. **b** *natur.:* ALBERT. M. animal. 1,165 forte erunt oculi multae -ae (*p.492[a], 10* σκαρδαμυκτικοί). 12,9 quaedam virtus manus convenit acceptioni et -ae manus. 12,184 -a . . . oculi in animalibus diversatur. *ibid. al. v. et vol. I. p.738,69. in imag.:* ALBERT. M. eth. 3,1,10 p.207[a],6 talis -a *oculi* error est et ignorantia. **2** *latius:* **a** *gener.:* **α** *inductio – das Abdichten:* EPIST. Teg. I 4 ad -am fenestrarum si . . . tribuitis pannos. **β** *obstructio – das Zubauen:* HEITO Wett. 10 omnia -ae huic necessaria. **γ** *actio (aquam) arcendi – das Abdämmen:* CHART. Burgenl. I 177 p.132,22 (spur. c. 1230) ad -am aque. SALIMB. chron. p.651,15 ad -am fovee murum fecerunt. **b** *medic.:* **α** *obturatio – das Ausstopfen, Tamponade:* THEOD. CERV. chirurg. 2,10 -am narium . . . sustinere. **β** *constrictio – Zusammenziehung:* URSO med. 370 pororum (ALBERT. M. animal. 5,25. *al.*). ALBERT. M. animal. 5,11 propter . . . nimiam -am interioris orificii vulvae lupae *(cf. Soran. p.113,*

[Pape]

13). v. et vol. I. p.739,24. **B** *inclusio – Einschließung:* **1** *strictius:* **a** *proprie:* **α** *de monialibus:* COD. Karol. 8 p.495,22 quę *(feminae)* ab infancia . . . sese -e tradiderunt. TRAD. Frising. 304 p.263,10 quia caput meum . . . ad -am collocavi. HELM. chron. 13 p.27,5 filiam suam monasticae -ae contradens. *al.* **β** *de anachoreta i. q. vita solitaria – Einsiedlerleben:* ADSO Frodob. prol. 17 (MGMer. V p.73,13) multiplices dedit haec -a labores. **b** *in imag.:* CHART. Mog. A I 462 p.371,5 (spur. s. XIII.$^{in.}$) ęcclesiam . . . inferioris inferni perpetuali -a premunire. **2** *latius:* **a** *actio saepiendi – das Einfrieden:* GESTA Vird. cont. II 11 -am curie . . . ad -am suorum menium . . . deduci fecerunt. CHART. Lux. IV 263 p.362,37 pro -a . . . prediorum . . . *arbores* scindere. **b** *affixio – das Anschließen:* CHART. select. Altmann 149,16 (a.1085/1106) inimicicias . . . cum pecunia emendare preter ligni -am.

II *de rebus:* **A** *de rebus ad occludendum aptis:* **1** *claustrum, obiex, sera – Schloß, Verschluß, Riegel:* **a** *proprie:* **α** *strictius (cf.* GLOSS. I 83,25 St.-S. -a piloh. *al.):* CHART. Argent. I 616,107 (post 1129) -as . . . ad portas civitatis obserandas . . . facere. STATUT. ord. Teut. p.97,30 pecunia . . . debet muniri tribus clavibus et -is. ALBERT. STAD. annal. a.1212 fractis -is . . . exilierunt. SALIMB. chron. p. 299,19 rex diligenti -a suum viridarium custodivit. *al. v. et vol. I. p.1486,43.* **β** *latius: tabula – Bohle:* CHART. Friburg. 253 p.226,20 (a.1272) alveolos . . . asseribus seu -is ligneis . . . obstruant (p.226,25). *obturamentum – Spund:* SALIMB. chron. p.60,28 remota -a *dolii.* **b** *in imag. et per compar.:* ERMENR. Sval. 9 p.160,33 spectatores suos clu-is sui praecepti obfirmavit. VITA Deic. 15 p. 682,8 anathematis. HILDEG. scivias 1,1 p.386^{C} -am mysteriorum resera. WOLBERO cant. 3 p.1187^{B} solvi . . . -am silentii mei. CHART. Lux. III 48 p. 48,16 sub -a et serra . . . scolas ponatis. CHART. Babenb. 232,86 Nova Civitas est quasi porta et -a (clausula $D^{1.2}$) terrarum nostrarum. *al. de virginitate:* RUP. TUIT. virg. 3 (PL 170,548^{D}) -am illam parvipendendam . . . in illis corporibus, quae mentis pudicitiam non haberent. HILDEG. scivias 2,6 p.513^{A} -am virginalis pudicitiae. **c** *translate:* **α** *custodia – Verwahrung, Aufsicht:* STATUT. ord. Teut. p. 63,20 corpus Domini . . . sub fideli servetur -a. CHART. Westph. III 767 slusa sub custodia et -a molendinarii . . . remanebit. CHART. Lux. IV 529 p.626,5 quod *(sigillum)* nostre subest -e. *al.* **β** *cautela – Sicherung:* CHART. Traiect. 352 p.324,39 (spur. a.1134) supremam . . . predictorum -am signum nostrum apposuimus et claustris spiritualibus obfirmavimus. **2** *porta – Tür:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p.416,2 (c.1220) edificare turrim . . . cum -a interruptionis unius. **3** *agger ad aquas colligendas factus, saeptum – Staudamm, Wehr (cf.* GLOSS. III 667,38 St.-S. culsura wŏri in aqua. *al.):* LEX Alam. 79 si quis aliquam -am in aquam fecerit. FORM. Sangall. I 16 dedi . . . molinum optimum et -am structure gurgitis. CHART. Naumb. 316 p.299,39 (c. 1182) postestatem lapides frangendi et terram fodiendi ad reparandas -as. CHART. Merseb. 127 molendini. *al. de captura piscium:* CHART. Sil. D I 83 p.57,7 (ed. H. Appelt. 1963; a.1202/03) lacum et -am pro captura piscium. CHART. Pommerell. 13 in -a esocum. 26 p. 22,32. *al.* **4** *obstaculum viae, concaedes – Wegsperre, Verhau:* EPIST. Wibald. 470$^{in.}$ -as . . ., quas in angustis locis precisa arborum densitate fecerant. OTTO FRISING. gest. 1,21 p.35,27 arborum iactu et -a reditum negantibus (CHART. Stir. IV 539). *al.* **5** *angustiae, fauces (montium) – (Gebirgs-)Paß, Engpaß:* OTTO FRISING. gest. 2,40 p.147,31 mons . . . -am fecerat. RAHEW. gest. 3,20 p.190,29 castrum . . . super -am Veronensium situm. HIST. de exp. Frid. imp. p.77,32 triginta milia Turcorum in quadam arctissima -a convenerant. *al. v. et vol. I. p.636,25. in nom. propr.:* BURCH. URSB. chron. p.25,28 que *(itinera angusta)* Lombardi vocitare solent C-as Volerni. **6** *munitio aditus montium vel terminorum praecludens – Gebirgs- oder Grenzbefestigung:* HIST. de exp. Frid. imp. p.37,24 antiquas -as sancti Basilii in berfredis et propugnaculis renovando . . . communiverant. HIST. peregr. p.140,1 effractis . . . et succensis -arum repagulis. CHART. Burgenl. I 451 p.303,12 iuxta -am domini regis ustrov nuncupatam. *al. in nom. propr.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 11 in castrum, quod vocatur C-as. **7** *terminus, limes – Grenze:* LEG. Wisig. suppl. 3^{A} p.485,11 Galliae provinciae . . . intra -as. RUODLIEB IV 38 inter -as nostri vestrique gemellas. 74 extra -am fines regni dirimentem. **B** *de rebus ad circumcludendum aptis:* **1** *saepimentum, saepes – Einfriedung, Zaun (cf.* GLOSS. III 628,30 St.-S. -a pizunna; *de re v. K. S. Bader, Das mittelalterliche Dorf als Friedens- und Rechtsbereich. 1957. p.83sq.):* **a** *in univ.:* LEX Ribv. 47,1 si quis . . . in -a aliena traucum fecerit. EDICT. Roth. 358 quantum cum -a sua potest defendere. CHART. Rhen. med. I 135,23 p. 153,13 facit -am in agro perticas XII (135,62 f. . . . -am in curtem et in campo). DIPL. Conr. II. 200 p.269,5 -e . . . circa monasterium construantur. CHART. Rhen. med. II app. 13 p.363,25 -am fieri de vimine (p.363,27 de lapideo muro). *saepe. v. et p.703,11. meton. i. q. lignum saepis – Zaunholz:* GESTA Trud. cont. I 13,9 ex . . . silvis . . . veniebant -ae sufficienter. **b** *de ambitu pacis:* CHART. Port. 19 p.34,2 (privil. papae a.1177) ut infra -as locorum seu grangiarum vestrarum nullus violentiam . . . committere . . . audeat (CHART. Turic. 444 p.323,12. *al.*). CHART. Helv. arb. 135 p.211,27 refugientem . . . infra -as . . . monasterii capere. **2** *orbis murorum – Mauerring:* SALIMB. chron. p.194,25 fecerunt sibi foveam et palancatum, ut -am haberent. *v. et p.733,59.* **3** *funda (gemmarum) – (Edelstein-)Fassung:* ARNO REICHERSB. scut. p.1525^{A} *(per compar.)* dum . . . sanctitas tanquam margaritam pretiosam auri -a perornat. **4** *involucrum – Umhüllung:* ALBERT. M. animal. 1,365 organum gustus . . . ut esset protectum et -is cavernarum circumdatum. **C** *de rebus clausis:* **1** *pascua circumsaepta, cratis – Viehkoppel, Hürde, Gehege:* LEX Sal. Merov. 27,22 si . . . -am alienam deruperit. LEG. Wisig. 8,3,14$^{tit.}$ si . . . de -a (clu-, clausa, clusa *sim. var. l.*) . . . tollat *pecora.* LEX Baiuv. 14,3 si ipse dominus sepis . . . ex sua -a cum canibus . . . eicerit *animal. al.* **2** *area vel vinea circumsaepta – umzäuntes Grundstück, Weingarten (cf.* GLOSS. III 2,15 St.-S. cluasara piunte): EDICT. Roth. 29 si quis . . . pratum seu qualibet -a (-am *var. l.*) vindicanda homini prohibuerit. LEX Sal. Pipp. 10$^{tit.}$ de damno in messe vel . . . -a. CHART. Sangall. A 123 casa cum curte et cum omni -a. CHART. Ital. Ficker 17 p.22,38 tertio campo dicebat a clu-a de Cerone. DIPL. Otton. I. 336 p.452,45 -am unam de vinea, in qua est ęcclesia. ACTA imp. Stumpf 87 p.98,3 in domibus . . ., -is, vineis. CHART. Tirol. 946 p.7,14 mansum . . . et closuram do⟨m⟩nicam. CHART. Tirol. notar. I 571 de una -a terre aratorie posita in campo Trentino. REGISTR. Trident. IV p. 273,8 usque in terminum de cle-a Viviani. *saepe.* **3** *carcer – Gefängnis:* CHART. select. Keutgen 147 p.168,10 (a.1258) custodiri captivos . . . in -is. *in imag.:* HILDEG. div. op. 3,10,14 p.1016^{C} corpus . . . -a est, in qua anima clauditur. **4** *camera – geschlossener Raum, Gemach:* VITA Berth. Garst. 41 p.264,1 (ed. J. Lenzenweger. 1958) quem arripiens in -am sibi tunc aptam posuit *eqs.* **5** *cella (inclusi) – (Inklusen-)Zelle: v. p.733,62.* **5** *arca (clausa) – (geschlossener) Behälter:* CHART. episc. Wirz. I 435 p.511,26 (a.1279) ne . . . cistas vel alias -as habeant *pistores eqs.* *Pape*

clausus, -a, -um *v.* claudo. **clauva** *v.* 1. clava.

clavus, -i *m. script.* -ab(us): *p.705,5.49.*

I *instrumentum acutum metallicum vel ligneum ad affigendum aptum, paxillus, acus – Nagel, Pflock, Stift (cf.* GLOSS. I 540,24 St.-S. -um nagal. 608,54 -i stechun. *al.):* **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* WALTHARIUS 1294 usque ad -os infixa solo *hasta.* Bovo SITH. Bert. 16 ferreis circulis -isque artatur *scrinium.* THEOPH. sched. 3,3 lignum . . . -is ligneis affixum (COSMAS chron. 1,34 p.62,14). 3,15 in quibus *(ferris)* capitantur -i magni, mediocres et parvi. ANNAL. Aeg. a. 1106 (MGScript. XXX p. 11,16) tonitrus . . . aliquot -os de regis clipeo excussit. HILDEG. caus. 4 p.194,27 cum . . . -is de calibe factis. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.46,8 intromitte funem per foramen -i. ALBERT. M. veget. 6,17 *arbore* confixa . . . -is multis multum iuvatur ad fructum et

[Rudolph]

praecipue, si sint -i aurei. *saepe. v. et supra p.613,61sqq. in terminatione finium:* DIPL. Merov. I 2 p.4,22 -os et lapides subterfigere. p.4,26. *in praestatione:* REGISTR. abb. Werd. 8,1 p.249,8 (s. XII.$^{med.}$) ccc -os, rastrum *eqs. ibid. al.* **b** *de -is crucis:* PIRMIN. scar. 9 fixuras claborum (-orum *AC*). EPIST. Heinr. IV. 37 p.47,29 super crucem et dominicum -um . . . iuravit. *saepe. v. et supra p.613,68. inter reliquias:* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 9 unus de -is, qui . . . Christi articulos configebant. **c** *de -is vestigiorum ferreorum equorum (in praestatione):* CHART. select. Keutgen 126,103 (s. XII.) equorum ferramenta quatuor cum -is suis. ORD. canc. pap. 3,5,9 XVI ferros cum -is ad ferrandum equos. *al.* **d** *de -is tegularum:* FOLCUIN. Lob. 29 p.70,42 hoc *(obambulatorium)* . . . asseribus cum ferreis -is texit. GERHOH. Sim. p.256,25 tegularum. CHART. Rhen. med. II app. 15 p.411,16 ferrei tridentes . . . ad parandum -os tectorum. *al.* **2** *per compar., in imag., proverb.:* WOLFHARD. Waldb. 1,1 (prol.) ad memet -um retorquens imperitiae infirmitate languesco. 2,5 (3). EKKEH. IV. cas. 117$^{ex.}$ -um . . . legationi nostrae fixisti. EPIST. Hann. 80 p.129,31 ad expungendum conceptę suspicionis quasi -um. EGBERT. fec. rat. 1,534 verba viri docti stimulis et comparo -is. MAURUS urin. I p.18,23 tantus *est dolor*, quod videtur patienti -os infixos esse capiti. *al. v. et l. 55; cf. H. Walther, Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters. I. 1963. p.327. v. et ind.* **3** *alleg.:* HRABAN. univ. 21,12 p.566^{B} -i . . . mystice sanctorum praedicationes corda hominum transfigentes intelligi possunt. *adde:* VITA Norb. II 89 ista *gens (sc. Sclavorum)* ablato 'S' -orum acumine infidelitatis punctionem insinuans. **4** *in nomine Virduni civitatis:* BERTAR. gest. 1 urbis C-orum episcopus (HUGO FLAV. chron. 1 p.292,2. *v. et p.696,43).* **B** *latius:* **1** *gener.:* **a** *gubernaculum – Steuerruder (cf.* GLOSS. I 537,37 St.-S. -o stiurnagale. III 164,55 -us [-is *ABHE*] stiernagil. 369,64 -us rûder. *al.):* **α** *proprie:* DROGO Lew. 1,10 (MGScript. XV p.786,16; c. 1060/70) navis . . . -o . . . deducitur. **β** *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,243 corporis et mentis -um ratione gubernans. *al. (v. notam ed.).* THIOFR. Liutw. praef. p.2,3 (ed. W. Lampen, Coll. Franc. Neerl. III/6. 1936) -um regere et sancto spiritu cursum prosequente considere. *de regimine imperii vel ecclesiae:* THIETM. chron. 5 prol. 9 imperium longe spectat . . . *ductoris* -um. PETR. DAM. grat. 36 p.69,27 qui -um sagenae *(sc. ecclesiae)* regit *eqs.* **b** *cardo – Zapfen:* THEOPH. sched. 2,24 duos ferros . . . copulabis . . . et uno -o firmentur, ita ut possint claudi et aperiri. 3,9.30. **c** *obturamentum – Stöpsel:* MIRAC. Firm. 1,5 -o vasculi subtracto. **d** *manubrium – Handgriff:* WALTHARIUS 814 -um umbonis . . . retinere. **e** *?later – ?Barren:* COMPOS. Luc. I 8 argentum mundum sicut cl⟨a⟩bus (clobus *ci. Svennung*). **f** *?fasciculus – ?Bündel:* CHART. Rhen. med. I 135,29 (a.893) de lino clauns *(ed.; an leg.* -os *?)* III, de lino semine bacinum I. *ibid. iterum.* **2** *medic. i. q. tuberculum pedis (verrucae simile) – (warzenähnliche) Geschwulst, Hühnerauge:* DYNAMID. Hippocr. 1,57 ad -os. BRUNUS LONG. chirurg. 2,14 -us est caro callosa, dura atque rotunda similis -o. *v. et p. 665,29.*

II *virga, ora – Streifen, Saum:* LEG. Wisig. 3,5,6 ut . . . replicatos abintus -os suis tunicis insuant *viduae.* BONIF. epist. 78 p.170,13 ornamenta vestium . . . latissimis -is vermium marginibus clavata.

III *per confusionem:* **A** *c.* clavis: **1** *instrumentum claustris aperiendis aptum – Schlüssel:* GLOSS. I 387,27 St.-S. -um . . . sluzzil. II 69,55. **2** *claustrum – Schloß:* GLOSS. II 519,39 St.-S. -um sloz. **B** *c.* clava: *fustis una ex parte crassior exsistens – Keule:* ALCUIN. carm. 4,46 Herculeo sevus claro *(ed. vix recte; leg. vid.* -o) ferit ille, caveto. *v. et p. 686,68.*

claxendix (gl-, -ase-, -dex), -icis *f.* **1** *concha – Muschel:* GLOSS. III 235,74 St.-S. -x conca muschel. **2** *horologium solarium (scutellae simile) – (schalenförmige) Sonnenuhr:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,184 a prima clas-is umbra *(v. notam ed.).* **3** *turris campanarum vel summa pars eius – (oberster Teil des) Glockenturm(es):* MIRAC. Bert. 3 p. 510,44 tristegum . . . trium tripodum ordinibus factum fuerat excepta summa -e (-ae *1*). p. 510,46 tabulatae . . . -is. **4** *theca hastae – Lanzenhülle:* GLOSS. IV 239,16 St.-S. -x (gl-ex *var. l.)* sperfôter. *al.* *Rudolph*

***clea** *v.* *claia. ***clebia** *v.* *dobula. **clebo** *v.* glebo.
clebsedra *v.* clepsydra. **clecon** *v.* glechon.
***cleda** *v.* *cleta. ***clees** *v.* *cleos. ***cleffal** *v.* *celfal.
***cleinodium** *v.* *clenodium. ***clem** *v.* *glinodes.

clematis (clim-), -idos *vel* **clematida,** -ae *f.* (κλη-ματίς) *script.* limaces: *l.13. metr.* -mā-: *l.19.*

1 *vitis silvestris – Waldrebe:* **a** *Clematis vitalba (L.) – Echte Waldrebe:* GLOSS. III 543,3 St.-S. limaces slinccol. **b** *Clematis flammula (L.) – Brennende Waldrebe:* MAPPAE CLAVIC. 266 stupium et picem et cli-am . . . tere subtiliter. 269 stupii libram I, cli-a libram I, pice condita libram I. 272 cli-os *(cf.* 278 compositio cli-os. *ibid. al.).* **2** *Aristolochia clematitis (L.) – Osterluzeiart:* ODO MAGD. herb. 1398 tertia *species aristolochiae* -is Graeco sermone vocatur.

clemens, -entis. *script.:* clęm-: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,87. -mm-: *l.64. compar.* -cior: *l.40.*

I *strictius i. q. mitis, benevolus, mansuetus – mild, wohlwollend, gütig:* **A** *de anim.:* **1** *de rege, imperatore sim. i. q. humanus, benignus – huldreich, mild(tätig):* **a** *in allocutione vel vice epitheti honorifici (plerumque superl.):* LEG. Wisig. 12,2,17 -issimo hac serenissimo domino nostro Recessvindo regi (CONC. Karol. 19^{D} p.141,21 -issimum semperque inclytum domnum Carolum regem. RIMB. Anscar. 22 p.47,8 -issimi domini et senioris nostri, Hludowici regis. *al.*). TRAD. Frising. 166^{a} p.162,24 -issimus atque christianissimus magnus rex Karolus (WALAHFR. carm. 71,1 r. pie, r. -s. *saepe. v. et p.708,65*). CAND. FULD. Eigil. I 11 -issime imperator. RIMB. Anscar. 9 p.30,23 -issimo caesari. 14 -issimus augustus. NOTKER. BALB. gest. 1,11 -issimus Karolus. *al.* **b** *usu communi:* WALAHFR. imag. Tetr. prol. 14 p.379 *(ad imperatricem)* haec mea -s percipe scripta. WIDUK. gest. 2,3 p.69,3 rex . . . Heinricus, cum esset satis severus extraneis, . . . erat -s civibus. THIETM. chron. 4,49 non fuit ullus largior ac per omnia -cior illo. RUODLIEB V 282 rex ait: 'eloquere, -e potiris ad id me'. BENZO ad Heinr. 5,2 p. 649,47 quod hora dat tibi presens, utere prudens, utere -s. *al.* **2** *de Deo, Christo (de sanctis: l.51sq.) i. q. propitius, misericors – gnädig, barmherzig (cf.* GLOSS. I 67,40 St.-S. -s kanadic. *al.):* ALDH. virg. II 394 salvator. 1764 defensor egentum. EXPOS. miss. 24 'te igitur, -issime pater'; . . . -s dicitur quasi clara mens sive abundans, et '-issime' *eqs.* HRABAN. carm. 23,9 te . . . -s conservet *Christus.* epist. 42 p.481,25 -issimus omnium seculorum iudex. GODESC. SAXO conf. p. 55,3 rex omnipotens et incomparabiliter -s. HROTSV. Bas. 173 sancte Dei, -s nobis succurre misellis. Theoph. 192 quo -s animam precibus solvat perituram *Maria.* THIETM. chron. 6 prol. 12 inclite rex regum, . . . -s Heinricum de caelis respice. *persaepe.* **3** *usu vario:* HUGEB. Wynneb. 7 p.112,16 ille, qui prius zelo rigoris ardebat, postea -s laeniter laxando mitialiter demulcebat. WALAHFR. Mamm. 5,18 -s o praeses, obaudi. carm. 18,28 quae *(peculia)* pater . . . -s . . . reliquit. COD. Udalr. 79,1 nomen habes C-s; sed -s non potes esse. *v. et p.707,54. vice nom. propr. vel cognomenti:* LIUTG. Greg. 10 sanctus Willibrordus cognomento C-s archiepiscopus. OTTO FRISING. gest. 1,1 p.13,27 Gwibertus . . . C-s vel potius Demens vocatus. *al. v. et l.58. cf. p.707,54.* **B** *de rebus:* LEG. Wisig. 3,5,7 patrie nostre -i pietate consulimus. COD. Karol. 86 per vestram clemm-issimam regalem preceptionem. WALAHFR. carm. 9,1,5 suscipe . . . -i corde libellum. DIPL. Loth. I. 19 p.89,8 (ed. Th. Schieffer. 1966) pro stabilitate totius ⟨imper⟩ii nostri a Deo nobis concessi et ⟨eiu⟩s -issima miseratione iugiter conservandi *(sim.* DIPL. Ludow. Germ. 63 p.87,16. *saepe).* HROTSV. Cal. 9,19 expaveo tui benignam clementiam et -em patientiam. ANSELM. LUC. c. Wibert. (MG Lib. Lit. I p.525,32) ut -iore hac via eriperet occidendi facultatem *Moyses. al.*

[Antony]

II *latius:* **A** *lenis, mediocris – sanft, gering:* BERNOLD. WAT. chron. 2 paulatim succrescente tumulo -i proceritate mons gignitur. **B** *invalidus – schwach:* ANSELM. GEMBL. chron. a. 1117 p. 376,21 terremotus accidit, alias -ior, alias validior (a. 1121 p. 378,4). **C** *facilis – leicht:* RAHEW. gest. 3,20 p. 191,3 -iorem aditum veniendi et redeundi invenire.

adv. **clementer.** *script.* climento: *l. 37. compar. pro positivo: l. 18. 22. 45. 49. al.*

1 *strictius (plerumque de clementia Dei vel regis, imperatoris sim.) i. q. mite, benigne, humane – mild, wohlwollend, gnädig, huldvoll:* **a** *in univ.:* HUGEB. Wynneb. 6 pietatem conpassionis -r custodivit in corde *abbas.* CHART. Rhen. med. I 97 quo ęterna vestri memoria . . . digne ac -issime celebretur. DIPL. Arnulfi 3 p. 6,39 si servorum Dei petitionibus . . . -r annuere ac pię prospicere volumus *(sim.* DIPL. Ludow. Inf. 23 si fidelium nostrorum petitionibus . . . -r annuimus. *saepe).* HROTSV. gest. 62 Christus . . . tironem refovendo suum -ius . . . ipsi dona dedit . . . sophiae. WIDUK. gest. 1,9 p. 10,16 populus . . . a seniore suo humane -rque tractatus. THANGM. Bernw. 34 imperatore -r apud apostolicum episcopi causam prosequente. CHART. Raitenh. 335 p. 268,16 quod . . . divina clementia -ius nostrum regnum stabiliat (345.355). *persaepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *benefice, large – wohltätig, mildtätig:* DIPL. Heinr. II. 90 si erga loca divinis cultibus mancipata -r cogitemus. THANGM. Bernw. 36 p. 774,17 gratatus est pro cunctis, in quibus -r pro sua aecclesia laborastis. *al.* **β** *misericorditer – barmherzig:* ALDH. virg. II 2825 -r veniam tribuens peccata remittat *Christus.* GODESC. SAXO theol. 6,16 p. 160,8 adiuvante -r Dei gratia. THIETM. chron. 8,16 ut . . . me . . . post purgationem diram -r eripiat *Deus. al.* **γ** *indulgenter, liberaliter – nachsichtig, großzügig:* ALDH. virg. I 22 p. 252,20 priscae legis licentia nuptiales thalamorum copulas . . . -r indulsit. WIDUK. gest. 2,13 in gratiam -r recipitur et honori pristino redditur. BERTH. (?) annal. a. 1066 ordinatos . . . a symoniacis . . . nimium -r tractavit. *al.* **δ** *comiter – freundlich:* VITA Lamb. Traiect. 24 (MGMer. VI p. 377,1) cli-o (-r *var. l.*) cum eo loquere. CAND. FULD. Eigil. I 4 quibus *(fratribus)* sane -r susceptis electionem concessit *imperator* (THIETM. chron. 4,69 cum . . . -r susciperetur *Gunterius. al.*). WALTH. SPIR. Christoph. I 14 puellis extensa manu surgendi auxilium -r exhibuit. **ε** *leniter – sanft:* ALDH. virg. I 27 p. 262,13 pulchrae visionis oromate somno sopitus -r solatur. 58 p. 318,10 qui malunt neglegenter dissimulari quam -r increpari. HROTSV. Pel. 7 fac . . . supero de rore rigari pectoris obscurum iam mis -ius antrum. *al.* **2** *latius i. q. modice, leviter – leicht, schwach:* HROTSV. Pafn. 12,5 o utinam mererer . . . saltim -ius exuri mitiori igne. STEPH. COL. Maurin. 13 (9) dum civitati appropiat, -ius egrotat.

clementia (-cia), -ae *f. script.:* clae-, clęm-: *p. 708,16. 41.45. al.* clim-: *p. 708,34. adde* DIPL. Merov. I 51. *al.*

I *latius:* **A** *in univ. i. q. mansuetudo, benevolentia – Milde, Wohlwollen (cf.* GLOSS. II 473,63 St.-S. -a gilahsini): **1** *gener.:* ALDH. virg. II 525 Roma sacerdotem clementem . . . edidit . . ., cui dat -a nomen. BEDA hist. eccl. 3,17 p. 161,24 pauperes recreandi vel defendendi -am. HROTSV. lib. 1 praef. 7 prona favente -a regiae indolis Gerbergae. WIPO prov. 31 iudicis sententiam oportet sequi -am. *al.* **2** *philos.:* ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,19 cui *(temperantiae)* accidunt continentia, -a, modestia *(ex Cic. inv. 2,164).* ALBERT. M. bon. 334 p. 187,35 videtur, quod -a sit pars iustitiae. 335 p. 187,36 -a est pars temperantiae. *ibid. al.* **B** *c. colore quodam i. q. beneficentia, beneficium – Wohltätigkeit, Wohltat:* CAND. FULD. Eigil. I praef. Hluduici serenissimi augusti -am circa nos factam. THIETM. chron. 6,79 epistolam de aecclesiae detrimento meae inscriptam et regis -am ammonentem. WIPO tetral. 309 quod gratis dabitur, -a iure vocatur. CHART. Raitenh. 356 p. 287,20 libertates ac gracias monasterio . . . per -am Romanorum pontificum . . . factas. *oblatio extraordinaria – Spende:* DIPL. Otton. I. 314 p. 428,21 uti . . . monachi . . . ęstivo tempore . . . vini vel potus -a reficerentur.

II *strictius i. q. pietas, humanitas, benignitas, misericordia – Gnade, Huld, Güte, Barmherzigkeit (cf.* GLOSS. III 231,51 St.-S. -a gnada): **A** *proprie:* **1** *spectat ad regem, imperatorem sim.:* ALCUIN. epist. 123 p. 180,33 quia -a regis omnium hominum . . . excellere decet consuetudines. DIPL. Arnulfi 132 p. 198,32 nos . . . cordis tacti -cia. POETA SAXO 2,206 cuius *(regis)* -a nulli reddiderat dignam . . . poenam. WIDUK. gest. 1 praef. nostra . . . humilitas presumit de proxima sceptris semper -a, quia *eqs.* THIETM. chron. 6,54 pro quantitate ineffabilis -ae vestrimet *(sc. regis). saepe.* **2** *spectat ad Deum (ad sanctos: l. 16. 19):* **a** *in univ.:* CHART. Fuld. B 11 (a. 751) caso fragilitatis vel divina -a donamus . . . arealem (WETT. Gall. 28 p. 272,3 d. -a ductrice. RIMB. Anscar. 19 p. 44,7 divinae commendatus -ae . . . obiit. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,27 d. sanctique Christofori opitulante clę-a. *saepe*). WALAHFR. Wett. 276 intentas formate preces, -a magna est. DIPL. Arnulfi 129 p. 193,4 Dei omnipotentis -am ob hoc super nos largius coruscare confidimus. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 401,36 ut . . . -am sanctae Dei genitricis Mariae . . . flagitaret. WIPO prov. 50 ubi est vera penitentia, ibi Dei -a. OTLOH. prov. O 46 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) optima re, id est -a Dei, pessime abutimur. *persaepe.* **b** *c. colore quodam i. q. actus quidam Dei clementis – gnädige Fügung Gottes:* ALDH. virg. I 36 p. 283, 11 istinc eundi tragoediam et illinc redeundi -am . . . spectatoribus . . . patefecit. DIPL. Ludow. Germ. 102 p. 147,37 eius . . . parere praeceptis, cuius -a praelati sumus. THANGM. Bernw. 27 p. 771,9 rebus . . . Dei -a ad votum cedentibus. *al. expressius i. q. auxilium – Hilfe:* WALAHFR. Wett. 237 divina cito advenit -a cursu. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 417,6 Otto cum Dei -a liberatus a Sclavis. **B** *meton. in formulis:* **1** *de hominibus in titulo vel allocutione:* **a** *de rege, imperatore sim.:* DIPL. Merov. I 19 p. 19,44 oportit cli-ciae principali *eqs. (cf.* CAPIT. reg. Franc. 28 p. 75,22 -a . . . regis . . . episcopo gratiam suam contulit. LEO III. epist. 9 p. 101,7 ad vestram imperialem -am. WETT. Gall. 2 p. 258,9 regalis -ae allocutione vocantur. CONC. Karol. 53 p. 689,20 pii . . . augusti -am . . . adii. *saepe).* DIPL. Loth. II. 1 (ed. Th. Schieffer. 1966) peciit -ciam excellentie nostre *(cf.* 29 adiit maiestatis nostrae -am. *saepe).* EPIST. Froth. 14 auribus clae-cie vestrae . . . innotescere. EPIST. pont. Rom. sel. II B 6 p. 588,7 ut festivitatis insigne . . . vestrę destinaremus -ę. *persaepe.* **b** *de papa, episcopo sim.:* ALDH. carm. eccl. 3,26 cuius *(regis)* in adventu gaudet -a Romae. EPIST. Froth. 13 his . . . clae-ciae vestrae *(sc. archicapellani)* suggestis. PASS. Quir. Teg. 8 p. 14,6 Utonem . . . ad eius *(papae)* -am direxerunt. CHART. Brixin. 110 (a. 1244) supplicans ⟨clemen⟩tie nostre *(sc. electi Brixinensis). al.* **2** *de Deo, Christo:* **a** *gener.:* WALAHFR. Blaithm. 110 magna Dei -a servum consociare suum . . . super astra maniplis disposuit. HRABAN. epist. 23 p. 430,10 veniam delictorum . . . apud divinam -am accipere (WALTH. SPIR. Christoph. I 9 perfectissimum divinę -ę famulum. VITA Heinr. IV. 4 p. 19,17 ordinante desuper divina -a. *persaepe. cf.* BEDA hist. eccl. praef. p. 8,12 apud supernam -am . . . intervenire. WIDUK. gest. 2,36 p. 96,3 *Ottonem et Heinricum* summa -a mundo ad delicias . . . destinavit. *al.*). RIMB. Anscar. 18 p. 38,23 divinae . . . maiestatis -a hoc nequaquam inultum abire passa est. VITA Corb. 38 innumerabilia Dei omnipotentis -a . . . operari dignatus est multorum sanitatuum miracula. CARM. de Frid. I. imp. 892 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) orantem . . . exaudit summi -a patris. *persaepe.* **b** *publ. in intitulationibus:* DIPL. Ludow. Germ. 68 p. 95,40 Hludouuicus divina favente -a rex (DIPL. Karlom. [II.] 5. DIPL. Karoli III. 2. DIPL. Conr. II. 63 Churadus d. f. -a . . . clementissimus r. DIPL. Heinr. III. 1.21. CHART. Brixin. 55 [dipl. Frid. II.]. *persaepe. cf.* DIPL. Ludow. Germ. 148 d. praeveniente -a r. DIPL. Arnulfi 64 d. annuente -a r. DIPL. Otton. I. 13 r. d. opitulante -cia. 45 d. ordinante -a r. 76 d. -a r. 105 d. providente -a r. *saepe*).

clemes *v.* cheme.

*?**clemios** *subst.* (*orig. inc., ni subest* cleonium) *herba quaedam, fort. i. q. helenium – eine Pflanze, viell.:* *Alant:*

[Antony]

ANTIDOT. Glasg. p.101,34 recipit autem hec: -os dr. I s, croci dr. IIII.

clenicus *v.* clinicus.

***clenodium**, -i *n. (f.* -a: *l.22)* (*theod. vet.* kleinōt) *script.:* xe-: *l.29.* clein-: *l.15.20.*

I *res pretiosa, res cara – Kleinod, Wertgegenstand, Kostbarkeit:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* CATAL. thes. Germ. I 129,8 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a.1034/51) cruces duas argenteas et quam plura alia -a. CONST. II 42,3 quicquid . . . in auro et in gemmis et -is habemus. ALBERT. STAD. annal. a.1225 rex Danorum XLV marcarum milibus se redemit exceptis -is. GESTA Trev. cont. IV 2 p.392,37 -um illud eximium . . ., videlicet tabulam electrinam mirifici operis cum reliquiis retro contentis. CHRON. Worm. p.180,24 episcopus . . . sua pecunia magna et suis clei-is . . . has sentencias sepius liberavit. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *de ornatu muliebri:* CAES. HEIST. Elis. I 13 p.361,35 cum non haberet pecuniam, pauperculis mulieribus pepla et alia -a serica dedit *Elisabeth.* 21 p.369,31 anulos aureos et pepla serica et alia sua clei -a vendere. CHART. Babenb. 232 p.47,38 vestes illas et -a, que attulit ad maritum. CHRON. Worm. p.186,26 predata fuit *regina* omni -a. **b** *de lenocinio:* CHART. episc. Hild. II 583 (a.1240) tecgmina non habeant colorata *sorores* nec -a faciant secularia, que vanitatem aliquam vel levitatem ostendant. **B** *latius:* **1** *munus, xenium – Ehrengabe, Gastgeschenk:* LEGENDA Bonif. 5 (ZNiedersachs. 1882. p.27,23; s. XII.) sumtis litteris promotivis et -is copiosis . . . iter veniendi Romam arripuit. CHART. Brand. B I 139 referentes immensas grates vestrae dilectioni . . . de xe-is nobis transmissis. ANNAL. Basil. a.1277 p.201,35 lingua eius *(serpentis)* . . . datur regi Rudolpho pro -o. *al.* **2** *donum – Geschenk:* CAES. HEIST. mirac. I 3,6 p.116,11 diabolus . . . coepit illam verbis amatoriis sollicitare, -a offerre. *ibid. al.*

II *res levis, munusculum – Kleinigkeit, wertloses Zeug:* CAES. HEIST. Elis. I 12 p.361,7 puerulis . . . olliculas, anulos vitreos et alia huiusmodi -a . . . emit et detulit. STATUT. ord. Teut. p.105,5 sellam vel alia -a dare potest *marschalcus,* ubi poposcerit utilitas evidens et honesta.

1. cleo, -evi, -ere. **1** *servire – dienen:* ERMENR. ad Grim. 15 p.549,27sqq. '-o', id est servio, '-vi' facit, unde 'cliens' servitor et 'clientela' servitium vel, ut alii volunt, '-o' grece latine dicitur fleo. **2** *deservire, firmare – fördern, verstärken:* ANON. mus. Sowa 6 p.129,21 instrumentorum -at huic *(sc. organicae voci)* vox cassa sonorum.

2. *cleo, -ere. (κλαίειν) *flere – weinen: v. l.42.*

***cleon** *subst.* (Κλέων) *collyrium a Cleone quodam inventum – von einem Kleon erfundene Salbe:* PAUL. AEGIN. cur. 99 p.62,8 purgata . . . ulcera bene natum est -on *(3,22,21* ὁ Κλέων) cicatricare. *cf. l.53 et ThLL. Onom. II. p.490,5.*

***cleos** (clees) *subst.* (κλέος) *gloria – Ruhm:* ALPHITA I p.284,44 clees (-os *var. l.*), id est gloria, inde collirium cleonos, id est gloriosum.

clepeus *v.* clipeus.

clepo, -psi, -ere. (*cf.* κλέπτειν) **1** *strictius i. q. furari – stehlen* (*cf.* GLOSS. III 226,33 St.-S. -o stêlon): **a** *obi. res vel absol. i. q. rapere, subducere – rauben, entwenden:* THEODULF. carm. 28,920 hic male mentitur, hic rapit atque -it. 29,9 qui -it arte bovem, . . . restituat quinum. GESTA Camer. 2,4 p.456,47 ne ipsi quidem rectores . . ., quin raperent, -rent, detraherent, fraudulentiae tecnam declinaverant. BENZO ad Heinr. 3,7 p.624,36 quod nobis adquisistis . . ., -it illud Annas Agrippinita. **b** *obi. homines i. q. compilare – bestehlen:* AETHICUS ISTER 80 p.61,6 suos uliginosos -ere ignaros sodales. **2** *latius:* **a** *clam adire – heimlich aufsuchen:* CONR. FAB. Gall. 31 p.222,11 mox timor irrepsit, vix aulicus abdita -psit. **b** *celare, tegere – verbergen, schützen (cf. Isid. orig. 18,12,1):* CHRON. Pol. 3,23 p.151,26 clipei paucos de Bohemis accedentes ibi -unt.

subst. **clepens**, -entis *m.* *fur – Dieb:* THEODULF. carm. 29,32 iubent . . . vincula collo a trabe sublimi ferre -is onus.

cleps *m.* (κλέψ) *fur – Dieb:* HRABAN. carm. 39,42,6 sontem sibi subdidit, quem -s ipse *(sc. diabolus)* non condidit.

clepsydra (-sid-), -ae *f.* (κλεψύδρα) *script.:* cylip-: CARM. Cent. 76$^{tit.}$. clip-: *l.8.* clys-: REGINO chron. a. 807 p.66,42 *cod. A 2.* clebs-: GLOSS. III 639,49 St.-S. clebsedra. -edra: *l.5.9.20.22.24.* -sdra: *l.10.*

1 *horologium aquatile – Wasseruhr* (*cf.* GLOSS. IV 114,3 St.-S. clipsidra orlei): ANNAL. regni Franc. a.807 p.123,31 in quo *(horologio)* . . . horarum cursus ad -idram (-edram, -sdram *var. l.*) vertebatur. GERB. epist. math. I 8 p.40,7 ut . . . propria horologia componere possis, cum agnoveris quantitatem solsticialium dierum ex -is. CATAL. thes. Germ. I 77,5 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -idrę II, e quibus I aurea. *al.* ALBERT. M. cael. 2,4,4 p.185,29 (ed. P. Hoßfeld. 1971) in -a, in quam immissa aqua gravis retinetur, cum aer cedere non potest. phys. 4,2,1 p.273^{a},20 in -is (*p.213^{a},27* κλεψύδραις), quae sunt instrumenta furantia aquas; quia κλέπτω est verbum Graecum, quod idem est quod furari, et ὕδωρ est aqua. **2** *epistomium, cantharus – Faßhahn, Spund, Trichter* (*cf.* GLOSS. III 700,8 St.-S. -a trahter. IV 184,16 -edra zaph): CAES. HEIST. mirac. II 1,37 apparuit bufo maximus, qui ore hyans stillas -edre recipiebat. **3** *per confusionem (c.* exedra *sim.) i. q. recessus – Hinterzimmer:* GLOSS. IV 231^{4} St.-S. -edra secretus locus in quaque domo.

cleptes (-us), *acc.* -em *m.* (κλέπτης) *fur – Dieb* (*cf.* GLOSS. IV 114,1 St.-S. -us tiup): IOH. SCOT. (?) carm. 10,1 hic iacet Hincmarus -es vehementer avarus. HERIG. Ursm. 1,99 -em converterat ille ferocem. VITA Landel. 168 -es Maurosus invadit, fur truculentus. *v. et p.726,48.*

***cleptim** *adv. furtim, clam – verstohlen, heimlich:* ERMENT. Philib. 1,82 (MGScript. XV p.300,54; a.838/63) -m ex plumbo beati confessoris . . . subripuerunt partem. CARM. Cent. 108,13 inhiantes illius *(mortalis vitae)* discurrere -m. THIOFR. flor. 2,2 p.341^{C} fur . . . cum vervece, quem . . . -m involavit. *al.*

clepto, -are. *(sibimet ipsi) furari – (sich ab-)stehlen:* AEDILV. carm. 7,17 alius . . . noctibus in furvis tempus sapienter et horas -at. *v. et l.17.*

subst. **cleptans**, -antis *m.* *fur – Dieb:* CARM. de Nyn. 210 Christi . . . sacerdos quosdam -es vincit virtute superna.

cleptus *v.* cleptes. **clera** *v.* hedera. *Antony*

clericalis, -e. *metr.* clĕ-: *l.61.*

I *adi.:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *qui clericorum est – den Geistlichen (zu)gehörig, zustehend, gemäß, Kleriker-:* **α** *de rebus clericorum propriis:* CONC. Merov. p.128,6 ab omni officio -i. CONC. Karol. 22^{C},7 -i vestitu (*cf.* VITA Leb. 6 p.794,1 habitu. COSMAS chron. 2,16 p.107,32 tunicam. *al.*). NICOL. I. epist. 79 p.421,31 communione. IOH. NEAP. Ian. 7 p.875^{F} -em (clericatum *var. l.*) verticem eius vidit . . . fundere flammam. REGIN. hymn. 10,2 (AnalBoll. 49. 1931. p.364) -es omnes gradus *eqs.* GESTA Camer. 1,89 -em et . . . regularem . . . ludum. COSMAS chron. 2,22 p.114,2 tonsuram. CHRON. Merseb. 4 p.173,5 vitae. CHART. Berg. Magd. 45 -is vel laicalis manus. ORD. coron. imp. 17,23 mitram -em *(de re v. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. I. 1954. p.85sq.).* CHART. Westph. IV 265 p.172,38 universo clero et religiosis privilegio -i gaudentibus. CHART. Xant. 200 p.134,32 prebendas. CHART. Turic. 1321 honor et libertas . . . -is. SALIMB. chron. p.3,14 -i cingulo militabat. *al.* **β** *de coetu sim.:* CONC. Karol. 39^{A},113 -is ordo (SEDUL. SCOT. carm. 2,45,18 o coronate -is o. RUP. TUIT. alterc. [PL 170, 541^{A}] hi, qui utriusque ordinis, id est -is et monachici, sunt. CARM. Bur. B 8,3,1 iacet o. -is in respectu laicalis. *al.*). **b** *ad clerum pertinens – zum geistlichen Stand gehörig:* DIPL. Otton. III. 89 persona . . . -is aut laicalis. **2** *spec.:* **a** *qui clericorum saecularium q. d. est – Weltgeistlichen (zu)gehörig, Weltkleriker-:* **α** *de rebus clericorum saecularium propriis:* ALDH. virg. I 38 p.288,5 non modo in -i gradu constitutos, sed etiam monachica professione fungentes (*cf.* OTLOH. Wolfk. 8 aut -e vel monachile coenobium. GERHOH. aedif. 28 p.1269^{A} absque vestimento -i . . . monachilem habitum gerere *eqs.* CHART. archiep. Magd. 247 p.

310,26 ecclesiam . . . ex -i ordine in monasticam religionem . . . transmutavit). *al. v. et vol. I. p.1485,10.* β *de coetu sim.:* HRABAN. inst. cler. 1,2 p.7,5 ordo -is (clericorum *D*). OTTO FRISING. chron. 7,9 p.321,1 tam in monastico quam -i ordine (CONST. II 8,5). CHART. Rhen. med. II 222 p.261,33 militię. **b** *quae canonissa est – die eine Stiftsdame ist:* SIGEB. GEMBL. chron. a.820 clericorum et -ium sanctimonialium regulae constitutae sunt. **B** *latius i. qui litteratorum, eruditorum hominum est – Gelehrten, Gebildeten (zu)gehörig:* CHART. Babenb. 232,115 (c. 1276) volentes -i studio provideri, per quod discatur prudencia et informetur ruditas puerilis, volumus, ut cives scolasticum instituant *eqs.*

II *subst.:* **A** *masc.: clericus – Geistlicher, Kleriker:* ANAST. BIBL. epist. 5 p.407,32 Photium . . . nullius -is ordine (ordinis *var. l.*) dignum . . . censuisse. **B** *neutr.: quod clericorum est – das den Geistlichen Gemäße, Zustehende, Obliegende:* FOLCUIN. Lob. 12 p.60,35 nil sibi -e praeter tonsuram praeferens. EPIST. Ratisb. 10 p.327,2 ne, cum -ia tractantur, seculares admittantur. p.328,36 -ia secularibus admiscere. ANNAL. Aeg. a.1115 (MGScript. XXX p.11,42) cessabant -ia (-ia . . . officia EKKEH. URAUG. chron. a.1116 p. 252,27).

adv. ***clericaliter. 1** *ut decet clericos – Geistlichen gemäß:* GERHOH. aedif. 51 (162) p.193,11 si eum *(clerum)* videat *monachus* -r incedere. **2** *respectu clericorum – hinsichtlich der Geistlichen:* WOLFHER. Godeh. I 24 p.185,19 qui *(Heinricus)* . . . aecclesiam vigilantissima cura . . . tam -r quam et populariter gubernavit.

***clericatura,** -ae *f. ordo, munus clericorum – geistlicher Stand, geistliches Amt:* CHART. Gosl. II 116 (a.1266) habitum laycalem . . . postponendo ad -am redibimus et manebimus clericus *eqs.* CHART. Westph. VII 1312 si *filius* incesserit ut clericus et in -a duxerit permanendum *eqs.*

1. clericatus, -us *m. script.* -rec-: CHRON. Fred. 4,82. *form.: gen. sg.* -i: *l.42.44.46.64.68. abl. sg.* -o: *l.49sq. interpr.:* RUP. TUIT. ad Ever. (PL 170,543^{B}) -us, id est sortitio.

1 *strictius i. q. ordo, munus clericorum – geistlicher Stand, geistliches Amt:* **a** *gener.:* CONC. Merov. p.4,5 ut nullus saecularium ad -us officium praesumatur, nisi *eqs.* (LEX Raet. Cur. 16,1,4 [ed. E. Meyer-Marthaler. 1959] si . . . o. -i demiserit. CHRON. Merseb. 4 p.173,9 -us sui o. claruit *eqs. al.*). p.78,20 ad ullum -us honorem (VITA Bav. I 4. *al.*). CHRON. Fred. 3,74 Meroveum honus tonsorare -i (-us *var. l.*) . . . fecit *eqs.* (VITA Sulp. 1 [MGMer. IV p.372,11] suscepit -i onus. VITA Austrig. 5 [MGMer. IV p.195,8] ad -i [-us *var. l.*] h. venire. *al.*). CONC. Merov. p.209,19 ad -o (-um *var. l.*) conversi. FORM. Marculfi 1,19 (ed. A. Uddholm. 1962) preceptum de -um (-o *A2*, -u *B*). PAUL. DIAC. Rom. 15,7 in -u (-o *V*) . . . vixit. CONST. Constant. 254 (ed. H. Fuhrmann. 1968) super coronam -us, quam gerit *papa* ad gloriam beati Petri *eqs.* HADR. II. epist. 40 p.756,27 nisi forte quis totius -us, immo totius nomine christianitatis . . . carere voluerit. VITA Gamalb. 10 (3) eodem die, quo accessit ad -um, suscipere meruit omnes ordines ecclesiasticos. ALBERT. METT. div. temp. 2,22 relicta religione -us. RUP. TUIT. alterc. (PL 170,539^{C}) -us non scientia litterarum, non tonsura vel habitus tuus, sed altaris est officium. p.539^{D} tibi . . . haec opposita videntur, scilicet monachatus et -us *eqs.* ARNOLD. LUB. chron. 5,7 p.182,38 filius comitis . . ., quem dux . . . de -u ad militiam transtulerat, quia patri unicus fuerat. *al.* **b** *spec.:* **α** *de inferioris gradus clericis (hic illic de mero clericorum statu ut vid.):* VITA Gaug. 4 (MGMer. III p.653,11) cum . . . pontifex cognovisset, quod cum . . . devotione -i (-us *2a.b*) officium suscepisset . . .; ei officium diaconati . . . tradere destinaret (ALTFR. Liutg. 1,5 qui . . . -us acceperunt o.; horum . . . iunior non pervenit ad gradum *eqs.*). VITA Elig. 2,2 p.695, 22 non . . . prius sacerdotem consecrari, nisi sub normula -i (-us *var. l.*) aliqua temporis curricula exigeret. FORM. extrav. II 20 p.563,9 presbytero vel diacono seu subdiacono . . ., quem . . . de ordine -us ad illum proveximus gradum (p.563,24). RATHER. epist. 16 p.86,13sq. pone . . . quemlibet . . . bigamum ante -um, . . . in -u extitisse lascivum, inde post sacerdotium multinubum. THIETM. chron. 7,38 in -u (clericali ordine CHRON. Thietm.) educatus ad diaconatus gradum pervenit. *al.* β *de clericis saecularibus q. d. (spectat ad officium clericale monacho collatum: l.9):* VITAE abb. Acaun. 8 (MG Mer. VII p.334,13) dum -us officio fungeretur, qualiter . . . occulte monachi actos impleverit *eqs.* (BEDA hist. eccl. 5,21 p.343,13 vel m. votum vel gradum -us habentes. CAPIT. reg. Franc. 22,27 monachus, si ad -um proveatur. *al.*). CHART. Traiect. 506 p.452,9 (a.1181) religiosis filiis ecclesiarum, tum sub monachatu, tum sub -u veneranda professione philosophantibus *eqs.* (CHART. Turic. 867 p.328,20 renunciantes . . . privilegio -us et monachatus). *al.* γ *de canonicis:* CAPIT. reg. Franc. 22,73 qui ad -um accedunt, quod nos nominamus canonicam vitam. *cf. l.11.* δ *de monachis:* VITA Lamb. Font. 1 (MGMer. V p.608,17; c. 811) -us suscepit habitum. BERTH. (?) annal. praef. p. 267,25 ante et post -um susceptum *eqs. al. adde:* VITA Leod. 18 (MGMer. V p.299,13) -um abiciens, ad mulierem . . . post sacrum velamen rediens. **2** *latius:* **a** *officium ecclesiasticum – kirchliche Stellung, Stelle:* CONC. Karol. 61 app. 1 p.799,23 si offensus clericus post . . . satisfactionem suum debitum -um recuperat. ANDR. STRUM. Ariald. 14 duo . . . clerici olim signum -us in ecclesiam quandam . . . sumpserant, quorum tamen nemo ipsius beneficio perfrui posset, donec . . . ecclesiae sacerdos minime obisset. **b** *actus, quo aliquis clericus fit – Aufnahme in den geistlichen Stand:* IONAS BOB. Columb. 1,28 p.219,11 quem . . . post -um perimi iussit. *cf. l.1.* **c** *clerus – Geistlichkeit (de canonicis: l.33):* WILLIB. Bonif. 7 p.36,20 propter . . . pontificis totiusque -us (cleri *4*) commonionem. ANNAL. Senon. a.882 (MGScript. I p.104,4) monarchiam -us in palatio optinens. DIPL. Otton. III. 268 p.685,35 Vitali ceterisque famulis . . . pertinentibus ⟨clericat⟩ui sancti Antonini. PAUL. FULD. Erh. 1,3 gaudium senectutis . . ., -us (cleri *2*) gloria, divitum admonitio *eqs.* ANNAL. Ianuens. I p.218,14 iverunt cum archiepiscopo et omni -u . . . coram ipso (p.218, 23.31). *fort. add.:* EKKEH. URAUG. chron. a.1056 aecclesiae perturbatio . . ., -us despectio *eqs.*

2. *clericatus, -i *m. v.* *clerico.

***clericellulus,** -i *m. discipulus, puer – Schüler, Knabe:* DIETW. epist. (MGScript. XI p.434,20; a.1071) ut . . . -i cuiusdam pedes distorti relocarentur.

***clericellus,** -i *m.* **1** *clericus tiro – junger angehender Geistlicher* (*cf.* GLOSS. III 379,8 St.-S. -us paflinc): **a** *strictius:* NOTAE Xant. (MGScript. XIII p.43,33; s. XI.$^{ex.}$) Sicko -us et Salekinus laicus perierunt in combustione . . . aecclesiae. RICHER. SENON. gest. 1,19 p.265,40 *monachus, qui sacristae officio fungebatur* cum solo -o, qui secum . . . iacebat, . . . manducabat. p.265,41 cum -o suo iurgans. **b** *latius i. q. discipulus, puer – Schüler, Knabe:* TRAD. Brixin. 37 (c. 1000) tradidit . . . nobilis duas . . . colonias . . . pro curatura filii sui, cuiusdam -i (*postea:* puer). TRIUMPH. Remacli 2,35 quidam -us a patre est devectus, qui . . . distortos pedes ab utero matris fuerat passus (capit. p.450,17 de clericulo. *cf. l.41*). **2** *clericus (ignobilis, egens) – (geringer, bedürftiger) Geistlicher:* CHRON. Pol. 1,26 p.51,17 cur, miser -e, latitas? p.51,20. *v. et p.713,19.*

***clericilis,** -e. *qui clericorum est – den Geistlichen (zu)gehörig:* BEDA hist. eccl. 1,29 p.63,11 sacerdotalia vel -ia indumenta.

***clericio,** -onis *m.* (*cf. francog. vet.* clerçon *sim.*) *clericus – Geistlicher (cum despicientia quadam; cf. H. Fichtenau, Das karolingische Imperium. 1949. p.322^{74}):* AGOB. epist. 11,11 p.204,1 contumeliosę eos *(clericos)* nominantes . . . rogant nos . . . dicentes: 'habeo unum -em, quem mihi nutrivi de servis meis propriis *eqs.*'

***clerico,** -avi, -atum, -are. *script.* -iga-: *l.70.*

clericum facere – zum Geistlichen machen (interdum i. q. tonsurare – tonsurieren, e. g. p.710,49): LEG. Lang. p. 128,5 si quis servum alienum . . . -gaverit (-verit *var. l.*). DONAT. Trud. 12$^{capit.}$ (MGMer. VI p.273,21) qualiter *vir Dei* in Metensę ęcclesia -tus sit. CONST. Constant. 247 (ed. H.

Fuhrmann. 1968) quem . . . -are (-ari *var. l.*) voluerit *Silvester* et in numero . . . clericorum connumerare. CONC. Karol. 38 app. B 12 si *liber homo* . . . per vim -tus (clericus factus *B*) est *eqs.* TRAD. Frising. 366 p.312,22 qualiter Liutto pro valida infirmitate secularem habitum . . . deposuit et -tus monachicam professus est habere vitam. AGNELL. lib. pont. 174 p. 390,41 cum victus fuerit Carolus . . ., post exutas palmas ego eum -bo *eqs.* IOH. VIII. epist. A 306 p.265,26 qui *(clericus)* ecclesię Genevensis nec baptizatus, -us, ordinatus . . . umquam extiterat *eqs.* FOLCUIN. Bert. 52 p.615,32 hic . . . in primeva iuventute a patre Romam ductus ibique sancto Petro oblatus et . . . est -tus *eqs. al. v. et vol. I. p.1122,1.*

subst. **clericatus,** -i *m. clericus – Geistlicher:* LAUR. LEOD. gest. 11 Dudo . . ., qui res episcopii profligaverat . . ., a -is (clericis *2 p. corr.*) est . . . ergastulo inclusus *(ibid. iterum).*

***clericulus,** -i *m.* **1** *strictius i. q. clericus iunior vel inferioris gradus – junger oder niederer Kleriker:* NOTKER. BALB. gest. 1,4 p.6,12 quod -um (clericum, clericellum *var. l.; antea:* puer, iuvenculo) illum fallere dedignaretur. RATHER. decr. 2 (PL 136,550A) tres . . . presbyteri . . ., unus diaconus, unus subdiaconus, -i aliqui. VITA Landel. 219 incola fossarum sotius fit -orum. LAND. MEDIOL. hist. II 40 p.37,29 minimus -us . . . est maior . . . rege. CHART. Laus. 577 capellanus . . ., alius sacerdos . . . et clerici . . . et -i. *fort. add.:* VITA Ger. Bron. 15 p.665,47 in famulitium . . . sancti aliquot deputati mansitabant -i, regularis disciplinae prorsus ignari . . .; erant sicut matricularii *eqs. (cf. A. D'Haenens, RevBén. 70. 1960. p.111[1]).* **2** *latius:* **a** *clericus – Geistlicher:* VITA Landel. 376 *(de monachis)* convectat *Domini miles* cuneum florentem -orum. **b** *discipulus, puer – Schüler, Knabe:* GONZO Geng. 20 -us (*postea:* filium) quidam . . . trans ecclesiam . . . iacula ioculando iaculabatur. *v. et p. 712,54.*

***clericunculus,** -i *m. inferioris gradus clericus – niederer Kleriker (cum despicientia quadam):* SALIMB. chron. p.142,21 de misero -o, qui voluntarie ad prelationes ascendit et malitiose et indigne.

clericus, -a, -um. (κληρικός) *script.:* clęr-: *p. 716,33.* clir-: *l.56.58sq. adde* CHART. Sangall. A 138 (a. 795). -rec-: *l.56.58. p.714,34. 716,27.* -ich(orum): DIPL. Conr. III. 75 p.133,33 (ed. F. Hausmann. 1969). *form. gen. sg.* -is: TRAD. Frising. 613 p.524,28. *metr.* clĕ-: *p.716,57. adde* CAND. FULD. Eigil. II 14,62. DONIZO Mathild. 2,948. 964.

adi.: *ad (inferioris gradus) clerum pertinens – zur (niederen) Geistlichkeit gehörend:* HRABAN. inst. cler. 1,2 p.7,22 -us (clericalis *DV*) ordo. *fort. add.:* ORDO Rom. 17, 24 (c.790) omni ordine sacerdotum vel -o (clero 15,14) suo pacem . . . demonstratam. *v. et p. 716,29.*

subst. masc.: **I** *strictius i.q. ecclesiasticus – Geistlicher, Kleriker* (*cf.* GLOSS. III 133,3 St.-S. -us pfafo): **A** *gener.:* **1** *in univ.:* **a** *proprie:* CONC. Merov. p. 90,8 -us (clerus, -os *var. l.*) . . ., quorum nomina in matricula ecclesiastica tenentur scripta, publicis actionibus adplicare. p.104,4 cives aut clirici (cleri, clereci *var. l.*). p.124,22 nullus . . . -orum, non episcopus, non presbiter *eqs. (sim.* COSMAS chron. 2,4 p.88,12. *al.).* DIPL. Merov. I 68 p.61,8 clirecus (p.61,18 contra . . . clirico). CAPIT. reg. Franc. 14,18 ut nullus -us ad iudicia laicorum publica non conveniat (GUNZO epist. 1 p.19,15 quędam licent laico, quę non licent -o, presertim monacho. CONST. II 196,29 p.247,32 *sententias sanguinum* -o scribere non licet *eqs. persaepe. cf.* CAPIT. reg. Franc. 273,20 p.318,34 de tali causa, unde seculares homines vitam perdunt, inde -i . . . gradum amittunt. *al.*). BREV. NOTIT. p. A 16,21 -i et nobilis viri. CAPIT. reg. Franc. 170,42 ut nullus . . . -us secularis in monasterio . . . recipiatur (CHART. episc. Hild. II 814 p.413,10 -us religiosus aut s. vel etiam simplex -us. *al.*). TRAD. Ratisb. 28 p.36,5 Dominicus -us iussus scripsi. WANDALB. Goar. 1,20 puer . . . ex -is ecclesiae. CAPIT. reg. Franc. 293,62 qui . . . -os (cleros *3*) . . . penuria obprimunt. RATHER. epist. 30 p.176,10 quivis . . . episcoporum, si de -orum se inframitteret rebus. IOH. CANAP. Adalb. 19 p.589,35 mulier . . . cum -o (clero *var. l.*) adulterasse . . . arguitur. GREG. VII. registr. 2,62 ut . . . fornicatoribus -is . . . officium et beneficium . . . interdicas. DIPL. Heinr. IV. 466 p.629,38 in -is litteratis, . . . discretis, religiosis (CHART. Solod. 171 p.90,7. *al.; aliter p.713,68*). COSMAS chron. 1,17 p. 36,21 si . . . filius . . . superstes fuerit, . . . Deo eum voveo, -us ut sit *eqs.* 2,42 p.147,28 hospites et pauperes -os. ORD. coron. imp. 14,19 fatiat *papa* eum *(electum)* -um *eqs.* HERM. IUD. conv. 2 p.76,9 (ed. G. Niemeyer. 1963) -orum . . . scholas ingrediens libros ab eis accepi. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,12 eiusdem . . . aecclesiae -us ac lector tantum ordinatus. CHART. Eichst. 13 p.35,20 -i parrochiales. CHART. Bund. 439 p.336,13 de ministris et -is et canonicis ecclesie . . . Laurentii. TRAD. Teg. 355 Rihkerus -us de Tontenhusen. CHART. Laus. 577 aliquis de -is chori. CHART. Lamb. Leod. 524 p. 58,5 ut . . . chorum . . . -us nullus non beneficiatus intret exceptis -is canonicorum. CONST. III 620,7 p.593,16 qui *(rex)* solus presentat episcopo . . . investiendos -os, sicut debet *eqs. persaepe.* **b** *in nominibus:* **α** *hominum:* CHART. Sigeburg. 89 p.188,25 (ed. E. Wisplinghoff. 1964; a.1218) a Theoderico cognomento C-o (109 p.219,33). CHART. Tirol. notar. I 71[a] p.34,2 dominus C-us abbas *eqs. al.* CHART. Rost. A I 1,234 p.51 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967) filii Heinrici C-i (*cf.* B I 4,81 p.92 Hence Pape). **β** *locorum:* CHART. Mog. A I 251 p.156,12 (c. s. XII.[1]) que *(via)* -orum via dicitur. TRAD. Patav. 864 penes plateam -orum. *per confusionem:* ALBERT. STAD. annal. p.339[b],31 ad Sanctum C-um *(cf. notam ed.).* **2** *spectat ad gradum, officium (v. et p.716,21sqq.):* **a** *de variis gradibus:* CONC. Merov. p.22,11sq. si superioris loci -us heretici . . . -i convivio interfuerit, . . . pacem ecclesiae non habebit; quod iuniores -i si praesumserint, vapolabunt. p.157,18 presbyteri, diaconi vel quolibet ordine -eci ([cleri *HA*]. *cf.* CAPIT. reg. Franc. 293,50 presbiteri vel quilibet -i [cleri *1*]). LEG. Wisig. 9,2,8 p.371,32 in -is . . . non habentibus honorem. NICOL. I. epist. 71 p.393,1 de inferioris gradus -is. HINCM. ord. pal. 35 episcopi, abbates vel huiusmodi honorificientiores -i. EPIST. Hann. 107 p.180,6 archidiaconus cum aliis . . . optimis -is. *al.* **b** *de certis gradibus vel officiis:* **α** *de archiepiscopo (sensu despicabili):* CHRON. reg. cont. I a.1188 p.138,29 a Coloniensi -o. **β** *de episcopo:* VITA Liutg. I 27 p.72,11 contumeliosis . . . verbis -o (episcopo *D*) insultantibus. **γ** *de parocho (huc spectare possunt etiam exempla supra allata, e. g. l.13.15):* REGISTR. abb. Werd. 7,18 p.239,3 -us de Grůnewrht. CHART. Salisb. III 593 p.77,11 eodem -o pastore legitimo. CHART. Babenb. 330 ius eligendi -um et . . . presentandi in ecclesia . . . parrochiali. **c** *de mero ecclesiasticorum statu vel consortio ut vid.:* STEPH. EDD. Wilfr. 32 p.227,8 si presbiter aut diaconus fuerint vel inferioris gradus ęcclesiae; si vero -us, monachus vel laicus *eqs.* LEX Baiuv. 1,8 ministros ecclesiae, id est subdiaconum . . ., ostiarium . . .; alii autem -i *eqs.* VITA Austrig. 5 (MGMer. IV p.195,10) decisa cesarie -us effectus et subdiaconus ordinatus est. EPIST. Hann. 39 p.83,8 cum quibus ego, si non persona officii, si non qualibet elatus dignitate . . ., idem tamen sum qualicumque -i professione. *cf. l.12.* **3** *spectat ad dicionem vel oboedientiam ecclesiasticam:* **a** *de -is (archi)episcopi:* CONC. Merov. p.20,9 -um iuris sui. p. 68,1 nullus episcopus alterius -um . . . suscepere audeat (p.211,4 a. -o retenere. *al. cf.* p.78,15 ad alienus -us ordinandus. *al.*). p.125,7 si . . . contemnere episcopum -i sui praesumpserint *(cf.* CAPIT. reg. Franc. 210,3 quidam . . . comites . . . presbyteros et caeteros -os nostros . . . recipiunt *eqs.* GERB. epist. 181 p.212,17 [ed. F. Weigle. 1966] meos conspirasse . . . milites . . . et -os. *saepe).* DIPL. Arnulfi 20 cuidam . . . archiepiscopi . . . -o. *al. v. et p.715,7.9. expressius:* GUNTH. COL. diab. cap. B 6 scies . . . nos non tuos esse . . . -os, quos ut fratres et coepiscopos regnoscere . . . debueras. EPIST. Worm. I 54 ita devotum, ut -um decet proprium. **b** *de -is presbyteri (plerumque parochi):* WALAHFR. Gall. 1,9 duobus -is suis . . . hanc sollicitudinem commendavit *presbyter.* CHART. Bund. 437 p.333,3 (a. 1186) eram -us de presbitero Ariberto *eqs.*

[Stotz]

(p.333,11). CHART. Burgenl. I 266 p.189,30 plebano de Prucge cum -is suis. *v. et l.33. adde:* CONC. Merov. p. 127,23 unus lectorum canonicorum . . . aut certe aliquis de numero -orum. **c** *de -is abbatis, abbatissae, praepositi (sive de monachis sive de aliis; nonnulla exempla cum infra [l. 47sqq.] allatis cohaerere videntur):* CONC. Merov. p.218,9 -um alterius absque literas episcopi aut abatis sui . . . recipere. CAPIT. reg. Franc. 73,1 quod episcopi, abbates . . . potestatem non habeant de eorum tonsis -is *eqs.* MIRAC. Leutfr. (MG Mer. VII p.17,23) -i Leutfredi. EPIST. Hann. 15 p.33,25 vilissimus . . . -us abbatis Vuldensis. THIOFR. Willibr. I A 20 p.472[A] virginis Hirminę officialis -us. DIPL. Loth. III. 119 p.193,22 de . . . -is suis *(sc. abbatis)*, qui matrices ecclesias tenent. TRAD. Ratisb. 943 que *(lis)* fuerat inter . . . abbatem s. Emmerami et . . . -um suum, parochianum de Liuterpah. CHART. Tirol. 896 Gotscalcus prepositus . . ., Albertus -us suus. *al.* **d** *de -is vagis sim.:* CAPIT. reg. Franc. 22,3 ut fugitivi -i et peregrini a nullo recipiantur *eqs.* GERHOH. Sim. p.252,20 de . . . -is vagis et ad nullum titulum certum ordinatis *eqs.* (CONST. II 427,64 -os tonsuram laycalem deferentes, videlicet vagos, . . . ponimus extra pacem. ANNAL. Basil. a. 1277 p.202,11 -us vagus Basileae serpentes capiebat *eqs. al.*). *v. et vol. I. p.108,55sqq.* **4** *spectat ad condicionem, obsequium dominis (laicis) exhibitum:* **a** *de non liberis, propriis:* TRAD. Corb. 226 (c.822/26) tradiderunt servum suum -um *eqs.* (TRAD. Frising. 953). CHART. episc. Halb. 21 p.9,9 comes . . . tradidit . . . ecclesiam cum -is, quos ibi proprios habuit (TRAD. Frising. 1153 p.79,23 quidam proprius Frigisingensis ęcclesię -us et presbiter. 1263 altaris proprium -um. 1293 p.181,19 proprium -um sancti Stephani. TRAD. Brixin. 60 proprius . . . comitis -us ad altare . . . traditus . . .; quod si proprium -um non habeat *eqs.* TRAD. Frising. 1441[1] quidam archipresbiter . . . suum proprium -um Irmanfridum ordine prespiteratus suffultum et suam coniugem . . . dedit. *cf.* DIPL. Otton. II. 151 dux . . . sue proprietatis -um . . . adducens . . ., ut eum liberum dimitteremus, imploravit). DIPL. Heinr. II. 460 cum areis . . ., cum -is duobus . . . cęterisque mancipiis . . ., molendinis . . . concedimus. *al. remissius in cessionibus:* DIPL. Pipp. 8 p.13,10 cum omnebus rebus . . ., cum mancipia . . . et cum ipsos -os, qui ibidem deservire viduntur. NOTIT. Arnon. 5,7 Tassilo ipsum -um conmendavit ad . . . monasterium una cum ipsa cella. TRAD. Patav. 577 tradidit . . . Izonem -um . . ., ut lege et iure -i sancto Stephano serviat. *al.* **b** *de -is liberis:* NOTIT. Arnon. 6,20 p.10,3 Uuillipato -us, qui et liber. LEX Raet. Cur. 16,1,4 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) -um . . ., qui ingenuus est. *v. et l.57. p.716,46.* **c** *de -is laicorum (hic illic de -is ad ecclesias alodiales pertinentibus ['Eigenkirchenkleriker']):* CAPIT. reg. Franc. 196,18 de -is . . . laicorum (*cf.* 210,11 quidam . . . laici . . . decimas suas . . . propriis basilicis vel suis -is . . . tribuunt). HROTSV. Gong. 355 Gongolfi -us . . . ardebat propriam . . . dominam. ALBERT. METT. div. temp. 1,7 ducis -us. COSMAS chron. 3,39 p.212,10 tradens eum suo -o . . . ad custodiendum. *v. et l.27.* **d** *de -is regis (reginae: l.65):* CAPIT. reg. Franc. 28,38 cum -is, qui in capella regis habitant (300,1 quam [*metropolim*] . . . Weniloni, tunc -o meo in c. . . . servienti, qui more liberi -i se mihi commendaverat . . ., commisi. *cf.* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p.83,8 episcopi abbatesque et -i capellani). EPIST. Lup. Ferr. 25 p.32,21 -os palatii . . . coenobiorum sibi dominium optare *(cf.* THANGM. Bernw. 4 nobiles -i palatina militia diu certantes *eqs.)*. DIPL. Ludow. Germ. 152 rex . . . quendam -um . . . cum suo quolibet -o commutavit. 165 p.230,34 cuidam -o nostro . . . concessimus . . . res. NOTKER. BALB. gest. 1,4 p.6,10 regina . . ., ut impetraret episcopium illud -o (cuidam -o *var. l.*) suo. GERHOH. Antichr. 1,41 per aulicos et curiales -os. *al.* **B** *spec.:* **1** *de canonicis* (*cf.* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,1 p.556[B],41 inter canonicos sive -os): CHART. Solod. 2 p.5,38 (a.778) -i nostri canonici (CONC. Karol. 38, 23 c. -i civitatum, qui in episcopiis conversantur. *al.*). DIPL. Loth. II. 18 (ed. Th. Schieffer. 1966) ad . . . stipendia -orum inibi Deo famulantium (DIPL. Otton. I. 28. *al.*). DIPL. Karoli III. 85 p.138,17 in -is . . . canonicae. DIPL. Ludow. Inf. 15 p.119,2 ut habeant eiusdem sedis -i . . . eligendi episcopum . . . facultatem *(cf.* VITA Meinw. 7 p.11,22. *al.)*. RATHER. epist. 7 p.38,5 capitulo -orum. GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p.402,43 congregationem -orum (HELM. chron. 84 p.163,12. *al.*). WIDR. Gerh. 1,2 p.492,52 in . . . -orum coenobio. DIPL. Heinr. III. 230 p.307,11 -os seculares. OTLOH. Wolfk. 8 decanus -orum. HIST. Aret. 6 (MGScript. XXX p.1477,6) ordinarii -i. ROD. CAMER. Lietb. 57 -os regulares (HERBORD. Ott. 1, 13). DIPL. Conr. III. 121 p.216,32 (ed. F. Hausmann. 1969) prepositura . . . -orum. *saepe. aliter p.714,14.17.* **2** *de monachis:* DIPL. Merov. I 89 p.79,4 ubi . . . abba una cum norma plurima -orum deservire videntur. CHART. Epternac. 96.107. FORM. imp. 6 p.292,2 -i . . . monasterii (VITA Mathild. I 11 p.579,2 monasteria augendo Palithi -orum instituit *Machtildis* catervam. VITA Meinw. 158 p.83,27. *al.*). HUCBALD. Rictr. 1 a -is et sanctimonialibus congregationis . . . Rictrudis. TRANSL. Eug. Tolet. 2 (RevBén. 76. 1966. p.260) delegavit *Gerardus* ibidem -os *eqs. (v. notam ed.)*. DIPL. Conr. II. 117 p.163,10 -i inibi famulantes. *al. v. et p.713,68.715,10.* **3** *inferioris gradus ecclesiasticus – niederer Kleriker:* **a** *presbytero distincto (cf. p.714,69sqq.):* CONC. Merov. p.24,5 presbyterorum aut -orum (CAPIT. reg. Franc. 13,3. 20,4 ut episcopi de presbiteris [diaconibus *add. 1*] et -is . . . potestatem habeant. DIPL. Karoli M. 254 p. 365,15 [spur. s. XI.[in.]] tres presbiteros et duodecim -os. *al.*). p.158,24 sacerdotibus . . . vel -ecis (CONC. Karol. 20 p. 176,1 a -is baptizati . . ., aqua tamen a sacerdote benedicta. STATUT. ord. Teut. p.64,14 sacerdotes et -i fratres [fratres *om. SW*]. *saepe*). TRAD. Frising. 32 Hununc presbiter . . ., Alpolt presbiter, Uuicrat -us *(cf.* DIPL. Loth. I. 51 p.151,17 [ed. Th. Schieffer. 1966] res . . . Liutprandi presbiteri et res Solduli clęrici. *al.). al. adde:* PAUL. DIAC. Lang. 5,38 p.157,21 sacerdotibus et -is, quos . . . exosos habebat (*cf.* p. 158,1 omnes -os [cleros *A 1*] odio habebat). CAPIT. reg. Franc. 210,2 presbyterorum et ceterorum -orum . . .; presbyteros vero et -os. **b** *diacono distincto:* CONC. Merov. p.187,11 neque presbyterum neque diaconem aut -um aut iuniores ecclesiae. LEX Baiuv. 1,12 praesbiteri, diaconi vel -i (alii -i *var. l.; sim.* CONC. Karol. 2,1). TRAD. Frising. 23 p.52,24 Ratolt diaconus, Liutfrid -us *eqs. (cf.* CHART. Brixin. 121 p.129,6 dominus Chv̊nradus capellanus, dominus Merboto dyaconus, Gotscalcus -us. *al.)*. CAPIT. reg. Franc. 168,7 si presbyter fuerit aut diaconus aut episcopus, . . . deponatur, si -us, . . . vapuletur. *al. v. et l.25.* **c** *subdiacono distincto:* LEX Ribv. 40,5 si quis -um ingenuum interfecerit . . ., si quis subdiaconum interfecerit . . ., si quis diaconum *eqs.* LEG. Wisig. 2,1,19 p.66,14. DIPL. Otton. II. 268 p.312,26 sacerdotes, levitę, subdiaconi seu -i *(inde* DIPL. Otton. III. 296 p.721,36 cleri). **4** *ecclesiasticus ad clerum saecularem q. d. pertinens – Weltgeistlicher, Angehöriger des Amtsklerus (de canonicis e. g. l.60; aliter p.715,67sqq.):* LEG. Wisig. cod. Eur. 335 -i, monaci vel sanctimoniales (SERMO de sacril. 11 qui -um vel monachum . . . ovians abominosum sibi esse credet. CAPIT. reg. Franc. 22,77 -i, qui se fingunt . . . monachos esse. 141,18 -i et monachi et servi fugitivi. DONIZO Mathild. 1,1149 esse quia monachos plus quam -os venerandos credebant. CHART. Raitenh. 69 p.68,12 -i vel canonici regulares seu monachi *eqs. persaepe. cf.* VITA Ger. Bron. 13 p.664,12 ad meliora contendens . . . -orum . . . eliminavit conversationem, monachici ordinis substituens religionem). ADALH. brev. Corb. 2 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p.366,1) de -is: pulsantes duodecim, alii -i septem. *al.* ANSELM. BIS. rhet. 10 p.157,17 nobis . . . -is . . . in uxoribus . . . libera est potestas. SALIMB. chron. p.295,14 ut cum -is discordiam non haberent *fratres Minores. al. v. et p.774,4.*

II *latius:* **A** *ecclesiasticus munere capellani, notarii sim. fungens, scriba – Geistlicher, der die Funktion eines Kapellans, Notars o. ä. ausübt, Schreiber (cf. p.713,69; de laico ut vid.: p.717,7):* LAMB. TUIT. Herib. 1,9 p.748,15 -us mendicans (*postea:* scriptorem se fatetur). BRUNO MAGD. bell. 13 p.21,7 -um suum, quid illae litterae vellent, exponere sibi

[Stotz]

praecepit *eqs.* CHART. Stir. II 20 p.43,13 curię nostrę -i *(cf.* CATAL. fam. pap. p.197[b] -us capelle, . . . -us camere. *al.).* ACTA imp. Winkelm. I 57 p.53,27 magister Iohannes Marchus, domni imperatoris -us. CHART. Burgenl. I 95 p.65,2 Moys . . . comes et . . . huius rei pristaldus misso pro se Matheo, -o nostro, . . . terram circuivit. CHART. select. Loersch 126 p.93,35 dedimus . . . Olivero, -o de Aldenardo, in . . . matrimonio . . . cum . . . filia nostra *eqs.* CHART. episc. Misn. 198 administratorem constituimus nostrum specialem -um et cappellanum, magistrum Cunradum, scolasticum *eqs.* CONST. III 129,12 notariorum, capellanorum seu -orum . . . regis. 192 p.177,41 familiarem -um nostrum magistrum Gottifridum, prepositum Soliensem, regalis aule prothonotarium. 200 p.186,21. *al. fort. add.:* CHART. Rost. A I 1,34 p.42 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967; s. XIII.[med.]) Iohannes deceptus fecit rapinam in cellario Helmwici in uno -o, et Hermannus caupo cum ipso. **B** *homo litteratus – Gelehrter:* RUP. TUIT. Ioh. epist. dedic. 52 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. IX. 1969) -um, quo nomine designare mos est cuiuscumque ordinis vel habitus valenter litteratum. HERM. TORN. rest. 2 p.275,36 Anselmus . . . non dialecticos huiusmodi -os . . . appellat. OTTO FRISING. gest. 1,49 p.68,30 est . . . terra -orum acuta ingenia et artibus applicata habentium . . . ferax *eqs.* ANNAL. Mell. Claustr. I a. 1114 p.610,21 Otto, qui liberalibus studiis appositus, ut in scriptis suis . . . claret . . ., in egregium profecit -um. p.611,1 cum . . . electissimis -is. SALIMB. chron. p.325,24 quod frater Raynaldus magnus -us esset *eqs.* (p. 403,8 qui ambo magni -i erant magnique doctores. p.549,21 unus de maioribus -is de mundo). **C** *discipulus, studiosus litterarum – Schüler, Student:* GESTA Camer. 1,29 p.413,39 supramemorati . . . -i (*antea:* filii literalibus disciplinis sub magistro erudiendi). HERM. TORN. rest. 1 p.274,49 ut . . . ex . . . remota Ytalia, Saxonia . . . -orum caterve diversorum ad eum *(magistrum)* audiendum . . . confluerent. p.275,7. 2 p.275,15 magister . . ., qui . . . dialecticam -is suis in voce legebat *eqs.* 62 p.303,2 parvulo -o iam fere septenni. *al.* CARM. Bur. B 129,1,1 exul ego -us . . . litterarum studiis vellem insudare, nisi *eqs.* 142,2,2.

subst. fem.: *tonsura – Tonsur (cf. ital.* chierica): SALIMB. chron. p.102,15 multi fratres layci -as portabant. p. 290,6 papa . . . Francisco et sociis suis . . . -as fecit *eqs.* p. 321,24 loquebatur Latinis verbis, cum -am non haberet. p. 326,37.43.

***clerocinium,** -i *n. ordo, munus clericorum – geistlicher Stand, geistliches Amt:* VITA Gaug. 16 (ASBoll. Aug. II p.679[B]; s. XI.[1]) si *filius* . . . normam -i dignae conversationis usibus coaequaret.

***clerocinor,** -ari. *munere clerici fungi – den Pflichten eines Geistlichen obliegen:* VITA Gaug. 14 (ASBoll. Aug. II p.678[C]; s. XI.[1]) ne ab incepto desisteret, sed magis de die in diem proficiens -ari cum omni devotione satageret, monefecit.

cleronomia (che-), -ae *f.* (κληρονομία) *hereditas – Erbe (cf.* LIUTPR. antap. 2,14 κλιρονομείαν, clironomian, id est hereditatem): GESTA Camer. 1,89 p.434,2 cleros eolice, latialiter sors dicitur, hinc -a hereditas, cleronomus heres; inde clerici nuncupantur *eqs. (cf. Isid. eccl. off. 2,1,1). in imag.:* IOH. VIII. epist. B 24,2 quatinus . . . annosam tibi memorie -am (che- *A*) . . . adquiras.

cleronomus, -i *m.* (κληρονόμος) **1** *heres – Erbe: v. l.* 56. **2** *clericus – Geistlicher:* ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,6 *tertius biblus* -os (gloss.: clericos *eqs.*) . . . decentissime ornat. 3,22 -e (gloss. cod. S p.122: clerice; *cf.* 3,110 Domini . . . hęres), Codrus maneas unaque disertus. RATHER. epist. 16 p.99,25 cuius *(Athanasii)* . . . dicta Veronenses -i nolunt cantare.

***clerotes** *subst.* (κληρωτής) *qui regnum sortitione nanctus est – erloster König:* ALBERT. M. pol. 2,3[m] p.128[b],6 si autem *aliquis* non sit sibi sufficiens in omnibus, tunc non rex, sed vocatur -es, quasi qui forte et casu fortuito venit ad regnum *eqs. (cf.* 2,10[e] p.189[b],31 sortiales, qui κληροται [*p. 1273[a],18* κληρωτάς] dicuntur graece. *al.).*

1. clerus, -i *m.* (κλῆρος) *form.: sing.: nom.* -os: *l.22.50. gen.* -us *(cf. D. Norberg, In registrum Greg. M. studia critica. II. 1939. p.124sqq.): l.47. plur.: gen.* -um: *p.719,62sqq.71. fort. add.:* IULIAN. TOLET. iudic. 4. *acc.* -us: *l.62. constr. ad sens. (cf. D. Norberg, op. cit. II. p.134): l.25.44.72. de etymologia (cf. R. Klinck, Die lateinische Etymologie des Mittelalters. 1970. p.82sq.):* RANGER. Anselm. 1471 -us . . . sors est. ANSELM. MOG. Adalb. 542sqq. nomen . . . -i . . . sors appellatur, quoniam desorte notatur esse Dei veri, qui vivit in ordine -i.

I *ordo ecclesiasticus, clerici – (die) Geistlichkeit, Klerus:* **A** *strictius (cf.* GLOSS. I 789,38 St.-S. in -is in phaphonogisemine. II 147,62 -o heit. III 133,6 -us phafheit. *al.):* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* DIPL. Merov. I 13 p.15,32 adiuvante Domino, adclamante laudem ipsius -o *(cf. Ambr. epist. 81,14)* vel populo *(cf.* BEDA hist. eccl. 3,29 p.198,10 cum Christi -o. *al.).* LEG. Wisig. 9,2,8 p.373,6 episcopus vel quilibet ex -o (CAPIT. reg. Franc. 93,1 quislibet de -os. *al.*). CONC. Karol. 2,1 omnis aecclesiastici ordinis -us, episcopi *eqs.* 3[B] p.27,2 consedentibus . . . episcopis . . ., adstantibus . . . diaconibus vel cuncto -o *(cf.* 10,1 tam sacerdotes quam monachi et omnis -os. 19[E] p.143,2 cum . . . episcopis . . . et toto catholicae pacis -o. *al.).* 14 p.87,3 ex servis tam -i quamque militiae. 22[C],10 episcopus . . . aliam *partem* presbyteris et diaconibus tribuat, terciam -o, qui officium reddunt *eqs.* 36 p.259,7 cum reliquis coepiscopis atque abbatibus et caetero -o. 37,7 si . . . nescientibus episcopis aut abbatibus ministri eorum, quilibet videlicet in -o, hoc fecisse convincuntur. HRABAN. inst. cler. 1,33 p.72,4 ad introitum sacerdotis . . . antiphona cantatur a -o. IOH. VIII. epist. D 5 praecipue -us censetur hoc *(sc. ecclesiae)* nomine. FORM. Sangall. II 28 p.413,6 de tonsura, quae -o et coenobiis et cunctis altaris ministris . . . est communis *eqs.* RATHER. epist. 6 p.33,4 in hodierni temporis -o. GERB. epist. 162 (ed. F. Weigle. 1966) -us utriusque ordinis. DIPL. Heinr. III. 342 p.468,22 omnibus . . . nostra sub potestate degentibus -o et . . . populo (NIVARD. Ysengr. 5,1001 quę populus, quę -us habet, quę claustra. *saepe. cf.* THANGM. Bernw. 22 p. 768,36 -i plebisque. *al.*). COSMAS chron. 2,22 p.115,1 ibi proceres et comites, ibi, qui sunt in -o meliores, aderunt. DIPL. Loth. III. 15 p.19,11 cum ceteris Argentinensis ęcclęsiae quampluribus et religiosis ex -o viris, ex laicis *eqs.* (OTTO FRISING. gest. 2,28 p.133,30). DIPL. Conr. III. 119 p.213,19 (ed. F. Hausmann. 1969) -us divinis officiis mancipatus. ANNAL. Petr. Erf. III a. 1178 p.62,25 castrum . . . et -us, qui in ipso erant. *saepe.* **b** *spectat ad (omnes) ecclesiasticos cuiusdam ecclesiae, civitatis, dioecesis sim.:* CONC. Merov. p.74,3 metropolitanus . . . cum consensu -us (-i *L*[b]) vel civium elegatur (BERTH.[?] annal. a. 1066 p.272,43 *Chuonradus* a -o et civibus Trevirensibus refutatus est. *al.*). IONAS BOB. Ved. 9 p.317,2 advenerunt -os (-us *var. l.*) et plebs non solum de illo opido (FORM. extrav. II 2 p.552,26 -us, ordo et p. huic . . . ecclesiae . . . obsequentes. *al.*). LIBER diurn. 60 p.50,11 presbiteri, diaconi et familiaris universus -us . . . Romane urbis. VITA Goar. 7 p.417,10 puer de -o Treverorum *(cf.* DIPL. Otton. II. 237 p.266,16 Mersiburgensis -i . . . presulis. *al.).* DIPL. Karoli M. 91 p.132,29 qualiter . . . -um vel pauperes . . . delectet Domini misericordiam . . . exorare *(cf.* RATHER. epist. 30 p.174,31 illis duobus, egenis . . . atque -o). LIUTG. Greg. 7 p.72,36 coram omni -o et familia sancti Petri (DIPL. Heinr. III. 61 p.80,2 consensu familię, -i, militum. *al.*). CONST. Constant. 233 (ed. H. Fuhrmann. 1968) -um (-us, -os, -o *var. l.*) . . . Romanae ecclesiae ornari decernimus (CHART. Livon. VI 2749 p.38,14 -us et capitulum ipsius e. *al.*). CONC. Karol. 47 p.587,20 electos a -o et populo (THIETM. chron. 5,41 rex . . . -um et populum Taginoni . . . commisit. *saepe*). DIPL. Karoli III. 47 p.78,10 -o episcopii (*cf.* CHART. Babenb. 230 p.34,3 universitas -i archidiaconatus. CHART. ord. Teut. [Thur.] 299 p.246,22 dyocesis). HINCM. ord. pal. 16 palatii. ANDR. STRUM. Ariald. 19 p.1063, 22 omnis -us tam maioris quam minoris ordinis. EPIST. Hann. 19 p.43,30 archiepiscopi, episcopi, immo -us Saxonicę regionis. CHART. eccl. Erf. 392 p.232,35 dicti -us . . . supplicarunt.

saepe. de synodo ut vid.: SALOM. II. epist. 30 p.415,30 coniuges . . . ad nos evocari fecimus et, prout -i iudicium . . . dictavit, separari praecepimus. **c** *spectat ad (omnes) ecclesiasticos episcopo (abbatissae: l.12) subditos:* ALDH. virg. I 58 p.317,24 ecclesiasticorum sub dicione pontificali in -o degentium. BEDA hist. eccl. 3,29 p.196,13 presbyterum . . . de -o Deusdedit episcopi. 4,25 p.270,23 episcopus cum -o et abbas . . . cum monachis. 5,20 p.332,6 a pueritia in -o . . . episcopi . . . eruditus. HUGEB. Wynneb. 13 p.116,21 episcopus . . . cum suo -o (CONC. Karol. 39^{C} p.460^{a},36 -um suum . . . instruere. CHART. Westph. III add. 63 p.56,2 Oda abbatissa cum -o suo contradicente. *saepe*). CONC. Karol. 22^{C},3 quamvis . . . -um sibi commissum diligat *pastor ecclesiae.* FORM. imp. 12 praesuli . . . una cum -o et populo sibi subiecto. RUOTG. Brun. 43 p.45,18 suos omnes, -um populumque, . . . admonuit *antistes. saepe.* **2** *spec.:* **a** *de canonicis:* CONC. Karol. 39^{A},118 numerosam -i congregationem. STEPH. COL. Maurin. 11 (7) p.685,57 ecclesiae . . . Dei genitricis . . . senatorius -us. GERB. epist. 207 (ed. F. Weigle. 1966) -us . . . beati Martini. EPIST. Meginh. 37 p.235,21 Babenbergensis -us. ADAM gest. 2,47 -o . . . benivolus *archiepiscopus,* quibus *(inde* VITA Meinw. 18 canonicis *eqs.)* . . . cortem . . . optulit. *al.* **b** *de monachis:* FORM. imp. 29 p.308,42 abbas . . . una cum -o sibi commisso. RUOTG. Brun. 13 -us ex monasteriis convenit. *v. et p.718,28.34.* **c** *clerici saeculares q. d. – Weltgeistlichkeit:* MILO carm. app. 2,9,2 (c.930) doctor . . . tam -i quam monachorum (GERB. epist. 199 [ed. F. Weigle. 1966] a -i, m. et pauperum rapinis. EKKEH. IV. carm. var. I 13,5 quem -us sequitur, m. vis comitatur. *al. v. et l.7).* **d** *inferioris gradus clerici – niedere Geistlichkeit:* FORM. Senon. II 9 p.216,4 in conspectu sacerdotum et -i (FORM. imp. 35 p.313,37 sacerdotes . . . et -um ecclesie nostre. WETT. Gall. 36 episcopus . . . advenit cum sacerdotibus et -o. EPIST. Hann. 1 p.16,29. NIVARD. Ysengr. 1,761. *al.*). **B** *latius:* **1** *de compluribus hominibus ordini ecclesiastico adnumerandis:* THIETM. chron. 6,77 queritur *Walterdus,* quod aecclesias et -um *('Geistliche')* non benedixit (*cf.* 7,25 p.428,30 crisma et -um raro, templa . . . libenter consecravit). ADAM gest. 3,27 p.170,12 sollempnitates . . . celebrare . . . collecto ex singulis congregationibus maximo -i numero. **2** *de multitudine quadam vel collegio i. q. turma (ecclesiasticorum) – Schar (von Geistlichen):* WILLIB. Bonif. 8 p.49,21 clericorum -o (coetu *4,* choro *2^{e}*). CAPIT. reg. Franc. 293,52 in loco (-o *5.6*) certo et religioso. DIPL. Otton. I. 372 p.510,38 cunctum -um canonicorum . . . sanctę Bononiensis ęclesię. EKKEH. IV. carm. Gall. 5,3 docet parvum -um (*cf.* ADAM gest. 1,18 p.25,12 Willericus . . . -um maximum collegit. HELM. chron. 39 p.78,8 papa . . . misit . . . ad circumiacentes regiones accersire numerosum -um, quatinus regem . . . honoratior exciperet). TRAD. Frising. 1404 -us . . . fratrum inibi servientium (FUND. Hild. 3 p.943,8 principalis . . . f. -us). DIPL. Conr. III. 244 p.425,31 (ed. F. Hausmann. 1969) quosdam de eodem -o. **3** *ordo, munus ecclesiasticorum – geistlicher Stand, geistliches Amt:* EPIST. var. I 33,9 quod nullus vi monachus fieri cogatur nec ad -um tondeatur. RATHER. epist. 16 p.81,13 si non . . . ad -um *(sc. eligendi sunt bigami),* quomodo ad sacerdotium? RANGER. Anselm. 4627 per . . . gradus primos -i promotus . . . tercius altaris stabat in officio.

II *ecclesiasticus, clericus – Geistlicher, Kleriker (cf.ThLL. III. p.1339,59sqq., adde Isid. eccl. off. 2,1,1):* **A** *gener.:* FORM. Marculfi suppl. 5 p.344,8 (ed. A. Uddholm. 1962) -um vel paginsium civitatis . . . peticio (*cf.* p.344,16 consensu -um et plebium). PASS. Praeiecti I 4 ut mos est -um (clericorum, -o *var. l.*) multorum *eqs.* VITA Lamb. Traiect. 7 (MGMer. VI p. 361,11) sacerdotes cum levitis, monachorum agmina et universi -i (clerici *var. l.*). 18 (ibid. p.371,9) -i (clerici *var. l.;* VITA Elig. 2,36 -us) cum hymnis, populus cum lamentis *eqs.* (CARM. biblioth. 3,10,17 eclesiae fotor, -is populisque levamen. *cf.* TRAD. Frising. 10 p.37,16 praesente . . . agmine -um et popularium). TRAD. Frising. 51 p.80,14 -um ordo, qui . . . firmaverunt. CAPIT. reg. Franc. 33,23 -os, quos secum habent *presbyteri.* CONC. Karol. 46^{A},1 fratres et coepiscopi, sacerdotes et cuncti -i. CHRON. Salern. 101 p.103,20 cum exiguis -is venit. CHRON. Noval. 5,40 cum suis -is . . . lumina fert *Albericus.* DONIZO Mathild. 1,1109 presbiteris, -is. LAND. MEDIOL. hist. II 40 p.37,32 -us *(cod.,* clericus *ed.)* iste Nazarius. *al. v. et p.713,53.56.71.714,2.34sq.716,35. 50.718,62. fort. add.:* CHRON. Pol. 16 p.39,19 (vs.) dives, pauper, miles, -us (CARM. Bur. B 196,5,2). **B** *spec.:* **1** *clericus saecularis q. d. – Weltgeistlicher:* DONIZO Mathild. 1,1153 prepositus . . . cum -is . . . duodenis . . .; abbas . . . cum monachis (GERHOH. Antichr. 1,41 ad solos monachos, non etiam ad -os). **2** *inferioris gradus clericus – niederer Kleriker:* VITA Lamb. Traiect. 25 (MGMer. VI p. 380,1) accessit pontifex cum sacerdotes et levites et -is (clericis *var. l.*).

2. *clerus *subst.* (κλῆρος) **1** *de bestiola in apiariis habitante i. q. tinea – Wachsmotte (Galleria mellonella L. vel Achroea grisella F., cf. Wörterbuch der deutschen Tiernamen, Insekten. fasc. 2.1964. p.173):* ALBERT. M. animal. 7, 119 generantur . . . vermes nocentes apibus . . . ; ex vermibus . . . generantur araneae . . .; aranea autem illa arabice felydeoz (*p.605^{b},11* κλῆρος) vocatur *eqs.* **2** *per errorem de morbo apium i. q. rigor alarum – Flügelstarre:* ALBERT. M. animal. 8,174 accidit autem infirmitas apibus, quam scalyrôs *(p.626^{b},17* κλῆρος; σκληρός, σκλῆρος *var. l.)* Graeci vocant, quod . . . apis . . . volare non potest *eqs.* *Stotz*

***clessal** *v.* *celfal. **cles(s)ura** *v.* clausura.

***cleta** (cli-, cly-, clinata, -da), -ae *f. vel raro* **cletis,** -is *f. (gall.* *cleta; *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p.776)* **1** *machina – Gerüst:* LEX Ribv. 80 coram testibus in quadruvio in clita (clida, inclinata *sim. var. l.; cf.* GLOSS. II 354,37 St.-S. inclida biscilbit) eum *(occisum)* levare debet. PACTUS Alam. II 33 si quis . . . ingenuam de crimina . . . sisit et eam priserit et ipsam in clinata miserit *eqs.* 35 si in clinata (*postea:* in clita) misa non fuerit. ORD. iud. Dei app. II s p.718,11 fustes fortissimi cum -a fortissima ponantur desuper. *de machina bellica:* ANNAL. regni Franc. a.776 p.44,22 praeparaverunt . . . -das (cly- *var. l.*) ad debellandum . . . castellum. SALIMB. chron. p.14,30 mangana . . ., gattos et -as. **2** *?tugurium – ?Schuppen:* LEX Sal. Merov. 16,2 cod. A^{1} (s. IX.$^{in.}$) si quis casa, -em, salina incenderit *eqs.* **3** *tergum manus – Handrücken:* Ps. HIPPOCR. phleb. 159 ipsa vena liga in manu, in -da, ubi invenire potest. *cf.* *claia.

***cleticus** (cli-, -itus), -i *m.* (κλητικός) *casus vocativus – Vokativ:* GLOSS. med. cod. Trev. p.147,22 clititus i. vocativus. CARM. var. III 16,22 deuteros inflexus rectum breviat cli-umque (gloss.: id est . . . vocativum. *an adi.?*).

***cletta,** -ae *f.* (*theod. vet.* kletta) *lappa – Klette (Arctium L.):* HILDEG. phys. 1,60 qui circa pectus dolet, . . . sunnewirbel accipiat et . . . maiorem -am. 1,98 herba, quae -a dicitur. *cf.* *cliton.

cleucon *v.* glechon. **clevelermana** *v.* 1. manna.

cli *v.* clunis.

***clibanicus,** -a, -um. *in clibano coctus – in der Brotform gebacken:* GLOSS. III 153,21 St.-S. -us (-cius *Isid. orig. 20,2,15*) panis clanstella (213,30 -us clanstella).

***clibanitivus,** -a, -um. *in clibano coctus – in der Brotform gebacken:* DYNAMID. Hippocr. 1,7 focativus *(sc. panis)* . . . valde siccus est, quia in cineribus amittit humorem, -us vero in testo.

clibanus (clyb-), -i *m. (n.* -um: *l.63. p.721,2)* (κλίβανος) *metr.* clў̆-: *p.721,13.*

1 *sartago – Pfanne:* GLOSS. I 515,8 St.-S. -um testa isin scartisarin. **2** *caminus, fornax – Ofen (cf.* GLOSS. III 213,4 St.-S. -us vel fornax ouan. IV 186,36 fornax -us i. chasmich. *al.): a proprie:* α *gener.:* AETHICUS ISTER 106 p.79,27 huius mundi -i aut termae. EKKEH. IV. cas. 13 p.52,6 habere se . . . -um, qui uno calore ambobus illis panes coqueret in annum. CHRON. reg. cont. I a.1186 -um panibus coquendis replerunt. BRUNUS LONG. chirurg. 1,15 p.113^{G} ad solem vel ad cly-um desiccentur *trochisci. al.* β *iur.:* DIPL. Heinr. III. 53 p.69,42 teloneum portarum . . . et unum -um in ma-

[Bansa]

cello aliasque mansuras. HARIULF. chron. app. 7 p.307,6 sunt ibi -a XIII, que reddunt unumquodque per annum x solidos et panes CCC. CHART. Bern. II 281 p.307,3 ius -i est, quod de unaquaque furnaria II panes . . . furnarius accipere debet (*cf.* CHART. Lux. III 115 p.118,3). *al.* γ *techn.:* THEOPH. sched. 2,1 iste furnus dicitur -us operis. 2,2 -us refrigerii. 2,3 -us dilatandi et aequandi. IOH. sacerd. 2 in -o figulo repones *feces.* **b** α *per compar.:* ABBO SANGERM. bell. 1, 133 -us ob humile quantum speculae sinuatus saeva per ora duit quamvis ignobile nomen. ALBERT. M. miner. 3,1,10 p. 73^{b},48 in fimo equi . . ., quod vocant equi -um. veget. 7,9 in -o laetaminis. *al.* β *in imag.:* THIOFR. Willibr. II 2,188 o cly-um mentis quantus succenderat ignis. PETR. CAS. (?) chron. 3,72 p.752,27 conceptam diu ambitionis flammam -us exturatus evomuit. CHRON. Reinh. a.1193 p.551,7 indigencie -o . . . decoctus. γ *alleg.:* HRABAN. univ. 14,25 p.406^{A} -us . . . combustio sempiterna intelligitur . . .; -us tribulatio vitae praesentis. **c** *meton. i. q. infernum – Hölle:* CARM. ad Agob. 5,3 (MGPoet. II p.119) posco, ne pandant -i se fauces (clibalis effectus *cod.*). **3** *truncus – Rumpf:* ALBERT. M. animal. 1,110 caput, collum, -us et duo brachia *eqs.* 1,437 -us . . . in anteriori parte corporis existens dividitur in duas partes, hoc est in pectus et ventrem. *ibid. al. (v. ind.).* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 2,6 p.112,36 in homine coxa coniungitur -o.

clicirica *v.* glycyrrhiza. **cliconum** *v.* glechon.

clicus *v.* cyclus. ***clida** *v.* *cleta. **cliden** *v.* cnide.

clidion (-drion), -i *n.* (κλειδίον) *iugulum – Schlüsselbein:* TRACT. de chirurg. 763 iugularia ossa sunt duo, que codrioni . . . iunguntur, et clidrion (didrion *codd.*) apud Grecos vocatur.

cliens, -entis *m.* *script.:* cri-: ANNAL. Mediol. a.1164 (MGScript. XVIII p.376,16). clye-: *l.56. al. form. gen. pl.:* -tum: *l.53.56.63. al.* -ium: *l.37.40. al.*

I *gener.:* **A** *famulus, servus – Diener, Knecht (cf.* GLOSS. IV 345,29 St.-S. -i scalche. *al.):* CONC. Merov. p.151,4 (a.573) Esychius -s et humelis vester. WALAHFR. Gall. 2,21 -ium adminiculo equo superpositus. RATHER. prael. 1,26 p. 172^{A} mercenarius, -s sive commendatus cuilibet es? EPIST. Teg. I 104 ultra omnem vestrę subiectionis clęricum vel -em. VITA Serv. 32 p.104,29 inter sublevantium manus -ium emoriens defecit. OTTO FRISING. chron. 2,17 p.87,24 uno tantum comitatus -e (servuli *Oros. hist. 2,10,10*) in Persas rediit *rex.* CARM. Bur. B 60,16,2 o Cypris alma, conspice tue -em opere. *saepe. v. et p.709,41.* **B** *comes, socius – Gefährte, Genosse (cf.* GLOSS. III 313,50 St.-S. -s vel clientulus gnoz): ALDH. epist. 5 p.489,7 sodalitatis fraternae -s altique municipatus municeps. EGBERT. fec. rat. 1,740 isti, doctor, avi *(sc. struthioni)* stultum compone -em. CARM. pro schola Wirz. 242 numquam cedentes cum tu fugiendo -es . . . pereas. COSMAS chron. 3,55 -s et individuus comes . . . sancti Wencezlai. *per compar.:* LAMB. mus. quadr. p.279^{a} a quibus *(modis)* alii sex quasi -es . . . exoriuntur. **C** *discipulus, sectator – Schüler, Jünger, Anhänger:* WILLIB. Bonif. 6 p.27,28 -tum . . . stipatus caterva et fratrum circumseptus agmine. WETT. Gall. 6 p.260,36 athleta Christi cum -bus sibi alumnis. EKKEH. IV. pict. Mog. 841 Dominus, conviva cly-tum. COSMAS chron. 2,33 proceres quotquot erant sui *(sc. praesulis)* -es.

II *spec.:* **A** *publ.:* **1** *serviens, vasallus – Dienst-, Lehnsmann (cf.* GLOSS. III 663,1 St.-S. -s dienistman): **a** *in univ.:* ALBERT. METT. div. temp. 2,2 p.710,20 convocatis -bus suis. DIPL. Heinr. III. 92 cuidam -i nostro . . . predium . . . in proprium dedimus. DIPL. Conr. II. 140 (spur.) iusticia . . . -tum. DIPL. Heinr. IV. 378 excipientes de hac . . . donatione -es nostros. TRAD. Teg. 143 prędictus -s (*syn.* nobilis homo). CHART. archiep. Magd. 193 p.250,12 militibus, ministerialibus, -bus omnibusque maioribus et minoribus . . . salutem. CHART. Babenb. 404 p.251,24 suis militibus, -bus, civibus seu aliis in ipsorum *(comitum)* iurisdictione positis. CHART. Stir. IV 518 p.312,44 *testes:* ministeriales, . . . milites, . . . -es, . . . cives. *saepe.* **b** *ministerialis – Ministeriale:* ORTL. chron. 1,9 p.48,17 homines, quos appellamus -es sive ministeriales. VITA Gebeh. Const. 1,20 constituit *(episcopus)* . . . alios -es, qui equitando deservirent. **c** *officialis – Amtsträger:* PAX Valenc. p.607^{a},34 -s camporum, dictus messiers. p.609^{b},34 duobus -bus pacis. CHART. Heinr. Leon. 71 per proprium -em suum . . . transmisit *dux praedium.* **2** *familiaris, assecla – Gefolgsmann:* WANDALB. Goar. 1,9 duo . . . -es (legatari VITA Goar. 3) episcopi. STEPH. LEOD. vita Lamb. 9 (MGMer. VI p.389,4) pontificis -es et cognati, qui erant prosapia nobilissimi et rebus ditissimi. OTTO FRISING. chron. 6,33 p.300,22 Petrus Ungarorum rex a quodam -e suo Andrea nomine . . . regno privatur. NICOL. BIBER. carm. 1084 (ed. Th. Fischer. 1870) mane recedentes simul ipse *(tyrannus)* suique -es asportaverunt, per vim quidquid rapuerunt. *al.* **3** *subditus – Untertan:* OTTO FRISING. gest. 2,40 quis a proprio -e has suo principi . . . necti crederet insidias? **4** *mancipium, homo proprius – Höriger, Eigenmann:* CHART. Argent. I 62 (a.1097) cum omnibus appendiciis, -bus ac mancipiis, agris *eqs.* TRAD. Teg. 249 resignavit . . . nobis . . . Altman . . . quoddam mancipium, quod beneficiali iure a nobis habebat, . . . nosque eundem -em . . . delegavimus ad altare. STATUT. ord. Teut. p.39,18 vetera *(sc. vestimenta)* restituant . . . -bus et pauperibus distribuenda. *al.* **B** *milit.:* **1** *miles gregarius – Kriegsknecht (cf.* GLOSS. III 354,40 St.-S. -s sgilknet): ALDH. virg. I 13 p.241,22 nefandae militiae tam calones et -es. CHRON. Pol. 43 p.113,10 arma nulla, -es pauci, hostes in ianuis. GISLEB. MONT. chron. 217 p.301,13 cum . . . castrum . . . militibus multis et -bus ad defensionem . . . munivisset. STATUT. ord. Teut. p.46,21 que ad militiam pertinent in equis, armis, -bus. *al.* **2** *eques iunior – Knappe:* IUSTIN. Lippifl. 70 bellandi . . . -s visitat omne genus. **C** *iur. i. qui notarium accedit – Auftraggeber des Notars, 'Klient':* CHART. Tirol. 1104 (a.1239) in presentia . . . fratris infrascripti -is *(cf. ind.). fort. add.:* CONR. MUR. summ. p.37,7 (ed. W. Kronbichler. 1968) -s seu clientulus, tutor, curator, procurator *eqs.*

***clientalis,** -e. *servilis – knechtisch:* EPIST. Wisig. 17 -i (clientuli *var. l.*) audatia praesumentes.

***clientarius,** -i *m.* *servus – Knecht:* OLIV. hist. reg. 9 p.92,27 exceptis -is, qui camelos et asinos . . . minabant.

clientela (-ll-), -ae *f. (n.* -um: *l.50sq.)*

I *de hominibus:* **A** *gener.:* **1** *famuli, servi – Dienerschaft, Gesinde (cf.* GLOSS. II 11,20 St.-S. -lla gidiginu. III 184,20 -a knetheit. 364,41 -a ingesinda. 716,6 familia vel -a hiesche): ALDH. virg. I 35 p.279,19 tribunus . . . cum . . . omni familia ac bernacula -a. WIGAND. Waldg. 35 cum omni -a sua. THOM. SPALAT. hist. (MGScript. XXIX p.584,10) habuit . . . militem unum et unum notarium, -am (chen- *ed.*) bonam. *al.* **2** *socii, amici – Genossen, Freunde:* ALDH. epist. 5 p.489,13 te exulem . . . priscam paterni visitantem -am ruris. **3** *communitas – Gemeinschaft:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,15 fratrum sororumque suorum -ello contempnens (*sim.* Willib. 2 p.89,28. 3 p.91,26 -ello). **B** *spec.:* **1** *publ.:* **a** *ministeriales – Ministerialität:* CHART. Steph. Wirz. 114 p. 120,17 (a.1136) asserebant se progenitos esse ex meliore et magis honorabili -a ducis. **b** *comitatus – Gefolge:* DESID. CAS. dial. 1,13 p.1125,31 omni cum -a domum . . . repedare coepit *magister militum.* ANNAL. Rod. a.1129 p.708,29 -ae cuiusdam episcopi associatus. RAHEW. gest. 4,37 p.280,27 milites de regia -a. *al.* **c** *familia, mancipia, homines proprii – Hintersassen, Hörige, Eigenleute:* MIRAC. Remacli 2,10 quidam clericus multiplici sua -a nobis promptulus. FUND. Brunw. 34 p.140,26 ex . . . numerosa familiarium -a. CHART. episc. Halb. 146 p.112,22 tradens . . . unum de -a sua ministrum . . . cum feodo ipsius. WIBALD. epist. 150 p.235,16 inter . . . viros . . . genere, -a et opibus potentes. CHART. Bund. 319 p.234,22 extra -am claustri. *al.* **2** *canon. i. q. uxor – Gattin:* COLUMB. epist. 1 p.159,6 adulterium absconsum, tamen – dico cum -elis (cleantillis *var. l.*) – adulterium *(v. notam ed.).*

II *de rebus incorporeis:* **A** *amicitia, commercium – Freundschaft, Gemeinschaft (cf.* GLOSS. I 67,38 St.-S. -lla contubernium): ALDH. ad Acirc. 1$^{tit.}$ domino . . . mihi . . . spiritalis -ae (-lle *var. l.*) catenis conexo (WALAHFR. Gall.

[Bansa]

1,25 p.304,2. *al.*). GERB. epist. 163 (ed. F. Weigle. 1966) non discedere a -a et consilio patris. ADAM gest. 3,78 p.225,14 quorum *(legatorum)* -am et contubernium . . . coluit. *al. adde:* GERB. epist. 210 (ed. F. Weigle. 1966) vestrę . . . -ę et dispositioni me . . . committo. **B** *dominium – Herrschaft:* WIDUK. gest. 1,8 p.8,3 sub -a Romanorum . . . degens. VITA Wirnt. 8 nolens . . . inique subdi -e aut potestati. *al. in re feodali:* ALBERT. METT. div. temp. 1,2 in -am Liutgardę se devoverant. 2,13. **C** *servitium – Dienst:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,132 ut . . . se . . . -ae talis dignetur honore. WOLFHER. Godeh. I 9 p.174,38 abbatem . . ., cui me . . . in obediendi -am devovi. *v. et p.709,42.* **D** *oboedientia – Untertänigkeit:* GLOSS. II 749,3 St.-S. -ę untertani.

clientellum *v.* clientela.

***clientellus** (-elus), -i *m. servus, famulus – Knecht, Diener:* ALCUIN. epist. 31[tlt.] Aedilbercto . . . Alchuini, vestrae -us caritatis, . . . salutem. 67[tlt.] humilis -us (-elus *a. corr. A2*). 121 p.176,9 hunc puerulum . . ., parvitatis meae clientulum (-um *T**).

clienteria *v.* lienteria.

clientia, -ae *f. clientela – Dienerschaft, Gefolge:* VITA Euchar. 9 (MGMer. VII p.50) -a addita . . . tutiori eum *(episcopum)* loco . . . tradidit custodiendum. *fort. huc pertinet:* GLOSS. I 236,37 St.-S. -as (cri- *c*) truzzi.

***cliento,** -are. *refl. i. q. se locare – sich verdingen:* RUODLIEB I 65 secum volvebat, se sicubi vile -et.

clientula, -ae *f. ancilla, mercennaria – Magd, Taglöhnerin:* MIRAC. Adalb. Wirz. 15 p.74,18 mulier genere et rebus pertenuis, . . . dum ad instar -arum pro questu anxie laborat cottidiano *eqs.*

clientulus, -i *m. script.* cri-: *l.57.*

1 *gener.:* **a** *famulus, servus – Diener, Knecht:* FORM. Morb. 8 ego ultimus -us et servus vester. VITA Goar. 7 p. 418,19 Christus, filius Dei, . . . fac mecum quamvis indigno, tamen -o (clianc- *var. l.*) tuo misericordiam tuam. CAPIT. reg. Franc. 30 Paulo diacono, familiari -o nostro. THEOD. THEOL. Conr. 5 p.218[a],4 convocata domesticorum et -orum multitudine. ABSAL. serm. 22 p.136[B] si . . . mandaret tibi Hippocrates . . . per -um suum abstinere a vino. VITA Virg. Salisb. II 6 p.91[b],2 milites . . . -um quendam auditu carentem currus moderatorem . . . ducebant. *saepe.* **b** *socius, amicus – Genosse, Freund:* CLAUD. TAUR. epist. 6 p.600,27 non . . . renisus sum voluntati tuae . . ., studiosissimae -ae, ut *eqs.* GODESC. SAXO carm. I 6,4,2 scis, superne -e, hic diu me exulare. *al. v. et p.721,45.* **2** *spec.:* **a** *publ.:* **α** *serviens, vasallus, assecla – Dienst-, Lehns-, Gefolgsmann:* DONAT. Ermenl. 6 (MGMer. V p.694,19; s. IX.[in.]) Arnaldum iuxta dignitatem saeculi praedivitem, -orum stipatum cuneo. WALTH. MARCHT. hist. 59 milites, -i palatini comitis. CHART. Turic. 503 universis ministerialibus, offitialibus, -is, servis, militibus atque hominibus nostris. **β** *homo proprius – Eigenmann:* HERBORD. Ott. 2,38 p.745,1 incolae tenues illorum se fuisse -os, qui . . . interfecti erant . . ., asserebant. **b** *milit. i. q. miles gregarius – Kriegsknecht:* OLIV. hist. reg. 5 p.87,1 Turcus . . . viginti de -is christianorum per muri fastigium admisit. ANNAL. Ianuens. IV p.27,10 servientes sive cri-os cum armis. **c** *iur. i. cuius causam advocatus seu procurator gerit – ein (vor Gericht) Vertretener, 'Klient':* CHRON. Erf. mod. II a.1274 p.268,6 quod . . . present iuramentum *advocati,* quod . . . omni ope, quod . . . iustum est, suis -is inferent. *cf. p.722,29sqq.*

***clientus,** -i *m. servus, discipulus – Knecht, Jünger:* ANGILB. carm. 18,10 (MGPoet. I p.419) o pietas, Bernowino o praecurre -o. *Bansa*

1. clima, -atis *n.* (κλίμα) *script.:* clam-: AETHICUS ISTER 82 p.63,23 (cod. B) clamma. clym-: *p.724,12.36. al.* -mm(a): *l.66. p.724,36.48. al.*

I *circulus latitudinis (caeli vel terrae) – Breitenstreifen (am Himmel oder auf der Erde), Breite:* **A** *strictius:* BEDA temp. rat. 31,4 omnes *dies* diversae longitudinis pro ratione -um disparium sunt. LIUTPR. antap. 1,11 p.9,32 ceterae . . ., quae sunt sub eodem -e, nationes. GERB.(?) astrolab. 19[tlt.] quomodo orbis in septena partitus sit -ta. CONSTANT. AFRIC. theor. praef. 1a[r] in IV. -e . . ., id est in quarta parte mundi. LAMB. LEOD. Matth. I 1002 (gloss.) sunt . . . VII habitabilia -ta. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.38,19 de quolibet modo anserum . . . per totam hiemem habentur plures in sexto et septimo -e. ALBERT. M. cael. 2,1,6 p.120,38 (ed. P. Hoßfeld. 1971) longitudo . . . -um distenditur ab oriente in occidentem in toto hemisphaerio habitabilis superioris. *saepe.* **B** *latius:* **1** *plaga caeli – Weltgegend, Himmelsrichtung:* **a** *in univ.:* ALDH. epist. 3 p.480,5 contra . . . flabra e -e . . . septentrionali emergentia. WALAHFR.(?) carm. 50,2,11 bis binis . . . litterulis quadrum signo per clymata mundum. WOLFHARD. Waldb. 2,4 (3) ut ex tetraformi mundi -e . . . coirent fidelium turmae (EPIST. Mog. 15 p. 341,14 nulli dubium . . . per quatuor angulos *ecclesiae* quatuor -ta m. . . . designari). LAMB. LEOD. Matth. I 972 cum . . . per occidui veheremur -is axem. CHRON. Reinh. a.1205 p.569,37 nisi . . . in quatuor -bus muros effodiant. ALEX. MIN. apoc. 4 p.60,8 per quatuor orbis -ta. *saepe.* **b** *c. colore quodam i. q. latus, pars – Seite:* ACBRANN. carm. 22 (ed. H. Hagen, Carm. ined. 1877. p.143; s. IX.) unus, qui quater appositus subterque superque -ta per statuet quattuor esse novem. WOLFHARD. Waldb.1,22 (18) exinanito . . . emortui lateris ei -e dextro. NIVARD. Ysengr. 2,524 abeuntibus . . . quattuor ad prati -ta limes eris. **2** *regio, fines – Gegend, Gebiet:* **a** *in univ.:* ALDH. virg. II 2741 Lucifer . . . deserto -e (cly- *SS*[2]; *cf.* GLOSS. II 23,15 St.-S. -e parte vel halbun) caeli . . . Tartara farsit. THEODULF. carm. 23,5 aetheria . . . climmata. WALAHFR. carm. 6,17 balsama, narcissum mundi per -ta quaerens. NICOL. I. epist. 53 p.346,6 qualiter . . . capitula obtrectationum . . . per totum pene occidentale -a disseminaverint. RATHER. coni. 1 p.523[A] ad illum, cui de tota -is nostri est cogitandum monarchia. DIPL. Otton. III. 237 p.655,5 ut potestatem habeant per tocius regni nostri -ta . . . exercendi negocia. EPITAPH. var. II 1,37 -ta cosmi. EKKEH. IV. bened. I 14,42 omnia . . . orbis clymmata. ALBERT. M. veget. 1,142 illae *plantae* sunt rarae in nostris -bus. *saepe.* per -ta *i. q. ubique – überall:* GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p.409,11 qui *(Christiani)* ex semet ipsis per -ta cadere festinant. GUIDO ARET. form. 9 p.107[b] (vs.) ut nomen loca sic mutat *octavus* per -ta numquam. **b** *c. colore quodam:* **α** *caelum – Himmel:* CARM. biblioth. 5,11 tu . . . circuiens coeli sic undique gyrum nexisti mediam convexo -e terram. CARM. Bur. B 122,1[b],9 nubes tristis denigratum, suo -a desolatum sole nostrum operit. *de sede beatorum:* CARM. de Mart. 5,31 (NArch. 11. 1886. p. 466; cod. s. XI.[ex.]) obvia concurrunt . . . agmina -is alti. **β** *aer – Luftraum:* AETHICUS ISTER 82 p.64,7 in hamo capiet *Alexander* mare, in iaculo suffodiet climma. **γ** *orbis terrarum – Erdkreis:* CARM. de Mart. 5,2 (NArch. 11. 1886. p. 465) Ambrosius, sacra cuius pagina vel flores sermonum -e (gloss.: orbis) vernant. **δ** *arvum – Flur:* CARM. Bur. B 170,2,4 cernitur *virgo* similis aurore irriganti -ta matutino rore. **3** *de tempore i. q. cardo, momentum – (Zeit-) Abschnitt, (Zeit-) Punkt:* WOLFHARD. Waldb. 1,9 (6) volvente temporum -e (VITA Willib. p.17,33). 1,17 (15) opportuno temporis -e.

II *mensura quaedam agri – ein Feldmaß:* ANON. geom. I 4,1 mensurarum appellationes . . .: pertica . . ., -a. GERB. geom. 3,1 actus minimus, -a, porca. 3,13 -a . . . habet in longo et in lato pedes XL.

2. clima *v.* climax.

***climacion** (-tion) *n.* (κλιμάκιον) *de antidoto ex partibus gradatim variatis composito i. q. 'scalae' – 'Leiter' (cf. p. 725,11):* ANTIDOT. Augiens. p.54,7 antidotum thiriacum -tion.

climactericum, -i *n.* (κλιμακτηρικός) *tempus transitus (periculosum) – (gefahrvolle) Übergangszeit, 'Stufenzeit':* EUGEN. VULG. syll. 24,13 spatium, quo sol de uno signo oriens in aliud transit, -um vocant, id est incertum rei profugium *(cf. 24,11; de fonte v. notam ed.).*

***climacus,** -i *m.* (κλῖμαξ) *neuma trium tonorum descendentium – Neume für drei absteigende Töne (cf. P. Wagner, Neumenkunde. [2]1912. p.119. al.):* FRUTOLF.(?) brev. 14 p.102 (vs.) salicus, -us, torculus.

[Dauser]

***climation** *v.* *climacion. **climatida** *sim. v.* clematis.

climax, -acis *f.* (κλῖμαξ) *nom. sg.* -ma: *l. 4.*

1 *proprie i. q. pars vehiculi scalae similis – (Wagen-) Leiter:* Gloss. III 212,61 St.-S. scala vel -a leittera. 371,33 -a wagenleidera. *al.* **2** *translate:* **a** *rhet. i. q. gradatio – Steigerung:* Aldh. ad Acirc. 4 p.74,16 cui *(schemati)* Graecorum grammatici -x (cle-, cly- *var. l.*) vocabulum indiderunt. Rather. epist. 11 p.66,4 -x . . . et parenthesis. Theod. Amorb. comm. p.20,42 -x . . ., hoc est scala sive gradacio. *de serie rationum:* Rather. concl. tit. (PL 136,353A) conclusio deliberativa . . . sive -x. **b** *pharm. de antidoto ex partibus gradatim variatis composito i. q. 'scalae' – 'Leiter' (de re v. C. H. Moore, ArchLatLex. 10. 1898. p.258):* Antidot. Bamb. 36 dicitur . . . hec confectio -x. Antidot. Berolin. 39 antidotum -x ad sthomaco frigido.

***climbus**, -i *m.* (*cf. theod. vet.* chlimban) *collis – Hügel:* Chart. Turic. 954 p.39,15 (a.1255) -um et quicquid infra -um . . . est conclusum (p.39,20 extra ipsum -um).

climentia *sim. v.* clem-. ***climia** *v.* cadmia.

climma *v.* 1.clima. **climolea** *v.* cimolia.

?*clinachium, -i *n.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* κλίνη) *?lectu(lu)s – ?(kleines) Bett:* Aethicus Ister 98 p.73,22 colata viscera -a passa *(v. notam ed. p.CXVI).*

***clinata** *v.* *cleta.

***cli(n)cha**, -ae *f.* *(orig. inc.)* *mensura quaedam (annonae) – ein (Getreide-) Maß:* Chart. ord. Teut. 34 (a.1198) concedo . . . unam clicham frumenti *eqs.* 128 p.122,20 clincham.

***clinga**, -ae *f.* *(theod. vet.* clinga) *torrens, saltus – Gießbach, Schlucht:* Chart. Wirt. VIII 2732 p.66,34 (a. 1277) usque ad -am, que descendit ante forestum.

clinicus (clen-), -a, -um. (κλινικός) *aegritudine in lecto detentus, mancus – bettlägerig, verkrüppelt:* **1** *adi.:* Rud. Fuld. mirac. 11 p.337,34 mulier . . ., quae erat . . . -a, portabatur. Notker. Balb. gest. 2,17 p.82,4 quia esset *uxor* -a et ad propagandam prolem inhabilis. Transl. sang. Dom. in Aug. 33 tanto tempore -us iacens *infirmus.* Mirac. Trud. 9 toto effecta est *mulier* corpore -a. Honor. August. spec. p.1030B se . . . brachio contorquendo factam clenicam *dicit mulier.* Mirac. Adalb. Wirz. 18 mulier . . . clenica et omni corporis parte contracta. *al.* **2** *subst.:* **a** *masc.* (*cf.* Gloss. III 383,57 St.-S. -us bedderiese. IV 114,2 -i lidicharter): Walahfr. Gall. 2,13 in qua *(lectica)* -us decumbebat. **b** *fem.:* Petr. Dam. grat. praef. p.17,30 (vs.) clenica procerum peperit, male foeda venustum. Metell. Quir. 21,1 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) quedam contractis ad coxas -a plantis. *al.*

***clinis**, -is *f.* (*cf.* acclinis) *neuma duorum tonorum descendentium – Neume für zwei absteigende Töne (cf. P. Wagner, Neumenkunde. ²1912. p.118):* **1** *de signo:* Frutolf. (?) brev. 14 p.102 (vs.) cephalicus, -is, quilisma. Ioh. Afflig. mus. 21,7 qualiter . . . irregulares neumae errorem . . . generent in virgulis et -bus (cliv- *Le*) atque podatis, considerari perfacile est. Emo chron. p.473,34 (epist.) excepta -e cornuta. **2** *de tonis:* Ioh. Afflig. mus. 21,15 plerique . . . -em in prima syllaba . . . plus iusto deprimunt.

clinopodium (-ion), -i *n.* (κλινοπόδιον) *species calaminthae, fort. i. q. Calamintha acinos (Clairv.) – Minzenart, viell.: Steinquendel (cf. O. Penzig, Flora Popolare Italiana. I. 1924. p.85):* Dyasc. p.58b -on frutex est sarmentosa duobus palmis ascendens de terra. Alphita II p.42,14 -on . . . nascitur in locis saxosis, folia habet similia serpillo.

***clinsa**, -ae *f.* *(theod. vet.* klingan) *de nomine campanae i. q. sonora – Klingerin, 'Schnurre':* Inscr. Germ. XI 8 (c. s. XII.ex.) sit, dum -a sonat, turbo procul, hostis et ignis.

***clinus**, -a, -um. (*cf. ital. vet.* chino) *inclinatus – geneigt:* Donizo Mathild. 1,1303 -um . . . ventre tenus caput ipsum torserat *coluber.*

cliothedrum (-te-, -etr-), -i *n. vel* **cliothedra** (kl-, -it-, -tetr-), -ae *f.* (κλινοχαθέδριον) *sella plicatilis – Faltstuhl* (*cf.* Gloss. III 687,38 St.-S. clithedra veldistuol): Odilo Suess. Seb. 26 -etro sedebat. Gesta Bereng. 4,143 aureolo prẹsul surgens -o. Richer. Rem. hist. 3,32 metropolitanus . . . in -tedro resedit. Vita Bard. 7 p.326,10 kliotetram regio decore praeparatam. *al.* *Dauser*

***clipealis**, -e. *formam scuti exhibens – schildförmig:* Conr. Mur. summ. p.167,17 (ed. W. Kronbichler. 1968) sigillis . . . imponunt formam . . . modo triangulam, modo -em, id est ad formam clipei.

***clipearius** (-pp-), -i *m.* *scutorum faber vel mercator – Schildmacher oder -händler:* Chart. Lub. III 3A p.6a,4 (a.1243) Hartmannus clippearius. Chart. Rost. A I 1,78 p. 44 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967) magistro Heinrico de Lubeke -o xxiv sol. *ibid. al. in titulo libri:* Conr. Mur. clip.tit. unde -us dixit *(de re v. et M. Prinet, Mélanges F. Lot. 1925. p.659¹).*

***clipeator** (clyp-, -pp-), -oris *m.* *scutorum faber vel mercator – Schildmacher oder -händler:* Trad. Ratisb. 847 (a.1149/52) Henricus -r (902.936). Chart. Argent. IV 28,48 clipp-r Heinricus. *al.* Chart. Hamb. 563 testes: . . . Heinricus cly-r. Chart. Altenberg. 1021 de domo . . . sita in platea clipp-um. Chart. ord. Teut. (Thur.) 245. *al.*

***clipeatura** (-pp-), -ae *f.* *t. t. rei feodalis ('Heerschild', de re v. p.728,1sq.):* **1** *vasalli evocati, exercitus feodalis – Lehnsaufgebot:* Chart. Naumb. 239 p.222,26 (a.1160) ut homines . . . Nuemburgensis ecclesie nulla vehicula . . . ad obsequium clippeature in expeditionem ministrent. **2** *ordo feodalis – Lehnsordnung:* Cod. Lauresh. 143a p. 423,15 (c.1107) militaris -ę, scilicet herescilt, integritas confusa atque in diversa distracta est et ęcclesię status . . . inminutus est.

clipeo (clyp-, -pp-), -atum, -are. **1** *protegere – schützen, decken:* Abbo Sangerm. bell. 1,219 bis binos tressisve viros -are (gloss.: contegere) valebant *tentoria.* **2** *clipeo instruere – mit einem Schild ausrüsten:* Gutolf. hist. p.653,32 clippeantur milites.

adi. **clipeatus**, -a, -um. *clipeo instructus – mit einem Schild ausgerüstet:* Chron. Pol. 1,8 cum quatuor milibus -orum militum.

subst. **clipeatus**, -i *m.* *vir clipeo instructus – mit einem Schild Ausgerüsteter:* Gesta Halb. p.109,23 -is igne fugatis. Albert. M. anim. 2,3,32 p.145,60 uno ictu percutitur clypeus et cly-us. *ibid. al.*

clipeolus (clyp-) *vel* **-um**, -i *m. vel n.* *parvus clipeus – kleiner Schild:* Liutpr. leg. 9 negotiatorum multitudo . . . cly-is tenuibus . . . dedecorata.

clipeus, -i *m. vel* **clipeum**, -i *n.* *script.:* clyp-: *passim.* clep-: *l.53. p.727,55. adde* Gloss. IV 184,17 St.-S. -pp-: *passim.* -pius: *p.727,55.* *de genere:* Erchanb. Frising. (?) gramm. p.75,2 -us et -um dicimus. *de etymologia:* Gloss. IV 231⁵ St.-S. cleptes graece, fur latine, inde -us *eqs.* *parma, scutum – Schild (cf.* Gloss. I 68,16 St.-S. -um scirmuuafan. 69,16 -um chamfscilt. 633,59 scutum et -um scilt unta ueri. II 717,5 -um huculan. *al.):* **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *milit.:* **a** *in univ.:* Chron. Fred. 4,90 p. 167,17 veni sub clepeum meum. Notker. Balb. gest. 2,17 p.84,6 in -o nihil apparuit nisi ferrum. Dipl. Karoli III. 125 p.201,12 dentur . . . equus . . ., -us I cum lancea. Waltharius 668 triplicem. 1357 *contus* pergens onerat -um. Liutpr. antap. 1,26 -os . . . micantes. 1,27 -is . . . cratibusque . . . operti muros adire (*cf.* Acta imp. Winkelm. I 693 p.548,21 vallum incedere sub grandi clippeo, non triangulo, sed quadrato). Widuk. gest. 3,46 p.127,24 arrepto -o ac sacra lancea . . . fortissimi militis ac optimi imperatoris officium gerens *Otto imperator.* Ekkeh. IV. bened. I 22,11 crucis forma clypei signantur. Annal. Pegav. p.240,47 -um exquisitissima opera coelaturis ex auro et argento perfecte decoratum. Chron. Pol. 3,8 p.136,10 -i perforantur. Matth. Platear. gloss. p.372B clypeorum pictores. Mirac. Otton. Bamb. II 9 p. 919,19 -us auratis laminis et clavis affixis parieti appensus fuit. Heinr. Lett. chron. 23,7 p.162,1 ad clypeorum gladiorumque ministeria cucurrimus. 28,5 p.203,25 concussione gladiorum cum clypeis. *persaepe. v. et p.709,68.* *in locut.:* Helm. chron. 69 p.131,17 terram patres mei . . . in -o et gladio suo obtinuerunt. *iron.:* Ekkeh. IV. cas. 58 p.217,6

clippei fascia *(sc. diaconi stola)*. **b** *de signo status militaris:* HELM. chron. 67 p.125,28 quicumque voluisset fieri homo Etheleri, veniebat, ut acciperet in munere byrrum, clypeum (-um *2*) vel equum. CHART. civ. Magd. 65 insignia militaria, clippea videlicet sive eciam sellas, . . . facere. STATUT. ord. Teut. p.107,40 *frater, qui vicem gerit magistri,* -um et tunicam armorum . . . ferre non debet sicut magister. **c** *usu symbolico:* ANNAL. Fuld. II a.882 p.98,26 ut pax ex illorum parte . . . non dubitaretur, -um iuxta morem suum in sublime suspenderunt. p.98,31 -um pacis deponunt *(cf. J. Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer. I. 1899. p.224)*. LIUTPR. antap. 1,22 cui Berengarius, ut promissionis suae fidem daret, credulitatis arrabonem -um portat. **2** *usu vario:* ARBEO Emm. 13 p.45,18 in qua domo clippeus parieti infixus erat. HERBORD. Ott. 3,6 p.751,19 erat . . . illic -us . . ., quem contingere nulli mortalium liceret, eo quod esset illis nescio quid in hoc . . . paganae religionis auspicium *eqs.* WILH. CONG. chirurg. 1134 statuatur -us in terram et a superiori parte ponatur vestis *eqs.* **B** *latius i. q. signum generis – Wappenschild:* CONR. MUR. clip. 16 rex Romanorum . . . aquilam nigre forme croceo -o fert. *al.* CHART. Hohenloh. 92 p.59,9 quod uterque fratrum ducere debeat inperpetuum clypeum patris sui.

II **A** *in imag.:* ALDH. virg. II 1911 hanc Deus . . . clementis dextrae -o protexit inermem. HUGEB. Wynneb. 7 p.112,14 contra . . . Satane insidias scuto fidei, clippeo continentiae dimicabat. IOH. CANAP. Adalb. A 16 p.24,15 (ed. J. Karwasińska. 1962) videntes, quia se monachum facere vellet, non bene relicto -o (clipp-, clypp- *var. l.*) fugam dederunt. THANGM. Bernw. 17 p.766,25 contra irrogatas sibi contumelias patientiae potius quam potentiae maluisse -o muniri. BERTH.(?) annal. a.1075 p.278,17 non est defensionis clypeus praeter poenitentiam. CHART. Eichsf. 340 p.194,11 dubiis casibus -o certitudinis obvenire. *al. de advocatia regali (protectione ducali: l.42, ecclesiastica: l.43):* DIPL. Otton. I. 169 p.251,19 *locum* semper sub regię tuitionis -o et potestate permansisse . . . repperimus. DIPL. Otton. II. 206 p.234,17 oportet imperialem excellenciam . . . a pravorum oppressionibus -o sue defensionis . . . premunire *ecclesias*. DIPL. Conr. II. 85 *bona* ab . . . pravorum iacula clippeo nostrę protectionis defensa (CHART. Babenb. 125 ecclesiarum iura -o p. nostre defensare. *al.*). CHART. Basil. A I 192 p.292,20 sub ecclesiastici regiminis clypeo. *al.* **B** *per compar.:* ALDH. ad Acirc. 81,4 *(de pane)* nec tamen in medio -i stat ferreus umbo. THEGAN. Ludow. 8 quae *(mensa)* triformis est, in modum quasi tres clippei in unum coniuncti. *in nom. anat.:* ALBERT. M. animal. 1,111 pars superior capitis, quae vocatur coronale capitis, . . . etiam a nonnullis -us *(ex Avic. can. I 1,5,1,2)* vel potius scutum cerebri vocatur. **C** *alleg.:* WALAHFR. carm. 22,6,2 in -is . . . tuis . . ., quae . . . sunt documenta patrum *eqs.* ALBERT. M. Iob 39,23 (ed. M. Weiss. 1904) clypeus, qui potentiam saecularem significat.

III *meton. et translate:* **A** *gener.:* **1** *tutor – Beschützer, 'Schirm':* AETHICUS ISTER 84 p.65,26 Alexander clepius praecelsior protegens totam Chaoniam. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,35 ipse *(Christus)* . . . -us. ORD. coron. imp. 4A,2 sis *(sc. Deus)* ei . . . in protectione -us sempiternus. GUTOLF. hist. p.649,38 Otacharus, . . . clyppeus ac terror Australium. *al.* **2** *tutamen – Schutz:* CHART. Merseb. 139 (a.1197) ecclesia in quibusdam membris suis pacificis maximeque monachis ad tuitionem sui materiali non utitur -o. ALBERT. M. animal. 1,396 arteria sub vena submergitur, ideo ut sit . . . non pulsatilis -us pulsatili (1,577). **B** *milit.:* **1** *scutatus, vasallus, miles – mit einem Schild Bewaffneter, Lehnsmann, Ritter:* LEX Baiuv. 4,23 si quis liberum hostili manu cincxerit, quod heriraita dicunt, id est cum XLII clyppeis. ANNAL. Pegav. a.1117 p.253,34 praefecturam mille -is et D talentis praeditam . . . accepit. CHART. Heinr. Leon. 41 p.60,23 (interp. s. XIII.) expeditionem . . . ducis cum triginta tantum -is semel in anno. *al. adde:* COSMAS chron. 2,8 p.94,16 quot pictos habeam -os aut quid bello valeam. **2** *t. t. rei feodalis ('Heerschild', cf. H. Mitteis, Lehnrecht und Staatsgewalt. 1933. p.437sqq.465.600):* **a** *vasalli evocati, exercitus feodalis – Lehnsaufgebot, -kontingent:* COD. Lauresh. 125 p.394,17 (post 1066) quo numero etiam beneficialis summa militaris -i, qui vulgo dicitur hereschilt, Laureshamensis ęcclesię adtinens includitur *eqs.* (DIPL. Conr. III. 167 p.303,26 [ed. F. Hausmann. 1969] ne forte dignitas regalis abbatię militari -o, qui vulgo dicitur herschilt, subtracto diminuatur). *vasallorum militiae officium – Vasallenpflicht zur Heeresfolge:* CHRON. Ottenb. p.611,32 quo regni ac principum consilio predictus locus ab expedicione regali ac servitute sive hostili -o relaxatus sit et abstractus (DIPL. Otton. I. 453 p.614,14 [spur.]). **b** *locus definitus in ordine feodali – bestimmter Platz in der Lehnsordnung:* CONST. II 94 (a.1223) quod nulli ecclesiarum prelato, qui insignia sua de manu imperiali non receperit seu qui non teneat clippeum, qui vulgariter dicitur herschilt, liceat possessiones ecclesiae . . . infeudare.

***clipifex** (clyp-), -icis *m.* *scutorum faber – Schildmacher:* CHART. Lub. I 269 p.251b,1 (a.1262) Thidericus clypifex acquisivit domum.

***clipificus,** -a, -um. *ad scutorum fabros pertinens – Schildmacher-:* CHART. Lub. I 269 p.248a,30 (a.1262) in taberna -a.

clippeus *sim. v.* clipe-. **clipsidra** *v.* clepsydra.

clirecus *sim. v.* cleric-. **clis** *v.* glis.

clisco *v.* glisco. **clismus, clister** *sim. v.* clys-.

***clisterella,** -ae *f.* *(normann. *cresterele, cf. G. Alessio, Archivio Storico Pugliese 16. 1963. p.99sq.)* *falco tinnunculus – Turmfalke (Cerchneis tinnunculus L.):* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.29,30 ille *aves,* que dicuntur besardi et -e.

***clita** *v.* *cleta.

clitella (-ela), -ae *f.* **1** *strictius de specie ephippiorum i. q. sella sagmaria receptaculis instructa – Saumsattel mit Lastkörben:* **a** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,327 cur portant vituli -as propter asellos? **b** *in imag.:* GISLEB. ELN. inc. 2,312 tristitiae dorsum clitelas decutit orsum. **2** *latius:* **a** *de receptaculis ad portanda onera aptis:* **α** *corbis, sporta – Last-, Speisekorb:* GLOSS. III 158,58 St.-S. -a meisichar. IV 199,28 -a corf. **β** *cistella, capsella – (Reliquien-)Kästchen (cf.* GLOSS. III 315,28 St.-S. -a cistella meissa. *al.):* SIGEBOTO Paulin. 40 p.929,31 Paulinae . . . corpus . . . -is includunt. HERBORD. Ott. 2,24 p.736,9 scrinia et -as et cappellam episcopi . . . portaveramus. 2,41 p.746,3 quod -as et scrinia serata viderunt. **γ** *pera, mantica – Ranzen, Quersack:* GLOSS. IV 237,1 St.-S. -a id est zasca. *in imag.:* AMARC. serm. 3,351 (ed. K. Manitius. 1969) pendentemque retro -am appendere nolunt. **b** *de vehiculis i. q. basterna, currus – Sänfte, Wagen:* GLOSS. III 717,18 St.-S. -a vel pilentum vel uasterna sambuch.

clitellarius, -a, -um. **1** *adi.:* *sagmarius, ad clitellas pertinens – zum Saumsattel gehörig:* RICHER. REM. hist. 3,8 daturque eis -a sporta. **2** *subst. masc.:* *sagmarius – Saumtier:* BENZO ad Heinr. 2,1 rex . . . direxit -os honustos praeciosarum pellium donis.

clithedra *v.* cliothedrum. ***cliticus** *v.* *cleticus.

***clito,** -onis *m.* *(orig. inc., ni cohaeret c.* κλειτός*) principis filius – Prinz:* FLOR. WIG. chron. a.1017 (MG Script. XIII p.126,6) ex qua *(Agatha)* . . . -em Eadgarum suscepit *Eadwardus*.

***cliton,** -onis *m.* *(theod. vet.* kletto, *cf. francog. vet.* cleton*) script.:* cri-: *p.729,2.* clyr-: *l.72.*

1 *lappa – Große Klette (Arctium Lappa L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.374sqq.):* TRACT. de caus. mul. 55 ad mulierem, cui matrix in loco suo non est, . . . talem potionem . . . -e radix, cimino . . . cum vino bibat. **2** *trifolium – (Wiesen-)Klee (Trifolium pratense L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p.287):* RECEPT. Sangall. I 188 unguentum basilicon; . . . ad caligines oculorum: . . . ambrosia, -one minuto, ibirico *(aliter J. André, ALMA 23. 1953. p.113, sed cf.* HILDEG. phys. 1,108 cle). GLOSS. III 552,18 St.-S. clyron cle. *al.* **3** *melilotum – Echter Steinklee (Melilotus*

officinalis Lam., cf. Marzell, op. cit. III. p.123sqq.): GLOSS. III 538,41 St.-S. criton trifolium mellilotum cle. *cf.* *cletta.

***clitunculus,** -i *m.* (*clito) *principis filiolus – kleiner Prinz:* FLOR. WIG. chron. a. 1017 (MGScript. XIII p. 125,53) dedit consilium Edricus, ut -os Eadwardum et Eadmundum, regis Eadmundi filios, necaret.

clitus *v.* clutus. **cliva** *v.* clivus.

clivis, -is *f.* *neuma binaria descendens – in zwei Noten bzw. Tönen absteigende Neume (cf. P. Wagner, Neumenkunde. ²1912. p.118sq.)*: ANON. mus. Becker p. 160 epiphonus, -is, quilisma . . . sunt non plures neumae repertae.

clivius, -a, -um. *perniciosus, funestus – verderblich, todbringend:* AETHICUS ISTER 82 p. 63,27 assecola Anthiae . . . acenace -o transverberat latera.

clivosus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *arduus, praeceps – steil, abschüssig (cf.* GLOSS. II 526,61 St.-S. -o hohemo. 677,4 -i tramitis ûohaldero suohi. *al.)*: CARM. Aldh. 1,154 per devexa ac lubrica -i ruris latera. LEO MARS. chron. 3,26 p. 717,18 montis huius ascensus . . . erat -us (p. 718,14). **b** *in intervallo montium, in clivo inter montes situs – in Bergtälern, am Hang zwischen Bergen gelegen:* ALBERT. M. veget. 4,62 in locis -is montium, quia ad illa fit ab utroque latere clivi reverberatio *solis.* **2** *subst. neutr. plur.:* **a** *loca acclivia vel declivia – unebenes Gelände:* TRAD. Werd. 105 (a. 1064) cum omnibus ad eum pertinentibus -is et planis. **b** *vallis, convallis–Tal(senke)*: GLOSS. II 420,24 St.-S. -a die talaseigun.

clivus (clyv-), -i *m. (f.* -a: *l. 30)* **1** *latus montis, fastigium – Berglehne, -hang (cf.* GLOSS. I 410,8 St.-S. -um civitatis stechali dera puragi. III 270,53 -us habda lita. *al.)*: TRAD. Frising. 495 (a. 823) Freaso unam -am tradidit. WALAHFR. hort. 8 ruris . . . possessio . . . -o (*cf.* GLOSS. II 767,4 St.-S. -o in haldun) seu vallibus horrens. CHART. Sangall. A III app. A 7 p. 687,35 destinaverunt . . . marcham sancto Gallo in -um domus Liubmanni. HELM. chron. 27 p. 53,25 *Heinricus rex* in Hartico -o castrum . . . collocavit. RICHER. SENON. gest. 9 p. 274,15 *Blidulfus* in -o montis cellam erexit. CHART. Friburg. 272 aput -um dictum 'des Pfaphin halde'. **2** *mons, collis, colliculus – Berg, Hügel, Anhöhe (cf.* GLOSS. II 338,11 St.-S. -os teutisce pul): CARM. de Tim. 91 supercilio -i . . . elicitur . . . unda *(cf. Verg. georg. 1,108)*. BENZO ad Heinr. 6 praef. p. 658,6 rex . . . relicto prato adgreditur -um. CHART. Turic. 459 p. 338,4 a -o, qui Gastirn dicitur, usque ad extremitates montium. 779 in -o castri novi Reginsperch. CHART. Wirt. VII 2502 p. 368,5 in censu . . . unum pullum de quodam -o. *in nom. loci:* CHART. Rhen. inf. I 510 p. 358,38 (a. 1188) acta sunt hec . . . in C-o *('Kleve')*. **3** *vallis – Talsenke (cf.* GLOSS. I 392,23 St.-S. -um id est vallem vel uohaldi): CHART. Burgenl. I 143 p. 104,46 (a. 1225) *meta tendit* per plures metas versus meridiem -um pluvie *(syn.* vallem pluvialem, *'Regental')* non deserens. **4** *via ascendens – aufsteigende Straße, steiler Weg (cf.* GLOSS. IV 184,18 St.-S. -um descensum staige): PASS. Quir. Teg. 2 p. 11,27 *corpora* sepelierunt in cripta via Salaria in clyvum Cucumeris. DIPL. Otton. III. 336 monasterio sancti Georii, quod dicitur sancti Andreae in -o Scauri. CHART. Wirt. VII 2628 p. 469,6 (a. 1276) de -o, qui dicitur Munesinger staige. *in imag. (cf. Bened. reg. 7,6sqq.)*: ABBO SANGERM. bell. 3,111 -os (gloss.: ascensus, colles) virtutum . . . scandere . . . tu valeas. **5** *locus declivis ad onera in vallem trahenda aptus, alveus in latere montis situs – Schleifbahn, Steilrinne (cf. P. Zinsli, Grund und Grat. 1945. p.159sq. 334; Schweizerisches Idiotikon. VI. 1909. p.1335sqq. IX. 1929. p.131sq. 134sq. 147sq.)*: CHART. Zoll. I 12 p. 8,36 (a. 1125/27; interp.?) in silvam usque ad -um nivalem (snesleiphi). CHART. Stir. I 170 p. 169,20 usque ad -um (rise) Friderici. 605 p. 573, 27 a -o (rise) Friderici usque ad Walhesbach. *Götte*

***clizanus** *v.* *glizinus. ***clizum** *v.* *glizum.

cloaca, -ae *f. script.:* chloacha: GLOSS. II 16,5 St.-S. clu-: *p.730,40.* clodeca: CHRON. Fred. 2,20. *usu attrib.: p.730,17.*

I *strictius:* **A** *canalis, incile sordes, stercora sim. egerens, fossa, fovea – Kloake, Abzugskanal, Gosse, Jauchengrube (expresse de canali: l.2.8.11; cf.* GLOSS. II 263,43 St.-S. -a dola. *al.):* **1** *proprie:* ALDH. virg. I 35 p. 279,25 ubi -arum cuniculi putores stercorum ingesserunt. AETHICUS ISTER 88 si *mare* locustam *protulerit,* inter -as conputatur. CAPIT. reg. Franc. 105,3 de plateis vel -is (cocleis *cod.*) curandis . . . civitatis *eqs.* DIPL. Otton. I. 145 p. 226,14 area . . . coęret ab una parte -a (p. 226,23). LIUTPR. antap. 1,35 criptae civitatis, quas alio nomine -as dicunt. CHART. episc. Wirz. I 113 p. 96,14 -ę, quę dicitur rigol. CHRON. Erf. mod. I a. 1184 p. 193,4 plures in -am subtus latitantem ceciderunt (ANNAL. Mell. Cremif. a. 1184. *al.*). CHART. scrin. Col. A II 1 p. 285,6 -e ductus. *al. fort. add.:* AETHICUS ISTER 32 p. 19,12 -as subtus marmore constructas. ROSIN. def. p. 318,4 lapidem rubeum . . ., qui invenitur . . . in -is veteribus. **2** **a** *proverb. et sentent.:* CONVERS. Afrae 1 splendor solis, dum circa -as et lutulentas plateas funditur (*cf.* FORM. Augiens. C 1 p. 364,31 *astra Dei* in palustribus et -is radiant locis). WOLFHARD. Waldb. 2,1 (prol.) apes . . . -is . . . squalentibus insidere non recusant. *v. et l.21 sq.* **b** *per compar.:* WALAHFR. Gall. 2,17 p. 325,12 de -a corporis spiritum exhalavit (*inde* RATPERT. cas. 6 p. 11,4). **c** *meton. i.q. stercus – Kot:* EPIST. Agob. (MGEpist. V p. 231, 37; a. 833) quicumque -am commovet, . . . fetorem exalari facit. **3** *translate i. q. sordes – Unflat:* AETHICUS ISTER 58 p. 37,12 qui . . . usque . . . Romam novam petiginem imperitamque -am pullulaverunt. **B** *latrina, locus secessūs – Latrine, Abort (huc spectare possunt etiam exempla supra allata, e. g. l. 9sq.; cf.* GLOSS. II 385,39 St.-S. -a feldganc. III 360,55 -a et latrina swascamere. 412,42 -ę gesuese. *al.)*: THIETM. chron. 4,72 e -a egressi sunt demones. GESTA Lob. 23 p. 326,51 domum -arum dormitorio coniunctam. CHART. Babenb. 232, 108 ne aliquis per ianuas . . . nec -as muros perfodiat civitatis.

II *latius:* **A** *lacuna, palus, volutabrum – Tümpel, Pfuhl, Suhle (cf.* GLOSS. II 586,59 St.-S. -is languinon. III 315,67 -a phul. *al.):* **1** *proprie:* MILO carm. 3,4,2,794 gaudet in immundis sus spurca iacere -is. *fort. de cisterna:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 5 ut *puer* . . . de -a biberet, quae . . . pluviae importunitate constitit. *ibid. iterum.* **2** *in imag.:* ALDH. virg. I 36 p. 281,18 fetidas facinorum -as . . . et putida vitiorum volutabra. SALUTARIS POETA 13 (MittellatJb. 5. 1968. p. 229; s. XIII.) viciorum sperne -am (cluacam *var. l.*). *al.* **B** *de inferno i. q. lacus, barathrum – Höllenpfuhl, Schlund:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,13 ferrum horror expalluit -arum. ABBO SANGERM. bell. 3,4 machia sit tibi, quo ierarchia, necque -a (gloss.: fossa Tartari). VITA Gang. I 12 (MGMer. VII p. 166,11) in -am (coaclam *var. l.*) descendit inferni. *cf.* *clavica.

cloacarium, -i *n.* **1** *latrina – Abort:* GALB. Karol. 35 p. 580,20 qui *(traditores)* in ea *(ecclesia)* scortum haberent et -a sua et coquinas. **2** *lacuna, fovea – Gosse, Tümpel:* GALB. Karol. 29 p. 577,53 *Georgium* in -um proiectum submergi . . . coegit (41 p. 583,46).

cloacarius (cloc-), -i *m.* *purgator cloacarum, fusoriorum – Latrinenreiniger, Gossenkehrer:* GODESC. AQUENS. opusc. 3,1 p. 110,14 quis . . . in mundo gradus inferior quam -orum? LAND. MEDIOL. hist. I 3,26 p. 92,60 *parvulorum* membra . . . in cisterna theatrali cum mundata a cloc-is inventa sunt. VITA Godefr. Cap. I 10 p. 525,15 se -um domus nostrae . . . exhibuit. CAES. HEIST. hom. exc. 202 p. 146,10.

cloacinus, -i *m.* *deus stercoris – Düngergott:* GLOSS. II 481,21 St.-S. -um de langenna (*spectat ad Prud. perist. 2,449* Sterculum).

clocarius *v.* cloacarius.

clocca (gl-, -oc(a), -ock-, -gg-), -ae *f. vel rarius* **cloccum,** -i *n.* *campana, signum (ecclesiae vel monasterii) – (Kirchen-, Kloster-)Glocke (de campanis portabilibus: l.71. p.731,34. al.; de re v. supra p.124,11sqq.)*: **1** *proprie:* **a** *gener.:* WILLIB. Bonif. 8 p. 53,21 aecclesiae . . . gloccum (gloccam, cloccum *var. l.*) . . . humana non continguente manu commotum est (*sim.* HUGEB. Wynneb. 11 glocka. ALTFR. Liutg. 2,15 -arum . . . sonitus. OTLOH. Bonif. 2,19 p. 213,17 glocca). EPIST. Bonif. 116 clocam, qualem ad manum habui, . . . mittere curavimus. EIGIL Sturm. 24 omnes gloggas pariter

[Renner]

moveri imperavit et fratribus . . . obitum suum . . . nuntiare praecepit. VITA Pirmin. I 9 p.30,12 -am (gloccam *var. l.*) . . . unam sancti Pirminii *eqs.* ALCUIN. epist. 226 p.370,14 ut domuncula -arum stagno tegatur. RUD. FULD. Leob. 6 mater . . . per somnium vidit se quasi signum aecclesiae, quod vulgo -um (-am *p. corr. 3*, gloccam *var. l.*) vocant, in sinu suo habere *eqs.* RIMB. Anscar. 32 quod antea nefandum paganis videbatur, ut -a (cloca *var. l.*) in eadem haberetur ecclesia. TRANSL. Eug. Tolet. 11 (RevBén. 76.1966. p.265) campanae . . ., quae et -ae dicuntur, ob hoc in sanctis sublimantur oratoriis, ut per illarum sonum . . . aggregetur christianorum plebs. *al.* *de usu superstitioso:* CAPIT. reg. Franc. 23,34 ut -as non baptizent. **b** *iur. de investitura:* CONC. Karol. app. 9 p.842,36 legalem vestituram per -as et hostia senioris ipsius monasterii ecclesie . . . fecerunt. **2** *alleg.:* TRANSL. Eug. Tolet. 11 (RevBén. 76. 1966. p.265; s. X.ex.) -a . . . oratorii sancti sacerdos est Dei vivi. **3** *vice cognominis:* LAND. MEDIOL. hist. II 40 p.37,20 michi infantulo adiecit nomen, scilicet clocam sancti Pauli.

***cloccarium** (clauca-, -oca-), -i *n.* *sustentaculum campanae, domus campanarum – Glockenhäuschen, Glockenturm:* ANGILB. eccl. Cent. 3 p.177,26 -a auro parata III, cloccae optimae XV cum earum circulis XV. GESTA Aldr. 44 p.322,23 de XII signis in clocariis matris aecclesiae collocatis (p.323,31). TRANSL. Eug. Tolet. 11 (RevBén. 76.1966. p.265) de ecclesiae clocario. ADEMAR. hist. 3,51 clocarium inceptum est. DIPL. Conr. III. 1 p.2,28 (ed. F. Hausmann. 1969) clocarium . . . novum, quod . . . archiepiscopus . . . canonicis tradidit. ANNAL. Dion. Rem. a.1144 (MGScript. XIII p.83,39) ventus . . . tecta . . . turrium et claucaria . . . diruit.

***cloc(c)ula**, -ae *f.* *clocca parva (monasterii) – kleine (Kloster-)Glocke:* ALCUIN. carm. 105,2,1 semper in aeternum faciat haec clocula tantum carmina, sed resonet nobis bona clocca cocorum.

cloclea *v.* coc(h)lea. **cloclearium** *v.* coc(h)lear.

clocturo *v.* glottoro. **clodeca** *v.* cloaca.

clodus *v.* claudus.

?cloes *subst.* *pluvia – Regen:* GLOSS. IV 5,49 St.-S. -es regan.

clomus *sim.*, **clonis** *v.* glomus.

cloppus, -a, -um. *claudus – lahm:* LEX Alam. A 57,62 si quis . . . alium in genuculo placaverit, ita ut claudus (clodus, -us *var. l.*) permaneat. CAPIT. reg. Franc. 32,23 boves -os, non languidos.

clos *v.* glos.

1. closa *v.* glossa. **2. closa** *v.* claudo (clausa).

***closo** *v.* *glosso. ***closonarius** *v.* *clusenarius.

clos(s)ura *v.* clausura.

***clova** (gl-, cla-), -ae *f.* *(ital. dial.* giova *sim., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p.789sq.) retinaculum – Klammer, Klemme:* ROGER. SALERN. chirurg. 3,617 *scarnetur dindimus* con -a (clava *var. l.*) GLOSS. Roger. I B 3,17 (3,32) p.684,2 cum g-a (giova *ed. Junt.*). III 749 apposita clava.

***clousa** *v.* *clusa.

***cloxana**, -ae *f.* (*fort. cohaeret c.* claudere, *clusa) *angustiae, fauces – Engpaß:* CHART. Tirol. notar. II 515 (a. 1272) a parte superiori *dosi* -a.

***cluces** *subst. pl.* (*cf.* cochlea, *ital.* chiocciola) *conchylium, limax – Muschel, Schnecke:* CHRON. Ven. Alt. p.93,25 -es maris decocte.

cludo *v.* claudo.

cluentia, -ae *f.* *praestantia – Vortrefflichkeit:* IONAS BOB. Columb. praef. p.145,13 quos -a (clientia *var. l.*) memorabiles reddit.

clueo, -ere *vel saepius* **cluo**, -ere. **1** *celebrari, clarere – gefeiert werden, berühmt sein:* IONAS BOB. Columb. praef. p.147,8 cluant aliis, si dignum imitationi quid gesserint. ERMENR. Sval. hymn. 1,2 cluit qui meritis undique stantibus. MIRAC. Modo. 14 p.315b,15 (vs.) caeli cluis inter heriles. *al.* **2** *pollere, excellere – groß, mächtig, reich sein* (*cf.* GLOSS. II 423,65 St.-S. cluis abundas uualtisost. 468,3): **a** *gener.:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p.246,8 cum . . . regis amore ac veneratione clueret. THEODULF. carm. 42,2,6 omnibus in rebus polleo sive cluo *(sc. bibliotheca).* HEIRIC. Germ. I 6 praef. 51 ede alium *(numerum)* simili ratione cluentem. PASS. Petri et Pauli 268 tu *(sc. Roma)* munere tanto *(sc. apostolorum)* . . . affluis atque cluis (cliuis *cod.*). CYPR. CORD. carm. 1,12 (MGPoet. III p.144) haec *(scriptura sacra)* fons . . . intus cluit spiritalis gratie dono. EPITAPH. var. II 61,2 pietate vigens, simplicitate cluens. THIETM. chron. 4,61 omni probitate cluens. THIETM. (?) chron. 1,1 omnibus aliqua proficuitate cluentibus. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *augeri – wachsen:* ROD. GLAB. hist. 3,18 p.67,8sq. *nomen Cluniacum* a cluendo dictum, quoniam cluere crescere dicimus. **β** *repleri – sich füllen:* SALOM. III. carm. 1,315 arca cluit dando, vacuatur et ipsa negando. **3** *esse – sein (tantummodo in poesi):* EPIST. var. II 31 p.353,13 (vs.) ars quibus ampla cluit (gluit *var. l.*). FLOR. LUGD. carm. 24,32 rura, munere divino quae benedicta cluunt. AGIUS epic. Hath. 218 tolerare, quod commune cluit omnibus. 496 qualia sint *bona*, prorsus ambiguae cluimus. 499 pars tua nos cluimus. *al.*

adi. **cluens**, -entis. *clarus, excellens – berühmt, hervorragend:* TRANSL. Eug. Tolet. 7 (RevBén. 76.1966. p.263; s. X.ex.) -issimum Christi testem. THIETM. (?) chron. 1,1 seriem civitatis olim longe lateque -em. HIST. de exp. Frid. imp. p.13, 15 vir et nobilitate generis et scientia litterarum facetaque facundia . . . -issimus. *al.*

***cluesco**, -ere. *clarere – berühmt sein:* TRANSL. Eug. Tolet. 4 (RevBén. 76.1966. p.261; s. X.ex.) Catuliacum, quo -unt . . . corpora sanctorum.

cluis, -e. *compar.:* cluvior. *nobilis, clarus – stolz, berühmt:* AETHICUS ISTER 72 p.55,1 cluviores *colles* quadrigis iunctis nitentes. GESTA Bereng. 4,119 stoicus . . . cluibus . . . pollet Athenis.

***cluma** *subst.* (*orig. inc., cf.* 2.*clama) **1** *perca – Barsch (Perca fluviatilis L.):* GLOSS. III 688,70 St.-S. -a ah. IV 175,18. **2** *barbus – Barbe (Barbus fluviatilis L.):* GLOSS. III 46,34 St.-S. -a barbe o prehs. **3** *brama – Brachsen, Blei (Abramis brama L.): v. l. 36.* **4** *lucius – Hecht:* GLOSS. III 675,66 St.-S. -a heicht.

***cluna**, -ae *(f.)* (*cf.* clunis, pluma) *pluma caudae – Schwanzfeder:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p.86,19 pavonum collis cum tergo et -is mox florescere incipientibus.

clunaculum, -i *n.* *pugio – Dolch:* ALDH. ad Acirc. 116 p. 159,19 clunis, unde -um dicitur.

clunis, -is *m. vel f.* *script.:* gl-: *l.* 47. ?cli: GLOSS. IV 49,56 St.-S.

1 *strictius i. q. natis – Hinterbacke* (cf. GLOSS. II 725,26 St.-S. -is isben vel ars belli. III 450,2 g-es goffa): **a** *spectat ad homines:* BERTH. (?) annal. a.1063 p.272,26 infantem . . . membra ad usque -es duplicia habentem. GLOSS. Roger. III 766 p.290⁷ si *fistula* est versus -e. **b** *spectat ad animalia:* NIVARD. Ysengr. 7,171 Cono . . . frustum . . . rapit de -e sinistra *lupi.* ALBERT. M. animal. 12,226 cornua *capri montani* a capite usque ad -es protenduntur. *ibid. al.* *infima sublimior pars equi – Kruppe:* AMARC. serm. 3,840 (ed. K. Manitius. 1969) -es . . . agaso prurit equi. ANSELM. MOG. Adalb. 222 -es *quadrupedum* decuerunt. **2** *latius:* **a** *coxa, femur – Hüfte, Schenkel, Weiche (cf.* GLOSS. III 296,28 St.-S. coxa et -es deich vel huffe. IV 184,20 -es coxe lanke. *al.):* TRANSL. Eug. Tolet. 32 (RevBén. 76.1966. p.277; s. X.ex.) qui *(homo)* a -bus erat debilis et contractus talotenus. GESTA Trud. cont. I 12,4 passio . . . in -e, quam physici solent chyam appellare. **b** *infima pars spinae – Steiß:* GLOSS. II 375,48 St.-S. -is stiuz. *al.* **c** *testiculus – Hoden:* GLOSS. III 19,15 St.-S. -es hodon.

cluo *v.* clueo.

1. clura, -ae *f.* *simia (caudata) – (Schwanz-)Affe:* HUCBALD. carm. 2,8 concludant crimine -as (curas *var. l.*).

2. *clura, -ae *f.* *(corrupt. ex* δρυοκολάπτης; *cf.* dura *Mich. Scot.) picus – Specht:* ALBERT. M. animal. 8,63 aves, quae vocantur -ae et kolokytez (*p.614b,7* δρυοκολαπτῶν), quae sunt aput nos sicut picus et merobs. 8,64 invenitur . . . unum genus -a (*p.614a,34* δρυοκολάπτης) sive pici, quod vocatur kocluron graece. *Renner*

***clusa**, -ae *f. script.:* chl-: *l.21. al.* class(a): *l.13.* clau- *(var. l.): l.13sq.37. al.* clou-: CHART. Tirol. 1212 Clousam. -si(a): DIPL. Otton. I. 375 p.516,23. -s(i)na: CHART. Tirol. 1132 p.174,36. 1220. *al.* culsa: CHART. Tirol. 542[a] p. 18,27 (cod. B). *?form. abl. sg.* -e: *l.47. saepius plur. sensu sing., e. g. l.11.18.43.*

I *de rebus ad occludendum aptis:* **A** *angustiae, fauces (montium) – (Gebirgs-)Paß, Engpaß:* **1** *proprie (cf. G. Dept in: Mélanges d'histoire offerts à Henri Pirenne. 1926. p. 89sqq.):* **a** *strictius:* **α** *gener.:* CHRON. Fred. cont. 37 p.184,1 usque ad -as, qui cognominatur valle Seusana. ANNAL. regni Franc. a.817 p.147,23 omnes aditus, quibus in Italiam intratur, id est -as (class-, clau- *var. l.*) impositis firmasse praesidiis (ANNAL. Mett. a.755 p.48,19 -as [clau- *A1*, sclu- *B1*] firmare). MILO carm. 1,6,3,200 per markas -asque ruebas. BRUNO QUERF. Adalb. A 9 quem *(episcopum)* obesę (obsessae *2*) -ę artas vias egressum . . . Verona recepit. ANNAL. Erf. Loth. a.1133 p.39,27 ad -as, quae ad civitatem Brixam transmittunt. *saepe.* **β** *iur. in terminatione:* CHART. Stir. II 85 p.132,9 (a.1207) parrochiam totam a . . . chlusa *('Klamm' ind. p.724[a])* montis Dietmarsperge. CHART. Tirol. 1007[c] p.62,4 consignaverunt -am de Trodena *eqs.* CHART. Carinth. V 71 p.43,29 -am in Haslach . . . limitem utriusque comitatus . . . statuerunt. *al.* **b** *latius de locis obstructis, munitis, custodibus commissis i. q. obstaculum viae vel munitio aditum montium vel terminorum praecludens – Straßensperre, Gebirgs- oder Grenzbefestigung:* **α** *gener.:* LEG. Lang. p.197,4 de -as, qui disruptae sunt, restaurentur et ponant ibi custodiam. LIUTPR. antap. 5,18 p.140,34 praeceperat . . . -arum custodibus, ne quempiam transire permitterent. BERTH.(?) annal. a.1079 p.316,37 fortiter quadam -a . . . expugnata. HIST. de exp. Frid. imp. p.38,7 ad -as (clau- *Str.*) . . . firmissimas Bulgarię dolosis . . . artificiis . . . pręstructas devenimus. CHART. Carniol. II 112 p.86,14 -am erectam iuxta Niwenburch removere. *al.* **β** *iur. de transitu, teloneo, tributo sim.:* LEG. Lang. p.197,21 qui eos *(fures)* transire permittunt foris -as (clau- *7.9*). INSTIT. regal. 2 (MG Script. XXX p.1451,15) negociatores . . . solvebant decima . . . ad -as. DIPL. Conr. II. 115 ut -as . . . cum theloneo et cum omni utilitate . . . traderemus. CHART. Stir. II 10 p.29,6 apud -am iuxta Werven liberum . . . transitum concedimus. *al.* **2** *in nomine locorum:* DIPL. Loth. III. 18 in loco, qui C-a *('Clus')* vocatur. CHART. Tirol. 999 hospitalarius de C-is *('Klausen')*. CHART. Carinth. V 151 p.102,12 restitutio castrorum Artenee, C-e *('Chiusaforte'). saepe. v. et l.2.*

B *agger ad aquas colligendas factus, saeptum – Staudamm, Wehr:* DIPL. Conr. II. 63 cum ecclesia . . . et -e de insula Puluese. DIPL. Loth. I. 3 p.59,6 (ed. Th. Schieffer. 1966; interp. a.1026) concedimus . . . -as et pontem iuris nostri de Clauenna. ACTA imp. Stumpf 348 p.496,10 -as, quas pro . . . aque comoditate effecerint, . . . effringere. LAMB. ARD. hist. 104 -am sive terreum molis dorsum in medio marisculi constituit *eqs. al.*

II *de rebus ad circumcludendum aptis:* **A** *saepimentum – Einfriedung:* FORM. imp. 15 p.297,2 quidquid . . . sepibus aut alio -arum (clausorum *cod. a. corr.*) genere praecingitur. **B** *orbis murorum – Mauerring:* LIUTPR. antap. 1,5 quibusdam . . . separata a nobis erat *gens Ungariorum* interpositionibus, quas -as (clusuras, clausuras *var. l.*) nominat vulgus. 1,13 p.15,7 *(de re v. notam ed.).*

III *de rebus clausis:* **A** *cella (inclusi) – (Inklusen-)Zelle, Klause:* VITA Burch. Worm. 13 vir Dei . . . -am (clausuram *2*) fieri iussit. EMO chron. p.515,46 ut eiceretur de -a. *al.* **B** *in nom. propr. i. q. area vel vinea circumsaepta – umzäuntes Grundstück, Weingarten:* GREG. CAT. chron. I p.206, 31 in Fontana C-a. II p.146,11 in fundo C-a Lunta. BERTH. ZWIF. chron. 3 p.150,27 una *vinea* . . . vocatur Cultura, altera C-a. *cf.* claudo (clausa), *exclusa.

***clusaria**, -ae *f. inclusa – Klausnerin:* NECROL. Fuld. (MGScript. XIII p.213,9; a.1046) Wildrut -a.

***clusarius** (clau-), -i *m.* **1** *custos angustiarum – Paßwächter (cf. F. Schneider, Burg und Landgemeinde in Italien. 1924. p.132. v. et p.733,8):* LEG. Lang. p.192,21 dum . . . venerint peregrini ad clusas, . . . faciat . . . -us syngraphus. p.197,7 pena subiaceat -us (clau- *7*), qui custodire neglexit. FORM. imp. 37 centenariis, actionariis, -is. *al. accedente notione telonearii:* DIPL. Ludow. Germ. 89 p.128,12 ut nullus . . . -us nec pontonarius . . . abbati . . . molestiam . . . facere presumat *eqs.* **2** *custos portae – Torwächter:* CHART. Helv. arb. 112 p.175,27 (a.1270) in porta . . . ville erat . . . chafallum bene munitum . . ., et illud erat ex parte -i *(an subest subst. neutr.?).* **3** *inclusus – Inkluse, Klausner:* VITA Deic. 43 Romae clau-us et privatus sacro insistere ocio. *cf.* *clusenarius.

***clusaticum** (-sia-), -i *n. tributum pro transitu angustiarum solvendum – Paßdurchgangsgebühr:* DIPL. Loth. I. 91 p.225,10 (ed. Th. Schieffer. 1966) exactetur nec . . . pontaticum . . . aut -um. DIPL. Otton. III. 302 duas valles . . . cum -iatico episcopio . . . largimur. *ibid. al.*

***clusenarius** (chlŏs-, closon-, -sin-), -a, -um. **1** *adi.: inclusi proprius – einem Inklusen gemäß, Klausner-:* TRAD. Frising. 1268 *(c.977/81)* feminam . . . *sub closo*-a professione Deo famulantem. **2** *subst.:* **a** *masc.: inclusus – Inkluse, Klausner (cf. O. Doerr, Das Institut der Inclusen. 1934. p.3sqq.):* NECROL. Fuld. (MGScript. XIII p.213,5; a. 1043) Anamachadus mon(achus) et -sinarius. NECROL. Prum. (MGScript. XIII p.221,32) Thomas episcopus et clus(enarius [*an* clusarius *leg.?*]). p.222,42 Luodolf cluse(narius). *in nom. propr.:* CHART. Rhen. inf. II 188 (a.1232) *scabinus* Willelmus C-us. CHART. Tirol. 1233 p.270,41 in presencia . . . fratris . . . Hainrici Chlŏ-i *('Klausner')*. 1234. **b** *fem.: inclusa – Inkluse, Klausnerin:* TRAD. Frising. 1268 (c. 977/81) commutatio inter . . . episcopum et closo-am Helmpirch dictam.

***clusiaticum** *v.* *clusaticum. ***clusi(n)a** *sim. v.* *clus(a). **clusio** *v.* clausio. ***clusna** *v.* *clusa. **clusor** *sim. v.* clau-.

clustellum (cru-, clau-, clo- *sim.*), -i *n.* **1** *claustrum, obiex – Verschluß, Riegel (cf.* GLOSS. II 12,2 St.-S. -a fslot): **a** *proprie:* ALDH. virg. I 36 p.284,6 patefactis cavearum -is. 42 p.294,6 arcarum -a (-as R^1, cli- *G*) reserantur. *de virginitate:* ALDH. virg. I 58 p.319,7 virginitatis privilegium potius in . . . mentis praesidio servatur quam in arto carnis -o (castello *suprascr. m.[2] G*) continetur. **b** *in imag.:* ALDH. virg. II 80 doctor verbi -a (cr-, clau- *sim. var. l.*) resolvat (2152 v. -a [cr- *G*, clo- *in marg. pro* tro- *p*]). VITA Leod. 1,34 (MGPoet. III p.7) linguae -a. **2** *comprehensio – (Schluß-)Zusammenfassung:* ALDH. epist. 4 p.486,15 ut brevis sententiae -o cuncta concludantur.

***clusulum**, -i *n. claustrum – Verschluß:* VITA Erasmi 224 antrum . . . stat -a firma retentans.

clusur(i)a *v.* clausura. **cluten, clutta** *v.* gluten.

clutus (clit-), -a, -um. *inclutus, magnificus – berühmt, prächtig:* VITA Maxim. Trev. II 116 predia . . . clita *(cf. notam ed.).* *Pape*

cluvior *v.* cluis. **clybanus** *v.* clibanus.

clyens *v.* cliens. **clyma** *v.* 1. clima.

?*clymeterium, -i *n.* (*orig. inc., ni corruptum e* coemeterium) *oratorium – Bethaus:* BEDA hist. eccl. 5,2 p.283,10 est mansio . . . habens -um (cli-, -mi-, -tor- *var. l.*) . . ., in qua . . . orationibus . . . operam dare consueverat.

clyp(p)eus *sim. v.* clipe-. ***clyron** *v.* *cliton.

clysmus (clis-) *vel* ***clysma** *subst.* (κλυσμός) *medicamentum liquidum, quod per anum infunditur – Klistier, Einlauf:* TRACT. de caus. mul. 52 clismus coline cum mel . . . curabit. *al.* ALPHITA I p.284,5 chilus dicitur succus, inde diachylon . . . et inde clisma, id est clistere.

clyster (clis-), -eris *m. vel* ***clystere**, -is *n.* (κλυστήρ) *script.* cris-: *p.735,1. form. sing.: gen.* -tri: *p.735,14. abl.: plerumque* -e; -i: *p.735,45. metr.* -tĕ-: *p.735,13.*

1 *medicamentum liquidum, quod per anum infunditur – Klistier, Einlauf:* **a** *proprie:* PAUL. AEGIN. cur. 33 cli-bus (*3,5,1* κλύσμασι) uti acrioribus (AESCULAPIUS 4 p.7,23 -e). ANTIDOT. Lond. p.18,40 curavis per -e. GLOSS. med. cod. Trev. p.173,12 clister i. potio subterior. WALTH. AGIL. med. 7

[Rudolph]

p.101,33 cli-e lenitivum. SALIMB. chron. p.205,24 per cri-e mortuus est veneno inmisso. *al. v. et l.43.45.* **b** *meton. i. q. infusio medicamenti liquidi – Behandlung mit einem Klistier:* PAUL. AEGIN. cur. 181 p.106,25 post cli-e (*3,33,2 p. 219,1* μετὰ τὸ κλύσμα) dandum . . . mellicratum. ALBERT. M. animal. 11,19 opus medici sicut cli-e. *al. remissius i. q. ablutio – Spülung:* PAUL. AEGIN. cur. 107 p.65,21 in his, que in oculo sunt anthracoses, primo oportet evacuare cli-e (*3,22, 26 p.182,17* κλυστῆρι). **2** *instrumentum liquori infundendo aptum, syringa – (Klistier-)Spritze:* PAUL. AEGIN. cur. 120 ablue aures cum cli-e (*3,23,4* διὰ κλυστηριδίου) oxicrato. ODO MAGD. herb. 413 pulvis . . . seminis *anethi* . . . intus -e fusus. TRACT. de chirurg. 1099 ferrum . . . perforatum ad modum clistri (clisterio *var. l.*). ALBERT. M. metaph. 5,1,2 p.210,32 (ed. B. Geyer. 1960) instrumenta medicinae sicut -e et syringa. *al.*

***clysteratio** (clis-), -onis *f.* *infusio medicamenti liquidi – Behandlung mit einem Klistier:* PAUL. AEGIN. cur. 247 p. 188,2 squibalon cum cli-e (*3,71,2* διὰ κλυσμοῦ) educere.

***clystere** *v.* clyster.

***clysteridium** (clis-), -i *n.* (κλυστηρίδιον) *instrumentum tenue liquori infundendo aptum – feine (Klistier-)Spritze:* PAUL. AEGIN. cur. 251 p.195,12 aliquid pinguium humidorum cum cli-o (*3,76,3 p.292,2* διὰ κλυστηριδίου) in sinum matricis inicere.

clysterio (clis-, -reo), -are. *clystere curare – mit einem Klistier behandeln:* TRACT. de caus. mul. 47 cli-bis . . . cum erba mercorialim. ANTIDOT. Glasg. p.110,34 cli-eas eos de oleo rutacio. DYNAMID. Hippocr. 2,101 ischiaticos -bis.

clysterium (clis-), -i *n.* (κλυστήριον) *instrumentum liquori infundendo aptum – (Klistier-)Spritze:* ODO MAGD. herb. 280 unguen . . . clystĕrio si funditur intus. 1477. *v. et l.14.*

***clysterizatio,** -onis *f.* *infusio medicamenti liquidi – Behandlung mit einem Klistier:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p.107^{b} ut fiat -o cum vino pontico.

***clysterizatorium** (clis-), -i *n.* *syringa – Spritze:* TRACT. de aegr. cur. p.97,38 oleum . . . cum cli-o naribus infundas.

clysterizo (clis-, -tir-), -atum, -are. *script.* -isat(us): *l.48.* **1** *clystere curare – mit einem Klistier behandeln:* PAUL. AEGIN. cur. 161 p.89,13 ventrem . . . cli-andum (*3,72,1 p.204, 10* κλυστέον) acriori clistere. MAURUS urin. II p.17,20 cli-tus . . . emisi flegma. WALTH. AGIL. med. 7 p.101,32 ut ipsum clistirizes cum clisteri valde leni. **2** *clystere infundere – als Klistier geben, einführen:* CONSTANT. AFRIC. grad. p.360,5 -tum valet intestinis *lithargyrum* (THADD. FLORENT. cons. 180,63 v. . . . cli-sata *aqua vitae. al.*). *al.* *Rudolph*

clyvus *v.* clivus.

***cnappo** (chn-), -onis *m.* (*theod. vet.* knappo) *iuvenis nobilis nondum eques factus, armiger – Edelknecht, (Schild-)Knappe:* CHART. Stir. IV 582 p.348,20 (a. 1276) testes: . . . Ulricus et Wigandus fratres de Chrizendorf, Fridericus de Mawerbach ch-es. CHART. Carinth. V 242 purchgraviis et ch-bus . . . salutem.

cnasona (cra-) *subst.* (*κνάσων) *acus (crinalis) – (Haar-)Nadel:* GLOSS. IV 198,36 St.-S. cra-a spinala.

***cnema** (cmima, cnima), *abl. pl.* -es *f.* (κνήμη) *tibia – Schienbein:* PAUL. AEGIN. cur. 253 p.200,1 in . . . cnimes ([cmi- *B*]. *3,78,1* κνήμαις) mediis aut coxis.

cnicus (gn-, gini-, ginc-), -i *m. vel* **cnicum** (-u, -on), -i *n.* (κνῆκος)

1 κνῆκος, *cartamus – Saflor (Carthamus tinctorius L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.855):* PAUL. AEGIN. cur. 169 gnici (*3,28,11* κνήκου) semen. 209 p.145,20 misce ysopum . . . aut -um. ANTIDOT. Augiens. p.54,22 -i flos. **2** *crocus – Safran (Crocus sativus L., cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p.1467):* GLOSS. Salern. p.5^{b},8 crocus affricanus, ortensis, gnicon (ALPHITA I p.286,30 ginicum. p.293,20 gincu. II p.75,25 gnicus).

cnide (agri-, igri-, ygi-, cind-, cli-, -da *sim.*), -is *f.* (κνίδη) *form. gen. sg.* -ii: *p.736,11.*

1 *herba q. d. urica – Brennessel (Urtica L., cf. Hegi, Flora. III. p.137sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 66 percutiantur partes . . . -is ([cind- *B p. corr.*]. *3,18,4* κνίδης) ramis. GLOSS. med. p.21,1 cliden, id est urtica. RECEPT. Bamb. 41 cinidon. GLOSS. Salern. p.11^{a},7 agrida. GLOSS. III 524,18 St.-S. igrida. 534,26 ygriola (ag- *a*) i. urtica nezele. ALPHITA I p. 272,10 ygida. II p.133,41 respice in yerda *(v. notam ed.). v. et vol. I. p.72,58. 73,62.64.* **2** *animal q. d. urtica marina – Seeanemone (Anemonia sulcata Penn. et sim., cf. W. Kükenthal, Handbuch der Zoologie. I. 1923/25. p.527.816sq.):* DYNAMID. Hippocr. 2,93 cindii, hoc est urticae, genera sunt duo: masculus ustulat *eqs.* ALBERT. M. animal. 5,68 hacynda (*p.548^{a},23* αἵ τε κνῖδαι), quae generatur in fissuris lapidum aquaticorum . . .; hacyndarum . . . sunt duo genera. 13,121 alfidez.

cnidium (cgn-, gn-, cund-), -i *n.* (Κνίδιος) **1** *laureola – Seidelbast (Daphne Mezereum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p.29sq.):* PAUL. AEGIN. cur. 211 p.149,18 -i grana ([cgn- *B*]. *3,48,3* Κνίδιοι κόκκοι) XL. **2** *semen laureolae – Seidelbastsamen:* ALPHITA I p.285,10 coconidium, cundium (scindium *var. l.*), semen laureolae idem (p.293,39 gnidium c. idem). *cf.* coccum (cnidium).

***cnima** *v.* *cnema.

***cnipologos** *(m.)* (κνιπολόγος) *species pici – Spechtart:* ALBERT. M. animal. 7,37 avis, quae condologoz (*p. 593^{a},12* κνιπολόγος) vocatur, . . . abscidit etiam ligna . . .: picus autem generali nomine vocatur. *Erb*

co *v.* qui (quod).

coabbas (con-), -atis *m.* *collega abbatis – Mitabt:* **1** *de abbate alterius monasterii (imprimis eiusdem ordinis):* EPIST. var. I 3 patribus omnibus et -bus Italia manentibus ego Arn exiguus . . . abba et episcopus. WIBALD. epist. 150 p.250,20 ammonuimus eum per . . . -es nostros, per abbatem videlicet de Renichusen, per abbatem de Northeim *eqs.* HERBORD. Ott. 1,19 p.711,34 quisque abbatum *(sc. ordinis Cluniacensis)* sine . . . consilio -um suorum . . . reicit, quod vult. CHART. Mar. Magd. 70 Premonstrate ęcclesię . . . abbas cum universitate -um annui colloquii. CHART. Salem. 364 p.403,12 nos . . . abbas de Lucela . . . ad peticionem -is nostri . . . de Salem sigillum . . . appendimus. *saepe.* *de abbatibus patri abbati Cistercii subditis:* CONR. EBERB. exord. 1,29 p.87,17 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) pater Stephanus . . . cum convenientia -um . . . suorum. CHART. Raitenh. 79 Honorius episcopus . . . abbati Cisterciensi et universis -bus eius. *saepe.* **2** *de abbate eiusdem monasterii:* **a** *de abbate successore:* HUGO FARF. opusc. hist. p.40,10 cui *(Balduino)* successit . . . suus condiscipulus atque -s Aligernus. *v. et l.50.* **b** *de abbate adiutore, vicario:* FOLCUIN. Lob. 5 cooperatores sive successores *(sc. s. Ermini),* eiusdem loci gubernatores et -es *eqs.* EKKEH. V. Notker. 21 p.582^{b},30 temporibus . . . Grimaldi canonici abbatis et Harmoti eius con-is. *adde:* GESTA Lob. 7 p. 311,34 archidiaconum prepositum monasterii et quasi totius abbatiae -em sibi ascivit *abbas. cf. ThLL. s. v.* conabbas. *Schneider*

coabitator *v.* cohabitator.

***coabstineo,** -ere. *pariter se continere – sich gleichfalls enthalten:* VITA Ger. Bron. 19 p.670,4 ab ipso viro Dei -ente . . . abstinentia ieiunii . . . indicitur.

coaccedo, -cessi, -ere. **1** *se coniungere, (iterum) adire – sich verbinden, (wieder) hinzutreten:* ALFAN. premn. phys. 41,1 rationali confestim -ere ([-ci- *A*]. *PG 40,773^{A}* συνεισέρχεσθαι) liberum arbitrium. GUNTH. PAR.(?) orat. 6,4 p.148^{D} hoc *(malo)* . . . ex eorum *(vitiorum)* praesentia -it impuritas. **2** *auxiliari – zu Hilfe kommen:* CONST. II 84 (a. 1220) scriptura memorie -ssit.

coaccido, -ere. *(simul) obvenire – (zugleich) zuteil werden, zukommen:* ALBERT. M. phys. 2,2,8 p.136^{a},47 finis accidentalis est, quod -it fini, sicut decor accidit exercitio. metaph. 5,3,8 p.269,70 (ed. B. Geyer. 1960) illis *(potentiis)* -at differentia temporis. praedicam. 4,1 p.222^{b},19 ad aliquid -it omnibus ex hoc, quod in eis sunt genera et species . . .;

[Erb]

videtur ergo, quod ad aliquid sit quoddam -ens omnibus aliis ex ipsa coordinatione generum. *al.*

subst. **coaccidens,** -entis *n. quod simul obvenit – das zugleich Zuteilwerdende: l.* 1.

***coaceo** in acetum vertor ich ersûre GLOSS. III 333,12 St.-S.

coacerbo *v.* coacervo.

coacervatim *adv.* **1** *(nimis) catervatim, gregatim – in (großen) Scharen, haufenweise:* HINCM. annal. a. 869 p. 100,39 -m mori. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 120,36 -m . . . in profundum . . . mergebantur. COSMAS chron. 3,42 p. 216,25 ut viderunt . . . alios -m prostratos *eqs. confertim – geschlossen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 108,26 ut una cohors -m posset equitando ingredi. **2** *(nimis) copiose, magnis copiis – in reicher Fülle, in großer Menge:* AETHICUS ISTER 94 vinum et oleum . . . et alia . . . optima conmixtim ac -m. VITA Liutg. II 1,16 quas *(vestes)* -m collectas . . . accepisti. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 889 p. 118,4 aqua, non ut solet pluvia stillatim descendere, sed -m quasi fluens.

coacervatio, -onis *f. plur.: l.* 26.

collectio, concretio, accumulatio – (An-)Sammlung, (An-)Häufung: **1** *gener.:* **a** *strictius:* IONAS BOB. Columb. 2,15 p. 265,9 malorum -em (coacervitatem *B1a*) . . . filiae correptio dissipabat. **b** *latius:* **α** *fructus – Ertrag:* WOLFHER. Godeh. I 17 p. 179,45 inter plurimas sagatioris studii -es. **β** *accretio – Zunahme:* HILDEG. scivias 3,13 p. 736^{c} dira -o est in vitiis diabolicarum insidiarum. **2** *philos. et natur.:* ALBERT. M. bon. 470 p. 246,30 memoria est -o sensibilium et intelligibilium *(cf.* metaph. 1,1,6 p. 9,9 [ed. B. Geyer. 1960] thesaurus et -o formarum sensibilium. *al.).* nat. loc. 1,4 p. 534^{b},4 per . . . -em partium ignis. **3** *math.:* **a** *additio – Addition:* CATAL. biblioth. Becker 57, 35 (s. XI.) de divisione et -e numerorum. ALBERT. M. metaph. 5,1,10 p. 232,94sq. (ed. B. Geyer. 1960.1964) -e unitatum numeramus et haec -o est numerus numerans omnia *eqs.* 7,5,9 p. 386,6 unitas -is, sicut est in acervo granorum. *ibid. al.* **b** *summa – Summe: v. l.* 35.

***coacervator,** -oris *m. qui colligit – Sammler:* ROB. TOR. chron. p. 481,19 (epist.) Robertum . . . librorum inquisitorem et -em studiosissimum . . . conveni.

coacervo, -avi, -atum, -are. *script.:* quo-: *l.* 70. -rb(o): *l.* 62*sq. ?depon.: l.* 62.

I *strictius i. q. in cumulum cogere, cumulare – auf-, zusammenhäufen (cf.* GLOSS. I 75,17 St.-S. -ans huuffonti. II 300,55 -at huffota, samanota. *al.):* IONAS BOB. Columb. 2,25 p. 289,20 ex lignis congeriem in modum pyrae -vit. p. 290,1 materia . . . desuper -ant. HUGEB. Willib. 4 p. 102,1 faville -ti (-ae *var. l.*). *al. accumulare – (auf)häufeln:* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 460,1 (s. XIII.$^{in.}$) ad . . . congregandum et -andum *fenum. refl. i. q. se elevare – sich erheben:* ARBEO Emm. 30 p. 70,26 ut in cubitis altitudinem se -ret *humus.*

II *latius:* **A** *obi. homines i. q. congregare, conducere, contrahere – zusammenführen, -bringen, versammeln:* PAUL. DIAC. Rom. 14,9 exercitum. RHYTHM. 150,32,2 mulier cum plures -vasset ad istud spectaculum. CHART. Mog. A I 467 p. 376,14 Deus . . . dispersos nostros sub iugum fidei iam coarc-ando *(sic?)* revocet et revocando -et. CHART. civ. Spir. 110 p. 80,38 fratres -antes . . . sceleratas personas. *al.* **B** *obi. res:* **1** *gener.:* **a** *colligere, acervare – (an)sammeln, (an)häufen:* TRAD. Frising. 61 p. 88,16 (a. 773) ubicumque questum coadunare valebam aut . . . -bari. LEO MARS. chron. 2,59 p. 668,1 in . . . arce innumera . . . spolia . . . -baverat. AMARC. serm. 4,225 (ed. K. Manitius. 1969) dapibus . . . dapes -a. *al. medial.:* RADBERT. Arsen. 2,19 p. 90,14 suffragia . . . virorum -antur. *per compar.:* ALDH. ad Acirc. 1 quasi . . . pratorum flosculos -ans. **b** *comprehendere, adunare – zusammenfassen, vereinigen:* FORM. Marculfi 1 praef. (ed. A. Uddholm. 1962) hanc, quod . . . didici vel . . . cogitavi, . . . quo-are (co- *A2*) in unum curavi. TRAD. Frising. 30 rem propriam . . . in unum -vi locum. ALCUIN. epist. 155 p. 253,2 cursum lunae in unam -vi formulam. **c** *(ubertim) componere – (in großer Menge) zusammenstellen:* ALDH. ad Acirc. 121 p. 168,15 ab ea . . . sermonum serie, quae in tribracho superius -vimus. **d** *(ubertim) promere – (in großer Menge) vorbringen:* HELM. chron. 55 p. 108,18 cum . . . coniuracionum verba adversus eum *(daemonem)* -ret. **e** *augere – steigern, 'eskalieren':* CHRON. Fred. cont. 20 p. 177,20 obsidionem -at. **2** *math. i. q. addere – addieren:* ANON. geom. I 4,51 si par numerus terminorum -bitur *eqs.* (REINHER. PADERB. comput. 1,4 [ed. W. E. van Wijk. 1951]).

adi. **coacervatus,** -a, -um. *cumulatus – gehäuft:* TRAD. Weiss. app. I 301 p. 302,20 (c. 1200) II mod(ios) frumenti bene -os.

subst. **coacervatum,** -i *n. summa – Summe:* ALBERT. M. metaph. 5,1,10 p. 233,39 (ed. B. Geyer. 1960) omne . . . -um ex unis est multum et multitudo quaedam.

coacesco, -acui, -ere. *(penitus) acidum fieri – (völlig) sauer werden (loci spectant ad Hier. praef. Vulg. prov. p. 5,10):* GLOSS. I 525,12 St.-S. -uerint i. irsurent. 526,9. *al.*

coacolatio *sim. v.* coagul-. **coacta** *sim. v.* 1. cogo.

coacticius (-tius), -a, -um. **1** *coactus – erzwungen, Zwangs-:* WALAHFR. exord. 17 p. 490,17 sine servitute legis -tia (-iva *3*). NOTKER. BALB. Gall. 1^{1} p. 1103,13 usque nunc -um, abhinc servum . . . voluntarium. MANEG. ad Gebeh. 20 p. 344,38 pro -a sepulcri vendicione. GERHOH. psalm. 34,28 p. 402,9 per humiliationem -am in malis. *al.* **2** *legitimus – (gesetzlich) vorgeschrieben:* NOTKER. BALB. gest. 2,10 p. 67,9 iuramento -o (coactio *var. l.*) . . . licenter quęrere (DIPL. Ludow. Germ. 146 [*in dorso*] concessio . . . de i. -o. *al. cf. H. F. Haefele, DtArch. 15. 1959. p. 358sqq.*).

coactim *v.* 1. cogo.

coactio (cho-, coha-, -ccio), -onis *f.* **1** *actio cogendi, compulsio, vis, necessitas – Zwang(slage, -smaßnahme), Nötigung, Notwendigkeit:* **a** *gener.:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,34 inordinata . . . regis -e. BALDER. Alber. 12 p. 250,4 ut electum . . . reluctantem -e . . . papae obtinerent. 26 p. 256,55 morbi. CHRON. Mont. Ser. a. 1209 p. 176,9 quoniam peticiones principum coaccionem habent. *al.* **b** *spec.:* **α** *philos. et theol.:* GUNZO epist. 11 p. 41,10 quatenus obliquorum laterum recursus aliquando sine -e redeat, aliquando -e operiat. ALBERT. M. sacram. 257 p. 168,17 quaeritur de vi sive -e. caus. univ. 1,3,1 p. 400^{b},13 cum libertas quatuor modis dicatur, scilicet ab obligatione et -e *eqs.* anim. 3,4,5 p. 234,72 (ed. C. Stroick. 1968) cadente . . . -e exterius in corpus. summ. theol. I 1,5,4 p. 29^{a},12 sermo de moribus . . . plus accipitur amore vel -e (*Arist. p. 1179^{b},29* βἰᾳ) quam persuasione; tropologice . . . ut amabilis vel coactivus proponitur. *al.* **β** *iur.:* DIPL. Karoli III. 51 liberos massarios, quos legalis cohactio (choa- *B1C*) exigit, querere ad placitum. CHART. Mog. A I 455 p. 363,7 quatenus . . . ab omni . . . iuris coaccione existant inmunes. DIPL. Heinr. V. 82 (ed. H. Bresslau, Diplomata centum. 1872. p. 126,15) ut nullus advocatus coniugia . . . iuramenti -e dissolvat. TRAD. Patav. 1065 sine -e censum . . . optulerunt. CHART. Brixin. 146 p. 156,25 libere ac solute, nulla -e vel metu professi. CHART. Raitenh. 353 renuncio iuri . . . de -e expurgationis. *saepe. de stupro per vim oblato:* CHART. Babenb. 232,57 (spur. a. 1276/77) si mulier post vim et coaccionem suam ad iudicium non venerit. *expressius i. q. actus violentiae – Zwangsmittel:* CHART. Pruss. I 189 p. 136,30 (a. 1246) ut probrosum . . . reputent sponte Dominum sequi *pagani,* . . . nisi -bus . . . ad hoc inducti fuerint. **2** *ademptio, confiscatio – Einziehung, Konfiskation:* CONST. III 139,11 (a. 1277) per coaccionem . . . bonorum et iurium.

coactivus, -a, -um. **1** *act. i. q. cogens, compellens – zwingend, (an)treibend:* **a** *gener.:* SIGEBOTO Paulin. 51 necessitatem -am . . . metuentes. **b** *philos. et theol.:* ALBERT. M. cael. hier. 9,4 p. 269^{a},1 custodia eorum *(angelorum)* debeat esse -a. top. 1,3,3 p. 272^{b},32 persuasivam virtutem non habent *leges,* sed -am ([*p. 1179^{b},29* βἰᾳ]. pol. 2,7^{a}. *al.*). eth. 1,3,1 p. 29^{b},14 praecepta. *al. v. et l.* 46. **2** *pass. i. q. coactus – erzwungen, Zwangs-:* FORM. imp. add. 2 ut . . . nulli omini -um impendas servitium. HONOR. AUGUST. lib.

arb. 2 (PL 172,1224A) arbitrium est liberum, id est non necessarium vel -um. CHART. Pruss. I 105,9 absolvimus . . . cives ab . . . hospitacionibus -is.

adv. ***coactive.** *per vim, necessarie – zwangsweise, notwendig(erweise):* MIRAC. Gorg. 6 p.240b,49 bonum . . . -e . . . gerere. ALBERT. M. cael. hier. 9,4 p.269a,28 cum . . . in angelis non sit infidelitas, videtur, quod -e eripiant *se praecipitantem.* eccl. hier. 7,4 p.767b,23 'rescinduntur' *damnati* contra seipsos pugnando '-e' ([*ex Ioh. Scot.*]. *PG 3,556A* ἀβουλήτως) . . . ex 'hac vita'. summ. theol. I 1,5,4 p.30b,8. *al.*

coacto, -atum, -are. **1** *cogere, compellere – zwingen, antreiben:* CHRON. Fred. cont. 41 rex invitus -tus *(4a,* coactus *codd. cett.)* . . . contraxit exercitum. DECRET. Burch. 3,200 diabolo -ante. *v. et infra p.757,65.* **2** *extorquere – eintreiben:* ERCHEMB. CAS. hist. 29 -ta pensione et obsidibus.

coactor, -oris *m.* **1** *qui cogit – einer der (er)zwingt:* TRACT. de ord. pont. (MG Lib. Lit. I p.13,30; a.1048) -r culpam . . . a se . . . removet. HONOR. III. registr. 107 p.77,11 salubrem habet -r . . . profectum. **2** *usurpator – Zwingherr, Usurpator:* PLAC. hon. eccl. 73 (MG Lib. Lit. II p.599,36; a.1111) laico -i, ut omnem aecclesiam suo iuri subdat, consentiendum est? METELL. Quir. 36,15 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) imminebat . . . compulsor gravis et ferus -r.

coactura, -ae *f. actio cogendi – Zwang:* BERTH. (?) annal. a.1072 -a iurisiurandi expulsus.

coaculo *sim. v.* coag-.

***coacuo,** -are. (coacescere, *cf.* *coacere, *acuare) *(penitus) acidum fieri – (völlig) sauer werden:* GLOSS. III 219,22 St.-S. -o irsurin. 230,28. *ibid. al.*

coad *v.* quoad.

***coadaequor,** -atum, -ari. *respondere – entsprechen:* HILDEG. scivias 3,5 p.616B *(in visione)* pari aequalitate ei *(angulo muri)* in summitate -atur *caput (sim.* p.611B -tum).

***coadaptatus,** -a, -um. *accommodatus – angepaßt:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,28 p.625b,18 translatio habet: '. . . non -i (*?PG 3,444B* ἀσύζωοι) efficiamur divinis membris *Christi.*'

***coadelphus,** -i *m. confrater – Mitbruder:* BENZO ad Heinr. 5,9 frater Benzo usus est ferreis increpationibus . . . adversus -os.

***coadfirmo** *v.* *coaffirmo.

***coadhaereo,** -ere. *(firme) adhaerere – (fest) hängenbleiben:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,20 p.170b,22 visum . . . prodeuntem ex oculo per radios -ere (*Arist. p.438a,27* συμφύεσθαι) omnibus visibilibus.

adi. **coadhaerens,** -entis. *arte coniunctus – eng verbunden:* HRABAN. cruc. 1,8 p.182B vicinas et -es lineas.

coadhuno *v.* coaduno.

***coadiacens,** -entis. *confinis, conterminus – (eng) benachbart, angrenzend:* DIPL. Karoli III. 121 p.192,32 villam. CHART. Wirt. III 844 p.338,20 agros. ANNAL. Mell. Claustr. VI a.1278 p.745,26 civitatem . . . cum provincia -e. *al.*

coadimpleo, -evi, -ere. *(penitus) explere – (ganz) erfüllen:* HERIG. gest. 44 p.183,9 preces . . . -vit *Deus.*

***coadiunctio,** -onis *f. additio – Hinzufügung:* ANON. mus. Sowa 1b p.50,6 perfectio per adiunctum veniens aliunde, a quo siquidem -o causatur *eqs.*

***coadiungo,** -iunctum, -ere. **1** *(firme) coniungere – (fest) verbinden, vereinigen:* **a** *gener.:* HRABAN. epist. fragm. p.523,7 cum Christo -tus. **b** *mus.:* ANON. mus. Sowa 1a p.24,26 una quare earum *(longarum)* alteri immediate non potuit -i. 3 p.111,5 semibreves . . . nec per se posite nec cum aliis -te. *ibid. al.* **2** *(etiam) addere – (noch) hinzufügen:* ANON. mus. Sowa 1a p.10,6 -ens modum inveniendi organum. 1c p.66,33 cauda nonquam ibi debeat -i.

***coadiurator,** -oris *m. iuramenti praestandi coadiutor – Eideshelfer:* CHART. Tirol. notar. II 125 p.77,16 (a.1242) feudum, quod divisum est . . . cum -bus.

***coadiutator,** -oris *m. coadiutor – Gehilfe:* EPIST. Hann. 15 p.34,17 addidi meos *(sc. episcopi)* -es et suffraganeos inter Danos . . . commorari.

coadiutor, -oris *m. script.* -ai-: *l.23. attrib.: l.31. auxiliator, minister – (Mit-)Helfer, (Amts-)Gehilfe:* **1** *publ. et iur.:* **a** *strictius:* DIPL. Karoli M. 248 p.351,22 (spur. s. XII.med.) advocationis . . . participem et -em sub se habere. CHART. Babenb. 231 -es ad . . . doni confirmationem. ACTA imp. Winkelm. I 629 p.505,10 promittimus *(sc. comes)* . . . pro nobis . . . et -bus. ALBERT. STAD. annal. a. 1144 p.324,42 ut esset *palatinus* -r suus *(sc. praepositi)* et iudicaret pro eo in placitis. CHART. Carinth. V 2 p.2,13 servare firmam pacen *(sic)* . . . fautoribus et -bus patriarchatus. CHART. civ. Erf. 277 p.176,3sq. que *(discordiae)* inter nobiles viros . . . et eorum -es ex parte una et cives . . . ac eorum -es ex altera vertebantur. *al.* **b** *latius:* **α** *socius – Bundesgenosse:* ANNAL. Mell. Zwetl. II a.1176 assumptis . . . -bus suis. ANNAL. Berg. a.1233 (MGScript. XXXI p.333,10) Parmenses . . . et eorum -es pugnaverunt. *al.* **β** *causidicus – Rechtsbeistand:* CHART. Helv. arb. 48 p.80,17 (a.1244) -es . . . stare . . . ad arbitrium. CHART. Advoc. 105 p.55,14 -r noster esse debet dominus marchio. **γ** *satelles – Helfershelfer:* CHART. Lux. I 488 p.672,37 (a.1171) absolutis . . . Fridelone et suis -bus a vinculo anathematis. CHART. Argent. I 617,19 quilibet -um . . . triginta solidos persolvat. CHART. Laus. 423 p.363,10 fuit excommunicatus cum coai-bus suis. *al.* **2** *eccl. i. q. adiutor officialis, vicarius – Koadiutor, Stellvertreter:* ADAM gest. 2,72 archiepiscopus . . . -es predicationis ordinavit episcopos. VITA Theod. 23 p.50,46 sacerdotem in -em assumere. CHART. eccl. Erf. 47 archipresbiter . . . cum suo -e, . . . archipresbitero. HELM. chron. 42 p.86,6 in scolis regendis magistri -r. CHART. Naumb. 425 p.380,18 in amministratione . . . episcopatus. CHART. Turg. III 388 in regimine . . . monasterii. CHART. Lux. III 303 p.329,1 sine -e sacerdote . . . preesse. ALBERT. M. euch. 6,4,2,16 p.429b,30 quod episcopus . . . plures habeat -es. *saepe. remissius:* HERBORD. Ott. 2,6 (epist.) linguae interpretes et -es presbyteros . . . praebebo (*sim.* 2,9 -es verbi). ANNAL. Elmar. a. 1119 in quo *(consilio)* quingentos XLIV inter . . . episcopos et abbates -es habuit.

***coadiutorium,** -i *n. auxilium – (Mit-)Hilfe:* DIPL. Heinr. IV. 375 (spur. s. XII.med.) quam *(ecclesiam)* . . . -o fratrum suorum *(sc. comitis)* . . . construxit.

***coadiutrix,** -icis *f. auxiliatrix – Helferin, Förderin:* LAMB. WAT. annal. a.1168 p.546,44 mater orphanorum, -x viduarum. CHART. Landeshut. 63 p.36,2 (ed. Th. Herzog. 1963) scriptura humanis defectibus . . . necessaria -x.

***coadiuvamentum,** -i *n. auxilium accedens – zusätzliche Unterstützung:* MAURUS urin. II p.31,20 ad -um eorum *(vasorum intrinsecorum)* . . . frigescunt *membra extrinseca.*

***coadiuvativus,** -a, -um. *auxilians – (mit)helfend:* ALBERT. M. summ. theol. I 3,14,2 p.74a,44 quod medium *(sc. cognoscentis)* oppositum est ad medium -um *eqs.*

coadiuvo, -atum, -are. *auxiliari, adiuvare, assistere – (mit)helfen, unterstützen, beistehen:* **1** *gener.:* HERBORD. Ott. 2,6 (epist.) ipsius *(Dei)* gratia -ante. CHART. Traiect. 350 p.322,15 -ante . . . abbate. GERH. STED. annal. p.217,42 praedia duce . . . -ante . . . usurpaverunt. ANNAL. Div. a.1061 (MGScript. V p.42,19) Philippus . . . regnavit -ante fratre eius. CHART. Bern. II 245A p.259,9 contra quemlibet . . . nos invicem . . . -antes. *al.* CHART. Salem. 304 p.340,17 interfuit cooperando et -ando. *al. c. inf.:* CHART. Turic. 1088 p.186, 21 (a.1259) ut . . . -ent comparare. **2** *natur. et philos.:* ALBERT. M. caus. element. 1,2,12 p.626a,25 Iupiter . . . -at *eqs.* meteor. 2,2,12 p.557a,7 caliditas exterior interiorem -at caliditatem. animal. 8,136 licet . . . inveniatur *mas araneae* -are (*p.623a,24* συναπολαύει) feminam. princ. 2,2 p.322b,2 instrumentum . . . dicit causam mediam -antem in actione. *ibid. al.*

adi. **coadiuvans,** -antis. *auxiliaris – mithelfend, hilfreich:* ALBERT. M. veget. 5,75 sunt . . . virtus loci et virtus . . . aeris -es. animal. 1,63 est . . . calor . . . -s ad dissolutionem. *ibid. al.*

subst. **1. coadiuvans,** -antis *m. qui adiuvat – einer der unterstützt:* CHART. Westph. VII 922 p.414,46 (a.1256) in personis et bonis eum *(episcopum)* -cium.

[Erb]

2. coadiuvans, -antis *n. auxilium accedens, res adiuvans – zusätzliche Unterstützung, das Mitwirkende:* THEOD. CERV. chirurg. 1,11 p.139^{F} hoc non fuit nisi quoddam -s. ALBERT. M. eth. 7,1,6 p.477^{a},31 sunt -ia ad virtutem. summ. theol. I 3,13,4 p.64^{a},21sqq. visibile . . . non fit visibile aliquo -e . . .; aliter enim oporteret, quod iretur in infinitum in -bus et coadiuvatis.

3. coadiuvatum, -i *n. res (simul) effecta – das (zugleich) Bewirkte: l.* 7.

***coadminiculo,** -are. *coniungere – zusammenfügen:* ALBERT. M. metaph. 2,1 p.91,53 (ed. B. Geyer. 1960) -bimus in unum, quae sparsa . . . dixerunt.

***coadnexus** (coann-), -a, -um. *(simul) attinens – (mit) dazugehörig:* CHART. Gelr. 968 p.935,3 (a.1275) cum . . . pertinentiis coannexis.

coadolesco, -ultum, -ere. **1** *(penitus) succrescere – (völlig) heranwachsen:* METELL. buc. 4,72 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) soboli *buculae* -ta (-ae *C*). **2** *se recreare – sich stärken:* IOH. METT. Ioh. 21 confabulationibus animo inter se -entes *viri.*

subst. **coadolescens,** -entis *m. coaequalis – Altersgenosse:* HERBORD. Ott. 2,29 pueri cum ad suos -es pervenissent.

coadono *v.* coaduno.

coadoro, -are. *item venerari, adorare – ebenso verehren, mitanbeten:* LIBER diurn. 84 p.96,3 Deum esse spiritum sanctum . . . et Filio utpote consubstantialem -andum (ANSELM. HAV. dial. 2,22 p.1200^{A} adoras s. cum Patre . . . et Filio -andum). EBERH. BAMB. epist. 16 p.557^{C} nec -andum hominem Deo. GERHOH. Antichr. 2,33 p.259,29. *al.*

***coadsisto** *v.* *coassisto. ***coadsto** *v.* *coasto.

coadsum *v.* coassum.

***coadvivo,** -vixi, -ere. *(simul) in vita esse – (zugleich) am Leben sein:* CHART. Basil. C I 254 (a.1251) tempore . . ., quo nos et cantor . . . -xerimus. *cf.* quoad *et* vivo. *Erb*

***coadumbratus,** -a, -um. *(penitus) obscurus – (ganz) dunkel:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,13 p.589^{a},24 ea, quae sunt . . . -a (*PG 3,432^{A}* τὰ . . . συνεσκιασμένα), id est propter brevitatem obscura.

coadunatio (-cio), -onis *f.*

I *spectat ad anim.:* **A** *de actione:* **1** *consociatio, congressio – Vereinigung, das Zusammenkommen:* DIPL. Conr. III. 17 p.30,35 (ed. F. Hausmann. 1969; spur. c.1180) in fratrum . . . -cione. ARNOLD. LUB. chron. 7,12 p.243,20 -es exercituum. ACTA imp. Winkelm. I 283 p.258,14 nulla -o militum vel popularium fiat . . . per sonum campane. *al.* *c. sensu reconciliationis:* CONC. Karol. 44^{A} p.478,18 post . . . -em et concordiam populi nostri. **2** *coitio – Zusammenrottung:* CHRONOGR. Corb. p.46,32 durabant eorum *(furum)* -es. **B** *de statu:* **1** *societas – Gemeinschaft:* HRABAN. cruc. 1,26 p.254^{B} Oseae . . . -em ecclesiae per Christum congregatae . . . praedicat. DIPL. Merov. III A 52 p.169,54 (spur. s. XI.) sanctimonialium. CONST. I 31 p.63,4 collecta fidelium -e. *al.* *caterva – Schar:* SIMON SITH. gest. 1,37 circumdedit lectum illius *(abbatis)* omnis fratrum -o. 2,5. **2** *coetus – Versammlung:* TRANSL. Marci in Aug. 10 fratres . . . facta . . . -e rogabant *eqs.* CHRON. Reinh. a.1213 in -cione populari. *al.*

II *spectat ad res:* **A** *de actione:* **1** *coniunctio – Verbindung:* GODESC. SAXO gramm. 1 p.416,6 duarum . . . -o . . . naturarum dicitur iure commercium. HUCBALD. harm. inst. p.110^{a},10 quindecim . . . phthongorum super se invicem -o taliter ordinatur, ut *eqs.* ADAM gest. 1,27 Bremensis atque Hammaburgensis parrochiae -o. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,11 -e formae et subsistentis. ALBERT. M. meteor. 4,2,6 p.756^{a},1 -o . . . est collectio partium. p.756^{a},14. *al.* **2** *computatio – Addition:* ANON. geom. I 4,51 p.359,15 ex -e omnium numerorum *eqs.* p.359,23. **3** *concursus – das Zusammenlaufen, Sich-Schneiden:* GERB. geom. 4,3 est . . . planus angulus duarum linearum . . . ad unum punctum -o. **B** *de statu:* **1** *unitas (mentis) – Einheit (der Gesinnung):* VITA Mathild. II 6 p.287,41 inerat illis . . . aequa -o in bono. **2** *pactus, conventum – Vertrag, Übereinkommen:* TRAD. Ratisb. 95 p.85,26 (a.882) fructuosa -o. TRAD. Frising. 1062 omnia tradidit . . . ea . . . -e, ut *eqs.* CHART. Turic. 192 p.83,11 descriptionem . . . fieri . . . perpetuali . . . -e. EPIST. Teg. I 47 in fidae -is memoria. *al.* **3** *collectio, accumulatio, densitas – Ansammlung, Häufung, Konzentration:* **a** *gener.:* ANNAL. Foss. a.1158 (MGScript. IV p.31,23; s. XII.) grandinis. HILDEG. vit. mer. 5,14 cum *aquae* -e sua orbem terrarum ferunt, omnia portant. **b** *philos.:* OTLOH. quaest. 41 p.117^{A} quia . . . -em atque copiam significet omnium virtutum *numerus denarius.* **c** *natur.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,15 p.8b^{v} chordarum. TRACT. de chirurg. 638 si . . . vena rupta fuerit, sanguis putridus . . . coadunatur; huiusmodi . . . -o . . . fit inter cutem capitis et pelliculam sibi propinquiorem *eqs.* ALBERT. M. veget. 4,5 tertiam . . . virtutem habet *planta* ab igne, quam vocant -em; et haec coagulatio magis proprie vocaretur. *al.* **4** *compositio – Zusammensetzung:* CONSTANT. AFRIC. grad. p.350,39 propter -em dulcedinis et ponticitatis urinam movet *myrtus.* **5** *cohaerentia – das Zusammenhängen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,9 p.33a^{v} spasmus, quod nervi ex nimia constrictione et defectione et ad se invicem -e patiuntur. **6** *additamentum explicans – erläuternde Ergänzung:* CATAL. biblioth. Becker 37,36 (c.840) regula sancti Benedicti et -o eiusdem regulae in uno codice. 37,37.

***coadunativus,** -a, -um. *contrahens – zusammenziehend:* ALBERT. M. meteor. 4,2,16 p.770^{a},6 frigidum est -um.

***coadunator,** -oris *m.* **1** *reconciliator – Versöhner:* ANNALISTA Saxo a.1125 p.762,60 sacerdotii et regni fidelissimus -r *(sc. Lotharius III. imperator).* **2** *qui componit – einer der zusammenstellt:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,2 p. 1a^{v} Constantinus Aphricanus . . . ex multis libris -r.

coaduno, -avi, -atum, -are. *script.:* quo-: *l.43. adde* PAUL. DIAC. Lang. 5,21. *al.* cho-: *p.743,10.* -adhu-: *l.36.* -adon-: TRAD. Frising. 1087. *struct. c. gen.: l.58.*

I *obi. anim. eorumque conventus:* **A** *strictius:* **1** *convocare – zusammen-, einberufen:* CONC. Karol. 16^{B} ut . . . princeps collegium procerum -hunaret. REGINO chron. a.864 p.81,26 conventum synodalem. OTTO FRISING. gest. 1,1 p.13, 12 pluribus ex Italia, Gallia . . . -tis episcopis. *al.* *arcessere – herbeiholen:* CHART. Naumb. 210 p.188,25 (a.1152) populo . . . in . . . episcopatum -to hoc privilegium contuli. **2** *consociare, congregare – zusammenschließen, (ver)sammeln:* **a** *act.:* FORM. Flav. 42 p.479,16 quam *(congregationem)* Dominus . . . vobis quo-vit. WIDUK. gest. 2,3 p.69,22 fugatum reversumque -ans exercitum. TRAD. Ratisb. 848 que *(familia)* -ta est in villa, que vocatur Rûite. *al.* **b** *refl. et medial.:* PASS. Kil. I 3 firmiter -ti . . . de propria perrexerunt patria. IOH. CODAGN. annal. a.1188 p.16,4 se -verunt apud ecclesiam. *al. v. et p.757,71.* *convenire – zusammenkommen:* WIPO gest. 2 p.14,9 de Gallia . . . Ribuarii, Liutharingi -ti sunt. *de avibus i. q. se conglobare – sich zusammenscharen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.46,9 -ant . . . se in turmas diversas. **B** *latius:* **1** *adiungere – zuweisen:* WIPO gest. 17 eos *(Nortmannos)* principibus suis -vit. **2** *refl. et medial.:* **a** *inter se convenire, pacisci – übereinkommen, sich einigen:* TRAD. Frising. 142 p.146,40 (a.791) coheredes . . . non potuerunt se pro ipsam ecclesiam -are. DIPL. Conr. I. 32 sicut olim nos cum . . . abbate . . . communi consilio -vimus. TRAD. Frising. 1059 communis se -verunt commutationis. GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p.410,49 in unum -ti Roudungum ad abpatem elegerunt. PAUL. BERNR. Greg. 62 ecclesia . . . sperans sacerdotium et regnum . . . -andum. *al.* *c. inf.:* EPIST. var. II 23. *pendet interr. indir.:* VITA Mathild. II 7 ut se . . . -rent, quem . . . eligerent. **b** *se aggregare – sich anschließen:* GODESC. SAXO theol. 7 p.188,27 -entur ecclesiae Christi. CHART. Brixin. 130 p.137,24 (a.1255) pacis federi sunt -ti. **c** *concrescere – zusammenwachsen (in imag. et per compar.):* OTTO FRISING. gest. 1,4 p.15,30 in unum corpus -ta *provincia.* 2,1 principum robur . . . tamquam in unum corpus -ari potuit.

II *obi. res vel actiones:* **A** *strictius:* **1** *coniungere, colligere, conducere – vereinigen, verbinden, zusammenfassen:* **a** *gener.:* CARM. Cent. 3 in unum parvum corpusculum -are. BERTH. (?) annal. a.1078 p.308,7 regnum . . . in Christi pace

[Rudolph]

-tum et recuperatum. CHRON. Hild. 4 abbatias. *medial.:* GERHOH. novit. 4 p.44,30sq. duas naturas in Christo ita -tas non credunt, sicut in electro aurum et argentum -antur. *de fluviis i. q. confluere – zusammenfließen:* DIPL. Otton. II. 278 p.324,5 ubi Nigri rivi et Trepi aqua -atur. **b** *iur.:* CHART. Neocell. (Frising.) 1 p.80,14 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX. 1961; a.1142) que pertinebant ad altaria . . . Thome . . ., Leonhardi . . ., -vimus et ad ecclesiam . . . delegavimus. *symbolice:* CHART. civ. Erf. 95 p.50,40 (a.1227) -tis manibus resignasse (CHART. ord. Teut. [Hass.] 121 m. cho-tis. *al.*). -ta manu *i. q. una (cum) – zusammen (mit), gemeinsam (cf. Th. Jungbluth, Die Donatio post Obitum. Diss. Köln 1939):* TRAD. Werd. 95 (s. XI.$^{med.}$) -ta manu contectalis . . . tradidit (CHART. scrin. Col. B 184 Theodoricus et uxor . . . -ta m. inpignoraverunt *eqs.* CHART. Eberb. 432 p.212,6. *al.*). **c** *geom.:* GERB. geom. 4,6 omnes angulorum species ad unum -tae punctum. *de medio geom.:* GERB. geom. 6,7 p.94,19 si . . . XXIIII et CCXVI compares, LXXII medium tripla utrosque proportione -antem recognosces. **2** *complicare – zusammenlegen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.160,33 *falco* tenet omnes pennas caude . . . -tas invicem. **3** *(una) conferre, comportare – (gemeinsam) zusammentragen, zusammen-, aufbringen:* IONAS BOB. Ved. 1 lucra . . . quo-ta (quodad-, co- *sim. var. l.*). ROD. GLAB. hist. 1,9$^{med.}$ pretium *redemptionis.* DIPL. Heinr. III. 239 p.319,17 -tis ex patrimonio . . . sumptibus. HILLIN. Foill. 1 (MGScript. XV p.925,30) vicinia . . . plaustris vehentibus res in eo loco condunabat *(sic ?)* necessarias. OTTO FRISING. gest. 2,11 p.113,14 pecuniam. *al.* **4** *(uniendo) conficere – (vereinigend) schaffen:* HILDEG. vit. mer. 5,13 qui *(creator)* abyssum ad sustentationem illarum *(aquarum)*, quae sub terra sunt, -vit. **5** *(uniendo) acquirere – (vereinigend) erwerben:* TRAD. Frising. 61 (a.773) ubicumque questum -are valebam. CHART. episc. Hild. I 81 p.80,21 omnia . . . parcitate sui victus -vit seu adquisivit. *al.* **6** *adaptare – anpassen, -fügen: v. p.595,26.* **B** *latius:* **1** *gener.:* **a** *(una) pangere, colloqui – (zusammen) vereinbaren, verabreden:* TRAD. Brixin. 24^{a} (c.993) coemptionem. *c. inf.:* TRAD. Frising. 1112 (c.937) inter se . . . commutationem -verunt facere. *pendet* ut: VITA Sym. Ach. 6 (MGScript. IV p. 445,50; s. X.$^{med.}$) -vit cum suis, ut *eqs.* **b** *(communiter) comprobare – (gemeinsam) anerkennen:* TRAD. Teg. 171 (c.1121/26) testimonium . . . -tum tempore Aribonis abbatis. **c** *(una) componere, abolere – (zusammen) beilegen, gänzlich abschaffen:* ANNAL. Xant. a.843 reges . . . dissonantiam illorum *(legatorum)* -verunt. CHART. Heinr. Leon. 48 p.69,6 qualiter . . . multimoda mala . . . perpetua pacis stabilitate -verimus. **2** *natur. et medic.:* **a** *act. i. q. accumulare, contrahere – konzentrieren, zusammenziehen:* URSO qual. 496 motum -at *siccitas.* ALBERT. M. animal. 8,228 alterum *animal* . . . habet oculum clarum et visum -tum. meteor. 4,1,3 p. 711^{b},25 humidum. *al. c. sensu augendi: v. p.601,8.* **b** *medial.:* **α** *condensari – sich verdichten:* ALBERT. M. veget. 4,43 cum fuerint . . . -ti *vapores.* **β** *coagulari – gerinnen:* MAURUS phleb. p.25^{a},6 si . . . sanguis . . . tarde -etur (coaguletur *B*) malus. **γ** *colligi – sich ansammeln:* TRACT. de chirurg. 633 pinguedo infra cutem et costam -ta. 649 materia . . ., si inter cutem capitis et exteriorem pelliculam cranei -atur (BRUNUS LONG. chirurg. 2,6 p.124^{D}). HILDEG. phys. 1,107 humores . . . in aliquo loco corporis . . . -ti. *al. v. et p.742,12.*

adi. **1. coadunans,** -antis. *communiter degens – gemeinsam lebend:* MIRAC. Bertini (MGMer. V p.779,19; s. IX.$^{in.}$) -ium monachorum . . . concursus.

2. coadunatus, -a, -um. **1** *communis – gemeinsam:* DIPL. Conr. II. 26 tam -e (adunatae *B*, coadiuvante *P*) voci . . . assensum praebentes. **2** *coniunctus – ge-, vereint:* ADALB. MAGD. chron. a.925 -um et constabilitum Lothariense regnum. WIPO gest. 2 p.17,36 si in uno de nobis hic honor -us remanserit. **3** *confertus – in geschlossener Ordnung:* IOH. CODAGN. annal. a.1229 p.97,13 viri . . . -i . . . impetum . . . facientes. a.1230 p.103,17. **4** *contractus – zusammengezogen:* ALBERT. M. metaph. 2,2 p.92,77 (ed. B. Geyer. 1960) *visus.* p.93,4 pupilla.

***coaedificator** (coe-), -oris *m. socius exstructorum – Miterbauer:* GESTA Camer. cont. I B 6 fuit illis . . . in cunctis edificationibus aecclesiae coe-r episcopus.

coaedifico (coe-), -avi, -atum, -are. **1** *proprie i. q. (simul) exstruere – (zugleich) erbauen:* RADBERT. Arsen. 1,15 p.43,14 qualiter . . . coe-verint coenobia utriusque sexus. GESTA Camer. cont. I B 5 civitatem . . . munivit muro . . . et plurimis inter murum coe-tis turribus. *al.* **2** *per compar. i. q. inaedificare – mithineinbauen:* CHART. Eberb. 9 p.18,14 (a.1144) quasi lapides vivi in Christo . . . coe-amur *(cf. Vulg. I Petr. 2,5).*

coaegroto, -are. *(una) morbo affici – (mit)erkranken:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,61,2 p.531^{b},16 haec *(mens)* non -at nisi per accidens.

***coaemulus,** -i *m. condiscipulus – Mitschüler:* VULG. Bard. 2 p.318,30 inter -orum turbas ceteris acutior existit.

***coaequaevitas,** -atis *f. (plena) unitas vel congruentia temporis – (völlige) zeitliche Gleichheit, Übereinstimmung:* ALBERT. M. praedicam. 7,13 p.297^{b},24 -e simul sunt omnia, quae ab uno communi exeunt . . ., sunt inter se coaequaeva.

***coaequaevus** (coeque-), -a, -um. *coaequalis, eiusdem aetatis – gleichaltrig:* **1** *gener.:* VITA Greg. Porc. I 1 mater . . . sibi *(filio)* coequevam . . . desponsavit adolescentulam. CHRON. Pol. 2,13 cum coequevis iuvenibus. *subst. masc. i. q. coaetaneus – Altersgenosse:* ITIN. Willib. 12 Christi coequevis ab Herode trucidatis. VITA Conr. Const. 5 prae omnibus -is . . . adamare. *al.* **2** *philos. i. q. eodem tempore ortus, tempore congruens – gleichzeitig entstanden, zeitlich gleich, übereinstimmend:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,70 p.723^{a},21 accidens . . . numquam -um subiecto est. herm. 1,4,2 p.409^{a},25 quamvis affirmatio et negatio sint species -ae enuntiationis *eqs.* (praedicam. 7,13 p.297^{b},28 s. . . . inter se sunt -ae, neutrum enim nec prius nec posterius est). top. 6,2,2 p.443^{b},36 per -am divisionem. summ. theol. I 7,30 p. 307^{b},47 *formae* formatae ex ipso *(intellectu)* et sibi -ae et coessentiales. *al. v. et l.20. subst. neutr.:* ALBERT. M. praedicam. 7,13 p.297^{b},16 -a eodem tempore vel periodo mensurata esse simul. summ. theol. II 1,4 p.107^{b},8 quatuor esse -a et simul facta, scilicet coelum, materiam quatuor elementorum et angelicam naturam et tempus. *al.*

adv. ***coaequaeve.** *tempore congruenter, eodem tempore – zeitlich übereinstimmend, gleichzeitig:* ALBERT. M. top. 6,2,2 p.443^{b},39 abundans . . . et perfectum . . . -e diviuntur. summ. theol. I 9,41,2,1 p.430^{b},16 ex aequo et indifferenter et -e est natura in tribus personis.

coaequalis, -e. *script.:* quo(a)e-: *p.745,10.15.24.* coe-: *p.745,3.26. al.*

I *adi.:* *(penitus) par, idem – (völlig) gleich (groß, lang), gleichartig:* **A** *de quantitate, numero sim.:* **1** *gener.:* CHRON. Erf. min. cont. I 2 p.683,19 sol visus est scindi . . . in partes per omnia coe-es. **2** *spec.:* **a** *iur.:* CHART. Turic. 1052 p.136,35 (a.1259) quod . . . bona . . . in partes succederent coe-es. CHART. Xant. 200 p.134,31 quod tertiam *(praebendam)*, que minor erat duabus maioribus, fecimus coe-em. *al. in aequas partes peractus – zu gleichen Teilen:* CHART. Wirt. IV 1181 p.249,30 (a. 1251) bona . . . particione dividantur coe-i. **b** *geom.:* ANON. geom. I 3,9 quaecunque res posita fuerit sub divo, umbram emittit, sed non sibi . . . -em. Ps. BOETH. geom. 206 (ed. M. Folkerts. 1970) aequa triangula, quae -bus basibus . . . sunt constituta. *al.* **B** *de qualitate, genere, condicione sim.:* **1** *gener.:* CARM. Cantabr. 6,3,12 more ambo coe-es. LIUTPR. antap. 2,56 genuerat . . . gnatam suam sibi Afroditi dulcedine -em. *accommodatus – angemessen, entsprechend:* CHRON. Pol. 2 epist. p.61,5 formica . . . opus . . . exercet . . . suis viribus coe-e. **2** *spec.:* **a** *theol. et philos.:* GODESC. SAXO fragm. p.23,5 totae tres personae sibi sunt invicem -es et coaeternae *(item de trinitate:* GODESC. SAXO theol. 19 p.271,4 -is penitus unitas. *al.).* HRABAN. carm. 9,2 *(de Christo)* nate -is. THANGM. Bernw. 51 p.779,46 ut . . . angelicis spiritibus fierent -es. ALBERT. M. praedicam. 5,2 p.245^{b},18. *al.* **b** *publ., iur., eccl.:* **α** *de personis i. q. haud impar genere vel*

[Rudolph]

gradu dignitatis – ebenbürtig, standesgleich, von gleichem Rang: LEX Baiuv. 2,1 sub tribus testibus, personis -bus. THIETM. chron. 8,33 comes . . . Hirimanum coe-em sibi tam in nobilitate quam in potestate cepit. THEOD. THEOL. Conr. praef. p.213,18 estis . . . ei *(Melchisedech)* . . . -is secundum ordinem pontificalis officii. *al. remissius de Willigiso archiepiscopo ignobili:* THIETM. chron. 3,5 ut prolem nobiliori-bus coe-em . . . pareret *mater.* β *de chartis i. q. verbotenus congruens – gleichlautend:* FORM. Andec. 32 p.15,17 ut duo appennis quoe-is . . . accipiat. γ *de monetis i. q. aequivalens – gleichwertig:* CHART. Hans. I 538 p.190,8 (a.1259) dabitur . . . marcha marche coe-is.

II *subst.:* **A** *masc.: qui genere vel gradu dignitatis par est – ein Ebenbürtiger, Standesgenosse:* LEX Alam. 54,1 nubere . . . alium -em (quoe- *var. l.*) sibi. COD. Udalr. 25 p.51,18 iuramento se cum suis -bus absolvere. TRAD. Werd. 103 cum ab aliis coe-bus suis, scilicet ministris nostris *(sc. abbatis)*, . . . iudicaretur *servitor.* ADAM gest. 3,2 p.144,15 -bus suis *(sc. archiepiscopi)* humiliari. *al.* **B** *neutr.: quod par est – ein Gleiches:* HUGO HONAUG. div. 24,3 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p.158; c.1180) esse non potest -e . . . nisi quod aequale nec coaeternum nisi quod aeternum.

adv. **coaequaliter.** **1** *(per omnia) indifferenter – (ganz) ohne Unterschied:* EPIST. var. I 31 p.546,2 qu-r morimur omnes. **2** *(per omnia) ex aequo – (völlig) gleichberechtigt:* WIBALD. epist. 62 vestrae celsitudini . . . quasi coe-r loqui et scribere consuevimus.

***coaequalitas** (coe-), -atis *f.* **1** *theol. i. q. (plena) paritas, identitas – (völlige) Gleichheit:* HUMB. Sim. 2,19 p.154,34 verbi Dei et panis eius -s et coaeternitas. BERNH. CONST. can. 36 p.505,45 ut . . . de coessentialitate sive maiestatis -e *Filii* taceretur. HONOR. AUGUST. gemm. 2,46 celebravimus nostram . . . angelorum -em. GERHOH. novit. 4 p.44,29 in paterne glorie coe-e vel potius unitate. ALBERT. M. summ. theol. I 11,47,1 p.494[a],15 -s est in divinis personis. *al.* **2** *usu communi i. q. ius aequum – gleicher Rechtsanspruch:* RADBERT. Arsen. 2,19 p.90,21 non attendentes prerogativa parentum nec coe-es magnorum.

coaequatio (quoe-, coe-, -cio), -onis *f.* **1** *iur. i. q. compensatio – Ausgleich:* LEG. Wisig. 4,5,3 eadem inter heredes quoe-o fiat. suppl. 1,2,31 ad coe-em petitae venia⟨nt⟩ facultatis. CHART. Advoc. 177 (c.1274/83) coequacione rationabiliter computata. **2** *theol. i. q. (plena) exaequatio – (völlige) Gleichstellung:* RUP. TUIT. spir. 4,20 p.214,13 (Sources chrét. 165. 1970) -o Iudaei et Graeci. **3** *medic. i. q. rectificatio, consolidatio – das Einrichten, Festigung:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,172 apostolicon . . . valet ad ossis, vulneris coe-em ([suprascr.: id est consolidationem]. GLOSS. Roger. I B 1,3 p.513,7 o. et carnis et v.).

***coaequiparo,** -are. *comparare – vergleichen:* EBERH. BAMB. epist. 11 p.525[c] falsificandi enim modus hic talis est, ut non res rebus per omnia -emus *eqs.*

***coaequivocus,** -a, -um. *cui idem nomen proprium est – gleichnamig:* DIPL. Otton. I. 387 interventu . . . filii . . . coimperatoris et -i nostri Ottonis.

coaequo, -avi, -atum, -are. *script.:* quo(a)e-: *l.70. p.746,10.56.* cuoe-: *l.66.* coe-: *l.60.65.71. al.*

I *parem reddere – gleichmachen:* **A** *strictius:* **1** *complanare, complanando tollere – (ein)ebnen, abtragen (cf.* GLOSS. I 388,5 St.-S. coequavit kaebanota. *al.):* **a** *gener.:* OTLOH. Alt. 5 (MGScript. XV p.844,5) in planitiem frugiferaque iugera -vit *silvam.* LEO MARS. chron. 3,33 p.724,42 claustri superficiem -vit. REIN. LEOD. Regin. 16 itinera. *al. adde:* CHRON. Pol. 3,21 p.146,6 ille *(Hannibal)* . . . coequando scopulos laborabat. **b** *techn. et medic. i. q. levigare – glätten:* COMPOS. Luc. N 23 cum ligno mundo cuoequas e⟨am⟩ *(pellem)* diligenter. THEOD. CERV. chirurg. 2,13 p.148[E] plumaceolum stupae siccae optime -tum. **2** *adaequare – angleichen:* **a** *gener.:* CHRON. Fred. 2,37 p.63,10 urbis pars solo qu-atur. CHRON. Pol. 2,22 p.89,17 munitionem . . . planitiei coequavit. CASUS Petrish. 3,7 chorum . . . sanctuario paene coequavit. *al. c. sensu deflectendi:* CHRON. Sigeb. auct. a.1141 (MGScript. VI p.446,47) *ventus* arbores . . . terrae -at. *in imag. c. sensu prosternendi:* NOTKER. BALB. gest. 1,27 quas *(gentes)* . . . terrę coęquavit. **b** *math.:* Ps. BOETH. geom. 514 (ed. M. Folkerts. 1970) sumpto . . . uno dividendorum, quod residuum fuerit, divisori est -andum. **3** *(penitus) aeque partiri – (ganz) gleich aufteilen:* NIVARD. Ysengr. 1,223 coęquari iurabat. **B** *latius:* **1** *parem aestimare – gleichstellen, auf eine Stufe stellen:* **a** *gener.:* FORM. Flav. 117[g] domino . . . sanctorum meritis quoequando . . . mitto salutem. AMALAR. ord. expos. I 7,3 Iohannis praedicationem -are . . . evangelio Christi. HEINR. LETT. chron. 3,2 qui *(papa)* peregrinacionem Lyvonie . . . vie coequavit Ierosolimitane. CHART. Dortm. 152,10. *al. refl.:* NOTKER. BALB. gest. 2,10 p.66,14 me vobis coęquo. **b** *mus.:* HUCBALD. harm. inst. p.104[b],30 quae vox . . . introitus cum prima -etur. FRANCO COL. cant. mens. 1 quia aliter duo cantus diversi . . . non possent coequari. *al.* **2** *compensare – ausgleichen:* CHART. Turic. 192 p.83,13 (a.929) quę ex coniugio in potestatem monialium devenerunt et ab illarum parte in ius clericorum venerunt, . . . enumerando equali modo coequentur. CHART. episc. Hild. I 530 p.507,32 ad coequandam permutationem. ALBERT. M. animal. 1,213 nigri . . . facti sunt *oculi*, ut -ent . . . lumen sua nigredine. **3** *accommodare – anpassen:* VITA Heinr. IV. 8 p.29,5 coequate numerum satellitum ad mensuram facultatum. **4** *pari pondere conficere – gleich schwer herstellen:* CHART. Bund. 1044 p.5,20 (a.1273) panes . . . cum statera equali pondere . . . coequare.

II **A** *medial. i. q. parem fieri vel esse – gleich werden oder sein, gleichen:* **1** *comput., math., geom.:* RHYTHM. 113,15,3 luna cum epacta -atur (coequantur *F*). GERB. epist. math. I 1,5 p.18,16 minutum . . . per denominationem eius, per quem . . . -atur dividendo, multiplicabis. GERB. (?) astrolab. 8,3 dicuntur horae aequinoctiales, quae . . . duobus diebus in anno -antur. RADOLF. epist. 1 p.514,6 quomodo triangulus, cum constet tribus angulis, duobus coequeretur *(sic)* rectis. *al.* **2** *philos.:* ALBERT. M. gener. 2,2,15 p.441[b],42 transmutatio fit -tis secundum proportionem potentiis. summ. theol. I 12,48,2 p.508[b],5 imago . . . passive -atur illi, cuius est imago. **3** *usu communi:* CHRON. Pol. 2,25 adeo sunt . . . in dampno . . . coequati, quod *eqs.* **B** *act. (plerumque c. acc.; dat.: l.46):* **1** *aequiperare – gleichkommen:* HRABAN. epist. 17[a] p.421,3 Iudith . . . atque Hester, quarum unam coęquatis *(sc. uxor Ludowici Pii)* nomine, alteram dignitate. CHRON. Pol. 3,25 p.154,21 quod nullatenus in aliquibus illi *(fratri)* coequaret. **2** *(aequando) assequi – (gleichkommend) erreichen, erlangen:* HRABAN. epist. 21 p.427,21 ut similitudinem Salomonis . . . librorum numero . . . coequaret *liber Iesu Sirach.* NOTKER. BALB. gest. 2,7 quod *(organum)* . . . garrulitatem . . . cymbali dulcedine coęquabat. *aequaliter accipere – in gleicher Weise erhalten:* NIVARD. Ysengr. 2,215 meritum merces sua quodque coęquet (coe-, -at *var. l.*).

adi. **1. coaequans,** -antis. **1** *aequivalens – gleichwertig:* COLUMB. epist. 7 p.181,22 esto . . . coaequalibus -s. CHRON. Fred. 4,76 quod *Aoster* . . . de spacium terre esset qu-s. **2** *(plane) congruens – (völlig) übereinstimmend:* EPIST. Aldh. 2 p.496,29 *carmen* in LXX-ium vorsuum formulas . . . divisum.

2. coaequatus, -a, -um. **1** *complanatus – eingeebnet, geschleift:* CHRON. Pol. 3 epist. p.121,17 muri coe-i . . . iacent. **2** *par – gleich:* RHYTHM. 113,52,1 September -o numero . . . servat aequinoctium.

coaequus, -a, -um. **1** *(penitus) par, aequalis – (völlig) gleich(artig):* CARM. de Cass. 355 spiritus . . . deitate -us. AUDRAD. carm. 3,2,274 socium voto . . . -um. CARM. imag. 1,4,2 principio verbum cum Patre fuisse -um. *al.* **2** *aequivalens – gleichwertig:* NIVARD. Ysengr. 3,1075 pęna coęqua nefas . . . penset. ALBERT. M. praedicam. 5,2 p.245[b],25 species sunt -ae sub genere. *al.*

coaessentialis *v.* coessentialis.

coaetaneus (coe-), -i *m. vel* **coaetanea,** -ae *f. qui (quae) eiusdem aetatis est – ein(e) Gleichaltrige(r), Alters-*

[Rudolph]

genosse, -genossin (*cf.* GLOSS. IV 5,43 St.-S. coe-os kialtro): LIBRI Karol. 3,5 p.116,2 -i, qui sunt unius aetatis, qui etiam coaevi dicuntur. CONC. Karol. 21,9 in matrimonium sociare . . . -os. VITA Liutb. 28 quomodo . . . -am suam ludificaverat. PASS. Ursulae 7 -as et, prime ut rogaverat, . . . destinando virgines castissimas *(an subest adi.?)*. NORB. IBURG. Benn. 3 quanta . . . -os suos . . . velocitate discendi praecesserit. ALBERT. M. eth. 8,3,1 p.537^{b},28 connutritis, hoc est -is . . ., sunt omnia communia. *al.*

coaeternalis, -e. *coaeternus – gleich ewig:* GODESC. AQUENS. opusc. 4,11 p.143,24 *Christus* coaequalis, -is Deo Patri sanctoque spiritui. *v. et p.783,56.*

adv. ***coaeternaliter.** *eadem sempiternitate – gleich ewigerweise:* RATHER. prael. 2,8 p.196^{A} Dei Filius coessentialiter et -r Deus. epist. 25 p.127,30. ANSELM. HAV. dial. 2,7 p.1173^{C} trinitatis numero -r sine omni tempore habito.

coaeternitas (coe-), -atis *f.* *eadem sempiternitas – gleiche Ewigkeit:* SALOM. II. epist. 24 p.409,21 confessor aequalitatis et coe-is *eqs.* RUP. TUIT. off. 9,8 p.324,960 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) verbi -s. ALBERT. M. summ. theol. I 11,47,2 p.497^{b},9 aequalitas personarum divinarum dicitur . . . esse in -e, scilicet quod nullus trium alio anterior vel posterior est. *al. v. et p.745,30.*

coaeternus (coe-), -a, -um. **1** *adi.:* *coaeternalis – gleich ewig:* **a** *de personis trinitatis:* STEPH. EDD. Wilfr. 26 Deum . . . et Iesum . . . et spiritum sanctum sibi -um. TRANSL. Rigob. (MGMer. VII p.80,15) qui *(Christus)* cum Patre . . . -us et consubstantialis ante temporalia saecula factus est *eqs.* ALBERT. M. summ. theol. I 7,30,3,2 p.318^{a}, 38. *al.* **b** *de variis rebus divinis:* GODESC. SAXO conf. p. 72,10 sine -a tibi praedestinatione tua. HROTSV. Gall. I 5,3 -am Patri sapientiam . . . exoro. CARM. Cantabr. 2,4 summi Patris coe-um verbum. CONSUET. Marb. 13 (Spicil. Friburg. X. 1965) coe-a maiestas. *al.* *adde:* ALBERT. M. phys. 8,1,1 p.522^{a},24 quod putemus Deo esse motum -um. **2** *subst.:* **a** *masc.:* *qui coaeternalis est – ein gleich Ewiger:* ALBERT. M. summ. creat. I 2,3,2 p.347^{a},4 -um genuisti. **b** *neutr.:* *quod coaeternale est – ein gleich Ewiges: p.745,22.*

adv. ***coaeterne.** *eadem sempiternitate – gleich ewigerweise:* ANSELM. HAV. dial. 2,7 p.1173^{C} personarum . . . pluralitas . . . stetit in trinitate coaeterna -e.

coaevitas (coe-), -atis *f.* **1** *gener. i. q. vitae pars communis – gemeinsamer Lebensabschnitt:* LAND. MEDIOL. hist. II 40 p.37,26 in . . . tempore nostre coe-is et discipulatus. **2** *philos. i. q. unitas vel congruentia temporis – zeitliche Gleichheit, Übereinstimmung:* ALBERT. M. praedicam. 7,13 p.297^{b},9 neutrum illorum *(sc. prioris et posterioris)* est simul in praedicabilium coordinatione . . ., sed est simul secundum -em (*cf.* sent. 1,9,8 p.286^{b},1).

***coaevulus** (coe-), -a, -um. *de pueris (puellis) i. q. coaetaneus – gleichaltrig:* **1** *adi.:* LAMB. LEOD. Matth. I 1311 turba coevula. **2** *subst. masc. vel fem. plur.:* BERNO Udalr. 2 (PL 142,1186^{B}) inter -os modeste conversari. MIRAC. Trud. 11 quam *(puellam)* . . . prae ceteris coevulis eius forma egregiam. OTLOH. tempt. 1 p.38^{B} inter-os ac scholasticos. *saepe.*

coaevus (quo-, coe-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *coaeternus – gleich ewig:* CARM. imag. 5,4,6 verbum Patri deitate -um. HEINR. AUGUST. planct. 1702 ex me primevus dum desinat esse coevus. *remissius i. q. aeternus – ewig:* RHYTHM. 10,22,1 gloria Deo -o (ǫ̊aevo *B*). **b** *coaetaneus – gleichaltrig:* HROTSV. Mar. 487 sociae . . . -ae. *philos. i. q. eodem tempore ortus – gleichzeitig entstanden, gleich alt:* ALBERT. M. praedicam. 7,13 p.297^{b},12 simul dicuntur . . . proprie, quae sunt -a, . . . quorum generatio . . . est in eodem tempore *eqs. adde:* RICHER. REM. hist. 3,56 mathematicae phisica par atque -a. **c** *ab annis teneris durans, innatus – von Kindheit an während, angeboren:* TRANSL. Libor. 15 coevam sibi . . . miseriam tolerabat (*item de caecitate:* GONZO Geng. 13 mane -ae noctis). LAMB. HERSF. Lull. 25 coevum sibi . . . torporem exuit. **d** *aetati conveniens – dem Alter angemessen:* VULF. Marc. 25 arte -a inter genuinos sanguine pollens.

2 *subst. masc. vel fem. (praevalet plur.; sing.: l.10.12):* *coaetaneus (-a) – ein(e) Gleichaltrige(r), Altersgenosse, -genossin (cf.* GLOSS. I 665,5 St.-S. coevi gialtrun. *al.):* **a** *de hominibus:* RIMB. Anscar. 2 p.20,28 cum -is suis pueriliter agere. HROTSV. Abr. 6,2 quia . . . tui -i . . . te *(sc. Mariam)* adeunt. WOLFHER. Godeh. I 21 p.182,4 eum a corde . . . coevarum . . . abalienavit. OTTO FRISING. chron. 3 capit. 7 p.18 quam crudele piaculum Herodes in coevos Christi exercuerit. *al.* **b** *de artibus:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,146 *(per prosop.)* sub pedibus logicę *rhetorica* recubabat nexa -ę *(sc. dialecticae).* RICHER. REM. hist. 3,61 quod mathematicam phisicae, suae videlicet -ae, ut speciem subdiderim.

***coafficio,** -ere. *(simul) corripere – (zugleich) in Mitleidenschaft ziehen:* ALBERT. M. phys. 5,1,1 p.354^{a},26 aegritudo, quae est in dente . . . existens, . . . -it totum corpus. *ibid. al.*

***coaffinis,** -e. *(prope) vicinus – (nahe) benachbart:* HERBORD. Ott. 2,6 (epist.) nullum episcoporum . . . idoneorum michive -ium ad hoc opus inducere queo.

***coaffirmo** (-adf-), -atum, -are. *(una, iterum) confirmare – (mit, erneut) bestätigen:* CHART. Heinr. Leon. 96 coadfirmata est eadem actio per nostri sigilli insigillationem. 100 p.151,17. CHART. Westph. II 423. *Rudolph*

coaggeratio, -onis *f.* *coacervatio – Anhäufung:* CONST. II 224,10 (a.1240) ad maioris etiam -em (-is *1*) nequitie . . . mandavit *imperator.*

coaggero, -atum, -are. *coacervare – anhäufen:* MIRAC. Remacli 2,10 -ta est argenti copia.

1. coagitatio, -onis *f.* *actio commovendi – das Hin- und Herbewegen:* ALBERT. M. bon. 471 p.246,63 quia cogitatio est -o ([*cf. Paul. Fest. p.58 L.*]. sent. 1,27,5 p.44^{b},9. caus. univ. 2,1,24 p.474^{b},8). *v. et infra p.787,51.*

2. coagitatio *v.* cogitatio.

***coagitativus,** -a, -um. *condensans – verdichtend:* ALBERT. M. meteor. 3,3,12 p.653^{a},1 efficitur flamma . . . ab extrinseco inflammante et a motu -o.

***coagitator** (cog-), -oris *m.* *fullo – Walker:* GLOSS. III 138,43 St.-S. -r (cog- *C*) . . . walchare (185,43.382,58).

coagito, -atum, -are. **1** *strictius i. q. commovere – hin und her bewegen:* **a** *proprie:* ALBERT. M. meteor. 3,2,16 p.633^{b},8 quod . . . in cavernis terrae ventum -et *ventus exterior* ad faciendum motum terrae. animal. 22,82 p.1393,13 bene conculcentur et -entur *cineres. v. et vol. I. p.387,5.* *c. sensu condensandi:* ALBERT. M. meteor. 3,3,12 p.653^{a},13 quod *(calidum vaporis terrei)* . . . comprimitur et -atur. **b** *per compar.:* ALBERT. M. sent. 1,3,37 p.126^{a},34 cogitare . . . se est quasi -are se, id est converti super se. summ. theol. I 8, 35,3,1 p.365^{b},23 ut cogitando quasi -ando . . . imagines sonorum volvantur. **2** *latius i. q. colligere – zusammentragen:* CHRON. Mont. Ser. p.139,2 nonnulla . . . ex privilegiis . . . -ta . . . congregavi.

coagmento, -are. *constringere – im Zaume halten:* ABBO SANGERM. bell. 3,104 -at (gloss.: constringit, devincit) si *quis* crimina.

coagmentum, -i *n.* *commissura – Gelenk:* EINH. Marc. et Petr. I 3,16 disiunctis . . . iuxta aures maxillarum -is.

1. coago, -ere. *cooperari – mitwirken:* **1** *gener.:* SALIMB. chron. p.667,7 qui *(papa)* . . . -entibus . . . episcopis . . . edidit . . . decretalem. **2** *natur. et philos.:* ALBERT. M. anim. 3,3,11 p.221,53 (ed. C. Stroick. 1968) agit *intellectus* sine nobis -entibus. meteor. 4,1,6 p.715^{a},12 calor naturalis . . . nihil -it igni comburenti. *ibid. iterum.*

2. coago *v.* 1. cogo. **coagolo** *v.* coagulo.

***coagonista,** -ae *f.* *consors certaminis – Mitstreiterin:* TRANSL. virg. Col. 6 (MGScript. XXX p.1379,13; a.1130) -arum suarum *(sc. virginum)* corpora.

***coagonotheta** (-nit-, -tet- *sim.*), -ae *f.* *consors certaminis – Mitstreiterin:* ENGELH. WIRZ. Burch. 2,5 p.29,5 virgo Christi . . . cum multis -nitetis (-nithecis *C*, -notheris *E*).

***coagula,** -ae *f.* **1** *cohaerentia – das Zusammenhängen:* WOLFHARD. Waldb. 2,19 (12) hi qui . . . lamentabili -a natibus

[Pape]

uniti fuerant calces. **2** *compages – Gefüge:* WOLFHARD. Waldb. 2,10 (6) ut . . . corporis -a . . . recreatione resumpta viam . . . tendat invicta. **3** *substantia lac cogens – Lab:* Ps. GERH. CREM. sal. I 32 p.29,31 sicut -a (II 22 coagulamentum) in lacte.

***coagulabilis,** -e. **1** *adi.: qui spissari vel condensari potest – verdichtungsfähig, koagulierbar:* **a** *natur.:* ALBERT. M. meteor. 4,2,15 p.767^{b},12 quia . . . corpora mixta . . . -ia sunt. animal. 3,168 lac. . . non est -e (*p.521^{b},34* πήγνυται) per frigus. 6,12 ova *venti* -ia sunt epsesi et optesi. veget. 2,116. *al.* **b** *alch.:* GEBER. summ. 2,11 p.646 argentum vivum . . . perfectione -e (2,24.25). **2** *subst. neutr.: substantia, quae condensari potest – verdichtungsfähige Substanz:* ALBERT. M. animal. 3,167 distinximus inter -ia et elixabilia. 12,45 de -bus (*p.385^{a},6* πηκτόν) et liquabilibus. *v. et l.44.*

***coagulamentum,** -i *n. substantia lac cogens – Lab: v. l.4.*

coagulatio (-cio), -onis *f. script.* -acol-: *l.53. plur.: l.35.61.*

I *de actione (statu: l.30):* **A** *proprie i. q. spissatio, condensatio – Verdichtung, Gerinnung, Koagulation:* **1** *strictius:* **a** *de lacte, sanguine:* HILDEG. euang. 3 p.251,13 ubi . . . sanguis confluit, ibi -o erit. MAURUS phleb. p.23^{a} qualis sit *sanguis* post -cionem. ALBERT. M. animal. 3,173 *butyrum* supernatat in lactis -e nec est causa -is lactis multum inesse lacti caseum *eqs. v. et p.750,66.* **b** *de semine:* Ps. GALEN. anat. 41 p.213^{B} in spermate viri est virtus -is active, in spermate mulieris -is passive. ALBERT. M. animal. 1,82 sperma . . . viri faciens et sperma feminae suscipiens -em. **c** *de variis liquoribus:* **α** *natur.:* ALBERT. M. veget. 4,96 fructuum . . . formatio fit -e humidi pinguis constare incipientis. *al. (v. ind.).* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 3,24/26 p.137,20 duplex est -o *eqs. v. et p.742,15 et vol. I. p.1584,33.* **β** *alch.:* VISIO Arisl. p.324,3 dissolutiones ac -es. GEBER. summ. 1,53 p.603 -o . . . est rei liquorosae ad solidam substantiam per humidi privationem reductio. Ps. AVIC. lap. p.633^{b},31 stulti . . . operantur . . . per -es. *al. formatio crystallorum – Kristallisation:* Ps. ARIST. magist. p.643^{a},25 cola *aquam salis* in caldario -is. **2** *latius i. q. actio consolidandi, concretio – das Festwerden, Verhärtung:* HILDEG. phys. 4,19 in lapidem . . . coagulatur *urina lyncis,* ita quod -o ista . . . lapidis in terra fit. ALBERT. M. meteor. 4,3,1 p.774^{b}, 13sqq. dicimus . . . de coagulabilibus, quod corporum, quae -e indurantur (*p.385^{a},23* πήγνυται), quaedam -em patiuntur a calido. probl. det. 15 (MediaevStud. 22. 1960. p.334,3) generantur *metalla* . . . -cione frigidi et humidi. **B** *translate i. q. conexio – Verbundenheit, Band:* FROUM. epist. 6 -e caritatis adherere. DIPL. Otton. III. 319 p.746,22 consanguinitatis. EPIST. Teg. I 40.

II *de rebus i. q. substantia concreta vel condensata – fest gewordene Substanz, Gerinnsel, Koagulat:* **A** *de sanguine:* ANTIDOT. Glasg. p.103,4 antidotum . . . coacolacionem solvit. **B** *de semine, fetu sim.:* HILDEG. scivias 3,10 p.693^{B} respice, quid esses, dum -o in ventre matris tuae fuisti. in symb. Athan. (PL 197,1070^{D}) si anima ignea non esset, frigidam -em non perureret. *al.* **C** *de variis rebus:* HILDEG. phys. 1,172 (cod. G) hyrzswam quedam -o est de frigiditate orta. 5,34 anguilla . . . quamdam -em ex ore suo . . . emittit. GEBER. summ. 1,53 p.606 habet *argentum vivum* . . . terreitatem sulphuris admixtam, qua . . . infici omnes suas -es necesse est.

***coagulativus,** -a, -um. **1** *ad coagulationem pertinens – Verdichtungs-, Gerinnungs-:* ALBERT. M. meteor. 4,3,19 p.790^{b},23 praedominatur, quod abundat in omnibus . . . modis -is. **2** *coagulationem efficiens – Verdichtung, Gerinnung bewirkend:* THADD. FLORENT. cons. 13,56 rectificatur . . . matrix . . . virtutem augmentando . . . -am (ALBERT. M. animal. 13,67. *al.*). Ps. CALID. lap. p.399 qui *(sc. sal armoniacum)* . . . est resolutivus et -us. *v. et vol. I. p. 263,15.*

coagulo, -avi, -atum, -are. *script.:* quoa-: COMPOS. Matr. 19,6 quoageletur. qua-: *p.750,30.* cog-: GLOSS. I 502,12 St.-S. *cod. d.* -acu-: *l.7.28.30.49. al.* -acol-: *l.50. 63.* -gel-: *p.749,72.* -gol-: *l.40. adde* GLOSS. I 85,12 St.-S. *struct.: praevalet pass. sensu medial.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. spissare, condensare, cogere – verdichten, zur Gerinnung bringen (saepe medial., raro intrans. [l.9.30] i. q. cogi, coire – gerinnen, koagulieren; cf.* GLOSS. I 84,12 St.-S. -culavit [*a,* -co- *b*] karinnit. *al.):* **1** *de lacte, sanguine (anim.):* RECEPT. Sangall. II 25 quousque -culet *sanguis.* HILDEG. scivias 1,2 p.396^{B} *lac* octava vice -tum et coctum. BRUNUS LONG. chirurg. 1,10 p.109^{E} medicamen, . . . quod -at sanguinem. ALBERT. M. animal. 3,70 non -atur (*p.515^{b},35* πήγνυται) *sanguis tauri.* WILH. SALIC. chirurg. 1,35 p.315^{A} propter actionem spermatis . . . quasdam sanguinis partes et lactis -antem cum quibusdam. *al. v. et p.751,31.* **2** *de semine:* HILDEG. scivias 1,2 p.394^{C} vires seminis aufero, ne in ventre matris -etur. ALBERT. M. Iob 10,10 (ed. M. Weiss. 1904) gutta . . . viri . . . comprehendit eam *(guttam feminae)* et -at. *coagulatione efficere – durch Gerinnung entstehen lassen (medial. i. q. coagulatione oriri – durch Gerinnung entstehen):* AGOB. epist. 13,3 ex humano semine -amur. HILDEG. phys. 5,14 quoniam pisces . . . spuma masculi -antur. ALBERT. M. animal. 5,7 semen . . . maris est formans et -ans conceptum. **3** *de variis liquoribus:* **a** *natur. et alch.:* TURBA phil. 10 quousque -etur *brodium* et nummi fiant variati. GEBER. summ. 1,24. ALBERT. M. animal. 3,102 qui *(humor)* iam incipit spissari et -ari. 3,140 kylus -atur ante intestina. veget. 2,33. *al. v. et p.749,42.751,47. refl.:* AETHICUS ISTER 112 p.83,23 in duritiam salis se -culare (-are, -ari *var. l.*). **b** *pharm. et techn.:* BOTAN. Sangall. 41,2 *lac tithymalli* ad sol stet, usque quo quaculat. COMPOS. Matr. 1,9 fortassis -verit *gummi.* MATTH. PLATEAR. gloss. p.368^{E} cum -tus fuerit *sanguis saxifragi.* p.374^{B} quae *(scammonea)* cum sit genus lactis, -retur cum pulveribus. TRACT. de chirurg. 322. **c** *usu communi:* ARBEO Corb. 12 divina virtus . . . ministravit elimentum . . . aeris lacrimis -culare. BERNOLD. WAT. chron. 2 ut infecti crassitudinem aeris . . . nocivam alveus confluens in se -ari non permittat. **B** *latius:* **1** *consolidare – (ver)festigen (medial. i. q. concrescere, indurescere – fest werden, sich verhärten):* MAPPAE CLAVIC. 6 pateris -ari *argentum.* COMPOS. Matr. 73,8 ubi -olata fuerint *(sc. margaritae).* TURBA phil. 13 p.122,22 ipsam *(humiditatem lapidis)* in vase -ate, quousque cinis fiat. HILDEG. phys. 4,18 quia de veneno . . . -atur *magnes.* ALBERT. M. meteor. 4,2,2 p.749^{a},23 quae -antur frigido . . . sicut metalla. animal. 7,98 lapis . . . infrigidatur in capitibus eorum *(piscium)* et -atur (*p.601^{a},31* καταπήγνυται). veget. 4,29 calor -at ipsum *(lutum). al.* **2** *usu medial.:* **a** *congelari – (völlig) gefrieren:* AETHICUS ISTER 19 si nix aut glacies parumper resolutae fuerint, statim in nimiam duriciam -culentur (-gu-, -antur *var. l.*). CARM. cod. Paris. (8440 f. 40^{r}) 2,2 -colatur humus hic et amnis. **b** *consanescere – verheilen:* EKKEH. IV. cas. 38$^{ex.}$ -ari fractura illa nullis fomentis . . . valuit (81$^{ex.}$). ALBERT. M. animal. 3,132 quod iterum -etur tela et consolidetur. **c** *coalescere – zusammenwachsen:* ALBERT. M. animal. 1,116 quia . . . ossa feminarum magis confluunt et -antur.

II *translate:* **A** *coadunare – versammeln:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a.884 p.112,24 -ta multitudine. **B** *coniungere – verbinden:* NARR. de Gron. 14$^{ex.}$ bona bonis cotidie se -are inceperunt.

adi. **coagulatus,** -a, -um. **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. spissatus, condensatus – verdichtet, geronnen:* **α** *de lacte, sanguine:* LIBER hist. Franc. 37 ut . . . aqua currere non valeret pre sanguine -colato (ALBERT. M. Iob 39,30 [ed. M. Weiss. 1904] carnem mollem ex s. -o factam). DIAETA Theod. 315 lac -um (ALBERT. M. animal. 15,118 sicut accidit in lacte -o, quod corpus et materia sunt a lacte, coagulatio autem a coagulo). *al. v. et p.751,63. per compar.:* ANNAL. Fuld. II a.840 p.30,30 quasi -i (-go- *2*) sanguinis speciem (ALBERT. M. animal. 1,163.439). **β** *de variis liquoribus:* ARS med. 7 p.427,18 -olati humoris collectio. GESTA Ern. duc. I p.26,11 *sinus* -um mare *('Lebermeer')* . . . vocatur. *in imag. et per compar.:* Ps. GALEN. febr. 322 urina saniosa et . . . velud -a.

[Pape]

HILDEG. scivias 3,8 p.656[D] quod erunt *vulnera peccatorum* in -um opus huius immunditiae quasi globus. **b** *latius i. q. solidus, concretus – fest, verhärtet:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,4 p.2a[r] terra gravior . . . atque sibi -ior. TRACT. de chirurg. 712 que *(calx)* -issima est. *in crystallos formatus – kristallisiert:* Ps. ARIST. magist. p.643[a],26 sal erit -um. **2** *translate:* **a** *gener. i. q. conexus – verbunden:* EPIST. Teg. I 33 oculo dilectionis . . . , quo semper menti . . . -o numquam te intueri desisto. 46 cum menti nostrę . . . amore sitis -us. **b** *mus. i. q. compositus – zusammengesetzt (cf. P. Wagner, Neumenkunde. [2]1912. p.357):* ANON. mus. Wagner p.336 nota, quae dicitur -a, ex tribus accentibus ostenditur.

subst. **1. coagulanda,** -orum *n. quae condensari possunt – Koagulierbares:* GEBER. summ. 1,53 p.603 diversificatur *coagulatio* . . . secundum ipsorum -orum multiplicitatem.

2. coagulatum, -i *n.* **1** *substantia condensata vel concreta – verfestigte Substanz, Koagulat:* HILDEG. phys. 5,27 usque dum -um vitalem aerem accipiat. ALBERT. M. meteor. 4,2,5 p.755[a],9 congelata . . . et -a frigido humectari possunt. *al.* **2** *caseus (recens) – (Weiß-)Käse:* DIAETA Theod. 262 -um bubulinum omnibus tumoribus medetur.

coagŭlum (go-, qua-, -acu-, -gol-, -aquol-), -i *n.*, *raro* **coagŭlus,** -i *m. (l. 37).*

I *substantia spissationem efficiens – Gerinnungsmittel:* **A** *strictius:* **1** *substantia lac cogens vel ventriculus eam continens – Lab(magen):* **a** *proprie (cf.* GLOSS. III 553,22 St.-S. -um lap. IV 214,23 -um ches luppe. *al.):* **α** *natur.:* WILH. RUBRUQU. itin. 4,4 (Sinica Franciscana I/3. 1929) quod nullius animalis lac, in cuius fetus ventre non invenitur -um, coagulatur. ALBERT. M. animal. 3,70 coagulatio lactis, in quod non inicitur -um (*p.516[a],4* πῆγμα). 3,174 *lac* coagulatur . . . ex eo, quod vocatur -um (*p.522[b],5* πυετία). *ibid. al. (v. ind.). v. et p.750,67.* **β** *medic. et techn.:* FRAGM. mul. II 3 quaquolum leporis integrum (III 3 coaculum. TRACT. de caus. mul. 11 quagolum. ANTIDOT. Bamb. app. p.37,28 goaculum. COMPOS. Matr. 74,5 -um l. et vulpis tritum. *al. cf.* FRAGM. mul. II 10 quaculum leporinum). DYASC. p.64[b] -us omnis . . . dyaforetice . . . est virtutis. MATTH. PLATEAR. gloss. p.388[BC] -um dicitur, quia facit lac coagulari . . .; -um agni . . ., -um vituli . . .: nota, quod omnia ista -a ponuntur ad mundificationem. ALBERT. M. animal. 22,35 -um de ventre catuli parvuli. *al.* **b** *per compar.:* Ps. GALEN. anat. 41 p. 213[B] sperma viri -o comparatur *eqs.* ALBERT. M. animal. 18, 61. **c** *in nomine medicamenti:* MATTH. PLATEAR. gloss. 369[B] illud *genus castorei* -um appellamus. **2** *alch. i. q. species fermenti – ein Ferment:* ANON. tab. p.159,3 quod *(fermentum fermenti)* vocavit Maria . . . -um, cum sit coagulans aquam (p.191,24). **B** *latius i. q. vis conglutinans – bindende, zusammenfügende Kraft:* **1** *proprie:* WALAHFR. exord. 16 panis de multis granis aquae -o in unum corpus redigitur. **2** *in imag. et per compar.:* VITA Ludow. Pii 36 p. 627,32 totius populi consensus quasi quodam -o in unum coniuravit. 59 p.644,2 inter filios . . . -o benivolentiae firmato.

II *de rebus spissatione effectis:* **A** *lac concretum, caseus (recens) – geronnene Milch, (Weiß-)Käse:* CONFL. ovis et lini 107 *lac ovis* super lignum per densa -a pressum . . . suscipit effigiem. LAMB. LEOD. Matth. I 2064 deferimus . . . -a lactis. WILH. RUBRUQU. itin. 4,6 (Sinica Franciscana I/3. 1929) residuum lac . . . coagulatur bulliendo et -um illud siccant. **B** *lac pingue (e mammis proveniens) – fette (Mutter-)Milch:* GLOSS. III 487,21 St.-S. -um spinrust. 496,41 -um roum vel spunna. **C** *massa – Masse:* CAES. HEIST. mirac. I 9,25 in sanguinem *(sic?)* -um (coagulatum *D*) eum *(panem)* vidit conversum.

coaiutor *v.* coadiutor.

coalesco, -alui, -alitum, -ere. *script.:* cum-: *p.752,25.* -lisc(o): *p.752,27. form. partic.* -altus: *p.752,13.32.*

1 *concrescere – zusammenwachsen:* **a** *proprie:* **α** *cohaerescere – hängenbleiben:* METELL. Quir. 28,9 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) silices manibus -unt. **β** *coagulari, consistere – gerinnen, zum Stillstand kommen:* MIRAC. Hucberti 1,7 die tertio fluens -uit sanguis. *in imag. c. sensu condensandi:* GESTA Trud. cont. I 8,2[med.] -uit lactea potatio illarum collationum in corde eius. **γ** *radices agere – festwachsen, Wurzeln schlagen (in imag.):* SALOM. II. epist. 24 p.410,23 ut . . . semen doctrinae Christi in eo -at. EBERH. BAMB. epist. 8 p.503[D] verbum Dei, quia in terram bonam cecidit, -uit. **b** *translate i. q. coadunari, consociari – sich vereinigen, zusammenschließen:* CAND. FULD. Eigil. II 21,22 plebs . . . Christo subrigitur templumque Deo -it (conglescit in *marg.*) in almum. ORD. coron. imp. 4[a],2 populus . . . pullulet -tus benedictione aeternitatis (5,5. *al.*). VITA Heinr. IV. 9 p.30, 12 quanto prius invicem in amore -uissent *maiores regni.* **2** *(penitus) adolescere – (völlig) auf-, heranwachsen:* **a** *proprie:* AETHICUS ISTER 72 p.55,1 colles . . . -ltis vinetis . . . gignentes falerna. ALBERT. M. Iob 39,17 (ed. M. Weiss. 1904) quomodo . . . -at *pullus struthionis.* animal. 16,57 nec haberet *semen,* unde id, quod elevatum est, -ret, nisi per humorem . . . cibaretur. **b** *translate et in imag.:* **α** *convalescere, augeri – (mit)erstarken, zunehmen:* AETHICUS ISTER 79 p.60,13 -uit (convaluit *TD*) . . . Histria. ABBO SANGERM. bell. 3,105 -it ([-ens *P*]. gloss.: crescit) . . . *virtus* eius pectoris in portu. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p.11,36 ut . . . ex convictu haec tecum -uisse . . . videantur. CHART. Anhalt. I 417 p.305,10 ut . . . inter mortales -rent iura. **β** *consanescere – (mit)gesunden:* ANSELM. LEOD. gest. 2,41 p.214,24 nisi in sanitate capitis cum-rent etiam egrotantia membra. **γ** *(simul) oriri, nasci – (mit)entstehen, erwachsen (cf.* GLOSS. I 90,12 St.-S. -uit intspiranc. IV 5,65 -iscant eruuahsant): NOTKER. BALB. notat. p.65,15 fastidium, quod tibi de librorum tedio -uit. ALBERT. M. summ. theol. II 18,114,1,2 p.331[a],40 dicit *Dionysius,* quod 'malum non -it nisi in bono'. *fort. add.:* AETHICUS ISTER 75 p.57,34 extabuit baratrum vibrata parte -ltum. **δ** *progredi – sich entwickeln:* HELM. chron. 65 p. 123,10 in deterius -uerunt (convaluerunt *2.3*) *Slavi.*

?***coalligo,** -ere. *conectere – zusammenbinden:* SALOM. II. epist. 36 breviculam apertam illi signatae -e (coagillę *C*).

***coalternatio,** -onis *f. dispositio mutuo et congruenter aequidistans (ab aequatore) – wechselseitig entsprechende, im gleichen Abstand (vom Äquator) befindliche Anordnung (de re v. l.48):* ALBERT. M. nat. loc. 1,10 p.548[b],24 in illis terrae dimensionibus quidam . . . circulariter dicuntur habitantes, quidam autem -e et quidam vero opposite.

***coalternatus,** -a, -um. *vicissim succedens – abwechselnd aufeinander folgend:* WALTH. AGIL. med. 128 -a est, cum una ingreditur post erradicationem alterius febris. *ibid. iterum.*

***coalterne** *adv. loco mutuo et congruenter aequidistante (ab aequatore) – am wechselseitig entsprechenden, im gleichen Abstand (vom Äquator) befindlichen Ort (cf. Th. Schmitt, Die Meteorologie . . . des Albertus Magnus. Diss. München. 1909. p.144[277]):* ALBERT. M. nat. loc. 1,10 p.549[b],13 -e . . . habitare dicuntur, quorum una quidem est longitudo, sed non latitudo eorum est una et eadem.

coaltus *v.* coalesco.

***coambulabilis,** -e. *simul iens, comparticeps – gemeinsam wandelnd, teilhaftig:* ALBERT. M. eccl. hier. 7,2 p.762[b],6 '-ia (*PG 3,553[A]* ὁμοπόρευτα) *sanctarum animarum corpora* conscripta', quantum ad divinam praedestinationem *eqs.* 7,19 p.796[b],39.

***coambulatio,** -onis *f. coadunatio – das Zusammengehen, Vereinigung:* ARNO REICHERSB. scut. p.1525[A] ubi sacerdotalis auctoritas . . . et monastica sanctitas . . . iuncta fuerit, talis -o . . . ad laudem . . . Dei proficiet. p.1525[B] fructus . . . -is Ioannis et Petri *eqs.*

coambulo (cuma-), -are. **1** *simul ire – zusammen-, mitgehen:* **a** *proprie:* VITA Pard. 5 (MGMer. VII p.27,25) ubicumque ipse Lantharius . . . ambulabat, ipsum *(Pardulfum)* semper cum-are faciebat. **b** *in imag.:* RATHER. prael. 5,3 dum -ant *testes Dei* in ista praesentis itineris via. HUMB. Sim. 2,23 p.168,8 Paulus . . . has vulpes -antes *([sc. haereticos]. cf. Vulg. iud. 15,4)* . . . cavendas . . . denunciat. **2** *cursum aequare – Schritt halten:* GERHOH. Antichr. 1,25 p.334,14 dum . . . pedites equitibus -are non possent.

[Pape]

***coamictus,** -a, -um. *(penitus) indutus – (ganz) umhüllt:* LAMB. LEOD. Matth. I 142 *(in imag.)* nudus carne, ... animam Christo -us.

***coamplifico,** -are. *ampliorem reddere – (noch) erweitern:* WIBALD. epist. 138 p.218,2 materna lingua sententiam -ans.

***coancilla,** -ae *f. de sanctimonialibus i. q. famularum socia – Mitdienerin:* AGIUS epic. Hath. 491 nos cum -is nostris ... ducimus excubias (ENGELH. WIRZ. Burch. 2,4 p.28,13). 626.

***coangelicus,** a, -um. *script.:* quo-: *l.17.* cona-: EPIST. Lang. 19 p.712,12. *angelis similis – engelgleich:* **1** *de papa:* **a** *in univ.:* EPIST. Bonif. 85 p.190,14 cum sancto -o patre. CONC. Karol. 33[B] p.240,22 Leonem sanctissimum et -um (coevangelicum *B.V1*) papam. CONST. I 380 p.533,3 presidente piissimo et -o domino Iohanne. *al. subst. masc.:* HIST. Lang. cont. II (MGLang. p.201,24; s. IX./X.) per iam dicti quo-i concursum *(ex Lib. pontif.).* **b** *in allocutione:* EPIST. Lang. 19 p.712,34 vestra -a iussio et auctoritas. p.713,39. *ibid. al.* **2** *de (archi)episcopis, abbatibus:* VITA Ansb. 36 add. cod. 2 b (MG Mer. V p.641,31) sepelitur ... iuxta -um virum ... Wandregisilum *(sc. abbatem).* GESTA Font. 1 p.13,5 ab ... -o episcopo ... est ... consecratus. DIPL. Otton. I. 340 p.465,5 sanctissimo et -o *(sic)* archiepiscopus. *al.*

coangustatio, -onis *f. coartatio (simul effecta) – (gleichzeitige) Verengung:* URSO qual. 516 in medio pori nervi sequitur -o. ALBERT. M. mot. animal. 1,2,6 p.278[b],10 cordis. animal. 1,361. *al. compressio – das Zusammendrängen:* ALBERT. M. sent. 1,37,25 p.267[a],2 in uno loco corporali non possunt esse diversa corpora sine -e *eqs.*

coangustio, -atum, -are. **1** *urgere – (be)drängen:* CONST. I 5,6 (a.948) districtus ... et -tus ... abrenuntiare. CHRON. Reinh. a.1203 p.566,29 ad recipiendum se strictissime -ti sunt. **2** *medial. i. q. compati – mitleiden:* ALBERT. M. eth. 9,3,5 p.596[b],14 gaudent in his, qui sibi -antur (*p.1171[b],11* τοῖς συστένουσι) et condolent.

adi. **coangustiatus,** -a, -um. *afflictus – in Bedrängnis (befindlich):* DUNGAL. epist. 3 qui antea ... non fui sic ... -us. *v. et* coangusto.

coangusto, -avi, -atum, -are. **1** *proprie i. q. (simul) coartare, minorem reddere – (zugleich) verengen, einengen, verkleinern:* **a** *strictius:* MAURUS urin. II p.50,4 epar ... -atur in suis meatibus. ALBERT. M. animal. 1,318 cum contrahitur *par musculorum,* claudit epyglotim et -at. veget. 4,163 grossities illius *(fumi)* -bit poros arboris. summ. theol. I 18, 73,1 p.751[a],26 si multi spiritus essent hic, quod eo non -rent locum. *al. v. et vol. I. p.593,24. medial. i. q. (nimis) angustum fieri – (zu) eng werden:* VITA Annon. I 3,16 p.506[b],20 aedium spaciositas prae nimia populositate -ari videbatur. **b** *latius:* **α** *in angustum spatium concludere, circumsistere – auf einen engen Raum beschränken, umstellen:* GESTA Camer. cont. I A 19 municipium ... -tum. BURCH. URSB. chron. p.120,18 tam homines quam equi steterunt in aquis ...; -tos ipsos ... circumdedit soldanus. CHART. Eberb. 206 p. 344,2 domum. ALBERT. M. animal. 8,198 si multi sunt -antes (*p.629[b],13* ἀναγκασθῇ) ipsum *leonem. al. in angustum spatium pellere – in die Enge treiben:* PASS. Sigism. 8 (MG Mer. II p.337,8) videns se hinc inde -are (-ari *var. l.*). **β** *aggeribus coercere – anstauen:* TRAD. Weihenst. 11 p.469,8 (a.1177/82) quod aqua ibi *(apud molendinum)* -ta ... fines prati sui suffocaret.

2 *translate:* **a** *urgere – (be)drängen:* OTTO FRISING. chron. 7,27 p.352,19 -tos *(sc. Tyburtinos)* ad deditionem ... coegit. **b** *sollicitare, anxiare – beunruhigen, ängstigen:* VITA Mathild. II 23 p.299,29 gravius -bitur vester animus. CAES. HEIST. mirac. I 4,77 p.245,15 ut corde -to (-iato *D*) ... spiritum exhalaret. *al. refl.:* CHRON. Salern. 65 p.63,26 de tali re minime te -are.

coangustus (cona-), -a, -um. *(nimis) artus – (überaus) eng:* STEPH. EDD. Wilfr. 38 -a et ancxiata vincula. *de parva apertura:* WALAHFR. hort. 169 stricto (gloss. L: con-o) lenis meat ore Nothi vis.

***coanimatus,** -a, -um. **1** *(simul) incitatus – (zugleich) ermutigt:* THEOD. AMORB. Firman. prol. p.25,21 quadam familiari fiducia -i ... rogare illum connisi sunt. **2** *concors – einmütig:* RUD. TRUD. gest. 7,7 p.267,44 de -a eorum *(adhaerentium Heremanni)* obstinatione.

***coannexus** *v.* *coadnexus.

***coantiquus,** -a, -um. *ex aeternitate coexsistens – in gleicher Weise von Ewigkeit her bestehend:* GERHOH. tract. p.223,6 ut ostenderet *Filius* se Patri suo antiquo -um.

***coanxio,** -are. *(simul) capere posse – (zugleich) fassen können:* METELL. Quir. 66,8 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) vix fores ... globos *intrantium et exeuntium* -ant.

***coapono** *v.* *coappono.

***coapostolicus,** -i *m. consors apostolatus – Mitinhaber der apostolischen Würde:* HROTSV. prim. 163 praesul Anastasius ... et -us sacer Innocentius eius.

coapostolus, -i *m. qui una (cum aliis) apostolus est – Mitapostel:* LIUTG. Greg. 12 p.76,32 -o eius *(s. Petri)* Paulo adhortante. TRANSL. Herm. p.410,23 patrocinia ... Petri principis apostolorum et -i eius *([sc. s. Pauli].* CHART. Eichst. 30 p.64,11 P. p. a. et ceterorum suorum -orum ... asecla. *al.).* DIPL. Heinr. IV. 209. *al.*

coappello, -are. *simul nominare – zugleich nennen:* GERHOH. glor. 18,7 p.1142[c] qui *(Nestorius)* ... dixit hominem Deo -andum et coadorandum *(cf. Rustic. c. aceph. p. 1213[c]).*

***coappendo,** -pensum, -ere. *una adnectere – zusammen anhängen:* CHART. ord. Teut. (Hass.) 279 (a.1272) milites et castrenses ..., quorum sigilla presentibus sunt -sa (CHART. Wirt. VIII 2833 p.142,34).

***coappono** (-apo-), -ere. *(una) adnectere – (mit) anhängen:* CHART. Meckl. 1353 p.507,7 (a.1275) cui *(scripto)* ... filii nostri ... sigilla sua similiter coaponent.

***coapproprior,** -ari. *proprium esse – charakteristisch sein, eignen:* ALBERT. M. eth. 10,1,1 p.600[a],22 delectatio maxime ... videtur -ari (*p.1172[a],20* συνῳκειῶσθαι) generi nostro.

coaptabilis, -e. *qui applicari potest – assimilierbar, anpaßbar:* ALBERT. M. summ. theol. II 4,14,3,2 p.190[a],26sqq. licet lux Verbi ... sit ... nullo intellectui -is per comprehensionem, tamen Verbum ..., ut est ratio ..., -e est intellectui creato.

coaptatio, -onis *f.* **1** *techn.:* **a** *apta collocatio – geeignete Aufstellung:* GEBER. summ. 1,42 errare ... tam ex diversitate fornacum ... quam vasorum et -is illorum. **b** *(apta) exaedificatio – (angemessener) Ausbau:* HIST. Walc. 45 quomodo ... luculenti -e innovaretur *ecclesia.* **2** *mus. et philos. i. q. (plenus) concentus, harmonia – (volle) Übereinstimmung, Harmonie:* AUREL. REOM. mus. 11 p.45[b],24 ut ... versus eiusdem nexus repetitioni plenam habeat ... -em. BOVO CORB. Boeth. 9 nullum ... corpus ... absque istorum *(elementorum)* -e consistit. *al.* **3** *in ludo aleario i. q. compositio – Zusammenstellung:* GESTA Camer. 1,89 p.437,19 numerorum utilis -o.

coapto, -avi, -atum, -are.

I *de actione coniungendi:* **A** *strictius:* **1** *(apte) conectere – (passend) zusammenfügen:* HROTSV. Pafn. 1,4 *homo* ex magis contrariis partibus -atur. RUODLIEB V 311 quando -entur *vasa,* ceu panes sint, videantur. **2** *coadunare – vereinigen:* **a** *obi. homines:* DIPL. Conr. II. 192 p.256,25 ut ... in Dei servitio ... -entur *monachi.* **b** *obi. res:* HRABAN. epist. 33 p.466,5 quod haec simul cum caeteris in unum volumen -rem. REGINO harm. inst. 4 p.233[a] qualiter ad invicem -entur *consonantiae* seu ab invicem seiungantur. *al. refl. i. q. se componere – sich zusammenordnen:* ALBERT. M. metaph. 3,2,1 p.113,91 (ed. B. Geyer. 1960) omnes *causae* -ant se ad serviendum sibi *(sc. fini ultimo).* **B** *latius:* **1** *conciliare – gewinnen:* PAUL. DIAC. Lang. 4,51 p.138,17 ut ... Langobardos suo consortio -ret *comes.* **2** *adiungere – in Verbindung bringen:* CHART. civ. Erf. 287 (a.1276) ut presentia preteritis nequeat -are *memoria.*

II *de actione accommodandi:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *apte applicare, apponere – passend anlegen, anpassen, anfü-*

gen: Ps. BOETH. geom. 305 (ed. M. Folkerts. 1970) datae rectae lineae . . . aequam rectam lineam -are. THEOPH. sched. 3,53[in.] in omnibus domunculis . . . -bis singulas partes auri. 3,83[ex.] cum . . . fuerit . . . fistula suo inductorio -ta. STATUT. ord. Teut. p.108,32 mensuram vestium mensuris corporum -bit. **b** *apte collocare – passend aufstellen:* GEBER. summ. 1,50 p.589 olla . . . -etur in furno. **c** *iuxta ponere – danebenlegen:* VITA Euch. Val. Mat. 21 corpus colligentes . . . corpori . . . Eucharii -verunt. **2** *latius i. q. addere – (hin)zufügen:* WALAHFR. exord. 26 p.507,10 ymnum . . . omnibus paene psalmis . . . -ant. CARM. de Rob. 148 si vera -o. CARM. Bur. B 71,2[b],4 dum canendo merule carmina -at *philomena. v. et supra p.543,46.* **B** *translate:* **1** *usurpare – verwenden:* CHART. episc. Hild. II 625 p.313,32 (a.1240/50) mansos . . . suis usibus -are. **2** *coaequare – angleichen:* **a** *attribuere – zuordnen, beilegen:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,43,4 p.391[a],16 -atur (*Arist. p.455[b],21* προσάπτουσι) ei *(somno)* finis . . . secundum similitudinem. **b** *parem reddere – gleichstellen:* VITA Libor. 6 quem . . . humilitas etiam infimis -ret. THIETM. chron. 2,22 archiepiscopus . . . hiis *(episcopis)* Tudonem -vit. **c** *assimilare, referre – in Einklang bringen, beziehen (auf):* ALDH. virg. I 4 p.231,13 apis industriam . . . exemplorum formulis -ari posse. AMALAR. off. 1,3,11 ut nostra -remus priori populo Dei. GODESC. SAXO gramm. 2 p.458,2 si velis regulae . . . illud etiam -are, quod audis *eqs.* **d** *refl. i. q. se accommodare – sich richten (nach):* CHART. civ. Erf. 183 (a.1263) nos vestris *(sc. archiepiscopi)* per omnia -are nos volentes beneplacitis (CHART. Bern. III 68. 126). **e** *medial. i. q. respondere – entsprechen:* AMALAR. off. 1,13,2 sexta feria . . . sextae aetati huius mundi -atur. 1,33,3. CAND. FULD. Eigil. I 17 octo . . . columnae . . . octo beatitudinibus . . . convenienter -antur.

III *de actione parandi:* **A** *strictius:* **1** *praeparare – herrichten, bereiten:* TURBA phil. 10 corpus . . . in tabulas tenues -ate. CHART. Wirt. IV 1239 p.312,4 sepulturam. **2** *apte conformare – in angemessener Weise bilden:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.64,20 quod virtus informativa materiam . . . -vit. **B** *latius:* **1** *exstruere, conficere – errichten, herstellen (cf.* GLOSS. I 60,30 St.-S. -are kasiton. *al.):* DUOD. ad Cunon. (MGScript. XVII p.28,5; a.1147) turrim ligneam. LAMB. TUIT. Herib. 2,16 lucernarium. METELL. Quir. 69,9 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) sarcofagum . . . e petra -ant. *v. et vol. I. p. 998,35.* **2** *habilem reddere – fähig machen:* EPIST. var. II suppl. 11 p.635,37 sancti spiritus eruditio . . . crismate -ans (coo- *cod. a. corr.*) vos *(sc. episcopum)* . . . edocuit.

adi. **coaptatus,** -a, -um. **1** *pertinens – zugehörig:* DIPL. Heinr. II. 261 p.308,27 ecclesias Dei cum personis -is (-as *BD*, captatas *C*) tueri. **2** *(nimis) idoneus, opportunus – (überaus) geeignet, günstig:* **a** *de hominibus:* PAUL. DIAC. Lang. 2,28 p.89,4 ad bella peragenda toto corpore -us. REGINO chron. a.866 p.91,22 ad regni gubernacula -us (-atur *A1. B*). *al.* **b** *de rebus:* PAUL. DIAC. Lang. 1,1 plaga . . . propagandis est gentibus -a. THANGM. Bernw. 46 in loco . . . brutis animalibus -o.

***coaptus,** -a, -um. **1** *(pariter) conveniens – (gleich) angemessen:* HUGEB. Willib. praef. p.87,2 ex multis . . . vestrae memoriae -os (-a, apta *var. l.*) pauca excerpere. CARM. biblioth. 5,6 disponere cuncta ordine composito . . . sub iure -o. **2** *instructus – geordnet:* OTLOH. doctr. 4 immensum tam mira lege -um, ut superexcellat vim linguae.

***coarbiter,** -tri *m. form. pl.: gen.* -iorum: *l.71. abl.* -iis: *l.69. adde* CHART. Tirol. notar. II 125 p.79,7.

qui una (cum aliis) disceptator est – Mitschiedsrichter, -schiedsmann: CHART. Basil. C I 102 (a.1223) mediantibus . . . decanis et -is suis. CHART. Turic. 538 p.39,9 (dipl.) arbiter . . . sententiam, in quam cum reliquo suo -o convenerat, publicavit. CHART. Tirol. notar. II 125 p.77,6 arbitri ex utraque parte electi una cum . . . -iis ex utraque parte electis. CHART. Ror. 45 p.201,6 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) ad nostrum ⟨et⟩ -orum (-iorum *A*) nostrorum arbitrium. CHART. episc. Halb. 1300 p.401,16 in manus nostras *(sc. episcopi)* et -orum nostrorum . . . promiserunt. *saepe. v. et l.5.*

***coarbitrator,** -oris *m.* **1** *qui una (cum aliis) disceptator est – Mitschiedsrichter, -schiedsmann:* CHART. Turic. 1279 p.357,31 (a.1264) nos coarbitri seu -es. **2** *qui una (cum aliis) interpres pacis est – Mitfriedensunterhändler: v. vol. I. p.862,35.*

***coarbitror,** -ari. *una (cum aliis) arbitrio disceptare – schiedsrichterlich mitentscheiden:* CHART. Gottwic. 84 p. 101,6 (a.1219) -ante . . . Kotwicensi abbate.

coarceo *v.* coerceo.

***coarchidiaconus,** *abl. pl.* -bus *m. collega archidiaconi – Mitarchidiakon:* TRIUMPH. Lamb. 10 (MGScript. XX p.505, 16; c.1141) congregatis . . . -bus *(2,* -is *1, recte, ut vid.)* . . . mandata peregit *archidiaconus.*

***coarchiepiscopus,** -i *m. collega archiepiscopi – Miterzbischof:* CHART. Rhen. inf. I 187 p.120,4 (spur. s. XII.[med.]) neminem -orum tibi *(sc. archiepiscopo Coloniensi)* subiicimus *(sc. papa).*

coarcto *sim. v.* coart-.

coarguo (quo-), -ui, -utum, -ere. **1** *convincere – überführen:* AGOB. epist. 3,6 ut . . . non quo-atur *reus* testibus. **2** *obiurgare, corrigere – zurechtweisen, Vorwürfe machen:* BERTH.(?) annal. a.1077 p.297,46 abbas . . . illum *(regem)* pro periurio -uit. a.1078 p.309,28 ut . . . ipsis *(episcopis)* . . . -endis . . . insistere non tardaret *papa. ibid. al.* **3** *attente cohortari – eindringlich ermahnen:* WOLFHER. Godeh. II 29 p.214,4 de plurali suae oboedientiae provisione -uit *episcopus abbatissam.*

coargutio, -onis *f. refutatio – Widerlegung:* BERTH.(?) annal. a.1077 p.304,2 -e magisteriali . . . resistebat *imperatrix.*

***coartabilis** (-rct-), -e. *qui circumscribi vel definiri potest – beschränkbar, definierbar:* ALBERT. M. sent. 1,35,2 p.181[a],34 scire rem in illo, in quo est in universali, sicut . . . causatum in causa remota, non coarctata, sed coarc-i.

coartatio (-rct-, -cio), -onis *f.*

I *proprie:* **A** *coangustatio, angustia – Verengung, Enge:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* MIRAC. Remacli 2,2 p.440,35 horum *(tectorum)* nos necessariam -em super aliorum nocivam eligentes spatiositatem. **b** *medic.:* ALBERT. M. veget. 6,280 oleum . . . confert -i matricis. **2** *latius:* **a** *contractio – Zusammenziehung:* ALBERT. M. veget. 2,138 habere . . . coarc--em ad punctum unum sicut habet pyramis. 6,60 in . . . pino est expansio ramorum cum -e (artatione *var. l.*) ramorum granorum fructus eius. **b** *constrictio – Beklemmung:* BERTH. RATISB. serm. 3 p.21,32 leprosus sentiens se leprosum per coarc-em pectoris. **c** *actio aggeribus coercendi – Eindämmung:* CHART. Mar. Magd. 75 (a.1195) ut . . . nulla . . . fiat aquarum -cio. **B** *conclusio, strictura – Einschließung, Einschnürung:* **1** *gener.:* PRIMORD. Windb. 2 laboraverat . . . ferreorum circulorum -e (ADALB. AUGUST. Simp. 23). **2** *medic.:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,7 p.119[A] infirmus . . . moreretur propter coarc-em nuchae.

II *translate:* **A** *necessitas – Zwang(slage):* CHART. Rhen. inf. II 721 p.423,32 (a.1278) in cuius -is et nostre legitime excusationis . . . testimonium. **B** *restrictio – Beschränkung:* CHART. Hamb. 436 p.382,28 (a.1219/22) talis *(sc. unius diei)* -o procurationis non debebat . . . iudicis officium impedire. **C** *distinctio (restringens) – (beschränkende) Unterscheidung:* HRABAN. epist. fragm. 8 disciplinarum -o pro differentia culparum . . . impendenda est.

coarticulatus, -a, -um. *(explicando) comprehensus – (erklärend) zusammengefaßt:* ALBERT. M. metaph. 2,1 p. 91,48sqq. (ed. B. Geyer. 1960) quod ex omnium considerantium . . . dictis simul -is fit aliqua notabilis sapientiae mensura quantitatis; dico autem 'ex dictis simul -is' (*p.993[a],3* συναθροιζομένων), quia *eqs.* p.91,55.

coarto (-rct-), -avi, -atum, -are. *script.:* cho-: HERM. AUGIENS. chron. a.1032 *cod. 1.* coha-: *p.757,17.67.758,25. al.* coor-: *p.757,34. form. perf.* -tiv-: *p.757,51. depon.: p.757,27.69.*

[Pape]

I *proprie:* **A** *angustum reddere, coangustare – eng machen, verengen:* **1** *strictius:* GERB. geom. 4,4 qui *(angulus acutus)* . . . usque in lineam directam -ctari valet. TRACT. de aegr. cur. p.161,7 dolor *aurium* . . . fit . . . ex frigiditate -ctante. ALBERT. M. animal. 1,612 -retur locus. *al. refl. et medial.:* GERB. geom. 2,2 quod *(punctum)* ita se . . . -ctat, ut *eqs. al.* ALBERT. M. animal. 1,568 cum pertransit *colon* splenem, -atur. **2** *latius:* **a** *contrahere – zusammenziehen:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.31a^{v} aqua decoctionis ipsius *(polycariae)* . . . vulvam . . . -ctat. URSO qual. 422 siccitas . . . membra -at. ALBERT. M. veget. 6,60 quoniam *cypressus* -at ramos ad summum. **b** *complicare – zusammenlegen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.103,14 *avis* -ctat et concludit . . . pennas. **B** *concludere – einschließen:* **1** *strictius:* CHRON. Salern. 143 urbem undique. HELM. chron. 7 p.18,21 quos *(Northmannos)* obsidione -ans *rex.* BURCH. URSB. chron. p.35,11 Cremonensibus cohartantibus eos. *al. v. et supra p.606,62. circumcludere – umschließen:* CARM. Bur. B 78,2,3 gracili -atur statura *puella.* **2** *latius:* **a** *captivum tenere – gefangenhalten:* CAPIT. reg. Franc. 33,37 missi . . . in . . . custodia -ent *parricidas.* EPIST. Wibald. 443 comes . . . pauperem . . . -vit. **b** *vincire – fesseln:* BERTH. (?) annal. a.1076 p.281,50 miserabiliter -tum *papam* incarceravit. **c** *continere, terminare – enthalten, begrenzen:* RAGIMB. epist. 4 p.526,23 quoniam *angulus acutus* intra spatium recti anguli . . . strictius -atur. GUIDO ARET. form. 2 quod omnes suas distinctiones infra ipsius terminos -ctatur *introitus.* BRUNUS LONG. chirurg. 2,5,3 p.123^{F} venenum, quod in eis *(ampullis)* est -ctatum. **d** *refl. i. q. se conglobare – sich zusammendrängen:* VITA Heinr. IV. 12 p.39,18 ubi fugax multitudo se -verat.

II *translate:* **A** *obi. anim.:* **1** *anxiare, sollicitare – ängstigen, beunruhigen:* FORM. Augiens. C 25 p.376,11 me non parva angustia -ari ([coor- *cod.*]. GODESC. SAXO theol. 21 p.293,27). HROTSV. Pafn. 8,1 -bamur . . . pro . . . absentia tui. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 3 desiderio. *al.* **2** *affligere, urgere – bedrängen, bedrücken:* **a** *gener.:* WILLIB. Bonif. 6 p.33,19 magnis . . . tribulationum angustiis -tus verbi Dei semina propagavit. GODESC. SAXO theol. 12 p.230,17 eum -ando confuta dicens *eqs.* HROTSV. Gall. inscr. in conflictu praelii nimium -tus *Gallicanus.* Sap. 5,21 poenis. HERM. AUGIENS. chron. a.949 Beringarius . . . Adalheidem . . . iniuriis afflixit et -vit. HIST. de exp. Frid. imp. p.24,16. *al.* **b** *iur. i. q. (exactionibus) gravare – (mit Abgaben) belasten:* LIBER diurn. 51 ne quisquam eorum *(colonorum)* . . . -etur. CAPIT. reg. Franc. 253 p.250,17 iniusto theloneo. TRAD. Ratisb. 774 mancipia . . . iniustę obligatione servitutis . . . -verat. *al.* **3** *refl. i. q. se castigare – sich kasteien:* PAUL. DIAC. Lang. 1,26 p.68,26 in magna se semper abstinentia -vit *Benedictus.* ERCHEMB. CAS. hist. 9 in tanta se districtione . . . -ivit. CHRON. Salern. 122 p.136,1. *ibid. al.* **4** *cogere, inducere – zwingen, veranlassen:* **a** *gener.:* AMALAR. off. 4,34,10 ad quod nullus doctor nos -at, ut *eqs.* ERCHEMB. CAS. hist. 80 necessitate cohartans *(de usu partic. praes. sensu pass. cf. D. Norberg, Syntaktische Forschungen. 1943. p.186sqq.)* . . . urbem remisit (BERTH. [?] annal. a.1080 p.325,7. *al.*). BERTH. (?) annal. a.1079 p.319,51 castellanos . . . ad deditionem sibi -vit. p.322,31 rex suos . . . in . . . procinctum -bat. *al. c. (acc. c.) inf.:* WALTHARIUS 1340 Umbros miserum mutire -at *ursus.* CHRON. Suev. (MGScript. XIII p.71,35). *al. pass. c. inf.:* WALTHARIUS 273 piscator, sed et auceps esse -or. *pendet* ne: HEINR. WIRZ. cur. 957. **b** *publ. et iur.:* α *obligare, astringere – anhalten, verpflichten:* CHART. Heinr. Leon. 57 p.82,25 ad emendacionem provocari vel -ari (-actari *G*). CHART. ord. Teut. 63 p. 52,27 per iusticiam. CONST. II 405,12 ad locum alium -are (coh- *2*, -rct- *3*). *c. acc. c. inf.:* DIPL. Arnulfi 155 ne quisquam . . . milites . . . in expeditionem aut ullam exactionem . . . reddere . . . -ari praesumat. CHART. Sangall. A 780. *medial.:* CHRON. Reinh. a.1205 p.569,20 burgenses . . . se coadunant, -antur et sacramento obligant. β *ad rationem reddendam compellere – zur Verantwortung ziehen:* CAPIT. reg. Franc. 210,5 *laicos* tamquam furti reos iudiciaria -bit auctoritas. *adde:* GUIDO ARET. form. epil. 292 in illius, cuius tulit, . . . -ctatur *(sc. raptor)* curia. **c** *eccl. i. q. corripere – zurechtweisen:* CONC. Karol. 46^{B},16 contra agens canonica auctoritate -andus (-rct- *B*, cohor- *L*) existat. **5** *prohibere – hindern:* CONST. III 111,5 (a.1276) ab ingressu ecclesie. **B** *obi. res:* **1** *restringere, circumscribere – be-, einschränken:* **a** *gener.:* WIPO gest. 2 p.17,14 dignitatem . . . inter binos -ctare. CHART. Welt. 25 p.135,13 litis occasio . . . per hoc maxime -atur, si *eqs. coercere – bändigen:* HERM. IUD. conv. 11 p.103,17 (ed. G. Niemeyer. 1963) carnis concupiscentias continentie freno -are. **b** *mus. et philos.:* ODO inton. p.122^{b} secundus tonus una tantum differentia -ctatur. ALBERT. M. metaph. 7,1,3 p.319^{a},48 (ed. B. Geyer. 1964) dicitur etiam esse ubique et semper, quod differentia loci et temporis differentia non -atur ad esse hic et nunc. 11,2,19 p.507^{a},30. *ibid. al.* **c** *comput. i. q. restringendo assignare – einschränkend verweisen:* RHYTHM. 115, 50,3 Iulius *(sc. mensis)* . . . -at unam diem in undetricesimam. **2** *comprehendendo afferre – zusammenfassend anführen:* ALDH. ad Acirc. 138 p.192,2 cetera, quae singulari numero in amphimacro -vimus (aptavimus *P^{1}*). **3** *supprimere – unterdrücken:* GESTA Apoll. 86 quod pavimenta notant, cur hoc tua verba -ant? **4** *manutenere – durchsetzen:* CAPIT. reg. Franc. 22 p.54,1 superflua abscidere, recta cohartare.

adi. **coartatus,** -a, -um. **1** *insertus – eingespannt:* GLOSS. Roger. I A 3,1 p.661,2 quod *(instrumentum chirurgicum)* . . . est . . . -um circonferentialiter ad modum serre *eqs.* **2** *circumscriptus, definitus – beschränkt, definiert:* ALBERT. M. metaph. 11,2,19 p.507^{a},23 (ed. B. Geyer. 1964) videmus formam generis non -am . . ., sed simplicem. *ibid. al. v. et p.756,36.*

coarton *v.* aetites.

***coaspiro** (-ssp-), -are. **1** *adesse – beistehen:* CONST. III 57 (a.1274) nobis -ante (aspirante *E*) divina clemencia. **2** *prodesse – nützen:* CHART. Lub. I 354 (dipl. Rudolphi regis a.1274) ea, que . . . quieti fidelium coasspirent.

***coassessor,** -oris *adi. una in eodem throno sedens – gemeinsam thronend:* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p.13,20 trinitatem consubstantialem . . . ac -em (*cf. Conc. Constant. III. a.680* [*ed. Mansi XI. p.466^{D}*] coassistricem [ὁμόθρονον]).

coassigno, -are. *(insuper) attribuere – (zusätzlich) beilegen:* ALBERT. M. top. 5,2,3 p.402^{a},11 nihil . . . -andum est proprio *eqs. (cf. Boeth. top. Arist. 5,2 p.957^{A}).*

***coassimilor,** -ari. *(penitus) adaequari – sich (völlig) anpassen:* ALFAN. premn. phys. 7,11 quoniam . . . natus sit aer propinquantibus corporibus -ari (*PG 40,641^{B}* συνεξομοιοῦσθαι).

***coassisto** (-ads-), -ere. *cooperari – mithelfen:* RYCCARD. chron. a.1191 p.12,11 eam *(Neapolim)* posita obsidione coartat *imperator* coad-entibus ei . . . comitibus.

subst. **coassistens,** -entis *n. res cooperans – das Unterstützende:* GLOSS. Salern. p.17,24 naturale est, quod humanum corpus constituit . . . vel eius est -s.

***coasspiro** *v.* *coaspiro.

coassum (-ads-), -adesse. *simul adesse, coniunctum esse – zugleich vorhanden, verbunden sein (mit):* ALFAN. premn. phys. 41,3 quod . . . rationali coadsit (-ss- *PCB; PG 40, 733^{B}* συνεισέρχεται) liberum arbitrium. GUNTH. PAR. (?) orat. 13,3 p.214^{B} nullum . . . peccatum credimus -esse *eqs.* p.218^{B} si una *virtus* adfuerit, omnes pariter -esse.

coassumo, -ere. **1** *(simul) asciscere – (mit) hinzuziehen:* ALBERT. M. pol. 4,10^{e} p.387^{a},23 oportet . . . legislatorem . . . -ere (*p.1296^{b},35* προσλαμβάνειν) medios. 5,2^{r} p. 447^{a},34. 5,2^{u} p.447^{b},41 -unt partes civitatis. **2** *compartícipem esse – Anteil nehmen:* ALBERT. M. pol. 5,2^{u} p.447^{b},44 insignium dissentiones 'faciunt -ere (*p.1303^{b},32* συναπολαύειν) et totam civitatem'.

***coasto** (-ads-), -are. *una astare – beieinander stehen:* ALBERT. M. epist. Dion. 7,4^{l} p.922^{b},41 'coadstantes' (*PG 3,1091^{B}* συνεστῶτε), id est simul stantes.

[Pape]

coaugeo, -auctum, -ere. *(insuper) provehere – (noch) steigern, fördern:* ALBERT. M. eth. 4,1,6 p.282^{b},19 quod prodigo non multum -entur ea, quae prodigalitatis sunt. 4,2,4 p.300^{b},14 haec *(divitiae)* . . . -ent honorem. *ibid. al.*

adi. **1. coaugens,** -entis. *provehens – fördernd:* ALBERT. M. eth. 4,2,4 p.301^{a},27 *virtus* -s . . . secundum nobilitatem.

2. coauctus, -a, -um. *accumulatus – vermehrt:* RADBERT. Arsen. 2,8 p.68,18 peccata -a.

subst. **coaugentia,** -ium *n. res provehentes – fördernde Umstände:* ALBERT. M. eth. 4,2,4 p.301^{a},20 talia *(bona fortunae)* sicut -ia dignitatem magnanimum faciunt magnanimiorem.

coaugmento, -atum, -are. **1** *componere – zusammenstellen:* SICARD. chron. praef. p.79,9 ex his, que . . . relatione . . . agnovi, cronicam . . . in unum corpus -are satago. **2** *coaptare – zusammenfügen:* ALBERT. M. summ. theol. II 2,6,1 p.124^{b},21 vitales nexus, ex quibus aeternitas vestra *(sc. angelorum)* -ta est. *cf. ThLL. s. v.* coagmento.

coax, *acc.* -axem *f.* **1** *indecl. de sono vocis ranae:* EGBERT. fec. rat. 1,1548 quamvis sint elementa '-x', non scire potes, quid *(cf. notam ed.)*. ALBERT. M. animal. 26,23 vox eius *(ranae)* est -x de gutture ad os sonans. *al.* **2** *actio coaxandi – das Quaken:* EGBERT. fec. rat. 1,326 ranę continuant . . . -em (*sim.* 1,1597 suam geminare -em).

coaxo, -are. *de ranis i. q. vociferare – rufen, quaken:* **1** *proprie:* ALDH. epist. 3 p.479,11 garrulitas ranarum crepitans -at. WILH. APUL. gest. 1,130 multa -ans copia ranarum. MIRAC. Volq. 7 buccis . . . inflatis -are. *al.* **2** *in imag. et per compar.:* GERHOH. novit. 6^{in} rane in luto -antes negant illum *(Christum hominem)* adorandum. ALEX. MIN. apoc. 16 p.352,33 ad similitudinem ranarum improbae vocis strepitu semper -antium. *Pape*

cobatura *v.* colatura.

***cobbo.** (*cf. theod. vet.* koppe) *vox corvi:* EGBERT. fec. rat. 1,1109 audivi corvum . . . dicere 'cobbo'.

cobia *v.* gobio. **cobicularius** *v.* cubicularius.

cobios *v.* gobio.

***cobitis,** -idos *f.* (κωβῖτις) *species aphyes – Sardellenart:* ALBERT. M. animal. 6,85 hoc genus *piscium* faucor (*p.569^{b},23* κωβῖτις) nominatur.

cobla *v.* copula. **cobrium** *v.* cuprum.

***coca** *v.* 1. *cocca.

***cocalion** (coine) *n.* (κοκάλια) *species limacis (terrestris) – (Land-)Schneckenart:* ALBERT. M. animal. 4,38 de animali, quod dicitur coine (*p.528^{a},9* τὰ . . . κοκάλια).

***cocatus** *v.* *coquatus.

***cocavus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (cf. francog. vet.* cochavon, *v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p.512) cochlea – Schnecke:* GEBER. clar. 2,13 accipe -um nudum, id est limacas nudas, id est marucas. *Dauser*

1. *cocca (ko-, coc(a), coch-, cog(a), -gg- *sim.*), -ae *f. vel* ***coggo** (coc(o), -cc-, coch-, cock-, codc-, cog(o) *sim.*), -onis *m. (f.: l.60sq.) (cf. ital.* cocca *a* caudica *et theod. vet.* kôgcho, *v. Meyer-Lübke, REW^{3} nr.1775) species navis, navis mercatoria vel oneraria vel bellica – Kogge, Handels-, Fracht-, Transport-, Kriegsschiff (cf. P. Heinsius, Das Schiff der hansischen Frühzeit. 1956):* OLIV. hist. reg. 97 p.145,14 classis quinquaginta vel plurium cogonum. CONST. II 101,1 centum naves cockonibus et sneccis computatis. RYCCARD. chron. a.1217 p.79^{a},28 una conducta cohone (cobone *cod.*). CHRON. Reinh. a.1218 p.592,59 coccones, super quas erant propugnacula. *al.* IOH. CODAGN. gest. 4 p.471,9 Saraceni . . . in christianorum coca ascenderunt. 16 cochas et galeas et barchas armaverunt (*inde* ALBERT. MIL. temp. 220 p.488,31 chochas). CHART. Hans. 201 p. 63,10 cogam Boidini . . . carcatam vinis. HEINR. LETT. chron. 14,1 p.73,1 peregrini de -bus (cogenibus *var. l.*) exeunt. 19,11 emerunt -em munientes eum . . . tamquam castrum. CHART. Livon. A III 169 p.31,39 in coggam inferre *siliginem.* CHART. Hans. 272 koga si naufragium . . . pertulerit. CHART. Lub. I 122 cochgam. CHART. Wism. A 696 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) Ermengardis r(esignavit) filio suo . . . dimidium kokkonem. 784 naves et codcones. CHART. Rost. B I 3,106 p.83 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967) dominus Meineke amisit cokonem. CHRON. Erf. min. p.670,24 naves magne . . ., tam trieres quam coccones ([cocicones, occones *var. l.*]. *cf.* CHRON. Erf. mod. II a.1265 cocones). CHART. Hans. 716 p.252,20 -es et magne naves. ALBERT. MIL. temp. 220 p.478,1 -as (coceas *cod.*). *saepe.* *Antony*

2. cocca *v.* coccum. **coccanum** *v.* cotoneus.

***coccarion** (-in) *n.* (κοκκάριον) *coccum – Kermes:* COMPOS. Luc. R 32sq. mittis vermiculum lib. I, -in lib. I (-in nascitur . . . in folia cedri) non tritate.

***coccia,** -ae *f. (cf. ital.* coccia, *francog.* cosse, *v. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico Italiano. II. 1951. p.992) testa – Schale:* ANTIDOT. Augiens. p.58,20 oleo lentiscino -a ovi. *cf.* 1. coccus.

coccina *v.* coquina.

coccineus, -a, -um. *script.:* -cti-: *l.32sq.* -ni(us): *l.40.49.* -oci-: THOM. TUSC. gest. p.495,23.

1 *adi.:* **a** *strictius:* **α** *e cocco confectus – Kermes-:* MAPPAE CLAVIC. 237 iottam. **β** *cocci colorem exhibens, ruber – scharlachfarben, rot (cf.* GLOSS. III 173,23 St.-S. -a vestis rot cleit. *al.):* ALDH. virg. I 58 p.318,2 tonica -a (cogc-, coci- *var. l.*) sive iacintina. FORM. Sangall. II 39 p.421,16 palliolum . . . -um. EGBERT. fec. rat. 1,1185 ursus . . . carnem a cervice diremit, nam de -o res est manifesta galero. BENZO ad Heinr. 2,12 -i galeri videbantur sicut carbones ignis. CATAL. thes. Germ. I 63,11 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) mappulę -ę. CAES. HEIST. mirac. II 1,40 p.68,23 propter modicum ruboris, qui ad instar fili -i in maxilla eius *(morientis)* apparuit. *al. fort. add.:* Ps. AVIC. anim. 1,8 p.76 prima *petra* fuit de igneo et secunda de coctineo *(sc. colore). alleg. et in imag.:* AMALAR. off. 2,21,1 per colorem -um (coct- *P5*) opera misericordiae . . . intellegimus (*cf.* HONOR. AUGUST. sacram. 26 p.761^{B}). HEINR. WIRZ. cur. 969 -i fuerint si crimina vestra coloris *(cf. Vulg. Is. 1,18).* **b** *latius i. q. ex textili pretioso (cocco tincto) confectus – aus kostbarem (Scharlach-)Stoff hergestellt (hic illic fort. i. q. sericus – seiden, cf.* GLOSS. III 418,68 St.-S. -am sidin. *al.):* AETHICUS ISTER 93 ornamenta -ia arte[m] pretiosissima. VITA Mathild. I 15 p.580,46 palliis, uno -o et alio lineo, *sibi relictis.* CATAL. thes. Germ. I 35^{b},5 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) sindones lineas VIIII, -as XI, . . . IIII laneas. *al.* **2** *subst.:* **a** *masc.: homo tela serica ornatus – ein 'Seidener':* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p.88,8 quodsi quisquam inferiorum . . . aliquid de serico . . . habens eum forte incurrisset, his verbis increpatus . . . abscessit: '. . . o te totum -um!' **b** *neutr.: color cocci, color ruber – (scharlach)rote Farbe:* GLOSS. III 274,68 St.-S. fecinium -ium retze.

coccino *v.* coquino.

coccinus, -a, -um. (κόκκινος) *script.:* conc-: *l.54.* -cti-: *l.67.*

1 *adi.:* **a** *e cocco confectus – Kermes-:* COMPOS. Luc. E 24 tolle iotta co[n]ccina. **b** *cocci colorem exhibens, ruber – scharlachfarben, rot:* BENED. ANDR. chron. p.7,6 corium *Iuliani* . . . -um. **2** *subst. masc. (l.64.72) vel neutr.: quod coccineum est – etwas (Scharlach-) Rotes (cf.* GLOSS. III 314,62 St.-S. -um rotez. *al.):* **a** *color coccineus – Scharlachfarbe (cf.* GLOSS. III 297,24 St.-S. -um reizza, color rubeus. *al.):* GERHOH. novit. 40 p.80,28 -um, qui color est rubeus sanguineus. **b** *filum vel textile pretiosum cocco tinctum, vestis pretiosa cocco tincta – (scharlach)roter Faden oder Stoff, kostbares (scharlach)rotes Gewand (cf.* GLOSS. III 416,46 St.-S. -o rotpfellel. IV 136,18 -us gotweppe. *al.):* DIPL. Otton. II. 35^{b} p.45,18 proprietatem . . . excepto auro et -o . . . contradidit. CATAL. thes. Germ. I 81,2 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) tres paraturę coctino variatis albis. VITA Mathild. II 16 p.294,24 induit -um unius coloris . . . sub lineo vestimento. TRANSL. Dion. Ratisb. p.352^{b},38 (epist.) metallorum copiis, bissi, -i . . . redundat. *alleg. de filo (cf. Vulg. gen. 38,27):* EKKEH. IV. bened. I 34,24 -us in planta crucis est nota morsque cruenta. **c** *pu-*

[Dauser]

stulae (rubrae) – (roter) Ausschlag: GLOSS. III 429,30 St.-S. vuarencibla et varix et -um vuarca.

1. coccio *v.* cocio. **2. coccio** *v.* 1.coctio.

***coccion** (cokion) *n.* (κοκκίον) *species pilularum – Pillenart:* MATTH. PLATEAR. gloss. p.385^{E} trochisci cokion taliter ab Avicenna vocati. p.385^{G} descriptio trochiscorum cokion. *ibid. al.*

***coccius** (cochi-), -a, -um. (*coccion) *speciem pilularum designans – eine Pillenart bezeichnend (per pravam interpretationem i. q. capiti aptus – für den Kopf geeignet, Kopf-):* MATTH. PLATEAR. gloss. p.389^{E} istae pilulae . . . dicuntur cochiae, id est capitales, a cochos, quod est caput, eo quod mundificant caput. TRACT. de aegr. cur. p.139,5 solvatur venter cum pillulis cochiis. THADD. FLORENT. cons. 12, 101 fiat evacuatio cum pillulis cochiis Almansoris. THEOD. CERV. chirurg. 2,4 p.146^{A} dentur pilulae cochiae. *al.*

cocclear *v.* coc(h)lear.

***cocclii** *v.* *cochlias. ***cocco** *v.* 1. *cocca.

***coccodaphnon** (cocodafn-), -i *n.* (κοκκόδαφνον) *baca lauri – Lorbeere:* PAUL. AEGIN. cur. 171 sandarace ʒ VI, cocodafna (*3,28,13* κοκκόδαφνα) II resolvens cum melle.

cocconidium *v.* coccum (cnidium).

***coccora, -um** *v.* *cucurum.

coccugnidium *v.* coccum (cnidium).

coccum, -i *n. vel saepius* **coccus,** -i *m. vel* ***cocca,** -ae *f. (l.41)* (κόκκος) *script.:* coc(um): *l.47.65. al.* coct-(um): *l.31.*

I *de vermiculo:* **A 1** *excrescentiae arboris (Quercus cocciferae L.) ad tinguendum aptae – Kermes:* COMPOS. Luc. S 75qq. pisas . . . -um . . .; delabas hurina, donec expendatur ipsud -um (*cf.* MAPPAE CLAVIC. 174 coctum). ALDH. ad Acirc. 2 p.64,19 purpureis ostri et -i coloribus. *al.* **2** *color coccineus – Scharlachfarbe:* COMPOS. Luc. F 1 temperas -um et ipsa temperatione mittis in ipsas pelles tinctas (*cf.* MAPPAE CLAVIC. 234). COSMAS chron. 2,10 p.97,6 baltheis bis -o tinctis. **3** *filum vel textile pretiosum coccineum, vestis pretiosa coccinea – (scharlach)roter Faden oder Stoff, kostbares (scharlach)-rotes Gewand (cf.* GLOSS. II 49,6 St.-S. subtemine -i wevel. III 150,15 -us rothphello. 282,54 ostrum -us rotphellol. *al.):* **a** *proprie:* AETHICUS ISTER 94 -us . . . et byssus pulchrae. AGNELL. lib. pont. 66 p.324,30 mediam habens *endothis* -am. CATAL. thes. Germ. I 118,27 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) facitergula -o imaginata. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,122 postquam strato licuit discumbere -o. TRAD. Ratisb. 279 p. 227,25 albam . . . argento -oque textrino opere elaboratam. NOTAE Mediol. (MGScript. XVIII p.385,34) planetam de coco. *al.* **b** *alleg. (cf. Vulg. exod. 25,4. al.):* HRABAN. univ. 21,14 p.569^{A} -us bis tinctus charitatis perfectionem *figurat* (CAES. HEIST. hom. exc. p.20,38 in ipsa *tunica* . . . flammescit -us b.t. apostolorum). *al.* **B** *per confusionem i. q. purpura – Purpurschnecke (Murex trunculus L. vel sim.):* **1** *proprie:* ALBERT. M. animal. 5,61 vocatum est *animal* -us bis tinctus propter sui ruboris intensionem (*cf. ind. s. v.*). Is. 1,18 p.27,2 -us est ostreum in concha latens et ruborem magnum effundens, quod murex . . . vocatur. *al. species conchylii – Muschelart:* ALBERT. M. animal. 5,63 perforat *purpura* testam halzum (*p.547^{b},7* τὰ κογχύλια) sive -i. **2** *in imag.:* ALBERT. M. euch. 3,2,5,6 p.304^{a},24 dicitur *Christus* . . . -us sine virili semine conceptus.

II -um cnidium (cho-, cu-, co(c)co(g)nidium, -cu(g)n- *sim.*): **A** *laureola – Seidelbast (plerumque de fructibus i. q. grana laureolae – Seidelbastkörner; de frutice: l.69):* **1** *Daphne oleides (L.), Daphne Cnidium (L.) vel sim. – Bergseidelbast, Südlicher Seidelbast o. ä. (cf. André, Lex. bot. p. 95):* PAUL. AEGIN. cur. 199 p.129,1 euforbii, gnidii coci (*3,43,* ʒ Κνιδίου κόκκου) puri . . . tantundem. AESCULAPIUS 22 p.36,2 gargarizent oxymelle de pulvere cocognidio. ANTIDOT. Sangall. p.91,21 cocunidiu Ƶ II. p.91,34 cocumnidiu ⟨ III. RECEPT. Bamb. 7 p.64,29 coccugnidiu grana quatuor. ANTIDOT. Glasg. p.110,11 coccunidium dr. III. DYNAMID. Hippocr. 2, 104 semen eius *(chamelaeae)* siccum, quod cucunidim dicitur. GLOSS. Roger. III 816 ⟨seminis⟩ rafani, coconidii. *al.* **2** *Daphne Mezereum (L.) – Seidelbast (cf.* GLOSS. III 298,32 St.-S. coconidio idest cilantesbere. 519,22 choconidium zwilintbere. 584,39 cotognidium citlant. *al.):* CONSTANT. AFRIC. grad. p.364,20 cocognidium calidum *eqs.* SALERN. comp. 16 gravia *provocantia vomitum* simplicia sunt ut . . . cocconidium. THADD. FLORENT. cons. 69,3 cocondii (cocogridii *cod.*), castaneole . . . ana unziam I. *al.* **B** *per confusionem:* **1** *lathyris – Spring-Wolfsmilch (Euphorbia lathyris L.):* GLOSS. III 49,37 St.-S. coconidium spinwrz vel springwrz, lithere goltwrz. **2** *codia(e semen) – Mohn(samen):* ALPHITA II p.134,15 papaver album . . ., cuius semen coconidium appellatur.

***coccurum** *v.* *cucurum.

1. coccus (cocus), -i *m. gallus – Hahn:* LEX Sal. Pipp. 7,6 si quis -um aut gallina furaverit. *fort. add. (ni cohaeret c. francog. vet.* coque, *cf. Tobler – Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p.835):* FORM. Senon. II add. 4,25 (ed. G. J.J. Walstra. 1962) non vales uno coco.

2. coccus *v.* coccum. **3. *coccus** *v.* *cottus.

4. coccus *v.* coquus.

coccymela (quoquem-, cocim-, -ctune-, -lla), -ae *f.* (κοκκύμηλον) **1** *prunus – Pflaumenbaum (Prunus domestica L.):* DYASC. p.68^{a} cocimella arbor, quam Latini prunam vocant *(ex Isid. orig. 17,7,10). ibid. iterum. fort. add.:* ALPHITA I p.285,12 coctunella, pinus (prunus *var. l.*) arbor idem. **2** *color pruni – Farbe der Pflaume, Braunviolett:* GLOSS. IV 363,1 St.-S. quoquemela color brun, ut pruna *(cf. Isid. loc. cit.).*

coccyx (koky, cocix *sim.*), -ygis *m.* (κόκκυξ) **1** *cuculus – Kuckuck (Cuculus canorus L.):* ALBERT. M. animal. 17,6 avium . . . species, quae kokokoz (*p.750^{a},11* κόκκυξ) graece et latine guguli vocantur. 23,124 karkoloz avis est pigra, quae nec ova sua fovet nec *eqs. ibid. al.* **2** *Corvus frugilegus (L.) – Saatkrähe:* ALBERT. M. animal. 6,50 cocix . . . latine vocatur avis, quae maioris est quantitatis quam cornix . . .; graculum vocant, in lingua . . . Germanica ruch vocatur. *ibid. iterum.* **3** *piscis q. d. Trigla cuculus (L.) – Knurrhahn:* ALBERT. M. animal. 4,92 koky (*p.535^{b},18* κόκκυξ), hoc est vitulus maris. 7,77 ekokoaz.

***cocha** *v.* 1. *cocca.

cochade *v.* cenc(h)ris. *adde ad p.447,19sq.:* ARNOLD. SAXO fin. 2,5 p.59,28 aves uncorum ungium sunt paucorum ovorum preter cochade (*Arist. p.558^{b},28* κεγχρίδος).

***cochera** *v.* *porphyra.

cochereo *v.* cohaereo. ***cochga** *v.* 1. *cocca.

cochilium *v.* conchylium. **cochimus, -um** *v.* cotoneus.

***cochius** *v.* *coccius.

coc(h)lea (clo-, -onc-), -ae *f. (n.* -um: *l.61)* (κοχλίας) **I** *limax – Schnecke:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* TRANSL. Libor. 20 coclearum more in suo victitans *mulier* suco. ALBERT. M. animal. 4,35 alia *concha* est rotunda quasi coclea spiralis (*cf.* 4,38). 24,21 cocleae tam aquaticae quam etiam terrestres. *v. et l.55sq.* **β** *pharm.:* RECEPT. Sangall. II 15 cocleas cum testes. Ps. ODO MAGD. herb. 402 non admirandae -arum sunt medicinae; . . . harum terrenae quaedam quaedamque marinae. *al.* **b** *purpura – Purpurschnecke:* BEDA hist. eccl. 1,1 p.10,11 cocleae . . ., quibus tinctura coccinei coloris conficitur. **c** *per confusionem i. q. conchylium – Muschel:* GLOSS. III 202,60 St.-S. concae et concleae musclun. *al.* **2** *latius i. q. testa limacis – Schneckenschale, -haus (cf.* GLOSS. I 444,22 St.-S. cocleum snechin hus. *al.):* **a** *gener.:* NOTKER. BALB. martyr. XIX. kal. Febr. p.1035^{B} cocleis ac testulis superpositus *martyr.* ALBERT. M. animal. 24,21 aliquando relinquunt *genera limacum* cocleas. *ibid. iterum. adde:* AETHICUS ISTER 36 p.23,13 in modum testitudinis cocleis adamantinis. **b** *techn.:* COMPOS. Matr. 20,7 poli . . . cum dente aprino vel cloclea marina (*sim.* MAPPAE CLAVIC. 33). **B** *translate:* **1** *scalae in circulum ductae – Wendeltreppe (cf.* GLOSS. II 737,16 St.-S. cocleam leitera. IV 168,38 coclęę givvntin stegi. *al.):* FORMA mon. Sangall. p.10^{b} ascensus per cocleam (colc- *cod.*) ad universa super inspicienda. WIDUK. gest. 2,1 p. 66,21 ducitur *Otto* ad

[Dauser]

solium, ad quod per cocleas adscendebatur. MIRAC. Pirmin. 4 turris cacumen per cocleas (clo- *cod.*) ascendit. INVENT. Matth. 9 (6) p.451[D] ad quam *(domum superiorem)* de inferiori per -am ascenditur. *al. fort. add.:* STEPH. EDD. Wilfr. 22 domum . . . variis liniarum anfractibus viarum aliquando sursum aliquando deorsum per cocleas circumductam *(v. et notam ed.).* **2** *turris (quae scalas in circulum ductas tegit) – Turm (mit Wendeltreppe; cf.* GLOSS. III 296,33 St.-S. coclea turris, in qua per circuitum ascenditur, wendilisten. *al.):* BERTH. ZWIF. chron. 24 p.218,25 cloclea *('Schnegg')* . . . in Constantiensi civitate constituta de castello Mercisburc . . . nunquam visa. CATAL. Weing. (MGScript. XV p.1314,6) constructa est coclea vel turris monasterii. *al. cf.* *cochlias.

II *cochlear – Löffel (cf.* GLOSS. III 622,49 St.-S. coclea lepfil): IONAS BOB. Columb. 2,9 p.250,19 contrarium esse religioni, si coclea (-ar *var. l.*), qua christianus lambit, . . . crucis signo muniri *(cf.* p.249,20). CATAL. thes. Germ. I 78,5 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) theca I argentea cum coclea. HERACLIUS II 7 p.57,14 mittes eum *(cinerem)* in mortariolis tuis cum coclea ferrea.

coc(h)lear (cho-, clo-, cucil-, -lia-, -re), -is *n. vel* **coc(h)learis,** -is *m. (f.: l.67) vel* **coc(h)learium** (cul-, -l(i)a-, -lir-, -eum), -i *n. (m.* -us: *l.30.65; f.* -a: *l.68) form. abl. sg.:* -i: *l.33.46. p.764,2.8.* -e: *l.28sq.52.*

I *ligula – (Schöpf-)Löffel (cf.* GLOSS. III 496,7 St.-S. cocl-e lefel. IV 229,16 cocliare lepfil. *al.):* **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* BOTAN. Sangall. 5,1 cum cucilare. RUD. FULD. Leob. 15 lac . . . in os iacentis guttatim cum cocl-e stillavit. FROUM. carm. 34[tit.] cocl-us. CONSUET. Trev. 11 copas et chocl-a . . . ponit. WILH. HIRS. const. 1,98 p.1032[C] nunquam deesse debent in coquina . . . quatuor coch-a, unum ad fabas, alterum *eqs.* THEOPH. sched. 3,73[ex.] cum coch-i ligneo . . . commovebis *liquefactum.* CHRON. Camer. 2,19 coch-r argenteum, quod tenebat, ei porrigit *imperator.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.90,12 rostrum recurvum ad modum cocl-ris. CHART. Rost. E 212 p.191,28 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967) dedit filiis suis . . . arma sua, cyfos argenteos et cocl-a. *saepe. de censu:* TRAD. Udalr. August. app. p.135,8 (s. XII.) in pentecoste . . . L cocl-a. CHART. Stir. I 401 p.385,19 ut . . . ciphos . . . et ipsa . . . cocl-a supputantes pro debito nobis imponerent. CHART. Rhen. med. II app. 16 p.458,45 qui *(mansus)* solvit triginta cocl-a cornea. **b** *liturg. (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p.444 sqq. p.632sqq.):* WILH. HIRS. const. 2,30 p.1083[D] quas *(hostias)* cum argenteo coch-i offerentibus distribuit. CATAL. thes. Germ. I 6,14 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) turibula argentea, cocl-a II, unum aureum, alterum cristallinum. REGISTR. Pant. Col. 51 p.191,19 instrumentum venditionis cum quibusdam pignoribus . . . deposuerunt, videlicet . . . cocliar argenteum, thuribulum. *al.* **2** **a** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,208 de cocl-e cadit, quod hianti porrigis ori. *al.* **b** *nom. propr.:* TRANSL. virg. Col. 15 (MGScript. XXX p. 1382,14; c.1130) quidam Leffli, qui iuxta idioma sui nominis barbara interpretatione expressi Coclear dicuntur, quod est instrumentum purgatorium cocorum. **3** *meton. de mensura:* **a** *def. (expresse de pondere: l.59.61sq.):* CATAL. mensur. cod. Monac. 14747 f. 88[v] coclear habet dragmas IV. DICUIL. epist. cens. 83 (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 9[r]) coclear aut scripulus . . . fuerunt mensura aequati. 86 (loc. cit. f. 9[v]) dimedium dragmae quidam fore coclear aiunt. ALPHITA I p. 285,7 cochlear, id est medietas aurei. **b** *de usu:* ANTIDOT. Lond. p.19,13 das cocliare uno mane et sero. FRAGM. mul. II 50 sictura corno cerv⟨un⟩o acl-o *(sic?)* pleno das. BOTAN. Sangall. 1,7 culario I ieiunus edat. 6,3 ex vino culiarios V. 37,3 sucus culiarius IV. ANTIDOT. Glasg. p.154,27 exinde accipias cocl-eum I. ANTIDOT. Bamb. 5 cocliare una davis cum calida. 31 das ex eo pulvere cocliaria una. 32 cocliria una. 35 addis salis coclei unus, . . . aquam cocleri quatuor. RECEPT. Bamb. 20 cocl-em unum. SERVITIA mensae (Cod. Guelf. Gud. 131 f. 20[v]) lactis cloclearia II. ALBERT. M. animal. 23,95 immitte in gulam eius *(accipitris)* unum cocliar *lixiviae. al.* **B** *latius:* **1** *trulla – Pfanne:* Ps. GERH. CREM. sal. I 50 liquefac eum *(plumbum)* cum in cocl-i ferreo *(cf.* GEBER. clar. 2,58 tere *salem cum oleo commixtum* ita, ut sit incorporatum quasi unum corpus ad ignem in cocl-o f.). *al.* **2** *colatorium – Seiher (de re v. J. Braun, op. cit. p.449sq.):* GESTA Font. 16 p.47,15 fialas argenteas duas, cocl-a argentea duo. DIPL. Loth. I. 122 p.281,18 (ed. Th. Schieffer. 1966) *calicem* una cum cochl-i (cocc- *D*) aureo gemmatoque *(cf.* CATAL. thes. Germ. I 74,33 [Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967]). *v. et p.763,55.*

II *Platalea leucorodia (L.) – Löffelgans:* ALBERT. M. animal. 23,21 tertium *genus ardearum* habet . . . rostrum ante rotundum . . . et ideo cocliarium vocatur.

***cochlearius** (-cl-), -i *m. qui ligulas fabricat – Löffelmacher:* CHART. Carinth. I 164,2 p.147,33 (a. 1162) testes sunt: . . . Hainricus monetarius . . ., Adelbero cocl-us.

***cochleatio,** -onis *f.* (cochlea) *forma cochleae – Schneckenform:* HRABAN. anim. 12 p.1120[A] qui *(auditus)* . . . non rectos . . . meatus habet, sed anfractus -e tortuosos.

cochleatus, -a, -um. *cochleae modo tortuosus – schneckenförmig gewunden, Schnecken-:* HRABAN. anim. 12 p. 1120[A] auditus ita institutus est, ut per -os meatus concrepantes sonos ad se attrahat *(ex Cassiod. anim. 9 [Traditio 16. 1960. p.91,48]).*

***cochlias** (caholea *sim.*) *vel* ***cochlios** (cocl-, -cc-) *m.* (κοχλίας, κοχλίος) *form.: gen. sg.* -u: *l.39. gen. pl.* -on: *l.39. acc. pl.* -us: *l.38.*

1 *limax – Schnecke (plerumque i. q. Helix pomatia [L.] – Weinbergschnecke):* **a** *gener.:* ALBERT. M. animal. 4,37 animal durae testae . . . secundum Graecos vocatur kahalee kahalo (*p.527[b],35* οἵ τε κοχλίαι καὶ οἱ κόχλοι), quod sonat ostreum conchylium. 4,38 animal⟨is⟩, quod vocatur kalahe agrestis, et est ostreum . . . contentum in medio duarum concarum. 4,44 quae *(conchylia)* dentes habent in ore suo sicut id, quod vocatur hallez (*p.528[b],28* κοχλίας). 7,82 caholea intrat cavernas in hyeme. 17,76 kahylion. **b** *pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 78 p.54,5 cocliis (*3,22,5* κοχλίοις) cum ostracis. 87 coclius (*3,22,11* κοχλίους) cum testis solvens superpone. 97 -iu viscosum. 130 p.76,9 coclion carnis. 151 cocclii (*3,26,7* κοχλίαι) terreni conbusti cum melle. *al.* **2** *per confusionem:* **a** *?conchylium – ?Muschel:* ALBERT. M. animal. 5,39 kalae (*p.544[a],23* κοχλίαι) aut marina conca in omnibus mensibus generat. *v. et l.32sq.* **b** *species piscis – Fischart:* ALBERT. M. animal. 8,116 pisci alii, quem vocant koholyes (*p.621[a],1* κοχλίας); . . . ambo genera piscium comeduntur ab eo, qui vocatur kycês *eqs.*

cochlos (kahalo *sim.*) *m.* (κόχλος) *murex – Purpurschnecke (Murex trunculus L. vel sim.):* ALBERT. M. animal. 4,38 kahaloz (*p.528[a],10* κόχλος). 4,52 quae *(animalia)* dicuntur kahalo. 13,106 animal . . ., quod rogale vocatur, dentes habet cum forti lingua. 13,111 rogalio. *ibid. al. v. et l.31.*

***cochos** *subst. (cf.* κόκκος*?) caput – Kopf: v. p. 761,12.*

cocila *v.* cotula.

cocimella *v.* coccymela. **cocino** *v.* coquino.

cocio (-cc-, -o(c)ti-), -onis *m. homo vagus – Landstreicher:* CAPIT. reg. Franc. 22,79 mangones et cotiones, qui sine omni lege vagabundi vadunt. HINCM. epist. I 126 p.63,31 in quibus non solum homines caballarii, sed etiam ipsi cocciones rapinas faciunt. NOTKER. BALB. gest. 2,12 p.72,19 quidam coctio (-cci-, cottio *sim. var. l.*) derasus, insulsus et insaniens, linea tantum et femoralibus indutus. *al.*

Cocitus *v.* Cocytus.

cocix *v.* coccyx. ***cocko** *v.* 1. *cocca.

coclea *v.* coc(h)lea. **cocleare** *sim. v.* coc(h)lear.

1. coclearius *v.* coc(h)lear. **2.** ***coclearius** *v.* *cochlearius.

3. ***cocklearius** *v.* *cauclearius.

cocleri *v.* coc(h)lear *p.763,69.*

cocles, -itis. *unoculus – einäugig:* GLOSS. med. cod. Trev. p.147,29 -s dicitur luscus.

cocleum *v.* coc(h)lea. **cocliare** *sim. v.* coc(h)lear.

***coclii** *sim. v.* *cochlias. ***coco** *v.* 1. *cocca.

***cocodafnon** *v.* *coccodaphnon.

[Dauser]

cocodia *v.* cucutia. **cocodrilla** *sim. v.* crocod-.
cocognidium *v.* coccum (cnidium).
***cocol(l)ata** *v.* *calcathar. *adde:* Ps. Avic. anim. 6,16 p.304 *lapides:* cocolata, rana . . .; sed dicunt, quod cocollata et algerid . . . idem est.
***cocomagister,** -i *m.* (coquus *et* magister) *magister coquinae, dapifer – Küchenmeister, Truchseß:* Chart. Pomm. B 1150 (a. 1280) testes sunt . . . Coldenbeke marscalcus, Reynikinus -r (*cf.* 1180).
cocon(l)dium *sim. v.* coccum (cnidium).
cocreos *v.* cachrys. *adde ad p.10,64:* Gloss. Salern. p.5[a],19 cocreos, semen ferule.
coctanus *sim. v.* cotoneus. **coctilidon** *v.* cotyledon.
coctineus *sim. v.* coccin-. **coctinum** *v.* cotoneus.
1.coctio (-ccio), -onis *f.* **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *gener. i. q. actio coquendi, assandi, pistandi, cibos praeparandi – das Kochen, Braten, Backen, Zubereitung:* **a** *in univ.:* Vita Annon. I 3,17 p.508[a],54 ad -em consuetudinariam in coquina se per somnium stare vidit. Chart. Gosl. I 301 p.331,38 post coccionem ponderabat *panis* XIV marcas *eqs.* Otto Sanblas. chron. 38 p.57,17 in -e pulmentorum per se dans operam *rex.* **b** *per compar. vel in imag.:* **α** *de tribulatione, poena:* Berth. Ratisb. serm. 17 p.89,15sq. quolibet die . . . -em . . . obedientiae ⟨sustineas⟩, aut non evadis -es in purgatorio. **β** *de perfectione (cf. B. Widmer, Heilsordnung und Zeitgeschehen in der Mystik Hildegards von Bingen. 1955. p.168 sqq.):* Hildeg. scivias 2,5 p.479[D] se asperrime constringens ad -em secretioris fortitudinis se tetendit *perfectio ecclesiasticae religionis.* **2** *techn.:* **a** *de sale i. q. actio fervefaciendo praeparandi – das Sieden:* Chart. Basil. A I 374 p.552,13 (a. 1239) tempore -is dabantur duae quartae salis, tempore non -is sola tantum. *ibid. iterum.* Chart. Wirt. VIII 2790 vendidi . . . dimidiam noctem -is salis. *v. et l.71.* **b** *de cervisia i. q. braciatio – das Brauen:* Bernold. Wat. chron. 2 succo granorum fermentato -e. Annal. Rod. a.1149 p.720,28 quae *(aqua)* in domum fluit cambae, ubi -o fit cervisiae. **c** *de lateribus i. q. actio urendi – das Brennen:* Aethicus Ister 37 p.24,12 terna -e laterum. **d** *de metallis i. q. actio liquefaciendi – das Schmelzen, Läutern, Schmelzvorgang:* Compos. Luc. T 8 ex cathmia⟨e⟩ et auri -e. Mappae Clavic. 73 de medicamento, quod de -e exit. Compos. Matr. 10[tit.] auri -o. *al. v. et p.766,33.* **B** *latius:* **1** *gener. i. q. adustio, arsura – das Versengen (cf. francog. vet.* cuisson): Annal. Niv. a. 1117 (MGScript. XIII p. 91,14) idus Mai feria IV. fuit magna -o vinearum, sigalorum, messium. **2** *medic. i. q. digestio – Verdauung, das Verarbeiten:* Constant. Afric. theor. 7,1 p.30a[v] -o in stomacho et excoctio instrumentorum spiritus ex saliva et exscreatione intelliguntur. 7,17 p.35a[v] quo *(grosso liquore exscreationis)* . . . -is tarditas designatur. *al.*
II *meton.:* **A** *gener. i. quod coctum est, cibus – Gekochtes, Gericht (cf.* Gloss. I 273,44 St.-S. -e kisode): Aesculapius 21 p.31,20 labia et bucca -em veluti scabiem sentiunt. Ekkeh. IV. bened. II 171 sit primogenita vendens rubra -o lenta. Isingr. annal. I a.1151 ipsi principes aliquot dies sine pane diversis -bus vescebantur. *al.* **B** *techn.:* **1** *de herbis i. q. apozema – Absud:* Compos. Luc. D 23 decoques . . . cum hurina . . . et -e⟨m⟩ mittis in ipsos utres. R 14 quo[d]adusque . . . fiat pinguis ipsa -o. Mappae Clavic. 176 herbae luciae -is libra I. *al.* **2** *de sale:* **a** *strictius i. q. reditus (cocturae) – Siedeertrag:* Chart. Landeshut. 117 (ed. Th. Herzog. 1963; a. 1276) ut de coccione patelle nostre salis . . . monasterio karradas quadraginta . . . tribuamus. **b** *latius fort. i. q. patella – viell.: Salzpfanne:* Chart. episc. Hild. I 416 p.403,25 (a.1182) Bocbire tres -es (gloss.: sodene) salis. *ibid. iterum.*
2. coctio *v.* cocio. ***cocto** *v.* *cotum.
coctonum *v.* cotoneus.
coctor, -oris *m.* **1** *coquus – Koch (in cognomine):* Chart. Hohenloh. 401 p.275,26 (a.1280) Waltherus C-r. **2** -r salis *i. qui salem coquit – Salzsieder:* Chart. Westph. VII 617 (a.1246) -es salis . . . in coctione salis . . . gaudere . . . volumus.
1. coctum *v.* coccum. **2. *coctum** *v.* *cotum.
coctunella *v.* coccymela.
coctura, -ae *f.* **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *gener. i. q. actio coquendi, pistandi, cibos praeparandi – das Kochen, Backen, Zubereitung:* Greg. IX. registr. 831 clericis . . . -am panis . . . interdixit *imperator* (Albert. M. summ. creat. II 1,17,3 p.155[b],34 in -a p.). David compos. 1,7 si aliquis defectus inest condimento vel salis vel -ae. **2** *techn.:* **a** *de sale i. q. actio fervefaciendo praeparandi – das Sieden:* Dipl. Heinr. IV. 139 -am salis . . . fieri concessimus. *ibid. iterum.* **b** *de metallis i. q. actio liquefaciendi – das Schmelzen, Schmelzvorgang:* Compos. Luc. S 27 tertia . . . -a stagnum lib. II. Compos. Matr. 71,11 in -as tres mittis medicaminis uncias XI. *al.* **3** *medic. i. q. ustio – Kauterisation:* Chirurg. Sudhoff I p.82,14 super utramque auriculam duas -as facies cum cauterio lato. Hildeg. caus. 2 p.128,5 de -is *eqs.* Mirac. Adalb. Wirz. 3 brachium . . . -is frequentibus . . . ustulaverat. Albert. M. animal. 23,84 p.1478,1 prima -a fiat sub lacrimali oculi. *al.* **B** *latius:* **1** *natur. i. q. maturitas calore effecta – Reifung:* Albert. M. animal. 15,15 sperma *animalium perfectiorum* maiori indiget -a. **2** *medic. i. q. arsura, inflammatio – das Brennen, Entzündung:* Aesculapius 9 p.12,27 sequitur modica tussis cum -a faucium interiorum. Dynamid. Hippocr. 2,9 sucus eius *(uvae lupinae)* -as in angulis oculorum refrigerat. Benven. Graff. ocul. A 5 p.24,32 vocamus ipsam *(ophthalmiam)* -am tenebrosam, quia . . . descendit cum magna arsura *eqs. al.*
II *meton.:* **A** *gener. i. quod coctum est – Gekochtes, gekochte Speise:* Aldh. virg. I 38 p.288,3 cum . . . -am et assaturam alimentorum in focularibus praeparatam . . . refutaret. **B** *pharm. i. q. apozema – Absud:* Botan. Sangall. 13,1 -a *herbae gentianae* foras proiacit *tumorem.* **C** *techn. de metallis i. quod liquefaciendo praeparatum est – Schmelzprodukt:* Mappae Clavic. 281 post coctionem frange et cribella istam -am. **D** *medic. i. q. vulnus ustionis, eschara – durch Kauterisation hervorgerufene Wunde, Schorf:* Wilh. Hirs. const. 2,57 p.1125[B] locus . . ., in quo solent fratres sanguinem minuere, -as suas videre. Tract. de chirurg. 394 hoc valet ad omnem -am. 1059 quamdiu . . . -a fuerit, sagimen . . . inponimus. Albert. M. animal. 23,79 ungatur -a oleo olivae. *al.*
1. *cocula, -ae *f.* (*cf. ital. vet.* cogola) *species vasis – Gefäßart:* Mappae Clavic. 195 diligenter frange . . ., ut pulvis fiat, et mitte in -am. *cf. ThLL. s. v.* coculum.
2. cocula *v.* conchula. **3. cocula** *v.* cotula.
4. cocula *v.* cuculla. **coculla, -us** *v.* cuc-.
***cocum** *v.* *cotum. **cocuma** *sim. v.* cucum-.
cocunidium *sim. v.* coccum (cnidium).
cocurbita *v.* cucurbita.
1. cocus *v.* coquus. **2. cocus** *v.* 1. coccus.
3. cocus *v.* coccum.
Cocytus (-cit-), -i *m.* (Κωκυτός) *script.* Quo-: *l.59. form. acc. sg.* -on: Hraban. univ. 13,23 p.374[B]. *metr.* Cŏ-: *l.61. adde* Ekkeh. IV. bened. I 37,13. *al.*
flumen Tartari: **1** *alleg.:* Albert. M. serm. 1 (SB München. 1966/III. p.14,18) -us . . . luctus interpretatur; fluvius infernalis est ⟨apud⟩ poetas et significat istos, qui involvuntur fluctibus avaritiae. Iob 21,33 (ed. M. Weiss. 1904) -us . . . significat concupiscentiam, quae ad luctum trahit. **2** *meton. i. q. infernum – Hölle:* Carm. de Bened. 497 que *(via)* tendit prorsus Cociti (Quo- *var. l.*) ad culmina tecti. Ekkeh. IV. pict. Mog. 798 in cruce congressus Christo Satan . . . se stupet invito portas patuisse Cocito. *al. Dauser*
coda *v.* cauda. ***codco** *v.* 1. *cocca.
codex, -icis *m.* *script.:* quo-: *p.767,35.68.* caud-: *l. 69sq.72. p.767,3.* -dd-: *p.767,68.* -ti(cis): *l.72. p.767,66.* -de(cis): *p.767,68. adde* Dipl. Merov. I 19 p.20,22. *metr.* cŏ-: Carm. libr. II 14,1.
I *de stipite:* **A** *strictius i. q. truncus arboris – Baumstamm:* Aldh. virg. I 6 tuguria . . . contexta viminibus seu cavatis consuta -bus (cau- *var. l.*). Notker. Balb. gest. 2,1 p.50,12 *arbusculae* abscisę . . . comas cau-um foliorumque proferunt. Otto Frising. gest. 1,47 p.67,3 videres alios natantes . . . plurimosque . . . cau-bus (cauti- *var. l.*) op-

[Bansa]

primi. *al.* **B** *latius i. q. scapus candelabri – Schaft des Leuchters:* METELL. Quir. 6,45 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) caudex aureolus sex calamos habens.

II *de scriptis:* **A** *liber – Buch:* **1** *praevalet notio voluminis:* **a** *in univ.:* EPIST. var. I 13 p.510,21 regulam . . . de ipso -e, quem ille *(Benedictus)* suis sanctis manibus exaravit, transscriptam. p.514,2 manutergia . . . ad -es . . . involvendos. ANGILB. eccl. Cent. 3 p.177,20 -x eburneus. NICOL. I. epist. 122 p.640,25 iureiurando positis super sacrum evangeliorum -em manibus. WILH. HIRS. const. 2,6 p.1047[B] ad ecclesiam stat ipse nudis pedibus . . . et unum -em grandiusculum tenet in manu *(de re v. Waitz, Verf.-Gesch. VI. p.605sq.).* CATAL. thes. Germ. I 146,51 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -es optimi tam altaris quam divini officii cum optima paratura. CHRON. Reinh. a.1206 p.571,17. *al. in nomine:* CARM. Cent. 159,10 ut valeas, etiam mandant tibi . . . nostri C-x, Grapinus *eqs.* **b** *expressius i. q. tomus – Band:* LUP. FERR. epist. 91 p.81,22 Suetonium . . . de vita caesarum, qui apud eos in duos nec magnos -es divisus est. TRAD. Frising. 742 psalterium in tribus -bus. **2** *praevalet notio operis:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* FLOR. LUGD. ad Drogon. 2 magnum . . . -em quattuor voluminibus diffusum . . . legendum . . . tradidit *Godescalcus eqs.* HRABAN. epist. 34 p.468,2 diversorum auctorum -es. HINCM. epist. I 198 p. 212,7 -x episcopalis *(i. Liber pontificalis).* THANGM. Bernw. 6 bibliothecam tam divinorum quam philosophicorum -um. AMARC. serm. 3,378 (ed. K. Manitius. 1969) sacro . . . in -e . . . Vita patrum dicto. HUGO TRIMB. registr. 290 legens et intelligens hos *(sc. Alani)* -es probabit. *al.* **β** *de parte operis:* BEDA hist. eccl. 2,1 p.76,21 *homilias* in duobus -bus . . . distinxit *Gregorius.* IOSEPH. SCOT. carm. 1[a],14 (MGPoet. I p.150) quintus et hic decimus finitur in ordine -x. DONIZO Mathild. epil. 1,4 patres illius *(Mathildis)* -x loquitur . . . primus *eqs.* **γ** *de exemplari, textu (cf. l.6.51):* EPIST. var. III 14 p.159,31 recurrat ad -em (qu- *var. l.*) Grecum, unde ego interpretatus sum. **b** *eccl. de scriptura sacra, libris liturgicis, collectione canonum sim.:* **α** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 4,14 p.234,31 in suis -bus, in quibus defunctorum est adnotata depositio. CONC. Karol. 50[D],34 -bus paenitentialibus . . . abdicatis. TRAD. Frising. 597 -es IV, missalem, comitem *eqs.* HRABAN. carm. 2,2,10 quae -x geminus continet ille suus *(sc. Dei).* NICOL. I. epist. 71 p.394,24 in -e canonum. HADR. II. epist. 3 p.700,2 ut . . . papam Nicolaum in -bus vel dipticis ecclesiarum vestrarum scribi . . . faciatis. ANAST. BIBL. epist. 5 p.410,26 in huius synodi -e. DIPL. Arnulfi 184 p.285,28 (spur.) ut in sacris -bus habetur. BRUNO QUERF. Adalb. A 25 -x psalmorum. HERM. IUD. conv. 4 p.80,26 (ed. G. Niemeyer. 1963) quod . . . nobis -es, hoc rudi vulgo representant imagines. *al. per antonomasiam i. q. scriptura (sacra) – (Heilige) Schrift(en):* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p.26,27 nec in nostris -bus, qui ex Ebraica veritate translati sunt, susceptum est tertium librum Esdre. HRABAN. hom. I 20 p.41[A] nec -x legendus est, quando ipsum videbimus, qui est verbum Dei. *al.* **β** *de libris haereticis:* RHYTHM. 145,17,2 sectae pravae -es . . . iussit conburi. LIBER ordin. Patav. 7,4 de falsis -bus, ut in ecclesia non legantur. *al.* **c** *iur. i. q. collectio iuris – Rechtssammlung:* FORM. extrav. I 10 in Theodosiano -e . . . auctoritas narrat. CONST. II 86 quatinus eas *(leges)* faciatis in vestris *(sc. doctorum Bononiensium)* scribi -bus. ALBERT. MIL. temp. 229 ad instar -is Iustiniani. *per antonomasiam de collectione Iustiniani ('Codex Iustinianus'):* BURCH. URSB. chron. p.16,6 liber -is, in quo imperatorum statuta describuntur. NICOL. BIBER. carm. 164 (ed. Th. Fischer. 1870) -x, digestum magnum faciunt tibi festum. **d** *publ.:* **α** *de actis publicis:* FORM. Andec. 1[a] utique coticis puplici patere iobeatis, qua habeo, quid apud acta prosequere debiam (*sim.* FORM. Bitur. 6 -ecis. FORM. Arvern. 2[b] quoddicis. CHART. Rhen. med. I 42 p.49,3). ANNAL. Ianuens. IV p. 115,17 que conventio scripta est in -bus publicis comunis Ianue. *al.* **β** *de libris praediorum ('Urbar'):* CHART. Rhen. med. III 19 p.23,27 (a.1214) officium in Sinzeche cum omni iure et -bus suis. **B** *chirographum – Urkunde:* GERB. epist. 2 (ed. F. Weigle. 1966) nescio quibus -bus, quos libellos dicunt, totum sanctuarium Dei venundatum est *(v. notam ed.).* *expressius i. q. exemplar – Ausfertigung:* ANAST. BIBL. epist. 5 p.415,17sq. omnia haec in quinque -bus scripta . . . et omnium subscriptionibus roborata, sed et ipsos -es plumbea bulla munitos *eqs.*

codfissicus *v.* quoad *et* physicus.

codia, -ae *f. vel* **codion** (-um), -i *n.* (κωδία, κωδύον *sim.*) *script.* quo-: *l.16.* *form. gen. sg.* -dis: *l.19.*

1 *caput papaveris – Mohnkopf* (*cf.* GLOSS. III 540,12 St.-S. -on mancoph): PAUL. AEGIN. cur. 76 p.53,5 de semine -orum (*3,22,3* κωδῶν). 239 p.177,25 ex mellicrato, in quo -e (*3,64,2 p.280,22* κωδύαι) elixate proiecte sunt. *al.* **2** *papaver – Mohn* (*Papaver L.; cf.* GLOSS. V 40,3 St.-S. -on vel cyruffa maho): GLOSS. med. p.51,13 papaver a Grecis dicitur quodie. DYNAMID. Hippocr. 2,56 -i agrii, hoc est papaveris agrestis, genera sunt II. TRACT. de chirurg. 1031 suci iusquiami, suci -dis . . . ana ʒ I. ALPHITA I p.285,34 comedion, -um, miconium idem. *al.*

codicillus (-cell-), -i *m.* *script.:* cuti-: LEX Raet. Cur. 26,11,5 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959). -ichi-: CHART. Wirt. VI 2030 p.421,1. -il(us): *l.53.*

1 *libellus, liber – (kleines) Buch (sensu deminutivi evanido: l.27):* **a** *praevalet notio voluminis:* **α** *in univ.:* GUMP. Wenc. 8 p.216,18 -ellum manuali frequentia rugosum. LEO MARS. chron. 2,100 -ellum evangelii auro gemmisque decoratum. *al. v. et l.43.* **β** *expressius i. q. tomus – Band:* CATAL. biblioth. Lehm. I 50 p.254,8 (a. 822/38) lex Alemannica et paenitentialis et cartularius in -ello I. 16 p.71,23 vita sancti Hilarii in -o I. **b** *praevalet notio operis:* **α** *gener.:* EPIST. var. II 14 p.319,41 hos -os vestrae dilectionis amor . . . scribere conpulit. NOTKER. BALB. hymn. p.10 hunc minimum vilissimumque -ellum. UFFING. Ida prooem. huius manualis -i lectorem. HUGO FLOR. hist. p.349,24 munus . . . meum hunc appello -ellum compendiosa brevitate subtilissimum. HUGO TRIMB. registr. 764 annus . . . -elli . . . consummacionis. *al.* *de parte operis:* ABBO SANGERM. bell. 2[tit.] terminatur primus, orditur II. bellorum Parisiacę polis -ellus. THIETM. chron. 1,28. 3,1. **β** *eccl. et publ.:* CONC. Karol. 50[D],32 -elli, quos penitentiales vocant. CHART. Fuld. B 10 p.16,41 predia seu mancipia, quę omnia descripta sunt in octo -ellis *eqs.* **2** *chirographum – Urkunde:* **a** *gener.:* HINCM. Remig. 20[capit.] quomodo Hludowico regi Anastasius imperator -ellos pro consulato misit *(cf. Greg. Tur. Franc. 2,38).* RAHEW. Theoph. 560 instrumenta refert et apostaticos -os. **b** *spec. de testamentis:* **α** *instrumentum ultimae voluntatis in forma minore conscriptum – letztwillige Verfügung in nicht vollgültiger Form* (*cf.* LEX Raet. Cur. 4,4,1 [ed. E. Meyer-Marthaler. 1959] hoc est -ellus: alia cartam in vicem de testamento): FORM. Wisig. 21 si ad ius praetorium . . . valere non potuerit, ab intestato vice -orum (-ilorum *c*) aevo eam *(epistolam)* valere volo (*sim.* CHART. Solod. 2 p.4,7. HINCM. Remig. 32 p.336,18). CHART. Tirol. 600 (a.1210) si iure testamenti valere non potest, valeat saltem iure -orum, et si iure -orum valere non potest, valeat iure donacionis causa mortis *(sim.* CHART. Ticin. 111 p.67,23 [ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931]. COD. Wang. Trident. 200 p.399,2. *al.).* CHART. Wirt. VI 2029 p.420,2 valere . . . iure testamenti vel -orum aut cuiuslibet alterius ultime voluntatis. *al.* **β** *testamentum – Testament:* CHART. Rhen. med. III 877 p.656,12 (a.1246) ut presens -us meus debitum robur sortiatur firmitatis.

codiculus (quo-), -i *m.* *libellus – kleines Buch:* VITA Boniti 44 (MGMer. VI p.139,18) quo-um (-um, quoddam indiculum *sim. codd.*) colligentes edidimus. CARM. Cent. 3,2,5 hunc ego -um causa iuvenum peraravi. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p.391,7 -um breviatum ex psalmis. *al.*

***codigium** (cad-), -i *n.* *(ital.* congedo, *francog. vet.* congie, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. II. 1951. p.1059) commeatus, dimissio – Urlaub,*

[Bansa]

Abschied: ANNAL. Plac. a. 1238 p. 479,8 Florentini . . . dantes -um Roba . . ., eorum potestati. p. 480,31 *imperator* dedit . . . ca-um omnibus forensibus preter Theotonicis.

codion, -um *v.* codia. **codonium** *v.* cotoneus.

codrion *v.* chondros.

Codrus, -i *m. metaphorice:* **1** *poeta – Dichter (cf. ThLL. Onom. II. p. 522,38sqq.):* ABBO SANGERM. bell. 3,22 cleronome, -us (gloss.: nobilis pastor vel poeta) maneas unaque disertus. **2** *pauper – Armer (cf. Iuv. 3,103):* CARM. Bur. B 1,6,4 defectu pecunie causa -i deficit. *nota compar.:* CARM. Bur. B 19,5,8 cum sim -o -ior, omnibus habundas.

coeco *v.* caeco. **coedificator** *sim. v.* coae-.

coegens *v.* 1. cogo.

***coeicio,** -ere. *communiter expellere – gemeinsam vertreiben:* ALBERT. M. pol. 5,2[11] 'populus -ens' (*p. 1304*[a]*,31* συνεχβαλών), id est pari consensu eiciens, '. . . tyrannum'.

coelatura *v.* caelatura.

***coelector,** -oris *m. de principibus regem Romanorum eligentibus i. qui una cum aliis elector est – Mitwähler:* CONST. II 382 per . . . comitem palatinum . . . vel per alios -es. III 8/9 cum propter eleccionem . . . regis . . . una cum nostris -bus expensas fecerimus. *al. usu attrib.:* URBAN. IV. registr. 521 p. 489,43 aliis . . . principibus -bus tuis (CONST. III 83 p. 72,5).

***coeleitas** *v.* *caeleitas.

***coelementariter** *adv. secundum coordinationem principiorum oppositorum – nach Prinzipien-Gegensatzpaaren:* ALBERT. M. metaph. 1,4,4 p. 51,59 (ed. B. Geyer. 1960) quia viginti erant *principia,* decem bona et decem mala -r (*p. 986*[a]*,23* κατὰ συστοιχίαν) iuncta, decem faciebant principia. p. 51,80 principia motus tria -r accepta, videlicet dextrum sinistrum *eqs. ibid. al. v. et l. 70.*

***coelementarius,** -a, -um. **1** *adi.: in coordinatione principiorum oppositorum consistens – aus Prinzipien-Gegensatzpaaren bestehend:* ALBERT. M. metaph. 1,4,4 p. 51,66 (ed. B. Geyer. 1960) triplicem diversitatem entium a decem -is principiis . . . causari. **2** *subst. neutr.:* **a** *par principiorum oppositorum – Prinzipien-Gegensatzpaar:* ALBERT. M. metaph. 1,4,4 p. 52,17 (ed. B. Geyer. 1960) quattuor . . . -a . . . in ente generabili inferiori posuerunt *Pythagorici.* **b** *quod aequum est secundum ordinem principiorum – das in der Ordnung der Prinzipien Gleichgestellte:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,35,1 p. 308[a],15 -a . . . dicuntur, quae aeque prima sunt et diversa sunt genere *eqs.*

***coelementatio,** -onis *f.* (*cf.* συστοιχία) **1** *coordinatio principiorum oppositorum, ordo categoriarum – Zusammenstellung von Prinzipien-Gegensatzpaaren, Ordnung der Kategorien:* **a** *spectat ad principia Pythagoricorum:* ALBERT. M. metaph. 1,4,4 p. 51,79 (ed. B. Geyer. 1960. 1964) in eadem -e ponebant principia motus tria. 4,1,8 p. 172,6 qualiter . . . -o contrariorum ad privationem et habitum reducatur. 10,2,3 p. 444,41 quaedam diversorum sunt genere diversa, quaedam autem non, sed sunt in eadem -e (*p. 1054*[b]*,35* συστοιχία) categoriae. *ibid. al. remissius de serie principiorum:* ALBERT. M. metaph. 11,2,17 p. 504,42 (ed. B. Geyer. 1964) in utraque -e, bonorum videlicet et malorum. **b** *spectat ad principia Aristotelica:* ALBERT. M. metaph. 11,1,1 p. 460,20 (ed. B. Geyer. 1964) si . . . talis est -o universorum sub ente, ita quod ipsum totum quoddam . . . sit ad alia. p. 460,23 in ista -e substantia est prior aliis. 11,2,6 p. 490,55 in illa -e omnium bonorum. *ibid. al.* **2** *par principiorum oppositorum – Prinzipien-Gegensatzpaar:* ALBERT. M. metaph. 1,4,4[tit.] (ed. B. Geyer. 1960) de decem -bus, quas principia posuerunt quidam Pythagorici. 1,4,4 p. 52,19 duas . . . -es in simplici posuerunt esse principia, duas autem *eqs.*

***coelementum,** -i *n. principium (in coordinatione elementorum) alteri coniunctum – mit einem anderen (zu einem Gegensatzpaar) verbundenes Prinzip:* ALBERT. M. metaph. 1,4,4 p. 51,57 (ed. B. Geyer. 1960) duas *systoichias* coelementariter iungebant unumquodque bonum suo -o contrario malo iungentes.

1. *coelia (cil-), -ae *f.* (κοιλία) *venter – Bauch, Darm:* AESCULAPIUS 23 p. 37,8 Graeci . . . κοιλίαν ventrem dicunt (GLOSS. med. p. 19,8 cilia).

2. coelia *v.* caelia.

***coeliacisis** (cil-, cyl-) *f.* (*κοιλιαχίασις, *v. Recueil M. Niedermann. 1954. p. 77; cf.* κοιλιολυσία) *lienteria – Lienterie:* GLOSS. med. p. 19,13 ci-is est ventris solutio nimia. p. 19,18 ci-is (cyliaciasis *var. l.*). *cf.* coeliasis.

coeliacus (quil-, cil-, cyl-, -lya-), -a, -um. (κοιλιακός) **1** *adi.: ad ventrem pertinens – Darm-:* ANTIDOT. Sangall. p. 81,15 ci-e cause . . . curat *antidotum.* **2** *subst.:* **a** *masc.:* **α** *qui lienteria aegrotat – ein an Lienterie Erkrankter:* PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 144,5 que prius ad ci-os (*3,46,4 p. 252,19* κοιλιακούς) et disentericos descripta sunt. ANTIDOT. Berolin. 1 p. 67,28 curat . . . spleneticos, qui-os. ANTIDOT. Bamb. 28 a quilyacos. ANTIDOT. Augiens. p. 44,14 cy-is. ODO MAGD. herb. 1656 ci-os. *al.* **β** *?morbus regius – ?Gelbsucht:* GLOSS. IV 368,25 St.-S. ci-us kelacunt *(spectat ad Marcell. med. 27).* **b** *fem.: lienteria – Lienterie:* GESTA Trev. cont. I 21 ventris fluxu, quod cy-am nuncupant, vexabatur *pontifex.*

coeliasis (cyl-), *acc.* -in *f.* (*κοιλίασις, *cf. Recueil M. Niedermann. 1954. p. 77*) *lienteria – Lienterie:* AURELIUS 25 p. 728,11 qui cy-in ⟨patiuntur⟩.

***coeligo,** -ere. *communiter eligere – gemeinsam erwählen:* ALBERT. M. eth. 9,2,2 p. 573[a],1 si perfectissima sit *amicitia,* talia -unt et in talibus convivunt *eqs.*

coeliolyticus (cylyolit-), -a, -um. (κοιλιολυτικός) *laxativus – lösend, abführend:* RECEPT. Donauesch. 83 epithema cyly-um (*cod.*, coelo- *ed.*), id est ventrem solvens.

***coelis** (chil-, kil-, quil-, kyl- *sim.*), *acc.* -im, *abl.* -i. (*cf.* κοῖλος) **1** *adi.: cavus – hohl:* ALFAN. premn. phys. 23 p. 144,20 venae divisae cili (*PG 40,696A* κοίλης) vena oriente (TRACT. de aegr. cur. p. 229,13 sanguis emittitur . . . a quili v. RICHARD. ANGL. anat. II p. 89,14 kylos succus latine . . ., unde dicitur kylis v. succosa. NICOL. anat. 675 ad chilim venam. WILH. CONG. chirurg. 1497 rami quilis vene. *al. v. et supra p. 421,44).* **2** *subst. fem.: vena cava – Hohlvene:* ANON. anat. 138 *ramus venae* ingreditur craneum et statim appellatur kilis. RICHARD. ANGL. anat. I 431 per capillares venas, que . . . tendunt ad kilim (*ibid.:* ad kilem).

coelitus *v.* caelitus.

***coeloma** (cil-) *n.* (κοίλωμα) *ulcus (ceratoidis) – (Hornhaut-)Geschwür:* PAUL. AEGIN. cur. 99 minus . . . profundum *ulcus in ceratoidi* ciloma (*3,22,21* κοίλωμα) vocatur.

coelum *v.* caelum. **coementum** *sim. v.* caem-.

***coemeterialis** (cimit-), -e. *sepulcralis – Begräbnis-, Grab-:* LAMB. ARD. hist. 133 p. 628,16 in cimi-i ecclesia sancti Audomari.

coemeterium (cim-, cym-, -mit-), -i *n.* (κοιμητήριον) *script.:* se-: *p. 771,29.* cae-: HEINR. LETT. chron. 2,2 *(var. l.).* ce-: *l. 53. adde* HEINR. LETT. chron. 26,8. -enat-: CHART. Sangall. A III app. A 17 cenaterio. -mthe-: REGISTR. Ringrav. 10,2 p. 30,27. -mist-: *p. 771,27.43.* -ther-: *p. 771,20.41.* -tor-: *p. 771,40.* -tar-: CHART. Babenb. I. 25 p. 37,17. *al. (?)*-metum: CHART. Ital. Ficker 128 p. 170, 14. -tron: *p. 771,26. adde* METELL. Quir. 10[a],15 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965). *metr.:* cĭ-, cў-: *l. 59. p. 771,26.* -mĭ-: METELL. Quir. 58,9 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965).

locus sepulturae – Grabstätte, Begräbnisplatz: **1** *gener.:* **a** *in univ.:* DIPL. Ludow. Germ. 133 *ecclesiam* construi fecerunt, ut ibi cymi-um esset mortuorum. MIRAC. Bert. 1 p. 510, 6 eligens potius . . . corpus paternis cymi-is concinerari. AMARC. serm. 3,755 (ed. K. Manitius. 1969) quisve cimi-i metuat lemures? CHART. Babenb. 430 p. 285,35 si christianus cy-um Iudeorum . . . dissipaverit. **b** *c. colore quodam:* **α** *catacumba – Katakombe:* CONC. Karol. 12 p. 66,19 foras muros huius Romanae urbis sita cimi-a. WALAHFR. exord. 3 in criptis et cymi-is . . . conventicula faciebant *fideles.* **β** *capella sepulcralis – Grabkapelle:* HRABAN. carm. 42[tit.] descriptio ecclesiae . . ., quam -um vocant (CAND. FULD. Eigil. I 17.25). **2** *spec. i. q. sepulcretum apud ecclesiam situm –*

[Bansa]

Friedhof, 'Kirchhof' (cf. GLOSS. II 124,23 St.-S. cymi-a vrithouvn. III 682,25 cimi-um lichof. *al.):* **a** *proprie:* **α** *strictius (huc spectare possunt etiam exempla infra allata, e. g. l.26.29):* CAPIT. part. Saxon. 22 iubemus, ut corpora christianorum Saxanorum ad cimi-a ecclesiae deferantur et non ad tumulus paganorum. PONTIF. Rom.-Germ. 54$^{tit.}$ (Studi e Testi 226.1963) consecratio cymi-i. THIETM. chron. 4,68 in cimi-um commune. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 309,10 praedas . . . in aecclesiarum atriis et cimi-is . . . facere. CONSUET. Marb. 324 (Spicil. Friburg. X. 1965) dicatur pro quiescentibus in cimi-o psalmus. OTTO FRISING. gest. 1,62 p. 89,14 in cimi-o militum Templi. CAES. HEIST. mirac. I 7,38 p. 50,26 in tornamentis occisi extra cimi-a fidelium sepeliuntur. CHART. Stir. III 200 p. 286,15 eos *(fratres Minores)* habere . . . cimi-um benedictum. CHART. select. Keutgen 429 illi, qui mercatores spoliant, in ecclesiis, cymi-is, aquis et campis pace gaudere non possunt. *al.* **β** *latius i. q. area (saepta) apud ecclesiam (vel monasterium) sita, atrium ecclesiae – Kirch- oder Klosterhof, Kirchplatz:* GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p. 412,16 cui *(Rouzoni)* domicilium in cymi-o (cymitherio *1*) Kampidonensis monasterii . . . aedificatum erat. DIPL. Conr. II. 192 p. 255,21 curtiferum 1, in quo idem monasterium et claustrum cimi-umque sunt constructa. DIPL. Westph. 230 p. 317,24 ut . . . cymi-um . . . religiosorum habitationibus liberum . . . pateat. METELL. Quir. 32,8 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) exterius cymitron. CHART. Laus. 726 p. 587,3 in cimisterio infra maius portale. CHART. Wism. A 470 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) hereditatem . . . citam apud semi-um. *al. de loco iudiciali:* COD. Lauresh. 428 (a. 951) actum in villa Vluenesheim in cimi-o (CHART. Rhen. med. III 301 p. 242,12 a. publice in cimi-o Wetflariensi. *al.*). CHART. Stir. I 334 frater emit in cimi-o ecclesie ad Micheldorf a quodam libero horreum. IV 569 cum . . . apud Graetz in cymi-o sancti Egydii iudicio presideremus. *al.* **b** **α** *in imag.:* HILDEG. epist. II 76 Deus . . . vult te in cimi-o sacrificationis suae habere. **β** *alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,147 -um, quod dicitur mortuorum dormitorium, est ecclesiae gremium. **γ** *in nom. propr.:* CHART. Otterb. 48 (a. 1227) Baldemarus de Cymi-o. CHART. Meckl. 2665 p. 200,33 Ecbertus de Cimetorio. CHART. Rhen. med. III 935 V. miles de Cymitherio. *al.* **c** *translate i. q. ius sepulturae – Begräbnisrecht:* CHART. Helv. arb. 39 p. 67,6 (a. 1236) cum . . . super capella . . . et super cimist-o . . . questio verteretur. CHART. Burgenl. I 501 cimi-um et sepulturam predictis civibus . . . non concessimus. *cf.* *clymeterium.

***coemeterius** *v.* 2. *caementarius.

coemo, -emi, -emptum, -ere. **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. pretio (in unum vel insuper) acquirere, emere – (zusammen-, dazu-)kaufen:* **α** *in univ.:* WALAHFR. Otm. 3 territorium monasterio vicinum -it. CHART. Sangall. A 545 hereditatem, quam ego -i *eqs.* TRAD. Teg. 31^{b} abbas . . . aliquantos agros . . . -it et huius emptionis testes *eqs.* TRAD. Ratisb. 867 predium ab ea et marito ipsius . . . -tum. 876 p. 423,30 pro XXX libris argenti . . . ecclesiam cum omnibus ad eam pertinentibus -it. CHART. ord. Teut. (Thur.) 3 fratres . . . tres mansos . . . suo cenobio -erunt. CHART. Eichsf. 178 fratrum . . . collegium . . . bona quedam Maguntine ecclesie attinentia . . . -erunt. *al. v. et p. 772,37.* **β** *de simonia:* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 206,17 quoniam . . . episcopatum per symoniacam heresim . . . -isset (p. 208,14). **b** *latius refl. i. q. se redimere – sich loskaufen:* ORTL. chron. 1,9 p. 46,7 qui semet ipsos . . . a propriis dominis in ius nostrum -erint. **2** *translate i. q. consumere – verbringen:* THEOD. AMORB. Bened. I praef. p. 363,12 plures apud Gallos -isti annos.

coemptio, -onis *f. script.* -mt-: *p. 772,8. adde* FOLCUIN. Lob. 19 p. 63,30. *al.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. actio (in unum vel insuper) acquirendi, emptio – das (Zusammen-, Hinzu-)Kaufen, Kauf (cf.* GLOSS. I 702,43 St.-S. -em chouffe. IV 136,20 -o losunga): **1** *gener.:* **a** *in univ.:* CHART. Sangall. A III app. A 7 p. 687,36 (a. 854) ex traditione et venditione Megenberti . . . et -e servitorum sancti Galli. UNIBOS 53,3 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. 1956. p. 264) placet -o uno signato corio. THANGM. Bernw. 51 p. 780,27 (chart.) quod haereditario iure possedi aut saeculari -e acquirere potui. DIPL. Loth. III. 32 quecumque . . . oblatione fidelium seu legitima -e vel commutatione . . . possidet. CHRON. reg. cont. I a. 1188 p. 140,30 in -e urbium et prediorum terre Coloniensi adiacentium. *al.* **b** *de simonia:* CONC. Merov. p. 104,1 si quis per -mtionem hanc regulam . . . excesserit *eqs.* PETR. DAM. grat. 30 p. 61,10 promoventis -o non preiudicat, ubi promotus contractum venalitatis ignorat. LAMB. HERSF. annal. a. 1065 p. 100,3 profuso in -em eius *(episcopatus)* argenti et auri inestimabili pondere. *al.* **2** *c. colore quodam i. q. solutio pretii, redemptionis – Zahlung der Ablösungssumme:* ANNAL. Altah. a. 1043 p. 33,3 *(de weregildio)* eorum *captivorum,* quos reddere non possent, -em *promittunt legati.* GALB. Karol. 55 p. 590,50 de -e gravissima mansionum in Erdenburg *(de re v. L. Ganshof, ALMA 17. 1943. p. 149sqq.).* **B** *latius:* **1** *venditio – Verkauf:* TRAD. Teg. 21 (a. 1034/41) quandam matronam . . . omni legali -e tradidisse *fundum.* CHART. Wirt. VI app. 8 p. 435,18 de -e pellicea talentum *debetur.* **2** *commutatio – Tausch:* TRAD. Teg. 9 (a. 1034) concanbium seu -em, quod effectum est *eqs.* **3** *mercatus – Handel, Markt:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 892 ne -o salis inde Maravanis daretur. DIPL. Otton. II. 308 quicquid . . . ex -e animalium . . . possit provenire. RICHER. REM. hist. 1,5 vini nulla -o erat.

II *meton.:* **A** *pactum (emptionis) – (Kauf-)Vertrag:* **1** *gener.:* CHART. Rhen. med. I 540 p. 598,33 (c. 1150) placida conventione et -e convenimus. **2** *spec. de pacto nuptiali:* DUDO hist. 3 p. 98,40 non tamen statuta lege Fescenninae -is, verum *eqs.* **B** *pretium (redemptionis) – Ablösungssumme, Preis:* GALB. Karol. 107 p. 611,52 rex iuraverat . . . nullam -em vel pretium se velle . . . accipere *(de re v. l. 17sq.). ibid. iterum.* CHART. cell. Paulin. 41 quod . . . duos mansos adquisierim . . . duodecim talentorum -e. **C** *possessio (pretio acquisita) – (käuflich erworbener) Besitz:* CHART. Fuld. B 167 (c. 785) -em prediorum, quam coemi in villa Fargala.

coemptor, -oris *m.* **1** *strictius i. qui una cum alio emit – Mitkäufer:* CHART. Austr. sup. III 33 p. 35,27 (a. 1235) plebanus . . . ex rogatu . . . conventus, ut noster -r in eodem predio existeret, medietatem pecunie . . . persolvit. **2** *latius i. q. emptor – Käufer:* REGESTA Alsatiae 268 (ed. A. Bruckner. 1949; a. 778) domno . . . Isanberthone -i Randolfus venditor.

***coemptorius,** -a, -um. *ad emptionem pertinens – Kauf-:* CHART. Tirol. 103 (c. 1082/97) istius -ę traditionis testes sunt *eqs.* *Bansa*

coena *sim. v.* cen-.

coenobialis (ce-), -e. *script.:* sce-: *l.72.* cae-, cęn-: *l.57.62.65.* cyn-: *p.773,11.* -nub-: *l.55sqq. 60. p.773, 11. form. abl. sg.* -e: *l.57.*

1 *adi.:* **a** *qui coenobii vel vitae communis est, ad coenobium vel vitam communem pertinens – zum Kloster(leben) gehörig, klösterlich, Kloster-:* ALDH. virg. I 11 p. 240,9 -ubialis militiae (HUGEB. Willib. praef. p. 86,23. *al.*). STEPH. EDD. Wilfr. 14 ad sedem -ubialem abbatis. EPIST. Bonif. 135 abbas . . . et omnis regimen, qui in suo caenu-e vita maneat (TRAD. Udalr. August. 5 p. 12,4 fratrem . . . ad altare . . . ad vitam cenio-em [*sic?*] Deo offerebant. *al.*). WALAHFR. Gall. 2,11 quo in tempore -i (-ubilia *3a,* con-i *3c*) dignitate sit *sacer locus* adornatus (*cf.* WANDALB. martyr. 156 -e [cae- *R*] decus duce quo [*Benedicto*] laetatur in orbe). DIPL. Loth. I. 121 (ed. Th. Schieffer. 1966) res. TRAD. Ratisb. 345 victum et vestitum. OTLOH. Bonif. 1,38 p. 152,31 cę-is monasticaque congregatio. TRIUMPH. Remacli 2,1 noster -is pater. HIST. Hirs. fund. p. 264,37 ce-e monasterium construere (CHART. Hamb. 541 p. 457,1. *v. et p. 777,29*). CHRON. Clus. 19 (MGScript. XXX p. 968,17) officinis. SIGEBOTO Paulin. 35 quem locum . . . antistes . . . institutis ce-is disciplinae (*opp.* canonicis institutis) ordine mutato rursus insignivit (41. *ibid. al.*). CHART. Hagenow. 87 nullo sce-i officio preditus. CHART. civ. Magd. 84 p. 42,7 conven-

[Stotz]

tualis et ce-is privilegii. *al.* **b** *in coenobio degens – im Kloster lebend:* EPIST. Teg. I 112[a] non solum viri seculares, sed etiam -es. **2** *subst. masc.: coenobita – Mönch, Zönobit (spectat ad canonicos: l.6):* WETT. Gall. 2 p.258,32 cum ... illic habitassent aptaque -bus praeparassent. CHART. Osn. I 156 p.137,17 prepositi ... ce-es ... pascebant. *al.*

adv. ***coenobialiter.** *in societate(m) monachorum, coenobiorum more – in, zu einer Mönchsgemeinschaft, in klösterlicher Weise:* REGESTA Alsatiae 113 (ed. A. Bruckner. 1949; a. 728) peregrini monachi ... sub regola sancti Benedicti cynu-r congregati. ERMENR. Sval. 10 p.161,22 ex oboedientia ... domini mei ... et fratrum eius, qui cum eo -r vivunt. EBERW. Magner. 32 multi ... monasteria ... construentes -r conversabantur (CHART. episc. Halb. 249 p.216,13). VITA Ger. Bron. 7 p.658,57 si quid boni -r egero *eqs.* LEO MARS. chron. 2,93 p.692,36 omnibus deinceps coenobii huius abbatibus -r promovendis.

***coenobicus** (ce-), -a, -um. *ad vitam monachorum pertinens – zum Mönchsleben gehörig:* CARUS Clem. 1052 ce-a fundata est regula Mettim *eqs.*

***coenobiolum** (ce-), -i *n. script.:* cae-: *l.28.* -nub-: *l.26sq.*

monasteriolum – kleines Kloster: VITA Balth. A 18 p.506,8 que ... aecclesias ... Parisius et ... in -o virginum in Kala prima construxit. FORM. Flav. 43 p.480,33 in mea re propria ... monasterium edificavi vel cenu-o sancto ibi constitui. p. 481,22 cenu-o meo ... defensare. RATHER. decr. 1 (PL 136, 549[A]) incenso ab Hungaris cae-o. HIST. Mosom. 2,4 p.612,22 Tingensis ce-i pauperculum abbatem. HUGO FLAV. chron. 1 p.352,30 ut in Corbiniaco villa ce-um construeret. CHART. Bern. I 5,59 ce-um vestrum de Roqueriomonte *eqs. al.*

coenobiota, -ae *m.* (κοινοβιώτης) *monachus – Mönch, Zönobit:* RATPERT. cas. 12 Wolfleoz, monasterii sancti Galli -a. GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p.404,13 ibi ... Deo militantibus -is (25 p.409,49). DIPL. Heinr. II. 511 p. 655,29 (spur. s. XII.) ipsius loci -as et accolas. *cf.* coenobita.

coenobita (ce-), -ae *m. (f.: p.774,12sqq., cf. p.774,28) script.:* cae-, cęn-: *l.46.49.61.67. p.774,9.20sqq.* -nub-: *l.54. form. gen. pl.* -orum: *l.63. metr.* -nō-: *l.46.*

I *subst. i. qui in coenobio (sim.) vitam degit – Glied einer klösterlichen (o. ä.) Lebensgemeinschaft:* **A** *masc. i. q. monachus – Mönch, Zönobit:* **1** *strictius:* **a** *de notione:* GODESC. SAXO theol. 6,18 p.177,5 -is, anachoritis et heremitis (*cf.* COD. Udalr. 39 p.83,16 cui [*vitae episcopali*] cedit ut minor omnis monachus vel reclusus, omnis ce-a vel heremita. THIOFR. Willibr. II 1,106 ex cę-a prodit novus anachorita). ANNAL. Quedl. a.1013 p.82,13 diffugiunt hac et illac vagantes, qui erant -ae. DIPL. Heinr. II. 380 p.484,28 disciplina cae-arum a tempore predicationis apostolicae sumpsit exordium *eqs.* CHRON. Noval. 2,1 p.82,39 -ae ... hi sunt, qui plures in commune habitant *eqs. (cf. Hier. epist. 22,34).* CONR. HIRS. mund. cont. 579 (AnalMediaevNamurc. XIX. 1966). **b** *exempla:* WALAHFR. Gall. 2,10 p.320,12 libellum, quem Benedictus pater de -arum (-nub- *3a*) conversatione composuerat. HILDEG. Far. 64[capit.] (MGMer. V p.187,10) ex -arum sancti Dionysii collegio (DIPL. Arnulfi 140 p.212,40. *cf.* FORM. Sal. Merk. app. 2 senatus. FORM. Laudun. 9 p.516,42 contio). TRAD. Ratisb. 136 p.110,24 sancti martyris Emmerammi -arum preposito *(cf.* DIPL. Otton. I. 179 p.261,27 -arum sancti Maximini ... abbas. *al.).* LIUTPR. antap. 5,21 p.142,18 ad ... insulam, in qua cae-arum multitudo phylosophabatur. TRAD. Ratisb. 202 in servitium -orum inibi communiter conversantium. ARNOLD. RATISB. Emm. 2,1 p.556[a],43 in Suevia apud -as, qui Solitarii vocantur, monachum professus est *Wolfgangus.* OTLOH. Dion. 8 p.830,1 ut ... officium plenum ... sicut alii ce-ae vicini agerent. EPIST. Teg. I 126 p.143,36 si ... ullus cę-as vendicat in servitium *eqs.* VITA Richardi 14 p.287,39 dicens -is indecens ... intra civitatis moenia includi *eqs.* ADALB. SAMAR. praec. dict. p.35,20 (ed. F.-J. Schmale. 1961) religiosissimo ce-e Benedicti regula renitenti B. ... peccator monachus ... salutem. TRAD. Salisb. I 160[c] hůbas ... fratribus ce-is sancti Petri ... subiugandas. CASUS Gall. cont. 17 p.27,9 cenobium cum ce-is ... adauxit *Purchardus.* CHART. Heinr. Leon. 96 p.117,3 ce-is eodem in loco Deo ... famulantibus. CHRON. Erf. mod. I a.1207 p.204,28 pecunia copiosa a ce-is et clericis congregata. *saepe.* **2** *latius de canonicis (cathedralibus: l. 8sq.; ordinis Praemonstratensis: l.11; secundum institutiones s. Augustini viventibus: l.12):* ANNAL. Quedl. a.993 Halverstadensis ecclesiae -a. TRAD. Brixin. 194 quidam sanctę Brixinensis ęcclesię ... cę-a. 389 Brixinensis ... cę-a (416.429). HERM. IUD. conv. 6 p.89,16 (ed. G. Niemeyer. 1963) ce-arum religiosam ... conversationem. CHART. Tirol. 893 p.303[a],19 ce-e in Augia. **B** *fem. i. q. sanctimonialis – Nonne, Kanonisse:* VITA Gertr. A 2 p.456,27 Geretrudem ... sancto gregi -arum ... praeesse constituit. WOLFHER. Godeh. I 21 p.182,18 quamvis ce-is indignantibus missam ibi cantavit *Bernwardus.* CHART. Babenb. 343 p.185,36 ad instanciam dicte ecclesie ce-arum. *v. et vol. I. p.1173,54.*

II *usu adi.:* **A** *de hominibus i. q. in coenobio vitam degens – in klösterlicher Gemeinschaft lebend:* TRAD. Salisb. I 11 (a. 987/1025) ad aram sancti Petri in Salzpurch, ubi cę-e sunt monachi (196 [a.1125/47]. *ibid. saepius. cf.* 62 ubi cę-ę m. serviunt. 73 ubi cę-ę m. conversantur). **B** *de rebus i. q. ad coenobium pertinens, coenobialis – zum Kloster gehörig, klösterlich (spectat ad ecclesiam cathedralem: l.25sq.):* DIPL. Heinr. II. 151 p.180,24 in usum coenobitalis (-ae *A a. corr.*) fraternitatis (*inde* 152 p.182,2 -ę f. 153 p.183,7 -ae f.). NOTAE Aschaff. 5 (MGScript. XXX p.749,22) locum, quem eius parentes -a religione primum extulerunt. GESTA Camer. cont. II C 6,55,4 Werimboldus ... illos ... disposuit ... per ce-as ordines. *cf.* coenobiota.

***coenobitalis** (ce-), -e. *script.:* cęn-: *l.56.* cin-: *l. 39.* -nub-: *l.39.*

1 *adi.:* **a** *strictius: qui monachorum est – den Mönchen eigen, gemäß, Mönchs- (spectat ad canonicos cathedrales: l. 25; cf. l.37):* DIPL. Merov. II 11 p.99,3 ad monasterium ..., ubi ... Willibrordus archiepiscopus sub sanctae conversationis -i ordine custos praeesse videtur (DIPL. Karoli M. 74 p.107,21 eo quod ... congregacione monachorum sub ... regula sancti Benedicti ... degentebus sub cinubit⟨ali⟩ o. conlocasset *Abbo.* ADREV. Bened. 13 habitaculis -i ordini congruentibus). VITA Balth. B 9 p.494,18 -em vitam ducere (CHRON. Noval. app. 3 p.122,16 ce-em v. ducentes. ANDR. STRUM. Ioh. 10). ODILO SUESS. Seb. praef. p.379,14 disciplinae. CHART. Babenb. 174 p.232,33 sub regula ce-i. *al. v. et l.25.* **b** *latius:* **α** *qui canonicorum regularium est – den regulierten Chorherren eigen, gemäß:* GERHOH. tract. p.7,5 simul cum monachis ... prolixe cantabunt, qui sub regula -i seu canonum caste vivunt. **β** *ad vitam communem pertinens – das gemeinsame Leben betreffend (cf. p. 773,48sq.):* HUMB. Sim. 2,7 p.147,49 *(de Anania)* homo in conversatione illa -i adhuc valde rudis vel novitius. **2** *subst. neutr.: bona ad monachorum usus destinata – zum Unterhalt der Mönche dienende Güter (cf. l.61sqq.):* GREG. CAT. chron. II p.45,23 ut ipsam ęcclesiam cum rebus, quas dedimus, abbas ... non habeat licentiam vendendi ..., sed in perpetuum in hoc monasterio conservandi et ad cę-e faciendi.

***coenobitanus,** -a, -um. *in coenobio vitam degens – Kloster-:* CHART. Basil. A I 324 (a.1222) cum -is fratribus de Ebersheimünster.

***coenobitarium** (cęn-), -i *n. fort. i. q. bona ad monachorum usus destinata – viell.: zum Unterhalt der Mönche dienende Güter (cf. l.52sqq.):* GREG. Cat. chron. II p. 45,6 ut nullus abbas ... licentiam habeat easdem res ... vendendi ..., nisi in perpetuum in hoc monasterio conservandi et cę-um *(an* cęnobitalium *leg.?)* faciendi.

***coenobite** *adv. in vita communi, monachorum more – in (klösterlicher) Gemeinschaft (de canonicis cathedralibus):* DIPL. Heinr. II. 151 p.180,15 ad stipendium kanonicorum in ... episcopali sede -e Deo servientium (*inde* 152 p.181,38).

coenobium (ce-), -i *n. (m.: p.775,11; cf. p.775,23.33. 37.41)* (κοινόβιον) *script.:* sce-: DIPL. Karoli M. 175

p.236,9 (interp.) scenobium *(B,* ce-um *ed.).* CHART. Livon. A I 106,7. exen-: *l.46.* ze-: *l.61. adde* CAPIT. reg. Franc. 240 p.149,26. IOH. VEN. chron. p.138,9. CHART. Carinth. V 424. CHART. Sangall. A 1026. *al.* cae-, cęn-: *l. 15sq.23.26.48.p.776,5.18.23.46.777,13. adde* RANGER. Anselm. 6978. cin-: *p.776,69.* cyn-: *l.36.69. p.776,68.* -nub-: *l.11.23sqq.36.39. p.776,58. al.* -neb-: *l.58. adde* CHART. Sangall. A 225. BENED. ANDR. chron. p.10,17 cebium. -ovi-: *l.30.69. adde* DIPL. Karoli M. 313 p.473,1. *al. form.: sing.: nom.* -us: VITA Wandr. 14 (MGMer. V p.20,4) ipse cenubius. *gen.:* -bi: *l.32.* -bie: TRAD. Frising. 19 p.47,1. *dat.* -i: DIPL. Karoli III. 88 p.143,5. *plur.: nom.* -ie: *p.776,61. dat.* -bis: *l.36. metr.* -nō- (-nū-): *l.24. adde* ERMOLD. Ludow. 2,491. RADBERT. carm. 1,55 (MGPoet. III p.47) cae-a. POETA Saxo 3,20. METELL. Quir. 17[a],31 (ed. P.Ch. Jacobsen. 1965). 66,22 cę-i. 70,16 ce-o. *al. constr. ad sens.: l.40. de etym.: v. p.777,41.*

I *monasterium, canonica – Kloster, Stift (cf.* GLOSS. II 52,36 St.-S. in ce-is in munistiure): **A** *gener.:* **1** *spectat ad monachos (monachas: l.24.33.49.58. p.776,3. al.):* **a** *qualicumque regulae subditos (plerumque ordinis s. Benedicti; ordinis Cisterciensis: l.56.58.61sq.67):* **α** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 2,23 p.281,16 in Ebobiensem caenubium ... permansit. ALDH. virg. II 1298 bernarum fundant -ubia (-a, ce-a, conubia *var. l.*) Christi. FORM. Marculfi 2,49 (ed. A. Uddholm. 1962) omnibus ... abbatibus vel Deo decatas cenubiis (cae-is, -ubiis *var. l.*) degentibus (RATHER. epist. 4 p.27,34 gregi in Laubiensi -o degenti. *al. cf.* DIPL. Karoli M. 86 p.124,28 in ... ce-o sub sancta regula conversari. *al.*). LIBER diurn. 86 p.112,24 ab abbate ... cenovii (DIPL. Ludow. Germ. 160 abbatem ex-i [*A*] sancti Galli. TRAD. Teg. 8 p.8,45 cum ... -i [-bi *CA*] abbate. *saepe. cf.* DIPL. Loth. I. 38 p.118,23 [ed. Th. Schieffer. 1966] abbatissa de ce-o, ... qui est dicatus in honore ... Marie. *al.*). REGESTA Alsatiae 113 p.56,1 (ed. A. Bruckner. 1949) privilegium ad iam dictis peregrinis vel sancto cenubio (*inde* 166 p.99,11 vel et cynubis) condedimus. VITA Boniti 14 (MGMer. VI p.126,24) Rubiacensem ce-um, quod ... montibus septus *eqs.* ANNAL. Nazar. a.788 p.44,22 exiliatus est *Dessilo* ad cenubium, quod appellatur Gemedium. CHART. Sangall. A 185 ad -um ... et ad agentes eorum. 191 ad eundem ce-um (281.311. *al.*). TRAD. Ratisb. 11 p.10,4 ad idem -um, quod Adaluuinus episcopus gubernare videretur. CHART. Sangall. A 213 ad ipsam *(sic)* cenubium. DIPL. Ludow. Germ. 87 p.125,25 res, quas de ... -o sancti Galli in beneficium habuerat. DIPL. Loth. II. 28 p.431,11 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut ... villas exenobio *(A,* ex enobio *ed.)* ... confirmaremus. NOTKER. BALB. gest. 1,8 p.11,15 ad episcopiorum vel cę-orum regimen sublevari. HROTSV. Bas. 32 puellis, quae ... -i claustris pariter servantur in artis. DIPL. Otton. II. 25 in ce-o silvestri. DIPL. Heinr. II. 58[a] p. 72,3 regalium ... -orum nostri regni eis libertate concessa *(cf.* REIN. LEOD. Wolb. 14 [MGScript. XX p.568[a],46] imperiali ce-o. *al.).* OTLOH. Bonif. 1,38 p.153,17 Karolus ... ce-a ... ab episcopali ditione absolvit libertateque regali sublimavit *eqs.* VITA Meinw. 28 p.32,25 monasticę vitę ce-um. HIST. de exp. Frid. imp. p.109,27 ad ce-um griseorum monachorum. CHART. Burgenl. I 82 p.55,7 in ... ce-o *(C1,* cenebio *B).* CHRON. Erf. mod. I a.1204 iuxta ce-um Uchtrichishusen. CHART. Tirol. 923 eiusdem ce-i scolasticus. 1004 p.58,2 qui defensor in temporalibus Burensis ce-i extiterat. CHART. Raitenh. 337 p.270,16 inter conventum ze-i *eqs.* 347 p.279,22 ce-o dominarum. *persaepe.* **β** *iuxta ponitur* monasterium: FORM. Sangall. II 4 quendam locum ... monasterium, immo -um (ce-um *C*) esse decernimus. WILLIB. Bonif. 4 p.14,10 Wintra, qui monasterium ... praesedebat, et Beorwald, qui ... -um ... regebat (CHART. Babenb. 329 propter merita ... eiusdem ce-i abbatis hanc graciam dicto monasterio fecimus. *sim. saepe*). CONC. Karol. 14 p.81,18 Dei famulis tam Latinorum monasteriorum vel Grecorum cynoviorum. DIPL. Karoli M. 89 p.129,8 eo quod cenubium ... super fluvium Fulda monasterium aedificasset *Lullo.* CAPIT. reg. Franc. 180,27 abbates ... per -a, velut instanti tempore nuncupantur monasteria, tales constituantur *eqs. (aliter A. Werminghoff ad* CONC. Karol. 46[B],27, *ubi v. app. crit.).* FORM. epist. III 3 omnes ... famule sancti Romarici ... ce-o degentes, monasterio siquidem vestro *(sc. imperatricis).* CHART. Rhen. med. I 65 p.73,24 in ... monasterii cę-o (DIPL. Karoli III. 6 p.10,3 monasteriorum -is. *cf.* 5 p.8,9 ce-orum monasteriis). CHART. Sangall. A 761 p.363,7 ut monasterium Favariense a -o sancti Galli subtrahatur (*cf.* DIPL. Otton. I. 396 p.538,30 monasterium in ... ce-o ... concedere). **b** *ordinum religiosorum mendicantium:* CHART. Tirol. 1111 (a.1240/56) soror ... ce-i sancte Katharine civitatis ... Augustensis. *v. et p.777,5.* **c** *ordinis Cartusiensis:* CHART. Babenb. 267 p.99,1 (c.1227) ce-o nostro in Gyrio (p.99, 14.28). 310 ce-o Vallis sancti Iohannis in Seitis; ... confratrum ... ce-i. **2** *spectat ad canonicos (canonissas: l.22sq. 28.30):* **a** *conventuales (secundum institutiones s. Augustini viventes: l.20.25.28.31; ordinis Praemonstratensis: l.26.32):* ALTFR. Liutg. 1,15 p.20,22 cae-um ... canonicorum (DIPL. Heinr. II. 93 p.117,20. *al. cf.* BERNOLD. CONST. chron. a.1091 p.452,25 tria ce-a clericorum iuxta regulam sancti Augustini communiter viventium. *al.*). DIPL. Zwent. 22 p.59,16 -o Astnide vocato. DIPL. Otton. I. 455 p.618,12 (spur.) sanctimonialibus Quitilingaburgensis cę-i. ADAM gest. 3,20 ce-a ... sanctorum virorum canonice viventium. CHART. Babenb. 15 p.21,6 a ... ce-i preposito (CHART. Tirol. 454 p.249,29 sub ... p. ... Wiltinensis ce-i. *al.*). CHART. Westph. III add. 63 p.56,23 Oda abbatissa praesidente -o Wunstorpiensi. CHART. Solod. 254 -o de Steinbac. CHART. Westph. V 210 p.99,25 testes, quos ... Gandersemense ce-um duxerit producendos. HEINR. LETT. chron. 1,2 sacerdos ex ordine beati Augustini in ce-o Sigebergensi. CHART. Tirol. 893 p.303[a],17 conversus eiusdem ce-i. *al. v. et p.710,70.* **b** *cathedrales:* **α** *strictius:* DIPL. Ludow. Germ. 118 p.167,34 fratrum Domino famulantium in -o Spirense. DIPL. Arnulfi 88 ad praefatum ce-um (*antea:* ad monasterium Argentinensis civitatis, ubi principalis episcopii ... sedes est). GESTA Camer. 1,111 p.449,43 (chart.) fratres in ce-o *Cameracensis* aecclesiae commanentes. WOLFHER. Godeh. II 18 p.206,9 -i nostri religionem. TRAD. Brixin. 415 Brixinensis ce-i canonicus. *al. v. et supra p.716,6.* **β** *latius fere i. q. ecclesia cathedralis, sedes episcopalis – etwa: Bischofskirche, Bischofssitz (cf. supra l.35sqq.):* DIPL. Ludow. Inf. 58 p.186,24 ut ei *(episcopo)* liceret ad suum -um Eihst⟨e⟩ti dictum ... mercatum constituere. DIPL. Conr. I. 36 p.33,17 Eihstetensis -i episcopus. CHART. Westph. III add. 3 p.2,14 Padarbrunensis cę-i presul (*postea:* monasterii). THIETM. chron. 6,65 Vungerus Posnaniensis ce-i pastor. **B** *c. colore quodam:* **1** *praevalente sensu societatis (interdum i.q. societas – Gemeinschaft; cf.* GLOSS. I 72,31[5] St.-S. cenubium kisamanunga. III 383,39 ce-um monech sameninge): VITAE abb. Acaun. 1 (MGMer. VII p.330,20) in monasterii -o ... eum suscipere (DIPL. Karoli III. 63 fratres ex ce-o Wissenburgensis m. CHART. Port. 101 p.128,15 [a.1230] quod ... omnia a ce-o m. de Porta ... fuerint comparata. *cf. p. 775,44).* DIPL. Merov. I 95 p.85,17 monasterio virorum ... construere vel cenubio sancto ibidem instituere. FORM. Bitur. app. 8 ille ... servus servorum Dei de basilica sancti Petri ... una cum cenubio nostro vobis mittimus salutem (DIPL. Otton. I. 267 p.380,39 abbas ... de ... monasterio ... cum -o sibi commisso *eqs.*). CAPIT. reg. Franc. 24,4 ut episcopi, abbatis vel -ie sanctorum sub ordine sancto esse redebuissent. FORM. Patav. 6 p.459,34 ut ... liceat ibi ce-um canonicorum fieri et ... vitam ducere ... quietam. THANGM. Bernw. 12 p. 763,4 -um virginum Dei ... adunaverunt. *al. fort. add.:* REGESTA Alsatiae 113 p.53,37 (ed. A. Bruckner. 1949; a. 728) at quod *(monasterium)* evocantes Perminio ..., qui de suis ... monachis ibidem instituerit cenubio (*inde* 166 p.97,32 cynobio) vel sancto ordene ... perficere deberent. **2** *praevalente sensu aedificiorum:* RHYTHM. 94[B],7 hoc cinubium chingxit mur⟨is⟩. RUOTG. Brun. 49 p.53,5 (testam.) non longe a ce-o. EPIST. Teg. I 27 p.31,6 construxit ... ce-um *eqs.* LEO MARS. chron. 3,33 p.723,38 totius -i ambitum. VITA

Richardi 7 p.283,50 ad amplificandum monasterium et -um meliorandum. CHRON. Sigeb. auct. a.1157 (MGScript. VI p.403,55) ce-um Gemblacense . . . cum claustro et ceteris officinis . . . combustum est (*cf.* CHRON. Erf. mod. II a.1241 p.237,27 Predicatorum ce-um . . . incendentes). *al.* **3** *praevalente sensu ecclesiae:* CONC. Karol. 15[B] ut . . . unusquisque . . . abbatum . . . in domo sua, id est . . . -ubio, c missas . . . cantare faciat. WETT. Gall. 39 orationis causa ad -um (ad ęcclesiam VITA Galli I 9) sancti Galli . . . venire. REGINO chron. a.882 p.118,30 Ludowicus rex . . . sepultus . . . est . . . in Lorasham -o (THANGM. Bernw. 55 corpus . . . praesulis in cripta -i . . . sepelitur. *al.*). CHART. Babenb. 8 quę distracta erant, ad altare Salzburgensis cę-i beati Petri reassignavit *marchio (cf.* CHART. Bund. 418 quam *(partem)* . . . in aram huius ce-i . . . contradiderunt. *al.).*

II *convictus (monachorum vel monacharum) certis legibus ordinatus – geregeltes Zusammenleben (von Mönchen oder Nonnen):* CHART. Rhen. med. I 8 p.10,37 (a.720) desideramus . . . monasterio ędificare . . . et sub ce-o vel regulare ordine ibidem debeant monachi conversare. CONC. Karol. 16[B] ut *princeps* . . . tam regularem moderaret in sancto habito ce-o (-um, ce-um *var. l.*) virorum et puellarum quam episcopales moderaretur obsequias. *v. et l.41.*

***coenobius** (ce-), -a, -um. *communis, monasterialis – gemeinschaftlich, klösterlich:* TRAD. Weiss. 14 p.22,2 (a. 739) Deo vel reverencia sanctorum vel ce-e oracionis monachorum *eqs. fort. add.:* THEGAN. Ludow. 24 Druogoni episcopatum dedit *imperator* et Hugoni -a monasteria *(1,* -a, m. *ed.,* cenobialia m. *3.4,* -a multa *2). cf. l.19. p.775,70.*

coenocephalus *v.* cynocephalus. *Stotz*

coenodoxia *v.* cenodoxia.

***coenomicticon** (cinam-) *n.* (*contam. e* κοινόν *et* μικτόν) *rhet. i. q. genus commune et mixtum, genus medium – gemischte, mittlere Gattung (cf. H. Lausberg, Handbuch der literarischen Rhetorik. 1960. § 1174):* ACCESS. ad auct. p.28,66 sunt . . . tres modi recitandi, exagematicus, dragmaticus . . ., misticon vel cinamicticon *(cf. Suet. frg. p.5,2).*

coenomyia *v.* cynomyia.

coenos (ce-, ke- *sim.*), -e, -on. (κοινός) *communis – gemeinschaftlich:* **1** *gener.:* HONOR. AUGUST. plag. (PL 172, 266[D]) -os quippe commune dicitur, unde et coenobium communis vita appellatur. **2** *spec.:* **a** *rhet. i. q. compositus, medius – zusammengesetzt, mittel (cf. l.34sq.):* ERMENR. ad Grim. 33 p.573,42 est genus hic dispar micton -on praece iunctum. *v. et l.37.* **b** *log. i. q. generalis – allgemein-(gültig):* Ps. BOETH. geom. 73 (ed. M. Folkerts. 1970) communes . . . animi conceptiones sunt, quae a Graecis cenas (kem-, ke-, cyn- *sim. var. l.*) ethnias (*i.* ἐννοίας) vocantur *(de axiomatibus).*

coenositas *sim. v.* caen-.

coenoteta (kin-, cin-, -oce-), -ae *f.* (κοινότης) *t. t. medic. in ratione methodica i. q. communitas, status vel qualitas communis – 'Kommunität', Allgemeinzustand, Grundform (cf. RE Suppl. VI. p.364):* AURELIUS praef. p.480,23 species duae, quas kin-as Graeci vocant, nos communitates possumus dicere. p.484,18 permixtae valitudines, quae sub species kinocetarum (cinot- *cod. Augiens. CXX*), id est communium, cadunt. *Antony*

coenubium *sim. v.* coenob-. **coenula** *v.* cenula.

coenum *v.* caenum.

coeo, -i(v)i, -itum, -ire. *script.:* quo-: TRACT. de caus. mul. 11. cho-: *l.72.* cog-: *p.778,9.* coh-: *l.72.* coig-: *p.778,9.* con-: *p.778,30.46. form.:* *ind. perf.* coit: *p.778,47.49. coni. plusq.* coissent: *p.778,54. impers.: l.70. metr.:* cō-: *l.69.*

I *proprie i. q. convenire, congredi – zusammenkommen, zusammentreffen:* **A** *subi. anim.:* **1** *in univ. c. sensu congregandi:* WANDALB. creat. mund. 124 alis turba -bat. HROTSV. Bas. 228 illic *(apud cellam)* . . . plebem iussit -ire. GISLEB. ELN. inc. 3,74 passim . . . -itur. VITA Heinr. IV. 13 p.42,9 patriae robur undique -bat. CARM. Bur. B 102,5,1 classis -it (choit, cohit *var. l.*). **2** *expressius de concubitu i. q. concumbere, commisceri, copulari – sich geschlechtlich vereinigen, begatten, paaren:* **a** *de hominibus:* **α** *gener.* (*cf.* GLOSS. I 274,3 St.-S. -eam kimah uuerde. 306,38 -ire gimiscan): ERMOLD. Ludow. 3,48 -eunt frater et ipsa soror. ALBERT. M. animal. 2,36 organum -eundi in hominibus. NICOL. BIBER. carm. 1922 (ed. Th. Fischer. 1870) cupit ebrius ille -ire. *de sodomia:* PRUD. TREC. annal. a.846 p.34,4 quidam . . . cum equa -iens. **β** *iur. et canon.:* PIRMIN. scar. 16 p.48,10 qui -ierit (cogerit *A,* coigerit *C*) cum uxore patrui (*sim.* p.48,19). LEX Sal. Merov. 15,3 (cod. B) si quis cum ingenua puella . . . -iverit et in occulto moechatus fuerit. CAPIT. reg. Franc. 252,5 p.207,17 quidam desponsavit uxorem . . ., cum illa vero -ire non potuit. **γ** *medic.:* TROTULA 32 p.21,19 cum voluntatem habeant -eundi et non -eunt *mulieres,* ideo incurrunt gravem ęgritudinem. ALBERT. M. animal. 3,170 quod nutrices non -eant, dum lactant. *al.* **b** *de bestiis:* CHART. Austr. sup. II 11 p.16,1 (a.849) quando albuli pisces -eunt. MANEG. ad Gebeh. 30 p.366,21 si quisquam canem suum cum alio contra naturam -ire conspiceret. CARM. Bur. B 132,5[b],10 virent viola, . . . -eunt animalia. ALBERT. M. animal. 4,70 quaecumque . . . anulosorum -eunt (*p.539[b],25* ποιοῦνται συνδυασμόν) per saltum. 5,9 plura . . . animalia . . . conveniunt . . . in uno modo -eundi communi. 5,10 mas *quarundam avium* ascendens -it (*p.539[b],32* ὀχεύει) cum femina. 5,13 *camelus* appetit -ire prope locum . . ., in quo primum -ivit. 5,21 *cancri* per applicationem portarum -eunt. 5,50 caprorum mares . . . moventur ad -eundum. *ibid. saepe.* **B** *subi. res:* **1** *in univ. c. sensu se coniungendi:* **a** *gener.:* ERMOLD. Ludow. 4,550 caesareis dapibus . . . ferina -it. CAES. HEIST. mirac. I 10,49 p.252,1 duo montes conierunt. **b** *mus.:* MUS. ENCHIR. add. p.74[b],7 diaphonia . . . concentu . . . dissono in unum . . . modulamen -eat. *c. sensu simul sonandi:* FRUTOLF. brev. 4 p.39 si diatessaron et diapente -eant. **2** *c. colore quodam:* **a** *se claudere – sich schließen:* IOH. CANAP. Adalb. A 11 (ed. J. Karwasińska. 1962) per -euntium ianuarum foramina. NIVARD. Ysengr. 1,333 aura perit -eunte pugillo. ALBERT. M. animal. 1,157 palpebrae . . . -eunt. **b** *coalescere, concrescere – sich zusammenfügen, zusammenwachsen, verschmelzen* (*cf.* GLOSS. II 502,16 St.-S. -eunte zesaminerinnende. 542,37 -bit zisamine giuualbit): HROTSV. Pafn. 13,4 pulverea favilla *hominis* -eunte. RANGER. carm. 298 prius . . . inconiuncta *grana* . . . per aquam -eunt. NIVARD. Ysengr. 2,56 puer ruptum . . . intermeat anguem, ne -eant partes. PASS. Thiem. II 9 *ictus* signum obduci . . . aut -ire . . . non potuit. CAES. HEIST. mirac. I 10,23 p.235,20 conierunt partes *solis.* **c** *de liquidis i. q. coagulari – fest werden, stocken, gefrieren:* GLOSS. II 453,70 St.-S. -it giran vel igiran *(de aqua).* 552,17 -it girinnit *(de lacte).* 651,6 -it zisamaneran *(de sanguine). al.* RADBOD. carm. 2[B],33,2 sanguis -eundo refugit.

II *translate i. q. congruere (in) – sich einigen (auf), übereinkommen* (*cf.* GLOSS. II 31,1 St.-S. -iere gehullun): VITA Heinr. IV. 7 p.27,23 omnibus in unam sententiam -euntibus. 10 p.33,15 cum ipsi *(reges)* -issent in concordiam.

coepa *v.* cepa.

1. coepi (ce-, cę-, cae-), -ptum, -isse. *script.* cui-: LEX Sal. Merov. 92 *(codd. K 33.34.67)*

inchoavisse – angefangen, begonnen haben: **I** *sine obi.:* **A** *subi. homines:* CAND. FULD. Eigil. II 2,8 primaevis miles ab annis Christi -it *Eigil.* REGINO chron. a.868 p.95,37 quod a tanta perfectione . . . cęperit *rex. al.* **B** *subi. res:* CARM. imag. 1,3,3 quae *(praeconia Christi)* de Zacharia fecit -isse propheta *Lucas.* THIETM. (?) chron. 5,19 Nova Corbeia . . . ab ea *(Corbeia)* nomen sortita, unde cepit *eqs.* CONSUET. Marb. 61 (Spicil. Friburg. X. 1965) per unanimitatem . . . cordium . . . canonica et communis vita cepit. *al. de morbo c. sensu accidendi:* ARS med. 8 p.431,1 circa pectus causa -tura est.

II *c. acc. rei:* EIGIL Sturm. 18 p.374,52 rex iter, quod -erat, arripuit. WETT. Gall. 37 p.278,8 quorum *(fugitivorum)* investigatione subtilius cepta. WALAHFR. Mamm. 11,23 languet bellis audacia -tis. MEGINH. FULD. Alex. praef. p.436,25 opere cepto nondum perfecto . . . ultimum . . . clauserat . . .

[Götte]

diem. WALTH. SPIR. Christoph. I 12 Christoforus . . . responsionis -it exordium. *saepe. c. sensu instituendi:* RIMB. Anscar. 25 p. 54,2 fides Christi illis in partibus -ta.

III *c. inf.:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* ARBEO Emm. 1 Dei filium colere -erunt. LIUTG. Greg. 2 p.67,16 primum unum -it habere discipulum *Bonifatius.* EIGIL Sturm. 2 sacram -it . . . puer scripturam . . . intelligere. 20 studio . . . deditus, quemadmodum initium faceret, -it fratrum emendare vitam. EINH. Karol. 30 p.35,12 decessit anno . . ., ex quo regnare -erat, quadragesimo septimo. ANNAL. Fuld. II a.744 fundari -tum est Fuldense coenobium. WIDUK. gest. 1,6 Saxones . . . clari existere . . . -erunt. *persaepe. ellipt.:* LIUTG. Greg. 11 p.76,9 de beato Gregorio, quae -eram, . . . proferre conabor. *al. usu anaphorico vel frequentius repetito:* ARBEO Corb. 1 -it inspiratione existere divinitus . . . -itque sacra lectionis indagator existere . . . seque suae continentiae -it solertissimus existere custos. HUGEB. Willib. 6 p. 106,5sq. cito postquam ille . . . Dei anthletus . . . locum inhabitare -it, statim undique . . . confluere ceperunt *homines. al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *c. sensu constituendi:* GERH. AUGUST. Udalr. I 21 p.407,25 in lecto collocatus . . . pergere -it. **b** *c. sensu conandi:* ALDH. virg. II 2738 frustra turgescere -it *Lucifer.* HRABAN. epist. 41 p.479,25 quantum potuimus, . . . eas *(quaestiunculas)* solvere -imus. WETT. Gall. 41 si quisque cuncta recitare -erit. HROTSV. Mar. 235 -erunt discere . . . causam terroris. WIPO gest. 19 p.39,11 insulam . . . firmare -it *Ernestus dux. al.* **c** *c. sensu audendi:* THIETM. (?) prol. 16 numquam cepissem scribere quicquam. **d** *c. sensu inveniendi:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,86 calamos inflare Minerva -erat. **e** *c. sensu primum faciendi:* LEX Ribv. 12,1 postquam parere -erit (cae- *var. l.*) *femina.* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 16 cruciculam . . . hereditare -it *Adalbertus.* **f** *iam antea fecisse – schon vorher getan haben:* LEX Ribv. 37,2 qui *(auctor)* solvere -it. **g** *debuisse – gesollt haben:* LEX Ribv. 40,11 si quis weregeldum solvere -erit. **h** *assuevisse – (sich) zur Gewohnheit gemacht haben:* GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 393,40 tali modo pergere -it. **B** *latius in circumlocutione perf. (sensu inchoandi evanido):* **1** *in oratione soluta:* VITA Goar. 4 caeperunt rogare sibi aliquid . . . donare ad manducandum. LIUTG. Greg. 4 p.71,6 -it et hoc audire beatus Bonifatius . . . et discipuli eius -eruntque . . . approximare palatio. RIMB. Anscar. 2 -it velle . . . accurrere. DIPL. Otton. II. 263 p. 305,7 nostram adiens clemenciam rogare ceperat *Iohannes. saepe.* **2** *in versu:* ALDH. virg. II 591 laudantes Dominum -erunt reddere grates. RHYTHM. 3,7,1 Achior . . . -it dicere. WALAHFR. Wett. 817 his . . . verbis sese compescere -it. carm. 36,1 culmen apostolici -isti nominis . . . promeruisse tibi. POETA Saxo 2,287 ducis ab missis inquirere -it (inquireret ANNAL. Einh. a.787 p.77,4). PURCH. Witig. 443 quem *(annum)* cepit ducere totum ornans . . . altaria. *al.*

adi. **coeptus,** -a, -um. **1** *strictius i. q. inceptus, inchoatus – angefangen, begonnen:* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl. 3,19 p.164,4 -o verbi ministerio . . . insistere. WILLIB. Bonif. 1 p.6, 12 -ae rei solacium . . . condonavit *Deus.* EIGIL Sturm.15 -um opus praedicationis implere. HRABAN. carm. 4,2,9 in cepto si tu permanseris actu. WIDUK. gest. 1,8 p.10,10 -am historiae viam recurramus. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,40 cepto . . . ignosce labori. THIETM. chron. 2,21 -um iter peragam. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p.10,4 -um proieci opus. 2,40 p.147,18 ut . . . a cepta . . . desisterent malicia. *saepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *(nuper) institutus – (eben erst) eingeführt:* RIMB. Anscar. 19 p.39,34 christianae religionis fidem . . . -am perire non sufferens. **β** *(nuper) conditus, fundatus – (neu) gegründet, gebaut:* HUGEB. Wynneb. 8 p.113,21 ut ceptam mansionis habitaculum . . . non relinqueret. VITA Willeh. 8 ut . . . -am repeteret parrochiam. **2** *latius:* **a** *propositus – geplant, (in Gedanken) gefaßt:* WILLIB. Bonif. 4 p.15,21 ut -i propositi sedaret industriam. RIMB. Anscar. 7 p.27,33 vir Dei in -a voluntate immobilis permanebat. **b** *praeparatus – vorbereitet:* WILLIB. Bonif. 8 p.46,30 a cepto se minime retraxit itenere *Bonifatius.*

subst. **coeptum,** -i *n.* **1** *strictius i. q. inceptum – das Beginnen, Unternehmen:* WALAHFR. carm. 76,16 ne desine -is insudare piis. POETA Saxo 3,70 ut -is pius annueret *Christus.* GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p.387,36 -a perficere. THIETM. chron. 6,19 a ceptis contumacibus desistere. HELM. chron. 48 p.95,14 innovavit . . . paternae pollicitacionis ceptum. *al. in malam partem i. q. ausum temerarium – Unterfangen:* DIPL. Arnulfi 140 p.213,30 quaevis . . . persona . . . -i sui inops centum libras persolvat. **2** *latius i. q. consilium, propositum – Plan, Absicht:* WALTHARIUS 1304 -um meditatur ineptum. POETA Saxo 3,31 -is crudelibus effera coniunx. OTTO FRISING. gest. 1,21 p.35,5 nullo principem obsequio a -o revocare potuit. *al.*

2. coepi *v.* capio.

***coepiscopalis,** -e. *qui coepiscopi est – vom Mitbischof (gegeben):* GESTA Autis. 39 (MGScript. XIII p.399,9; s. X.[2]) cum regali et -i consensu.

***coepiscopans,** -antis *m. coepiscopus – Kollege im Bischofsamt (c. despicientia quadam):* EKKEH. URAUG. chron. a.1106 p.239,21 Otbertus caeterique -es . . . recipiuntur in communionem.

coepiscopus, -i *m. script.:* quo-: CONC. Merov. p. 168,29. DIPL. Merov. I 19 p.20,10. coae-: ALDH. ad Acirc. 140 p.197,14 *(var. l.).*

dignitatis vel officii episcopalis comparticeps – Kollege im Bischofsamt: **I** *in univ. i. q. collega episcopi – Mitbischof (plerumque c. respectu ordinis; c. respectu iurisdictionis: l. 32):* **A** *de episcopis:* **1** *gener.:* CONC. Merov. p.169,1 in quo *(conciliabulo)* universa rite collecta fraternitas -i sui causas discutiat. LIBER diurn. 26 convocatis aliis fratribus et -is nostris (CHART. Stir. I 2 p.4,11sq. qui dudum vester fuit -us, nunc autem frater et -us noster *[sc. papae],* vester autem archiepiscopus. CAPIT. reg. Franc. 305[A],1 nos episcopi . . . ad notitiam fratrum et -orum deducere curamus, ut *eqs.* GUNTH. COL. diab. cap. B 6 scies *[sc. papa]* . . . nos *[sc. archiepiscopos]* non tuos esse . . . clericos, quos ut fratres et -os regnoscere . . . debueras. *al.*). STEPH. EDD. Wilfr. 52 papa -is suis in synodali loco sedentibus dixit *(item de synodo:* DIPL. Loth. III. 28 ad conventum . . . confratrum et -orum tuorum . . . venire. *al.).* RATHER. epist. 11 p.56,8 septem a -is, duo quorum fuerant archipraesules, ceteri praesules, . . . inthronizatus *Ratherius.* VITA Hildulfi 11 Hairardus . . . carne . . . Hildulfo germanus, ordine vero -us. THIETM. chron. 8,24 de -is (episcopis CHRON. Thietm.) in diversa huius mundi parte constitutis. OTTO FRISING. chron. 8,34 p.454,23 cum *Augustinus* de hac ipsa a -is redargueretur sententia. VITA Albarti 5 (MGMer. VI p.22,30) cum . . . collega et -o suo. VITA Meinw. 187 p.108,23 in conservorum et -orum suorum necessitatibus. *saepe. in allocutione:* CONC. Karol. 6[A] p.46,2 -o Cudberhto Bonifatius . . . salutem. FORM. Dion. 3 p.498,4 dilectissimis fratribus -is per Gallearum provintiis constitutis Iohannis servus servorum Dei *(item in epist. papae:* CHART. Mog. A I 278 p.174,15 confratri et -o Bardoni, . . . Moguntine ecclesie . . . archiepiscopo. *al.).* EPIST. Hann. 7 p.25,17. *al.* **2** *spec.:* **a** *de episcopis suffraganeis:* BEDA hist. eccl. 2,4 p.87,20 *archiepiscopus* scripsit cum -is suis . . . epistulam. TRAD. Frising. 184[a] resedentibus missis . . . Arnone archiepiscopo et Adaluuine -o ipsius. GODESC. SAXO theol. 7,9 p.189,17 in canonibus Arausicis . . . a sancto Caesario suisque -is . . . constitutis. CAPIT. reg. Franc. 248 Rabanus . . . archiepiscopus cum -is meis, qui ad praedictae ecclesiae diocesim pertinent. 297,1 sicut nec archiepiscopi sine -is, ita nec -i sine archiepiscoporum consensu . . ., nisi quae ad proprias pertinent parroechias, debent praesumere. CHART. Babenb. 9 p.12,17 presente Salzpurgensi archiepiscopo . . . cum Romano suffraganeo suo et -o. VITA Cuneg. A 5 p.822[b], 49 archiepiscopos cum -is . . . convocavit *imperatrix. saepe.* **b** *de episcopo praedecessore:* EGILM. epist. p.361,4 Egilbertus . . . praedecessor et -us noster. **c** *de episcopo coadiutore:* ALEX. MIN. apoc. 2 p.22,23 'Timotheus, adiutor meus', id est quasi -us. **d** *de chorepiscopis:* TRANSL. Libor. I 2 (MGScript. XXX p.807,21; s. IX.[med.]) ab Aldrico . . .

[Götte]

episcopo et a David suo -o (13 p.809,16). VITA Bonif. I 9 una cum sibi -o . . . peragravit terram *Bonifatius. v. et p.546,7.* **B** *de vicario episcopi:* LAND. MEDIOL. hist. I 1,3 p.39,29sq. *primicerius sacerdotum* quasi -us circa omnes in crimine laborantes potestatem . . . accepit, ut, quod episcopus implere per se non posset, -us, qui primicerius vocabatur, . . . implere studeret (p.39,34).

II *singularia quaedam (usu plur.):* **A** *episcopi in synodo congregati – in der Synode versammelte Bischöfe, Synodalen:* THIETM. chron. 6,18 p.294,24 sinodus, ubi rex -is . . . plurima questus est . . . inconvenientia. **B** *collegium episcoporum (provincialium) – Episkopat (einer Kirchenprovinz):* VITA Corb. 34 de consilio -orum provintiae et Tassilonis ducis missum est *eqs.* **C** *de duobus episcopis:* WILLIB. Bonif. praef. p.1,3 Lullo et Megingozo -is Willibaldus.

1. coeptum *v.* coepi. **2. coeptum** *v.* saepio.

coeptus, -us *m. inchoatio, inceptum – das Beginnen, Unternehmen:* HEIRIC. Germ. I 1,31 -u . . . gliscentis . . . ephoebi. MIRAC. Bert. 8 p.514,5 promissionem instantissimo . . . inchoaverunt -u. *Götte*

coequalis *sim. v.* coae-.

***coequito,** -are. *equitando comitari – mitreiten:* LIUTPR. leg. 38 -anti Greco inquam: '*eqs.*' CHRON. reg. a.1114 p.53,38 (rec. II) equites . . . in campo mutuo -antes exercebantur.

coerceo (cohe-), -ui, -itum, -ere. *script. et form.:* quo-: CONC. Merov. p.211,21. *v. et l.56.59.* cho-: *p.782,8.32.47.* -ar-: *p.782,32.36.43.* -cire: *p.782,8. depon.: p.782,2.*

I *coartare – einschränken:* **A** *complecti, circumcludere – umschließen, umfassen, begrenzen:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* GERB. epist. math. I 3,2 quo *(ferreo semicirculo)* superiores extremitates fistularum coh-e. TRACT. de eccl. Aldenb. 19 (MGScript. XV p.871,25) sinus Galliae borealis . . . pinguem regionem -et. CARM. de Frid. I. imp. 1129 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) gens Brixiana plagam, qua fines Mura -et, Pergameam aggreditur. *al.* **b** *mus.:* WILH. HIRS. mus. 10 p.28,5 tropica dispositio sive in octo diffundatur sive in quatuor -atur. GUIDO CIST. mus. p.164[a] ut . . . infra duas sui ultimas voces cantum -ant. **2** *latius i. q. retinere – festhalten:* GLOSS. I 88,26 St.-S. -it an chlepet. **B** *(vi) cohibere, moderari, restringere – in Schranken halten, in die Schranken weisen (cf.* GLOSS. I 89,26 St.-S. -et kaduingit. *al.):* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **α** *obi. homines c. sensu domandi, subigendi:* EINH. Karol. 12 p.15,8 Abodritos . . . lacessebant nec iussionibus -eri poterant. 20 p.26,2 qui cum se . . . defenderent . . ., quia aliter -eri non poterant, interempti sunt. HROTSV. Sap. 5,9 quo saltim rubore -atur *eqs.* WIPO gest. 40 p.62,25 bene -bat Sclavos barbaros et omnes pravos. BERTH. (?) annal. a.1077 p.302,32 quosdam . . . sibi rebellantes regia maiestate -uit. VITA Heinr. IV. 2 p.14,23 quos assuetos sceleri per edictum coh-ere non potuit, per censuram legis . . . correxit. *iur. i. q. subdere – unterstellen:* DIPL. Ludow. Iun. 3 p.337,10 iubemus, ut . . . homines illius abbatissae . . . nulla iudiciaria -antur potestate (*inde* DIPL. Otton. I. 89). **β** *obi. res c. sensu refrenandi, opprimendi:* LEG. Wisig. 1,2,1 excessus morum non -endi (qu-, coh- *var. l.*) sunt cuturno locutionum, sed *eqs.* 3,3,11 omne, quod honestatem vite conmaculat, legalis necesse est ut censura -at. 5,4,17 inprobitas precepti huius -atur (qu- *var. l.*) obiectu. HEITO Wett. 13 leges pro -enda mali audatia amministrant *comites.* CAPIT. reg. Franc. 193,8 de faidis -endis. WIDUK. gest. 2,26 ad -endam . . . ducum presumptionem missus Herimannus cum exercitu. BERTH. (?) annal. a.1077 p.304,5 ob filii sui . . . iuvenilia errata -enda seu temperanda. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *tenere, obligare – binden, verpflichten:* WALAHFR. carm. 1,43 vos . . . legum strictura -et. **β** *elimare, perficere – vollenden:* MAPPAE CLAVIC. praef. p.187,5 (vs.) opus *(pictoris)* exerce, sed ad unguem cuncta -e. **γ** *regere – lenken:* ALDH. ad Acirc. 111,64 rerum genitor mundum sermone -ens. **δ** *refl. i. q. se purgare – sich bessern:* CONC. Merov. p.218,18 ut infra constitutum tempus se debeant coh-ere vel emendare. **2** *latius:* **a** *corripere – zurechtweisen (cf.* GLOSS. I 275,69 St.-S. -tus kirafster kiuueriter): CHRON. Salern. 65 p.63,15 si quislibet de tali re eam -batur, ut non esset bona immoderata mesticia. **b** *punire, castigare – (be)strafen, züchtigen (cf.* GLOSS. II 111,18 St.-S. coh-atur . . . gichestigot): LEG. Wisig. 7,2,13 reus c flagellorum verberibus -atur (coh- *var. l.*). CONC. Merov. p.216,11 canonica sententia se noverint esse coh-endos. FORM. Marculfi 1,1 l.67 (ed. A. Uddholm. 1962) pontifex . . . choercire debeat *monachos.* CONC. Karol. 21,11 *feminae* corporalibus coh-ite vindictis. CAPIT. reg. Franc. 141,12 de latronibus -endis vel puniendis. 291,2 ut scelerum patratores . . . absque respectu personarum . . . coh-antur. 213,10 si ecclesiastici est ordinis, secundum proprii gradus disciplinam coh-bitur. 252,7 qui . . . exteriores ecclesiae res rapiunt . . ., comite agente -antur. LAMB. HERSF. annal. a.1075 p.213,2 regia censura -iturum se hostes publicos. CHART. episc. Misn. 59 p.60,27 secundum debitam huic culpae iustitiam -antur. *al. adde:* ALDH. ad Acirc. 2 p.63,8 cataclismorum irruptio mortalium flagitia coh-ens. **c** *?luere – ?büßen:* LEG. Wisig. 2,1,18 p.65[a],13 c hictus flagellorum accipiat et presumtionem tali emendatione -at.

II *cogere – zwingen:* CAPIT. reg. Franc. 248,15 ut huiusmodi *(sc. clerici comam nutrientes)* -antur ad pristinum statum reverti. 252,27 p.229,14 ut clericus *profugus* . . . ab episcopo canonice -atur, ut ad sinum matris ecclesiae revertatur. 252,35 ut nullus comes . . . populum illo *(sc. ad placitum)* praesumat -ere (*postea:* ire compellat). TRAD. Ratisb. 814 auctoritate . . . chartę coh-atur, ut resipiscat. CHART. Raitenh. 142 ut . . . abbas . . . plebanum . . . per censuram ecclesiasticam -ere valeat, ut *eqs.* CHART. Turg. III 592 p. 441,3 ut nec a me nec ab aliquo . . . ad aliquam . . . servitutem choarceri vel compelli debeant. *al.*

III *arcere – abhalten:* **A** *repellere, prohibere – fernhalten:* WILLIB. Bonif. 7 p.38,5 vulgum ab iniusta . . . secta et . . . sacerdotum deceptione coh-uit. IOH. VEN. chron. p.160,8 iaculorum ictibus hostes . . . procul . . . coarcere. **B** *impedire – hindern:* CONC. Karol. 44[A] p.477,21 receptui canere iussimus et nostros a caede -uimus. WANDALB. creat. mund. 166 vim *mentis* nulla locali motu menbra -ent, quamvis saepe retardent. CAPIT. reg. Franc. 248,28 oportet eos per saecularis potentiae disciplinam a tam prava consuetudine -eri. VITA Corb. 3 p.601,5 Helias tribus annis caelum . . . ab imbre -uit. TRAD. Gottwic. 369 p.505,28 si . . . a censu coarceretur. STATUT. ord. Teut. p.79,38 ut ad labendum proclives, quos amor non revocat, timor coh-at a peccato. *expressius c. sensu interdicendi:* DIPL. Loth. III. 86 ab omni exactione . . . cho-emus eum *(advocatum).* **C** *refl. i. q. se abstinere – sich enthalten:* WALDR. carm. 2,1,11 quis rogo non luget, quis se plangore -et, cum *eqs.*

***coercia** (cohe-), -ae *f. correptio, punitio – Zurechtweisung, Bestrafung:* NICOL. BIBER. carm. 946 (ed. Th. Fischer. 1870) armat ad insultum neglecta coh-a (coherceo *var. l.*) stultum.

coercitio (cohe-, -cio), -onis *f. vel saepius* **coercio** (cho-, cohe-, -tio), -onis *f.* **1** *strictius:* **a** *actio praecludendi – Stauung:* CHART. Westph. III 637 p.337,2 (a.1258) quod ex repressione sive cohertione . . . fluenti . . . in . . . molendino ex frequentibus inundationibus . . . damnificarer. **b** *cohibitio, moderatio – Eindämmung, Zügelung:* **α** *in univ.:* CONR. HIRS. dial. 570 magnalia . . . ad cohercitionem (cohertionem *codd.*) vel correptionem humane pravitatis conscripta. ALBERT. M. bon. 192 p.118,31 praecipue . . . indiget coercitione concupiscentia. IORDAN. RUFF. equ. 6,12 p.42,20 ut per coertionem ignis iliorum pulsatio minoretur. **β** *restrictio – Einschränkung:* CHART. Turic. 1197 (a.1262) possessiones . . . pure, libere et sine cohercione qualibet resignarunt. **γ** *ordinatio – Ordnung:* CAPIT. reg. Franc. 197 p.52, 17 quandocumque *pastores* de generali utilitate vel publica coercitione quippiam . . . decreverint. **2** *latius:* **a** *proprie i. q. punitio, castigatio, poena – Bestrafung, Züchtigung, Strafe:* LEG. Wisig. 4,5,6 p.202,8 de coercitione pontificum, qui pro rebus, quas a suis ecclesiis auferunt, tricennium in-

[Renner]

tercessisse causantur. HUGO FLAV. chron. 2 p.429,26 (epist.) ne eis amplius talia committendi crescat spiritus, coercionibus reprimantur. CONST. I 176,5 corporis cohercionem cum verberibus patiatur. CHART. Babenb. 189 p.262,19 (dipl. Otton. IV.) ad coertionem rebellium personarum. CHART. Mar. Magd. 102 p.95,41 de coercione . . . duorum prepositorum . . . ordinatum est, . . . ut puniat per sententias. CHART. Xant. 200 p.135,13 *vicarii sacerdotis* per portarium secundum prefatam formam choercione debita puniantur. *al.* **b** *meton. i. q. ius et potestas coercendi, puniendi – Zwangsrecht, Strafgewalt:* BERTH. (?) annal. a.1077 p.294,2 *legati apostolici* hoc . . . observandum apostolica sanctione et coercione praeceperunt. CHART. march. Misn. III 344 p.243,30 ut . . . episcopus . . . advocatiam cum . . . coercitionibus et iuribus . . . abbati . . . conferret. SUMMA dict. Saxon. 7,2 p.221,24 nulla . . . est iurisdictio, que coercionem annexam non habeat *(cf. Paul. dig. 1,21,5,1)*. CHART. Xant. 108 si negligens fuerit sacerdos . . ., ad ecclesie nostre cohertionem pertinebit. CHART. Turic. 586 p.92,17 quasi ipsis *(baronibus saecularibus)* iurisditio aliqua vel cohercio in capitulum nostrum competere posset. CHART. Beron. 85 p.145,8 advocatus et sui omnem iurisdictionem, districtum et cohercionem sibi usurpant in iudiciis. CHART. Helv. arb. 135 p.211,26 quod *dominae* in canonicos . . . nullam habeant punitionem vel cohercionem. *al.*

***coercitivus,** -a, -um. *ad coercitionem, punitionem pertinens – Zwangs-, Straf-:* ALBERT. M. eth. 3,2,6 p.244^{a},29 -am potentiam habentes super subiectos metu poenarum cogunt eos.

coercitor, -oris *m. qui coercet, retinet – einer der zurück-, festhält:* GLOSS. I 88,31 St.-S. -r ahna dilepenti (89,31 ana clepenti). *Renner*

***coeremicola** (cohe-), -ae *m. consors vitae anachoreticae – Mitklausner:* HROTSV. Pafn. 10,1 frater et coh-a.

***coeremita** (cohe-), -ae *m. consors vitae anachoreticae – Mitklausner:* HROTSV. Abr. 1,1 frater et coh-a Effrem.

coereo *v.* cohaereo. **coeres** *v.* coheres.

***coerroneus,** -i *m. cohaereticus – 'Mitirrender', Gefährte im Irrglauben:* TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 122,23; a.1164/68) a legitimo Romano pontifice . . . se cum suis -is scidit *Donatus*.

coertio *v.* coercitio. **coessens** *v.* consum.

***coessentia,** -ae *f.* **1** *praesentia – Anwesenheit:* THEOD. AMORB. Bened. I 6 per meam *(sc. Benedicti)* corporalem -am *(inde* HUGO FLOR. act. 3 p.380,8). VITA Reginsw. 1 virgineae parmati -a *(syn.* praesentia) glebae. **2** *unitas – Gemeinschaft:* RUP. TUIT. off. 7,13 l.604 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) in -a (essentia *var. l.*) summae et inviduae *(sic)* trinitatis.

coessentialis (coae-), -e. ὁμοούσιος, *qui eiusdem essentiae est, coaequalis – wesenseins, wesensgleich (cf. LThK.^{2}V. 1960. p.467):* **1** *theol.:* LIBRI Karol. 4,1 p.174,26 qui vere eius *(Dei)* filius -is est, non adoptivus. 4,13 p.193,32 in tribus coaequalibus, coae-bus, coaeternis personis. REGINO syn. caus. 1,455 p.204,17 totam . . . in trinitate deitatem -em et substantialem et coaeternalem et coomnipotentem praedicans ([*Mansi III. p.949*^{E}]. *cf.* ORD. coron. imp. 14,14 p.39,10). OTLOH. quaest. 36 p.108^{A} quibus *(sc. Deo patri eiusque filio)* -is (coaeternalis *var. l.*) et consubstantialis est *unitas*. BERNH. CONST. can. 36 p.505,39 Arriani . . . negantes -em *(sc. Dei filium)* . . . non commode fatentur similem. GERHOH. glor. 9,5 p.1103^{D} negavit *Nestorius* posse Virginem vere dici genitricem Dei sibi non -is filii *eqs. al.* **2** *philos.:* ALBERT. M. phys. 8,1,1 p.523^{a},9 causa et causatum non sunt -ia (*cf.* p. 523^{b},10). metaph. 7,1,8 p.329,58 (ed. B. Geyer. 1964) esse accidentis constituentia non sunt -ia sibi. summ. theol. I 7,30,1 p.307^{b},47 *formae* formatae ex ipso *(intellectu)* et sibi coaequaevae et -es. *al.*

adv. ***coessentialiter.** *per eandem essentiam – in Wesenseinheit, wesenseinheitlich:* RATHER. prael. 2,8 p.196^{A} solus unigenitus Dei filius -r et coaeternaliter Deus. GERHOH. Antichr. 2,51 p.303,33 homini Christo . . . luci -r et conformaliter unito . . . omnis creatura brevis . . . est. GERHOH. (?) tract. I 1 (ArchHistDoctrLitt. 40. 1965. p.142) patrem in filio, filium in patre -r et connaturaliter . . . katholica credit . . . ecclesia.

***coessentialitas,** -atis *f.* ὁμοουσία, *aequalitas atque unitas essentiae – Wesensgleichheit, -einheit:* BERNH. CONST. can. 36 p.505,45 ut, cum filius similis patri diceretur, de -e sive maiestatis coaequalitate taceretur. GERHOH. (?) tract. I 33 (ArchHistDoctrLitt. 40. 1965. p.146) ista tria *(sc. potentia, sapientia, bonitas)* sibi -e coherent. ARNO REICHERSB. apol. p.126,24 diversis modis aliquid alteri connaturale dicitur, videlicet vel -e vel consubstantialitate. *al.* ALBERT. M. sent. 1,36,12 p.224^{b},26 'ex' . . . notat . . . originem et non -em. summ. theol. I 7,30,3,2 p.321^{a},15 *magister* vult probare -em trinitatis et aequalitatem.

***coessentiatus,** -a, -um. *in unam essentiam unitus – zu einer Wesenheit vereint:* ARNO REICHERSB. apol. p.74,27 non . . . sic dicimus homines unius esse naturae, quod rationalitas sensualitati vel corpus animae rationali -a sint.

***coessentivus,** -a, -um. *coessentialis – wesensgleich, -eins:* HERM. AUGIENS. hymn. 5,2^{b},2 par *benedictio* Verbo, quod -a sapientia . . . exsplendet.

coetaneus *v.* coaetaneus. **coeternitas** *sim. v.* coaet-.

***coetonites** (kit-, ke-, chit-, che- *sim.*), -ae *m.* (κοιτωνίτης) *nom. sg.* -i: *l.32sqq. acc.sg.*-an: *l.30. de titulo honorifico aulicorum Byzantinorum i. q. cubicularius – 'Koitonit', Kämmerer (cf. R. Guillard, Recherches sur les institutions byzantines. I. 1967):* LIUTPR. antap. 3,26 p.86,26 rectorem, magistros, . . . ki-as, cubicularios . . . suos facit. 6,4 Grecorum nuntium, ki-an (kitonetam *var. l.*), eunuchum, repperi. *ibid. al.* ANNAL. Bar. a.1027 (MGScript. V p.53^{a}) descendit Ispo chi-i in Italiam cum exercitu magno (*sim.* LUP. PROT. chron. a.1028 Oresti che-i [chetonici, ke-i, chetensi *var. l.*]. a.1032 ke-i [keconiti *var. l.*]).

1. coetus, -us *m. script.:* quo-: *l.48.* se-: *p.785, 43.* ce-: *l.40.44. saepe.* cae-, cęt-: *l.43. p.785,13.15. al. adde* LIOS MON. 38. POETA Saxo 5,678. *form. sg.:* gen. -i: *p.785,17. dat.:* -o: *p.785,52.* -u: IONAS BOB. Ioh. 12. **I** *conventus – Versammlung (cf.* GLOSS. III 417,45 St.-S. synodus conventus -us sent. IV 214,13 cetus gesemene): **A** *publ. i. q. consilium, contio – Rats-, Volksversammlung:* ANNAL. Altah. a.1041 p.27,31 caesare sedente in palatio cum caetu seniorum. CARM. de Frid. I. imp. 2550 civibus . . . narrant cuncta suis simul in cetum de more vocatis. *al.* **B** *eccl. i. q. synodus, concilium – Synode, Konzil:* LEG. Wisig. suppl. 3^{A} p.473,12 Ephesini primi -us unitas affirmavit. CONC. Karol. 21 p.179,20 sacerdotalis . . . venerabilis quoetus. MILO Amand. 2 (MGMer. V p.455,12) -um generalem fratrum et coepiscoporum. LIUTPR. hist. 10 p.166,24 cur tantum declinaverit -um *Iohannes papa.* IOH. CANAP. Adalb. 18 soluto -u redierunt quisque. *saepe.*

II *caterva, manus – Schar:* **A** *de hominibus (angelis: l. 65sqq.):* **1** *strictius de turba, multitudine:* **a** *gener.:* **α** *in univ. (notione stipationis praevalente: l.55.60):* WILLIB. Bonif. 7 p.36,21 discipulorum comitante -u. WALAHFR. Mamm. hymn. 9,2 exultet omnis supplicum -us. WANDALB. martyr. invoc. 12 festivo . . . -ui. VITA Ludow. Pii 23 imperator . . . -um . . . femineum palatio excludi iudicavit. SYLL. Sangall. 24,3,4 turba pedestris, -us equestris vociferantur. VITA Sev. Col. 11 cum cleri populique -bus. SCHOL. Adam gest. 145 quarum *(virginum)* cetus et naves monte obrutae sunt. CHART. Bern. I 4,151 p.365,37 circumstante . . . cetu copiose plebis. CARM. Bur. B 151,3,2 congregatur, augmentatur cetus (*syn.* chorus) iuvenum. CHRON. rhythm. Col. 2,155 non redeunte magorum cetu. *saepe.* **β** *de angelis, sanctis:* VITA Sigir. 33 (MGMer. IV p.625,14) spiritum . . . angelorum -bus dignum . . . emisit ad celum. CONC. Karol. 39^{B},24 p.454,22 -bus sanctarum feminarum . . . adscisci. HRABAN. carm. 39,38,4 patrum cum -bus. CAND. FULD. Eigil. II 17,63 -us apostolicus. CARM. libr. II 16,1,4 cetu niveo sine fine potiri. PASS. Ursulae 15 siderei. EPIST. Teg. I 24 p.25,19 coram -bus cęlestibus. *saepe.* **b** *milit. i. q.*

[Antony]

agmen, exercitus, turma – Heer(schar), Haufe, Schwadron: DICUIL. epist. cens. app. (Cod. Paris. N.A. 1645 f. 14r) corus, -us, choors, agmen, ala et grece palanx chorogiumque sinonyma. DONIZO Mathild. 2,463 exiliunt . . . athletae . . ., occidunt, frangunt, -um pellunt Alemannum. *al.* **2** *latius de communitate (interdum i. q. societas, populus – Gemeinschaft, Volk):* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 12,3,12 p. 438,25 christiano cetui videri debet flagitium, ut *eqs.* SALOM. III. carm. 1,175 barbaries . . . -us catholicos . . . infra tecta capit. RATHER. coni. 3 p.525B non curat sibi manducanti utrum quilibet assideat -us. LIBELL. de cal. Trev. p. 740,23 omnium ius diligentium -us. *al.* *expressius de secta scholastica:* CARM. pro schola Wirz. 49 noster cętus tali de principe *(i. rectore)* letus. **β** *de civitate, populo (cf.* GLOSS. II 615,73 St.-S. cętus folc): CARM. var. I 26,3,38a Karolus . . . Gallorum -us ordinat atque domat. VITA Genov. 36 (MGMer. III p.230,12) seniores -i (cetus *var. l.*) illius *(sc. Arciacensis).* FORM. Bitur. app. 3 cum omni cetu urbis vestrae utriusque sexus. CARM. anon. (SBMünch. 1873/III. p.706,10) Bawarus et cetus Saxon non estque quietus. *al.* **γ** *de fidelibus, familiaribus regis:* DIPL. Karoli III. 49 p.82, 35 fidelium nostrorum cętu freti (50 p.84,16. *al.* DIPL. Otton. III. 32 p.431,37 omnis f. n. cuiuscumque conditionis cętus. *al.*). WALTH. SPIR. Christoph. I 16 rex collecto familiarium -u iussit *eqs.* WIPO mens. reg. 1 (ed. H. Bresslau, Werke Wipos. 1915. p.87) regalis -us. NIVARD. Ysengr. 3, 104 ordine discumbunt, . . . superne primates, infra cętus . . . minor. *accedit ad notionem ordinis, collegii:* CHART. Burgenl. II 57 p.37,46 (a.1273) ipsos . . . ad numerum seu cetum servientum nostrorum regalium . . . duximus transferendos *(cf.* 58 p.39,2 ad numerum, cetum et consorcium nobilium regni nostri. *al.).* **b** *eccl.:* **α** *ecclesia (christiana) – (Christen-)Gemeinde:* VITA Dalm. 2 (MGMer. III p.545,16) qui *(episcopus)* metropolitano iure cunctis illius provinciae cetu aeminebat. LEG. Wisig. suppl. 3A p.477,29 excommunicatus a -u nostro resiliat. WALAHFR.(?) carm. 51,2 prisci convivia -us. EPIST. pont. Rom. sel. II B 26 in vestris diocesibus . . . christianorum cetus. WARN. paracl. 459 cetus sacer, una mente quietus. EPIST. Meginh. 15 p.209,2 totus Bambergensis ęcclesię cętus. *al.* **β** *congregatio coenobialis – klösterliche Gemeinschaft:* IONAS BOB. Columb. 2,17 p.270, 18 sororum -um exequiarum officia implentem. Ioh. 19 fratrum cetui (setui *var. l.*) praeesse. GUNTH. COL. diab. cap. A 4 sententiam . . . ⟨cum⟩ omni cetu fraterno . . . contempnimus. EPITAPH. var. II 42,3 candida lacteoli -us antistes. FROUM. carm. 21,29 vos osculor, inclite -us. BERTH.(?) annal. a.1076 p.285,35 de -u fraternitatis expelli. DIPL. Conr. III. 251 p.437,34 (ed. F. Hausmann. 1969) de ipsorum *(Walciodorensium)* cetu persona. CHART. Basil. A I 272 p.417,17 religiositatis vestre copiosus -us. *saepe.* **B** *de animalibus i. q. examen, grex – Schwarm, Herde:* ECBASIS capt. 172sq. prefert se cęto spinx . . ., squamigeros cetus . . . pellebat. 345 predocta canis . . . non preter cetum properans pretendere gressum. *in imag.:* ALCUIN. epist. 165 p.267,19 utinam volasset Aquila *(i. Arn)* inter ceteros sanctarum volucrum -us.

2. coetus *v.* coitus. **3. coetus** *v.* 1. cetus.

***coevangelizo,** -are. *una cum aliis (evangelium) praedicare – gemeinsam (das Evangelium) verkünden:* HERBORD. Ott. 2,34 adiuvantibus et -antibus illis, qui . . . fidem . . . acceperant.

coevitas *sim. v.* coaev-.

***coexaminator,** -oris *m. iur. i. q. socius quaesitoris – Mit-Untersuchungsrichter, Schöffe:* CHART. Turic. 1012 p. 96,16 (a.1257) ad examinationem testium . . . thesaurario . . . et . . . plebano . . . pro assessoribus seu -bus assumptis.

***coexercitatio,** -onis *f. exercitium communiter habitum – gemeinsame Ertüchtigung:* ALBERT. M. eth. 9,3,2 p.589b,49 ex tali convivere bonis ad invicem ἄσχεσις (*p.* 1170a,11 ἄσκησις) fit, id est -o ad bonum.

coexercitor, -ari. *una exerceri – (sich) gemeinsam üben:* ALBERT. M. eth. 9,3,6 p.598a,33 alii . . . colludunt . . ., alii . . . -antur (*p.1172a,4* συγγυμνάζονται) . . . in palaestra.

***coexsistentia** (-xi-), -ae *f. condicio simul atque una exsistendi, relatio (essentialis) – das Miteinanderbestehen, (Seins-)Beziehung:* ALFAN. premn. phys. 3,21 per coexi-am (*PG 40,600B* τῇ σχέσει) et quandam conclusionem et dispositionem ligari dicimus a corpore animam. ALBERT. M. summ. creat. I 4,70 p.724a,4 penes principia creationis et coexi-am istorum. *al.*

coexsisto (-xi-), -ere. **1** *philos. i. q. una exsistere, relatione (essentiali) inter se cohaerere – mit(einander) bestehen, zueinander in (wesenhafter) Beziehung stehen:* ALFAN. premn. phys. 3,21 non ut in loco, ita in corpore erit *anima,* sed secundum hoc, quod coexistit (*PG 40,600A* ὡς ἐν σχέσει). 18,24 ut complecteretur delectatio prosperitatem et ei coexisteret (*PG 40,685A* ὡς . . . συνυπάρχειν). ALBERT. M. phys. 4,3,10 p.326b,18 non per se est in tempore, licet tempori coexistat *motus. ibid. al.* **2** *usu communi:* **a** *convivere – miteinander leben:* ALBERT. M. metaph. 1,3,11 p.41, 67 (ed. B. Geyer. 1960) est . . . germanorum . . . in his bonis coexistere et concordare. **b** *convenire – gehören (zu):* ALBERT. M. eccl. hier. 3,11 p.585b,21 psalmorum . . . decantatio coexistens (*PG 3,429C* συνουσιωμένη) omnibus fere hierarchicis mysteriis. **c** *simul (ad)esse – gleichzeitig (da)sein:* ALBERT. M. elench. 2,2,3 p.671a,27 vidisti tu nunc coexistentes (*p.177b,13* οὐσας) in Piraeo naves, in Sicilia ens? *ibid. al.*

coexsulto (-xu-), -are. *congaudere – sich mitfreuen:* EPIST. Hildeg. 19 ut . . . coexultemus gaudenti. VITA Ermin. 1 p.481,40 antecessoris tanti virtutibus coexultans.

coextensus, -a, -um. *simul et una expansus, continuatus – gleichzeitig (mit-)ausgebreitet:* ALFAN. premn. phys. 7,7 quae *(lux, quae est in medio aeris)* est -a (*PG 40, 640B* συνεκτεινομένου) cum splendore visus.

coexulans, -antis *m. consors exilii – Mitverbannter:* FRAGM. de exp. Frid. imp. p.15,8 regina . . . cum . . . immenso -ium cetu.

***cofanus,** -i *m.* (κόφινος, *cf. G. Alessio, Archivio Storico Pugliese 16. 1963. p.87sq.*) *pelicanus – Pelikan:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.8,18 dicuntur ab Aristotile . . . pellicani, qui ab Apulis dicuntur -i. *ibid. al.*

coffin(us) *v.* cophinus.

cofia, -ae *f. vel* ***cofium,** -i *n. script.:* cuf-: *l.51.* cuph-: *l.52.55.58.* coiff(a): *l.49.* coph-: *l.60sq.* -e(um): *l.55.*

tegimen capitis – Kopfbedeckung: **1** *gener. i. q. species galeri, pilei – eine Art Mütze, Kappe, Hut:* TRACT. de aegr. cur. p.194,27 ad prandium bibat aquam et semper portet -am lineam in capite. CHART. Hans. 201 p.63,36 quod . . . reddant . . . XII coiffas lineas. CHART. Altenburg. 196 p.145,23 cuilibet predictarum personarum dabitur de octo denariis cufium de pelliculis agnellorum. *in imag.:* RATHER. Metr. 7 p.460C eius *(Metronis)* cuphia nix, grando et aura erat nimbrifera. **2** *spec. de signo investiturae, dignitatis:* **a** *publ.:* CHART. Brunsv. II 60 p.23,11 (a.1223) ipsi *(nepoti)* tamquam heredi nostro . . . cupheo nostro a capite dempto . . . in proprium dedimus Brunsvich civitatem. **b** *eccl. i. q. mitra – Mitra:* CHART. Mog. A I 293 p.184,19 (privil. papae; a.1052) cuphiam tibi permittimus. CATAL. thes. Germ. I 48,39 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) pontificum ac abbatum ordinibus congrua, inter quae cophiam. VITA Theog. 2,17 p.475,6 anulum illi *(episcopo)* et cophium . . . contulerat.

cofinus *v.* cophinus. ***coga** *v.* 1. *cocca.

cogatus *v.* 1. cogo. **cogeo** *v.* 1. cogo.

cogetatio *sim. v.* cogit-. ***cogga** *v.* 1. *cocca.

***coggemester** (ko-, -enm-), -eri *m. (theod. inf. vet.* kogge(n)mêister, *cf. R. Wossidlo – H. Teuchert, Mecklenburgisches Wörterbuch. IV. 1965. p.497) coggonis magister – Führer einer Kogge:* CHART. Rost. C 1,48 p.107 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967; a.1262) hereditatem puerorum Lantberti kogge-eri (*cf.* 637 p.157 magistri Lantberti koggen-eri).

[Antony]

***coggo** *v.* 1. *cocca.

***cogibilis,** -e. *compellendus, commovendus – zu zwingen(d), zu beeinflussen(d):* BERNH. GEIST. palp. 1,427 *denariosus* non -is dare numos. ALBERT. M. summ. theol. II 9,33,1 p.364^{b},47 secundum immateriale posse, quod habent *angeli,* quod non est -e.

***coginum** *v.* *cussinus.

cogitabilis, -e. **1** *adi.: qui mente fingi potest – denkbar, vorstellbar:* CHRON. Mont. Ser. a.1224 p.214,41 ei iam possibile videri ceperat, quod prius nec quidem -e videbatur. **2** *subst. neutr.: philos. i. quod sola cogitatione accipi potest – das rein gedanklich Faßbare:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,40,1 p.342^{a},40 quia . . . ex -ium memoria phantasia sit praeassumpta. caus. univ. 2,1,24 p.475^{a},9 talia *(sc. quorum acceptio est per rationem cogitativam et collativam)* -ia dicuntur. summ. theol. I 4,19,4 p.131^{b},6sq. ex comparatione potentiae ad cogitantem vel -e dicimus, quod secundum facultatem -is . . . soli Deo proprium est *eqs.*

cogitatim *v.* cogito.

cogitatio (-cio), -onis *f. script.:* coag-: ALBERT. M. animal. 7,3. *cf. l.51.* -get-: GLOSS. I 735,20 St.-S. -gitio: *l.61. metr.* cō-: *p.788,42.*

I *actio cogitandi, ratio – Denkakt, Denken:* **A** *strictius:* **1** *mens – Geist:* EIGIL Sturm. 2 profundus in sensu, sagax in -e. CONC. Karol. 37,32 ea, quibus in sola -e delinquitur. ALBERT. METT. div. temp. 2,9$^{in.}$ qualia nec vile vulgus -e quidem concipere praesumeret. **2** *deliberatio, meditatio – das Nachdenken (über), gedankliche Auseinandersetzung, Überlegung, Erwägung:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* TRAD. Frising. 46^{a} p.74,35 (a.772) mentem -o tractantem commovit, ut *eqs.* NADDA Cyriac. I prol. 15,60 quod celeri -e comprehendere cupio *(ex Aug. trin. 15,3,4).* BRUNO QUERF. Adalb. B 26 quid te fatigas implexis -cionibus? CONST. II 402,5 arma, que inter -is filios contentionis zelus incitat. *al.* **c** *sensu consilii:* TRAD. Lunaelac. 34 (c.776) per divinam aspirationem cepi -cioni mee apponere, ut *eqs.* **β** *expressius i. q. cautio – Bedacht, Vorsicht:* BOTAN. Sangall. 7 praef. si quis ea *(sc. sceleratam)* bibere voluerit, forte -e in se habeat. **b** *philos. et theol.:* **α** *spectat ad cognitionis theoriam (cf. A. M. Landgraf, Dogmengeschichte der Frühscholastik. I/1. 1952. p.133sqq.):* ALBERT. M. resurr. 2,8,1 p.271,2 fides . . . habet -em de credito. 2,8,6 p.279,5 in fide duo sunt, scilicet assensus et -o *eqs.* sent. 1,9,13 p.294^{a},13sq. -es volubiles *(cf. Aug. trin. 15,16,25)* appellantur -es discurrentes ab obscuritate vestigii vel imaginis . . . ad cognitionem Dei habendam. *al.* **β** *spectat ad ethicam:* CONSUET. Marb. 43 (Spicil. Friburg. X. 1965; s. XII.$^{in.}$) in -e ista discernenda sunt: suggestio, delectatio, consensus *(cf. Aug. de serm. dom. 1,12,34).* ALBERT. M. summ. creat. I 4,69,3 p.711^{b},37 tres *actus* ut perceptio, delectatio et -o, quae dicitur quasi coagitatio et supponit iudicium rationis. *al.* **c** *medic. i. q. volutatio (morbida) – (krankhafte) Grübelei:* GLOSS. Roger. I A 3,1 p.659,37 melancholia . . . consistit in -e et formidine. **3** *imaginatio – das Denken (an), Vergegenwärtigung, Vorstellung(skraft):* CAES. HEIST. hom. exc. 123 Christo compaciendo per eosdem gradus ascendere debemus per -cionem. ALBERT. M. sent. 3,23,14 p.430^{a},24 formamus ea *(sc. quae non videmus)* -e ex his, quae videmus. Iob 31,1 p.352,16 (ed. M. Weiss. 1904) quae -o *(sc. de virgine)* saepe polluit mentem. *al.* **B** *latius:* **1** *modus cogitandi – Denkweise, Gesinnung:* BENED. ANDR. chron. p.173,5 erat . . . cogitio *(sic)* eius vanum. DIPL. Heinr. II. 29 p.32,10 iusta regum et religiosa -o. HERM. IUD. conv. 10 p.100,18 (ed. G. Niemeyer. 1963) adeo . . . in hac dementissima -e evanui . . ., ut *eqs. al.* **2** *facultas cogitandi – Denkfähigkeit, Urteilsvermögen:* **a** *philos. de vi cogitativa:* ALBERT. M. sent. 3,23,14 p.430^{b},32 -e separando rationes eorum *(sc. quae per accidens videmus)* ab omni materia et appendiciis materiae . . . accipimus universale ex particulari et sensibili. animal. 7,4 non . . . sine -e . . . omnino sunt cetera ab homine animalia. **b** *medic.:* GLOSS. Roger. I A 3,1 p.660,3 mania est cum . . . -e corrupta. WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p.352^{B} in secundo ventriculo ordinatur -o. **c** *usu communi:* TRACT. de Lamb. I 3 (MGScript. XV p.948,32; a.1116/19) -o in renibus *est.* **3** *sedes cogitandi, cor, animus – Herz, Seele:* HROTSV. Abr. 1,6 eius . . . -i caelibis securitatem vitae instillemus *(cf.* Pafn. 1,28). *al.*

II *cogitatum – Gedanke:* **A** *strictius:* **1** *in univ.:* ARBEO Corb. 10 p.198,23 tam factis quam locutionibus atque -bus. CONC. Karol. 39^{B},16 mentem noxiis -bus mundare. THIETM. chron. 8,15 p.512,16 pessimarum varietates -um. HONOR. AUGUST. sacram. 50 p.773^{D} -es ex nubibus *habet homo.* HILDEG. scivias 2,5 p.480^{A} fatigationem tenebrescentium -um. HERM. IUD. conv. 6 p.92,17 (ed. G. Niemeyer. 1963) dum . . . maximas in corde meo dissidentium inter se -um pugnas sustinerem. CAES. HEIST. hom. exc. 150 -ciones malas repellere. ALEX. MIN. apoc. 9 p.144,22 profundissimae -es. CONST. II 402,5 -es pacis *(cf. Vulg. Ier. 29,11)* in tanto dissidio cogitare compellimur. *saepe. v. et p.791,36.* **2** *c. colore quodam:* **a** *imago, phantasia – Vorstellung(sinhalt), Phantasiegebilde:* ALBERT. M. sent. 3,23,14 p.430^{b},14 ea, quae non videmus, et ex his, quae videmus, -em . . . formamus et memoriae commendamus *(cf.* p.430^{b},18 quae non videmus in toto, sed videmus in parte, . . . -em formamus fingendo, sicut tragelaphum *eqs.).* **b** *opinio, coniectura – Ansicht, Vermutung (cf.* GLOSS. II 510,21 St.-S. -em vel fidem aniuuani): BEDA hist. eccl. 5,12 p.305,16 respondit -i meae ductor. BRUNO QUERF. Adalb. B 27 ipsum *(Iohannem)* . . . alterum pondus esse -cione cogitamus. **c** *intentio – Absicht, Plan:* LEG. Wisig. 2,1,9 commovere nequitiam -is. BEDA hist. eccl. 2,12 p.110,5 -em suam . . . reginae in secreto revelavit. HUGEB. Willib. 2 p.89,30 qualiter ista -o depromeri proferrique poterit in effectum. EIGIL Sturm. 4 (ed. P. Engelbert. 1968) illi . . . -o incidit in cor, ut arctiori se vita . . . constringeret. *al.* **d** *desiderium – Sehnsucht, Verlangen:* BRUNO QUERF. fratr. 2 p.719,40 in cuius *(Benedicti)* pectore -es caeli civitatem posuerunt. OTLOH. tempt. 1 p.49^{A} dum . . . talis accenderet -o *eqs.* **B** *latius:* **1** *temptatio – Versuchung, schlechte Gedanken:* IOH. CANAP. Adalb. B 17 p.59,30 (ed. J. Karwasińska. 1962) cessante . . . -um stimulo (temptationum imbre A 17 p.25,5) in novam messem virtutum refloruit. DECRET. Burch. 17,56 p.932^{B} si . . . impugnatione -is violenter coinquinatus est. *al.* **2** *cura – Sorge:* CARM. var. III 20,7 altera obpressum corpus -o inplet, quam *eqs.* CHART. Hall. 226 p.216,6 (a.1236) mencium inbecillitas -cione terrestrium occupata. *al.* **3** *scrupulus – Skrupel:* ARBEO Corb. 41 p.229,9 his *(fratribus)* cordis perplexas -es in medium detuli, quomodo *eqs.*

***cogitatiuncula,** -ae *f. cogitatio brevis – kurzer, flüchtiger Gedanke:* DAVID compos. 3,11,1 p.183,8 una bona -a.

cogitativus, -a, -um. **1** *adi.: philos. et theol. i. q. discernens, diiudicans – kritisch betrachtend, beurteilend:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p.115^{A} in anteriori *ventre* virtus imaginativa complectitur, -a in medio. ALBERT. M. sent. 1,28,10 p.70^{b},35 si vis -a Deo non convenit. 3,23,8 p.420^{a},12 credere . . . per accidens . . . habet se ad -am virtutem inquirentem de credito. caus. univ. 2,1,24 p.475^{a},8 per rationem -am et collativam. summ. theol. I 4,19,4 p.131^{b},4 supposita distinctione potentiae -ae sive rationis. *al. v. et p.789,71.* **2** *subst. fem.: cogitatio, vis discernendi, diiudicandi – (kritisches) Denken, Unterscheidungs-, Beurteilungsvermögen:* ALBERT. M. anim. 2,4,7 p.157,89 (ed. C. Stroick. 1968) *phantasia* a vulgo in hominibus vocatur -a. 3,2,19 p.206,27 reminiscentia . . . fit mediante -a. animal. 7,2 haec *vis* vocatur a quibusdam -a sensibilis. *ibid. al.*

cogitator, -oris *m.* **1** *gener. i. qui meditari solet – Denker, Grübler:* ALBERT. M. animal. 1,160 si . . . status oculorum sit mansuetus . . ., signat -em studiosum *(e Physiogn. 22 p.36,10).* **2** *c. gen. obi. i. qui (alicuius rei) studiosus est – einer der eifrig betreibt, interessiert ist (an):* TRACT. pro conub. (MG Lib. Lit. III p.595,23; a.1075/80) -es novarum traditionum. ALBERT. M. animal. 1,145 docilem -em mathematicorum.

[Antony]

cogitatorium, -i *n.* *locus cogitationi destinatus – Denkbereich, Studierzimmer (in imag.):* ALMANN. Niv. 11 (MG Mer. V p.170,13; s. IX.) in -o (cogitario *var. l.*) mentis gerebat hunc celestem thesaurium.

cogitatus, -us *m.* *metr.* cŏ-: *l. 31.42.*

I *actio cogitandi, ratio – Denkakt, Denken:* **A** *strictius:* **1** *deliberatio, meditatio – das Nachdenken (über), gedankliche Auseinandersetzung, Überlegung, Erwägung:* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 4 p.74,5 clanculo cordis -u epistularem perscrutans rusticitatem. PASS. Ursulae prol. p. 143,3 talis incidit menti -us, . . . quid fieret, ut *eqs.* ALBERT. M. animal. 8,1 Iohannes Damascenus animalia magis agi dicit a natura quam agentia aliquid ex libertate animae aut . . . -u. *c. sensu consilii:* TRAD. Ratisb. 86 p.78,24 (a.876/80) divino -u instinctus tradidit proprietatem suam. **b** *philos. et theol. (cf. A. Lang, Festschrift B. Geyer. 1952. p. 343 sqq.):* ALBERT. M. sent. 3,23,1 p.406[a],24 auditus verbi et visus miraculi . . . inducunt -um de credibili. 3,23,8 p. 420[a],5 diffinitur credere in duobus, ut -um habeat ab auditu et assensum ex seipso. **2** *imaginatio – das Denken (an), Vorstellung:* WANDALB. ad Otric. p.569,6 quod -u ipso nefas iudico. OTLOH. quaest. 50 p.134[A] scripturae sacrae meditatio mentem retrahit a -u noxio. **B** *latius:* **1** *modus cogitandi – Denkweise, Gesinnung:* RATHER. serm. 2,33 p. 707[C] omnia . . . fabrili revolvens insipientissime -u. **2** *facultas cogitandi, sagacitas – Denkvermögen, Verstand:* GODESC. SAXO theol. 2 p.91,24 si tuus -us vel ullius alterius dixerit . . . tibi, quod *eqs.*

II *cogitatum – Gedanke:* **A** *in univ.:* VITA Liutg. I 32 omnes occurrentes -us amovendos. HROTSV. gest. 229 rex de caelis . . ., cunctorum solus qui cognoscit -us. ALBERT. M. Iob 22,2 p.261,7 (ed. M. Weiss. 1904) in -u et verbo et actu. *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *opinio, coniectura – Vermutung:* BEDA hist. eccl. 5,12 p.307,27 respondit ille -ui meo. **2** *intentio, propositum – Absicht, Vorhaben:* VITA Landel. Ettenh. 1,3 (AnalBoll. 73. 1955. p.99,2; s. X.[med.]/XII.) quatenus bono -ui operis tribueret effectum *Dominus.* ACTA imp. Winkelm. I 679 -ui nefandorum opportunam obiicientes obstaculi medicinam. **3** *agitatio atque contentio – Sinnen und Trachten:* THEOD. TREV. Liutr. 13,1 totus illi -us . . . de rebus erat supernis. HERIG. Ursm. 1,107 cunctum cordis -um adnisus sub perditionis ferre baratrum.

cogitio *v.* cogitatio.

cogito, -avi, -atum, -are. *script.:* cuit-: CHART. Sangall. A 78. coit-: *p.790,64.* cot-: *p.790,61.* -get-: *p.790, 10. metr.* cŏ-: *p.790,19.39.71.791,1.12. struct. notabiliores:* ad: *p.790,51.* in: *p.790,36.*

I *spectat ad agitationem mentis:* **A** *mente tractare – denken:* **1** *strictius:* AGOB. epist. 8,10 p.189,40 -are . . . illum *(Deum)* multa superflua et vana, quę . . . vertantur in dęmones. ALCUIN. epist. 124 p.182,40 homo -at, Deus iudicat (BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p.704,26 h. -at, D. ordinat. *al.* THIETM. chron. 7,45). CONSUET. Marb. 118 (Spicil. Friburg. X. 1965) quicquid in die fecerit aut locutus fuerit aut -verit. ALBERT. M. animal. 12,132 homo quando attonitus -at, movet caput. *al.* **2** *latius i. q. (aliquo) animo esse – gesinnt, eingestellt sein:* LIUTG. Greg. 9 p.74,26 carnaliter . . . -antes. DIPL. Heinr. II. 90 si erga loca divinis cultibus mancipata clementer -emus. **B** *deliberare, meditari, pensare, consultare – nachdenken (über), überlegen, erwägen:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl. 4,11 p.227,5 -bant aut aliud quaerere loculum aut ipsum corpus . . . breviare. RHYTHM. 37,2,2 de rapinis -ando semper tristis ambulat *avarus.* TRAD. Frising. 182 tractantes seu -antes aliquem aditum regni caelestis. EIGIL Sturm. 23 p. 158,10 (ed. P. Engelbert. 1968) -are coepit, qualiter gentem hanc Christo acquirere quivisset. RIMB. Anscar. 36 p.70,15 spacium -andi habere volebat. OTTO FRISING. gest. 1,33 p.52,30 iam Ungari de fuga -bant. *al.* **b** *philos. et theol. i. q. discernere, diiudicare – kritisch betrachten, beurteilen:* ALBERT. M. sent. 3,23,8 p.419[b],11sqq. -are est tantum cogitativae virtutis; . . . ergo videtur, quod credere male diffiniatur per -are. p.419[b],18sq. videtur, quod non conveniat ei *(fidei)* -are, quia cogitatio -at multa simul. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *secum quaerere – sich fragen:* BEDA hist. eccl. 2,12 p.109,31 iuvenis . . . mente sedula -ans, quis esset ille. WALAHFR. carm. 40,1 -o, quid faciam. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p.389,16 -bat, sive in corpore sive extra corpus sibi ista ostenderentur. *al.* **b** *in cogitatione defixum esse – seinen Gedanken nachhängen, grübeln:* AESCULAPIUS 3 p.4,17 nascitur *analepsia* ex negligentia stomachi . . . aut nimium -ando (*cf. Gariopont. pass. 1,7* nimio coitu). RHYTHM. 93,2 dum myhy ambolare et bene -etare *(v. notam ed.).* **c** *ratiocinari – berechnen:* THIETM. (?) chron. 4,32 sapientis . . . est adversa queque . . . -ando prenoscere. **d** *sollicitum esse – sich Gedanken machen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p.386,1 mirantibus . . . patre et matre, quare tanta tenuitate . . . corporis occuparetur, et saepe inde -antibus. **C** *imaginari, concipere – sich ausdenken, vorstellen:* **1** *strictius:* RIMB. Anscar. 3 p.22,18 vix -are (excogitare *var. l.*) sufficiebat, quomodo tam immanis posset aliqua existere poena. FROUM. carm. 11,25 tale aliquid quisnam posset -are, quod *eqs.* ALBERT. M. sent. 3,23,14 p.430[b],9 imagines, quibus absentes *formas* -amus, . . . tenemus . . . imaginatione. caus. univ. 2,1,24 p.473[b],26 oportet . . . primam causam supponere esse, nec potest -ari non esse. *al.* **2** *latius i. q. mente complecti, comprehendere – verstandesmäßig erfassen:* ERMENR. ad Grim. 32 p.571,45 nulla . . . mens est mortali in corpore vivens, quae plene possit te -are, Deum.

II *spectat ad directionem mentis:* **A** *rationem habere, considerare – denken (an), bedenken* (*cf.* GLOSS. III 13,15 St.-S. -a hogazi): **1** *respicere, meminisse, sibi conscium esse – sich vor Augen halten, sich bewußt, eingedenk sein:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 3,1,8 persone sue non -ans statum. TRAD. Patav. 5[a] ego . . . Into -ans multitudinem peccatorum meorum *(item in formulis traditionum:* TRAD. Lunaelac. 62 -ando -avi . . ., quomodo ista transeuncia . . . evanescunt. 132. *al. cf. l.58sqq. p.789,64.791,47sq.).* RHYTHM. 92,2 in Deo . . . -are. AGIUS vita Hath. 6 -bat se matrem vocatam, -bat se abbatissae nomine censeri *eqs.* ANNAL. Fuld. II a.876 p.87,27 quare . . . non -as, quia impossibile non est *eqs.* FROUM. carm. 24,11 hinc -a plus gaudendum de morte beata. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *recordari, sibi in mentem revocare – (zurück)denken (an), sich erinnern:* HRABAN. epist. 20 p.425,21 quotienscumque presentiam tuam, beatissime pater, -o. CARM. Bur. B 182,2,3 quecumque est, quam diligo, . . . de qua frequenter -o. *al.* **β** *exemplo sibi proponere – sich zum Vorbild nehmen:* CAND. FULD. Eigil. I 10 p.228,44 discretionem sancti Iacob -are. **2** *prospicere, curam habere, incumbere (in), consulere – bedacht sein (auf), sich kümmern (um), (vor)sorgen:* **a** *gener.:* WILLIB. Bonif. 1 p.4,31 aeterna magis quam praesentia -are disposuerat. RUOTG. Brun. 41 p.44,15 cum . . . nihil aliud . . . nisi de salute populi -ret. WIDUK. gest. 1,38 p.57,7 ad vindictam patriae . . . solummodo -rent. CONSUET. Marb. 342 (Spicil. Friburg. X. 1965) sic de spiritualibus -et, ne curam de temporalibus deserat. *al.* *c. sensu cavendi:* WIPO gest. 2 p.17,7 -andum est, ne . . . indigni hac gratia videamur. nihil -are de *i. q. parvi pendere – geringschätzen:* WIPO gest. 28 p.46,23 cum nihil de vita -rent, omnes ad interitum properabant. **b** *spec. in formulis traditionum (cf. l.32sqq. p.789,64. 791, 47sq.; notione hic illic fere evanida, e. g. l.61sq.):* TRAD. Frising. 12 (c. 760) -ans pro remedium animę meae seu de vita futura . . . tradidi *eqs.* TRAD. Lunaelac. 90 cotavi pro anima mea seu pro rempccione *eqs.* TRAD. Scheftl. 16 -vi . . . ob Dei timorem seu pro peccatis meis minuendis tradidi omnia. DIPL. Otton. I. 400 p.544,39 *homo* semper debet coitare . . ., ut possit resistere ante Domini maiestatem. *persaepe.* **B** *intendere, animo proponere, velle – gedenken, beabsichtigen, vorhaben, wollen* (*cf.* GLOSS. II 682,70 St.-S. quid -et wazmachoge): **1** *strictius:* **a** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 9 p.56,25 ęcclesiam . . . exstruere -bant. EINH. Karol. 29 p.33,6 -vit, quae deerant, addere *legibus.* WALAHFR. carm. 18 prol. 7 devoto extera -are corde . . . adire rura. ANNAL. Xant. a.864 p.21,8 Lotharius . . . -bat inruere in eos *(praedones).* ECBASIS capt. 3

nil -ans sanum . . . nectebar neniis. CHART. Salem. 317 p. 352,36 puniri decet minus aspere, qui . . . redire non -ant ad peccatum. *saepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *id agere, studere – abzielen, ausgehen (auf), trachten:* WIDUK. gest. 2,20 barbari . . . Geronem . . . cum dolo perimere -ant. 2,38 pontifex, quod -vit, non inplevit. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 139,4 quomodo patriam . . . non defenderem, qui . . . ipsius terminos . . . restaurare -verim? *al.* **β** *moliri, machinari – aushecken, im Schilde führen:* ALDH. virg. I 45 p. 299,10 insultatores catholicae fidei, qui -verunt consilium, quod non potuerunt stabilire. CARM. cod. Paris. (8812) 3,9,5 quid, tenebrose, tumens -as? *al. expressius i. q. insidiari – einen Anschlag planen:* DIPL. Heinr. II. 321 p. 403,14 manifestum est ipsos contra nos . . . -asse. **2** *latius:* **a** *consilium inire, decernere – beschließen, sich entschließen:* TRAD. Frising. 324 p. 277,41 (a. 814) quam *(traditionem)* ego ante dispositum vel -tum habui. HRABAN. epist. 40 p. 478,21 -vi aliquod opusculum conficere . . ., ubi . . . invenire posses *eqs.* MEGINH. FULD. Alex. 8 cum -bant, quod . . . martyris ecclesiam peterent. DIPL. Karlom. (II.) 11 -vimus quasdam res . . . tradere ad monasterium *eqs.* HROTSV. Paſn. 3,12 ibo et, quae -vi, opere complebo. WIDUK. gest. 3,68 p. 142,10 *Selibur* arma sumere contra ducem -vit. VITA Heinr. IV. 7 p. 27,11 filium exheredare . . . -bat *imperator.* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,2 stilum vertere -aram, iamque scribere coeperam, sed *eqs. al.* **b** *temptare – sich unterfangen:* DIPL. Ludow. Inf. 64 p. 195,8 si hoc quis facere -at, Dei iudicium incurrat (*inde* DIPL. Otton. I. 32). **C** *opinari, reri, arbitrari – meinen, glauben, 'denken':* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* LIUTG. Greg. 9 p. 74,22 -bant, ut eum . . . consolarentur . . ., si *eqs.* AMALAR. off. 4,29,10 esse . . . poterant aliqui, qui . . . -rent non sibi esse necessarium baptysma. *al.* BRUNO QUERF. Adalb. A 34 ne -es religionem faciant, qui prophanare tantum sapiunt. **b** *c. colore quodam:* **α** *existimare, putare – betrachten (als), halten (für):* AMALAR. off. 4,2,25 ut filios nostros -emus cogitationes, quae nascuntur ex mente. BRUNO QUERF. Adalb. A 24[in.] duos socios, quos -at fortiores sacro bello, . . . comites sumpsit. **β** *conicere, suspicari – mutmaßen:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 305,14 -are coepi, quod hic fortasse esset infernus (p. 307,25). **2** *latius:* **a** *exspectare, pro certo habere – erwarten, rechnen (mit):* ADAM gest. 3,26 p. 169,2 hostes . . . nostros . . . securos et nil minus -antes . . . perimunt. VITA Heinr. IV. 9 p. 32,6 -ans imperator, quod inimici sui . . . persequerentur eum *eqs.* **b** *sperare, desiderare – hoffen, wünschen:* BEDA hist. eccl. 3,10 p. 147,7 -ans . . ., quia ad medellam infirmantium idem pulvis proficeret. TRAD. Frising. 18 -ans . . . aeternam beatitudinem possidere. TRAD. Patav. 41 -vi aeternam habere me retributionem in caelo. **c** *timere – fürchten:* WIPO gest. 18 p. 38,9 -bat *imperator* . . ., ut more solito iterum evaderet *tyrannus.*

adv. **cogitatim.** *consulto, de industria – absichtlich, willentlich:* ACTA imp. Böhmer 896 p. 607,39 (a. 1188) iuro . . ., quod . . . nec in sua terra vel aliena . . . -m eos offendam.

***cogitosus,** -a, -um. *in cogitatione defixus, sollicitus – gedankenverloren, voll quälender Gedanken:* CONSTANT. APRIC. theor. 9,7 p. 42b[r] *(de melancholia)* angustiatur infirmus, tristatus est, -us fit.

cogiva (-e) *v.* coniux. **cogna** *v.* cognatus *p. 794,66.*

cognactio *v.* cognatio.

***cognatia,** -ae *f. cognatio, propinqui – Verwandtschaft, Angehörige:* TRAD. Frising. 1798[a] (c. 1241) Rûdolfus . . . et . . . Gerbirgis tradiderunt . . . Meînhart et eius fratres et eius -am *eqs.*

***cognatim** *v.* cognatus.

cognatio (-cio), -onis *f. script.:* cong-: *p. 792,54.* -itio (-icio): *p. 793,17. adde* ALDH. ad Acirc. 4 p. 74,22 *(var. l.).* CONVERS. Afrae 8 *(var. l.). v. et p. 796,60sqq.* -actio: CHART. Sangall. A 423.

propinquitas – Verwandtschaft: **I** *proprie de anim.:* **A** *de condicione cognatorum* (*cf.* GLOSS. III 425,27 St.-S. -o gilengida): **1** *gener.:* **a** *strictius i. q. affinitas – Verschwägerung* (*opp.* agnatio): BEDA hist. eccl. 2,9 p. 97,23 rex *Aeduinus* . . . -e iunctus est regibus Cantuariorum accepta in coniugem . . . filia Aedilbercti. DIPL. Conr. III. 229 p. 405,19 (ed. F. Hausmann. 1969) nobilitatem tuam *(sc. Eirenam)* tam ex vinculo -is quam ex affectu adoptionis . . . diligebamus. *v. et l. 16sq.* **b** *latius de consanguinitate, necessitudine sim.:* **α** *in univ.:* CONC. Karol. 21,4 p. 191,7 personis iure sibi -is coniunctis benefacere. TRANSL. Pus. 3 tertio quartoque -is gradu. CONC. Karol. app. 5,7 p. 827,25 (spur. s. XI.) quatenus nemo per -em . . . sibi eligat episcopum. CHART. Burgenl. II 77 terram . . . racione -cionis, consanguinitatis et affinitatis dedit . . . nobilibus. *al.* **β** *c. colore quodam i. q. origo – Abstammung:* ARS med. 1 coronaverunt . . . eum *(Asclepium in simulacris)* laureis ramis propter -em. **2** *iur. et canon.:* **a** *spectat ad ius hereditarium:* LEG. Burgund. Rom. 37,2 si agnatio defuerit, per -em . . . succedunt. CHART. Drubic. 18 p. 21,40 (a. 1231) omni . . . accidencia collateralis -is exclusa per descendentem tantum lineam ius transibit. **b** *spectat ad ius matrimoniale (cf. Plöchl, Kirchenrecht. [2]I. 1960. p. 229.403sq. [2]II. 1962. p. 321sqq.):* **α** *in univ.:* CONC. Karol. 3[A] de gradibus -um vel quomodo se debeat quislibet legitimo coniugio copulare (NICOL. I. epist. 149 iuxta gradus -is statuimus modum culpae tractari). HELM. chron. 106 p. 209,14 separatus . . . fuerat a priore coniuge . . . propter -cionis titulum. ALBERT. M. sent. 4,40,1 p. 443[a],28 -o carnalis est vinculum personarum ab eodem stipite descendentium carnali propagatione contractum (p. 443[b],2). *ibid. al.* **β** *de necessitudine, quae adoptione fit:* ALBERT. M. sent. 4,42,13 p. 485[a],15 -o legalis est proximitas quaedam ex adoptione proveniens (4,42,14 p. 485[b],18 qualiter -o l. impediat matrimonium). **γ** *de necessitudine, quae quibusdam sacramentis administrandis fit ('geistliche Verwandtschaft'):* ALBERT. M. sacram. 260 p. 170,85 impedit *matrimonium* -o, sive sit carnalis sive spiritualis (sent. 4,42,2 p. 470[a],9 -o s. est spiritualis propinquitas proveniens ex sacramenti datione. *cf.* 4,42,4 p. 473[a],27 triplex species -is s., scilicet paternitas, compaternitas et confraternitas. *ibid. al.*). **B** *meton. de cognatis i. q. genus, stirps – Geschlecht* (*cf.* GLOSS. II 149,35 St.-S. -is cunnes): **1** *propinqui – (An-)Verwandte:* **a** *gens, familia – Sippe, Familie:* **α** *gener.:* CHART. Bund. 17 p. 21,10 (a. 765) seu de certis vel incertis aut prętextatis -bus nati. CHART. Fuld. B 279[b] p. 406,9 hos omnes cum omni prole et -e eorum presenti vel futura . . . trado Deo. DIPL. Otton. I. 1 p. 90,15 nostrae . . . -is qui potentissimus sit, advocatus habeatur . . . loci. MEGINFR. Emm. 5 (PL 141, 975[c]) in exsilio patriam, inter immanes -em facturus. HELM. chron. 55 p. 107,20 duae . . . -ciones . . . propter principatum contendebant. TRAD. Frising. 1563[e] Chůnrat et soror eius Perhta cum -bus eorum. CHART. Babenb. 140 p. 181,6 pro remedio anime mee . . . nec non pro omni -e sua et familia domus sue. CHART. Carniol. II 32 p. 23,25 Iohannem calcificem cum filiis . . . et octo aliis mancipiis eiusdem -cionis. 96 p. 70,25 si parentes heredibus caruerint, propinquiori cedat congnacioni *hereditas.* TRAD. Westph. VI p. 193,29 que *(domus)* pertinet -i, que vocatur de Kaminata. ALBERT. M. eth. 8,3,6 p. 547[a],4 pater totius -is principium est. *persaepe. v. et p. 795,59. pro convicio i. q. grex – Sippschaft:* THEGAN. Ludow. 20 p. 595,27 turpissimam -em eorum a iugo debitae servitutis nituntur eripere. **β** *iur. et canon.:* CONC. Karol. 3[A] p. 10,9 ut consobrinam, nepotem . . . vel etiam de propria -e nullus praesumat sibi in coniugio copulare (CAPIT. reg. Franc. 180,38. NICOL. I. epist. 123,7 si quis ex p. -e sanguinem occisionis fuderit. *al. v. et p. 794,39*). CAPIT. reg. Franc. 16[A],17 ex -e coniugis propter . . . dimissionem qui eum *(maritum)* persequere temptaverit *eqs. al.* **b** *tribus – Stamm:* REGINO chron. a. 890 p. 134,10 qui *(Behemenses)* . . . principem suae -is ac gentis super se habuerant. PETR. DAM. grat. 19 p. 45,23 inter Israhelitarum -um principes. *al.* **2** *generatio, nativitas – Generation:* CHART. Rhen. med. II app. 9 p. 338,7 (c. 1200) elucescat . . . tam presentis quam future -is filiis, quod *eqs.* **3** *posteritas, progenies – Nachkommen(schaft):* CHART. Sangall. A 200 (a. 809) filius meus . . . to-

[Antony]

taque eius ventura -cio. CHART. Bund. 382 si a -e defecerit, pactio irrita erit. *al.* **4** *de animalibus i. q. suboles, proles – Brut, Gezücht:* VITA Magni Fauc. II 5 (AnalBoll. 81. 1963. p.329; cod. s. XI.) serpentinę -is nefaria multitudo disparuit. **5** *in allocutione cognati:* CHART. Burgenl. II 110 (a.1275) -cionem tuam requirimus . . ., quatenus vadas.

II *translate de rebus:* **A** *conexus, relatio – (innere) Verbindung, Beziehung:* GERHOH. Antichr. 2,61 p.314,2 signiferi circuli quadam -e infrenati *(sc. planetae).* VITA Eberh. Salisb. I 14 -em inter se maximam habent amor et potestas. ALBERT. M. bon. 560 p.297,4 -em habent in nomine *iustitia generalis et iustitia specialis* propter rationem debiti (*cf.* 566 p.294,62). *mus.:* AUREL. REOM. mus. 19 p.55[a] authenti proti . . . melodiam . . . cum subnixa -e caeterorum . . . tonorum. **B** *similitudo – Ähnlichkeit:* SIGEW. Mein. 1, 13 capit. p.413,49 Mainulfi revelatio et . . . ad suprascriptam visionem -o (-icio *2*). ALBERT. M. eccl. hier. 6,5 p.750[b],1 'veluti -em' (*PG 3,536A* συγγενές), id est similitudinem. **C** *natura, natio – Beschaffenheit, Herkunft:* EPIST. ad Hildeg. 24 p.181[B] amicitia -e coelestis est.

***cognationabiliter** *adv. ut cognatum decet – wie es einem Verwandten geziemt, verwandtschaftlich:* OTTO FRISING. gest. 1,25 p.40,18 amice sapere et -r et fraterne.

cognatus, -a, -um. *script.:* gonn-: TRAD. Neocell. (Brixin.) 82. cug-: CHART. Tirol. 848 p.260,15. REGISTR. Trident. III 8 p.232,14. cona-: CHART. Wism. B 966 (ed. L. Knabe, Das zweite Wismarsche Stadtbuch. 1966). cong-: *p.794,28.33.al.* conn-: *p.794,6.64. adde* EPIST. Reinh. 96 *(var. l.).* CHART. Wism. B 382. *ibid. saepe.* -nit-: *l.54. form. gen. pl.* -tum: HUGEB. Wynneb. 3.

I *adi.: affinis, propinquus – verwandt:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *de hominibus:* LEG. Wisig. 4,1,7 septimo gradu qui sunt -i recta linea *eqs.* ANNAL. Xant. a.856 regem . . . -um et convocum priori. *al.* **b** *de animalibus:* ALBERT. M. animal. 4,12 animal pelagosum . . ., quod generi malakye videtur esse -um. **2** *latius i. q. ad propinquum pertinens – verwandtschaftlich:* **a** *propinqui proprius – Verwandten-:* WALTHARIUS 719 caput . . . recidens fecit -um pariter fluitare cruorem. **b** *inter propinquos intercedens – unter Verwandten (bestehend):* FORM. Sangall. II 27 ut . . . christiano et -o amore nos invicem diligere . . . curemus. WIPO gest. 2 p.17,23 quae *(natura)* sibi -am iungit amicitiam. ALBERT. M. eth. 8,3,6 p.546[b],30 -a (*p.1161[b],16* συγγενική) amicitia multifaria est. **B** *in imag.:* EKKEB. HERSF. Heimer. 5 p.600,8 oliva fructifera in domo Domini *(cf. Vulg. psalm. 51,10)* -um sibi montem ascendit oliveti. **C** *translate:* **1** *congruens, conveniens, aptus – in Einklang stehend, entsprechend, passend:* EKKEH. IV. carm. var. II 1,2 quę *(verba)* sibi -a pare fonteque sint generata. HUGO HONAUG. div. 4,1 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p.126) sermo rei -us. ALBERT. M. metaph. 10, 1,5 p.436,77 (ed. B. Geyer. 1964) id, quod est metrum, oportet esse -um (*p.1053[a],24* συγγενές) ei, quod mensuratur per ipsum. *al.* **2** *similis – ähnlich:* ADAM gest. 3,65 p. 211,12 feralis . . . dies Aegyptiacis cognita (-a *B1. C, recte ut vid.*) tenebris. **3** *inhaerens, proprius – anhaftend, eigen:* WALAHFR. carm. 76,28 repetam -a meis discrimina fatis. HEIRIC. Germ. I 1,17 in sancto nobilitatis -ae memorare decus. BRUNO QUERF. fratr. 13 p.734,3 nullum corporibus -um fetorem sanctorum dulces carnes emisere. **4** *avitus, hereditarius – angestammt, überkommen:* ANNAL. Quedl. a.1021 p.88,3 quos *(Saxones)* . . . nil illis excepto Deo -oque sibi diademate praeferre studendo . . . dilexerant *imperatores.*

II *subst. (cf. E. Klebel, Adler 6. 1944. p.2sqq.):* **A** *masc.: consanguineus, propinquus – (Bluts-, Seiten-) Verwandter, Angehöriger (cf.* GLOSS. III 364,4 St.-S. -us mag): **1** *strictius (cf.* GLOSS. III 423,18 St.-S. -i i. můder maga): **a** *de certis propinquis:* **α** *maritus sororis vel frater uxoris – Schwager (cf.* GLOSS. III 427,8 St.-S. -us svvestercharl. V 29,4 -um suagur): BEDA hist. eccl. 3,21 p.170,9 qui *(Alchfridus)* erat -us et amicus eius *(Peada)* habens sororem ipsius coniugem. *al. de fratre sponsi:* WANDALB. martyr. 767 Caecilia . . . virgo hinc -o sanctoque hinc fulta marito. **β** *frater nurus – Bruder der Schwiegertochter:* BEDA hist. eccl. 3,24 p.180,11 *Osuiu* donavit praefato Peada . . ., eo quod esset -us suus, regnum. **γ** *consobrinus, frater patruelis – Vetter, Cousin:* WIPO gest. 2 p.18,30 maior Chuono . . . -um osculatus est (*cf.* p.16,18). CHART. Hall. 151 dum essem provisor puerorum . . . connatorum meorum. **δ** *sobrinus, nepos patrui – Vetter zweiten Grades, Enkel des Onkels:* COSMAS chron. 2,48 p.155,23 quem *(Bracizlaum)* Wladizlaus recognoscens -um suum benigne suscepit. **ε** *patruus – Onkel:* WALTHARIUS 701 vitam -i quaero perempti. **ζ** *filius sororis vel fratris, nepos – Schwester-, Brudersohn, Neffe:* GLOSS. III 427,41 St.-S. -us neve. **η** *frater – Bruder:* DIPL. Conr. III. 38 p.62,42 (ed. F. Hausmann. 1969) Fridericum ducem, -um nostrum. p.63,2. **b** *de quibuslibet vel incertis propinquis (cf.* GLOSS. III 662,39 St.-S. -us kibornir vel chunnilinc): **α** *gener.:* TRAD. Frising. 85 (a.777) generibus meis atque -is consentientibus. HUGEB. Wynneb. 7 p.112,35 aliis, quas *(sic)* in evicino -os aut domesticos habebat. CHART. Fuld. B 188 p.283,36 pro remissione peccatorum nostrorum et . . . fratrum atque -orum *(sim.* TRAD. Frising. 660 p.555,16. DIPL. Loth. III. 32 p.50,41. *al.).* FORM. Sangall. II 15 absque ullius coheredum aut -orum meorum contradictione. CAND. FULD. Eigil. I 10 p.228,36 res pauperibus Christi conlatas -is et amicis . . . exhibere. WALTHARIUS 1079 sociis tot -isque peremptis. WIPO gest. 2 p.18,7 si regum -i propter reges honorantur. COSMAS chron. 3,7 p. 168,16 non *eum* -orum turma despoliet. 3,56 p.230,3 suum per sororem -um. EPIST. Reinh. 100 cum . . . -is (congnatis *cod.*) et amicis valefecerim. TRAD. Ratisb. 799 testes sunt . . . -i prefatę mulieris. CHART. select. Keutgen 133,11 cum septem proximioribus -is. CHART. Brixin. 82 p.90,25 ulterioris gradus per eandem lineam descendentes -i. CHART. Burgenl. II 178 ne aliquis . . . congnatorum presentem disposicionem vel alii provocent in irritum. *persaepe. de popularibus:* HRABAN. carm. 4,3,5 salvans -os precibus contrivit et hostes. **β** *iur. et canon.:* LEG. Burgund. Rom. 10,9 agnatos . . . -is proximioribus anteferri; agnati enim sunt per virilem sexum venientes, -i, qui per feminas veniunt *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 83,6 ut nullus a propria cognatione mulierem adsumere non presumat neque quem -os habeat usque ad sextam generationem. 252,3 p.215,21 constringantur . . . proximi et eorum *(interfectorum)* -i cum iuramento, ne in illis *(interfectoribus)* eos vindicent. ALBERT. M. sent. 4,42,14 p.485[b],33 solus ille, qui adoptatur, et illi, qui sunt sibi annexi, . . . -i efficiuntur eorum, qui sunt in potestate adoptatoris. *al.* **c** *plur. sensu collectivo (implicatur fem.) i. q. cognatio – Verwandtschaft:* LEX fam. Worm. 22 ex eadem parte *(sc. patris)* due -orum suorum et tercia ex matre assumatur. CHART. Burgenl. II 45 nec ipsa nec aliqua -orum suorum. **2** *latius i. q. proximus – Nächster:* SALOM. III. carm. 1,22 (prol.) dilige -um procurans temet ut ipsum. **B** *fem.: consanguinea, propinqua – (Bluts-, Seiten-) Verwandte, Angehörige:* **1** *strictius:* **a** *de certis propinquis:* **α** *uxor fratris vel soror uxoris – Schwägerin:* LEG. Lang. p.123,20 -a, quod est uxor fratris aut soror uxoris (p.208,37 qui . . . nascuntur ex nuverca . . . vel -a, quae est uxor fratris *eqs.*). CAPIT. reg. Franc. 114,1 ut . . . et per virum -a et socrus deprehendantur adultere (*inde* CONC. Karol. 21,9 p.192,29). *adde:* DIPL. Conr. III. 229 p.405,35 (ed. F. Hausmann. 1969) tibi *(sc. Eirenae)* tanquam . . . imperii nostri -ę. **β** *consobrina, soror patruelis – Base, Cousine:* COSMAS chron. 3,51 p.225,4 Almuse ducis gnatam Stephanus rex Pannonicus gratanter recepit recognoscens -am suam. CHART. Laus. 881 controversia erat inter Ugonem . . . et Eliettam, connatam suam. **γ** *filia sororis vel fratris, neptis – Nichte:* GLOSS. III 427,42 St.-S. cogn⟨at⟩a nieftele. **b** *de quibuslibet vel incertis propinquis:* **α** *gener.:* DIPL. Otton. III. 398 p.831,14 abbatissa, -a scilicet iam dicto episcopo. DIPL. Karoli M. 293 p.437,20 (spur. s. XII.) Einhildę, nostrę . . . secundum carnem -ę. OLIV. epist. 5 p.300,4 ex . . . inope sublimatus fuit per connubium cuiusdam -e sue predivitis. CHART. Babenb. 232 p.48,28 civium vidue, filie vel -e nubendi cui voluerint liberam habeant fa-

[Antony]

cultatem (*cf.* 338 p.180,13). *al.* β *iur. et canon.:* CONC. Merov. p.31,19 oblitus divinas vel humanas leges -ae suae . . . se sociavit. *v. et p.794,54sqq.* **2** *latius fort. de cognatione per fidem:* EPIST. ad Hildeg. 24 p.181[B] Arnoldus . . . dilectae in Christo -ae suae Hildegardi . . . salutem. **C** *neutr.: quod simile est – Verwandtes, Ähnliches:* ALBERT. M. eccl. hier. 5,11 p.705[a],7 '-iora' (*PG 3,504[D]* συγγενέστερα), id est similiora. top. 8,1,3 p.498[a],10 induci debent -a (*p. 157[a],7* συγγενῶν) sive similia proposito.

adv. ***cognatim.** *aequaliter, indistincte – auf gleicher Stufe, unterschiedslos:* HINCM. epist. I 160[b],8 in ecclesiasticis iudiciis . . . ita -m legum sententiae exquiruntur . . . et canonum, ut *eqs.* *Antony*

***cognitamentum,** -i *n. declaratio publica – öffentliche Erklärung:* CAPIT. reg. Franc. 270[c],1 sicut in -o (*syn.* adnuntiatio) illorum *(regum)* continetur. *ibid. al.*

***cognitatio,** -onis *f. declaratio publica – öffentliche Erklärung:* CAPIT. reg. Franc. 243 p.164,4 non decet, ut rex a sua -e (*syn.* adnuntiatio) deviet.

cognitio (-cio), -onis *f. script.:* cong-: *p.796,29.* conn-: *p.796,58. cf. l.57.* -tia: *l.63. signif.: sensus vergit in pass. ut vid.: l.29.34. cf. l.54.*

I *actio cognoscendi, perceptio – das Erkennen, Erkenntnis (cf.* GLOSS. I 38,22 St.-S. -o archanida *Pa,* aruuarditha *Gl. K): A proprie:* **1** *de mente, ratione:* **a** *gener.:* α *in univ.:* BEDA hist. eccl. 5,22 p.347,6 scientiam divinae -is . . . populis . . . communicare. RIMB. Anscar. 19 p.41,20 ad -em tui *(sc. Christi)* nominis. MARIAN. chron. 2,28[capit.] de prima -e Domini a sancto Andrea. β *distinctio – Unterscheidung:* GODESC. SAXO theol. 7,10 p.191,19 in -e cuiuslibet modi. FRUTOLF. ton. p.167 cantus eorum *(tonorum)* qualitas . . . diversas suae -is exhibet formas. **b** *theol.:* RUP. TUIT. vict. 1,3[tit.] (ed. R. Haacke. 1970) quod duobus modis cognoscatur verbum Dei, et qui sint ipsi duo -is modi. ALBERT. M. epist. Dion. 1[A] p.869[a],29 plures -es (*PG 3,1065A* γνώσεις) magis destruunt *ignorantiam.* summ. theol. II 4,18,2,2 p.233[b],26 minus videtur, quod habuerunt -em matutinam quam vespertinam *daemones (cf. Aug. gen. ad litt. 4,29sqq.). al. in titulo libri:* CATAL. biblioth. Gottlieb 3 p.12,7 (s. XII.) C-o vitę. **c** *philos. et natur.:* ALBERT. M. anim. 1,1,1 p.1,18 (ed. C. Stroick. 1968) non poterunt animata cognosci nisi per -em suarum animarum. metaph. 1,1,4 p.6,30 (ed. B. Geyer. 1960) per species -is sensibilis et intelligibilis et rationalis. 2,11 p.102,69 vera -o (*cf. p.995[a],5* τοῦ γινώσκειν) de praemio virtutis. Is. 6,1 p.85,44 omnis . . . -o et scientia ex praeexistenti apud intellectum fit lumine. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 11,1 p.218,27 in nulla scientia est -o causarum. *al.* **2** *de sensibus:* **a** *actio (vel potentia) animadvertendi, sensus – Wahrnehmung(svermögen), Empfindung:* ALBERT. M. resurr. 112 p.311,79 descendet -o sensibilis (*syn.* perceptiones) ex intelligibili. animal. 7,7 quae *(animata marina)* sensum habent debilem debilis -is sensibilium principium. *ibid. al. v. et l.43.* **b** *coitus – das 'Erkennen':* HILDEG. scivias 3,11 p.709[C] in loco . . . muliebris -is (*antea:* ubi mulier cognoscitur). **B** *meton. i. q. insigne, signum – Kennzeichen, Wahrzeichen:* **1** *de symbolo:* AMALAR. bapt. 10 simbulum in lingua nostra vertitur signum vel -o (comiccio *H).* **2** *de cognomine:* FUND. Baumb. (MGScript. XV p.1061,16; s. XII.[2]) comes . . ., cuius genuinus et -is et cognationis posterorum eius postmodum communis locus . . . Vranthenhusen nuncupatur.

II *notitia, scientia – Kenntnis, Wissen (cf.* GLOSS. II 626,30 St.-S. experientia -a chleini): **A** *strictius:* **1** *theol. et philos.:* ALBERT. M. incarn. 2,1,1 p.172,53 ut habeatur -o de eo, quod est esse matrem Dei. metaph. 1,5,14 p.87,59 (ed. B. Geyer. 1960) cum . . . omnis doctrina intellectiva fiat ex praeexistenti -e (*p.71[a],2* γνώσεως). *al. cf. l.45.* **2** *publ. et iur.:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 3,2,8 absque -e et consensu parentum. *al.* CAPIT. reg. Franc. 252,3[a] p.215,4 de talibus . . . statutum est regiae -i suaderi debere. RAHEW. gest. 4,36 p.278,25 negotiorum . . . -em accepturi *episcopi.* CHART. Brixin. 219 p.210,23 si . . . captivi . . . amicicie iurate . . . contravenirent aliquomodo operis -cione. *in chartarum formulis:* CHART. cell. Paulin. 20 p.27,20 (a.1145) in -em posterorum. CHART. Heinr. Leon. 41 p.58,14 ad . . . fidelium tam presentium quam futurorum . . . -em. *al.* **b** *nuntius, fama – Nachricht, Kunde:* LEG. Wisig. 9,2,9 p.375,3 qualibet -e sibimet innotescente. **3** *usu communi:* **a** *in univ.:* WETT. Gall. 10 Hiltibodus . . ., cum . . . -e illius heremi polleret. GODESC. BENED. brev. 8[tit.] de -e et nominibus abbatum. CONR. HIRS. dial. 1618 rerum -o. OTTO FRISING. chron. 1,2 antequam *res* venirent ad -em (noticiam *Ps. Rufin. Ios. bell. Iud. 1,4).* LAMB. LEOD. Matth. I 634 locorum. *al. spectat ad revelationem:* ARBEO Emm. 23 ab incognitis detulta *membra* viris in capitis -e, id est divinitatis. **b** *peritia – Erfahrung, das Erleben:* BEDA hist. eccl. 5,24 p.357,2 prout . . . ex mea ipse -e scire potui. **B** *latius:* **1** *sapientia, ars, vis – Weisheit, Kunst, Kraft:* WILLIB. Bonif. 8 p.53,20 angelica magis quam humana peractum -e . . . miraculum. ALTFR. Liutg. 2,15 agente . . . -e deitatis archana. *cf. l.13.* **2** *mens – Geist:* ALBERT. M. sent. 1,9,14 p.295[a],13 non potest aliquis exprimere, quod non habet in -e.

III *quaestio – Untersuchung (fere usu iur. et eccl.; philos.: l.37):* **A** *strictius (cf.* GLOSS. II 436,46 St.-S. -e vrchaida): **1** *in univ.:* CONC. Karol. 57[C] p.779,35 causam ad -em atque examen concilii . . . proferri fecit *imperator* (LAMB. HERSF. Lull. 19 p.332,17 Karolus ad -em aecclesiasticarum causarum assedit. SUMMA dict. Saxon. 7,7 p.231,33 cause -cionem sentencia sequitur. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 228, 12 absque metropolitani -e et . . . episcoporum . . . iuditio (CHART. ord. Teut. [Hass.] 383 p.286,30 de aliqua congnicione et iudicio). CHART. Tirol. notar. II 582[a] p.371,36 cum omni -cione per eos *(arbitros)* facta. CHART. Carniol. II 371 p.287, 16 ad omnes -es, impetitiones et alia incommoda . . . respondere. *al.* **2** *examinatio – Nachprüfung:* MIRAC. Genes. Hier. 7 dominus . . . ante -em rei . . . non cessit colono. **3** *indagatio – Erforschung:* ALBERT. M. metaph. 11,3,7[tit.] (ed. B. Geyer. 1964) de duabus viis, quibus processerunt antiqui philosophi in -e principiorum substantiae. **4** *interrogatio testium, testimonium – Zeugenvernehmung, -aussage:* CHART. Hohenloh. 392 p.267,35 (a.1278) per sententiam -cionis seu per cursum vulgi, qui cuntshaft dicitur (p.268,7 cum annotacione testium, qui predicte -cioni sive c., cum fieret, intererant). **B** *latius:* **1** *iudicium – Urteil(svermögen):* MAGING. epist. 2 solutionem questionis alicuius, quae . . . infirmitatis nostrae -i facilis non est, . . . desideramus accipere. **2** *sententia – Urteilsspruch, Entscheidung (cf.* GLOSS. I 751,6 St.-S. -em urteili. *al.):* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p.281,11 rem . . . Romani pontificis -i reservare. ACTA imp. Winkelm. I 632 p.509,37 Massilienses . . . venient et eius *(auditoris)* stabunt -i.

IV *affirmatio, confirmatio – Anerkennung, Bestätigung (cf. l.37sqq.):* LIUTG. Greg. 12 p.77,27 omnes . . . ad -em (agnitionem 2) sui *(sc. Gregorii)* . . . reducti sunt. DIPL. Heinr. II. 338 p.721,17 prȩceptum . . . manu propria confirmantes sigillo nostrę -is . . . iussimus denotari (*cf.* CHART. Naumb. 222 testimonio publicę -is). EKKEH. IV. cas. 81[ex.] Ekkehardus . . . habenas abbatiae . . . usque ad -em imperii . . . regebat. CHART. Steph. Wirz. 247 p.269,8 ad huiusmodi facti conn-em. *de promulgatione:* CHART. Livon. A I 318 (a. 1258) -i aderant advocati hi *eqs.*

V *per confusionem i. q. cognatio – Verwandtschaft:* LEG. Burgund. Rom. 46 de conditione vel -e corporum publicorum. *adde de progenie:* CHART. Sangall. A 217 (a.816) res . . . legitime -i . . . represtare. *cf. M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch. I. 1872. p.1785 s. v.* kuntschaft.

cognitionaliter *adv. ex quaestione officiali – auf Grund amtlicher Überprüfung:* URBAN. IV. registr. 558 p.542,12 ascriptio tituli . . . non -r . . . facta fuit.

***cognitivus,** -a, -um. **I** *adi.:* **A** *cognoscens, apprehendens – erkennend, erfassend:* **1** *de Deo creatore:* ALBERT. M. summ. theol. II 4,14,3,2,2 p.184[a],14 omnia . . . et a Verbo -o et operativo suae vocationis ad esse acceperunt originem. **2** *de potentia animae:* **a** *spectat ad mentem, rationem:*

[Heßler]

ALBERT. M. bon. 470 p.246,2 haec *repetitio* potest esse in habitu -o, et tunc est theoretica. myst. theol. 1,6 p.832^{b},9 omnes -as (*PG 3,1001A* γνωστικάς) susceptiones. phys. 2,1,6 p.102^{b},19 qui adeo rudis . . . est, quod non habet potentiam apprehensivam et -am. anim. 1,2,4 p.25,36 (ed. C. Stroick. 1968) omnem virtutem apprehensivam sive -am sensum vocantes *antiqui* (eth. 6,3,4 p.451^{a},22 de gnosticis, hoc est -is virtutibus). *al.* **b** *spectat ad sensus:* ALBERT. M. animal. 14, 30 in illo membro *reptilium,* in quo dignior virtus animae est, quae est -a et regitiva. *expressius i. qui cognoscere potest – fähig zu erkennen:* ALBERT. M. sent. 1,9,13 p.293^{a},36 si . . . ponamus, quod unum illorum luminum sit -um alterius. **B** *qui discernere potest – fähig zu unterscheiden:* ALFAN. premn. phys. 9,3 salsitas, pinguositas: harum . . . est gustus -us (*PG 40,656B* διαγνωστική).

II *subst.:* **A** *fem.: potentia cognoscendi, cognitio – Erkenntnis(vermögen):* ALBERT. M. cael. hier. 5,1 p.134^{a},8 ordines excellentes . . . habent illuminationes quantum ad -am . . . inferiorum . . . ordinum. **B** *neutr.: quod cognoscit, potentia vel vis cognoscendi – das Erkennende, Erkenntnisvermögen, -kraft:* ALBERT. M. bon. 470 p.246,11 duplex est memoria, scilicet habitus -orum et habitus moralium. anim. 1,2,3 p.24,27 (ed. C. Stroick. 1968) -o et motivo *philosophi* dicebant eam *(animam)* diffiniri. intellect. 1,1,2 p.479^{a}, 10 quaerimus de -o. *ibid. al.*

adv. ***cognitive.** *per cognitionem, cognitionis modo – durch das Erkennen, erkenntnismäßig:* ALBERT. M. bon. 21 p.12,26 ad quod *(sc. bonum)* desiderant omnia: intellectualia . . . et rationalia -e (*PG 3,700B* γνωστικῶς), sensibilia autem sensibiliter (*cf.* summ. theol. I 6,26,1,2,1 p.235^{a},21).

***cognito,** -are. (*cf.* *accognitare) *notum facere – bekanntmachen:* FORM. Salisb. 55 p.451,33 ubi non talia . . . -antur atque plangantur.

cognitor (-tur), -oris *m.* **1** *qui aliquid scit, novit – einer der (Bescheid) weiß, ein Wissender, Kundiger:* **a** *gener.:* CHRON. Merseb. 4 p.173,19 -r futuri pastoris nostri. RICHARD. ANGL. anat. I 2 quicunque interiorum . . . membrorum -r esse desiderat. *al. de Deo* (*cf.* GLOSS. I 665,43 St.-S. -r urchnao): ALDH. virg. I 53 p.311,7 clandistinae castitatis -r Deus. COD. Karol. 59 p.584,33 -r . . . scrutator corda et renum. VITA Liutb. 23 occultorum omnium -i. BEBO ad Heinr. 2 p.496,13 -r universitatis. *al.* **b** *iur. et publ.:* **α** *de confirmatoribus sim.:* FORM. Turon. 30 p.153,22 ut . . . coniurare debeat *reus* apud homines visores et -es (31 testes . . ., v. et -es; *de re cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p.537*). OTTO FRISING. gest. 2,45 p.153,12 delatorem eum scias, non -em. CHART. Austr. sup. II 195 p.291,23 testes sunt et -es rei *eqs.* **β** *testis – Zeuge:* CHART. march. Misn. III 254 p.187,5 (a.1218) si paucos in presenti *factum* habuerit -es. CHART. Basil. C I 482 nos *(sc. episcopus)* utpote -es negocii legitime contracti. **γ** *vir peritissimus – Fachmann, Kenner:* DIPL. Otton. II. 130 p.147,1 -es legis inquisivimus. **2** *qui (di)iudicat – einer der (be)urteilt (sensu inquirendi evanido: l.60):* **a** *(examinator et) iudex – (Untersuchungs-)Richter (fere usu iur. et eccl.; theol.: l.60. p.798,2):* **α** *in univ.:* HINCM. epist. I 136 p.90,22 de civili iudicio, cuius -es non debemus esse episcopi. CAPIT. reg. Franc. 252 p.224,18 episcopus . . . advocet -em et adiutorem comitem. GERHOH. Antichr. 1,27 p.337,16 non est equum sacerdotem Domini . . . litium secularium fieri -em. *de Christo:* MILO carm. 3,4,1,878 qui -r, ipse relator. **β** *de quaesitoribus sim.:* LAMB. HERSF. annal. a.1071 p.129,32 rex . . . cupiens ipse in discussione tanti negocii . . . -r assidere. a.1075 p.207, 33 se *(sc. archiepiscopo)* -e atque arbitro. a.1077 p.302,17 se *(sc. papa)* -e et iudice presidente (CONST. II 116,14 -es et iudices). *al.* **γ** *de iudicibus delegatis:* CHART. Ital. Ficker 199 p.252,21 (a.1197) ego Petrus . . . iudex comitis . . ., -r litis (243 p.290,5). CONST. II 398,2 quod . . . episcopus, apostolice sedis legatus, aut electoris gessit aut -is personam (CHART. Salisb. III 545 archiepiscopus, -r controversie ex delegatione . . . pape. *cf.* CHART. Lux. II 19 p.23,3 nos . . . delegati a comite -es). **δ** *de arbitris:* CHART. Helv. arb. 5 p.6,20 (a.1184) *nos* de electione utriusque partis -es constituti. *de conscientia:* CHART. march. Misn. III 239 (a.1217) in conspectu interni -is. **b** *observator – Beobachter:* ANNAL. Sangall. IV a.1043 *rex* intrans conventum resedit, sedulus et publicus -r omnium (*opp.* orator). **3** *de procuratore i. q. patronus causae – Rechtsbeistand, Sachwalter:* LEX Raet. Cur. 2,11 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) ipse procuratur vel -ur (-or *var. l.*). *ibid. al.*

cognitrix, -icis *f. quae aliquid cognoscit – eine die erkennt, Erkennende:* ALBERT. M. eccl. hier. 2,9 p.542^{b},22 sui ipsarum sunt -es (*PG 3,400B* ἐπιγνώμονες) sanctae mentes. *sensus – Sinnesorgan:* ALFAN. premn. phys. 8,16 has *(summitates digitorum)* . . . velut -es (*PG 40,653C* γνώμονας) perfectas tactus habemus. *Heßler*

cogniveo *v.* coniveo.

***cognobilis** (conn-), -is *m. qui eiusdem ordinis est – adeliger Standesgenosse:* CHART. Burgenl. I 576,16 (a.1270) ut si nobiles . . . voluerint experiri, . . . non in toto conn-es suos contra eos producere tenebuntur.

cognomen, -inis *n. script.:* congn-: CHART. Laus. 168. conn-: CHART. Steph. Wirz. 245 p.266,7. CHART. Laus. 202.

1 *appellatio nomini proprio addita – Bei-, Zuname (cf.* GLOSS. I 91,9 St.-S. -n miltinamo. *al.):* **a** *in univ.:* ALCUIN. carm. 1,1012 dictus -e Sanctus, Egberet antistes. DIPL. Otton. I.279 Hartuuigi comitis, qui et ipsę inibi -e Vualtpoto dicitur. THIETM. chron. 4,66 custos ecclesiae Ekkihardus, -e Rufus. WOLFHER. Godeh. II 24 p.209,36 ut aequivocato cum beato Iohanne episcopo -e . . . Bardo chrisostomus diceretur. ADAM gest. 2,40 *ex peritia auguriorum* -n accepit, ut Olaph Craccaben diceretur. 3,52 Willehelmus, cui pro oblico sanguine -n est Bastardus. TRAD. Teg. 294^{a} Heinrici -e Holzman. CHART. Raitenh. 31 p.33,23 Marquardus . . ., cui -n est Iuncfrowe. TRAD. Scheftl. 405 Rûdigerus -e Paîer. TRAD. Frising. 1594^{b} Cŏnradus de Mosa -e Reinhaekel. CHART. Babenb. 355 p.200,7 aput quendam civem suum Winnensem, Chunradum nomine, Peurer -e. *al.* **b** *de nomine gentili (huc spectare possunt etiam exempla supra allata, e.g. l.30.32sq.):* CHART. Solod. 448 (c.1245) dominus Rodolfus de Solodro -e Uorchilhun. **2** *nomen alterum – Zweitname:* TRAD. Patav. 380 (a.1110/1130) tradidit Hiltigardam -e Gisila ad altare sancti Stephani. **3** *nomen (proprium) – (Eigen-)Name:* **a** *de anim. (populo: l.50):* ALDH. ad Acirc. 39 ex hominis pecudisque simul -e dicor *(sc. minotaurus).* STEPH. EDD. Wilfr. 18 puer -e Eodwald et agnomine Filius-Episcopi. ERMOLD. Ludow. 3,55 rex Murmannus adest -e dictus eorum *eqs.* WALAHFR. carm. 24,26 pro . . . Ludowici Equitatius . . . nomine scriptus erat neque me -is huius turbabat novitas. CARM. de Tim. 57 comes proprio dictus -e Timo. WANDALB. mens. 8 *primus mensis* Iani effertur -e regis. WALTHARIUS 581 virum -e . . . Camalonem. POETA Saxo 4,229 sunt Sclavi quidam Lini -e dicti. TRAD. Scheftl. 428 canonicus -e Maior. *al. adde:* NOTKER. BALB. gest. 1,26 p.36,2 passeres a conspectu domini sui -e nuncupati solent celari. **b** *de locis:* BEDA hist. eccl. 4,30 p.279,24 quod *(monasterium)* iuxta amnem Dacore constructum ab eo -n accepit. WALAHFR. Blaithm. 96 insula Pictorum quaedam . . . -is Eo. POETA Saxo 2,147 in Westvalorum pago -e Dreini.

cognomeno *v.* cognomino.

cognomentum, -i *n. script.:* quoin-: CHRON. Fred. 4,90 p.167,30. cuin-: CHRON. Fred. 2,37 p.62,22. *ibid. al.* coin-: CHRON. Fred. 2,50 p.71,12.

1 *appellatio nomini proprio addita – Bei-, Zuname (cf.* GLOSS. I 273,64 St.-S. -o miltinemin): PASS. Praeiecti I 36 vir . . . nomine Venerianus, -o Sanctus. VITA Lupi Senon. 2 (MGMer. IV p.179,13) genitrix Austregildis vocabulo, Aga avunculi -o. NOTKER. BALB. gest. 2,16 Hludowici -o Illustris. TRAD. Teg. 5^{a} quidam nobilis homo Ratpot -o Thessilo. ADEMAR. hist. 3,20 p.138,9 Carolus, -o Insipiens vel Minor. ADAM gest. 1,10 cui *(Winifrido)* postea ex virtute -um erat Bonefacius. COD. Lauresh. 3810 Hereman -o Advocatus. OTTO FRISING. gest. 2,35 p.143,25 Gwidonem comitem -o Guerram. HELM. chron. 30 p.58,11 Hermannum . . . -o Clufloch (THEOD. PALID. annal. a. 1082 Heremannus -o

[Renner]

Allium pro eo, quod *eqs.*). CHART. Babenb. 307 p.145,24 Ortolfus servus noster -o Gallus. CHART. Raitenh. 126 p.114, 30 cum . . . Eberhardo -o Smerbalch. *al.* **2** *nomen alterum – Zweitname:* **a** *de hominibus:* **α** *in univ.:* VITA Wandr. 3 (MGMer. V p.14,20) Wandregiselus -o Wando. EINH. Karol. 25 p.30,12 Albinum -o Alcoinum. ALMANN. Niv. 1 (MGMer. V p.160,3) Nivardus -o Nivo. **β** *de nomine in baptismate dato:* ADAM gest. 2,59 Anund . . . -o fidei et gratiae dictus est Iacobus. **γ** *de nomine papae:* ANNAL. Laub. a.1131 (MGScript. IV p.22,32) Gregorius papa -o Innocentius. **b** *de rebus i. q. synonymum – Synonym:* ALDH. ad Acirc. 130 p.178,3 corius quippe trocheus -o nuncupatur. **3** *nomen (proprium) – (Eigen-)Name:* **a** *de hominibus (populo: l. 15):* DIPL. Loth. II. 15 p.407,7 (ed. Th. Schieffer. 1966) quidam homo -o Vvitgaris. REGINO chron. a.789 Sclavos -o Wilzi. RUOTG. Brun. 9 de fratre suo -o patris sui. ADAM gest. 2,10 Iohannem papam, cui Octaviano -um erat. *al.* **b** *de locis:* TRANSL. Viti 5 p.36,33 monasterii Rasbacensis -o Ierusalem. DIPL. Karoli III. 121 p.192,26 villam quandam -o Visqueriacum. TRAD. Scheftl. 245 *curiam* -o Pozzenhouen.

cognominalis, -e. *aequivocus – gleichnamig:* GLOSS. III 233,7 St.-S. -is genanno. *v. et l.37.*

cognominatio, -onis *f. appellatio, nomen – Benennung, Name:* MAPPAE CLAVIC. praef. p.189,32 appellantes . . . huius compositionis -em Mappae Claviculam. ALBERT. M. cael. hier. 7,1 p.157^{b},29 dixit '-es' (*PG 3,205^{B}* ἐπωνυμία) et non nomina, quia -o sumitur ab eo, quod est additum naturae. pol. 7,7^{k} p.681^{b},21 *agricolae* 'vocati' . . . sunt '-e Ausones' a quodam Ausone. summ. theol. II 9,33,1 p.362^{a},18 *Dionysius* ait . . . Seraphin coelitus ardentes ex -e significare.

cognominis, -e. *aequivocus – gleichnamig (cf.* GLOSS. II 714,11 St.-S. -i genanno): **1** *de hominibus (saepe subst. masc.):* WANDALB. Goar. 2,11 p.366,42 *imperator Carolus* manu -i filio annuit, ut *eqs.* FORM. Sangall. II 27 p.412,6 Hispaniae regi Hludowico -is (-us *var. l.*) vester Hl. rex Francorum. NOTKER. BALB. gest. 2,16 ad -em (-alem *var. l.*) vestrum illustrem Karolum. CHART. Sangall. A 784 quae *(Richildis)* . . . progenuerat . . . unam filiam -em. COD. Lauresh. 123^{c} p.391,2 Heinricus III. imperator . . . reliquit filium . . . -em sui. ADAM gest. 3,77 p.224,6 illuc . . . misit *Adalbertus* . . . alium quendam Adalbertum, -em suum. *al.* **2** *de locis:* PRUD. TREC. annal. a.855 p.45,31 ut Lotharius cognomen (-inem *corr. Pertz*) eius Franciam, Karlus vero Provinciam optinerent.

cognomino, -avi, -atum, -are. *script.:* cong-: CHART. Bund. 946 p.379,34. con-: *p.800,29.* conn-: *l.69. p.800, 3.* -men-: *p.800,12.*

1 *cognomine dicere – mit einem Beinamen (be)nennen:* STEPH. EDD. Wilfr. 3 qui *(Iohannes)* -batur Marcus. VITA Rigob. 8 (MGMer. VII p.66,29) qui *(Carolus)* propter feros animos . . . Martellus est -tus. SERMO nat. virg. 1 inde eas *(virgines Colonienses)* . . . rectius -amus, ubi vitae instantis . . . diem habuere natalitium. WIDUK. gest. 2,17 p.83,2 Ailbertus, qui -tus est Candidus. ANNAL. Quedl. a.768 Carolo, qui -atur Magnus. THIETM. chron. 5,7 Bolizlavum, qui -atur (-itatur *cod.1 a.corr.*) Rufus. WIPO gest. prol. p.8,6 Heinricum Lineam Iustitiae cuncti . . . -ant. WOLFHER. Godeh. II 20 p.207,34 quos *(monachos vagos)* . . . Perypatheticos irridendo -vit. ELIS. SCHON. virg. Col. 14 p.130,38 multi . . . -ari solebant nominibus parentum suorum, ita ut vel binis aut ternis nominibus nuncuparentur *eqs. al.* **2** *alio nomine dicere – mit einem anderen Namen (be)nennen:* **a** *de hominibus:* GESTA Camer. 1,114 p.451,32 qui *(Gerbertus)* -batur Silvester. CHRON. Reinh. a.1084 p.525,38 Errandum . . . episcopum . . . a papa Stephanum -tum. **b** *de rebus:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,2 p.15b^{r} virtus augmentativa, que -atur virtus nutritiva. *ibid. al.* **3** *simul afferre – zusammen nennen:* ANON. Mell. 96 p.87,14 *tractatum quartum* istis non conn-at (conumerare *Anselm. Cant. verit. prol.*). **4** *appellare – nennen:* **a** *gener.:* **α** *de hominibus:* EPIST. Bonif. 29 p.52,22 quae *(mater Leobgydae)* -atur Aebbe. **β** *de rebus, locis:* COD. Lauresh. 819 (a.770/71) in civitate Wangionum, quę -atur Wormacia. TRAD. Lunaelac. 84 ad monasterium sancti Michahelis, qui conn-atur Maninseo. BERNOLD. CONST. libell. IV 8 in libro suo, quem Gratissimum -vit. TRAD. Patav. 612 p.223,5 *vineam* aput Frigindorph, quod Pomgartin -atur. CHART. Salem. 115 curtem . . ., que -atur Curia Alberti. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *nominare – ernennen, nominieren:* DIPL. Otton. I. 263 p.376,25 homines, quos ipsa pars ecclesiastica -verit. **β** *dicere – sagen:* BONIF. epist. 73 p.151,2 cum tu christianus et veri Dei cultor esse -aris.

adi. **1. cognominans,** -antis. *vocatus, cognomine appellatus – genannt, namens:* FORM. Andec. 7 locello -menante ⟨illo⟩ in pago illo. CHART. Rhen. med. I 6 p.7,8 locum . . . -e Domo. VITA Elig. 1,15 villam quandam . . . -e Solemniaco. LEX Sal. Pipp. prol. 2 in loca -cia Salechagme *eqs.* DIPL. Pipp. 23 p.32,21 villa -e Exona. DIPL. Ludow. Germ. 93 p.135,11 in pagis Dreini et Boroctra -bus (cognominatis *var. l.*). *al. usque ad s. IX.*^{2}

2. cognominatus, -a, -um. **1** *cognomine appellatus – zubenannt:* WIDUK. gest. 2,17 p.83,7 Godofridus Niger -us. TRAD. Ratisb. 332 mulier quedam nomine Maza -a Greca. ANNAL. Zwif. I. a.973 Otto magnus, qui et primus, Leo -us. a.982 Otto filius eius, Mirabilia Mundi -us. CHART. Mulhus. Thur. 101 Conradus Molendinarius -us. *al. de nomine gentili ut vid.:* CHART. Babenb. 342 (a.1239) Wernhardus et Heinricus -i Privzzel. **2** *vocatus – genannt:* COD. Lauresh. 232 (a.765) ad monasterium sancti Petri -um Lauresham. ERMENR. Sval. prol. p.154,16 Solus, vulgariter Svalo -us. TRAD. Lunaelac. 57 p.33,35 in villa con-a Campara. WIDUK. gest. 2,1 p.63,13 locus . . . proximus Iulo a conditore Iulio Caesare -o. *Renner*

cognoscentia, -ae *f. peritia, scientia – Erfahrung, Wissen:* ARNO REICHERSB. apol. p.60,34 ne vel visionem . . . aut . . . -am paradisiacam in sensibus . . . plenitudinem gratiae . . . arbitremur.

cognoscibilis, -e. **1** *adi.: qui cognosci potest – erkennbar:* **a** *spectat ad perceptionem:* **α** *de mente, ratione:* ALBERT. M. cael. 1,4,6 p.105^{b},13 esse secundum quid, quod est -e per analogiam. summ. theol. I 18,70,4 p.736^{a},28 speciem, per quam -is est res. *intelligibilis – begreiflich:* GERHOH. novit. 4 p.46,30 Deus . . ., qualem discipulis suis optat -em fieri Paulus. **β** *de sensu (interiore) i. q. visibilis – sichtbar:* HILDEG. scivias 3,5 p.613^{D} abstrahens me a -i facie mea. **b** *spectat ad notitiam, examen:* **α** *qui notus fieri potest, notus – einer der bekannt werden kann, bekannt:* WILLIR. cant. 5,13 p.44 hic . . . vultus est -is doctoribus atque prophetis. EKKEB. SCHON. opusc. 11^{C} p.325,30 ut . . . -is nobis fiat . . . Christus (CHART. Eberb. 44 p.91,17 ut . . . -e f. *factum).* **β** *qui experimento probari potest – einer den man kennenlernen und prüfen kann:* RUODLIEB V 486 -em conquire tibi mulierem *(de re cf. W. Braun, Studien zum Ruodlieb. 1962. p.12sqq.).* **2** *subst. neutr.: res perceptibilis, apprehensibilis – das Erkennbare, Erfaßbare:* ALBERT. M. sent. 3,22 p.122^{a},12 quaeritur, respectu cuius obiecti sive -is dicatur imago *in anima.* metaph. 2,2 p.93,16 (ed. B. Geyer. 1960) triplex est -e primum et divinum. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 11,8 p.222,12 -e proportionatum delectat virtutem cognoscitivam. *al. v. et l.72. p.801,4.*

adv. **cognoscibiliter. 1** *evidenter, dilucide – deutlich, klar (spectat ad Vulg. sap. 13,5):* RYCCARD. chron. a. 1216 p.74^{a},33 (epist. papae) ut a magnitudine speciei -r eorum *(operum Dei)* possit haberi creator. ALBERT. M. summ. theol. II 1,3,3,4,1 p.47^{b},36 creata . . . -r demonstrant potentiam auctoris. *adde:* ALBERT. M. summ. theol. I 3,13,4 p.63^{a},36 dicitur facies praesentia in carne, in qua -r Deus apparuit. *ibid. al.* **2** *clare – vernehmlich, laut:* RATHER. serm. 2,34 vocem . . . -r reddunt *angeli.* FUND. Schild. 9 mulus cum sarcinis strepuit -ius.

***cognoscibilitas,** -atis *f. qualitas entis intellectu perceptibilis – Erkennbarkeit:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,19tit. p.453,4 de -e angeli. summ. theol. I 3,13 tit. p.53,2 de -e Dei ex parte cognoscibilis.

[Heßler]

***cognoscitivus,** -a, -um. **1** *adi.:* *cognoscens, apprehendens – erkennend, erfassend:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. intellect. 1,1,2 p.479^{a},28 ab alio quodam habet *anima* vim -am. summ. theol. I 3,14,3 p.78^{a},3 simplicissimi cognoscibilis simplicissima erit potentia -a. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 11,9 p.223,18 triplex est virtus -a. *ibid. al. v. et p.800,58.* **b** *spectat ad mentem, rationem:* ALBERT. M. eth. 6,4,2 p.457^{b},19 multa oportet inquirere . . . ad finem consequendum: quod sine -a potentia fieri non potest; quam -am quamvis sit necesse supponere finem *eqs.* anal. post. 2,5,2 p.231^{b}, 43 intellectus . . . vocabitur principiorum -us habitus. *al.* **c** *spectat ad sensum:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 11,1 p.218,26 sensus -us est accidentium et non causarum. **2** *subst.:* **a** *fem.:* **α** *potentia cognoscendi – Erkenntnisvermögen: v. l. 9.* **β** *potentia sentiendi – Empfindungsvermögen:* ALBERT. M. myst. theol. 4,1 p.856^{b},8 'neque est *causa omnium* indigentia luminis' corporalis; per hoc *Dionysius* removet defectum in -a. **b** *neutr.:* *quod cognoscit, potentia cognoscendi – das Erkennende, Erkenntnisvermögen:* ALBERT. M. anim. 1,2,2 p.20,20 (ed. C. Stroick. 1968) quicumque . . . dixerunt animam esse diffiniendam penes cognoscere . . . attribuendo -um esse velut magis essentiale. eth. 6,1,3 p.397^{b},15.

cognosco, -novi, -nitum, -ere. *script. et form.:* con-(n)o-: *p.802,66.803,15. cf. p.805,36.* congn-: *l.49. p.803,13. 49sq. 804,6. 805,56.* -nio-: *p.803,66.* -nus-: *l.52. p.802,20 sq. 804,3sq. 19sq. 65. al.* *praes.:* *ind.* -entur: *p.804,32.* *coni.* -ent: *p.803,29.* *imperf.* -ibant: *p.804,3.* *imper.* -i: *p.804,20.* *partic.:* -net(us): *p.803,34.805,20.* -not(us): *p.803,34.805,28.31.* *inf.:* -eri: *p.803,16.26.* -ire: *p.803, 25.* *depon.: p.802,31.803,3.805,36sqq.; cf. D. Norberg, Syntaktische Forschungen. 1943. p.155.* *struct.:* ab: *p.802,36.* de: *p.802,12.803,3.9.19.804,4sq.* ex: *p.802,14.803,5.22.* in: *l.43. p.802,4.38.803,36.43.* per: *l.51. p.803,1.* *impers.* -itur: *p.802,5sq. 804,30.36.41.* *impers. abl. absol.* -to: *p.803, 14.17.* *perf. act.* -tum habent: LEG. Wisig. 2,4,11. -ere *pro inf. praes. pass.: p.803,45.* *inf. usu subst.: l.21.*

I *sensibus vel mente percipere – erkennen (cf.* GLOSS. I 62,1 St.-S. -vi inchnata, irchanta. 128,7 -tus intgizzit. IV 685,49 -vi bikanda. *al.):* **A** *spectat ad mentem, rationem (valente sensu incohativo: l.69; c. sensu subito percipiendi: l.59; de futuro: l.46):* **1** *latius:* **a** *gener.:* HRABAN. epist. 24 ex quo vos primum vidi et -vi ingenii vestri excellentiam. GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p.408,32 in indumento . . . potestis voluntatem -ere. OTTO FRISING. gest. 1,20 p.33,30 dolum . . . -ens *dux. al.* *c. acc. c. inf. (acc. dupl.):* HRABAN. epist. 13 p.401,4 lege diligenter . . ., sicque -is . . . textum evangelice lectioni concordare. WIDUK. gest. 3,66 Gero . . . cum Wichmannum accusari vidisset reumque -visset. EPIST. Reinh. 1 p.2,2 quod ex . . . caritatis fonte congnoscit emanare *sapiens. al.* *pendent* quia, quod: BEDA hist. eccl. 4,22 p.251, 10 per . . . tua responsa -veram, quia rusticus non eras. LEX Alam. 3,3 ut et alii -uscant, quod sit timor Dei in christianis. *al.* *interr. indir.:* CAPIT. reg. Franc. 90,3 -ere . . ., utrum ad se *(sc. comitem)* proclamasset aut non. EINH. Karol. 33 p. 38,11 ut heredes . . ., quid ad se pertinere deberet, liquido -ere . . . potuissent. EPIST. Heinr. IV. 34 p.43,12 -ere (concognoscere *E*) desiderantes, si in beneplacito Dei sit *eqs.* **b** *c. colore quodam:* **α** *sentire – merken, fühlen:* CAND. FULD. Eigil. I 24 p.233,13 -vit, quia moriturus. RIMB. Anscar. 27 capit. p.16,20 qualiter . . . -vit gratiam Dei secum comitari. HROTSV. Agn. 178 florentem primis te nam -o sub annis, ingenio parvam. WIPO gest. 5 p.26,26 me arduae dignitati -o propinquare. *al.* **β** *sibi persuadere – feststellen, sich überzeugen:* BEDA hist. eccl. 2,4 p.87,16 ubi . . . professionem minus ecclesiasticam . . . esse -vit *episcopus.* GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p.390,25 ubi -vit iniuste contra eum factum fuisse. **γ** *discernere – unterscheiden:* LEX Alam. 88,1 ut iam -ere possis, utrum vir an femina fuisset. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p.109,20 propter hoc *falcones* -unt fortes *grues* a debilibus. **δ** *perspicere – durchschauen:* CONVERS. Afrae 3 -vi illos . . ., quia christiani erant. FROUM. carm. 10,26 illum -unt alii, quia mente superbia regnat. THIETM. chron. 7,20 qui . . . ab eo *(caesare)* explorator esse -itur. **ε** *pass. i. q. manifestari, apparere – offenbar werden, sich zeigen:* WALAHFR. (?) carm. 56,17 nobilitas generis -itur omnibus horis. THIETM. chron. 4,57 cum in ea tantae pietatis dileccio -itur. *impers.:* EDICT. Roth. 127 dum usque -itur, si . . . potest de ipsis plagis evadere. 232 si -tum fuerit, quod malo ordine vindicassit *caballum. al.* *c. inf. (fere i. q. manifeste – etwa: offensichtlich):* LEX Baiuv. 2,18 iudicium ipsius *iudicis,* in quo errasse -itur. GODESC. SAXO gramm. 1,15 p.375,20 verisimilitudo . . . nocuisse -itur Prisciano. **c** *spec.:* **α** *philos.:* GODESC. SAXO fragm. p.31,10 -imus aut sentimus aut credimus. HROTSV. Cal. 2,2 quod de subiecto dicitur, non nisi de subiecto aliquo -itur. RUP. TUIT. vict. 1,3 p.7,23sq. (ed. R. Haacke. 1970) *verbum Dei* -itur ex operibus, -itur ex semetipso. ALBERT. M. metaph. 1,2,1 p.18,21 (ed. B. Geyer. 1960) *ea* sunt et difficilia homini -ere (*p.982^{a},11* γινώσκειν) et difficilia noscere. 3,2,4 p.119,38 -et (*p.998^{b},3* γνωρίζει) naturam illorum. p. 119,74 eadem sunt principia essendi rem et -endi eam. *al.* **β** *medic.:* Ps. GALEN. fragm. 6,13 paralisis stomachi ita -uscitur: si *eqs.* FRAGM. mul. VI p.603,19 haec omnia hinc -antur (-uscentur *cod.*). *al.* **2** *strictius i. q. intellegere, comprehendere – einsehen, verstehen:* **a** *gener.:* HRABAN. epist. 4 confusa series vim -endi abstulit. GODESC. SAXO theol. 23 p.327,8 haec . . . dicta si . . . legeritis, manifestissime -etis . . . aliud esse corpus Domini. RIMB. Anscar. 29 p.60,1 quid significaret *visio,* prius non -vit, quam *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p.418,34 tunc demum -bat *episcopus,* quod praelibata adversa . . . superare non potuit. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *inquirendo reperire, conicere – herausfinden, erraten (cf.* GLOSS. IV 137,21 St.-S. -ere ratiscon. *al.):* RHYTHM. 122, 36,2 valebis . . . sensu -i, que sim conscripta. WALAHFR. carm. 49,14 ista . . ., lector, qui sim, -e loquela. **β** *definire – erklären:* GODESC. SAXO gramm. 1,34 'caus' . . . -itur esse dividens inter refrigerii atque poenarum loca. **γ** *probatum videre – bestätigt finden:* THIETM. chron. 4,70 reverenciam martirum . . . ut a me -as (agnoscas CHRON. Thietm.). *pass. i. q. probari – sich bewahrheiten:* WALTH. SPIR. Christoph. I 10 psalmistę oraculum in eo iam aperte -itur. **B** *spectat ad sensus (fere visum; tactum: l.60sqq.):* **1** *latius i. q. animadvertere, notare – wahrnehmen, bemerken* (*cf.* GLOSS. II 56,25 St.-S. -ente zuosehentemo): **a** *gener.:* HUGEB. Wynneb. 10 non potuerant -ere neque flagrare. WALTHARIUS 369 Ospirin Hiltgundem postquam -vit abesse. BERTH. (?) annal. a.1080 p.325,17 ut ferme nemo suos commilitones -ere quivisset. *al.* **b** *c. colore quodam i. q. conspicere, videre – erblicken, sehen:* WALAHFR. Wett. 270 quicquid in angusto -vit temporis artu. EINH. Karol. prol. p.1,21 quae . . . praesens oculata . . . fide -vi. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,173 radios -ere solis. **2** *strictius:* **a** *de affirmatione i. q. noscitare – (wieder)erkennen, identifizieren:* **α** *gener.:* ARBEO Corb. 22 p.213,6 qui eum *(admissarium)* -ere dissimulans *eqs.* WALAHFR. Wett. 605 Valentinum specie -vit aperta. WALTHARIUS 1214 visos -vit. THIETM. chron. 3,21 p.124,19 *Otto II.* ab ipso *(seniore navis)* etiam -tus, si inperator esset, interrogatur. *al.* *adde de canibus:* ALBERT. M. animal. 22,34 *canes* erunt in custodia mirabiles nullum . . . -entes. **β** *iur.:* LEX Sal. Merov. 102,1 si . . . non venerit, qui corpus -at. EDICT. Roth. 342 si . . . dominus proprius eum *(caballum)* -verit. LEX Ribv. 37,1. LEX Baiuv. 9,8 quod apud eum -itur (*ex* LEG. Wisig. 7,2,8 agnoscitur). **b** *de coitu i. q. carnaliter attingere – 'erkennen'* (*cf.* GLOSS. I 305,39 St.-S. -amus pilickimes. 485,55 -ret gihaloti . . ., irchanten. 709,12 non -bat eam niualcta imosia): **α** *gener.:* ALDH. virg. II 748 feminea . . . -vi corpora numquam. BERNOLD. CONST. chron. a.1095 p.461,39 quamvis nondum illum in maritali opere -ret (conosceret *1*) *Mathilda. al.* *c. sensu stuprandi:* ADAM gest. 4,21 p.251,18 si quis uxorem alterius -verit. CHART. Ital. Ficker 472,4 pro muliere violenter -ta. **β** *salire – bespringen:* ALBERT. M. animal. 8,209 quod filius camelus -ret matrem suam. *ibid. al.*

II *comperire – erfahren:* **A** *latius (pass. i. q. notum fieri – bekannt werden: p.803,7sq. 14.27):* **1** *gener.:* **a** *in*

[Heßler]

univ.: VITA Arnulfi 1 pleraque per memet ipsum . . . -vi (cong- *A 1*). COD. Karol. 43 p. 557,36 quod . . . velle habuistis nos debere -i. LULL. epist. 126 de tua sospitate -ere. EINH. Karol. 4 quae -tu . . . necessaria sunt. GERH. AUGUST. Udalr. I prol. p. 384,5 ex meis responsionibus -ere. THIOFR. Liutw. 1 p. 6,6 (ed. W. Lampen, Coll. Franc. Neerl. III/6. 1936) de ceteris *sanctis* ante -tis *in mundo* quam genitis. VITA Heinr. IV. 9 p. 32,20 cum . . . fuga -ta esset. OTTO FRISING. gest. 1,14 p. 30,8 quo dicto -to. STATUT. ord. Teut. p. 79,5 *si* de culpa fratris -verint. *saepe. c. acc. c. inf.*: LEG. Wisig. 2,5,17 p. 116,14 nihil fraudis . . . a se factum esse . . . -visse vel nosse. ANNAL. Magd. a. 1021 archiepiscopum migrasse *de saeculo* . . . congnovit *imperator*. RAHEW. gest. 3,47 p. 221,20 princeps . . . -to populum de pace sentire *eqs.* CHART. Mog. A I 572 dum cambigium . . . utilius esse connovimus. *al. pendent* quia, quod: EPIST. var. I 2 -eri vos volo, quod *eqs.* RUD. FULD. mirac. 3 p. 332,2 -to, quod esset Romanus. WIDUK. gest. 2,11 p. 76,12 cives . . . -entes de rege, quia *eqs. interr. indir.*: HRABAN. epist. 42 p. 487,17 ut -res, quale scandalum . . . opinio . . . generarit. **b** *c. colore quodam i. q. audire – vernehmen, hören*: RIMB. Anscar. 18 p. 39,24 ex cuius ore . . . ista -vimus. HROTSV. prim. 54 sed -e . . ., quis sim. **2** *in chartis, epistulis*: **a** *in univ.*: FORM. Marculfi 1,9 (ed. A. Uddholm. 1962) prosperitate vestre celsitudinis -uscire cupientes. FORM. Marculfin. 9 ut . . . -eri . . . mereamur. FORM. Turon. 22 quicquid filiis . . . de facultate patris -itur ordinasse. *al.* **b** *in formula publicationis sim.*: ALDH. epist. 6 -at vestra almitas . . . me interrogasse pontificem. TRAD. Frising. 519 -ent omnes fideles . . ., quia *eqs.* TRAD. Ratisb. 275 -ite . . ., qualiter *eqs.* CHART. Raitenh. 291 ad -endam rei facte veritatem. CHART. Lux. IV 232 sciat . . . etas presens et -at postera, quod *eqs. saepe.* **B** *strictius i. q. experiri – kennenlernen*: **1** *gener.*: CHRON. Fred. 4,82 *Chyntasindus* -etus (-otus *var. l.*) morbum Gotorum. FORM. Senon. I add. 1,9 (ed. G. J. J. Walstra. 1962) tua potestate, in qua -vimus tam grandes largitatis. BEDA hist. eccl. 3,7 p. 140,15 *Coinualch* fidem -vit ac suscepit veritatis. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 137,14 vis -ere antiquam tuae Romae gloriam? *al.* **2** *c. colore quodam*: **a** *praesentem comperire – erleben*: CAND. FULD. Eigil. I 24 p. 233,25 qui hoc experimento -vit. HROTSV. Agn. 338 cuius *(Christi)* tam celerem -bat pietatem. THIETM. chron. 6,83 hiis liceat in semet ipsis hoc factum -ere. *al. act. sensu pass. i. q. evenire – sich ergeben, geschehen*: FORM. imp. 38 solet . . . ex quorundam cupiditate -ere, ut res . . . commissas non ad filios defunctorum . . . pervenire faciant. **b** *invenire – (er)finden (als)*: THIETM. chron. 4,22 p. 156,25 qui eundem . . . sibi nimis fidelem -entes *eqs.* 6,11 concives . . . suimet -vit amicos *rex*. EPIST. Reinh. 76 te mihi semper fidum congnovi (ERINH. Heimer. 555 ipsum . . . congnovit sibi f.). **c** *discere – lernen*: Ps. BOETH. geom. 451 (ed. M. Folkerts. 1970) hoc . . . magistro praemonstrante -verant *Pythagorici. v. et p. 805,55.* **d** *memoriae mandare – sich einprägen*: EIGIL Sturm. 5 (ed. P. Engelbert. 1968) Sturmi -tis omnibus, quae ei fuerant . . . imperata *eqs.* **e** *assuescere – sich gewöhnen (an)*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 13,11 falco pascendo super loyrum . . . -et magis loyrum.

III *notitiam habere – Kenntnis haben*: **A** *novisse – kennen*: **1** *perf. sensu praes.*: EDICT. Roth. 381 quod eum arga non -visset. EIGIL Sturm. 25 p. 161,31 (ed. P. Engelbert. 1968) vos . . . studium meum -vistis. WALAHFR. Wett. 326 ille aliquos sese -osse ferebat. **2** *praes.*: EPIST. Aldh. 1 mentes . . . -is. WALAHFR. Mamm. 6,7 non huius nominis . . . hic -o virum. HROTSV. Agn. 202 illum -o necnon -or ab illo. FROUM. carm. 32,25 non me -unt. ACTA imp. Stumpf 149 p. 198,2 tuam . . . devotionem . . . cognioscentes. **B** *scire – wissen (cf.* GLOSS. I 806,52 St.-S. non -verunt nivvissun. V 16,31 non -verunt neuuesson es neuuiht. *al.)*: **1** *perf. sensu praes.*: RIMB. Anscar. 38 p. 74,1 nunc . . . pro certo . . . -vimus, quia Dominus fuit nobiscum. WIDUK. gest. 3,46 p. 127,15 nudos illos armis . . . penitus -vimus. OTTO FRISING. gest. 1,1 p. 13,9 numquam . . . huiusmodi sententiam in principem Romanorum promulgatam -verat *imperium.* **2** *praes.*: **a** *gener.*: FORM. Andec. 32 p. 15,8 quid exinde -uscibant. CHRON. Fred. 2,57 p. 81,1 liberum me arbitrium esse -usco. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 37,27 *aves* -unt de tempore et de vento (*cf.* CHART. Stir. IV 283 de meritis persone congnoscens). *al.* **b** *c. colore quodam*: **α** *meminisse, sibi conscium esse – eingedenk, sich bewußt sein*: PIRMIN. scar. 27 p. 63,18 -usce, quia Dominus humiles venit. HUGEB. Willib. praef. p. 87,21 ista non . . . erratica dissertione relata esse -amus. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,126 in cruce suspensum pro te -ito Iesum. THIETM. chron. 7,42 quid . . . faciatis, in vestra esse potestate -o. *al.* **β** *sibi persuasum esse – überzeugt sein*: BEDA hist. eccl. 4,8 p. 221,14 nunc non ita esse -ite. BONIF. epist. 48 p. 77,11 -ite, quod memoria vestra nobiscum est coram Deo. HRABAN. epist. 34 p. 469,14 hoc . . . meam parvitatem . . . sedulo orare -as *(sc. rex).* **c** *iur. et eccl.*: **α** *de praeceptorum, legum sim. firmitate servanda*: CONC. Merov. p. 28,18 haec . . . si quis . . . excesserit, reum se . . . esse -uscat. FORM. Andec. 1[b] me abiturum esse -uscas ratum (*item in mandato*: 48 -usci r. *cf.* CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,37). LEX Alam. 42,1 -at hoc iudex. LEX Baiuv. 7,5 -at se contra legem fecisse. CAPIT. reg. Franc. 150,17 (*syn.* sciat). *al.* **β** *de iure firmo*: LEX Sal. Merov. 73,2 qui rogatus fuerat, si se ex hoc idoneo esse -et, cum XII ad sacramentum absolvere se debet. *ibid. al.* **C** *pass. i. q. notum esse – bekannt sein*: **1** *in univ.*: WALAHFR. Mamm. 9,12 pretio -itur iste corrupisse meos. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,35 acutus in causis esse -eris *(sc. imperator). al. impers.*: FORM. Flav. add. 3 p. 490,8 non habetur incognitum, sed inter plures -uscitur, quod *eqs.* **2** *sensu attenuato sive evanido*: ANNAL. Nazar. a. 786 p. 42,55 evulsi esse -entur (*syn.* noscuntur) oculi eorum. CHART. Fuld. A 296 p. 146,8 ubi . . . abbas . . . regulariter servire -itur. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 49,20 provincia . . . locuples esse -itur. *al. impers.*: DIPL. Merov. I 32 *nos* confirmasse -uscitur.

IV *explorare, examinare – erkunden, prüfen*: **A** *de examinatione*: **1** *iur. et canon.*: **a** *in iudicio i. q. quaerere – untersuchen*: LEG. Wisig. 2,1,23 ut *iudex* bene causam -at. EINH. Karol. 24 p. 29,22 lite -ta sententiam dixit. CONST. I 249,15 (a. 1176) de electione . . . -etur. CHART. Solod. I 266 p. 151,28 litem . . ., quam . . . -endi et . . . diffiniendi commissionem accepimus. ACTA imp. Winkelm. I 66 p. 63,6 civiliter et criminaliter . . . -ere. CHART. Tirol. notar. II 582[a] p. 371,12 quod omnes cause . . . debeant venire ventilari et -i et terminari. *al.* **b** *in chartis (accedente sensu confirmandi) i. q. recognoscere – überprüfen*: FORM. Wisig. 1 ego . . . hanc cartulam . . . relegi, -vi et subscripsi (CHART. Sangall. A 333 scripsi, -vi et s.). DIPL. Otton. III. 308 cancellarius . . . -vit. *al.* **2** *usu communi*: **a** *observare – achthaben (auf)*: ALDH. virg. II 834 gubernandum carnis -ere motum. **b** *indagare – erforschen*: GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p. 404,16 -ere voluntatem. OTTO FRISING. gest. 1,64 p. 90,18 ad -endum . . . imperii statum. **c** *deliberare – bedenken*: GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 14 domine Deus . . ., -ere dignare, quanta difficultate . . . locum adii. GESTA Alber. 294 nec quid quisque comes dicat . . ., cernite, sed vestrae faciem -ite turbae. **B** *de sententia*: **1** *diiudicare – beurteilen*: CONC. Karol. 46[B],27 ut, quandoque fratrum neglegentia acciderit, . . . -ere possint *abbates* et emendare. **2** *iudicare – urteilen, befinden (cf. p. 803,46sqq.)*: POETA Saxo 3,215 eam *synodum* non nomine tali dignam concilium . . . -verat (*syn.* censuit). **3** *decernere, eligere – entscheiden, wählen*: FORM. Bitur. 8 si . . . uti . . . mundebordo ecclesiae nostrae ille *(libertus)* habere sibi -uscat.

V *indicare – bekunden* (*cf.* GLOSS. I 732,29 St.-S. -verunt . . . er⟨chan⟩ton): **A** *iur. et publ.*: **1** *affirmare, confirmare – anerkennen, bestätigen (cf. l. 46sqq.)*: DIPL. Heinr. II. 255 p. 295,27 tibi . . . plenariam potestatem in ea *(ecclesia)* -o. CHART. Traiect. 308 p. 282,41 (dipl. Heinr. V.) ius . . . -imus et . . . confirmamus. CHART. episc. Halb. 326 p. 294,7 predia . . ., que . . . longa usurpatione nunquam -ere volens

[Heßler]

possederat *Henricus.* CHART. Solod. I 367 processum . . . iustum -entes *(sc. rex)* eum . . . confirmamus. *al.* **2** *testem adesse – Zeuge sein:* DIPL. Heinr. IV. 452 p.611,22 videntibus et -entibus . . . episcopo . . . et principibus. **B** *usu communi:* **1** *confiteri – bekennen:* CAPIT. reg. Franc. 198 p.57,7 prostratus . . . crimina -it *imperator.* THIETM. chron. 7,2 p.400,2 quem *(Hardvigum)* . . . divina maiestas . . . se culpabilem -ere coegit. *profiteri – (sich) bekennen (zu):* THIETM. chron. 2,27 gaudium . . . exoritur . . . omni Christum -enti. *remunerari – sich erkenntlich zeigen (für):* THIETM. chron. 4,6 hoc semper iste *(archiepiscopus)* in animo tenuit ac maximo honore -vit. **2** *innotescere – kundtun:* IOH. CODAGN. annal. a.1227 p.86,13 denuntians eidem *(imperatori)* et . . . -ens *papa,* si *eqs.* ALBERT. M. cael. hier. 5 p. 133^{b},38 'quascumque', scilicet essentias, 'traditiones eloquiorum . . . -unt' (*PG 3,196B* ἴσασιν), id est -ere faciunt.

adi. **cognitus,** -a, -um. **1** *sensu pass. i. q. notus – bekannt (cf.* GLOSS. I 216,25 St.-S. -a einknosli, einchundalih. II 584,48 -am cuth): **a** *in univ. (sensu attenuato: l. 25):* FORM. Andec. 18 -etum est, qualiter *eqs. (cf.* DIPL. Arnulfi 136 p.204,26 -um esse volumus . . ., qualiter *eqs.).* VITA Goar. 7 p.418,4 faciat nobis -um (agnitum *var. l.) eqs.* (CAPIT. reg. Franc. 57$^{tit.}$ omnibus -um facere. *cf.* POETA Saxo 2,55 fit . . . ipsis -a . . . defectio gentis. *al.*). CHART. Fuld. B 172 p.258,34 ubi . . . abbas . . . Deo servire -um est. LIUTG. Greg. 11 p.76,11 de tam -is et profuturis bonis. HUMB. WIRZ. epist. (MGEpist. V p.440,25) qui *(patres)* in tantum tuę sunt industrię -i (-oti *M*), ut *eqs.* AGIUS vita Hath. 1 -a . . . eius sanctitas etiam de minus notis dubitare non permittit. ADAM gest. 2,1 cuius *(episcopi)* . . . fides in palatio erat -otissima. BERTH. (?) annal. a.1078 p.309,20 subiectorum offendicula . . . aperte -a. *al.* **b** *familiaris – vertraut (cf.* GLOSS. IV 337,20 St.-S. -a . . . liub): RIMB. Anscar. 31 minus antea . . . -i fuerant episcopo *principes.* CONST. II 13 p.16,39 (a.1207) viri dilecti et providi et nobis valde conniti. **2** *sensu act. i. q. gnarus, peritus – unterrichtet (von), kundig (cf. p.803,34; de re v. D. Norberg, Manuel pratique de latin médiéval. 1968. p.142):* LEG. Wisig. 2,4,10 qui . . . de re, qua agitur, -i habeantur. 7, 2, 9 si de fure quis -us (*syn.* sciens) conparaverit. 7,5,2 p.305 13 si . . . -iores (cognitores *var. l.*) repperti fuerint alii testes. LIBER hist. Franc. 2 Troiani fecerunt insidias, sicut erant edocti ac -i.

subst. **1. cognoscens,** -entis *m. vel n. qui vel quod mente percipit – der oder das Erkennende:* ALBERT. M. sent. 1,3,22 p.122^{a},29 -s et cognitum habent similitudinem cum Patre et Filio. summ. theol. I 3,14 tit. p.68,33 de cognoscibilitate Dei ex parte -is. *v. et l. 51.*

2. cognitum, -i *n.* **1** *quod mente perceptum est – das Erkannte:* ALBERT. M. resurr. 163 p.346,39 fruimur -is. 164 p.347,19 non est oppositum -um et amatum. cael. hier. 2,2 p.26^{b},19 omnis cognitio fit per assimilationem cognoscentis ad -um. *v. et l.45.* **2** *quod memoriae traditum est – das Erfahrene, Gelernte:* OTLOH. prov. N 43 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) non est secura laetitia in divinis paginis multa cognoscere, sed -a custodire. ERINH. Heimer. 428 presta, quod congnita possim! **3** *quod notum est – das Bekannte:* WALAHFR. (?) carm. 50,2,7 compono certis manifestans -a rithmis. ERMENR. ad Grim. 32 p.572,2 rectorem . . . suum -a queque canunt. *Heßler*

1. cogo, -egi, -actum, -ere. *script.:* quo-: *p.807,56.808, 5.12. adde* CHRON. Fred. 2,48. CHART. Sangall. A 55,67. -guor: *p.808,45.* coheg(i): *p.807,46.* coęg-: *p.806,25.27. adde* THIETM. chron. 2,34. *form.: stirp. praes.: indic.:* -at: *p.807,14. adde* GLOSS. II 90,4 St.-S. *al.* -ent: AETHICUS ISTER 98 p.73,20. *coni.* -eat: *p.807,60. inf.* -egere: *p.807, 40. partic.:* coag(ens): *p.807,61. adde* FORM. Sal. Bign. 3.4.20. CHART. Sangall. A 241. coeg(ens): *p.808,13. adde* LEX Baiuv. 1,7.9. cogi(ens): *p.808,24.* coginte: *p.808,19. stirp. perf.:* cog(i): *p.806,42.808,23. adde* BEDA hist. eccl. 4,1 p.203,21 *cod. M. partic.:* quactus: *p.806,37. adde* GLOSS. III 214,9 St.-S. cogatus: *p.808,11. struct.: c. dat. fin.: p.807,24. c. dat. person.: p.807,69.*

I *de loco, motu:* **A** *strictius i. q. coadunare – (an einen Ort) zusammenbringen:* **1** *obi. anim. i. q. congregare – (ver)sammeln:* **a** *de hominibus eorumque conventibus:* **α** *gener. i. q. convocare – zusammenrufen:* WALAHFR. carm. 21,8,1 dux . . . sotios simul -tos hortatur. WALTHARIUS 21 qui *(rex)* . . . concilium -it. THANGM. Bernw. 38 sicubi publici conventus -bantur. VITA Theog. 2,3 clerum et populum . . . -egit in unum. *al.* **β** *milit. i. q. contrahere – zusammenziehen:* VITA Heinr. IV. 9 p.31,26 quae res imperatorem, ut . . . -ret exercitum, -egit. OTTO FRISING. gest. 2,12 quotienscumque . . . militem ad transalpizandum -egerint *reges. al.* **b** *de animalibus:* **α** *comminare – zusammentreiben:* WALAHFR. carm. 1,30 -ere quid prodest ad ovilia morbida sanos quos cupis esse greges? RUD. FULD. Leob. 14 pecora . . . intra tuta domorum -unt. *expressius i. q. tueri – (be-) hüten (in imag.):* METELL. peripar. 4,7 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) pastor ovilia -is, te, lupe, sanguine prodis. **β** *coniungere – zusammenspannen:* GLOSS. II 437,12 St.-S. -unt zisamanehaphtun. **2** *obi. res:* **a** *colligere, congerere – einsammeln, zusammentragen:* BEDA hist. eccl. 1,12 p.27,9 anniversarias praedas. ARBEO Corb. 7 ut . . . opere precium humi -egisset. EGBERT. fec. rat. 2,68 -itur incassum servata pecunia multa. *c. sensu demetendi:* WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 14 quae *(hordea)* . . . crędita sulcis . . . falce -ęgi. **b** *complecti – zusammenfassen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,130 tercia *famula* discrevit, quicquid primoeva -ęgit. **c** *componere, construere – zusammenstellen, konstruieren:* SYLL. Sangall. app. 7,31 quadruplicem . . . psalterii formam vario sermone -tam. WALTH. SPIR. Christoph. I add. p.79 quas *(formas)* tibi Waltherus . . . -egit ephoebus. ALBERT. M. metaph. 13,1,4 p.588,62 (ed. B. Geyer. 1964) omnia haec sunt ficta et -ta ad positionem sustinendam. **d** *coagmentare – zusammenfügen:* HYMN. Hraban. 6 (3),7,2 age, tortor, . . . divide membra -ta luto. WANDALB. creat. mund. 46 his *(sc. ignis seminibus aerisque humore)* cuncta -tis sensu corpora nullo afflatove moventur. **e** *medial. i. q. coagulari – gerinnen (cf.* GLOSS. III 154,54 St.-S. quactum girunnen): WALAHFR. Mamm. 5,4 caseus efficitur paulatim lacte -to. **f** *facere – zustandebringen, (ab)schließen:* WALTHARIUS 1443 pactum renovant . . . -tum. **g** *committere – begehen:* CARM. invect. (NArch. 13. 1888. p.572,4; s. XI.^{2}) que mala -erunt. **B** *latius:* **1** *de motu i. q. (aliquo) agere, (vi) dirigere – (hin)treiben, (gewaltsam) in eine Richtung drängen:* **a** *obi. anim.:* **α** *in univ.:* WIDUK. gest. 2,14 ducem . . . in quendam luti puteum -entes obpresserunt. RUODLIEB II 13 pisces virga -ens ad littora. BERTH. (?) annal. a.1076 p.288,3 eum in fugam. *al. adde:* THANGM. Bernw. 5 p.759,51 quanta continentia iuvenile corpus ad virtutum culmen -egerit. **β** *depellere, deferre – verschlagen:* CARM. var. II 9,1,2 monachus sibi poscit hospicium se fans illuc errore -tum. **γ** *expellere – vertreiben:* EBERW. Magner. 4 dum . . . ad exilium . . . -retur *episcopus.* **δ** *(secum) ducere, trahere – (mit sich) führen, schleppen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,41 qui *(causidici)* . . . adventicium -ant in męnia secum. VITA Theog. 2,16 p.474,31 beati viri discipulus, quem item e cellula -egerat. **ε** *(ad iudicium) producere – (dem Gericht) vorführen:* LEX Alam. 38 -tus et probatus coram comite . . . in servitio tradatur. **b** *obi. res:* **α** *adaptare – zurechtbiegen, anpassen:* POETA Saxo 5,550 artem ad hanc *(sc. philosophiam)* sermonem -ere barbaricum. **β** cantum in sursum -ere *i. q. nimis alte canere – zu hoch singen:* SCHOL. enchir. 1 p.173^{b} ubi, quod canitur, . . . non rite in sursum -itur. **γ** *florentem reddere – sprießen lassen:* WANDALB. mens. 78 *Aprilis* terras brumali frigore clausas in varios aperit faetus -itque fovendo. **2** *de circumscriptione:* **a** *c. sensu circumcludendi:* **α** *saepire – umschließen:* METELL. Quir. 17^{a},10 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) tumba . . . muro -ta firmiter. **β** *cohibere – bergen:* HUCBALD. carm. 2,35 complures calvos -unt castissima castra. **γ** *in arto collocare – geschlossen anlegen:* HIST. Lunaelac. 24 ille *(Ottilo)* locum legit, claustrum qua forte -egit. **b** *c. sensu coercendi:* **α** *subigere – bezwingen:* OTTO FRISING. gest. 2,13 p.117,4 ut . . .

adversarius armis -endus . . . sit. 2,21 p.125,31 ut naturae presidiis septos per inopiam -ret potus. β *dominari – beherrschen:* OTTO FRISING. gest. 1,12 castrum in aliquo apto loco edificans vicina quaeque -egit. γ *regere – lenken:* WIDUK. gest. 3 praef. caeli terraeque facies, hominum . . . mores . . . ad . . . ducatum Dei . . . -untur. δ *constringere – Beschränkung auferlegen:* CARM. var. Walther 4,8,1 te -unt et nutriunt hec, que per me crescunt. ε *refl. i. q. se abstinere – sich enthalten:* LIOS MON. 45 -entes cuncto vos carnis amore. ζ *opprimere – bedrängen, hart zusetzen:* ANTIDOT. Glasg. p. 106,2 ad infirmos, quos aqua -egit.

II *de necessitate i. q. compellere, adducere, commovere, causam exsistere – zwingen, nötigen, veranlassen, bewegen (cf.* GLOSS. II 90,10 St.-S. -at gibeitit. 589,35 -egit nodda): **A** *cogunt homines eorumve actiones, institutiones sim. (de animalibus: l. 25):* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ARBEO Emm. 44 p.95,26 eam *(puellulam)* obsecrando atque increpando cibum sumere -bant. HRABAN. epist. 3 p.385,27 qui me instantissime postulabant, immo -bant, ut *eqs.* 5 p.389,12 precibus -ta est parvitas nostra presens opus adgredi. CONC. Karol. 50^{C} p. 603,17 Godeschalcum in pueritia -egit *Rabanus* monasticam vitam suscipere. AGIUS vita Hath. 2 ad quas *(litteras)* . . . discendas . . . verberibus -untur. SALOM. III. carm. 1,173 barbaries . . . censu . . . -ta christicolum populis. HROTSV. Dion. 79 serpentes illos . . . -bant secum baratrum penetrare. WIDUK. gest. 1,34 p.47,11 thura diis offerre -itur *Vitus.* 3,31 Boioarii . . . -ti sunt de pace tractare. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p.401,49 quidam Ungrorum flagellis alios minantes ad pugnandum -egerunt. RUODLIEB V 519 si te -ens homo quisquam oret . . . ieiunia frangere. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 139,14 -etur princeps Romanus contra suam voluntatem cuiuslibet prebitor esse? ALEX. MIN. apoc. 14 p.309,19 (add. C) pro -endis ad fidem Saxonibus. *persaepe. medial. i. q. sibi imperare – sich zwingen, überwinden:* ALDH. virg. I 18 p.247,4 ut homo . . . spretis naturae legibus . . . angelicae castitatis comes existere -atur. WALAHFR. hort. 203 si . . . coenam cyatis -atur claudere crebris. **b** *c. colore quodam:* α *c. sensu urgendi:* WETT. Gall. 15 si obnixius -rentur *(sc. inquisitione).* AGNELL. lib. pont. 38 qui curiosius me vult -ere (-egere *1*). β *c. sensu obligandi, obstringendi:* VITA Liutb. 31 p.38,4 praecepto -ta sum me nichil ex meo faciendum arbitrio. POETA Saxo 2,329 populo per sacramenta -to perpetuam spondere fidem. HROTSV. gest. 1492. γ *c. sensu cohortandi, illiciendi:* WIPO gest. 6 p.28,21 quibus *(donariis)* eos fortia audere -egit. BENZO ad Heinr. 3,29 p.634,2 hunc inhescando vetitam escam mordere -hegit *Eva. al.* δ *c. sensu provocandi, lacessendi:* GODESC. SAXO gramm. 1 p.396,25 qui *(pseudoapostoli)* -bant eum *(apostolum)* velut nolentem . . . gloriari. CAPIT. reg. Franc. 252,5 si quis sacerdotem non -tus, sed propria voluntate seductus morti tradiderit *(cf.* 252,11 si quis clericus quamvis nimium -tus homicidium fecerit. *ibid. al.).* VITA Gamalb. 4 (1) ira et rixa . . . eius animum raro vel -tum intrabant. *al.* ε *obi. res i. q. reddere, facere – machen, lassen, bringen (zu):* WALAHFR. carm. 41,6 ferri -at aquas sursum. ABBO SANGERM. bell. 1,418 lapidum . . . salire struem super altam flammivomas puppes . . . -egisti (quo- *a. corr.*). HROTSV. Pel. 384 fornacem -unt fervere. *al.* **2** *publ., iur., canon. (interdum i. q. iubere, flagitare – befehlen, auffordern, anhalten zu):* **a** *in univ.:* PIRMIN. scar. 20 nemo alium -at (-eat *var. l.*) . . . plus bibere quam oportit. FORM. Senon. I 2 nulli -agentis imperium nec a iudiciaria potestate -tus, sed mea propria . . . voluntate (CHART. Epternac. 146 nullius -entis imperio. *al. cf.* ARBEO Emm. 17 non nostra sponte, sed imperio -ti. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 61,9 ut nullus -atur ad pontem ire ad flumen transeundum. 104,4 ut . . . pauperes . . . non -antur in placitum venire (*cf.* DIPL. Ludow. Germ. 142 ad . . . p. -ere). 143,4 nolumus, ut liber homo ad nostros brolios operari -atur. DIPL. Loth. I. 137 p.308,27 (ed. Th. Schieffer. 1966) freda, quae servis . . . monasterii ad ius publicum legalis institutio persolvere -it *(cf.* CAPIT. reg. Franc. 271 p.302,18 missi . . . nostri colonos . . . non mallent nec bannum Francilem solvere -ant. *al.).* DIPL. Ludow. Inf. 6 in expeditionem . . . ire non -antur. CHART. Argent. I 616,11 *causidicus* habet . . . potestatem -endi et constringendi iudicatos. OTTO FRISING. gest. 1,49 p.69,31 Sabellianus . . . libros . . . ab episcopis igni dare -tus est. CHART. Ticin. 134 p.123,1 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931) quogantur . . . ipsi decem ellecti . . . iurare. *persaepe.* **b** *in stipulatione poenae:* α *c. sensu condemnandi:* LEX Sal. Merov. 13,1 si . . . tres homines ingenuam puellam . . . rapuerint, . . . millinos d⟨u⟩centinos denarios . . . -antur exsolvere (LEX Baiuv. 9,7 in novicuplum conpositionem -atur e. LEX Sal. Pipp. 14,5. *al. cf.* CHART. Turic. 131 auri untias III . . . in fiscum cogatus persolvat. DIPL. Otton. I. 137 p.217,27 quo-tus exsolvat. *saepe. v. et l.19sq.*). LEX Baiuv. 1,2 rege -egente *(cf.* TRAD. Ratisb. 1 -ente iudice. 19 p.24,1 lege -ente. *al.).* 15,5 compositionem -atur (concogatur *Gw*) implere. 22,3 arborum numerositatem restituere -atur. DIPL. Arnulfi 123 p.182,31. *al.* β *c. sensu exigendi:* CHART. Arnstad. 1 p.2,11 (a.704) inferat tibi una cum -ente fisco auri libras V (COD. Lauresh. 429 c. -ente f. . . . -tus exsolvat. CHART. Sangall. A 107 p.101,13 c. -inte f. auro libra una . . . -tus exsolvat. *saepe*). **B** *cogunt res (interdum i. q. poscere, efficere – erfordern, bedingen):* ALDH. virg. II 42 fides -it personas credere trinas. TRAD. Frising. 10 p.3^{1}, 20 si necessitas -erit (*cf.* CHART. Sangall. B 303 p.238,14 aliqua necessitate -iente). GODESC. SAXO gramm. 2 p.495,5 'rescindat' longum habet 're' . . . ipsa -ente positione. WALTHARIUS 693 angusta loci solum concurrere soli -bant. POETA Saxo 4,349 id valitudo simul -bat et aetas. 4,351 quotiens amittitur ulla res bona, tunc melius -it dolor ipse videri. CONSUET. Marb. 244 (Spicil. Friburg. X. 1965) si quem . . . sitis licentiam . . . bibendi petere -egerit. CAES. HEIST. mirac. I 4,6 p.178,3 cum natura -ente iret ad privatam. *saepe. adde:* WALAHFR. (?) carm. 54,28 -ret *lapis* undenas sibi ius concedere gemmas. *(vehementius) movere – rühren:* VITA Theog. 2,15 p.473,43 *famā discessionis* fratres . . . ad lacrimas plus, quam satis erat, -ti. **C** *medial. i. q. necessitati subiectum esse, debere – sich gezwungen sehen, müssen:* ALDH. virg. I 20 quam *(mortem)* cuncti . . . quasi inevitabile vectigal . . . pendere -untur. GODESC. SAXO gramm. 1 p.386,5 de nomine 'Benoni' propter suavem sonum -itur de prima mediaque syllaba consonans demi. AGIUS epic. Hath. 478 hoc certare diu -imur in stadio. HROTSV. Sap. 5,23 quo nolens -eris fateri *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,25 p.128,4 usibus . . . humanis ineptas aquas haurire -imur. CHART. Heinr. Leon. 138 sepius ad vestram gratiam -or recurrere. RYCCARD. chron. a. 1221 p. 98^{a},27 diro -guor singult⟨u⟩ luere. *saepe.*

adi. **1. cogens,** -entis. *firmus ad probandum – zwingend, überzeugend:* ALBERT. M. animal. 16,13 p.1065,13 est -issima ratio, quae inducta est.

2. coactus, -a, -um. **I** *spectat ad constrictionem:* **A** *clausus, congelatus – verschlossen, gefroren:* GESTA Bereng. 4,74 gremium solvunt cum rura -um frigore brumali. **B** *contractus, claudus – verkrüppelt, lahm:* ADSO Waldeb. 9 (MG Script. XV p.1176,22; s. X.^{2}) nervis -is . . . manibus per terram repens ire non poterat. CASUS Petrish. 2,20 ut . . . remaneret -us et debilitatus. **C** *circumscriptus – (im Umfang) beschränkt:* ANON. mus. plan. Coussemaker p.497^{b},1 nisi aliquando cantus sit diversus vel indebite -us.

II *spectat ad necessitatem:* **A** *de hominibus i. q. compulsus, invitus – gezwungen, widerwillig:* BERTH. (?) annal. a.1077 p.292,32 electione . . . in non desiderante, nolente et -o homine . . . peracta. p.301,5 postremo . . ., licet -issimi, . . . legatum . . . audierant. *adde:* VITA Willeh. 8 p.383,8 cum . . . sub leni iugo Christi Saxonum ferocia, licet -a, iam mitescerent colla. **B** *de rebus:* **1** *strictius:* **a** *vi, imperio exactus – erzwungen, Zwangs- (usu iur. et publ.):* FORM. Argent. 2 ut nemo eum . . . ad -um servicium repetere temptet (DIPL. Ludow. Inf. 49 p.173,41. *al. cf.* DIPL. Heinr. I. 10 ab omni iugo -ae servitutis. DIPL. Heinr. II. 43 nec . . . quicquam -i famulatus debere). DIPL. Karoli III. 159 in quibus *(decretis)* . . . continebatur de inmunitate et de -o iuramento monasterii sancti Galli (DIPL. Ludow. Inf. 20 p.127,3 quicquid . . . inquirendum sit, sub -o i. nobilium virorum . . .

[Antony]

inquiratur. DIPL. Conr. I. 5 in placitis legalibus -um exercere iuramentum). *al. expressius i. q. imperio exigente capessendus – zur Benützung vorgeschrieben:* CONST. II 196,10 (a. 1235) precipimus . . . stratas publicas observari et -as stratas omnino cessare. **b** *necessarius, inevitabilis – naturnotwendig, unvermeidlich:* CONC. Karol. 16[B] si infirmum -os contigeret eventus. CHART. Friburg. 185 p. 156,35 (a. 1261) diem -e solutionis . . . preveniens. **2** *latius i. q. violentus – gewaltsam:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 207,8 per . . . retractus subitos et -os lederetur *falco.*

subst. **coactum,** -i *n. quod compellitur – etwas Gezwungenes:* ALBERT. M. metaph. 11,2,2 p. 484,95 (ed. B. Geyer. 1964) -um . . . violentum est et huius principium est in altero.

adv. **coacte, coacto, coactim. 1** *strictius:* **a** *per vim vel imperium alienum – unter Zwang, zwangsweise:* UFFING. Ida 1,12 *mulier* in pristinum deformitatis statum ut prius suapte, sic tunc redigitur -e. CHART. Stir. II 354 p. 462,31 filie ac filii eorum *(Styriensium)* -m quodammodo matrimonio copulabantur. *al. remissius i. q. labore studioque adhibito – unter dem Zwang der Bemühung, durch Anstrengung:* WALTHARIUS 1111 quae *(via salutis)* . . . aut nusquam ostendit se sive -e. **b** *ex necessitate, ratione exigente – unter dem Druck der Umstände, notgedrungen:* ADAM gest. 3,2 p. 145,20 ut videant . . ., quam -e et non temere . . . fecerit aliqua, in quibus desipuisse . . . videtur. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 192,33 ut veritati vel -o (coacti *var. l.*) assentiamur. OTTO SANBLAS. chron. 41 p. 66,2 de activa translatus -e contemplative studuit *Tancredi filius. meliore quodam deficiente – aus Verlegenheit:* EKKEH. IV. bened. I 18,44 (gloss.) osanna . . . 'salvum fac' et 'prosperare' dicunt et id ipsum -e quidem. **2** *latius i. q. per vim vel imperium proprium, violenter – mit Zwang, gewaltsam:* DIPL. Otton. I. 356 p. 489,11 ut . . . nemo episcoporum . . . in abbatis electionem eos -e induceret (*inde* DIPL. Otton. II. 17 p. 25,18). THEOD. AMORB. comm. p. 15,22 illos . . ., quos . . . Deus ita compellit intrare, non debent prelati -e regere, sed spontanee. *Antony*

2. *cogo *v.* 1. *cocca. **coguor** *v.* 1. cogo.

cohabeo *v.* cohibeo.

***cohabitaculum,** -i *n. de canonica i. q. habitaculum commune – Stätte gemeinsamen Wohnens:* BONIZO ad amic. 3 p. 578,13 -a clericorum regulariter viventium.

cohabitatio (-cio), -onis *f. script.:* quo-: CONC. Merov. p. 125,25. cho-: SUMMA dict. Saxon. 11,27 p. 287,25.

I *strictius i. q. communio una vel prope habitantium, contubernium, convictus – das Zusammenwohnen, -leben, -sein, (Wohn-, Lebens-)Gemeinschaft:* **A** *in univ.:* **1** *corpor.:* **a** *gener.:* **α** *de hominibus:* AGOB. epist. 9 p. 199,33 ex . . . assidua -e aliqui de grege christiano sabbatum . . . cum Iudęis colunt. TRANSL. Libor. 2 cuius *(nationis)* interdum ad perfidiam relabentis -o nulli clericorum tuta videbatur. CHART. Rhen. inf. I 263 p. 171,2 cum Dathan et Abiron sit ei -o sempiterna. RUP. TUIT. inc. 23 (DtArch. 22. 1966. p. 471,12) non expedit . . . monasticę professioni -em pati sive . . . confinium alienę conversationis. HONOR. AUGUST. scal. I 18 (PL 172, 1237[B]) tertius infernus est -o invicem se odientium. CHRON. Lippold. p. 557,21 sermo eiusdem *(Godefridi)* de -e bonorum inter malos. *al.* **β** *de animalibus:* ALBERT. M. animal. 8,11 -em habent *cocodrilli* cum animali, quod celchym vocatur. **b** *philos.:* ALBERT. M. pol. 3,6[1] p. 246[b],24 -o non facit civitatem. animal. 22,12 -es et foedera . . . habet *homo.* **c** *canon.:* CONC. Merov. p. 198,24 ut . . . se ab eorum *(sc. excommunicatorum)* communione aut -e sequestrent. *cf. l. 48.* **d** *iur.:* CHART. Wirt. II 369 p. 126,6 (a. 1159) omnes -es negociatorum et omne forense negotium . . . in eodem monasterio fieri . . . prohibemus. *expressius de iure cohabitandi:* CHART. Rhen. inf. I 346 (a. 1142) clericorum . . . benivolentia . . . ministros inmunitatis suę -e munivit. **2** *spirit.:* EPIST. ad Hildeg. 140 p. 370[A] Hildegardi sancti spiritus -e reverendissimae. LAMB. LEOD. Matth. I 95 (gloss.) que *(caro)* concivis est anime non natura, sed -e. **B** *de contubernio virorum cum feminis:* **1** *gener.:* HRABAN. hom. I 47 p. 87[D] prohibens -em feminarum iuvenibus *Salomo (cf. Vulg. prov. 6,27).* SIGEBOTO Paulin. 25 p. 922,5 rite Deum querentibus . . . plurimum obest -o feminarum. ALBERT. M. sacram. 242 p. 157,85 si . . . in -em corporalem *esset consensus efficiens matrimonium,* secundum hoc inter non-cohabitantes corporaliter non esset matrimonium *eqs. expressius i. q. concubitus – Beischlaf:* GESTA Trud. cont. I 12,2 p. 305,29 cellam . . . quasi leprosam habens exosam propter supradictorum -em. **2** *canon.:* **a** *spectat ad clericos:* RATHER. epist. 26 p. 148,29 illa, quę tam severiter sunt de prohibita ministris ecclesię -e mulierum in Niceno sancita concilio. CONST. I 401,7 presbyteris . . . uxorum contubernia penitus interdicimus et aliarum mulierum -em, praeter quas synodus Nicena . . . habitare permisit, videlicet matrem *eqs. al. expressius i. q. concubinatus – Konkubinat:* CHART. Mog. A I 343 (a. 1074/75) pro . . . manifesta -e mulierum clericis prohibenda. SUMMA dict. Saxon. 11,27 p. 287,35 crimina memorata, -cionem videlicet et periurium. RYCCARD. chron. a. 1232 p. 181,4. *al.* **b** *spectat ad monasteria duplicia q. d.:* INNOC. IV. registr. B 257 p. 224,43 *infamiam* non poterant extirpare, nisi a -e mulierum fieret sequestratio monachorum *eqs. cf. l. 1.* **C** *de vita communi canonicorum:* BONIZO ad amic. 6 p. 595,36 Mediolanis canonica -o primum exorta est.

II *latius:* **A** *habitaculum, aedificium – Wohnung, Gebäude:* SIMON SITH. gest. 1,26 ut . . . pene omnium sevo incendio consumeretur -o. DIPL. Karoli M. 289 (spur. s. XII.) locum . . . cum omnibus compendiciis et -bus suis. **B** *plur. i. q. area (habitaculis) coaedificata – (Wohn-)Anlage, Komplex:* WOLFHER. Godeh. II 7 p. 201,28 claustrales -es a superfluis . . . aedificiis . . . purgavit. **C** *sedes, domicilium – Wohnsitz:* CAPIT. reg. Franc. 256 p. 259,6 *Hispanis* -em . . . conferre.

cohabitator, -oris *m. script.:* choa-: *l. 46.* coa-: *l. 34.* ?-bitor: *l. 46.*

1 *strictius:* **a** *contubernalis, commanens – Mitbewohner, Haus-, Wohngenosse (cf.* GLOSS. III 663,3 St.-S. contubernalis gibuir i. rusticus coa-r): HRABAN. hom. I 43 p. 80[C] timeo, quod vestri -es *(sc. pagani)* vobis fiant in scandalum. EKKEH. IV. bened. I 44,85 (gloss.) concellaris -rque cellę. CHART. Hamb. 285 ab eo suisque -bus, quos illic adduxerit. **b** *familiaris, convictor – einer der Umgang pflegt:* MENKO chron. p. 539,5 Sarracenorum amator et -r *Fridericus II.* **c** *qui feminam in concubinatu habet – einer der im Konkubinat lebt:* CHART. Brem. 323,4 (a. 1266) anathematizamus omnes . . ., qui huiusmodi -es . . . presumpserint defensare. **2** *latius i. q. habitator, incola – Bewohner, Einwohner:* DIPL. Otton. I. 414 p. 566,16 omnem liberorum hominum . . . civitatis ac per XXIIII stadia pro tempore -um districtum. CHART. Stir. II 363 p. 472,34 choabitoribus *(sic)* illius loci.

cohabitatrix, -icis *f. contubernalis, socia (vitae) – Hausgenossin, (Wohn-, Lebens-)Gefährtin:* **1** *de coniuge:* ANNAL. Hild. a. 949 Cuonradus dux sibi conduxit filiam regis Ottonis in -em (habitatricem *cod.*). a. 964 Berengarius . . . cum regina, eius -e Willa. **2** *de sanctimonialibus:* EPIST. ad Hildeg. 96 p. 318[A] -es tuas . . . ex me . . . saluta.

cohabito, -avi, -atum, -are.

I *strictius i. q. una habitare, commanere, convivere – zusammenwohnen, -sein, -leben:* **A** *in univ.:* **1** *proprie:* **a** *de hominibus:* BONIF. epist. 67 p. 139,17 sororibus vobis -antibus . . . salutem. BRUNO QUERF. Adalb. A 26 similes eorum *(paganorum)* effecti familiarius -amus, alloquimur et convivimus. DECRET. Bern. 45 matri -are. CHART. civ. Erf. 150 p. 86,5 feminas non suspectas colligere, que sibi -ent. *al. in regno caelorum:* BEDA hist. eccl. 2,10 p. 103,30 ei, cui credideritis, in splendore gloriae . . . -are. **b** *de animalibus:* ALBERT. M. animal. 1,38 aves . . ., quae habent . . . acutos ungues, non possunt -are cum aliquibus sociorum suorum (*sim.* 1,55). 8,28 corvus . . . et cocodrilli genus . . . amicantur et -ant. **2** *per compar. de rebus:* ALBERT. M. princ. 7,4 p. 364[a],42 principium . . . plus etiam assistit quam insit et sic quodammodo -ant. **B** *de contubernio virorum cum feminis:* **1** *gener.:* CHART. Wetzlar. I 133 p. 49,31 (a. 1266) de consensu . . . Hadewigis, uxoris mee . . ., cui iam -o. CHART. Carinth. V 117 Margareta -ans matrimonialiter patri nostro. **2** *philos.:* ALBERT. M. praedicam. 7,16 p. 304[a],31 nihil . . . aliud dicimus

[Bansa]

virum habere uxorem, nisi quia -ant simul ad civiles et oeconomicos actus (*cf.* princ. 7,4 p.364^{a},16). **3** *canon.:* CONC. Karol. 56^{A},35 ut presbiteris nulla omnino -et feminarum. CAPIT. reg. Franc. 252,23 p.226^{a},18 ut . . . iuramento conligentur ulterius sub uno non -are tecto *matrimonio illicito copulati.* EPIST. Teg. I 57 si qualitas sexus . . . permitteret monasterio fratrum feminas -are. *expressius i. q. in concubinatu esse – im Konkubinat leben:* CAPIT. reg. Franc. 164,5 de feminis cum presbyteris -antibus. **C** *de vita communi (monachorum):* CHART. archiep. Magd. 199 (c.1117) in manu fratrum Nuumburch -antium. *cf. p.810,57.*

II *latius i. q. (in)habitare – (be)wohnen:* AETHICUS ISTER 58 p.38,1 quas *(gentes)* plaga septentrionale commorare vel -are . . . pagina . . . narrat. CAPIT. reg. Franc. 256 p.258,39 Hispanos intra Barchinonam . . . civitatem vel Terracium castellum -antes. EPIST. Worm. I 47 cęteris . . . id loci -antibus amicis tuis.

subst. **cohabitantes,** -ium *m. qui una habitant, convivunt – die ein gemeinsames Leben Führenden:* **1** *de coniugibus: v. p.810,4.* **2** *de monachis:* WOLFHER. Godeh. I 13 p.177,29 de vita et conversatione . . . ibi -ium.

cohabitor *v.* cohabitator. **cohactio** *v.* coactio.

cohaereditas *v.* cohereditas.

1. cohaerentia (coe-, -her-, -cia), -ae *f. script.:* choe-: *l.59. adde* CHART. Tirol. 848 p.260,22. *al.* chohe-: *l.64.* chor-: *l.68. al.* quoe-: DIPL. Karoli M. 207 p.278,6. quer-: *l.67. abl. pl.* -cis: *l.64.*

1 *de actione vel statu cohaerendi i. q. conexio, coniunctio, nexus – Zusammenhang, (Ver-)Bindung:* **a** *proprie:* URSO aphor. 71 maiori partium -a grossius et gravius . . . redditur subiectum (qual. 464. ALBERT. M. meteor. 3,3,18 p.659^{a},31). ALBERT. M. veget. 5,32 propter -am humoris invenitur *planta* adhaerens ipsi *(arbori)* tamquam continuo. NOTULAE Wilh. Cong. 284 (cod. B) craneum, cum quo habet cohe-am *lupia,* radere. *al.* **b** *translate:* **α** *gener.:* WIBALD. epist. 159 p. 264,3 absque ulla similitudinis cohe-a. CHRON. Ebersb. II p. 10^{b},15 in eadem -a unionis et fidei permanentes . . . fratres. CHART. Argent. II 40 p.25,9 familiaritatis seu cohe-cie alicuius vinculo. **β** *log.:* ANSELM. HAV. dial. 2,2 p.1166^{c} nulla est ibi *(sc. in argumentatione)* -a. ALBERT. M. anal. pr. 1,1,4 p.465^{a},38 esse et non esse, quod notat -am vel divisionem praedicati a subiecto (top. 2,1,3 p.297^{b},30 necessitate -ae p. cum s.). metaph. 5,2,12 p.250,70 (ed. B. Geyer. 1960) in tali terminorum -a (summ. theol. I 5,23,1,1,1 p. 167^{b},21). *ibid. al.* **2** *de rebus conexis:* **a** *strictius i. q. loca adiacentia (ad fundum pertinentia), praedium conterminum, confinium – anliegendes (zum Besitztum gehöriges) Stück Land, Grenzgrundstück, Grenze:* CHART. Ital. Ficker 9 p.13,4 (a.824) una cum arboribus et limitibus, que intra ipsam cohe-ciam esse videbantur (*cf.* CHART. Bund. 499 cum toto hoc, quod pertinet infra ipsas cohe-cias). DIPL. Karlom. (II.) 21 p.315,34 terram per suprascriptas cohe-as praefato sanctuario mancipamus. DIPL. Otton. III. 265 montem compascuum . . . usque ad cohe-as sibi adiu⟨n⟩ct⟨a⟩s . . . confirmamus ad partem monasterii. COD. Wang. Trident. 22 p.59,14 de eadem domo . . . Milonis, cuius cohe-cie decernuntur: a capite via, ab alio flumen *eqs.* CHART. Bund. 871 p.322,22 si alie ibi fuerint cohe-cie . . ., in hac permaneant vendicione (*cf.* CHART. Tirol. 1280 alii [*sic, cf. p.813,31sq.*] sunt forte choe-cie. CHART. Bund. 929 p.365,15 salvo si a. cohe-cie reperirentur). REGISTR. Trident. III 10 p.234,24 III petias prati . . ., quarum cohe-am nesciunt. *saepe.* **b** *latius i. q. attinentia – Zubehör:* DIPL. Otton. III. 400 p.833,32 cum omnibus suis pertinentiis et cohe-ciis (CHART. Tirol. 814 chohe-cis. CHART. Tirol. notar. II 24 p.11,34. *al.*). CHART. Tirol. 547 p.27,8 *mansos* cum coe-ciis eorum. CHART. Bund. 565 p.65,2 peciam prati cum suis que-ciis et cum . . . iuribus. CHART. Tirol. 1006 cum chor-is et confinibus. *saepe.*

2. cohaerentia, -ium *n. v.* cohaereo *p.813,33sqq.*

cohaereo (coe-, -her-), -haesi, -haesum, -ere. *script. et form.:* cho(e)-: CHART. Bund. 506. CHART. Tirol. 1280. chu(e)-: *p.813,16.* quo(e)-: *p.812,42.55.* coche-: CHART. Ticin. 194 p.23,34 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. III. 1943). *indic. praes.* -it: *l.41. adde* DIPL. Otton. II. 312. *inf.* -ire: *l.56. struct.: fere c. dat. vel absol.; c. acc. vel abl.: p.813,23.* ad: *l.58. p.813,4.34.* cum: *l.70.* iuxta: *p.813,15.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *conexum, coagmentatum esse – zusammenhängen, (organisch) verbunden sein* (*cf.* GLOSS. II 206,77 St.-S. -herentia zuohaftenta): **a** *de duobus partibus:* ALBERT. M. animal. 4,41 quod utraque *pars ostrei* findatur ab altera et -ant in loco spisso. *coalescere – zusammenwachsen:* NIVARD. Ysengr. 2,53 -surum nodo vivace cadaver. ALBERT. M. veget. 6,208 folia . . . quercus . . . faciunt eas *(plagas)* -ere. **b** *de uno eodemque:* MAPPAE CLAVIC. 280 ut bene -hereat et exaquetur *sapo.* **2** *adhaerere, inhaerere, affixum esse – hängen (an), haften (in), festkleben* (*cf.* GLOSS. II 633,40 St.-S. lentescit -heret chlepet): ARBEO Corb. 10 p.199,4 collo iam damnationis vincla -herenti. 40 contemplabantur puerum saxo cuidam -herenti. VITA Corb. 3$^{tit.}$ dorso illius *(mulae)* -herens *fur.* HERACLIUS I 19,6 sibi *(sc. testae)* cum pictura -heret. TRACT. de chirurg. 122 si . . . ossi -hereat *telum. al.* **B** *latius:* **1** *de anim.:* **a** *assidere, proxime sedere – daneben, an der Seite sitzen:* WOLFHER. Godeh. I 31 p.190,21 cui *(imperatori)* . . . sinister Hunfrithus . . . cum suis . . . -heserunt. **b** *unā esse, non discedere – beisammensein, nicht von der Seite weichen:* WALAHFR. Mamm. 4,14 domitis sine lite -ent *animalia silvestria.* VITA Bonif. II 2 p.94,11 ei *(principi)* assidue -herebat *Adelbertus* (THANGM. Bernw. 17 p.766,4 Sophia a. illi -ens et cohabitans). CARM. var. Walther 1,65,3 inbrumatos quantos vides, quibus nos coesimus? *remissius de sanctis simul colendis:* WANDALB. martyr. 132 *Gaio Alexandroque* quadragena et bina -et turba. **2** *de locis, aedificiis i. q. contingere, adiacere – (unmittelbar) an(einander)stoßen, anliegen, angrenzen:* **a** *gener.:* POETA Saxo 1,27 vix limite certo divisi gentis fines utriusque -herent. REGINO chron. a.862 civitatis *Andegavensis* termini -herebant finibus Brittanniae. WIDUK. gest. 2,1 p.64,3 in sixto basilicae Magni Karoli -enti. *al.* **b** *iur.:* CHART. Fuld. A 462 (a.825) in illa captura, quae capturae -et sancti Bonifatii. DIPL. Karlom. (II.) 16 cui *(terrae)* . . . ab aquilone murus . . . adheret, ab ocidente vero . . . vie publice -herent. CHART. Ital. Ficker 32 p.45,19 coerit ei *(peciae)* da una parte vites Rainpodi *eqs.* CHART. Bund. 559 quoeret *(sic)* est ei *(peciae)* a mane terra . . . eclesie. CHART. Brixin. 128 p.134,12. *saepe.* **3** *de stellis i. q. coire – in Konjunktion stehen:* WANDALB. martyr. 573 soli tum Libra -et. **4** *mus. i. q. subsequi – (unmittelbar) aufeinanderfolgen:* **a** *spectat ad locum:* SCHOL. enchir. 1 p.179^{b} quinas . . . descriptiunculas linealiter disponamus, quae gradatim sibi -entes *eqs.* **b** *spectat ad tempus:* HUCBALD. harm. inst. p.105^{a} cum sibi duae voces brevissimi spatii divisione -ent *eqs.*

II *translate:* **A** *de anim. (de mente: l.64; de corpore Christi: l. 62):* **1** *(necessitudine quadam) iunctum, coadunatum esse – (geistig, verwandtschaftlich) verbunden, vereint sein:* FORM. Marculfi 2,48 (ed. A. Uddholm. 1962) pro me meusque, quos mihi in Christo quoerere (quohe-, coe-, -herire *var. l.*) fecit amor, fratribus. DIPL. Ludow. Inf. 1 p. 96,17 ut utraque domus Dei in unum ad laudem Dei -herendo . . . ab alia . . . adiuvetur. BRUNO MAGD. bell. 87 ut ad invicem firmissime -rent *principes.* TRAD. Ratisb. 980 que *(mulier)* sibi familiari matrimonio tamquam uxor legitima -herebat. *adde:* GODESC. SAXO theol. 7,9 p.188,27 quod corpus et sanguis Christi . . . -ant et coadunentur ecclesiae. ARNO REICHERSB. scut. p.1504^{A} quo minus Deo immediate -at *mens nostra.* **2** *assistere – zur Seite stehen:* BRUNO QUERF. Adalb. A 18 Petrus fidelissimus comes -bit. **3** *sequi – anhangen:* WIDUK. gest. 2,19 cum militibus sibi *(sc. Heinrico)* -entibus. **B** *de rebus:* **1** *gener.:* **a** *congruere, convenire – im Einklang stehen, zusammenpassen:* CONSUET. Marb. 59 (Spicil. Friburg. X. 1965) si bene et constanter secum -hereant *dicta accusatoris. impers.:* EKKEH. IV. bened. I 27,21 non bene, quod speret prolem veterana, -heret (gloss.: constat). **b** *attingere, respicere – be-*

[Bansa]

treffen: CHART. ord. Teut. (Hass.) 166 p.127,29 (a.1260) renunciamus . . . omni . . . actioni, defensioni, exceptioni -herenti rei vel persone. **c** *pendere (ex) – abhängen (von):* ERMENR. ad Grim. 1 p.536,6 ad quae prę̨cepta *(sc. ut diligatur Deus et proximus)* cetera omnia -ent. **2** *iur. i. q. attinere, pertinere – zugehören:* METELL. Quir. 17ª,29 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) quod . . . locus . . . sacrę̨ tumbę̨ -heserit martyris. *cf. l.17sqq.*

adi. **cohaerens,** -entis. **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. coactus, spissus – zusammenhängend, dicht:* ALBERT. M. meteor. 3,3,19 p.660ᵇ,25 si . . . fuit ignis magis -s sibi, non sparsus. **b** *latius i. q. contiguus, collimitaneus – anliegend, angrenzend:* COD. Lauresh. 859 (a.767) ad faciendam vineam eidem vineę̨ cohe-em. CHART. Rhen. inf. I 17 conprehensio . . . iuxta illas conprehensiones contigua est et -s a summo usque ad finem, quas *eqs.* CHART. Bund. 957 chue-s est ei *(campo)* Laçaronis. *al.* **2** *translate i. q. attinens – zugehörig:* CHART. Traiect. 67 p.73,36 (a.850) mancipia ipsis mansis -ia. DIPL. Arnulfi 175 p.265,27 cum . . . omnibus . . . appendiciis et pertinentiis ipsis locis iuste -bus. DIPL. Heinr. I. 12 coenobium cum personis . . . sibi cohe-bus. DIPL. Heinr. III. 346 p.473,25 (spur.) fundum . . . cum campis et silvis cohe-bus se. *al.*

subst. **1. cohaerentes,** -ium *m.* **1** *propinqui, affines – Angehörige:* TRAD. Ratisb. 213ᵇ (c.980/85) pro remedio animę̨ suę̨ et . . . filii sui ceterorumve sibi cohe-ium. **2** *asseculae, homines – Anhang, 'Leute':* BRUNO QUERF. Adalb. B 11 *episcopus* cum -bus suis (sibi *rec. A*). **3** *confines, vicini – Anrainer, Grenznachbarn:* CHART. Tirol. notar. II 240 (a. 1242) ab uno lattere d. Albertus . . ., ab alio Iohanus . . ., ante via . . ., retro . . . dictus emptor et alii forte sunt cohe-es (300.393. *ibid. saepe*).

2. cohaerentia, -ium *n. attinentia – Zubehör:* FORM. Sangall. I 11 cum omnibus ad eum *(locum)* ubicumque . . . cohe-bus.

adv. **cohaerenter.** **1** *proprie i. q. firmiter, arte – fest, eng:* URSO gloss. 71 (cod. E2) quanto . . . -ius partes suo toti adhaerent, tanto totum solidius. **2** *translate i. q. secundum conexionem logicam – im richtigen Zusammenhang:* EBERH. BAMB. epist. 11 p.525ᴬ consequenter, ut vobis visum est, sed non -r, prout verum est, intulistis *eqs.* *Bansa*

cohaeres *sim. v.* coher-.

***cohaesio,** -onis *f. vicinitas, contagio – Nähe, Berührung:* HINCM. epist. I 37ª p.14,35 quorum *(tomulorum Godescalci)* exemplaria ... a praesentia et -e vestra propellite.

coharto *v.* coarto. **cohegi** *v.* 1. cogo.

coheo *v.* coeo. **coherceo** *sim. v.* coerc-.

***cohereditarius,** -i *m. coheres, hereditatis comparticeps – Miterbe:* DONAT. Trud. 7 (MGMer. VI p.280,25) ut . . . -us eius *(s. Stephani)* sis in gaudio regni caelestis.

coheréditas (-haer-), -atis *f.*

hereditas (cum aliis) communis – (mit anderen) gemeinsames Erbe: STEPH. LEOD. Lamb. 9 (MGMer. VI p.391,29; s. X.ᴵⁿ.) fruitur gaudens . . . -e (-ridate *4*) confessorum *anima Lamberti.* RATHER. prael. 3,22 p.236ᴮ vide, ne haereditate et cohaer-e illorum *(filiorum ecclesiae)* a temet frauderis. *expressius de regno caelesti:* CHART. Wirt. I app. 2 (s. XII.) ut . . . mercedis . . . -is particeps fieret.

coheredito, -are. *hereditatis comparticipem fieri – miterben:* SIGEB. GEMBL. Wigb. 2 quae *(caelestis filiationis proles)* cum aeternali gaudio filio Dei -ret.

***coheremicola** *v.* *coeremicola.

***coheremita** *v.* *coeremita. **cohereo** *sim. v.* cohaer-.

coheres, -edis *m. (f.: p.814,60) script.:* quo-: *p.814, 7.58. adde* CAPIT. reg. Franc. 139,6 *(var. l.). al.* cho-: *p.814,27. adde* CHART. scrin. Col. A 1 p.97,3. c(h)oe-: *p.814,19.24.61. adde* TRAD. Scheftl. 21ª p.32,20. FORM. extrav. I 26. CHART. Worm. 277 p.186,7. -hęr-, -haer-: *p.814, 41.50. adde* CHART. Fuld. B 202 p.301,27. TRAD. Ratisb. 211ª. *al.* -ens: *p.814,58. form.:* *nom. sg.* -es: *p.814,7. adde* ALMANN. Niv. 9 (MGMer. V p.167,2). *acc. sg.* -um: *p.814,11. usu attrib.: p.814,18.*

1 *strictius i. q. hereditatis comparticeps, consors – Miterbe (cf.* GLOSS. III 67,18 St.-S. -s ebinherbo. *al.):* **a** *spectat ad res corporeas (plur. saepe i. q. communitas heredum – Gemeinderschaft, Erbgenossenschaft, Ganerben; de re v. H. Planitz, Deutsche Rechtsgeschichte. ²1961. p.205sqq.):* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 10,1,4 nec ullum preiudicium consortis absentia, si -s (-es, quo-s *var. l.*) eius . . . fuerit superatus, incurrat. TRAD. Scheftl. 1ª p.6,15 coram omnibus -bus meis. CHART. Sangall. A 46 si . . . ullus -um meorum hanc cartam inrumpere voluerit. FORM. Augiens. B 7 quas *(res)* . . . contra fratrem vel contra -um tuum . . . iusta tibi portio contulit. FORM. Sangall. II 10 nisi . . . a patre suo sibi . . . silviculam relictam habeat propriam vel cum suis -bus communem. 15 absque ullius -um aut cognatorum meorum contradictione . . . omnia mea . . . sibi vindicent possidenda. TRAD. Frising. 355 pratas communes . . ., sicut alii -es eius habent. CAPIT. reg. Franc. 138,29 de ecclesiis, quae inter -es dividuntur. DIPL. Arnulfi 120 germani fratres . . . vel -es filii . . . eorum. DIPL. Otton. I. 206 cum consensu coeredum ipsius (*cf.* CHART. Babenb. 448 de -um ac heredum . . . spontanea voluntate). DIPL. Conr. III. 267 p.463,8sqq. (ed. F. Hausmann. 1969) ut nullus -s et consors et conparticeps . . . Reinherii quicquid de hereditate sua . . . alicui extraneo vendere . . . possit, sed tantum ei vendat . . . vel alicui suo -i (choer- *var. l.*). HELM. chron. 48 p.94,23 frater . . . et de iure dicionis paternae -s. CHART. Sangall. A III app. A 27 quod . . . Hainricus miles . . ., heres in parte militis antedicti, a cho--bus . . . totum ius . . . legitime conquisitum filie sue . . . contulisset. *saepe.* *de Christo:* CHART. Sangall. B 337 p.259,29 (a.1228) qui terrenis tantum testatur heredibus et non facit Christum suę̨ substantię̨ -em (*item* CHART. Raitenh. 367 p.294,22). **β** *de commarcanis, comparticipantibus in silvis vel pascuis communibus ('Markgenossen', 'Walderbengenossenschaft'; de re v. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p.280sqq.; huc spectare possunt etiam exempla supra allata, e. g. l. 16):* CHART. Rhen. med. I 494 p.550,20 (a.1137) ut fratres . . . ligna habeant in locis suis silvaticis sicut ceteri -es. DIPL. Conr. III. 89 p.158,36 (ed. F. Hausmann. 1969) quę̨ *(lis)* inter ipsum *(Rodulfum abbatem)* et Ŏthelricum de Lenzenbŭrg ac -es eius . . . agitabatur. ANNAL. Rod. a.1110 pars una dicta est -haeredum. CHART. Rhen. med. I 640 p.699,16 Henricus . . . cum filiis suis . . . alterque Cunradus . . . cum ceteris eiusdem villę̨ -bus allodium suum, quod . . . commune habuerunt, ad . . . hospitale . . . contulerunt. *al.* **b** *spectat ad res incorporeas:* **α** *gener.:* STATUT. ord. Teut. prol. 3 p.24,21 gygantee malicie -es. **β** *eccl. de cohereditate c. Christo, sanctis sim. (cf. Vulg. Rom. 8,17):* LIUTG. Greg. 7 p.73,19 apostoli Christi eorumque successores et -es in regno Dei. WALAHFR. carm. 77,15,4 tu . . . spiritus inter superos mereris esse -haeres. GODESC. SAXO carm. I 5,13,3 sancti, -es Christi, exorate . . . pro me. CHRON. Bened. II 10 sicut tribulationis particeps, ita et -s de regimine. VITA Meinw. 11 p.18,4. *al.* *adde:* HERM. IUD. conv. 14 p.109,25 (ed. G. Niemeyer. 1963) fratrem . . . mecum gratie per lavacrum regenerationis fieri optabam -em. **2** *latius i. q. heres – Erbe (Erbin: l. 60):* LEG. Lang. p.60,16 nulli leciat alium pro alio pignerare excepto illo, qui gafan esse invenitur, id est -s (quo-, quoderens *var. l.*) parens proximior, qui illi ad hereditatem . . . venturus est. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 19 quae *(filia)* patrimonii sui -s effecta. CHART. Turic. 207 ipsum *(praedium)* ad choeredes meos redeat. CHART. select. Keutgen 135,12 patrimonium et hereditas eiusdem *(homicidae)* -bus sibi iure succedentibus restituatur. CHART. Heinr. Leon. 126 p.183,12 una cum filiis . . . legitimis -bus suis. CHART. Wirt. V 1595 p.355,33 ab ipsis vel -bus suis, sive sint ascendentes, descendentes vel collaterales. *al.*

cohertio *v.* coercitio. **cohibentia** *v.* coniventia.

1. cohibeo, -ui, -itum, -ere. *script.:* coib-: GLOSS. II 348,25 St.-S. -hab-: *p.815,17sq.*

I *strictius:* **A** *continere – zusammenhalten, einschließen (cf.* GLOSS. II 651,68 St.-S. -et piduingit): **1** *constringere, coartare, coercere – ein-, beschränken, in Schranken halten,*

[Antony]

(fest)halten: **a** *obi. anim.:* WANDALB. mens. 21 borea -entur *ferae.* CHART. Naumb. 169 (a. 1144/45) quatenus . . . monachum vestrum apud vos -atis. CARM. de Frid. I. imp. 2539 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) quos *(captivos)* . . . carcere duris compedibus -ent. *al. refl.:* OTTO FRISING. chron. 2,46 Romani se intra se -ere non valentes. **b** *obi. res:* HRABAN. carm. 6,14 mens . . ., nulla quae -etur humo. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 283,8 intra terminos et leges . . . vitam moresque -bat *rex. de affectibus i. q. compescere – (be)zähmen:* CAND. FULD. Eigil. II 14,33 iram -e. AGIUS vita Hath. 26 aliquantulum -tus *planctus. al.* **2** *concludere, complecti – umschließen, umfassen:* **a** *mus.:* MUS. ENCHIR. add. p. 76[a],13 phtongus . . ., qui terminali subiungitur, . . . ratum organum suo limite -et. **b** *geom.:* WALTH. SPIR. Christoph. I add. p. 79 quatuor . . . duas -ent hemiciclia rixas. **3** *in se habere – enthalten:* **a** *philos.:* ALFAN. premn. phys. 7,12 quod omnia, quae sunt visibilia, animam cohabeant *(PG 40,641B* συνέχειν) sintque omnia animam cohabentia corpora diversa. **b** *math.:* GERB. geom. 6,4 p. 90,10 quoties in hoc numero constratae perticae unius iugeri . . . -antur. **B** *retinere – zurück-, aufhalten (cf.* GLOSS. I 274,33 St.-S. -ere kihaben. II 427,44 -ete inthabet): **1** *obi. homines:* **a** *prohibere, deterrere – abhalten, hindern:* WILLIB. Bonif. 1 p. 6,5 ut . . . a . . . conamine eum -ret. WANDALB. Goar. 1,8 neque a praedicatione potuit -eri *Goar.* OTTO FRISING. gest. p. 3,8 (epist. Frid. I.) arcem cepissemus, nisi nox et maxima tempestas nos -uisset. *al.* **b** *refl. i. q. se regere – sich beherrschen:* BEDA hist. eccl. 5,6 p. 290,5 non me potui -ere. AGIUS vita Hath. 27 se coram aliis magis -uisse videbatur. **2** *obi. res:* **a** *avertere, arcere – abwenden, verhindern (cf.* GLOSS. I 88,30 St.-S. -et nintlazzit. II 94,3 -ent uuerrant): BEDA hist. eccl. 4,27 p. 269,22 quasi . . . plagam per incantationes . . . -ere valerent. EIGIL Sturm. 24 p. 160,5 (ed. P. Engelbert. 1968) pravorum conspirationem -ere. EBERW. Magner. 3 ut . . . tempestatem oratione -ret *Aredius.* **b** *sistere, reprimere – Einhalt gebieten, unterdrücken:* WANDALB. mens. 324 ruralem -ent ventorum flabra laborem. AGIUS epic. Hath. 189 has *(lacrimas)* . . . minime -ere valemus. WALTHARIUS 1371 extensam -ere manum. *premere – verhalten, anziehen:* VITA Heinr. IV. 4 p. 18,9 longe infra metam culpae -bat habenas vindictae *rex.*

II *latius:* **A** *adhibere, praebere – zuwenden, schenken:* THEOD. THEOL. Conr. 1 p. 214[a],29 cuius *(Cuonradi)* . . . mensurae philosofia mater se . . . -bat. CHART. Sigeburg. 139[a] (ed. E. Wisplinghoff. 1964) fidem subsequentibus -ere. **B** *(o)mittere – (unter)lassen:* HUCBALD. carm. 2,38 *calvi* -ent curare caduca. CHRON. rhythm. Col. 2,99 moram -ę.

2. cohibeo *v.* coniveo.

cohibitio, -onis *f. constrictio – Ein-, Beschränkung:* **1** *coercitio – Bändigung:* CAES. HEIST. mirac. I 5,52 diaboli potestas catena divinae -is . . . artata est. **2** *obligatio – Verpflichtung:* CHART. Eichsf. 274 (a. 1239) debet . . . comes ea fratres suos -e tenere, quod . . . nos non impetent ullo modo.

cohiventia *v.* coniventia. ***coho** *v.* 1. *cocca. *Antony*

cohonoro (quo-), -are. *una honorare, venerari – gemeinsam (ver)ehren:* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 13,19 trinitatem consubstantialem quo-andamque *(cf. Conc. Constant. III. a. 680 [ed. Mansi XI. p. 465C]* ὁμότημον). VITA Ermin. 19 ut . . . discerent honorabilem honorare ac per hoc -ari cum eo perpetuo mererentur.

cohors (cho(h)-, coo-), -tis *f. (?m.: l. 67) script.:* quo-: IONAS BOB. Ioh. 13 p. 336,29. cors: ALDH. ad Acirc. 114 p. 156,9 *(inter monosyllaba).* -rth(e): *p. 816,17.*

I *coetus, caterva – Schar, Gruppe, Menge:* **A** *gener.:* **1** *de hominibus:* **a** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 1,7 p. 166,5 frequentia populi et infirmantium -es. 1,10 p. 170,4 tantum (tantam *var. l.*) conversantum -em. STEPH. EDD. Wilfr. 47 -bus (coo-, cho- *var. l.*) se circumadstantium inmiscens. THEODULF. carm. 28,372 litigiosa. 69,53 nec, Martine, -s tua serior . . . recurrit. CONC. Karol. 30 p. 231,32 adunata est -s . . . ad translationem corporis . . . martyris. ERMOLD. Ludow. 2,365 male fida -s, Domini quae dogma refutat. HRABAN. hom. II 95 p. 325[D] poenitentium. SYLL. Sangall. 15,17 o martyr Felicitas chohors (co- *var. l.*) atque virginum. EPITAPH. var. II 47[B],7 salve, trina -s, dormi cum pace secura. BERNO epist. 7 p. 33,4 (ed. F.-J. Schmale. 1961) palatina. HELM. chron. 108 p. 214,1 institorum. CARM. Bur. B 202,3,4 si quis latitat hic forte, qui recusat vinum forte, . . . exeat hac de -e. ALBERT. STAD. Troil. 3,590 coepit scindi seditione -s. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *de comitatu (cf.* GLOSS. IV 6,16 St.-S. -em umbirinc): HYMN. Hraban. 4 (1), 10,1 haec *(caritas)* salubrem dirigit et -em *eqs.* ERMENR. Sval. 1 coepit de sua sanctissima -e (choo- *var. l.*) emeritos praeficere episcopos. GISLEB. ELN. inc. 4,43 Christi duodena -s. CARM. Bur. B 59,4,6 quam inter Veneream diligo -em. *al.* **β** *de ordine:* CARM. de cal. Erf. 29 comites procerumque -es. OTTO SANBLAS. chron. 40 p. 62,20 cives per turmas suas secundum modum dignitatum . . . egressi, nobiles in sua -e (coorthe *var. l.*). *adde:* ECBASIS capt. 1079 conveniens curtim parium venerare -em. **γ** *de gente:* CHRON. Salern. 21 ve tibi, Barda -s. PAUL. DIAC. carm. 26,26 te . . . plangit Hibera -s. SALOM. III. carm. 1,72 ingenuos maledicta choors Chananea triumphat. **c** *expressius i. q. coetus nautarum – Schiffsvolk, Mannschaft:* ARCHIPOETA 2,37 Ionam . . . reum tempestatis orte, condempnatum a -e. *per compar.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,262 in laudem naucleri *(sc. Christi)* iunge -em. **2** *de animalibus (cf. l. 18.54) i. q. grex, examen – Schwarm:* ALDH. virg. II 659 quae *(apes)* licet horrenda stiparent labra -e. ALBERT. M. animal. 7,70 stringunt *turtures* -em ita coniuncte volando, ut *eqs.* **B** *milit. i. q. manus militum, agmen, turma – Trupp(e), Heeresabteilung, 'Kohorte' (cf.* GLOSS. I 90,25 St.-S. -s chraft. 117,5 -em managi. 203,3 choortes khunpalporun. 704,42 -es uolch. II 592,43 choortes scara. III 412,76 -s gedrusche. *al.):* **1** *strictius de parte exercitus:* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 1,20 p. 193,23 iubent . . . militum -em, ut rursum virum Dei vim abstrahant. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 108,26 ita ut una -s coacervatim posset equitando ingredi. VITA Wilh. 4 (MGScript. XV p. 212,18) primae -is sortitur principatum *Willelmus.* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,46 ducibus Alamannorum . . . cum -bus suis bellicosis ad primam coitionem . . . praemissis. a. 1077 p. 301,31 auxiliariis. FUND. Brunw. 5 p. 128,14 qui *(Sarraceni)* conscribentes legiones, centurias, manipulos, -es, turmas. CHRON. Pol. 3,22 p. 149,9 queque -s (choors *var. l.*) armata . . . in sua stacione perstitit. CARM. de Frid. I. imp. 2065 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) regales. 2905 ire iubet plenam gens Mediolana -em subsidio sociis. *saepe.* **β** *de -e imperatoris personae addita:* TRANSL. Dion. Ratisb. 11 p. 360[b],31 his *(legionibus)* . . . praetoriam -em nostram addam. STATUT. ord. Teut. p. 25,8 *David* distinccione sue -is edocuit, quod *eqs.* **b** *per compar.:* **α** *de monachis (cf. l. 64sqq.):* DIPL. Heinr. II. 60 p. 74,36 quatinus . . . praesul . . . coortem Deo religiose militantium . . . instituat. BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 719,36 certantium fratrum -s. **β** *de avibus pugnantibus:* THEODULF. carm. 72,162 cum . . . ala ala coit cumque -e -s. **2** *latius:* **a** *exercitus – Heer:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 43 diffugit Romana choors ductore relicto. GESTA Halb. p. 108, 44 sevit in armis fulgida parmis turba -is. CHART. Burgenl. II 197 p. 143,7 capitaneum adverse choortis. *per compar.:* CARM. de Frid. I. imp. 2931 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) ventorum . . . -s (choo- *var. l.*) pugnat. **b** *acies – Schlachtreihe, Linie:* GESTA Frid. imp. A p. 40,29 in prima acie posuerunt plaustrella, . . . in tertia -e milites cum vexillis. OTTO SANBLAS. chron. 20 p. 24,9 extensis . . . in longum -bus . . . ad bellum procedit. **C** *eccl. i. q. congregatio (coenobialis) – (klösterliche) Gemeinschaft (cf. l. 50sqq.):* IONAS BOB. Columb. 1,21 p. 199,16 monachorum -em adunavit. 2,11 p. 257,20 cum . . . multarum puellarum secum adunatam sub regulari reteneret disciplina -em. VITA Anstr. 13 (MG Mer. VI p. 72,4) -s sanctarum sanctimonialium. ADSO Frodob. prol. 29 (MGMer. V p. 73) in quibus *(tectis)* aeterna stabiles sub laude -es stant, monachile decus. EPIST. Teg. I 22 devota . . . -s nostri commonasterialium. GREG. IX.

[Renner]

registr. 609 p.499,30 quem *(episcopum)* cuncta fratrum -s convocaverit. *al.*

II *curtis – Hof:* DIPL. Karoli III. 21 p.35,33sq. -em Lemontam (*cf.* 23[a] p.40,6 de curte Lemonta) cum massariis et ... pertinentiis ad eandem -em respicientibus. *ibid. iterum. cf. ThLL. III. p.1550,54sqq.*

***cohortamen,** -inis *n.* *admonitio, praeceptum – Mahnung, Lehre:* GESTA Camer. cont. II A 316,2 *clerici* diliguntur a presule scripturae -e *eqs.*

cohortatio, -onis *f.* *hortatio, incitatio, admonitio – Aufmunterung, Aufforderung, Ermahnung:* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p.66,1 quod ... -e precoepti prona portandum pondus cervice suscepi *eqs.* I 16. CHART. Rhen. inf. IV 608 notum facio huius kartę commendationem et ad eius exemplum ceteris similia faciendi -em. VITA Heinr. IV. 13 p.40,31 desides animi prolixae -is stimulo opus habent.

cohortator, -oris *m.* *incitator – (Mit-)Anreger:* MENKO chron. p.526,42 specialem amicum suum et in hiis -em ac coadiutorem.

cohortor, -atus sum, -ari *et* **cohorto,** -avi, -atum, -are. *script.:* quo-: *l. 36. adde* CHRON. Fred. 2,33 p.57,15. choo-: *l. 40.* coo-: LIBER hist. Franc. 36 p.305,2. *cf. supra p.757,34.* conhoar-: MARIAN. chron. a. Chr. 36.

hortari, animum addere, incitare, admonere – ermuntern, ermutigen, antreiben, ermahnen (cf. GLOSS. IV 262,23 St.-S. -antes suundinden): ALDH. virg. I 12 falanges militum cum praedistinatae palma victoriae -ante *Christo.* LIBER hist. Franc. 15 p.263,3 *rex* coepit eos -are (coar- *var. l.*). HUGEB. Wynneb. 7 p.111,34 superne pietatis suffragio -tus *Wynnebaldus.* RIMB. Anscar. 7 p.26,27 eum *(Herioldum)* ... ad suscipiendam christianitatem -tus *Hludowicus.* BERTH.(?) annal. a.1079 p.323,11 illos ... in incepto iustitiae tenore perseverare ... paternis praedicamentorum suasionibus obnixe satis -tus est. ANDR. STRUM. Ariald. 20 ceperunt ... Herlembaldum -are (-ari *m²*), ut *eqs. al.* *c. acc. dupl.:* VITA Eptad. 3 (MGMer. III p.187,9) vicini matrimonium eum quo-bant (co-bantur *var. l.*). *c. sensu inducendi:* MARIAN. chron. a. Chr. 42 Philatus in multas incidens calamitates et irrogante Gaio -tus est, ut ... semet peremit. 263 p.518,64 quare vos choortat diabulus, ut *eqs.*

cohospitor, -atus sum, -ari. *hospitio recipere – gastlich aufnehmen, bewirten:* IOH. WIRZ. descr. 24 p.183 resuscitavit *Elias* filium viduae, ... quae eum -ta fuerat.

cohum, -i *n.* *corrigia – Riemen:* GLOSS. IV 114,8 St.-S.

***cohyemannus,** -i *m.* (*hyemannus) *familiaris curtis – Hausgenosse, (Mit-)Hofmann (cf. Dt. Rechtswb. V. p. 953sq.):* CHART. Xant. 244 (a.1272) si ... necesse fuerit ... per alios -os placitari, ... duos ... dabimus hyemannos.

coibentia *v.* coniventia. **coibeo** *v.* 1. cohibeo. *Renner*

coictus *v.* conicio. **coicus** *v.* choicus. **coiffa** *v.* cofia.

***coile** *v.* 1. *coelia. *adde:* ANTIDOT. Bamb. 26 *antidotum* faciens coile et omnibus intestinis.

***coimbeneficio** (-inb-), -avi, -are. *beneficii comparticipem facere – zum Mitbesitzer des Lehens machen:* TRAD. Reichersb. 123 p.349,2 (a.1177) marchio ... protestatus est ... concambium ... se ... de manu episcopi ... suscepisse et coin-asse ... dominum H.

coimbibo, -ere. *absorbere, (in se) recipere – aufsaugen, (in sich) aufnehmen:* ANON. secret. p.75,20 -it *sal Ammoniacus* etiam sibi Mercurium crudum *eqs. cf.* combibo.

***coimmensus,** -a, -um. *pariter infinitus – gleich(ermaßen) unermeßlich:* GERHOH.(?) tract. I 22 (ArchHistDoctrLitt. 40. 1965. p.145) coeternum et -um sibi verbum progenuit *pater.*

***coimmortalis,** -e. *pariter immortalis – gleich(ermaßen) unvergänglich:* GERHOH. Antichr. 2,11 p.210,7 si ad omnipotentiae opera pertineret, ut creaturam -em sibi et aeternam faceret *eqs.*

***coimperator** (-inp-), -oris *m.* *script.* quo-: *l. 72.*

socius imperatoriae potestatis vel dignitatis – Mitkaiser: **1** *de eo qui simul imperator est:* VITA Ludow. Pii 29 p.622,34 imperator ... filium primogenitum Hlotharium -em (quo imperatorem *var. l.*) appellari et esse voluit. DIPL. Otton. I. 361 pro ... incolomitate ... imperii nostri filiique et -is nostri Ottonis (386 coin-is. *al. cf.* 421 p.576,10 ob ... monitum dilecti f. n. O. -is). 324 equivoci ... nostri et -is augusti. DIPL. Otton. II. 24 p.33,38 Otto iunior senioris ... -r augustus. *al.* EKKEH. URAUG. chron. p.189,45 imperator Otto cum filio rege (-e *E*) Galliam ingressus est (*inde* ANNAL. Aeg. a. 961 [MGScript. XXX p.9,38] cum filio suo -e septenni). *al.* **2** *de eo qui item imperator est:* DIPL. Otton. II. 121 more antecessorum nostrorum, regum scilicet et -um. 306 p.363,7 apud reges et -es nostros predecessores.

***coimperatrix,** -icis *f.* *socia imperatoriae potestatis vel dignitatis – Mitkaiserin:* DIPL. Otton. II. 76 dilectissimae coniugi nostrae Theophanu -i augustae nec non imperii regnorumque consorti (191 p.218,38. CHART. Hersf. 65 p.125,41 [epist. papae] pro salute sua quam contectalis suae -is a.).

***coimpero,** -are. *imperii participem esse – mitregieren:* AEG. AUR. gest. 1,29 p.24,55 qui *(Valentinianus)* tum Marciano -bat.

***coinbeneficio** *v.* *coimbeneficio.

***coincido,** -ere. *in unum incidere, in eodem concurrere – (in eins) zusammenfallen:* ALBERT. M.(?) animal. quaest. 15,3 p.261,17 *efficiens et materia* numquam -unt (*p.198[a], 24sq.* ἔρχεται ... εἰς τὸ ἕν). 15,19 p.271,50 materia et agens non -unt. 15,20 p.272,48. *v. et* 1. concido.

***coindigena,** -ae *m.* *popularis, concivis – Landsmann, Mitbürger:* INNOC. IV. registr. B 52 p.40,31 an in hostes debachari creditis, cum in vestros -as desevitis?

***coinnatus,** -a, -um. *insitus, naturaliter proprius – von Natur eigen, spezifisch:* ALFAN. premn. phys. 9,4 secundum frigiditatem et humiditatem -am (*PG 40,656[B]* σύμφυτον [ἔμφυτον *var. l.*]) habet qualitatem *aqua.*

coinomentum *v.* cognomentum.

***coinperator** *v.* *coimperator.

***coinquieto,** -are. *pass. i. q. nimis vexari, (gravem) morbi accessionem pati – stark gequält werden, einen (schweren) Anfall erleiden:* AESCULAPIUS 20 p.26,18 aliquoties -antur ... ex aere frigido.

coinquinamentum, -i *n.* *script.* coquin-: *l. 43.*

1 *strictius i. q. sordes, lutum – Schmutz, Kot:* AGNELL. lib. pont. 18 p.287,11 non ad caelestia eleves, sed terrena coenosa -a (coquin- *var. l.*) volutabis. **2** *latius i. q. pollutio – Pollution, Samenerguß:* DECRET. Burch. 17,56 p.932[B] pueri ... illecebrosum osculum facientes sine -o *eqs.*

coinquinatio, -onis *f.* *script.:* quo-: LEX Baiuv. 10,22 *(var. l.).* comi-: *l. 59.*

contaminatio – Beschmutzung: **1** *corpor.:* **a** *proprie i. q. infectio – Verunreinigung, Verseuchung:* FLOD. hist. 1,25 p.446,6 de -e aquae ... anxiari. *v. et p.819,12.* **b** *meton. i. q. sordes, lutum – Schmutz, Kot:* ALLEG. sapient. 1 p.467[b],13sq. *aqua* nulli miscetur -i et ipsa lapidum naturas ... -bus abluit. ALBERT. M. summ. theol. I 18,71 p.744[b],29 anima -e corporis non coinquinatur. **2** *spirit.:* **a** *de actione i. q. commaculatio, pollutio, peccatio – Befleckung, Besudelung, Versündigung:* **α** *strictius:* CHRON. Bened. II 22 lues -is et macule per membra monasterii diffusa est. CHART. Lux. III 290 p.315,3 (epist. papae) quas *(manus)* sordidis libidinose com-is *(sic?)* fecibus immerserunt. *expressius i. q. stuprum, fornicatio – Unzucht, Hurerei:* PAUL. BERNR. Greg. 91 p.528,13 pater comminabatur eis exhaereditationem, si quam ... cum mulieribus perpetrasse detegerentur -em. **β** *latius i. q. calumniatio (stupri) – Verleumdung, Anwurf (der Unzucht):* EPIST. Wisig. 10 coitum, quo in cętu Caulinianese monachorum -e polluta sum infamatus. **b** *de statu i. q. immunditas, impuritas – Unreinheit, Sündhaftigkeit:* ARBEO Emm. 36 p.84,7 dum ... martyris ecclesiam in sua -e videret *mulier.* HROTSV. Abr. 1,3 ne ... serenitas pulchritudinis alicuius obfuscetur sorde -is. RUP. TUIT. virg. 4 (PL 170,550[B]) maculas -is ... per poenitentiam mundare. ALBERT. M. eccl. hier. 7,1 p.760[a],30 '-is (*PG 3,553[D]* μολυσμῶν) ... pleni'.

[Antony]

***coinquinator,** -oris *m. contaminator, violator – Schänder:* GALB. Karol. 77 *Deus* traditores et templi et ecclesiae -es expulerat a sacro loco.

coinquino, -avi, -atum, -are. *script.:* quo-: *l.11.29. 42.48.* quohi-: *l.11.* conqu-: *l.11.54. form. coni. praes.* -it, -at: *l.42. depon.: l.26.*

contaminare – schmutzig, unrein machen (cf. GLOSS. I 90,4 St.-S. -atur pismizzanti. 178,26 -at caunhreinit): **I** *corpor. i. q. spurcum reddere, sordidare – beschmutzen, verunreinigen, verseuchen:* **A** *strictius:* LEX Baiuv. 10,22 si fontem quacumque inmunditia -verit (quo-, quohi-, conqu- *var. l.*)..., emundet eum . . ., ut nullus sit suspicio coinquinationis. ANTIDOT. Augiens. p.51,19 qui istis passionibus se submelant aut -ant. RUODLIEB VI 47 ne mingat catta catulusve -et illa *(vasa).* CARM. anon. (SBMünch. 1873/III. p.745) dum caro verminat atque -at infima busti. *proverb.:* OTTO FRISING. gest. 2,25 p.128,30 tangens picem -atur *(Vulg. Sirach 13,1). per compar. vel in imag.:* HYMN. Hraban. 9 (6),4,1 faex nulla nos -et, mortis vetustae portio. BERTH.(?) annal. a.1077 p.295,9 ad antiquum dissipatorem suum . . . omnes . . . velut in sentinam -andi confluxerant. *v. et p.818, 54.* **B** *latius:* **1** *obscurare – trüben:* ROSIN. def. p.317,8 *(de lapide) volatile* sordidum, quia nebula ei supereminens -at. **2** *inficere – anstecken:* EPIST. Bonif. 87 p.197,21 qui *(equi)* prefato morbo fuerint -ti. p.198,1 ne furentes et mordentes cetera *(animalia)* -entur (-ent *var. l.*).

II *spirit. i. q. commaculare, polluere – beflecken, besudeln:* **A** *strictius:* **1** *in univ.:* PASS. Afrae I 4 animam meam sacrificiis daemonum non -bo (quo- *var. l.*). EPIST. Bonif. 87 p.195,20 in eorum *(Francorum)* consilio . . . anima tua non est -ta. WALAHFR. exord. 8 p.484,9 -ta (*Vulg. Tit. 1,15* inquinatae) sunt eorum *(infidelium)* et mens et conscientia. **2** *de stupro (vigente hic illic notione corporali, e. g. l. 43sqq.):* **a** *gener.:* THEOD. TREV. Liutr. 203,2 cuncti, qui corpus hic suum non -verunt. RUP. TUIT. virg. 4 (PL 170,550^{B}) virginitas quocunque modo -ta, tamen carne integra. CAES. HEIST. mirac. I 3,6 p.119,14 quia nunquam de cetero carnem suam illicite -ret, promisit *filia. expressius i. q. incestare, dehonestare – schänden, entehren:* HROTSV. Dulc. 12,3 faciam te ad lupanar duci corpusque tuum turpiter -ari. **b** *canon.:* PIRMIN. scar. 16 p.47,22 nemo incestis coniunctionibus se -it (quo-at *var. l.*). DECRET. Burch. 17,30 p.924^{D} qui cum pecoribus et masculis se -verint *eqs. al. de pollutione incesta:* DECRET. Burch. 17,56 p.932^{A} qui per turpiloquium vel aspectu -tus est *eqs.* p.932^{C} pueri . . . se invicem manibus -antes (*cf.* REGINO syn. caus. 2,249). *al.* **B** *latius i. q. detrectare – in den Schmutz zerren:* FORM. Senon. II add. 4 p. 224,18 quo-at . . . conscientias bonum merito conquesitas *falsator (aliter ed. G. J. J. Walstra. 1962. p.76).*

partic. **coinquinatus,** -a, -um. **1** *adi.:* **a** *corpor. i. q. sordidus, fuliginosus – schmutzig, rußig:* HROTSV. Dulc. 4,3 facies, manus ac vestimenta . . . adeo -a, ut nigredo *eqs.* **b** *spirit. i. q. commaculatus, immundus – befleckt, unrein, ehrlos:* VITA Annon. I 1,14 p.473^{a},55 heu me -am (conqu- *var. l.*)! CONR. MUR. summ. p.160,3 (ed. W. Kronbichler. 1968) mulier deridenda . . . poterit nominari . . . conmunis, -a *eqs.* **2** *subst. neutr.: quod immundum est – etwas Unreines:* RUP. TUIT. virg. 4 (PL 170,550^{A}) *templum,* quo nihil intromitti debeat -um *(cf. Vulg. apoc. 21,27).*

cointellego (-lig-), -lexi, -lectum, -ere. *sub notione aliqua simul comprehendere, subsumere, simul cogitare – mitverstehen, -begreifen, -denken:* ALBERT. M. sent. 1,3,28 p.127^{b},8 quaedam *(nomina)* . . . sunt non simpliciter significantia respectum, sed -ligitur in eis. metaph. 7,1,1 p.317,13 (ed. B. Geyer. 1964) non -ta substantia erit color ens deficiens non intelligibile. summ. theol. I 4,21,1 p.151^{b},18 ex cuius *(creaturae)* relatione ad creatorem oportet, quod -ligatur correlatio creatoris ad ipsam. *ibid. al.*

***cointerimo,** -ere. **1** *(simul) tollere – (zugleich) aufheben:* ALBERT. M. anal. pr.2,4,3 p.745^{b},29 hoc . . . ostenso *(sc. nullum B esse A)* simul cum illo -itur verum. **2** *medial. i. q. commori – zugleich zugrundegehen:* ALFAN. premn. phys. 8,3 tactu . . . perempto -itur (*PG 40,649^{B}* συναπόλλυται) animal.

***cointro,** -avi, -are. **1** *gener. i. q. simul intrare – zugleich eintreten:* VITA Ermin. 21 p.491,39 frater . . . claustrum . . . hospes intravit hospite quodam alio de claustro . . . casualiter -ante. **2** *philos. i. q. cooriri – gleichzeitig auftreten:* ALFAN. premn. phys. 1,88 -vit (*PG 40,532^{B}* συνεισῆλθε) . . . peccato et istorum *(sc. ferarum)* laesio.

coiovi *v.* coniux. **coita** *v.* commendaticius *p.943,49.*

coitio, -onis *f.* **1** *congressus, concursus – (Zusammen-)Treffen, Begegnung:* **a** *gener.:* FLOD. hist. 4,41 p.593,8 ut vix quaequam preterierit huiusmodi -o, in qua non aliquis infirmorum fuerit sospitate redintegratus. EPIST. Hann. 69 prima -e . . . impudenter rogasse mihi visus erat. **b** *milit.:* BERTH. (?) annal. a.1075 p.278,47 ducibus . . . ad primam -em . . . ante se . . . praemissis. a.1078 p.312,28 ut in prima statim -e victoria . . . potiretur *rex (sim.* a.1080 p.325,11). *v. et p.816, 40.* **2** *commercium, coitus – Verhältnis, (Geschlechts-)Verkehr:* BERTH.(?) annal. a.1077 p.302,5 nefandissimi cuiusdam incestus . . . suspicionem numquam . . . sua abalienavit fornicaria -e.

coito *v.* cogito.

coitus, -us *m. (f.* -a: *l.60) script.:* cit-: *l.27.* cohi-: *p.821,37.* coet-: *l.35.37.* coyt-: WALTH. AGIL. med. 38 p.141,20. 43 p.149,35. 138. 139 p.218,16. WILH. SALIC. chirurg. fragm. p.406,17. cott-: *l.32. abl. sg.* -o: PIRMIN. scar. 14 cito *(var. l.).*

I *de commixtione sexuum i. q. commercium carnis, concubitus, copulatio, complexus venereus – (Geschlechts-)Verkehr, Geschlechtsakt, Begattung, Paarung, Beischlaf (cf.* ALBERT. M. animal. 5,7 -us est permixtio corporalis sexuum): **A** *de anim. (cf.* GLOSS. I 273,58 St.-S. -us rammalod. 303,33 cottus kimachida. IV 136,25 -um samewist. *al.):* **1** *strictius:* **a** *de hominibus (deis: l.37):* **α** *gener.:* CHRON. Fred. 2,57 p.78,8 cum ad viri coetum accesseris. LIUTPR. antap. 3,41 p.94,39 Iuppiter et Iuno contenderunt . . ., quis plures haberet libidines in -u (coetu *B*). EGBERT. fec. rat. 1,1416 -us, luctati clausula belli. CARM. Bur. B 200,7,2 a qua *(femina)* . . . -um nequit impetrare. *al. stuprum, fornicatio – Unzucht, Hurerei:* EPIST. Wisig. 10 p.676,25 contra maculosi turpitudinis -um (cultum *var. l.*). VITA Emm. 12 p.44,4 quis . . . eam *(filiam)* -u iniquo violaret. ALBERT. M. animal. 9,8 meretrix, quae plurimorum virorum plurimo abutatur -u. **β** *natur. et medic.:* AESCULAPIUS 42 p.72,30 virtus ad operandum -um. *al.* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,107 p.25a^{r} -us . . . triplex est: aut . . . propter rem naturalem aut non naturalem aut extra naturam. PETR. HISP. chirurg. 85 astineat patiens ab . . . -u, tussi, saltu et forti risu (*cf.* THEOD. CERV. chirurg. 4,9 p.184^{B} in nulla epilepsia debet fieri -us, quia in -u multum debilitantur nervi). ALBERT. M. animal. 5$^{tit.}$ de -us eorum *(animalium)* diversitate. 9,11 ex -u (*p.581^{b},17* ἀφροδισιαζόμεναι) ipso excitatur desiderium amplius coeundi . . . et etiam rememoratio -us (*p.581^{b},20* συμβαινούσης ἡδονῆς) excitat tunc appetitum. 9,28 post -um (*p.583^{a},15* ὁμιλίαν). 9,52 mulier . . . post impraegnationem non solum sustinet -um, sed etiam desiderat plus tunc coire. 15,113 quae *(delectatio)* est in -u (*p.728^{a},9* συνουσία). *persaepe.* ALBERT. M.(?) animal. quaest. 16,17 p.287,57 -us duplex est, ordinatus et inordinatus. *al.* **γ** *iur. et canon.:* LEG. Wisig. 12,2,6 nullus usque ad sextum generis gradum -um (-u, -a *var. l.*) personam quamcumque contingat. CONC. Karol. 50^{D},69 p.671,5 qualiter a -u pregnantium uxorum viris abstinendum sit. RATHER. epist. 25 p.136,14 in adventu Domini . . . a carne . . . abstinendum et -u *eqs.* ALBERT. M. sacram. 155 p.102,61 omnis procuratio pollutionis voluntaria excepto -u matrimoniali peccatum mortale est. *al.* **b** *de bestiis:* HILDEG. phys. 7,3 p.1314^{C} cum leo leaenae in -u commiscetur *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.48,23 combinatio . . . procedit -um *(sc. avium),* -us vero pullificationem. ALBERT. M. animal. 5,5 natura non potest complere illud ovum . . . sine alio accidente, quod fit . . . ex -u masculi. 6,96 desiderium -us et delectatio in -u. 15,19 *animalia* velocis -us *(p.717^{b},35* ὀχείαν). *persaepe.*

[Antony]

v. et p.820,50. adde: HILDEG. phys. 7,4 p.1316D ursus ... et ursa ... cum illis *(sc. hominibus)* in -u commiscerentur. *per compar.:* CHART. Mog. A I 467 p.375,20 (dipl. Heinr. V.) quod *(venenum)* quasi vipera, que virus resumit post -um, ... diffudit *Adelbertus.* **2** *latius:* **a** *conubium – Vermählung, Ehe (in imag.):* CARM. anon. 1,177 (SBMünch. 1873/III. p.701; s. XII.) quod ab his fit et est elementis, hoc opus ... -um dixere deorum. **b** *libido, ardor, desiderium coeundi – (Geschlechts-, Paarungs-) Trieb:* **α** *de hominibus:* ALBERT. M. veget. 6,114 *galanga* provocat -um *(cf.* 6,296 cepa ... commovet -um. 6,298 *crocus* excitat ... -um. *al.).* **β** *de bestiis:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.23,27 licet tempore -us solitetur masculus cum femina sua *eqs.* (ALBERT. M. animal. 6,97 accidit ... masculis ... animalium ... zelum habere ... ad invicem t. -us pro usu feminae. 15,16 quarum [*avium*] t. -us [*p.717b,7* περὶ ... τὰς ὀχείας] magni valde sunt testiculi. *al.*). *expressius i. q. tempus coeundi – Paarungszeit:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 6,14/18 p.166,36 cum in -u dominetur concupiscibilis *virtus*, succumbet irascibilis. *ibid. al.* **c** *generatio, procreatio – Zeugung, Fortpflanzung:* **α** *de hominibus:* GODESC. SAXO theol. 21 p.294,3 anima, quae libidinose per -um cum semine seritur. ALBERT. M. animal. 9,11 emittere sperma -us *eqs.* (*cf.* veget. 6,24 materia -us). **β** *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 2,76 alii ... modi piscium ovantium non habent ... vias -us manifestas, quae sunt vulva et matrix et virga et testiculi. 5,23 membrum ... -us. **d** *potestas coeundi vel procreandi – Zeugungskraft, sexuelle Potenz:* TRACT. de chirurg. 1238 sanguine ultra modum minuto ... -us debilitatur. **B** *per similitudinem de rebus fere i. q. impraegnatio – etwa: Schwängerung, Befruchtung:* **1** *gener.:* CARM. cod. Vat. (5330) 14,22 nubes ... concipiunt -u zephirini seminis ignem. **2** *alch.:* ROSIN. ad Sarr. 1 p.281,13 -um appellant, dum terra incipit aliquantum retinere de arsenico secum.

II *de concursione stellarum i. q. coniunctio – Konjunktion (t. t. astron.):* BEDA temp. rat. 19,36 in adverso an in -u (-ohi- *B*) solis sit posita luna, requiris. CARM. de temp. rat. 789 cum -um *(sc. lunae)* capit Aries. EKKEH. IV. bened. I 20, 151 fratri ... luna conubio (gloss.: in -u, id est novilunio) ... cupit iungi. ANNAL. Egm. a.1133 cum eclypsis solis fieri ... soleat ..., quando ... sunt in -u sol et luna. ALBERT. M. euch. 6,4,1,3 p.420b,2sqq. *al.*

coiventia *v.* coniventia. **coiugium** *sim. v.* coniug-.

***coiuncla** *v.* *comuncla. **coiuves** *v.* coniux.

***coiuvo** *v.* *coniuvo. ***cokathar** *v.* *calcatar.

***cokemester** (ko-), -t(e)ri *m. (theod. inf. vet.* kokemêister, *cf. R. Wossidlo – H. Teuchert, Mecklenburgisches Wörterbuch. IV. 1965. p.507) magister coquinae – Küchen-, Speisemeister:* CHART. Rost. A I 1,321 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967. p.55; s. XIII.med.) Reinoldus -r. C 395 p.137 in hereditate Sefridi -i (*cf.* CHART. Meckl. 7199 p.491,27 hereditas Sifridi ko-eri). *cf.* *cocomagister.

***cokion** *v.* *coccion. ***coko** *v.* 1. *cocca. *Antony*

cola *v.* caulae, 1.*colla, 1. colon, 1. colum, 1. colus.

colaboro *v.* collaboro.

***colacius** (-lic-), -a, -um. (colare, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p.880) decidens – herabfallend, Fall-:* RICHER. SENON. gest. 5,15 p.341,49 portam -iciam ab alto ad ima dimisit.

***colaconia,** -ae *f. (per confusionem c.* colare *et* coliconus *ut vid.) Lycopodium clavatum (L.) – Keulenbärlapp, Seihwurz (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p.1484sq.):* GLOSS. III 584,48 St.-S.-a siwrze. *cf. ThLL. III.p.1571,46sqq.*

colactio *v.* collatio. **colactus** *v.* confero.

colafizo *sim. v.* colaph-. **colagogum** *v.* cholagogum.

***colamentum,** -i *n.* (colare) **1** *secretum – Absonderung:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,12 p.8ar renes sibi attrahunt sanguinis -um (MAURUS urin. I p.4,5 urina est -um s. et aliorum humorum *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,163. *al.*). **2** *actio (ex)colandi, purgatio – das (Durch-, Aus-)Seihen, Filtern, Läuterung:* Ps. GERH. CREM. sept. 36 p.357,7 post -um pone *vas* ad solem. ALBERT. M. veget. 2,45 fit in ipsa *terra* -um ... massae a superflua aquositate. animal. 9,35 invenietur per -um creatura. *al. expressius i. q. secretio – das Absondern:* ALBERT. M. animal. 9,101 in quo *(rene)* fit urinae -um. 13,65 propter -um (*p.671b,20* διηθουμένων) aquosae humiditatis. *ibid. al.*

colandrum *v.* coriandrum.

colaphizo (-lifi-, -lofi-, -afi-, -pi- *sim.*), -avi, -atum, -are. (κολαφίζειν) *(colaphis) percutere – (mit Fäusten) schlagen (cf.* GLOSS. I 75,14 St.-S. -pizamur kafustot pirum. III 419,1 -are halslegen. IV 136,34 -ofizo. *al.):* **1** *proprie:* **a** *gener:* ALDH. virg. I 50 p.306,10 palmis et pugillis -fizantes (-loph- *B*). EBERW. Symeon. 10 portarius ... tunditur, -atur. BERTH. ZWIF. chron. 27 donationis testis *(sc. Christus)* est -tus. HEINR. LETT. chron. 1,9. *al.* **b** *iur. de violatione:* CHART. Sil. C 62a,31 (a.1270) si quis aliquem baculaverit vel -verit. **2** *translate:* **a** *affligere, vexare – peinigen, belästigen:* VITA Anstr. 10 (MGMer. VI p.70,34; s. IX.) ut Deus ... clementer suscipiat, quos hic mundus inclementer -fizat. EPIST. Meginh. 23 p.218,24 quasi stimulus Sathane te ... rerum memoria ... -fizo *(cf. Vulg. II Cor. 12,7).* LAND. MEDIOL. hist. I 2,18 p.56,27 ut ... Arnulfus ... suis nos exemplis modo colifizando informaret. *al.* **b** *poena afficere – bestrafen:* RUP. TUIT. virg. 5 (PL 170,550B) ne superno iudicio virginitas ... -etur.

colaphus (ko-, cul-, -lep(h)-, -lop(h)-, -libus, -abus, -afus, -l(a)pus *sim.*), -i *m.* (κόλαφος) *ictus (pugni), plaga – (Faust-) Schlag:* **1** *proprie:* **a** *gener. (cf.* GLOSS. I 74,11 St.-S. -us *[a. c,* -pus *b]* fuston fliz. III 324,35 -us halslach. IV 215,50 k-us. *al.):* GODESC. SAXO theol. 10 p.214,9 qualiter ... alapas, -os ... sustinuerit *Christus.* NOTKER. BALB. gest. 2,6 p.56,9 cum ... -is propellerentur *nuntii.* ADEMAR. hist. 3,52 -um Iudeo ... imposuit *(de re v. B. Blumenkranz, Juifs et chrétiens. 1960. p.318).* MARIAN. chron. a. Chr. 1087 p.559,21 episcopus ... uno -o (-lo- *1*) percutiens ducem in terram. SCHOL. Adam gest. 52 percussores ... fecit ... -is caedi. *saepe. proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,91 quid canis ad sacram -os nisi queritat ędem? 1,728. *usu symbolico:* CHRON. Noval. 3,14 p.101,14 dabat illi mox -fum dicens: tu ... es meus servus. **b** *iur.:* **α** *de violatione:* LEX Sal. Merov. 17,1 si quis alterum ... voluerit occidere et colpus (-lpos, -abus, -aphos *sim. var. l.*) praeterfallierit. FORM. Andec. 6 -ebus super eum ... posuit. *ibid.:* securitate ... de ipsus collebus ... facere. LEX Ribv. 20 capit. p.54,37 (cod. A 6.7) usque ad tres culpos (LEX Sal. Pipp. 23,1 -epus [-ibus, -afus *sim. var. l.*]. *al. sim.* LEX Ribv. 20,1 ternos colpos [-lopos, culpos *sim. var. l.* add. B 3: quod nos dicimus bunislegi]). FORM. Senon. I 17 *(cod. a. corr.)* -ppus super me misit. *al. remissius de ictu sagittae:* LEX Sal. Merov. 17,2 (cod. C 5) si quis alterum de sagitta toxecata percuterit et colpus preterfallierit. **β** *de poena, tormento:* LEX Sal. Merov. 40,3 servus CXX colpos (-obus, -apos *sim. var. l.*) accipiat. 40,4 si ... infra CXX colpos (-obos, -apos, culapus *sim. var. l.*) fuerit confessus *servus.* **γ** *de promotione militis:* DIPL. Karoli M. 269 (spur. s. XIII.2) ut ... potestas ... dato ... manu sua -o sic militem faciat. **2** *in imag.:* NICOL. I. epist. 88 p.456,31 scimus ... nos a freneticis ... -is (colo- *CD*) caedi. BRUNO QUERF. Adalb. A 11ex. cui *(inimico)* ... tot -os dedit, quot opera bona fecit. **3** *meton.:* **a** *vestigium ictūs – Schlagspur:* FORM. Turon. 30 p.153,9 livores ... atque -is (-i *A1*, -pi *B*) manifeste apparent. **b** *pugnus – Faust (cf.* GLOSS. IV 6,14 St.-S. -fis fustim): ABBO SANGERM. bell. 1,391 hae *(matres)* -fis (gloss.: pugnis) ... pectora tundunt.

colapizo *sim. v.* colaph-. **colappus** *v.* colaphus.

colastrum *sim. v.* colostr-.

1. *colatio (-ll-, -cio), -onis *f.* **1** *actio (ex)colandi, purgatio – das (Durch-, Aus-)Seihen, Filtern, Läuterung:* **a** *proprie:* ALBERT. M. veget. 2,12 exigitur -o (-ll-, -cio, incolatio *sim. var. l.*) amplior et separatio. animal. 3,60 fit in epate ... -o. 3,143 nisi extrahantur ab eo *(sanguine)* fila per -em ipsius. ROSIN. ad Sarr. 2 p.287,7 quaedam *res purificantur* per coll-em ut per pannum vel filtrum. *al.* **b** *in imag.:* ALBERT. M. euch. 3,1,7,7 p.270a,20 -o optima conscientiae,

qua omne pretiosum a vili peccati . . . separatur. **2** *substantia colata – Filtrat:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,25 p.4b^{v} cum alii *humores* feces et -es sint sanguinis.

2. colatio *v.* 1. collatio.

***colativus** (-ll-), -a, -um. *secretionem adiuvans – die Absonderung fördernd:* CONSTANT. AFRIC. grad. p.384,26 nitrum . . . est . . . -um et mundificativum. theor. 5,26 p.22a^{r} *melones* sunt -i: urinam provocant. BERNH. PROV. comm. 7,1 p.293,36 mel est . . . -um . . ., ut de facili colari et defluere faciat humores. IOH. S. PAUL. diaet. 353 pulmonem . . . mundificant *amygdalae*, cum sint coll-ae (collatae *var. l.*). ALBERT. M. animal. 3,65 ipsum *(hepar)* est . . . -um massae kyly. *al.*

colatorium (cal-), -i *n. colum – Seiher, Filter (cf.* GLOSS. III 271,15 St.-S. -um [ca- *a. b*] siha. IV 184,24 -um seichtuech. 684,30. *al.)*: **1** *proprie:* **a** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 280 spisso et forti -o supersterne . . . cinerem. IOH. IAMAT. chirurg. 4,18 p.24,46 per -um expresse *herbae.* THEOD. CERV. chirurg. 2,3 p.145^{F} vinum . . . clarificetur per -um distillando. *al. v. et p.875,71.* **b** *liturg. (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p.448sq.):* ORDO Rom. 6,7 -um aureum sive argenteum (CATAL. thes. Germ. I 74,70 [Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967]. THEOPH. sched. 3,56 de -o [ca- *G*]; facies . . . -um [coloratorium *V*] a. sive a.). **c** *natur. et anat.:* **α** *in univ.:* Ps. GALEN. anat. 4 p.179^{D} qui *(nodi [sc. renes])* sunt . . . urinae -a. ALBERT. M. euch. 3,1,7,7 p.270^{a},7 natura posuit -a panniculorum, quae . . . foetulentum quasi colando a cibo separent. *al.* **β** *os cribri simile – Siebbein:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,15 p.11a^{v} que *(frustula carnis)* usque ad -um descendunt. ALBERT. M. animal. 1,358 quod *(os nasi)* propter multa foramina . . . vocatur -um. *al.* **2** **a** *in imag. et per compar.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,17 p.44b^{r} in osse -o assimilante. ALBERT. M. euch. 3,1,7,1 p.265^{a},27 ut -is spiritualibus coletur *nutrimentum animae.* **b** *alleg.:* ALBERT. M. euch. 3,1,7,7 p.270^{a},12 -um in sacramento signat . . . conscientiae examinationem.

***colatorius** (-ll-), -a, -um. **1** *ad despumandum aptus – zum Abschäumen dienend, Abschäum-:* THEOPH. sched. 3,84 p.157,14 Th. imposito coll-o panno fac . . . infundi *cuprum* (p.158,14 teneant duos -os pannos [*de re v. notam ed. p. 350*^{54}]). **2** *cribri similis – siebartig, Sieb-:* ALBERT. M. animal. 12,140 os -um factum est foraminosum.

colatura (-ll-, colora-), -ae *f.* **1** *actio (ex)colandi – das (Durch-, Aus-)Seihen, Filtern:* MAPPAE CLAVIC. 287 post . . . -am zucharae. VITA Liutg. III 3,376 dum colare ceperant aquam de frumento . . ., periit . . . -a. ALBERT. M. animal. 23,91 p.1482,43 de pinguedine relicta in -a ciba accipitrem. **2** *substantia vel suffusio (ex)colata – Filtrat, gefilterter Aufguß:* MATTH. PLATEAR. gloss. p.382^{D} substantia mucilaginosa per saccum coletur et in -a scamonea . . . pulverizata . . . ponatur. TRACT. de aegr. cur. p.338,29 accipe coba-am *(sic?)* apotece. GLOSS. Roger. I A 2,3 p.591,39 gargarisma fiat cum . . . coloratura furfuris triticei. THADD. FLORENT. cons. 15,57 fiat quedam coll-a . . . et detur per modum syrupi. ALBERT. M. animal. 22,83 fit oleum . . . de -is factis de suco ligni fraxini. *al.*

colaudatio *v.* collaudatio.

colax, -acis *m.* (κόλαξ) *blanditor – Schmeichler:* SEDUL. SCOT. carm. 1,21,13 nam -x in ore gestat arte verba mellea.

*?***colcherium,** -i *n. (orig. inc.) structura gibbo similis – höckerförmiger Aufbau:* AETHICUS ISTER 55 ⟨quod⟩ *camerica navis* . . . in medio curvum -um (curvo -o *L*, curvo -ae *TD*) quasi gybbum cameli ⟨habeat⟩, quod fenestras obliquas . . . ferat (fore *sim. var. l.*)

colchicum (-ci-, -lti-, -co), -i *n.* (κολχικόν) *hermodactylus – Herbstzeitlose (Colchicum autumnale L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.1070sqq.):* DYASC. p.52^{a} -tico . . . nascitur . . . in Cholchis. ALPHITA II p.45,1 -cico vel bulbus agrestis . . . nascitur in fine autumpni *(cf. Diosc. lat. 4,80).*

***colcotar** *v.* *calcatar.

***coldra,** -ae *m.* (*polon. vet.* foldra) *praeco – Amts-, Gerichtsdiener, Büttel:* CHART. Oelsn. 36 p.65,18 (a.1224) nunccium . . . -am dictum . . . addidi monasterio, qui . . . homines ad praesentiam iudicii trahere . . . teneatur *eqs.*

colebus *v.* colaphus. **colecta** *sim. v.* coll-.

colegium *v.* collegium. **colego** *v.* 2. colligo.

colena *v.* cunila. **colepus** *v.* colaphus.

colera *sim. v.* cholera, 1. color.

colerius *v.* colurnus. **coleta** *v.* collecta.

***coletus** *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (*cf. ital.* coletto *a* colare) *colum – Seiher:* GEBER. clar. 2,57 hereas -um de panno lini.

colfon *v.* 1. colpus.

colia (clono, culya *sim.*) *subst.* (κολίας) **1** *species scombrorum – Makrelenart:* ALBERT. M. animal. 7,81 piscis . . . clono (*p.598*^{b},27 κολίαι) vocatus. *ibid.:* karinoz. 8,32 culya. **2** *per errorem i. q. phoca – Seehund:* ALBERT. M. animal. 7,78 animal vocatum kokyon (*p.598*^{a},24 κολίων), quod est vitulus marinus.

coliandrum *v.* coriandrum. **colibertus** *v.* collibertus.

colibista *v.* collybista. **colica** *v.* colicus.

colicinthida, -tia *v.* colocynthis. ***colicius** *v.* *colacius.

colicola, -ulus *v.* calyculus. *adde:* AURELIUS 13 p.714, 16 malogranatorum . . . -olas coquere. p.714,23 -ulos.

colicus (-lyc-, -gus), -a, -um. (κωλικός) *metr.* cŏ-: ODO MAGD. herb. 120.894.2128. *adde l. 36.*

1 *adi.:* *ad (colon) intestinum vel morbum eius pertinens – den (Grimm-)Darm betreffend, Kolik-:* PAUL. AEGIN. cur. 68 -a (*3,18,6* κωλική) . . . egritudo. 199 p.127,5 difficillima -arum . . . dispositionum. ADALBOLD. Heinr. 21 infirmitatem. THIETM. chron. 6,91 -a passione . . . infirmatur (CONSTANT. AFRIC. theor. 9,29 p.47b^{v} -a passio nimius est dolor, quem patitur intestinum, quod vocatur colon. GLOSS. Roger. III 676. *al.*). **2** *subst.:* **a** *masc.:* *qui coli morbo vel dolore patitur – ein an (Darm-)Kolik Leidender:* PAUL. AEGIN. cur. 201 p.132,6 comune . . . est -is (*3,45,1* κωλικῶν) et lapides habentibus . . . retineri ventrem. ANTIDOT. Glasg. p. 104,11 datur *antidotum* . . . ad -gos. ODO MAGD. herb. 896 nec solum -is decoctio proderit ista. *al.* **b** *fem.:* **α** *morbus vel dolor coli – Darmleiden, Kolik:* TRACT. de aegr. cur. p. 258,11 -a est dolor intestinorum *eqs.* MAURUS phleb. p.22^{a} laborans . . . -a. WALTH. AGIL. med. 66 p.170,30 omnes habentes -ycam cibo indigent lubricativo. *saepius.* ALBERT. M. veget. 6,85 confert *colocynthis* -ae humidae et ventosae. *al.* **β** *Carlina vulgaris (L.) vel Artemisia abrotanum (L.) – Gemeine Eberwurz oder Eberreis (cf. André, Lex. bot. p.96):* ANTIDOT. Glasg. p.106,7 -e semen. **c** *neutr. plur.:* *medicamenta coli dolorem mitigantia – Kolikmittel:* PAUL. AEGIN. cur. 247 p.188,1 -a (*3,71,2* τὰ κωλικά) ano apposita.

colidion *v.* tordylon. **colif(i)a** *v.* colyphium.

colifizo *v.* colaphizo. **coligo** *v.* 2. colligo.

coligus *v.* colicus. **colimbus** *v.* colymbus.

***colimfa** *v.* *colymba. **colimito** *v.* 1. collimito.

***colimpha, *colincha** *v.* *colymba. **colinum** *v.* 1. colon.

colinus *v.* colonus. **colio** *v.* 2. colligo.

***coliolus,** -i *m.* (coleus) *testiculus – (kleine) Hode:* FRAGM. mul. III 28 mustile masculi -us (*i.* -os) tollis.

coliphia, -um *v.* colyphium. **colirida** *sim. v.* collyr-.

colis *v.* chole, collis. **colitaurium** *v.* collotaurium.

***coliticus,** -i *m.* (colicus) *qui coli dolore patitur – ein an (Darm-)Kolik Leidender:* ANTIDOT. Glasg. p.107,38 antidotum facis . . . ad -os.

***colito,** -are. (colere) **1** *habitare – bewohnen:* AEDILV. carm. 14,12 *(in imag.)* omnes . . . sancti medii pavimenta sacelli servantes -ant. **2** *colere – verehren, dienen:* AEDILV. carm. praef. 12 corpore, mente, manu . . . Dominum -ans celsum. *Pape*

colix *v.* culex.

1. *colla (cola), -ae *f.* (κόλλα) *?nom. sg.* -is: *l. 69.*

gluten – Leim: **1** *strictius:* **a** *gener.:* ALPHITA I p. 285,13 cola interpretatur glutinum. NOTULAE Wilh. Cong. 924 sarcocolla . . . a sarcos, quod est caro, et -is, quod est gluten. *de visco:* GUIC. (?) bers. 13 in qua *(tasca bersatorum)* sint corda . . . et . . . -a. **b** *spec.:* **α** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 98$^{\text{capit.}}$ -am Grecam facere. HERACLIUS II 41

[Rudolph]

de pergameno vitulino colam facies, . . . tunc colam et glaream . . . misces. 42. β *alch.:* auri -a *i. q. ferrumen auri – Goldlot:* TURBA phil. 10 ipsum *(florem salis)* . . . auri -ae commiscete. TRACT. Micrer. p. 99,27. *al. v. et vol. I. p. 1265,3.* **2** *latius i. q. substantia conglutinans – verbindende Substanz:* **a** *proprie:* ALBERT. M. meteor. 4,2,2 p. 749ª,47 utrumque *(sc. siccum et humidum)* utrique fit -a, hoc est colligatio quaedam. animal. 20,42 oportet commixtionis et compositionis esse quamdam -am et rationem; sicut enim in artificiatis, quae in domus structura componuntur, sine -a non cohaerent, . . . sic dixit Empedocles capita germana membris non cohaerere sine -a continuante. 20,49. *ibid. al. expressius i. q. continuatio – Verbindung: v. p. 870,42.* **b** *in imag.:* ALBERT. M. metaph. 3,2,10 p. 128,37 (ed. B. Geyer. 1960) quando . . . amicitiae -a dissoluta est. 3,3,3 p. 142,28 -am vocat eorum, quae coniuncta sunt, necessitatem. *ibid. al.*

2. *colla *v.* 2. *collum.

collabor (conl-), -lapsus sum, -i. **1** *proprie de motu:* **a** *strictius:* α *corruere, concidere – zusammen-, einstürzen, einfallen:* EINH. Karol. 32 p. 36,10 porticus . . . subita ruina usque ad fundamenta conlapsa. HIST. de exp. Frid. imp. p. 41,12 clausuras vetustate -sas . . . communiri. *al.* β *decidere, delabi – herunterstürzen, -fallen:* HERM. AUGIENS. chron. a. 1045 episcopus . . . cum aliis -sus . . . obiit. HIST. de exp. Frid. imp. p. 79,3 de equo -sus expiravit. REIN. ALEM. phagifac. 169 nec . . . -sam, quamvis dilexeris, escam restituas disco. γ *demitti – sich herabsenken:* THIETM. chron. 3,18 *(in miraculo)* aurea dextera in medium -sa incendium. **b** *latius:* α *invehi – hineinfahren:* ADAM gest. 4,40 p. 277,10 subito -si sunt in . . . oceani caliginem. β *flecti – sich beugen:* CAND. FULD. Eigil. II 8,9 corpore conlapso genibus procumbit humi. **2** *translate:* **a** *incidere – (hinein)geraten:* ELIS. SCHON. vis. 3,7 -sa sum in extasim. **b** *obsolescere – verfallen, verkommen:* DIPL. Arnulfi 140 p. 212,30 cum . . . divina obsequia neglecta penitusque -sa repperisset. DIPL. Otton. I. 427 cultum . . . -sum . . . renovare. *al.* **c** *deminui – zusammenschmelzen:* RAHEW. gest. 4,70 valida iuvenum manus -sa fuerat. **d** *animo relinqui – ohnmächtig werden:* VITA Liutb. 30 p. 35,8 femina ad ictum sonitus -sa corruerat.

***collaboratio** (conl-, -cio), -onis *f.* **1** *operatio (communis) – (gemeinsame) Tätigkeit:* TRAD. Frising. 469 (a. 822) quicquid ipse vel frater eius . . . habuerunt . . . de . . . adquisitione proprie con-is. **2** *lucrum, fructus, reditus (labore acquisitus) – (erarbeiteter) Gewinn, Ertrag, Einkünfte:* **a** *strictius:* α *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 32,62 ut . . . ex omni con-e nostra, quam cum bubus . . . habuerint, . . . nobis notum faciant *eqs.* DIPL. Karoli M. 265 p. 387,40sqq. (spur.) de omnibus con-bus terre, tam feni quam et annone, . . . de melle et con-bus, quę in ortis fiunt, *decimas persolvere.* CAPIT. reg. Franc. 293,61 facultates ecclesiae in diversa con-e et reditibus eas expoliant. 221,11. FLOD. hist. 3,28 p. 550,50 partem -is . . ., quae . . . ei *(praeposito)* competebat. β *meton. i. q. administratio redituum – Verwaltung der Einkünfte:* HINCM. annal. a. 867 p. 86,23 causas monasterii et con-em per praepositum . . . geri. **b** *latius i. q. possessio (communi labore acquisita) – (gemeinsam erarbeiteter) Besitz:* CAPIT. reg. Franc. 148,9 ut uxores defunctorum . . . tertiam partem con-is, quam simul in beneficio conlaboraverunt, accipiant. FLOD. hist. 3,28 p. 552,22 -em eius *(canonici)* . . . prepositus diripi iusserat. *fort. add.:* CHART. Sangall. A 257 p. 245,26 (a. 820) post meum discessum de con-cione easdem res ⟨. . .⟩ ad ospitalium revertat.

***collaborator** (conl-), -oris *m. coadiutor, auxiliator, cooperarius – Helfer, Gehilfe, Mitarbeiter:* FLOD. hist. 1,3 Sinicium -em et cooperatorem . . . inibi *(sc. in ecclesia)* constituisse. THEOD. AMORB. Mart. 22 -r sacellarii. ENGELH. WIRZ. Burch. 1,9 p. 19,17 de . . . con-e meo *(sc. Bonifatii)*, cui . . . mei laboris imperciar onus. CHART. episc. Hild. I 431 p. 420,35 ut . . . *coenobii* consummationis -es efficiamur. *al. de Christo:* CONR. EBERB. exord. 4,18 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) piissimi -is sui mansuetudinem.

***collaboratus** (conl-), -us *m.* **1** *fructus, lucrum, reditus (labore acquisitus) – (erarbeiteter) Ertrag, Gewinn, Einkünfte:* CAPIT. reg. Franc. 32,6 ut iudices nostri decimam ex omni con-u . . . donent ad ecclesias. DIPL. Karoli III. 65ª p. 111,29 nonam partem de omni con-u, videlicet de anona, vino, freskingis, foeno et argento ex nostris . . . villis (DIPL. Otton. I. 1 p. 89,39). *al.* **2** *acquisitio, possessio (labore acquisita) – Erwerbung, (erarbeiteter) Besitz:* COD. Lauresh. 3707ᵇ (c. 787) mancipia . . . cum omni -u eorum. TRAD. Weiss. 62 p. 67,1 cum omni pecculiare meo vel cum me⟨o⟩ con-u . . . in auro, in argento . . . et in mancipiis *eqs.* CHART. Hersf. 21 p. 38,7 quicquid . . . de . . . haereditate vel -u visi sumus habere in reliquiis, . . . terris, . . . mobilibus et inmobilibus *eqs.* TRAD. Frising. 320 de meo proprio con-u, quicquid adquirere potui. VITA Winn. 11 (MGScript. XV p. 776,5) ut impensas . . . de -u proprio . . . administraret. *al. v. et* collaboratum *l. 60.*

collaboro (conl-, cola-), -avi, -atum, -are. **1** *vi praepositionis vigente i. q. cooperari, laborando coadiuvare, auxiliari – zusammen-, mitarbeiten, mitwirken, (mit)helfen:* **a** *gener.:* HRABAN. epist. 1 p. 381,8 librum . . . te con-ante dictavi. CHART. Berg. Magd. 51 qui . . . nobis -are nituntur. CHART. Port. 216 qui ad structuram ecclesie . . . -ando pia subsidia ministraverint. ALBERT. M. animal. 7,2 quod *(regnum)* custodiunt *apes* domestice et civiliter -antes. *al.* **b** *spec.:* α *publ. et eccl.:* DIPL. Otton. III. 30 pontifex . . . colaborante . . . abbate nostram expeciit clemenciam. DIPL. Heinr. II. 342 interventu . . . coniugis . . . in id ipsum . . . -antibus Heriberto . . ., Theoderico . . . concedimus. VULC. Bard. 10 episcopis con-antibus . . . domum Dei . . . dedicavit. *al.* β *theol.:* RUD. FULD. Leob. 9 operarios . . ., qui sibi *(Bonifatio)* con-rent (-rent *cod. p. corr.*) in agro dominico. ANNAL. Disib. a. 1100 p. 18,49 qui *(Iesus)* nobiscum semper fuit et -vit. *se ad cooperandum paratum dicere – sich zur Mitarbeit bereit erklären:* VITA Hildulfi 8 libentissime -vit. **2** *vi praepositionis diminuta vel evanida:* **a** *iur.:* α *(labore) acquirere, sibi parare – erarbeiten, (durch Arbeit) erwerben, sich verschaffen:* LEX Ribv. 41,2 tertiam de omne re, quod simul con-verint (con-verunt *sim. var. l.*) *coniuges* (COD. Lauresh. 1347. *al. v. et p. 825,59*). FORM. Sal. Merk. 14 peculiarem . . ., quod . . . deinceps con-are potuerit *servus.* FORM. Sal. Bign. 21 decima de omnia fructa, quicquid supra ipsa rem con-are potuerimus. COD. Lauresh. 715 quidquid . . . -vi et conquisivi (CHART. Sangall. A 164 p. 155,4). *al.* β *colere, exercere – bebauen, bestellen:* CHART. Rhen. med. I 14 p. 18,14 (a. 762/804) ista omnia *(sc. terras)* . . . concedimus . . . ad possidendum vel con-andum (*sim.* p. 18,1). COD. Lauresh. 221 quidquid in silva . . . con-are aut stirpare . . . potuero. CAPIT. reg. Franc. 252,14 p. 221,13 si . . . in qualibet silva vel deserto loco . . . aliquod dirutum con-verit (laboraverit *var. l.*). **b** *usu communi:* α *elaborare – ausarbeiten:* HAIMO BAMB. comput. (DtArch. 16. 1960. p. 191,24; a. 1135) qui hec . . . ad veritatis investigationem et iuniorum excitationem con-vi (elaboravi *A*). β *moliri – sich abmühen:* ELIS. SCHON.(?) assumpt. virg. p. 153,24 dum per triennium lacrimis . . . con-asset.

subst. **collaboratum,** -i *n.* **1** *fructus, lucrum, reditus (labore acquisitus) – (erarbeiteter) Ertrag, Gewinn, Einkünfte:* FORM. Sal. Lind. 13 p. 276,7 omne praesidium vel con-o (con-um *2*) . . . condonare. COD. Lauresh. 101 hubas IIᵃˢ cum omni edificio et -o. TRAD. Scheftl. 25 p. 36,32. **2** *acquisitio, possessio (labore acquisita) – Erwerbung, (erarbeiteter) Besitz:* COD. Lauresh. 533 (a. 766) quę . . . habere videor . . . de con-o, . . . trado. FORM. Sal. Lind. 9 peculiare . . . suo seu con-o, quod habet vel . . . elaborare potuerit, sibi habeat concessum. DIPL. Heinr. II. 230 p. 267,14 comes . . . monasterium . . . de predio et -o suo fundavit. *al. v. et vol. I. p. 126,70.*

collacero, -are. *conviciari – schmähen:* VITA Bav. II 1,293 sanctum criminibus quo -ret acerbis.

collacrimo, -are. *(simul) flere – (mit)weinen:* COSMAS chron. 3,58 p. 235,16 quem ut vidit simul -antem.

[Rudolph]

collactanea (conl-), -ae *f.* *quae eisdem uberibus nutrita est – Milchschwester:* HRABAN. carm. 44,2,7 Agnetis . . . con-a . . . Emerentiana *(de eadem:* NOTKER. BALB. martyr. X. kal. Febr.). CARM. de Bened. 179. *cf. p.829,57.* *in imag.:* MEGINFR. Emm. 2 (PL 141,973^{C}) -a teneritudinis eius, prudentia, . . . suadebat iuveni *eqs.*

collactaneus (conl-, -ten-), -i *m.* **1** *qui eisdem uberibus nutritus est – Milchbruder (cf.* GLOSS. III 176,25 St.-S. -us gisougvt vel spunnebrůder. *al.):* **a** *strictius:* PAUL. DIAC. Lang. 2,28$^{med.}$ regis . . . con-us. FLOD. hist. 2,19 p.467,3 imperatoris . . . -us et conscolasticus. ALBERT. M. pol. 1,1° p. 11^{b},12 'quos', scilicet tali communicatione communicantes, . . . antiqui vocant '-os' (*p.1252^{b},18* ὁμογάλακτας), quasi de eodem lacte et eodem semine parentum exeuntes, 'pueros et puerorum pueros' *eqs.* p.11^{b},15. *per compar.:* WOLFHER. Godeh. I praef. p.168,34 me . . . quasi -um tractavit. **b** *latius usu plur. i. q. prognati – Nachkommen: v. l. 13.* **2** *coaequalis, sodalis – Gleichaltriger, Busenfreund, (Spiel-)Gefährte (cf.* GLOSS. I 745,67 St.-S. con-us galtro ebinaltir. *al.):* CHRON. Salern. 19 seriatim suis -is enodavit. TRANSL. virg. Col. 13 (MGScript. XXX p.1381,32) recordatus matris et nostri, -orum et concretorum. ALBERT. M. animal. 22,11 quae *(amicitia)* est similis illi, quae delectationis est vel connutritorum vel -eneorum *(sic?)*, quam ethayricam Graeci appellant. *cf. p.838,25.* *per compar.:* BERNOLD. WAT. chron. 20 p.172,18 veluti familiaris aliquamdiu -us.

***collactatus,** -a, -um. *educatus – aufgezogen:* SIMON SITH. gest. 1,25 a puericia intra aecclesiasticos parietes -us.

collacteneus *v.* collactaneus.

***collaetabundus** (conl-), -a, -um. *gaudibundus – voll Freude:* HERIG. Ursm. 1,441 ad sponsi vocem conlę-us amicus.

collaetor (conl-, -let-), -ari. *(una, communiter) gaudere, frui – sich (mit, gemeinsam) freuen, erfreuen:* HYMN. Hraban. 10 (7),1,6 con-etur homo choro angelorum. PURCH. Witig. 160 *Witigowo* congaudet regi, quia -atur et illi. CARM. Bur. B 151,3,3 -letatur chorus virginum. CHART. Stir. IV 510 p.308,17 cupientes fratres . . . et domum de Seytz . . . beneficiis -letari confirmamus *eqs. al.*

***collanguesco** (conl-), -ere. *una resolvi – miterschlaffen:* CARM. satyr. 19,4 (HistVjSchr. 28. 1934. p.532; c.1200) languente capite membra con-unt.

collapsio (conl-), -onis *f.* *ruina – Verfall:* CONC. Karol. 50^{D},58 multorum regnorum con-o.

***collaqueo,** -are. *laqueis constringere – fest mit Stricken zusammenbinden:* GUNTH. PAR. hist. 17 p.49,10 ut . . . eas *(arbores)* . . . tam cum . . . malo *(sc. navis)* quam sibi invicem . . . vasto -rent connexu.

collargior (conl-), -iri. *donare – schenken:* VITA Leon. Nobil. 10 (ASBoll. Nov. III p.154; s. XI.) ut . . . con-retur (largiretur *var. l.*) eis *(monachis)* praesidium limpharum.

collaris, -e. **1** *adi.: ad collum pertinens – Hals-:* GLOSS. IV 184,28 St.-S. collarium vel -is pannus, quo tegitur collum i. halstuech *(an subest subst.?).* **2** *subst. neutr. (nom. acc. pl.: v. l.65. p.828,1):* **a** *boia – Halsfessel, -eisen:* ALDH. virg. I 42 p.294,22 rigidis -bus praegravatus *Pascasius.* II 551. **b** *pars carnis colli – Halsstück:* CARM. Winr. 52 (MittellatJb. 4. 1967. p.103; c.1042) nec -e velit.

collarium (-lir-), -i *n.* **1** *boia – Halsfessel, -eisen:* ALDH. virg. I 25 p.258,7 bestiam . . . inextricabili -o constrictam. 36 p.284,5 sanctos ferreis -is conexos. **2** *monile, torquis – Halsband, -kette, -schmuck (cf.* GLOSS. II 368,29 St.-S. -um hals fano vel vuindbant. III 626,22 halsgerwe. 686,14 halsgolth. IV 46,62 halsbant): EKKEH. IV. bened. I 31,58 tibi sint . . . torques, . . . -a. CHRON. Laet. 6 p.495,38 -a . . . aurifrigio et lapillulis ornata. **3** *pannus vel limbus colli – Halstuch, -besatz (cf.* GLOSS. III 230,46 St.-S. -um halsduc, hŏbitŭch. *al.):* CATAL. thes. Germ. I 58,15 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a.1218) dalmatice cum duobus -is aurifrigidi. *huc spectare vid.:* WOLFHARD. Waldb. 3,9 opus ad unius mensuram -i domi posita tulit *mulier.* **4** *tegimen colli – Halsschutz, 'Koller' (cf.* GLOSS. II 158,43 St.-S. -o chollare. *al.):* CONST. II 427,71 (a.1244) thoraces vel ysenhut vel -iria. **5** *tegumentum capitis – Kopfbedeckung, -tuch: v. p.827,67.* **6** *corrigia canibus ducendis apta – Hundeleine: v. p.827,62.*

collata, *collate *v.* confero.

***collateralis** (conl-), -e. **I** *adi.: lateralis, a latere vel iuxta exsistens – seitlich, auf der Seite oder daneben befindlich, Seiten-, Neben-:* **A** *de rebus:* **1** *proprie:* **a** *a latere vel iuxta situs – auf der Seite oder daneben gelegen:* **α** *strictius:* NOTAE Xant. (MGScript. XIII p.44,42; c. s. XII.^{1}) -ia altaria (TRAD. Ensd. 149 duo a. . . . principali altari -ia ad dexteram. *al.*). CAES. HEIST. mirac. II 1,36 p.65,19 ligna -ia, quibus acervus sustentabatur. HEINR. LETT. chron. 12,6 p.63,21 ex -i parte castri. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.104, 14 decem -es *pennae* . . ., quinque ex uno latere, quinque ex alio. *al.* **β** *latius i. q. adiacens, conterminus – angrenzend, benachbart:* NOTAE Sweig. (MGScript. XV p.1074,23; c. 1100) quem *(locum)* vicini a -i villa Sweigam . . . nuncupant. RAHEW. gest. 4,15 *aecclesia* -bus et vicinis episcopatibus . . . maior erat. ARNOLD. LUB. chron. 5,28 p.208,37 in unius castri deditione duo quoque -ia . . . obtinere. CHART. Basil. C I 410 p.305,4 in domum -em . . . trabes possunt imponi. *al. natur. de ventis:* HILDEG. div. op. 1,2,24 venti tam principales quam isti, qui eis -es sunt. ALBERT. M. pol. 4,2^{f} p.328^{b}, 11 quatuor esse principales *venti* . . .; alii autem -es (*p.1290^{a}, 15* παρεκβάσεις) octo. *saepe. v. et vol. I. p.1540,42. II. p.401, 39.* *anat. de partibus corporis:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,3 p.5b^{v} unumquodque *(os maxillare)* utrinque naso est -e. TROTULA 4 p.7,38. URSO anat. 268 splen . . . stomacho -e. **b** *e latere veniens – von der Seite kommend:* CHART. Bern. II 218 (a.1242) usque ad alveum -em, ubi influit in maiorem *(sc. fluvium).* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.227,7 contra -es *(sc. ventos)* . . . dextros potest subveniri transmutando falconem ad sinistram. *ibid. al.* **2** *translate:* **a** *adnexus – angeschlossen:* GUIM. poss. (MGScript. XIII p.713,14; c.1170/92) ecclesia . . . cum suis -bus et conliberis filiabus. **b** *attinens – zugehörig:* CONR. MUR. summ. p.101,16 (ed. W. Kronbichler. 1968) cui *(stilo humili)* est vitium -e, quod dicitur aridum et exangue. **c** *accessorius – hinzukommend:* EKKEH. IV. bened. I 11,21 (gloss.) per IIII et totidem eis con-es virtutes (CAES. HEIST. hom. I p.60^{b} de una virtute -i . . ., scilicet de oratione). **d** *contemporalis – gleichzeitig:* PEREGRINUS 17 divicias una preit, altera -is est, tandem sequitur tertia cuspis *(sc. labor, timor, ira)* eas. **B** *de anim. (plerumque de hominibus; de avibus: l.51.56):* **1** *proprie i. q. iuxta vel propter stans, sedens, volans – daneben oder in der Nähe (stehend, sitzend, fliegend):* **a** *strictius:* WILH. HIRS. const. 1, 26 p.958^{D} nunquam alii est -is *frater senior.* GILO Hug. (MGScript. XV p.939,25) mundi iudicem perhibuit se vidisse sancto Hugoni -em. OTTO SANBLAS. chron. 51 p.85,19 rex consedit cardinales habens -es. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p.170,22 quando airo erit -is sibi *(sc. falconario). v. et vol. I. p.1066,18.* *vicinus – in der Nachbarschaft ansässig:* NARR. de Gron. 34 p.70,12 nostri adversarii . . . Frisiones sibi -es . . . in suam . . . prodicionem trahunt. **b** *latius i. q. una exsistens vel sedens – nebeneinander (befindlich, sitzend):* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.181,34 ligature falconum -ium. *in visione:* HILDEG. scivias 3,9 p.676^{C} duae *imagines* ante ipsam sibi -es stabant. *ibid. al.* **2** *translate:* **a** *e sanguine obliquo ortus – aus einer Seiten-, Nebenlinie stammend:* CHART. Westph. VII 279 (a.1226) ut advocatia . . . ad -es . . . heredes . . . perveniat. CHART. Drubic. 18 p.21,40 -is cognationis. *al.* **b** *de consiliariis papae i. q. intimus – vertraut:* WALTH. ARR. fund. 5 (MGScript. XV p.1120,35; c.1180) quem summus pontifex . . . -em sibi et cardinalem ordinavit episcopum. CHRON. Erf. mod. I a.1207 p.204,15 papa . . . legatos sibi -es direxit.

II *subst.:* **A** *masc.:* *qui ad latus est – ein zur Seite Befindlicher:* **1** *proprie:* **a** *qui ad latus incedit, comes – ein an der Seite Gehender, Begleiter:* CHRON. Pol. 2,16 p.80,8 puer . . . cum suis -bus (-teribus *S*) . . . incedebat. GESTA Karoli M. p.174,22 te . . . cum speciales tuos *(sc. s. Columbani)* -es (-bus *var. l.*) vult per Alpes venire et cacumina . . .

[Rudolph]

transire. *per compar.:* GERHOH. tract. p. 118,19 spiritus sanctus ... cum eo quasi -is processit. **b** *qui (a latere alterius) consepultus est – ein (an der Seite eines Verstorbenen) Mitbegrabener:* EPITAPH. var. II 71,8 confratres Aureo -es efficit. VITA Wirnt. 7 p. 1131,23 hoc *(miraculum)* potius -i suo quam sibi tribueretur. **2** *translate:* **a** *assecula – Gefolgsmann, Anhänger:* EPIST. Hann. 108 p. 183,7 mirabantur id etiam con-es tui. CHRON. Pol. 3 epil. p. 124,14 palatinus cum -bus. TUTO opusc. 2,5 p. 77,3 quid ... dixit -i aquilonis *(sc. diaboli)* ? *al.* **b** *officialis – Amtsgehilfe:* CHART. civ. Hild. 345 (a. 1273) ut electus ... provideat per manum magistri maioris et aliorum suorum -ium. **c** *consiliarius intimus – vertrauter Rat(geber), Berater, Vertrauter:* CHRON. Marian. cont. II a. Chr. 1108 (MGScript. V p. 563,34) Heinricus ... a ... -i suo ... ense percussus. COSMAS chron. 3,4 p. 165,6 dux ... suum -em et secretarium apprehendens seorsum. CHRON. Merseb. 4 p. 173,16 imperator ... cum fido -i ..., archiepiscopo suo, revolvit. SUMMA dict. Saxon. 7,5 p. 230,16 quod papa scriberet pro aliquo suo -i. *saepe. in imag.:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 87,30 cui *(imperatori)* -es semper esse debent misericordia et veritas. **d** *(fidelis) amicus – (vertrauter) Freund:* CONR. EBERB. exord. 6,4 p. 352,14 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) sancti ... Bernardi ... et ... -is ipsius ... Malachiae tumbas. **e** *qui e sanguine obliquo ortus est – Verwandter aus einer Seitenlinie:* DIPL. Merov. 10 (ArchDipl. 13. 1967. p. 106,14; c. 1050 [spur.]) quispiam ex heredibus nostris aut -bus vel propinquorum vel extraneorum. VITA Leon. Nobil. 1 (MGMer. III p. 396,13) con-es ... regis. URBAN. IV. registr. 602 p. 595,12sqq. successio -ium superiorum, utpote patrui et avunculi, ... et -ium inferiorum, utputa nepotis vel neptis *eqs. al.* **f** *maritus – Gatte:* CHART. Rhen. med. III 260 (a. 1225) -is meus Heinricus. **B** *fem.:* **1** *proprie i. q. comes – Begleiterin (in imag.):* PHILO 440 (MittSchlesGesVolksk. 19. 1917. p. 68,30; s. XII.) spes ... Zenonis fit eundo -is. **2** *translate:* **a** *coniux – Gattin:* BERNOLD. WAT. chron. 9 in redemptionem suam *(sc. donatoris)* et suae -is. CONST. III 12 rex ... et ... regina, -is ipsius. CHART. ord. Teut. (Hass.) 347 p. 261,10 Alheidis ... collectalis, ... Albradis ... conthoralis, ... Gerthrudis ... -is. *saepe.* **b** *socia vitae – Lebensgefährtin:* CHART. Hersf. 90 (c. 1037) clericus ... con-em suam, ... sibi tamen propriam, tradidit. **C** *neutr.: quod iuxta exsistit – das daneben Befindliche:* ALBERT. M. bon. 109 p. 72,43 differentiae ... distinguunt ... a -i.

adv. ***collateraliter.** **1** *iuxta, prope – (da)neben, auf der Seite:* CHART. Naumb. 150 (a. 1140) mansorum Cice *urbi* -r adiacencium. URSO anat. 393 vena ... spinae -r insidens. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 20,2 iactabit loyrum -r sibi. *ibid. al. ab utroque latere – beiderseits:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 85,15 corium ... unicuique digito *avis* adherens -r. **2** *ad latus – zur, nach der Seite:* REGISTR. Patav. I p. 269^{b},12 unus *terminus* protrahitur ... de fluvio ... -r usque ad vulgare gemerch. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 75,10. *v. et vol. I. p. 617,51.* **3** *e latere – von der Seite:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 37,1 *aves* ventos ... attendunt septemtrionales ... -r. 4 p. 88,2. 6 p. 238,32 -r approximet *falconarius falconi.*

collateranea (conl-), -ae *f.* *uxor – Gattin:* IONAS BOB. Ved. 2 Chlodchildis, con-a (conlactan-, collactan- *var. l.*) mea.

***collateraneus,** -i *m.* *socius – Gefährte:* PAUL. DIAC. hom. 30 (PL 95,1171^{A}) interfectus est ... iste *(Zacharias)* a consobrino et -o suo in templo.

***collateratio** (cuml-, conl-, -cio), -onis *f.* **1** *terminatio, finis (laterum) – (seitliche) Ab-, Begrenzung, Grenze:* FORM. imp. 26 ut ... terram secundum dimensionem et con-em superius nominatam ... habeant (CHART. Rhen. med. I 52 p. 59,10 s. d. et cum-cionem). DIPL. Loth. I. 24 p. 97,22 (ed. Th. Schieffer. 1966) rerum con-em ... inserere. CHART. Rhen. med. I 65 infra has con-ciones. **2** *coniunctio, cohaerentia – das Verbundensein, Zusammenhängen:* **a** *strictius:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 168,1 principale elementorum quadruvium indissolubili -is vinculo colligatum. **b** *latius i. q. consortio – gemeinsames Los, Geschick:* WOLFHER. Godeh. I 34 eas *(sanctimoniales)* cum ipsis suis delatoribus ... anathematis -e colligavit.

collatero, -are. *ad latus stare, auxiliari – zur Seite stehen, beistehen:* CHART. Traiect. 332 p. 306,1 (a. 1131) ut ... canonici beatę Matris in duobus diaconis fratribus sancti Salvatoris in eodem *(sc. episcopali)* ordine -rent (p. 306,8). *depon.:* CARM. pro schola Wirz. 245 *(in imag.)* quando truncatur, quisquis tibi -atur. *Rudolph*

collaticius (-iti-), -a, -um. *collectus, collatione coactus – gesammelt, durch Sammlung aufgebracht, Sammel-:* FLOD. annal. a. 924 p. 19,12 fit exactio per Franciam pecuniae -ae (a. 926 p. 34,12. RICHER. REM. hist. 1,48 p. -tiae). *in nomine portae:* FLOD. hist. 4,46 ad portam, quae ... C-a, scilicet a conferendis mercibus, ... vocatur.

Collatinus (Conl-), -i *m.* *compatriota (Latinus) – (italienischer) Landsmann:* RAHEW. gest. 3,44 tale ... Con-orum inter se commertium fuit. 4,37 p. 280,25.

1. collatio (conl-, -cio), -onis *f.* *script.:* cunl-: *l. 24.* cola-: *p. 832,49. adde* CHART. Tirol. notar. II 517. -act-: *p. 832,49.*

I *collectio, compositio – (An-)Sammlung, Zusammenstellung (cf.* GLOSS. I 708,15 St.-S. -e zisamenebrahti. *al.):* **A** *de rebus:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* LEX Sal. Merov. epil. p. 408,1 (cod. A 2) cunlacio ... libros IV continere viditur. ANNAL. regni Franc. a. 813 p. 138,11 constitutionum ... -o ... in ... conventu habita. CARM. libr. III 22,7 librorum. BURCH. URSB. chron. p. 1,18 Eusebius -es temporum facere conatus est. *al.* **β** *cum colore quodam: actio iuxta ponendi – Nebeneinanderstellung:* OTLOH. curs. 13 (PL 146,185^{C}) -em vel oppositionem severitatis et pietatis divinae profectuosam esse. *coacervatio – Anhäufung:* CHART. civ. Ratisb. 40 p. 11,6 (a. 1182) ut nullus aliqua -e ... spacium *(sc. apud pontem)* audeat occupare. *accumulatio – Häufung:* LUP. FERR. Wigbert. 23 dignatus ... -e novem signorum. **b** *spec.:* **α** *iur. i. q. exactio, tributum – Steuer(eintreibung), Abgabe (cf.* GLOSS. I 554,20 St.-S. con-bus giuuerpf. 757,25 -em kevuerf vel oblei. *al.):* CAPIT. reg. Franc. 203,7 -em peccuniae ex omni regno nostro fieri volumus (*cf.* HINCM. annal. a. 866 p. 81,8 indicta per regnum ... con-e). CONST. I 175 regalia sunt ... angariarum ... prestationes et extraordinaria -o ad ... expeditionem. 314,6 p. 443,4 ut ... bona aecclesiarum ... in imperialis -e auxilii non vastarent. *al. remissius i. q. collecta – Umlage, Geldsammlung:* LAUR. LEOD. gest. 27 p. 507,4 abbas satis curialem pro eo *(episcopo deposito)* a maioribus concilii -em decem marcarum exegit. PASS. Thiem. II 10 inter cognatos et notos communes -e facta. **β** *theol. de symbolo fidei i. q. comprehensio – Zusammenfassung:* LEG. Wisig. suppl. 3^{A} p. 476,42 de agnita et confirmata -e sanctae trinitatis. Ps. AMALAR. ad Karol. 3 (ed. J. M. Hanssens. III. 1950. p. 270,1) simbolum ... dicimus con-em verborum, sicut apostoli nos docuerunt. HRABAN. ord. 8 (PL 112,1170^{B}) -o, quia in eo apostoli omnem fidei integritatem contulerunt. RATHER. epist. 25 p. 125,13. *al. remissius i. q. precatio – Gebet:* ECBASIS capt. 221 -o dicitur ista: '*eqs.*' **γ** *math. i. q. computatio complectens – zusammenfassende Berechnung:* GERB. epist. math. I 9,1 secundum -em lateris et catheti. *multiplicatio – Multiplikation:* MATHEM. var. Bubnov p. 250,11 in qua ... mensa *(sc. abaco)* plurimorum -es et distributiones numerorum ... menti inferuntur. **δ** *mus. i. q. combinatio, adiunctio – Kombination, Anfügung:* AUREL. REOM. mus. 8 p. 41^{b},9 sesquioctava ... -o est, quando minor numerus a maiore continetur cum sua octava parte. GUIDO ARET. mot. 15 est modus ad reliquos phtongi -o phtongos; dant collata modum sibimet discrimina vocum. HERM. AUGIENS. mus. p. 16,4 omnes diatessaron et diapente species duorum quadrichordorum -e perficiuntur. *al.* **2** *latius i. q. comparatio, contentio – Vergleich(ung), das Vergleichen, Gegenüberstellung (cf.* GLOSS. IV 310,13 St.-S. con-e uuidermez): **a** *gener.:* **α** *in univ.:* HRABAN. epist. 19 ut ... ex multorum librorum con-e (-e *H p. corr.*) veritas sacrae historiae pateat. EPIST. Dominic. 43 quo *(scrutinio)* ... publicato et -e sequ⟨u⟩ta apperuit *(sic)*

[Erb]

evidenter *eqs. al.* β *de codicibus, chartis sim.:* CAPIT. reg. Franc. 104,7 si . . . interpellator . . . cartarum -e victus fuerit. 224,6 ostensis . . . cartis manus con-e ab eodem notario descriptis (DIPL. Otton. III. 339 p.768,4 brevem ad m. -em perducere). EPIST. var. II 6 p.308,10 -e . . . antiphonariorum celebrata. BERNOLD. CONST. libell. X 43 obscura per diversarum -em editionum . . . declarantur. ACTA imp. Winkelm. I 230 p.212,21. **b** *spec.:* α *philos. (interdum accedente sensu perpendendi, e. g. l.11sqq.; de re v. M.-D. Chenu, RevScPhilThéol. 16. 1927. p.445sq.):* ALBERT. M. bon. 513 p.267,83 ius, secundum quod fit -o, est insertum per naturam, et id, quod ex -e accipitur, non est insertum. p.267,87 -o parva dicitur hic, quae est ex universalibus tantum . . .; magna . . . dicitur, quae est cum consideratione multarum particularium circumstantiarum. p.267,94sqq. licet humanus intellectus sit cum -e, differt tamen -o ex universalibus et particularibus multis et non paucis, qualis -o requiritur in rethoricis et moralibus. caus. univ. 1,2,7 p.397[a],20 per magnam scitorum et scibilium indagationem et -em. summ. theol. I 2,8,2 p.39[a],19 -o . . . omnis ratio est. *ibid. al. v. et p.841,16. facultas comparandi – Fähigkeit zum Vergleich: l.16.* β *rhet.:* ALDH. virg. I 6 p.233,11 coenubiorum instituta simillima -e declarantur (*cf.* BONIF. epist. 10 p.8,18 simillimum esse con-e, veluti si . . . oculi densissimo tegmine velentur). OTTO FRISING. chron. 8,20 p.419,6 divina scriptura de re invisibili . . . loquens -e facta materialibus . . . signis utitur. CONR. MUR. summ. p.103,24 (ed. W. Kronbichler. 1968) comparatio est duorum vel plurium per equalitatem -o. *al. v. et l.17.* γ *gramm. i. q. actio comparandi – Steigerung:* SMAR. carm. 1,3,1 in tribus . . . tota gradibus con-o constat. δ *math. i. q. proportio – Verhältnis:* ANON. geom. I 3,1 qualis fuerit -o inter illos aliquos quadrati gradus et XII *gradus collatos.* GERB. geom. 6,9 dupla *latera* . . . orthogonii . . . -e per intervenientem copulantur medietatem. *al.* **B** *de hominibus:* **1** *conventus, consessus – Zusammenkunft, Versammlung:* VITA Poppon. 11 p.300,5 principum regni sui *(sc. marchisi)* -o suasit. PLAC. hon. eccl. 136 (MG Lib. Lit. II p.629,25) in causa fidei sacerdotum debet esse -o. OTTO FRISING. chron. 3 prol. p.133,15 ex -e eorundem *hominum* ad leges condendas. RAHEW. gest. 4,34 p.275,24 interfuere . . . -i . . . legati. *al.* **2** *disputatio, deliberatio, consilium – Beratung, Besprechung, Diskussion:* CONC. Merov. p.2,18 communi omnibus *(sc. antistitibus)* con-e conplacuit. URSIN. Leod. 24 (MGMer. V p.346,16) dum con-em (conlaudationem *sim. var. l.*) de sancto martire . . . haberent. CONC. Karol. 34 p.248,27 de rebus spiritalibus mutua -e inter se ora diffundere. CAPIT. reg. Franc. 152 p.310,13 in eo conventu . . . christianae religionis et ecclesiastici ordinis con-o fiat. GODESC. SAXO theol. 24 p.341,3 quod multo salubrior . . . sit interdum con-o quam lectio vel cogitatio. ANNAL. Xant. a.844 post con-em . . . in pace discesserunt. WILH. HIRS. const. 2,43 p.1102[D] omni sabbato -em facit cum priore et camerario *cellerarius.* CHART. Gosl. I 604 post multos labores et -ciones . . . fuit terminata *causa. saepe. disceptatio – Auseinandersetzung:* WIBALD. epist. 395 p.527,1 fama inter clerum et scolares -es vulgabat. **3** *colloquium, sermo, dialogus – Unterredung, -haltung, (Zwie-)Gespräch:* **a** *in univ.:* VITA Boniti 23 (MGMer. VI p.131,9) dum rex . . . con-e mutuae misceretur. ALCUIN. epist. 184 p.310,7 hos secreta con-e, illos publica praedicatione confirmans. WETT. Gall. 28 convivium divina con-e permixtum. SEDUL. SCOT. carm. 3,7 p.236 -o sive narratio. OTLOH. vis. 5 p.357[D] in -e tam spiritalis quam carnalis doctrinae. WILH. HIRS. mus. 1 ut ad musicam transferebatur -o. CAES. HEIST. hom. exc. 274 sapiencie celestis amatores -cio secularis crucifigit. *al. v. et l. 67. de commercio per litteras facto:* HRABAN. epist. 24 p.436,24 aliquotiens verbis, aliquotiens etiam scriptis . . . -em vobiscum habui. **b** *eccl. de libro Cassiani:* α *proprie:* WALAHFR. exord. 21 p.493,29 ut ex patrum -bus (collectionibus *4.5*) discimus (CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p.77,24 -um p. volumina IV. GERHOH. aedif. 14 p.1235[B] neque . . . simul se capiunt p. -es et militum confabulationes. *al.*). EPIST. Teg. I 20 librum plenarię -is . . . repetimus. β *meton. i. q. lectio vespertina – abendliche Lesung (interdum accedente sensu conventus, e. g. l. 6):* EPIST. var. II 5,10 con-em complent. CONSUET. Trev. 41 p.37,1 -cione ac completorio peracta. LIBER ordin. Patav. 5,15 ad -em incipiuntur legi sermones s. Augustini. CHART. Friberg. I 605 p.397,31 post vesperas omnes simul ad -em veniant. *saepe. adde:* CHRON. Reinh. a.1200 p.564,16 preaudita -cione modo de sacris apicibus, modo de magnanimitate principum antiquorum. *remissius i. q. potatio vespertina – abendlicher Umtrunk:* STATUT. ord. Teut. p.43,28 -cio non singulis diebus . . . fieri debet. p.44,3 post completorium fratres ad bibendum in -cione veniant ibidem . . . sumentes potum *eqs. ibid. al.*

II *donatio, datio – Schenkung, Vergabung, Übereignung* (*cf.* GLOSS. IV 313,55 St.-S. con-o keba): **A** *iur. et eccl.:* **1** *strictius (plerumque de rebus; de hominibus: l. 27. 33):* LEG. Wisig. 2,1,6 p.51,8 si aliquid . . . non solum successione, sed etiam qualibet con-e (-e *var. l.*) . . . ad ius ipsius *(principis)* pervenisse patuerit. VITA Desid. Cad. 28 multa . . . contulit . . . praediorum ac villarum con-e (con-em, consolationem *var. l.*). DIPL. Karlom. (II.) 6 p.293,23 *(ex dipl. Ludow. II. a.865)* sana industria vel . . . christianorum legitima -e (cola- *B*) adquirere. DIPL. Conr. III. 158 p.290,5 (ed. F. Hausmann. 1969) testes, qui presentes fuerunt in -e decimationis. CONR. FRISING. gest. p.318,27 volumina . . . aecclesiae . . . -es et conquisitiones episcoporum . . . continentia. ACTA imp. Winkelm. I 9 -em duorum hominum in potestate campi cum suis possessionibus . . . confirmamus. CHART. Babenb. 299 ut . . . infeudationis -o rata permaneat. CONST. II 206 p.277,28 ad commune subsidium per -es varias principes obligantur. CHART. Turic. 767 molarium annualem -em . . . confirmamus. CHART. ord. Teut. (Hass.) 179 manumissionem vel -cionem factam super Henrico et sorore ipsius . . . cum bonis eorum. *saepe. v. et p.833,34. spectat ad hereditatem:* CHART. scrin. Col. B 878 (c.1269?) quod melius eis esset, quod non facerent -em *eqs.* **2** *latius i. q. potestas – Verfügungsgewalt:* **a** *in univ.:* CHART. Merseb. 104 p.88,32 (a.1167) ecclesiam in . . . beneficii -e . . . inquietare. CHART. Stir. IV 535 plebem . . . ad -cionem nostram *(sc.patriarchae)* spectantem (CONST. III 38 de . . . beneficio vel prebenda ad tuam -cionem . . . spectante). CHART. Burgenl. II 157 utrum sit nostre -cioni pertinens *terra. al. districtus potestatis – Verfügungsbereich:* VITA Anselmi Non. 3 (MGLang. p.567,34; c. s. XI.) intra -em . . . vir construxerat coenobia. **b** *potestas assignandi vel investiendi, investitura – Bestallung(srecht), Verleihung:* CHART. Lamb. Leod. 78 p.124,17 (a.1202) iura matricis ecclesie . . . ad nostram -em pertinentis (CHART. Eichsf. 389. *al.*). CHART. Tirol. 860 p.271,11 colactio facta in Enricum . . . canonicum. CHART. Meckl. 467 p.464,27 nostro patronatui et -i in . . . ecclesiis renuntiantes. CHART. episc. Halb. 801 p.95,26 -i camere advocatie -o . . . sit annexa. CHART. Sangall. A 925 p.131,18 ecclesie ad presentationem seu -em . . . abbatis spectantes, quarum -o . . . non extitit . . . ad . . . episcopum devoluta. CHRON. Erf. mod. II a.1274 p.267,34 quod episcopi . . . a -cione ordinum sint suspensi. CHART. Carinth. V 443 capelle. *al.* **B** *natur. i. q. traditio – Weitergabe:* ALBERT. M. veget. 1,98 oportet fieri assimilationem et -em virtutis specialis formantis. **C** *usu communi:* **1** *delegatio, concessio – Übergabe, Gewährung:* CONC. Karol. 37,66 pro remissione peccatorum et caelestis regni -e. BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p.53,2) in -e clavium magnam . . . sacerdotibus contulit *Dominus* potestatem. **2** *donum – Geschenk:* HINCM. epist. I 108[b] nullam con-em episcopi . . . a presbiteris acceperunt. **3** *largitio – Zuteilung:* HIST. peregr. p.131,10 in -e victualium multa inpendit beneficia peregrinis. **4** *mandatum – Auftrag:* INVENT. Quint. I 56 (MGPoet. IV p.993) tibi restat -o digna. **5** *permissio – Vollmacht:* HINCM. epist. I 132 p.74, 16 vice mea quenquam coepiscoporum more canonico regulari con-e instructum. **6** *successio hereditaria – Erbfolge:* RICHER. REM. hist. 2,18 ex -e paterna princeps fieri (*sim.* 4,11 ex parentum -e). **7** *indoles – Begabung:* MEGINFR. Emm.

[Erb]

(PL 141,973[B]) puerilis -o mentem ad alta scripturarum suspendit.

2. *collatio *v.* 1. *colatio. **collatitius** *v.* collaticius.

1. collativus (conl-), -a, -um.

I *adi.:* **A** *gener.:* **1** *collectus, coacervatus – angesammelt, angehäuft:* DIPL. Otton. III. 304 p.730,38 quod ... divina haereditas ... -is fidelium sustentatur muneribus. **2** *praeditus – ausgestattet:* GESTA Ern. duc. II 36 p.242,29 quam *(diem)* ... specialis laetitiae -am fecit Dominus. **3** *adiuvans – förderlich:* ALBERT. M. phys. 2,2,15 p.148[b],47 si aliquid per se esset -um sanitatis sicut evacuatio. **B** *spec.:* **1** *ad comparationem aptus, comparativus – vergleichend:* **a** *philos.:* ALBERT. M. epist. Dion. 5[K] p.898[b],7 ratio consistit in compositione -a. animal. 7,2 vis, quae est sicut cogitativa et compositiva sive -a in homine (*cf.* summ. theol. I 20,80 p. 865[a],30 ratio est v. -a modos et causas considerans). top. 8,3,1 p.521[a],29 qui ... habet ... bonam rationem -am. *al. v. et supra p.788,57.* **b** *rhet.:* CONR. MUR. summ. p.98,324 (ed. W. Kronbichler. 1968) flos simili dictus ... ad rem ... de re ... oculis monstrat -a paritate. **2** *comparabilis – vergleichbar:* ALBERT. M. animal. 11,38 opinio una *est* de omnibus rebus -is ad invicem. caus. univ. 1,2,6 p.396[a],11 quia *causa rei* simplex est, -a esse non potest.

II *subst. neutr.:* *donum – Gabe:* BERNO serm. 4,17 (EphemerMariol. 14. 1964. p.55) divini muneris con-um.

2. *collativus *v.* *colativus.

collator (conl-), -oris *m.* **1** *disputator – Teilnehmer einer Disputation:* PASS. Praeiecti I 24 ut est con-um mos *eqs.* **2** *qui confert, dator, largitor – Geber, Schenker, Spender, Stifter:* **a** *gener.:* RHYTHM. 150,9,3 pro collatis ... beneficiis Deo -i ... egit gratias. LIGURINUS 6,634 -r muneris huius est Deus. CHART. Gosl. I 515 p.497,28. *al.* **b** *iur. et eccl.:* **α** *in univ.:* CHART. march. Misn. III 352 (a.1226) ut eo magis habeat -r meritum, quo firmius sortitur ipsa collatio incrementum. CHART. Eberb. 198 -es seu venditores. CHART. Tirol. 1137 ut ... possessionum -es sine omni angaria ... sint defenssores. CHART. Altenburg. 198 p.147,37 elemosine. CHART. Sangall. A 989 p.188,4 decima ... ad suum -em revertatur. *al.* **β** *qui ius officia conferendi habet – Inhaber des Bestallungsrechtes:* CHART. Ger. Col. 102 p.104,9 (a. 1235) prebendarum suis -bus parebunt.

***collatorius** *v.* *colatorius.

collatrix, -icis *f.* *usu attrib.: l. 47. 49.* *quae confert, datrix – Geberin, Spenderin:* **1** *theol. de rebus:* HRABAN. cruc. 2,17 p.282[A] sancta crux -x virtutum. disc. 3 (PL 112, 1250[B]) ipsa *(tristitia saecularis)* certissimae mortis -x est. WOLBERO cant. 3 p.1157[B] vadam per cooperatricem et -em gratiam. **2** *philos.:* ALBERT. M. caus. univ. 2,1,15 p.458[b],8 dico ... creatricem *operationem* formarum ad esse -em. **3** *iur.:* CHART. Stir. I 686 p.669,7 (a.1187) quod *(ius)* ad ipsam *(matronam)* velut fundatricem et prediorum -em ... spectabat.

collatro (conl-), -are. **1** *de canibus i. q. (simul) latrare – (mit)bellen:* VITA Liutg. III prol. canibus, qui utilia latrant, catuli ... inutilia ... con-ant. **2** *de hominibus i. q. latrando maledicere, gannire – belfern, kläffen, schimpfen:* HUCBALD. carm. 2,81 cerritus cur -at clamore canino? RATHER. coni. 1 p.523[A] si inter se talia -rent *osores.* LAND. MEDIOL. hist. I 2,22 p.59,10 multis con-antibus et regem ... provocantibus.

collatura *v.* colatura.

1. collatus (conl-), -us *m.* *donatio – Schenkung:* DIPL. Pipp. 20 p.29,28 ex munificentia regum vel de -u populi (REGESTA Alsatiae I 263 [ed. A. Bruckner. 1949] de conlatu p.). *v. et* confero (collatum).

2. *collatus, -eris *n.* *latus adiacens – die anliegende Seite:* ANNAL. Rod. a.1143 p.716,30 obducti sunt duo ... fornices lapidibus cum suis utrinque -bus. *Erb*

collaudabile, -is *n.* *quod acceptabile vel utile est – Annehmbares, Ersprießliches:* CARM. Bur. B 43,6,2 saluti -e complectere *(cf. notam ed.).*

***collaudamentum,** -i *n.* **1** *consensus, assensio (communis) – (gemeinsame) Zustimmung, Billigung:* CHART. Rhen. med. I 163 p.227,27 (a.923) per ... omnium consensum et -um ... petitioni annuere. TRAD. Michaelb. 1[b] p.773[b],4 unanimi -o ... determinaverunt. CHART. march. Misn. II 523 p.361,37 utriusque partis. **2** *pactum (commune) – (gemeinsame) Vereinbarung:* TRAD. Patav. 745 (a.1180/1200) peractionis ... -um stabile futurum esse ... confirmavit. CHART. Tirol. 847 ut ... -um ... inter nos factum verum permaneat. **3** *promissum, votum – Zusage, Gelöbnis:* GERHOH. Antichr. 1,56 p.366,35 contra -um imperatori in verbo Domini factum (*sim.* p.366,33). TRAD. Patav. 695 -o publice facto ... conpromiserunt.

***collaudantia,** -ae *f.* *assensio – Billigung:* CHART. eccl. Werd. 10 p.14,33 (a.1090/1120) congregatio fratrum ... consona et communi -a laudaverunt atque statuerunt.

collaudatio (conl-, -cio), -onis *f.* **1** *de actione laudandi i. q. praedicatio (communis) – (gemeinsame) Lobpreisung:* VITA Ger. Bron. 19 p.670,12 Domini. **2** *de actione adnuendi:* **a** *consensus, assensio (communis) – (gemeinsame) Zustimmung, Billigung:* DIPL. Heinr. II. 184 secundum -em conprovincialium ... concedimus. DIPL. Heinr. III. 25 p.32,29 consentiente regis ... -e. CHART. Stir. I 174 facta sunt ... hęc -cione clericorum et laicorum. CHART. Gosl. II 215 vendidit ... cum cola-e *(sic?)* omnium heredum. *saepe. accedente notione testimonii:* TRAD. Brixin. 149 (c.1050/65) quę *(famula)* ... omnium sui sociorum ... iudicio ac -e ... vineam ... relegavit. **b** *approbatio (communis) – (gemeinsame) Bestätigung:* EXCERPT. Widon. (MG Lib. Lit. I p. 465,18) qui *(papa)* ... a principibus collaudatus legatorum, quos ... miserant, ... -e est consecratus. **c** *pactio (communis) – (gemeinsame) Vereinbarung:* TRAD. Brixin. 477 (c.1147/60) vineas ... ea ... con-e, ut ... libere possideant, ... susceperunt. CONC. Karol. 15[B] p.96,34 (M 3.4 [s. XII.]) de -e, quam episcopi et abbates ... inter se feruntur pro defunctis fratribus *(de re v. A. Ebner, Die klösterlichen Gebetsverbrüderungen. 1890. p.52).*

collaudator (conl-), -oris *m.* **1** *de actione laudandi i. qui (una) laude afficit, praedicator – einer der (mit)lobt, Lobpreisender:* HONOR. AUGUST. spec. p.994[D] cum ... Deus ... eum *(s. Augustinum)* nunc inter omnes sanctos idoneum -em suum transtulerit. TUTO opusc. 2 prol. p.67,5 ut et me tantillum ... -em haberent. 3 p.117,9. *v. et l.* 54. **2** *de actione adnuendi:* **a** *qui (una) consentit, assentitur – einer der (mit)zustimmt, billigt:* TRAD. Frising. 1480 (a.1091/98) qui *(testes)* ... commutationis probatores erant et con-es (CHART. Austr. sup. II 120 p.179,37 t. sunt et con-es ... episcopus, ... abbas *eqs.* CHART. episc. Hild. I 296 p.282,11). *accedente notione testis:* TRAD. Brixin. 149 (c.1050/65) commutationis iudices ac -es manu per aures trahebantur. **b** *qui (una) approbat – einer der (mit)bestätigt:* GERHOH. ord. p.279,12 ut *saecularis princeps* ... per terrenos -es formetur.

***collaudatorius,** -a, -um. *verba laudatoria continens – Lob-:* REGINO chron. a.866 p.86,8 misit ... epistolam -am.

***collaudatrix,** -icis *f.* *quae (una) laudat – eine die (mit)lobt:* ALDH. ad Acirc. 126 collaudator, -x (concludator, concludatrix *F*).

collaudo (conl-), -avi, -atum, -are. *script.* cunl-: *l. 69. depon.: l. 66.*

1 *de actione laudandi i. q. (communiter, valde) laude afficere – (gemeinsam, sehr) loben:* **a** *gener.:* EIGIL Sturm. 14 p.371,38 prudens illorum -vit consilium. THANGM. Bernw. 36 p.774,32 oboedientiam ... magnifice -at. BURCH. URSB. chron. p.97,15 a pauperibus ... tamquam defensor -batur iustitie. *al.* *laudando afferre – lobend anführen:* AETHICUS ISTER 77 post Thraciam Thessaliam con-at. **b** *theol. i. q. (communiter) praedicare, glorificare – (gemeinsam) lobpreisen, rühmen:* ALCUIN. epist. 22 Dei ... con-aris *(sic?)* clementiam. WALAHFR. carm. 77,17,2 tota te *(sc. sanctum)* plebis ... turba con-at. AGNELL. lib. pont. 23 omnis ... populus quasi vir unus ... Deum cun-bat. HROTSV. Bas. 258 plebs ... con-ans Christum. *saepe.*

2 *de actione adnuendi:* **a** *(communiter, una) consentire, assentiri, astipulari – (gemeinsam, mit-) zustimmen, billigen,*

[Schneider]

gutheißen: α *in univ.:* REGINO chron. a.895 p.143,15 omnibus . . . -antibus . . . filium regno . . . prefecit. TRAD. Frising. 1263 clericus tradidit in manus episcopi . . . fidelibus suis con-antibus. TRAD. Teg. 63 con-antibus . . . monachis et clericis . . . atque in utraque familia . . . con-ante vulgi caterva. CHART. Solod. I 265 cuncta . . . donavit . . . laudante uxore eius . . ., -ante simul uxore filii. *saepe. c. acc. c. inf.:* DIPL. Heinr. III. 69 comes . . . curtem . . . nos . . . restituere con-vit. *pendet* ut: DIPL. Heinr. IV. 281 p.364,42 (spur. a.1108/15). β *c. colore quodam: consentiendo suscipere – zustimmend aufnehmen:* TRAD. Frising. 1647 (a. 1078/84) ęcclesię servientibus in suę societatis ęqualitatem . . . Fridericum -antibus. *applaudendo excipere – beifällig aufnehmen:* ECBASIS capt. 1164 vulpes hunc gemino -at pollice ludum *(cf. Hor. epist. 1,18,66).* **b** *(communiter, una) approbare, recognoscere – (gemeinsam, mit-) anerkennen, bestätigen:* α *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 176,5 p.362,12 quod . . . a XX episcopis decretum est et . . . a nobis et a primatibus . . . benigna conlaudatione con-tum et subscriptum est (DIPL. Heinr. II. 143 p.171,29. *al.*). TRAD. Frising. 1464 commutatio iuramento con-ta est a familia. ANNAL. Altah. a.1060 p.56,10 se ad sedem apostolicam a rege con-ari . . . impetravit. CHART. Bund. 249 p.188,37 (dipl. Heinr. V.) tradicionem. *saepe. c. acc. c. inf.:* TRAD. Ratisb. 20 p.25,30 (a.822). CHART. march. Misn. II 55 p.48,8. β *spectat ad regem, imperatorem electum (cf. H. Mitteis, Die deutsche Königswahl. 1944. p.52):* THIETM. chron. 2,44 Otto . . . electus et unctus iterum con-atur a cunctis in dominum et regem (OTTO SANBLAS. chron. 48 capit. p.3,12 papa Phylippum -at in r. GESTA Halb. p.113,19 acclamatione . . . unanimi et applausu in r. est -tus. *al.*). *c. nom., acc. dupl.:* IOH. VEN. chron. p.152,23 principes . . . regem ipsum *(Ottonem)* con-verunt. BURCH. URSB. chron. p.99,22 ut a civibus et populo Romano Fridericus imperator -retur. *al. adde:* OTTO SANBLAS. chron. 48 papa . . . ipsum *(Ottonem)* in defensorem Romane ecclesie -vit. γ *spectat ad archiepiscopum:* COSMAS chron. 1,31 p.56,23 hunc *(capellanum)* . . . regie aule senatus . . . in pontificem Pragensis ecclesie eligit et -at. **c** *(communiter) pangere, condicere – (gemeinsam) vereinbaren, verabreden:* DIPL. Heinr. II. 54 qui *(homines)* . . . rem cum eo *(comite)* -bunt. BERTH. (?) annal. a.1078 p.310,51 pax . . . est -ta. CHART. Rhen. med. I 386 quod . . . in conspectu totius familie -tum . . . corroboratum est. TRAD. Teg. 148 pro con-to precio. *al.* **d** *(communiter, una) promittere, spondere – (gemeinsam, mit)-zusagen, versprechen, geloben:* DIPL. Heinr. III. 242 -vimus . . . episcopo . . . ius. CHART. Lux. I 325 p.480,17 comiti . . . mansos in beneficium -vi. ANNALISTA Saxo a.1126 p.763,21 expedicio . . . ab omnibus -atur. *c. acc. c. inf.:* BERTH. (?) annal. a.1079 p.321,51. CHART. civ. Erf. 49 p.22,18. *al. pendet* quod: CHART. march. Misn. II 55 p.47,11 (s. XII.$^{med.}$). ut, ne: COSMAS chron. 2,41 p.146,12 sprevisse, quod ipse coram imperatore . . . -verat, ut *eqs.* HERBORD. Ott. 2,33. quatinus: CHART. Lux. I 345 p.498,29 (a.1113).

adi. **collaudans,** -antis. *acceptabilis – gutzuheißen, annehmbar:* CHRON. Ven. Alt. p.74,3 si vobis . . . -s (-e *D*, -em *V*) est et placens . . ., ut *eqs.*

subst. **collaudans,** -antis *m. iuramenti praestandi coadiutor – Eideshelfer: v. vol. I. p.493,58.*

collaxo (conl-), -are. *(remediis sudorem moventibus) coadiuvare – (durch schweißtreibende Mittel) zusätzlich fördern:* AURELIUS 3 p.494,17 alii *medici* diaforeticos conlaxantes (*Cael. Aur. acut. 2,36,188* diaphoreticos [*sc. sudores*] adiuvantes) causa mortis extiterunt. *Schneider*

collebus *v.* colaphus.

collecta, -ae *f. script.:* cole-: *l.67. p.836,66. al.* coleta: LIBER ordin. Patav. 1,14 p.944,50. -ett(a): *p.836,70. adde* ACTA imp. Winkelm. I 995 p.749,2.

I *spectat ad homines:* **A** *coetus – Versammlung:* **1** *eccl.:* **a** *officium Dei – Gottesdienst:* COD. Karol. 3 p.482,25 qui *(presbyteri)* . . . seorsum -as faciunt. ARNO REICHERSB. scut. p.1509^{c} propter -am populi. ALEX. MIN. apoc. 6 p.100,28 -am . . . celebrare. *de officio processioni antecedente:* CAPIT. reg. Franc. 112,43 orationem ad -am secundum Romanam consuetudinem faciamus. *al.* **b** *conventus monachorum – Konvent:* ORDO Rom. 18,8 conpleturio . . . tempore estatis, quomodo sol occumbit, colleguntur ad -a *eqs.* ARDO Bened. 38 p.217,28 librum ex regulis . . . patrum collectum . . ., quem . . . ad -am matutino legere iussit. p.217,34 in vespertinis -is. **c** *cena fraternitatis – Bruderschaftsmahl:* DECRET. Burch. 2,161 quando . . . ad -am presbyteri convenerint, se inebriare. **2** *theol. i. q. unitio – Zusammenschluß:* ALBERT. M. miss. 2,2,1 p.41^{b},26 secunda -a est, quia populus ibi colligitur in unum cor. p.41^{b},34 dicitur . . . -a corporis mystici, quae sic in unum commiscetur sicut corpus Christi ex multis granis. **3** *milit. et publ.:* **a** *evocatio (exercitus), coadunatio – (Heeres-)Aufgebot, das Sammeln:* EKKEH. IV. bened. I 37,3 classica . . . clangant (gloss.: ad -am). ANNALISTA Saxo a.1085 p.722,53 utriusque *(regis)* -am inpedierat . . . tempus quadragesime. *coniunctio – Vereinigung:* ANNAL. regni Franc. a.747 Grifo -am fecit una cum Saxonibus. **b** *congressus – Zusammenkunft:* CHART. episc. Halb. 603 p.542,12 (a.1221/27) ad . . . -am militum . . . evocari (STATUT. ord. Teut. p.50,26 nupcias et -as m. [*versio theod.:* rittersamnungen] . . . non frequentent). **B** *caterva – Schar:* **1** *eccl. i. q. consociatio, societas – Verein, Gemeinschaft:* REGINO syn. caus. 2,441 p.386,24 de -is vel confratriis, quas consortia vocant *eqs.* ROD. GLAB. hist. 2,2$^{ex.}$ repperit . . . anacoritarum -as miras. **2** *iur.:* **a** *globus (armatus) – (bewaffnete) Bande:* CAPIT. reg. Franc. 20,17 eos *(itinerantes)* cum -a . . . adsalire. 260,3 de -is, quas Theudisca lingua heriszuph appellat. *al. (v. ind.).* **b** *comitatus (armatus) – (bewaffnete) Begleitung:* CAPIT. reg. Franc. 158,5 cum -a vel scutis in placito comitis . . . venire. **c** *foedus defensionis – Schutzbund:* CAPIT. reg. Franc. 287,14 ne -am faciant *villani*, quam vulgo geldam vocant, contra illos, qui aliquid rapuerint. **3** *usu communi i. q. multitudo – Menge:* MIRAC. Furs. 21 (MGMer. IV p.447,28; s. IX.$^{in.}$) magna -a populorum adunata. RAPULARIUS 153 propinquorum grandis -a gregatur. *al. agmen (peregrinorum) – (Pilger-)Zug:* FLOD. annal. a.939 p.74,5 -a diversorum hominum, quae Romam petebat (*sim.* a.940 p.79,10).

II *spectat ad res:* **A** *eccl. i. q. eleemosyna, stips – Kollekte, Almosen, Beitrag:* DIPL. Heinr. III. 360 p.490,23 qui *(fratres)* . . . de -is fidelium se agunt. CHART. Babenb. 230 p.34,14 -am . . . pauperibus . . . distribuere. 346 si alii petitores de alia domo . . . -am petiverint. CHART. Nuremb. 325 p.198,16 receptores . . . -arum. *al. datur ad cenam communem:* EKKEH. IV. cas. 110 de communi et privatis -ae fiunt et habundam caritatem faciunt. **B** *publ. et iur. i. q. tributum, vectigal (imprimis publicum et ordinarium [extraordinarium e. g. l.70. p.837,7.14]) – (vorwiegend öffentliche und regelmäßige) Steuer, Abgabe, Umlage, Bede:* **1** *in univ.:* **a** *solvitur imperatoribus, episcopis, comitibus sim.:* DIPL. Otton. I. 413 p.564,29 confirmamus . . . ecclesie . . . res . . . cum . . . toloneis, . . . -is. TRAD. Patav. 92 familiam sancti Stephani ab omni . . . districtione marchionis, hoc est -is, donativis . . . absolutam. DIPL. Otton. III. 226 p.641,7 ut nullum det fotrum nec -am nec ipse *(episcopus)* nec suus colonus. DIPL. Conr. III. 255 p.443,7 (ed. F. Hausmann. 1969) -as . . . et cetera, quę regii iuris sunt . . ., in manus abbatum . . . committimus. CHART. archiep. Magd. 412 mansus . . . unum *solidum* ad -am, que vulgo bede dicitur, annuatim . . . persolvet. CHART. Rhen. med. I 647 -as advocatorum (*'Vogtgeld'*), quas . . . gûwerf vocant. CHART. Burgenl. I 161 p.119,4 lucri. ACTA imp. Winkelm. I 873,4 Iudeorum. *saepe (v. ind.).* CHART. Tirol. notar. II 536 cives . . . Bolçani non solvunt sibi *(sc. episcopo)* suam colectam. *saepissime.* **b** *solvitur civitatibus (cf. Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. I. 1971. s. v. 'Bede'):* CHART. select. Keutgen 32 (a.1154) ut ad communem civium -am . . . cooperarentur. CONST. I 206,13 Placentini accipiant -ttam in civitate et per totum episcopatum . . . ab omnibus personis. DECRET. Bern. 24 de fundo. ACTA imp. Winkelm. I 164

[Schmidt]

p.142,4 rectores habeant potestatem . . . -as tollere. CHART. civ. Magd. 116 p.62,21 areas . . . ab omni civili -a, quod . . . dicitur scot, . . . liberas. CHART. Basil. C I 311 per -as, que vulgo stura dicuntur. CHART. Anhalt. II 372 p.269,3 ut ab . . . -is murorum . . . omnia . . . libera sint. *saepe.* **2** *c. colore quodam:* **a** *tributum per vim exactum – Zwangsabgabe:* EPIST. Lang. 19 p.713,21 non sufferunt pauperes . . . -as faciendo Longobardorum. p.713,23 ex tritico. **b** *exactio (tributi), collatio – (Steuer-)Erhebung, (Geld-)Sammlung:* DIPL. Heinr. II. 426 p.542,21 ut nullus dux, marchio, comes, vicecomes . . . in castellis . . . ecclesie . . . -as facere . . . presumat (CHART. Solod. I 215 p.115,13 -as iniquas . . . f. *al.*). CONST. II 13 p.17,8 ut . . . generalem per totum Romanum imperium elemosinarum -am institueremus. p.17,19 hec . . . -a . . . per quinque annos fieri debet. *al. remissius:* OTTO FRISING. gest. 2,11 p.113,13 ad haec *(damna)* . . . expianda rex a toto exercitu -am fieri iubet. ARCHIPOETA 1,42,4 fiat pro me -a mutua. **c** *fructus exactionis – Steueraufkommen:* CHART. Tirol. 1201 p.247,19 (a.1246) dominus . . . habeat . . . quinquaginta libras . . . de -a Bozani. CHART. civ. Magd. 116 p.62,14 de communitatis ipsorum -a . . . in duobus talentis . . . subvenire. *al.* **d** *districtus tributarius – Steuerbezirk:* CHART. Argent. I 364 p.277,26 (a.1252) redditus viginti marcarum percipiendos in -a nostra Mollesheim. **C** *liturg. i. q. oratio (brevis et comprehensiva) – (kurzes, zusammenfassendes, Sammel-, Kollekten-)Gebet, Oration:* **1** *de significatione (cf. B. Capelle, RevBén. 42. 1930. p.197sqq.):* AMALAR. ord. expos. I 4,1 -a . . . idcirco nuncupatur, quia incipit se populus colligere in unum. WALAHFR. exord. 23 p.498,13 orationes . . ., quas -as dicimus, quia necessarias petitiones earum compendiosa brevitate colligimus. BERNOLD. CONST. microl. 3. RUP. TUIT. off. 2,19,651 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) -ae, quae dicuntur ad complendum, orationes . . . Iesu Christi significant. ALBERT. M. miss. 2,2,1 p.41[a],24. *al.* **2** *de usu:* **a** *in missa horisque canonicis:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p.250,6 missarum sollemnia multiplicatione orationum vel -arum celebrare. WALAHFR. exord. 23 p.499,21 cum videamus usque hodie et lectiones et -as (collectiones *4*) . . . superaddi. CONSUET. Eins. 30 p.109,22 ante -am completorii. FOLCUIN. Lob. 18 in quo *(libello)* . . . festivitatum capitula cum -is . . . congessit. LIBER ordin. Rhenaug. p.97,5 ad . . . sequentes horas -e pro peccatis. *saepe (v. ind.).* ALBERT. M. miss. 2,2,6 p.45[a],5 ad finem -ae, quae oratoria est vel deprecatoria. *saepissime.* **b** *in aliis ritibus vel occasionibus:* PONTIF. Rhen. sup. 125 lavas ea *(signa)* . . .; deinde dices -as: *'eqs.'* CONSUET. Marb. 325 (Spicil. Friburg. X. 1965) quos *(psalmos)* sacerdos . . . claudat cum -a: *'eqs.' al. in obsecratione:* ORD. iud. Dei A 29 p.632,25 -as ad . . . furtis repremendis. 29[f] p.633,18 ista -a desuper caput hominis coniura: *'eqs.'* MIRAC. Godeh. 10. **D** *usu communi:* **1** *strues (manipulorum) – (Garben-)Haufen, Puppe:* CHART. cell. Paulin. 15 (a.1140) ut . . . tres -as manipulorum, idem tres scoccones . . . persolvant. **2** *collectio – Zusammenstellung:* MIRAC. Otton. Bamb. I 10 -am fecit litterarum episcoporum, principum et abbatum. *v. et p.838,2.* **3** *ligatura – Ligatur:* LAMB. mus. quadr. p.279[b] iste *(modus)* si ligabitur, ei prius dabitur trina -a. *v. et* *colta.

collectaculum, -i *n. alveus – Trog:* GLOSS. IV 168,31 St.-S. -um troch. *ibid. al.*

1. *collectalis, -is *m. (vel f.)* (collecta) *collectarium – Kollektenbuch, Kollektar:* CATAL. thes. Germ. I 58,26 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a.1218) vetus passionale . . ., tres -es.

2. *collectalis, -is *f.* (lectus) *uxor – Gemahlin:* CHART. march. Misn. II 404 p.281,11 (a.1174) pro dilecte -is nostre . . . salute. CHART. Hohenloh. 400 p.273,20 -is nostre . . . consensus. *al. v. et p.829,38 et* contectalis.

***collectanarius,** -a, -um. *collectas continens – Kollektengebete enthaltend:* CATAL. thes. Germ. I 91,62 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a.1238) v libri -i.

collectanea, -ae *f.* **1** *collectio – Sammlung, Zusammenstellung:* ALDH. ad Acirc. 116 p.159,20 Iulius Solinus in 'C-a (collecta *var. l.*) rerum memorabilium' . . . inquit. *al. (v. ind.).* **2** *grex – Schar:* HUCBALD. Rictr. 26 ut . . . ad Hamaticum *monasterium* pergeret *Eusebia* . . . cum sua -a.

1. collectaneus (cole-), -i *m. vel* **collectaneum** (-nium), -i *n.* **1** *collectio, corpus – Sammlung, Zusammenstellung, Sammelband:* **a** *gener.:* CATAL. biblioth. Lehm. I 94 p.484,28 (a.1012/26) -us sermonum Augustini, . . . Ambrosii. **b** *spec.:* **α** *collectio excerptorum, glossa – Exzerptensammlung, Kommentar:* LUP. FERR. epist. 76 -um Bedae in apostolum ex operibus Augustini . . . dirigere. RATPERT. cas. 29 p.54,11 -a Flori . . . in epistolam . . . ad Romanos in volumine I. *al. v. et l. 51.* **β** *chronicon – Chronik:* CHRON. Albr. a.890 in -o sancti Benigni Divionensis legitur, quod *eqs.* a. 939. **2** *descriptio comprehensiva – zusammenfassende Beschreibung:* ADREV. Bened. praef. *(per compar.)* regni . . . felicitas brevi memoratu acsi quodam -o astricta perspicitur. **3** *collectarium – Kollektenbuch, Kollektar:* TESTAM. Eberh. (ed. P. E. Schramm – F. Mütherich, Denkmale der dt. Könige u. Kaiser. 1962. p.94[b],16; a.867) Rodulphus . . . ut . . . habeat . . . cole-um. CATAL. biblioth. Gottlieb 18 p.126,13 duo -ia. MENKO chron. p.526,33 -um . . . conscripsit.

2. *collectaneus (conl-), -i *m.* (lectus) *concubinus – Beischläfer:* BONIZO ad amic. 4 p.582,19 si Iohannem episcopum, . . . con-um (conlacteneum *cod.*) regine, pontificem ordinaret *Crescentius (cf. notam ed.).*

collectanium *v.* 1. collectaneus.

***collectariolum,** -i *n. collectio parva, corpusculum – kleine Sammlung, Sammelbändchen (cf. B. Bischoff, Mittelalterliche Studien. I. 1966. p.100):* TRAD. Ratisb. p.XIII (epist. Anam.; s. IX.[ex.]) scedas traditionum . . . colligens in unum -i huius corpusculum complexui (*cf.* p.VIII incipit -um t.). CATAL. biblioth. Lehm. I 21 p.92,25 Potiti *passio* in -o vitae Eusebii. p.94,2 Senesii martyris *passio* in -o, cuius principium est vita Silvestri. p.94,30. *ibid. saepe (v. ind.).*

***collectarium,** -i *n. script.* -tua-: *l. 46. nonnulla exempla infra allata etiam ad* 1. collectarius *p. 839,5sqq. pertinere possunt.*

1 *collectio, corpus – Sammlung, Zusammenstellung, Sammelwerk:* **a** *gener.:* RUD. FULD. mirac. 15 p.341,6 fecit *Hrabanus* -um unum de sententiis divinorum librorum, in quo . . . probavit *eqs.* (GERHOH. psalm. 64 p.478,38 in -o sententiarum paternarum). VITA Burch. Worm. 10 in -o (collectione 2^a, collectorio 2^b) canonum . . . laboravit (BERNOLD. CONST. libell. X 42 Ysidorus in -o suo de canonibus). *ibid.:* hoc . . . corpus sive -um (-tua- 2^a, collectorium 2^b) . . . in viginti libros distribuit. *al.* **b** *spec.:* **α** *collectio excerptorum, glossa – Exzerptensammlung, Kommentar:* HARIULF. chron. 3,3 p.92,20 (chart. a.831) -um . . . in Matthaeo. RUD. FULD. mirac. 15 in epistolas . . . Pauli . . . -um (collectaneum *Br*) fecit colligens de diversis opusculis sanctorum patrum sententias eorum. MANEG. ad Gebeh. 20 p.344,23 ut Walferdus Strabo in -o suo *(sc. in Glossa ad Genesim)* testatur. *al.* **β** *homiliarium – Predigtsammlung:* LOTH. I. ad Hraban. 2 (MGEpist. V p.503,26) in . . . patrum -is. CATAL. biblioth. Becker 28,10 -um . . . super . . . cottidiana euuangelia. CATAL. thes. Germ. I 73,31 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) festivum. *al.* **γ** *collectio actorum – Aktensammlung, Dokumentation:* MANEG. ad Gebeh. 49 p.396,36 Hincmarus . . . in -o suo ad Karolum inperatorem *(sc. de divortio Lotharii).* **δ** *collectio vitarum sanctorum – Zusammenstellung von Heiligenleben (cf. B. Bischoff, op. cit. [l. 29] p.100):* CATAL. biblioth. Lehm. I 21 p.97,31 Hemmerammi *vita* in -o Ebonis. p.98,3 Probi *vita* in -o veteri. *ibid. al.* **2** *liber liturgicus collectas continens – Kollekten(gebete) enthaltendes liturgisches Buch, Kollektar:* CATAL. thes. Germ. I 13,4 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a.842) invenimus . . . -um I. 55,3 lectionarium auro fabricatum, -a duo fabricata. WILH. HIRS. const. 1,63 p.992[D] in -o . . . praevidere . . . capitulum praesentis horae. LIBER ordin. Rhenaug. p.100,29 in -o reperiuntur quędam mediocres orationes, quę appellantur cottidiane. *saepe.*

[Schmidt]

1. collectarius, -i *m.* **1** *spectat ad homines i. qui coadunat, praeco – einer der versammelt, Herold:* WALAHFR. exord. 32 p. 516,2 sub . . . ministris centenariorum sunt adhuc minores, qui -i . . . possunt appellari, quia colligunt populum. **2** *spectat ad res:* **a** *de sermonibus sim.:* **α** *collectio, homiliarium – (Predigt-)Sammlung:* CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p. 77,1 (s. IX.$^{med.}$) -i magni IIII homeliarum. RATPERT. cas. 26 p. 48,7 -os duos in singulis voluminibus de adventu Domini usque in pascha. **β** *collectarium – Kollektenbuch, Kollektar:* CATAL. thes. Germ. I 45,64 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1253) -i quidam vestiti ebore sculpto *eqs.* **b** *de pecunia:* **α** *coactor tributi – Steuereinnehmer:* GLOSS. IV 200,41 St.-S. -us budil. **β** *argentarius – Geldverleiher:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 149,11 -i numularii. **γ** *homo minoris libertatis ad collectam obligatus – minderfreier Zinspflichtiger, Lite:* GLOSS. III 371,17 St.-S. -us laz, conductor agri idem. *v. et* *collectarium.

2. *collectarius, -a, -um. *ad collectionem spectans – mit Sammlung verbunden:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,69 p. 573^{b},8 ob . . . horum, quae dixisti . . ., -am utilitatem.

***collecteralis**, -is *f.* (lectus, *cf.* 2. *collectalis, *collateralis) *uxor – Gemahlin:* CHART. ord. Teut. (Hass.) 287 (a. 1272) ego Fridericus . . . una cum -e mea.

collecticius (-tius), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *collectus – angesammelt:* ALBERT. M. meteor. 2,2,4 p. 548^{a},35 -um humorem. **b** *raptim congregatus – hastig zusammengerafft:* LIUTPR. leg. 30 cui *(Nicephoro)* -tium atque conductitium commendavit exercitum. *ibid. iterum.* **c** *in collectione consistens – in Sammeln bestehend, Sammel-:* DECRET. Burch. praef. p. 540^{A} meum laborem nemo ut -um aspernetur. **2** *subst.:* **a** *masc.:* *in nomine ficticio i. qui colligit – Sammler:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1051^{D} ut secundum nomen tuum, o C-ti, quae post hinc colligenda sint, . . . subscribantur. 2,69 p. 573^{b},6. *ibid. saepius. v. et vol. I. p. 220, 56. cf. supra l. 20.* **b** *neutr.:* *quod collectum est – Gesammeltes:* CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p. 80,26 (post s. IX.$^{med.}$) de remediis peccatorum et alia -a (collecta *B*) in volumine I.

collecticum, -i *n.* (κολλητικός *et* colligere) *medicamen constrictivum – zusammenziehendes Mittel:* AESCULAPIUS 41 p. 67,10 -a adhibenda, quae sanguinem constringant in renibus. *cf.* 1. collectivum. *v. ThLL. s. v.* colleticus.

collectim *v.* 2. colligo.

collectio (conl-, -ccio), -onis *f. script.:* cel-: GLOSS. I 160,3 St.-S. *cod. a.* cole-: *p. 841,72.* conl-: *p. 840,32.*

I *spectat ad homines (lupos: p. 840,16):* **A** *de actione i. q. coadunatio, actio cogendi – das (Ver-)Sammeln, Vereinigen:* **1** *gener. i. q. actio conducendi – das Zusammenführen:* AETHICUS ISTER 103 p. 78,8 Manto . . . urbem *(sc. Mantuam)* in -em incolatus sui aedificavit. **2** *spec.:* **a** *eccl.:* **α** *convocatio – Einberufung:* WOLFHER. Godeh. I 33 p. 192,15 in . . . sinodi -e. **β** *susceptio – Aufnahme:* CHART. Naumb. 168 p. 147,22 (a. 1144) in ea *(ecclesia)* . . . nullius hospitis -ccio negatur. **b** *iur. i. q. sublatio – das Aufnehmen, Annahme:* FORM. Turon. 11$^{tit.}$ epistola -is (LEX Raet. Cur. 5,7 [ed. E. Meyer-Marthaler. 1959] epistolam -cciones [-ccionis *var. l.*] . . . accipiat). CAPIT. Bened. 2,144 de expositis infantibus ac -e eorum. *al.* **c** *milit. i. q. evocatio, actio conveniendi – Aufgebot, das Zusammenkommen:* THIETM. chron. 6,10 exercitus fit -o (HEINR. LETT. chron. 15,7 p. 97,16 episcopi . . . -em e. aput castrum Beverin statuerunt. *al.*). VITA Heinr. IV. 13 p. 41,2 cuius *(expeditionis)* -i et tempus . . . et locum . . . praefinimus. HEINR. LETT. chron. 11,5 p. 52,10 de -e Rigensium contra Letones. *al. conquisitio – Aushebung:* CHART. eccl. Erf. 210 (post 1227) ecclesiam in -e exercitus a nobis aggravatam. **B** *de statu:* **1** *coetus, congressus – Versammlung, Zusammenkunft (meton. de participantibus: l. 72 sqq. p. 840,8):* **a** *eccl.:* VITA Gerem. 11 (MGMer. IV p. 630,35; ante 851) ad -em capituli *(cf. notam ed.).* CONC. Rem. capit. 40 (MGScript. III p. 659,21) episcoporum. GESTA Lob. 21 -em ecclesiasticam, quae charitatis nomine vocatur, . . . celebrare. *al. de synodo:* VITA Galli II 963 ceperat . . . -o sancta . . . meritum Galli laudare. ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 475,28 quod iam multorum religiosorum confirmavit -o. *de conventu (vespertino) monachorum:* LIBER ordin. Patav. 2,11 sonatur cimbalum ad -em. **b** *publ.:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,3 p. 74,31 civium universorum -o adunata est. CHART. Eberb. 46 p. 95,7 in presentia civium et -e in placito, quod . . . dicitur dinc. ALBERT. STAD. annal. a. 1246 p. 370,2 principum et nobilium -o crucis karactere insignitur. *al. remissius:* ARBEO Emm. 44 facta . . . parentorum ad eam *(puellulam)* -o non modica. **2** *caterva – Schar:* **a** *turba, multitudo – Haufen, Menge:* **α** *gener.:* WILLIB. Bonif. 8 p. 53,13 aliquantula . . . populi erat congregata -o. THIETM. chron. 8,19 curtem . . . frangere servili -e presumpsit. DIPL. Conr. II. 65 p. 81,33. VITA Annon. I 3,16 p. 508^{a},8 tota servientium irrumpens -o. *al. globus – Bande:* GESTA Halb. p. 117,1 -es malignantium. *agmen – Rudel:* VITA Galli II 218 -o saeva luporum. **β** *eccl.:* VITA Liutb. 22 episcopus . . . cum . . . posteriorum graduum numerosa -e. ANSELM. MOG. Adalb. 898 prodit -o cleri. *al.* **γ** *milit. i. q. exercitus – Heer:* HEINR. LETT. chron. 11,5 p. 52,26 dux . . . requirit, ubi -o christianorum. *meton. i. q. locus quo exercitus cogitur – Sammelplatz (des Heeres):* HEINR. LETT. chron. 15,7 p. 94,26 ad villam . . ., ubi fuerat maia, id est -o *(v. notam ed.).* **b** *universitas, societas – Gesamtheit, Gemeinschaft:* **α** *gener.:* WALAHFR. Wett. 255 prophetarum -o sancta priorum. FLOD. hist. 1,24 p. 444,39 -em meretricum . . . in viduarum . . . congregationem permutasse. DIPL. Heinr. II. 113 noscat . . . omnium fidelium presens et futura -o. VITA Ermin. 6 p. 484,12 quorum *(discipulorum)* -o . . . virescebat. *al. pars – Partei:* RANGER. carm. prol. 15 -o nostra non tacuit. **β** *eccl.:* *congregatio monastica – Kongregation (cf.* GLOSS. I 131,29 St.-S. con-o casamanunga; *v. et G. Herold, Der Volksbegriff im Sprachschatz des Althochdeutschen und Altniederdeutschen. Diss. München. 1940. p. 271):* VITA Galli II 1258 te petit . . . -o Luxoviensis. DIPL. Arnulfi 140 p. 213,27 licentiam . . . eligendi abbatem de eadem -e. ANNAL. Magd. a. 992 cenobium . . . -i virginum . . . construere. CHART. Mulh. Thur. 99 p. 29,40 conventus ipsius humilis -o. *al. communio – Gemeinde:* VITA Liutg. I 6 Saxones zelantes inibi *(sc. in Daventre)* -em populi christiani.

II *spectat ad res:* **A** *de actione i. q. aggregatio, accumulatio, congestus – das (An-)Sammeln, An-, Aufhäufen, Zusammentragen:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ALCUIN. epist. 226 p. 370,34 labor . . . in librorum -e. ALTFR. Liutg. 1,24 de -e trium tumulorum. HILDEG. caus. 2 p. 80,3 de herbarum -e. MAURUS urin. I p. 6,14 tempus -is *urinae* laudabile est hora matutina *eqs.* HIST. de exp. Frid. imp. p. 62,9 post prędę sufficientis -em. *auctio – Steigerung:* ALBERT. AQUENS. hist. 3,2 sitis -e . . . ad partum cogebantur *mulieres.* **b** *spectat ad fructus, fenum sim. i. q. messis, vindemia – Ernte, Lese (plur.: p. 842,3):* FORM. Wisig. 35 frugum. REGESTA Alsatiae I 462 p. 293,25 (ed. A. Bruckner. 1949) operari . . . in -e foeni. HILDEG. caus. 2 p. 80,8 pomorum. CHART. episc. Wirz. III 25 vinearum. *al.* **2** *spec.:* **a** *natur. et medic.:* **α** *confluxio – das Zusammenfließen:* LIBRI Karol. 4,17 p. 205,40 ventrem . . . humorum . . . -bus manifestum est inservire. ALBERT. M. animal. 9,34 si in matrice incipiat fieri -o *(sc. sanguinis).* **β** *contractio – das (Sich-)Zusammenziehen:* AESCULAPIUS 19 p. 23,33sq. apostematum -es fiunt . . . in pulmone; -o et scissura sanierum fit cum febre (ALBERT. M. animal. 22,61 -o . . . apostematis). **b** *anat. i. q. coniunctio – Vereinigung:* ALBERT. M. animal. 3,10 donec *venae* mutentur per -em ramorum in unum ad quantitatem primam. **c** *eccl. i. q. actio (ad se) attrahendi – das (An-sich-)Heranziehen:* CONSUET. Marb. 31 capit. (Spicil. Friburg. X. 1965; s. XII.$^{in.}$) de -e vestimentorum, cum sederint *fratres.* **d** *publ. et iur. i. q. exactio (tributi, vectigalis) – (Steuer-, Abgaben-)Erhebung, Eintreibung:* LEO III. epist. 2 p. 89,37 multam -em fecerunt de ipso populo missi *imperatoris.* CHART. Burgenl. I 66 (c. 1200) pro eorum *(cybrionum)* -e super ecclesię populum descendere. CHART. Salem. 304 p. 340,16 ipse *(villicus)* . . . in . . . -e pensionum

[Schmidt]

interfuit. CHART. Sangall. B 502 p.363,38 in -e ovium sancti Iohannis. CONST. III 232 in -ccione sture generalis. *saepe.* **e** *philos. (cf. M.-D. Chenu, RevScPhilThéol. 16. 1927. p. 435sqq.):* **α** *comprehensio – das Zusammenfassen, Verbinden:* ALBERT. M. cael. hier. 14,1 p.382ª,49 separari a materia ut forma communis est principium -is et unitatis *eqs.* praedicab. 4,6 p.72ᵇ,40 -o dicitur multorum in unam naturam, quae in eis est, adunatio et resolutio. p.73ᵇ,22 est . . . -o tantum in unum locum continentem, sed non unientem, sicut acervus lapidum dicitur colligi. *ibid. al.* **β** *ratiocinatio, tractatio ratiocinativa – Schluß, schlußfolgernde Bearbeitung:* ALBERT. M. top. 1,3,4 p.273ᵇ,4 inductio non nominat . . . orationum -em sicut syllogismus. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 8,4 p.189,52sqq. ars est -o similitudinaris quarundam rerum ad similitudinem praecedentium; sed talis -o non fit sine collatione. **f** *math.:* **α** *computatio – Addition:* MATHEM. var. Bubnov p.263,23 digitos colliges, et si articuli . . . ex hac -e provenient *eqs.* **β** *multiplicatio – Multiplikation:* GERB. epist. math. I 1 p.7,8 viam rationis . . . ad -em intervallorum . . . comparatam *(v. notam ed. p.8¹⁶).* **γ** *calculatio – Berechnung:* Ps. BOETH. geom. 775 (ed. M. Folkerts. 1970) quadratorum . . . ceteris facilior est -o. **g** *mus. i. q. actio conectendi – Aneinanderreihung:* FRUTOLF. brev. 13 p.97,19 vetustissimi musici post -em chordarum hanc *(secundam chordam)* habuerunt in monochordi principio. ANON. IV mus. Coussemaker 1,2 p.337ª,21 in . . . -e trium *brevium* pro longa. **B** *de statu i. quod collectum est – das (An-)Gesammelte, (An-)Sammlung:* **1** *gener.:* **a** *materies collecta – gesammeltes Material:* ALTFR. Liutg. 1,8 coepit colligere . . . cortices arborum, . . . consuit sibi de illis -bus quasi libellos. **b** *copia, ubertas – Vorrat, Fülle:* ALCUIN. epist. 21 p.59,8 sagittarum. VITA Galli II 742 florum -o vernat. *al.* **c** *acervus (manipulorum) – (Garben-)Haufen:* CHART. Ger. Col. 29 p.38,36 (a.1189) exfestucata -e manipulorum. **d** *botrus – Traube(nstand):* ALPHITA I p.280,27 -o uvarum, quae in rotunda forma invenitur, dicitur botruc. **e** *locus quo aqua colligitur, receptaculum (aquae) – (Wasser-)Sammelbecken, Bassin:* WALAHFR. Gall. 1,28 p.306,20 viderunt piscem magnum in aquae -e *('Mühletobel')* natantem (TRAD. Ratisb. 987 aquarum -es in vineis). MAPPA Ebstorf. p.41ᵇ quasi stagnum . . . constructum est; quam -em modo piscinam, modo natatoriam vocat scriptura. **f** *collectaneum – Zusammenstellung:* CONC. Karol. 44ᶜ p.533,5 episcopi . . . deferentes -es de libris sanctorum patrum, quas . . . collegistis. CATAL. biblioth. Becker 37,58 -es Samuhelis de opusculis sancti Gregorii. CONR. HIRS. dial. 103 dicitur . . . liber . . . historiarum commentariorum in unum corpus -o. *al.* **2** *spec.:* **a** *natur. i. q. conglobatio – Zusammenballung:* ALBERT. M. animal. 5,72 in illa -e *(sc. in formam racemi facta)* ova maiora sunt in medio. **b** *anat. i. q. fasciculus – Bündel:* ALBERT. M. animal. 1,405 -o *venarum* sub musculis rectis descendit. *ibid. al.* **c** *medic.:* **α** *in univ. i. q. congestio (puris, saniei sim.), apostema, vomica – (Eiter-)Ansammlung, Geschwür, Abszeß:* AESCULAPIUS 40 p.64,41 nephritica -o fit ex tumoribus. *saepe.* Ps. GALEN. fragm. 5,24 apostasis vel apostema, id est -o. Ps. HIPPOCR. phleb. 17 si male incisa fuerit *vena,* -em in altum facit. ROGER. SALERN. chirurg. 2,117 -es, que ex eorum *(humorum)* superfluitatibus consurgunt, diversis modis nuncupantur: *eqs.* GLOSS. Roger. III 120 exprimenda . . . est illa -o, ut sanies educatur. *saepe.* **β** *de variis malis corporalibus: de tumore, effusione sanguinis:* Gloss. Salern. p.14,25 -o est membri . . . inflatio ex humore vel ex spiritu . . . effecta. ROGER. SALERN. chirurg. 3,293 si aliqua -o ibi *(sc. in humero reposito)* sit facta, minutio fiat contrarie partis. *de condylomate:* IOH. IAMAT. chirurg. 8,14 p.62,19 valet ad condolimata, id est -es. *de gutture tumido:* TRACT. de chirurg. 455 in gula fit -ccio, que bozum vocatur. *de ganglio:* ALBERT. M. animal. 22,84 equi infirmitas, quae superos *('Überbein')* vocatur, quando -o aliqua in membris siccis colligitur et . . . induratur. **d** *alch. i. q. aggestio – Belag:* COMPOS. Luc. γ 5 cole-em, quam facit *acetum,* rades et collige. **e** *iur. i. q. tributum – Abgabe:* CAPIT. reg. Franc. 93,6 vassi comitum aliquas . . . -es . . . quasi deprecando exigere solent, similiter . . . -es frugum, arare *eqs.* **f** *philos. i. q. complexio, unitio – Zusammenfassung, Vereinigung:* LIBER de unit. eccl. 2,8 p. 220,17 dicitur . . . homo totius -o multitudinis, quae est sub specie hominis. GERHOH. (?) tract. II 19 (ArchHistDoctrLitt. 40. 1965. p.156) hunc et illum ab invicem differre suarum proprietatum -bus. ALBERT. M. metaph. 8,1,6 p.396,37 (ed. B. Geyer. 1964) -o accidentium est forma, a qua imponitur *nomen. v. et p.843,11. adde:* FRID. II. IMP. art. ven. prol. p.3,29 ars venandi est -o documentorum, quibus sciunt homines . . . deprehendere animalia. **g** *math. i. q. summa, numerus – Summe, Zahl:* GERB. epist. math. I 1 p.21,20 unitates -bus aggregabis. ALBERT. M. metaph. 12,2,3 p.562, 12 (ed. B. Geyer. 1964) non-collata non faciunt -em. p.563,45 -o duarum dualitatum. *ibid. al.* **h** *comput.:* **α** *computus – Rechnung:* HAIMO BAMB. comput. (DtArch. 16. 1960. p.176, 32; a.1135) -o annorum seculi secundum Bedam non pertingit ad passionem Christi. **β** *spatium temporis – Zeitraum:* CHRON. Mont. Ser. a.1192 p.164,15 usque ad obitum Wichmanni colliguntur anni XLIII, . . . si duos menses . . . anni primi istius -ccionis . . . nomine tocius anni appelles.

collectitius *v.* collecticius.

***collectito,** -are. (lectitare) *propere congregare – eilig zusammenraffen:* BERTH. (?) annal. a.1077 p.299,32 undecumque -ans militiae non parvissimae qualescumque copias (a.1080 p.324,17 militiam).

1. collectivum, -i *n.* (*cf.* κολλητικός *et* colligere) *medicamen constrictivum – zusammenziehendes Mittel:* AESCULAPIUS 21 p.32,31 potiones amarae dande, que vomitum compescant, ex -o mastices *eqs. cf.* collecticum. *v. ThLL. III. p.1599,59.*

2. collectivum *v.* collectivus.

collectivus, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *sensu act. i. q. colligens, continens – sammelnd, Sammel-, enthaltend:* **1** *gener.:* Ps. GALEN. anat. 41 p.213ᴮ glandularum quaedam posita est in radice linguae humiditatis -a (collectam V^1, collectorium V^2). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.17,18 paludes . . . et cetera loca ima -a aquarum (5 p.136,4. *al.*). **2** *philos. (cf. M.-D. Chenu, op. cit. [p. 841,3] p.436.443):* **a** *comprehendens, comprehensivus – zusammen-, umfassend, Kollektiv-:* GERHOH. tract. p.54,27 'plebs tua sancta' per unam fidem adunata . . ., cuius -a unitas . . . nomine plebis est notata. HUGO HONAUG. div. 20,8 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p.151) cum sit *'uterque'* nomen dividuum et -um (CAES. HEIST. hom. I p.40ᵇ posuit n. -um, id est 'populum'. ALBERT. M. praedicab. 4,6 p.73ᵇ,26). 31,4 (ibid. p.175) substantialis forma . . . -a est plurium subsistentium infra suae similitudinis ambitum. ALBERT. M. praedicab. 4,6 p.73ª,4 magis . . . est -um et adunativum genus quam species. div. 3,8 p.65,23. metaph. 1,4,10 p.61,22 (ed. B. Geyer. 1960) omne, quod est ab uno simplici, unitivum est et -um et comprehensivum eorum, quae sunt sub ipso. *al. adde:* VITA Rigob. 3 (MG Mer. VII p.64,13; a.888/94) ut tandem -o quodam sermunculo quid inferatur de eorum multimoda servitute. **b** *concludens, ratiocinativus – schlußfolgernd, auf Schlußfolgerungen gerichtet:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p.56,3 ergo, igitur . . . sunt antedictae rationis -ae *coniunctiones.* ALBERT. M. praedicab. 1,4 p.8ª,2 ad formam argumenti -us est *sermo enuntiativus.* metaph. 3,3,1 p.139,51 (ed. B. Geyer. 1960) per -am sive syllogisticam demonstrationem. summ. theol. I 1,5,1 p.21ᵇ,16 omnis . . . scientiae modus definitivus est et divisivus et -us; . . . oportet hoc fieri colligendo terminos et propositiones ad formam syllogisticam. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 11,6 p.220,76sq. *al.* **B** *sensu pass. i. q. collectus, coniunctus – gesammelt, vereint:* **1** *gener.:* CHRON. Ved. p.678,51 Attila cum Hunis et Wandalis vel caeteris -is nationibus. *compositus – zusammengesetzt:* HELM. chron. 7 p. 17,20 Northmannorum exercitus -us fuit de fortissimis Danorum, Sueonum *eqs.* **2** *symbolice (usu iur.):* -a manu *i. q. una – zusammen, gemeinsam:* CHART. Steph. Wirz. 14

[Schmidt]

p. 22,14 (s. XII.ex.) Adelhelmus et . . . uxor sua . . . curiam . . . manu -a delegaverunt (*sim.* 20 p.30,15).

II *subst.:* **A** *fem.:* *collectio – Sammlung:* CONR. EBERB. exord. 5,19 p.332,10 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) in quadam -a legisse me memini. **B** *neutr.:* **1** *collectio – Sammlung:* WOLBERO cant. 1 p.1088C diversae sententiae *(sc. sacrae scripturae)* -um fiat . . . vitae consilium. **2** *nomen comprehensivum – Sammel-, Kollektivbegriff:* ALBERT. M. bon. 568 p.302,39 vinea est -um respectu palmitum. sent. 1,19,7 p.521b,18sqq. trinitas non est -um, quia forma collectionis simpliciter est plures . . ., sed dicitur quasi -um, eo quod in se colligit omnes personas. *al.*

adv. ***collective.** *una comprehensione, modo comprehensivo, coniunctim – um-, zusammenfassend, zusammen:* **1** *gener.:* ALBERT. M. caus. univ. 2,4,6 p.578a,3 -e . . . dicendo. veget. 4,3 tit. p.254,3 in quo *(tractatu)* agitur -e de principiis generationis. 4,3,1 capit. p.254,7 de quinque, quae -e sunt principia generationis . . . plantarum. CHART. Otterb. 179 p.131,25 bona . . . debent . . . uni heredum meorum cedere -e. **2** *philos.:* **a** *sensu comprehensivo – im Sinne der Zusammenfassung:* ALBERT. M. sent. 1,19,7 p.521a,18 nomen 'trinitas' -e significat personas *trinitatis.* eth. 1,5,1 p.58a,24 felicitas bonum compositum est . . .; dico autem compositum non -e, quod discrete singula contineat. *al.* **b** *modo ratiocinativo – schlußfolgernd:* ALBERT. M. elench. 2,3,2 p.690b,29 colligere sive -e syllogizare vel verum vel falsum in conclusione. **c** *ratione communitatis – in bezug auf die Gemeinschaft:* ALBERT. M. pol. 2,1m p.95b,28 cum . . . dicitur 'hoc meum', potest intelligi -e vel discretive.

collector, -oris *m.* **I** *spectat ad homines:* **A** *qui coadunat – 'Versammler':* HRABAN. epist. 21 p.427,27 possumus dicere alterum *(sc. librum Ecclesiasticum)* . . . congregatorem seu -em. **B** *qui hospitio excipit – Gastgeber:* GREG. CAT. chron. II p.120,3 abbas . . . fuit . . . equitum -r promptissimus.

II *spectat ad res i. qui colligit, exactor – (Ein-)Sammler, Einnehmer:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* PAUL. BERNR. Herl. 36 tanto . . . -e non mediocriter ditatus est sanctorum . . . ossibus locus. CHART. Eichsf. 401 p.239,28 proprietarii -es pecunie *(sc. fratres)* . . . excommunicentur. **2** *spectat ad fruges, fenum sim.:* CHART. Otterb. 20 p.18,35 (a.1217) in collectione feni annuatim . . . tres -es. CHART. Rhen. med. II app. 16 p.451,44 quilibet -r *messis* recipit panem. REGISTR. Patav. I p.189,17 -es vinearum. *al.* **3** *spectat ad sententias, miracula sim.:* PAUL. BERNR. Herl. 35 novitius quidam -r et conscriptor beneficiorum eius. *ibid. iterum.* GERHOH. glor. 19,2 p.1143D magister Petrus *Lombardus,* egregius . . . scholasticarum . . . sententiarum -r. *in imag.:* HRABAN. carm. 5,11 -is *florum* . . . nomen. **B** *spec.:* **1** *eccl.:* **a** *spectat ad eleemosynas:* CHART. episc. Wirz. I 259 p.284,8 (a.1240) unusquisque . . . duos de parochialibus . . . ydoneos . . . beneficiorum -es instituat. CHART. Argent. I 366,2 litteras . . . -bus elemosinarum collatas. *al.* **b** *spectat ad decimas papae sim. ('Kollektor'):* CHART. ord. Teut. (Hass.) 127 (a.1254) apostolice sedis legatus universis -bus procurationum nostrarum per Teuthoniam constitutis salutem. CHART. episc. Misn. 240 praepositus . . ., -r decimarum in . . . Bremensi ac Magdeburgensi provinciis a sede apostolica deputatus (CHART. Ger. Col. 170 -r decime papalis. *al.*). *al.* **2** *publ. et iur. (spectat ad tributa, vectigalia sim.):* IOH. METT. Ioh. 101 censūs -em . . . advocans. CHART. Stir. I 462 occasio contentionis inter -es decimarum (ALBERT. MIL. temp. 297 p.556, 12 contra laycos -es . . . d. *al.*). CHART. Burgenl. I 66 -bus cybrionum precipimus. RYCCARD. chron. a.1240 p.204,13 inquisitio generalis contra . . . -es collecte imperialis. CHART. Ypolit. 44 p.69,14 anserem . . . assignare . . . -i vinearum ecclesie. CHART. eccl. Erf. 355 precariarum. CHART. Meckl. 980 p.223,15 de quibus locis minor -r colligat pecuniam. CHART. Lub. I 329 p.310,14 sub -bus novi auxilii *(sc. tributi)* domini Edwardi *regis.* CHART. Helv. arb. 135 p.209,12 -es avenariae et messium . . . extorquent . . ., ultra quam eis sit necessarium. *saepe.* **3** *milit. i. qui comparat – Furagierer:* CHRON. reg. cont. I a.1189 p.146,10 -es pabuli cenobium . . . expugnare aggressi sunt.

collectorium, -i *n.* **1** *collectio, homiliarium – Sammlung, Predigtsammlung:* CATAL. biblioth. Ruf 23 p.76,8 (s. XIII.med.) due omelie de -o excarpsato per anni circulum. *v. et p.838,44.46.* **2** *receptaculum – Sammelstelle, -ort: v. p.842,38.*

collectum *v.* 2. colligo.

***collectura,** -ae *f.* *tributum – Steuer, Abgabe:* CHART. Meckl. 278 p.261,7 (a.1221) de -a Sclavorum, que biscopounizha dicitur. 980 p.222,21 -a maior . . . consuevit fieri de . . . locis infrascriptis. p.222,29 villarum pertinentium ad minorem -am. *ibid. al.*

1. collectus, -us *m.* *tributum – Steuer, Abgabe:* CHART. Rhen. med. III 100 (a.1220) ecclesiis concessimus . . . exemptiones a . . . -bus . . . aliisque civilibus oneribus. *Schmidt*

2. collectus *v.* 2. colligo. **colledo** *v.* collido.

collega, -ae *m. vel rarius f. (l.42.49.58.68.72. al.) script.:* cole-: *p.845,8.* -lig(a): *l.27.42.53.58. p.845,10.* -lic(a): *p.845,10.* -gia: *l.68. form.:* *nom. sing.* -as: *l.27. p.845,10sq. plur.:* *nom.* -i: *l.53. gen.* -um: *l.51. adde* HUGEB. Willib. 3 p.91,4. *ibid. al. acc.* -os: *l.53. metr.* -lĕ-: *l.31. p.845,22. usu attrib.: l.36. p.845,22. al.*

1 *strictius i. qui (quae) eiusdem officii vel muneris est – Amtsgenosse (-in), Mitbruder (-schwester), Kollege (-in):* **a** *publ. et iur.:* EDICT. Roth. 138 medietatem *(sc. pretii)* reddat parentibus -a (-as, -iga, -ae *var. l.*). PASS. Leod. 20 (MGMer. V p.301,10) Desideratus . . ., qui in urbe Cabillono . . . habuerat principatum, . . . et eius -a Bobo, qui civitatem Valentiam habuerat in dominium. TIT. metr. I 8,2,21 mihi *(sc. consuli)* . . . -a fidus. CHART. civ. Erf. 181 (a.1262) quod monetarii . . . eligant, quotquot velint, in socios et -as. *al.* *socius imperii – Mit-, Unterbefehlshaber:* WIDUK. gest. 1,36 p.52,6 additur . . . legato -a Thiatmarus. *ibid. al.* **b** *eccl.:* **α** *de episcopis, abbatibus sim.:* CONC. Karol. 19D p.131,23 cum . . . archiepiscopo cunctisque cum -is fratribus et consacerdotibus (HINCM. epist. I 131b p.70,29 cum -is dominis et f. meis). ADAM gest. 3,7 Adalbertus pontifex in papam eligi debuit, nisi quod pro se -am posuit Clementem. CHART. Gosl. I 459 per . . . abbatem de Walkenrede et -as ipsius. *al.* **β** *de monachis, fratribus ordinis sim.:* FORM. Dion. 21 *monachi* cum -igis eorum. CARM. Cantabr. 26,11 Una . . . -a priorum. ANNAL. Pegav. a.1110 p.250,25 haec . . . cum . . . -arum suarum numero libertate nobilitatis abutens. CHART. Nuremb. 325 p.198,4 quicumque . . . in . . . sancta fraternitate statuerint se -as. *al.*

2 *latius i. q. socius (-a), sodalis – Gefährte (-in), Genosse (-in), Kamerad(in):* **a** *in univ.:* **α** *de hominibus (cf.* GLOSS. I 661,12 St.-S. -a gisello. II 525,4 -am gnozinna. *al.*): VITA Arnulfi 24 sese iungunt ad -as. WILLIB. Bonif. 5 p.20,20 donec . . . se -um (-arum *var. l.*) multitudo congregasset. HUGEB. Wynneb. 2 p.108,28 inter omnes . . . contribulum -os. ANNAL. Nazar. a.786 p.42,27 -igae (-igi *cod. a. corr.*) sociique. THEOD. PALID. annal. a.1150 p.85,23 socii . . . requirunt . . ., an aliquem -am suum captum detinuerint. *al.* **β** *de lupo:* CAES. HEIST. mirac. I 10,66 cum suo -a puellam . . . reduxit *alter lupus.* **γ** *de rebus:* ALCUIN. epist. 59 p.102, 34 cui *(caritati)* si spes -a (-iga *S1*) accessit. VITA Liutb. 18 gula gastrimargiaque, cupiditatis ac libidinis -ae. HROTSV. Mar. 783 ut sis, *palma,* lignorum . . . -a meorum. *al.* *medic. de vena congruenter currente:* Ps. GALEN. incis. 18 *rivus venae* irrigat illud *(tempus dextrum),* sicut -a eius irrigat sinistrum. 19 idem -a rivus per collum funditur. **b** *c. colore quodam:* **α** *comes – Weggefährte (-in), Begleiter(in):* WOLFHARD. Waldb. 2,10 (6) -ae, fidelem vobis audite -am. VITA Willib. p.17,35 cum coetu commeantium -arum. TRANSL. Eug. Tolet. add. 1 (RevBén. 76. 1966. p.281) in cuius *(viatoris)* . . . comitatu -a *(edd., -ia codd.)* efficitur quaedam femina. HIST. de exp. Frid. imp. p.43,13 prę̄sentibus legatis nostris, . . . episcopo et ipsius -is. *al.* **β** *commartyr – Mitmärtyrerin:* NOTKER. BALB. martyr. III. non. Sept. quae *(s. Seraphia)* sepulta est iuxta -am suam Sabinam. **γ** *(com)-*

[Rudolph]

particeps – ein Angehöriger: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,34 angelicę quidam -a coronae. **δ** *cooperarius, sectator – Mitarbeiter, Anhänger:* BEDA hist. eccl. 1,7 p. 20,24 dum . . . ex persecutore factus esset -a veritatis et fidei. HINCM. annal. a. 876 p. 128,2 duce . . . cum -is eius . . . relictis. *de coadiutore diaboli:* PASS. Thiem. II 12 p. 59,52 fratre et -a amisso. **ε** *commilito – Kampfgefährte:* EDICT. Roth. 7 si quis . . . pugnando -am (cole- *2*) suum dimiserit. WILH. APUL. gest. 1,504. **ζ** *sceleris complex – Komplize:* EDICT. Roth. 232 quia nec fur sit nec -a (-as, -iga, -ica *var. l.*) furoni. 266. **η** *consors – ein Mitbeteiligter:* EDICT. Roth. 307 -as (-am, -a *var. l.*) illi *(malefactori)* sit ad ipsum malum sanandum. ALDH. virg. I 21 p. 252,5. **ϑ** *aequalis – Jugendfreund:* WALTHARIUS 467 Walthario -a meus. 558. **ι** *condiscipulus – Mitschüler:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 92 a studiis rediens quidam -a tuorum. IOH. CANAP. Adalb. A 4 (ed. J. Karwasińska. 1962) inter suos -as pulcherrimus processit. **ϰ** *qui genere vel dignitate par est – ein Ebenbürtiger, Standesgenosse:* HEIRIC. Germ. II 2,2 Chuonradus *comes* . . . -a regum. THIETM. chron. 6,93 huius *(ducis)* conpar et quasi -a. ANNAL. Pegav. p. 236,6. **λ** *popularis – Landsmann:* ALCUIN. carm. 1,482 tu quia de genere es Saxonum -a natus.

***collegalis,** -is *m. qui dignitate par est – Standesgenosse:* CHART. episc. Hild. I 200 p. 184,4 (a. 1132) exquisito . . . -ium suorum *(sc. ministerialis)* iudicio.

***collegans** (conl-, -lig- *sim.*), -antis *m. coadiutor, collega – Mitarbeiter, (Zunft-)Kollege (cf. A. Dopsch, Wirtsch. u. soz. Grundlagen d. europ. Kulturentw. II. ²1923. p. 432):* EDICT. Roth. 138 si duo fuerint -es (con-, -lica-, -lig-, -gen- *sim. var. l.*). 144 si magister . . . cum -es (-bus, -e, collegis *var. l.*) suos . . . domum ad restaurandam . . . susciperet.

***collegantia,** -ae *f. societas mercatorum – Handelsgesellschaft (cf. E. Maschke, Miscellanea mediaevalia. III. 1964. p. 320):* CHART. Ital. Ficker 29 p. 40,4 (a. 976) de omni -a, rogadia, commendatione prestito atque negociis.

1. *collegatus (conl-), -i *m.* (legatus) *socius legati – Mitgesandter:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 317,1 legatus regis . . . cum -is suis. *al.* ACTA imp. Böhmer 1071 p. 769,37 potestas . . . dedit mandatum sibi *(sc. legato)* et aliis con-is suis.

2. collegatus *v.* collegiatus. **collegia** *v.* collega.

collegialis, -e. *ad collegium canonicorum pertinens – Stifts-:* VITA Annon. III 3,5,1 -es . . . construxit aedes.

collegiatus (-liat-, -liag-, -lig-, -ga-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ad collegium canonicorum pertinens – Stifts-, Kollegiat-, Kapitel-:* GUNTH. PAR. (?) orat. 8,9 p. 170ᴮ ecclesia quaeque -a ascripta est clericis suis (ARNOLD. QUEDL. fund. [ZVerThürGesch. 11. 1883. p. 478,9] -gatam ecclesiam. CHART. Turic. 1249 p. 329,24 faciens ipsum in ecclesia, . . . si -a . . . existat, in canonicum seu clericum recipi. *al. v. et p. 376,72*). **b** *coenobialis – klösterlich, Kloster-:* CHART. Leub. 17 p. 48,12 (a. 1213) loca -a. **2** *subst.:* **a** *masc.: homo humilis conditionis (collegii artificum particeps) – (Zunft-)Angehöriger niederen Standes:* LEX Raet. Cur. 14,1 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) de colliatus (-leg(i)atos *var. l.*) . . .; si -ligatus (-us, -os *var. l.*) . . . de ancillam filius habuerit. *ibid.:* si -liagiatus (-ligatus, -us *var. l.*) de ingenua muliere infantes habuerit, toti ipsi infantes -igiati (-igati, -i *var. l.*) nascuntur. 16,1,4. **b** *fem.: quae conventus sanctimonialium particeps est – Konventsangehörige:* CHART. Port. 127 p. 149,38 (a. 1250) cum . . . iudicaretur ab omnibus . . . -is . . . claustri.

***collegio,** -onis *f. (? m.: l. 63)* **1** *societas, turba – Gemeinschaft, Schar:* ARBEO Corb. 15 p. 204,1 universa -o (turba *B*), in ipsius *(ducis)* qui fuerat parte. ERMENR. Sval. 3 -o (-um *4.4ª.5 p. corr.*) . . . Bonifacii. DIPL. Heinr. I. 20 loca . . . tradimus . . . nec non etiam interiorem familiarum -em intrinsecus famulantium. CHART. Wirt. II 331 p. 52,34 recolat . . . christiane professionis sancta -o. **2** *coetus (coactus) – (versammelte) Teilnehmerschaft:* ARBEO Corb. 20 sinodum fecit, quorum -i (-io:: *1*) sententia contulit.

collegium, -i *n. script.:* cole-: *p. 846,30.* conl-: *p. 847,24.* -lig-: *p. 847,29. form. gen. sg.* -gi: *p. 846,15.*

societas – Gemeinschaft: **I** *de societatibus legaliter institutis:* **A** *strictius i. q. congregatio, communitas – Vereinigung, Kongregation, Verband:* **1** *eccl.:* **a** *de monachis:* **α** *conventus – Konvent:* IONAS BOB. Columb. 1,10 p. 169,21 ut . . . monachorum multitudo . . . vix unius caenubii -o sistere valeret. WILH. HIRS. const. 1,71 prius . . . quam -o nostro socientur *novitii.* EPIST. Reinh. 38ᵗⁱᵗ. abbas cum omni fratrum suorum -o. CHART. episc. Hild. I 692 abbatissa totumque . . . -um. CHART. Eichst. 76 p. 120,16 honorabile -um sanctimonialium. *saepe. v. et l. 18.* **β** *ordo – Orden:* ALBERT. STAD. annal. a. 1098 luna paschali . . . sumpsit initium Cisterciense -um (ALEX. MIN. apoc. 16 p. 353,6). **b** *de canonicis i. q. capitulum – Kapitel:* CONC. Karol. 39ᴬ, 134 p. 412,5 si . . . quis in -o canonicorum culpam criminalem admiserit (TRAD. Patav. 100 c. -gi prelatus). 39ᶜ p. 459ª,12 qui in uno -o canonice degunt. RUOTG. Brun. 49 p. 54,12sqq. (testam.) -o . . . monasterii libre x . . ., sancto Victori et -o tantundem. CHART. Eichst. 27 extra -um Eystetensis ecclesie. *al. adde:* CHRON. Erf. mod. a. 1274 p. 270,14 -um autem vel alia universitas interdicti sentencias incurrunt. **c** *de cardinalibus i. q. consilium – Kollegium:* VITA Bern. Parm. II 9 (MGScript. XXX p. 1326,13; post 1133) assensu -i cardinalium. **2** *publ. et iur.:* **a** *in univ.:* ALBERT. MIL. temp. 260 fuerunt expulsi . . . per -um iudicum. **b** *commune (civitatis, pagi) – Gemeinwesen, (Stadt-, Dorf-)Gemeinde (accedente sensu districtus: l. 27):* CHART. select. Keutgen 135,20 (a. 1164) mulier inutilis . . . extra civitatis -um sequestretur. CHART. Old. V 42 homines de villis . . . et omnes his -is, id est burschapiis, attinentes. CHART. Bund. 673 defendere . . . ab omni persona et comuni colegio et universitate. CHART. civ. Spir. 103 p. 74,35 de concivilitatis nostre -o, immo de civitatis consorcio . . . excludantur. *al. senatus – Rat(skollegium):* CHART. Worm. II 162ª p. 723,44 (a. 1233) eligant sex milites in consulatu, qui sint utiliores . . . -o atque civitati. **c** *condiţio – Stand:* TRAD. Teg. 380ª p. 293,43 (a. 1173/86) qui *(Hildibrandus)* erat de -o *(sc. ministerialium)* domus Dahŏwe. ARNOLD. LUB. chron. 5,7 p. 183,25 *filii comitis* militari -o applicati sunt. CHART. Burgenl. II 62 p. 43,2 heredes . . . in -um . . . regalium servientum . . . transferendos. 85 p. 63,47. **d** *corpus fabrorum – Zunft:* CHART. episc. Wirz. I 433 p. 507,18 (a. 1279) contra societates, corpora sive -a civitatis . . ., que . . . zumpfte nuncupantur. *ibid. al.* **e** *foedus – Bund:* CHRON. reg. cont. IV a. 1226 p. 258,28 multe civitates . . . coniuraverunt facientes -um *eqs.* **f** *fraternitas – Bruderschaft:* CHART. Westph. VII 755 (a. 1251) domui et -o leprosorum . . . tria iugera . . . legavit. **B** *latius:* **1** *concilium, synodus – Versammlung, Tagung, Synode:* **a** *eccl.:* LIBER diurn. 96 p. 126,13 coram synodali -o. CONC. Karol. 3ᴮ,15 p. 20,2 adgregato sacerdotali -o. 36 p. 259,23 de nostro communi -o clericorum seu laicorum tres facere turmas. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 302,38 contracto . . . episcoporum caeterorumque principum . . . -o. WIBALD. epist. 108 p. 184,4 ad -um vestrum non venimus. *al.* **b** *publ.:* CONC. Karol. 16ᴬ,1 princeps universo concordante -o . . . constituit. 16ᴮ procerum. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 292,25 senatorum nec non populi . . . -um. CHART. civ. Magd. 107 p. 57,11 in -o ipsorum *(gladiatorum)*, quod morgensprake . . . appellatur. *al. v. et l. 52.* **2** *coenobium, ecclesia (collegiata) – Kloster(gebäude), (Kollegiat-)Stift:* EPIST. Teg. I 122 in Tegrinseensi -o officio fruens abbatis. CHART. Sangall. A II add. 13 p. 391,25 cyrografum . . . in fratrum -o . . . conscribi fecit. VITA Annon. III 3,2,3 exstrui -a Anno bina fecit (CHRON. Worm. p. 165,2 sacerdotum et monachorum -a . . . exstruxit). CHART. Bern. II 64 p. 74,37 -um regularium clericorum. CHART. Friburg. 129 p. 109,24 cum primum moniales ordinis Cistertiensis . . . ibidem -um habuerunt. *al.*

II *de societatibus sponte vel per occasionem exsistentibus:* **A** *strictius i. q. caterva, turma – Schar, Haufen, Gruppe:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 198 p. 56,15 conventus extitit ex . . . viris illustribus, -o quoque abbatum et comitum *eqs.* RIMB. Anscar. 26 p. 56,29 regem vestrum . . . in -um nostrum *(sc. deorum paganorum)* asciscimus. DIPL.

[Rudolph]

Arnulfi 120 p.176,16 cuncto christianę religionis . . . notum esse volumus -o *(sim.* Dipl. Ludow. Inf. 4. *al. in formulis chartarum).* Berth.(?) annal. a.1079 p.316,10 cum non modico . . . principum -o. Otto Frising. chron. 3,43 p.176,19 Mauricius . . . cum sociis suis . . . martyrio coronatur; elapsi sunt de -o illo plures. Metell. buc. 4,25 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) spectabant letum pagi -a fetum. Carm. Bur. B 60^{a}, 5^{a}, 4 Venerea -a . . . floruerunt. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *copiae, exercitus – Truppe(nverband), Heer:* Berth. (?) annal. a.1075 p.277,21 conducto non modico militaris apparatus -o. Arnulf. Mediol. gest. 1,9 parvo . . . suorum suffultus -o *imperator.* Ekkeh. Uraug. Hieros. 24,4 quanta in nostro . . . -o . . . fuerit titubatio. *al.* **β** *condiscipulatus – Mitschüler-(schaft):* Anselm. Mog. Adalb. 765 sua . . . -a vicit . . . proventu studiorum. **γ** *coitio – Komplott:* Arbeo Corb. 31 qui *(subactor)* in necem episcopi -um fecit. **2** *spec.:* **a** *eccl.:* Ionas Bob. Columb. 2,17 p.270,7 quae *(sorores)* de vestro -o ad caelos migraverunt. Conc. Karol. 16^{B} inter tot -a sacerdotum. Pass. Ursulae 11 cum amantissimo sororum tuarum -o. Transl. Eug. Tolet. 33 (RevBén. 76. 1966. p.278) exultans in angelorum splendidissimo -o. Otto Frising. chron. 7,35 p.373,3 anachoretarum et solitariorum . . . sanctum -um. Chart. episc. Hild. III 84 priorissa totumque ancillarum Dei con-um eiusdem conventus. *al. v. et p.846,70.* **b** *mus.:* Elias Sal. mus. 30 p.60^{b},15 si -um cantaret. **B** *latius:* **1** *commercium, familiaritas – Umgang, Verkehr, Verbundenheit:* Aldh. virg. I 15 angelicae sodalitatis -o perfrui. Epist. var. II 28 eius *(presbyteri)* -o non modice delectabamur. Epist. Bonif. 112 p.244,14 ex sodali -igio dicere. Bruno Querf. fratr. 2 p.717,35. *al.* **2** *coniunctio – Zusammenhang:* Heiric. Germ. I 6,217 artus . . . sensim prisci repetunt -a sensus *(ex Prud. cath. 10,36).*

collego *v.* 1.2. colligo. **collegus** *v.* collega.

collema (-lima), -atis *n.* (κόλλημα) *emplastrum glutinans – Leimpflaster:* Paul. Aegin. cur. 78 p.55,1 desiccantia -imata *(3,22,5 p.174,2* τῶν ἀνακολλημάτων).

collera *v.* cholera.

collesis (callos-) *subst.* (κόλλησις) *glutinatio – das Zusammenleimen, -kleben:* Alphita I p.285,19 -is (callo- *var. l.*) interpretatur agglutinatio.

colletor *v.* collaetor. **colletta** *v.* collecta.

collevita (conl-), -ae *m. collega levitae vel diaconi – Mitlevit, -diakon:* Libri Karol. 4,21 p.214,42 absque sacerdotum et con-arum consilio. Dipl. Heinr. II. 254 p.292,39 archidiaconus . . . nec non . . . -ę ipsius. *al.*

colleus *v.* culleus. **collia(gia)tus** *v.* collegiatus.

***colliber** (conl-), -era, -erum. *aeque liber – gleich frei: p.828,35.*

***colliberalis** (conl-), -e. *aeque nobilis – gleich edel:* Ekkeh. IV. cas. 1 cum *condiscipuli* con-es genere essent et ingenio.

collibertus (culi-, conl-, coli-, -ive- *sim.*), -i *m.* **1** *qui cum aliis libertus est – ein Mitfreigelassener:* Arnold. Ratisb. Emm. 1,17 p.555^{b},8 *(in imag.)* emptitii servi . . . cum -is . . . videamus . . . Iesum . . . liberatorem. **2** *qui aeque liber est – ein Mitfreier, freier Standesgenosse (cf.* Gloss. II 259,7 St.-S. con-e frignoz; *de re v. A. I. Njeussychin, Die Entstehung der abhängigen Bauernschaft. 1961. p.397):* Edict. Roth. 368 in manum parentes aut con-i (con-is, conliverti *var. l.*) sui. Leg. Lang. p.145,1 si aliquid inter con-us (con-os, culi-os, -vertos *var. l.*) convenerit. *al. (v. ind.).* Lex Baiuv. 9,4 quod con-um (-um, cum libertum *sim. var. l.*) suum servitio tradidit *liber.* **3** *qui minoris libertatis est – ein Halbfreier (cf. H. Wehrle, ArchDipl. 14. 1968. p.193sqq.):* Cod. Lauresh. 1 p.267,20 (a.764) cum . . . litis, libertis, con-is, mancipiis (Chart. Epternac. 101 p.169,2 liberis, l., con-is. 106). Theod. Amorb. Bened. I 6 qui *(latrones)* . . . monachos et -os interfecerunt quamplures. Otloh. collect. (ed. K. Lamprecht, ZRGGerm. 13. 1878. p.507,25) quid sit -us: *eqs.* Const. I 422 p.601,41 (cod. D) si servus aut coli-us *est,* sua lege se defendat.

collibet (conl-), -uit. *libet, placet – es beliebt, gefällt:* Trad. Patav. 99^{c} (c. 1013/45) ut . . ., ubicunque sibi -at, libere degant. Dipl. Heinr. III. 231 quicquid illos -uerit *(cf.* 229 illis). *al. c. inf.:* Agius comput. 4,29 si . . . querere -at. Hugo Flav. chron. 2 p.426,28. *al.*

adi. **collibens,** -entis. *promptus paratusque – bereitwillig:* Chart. ord. Teut. (Hass.) 21 (a.1231) confirmamus animo -i.

adv. ***collibenter.** *prompte parateque – bereitwillig:* Vita Liutg. II 1,36 p.106,20 con-r reddiderunt, quod pertinaciter negaverunt.

***collibo,** -are. *(una) sacrificare – (gemeinsam) opfern:* Odo Ern. duc. 6 p.359^{A} iuvencos -ant proceres.

collibro, -are. *(inter se) perpendere – (gegeneinander) abwägen:* Epist. Hann. 108 p.185,20 meos . . . mores tuosque -ans.

collibum *v.* collybum.

***collicium,** -i *n.* (collum) *vertebra colli – Halswirbel:* Gloss. III 440,2 St.-S. -um halspein.

1. collico *v.* 2. colligo. **2. collico** *v.* colloco.

***colliculosus,** -a, -um. *tumulosus – (sanft) hügelig:* Theod. Hirs. loc. sanct. 3 p.6,8 ipsa *(civitas Ierusalem)* . . . in se ipsa existit -a. Albert. M. veget. 6,156 terra . . . est -a.

colliculus, -i *m. (?n.* -um: *l.27) collis (parvus), tumulus – (kleiner) Hügel, Anhöhe (interdum de tumulis arte factis):* Willib. Bonif. 9 p.57,2 cum . . . -i opus . . . aedificarent. Notker. Balb. hymn. p.50 transilivit . . . montes -osque Bethel *Iesus.* Dipl. Arnulfi 44 curtile, sicut illud -um continet, *concessimus.* Nivard. Ysengr. 1,941 -i costam terebrat rugosa crepido. *al. in terminatione finium:* Chart. Naumb. 382 (a.1194) usque ad -um inferiorem. Chart. Advoc. 83 p.42,16 citra -um patibuli. Chart. Livon. A III 399^{b} p.63,36 per -os terrae a nobis . . . egestos. *al.*

collido (conl-), -lisi, -lisum, -ere. *script.:* -led-: *l.55.* -les-: *l.52.*

1 *proprie:* **a** *strictius:* **α** *complodere – zusammenschlagen, -stoßen:* Walthar. 353 formidans . . . -sos . . . racemos. *intrans.:* Carm. Aldh. 1,98 nubibus . . . conlidentibus. Regino chron. a.870 p.101,10 fragor fractarum costarum adinvicem -entium. **β** *impingere – anschlagen:* Froum. carm. 11,11 -si lapidis . . . excuditur ignis. **γ** *prosternere, pulsare – (zu Boden, nieder-)werfen, schlagen:* Hrotsv. Pel. 280 fluvii -sus harenis. Walth. Spir. Christoph. I 16 faciem ipsius *(simulacri)* in terra -sit. Casus Petrish. 6,9 pugnis. Frid. II. Imp. art. ven. 3 p.13,26 quoniam propter aviditatem . . . comedendi -ret caudam suam . . . in terra *falco. al. in imag.:* Leg. Wisig. 2,1,6 p.52,2 percussionis ultione conlisus (coll- *V 1.2*). **b** *latius:* **α** *delere, tollere – zerstören, vernichten, beseitigen:* Regino syn. caus. 2,63 *(ex conc. a.543)* qui male conceptos . . . in ventribus matrum potionibus . . . -serint. Walth. Spir. Christoph. I 17 deos. Helm. chron. 1 p.6,30 regna. *al.* **β** *profligere – aufreiben:* Liber hist. Franc. 17 p.269,23 Gothi . . . nimis conlesi (lesi *var. l.*) terga verterunt. **γ** *laedere – verletzen, beschädigen:* Leg. Wisig. 6,4,3 p.265,8 si . . . nasus . . . conlisus est. Aethicus Ister 49 ne forte . . . conledantur *naves.* Berth. (?) annal. a.1066 brachium. Albert. M. animal. 2,102 *venter serpentium* -retur, nisi esset durus et fortis. *al. refl.:* Leg. Wisig. 8,4,7 si cuiuslibet iumenta . . . se invicem forte conliserint. *intrans. i. q. damnum accipere – Schaden nehmen:* Vita Richar. 5 (MGMer. VII p.447,10) ut teneritudo illius *(infantis)* nequaquam conlideret. **δ** *premendo coaptare – zusammendrücken, -fügen:* Aribo Frising. mus. p.46,3 extremitates *(sc. fistulae)* . . . -antur. **ε** *concurrere – zusammen-, aufeinandertreffen:* Remig. Altiss. mus. p.83^{a},6 in illis versibus, qui ex vocalibus -untur. **2** *translate:* **a** *cassare – beilegen:* Adam gest. 1,27 p.32,21 contentio . . . multis partium studiis -batur (-bantur *A 1.1^{e}*). **b** *(inter se) obicere – (gegeneinander) vorbringen:* Ligurinus 5,172 fundere . . . querelas aspiceres dubiasque viros -ere causas. **c** *medial. i. q. disiungi – zerfallen:* Otto Frising. chron. 5,16 p.247,14 regnum Romanorum . . . intestinis malis intra se -batur (7,15 p.330,2 imperium . . . i. s. -itur).

[Rudolph]

adi. **collisus,** -a, -um. *afflictus – niedergeschlagen:* EPIST. Col. 3 p.243,21 inter ruinas -orum catervas eripere subiectorum. CARM. Cantabr. 6,8,1 Cobbo -um fratrem non ferens.

subst. **collisus,** -i *m. qui prostratus est – ein zu Boden Geschlagener:* EKKEH. IV. bened. I 3,26 saxis -sum *(i. Stephanum)* Michahel locat in paradysum.

colliga *v.* collega.

colligamentum, -i *n. ligamen – Band:* ALFAN. premn. phys. 1,24 invisibilis essentiae atque visibilis quoddam opportuit fieri utriusque -um (*PG 40,512B* σύνδεσμον).

***colligantia** (-gen-, -cia), -ae *f.* **1** *coniunctio, nexus – Zusammenhang, Verbindung:* **a** *anat.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,8 p.33a^{r} ex -a . . . diaphragmatis et cerebri (ALBERT. M. [?] animal. quaest. 4 app.20 p.152,68 in aliqua parte habente -am cum cerebro). BERNH. PROV. comm. 9,3 p.313,28 intestina . . . habent . . . -ciam cum dentibus *eqs. al.* **b** *philos.:* ALBERT. M. summ. creat. II 2,81,2 p.660^{a},1 anima in omni corpore . . . aut continuitatem ponit aut -am ad unum. eth. 7,1,5 p.475^{b},28. **2** *societas – Bund:* HIST. Lang. cont. (MGLang. p.218,24) cum papa et Romanis pacem et -am perpetuam facere. **3** *implicatura (in modum crucis) – (kreuzweise) Verschlingung:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.182,8 si longe *(sc. ligaturae)* illigant sese, earum -entia *(sic?)* non stabit in sursum earum *eqs.*

***colligatim** *v.* 1. colligo.

colligatio (conl-), -onis *f.* **I** *proprie:* **A** *de actione:* **1** *actio colligandi – das Zusammenbinden:* CHART. march. Misn. II 426 (a.1177) litus ad compositionem et -em lignorum addidit. *medic. i. q. constrictio – Zusammenschnürung:* ALBERT. M. animal. 9,75 ligare umbilicum . . . propter telae umbilici -em. **2** *commixtio – Vermischung:* ALBERT. M. veget. 5,71 fit . . . haec -o *(sc. in mixto)* in proportionibus diversis. **B** *de statu:* **1** *conexio, cohaerentia – das Zusammenhängen, Verbindung:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,3 p.41a^{r} cephalea . . . est . . . ex stomachi -e. ALBERT. M. cael. 2,3,15 p.177,38 (ed. P. Hoßfeld. 1971) non indiget -e et continuatione *orbis postremus.* veget. 1,125 malleolus est -o duorum lignorum in . . . ramo uno. 7,82 inserentes quaerunt . . . flagra recentia, in quibus est . . . duritia, quae . . . sustinere possit -em. *saepe. v. et p.825,7. locus conexionis – Verbindungsstelle:* ALBERT. M. animal. 1,274 in ipsis *(ossibus renum et caudae)* sedes est et -o tam superiorum quam inferiorum ossium. 1,304 *ligamentum* in -e duorum ossium egreditur ex utroque in utrumque. **2** *compactio – Zusammenfügung:* ALBERT. M. animal. 1,182 ubi *suturae capitis* . . . coniunguntur per fortissimam infixionem unius in aliud et -em, ibi divisio non apparet. **3** *alligatio – Fesselung:* ALBERT. M. Is. 58,6 p.552,26 *(in imag.)* -o ad seipsum est convolutio peccatorum. **4** *ligamentum, vinculum – Band, Bindung:* ALCUIN. epist. 15 p.41,13 non tortas crinium alligationes, sed rectas morum bonorum con-es *(item in imag.:* ALBERT. M. Is. 58,6 p.552,19 ⟨-es⟩ impietatis sunt dupliciter: contra proximum -es cavillosae impositiones *eqs.).* **5** *fasciculus – Bündel:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.1, 27 loyrum est -o alarum convenientium.

II *translate:* **A** *iur. et publ.:* **1** *societas, congregatio – Vereinigung, Gesellschaft, Bund (interdum c. sensu coniurationis, e. g. l.61sq.):* HONOR. III. registr. 239 p.169,8 licet . . . -es omnes . . . dissolute noscantur. CONST. II 299 communiones, constitutiones, -es . . . facere. CHART. Pruss. I 218 p.164^{a},180 federa indebita sive -es. CHRON. Worm. p.183,24 dissolvit -em civium suorum *episcopus. al.* **2** *obligatio – das Verpflichtetsein:* CHART. Argent. I 400 p.300,20 (a.1256) -e . . . statutorum iuramento firmata (*sim.* p.300,12). **3** *corroboratio, confirmatio – Bekräftigung, Bestätigung:* FORM. Sal. Merk. 33 precaria manus con-es *(i. -e ? cf. notam ed.)* firma permaneat. LEG. Wisig. 12,2,13 rescissa tali con-e *(sc. litteris facta).* **B** *philos. et theol.:* **1** *coniunctio, relatio – Zusammenhang, Beziehung:* ALBERT. M. sacram. 182 omnia merita vivificantur propter -em, quam habent in gratia. cael. 2,3,4 p.149,49 (ed. P. Hoßfeld. 1971) animalis partes -em habent ad aliquod unum, quod est principium in omnibus partibus. eth. 1,7,6 p.115^{b},35 -o causarum . . . vocatur hymarmenes in Graeco et fatum in Latino. metaph. 7,1,9 p.332,38 (ed. B. Geyer. 1964) quaecumque aliter dicunt unum compositionis vel continuitatis vel -is (*p.1030^{b},9* συνδέσμῳ) *eqs. al.* **2** *coadunatio – Gemeinschaft:* ALBERT. M. miss. 3,2,4 p.79^{b},14 appellatione . . . fratrum . . . innuit *sacerdos* ecclesiae in unitate charitatis -em. *remissius:* EPIST. Reinh. 14$^{tit.}$ H. amico . . . -em anime David cum Ionatha.

***colligativus,** -a, -um. *coactus – konzentriert:* ALBERT. M. eth. 2,1,6 p.158^{a},25 si lucta . . . excedat vires luctantis, cum labor -us fit *eqs.*

colligatura, -ae *f. manipulus – Garbe:* GLOSS. III 280,15 St.-S. manipulus -a . . . garba. 304,7. 320,31.

***colligentia** *v.* *colligantia. **collig(i)atus** *v.* collegiatus.

***colligibilis,** -e. (colligere) *qui conecti potest – zusammenstellbar:* ALBERT. M. herm. 1,1,1 p.375^{b},6 interpretatio . . . rerum -ium in syllogismo ad eliciendum . . . ignoti per notum.

colligirium *v.* collyrium. **colligium** *v.* collegium.

1. colligo (conl-, -leg-), -avi, -atum, -are. **I** *proprie:* **A** *in univ.:* **1** *obi. res i. q. conectere – zusammenbinden:* CAND. FULD. Eigil. I praef. quos *(libros)* . . . in unum corpus conligare. THEOPH. sched. 3,38$^{in.}$ setas porci . . . ferro -tas in medio. 3,39 filo. HEINR. LETT. chron. 19,5 p.128,23 coggones. *medial. i. q. conexum esse – verbunden sein:* Ps. GALEN. incis. 18 donec *rivus venae* veniat ad timpus dextrum, ubi -atur. ALBERT. M. animal. 1,120 -atur . . . os cum osse. 1,122. **2** *obi. homines i. q. astringere, vincire – (an)binden, fesseln:* CONC. Merov. p.194^{b},25 nec vinculis . . ., qui in ecclesia confugerit, conlegetur. AGIUS vita Hath. 11 *(in somnio)* se . . . ad axem . . . quasi . . . catenulis esse -tam. LIUTPR. leg. 23 quam *(puppam)* . . . equino -antes pullo. CHART. archiep. Magd. 360 funibus. *al. in imag.:* BEDA hist. eccl. 4,22 p.250,9 uxoreo vinculo. **B** *c. colore quodam:* **1** *complecti – umkrallen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.115,25 *aves* capiunt et -ant pedes cum pedibus. **2** *constringere – ein-, verschnüren:* CONSUET. Marb. 212 (Spicil. Friburg. X. 1965; s. XII.$^{in.}$) in quo *(sacco)* -tum *frumentum* uni ex fratribus . . . commendetur. ACTA imp. Winkelm. I 609,1 ut redderent ipsam *(pecuniam)* . . . in eisdem sacchis, sicut fuerat -ta. **3** *nectere – knüpfen:* LEG. Wisig. 2,1,28 *(in imag.)* ubi . . . repperiuntur . . . definitionum vincula con-ta. **4** *affigere – befestigen:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.40,2 inter collum et dorsum *pellis leporinae* -bit carnes *falconarius.* **5** *apponere – anlegen:* NOTKER. BALB. gest. 1,34 p.46,23 balteus spate -tus. **6** *compingere – zusammen-, anfügen:* THEOPH. sched. 3,52$^{in.}$ repositis et -tis singulariter gemmis. METELL. Quir. 12,22 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) nec arcus unione -atur. NOTULAE Wilh. Cong. 926 *sarcocolla* multum . . . partes -at.

II *translate:* **A** *gener.:* **1** *coniungere, coadunare – verein(ig)en, verbinden:* **a** *in univ.:* RUOTG. Brun. 3 tantus amor -vit domesticos, ut *eqs.* ANNAL. Quedl. a.991 dum quadam quasi compede totum . . . -asset imperium *Theophanu.* CHART. archiep. Magd. 134 p.191,15 amando conligamur. *al. de neumatibus:* ANON. mus. Sowa 1^{a} p.14,7 ille *(figurae),* que sunt sine littera, debent . . . ad invicem -ari. **b** *c. colore quodam:* **α** *copulare – verknüpfen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,164 collatum (*sc. collationem)* primi *(sc. medii tripli)* distantia -at una. **β** *attribuere – zuteilen:* CONST. II 394,15 (a.1256) quod castra . . . comuni Pisarum debeant -ari. **2** *(sibi) conciliare – (für sich) gewinnen:* WIDUK. gest. 2,31 milites sibi -vit. EPIST. Teg. I 96 quo rex . . . nostro . . . arbitrio sit -andus. THANGM. Bernw. 2 ut . . . eius *(filii)* animum sibi -ret *imperatrix.* **B** *iur.:* **1** *obligare – verpflichten:* LEG. Lang. p.202,1 si *partes* . . . heredes . . . con-verint (contic- *3*). CAPIT. reg. Franc. 252,23 ut . . . iuramento conligentur. *refl.:* CONST. II 41 (a.1212) qua *(unione)* se . . . imperator et . . . marchio . . . confaederando -arunt. **2** *(scriptis) detinere, figere – (schriftlich)*

[Rudolph]

festhalten, aufzeichnen: FORM. Sangall. I 20 conscriptionis vinculo conligare. CHART. archiep. Magd. 61 p.86,4 commutationem. **3** *stabilire – festlegen:* LEG. Wisig. 2,5,18 per testem. **4** *confirmare – bekräftigen:* CHART. eccl. Er. 1 p.2,16 (spur. s. XII.med.) *traditionem* anulo nostro -vimus.

adi. **1. colligans,** -antis. *coniungens – verbindend:* ALBERT. M. animal. 12,139 quaedam *(ossa)* . . . sunt quasi -ia *(an subest subst.?)* et fundamenta sicut spondilia. *fort. add.:* Ps. GALEN. incis. app. 4 p.367 nervus dilataris -s.

2. colligatus, -a, -um. *coniunctus – verbunden:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.84,29 ex . . . ossibus successive sibi invicem -is (ALBERT. M. animal. 1,272). ALBERT. M. animal. 11,69 sermo -us (*p.643*b*,18* συνδέσμῳ . . . ἕνα ποιοῦντας), qui procedit ex uno in aliud. metaph. 5,6,8 p.289,7 (ed. B. Geyer. 1960) continuum dicitur -um ad unum.

subst. **colligatum,** -i *n. quod coniunctum est – das Verbundene, Zusammenhängende:* ALBERT. M. cael. 2,3,15 p.177,52 (ed. P. Hoßfeld. 1971) si . . . unirentur *omnes orbes* in subiecto, sive illa unio esset continui sive -i, non possent habere motus.

adv. ***colligatim.** *coniunctim – insgesamt:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p.248,19 vicinos -m (collocatim, singillatim *sim. var. l.*) . . . sibi iungere in . . . auxilium. *Rudolph*

2. colligo (conl-), -legi, -lectum, -ere. *script. et form.:* coli-, cole-: *p.852,6.38.63.855,34.65sq. adde* FORM. Turon. 13 *(var. l.).* BOTAN. Sangall. 1 praef. *al.* conl-: GLOSS. I 614,58 St.-S. *v. et p.855,59. stirp. praes.:* -leg(o): *p.852,8.26.854,61. al.* -li(o): *p.852,38.853,37.* -lic(o): *p.855,67.* -lii(o): ANTIDOT. Glasg. p.101,36. -egire: *p.852,8.855,34. stirp. perf.:* -lig(i): *p.852,25.33. 855,7. al.* -lex(i): *l.51. p.853,15.854,60. al. partic.* -lic-: CHRON. Fred. 4,72. *al. depon.: p.855,39. metr. stirp. perf.:* -lĕ-: HROTSV. gest. 107. -lī-: *p.852,33. de assimilatione:* GODESC. SAXO gramm. 1 p.358,15.

I *in unum cogere – (ver)sammeln (cf.* GLOSS. I 264,25 St.-S. -ere lesan, kisamanon. *saepe):* **A** *strictius:* **1** *obi. homines eorumque conventus (bestiae: l.44.48) i. q. coadunare, congregare, conglobare, convocare – zusammenholen, -führen, -scharen, -rufen (refl. et medial. saepe i. q. convenire, coire – zusammenkommen, -treten, e. g. l.47. p.852,3.6):* **a** *gener.:* ARBEO Emm. 35 p.80,13 -tis artificibus innumeris. ERMENR. Sval. 2 ad -endos Deo populos. WIPO gest. 28 p.45,25 -tis . . . undique qualibuscumque equis. ALBERT. M. miss. 2,2,1 p.41b,25 opus . . . Dei semper in -endo est. *al. refl. et medial.:* WILLIB. Bonif. 5 p.20,21 omnibus . . . -tis . . . profecti sunt. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.44,17 que *(aves)* . . . se -unt in multitudinem. *al.* **b** *de exercitibus, satellitibus sim.:* **α** *in univ.:* LIBER hist. Franc. 36 p.304,20 hostem. VITA Lamb. Traiect. 11 (MGMer. VI p.365,6) -xit (-eg- *var. l.*) magna copia virorum *Dodo.* LEX Frision. 17,4 qui manu -ta . . . domum alterius circumdederit (THIETM. chron. 7,29 amicam manum . . . -it. *saepe*). ANNAL. Xant. a.872 exercitus ex omni parte Francorum -tus est contra Margos. WIDUK. gest. 2,3 p.69,1 erat . . . legio -ta ex latronibus. *saepissime. medial.:* POETA Saxo 1,439 gens . . . in quodam -ta loco Bocholt vocitato. *al.* **β** *conducere – anwerben:* HEINR. LETT. chron. 11,8 p.56,31 pro -endis peregrinis. **γ** *refl. et medial. i. q. se conglobare – sich zusammenrotten:* EDICT. Roth. 280 si . . . homines rusticani se -egerint (-ig- 5.7), id est . . . seditionis facere presumpserint. CAPIT. reg. Franc. 213,1 -ti latrones. THIETM. chron. 4,48. *al.* **c** *de monachis sim.:* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 6 p.27,3 -ta servorum Dei congregatione. HROTSV. gest. prol. 1,10 quem *(gregem)* . . . patrum -egit cura. THANGM. Bernw. 46 quod *(monasterium)* . . . coenobitis . . . ibi -tis delegavit. *saepe.* **β** *refl. i. q. se (communiter) collocare – sich (gemeinsam) niederlassen:* CHART. Friburg. 129 p.109,26 (a.1252) cum . . . fratres . . . se humiliter illic -egissent. **d** *de conciliis, synodis, colloquiis sim.:* POETA Saxo 4,305 duces . . . atque magistratus ad concilium generale undique -egit. THIETM. (?) chron. 5,29 -tis in unam domum coram se . . . optimatibus. BERTH. (?) annal. a.1075 p.277,23 sinodus . . . a papa . . . -itur. *saepe. medial.:* ORDO Rom. 18,8 quomodo sol occumbit, -untur *fratres* ad collecta. POETA Saxo 1,337 Carolus . . . -tos repperit . . . duces. GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p.410,46. CHART. Bund. 558 p.59,4 vicini de Tirano ibi colecti . . . investiverunt Anselmum. *al.* **e** *de testibus sim. i. q. adducere, advocare – beibringen, zuziehen:* LEX Sal. Merov. 39,2 testes . . . -ere (-eg-, -egire *var. l.*). 50,3 grafio -at (-eg- *var. l.*) secum septem rachineburgius. **2** *obi. res i. q. congerere, comportare, coacervare – zusammenbringen, -schaffen, -tragen, aufhäufen:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ARBEO Corb. 3 quibus *(primitiis Dei)* -tis. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,248 aurum. GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p.394,8 -tis suppellectilibus. STATUT. ord. Teut. p.107,28 si . . . -egerit *hospitalarius* aliquid superfluum. *al. v. et p.841,10.30.* **β** *confundere – zusammenschütten:* CONSUET. Marb. 212 (Spicil. Friburg. X. 1965) frumentum . . . -atur in saccum. **γ** *converrere – zusammenfegen:* CONSUET. Marb. 98 (Spicil. Friburg. X. 1965) ut . . . cum flabello in scutellam -antur *micae.* **δ** *comportando exstruere – zusammenstellen:* REGISTR. abb. Werd. 2,3 p.17,21 (c.900) manipulos alligare et . . . acervos -ere vel construere. **b** *de messe, fructibus, herbis sim. (c. sensu metendi, carpendi, legendi):* **α** *in univ.:* LEX Baiuv. 7,4 si . . . secaverit foenum vel -igerit (-eg- *var. l.*) aut messem . . . -igerit (-eg- *var. l.*). VITA Galli I 3 p.252,32 -egere holera de horto. COD. Lauresh. 536 de prato, unde possunt -i x carradę fęni. HUGEB. Willib. 4 p.101,1 olivarum . . . fructos. RECEPT. Sangall. I 168 herba agrimonia . . . -is fasciculum I. RHYTHM. 100,4 vindemia. AGIUS epic. Hath. 490 lilia. CHART. Rhen. med. I 135,8 annonam. DIPL. Ludow. Inf. 37 sterilia . . . ligna. HIST. de exp. Frid. p.76,32 pro gramine -endo. *saepissime. in imag.:* ALCUIN. carm. 7,34 ut calamis flores . . . -igerim. GREG. IX. registr. 488 p.393,19 nunquam . . . de innocentia iniquitas nociva -itur (*in epist. eiusdem:* CHART. Pruss. I 100 p.74,11 gaudium de vinea . . . -itur). *al.* **β** *demetere – abernten, absammeln:* LEX Baiuv. 1,13 andecingas legitimas . . . -egere (-ig- *var. l.*). CHART. Sangall. A 29 alio *(iurno)* colias et intus ducas. 56 ad messem vel pratum -endum. CAND. FULD. Eigil. I 1 apes . . . in -endis floribus imitari. CHART. Lamb. Leod. 63 p.105,19 vinee -entur (CAES. HEIST. mirac. I 10,13. *al.*). *al.* **c** *de possessionibus sim. (c. sensu conquirendi):* **α** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 112,45 aliquid peculiaris -ere. NOTKER. BALB. gest. 2,10 p.67,3 reiculę sancti Galli . . . ex privatorum tradiciunculis -tę. BRUNO QUERF. Adalb. A 9 -tum orbem amisit *Otto II.* THIETM. chron. 8,13 quos *(libros)* hic ab antecessoribus nostris -tos inveni. CHART. Bund. 347 res, quas . . . ex tunc -ere potuisset. *al. adde:* ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,1 p.23a,13 qui *(intellectus materialis)* in connaturalibus sibi paulatim lucem -it *eqs. in imag.:* RUOTG. Brun. 5 p.7,11 in gazophilacium cordis . . . -ere. *ibid. al.* **β** *comparare, expedire – beschaffen, auftreiben:* POETA Saxo 4, 215 mirandum, -ta forent ubi carbasa tanta. THIETM. chron. 6,27 exercitus . . . in -endis frugibus . . . divisus. *al.* **γ** *corripere – zusammenraffen:* WALAHFR. Wett. 485 cuncta rapinis -egere *comites.* HROTSV. gest. 391 quas *(res)* sibi communes -egerunt . . . hostes orbis. **d** *de tributis, teloneis, collectis sim. i. q. exigere – eintreiben, -sammeln:* **α** *in univ.:* LEX Sal. Merov. 44,12 in fisco reipus . . . -atur (-eg- *var. l.*). CONC. Karol. app. 5,1 legati . . . tributa -entes. DIPL. Conr. II. 66 cum theloneis interius exteriusque -endis. TRAD. Ratisb. 783 p.364,26 persolvent . . . censum ab omnibus pariter -tum. CHART. Bund. 434,8 p.321,40 coligere . . . decimam armata manu. CHART. archiep. Magd. 427 que *(personae)* . . . altari . . . assistant et, quod ibidem offertur, -ant et -tum . . . canonicis representent. CHART. episc. Hild. II 141 prebendam. CHART. Nuremb. 325 p.197,32 elemosinas. *saepe. absol.:* CHART. Bund. 435,14 p.329,7 (a.1186) -egit ab . . . suis vicinis. **β** *collectione parare – durch Sammlung aufbringen:* THIETM. chron. 4,24 cum maximam -tae pecuniae partem . . . perciperent *piratae.* **e** *de liquoribus i. q. accumulare – ansammeln, anstauen:* **α** *in univ.:* WALTH. SPIR. Christoph. I

[Schmidt]

6 nubecula . . . imbrem . . . -egit. *medial.:* WALAHFR. hort. 40 ungula cornipedum si . . . humore nocetur -to. ALBERT. M. animal. 9,34 -i sanguinem menstruum de corpore ad fetum. 10,29 humidum -tum spermaticum. *al.* β *excipiendo adunare – aufsammeln, -fangen:* COMPOS. Luc. Y 8 -ent illud *(argentum vivum)* artifices. GLOSS. Roger. III 531 pinguedo, que inde *(sc. a veru)* stillaverit, -atur. *medial. i. q. augeri – anschwellen:* WALAHFR. Mamm. 22,29 -ta . . . descendunt flumina valles. **f** *de scriptis, sententiis, rebus gestis sim. i. q. in unum redigere, conscribere – zusammenschreiben, abfassen:* α *in univ.:* CONC. Karol. 39[A] prol. p.313,13 institutionis formam. HRABAN. epist. 12 p.399,11 in unum volumen maiorum dicta. *saepe.* WALAHFR. carm. 79,2 hoc opus exiguum Walafridus . . . -egit. POETA Saxo 5,544 leges populorum. CATAL. biblioth. Becker 37,258 -ta, quae -xit Wicbodo ex opusculis sancti Augustini *eqs.* THANGM. Bernw. prol. gesta . . . episcopi. DIPL. Heinr. II. 354[bis] p.428,4 locorum nomina hic specialiter sunt -ta. BERTH. ZWIF. chron. 17 p.200,14 martirologium a Hermanno Contracto -tum. NOTAE Gembl. (MGScript. XIV p.596,1) plenarium cantum. *saepe.* β *exponere – darstellen:* WILLIB. Bonif. 4 p.13,14 -ta . . . sparsim superius sublimitate sancti huius viri virtutum. γ *comparare – vergleichen:* EPIST. Worm. I 21 p.41,5sq. -e . . . utile et honestum cum necessario, -e et inveni, quid eorum preponderet alteri *eqs.* δ *conectere – (zusammen)ordnen, aufstellen:* ALFAN. premn. phys. 2,23 talem -it (*PG 40,545[A]* πλέκει) syllogismum: *'eqs.'* 2,27 nullus ex dubiis -it (*PG 40,549[A]* συνάγειν) syllogismos. ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,1 p.21[b],23 -endo terminos et propositiones ad formam syllogisticam. **g** *de viribus, animo sim. i. q. recolligere, recuperare – (wieder) zusammennehmen, wiedergewinnen:* ARBEO Emm. 19 -tu (-to *var. l.*) spiritu abscise linguae verba . . . explicaverat. WALTHARIUS 1287 -tis viribus hastam direxit. RUOTG. Brun. 44 p.47,1 -ta animi virtute. OTTO FRISING. gest. 2,25 p.128,13. *al.* **B** *latius:* **1** *coniungere, consociare, unire – verbinden, (ver)einigen, (ver)einen:* **a** *obi. homines:* CHRON. Fred. 2,57 p.79,21 Gothis secon -iens persequitur Odoagrum. WALAHFR. carm. 47,1,4 binos -it unus amor. ALBERT. M. miss. 2,2,1 p.41[b],15 tribus modis populus -i habet ad orandum *eqs. al.* **b** *obi. res:* α *in univ.:* REMIG. ALTISS. mus. p.76[a],21 quidquid . . . ex diversis locis -itur, ploce appellatur. DIPL. Otton. I. 252 abbatiam cenobio . . . appendentem in unum . . . esse -tam. WIDUK. gest. 1,38 p.55,8 pacatum -tumque cernitis *imperium.* CONSUET. Marb. 335 (Spicil. Friburg. X. 1965) in unum -ti simul omnes *anniversarii* . . . recitentur. *al. medial.:* HUGEB. Willib. 4 p.96,9 duos fontes . . . in unum -ti faciunt Iordanem. ALBERT. M. animal. 1,388 quae . . . omnia *(sc. partes arteriae)* iterato -untur in duos ramos. 1,447. *symbolice (usu iur.):* -ta manu *sim. i. q. una (cum) – zusammen (mit), gemeinsam (von):* CHART. Port. 13 p.24,22 (a.1157) villam . . . -ta manu et pari consensu . . . coniugis . . . donavit (56 p.74,26 -ta m. heredum. CHART. ord. Teut. [Hass.] 21. *al.*). CHART. Eberb. 83 p.160,9 resignatio per -tas manus maris et feminę . . . pertractata est. *cf. supra p.743,11sqq.* β *colligare – zusammenbinden:* EINH. Marc. et Petr. I 1,6 de sanctorum reliquiis in una ligatura -tis. TRAD. Ratisb. 250 ad . . . rates -endas. CONSUET. Marb. 104 (Spicil. Friburg. X. 1965) femoralia camisie involvat et cum manicis eius utraque -at. *per compar.:* HROTSV. Pafn. 12,3 numerositatem meorum scelerum intra conscientiam quasi in fasciculum -egi. γ *coniungendo restituere – wiedervereinigen:* THIETM. chron. 3,16 totum, . . . ne umquam -retur, sponte dispergit *(cf. Vulg. Luc. 11,23). al.* δ *coniungendo legere – lesend verbinden:* NIVARD. Ysengr. 3,697 -e litterulas, nunc sillaba nascitur. 3,702. ε *computare – zusammenzählen, -rechnen:* GERB. geom. 6,4 p.86,12 trium laterum *orthogonii* quantitates . . . in unum -antur. MATHEM. var. Bubnov p.263,22 digitos. CHART. Heinr. Leon. 60 p.88,43 de his omnibus *decimationibus* in unum -tis. *al.* ζ *facere – ergeben, (aus)machen:* GESTA Camer. 1,54 (chart. c.875) quae -unt in summa mansi XXXI. *al.* HROTSV. Sap. 3,14 V, . . . II, . . . I, quae simul copulatae VIII -unt. *medial.:* REGINO chron. p.40,8 si addamus quindecim annos . . ., -untur anni DCCXLVII. GERB. (?) astrolab. 3,3 computando -ti erunt XXXV. *al.* η *componere – zusammensetzen, bilden:* RHYTHM. 113,61,1 unus punctus quia tribus partibus -itur. *medial.:* TRAD. Ratisb. 907 (c.1174) summa hec -itur: de Ufhusen solidus I *eqs.* ALBERT. M. metaph. 12,2,3 p.563,5 (ed. B. Geyer. 1964) 'dualitas' non-collecta ex prima et secunda unitate. *al.* **2** *contrahere – zusammenziehen:* **a** *obi. anim. (usu medial.):* α *in univ.:* ANON. Has. 34 p.264,10 Bardo . . . archiepiscopus subtus cucullam suam, ut solebat. -tus et tacitus . . . ait. β *convolvi, involvi – sich zusammen-, einrollen (per compar. et in imag.):* WALTHARIUS 792 veluti coluber girum -tus in unum. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,5 potestas regis . . . in anguinę mentis -ta monetam. **b** *obi. res:* α *in univ.:* ALBERT. M. animal. 1,302 cum -itur musculus, membrum trahitur versus musculum. *al.* MIRAC. Gunth. erem. 11 in gutture miserabiliter . . . -ta seu contracta *lingua. al.* β *reducere – anziehen:* THEGAN. Ludow. 7 -ens pedes suos . . . clausit oculos ([*cf. Vulg. gen. 49,32*]. HIST. Mosom. 1,4 p.602,50). γ *constringere – zusammenschnüren, -packen:* HIST. peregr. p.156,9 -tis . . . tentoriis (ACTA imp. Winkelm. I 617 p.496,28). δ *conglomerando legere – aufwickeln:* LIUTOLF. Sever. I 4 p.291,5 fila . . . in fusum -ere. **3** *coartare – zusammendrängen:* **a** *obi. homines i. q. coangustare – einengen:* ANNAL. Quedl. a.1015 p.83,44 cingitur . . . miles -tus subita formidine belli. **b** *obi. res:* α *in univ.:* RIMB. Anscar. 35 vidit . . . totum saeculum acsi in . . . vallem -tum (collectari *1*). THEOD. AMORB. Bened. I 8 p.422,28 omnem mundum -tum conspexit. β *coercere – zusammenhalten:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,132 quos *(cirros)* . . . solido -egit fibula nodo. ALBERT. M. animal. 1, 302 ut -atur virtus eius *(carnis nervosae)*, ne defluat in carnis mollicie. **4** *complecti, stringere – zusammenfassen:* **a** *in univ.:* WALAHFR. exord. 23 p.498,14 necessarias petitiones earum *(collectarum)* compendiosa brevitate -imus, id est concludimus. p.498,18 orationem. CHART. Pomm. A 74 ab utraque parte -egimus, quod consentaneum vidimus rationi. ALBERT. M. praedicab. 4,6 p.72[b],32 -ere multitudinem in unum. p.73[a],11 cum plura . . . -at genus quam species *eqs.* metaph. 7,3,1 p.355,52 (ed. B. Geyer. 1964) 'diffinitio ratio est' fines . . . esse rei -ens. CONR. MUR. summ. p.44,19 (ed. W. Kronbichler. 1968) ut sensum -tum *epistolae* . . . facilius declaret *expositor. al.* **b** *c. colore quodam:* α *continere – enthalten, messen:* WANDALB. hor. 20 pedes . . . ter quinos -it umbra. β *medial. i. q. inesse – enthalten sein:* BERTH. (?) annal. a.1076 p.285,11 duo iudiciarii ordines in sacris scripturis -untur. ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,1 p.22[b],9 quae *(sapientia)* -itur in particularibus.

II *capere, sumere – nehmen, fassen:* **A** *obi. homines (corpora mortuorum: p.855,14.17sqq., bestiae: p.855,15):* **1** *excipere, suscipere – auf-, annehmen:* **a** *in univ.:* α *de hospitibus, pauperibus sim.:* EPIST. var. I 33,17 quod . . . furiosae mentis homines . . . -antur intra monasterium. CONC. Karol. 39[A],141 receptaculum, ubi pauperes -antur. EKKEH. IV. bened. I 13,47 qui *(s. Gregorius)* Christum certe -tum (gloss.: hospitatum) pavit. HELM. chron. 83 p.158,32 in -endis . . . hospitibus omnes *Slavi* . . . alacres sunt. STATUT. ord. Teut. p.159,9 infirmos. *saepe.* β *de infantibus expositis, adoptivis:* LEX Raet. Cur. 5,7 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si quis eum *(infantem expositum)* . . . -exerint *eqs.* 22,5 alienum filium adoptivum -egere. *al. adde:* CHART. Chil. 6 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. 1875; a.1264/65) -it nepotem . . . tali condicione. γ *de concivibus, clientibus, familiaribus sim.:* ADAM gest. praef. p.1,5 cum in numerum gregis vestri . . . -rer. CHART. civ. Spir. 11 p.11,30 -tos *Iudaeos* . . . locavi extra conmunionem. CHART. Hamb. 213 p.197,4 (dipl.) archiepiscopum inter speciales nostros . . . -entes. CONST. I 326 quod *rex* . . . -et eum *(comitem)* in familiaritatem suam per hominii exhibitionem. CHART. Friburg. 172 p.145,1. CHART. Rhen. inf. II 696 p.407,4 nec aliquem hominem nostrum . . . in suum -ent coopidanum. CONST. III 214 p.197,17 dominus sub protectione Romani imperii . . . nos

[Schmidt]

-egit. *al.* **δ** *de reis, transfugis sim.:* LEX Sal. Merov. 73,6 p.378,118 qui eum *(culpabilem)* . . . hospitalem -egerit (-egat *A1*). WALAHFR. carm. 76,50 Spira . . . gremio profugum -egit aperto. CHART. Babenb. 113 p.149,12 exules . . . Scotos. CHART. march. Misn. III 87 p.70,19 nullum de mansionariis *transfugis* abbatis -ens. DECRET. Frision. B p.286a,18 si quis proscriptos vel apostatas . . . publice ad se -igerit. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *(sibi) conciliare – (sich) geneigt machen, (an sich) binden:* ADAM gest. 3,18 si talem virum *(sc. regem)* ad se -ret *archiepiscopus.* HELM. chron. 105 p. 206,1 cupiens dux . . . episcopum . . . tenacius -ere. **β** *referre – zurückholen:* CHART. Bund. 350 (a.1163) quam *(uxorem mortuam)* de exteris finibus terrarum ad paternos lares -egit. **γ** *venando captare – einfangen:* TRAD. Fuld. I 9 (s. XII.med.) qui apes in nemore -it (10). **2** *sublevare, lecto imponere – hochheben, aufbahren:* PASS. Quir. Teg. 3 -igerunt (-eg- *var. l.*) corpus eius et sepelierunt eum ([*cf. Vulg. Ier. 8,2*]. WIDUK. gest. 3,47 cuius [*ducis*] c. . . . honorifice -tum transportatur Wormatiam. *saepe*). **3** *refl. i. q. appetere, se conferre – aufsuchen, sich begeben:* **a** *in univ.:* VITA Ludow. Pii 59 p.644,16 se Aquis -egit. DECRET. Burch. 1,45 si . . . sese ad celebrandum concilium non -egerit. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *se convertere – sich wenden (an):* DIPL. Karoli III. 117 p.186,14 ad nostram se -ens maiestatem. **β** *se recipere – sich zurückziehen:* THIETM. chron. 8,5 semet . . . intra . . . civitatis municionem . . . -ere. **γ** *decumbere – sich niederlegen:* EKKEH. IV. cas. 125in. se in lectum -ere . . . et . . . emori. VITA Annon. I 1,35 p.482a,16 -egit se super feretrum et obiit. **4** *medial. i. q. rursus venire – wieder gelangen (cf. p.853,30sqq.):* ANNAL. Altah. a.1036 tercium . . . in vires -tus appetiit *iuvenis.* **B** *obi. res:* **1** *apprehendere, capessere, tollere – anfassen, ergreifen, aufheben:* **a** *in univ.:* LEX Sal. Merov. 58,2 de quatuor angulos *casae* terrae pulverem in pugno -ere (-eg-, colegire *var. l.*). ANTIDOT. Lond. p.20,30 -is *medicamentum* et reponis in doliolum. CAPIT. reg. Franc. 22,71 ut vasa sacrata Deo cum magna diligentia . . . -antur. WALTHARIUS 1226 celer scutum -egit. *al.* NIVARD. Ysengr. 1,215 -e desertum *baconem. al. depon.:* ARBEO Corb. 3 spinam . . . manu -egebatur (-bat *1 p. corr.*). **b** *c. colore quodam:* **α** *praedando assumere – plündernd an sich nehmen:* HIST. de exp. Frid. p.77,3 dum . . . castra . . . intrarent pro -endis, quę populus . . . portare nequivit. *al.* **β** *attrahere – heranziehen:* CONSUET. Marb. 31 (Spicil. Friburg. X. 1965; s. XII.in.) vestimenta sua . . . ad se decenter -ant *fratres.* **γ** *hauriendo captare – (tief) einatmen:* REGINO chron. a.867 p.92,23 ut aura -ta . . . refrigeraretur *(cf. Lucan. 5,429).* IOH. IAMAT. chirurg. 8,14 p.62,10 fumum. **δ** *asservare, condere – aufbewahren, hineinnehmen:* MAPPAE CLAVIC. 177 omnia trita . . . per noctem -e aput te. ALTFR. Liutg. 1,15 infra aecclesiam -egit sepulchrum. *al.* **ε** *in usum vertere – in Gebrauch nehmen:* TRAD. Ror. 3 (QuellErört-BayerGesch. N. F. XXI. 1966; a.1133/38) de inutilibus agris unumcunque -egit. **ζ** *in protectionem recipere – in Schutz nehmen:* CHART. archiep. Magd. 424 p.558,36 (a.1189) ecclesiam . . . familiaritate -egimus. **η** *confirmare – beglaubigen (cf. K. Zeumer, ZRGGerm. 1. 1880. p.93sqq.):* FORM. Arvern. 1a ut hanc contestaciuncula . . . in nostro nomine -egere . . . deberemus. **ϑ** *sequi, percurrere – folgen, durchlaufen:* SISEB. carm. 56 tortos conligit anfractus *luna.* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,90 qui stelliferi vestigia -it agni. **ι** *refl. i. q. se effundere – sich ergießen, münden:* DIPL. Heinr. IV. 481 usque quo se -it *rivus* in Emisam. **2** *adipisci, nancisci, accipere – erlangen, empfangen, erhalten, gewinnen:* **a** *in univ.:* LEX Sal. Merov. 62,1 medietate conpositionis filii *(sc. patris occisi)* -egant (ad se cole- *B*). COMPOS. Luc. C 6 -itur (coli- *L*) . . . *metallum plumbi* sic (T 25 -icitur *sanguis rubeus*). *al.* HYMN. Hraban. 19 (11),5,4 vitam de cruce -unt *Petrus et Andreas.* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,59 nardum. TRAD. Welt. 14a usus fructus, qui ex eodem predio -retur. CHART. Stir. I 77[1] p.89,14 quicquid . . . questus in flumine . . . in auro -endo . . . conquiri posset. CHART. eccl. Erf. 118 -it . . . huius proventus mediam portionem. *al.* **b** *c. colore quodam i. q. assequi – erreichen:* ADAM gest. 4,40 p.277,6 longo traiectu glacialem Island -egerunt. **3** *mente percipere, cognoscere, intellegere – begreifen, entnehmen, erkennen, verstehen:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ARBEO Corb. 18 p.208,13 inter semet ipsum tacitus -ens, quod *eqs.* GODESC. SAXO gramm. 1 p.402,7 potest liquidissima ratione -i. RIMB. Anscar. 38 p.73,8 qualiter id emendari potuisset, non satis ratione -bat *episcopus.* WIDUK. gest. 1,22 p.31,7 (rec. B) quod ex uno eius actu -i potest. GERH. STED. annal. p.208,42 quas *(villas)* . . . de privilegio antiquissimo . . . -egit *praepositus.* CHART. episc. Hild. II 928 p.466,1 perlectis quibusdam privilegiis . . . -egimus . . . ecclesiam . . . collatam *esse. al. impers.:* CHART. cell. Paulin. 64 (a.1234) sicut in premissis -itur evidenter (CONST. II 400,3. *al.*). **β** *ratiocinari – rechnen (mit):* GESTA Camer. 1,99 inpunitatis securitatem. **γ** *cernere – wahrnehmen:* WIPO gest. prol. p.6,10 ut . . . futura suo . . . visu -at *anima.* **b** *de computatione i. q. reputare – berechnen:* **α** *in univ.:* RHYTHM. 113,34,1 summam cum -igeris (-eg- *Ba.T*). AGIUS comput. 1,14 stellarum -imus . . . globum. GERB. (?) astrolab. 3capit. de -endo signo et gradu solis. Ps. ODO CLUN. mus. p.272b,16 qui *(semitonius)* . . . quaternaria divisione -itur. *al.* **β** *(e)metiri – (aus)messen:* EINH. Marc. et Petr. I 1,10 mensuram loculi virga -tam. WANDALB. hor. 17 denis pedibus supremas -it umbras *mensura.* **c** *de ratiocinatione i. q. concludere – schließen (cf. M.-D. Chenu, RevScPhilThéol. 16. 1927. p.435sqq.):* BRUNO QUERF. Adalb. A 20 sic -e mecum. EPIST. Worm. I 21 p.41,24 hinc -o: *eqs.* ALBERT. M. metaph. 3,2,2 p.115,63 (ed. B. Geyer. 1960) peripatetici artem logices diviserunt in artem dividendi et diffiniendi et -endi.

adi. **collectus,** -a, -um. **1** *gener.:* **a** *compactus, solidus – gedrungen, fest:* SISEB. Desid. 21 summitas . . . dorsi *cameli* turgentior atque -ior *(ci. ed., -o codd.)* celsiorem artubus reliquis obtinet locum. **b** *coangustatus – zusammengedrängt:* REIN. LEOD. triumph. 1 p.586,19 aquae artificioso contextu sepium retentae -iores atque rapidiores superinfluebant. **c** *conexus – verbunden:* COD. Lauresh. 21 p.302,8 (a. 819) qualiter in unum sint -a *praedia.* **d** *continens – enthaltend:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p.161,6 locus -us aquarum pluvialium *(cf. p. 842,40).* **2** *comput. i.q. collectivus – Kollektiv-:* REINHER. PADERB. comput. 1,17 (ed. W. E. van Wijk. 1951; a.1171) secundae . . . lineae annorum -orum *('des années collectives' ed.)* idem *ascribimus,* quod primae additis annis LXXVI *eqs.* 1,18 per annos Christi -os . . . intra in tabulas (*cf.* 1,17 p.35). *ibid. al.*

subst. **1. colligens,** -entis *m. exactor – Einnehmer:* HELM. chron. 12 p.25,29 unus nummus, precium -is (14 p. 28,6 n., qui debetur -i).

2. collecta, -ae *f.: v. p. 835,66sqq.*

3. collectum, -i *n. (dat., abl. pl.* -is *v. et p. 835,66sqq.)* *quod coactum est – das Gesammelte:* **1** *gener.:* WALAHFR. carm. 10,4 quarta *pars rhetoricae* rogat memorem -a tenere ministrum. HROTSV. gest. 108 -i *(sc. gazarum)* visum fuerat satis. *v. et p. 852,65.* **2** *spec.:* **a** *de messe:* ECBASIS capt. 54 inspexi . . . illos -is sollertes esse vehendis. **b** *de collectaneis: v. p. 839,37.853,15.*

adv. **collectim.** **1** *gregatim – scharenweise:* ERMOLD. Ludow. 4,3 undique -m gentes . . . fluebant. **2** *communiter, coniuncte – gemeinsam, zusammen(genommen):* HROTSV. Gall. I 7,2 -m comitamur. gest. 1173 -m . . . praemittere gazas. *al. (v. ind.).* OLBERT. Veron. 18 dum -m stringens *olera* decerpit *puella.* GERHOH. novit. 21 p.67,31 -m Pater, Filius, spiritus sanctus non sunt tres veritates. *al.* *Schmidt*

colliio *v.* 2. colligo. **collima** *v.* collema.

colliminium, -i *n. confinium, ora – Grenze, Küste:* HONOR. AUGUST. scal. I 1 (PL 172, 1230C) a patria paradisi quasi in -o cuiusdam maris separamur.

***collimino** (conl-), -atum, -are. **1** *collimitare – an(einander)grenzen:* GLOSS. II 123,69 St.-S. con-ant gamarchun sint, zuomerchent. *ibid. al.* **2** *coniungere, conglutinare – verbinden, zusammenfügen:* HROTSV. Cal. 9,9 disiuncta . . . compagine *corporis et animae* rursus con-ta.

[Renner]

collimitaneus (conl-), -a, -um. **1** *adi.: confinis, vicinus – angrenzend, benachbart:* **a** *de locis:* BERNOLD. CONST. chron. a.1094 p.460,7 in marcham Ungaris -am. THIETM. HELMW. ad fratr. (MGScript. XII p.307,11) ut . . . similis ceteris ecclesiis tibi -is fieres *(sc. ecclesia).* CHRON. Sigeb. cont. a.1138 (MGScript. VI p.386,26) -i maris vicinitate. *al.* **b** *de hominibus:* CAPIT. reg. Franc. 273,32 con-i et vicini comites. CHART. Hamb. 25 p.35,7 (epist. papae) per . . . con-os episcopos. HARIULF. (?) Richar. 2 (MGScript. XV p. 920,24) iuxta quam *(villam)* fuit quidam -us habitator. **2** *subst. masc. plur.: circumhabitantes, accolae – die Umwohnenden, Nachbarn:* OLBERT. Veron. 2 villa . . . a -is Lembeca vocitata. GESTA Camer. 2,38 omnes -i circum et circa degentes.

***collimitatio** (conl-), -onis *f. communicatio, cohaerentia – Zusammenhang, Verbindung:* ALBERT. M. somn. 2,1,1 p. 159[a],35 ubi *nervi* conveniunt ad organa sensus communis directum ad cor per con-em, quam habet cum ipso. animal. 1,482 *membrum* habet -em cum alio per nervum ligantem *eqs.* 19,22 *aures* -em habent cum spiritu ab intus a respiratione veniente.

1. collimito (conl-), -atum, -are *vel* **collimitor,** -atus sum, -ari. *script.:* coli-: *l.33. adde* GLOSS. III 348,15 St.-S.

1 *intrans.:* **a** *gener. i. q. finitimum, vicinum esse – an-(einander)grenzen, benachbart sein (cf.* GLOSS. II 315,39 St.-S. -o anamercho. *al.):* INVENT. Gisl. 7 (MGScript. XV p. 578,34; s. X.[med.]) lapis solo infixus haerebat, quo duarum possessionum agri con-bantur. CHART. Wirt. I 284 p.362, 17 Eberhardus . . . terram . . . in loco *Witichin* . . ., quod suo beneficio conmilitat, . . . invasit. CHART. episc. Wirz. II 9 p.17,24 pars . . . nemori . . . con-at. CHART. Austr. sup. II 213 p.314,4 predium . . . possessioni nostre site in eadem villa, cui coli-bat, adiunximus. *al.* **b** *anat. i. q. communicare, cohaerere – in Verbindung stehen, zusammenhängen:* Ps. GALEN. incis. 116 hi *(musculi),* qui in ventre sunt, -ant cum his, qui sunt in pectore. CHRON. Reinh. a.1206 p.570,5 languente capite menbra -antia contabescunt. ALBERT. M. anim. 2,3,14 p.120,55 (ed. C. Stroick. 1968) nervus -tus oculo recedit a nervo, qui alteri oculo -atur. mot. proc. 29 p.69,27 secundum illas partes *corporis,* quae -antur primo alteratis partibus. *ibid. al.* **2** *trans.:* **a** *strictius i. q. (finibus) complecti – umschließen:* LIGURINUS 1,207 quos Suevia nutrit quosque Carentinis -at Austria campis. **b** *latius i. q. restringere – einschränken:* CHART. Babenb. 35 (a.1164) convellere, imminuere, con-are *constitutionem.*

partic. **collimitans,** -antis. **1** *adi.: confinis – angrenzend, benachbart:* SIGEH. Maxim. 17 (15) agris illius villae undique contiguos et -es pauperum agellos. **2** *subst. masc. plur.: vicini, confinales – Grenznachbarn:* VITA Ludow. Pii 5 p.609,37 Abutaurus . . . cum reliquis regno Aquitanico con-bus ad eum nuntios misit.

2. *collimito (conl-), -are. (limare *?*) *limare, polire – feilen, glätten:* GLOSS. IV 48,13 St.-S. con-o (-o *c.g*) hasinon, meze reino. 137,23. 169,26 con-o gihasini.

collimo, -atum, -are. *conglutinare – zusammenkleben:* MIRAC. Annon. 1,2 (Siegburg. Stud. III. 1966; c. 1183/87) dentes utriusque labii quasi -tos habuit, ita ut verba . . . formare non posset.

collina, -ae *f. collis, mons parvus – Hügel, kleiner Berg:* DIPL. Heinr. II. 463 p.589,9 ut per circuitum monasterii . . . ecclesia possideat . . . a meridie a -a de Gimellis.

***collineus,** -a, -um. *formam collis exhibens – hügelartig:* BERTH. ENGELB. assert. 18 (Angelomontana. 1914. p.162; c. 1180/96) ut mons parvus ad montis magni comparationem, comparatus -o monticulo magnus.

collino (cho-), -litum, -ere. **1** *oblinere, unguere – beschmieren, bestreichen:* GLOSS. II 478,47 St.-S. -ta bismizena. 537,26 cho-it chlinit. *ibid. al.* **2** *firmiter coniungere, agglutinare – fest verbinden (accedente ut vid. vi vocis q. e.* 1. *colla): METELL. Quir. 50,4 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) femina debilis, cui pedum pars ima retorta crevit egro -ta femini.

collio *v.* 2. colligo, 3. colo.

***colliquativus,** -a, -um. **1** *adi.: liquefaciens, dissolvens – flüssig machend, schmelzend:* ALBERT. M. veget. 1,80 quaedam . . . calida somnifera sunt per hoc, quod sunt -a vel evaporativa *eqs.* somn. 1,2,8 p.150[a],12 labor est -us (*p. 456[b],35* συντηκτικόν) interioris humidi. **2** *subst. neutr.: res liquefaciens – etwas Verflüssigung Bewirkendes:* ALBERT. M. veget. 1,80 per-a (-loqu- *var. l.*) . . . evaporans desiccatur spiritus. somn. 1,2,8 p.150[a],32 labor . . . de numero -orum est. summ. theol. II 14,83 p.128[a],19.

colliquesco (conl-), -ere. **1** *liquefieri, dissolvi – flüssig werden, schmelzen:* **a** *proprie:* CARM. var. Walther 1,92,2 glacies . . . solis mei *(sc. aestatis)* radiis icta -it. **b** *in imag.:* RUP. TUIT. off. 5,19,1150 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) cuius peccatoris cor adeo frigore criminum induruit, ut non -at calore pietatis. **2** *clarescere, innotescere – deutlich, bekannt werden (impers.):* TRAD. Salisb. I 39 (c.987/1025) plurimis con-at, qualiter *eqs.*

***colliquo** (cali-), -are. *medial. i. q. liquefieri – flüssig werden, sich auflösen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.47,20 nives veniente calore . . . caliquantur in aquas. ALBERT. M. somn. 1,2,8 p.150[a],34 illud . . ., quod sic -atur interius, congelatum fit sicut nutrimentum indigestum.

collirid(i)a *v.* collyrida. ***collirio** *v.* *collyrio.

1. collirium *v.* collyrium. **2. collirium** *v.* collarium.

collis, -is *m. (f.: l.33sq.) script.* coli-: CHART. Tirol. 659 p.115,34. *abl. pl.* -is: *l.53.*

I *strictius:* **A** *tumulus, mons (parvus) – Hügel, Anhöhe, (kleiner) Berg (cf.* GLOSS. III 2,33 St.-S. -es puhila. 351,22 -is hůuel. 380,30 -is bůchol. *al.):* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* EIGIL Sturm. 7 montes . . . et -es vallesque adspiciens. ANNAL. Mett. a.690 p.11,7 Pippinus . . . ex quodam (quadam *var. l.*) eminentiore -e locum certamini delegit. a.716 p.22,4 de summa -e. WALTHARIUS 1293 -em vehementer sauciat usque ad clavos infixa *hasta* solo. THIETM. chron. 1,4 fixo super unum -em suimet tentorio. 6,57 hii *(fratres)* . . . in uno -e pariter susspendio periere. ADAM gest. 1,39 p. 43,4 -is, in quo sanctus oravit. OTTO FRISING. chron. 3,3 p.140,15 -em ex ossibus mortuorum conpactum, quem in vulgari Perleich . . . vocant. EBO BAMB. Ott. 1,18 ad -em sub monte . . . Michaelis positum, qui vulgo Lůgebůhel . . . vocabatur *eqs.* ALBERT. M. meteor. 3,2,11 p.628[a],17 tumor -is ruptus est *eqs.* CHART. Livon. A I 245 p.317,28 usque ad -es sabuli ('sant bergen') iuxta mare. CHART. Brixin. 131 p.140,20 supra monte Ritano in -e sancte Verene. *al. in nom. propr.:* TRAD. Ratisb. 792 p.373,20 (a.1135) Perhtolt in C-e. *al.* CHART. Raitenh. 326 Fridericus in C-e. *de monte alto:* HUGEB. Wynneb. 2 p.108,5 per inormia -um cacumina . . . scandere. **b** *in pertinentiis chartarum:* TRAD. Frising. 144 p.150,18 (c.791) ecclesiam . . . cum . . . montibus, -bus, pascuis. DIPL. Ludow. Inf. 12 p.114,31 curtem . . . cum . . . -bus, vallibus, alpibus. CHART. Tirol. 763 p.194,35 mansum . . . cum -is, montibus et planiciis. *saepe.* **2** *alleg. et in imag.:* RUP. TUIT. vict. 1,12 (ed. R. Haacke. 1970) *diabolus* ante -es, id est ante ceteros angelos, formatus. CARM. Bur. B 123,4,5 Christi sacerdotes -es dicti mystice, eo quod in vertice Sion constituti mundo sunt pro speculo. 123,5,1 iubent nostri -es *eqs.* **B** *iugum, cacumen – Höhe, Gipfel:* WILLIB. Bonif. 6 p.27,31 -bus Alpium transcensis (*cf.* ALCUIN. epist. 181 p. 299,14 Alpinos . . . -es). WALTH. SPIR. Christoph. II 6,202 Lucifer a summę processit -bus Yde. BURCH. URSB. chron. p.26,2 ad prefati montis -em quendam superemintem. *adde:* DIPL. Karoli III. 34 descendente *fine* . . . ad -em Montis grossi.

II *latius:* **A** *agger, suggestum – Aufschüttung, Fundament:* WILLIB. Bonif. 9 p.57,13 circumagrato -e tumuloque inspecto. POETA Saxo 5,448 firmaverat ordine recto -es ingentes fluctibus in mediis. **B** *moles (lapidum) – (Stein-)Masse, Bau:* VITA Landel. 336 instant . . . murorum tollere -es.

***collisibilis,** -e. *collidens – zusammenstoßend:* ADEMAR. hist. 2,8 p.82,7 tremulas vel vinnolas sive -es vel secabiles voces in cantu non poterant perfecte exprimere Franci.

[Renner]

collisio (conl-), -onis *f.* **I** *strictius i. q. actio complodendi, confricandi, conflictus, concussio – das Gegeneinanderschlagen, Aneinanderreiben, Zusammenstoßen, Zusammenprall:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* HROTSV. Dulc. 4,2 ollarum. EKKEH. IV. pict. Mog. 165 afflicta (gloss.: -e parvulorum in utero) . . . Rebecca. WOLFHER. Godeh. II 35 p.216,53 *lapillos* varia . . . -e vel confricatione in similitudinem pretiosorum lapidum redactos. CARM. anon. 2,51 (SBMünch. 1873/III. p.703) ignem lignorum -o facta duorum reddit. RUD. TRUD. gest. 6,18 genuum -o. HONOR. AUGUST. anim. 8 orbes coelestes -e sua dulciter persultant. NIVARD. Ysengr. 6,7 quorum *(dentium)* exauditur longe -o *eqs.* ANNALISTA Saxo a.1039 p.682,36 terribilis nubium -o. ALBERT. M. veget. 4,70 ex tali -e vehementis flatus concitatur aer. *al.* *in imag.:* EPIST. Hann. 70 ne in hac duorum silicum -e conquassati *rustici* . . . pereant. **2** *spec.:* **a** *mus. de dissonantia:* LAMB. mus. quadr. p.260[a] unde discordantia est duorum sonorum sibimet permixtorum dura -o. ANON. mus. Sowa 3 p.107,29 pausa inventa fuit . . . propter duram vocum -em seu discordantiam evitandam. **b** *gramm.:* **α** *de synaloepha* (*cf.* GLOSS. IV 326,22 St.-S. -em gisleiffida): ALDH. ad Acirc. 9 p.78,19 sinaliparum . . . conglutinatio et explosa -is (con-is *var. l.*) additamenta. *al.* OTFR. ad Liutb. p.168,9 *lingua Theotisca* non tantum . . . inter duas vocales, sed etiam inter alias literas saepissime patitur con-em sinaliphae. p.168,13. **β** *de -e syllabarum similium:* CONR. MUR. summ. p.56,17 (ed. W. Kronbichler. 1968) -o, id est stridens et irrisoria contentio sillabarum. **B** *translate:* **1** *altercatio, rixa – Zwist, Streit* (*cf.* GLOSS. II 135,13 St.-S. -em strith): PAUL. DIAC. Lang. 3,7 simul possumus vivere et sine con-e communiter habitare. THEOD. PALID. annal. a.1179 p.95,18 -em trium principum. **2** *discrepantia – Widerspruch:* BERNH. CONST. can. 45 inauditam . . . divini et humani iuris -em *eqs.*

II *latius:* **A** *allisio, impetus – Aufprall, Anprall:* OTTO FRISING. gest. 2,21 p.124,29 ex -e *lapidis* parietum tribus fractis frustis. CHART. ord. Teut. (Hass.) 226 p.175,19 si . . . structura . . . molendini . . . aquarum superflua -e . . . fuerit corrupta. ALBERT. M. animal. 12,226 *caper* cadens ab alto totum corpus inter cornua protegit a -e. *al.* *naufragium – Strandung:* NARR. itin. nav. p.180,1 tres naves ex -e super arenas perdidimus. **B** *ruina, labes – (Ein-)Sturz:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a.886 p.115,2 inter Alpes . . . -o lapidum fuit (*cf.* CHRON. reg. a.1117 [rec. I] ut montium -e . . . meatus per aliquot dies obstrueretur). MIRAC. Remacli 2,19 turris . . . nec alicuius dissolutionis -e vel repentini casus discrimine nobis adhuc suspecta. *in nom. loci:* VITA Hildeg. (Rer. Boic. Script. I. 1763. p.628[b],16; s. XIII.) in una civitatum . . ., que . . . in vulgari Ruina vel C-o nuncupatur. **C** *contusio, laesio – Quetschung, Prellung, Verletzung:* ANNAL. Fuld. II a.870 p.71,9 *rex* corruit gravem patiens membrorum -em. LIUTPR. antap. 1,42 p.31,21 non gladii cicatrix, sed ligni manifesta -o. NIZO Frid. 11 p.506,45 puellam . . . nimia . . . renum -e natibus sese trahentem.

***collisivus,** -a, -um. *collisione effectus – durch Zusammenprall hervorgerufen:* ALBERT. M. meteor. 3,2,11 p.628[b],4 est sonus *terrae motus* -us; . . . fit, quando corpora dura . . . se collidunt ad invicem.

***collisura** (conl-), -ae *f.* *contusio, laesio – Quetschung, Prellung, Verletzung:* ANTIDOT. Lond. p.20,33 facit *emplastrum* . . . ad -as omnes (ANTIDOT. Augiens. p.61,27). ANTIDOT. Glasg. p.128,10 facit . . . a percussum et con-a.

collisus, -us *m.* *concussio, allisio – Aufschlagen, Aufprall:* HEIRIC. Germ. I 1,449 -u armorum tellus subiecta retinnit.

***collitteralis** (conl-), -is *m.* *studiorum socius – Studiengenosse:* ANSELM. LEOD. gest. 37 p.209,26 qui *(Reginhardus)* con-is (*cf.* REIN. LEOD. Regin. 2 collateralem) archiepiscopo Heriberto . . . perfectionem in ecclesiasticis assecutus fuerat disciplinis.

1. *collo (colo), -atum, -are. *(ital.* collare, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. III. 1964. p.281)* **1** *torquere – foltern:* VITA Erasmi 51 hic -tus erit, vitam hic cum pace subibit *(v. et notam ed.).* **2** *naut. i. q. provehi – auslaufen:* SALIMB. chron. p.391,7 *dixit corvus:* cola, cola! mitte te foras!

2. *collo, -onis *f.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* 4. calo, collum) *navis (oneraria) – (Last-)Schiff:* AETHICUS ISTER 46 -es . . . naves mirae magnitudinis, velocissimae, sursum erectae . . ., pellibus ursorum et hircorum in altum quasi colla circumdata *eqs.* *Renner*

3. collo *v.* 1. 3. colo.

collobium *v.* colobium. **collocasia** *v.* colocasia.

collocatio (-cio), -onis *f.* **I** *de actione:* **A** *proprie:* **1** *sepultura – Beisetzung, Bestattung:* GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p.403,18 locum -is corporis eius *(Afrae).* 25 p.410,22 diem -is corporis eius in sepulchrum. *al.* GODESC. BENED. Anast. 19 testis est huius -is cuncta congregatio sancti Benedicti. *cf. l.40sqq.* **2** *actio sedis attribuendae – Ansiedlung, Einweisung:* VINC. PRAG. annal. a.1151 p.664, 22 religiosorum virorum in ipso *(monasterio)* -i operam adhibuerat. **B** *translate:* **1** *philos. i. q. compositio – Zusammenstellung, Ansatz:* GLOSS. II 62,14 St.-S. -em statunga *(spectat ad Boeth. cons. 4,4,11).* **2** *iur.:* **a** *institutio, assignatio – Ein-, Besetzung:* CHART. Livon. A VI 2731 p.20,18 (a.1251) -o tam personarum quam etiam praebendarum ad nos . . . pertinebit. **b** *commissio – Übertragung:* CHART. episc. Spir. 376 p.341,8 (a.1276) ut capitulum . . . curia seu bonis . . . ad ipsos titulo -cionis pertinentibus utifrui possit.

II *de statu:* **A** *gener. i. q. fundamentum – Grundlage:* ROD. GLAB. hist. 1,2 p.3,24 terra . . ., subsistens atque immobilis -o recte distributionis. **B** *philos. i. q. firma constitutio, statio, status immutabilis – festgegründeter Zustand, Standort, unwandelbare Stellung:* ALBERT. M. eccl. hier. 1,2 p.479[a],14 'efficimur propius . . . similitudini -is' (*PG 3,372[B]* ἱδρύσεως), id est ordinis . . . angelorum (*cf.* cael. hier. 7,13 p.204[b],22 'secundum excellentissimam -em', id est ordinationem circa Deum). 3,10 p.582[a],4 'divina beatitudo . . . non efficitur extra statum . . . et -em', id est firmam subsistentiam (*cf.* 4,5 p.653[b],8). 7,2 p.762[b],13 'secundum divinas suas *(sc. sanctarum animarum corporum)* -es' (collationes *ed.; PG 3,553[A]* ἱδρῶτας *sc. prave versum*), id est secundum diversa loca, in quibus sepulta sunt, vel secundum quod fuerunt firmiter collocata in Deo (*cf.* 7,19 p.796[b],24). cael. hier. 7,8 p.186[a],6 *essentias* collocatas dico 'omni . . . templo . . . superfirmato', id est in quo superfirmantur Deum propinquius contemplantes; et in hoc tangitur effectivum -is. *ibid. al.*

collocintida *v.* colocynthis.

colloco (conl-), -avi, -atum, -are. *script.:* culc-: *p.863,14sqq.18sq. adde* LEX Sal. Merov. 37,3. *al.* calc-: LEX Sal. Karol. 39 *(var. l.).* 59 *(var. l.).* colc-: LEX Sal. Karol. 52,2 p.516,21 *(var. l.).* colo-: *p.861,48. adde* LEX Sal. Karol. 42,9 *(var. l.).* -lic(o): *p.863,13.* -lec(o): *p. 863,17.* -leg(o): *p.863,17.* *depon.: p.864,2.* *rhythm.* collócat: *p.862,50.*

I *proprie:* **A** *obi. anim.:* **1** *strictius:* **a** *(com)ponere – (zurecht-)legen, -setzen, -betten (fere de corpore eiusque partibus; refl. et medial. i. q. decumbere, assidere – sich niederlegen, setzen):* **α** *in univ.:* EIGIL Sturm. 8 (ed. P. Engelbert. 1968) -antes . . . se (colloquentes . . . inter se *var. l.*) ibidem pariter . . . manserunt. TRANSL. Eug. Tolet. 6 (RevBén. 76. 1966. p.262) cum se cubitum . . . -asset. HROTSV. Mar. 586 mater . . . -at angusto praesepi membra tenella Christi (CARM. Cantabr. 11,1[a],7 somno m. dum -at). WILH. HIRS. const. 2,22 p.1069[B] nec ante *laterna* . . . exstinguitur, quam ille *(frater)* -etur. VITA Heinr. IV. 1 p.10,24 hos *(morbis confectos)* ipsemet . . . -bat. VITA Landel. Ettenh. 3,10 (AnalBoll. 73. 1955. p.113,3) cum aliis ad reficiendum se -vit. CONSUET. Marb. 119 (Spicil. Friburg. X. 1965) unusquisque . . . levato coopertorio honeste se -et. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.155,2 debet . . . falco . . . -ari super manum investitam ciroteca. *al.* *expressius i. q. se prosternere – sich hinwerfen:* CHRON. Salern. 147 p.155,34 uxor

[Antony]

illius . . . super eum ingenti fletu se -vit. β *sepelire – beisetzen, bestatten:* Conc. Karol. 12 p.67,2 sanctissima -ans condidi corpora. Transl. Marci in Aug. 9 p.65ª,9 -vit *reliquias* in novo scrinio. Gerh. August. Udalr. I 13 p.403,14 locus, in quo corpus sanctae Afrae -tum fuisset. Thietm. chron. 7,48 corpus . . . ad patres suos -are. *saepe. cf. p.863,36. in ritu liturg.:* Gerh. August. Udalr. I 4 p.393,1 die parasceue corpus Christi superposito lapide -vit. γ *deducere – (hin)bringen:* Chron. Fred. 4,90 p.167,29 vixatus a febre con-atur in scava. δ *in rectam positionem redigere – in die richtige Haltung bringen:* Notker. Balb. gest. 2,10 p.66,7 membris compositissime -tis . . . stetit iuxta patrem. Frid. II. Imp. art. ven. 2 p.161,4 si manus falconarii . . . giretur, ut -et falconem. ε *refl. i. q. ordine consistere – sich formieren, antreten:* Liber ordin. Rhenaug. p.152,28 postquam fratres se -verint, . . . ad refectorium vadunt. **b** *constituere, locum (congruuum) assignare – hinsetzen, einen (bestimmten) Platz anweisen:* α *gener.:* Notker. Balb. gest. 2,6 p.54,2 rex vocavit eum ad convivium suum et inter medios proceres -vit. Benzo ad Heinr. 3,10 p.626,47 qui *(Pluto)* eum *(Gotefridum)* secus Iudam protinus -vit. *al. c. sensu congregandi:* Carm. de Karolo et Leone 323 inpubem pariter plebem castasque puellas con-at *Karolus in luco.* Gerh. August. Udalr. I 6 p.394,48 debilibus . . . in sua praesentia -tis . . . refectionem apponi praecepit. β *in ritu coronationis:* Widuk. gest. 2,1 p.64,3 duces . . . congregati in sixto basilicae Magni Karoli cohaerenti -arunt novum ducem in solio ibidem constructo. Otto Frising. gest. 2,3 *rex* coronatus in sede regni Francorum, quae in eadem aecclesia a Karolo Magno posita est, -atur. *al. cf. p.862,59.* **2** *latius:* **a** *sedem attribuere, domicilium dare – ansiedeln, ansässig machen, einweisen (refl. i. q. residere – sich niederlassen: l.35.54):* α *in univ.:* Capit. Saxon. 10 ut . . . habeat *rex* licentiam . . . malefactorem . . . infra sua regna . . . -are. Vita Corb. 1 ad . . . ęcclesiam . . . se con-vit *eqs.* Hrotsv. Pel. 35 -at . . . socios populato rure nefandos. Otto Frising. gest. 1,34 p.53,32 quos *(opifices)* . . . in Palermo . . . -ans. Chron. Reinh. a.1213 p.582,11 *praepositus* decernitur -ari in dormitorio *(i. casula eremitae). al. in sede caelesti:* Cand. Fuld. Eigil. II 6,6 quem *(Hludwicum)* Deus . . . con-et in regnum lucis. Hraban. carm. 35,8 te Christus . . . -et ipse polo. Vita Hildulfi 1 quos *(homines)* in domo patris sui mansione -ret *Dei filius. al. cf. p.860,44.* β *de colonis:* Capit. reg. Franc. 132,4 si aliquis . . . in sua portione con-tus locum reliquerit. Regesta Alsatiae 462 p.293,16 (ed. A. Bruckner. 1949) unusquisque de familia ecclesiae . . ., si -tus non fuerit *eqs.* Dipl. Heinr. III. 12 p.16,11 homines atrahere et colocare super . . . ecclesie terras ad comanendum et delaborandum. Trad. Salisb. I 286 quin in possessiones monasterii iure colonum -entur. *al.* γ *de monachis:* Regesta Alsatiae 49 (ed. A. Bruckner. 1949; c.669) ut monasterium . . . construeret ac . . . inibi monachos -ret. Epist. var. I 3 p.498,7 ubicunque vel apud quemlibet iungere se vel con-are potuerit in professione *frater eqs.* Dipl. Heinr. IV. 255 monachi de Cluniaco ad . . . ecclesiam Rimesingun sitam transmissi et -ti (collati *var. l.*). Chart. Babenb. 113 p.149,13 dux Heinricus . . . Wiennę in predio suo . . . eos *(Scotos)* -vit. *al.* **b** *in statione locare – stationieren, einquartieren (usu milit.):* Annal. regni Franc. a.766 in Bituricas Francorum scaram con-vit *Pippinus.* Otto Frising. gest. 1,18 in Spirensi . . . civitate . . . presidia -ant. *al. per compar.:* Chart. Babenb. 140 p.182ª,1 (a.1203) quatinus *Salzburgensem archiepiscopum eiusque successores* . . . ceu milites strennuos in suo clarissimo -et palatio *Christus. refl. i. q. considere – Stellung beziehen:* Chron. Fred. 4,78 p.160,9 se locis tutissemis per rupis . . . con-antes. **c** *removere – abschieben:* Transl. Viti 4 p.36,3 ut . . . Hildwynum . . . in monasterio Corbeya tamquam in exilium -ret. **d** *conducere – an-, einstellen:* Capit. reg. Franc. 63,13 ut nullus de Iudeis in die dominica christianum hominem in suo opere -are presumat. **B** *obi. res:* **1** *strictius:* **a** *imponere, affigere – hineinstellen, aufsetzen, anbringen:* Wett. Gall. 38 eum *(cereum)* -ans in candelabro. Theoph. sched. 3,52 p.229,14 accipe partem auri . . . et -a super eam fila. *ibid. al. in imag.:* Hraban. epist. 34 p.468,13 eas *(species florum scripturae)* . . . in calatho pectoris sui -ent. **b** *condere, deponere – bergen, aufbewahren:* Vita Bonif. II 10 lotia in testaceum vas -vit. Chart. Babenb. 27 p.37,33 (cod. B; a.1261) que *(privilegia)* -ta ad servandum . . . amisimus. *in imag.:* Gerh. August. Udalr. I 9 p.397,11 ne *seges virtutum* . . . grandine . . . necaretur, sed tempestiva maturitate . . . in horreis Christi -retur. **c** *reponere – zurückstellen:* Liber ordin. Rhenaug. p.152,22 donec utensilia missę . . . complicata fuerint et -ta. **d** *comportare, cumulare – zusammentragen, (auf)stapeln:* Chron. Fred. 4,8 quos *(libros)* in una domo con-tis . . . concremare iussit. Chart. Livon. A I 453 p.569,15 (a.1277) liberos . . . portus . . . pro -andis mercibus in ipsis. **e** *ponere, locare – hinstellen:* α *in univ.:* Mappae Clavic. 213 illam *(virgulam)* . . . in planum -es *eqs.* Otto Frising. chron. 8,18 p.417,7 quidam simpliciores . . . in . . . valle *Iosaphat* . . . lapillos seu aliam metam -ant. Wilh. Rubruqu. itin. 2,3 (Sinica Franciscana I/3. 1929. p.173) -ant bigas cum arcis . . . prope domum. *al.* β *de aedificiis sim. i. q. exstruere, fundare – errichten, aufschlagen, anlegen:* Aldh. virg. I 43 p.295,16 in baptisterio . . ., ubi seni . . . gradus -antur. Einh. Karol. 11 in ripa castris con-tis (Widuk. gest. 2,14). Cand. Fuld. Eigil. I 14 in . . . ecclesia duas cryptas . . . con-vit. Transl. Viti 3 p.34,6 ut . . . monasterium ibidem -rent. Chart. Babenb. 51 p.67,36 (a.1177) ut . . . nec stabula . . . aut apiaria illic -entur. *al. in imag.:* Aldh. epist. 4 p.486,18 fundamentum . . . ecclesiae et firmamentum fidei . . . in Christo et . . . in Petro -tum. **2** *latius:* **a** *ordinare, conscribere – anordnen, -setzen, -schreiben:* α *math. et geom.:* Herig. reg. 1 p.209,20 quoto *(ordine)* fuerint multiplicandi ipsi *(numeri)* post primam unitatem -ti. Mathem. var. Bubnov p.274,5 novenarium . . . -a supra centenarium. *al. de lineis i. q. dirigere, ducere – ziehen:* Ps. Boeth. geom. 53 (ed. M. Folkerts. 1970) in contrarium -tas (collatas *var. l.*) lineas. 58 quae *(parallelae)* in eadem plana superficie -tae . . . in neutra parte concurrunt. 115 rectam lineam -are. β *mus.:* Ps. Odo Clun. mus. p.274ª ibi *(sc. certo loco in figura)* signum . . . quartae vocis -bis. Anon. mus. plan. Coussemaker p.497ᵇ,15 tertius et quartus *tonus* in B vel E -antur. Hier. Mor. mus. 10 p.47,16 singulae . . . coniunctiones *(sc. syllabarum cum litteris)* in singulis et in determinatis digitorum articulis . . . -antur. **b** *comparare – aufeinanderdrücken, 'zusammenbeißen':* Ioh. Iamat. chirurg. 6,3 si . . . hac instante passione *(sc. dislocatione ossis mandibularis)* . . . partes . . . inferiores vel superiores -te emineant. **c** *firmare, obserare – befestigen, verriegeln:* Rhythm. 37,3,2 ostia -at ferro *avarus.*

II *translate:* **A** *obi. anim.:* **1** *instituere – einsetzen:* Leo III. epist. 5 p.95,4 qualiter vestra . . . imperialis potentia sine consultu apostolatus nostri nequaquam eum *(archiepiscopum)* aliubi con-are voluit. Mirac. Pirmin. 7 Garemannus . . . in id officii *(sc. abbatiam)* -andus apparuit. Cod. Lauresh. 1147 in offitia camerariorum nos -antes. Vita Vicel. 276 prepositum Sygebergensem Thiedericum -at in sedem cesar . . . Liubicensem. Chart. Raitenh. 354 divina clemencia, que in principatus nos solium -vit. *al. cf. p.861,25sqq. restituere – wiedereinsetzen:* Annal. regni Franc. a.748 Tassilonem in ducatu Baioariorum con-vit *Pippinus* (Annal. Einh. restituit). **2** *inserere (inter) – versetzen (unter):* **a** *suscipere – aufnehmen:* Rimb. Anscar. 5 inter agmina martyrum -ari. Vita Rimb. 21 inter consiliarios eius *(regis)* -ari. *al.* **b** *relegare – verweisen:* Otto Frising. chron. 6,35 Philippus . . . a Romano episcopo inter penitentes -tus . . . est *(cf. Rufin. hist. 6,34).* **3** *subicere, subigere – unterstellen, -werfen:* Annal. regni Franc. a. 789 Sclavos sub suo dominio con-vit *rex Karolus.* Dipl. Heinr. III. 103 p.131,13 in . . . tuitionem nostram et sub potestatem episcopi loci illius -vit *ecclesiam.* Chart. Babenb. 116 p.152,27 religiosos . . . viros sub nostre iuriditionis potestate -tos. **4** *inducere –*

veranlassen (zu): EPIST. Worm. I 41 in spem maximam ... -at pauperem facilis locus veniendi ... ad divitem. **5** *proponere – vor Augen stellen*: DIPL. Conr. III. 132 p.239,39 (ed. F. Hausmann. 1969) fidelissimos quosque ... ceteris ... devotis in exemplum et bone spei signum -are. **6** *in matrimonium dare – verheiraten*: CHART. Lamb. Leod. 712 p.307,22 (a.1279) quocienscumque ego aliquem de filiis seu filiabus meis in matrimonium -bam. *adde*: GERH. STED. annal. p.209,6 donec ... viri thoro eam *(filiam)* -ret. **B** *obi. res*: **1** *statuere, determinare – festsetzen, -legen, bestimmen*: **a** *iur.*: **α** *t. t. in lege Salica* solem -are *i. q. solem occasum praefigere – Sonnenfrist setzen (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p.448sq.)*: LEX Sal. Merov. 56,5 si non venerit, -licet (-et *var. l.*) ei solem (*inde* LEX Sal. Pipp. 91,1 culcit [culcet *var. l.*]. LEX Sal. Karol. 59 culcet [-et, culcato *var. l.*]). 57,1 (rec. AC) septem de illos rachineburgios ... ⟨ante⟩ culcatum solem (collecato sol, collegato sole *var. l.*; rec. B -o sole) ... culpabiles iudicentur (*inde* LEX Sal. Pipp. 92,1 culcati sole. LEX Sal. Karol. 60,1 sole culcato [-o *var. l.*]). *ibid. saepe (v. ind.)*. **β** *usu vario*: CHART. Ital. Ficker 108 p.152,36 (a.1138) canonici ... -verunt ei *(Uchezoni)* terminum. *condicere – vereinbaren*: CHRON. Pol. 2,29 Bolezlauus cum rege Ungarorum ... diem et locum colloquii -vit. **b** *math. i. q. accipere (pro) – (an)nehmen (als)*: GERB. geom. 6,8 nati ... numeri latus tetragonale pro geometrica inter eos *(orthogonios)* -etur (*syn.* habeatur, statuatur) medietate. **c** *mus.*: HERM. AUGIENS. mus. p.25,22 (ed. L. Ellinwood. 1952) omnis ... subiugalis subtus in secunda vel tertia chorda differentiam -at. **2** *conferre, assignare – zuweisen, übertragen*: **a** *gener. i. q. dare, concedere, mandare – geben, schenken, anvertrauen (absol.: l.32)*: RHYTHM. 38,21,3 qui *(Christus)* ... abdicavit venenatis, con-vit placidis. DIPL. Ludow. Inf. 28 p.139, 2 ad ... regni divinitus nobis -ti (collati *var. l.*) profectum. CONST. II 420 beneficia, que coniunctis sive bene meritis -antur. *al. adde*: WOLFHER. Godeh. II 31 sacrum ... corpus ...terrae est -tum. **b** *iur.*: **α** *committere, usui dare – vergaben, -leihen, -pachten, zur Nutzung überlassen*: LEX Alam. B 35,2 (cod. 30) hereditatem in sua potestate, ubicumque velit, -are. DIPL. Heinr. IV. 281 p.364,29 (spur. a.1108/15) ut ... monachi ... illud *(nemus)* ... laborantibus agricolis ad succidendum et exstirpandum -ent. DIPL. Loth. III. 67 p.105,20 abbas ... liberam habeat potestatem in -andis ad utilitatem monasterii prediis. CHART. march. Misn. II 372 p.259,22 *marchio* silvam ... ad usum civium tam in gramine quam lignis ... -vit. CHART. scrin. Col. A I p.86,38 non debent eam *(tabernam)* -are aliis. CHART. Hall. 202 ecclesie nostre mansum ... cuidam Martino ... stabili censu -vimus. ACTA imp. Winkelm. I 707 p.561,22 imperiale demanium ... nec -tum, ut debuit -ari. *al.* **β** *tradere – übergeben, übereignen*: TRAD. Frising. 785 (a.857) ad loca sanctorum propria sua pro animarum requie -ant. *adde*: TRAD. Frising. 304 p. 263,11 (a.812) caput meum in illorum *(sc. b. Mariae et s. Corbiniani)* protectionem ad clausuram -vi. **γ** *adiungere, incorporare – einbeziehen, an-, eingliedern*: HUGEB. Willib. 4 p.97,12 Helena ... -vit illam locum *(sc. Calvariae)* intus intra Hierusalem. TRAD. Frising. 197 p.189,20 quod iniuste abstracte essent *ecclesiae* de ipsum episcopatum et con-te in illorum monasterio. **3** *stabilire – garantieren, gewährleisten*: MAGING. epist. 1 p.268,25 nisi ... ordo ac stabilitas per abbatissam -etur. TRAD. Brixin. 411 p.142,36 si quęquam ... persona ... traditionem destruere conetur, ... legator ... proprietatem -et. **4** *disponere – regeln*: GERH. AUGUST. Udalr. I 10 p.399,5 caeteris ... rebus -tis. **5** *in re pecuniaria i.q. impendere – aufwenden, 'anlegen'*: CHART. Naumb. 419 p.374,35 (a.1204) quas *(marcas)* ... prepositus in emptione ... predii ... -vit. *in imag.*: MIRAC. Genes. Hier. 2 p.170,12 non ... terris thesaurizari studuit, sed ... cuncta in caelestibus -are festinavit. **6** *de spe, fiducia i. q. ponere (in) – setzen (auf)*: LIUTG. Greg. 12 p.76,23 spem suam ... -vit in caelestibus. CHART. Babenb. 45 (spur. c.1236) fiduciam nobis apud altissimum nequaquam intermisimus -are. *al.* **7** *de amicitia i. q. colere, (con)servare – pflegen, unterhalten*: CHRON. Fred. 4,68 p.154,32 cum canebus amicicias con-are (*syn.* conservare). 4,85 amiciciae cultum in invicem con-ti fuerant. **8** *de gratia i. q. (sibi) conciliare, parere – (sich) erwerben, schaffen*: WIBALD. epist. 266 p.394,25 non parvam gratiam sibi apud nos -verunt.

partic. **collocatus**, -a, -um. **1** *adi.*: **a** *situs – liegend, befindlich*: DIPL. Zwent. 14 in monasterio sancti Maximini penes urbem Trevirorum -o. DIPL. Otton. III. 237 p.654,24 cum omnibus ... abbatie pertinentiis ... in ... aliquibus locis tocius nostri imperii con-is. CHART. Babenb. 165 p.216,25 vineam ... in monte ... -am. **b** *cohaerens, contiguus, vicinus – nebeneinanderliegend, angrenzend, benachbart*: CHART. march. Misn. II 216 p.148,27 (s. XII.) in villa Cornere VII mansi -i devastatus *(sic?)*. CHART. episc. Halb. 691 l.12 promisit conventui mansum adhuc alium assignare ... cum manso alio -um. **c** *pertinens – (zu)gehörig*: COD. Odalb. 61 p.123,26 tradidit ... cum ... omnibus ad haec ... loca antiquo tempore legaliter -is. **2** *subst. masc.*: *cui locus (congruus assignatus) est – einer der seinen Platz (erhalten) hat*: GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p.397,33 in eius *(Dei)* dextera -is quanta gaudia ... maneant.

collocupleto, -avi, -are. *ditare, large excolere – bereichern, reich ausgestalten, -schmücken*: RUP. TUIT. spir. 7,12 p.1769^{C} versiculis ... honestavit et -vit rem copioso ornatu pietatis.

collocutio (conl-, -cio), -onis *f. script.*: -luc-: *p.865,1. adde* CONC. Merov. p.17,17. -cat-: *p.865,1. cf. l.61*.

sermo, colloquium – Gespräch, Aussprache, Unterredung, Unterhaltung: **I** *gener.*: **A** *strictius*: **1** *in univ.*: WETT. Gall. 14 p.264,13 con-o ... inter illos egredi de heremo agebatur. CONC. Karol. 50^{D},46 p.640,17 non ad secretas con-es sanctimonialium se ... divertant *sacerdotes. al.* CAND. FULD. Eigil. I 11 qui nos ... mutua con-e iucundos esse concessit. 12 orta est inter eos con-o spiritalis. RIMB. Anscar. 40 p.75,3 cum ... de eadem re cum ... discipulo suo -em haberet. ARNO REICHERSB. scut. p.1510^{B} tres ... inordinata -e sibi iunctos. CHART. Turic. 771 p.241,10 tam per manifestam quam per secretam ipsorum *(civium)* -cionem. *al. de animalibus: v. p.873,40. expressius i. quod colloquio tractatur, res – Gesprächsthema*: CHRON. Fred. 4,52 inter citeris con--bus Chrodoaldi vitam praecatur. **2** *de -e conscripta (sc. de libro collationum sim.)*: CAND. FULD. Eigil. I 22 legat con-es sanctorum patrum. **B** *latius*: **1** *eloquium, verbum – Rede, Wort*: RECEPT. Sangall. I 139 nec con-o nec sonus. RUP. TUIT. vict. 7,20 (ed. R. Haacke. 1970) reędificationem civitatis ... -es angelicę pollicebantur. **2** *usus (familiaris) – (vertrauter) Umgang, Verkehr*: RIMB. Anscar. 34 p.65,25 quem *(sermonem)* ... in ultimo -is suae habuere tempore. *per pravam interpretationem de concubitu*: ALBERT. M. pol. 7,14^{X} p.740^{b},39 'facientes -em' (*p.1335^{b},38* ὁμιλίαν), ad concubitum scilicet. 7,14^{Y} p.741^{a},5 de ... -e viri et mulieris.

II *publ., eccl., iur. i. q. consilium, actio, conventus – Beratung, Verhandlung, Konferenz, Tag(ung)*: **A** *strictius*: **1** *in univ.*: CONC. Karol. 33^{B} p.240,32 iam magis ... disputatio quam ... -o habenda. WALAHFR. exord. 23 p.498,16 in ... conventibus et -bus. CAPIT. reg. Franc. 206,10 de con-e nostra fraterna. BERTH. (?) annal. a.1077 p.301,4 licentiam ... ad con-em et pacem ... agendam. DIPL. Pipp. 38 p.54,5 (spur. s. XII.) cum quo *(papa)* ... -em habuimus eiusdem negotii. *al. de participatione in consilio*: ANNAL. Quedl. p. 31,9 Calcedonense concilium ... -e (collocatione *cod.*) DCXXX patrum agitur. *de consilio per conventum capto*: GESTA crucig. Rhen. 6 p.48,9 multa comminacione premissa ... -cione terribili (*ex* OLIV. hist. Dam. 25). **2** *de conventu generali*: DIPL. Otton. II. 183 quotienscumque ... regia vel imperialis -o ... contingat. **3** *de concilio*: CONC. Karol. 22^{A} coadunati sumus synodalem con-em exercere ad Rispah. **4** *de actione extra iudicium habita ('Acht' Dt. Rechtswb. I. p.370sq.)*: CHART. Rhen. inf. II 683 p.399,3 (a.1275) accusabunt post tertiam -em, que vulgariter ahtin appellatur. **B** *latius*: **1** *inquisitio – Untersuchung, Prüfung*: MARIAN. chron. a. Chr. 349 p.526,4 diligentioribus requissivimus

[Antony]

-lucationibus. **2** *pactio – Absprache, Abmachung:* Dipl. Merov. I 70 p.62,47 intendebat . . . Magnoaldus, quasi con-cione et convenencia . . . apud ipso Berchario habuissit, ut *eqs.*

collocutor (conl-), -oris *m.* *socius colloquii – Gesprächspartner:* Godesc. Saxo theol. 6 p.179,2 ubi dicitur beato Augustino a con-e suo *eqs.*

collon *v.* ichthyocolla. ***collonellus** *v.* *colonellus.

collonus *v.* colonus.

***collops** (colo-) *subst.* (κόλλοψ) *medic. de genere pessi i. q. conus – Zapfen:* Fragm. mul. I 1 primus pessus, qui dicitur colops . . .; colops . . . fient sic, quia collori⟨on⟩ medicinale, sed longius *eqs.*

***colloquacitas,** -atis *f.* *garrulitas – Geschwätz(igkeit):* Odbert. Frid. 16 p.351,20 varia ac inanis persaepe inter ipsos erat -s.

colloquintida *sim. v.* colocynthis.

colloquium (conl-), -i *n.* *script.:* quo-: *p.867,22.* colo-: *p.867,23.* *de assimilatione:* Godesc. Saxo gramm. 1 p.359,3 con-um teste Isidoro.

sermo, collocutio – Gespräch, Aussprache, Unterredung, Unterhaltung (*cf.* Gloss. I 65,27 St.-S. con-um samansprahha): **I** *gener.:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* Vita Pirmin. I 4 p.23,31 post mutuam -orum dulcedinem *s. Pirminii et papae.* Conc. Karol. 37,61 cum nullo masculo eis *(sanctimonialibus)* -um habere liceat *(cf.* Statut. ord. Teut. p.50,32 feminarum et maxime iuvencularum evitent -a *fratres).* Cand. Fuld. Eigil. II 14,72 dulcia con-a resonant. Rimb. Anscar. 7 p.28,5 nullius consortio vel -o uti. Agius vita Hath. 11 inter familiaria, quae cum eo habebat, -a. Hrotsv. prim. 328 uti -is eius *(sponsae)* quaerens manifestis. 354 his . . . -is mutuo sermone peractis. Gerh. August. Udalr. I 4 p.391,23 omne -um, nisi cum Deo et sanctis eius, . . . devitavit (*cf.* 6 p.394,20). 5 p.393,42 ne a cantatione psalmorum aliorum -is ineptis impediretur. 15 p.404,45 cum . . . amabili -o inter se sermocinarentur. *saepe. expressius i. q. res – Gesprächsthema:* Eigil Sturm. 6 p.138,9 (ed. P. Engelbert. 1969) inter cetera -a percontatus est *eqs.* **b** *c. colore quodam:* **α** *disputatio – Erörterung, Diskussion:* Vita Pirmin. I 2 noctem . . . in divinis transegere -is. *de argumentatione philosophica:* Albert. M. metaph. 4,3,2 p.188,1 (ed. B. Geyer. 1960) omelia . . . idem, quod -um vulgariter vocamus. **β** *disceptatio – Auseinandersetzung, Disput:* Widuk. gest. 3,46 p.127,23 melius gladiis quam linguis -um incipiamus. **γ** *vaniloquium – Geschwätz:* Conc. Karol. 24^{B},1,4 p.213,32 in ecclesia non negocia, non -a (*cf.* Capit. reg. Franc. 22,71 vaniloquia) fiant. *cf. l.34.* **δ** *confabulatio blanda – Schäkerei:* Hrotsv. lib. 2 praef. 1,4 male dulcia -a eorum *(amantium).* Carm. Bur. B 144,3,3 visus et -a . . . trahant nos ad gaudia. *per euphemiam de concubitu:* Hrotsv. Agn. 212 in quo *(lupanari)* lascivi iuvenes . . . -o scelerosarum gaudent mulierum. **ε** *dialogus (c. Deo) – Zwiesprache (mit Gott):* Aldh. virg. I 4 post caeleste -um *(sc. Moysis).* Hildeg. scivias 2,6 p.534^{A} secretam dispositionem sacratissimi -i *eqs.* Arno Reichersb. scut. p.1506^{A} cum Domino et angelis miscere per orationes -a. Adalb. August. Simp. 11 inter divina orationum -a. *v. et l.32.* **2** *latius:* **a** *de loquela:* **α** *eloquium, dictum – Rede, Wort:* Mirac. Genes. Hier. 3 temere . . . contra locum sanctum proferre con-um. Hrotsv. Agn. 447 blande -is illos affatur amicis. Purch. Witig. 312 tibi -is a me monstratur apertis. *al.* *adde:* Ioh. Canap. Adalb. A 10 p.15,18 (ed. J. Karwasińska. 1962) usque ad missę celebrationem Davidicis utitur -is (elo-, allo- *var. l.*). **β** *alloquium – Zuspruch:* Willib. Bonif. 5 p.18,28 spiritalibus eos *(fratres)* con-is . . . hortatur, ut *eqs.* Herm. Iud. conv. 5 p.84,11 (ed. G. Niemeyer. 1963) me . . . blandis . . . -is exhortando . . . Christo lucrifacere satagebat. *al.* **γ** *modus loquendi – Redeweise:* Gerh. August. Udalr. I 28 p.418,29 suavi . . . -o et benesonante loquela . . . exsuperabat. **b** *usus (familiaris) – (vertrauter) Umgang, Verkehr:* Conc. Merov. p.114,3 remotus . . . ab omni con-o catholicorum. Pass. Ursulae 13 insueto harum -o (collegio *var. l.*) gentium. Otloh. vis. 10 p.364^{C} nisi se a Iudaeorum -o abstineret. *al.* *cf. p.865,28.* **B** *meton.:* **1** *collocutio per litteras habita, epistola – schriftliche Unterhaltung, Brief:* Form. Salisb. 3 ante contuitum misistis con-um. Gerb. epist. 36 (ed. F. Weigle. 1966) si fraterna -a nobis exhibuistis. Chron. Pol. 2,24 cum frequenter eum . . . legatis et -is conveniret. *adde de lectione:* Bebo ad Heinr. 2 p.497,12 in hac parte moralium fiat tibi . . . dulce -um, ut per dulcedinem lectionis *eqs.* **2** *tractatio, descriptio – Besprechung, Beschreibung:* Hugeb. Wynneb. 1 ad aliis fratris sui *(Willibaldi)* gloriosis vitae con-is . . . gradiamus.

II *publ., eccl., iur. i. q. consilium, actio, conventus – Beratung, Verhandlung, Konferenz, Versammlung, Tag(ung), Treffen:* **A** *in univ.:* Thegan. Ludow. 46 -um inaequale habuerunt *Lotharius cum Ludowico.* Vita Liutg. I 31 p.79, 22 imperator *Liudgerum* . . . ad suum iussit venire -um. Dipl. Ludow. Iun. 10 actum Matra in -o duorum fratrum. Gerh. August. Udalr. I 12 p.402,4 exercitus . . . ad -um eorum regis se coniungere festinavit (*item de contione militari:* Heinr. Lett. chron. 21,2 p.142,21 locus . . . orationis et -orum exercitus). Gerb. epist. 132 (ed. F. Weigle. 1966) cur indictum -um pro pace inter reges neglectum sit *(item de actione de pace habita:* Thietm. [?] chron. 5,21 urbani . . . egressi sunt dolose quasi ad -um. *al.).* Dipl. Conr. II. 189 p.252,11 -um . . . inter imperatorem Cuonradum et Heinricum regem. Berth. (?) annal. a.1077 p.301,38 cum tempore condicto undique ad -um destinatum . . . maiores . . . regni convenire . . . coepissent. Epist. Hann. 25 ad marchiale -um. Bruno Magd. bell. 126 p.119,3 singulare. Epist. Hann. 7 p.25,18 in -o nuper cum adversariis catholicę pacis habito. Helm. chron. 80 p.150,17 principes . . . conspiracionis . . . gratia condixere -um (*cf.* Heinr. Lett. chron. 10,3 p.35,4 Lethi . . . ad -um perfidie non veniunt). *persaepe. v. et p.863,23.* **B** *curia (sollemnis), conventus generalis – Hof-, Reichs-, Fürstentag, Landesversammlung:* Capit. reg. Franc. 225,2 imperiales homines ad -um sive servitium imperatoris properantes. Trad. Ratisb. 178 ⟨actum⟩ ad Rispah in conventu et -o principum. Trad. Frising. 1281 quam *(proprietatem)* . . . secundum Baioaricam legem Radasponensi -o sibi in proprium confirmavit. Gerh. August. Udalr. I 26 p.411,31 episcopi . . . ad regale -um . . . sunt congregati (28 p.415,35. 41. Wipo gest. 14. *al.*). Dipl. Otton. III. 235 p.650,44 in palacio nostro . . . nostrum iussimus fieri -um. Thietm. chron. 7,6 ut ad Alstidi ad publicum venirent -um (Ekkeh. IV. cas. 49 p.182,7. *al.*). 8,34 imperator . . . unum in Suevia regione -um de re publica habuit. *al.* Dipl. Conr. II. 201 p.271,11 publice et in pleno -o. Wipo gest. 35 p.55,4 imperator praecepit, ut omnes . . . ad generale -um convenirent (Dipl. Heinr. II. 500 p.638,8 ad g. concilium sive -um. Annal. Altah. a.1054 p.49,24. *al.*). Annal. Altah. a.1070 p.79,6 *rex* in pentecoste in Mihisina -um principum habuit. Berth. (?) annal. a.1077 p.293,29 ante Oppineimense -um. Chart. Mog. A I 376 p.278,5 ut nunquam cogatur abbas . . . ad -um curiale . . . venire (Helm. chron. 50 p.98,16). Otto Mor. hist. p.2,12 maximum -um cum . . . principibus . . . habere. Ryccard. chron. a.1226 p.136^{a},23 (epist. imp.). *persaepe. iudicium palatinum, curia regia – (Reichs-)Hofgericht (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p.11sq.):* Gerh. August. Udalr. I 28 p.417,9 Heinricus . . . et aequivocus eius . . . ad -um imperatoris vocati sunt. p.417,15 factum est imperiale -um. Dipl. Heinr. II. 199 in nostro palatino -o . . . diffiniatur. Dipl. Heinr. III. 360 secundum legem Bauuariorum in nostro -o diffinitum est. **C** *concilium, synodus – Konzil, Synode:* Conc. Karol. 22^{A} synodale con-um habere (Capit. reg. Franc. 252,1 p.214,2. Gerh. August. Udalr. I 4 p.392,3. Epist. Hann. 7 p.26,30 venito vel ad privatum vel ad commune, immo s. -um. *al.*). Lamb. Hersf. annal. a.1076 p.256, 14 finito in Wormacia -o. Alex. Min. apoc. 13 p.280,9 habito sine disputationibus -o in praesentia CL episcoporum. *al.* **D** *conventus civium, civiloquium – Bürgerversammlung, 'Morgensprache':* Dipl. Heinr. IV. 336 p.443,26 sine laudationem hominum duodecim electorum in -o facto sonantibus campanis. Chart. Naumb. 210 p.188,35 in cuius *(scult-*

heti) -is . . . compositionem faciant. CHART. select. Keutgen 264[b] p.358,32 qui *(burgenses)* vocati aderant ad civile -um. *al.* CHART. Dortm. 106 p.48,26 iudices, scabini, consules et cives . . . ad -um congregati. CHART. Pruss. II 334 (dipl. Rud. Habsb.) ut *cives Lubicenses* . . . super sibi necessariis . . . legitime convenire et colloqui valeant et eo -o et tractatu, qui morginsprage vulgariter dicitur, . . . perfruantur. CHART. Rhen. inf. II 591 in communi -o matutino. *conventus fratrum collegii cuiusdam – Zunft-, Gildenversammlung, 'Gesellengebot':* CHART. select. Keutgen 263,2 (a.1231) ter in anno debet esse -um fratrum *(sc. incisorum panni).* 149,4 cum carnificibus sedebit etiam in anno -a, quae vocantur sprake. *ibid. al.* **E** *iudicium, mallum, placitum – Gericht, Gerichtstag, -versammlung, 'Ding':* DIPL. Otton. I. 163 nos . . . in ipsa provincia habito -o veritatem . . . investigantes. DIPL. Otton. II. 142 in publico mallo aut in alio communi -o. CONST. I 437,9 -a sua in atriis aecclesiarum constituunt habenda. ARNOLD. RATISB. Emm. 2,57 p.571[a],19 placitum sive iudiciale -um. CARM. de Frid. I. imp. 2600 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) campus . . ., rex ubi Romanus . . . -um celebrare solet *eqs.* CONST. I 369 precepimus . . . Cremonensibus . . . in ipso quo-o existentibus. CHART. Ital. Ficker 316 p.347,38 causas . . . tractare seu colo-a ordinare. CHART. Westph. VII 478 ecclesia . . . a -o, quod hyendinc dicitur, . . . libera. CHART. Friburg. 156 p.129,8 prefixerunt . . . advocatis diem -i. CHART. Stir. III 267 p.357,25 -a . . ., placita . . . nulla . . . habeant. *al. v. et p.866,56sqq.*

colloquor (conl-), -cutus sum, -i. *struct. c. acc.: l.39. 50sq. usu pass.: l.68.*

sermocinari, colloquium habere, confabulari – miteinander sprechen, sich besprechen, unterhalten, Zwiesprache halten (cf. GLOSS. I 64,27 St.-S. con-itur kasprehhari): **I** *gener.:* **A** *strictius:* **1** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 6 p.29,3 ut . . . diem pariter con-endo alternatim ducerent. CONC. Karol. 50[D],46 p.640,13 con-endum cum aliqua sanctimonialium. FORM. Augiens. C 15 p.371,28 obtarem creberrime vobis con-i. CAPIT. reg. Franc. 252,23[b] ne -antur ad invicem *coniuges separati.* HROTSV. Pafn. 3,3 -i secretius. ALBERT. METT. div. temp. 2,9 p.713,39 ad sororem suam -endam . . . Hrenum transivit. OTLOH. Magn. 6,31 (AnalBoll. 81. 1963. p.194) cum . . . utrosque -entes sibi de visionibus audisset. STATUT. ord. Teut. p.112,8 si duo vel plures necesse habuerint -i vel conferre. *al. v. et p.860,59. 870,18.* **2** *c. colore quodam:* **a** *de disceptatione:* OLIV. epist. 5 p.300,9 Christianus et Iudeus et Sarracenus conveniunt ad -endum de tribus legibus. **b** *de dialogo tacito:* BEDA hist. eccl. 2,9 p.100,15 in intimis cordis multa secum con-ens. HELM. chron. 43 p.87,7 Deo in oratione -ens. **B** *latius c. sensu alloquendi:* **1** *adire – sich wenden (an):* EPIST. Worm. I 41 difficilis locus te, pater sanctissime, -endi. **2** *invocare – anrufen:* CARM. imag. 21,4,1 Christus, te con-or, . . . ut *eqs.*

II *publ., eccl., iur. de colloquio in conventu, synodo sim. habito i. q. consilia conferre, agere – (sich) beraten, verhandeln, konferieren:* **A** *strictius:* CHRON. Fred. 4,35 ut has duas reginas pro pacem . . . coniungerint con-endum (loquendum *var. l.*). CONC. Karol. 4 p.33,28 con-i apud Suessionis civitas synodum vel concilio facere decrevimus. 33[B] p.240,29 -endo potius quam disputando *(cf. p.864,54sq.).* CAPIT. reg. Franc. 305,2 (rec. B) rex in conspectu fidelium suorum secrete ac manifeste frequenter con-tus fuit. DIPL. Otton. II. 280 p.326,11 peticionem . . . cum fidelibus nostris -entes. THIETM. chron. 4,23 qui . . . locum -endi peteret. BERTH. (?) annal. a. 1079 p.316,23 certum diem . . . ad -endum sibi apud Frites-lariam constituunt. *v. et l.6.* **B** *latius:* **1** *inquirere, cognoscere – eine Untersuchung durchführen:* DIPL. Loth. I. 135 p.303,24 (ed. Th. Schieffer. 1966) placuit nos de hoc diligenter fideliterque -i. **2** *constituere – bestimmen:* CAPIT. reg. Franc. 259,9 sicut in synodo con-tum est.

collorion, -um *v.* collyrium. **collorus** *v.* colonus.

collotaurium (colit-), -i *n.* (*cf.* ταυρόκολλα) *gluten taurinum – Stierleim:* ANTIDOT. Glasg. p.157,39 catarticum, quod . . . ventrem movet: coli-um ∋ II *eqs.*

collucatio *v.* collocutio.

colluceo (conl-), -ere. *de assimilatione:* GODESC. SAXO gramm. 1 p.358,21 con-et.

1 *proprie i. q. (una, pariter) splendere, radiare, fulgere – (zusammen, gleichermaßen) glänzen, strahlen, funkeln:* **a** *vi praepositionis vigente:* HUCBALD. carm. 2,142 -ent calvi. *c. dat.:* CARM. libr. III 40,44 onus argenti -et montibus auri. **b** *vi praepositionis evanescente:* CARM. de Karolo et Leone 253 con-ent colla zmaracdis (*cf.* 524). IOH. SCOT. carm. 2,4,9 actibus eximiis con-ent pepla. **2** *translate:* **a** *de hominibus i.q. (una) clarere, glorificari – (gemeinsam) erstrahlen, gefeiert werden:* WANDALB. martyr. 209 Mappalicus quinta decima Hermogenesque Petrusque con-ent (conculc- *var. l.*). 307 Cantius et Cantianus cum Cantianella con-ent (-ent *var. l.*). **b** *de rebus i. q. manifestum fieri, apparere – offenbar werden:* IOH. SCOT. carm. 2,3,46 in quo *(Christo)* con-ent, quae latuere diu.

collucesco (conl-), -luxi, -ere. *(simul) relucescere – (gleichzeitig) aufleuchten:* EKKEH. IV. cas. 67 p.241,1 domus tota flammis con-xit.

***collucro** (conl-), -are. *in lucrum mutare, cum lucro vendere – in Gewinn umsetzen, mit Gewinn absetzen:* CAPIT. reg. Franc. 32,65 ipsos *(pisces)* ad nostrum profectum iudices nostri con-are faciant.

colluctatio (conl-, -cio), -onis *f. luctatio, contentio – das Ringen, (Ring-)Kampf:* **1** *corpor.:* **a** *strictius:* **α** *de luctamine, certamine singulari:* ALDH. ad Acirc. 2 p.69,7 post angelicae con-is palestram *(cf. Vulg. gen. 32,22sqq.).* RUD. FULD. Leob. 14 quasi ad -em vocaretur, cappam . . . abiciens. **β** *de conflictu, pugna:* BENZO ad Heinr. 2,18 p.621, 45 minimę est nostra con-cio cum hominibus. ANSELM. Luc. c. Wibert. (MG Lib. Lit. I p.525,33) utinam non esset con-o catholicis adversus carnem et sanguinem *(cf. Vulg. Eph. 6, 12).* **γ** *renisus – Gegenwehr:* ALTFR. Liutg. 1,7 in hac . . . -e mirabili *puellulae.* **b** *latius i. q. contentio virium – gemeinsame Anstrengung:* CONR. MEND. Attal. p.146,8 valida fortium virorum -e lapis . . . sublevatus est. **2** *spirit.:* **a** *certamen, aemulatio – Auseinandersetzung, Streit(gespräch):* **α** *gener.:* GERHOH. epist. 3 p.491[B] secundum varias doctrinas et -es magistrorum. **β** *rhet. de genere disputandi:* ALBERT. M. top. 8,2,1 p.506[b],2 qui *(opponens et respondens)* non -is (*p.159[a],33* ἀγῶνος) causa, sed causa experimenti . . . faciunt disputationes *eqs.* **b** *reluctatio (contra temptationem) – das Ankämpfen (gegen die Versuchung):* OTLOH. curs. 25 (PL 146,232[C]) is, qui nunquam, et ille, qui saepius carnis corruptionem expertus est, nulla possunt -e coaequari (tempt. 1 p.47[A]).

***colluctativa,** -ae *f. rhet. i. q. oratio aemulandi causa habita – Streit-, Wettrede:* ALBERT. M. top. 8,2,6 p.512[b],24 ad exercitationem certativae et -ae (*p.161[a],23* ἀγωνιστικὰς . . . διατριβάς).

***colluctative** *adv. rhet. i. q. secundum leges colluctativae q. d. – gemäß den Regeln der Streitrede:* ALBERT. M. top. 8,2,1 p.506[a],39 consideratione habendae sunt respondendo -e disputanti. *ibid. iterum.*

colluctator, -oris *m. antagonista (in colluctatione), adversarius – Gegner (im Ringkampf), Widerpart:* **1** *corpor.:* BARDO serm. p.333,27 Iacob benedictionem Israhelitici nominis a suo -e consecutus. **2** *spirit.:* CONR. EBERB. exord. 5,15 p.318,36 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) cernens . . . invictum robur mentis -is sui . . . triumphare. *spectat ad disceptationem:* RUP. TUIT. off. 6,235 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) hic Dei -r *(sc. Habacuc).*

colluctor (conl-), -ari. *script.* cunl-: *p.869,9. form. act.: p.869,9.*

luctari, contendere – ringen, kämpfen: **1** *proprie de anim.:* **a** *strictius (cf.* GLOSS. II 461,41 St.-S. con-amur ingaganin. 742,42 con-antem hringanten, uuidar uuinnanten. IV 199,64 -or samithringon): **α** *de luctamine, certamine singulari:* WALTHARIUS 623 visum . . . mihi te -arier urso. TRAD. Michaelb. 81 ad confirmandam huius rei scientiam Walchunus . . . et Magense . . . eodem die con-antes duas ca-

[Antony]

misias dilaniabant. HIST. peregr. p.137,34sq. con-antur ad invicem sicque -ando . . . ad imum vallis insimul devolvuntur. *de amplexu venereo:* CARM. Bur. B 167II,3,6 -emur (colludemus, colludamus *var. l.*) serio. β *de pugna:* ACTA imp. Winkelm. I 693 p.551,35 (a.1243) -antibus . . . altrinsecus partibus. **b** *latius de convulsione morientis:* METELL. buc. 9,40 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) -ans in morte iacet bos. **2** *in imag. de rebus:* AGNELL. lib. pont. prol. p.279,17 velut . . . tempestas adversum me cun-ret. VITA Cuneg. A 6 p. 823a,48 -antes inter se flammas. *adde:* VITA Mathild. II 1 p.285,5 diu multumque instabant bello robore -anti.

subst. **colluctans,** -antis *m. qui aemulandi causa orationem habet – einer der ein Streitgespräch führt:* ALBERT. M. top. 8,2,1 p.505b,40 -antibus (*p.159a,27* ἀγωνιζομένοις), hoc est ad obviationem disputantibus.

collucutio *v.* collocutio.

?**colludio** (conl-), -onis *(f.) collusio, colludium, consilium (fraudulentum) – (hinterlistige) Anstiftung:* LEX Baiuv. 9,7 ille, cuius con-e (conlusione, conclusione *sim. var. l.*) crimen admissum est, tamquam fur damnetur. *cf. l.65. p.873,46.*

***colludiosus** (conl-), -a, -um. (*cf.* colludium) *fallax, fraudulentus – betrügerisch, hinterlistig:* DIPL. Otton. I. 400 p.545,29 quod nos eum *(sc. monimen)* silens aut ocultans vel con-um . . . abuissemus.

adv. ***colludiose.** *fallaciter, fraudulenter – betrügerisch, hinterlistig:* DIPL. Otton. I. 269 p.384,7 quod nos eum *(sc. praeceptum)* occulte aut con-e abuisemus.

colludium (conl-), -i *n. (m.* -us: *l.63sq.) script.:* caml-: *l.63.* concl-: *p.870,2.* -lid-: LEG. Wisig. 7,1,5 p.288,41 *(var. l.).* ALDH. ad Acirc. 132 p.182,4 *(var. l.).* -uvi-: *p.870,4.*

I *strictius i. q. lusus (communis) – (gemeinsames) Spiel* (*cf.* GLOSS. III 268,20 St.-S. -um spil): **A** *in univ.:* EPIST. Reinh. 41 carissimo adolescenti . . . N. et N. . . . sibi quondam noti puerili -o omne ⟨bonum⟩ in Christo. **B** *ludicrum, iocus – Kurzweil, Zeitvertreib, Spaß, Unterhaltung:* **1** *de hominibus:* RATHER. prael. 5,21 nullas dederis ferias, nullum tibi -um, nullam pausam (*sim.* 6,26 p.342c. serm. 11,4 p.752B). *de ludo Musarum i. q. deliciae – Getändel:* HEIRIC. Germ. I comm. p.431,32 conceptos . . . luctus Musarum -o . . . levabam. **2** *de avibus:* ODO Ern. duc. 6 p.357E indigenae *aves* . . . captant multo -a plausu *(sc. cum hospita).*

II *latius i. q. collusio, fallacia – falsches, abgekartetes Spiel:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* HINCM. annal. a. 876 p.128,22 Boso . . . filiam Hludowici . . . iniquo con-o in matrimonium sumpsit. FLOD. hist. 3,28 p.552,3 -um, quod habebat factum, sibi celaverat. **2** *c. colore quodam:* **a** *conspiratio – Verschwörung:* AGOB. apol. 2,2 crescente con-o . . . reginam . . . excluserunt de domo. **b** *pactio – das Paktieren:* ANNAL. Mell. Scot. a.1229 (MGScript. IX p.625,20) quod virtus rite vocari debuit, appellas -a templicolarum. **c** *praestigiae – Blendwerk, Gaukelspiel:* ALDH. virg. I 21 p.251,2 securus ab illecebrarum -o. II 2110 lurida . . . scaevi -a luxus. **B** *iur.:* **1** *in univ.:* DIPL. Pipp. 16 p.24,26 per nullum artis con-um. ACTA imp. Winkelm. I 936I p.711,20 (a.1248) per cuiusquam incuriam vel fraudis pocius excogitate -um gravari. **2** *consensus clandestinus, consilium dolosum – geheimes Einverständnis, geheime Absprache:* LEG. Burgund. const. I 6,3 nec suo nec suorum con-o aut conscientia *fugitivum* fuisse dimissum. II 21,9 nullam fraudem aut con-um cum inimicis fecit. LEX Sal. Merov. 86 ut non con-us (caml- *var. l.*) fieri possit (CAPIT. reg. Franc. 3,10 con-us). 88 si *servus* . . . intercedente con-o non fuerit praesentatus. LEG. Wisig. 7,2,6 ipse, cuius con-o vel suasione servus crimen admiserat. LEG. Lang. p.153,1 servum . . . alterius per con-um conpraehindere *eqs. al. expressius i. quod occultae pactionis est – was auf geheimer Vereinbarung beruht:* CAPIT. reg. Franc. 202,5 ut nullatenus falsitatem vel -um scribant *notarii.* **3** *fraus, dolus, deceptio – Betrug, Täuschung, Winkelzug:* FORM. Turon. 30 p.153,17 sic est veritas absque ulla fraude vel con-o. FORM. Flav. 44 p.482,34 constitutionem . . . pro quocumque con-o mutare. CAPIT. reg. Franc. 273B,21 con-o (concludio *var. l.*) . . . opprimere pauperes. CONST. I 26 p.55,27 quae extra Urbem esse videbantur, . . . quibusdam -viis *(sic?)* a lare sancti Petri alienaverunt (*cf.* 34 p.71,24 -o). CHART. Ital. Ficker 258 p.304,24 de -o et molestia non facere. *al.*

colludo (conl-), -lusi, -lusum, -ere.

1 *strictius i. q. ludere (c. aliquo) – spielen (mit):* **a** *de hominibus:* α *in univ.* (*cf.* GLOSS. IV 231,31 St.-S. cludo [*sic*] ih spil): RUODLIEB IV 197 miserum con-ere rege. VITA Udalr. Cell. I 3 noluit -ere sociis. LAMB. LEOD. Matth. III 9 qui *(puer)* . . . coepit -ere aquis. *al. absol. i. q. partem ludi capere – mitspielen:* AGOB. apol. 1,5 quod domina . . . ludat pueriliter . . . plerisque con-entibus. β *ludicrari, iocari – Kurzweil treiben, scherzen, sich unterhalten:* EKKEH. IV. carm. var. II 5,23 *scholares* triplo cum quadruplo sibi -ant sociato. VITA Heinr. IV. 10 p.33,22 se pater cum filio . . . oblectabat, colloquebatur, -bat. *de lusu poetico:* NOTKER. BALB. Gall. 1a,2,3,1 tecum iubes -ere dulci vicissim carmine . . . rudem poetam. THANGM. Bernw. 1 p.758,37 poetizando per viam metro -simus. HERM. AUGIENS. vit. 361 -ens pariterque ridens. **b** *de animalibus i. q. colluctari – sich balgen:* CHRON. Pol. 2,12 ursum . . . cum ursa -ere prospexit.

2 *latius i. q. se adiungere – sich anschließen, mitmachen:* CHRON. Reinh. a.1197 p.555,11 qui . . . ad universitatis commercia scindi et -ere noluisset *eqs.*

subst. **colludens,** -entis *m. collusor – Spielkamerad:* CHRON. Reinh. a.1074 a con-bus secum in alea.

collugeo (conl-), -ere. *commaerere – mittrauern:* GODESC. SAXO carm. I 6,3,5 condolere mihi atque prona mente con-ere.

colluitio *v.* collutio.

1. collum, -i *n. vel rarius* **collus,** -i *m. script.* colu(m): *l.57. form.: gen. sg.* -u: *p.871,23. dat. sg.* -e: *l.59. abl. pl.* -ibus: *p.871,7. apud poetas plerumque plur. sensu sing., e. g. l. 49.55.65.69. p.871,11. al.*

cervix, αὐχήν, τράχηλος – *Hals, Nacken, Genick* (*cf.* GLOSS. III 3,73 St.-S. -us hals): **I** *proprie (def.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.73,18 -um . . . est membrum, quod sustinet caput *eqs.* ALBERT. M. animal. 13,1 membrum . . ., quod . . . continuat caput cum corpore, . . . vocatur -um, ex re nomen habens, quia colla idem est quod continuatio *eqs.):* **A** *gener.:* **1** *de hominibus (de statua: l.69):* **a** *strictius:* α *spectat ad humiliationem, subiectionem (cf. p.871,30sqq.52sqq.):* CARM. Aldh. 3,21 peto . . . allidens . . . solo tenus . . . curvatam -i cervicem capitis atque verticem. WALTHARIUS 843 pede -um pressit. *al.* β *spectat ad percussionem, iugulationem:* ARBEO Corb. 12 ut ne pondere corporis -us (-um *var. l.*) desolveret. WALTHARIUS 981 truncavit -a precantis. CARM. pro schola Wirz. 93 -um maternum vel confregisse paternum. *saepe. v. et l. 59.* γ *spectat ad amplexum:* HROTSV. Mar. 255 -o sese suspendit amando. VITA Heinr. IV. 10 p.33,4 pater credulus verbis . . . filii irruit super -um eius. *al.* δ *spectat ad ornamentum:* CARM. de Karolo et Leone 191 ornantur variis radiantia -a lapillis. *al.* LEX Thuring. 28 mater moriens . . . filiae . . . spolia -i *dimittat.* WIDUK. gest. 1,5 ingens aurum circa . . . famelicum -um (colum *var. l.*). THIETM. chron. 4,47 quae *(crux aurea)* in -o eius pependit. *saepe. v. et p.868,9. iron.:* WALTHARIUS 1059 torquem -o (-e *var. l.*) circumdedit aureum. *de phylacterio sim.:* SERMO de sacril. 15 qui . . . lingua serpentis ad -um hominis suspendit, . . . paganus est. LIBER ordin. Rhenaug. p.151,21 ut . . . -o suspense portentur *sanctorum reliquiae. al.* ε *usu vario:* ALDH. virg. I 35 p.279,13 catenarum nexibus -um cum lacertis et suris simul adstringentes. PAUL. DIAC. carm. 6,103 -a paterna ferunt extincti viscera nati *eqs.* VITA Emm. 44 gustum . . . erecto statim -o . . . revomebat. WIDUK. gest. 1,22 p.34,13 (rec. B) durius (duriorem *C*) -um non gerit Heinricus quam Adelberhtus. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,50 -a Iovis laqueo pessum dedit. ARIBO FRISING. mus. p.36,16 quae *(vox humana)* ex una fistula -i . . . iubilat omnia melorum genera. VITA Heinr. IV. 5 p.21,7 ut -a somno languida penderent.

CONSUET. Marb. 218 (Spicil. Friburg. X. 1965) mapulam . . . ad -um suspendat. *saepe. in cognomento:* FOLCUIN. Lob. 17 quem *(Reginerium)* Longum C-um vocant. **b** *latius i. q. caput, vertex – Kopf, Haupt:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,34 innectere -a coronis (*cf.* 3,231). **2** *de animalibus (in effigie: l.7):* WALAHFR. Mamm. 8,11 leo . . . horrendus -a iubasque. THEOPH. sched. 3,92 dracones -ibus et caudis concatenatos. ANSELM. MOG. Adalb. 221 quadrupedes . . ., -a quibus cum pectoribus perplana fuerunt. *al. v. et l. 72. c. notione cristae:* ALDH. virg. II 1432 gypsa . . . caerula pestiferis extollit -a venenis. VITA Magni Fauc. II 5,14 (AnalBoll. 81. 1963. p. 329) -a tumentia *(sc. draconis)* tetigit. **B** *spec.:* **1** *anat. et zool.:* TRACT. de chirurg. 759 -o et spine circa dorsum ossa sunt XII. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 73,27 diversitas . . . avium in -o. BRUNUS LONG. chirurg. 2,5,2 p. 123^{B} -um . . . est evacuatorium cerebri. ALBERT. M. animal. 1,257 -um creatum est principaliter propter tracheam arteriam *eqs. al.* WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 24,25 continuatur -um cum posteriori parte cum octava spondyli. *al. v. et p.870,39.41. in physiognomia:* ALBERT. M. animal. 1,512 qui humeros commovendo incedit erecto -o, superbus et insolens . . . iudicatur. *al.* **2** *medic.:* BOTAN. Sangall. 1,14 ad -um dolendum (*cf.* ANTIDOT. Glasg. p. 103,25 ad -u dollorem). IOH. IAMAT. chirurg. 5,3 de apostemate -i. BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,7 p. 119^{A} si est prima spondylis -i *dislocata* (*cf.* WILH. SALIC. chirurg. 3,19 p. 347^{H} si spondyles -i seu pectoris dislocantur). GLOSS. Roger. I A 3,1 p. 660,46 in fontinella supra -um, hoc est, in extremitate occipitii. II 459 si fiat vulnus in -o. *saepe.* **3** *iur. et publ.:* **a** *in ritibus:* **α** *subiectionis:* IULIAN. TOLET. Wamb. 27 p. 522,14 antiquorum more curba spina dorsi vestigiis regalibus sua -a submittit. OTTO SANBLAS. chron. 11 p. 13,5 consules . . . exertis gladiis -o impositis *procedunt.* **β** *obnoxiationis:* FORM. Pith. A 75 brachium in -um posui et per comam capitis mei . . . tradere feci. *adde de iuramento:* HROTSV. prim. 349 dextra . . . levata iurat per gladium, per candidulum quoque -um. **b** *de laesione:* LEX Alam. 57,28 si . . . -us transpunctus (-um transpunctum 6.7) fuerit. DECRET. Frision. A 8 p. 55,6 pro nervo -i, id est waldewaxa, XXXVI solidi. **c** *de poena (capitis):* CAPIT. reg. Franc. 146,3 *malefactorem* in -o suo portare debere . . . ad cippum. CONST. I 277,6 in quo *(duello)* si ceciderit accusatus de homicidio, -o plectatur. CHART. Argent. I 616,19 vicarius advocati . . . laqueo -o innexo illum *(damnatum)* suspendet. *adde:* WIPO gest. 16 p. 37,8 servi cum torquibus vimineis circa -um, quasi ad suspensionem praeparati, . . . satisfaciebant. **d** *de mensura (oneris):* CAPIT. reg. Franc. 233,25 licentiam habeat, quantum sibi ad -um portare potuerit, lignamen faciendum. *adde:* ALBERT. AQUENS. hist. 7,54 rex . . . pacifice eos prodire permittens cum omnibus, quae -o deferre poterant.

II **A** *in imag.:* **1** *de deditione, humiliatione (cf. p.870,43 sqq. l.30sqq.):* ALDH. epist. 1 p. 477,13 cum . . . desperatio -a mentis compresserit. ARBEO Emm. 16 veritatis verbis -a subponere. WALAHFR. Wett. 639 iugo Satanae sua -a gravare. HROTSV. gest. 613 patris imperio . . . dare -a *(ed.*, -um *cod.). al.* RUOTG. Brun. 40 regi regum Christo -a submittens. UFFING. Ida 1,20 dominicis iussis . . . sua . . . -a mancipare. BRUNO QUERF. Adalb. A 10 p. 194^{b},8 vino ventrique -um (-a 3) flectunt. DIPL. Conr. II. 114 p. 159,25 cristiane religioni -a subdiderunt. CONR. EBERB. exord. 5,15 p. 319,2 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) patientiae pede malitiae . . . -um calcare. *saepe. usu iur.:* TRAD. Frising. 1513^{b} (a. 1098/1104) super altare sancte Marie . . . -a libertatis sue sponte delegaverunt. TRAD. Teg. 134 -a sua Pernhardo . . . subdiderunt. TRAD. Ratisb. 774 p. 362,6 -um de subiugo eius subiectionis excussere. **2** *de superbia:* WALAHFR. Mamm. 20,27 -a animo subrexit dura superbo. BRUNO QUERF. Adalb. A 10 p. 194^{a},12 post deos alios erecto -o cucurrerunt. *cf. l.21.* **3** *usu vario:* HEIRIC. Germ. I commend. p. 431,20 -a subduxi *negotio.* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,4 dum plumatam portarent -a coronam. ANSELM. LUC. c. Wibert. (MG Lib. Lit. I p. 528,5) Deus . . . irruet . . . super -um tuum. *al.* **B** *alleg.:* HONOR. AUGUST. cant. 4,4 p. 413^{B} -um iungit corpus et caput . . ., -um . . . ecclesiae sunt in scripturis sapientes ecclesiam verbo et exemplo iungentes Christo. HILDEG. div. op. 1,4,45 p. 838^{B} per mentum . . . et per -um, quod . . . totum caput . . . sustentat, diversitas nubium designatur. **C** *meton. de vita:* **1** *iur.:* **a** *spectat ad iudicium maius (cf. Dt. Rechtswb. s. v. 'Halsgericht'):* **α** *strictius:* CHART. Brem. 56 p. 63,25 (a. 1181) post meridiem . . . in nullius -um nec hereditatem agetur. CHART. select. Keutgen 104^{a},4 delicta, que ad manum vel ad -um amittendum cedunt (CHART. Rost. B I 2,33 p. 65 [ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967] preter ea, que cedunt ad -um et ad m. *cf. l.17sq.21.28.30*). CHART. Rhen. inf. II 325 advocatiam et omne iudicium de villa de Hamale et, quod ad ipsam pertinet de capite et de -o, . . . in feodo contulimus (CHART. Heinr. Leon. 41 p. 60,18 preter i. . . . -i et manus. CHART. ord. Teut. [Thur.] 295 p. 230,8 fratres in omnibus bonis suis . . . i. sanguinis, i. -i . . . obtinere. *cf.* CHART. Brand. A I 7 p. 245,28 cum iudicio minore ac maiore, -i scilicet et manus. CHART. Eichsf. 591 excepto . . . iudicio, quod pertingit ad -um seu ad vitam perdendam). FUND. Heinrichow. 1 p. 24,12 vel -a deponere vel se ipsos . . . redimere. CHART. Pruss. II 323 p. 220,16 pro -o proprio respondebit. **β** *latius i. q. ius iudicii maioris exsequendi – Halsrecht, Halsgerichtsbarkeit:* CHART. Hamb. 464 (a. 1223) tres partes -i et kore et ban dimidietatem. CHART. Meckl. 554 ut . . . tercia . . . pars -i et manus eisdem canonicis proveniat. 1469 p. 589,9 cum iudicio sanguinis ac mutilatione membrorum, que vulgariter manus et -a vocantur. **b** *spectat ad redemptionem sanguinis (cf. Dt. Rechtswb. s. v. 'Halslösung'):* CHART. Wism. A 796 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912; a. 1258) Iohannes, qui commisit furtum . . . et de a⟨d⟩vocato et consulibus suum redemit -um. FUND. Heinrichow. 1 p. 24,14 iussit dux . . . -a sua redimere. *ibid. al.* **2** *usu communi:* COSMAS chron. 1,5 p. 15,17 super -a et capita vestra iura excogitabit.

III *translate:* **A** *de vasis, instrumentis sim.:* ALDH. ad Acirc. 56,3 veho *(sc. fusum)* per -um teretem vertigine molam (*cf.* virg. II 1464 in -o tereti). RHYTHM. 146,46,2 mihi *(sc. malleo)* . . . duo . . . nascuntur capita -o. THEOPH. sched. 2,11 ampullas cum longo -o. 3,82 p. 315,16 super -um conflatorii. 3,84 p. 321,20 iuxta -um *campanae.* GEBER. summ. 1,50 p. 589 cuius *(alembici)* -um suscipiat -um cucurbitae inferioris intra se. *al. tubus – Röhre, Halsstück:* WILH. RUBRUQU. itin. 2,2 (Sinica Franciscana I/3. 1929) de qua *(rota)* ascendit -um sursum tamquam fumigatorium. **B** *de caule plantarum* (*cf.* GLOSS. II 465,34 St.-S. -o stili): WALAHFR. hort. 131 *poma cucurbitae* tenui . . . ferunt ingentia -o corpora. 270 *papaver* fragili . . . solet se tollere -o (gloss. L: stingile). HILDEG. phys. 1,56 p. 1151^{C} si in -o suo dolet, de -o illius *(mandragorae)* comedat. **C** *anat. et chirurg. de partibus corporis:* **1** *de urethra:* AESCULAPIUS 41 p. 69,36 quando venerint lapides in vesicae -um *eqs.* (ROGER. SALERN. chirurg. 3,648 de lapide removendo a -o vesice. *al.* ALBERT. M. animal. 1,464 unus *meatus* est urinae per -um v. *al.*). *de prostata q. d.:* WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 37,15 vesica . . . est nervosa et eius -um carnosum ut plurimum. **2** *de cervice matricis, vagina:* TRACT. de caus. mul. 58 capit. p. 11,12 si matrice et -us patitur. CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 13b^{v} concavum, quod vulve vocatur -um (MAURUS anat. I 138. *v. et l. 65*). RICHARD. ANGL. anat. I 594 exterius *orificium matricis* dicitur -um matricis (ALBERT. M. animal. 2,117 -um m., quod cannae assimilatur et quod est -um vulvae. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 34,29 ⟨in⟩ muliere . . . loco virgae fit -um m. *al. cf. l. 60*). **3** *usu vario:* AESCULAPIUS 31 p. 47,37 intra longanonis -um. ARS med. 5 p. 423,20 cui *(intestino caeco)* etiam -um iungitur. TROTULA 46 -um praeputii. **D** *convallis – Talenge, -kessel:* EKKEH. IV. cas. 51 p. 197,2 praemunitur in artissimo -o . . . locus fitque castellum. 55 p. 206,11 locum . . . longo -o et artissimo impugnantibus maximo damno . . . adibilem.

[Antony]

2. *collum, -i *n. vel* ***colla,** -ae *f. (ital.* colle, collo, *cf. G. Rohlfs, Historische Grammatik der Italienischen Sprache. II. 1949. p.29sqq.) iugum, culmen – Bergjoch, Höhe:* DIPL. Otton. I. 374 p.515,3 actum . . . prope castellum . . . super fluvium Cesorana in silva de -a Tritano. DIPL. Otton. II. 278 p.324,8 tercius *finis* . . . fertur per Iubis -a. ACTA imp. Winkelm. I 33 p.24,44 usque -am de Preocco et a iugo usque ripam maris. CHART. Tirol. 1195 p.239,9 ab rio, que vadit inter -um de medio et Llavaçedo *(sc. montem). cf. p.858,63.*

3. collum *v.* 1. colon.

collumino, -atum, -are. *luce complere – (völlig) erleuchten, erhellen:* WOLFHER. Godeh. I 5 lucem, quam mundum quasi coelesti quodam radio -turam noverat *Deus.*

collumnella *v.* columella.

1. colluo, -ui, -ere. *script.* colu-: *l. 18sq.21.*

1 *strictius:* **a** *medic. i. q. eluere, luendo purgare – ausspülen, durch Ausspülen reinigen:* THADD. FLORENT. cons. 21,36 coluendo os cum aqua vite guttata (ALBERT. M. veget. 6,334 p.511,18 quando -itur [colu- *L*] os ex aceto illo. *al.*). ALBERT. M. veget. 6,85 decocta radix eius *(colocynthidis)* cum aceto -it (colu- *V*) optime dentes. **b** *usu communi i. q. lavare – (ab)waschen:* REIN. ALEM. phagifac. 127 quam *(manum)* -it ante . . . Thetis. **2** *latius i. q. diluere, solvere – aufweichen, -lösen, durchtränken:* MAPPAE CLAVIC. 70 adice aquam melli et -e subtiliter. REIN. ALEM. phagifac. 233 -is escas, *Bacche.*

2. *colluo, -ere. *(cf. francog. vet.* coloiier *a* collum, *v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p.569sq.)* **1** *proprie i. q. (minitando) collum erigere – (drohend) den Hals aufrichten:* CARM. Otton. III. 20,2,33 nec per apertum -it atrox *(sc. asellus pelle leonis tectus).* **2** *translate i. q. exsurgere – sich auflehnen, erheben:* BENZO ad Heinr. 6,4 p. 661,52 -at ut contra regem omnimodis litibus *Merdulfus.*

collupnellus *v.* columella.

1. collus *v.* 1. collum. **2. *collus** *v.* *scollus.

collusio (conl-), -onis *f.* **1** *strictius i. q. lusus (communis), ludicrum, iocus – (gemeinsames) Spiel, Getändel, Schäkerei:* ELIS. SCHON. viar. 18 p.120,33 fugite confabulationes et -es adolescentularum. ALBERT. M. eth. 8,1,1 p.518^{b},8 *stursium* in garritu sibi similium quasi in -e, collocutione quadam delectari videtur. **2** *latius i. q. colludium, fallacia, calumnia – falsches, abgekartetes, betrügerisches Spiel:* **a** *gener.:* GESTA Frid. imp. A p.55,7 Alexander non adfuit imperatoris -em . . . timens. **b** *iur. i. q. consensus clandestinus, consilium dolosum – geheimes Einverständnis, geheime Absprache:* CAPIT. Bened. 1,342 ille, cuius con-e vel exortatione *furtum* admissum est. ACTA imp. Winkelm. I 920 p.696,8 (a. 1247/48) per -em lata . . . sentencia. *remissius:* CHART. Helv. arb. 59 p.98,12 (a. 1250) ecclesiam . . . dimittere . . . nec dolo, fraude seu -e, sed sua ductus spontanea voluntate.

collusor (conl-), -oris *m.* **1** *socius lusor – Spielgefährte, -kamerad (cf.* GLOSS. IV 178,3 St.-S. -r spilegenoz): VISIO Godesc. 26 (QuellensSchleswHolstGesch. IV. 1875. p.108,14; c.1190) filio . . . sibi pene coetaneo -e . . . delectatus. **2** *socius conviciator, derisor – Mitspötter, Lästerkumpan:* EPIST. Worm. I 56 tibi . . . tuisque con-bus ludibrio futurus.

***collustratio,** -onis *f. manifestatio splendida, claritas – leuchtender Erweis, Glanz:* WOLFHER. Godeh. I 5 p.172,13 -e virtutum insignis effloruit.

collustro (conl-), -avi, -atum, -are. **1** *de illustratione i. q. illuminare – erleuchten, erhellen:* **a** *proprie:* SISEB. carm. 35 quam . . . terram *Phoebus* con-et curribus altis. **b** *in imag.:* RADBOD. Mart. 1 rusticorum agros . . . -at *gemma (sc. s. Martinus).* HERBORD. Ott. 1,42 p.722,21 *Martha* conventus nostros . . . virtutum suarum radiis -vit. **c** *translate:* **α** *clarificare, sublimare – verherrlichen, hoch auszeichnen:* NOTKER. BALB. martyr. III. id. Iul. p.1119^{C} gloriosae in Christo perseverantiae titulo -ti sunt. CHRON. rhythm. Austr. 296 Christus . . . redemptos sanguine . . . -bit. **β** *exornare, excolere – schmücken, verschönern:* THANGM. Bernw. 8 p.761,36 antiqua . . . loca . . . optimis aedificiis -vit. **2** *de perlustratione:* **a** *visere – besichtigen:* DIPL. Pipp. 38 p.54,10 (spur. c. s. XIII.) perrexerunt ad -andum . . . coenobium. **b** *pervestigare, permigrare – durchforschen, -wandern (cf.* GLOSS. I 85,28 St.-S. con-are umpi pifaran): VITA Landel. 290 Italiam . . . con-ant passim dominum poscendo. HELM. chron. 107 p.211,10 interiora montis -antes. **c** *inspicere, contemplari – (prüfend) betrachten:* EPIST. Meginh. 29 p.227,7 si quando *animus* se ipsum . . . respicit et -at. GERHOH. (?) tract. I 44 (ArchHistDoctrLitt. 40. 1965. p.148) te . . . in interiori homine ipso, quo videnda est rei veritas, oculo -a.

collustrum *v.* colostrum.

collutio, -onis *f. script.:* colu-: *l.17sq.20. adde* THADD. FLORENT. cons. 129,63. *al.* -lot-: *l.23.* -uit-: *l.17sq.* -usio: *l.20sq.*

1 *medic. i. q. purgatio colluendo facta – das Ausspülen, Spülung:* AURELIUS 7 p.692,7 collui-e (colui-em *cod. Augiens. CXX*) ori . . . adhibita. 25 p.729,13 uti -e (colui-em *cod. Augiens. CXX*) oris. THADD. FLORENT. cons. 21,10 colu-e. ALBERT. M. veget. 6,132 -o (-sio *var. l.*) . . . oris facta de mastice confirmat gingivas. 6,145 -o (-sio *var. l.*). *ibid. al.* **2** *usu communi i. q. lavatio – das (Ab-)Waschen:* REIN. ALEM. phagifac. 422 manuum -o (-otio *var. l.*).

colluvies, -ei *f. script.* conl-: GLOSS. I 65,10 St.-S. *confluxio (sordium), lacuna caenosa – Ansammlung (von Unrat), Schmutzlache:* NICOL. LEOD. Lamb. 7 (ASBoll. Sept.^{3}V p.604^{A}; c.1142) aqua ex palustri -e collecta.

colluvio, -onis *f. confluxio sordium – Ansammlung von Unrat:* **1** *strictius:* **a** *proprie:* GLOSS. III 694,59 St.-S. -o gehurwe. *spectat ad pollutionem:* MANEG. ad Gebeh. 15 p.338,11 explende libidinis spurcissima -e defluere. **b** *translate i. q. turba confusa – Gewimmel, Gewühl:* EPIST. Hann. 73 quanta . . . -o non virorum, sed muscarum. **2** *latius i. q. coinquinatio, contaminatio – Befleckung, Besudelung:* HRABAN. hom. I 38 p.72^{A} in hoc pleno -um fragilitatis humanae corpore. LAMB. HERSF. annal. a.1069 p.110,12 ne . . . regii nominis maiestatem tam turpis facti -e macularet. CONR. EBERB. exord. 6,2 p.343,26 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) caput mulieris spurcissima -e maligni spiritus foedum.

colluvium *v.* colludium.

collybista (colib-, colob-), -ae *m.* (κολλυβιστής) *nummularius – Geldwechsler, -makler (cf.* GLOSS. III 271,40 St.-S. colo-a vuehseleri): EPIST. Reinh. 51 p.48,4 Segifridum . . . colo-ę cuiusdam Othgeri . . . filium. ACTA imp. Winkelm. II 1037^{I} p.711,3 sicut in templo Domini . . . egerant coli-e.

collybum (col(l)ib-), -i *n.* (κόλλυβον) *genus placentae, cuppedium – eine Art Kuchen, Naschwerk:* AETHICUS ISTER 84 p.66,22 Iudaea inclita sint tibi colliba (coli- *L*).

collyrida (-lir-), -ae *f.* (κολλυρίς) *script.:* colir-: *l.57sq. adde* GLOSS. IV 114,12 St.-S. -ler-: *l.61.* -lici-: *l.61.* -dia: *l.59. form. acc. pl.:* -es: *l.61.* -os: *l.60. metr.* -lĭ-: *l.60.*

genus panis, placentae – eine Art Brot, Gebäck, Kuchen: GLOSS. I 347,6 St.-S. colli-as fohen zun. 424,14 colli-a panis pizzo panis. III 271,42 colli-a bergida. 350,52 colli-a panis triangulus derfbrot. 360,23 colli-a phancvhe. 686,10 coli-a brecila. IV 136,42 coli-a brothrinch. 231,18 colli-a dunnebrot. *saepe.* TRACT. de aegr. cur. p.383,13 de pomis colli-ias facias *eqs.* ASINARIUS 214 comminuens panes colli-asque (-os, -lerides, -licidas *var. l.*) secans. NECROL. III p.160,1 a prepósito colli-e dantur (*cf.* p.159,19.160,9). *cf. p.875,43sqq.*

***collyrio** (-lir-), -are. (collyrium) *(collyrio) illinere – (mit Salbe) einschmieren:* ALBERT. M. animal. 22,99 si . . . -iriatur ex eo *(sc. oculo ericii frixo assato cum oleo alnulae),* qui videre voluerit de nocte.

***collyriolum,** -i *n. medic. i. q. balanus – Zäpfchen:* Ps. ODO MAGD. herb. 314 -um si subponatur in anum.

***collyrion** *subst.* (κολλυρίων) *fort. i. q. turdus – viell.: Drossel, Krammetsvogel:* ALBERT. M. animal. 8,87 avis dicta folykyryon (*p.617^{b},9* κολλυρίων), quae similis est cuidam ketoros vocatae.

[Antony]

collyrium (-lir-), -i *n.* (κολλύριον) *script.:* clolir-: GLOSS. II 225,26 St.-S. col(y)-: *l.7.14.35.* -ler-: *l.36.* -lor-: *l.35. adde* RECEPT. Sangall. I 5. -lur-: *l.14.* -ligir-: *l.10.* -ion: *l.35. metr.* -lĭ-: *l.27.30.*

I *de unguine (plerumque in formam balani redacto):* **A** *strictius i. q. unguentum (oculorum) – (Augen-)Salbe (cf.* GLOSS. II 39,18 St.-S. coli-um oucluppe. III 271,34 colli-um ovcsalba): **1** *medic.:* **a** *in univ.:* PAUL. AEGIN. cur. 103 colli-um (*3,22,24* κολλούριον) et smigtica colli-orum. *saepe.* ANTIDOT. Sangall. p.91,12 -ligirium catarticum oculorum *eqs. al.* HILDEG. caus. 3 p.170,28 -um hoc circa oculos suos ungat. *al.* ALBERT. M. animal. 22,38 colli-o facto ex felle caprarum . . . valet contra telam oculi. veget. 6,67 pannum in oculo in -o (colli-, coly-, colu- *var. l.*) positum. *al.* **b** *de medicamento liquido:* GLOSS. Roger. I A 3,2 p.665,18 de isto . . . -o instilletur in oculis cum pluma. NOTULAE Wilh. Cong. 671 colli-a . . . oculis et auribus . . . instillare. **2** *alch. in nomine ficticio:* ALLEG. super turb. p.494^{b},49 -um philosophorum, cuius oculi liniti arcana philosophorum . . . potuerunt intueri. **3** *usu communi:* **a** *proprie:* MILO carm. 1,6,4,118 hae . . . aquae superant colli-a cuncta. IOH. NEAP. Sever. 19 cum nullis . . . -is valuisset lippida oculorum carere molestia. *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,231 munda . . . mundus colli-a querit ocellus. *remissius de aqua, sputo in miraculis:* MILO carm. 1,6,4,331 reparat celerem pia per colli-a visum. VITA Ger. Bron. 18 p.669,5 Syloicum renovasti colli-um *eqs.* **b** *in imag.:* ALCUIN. carm. 97,16 tibi colli-o visus infunde salutis. LUP. FERR. epist. 30 p.38,2 noster visus . . . divinorum praeceptorum . . . exacuitur colli-o. RANGER. Anselm. 6638 ab impietate reversis colli-um dictat atque oculos recreat. *al.* **B** *latius:* **1** *medic. i. q. balanus – Zäpfchen:* **a** *pessus – Mutterzäpfchen, Pessar:* PAUL. AEGIN. cur. 236 p.173,6 longa aristologia conposita in formam -i (*3,61,5* κολλουρίου). FRAGM. mul. I 1 pessus, qui . . . colorion dicitur; . . . collori⟨on⟩ medicinale. ODO MAGD. herb. 1479 -a (colli-, colle- *var. l.*) . . . fiunt, quae vulvae pellunt subiecta secundas. **b** *suppositorium – Suppositorium:* PAUL. AEGIN. cur. 198 p.125,6 subposita colli-a (*3,42,4* κολλούρια). **2** *techn. i. q. mixtura,* φύραμα *– (teigige) Mischung, Paste:* MAPPAE CLAVIC. 14 adicis aquam et facis lutusum et formabis colli-um et sumis auri primi partem I et colli-i partem I (*inde* COMPOS. Matr. 8,5).

II *per confusionem i. q. collyrida – Gebäck, Kuchen:* GLOSS. III 717,62 St.-S. tortellus vel libum vel colli-o vel paniculus cocho. *Antony*

***colmia** *v.* *ischolma.

1. colo, -avi, -atum, -are. *script.:* cal-: MOSES PANORM. marisc. 18 p.186,15. cul-: TRACT. de caus. mul. 95 p.54,27. -ll-: *l.56.72. al. form. ind. praes.:* -es: TRACT. de caus. mul. 95 p.54,8. -is: ANTIDOT. Sangall. p. 89,30. -untur: NOTULAE Wilh. Cong. 813 *cod. B.*

I *per colum transmittere, excolare, colo purgare – (durch-, aus)seihen, filtern, läutern:* **A** *proprie (cf.* GLOSS. IV 46,60 St.-S. -are sihen. *al.):* **1** *gener.:* FORMA mon. Sangall. p. 15^{a} hic -etur celia. WILH. HIRS. const. 2,33 p.1088^{A} famulus lixiviam . . . collat. CHART. Austr. sup. III 415 vinum . . . in torculari curie . . . exprimi debeat vel -ari. *al. v. et supra p. 823,45. medial. i. q. permanare – hindurchfließen:* HUGO TRIMB. sols. 33 p.63,16 aqua per os canis fetidi -ta . . . nec polluitur *eqs.* **2** *spec.:* **a** *natur. et anat.:* RICHARD. ANGL. anat. II p.88,9 quod *(intestinum)* dicitur colon a -ando fluctum. ALBERT. M. animal. 1,616 per quas *(vias)* -atur urina a modico sanguinis. 7,16 aqua salsa transit per subtiles poros et saepius sic -atur. *al. expressius i. q. secernere – absondern:* ALBERT. M. animal. 3,125 reliquum *aquositatis* -tum ad vesicam dirigitur. 12,89 quod *(superfluum cibi)* -atur ex corpore ossis. *al. v. et supra p. 823,9.* **b** *pharm. et techn.:* ANTIDOT. Lond. p.19,15 fronde . . . trita in mortareo et -a cum panno (THEOPH. sched. 1,2 per pannum. *al.*). MAPPAE CLAVIC. 286 de zuchara . . . dispumata et bene -ta colatorio. ODO MAGD. herb. 1565 succum -tum ([coll- η, π]. *cf.* GLOSS. p.262,179 Th. -o i. seygen) trade bibendum. THEOPH. sched. 3,51 per . . . cineres. ALBERT. M. animal. 22,69 ita quod anxungia . . . per vasa -etur. *adde:* HEINR. WIRZ. cur. 356 medicinales . . . rosa -at aquas. *al.* **B** *in imag. et per compar.:* GERHOH. psalm. 64 p.458,28 regula . . . -anda est, ut sit pura *eqs.* HILDEG. div. op. 3,10,15 p.1017 C *vitia* -antur et . . . purgantur. *al. v. et supra p.823, 27.34.*

II *delabi – herabgleiten:* CHART. Laus. 809 p.654,21 (a. 1237) ligavit *captivus* funem suam ad unum merlo muri et permisit se -are.

adi. **colatus,** -a, -um. *colo purgatus – geläutert:* REGISTR. Trident. II 1,2 (a.1205) conçium . . . vini -i (COD. Wang. Trident. 283 p.506,24 v. albi puri -i).

2. *colo *v.* 1. *collo.

3. colo, colui, cultum, -ere. *script.:* qu-: *p.878,70.* coll(o): CARM. de Frid. I. imp. 476 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) *cod. A.* CHART. Tirol. notar. I 808. *adde l.20.51. saepe in hac regione.* colt(us): *p.878,14.21. al. form.: praes.: ind.:* -et: SERMO de sacril. 12. -iuntur: CHART. Tirol. notar. II 139 colliuntur. *coni.:* -eat: *p.877,51.* -etur: EPIST. var. II 18 p.324,40. *part. fut.* coliturus: *p.877,37. depon.: l.69. p.877,52. signif.:* CLAUD. TAUR. epist. 12 p.610,37 -ere . . . est gubernare, observare, officium facere, frequentari, venerari, amare, diligere.

I *proprie:* **A** *excolere, conserere, culturae mancipare – bebauen, bestellen, kultivieren:* **1** *gener.:* WALAHFR. Wett. epil. 2,19 nullo vineta -ente. WANDALB. mens. 219 quae *(arva)* semine -ta . . . tribuunt . . . messem. ALBERT. M. veget. 7,118 campus . . ., qui non -itur, ager proprie non dicitur. *in imag.:* DONIZO Mathild. 2,723 Octuber rura -bat. *v. et vol. I. p.970,64.* **2** *iur.:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 22,81 nec . . . opera exerceant . . . in vinea -enda. CHART. Rhen. inf. I 4 presbiter eandem terram . . . -at. CHART. Port. 19 p. 33,45 laborum vestrorum, quos propriis manibus aut sumptibus -itis, . . . decimas. CHART. Rhen. inf. II 1 p.1,11 quos *(mansos)* -unt aratra nostra. CHART. Tirol. 672 p.133,16 iugera, que interdum -untur, interdum non *eqs. al. facere – anlegen:* DIPL. Otton. III. 385 braidam . . . ad vineas plantandum ortosque -endum. CHART. Naumb. 216 p.195,15 ut ex eo *(manso)* vinea -atur. **β** *spectat ad novalia:* CHART. Stir. I 502 p.466,11 (a.1167) ministeriales . . . eam *(silvam)* cum colonis suis exsectam -uerunt. CHART. Gelr. 896 p.873,18 nemus . . . -ere et ad novalia redigere. *v. et p. 878,72.* **b** *latius i. q. excolendo tenere, administrare – bewirtschaften:* FORM. Sal. Merk. 36 filius . . . precaria sub ipso censo . . . succedat . . . ad -endum. CHART. Fuld. B 38 sub usu et beneficio . . . -ere. CAPIT. reg. Franc. 93,5 qui *(servi)* . . . terram aecclesiae -unt (incolunt *3.4*) vel -enda suscipiunt. CHART. Rhen. med. I 400 p.456,18 quę *(vineae)* ad medietatem -untur. CHART. Tirol. notar. I 611 que *(pecia)* -llitur per . . . molandinarium et suam uxorem. CHART. Brixin. 222 p.212,25 quas *(curias armentarias)* -uerunt Cresso et Lollo. CHART. cell. Paulin. 79 p.88,25 mansum. *saepe.* **B** *incolere – bewohnen:* ALDH. virg. II 273 Helisium -it . . . Enoch. EIGIL Sturm. 5 p.367,33 quam *(habitationem)* . . . -ere queatis. WALAHFR. Mamm. 2,21 plana. RATPERT. cas. 20 cum prius monachi -rent officinas . . . incommodas. ADAM gest. 3,27 p.170,5 oppidum. *al. c. sensu custodiendi:* HRABAN. carm. 41,11,2 hanc, Benedicte . . ., cryptam tutaberis aram, sanctus Honoratus hanc simul ipse -it.

II *translate:* **A** *curare – sich kümmern (um):* **1** *spectat ad homines i. q. tractare, habere – behandeln, begegnen:* EINH. Karol. 16 p.19,16 ut . . . illum *(regem)* honore ac munificentia sibi -endum iudicaret. AGIUS epic. Hath. 525 solito te semper amore -emus. THANGM. Bernw. 28 p.771,39 eum *(legatum)* . . . praecipuo . . . honore -bant. *al.* **2** *spectat ad res:* **a** *exercere, studere – ausüben, pflegen, obliegen:* TRAD. Patav. 11 (a.764/90) qui *(pie viventes)* . . . religionem cultu perpetuo -untur. WALAHFR. carm. 45,7 quod quisque -it, quaerit magis. THIETM. chron. 6,41 p.326,1 aliena . . . supervacuis cultibus -it. WIPO gest. prol. p.6,23 iustitiam. OTTO FRISING. gest. 1,48 phylosophiae studium. *al.* **b** *peragere,*

exsequi – durch-, ausführen, abhalten: AMALAR. off. 4,21,2 orationes sextae feriae . . . -untur in quarta feria. ERMOLD. Ludow. 2,76 prandia. CARM. var. I 20,6 quicquid ab ore pio profers, . . . sacerdos, actibus . . . -is. LIBELL. de conv. Baiuv. 8 ecclesiasticum officium. COD. Frid. 19 synodum. HROTSV. Mar. 120 funus. DIPL. Otton. III. 372 publicum mercatum . . . -itur. *al.* **c** *sequi – befolgen:* ERMOLD. Ludow. 2,284 illi *(proceres)* regia iussa -unt (CARM. var. I 26,3,17 regis i. superni. *al.*). **d** *adhibere – anwenden:* WALAHFR. hort. 373 medici . . . hanc *(ambrosiam)* utcumque -unt. **e** *agere – betätigen:* HILDEG. Rup. epil. 6[in.] rex surget magnum praelium -ens *(cf. Vulg. Is. 63,3sqq.).* **B** *venerari, honorare, diligere, magni aestimare – (ver)ehren, hochschätzen, achten:* **1** *gener.:* **a** *strictius:* BEDA hist. eccl. 5,19 p.323,9 a . . . coaetaneis suis iusto -batur affectu. WALAHFR. carm. 6,6 quem *(episcopum)* -it orbis amor. CARM. Salisb. 7,8 te -o prae reliquis. HROTSV. asc. 37 inimicos. lib. 2 praef. 1,3 alii -unt legendo *Terentium.* FROUM. carm. 25,4 dominam. DIPL. Heinr. III. 203 p.264,19 ceteris dignitatibus excelsior -itur *imperialis sublimitas. saepe.* **b** *latius:* **α** *fovere – begünstigen:* CARM. Bur. B 14,1,7 quem -ere tua *(sc. Fortunae)* vult gratia. 14,2,4. **β** *prosequi – umwerben:* HROTSV. Pafn. 1,25 vilitatem suae familiaris rei dissipant illam *(meretricem)* -endo. **2** *eccl. i. q. divino cultu afficere – kultisch verehren, göttliche Ehren erweisen:* **a** *strictius:* **α** *spectat ad paganos: de diis:* ALDH. virg. II 1383 Pan, Arcadiae quem gens -it exta litando. WALAHFR. Mamm. 11,17 daemones. 16,26 Alcides votis magnusque -atur Apollo. THIETM. chron. 7,69 domesticos -unt deos. *al. adde:* BEDA hist. eccl. 2,13 p.112,27 intellexeram nihil esse, quod -bamus. *de simulacris, locis sacris sim.:* ALDH. carm. eccl. 4,4,8 lurida fana. GODESC. SAXO theol. 22 p.314,25 instar gentium simulacra -entium. RUD. FULD. Alex. 3 truncum . . . ligni . . . sub divo -bant . . . eum . . . Irminsul appellantes. VITA Otton. Bamb. III 2,6 p.46,12 Iulii Cesaris lancea -batur. HERBORD. Ott. 2,32 p.741,14 promittebant . . . nunquam se . . . nec arborem illam colituros nec locum. *al.* **β** *spectat ad christianos: de Deo, Christo, sanctis sim.:* ARBEO Emm. 1 Dei filium -ere coeperunt. CONC. Karol. 19[6],24 ut nulli novi sancti -antur. WALAHFR. carm. 42,14 devota Dominum relligione -ens. AGIUS epic. Hath. 316 Iohannem . . . Ephesus alma -it. HEINR. LETT. chron. 23,7 p.161,5. *saepe. c. acc. dupl.:* WIDUK. gest. 3,65 Christum deum solum -endum decrevit *rex. per compar.:* AMALAR. off. 1,14,8 creaturam nullam -endo ut Deum adoro. CHRON. reg. cont. III a.1210 p.230,43 qui *(Raimundus)* . . . quasi Deus -batur. *de imaginibus:* WALAHFR. exord. 8 p.483,30 novimus non adorandas nec -endas iconas. *al. v. et vol. I. p.242,24.26. de ecclesia:* EINH. Karol. 27 ecclesiam beati Petri apostoli. **b** *latius:* **α** *celebrare – feiern:* LEG. Wisig. 12,2,5 nullus de Iudeis . . . non sabbata . . . -eat (-at *var. l.*). LIBER hist. Franc. 16 p.267,5 sacerdotes . . . letanias . . . celebre -untur (recolunt, celebrare coguntur *sim. var. l.*). CONC. Karol. 3[A] Kalendas Ianuarias . . . ritu paganorum -ere. AGIUS comput. 5,5 pascha. THIETM. chron. 6,10 natale apostolorum venerabiliter -uit. EKKEH. IV. bened. I 18,4 concors quisque phase sobrio -at azima vase. STATUT. ord. Teut. p.76,17 hec sunt festivitates, que . . . -i solent. *saepe.* **β** *credere – glauben (an):* CONC. Karol. 44[A] p.479,28 trinitatem in tribus personis divisam -imus. **γ** *invocare – anrufen:* CAPIT. reg. Franc. 177,19 nec falsa angelorum nomina -ant *sacerdotes.* **δ** *venerando offerre – aus Verehrung stiften:* LIBER confrat. Trev. (Arch-MittelrhKirchGesch. 7. 1955. p.255,46; a.1150/1230) in singulis annis -uit nummum.

adi. **1. colens,** -entis. **1** *incolens – bewohnend:* WALAHFR. carm. 8,9 Aethyopum si regna -s, si rura Sabea liquit regina. **2** *venerans – verehrend:* ANNAL. Xant. a.868 p.25,8 gens Bulgarum . . . idola vana -ium.

2. colendus, -a, -um. **1** *proprie i. qui excolendus est – zu bestellen(d): v. p.878,20.* **2** *translate:* **a** *venerandus – zu verehren(d):* **α** *gener.:* FORM. Marculfi 1,6 p.48,3 (ed. A. Uddholm. 1962) domino sancto . . . -o . . . episcopo. WALAHFR. carm. 21,31,2 pater mihi -e. CONR. MUR. summ. p.158,8 (ed. W. Kronbichler. 1968) quilibet de . . . amicis poterit appellari: . . . -us, cultus. *al.* **β** *theol.:* WETT. Gall. 7 laude -us Christus (WALAHFR. carm. 21,28,1 laudibus -a sanctorum legio). GODESC. SAXO theol. 22 p.323,21 exoro semper adorandum, -um . . . Deum. **b** *celebrandus – zu feiern(d):* THIETM. chron. 5,32 post . . . rogationum dies . . . iugiter -as.

3. cultus, -a, -um *(abl. pl.* -ibus: *l.14)* **I** *proprie:* **A** *excultus, consitus – bebaut, bestellt:* **1** *gener.:* WALAHFR. hort. 340 hanc *(vetonicam)* . . . hortus habet -aque docet mansuescere terra (HIST. de exp. Frid. imp. p.78,17 in terram planam et -am venimus. *al.*). **2** *iur.:* **a** *strictius:* FORM. Andec. 41 p.18,31 in . . . agris -is et incultis (DIPL. Otton. III. 266 p.683,33 cum . . . paludibus, coltibus campis et incoltibus. CHART. Austr. sup. II 81 p.117,2 cum omni -a et inculta decimatione. CHART. Babenb. 166 p.219,3 predium partim -um, partim incultum. *saepe in pertinentiis chartarum*). CAPIT. reg. Franc. 252,14[a] novalia rura, quae iuxta -os agros fiunt. DIPL. Otton. I. 455 cum . . . -is agris et colendis (TRAD. Patav. 118 vineis. *al.*). CHART. Tirol. notar. I 415 p.194,9 terras . . . bene coltas et laboratas. *persaepe. spectat ad novalia:* CHART. Sangall. A 534 p.147,13 (a.868) quicquid . . . in saltu Svarzwald . . . extirpatum et -um haberent. **b** *latius:* **α** *qui administratur – bewirtschaftet (cf. A. Doren, Italienische Wirtschaftsgeschichte. I. 1934. p.17):* COD. Karol. 8 p.495,23 domos -as beati Petri . . . conbusserunt (DIPL. Loth. I. 51 p.150,29 [ed. Th. Schieffer. 1966] fundum Lucianum, ubi est domus -a). *v. et* *domoculta. **β** *ad exercendum habilis – betriebsfähig:* TRAD. Frising. 1312 (a.981/94) tradidit . . . molendinas -as et utiles duas. **B** *habitatus – bewohnt:* THIETM. chron. 7,72 mare demonibus -um (CHRON. Thietm. sacratum).

II *translate:* **A** *exornatus, curatus, politus – (aus)geschmückt, gepflegt, kultiviert:* **1** *de vestitu, victu sim.:* AGIUS vita Hath. 5 qui *(habitus)* . . . nec nimium . . . -us nec admodum vilis . . . erat. HROTSV. Theoph. 200 -orum delectamenta ciborum. CARM. imag. 29,4,1 hoc nondum -o praesul iacet . . . sepulchro. HELM. chron. 26 p.52,16 -iora . . . vestimenta. *al.* **2** *de sermone, vita:* WALAHFR. imag. Tetr. 202 ingeniis -a atque exercita vita. HROTSV. Agn. 26 carmine non -o. lib. 2 praef. 1,1 qui pro -ioris facundia sermonis gentilium vanitatem librorum . . . praeferunt. *v. et l.3.* **B** *pulcher, formosus – schön, ansehnlich:* BEDA hist. eccl. 3,19 p.168,22 constructa domuncula -iore receptui corporis eiusdem. HROTSV. Pel. 14 quam *(urbem)* satis Hispanii -am tenuere coloni. DONIZO Mathild. 1,537 Chonradus -us. CARM. Bur. B 56,3,4 inter multas bene -as vidi unam solam. *al.* **C** *opportunus – günstig:* DONIZO Mathild. 1,885 foedera -a. **D** *deditus – ergeben:* CHRON. Fred. 3,9 generacio fanaticis usibus -a est *(cf. Greg. Tur. Franc. 2,10).*

subst. **1. colens,** -entis *m. cultor – einer der verehrt, Verehrer:* WALAHFR. Mamm. 16,29 perditio, quod Apollo sonat, vastare -um (-endum *C*) . . . animas . . . solet. TRAD. Frising. 661 p.556,33 notum sit omnibus christianam religionem -bus. EKKEH. IV. bened. I 32,15 huc avidas mentes date, mystica verba -es (gloss.: id est amantes).

2. colendum, -i *n. terra excolenda – zu bestellendes Land:* CHART. Babenb. 1 (spur. s. XII.[med.]) predium . . . tam in cultis quam in -is . . . delegamus. 5 p.6,19 tradidi . . . terram . . . in . . . cultis et -is. *v. et supra p.876,48.*

3. culta, -ae *f. terra exculta – bebautes Land:* TRAD. Frising. 7 p.33,32 (a.754) dono . . . omnem -am, non -am. DIPL. Karoli III. 34 p.58,7 confirmaverunt . . . -am, quę vocatur Accola. *ibid. al.*

4. cultum, -i *n. (?m.: p.879,2)* **1** *proprie i. q. terra exculta, arvum – bebautes Land, Länderei (cf.* GLOSS. II 496,53 St.-S. -a gilenti. 512,13 -a lant): **a** *gener.:* CARM. de Frid. I. imp. 2925 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) vastant . . . omnigena -a *(v. notam ed.).* **b** *iur.:* **α** *strictius:* CHART. Sangall. A 12 p.15,8 (a.745) cum . . . -is et incultis (291 p.271,13 quultis et inquultis. TRAD. Frising. 626[a] p.534,21 quicquid . . . habere viderentur -i vel inculti vel ad colendum conprehensum

[Pape]

habuissent. *saepe in pertinentiis chartarum*). TRAD. Frising. 10 tradidi . . . omnem . . . -um, non -um. DIPL. Conr. III. 89 p.159,25 (ed. F. Hausmann. 1969) -a et agri . . . silvę fines attingunt. *al.* **β** *latius i. q. fundus – Grundstück:* CHART. Livon. A I 88 p.105,11 (a.1226) unicuique . . . reservavimus -a sua. **2** *translate:* **a** *res pretiosa – wertvoller Gegenstand:* MIRAC. Heinr. II. 17 (7) ut in ea die -ciora queque . . . occultaret *custos.* **b** *institutum, assuetum – das Eingerichtete, Gewohnte:* THIETM. chron. 6,41 p.324,34 optime prius -a diruens novis insudat . . . laboribus. *v. et* 1. cultus.

adv. **culte** *vel* ***cultim.** *pulchre, ornate – schön, schmuck:* CARM. libr. I 4,2,5 haec *(verba)* . . . tabulis -m decorantur eburnis. HROTSV. Dion. 20 -e constructam . . . aram.

colober *v.* coluber. **colobista** *v.* collybista.

colobium, -i *n.* (κολόβιον) *script.:* -ll-: *l.25.32.44.* -ovi-: *l.23.* *metr.* cō-: *l.25.*

tunica manicis carens vel brevibus manicis instructa – ärmelloses oder kurzärmeliges (Unter-)Gewand, Rock (cf. GLOSS. III 418,41 St.-S. -um rokkelin vel rok. *al.):* **1** *gener.:* NOTKER. BALB. martyr. non. Oct. muliebribus sunt induti -is. MARIAN. chron. a. Chr. 285 ut nullus martyrem sine dalmatica aut -vio purpurato . . . sepeliret *(ex Lib. pontif. p.38,8).* ODO Ern. duc. 5 p.344[E] viri . . . fluxis . . . decori syndone -is. ALBERT. M. animal. 24,4 collobiis horum colorum non induuntur *piscatores. al.* **2** *spec.:* **a** *de vestimento apostolorum, episcoporum sim.:* EPIST. Steph. (MG Script. XV p.2,30; s. IX.[1]) Dyonisium . . . -o indutum . . . purpura clavato. EPIST. Vienn. 2 te . . . -o episcoporum vestitum. HONOR. AUGUST. gemm. 1,211 -um . . . erat cucullata vestis sine manicis *eqs.* 1,237. ARNO REICHERSB. scut. p. 1502[D] Iacobi apostoli collobium album. SICARD. chron. a.341 p.121,25 pro collobiis, quibus Romani pontifices utebantur . . ., introductus est usus dalmaticarum. *al.* **b** *de vestimento monachorum (cf. P. Oppenheim, Das Mönchskleid im christlichen Altertum. 1931. p.93sqq.):* ALDH. virg. I 38 p. 287,14 cuius *(Apollonii)* -um (lineum vestimentum *suprascr. A*). CHART. Sigeburg. 68 p.154,8 (ed. E. Wisplinghoff. 1964; a.1181) ex -o eiusdem patris *(sc. abbatis)* . . . partem concessimus. **c** *de vestimento liturgico i. q. dalmatica subdiaconorum – Tunizella (cf.* GLOSS. III 181,32 St.-S. -um vel subtile subtil. *al.):* SICARD. chron. a.310 p.119,3 precepit *Sylvester* in ecclesia uti dalmatica semiplena, que pocius fuit collobii nomine appellanda.

colobius, colobon *v.* colobus.

***colobon(i)us,** -a, -um. (*cf.* κολοβός) *mutilus – verstümmelt:* **1** *adi.:* ALBERT. M. metaph. 5,6,8 p.288,61 (ed. B. Geyer. 1960) nullius quantitatis numerus detruncata aliqua parte ipsius ex hoc non efficitur -ius. p.289,55 calvi non sunt -ni (*p.1024[a],28* κολοβοί). *ibid. al.* **2** *subst. neutr.:* **a** *quod mutilum est – Verstümmeltes:* ALBERT. M. metaph. 5, 6,8 p.288,61 (ed. B. Geyer. 1960) in -iis . . . substantiam formalem . . . oportet manere post partis detruncationem. p. 289, 54 oportet -ium diminutum esse. *ibid. al.* **b** *pars amputata – das Abgetrennte:* ALBERT. M. metaph. 5,6,8 p.288,59 (ed. B. Geyer. 1960) numquam . . . -ium (*p.1024[a],13* τὸ κολόβωμα) est aequale relicto ex amputatione.

colobus, -a, -um. (κολοβός) *script.:* -laph(us): *l.72.* -ofos: *l.62.* -oph(os): *l.62.64.72.* -bi(us): *l.68.* *form.:* *nom. sg.* -os: *l.62.* *nom. acc. abl. sg.* -on: *p.880,1.3. al.*

1 *adi.:* **a** *catalecticus – verkürzt:* ALDH. ad Acirc. 10 p.82,13 versus -os ([-phos, -fos *var. l.*]. *cf. Audax gramm. VII 336,23).* EUGEN. VULG. syll. 31[A] (in marg.) Anacreunticum -phon. **b** *mutilus – verstümmelt, defekt:* ALBERT. M. metaph. 5,6,8 p.288,67 (ed. B. Geyer. 1960) calix sive arca est -a (*p.1204[a],15* κολοβός). p.288,71 illa sunt -a proprie, quae sunt partium dissimilium. p.289,26 non . . . dicuntur -ia ([*sic?*]. *p.1024[a],23* κολοβά), *quae qua particula privantur,* si auferatur aliquid ubilibet. *ibid. al.* **2** *subst.:* **a** *masc. vel neutr.: versus catalecticus – verkürzter Vers:* ALDH. virg. I 4 p.232,6 cum diceret *Sedulius* . . . brachicatalecto sive -pho (-apho *B*). **b** *neutr.:* **α** *quod mutilum est – Verstümmeltes:* ALBERT. M. veget. 1,134 calvus . . . non est -on (*p.1024[a],28* κολοβοί). metaph. 5,6,8 p.288,43 (ed. B. Geyer. 1960) hoc *(diminutum)* . . . Graeci significantius dicunt -on, quod sonat diminutum membrum. p.288,55sq. si . . . altera unitatum auferatur ab altera, non est -on (*p.1024[a],12* κολοβά) . . .; in -on autem amputatum oportet esse partem. *ibid. al.* **β** *mutilatio – Verstümmelung:* ALBERT. M. metaph. 5,6,8 p.289,56 (ed. B. Geyer. 1960) -on cuidam toti accidit et non omni. p.289,63 quodlibet inductorum aliquo modo improprietatis -on potest appellari.

colocasia (cal-, cel-, culc-, -ll-, -lac-, -ss- *sim.*), -ae *f. vel raro* **colocasium,** -i *n. (l.23)* (κολοκασία, -άσιον) **1** *faba Aegyptiaca, cyamos – Ägyptische Bohne, Indische Seerose (Nelumbo nucifera Gärtn. vel Colocasia antiquorum Schott, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.1110. III. p.306):* SYLL. Bern. 3,31 cum dulce tymo . . . -a. BERNH. PROV. comm. 7,2 p.295,32 in radice culcassie. *fort. add.:* ALPHITA I p.286,37 culcatia est radix nobis ignota. **2** *mentastrum – Wilde Minze (Mentha arvensis L. vel Mentha aquatica L. vel sim., cf. Marzell, op. cit. III. p.139sqq. 146sqq.):* GLOSS. III 173,28 St.-S. -a vel menta agrestis vel nepita i. wildŏminza. 269,12 -a (ce-a *a*). 387,46 ca-a. 487,19 -ssia. 513,45 -a (-um *b*). 719,15 mentastrum vel collo-a rosminze. IV 184,30 -a (cola-a *b*) vel calamentum herba i. muncz. *ibid. al.*

***colochius,** -a, -um. *(orig. inc.) fere i. q. albidus – etwa: weißlich:* Ps. GERH. CREM. sept. p.355,44 sunt colores inter bonum et temperatum . . .: rubeus, citrinus et -us. *fort. huc spectat:* Ps. AVIC. anim. 5,7 p.125,12 aurum est . . . naturale, . . . obrizi, coloti et multis aliis modis.

colocintida *sim. v.* colocynthis.

1. coloco *v.* colloco. **2. *coloco** *v.* *coloquo.

colocynthis (ko-, conl-, -ll-, -lic-, -oquin-, -oquen-, -cin-, -ti- *sim.*), -idis *f.*, *saepius* **colocynthida,** -ae *f.*, *raro* **colocynth(i)a,** -ae *f. vel* **colocintula,** -ae *f.* (κολοκύνθη, κολοκυνθίς) *form. sg.: nom.:* -thi: PAUL. AEGIN. cur. 249 p.190,20 -quinthi (-ti *B*). *adde l.65.* -tias: *l.48.* *gen.:* -idas: *l.59.66.* -idos: *l.64. al.* -idu: ANTIDOT. Bamb. 28. -idus: ANTIDOT. Berolin. 13 p.70,31 -quentidus. *acc.:* -ida: PAUL. AEGIN. cur. 209 p.145,20. -iden: *l.51.* *abl.* -thi: PAUL. AEGIN. cur. 219 p.160,15 -quinthi (-ti *B; 3,54,2* κολοκύνθη).

1 *cucurbita agrestis – bitterer Kürbis, Koloquinte (Citrullus Colocynthis Schrader, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.1028sq.):* **a** *gener.:* **α** *proprie:* CAPIT. reg. Franc. 32,70 habeant . . . -quentidas. GLOSS. I 451,33 St.-S. -das vuildachurpizza. III 50,18 -quintida (colloquindida *b*). 231,59 -cintula smîrvwa. 271,30 -cintias. 694,58 -cinthia smiriwa. IV 270,12 colicinthidas. ALBERT. M. euch. 3,1,3,3 p.246[a],23 amaritudo -darum. *saepe.* **β** *in imag. et alleg.:* ANON. tab. p.150,34 serit ignoranter -iden et sperat inde mel comedere. CONR. EBERB. exord. 6,10 p.365,4 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) -quintidas falsitatis . . . concidere. CAES. HEIST. mirac. II prol. si . . . colloquintidas, exempla frivola recipiendo, inmiscuero. ALBERT. M. euch. 3,1,3,3 p.246[a],30 -idae . . . signant tumulum Christi passionum amarissimarum. *al.* **b** *natur. et pharm.:* **α** *in univ.:* AESCULAPIUS 5 p.9,19 ubi coxerint -quintidarum sperulae. TRACT. de caus. mul. 82 dabis -quentidas folia. DYNAMID. Hippocr. 2,101 -is agria, hoc est cucurbita silvatica, id est galala. ALBERT. M. veget. 6,81 -quintida (collo- *var. l.*) est arbor in calidis regionibus nascens . . .; est autem et pomum eiusdem arboris -quintida vocatum *eqs. saepe.* **β** *de fructibus:* PAUL. AEGIN. cur. 6 mirti, -quintidos (*3,1,6* κολοκύνθης) ana ÷ 1. 224 -quinthi (-tia *B*) conbusta. ANTIDOT. Glasg. p.114,13 conloquintidas interioris dr. x. CONSTANT. AFRIC. grad. p.367,15 -ę sunt calidę. GLOSS. Roger. III 806. *saepe. v. et l.63.* **2** *lathyris – Spring-Wolfsmilch (Euphorbia Lathyris L., cf. Marzell, op. cit. II. p.382sqq.):* GLOSS. I 449,16 St.-S. -cintida (-quin- *d*) est cucurbita . . .; quidam volunt illam fuisse scituurz. III 522,54 koloquintida sprincwrzt. **3** *per errorem i. q. coriandrum – Koriander*

(Coriandrum sativum L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 1159 sqq.): Gloss. III 582,25 St.-S. colicintia colgerser.

***coloeos** *m.* (κολοιός) **1** *species monedularum – Dohlenart:* Albert. M. animal. 8,63 habent *pici* ungues fortiores . . . quam sint ungues raleon (*p.614*^{b},5 τῶν κολοιῶν), quae est avis terrestris. 8,88 quod avis, quae graece vocatur foloreon, sit trium modorum *eqs.* **2** *?sturnus – ?Star:* Albert. M. eth. 8,1,1 p. 518^{b},5 dicunt . . . similem similibus esse consentientem ut κολοιὸς ad κολοιόν; κολοιὸν autem dicimus stursium, quia ad sibi similia congregatur et in garritu sibi similium . . . delectari videtur.

colofizo *v.* colaphizo.

colofomia, -nea, -nia *v.* colophonia.

colombinus *sim. v.* colum-. **colomella** *v.* columella.

colomna *v.* columna.

1. colon (-um), -i *n. vel rarius* **cola,** -ae *f. (l. 50.53. al.)* (κῶλον, κόλον) *script.* -ll-: *l. 26.29. al. form. nom. sg.* -us: *l. 40. adde* Aesculapius 24 p. 39,27. *indecl.: l. 30.34. adde* Albert. M. Is. prol. Hier. p. 5,59. *al. metr.:* cō-: *l. 65. adde* Aldh. virg. II 1442. cŏ-: Odo Magd. herb. 315. Udalsc. carm. p. 111. *al.*

pars – Teil, Abschnitt: **I** *de partibus corporis:* **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *pars intestini maioris – Grimmdarm:* Paul. Aegin. cur. 199 p. 126,11 -on (*3,43,1* κῶλον) pars existens grossioris intestini *eqs.* 200 p. 131,18 qui propter acres . . . humores dolent -um (collum *B*). Antidot. Bamb. 15 p. 26,12 antidotum . . . dolore . . . coli, nihilo (*falso ed.:* colini, hilo) minus et summum curat. Ars med. 5 p. 423,20 cui *(intestino caeco)* etiam collum iungitur. Tract. de aegr. cur. p. 258,25 colica est passio in intestino -on. Richard. Angl. anat. II p. 88,8 ⟨in⟩ quoddam intestinum tortuosum et grossum, quod dicitur -on a colando fluctum. Albert. M. animal. 1,569 intestinum . . . ultimum . . . continuatur cum -on inferius. Wilh. Salic. chirurg. 4,4 p. 37,8 -on sive gibbosum intestinum. *saepe.* **b** *intestinum rectum – Mastdarm:* Constant. Afric. theor. 3,27 p. 13b^{r} tertium intestinum est rectum, quod in inferiori ani extremitate ponitur et vocatur -on (Maurus [?] anat. II p. 28,14). *remissius:* Richer. Rem. hist. 1,18 viscera . . . per -um diffluebant. **2** *meton. i. q. colica – (Darm-)Kolik (cf.* Gloss. IV 200,9 St.-S. -us hussuht): Antidot. Augiens. p. 43,26 *antidotum* facit ad -um, ad pleureticos (p. 48,2. Antidot. Bamb. 29 antidotum digestiria faciens ad -um et ad strophum). **B** *latius i. q. membrum (parvum) – (kleines) Glied:* Albert. M. anal. post. 1,4,15 p. 124^{a},13 in membris . . . primum est divisio sive articulus, qui κόλον graece dicitur *eqs.*

II *de partibus orationis:* **A** *gramm. et rhet. i. q. membrum (maius) periodi – (größeres) Satzglied, Kolon (cf.* Gloss. I 377,7 St.-S. membra i. -a vntarlazun. *al.):* Aldh. virg. I 32 p. 272,18 grammaticorum periodos -o (-a *var. l.*) et commate . . . distinctas (Maneg. ad Gebeh. 58 p. 410,33. *al. v. et infra p. 933,2*). Paulin. Aquil. carm. epil. p. 130,19 inconsideratum -ae defossum punctum. Albert. M. Is. prol. Hier. p. 5,64 -a ponit *Isaias (cf. 1,4)* dicens *eqs* Conr. Mur. summ. p. 107,4 (ed. W. Kronbichler. 1968) media distinctio seu metrum seu -on, quod latine dicitur menbrum *eqs. al. expressius de colore rhet.:* Adalb. Samar. praec. dict. p. 45,14 (ed. F.-J. Schmale. 1961) -a, id est membrum, evenit, quotiens . . . diversa ponuntur nullomodo sibi per consequentiam coherentia. Albert. M. Is. prol. Hier. p. 5,52 -on . . . est color rhetoricus *eqs.* **B** *metr. i. q. membrum versus integris pedibus constans – aus ganzen Versfüßen bestehendes Versglied:* Aldh. virg. I 4 p. 232,24 *fabulas* per -a et commata, hoc est pentimemerin et eptimemerin, diremptas. II 47 -aque cum pedibus pergant et commata ternis. Albert. M. Is. prol. Hier. p. 5,72 in metro . . . -on *vocatur* . . ., quando duo pedes integri coniunguntur. *al. cf.* comma.

III *de partibus aedificii:* Agnell. lib. pont. 50 p. 312,46 quae *(domus)* dicitur Tricoli, eo quod tria -a *(ci. ed.,* colla *cod.)* contineat.

2. colon *v.* colonus.

1. colona, -ae *f. abl. pl.:* -abus: *l. 12.17. p. 886,34. saepe.* -es: *l. 16. occurrit in schedulis nostris tantummodo usque ad s. XI.*

femina rustica censui et servitio obnoxia – zins- und dienstpflichtige Bäuerin, Kolonenfrau (de re v. p. 885,36.45). **1** *in univ.:* Form. Senon. II 5 quod . . . femina -a esse debebat et ipso colonitio . . . effugeret. Lex Raet. Cur. 4,8,3 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si ingenuus omo in alterius -a . . . infantes generaverit *eqs.* Hincm. Remig. 32 p. 336,28 possidebis . . . Lautam, Suffroniam -as. Dipl. Otton. III. 275 p. 695,26 iniuriam residentibus super terras . . . canonicorum colonis -abusque facere. p. 695,39 in placitum colonos et -as distringere *eqs. saepe.* **2** *in pertinentiis chartarum:* Chart. Rhen. med. I 42 p. 48,12 (a. 804) condonavi . . . servos et ancillas, colonus et -as. Bened. Andr. chron. p. 75,20 curtem . . . cum colonis et -es. Dipl. Heinr. II. 476 cum . . . colonis et -abus cartulatis. *saepe. v. et p. 886,34.*

2. colona *v.* cunila. **3. colona** *v.* columna.

colonarius (-nor-), -a, -um. **1** *adi.: qui colonorum est – Kolonen-:* **a** *conditioni colonorum subiectus – dem Kolonenstand angehörig:* Lex Raet. Cur. 4,20 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) de -a familia. **b** *colonis destinatus vel vigens – für Kolonen bestimmt, gültig:* **α** *in univ.:* Gerhoh. aedif. 12 (26) p. 155,15 si qui . . . supra -am conditionem erant ministeriales. *v. et supra p. 453,8.* **β** *spectat ad agricolas censuales:* Chart. Brixin. 80 (a. 1231) terram . . . incultam . . . iure -o . . . recepimus (Chart. Wetzlar. I 62 p. 20,18 ius -um, quod . . . in . . . mansis . . . habere noscuntur. Chart. ord. Teut. [Thur.] 236 p. 186,12 coloni bonorum, de quibus census solvitur . . . i. hereditario sive -o. *al.* [*'Baumannsrecht'; de re v. p. 885,42*]). Chart. Basil. B 115 bona . . . concessi per XIX annos modo -o excolenda. *de solutionibus:* Chart. Stab. 308 (a. 1221) de omni iure -norio *(sic?)* . . . persolvendo. Chart. Wetzlar. II 36 secundum quod ius -um . . . in valore poterit estimari. **2** *subst. masc.: agricola (qui libere institui vel destitui potest), colonus – Kolone, 'Baumann':* Cod. Wang. Trident. 73 p. 167,9 (a. 1208) exceptis . . . -is et ascititiis. *remissius:* Chart. Walkenr. 64 (c. 1206) Reinardus miles et -us.

***colonaticum,** -i *n. condicio vel servitium coloni – Stand oder Dienst(leistung) eines Kolonen:* Form. Senon. I 20 p. 194,6 de ipso -o sibi abstrahebat (p. 194,9. Form. Ratisb. 1,1).

colonatus, -us *m. familia colonorum – Kolonenverband, -familie:* Liber diurn. 72 qui *(puer)* ex -u massę ill. patrimonio ill. iuris . . . ecclesiae fuisse dinoscitur.

colonea *v.* colonia.

***colonellus** (-ll-, -lum(p)n-, -elus), -i *m. (ital.* colonnello *a* columna, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico Italiano. II. 1950. p. 1019) districtus administrationis vel dispensationis rusticus – ländlicher Verwaltungs-, Wirtschaftsbereich:* Cod. Wang. Trident. 40 p. 103,20 (a. 1190) ut . . . columnellos sibi *(sc. episcopo)* distinguerent et consignarent. 88 p. 235,32 habitatores cuiuscunque -i subiaceant domino suo. Chart. Tirol. 762 qui *(milites)* habent feodum de coll-o. Registr. Trident. I 78 p. 72,5 solvere . . . rationem unius medii columpneli *(de re v. notam ed. p. 145).* Chart. Tirol. 1151 p. 192,26 in tres partes, -os seu consortes, omnia . . . dividendo. 1162^{a} p. 207,14 dare . . . fictum . . . canipario, qui . . . erit pro -o Piani. *al. in hac regione.*

colonia, -ae *f., raro* ***colonium,** -i *n. (p. 883,32.34.53. al.) script. et form.:* -ne(a): *p. 883,70. nom. pl.* -as: *p. 883, 36. acc. pl.* -nes: Trad. Frising. 30. *metr.* cō-: *p. 883,6. adde* Annal. Zwif. II a. 1213. *rarescit inde a s. XI.*

1 *gener.:* **a** *strictius i. q. sedes colonorum, locus noviter conditus – (An-, Neu-)Siedlung, Niederlassung (von Siedlern), Kolonie:* **α** *in univ.:* Helm. chron. 48 p. 95,18 *mercatorum.* 54 p. 120,29 Slavi . . . venerunt . . . vastaturi Fresonum -am. *ibid. al. (v. ind.). meton. de caterva colonorum:* Adam gest. 1,57 Heinricus . . . ibi . . . Saxonum -am habitare precepit. **β** *de oppidis noviter conditis:* Ionas

[Pape]

Bob. Columb. 2,5 p.237,27 Sigusia, urbs nobilis, quondam Taurinatum -a. Otto Frising. gest. 1,8 p.23,25 comes . . . in castro . . . -am posuerat. *al.* *in nom. loci:* Liber hist. Franc. 8 coeperunt Franci Agripinam civitatem . . . vocaveruntque eam C-am (Colonicam *B1a*), quasi coloni inhabitarent in eam. Annal. Zwif. II a.1206 C-am . . . arcem. *al.* γ *de monasterio:* Epist. Aldh. 9 p.498,6 -ae Christi . . . mancipium. δ *de regno caelesti:* Walth. Spir. Christoph. II 3,233 hunc *(Christum)* pavet angelicę metuenda -a turmę *eqs.* **b** *latius:* α *regio (a colonis possessa) – (Siedlungs-)Gebiet, Land:* Hariulf. chron. 4,36 p.276,30 confluxerat . . . multitudo vicinae -ae. Benzo ad Heinr. 7,8 p.681,7 ab Apuliae seu Calabriae exterminabuntur Normanni utraque -a. Otto Frising. gest. 2,13 p.114,30 Romanorum -a ulterior Italia olim dicebatur. Helm. chron. 110 p.218,13 tota *Slavorum regio* redacta est veluti in unam Saxonum -am. *al.* β *mansio – Wohnstätte:* Gerb. epist. 181 p.211,13 (ed. F. Weigle. 1966) nisi ad -as optinendas invitarentur Catalaunenses. Gesta Magd. 26 p.412,31 pulchram . . . -am suis procuravit. γ *ager, campus – Feld:* Nivard. Ysengr. 2,285 -a . . . quattuor in partes . . . dirimenda. *in imag.:* Greg. IX. registr. 488 p.393,18 nunquam . . . in -a apostolorum principis . . . de innocentia iniquitas nociva colligitur.

2 *iur.:* **a** *strictius i. q. praedium coloni censualis, mansus – Grundstück eines zinspflichtigen Kolonen, Bauernhof (cf.* Gloss. III 352,10 St.-S. arale curale curtis -a hovestat. 666,1 oriola mansus -a hûobi. *al.; de re v. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p.120sq.):* α *spectat ad possessionem, traditionem sim.:* Trad. Frising. 4 (a.748/60) tradidit -am unam. Chart. Bund. 17 p.20,18 -a, quam tenet Laveso . . ., quam colit Ossianus. Brev. Notit. p. A 16,9 nobilis homo dedit -a II proprietatis suę. Trad. Frising. 211 inventę sunt -as VII vestitas et I apsa. 666 dimidiam partem unius -ii. Ermenr. Har. 3 non habuit -as nisi tres possessas, sed . . . trecentas . . . reliquit plenas. Dipl. Karoli III. 118 p.187,35 sunt . . . ad vinum colligendum -as IIII. Chart. Bund. 376. *saepe.* *in pertinentiis chartarum:* Conc. Karol. 12 p.67,23 concessimus . . . fundos, casales, -as. Trad. Frising. 62 transfundo . . . villam . . ., id est edificia, curtes, mancipia, -as. *al.* β *spectat ad statum vel condicionem colonorum:* Brev. Notit. p. A 2,40sq. dux tradidit . . . servos manentes in -is IIII^{or} et alios tributales manentes in -is X. p. A 4,1 manentes X inter servos et liberos cum -is suis. Trad. Frising. 343 in . . . -a habitat homo liber . . .; si . . . -am habere voluisset, . . . censum inde redderet. Trad. Brixin. 28 censuali -a excepta. Chart. Solod. I 215 de -a regali tres partes, . . . de sex -is ministerialium tres partes decimarum. *saepe. v. et p. 886,38.* *de praediis ad tempus locatis:* Chart. Bund. 330 p.240,16 (a.1154) -am . . ., cuius cultor Cůno fuit, vicedomino . . . dederunt. *al.* γ *spectat ad mensuram:* Trad. Patav. 10 (a.764/81) conparavi terram -am integram cum alia -a *eqs.* (Trad. Frising. 652 t. dominicam cultam -a tria. *al.*). Cod. Lauresh. 1067 donamus . . . -as II et iurnales XXVIIII. Dipl. Ludow. Germ. 115 concessimus . . . mansos integros VIII, id est ad unamquamque -am iugera XC. Trad. Frising. 1133 de agris, de pratis, de silvis -ę X. *saepe.* δ *describitur -a voce vernacula:* Chart. Fuld. B 172 p.258,35 (a.768) trado -as – hoc sunt hobunnae – integras. Chart. Basil. C I 316 quatuor -as, que vulgo hůbe vocantur. Chart. Rhen. inf. IV 671 p.807,6 de -is vulgariter leyn dictis. **b** *latius i. q. ambitus terrae, territorium villae – (Land-)Bezirk, Gut(sverband):* Hariulf. chron. 3,7 p.110,16 (dipl. Karoli Calvi a.844) beneficiolum . . . in eadem -a sita. Mirac. Bert. 5 quidam . . . vir -ae . . . aecclesiae de oppido ei appendente. Chart. select. Waitz 9 p.22,26 quicumque extraneus in ville voluerit transire -am, . . . ad comitem pertinebit. Trad. Reichersb. 122 p.340,5 coloni . . . non sine redemptione precii ipsam -am ingrediuntur. Acta imp. Winkelm. I 539 p.438,25 civitatem Yporiensem . . . cum . . . viis, plateis, -eis, terris. *al.*

colonica *v.* colonicus.

***colonicatus,** -a, -um. *a colonis possessus et excultus – von Kolonen besetzt und bewirtschaftet:* Dipl. Loth. I. 141 p.316,30 (ed. Th. Schieffer. 1966; spur. s. X.) rebus nostris domnicatis vel -is. Dipl. Conr. II. 93 p.128,38 (spur. s. XII.$^{ex.}$) de . . . curtibus . . . indomnicatis vel -is. *v. et supra p.454,41.*

***colonicius** (-tius), -a, -um. **1** *adi.:* *qui colonorum est – Kolonen-:* Greg. Cat. chron. I p.165,4 acquisivit . . . casam -am (p.167,25. 207,9. *ibid. al.*). **2** *subst.:* **a** *fem.:* *praedium coloni censualis, mansus – Grundstück eines zinspflichtigen Kolonen, Bauernhof:* Capit. reg. Franc. 230,8 ut . . . massae et -tiae . . . reddantur. Greg. Cat. chron. I p.136,11 donationes . . . in . . . servis et -is. p.228,3 *abbas* ordinavit . . . Petrum in -a . . . monasterii. p.297,23 in fundo Logiano -tia I. *ibid. al.* **b** *neutr.:* *servitium coloni – Dienst(leistung) eines Kolonen:* Form. Senon. I 20 notitia de -tio. II 2 quod . . . -tio de capud suum . . . redebeat. II 4. *ibid. al. (v. ind.). v. et p.882,7.*

colonicus, -a, -um. *script.:* cho-: *l.50.* cal-: Chart. Sangall. A 214. -ig(a): Chart. Sangall. A 81 p.77,36. *form. abl. pl.* -ibus: *l.39.* *rarescit inde a s.X.*

1 *adi.:* *colonis destinatus vel vigens – für Kolonen bestimmt, gültig:* Dipl. Otton. III. 392 p.823,27 quicquam . . . transscribere . . . more -o ad fruges annuatim persolvendas. Chart. civ. Erf. 244 (a.1270) bona . . . possidenda iure -o. *ibid. iterum.* **2** *subst.:* **a** *masc.:* *colonus – Kolone:* Dipl. Merov. I 42 p.40,24 villam . . . cum . . . vinitoribus et -is, qui excolere videntur. *ibid. al.* **b** *fem. vel neutr. (l.41):* α *strictius i. q. praedium coloni censualis, mansus – Grundstück eines zinspflichtigen Kolonen, Bauernhof:* Chart. Sangall. A 81 p.77,26 (a.776) donat . . . in ipsa curte -as duas . . . cum omnibus, que eis apertenet. Epist. var. I 30 p.544,24 habet . . . episcopus . . . -as . . . DCCXXVII vestitas, absas XXXIII *eqs.* Dipl. Ludow. Germ. 4 concessimus . . . -am unam cum terris, pratis. Trad. Frising. 626^{a} p.534,12 reddere . . . -as III plenas. Chart. Laus. 41 p.87,31 donamus . . . -as V . . ., hec sunt mansas V. *saepe.* *in pertinentiis chartarum:* Form. Marculfi 2,1 p.166,19 (ed. A. Uddholm. 1962) porcione mea . . . cum -is adiunctis adgecenciis earum. Conc. Karol. 60 p.789,17 in . . . curte cum cellis et . . . -ibus. *al.* *spectat ad mensuram:* Trad. Frising. 654 (a.842) invenimus . . . terram cultam -a VII. *in nom. loci:* Dipl. Karoli III. 123 p.196,23 villam . . . C-as *('Colonges'). v. et supra p.883,5.* β *latius i. q. fundus, territorium villae – Gut(sbezirk):* Dipl. Merov. I 2 p.4,17 terminus . . . descendit . . . ad -am, quae appellatur Curtleuchario *eqs.* Vita Arid. 16 (MGMer. III p.587,35) dum Noniano -a sua . . . oratorium conderet *abbas.* Trad. Frising. 608 tradidi -am . . . cum curtiferis et cum omnibus aedificiis superinpositis. Vita Austrig. 5 (MGMer. IV p.195,14) dedit . . . -a (-am 2, cholonico 1^{a}, coloniam 1^{b}) Albiaco nomine. *al.*

***coloniola,** -ae *f.* *parva colonia, suburbium – kleine Siedlung, Vorort (in nom. loci):* Land. Mediol. hist. II 48 p.41,35 facere gueram Cumanis, donec Vicum et C-am destruerent.

***colonitius** *v.* *colonicius. ***colonium** *v.* colonia.

colonius *v.* colonus. **colonorius** *v.* colonarius.

colonus, -i *m.* *script.:* cho-: Chart. Raitenh. 209 p.175,33 ch-um *(A,* co- *D).* quo-: *p.886,12.* -ll-: *l.59. p.886,12.60. al.* -lin-: Gloss. III 666,8 St.-S. -or(us): Chart. Bund. 663 colloro. *form. plur.:* *acc.* -us: Chart. Rhen. med. I 42 p.48,12. *abl.* -iis: *p.886,34. adde* Trad. Frising. 39 p.67,31. *al.* *decl. III.:* *sing.:* *gen.* -is: Chart. Tirol. notar. II 472. *acc.* -em: *p.886,27. al.* *abl.* -e: Trad. Frising. 15 p.43,18. Form. Senon. I 20. *plur.:* *nom. (acc., abl.)* -es: *p.885,14.47.886,60. al.* *gen.* -um: *p.885,55.886,45. al.* *abl.* -ibus: *p.886,35. al.* *usu attrib.:* *p.886,27.*

I *gener.:* **A** *proprie:* **1** *qui colit, ruricola, cultor (agri) – (Land-, Feld-)Bearbeiter, Bebauer, Bauer (cf.* Gloss. III 371,16^{5} St.-S. arator akkerman . . . -us): **a** *in univ.:* Chron. Fred. cont. 50 ut nullus -us terre ad laborandum tam agris quam vineis scolere non audebant (Primord. Windb. 3 p.561,45 opere georgium, hoc est terrae -um. *al.*).

[Pape]

WALAHFR. carm. 45,3 sordenti si portes arma -o, dispicit. OTTO FRISING. gest. 1,32 p.51,6 -i . . ., qui in vicis morantur. CHRON. Reinh. a.1211 p.579,32 inbelles -os spoliantes casas eorum succenderunt. *al.* **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 4,1 p.78^{c} -i . . . populi Iudaeorum intelliguntur *eqs.* (19,1 p.504^{c} -i . . . sancti i.). *ibid. al.* **c** *in imag. et per compar.:* BONIF. epist. 75 p.157,31 radicem . . . sicut . . . sapiens -us . . . precidas. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p.12,20 more pastorum vel -orum (-um *codd.*). CHART. Westph. VI 880 -us mencium fructuosus. **d** *proverb.:* CARM. Bur. B 18,3,2 attollit *Fortuna* pronum faciens de rege -um *(cf. Hor. carm. 2,14,12).* **2** *incola, habitator – Ein-, Bewohner:* **a** *strictius:* **α** *spectat ad villas, pagos sim.:* POETA Saxo 2,215 veteres cessere -i *(sc. Britanniae).* IOH. VEN. chron. p.158,16 insulae -es. ANNAL. Pegav. a.1104 p.247,21 provinciae. COSMAS chron. 3,4 ut perpauci . . . per urbes et villas remanerent -i. CARM. de Frid. I. imp. 27 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) cives rurisque -i. *al.* *vicinus – Anwohner:* TRAD. Frising. 106 (a.782) secus flumine . . ., quam autumant -i illius Isuram. **β** *spectat ad civitates, oppida:* VITA Elig. 2,61 oppidi Noviomagensis -us. ERCHEMB. CAS. hist. 35 occisis in ea *(urbe)* innumerabilibus -is. CARM. de Frid. I. imp. 18 (ed. I. Schmale-Ott. 1965). *al. v. et l.16.* **γ** *spectat ad mundum:* CAND. FULD. Eigil. II 17,78 proprios defende *(sc. Christe)* -os mundi. HRABAN. hom. II 138 p.413^{B} terrarum orbis. **δ** *spectat ad caelum, infernum sim.:* ALDH. virg. I 11 protoplaustus, . . . paradisi -us. HROTSV. Theoph. 100 tartarei . . . -i. DONIZO Mathild. 2,1375 vota . . . caeli complete -i. *al.* **b** *latius i. q. externus – Fremdling:* WALAHFR. carm. 75,2,4 patriam relinquo et malis tactus . . . perosus plango -us. **B** *translate i. qui veneratur – Verehrer:* WANDALB. martyr. 677 Severine, tuos . . . -os inspectas. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,171 cum mergant *simulacra* proprios Flegetontis in ima -os.

II *publ. et iur. (cf.* GLOSS. II 233,47 St.-S. -us huobâre. III 646,23 -i vel accole buringa, bueri. 647,8 lantsidilo. *al.; de re v. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p.240sq.; I. Pape, Das Altertum 12. 1966. p.162sqq.):* **A** *agricola (liber vel servus) censui et servitio obnoxius, accola censualis – (freier oder höriger) zins- und dienstpflichtiger (An-)Siedler, Hintersasse, Kolone (saepe de agricolis, qui libere institui et destitui possunt ['Baumann', cf. A. Dopsch, Herrschaft und Bauer. 1939. p.58], e.g. l.55sqq. 64. p.886,27. cf.* GLOSS. III 137,31 St.-S. -us bûman. 185,8. *al.):* **1** *spectat ad statum, condicionem sim. (cf. A. I. Njeussychin, Die Entstehung der abhängigen Bauernschaft. 1961. p.536sqq. 565sqq.):* LEX Alam. 22,1 de liberis . . . ecclesiasticis, quod -us (-os, -es, -is *var. l.*) vocant, omnes sicut et -i regis . . . reddant *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 149,7 -us . . . vel servus ad naturale servitium . . . redeat. 273^{B},29 -i tam fiscales quam et ecclesiastici. DIPL. Karoli III. 47 p.78,39 -os liberos aut servos . . . distringere. TRAD. Teg. 18 -us . . . in beneficio serviens. DIPL. Ludow. Germ. 51 p.69,30 (interp. a.1052/68) cuiuscumque conditionis -i. TRAD. Salisb. I 286 quin in possessiones monasterii iure -um collocentur (TRAD. Scheftl. 433. *al.*). CHART. Tirol. 1073 p.119^{b},12 singulos -orum . . . destituere et instituere valeat *plebanus.* CHART. Carinth. IV 2254 asseruit predium . . . suis -is libertinis fore possessum. CHART. Stir. III 82 ut . . . mansorum -os . . . nec gravet nec mutet. CHART. Mar. Magd. 139 p.126,30 -us . . . mansi lito est ecclesie. CHART. Basil. B 110 quam *(schopozam)* . . . -us parciarius excoluit. *persaepe. v. et p.886,11.* *remissius:* CHART. Basil. B 112 p.75,24 (a.1271) quod *(pratum)* Burchardus . . . detinuit ut -us. *al.* **2** *spectat ad iurisdictionem, officia publica sim.:* DIPL. Ludow. Germ. 143 stringere . . . -os . . ., quamdiu in expedicione aut ad placitum vel in ullo regali servicio essent (CHART. Heinr. Leon. 81 p.119,34 ut . . . -i . . . placita nostra [*sc. ducis*] . . . observent et expeditiones sequantur et burgwerc operentur. *al.*). DIPL. Otton. I. 374 p.514,30 ut omnis incola seu -us . . . a nullo homine . . . per legem distringatur (DIPL. Heinr. II. 13. *saepe. v. et l.51*). DIPL. Heinr. IV. 335 p.441,26 -os a fodro et omni fiscali illatione manere liberos. CHART. Babenb. 207 p.10,15 nulli . . . iudicum liceat . . . -os . . . ad standum suo iuditio conpellere. 404 p.250,8 -os . . . sub pretextu advocatie gravare. CHART. Heinr. Leon. 91 p.140,15 -i ecclesie . . . patriam cum aliis hominibus defensabunt. *persaepe.* *spectat ad testimonia sim.:* CHART. Heinr. Leon. 106 p.163,28 ut ab antiquioribus et melioribus -is circumsedentibus veritas rei sub iure iurando inquireretur. CHART. Stir. I 704 testes: . . . liberi -i nostri. CHART. Tirol. notar. I 958 fideiussor inde fuit Hainricus -us. *saepe.* **3** *spectat ad iura dominorum, censum, servitium sim.:* FORM. Wisig. 36 decimas . . . vel exenia, ut -is est consuetudo . . ., persolvere. LEX Baiuv. 1,13 de -is (qu- *Ep*, -ll- *sP*) vel servis ecclesiae, qualiter serviant vel qualia tributa reddant. TRAD. Frising. 15 p.43,14 tradedi . . . -es VIII cum omnibus utensilibus eorum. TRAD. Lunaelac. 27 *donare* unum -em et II homines domesticos. ALTFR. Liutg. 2,4 -us . . . presbiteri. 2,22 comitis. HINCM. Remig. 32 p.336,25 -os, quos . . . habeo . . . de paterna . . . substantia vel quos . . . commutavi . . ., possidebis. DIPL. Otton. I. 21 damus . . . familias litorum VII, -orum V. DIPL. Heinr. II. 256^{b} p.300,4 -orum et ingenuorum plenissimam habere potestatem. TRAD. Fuld. I 43,18 -i V, quorum II plenum tributum debent, et III eorum dimidium. TRAD. Gottwic. 114 delegavit . . . -um prefate possessionis . . . in proprium servicium. CHART. eccl. Erf. 80 -is . . . predii in proprietate monasterii . . . retentis. CHART. Babenb. 232,64 cuiuscumque dominorum sit proprius aut -us. CHART. Tirol. notar. II 269 teneat . . . mansum et hominem -em dicti mansi. CHART. Carinth. V 380 recipere steuram ab . . . -o. *persaepe.* *in pertinentiis chartarum:* CHART. Rhen. med. I 7^{a} p.10,6 (a.706) cum domibus . . ., mancipiis ac -bus. DIPL. Otton. I. 209 p.288,33 totumque exactum a liberis hominibus . . . et -is montanaricis . . . contradidimus. 367 p.504,41 cortes . . . cum . . . servis et ancillis, aldiis et aldiabus, -is (-iis *A*) et colonabus. DIPL. Heinr. II. 309 p.388,23 cum . . . -bus, mancipiis, factitiis. *saepe.* **4** *spectat ad beneficia, iura sim. agricolis concessa:* TRAD. Frising. 81 (a.776/83) medietatem coloniae . . ., quam illius -us iure illius tenet coloniae. CAPIT. reg. Franc. 273,30 -i . . . suas hereditates, id est mansa, . . . vendunt *eqs.* 297,14 p.438,12 iudices . . . -os distringant, ut non . . . Francos pauperiores . . . propter privilegium regium opprimant. TRAD. Teg. 55 -us . . . delegavit predium. REGISTR. abb. Werd. 8,2 p.254,27 agrum . . . de -o curtis . . . in vadimonium habuit. REGISTR. Neocell. (Frising.) 100 p.185,9 (QuellErörtBayerGesch. N.F. XIX. 1961) Swarzahe beneficia novem -um. CHART. Babenb. 252 p.81,25 -i . . . idem ius habeant, sicut sub nostro *(sc. ducis)* dominio habuerunt. CHRON. Ebersb. II p.11^{a},9 -is . . . liceat cum familia alterius claustri . . . matrimonium . . . celebrare. CHART. eccl. Erf. 437 p.258,16 capellanus . . . comparavit a . . . -is ecclesie . . . pensionem. *al.* **5** *describitur -us voce vernacula:* DIPL. Heinr. III. 18 cum . . . -is, qui vulgo vocantur smurdi. CHART. Turic. 336 p.213,5 -i sive hûbare sive scŏpazare. CHART. Rhen. med. III 820 p.614,8 -us . . ., qui houeman dicitur. CHART. Rhen. inf. IV 671 p.807,5 -i . . . dicti leynluide vel vaetluide. CHART. Welt. 25 p.135,30 freisaezzen. **B** *qui in aliam vel novam coloniam deducitur, accola novus – Um-, Neusiedler, Kolonist:* DIPL. Otton. II. 204 p.232,6 quem *(locum)* . . . desertum ipse *(episcopus)* de Bauuaria missis -is incoli fecit (CHRON. Ven. Alt. p.66,7 collones intus miserunt, ut laborationem facerent). VITA Remacli 6 (MGMer. V p.107,48; add. Notker. Leod. [s. X.$^{ex.}$]) inter . . . limites quicquid contineretur, ab solis utriusque coenobii -is excoleretur. DIPL. Otton. I. 441 (spur. s. XI.$^{ex.}$) ut . . . nullus habeat licentiam . . . novalia excolendi nisi . . . fratrum -i (CHART. Stir. I 169 p.167,23. *al.*). CHART. Stir. I 180 p.189,5 confinia . . . -os locando dilatare (DIPL. Conr. III. 241 p.421,14 [ed. F. Hausmann. 1969]. *al.*). HELM. chron. 14 p.28,20 predia -is exercenda distribuit *episcopus. al. (v. ind.).* CHART. archiep. Magd. 357 p.470,8 cum . . . Slavis . . . -i Theutonici succederent. *al.* *de novis incolis civitatum:* CHART. Hamb. 285 (c.1188) -os ab omni theoloneo liberos esse volumus.

[Pape]

OTTO SANBLAS. chron. 22 p. 31,21 adductis . . . ex omnibus . . . civitatum burgensibus in hanc *(sc. Alexandriam)* -is. CHART. Pomm. B 1110.

colopendria *v.* scolopendria.

colophonia (-ofo-), -ae *f. vel raro* **colophonium,** -i *n. (l.26)* (κολοφωνία, κολοφώνιον) *script.:* celifo-: GLOSS. III 539,41 St.-S. -omi(a): *l.14.* -nea: ANTIDOT. Sangall. p. 83,23. *ibid. saepius. usu adi.: l.17.*

1 *resina cedri vel pini vel pix ex ea confecta – (Zedern-, Kiefern-)Harz oder daraus hergestelltes Pech (cf.* GLOSS. III 199,6 St.-S. -fonia harzoch. 552,27 -a crispech. *al.): a natur. et pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 78 p. 54,11 picis, -fonie (*3,22,5* κολοφωνίας). ANTIDOT. Lond. p. 20,26 admiscis -fonia et resolvis, ut fiat vice cerotum. Ps. HIPPOCR. phleb. p. 72^{b},11 -fomiam *(cod. Dresd.,* -phonia *cod. Brux.)* . . . utere. ANTIDOT. Augiens. p. 61,11 -foniam et oleum reliquas in unum. DIAETA Theod. 130 resina terbentina . . ., resina -fonia calida. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 15b^{r} -fonia . . . est gummi cuiusdam arboris, quae . . . in Grecia reperitur. p. 33a^{r} fiat capellum ex . . . pice navali, id est -a. ALPHITA II p. 58,32 erice i. -fonia, quedam gumma. *saepe.* **b** *techn. et alch.:* MAPPAE CLAVIC. 273 -foniae mundae liquatae. MARC. GRAEC. ign. 10 sulfur vivum, -foniam. GEBER. clar. 2,50. *al. de auri-pigmento:* MARC. GRAEC. ign. 8 -foniam sulfuris crocei *(v. notam ed.).* **2** *scammonium – Saft der Wurzel der Purgierwinde:* ANTIDOT. Glasg. p. 131,3 -fonium . . . das cum melicrato. *fort. add.:* AESCULAPIUS 11 p. 16,1 -foniae pulverem.

colophos, -on *v.* colobus. ***colops** *v.* *collops.

colopsus *v.* colossus.

coloquentis, -quintida *sim. v.* colocynthis.

coloquium *v.* colloquium.

***?coloquo** (-co) *adi. (orig. inc., nisi subest* cholicus; *an est nom. propr.?) deducens – abführend, Purgier-:* ANTIDOT. Berolin. 16 p. 71,14 antidotum -o ad omnia utilissimo purgatorio (*cf.* 16 capit. p. 66,10 -co).

1. color, -oris *m. (f.: l.46) script.:* quo-: COMPOS. Luc. U 13. *al.* cal-: HERACLIUS II 13 *cod. R.* -ll-: COMPOS. Luc. G 18 *cod. L.* -lerum: *p. 888,15. form. sing.: gen.* -i: CHART. Tirol. notar. II 275. 285. *abl.* -o: *l.51.*

chroma – Farbe, Färbung: **I** *proprie:* **A** *strictius de qualitate:* **1** *spectat ad res:* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 10,9 margaritam omnis quidem -is. HRABAN. epist. 5 p. 390,8 quos *(ordines capitulorum)* . . . -bus . . . distinguere curavi *eqs.* CHART. Hersf. 35 p. 63,11 velamen cana -e. EPIST. var. II suppl. 7 p. 628,6 qui . . . -bus picturae inhereat. ANNAL. Cas. a. 938 (MGScript. III p. 172,13) videbamus . . . coelum et mutatum *(sic)* erat -r illius. THIETM. chron. 7,3 p. 402,4 vivarium . . . apparuit sanguineum et post ⌊viridi -e⌋ (⌊ ⌋ virido -o *1 a. corr.*) est variatum. HILDEG. scivias 3,1 p. 565^{B} splendorem . . . lapidei, calybei igneique -is. CARM. Bur. B 139,2,4 tellus . . . pro diversis floribus variat -es; variis -bus prata dant odores. CHART. Tirol. notar. II 421 pro panno -is. *saepe. v. et p. 888,39.* **b** *spec.:* **α** *natur. et philos.:* OTTO FRISING. gest. 1,5 ut corpus corporeitate esse, -e aliquid esse dicitur. ALBERT. M. anim. 2,3,7 p. 110,6 (ed. C. Stroick. 1968) -r lumen est ligatum materiae. animal. 19,12 quitransferunturex -bus(*p. 780^{a},9* χρωμάτων) fortioribus multum illuminatis . . . ad loca opaca. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,29/31 p. 98,23sq. susceptivum -is debet esse non-color *eqs.* 4,14 p. 151,56 -um alii sunt medii, alii sunt extremi. *saepe. v. et p. 890,72.* **β** *bot.:* ALBERT. M. veget. 2,88 particulares -es plantarum plurimi sunt. 4,118 communiores . . . -es arborum sunt viridis et albus. *ibid. saepe.* **γ** *techn. et alch.:* COMPOS. Luc. A 9 *tinctio* lactis -is. Z 31 defrica[d] illud *(vas),* donec elimpida⟨s⟩ -em. MAPPAE CLAVIC. 1 auri-pigmenti -is aurei. THEOPH. sched. 2,20 sitque species picturae composita -um varietate. ANON. tab. p. 161,2 pater auri et mater -um. Ps. CALID. lap. p. 401 dicitur *mercurius* . . . -r vivus et rectificativus. *al.* **δ** *eccl.:* CHART. Fuld. B 264^{a} p. 377,26 (a. 799) casulae . . . diversi -is. STATUT. ord. Teut. p. 38,23 vestes . . . sint religiosi -is. p. 46,30 scuta . . . -e seculari depicta . . . non gerant. *ibid. al.* ELIAS SAL. mus. 30 p. 61^{a} gerunt *cantores* cappas eiusdem -is. **ε** *mus. in schedulis neumatum:* GUIDO ARET. reg. rhythm. 199 lineas signamus variis -bus. IOH. AFFLIG. mus. 21,59 secundum quinque semitonia in quinque locis -es disponuntur. *al. expressius i. q. linea colorata – farbige Linie:* IOH. AFFLIG. mus. 21,63 si his neumis -es vel notae non aderunt. **2** *spectat ad anim., partes corporis sim.:* **a** *de hominibus:* **α** *gener.:* ARBEO Corb. 38 corporis. HROTSV. Pafn. 3,5 cur contremiscis mutato -e *(sc. faciei)? al.* **β** *natur. et medic.:* AESCULAPIUS 29 p. 44,24 designat *lethargos* . . . vultus attestante . . . plumbeo -e. Ps. GALEN. febr. 368 urina non consuetudinis habens -em. Ps. HIPPOCR. phleb. 36 mensura fleutomię . . . secundum inmutationes -lerum *eqs.* HILDEG. caus. 3 p. 171,4 de oculis diversi -is. ALBERT. M. animal. 1,621 -r sanguinis apparet per ipsam *(cutem) eqs. al. v. et p. 890,14.* **b** *de bestiis:* ALDH. ad Acirc. 33,3 spurca -e (-liore *R m.1*) *acalantida.* HUGEB. Willib. 4 p. 96,11 omnes *(sc. armenta)* sunt unius -is, ostreae. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 95,9 plumagiorum. ALBERT. M. animal. 6,7 ova diversantur in -e (*p. 559^{a},22* χρώματα) testarum. 22,53 -r . . . naturalis equi. *ibid. saepe. remissius i. q. gradus – Nuance:* NIVARD. Ysengr. 6,460 deterit hic nullo forma -e prior. **B** *latius de materia i. q. pigmentum, fucus – Farbstoff, Schminke:* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 64,19 curtinae . . . purpureis ostri et cocci -bus fucatae. CONC. Karol. 44^{A} p. 479,7 -es de imaginibus radentes inmiscuerunt . . . vino. FROTH. epist. 24 ut . . . mittas ad decorandos parietes -es diversos. VITA Heinr. IV. 8 p. 28,20 quam *(vestem)* natura suo -e tinxisset. CHART. episc. Misn. 115 vultibus -um positione varia deformatis. *al.* **2** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,16 semper movebis ipsum -em *eqs.* HERACLIUS I 2,1 flores in varios qui vult mutare -es. 2,10 siccatos . . . servare -es. THEOPH. sched. 1,1 -r . . ., quo pinguntur facies et nuda corpora, sic componitur *eqs.* HERACLIUS II 52. *saepe.*

II **A** *in imag.:* GUNZO epist. 12 p. 44,11 hęc *(rhetorica)* uno ductu diversos pingit -es (CONR. HIRS. mund. cont. 774 [Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966] propriis . . . me pingis -bus). EPIST. Teg. I 2 -e deterso simulationis. *al.* **B** *alleg. vel symbolice:* HRABAN. cruc. 1,16 p. 214^{C} descripsi . . . crucem quatuor -bus praecipuis. SEDUL. SCOT. carm. 2,32,15 aureus ac viridis, croceus -r aereusque conveniunt . . . Deo. CARM. cod. Vat. (5330) 15,19 limphali et rubeo signantur bina -e iudicia. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,138 rethoricam duplicis vestitam flore -is *(cf. P. Vossen, Der Libellus Scolasticus des Walther von Speyer. 1962. p. 117sqq.). al.* **C** *meton.:* **1** *de vestimento:* ALCUIN. epist. 284 p. 443,20 corpus . . . pompaticis ornare -bus. RICHER. REM. hist. 3,38 ut dignitatis merita -bus comparent *monachi. al.* **2** *de imagine:* AETHICUS ISTER 66 p. 47,3 tragoedias . . . narravere *antiqui* tot scriptis atque picto -e transformatis.

III *translate:* **A** *ornatus, exornatio – Schmuck, Verzierung, Kolorit:* **1** *rhet.:* EPIST. Ratisb. 7 p. 300,15 verba . . . rethoricis -bus colorata (CONR. MUR. summ. p. 81,9 [ed. W. Kronbichler. 1968]. *al.*). CONR. MUR. summ. p. 81,12sq. (ed. W. Kronbichler. 1968) explicare . . . -es verborum . . . et . . . -es sententiarum. ANON. mus. Sowa praef. p. 4,9 innuit *auctor,* quibus -bus sui libri seriem purpurabit. *al. spectat ad figuram permixtionis:* CONR. MUR. summ. p. 87,104 (ed. W. Kronbichler. 1968). **2** *mus.:* IOH. GARL. mus. mens. I p. 106^{b} nunquam ponitur discordantia . . . nisi causa -is musice (ANON. mus. Sowa 1^{c} p. 65,22 propter -es m. decentius purpurande ac . . . variande. *al.*). p. 115^{b} -r est pulchritudo soni . . . et fit . . . in florificatione soni. ANON. IV mus. Coussemaker 2 p. 342^{a} cum abundantia -um armonice artis. *al.* **B** *genus, species, habitus – Art, äußere Erscheinung, Aussehen:* **1** *gener.:* EPIST. Hann. 25 eidem fortunę -i . . . subiacere. EPIST. Ratisb. app. 1 p. 368,16 -e consacerdos, non officio. GODESC. GEMBL. gest. 84 p. 554,37 spectate *(sc. abbas)* -e, statu, re *eqs. de eucharistia:* GODESC. SAXO theol. 23 p. 337,20 in -em carneum seu sanguineum non revertitur . . . corpus et sanguis Domini. **2** *alch.:* ANON. secret. p. 40,28

[Pape]

(cod. R) -es boracium. Ps. ARIST. lap. I p.187,5sq. -es appropinquantes huius *(rubini)* -bus preciosiores sunt. *al.* **C** *praetextus, simulatio – Vorwand, Vorspiegelung (cf.* GLOSS. II 196,26 St.-S. -e terchineti. *al.)*: **1** *gener.*: IOH. CANAP. Adalb. A 26 p.39,8 (ed. J. Karwasińska. 1962) sub -e pietatis. *per prosop. i. q. imago – Trugbild*: EKKEH. IV. pict. Mog. 794 -r ille pii *(sc. Pilatus)* iubet innocuum crucifigi. **2** *iur.*: CONST. I 148,1 (a. 1154) quasi sub -e investiture . . . feuda vendunt. II 252,2 civitatem . . . sub -e oppressionum comitis . . . a nostro dominio revocavit. *titulus fictus – unberechtigter Anspruch*: DIPL. Otton. III. 226 p.641,21 si quis . . . quibusvis ingenio seu -e quesitis contraierit. **D** *ratio, ius – (Rechts-)Titel*: CHART. episc. Hild. II 284 (a. 1230) si quid nobis . . . per . . . iuris -em competere videbatur. CONST. III 49,3 *nec* potestatem . . . recipiet *rex* sub quocumque -e. CHART. Bern. III 292 quod ipsum . . . nunquam impetam ullo iuris . . . adminiculo vel -e. *al.*

2. color *v.* cholera. **3. color** *v.* corylus.

colorabilis, -e. *chromaticus – zum chromatischen Tongeschlecht gehörig*: REMIG. ALTISS. mus. p.73^{b},7 alia *dicuntur* enarmonica, . . . alia chromatica, -ia (*cf.* p.64^{a},36).

***coloramentum,** -i *n. modus tingendi – Färbeverfahren*: Ps. AVIC. anim. 7,1 tit. p.405 aliud -um mercurii.

colorarius, -i *m. tinctor – Färber*: TRAD. Ratisb. 823 (a. 1143/49) *testes*: Waltherus pictor, . . . Ludewicus -us.

***coloratim** *v.* coloro.

coloratio, -onis *f.* **1** *proprie*: **a** *strictius*: **α** *actio vel modus tingendi – das Färben, Färbeverfahren*: COMPOS. Luc. B 13 ad -em *vitri* tolles tabulam *eqs.* M 3 -o petali argenti. TURBA phil. 14 p.123,24 in Tyria -e. *al. actio fucandi – das Schminken*: TROTULA 57 p.28,28 (in marg.) faciei. **β** *facultas tingendi – Färbekraft*: ALBERT. M. miner. 4,1,7 p. 93^{b},12 quod . . . in se habeat *elixir rubeum* -em. p.93^{b},16. **γ** *immutatio coloris – Verfärbung*: TRACT. de aegr. cur. p. 168,17 sanguinem *ex naribus* vitio epatis fluentem discernimus . . . ex -e urine. **b** *latius i. q. pigmentum – Farbstoff*: ROSIN. def. p.316,27 qui *(lapis)* est . . . avis mirabilis, . . . ex amaritudine . . . in suo gutture existente -o accipitur. **2** *translate i. q. simulatio – Heuchelei*: PAUL. BERNR. Greg. 45 *(per prosop.)* quidam vir . . . anxietas conspirationis, -o fraudis.

***colorativus,** -a, -um. *tingens – färbend*: HERACLIUS II 57 discordantiae non sunt . . . ex accidentibus -is eorum *(colorum)*. Ps. CALID. verb. 2 p.353,25 tinctura . . . -a.

colorator, -oris *m. tinctor – Färber*: CHART. scrin. Col. A I p.337,14 (a. 1170/90) emit domum erga Bertolfum -em.

coloratura *v.* colatura.

coloratus, -us *m. color – Färbung*: ARNOLD. RATISB. Emm. 1,5 p.551^{b},10 pallia -u paria et varia.

coloricus *v.* cholericus. **coloridio** *v.* colorizo.

***colorifer,** -era, -erum. *pictus – gemalt*: LIBRI Karol. 4,2 p.175,26 adoratur . . . fortitudo eius *(Christi)* non per -am imaginem.

colorion *v.* collyrium.

1. colorius, -i *m. vel* **colorium,** -i *n. color, species – Farbe, Aussehen*: AETHICUS ISTER 72 p.55,13 clivi . . . corruscant ligirio, insigne -o (colore *Av.*) croceo flavoque pyritro. *fort. add.*: AETHICUS ISTER 80 p.61,14 cum mero dulcia amisit tempus exinanito -a (collyria *Av.*).

2. colorius *v.* colurnus.

colorizo (-idio), -are. *medial. i. q. colorem nitidum ducere – eine glänzende Farbe bekommen (cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p.34)*: COMPOS. Luc. B 15 defrigas . . . vitrum, donec -dietur (cola- *L*).

coloro, -avi, -atum, -are. *intrans.*: *p.890,24. metr.* -ŏ-: *p.890,26.*

I *proprie i. q. tingere, colore obducere – (ver-, um)färben, mit Farbe überziehen (medial. i. q. colorem ducere – Farbe bekommen: p.890,8sq. al.)*: **A** *strictius*: **1** *gener.*: ALDH. virg. I 56 p.316,3 vellera . . . purpureis . . . muricibus naturaliter -are. BRUNO QUERF. fratr. 13 p.731,26 ut altus cruor . . . pulchris maculis domum -ret. BALDER. Alber. 5 p.246,35 vultum, capillos, barbam fuco -ando. CARM. Bur. B 220^{a},4,4 color sepe palliis . . . mutatur . . ., cum a tinctoribus color -atur. CHART. Hans. I 277 p.92,9 cum quo *(wede)* panni -antur. *al. refl. i. q. se fucare – sich schminken*: TROTULA 57 p.28,28 si . . . mulier voluerit se -are. **2** *spec.*: **a** *natur. et medic.*: MAURUS urin. I p.7,29 ex quibus *(humoribus)* . . . -atur urina (p.7,33. *ibid. saepe*). ALBERT. M. veget. 4,131 -bit *frigus* folium aliquo colore. animal. 6,56 -antur eius *(pavonis)* pennae melius. 8,125 quod -atur (*p.622^{a},9* τὸ χρῶμα μεταβάλλων) . . . polipus . . . colore loci. 16,133 si color penetrans -verit (*p.747^{a},10* χρωματίζωσι) salivam. *al. colori naturali reddere – zur natürlichen Farbe zurückführen*: MATTH. PLATEAR. gloss. p.389^{B} pilulae . . . hictericos -ant . . . solvendo oppilationem, unde bonus redditur color. **b** *techn.*: COMPOS. Luc. K 6 postquam petalum -tum fuerit. MAPPAE CLAVIC. 200 si vis -are almenbuz. THEOPH. sched. 1,26$^{capit.}$ de modo -andi tabulas stagneas. ALBERT. M. animal. 16,135 qui *(lapis)* . . . -at aes. *saepe.* **B** *latius*: **1** *nitidum facere, polire – blank machen, polieren*: COMPOS. Luc. B 6 frigas faciem in tabulam . . . et -as illud. Z 30 defricas cum ferro candens . . . et -atur *vas.* MAPPAE CLAVIC. 191 cum pulvere . . . super corduan fricando lapidem -bis *eqs. al. (de re v. p.889, 62). intrans. i. q. colorem nitidum ducere – eine glänzende Farbe bekommen*: MAPPAE CLAVIC. 197 usque quo bene -et *deauratura.* **2** *pingere – malen*: CARM. libr. II 13,1 qui *(scriba)* me *(sc. versum)* penna -ret. **3** *inducere – auftragen*: OTTO SANBLAS. chron. 42 p.67,26 corruptum . . . aurum metallo sophistico auro in superficie -to receperunt. **4** *rubicundum reddere – zum Erröten bringen*: EKKEH. IV. cas. 103 iuvenis voce magistri -tus.

II *translate*: **A** *(ex)ornare, instruere – (aus)schmücken, ausstatten*: **1** *gener.*: CHRON. Pol. 2,16 p.81,10 orationem . . . rethorice -vit. HUGO TRIMB. registr. 517 veterum historie, que nugis -antur. *al. c. sensu corroborandi*: TRAD. Chiems. 246 (Mon. Boica II p.366,27; c.1200) factum testibus -amus subscriptis. **2** *mus. i. q. exornando variare – durch Verzierungen variieren*: GUIDO ARET. micr. 17 p.194 omnis cantus quo magis usitatur, eo magis -atur. **B** *obtegere, velare – bedecken, verhüllen*: GESTA Trev. cont. III 8 p.385,38 indignationem mentis risu -ans *imperator.* FUND. Grat. Dei 11 suam inscitiam . . . probabili conversatione -bat *praepositus.* ALBERT. STAD. Troil. 4,625 surgit ironia risumque -at amarum. *refl.*: CARM. Bur. B 131^{a},4,4 auro dum se -at *Iupiter.*

adi. **1. colorans,** -antis. *tingens – färbend*: ALBERT. M. animal. 16,133 per ea, quae multum sunt subtilis substantiae, -ia multum, sicut est crocus. probl. det. 30 (Mediaev-Stud. 22. 1960. p.343,24) si . . . aliquo humido -e essent depicte *litterae.*

2. coloratus, -a, -um. **1** *proprie i. q. tinctus, colore obductus – ver-, gefärbt, farbig*: **a** *strictius*: **α** *gener.*: ALDH. virg. I 55 p.315,3 -is vestibus indui. CHART. Basil. C II 4 p.4,13 (a. 1268) pro . . . vestimento . . . non tincto, sed naturaliter -o. *al. fucatus – geschminkt*: HUGO TRIMB. sols. 6 p.32,5 facie -a. **β** *medic.*: Ps. GALEN. febr. 357 urina ex vino albo -a (TRACT. de aegr. cur. p.83,6. MAURUS urin. I p.7,21. *saepe*). TROTULA 57 p.28,42 ad dentes nigros et male -os. **γ** *techn.*: MAPPAE CLAVIC. 280 ut fortis lexiva fit et -a. **b** *latius i. q. colore exornatus – mit Farbenschmuck versehen*: RIMB. Anscar. 3 p.22,3 veste candida et -a. **2** *translate i. q. ornatus – geschmückt*: MIRAC. Annon. 2,67 (Siegburg. Stud. III. 1966; a. 1183/87) quendam religionis habitu -um. *v. et p.888,54.*

subst. **1. coloratus,** -i *m. qui cuiusdam coloris est – ein Farbiger*: GERHOH. novit. 16 p.59,8 sicut -us intelligens dicitur propter persone unitatem, que corpore -a mente intelligit. 42 p.82,28sq. cum . . . dicatur vere -us intelligere et intelligens -us esse.

2. coloratum, -i *n. quod alicuius coloris est – Farbiges*: REMIG. ALTISS. mus. p.75^{a},31 chroma *interpretatur* -um. ALBERT. M. resurr. 2,64 p.275,50 cum . . . in cognoscibili nulla fuerit ratio coloris, in cognitione nulla erit perceptio

[Pape]

-i *eqs. v. et p.890,66.* *sententialiter:* ARCHIPOETA 10,26,3 colorare stultum est bene -a.

adv. ***coloratim.** *modo colorato – farbig:* RHYTHM. 115, 2,1 quod depinxi -m de fuco dissimili.

coloron *v.* chlora.

***colorosus,** -a, -um. *multicolor – bunt(farbig):* BERNH. GEIST. palp. 2,75 -a pavonem cauda decorat.

***colos** *subst. (orig. inc.) rubus – Himbeere (Rubus idaeus L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p.382):* GLOSS. III 582,53 St.-S. -s (-as *b, v. notam ed.*) hintber.

colosea, -os, -us *v.* colossus.

colositas *v.* callositas. *adde:* ANTIDOT. Sangall. p.85,7 emplastrum . . . faciens . . . ad colositate.

colosius *v.* colossus. **colossa** *v.* colossus.

colossensis, -is *m. in cognomine i. qui amphitheatro praeest – Kommandant des Amphitheaters:* ERCHEMB. CAS. hist. 56 sugerente hoc . . . Guaiferio C-e . . . cum theatralibus viris. *cf. l. 38sqq.*

colossus (cho-, -ops-, -oseus, -osus *sim.*), -i *m. (f.* -a: *l.22.26)* (κολοσσός) **1** *columna vel statua alta – hohe (Bild-)Säule, Kolossalstatue, 'Koloß' (cf.* GLOSS. III 219,17 St.-S. -us altissima columna irminsul. 665,47 -a columna statua sûl. IV 136,38 -os. 248,5 cholossis. *al.):* **a** *de statua Neronis:* CHRON. Fred. 2,36 p.61,1 -oseos Romae erictus ([*ex Hier. chron.*]. CONR. SCHIR. catal. p.625,2 -opsus erectus est). 2,37 p.63,8 -oseae (-osie, -os(a)e *var. l.*) capite sublato. Ps. BEDA collect. (PL 94,543[B]) quandiu stat -isaeus, stat et Roma *eqs.* WALAHFR. imag. Tetr. 134 cedant magna tui . . . figmenta -i, Roma. *al. in imag.:* BENZO ad Heinr. 6,2 p.660,42 non possum cum rege ferire -um. **b** *de statua Solis Rhodi exstructa:* ALDH. virg. I 21 p.252,12 quod *(simulacrum)* -osi (-osii *L*) sublimitatem . . . vincebat. ad Acirc. 83[tit.] -osus (-oseus, -osius *sim. var. l.*). ANNAL. Cav. a.640 (MGScript. III p.186,37) rex Arabum Rodum abiens destruxit -um eius. *in nom. loci:* OTTO FRISING. chron. 1,12 in qua *(insula, sc. Rhodo)* Colosus civitas posita est. **2** *per confusionem i. q. amphitheatrum – Amphitheater:* ERCHEMB. CAS. hist. 51 Guaiferius . . . -o *Capuae* residens . . . bellum coepit inferret *(item de loco munito:* 73 qui in -um [-oso *2*] morabantur. *ibid. al. v. et vol. I. p. 924,46).*

***colostricum** (-las-), -i *n. colostra – Biest-, Kolostralmilch:* ALPHITA I p.285,14 cola-um . . . lac statim post partum mulsum vel colastrum.

colostrum (cal-, -ll-, -las-, -lus- *sim.*), -i *n. lac tempore partus oriens – Biest-, Kolostralmilch (cf.* GLOSS. II 17,8 St.-S. -um piost. III 297,43 -ustrum. 699,28 calastrum. IV 114,15 [cod. g] -estrum. 168,23 collustrum. *al.):* ALDH. virg. II 1601 cernitur . . . ubertim candescens lacte -um (-lu-, -la- *sim. var. l.;* genus lactis optimi *gloss. P*[1]). *v. et l. 43.*

colosus *v.* colossus. ***coloti** *v.* *colochius.

colotus, -i *m.* (κωλώτης) *per errorem i. q. Mus rattus (L.) – Ratte:* ALBERT. M. animal. 8,21 asinus . . . impugnat -um(*p.609*[b],*19* κωλωτῆ), hoc est ratum. *cf. ThLL.s.v.* colotes.

colovium *v.* colobium.

1. colpus (gul-, -lfus, -phus, -os *sim.*), -i *m.* (κόλπος) **1** *gener. i. q. sinus (maris) – (Meer-)Busen, Golf (cf.* GLOSS. IV 114,17 St.-S. -us puosom): IOH. VEN. chron. p.114,20 usque ad Quarnarii culfum. ANNAL. Ianuens. I p.121,11 in gulfo Sataliae. WILBR. OLD. peregr. 1,13,3 intravimus portum sinuosum Antiochie, quem Franci gulphum Antiochie appellant. *al.* **2** *medic. et anat.:* **a** *ulcus dependens et sinuosum – herabhängendes, faltiges Geschwür:* RECEPT. Bamb. 67 culpus . . ., id est seniosum et sordidum vulnus. ALPHITA I p.285,32 -us, finias, pendigo idem. THEOD. CERV. chirurg. 3,11 p.163[A] -us, id est quasi sinus pendens. p.163[B] leni petia . . . claudas . . . os -i. *ibid. al.* **b** *vagina – Scheide:* TRACT. de caus. mul. 17 *pessarium* mulieris supina *(sic?)* inicias; id est, quod Greci -fon vocant *(cf. Cass. Fel. 78 p. 194,4).*

2. colpus *v.* colaphus.

***colta** (cul-, -tra), -ae *f. vel raro* ***coltum,** -i *n. (p.892,13) (ital.* colta *a* colligere, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. III. 1964. p.327) tributum, collecta – Steuer, Abgabe, Umlage (cf. F. Schneider, Burg und Landgemeinde in Italien. 1924. p.320):* **1** *in univ.:* CHART. select. Schwind 3 p.5,6 (a.1111/12) absolvit de omni -a. CHART. Tirol. 672 p.133,42 curia solvit . . . v modios blave cum . . . -a.711 quod . . . inhabitatores . . . domus . . . ab omni -a sive steura . . . exempti esse debeant. CHART. Tirol. notar. I 415 p.193,34 solvendo . . . -am, . . . quam . . . papa . . . seu episcopus . . . imponeret . . . plebi. CHART. Tirol. 1120 p.163, 21sq. non tenebamur . . . canonicis dare -am, . . . nisi foret pro -a comuni. ALBERT. MIL. temp. 202[capit.] *saepe in his regionibus. in pertinentiis chartarum:* CHART. Ital. Ficker 97 p.142,21 (a.1120) habere . . . -um. p. 142,33 nec fotrum nec -ram . . . faciant. ACTA imp. Stumpf 171 p.233,33 commune finagium plebanatus Meyrate cum . . . datiis, vectigalibus, cultis. COD. Wang. Trident. 208 p.414,16. *al. remissius i. q. collatio – Sammlung:* ALBERT. MIL. temp. 309 de -a, quam inter se posuerunt clerici . . . in subsidio dando . . . pro strata inglaranda. **2** *census urbanus – Bürgersteuer:* CONST. I 245,3 (a.1175) liceat . . . civitatibus . . . facere -am. CHART. Tirol. 1153 burgenses omnes, qui soliti sunt dare -am in Bozano *eqs. al. tabulae censuum – Steuerliste:* ROLAND. PATAV. chron. 2,1 patriarcha . . . factus est Paduanus civis . . . et se poni fecit . . . in -am. *v. et* collecta. *Pape*

coltico *v.* colchicum. ***coltilis** *v.* *cultilis.

***coltra, *coltum** *v.* *colta.

1. coltus *v.* 3. colo. **2. coltus** *v.* cultus.

coluber, -bri *m. vel rarius* **colubra,** -ae *f. script.* -lob-: *l.34.36sq. form. decl. III.:* *dat. sg.* -i: *l.38. nom. pl.* -es: CARM. de Aquil. 14,2 (MGPoet. II p.152). *gen. pl.* -um: *l.39.*

anguis – Schlange (cf. GLOSS. I 496,24 St.-S. -r ynaca. II 693,40 -r ung. III 17,61 -r uurm. 685,30 -r slango. *al.):* **1** *proprie:* ALDH. virg. I 4 p.232,15 tactu viminis ex -o (-lo- *var. l.*) nuper transfigurati. ad Acirc. 42,4 squamigeros . . . -obros (-os *var. l.*). PAUL. DIAC. carm. 6,89 tu miserande, cutem variant cui fella -ae (-obre *var. l.*). CARM. de Germ. 2,14, 1 (MGPoet. IV p.130) viso praesul signum crucis imposuit -i. ANNAL. Quedl. a.1020 p.86,1 serpentium, -orum (-um *cod.*). EKKEH. IV. pict. Mog. 35 satanas -um simulat. ALBERT. M. animal. 26,29 hunc *(vermem)* spoliatorem -i aiunt dici, quia . . . caput -i confricando demulcet et postea mordet. *al. draco – Drache:* ALBERT. M. Iob 26,13 (ed. M. Weiss. 1904) -r maximum animalium est, per quod intelligitur omnis terrae ornatus in animalibus. **2** **a** *in imag. et per compar.:* WALTHARIUS 792 veluti -r girum collectus in unum tela tot evitas. UFFING. Liutg. 34 Liudgerum . . . fulmineo obliquos pulsantem Marte -os. CAES. HEIST. Engelb. 2,7 p.259,8 ut ad instar -i venenum, quod . . . evomuerat, ardentius resumeret. *al.* **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 8,3 p.233[D] -r diabolus. *v. et p.476,16. cf. l.44.* **c** *in nomine animalis: l.41.* **3** *translate:* **a** *de diabolo:* MILO carm. 3,4,2,552 conterat unde caput -i tua planta maligni. HROTSV. Gong. 353 -r cupidus . . . ingenium nuptae illicit. **b** *de haeresi:* WANDALB. martyr. 249 sextis . . . nonis, Athanasi magne, refulges, Arria quo primum periit victore -a.

***colubernus,** -a, -um. **1** *adi.: colubri proprius – Schlangen-: v. l.69.* **2** *subst. fem.: dracontium – Gemeine Schlangenwurz (Dracunculus vulgaris Schott): v. p. 893,4.*

***colubricia** (-lopr-), -ae *f. dracontium – Gemeine Schlangenwurz (Dracunculus vulgaris Schott):* GLOSS. III 553,37 St.-S. -a (-op- *b*) naterwrz.

colubrinus, -a, -um. *script.:* -umb-: *p. 893,1.*

1 *adi.: colubri proprius – der Schlange (eigen), Schlangen-:* **a** *proprie:* ANNAL. Quedl. a.1001 reinduto, quem . . . sibi aptaverat *nequitiae auctor,* -o amictu (*cf.* GISLEB. ELN. inc. 2,213 princeps tenebrarum in . . . suos tractus -o more redactus). ODO MAGD. herb. 1732 -a (-berna *var. l.*) venena. **b** *translate (spectat ad diabolum):* CARM. libr. III 53,3 discernens calles -a fraude latentes. **2** *subst. fem.:* **a** *dracontium – Gemeine Schlangenwurz (Dracunculus vulgaris*

[Dauser]

Schott; cf. GLOSS. III 536,49 St.-S. -mbrina dragonthea naternwort. *al.)*: ODO MAGD. herb. 1729 herba, dragonteam Graecorum quam vocat usus, haec eadem vulgi lingua -a (-berna *var. l.*) vocatur. DYASC. p.78[a] -a vel viperina folia habet cisso similia. ALPHITA I p.287,32 serpentaria, -a (columbaria *var. l.*). *al.* **b** *Polygonum bistorta (L.) – Schlangen-Knöterich (cf. Ahd. Wb. I. p.1313)*: GLOSS. III 50,49 St.-S. -a brachwrz. **c** *?Silybum Marianum (L.) – ?Mariendistel*: GLOSS. III 594,8 St.-S. de -a vel draconica wechdistil *(spectat ad l.3)*.

colucula (cunu-, conu-, conic-, -ugu-, -cla *sim.*), -ae *f. colus – Spinnrocken* (*cf.* GLOSS. II 354,24 St.-S. conuca quenela): LEX Ribv. 61,18 offeratur ei *(ingenuae servum secutae)* a rege . . . spada et cunucula (co-, -nic-, -nula, -cla, -gla *var. l.*); quod si spadam acciperit, servum interficiat, sin . . . cunuculam (-ugu- *sim. var. l.*), in servitio perseveret.

***colvekerlia,** -ae *f.* (*colvekerlus) *tributum colvekerlorum – Abgabe der 'Kolbenmänner'*: LAMB. ARD. hist. 36 p.579,44 Hamensium satrape ab ea *(uxore liberi)* -am exegerunt *eqs.* p.580,11 nobiles ut ignobiles . . . -am . . . debere solvere compelli. *ibid. al.*

***colvekerlus,** -i *m.* (*theod. inf. vet.* kolve *et* kerl) *homo (ignobilis) clava armatus – mit Keule bewaffneter Mann (niederen Standes), 'Kolbenmann'*: LAMB. ARD. hist. 36 p.579,30 fuerunt homines quidam clavati . . ., quos vulgo -os nominatos audivimus (p.580,21.23).

1. colum, -i *n. (m.* -us: *l.30) vel saepius* **cola,** -ae *f. script.* -ll-: *l.35*.

cribrum, colatorium – Sieb, Seiher (cf. GLOSS. II 7,30 St.-S. -us siha. III 269,61 -um siha, seenafe. 372,7 -a sige. IV 184,34 -um liquitarium sihtůch. *al.)*: **1** *gener.*: EGBERT. fec. rat. 2,561 vimineos qualos texebant -aque patres antiqui. NIVARD. Ysengr. 7,350 -ę limus inesto iugis. **2** *liturg. (de re v. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p.448sqq.)*: ORDO Rom. 1,79 refundit *amulam* super -um (-ll- *var. l.*) in calicem. VITA Desid. Cad. 17 fulgit recentarii -ique varietas. WILH. HIRS. const. 2,34 p.1093[B] alter *sacerdos apportat* . . . -am aureum vel argenteam. CATAL. thes. Germ. I 147,12 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -am et ampullas. 8,3 -a aurea cum gemmis. 45,112 erant -e argentee . . ., per quas vinum poterat colari. *al.*

2. colum *v.* 1. colus. **3. colum** *v.* 1. colon.

columba, -ae *f. script.*: cul-: *l.49*. -unba: *l.45sq.* -mp(a): GLOSS. I 60,16 St.-S. *cod. b*. -mpna: *p.894,10. de etym.*: AGNELL. lib. pont. 18 p.287,17 -nba nomen accepit a plausu alarum, unde percussio alarum . . . Latinum '-nba' interpretatur. ALBERT. M. animal. 23,39 -a sic dicitur, quia lumbos colit multa generatione.

περιστερά – *Taube (cf.* GLOSS. I 198,38 St.-S. cu-a tuba. *saepe)*: **I** *strictius*: **A** *proprie*: **1** *gener.*: **a** *in univ. (plerumque de -a domestica)*: PACTUS Alam. V A 8 cornicla, -a . . . requirantur. CAPIT. reg. Franc. 32,40 ut . . . -as, perdices . . . habeant. EPIST. var. II suppl. 10 p.634,8 sive . . . -a aut grus vel anser . . . ab accipitre . . . captum evisceratumque fuerit *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. I epist. ad Haz. p.64,4 uvarum -arumque munere . . . suscepto. EGBERT. fec. rat. 1,953 aerem . . . secat . . . -a gregatim *eqs.* HILDEG. phys. 6,30 -a frigida est plus quam calida *eqs.* CARM. Bur. B 58,4,8 -a turtisona. ARNOLD. LUB. chron. 5,27 p.207,4 litteras sub umbilico -e . . . ponunt et eam avolare permittunt. CAES. HEIST. hom. I p.124[b] -a septem principales habet virtutes *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.22,3 maneries -arum. ALBERT. M. animal. 5,41 quae *(sc. aves)* sunt -is domesticis griseis similes. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,8 p.86,13 multa animalia aggregabilia non habent principem sicut . . . -ae. *al. v. et l.71*. **b** *de speciebus (cf.* ALBERT. M. animal. 5,41 p.425,12 -ae [*p.544[b],1* τῶν . . . περιστεροειδῶν] . . . sunt multorum modorum *eqs.)*: **α** *de -a cavernali (Columba oenas L.)*: ALBERT. M. animal. 6,41 -ae, quae cavernarum dicuntur . . . et in arboribus habitant. 6,43 -as cavernales, quae nigriores sunt . . . communibus -is. *al.* **β** *de palumbe (Columba palumbus L.; cf.* GLOSS. II 725,16 St.-S. palumbes -ę sunt, quas dicimus menistuba): ALBERT. M. animal. 6,43 -as nigrescentes, quae fehytae dicuntur. **2** *eccl. de ave sacra*: **a** *de alite nuntio caeli*: WALAHFR. Mamm. 18,8 cito dimissa -a natatu de caelo venit. HROTSV. Mar. 454 de cuius virga volitaret rite -a. THIETM. chron. 7,15 hoc ei caelitus per -am iussum fuit. CAES. HEIST. mirac. II 1,7 p.26,16 Christus per -am suam communicans -am *(sc. Ydam)*. VITA Herm. Ios. 29 p.694[D] -am . . . super humerum suum residere conspexit. *al. adde:* BENED. ANDR. chron. p.163,13 in quibus *(columnis)* . . . tres -pne apparuerunt sedere. **b** *de spiritu sancto in specie -ae apparente*: ALDH. virg. II 434 spiritus almus praepetis adveniens iam per simulacra -ae. HRABAN. carm. 39,48,1 spiritus super -ae Iesum mansit in specie (GODESC. SAXO gramm. 2 p.456,4 non debuit dicere . . . Remegio in -ae s. crisma ministrasse spiritum sanctum. DIPL. Karoli M. 239 p.332,19 [spur. c.1146]). EKKEH. IV. bened. I 13,21 huic *(Gregorio)* aures . . . penetrantur voce -ę (gloss.: spiritus sancti). *al.* **c** *de anima mortui in specie -ae apparente*: VITA Fel. Trev. 10 in conspectu omnium quasi -a aurea ore illius *(morientis)* exire et ipsum coelum visa est penetrare *(sim.* VITA Gebeh. Const. 1,23 p.590,1. *ibid. iterum). cf. l.59*. **B** **1** *per compar. vel in imag.*: **a** *de hominibus*: ALDH. virg. II 492 qui *(Deus)* . . . corvos vertit in albentes glauco sine felle -as. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,188 procedunt geminę parili virtute -ę. PURCH. Witig. 533 serpentem nivea fovet absque timore -a. THEOD. TREV. transl. Celsi 5 faciens se divinitati gratam hostiam, in practica videlicet -am, in theorica autem turturem. HERBORD. Ott. 2,29 p.739,24 reversi . . . ad episcopum pueri fide recenter imbuti more -arum alias trahentium gregem . . . adduxere coaevorum. *al. v. et l.7. adde:* STEPH. COL. Maurin. 1 (prol.) Bruno, ille nobilis filius -ae, sacrarium sapientiae. *v. et vol. I. p.1375,53*. **b** *de ecclesia*: STEPH. COL. Maurin. 14 nobis Dominus Maurinum suum perdonavit filium, quem sibi genuit sponsa, . . . -a sua. **c** *de donis spiritualibus*: WALAHFR. Wett. 350 quid rapis et vendis Solimorum more -as? *(cf. Greg. M. in euang. 4,4). v. et l. 42*. **2** *alleg.*: AMALAR. off. 3,12,2 ad . . . -as et turtures, quae significant responsorium et tractum. HRABAN. univ. 5,10 p.131[C] per turturem et -am Christi caro spiritui sociata demonstratur. CAES. HEIST. hom. I p.124[b] -a significat spiritum sanctum, virtutes -ae dona spiritus sancti. ALBERT. M. serm. 1 (SBMünch. 1966/III. p.20,12) -a sacrificium Domini est *eqs.* BERTH. RATISB. serm. 12 p.65,43 -a . . . signat illos, qui . . . confratres in religione diligunt. *al. adde:* EKKEH. IV. bened. I 11[tit.] de duodecim -is ecclesię. 11,24 per decimam (gloss.: -am) verba dulcescunt legis acerba. *ibid. al.* **3** *in nominibus*: **a** *hominum*: COLUMB. epist. 5 p.176,37 mihi Ionae hebraice, Peristerae graece, C-ae latine . . . nuncupato. ALCUIN. epist. 84 p.127,22 dic C-ae *(sc. Rodtrudae)*, ut memoriae confirmet, quod accepit (195 p.322,32. 262 p.420,13). *v. et vol. I. p.1375,53*. **b** *herbae*: *v. p.109,31*. **C** *translate de spiritu sancto* (*cf.* GLOSS. IV 114,20 St.-S. -a spiritus sanctus tubę): ROD. CAMER. Lietb. 7 Symonem nostrum, -ae septemplicis filium. METELL. Quir. 2,18 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) dive requies -e.

II *latius*: **A** *de effigiebus*: PAUL. DIAC. Lang. 5,34 consanguinei eius *(mortui)* intra sepulchra sua perticam figebant, in cuius summitate -am ex ligno factam ponebant. CASUS Petrish. 4,21 imago . . . Dei genitricis et in eius pectore species -e. **B** *de vasis sacris*: AGIUS vita Hath. 15 non auditis . . . vocem interrogantem, si -a iam parata sit? RUD. TRUD. gest. 6,7 p.257,12 -am . . . cupream auro . . . variatam continentem aquam ad opus manuum. TRAD. Teg. 350[c] thesaurum ęcclesię . . . auxit . . . una -a. CHART. Rhen. inf. II 740 unam -am argenteam cum pixide aurea continente corpus Christi in dicta -a. *al.*

***columbana,** -ae *f. verbenaca – Eisenkraut (Verbena officinalis L.)*: GLOSS. Salern. p.11[a],22 verbena, peristereon, -ana idem (*cf.* p.9[a],32).

columbar, -is *n.* **1** *cavea columbarum – Taubenschlag*: GLOSS. III 131,33 St.-S. -r tubhus. *al. v. et p.895,3. cf.*

[Dauser]

l.21. **2** *collare, vinculum – Halsfessel, Fessel (cf.* Gloss. III 162,50 St.-S. -r knebil. 385,34 -r haslbant. 659,1 -r spanuit. IV 136,37 -r genus tormenti, tůphus. 184,36 -r, -ris knebel vel vinculum vel collarium. V 49,6 -r vuiht. *al.)*: Odo Ern. duc. 6 p.356B -ia laxans quassat *Typhon* Trinacrii suffragia summa Pelori. *in imag.*: Acbrann. carm. 37 (ed. H. Hagen, Carm. ined. 1877. p.144) hoc ita conexum ludi disperge -r.

columbaria (cal-), -ae *f.* (columba) **1** *verbenaca – Eisenkraut (Verbena officinalis L.)*: Ps. Hippocr. phleb. 178 cipresso . . ., ciprio . . ., ca-a *(sic?)* uncias II. Alphita I p.307,13 verbena recta, -a vel columbina idem. *al.* **2** *per confusionem i. q. colubrina – Schlangenwurz (Dracunculus vulgaris Schott vel sim.; cf.* Gloss. III 528,1 St.-S. -a noterwurz. 540,14 -a draguntea naterworz): Gloss. Salern. p.10a,13 serpentaria, -a. *v. et p.893,5.*

columbaris, -e. *?columbinus – ?Tauben-*: Mappae Clavic. 95 -is spinae suce partem I cum alumine teris.

columbarium, -i *n. script.* -br-: *l.21.24.*

1 *cavea columbarum – Taubenloch, -schlag (cf.* Gloss. III 210,69 St.-S. -bria dublocher): Albert. M. animal. 22,117 si caput lupi -o suspendantur *(sic?)*, non accedet murilegus. **2** *foramen, per quod remus emittitur – Riemenloch (cf.* Gloss. III 217,9 St.-S. -bria riemlocher. *al.)*: Gesta Ern. duc. II 16 p.211,14 remi . . . per -a, i. e. foramina, per quae eminent remi, exponuntur *(cf. Isid. orig. 19,2,3).*

***columbella,** -ae *f. in allocutione blanda i. q. parva columba – Täubchen*: Herm. Ios. hymn. 1,2,2 (AnalHymn. 50 p.537; c. s. XIII.1) Christi carae -ae (*cf.* Vita Herm. Ios. 29 p.694D omnes virgines Domino devotas -as vocare . . . consuevit).

columbiadas *v.* colymbas.

***columbineus,** -a, -um. *columbae similis, naturae columbae conveniens – taubenähnlich, -gleich*: Vita Menel. 1,7 (MGMer. V p.140,24; s. X./XI.) cum dulcedine -e simplicitatis.

columbinus, -a, -um. *script.* -lom-: *l.41.53.*

I *adi.*: **A** *columbae proprius, ad columbam pertinens – der Taube (eigen), Tauben-*: **1** *proprie*: Aesculapius 1 p.2,21 -o fimo albo . . . tempora linito. Compos. Luc. D 15 mitte stercos caninus et -ombinus (Antidot. Glasg. p.151,15 stercus -um mixtum cum acetum). Ekkeh. IV. pict. Sangall. 42 voci . . . gementis *(sc. Columbani)* obaudit (gloss.: -a vox gemitus). Tract. de chirurg. 701 penna -a. *al.* **2** *in imag.*: Godesc. Saxo conf. p.77,23 per osculum *(sic)* -um rectorum corde veraciumque circa se suaque dicta significat *Augustinus (trin. 2 prooem.)* inspectionem (Statut. ord. Teut. p.78,38 correccionem fraternam ut o. accipiat -um). **3** *in nomine*: **a** *herbae*: Matth. Platear. gloss. p.380E cum radice eius herbae, quae pes -us dicitur (Gloss. Roger. III 603. Walth. Agil. med. 4 p.93,18. *al.*). **b** *loci*: Dipl. Otton. II. 238 p.267,24 cortem . . . cum suis pertinentiis . . . et runco -ombino (*inde* Dipl. Otton. III. 210 -o). **B** *columbae similis, naturae columbae conveniens – taubenähnlich, -gleich*: **1** *spectat ad speciem, colorem*: **a** *in univ.*: Mappae Clavic. 254 calcem . . . albo saxo duro vel Tiburtino aut -o fluviali quoqueremus. **b** *de oculis (cf. Vulg. cant. 4,1)*: Ekkeh. IV. pict. Mog. 185 gratia Rachelis (gloss.: oculis -ę). *clarus – hell, strahlend*: Ruodlieb XIV 6 ante -i sibi stant oculi tenebrosi. Rod. Camer. Lietb. 4 -is oculis gaudet ex munere. **2** *spectat ad mores*: Godesc. Saxo conf. p.76,28 non livore corvino, sed amore . . . -o. Ekkeh. I. hymn. p.130 Columbanus . . . -ae vitae fuit. Adam gest. 2,68 p.128,2 vir . . . -ae simplicitatis, sed parum habens prudentiae serpentis *([cf. Vulg. Matth. 10,16].* Chart. archiep. Magd. 349. *al.).* Carm. Bur. B 120,3,5 -am mentis dulcedinem. *al.* **C** *in specie columbae apparens – in Gestalt einer Taube erscheinend, taubengestaltig*: Ekkeh. IV. bened. I 9,20 pneuma.

II *subst.*: **A** *masc.*: *columba mas – Tauber*: Gloss. III 203,59 St.-S. -us dubere. **B** *fem.*: *verbenaca – Eisenkraut (Verbena officinalis L.)*: Gloss. III 588,4 St.-S. v⟨er⟩bena vel -a isencrut od. taubencropf. Alphita II p.42,30 -a florem habet similis viole. *v. et p.895,12.* **C** *neutr.*: *genus columbarum – Taubenartiges*: Ekkeh. IV. bened. II 85 omne -um Dominus benedicat in unum.

columbria *v.* columbarium.

columbrina *v.* colubrinus.

columbus, -i *m.* **1** *columba mas – Tauber (cf.* Gloss. V 45,39 St.-S. -us tubbhei): Albert. M. animal. 6,42 -us (*cf. p.562b,17* ὁ ἄρρην) cubat ova de die. *al. per compar.*: Epist. Meginh. 23 p.220,5 habes tecum . . . H. meum, . . . meum quasi -um mihique coniunctissimum (*cf.* 19 p.213,25). **2** *columba – Taube*: **a** *in univ. (plerumque de -a domestica)*: Frid. II. Imp. art. ven. 1 p.109,20 est . . . modus -orum de Syria, qui directe volando naturaliter in ipso volatu inversant se *('Purzeltaube')*. 3 p.4,21 galline et -i conversantur . . . in domibus hominum. p.5,6 si videbit *falco* -um domesticum aut silvestrem, . . . insequitur . . . -os. Albert. M. animal. 1,48 -us quasi colens lumbos appellatur. *al. in imag.*: Ekkeh. IV. bened. I 47,25 serpens astutus simplex sit quisque -us. **b** *de -a silvestri*: Frid. II. Imp. art. ven. 3 p.50,17 si non habet . . . grues, habeat -um silvestrem. *v. et l.16sq. palumbes – Holz-, Ringeltaube (Columba palumbus L.)*: Frid. II. Imp. art. ven. 1 p.20,29 modi -orum et turturum et facha, que sunt minores -is et maiores turturibus. p.23,26.

columella, -ae *f. vel raro* **columellus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (l.34.58.60.62) script.*: collu-: *l.36.60.* -lom-: *l.34. 57.62.* -un(n)e: *l.34.49.* -upne-: *l.60.* -m(p)ne: *l.35sqq. al.*

(parva) columna, pila, postis – (kleine) Säule, (Stütz-)Pfeiler, Pfosten: **I** *proprie*: **A** *strictius*: **1** *de -is structuram aedificii sim. sustinentibus vel ad eam pertinentibus*: **a** *in univ.*: Aldh. ad Acirc. 133 p.185,5 serula, -a. Paul. Diac. Lang. 4,51 p.139,17 se ad -um (-lo-, -une-, -m(p)n-, -am *var. l.*) tugurii continens. Consuet. Trev. 29 linteamina claustri collumnellis circumligant lota. Leo Mars. chron. 3,33 p.724,23 tres maximae *fenestrae* tribus -mnellis marmoreis fulciuntur. p.724,43 arcus . . . deambulatorios super CX marmoreas -mnellas instituens. Herbord. Ott. 2,16 p.731,9 cortinas circa dolia fixis -mpnellis funibusque inductis oppandi fecit. Caes. Heist. hom. exc. 215 ob unius -mpnelle casum aliquando magna fabrica ruit. *al.* **b** *de -is fictis vel pictis*: Theoph. sched. 3,60 p.117,16 Th. formabis -mnellas cum capitellis suis. *al.* Oliv. hist. Dam. 63 intelleximus eos *(Georgianos)* . . . habere . . . canones . . . ewangeliorum per -mpnellas arcuatas. **2** *de signis terminalibus*: Acta imp. Winkelm. I 41 p.38,13sqq. (a.1210) protenduntur *paludes* a -mnellis iacentibus in confinio urbis . . . et clauduntur via Balciense, in qua iacent alie -nnelle; . . . terminantur -unellis fixis. **B** *latius*: **1** *de parte machinae i. q. pes, fulcrum – Docke*: Theoph. sched. 3,60 p.114,23 Th. habebis duas -mnellas ligneas super scamnum fixas. 3,90 p.166,12 Th. -mnellae, in quibus rota vertitur. *ibid. al.* **2** *?vas cylindratum – ?zylindrisches Gefäß*: Mappae Clavic. 86 infunde in -mnellas.

II *translate i. q. pars paginae – Schriftspalte, Kolumne (cf.* Gloss. II 596,6 St.-S. colo-as lomum [*sic?*]): Greg. Cat. chron. I p.274,13 isti, qui supra in isto -mnello scripti sunt. Chart. Ital. Ficker 196B,1 p.246,43 omnia, ut superius sc⟨r⟩ipta sunt in isto superiori collupnello et pagina.

III *in nom. loci*: Greg. Cat. chron. I p.220,27 ubi dicitur ad Colo-a modiorum VIII.

columellum, -us *v.* columella.

1. columen, -inis *n. script.* cul-: *l.66. metr.* cō-: *l.71.* **1** *fulcrum – stützendes Gestell, Rahmen*: Gloss. III 129,22 St.-S. -n rama. 269,35 cu-n sustentaculum i. rama. 332,30 -n rama, textorale instrumentum. *al.* **2** *columna – Säule*: Ekkeh. IV. bened. I 13,33 te *(sc. Gregorium)* -n (gloss.: columna ignis) Christi patefecit, qua latuisti. **3** *de hominibus egregiis i. q. culmen, caput – Spitze, Haupt*: Tit. metr. I 1,2,8 norma sacerdotum, -n (*cf. Ven. Fort. carm. 5,18,2* culmen) eximium. Conr. Mur. summ. p.155,26 (ed. W. Kron-

[Dauser]

bichler. 1968) universalis ecclesie . . . columpna et -n, iubar . . . et sustentaculum. *al.*

2. columen, -inis *n.* (*cf.* columis) **1** *sanitas, incolumitas – Gesundheit, Unversehrtheit:* HEIRIC. Germ. I 4,72 animis languentibus isti, corporibus poscunt -n tabentibus illi. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 20 illius *(sodalis)* auxilio -n . . . teneret. 4,64 dum -n iuvenum mutaverit ignis amorum. EGBERT. fec. rat. 1,706 sola salus placet et -n de corpore sano. **2** *salus – Heil:* WALAHFR. carm. 25,14 clarum aeterno tempore det *Deus* -n. *v. ThLL. III. p.1736, 2sqq.*

***columgia** *v.* *colungia.

columis, -e. *salvus – unversehrt:* RUOTG. Brun. prol. p.2,23 beatitudinem vestram Deus . . . -em *(G,* incolomem *cett.)* . . . conservare dignetur.

columna (-mpn-), -ae *f. (m.* -us *vel n.* -um: *l.26) script.:* cal-: *l.26.28.30.71. p.898,46.* -lom-: *p.898,71. adde* AETHICUS ISTER 41 p.29,15. -lon(a): ANNAL. Ianuens. I p.121,11. -unn(a): *l.59.* -upn(a): *l.40.*

στήλη, *pila, postis, adminiculum – Säule, (Stütz-)Pfeiler, Pfosten, Stütze (cf.* GLOSS. III 180,36 St.-S. -a sûl. *al.):* **I** *proprie:* **A** *gener.:* **1** *strictius:* **a** *de -is structuram aedificii sim. sustinentibus vel ad eam pertinentibus:* **α** *spectat ad aedes (tentorium: l.32):* LEG. Lang. p. 179, 13sq. si -as fecerit de pedes quinos quaternos, per tremisse -as tres. LEX Baiuv. 10,7 si eam -am (ca-, -mpn-, -um *var. l.) eiecerit,* a qua culmen sustentatur, quam firstsul vocant. 10,8 -am (ca-, -mpn- *var. l.*) . . ., quam winchilsul vocant. 10,10 exterioris . . . ordinis -am angularem. 12,9 iacentibus -is (calumniis *L*). CAND. FULD. Eigil. I 17 aedificii structura subtus terram . . . ab una -a lapidea in medio posita . . . exsurgit. POETA Saxo 4,220 textilis excelsis paries herendo -is. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,39 aspicis . . . barbaricis cenacula fulta -is? GESTA Trud. cont. I 12,10 p.309,42 fenestras . . . cum arcuatis -pnis. EKKEH. IV. cas. 141 p.441,19 ad -pnam piralis ligatus *monachus* . . . caeditur *eqs.* HIST. Hirs. 1 p.255,41 que *(ecclesia)* . . . sine -arum sustentaculo constructa fuerat. BERTH. ZWIF. chron. 3 p.146,27 in hac villa *(sc. Altinburc)* -ae nostrae ecclesiae sunt excisae. NIVARD. Ysengr. 4,25 visere . . . sancti Gereonis in ede -pnam (-up- *E*) dispariter stantem sontibus atque piis. ANNAL. Ven. a. 1094 (MGScript. XIV p.70,17) invencio corporis beati Marci . . . de una -pna eiusdem ecclesie. *saepe. anta – Türpfosten:* TRAD. Frising. 400[b] p.343,34 (a.819) vestivit episcopum . . . domui . . . penes una -a. CHART. Ital. Ficker 15 p.20,16 investivit . . . gastaldio . . . per -a de casa . . . Adelberto . . . de curte. **β** *spectat ad constructiones varias:* ARBEO Corb. 10 p.198,4 lores . . . ultra iugum damnabilem -is perpensione praepositae. WALAHFR. exord. 6 p.480,28 *cancelli* minoribus -is fiunt. GESTA Trev. 29 p.170,33 (add. BC) altare . . . super quatuor -pnas . . . erexerunt. WALTH. TER. Ioh. 12 p.1147,6 *pons* -is . . . binis et binis . . . altrinsecus . . . suffixis innixus. CASUS Petrish. 1,19 cum . . . -as *ciborii* quatuor de ligno ilicis fecisset *eqs.* 5,8 quia . . . pendebant *campanae* in quatuor -is iuxta aecclesiam. *al.* **γ** *spectat ad res arte factas:* EINH. epist. 57 p.138,20 in capsella, quam domnus E. -is eburneis ad instar antiquorum operum fabricavit. HUGO FLAV. chron. 2 p.374,21 quas *(imagines ciborii)* ambiunt -nnae ex electro purissimo. *al.* **b** *de -is singulis:* **α** *de signis deorum, -is memoriae causa positis (cf.* GLOSS. III 665,47 St.-S. colossa -a statua sul): RUD. FULD. Alex. 3 p.426,15 Irminsul . . ., quod latine dicitur universalis -a, quasi sustinens omnia *(item de sacro trunco Saxonum:* WIDUK. gest. 1,12 effigie -pnarum imitantes Herculem. *al. cf. p.891,22).* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,91 si . . . idola marmoreis caderent excisa -is. THANGM. (?) transl. Epiph. 5 p.249,51 -a . . . marmorea altaris vice eius *(sancti)* honori dicata. BENZO ad Heinr. 1,13 videre -pnam Karoli. EBO BAMB. Ott. 2,1 p.618,25 -pnam . . . Iulio Cesari . . . dicatam. *al.* **β** *usu vario:* CHART. Gosl. I 104 p.168,36 (a.1054/79) reliquie . . . de ca-pna, qua flagellatus est *Dominus.* TRAD. Frising. 1007 adusque illam lapideam -am, que contra Treismo sita est *(item de signis terminalibus:* DIPL. Otton. I. 336 p.452,31 usque ad -am, que stat su [*sic*] fonte Ilicis. ACTA imp. Winkelm. I 41 p.38,14 sicut . . . diriguntur *paludes* ad -am marmoream rectam). THIETM. chron. 8,8 p.504,1 vice monachi Symeonis in -a diu stantis. EKKEH. IV. cas. 6 p.27,1 *crucem* -ae deargentatae infixam . . . superposuit altario. LEO MARS. chron. 3,32 p.723,26 -am argenteam . . . ad modum magni candelabri . . . statuit. *al.* **2** *latius:* **a** *de parte machinae:* **α** *de axe arietis:* MAPPAE CLAVIC. 270 secas -as et in minutis rotis . . . cooperiens et super connexionem facies. **β** *pes, fulcrum – Docke:* THEOPH. sched. 3,60 p.114,33 Th. inter duas ipsas -as pone ferrum tornatile. *ibid. al.* **b** *arca columnaris, cippus – säulenförmiger Behälter, (Opfer-)Stock:* LIBELL. de cal. Trev. p.740,43 marmorea -a altitudinem et latitudinem unius pedis concavum demonstrarat. **c** *constructio columnaris – säulenförmiger (Auf-)Bau:* HERBORD. Ott. 3,18 -pnam graduum validissime percussit. CAES. HEIST. Engelb. 2,17 p.281,10 -pna ex lapidibus erecta est alta satis et in illa rota . . . exaltata. **B** *geom. i. q. cylindrus – Zylinder:* ANON. geom. I 4,53 si fuerit -a inaequalis. ALBERT. M. metaph. 5,3,5 p.263,14 (ed. B. Geyer. 1960) -a . . . fit, cum movetur circulus directe procedendo.

II *per compar., in imag., translate:* **A** *spectat ad formam:* **1** *de figura ignis, lucis, aquae sim.:* AETHICUS ISTER 21 p.13,5 flatum venti . . . in modum -arum . . . in oceanum magnum impetum flare. MIRAC. Bert. 11 -pna . . . nubea. IOH. CANAP. Adalb. C 30 p.84,29 (ed. J. Karwasińska. 1962) indicio fulgide -e . . . manifestatum est corpus eius discipulis. CHRON. Basil. a.1050 p.291,17 -pne ignee plurime vise sunt ab oriente in occidentem. ALBERT. M. meteor. 1,4,5 a vulgo . . . vocatur *vapor ignitus* -a. *al.* **2** *de plantis:* **a** *truncus – Stamm:* IONAS BOB. Columb. 2,25 p.293,22 cum . . . -am ramis nudassent. *ibid. iterum.* **b** *arundo – Stengel:* RHYTHM. 146,27,2 producta levi natus -a viresco *(sc. papyrus).* **3** *cereus – Kerze (cf. Missale Gallic. vetus ed. L. C. Mohlberg. 1958. p.36,7):* CHART. episc. Hild. III 523 (a.1280) quam *(aream)* . . . contulit nostre custodie ad -pnam paschalem eundem censum solventem. *ibid. iterum.* **4** *agmen – Kolonne:* PURCH. Witig. 519 qui *(sceptriger)* tantas hominum veit . . . -as. *adde:* DONIZO Mathild. 1,1061 ante suam multam faciem iubet ire -am cerae. **5** *pars paginae, columella – Schriftspalte, Kolumne:* SYLL. Sangall. app. 7,13 pagina bis binis loquitur nam quaeque -is. **B** *spectat ad vim fulciendi:* **1** *in univ.:* ALDH. virg. I 60 p.322,12 patrociniorum vestrorum -a (ca- *AG*) fretus . . . fulciri. HRABAN. epist. 2[a] p.382,28 quae *(crux)* -a est caelestis aedificii, in qua . . . constructa est domus Christi. ANSCAR. pigm. p.27 ut nos super -pnas septem stabilitos septiformis spiritus sanctificatione confirmes. CONST. I 231 p.326,34 cuius . . . strenuitatis auxilio quasi innutabilis -pne podio fuit . . . sustentata *monarchia. al.* **2** *de partibus corporis:* WALAHFR. carm. 61,17 dum geminis innixa viget structura -is. MILO carm. 1,6,4,381 tellus iam prope functa suis *(sc. manci)* enisa adstare -is. RICHARD. ANGL. anat. II p.82,6 pedes . . . sunt -pne corporis humani. *al.* **3** *de hominibus:* IOSEPH SCOT. carm. 1,4 (MGPoet. I p.150) vive, tuae gentis Fresonum clara -a *(sc. Liudger)*! WALTHARIUS 126 ne vestri imperii labatur forte -a, hoc est, Waltharius vester discedat amicus. PURCH. Witig. 163 inter catholicas primas rutilando -as. THIETM. chron. 6,65 VIII annos . . . -a ecclesiae sedebat. EKKEH. IV. (?) prol. Gall. p.1095,6 singuli singulares -pnae facti sunt monasterii. DIPL. Karoli M. 251 (spur.) fratres, quibus . . . apposuit quatuor adstare -as, videlicet abbatem, decanum, cantorem et . . . sacristam. ALBERT. AQUENS. hist. 2,43 qui *(principes)* erant ductores et -ae exercitus. HIST. peregr. p.172,14 sic iuris et fidei -a *(sc. imperator)* deicitur. HUGO TRIMB. registr. 659 de septem Germanie -pnis *(sc. electoribus). al. adde:* CHRON. Fred. 3,12 p.97,23 -pna regni huius erunt, que regnaverint ad instar canibus *(de re v. ind.).*

III *alleg.:* ANON. de alleg. (Cod. Sangall. 230 p.536; cod. s. VIII.[2]) -omnas eius *(camerae Christi)* sunt boni pontifices. CAND. FULD. Eigil. I 17 octo . . . -ae in hoc templo Domini

[Dauser]

stantes octo beatitudinibus . . . coaptantur. HRABAN. univ. 14,21 p.394B -ae tabernaculi doctores sunt ecclesiae. VITA Altm. 18 p.235,2 aureae -ae erant apostoli *eqs.* HILDEG. scivias 3,4 p.602B -a, quam . . . vides, designat ineffabile mysterium verbi Dei. ALBERT. M. Iob 26,11 (ed. M. Weiss. 1904) -ae sunt praecepta confirmantia caelum. *al.*

IV *in nom. propr.:* **A** *loci:* GREG. CAT. chron. II p.260,31 in medio civitatis Teramnensis in vocabulo ad C-as. p.285,10. **B** *hominum:* SALIMB. chron. p.169,9 Iacobus de C-a. *ibid. al.*

***columnalis,** -e. *columnae formam exhibens, cylindratus – säulenförmig, zylindrisch:* **1** *gener.:* ALBERT. M. veget. 2,74 in fungis . . . resultant duae figurae primae, -is videlicet in stipite et hemisphaerialis in capite. animal. 8,131 sunt ova ipsarum *(formicarum)* oblonga, quasi -em exprimentia figuram. 23,3 avis . . . est . . . rotundi capitis et -is colli. euch. 3,1,1,13 p.238a,18 figura . . . grani frumenti -is est. *ibid. al.* **2** *geom.:* ALBERT. M. veget. 2,66 figura . . . -is est una regularium figurarum, quae causatur a motu circumferentiae aequali sursum.

adv. ***columnaliter.** *in modum columnae – säulenförmig, zylindrisch:* ALBERT. M. animal. 4,60 quando . . . est acutus et aliquantulum siccus humor, prolongatur *concha* -r.

columnaris (-mpn-), -e. **1** *columnae formam exhibens, cylindratus – säulenförmig, zylindrisch:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.176,15 comprehensa *superficies* in circuitu circumferentia -pnari. ALBERT. M. meteor. 3,3,2 p.641a,36 facit *ignitum caeli* ignes -es. **2** *ad confectionem columnarum aptus – zur Herstellung von Säulen geeignet:* GESTA Camer. 3,49 p.483,35 lapides -es invenit.

columnella *v.* columella. **1. columnellus** *v.* columella. **2. *columnellus** *v.* *colonellus.

***columnula,** -ae *f. parva columna – kleine Säule:* RICHER. SENON. gest. 2,23 p.283,34 sepultus . . . est . . . in tumulo lapideo, super quo lapis -is lapideis sustentatur.

columpna *v.* columba, columna.

columpnaris *v.* columnaris. **columpnella** *v.* columella. ***columpnelus** *v.* *colonellus. **columpnia** *v.* calumnia.

colunba *v.* columba. **colunella** *v.* columella.

***colungia** (-umg-, -nnia, -npnia), -ae *f. (francog. vet.* colonge *a* colonica, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 921a) praedium coloni censualis, mansus – Gut eines zinspflichtigen Kolonen, Hufe (de re v. p.883,27sq.):* CHART. Laus. 301 (c. 1200) apud sanctum Prothasium habent canonici Lausannenses IIII -mgias. p.269,15 -mgia Armandi. 360 p.320,15 in carniprivio debet quelibet -a . . . I gallinam. *al.* CHART. Basil. A I 347 quicquid iuris habebamus . . . in ipsa -pnia vel dicti banwardi nostri. II 232 p.297,22 de quadam -a sita in valle Nuerul. *spectat ad mensuram:* CHART. Bern. II 384 (a. 1255) dedimus . . . duas -nnias terre sitas apud Perla.

***colungiarius,** -i *m. colonus censualis – zinspflichtiger Kolone:* CHART. Laus. 301 p.270,6 (c. 1200) quatuor -i debent excutere gerbas. 319 p.282,25 habent -i usum suum in mortuo nemore. 360 p.320,3 cui *(cenae)* debent interesse -i. p.320,6 unum recectum est -orum.

colunna *v.* columna. **colunnella** *v.* columella.

***colunnia, *colunpnia** *v.* *colungia. **coluo** *v.* 1. colluo.

colurnus, -a, -um. *script.:* -ler-: *l.63.* -lor-: *l.61sq.* -ri(us): *l.62sq.*

1 *ad corylum pertinens, ex corylo oriundus – Hasel- (cf.* GLOSS. III 98,5 St.-S. -um [-ornum *E*] hesilin. 229,11 -us hesiliner. *al.):* SERMO de sacril. 22 virgas -orias in terra fodendo (WETT. Gall. 11 p.263,4 fecit de virga -eria crucem. *al.*). NIVARD. Ysengr. 4,293 cui *(capiti)* fuste -o panditur os. **2** *ex ligno coryli confectus – aus Haselholz gefertigt:* METELL. buc. prol. 38 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) aspernantur *externi* eburna, velut sint vasa -a.

colurus, -i *m.* (κόλουρος) *script.:* corul(us): *p. 900,4.* curul(us): *p.900,8.*

circulus verticalis sphaeram caelestem dividens – die Himmelskugel teilender Vertikalkreis, Kolur: **1** *strictius de duobus circulis per polos transeuntibus punctaque aequinoctialia vel solstitialia tangentibus:* RICHER. REM. hist. 3,52 qui *(circuli)* a Graecis -i, a Latinis incidentes dicuntur *eqs.* GERB. (?) astrolab. 2,1 *walzagorae* superficies . . . quadrifidis . . . lineationibus partita est, id est -is (corulis *var. l.*), qui a septentrionali vertice in diversa deducti quaternas in partes zodiacum dividunt *eqs.* HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 1 (Isis 16. 1931. p.204,28) quas . . . lineas . . . Arabes alcot nominant, nos curulos. ALBERT. M. meteor. 3,1,22 p.608b,34 duo -i, qui polos mundi transeunt. *al.* EBERH. ALEM. labor. 63 quae numerat geminos latet astrologia -os. **2** *latius de circulo per zenith transeunte:* ALBERT. M. pol. 7,5a p.663b,13 arcus . . . -i, qui est ab oriente usque ad zenith capitis habitantium, vocatur longitudo civitatis. *v. et p.598,22.*

1. colus, -i *m. (f.: l.20.30), raro* **cola,** -ae *f. vel* **colum,** -i *n. script.* cho-: GLOSS. I 526,49 St.-S. *metr.* cō-: AMARC. serm. 1,226 (ed. K. Manitius. 1969).

instrumentum lanificii, in quo lana pensa est – Spinnrocken (cf. GLOSS. II 370,63 St.-S. -us roccho vel silha. III 7,21 -us uuollameit. 315,16 -us rocco vel chuncula. IV 114,18 -um rocho. 145,29 hec colus rocho. *saepe):* **1** *in univ.:* **a** *proprie:* **α** *gener.:* EINH. Karol. 19 p.23,24 filias . . . -o . . . ac fuso . . . operam impendere . . . iussit. ARNULF. delic. 23 -us et neta. GERHOH. tract. p.239,22 sinistra tenet -um, de quo -o silenter . . . trahitur . . . lana seu linum et . . . in fusum traducitur. FRAGM. de exp. Frid. imp. p.19,31 plerique *(peregrinationis studiosi)* -um et pensa sibi mutuo transmittebant, ut ad muliebres operas turpiter demigraret, quisquis huius militie inveniretur inmunis. CARM. Bur. B 158,4,3 se sic defendit -o. *al. fort. huc spectat (ni subest* 1. colum): BONIF. epist. 10 p.13,24 vidit . . . alterius *puellae* novam -um sculptura variatam (*inde* OTLOH. vis. 19 p.378c -am). **β** *iur.:* CHART. civ. Hild. 209,30 (c. 1249) nulla domina potest aliquid fideiubere . . . sine consensu viri sui nisi . . . -um et fusum suum. *expressius de opere nendi:* CHART. select. Altmann 82,18 (c. 1150) uxor *mansionarii* . . . debet . . . accipere a praeposito . . . lanam sive linum paratum ad -um. **b** *alleg. et in imag.:* HRABAN. univ. 21,22 p.579D in -o . . . scripturarum scientia exprimitur. TUTO opusc. 2,10 p.84,35 in -o . . . est, quod facturi sumus, in fuso, quod fecimus *(ex Aug. serm. 37,9,13).* **2** *de -o Parcae:* CARM. Cantabr. 48,1,6 Cloto te diligat, que baiolat -um. ARCHIPOETA 4,29,3 longa tibi tempora det fatalis -us. *meton. i. q. lana (in colo pensa) – Wolle (am Rocken):* ALBERT. M. animal. 3,157 intelligens -um *Clothus* esse materiam geniturae, in qua fit virtus formationis.

2. colus *v.* 1. colon. **3. colus** *v.* 1. colum. **4. colus** *v.* culus. **colustrum** *v.* colostrum.

colutio *v.* collutio. **colyca** *v.* colicus.

***colymba,** -ae *f. (cf.* κόλυμβος, κολυμφᾶν) *script.:* -limph(a): *l.52.* -limf(a): *l.53.* -linch(a): *l.55. species navis, scapha ad urinandum apta – Schiffsart, Tauchboot:* AETHICUS ISTER 36 p.22,10 faciunt . . . naves, quas -imphas nuncupant. p. 23,27 aiunt . . . in ipsas -imfas . . . Alexandrum . . . in profundum maris discendisse (*cf.* MAPPA Ebstorf. p.26a,15 in eorum -inchis, id est navibus). *ibid. al.*

colymbas (columbia-), *acc. pl.* -adas *f.* (κολυμβάς) *oliva conditiva – eingelegte Olive:* AESCULAPIUS 33 p.51,34 convenit . . ., ut comedant olivas albas, quas -umbiadas dicunt.

***colymbis** *(f.)* (κολυμβίς) *species mergi – Taucherart (Podiceps L.):* ALBERT. M. animal. 1,27 avis, quam Graeci vocant anzarsalicis (*p.487a,23* κολυμβίς). 7,40 colonyz.

colymbus (-lim-), -i *m.* (κόλυμβος) **1** *palus, natatoria – (sumpfiger) Teich, Schwemme:* GLOSS. II 408,21 St.-S. -imbo i. natatu gesuibido ([*Prud. perist. 12,36*]. 440,70 -o . . . gisumfti. 589,28 -o gisuemmia). **2** *locus ad lavandum aptus – Waschplatz:* ABBO SANGERM. bell. 3,66 ceruleas vestes si gestas, posce -imbum (gloss.: lavandariam). **3** *canalis – Wasserleitung:* GLOSS. med. cod. Trev. p.165,29 -us, id est aque ductus.

[Dauser]

colyphium (-liph-), -i *n. (?f.* -a: *l.9sq.)* (κωλύφιον) *script.:* lo-: *l.9.* -if(i)a: *l.7.9sq.*

de cibo athletarum: **1** *species carnis, fort. i. q. coxa – eine Fleischspeise, viell.: Lendenstück:* EPIST. Lup. Ferr. add. 6 p.116,21 propriis huic arti cibis ipsi athletae vescebantur, sicut erant -a (coli- *var. l.*). *fort. huc spectat:* AURELIUS 13 p.715,13 indigestibilia sunt rostrum porcinum vel -ifia vel cerebella. **2** *panis oblongus – längliches Brot, Striezel (cf. Schol. Iuv. 2,53):* GLOSS. III 617,32 St.-S. lolifa strucel (691, 56 -ifa. IV 46,61 -iphium). IV 214,7 -iphia chuchel. *Dauser*

1. coma, -ae *f. script.:* cora: *l.16.* -mm-: *l.28. form.: nom. sg.* -is: GLOSS. I 85,22 St.-S. *acc. sg.* -em: *l.16. sing. sensu collectivo: passim, e. g. l.20.23sq.26.28. al.*

crinis, capillus – Haar: **I** *proprie:* **A** *strictius i. q. caesaries (longa) – (langes) Haupthaar (cf.* GLOSS. II 318,25 St.-S. -em fahs. III 430,12 -a . . . hoc est lanc. 435,41 cora vnkiscorinfahs. *al.):* **1** *gener.:* ALDH. virg. II 2177 pulchra -is cirrisque decens . . . virgo. HROTSV. Agn. 219 corpus . . . omne -is tegitur ceu tegmine vestis. VITA Annon. I 1,16 p. 474^{b},35 non ipse . . . rex exceptus est, qui non . . . -am aequaret. ANNALISTA Saxo a.1129 p.766,29 viris malo usu -am nutrientibus subito capilli . . . ardere ceperunt. CARM. Bur. B 68,1,3 redit ab exilio ver -a rutilante. IOCALIS 196 nec virgo probatur dependente -a. CHART. Landeshut. 65 p.39,9 (ed. Th. Herzog. 1963) lotricos omnimodo vagos scolares cum longa -a inhibemus. *al.* **2** *eccl.:* **a** *de ritibus:* **α** *in ordinatione clericorum vel professione monachorum:* VISIO Baront. 12 sua -a (comma *var. l.*) in meo monasterio deposuit . . . et semet ipsum in servitio Christi tradidit (FORM. Marculfi 1,19 [ed. A. Uddholm. 1962] -am capitis sui ad honus clericati deponere. CAPIT. reg. Franc. 40,12. REGINO chron. a.855. *al.*). CONC. Karol. 46^{B},28 p.579,7 ut, qui . . . habitum monachorum ostenderunt vel -as totonderunt, regularem teneant vitam (STATUT. ord. Teut. p.131,22). VITA Bav. I 4 dimisit -am capitis et invenit coronam gloriae. VITA Landel. 3 (MGMer. VI p.440,20) praesul abscidit eius -am capitis. *saepe. adde de tonsura poenali:* ANNAL. Alam. a.788 Dasilo venit ad Ingulinheim ad domnum regem . . . et ille -am capitis deposuit. a.792 (rec. A). **β** *in ritu poenitentiali:* HERM. TORN. rest. 6 p.277,36 plus quam mille iuvenum -as totundit. **b** *de praeceptis ad tonsuram, capillaturam clericorum pertinentibus:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p.251,15 Agrestius . . . calumniatur capitis -am aliter tondi. CONC. Karol. 3^{A} ut nullus clericus . . . -am laxare praesumat. CAPIT. reg. Franc. 248,15 de clericis -am nutrientibus (*cf.* 252,27 p. 229,16. CHART. Lub. I 275 p.258,23). *al.* **3** *iur. et publ.:* **a** *de poena (cf. l.37sqq.):* DIPL. Heinr. II. 521 p.673,31 (spur. s. XII.) -a et cutis si advocato fuerint adiudicata, v solidis quivis reus redimat. **b** *de iuramento, obnoxiatione:* FORM. Pith. A p.598,12 brachium in collum posui et per -am capitis mei coram praesentibus hominibus tradere feci (FORM. Sal. Bign. 27). **B** *latius:* **1** *spectat ad homines (res personatas: l.57):* **a** *de pilis barbae:* BRUNO QUERF. Adalb. A 26 p.214,9 tonsę barbę -as (truncas *var. l.*) prodire non prohibeamus. **b** *cincinnus – Haarsträhne, -flechte (cf.* GLOSS. II 631, 6 St.-S. -as locha): SYLL. Sangall. app. 5,29 ter quinis redimita -is refugisque capillis mensurę aequalis compserat . . . caput. **2** *spectat ad animalia (cf.* GLOSS. I 635, 9 St.-S. -as zatun): MIRAC. Genes. Hier. 21 p.21,26 -ae equi, quas (quae *cod.*) in collo cum manibus adprehendit. THEOPH. sched. 2,17 p.121,11 pincellos . . . ex pilo, videlicet de cauda mardi . . . sive de -a asini. *al.* ANSELM. MOG. Adalb. 222 forma *quadrupedum* placet, -a pexa iacet.

II **A** *alleg.:* HRABAN. univ. 6,1 p.146^{B} -ae vero capitis mystice catervae sunt sanctorum, qui Christo capiti . . . adhaerent *eqs.* 20,43 p.557^{C} -a capitis *Holophernis* elatio superbae mentis. **B** *in imag.* per -as tenere *i. q. possidere – besitzen:* ERMENR. ad Grim. 2 ut . . . ceteras virtutes per -as teneamus istis duobus mandatis rite completis.

III *translate:* **A** *de arboribus, fructibus i. q. folium, frons, cyma – Blatt, Laub, (junger) Trieb (cf.* GLOSS. II 415, 11 St.-S. -a givasoti. 422,50 -a vuiphil. 501,60 -a toldo. 557,56 holeris -a zeuuelega. *al.):* PAUL AEGIN. cur. 209 p.145,10 absinthii -e (*3,46,6 p.253,25* κόμης) . . . ana ÷ 1. VITA Filib. 7 (MGMer. V p.588,4) hinc frondium -a (comma *var. l.*) *eqs.* ALCUIN. carm. 23,4 silvula florigeris semper onusta -is. ARDO Bened. 21 p.209,14 exiguae porri -ae cauliumque folia. WALAHFR. hort. 98 *abrotanum* tot habet vires quot fila -arum. 387 rafanum . . . lato . . . -arum tegmine sublatum. *al.* WALTHARIUS 1001 quae *(aesculus)* non plus petit astra -is (*cf. Verg. georg. 2,291* vertice) quam Tartara fibris. NOTKER. BALB. gest. 2,1 p.50,12 quę *(arbusculae)* . . . abscisę . . . -as caudicum foliorumque proferunt. HROTSV. Gong. 92 locellum tectum multiplicis germinis . . . -is. *al.* **B** *de stellis i. q. crines radiorum (cometae), radii – Lichtschweif (des Kometen), Strahlen:* ANNAL. Fuld. II a.875 p.83,30 stella cometes . . . -as . . . spargens. WOLFHARD. Waldb. 3,2 (1) cum . . . Oceani lymphae lautas Titanis arvis remitterent -as. EKKEH. IV. bened. I 7,41 te signat stellę -a (gloss.: radii micantes) fulgida. HONOR. AUGUST. scal. I 4 (PL 172,1232^{A}) luciferi -as. ANNAL. Sanblas. a.1138 (MGScript. XVII p.278,35) vise sunt flamme instar cometarum longas -as protrahentium. ALBERT. M. meteor. 1,3,3 p.500^{b},34 *lumen oblongum circa stellam apparens* vocatur -a stellae. *al. v. et vol. I. p.1537,57.* **C** *mus. i. q. cathetus (notae) – senkrechter Strich (am Notenkopf):* LAMB. mus. quadr. p.269^{b} -am semper in eius *(formae quadrangularis)* latere dextro fixam. ANON. mus. Sowa 1^{a} p.19,19 plica . . . fit -a, id est crinis seu cauda.

2. *coma (chum(i)a), -atos *n.* (κῶμα) *somnus, lethargia – Schlaf(sucht):* PAUL. AEGIN. cur. 40 p.18,20 agripnon enim -a appellatur (*3,6,1 p.144,32* κωματωδῶς). 47 tit. p.24,3 de catocu, scilicet agripnu -os (*3,10,1 p.149,1* κώματος). *ibid. iterum.* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,5 p.41b^{v} habent . . . somnum, qui chumia vocatur, vigilem. 9,8 p.42a^{v} passioni chuma vocate. *ibid. al.*

3. coma *v.* 1. comma.

***comacinus** (-mm-, -cen-), -i *m.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* Comum, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. II. 1951. p.1025; sed v. et ThLL. s. v.* 1. macio) *operarius, caementarius – Bauhandwerker, Maurer:* LEG. Lang. p.177^{b},3 memoratorium de mercedes magistri -orum (comm-, -cen- *var. l.*). p.178^{a},13 de annona comm-orum (-orum *var. l.*). *usu attrib.:* EDICT. Roth. 144 si magister -us (comm- *var. l.*) cum collegantes . . . domum ad restaurandam vel fabricandam . . . susciperet *eqs.*

comaculo *v.* commaculo.

comacum (cum-), -i *n.* (κώμακον) *species cinnami – Zimtart (cf. André, Lex. bot. p.98):* ANTIDOT. Glasg. p.142, 42 dragantum dr. III, cumace dr. VI.

***comage** *subst.* (*corruptum ex* Commagene) *per confusionem i. q. species anseris – Gänseart:* ALBERT. M. animal. 23,22 quintum . . . genus anseris ponit Plinius *(nat. 29,55)* vocans ipsum -e, cuius adipem proficere dicit in adiutorium . . . medicaminis, quod comagum vocatur unguentum *eqs.*

***comagum** *n.* (*corruptum ex* Commagenum, comacum) *per confusionem i. q. unguentum ex adipe anserina confectum – Salbe aus Gänsefett: v. l.52.*

comandacio *sim. v.* commend-.

***comandaria** *v.* *commendaria.

comandatia, comandatitius *v.* commendaticius.

comando *v.* 1. commando. ***comandus** *v.* *commendus.

comaneo *v.* commaneo. **comanile** *v.* monile.

comans, -antis *adi.* **1** *proprie de capillis animalium:* **a** *crispus, villosus – kraus, zottig:* GLOSS. II 639,4 St.-S. -is lochonta vel zeisenta. **b** *iubatus – mit einer Mähne (versehen):* GLOSS. II 674,37 St.-S. -ia manahte. **2** *translate:* **a** *frondosus, foliatus – belaubt (cf.* GLOSS. II 445,1 St.-S. -bus foliis uuiffilun): AETHICUS ISTER 72 p.55,20 -ia innectunt aves . . . surcula. PAUL. ALBAR. carm. 11,24 truncat falce frondes hirsute -es. **b** *floridus – (auf)blühend (cf.* GLOSS. II 643,15 St.-S. -em springanten): DUNGAL. carm. 3,12 libellum collectum ex variis flore -e rosis. *cf.* comatus, 2. como.

comarchus (komarcos, -cus), -i *m.* (κώμαρχος) *metr.* cŏ-: *p.903,2.*

[Renner]

1 *custos – Aufseher, Hirt:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,77 venit pecorum . . . komarcos Pan. **2** *poeta – Dichter:* DONIZO Mathild. 2,1 materiam parvam facit esse -cus ut altam. *fort. huc spectat:* EPIST. Teg. I 98 -co Froumundo more rosulenti splendoris in cunctis emerito *(sed cf. notam ed. p. XVIII et ind. s. v.).*

comaron (-mm-), -i *n.* (κόμαρον) *fructus unedonis – Frucht des Erdbeerbaums:* COMPOS. Matr. 29,1 comm-i percandidum dragmas IIII.

comater *v.* commater. **comaticus** *v.* commaticus.

comatus, -a, -um. *script.:* -mea-: CHRON. Fred. 2,33 p. 56,29. -mitatus: *l. 15.*

1 *adi.:* *crinitus, capillatus – behaart, langhaarig:* **a** *proprie:* GLOSS. III 384,37 St.-S. -us geheret. IV 199,43 -mitatus gilocchor. **b** *in cognomine:* GESTA Trev. 7 Gallia trifaria dividitur, Galliam -am, bracatam et togatam *eqs.* (OTTO FRISING. chron. 6,30 p. 294,4. p. 295,5 duo tantum -ae Galliae partes esse videntur. CASUS Petrish. 1,1 Gallia -a, quae et Italia. *al.*). WIBALD. epist. 167 p. 287,31 nos Germanici sumus, non Galli -i. **c** *translate:* **α** *de cometis i. q. radiis crinitus – mit einem Lichtschweif (versehen), Haar-:* ANNAL. August. I a. 1066 in Geminis invisa stella visa est -a *eqs.* (ALBERT. M. meteor. 1,3,2 quidam . . . Pythagorici dixerunt, quod s. -a non est nisi una stella. *al.* CHRON. rhythm. Austr. 709). **β** *de trichiti i. q. in crystallos capillares condensatus – haar-, fadenartig kristallisiert:* MARC. GRAEC. ign. app. p. 123 accipe de sale ammoniaco -o *eqs.* **2** *subst. masc.:* *homo intonsus, laicus – ein Nicht-Tonsurierter, Laie:* AMALAR. off. 2,4,2 sive -us sive papa sit, si non habuerit aliquid praeter Dominum, clericus est. *cf.* comans, 2. como.

comax *v.* 1. comes. **combalesco** *v.* convalesco.

***combaptizo** (conb-), -are. *(simul) baptizare – (gleichzeitig) taufen:* VITA Adalb. Prag. 12 (MGScript. XV p. 1182, 16; c. s. XII.) cui *(duci)* . . . illam *(filiam)* pater tradere noluit, antequam se ibi a sancto viro libenter con-ari consensit.

***combenedico** (conb-), -dixi, -dictum, -ere. **1** *una (cum aliis) consecrare – mitweihen:* **a** *in ordinatione episcopi:* VITA Gebeh. Salisb. I 2 consecravit episcopum . . . presentibus et con-entibus episcopis . . . Brihsinensi *eqs.* GESTA Halb. p. 115,50 *Conradus* a domno Eicstadense episcopo con-entibus Brandeburgensi et Havelbergensi episcopis benedictionem episcopalem suscepit. **b** *in dedicatione ecclesiae, monasterii:* ANNALISTA Saxo a. 859 episcopus monasterium . . . cetu multorum episcoporum con-entium comitante . . . dedicavit (GESTA Halb. p. 87,2 templum . . . confaventibus et con-entibus XI episcopis . . . d. p. 112,13). **2** *simul consecrare – zugleich weihen (de ritu coronationis):* HROTSV. gest. 1482 augusto summo pariter mox con-ta *Aethelheitha.*

***combenedictor** (conb-), -oris *m.* *qui una (cum aliis) consecrat, consecrando adiuvat – einer der mitweiht, Konkonsekrator:* GESTA Halb. p. 87,7 hii XI con-es domni Halberstadensis episcopi exstiterunt. p. 96,39 prosecuti . . . sunt ipsum con-es septem episcopi.

***combennio,** -onis *m.* (*cf. ThLL. s. v.* combenno) *socius, sodalis – Kamerad, Genosse:* CARM. Cent. 137[tit.] stichi exhortatorii ad -es nostros. 167[tit.] ad -es.

combibo (conb-), -bibi, -ere. *script.:* cum-: RECEPT. Donauesch. 78 cum bibet. 80. conviv(o): *l. 64.*

I *sugere, absorbere, (in se) recipere – ein-, aufsaugen, (in sich) aufnehmen:* **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *techn. et alch.:* COMPOS. Luc. D 25 donec *pelles* con-a⟨n⟩t ipsum medicamen (*cf.* MAPPAE CLAVIC. 231 -atur. COMPOS. Matr. 86,7 convivat). MAPPAE CLAVIC. 11 donec -at argentum vivum limaturam. GEBER. summ. 2,42 autumandum corpora magis perfectioni approximare, quae magis amicabiliter argentum vivum -unt. *al.* **b** *usu communi:* WALAHFR. hort. 141 videmus *cucurbitam* . . . ardenti sartagine pinguem -ere arvinam. CARM. de cal. Leod. 2,21 (MG Lib. Lit. III p. 626) omne latus *naviculae* -it equora. **2** *in imag.:* RHYTHM. 99,3 cum ducitur ad scola, blanditur, ut con-at artem (*cf.* HEIRIC. Germ. I 1,42 paene puer . . . omnia -erat). EBERH. ALEM. labor. 576 -it ira dolum. **B** *latius:* **1** *tinguere – färben:* GLOSS. II 523,51 St.-S. -at verwe *(spectat ad Prud. psych. 359).* **2** *?miscere – ?mischen:* GEBER. summ. 2,29 quantitatem *non fixae partis* -e.

II *una bibere – gemeinsam trinken:* HEINR. LETT. chron. 2,8 cocto iuxta ritum medone -entes *Lyvones.*

***combinarium** (conb-), -i *n.* *pascua circumsaepta – Koppel:* CHART. archiep. Magd. 335 p. 439,21 (a. 1171) quod *(pratum)* antea equorum ipsius stacionarium vel con-um fuerat.

combinatio, -onis *f.* *coniunctio (binorum), coniugatio, compositio – Verbindung (von zweien), Vereinigung, Kombination (möglichkeit):* **1** *gener.:* **a** *proprie i. q. consociatio (binorum) – (paarweiser) Zusammenschluß:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 48,21sqq. de -e, quam faciunt mas et femina . . ., ut coeant ad pullificandum; -o vero procedit coitum *eqs.* **b** *meton. i. q. par – Paar:* GLOSS. II 347,14 St.-S. -o zuueiunga. **2** *philos. et natur.:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. bon. 25 p. 14,44 causae cum sint quattuor, tamen recipiunt -es duas, secundum quod res producitur in esse. cael. 2,3,5 p. 150,80 (ed. P. Hoßfeld. 1971) cum talium qualitatum non possint esse -es (*p. 332[b],3* συζυγίαι) nisi quattuor *eqs.* pol. 4,3[a] p. 335[b],27 'horum omnium contingentes -es' (*p. 1290[b],35* συνδυασμοί). anal. pr. 1,2,2 p. 488[a],41 in tali dispositione terminorum et propositionum complexione sedecim resultant -es sive coniugationes *eqs. ibid. al.* **b** *expressius i. q. ratio, vicissitudo – (gegenseitiges) Verhältnis, Wechselbeziehung:* Ps. GALEN. anat. 3 p. 172[D] propter convenientiam et -em eorum *(cholerae et sanguinis).* ALBERT. M. pol. 1,3[c] p. 26[a],45 per -em corporis et animae, maris et foeminae. 1,9[h] p. 80[b],21 de tertia -e, scilicet servi et domini. *ibid. al.* **3** *mus.:* IOH. GARL. mus. mens. I p. 114[a] expliciunt omnes -es modorum *eqs. ibid. al.* **4** *rhet.:* EBERH. ALEM. labor. 741 sunt metra, verborum quae -o iungit . . .: consolare, queror *eqs. expressius i. q. iunctura bimembris – zweigliedriger Ausdruck:* ALBERT. M. miss. 3,4,8 p. 86[a],18 praedicatur *Deus* . . . per tres -es, quarum prima est: 'Domine sancte'. **5** *alch.:* ANON. tab. p. 166,10 tres -es (compassiones *cod.*) sunt, quaelibet -o est coagulatio.

combino (conb-), -avi, -atum, -are. *coniungere, copulare, componere – (miteinander) verbinden, verein(ig)en, kombinieren:* **I** *strictius de coniunctione binorum:* **A** *gener.:* **1** *obi. res, partes corporis:* **a** *(bina) colligare – (paarweise) zusammenbinden:* MIRAC. Wigb. 7 (MGScript. VIII p. 522,27; c. 1112) con-tos utriusque manus meae digitos . . . constrinxit. VISIO Godesc. 3 (QuellensSchleswHolst-Gesch. IV. 1875. p. 93,27) *arbor* per . . . ramos suos calciamentis onusta erat con-tis. **b** *iuxta ponere – (eng) aneinanderlegen, -stellen:* WILH. HIRS. const. 1,64 p. 995[A] cum duobus primis digitis -tis semel ad os directis petit. 2,21 p. 1068[A] si fratres . . . -tis pedibus sedeant. **2** *obi. anim.:* **a** *corpor.:* **α** *coniugare – zusammenspannen:* BERTH. ZWIF. chron. 45 p. 284,18 ut . . . X viri -ti more boum aratris terram sulcarent. **β** *binos iuxta collocare – paarweise aufstellen:* CONSUET. Eins. 23 p. 88,14 congregati et ab abbate -ti *fratres* (*cf.* THEOD. TREV. transl. Celsi 18 -tis fratribus hymnum . . . canentibus). **γ** *refl. et medial. i. q. se consociare – sich (paarweise) zusammenschließen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 23,30 in tempore coitus . . . -antur masculus cum femina. p. 44,23. p. 49,11 que *(aves)* se -ant naturaliter ad pullificandum. *al.* ALBERT. M. animal. 8,60 -antur mas et femina *eqs.* 22,50. **b** *spirit.:* ARABS 71 (AltdtBl. 2. 1840. p. 384; s. XII./XIII.) virtutis odor hos -vit amicos. CHART. Westph. IV 17 p. 12,41 nos . . . et vos suffulti tantis intercessoribus utrique ecclesie -tis. *adde:* ARNO REICHERSB. scut. p. 1524[D] in omnibus his duo isti *(sc. ordo canonicorum et ordo monachorum)* . . . simul currunt iuncto gressu -ti incedendo. **B** *philos.:* ALBERT. M. anal. pr. 1,4,16 p. 574[b],37 si . . . -etur *conclusio* cum maiori propositione ad destruendam minorem . . ., fit inutilis coniugatio. phys. 5,1,2 p. 358[a],12 duo termini, inter quos est motus, quatuor modis possunt comparari et -ari. pol. 6,1[c] p. 561[a],14 'haec . . . -ta (*p. 1317[a],1* συνδυαζόμενα) faciunt politias variari'. *ibid. al.* **C** *mus.:* IOH. GARL. mus. mens. I

[Renner]

p.107[a] rectus *modus* ad se ipsum potest -ari tripliciter *(item de modo:* p.112[b] secundus ad tertium potest dupliciter -ari. *ibid. al.)*.

II *latius de coniunctione plurium:* ACTA imp. Winkelm. I 918 p.691,32 (a.1247) feuda tot volumus -ari . . ., quod *eqs.*

adi. **combinati,** -ae, -a. **1** *bini – je zwei:* HRABAN. anim. 11 membra. **2** *duo simul – zwei nebeneinander:* LIBER ordin. Rhenaug. p.131,4 primus *sacerdos,* qui fert turibulum, deinde -i, qui candelabra.

***combipunctis** (conb-), -e. *mus. i. q. in fronte et retro duobus punctis instructus – vorn und hinten mit zwei Punkten versehen:* FRUTOLF. (?) brev. 14 p.102,1 virga con-is, virga contripunctis. p.102,15 quilisma . . . bisbipuncte, con-e. *ibid. iterum.*

***combrus,** -i *m. (gall.* *comboros, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p.938sq.) obstaculum viae, concaedes – Verhau, Wegsperre:* LIBER hist. Franc. 25 p.282,20 in silva confugit in Arelauno fecitque -os (-us *var. l.*).

combullio (conb-), -ire. *confervere, coalescere – zusammenheilen, -wachsen:* EKKEH. IV. cas. 38 p.142,1 confestim con-ire illud *(crus)* sensit confractus.

***comburatio,** -onis *f. facilitas comburendi – Brennbarkeit:* Ps. GERH. CREM. sal. II 1 quod ab eo *(arsenico)* removeant suam -em.

***comburgensis** (conb-), -is *m. dat. pl.* -is: *l. 32.*

(con)civis – (Mit-)Bürger: CHART. Livon. A I 77,30 (a.1225) si quis burgensium conqueritur principi de suo con-e. CHART. civ. Magd. 107 p.56,37 nostris con-bus et eorum heredibus *eqs.* CHART. Bern. II 481 dummodo . . . ad ea, que communibus usibus sunt necessaria, iuverit burgenses, deinceps pro -e habeatur. CHART. Traiect. 1560 p.309,25 dilectis con-is nostris . . . vendidimus aream. CHART. Rhen. inf. II 719 p.421,5 quod . . . cives Colonienses . . . stare possint in opido nostro Novimagiensi . . . tamquam alii nostri con-es. *al.*

***comburibilis,** -e. *ad ignem alendum aptus – Brenn-:* CHART. Hagenow. 448 (a.1270) ligna -ia.

comburo (cum-, conb-), -ussi, -ustum, -ere. *script.:* conpu-: *p.907,1.* -mpu-: *p.907,4.* -urr(o): *p.906,28. adde* CHRON. Pol. 2,46 *(var. l.). form.:* *indic. praes.:* -etur: *p.906,13.* -ent: CHRON. Fred. cont. 25. *perf.:* -ur(i): ACTA imp. Winkelm. I 612[1] p.492,6. CHRON. Ven. Alt. p. 99,15. -us(i): *l.57.* -urs(i): *l.60.67. al.* -ux(i): *l.56.61. adde* IOH. CODAGN. trist. p.25,18. *partic. perf.:* -uss(us): ANNAL. Foss. a.1277 (MGScript. IV p.33,29). -urs(us): FORM. Turon. add. 7.

I *trans.:* **A** *proprie i. q. (con)cremare, (ad)urere – (ver)brennen:* **1** *gener.:* **a** *strictius (interdum i. q. incendere – anzünden, in Brand stecken, e. g. l.56.61):* **α** *de incendio, vastatione (fere de aedificiis; per synecdochen de terra: l.54sq., de hominibus: l.62):* EIGIL Sturm. 23 ut . . . cuncta, quae reperirent, igni -rent. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p.401,17 *multitudo Ungrorum* maximam partem *provinciae* . . . igne -ssit (*cf.* THIETM. chron. 2,6 rex . . . regione depopulata atque -ta rediit). ROB. TOR. chron. a.1106 p.482,48 quas *(ecclesias)* con-xerat. GESTA Frid. imp. A p.25,1 castellum illud -serunt. ANNAL. Aquens. a.1144 (MGScript. XXIV p.37,47) Heinesberch captum est et cum-tum. ANNAL. Ianuens. III p.162,8 quas *(naves)* igne -rserunt. FRID. II. IMP. epist. (DtArch. 18. 1962. p.200,5) victrices galee nostre . . . -xerunt vassella. MARC. GRAEC. ign.[tit.] cuius *(libri)* virtus . . . ad -endos hostes . . . plurimum efficax reperitur. CHART. Wism. B 2784 p.378,1 (ed. L. Knabe, Das zweite Wismarsche Stadtbuch. 1966) -sserunt redditus puerorum *eqs. saepe.* **β** *de crematione mortuorum:* LEX Sal. Merov. 70,1 (rec. A) si quis . . . eum *(hominem occisum)* ad celandum conburserit (-sserit *Herold*). VITA Arnulfi 12 nisi . . . more gentilium cadaver *filii* ignibus -endum traderetur. HEINR. LETT. chron. 21,4 -tum est corpus eius. *fort. add.:* CATAL. Mog. (MGScript. XIII p.315,21; s. XIII.[in.]) *Hatdo archiepiscopus* tempore famis pauperes -ssit. **γ** *usu vario:* HROTSV. Theoph. 421 cartam -bat maledictam. ECBASIS capt. 1085 sepe rogus modicus -it culmina saltus. CHART. Turg. III 637 ligna pro structura domuum . . . ac ad -endum . . . necessaria secare. *al. adde de animalibus:* ANNAL. Frising. a.1085 monachus Reginpertus voluit formicas in lecto suo -ere. **b** *latius:* **α** *amburere, ustulare – (an)brennen, verbrühen:* LEX Sal. Merov. 132 si . . . manum suam con-et *(sc. in iudicio aquae ferventis).* HROTSV. Sap. 5,25 ebulliens fervor . . . ministros -ssit. *de gangraena:* HERM. TORN. rest. 6 p.277,22 qua *(ignea pestilentia)* plurimorum pedes invisibili igne . . . publice -i videbantur. **β** *suffocare – ersticken:* CHRON. Fred. 3,43 filia . . . balneo vehementer succenso iussit includi ibique con-etur. **2** *iur., publ., eccl.:* **a** *de poena rogi:* **α** *spectat ad homines (fere malefactores, haereticos; martyres: l.18):* CAPIT. reg. Franc. 131,6 p.259,20 quodsi Iudeus aliquod maleficium contra christianam legem . . . fecerit, . . . igni -atur. NOTKER. BALB. martyr. X. kal. Febr. p.1039[C] nativitas s. Severiani et Aquilae . . . ignibus -torum. ANNAL. Frising. a.1090 -sserunt eas *(mulieres)* omnes tres simul. CHRON. reg. a.1172 p.122,43 ex mandato archiepiscopi igni iniectus et -tus est *haereticus.* CHART. select. Keutgen 130 p.111,14 mulieres, que viros suos occiderunt, -entur in strata. ANNAL. Basil. a.1277 p.201,40 rex Rudolphus dominum Haspisperch ob vicium sodomiticum -ssit. *al. adde:* HUGEB. Wynneb. 7 p.112,6 ad occidendum seu ad con-endum totiens per maleficia perdere illum volebant. **β** *spectat ad libros:* LIBER hist. Franc. 34 p.300,25 rex . . . tradidit omnes discriptiones iniquas ad conburrendum in igne. BERNOLD. CONST. chron. a.1083 p.439,8 *Berengarius* heresim suam in libro a se descriptam -ssit. *al.* **b** *stigmate punire – brandmarken:* DIPL. Heinr. II. 501[a] p.640,46 qui huius audatie . . . princeps fuerit, . . . in utraque maxilla ferro . . . -atur. LEX fam. Worm. 30 p.643,36 camerarius . . . verberabit eum *(mercatorem)* . . . et -et in maxillam. **3** *medic. i. q. cauteriare – mit dem Brenneisen behandeln:* TRACT. de chirurg. 1172 iuxta nodum manus . . . eum -imus (*sim.* 1056. 1090). **4** *techn. (pharm.: l.38):* **a** *strictius i. q. accinerare – zu Asche verbrennen:* RECEPT. Sangall. II 46 spatula porcina . . . -is et pulverem ipso in vino bono miscis. THEOPH. sched. 3,18 -e cornu bovis in igne. *expressius c. sensu conficiendi:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p.401,5 (c.1220) glashuvere -ent cineres ad vitrum de siccis lignis. **b** *latius:* **α** *calefacere, assare, frigere – erhitzen, rösten, 'brennen':* COMPOS. Luc. ζ 7 *lapis Trachias* con-tus fiet albus. BOTAN. Sangall. 15,3 herba nasturcio cum butero et mel con-it. THEOPH. sched. 1,1 cerosam . . . -e, donec convertatur in flavum colorem. 1,19 tolle gypsum more calcis -tum (*cf.* 3,62 p.265,1 lapis *cupri* . . . imponitur rogo et -itur [comp- *G*] in modum c.). 3,62 p.265,17 *calamina* lignis congestis et . . . succensis imponitur et, donec . . . candeat, -itur. *al. expressius c. sensu conficiendi:* THEOPH. sched. 1,3 prasinum et rubeum, qui -itur ex ogra. CHART. Rhen. med. II app. 15 p.425,33 si aliquis sine licentia carbones -sserit. *al.* **β** *inurere – (hin)einbrennen:* THEOPH. sched. 3,82 p.313,26 cum quo *(ferro)* calefacto -es foramina interius in curvatura. **γ** *conflare – schmelzen:* CHART. Friberg. II 868 (a.1278) casa duos folles habens . . ., in qua metallum con-i solebat. **δ** *in re monetaria i. q. (ex)coquere, igne probare – ausschmelzen, feinbrennen:* CHART. Gosl. I 533 (a.1231/35) nullus . . . argentum examinabit per ignem, quod dicitur con-ere, nisi fuerit monetarius. *ibid.:* faciet . . . slescattum con-i et ostendet meliorem monetam ex eo non potuisse perduci. CHART. Burgenl. I 198 in argento, cuius decima pars -etur. CHART. Livon. A I 413,20 quicquid argenti examinator receperit ad -endum de hospite. CHART. Pruss. II 323 p.220,10 nullus in sepedicta civitate argentum -at *eqs. ibid. al. expressius de praeparatione metalli, ex quo moneta cuditur:* CHART. select. Jesse 184 (a.1165) ut plus solido cupri de una marca nequeat -i. **B** *translate i. q. tollere – tilgen:* CANTAT. Argent. 9 p.10,14 aqua con-it peccatum hodie apparens liberator.

II *intrans. et medial.:* **A** *deflagrare, flammis corripi – abbrennen, in Flammen aufgehen* (*cf.* GLOSS. I 58,8 St.-S.

[Renner]

conp-untur prinnant): DIPL. Ludow. Inf. 44 p.165,17sq. accidit, ut domus . . . ignium succensione con-retur eisdem . . . prę̨ceptis pariter -tis. ANNAL. Alam. a.891 (rec. B) Radaspona comp-ta est. THIETM. chron. 5,38 p.264,9 hac *(ecclesia)* -ente viva . . . exire. 7,75 aecclesia . . . casu accidente -ta est. ACTA imp. Winkelm. I 612[II] p.492,21 vidi eam Muram -ere (*cf.* p.492,27 vidi ipsam terram -entem). CHART. Tirol. notar. I 870[a] si dicta domus -ret. *al.* *per synecdochen (cf. p.905,62) de hominibus:* CHART. select. Keutgen 387,63 (a.1241) Augusta nichil *debet*, quia con-ta est; et Iudei ibidem nichil, quia con-ti sunt. **B** *ardere–brennen:* CHART. Const. 17 p.23,39 (ed. K. Beyerle, Konstanzer Grundeigentumsurk. 1902; a.1241) sub annuo censu . . ., videlicet uno fertone cere . . . in ara beati Stephani -ente . . . persolvendo.

adi. **combustus,** -a, -um. **1** *strictius:* **a** *gener. i. q. adustus – angebrannt, versengt:* CONSUET. Marb. 218 (Spicil. Friburg. X. 1965; s. XII.[in.]) qui *(panes)* si fuerint aliquantulum -i. CHART. Rhen. med. II app. 16 p.438,33 maldrum -e avene canibus. **b** *techn.* aes -um *i.q. chalcos cecaumenos – Kupferoxyd, Kupferbrand:* TURBA phil. 10 aes -um, quod est auri fermentum *eqs.* GEBER. summ. 1,42 ut sumantur ferri squamae vel aeris -i. **c** *medic. i. q. calidus – heiß:* TRACT. de caus. mul. 59 naribus lana cum-a fomicabis. **2** *latius i. q. cinereus – aschenartig, aschfarben:* ALBERT. M. meteor. 1,4,10 p.517[a],23 illi *(vapores)* dant colorem . . . quasi -um rubeum fuscum.

subst. **1. comburens,** -entis *m.* *examinator (argenti) – (Münz-)Prüfer:* CHART. Pruss. II 323 p.220,13sq. (a.1274) si aliquis -em rogaverit, quod sibi purum faciat argentum, illud purificatum -s suo signaculo consignabit. *ibid. al.*

2. comburens, -entis *n.* *res vi adurendi praedita – etwas Verbrennung Bewirkendes: v. l.43.*

3. combustum, -i *n.* *substantia cremata – verbrannte Substanz:* ALBERT. M. veget. 3,76 proprium eius *(salsi)* subiectum est -um. metaph. 5,2,9 p.246,75 (ed. B. Geyer. 1960) -a et scamonea sunt contraria *eqs.*

***combustibilis** (conb-), -e. **1** *adi.:* **a** *cremabilis – brennbar:* ALLEG. super turb. p.494[b],64 illud *(oleum)* est -e. ROSIN. ad Euth. 1 p.276 ex mineralibus diminutis, -bus. ALBERT. M. meteor. 4,2,17 p.771[a],22 ligna . . . sunt terrae et aeris, cuius signum est, quod -ia sunt. metaph. 9,1,2 p.412,29 (ed. B. Geyer. 1964) 'crassum . . .' propter potentiam -em 'combustum est' ab alio quodam comburente. *al.* **b** *ad ignem alendum aptus – zum Brennen geeignet, Brenn-:* CHART. civ. Erf. 136 (c.1248/51) ligna con-ia. **2** *subst. neutr.: substantia cremabilis, alimentum ignis – brennbare Substanz, Brennstoff:* ALBERT. M. cael. hier. 15,3 p.405[a],31 *ignis* non crescit nisi addito -i. phys. 8,1,3 -e prius esse necesse est quam motum combustionis. cael. 3,2,9 p.242,58 (ed. P. Hoßfeld. 1971) combustivum est penetrativum -is. *al.*

***combustibilitas,** -atis *f.* **1** *qualitas rei cremabilis – Brennbarkeit:* ALBERT. M. phys. 8,1,7 p.535[a],28 quando . . . aliquid cessat a combustione secundum actum, non . . . quiescit a -ilibitate *(sic?).* **2** *pars cremabilis – brennbarer Bestandteil:* GEBER. invent. 6 p.718 colligendo superius -em eius *(lixivii)* oleagineam.

combustio (conb-), -onis *f.* *script.* conpu-: *l.63. de pronuntiatione:* ERMENR. ad Grim. 13 p.547,43 a 'comburo' '-o', et quae inde composita procedunt, sine sibilatione dicuntur.

actio concremandi, ustio, incendium – das (Ver-)Brennen, Brand(legung), Verbrennung (*cf.* GLOSS. II 283,52 St.-S. conp-o prunst): **1** *gener.:* **a** *strictius:* **α** *spectat ad aedificia:* ANNAL. Iuv. III a.845 -o ecclesię sancti Rudperti. CHART. select. Waitz 17 p.45,3 ob has IIII causas permittimus fracturas et -es domorum. CHART. Burgenl. II 132 p.93,24 cum hostes . . . devastationes et -es committerent. *al.* **β** *spectat ad ligna:* CHART. Xant. 48 (a.1184) ius cedendi ligna sive in ędificium sive in -em (*sim.* 211 p.141,18sq.). *expressius i. q. comparatio lignorum – Beschaffung von Brennholz:* CHART. Ger. Col. 102 p.102,19 (a.1235) silva in Merheim annexa erit prepositure . . . ad -em. **b** *latius i. q. ignis (inferni) – (Höllen-)Feuer:* HRABAN. univ. 14,25 p.406[A] clibanus . . . -o sempiterna intelligitur. RATHER. epist. 16 p.101,31 talia contra illum committere, quę ille minatur inextinguibili -e vindicaturum. **2** *iur. et publ.:* **a** *de poena rogi:* CHRON. reg. a.1163 (rec. I) cum hora -is eorum *(haereticorum)* in civitate . . . foret pluvia. **b** *stigmatis punitio – das Brandmarken:* LEX fam. Worm. 30 p.644,1 corium et capillos amittant sine -e. *al.* DIPL. Heinr. II. 501[a] p.641,2 omnes, qui huius homicidii . . . participes sunt, . . . -e signentur. **3** *medic.:* **a** *de ustulatione:* **α** *proprie:* GLOSS. Roger. I A 3,22 p.702,23 si . . . fiat -o cum igne. WILH. SALIC. chirurg. 1,61 p.323[B] de -e ignis. *ibid.:* infrigidetur locus subito post -em. *al.* **β** *meton. i. q. vulnus ustulationis – Brandwunde:* Ps. HIPPOCR. progn. B 16 pustula rubea calida similis -i ignis. GLOSS. med. p.74,12 schara: id est con-o ignis. BRUNUS LONG. chirurg. 2,19 p.129[E] in curatione -is. *al.* *adde:* WALAHFR. Gall. 2,26 facies . . . tanta -is est foeditate corrupta. **b** *gangraena – kalter Brand:* STEPEL. Trud. 29 paulatim vis con-is refrigescere . . . cepit (55). **c** *actio cauteriandi – das Brennen mit dem Brenneisen:* ALBERT. M. animal. 25,9 nisi . . . fiat -o profundius penetrans, quam venenum penetravit. **4** *natur. et philos.:* Ps. GALEN. anat. 3 p.172[C] cuius *(fumi calidi)* retentio posset esse causa -is cordis. ALBERT. M. veget. 4,39 salsedo, quae est ex terrae -e. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 3,19 p.133,46 una *corruptio* est -o et haec terminatur in cineres. *al.* *?ardor – ?Glut:* ALBERT. M. meteor. 1,4,10 p.517[a],29 signum est hoc caumatis . . ., propter quod vocatur a vulgo -o solis. **5** *techn. et alch.:* **a** *proprie i. q. actio assandi, (ex)coquendi – das Erhitzen, (Ver-, Fein-)Brennen:* ANON. tab. p.164,25 -o sapientum est dealbatio tota. *de probatione ignis (in imag.):* EPIST. var. I 15 p.517,15 nisi fuerit . . . argenti . . . more a sui rubiginis scoria septimpliciter probati expurgata con-e *sanctio.* **b** *meton.:* **α** *quod per coctionem efficitur – Verbrennungsprodukt:* THEOPH. sched. 3,60[ex] cum -e vinitreae petrae . . . solidabis *superfusum.* *huc spectare vid.:* TURBA phil. 32 p.140,11 *aes nostrum* assatur, quousque coloretur et combusto (-o *M, fort. recte*) fiat sanguini similis. **β** *in re monetaria de parte metalli vilioris argento admixta (probatione ignis excoquenda) i. q. coctio – 'Brand' (cf. A. Luschin von Ebengreuth, Allgemeine Münzkunde. [2]1926. p.43.201):* CHART. Burgenl. I 402 (a.1261) pro viginti . . . marcis decime -is *(cf. notam ed. p.466).*

***combustivus,** -a, -um. **1** *adi.:* **a** *natur. et techn. i. q. vi comburendi praeditus, adurens – (ver)brennend:* Ps. GERH. CREM. sal. II 1 arsenicum est . . . -um omnium corporum. ALBERT. M. cael. 3,2,9 p.242,57 (ed. P. Hoßfeld. 1971) propter proprietatem eius *(ignis)* -am. animal. 12,37 calidum . . . in excellenti est calidum liquefactivum eius, quod tangit, vel -um. euch. 3,3,1,5 p.310[a],28 quia . . . color ignis non est -us sicut nec figura ignis. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4,3/4 p.140,31 agens est calidum et siccum -um. **b** *medic. i. q. causticus – ätzend:* WILH. SALIC. chirurg. 5,9 p.359[C] talia *medicamina* non valde sunt -a. **2** *subst. neutr.: quod vi comburendi praeditum est – das (die) Verbrennung Bewirkende:* ALBERT. M. cael. hier. 7,3 p.165[b],37 lux corporalis, quae secundum aliquid commiscetur -o in igne *eqs.* phys. 8,1,3 p.527[a],14 necesse est -um esse prius quam comburere. *ibid. al. v. et p.907,50.*

***combustor,** -oris *m.* **1** *incendiarius – Brandstifter:* CHRON. Pol. 3,9 modo huc, modo illuc praedatoribus vel -bus insidiando cursitabat *Bolezlavus.* 3,22 p.149,1. **2** *incensor, ustor (christianorum) – einer der (Christen) verbrennt:* IOH. NEAP. Sever. 15 (7) virorum sanctorum -em.

combustura (conb-), -ae *f.* **1** *gener.:* **a** *actio concremandi, incendium – das Verbrennen, Feuer(brand):* VITA Mariae rhythm. 6084 ut . . . *libellum* tradant -e. **b** *rudus combustionis – Brandrest:* MIRAC. Wigb. 12 (MGScript. IV p.226[a],58; c.940) inter ruinosas -as lapidum lignorumque . . . calix et patena . . . inveniebantur. **2** *medic. i. q. ustulatio, vulnus ustulationis – Verbrennung, Brandwunde:* ANTIDOT. Sangall. p.85,13 *emplastrum* facit ad -am. ANNAL. Fuld. II

[Renner]

a.855 p.45,18 nonnulli fulmine tacti . . . graves -as habuisse reperti sunt. DYNAMID. Hippocr. 2,89 sucus . . . con-as sanat. ODO MAGD. herb. 796 *oleum roseum* -is praeclare convenit ignis. CAES. HEIST. mirac. I 3,16 p.132,28 virtus ipsa confessionis omnem -am tam in dolore quam in colore delevit. GLOSS. Roger. I A 3,22 p.702,37 si fuerint ampulle in -a. *al.*

*?***combustus** (conb-), -us *m. combustura – Verbrennung:* ANTIDOT. Glasg. p.127,19 si fuerint duricias et con-us, sanat *medicamen.* *Renner*

comc- *v.* conc-. ***comdominus** *v.* *condominus.

come (comes) *f.* (κώμη) *vicus – Dorf:* ALBERT. M. gener. 1,1,8 p.352[a],22 -s . . . graece sonat, latine villa.

1. comeatus *v.* commeatus. **2. comeatus** *v.* comatus.

***comecia** *v.* 2. *comitia.

comecissos *v.* chamaecissos. *adde ad p.513,51sq.:* DYASC. p.52[b] -s . . . habet . . . florem similem ozimo.

comedeo *v.* 1. comedo. **comedia** *v.* comoedia.

***comedibilis,** -e. *comestibilis, esculentus – eßbar, zur Speise (geeignet):* GERHOH. tract. p.27,8 se . . . velut assum piscem discipulis, immo cunctis christianis -em fecit *Christus.*

***comedicius** *v.* *comoedicius.

***comedio,** -onis *f. vel* ***comedion,** -i *n. (orig. inc.) papaver – Mohn (Papaver somniferum L.):* ALPHITA I p.285,34 -n. p.301,2 miconium et haec -o, huius -onis, codium, papaver album idem.

1. comedo, -edi, -es(s)um *vel* -estum, -ere. *script.:* cum-: PIRMIN. scar. 17 p.48,24 *cod. A.* TRACT. de caus. mul. 37 p.32,2. conm-: *l.48. p.910,20. al.* -mm-: *l.41sq. 50. al.* -mid(o): *l.51.* -end(o): *p.910,37. form.: indic. pracs.* -ent: *p.910,37. adde* AETHICUS ISTER 28 p.16,9. 32 p.18,30. *partic. fut.* -editurum: *l.42. metr.* cō-: EGBERT. fec. rat. 1,618. *depon.: l.43.*

I *proprie i. q. edendo consumere, (communiter) edere, vesci – (gemeinsam, auf-)essen, fressen (cf.* GLOSS. I 114,26 St.-S. -it morit, frizzit. 274,15 commessuri samant ezzanti. *al.):* **A** *subi. homines (satanas: l.53; venter: l.48):* **1** *de cibis (absol. i. q. cenare, epulari – speisen, das Mahl einnehmen):* **a** *gener.:* **α** *in univ. (de medicamentis: l.41.56):* ANTIDOT. Sangall. p.95,10 infirmus per triduum hoc commedat. VITA Galli I 5 p.253,27 qu⟨o⟩s *(cibos)* ille pres⟨ci⟩ebat eum commediturum. ARBEO Corb. 17 p.207,13 cunctis, qui aput illum . . . -bantur. EPIST. Alcuin. 3,19 p.27,11 (synod.) equos . . . plerique in vobis -unt. ANNAL. Mosell. a.792 (MGScript. XVI p.498,25) homines homines . . . -ere coegit *fames (cf.* ANNAL. Xant. a.869 p.26,25. *al.).* HRABAN. epist. 5 p.390,24 quorum . . . venter . . . leguminum assuescit -ere (-nm- *R*) cibaria. HROTSV. Sap. 1,5 ut dedignantur *coniuges* nobiscum -ere. ANNAL. Altah. a.1071 p.81,13 die, quo rex ibi commessurus erat. MARIAN. chron. a. Chr. 1086 ex quibus *(vasis)* . . . -idebant *episcopi.* ORD. coron. imp. 14,56 -at imperator ad dextram domini pape. NIVARD. Ysengr. 4,236 nil -it satanas. 5,1089 fratres invitatura -esum . . . cimbala pende! HILDEG. Disib. prol. 3 p.354,12 in tertia . . . aetate dentibus -it *homo.* ALBERT. STAD. annal. p.341,39 -itur *gleba rubea.* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,27 p.183,38 magis . . . -unt homines in locis frigidis quam calidis. CHRON. Erf. mod. II a.1274 p.264,2 de quo *(veneno)* . . . commedentes. *al. adde:* ANNAL. Disib. a.1106 p.19,51 in iecore cervi mortem -erat. *in imag.:* CAES. HEIST. hom. exc. 104 qui *(sacerdotes)* peccata populi . . . -unt *(cf. Vulg. Os. 4,8)* muneris gracia illorum excessus dissimulando. **β** *locut.:* WIPO gest. 18 talis leo *(sc. tyrannus)* non -et amplius de pane meo (PAX Valenc. p.609[b],24 servus -ens panem domini sui. REGISTR. Baiuv. A p.320,21 homo . . . -ens proprium panem debet dare ovem 1). **γ** *expressius i.q. victum accipere – Verpflegung bekommen:* DONIZO Mathild. 1,624 nullatenus bello superabor *(sc. Canossa)* nec -endo. **b** *canon.:* CAPIT. part. Saxon. 4 si quis . . . ieiunium . . . contempserit et carnem -erit, morte moriatur. CONC. Karol. 38,21 ne tabernas ingrediantur *presbyteri* -endi . . . causa. CAPIT. reg. Franc. 170,8 ut volatilia . . . nisi pro infirmitate nullo tempore -ant. BERNOLD. CONST. chron. a.1085 p.443,8 ne quis caseum vel ova -at in quadragesima. CONSUET. Marb. 224 (Spicil. Friburg. X. 1965) ut a pentecoste usque ad idus septembris in quarta et sexta feria . . . semel -amus. STATUT. ord. Teut. p.82,9 si in domo vel extra domum clanculo . . . -erit. CHART. Friburg. 252 p.225,5 dummodo cum familia domus -erit . . ., pro fratre debet computari. *al.* **c** *iur. et publ.:* **α** *spectat ad crimina (cf. l.34sqq.):* LEX Sal. Merov. 127,1 si quis mansionem expoliaverit vel in mansionem aliquid -erit ('campo meterit' *cf. E. Goldmann, Neue Beiträge zur Geschichte des fränkischen Rechts. 1928. p.33sqq.*). **β** *spectat ad praestationem:* CHART. Epternac. 201 p.332,12 (a.1100/10) constitutum est, ut hęc . . . in ipsa curti -ant. CHART. Lux. I 385,11 p.551,40 cum abbate ipse *(ministerialis)* . . . -et. CHART. Rhen. med. II app. 16 p.434, 43 mansionarius dat . . . duos secantes, qui et recipiunt -ere (*cf.* p.444,37). CHART. Tirol. notar. I 501 dando -ere conducentibus fictum. **γ** *spectat ad obstagium:* CHART. ord. Teut. (Hass.) 85 (a.1248) quod . . . fideiussores . . . in domibus propriis non conmedant . . ., quoadusque conpleverint laudata. CHART. Otterb. 157 tamdiu erimus fide iussorie -entes, donec . . . impedimentum quodlibet deponatur. CHART. ord. Teut. (Hass.) 366 p.273,20 non exiturus et -esurus ilico, quousque *eqs. al.* **2** *usu eccl. de eucharistia sim.:* WALAHFR. Gall. 2,32 quo *(pane benedictionis)* -sto. BRUNO QUERF. Adalb. A 29 commesto . . . sacrificio. HILDEG. scivias 2,6 p.520[c] -ite fideliter hoc, quod vobis do. *alleg.:* AMALAR. off. 3,35,2 per -estam *particulam oblatae* . . . ambulans adhuc super terram *Christi corpus ostenditur.* HRABAN. univ. 22,1 p.592[D] -ere est divina verba spiritualiter sumere (*cf.* p.587[A]). **3** *usu superstitioso:* **a** *gener.:* HEINR. LETT. chron. 1,10 p.4,24 frater . . . propter eclipsim solis . . . a paganis plura passus est vite pericula dicentibus ipsum solem commedere. 26,6 -erunt illud *(cor)*, ut fortes . . . efficerentur. **b** *iur.:* LEX Sal. Merov. 64,3 si stria hominem commederit et ei fuerit adprobatum *eqs.* (*cf.* CAPIT. part. Saxon. 6). CAPIT. reg. Franc. 108,30 quod credunt, quia femine lunam comendet *(sic).* CAPIT. part. Saxon. 21 si quis . . . aliquit . . . ad honorem demonum commederet. *al.* **B** *subi. animalia:* **1** *in univ.:* FORM. Senon. II add. 5,8 (ed. G. J. J. Walstra. 1962. p.80) isterco commedit *upupa.* VITA Corb. 10 ursus . . . sagmarium viri Dei excerpens -it (comm- *var. l.*). GESTA Trev. cont. I 16 p.189,34 si hic canis . . . buccellam . . . -erit. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p.157,27 quod unus *falco* -it libenter in eodem loco, in quo -it alius. ALBERT. M. animal. 7,19 cancri . . . lapidosi . . . carnes -unt (*p.590[b],12* σαρκοφαγοῦσιν). *al.* **2** *adedere – anfressen:* THIETM. chron. 8,8 p.502,34 vermes se . . . -entes non abiecit *solitaria.* HEINR. LETT. chron. 20,7 p.140,8 -bant equi caudas suas in invicem.

II *translate i. q. consumere, absumere – verzehren, vertilgen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,138 tecum spurcicias -it *rogus* punitque deorum. THIETM. chron. 7,36 p.442,9 zelus dominicae domus . . . etsi raro, tamen interdum -it me *(cf. Vulg. psalm. 68,10).*

adi. **comedens,** -entis. *(carnem) depascens – fressend:* THEOD. CERV. chirurg. 1,7 p.138[c] ulcera -ia.

2. comedo, -onis *m.* **1** *ganeo, devorator – Vielfraß, (Freß-)Gieriger:* GLOSS. III 270,41 St.-S. -o glutto fraz. 298,25 -o glutto vilifraz. *al. usu attrib.:* TRANSL. Eug. Tolet. 16,13 (RevBén. 76. 1966. p.268) non permisit *martyr* -i lupo . . . agnum devorare. **2** *?vultur – ?Geier:* GLOSS. II 159,7sq. St.-S. -o gyr̂, palpo fiualtra.

3. *comedo, -inis *f. edacitas, comestio – Gefräßigkeit, Fraß:* **1** *proprie:* GLOSS. III 333,38 St.-S. -o, -inis id est uraz (*ni spectat ad* 2. comedo). **2** *in imag.:* PAUL. FULD. Erh. 1,5 p.12,7 ambos . . . praecellere nobilitate . . . oblivionis -e non latet memoriam.

4. comedo *v.* concedo.

comedus *v.* comoedus. ***comelus** *v.* *humulus.

***comenancerius** *v.* *communancerius.

***comenc(i)o,** -are. (*francog. vet.* comencier, *ital.* cominciare) *incipere – beginnen:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.12,3

[Dauser]

commencet (-cet *corr. ed.* [*Kommentar. 1970. p.162*]) giramentum suum *falconarius.*

comendatio *sim. v.* comm-.

comenditia *v.* commendaticius.

1. comendo *v.* 1. commendo. **2. comendo** *v.* 1. comedo.

***comensalis** *v.* *commensalis.

comentarius *v.* 1. caementarius.

comentor *v.* 1. commentor.

1. comentum *v.* commentum.

2. *comentum, -i *n.* (*orig. inc., ni subest* comedere) *esca, panis (durus) – Essen, (hartes) Brot:* FORM. Senon. II add. 1 p.221,5 fecimus inde *(sc. ex annona)* -um (comtū *cod.*, comestum *ed. G. J. J. Walstra. 1962. p.66; cf. p.94sqq.)*, si Dominus imbolat formentum. *Dauser*

comeo *v.* commeo. **comeratus** *v.* commemoro.

comercium *v.* commercium. **comerius** *v.* cancellarius.

comertium *v.* commercium.

1. comes (-mis), -itis *m. et f. script.:* cho-: *p.916,1. adde* DIPL. Karoli M. 307 p.464,22. quo-: REGESTA Alsatiae 113 p.53,31 (ed. A. Bruckner. 1949). cum-: CHART. Sangall. A 14 cumites. -mm-: *p.914,29.918,5; cf. l.39.* conm-: CHART. Turic. 860 p.321,7. -max: TRAD. Patav. 45. -mex: *p.913,7. adde* CHART. Ticin. 6 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929. p.21,1). -met-: *p.914,48.* -med-, -mid-: *p.914,29. adde* CHART. Sangall. A 6. -tt-: *p.912,23. 929,63. form.: sing.: nom.:* -mus: *p.913,33.45.* -e: TRAD. Lunaelac. 14. -i: *p.913,69. gen.:* -e: *p.913,33. 914,30.48.* -i: *p.914,51.* -es: *l.21. dat.:* -(a)e: *p.913, 42.914,12.* -s: *p.914,44. abl.:* -i: *p.914,29.915,31.* -s: *p.914,44. plur.: nom.:* -mes: *p.915,22.916,20.* -ti: *l.58. p.912,9. 913,65.* -tis: *p.913,17.914,49. gen.* -torum: *p.918,30. dat.* -es: *p.914,14. metr.:* cō-: *l.65. p.912,19.* -mēs: *l.64. struct. c. dat.: l.47.56.65. p.912, 20.40.53.62. de signif. et usu v. W. Heßler, ALMA 39. 1973/74.*

I *qui (vel quae) cum aliquo est, proficiscitur – einer der (eine die) bei jemand ist, Begleiter(in), Gefährte, -in (cf.* GLOSS. I 85,24 St.-S. -es mites seu kasinda. 249,6 comis kimahit. 276,51 comines princeps militię crauo vel kasind. II 273,4 -e kafartin. 440,12 ut -s dar ergiverto. *al.):* **A** *strictius:* **1** *proprie de hominibus (Deo, Christo: l.42sq.):* **a** *de ambulantibus, iter facientibus:* LIBER diurn. 63 Christo -e *(cf.* DIPL. Otton. I. 355 Deo -e iter arripiemus). WETT. Gall. 28 p.272,2 sex fratres ex Hiberniensibus -bus eius. RIMB. Anscar. 7 p.27, 19 utrum . . . -s fieri vellet Herioldi. NOTKER. BALB. gest. 2,6 p.55,8 adiuncto ei *(episcopo)* -e nobilissimo duce. FROUM. carm. 15,12 perge -s sociis. ADAM gest. 2,65 *imperator* -em habens itineris Chnud regem. VITA Heinr. IV. 10 p.33,19 filio -e. VITA Meinw. 198 *rex* in negotiis . . . fidelem et utilem vię -em habuit *episcopum.* CONST. II 427,6. *al. iron.:* CHRON. Pol. 3,10 Bolezlauus . . . -s itineris existebat. *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,115 dextrarum si vis -s esse viarum. CARM. cod. Pal. lat. 206 f. 183^{v} aquilę proximus ille *(Augustinus)* -s. **b** *de assectantibus, ministrantibus (plur. fere i.q. comitatus – Gefolge):* **α** *in univ.:* WALAHFR.(?)carm. 50,1,16 *musae* Auricomo *(sc. Phoebo)* -es. RUOTG. Brun. 12 novi eius *(Brunonis)* -es. WIDUK. gest. 3,20 Baioarii -es (-ti *B1*) fratris regis. GERH. AUGUST. Udalr. I 17 p.406,2 -es episcopi (*cf.* ROD. CAMER. Lietb. 17 antistes . . . sanctorum -bus ordinum decenter introductus). THIETM. (?) chron. 4,30 imperatricis dilectum -em. CHART. Epternac. 201 p.331,26 advocati . . . L vel C -um excedentes numerum. *al. adde de vita aeterna:* GODESC. SAXO carm. I 4,5,3 tuus *(sc. Christi)* esse -s. NOTKER. BALB. carm. 1,10 p.138 aeternus summo -s eris Domino. **β** *spectat ad ducendum, prosequendum:* BEDA hist. eccl. 2,9 p.98,20 cum . . . virgine ad regem . . . quasi -s copulae carnalis advenit *episcopus.* WETT. Gall. 21 qui *(Sigibertus)* eam *(puellam)* . . . per -es cum honore magno regi transmisit. **2** *in imag. vel translate de rebus (membris: l.72):* **a** *concr.:* **α** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 92,9 sex . . . -es mecum *(sc. Lucifero)* super aethera scandunt. WOLFHARD. Waldb. 1,17 (15) pes vicino et -i pedi inhaeserat. CARM. imag. 10,2,13 *abbatissa* hunc *libellum* satagens propria -em perluxit opella. VITA Reginsw. 3 ob impetum . . . Neckaris fluvii, egregii -is Rheni. *al. spectat ad ludum scaccorum:* CARM. Bur. B 210,15,2 alficus trivius . . . retro -es (socios *Of*) decipit invigiles. **β** *liturg. de lectionario quodam (de re v. J. A. Jungmann, Missarum sollemnia. I. 1952. p.82sq.):* ALCUIN. carm. 79,1 inchoat hic -s in Christo cognomine codex. TRAD. Frising. 597. CATAL. thes. Germ. I 110,8 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) V misales, III -ti. IOH. METT. Ioh. 18 lectionis libri, qui -is dicitur, orationes (LIBER ordin. Patav. 1,1 Hieronymus in lectionario, quem librum -is appellavit *eqs. al.*). *al.* **γ** *mus. de modis plagalibus:* ANON. mus. plan. Coussemaker p.488^{b} cuique legitimum dyapason facit chorum, supra finem regibus, hanc circa se -bus. **b** *abstr.:* **α** *in univ.:* ALDH. virg. II 2377 si vos virginitas -s indefessa tuetur. ALCUIN. epist. 175 p.290,20 Romanus -s *(sc. febris).* WOLFHARD. Waldb. 2,12 (6) p.547,7 mox ut ad se reversus stoliditatem -em (-um *var. l.*) recognovit. EPITAPH. var. II 40,11 pax, pietas -sque fides. METELL. Quir. 52,8 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) vindex ira Dei fit -s acris ei. STATUT. ord. Teut. p.29,17 quam *(paupertatem)* tocius vite -em in morte non deseruit *Christus. al. in abl. abs. i. q. (una) cum – mit:* LEG. Wisig. 3,1,1 prosapie . . . consensu -e (-itte *R4*) percipere coniugem. UFFING. Ida prooem. Idae -e interventu. STATUT. ord. Teut. p.81,7 corporali -e disciplina. *al.* **β** *de vita (cf. Vulg. IV reg. 4,16):* CONC. Merov. p.166,19 si vita comis fuerit (METELL. Quir. 63,40 [ed. P. Ch. Jacobsen. 1965] sibi v. -s futura dum maneat. *al.*). *in abl. abs. (cf.* GLOSS. I 299,33 St.-S. vita -e kisuntemo libe. *al.; spectat ad Vulg. gen. 18,10):* BONIF. epist. 41 p.66,17 Deo volente et vita -e *(item condicionaliter:* DIPL. Otton. III. 385 p.815,2 Deo favente vitaque -e. *al.).* TRAD. Frising. 683 ut ipsam traditionem vita -e amborum usitassent *(item temp.:* TRAD. Welt. 95 quo isdem Adelbero vita -e rogaret. *al.).* VITA Liutb. 31 p.37,15 si vita -e natus fuerit infans (*item spectat ad modum:* LAMB. HERSF. annal. a.982 p.46,3 imperator vita -e vix evasit). **B** *latius:* **1** *spectat ad familiaritatem, amicitiam:* **a** *in univ.:* WIPO gest. 4 p.25,21 necessaria -s regem sequebatur *regina.* ADAM gest. 3,28 eo quod illi *(imperatori)* individuus -s vel cooperator . . . existeret *archiepiscopus.* VITA Meinw. 9 p.15,4 -s irremotissimus. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *sodalis, socius, amicus – Kamerad, Geselle, Freund:* HRABAN. epist. 4 p.388,2 fidem . . . servantibus . . . *me* -em spondeo. WALAHFR. carm. 21,4,3 Candidus Exsuperiusque armorum -is fidem secuti. WIDUK. gest. 3,32 p.118,19 propinquorum meorum ac carissimorum -um sanguine. *al. in allocutione:* WALTHARIUS 528 o rex et -es. WOLFHARD. Waldb. 2,10 (6) p.546,19 'si', inquiunt, '-s, *eqs.*' (*syn.* fratres, collegae). NIVARD. Ysengr. 1,983. **β** *consors – Teilhaberin:* DIPL. Otton. I. 407 Adeleid -s nostri imperii. **γ** *propinqua – Verwandte:* AGIUS epic. Hath. 688 successisse . . . sanctae te *(Gerbergam)* gaudeo sanctam, ipsique ut carne sic -em merito. **2** *spectat ad fidelitatem, obsequium:* **a** *gener.:* **α** *discipulus – Schüler, Jünger:* HRABAN. carm. 39,55,3 confirmaverat *Christus* fidem rudem tum -um (41,3,6. HYMN. Hraban. 4 (1),10,2 Christi -es). WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 7 -es . . . artis. 1,137 suam *(sc. Dialecticae)* stipat -um (*syn.* asseculis) pressura sodalem, Rethoricam. *remissius:* WALAHFR. carm. 68,13 huius . . . sancti *(sc. Martiani)* -s infimus Alpger. **β** *assecula – Anhänger:* RUOTG. Brun. 19 p.18,5 anxietas . . . elegantissimorum -um *Liudolfi.* RICHER. REM. hist. 4,46 si vultis mihi -s fieri. *v. et p.913,59.* **γ** *qui (quae) tenax est – einer der (eine die) festhält (an):* ALDH. virg. II 1283 pudicitiae -s *virgo.* RANGER. Anselm. 4848 iusticiae -es. **b** *publ. et milit. i. q. fidus amicus (principis), antrustio – Getreuer, Gefolgsmann (de re v. H. Kuhn, ZRGGerm. 73. 1956. p.23.37):* STEPH. EDD. Wilfr. 36 -s *(sc. Osfrid praefectus)* . . . regi fidelis (BEDA hist. eccl. 3,14 p.155,17 divertitque *Osuini rex* . . . in domum -is Hunualdi. 3,21 p.170, 13 baptizatus est *Peada rex* . . . cum omnibus . . . -bus ac militibus). NOTKER. BALB. gest. 1,26 coram . . . invincibilibus . . . Karoli -bus. *fort. add.:* WILLIB. Bonif. 6 p.32,9 faces-

[Heßler]

sante suorum *(sc. Thuringorum)* regum dominio magna . . . eorum -um multitudo . . . captivata est. **3** *spectat ad titulum procerum principi familiarium vel dicione speciali instructorum:* **a** *apud Byzantinos, Romanos* (*cf.* GLOSS. III 378,36 St.-S. -s utriusque militie . . .; legitur et patricius dictus, quem hodie lantgreue dicimus): CHRON. Fred. 2,62 p.85, 13 Iustinianus . . . cum esset -x cartarum et Bellessarius -x aestabolarius. LIBER diurn. 1,4 ad -em imperialis obsequii. COD. Karol. 9[tit.] cartularii, -es . . . et universus populus . . . Romanorum. ANNAL. regni Franc. a.821 p.155,21 conspiratione . . . Michahelis, -is domesticorum. *al. cf. p.916,71.917,* **3.** *iron. vel iocose:* LIUTPR. antap. 2,34 Ἀδελβέρτος κόμις κούρτης, . . . comis curtis. EPIST. Wibald. 429 magister Ach., -s sacrarum largitionum et sodaliciorum iocundorum. **b** *apud Burgundiones, Wisigothos:* LEG. Burgund. const. I 5 civitatum aut pagorum -es vel iudices deputati. II 21,11 omnes -es (-tis *var. l.*) tam Burgundionum quam Romanorum. *al.* LEG. Wisig. 7,4,2 si . . . iudex solus eum *(reum)* conprehendere . . . non potest, a -e civitatis querat auxilium. 8,1,9 provinciarum -es. 9,2,6 -i exercitus. suppl. p.485,30sqq. Hodoagrus -s cubiculariorum et dux; . . . Adulfus -s scanciarum et dux; . . . Paulus -s notariorum; . . . Riquira -s patrimoniorum. *al.* **c** *apud Langobardos, Baiuvarios (de gastaldionibus, praefectis sim.; cf.* GLOSS. IV 319,31 St.-S. procuratores, actores vel -es vel kastaldis): ARBEO Corb. 22 p.213,8 comis tribunus *Tridenti,* qui fuerat Husingus. PAUL. DIAC. Lang. 3,9 -s Langobardorum de Lagare. 5,36 cum -e Baioariorum, quem illi gravionem dicunt, qui Bauzanum . . . regebat. **d** *apud Francos Merovingici aevi:* **α** *gener. (de vocibus* -s *et* grafio *paulatim eandem signif. accipientibus v. D. Claude, ZRGGerm. 81. 1964. p.32sqq.; cf. exempla aevi Karolini l.55sqq. allata):* FORM. Andec. 12 per iudicio inluster illo -e vel auditores suis. 32 p.14,28 comus. LEX Sal. Merov. 102,1 iudex, hoc est comis aut grafio (LEX Ribv. 91,1 nullus . . . domesticus, -s, gravio. DIPL. Merov. I 66 p.58,39 una cum . . . Anglibercthо, . . . Adalrico . . . -ebus, Chrodmundo, . . . Ermenteo . . . grafionibus. *cf.* 70 p.62,33 Ermentheo, Adalrico . . . -ebus). LEX Ribv. 54,1 iudicem fiscalem, quem -em vocant. VITA Gaug. 7 (MGMer. III p.654,13) *pontifex* postulans -em loci illius . . ., ut ipsius iuberet de vinculum carceris relaxare. FORM. Marculfi 1,39 (ed. A. Uddholm. 1962) rex . . . vero inlustre illo -ae. *al.* **β** *de -e palatii:* CHRON. Fred. 4,90 p.167,14 Bertharius comis palatiis. DIPL. Merov. I 37 cum nos . . . grafionibus, item . . . seniscalcis et Waningo -e palatii resederemus. 76 p.68,6 comus palati. *al.* **γ** *de -e stabuli: cf. l.7sq.; v. et* *comestabulus.

II *grafio – Graf (cf.* GLOSS. I 245,20 St.-S. -es graueon. III 356,64 consul et -s grave. 427,32 -s vel preses grauo. *al. v. et p.911,39; de re v. Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. I. 1972. p.1775sqq.):* **A** *inde a s. VIII[in.] usque ad s. X[in.] (fere in regno Francorum, deinde Langobardorum; laxiore usu apud exteras nationes: p.915,1sqq.):* **1** *gener.:* **a** *apud Francos:* **α** *in univ.:* CONC. Karol. 2,1 omnes . . . sacerdotes Dei et -es et praefecti. VITA Elig. 2,50 p.728,24 quidam -s Vermandensis (*item syn.* grafio: FORM. Sal. Bign. 9). DIPL. Merov. II 23 p.108,28 ducibus, -bus, domesticis, grafionibus (FORM. imp. 29 p.307,23. *al. cf.* DIPL. Karoli M. 141 p.192,37 si quis fuerit -s vel domesticus seu grafio). WALAHFR. Wett. 512 o -es, cuius -es, perpendite, sitis! ANNAL. Col. a.849 Werinarius -s Coloniae. *persaepe.* **β** *spectat ad -is munus, officium:* CAPIT. reg. Franc. 14,23 ut -es vel iudices ad eorum placita . . . causas audiant et definiant *(item in re iudiciali:* DIPL. Karoli M. 204 p.273,22 ante Gunfridum -em et suos scabinios. ORD. iud. Dei A 18 p. 620,30 istud *iudicium* faciant . . . episcopi, abbati, -ti. WALAHFR. exord. 32 p.515,32 -es quidam missos suos praeponunt popularibus, qui minores causas determinent. DIPL. Ludow. Germ. 67 p.94,21 nullus iudex publicus nec -s. *saepe).* 77,9 ut -i . . . unumquemque hominem . . . in hostem pergere bannire studeat *(item in re militari:* 192,13 -es et pagenses. REGINO chron. a.876 p.112,16 -s, qui regium vexillum ferebat. *al.).* CONC. Karol. 50[D],57 p.654,9 hi, qui post regem populum Dei regere debent, id est duces et -es. COD. Laresh. 1922 Adelhardus -s, provisor monasterii (*item de abbacomite:* CHART. Epternac. 150 p.226,5 Reginario -i atque abbati. DIPL. Ludow. Inf. 16. *al. cf.* CAPIT. reg. Franc. 280[A] p.354,8 -s, qui . . . habet abbatiam). CAPIT. reg. Franc. 281,18 -es . . . per suos comitatus de raptoribus . . . praevideant, qualiter pax fiat, et malla teneant et omnibus, qui hostem debent, denuntient, ut parati sint. *saepe.* **γ** *spectat ad -is ordinem, aestimationem:* VITA Elig. 1,32 ut usque hodie in eadem urbe *(sc. Turonis)* per pontifici litteras comis constituatur. CAPIT. reg. Franc. 21 -es . . . fortiores . . ., mediocres. ALCUIN. epist. 224[tit.] viro laudabili Chrodgario -i *(ed.,* -e *cod.).* TRAD. Ratisb. 11 p.9,28 ego . . . per misericordiam Dei -s. CAPIT. reg. Franc. 158[tit.] quod . . . imperator suis -es praecepit. DIPL. Loth. I. 83 p.205,19 (ed. Th. Schieffer. 1966) Matfredus vir inluster, -s vel ministerialis noster. 126 Gerardus illustris -s atque marchio nobis fidelissimus. ADREV. Bened. 18 p.486,24 Rahonem *servum* Aurelianensibus -em praefecit *Karolus Magnus. al.* **b** *apud Baiuvarios:* LEX Baiuv. 2,5 -s (comis *var. l.*) . . . non neglegat custodire exercitum suum. *al.* TRAD. Frising. 313 si . . . aliquis de filiis meis *(sc. Orendil-is)* dignus fuerit, ut ad ministerium -is pervenerit. 397[c] p.338,39 Kysalhart -s et iudex. EINH. Karol. 11 neque provincia, quam *Tassilo* tenebat, ulterius duci, sed -bus ad regendum commissa est. TRAD. Ratisb. 74 cancellarium Rodoldi -is venerandi (TRAD. Frising. 903 Hatto venerabilis comis). 78 p.73,4 concilium -um. *saepe.* **c** *apud Alamannos:* LEX Alam. 81 comis de plebe illa. *al.* CHART. Sangall. A 18 p.22,28 sub Warino comide (110 p.104,30 sub . . . commiti. *saepe*). 108 p.102,23 sig. . . . -e test., sig. . . . iudice test. FORM. Sangall. add. 4 traditio primum placita . . . est . . . coram N. seniore -e . . . adque roborata est . . . coram illo -e iuniore. *saepe. adde de Raetia:* CHART. Bund. 35 p.34,36 (a.807) Unfredus vir inluster, Reciarum comis. WALAHFR. Gall. 2,10 p.319,12 a Victore, tunc Curiensium -e (*cf.* CHART. Bund. 11 [s. VIII.[in.]] preses). **d** *apud Saxones:* DIPL. Karoli M. 129 decima de Hassega, que de illos duorum comitatos -es nostri exactaverunt. CAPIT. part. Saxon. 31 dedimus potestatem -bus bannum mittere. ANNAL. Laresh. a.782. DIPL. Zwent. 22 venerabilis -s Otto. *al.* **e** *in regno Langobardorum:* DIPL. Karoli M. 89 p.129,6 omnibus . . . ducibus, -bus nostris Franciae, Longobardiae (CAPIT. reg. Franc. 98 praef. -bus, gastaldiis). DIPL. Karoli III. 25 p.43,7 ab Supponem -s. 40 Karolus . . . Hubaldo -s fideli nostro . . . salutem. ERCHEMB. CAS. hist. 65 Atenolfus gastaldatum Capuanum . . . suscipiens continuo se -em appellari iussit. *saepe.* **2** *de -e palatii ('Pfalzgraf'):* **a** *in aula regia:* DIPL. Merov. II 22 p.108,1 in vice -ete palate nostro. 23 p.108,42 sicut . . . -tis palacii nostri . . . iudicaverunt. CAPIT. reg. Franc. 146,6 -es palatini. WALAHFR. exord. 32 p.515,26. DIPL. Karoli III. 25 p.43,25 signum . . . Boderati -i palacii. HINCM. ord. pal. 16 palatium per hos ministros disponebatur: per camerarium . . . et -em palatii, senescalcum, buticularium, -em stabuli *eqs. al. remissius de maiore domus:* PASS. Praeiecti I 26 ab Ebroino -e palatii (MIRAC. Martial. 3 [MGScript. XV p.281,35]). ANNAL. Quedl. p.30,44 Pippinus . . . ex palatino -e in regem ungitur. GESTA Mett. 29 p.539,5. *adde in fabula:* ECBASIS capt. 565 innuit ille *(leo rex),* domus -s ut properet leopardus *eqs.* **b** *apud gentes Teutonicas:* TRAD. Frising. 603 (a.830) testes extiterunt Timo palacii -s, Liutpald -s. 661 p.557,15 palatinus comis. CHART. Sangall. A 684. *al.* **3** *de marchione sim.:* ANNAL. regni Franc. a.799 p.108,7 Geroldus -s, Baioariae praefectus. DIPL. Ludow. Germ. 112 p.160,29 -s de Karantana. LIBELL. de conv. Baiuv. 10 confinii -s. NOTKER. BALB. gest. 1,13 Karolus nulli -um nisi his, qui in confinio vel termino barbarorum constituti erant, plus quam unum comitatum . . . concessit. DIPL. Arnulfi 63 p.93, 34 terminalis -is nostri suggestione. *al.* **4** *de -e stabuli ('oberster Stallmeister'):* ANNAL. regni Franc. a.807 p.124,12 *imperator* -em stabuli sui cum classe misit in Corsicam (ANNAL. Einh. a.782 p.61,14. NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 56,2. *al.*). *v. et l.53. cf.* *comestabulus. **5** *remissius de*

[Heßler]

exterarum gentium praefectis: TRAD. Frising. 887 (a.861) quidam -s de Sclavis nomine Chezul. RIMB. Anscar. 31 -s . . . vici Sliaswich. WALTHARIUS 409 nullus fuit in tanta regione . . . dux sive -s.

B *inde a s. X.in. (de re v. H. Conrad, Deutsche Rechtsgeschichte. I. ²1962. p.251sqq.; Novissimo digesto italiano. IV. 1959. p.394):* **1** *gener.:* **a** *in regno Teutonicorum:* **α** *in univ.:* COD. Odalb. 2 p.69,32sq. testes per aures attracti: Rodperht -s, Reginker -s. CHART. civ. Spir. 4 p.5,2 sub -e et duce Chůnrado. TRAD. Ratisb. 253 pro . . . cura . . . Sigihardi quondam -is. ANNAL. Quedl. a.1016 Wigman -s occidentalis Saxoniae. THIETM. chron. 4,3 urbem -is *(cf.* WIPO gest. 19 p. 39,7 castella. *al.).* LAMB. LEOD. Matth. I 2270 ministri . . . -is. *persaepe. laxiore usu de ducibus:* DIPL. Heinr. I. 22 interventu . . . dilecti -is nostri Arnolfi. HROTSV. gest. 176 Evurhardo -i. ANNAL. Quedl. a.939 Gisilbrachtus -s Lutharіorum (THIETM. chron. 2,34). BERTH. (?) annal. a.1079 p.319,42. *al.* **β** *spectat ad -is munus, officium:* SIGEH. Maxim. 15 (13) causa refertur ad -em; ille mox placitum indicans *eqs. (item in re iudiciali:* CONST. I 318,21 si quis -s postiudices statuat. II 308 merces -is. 319,3 -s . . . vel alius nobilis iudicium habens. *al.).* CHRON. Salern. 173 p.176,14 dum . . . -s Alemannorum Saxonumque contum gestassent *(item in re militari:* OTTO FRISING. gest. 1,13 p.29,19 -s . . ., qui caeterorum primipilarius erat. CONST. III 261 quod nullus homo . . . in alicuius -is comicia castrum . . . construere debeat. *al.).* TRAD. Ratisb. 393 abbas . . . cum manu advocati sui Kadolhohi -is. CHART. Rhen. inf. II 225 p.116,34 iura, que -s predictus *Iuliacensis*, -s nemoris, habet . . ., que . . . magister foresti ab eodem -e tenet in feodo. *al.* **γ** *spectat ad obsequium feodale:* DIPL. Otton. I. 198 cum . . . nostro fideli vasallo -ique dilecto *(item spectat ad beneficium regale:* DIPL. Heinr. II. 230 p.267,11 quidam fidelium nostrorum, -s officio. THIETM. [?] chron. 6,50 rex . . . -is filio comitatum . . . iure et ortatu . . . principum . . . dedit. *al.).* DIPL. Otton. III. 366 ut . . . pontifex . . . omnesque sui successores . . . -es ponant (*item spectat ad beneficium episcopale, abbatiale:* DIPL. Heinr. II. 142 ut . . . episcopus suique successoreres [*A*] . . . habeant potestatem . . . -em eligendi. TRAD. Fuld. I 36 p.66,28 principalis ecclesie -s). WIPO gest. 28 p.46,27 Wezilo -s, miles ducis. *al.* **δ** *spectat ad -is aestimationem, ordinem:* DIPL. Heinr. I. 20 episcoporum procerumque et -um peticione (*item de -is loco in procerum serie:* EPIST. Heinr. IV. 14 ducibus, marchionibus, -bus. GREG. VII. registr. 5,14ª,6 dux, -s, marchio sive miles. CHART. Bund. 249 p.188,35sq. [dipl. Heinr. V.] rogatu . . . -um Godefridi -is palatini, Hermanni marchionis, Rodulfi -is de Lincenburc. DIPL. Loth. III. 2 p.3,22 consensu . . . -is Beringarii, marchionis Dietpaldi. DIPL. Conr. III. 40 p.66,13 [ed. F. Hausmann. 1969] nullus dux aut marchio, nullus -s aut vicecomes. CONR. MUR. summ. p.39,14 [ed. W. Kronbichler. 1968]. *al.*). COD. Odalb. 73 Diotmar nobilis vir et -s (COD. Hartw. 28 germani fratres nobiles, Fridaricus diaconus et Sigihardus -s. TRAD. Brixin. 424. CHART. civ. Erf. 22 p.10, 38). CHART. Solod. I 7 p.13,12 ego . . . Dei gratia -s (CHART. Raitenh. 18. CHART. Brixin. 98 p.103,14 D. g. -s Tyrolensis. *al. cf.* CHART. Neocell. [Frising.] 24 [QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX. 1961] ego . . . ex D. misericordia -s. *cf. p.916,54. 67).* CHART. Gelr. 246 principalis -s Gerhardus. OTTO FRISING. gest. 1,42 p.60,21 de ordine . . . -um, nobilium, virorum illustrium innumerabiles (CHART. Babenb. 113 p.149,43 *testes* de o. -um: -s Fridericus de Zolre *eqs. cf.* CONST. II 13 p.17,17 principibus . . ., -bus quoque et liberis. III 291 ipsum . . . ad statum -um promovemus sibique prerogativam et privilegium -um . . . duximus [*sc. rex*] concedendum. *v. et p.916,41).* CHART. Tirol. notar. I 268 p.125,30 Aldricus episcopus *Tridentinus* tamquam episcopus, dux, -s et marchio et potestas sue terre (*cf.* CHART. Tirol. 1054). **ε** *spectat ad -is titulum paulatim pro appellatione gentilicia usurpatum:* DIPL. Otton. I. 242 p.344,18 a Bertaldo vel a filiis eius -bus *(item de cognatis:* HERM. IUD. conv. 6 p.88,10 [ed. G. Niemeyer. 1963] cuius *[castri]* . . . -es . . . germani. TRAD. Scheftl. 110ª delegavit . . . Chŏnradus -s de Dachŏwe predium . . .; testes: chomes Arnoldus de Dachŏwe *eqs.* CHART. Turic. 446 Růdolfus -s de Habesburch . . . cum filiis meis Alberto et Růdolfo -bus. *saepe).* THIETM. chron. 4,2 Bernwardus -s et clericus *(item de clericis e -bus ortis:* CHART. Tirol. 991 p.44,27 domino -e Heginone de Piano, canonico Tridentino, *praesente.* CHART. Worm. 267 Everhardus clericus, -s irsutus. CHART. Brixin. 151 p.165,5 dominus -s Hartmannus, summus prepositus Brixinensis. CHRON. Magni cont. a.1278 p.533,42 qui scilicet episcopi de Ratispona Leo, de Frisinga -s silvester *eqs.).* TRAD. Teg. 1ᵇ Eperhardus de Eparesperc -s. CHART. Mog. B 41 p.46,31 testes . . . Heinricus -s . . . de Catenelenbog, hirsutus -s (CHART. Tirol. 663 Conradus -s silvester, Rupertus -s h. *al. v. et l.6sq. cf.* CONST. II 357 p.464,28 Conradus -s silvester [*syn.* wildegravius 386 p.486,4. *v. et l.10*]). CHART. Raitenh. 13 Berhtoldus -s in Andehse. CHART. Carinth. V 81 ministerialis domini -is Goricie. *saepe. v. et l.46. de civium nom. propr. cf. p.918,33sqq.* **b** *in ceteris imperii partibus:* **α** *in regno Italiae:* CONST. I 13,11 (a.967) episcoporum filios . . . sculdasios, -es, iudices fieri . . . prohibemus. DIPL. Conr. II. 101 p.144,13 duces, -s *(A)* sive marchiones. CHART. Ital. Ficker 199 p.252,20 iudex -is Guelfonis, potestatis Verone. CHART. march. Misn. III 352 Albertus, . . . Magdeburgensis . . . archiepiscopus, legatus et -s Romanus. *saepe. in regno Siciliae:* CLEM. IV. registr. 666 p.685,17 Manfredum Malet, qui se -em camerarium nominabat. *in patrimonio Petri:* GREG. VII. registr. 2,46 episcopos . . . et -es. SALIMB. chron. p.166,23 quem *(Thomasium de Foliano)* . . . in Romagnola -em fecit *papa.* **β** *in regno Burgundiae:* THIETM. chron. 7,30 in hiis partibus nullus vocatur -s nisi is, qui ducis honorem possidet. WIPO gest. 32 ductu Huperti -is de Burgundia. OTTO FRISING. gest. 2,48 p.155,13. *al.* **γ** *in ducatu Bohemiae:* ANNAL. Altah. a.1034 p.19,16 rogatu . . . provincialium -um. COSMAS chron. 2,50 p.158,1 ab universis -bus et satrapis. 3,20 p.185,11sq. *al.* **c** *in exteris regnis, terris:* **α** *in Polonia (fere de primoribus):* CHRON. Pol. 1,16 p.38,20 (vs.) sustentate me *(sc. Poloniam)* cadentem pre dolore, -es! CHART. Sil. D I 19 p.15,24 (ed. H. Appelt. 1963). 87 nobilis meus *(sc. ducis)* -s Hemrammus. *al.* **β** *in Ungaria (fere de banis):* OTTO FRISING. gest. 1,32 p.50,29 aliquis ex -um ordine. CHART. Burgenl. I 64 p.36,25 (dipl.) Benedicto bano ac -e de Zala, Veytih curiali -e ac Nitriensi . . . in regno nostro exhistentibus (116 p.82,4). II 146 p.100,30 -es parochiales de Suprvnio. *al.* **γ** *usu vario:* EBERW. Symeon. 10 de terra Richardi, -is Normanniae. HARIULF. chron. 4,21 p.230,15 *Angelrannus* a comitissa uxore nomen -is vindicavit. HIST. de exp. Frid. imp. p.35,13 -bus magnis de Servigia valefacientes *eqs.* HEINR. LETT. chron. 23,7 p.159,36 -em iuvenem de familia episcopi. *al.* **2** *de -e palatino vel palatii (cf.* GLOSS. III 378,14 St.-S. palatinus -s palenzgreue): **a** *in regno Teutonicorum ('Pfalzgraf'):* **α** *in Lotharingia:* DIPL. Loth. III. 16 p.20,39 -es palatini Willehelmus Francorum et Fridericus Saxonum. CHART. Heinr. Leon. 3 Henricus Dei gracia dux Bavarie, -s palatinus Reni (CHART. Babenb. 276 p.110,36 Ludewicus . . . palatinus -s R. et dux Bawarie. CONST. III 72,1 palatinus -s R. auctoritatem iudicandi super questionibus, quas imperator . . . movere vult principi imperii, . . . optinet ex antiquo). *al. adde:* ARCHIPOETA 5,24,1 tyrannis -is (*syn.* palatini 5,22,3). **β** *in aliis ducatibus:* DIPL. Otton. II. 164 in comitatu Haertwici palatini -is *(item in Baiuvaria:* GERH. AUGUST. Udalr. I 10 p.398,48. DIPL. Loth. III. 25 Otto palatinus -s de Ôrloch. TRAD. Teg. 315ᵇ p.238,28 [dipl. Frid. I.] palatini -es de Witelinesbac. TRAD. Scheftl. 208 traditio aulici -is. TRAD. Salisb. II 237 -s palacii. *al.).* IOH. METT. Ioh. 47 *(item in Saxonia:* CONST. I 83 p.137,33. CHART. march. Misn. III 18 Hermannus Dei gratia Thuringie lantgravius et Saxonię -s palatinus. *al. v. et l.53).* TRAD. Michaelb. 57 palatinus -s *Carinthiae.* CHART. Bund. 373 p.279,15 de Tuwingen. *al.* **b** *in ceteris imperii partibus:* **α** *in regno Italiae:* RATHER. prael. 1,16 locotheta, quem nos -em dicimus palatii. DIPL. Otton. I. 239 p.334,6 habeat ipsius *(Parmen-*

[Heßler]

sis) ecclesiae episcopus licentiam tamquam nostri -s palatii distringendi . . . omnes res. DIPL. Otton. III. 411 p.844,32 Otto protospatarius et -s palacii. CHART. Tirol. 568 notarius . . . domini -is sacri palatii. *al.* *in curia Romana:* DIPL. Otton. III. 396 p.828,14 Petrus sacrosancti palatii Lateranensis -s. ORD. coron. imp. 14,1. **β** *in regno Burgundiae:* CHART. Carniol. II 66 (a.1229) Otto Dei gratia dux Meranensis, -s palatinus Burgundie. CHART. Tirol. 1004 p.57,42. *al.* *adde:* CHART. Brixin. 47 (dipl. Frid. I.) Otto -s de Burgundia. **γ** *in ducatu Bohemiae:* COSMAS chron. 2,23 p.115,24 Koyata . . . palatinus -s. 3,37. **c** *in exteris regnis:* **α** *in Polonia:* CHRON. Pol. 2,21 patriam sine palatino -e rexit *dux Wladislauus*. CHART. Sil. D I 23 (ed. H. Appelt. 1963). **β** *in Ungaria:* CHART. Burgenl. I 45 (a.1162; dipl.) assistentibus . . . Heidrico palatino -e, Gabriele curiale -e *('Hofgespan')*. 105 p.74,8. CHART. Stir. III 138 p.209,9. **3** *de marchione:* **a** *in confinio Baiuvariae, Franciae orientalis:* TRAD. Ratisb. 210[a] (a.975/80) Perahtolt de orientali Frantia -s (210[b] marchio -s. TRAD. Scheftl. 229 -s marchio Bertoldus). THIETM. (?) chron. 5,24 Otto Carrentorum dux et Veronensium -s. *al.* **b** *in confinio Saxoniae:* THIETM. chron. 5,9 Bolizlavus . . . de morte laetatur -is (CHRON. Thietm. marchionis) Ekkyhardi; moxque . . . omnem Geronis marcham -is . . . comprehendens *eqs.* CHART. Mog. A I 552 p.460,32 hęredes -is Rodulfi dicti marchionis. *al.* *cf.* *marchicomes. **4** *de lantgravio ('Landgraf'):* **a** *in Thuringia:* CHART. cell. Paulin. 12 (a.1133) Lŏdewicus regionarius -s. CHART. eccl. Erf. 35 p.22,2 dispensator . . . -is provincie. DIPL. Conr. III. 42 p.69,36 (ed. F. Hausmann. 1969) *testes* Willehelmus palatinus -s, Lůdewicus provincialis -s Thuringie. 182 p.330,13 -s patrie. CHART. march. Misn. II 379 p.264,13 universalis Turingorum -s. GESTA Trev. cont. V 4 p.410[a],46 in auxilium novi regis Henrici, -is lantgravii. *al.* **b** *in aliis provinciis:* CHART. Argent. I 86 p.67,12 (a.1138) Theodericus -s provincialis *(item in Alsatia:* CHART. Mog. A II 8 p.12,9 [ed. P. Acht. 1968] Thiedericus -s patrię de Alsatia. CHART. Argent. I 449). CHART. Salem. 12 p.20,22. CHART. Sangall. A 871 p.85,16 *praesente* -e provinciali domino Uolrico de Quiburc. **5** *de burggravio, -e urbano ('Burggraf'):* **a** *in regno Teutonicorum:* **α** *de urbium praefectis:* BERTH. (?) annal. a.1080 p.325,27 -s quidam Parthenopolitanus (*cf.* EKKEH. URAUG. chron. a.1101 p.221,47 Heinricus -s Ratisponensis). CHART. Rhen. inf. I 234 *praesente* Arnoldo -e urbano. CHART. Hall. I 17 p.24,11 civitatis nostrę *(sc. archiepiscopi)* Wipertus -s (*syn.* prefectus urbis). CHART. Rhen. med. II 21 p.59,26 Heinricus -s urbis Coloniensis. *cf.* *burgicomes, *urbicomes. **β** *de castellanis:* CHART. Mog. A I 613 p.532,35 (a.1137) -s castelli de Rusteberc. II 8 p.12,12 (ed. P. Acht. 1968) -s urbis de Rustiberc Tuto, -s castelli de Plesse Rŏpertus. **b** *in Polonia (de castellanis):* CHRON. Pol. 2,1 suos . . . vastaldiones et -es in locis principalioribus *Pomeraniae* . . . ordinavit *Wladislauus dux*. 3,8 p.135,23. **6** *de halgravio ('Hallgraf' Dt. Rechtswb. IV. p.1478):* TRAD. Teg. 189 (a. 1126/27) Engilbertus Hallensis -s (TRAD. Patav. 629 p.232, 14 gloriosus princeps -s Engilbertus H. *al.* *cf.* 645 Gebehardus Halgraf -s). *adde de saltgravio:* CHART. Hall. I 35 p.38,33 (a.1145) homines . . ., qui sal ibi conficiunt, ab omni placito -is salis *('Salzgraf')* liberi . . . existant (CHART. archiep. Magd. 258 p.327,17. *al.*). **7** *remissius de minoris ordinis officialibus et praefectis (v. et l.48sqq.57sqq.):* **a** *de -e secundo, inferiore ('Grebe' W. Metz, ZRGGerm. 71. 1954. p.171sq.):* CHART. Rhen. inf. I 269 (a.1106) testes fuerunt . . . Franco -s et Wolframmus secundus -s (CHART. scrin. Col. A I p.17,19). CHART. Westph. II 249 p.38,41 -s concilii (*syn.* thincgravii). CHART. Worm. 99 Hartungus -s, Imber ambetman. *al.* CHART. Westph. IV 40 aderant ministeriales ecclesie nostre: Amelungus -s *eqs.* (*cf.* 157 Heinricus tunc -s). CHART. ord. Teut. (Hass.) 106 in iudicio Ebezdorf coram Cunrado iudice dicto -e. *al.* **b** *de liberorum vel libero -e ('Freigraf'):* CHART. Westph. VII 878 p.394,27 (a.1255) in iudicio nostro *(sc. comitis)*, quod vulgo dicitur frigedinch, . . . coram -e libertinorum . . . a nobis constituto. 878[a] p.1292,31 Lambertus, liber -s domini Theodorici -is in Isenberg. 936. CHART. Dortm. suppl. 230 p.92,33 in figura iudicii, quod dicitur vrystuell, . . . Godescalco de Grats libero commite nostro *(sc. comitis)* ibidem iudicio praesidente. **c** *de -e camerae ('Kammergraf' Dt. Rechtswb. VI. p.895sq.):* CHART. Frising. 187 (a.1257) ego Lvblinus et frater meus Nekelo Iudei, -es camere . . . ducis Austrie (CHART. Seitenstet. 75 [Font. rer. Austr. II 33 p.91,6]. CHART. Stir. IV 492 p.297,13 cives Graezenses, -es c. Styrie. 582 p.348,6). **d** *de -e forestario ('Forstgraf' Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p.495):* CHART. Rhen. med. I 252 p.309,7 (a.979) silvam . . . absolutam a . . . venatorum et -is forestarii exactione (*syn.* magister forestarius). *cf. p.915,29. adde:* CHART. Osn. I 274 p.221,24 (a.1147/59) Ecbertus, qui tunc . . . marchie *silvaticae* -s fuit *('Holzgraf' F. Flaskamp, ArchKultGesch. 50. 1968. p.155).* **e** *de -bus maris (de re v. G. Volpe, Studi sulle istituzioni comunali a Pisa. 1970. p.323):* CONST. I 333,11 (a. 1191) omnes consiliarii Pisane civitatis et -es de mari. **f** *de -e stabuli (sc. marescalco episcopali):* CHART. Argent. I 60 (a.1095) cum . . . Ottone thesaurario, Cunone urbani iuris villico, stabuli -e Bernhardo. *cf.* *comestabulus. **g** *de hansae -e: v.* *hansecomes, *hans(e)gravius. **8** *usu vario:* **a** *in ludo scaccorum:* CARM. ined. 82,37 (ed. H. Hagen. 1877) post hos *(sc. regem et reginam)* acclini -es hinc inde locati *eqs.* **b** *in nom propr.:* **α** *locorum:* DIPL. Ludow. Germ. 168[a] p.236,6 (interp. s. XII.[in.]) C-isvilla *('Coinville')*. CHART. Friburg. 207 in Valle C-is *('Gräfental')*. *adde:* DIPL. Otton. III. 223 p.637,3 *Pisis* in terra -orum (DIPL. Conr. II. 77). **β** *hominum:* DIPL. Loth. III. 16 p.20,33 testes sunt: C-s presbyter cardinalis *eqs.* CONST. I 306,1 p.434,1 Otto de C-e et Otto Curtese, consules comunis Cremone. CHART. Turic. 432 H. filius C-is, F. dictus an dem Rennewege, . . . viri honesti. CHART. Eberb. 211 p.352,9 Heinricus dictus C-s (TRAD. Scheftl. 444 p.433, 22. CHART. scrin. Col. B 855. CHART. Carinth. V 87 Otto d. C-s, civis Villacensis. *cf. p.917,70).* *Heßler*

2. comes *v.* 1. comis *p.921,69.922,4.* **3. comes** *v.* come.

***comesaria** *v.* *commissaria. **comesatio** *v.* comissatio.

***comescia** *v.* 2. *comitia. **comeso** *v.* comesso.

***comessarium** *v.* *comessorium.

comessatio *v.* comissatio.

comesso (-mm-, -eso), -are. **1** *strictius i. q. comedere – essen:* LAMB. ARD. hist. 95 p.606,18 in superfluitate commessandi . . . aut vestiendi. **2** *latius i. q. delere – vernichten:* CARM. cod. Vat. (5330) 11,6 aera corrumpens fructus flagrando -esat *Sirius*.

comessor (-mm-) *vel* **comestor,** -oris *m.* *qui comedit – einer der ißt, Esser:* EKKEH. IV. pict. Mog. 213 en Pharaho pistor, Cereris fraus atque -tor. GERHOH. Antichr. 2,30 p.250,20 quia . . . gigantes erant . . . homines . . . humanorum viscerum commessores. *expressius i. q. comedo, ganeo – Vielfraß (cf.* GLOSS. III 187,12 St.-S. edax commessor filfraz): ALBERT. M. animal. 1,436 qui . . . habet collum grossum, est stolidus et -tor magnus *(de fonte v. notam ed.).* *in cognomine:* LAMB. ARD. hist. 52 p.587,18 Arnoldum de Hammis C-torem appellatum. *ibid. iterum.*

***comessorium** (-mm-, -sar-), -i *n.* *refectorium, cenaculum – (Haus mit) Speisesaal:* GLOSS. III 232,8 St.-S. -arium mŭshus. IV 136,40 comm-um azhus. *Dauser*

***comestabilis, -b(o)lus** *sim. v.* *comestabul-.

***comestabulia** (-bil-, constablia), -ae *f.* (*comestabulus) **1** *munus comestabuli – Amt des 'Konstablers':* **a** *spectat ad praefectum urbis, castelli:* ALEX. IV. registr. 354 cum progenitores vestri . . . -am militarem in Caleno . . . tenuissent. **b** *spectat ad ductorem manipuli, optionem:* ACTA imp. Winkelm. I 1001 p.762,18 (s. XIII.[med.]) debet creare comestabulos ipse *(marescalcus)*, sed tamen dominus debet investire eos de -bilia. **2** *pagus sub comestabulo constitutus (una cum incolis) – unter einem Konstabler stehender Bezirk (einschließlich der Bewohner):* ACTA imp. Winkelm. I 812 p.631,10 (a.1238) *iustitiarii* vocabunt ad se omnes comesta-

[Heßler]

bulos vel impositores collectarum . . . et ex illis . . . eligent duos meliores per quamlibet vicinanciam vel -am. **3** *manipulus sub comestabulo positus – Abteilung unter einem Konstabler, 'Konstablerschaft':* Ioh. Tulb. gest. 17 (MGScript. XXXI p.698,15; s. XIII.[1]) tota gens nostra divisa fuit per constablias (constabula Liber duell. Christ. 17 [ibid. p.699, 18]). Chart. Ital. Ficker 442 p.450,34 comestabiles pro se ipsis et pro suis -biliis et stipendiariis eorundem . . . absolverunt d. Ugolinum. *cf.* *constabularia.

***comestabulus** (-mm-, co(n)nes-, conos-, const-, -bol-, -bl-, -stalus), -i *m. vel rarius* ***comestabilis,** -is *m.* (comes stabuli) *indecl.* -b(o)li: *l.16sq. 24.*

de titulo i. q. (summus) magister stabuli – (oberster) Stallmeister, 'Connétable', 'Konstabler': **1** *publ.:* **a** *spectat ad dignitatem aulicam:* **α** *de duce exercitus regalis:* Chron. Fred. 4,2 Gunthramnus Leudisclum -oli . . . cum exercito contra ipsum direxit (*cf.* 4,42 p.141,22 ab Erpone -oli. Regino chron. a.807 p.67,5 comitem stabuli . . ., quod corrupte -ulum appellamus. Chron. Albr. a. 695 reges . . . Francie negotia regni per maiores aule regie administrabant, id est per dapiferum, cone-ulum ac camerarium). Rob. Tor. chron. a.1164 p.514,23 Richardus de Humet, conestalus Henrici regis *Angliae.* a.1171 p.520,42 ut *comes Ricardus* esset -uli vel senescallus tocius Hiberniae. Chart. ord. Teut. 27 p.24,21 Aymericus cone-ilis (53 p.44,22 regni *Hierosolymitani* constabilis. *al.*). Const. II 46/47 p.49,27 -ulus regni Sycilie (Acta imp. Winkelm. I 494). Honor. III. registr. 251 p.179,13 nos *(sc. regina de Aneguia)* mittemus . . . -ulum nostrum cum toto exercitu. *al.* **β** *de ministro episcopi:* Lex Raet. Cur. add. p.646,26 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si quis de senioribus quinque ministribus occiderit, id sunt . . . iudicem publicum, -ulum. **b** *spectat ad gradus medios vel infimos:* **α** *de praefecto regionis, urbis, castelli:* Chart. ord. Teut. 4 (a.1168) Fulco cone-ilis Thabarie (Greg. IX. registr. 674 p.572,4 de consilio O. -uli Acconensis). Const. I 409 p.585,2 magnos -ulos Apulie et Terre Laboris (Acta imp. Winkelm. I 245 p.225,16 imperator . . . baiulis, iudicibus, comm-ulis . . . gratiam. 254 -olis. 918 p.692,21 in castro Troye sit castellanus Iohannes, -ulus Ariani. *al. v. et p.918,72; de re v. E. Kantorowicz, Kaiser Friedrich der Zweite. Erg.-Bd. 1931. p.263sqq.*). **β** *de ductore manipuli, optione:* Roland. Patav. chron. 5,4 p.74,13 Theotonici quidam circa xxv sub conostablo (-ne-, -nostabulo *var. l.*) sive sub una banderia stricti. *v. et p.918,68. l.7.* **2** *eccl. de custode stabulorum monasterii:* Hugo Flav. chron. 2 p.480,41 pro equo Gyrardi monachi dedi . . . Miloni constabulo x solidos. *cf.* *constabularius. *Heßler*

***comestatio,** -onis *f.* (comissatio, comestio) *cena immodica – Freßgelage:* Annal. Ianuens. I p.115,26 insimul morabantur . . . in -bus et potationibus multis.

***comestia** (-mm-), -ae *vel* **-um,** -i *f. vel n.* (comedere) *convivium – Mahl:* Chron. Ven. Alt. p.99,2 -a facere noluit. *v. et p.920,11.*

comestibilis, -e. **1** *adi.:* **a** *edulis, esculentus – eß-, genießbar:* Epist. var. II suppl. 10 p.634,2 onagrum aut cervum vel aliquod -e animal. Albert. M. veget. 1,178 quidam *fructus* . . . sunt -es. animal. 4,54 yricius . . ., qui -is (*cf. p.530*[b]*,16* ἐδώδιμοι) est, movetur multum. Salimb. chron. p.333,32 habuerunt . . . penuriam -ium rerum et victualium. *al.* **b** *devorans – fressend:* Alfan. premn. phys. 1,74 piscium natura -is adinvicem existens (*PG 40,528*[AB] ἀλληλοφάγος) *eqs.* **2** *subst. neutr.: cibus, alimentum – Speise, Nahrungsmittel:* Annal. Ceccan. a.1217 (MGScript. XIX p.302,34) -ia et potabilia sibi . . . praesentata. Salimb. chron. p.385,15 abundanter et decenter -ia habebamus. p.521,28 pane et vino . . . et -bus aliis. *ibid. al.*

***comestibilitas,** -atis *f.* *natura rei comestibilis – Genießbarkeit:* Albert. M. veget. 4,71 -s . . . plantarum . . . causatur . . . ex calore terminante et digerente humidum.

comestio (conm-, -mm-), -onis *f.* **I** *proprie:* **A** *strictius i. q. actio comedendi, vescendi, cibum sumendi – das Essen, Fressen:* **1** *de hominibus:* **a** *in univ.:* Aurelius 21 p.725,17 post -em rafani. Carm. Cent. 130[tit.] de comm-e Adae. Consuet. Marb. 302 (Spicil. Friburg. X. 1965) petat veniam in capitulo pro tali -e carnis. Hildeg. Disib. prol. 3 p.354,17 in Abraham . . . dentium -o et cibi electio. Albert. M. resurr. 68 p.278,28 duplex est -o, scilicet potestativa et indigentiae. Rein. Alem. phagifac. 187 sit tua muta . . . -o. Albert. Mil. temp. 23 p.386,7 comederunt, quicquid habuerunt -i aptum. *al.* **b** *cena, convivium – (Gast-)Mahl:* Transl. sang. Dom. in Aug. 29 hominibus post -em ad hospitia sua pergentibus. Chron. Ven. Alt. p.84,4 sunt . . . fortissimi in conm-bus (commestiis *DV*). Hildeg. caus. 2 p.116,2 pomaria . . . in prima -e sua devitet. Chron. Mont. Ser. a.1171 p.155,1 ad matutinalem -em . . . xv esoces procurator . . . se asseruit expendisse. Transl. Auct. 9 p.50[F] coenobitae implentes -is officium. *al.* **2** *de animalibus:* **a** *in univ.:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p.169,22 antequam invitetur *falco* ad -em. Albert. M. animal. 7,48 quod multum supersaturatur *lupus* una -e. 8,48 caper . . . medicatur sibi per -em herbarum amararum. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *de ruminatione:* Albert. M. animal. 13,79 p.928,32 reducitur *cibus* ad molares et tunc masticatur et haec est -o, quae ruminatio vocatur. **β** *de actione arrodendi, depascendi:* Nicol. I. epist. 86 p.451,19 longa exilia et diuturnas pediculorum -es . . . minantes. Gonzo Geng. 14 puellus . . . vermium -e . . . erat debilitatus. **B** *latius i. q. natura rei comestibilis – Genießbarkeit:* Albert. M. animal. 24,20 est *capitatus* . . . bonae -is.

II *meton.:* **A** *cibus, esca, epulum – Speise, Gericht, Mahlzeit* (*cf.* Gloss. II 50,38 St.-S. comm-o muas. 302,22 -is azes): **1** *gener. (de medicamento: l.33sq.):* Vita Bard. 19 p.337,24 ut . . . credatur talis -o . . . aliqua dispensatione consumpta esse. Tract. de chirurg. 437 hunc potum et hanc -em fieri precipimus. Hildeg. phys. 1,64 p.1155[A] *ruta* utilior est cruda quam pulverizata in -e. *al.* *de nutrimento concocto:* Hildeg. caus. 2 p.113,17 postquam -o in putredinem vadit. **2** *iur. de praestatione:* Dipl. Merov. III A 10 p.127,13 (spur.) procuratores . . . prandia et -es . . . teneantur ministrare. Acta imp. Böhmer 103 p.96,42 (a.1158) duodecim hominibus -em semel in die tribuant. Greg. IX. registr. 621 in hieme unam . . . -em nobis . . . facietis. Chart. Rhen. inf. II 494 p.277,41 ministrabit *sculthetus* ei *(dominae)* unam -em. **B** *nome, gangraena – (um sich) fressendes Geschwür:* Ars med. 7 p.426,17 (cod. H) euvilisio pustellarum . . . apostima dicitur -o carnium in saniem redacta. Alphita I p.303,6 nomacosti interpretatur -o et est gravius vitium quam corrosio.

***comestivus,** -a, -um. **1** *ad comestionem pertinens – das Essen betreffend:* Albert. M. summ. creat. I 4,30,1 p.499[a], 10 quod habuit potestatem -am, non tamen habens indigentiam comestionis (*cf.* summ. theol. I 18,75,4 p.790[b],12). **2** *corrodens – (zer)fressend, angreifend:* Constant. Afric. theor. 9,22 p.45a[r] si materia sit acuta et -a. p.45b[r] catarrus descendens a capite in pulmonem calidus et -us.

comestor *v.* comessor. **cometa** *v.* cometes.

***cometatora** *v.* *comitatura. **cometatus** *v.* 1. comitatus.

cometes, -ae *m. (f.: l.69. al.) vel saepius* **cometa,** -ae *f. (m.: p.921,4. al.)* (κομήτης) *script.:* -mm-: *l.69. adde* Theod. Theol. Conr. 4 p.217[a],51 *cod. 1.* Annal. Rem. a.1138 (MGScript. XVI p.733,6). -mit-: Chron. Fred. 4,15. Pass. Leod. 15 (MGMer. V p.297,6) comitem. -m(m)at-: *l.68.71. al. form. sing.: nom.:* -ae: Annal. Corb. a.975. *al.* *?-is: *l.68.71. al.* comis: Agnell. lib. pont. 90. *gen.* -is: *p.921,11. acc.:* -em: *l.60. p.921,8.* -en: *p.921,6. abl.* -e: Albert. M. meteor. 1,3,3 p.500[b],6. *al.*

1 *stella crinita – Schweifstern, Komet:* **a** *gener. (plerumque c. sensu mali ominis, cf.* Gloss. III 380,2 St.-S. -a ureisame sterre): Paul. Diac. Lang. 4,10 paruit stella -is (comates, commetes *var. l.*) mane et vespere (Annal. Xant. a.837 s. -es visa est . . . ex se mittens fervorem. Chron. Noval. app. 2 apparuit . . . s. commatis in signum arietis. *al.*). Thietm. chron. 4,10 -a . . . damna in pestilenciis subsequutura indixit. Ek-

[Dauser]

KEH. IV. bened. I 7,48 portentis suetę retrahunt sua tela -ae. ANNAL. Sanblas. a. 1138 (MGScript. XVII p. 278,34) in ipso rubore *caeli* vise sunt flamme instar -arum longas comas protrahentium. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 356,10 -a . . . in plaga meridiana visus est. *saepe.* **b** *natur.:* ALBERT. M. meteor. 1,3,1[tit.] qui dixerunt -en esse coniunctionem plurium stellarum. 1,3,5 p. 502[b],26 -es nihil aliud est quam vapor terrestris grossus. 1,3,10 p. 507[a],37 propter levitatem super -em *stat vapor. ibid. al.* **2** *species tithymalli crinita – behaarte Wolfsmilchart (Euphorbia Characias L., cf. André, Lex. bot. p. 98):* ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,27 opii uncie tres, . . . -is z VIII.

***cometia** *v.* 2. *comitia. **cometialis** *v.* comitialis.
cometis *v.* cometes. ***cometissa** *v.* *comitissa.
comeus *v.* gummi.

1. *comex *subst. (corruptum ex nom. propr.* Cume; *cf. C. Beck, Studien über Gestalt und Ursprung des Circa Instans. Diss. Berlin. 1940. p. 44) species ligni q. d. agallochon – Aloeholzart:* ALBERT. M. veget. 6,257 Constantinus . . . dicit xyloaloes esse tribus modis; unum . . . dicit fieri in quadam regione Indiae et hoc a loco vocatur -x (cornex *var. l.;* Comę CONSTANT. AFRIC. grad. p. 355,15). *Dauser*

2. comex *v.* 1. comes. **comf-** *v.* conf-.
comiatus *v.* commeatus. **comicialis** *v.* comitialis.
comicicius *v.* 1. comitatus *p. 927,38.*

***comicra,** -ae *f. (corruptum ex* conyza micra *ut vid.) Erigeron acer (L.) – Scharfes Berufkraut:* TRACT. de aegr. cur. p. 317,13 recipe . . . -e, seminis cicute . . . ana ʒ IV.

***comicum** *v.* 2. *comitia *p. 928,29.*

comicus, -a, -um. (κωμικός)

1 *adi.:* **a** *comoediarum generi conveniens – dem Stil der Komödie eigen:* URSIO Marc. 1,3 (praef.) non attendas -am vernulitatem. **b** *poeticus – poetisch, dichterisch:* ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,10 interdum -o coturno, aliquando vero veste septemplici . . . indutus. **2** *subst. masc.:* **a** *comoediarum scriptor – Komödiendichter:* **α** *in univ.:* EPIST. var. III 6[a] p. 143,10 neque tragica pietate permulcemus lectorem aut -orum sagmate onerare cupimus. CARM. Cantabr. 37,7 plausus . . . -orum. CONR. HIRS. dial. 738 veterum auctoritas multis aliis, id est historiographis, tragedis, -is, musicis usa. *fort. huc spectat:* EPIST. Alcuin. app. 2 p. 486,34 scientia rerum, quod est proprie -orum (-um *cod.*), poetarum, philosophorum, strofosorum *(an adi.?).* **β** *per antonomasiam de Terentio vel Plauto:* EPIST. var. III 3 p. 133,10 illo ut utar -i, quia 'plenus rimarum' *eqs.* 26 p. 183,4 -us quasi quodam flagello corriperet *audientes.* VITA Heinr. IV. 4 p. 18,3 iuxta illud -i (10 p. 33,10). CHRON. Erf. mod. I a. 1177 ut ait -us, quod dictum non dictum . . . est. **b** *comoediarum persona – Komödienfigur:* ARIBO FRISING. mus. p. 36 -us . . . Syrus *(cf. Ter. Haut. 678).* **c** *(saecularis) poeta – (heidnischer oder weltlicher) Dichter (cf.* GLOSS. IV 343,6 St.-S. -i scophare): THEOD. THEOL. Conr. praef. p. 213,30 illius Mantuani -i stilo dignum martyrem. **d** *fidicen – Sänger und Saitenspieler:* GLOSS. III 425,47 St.-S. -us leodslekko. **e** *de pumilo i. q. ioculator – Spaßmacher:* GLOSS. III 364,38[5] St.-S. pomilio dwerch, nanus idem, -us idem.

comido *v.* 1. comedo. **comigatus** *v.* commeatus.
comina *v.* condamina. **cominatio** *v.* comminatio.
comines *v.* 1. comes *p. 911,39.* **cominor** *v.* comminor.
cominum *v.* cuminum. **cominus** *v.* comminus.

***comiologicus,** -a, -um. (ἐγκωμιολογικός) *comoediarum generi aptus – dem Stil der Komödie angemessen:* REMIG. ALTISS. mus. p. 79[b] aliae *distantiae* -a *mela dicuntur,* id est comoediis convenientia; sicut comoedia media est inter tragicum et satyricum carmen, ita -a melodia dicitur mediis conveniens *(ex Mart. Cap. 9,965).*

1. comis, -e. *nom. pl.* -ites: *l. 69.*

1 *mitis, benignus, serenus – sanft, freundlich, heiter:* GLOSS. I 85,24 St.-S. comites mites seu kasinda. II 398,73 -i gidiginemo. 592,66 -i sconemo. *?firmus, fidelis – ?fest, treu:* GLOSS. I 84,22 St.-S. -is fasti. **2** *comptus, ornatus – (schön) geschmückt:* METELL. peripar. 8,13 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) per celebres comitissa dies -is fuit ipsa. Quir. 4[a],31 martyrii celsa -is sequitur patrem corona *Philippus.*

adv. **comiter.** **1** *mite, benigne, modeste – sanft, freundlich, bescheiden (cf.* GLOSS. I 84,24 St.-S. comites [*sic*] mituare): ABBO SANGERM. bell. 3,102 -r hoc cunctos moneas tu, miles herilis. 3,105 coalescit -r . . . clandestina *virtus.* CHART. Port. 119 p. 143,35 (a. 1243) quod . . . -r et hilariter recipietur *Otto.* **2** *bene, commode – schön, passend:* MATHEM. var. Bubnov p. 274,8 his *nongentis* . . . -r ordinatis.

2. comis *v.* 1. comes. **3. comis** *v.* cometes.
4. comis *v.* 1. coma. **comisatio** *v.* comissatio.
comisceo *v.* commisceo. ***comiscia** *v.* 2. *comitia.
comis(e)o *v.* commisceo. **comissa** *v.* committo.
comissarius *v.* commissarius.

comissatio (-mm-, -mes-, -cio), -onis *f. script.:* conm-: *l. 22.27.42.* -mezs-: *l. 23.* -(i)sa-: GLOSS. I 76,9 St.-S. *cod. c.* IV 5,2. HRABAN. epist. 53 p. 507,30 *cod. H. v. et l. 61. acc. pl.* -is: PIRMIN. scar. 28[b] p. 67,16 *cod. E.*

1 *strictius i. q. cena immodica, convivium luxuriosum – üppiges, ausschweifendes Mahl, Schlemmerei, Freßgelage (cf. Vulg. deut. 21,20. Rom. 13,13. I Petr. 4,3. al.):* **a** *gener. (cf.* GLOSS. I 76,9 St.-S. conm-bus unmezlihhem. 369,47 comme-bus uuolon. IV 5,1 commezs-es huorighiu couma): **α** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 4,23 p. 265,14 domunculae *monasterii* . . . in come-um, potationum, fabulationum et ceterarum sunt inlecebrarum cubilia conversae. REGINO chron. a. 853 come-bus (conm- *A*) die noctuque vacans . . . vitam cum dedecore amisit. URSO gloss. 41 p. 84,1 -i et ebrietati intendentes. *al.* **β** *in cultu pagano:* SCHOL. Adam gest. 141 novem diebus comme-es et . . . sacrificia celebrantur. CHART. archiep. Magd. 193 p. 250,31 phanatici . . ., quotiens comme-bus vacare libet, feriis indictis *eqs.* **b** *theol.:* CONR. HIRS. mund. cont. 373 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) comme-es . . . et ebrietates possunt deliciis corporalibus ascribi? **c** *canon.:* CAPIT. reg. Franc. 121 p. 239,34 ebrietates et comme-es superfluas fugite. CONC. Karol. 35,18 Dei ministri non debent in comme-bus et vinolentiis nimis incumbere. *al.* CAPIT. reg. Franc. 196,13 de illis presbiteris, qui . . . tabernas ingrediuntur . . . et come-bus et ebrietatibus deservire non erubescunt. *al.* CHART. Wirt. VI 1638 p. 31,16 in hiis *domibus coenobii* . . . nunquam permittantur fieri choree, cantiones seculares, congregationes mulierum propter conme-es. *de potu amoris in convivium mutato:* CHART. Traiect. 1639 (a. 1264) nec aliquis *bastionarius* aliquas faciet commessaciones . . ., nisi tantum quod propinabit in ecclesia *eqs.* **d** *publ. de convivio in conventu collegiorum habito:* REGINO syn. caus. 2,441 p. 387,4 *(de confratriis vel consortiis)* pastos . . . et comme-es . . . penitus interdicimus. **e** *iur. de cenis in obstagio habitis:* CHART. Rhen. inf. II 428 (a. 1256) cum . . . cella monasterii . . . per . . . comme-es fideiussorum in dilapidationis urgeretur periculum. CHART. Wirt. VIII 2721 si unus fideiussorum . . . decesserit, alii duo comme-es facient, donec substituatur alius. **2** *latius:* **a** *edacitas – Gefräßigkeit, Völlerei (cf.* GLOSS. II 138,33 St.-S. comme-o vberazzi): HRABAN. hom. I 63 p. 119[D] inter quae *(vitia)* maxime nunc come-o et ebrietas . . . regnant. univ. 6,1 p. 157[A] gula . . . ponitur aliquando pro voracitate, id est come-e, et ebrietate. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,40 primum *vitium* est gastrimargia . . . cum sua prole, comme-e et ebrietate *(cf. Cassian. conl. 5,16,5).* **b** *comestio, esca – Speise, das Essen:* GLOSS. II 176,42 St.-S. comesatione (comestione *Greg. M. past. 3,35*) azza.

comissator (-mm-, -mes-), -oris *m.* **1** *ganeo, comedo, glutto – Schlemmer, Schwelger, Fresser:* GLOSS. I 538,41 St.-S. comme-es vilo urezun. III 383,14 comme-r vraz. **2** *conviva – Tischgenosse:* EKKEH. IV. cas. 28 comme-r . . . hilaris erat et iocundus *Salomo III.* 136[med.] ut risum de comme-um . . . uno moveam. **3** *per confusionem i. q. commissor – Missetäter:* GLOSS. I 542,49 St.-S. comm-es missatuente *(spectat ad Vulg. prov. 28,7).* *Götte*

comiss(e)o *v.* commisceo. **comissio** *v.* commissio.

comitalis (-mm-, -til-), -e. **1** *adi.:* *grafionis pro-*

[Heßler]

prius, ad grafionem pertinens – gräflich, Grafen-: **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 225,8 quodsi . . . fiscus -is (-ialis *3*) in ius ecclesiasticum concessus est. EPIST. Teg. I 12 functione -i. GREG. CAT. chron. I p.261,7 suptus curtem -em. *adde:* IULIAN. TOLET. Wamb. 6 sub -i praesidio. **b** *in nom. locorum:* CHRON. Noval. 5,6 ad portam Comm-em. DIPL. Loth. III. 120 p.200,22 Bantra . . . C-is. ACTA imp. Winkelm. I 309 p.277,33 insulam de Bosco C-i. *al.* **2** *subst. neutr. plur.: possessio grafionis – gräfliches Besitztum:* DIPL. Conr. II. 292 p.415,6 (spur. s. XI.$^{med.}$) publica fiscalia vel -ia aut vicecomitalia (DIPL. Karoli M. 277 p.413,3 [spur. s. XII./XIII.] -ilia).

***comitanae,** -arum *f. terrae grafionis – gräfliche Ländereien:* CHART. Laus. 300 p.268,19 (c.1200) habet capitulum decimam -arum, que fuerunt episcopales, et terrarum dominicarum.

***comitanter** *v.* comitor.

***comitantia** (conm-, -cia), -ae *f. comitatus – Begleitung:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p.19,7 si *fortissimum* subiecto nitens -a accidentium egeret, fortissimum non esset. GERHOH. Antichr. 2,35 p.265,16 accidentalitatis vel -ae tropo (ARNO REICHERSB. apol. p.12,36 t. -ae, t. accidentiae vel ratione consortii). HUGO HONAUG. hom. 2,5,1 (ArchHistDoctrLitt. 42. 1967. p.187) sine consortis conmitancia. *Heßler*

comitas, -atis *f. benignitas, humanitas – (Menschen-)Freundlichkeit:* PASS. Ursulae 4 rex pius et divinae religionis -e (comitatu *2b*) plurimos excellens. *Götte*

comitatenses, -ium *m. qui comitatum vel terram ad civitatem pertinentem incolunt – Bewohner der Grafschaft oder des (weiteren) Stadtgebietes:* CHART. Ital. Ficker 348 p.378, 32 (a.1235) -es de comitatu Senensi.

***comitatini** (-itta-), -orum *m.* (*cf. ital.* contadino) *qui terram ad civitatem pertinentem incolunt – Bewohner des (weiteren) Stadtgebietes:* CHART. Ital. Ficker 411 p.423,25 (a.1248) ipsi cives et -i idem facere possint et omnes de districtu et episcopatu (p.423,45 comittatini).

***comitatio,** -onis *f. comitatus – Begleitung:* IONAS BOB. Ioh. 4 p.331,3 cum . . . duorum . . . sodalium -e ibi pervenisset.

comitator, -oris *m.* **1** *comes – Begleiter:* EBERW. Symeon. 15 famulum Dei . . . secum -em ac conviatorem habuit. **2** *assecula – Anhänger:* CARM. pro schola Wirz. 157 sic emendator, sic es vicii -r.

***comitatrix,** -icis *f. quae comitatur – Begleiterin:* ADALBOLD. Heinr. 2 invidia, virorum bonorum -x. *ibid. iterum.* SIGEBOTO Paulin. 15 p.917,30 animadvertens . . . ancilla . . . providentiam divinam fidei suae -em.

***comitatulus,** -i *m. (parvus) districtus grafionis – (kleine) Grafschaft:* DIPL. Heinr. II. 320 p.401,25 quatenus . . . quendam -um (*syn.* comitatus) . . . ecclesie . . . concederemus. *expressius de iure:* DIPL. Arduini 3 p.702,37 ecclesie . . . clusas et pontem et -um iuris nostri de Clavenna . . . concedere.

comitatum *v.* 1. comitatus.

***comitatura** (-metatora), -ae *f.* **1** *comitatus – Begleitung:* WIGAND. Waldg. 18 cum pedestri -a. **2** *districtus grafionis – Grafschaft* (*cf.* GLOSS. III 379,35[11] St.-S. comitatus grascaf, -a idem): DIPL. Karoli M. 313 p.473,6 (spur. s. XII.) in cometatu Assisense vel per alias cometatoras. *cf.* *comitura.

1. comitatus, -us *m. (?f.: p.926,21; ?n.: p.926,22.35. 927,31) script.:* -mm-: *p.924,64.926,34.* conm-: *p.924,13.* -met-: *p.925,41. adde* DIPL. Karoli M. 313 p.473,6. -mptad(us): *p.927,3. form.:* *sing.:* *gen.* -i: DIPL. Merov. III A 81 p.196,6. *dat.* -u: *p.924,40. acc.* -u: *p.926,22. abl.* -o: CHRON. Fred. 2,32. *acc. pl.:* -os: *p.926,43.927,3.* -a: *p.926,35. 927,31.*

I *spectat ad comitandum:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. actio vel status comitandi, (pro)sequendi – Begleitung, Geleit:* **a** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 8 p.53,2 auctor iteneris -usque. HUGEB. Willib. 3 p.90,13 -u filiorum . . . fungens. ANNAL. Quedl. a.991 lugubri imperatoris . . . -u evecta *Theophanu.* EPIST. Hann. 76 p.124,20 tantos . . . eiulatus non tu -um itineris, sed funeris pompam dixeris. CHRON. Reinh. a.1214 p.583,31 ad -um curie ternas . . . equitaturas . . . conducere. STATUT. ord. Teut. p.80,14 si . . . feminarum -us suspectos vel familiaritatem . . . admiserit *frater. al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *praesentia – Anwesenheit:* THIETM. chron. 6,11 adiuvit . . . regem exulis Iaremiri . . . -us. **β** *assecutio, obsequium – 'Folge', Dienst:* CHART. Francof. 282 (a.1268) in -u vexillorum nostrorum fideli. **γ** *coniunctio – Gemeinschaft, Verbindung:* VISIO Baront. 7 illi . . . numquam recesserunt, sed semper nobiscum -um habuerunt. **δ** *tutela – Schutz:* ARNOLD. O.P. epist. de correct. eccl. p.10,25 (ed. E. Winkelmann. 1865; a.1248) dominico atque angelico con-ui me conmittens. **2** *latius:* **a** *iter – Reise, Fahrt:* **α** *gener.:* VITA Amand. capit. (MGMer. V p.430,22) de -u ipsius ad . . . regem. WALTH. SPIR. Christoph. I 4 arrepto . . . -u. TRANSL. Eug. Tolet. add. 1 (RevBén. 76. 1966. p.281) in cuius . . . -u collega efficitur quaedam femina. RUODLIEB epigr. 6,3 seu sis venatu seu sis alio -u. *v. et p.937,59.* **β** *milit. i. q. expeditio – Heerfahrt:* TRAD. Frising. 415 (a.819) si in illo -u vitam finiret. 419. LAMB. TUIT. Herib. 1,7 p.745,6 virum Dei ad eundem -um secum invitat *imperator.* BERTH. (?) annal. a.1077 p.299,43 explorato illorum -u. *al.* **b** *commeatus – Reisegenehmigung (fort. per confusionem):* CONC. Merov. p. 219,14 ut nullus monachum . . . sine -um abatis sui vel literas comendaticias suscipere praesumat. **B** *meton. i. q. coetus comitantium – Begleiterschar, Begleitung (cf.* GLOSS. I 247,29 St.-S. sinodus congregacio senum vel comitatatus *[b,* -us *c]* edho kisintinscaf. II 547,72 -us giuertun. 696,64 -u . . . genoscefdi. III 408,31 -u gesinde. *al.): 1 gener.:* **a** *in univ.:* HUGEB. Wynneb. 4 p.109,15 cum aliquanto collegum -u. RUD. FULD. mirac. 2 p.331,41 cum sociorum suorum -u non modico. HROTSV. Sap. 2,1 cum nobili filiarum -u. GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p.394,2 -us pauperum . . . cum eo . . . ibat. *al. v. et p.932,40.* **b** *c. colore quodam:* **α** *agmen, pompa – Zug, Prozession:* ARBEO Emm. 36 aliis in -u illuc pergentibus sociata est. *al.* AGIUS vita Hath. 25 cum digno virginum -u et psallentium choro. **β** *societas (itinerantium) – (Reise-)Gesellschaft:* ARBEO Corb. 19 cunctus -us. HUGEB. Wynneb. 2 p.107,22 ille . . . sociatus est -u patris et fratris. p.108,7. LIUTG. Greg. 8 felix -us, magister . . . et discipuli eius. HEINR. LETT. chron. 1,2 hic . . . cum -u mercatorum Lyvoniam venit. **γ** *grex – Herde:* ALBERT. M. animal. 6,102 equus . . . eicit equam a -u equorum. **2** *publ. et eccl. i. q. asseculae – Gefolge, 'Gefolgschaft':* **a** *strictius de amicis, clientibus, ministris:* **α** *procerum (papae: l.50):* ARBEO Emm. 13 arrepto -u (*inde* VITA Emm. -u non modico assumpto). EIGIL Sturm. 15 (ed. P. Engelbert. 1968) omnem... eius *(Bonifatii)* -um gladiis necaverunt. NITH. hist. 1,4 p.5,23 papa . . . cum omni -u Romano. VITA Corb. 16 quidam ex -bus (comitibus *var. l.*) suis. ROD. CAMER. Lietb. 33 p.855,3 miles Christi cum suo familiari et domestico -u. HONOR. AUGUST. gemm. 1,6 -us episcopi decem ordinibus distinguitur. DIPL. Heinr. I. 42 p.76,22 (spur. s. XII.) abbas . . . in -u suo . . . habeat marschalcum, dapiferum *eqs.* HELM. chron. 87 p.170,21 dux . . . habens in -u suo Adolfum comitem. *saepe. fautores – Anhang:* FLOD. hist. 4,10 p.575,3 tam Balduinus quam omnis eius -us. **β** *imperatorum, regum:* WIDUK. gest. 1,11 cum uxore ac filiis ac raro -u evasisse repertus est *rex.* THIETM. chron. 2,30 cum . . . -u . . . magno sacerdotum, ducum ac comitum. WIPO gest. 3 p.24,3 cum sacro -u . . . rediit *rex;* inde ad mensam regali apparatu receptus *eqs. (cf.* ANNAL. Altah. a.1044 p.37,16. *al.).* ANNAL. Hild. a.1014 p.31,16 comm-u regali Romam pergens. *al. de prosequentibus:* THIETM. chron. 4,46 hunc *(imperatorem)* abeuntem Bolizlavus -u . . . deducit egreio. *de impedimentis:* OTTO FRISING. chron. 3,15 p.153,12 ut . . . in -u . . . mille carrucas habuisse dicatur *Nero.* **γ** *Christi, Mariae:* BEDA hist. eccl. 4,20 p. 248,33 ab altithroni -u . . . agni (WALAHFR. Gall. 1,22 p.301, 13 a. -bus haerens). RIMB. Anscar. 2 capit. p.13,7 in -u sanctae Mariae. **b** *latius:* **α** *aula regia – Hoflager, Hof (cf.* GLOSS. II 121,46 St.-S. ad -um cehova. *al.):* LIBER

[Heßler]

diurn. 74 p.76,16 ad -um (comm- *var. l.*) . . . proficisci. VITA Liutg. I 33 veniens ad -um. EINH. Karol. 14 Aquasgrani, ubi regis -us erat. AMALAR. off. 2,25,2 ire ad -um (RATHER. epist. 30 p.176,5. *al.*). CONST. I 90 p.141,3. EBO BAMB. Ott. 1,8 p.598,23 in -u nostro vel in capella nostra *(sc. imperatoris). al.* β *conventus procerum apud regem factus – Hoftag:* THEOD. PALID. annal. a.1152 p.86,24 -u, quem indixerat *rex*, postposito. *expressius de itinere ad palatium ut vid.:* ANNAL. Gottwic. a.1225 (MGScript. IX p.603,32) in quo -u Engelbertus Coloniensis episcopus occiditur. γ *contio – Versammlung:* CHART. Bund. 351 (a.1151/63) capellam dux . . . Udalrico . . . in magno -u hominum . . . donavit. **3** *milit. i.q. copiae (comitantes), manus armata, exercitus – (Begleit-)Mannschaft(en), Truppe, Heer:* **a** *in univ.:* ANNAL. Einh. a.797 p.103,1 sumpto . . . secum -u suo (cum exercitu ANNAL. regni Franc.) Saxoniam petiit *rex*. NITH. hist. 3,3 p.33,20 cum omni -u (WIDUK. gest. 1,27 rex . . . perrexit cum o. -u suo ad pugnandum). ANNAL. Fuld. II a.858 p.50,24 collecto -u. CHRON. reg. a.1114 p.55,14 congregato . . . plurimo tam pedestris quam equestris agminis -u. VITA Theod. reg. 11 (MGMer. II p.205,12) descripto -u. *al. cf. p.924,52.* **b** *auxiliares – Hilfstruppen:* THIETM. chron. 7,59 cesar . . . cum excercitu suo et Boemiorum atque Liuticiorum -u inmenso *eqs.* **c** *praesidium – Bedeckung:* ACTA imp. Winkelm. I 682 (a.1242) in valido militum et peditum -u eximus.

II *spectat ad comitis munus vel districtum (cf.* GLOSS. IV 47,7 St.-S. -us grascaft. *al.):* **A** *de munere:* **1** *honor, dignitas grafionis – Grafenamt, -würde:* **a** *proprie:* α *in univ.:* VITA Pard. 4 (MGMer. VII p.26,28) unus ex nobilibus senatorum . . . in eadem urbe -us officium nanctus. CAPIT. reg. Franc. 202,8 -us pertinentia (*cf.* DIPL. Otton. I. 209 p.288,26 cum omni districtione placiti et panni . . . ad -um pertinentis). THIETM. chron. 5,3 cum . . . Ricberto, quem a -u suo imperator deposuit. DIPL. Conr. II. 172 p.238,2 aecclesiae . . . omnem potestatem -us, quam Herimannus comes in istis tribus pagis . . . habet, . . . in proprium donavimus. WILH. APUL. gest. 1,235 -us nomen honoris, quo donantur, erat. NICOL. LEOD. Lamb. 1 (MGMer. VI p.410,6) Aper . . . hereditariam . . . sibi relictam -us ibi . . . gubernabat dignitatem. *al. spectat ad titulum comitis antiquitatis Romanae ac aevi Merovingici:* VITA Desid. Cad. 1 Siagrius . . . cometatus dignitatem apud Albige gessit. OTTO FRISING. chron. 4,24 p.215,14 Bonifacius -um Affricae ab imperatore accepit. β *spectat ad palatinos:* CHART. Rhen. med. I 421 p. 481,24 (dipl. Heinr. V.) Sigefridus palatinus, qui . . . comiti in palatii -u successit (ANNALISTA Saxo a.1056 p.690,46. *al.*). γ *spectat ad marchiones:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a.884 p.111,1 si *Arbo* non recederet de -u parentum. δ *spectat ad lantgravios:* CHART. Rapp. IV 1136 p.530,35 (a. 1277) dominus de Rapoltstein vices . . . gerens presidatus seu -us Alsacie dicti langrafschaft. **b** *meton. i. q. bona grafioni in beneficium data – Amtsgut, -lehen des Grafen:* FORM. imp. 3 p.289,23 dedit . . . comes ille ex -u suo aut benefitio suo mansos. TRAD. Frising. 790 dedit . . . episcopus . . . comiti ad suum -um habendum . . . ecclesiam. *al.* **2** *potestas, iura grafionis – gräfliche Befugnis(se), Rechte:* **a** *proprie:* DIPL. Otton. III. 387 confirmamus . . . sedi *Paterbrunnensi* -us super pagos Paterga, Aga *eqs.* DIPL. Heinr. II. 268 -um in Bezzingun ad curtem Geraha respicientem . . . ad aecclesiam . . . tradidimus (DIPL. Heinr. III. 301 -um . . . in locis Pipecha *eqs.* DIPL. Heinr. IV. 128 -um omnem in Westflinge et circa horas Reni). CHRON. Andag. 21 orta contentione inter abbatem et advocatos de -u abbatie. DIPL. Conr. III. 143 p. 258,30 (ed. F. Hausmann. 1969) sedi Cameracensi . . . assignavimus . . . -um totius terre Cameracensis. CONST. I 288,8 in civitate illa, in qua apostolicus habet -um. II 97 p.121,5 concedimus *(sc. imperator)* . . . -um (comiciam *2*) Romaniole *archiepiscopo Magdeburgensi. al. adde:* CHRON. Andag. 17 p.42,18 abbas predictum -um (p.41,21 centenaria iustitia) Anseromie optinuit. **b** *meton. i.q. tributum grafioni solvendum – Grafensteuer:* DIPL. Merov. III A 21 p.139,19 (spur. s. X.[2]) omne, quod ad fiscum nostrum . . . pertinebat excepto stipe et -u (DIPL. Ludow. Germ. 74[b] p.107,40 [spur.]). **3** *iudicium vel placitum grafionis – Grafengericht, -ding:* **a** *strictius:* CAPIT. reg. Franc. 144,4 ut . . . comes . . . in -u suo iubeat eum exire foras. DIPL. Arnulfi 163 p.249,35 (interp. s. X.[ex.]) placitum aut -um habere. TRAD. Frising. 1422 p.278,33 in -u et in mallo publico. DIPL. Conr. III. 241 p. 421,29 (ed. F. Hausmann. 1969) ad -um ire. CHART. Wirt. II app. 1 p.410,8 si *traditio* in -u nostro facta esset. *cf. p.925,12. spectat ad iudicium marchionis:* DIPL. Otton. III. 21 p.420, 26 nec . . . ad -um ire a marchione . . . cogantur *coloni.* **b** *latius de iudicio provinciali:* CHART. Port. 129 p.152,41 (a. 1250) scultetus -us in Maspe (*antea:* in . . . iudicio provinciali, quod landinch . . . appellatur). **B** *districtus grafionis – Grafschaft (de nominibus vario modo appositis v. P. v. Polenz, Landschafts- und Bezirksnamen im frühmittelalterlichen Deutschland. I. 1961. p.243sqq.):* **1** *de ambitu sive territorio sub grafione constituto:* **a** *strictius:* α *in univ.:* LEX Baiuv. 2,14 infra illum -um. VITA Pard. 5 (MGMer. VII p.27,24) ubicumque ipse Lantharius per suum -um vel in sua propria loca ambulabat. CAPIT. part. Saxon. 24 qui de una -u ad alium confugium fecerint (CAPIT. reg. Franc. 25,4 ad aliud -u). LEX Franc. Cham. 7 (ed. K. A. Eckhardt, Lex Ribvaria. [2]1966) si quis comes in suo -u occisus fuerit. CAPIT. reg. Franc. 44,11 de ipso pago . . . testes elegantur, nisi . . . extra -um causa sit inquirenda (DIPL. Heinr. II. 67 p.83,28 in p.Creina nominato in -u Uuatilonis . . . Creina vocitato). DIPL. Ludow. Germ. 69 p.98,8 de rebus . . . monasterii . . ., id est in -u Chazonis comitis . . . capellam unam (*item spectat ad bona ecclesiastica intra -um sita:* TRAD. Frising. 745 dedit . . . episcopus ex ratione ecclesię suę . . . in -u Odalrici comitis colonicas III. 746). DIPL. Ludow. Germ. 103 p.149,30 in -u Linzigauge. DIPL. Karoli III. 15 p.23,14 in -u Mutinensi *(item in Italia:* CAPIT. reg. Franc. 239 p.148,3 iuratores . . . de illo comm-u eligantur. DIPL. Heinr. II. 467 p.595,12 infra supra scripte -a. *al.).* DIPL. Arnulfi 14 p.23,20 in -u filiorum Heimrici comitis (DIPL. Otton. III. 390 p.821,28. *cf.* DIPL. Otton. I. 27 in -u Dendi et Hamponis). CAPIT. reg. Franc. 253 p.250,28 in hiis tribus -bus (OTTO FRISING. gest. 2,55). DIPL. Otton. II. 64[a] p.75,30 in provintia et -bus australis Turingiae. CHART. Carinth. V 71 p.43,31 clusam . . . limitem utriusque -us et dominii, scilicet Goricie et Tyrolis, . . . statuerunt. *persaepe. remissius de centenis, fiscis sim. ut vid.:* DIPL. Karoli M. 129 decima de Hassega de -os *eqs.* DIPL. Karoli III. 38 p.65,41 in -u Nidinga (*cf.* DIPL. Ludow. Inf. 71 p.208,5 Cuningishuntra. DIPL. Otton. I. 42 Sunderscas). DIPL. Otton. III. 48 p.450,17 in . . . -u Curiensi. DIPL. Heinr. III. 38 in -u, qui pertinet ad locum Ilzicha. β *de palatinatu:* DIPL. Ludow. Germ. 69 p.98,11 in -u Ruadolti comitis palatii in pagello Affa. γ *de marchionatu:* DIPL. Otton. II. 180 in -u . . . Thietmari marchionis (DIPL. Heinr. III. 22. CHART. march. Misn. III 463 in . . . -u m. Misnensis). TRAD. Frising. 1420 p.276,37 in -u Carniola. *fort. de ducatu:* DIPL. Heinr. I. 28 in -u Berhtolti. δ *de burggraviatu ut vid.:* CHART. Mog. A I 526 p.432,36 (a. 1124) infra Mogonciam et eiusdem civitatis -um. ε *de exterarum nationum provinciis:* HINCM. annal. a.866 p.85,26 intra decem -us *Bulgarorum.* OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,26 cum . . . regnum *Ungariae* per LXX . . . divisum sit -us. CHART. Burgenl. I 92 p.62,35 in -u *('Komitat')* castri Supruniensis. *ibid. al.* **b** *latius de regione, pago sim.:* α *in univ.:* CHART. Epternac. 154 (a.877/78) in . . . -u . . . Waberinse (*syn.* pago). TRANSL. Eug. Tolet. 21,1 (RevBén. 76. 1966. p.270) per -um Lomacensem. FUND. Sangeorg. 62 in -u montium, qui vocantur Serrae (*cf.* 92 in pago Serrarum). β *in Italia ('contado' E. Mayer, Italienische Verfassungsgeschichte. II. 1909. p.273):* DIPL. Heinr. II. 278 p.329,21 (interp. s. XII.) in . . . Mantua civitate . . . vel in -u Mantuano. OTTO FRISING. gest. 2,13 p.116,21 consueverunt . . . singuli *cives Langobardiae* singula territoria ex hac comminandi potestate -us suos appellare. 2,20 p.122,6. RAHEW. gest. 4,42 Brixienses . . . -um Cremonensium . . . ingrediuntur. OTTO MOR. hist. p.107,8 ad -um Mediolanensium deva-

[Heßler]

standum. **2** *de institutione regali vel publica:* **a** *in univ.:* **α** *spectat ad ius regium:* ANNAL. Lauresh. a. 763 dedit rex . . . aliquos -os (comptadus ANNAL. Mosell. [MGScript. XVI p. 496,3]) suos filios. CAPIT. reg. Franc. 45,4 has civitates cum suburbanis et territoriis suis atque -bus, quae ad ipsas pertinent, . . . accipiat Karolus *(item in Italia:* DIPL. Conr. II. 52 p. 60,32 hoc idem -um. 208ª p. 284,27sqq. -um Faventinum cum . . . omnibus . . . publicis functionibus . . . cunctisque . . . ex eodem -u hactenus iuri regio . . . attinentibus . . . Ravennati aecclesiae . . . offerimus. *al.).* NITH. hist. 4,3 p. 44,6 ut . . . episcopatus, abbatias, -us, fisca . . . illi *(Lothario)* . . . offerrent *fratres* (ANNAL. Fuld. II a. 879 p. 93,29. THIETM. chron. 4,47 per omnes suimet [*sc. imperatoris*] e. et -us. *al.*). DIPL. Zwent. 18 p. 51,2 -um de eo *(episcopio)* factum esse dinoscitur. FLOD. hist. 4,27 omnem -um Remensem eidem contulit ecclesiae *rex* (DIPL. Otton. III. 366 sedi *Wirziburgensi* . . . duos dedimus -us. DIPL. Heinr. IV. 386. *al.*). RUODLIEB V 404 dicentes dignum -u quovis eundem. OTTO FRISING. chron. 4 prol. p. 181,13 materiali *gladio* omnes terrenae dignitates, ducatus, -us . . . subiacent. *saepe. de advocatia regni ut vid.:* DIPL. Conr. II. 23 -um Nederne . . . in potestatem . . . abbatis . . . donavimus. **β** *spectat ad potestatem procerum, domini terrae:* CHART. archiep. Magd. 131 p. 187,45 (a. 1012) archiepiscopatum tam cum omnibus proprietatibus quam et -bus . . . roboramus *(sc. papa).* EPIST. Hann. 63 in vestro *(sc. episcopi)* -u. CONST. II 171,6 unusquisque principum . . . iurisdiccionibus, -bus, centis sibi liberis vel infeodatis utetur quiete. *al.* **γ** *spectat ad feodum (fere hereditarium) grafionis:* ARDO Bened. 30 p. 213,11 adiuvantibus . . . eum filiis, quos suis -bus prefecerat *comes.* IOH. VIII. epist. A 171 ut eorum -a in Provincia posita, sicut . . . tenuerunt, ita deinceps . . . habeant *marchio et comitissa.* DIPL. Otton. I. 239 p. 333,23 ecclesia lacerabatur ex parte . . . -us. THIETM. chron. 7,54 avinculo meimet . . . -us fratris Heinrici commendatur. CHART. Gosl. I 241 p. 275,17 (dipl. Frid. I.) duo . . . comitis . . . beneficia, -um suum . . . et forestum *eqs.* HEINR. TEG. Quir. p. 345,3 comes Otto . . . iudices . . . ponebat, qui iura comicicius *(sic)* a plebibus . . . tollebant. *al.* **b** *de marchionatu:* CONST. III 246,1 (a. 1280) hec duo nomina, scilicet -um et marchionatum, esse sinomina. *v. et p. 917,19.22sqq.* **c** *de lantgravia:* CHART. Salem. 621 (a. 1280) *sigillum* iudicis provincialis in -u Sancti Montis. **d** *de burggraviatu:* CHART. Rhen. inf. II 727 (a. 1279) cum . . . Iohannes . . . burgravius . . . -um Coloniensem, qui dicitur burggraschaf, a nobis *(sc. archiepiscopo)* . . . teneret in feudo. **e** *de -u liberorum:* CHART. Westph. III 793 (a. 1267) quod Gerewinus . . . miles . . . domum . . . in liberum -um suum, quem ipse de manu nostra *(sc. Engelberti comitis de Marcha)* tenet, attinentem ab omni iurisdictione . . . exemit.

2. comitatus *v.* comitor. **3. comitatus** *v.* comatus.

***comitellus,** -i *m. grafio parvus vel aetate minor – kleiner oder junger Graf:* PETR. CAS. (?) chron. 4,24 Iohannes . . . -us optulit partem suam *(an de cognomine?).*

comites *v.* cometes.

1. comitia (-cia), -orum *n. (f.* -ae: *l. 57)* **1** *conventus populi ad suffragia ferenda factus – Volks-, Wahlversammlung:* NADDA Cyriac. I 3,1 cum . . . apud Romanos -cię retinentur (27,1). *per compar.:* EKKEH. IV. cas. 79ex. velud -is . . . fit Ekkehardus decanus. **2** *conventus procerum apud regem factus – Reichs-, Hoftag:* VITA Cuneg. B 19 rex . . . -a indixerat. **3** *conventus iudicialis, placitum – Gerichtsversammlung, Ding (cf.* GLOSS. II 612,35 St.-S. ante -a her dian dagodingen. III 348,21 -cia teagedinch): FUND. Boson. 5 (MGScript. XV p. 980,25; s. XI./XII.) quicquid his tribus -is iudicio scabiniorum acquireret *defensor. cf.* 2. *comitia *p. 929,9sqq.*

2. *comitia (-met-, -cia), -ae *f. vel raro* ***comitium,** -i *n. (p. 928,7.29.33.929,16)* (comes, *cf.* abbatia) *script.:* -mm-: *p. 928,62.* -me(t)-: *saepe, e. g. p. 928,6.8.11.25sq.* -m(i)sci-: *p. 928,25.42sq.929,7.* -icum: *p. 928,29.* -tih(a): VITA Desid. Cad. 4 *(var. l.). metr.* cō-: *p. 928,5. pronuntiatur* -ía *ut vid.: l. 70. p. 928,36. cf. p. 928,13sq.*

I *honor, potestas, iura grafionis – Amt, Befugnis, Rechte eines Grafen:* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* FORM. Marculfi 1,8 (ed. A. Uddholm. 1962) carta de ducato . . . et comitatu: . . . tibi accionem -ae . . . commissemus *(sc. rex).* CARM. var. I 30,5 -ae . . . honores (HELM. chron. 67 p. 128,30 honore -eciae). TRAD. Ratisb. 113 quicquid . . . comes habere visus est . . . ad -um suum pertinentis. ARNOLD. LUB. chron. 3,1 p. 142,41 dux . . . prius in -etia (-a *var. l.*) positus. CHART. episc. Halb. 455 p. 407,23 cum . . . episcopus . . . ratione -e sue ad ipsum spectante . . . possessionem . . . confirmarit (CHART. Raitenh. 244 r. et nomine -etie). *expressius de iurisdictione:* CHART. Burgenl. I 46 (a. 1171) comes de Luchman . . . dicens datum regium ad suam pertinere -ciam *(B,* comitivam *C).* CHART. Walkenr. 310 p. 215,40 -am . . . super triginta quinque mansis. **2** *spectat ad grafiones certi (minoris: l. 17.22) ordinis:* CHART. Westph. VII 1066 (c. 1260) Ezekinus . . ., qui eandem -ciam (*antea:* hansegrafscap) de Heinrico hansegravio recepit. CHART. Nuremb. 461 p. 286,13 -ciam burcgravie in Nurenberch. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1275 duces Bawarie . . . de tytulis, videlicet -ecie palatii Rheni . . ., contendebant. CHART. Osn. III 645 Arnoldo militi . . . -ciam liberam per totam . . . dyocesim . . . contulimus *(sc. rex).* **B** *meton. i. q. tributum grafioni solvendum – Grafensteuer:* CHART. Westph. VII 22 p. 10,36 (a. 1203) ius -escie de . . . domibus et bonis (*postea:* ab onere fiscali, quod dicitur grascult). REGISTR. Ringrav. 10,1 de -ecia in messe XVIII uncias *eqs. ibid. al.*

II *districtus grafionis – Grafschaft (cf.* GLOSS. IV 247,12 St.-S. comicum graschat; *spectat ad grafiones minoris ordinis: l. 39sqq. p. 929,5sqq.):* **A** *de ambitu sive territorio:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* FORM. Sangall. add. 3 in -a N., in Durgewe, in centuria illa. DIPL. Otton. I. in pago Harthagao in -a Thiadmari. TRAD. Brixin. 57 contentio de finibus -orum Pustrissa et Norica valle. DIPL. Heinr. II. 391 p. 504,9 (spur. a. 1162/65) in . . . -eciis orientalis Francię. CONST. II 427,2 p. 572,18 comes, in cuius *causa* est -tîa (III 261 quod nullus homo . . . in alicuius comitis -cia castrum . . . construere debeat). ANNAL. Erf. praed. a. 1249 p. 106,11 in -a Savoya. *al. adde:* CHART. Raitenh. 343 p. 274,34 (a. 1275) in -etia sua *(sc. Ottonis de Walde)* Zidlaren. **b** *de -a liberorum:* CHART. Westph. VII 1346 (a. 1269/70) in cuius *(burggravii)* libera -escia sita sunt bona. 1537 quos *redditus* a liberis hominibus nostris tollet . . . in -escia nostra *(sc. comitis)* Byrge commorantibus. **2** *latius i. q. conventus iuridicus – Gerichtsbezirk (cf. W. Schlesinger, ZRGGerm. 83. 1966. p. 79):* CHART. select. Keutgen 133,29 (s. XII.) XIV diebus querere *venditorem* per -am nostram licebit *emptori.* **B** *de institutione regali vel publica:* **1** *in univ.:* **a** *spectat ad ius regium:* BREVIAR. Erchenb. cont. (MGScript. II p. 329,28; c. 881) episcopia . . . et monasteria nec non et -ae. ANNAL. Disib. a. 1110 p. 20,26 ut . . . rex . . . regalia, ducatus scilicet, marchias, -etias (*ex* CONST. I 85 comitatus) et advocatias . . . reciperet. GESTA Ern. duc. I p. 30,32 comiti W. -ciam unam commisit *rex.* CHRON. Reinh. a. 1034 p. 518,28 in Thuringia ei *(Ludewico cumbarba)* -cie pheudum contulit *imperator.* **b** *spectat ad potestatem domini terrae:* HELM. chron. 36 p. 70, 16 -ciam vacantem dedit Luderus dux . . . Adolfo de Scowenburg (CHART. Rhen. med. III 1159). 107 p. 210,11 controversia, quae fuit super -etia Stadensi. THEOD. PALID. annal. a. 1149 p. 84,20 Utrensis ecclesiae -am usurpaverat *Otto de Rinegge.* ANNAL. Scheftl. I a. 1247 castrum *Wazzerburch* cum tota commetia duci traditur. REGISTR. Ringrav. 1,2 ab archiepiscopo Mogontino habet *Ringravius* in beneficio -eciam in Rinchowe. *al.* **c** *spectat ad feodum (fere hereditarium) grafionis:* CHART. Traiect. 540 p. 4,16 (a. 1198) ad quemlibet -etię Hollandensis heredem legitimum. CAES. HEIST. mirac. I 9,48 p. 202,34 comes Losensis . . . -etiam (-am *var. l.*) tenebat de Renhecke. Engelb. 2,1 p. 251,25 -am de Monte. *al. adde:* CHART. Babenb. 404 p. 251,17 (a. 1242) de bonis . . ., que ab ipsa -a Bernek habere dinoscerentur *milites.* **2** *de palatinatu:* CHRON. Gozec. 2,2 comes . . . de Sumersenburg . . . palatina -a adhuc infantulum exhere-

[Heßler]

davit *palatini comitis filium.* CHART. episc. Halb. 1300 p. 401,6 de iuribus -e palatine, que dicti fratres sibi vendicant. **3** *de lantgravia:* CHART. march. Misn. III 19 p. 19,11 (a. 1197) frater noster et in principatu provincialis -cię antecessor lantgravius. **4** *de -a liberorum:* CHART. Westph. VI 597 p. 172,19 (a. 1253) contractus pignoraticius de -ecia liberorum in Stemwede. III 1109 liberam quondam -isciam nostram, que Crummegrafschap dicitur.

III *iudicium vel placitum grafionis – Grafengericht, -ding (fort. accedente sensu vocis* 1. comitia, *praecipue l. 16 sqq.):* **A** *strictius:* CHART. episc. Halb. 487 (a. 1215) nulla donatio proprietatis robur firmitatis obtinere potest, nisi -e testimonio et banni regalis autoritate firmetur. 488 in concilio -e vestre *(sc. episcopi).* CHART. Anhalt. II 47 Burchardus de Glinde, scultetus -ecie. CHART. episc. Hild. II 404 mansos . . . in -cio resignavi. *al.* **B** *latius de iudicio provinciali ('Landgericht' H. Hirsch, Die hohe Gerichtsbarkeit im deutschen Mittelalter. 1922. p. 199):* **1** *in univ.:* CHART. episc. Hild. II 261 (a. 1228) qui et interfuerunt -e nostre *(sc. Halt militis).* CHART. Tirol. 1127 p. 169,40 -ciam apud Laianum. CHART. episc. Halb. 936 p. 182,12 iurisdictionem . . ., que vocatur -a in Sehusen. CHART. civ. Erf. 242 -ciam nostram *(sc. lantgravii)* minorem in Mittelhusen (*cf.* 121 in placito provinciali). REGISTR. Baiuv. A p. 247,27 occisiones hominum . . . et alios excessus, qui deberent ad -eciam pertinere. *al.* **2** *de liberorum iudicio:* CHART. Osn. III 298 p. 209,33 (a. 1264) in libera -etia . . . coram thincgravio.

comitialis (-mm-, -met-, -ta-, -ci-), -e. **1** *adi.:* **a** *ad (Romanorum) comitia pertinens – Komitien-, Komitial-:* **α** *proprie:* AETHICUS ISTER 80 p. 60,35 in -ciale concilio. **β** *translate de epilepsia:* AESCULAPIUS 3 p. 4,24 hanc passionem *(sc. epilepsiam)* alii morbum -em dixerunt, alii sacram passionem (ANTIDOT. Augiens. p. 50,28). *iron.:* GERB. epist. 164 (ed. F. Weigle. 1966) in -em morbum . . . decidisse. **b** *grafionis proprius, ad grafionem pertinens – gräflich, Grafen- (fort. accedente vi vocis* 2. *comitia: l. 39):* DIPL. Otton. II. 42 p. 52,24 eique *(abbati)* opera imperiali⟨a⟩ vel -ia . . . perdonamus. CHART. episc. Halb. 269 p. 233,24 in publico -etiali placito (*cf.* CHART. Mog. A I 478 comite . . . in -i iuditio presidente). CHART. Rhen. inf. I 483 p. 342,20 -e ius vel -is potestas. *v. et p. 923,2.* **2** *subst.:* **a** *masc. plur.: epileptici – Epileptiker:* ALDH. virg. I 52 p. 310,2 -es (-tales, commi- *var. l.*) ac ceteros valitudinarios. **b** *neutr. plur.: insignia grafionis – Abzeichen der Grafenwürde:* GALB. Karol. 29 p. 578,28 iustius . . . obtinuissent castrum *comitis* et thesaurum et -ia.

***comitic(u)lus,** -i *m.* (comes, *cf.* indiculus) *?index cantuum liturgicorum – ?Verzeichnis liturgischer Gesänge:* IOH. NEAP. gest. 63 p. 434,23 *Athanasius episcopus* fecit et -iclos, quibus cantores per festivitates uterentur.

comitilis *v.* comitalis. **comitis** *v.* cometes.

***comitissa** (-met-), -ae *f.* (comes) *script.:* -mm-: *l. 62.* comt-: CHART. Lux. II 2 p. 2,29. -met-: *l. 56.66sq. 71. p. 930,8.10.19.* -tt-: *l. 62.* -issima: TRAD. Raitenh. 90. *femina grafioni nupta vel cognata – Gräfin (cf.* GLOSS. III 182,55 St.-S. -etissa greuin *D*, gravinne *N. al.):* **1** *in univ.:* **a** *de uxoribus:* DIPL. Otton. I. 238 p. 330,21 pro remedio animarum Adelberti marchionis et Bertę -ę. CHART. Solod. I 6 p. 12,9 comes Radeboto cum -etissa. ANNALISTA Saxo a. 1082 p. 721,5 patrem . . . Gertrudis palatine -e *['Pfalzgräfin'].* CHART. Rhen. med. II 102 p. 139,42 cum . . . -a palatina Irmindrude, nostra coniuge. *al.).* CHART. Turic. 446 committissa, uxor . . . comittis. CHART. Raitenh. 241 nos . . . comes de Werdenberc una de consensu . . . uxoris nostre, -e in Chreiburc. CHART. Gosl. II 172 nos Sophia de Woldenberch, quondam -etissa. *al.* **b** *de viduis:* DIPL. Otton. III. 411 p. 845,21 Rolend -etissa et Ubertus diacconus, mater et filio. THIETM. chron. 7,19 p. 420,27. TRAD. Gottwic. 77 p. 216,32 a domna Elisabeth, palatina -a (CHART. Raitenh. 257 Agnes, Dei gratia -a p. Rheni, ducissa Bawarie. *al. cf.* CHART. Mog. A I 518 quos *[mansos]* Adelheit -etissa pro remedio animę coniugis sui . . . palatini comitis . . . contradidit). CHART. Raitenh. 29 ego Sophia, Dei gratia -a in Burchusen. CHART. ord. Teut. (Hass.) 311 Hedewigis -a, relicta Godfridi comitis de Cyginhain. *al. cf. p. 929,66. l. 13.16.* **c** *de grafionum filiabus ('Komtesse'):* CHART. Traiect. 233 p. 211, 20 (a. 1075/81) Adelheit -a. CHRON. Laet. 4 hic *(comes)* uxorem duxit quandam matronam nobilem Petronillam nomine, cognomento autem C-am. CHART. Brixin. 93. *fort. add.:* THIETM. chron. 4,63 quaedam -etissa nomine Cristina. **d** *usu vario vel incerto:* FORM. Ratisb. III 26 episcopus ad -am. CHART. Bund. I app. p. 377,21 habet . . . -etissa de pratis LXX carratas. TRAD. Patav. 850 domina -a de Ortenberch. *al.* **2** *de feminis munere comitis (marchionis: l. 15sqq.) fungentibus:* ADEMAR. hist. 3,55 p. 178,24 Sarraceni . . . pacem a -a Barzelonensi . . . petunt. BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 453,37 Adelheida Taurinensis -a. DIPL. Loth. III. 46 a . . . Matthildę -ę ([*A*]. CONST. III 192,1 terram -e Mattildis. *al.*). GALB. Karol. 34 -a Hollandensis ad obsidionem accessit. *remissius:* CHART. episc. Halb. 136 p. 101,47 (a. 1112) in comitatu Gerdrudis -etisse.

***comitissima** *v.* *comitissa. **comitiva** *v.* comitivus.

comitium *v.* 1. comitia, 2. *comitia.

comitivus, -a, -um. *script.* -mm-: *l. 50.*

I *subst. fem. (?neutr. plur.* -a: *l. 60):* **A** *spectat ad comitandum:* **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. actio vel status comitandi, prosequendi – Begleitung, Geleit:* **α** *in univ.:* CHART. Eichsf. 361 (a. 1253) qui . . . eidem *(corpori dominico)* humilem impenderint -am. CONST. III 78 p. 67,30 (epist. papae) tua et aliorum principum . . . gloria et -a stipatus *rex.* 173 qui . . . vobis in veniendo ad nos honorabilem et decentem facere possint -am. **β** *c. sensu assistendi, praesentiae:* CHART. scrin. Col. B 734 (s. XIII.[1]) Heinricus . . ., eo quod fuit in -a rapine, . . . proscriptus est. *spirit.:* CHART. Bern. II 277 p. 294,13 (dipl. Wilh.) cum ipsorum fides et devotio per operum -am evidentius se ostendant. **γ** *c. sensu subsequendi:* CHART. Rhen. inf. II 496 p. 280,17 (a. 1260) Gerardo . . . in -a predictorum . . . *hostilium* vexillorum egresso de sua domo. **b** *latius i. q. expeditio – Heerfahrt:* ACTA imp. Winkelm. I 180 p. 158,5 (a. 1220) crucesignati, qui -am nostram *(sc. imperatoris)* sequi debebant. **2** *meton. i. q. coetus comitantium, asseculae – Begleiterschar, Begleitung, Gefolge:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* ANNAL. Ianuens. III p. 12,3 rectores civitatum . . . cum honorabilibus virorum nobilium -is. CHRON. Erf. mod. II a. 1275 p. 272,23 clerus cum magna -a baronum. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1278 p. 804,26 rex . . . cum modica -a (comitatu *var. l.*). SALIMB. chron. p. 225,16. *al.* **β** *copiae (comitantes), manus armata – (Begleit-)Mannschaft(en), Truppe:* ACTA imp. Winkelm. I 224 p. 207,23 (a. 1221) nostris . . . progenitoribus inserviendo . . . cum eorum -a armigerorum. CONST. II 175 cum armatorum laudabili comm-a. 394,2. CHART. Traiect. 1629 cum decenti -a bellatorum. *al.* **b** *latius de clientela, familia fere i. q. homines – etwa: Leute:* CHART. Frising. 362 (a. 1278) ratione conflictus habiti inter -am meam et servitores ecclesie. **B** *spectat ad comites:* **1** *honor, beneficium grafionis – Grafenamt, -lehen:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* GESTA Alber. 330 presul . . . comitem . . . coartat et sibi commissa privavit eum -a. **β** *iurisdictio (grafionis) – (gräfliche) Gerichtsbarkeit: v. p. 928,14.* **b** *latius spectat ad titulum comitis antiquum:* VITA Eptad. 19 (MGMer. III p. 192,19) in ereticorum sectam barbarus -a exercens nomine Sigifunsus. **2** *districtus grafionis – Grafschaft:* HIST. Mosom. 1,4 p. 602,23 Porciensem -am ingressus. 2,2 p. 610,45.

II *adi.: ad grafionem pertinens – gräflich (spectat ad titulum comitis Merovingici aevi):* MIRAC. Eparch. 2 (MG Mer. III p. 561,4; s. IX.) Dulciadus . . . in territorio Egolinensium -am optinuit dignitatem. 4 (ibid. p. 561,23) -am exercens miliciam.

1. comito *v.* comitor. **2. comito** *v.* committo.

comitor (-mm-, -tt-), -atus sum, -ari *et* **comito,** -avi, -atum, -are. *partic. praes.* -ens: *p. 932,11. pass.: praes.: p. 931, 42.50. perf.: p. 931,3.8sq. 33.*

comitem esse, (pro)sequi, ire, vehi (cum aliquo), adesse –

Begleiter sein, begleiten, mitgehen, -reisen, dabeisein: **I** *trans.:* **A** *subi. anim. (naves: l. 23):* **1** *strictius:* **a** *gener.:* WETT. Gall. 41 p. 280,2 cum vicinorum caterva -tus perrexit (VITA Galli I 11 una cum vicinis). AGIUS vita Hath. 28 corporalibus eam passibus secutae et -tae estis. WALTHARIUS 1071 inter te -antes. HROTSV. Gall. I 8 iter . . . -ari. MIRAC. Pirmin. 3 fratres . . . quodam puero -ti sunt. THIETM. chron. 7,45 p. 452,24 paucis -tus . . . evasit. OTTO FRISING. chron. 4,1 p. 185,6 nullo -tus socio . . . periit. *saepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *a latere sequi – nebenhergehen:* VITA Heinr. IV. 1 p. 10,27 iter eius pauperes praecedebant, -bantur, sequebantur. **β** *sequi – folgen:* AGIUS epic. Hath. 489 tu . . . -ans, quocumque eat, agnum (EKKEH. IV. bened. I 5,53 gressus -arier agni. *cf. Vulg. apoc. 14,4*). WALTH. SPIR. Christoph. II 5,237 martyrium capitale subit *Nicea* -ta sodalem. **γ** *cursu aequare – nachkommen:* THIETM. chron. 7,19 inimicis eos tunc -ari non valentibus. **c** *publ., eccl., milit.:* HUGEB. Wynneb. 9 p. 114,13 illum de mundo transiturum -bant *(cf.* THIETM. chron. 4,50 turba . . . senioris corpus -ta. *al.).* DIPL. Loth. I. 146 p. 331,10 (ed. Th. Schieffer. 1966; spur. s. XII.) eas *(abbatissam et sorores)* committentur *ministeriales.* NARR. itin. nav. p. 182,26 galee . . . eas *(naves)* -te. *al. adde de testimonio:* CHART. Babenb. 23 p. 32, 28 (a. 1156) -antibus nos . . . comite . . . et aliis multis . . . fines . . . designavimus *(sc. dux).* **2** *latius:* **a** *imitando sequi – sich richten (nach):* NIVARD. Ysengr. 7,111 nec . . . -amur cantibus Anglos. **b** *assequi – gleichkommen, erreichen:* WANDALB. martyr. 616 hos *(sanctos)* virtute Bavo . . . -atur. **c** *iuvare – unterstützen:* PAUL. DIAC. carm. 32,14 opus acceptans *rex* rutilo -are favore. **B** *subi. res:* **1** *gener.:* WALAHFR. carm. 13,1 litterulas lacrimae nostras -antur. 61,33 gratia summa Dei temet -etur (HROTSV. Gall. II 5,3. *cf.* THEOD. TREV. transl. Celsi 12 pontifex . . . divino -tus auxilio *eqs.*). POETA Saxo 5,226 Carolum . . . est -ta . . . gloria. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,145 spes -ta fidem vobis dabit . . . salutem. CHART. Worm. 272 p. 183,10 memor condicionis humane, quam semper committatur innata fragilitas. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *cingere – umgeben:* ALTFR. Liutg. 2,8 p. 45,20 confessor -tus magno lumine atque clericorum obsequio apparuit. POETA Saxo 3,625 regem . . . -antur gaudia plebis. RUP. MEDIOL. Adalb. 10 p. 10,28 se videbant virtutum signis -ari. *al.* **b** *(sub)sequi – (auf dem Fuße) folgen (cf.* GLOSS. II 223,65 St.-S. -ari folgen): BEDA hist. eccl. 1,14 p. 29,32 luxuria crescere et hanc . . . lues scelerum -ari adceleravit. POETA Saxo 1,199 utile consilium -antur strenua facta. UFFING. Ida 2,3 orationem exauditio -batur. TRAD. Brixin. 232 traditionem -ta est cautio investiturę. *adde:* LAMB. mus. quadr. p. 279^{b} ei *(secundo modo)* prius dabitur trina collecta, quam -bitur . . . dualitas adiecta. **c** *ducere – führen (cf.* GLOSS. I 698,46 St.-S. -ari givuorit vuerdan): BEDA hist. eccl. 5,1 p. 282,16 ut . . . secundi nos venti ad terram usque . . . -rentur. **3** *spec.:* **a** *philos.:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,12 ex multitudine accidentium, quae substantiale esse -antur. *ibid. al.* **b** *mus.:* MUS. ENCHIR. 17 p. 169^{b},15 vox, quae organalis dicitur, vocem alteram, quae vocatur principalis, . . . -ari solet (SCHOL. enchir. 2 p. 191^{a},25). **c** *iur.:* **α** *pertinere – zugehören:* CHART. Rhen. med. II app. 12 p. 360,32 (s. XIII.$^{in.}$) custodia . . . ita appendet prepositure, ut eam semper -etur. p. 361,11 reliquum prebendę canonicum . . . -atur. **β** *contingere – treffen:* CHART. eccl. Halb. I 14 p. 12,10 (c. 1210) pena transgressorem -ari debuit. *adde:* CHART. Sil. D I 68 p. 45,24 (ed. H. Appelt. 1963; epist. papae a. 1199) illum -atur infamia, qui duas simul habet uxores. **γ** *opprimere – belasten, ruhen (auf):* CHART. Const. 69 p. 77,36 (ed. K. Beyerle, Konstanzer Grundeigentumsurk. 1902; a. 1276) hoc ... onus domum . . . debet perpetuo committari.

II *intrans. et absol.:* **A** *subi. anim.:* **1** *strictius:* **a** *in univ.* (*cf.* GLOSS. I 584,48 St.-S. commitatur saman sindot. III 414,71 -tus mitesindender): ALDH. virg. II 1488 sospes soboles vobis -atur. WILLIB. Bonif. 7 p. 36,21 discipulorum -ante coetu Romam venit. RIMB. Anscar. 34 p. 66,13 maxima secum -ante fidelium multitudine. VITA Emm. 24 qui cum eo -bantur. HROTSV. Gall. I 7,2 praecede, collectim -amur. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 15 -ante (comm- *1*) cum eo magna multitudine. 23 cum -antibus sibi. HELM. chron. 80 p. 151,21 fecit dux episcopum . . . -ari secum in Italiam. HIST. de exp. Frid. imp. p. 71,24 -antibus . . . obsidibus. *saepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *officium praestare – Geleit geben:* LIUTOLF. Sever. II 3 *Otgarius* reliquias . . . transtulit . . . -antibus presbiteris. THIETM. chron. 6,85 corpus . . . nobis -antibus defertur. *al.* **β** *versari – sich aufhalten:* VITA Wandr. 3 (MGMer. V p. 14,22) cum . . . parentibus committens. EPIST. Bonif. 87 p. 197,14 hi extra civitatem -ari (conversari *5*) debebunt. **γ** *deferri – gelangen:* AETHICUS ISTER 103 p. 78,7 a Manto . . . in Italia -tam *(cf. Isid. orig. 15,1,59).* **2** *latius i. q. auxiliari – beistehen:* COD. Karol. 94 p. 633,4 ubique ipse princeps apostolorum vobis committantae. **B** *subi. res:* **1** *in univ.:* BONIF. epist. 86 p. 194,2 committante gratia Dei (RIMB. Anscar. 37 p. 72,4 gratiam D. cum eo -asse. *ibid. al.*). FORM. Augiens. B 6 p. 351,24 quamdiu mihi vita -atur (CHART. Sangall. A 414 p. 34,28. *cf.* HROTSV. prim. 345 -ante salute). ABBO SANGERM. bell. praef. p. 77,21 silvę avesque . . . numquam nostris sunt -ta vestigiis. **2** *c. colore quodam:* **a** *inesse – innewohnen:* VITA Elig. 2,19 p. 710,35 ne solam hanc verbis eius putetis -asse (comitem esse *4*) virtutem. **b** *obvenire – zuteil werden:* ALDH. virg. II 2686 divini vobis -antur honores. **c** *congruere – entsprechen:* IONAS BOB. Ved. 5 si fides vestra meo commitaretur affecto. *cf. l. 31.* **d** *(postea) evenire, consequi – (danach) eintreten, erfolgen* (*cf.* GLOSS. II 224,3 St.-S. commitatur folgenti): VITA Willib. p. 16,41 affectui . . . animi prompti -atur effectus. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 1 ingenium inspira, *Christe,* -etur et actio, praesta. WALTHARIUS 122 quocumque iret, mox prospera sunt -ta. ADAM gest. 3,62 p. 207,16 post diem . . . devastationis parrochiae, quae simul -ta (subsecuta *BC*) est.

partic. **comitans,** -antis. **1** *adi.:* **a** *prosequens – geleitend:* FROUM. carm. 17,19 -es . . . popelli. **b** *subsequens – folgend:* ABBO SANGERM. bell. 1,168 nox -s (gloss.: sequens). **2** *subst.:* **a** *masc.:* **α** *comes – Begleiter:* STEPH. EDD. Wilfr. 28 p. 221,5 iter . . . cum comitatibus (comitantibus *var. l.*) carpebat. *cf. p. 931,6. l. 4.* **β** *viator – Reisender:* WOLFHARD. Waldb. 3,16 (9) fabulantes commeantium (-ium *var. l.*) more. **γ** *socius – Genosse:* CHART. Argent. I 52 p. 44,6 (s. XI.^{1}) familia . . . curtis . . ., videlicet Balzo et eius frater Disso cum ceteris -bus. **b** *neutr.:* *circumstantia – Begleiterscheinung:* ALBERT. M. eth. 8,3,7 p. 549^{b},15 amicitia *parentalis* -ia habet et delectabile et utile.

adv. ***comitanter.** *una – gemeinsam:* DUNGAL. carm. 1,15 fides niteat, -r gressibus altis cum Karoli Nagni ut vastum perlustret et orbem.

***comittatini** *v.* *comitatini. **comitto** *v.* committo.

***comitura,** -ae *f.* (comes) *districtus grafionis – Grafschaft:* CHART. Mog. A I 358 p. 254,30 (spur. c. 1100) omnia rura . . ., quę sub -a Mathenun retinentur. *cf.* *comitatura.

1. *comitus -i *m.* (comes, *cf. p. 911,28.31sq.*) **1** *praefectus (navis) – (Schiffs-)Kommandant, Kapitän:* ANNAL. Ianuens. I p. 34,30 -i galearum. p. 209,23 facto ibi -orum consilio. p. 210,5 consul . . . -is galearum iussit *eqs. al.* ACTA imp. Winkelm. I 583 p. 471,17 signum manus -i Bisantii *(sc. navis). al.* **2** *praefectus classicorum – Anführer der Seesoldaten:* GREG. IX. registr. 791 p. 697,30 computatis in hiis supersalientibus naucleriis IIII et -o uno *(v. notam ed.).*

2. ?*comitus, -us *m.* (co(m)ire, *cf.* aditus) *aditus – Zugang:* DIPL. Merov. III A 16 p. 134,4 (spur. s. XII.) aquis aquarumve decursibus, -bus et reditibus. *Heßler*

comix(e)o *v.* commisceo. **comixtio** *v.* commixtio.

1. comma, -atis *n.* (κόμμα) *script.* com(a): *p. 933,8.13. al.* -mota: *p. 933,15.25.*

1 *membrum (minus) periodi vel sententiae – (kürzerer) Rede-, Satzteil, Satzglied (de re v. H. Lausberg, Handbuch der literarischen Rhetorik. 1960. § 925sqq.; cf.* GLOSS. I 90,18 St.-S. -a brevis dictio cadiuuurti, scurz quiti. *al.):*

[Erb]

a *strictius:* **α** *gramm. et rhet.:* ALCUIN. carm. 69,185 lector . . . distinguens sensus, titulos, cola, -ta (EPIST. var. II 15 p.321,8 signa, per quę possit lector c. et -ta [coma- *P*] atque periodos nosse). LAMB. LEOD. Matth. I 2611 quot puncta, quot -ta quotque figuras *habet fabula.* ALBERT. M. Is. prol. Hier. p.5,49 -a idem est quod . . . subdivisio. CONR. MUR. summ. p.107,5 (ed. W. Kronbichler. 1968) secunda *distinctio* dicitur . . . coma, id est incisio. *al. expressius de colore rhet.:* ALBERT. M. Is. prol. Hier. p.5,40 -a est, cum multarum sententiarum imperfecta series . . . sine coniunctione copulativa ad idem referuntur. *de loco incisionis: v. supra p.48,8.* **β** *usu communi:* PAULIN. AQUIL. carm. epil. p.130,19 comatum inaequales incisiones. MILO Amand. 5 (MGMer. V p.465,25) mandati . . . -ta (-ota *var. l.*), quae iubent: '*eqs.*' UDALSC. carm. p.111 -ta serventur. *al.* **b** *latius i. q. pars textus – Textabschnitt, Stelle* (*cf.* GLOSS. I 499,40 St.-S. -a unterlaza vel reda): ALDH. carm. eccl. 4,8,1 metrorum -a (coma *var. l.*). EPIST. Bonif. 64 p.133,22 in quodam -te *(sc. Vulg. Matth. 13, 18sqq.)* conpescitur *eqs.* CARM. libr. III 56,6 excerpsi -ta parva libri. *al.* **2** *membrum versus (respectu pedum) imperfectum – (hinsichtlich der Versfüße) unvollständiges Versglied:* **a** *strictius:* ALDH. virg. I 4 p.232,24 per cola et -ta, hoc est pentimemerin et eptimemerin (virg. II 47 c. . . . et -ta [como-, coma- *var. l.*]). ALBERT. M. Is. prol. Hier. p.5,71 in metro . . ., ubi duo pedes coniunguntur, ita quod syllabam intercipiunt tertii pedis, -a vocatur. *al.* **b** *latius i. q. membrum versus, versus – Versglied, Vers:* ALDH. virg. II 23 non rogo ruricolas versus et -ta Musas (STEPH. LEOD. vita Lamb. 1,3 [MGPoet. IV p.232]). ALCUIN. carm. 74,13 ut cecinit praeclarus -te vates *eqs. al. de metro speciali:* WANDALB. ad Otric. p.571,14 coma heroicum additur, quod dactilo constat atque spondeo. *cf.* colon.

2. comma *v.* cymba.

commacero, -are. **1** *(penitus) conterere – (völlig) zerreiben:* WALAHFR. hort. 257 pistillo lilia -măcerare. **2** *refl. i. q. se fatigare – sich aufreiben:* THANGM. (?) transl. Epiph. 3 crebris se . . . ieiuniis . . . -ans *presbyter.*

***commacinus** *v.* *comacinus.

***commacto,** -are. *iugulare – abschlachten:* ALBERT. STAD. Troil. 4,87 in . . . vicem nos -ando ferimus. 5,513 hostes -ant pariter se.

commaculatio, -onis *f. pollutio, vitiositas morum – Befleckung, Sündhaftigkeit, Schändung:* **1** *in univ.:* EKKEH. URAUG. chron. a.1106 p.231,18 super aecclesiarum . . . -e diversa. ALBERT. M. summ. creat. II 1,17,3 p.148^{b},29 -em ex suis principiis primis habere videtur *anima eqs.* **2** *de stupro:* CAPIT. reg. Franc. 252,41 coniugium . . . fraterna -e est pollutum. ALBERT. M. summ. theol. II 18,122,2 p.402^{a},33 proprii corporis.

commaculo (conm-, coma-), -avi, -atum, -are. **1** *(vitiis) maculare, polluere, contaminare – (mit Sünden) beflecken, besudeln, schänden:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 86,7 disrumpens foedera pacis . . . -are (con- *var. l.*) domum. CAND. FULD. Eigil. II 17,86 neu nos -ent spurcae contagia vitae. BERNH. CONST. can. 41 p.511,22 cum eis *(peccatoribus)* conversando non -amur. CHART. Austr. sup. IV add. 5 p.555,26 ecclesiam . . ., quam coma-asti. HONOR. AUGUST. gemm. 1,170 si episcopus . . . ad haeresim mutatur, tota plebs . . . -atur. *al.* **β** *de stupro:* LEG. Wisig. 3,5,5 paternum torum sive fraternum con-ari. WALAHFR. Wett. 649 morbus *(sc. Sodomita libido)* . . . -at . . . animas. CAPIT. reg. Franc. 252,40 alicuius uxorem . . . -asse. *al. refl.:* CAPIT. reg. Franc. 252,45 quae *(soror)* . . . se cum eodem -verit. **b** *latius:* **α** *mutilare, deformare – verstümmeln, entstellen:* LEX Baiuv. 4,14 capit. p.214,10 (codd. Mg, Mt) de aure transpuncta vel aliter con-ta. 19,5 capit. p.253,16 (codd. Mg, Mt) de membris amputatis vel -tis. OTTO FRISING. gest. 2,43 p.151,29 provinciam . . . caede et incendiis -arant (-arunt *var. l.*). *de sole:* POETA Saxo 5,606 ater color . . . lucigenam -ans faciem. **β** *dedecorare – entehren:* THEODULF. carm. 27,6 psittacus . . . imitatur voce camoenas -ans musas . . ., Homere, tuas. **2** *inquinare – beschmutzen:* EGBERT. fec. rat. 1,148 nidos -ans inmundus habebitur ales.

commalaxo (conm-), -are. *emollire – erweichen, lösen:* ANTIDOT. Sangall. p.81,21 antidotum sotira . . . tentionem . . . vel duritiam con-at.

***commandamentum** *v.* *commendamentum.

1. commando (coma-), -ere. **1** *commanducare – zerkauen* (*cf.* GLOSS. I 539,17 St.-S. -it chivvuit): ALBERT. M. animal. 2,49 *(de monstro)* tres *ordines dentium* in superiori *mandibula* -entes et lacerantes. **2** *devorare – verschlingen:* THEODULF. carm. 79,73 rabidis . . . comandit faucibus escas.

2. commando *v.* commendo.

commanduco (conm-), -avi, -are. *(valde) mordere, morsu lacerare – (heftig) beißen, zerbeißen (cf.* GLOSS. IV 309,18 St.-S. con-verunt cuchuun. *al.): 1 proprie:* MIRAC. Hucberti 2,22 seipsos mutuo -antes *equi.* **2** *translate i. q. offendere – kränken:* ANSELM. HAV. dial. 3,19 p.1240^{C} perversitas iniquorum iudiciorum, quibus invicem nos -amus.

***commanentia** (-cia), -ae *f. communitas, convictus, commeatus – Gemeinschaft, Zusammenleben, Umgang:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* MANEG. ad Gebeh. 8 p.325,44 abbatum . . . individua -cia *(sc. cum papa).* GERHOH. psalm. 37,22 p.660,14 de hominum -a ereptus. OTTO FRISING. chron. 8,26 p.435,19 sanctorum agmina . . . unam condunt unius urbis -am. *al. v. et supra p.31,59. de vicinitate:* REGESTA Alsatiae I 510 p.322,25 (ed. A. Bruckner. 1949; dipl. Ludow. Pii spur. s. IX. [?]) a villanorum -cia segregati. CONR. HIRS. dial. 720 Loth et Abraham -am propinquitate debitam rennuunt. **b** *eccl. (plerumque de vita communi monastica):* WILH. HIRS. const. 1,2 p.932^{A} concessa ei *(monacho peregrino)* fratrum -a. CASUS Petrish. praef. 18 felix discipulorum Christi -a. *al. expressius i. q. mansio communis – gemeinschaftliche Wohnung:* SIGEBOTO Paulin. 30 habitaculum . . . in elemosinaria -a elegit. **2** *latius i. q. praesentia – Anwesenheit, Gegenwart:* COD. Udalr. 115 (a.1100/05) -am meam . . . plus vobis constare oneri quam honori. SIGEBOTO Paulin. 40 mansionem monasticam in ipsa villa figere . . . -a secularium prohibebat. GERHOH. vigil. 12 p.513,26 -am suam promisit *Christus.*

commaneo (conm-), -mansi, -ere. *script.:* cum-: *l.61.64. p.935,8.* coma-: DIPL. Karoli III. 25 p.42,18. *form. coniug. III. et IV.: l.58sqq.65. al.*

I *commorari, manere – (ver)weilen, sich aufhalten, bleiben:* **A** *strictius:* CAND. FULD. Eigil. I praef. dum ego ibidem, ubi nunc ipse moraris, quondam -rem. BERTH. (?) annal. a.1076 p.286,17 regni . . . primates cis Renum -entes. OTTO FRISING. gest. 2,25 p.128,34 ex -endi necessitudine. *al. immanere – innewohnen:* GUIDO ARET. micr. 18 p.204 ut finali voci . . . -eat *distinctionum gravitas.* **B** *latius i. q. habitare, incolere – wohnen, ansässig sein (trans. i. q. inhabitare – bewohnen: l.53.61):* **1** *in univ.:* VITA Emm. 33 secus fluenta amnium . . . con-bant. VITA Magni Fauc. 32 ad -endum . . . locum. VITA Meginr. 5 in qua *(villa)* . . . -bat. *de sanctis sepultis:* HRABAN. carm. 49,8,5 -et hic *(sc. in capella)* . . . simul Felicissimus Agapitusque. **2** *in chartis (plerumque de mancipiis, colonis sim.):* FORM. Andec. 9 ego illi, qui con-o in pago illo. DIPL. Merov. I 30 homines . . ., qui con-unt in Monifensishaim. 47 mansellus . . ., ubi Saxo servos -ire viditur. 87 qui *(forestarius)* con-it in fisco. CHART. Sangall. A 42 ingenui tuo (*i.* duo) cum-ent terram. FORM. Flav. 8 p.476,27sq. super ipsas terras pro ingenuos con-ent et aliubi con-endi nullam habeant potestatem (DIPL. Karoli M. 95 p.137,33 servos, qui s. eorum [*monachorum*] t. . . . cum-ere videntur. *al.*). CHART. Sangall. A 73 ego . . ., qui -io in villa. DIPL. Otton. II. 245. *al.*

II *convivere, una habitare – gemeinsam, zusammen leben:* HROTSV. Mar. 749 bovibus mites bene con-sere leones *(cf. Vulg. Is. 65,25).* Dion. 112 servi Domini -serunt venerandi. HERM. IUD. conv. 2 p.73,9 (ed. G. Niemeyer. 1963) ne . . . christianis -ens . . . averterer. OTTO FRISING. gest. 2,13 p.116,17 ut . . . *civitates* ad -endum secum diocesanos compulerint. CHART. Gosl. II 95. *al. spectat ad coniugium*

sim.: WOLFHER. Godeh. II 19 p.206,46 Ottonem comitem . . . et Yrmingardam inlicite -entes separare disposuit. SUMMA dict. Saxon. 11,73 ut uxori sue con-eat.

adi. **commanens,** -entis. **1** *de hominibus i. q. (communiter) habitans, incolens – (gemeinsam) wohnhaft, ansässig:* **a** *in univ.:* MIRAC. Genes. Hier. 7 colonum . . . in monte -em habuit dominus. FROTH. epist. 32 p.298,13 presbiteros in illis locis cum-es. CAND. FULD. Eigil. I 21 fratribus infra monasterium -bus. *al.* **b** *in chartis (plerumque de mancipiis, colonis sim.; cf. Schwerin-Thieme, Grundzüge der dt. Rechtsgesch. [4]1950. p.90):* DIPL. Merov. I 25 in mancipiis ibidem -bus. FORM. Arvern. 1[a] ego . . . et coiuves mea . . . con-s orbe Arvernis. TRAD. Ratisb. 4 servum ibidem -em . . . trado. NOTIT. Arnon. 1,4 Romanos . . . con-es in . . . pago Salzburgoense. TRAD. Frising. 477 p.409,16. 548 Sclavaniis . . . prope -bus. DIPL. Karoli III. 89 p.146,33 homines . . . in possessionibus . . . ecclesiae -es . . . distringere (DIPL. Otton. I. 436 p.589,2 h. seu colonos super terras . . . monasterii ubivis con-es. *saepe in immunitatibus; cf. E. E. Stengel, Diplomatik der deutschen Immunitätsprivilegien. 1910. p.510). al.* **2** *de rebus i. q. pertinens – zugehörig:* DIPL. Otton. I. 140 p.221,10 mansa duo ad Villare con-ia.

subst. **commanens,** -entis *m.* **1** *qui commoratur, manet – einer der (ver)weilt, sich aufhält, ein Anwesender:* TRAD. Frising. 462 (a.822) notum est cunctis in domo . . . -bus. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p.396,5 omnes apud eum -es . . . recreavit *episcopus. al.* **2** *habitator, incola – An-, Bewohner:* **a** *in univ.:* VITA Emm. 25 p.64,6 in circuitu con-es . . . ecclesiam . . . construxerunt. BERTH. (?) annal. a.1077 p.297,33. *? in nomine silvae:* MIRAC. Remacli 1,6 in loco, qui ab incolis C-ium Dervum nominatur. **b** *in chartis:* TRAD. Frising. 371 (a.817) cum omnibus ibidem -bus *(an subest subst. neutr.?)* . . . tradidi. DIPL. Zwent. 9 p.34,20 in Dorestadio . . . residentibus vel cum navibus adripantibus aut ibi -bus nec teloneum aut coniectum . . . exigetur. *al.*

commanio *v.* commaneo.

commanipularis (conm-), -is *m.* **1** *in bonam partem i. q. commilito, armorum socius, assecula – Kampf-, Kriegsgefährte, Mitstreiter, Gefolgsmann (cf.* GLOSS. III 183,32 St.-S. commilito vel -is hergesello. *al.):* **a** *proprie:* CHRON. Merseb. praef. p.165,10 rex omnesque regis -es. ANNALISTA Saxo a.1138 p.776,5 conventus inpeditus est ab . . . marchioni et suis con-bus. **b** *in imag.:* ALCUIN. epist. 139 p.221,12 simus semper in castris Christi -es. VITA Deic. prol. p.675,32 numquid . . . commemorem . . . Dionisium eiusque -es? THEOD. TREV. transl. Celsi 9. *al. de convivis:* ALCUIN. epist. 267 p.425,34 ut . . . spiritalia sibi suisque -bus accipiant *convivatores.* **2** *in malam partem i. q. satelles scelerum – Spießgeselle:* ALDH. virg. I 13 p.241,19 tyrannici militonum -es humanae naturae nocituri. NICOL. LEOD. Lamb. 16 (MGMer. VI p.423,22) Dodonis . . . satellites et -es . . . cellam . . . sunt aggressi. *al.*

commano *v.* commaneo.

***commansio** (conm-, -cio), -onis *f.* **1** *commoratio, praesentia – Aufenthalt, Anwesenheit:* PASS. Thiem. II 10 monasteriis . . . suam -em indulsit *episcopus.* HILDEG. epist. II 94 anima mea de -e vestra gaudet. CHART. Austr. sup. III 214 ut . . . de sua *(sc. civis)* nobiscum con-e securiores simus. **2** *communio una vel prope habitantium, contubernium – Wohngemeinschaft, Zusammenwohnen:* SIDO ad Gozw. p.243,29 ad . . . -em communis vite regulam . . . profitentium. GERH. STED. annal. p.216,11 ex cohabitatione sua *(sc. ministerialis)* et vicina -e . . . homines ecclesiae turbantur. CHART. civ. Hild. 334 tumultuosa -o *laicorum* . . . quietem turbat. *al. proverb. i. q. commercium – Gesellschaft:* SALUTARIS POETA 85 (MittellatJb. 5. 1968. p.233; c. s. XIII.) dissuadet mores -o (-cio, commensacio *sim. var. l.*) turpis honestos. **3** *domicilium, habitatio – Wohnung, Aufenthaltsort:* GESTA Magd. 23 p.407,38 tuta fuge erat apud eos -o. GERHOH. Antichr. 1,4 p.314,47 cum sit talium . . . hominum *(sc. haereticorum)* -o . . . non templum . . . Dei.

***commansionarius** (conm-, -so-), -i *m.* **1** *domesticus, contubernalis – Hausgenosse, Mitbewohner:* CHART. Babenb. 183,10 (a.1212) ut unicuique civium domus sua sit pro munitione et con-is suis (237,9). *de angelis: v. p.145,2.* **2** *qui item mansum tenet – Mithufner:* CHART. Rhen. med. III 370 p.297,26 (a.1229) in suum . . . con-um . . . posset *mansionarius* transferre *bona.* CHART. episc. Wirz. I 325 p.365,28 dabit *colonus* . . . servicia . . ., que alii sui -sonarii solent dare.

***commansonarius** *v.* *commansionarius.

***commansor** (conm-), -oris *m.* **1** *gener. i. qui adest – ein Anwesender:* NIVARD. Ysengr. 5,515 quos se -e fovet . . ., hos necat egrediens. **2** *iur. de oppidanis minoris iuris i. q. incola – Beisasse:* CHART. Meckl. 1036 (a.1265) ut cohabitatores et con-es . . . civitatis . . . libertate . . . valeant conversari.

***commarca** (-cha), -ae *f.* (*cf. theod. vet.* gamarki) *confinium vel territorium terminale (et incultum), marca – (unbestelltes) Grenzgebiet, Gemarkung:* TRAD. Ratisb. 10 (a.808) tradimus . . . -cham nostram in loco *eqs.* 11 p.10,24sq. episcopum . . . revestivit . . . de -a . . . usque in -am . . . abbatis. 16 p.16,36 nomina eorum, qui . . . cavallicaverunt illam -am. *ibid. al.* DIPL. Loth. II. 31 p.436,6 (ed. Th. Schieffer. 1966) in villa Dalaheim curtilem unum et in -a ipsius ville bifangum unum. TRAD. Ratisb. p. XIII (epist. Anam.) scedas . . . -arum colligens. *al.*

***commarcanus** (quo-, cum-, conm-, coma-, -cha- *sim.*), -i *m.* **1** *confinis, vicinus, accola – (Grenz-)Nachbar, Anrainer, Markgenosse:* LEX Baiuv. 12,8 quotiens de con-is (-mer-, -macarn-, -cha-, -atis *sim. var. l.*) contentio nascitur. 17,2 con-us (quo-, cum-, -oma- *sim. var. l.*) . . . esse. 22,11 ut nullus de alterius silva . . . aves tollere praesumat, nisi eius -us (con-, -mer-, -aria- *sim. var. l.*) fuerit, quem calasneo dicimus. TRAD. Frising. 142 p.147,15 reddiderunt . . . duas partes . . . ecclesiae, et alii con-i . . . similiter fecerunt. 446 pars est in silvis . . . inter conmar⟨canis⟩ et coheredibus meis. **2** *incola confinii – Bewohner eines Grenzgebietes:* ERCHEMB. CAS. hist. 32 invitatus . . . a . . . Capuanis cunctisque cum-is ad tuitionem . . . patriae.

***commarcha** *sim. v.* *commarc(a).

***commarchio,** -onis *m. confinis, vicinus – (Grenz-)Nachbar, Markgenosse:* NORB. IBURG. Benn. 14 p.880,2 circummanentes rustici, quos hic -es appellant. CHART. Traiect. 542 p.5,42 conprovinciales et -es, qui vulgo markenote vocantur. 818 p.243,21.

***commarchionilis,** *gen. pl.* -ium *m. confinis – Markgenosse:* CHART. Sigeburg. 58 p.131,31 (ed. E. Wisplinghoff. 1964; a.1152) controversiam discutientes . . . -ium (-nisium *C*) . . . animos unum fecimus. *Erb*

***commarginalis,** -e. (margo) *adiacens – angrenzend, Grenz-:* CHART. Burgenl. I 103 p.71,14 (c.1222; spur.) hanc *(metam)* . . . secuntur due -es . . . predii Dosch.

commaron *v.* comaron.

commartyr (-tir), -yris *m. qui cum aliis martyr est – Mitmärtyrer:* MARTYR. Fuld. II. non. Sept. qui *(Marcellus)* . . . cum aliis -bus carcere trusus est. EPIST. Mog. 22 p.356,8 in laudem . . . Domini nostri . . . sanctorumque -irum eius. *al.*

commasso, -atum, -are. **1** *in unam massam coagmentare, conglobare, condensare – zu einer Masse machen, zusammenballen, verdichten:* ALBERT. M. bon. 240 p.143,62 cibus -tus iacet in stomacho. meteor. 4,1,21 p.737[b],4 -atur (*cf. p.382[b],9* συνάγειν) calidum. THADD. FLORENT. cons. 31,13 -entur *medicamenta. al. per compar.:* WILH. HIRS. mus. 10 p.28 quaecumque materia ex principalis tetrachordi vena conflatur et, ut ita dixerim, -atur. *medial. c. sensu coartandi:* ALBERT. M. animal. 4,29 ova -ta sibi invicem. **2** *confertim defigere – dicht gedrängt befestigen:* ALBERT. M. pol. 7,2[1] p.635[a],16 obeliscos -ant (*p.1324[b],20* καταπηγνύουσι) circa sepulcrum.

***commasticatio,** -onis *f. commanducatio – das Zerkauen:* URSO gloss. 41 p.84,4 ut modus -is stridore dentium cognoscatur.

commastico (conm-), -atum, -are. *metr.:* -tĭ-: *p.937,2. al.* -tī-: PS. ODO MAGD. herb. 197. *commanducare – zer-*

[Rudolph]

kauen: Gloss. med. p.83,10 huius *(staphisagriae)* semen con-tum. Odo Magd. herb. 2228 si quis -et ipsum *(tus)*. Roger. Salern. chirurg. 1,762 levisticus . . . dentibus con--tus. *al.*

commater (cum-, conm-, coma-), -tris *f.* *quae per baptismum quasi altera mater facta est – (Mit-)Patin, Gevatterin (cf.* Gloss. III 427,54 St.-S. comater gevatera. 715,30 con-r gode. *al.)*: **1** *canon.:* Liber hist. Franc. 31 p.293,20 domina mea regina con-r tua est de filia tua. Conc. Karol. 3[A] ut . . . spiritali -e nullus utatur (Cod. Karol. 3 p.485,32 nec spiritalem cum-em . . . quis ducat . . . uxorem. *al.*). Conc. Aquisgr. I 36 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p.460,11; a.817) ut *monachi* sibi conpatres con-esve (-esque *var. l.*) non facient. Honor. August. eluc. 2,16 quae eum *(filium tuum)* suscipit de fonte, fit eius mater in spirituali regeneratione et ita fit tua -r *eqs. saepe.* **2** *usu communi:* Chart. Lux. II 157 (a.1223) nos *(sc. archiepiscopus)* uxori sue *(sc. ducis)* et con-i nostre . . . concessimus. Salimb. chron. p.595,9 mulieres . . . cum -bus suis. *al.*

***commaternitas,** -atis *f.* *status commatris – Paten-, Gevatterschaft:* Caes. Heist. Elis. I 10 p.359,9 occasione -is . . . benefacere.

commaticus (conm-, coma-), -a, -um. (κομματικός) **1** *adi.:* **a** *ex commatibus constans – aus kurzen Abschnitten, Satzgliedern oder Sätzen bestehend:* Alcuin. epist. 195 libellum . . . -o sermone dictatum (304 comatico s. Epist. var. II suppl.7 p.626,37. *al.*). **b** *scribendo commatibus utens – in kurzen Abschnitten schreibend:* Epist. Hann. 105 p.175, 30 quam -us . . . invenitur *Augustinus*! **2** *subst. masc.: versificator (brevis) – (in kurzen Sätzen schreibender) Verskünstler:* Alcuin. epist. 78 p.119,21 illud -i *(sc. Ps. Senecae)* elogium.

adv. **commatice.** **1** *breviter, per commata – kurz, in kurzen Sätzen:* Epist. Alcuin. app. 2 p.486,14 -e prelibemus nonnulla de sapientia. Hist. Lang. cont. (MGLang. p.206,1) priora comatice recensere. *al.* **2** *membratim – stückweise, einzeln:* Libri Karol. 1,17 p.40,5 hoc capitulum -e est considerandum. p.41,10. **3** *?per membra versus brevia – ?in kurzen Versgliedern:* Rhythm. 149[tit.] vita . . . rethorice atque -e expolita.

commatis *v.* cometes.

***commatratio** (conm-, -cio), -onis *f.* *affinitas spiritualis cum commatribus exsistens – geistliche Verwandtschaft mit Mitpatinnen:* Statut. Murb. (Corpus consuet. monast. I. 1963. p.448,14; a.816) de conpatratione et con-e (-e, -cione *var. l.*) omnino caveatur.

***commatrina,** -ae *f.* *commater – Gevatterin:* Ekkeh. IV. cas. 40[in.] si -a sua *(sc. circatoris)* domi sit, sciscitando.

commeabilis, -e. *calcabilis – begehbar, gangbar:* Pass. Ger. Col. 5 (prol.) via. Lamb. Hersf. annal. a.1074 p.176,27 fluvium glacies . . . -em fecerat. *al.* *Rudolph*

commeatus (conm-), -us *m.* *script.:* cum-: Chart. Sangall. A 36 cumiatum. com(e)-: *l.64.67. p.938,41.50. saepe.* -mia-: *l.53.67. p.938,43.48. saepe.* -miga-: *p.938, 61. form. abl. sg.* -o: *p.938,58. al.*

I *proprie:* **A** *spectat ad actionem commeandi:* **1** *strictius:* **a** *iter, expeditio – Reise, (Heer-)Fahrt:* Ionas Bob. Columb. 1,17 p.185,1 uno *(sc. cum s. Columbano)* . . . comeatu (comitatu *var. l.*) . . . ex Hibernia processerat. Iulian. Tolet. Wamb. 9 p.507,30 an . . . longinqui itineris arriperent -um. Wolfher. Godeh. I 29 p.189,19 metropolitanus . . . regis -um insequens. *al.* *de navigatione:* Vita Theod. reg. 11 (MGMer. II p.205,13; c. s. XII.) ascensis . . . navibus . . . prospero . . . comeatu Constantinopolim venit. **b** *agmen – Heer(eszug):* Albert. Aquens. hist. 3,33 cum . . . sociis . . . in uno -u . . . profecti sunt. 5,37 p.465[D]. **c** *pompa – Umzug:* Rhythm. 98[tit.] quem *(versum)* scolarii comiatu (come- *V*) explicatum (*i.* -o) . . . in scola canunt. **d** *meton. i. q. comitatus – Gefolge (cf.* Gloss. II 733,15 St.-S. comeatu kesinde): Vita Ludow. Pii 47 p.635,5 imperator . . . cum suo -u. Vita Bard. 13 -u suo adiuncto . . . pergebant. Annal. Petr. Erf. III a.1176 omni pene -u perdito. *al.* **2** *latius:* **a** *licentia commeandi, transeundi – Durchgang(serlaubnis), Durchfahrt:* **α** *in univ.:* Epist. Meginh. 34 p.233,22 navium. Chart. Naumb. 211 quatinus liberum . . . -um . . . obtineant (Helm. chron. 86 p.169,16 ut haberent l. -um adeundi civitatem). Hist. de exp. Frid. imp. p.16,11 fidelem transfretationis -um (come- *Str.*). *al.* *remissius:* Bruno Querf. Adalb. A 30[ex.] quo *(sanguine)* fuso securum -um . . . habes ad coelum. **β** *c. colore quodam i. q. commercium – Handelsverkehr:* Laur. Leod. gest. 30 p.508,35 publicus patriae -us, qui per mediam urbem tendebatur. **γ** *meton. i. q. teloneum transitus – Durchgangszoll:* Transl. Dion. Ratisb. epist. p.352[b],40 navium . . . ac vectigalium -bus . . . cumulata redundat *urbs (sim.* Vita Meinw. 2 p.5,30). Hariulf. chron. app. 7 p.307,5 de -u . . . per ebdomadam XX solidos *(cf. notam ed.).* **b** *fides (publica) – (öffentliches) Geleit:* Otto Frising. gest. 1,68 p.97,21 propter prestitum -um (conductum β). Chron. reg. cont. II a.1202 p.172,16 comes con-u Ottonis regis . . . accessit. a.1205 p. 177,6. **c** *conventus – Zusammenkunft:* Annal. Altah. a. 1055 p.52,7 quoniam imperator . . . fuerat reversus, ad -um evocatus episcopus. **d** *actio – Tätigkeit:* Conc. Karol. 37,51 in cotidianis vitae comeatibus. **B** *spectat ad actionem subvehendi, sustentandi:* **1** *strictius:* **a** *de actione i. q. subvectio – Zufuhr:* Otto Sanblas. chron. 32 p.47,4 subtracto . . . rerum venalium -u. **b** *de rebus:* **α** *victualia (subsidiaria), victus – Verpflegung, Nachschub, Proviant:* Vita Heinr. IV. 13 p.42,7 quae *(naves)* . . . exercitui -um portabant. Chart. Stab. 240 p.462,19 potestatem . . . -um in hostem . . . preparandi. Annal. Magd. a.1147 p.188,50 cum maximo apparatu et -u . . . terram paganorum ingressi sunt. *al.* *expressius de praestatione:* Otto Sanblas. chron. 32 p.47,17 reliquos *(sc. incolas)* ad -um coegerunt. **β** *sarcinae – Gepäck:* Transl. Dion. Ratisb. 30 p.367[b],40 -um . . . hospitio subducere. **2** *latius:* **a** *adiutorium – Unterstützung, Hilfe:* Dipl. Loth. III. 93 p.146,2 ut abbates nullam expeditionem . . . vel -um . . . exhibeant. Casus Petrish. 2,15 cum episcopus . . . ad regale servitium deberet properare, coepit a . . . abbate -um . . . querere. **b** *usus – Nutzung:* Chron. Ebersh. 1 est . . . locus . . . variis -bus utilis.

II *translate i. q. licentia – Erlaubnis:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* Ionas Bob. Columb. 1,15 p.178,21 sine comeatu (comitatu *A1d*, iussione *A1a*) aliquid adtingere. Visio Baront. 12 non habetis -iatum (com(m)e-, licentiam *var. l.*) . . . inde exire. Transl. Dion. Ratisb. 37 p.370[b],33 nostro comeatu tripudians. *al.* *facultas – Möglichkeit:* Visio Baront. 11 non habuimus . . . comiato (comeatum, licentiam *sim. var. l.*) introeundi. **2** *publ., iur., eccl.:* Leg. Lang. p.520[b],27 femina potestatem habet per comiatum (come- *var. l.*) viri sui res suas vendere. Capit. reg. Franc. 14,13 sine comeatu episcopi. *al. (v. ind.).* Dipl. Karoli M. 76 p.110,11 per -um et voluntatem . . . regis. Cod. Lauresh. 278 cum . . . abbatis ceterorumque fratrum co(m)meatu idem predium . . . teneat. Chart. Bund. 315. *saepe.* *assensus – Zustimmung:* Epist. Mog. 21 p.355,10 (a.1007) absque vestri -u iudicii cassum erit *scriptum.* **B** *latius i. q. licentia discedendi, dimissio – Erlaubnis zum Weggehen, Entlassung, Abschied:* **1** *gener.:* Vita Adelph. 2 (MGMer. IV p.226, 17) ab omnibus fratribus . . . -o (comeato *3*) accepto volo . . . Luxovium . . . properare (Lamb. Hersf. annal. a.1076 p. 269,19 a. -u . . . reverturtur). Annal. Petav. a.781 (MG Script. I p.16,47) per suum *(sc. regis)* comigatum (licentiam *C*) rediit ad patriam. Gesta Frid. imp. A p.34,10 imperator . . . dato exercitui comeato secessit Bolzanum. *al.* **2** *iur. de dimissione vassalli:* Capit. reg. Franc. 94,5 recipere in vassatico sine comeatu (voluntate *7.8*) senioris. 262,13 ipse *(senior)* . . . donat illi -um.

commedo *v.* 1. comedo.

commembrum (cum-), -i *n.* *membrum eiusdem corporis (Christi [sc. ecclesiae]) – (Mit-)Glied desselben Leibes (Christi [nämlich der Kirche]):* Columb. epist. 2 p.164,13 unius . . . sumus corporis -a (cu- *F*). Wolbero cant. 3 p. 1135[B] unitas . . . inter -a non conservata. Albert. M. sacram.

[Pape]

228 p.149,68 non est *peccator* membrum ecclesiae ordinatum ad serviendum -is *eqs.* euch. 4,5 p.337a,18.

commemini, -isse. **1** *memoria tenere – in der Erinnerung haben:* CONFL. ovis et lini 286 si bene -i. LIGURINUS 10, 563 si quos praeclarum aliquid . . . -it *imperator* gessisse. **2** *sensu perf. i. q. commemoravisse – erwähnt haben:* VITA Godefr. Cap. II 38 agmina . . . membrorum Domini, quae modo -i.

commemorabilis (come-), -e. *commemoratione dignus, notabilis – erwähnenswert, denkwürdig:* ECBASIS capt. 37 quid -e (come- *B*) scriptu. COSMAS chron. 3,11 seclis -e . . . miraculum. *subst. neutr. plur.:* MARC. VALER. buc. prol. 16 commemoraverunt *maiores* pretermittenda . . ., pretermiserunt -ia.

commemoratio (-cio), -onis *f.* *script.:* cum-: *l.26.* -meratio: *l.25. p.940,39.*

I *de actione commemorandi, reminiscendi:* **A** *strictius i. q. mentio, memoratio – Erwähnung, Anführung:* CAND. FULD. Eigil. II 20capit. -o Hrabani magistri et operis eius. VITA Rimb. 9 ubicumque -o fit . . . discipuli eius. *c. sensu laudationis:* Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 2,6 Deum propitiatorem in -e sancti sui glorificavit. **B** *latius i. q. recordatio, reminiscentia, memoria – (Wieder-)Erinnerung, Gedenken, Gedächtnis, 'Kommemoration':* **1** *gener.:* VITA Gertr. A 5 Geretrudis -o (commeratio *A2*) . . . succurrit *periclitantibus.* ALCUIN. epist. 10 p.36,2 suavi -e (cu- *S1*) vestram recolo . . . dilectionem. CAND. FULD. Eigil. I 23 peccatorum suorum. VITA Liutg. I 7 quem *(libellum)* . . . in eius -em edidit. CHART. Rhen. med. I 98 notitia -is pro futuris temporibus. DIPL. Heinr. III. 276 p.377,20 patris nostri felicis memoriae . . . ac matris nostrę beatae -is. NORB. IBURG. Benn. 11 p.878, 14. *al. adminiculum memoriae – Gedächtnishilfe:* HRABAN. epist. 36 p.470,38 quo haberes ob -em . . . breviter annotatum, quod ante . . . legisti. **2** *ecc.:* **a** *in univ.:* **α** *spectat ad homines vivos vel defunctos (cf. K. Merk, Meßliturgische Totenehrung. 1926. p.54sqq.):* WALAHFR. exord. 23 p.500,27 plenam -em eorum facere, pro quibus offerunt. TRAD. Frising. 684 -em agentes priscorum parentum quam presentium *eqs.* (DIPL. Arnulfi 72 p.108,10). COD. Lauresh. 53 p.337,51 ut . . . meam . . . -em in . . . sacris orationibus . . . exercere studeant. DIPL. Heinr. II. 59 pro . . . senioris . . . animae apud Deum -e. *saepe.* **β** *spectat ad sanctos sim. (cf. J. Braun, Liturgisches Handlexikon. 1924. p.172):* ORDO Rom. 17,7 gesta sanctae Eugeniae vel eius -em . . . ad vigiliis celebrantur. LIBER ordin. Rhenaug. p.186,23 in qua *(missa)* -o s. Goaris fit. p.237,23 post -em s. trinitatis. CONSUET. Bamb. p.299,3 (Spicil. Friburg. X. 1965) post . . . matutinas fiat -o de omnibus sanctis. *al. expressius de oratione:* CONSUET. Marb. 21 (Spicil. Friburg. X. 1965) in quibus sollempnitatibus . . . -o sanctorum . . . non recitetur. **γ** *spectat ad passionem Christi (cf. Vulg. I Cor. 11,24sq.):* HRABAN. inst. cler. 1,20 cum per mysticam oblationem passionis dominicae -em agit (WALAHFR. exord. 21 p.494,8. *adde:* BEDA hist. eccl. 3,25 p.186,28 sacramenta in -em suae p. ecclesiae celebranda tradidit *Christus*). LAMB. TUIT. Herib. 1,4 p.742, 32 ut . . . sine offensa tanti tractaret -em mysterii *presbyter.* **δ** *spectat ad scrutinium baptismale:* AMALAR. off. 1,8,4 -o caelebratur eorum, quae aguntur in scrutinio. **b** *meton.:* **α** *caerimonia vel missa, quae pro animis defunctorum agitur – Totengedächtnis(feier), Seelenmesse (saepe de anniversario, e. g. l.62.70; de re v. K. Merk, op. cit. p.90):* CHART. Bund. 72 p.63,12 (a.800) semel in anno . . . -o omnium simul fiat pro annuali . . . defunctorum memoria. DIPL. Arnulfi 64 p. 96,8 ut . . . sui *(sc. genitoris)* -o tam in eleemosinis quam in orationibus . . . annuatim . . . habeatur. CONSUET. Trev. 43 p.51,11sq. per singulas -ciones adusque anniversarium . . . eius -cio cum missa, vigilia elemosinaque commendetur (LIBER ordin. Rhenaug. p.144,9 eius [*fratris defuncti*] publica -o cum m. et pulsatione . . . agatur. *saepe*). CHART. Bund. 280 p.209,28 ordinavimus . . . de vinea quadam -em annuam fieri obitus mei *(item de institutione:* CHART. Wism. B 424 [ed. L. Knabe, Das zweite Wismarsche Stadtbuch. 1966] -em faciet *uxor* anime sue [*sc. mariti*]). **β** *dies recordationis (festus) – (feierlicher) Gedenk-, Erinnerungstag: spectat ad sanctos:* MARTYR. Fuld. VI. id. Aug. Roma -o sancti Cyriaci martyris sociorumque eius. THIETM. chron. 6,79 in omnium -e sanctorum *('Allerheiligen', cf. A. Thierbach, Die Benennung der Kirchenfeste in den romanischen Sprachen. 1951. p.115).* HUGO FLAV. chron. necrol. p.287,24 -o sancti Benigni. TRAD. Patav. 1033 in anniversario . . . Ulrici, qui erit in -e sancti Pauli. *al. spectat ad animas defunctorum:* KALEND. Fab. (ZSchweizKirchGesch. 55. 1961. p.34,5; s. XII.) I. *(Novembris)* festum omnium sanctorum, II. -o animarum *('Allerseelen', cf. A. Thierbach, op. cit. p.119sq.).* CHART. Laus. 672 actum . . . in -e fidelium. *spectat ad dedicationem ecclesiae:* CHART. Osn. III 156 (a. 1256) -em dedicationis ipsius ecclesie . . . transferimus.

II *de actione tradendi per litteras:* **A** *narratio (conscripta), descriptio – (schriftliche) Schilderung, Bericht:* MIRAC. Genes. Hier. 1 -o brevis de miraculis sancti Genesii (CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p.78,6). WANDALB. Goar. app. tit. p.372,21 -o, quemadmodum . . . cella . . . fuerit monasterio . . . sociata, incipit. **B** *promulgatio – Bekanntmachung:* TRAD. Frising. 456 (a.821) -o sit omnibus fidelibus, qualiter *eqs.* (524). **C** *epitome – Auszug:* CAPIT. reg. Franc. 257 p.262,21 (codd. 1–3) plenitudo . . . capitulorum . . ., unde hae -es excerptae sunt. *ibid. al.* **D** *index, elenchus, commemoratorium – Aufstellung, Liste, Verzeichnis:* **1** *publ. et iur.:* CHART. Traiect. 49 p.42,17 (a.777/866) -o de rebus . . . ecclesie, que iam olim . . . tradite sunt. TRAD. Ratisb. 19 p.24,30 -o brevi sermone conclusa de hereditate . . . abbatis. CAPIT. reg. Franc. 151,2 -o, quid ad . . . missorum legationem pertineat. GESTA Aldr. 30 -o de mansionilibus et novalibus. *al.* **2** *ecc.:* CATAL. biblioth. Lehm. I p.82,6 (s. IX.) -o abbatum. CATAL. thes. Germ. I 16,1 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -o huius ęcclesię thesauri. 122,1 -o rerum ecclesiasticarum et amictuum. CHART. Sev. Col. 11 p.21,20. *al.* **E** *conscriptio (publica), adnotatio, instrumentum – (urkundliche) Niederschrift, Aufzeichnung, Urkunde:* LEX Franc. Cham. tit. p.89,1 (ed. K. A. Eckhardt, Lex Ribvaria. ²1966) notitia vel -o (commeratio *Ch2*) de illa ewa, quae se ad Amorem habet. TRAD. Frising. 212 -o traditionis (TRAD. Ratisb. 36. *al.*). 497 -o, eo quod . . . femina . . . dimisit II mancipias. TRAD. Corb. I p.219,4 (ed. K. A. Eckhardt. 1970) -o, qualiter placuit inter . . . abba . . . et quosdam fratres germanos. CHART. Lux. I 160 p.204,17 huiusmodi -o, videlicet carte, acta est et utrique parti concessa. *al. de diplomate:* RATPERT. cas. 32 p.59,5 donationis imperatoriam denuo iussit scribi -em.

commemoratorius, -a, -um. **1** *adi.:* *qui commemorationis est – dem Gedächtnis dienend, Erinnerungs-:* **a** *iur.:* TRAD. Frising. 224 (a.806) breve -um, qualiter . . . suam traditionem reddidit (TRAD. Patav. 79 b. -um de rebus sancti Stephani. REGISTR. abb. Werd. 1 b. -o de . . . pastione, quod nos habemus. *saepe. v. et vol. I. p.1578,67sqq.*). **b** *eccl.:* CATAL. thes. Germ. I 12,1 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a.836/54) breve -um; hic innotescit, quod ibi invenimus. *spectat ad confraternitatem:* GREG. CAT. chron. II p.172,23 cum . . . nomen illius *(regis)* . . . in libro -o foret ascriptum. **2** *subst. neutr.:* **a** *relatio (conscripta), acta – (schriftlicher) Bericht, Protokoll:* COD. Karol. 85 p.621,12 obtulit nobis -um . . . de electione episcoporum. **b** *conscriptio (publica), adnotatio, instrumentum – (urkundliche) Niederschrift, Aufzeichnung, Urkunde (cf. O. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters. 1911. p.27sqq.):* TRAD. Frising. 226 p.209,11 (a.806) notitia vel -um de traditione. TRAD. Patav. 63 -um de tractoria, quam fecerunt . . . presbiter . . . et . . . clericus. CHART. Lux. I 89 p.87,13 ⟨com⟩-memoratorium, qualiter . . . res suas disposuit. TRAD. Ratisb. 73 -um renovationis . . . traditionis. *al. v. et vol. I. p. 1579,9sq.*

1. commemoro (conm-), -avi, -atum, -are. *script.* come-: *p.941,5. part. perf.* comerata: TRAD. Frising. 721a. *struct.: c. gen.: p.941,10.21. al. de: p.941,7.11. al.*

[Pape]

I *(alicui) in memoriam revocare – ins Gedächtnis rufen:* **A** *strictius i. q. mentionem facere, (commonefaciendo) inducere, nominare – erwähnen, (erinnernd) anführen, nennen:* **1** *spectat ad homines:* ALDH. carm. eccl. 4,8,1 -at (come- *A*) metrorum comma Philippum. HRABAN. epist. 17[a] p.420,35 quas *(mulieres)* scriptura sacra -at. ERMENR. ad Grim. 28 p.566,20 de omnibus longum est -are. POETA Saxo 5,635 'Carolus princeps' ibi *(sc. in epigrammate)* -tus . . . fuerat. *admonere – erinnern:* BRUNO MAGD. bell. 36 p.38,12 regem . . . promissionis . . . -at. *al.* **2** *spectat ad res:* **a** *gener.:* AMALAR. off. 3,23,7 de quo *(sacrificio)* -vimus et nunc iterum -andum est. HRABAN. epist. 36 p.472,11 a sanctis viris prolatam *legem* ob recordationem breviter -are. RUOTG. Brun. 19 p.18,27 odium vetus. *al.* *c. acc. c. inf.:* THANGM. Bernw. 17 p.766,10 -bat . . . se . . . invitatum *eqs.* **b** *iur.:* **α** *promulgare – bekanntmachen:* CHART. Sangall. A 47 p.48,15 (a.765) hoc -amus, quod *eqs.* TRAD. Ratisb. 20 p.25,21 hanc conscriptionem fieri prȩcepi ad -andum, quatenus omnes scirent. **β** *commonefaciendo enumerare – zur Erinnerung aufzählen:* TRAD. Ratisb. 9 p.8,13 (a.792/816) vestitudinem fecerunt . . . de his omnibus, quorum hic -vimus. **c** *eccl. i. q. deprecatione commendare – durch Fürbitte empfehlen:* CHART. Bund. 72 p.63,8 (a.800) -etur . . . nomen nuper defuncti. **B** *latius i. q. narrare, dicere, exponere – berichten, (aus)sagen, darstellen:* **1** *gener.:* ALDH. virg. I 37 p.286,4 illud strictim et summatim -andum, quod *eqs.* ad Acirc. 2 p.66,22 quae *(fundamenta)* . . . in montibus sanctis structa -at (con- *N*). CAND. FULD. Eigil. I 10 p.228,9 Chrysostomus de his, qui martyria aedificant, . . . eleganter -ans ait. RIMB. Anscar. 34 p.65,10 uti -vimus. ANNAL. Xant. a. 871 p.30,9 de quo *(episcopo)* multa bona -vimus. *saepe. v. et supra p.939,13.* *de relatu viva voce effecto:* RUOTG. Brun. prol. p.1,24 ut gesta . . . partim scribendo, partim -ando transmittant. **2** *iur.:* **a** *adnotare – auf-, verzeichnen:* LEX Alam. B 1,2 multa, quae in carta -ta fuerit. 5,2 sicut superius -tum est, . . . conponat. *c. sensu continendi:* FORM. Augiens. B 3 quas *(res)* cartula traditionis . . . plenius con-at. **b** *proferre – vorbringen:* LEX Ribv. 61,19 sic, ut . . . mallatus fuerit *homo regius*, ea verba -et et non ei sicut Ribvario ad altario verba -entur *(cf. notam ed. p.163).* **c** *dicendo anticipare – vorsprechen: v. l.* 40.

II *sibi ipsi in memoriam reducere, recordari – sich erinnern, eingedenk sein:* VITA Liutb. 28 haec . . . gesta esse cuncta in infantia sua -at. POETA Saxo 5,8 tanti -are viri. WIPO tetral. 184 ne renuas post dictum -are. *al.* *expressius i. q. (secum) recogitare – (bei sich) bedenken:* EBERW. Symeon. 34 visis credidit *monachus* . . . haecque -ans laetus abscessit.

adi. **commemoratus,** -a, -um. *nominatus – genannt, erwähnt:* CAND. FULD. Eigil. I 17 supra -us magister. POETA Saxo 2,5 iam dudum -us presul.

2. commemoro *v.* commoro(r).

***commenco** *v.* *comenc(i)o.

***commenda,** -ae *f.* (commendare) **1** *protectio, tutela – Schutz(herrschaft):* URBAN. IV. registr. 539,1,3 nullam . . . administrationem vel -am . . . recipere poterunt *comites* (CLEM. IV. registr. 646,15). **2** *dominium feodale – Lehnsherrschaft:* CHART. Lux. IV 80,6 (dipl. Ludow. IX. a.1268) rex *Navarrae* a . . . comiti et comitissa maneat liberatus, a quibus castrum . . . receperat in -a *(de re v. notam ed. p.27*).* **3** *conductio – Pacht:* CHART. eccl. Erf. 291 p.159,37sqq. (c. 1248) acceptavimus in -am seu arrendam cellam . . ., pro qua quidem -a . . . exsolvere tenebamur tres margkas (p.160, 8.22. 292 p.161,1).

commendabilis (conm-, come-), -e. **I** *qui commendari potest, laudabilis – empfehlens-, lobenswert:* **A** *de rebus i. q. probabilis, acceptabilis – anerkennenswert, annehmbar:* **1** *in univ.:* DIPL. Loth. III. 20 p.29,28 eorum . . . -is provectus, qui . . . nihil habent. HIST. peregr. p.146,5 urbs . . . fertilitate adiacentis provincie con-is. CHART. Babenb. 175 p.234,11 principum . . . -em consuetudinem emulari. CHART. Stir. IV 353 p.211,26 propter . . . vitam -em. CHART. Bern. III 73 elemosinam. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *optabilis – erstrebenswert:* ALBERT. M. summ. theol. I 6,27,5 p.285[a],41 malum iuxta bonum positum facit magis videri -e *bonum.* **b** *utilis – nützlich:* CHART. Sil. D I 116 (ed. H. Appelt. 1963; a.1208) -e . . . est scripture testimonium. **c** *honestus – ehrbar:* CHART. Turic. 1578 (a.1274/76) propter come-em notariatus officii dignitatem. **d** *conveniens – angemessen:* TRAD. Michaelb. 143[b] (c.1256) con-em sepulturam. **e** *bonus – vollwertig:* CHART. Hall. 353 p.324,15 (a.1276) moneta Hallensis ab argenti albedine . . . -is claudicat pro levitate nummismatis. **f** *sapidus – wohlschmeckend:* BURCH. SION. descr. 12,3 cibos. **B** *de hominibus i. q. amabilis, gratus – beliebt, wohlgefallend:* **1** *in univ.:* EPIST. divort. Loth. 3 p.212,30 apud illum, qui pontifex est in aeternum, -es fieri. GREG. VII. registr. 1,28 scias te . . . ecclesię -em facere. DIPL. Heinr. IV. 442 p.594,16 fides . . . eum *(ducem)* nobis -em . . . exhibuit. RAHEW. gest. 4,14 p.253,8 *episcopus* -is mira probitate. *al. v. et p.945,37.* **2** *c. colore quodam i. q. honorabilis – angesehen:* ANNAL. Ianuens. I p.213,5 viri -es (come- *N*). p.230,16 ut . . . lites habentibus -es (come- *N*) personas eligamus.

II *commemorabilis, notabilis – erwähnenswert, bemerkenswert:* GERHOH. antichr. 1,11[in.] numerum quindecim propter duas partes ipsius -em existere. GESTA Camer. cont. I D 2 castellum . . . firmavit artificio quodam -i. ANNAL. Erf. praed. a.1253 p.115,1 -e contigit miraculum. *al.*

adv. ***commendabiliter.** *laudabiliter, convenienter – in lobenswerter, angemessener Weise:* CHRON. reg. a.1167 p.119,6 testamento . . . -r ordinato. CHART. Westph. IV 377 episcopus se . . . gessit -r. INNOC. IV. registr. B 138 p.119,23 formam illius *(Christi)* . . . -r imitamur. *al.*

***commendabilitas,** -atis *f.* *laudabilitas – lobenswerte Eigenschaft:* ALBERT. M. eth. 2,1,11 p.167[a],6 solvere . . ., ex quo -s sit in opere virtutis. p.167[a],10.12.

commendacius, -dadicius *v.* commendaticius.

***commendamentum** (com(m)an-), -i *n.* *mandatum, potestas – Befehl(sgewalt):* BERNH. MAR. annal. a.1161 p.246, 20 coma-a . . . observare. a.1164 p.249,20 omnia comma-a . . . consulibus . . . iuraverunt (CHART. Ital. Ficker 153 p. 194,7sq. iurabimus coma-um et comma-a Perusinorum consulum). CHART. Ital. Ficker 196[A],1 p.243,7 secundum . . . coma-um capitaneorum. 200 p.254,9.

***commendaria** (come-, man-), -ae *f.* **1** *actio vel pactum commendationis – (Abschluß eines) Schutzvertrag(es), 'Kommendation':* COD. Wang. Trident. 95 (a.1211) si . . . per come-am . . . ad alium dominum se transtulerint. 247 p. 474,8 come-am aliquam facere. **2** *protectio, ius tutelae – Schutzherrschaft(sanspruch):* DIPL. Heinr. V. (ed. G. Biancolini, Not. stor. di Verona. I. 1749. p.267,31) monachos . . . neque per districtum neque per come-am molestare. ibid. p. 271,1 ut nulla . . . persona coma-as aut confidentias habeat in Corliano. *meton. i. q. tributum pro tutela solvendum – Schutzabgabe:* CHART. Ital. Ficker 159 p.201,38 (a.1185) comes . . . habebat . . . duos panes . . . pro coma-a. 165 p. 207,19 nescit *testis*, quod . . . comites aliquid habuissent . . . praeter . . . coma-as. *ibid. al.*

***commendatarius,** -i *m.* **1** *procurator, custos – Verwalter, Bewahrer:* DIPL. Merov. III A 10 p.127,12 (spur.) quod . . . prior non sit nisi solum administrator et -us *locorum.* **2** *commendatus, cliens – Schutzbefohlener:* DIPL. Otton. I. 357 p.491,5 (interp.?) cum . . . chartulariis . . . et -is. **3** *commendator – Komtur:* CHART. Friburg. 283 p.253,25 (a.1275) frater Rodolfus . . . -us domus sancte Marie fratrum Theutunicorum.

commendaticius (conm-, come-, -man-, -adi-, -tius), -a, -um *vel rarius* **commendacius** (conm-, come-, -man-, -(di)-tius), -a, -um *(cf. A. Uddholm, Formulae Marculfi. 1953. p.188).*

I *adi.:* **A** *commissus – anvertraut:* **1** *gener.:* AGNELL. lib. pont. 104 p.346,15 episcopi res ecclesiarum tanquam -daticias, non ut proprias utantur. **2** *iur. i. q. tutelae (et dominio) subiectus – unter Schutz(herrschaft) stehend:* DIPL. Heinr. II. add. 297 p.422,7 *(ex dipl. Bereng. I. 38*

[Pape]

p.112,16 [ed. L. Schiaparelli. 1903]) cum -daticiis hominibus, qui partem suarum rerum . . . offerre videntur seu qui ex integro . . . se conferunt. TRAD. Teg. 263 -daticium sibi servitorem . . . delegavit censualiter ad aram. *al.* **B** *commendationem continens, concilians – eine Empfehlung enthaltend, Empfehlungs-:* **1** *publ.:* FORM. Marculfi 1,9 (ed. A. Uddholm. 1962) indecolum ad alium regem . . . -datium (-daticium, -daticiis *var. l.*). 2,47 p.318,1 con-dacias (-dadiciis, -datitias *var. l.*) litteras ad abbate noto (CAPIT. reg. Franc. 112,26 cum litteris -datitiis dirigere . . . ad regem. EPIST. Wibald. 114 -daticias l. *al. adde:* CHRON. Reinh. a.1207 p.572,15 litteris -daticiis . . . suffultus). LIBER diurn. 54[tit.] preceptum -daticium (ad commendationem *G*) . . . ad iudicem provincie. FORM. Marculfin. 10 vobis per has -datitias litterolas . . . opto fore salutem. *al. v. et p.946,9.* **2** *eccl.:* **a** *de litteris canonicis (cf.* GLOSS. I 765,39 St.-S. -datiis *[cf. notam ed.]* epistulis pifelahantliho sendipuah. *de re v. L. Fiesel, ZRGKan. 10. 1920. p.157sqq.):* WILLIB. Bonif. 5[tit.] ad Romam cum -daticiis (-datiis 2^{a} *a. corr.*) episcopi sui litteris pervenit (FORM. Senon. II 14 litteras -daticias more ecclesiastico factas. FORM. extrav. II 14 p.560, 9litteras . . . -dadicias. CHART. Mog. B 34 p.38,24. *saepe*). 5 p.21,22 recensita -daticiae conscriptionis carta. FORM. extrav. II 25 aepistola, quae formata dicitur sive -datitia. IOH. VIII. epist. B 45 persona relatoris . . . nullo episcoporum scripto -daticio approbata est. *al.* **b** *de litteris testificationis:* TRANSL. Fel. et Agap. fragm. (NArch. 13. 1888. p.235) ut cartam-datitiam . . . scribere iuberet *papa.* **3** *rhet.:* CONR. HIRS. dial. 129 est . . . prologus aut apollogeticus aut -daticius (ACCESS. ad auct. p.46,102).

II *subst.:* **A** *masc.: commendatus, cliens – Schutzbefohlener:* DIPL. Karoli III. 21 p.35,24 cum familiis, -daticiis (*antea dipl. Ludow. II. a.873* commenditis), libella⟨rii⟩s. DIPL. Arnulfi 141 p.215,16 theloneum . . . ab hominibus liberis ac servis . . . reliquisque comendaticiis exigere. DIPL. Heinr. III. 292 p.396,36 habeat . . . ęcclesia . . . placitum . . . de . . . -daticiis. *al. v. et infra p.951,2.* **B** *fem.:* **1** *charta concessionis, praestaria – Verleihungsurkunde (cf. H.-R. Hagemann, ZRGGerm. 87. 1970. p.160sq.):* FORM. Sal. Merk. 6 in hanc -datitiae nobis spondedisti in censo . . . denarios . . . dare; . . . hanc -datitiae . . . subter firmavimus. FORM. Sal. Bign. 22 comandatia: . . . hanc comandatia manu nostra firmata . . . dedimus. *ibid.:* facta comandatitia in ipso monasterio. *al. meton. de bonis concessis:* FORM. Sal. Merk. 37 p.256,2 filius . . . ipsa -datitie tempore vitae suae . . . succedat . . . ad excolendum. **2** *tributum pro tutela solvendum – Schutzabgabe:* CHART. Ital. Ficker 138 p.181, 37sqq. (a.1164) comenditia de Fronzola, -ditia . . . de Moiona, . . . coita . . . abatie Campileonis.

commendatio (conm-, -cio), -onis *f. script.:* come-: *p.944,3.59.945,19. al.* coman-: *p.944,37. al.*

I *actio committendi, (con)credendi – das Anvertrauen, Übergeben:* **A** *strictius:* **1** *iur., publ., eccl.:* **a** *subditio, subiectio, actio (se) commendandi – Unterstellung, Unterwerfung, Kommendation(sakt, -verfahren):* **α** *proprie:* Lex Raet. Cur. 27,1,3 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si . . . ingenuus homo . . . se ipsum ad alterum hominem commendaverit . . ., pro tale con-cione (comamdacione *Ab a. corr.*) . . . ingenuitatem non perdat. CONC. Karol. app. 9^{A} p.844,5 carta -is, qualiter se . . . cum suis monachulis subdidit ecclesiae civitatis *eqs.* DIPL. Otton. I. 143 p.224,24 homines . . . ad ipsos *(sacerdotes)* confugium et -em facientes. DIPL. Otton. III. 206 p.617,7 sub obtentu . . . -is . . . clericos . . . ac laicos . . . recipientes *homines pravi.* CHART. Lux. II 109 p.123,33. *al. expressius de formula subditionis:* HINCM. annal. a.877 p.139,15 -o . . . episcoporum . . . apud Compendium: 'eqs.' **β** *meton. i. q. patrocinium, tutela, dominium – Schutz(verhältnis, -herrschaft):* FORM. Senon. I 28 nostram *(sc. regis)* -e expetivit abire et nos ipso . . . recipimus. HINCM. annal. a.869 p.101,33 praesulem . . . in sua -e suscepit *rex.* DIPL. Otton. I. 348 p.475,23 ut . . . clericum . . . in come-em . . . receperit *comes.* DIPL. Heinr. II. 171 p.202,19 *monasterium* eius *(episcopi)* -i volumus esse subiectum. CHART. Ital. Ficker 317 p.349,33 ut . . . homines eiusdem monasterii neque in comendacionem neque in guardiam . . . recipiant *nobiles. al.* **b** *depositio, actio servandum dandi – Hinterlegung, Aufbewahrungsauftrag:* **α** *proprie:* LEX Ribv. 77 nec ei *(servo alieno)* ullam -em vel traditionem faciat. CAPIT. reg. Franc. 233,23 de cautionibus sive de . . . -bus. 274,5 facultatum vel pecuniarum. *al.* **β** *meton. i. q. res deponenda – Aufbewahrungsgegenstand, Deposit:* CHART. Ital. Ficker 29 p.40,4 (a.976) statuimus . . . finem . . . de omni collegantia, rogadia, -e prestito *([sic]. de re v. A. Schaube, Handelsgeschichte der romanischen Völker. 1906. p.111).* STATUT. ord. Teut. p.58,8 nullus fratrum -cionem . . . accipiat nisi sub scripto (p.101, 33sqq.). **2** *usu communi i. q. sepultura – Bestattung:* GERH. AUGUST. Udalr. I 24 -e . . . corporis peracta (*sim.* GERH. AUGUST. [?] Udalr. II 1 post -cionem preciosi thesauri sacri c.). *ibid. al.* **B** *latius:* **1** *iur., publ., eccl.:* **a** *actio delegandi, deferendi, assignatio – Übertragung, Beleihung, Investitur:* **α** *proprie:* CHART. Bund. 17 p.20,22 (a.765) coloniam, quam . . . possidet, habeat -e ipse . . . nutrimentum. CONC. Karol. 34,5 munera exigere propter -em ecclesiae. VITA Rimb. 11 p.90,2 *a rege* cum . . . baculi . . . -e episcopatus est sortitus dominium. DIPL. Conr. I. 33 -is chartulam. DIPL. Otton. I. 357 p.490,31 omnia, . . . quae . . . episcopatus tenuit . . . per investituram et -em. DIPL. Heinr. II. 43 ut . . . abbati nostra -e curam regiminis imponant *monachi.* CONST. I 49 -es altarium . . . vendere. MANEG. ad Gebeh. 64. *al.* **β** *meton.: bonum (commendato) assignatum – (einem Kommendierten) überlassenes Gut:* CAPIT. reg. Franc. 93,5 homines liberi, qui vel -em vel beneficium . . . habent. CHART. Babenb. 48 ut . . . auferat *abbas* con-em et alteri committat. *tributum pro tutela solvendum – Schutzabgabe:* DIPL. Loth. III. 101 p.163,2 curtem . . . cum . . . districtis et -bus (DIPL. Conr. III. 51 p.86,39 [ed. F. Hausmann. 1969] come-bus). CHART. Ticin. 87 p.15,9 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931) de comandacionibus. *al.* **b** *administratio – Verwaltung:* IOH. VIII. epist. B 24 pro -e rerum Romanę ęcclesię provisioni tuę *(sc. episcopi)* . . . commissarum. *de functione vicarii:* EPIST. pont. Rom. sel. II B 16,11 una *ecclesia* . . . titulata, alie vero sub -cione tenende sunt. **2** *usu communi i. q. traditio, relatio – Überlieferung, Bericht:* **a** *proprie:* VITA Sev. Col. 1 partim ex literarum -e, partim ex maiorum traditione (5. *cf.* DIPL. Heinr. III. 208^{a} litteralis -is [commutationis *B*] auctoritas). **b** *meton. i. q. conscriptio – Niederschrift:* CHART. Brixin. 166 p.176,39 (a.1270) cum opera . . . diligenti sint -cione tradenda.

II *actio conciliandi, acceptum reddendi – Empfehlung, Befürwortung, Beliebtmachen:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* RUOTG. Brun. prol. p.2,20 eius -o, quem . . . amastis. LAMB. HERSF. annal. a.1075 p.242,29 nulla -e maiorum . . . innotuit. CHART. Heinr. Leon. 11 -e eum *(abbatem)* prosequimur. *al. in salutatione epistolae:* RYCCARD. chron. a.1207 p.25^{a},10 -em et promptum . . . famulatum. *meton. de successore commendato:* TIT. metr. IV 11,2 prędsul Folcmarus . . . magni Brunonis . . . -o dulcis. **2** *eccl.:* **a** *in univ.:* FORM. Marculfin. 8 indiculum ad . . . episcopum sive abbatem post come-e (-e 2) alterna. FORM. extrav. II 25 ut ille . . . nostrae . . . caritatis -e a vestra fraternitate . . . suscipiatur. SALOM. II. epist. 24 p.409,32 aliquid pro . . . -e scribere. GREG. VII. registr. 1,76 nostrę . . . -is quasi privilegium. *al. expressius i. q. epistola commendaticia – Empfehlungsbrief:* CONR. EBERB. exord. 1,20 p.74,23 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) monachos . . . sine regulari -e suscipere. **b** *deprecatio – Fürbitte:* **α** *spectat ad morientes:* CHRON. Laet. 8 sui . . . -e expleta spiritum Deo reddidit. WILH. RUBRUQU. itin. 31,6 p.284,29 (Sinica Franciscana. I/3. 1929) cum diceremus -em. *remissius:* AMALAR. off. 4,8,3 aptatur . . . hoc officium -i, qua se commendat homo Deo, quando transit de saeculo. **β** *spectat ad defunctos:* CAPIT. reg. Franc. 117,6 discere . . . -em animae (THIETM.

[Pape]

chron. 5,6. *saepe*). DIPL. Heinr. III. 176 omnium fidelium defunctorum. BRUNO MAGD. bell. 74 p.76,31 sine -bus sepelitur. CHART. Xant. 157 fratrum . . . memoria . . . in missis et -e . . . agatur. CHART. Quedl. 41 in perpetue -is memoria. *al.* *expressius de formulis orationum:* CATAL. biblioth. Ruf 90 p. 361,11 (a. 1123/47) -ciones animarum in XII libellis. **3** *rhet. in carminibus i. q. dicatio – Widmung:* WALAHFR. hort. p.349 -o opusculi. WANDALB. ad Otric. p.570,35 posterior pars -is ad caesarem edita. *al.* **B** *latius i. q. laus – Lob(preisung):* WOLFHER. Godeh. I praef. p.168,5 ut . . . eis *(animalibus)* -is testimonium conferat divina veritas. CONR. SAXO spec. 1 p.8 -es sive laudes . . . Virginis.

III *mandatum, iussio – Befehl, Auftrag, Anordnung:* **A** *proprie:* CAPIT. reg. Franc. 243,6 p.161,16 domni apostolici -o ab . . . canonica auctoritate in nullo discordat. 275 p.337,26 secundum nostram -em. CHART. Ital. Ficker 30 p.42,32 ex dicto et -e . . . episcopi . . . scripsi. DIPL. Conr. III. 145 p.265,13 (ed. F. Hausmann. 1969) pro nostre come-is (-cionis, -is *var. l.*) reverentia. *al.* **B** *meton. i. q. edictum – Erlaß:* CAPIT. reg. Franc. 271 p.301,36 -em . . . scribere . . ., quae . . . apud cancellarium retineatur.

IV *pronuntiatio – Bekanntgabe, -machung:* **A** *strictius:* **1** *proprie:* SUMMA dict. Saxon. 7,7 p.233,24 incipit pape narracio a con-cione persone *eqs.* **2** *meton. i. q. tenor – Inhalt:* CHART. Rhen. inf. IV 608 (a. 1066/81) kartę. **B** *latius i. q. probatio – Beweis, Erweis:* RAHEW. gest. 3,41 p.215,24 virtutis.

commendati(ti)us *v.* commendaticius.

commendativus (conm-), -a, -um. **1** *commendans – empfehlend:* CONR. MUR. summ. p.144,3 (ed. W. Kronbichler. 1968) in litteris, que dicuntur . . . con-e. p.162,22 sunt verba . . . con-a. *de oratione pro defunctis:* CARM. de Hildeg. 144 (NArch. 6. 1881. p.536) verba legens -a sacerdos. **2** *favorabilis – wohlwollend:* CONR. MUR. summ. p.157,7 (ed. W. Kronbichler. 1968) prelatus appelletur . . . con-us, circumspectus, conmendabilis.

commendator (conm-), -oris *m.* *script.:* come-: CHART. Brixin. 142 p.150,8. *al.* -tur: CHART. Pruss. II 188.

1 *gener.:* **a** *qui commendat, comprobator – Empfehlender, Befürworter:* CAPIT. reg. Franc. 33,16 p.94,23 talis . . . nutriantur ad ordinandum, in quo . . . profectus adcrescat -bus suis. ALEX. MIN. apoc. prol. p.10,2 libri. *v. et p.946,16.* *cultor – Verehrer:* RATHER. epist. 6 fidelis . . . clientulus -rque . . . fidissimus. **b** *sepultor – Bestatter:* GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p.411,35 Dominus -em corporis mei providebit (BERNO Udalr. 23 [PL 142,1203^{A}]). **c** *commentator – Erklärer:* THEOG. mus. p.183^{a} Guido . . . extitit vocum indagator . . . et -r . . . certissimus. **d** *auctor – Verfasser:* LAMB. ARD. hist. 130 p.626,42 Antiochene -r (-orum *codd.*) cantilene . . . de eo . . . mentionem non fecit. **2** *spec.:* **a** *iur. i. q. depositor – einer der in Verwahrung gibt:* LEG. Wisig. 5,5,3 con-i res suas proprias . . . reformare (LEX Baiuv. 15,4). CONST. II 456 (a. 1236) quod . . . nulli deberet dari . . . res conmendata, nisi . . . cui con-r viva voce dari fecerit. **b** *eccl. i. q. praeceptor, magistratus (domus vel districtus) ordinis militaris – Befehlshaber, Vorsteher (des Hauses oder Bezirkes) eines Ritterordens, 'Komtur':* **α** *in univ.:* CONST. I 319,17 (a. 1188) -r (commendato *1*) de Ucles. CHRON. reg. cont. III a. 1217 p.240,21 -r miliciae de Palmela . . . cum aliis nobilibus Portugaliae. CHART. Babenb. 423 -r domus milicie templi per Moraviam (CHART. Basil. C II 27 p.15,40 con-r . . . d. hospitalis sancti Iohannis. CHART. Sangall. A 999 d. Ierosolimitane). CONR. MUR. summ. p.39,7 (ed. W. Kronbichler. 1968) generalis magister, con-r, provincialis. *al.* **β** *spectat ad ordinem Teutonicorum:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 25 -r domus Theut(onicorum) in Aldinburch (CHART. Brem. 215 domorum Theotonicarum . . . per Alemanniam constitutarum -r ['*Deutschmeister*']. *al. cf.* CHART. Turic. 1455 p.160,33 sigillo . . . generalis -is domuum Alemanie). STATUT. ord. Teut. p.34,9 de speciali licencia magistri vel -is provincialis (['*Landkomtur*']. CHART. Turic. 1486 p.201,28 -r p. per Burgundiam. *al. cf. l. 4*). STATUT. ord. Teut. p.102,2 non debent -es . . . fideiubere. CHART. Hall. I 256 p.244,16sq. -r Thuringie et Saxonie, . . . -r de Hallis. CHART. Pruss. I 251 p.182,27 -es urbium et provinciarum. *saepe.*

commendatorius (-tur-), -a, -um. **1** *commendationem continens, concilians – eine Empfehlung enthaltend, Empfehlungs-:* FORM. Marculfi 2,50$^{capit.}$ (ed. A. Uddholm. 1962) indicul⟨o⟩ -urio (commendadicio *B 1*, commendaticium *B 2*) ad viros inlustris laicos. EINH. epist. 63 litteras (LAUR. LEOD. gest. 25 papae. *al.*). **2** *approbans – anerkennend:* ALEX. IV. registr. 414 p.372,10 -is explicare sermonibus.

commendatrix, -icis *f.* *quae commendat – Empfehlende:* ALDH. ad Acirc. 126 dispondeo mancipantur . . . commendator, -x.

commendatur *sim. v.* commendato-.

***commendax,** -acis *m.* *particeps mendaciorum – Lügengenosse:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p.322,43 mendosissimus *legatus* . . . cum suis -bus.

commenditia *v.* commendaticius.

commenditus *v.* commendo.

commendo (conm-), -avi, -atum, -are. *script.:* come-: *l.53. p.947,51. saepe.* -man-: *p.947,45.63.951,6. al.* -nt(o): *p.950,57. form. coniug. III. (cf. N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p.62sq.):* *praes.:* *ind.:* -it: *p.947,49.* -itis: FORM. Marculfi 2,48 (ed. A. Uddholm. 1962). *coni.* -amus: GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p.414,40. *imper.:* -e: *l.63.* -ite: ALCUIN. carm. 51,5,5. 108,8. *al. v. et p.949,69.* *gerund.* -end(us): ALCUIN. epist. 213 p.356,10 *(var. l.).* *partic. perf.* -dit(us): *l.59. p.950,27.68sqq. al.*

I *committere, (con)credere – anvertrauen, übergeben:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *obi. homines (bestia: l.53):* **α** *spectat ad educationem (militarem), doctrinam sim.:* IONAS BOB. Columb. 2,1 p.230,15 Arigii (*i.* -o) . . . a genitore -tus est. BREV. NOTIT. p. A 5,9 con-verunt . . . episcopo nepotes . . . ad discendas litteras. VITA Ermenl. 1 (MGMer. V p.684,25) parentes . . . regi . . . eum . . . militaturum -verunt. NOTKER. BALB. gest. 1,3 quos *(pueros)* Clementi -verat *Karolus.* THANGM. Bernw. 2 ut . . . regem fidei illius literis imbuendum moribusque instituendum . . . -ret. CONSUET. Marb. 5 (Spicil. Friburg. X. 1965) -etur *novicius* uni ex fratribus . . ., qui doceat eum regulam. *saepe.* *refl.:* VITA Corb. 8 alterius se magisterio -are. **β** *spectat ad curam, provisionem sim.:* IONAS BOB. Columb. 2,17 p.269,10 cui *(Egae)* Dagobertus moriens filium . . . cum regno -verat (BERTH. [?] annal. a. 1077 p.294,33). ALDH. virg. I 7 p.235,12 Christus . . . Virginem . . . virgini -bat tutamini. CAPIT. reg. Franc. 28,40 gravioribus feminis -entur *puellae.* NOTKER. BALB. gest. 1,31 p.42,5 -vit eos *(opifices)* praeposito domus sue. *al.* *de bestia:* LEX Baiuv. 15,1 si quis caballum . . . ad custodiendum . . . -verit (come- *Ep*). **γ** *spectat ad custodiam:* LEX Ribv. 76,4 cui -tus fuisset *fur.* THEGAN. Ludow. 48 qui *(princeps)* -vit eum ad custodiendum. WIPO gest. 35 p.55,12. *al.* *expressius i. q. captivum reddere – gefangen setzen:* THEGAN. Ludow. 22 venit Bernhardus cum consiliariis . . . et -ti sunt. 37 *adversarios.* **δ** *spectat ad sepulturam:* AGNELL. lib. pont. 151 nec terrae -itus est *proditor* (THIETM. chron. 3,25. *saepe*). *expressius i. q. sepelire – bestatten, beisetzen:* THIETM. chron. 3,11 corpus . . . -tum est ab . . . episcopo. ADAM gest. 1,53 in basilica. *al.* **b** *obi. res:* SALOM. II. epist. 36 -a (-e *A 1. 2*) illam *(epistolam)* alicui tributariorum. WALTH. SPIR. Christoph. I epist. p.64,14 eundem *(libellum)* mihi . . . emendandi officio -vit. GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p.412,13 quos *(solidos)* in manum . . . praepositi -vit. OTTO FRISING. gest. 1,70 p.98,18 regalia. *al.* **2** *iur., publ., eccl.:* **a** *(patrocinio, tutelae, dominio potentium) subicere, subdere – (dem Schutz, der Schutzherrschaft) unterstellen, -werfen, (sich) ergeben (saepius de vassallitio, e. g. p.947,25sqq.; de re v. F. L. Ganshof, Was ist das Lehnswesen? ^{3}1970. ind.):* **α** *imperatoris, regis:* *trans.:* STEPH.

EDD. Wilfr. 21 ut . . ., si maluissent, regi armatos *(sc. filios principum)* -ret *pontifex*. RIMB. Anscar. 28[tit.] quomodo . . . episcopus nepotem . . . manibus regis -verit (GESTA Aldr. 57 p.326,44 pontificem . . . filio suo . . . per manus -vit *imperator*). DIPL. Ludow. Iun. 6 episcopus . . . monasterium nostro -vit patrocinio *eqs.* DIPL. Conr. III. 72 p.129,3 (ed. F. Hausmann. 1969) vir liber . . . ęcclesiam . . . in nostram tuitionem -vit. CHART. Fuld. B 173[b] p.261,33. *al. v. et l.12. refl.:* CHRON. Fred. 3,92 Langobardi se suae *(sc. Childeberti)* dicione -ant. DIPL. Pipp. 2 p.4,27 abbas . . . semet ipsum et . . . congregationem . . . et omnes res eorum in manu nostra plenius -vit (ANNAL. regni Franc. a.757 Tassilo venit . . . in vasatico se -ans per manus. FORM. imp. 52 Hebreus . . . in manibus nostris se -vit). PRUD. TREC. annal. a.837 p.15,4 episcopi, abbates, comites et vassalli dominici . . . beneficia habentes Karolo se -verunt. CAPIT. reg. Franc. 300,1 qui more liberi clerici se mihi *(sc. regi)* -verat. *saepe. medial.:* NITH. hist. 1,8 p.12,20 qui omnes -ti eidem sacramento fidem firmaverunt (*sim.* 1,6 p.10,8). **β** *comitis, patroni saecularis sim.: refl.:* LEG. Wisig. 5,3,1 si . . . alium sibi patronum elegerit *buccellarius*, habeat licentiam, cui se voluerit -are. FORM. Turon. 43 mihi decrevit voluntas, ut me in vestrum mundoburdum tradere vel -are deberem *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 132,6 ut se in vassaticum comitibus . . . -ent (133 p.263,30 ad comites sive vassos nostros vel etiam ad vassos comitum). FLOD. hist. 4,21 p.579,21. *al. v. et p. 943,57. medial.:* LEX Baiuv. 4,28 solvat duci vel cui -tus fuit *liber* . . . solidos. CAPIT. reg. Franc. 25,4 qui aliunde in bassalatico -ti sunt. *al. c. sensu immittendi:* CAPIT. reg. Franc. 104,8 postquam ipse *(vassallus)* manus suas in eius *(senioris)* -verit. **γ** *papae, episcopi, ecclesiae sim.: trans.:* IOH. VIII. epist. A 301 sub protectione Romanę ecclesię . . . vos *(sc. reges)* -verunt *antecessores*. DIPL. Conr. II. 10 p.12,1 abbati Corbeiensi -vimus *monasteria*. CHART. Fuld. B 19 p.38,34 (spur. s. XII.[med.]) qui *(Bonifatius)* tam te *(sc. abbatem)* quam ipsum cum fratribus locum in nostra Romana -vit defensione. *refl.:* CHART. Sangall. A 12 p.14,31 (a.745) ubi *(sc. ad ecclesiam)* mihi plenius -o. TRAD. Lunaelac. 27 ad cenubium. TRAD. Frising. 94 sub ditione . . . episcopi (345 p.295,19 -verunt se *presbyteri* in manus . . . e. ad servitium). CHART. Turic. 37 p.10,1 clericus . . . se in congregationem fratrum -ando donavit fratribus *eqs. al.* **δ** *tutoris, adoptatoris:* FORM. Turon. 24 sub officio tutoris -are (con- *A 3*, come- *B*). LEX Raet. Cur. 22,5 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) ad alium patrem se conmandare (-are *Bb*). **b** *(de)ponere, servandum dare – hinterlegen, in Verwahrung geben:* LEG. Wisig. 5,5,3 si alicui . . . species fuerint con-te (commodate *V 1*) *eqs.* LEX Alam. 81 p.146,7 ille *(comes)* in-volvat *terram* . . . et comendet (comendit *δ*) in manu fidele. LEX Raet. Cur. 9,34 p.303,11 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si . . . arma ad ipsos custodes non con-verint (comendaverit *Ac*) *profugi* (CAPIT. reg. Franc. 42,8 a. infra monasteria puellarum -are). *al. expressius i.q. mutuum dare – ausleihen:* LEG. Wisig. 5,5,4 qui pecuniam con-vit (commodavit *var. l.*), ... non requirat usuras. *al.* **B** *latius i.q. tradere, attribuere, permittere – zuweisen, überweisen, -lassen:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* VITA abb. Acaun. 9 (MGMer. VII p.335,18) ut, quaecumque semel legisset, statim memoriae -ret (CAND. FULD. Eigil. I 16 sanctorum nomina . . . litteris inserendo . . . m. -vit. *al.*). WIDUK. gest. 1,1 res gestas litteris . . . -are. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p.392,30 membra . . . quieti lectuli -vit. DIPL. Heinr. IV. 255 noticie. CHART. archiep. Magd. 384 ut . . . scripto -andentur *contractus*. CHART. Welt. 21 p.131,3 dubio seu oblivione. *saepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *prodere – überliefern:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a.895 p.126,11 statuta . . . successoribus suis . . . scripta -verunt. **β** *deducere – zuführen:* CHART. Babenb. 192 p.267,23 (a.1235) lites . . . perpetue paci -are. **γ** *tribuere – zutrauen:* VITA Sev. Col. 5 vitae descriptionem nostrae nequaquam inertiae -amus. **δ** *condere – bergen:* ARBEO Emm. 43 quem *(panem)* gremio -verat. **ε** *refl.: confidere – sich verlassen:* THIETM. chron. 3,13 se fidei suimet *(sc. episcopi)* firmiter -vit. *se adaptare – sich angleichen:* AMALAR. off. 3,36,1 revertitur *sacerdos* ad orientem, ut se -et Domini ascensioni. *se conferre – sich begeben:* CHRON. Gurc. 7 (MGScript. XXIII p.10,12; c. 1183) cuius *(archiepiscopi)* impetum *(sic)* tam clerus quam inermis aliis se locis con-verit. *se infundere – sich ergießen:* ALBERT. STAD. annal. p.342,28 Pharphar . . . mediterraneo mari se -at. **2** *iur., publ., eccl. i.q. delegare, deferre – übertragen, verleihen:* **a** *spectat ad officia, munera peragenda:* **α** *saec.:* ANNAL. Nazar. a.789 Carolus . . . iterum . . . regi *Wilciorum* illam patriam -vit. REGINO chron. a.892 p.140,20 ducatus . . . Cuonrado -atur. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p.387,2 ministerium camerarii. WIPO gest. 5 p.27,5 causam miseri cuidam principum . . . -vit. DIPL. Heinr. III. 225 regendae -atur (come- *B*) cura monarchiae. CHRON. Pol. 2,7 dux . . . filiis suum exercitum -vit. DIPL. Conr. III. 11 (ed. F. Hausmann. 1969) cui *(sc. archiepiscopo)* consilia . . . -are audemus. 38 advocatiam . . . regendam. *saepe.* **β** *eccl.:* BONIF. epist. 109 p.235,17 princeps . . . -vit mihi sedem illam ad constituendum . . . episcopum. WILLIB. Bonif. 8 p.44,11 parrochiam. EIGIL Sturm. 19 monasterium . . . ad regendum. HRABAN. epist. fragm. 11 ecclesiae titulos . . . propriis presbyteris -are. LIBELL. de conv. Baiuv. 12 p.13,23 claves ecclesiae curamque . . . populi gerendam. THIETM. chron. 2,24 imperator . . . capellano . . . episcopatum . . . -vit. GESTA Camer. 3,21 cum . . . abbatiam . . . nullus preter imperatorem aut episcopum debeat -are. *saepe. de administratione vicaria:* LIUTPR. antap. 4,6 rex . . . Mantuanam -vit . . . ecclesiam. GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p.409,17 fecit *episcopus* ab imperatore Adalberoni -ari . . . procurationem sui habere. CHART. Sangall. A 925 p.131,23 monasterium. **b** *spectat ad traditiones, donationes sim. i.q. (in beneficium, proprietatem) concedere, donare – (zu Lehen, zu Eigen) geben, übereignen, schenken:* **α** *de rebus:* TRAD. Frising. 80 (a. 776/78) presbitero . . . oratorium in beneficio -vit. TRAD. Patav. 81 rex capellam . . . diacono -vit . . . revestire . . . episcopum. DIPL. Ludow. Germ. 116 p.165,20 ad oboedientiam. FUND. Werth. p.166,15 ne . . . locum alicui in proprietatem det vel -et. DIPL. Otton. I. 255 quod *(monasterium)* per nostram largitionem -tum habet *episcopus*. ANNAL. Quedl. a.792 pro remuneratione. *al.* **β** *de hominibus:* NOTIT. Arnon. 5,7 (a.790) clericum con-vit ad . . . monasterium. TRAD. Frising. 397[c] p.338,12 episcopo proprium servum . . . -vit. TRAD. Salisb. I 34[b] feminam. **c** *spectat ad fideicommissa i.q. manufideli assignare – in Treuhänderschaft geben (cf. W. Schönfeld, ZRGGerm. 42. 1921. p.320sqq.):* TRAD. Frising. 45[b] (a.772) quam *(hereditatem)* -verunt mihi ad vitam meam *eqs.* 1035 p.780,20 res . . . suę proprietatis ac beneficii usque ad obitum . . . amico -are. TRAD. Salisb. I 48 proprietatem . . . -asse in manum Riholfi tradendam domui sancti Petri (279 traditionem . . . in manus . . . comitis . . . -vit, ut ipse vice eius eam perficeret. CHART. Mog. A I 275 p.172, 29 in fidelem m.). TRAD. Teg. 262 -vit . . . mancipia . . . ad delegandum ad aram. *al.* **d** *spectat ad testamenta i.q. legare – vermachen:* CHART. Rhen. inf. I 4 (a.794) cuicumque eam *(terram)* -are voluerit . . . post obitum. CHART. Sangall. A 710 precariam. *al. remissius:* WALAHFR. Wett. 819 quod dedit *Dominus*, accipiet, Mariae -o beatae.

II *conciliare, gratum vel acceptum reddere – (an)empfehlen, beliebt, angesehen machen:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* FORM. Marculfi 2,48 (ed. A. Uddholm. 1962) nostras se petit literolas almitate vestra con-arae (-are *A2.B1*). GODESC. SAXO theol. 22 p.307,18 quid amplius -ari potuit fides? WALAHFR. carm. 61,29 gerulum. BERTH. (?) annal. a.1077 p.295,29 authentica . . . maiestate eum cunctis -ando. CHART. Heinr. Leon. 11 -amus paternitati vestrę *(sc. papae)* . . . abbatem. *al.* **2** *eccl.:* **a** *in univ.:* **α** *trans.:* REGESTA Alsatiae I 271 p.170,7 (ed. A. Bruckner. 1949; a.778) tibi *(sc. Mariae)* -o . . . ęcclesiam. EIGIL Sturm. 7 iter suum Christo. HROTSV. Gall. I 9,4 quos Deo -at humilis devotio. THANGM. Bernw. 42 creatori animam prębibus attentius -are. GREG. VII. registr. 1,85 p.122, 34. *saepe.* **β** *refl.:* BONIF. epist. 38 -amus . . . nos vestris orationibus (TRAD. Frising. 12 p.40,3. *al.*). HUGEB. Willib.

[Pape]

5 p.104,8 orabat et Domino se -bat. Wynneb. 2 p.107,32 sanctorum . . . patrociniis. CAND. FULD. Eigil. I 11 precibus fratrum. BERTH. (?) annal. a.1078 p.310,19 Deo iudici et defensori. *saepe.* γ *medial.:* CAND. FULD. Eigil. II 24,7 fratrum precibus . . . -ditus . . . animam . . . proflabat (THEOD. TREV. Liutr. 19,1). *al.* **b** *spectat ad orationem pro morientibus:* HUGEB. Wynneb. 9 p.114,13 illum de mundo transiturum . . . Domino -bant. CONC. Karol. 56[A],29 -et *presbyter* animam . . . Deo suo more sacerdotali. *al.* **c** *spectat ad orationem pro defunctis:* CONC. Karol. 37,39 ut . . . Domino spiritus quiescentium -et *ecclesia.* GERH. AUGUST. Udalr. I 10 p.400,12 corpus . . ., animam Deo -ans, . . . sepelivit. *al.* **d** *spectat ad confraternitatem:* AMAND. testam. (MGMer. V p.484,13) in . . . monasterio, . . . ubi iam nos ad ipsos fratres et corpore et anima -vimus. TRAD. Frising. 45[a] p.73,11 pro remedio animarum, quae se nobis *(sc. abbati)* -verunt. CHART. Epternac. 200 meae exiguitati *(sc. abbati)* vestram dignatus estis *(sc. rex)* -are animam. **B** *latius:* **1** *laudare, praedicare – loben, preisen:* REGINO chron. a.883 p.120,14 illud precipue prelium -atur. VITA Godefr. Cap. I praef. p.514,39 divina . . . magnalia. ARCHIPOETA 4,26,3 -etur largitas presulum largorum. CHART. Merseb. 249 marchionem. *al.* *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,723 sese -at, quem non vicinia palpat. 2,85 dum sine teste Deo te -veris actu. **2** *insignire – auszeichnen:* WANDALB. creat. mund. 156 quem *(hominem)* . . . superna iam -et imago. CONSUET. Marb. 339 (Spicil. Friburg. X. 1965) quatenus nomen et officium vita *praelati* -et. *al.* *medial.:* WALAHFR. Gall. 1,25 p.304,5 piorum societas . . . multiplicato -batur amore. **3** *approbare, suadere – billigen, gutheißen, anraten:* **a** *gener.:* HRABAN. epist. 15 prol. quae bona -ant *dogmata legis.* RAHEW. gest. 4,26 p.271,24 sententiam . . . obtimates universi -ant. ARCHIPOETA 1,41,4 quam *(oblationem)* divina con-at racio. *al.* **b** *iur. i. q. confirmare – bestätigen:* DIPL. Heinr. II. 250 p.288,18 quod cuncta, quae . . . fuerint tradita . . ., nulla sint regali auctoritate -ta. ACTA imp. Winkelm. I 919 p.694,10 -andetis eundem *(officialem)* et bonum processum eius in speciali quaterno . . . redigi faciatis. **4** *proponere – vorschlagen:* ANNAL. Hild. a.967 -vit *imperator* . . . illum *(filium)* apostolico . . ., ut *eqs.* THIETM. chron. 4,6 hunc . . . vice sui habendum -vit *episcopus.* **5** *promovere – fördern:* WIPO gest. 8 p.31,22 ad quam rem -andam . . . pecuniam . . . consumpsit. OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 133,28 ut . . . unitas -retur fidei. *al.*

III *mandare, imperare – befehlen, anordnen, (be)auftragen:* **A** *strictius:* LEX Baiuv. 2,11 cui -tum (-tus, -ta *var. l.*) est praevidere. DIPL. Karoli M. 88 precipimus atque -amus, ut *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 44,6 sicut antea . . . -vimus (mandavimus *14.15*). 82,5 -amus, quit inde fiat. *al. (v. ind.).* LEX Franc. Cham. 38 (ed. K.A. Eckhardt, Lex Ribvaria. [2]1966) quando . . . comes ei -at facere. FORM. Senon. II 17 servitium. THIETM. chron. 2,25 hanc suis legationem pedissequis -vit: '*eqs.*' CHRON. Pol. 3,4 obstruere . . . vada . . . -vit (come-*S*, demandavit *H*). *al.* **B** *latius:* **1** *poscere, postulare – verlangen, (auf)fordern:* WALAHFR. Wett. 888 -ans arcana Dei, . . . ut in lucem verbo . . . tulissent. DIPL. Zwent. 6 p.29,8 eligere . . . abbatem . . ., velut regula eorum comprobat ac -at. **2** *inducere – veranlassen:* FORM. Morb. 5 ut illi . . . iubeatis -are, ut . . . iustitiam consequi valeamus. HUGEB. Willib. 1 p.88,41 filium . . . caeleste -verunt rege militare. VITA Mathild. I prol.

IV *notum facere, insinuare – bekanntmachen, kundtun:* **A** *strictius:* **1** *narrare, innotescere – erzählen, berichten:* LAMB. TUIT. Herib. 1,11 p.751,23 -atur de Domino, quod *eqs.* BERTH. (?) annal. a.1078 p.313,3 per litteras. GREG. VII. registr. 1,58 p.86,9 ea, quę . . . referenda destinaveris, nobis . . . -ari poterunt. *al.* **2** *commemorare, recolere – erwähnen, vorbringen, in Erinnerung bringen:* ALCUIN. epist. 10 p.36,27 -ite vel scribite . . . nomen meum per monasteria. WALTH. SPIR. Christoph. I 2 auditui. VITA Fel. Trev. p.73 qui *(Paulinus)* . . . in ecclesiasticis -atur historiis. GREG. VII. registr. 8,21 p.547,13. *al.* **B** *latius:* **1** *monstrare, significare – zeigen, be-, erweisen:* HRABAN. epist. 9 p.395,14 ut sanctificatio . . . et orationum . . . mysterium nobis -entur. AMALAR. off. 3,37,1 in qua *(benedictione)* spiritalis refectio -atur. WALAHFR. carm. 42,12 dogmata -ans moribus eximiis. Gall. 2,45 candela . . . signi effectum splendoris singularitate -vit. HYMN. Hraban. 14 (13),3,1 magnam valde -vit *Dominus* per Iohannem gratiam. VITA Udalr. Cell. I 8. *c. sensu instituendi:* EMBOLIS Amalar. 36 quomodo in cena ultima sacramentum sui corporis -et suis discipulis Dominus. **2** *designare – meinen:* TUTO opusc. 2,5 p.77,2 martyr, quae in figura navis -atur. **3** *demonstrare – deutlich machen:* RICHER. REM. hist. 3,51 unde *(sc. fistula)* aequinoctialis rotunditas -retur.

adi. **1. commendandus,** -a, -um. **1** *commendabilis, laudabilis – empfehlens-, lobenswert:* THANGM. Bernw. 17 p. 766,27 pro -o magnae humilitatis exemplo . . . inserere. ARCHIPOETA 9,20,2 cuius *(Novariae)* sunt . . . -i cives. **2** *praestandus – zu erweisen(d):* BERTH. (?) annal. a.1077 p. 296,10 iustitiae . . . populis -ae examinator.

2. commendatus, -a,-um. *usu praed.: p.947,18.948,39. al.* **I** *commissus, (con)creditus – anvertraut, überlassen:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* CONC. Karol. 37,6 res ecclesiae, quibus episcopi non ut propriis, sed ut -is uti debent. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p.389,34 custodiae gregis -i . . . immorari. VITA Heinr. IV. 1 p.10,29 eos *(pauperes)* tamquam nulli -os curabat *rex. al.* *custodiae permissus – zur Bewachung übergeben:* LEX Ribv. 75,5 homo -itus (mentitus *A5*, -us *rell.*) vel fugitivus. *deditus – ergeben:* THANGM. (?) transl. Epiph. 1 principi . . . -us. **2** *iur.:* **a** *patrocinio vel dominio (commendatione) subiectus – unter Schutz(herrschaft) stehend, kommendiert:* EPIST. Desid. Cad. 2,18 p. 71,10 (ed. D. Norberg. 1961) ut . . . omnes de parte nostra . . . sint vobis *(sc. episcopo)* -i. CHART. Bund. 17 p.20,27 Drucionem statuemus ad . . . locum sacrum esse -um. CAPIT. reg. Franc. 94,13 si -us non est (si seniorem non habuerit 7). FORM. Augiens. C 7 p.368,8 est come-us . . . comiti. COD. Wang. Trident. 4 p.23,2 (a.1155) cuiquam -um esse. *al.* *remissius:* RATHER. prael. 1,24 p.170[A] neve . . . alicui tibi maxime -o veluti nobiliorem te velis praeferre. **b** *depositus – hinterlegt:* LEG. Wisig. 5,5,10[capit.] testamenta vel scripture -e. LEX Ribv. 77 nec . . . con-am (-itam *A6.7*) . . . rem recipiat (LEX Alam. 5 res in ecclesia -as. LEX Baiuv. 15,5. *al.*). **c** *expositus – zur Verfügung gestellt:* CAPIT. reg. Franc. 32,23 vaccas ad illorum *(iudicum)* servitium . . . -as. **B** *latius i. q. delegatus, delatus, attributus – zugewiesen, übertragen, verliehen:* VITA Richar. 8 (MGMer. VII p.450,1) forestis . . . ipsius Mauronto erat -a. FORM. Turon. 45[capit.] de causis -is. CHART. Fuld. B 6 p.10,14 ut sit -us idem locus et utilis salvatori nostro. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p.111,22 a rege -orum exortem fieri honorum. *al.* *eccl. de procuratione vicaria:* HONOR. III. registr. 82 ut . . ., habens Wldensem ecclesiam propriam, Elewacensem habeas -am. **II** *gratus, acceptus – (an)empfohlen, angesehen, beliebt:* FORM. Marculfi 2,46 (ed. A. Uddholm. 1962) quos *(fratres)* ut -os . . . recipere. LIBER diurn. 70 ut . . . -ior de fideli servitio . . . proberis. EPIST. var. II 10 queso -os habere *missos.* CARM. Cantabr. 15,1,2 cantilenam . . . puerulis -am (-tatam *C*) dabo. EPIST. Meginh. 14 p.208,9 quid . . . illum commendes, quo nichil . . . est -ius? NIVARD. Ysengr. 3,1176 -us . . . Deo ('Gott befohlen'). *al.* **III** *mandatus, iussus – aufgetragen, befohlen:* VITA Menel. 1,9 (MGMer. V p.141,33; s. X./XI.) terminum . . . -e noctis transgrediens. 1,12 (ibid. p.143,6) in labore celitus -o. **IV** *(prae)monstratus – (im voraus) gezeigt:* VITA Liutg. I 6 locum divinitus -um.

subst. **1. commendatus,** -i *m. vel raro* **commendata,** -ae *f. (l.68)* **1** *qui (quae) patrocinio, tutelae vel dominio subiectus (-a) est, cliens – Schutzbefohlene(r):* **a** *gener.:* IOH. VIII. epist. A 181 p.145,34 res . . . sancti Petri -itę, Angelbergę imperatricis. 311 diacono -ito nostro. TRANSL. Athan. Neap. 3 episcopus, vester *(sc. abbatis)* -us (-itus *1 p. corr.*). *al.* **b** *iur. de hominibus commendatione obligatis:* DIPL. Loth. I. 40 p.126,10 (ed. Th. Schieffer. 1966) episcopii

. . . libellarios ac -itos . . . sub . . . tuitione . . . susceperunt. DIPL. Karlom. (II.) 21 p.315,24 nullam . . . in -itis (-itiis B^1) eorum, liberis ac servis . . . violentiam inferat. DIPL. Heinr. III. 292 p.396,26 ut . . . nullus . . . super vasallos, come-os . . . ecclesiae placita teneat. DIPL. Conr. III. 68 p.120,9 (ed. F. Hausmann. 1969) cum . . . -is (coma- *H*) eorumque supellectilibus. *saepe in pertinentiis chartarum.* **2** *officialis – Beauftragter:* GREG. CAT. chron. I p.136,12 (epist. Faroaldi a.705) qualiter . . . locum . . . per Thomam abbatem et -itum vestrum *(sc. papae)* restauraverimus. CONC. Karol. 24^{A},47 episcopus . . . habeat -um, qui . . . litteras suscipiat.

2. commendatum, -i *n.* **1** *quod concreditum est – Anvertrautes:* **a** *quod depositum est – Hinterlegtes:* LEG. Wisig. 5,5,1 qui con-a vel commodata suscepit (LEX Baiuv. 15,2. *al.*). LEX Baiuv. $15,4^{capit.}$ de -is furatis. *al.* **b** *quod delegatum est – Übertragenes:* ERMENR. Sval. 10 p.161,36 nec . . . affector plus commendari salvo -o. **2** *mandatum – Auftrag:* CAPIT. reg. Franc. 260 p.271,26 -a exsequi.

***commendus** (coman-), -i *m. cliens, vassallus – Schutzbefohlener, Lehnsmann:* CHART. Tirol. 826 p.244,37 (a.1224/34) a Cuanacio, eius comando, . . . emit *episcopus* unam presam.

***commensabilis,** -e. (*cf.* commensurabilis) *conveniens – angemessen:* CHART. Brixin. 207 (a.1274) cum . . . ecclesias . . . fundare . . . unum quasi sit -e donum Dei et opus pietatis.

***commensalis** (conm-, come-), -is *m. vel f. (l.31) qui (quae) simul cenat, conviva – Tischgenosse, -genossin:* **1** *strictius:* WILH. ANDR. chron. 168 p.742,51 archidiaconum . . . tam in cena . . . quam in prandio . . . hospitem vidimus et -em. HUGO TRIMB. sols. 7 p.36,12 filiam . . . in mensa sibi *(sc. iuveni)* tribuit con-em. ALBERT. M. pol. $2,2^{i}$ p.113^{a},38 qui convivae sunt et -es in conviviis. *al. sensu spirit.:* ALBERT. M. euch. 1,3,1 p.203^{a},24 ut ego, dicit Christus, sim et -is et cibus. CARM. de Iuda 3,175 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.283) Domini. **2** *latius i. q. domesticus, familiaris – Hausgenosse, Vertrauter:* **a** *in univ.:* CHART. episc. Misn. 90 (a.1220) comitis. CAES. HEIST. mirac. II 1,39 custos, decani -is. *al.* **b** *in curia imperatoris, papae:* ACTA imp. Stumpf 383 p.541,12 (dipl. Frid. I. spur. post 1182) te . . . continuum comensalem nostrum facimus. HEINR. WIRZ. cur. 773 pater *(sc. papa)* . . . cum -bus (gloss. M: i. cappellanis. *de re v. R. Elze, ZRGKan. 36. 1955. p. 188sqq.*).

commensurabilis (conm-), -e. **1** *strictius i. qui eadem mensura mensurari potest,* σύμμετρος *– mit demselben Maß meßbar, kommensurabel:* **a** *geom.:* ALBERT. M. lin. 1 p.465^{b},8sqq. omnes . . . -es *lineae* una et eadem mensura mensurantur: ergo sunt omnes -es mensuratae *eqs.* p.465^{b},23 partes -es sunt toti. herm. 1,1,2 p.376^{a},32 de proportionabili quantitate et -i. metaph. 1,2,10 p.27,65 (ed. B. Geyer. 1960) vir . . . geometricus . . . non mirabitur, si diametrum non fiat -e (*p.983^{a},20* μετρετή) lateri quadrati (5,2,15 p.253,23 est impossibile d. -em [*p.1019^{b},24* σύμμετρον] esse). *al. subst. neutr.:* ALBERT. M. lin. 1 p.465^{b},36 illa . . ., quae mensura prima est -ium, non habet ante se mensuram minorem se. *ibid. al.* **b** *math.:* ALBERT. M. metaph. 5,3,8 p.268,65 (ed. B. Geyer. 1960) numerus . . . -is dicitur secundum aliquem non-commensurabilem. **c** *mus.:* SCHOL. enchir. 3 p.201^{b} voces -bus (*inde* RUD. TRUD. [?] mus. 2,14 con-) intervallis convenientes auditum oblectant. *ibid. al. v. et p.952,14.* **2** *latius:* **a** *par (magnitudine) – gleich (groß):* ALBERT. M. gener. 1,5,10 p.397^{b},24 misceri ea sola, quorum pori ad invicem sunt -es (*p.324^{b},35* σύμμετροι). **b** *conveniens – angemessen:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 296 p.239,9 (a.1278) penis delectis . . . -bus . . . affligendo *monachos.*

adv. ***commensurabiliter.** *secundum rectam mensuram – im richtigen Maßverhältnis: v. p.952,21sq.*

***commensurabilitas** (conm-), -atis *f. facultas metiendi eadem mensura, ratio proportionalis – Meßbarkeit mit gleichem Maß, proportionales Verhältnis:* **1** *geom.:* ALBERT. M. lin. 2 p.468^{b},37 probatur . . . -s linearum . . . per lineam divisibilem in infinitum. **2** *mus.:* SCHOL. enchir. 2 p.194^{a} -es vocum. 3 p.205^{a} chordarum . . . dimensionibus . . . proportionum . . . cognatam -em comprobare. RUD. TRUD. (?) mus. 2,13 *habitudines* conmensuratae suaque con-e (*antea* SCHOL. enchir. 3 p.200^{b} commensuralitate) . . . cognatae. *al. v. et l.20.*

***commensuralis** (conm-), -e. *qui eadem mensura mensurari potest,* σύμμετρος *– mit demselben Maß meßbar, kommensurabel:* **1** *geom.:* ALBERT. M. lin. 2 p.466^{b},11 ut una *linea* indivisibilis in comparatione ad aliam indivisibilem dicatur . . . -is vel incommensurabilis. **2** *mus.:* SCHOL. enchir. 3 p.201^{a} quare istae *inaequalitates* -es . . . dicantur. RUD. TRUD. (?) mus. 2,19 decem octo numerus . . . fit ad viginti quatuor epitriti ratione con-is (*antea* SCHOL. enchir. 3 p.205^{b} commensurabilis). *subst. neutr.:* SCHOL. enchir. 3 p.200^{b} quid est -e vel connumerale? ubi maioris minorisque communis quaedam mensura est, utpote II ad IV *eqs.*

adv. ***commensuraliter.** *secundum rectam mensuram – im richtigen Maßverhältnis:* SCHOL. enchir. 3 p.205^{a} sesquioctavis intervallis cum . . . sesquitertiis commensuralitas (*inde* RUD. TRUD. [?] mus. 2,18 commensurabilitas) est, quorum . . . intervalla toni cum semitonio . . . -r (*codd.*, commensurabiliter *ed.; inde* RUD. TRUD. [?] mus. 2,18 conmensurabiliter) complent.

***commensuralitas,** -atis *f.* **1** *strictius i. q. facultas metiendi eadem mensura, ratio proportionalis – Meßbarkeit mit gleichem Maß, proportionales Verhältnis:* SCHOL. enchir. 3 p.200^{b} si non eos *(sonos)* per congrua . . . intervalla . . . proportionum -s sociaret (*sim.* p.203^{a} quod -is ratio musicas voces adinvicem adsociet). *al. v. et l.4.19.* **2** *latius i. q. aequalitas – Ausgewogenheit:* ALBERT. M. sent. 1,19,1 p.511^{b},18 proportio . . . est -s quantitatum.

commensuratio (conm-), -onis *f.* **1** *strictius:* **a** *actio metiendi eadem mensura – das Messen mit demselben Maß:* ALBERT. M. lin. 1 p.465^{b},46 ratio . . . -is. 2 p.468^{b},35 lineam, secundum quam -o fit. *remissius:* MATHEM. var. Bubnov p.249,27 de partitione vel -e huiusce regulae abaci. **b** *facultas metiendi eadem mensura – Meßbarkeit mit demselben Maß:* ALIA MUSICA p.134^{a},8 secundum maiorem extremitatem tetrachordorum est -o symphoniarum, quoniam XLVIII sunt bis XXIV. SCHOL. enchir. 3 p.205^{a} sesquiquartis . . . intervallis nec cum duplo . . . quidquam -is est (*inde* RUD. TRUD. [?] mus. 2,18 con-). ALBERT. M. eth. 5,2,10 p.360^{a},40 aequalitas . . . esse non potest sine -e, -o autem non est sine proportione commensurantis. **2** *latius:* **a** *apta proportio, aequalitas, convenientia – richtiges Verhältnis, Ausgewogenheit, Entsprechung, Proportionalität:* **α** *corpor.:* IOH. METT. Ioh. 66 in omnibus locorum et edificiorum sinmetriis vel -bus. ALBERT. M. Iob 10,8 p.147,21 (ed. M. Weiss. 1904) membrorum. eth. 4,2,1 p.295^{b},25 in . . . -e (*p.116^{b},22* συμμετρία) dissimilium partium ad invicem . . . pulchritudo consistit. pol. $5,2^{k}$ p.442^{b},20 corpus . . . oportet augeri proportionaliter, . . . ut maneat -o. *al.* **β** *spirit.:* ALBERT. M. bon. 48 p.27,50 pulchrum . . . ponit -em veri et boni secundum rationem honesti. cael. hier. 13,2 p.341^{b},33 'secundum contemplativam -em' (*PG 3,301A* συμμετρίαν), id est, secundum proportionem contemplativae capacitatis. summ. theol. I 6,26,1,3,2 p.249^{b},20 -es . . . consequentia sunt esse existentis. *ibid. saepe.* **b** *relatio, dispositio – Beziehung, Ausrichtung:* ALBERT. M. bon. 7 p.5,15 una est . . . -o omnium possibilium ad finem perficientem. 43 p.24,60 -o ad formam totius secundum continentiam ab Augustino *(nat. bon. 3)* dicitur modus. praedicam. 7,11 p.293^{b},27 malum . . . est . . . privatio modi et -is ad bonum. *al. v. et p.953,43.* **c** *coaequatio – Angleichung:* ALBERT. M. miss. prol. 3 immensae suae *(sc. Christi)* perfectionis ad nostram capacitatem condescensio sive -o.

commensuro (conm-), -avi, -atum, -are. **1** *strictius i. q. eadem mensura metiri, metiendo comparare – mit demselben Maß messen, messend vergleichen (interdum c. sensu facultatis, e. g. p.953,3.5):* RAGIMB. epist. 4 p.527,24 si . . . trianguli proportionaliter angulos -bis (p.528,1 si . . . integros a. . . . -bis cum . . . exteriore. *ibid. al.*). ALBERT. M. metaph. 1,2,

3 p.20,77sq. (ed. B. Geyer. 1960) quantitas . . ., quae -atur alteri, secundum numerum aliquem -atur. 1,2,10 p.27,19 quare diameter quadrati non -atur (*p.983a,16* διαμέτρου ἀσυμμετρίαν). p.27,25 si . . . aliquid non-minimorum acceptum non -atur (*p.983a,17* μὴ μετρεῖται) alii. eth. 5,2,10 p. 359a,25 si . . . non -entur ea, quae veniunt in commutationem, sequitur inconveniens. *al. refl. i. q. se conferre – sich messen (mit):* Caes. Heist. Elis. I 3 p.350,12 ad terram se prosternens pluribus *puellis* se -vit. **2** *latius:* **a** *coaptare, coaequare – anpassen, angleichen:* Rein. Alem. phagifac. 145 mole -are molenda. *refl. et medial.:* Albert. M. animal. 1,430 ampliatur *mery*, ut -et se . . . ori stomachi. 5,19 -tis corporibus maris et feminae *multipedum* coniunguntur orificia suarum venarum. *sensu spirit.:* Albert. M. miss. prol. 3 in nos declinans coaptat et -at se Dominus immensus in seipso. **b** *medial. i. q. referri – in Beziehung stehen, treten:* Albert. M. bon. 33 p.19,3 rectitudo, quae semper infuit signo, . . . incipit rei -ari. 80 p.51,67 omne opus tempori, in quo fit, -atur (*p. 1110a,13sq.* κατὰ τὸν καιρόν ἐστιν).

adi. **commensuratus,** -a, -um. **1** *strictius i. q. eadem mensura mensus, commensurabilis – mit demselben Maß gemessen, kommensurabel:* **a** *geom.:* Albert. M. lin. 1 p. 466a,5 quae *(lineae)* una et eadem mensura mensurantur, -ae sunt a . . . lineis, quae sunt impartibiles. *ibid. al.* **b** *mus.:* Schol. enchir. 3 p.204a ut ex . . . -is (*inde* Rud. Trud. [?] mus. 2,18 con-) numeris musica gignatur. p.205b xvi numerus . . . fit ad xxiv sescupla ratione -us. *ibid. al. v. et supra p.952,3.* **2** *latius:* **a** *par (magnitudine, multitudine) – gleich (groß, viel):* Arnold. Saxo fin. 4,7 p.85,14 vas . . . et vas simile -um. Albert. M. pol. 4,11m p.399a,42 detur merces tot de egenis, quod -i esse possint multitudini insignium. p.399a,46. **b** *proportionalis, conveniens, aequalis – angemessen, ausgewogen, entsprechend, übereinstimmend:* **α** *corpor.:* Arnold. Saxo fin. 1,3,13 p.33,10 cibus . . . -us . . . auget *sanitatem.* Albert. M. animal. 1,239 lingua, quae bene -a est in longitudine et latitudine. 1,253 mentum. eth. 4,2,1 p.295b,46 qui parvi formosi vel -i (*p.1123b,8* σύμμετροι) . . . dicuntur. **β** *spirit.:* Albert. M. eth. 1,6,16 p.104a,1 -issima *est felicitas* ad naturam hominis. 2,2,8 p.189a,13 accipimus aequale -um ei, quod est ad nos. pol. 7,4m p.659b, 11 nauticam potentiam ad actiones civitatis -am (*p.1327b,6* σύμμετρον). *al.* **c** *dispositus – ausgerichtet:* Albert. M. praedicam. 7,11 p.293b,31 corruptis . . . commensurationibus in his, quae sunt ad aliquid -a *eqs.*

subst. **1. commensurans,** -antis *n. mensura – Maß(stab): v. p. 952,44.*

2. commensuratum, -i *n. conveniens, rectum – das Angemessene, Richtige:* Albert. M. eth. 2,2,8 p.188b,16sqq. incommensuratorum . . . unum est excedens . . . et alterum a -o deficiens . . .; tunc enim . . . opponitur . . . incommensuratum -o secundum aliud genus oppositionis.

commentariensis, -is *m.* **1** *notarius, cancellarius – (Urkunden-)Schreiber, Notar, Kanzleibeamter:* Walahfr. exord. 32 p.516,15 habet mundus . . . -es. Vita Ludow. Pii 19 p.617,12 misso . . . -i, imperia dum ei quaedam ferenda filio . . . commisisset *imperator.* **2** *custos carceris (nomina captivorum in indicem referens) – (die Gefangenenlisten führender) Gefängnisaufseher:* Hraban. martyr. p.1131A natale sancti Aproniani -is *(de eodem:* Ursio Marc. 1,10 retrudendos in carcere tradit -i Aproniano. *al.).* Notker. Balb. martyr. III. kal. Apr. p.1060A quod ut nuntiavit -is . . . iudici. Martyr. Fuld. non. Iul. (AnalBoll. 1. 1882. p.31) Claudii -is *passio.*

commentariolus, -i *m. vel* **commentariolum,** -i *n.* **1** *indiculus – kurzes Verzeichnis:* Registr. abb. Werd. 2,2 p.13,12 (a.855) -um de hereditate Folkeri. **2** *libellus, relatus – kleines Buch, Bericht:* Ioh. Neap. Sever. praef. ut illa portenta . . . in modum -i . . . contexerem. Simon Sith. gest. 1,12 -o . . . exinde composito . . . patet *elevatio s. Bertini.* **3** *liber collectaneus – Sammelwerk, Florilegium:* Epist. var. II 29 p.347,4 patrum dicta . . . congerere tuaeque piae devotioni . . . hoc -um condere. **4** *explicatio – Kommentar:* Aldh. virg. I 49 p.303,14 canonicarum -a scripturarum . . . commemorare. Hraban. epist. 28 p.443,3 post -os, quos mea parvitas in Eptaticum . . . ędidit.

1. commentarius (conm-), -i *m. vel* **commentarium,** -i *n. script.:* come-: Aldh. ad Acirc. 126 *cod. P1.* -tor-: *l.14.* **1** *de actione describendi:* **a** *gener.:* **α** *relatus – Bericht:* Conr. Hirs. dial. 103 dicitur etiam liber . . . historiarum, -orum in unum . . . collectio. **β** *expositio, explicatio – Auslegung, Kommentar:* Aldh. ad Acirc. 115 p.157,20 -a *(sc. in Vergilium)* declarant *eqs.* Hraban. epist. 18 p.423,28 -os in divinas historias scribere. 19. *al.* Catal. thes. Germ. I 89,7 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) expositio psalmorum . . ., -um I super Matheum. Catal. biblioth. Becker 29,64 -orium *(sic)* Ieronimi. Otto Frising. gest. 1,58 p.82,34 in -o . . . super Boetium. *al.* **b** *eccl. i. q. libellus, breviarium – (kleines, zusammenfassendes) Buch (cf.* Gloss. I 527,1 St.-S. -os puoh. *al.):* Amalar. ord. antiph. 16,10 de duodecim noctibus . . . scribere in -o diurnalis officii. *adde:* Testam. Eberh. (ed. P. E. Schramm–F. Mütherich, Denkmale der dt. Könige und Kaiser. 1962. p.94a,17; a.867) evangelium eburneum, . . . -um simile, antiphonarium simile. **c** *publ. i. q. regesta – Register:* **α** *ellipt.* a -is *in titulo scriptoris regestorum:* Conr. Mur. summ. p.37,6 (ed. W. Kronbichler. 1968) cancellarius, . . . a -is. **β** *meton. i. q. cancellarius – Notar, Kanzlist:* Gloss. III 133,15 St.-S. -i . . . vel cancellarii chanzelâre. 266,38 acommentarius. *ibid. al.* **2** *de actione excogitandi:* **a** *spectat ad homines i. q. excogitator – Erfinder:* Berth. (?) annal. a.1078 p.313,1 falsarii et mendaciorum -i regis Heinrici. **b** *spectat ad res i. q. excogitatum – Ersonnenes:* Gloss. III 232,19 St.-S. -um vrdâht.

2. commentarius, -a, -um. *excogitatus – ersonnen: v. l.65.*

3. commentarius *v.* 1. caementarius.

commentatio, -onis *f. opinio – Meinung(säußerung):* Wolfher. Godeh. I 37 p.195,2 -es singulorum non ferens.

***commentatiuncula,** -ae *f. descriptio brevis – kurzgefaßte Darstellung:* Aurel. Reom. mus. 18 p.53b,10 siquid reprehensibile hac in -a repererit *spectator.*

commentator (-ur), -oris *m.* **1** *scriptor – Schriftsteller, Verfasser:* Aldh. ad Acirc. 140 p.194,2 illustris grammaticae artis -r ([-ur *F*]. *sc. Donatus*). *v. et l.60.* **2** *qui exponit, interpretatur – Erklärer, Ausleger, Kommentator:* Epist. var. II suppl. 11 p.637,20 iuxta Philippum ecclesiasticum -em. Conr. Hirs. dial. 143 -es sunt, qui solent ex paucis multa cogitare et obscura dicta aliorum dilucidare. Rein. Leod. inept. 1 p.598,13 Lambertus fabulas Esopi commentatus est; . . . sed -r . . . insudavit allegoriae. Albert. M. metaph. 11,1,12 p.478,12 (ed. B. Geyer. 1964) quidam perversi intellectus -es. *al. per antonomasiam de Averroe:* Albert. M. phys. 1,1,6 p.16a,40 dictum C-is. Albert. M. (?) animal. quaest. 4,6 p.141,62. **3** *excogitator, incitator – Erfinder, Anstifter:* Paul. Bernr. epist. (ed. J. v. Pflugk-Harttung, Iter Ital. 1883. p.478,8) ab irreverentibus . . . mendatiorum -bus. Hist. Walc. 4 p.507,8 fraudis. Odo Ern. duc. 2 p.319E doli. *deceptor – Betrüger:* Nivard. Ysengr. 1,589 -r ([commendator *E a. corr.*]. *sc. Reinardus*) ad hęc . . . infit: *'eqs.'*

***commentatrix,** -icis *f.* **1** *quae scribit – Schriftstellerin:* Aldh. ad Acirc. 126 dispondeo mancipantur . . . commentator, -x. **2** *quae excogitat – Erfinderin:* Anselm. Leod. gest. 2,59 p.224,37 mille fraudium -x versutissima.

commenticius (conm-, -itius, -mentius), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *excogitatus – ersonnen:* Epist. Mog. 21 p.355,12 (a.1007) non -os *(ed.,* commentarios *cod.)* digessi syllogismos. Albert. M. sent. 1,43D praef. p.383a,28 dicuntur causae -tiae, quia ex mente fictae sunt. *ibid. iterum. facticius – künstlich:* Epist. var. II 20,13 p.334,1 extremae dementiae est, qui in medio . . . die -um (con- *P*) lumen requirit. **b** *falsus – falsch:* Dipl. Otton. III. 389 p.820,20 spretis . . . -is preceptis. Epist. Meginh. 42 p.246,33 que *(crimina)* ipsi ei -is (-mentiis *U 2*) accusationibus imposuerant. **2** *subst. neutr.:*

[Pape]

excogitatum, mendacium – Ersonnenes, Lüge (*cf.* GLOSS. III 232,18 St.-S. -mentium schof): ALDH. epist. 3 p.479,7 refutatis philosophorum -is. GERB. epist. 212 (ed. F. Weigle. 1966) ad multa eorum *(Gallorum)* -tia stuporis plena . . . mutati estis.

commentium *v.* commenticius.

1. commentor (come-), -atus sum, -ari *vel rarius* **commento,** -avi, -atum, -are. **1** *strictius:* **a** *meditari, moliri – überlegen, planen* (*cf.* GLOSS. IV 199,50 St.-S. -or ratiscon): CHRON. Ebersh. 43 quomodo . . . valeat aditum obstruere, comentatur. **b** *tractare – (be)handeln (über):* ALDH. ad Acirc. 133 p.183,2 peones, quorum exemplar nondum -ando (commendo *F*) propalaveras. p.188,17. *al. (v. ind.).* AETHICUS ISTER 58 p.35,25 quam *(sc. aenigma)* . . . -vimus (commendavimus *TD*) in breviarium. **c** *exponere, explicare, commentarium scribere – auslegen, deuten, einen Kommentar verfassen:* GODESC. SAXO gramm. 2 p.458,8 asseruisse meministi Servium -antem *eqs.* WIPO gest. 5 p.26,11 mysticis rationibus aliquid . . . -ari. SIGEB. GEMBL. chron. a.994 qui *(Abbo)* super calculum Victorii -tus est. VITA Gebeh. Salisb. II 27 p.48,15 in librum Iudicum . . . -tus est. *al. v. et p.954,48.* **d** *adinvenire – erfinden:* WALAHFR. exord. 5 p.479,3 nolas appellant a Nola . . . civitate . . ., ubi eadem vasa primo sunt -ta. *expressius i. q. suggerere – eingeben:* ERMENR. Sval. prol. p.156,41 aliquid . . . -ante diabolo invenisse. **2** *latius i. q. dicere, affirmare – sagen, erklären:* IULIAN. TOLET. Wamb. 14 insultaturus haec formans verba -at: *'eqs.'*. 16 ad quod ille -bat (come-, -batur *var. l.*) ideo illum . . . accessisse *eqs.*

2. commentor, -oris *m.* **1** *gener. i. q. excogitator – Erfinder:* NOTKER. BALB. gest. 1,29 fraudis ([*v. notam ed.*]. HESSO rel. [MG Lib. Lit. III p.24,43]. *de diabolo:* RAHEW. Theoph. 522). **2** *iur. i. qui sententiam quaerit – Urteilsfinder:* CHART. civ. Spir. 103 p.75,19 (a.1263) magistri civium, totius iudicii -es, consules et universitas civium.

commentorium *v.* 1. commentarius.

***commentulum,** -i *n. commentatio (brevis) – (kurze) Erklärung:* ARNULF. delic. 774 cadere quo possim, super hoc -a faxim.

commentum (conm-, come-), -i *n.* **1** *de actione cogitandi, meditandi:* **a** *in neutram partem:* **α** *(ex)cogitatum, inventum – Ersonnenes, Gedanke, Einfall* (*cf.* GLOSS. III 415,75 St.-S. -um urdanc. *al.):* ALDH. ad Acirc. 121 p.166,25 histrionum . . . ridiculosa -a. virg. I 35 p.277,9 mortalium -a. HRABAN. carm. 38,29 scriptis -a edicere. *al.* **β** *opinio – Ansicht, Meinung:* VITA Boniti 16 (MGMer. VI p.128,19) repudiamus . . . heresum nemus falsaque -a. GERB. epist. 152 (ed. F. Weigle. 1966) num . . . demigrandum fuit ad philosophorum -a interdum non necessaria? *al.* **γ** *intentio, praescriptum – Absicht, Bestimmung:* DIPL. Ludow. Inf. 68 p.202,33 monasterium . . . cum omnibus cuiuscunque -i donacionibus sibimet collatis. **δ** *praeceptum compositionis – Rezept:* HEIRIC. Germ. I 2,149 ut diversorum taceam -a liquorum (schol.: i. q. compositiones potuum). **b** *in malam partem:* **α** *adinventio, affirmatio falsa, calumnia – Erfindung, falsche Behauptung oder Aussage, Verleumdung* (*cf.* GLOSS. II 584,60 St.-S. -a lugina): LEG. Wisig. 2,4,6 dum evidens huius rei con-um (conventum R^1) patuerit. RUOTG. Brun. 15 multimoda impietatis -a. DIPL. Otton. III. 389 p.820,13 hec sunt . . . -a ab illis ipsis inventa *eqs.* BERTH. (?) annal. a.1076 p.287,40 -a simulatoria et deceptionum plenissima. HELM. chron. 44 p.88,15 emulorum. *al.* **β** *consilium dolosum, machinatio – betrügerische Absicht, hinterlistiger Plan oder Anschlag:* LEG. Wisig. 2,4,11 ut *iudices* talia con-a . . . inquirant et . . . disrumpant. 9,2,9 p.375,12 si . . . de expeditione publica quocumque fraudis -o effugiendo se subtraxerint (WALAHFR. carm. 24,2. *al.*). HROTSV. gest. 231 rex de caelis . . . -um tanti sceleris . . . confregit. OTTO FRISING. gest. 2,39 p.146,19 -o pernicioso usi fuerant. *al.*

2 *de actione describendi:* **a** *descriptio, relatus – Darstellung, Bericht:* ANNAL. Mett. I a.688 p.1,7 memorabilium gestorum -a. WOLFHARD. Waldb. 3,1 miraculorum . . . libellos succincto populariae orationis perstrinxi -o. CHRON. Ven. Alt. p.75,12 altaria consecravit per -um Pauli et Probinus patriarcha. *adde de narratione:* VITA Galli II 29 memorantque *peregrini* suae -a repulsae. **b** *scriptum, liber – Schrift, Buch:* ALDH. virg. I 35 p.278,24 -is spiritalibus instruitur. PAUL. DIAC. Rom. praef. p.4,6 dum . . . -is tam divinis inhaereas quam mundanis. VITA Wirnt. praef. comenta Maronis. HUGO TRIMB. registr. 588 quod hic non invenit *lector,* querat in -is. **c** *expositio, explicatio – Auslegung, Kommentar:* ALDH. virg. II 1629 prophetarum -is clancula certis dicta retexebat *Hieronymus.* CATAL. biblioth. Lehm. I 22 p.101,14sq. -um in cathegorias . . ., -um Persii. EGBERT. fec. rat. 1,923 qui sine -o rimaris scripta Maronis. ANON. Mell. 66 super psalterium -um . . . composuit. ALBERT. M. anal. post. 2,2,2 p.168^b,36 verba -i Arabici, quod fecit Alfarabius. *al.*

commeo (conm-, come-), -avi, -atum, -are. *depon.: l.29.* **1** *proprie i. q. (communiter) proficisci, iter facere, se conferre – (gemeinsam) reisen, (einher)ziehen, sich begeben:* **a** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 5 p.23,16 Franciam . . . fratribus secum comeantibus ingressus est. ADALB. MAGD. chron. a.965 p.175,15 in patriam . . . -vit. THANGM. Bernw. 6 quocumque longius -bat. ALBERT. AQUENS. hist. 3,32 in communi . . . virtute . . . -are. *al. in visione:* OTLOH. vis. 7 p.380,38 viderunt turbam magnam in aere . . . -antem. **b** *c. colore quodam:* **α** *(per)venire, adire – (herbei)kommen, gelangen:* WALAHFR. Gall. 1,15 capit. p.284,11 Rhetiam. ALBERT. METT. div. temp. 2,20 neque ad se Britannos -ari posse . . . dicebant *mercatores.* CHRON. Pol. 2,38 Ruthenorum auxilium . . . -vit. HELM. chron. 14 p.29,26. *de libris:* IONAS AUREL. transl. Hucb. praef. (MGScript. XV p.235,11; a.825/31) haec de vita . . . ad nos scripta -arunt. **β** *transmeare – durchreisen:* DIPL. Heinr. IV. 469 diverticula -ancium negociatorum. CHART. Naumb. 133 absque theloneo -andi libertatem . . . tribuimus. **γ** *abscedere – abreisen:* WALAHFR. Gall. 1,8 de illo . . . loco -are. TRANSL. Libor. I 14 (MGScript. XXX p.809,42) licentiam quaesivimus comeandi. *in imag.:* CHRON. Pol. 1,16 p.38,11 pax et letitia . . . videntur simul de Polonia -asse. **δ** *commorari – verweilen:* VITA Serv. 10 p.34,12 dum huic vicinie -asset. **2** *translate i. q. congruere – übereinstimmen* (*cf.* GLOSS. II 124,68 St.-S. -arunt gihellent): MUS. ENCHIR. add. p.74^a,13 lege melos istud adhuc -at *eqs.*

subst. **1. commeans,** -antis *m. viator – Reisender:* WOLFHER. Godeh. II 4 per diversa . . . -ium difficiliora itinera. HELM. chron. 25 p.50,5 -bus aditum pons . . . continuat. *v. et supra p.932,42.*

2. commeantia, -ium *n. accessus, incrementa – Zugang, Zuwachs:* AETHICUS ISTER 72 p.55,9 pascua . . . armentorum con-a (commonantia *P*) pastorum adferre duplicia. *Pape*

***commercatio** (conm-), -onis *f. mercatura – Handel, Geschäft:* CHART. Hans. 254 (a.1233) nullus . . . -em cum eo faciet. *in malam partem i. q. nundinatio – Schacher:* GESTA Camer. 1,114 p.451,11 quos *(mores ecclesiasticos)* avaricia Romanorum pravis con-um usibus viciabant.

commercator, -oris *m.* **1** *qui item mercator est – einer der ebenfalls Kaufmann ist:* GESTA Camer. cont. I B 3 quidam civis . . . mercator . . . cognitus . . . quendam fratrem suum . . ., concivem et -em . . ., interfectum perdiderat. **2** *socius commercii – Geschäfts-, Handelspartner:* ALBERT. M. eth. 8,1,3 p.522^a,11 multi . . . iuvenes . . . prosequuntur . . . utile et praecipue -es et commilitones.

***commercatrix,** -icis *adi. nundinationi pronus, lucro intentus – schachernd, geschäftstüchtig:* ROD. CAMER. Lietb. 1 admittebat consiliis imperialibus -em Romanorum barbariem *Otto.*

commercialis, -is *m. socius nundinationis – Mitschacherer:* BERTH. (?) annal. a.1070 p.275,3 regis et -ium suorum sese promissis et auctoritate . . . defendendo.

commercium (conm-, -tium), -i *n. script.* come-: *p.957, 57.61.958,27.37. form. acc. pl.* -us: *p.957,44.*

[Antony]

I *strictius i. q. mercatura, negotiatio – Güteraustausch, (Tausch-)Handel, Geschäft:* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* LEG. Wisig. 12,2,18 p.427,14 pro transmarinis -is faciendis. suppl. p.482,45 cum christianis -um agere. DIPL. Merov. I 77 p.69,19 ad . . . negucia vel con-a exercienda. DIPL. Otton. II. 308 quicquid . . . ex omnium -o vectigalium . . . possit provenire. VITA Filib. 7 (MGMer. V p.588,12) conpendia navium, -tia plurimorum (*cf.* 23). UNIBOS 16,1 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. 1956. p.254) post expletum -um. *al.* CHART. Stir. II 160 -um pro predio (*cf.* 277). CHART. select. Keutgen 88 in . . . -is et negociationibus impedire. *al. expressius i. q. pactio vendendi atque emendi facta – Geschäftsabschluß:* LEG. Wisig. 5,4,17 ipso con-i tempore. CHART. Turic. XII 357[b] (s. XII.[ex.]) venditores . . . predii . . . emptoribus . . . in ipso -o partem pecunie remiserunt. **2** *c. colore quodam:* **a** *de emptione:* CHART. episc. Halb. 202 (a.1142) testes huius -i. *de facultate emendi i. q. commeatus – Zufuhr, Nachschub:* RAHEW. gest. 4,39 frumenti . . . eis auferens -tium. **b** *de venditione:* EPIST. var. II suppl. 7 p.629,23 ex eius *(libri)* precio distractoque -tio . . . vivere. METELL. buc. 8,69 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) *bos* cadat in -tia (-a *var. l.*) iusta. *al.* **c** *de corruptione:* LIUTPR. leg. 62 p.210,3 ex . . . turpi -o vituperandus mos inolevit, ut *eqs.* **d** *de nundinatione (simoniaca):* ANNAL. Disib. a.1075 p.7,1 dum spiritualia ecclesiae officia . . . per iniqua . . . -a more Simonis efficeret venalia. ANNAL. Rod. a.1111 p.697,5 notabilis videbatur pro aecclesiasticae distributionis -tio. HIST. Walc. 67 p. 531,35 res sibi commissas deduxit ad irrecuperabile -tium. **e** *de feneratione:* ALDH. virg. I 34 p.276,7 non philargiriae -o, sed gratuita liberalitate. *al. coemptio – Aufkauf:* LIUTPR. leg. 44 cum vili hoc *(sc. annonae)* -o . . . fames . . . desaeviret. **B** *in imag. (cf. p.958,9.13):* DIPL. Heinr. IV. 128 preciosa . . . -tia, dum temporalibus mercamur ęterna *eqs.* 323 felici nos -tio agere speramus . . ., cum terrenis caelestia comparamus (CHART. march. Misn. II 21 quatenus hoc tam f. -tio suam parentumque suorum animam celestis regni heredes efficeret. *al.*). DIPL. Conr. III. 37 (ed. F. Hausmann. 1969) qui *(fideles)* temporali -tio feliciter mercantur eterna. *al. expressius i. q. impensa – Einsatz:* RUOTG. Brun. prol. p.1,27 omnium . . . salutem benevolentię atque laboris . . . sui quęrebat -tio. **C** *meton.:* **1** *merx, mercimonium – Ware, Handelsgut:* IONAS BOB. Columb. 1,23 p.205,23 navis, quae Scottorum -a vexerat. FORM. Senon. I 36 suos vinus vel suus -tius . . . potestate habeant vindendi. DIPL. Ludow. Iun. 10 de quolibet -tio, undecumque fiscus teloneum exigere potest. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,220 per tumidos volitant -a fluctus. HERM. IUD. conv. 2 p.72,14 (ed. G. Niemeyer. 1963) cum variis mercatorum -is negotiaturus. NARR. itin. nav. p. 195,29 mercatores in Affricam -a transferentes. *al.* **2** *acquisitum – Erwerbung:* MIRAC. Genes. Hier. 2 p.171,37 ubi reconditum est tam praeclarum -um *(sc. femur Genesii).* **3** *pretium – Preis:* CHART. Turic. 907 (a.1254) predium . . . vendidi pro -o XVI marcarum argenti. **4** *ius (commerciale) – (Handels-, Markt-)Recht:* DIPL. Heinr. II. 352 mercatum . . ., theloneum et monetam cum omnibus utensilibus per negotiale -tium ad nostras . . . manus imperiales . . . pertinentibus. ANNAL. Ianuens. I p.61,30 comercium totius regni . . . mercatoribus dimittere (*cf.* p.62,10). CHART. Xant. 114 ne -um emptionis et venditionis . . . habeant. *al.* **5** *tributum a mercatoribus pensitandum – Handelsabgabe:* INNOC. IV. registr. B 344 p.312,20 ut a doana, comertio et exactionibus sitis . . . immunes. **6** *transitus mercium – (Waren-, Güter-) Verkehr:* LEG. Wisig. 8,4,29 per que *(flumina)* . . . retia aut quecumque con-a veniunt navium. GESTA Font. 1 p.14,2 Geon, qui et Sequana, -tiis navium gloriosus.

II *latius:* **A** *spectat ad mutationem:* **1** *proprie:* **a** *commutatio – Wandel, Veränderung* (*cf.* GLOSS. II 667,23 St.-S. -tia uuantalunga): HEIRIC. Germ. I 2,144 rerum -tia (schol.: commutationes) mira. **b** *vicissitudo – Wechsel, Austausch* (*cf.* GLOSS. III 232,26 St.-S. -tium wechsel): CHRON. Median. 16 inter -a veterum et novarum frugum. BENZO ad Heinr. prol. p. 598,45 in belli pacisque -o. **c** *?contrarium – ?Gegensatz:* HILDEG. epist. I 51 p.265[B] tres vitas hominum in principali -o stantes designant *tria cornua in capite bestiae.* **2** *meton.:* **a** *remuneratio, praemium – Gegenleistung, Belohnung, Lohn:* **α** *in univ.:* DIPL. Heinr. IV. 316 recipere . . . dignis -tiis. RAPULARIUS 119 tibi . . . -a digna rependam. *al. iron.:* OTTO FRISING. gest. 2,33 p. 141,34 talia tibi a principe tuo redduntur -tia. **β** *de retributione per Dei gratiam accepta (cf. p.957,32sqq.):* DONAT. Trud. 23 (MGMer. VI p.293,4) pro aeternae vitae -tio altare . . . fabricare. MIRAC. Eug. Tolet. 7 (MGScript. XV p.653, 21) membrorum tuorum consequeris sanitatis -a (*cf.* WOLFHARD. Waldb. 3,8 [6] insperatae salutis meruisti -um). DIPL. Conr. I. 16 pro aeternae remunerationis -o cogitantes. HIST. Mosom. 1,10 p.608,43 salubri facto -o . . . lumen . . . recepit. *al.* **γ** *de poena:* WALAHFR. Wett. 601 scelerum -tia sumet. 787 haec . . . ex factis homines -tia pravis accipiunt. **b** *proventus – Ertrag:* MODOIN. ecl. 2,101 omnia fert . . . tellus -tia rerum. MILO carm. 1,6,3,386 referunt -a talia terrae. **c** *eventus – Ergebnis:* CHRON. Reinh. a.1197 p.558,24 ex -o rerum preteritarum . . . proponens experienciam futurorum. **d** *ferculum – (Speisen-) Gang:* REIN. ALEM. phagifac. 535 nec tu per blanda disci -a turpi curre latrocinio. **B** *spectat ad communicationem:* **1** *conversatio, coniunctio, societas – Umgang, Verkehr, Verbindung, Gemeinschaft* (*cf.* GLOSS. I 76,23 St.-S. con-tium camainscaf): **a** *proprie:* **α** *in univ.:* FORM. Salisb. 11 sincerrima sunt . . . inter absentes comercia litterarum. GODESC. SAXO theol. 22,1 p.297,10 cum . . . ecclesia . . . nobis . . . -um, contubernium, consortium det. gramm. 1,103 in unitate personae duarum . . . coniunctio naturarum dicitur iure -um (-tium *var. l.*). RAHEW. gest. 3,44 tale . . . Conlatinorum inter se -tium fuit. OTTO SANBLAS. chron. 42 p.68,15 -um et quandam . . . secretam familiaritatem . . . cum paganis. *al.* **β** *de coniugio, concubitu, fornicatione* (*cf.* GLOSS. II 123,36 St.-S. -tium samantuvist): ALDH. virg. I 35 p.278,22 simulato hymenei -o. CAPIT. reg. Franc. 15,20 -um maritale (LIUTPR. antap. 5,1 filiae meae maritali -tio [comercio *var. l.*] sotiatus). 16,2 carnale -um (TROTULA 4 p.7,34 uti carnali -o. CONST. II 12,4). CARM. Bur. B 62,5,1 post blanda veneris -a lassatur cerebri substantia. 178,1,6 nescio procari -o vulgari. OTTO SANBLAS. chron. 47 p.78,14 que *(meretrices)* infami -o vitam suam probrose prostituerant. *al.* **b** *meton. i. q. confinium – Grenzgebiet:* ANNAL. regni Franc. a.809 p.130,3 comes, qui in -o (-tio *var. l.*; REGINO chron. a.809 p.69,21 confinio) Hispaniae atque Galliae . . . residebat. **2** *pactum – Pakt:* CARM. Cantabr. 30[a],2[b],2 invisi datis -i literis. **3** *usus – Gebrauch, Kenntnis:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,225 solvit -a linguę. GUNTH. PAR. hist. 19 p.55,28 Greci sermonis habere -um. **4** *discordia, rixa – Zwist, Händel:* OTTO FRISING. chron. 7,9 p.320,8 numquid non ipse mundus . . . huiusmodi -tia (commentia *var. l.*) inherentibus sibi tribuit? METELL. buc. prol. 27 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) carmina quid possint, quid in haec -a prosint, non satis apparet. **C** *spectat ad operationem:* **1** *proprie i. q. actio, negotium, opus – Handlung, Unternehmung, Tat, Werk:* **a** *in univ.:* MEGINH. FULD. (?) Ferr. 8 hoc est sanctorum martyrum commune consilium, commune -um: contemnere fugientia, comparare permanentia. GERH. AUGUST. Udalr. I 21 p.407,44 imperator . . . secularium negociorum -tia Adalberoni commendavit. DIPL. Otton. III. 304 p.730,35 post sacrosanctum humanae redemptionis -tium *(cf. Sacr. Leon. 555).* ARNO REICHERSB. scut. p.1499[c] inter ieiuniorum ac lectionum et orationum studia ac cetera spiritualium exercitationum -a. CHRON. Reinh. a.1188 imperialis aule . . . instaurata -a. a.1197 p.555,11 qui . . . ad universitatis -a scindi et colludere noluisset, explosus et erasus ab omnibus decerneretur. *al. de traditione:* DIPL. Conr. III. 192 p. 351,4 (ed. F. Hausmann. 1969) ne hoc -tium et tante religionis inceptum . . . frustraretur. **b** *de ritibus i. q. celebratio – Feier:* LIUTG. Greg. 2 p.67,25 cum . . . salubria missarum -a (mysteria, sollempnia *var. l.*) peregisset. EUGEN. VULG. calend. 167 (AnalBoll. 84.1966. p.366) undenę *Kalendae* ut capiant eius *(Matthaei)* -a doni. ELEV. Wigb. 4 (MGScript.

[Antony]

VIII p.517,23) indicti -i et votivae orationis causa. **c** *de fraude, deceptione:* DIPL. Loth. III. 105 p.170,17 aliquod -tium adversus tenorem . . . constitutionis excogitare. p.170,19 si quis . . . ad . . . illicitum -tium (commentum *var. l.*) accesserit *eqs.* **2** *meton. i. q. bonum – Gut:* STEPH. LEOD. Lamb. 8 (ASBoll. ³Sept. V p.383; s. X.in.) ditatum honoribus sanctimoniae, illustratum -is parsimoniae. FOLCUIN. Lob. 5 Ursmarus virtutum omnium -is plenus.

commercor, -atus sum, -ari. *emere, acquirere – kaufen, (käuflich) erwerben:* ANNAL. Rod. a.1146 p.718,46 allodium . . . est ab illo . . . abbas -tus. *in imag.:* CHART. episc. Wirz. II 16 p.31,18 (a.1169) felici sibi -turus mercimonio, quod felicius duplicatum perenni possideret patrimonio.

commereo (conm-), -ui, -ere. **1** *merere – verdienen:* **a** *de bono, praemio:* THEODULF. carm. 35,28 regni -uere thronum. HROTSV. Gong. 276 umquam tantilli nil . . . -ui. *c. inf.:* BERTH. (?) annal. a.1077 p.292,21 quatinus . . . divinitus coronari -uerint. **b** *de malo, poena:* GESTA Ern. duc. I p.11,26 extreme notam dampnacionis -uit. RAPULARIUS 270 ut, quod -uit, retribuatis ei *(hosti).* **2** *committere, delinquere – sich zuschulden kommen lassen, verbrechen (cf.* GLOSS. I 385,53 St.-S. con-ui gisculta *a,* virsculdote *e):* FLOR. LUGD. carm. 27,39 quid . . . -ui, . . . quod *eqs.* VITA Annon. I 1,32 p.480ª,5 quid -uit grex et ovile tuum, ut *eqs.*

commes *v.* 1. comes. **commessatio** *sim. v.* comiss-.

commesso *sim. v.* comess-.

***commestabulus** *v.* *comestabulus.

commestio *sim. v.* comest-.

***commetaneitas** (conm-), -atis *f. confinium, vicinitas – (gemeinsame) Grenze, Grenznachbarschaft:* CHART. Burgenl. I 456 (a.1264) incipit prima meta . . . in -e ville Chalad. 475 terram . . . in -e terre Pauli . . . et terre . . . Coloch . . . existentem et in districtibus earundem -um divisam undique certis metis. 515 p.346,16 tres mete a -bus (-meitatibus *var. l.*) iobagionum castri . . . et castrensium. *ibid. al.*

***commetaneus** (conm-), -a, -um. (meta) *script.:* conmm-: *l.* 51.

1 *adi.: confinis, contiguus, vicinus – angrenzend, -liegend, benachbart:* CHART. Burgenl. I 156 p.116,2sqq. (a.1228) terra . . . -um habet . . . Thomam . . ., exinde . . . -am sibi habet villam Frad. 385 medietatem terre Chalad . . . vicinam et -am terre . . . Andree (II 200 p.145,14 con-am). 402 ex parte . . . fori -a est uxor Osl bani, alia vero parte . . . -us est frater eius. 430 p.293,38 ubi exit terra ville Patri et incipit esse -a . . . terre Rubyn et Ian, que sunt de meridie -i. *ibid. al. (v. ind.).* **2** *subst. masc.: finitimus, vicinus, accola – (Grenz-)Nachbar, Anrainer:* CHART. Burgenl. I 255 p.184,5 (a.1238) multorum bonorum hominum et -orum suorum testimonio. 345 quatenus . . . asignes terminum competentem -is (conmm- *cod.*) eiusdem terre. 355 per -os in circuicione eiusdem terre. 487 p.327,26 presentibus -is et vicinis ipsius terre (II 79 p.57,44 -is et v. omnibus consencientibus. 171 coram -is et v. *al.*). *ibid. saepius (v. ind.).*

commetes *v.* cometes. ***commetia** *v.* 2. *comitia.

commetior (conm-, -cior), -mensus sum, -iri.

1 *strictius:* **a** *commensurare, metiendo comparare, coaequare – bemessen (nach), messen (an), angleichen:* **α** *gener.:* REIN. ALEM. phagifac. 272 indulgere gulae noli nec viribus haustum -ire tuis. *de tempore i. q. terminare – befristen:* CHART. Port. 107 (a.1234) agrorum usufructus . . . eorum *(tradentium)* termino vite se -ciens . . . ad monasterium . . . revertetur. **β** *philos.:* ALBERT. M. cael. hier. 13,9 p.374ª,1 id, quod movetur -endo (-ment- *ed.*) se spatio. phys. 4, 3,10 p.327ᵇ,18 nihil est dictu . . ., quod . . . est aliquid in tempore, ita quod -itur se toti tempori (p.327ᵇ,28). **b** *emetiri, dimetiri – aus-, durchmessen:* ALBERT. M. cael. hier. 13,9 p.374ª,13 *corpus* movetur remetiendo vel -endo locum. **2** *latius:* **a** *compensare – gegeneinander abwägen:* CHART. march. Misn. II 497 (a.1184) sanctimonialium . . . religionis . . . magnitudinem et rerum necessariarum usus tenuitatem . . . con-ciens. **b** *conferre – vergleichen:* VITA Serv. 5 p.18,7 -bantur huic electo electionem quondam per signum florentis virge Aaron.

***commetor,** -ari. (meta) *conterminare – angrenzen:* CHART. Burgenl. I 156 p.116,5 (a.1228) terra . . . conterminatur terre comitis . . ., deinde -atur Charna. 255 p.184,29 iuxta . . . arborem -atur terra nobilium de Raduzt. *Antony*

commezsatio *v.* comissatio. **commi** *v.* gummi.

commiatus *v.* commeatus. **commicto** *v.* committo.

***commidi** (comi-) *n.* (κομμίδιον) *sucus pruni Damasceni – Saft des Damaszenenpflaumenbaumes:* COMPOS. Matr. 1,6 mitte comidi infectum. 1,7 comidi . . . conficitur sic *eqs.* 1,12 comidi grecae dicitur, latine gumma, id est lacrimum damascini. *Götte*

commigratio, -onis *f. de morte i. q. migratio, transitus – Hingang:* CHART. Rhen. med. III 159 (c.1220) status humanus fragilitatis et ignorantia -is ad Christum.

commigro, -avi, -atum, -are. *script.* comeg-: *l.* 36. **1** *proprie i. q. migrare, iter facere, ire – (hin-, weg-)ziehen, sich (hin-, weg-)begeben, gehen:* **a** *in univ.:* EIGIL Sturm. 13 p.144,3 (ed. P. Engelbert. 1968) -vit ad locum, ubi nunc . . . situm est monasterium (15). BERTH. (?) annal. a.1077 p.302,19 recta in Pagoariam cum suis itione . . . -vit. CHART. Hersf. 119 potestatem . . . commorandi vel -andi, ubicunque sibi placuerit. *de cursu solis:* BEDA temp. rat. 35,5 paulatim per diversa *loca* -ans *sol.* **b** *c. colore quodam:* **α** *proficisci – aufbrechen:* IULIAN. TOLET. Wamb. 29 sedem . . . sexto, postquam inde -verat, mense repetiit. **β** *(per)venire – (hin)kommen:* CONC. Karol. 38,13 presbyter ab alterius parroechia in suam *(sc. episcopi)* -ans. 38 app. B 28. C 42. *c. sensu confugiendi:* CONC. Karol. app. 10 p.856,39 si monachus illuc *(sc. in abbatiam)* -verit, . . . sine calumnia ibi sit. **γ** *c. dat. i. q. iter facere secundum aliquem locum – entlanggehen:* MIRAC. Bav. 3,48 cum . . . vicinae -ret ripae. **2** *translate:* **a** *transire, cedere – übergehen, zufallen:* LEG. Burgund. const. I 60,2 quod dimittere voluerit, . . . in eius, cui res deputata fuerit, iura -et (comeg- *var. l.*). **b** *(simul) cooriri, prodire – (zugleich) auftreten, Einzug halten:* VITA Landel. 24 -ant vitia . . . , cedunt virtutes.

commiles, -itis *m. militiae socius – Kampfgefährte, (Mit-)Kämpfer:* GESTA Karoli M. p.160,24 in ultimis cetum fortem -um multiplicium constituit.

1. commilito, -avi, -are. *militiae socium esse – gemeinsam kämpfen, mitstreiten:* **1** *eccl. de militia Christi:* ADREV. Bened. 11 una cum consensu Deo sibi *(abbati)* -antium fratrum (DIPL. Heinr. II. 230 p.267,21 sanctimonialium . . . D. sub regula sancti Benedicti -antium). VITA Gebeh. Salisb. II 24 p.45,51 postquam . . . ei *(archiepiscopo)* . . . fidelissime -verat. ALBERT. M. eccl. hier. 7,2 p.762ᵇ,9 *sanctarum animarum corpora* 'coeuntia' quantum ad unitatem operationis, . . . '-antia' (*PG 3,553ᴬ* συναθλήσαντα) quantum ad pugnam. **2** *mus. i. q. foedere iungi – sich verbünden (in imag.):* ARIBO FRISING. mus. p.57 aliquotiens diatesseron et diapente -ent *(antea:* de contubernio diatesseron et diapente).

2. commilito (conm-), -onis *m. (f.: p.961,26)* **1** *strictius i. q. militiae socius, commanipularis – Kampfgefährte, Kriegskamerad (cf.* GLOSS. II 399,73 St.-S. -o ebundegun. III 183,32 -o vel commanipularis hergesello): **a** *in univ.:* ANNAL. Fuld. II a.873 p.80,26 o boni -es. BERTH. (?) annal. a.1080 p.325,17 ut ferme nemo suos -es cognoscere quivisset. OTTO FRISING. gest. 2,40 p.148,21 ad erigendum -em humeros prebet. HEINR. LETT. chron. 18,9 Meynardus . . . cum -bus suis collegit . . . exercitum contra regem Wissewaldum. ALBERT. M. eth. 8,3,1 p.537ª,16 appellare velut amicos connavigatores et -es. p.537ᵇ,10 -es, qui in commune referunt suae militae victorias. *al. v. et p.956,63.* **b** *c. colore quodam:* **α** *foederatus, auxiliator – Verbündeter, Helfer im Kampf:* THIETM. chron. 5,37 cum -es ad condictum sero confluere locum . . . dux cerneret. BERTH. (?) annal. a.1079 p.321,5 primatibus Saxonum . . . caeterisque suis -bus. *remissius de sanctis:* LIUTPR. hist. 2 p.160,11 -es Petrum et Paulum . . . apostolos habuit (*cf.* leg.62 p.210,14). *de monachis rebellantibus:* EKKEH. IV. cas. 76med. abbatem dux tali-

[Antony]

bus aggressurus con-bus. β *miles in familia domini commorans – Ritter, Gefolgsmann, Getreuer (cf. H. Mitteis, Lehnrecht und Staatsgewalt. 1933. p.519):* HIST. peregr. p. 118,9 con-es et satellites Renaldi. GISLEB. MONT. chron. 46 p.80,5 comitis . . . -es et consiliarii. 48 p.83,14 quoscumque milites probos undecumque sibi -es retinebat *rex. al. cf. l.48.* γ *de diadochis i. q. legatus, imperator – (Unter-)Feldherr:* OTTO FRISING. chron. 3,2 p.136,13 dum -es eius *(Alexandri)* Asiam . . . partirentur. δ *miles – Soldat:* WIDUK. gest. 2,11 p.75,1 data . . . preda urbis suis -bus abiit. *al.* ε *gregalis – Spießgeselle:* HECEL. Clem. 2,10 (MGScript. XXX p.908,3; s. XI.ex.) cum suis deseviendo -bus . . . plurima nefaria prosequens. OTTO FRISING. gest. 2,40 p.149,23 ut . . . ligni supplicio -es plecteret. **2** *latius i. q. socius (-a), sodalis, collega – Gefährte (-in), Genosse (-in), Kamerad, Kollege (cf.* GLOSS. I 772,10 St.-S. -em ginoz): **a** *eccl. (vigente notione militiae Christi fere i. q. consors certaminis – etwa: Mitstreiter):* α *de martyribus, apostolis paganorum:* ALDH. virg. I 36 p.284,12 beatus Iulianus cum ceteris -bus (*conv. l.*) . . . crudeliter percussus . . . occubuit. VITA Bonif. I 9 felici . . . -um stipatus comitatu. FRUL. Leod. 2,34 (MGMer. V p.361,25) Dominus . . . merita sui signiferi inter -es extollendo glorificare volens. GERHOH. ad Innoc. p.213,24 compontificem et -em eius *(Urbani papae)*, papam et martyrem Lucium. VITA Gebeh. Salisb. II 2 p.36,39 sancti Chrisanti martyris calvariam et con-is eius, sanctae Dariae virginis, mentum. *al.* β *de monachis:* DONAT. Ermenl. 1 (MGMer. V p.686,15) ceterorum con-um vallatus praesidio. TRANSL. Dion. Ratisb. 31 p.367b,48 o fratres et -es. CHRON. Ortl. add. 1 p.130,13 quanto gaudio . . . nos cuncti -es nostri susceperint. *al.* γ *usu vario:* CONC. Karol. 56A p.706,20 per vos *(sc. caesarem)* per vestrosque christianae relegionis -es. VITA Albarti 8 (MGMer. VI p.23,20; s. XII.) premisi . . . -em meum *(sc. coepiscopum). al. v. et l.24. p. 962,48.* **b** *publ. i. qui eiusdem officii vel status est – Amtskollege, Standesgenosse:* α *de ministerialibus:* TRAD. Salisb. I 137a (c.1115) traditionem . . . per manum cuiusdam Cotescalchi, sui -is, perpetravit. 280 Gotefridum . . . delegasse predium suum . . . in manus cuiusdam -is sui . . . tradendum ad . . . cenobium. β *de vassallis:* VULC. Bard. 7 -um suorum iudicio abiudicatus beneficia perdidit. CHART. march. Misn. III 101 p.83,35 G. burchgravium de Licenich, H. burchgravium de Donin . . . et eorum -es. **c** *usu communi:* BONIF. epist. 73 p.153,16 notos et con-es tuos videbas . . . vitam . . . perdere. WILLIB. Bonif. 2 p.10,19 omnes sibi -es sollerti cura subiuncxerat. NOTKER. BALB. gest. 2,10 p.66,12sq. quando . . . vester eram vassallus, post vos . . . inter -es meos steteram, nunc autem vester socius et -o . . . me vobis coequo. *al.*

3. commilito *v.* 1. collimito *p.857,30.*

comminatio (conm-, comi-, -cio), -onis *f.* **1** *absol. vel c. gen. subi. i. q. minatio, minae – Drohung:* **a** *gener.:* ANNAL. Xant. a.871 p.30,5 Adriano pontifici -es inferens. VITA Heinr. IV. 13 p.41,29 sub -e crudeli. ALBERT. M. meteor. 3,3,22 p.664b,1 ista . . . Iovis -o *(sc. tonitrus)* sacrificiis . . . expiari poterat. *al. in imag.:* AMALAR. ad Petr. 1 inter equoreas -es. **b** *iur. et canon. i. q. sanctio – Strafandrohung (cf. l.69sqq.):* EPIST. Bamb. 29 p.525,11 per quas *(litteras)* archiepiscopos . . . qualicumque -e ad . . . servicium commonefacias *(sc. papa).* CHART. Westph. VII 200 p.88,1 sententia suspensionis, excommunicationis vel -is. CLEM. IV. registr. 674 p.698,42 contra premissas inhibitiones, monitiones, -es vel sententias venire. *expressius i. q. stipulatio poenae – Poenformel:* SUMMA dict. Saxon. 7,14 p.250,3 con-cio poni solet *in exemptionibus.* **2** *c. gen. obi.:* **a** *c. gen. rei i. q. denuntiatio, intentatio – Androhung:* α *gener.:* CHART. Hamb. 347 p.306,12 (a.1204) per sanctae predicationis officium et -em iudicii. *adde (voce vindictae omissa):* GONZO Geng. 20 ab adstantibus sub -e s. Gengulphi, ne id faceret, compescebatur. β *iur. et canon.:* CHART. archiep. Magd. 240 p.302,4 (a.1136) sub banni nostri -e interdicimus (DIPL. Loth. III. 99a p.159,17 sub -e divinę et nostrę sententię i.). CHART. Hall. 138 p.134,41 sub excommunicationis nostrae -e *eqs. v. et l.4.* **b** *c. gen. personae i. q. circumventio, vexatio – Bedrohung, Bedrängung:* EPIST. Hann. 17 p.39,19 ad episcoporum comi-em subditos eorum cogere . . . anathematis -e.

comminator, -oris *m. qui comminatur – einer der (be)droht:* AGOB. epist. 7 p.184,8 quempiam hominum . . . illi *(seniori)* esse . . . convitiatorem et -em.

***comminatorius** (conm-), -a, -um. *minax, plenus minarum – drohend, Droh-:* BERTH. (?) annal. a.1075 p.279,14 -o simul et promissorio sermocinio. p.281,11 severitatis illius *(papae)* -um gladium. *al.* CHART. Salisb. III 698d verbis con-is eadem *(sc. negotii)* nos executione prohibuit (CHART. Beron. 84 p.143,27 mala verba, contumeliosa et -a. *al.*). CONST. II 400,5 p.510,13 -as litteras . . . fratribus destinare (CHART. Stir. III 108 p.176,3. CHART. Hans. 835 taxacionem indebitam . . . litteris -is requisierunt).

adv. ***comminatorie.** *minaciter – drohend:* BERTH. (?) annal. a.1076 p.282,37 ut cathedra descenderet . . ., ex parte regis ipsi *(papae)* -e satis imperabatur.

comminax, -acis. *minax – drohend:* RATHER. prael. 5,4 quibus *(verbis)* nil -tius.

***comminibilis** *v.* *comminuibilis.

comminiscor, -mentus sum, -i. **1** *spectat ad cogitationem:* **a** *excogitare, fingere – sich ausdenken, ersinnen, aushecken (cf.* GLOSS. IV 327,25 St.-S. -or erdenku): ALDH. virg. I 32 p. 273,22 aliud argumenti genus molientes -untur, ut *eqs.* MANEG. ad Gebeh. praef. p.311,28 literis quicquam -i. **b** *cogitare, deliberare – bedenken, überlegen:* VITA Gang. I 4 (MGMer. VII p.160,8; s. IX.ex./X.in.) coepit . . . intra se -i utrumque *(sc. fontem et pretium)* sibi cedere. 9 p.163,15 coeperunt -i, ut quo modo ei necem inferrent. **c** *conicere, coniectare – raten, vermuten:* GLOSS. IV 47,1 St.-S. -or ratiscon (136,47). **2** *spectat ad memoriam:* **a** *reminisci – sich entsinnen, erinnern:* ODILO SUESS. Seb. 74 -untur proximo foro cuiusdam caesaris sarcophagum. **b** *commemorare, mentionem facere – (kurz) erwähnen, reden (von):* ALDH. virg. I 15 quid de fucorum muricibus subtiliter -imur? ad Acirc. 130 p.178,24 cum de dactilo niteremur -i (adminisci *A*). 139 p.193,15.

subst. **commentum,** -i *n.: v. p.955,40sqq.*

comminister (conm-), -tri *m. (con)servus, consocius – (Mit-)Diener, Genosse:* **1** *in bonam vel neutram partem de ministris Dei, ecclesiae:* **a** *strictius de episcopis, presbyteris, clericis in ministerio sacro vel officio ecclesiastico cooperantibus:* α *in univ.:* EPIST. Bonif. 12 p.17,11 (epist. papae) ut ad dispensationem verbi divini . . . te con-o utamur. HRABAN. epist. 25 p.437,3 quisquis in maiore dignitate . . . se positum agnoscat, conmilitones ac con-os (ministros *V*) omni honore dignos arbitretur. NICOL. I. epist. 92 p.534,7 contra eundem fratrem et -um nostrum (*item de Ignatio patriarcha:* 93 p.543,35. *al.* HADR. II. epist. 39 p.754,4. 40 p. 757,6). FLOD. hist. 3,11 p.486,11 archidiaconus Remensis ecclesiae cum aliis -is tam canonicis quam monachis. 3,22 p. 521,21 (epist. Hincm.) presbiteros et -os ecclesiae ac parrochiae tibi commissae excommunicasti. GESTA Camer. 3,49 p.484,5 qui *(pontifices)* . . . eiusdem altaris -i fuerant. *al.* β *spectat ad liturgiam:* TRANSL. Wandr. 4 (MGScript. XV p.625,42; c.1100) premissis cum thymiamateriis atque lampadibus -is. HERBORD. Ott. 2,16 p.731,11 ante sacerdotem . . . et -os, qui . . . sacramenti *(sc. baptismatis)* opus explere habebant. *adde:* GODESC. AQUENS. seq. 17,3a,3 tu sacerdotum Deo ministrantum -r es, Michael. **b** *latius de quibuslibet ministris ecclesiae (de monachis: l.67; cf. l.53):* PETR. DAM. disc. p.93,29 sedis apostolicae -i. CHART. episc. Hild. I 200 p.184,6 Ekberto camerario censente ceterisque -is . . . consentientibus. CHRON. Reinh. a.1215 p.585,21 compassione cum -o ductus *frater.* **2** *in malam partem de sectatoribus daemoniorum:* HECEL. Clem. 2,10 (MGScript. XXX p.908,18; s. XI.ex.) plures . . . sue impietatis -os.

***comministerialis** (conm-), -is *m. (f.: p.963,3.5) qui (quae) inter ministeriales est – (Mit-)Angehörige(r) des Ministerialenstandes:* **1** *strictius i. q. ministerialis socius*

(-a) – Mit-Ministeriale (-in): **a** *de ministerialibus ecclesiae:* CHART. Carinth. I 60 (a.1131) Starchandus, ecclesie nostre ministerialis, . . . con-em suam nomine Sichburgam . . . ducens in uxorem (*cf.* CHART. Osn. III 617 p.436,21 si . . . aliquis ex ministerialibus . . . puerum inlegitimum ex -i sua genuerit). DIPL. Loth. III. 85 impetrato consensu et licentia domini sui . . . et -ium suorum. EPIST. Wibald. 105 condemnamus tibi . . . ministerialem . . . et singulis quibusque . . . -bus suis in *eqs.* CHART. episc. August. 31 testimonium perhibentibus pluribus cognatis et con-bus suis *(item de testimonio:* CHART. Stir. I 549 p.517,33 actum est . . . coram -bus et comprovincialibus suis. TRAD. Werd. 136. *al. cf. l.22).* CHART. Salem. 18 ministerialis . . . ęcclesię . . . novale . . . in manus . . . -ium suorum . . . contradidit *(item de traditione:* TRAD. Scheftl. 232. CHART. Eichst. 19 p.43,14. *al. v. et l.7).* CHART. Stir. III 10 p.64,8sq. dominus meus . . . a -bus meis Salzburgensis ecclesie requirens ferri sententiam a me propositam, idem -es mei *eqs. al.* **b** *de ministerialibus comitis sim.:* CHART. Osn. II 123,5 (c.1220) dapifer noster . . . ipsum *(ministerialem)* in coquina . . . procurabit cum -bus suis. 123,15. *fort. add.:* CHART. Osn. III 13 p.9,37 (a.1251) per sufficiens testimonium, videlicet cum coheredibus et con--bus suis (p.10,22). **2** *latius i.q. ministerialis – Ministeriale, Dienstmann:* GERH. STED. annal. p.220,27 Hermannus Ungenathe, -is Hildensemensis. CHART. Stir. III 24 (epist. papae) Leutoldus . . . miles, -is ducatus Stirie. CHART. Nuremb. 505 (dipl. Rud. Habsb.) a Reinhardo de Hohenecken, commi⟨ni⟩steriali nostro.

***comministra,** -ae *f. quae in ministerio sacro cooperatur – eine die den heiligen Dienst mitvollzieht:* ALBERT. M. cael. hier. 1,3 p.21^{b},13sqq. *Deus* 'perficiens . . . nostram hierarchiam', id est ecclesiasticam, '-am (*PG 3, 124^{A}* συλλειτουργόν) earum', scilicet coelestium hierarchiarum; et dicitur '-a' . . . propter ordinem ad eumdem finem, cui tamen quia illa propinquius inhaeret, ideo nostra dicitur comministrare sibi.

comministro, -avi, -atum, -are. *(famulando) assistere, adiuvare, cooperari – (dienend) zur Seite stehen, helfen, mitmachen, -wirken (bei):* **1** *in cultu divino peragendo:* CHART. Traiect. 299 p.275,26 (epist. papae spur. post 1121) tenentur *collegiatae ecclesiae civitatis et dioeceseos* eidem ecclesiae matrici in suis stationibus legitimis in diaconis et subdiaconis -are (*cf.* p.275,35). 332 p.305,31 quod canonici domus maioris confratribus sancti Salvatoris . . . ordinem episcopalem -are noluerint (p.305,44 ut . . . o. e. . . . in uno diacono et uno subdiacono -rent [*syn.* supplerent, collaterarent]. p.306,7). *v. et l.35.* **2** *usu vario:* ARNO REICHERSB. scut. p.1515^{D} si . . . aliorum *(sc. canonicorum abiectorum)* interdictis officiis -ando et communicando auxilium non praebuerint. *c. sensu colludendi:* LIUTPR. leg. 50 qui *(papa)* Alberici filio apostatae, adultero, sacrilego communicavit, -vit.

***comminitor,** -ari. *minitari, denuntiare – (an)drohen:* HUGO FLAV. chron. 2 p.387,11 animam diabolus tenens illam . . . cepit agitare, tondere . . . et . . . ignis tormentum -ari. LEO MARS. chron. 2,45 p.658,8 pater Benedictus . . . ei *(duci)* . . . multa . . . -ans virga . . . illius latus percussit.

1. commino (conm-, comi-), -atum, -are *et* **comminor,** -atus sum, -ari. *script.* cumi-: *p.964,20.*

1 *act. i.q. minare, cogere – (zusammen)treiben:* **a** *strictius de animalibus:* LEO MARS. chron. 2,80 p.684,38 (cod. 2) onustos foeno saumarios -are. HEINR. LETT. chron. 21,5 p.145,12 iumenta multa secum -antes. NARR. de Gron. 10 p.17, 12 pecora tocius Velue in Daventriam. **b** *latius de hominibus c. sensu compellendi:* OTTO FRISING. gest. 2,13 p.116,21 consueverunt . . . territoria ex hac -andi potestate comitatus suos appellare.

2 *depon. i.q. minari, minitari – drohen (usu pass.: p.964,2. 18.20.22.25; form. act.: l.69. p.964,11):* **a** *strictius:* **α** *absol.* (*cf.* GLOSS. I 572,29 St.-S. -eris drovues): AGNELL. lib. pont. 83 coepit -are caementariis. DIPL. Heinr. V. (ed. G. Biancolini, Notizie storiche di Verona. I. 1749. p.271,26) superimpositiones a monasterio . . . imperiali iussione -ando prohibemus. ALBERT. M. meteor. 3,3,22 p.664^{a},27 si . . . tonat *Iuppiter,* hoc fit . . . aut -ando aut feriendo. *ibid. al. impers.:* VITA Norb. II 73$^{med.}$ si a quoquam -retur ei vel malediceretur. **β** *c. acc. rei, inf., enunt. i.q. intentare, denuntiare – androhen, (drohend) ankündigen:* EINH. Karol. 10 bellum Beneventanis . . . -tus est. WIDUK. gest. 1,20 -ti sunt bellum inferre amicis eorum. GERHOH. aedif. 13 p.1232^{C} his . . ., quibus regnum fuit proprium, -atur ipsum regnum auferendum *Dominus.* VITA Norb. II 73$^{in.}$ -tus est fratribus, quod *eqs. al. de periculo sim. i.q. arcessere – heraufbeschwören:* WIDUK. gest. 1,32 tantam caedem ubique egerunt, ut ultimam depopulationem -rent (-rentur *var. l.*). CHART. Neocell. (Brixin.) 50 (Font. rer. Austr. II 77.1965) oblivionis periculum -atur, quicquid litterarum testimonio non firmatur. **γ** *c. acc. personae i.q. minis impetere, circumvenire – bedrohen:* ROD. GLAB. hist. 2,6 p.33,12 cominatus est illum valde. **b** *latius i.q. commonere, imperare – ermahnen, befehlen:* VITA Hugberti 2 (MGMer. VI p.484,2) per visiones . . . et nuntios -tus est, ut . . . corpus . . . de tumulo . . . relevaret. *impers.:* AGNELL. lib. pont. 175 per creaturam nobis cuminatur, ut resipiscere debeamus.

adi. **comminatus,** -a, -um. *denuntiatus – angedroht:* EINH. epist. 52 caritatem tuam con-i mihi periculi curam non habuisse.

subst. **comminatus,** -i *m. minis impetitus – der Bedrohte:* PAX Valenc. p.609^{a},39 cancellarius et -us medietatem . . . obtinebunt.

adv. **comminanter.** *minaciter – in drohender Haltung:* CHRON. Salern. 131 p.143,28 vir clarissimus . . . -r super eum venit. 147 p.156,6 -r . . . principem expectabatur.

2. commino *v.* comminuo.

3. commino *v.* 1. commuto *p.1017,54.*

***comminuibilis** (-ni-),-e. **1** *adi.: friabilis, fragosus – zerreibbar, bröckelig, brüchig:* ALBERT. M. meteor. 4,2,18 p.773^{b},26 quae sunt frangibilia et infrangibilia, -ia et incomminuibilia. miner. 3,1,3 p.62^{b},12 cum siccum in lapide vicerit humidum, omnino est lapis -is. veget. 2,56 primo frangibilis et postea -is efficitur *cortex.* animal. 4,63 -is substantia sicut creta. *al.* Ps. ALBERT. M. alch. p.35,34 cum sit -nibile et elixabile *sulphur. v. et p.966,31.* **2** *subst. neutr.: quod friabile, fragosum est – Zerreibbares, Brüchiges:* ALBERT. M. meteor. 4,3,6$^{capit.}$ de -bus et frangibilibus, in quo *(capite)* est digressio ad declarandum, qualiter glacies est -is. *ibid. al.*

***comminuibilitas,** -atis *f. qualitas friabilis, fragosa – bröckelige Beschaffenheit, Brüchigkeit:* ALBERT. M. veget. 6,77 de facili conteritur *calamus aromaticus* propter sui -em.

***comminuitio,** -onis *f. contritio, dissolutio – Zerbröckelung, Zerfall:* ALBERT. M. miner. 1,1,2 p.3^{b},4 continuationem terra non facit sua siccitate, sed potius -em. p.3^{b},30 terra -em patiens in compressione vel concussione. *cf.* comminutio.

comminuo (conm-), -ui, -utum, -ere. *script.:* cum-: *l. 59.* -n(o): *p.965,22. form. partic. praes.* -ans: *p.965,6.*

I *strictius:* **A** *confringere, concidere, contundere, elidere – zerbrechen, zerschlagen, zertrümmern, zermalmen (cf.* GLOSS. I 515,25 St.-S. -et ziprichit. 659,55 -it firprah *a* ziprastin *r.* 690,18 -it zisamanesluoch): **1** *in univ.:* ARBEO Emm. 35 p.79,24 ut ossa subposita in monumento -rentur. WETT. Gall. 6 sublatas imagines -it petris *(item de idolis:* AGNELL. lib. pont. 1 simulacra cum-it. OTTO FRISING. chron. 7,7 p.317,14 ydola . . . in frusta -it [*cf. Vulg. deut. 9,21*]. *al.).* WALAHFR. imag. Tetr. 143 sonoros -et truncos. CASUS Petrish. 1,20 quam *(tabulam)* . . . abbas tempore famis deposuit et -it. HEINR. LETT. chron. 23,8 p.163,10 erkerum . . . et viros in eo -it *rector machinae.* ALBERT. M. meteor. 3,3,19 p.659^{b},8 aliquando . . . -it sive liquefacit *coruscatio* gladium . . . absque adustione vaginae. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *demoliri – abtragen, niederreißen:* ANNAL. Rod. a.1106 p.694,2 -it sacrarium a sacerdote constructum volens . . . construere . . . monasterium. **b** *conscindere – zerreißen:* AGNELL. lib. pont. 174 p.391,11 privilegia antiqua . . . ab hastis lanceae -tae *sunt.* CHART. Stir. IV 125 p.72,4 (a.1264) eas *(litteras)* omnino -it et confregit. **c** *exstirpare – ausrotten:* BEDA hist. eccl. 2,1

[Antony]

p.76,11 Gregorius . . . hanc *(haeresim nascentem)* . . . con-it. **d** *pass. i. q. dilabi – zerfallen:* VITA Serv. 54 p.128,6 adurebar, consumebar, in cinerem usque ac pulverem . . . -bar. **B** *dividere in partes – zerkleinern:* **1** *frangere – brechen* (*cf.* GLOSS. IV 262,33 St.-S. frusta -ti stuchili cebroheniui): **a** *gener.:* ASINARIUS 214 -ens (-ans *EF*) panes colliridasque secans. **b** *liturg.:* AMALAR. off. 1,34,8 postquam -bat corpus Domini ad distribuendum. **2** *commolere, conterere, friare, pinsere – (zer)mahlen, zerreiben, zerstoßen, pulverisieren:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 77,7 utraque *(mola)* . . ., quod ruminat ore patenti, -ens reddit. LAMB. HERSF. annal. a.1074 p.176,12 cessante molarum usu . . . frumentum -ere non poterant. **β** *masticare – kauen:* GLOSS. I 662,48 St.-S. -rent chuin *(spectat ad Vulg. Dan. 6,24). ibid. iterum. adde:* GLOSS. III 304,17 St.-S. mastico dentibus -o i. chuuo. *al.* **γ** *diluere – auflösen:* HILDEG. phys. 6,4 de sanguine isto *(sc. gruis siccato)* in modica aqua -at. **b** *techn. et alch.:* COMPOS. Luc. C 24 -es *vitrum.* ε 26 -es minutatim *cuprum.* MAPPAE CLAVIC. 33 aurum . . . -e diligenter. THEOPH. sched. 3,94 p.174,10 Th. qui *(lapis)* -itur, donec sit sicut sabulum. PLATO TIBURT. tab. 2 p.493,7 accipite filium avis . . . et -nite. *al.*

II *latius i. q. (im)minuere, extenuare, detrimentum afferre – (ver)mindern, schmälern, beeinträchtigen, schädigen:* **A** *trans.:* TRAD. Frising. 11 p.38,32 (a.758) ad augendum et emeliorandum, non in nullo -endum (*sim.* 37.213[a]). VITA Mathild. II 26 p.301,25 quicumque . . . possessionem ecclesiasticam . . . scindit vel -it. CHART. Wirt. II 419 p.205,5 si . . . advocatiam . . . vastaremus vel -remus. **B** *intrans. i. q. deficere – abweichen, verlustig gehen:* TRACT. de chirurg. 190 *vesica* amittens suam proprietatem de sua natura -it, id est mutatur.

1. comminus (conm-, comi-) *adv. (praep.: l.53).*

1 *strictius:* **a** *in, ex propinquo – in, aus der Nähe* (*cf.* GLOSS. II 256,71 St.-S. -s sitam nahkilegana): **α** *milit. i. q. manu ad manum, manibus consertis – handgemein, im Nahkampf, Mann gegen Mann (cf.* GLOSS. I 441,36 St.-S. -s infolcvuich gifuoro vel pi. II 530,16 -s prope ingegin. 665,26 -s samanthafto. 711,24 -s gehando. *al.):* WALTHARIUS 636 dimicet omnis; -s (comi- *var. l.*) astatis. VITA Heinr. IV. 6 p. 23,23 -s committebant. HIST. de exp. Frid. imp. p.36,24 hostes . . . a nostris gladiis cominus et balistis eminus excepti. HIST. peregr. p.164,15 tali genti . . . con-s in bello occurrere. *al. in imag.:* VITA Liutb. 19 quibus onusta virtutum cominus armis . . . horribili bello resistat *mens. v. et p.966,72.* **β** *usu communi i. q. prope, haud procul, iuxta – nahe, unweit, (dicht) daneben* (*cf.* GLOSS. I 65,22 St.-S. con-s eminus naah): AETHICUS ISTER 79 p.60,18 norunt finitimae, quid sit cominus (communis *T*) incola. WALTHARIUS 542 -s (comi- *var. l.*) . . . coruscantes mulier videt hastas. HROTSV. Gong. 476 astabat coetus -s angelicus. HIST. peregr. p.136,8 con-s visis hostibus. *al. c. vi praep.:* TRANSL. Eug. Tolet. add. 1 (RevBén. 76. 1966. p.281,22; s. X.) cominus latae cuiusdam residunt fossae. **b** *in propinquum, propius – her(an), in Reichweite:* **α** *milit.* (*cf.* GLOSS. II 667,7 St.-S. -s zisamane): WALTHARIUS 1309 nequeunt accedere -s (comi- *var. l.*) illi. *in venatione:* WALTHARIUS 1342 -s . . . dirae metuunt accedere belvae *Molossi.* **β** *usu communi:* NIVARD. Ysengr. 5,548 'cominus', inquit, 'ovis!' et 'cúm!' teutonice . . . succlamat. *de tempore:* CARM. de Iuda 2,168 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.269; c. s. XIII.) veniens est cominus hora. **2** *latius:* **a** *coram, in praesentia(m) – von Angesicht zu Angesicht, unmittelbar, persönlich* (*cf.* GLOSS. II 423, 3 St.-S. -s giuuorsamo. 488,39 -s zegakenuuarte): HROTSV. Sap. 2,1 imperatoris vultum -s aspicere. THIETM. (?) chron. 5,30 ad colloquium cominus . . . venire (*cf.* LAMB. HERSF. annal. a.1070 p.114,14 ut . . . Goslariam -s [*syn.* coram] veniret). EKKEH. IV. bened. I 13,43 pane cibat Christum, potat quoque -s ipsum. URBAN. IV. registr. 558 p.542,13 partibus constitutis cominus. *al.* **b** *ad manus, praesto – zur Hand, greifbar:* ARNULF. delic. 794 num cominus (con*cod. Turic.*) Ecclesiastes? **c** *de tempore (cf. l. 61):* **α** *extemplo, statim – sogleich:* VITA Liutb. 15 cominus illa prosecuta: '*eqs.*' CONSUET. Marb. 270 (Spicil. Friburg. X. 1965) cominus ille vas cum aqua . . . suo pauperi allaturus. **β** *simul – zugleich:* VITA Liutb. 30 p.36,23 venerunt . . . cominus virum nuntiantes eodem visionis tempore fuisse defunctum. **3** *per confusionem:* **a** *?communiter – ?gemeinschaftlich:* GLOSS. II 703,21 St.-S. -s gimacho *(spectat ad Verg. georg. 3,374). cf. p.965,48sq. adde:* GLOSS. I 64,22 St.-S. proximus vel con-us nahist edo meinscaf. **b** *procul, longius – von weitem:* GLOSS. II 350,41 St.-S. -s rumor *(spectat ad Iuvenc. 2,729).*

2. *comminus (comi-) *adv. minus – weniger:* LIBER pont. Eichst. (MGScript. VII p.251,10 [vs.]; s. XII./XIII.) anno milleno centeno cominus uno.

comminutatus (comi-), -a, -um. *consectus – kleingeschnitten:* PAUL. AEGIN. cur. 179 da capitata porra comi-a *(3,32,2* συντετηκότα, *sc. prave versum).*

*adv.***comminutatim.** *minutatim, frustatim – stückchen-, brockenweise:* VITA Rimb. 8 p.86,42 panem -m terendo . . . in ipsam aquam commiscebat.

comminutio, -onis *f.* **1** *confractio, eversio – Zerschmetterung, Zerstörung:* LIBRI Karol. 2, 23 p.82,24 in imaginum -e (WALAHFR. Gall. 1,6 p.289,24 propter i. -em). **2** *divisio, dissolutio – Zerkleinerung, Zerbröckelung* (*opp.* fractio): ALBERT. M. meteor. 4,3,6 p.780[a],17 -o est separatio continui corporis in particulas minimas. *ibid. al. cf.* *comminuitio.

***comminutivus,** -a, -um. *friabilis, fragosus – zerreibbar, bröckelig:* ALBERT. M. meteor. 4,2,18 p.773[b],4 haec *(opposita)* sunt: coagulabile et incoagulabile . . ., -um *(p.835[a],14* κατακτόν *vel* θραυστόν *?)* et non-comminutivum. miner. 1, 1,2 p.3[b],13 tale *(lutum unctuosum)* non est -um sive comminuibile in pulverem. 5,1,1 p.98[a],15 quaecumque -a sunt in substantia.

***commiror,** -ari. **1** *mirari, stupere – sich (ver)wundern, befremdet sein (über):* BERTH. (?) annal. a.1079 p. 321,7 simul omnes pertinacem regis Heinrici vecordiam -antes. **2** *(nimis) admirari – (sehr) bewundern:* AEDILV. carm. 17,4 quos *(presbyteros)* miris -ans actibus . . . enituisse . . . confirmo.

commisceo (conm-, comi-), -miscui, -mixtum, -ere.

script.: cum-: *l.56. p.967,10. adde* COMPOS. Luc. X 8. α 12. ANTIDOT. Berolin. app. p.76,25sq. ANTIDOT. Sangall. p.90, 10. -mixis: *l.59.* -missis: *l.53. adde* ANTIDOT. Glasg. p.113,12. *al.* -mise: *l.54.* -mist(us): FORM. Sangall. II 35 *(var. l.).* HONOR. AUGUST. sacram. 85 p.791[B]. *form.: coniug. III.: l.52sq.56.59.64. p.978,9. al. ? perf. indic.* -miscere: *p.967,40. depon.: p.967,30sq.*

I *permiscere – zusammen-, durch-, (ver)mischen, vermengen:* **A** *de rebus (medial.: l.52.64sq.67. p.967,4.7.21.977, 67.978,24):* **1** *strictius:* **a** *pharm., techn., alch.:* **α** *in univ.:* ANTIDOT. Lond. p.20,28 *cerotum* teres tamdiu, ut simul -catur, et postquam inmixtum fuerit medicamentum *eqs.* ANTIDOT. Glasg. p.103,14 omnia simul comissis et . . . tundis. p.128,29 ova, mel, olium pariter comise. WALAHFR. hort. 381 huius *(nepetae)* . . . sucus roseo -tus olivo. TRACT. de caus. mul. 62 omnia cum-is. MAPPAE CLAVIC. 2 *arenam* -es . . . sale. HILDEG. phys. 3,2 p.1219[A] *pulveres* simul fortiter movendo -e, id est zutribe. *saepe. c. sensu diluendi:* ANTIDOT. Glasg. p.113,3 tundis primaria omnia . . . et comixis in aceto. WALAHFR. hort. 215 radix maratri -ta liquori Lenaeo. **β** *(con)depsere – (zusammen)kneten:* HILDEG. phys. 3,6 p. 1223[A] simul -e, id est kneyt. **γ** *conflare – zusammenschmelzen, legieren:* COMPOS. Luc. I 8 aurum . . ., argentum . . . -e in unum. Z 24 usque quod . . . -catur aurum cum argento vibo. *al.* GEBER. summ. 1,33 -etur soli *luna.* **b** *philos. et natur.:* ALBERT. M. animal. 12,77 postquam cum cibo -ta est aquositas per potum accepta. metaph. 5,2,4 p.240,87 (ed. B. Geyer. 1960) motus caeli -ens et in diversas dispositiones agens materiam. *al.* **c** *liturg.:* AMALAR. (?) ecl. 25,5 -tum corpus Domini cum vino (27[tit.] ante quam -atur c. et sanguis D.). **d** *mus.:* GUIDO ARET. micr. 16,18 motus motui . . . erit . . . -tus (conminus *var. l.*), id est partim inter-

positus partimque suppositus. LAMB. mus. quadr. p.260[a] quidam sonus gravis cum acuto -tus. FRANCO COL. cant. mens. 7 p.242,12 si duo ultima puncta ligaturae in uno corpore . . . -entur. **e** *usu communi:* ALDH. virg. II 2042 murmura vasta tonant flammis -ta coruscis. WALAHFR. Wett. 313 *montana* pulchro -ta colore. DIPL. Heinr. IV. 157 usque dum undis Leinę -etur *Entrista. al. v. et p.977,67. 978,24.* **2** *latius:* **a** *congerere – zusammenlegen, -tun:* LEX Raet. Cur. 5,1,5 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) nepotes omnia insimul cum-ere (-ere *var. l.*, confundere *Cod. Theod. 5,1,5*) iussimus *eqs.* **b** *coniungere, contexere – verbinden, vereinen, verquicken:* HRABAN. epist. 10 p.396,33 variorum doctorum sententias alternando atque -endo. ANON. minut. praef. *unitas* rei alicui -ta. MANEG. c. Wolfh. 6 p.56,11 (ed. W. Hartmann. 1972) profunditatem . . . scientię Dei . . . prophanis Grecorum dogmatibus. OTTO FRISING. chron. 8 prol. p.392,9. **c** *confundere, conturbare – verwirren, durcheinanderbringen:* α *in univ.:* ERMOLD. Ludow. 1,545 fama . . . totam -uit . . . aulam (*sim.* 2,101). OTTO FRISING. chron. 5,1 p.229,30 fasque nefasque barbarice -ens. ALBERT. M. animal. 1,374 eorum *(nervorum)* rami vehementer -entur. *al. v. et p.968,7.* β *c. sensu vastandi:* OTTO FRISING. gest. 1,30 viris magnis . . . omnia . . . preda et incendio -entibus. γ *c. sensu comminuendi:* WALAHFR. Mamm. 21,7 qui *(leo)* . . . Mammis -at ossa. **d** *in locut.:* α proelium *sim.* -ere *i. q. proelium committere – kämpfen (cf. l.37sqq.):* OTTO MOR. hist. p.76,11 maximum *certamen* . . . cum Teutonicis -uerunt (commiserunt *M*). p.113,5 magnum prelium inter se -uerunt (IOH. CODAGN. annal. a.1234 p.114,2. gest. 4 p.471,34 cum inimicis p. -eri). IOH. CODAGN. gest. 9 ut . . . bellum cum eis . . . -eri possent (commiserunt *cod.; inde* ALBERT. MIL. temp. 220 p.480,19). β verba -ere *i. q. verba facere, colloqui – reden, sich unterhalten:* HROTSV. Cal. 3,3 diutius tecum verba -ere. **B** *de anim. (fere medial. et refl.; intrans.: l.40.44):* **1** *communicare – (etwas) gemein haben:* ALBERT. M. metaph. 10,1,5 p.437,70 (ed. B. Geyer. 1964) primus . . . motor cum entibus non -etur. **2** *pugnam comminus conserere – ein Handgemenge beginnen (usu milit., cf. l.25sqq.):* OTTO MOR. hist. p.30,9 cum . . . Romanis fortiter se -uerunt (*cf.* p.31,16). IOH. CODAGN. annal. a.1193 p.21,18 milites cum aliis -ere. ALBERT. MIL. temp. 66 p.407,24 timentes inter se con-eri pariter et preliari. **3** *de coitu i. q. copulari, concumbere – sich (geschlechtlich) vereinigen, verkehren (cf.* GLOSS. I 813, 70 St.-S. con-ere huoro *a* gislapf *e):* **a** *gener.:* VITA Gamalb. 8 ut . . . delectabiliter nobis -amur. OTTO FRISING. chron. 3,9 p.145,5 quempiam deorum cum illa *(matrona)* -eri velle. *al.* **b** *iur. et canon.:* LEG. Wisig. 3,2,2[tit.] si mulier ingenua servo . . . sese -at (se coniungat *var. l.*). 3,4,18 quemcumque presbiterum . . . cuicumque virgini . . . aut coniugio aut adulterio con-tum esse . . . patuerit *eqs. de sodomia:* HRABAN. epist. 41 p.480,16 pecoribus. *ibid. al.*

II *immiscere, admiscere – (hin)ein-, beimischen:* **A** *proprie de rebus:* MAPPAE CLAVIC. 3 ponis in medio conflaturam latificatam . . ., que est preparata, et antisma -es. RUD. TRUD. (?) mus. 1,26 p.70,12 ut, priusquam aliquod cimbalum fundat *artifex*, stagnum -atur. ALBERT. M. meteor. 4,1,2 p.708[b],3 hoc, quod est . . . activum in simplici, nullo modo est activum in mixto, in quod est -tum. *v. et p.966,20. 978,9.* **B** *translate de hominibus (usu refl.):* ROM. SALERN. annal. p.133,41 qui *(Conon)* se numquam . . . in causis actuque seculari -uerat (*ex Lib. pontif. p.207,18* commiserat).

III *mixtione efficere, componere – durch Mischung hervorbringen, zusammensetzen:* DIPL. Loth. I. 110 (ed. Th. Schieffer. 1966) *gens* Saxonum . . . et Fresonum -ta. THEOPH. sched. 1,16[ex.] stipites arborum -entur ex viridi et ogra.

adi. **1. commiscens,** -entis. *mixtionis efficiens – Mischung bewirkend:* ALBERT. M. meteor. 4,1,5 p.714[b],7 calidum est -s et ad formam deducens.

2. commixtus, -a, -um. **a** *strictius i. q. mixtus, compositus – gemischt, zusammengesetzt:* AURELIUS praef. p.481,15 *valetudines* strictae, solutae, -ae (*antea:* epiplocae). ALBERT. M. animal. 12,116 omnes res physicae -ae indigent coniunctione contrarii sibi. *al.* **b** *latius:* α *varius, permixtus – bunt zusammengewürfelt:* MIRAC. Hucberti 1,6 p.910,16 -e plebilium non exigua caterve pompa . . . convenerunt. β *confusus, inordinatus – wirr, ungeordnet:* WALAHFR. Mamm. 22,20 cervice revulsum rore caput rubeo -a strage natabat. ALBERT. M. animal. 1,519 efficerentur omnes operationes animales -e et confuse, eo quod superfluum calidum commiscet operationes.

subst. **commixtum,** -i *n.* **1** *quod plurium commixtione constat – das Gemischte, Gemisch:* ALBERT. M. cael. 3,2,8 p.240,56 (ed. P. Hoßfeld. 1971) qualitates -orum. meteor. 3,3, 10 p.652[a],10 -um est, cuius substantia est ex multis in specie et materia. *ibid. al. v. et p.1082,36.* **2** *? resina – ? Harzsalbe:* GLOSS. III 279,52 St.-S. migma -um vel mixtura i. selfsalba *c* seifsalba *a.b.*

adv. **commixtim.** **1** *strictius i. q. mixtim – vermischt:* AETHICUS ISTER 10 p.6,2 fragorem con-m cum rumore tonitrui secerptum. 26 callidae rufaeque -m afrodica terra et safargica. **2** *latius i. q. communiter – zusammen (cf.* GLOSS. I 592,52 St.-S. -m alzisamane): AETHICUS ISTER 18 Aethicus . . . ianuas -m merocleas nominat. TRAD. Frising. 1392 (a. 1022/23) -m terrae arabilis ac pratorum iugera v.

commiscibilis, -e. **1** *adi.: (se) commiscendi facultatem habens, ad commixtionem habilis – (ver)mischbar, der (Ver-)Mischung fähig:* **a** *strictius:* ALBERT. M. cael. 3,2,8 p.241,92 (ed. P. Hoßfeld. 1971) si haberet et retineret figuram, haberet elementum formam substantialem manentem et nullo modo -em. animal. 20,2 humidum -e est (summ. theol. I 17,68,2 p.699[a],42 sphaeram Mercurii movere h. -e ad commixtionem et complexionem). 20,6 terreum elementum -e non esset, nisi subtile esset. *ibid. al. v. et p.977,61.* **b** *latius i. q. conserendus – verknüpfbar:* ALBERT. M. nat. anim. 2,13 p. 38,33 *intellegibile per se* secundum esse est -e temporali et continuo. *cf.* *commixtibilis. **2** *subst. neutr.: quod (se) commiscendi facultatem habet, ad commixtionem habile est – das (Ver-)Mischbare, der Mischung Fähige:* ALBERT. M. gener. 2,3,5 p.450[b],30 in Mercurio . . . est -e, quia *eqs.*

***commiscibilitas,** -atis *f. se commiscendi facultas – Fähigkeit, sich zu vermischen:* ALBERT. M. gener. 1,6,4 p. 410[a],26 est in aere . . . -s et passibilitas facilis ex sphaera Mercurii. *cf.* *commixtibilitas.

commiscio *v.* commixtio. **commisco** *v.* commisceo.

commiseratio, -onis *f. compassio, miseratio – Mitleid, Anteilnahme, Erbarmen:* **1** *proprie:* LUP. FERR. epist. 88 ut . . . calamitatis nostrae -o praemium vobis pariat sempiternum. RICHER. REM. hist. 1,18 episcopi . . . in fratris morte . . . multa -e condoluere. CONR. MEND. Attal. p.132,14 in fletum . . . prorumpere rationabili -e. *c. sensu clementiae, indulgentiae:* WILH. HIRS. const. 2,9 in huiusmodi . . . monacho . . . non abbatis -o, non seniorum compassio adhibenda. **2** *meton. in allocutione:* COD. Udalr. 223 (a.1111/25) genibus vestrae -is . . . provolvimur. *adde:* EPIST. Teg. I 2 habitudines cunctorum negotiorum . . . vestrę paternitatis -em cęlare nequimus.

commisereor, -eri. *condolere, miserando respicere – Mitleid haben (mit):* METELL. Quir. 35,24 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) sexum, genus, laborem *matronae* quivis -eri debebit . . . fidelis.

commiseror (conm-), -ari. **1** *gener. i. q. compati, condolere – Mitleid haben, sich erbarmen:* HERIG. Ursm. 2,15 reliquę Christi famulę illi *(ancillae)* -antes. FROUM. carm. 3,7 -ans divina potentia regnans Treveris hunc *(Hartwicum)* . . . miserat. EPIST. Teg. I 10 -ans indigentibus. PAUL. FULD. Erh. 1,9 p.15,2 -ando puellae miseriis. **2** *rhet. i. q. flebili voce loqui – sich in mitleiderregenden Klagen ergehen:* CONR. MUR. summ. p.91,186 (ed. W. Kronbichler. 1968) conduplicatio con-ando vel amplificando . . . unam vel plures repetit voces iterando.

subst. **commiserans,** -antis *m. qui colluget – Mittrauernder, -klagender:* BERTH. (?) annal. a.1079 p.316,49 non sine lacrimosa domni papae perpluriumque -ium amaritudine.

[Antony]

? ***commissaria** (comesa-), -ae *f.* *de praestatione commissario debita fort. i. q. tributum pro tutela solvendum, advocatia – viell.: Schutz-, Vogteiabgabe:* ACTA imp. Stumpf 521 p.725,34 (dipl. Frid. I. spur.) remittimus . . . sindicis pro ipso communi . . . omnes exactiones, angarias et perangarias atque comesarias.

commissarius (comi-), -i *m.* *de eo cui vices vel negotia iurisdictionis, administrationis, tuitionis sim. deferuntur i.q. (de)legatus, vicarius – Beauftragter, Bevollmächtigter, (Stell-)Vertreter:* **1** *publ.:* ACTA imp. Stumpf 161 p.223,3 (dipl. Frid. I. spur.) significamus . . . vicariis, locum tenentibus, -is *eqs.* CHART. episc. Spir. 136 p.152,20 (dipl. Frid. II.) non substituemus dictę ecclesię aliquem procuratorem, -um vel advocatum. ACTA imp. Winkelm. I 404 p.351,20 ad audientiam maiestatis nostre aut comi-i specialis per nos . . . specialiter deputati. 995 p.749,32 tam per senescallum quam per marescallum vel -os eorum. 996 p.751,34 quaternus de commissionibus et mandatis factis per eos *(iustitiarios)* magistris iuratis et aliis -is eorum. **2** *eccl.:* CHART. Berg. Magd. 84 (a.1230) Albertus, . . . Magdeburgensis ecclesie archiepiscopus, legatus et -us Romanus. CHART. Helv. arb. 55 p.88,33 causam, in quam a gen(eral)i Cist(erciensi) cap(itu)lo -i aut pace vel iudicio terminandam hoc modo decidere decrevimus *eqs.* *adde:* GERHOH. aedif. 13 p.1232[B] fidem -i erga magistrum servare. *cf.* fideicommissarius.

commissatio *sim. v.* comi-.

commissio (conm-), -onis *f.* *script.:* comi-: *p.970,19. 977,51. adde* CHART. Sil. D I 122 p.89,19 (ed. H. Appelt. 1963). CHART. Stir. IV 297. -itti-: *l.43.*

1 *de actione concredendi:* **A** *commendatio – Empfehlung:* **1** *in univ.:* HERM. SANGALL. Wibor. 2,14[in.] post transitum . . . b. Wiboradae -e et praecepto illius b. Rachildae fideliter serviendo adhaerebat. **2** *permissio – Erlaubnis, Genehmigung:* CHART. Dortm. 60 p.17,10 (a.1219) discedentem *sororem* nullus episcoporum, abbatum . . . sine litteris -is ecclesie sue suscipere presumat. **B** *assignatio, attributio – Übertragung, Verleihung:* **1** *in univ. i. q. traditio – Übergabe:* ANNAL. Quedl. a.999 p.76,26 regulae -e . . . non modicum oneratur *abbatissa electa.* **2** *de praediis, iuribus i. q. (col)locatio – Vergabung, Verpachtung:* **a** *proprie:* ACTA imp. Winkelm. II 63 (a.1225) possessiones . . . titulo feudi, -is, concessionis seu donationis . . . distrahere. CHART. civ. Spir. 79 nullam . . . vendicionem, conmittionem vel alienationem facient cum eadem area. **b** *meton. i. q. pactum locationis, advocatiae – (Pacht-, Schutz-)Vertrag:* CHART. Heist. 21 p.124,13 (a.1207) in ipsa . . . -e statuimus, ut fratres predicti monasterii . . . mensuram vini . . . conventui nostro . . . faciant exhiberi. p.124,23 -em huiusmodi . . . revocare. CHART. Turg. II 113 abbas et conventus . . . predium nobis tuendum et defendendum . . . commiserunt . . . adicientes in -e, quod nulli laicorum liceat nobis ipsum committere. **C** *de muneribus, officiis i. q. delegatio, potestas vicario data vel ab eo accepta – Delegation(sakt), Betrauung (mit), Bevollmächtigung, (übertragene bzw. ausgeübte) Vollmacht (def.:* SUMMA dict. Saxon. 7,2 p.220,4sqq. nomen 'con-o' proprio vocabulo se exponit, dicitur enim a conmittendo; et est con-o, quando auctoritas aliqua datur alicui inferiori a superiore, que ex proprio non conpetit arbitrio potestatis): **1** *de vicibus vel negotiis iurisdictionis, administrationis, tuitionis sim. deferendis:* **a** *in univ.:* **α** *de potestate causae cognoscendae, litis diiudicandae:* CHART. Salem. 24 p.40,26 (a.1180) -o cause super ecclesia de L. (CHART. civ. Erf. 172 -o huius c. facta fuit Erfordie in curia prepositi . . ., examinatio in claustro s. Severi *eqs. cf.* ALBERT. M. Iob 4,8 [ed. M. Weiss. 1904] iudices, qui . . . in -e causarum cavillosas dant litteras, ut causa cum -e iterum ad eos revertatur). GESTA Bert. 3,8 p.671,16 *abbas a papa* litteras -is ad Morinensem episcopum . . . adquisivit (CHART. Rhen. med. II 178 p.219,31 abbas, qui l. -is impetraverat, et procuratores capituli . . . legitime contestati sunt litem. CHART. Stir. IV 297. *al.*). CHART. Solod. I 266 p.151,29 quam *(litem)* a domino apostolico Innocencio cognoscendi et canonice ac iuste diffiniendi -em accepimus. CHART. Turic. 433 (epist. papae) eximere te a comi-um nostrarum sollicitudine. SUMMA dict. Saxon. 7,7 p.231,32 con-em scitacio, scitacionem cause cognicio *sequitur.* CHART. cell. Paulin. 85 p.98,10 tam ex forma -is domini pape quam ex utriusque partis assensu. *al.* *de litigantium compromissione in arbitros:* CONST. II 165 p.203,26 (a.1232) *cardinales* volebant, quod -o fieret in eis publice generalis. 195 p.240,26 quod *(scriptum)* . . . super eadem -e et compositione (compromissione 2) vobis duximus concedendum. **β** *usu vario:* ALBERT. M. sacram. 209 p.136,49 non est necessarium, quod *habentes ordinem* . . . constituti sint super alios, quia hoc est potius -is a superiore quam ordinis. ANNAL. Prag. II a.1279 p.195,41 oblatis literis commissoriis petivit . . ., quatenus iuxta formam in -e sibi traditam procederet in promissis. **b** *mandatum, iussum – Auftrag, Anordnung:* **α** *iur.:* CHART. Babenb. 125 (a.1202) quoniam ecclesie nobis advocacionis iure attinentes predia sua absque . . . speciali -e nostra amittere de iure non possunt (360 p.204,31 ex quadam s. comi-e vel alia conficta occasione se debere fore legitimos advocatos). ALBERT. M. cael. hier. 1,1 p.7[a],29 vicum regebat . . . per -em reipublicae. DAVID expos. reg. (ZKirchGesch. 19. 1899. p.348,2) sine ministri sui vel custodis -e vel libera concessione. CONST. III 28 occasione generalis -is vobis facte de bonis imperialibus . . . ad nostre dicionis dominium revocandis. 263 que *(civitates)* . . . Al(bertus) dux Brůnsw(icensis) . . . ex nostra -e amministravit et rexit. *al.* **β** *usu communi:* CHRON. Reinh. a.1226 p.605,29 talem -em *(sc. procurationem filii)* ab imperatore receperat *dux.* **c** *de officiis i. q. constitutio – Einsetzung, Ernennung:* BERNOLD. CONST. libell. XI 9 presbyteri, quibus ab episcopo pastoralis cura in populo committitur, in ipsa -e . . . ius suscipiendi penitentes accepisse non dubitantur. CONST. II 117 ad huius . . . constitutionis et -is nostre memoriam . . . presens scriptum fieri . . . iussimus. **2** *de vicibus vel negotiis iurisdictionis, administrationis, tuitionis sim. exercendis:* **a** *de potestate causae cognoscendae, litis diiudicandae:* CHART. Basil. A I 279 p.432,22 (a.1194) hanc . . . transactionem . . . auctoritate -is, qua fungimur, approbamus (*cf.* 287). **b** *provisio, procuratio, tutela – Verwaltung, Aufsicht(srecht), Obhut:* CHART. Sangall. A 824 (a.1135) ne ulli unquam in beneficio tradantur neque in alicuius advocati -e (*antea:* subiectione et magisterio) *Wiborada eiusque filii.* GERHOH. tract. p.39,20 pro se ceterisque . . . praelatione, subiectione, . . . -e sibi devinctis. CHART. Hamb. 307 p.270,20 (dipl. Heinr. VI.) quam *(advocatiam)* comes in -e habebit cum comitia. DIPL. Conr. III. 284 p.491,7 (ed. F. Hausmann. 1969; spur.) in simplici tantum provisore . . . simplici -e a Babenbergensi episcopo provideatur ei *(monasterio).* CHART. Turic. 376 p.260,20 (dipl. Frid. II.) ut nullatenus alicui hominum sit licitum -em advocatię vel in pignore ponere vel alicui in feodo conferre (CHART. Wirt. VII 2155 p.96,21 quod advocatie con-em monasterii . . . a nobis tenuerit in conmisso non advocatie nomine, sed tutele *eqs. al.*). HEINR. LETT. chron. 30,2 magister Ioannes . . . habuit in -e terras *eqs.* CHART. Lub. I 123 p.120,24 quo *(tempore)* -o civitatis nobis conceditur retinere. CONST. III 178 in -em ducatus Austrie utiliter sublimari (*sim.* 271). *al.* *expressius i. q. munus – Amt(sausübung):* CHART. Babenb. 189 p.262, 10 (a.1212) ne occasione talis -is . . . ipsi vicedefensores in illicitas transeant abusiones. 196 p.275,36 ut expirante tempore amministrationis prepositi talis etiam expiret -o. *ibid. al.* **3** *meton. de charta, qua vices (plerumque iurisdictionis), negotia, potestates deferuntur vel conceduntur:* **a** *mandatum conscriptum – Auftragsschreiben, Mandat:* SUMMA dict. Saxon. 7,2 p.220,10 inveniuntur plures littere, que ex sui natura con-es proprie dici possent *eqs.* p.220,13 de hiis solummodo con-bus habetur hic tractatus, in quibus causarum cognicio a superiori inferioribus delegatur. EPIST. Dominic. 4 ante -em seu mandatum apostolicum . . . receptum. **b** *litterae delegationis – Delegationsreskript:* SUMMA dict. Saxon. 6 p.214,10 a sede apostolica dantur privilegia, con-es, citaciones *eqs.* 7,2 p.221,31 con-um alie sunt simplices vel communes, alie legende. p.223,31 con-es . . ., que emanant a

[Antony]

curia imperatoris. *ibid. al.* GESTA Hort. Mar. 58 p. 600,30 con--em paternitatis ecclesie . . . contra domnum Herdricum . . . sibi factam ostendit eisdem *(abbatibus)*. HEINR. TREV. gest. 39 ut copiam -is sibi *(decano)* directe . . . ipsis *(procuratoribus)* daret. *al. cf. p.969,18.970,66.* **c** *litterae concessionis, indultum – Konzession, Indult:* WALTH. MARCHT. hist. 74 confirmationem et protectionem personarum et omnium possessionum nostrarum a . . . papa . . . et alias -es impetravit (CHRON. Mont. Ser. a. 1222 p. 199,40 prepositus . . . -es . . . plures de ecclesie sue negociis i.).

II *de actione aliquid faciendi:* **A** *de proelio, pugna i. q. actio gerendi – Austragung:* ANNAL. Mett. a. 690 p. 10,12 de -e prelii . . . tractabatur. ABSAL. serm. 17 p. 103[B] sine -e pugnae in fugam convertuntur. ANNAL. Mell. Sancr. II a. 1260 (cod. 4) ante -em . . . belli. *absol. i. q. pugna – Kampf, Schlacht (cf.* GLOSS. I 586,52 St.-S. -o strit): VITA Sym. Ach. 2 (MGScript. IV p. 445,33; s. X.[med.]) tantae -is eventus. **B** *perpetratio – Verübung, Begehung:* HINCM. annal. a. 868 p. 91,2 in quo *(pago)* tanta mala . . . in omnium flagitiorum -e atque terrae devastatione commissa sunt. *absol. i. q. delictum, peccatum, crimen – Vergehen, Sünde, Verbrechen (cf.* GLOSS. I 572,3 St.-S. -o missitat): ANNAL. Hild. a. 1000 p. 28, 17 post tantae -is facinus. ANNAL. Ianuens. II p. 19,25 offensis -bus satisfecerunt. HELW. denar. p. 89,19 equales in -e, inequales in remissione. CHART. Stir. IV 3 lex auctoritatis katholice de iniqua committentibus . . . interpretatur eos favere delinquentibus, si -bus non obviant, quas committunt.

III *confiscatio – Konfiskation, (Güter-) Verfall: v. p. 977,51.*

***commissivus**, -a, -um. **1** *adi.: ad concessiones promptus – zu Zugeständnissen bereit, entgegenkommend:* ALBERT. M. eth. 4,3,3 p. 321[b],15 ex his *(fictis delectabilibus)* . . . propinqui efficiuntur -i et donativi. **2** *subst. fem.: ? ius, potestas committendi – ? Verfügungsrecht, -gewalt:* CHART. Rhen. med. III 110 (a. 1219) comitem . . ., quicquid iuris hereditarii . . . possedit . . ., ratione -e sue . . . ecclesie . . . tradidisse.

commissor (conm-), -oris *m. qui committit, auctor (sceleris) – einer der begeht, Täter:* LEG. Wisig. 8,1,4 con -r sceleris damnum invasionis incurrat (GREG. IX. registr. 559 p. 452,36). GESTA Ern. duc. II 9 homicidii -es.

commissorius (conm-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *de litteris:* α *commendaticius – Empfehlungs-:* SUMMA dict. Saxon. 11, 85[tit.] littera con-a *(item in tit.:* 11,86.87). β *delegationem continens – Delegations-, Ermächtigungs-:* ANNAL. Prag. II a. 1279 p. 195,29 praemissis nunciis cum litteris -is (p. 195,40 oblatis literis -is). *cf. l.49sqq.* **b** *de lege i. q. ad commissionem pertinens – Verwirkung betreffend, Verfalls-:* CHART. Friburg. 173 p. 146,15 (a. 1259/74) pro quibus *(marcis)* ipse molendina . . . adiecto pacto legis -e tenuit obligata. **2** *subst. fem.: delegatio (causae diiudicandae) – (richterliche) Vollmacht:* LEG. Wisig. 2,1,15 hii, qui per -am comitum vel iudicum iudiciaria potestate utuntur. 2,1,18 ex regia iussione . . . vel -is atque informationibus comitum. *cf. l.43sqq.*

adv. ***commissorie.** *iure, nomine commissionis – kommissarisch:* CHART. Turic. 353 (a. 1190) advocatiam . . . a suis parentibus -ę sibi accedentem. *ibid.:* advocatia sibi . . . a manu abbatum predicti monasterii -e suscipienda. *cf.* *compromissorie.

commissura (conm-), -ae *f.* **1** *strictius i. q. iunctura – Verbindung(sstelle), Verbindungsstück (cf.* GLOSS. I 460,22 St.-S. -a gilaz. IV 168,48 -a cisaminibeftungi. 346,23 -a snidungen): **a** *anat.:* α *articulus, consertio – Gelenk, Beuge:* AESCULAPIUS 46 p. 75,15 fiunt artritici in omni corporis parte, scilicet articulorum digitorum sive manuum sive pedum sive omnium -arum. IOH. IAMAT. chirurg. 7,18 capit. p. 44,46 de fistula in -a inguinis et cruris. *al.* β *continuatio (spinae cum capite) – (Schädel-) Ansatz:* NICOL. anat. 287sq. posterior pars granei dicitur -a et est formata ad modum laude literae . . . et dicitur -a a com et mitto; committitur enim sive coniungitur ibi graneum cum spina dorsi. 295 a -a cranei oriuntur quidam nervi. THEOD. CERV. chirurg. 3,55 p. 178[H] utantur . . . cauteriis in occipitio et -a capitis. *al.* γ *sutura – Naht (cf.* GLOSS. III 663,50 St.-S. -a nât): TRACT. de chirurg. 757 caput nostrum -as ⟨habet quinque⟩. GLOSS. Roger. II 236sq. quando . . . contingit vulnus in -a capitis, in quo casu non debet fieri incisio, quia cerebrum tenet se cum -a (253 aliquando percutitur quis . . . in -a c.). *cf. p.979,39sqq.* δ *de saepto linguae i. q. tendo (coniungens) – (Verbindungs-) Strang:* ALBERT. M. animal. 1,237 superius . . . habet *lingua* -am nervalem. ε *conexio duarum partium cerebri in modum serae formata – (Quer-) Riegel, 'Kommissur':* ALBERT. M. animal. 1,529 -a . . . anterioris ventriculi plura habet distinguentia singularia quam -a posterioris ventriculi. *ibid. al.* **b** *techn.:* α *compages – Fuge:* RICHER. REM. hist. 3,105 inter -as earum *(trabium)*. 3,107 per lignorum -as descendebant. *ibid. al.* β *stria – Rille:* ARIBO FRISING. mus. p. 46 ad . . . osculi -am tegendam praeparentur laminellae. **c** *mus.:* ARIBO FRISING. mus. p. 27 in qua *(specie diapason)* est D. -a diatesseron et diapente. **2** *latius:* **a** *pannus, lacinia – ein Stück Stoff, Flicken (cf.* GLOSS. I 711,47 St.-S. -am plagulam plez *a* clebeduoch *c.* II 549,1 -a fleg. *al.):* GESTA Trev. cont. I 2 p. 176,23 accidit . . ., ut episcopus uni earum *(canonissarum)* -am pallii mitteret, ut . . . ei exinde caligas . . . aptaret. **b** *plica – Falte:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,202 haec vestis *(sc. alba)* . . . multis in -is multiplicatur.

1. commissus (comi-), -us *m.* **1** *districtus – Bezirk, Territorium:* LEG. Wisig. 9,2,8 p. 371,14 quelibet persona, qui . . . ex ipso sit -u (comi-, -o *var. l.*), ubi adversitas ipsa occurrerit. **2** *perpetratio – Verübung, Begehung:* MANEG. ad Gebeh. 23 p. 355,12 usque adeo sententiam iudicantium protraxere -u (-a *Conc. Tolet. IX. 10, cf. notam ed.*) culparum, ut *eqs.* **3** *commissio (per culpam adducta) – (schuldhafte) Verwirkung:* DIPL. Otton. I. 107 quasdam res . . . iudicio scabineorum pro cuiusdam viri -u nomine Adam . . . nostrae regalitati iure fiscatas. 171 pro -u regali (219.236). *v. et p. 977,42.*

2. commissus *v.* 1. committo.

commistio *v.* commixtio. **commisto** *v.* commixto.

commistus *v.* commisceo. **commitatus** *sim. v.* comi-.

commitigo, -avi, -atum, -are. *complacare, delenire – besänftigen:* EGBERT. fec. rat. 1,658 sibilus . . . animos instigat equinos atque canes simul horridulos -at idem *(cf. Greg. M. past. 3 prol.).*

committio *v.* commissio.

1. committo (conm-, comi-), -misi, -missum, -ere. *script.:* cum-: *p.973,62.976,10.54. al.* -mict-: *p.973,31. 976,15.* -it(o): *p.974,19.975,8. 64.al.* -miss(i): *p.974,48.72. 975,4.976,23. adde* CONC. Merov. p. 181,22. *al.* -mixerint: LEX Baiuv. 8,2 *(var. l.).* -mis(us): *p.973,58.976,37. form. ?praes. coni.* -et: *p.975,68. depon.: p.975,48.53.*

I *c. sensu admovendi:* **A** *de rebus (partibus corporis: l. 53):* **1** *strictius:* **a** *componere – zusammenstellen (cf.* GLOSS. II 397,36 St.-S. -sit zisamanegihafta): CARM. Bur. B 165,3,2 pedem pedi -ite hilariter. **b** *confundere, immittere – zusammenschütten, einrühren:* HERACLIUS I 11,2 -ssum melli miscebis acetum. **c** *medial. i. q. continuari, cohaerere – verbunden sein, zusammenhängen: v. p.971,69.* **2** *latius:* **a** *convertere, ciere – (hin) wenden, herausfordern:* MARC. VALER. buc. 2,51 presumpsit nostras in se -ere vires. **b** *comparare, referre – gegenüberstellen, in Beziehung setzen (cf.* GLOSS. II 433,6 St.-S. -e gaganmezzo): AMALAR. off. 4,33,2 (add. p. 553) eas *(antiphonas)* veteri testamento oportet -ere. **B** *de hominibus:* **1** *in alterutrum concitare – aufeinanderhetzen:* EINH. Karol. 3 p. 6,11 ut quidam eos . . . bello -ere sint meditati. **2** *medial. i. q. offendere, congredi – aneinandergeraten, zusammentreffen:* CHRON. Fred. cont. 3 commissis invicem principibus Ebroino, Martino adque Pippino. *ibid.:* interim -ssi ad praelium iniunt. **3** *refl. i. q. se conferre – sich begeben:* WETT. Gall. 15 -sit se . . . abditis heremi. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 203,31 falconarius -et se de loco ad locum equitando. *cf. p.973,16sqq.*

II *c. sensu concredendi:* **A** *commendare, concredere, in manus dare, dedere – anvertrauen, übergeben, überantworten,*

[Antony]

ausliefern (*cf.* GLOSS. I 380,11 St.-S. -entes biuelahente): **1** *gener.:* **a** *obi. anim.:* **α** *in univ.:* FROUM. epist. 8 quendam fratrem . . . -sit mihi ad docendum. EPIST. Teg. I 9 -imus illum orationi . . . fidelium. THIETM. chron. 3,26 cuius *(archiepiscopi)* firmae fidei ab inperatore . . . is *(rex tenellus)* -ssus fuit (6,67. *al. cf. l.14.53. v. et* fideicommitto). BERTH. (?) annal. a. 1066 Theodericus . . . Chounradum . . . militibus enecandum -sit. CHART. Wirt. VII 2527 p. 387,24 pecora pastori con-ere. *saepe. refl.:* RIMB. Anscar. 38 p. 73, 37 ut . . . iudicio . . . Dei se -ret. HROTSV. prim. 352 Christo me totam -o. THIETM. chron. 3,4 se Evurgero custodiendum -sit *Gero.* BERTH. (?) annal. a. 1074 reum in eorum *(legatorum)* manus se . . . -sit *rex.* OTTO FRISING. gest. 1,18 infidae fortunae fidei se incaute -ere. *al.* **β** *c. sensu obsequendi (usu refl.):* THEOD. TREV. mirac. Celsi 11 p. 408F quo . . . se consilio -ret. **γ** *c. sensu se conferre audendi (usu refl.: l.19 sq., medial.: l.21, intrans.: l.18):* WALTHARIUS 1137 an vastis heremi -ret arvis. OTTO FRISING. gest. 1,19 p. 32,30 cum . . . hostes . . . infidis . . . amnis procellis . . . incaute se -rent. 2,40 p. 148,34 quicumque . . . precipitii presidio se -ret. HEINR. LETT. chron. 1,5 silvis -itur. *adde:* CONST. II 201,4 (a. 1236) personam nostram per terram suam *(sc. ducis)* Stirie -ere. *cf. p.972,67sqq.* **b** *obi. res:* **α** *in univ.:* WALAHFR. carm. 18,22 quod . . . -ssum . . . premant sudaria nexa talentum (POETA Saxo 5,675 sibimet -ssa talenta presentans . . . multiplicata). CAND. FULD. Eigil. II 13,19 hanc tibi . . . -o equidem, tu percipe normam. WANDALB. mens. 23 semina . . . -ere terris. HROTSV. Gong. 405 fundo *fonticuli* nudatam -it . . . palmam. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,145 tumido -ens vela profundo. CONSUET. Trev. 44 p. 55,8 armarius . . . libros . . . legendos aliis fratribus -ictat. 57 p. 97,7 litteris -o, quę mallem vivo depromere dicto (*cf.* CHART. Brixin. 114 quae nec scripto nec vocibus testium -untur). CONSUET. Marb. 212 (Spicil. Friburg. X. 1965) uni ex fratribus . . . commendetur (-atur *L*) *frumentum. saepe.* **β** *condere – bergen, beisetzen:* HROTSV. Mar. 121 inclita condigno -ens membra sepulchro. **γ** *deponere – in Verwahrung geben:* EKKEH. IV. cas. 51 p. 197,9 illos *(libros)* abbas Augiam . . . -serat. **δ** *transmittere – übersenden:* HRABAN. epist. 27 p. 441,33 hoc *(sc. Iesu Nave expositionem)* . . . tibi -ere curabo. *ibid. al. expressius i. q. dicare – widmen:* HRABAN. carm. 4,2,1 -ssum deprecor istud, regina, accipias opus. **ε** *afferendum dare – mitgeben:* RIMB. Anscar. 25 p. 54,22 ad regem Sueonum mandata ei -ens. THIETM. chron. 6,79 antistes . . . ad regem . . . mittitur, cui . . . epistolam . . . regis clementiam ammonentem -si. **ζ** *de chartis i. q. exhibere – ausfolgen, ausstellen:* FORM. Sangall. II 18 ego ei *(coniugi)* . . . epistolam dotis -o. **η** *de spe i. q. ponere (in) – setzen (auf):* VITA Liutb. 25 spem suam ad incerta -ere (WIDUK. gest. 1,38 p. 57,4 ut s. suam divinae clementiae -rent. THANGM. [?] transl. Epiph. praef. praesentis vitae tramitem ac futurae s. certa credulitate illorum [*sanctorum*] . . . -ens). **c** *intrans. i. q. confidere – vertrauen:* AGIUS vita Hath. 1 sororum . . . fidei -endum et testimonio credendum suademus. WIDUK. gest. 3,58 de caetero . . . Deo fideliter -sit. **2** *publ., eccl., iur. (refl.: p.974,2. 20sqq.975,16.18, intrans.: l.69.p.975,14sq.20):* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 7,6,4 si de rebus sivi con-ssis . . . aliquid subtraxerint. WILLIB. Bonif. 7 p. 39,4 populi . . . sibi -isi *(1,* -ssi *cett.)* curam gerens (OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 88,11. *al.*). LIUTG. Greg. 5 p. 72,2 pastor gregis sibi -ssi (HRABAN. epist. 40 p. 478,14. *saepe*). FROTH. epist. 1 vestra . . . providentia ovile sanctae ęcclesiae . . . manibus meis cummisit. TRAD. Frising. 392 plebem sibi agendum regendumque -ssum (THANGM. Bernw. 7 p. 761,5. *al.*). DIPL. Loth. II. 34 (ed. Th. Schieffer. 1966) fidelium cunctorum nobis regendi officio -ssorum saluti . . . providere. DIPL. Otton. I. 411 abbas . . . cum monachis sibi -ssis. THIETM. chron. 2,10 christianitas . . . regi -ssa. EPIST. Meginh. 3 p. 195,30 si vestro *(sc. archidiaconi)* imperio et patrocinio -endum putaverit *frater.* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,48 liberalis rerum sibi -ssarum in pauperes Christi dispensator. CHART. select. Keutgen 139, 30 si quis concivi suo bona sua ad negociandum -serit. *saepe. de asylo:* LEG. Wisig. 6,5,16 se . . . basilicarum Dei defensione con-unt *homicidae.* **b** *tutelae, dominio subicere, attribuere – der Verwaltung, (Schutz-)Herrschaft unterstellen, zuweisen:* EINH. Karol. 11 provincia . . . comitibus ad regendum -ssa est (RUOTG. Brun. 36 p. 37,7). CONC. Karol. 61 app. 3 p. 812,15 rex . . . ecclesiam . . . Hincmaro gubernandam -sit (THIETM. chron. 7,3 p. 400,33. *al.*). DIPL. Heinr. II. 238 sub cura alterius cuiusdam abbatis eadem loca . . . -simus. THIETM. chron. 7,23 p. 426,12 -entes urbem . . . comiti. ANNAL. Altah. a. 950 Liutolfo Alemannia -itur. ANNAL. Worm. a. 1263 Iudei . . . fuerunt -ssi a . . . rege . . . Spirensi episcopo. CHRON. Erf. mod. II a. 1214 p. 213,27 papa . . . crucem constituit predicari, magistro Cunrado . . . in hoc negocio Theutoniam -endo. *saepe. v. et p.969,50. de investitura (cf. l.55):* THIETM. chron. 5,41 rex baculo Arnulfi presulis clerum et populum Taginoni . . . -sit. *de commendatione vassalli (cf. F. L. Ganshof, Was ist das Lehnswesen? 41975. p.73):* FLOD. annal. a. 943 p. 86,15 quidam principes . . . se regi -unt (-itunt *C*). *al.* RICHER. REM. hist. 1,53 regis manibus sese militaturum -it fidemque spondet ac sacramento firmat (GESTA Camer. 3,55 pontifex . . . m. se illius [*regis*] -sit pariterque dux. *cf.* THIETM. chron. 6,71 dexterae eius [*archiepiscopi deficientis*] se -i et per eam nobis . . . postulat). *al.* **c** *de praediis, mancipiis sim.:* **α** *(col)locare, usui dare – vergaben, verpachten, zur Nutzung überlassen:* CHART. Fuld. B 86b p. 160,4 (a. 779) nec quicquam . . . cuiquam seculari personę -ant. TRAD. Frising. 1635 ut alicui de fratribus -sso *(sc. praedio)* singulis annis . . . debitum inde fratribus exhiberetur servicium. CHART. episc. Hild. II 611 -sit . . . quinque mansos . . . villico ad tres . . . annos. CHART. Brixin. 115 pratum . . . et alpem . . . Hartmanno . . . nomine pensionis -simus possidenda. CHART. episc. Hild. III 222 nullam de villicacionibus ecclesie . . . inpheodavit . . ., sed . . . eas vite sue temporibus locavit pariter et -sit. CHART. Babenb. 143 p. 185,21 (spur.) ut ipsa *(advocatia)* nulli umquam in pheodum concedatur, sed . . . fideli alicui laico commutatur (*ex* CHART. Austr. sup. II 224 p. 328,7 con-atur). *al. v. et p.969,51.* **β** *in proprium tradere, donare – übereignen, schenken:* TRAD. Frising. 7 p. 34,11 (a. 754) ad illum *(Deum)* -ssa sit haec donatio. TRAD. Ratisb. 673 p. 326,32 (a. 1085/90) quędam mancipia proprii iuris -sit . . . suo nepoti. 941 p. 471,30 quosdam proprios homines meos in manus . . . Chunradi commisi. *al.* **γ** *fideicommittere – in Treuhänderschaft geben:* TRAD. Frising. 520 p. 444,22 (a. 825) hereditatem in manus Uuagoni domini sui -sit ita dicendo *eqs.* **d** *de muneribus, officiis sim.:* **α** *iniungere, assignare – übertragen, verleihen:* FORM. Marculfi suppl. 5 (ed. A. Uddholm. 1962) pontificalem . . . vobis -ssimus (-simus *var. l.*) dignitatem. CONC. Karol. 39A,135 cui *(fratri)* haec cura -itur *eqs.* (THIETM. chron. 2, 18. 6,32 Everhardo . . . c. pastoralis a rege -itur. *saepe*). DIPL. Loth. I. 102 (ed. Th. Schieffer. 1966) quibus *(advocatis)* idem *(sic)* coniunx nostra querelam eiusdem monasterii -ssam habet. RIMB. Anscar. 13capit. cui *(archiepiscopo)* . . . legatio . . . . . -ssa fuerat. THIETM. chron. 4,43 abbaciam . . . germanae . . . virga . . . -sit aurea. EPIST. ad Hildeg. 63 p. 283B -ssum . . . habens arduum et anxium, regimen scilicet animarum. *per saepe. v. et p.970,31. adde:* DIPL. Conr. III. 225 p. 443,9 (ed. F. Hausmann. 1969) fodrum . . . et albergarias et districtum . . . in manus abbatum predicti cenobii -imus. **β** *delegare, deferre – delegieren, verweisen (an):* LEG. Wisig. 2, 3,9 nulli liceat potentiori, quam ipse est, qui -it, causam suam . . . -ere (CHART. Tirol. notar. I 150 finire c. . . . sub eis -ssa. SUMMA dict. Saxon. 7,2 p. 220,26 in secularibus . . . dominus imperator, reges . . . con-unt causas suas subditis et delegant. *al.*). DIPL. Conr. III. 169 (ed. F. Hausmann. 1969) vicem suam . . . cuilibet -ere (STATUT. ord. Teut. p. 100,28 v. propriam -ens alteri. CHART. Babenb. 139 p. 179,15 quod vices suas in advocacia tali imperator Romanorum duci Styrie -ret. *al.*). CHART. Sil. D I 122 p. 89,18 (ed. H. Appelt. 1963) mandato sedis apostolice meo -ssum arbitrio, ut de statu domini Uincentii disponerem (CHART. Raitenh. 102 ius utriusque ecclesie a. -ssimus quatuor personarum). SUMMA

dict. Saxon. 7,2 p.220,16 quis cui quid possit con-ere vel . . . delegare. CHART. Ror. 40 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) litem . . . in arbitros -simus. *saepe.* γ *mandare, iubere – auftragen, befehlen:* FORM. Wisig. 25 mihi . . . -ssit, ut post transitum suum . . . eam *(voluntatem)* adpublicarem. FORM. Marculfi 2,17 l.7 (ed. A. Uddholm. 1962) testamentum . . ., quem illius notario scribendum comisemus (-simus *var. l.*). CHART. Bund. 420 (a.1182) vobis hoc comitendum decrevimus . . ., quatinus *eqs.* CHART. ord. Teut. (Thur.) 149 domino Volrado . . . -imus in mandatis, ut *eqs. al. adde:* ECBASIS capt. 400 est sibi -ssum, peragret consorcia fratrum. **e** *compromittere – sich (durch, auf schiedsrichterliche Vermittlung) einigen:* CONST. II 165 p.203,29 (a.1232) priusquam sub eis *(cardinalibus)* -remus, irent ad imperatorem et scirent, si volebat in eos -ere. 166 p.204,25 ut super discordia . . . ipsis legatis . . . imperator et . . . civitates . . . se -ant (168,2 quod . . . imperator . . . et . . . rectores . . . civitatum . . . s. d. . . . se -rent et compromitterent). CHART. Eichsf. 577 plebanus et capellarius . . . super emendacione restauri in certos arbitros -serunt. *cf. l.3.p.974,63.72.* **B** *permittere, relinquere – überlassen, anheimstellen:* EINH. Karol. 13 p.16,1 cetera filio suo . . . perficienda -sit. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,147 *rhetorica* -ssura tibi reliquorum munia, Tulli. Ps. BOETH. geom. 500 (ed. M. Folkerts. 1970) diligenti lectorum exercitio adinvestiganda -emus (-imus *var. l.*) *obscura* (*cf.* 520). *al. concedere – vergönnen:* THIETM. chron. 6,100 sedem apostolicam dies sibi -ssos regebat. **C** *notum facere – kundtun:* **1** *intimare – mitteilen, beibringen:* DIPL. Heinr. IV. 451 p.609,10 ad communem omnium noticiam per scripture seriem -ere. CHART. Bund. 241 quę minus literis continentur, legato tuo viva voce -simus. CHART. civ. Hild. 342 officii succentoris . . . erit -ere alleluia. *al. de praedicatione:* BEDA hist. eccl. 1,22 p.42,6 ut numquam genti Saxonum . . . verbum fidei praedicando -rent (5,9 p.296,13 v. Dei . . . gentibus evangelizando -ere). **2** *manifestare – sichtbar machen:* VITA Liutw. 8 per coronam retributionis aeternae qualitatem agonis . . . -ere. **D** *destinare, constituere – bestimmen, einsetzen:* DIPL. Loth. I. 30 (ed. Th. Schieffer. 1966) cuius *(ecclesiae)* Dominus eum *(episcopum)* -sit praeesse pastorem. DIPL. Otton. II. 68 ut . . . nulla . . . potestas . . . monachu⟨m⟩ quempiam ex quolibet monasterio in pr⟨e⟩signato ⟨mona⟩sterio . . . -ret. CHART. Stab. 353 te -imus et constituimus ad partes muneris nostri . . . obeundas. *c. sensu invocandi:* FORM. Marculfi 2,17 l.25 (ed. A. Uddholm. 1962) te, omnipotens Deus, testem -o (*cf.* 2,17 l.31 te, o. D., ad defensandum -o). **E** *acceptum reddere, insignire – empfehlen, auszeichnen:* AGOB. epist. 5,30 his, quem utcumque ordo acceptus vel impensa predicatio -antur.

III *c. sensu faciendi* (*cf.* GLOSS. I 274,31 St.-S. -serint kimahhotin. II 156,14 -sit gifrumita): **A** *incipere, peragere, patrare – beginnen, durch-, ausführen, tun:* **1** *gener.:* ARBEO Corb. 22 p.214,6 -ssam iam paenitentiam delicti. 41 p.230,5 ne . . . con-remur (-remus *1 p. corr.*) reducendi *(sc. corporis)* consilium. *intrans. i. q. agere – handeln:* ARBEO Emm. 28 p.68,22 ne in sanctis Dei sacerdotibus incaute -ant. CONR. MEND. Attal. p.132,31 poenitet . . . tam insipienter in te -sisse. **2** *milit.:* **a** *obi. pugna, proelium sim.* (*cf.* GLOSS. I 706,26 St.-S. -ere ⟨bellum⟩ denuvichtuon. *al.*): CHRON. Fred. 4,37 prilium vellens -endum adgreditur. ORIGO Lang. 4 scandalum -serunt cum Langobardis (LEX Baiuv. 2,10 si quis in curte ducis s. -serit [comi- *var. l.*]. *al.*). LEX Alam. 25,1 in exercitu litem. *al.* POETA Saxo 3,155 cum Hunis -ere pugnam. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p.401,2 ni bellum ab eis -retur (-iteretur *var. l.*). *saepe. adde:* VITA Annon. I 1,32 p.480ª,26 ut . . . iudicium sanguinis cum episcopo suisque sequacibus publice -ret. **b** *intrans. i. q. pugnare, confligere – kämpfen:* FORM. Marculfin. 32 Michahel archangelus . . . -et vobiscum. RAHEW. (?) gest. app. a.1168 p.349,16 occurrunt, -unt, vincuntur. CHRON. Reinh. a.1190 p.547,39 cum . . . diatim . . . -rent. *al. v. et p.965,41.* **3** *iur. i. q. conficere, transigere – abmachen, abschließen:* CHART. Sangall. A 560 (a.872) qui *(abbas et praepositus)* hoc concambium cum Herefrido -serunt (652 c. cum Bernhardo abbate . . . -si). TRAD. Frising. 953 fecerunt *commutationem* suo *(sc. episcopi)* advocato Heimberto -ente. *adde:* CHART. Hagenow. 35 p.18,27 (a.900) condecet inter familiares, cum propriarum commutationem facere voluerint rerum, vicissim tradendo alterutrum -ere. **B** *admittere, delinquere – verüben, begehen, verbrechen:* **1** *in univ.:* LEG. Wisig. 7,2,4 capitalia. LEX Alam. 31 (rec. B) furtum. LEX Baiuv. 4,27 si . . . nihil amplius -serit (comi- *var. l.*). ARBEO Corb. 10 p.198,19 qui tanta et talia cummiserat crimina. FORM. Sal. Bign. 23 quod contra vos culpas habeat -ssas. LEX Saxon. 15 quicquid de superioribus factis in feminam -itur. WALAHFR. Wett. 342 adulterium. ANNAL. Fuld. Ratisb. a.887 p.115,12 contumeliam. CONSUET. Trev. 44 p.55,34 qui . . . prandet, non peccatum -ictit. BERNO epist. 27 p.59,18 (ed. F.-J. Schmale. 1961) vindictam de his, quae in vobis -sit. BERTH. (?) annal. a.1073 p.275,49 quod *(facinus)* in beatum Chounradum . . . -sit. CONST. II 113 p.145,12 quam *(offensam)* . . . contra celsitudinem nostram . . . conmisistis. *persaepe. v. et p.971,20.27.* **2** *c. colore quodam:* **a** *inferre – zufügen:* LEG. Wisig. 2,2,5 id, quod dicitur, et illi parti, cui dicitur, -sisse. *cf. l.12.16.19.* **b** *efficere – verschulden:* WALAHFR. Wett. 582 si quos . . . de . . . via in praeceps inlex -sit (-ssit *V*; gloss. R: perpetravit) abire. **C** *commerere – verwirken (usu iur.):* CONST. II 168,5 (a.1232) pena . . . -ssa, exacta, soluta vel non *eqs.* CHART. Lux. IV 128 p.191,13 ratione pene -sse.

adi. **1. committens,** -entis. *coniungens, commissurae efficiens – verbindend, Zusammenhalt bewirkend:* ALBERT. M. animal. 26,2 humiditas haec est viscosa et -s ad modum cathenae.

2. commissus, -a, -um. **1** *coniunctus, clausus – geschlossen:* GESTA Bereng. 3,141 -as (gloss.: clausas) . . . proscindere portas. **2** *commendatus, creditus – anvertraut* (*cf.* GLOSS. II 92,30 St.-S. -ę bifolaheno): **a** *strictius:* α *de hominibus i. q. subiectus, subditus – unterstellt, untergeben:* ALDH. ad Acirc. 142 p.203,12 quamvis . . . populorum frena -orum (conmisorum *var. l.*) moderando gubernes. FORM. Augiens. B 7 ego . . . abba una cum con-is fratribus nostris. THIETM. chron. 8,12 rem -i gregis cautus operator inspicias. β *de rebus i. q. delegatus, iniunctus – übertragen:* BERTH. (?) annal. a.1079 p.319,2 in -a legatione illic peragenda. **b** *latius i. q. deditus, modestus – loyal:* THIETM. chron. 1,6 *auxilium imperatoris* patris -o ac fideli servitio impetravit. **3** *factus – getan* (*cf.* GLOSS. II 130,15 St.-S. -a girfumitiu): **a** *susceptus – unternommen:* WALTH. SPIR. Christoph. I epist. p.64,16 -i laboris . . . prȩmium. **b** *admissus – begangen, verübt:* ARBEO Emm. 9 p.40,9 peccatum. HRABAN. carm. 39,28,3 -um scelus tegere. *al. v. et p.977,34.*

subst. **1. committens,** -entis *m. qui admittit, commissor – einer der begeht: v. p.971,26.*

2. commissus, -i *m. commendatus, subiectus, subditus – Anvertrauter, Untergebener, Untertan* (*cf.* GLOSS. II 223,45 St.-S. -is ⟨sibi⟩ iunkiron): LIBER diurn. 46 p.36,2 -os sollicita custodire cautela. EPIST. Froth. 16 cum-orum mihi curam. POETA Saxo 3,452 celebrare volens Christi mysteria cunctis pro sibi -is . . . sacerdos. DIPL. Ludow. Inf. 64 p.195,4 cum omnibus sibi in ministerium -is. THIETM. chron. 5,7 quod . . . spes -is, terror inimicis . . . foret *comes. al.* DIPL. Heinr. IV. 343 suos liberos homines suosque -os diiudicare. *al. adde:* THIETM. (?) chron. prol. 20 Christe . . ., propiciare tuo cum -is sibi regno.

3. commissa, -ae *f.* **1** *commendata, subdita – Anvertraute, Untergebene:* REGESTA Alsatiae 656,6 (ed. A. Bruckner. 1949; a.888/906) ut limen monasterii supergredi non praesumat vel ulli sibi -arum permittat *abbatissa.* **2** *delictum, peccatum – Vergehen, Sünde:* GLOSS. IV 136,48 St.-S. comissam (comissum *a 1*) missetat.

4. commissum, -i *n.* **I** *quod commendatum, concreditum, delegatum est – das Anvertraute, Übertragene, Verliehene:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* LIBER diurn. 67 in -is sibi fidem . . . exhibere. OTLOH. prov. R 38 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) regis . . . nomen monet, ut -a regantur. *al.* **2** *c. colore*

[Antony]

quodam: **a** *secretum – Geheimnis:* THIETM. chron. 1,24 p. 30,23 vide, ut . . . celes -um. 3,3 numquam servavisse -a (*antea:* secretum). **b** *communicatum – (erfolgte) Mitteilung:* STEPH. COL. Maurin. 9 (5) res . . . nobilior de -o redditur. **B** *publ., eccl., iur.:* **1** *strictius:* **a** *mandatum – Auftrag, Weisung:* **α** *in univ.:* CHART. Mulh. Thur. 268 p. 106,32 (a. 1278) prout in -o a . . . rege receperant. ANNAL. Prag. II a. 1279 p. 195,46 Basiliensi episcopo ad executionem -i assumpto. **β** *constitutio – Bestimmung:* FUND. Baumb. (MGScript. XV p. 1062,22; s. XII.²) castrum . . . in manus . . . coniugis sue . . . sub tali comisso delegavit, . . . ut *eqs.* **γ** *mediatio delegata – Vermittlungsauftrag:* CONST. II 168,4 (a. 1232) que *(civitates)* huic . . . -o et compromisso non conveniunt cum eis. *ibid. al.* **b** *tuitio, procuratio – Obhut, Aufsicht:* CHART. episc. Halb. 630 l. 10 (a. 1232) amministratores bonorum, que habent in -o. GESTA Trev. cont. V 3 p. 408,23 castrum . . . in -o tenens. *v. et p. 970,52.* **c** *munus delegatum – das übertragene (Hirten-)Amt:* THIETM. chron. 6,40 quicquid . . . de debito -i facere possum, devotus implebo. FUND. Grat. Dei 8 p. 689,19 memor -i ecclesiam . . . colere cepit *episcopus.* **d** *conventio – Vereinbarung, Abmachung:* CHART. Mog. A II 232 p. 420,11 (a. 1158) ut . . . hoc -um et condictum ratum et inconvulsum . . . permaneat. **2** *latius de dioecesi, parochia i. q. districtus – (Verwaltungs-)Bezirk:* LEG. Wisig. 9,1,21 p. 364,31 in quorum *(hominum)* -o mancipia ipsa *(sc. fugitiva)* latebrosa vagatione se foverint. CONC. Karol. 25 p. 221,8 clericis in parrochia Orgelletane ecclesiae degentibus seu ceteris fidelibus ecclesiae in superdicto -o commorantibus (*inde* EPIST. Alcuin. 199[tit.]). *v. et p. 972,27.* **II** *delictum, peccatum, crimen, culpa – Vergehen, Sünde, Verbrechen, Schuld (cf.* GLOSS. II 677,30 St.-S. -a missitate. *al.):* **A** *gener.:* WALAHFR. Wett. 576 precibus -a (gloss. RO: peccata) . . . tua solvere. RIMB. Anscar. 18 p. 39,21 pro reatu -i (commisso *var. l.*). ANNAL. Xant. a. 873 p. 32,3 con-um nefandum profitetur. POETA Saxo 2,186 -i veniam . . . spondens (THIETM. chron. 4,42 v. de -is. *al.*). HROTSV. Agn. 164 errorum pro -is variorum. Pel. 183 totius proprii -a reatus. gest. 327 tanti -a piacli. THIETM. chron. 5,9 p. 230,23 -i emendacionem. *persaepe. v. et p. 972,30. fort. huc spectat (cf. p. 972,33sq.):* DIPL. Heinr. IV. 14 terram, quam Atto . . . habere videbatur et ad regale ius iudiciario more pro sui ipsius -o (DIPL. Otton. I. 164 commissu) fiscata erat. *expressius de punitione sceleris:* NOTKER. BALB. gest. 2,21 ut uni ex eis . . . ipsorum -a, furtorum redditiones, iniuriarum . . . taliones . . . per eum fieri praeciperet. **B** *theol.:* ALBERT. M. summ. theol. II 123,1 p. 406ª,28 omissum non separatur a -o. p. 407ª,45 -um et delictum duo sunt peccata divisa. *ibid. al.* **III** *confiscatio – (Güter-)Einziehung, Verwirkung (cf. F. L. Ganshof, Was ist das Lehnswesen? ⁴1975. p. 105sq.):* CHART. Lux. IV 81,4 (a. 1268) dicimus, quod res et feoda, que partes asserebant cecidisse in -um, sint extra omnem comissionem. *cf. l. 42. ?possessio confiscata – ?eingezogener, verwirkter Besitz:* CHART. Tirol. 1171 (c. 1244) quod . . . dominis de Arcu fieri debeat finis et recussio *(sic?)* de -is.

2. committo *v.* 1. commuto.

3. committo, committor *v.* comitor.

commixio *v.* commixtio.

***commixtibilis,** -e. *(se) commiscendi facultatem habens – (ver)mischbar, der Mischung fähig:* ALBERT. M. meteor. 4,2,2 p. 749ᵇ,21 elementum, quod propriissime dicitur esse subiectum aridi commiscibilis, est terra, et quod est primum subiectum humidi, est aqua; . . . haec *(sc. ignis et aer)* tamen corpora non sunt -ia in esse spirituali manentia. *cf.* commiscibilis.

***commixtibilitas,** -atis *f. se commiscendi facultas – Fähigkeit, sich zu vermischen:* ALBERT. M. phys. 4,2,1 p. 275ª,34 una *causa* . . . est -s; quia subtilis est cinis . . ., commiscetur aquae. *cf.* *commiscibilitas.

commixticius (-iti-), -a, -um. *(genti) immixtus – (mit dem Volk) vermischt:* NOTKER. BALB. serm. 8 a finitimis, imo -tiis hostibus.

commixtim *v.* commisceo.

commixtio (conm-, comi-), -onis *f. script.:* cum-: *l. 63.* -misti(o): *l. 17. 63. 66. p. 979,16. adde* BEDA hist. eccl. 1,27 p. 54,27. -misci(o): *l. 64. adde* ARBEO Emm. 12. 39. -missi(o): LEG. Wisig. 5,7,17 *(var. l.).* -mixi(o): THIETM. chron. 1,6.

I *permixtio – (Ver-)Mischung, Vermengung:* **A** *de rebus:* **1** *strictius:* **a** *proprie:* **α** *techn. et pharm.:* COMPOS. Luc. O 25 ante -em specierum marmorem tritum bene commiscis. MAPPAE CLAVIC. 194 cui *(operi)* argentum per -em inesse videatur. THEOPH. sched. 2,4[tit.] de -e cinerum et sabuli. *al. actio conflandi, conflatura – das Verschmelzen, Legieren:* THEOPH. sched. 3,65 -o . . . non potest deaurari, quando ante -em cuprum non fuit penitus a plumbo purgatum. *expressius i. q. ratio commiscendi – Mischungsverhältnis:* REGIMEN san. Salern. 63 p. 70 nisi sit -o falsa. **β** *philos. et natur.:* ANSELM. BIS. rhet. 1,17 p. 134,2 duarum specierum -stione (-e *C*) terciam gigni minime *eqs.* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,5 p. 2aʳ -o . . . elementorum (FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 9,12. ALBERT. M. animal. 1,1 corpora animalium . . . tam -e quam complexione quam etiam compositione constituentium -em patiuntur e. in materia. *al. v. et p. 1082,1).* ALBERT. M. meteor. 4,2,2 p. 749ᵇ,15 in -em mixtorum corporum. animal. 15,74 secundum -em, sicut vinum commiscetur cum aqua. 20,42[tit.] de ratione -is materialium principiorum corporum animalium et . . . modo -is ipsorum. *ibid. saepe. v. et p. 968,29.* **γ** *liturg. (cf. p. 979,16):* AMALAR. off. 1,15,2 qui . . . per -em panis et vini consecrat vinum *eqs.* 3,31,3 -o corporis et sanguinis Domini. ord. expos. 1, 18[tit.] de -e, de osculatione pacis *eqs.* PONTIF. Rom.-Germ. 51,7 (Studi e Testi 226. 1963) oratio post -em. *al.* **δ** *mus.:* MUS. ENCHIR. 13 p. 166ª videbis nasci suavem ex hac sonorum -e concentum. SCHOL. enchir. 3 p. 206ª superparticulares cum duplis non habent . . . consonam -em. IOH. GARL. mus. mens. add. 16,5 p. 96 (ArchMusWiss. Beih. X. 1972) cum -e sex concordantiarum. *al.* **ε** *usu communi:* ALEX. MIN. apoc. 6 p. 98,12 -em boni et mali. **b** *meton. i. q. commixtum, mixtura – das Gemischte, Gemisch, Gemenge:* **α** *techn.:* COMPOS. Luc. Q 2 mittis . . . -em in . . . flores tritos. MAPPAE CLAVIC. 108 post coctionem ipsam comi-o terenda est. HERACLIUS I 20,5 caeruleam sumet -o formam. *al. massa conflata – Legierung:* COMPOS. Luc. Y 19 -em argenti vibi. *v. et l. 12.* **β** *philos. et natur.:* MANEG. c. Wolfh. 2 p. 48,11 (ed. W. Hartmann. 1972) predictarum essentiarum -em fermentum appellans *Macrobius.* ALBERT. M. veget. 1,127 compositionem similium membrorum, quae est -o ex elementis. animal. 3,114 colera . . . tota haec vocatur mixtura propter colerae habundantiam in tali -e vincentem. **γ** *liturg.:* HERBORD. Ott. 3,9 p. 752,48 ministri -em salis et vini et cinerum facturi. **δ** *mus.:* IOH. GARL. mus. mens. add. 14,2 p. 94 (ArchMusWiss. Beih. X. 1972) triplum est -o trium sonorum. **2** *latius:* **a** *consertio, coniunctio (manuum) – das Ineinanderlegen (der Hände), Handschlag:* CHART. episc. Wirz. II 36 p. 61,13 (a. 1224) proprietates suas . . . adhibita dextrali -e uxorum suarum ecclesie . . . contulerunt. **b** *perturbatio, confusio – Unordnung, Durcheinander:* WALAHFR. exord. 23 p. 501,22 verborum et sententiarum erat confusa -o. **B** *de anim.:* **1** *tumultus, concursus – (Kampf-)Getümmel (usu milit.):* RICHER. REM. hist. 1,30 in qua -e, cum Aquitani . . . eos *(piratas)* . . . in fugam cogerent *eqs.* **2** *de coitu i. q. copulatio, concubitus, coniugium – (geschlechtliche, eheliche) Vereinigung, Verkehr:* **a** *de hominibus:* **α** *gener.:* ARBEO Emm. 12 ut tanti viri sobolem praesumpsisset cummistione (-e *var. l.*) sotiari (36 p. 83,2 a quo [*viro*] adulterina conmiscione [-e *var. l.*] fuerat sociata). REGINO chron. a. 887 p. 127,22 ab omni virili -e se inmunem esse. OTLOH. curs. 25 (PL 146,234ᴮ) ad desiderium -stionis. CONST. II 12,3 antequam fiat carnalis -o inter eam *(filiam regis)* et . . . filium ducis. ALBERT. M. pol. 7,14 prol. p. 733ᵇ,38 coitus et -o. *al. v. et p. 979,7. 989,13.* **β** *iur. et canon.:* LEG. Wisig. 3,4,14 si viduam quisque . . . stupri . . . con-e polluerit. CAPIT. reg. Franc. 112,46 ut inter se negent *vir et femina* de carnali -e *eqs.* (ALBERT. M. sacram. 242 p. 157,80

causa efficiens matrimonii est -o carnalis. *al. cf. p.978,67).* RUD. FULD. mirac. 15 p.341,11 quomodo cognationis -o declinanda sit. *al.* **b** *de animalibus:* HILDEG. phys. 5 praef. p.1268^{C} pecora in aliud genus suum se aliquando in -e ducunt. CHART. Rhen. med. II app. 15 p.402,28 ne . . . adulterina comi-e degeneres catulos producant *matres.* ALBERT. M. animal. 5,1 per -em sexuum. *expressius de generatione misticiorum ('Kreuzung'):* ALBERT. M. animal. 23,72 *falconum* peregrinorum . . . fit aliquando -o cum lanariis nigris. 23,73 ex falconum cum asturibus et nisis et aquilarum generibus multas . . . fieri diversas -es ad diversarum compositarum avium rapacium generationem.

II *immixtio, admixtio – Beimischung, Beimengung, Zusatz:* **A** *proprie:* AMALAR. off. 4,3,7 ut . . . calx et terra valeat ad aedificium muri, aquae -e glutinantur. HONOR. AUGUST. gemm. 3,111 p.672^{D} per chrismatis -stionem Christi et ecclesiae coniunctionem demonstrat *sacerdos aquam baptismi consecrans.* **B** *meton. c. sensu coinquinationis:* CONSUET. Marb. 7 (Spicil. Friburg. X. 1965) omnis nova conversio adhuc pristinę vitę habet -em (communionem *var. l.*).

***commixtionalis,** -e. *ad commixtionem pertinens, commixtionis particeps – zur (Ver-)Mischung gehörig:* ALBERT. M. meteor. 4,1,4 p.713^{b},9 quod *(humidum)* . . . -e humidum vel complexionale volumus appellare.

commixtivus, -a, -um. *commixtionis efficiens – (Ver-)Mischung bewirkend:* ALBERT. M. meteor. 3,3,10 p.651^{a},19 ex virtute elevantis vaporem utrumque *(sc. siccum et humidum),* quod semper -um est.

commixto (cumi-, -ist-), -are. **1** *permiscere – zusammen-, vermischen:* ANTIDOT. Lond. p.19,40 omnia -sta et lento igni coque. **2** *admiscere – beimengen, zusetzen:* ANTIDOT. Glasg. p.129,13 his cumistas herbaru lib. II, oleum veteri lib. II.

commixtura, -ae *f.* **1** *permixtio, commixtio – Vermischung:* AESCULAPIUS 31 p.47,13 ex stercorum qualitate et mucilentia . . . sanguinisque usu vel -a. **2** *commixtum – Gemisch:* MAPPAE CLAVIC. 168 -am dimitte residere II dies. **3** *iunctura, sutura – Verbindung, Naht (ni confunditur c.* commissura): WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p.15,28 panniculus *cerebri* durior . . . non contrahitur cum osse cranei . . . nisi quibusdam -is et iuncturis ossis cranei (p.16,1 super -as et coniuncturas o. c.). *ibid. al.* *Antony*

***commo,** -avi, -are. *(a* 1. comma *potius quam a* 1. coma, *sed cf. A. Szantyr in: Lemmata. Donum natalicium Guil. Ehlers . . . oblatum. 1968. p.281 sqq.)* *abscindere – abschneiden:* ARBEO Emm. 17 statim digitorum summitates -assent (absciderunt *var. l.*) membratim (*inde* VITA Emm. 17 quasi . . . risui debiles reddiderunt).

commobeo *v.* commoveo.

commodalis, -e. *usui aptus – nutzbar:* CHART. Hall. 256 p.244,2 (a.1250) que *(utilitates)* in superficie terre vel in imis -bus . . . potuerint provenire.

commodatio (como-), -onis *f.* *actio mutuum dandi – Leihe:* CHART. Bern. III 271 p.254,39 (a.1279) aream . . . non alienabo per donationem, locationem, como-em . . . aut commutationem.

commodero, -are. *modo congruo tribuere – in entsprechendem Maße geben, vermitteln:* ALBERT. M. eccl. hier. 2,8 p.537^{b},24 'sit . . . hic modus *(sc. baptismi)* . . . -ans' (*PG 3,* 397^{C} συμμετροῦσα), id est proportionaliter tradens 'compactam . . . conversationem immundis ordinibus'.

commoditas (conm-, como-), -atis *f.*

I *proprie:* **A** *aptitudo, idoneitas, usus (congruus) – Zweckmäßigkeit, Brauchbarkeit, Gebrauch:* **1** *de instrumentis:* ALDH. virg. I 9 p.237,2 scabrae incudis -s seu . . . mallei durities. **2** *de membris:* ANSCAR. mirac. Willeh. 26 (25) fęmina . . . ita contracta, ut . . . nec ullius menbri aliqua prorsus -e potiretur. *expressius i. q. mobilitas – Beweglichkeit:* TRANSL. Chrys. et Dar. 29 deinde . . . alterius manus et totius corporis -s restituta est. **B** *utilitas, emolumentum – Nutzen, Vorteil:* **1** *in univ.:* DIPL. Ludow. Germ. 2 p.3,19 quicquid de ipsis *(rebus)* . . . ob utilitatem et -em ipsius ecclesiae facere vel iudicare voluerint (25 ob u. et como-em. FORM. Patav. 5 ob u. et con-em. *al. cf.* DIPL. Karoli III. 144 pro sua utilitate et -e). EINH. Karol. 17 p.20,12 opera . . . ad regni decorem et -em pertinentia. DIPL. Loth. I. 48 p.141, 22 (ed. Th. Schieffer. 1966) quam *(villam)* . . . rex . . . ecclesie ob communem . . . fratrum -em delegaverat. CHART. Sangall. A 449 propter compendium et -em suam quasdam res nobiscum . . . commutare *(cf.* TRAD. Ratisb. 39 utilis consuetudo . . . commutandi . . . res pro -e utrarumque partium. DIPL. Arnulfi 129. *al.).* CAPIT. reg. Franc. 271 p.301,33 privata. DIPL. Zwent. 1 locum . . . iuxta -em suam possidere atque disponere (*sim.* CHART. Babenb. 331). DIPL. Heinr. II. 162 in usum aeternae -is. *saepe.* *adde de usu lucroso:* ACTA imp. Winkelm. I 787^{I} p.615,33 (a.1231) facultas vendendi . . . reliqua et omnem inde como-em suam inter se libere faciendi. **2** *c. colore quodam:* **a** *prosperitas, salus – Gedeihen, Wohl:* CAPIT. reg. Franc. 198 p.56,26 quae ad -em et soliditatem regni et regis pertinere videbantur. CHART. Babenb. 36 si subditorum regimini nostro -i consuluerimus. CHART. Bern. II 486 p.509,5 -e tocius rei publice nostre hanc permutationem fieri plurimum suadente. *al.* **b** *utilitatis suae cura – Eigennutz:* TRANSL. Marci in Aug. 5 omni -e postposita. **C** *ratio, condicio, facultas commoda – Bequemlichkeit:* **1** *compendium – Erleichterung:* HRABAN. epist. 5 p.390,18 omnia . . . ad -em legentium parare. 14 p.402,25. WIPO gest. 39 p.60,15 propter -em legentis. **2** *iucunditas, suavitas, pax – Annehmlichkeit, Behaglichkeit, Ruhe:* **a** *de valetudine:* OTTO FRISING. gest. 1,65 p.93,17 *expeditio* etsi non fuit bona pro . . . -e corporum, bona tamen fuit ad . . . salutem animarum. *expressius i. q. valetudo, bona fortuna – Wohlergehen:* EPIST. Teg. I 104 ex vestrę -is . . . cumulo meum commodum . . . specto. **b** *de habitatione commoda:* EKKEH. IV. cas. 25 p. 104,5 -s talentum . . . valet. *remissius i. q. usus (iucundus) – Genuß:* FORM. Augiens. C 16 qui *(frater)* tam diu pro suis peccatis . . . sui loci -e visus est carere. **c** *de motu libero:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p.425,10 (c. 1220) nemo molendinarius de nocte . . . molere debet, ne impediat -em piscium. **3** *opportunitas – günstige Gegebenheit, Lage:* ANNALISTA Saxo a.815 p.571,5 propter confluam negotiandi con-em. CHART. Babenb. 199 ex -e adiacentie. *al.* **4** *facilitas – Leichtigkeit:* GERH. AUGUST. Udalr. I 18 fluvium tanta -e transivit, ut *eqs.* **D** *de indole hominum:* **1** *studium – Bereitwilligkeit:* GERH. AUGUST. Udalr. I 7$^{capit.}$ quanta -e aecclesias . . . benediceret. **2** *modestia – Loyalität:* CAPIT. reg. Franc. 254 p.254,39 ut modo regalis sublimitas, modo episcopalis auctoritas, modo autem fidelium loquatur -s. **3** *excellentia – Vollkommenheit:* AMADEUS LAUS. hom. 2 l.77 (ed. J. Deshusses. 1960; s. XII.$^{med.}$) pretiosae *sunt vestes Mariae* ob sui dignitatem et -em.

II *meton.:* **A** *gener.:* **1** *res utilis vel commoda, apparatus, adiumentum, subsidium – zweckmäßige, bequeme Einrichtung, Vorrichtung, Hilfsmittel, Zubehör:* **a** *in univ.:* POETA Saxo 5,331 -s spatiosa lavacri. WIPO gest. 1 p.13,11 privata consilia et animos singulorum . . . epistolarum et legatorum -s conferebat. CHART. archiep. Magd. 350 congrua edificiorum -e eis *(mercatoribus)* disposita. CHART. Hamb. 404 p.357,2 in . . . situ molendinaris -is. CONR. MUR. summ. p.142,2 (ed. W. Kronbichler. 1968) omnis -s ad scribendum, scilicet bonus visus . . ., bonus victus et vestitus, bonum pergamenum *eqs. al.* **b** *supellex – Gerät(schaft):* CHART. episc. Wirz. II 31 p.53,19 (a.1213) locum hiis -bus *(sc. vindemiarum utensilibus)* aptum. p.53,24 curiam auctumnalibus nostris -bus oportunam. **c** *res necessaria(e), sumptus, victus – Bedarf, Versorgung(smittel), Unterhalt:* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p.415,34 semet ipsos et eorum cavallos nulla -e posse sustentari. IOH. CANAP. Adalb. A 9 (ed. J. Karwasińska. 1962) secundam *partem* canonicorum -bus asscripsit. *al.* *c. sensu hospitalitatis:* HIST. de exp. Frid. imp. p.76,10 in terram . . . omni viriditate et humana -e alienam. **2** *beneficium, gratia, bonum – Vergünstigung, Gunsterweis, Wohltat:* **a** *in univ.:* DIPL. Ludow. Iun. 21 si locis Deo dicatis nostrae re-

[Götte]

giae potestatis -em impertimur. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p.416,20 promittens eis . . . omnigenae -is inpensionem. CHART. Turg. III 498 (epist. papae) nostrae pacis . . . con-um et quietis. CHART. Carinth. V 117 propter -um obsequia diversorum. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *de privilegio:* EPIST. Mog. 11 p.333,32 (a.871) quodsi omnibus pravis hac incommodissima -e conceditur uti. **β** *de successu:* THIETM. chron. 6,13 omnia, quae . . . honoris alicuiusve -is umquam percepit. **B** *iur.:* **1** *appendicium usui aptum, utilitas (ad fundum pertinens), ius, locus usurae – nutzbares Zubehör, (zum Grundstück gehörige) Nutzbarkeit, Nutzungsrecht, -möglichkeit:* CHART. Stab. 29 p.74,15 (a.827) oportunitates et -es in eadem silva communiter habere. DIPL. Otton. I. 126 cum omnibus iuste illuc pertinentibus rebus . . . ceterisque omnibus -bus, cidelariis, . . . piscationibus, . . . viis *eqs. (item de pertinentiis:* DIPL. Loth. III. 119 p.192,46 tam in fundis quam ecclesiis . . . et omnibus eorum appendiciis et -bus. CHART. Heinr. Leon. 20 cum . . . -bus quesitis vel . . . inquirendis. ACTA imp. Winkelm. I 404 p.350,42 cum . . . iuribus, como-bus, franchisiis *eqs. al.).* DIPL. Heinr. IV. 323 ut . . . venationis . . . -em alicubi concederemus *ecclesiae.* CONST. I 289,6 p.400,33. *al.* **2** *lucrum, proventus, reditus – Gewinn, Ertrag, Einnahme:* LIBER diurn. 15 si quid pro diversorum devotione -is accesserit (16). DIPL. Conr. III. 260 p.452,3 (ed. F. Hausmann. 1969) in recompensationem -is, quam de silva singulis annis consequebatur.

1. commodo (como-), -avi, -atum, -are. **I** *obi. res:* **A** *aptare – anpassen:* **1** *strictius i. q. congruenter parare – entsprechend gestalten:* BEDA temp. rat. 19,3 huic *(calculandi minus idoneo)* ad capacitatem ingenioli sui -amus argumentum. **2** *latius i. q. applicare – anbringen:* CHART. Mog. A I 374 p.273,4 (a.1090) ne malicia . . . non -to legalium scripturarum vinculo postmodum dissolvat, quod *eqs.* **B** *mutuum dare, utendum dare – (ver)leihen, zum Gebrauch geben* (*cf.* GLOSS. I 392,6 St.-S. -vi i. inthlec): **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **α** *iur.:* LEG. Burgund. Rom. 13,4 si . . . res, quae -antur, perierint, is, cui -ta res est, ad solutionem rei teneri non potest. const. I 21,1 si quis . . . servo solidos -verit (commendaverit *var. l.*). LEG. Wisig. 5,5,8 si quicumque pecuniam -verit ad usuram (5,5,9 quicumque fruges . . . alteri -verit, non plus ab eo propter u. quam tertiam partem accipiat). CONC. Karol. 50[b],51 p.644,7 minorem modium . . . in vendendo atque -ando maioremque in recipiendo habent. CHART. Lux. I 345 p.498,13 XX marcas argenti, quas . . . prepositus Rorico . . . super allodium suum . . . -vit (TRAD. Ratisb. 952 p.480,4 s. domum suam). CHART. Rhen. med. II 55 p.95,17 triginta duas marcas . . . nobis -vit *eqs. al. v. et supra p.947, 48.54.* **β** *usu communi:* PASS. Thiem. II 2 p.53,39 sacerdos equo proprio desilire et ad cellam usque -are velle coepit. *spirit.:* HRABAN. carm. 37,15 tu . . . tuum credis, quod mendax -at hora. **b** *de locatione, precaria:* TRAD. Weiss. 1 p.8,18 (a.742) vendendi, possidendi, -andi *res* . . . liberam . . . habeant potestatem *(sim.* TRAD. Frising. 124. FORM. Augiens. B 35. DIPL. Arnulfi 55. *al. [an confunditur c.* 1.commuto *? cf. eandem formulam infra p.1018,48sq.]).* CONC. Karol. 2,2 si moriatur ille, cui pecunia -ta fuit, . . . precarium renovetur. CHART. Mog. A I 255 p.160,20 nulli abbatisse . . . licere de prediis ecclesię quicquam alicui secularium -are. *al.* **2** *latius:* **a** *de rebus corporeis, locis:* **α** *permittere, concedere – zur Verfügung stellen, bereitstellen, überlassen:* BEDA hist. eccl. 4,4 p.213,29 ut pro ipso . . ., qui eis locum -ret, . . . monachi Domino preces offerrent. 4,16 p.242,7 synodum . . . adtulit atque in . . . monasterio transscribendam -vit. CHART. episc. Halb. 197 (a.1140) que *(ecclesia)* fundum edificationi -vit *eqs.* **β** *de praestatione:* REGISTR. Trident. I 59 p.61,10 debet . . . omni tercio anno . . . comodare unum bovem ad carrum, quando *eqs.* **β** *committere, commendare – zur Verwaltung übergeben:* ANNAL. Erf. praed. a.1250 p.108,5 Heinricus . . . a ducissa Brabantie sub nomine tutoris ipsius filii . . . castrum Wartberc cum tota Hassie terra ad annos X -tum suscepit. *fort. huc spectat:* CONC. Karol. 16[B] ut apud monachos parrochiae -ari (commendari *var. l.*) deberentur vel . . . baptismatis obsequia. **γ** *offerre, donare – schenken:* LIBER diurn. 91 tanto plus ecclesiastice res . . . proficiunt, quantum ex eis . . . egentibus aliquid fuerit . . . -tum. CONC. Karol. 56[B],78 quae ecclesiae ministrisque eius . . . sunt -ta. FORM. Augiens. C 11 cum citius manibus nostris ea Dominus -verit. *al.* **b** *de rebus incorporeis i. q. praebere, impendere – geben, gewähren (cf.* GLOSS. II 91,5 St.-S. obedientiam -ans gifuori tuonter. 144,52 -ans arbeote. *al.):* LIBER diurn. 54 ut . . . illi affectum et gratiam . . . -etis. 55 operam. WALAHFR. Wett. 430 fidem verbis non -o fictis. DIPL. Loth. II. 8 (ed. Th. Schieffer. 1966) supplicationi . . . libenter nostrum -antes assensum (10 p.398,32. *al.*). DIPL. Karoli III. 152 efflagitationibus aurem nostrae mansuetudinis. **C** *mutuum sumere, accipere – entleihen, ausborgen:* **1** *strictius:* CONC. Merov. p. 82,4 ut clericus . . . pecuniam non -it ad usuras nec de praestitis beneficiis quidquam . . . sperit. CAPIT. reg. Franc. 32,42 ut . . . omnia utensilia ibidem habeant, ita ut non sit necesse aliubi hoc quaerere aut -are. **2** *latius i. q. pretio non dato emere – auf Borg kaufen:* CHART. Pomm. B 789 (a. 1265) si . . . milites . . . bona burgensium vestrorum in civitate vestra comodaverint et ea minime persolverint.

II *obi. homines:* **A** *? idoneum reddere – ? geeignet machen, empfehlen:* LIBER diurn. 46 p.38,4 ille ad hoc officium perducatur, quem morum gravitas -at (commendat *HGBR, recte?*). **B** *moderari, coercere – mäßigen, in die Schranken weisen:* CHART. Helv. arb. 9 p.18,12 (c.1192) si quid in vos delinquerint canonici, quando homines suos cum falcibus intratos Grueriam non -verint. **C** *refl. i. q. gratificari – sich gefällig zeigen:* EPIST. Merov. 12 p.455,28 quaesumus, ut in eo se fraternitas vestra amplius debeat -are.

adi. **commodatus,** -a, -um. *mutuus – geliehen, Leih-:* LEG. Wisig. cod. Eur. 284 p.10,10 si . . . servus cum rebus -is in fuga fuerit elapsus. LEG. Wisig. 2,1,26 p.74[b],3 -am sibi rem in constituto die reddere. 5,5,9 de pecunia -a. *ibid. al.*

subst. **1. commodandum,** -i *n. res mutuum danda – Leihgabe:* LEG. Wisig. 5,5,7 si servus mentiatur dominum petere -a.

2. commodatum, -i *n.* **1** *mutuum – Leihsache:* LEG. Wisig. cod. Eur. 278 p.6,6 de commendatis vel -is. *ibid. al. v. et supra p.951,14.* **2** *(contractus) commodatio(nis), locatio-(nis) – Leihe:* CHART. Brixin. 146 p.157,10 (a.1264) quas *(curias)* . . . prepositus . . . a . . . domino Wilhelmo precarie vel per como-um tenebat.

2. commodo *v.* commodus *p.983,61sqq.*

3. commodo *v.* quomodo.

***commodose** *adv.* **1** *quaestuose, lucrose – vorteilhaft, lukrativ:* CHART. episc. Halb. 1302 p.404,51 (a.1275) prout melius ⟨et⟩ -ius fieri poterit. **2** *expedite – unbeschwert:* CHART. episc. Hild. I 759 (a.1221) quatinus ad studium sacre pagine liberius et -ius ire possit.

***commodulor** (conm-, -dol-), -ari *et* ***commodulo,** -are. **1** *communiter canere – im Chor singen:* WALAHFR. imag. Tetr. 127 laetis con-antur aves rostris. RADBOD. carm. 4,70 angelici coetus decies centena chororum milia simphoniis -ando (-anda *G*) sacris . . . audis. **2** *declinare, (in minorem statum) deducere – abbringen, (in eine geringere Stellung) bringen:* FORM. Andec. 59 se . . . quis ad traditis convenencias ipsa femena conmodolare voluerit.

commodus (conm-, como-), -a, -um. *script.:* quo-: *p.983,47.56.984,59.64. adde* CONC. Merov. p.200,7. IONAS BOB. Ioh. 18 p.342,4. *al.* -t(us): *p.984,64. abl. sg.* -u: *p. 983,72. struct.: c. dat.: passim. c. gen.: p.983,7. c. abl. supin.: p.983,6.* ad: *p.983,15.*

I *adi.:* **A** *de rebus (de gente: p.983,7):* **1** *aptus, conveniens, decens, idoneus – passend, entsprechend, angemessen, geeignet (cf.* GLOSS. I 441,50 St.-S. -ius gimahhor vel scazlvomira): **a** *strictius:* ALDH. virg. I 56 p.316,4 hoc nostris usibus -um et utilitati profuturum (DIPL. Karoli III. 88 p. 142,29 *monasteriolum* humanis . . . comodum et conveniens u.). TRANSL. Pus. 1 (praef.) duritia . . . rationibus -is et exemplis labefacta . . . est. EPIST. Worm. I 21 p.39,22 non est his locus ulterius ac -us. BENZO ad Heinr. 5,6 p.652,39

Hierosolimam petamus christianis -am. THIETM. peregr. 3,22 agro . . . tam florido quam pascuo -o. *al.* *proportionatus – den (Körper-)Proportionen entsprechend:* WIDUK. gest. 2,36 p.97,7 venter. **b** *latius i. q. dignus – wert, würdig:* MIRAC. Wandr. 1,1 (MGScript. XV p.406,17; s. IX.) stupenda miraculorum signa -aque relatu. EGBERT. fec. rat. 1,1749 gens inimica Deo, nullius -a honoris. **2** *utilis, saluber, lucrosus – dienlich, nützlich, vorteilhaft (cf.* GLOSS. I 445,39 St.-S. -ius scazlomira. *v. et p.982,66):* BEDA hist. eccl. 5,15 p. 317,6 de cuius *(Adamnani)* scriptis aliqua . . . huic historiae inserere -um fore legentibus reor *(cf.* THANGM. Bernw. 11 -um duxi. DIPL. Heinr. IV. 466 p.631,11 sicuti -ius anime defuncti censuerint. *al.).* TRAD. Ratisb. 70 utilis nimium et -a consuetudo. DIPL. Arnulfi 66 id nobis . . . et ad mortalem vitam . . . deducendam et affuturam . . . obtinendam -um provenire confidimus (DIPL. Conr. I. 34. DIPL. Heinr. I. 7). DIPL. Otton. I. 299 utilia simul et -a . . . subsidia. CHART. Raitenh. 188 cautum est et -um . . . actus fidelium . . . memorie commendare. *al.* **3** *iucundus, facilis, expeditus – angenehm, bequem, praktisch:* HUGEB. Willib. 1 p.88,35 crucis signum . . . ad -a diurni orationis sedulitate habere. HRABAN. epist. 5 p.388,27 *opus* non . . . pernecessarium . . ., sed . . . magis -um, cum plurimorum . . . sententias in unum contraxerim. THANGM. Bernw. 19 ea via -ior est visa. CATAL. Mediol. (MGScript. VIII p.109,27) hospitale comodum. *al. v. et p. 1048,23.* **4** *opportunus – günstig:* **a** *de loco:* CHART. Babenb. 182 p.248,25 (a.1212) propter -am vicinitatem castri sui. **b** *de tempore:* AGIUS epic. Hath. 348 nulla est perfectior aetas . . . nullaque -ior quam haec *eqs.* **B** *de anim.:* **1** *acceptus – genehm:* DIPL. Heinr. II. 151 ut . . . habeant potestatem . . . sibi -um advocatum ipsi loco . . . supereligendi (152.153). CHART. Heinr. Leon. 64 p.95,37 utilior ac -ior . . . substituatur *advocatus.* **2** *affabilis, comis – umgänglich, freundlich:* GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p.413,44 cum eo manentibus dulcem et -um se exhibebat *episcopus.* **3** *mitis, mollis – sanft:* EKKEH. IV. bened. I 18,11 nusquam gressores memorantur -iores (gloss.: mitiores ad equitandum).

II *subst. neutr.:* **A** *strictius:* **1** *utilitas, emolumentum – Nutzen, Vorteil, Interesse(n):* **a** *in univ.:* LEG. Burgund. const. I 53,1 speciem praedictae legis non minus dispendii . . . exhibere quam -i. LEG. Wisig. 1,1,3 nullo privatim -o, sed omnium civium utilitati communi. LIUTG. Greg. 2 p.70,10 non gregis lucra, sed -a nostra semper quaerentes. DIPL. Arnulfi 150 p.229,27 postposito omni seculari honore et -o. HROTSV. gest. 610 non sua sollicitans, patris sed -a tractans. TRAD. Frising. 1463 *(de commutatione)* ita est . . . pro communi comodo . . . stabilitum. CHART. civ. Vratisl. 7 pro quomodo pauperum damus ospitali . . . talem libertatem. CHART. Tirol. 1036 p.82,15 si ecclesias . . . pia . . . affectione respicimus, nostris consulte -is providemus. ALBERT. M. metaph. 1,1,4 p.6,69 (ed. B. Geyer. 1960) praeter . . . aliam adiunctam delectationem vel -um vel incommodum *eqs. saepe.* in -um *i. q. in favorem – zugunsten:* OTTO FRISING. gest. 1,48 eum in -um causae suae adversus episcopum inclinant. **b** *c. colore quodam:* **α** *prosperitas, salus – Gedeihen, Wohl:* CONC. Merov. p.186,2 quid quomodo principis, quid salute populi utilius conpeterit. OTTO FRISING. gest. 1,17 plus familiaris rei . . . quam communi -o consulens. CHART. Babenb. 410 pro nostri honore nominis et terrarum nostrarum generali -o. *al.* **β** *levamen – Hilfe:* BEDA hist. eccl. 3,9 p.145,20 ut . . . per haec infirmis multum -i adferrent. **γ** *abl.* -o *i. q. gratiā, causā – im Interesse (von), um . . . willen:* DIPL. Otton. I. 420 homines . . . cuiuslibet necessarii -o hac via transeuntes. **2** *ratio, condicio, facultas commoda – Bequemlichkeit:* **a** *compendium – Erleichterung: v. p.1048,42.* **b** *iucunditas, pax – Annehmlichkeit, Ruhe:* CONC. Karol. 39[B],21 ut in eis *(famulis)* animae potius salutem quam -um terrenum quaerant *sanctimoniales.* STATUT. ord. Teut. p.70,4 frater, qui . . . egritudines patitur, per quas turbat -um ceterorum, debet seorsum poni (*sim.* p.108,2). *de valetudine: v. p.980,32.* **c** in -o *i. q. aditu facilis – bequem erreichbar, am Wege:* HUGEB. Willib. 3 p.91,13 oratoria, que illis in -u fuerunt, orando petiverunt. **B** *latius:* **1** *gener.:* **a** *res necessaria(e), subsidium, victus – Bedarf, (Hilfs-)Mittel, Unterhalt:* CONC. Karol. 36,20 ubi -um necessarium possit adquiri. CAND. FULD. Eigil. I 21 in cibo et potu atque aliis quibuslibet -is monasticae vitae congruentibus. VITA Willib. p. 17,35 -a itineris secum tollentes. CHART. Heinr. Leon. 4 p.5,32 ut non dehabeant -um (como- *C*) temporale. *al.* **b** *bonum, beneficium, donum – Gut(es), Wohltat, Gabe:* **α** *in univ.:* WALAHFR. Wett. 853 si mihi defuerint praesentis -a vitae *(de tempore concesso; de eo quod confert ad vitam:* CAND. FULD. Eigil. II 21,34 circulus ecclesiae . . . interius complectens -a v. [*sc. sacramenta*]. WIPO gest. prol. p.6,15 qui [*principes*] . . . sequentis v. -a minus attendunt). AGIUS epic. Hath. 72 dicere . . ., quanta ego vobiscum -a perdiderim. TRANSL. Eug. Tolet. add. 2 (RevBén. 76. 1966. p.283) ob recuperanda pristinae sanitatis -a. OTLOH. prov. G 21 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) superbire pro temporalibus -is. *al.* **β** *occasio – Chance:* WALTHARIUS 1220 non adeo sunt desperanda salutis -a *eqs.* **γ** *opportunitas – günstige Gegebenheit, Bedingung:* BRUNO QUERF. fratr. 2 p.35,8 (ed. J. Karwasińska. 1973) ut . . . essent . . . tripla -a (*postea:* tria maxima bona) querentibus viam Domini, hoc est . . . cenobium, . . . solitudo, . . . evangelium paganorum. *ibid. al.* **2** *iur.:* **a** *appendicium usui aptum, utilitas (ad fundum pertinens), ius, locus usurae – nutzbares Zubehör, (zum Grundstück gehörige) Nutzbarkeit, Nutzungsrecht, -möglichkeit:* **α** *in univ.:* CHART. Fuld. B 213 p.313,22 (a.780/97) loca cum omnibus adiacentiis et terminis et -is *(item de pertinentiis:* CHART. Rhen. inf. I 65 p.30,11 res . . . cum . . . cunctis adiacentibus silvarum et aquarum et pascuarum -is. TRAD. Ratisb. 310 cum multis -is ad idem [*praedium*] pertinentibus, idest pratis, piscationibus *eqs. al.).* CHART. civ. Hild. 295 (a.1265) via -i mei . . . non durabit diutius nisi ad tempora vite mee. *adde:* CHART. Worm. 300 (a.1261) que *(curia)* nimis arta . . . ad exercendas in ea utilitates et -a videbatur. **β** *de fundo utilitati communi destinato i. q. almeinda – Allmende:* CHART. Friberg. I 23 (a.1259) ut . . . burgenses de eo *(allodio)* -um ordinent civitati, tale videlicet, quod veweide . . . nuncupatur. **b** *lucrum – Gewinn (cf.* GLOSS. I 64,18 St.-S. con-um lucrum kauuin. II 286,34 -is givûrin. *al.):* **α** *proventus, reditus – Ertrag, Einnahme:* DIPL. Loth. III. 12 qui *(comes)* . . . -um fratrum rapuerat. *ibid.:* nec sic . . . condignum suscepere -um. *praestatio, stipendium – Abgabe, Beitrag:* CONST. I 338,4 p.485,7 (a.1191) cum . . . pedagiis tam in comodis expeditionum quam in aliis omnibus (p.485,10). **β** *de fenore ut vid.:* GLOSS. II 311,3 St.-S. -is inhiat ana lehanum ana ilit. **c** *pretium, praemium – Vergütung:* **α** *de mercede iudicum sim. i. q. sportula – Gebühr, Sportel:* LEG. Burgund. const. I p.32,8 notariis . . . iudicum pro iudiciorum -is . . . singulos tremisses censuimus posse sufficere. p.32,10 minora -a. LEG. Wisig. 2,1,26 p.72[a],21 de -is adque damnis iudicis vel saionis. **β** *de donis, pecuniis corruptionis gratia oblatis (interdum expressius i. q. munus, corruptio – Spende, Bestechungsgeld):* LEG. Burgund. const. I p.31,6 ut nullus aliquid de . . . iudiciis praemii aut -i nomine a qualibet parte . . . praesumat accipere. LEG. Wisig. 9,2,1 si hi, qui exercitui prepositi sunt, -is corrupti aliquem . . . domum redire permiserint. CONC. Merov. p.186,8 ut . . . ille . . . debeat ordinari, quem . . . clerus vel populus . . . absque ullo qu-o (-o *var. l.*) vel datione pecuniae elegerint. *al.* **γ** *de emptione munerum spiritualium:* CHART. Stir. I 1 p.2,17 (a.798) quod sacri ordines . . . cum datione -i conferantur. **d** *proprietas, facultа(te)s – Eigentum, Vermögen:* LEG. Burgund. Rom. 46 omnis cognatio possessoris -is (quo- *A5*, -tis *A4*) adquiratur.

adv. **commode.** **1** *apte, convenienter, decenter – in angemessener, rechter Weise (cf.* GLOSS. I 64,12 St.-S. con-e kamezliho): **a** *in univ.:* RAHEW. gest. 3,28 -e et religiose satis prius de pacis quam de belli tractat negotiis. **b** *de litteris i. q. recte, bene, venuste – richtig, gut, gefällig:* EINH. Karol. prol. p.2,16 aliquid . . . decenter aut -e latine scribere. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p.66,5 erratis pennam invertas, -e dictis . . . surrideas (II prol. 26 dicta . . . -ius in

[Götte]

gratum suscipe munus). EKKEH. IV. carm. var. II 1,25 currit -e versus. **2** *utiliter – nützlich:* MANEG. c. Wolfh. 5 p.54,2 (ed. W. Hartmann. 1972) philosophorum pericia . . . -e salubriterque poterit famulari. CHART. Babenb. 156 p.202,10 patrum sollertia . . . scriptorum testimonia . . . procuravit, quod . . . futuris . . . successionibus exemplum . . . -issime reliquit. **3** *sine labore – bequem:* **a** *facile, expedite – leicht, mühelos:* STATUT. ord. Teut. p.48,10 ubi medicus -e haberi poterit. p.103,21 ut -ius valeat necessaria ministrare . . . fratribus *marschalcus.* CHART. Argent. I 346,1 p.259,5 si con-e potuerimus. CONST. III 109 si . . . archiepiscopus illud *(feodum)* -e revocare non valeat. **b** *iucunde, placide – angenehm, behaglich* (*cf.* GLOSS. I 64,15 St.-S. con-ius camotsamor): HROTSV. Sap. 5,10 -e pauso in craticula. **4** *officiose, fideliter – bereitwillig, loyal:* LAMB. HERSF. annal. a.1075 p.239,25 cum . . . regi in pace et in bello . . . semper -issime affuisset. *ibid. al. (v. ind.).* **5** *libenter – gern:* LAMB. TUIT. Herib. 2 prol. -ius velim, ut *eqs.* *Götte*

***commolitio,** -onis *f.* *actio commolendi – das Zermahlen, Zerkleinern:* ALBERT. M. animal. 13,82 propter diminutionem membrorum operantium -em et digestionem cibi.

***commollitio,** -onis *f.* *mitigatio – Abschwächung:* REIN. ALEM. phagifac. 196 -o talis *(sc. tussis)* excusat, quod erat non evitabile factum.

commol(i)o (conm-), -ui, -itum, -ere. **1** *proprie i. q. molendo comminuere, friare – zermahlen, zerkleinern* (*cf.* GLOSS. II 342,43 St.-S. -ta zasamane gamalan): VITA Rimb. 8 p.86,41 dentium dolore vexabatur, ut ipsis sibi panem . . . -i sustinere non posset *(cf.* WOLBERO cant. 1 p.1072^{B} cum dentibus -tus fuerit *cibus).* Ps. ARIST. magist. p.658^{a},10 quem *(lapidem album)* . . . -ies. ALBERT. M. animal. 7,55 faba con-ta. *per compar.:* ALDH. ad Acirc. 142 p.203,10 si illud . . . te pigeat . . . ruminare, quod me non piguit utpote pistoris pinsentis officio functum -ere. **2** *translate i. q. conterere – aufreiben:* ALBERT. STAD. Troil. 6,52 bis quinta revolvitur aestas, quod patriam tanta -uere mala.

commolus *v.* cumulus.

***commomentaneus,** -a, -um. *subitus – plötzlich:* CHART. Lub. I 79 (a.1237) propter . . . -os . . . motus temporis et successus.

***commonachus** (conm-), -i *m.* *script.* cum-: *l. 46.* *monachus eiusdem monasterii, confrater – Mönch desselben Klosters, Mitbruder:* EKKEH. IV. cas. 1 *Iso* Nokeri, Tuotilonis . . . con-orum statui praetulerat *Salomonem.* CHART. Ticin. 125 p.102,30 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931) omnes cum-os et confratres ipsius monasterii. MIRAC. Volq. 15 p.383,32 quidam senior -us. RICHER. SENON. gest. 5,12 p.339,24 excepto me . . . et quodam -o nostro. CHART. Traiect. 1568 p.319,11 de concanonicis nostris vestrisque -is (p.319,20).

***commonasterialis,** -is *m.* *monachus eiusdem monasterii, confrater – Mönch desselben Klosters, Mitbruder:* EPIST. Teg. I 22 devota . . . cohors nostri -ium.

commonefacio (conm-), -factum, -ere. **1** *admonere, adhortari, incitare – (er)mahnen, auffordern:* EPIST. Teg. I 2 p.4,28 fratrem Engilpertum petimus ut . . . sepius -atis de bonis ad meliora. *fort. add.:* CHART. Babenb. 49 (a.1177/1180) con-tus de *(sic ?)* gracia ego Lupoldus. **2** *in memoriam revocare – erinnern:* FROUM. epist. 56 ut se *(sc. ducem)* -at de his, quęcumque sint illic requirenda. TRAD. Biburg. 21 p.423,24 ex . . . amicis tres . . . ad delegatorem suum . . . misit -ere pro fide.

commoneo (conm-), -ui, -itum, -ere. *script.:* cum-: LEX Sal. Pipp. 82,1 *(var. l.).* como-: *p.986,40. adde* DIPL. Loth. I. 40 p.126,28 (ed. Th. Schieffer. 1966). *al.* -mun-: *p.986,44sq. adde* DIPL. Karoli III. 81 p.132,19. *al. form.: praes.: indic.* -it: *p.986,1. coni.* -ient(ur): LEX Sal. Pipp. 82,1 *(var.l.). partic. perf. pass.:* -et(us): *p.986,45.* -utus: LEX Sal. Pipp. 82,1 *(var. l.).*

I *strictius:* **A** *admonere, adhortari, incitare – (er)mahnen, auffordern, veranlassen (plerumque c. obi. person., absol.: p.986,6.8.11. al.):* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* FORM. Marculfi suppl. 4 (ed. A. Uddholm. 1962) -nit (-et *var. l.*) nus . . . affeccio carnalis amoris . . ., ut *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 72$^{tit.}$ quibus *(capitulis)* . . . episcopos et abbates alloqui volumus et -ere de communi . . . utilitate. EINH. Karol. 26 aedituos creberrime -ens, ne *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 242 p.158,32 Karolus . . . de pace -uit (THANGM. Bernw. 28 p.771,45). RIMB. Anscar. 19 p.41,7 coeperunt . . . adhortationibus, quo . . . diis sacrificaret, -ere. 41 p.76,15 studiosius -ere suos et ad Domini servitium accendere. POETA Saxo 5,102 illos miracula visa credere . . . -uere tibi. DIPL. Otton. II. 68 p.81, 24 ob id genitrici nostrae . . . -enti obsequentes. BERTH. (?) annal. a.1076 p.288,11 consiliariorum . . . vecordiis -tus et animatus *rex.* CHART. Heinr. Leon. 77 p.112,11 apostoli exhortatione -emur bonum operari. EBERH. BAMB. epist. 11 p. 529^{A} omnes fideles . . . -ti sint et communiti, . . . ut *eqs. saepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *petere – bitten, ersuchen:* ALDH. ad Acirc. 142 p.203,2 -o, ut ea . . . nullatenus . . . contemnas. THANGM. Bernw. 33 p.773,22 Thangmarus . . . episcopos -et, ut archiepiscopum . . . compescant. **β** *proponere, suadere – vorschlagen, raten:* HROTSV. Pel. 152 care pater, . . . quae -o, sensu bene percipe prompto. **2** *publ., eccl., iur.:* **a** *in univ. (interdum c. sensu reprehendendi, e. g. l.25.28):* LEG. Wisig. 8,4,20 dominus canis, ubi ex hoc fuerit con-tus, eum illi tradat, cui *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 160,2 secundum regulae auctoritatem -ant illum *(abbatem).* 242 p.155,43 donec illum *(peccatorem)* secundum evangelicum praeceptum, ut . . . redeat, -tum habeat *eqs.* BERTH. (?) annal. a.1076 p.286,13 domino suo -to et ad poenitentiam converso . . . servire. DIPL. Loth. III. 67 p.105,18 secundo ac tercio -tus si non emendaverit (DIPL. Conr. III. 176 p.318,28 [ed. F. Hausmann. 1969]. *cf.* 43 p.71,18 bis vel ter a nobis -tus). CHART. civ. Erf. 285 p.183,30 (a.1276) si . . . civibus . . . dampna fuerint irrogata, pro quibus nos duxerint -endos, nos . . . ordinabimus iusticiam. *al. partic. pro subst. masc.:* CAPIT. reg. Franc. 243 p.161,32 de semel et secundo ac tertio legaliter -to et non correcto. **b** *mandare, iubere – anordnen, anweisen:* LEG. Wisig. 2,2,4 statuimus . . . cunctosque iudices . . . -emus, ut *eqs.* TRAD. Frising. 400^{a} p.342,42 paginam ordinationis . . . Petro presbitero scribere -ui (*cf.* DIPL. Karoli III. 25 p.43,21 hanc notitia . . . facere comonuimus). CAPIT. reg. Franc. 211,3 ne transeuntes gravent, -endi sunt. *al.* **c** *vocare – (vor)laden:* LEX Sal. Merov. 47,1 omnes intra placitum istum -antur *eqs.* FORM. Marculfi 1,26 (ed. A. Uddholm. 1962) vosmetipsi per hunc indecolum -munite . . . ad nostram veniatis presenciam (1,29 -eti [-mun- *var. l.*]). CAPIT. reg. Franc. 13,3 ut archidiaconus episcopi eos *(presbyteros)* ad synodum -at. *al.* **d** *edicere – erlassen:* CAPIT. reg. Franc. 64 p.152,39 capitula, quae . . . Aquis palatio -ta sunt. **B** *praemonere – warnen:* **1** *gener.:* THIETM. chron. 6,12 p.288,23 hic legatione tali -tus clam se preparavit et . . . exivit. BERTH. (?) annal. a.1077 p.296,19 populis his . . . signorum ostensionibus satis superque -tis. TRANSL. Modo. 3 praesul . . . nocturna visione graviuscule -tus ab intentione sua destitit. **2** *iur.:* LEG. Wisig. 3,3,4 L flagella suscipiant, ut hoc alii con-ti terrore formident. 8,4,23 homines . . . vicinos venator ante con-at (*cf.* 8,3,3).

II *latius:* **A** *commonefacere – (ge)mahnen, erinnern:* POETA Saxo 5,286 *pietas* dilectae -uit subolis *Karolum.* HELM. chron. 98 p.193,29 cepit *Pribislavus* eos -ere super promisso. *al.* **B** *attentum, certiorem facere – aufmerksam machen, in Kenntnis setzen:* CONC. Merov. p.124,6 postquam fuerit de ipsius excommunicatione -tus. EPIST. var. II 5 praef. ex his omnibus, quae vos maxime de pernecessariis -eri . . . posse credidimus. **C** *edocere – unterweisen, belehren:* LEG. Wisig. 12,3,1 p.430,18 ab his *(episcopo vel sacerdote)* hereticus quisquis ille -tus vel instructus.

***commonesco,** -ere. *admonere, attentum facere – ermahnen, aufmerksam machen:* EPIST. Dominic. 52 licet . . . vos -rem de quibusdam ad honestatem ordinis pertinentibus.

***commonetarius** (conm-), -i *m.* *unus ex collegio monetariorum – Mitglied der (Münzer-)Hausgenossenschaft (de*

[Leisibach]

re v. F. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. p. 254).: CHART. Col. II 180 p. 181,20 (a. 1238) con-i Colonienses, qui husgenoze vocantur.

commoneturius *v.* commonitorius.

***commonialis,** -is *f. sanctimonialis eiusdem monasterii – Mitschwester*.: CHART. Turic. 1445 p. 152,2 (a. 1270) testes: . . . nostre sancte -es.

commonico *v.* communico. **commonio** *v.* 1. communio.

commonis *sim. v.* communis.

commonitarius *v.* commonitorius.

commonitio (conm-, -cio), -onis *f. script.*: cum-: *l.44*. -mun-: *l.34.44*.

I *strictius*: **A** *admonitio, adhortatio, incitatio – Ermahnung, Mahnung, Aufforderung*: **1** *gener.*: **a** *in univ.*: LIBER diurn. 52 nostrę . . . -is memor ita te . . . exhibeas, ut *eqs.* CAND. FULD. Eigil. I 23 p. 232,34 secundum apostoli -em: 'humiliamini *eqs.*' 24 p. 233,19 -em . . . fratrum libenter audiens. DIPL. Conr. I. 13 divina instincti -e. PAUL. FULD. Erh. prol. p. 9,17 quot digna Deo habitacula tuae -is (communionis *var. l.*) adhortatione praeparasti. *al.* **b** *c. colore quodam i. q. petitio – Bitte, Gesuch*: DIPL. Heinr. IV. 48 iustam . . . archiepiscopi -em agnoscentes. **2** *publ., eccl., iur.*: **a** *in univ. (interdum c. sensu reprehensionis, e.g. l.29)*: LEG. Wisig. 3,2,4 post trinam conventionem (-em *var. l.*) si se separare noluerit. GERHOH. aedif. 40 (110) p. 180,34 secundum conscriptum legitima -e, vocatione, induciarum expectatione quasi arcus trahitur. WIBALD. epist. 275 eam -em . . . tibi per presentia scripta facimus. STATUT. ord. Teut. p. 28[a],30 de mutua -cione et accusacione. CONST. II 98,3 p. 122,40 nisi . . . infra sex septimanas a tempore con-is solvere . . . noluerint. REGISTR. Pant. Col. 22 p. 139,34 qui *quindecim* dies current loco -cionis. *al. expressius i. q. castigatio – Züchtigung*: LEG. Wisig. 4,5,7 p. 206,14 sub trina verberum ultione vel -e (-mun-, commotione *var. l.*). **b** *mandatum, praeceptum – Anordnung, Verfügung*: LEG. Wisig. 12,1,1[tit.] de con-e (comotione *var. l.*) principis, qua iubetur, ut *eqs.* DIPL. Loth. III. 26 p. 41,34 (spur.) precipimus et per nostram imperialem -em iniungimus (*inde* DIPL. Conr. III. 282 p. 488,8 [ed. F. Hausmann. 1969]). *al.* **B** *praemonitio – Warnung*: LEG. Wisig. 8,4,23 ille . . ., qui con-em audire neclexit.

II *latius*: **A** *relatio, commentarium – Bericht, Denkschrift*: CATAL. biblioth. Becker 37,267 (c. 840) -o Orosii ad Augustinum de errore Priscillanistarum. **B** *denuntiatio – Anzeige*: LEX Sal. Karol. 43,14 per eius -em (cummu-e, commotione *var. l.*) sive mendatium ille, qui accusatus est *eqs.*

***commonito,** -are. *admonere, adhortari – mahnen, auffordern*: WALTHARIUS 506 attactu blando me surgere -ato.

***commonitor,** -oris *m. adhortator, incitator – Mahner, Ermunterer*: LAUR. LEOD. gest. praef. p. 491,18 praedictus -r noster, ut . . . omnia, quae evenerant, compilarem . . ., exegit. EBERH. BAMB. epist. 8 p. 502[A] non . . . correctoris auctoritatem usurpantes, sed -is officio . . . fungentes.

commonitoriolum, -i *n. admonitio, adhortatio – Ermahnung, Mahnwort*: BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 290,22 non multa praeter maxime necessaria . . . -a ad invicem sibi colloquentes.

commonitorius (conm-), -a, -um. *script.*: -mun-: *l.66sqq. p.988,1.29.59. al.* -nat-: *l.63*. -net-: *p. 988,1.* -tur-: *l.66. p.988,1.24. adde* LEG. Wisig. 7,5,3 *(var. l.)* -tar-: *l.67. fort. add.*: BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 306,20.

I *adi.*: **A** *strictius i. q. admonens, hortatorius – (er)mahnend, auffordernd, Mahn-*: **1** *gener.*: ALCUIN. epist. 122 p. 178,24 diregere studui literulas -as (conmona- *var. l.*) placiti nostri. FLOD. hist. 3,24 p. 535,31 -a . . . salutis eis dirigens hortamenta. **2** *publ., eccl., iur.*: **a** *in univ.*: FORM. Marculfi 1,26 (ed. A. Uddholm. 1962) indecolum -munitorium (-munitorio, -munitarium *var. l.*) ad episcopum. CAPIT. reg. Franc. 224,1 obviam eis missos -munitorios dirigant. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,45 Cluniacensis . . . abbas . . . litteras ad eum *(Heinricum regem)* -as transmisit. LAUR. LEOD. gest. 20 p. 503,13 archiepiscopi epistola . . . clericalis communionis -a. *al.* **b** *citatorius – Vorladungs-*: FORM. extrav. I 3[a] sceda de literis -neturiis (-mun-, -net- *var. l.*), qualiter . . . debent . . . ad audientiam evocari. ITIN. Petr. Dam. 12 ex apostolicae sedis auctoritate -ae ad episcopos diriguntur epistolae. **B** *latius*: **1** *gener. i. q. doctrinā salubris – lehrreich, heilsam*: EPIST. ad Hildeg. 3 p. 153[D] -a verba de te audire desideramus. **2** *publ. et eccl. i. q. instructionem continens – Instruktions-*: BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,38 *papa* legatos cum litteris suis -is transmiserat.

II *subst. neutr.*: **A** *strictius*: **1** *admonitio, adhortatio, incitatio – Ermahnung, Mahnung, Aufforderung (cf.* GLOSS. II 126,58 St.-S. -o inpote. III 382,38 epytomen -um maninge. *al.)*: **a** *in univ.*: BERNO epist. 3 p. 21,25 (ed. F.-J. Schmale. 1961) nostrum . . . animadvertite -um. CHART. Heinr. Leon. 11 nobis exemplum et -um in protegendis . . . ecclesiis prestabitis. REIN. LEOD. triumph. 3 p. 588,30 post salutis -um et peccatorum absolutionem . . . presidium . . . aggreditur (*cf.* HIST. peregr. p. 162,28). EKKEB. SCHON. opusc. 2 p. 262,40 non obliviscitur illud -um sapientis, qui ait: '*eqs.*' *al. in titulo libri*: REIN. LEOD. inept. 2 p. 601,17 quod *(scriptum)* nuncupavi -um pietatis. *cf. l.54*. **b** *c. colore quodam i. q. consilium – Ratschlag*: EPIST. Wibald. 115 p. 190,7 -um, quod vobis presentes dare nequimus, per apices nostros . . . subministramus. **2** *litterae vel libellus monitionis – Mahnschreiben, Mahnschrift (cf.* GLOSS. II 248,3 St.-S. -urium piur lubon. 260,13 -montorium kiscrip): **a** *gener.*: RUOTG. Brun. 28 hoc breve -um . . . scripsit: 'Ut sis, quod vocaris *eqs.*' OTLOH. admon. 4 (PL 146,252[A]) ex evangelica lectione -um breve hic facere volo. **b** *publ., eccl., iur.*: **α** *in univ.*: EPIST. Alcuin. 127 p. 188,29 apostolicum -munitorium omni generalitati . . . adhortantes mittimus. VITA Ludow. Pii 56 p. 642,24 imperialis auctoritas et -um communis ordinatur concilii, quibus commoneretur Pippinus *eqs.* EPIST. Hann. 90 p. 156,18 -um a vestra auctoritate acceperam, ne quid . . . contra ecclesiastica iura auderem. **β** *litterae citatoriae – schriftliche Vorladung*: COD. Udalr. 42 p. 90,1 quod . . . in -o vestro posuistis *(sc. papa)*. **3** *de instrumento ad suscitandum apto i. q. monitor – Mahner, 'Wecker'*: CONR. EBERB. exord. 4,26 p. 254,29 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) ut . . . perpetuitatem vigiliarum quasi -o quodam pulsatus illibatam servare valeret. **B** *latius*: **1** *gener.*: **a** *indicium, signum – Hinweis, Zeichen*: MIRAC. Wigb. 12 (MGScript. IV p. 226[b],3; c. 940) calix et patena . . . nihil lesionis habentes inveniebantur, ob -um videlicet animae salvandae. EKKEH. URAUG. Hieros. 6,4 crucis signaculum . . . crucifer exercitus ob mortificationis preferebat -um (admonitorium *var. l.*). **b** *pignus memoriae – Andenken, Unterpfand*: VITA Mathild. II 24 p. 300,55 (cod. 2) istud caritatis donum mei apud te sit -um. FRUTOLF. chron. a. 1057 p. 198,18 imperator . . . ei *(comiti)* . . . anulum suum velut huius rei-um dederat. RUP. TUIT. dial. 1 (PL 170,567[B]) *circumcisio* ipsi Deo, qui promiserat, -um fuit, ut . . . recordaretur foederis. **c** *commentarium – Bericht*: CATAL. biblioth. Beinw. (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p. 160,10; c. 1200) -um Palladii de gestis Alexandri imperatoris. **2** *publ. et eccl. i. q. litterae instructionis – Instruktionsschreiben (cf.* GLOSS. II 142,48 St.-S. in -o im brieve): LEG. Wisig. 7,5,3 qui falsa -a sub nomine regis . . . protulerit *eqs.* suppl. 1,1, 2[tit.] -um Timotheo, v. spectabili, comiti. IOH. VIII. epist. A 209 p. 186,10 dato -o (-mun- *var. l.*) nostris legatis. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 292,9 *legati sedis apostolicae* propalabant suae legationis -um. *al.*

***commonitrix,** -icis *f. magistra – (Lehr-)Meisterin*: EKKEH. IV. bened. I 1,152 convictu lęto cum -e maneto.

commoniturius *v.* commonitorius.

***commonitus,** -us *m. (prae)monitio – Mahnung, Warnung*: WOLFHER. Godeh. I 29 p. 189,23 nisi quod fidelium sui -u praeveniebatur, certe ei dolus . . . parabatur.

commoratio (conm-), -onis *f.* **1** *proprie*: **a** *actio manendi, mansio – das Verweilen, Aufenthalt*: **α** *gener.*: CAPIT. reg. Franc. 293,26 p. 405,13 inmunitates . . . ab . . . diuturna conversatione et -e (commemoratione *var. l.*) regum . . . in episcopio prohibent. VITA Magni Fauc. 65 expletis

[Leisibach]

viginti sex annis -is suae in illo coenobio. β *rhet. i. q.* ἐπιμονή – *das Verweilen bei einem Thema: v. p.990,10.* **b** *actio una manendi, communio, societas – das Zusammensein, Vereinigung, Gemeinschaft:* α *de consortio Dei, angelorum:* HRABAN. hom. I 22 p.45A nosmetipsos . . . ad -em angelorum . . . committimus. EKKEB. SCHON. opusc. 11B p. 324,24 ne unquam in eternum ab eius *(Iesu)* dulcissima -e disiungar. DAVID compos. 3,63,5 sunt . . . gradus et profectus in hac -e. β *de communitate clericorum:* TRAD. Salisb. I 1 p. 254,29 (a.987) normali vitę, ut hic secretior potuisset esse consulentes clericali -e. γ *de coitu:* ALBERT. M. pol. 7,14P p.738a,32 'hyeme' . . . debere 'fieri -em (*p.1335a,38* συναυλίαν) hanc', id est commixtionem ad filiorum procreationem. **2** *meton. i. q. habitaculum, sedes – Wohnstatt, Behausung:* EBERW. Magner. 58 monachorum. WIGAND. Waldg. 16 erat . . . ibi . . . serpentium et repentium . . . con-o.

***commorativus,** -a, -um. *vivens – hausend:* ALBERT. M. Iob 39,1 p.458,18 (ed. M. Weiss. 1904) ibex . . . capricornus, animal scansivum et in petris -um.

commordeo (conm-), -morsum, -ere. *script.* cum-: *l.26.* **1** *dentibus laedere – beißen:* ALBERT. STAD. Troil. 4,256 pugna fit . . . talis, quasi tu furibundos se -entes intuerere canes. **2** *mordendo absumere – verzehren:* HILDEG. vit. mer. 3,7 eas *(linguas)* -bo *(sc. invidia).*

adi. **commorsus,** -a, -um. *ad mordendum adaptatus – Beiz-:* LEX Ribv. 40,11 aucceptorem . . . con-um (cum-, -um *var. l.;* GLOSS. II 354,11 St.-S. con-um gibeizdan) gruarium pro sex solid(is) tribuat.

***commorigeror,** -ari. *obsequi – willfahren:* EPITAPH. Rud. Trud. app. 10 (NArch. 22. 1897. p. 385; s. XII.) *Rodolfus* sollers principibusque sciens -ari.

commorior (conm-), -mortuus sum, -mori. *script.* cum-: VITA Filib. 9 (MGMer. V p. 591,3). HINCM. Remig. 7 p. 278, 36 *(var. l.).*

simul, una mori – mitsterben (cf. GLOSS. I 723,34 St.-S. -i tibi mit thir sterban): **1** *in univ.:* **a** *corpor.:* WALAHFR. carm. 21,14,4 rex . . . est quibus per aevum Christus, vivere -ique lucrum. WALTHARIUS 691 nunc aut -ar vel carum ulciscar amicum. HROTSV. Cal. 7,2 tu morieris serpentis vulnere et ego -or prae timore. EPIST. Hann. 48 p.94,25 non tantum ad convivendum, sed etiam ad -endum tibi promtum me . . . satellitem habebis. LAMB. LEOD. Matth. I 151 *Matthias* con-tuus illi, qui nos . . . redemit. *al.* **b** *spirit.:* CARM. anon. (SBMünch. 1873/III. p.746,5; s. XI.2) qui se, dum vixit, tibi *(sc. Christo)* -ens crucifixit carnis deliciis. ARNO REICHERSB. scut. p.1520B qualiter ei *(Christo)* cum vitiis . . . -i debeamus. **2** *hyperbolice i. q. compatiendo cruciari – Todesqualen (mit) leiden:* GESTA Vird. cont. II 12 p. 525,11 ecclesie . . . Dei persequutionibus -ens *papa.*

commoror (conm-), -atus sum, -ari *vel raro* **commoro,** -avi, -atum, -are. *script.:* cum-: RHYTHM. 81,16,4. *al.* como-: TRAD. Frising. 389. EPIST. Teg. I 10. *al. v. et p.990,16.* ?-mot-: CHART. Bund. 741 p.207,21. ?-memorare: *l.69.*

I *intrans.:* **A** *morari, manere, versari – (ver)weilen, bleiben, sich aufhalten:* **1** *gener.:* **a** *strictius:* LEG. Wisig. 9,1,6 si . . . homo susceptus multis diebus aput alium con-etur. IONAS BOB. Columb. 1,27 p.216,21 vir Dei eo in loco -vit (-tus est *var. l.*). HUGEB. Willib. 4 p.94,34 illis in carcere -antibus. DIPL. Karoli III. 81 p.132,15 -antibus nobis monasterio Nonantolas. BERTH. (?) annal. a.1078 p.306,14 rex . . . Ratisponae biduo tantum . . . vix -ans. CONST. I 314 p.443,21 dux . . . statum ecclesiarum, circa quas . . . -atur, . . . noscitur attrivisse. CHRON Worm. p.176,9 -bant in curia. *saepe.v.et p.990,18. c.sensu advivendi:* THEGAN. Ludow. 58 quem *(regem)* conservare . . . diu in hoc saeculo dignetur feliciter -antem *Deus.* **b** *latius i. q. habitare, vivere – wohnen, ansässig sein, leben (cf.* GLOSS. I 362,44 St.-S. -ante vuonantemo): TRAD. Frising. 19 p.47,25 (a.763) fratrum, qui ibi -memorare *(sic)* viderentur *(cf.* CHART. Rhen. med. I 30 in ipso cenobio -are. *al.).* ARBEO Emm. 33 hii . . ., qui secus amnium fluentis -bant (-bantur *var. l.*). CHART. Sangall. A 372 quod . . . in loco eodem victum et vestitum -andi habeamus. BERTH. (?) annal. a.1078 p.306,39. *al. de mancipiis, colonis sim.:* TRAD. Ratisb. 850 (a.1149/60) in quo *(loco curtis)* Vdalricus Alhorn -batur. CHART. Solod. I 366 pro hominibus sancti Ursi, qui citra Ararim . . . -antur. *al. expressius i. q. in circuitu habitare – im Umkreis wohnen:* ARBEO Emm. 42 qui -bant (-bantur *var. l.*), . . . ad sancti martyris pergebant ecclesiam. **2** *rhet. i. q. fusius disputare – bei einem Thema verweilen:* CONR. MUR. summ. p.98, 313 (ed. W. Kronbichler. 1968) -or assidue redeundo diuque morando per loca (in marg.: commoratio). **B** *una esse, una manere, convivere – zusammensein, -bleiben, -leben:* LEG. Wisig. 12,3,21 cum quibus vel qualibus . . . feminis -ari debeant. HROTSV. Gall. I 4,4 sui primicerios . . . tecum -tum iri decrevit. THIETM. chron. 6,9 presbitero . . . cum domna excommunicati iniuste sedulo -anti. OLIV. epist. 5 p.298,1 nec audet ibi -ari (como- *var. l.*) Christi cultoribus. *al.*

II *trans.:* **A** *degere – verbringen:* OTLOH. Bonif. 1,5 p. 121,25 ibi . . . aliquantis -tis (-tus *var. l.*) diebus. THIETM. chron. 5,13 regi . . . apud Augiam . . . nativitatem sancti Iohannis baptistae -anti. **B** *incolere – bewohnen:* TRAD. Frising. 7 p.33,20 (a.754) per consensum . . . cunctorum -antium urbem Germanie.

adi. **commorans,** -antis. *habitans, commanens – wohnhaft, ansässig:* TRAD. Frising. 378 (a.817) omnibus honorabilibus viris in Baiovvaria -bus. 895 fidelibus sub regno isto -bus. DIPL. Karoli III. 21 p.36,17 monachi ibidem -es. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p.386,25 ad quandam ibi -em inclusam. *al. de mancipiis, colonis sim.:* TRAD. Frising. 72a p.97,36 (a.776) colonem . . . in loco, quae dicitur ad Silva, -em. DIPL. Loth. I. 6 p.65,30 (ed. Th. Schieffer. 1966) ad . . . homines . . . ecclesie tam ingenuos quam servos super terram ipsius -es. COD. Lauresh. 2547 donamus . . . virum . . . in ipsa huba -em. TRAD. Teg. 387 homines -es in Landeshůt *eqs.*

subst. **commorantes,** -ium *m.* **1** *circumstantes – Anwesende:* TRAD. Frising. 887 (a.861) declaratum est -bus cunctis, quod *eqs.* **2** *habitatores, incolae – Ansässige, Einwohner:* ARBEO Emm. 25 p.64,8 -es in circuitu . . . ecclesiam . . . construxerunt (30 p.71,11 longe lateque -es). TRAD. Frising. 336 p.287,3 constat multis in episcopio sanctae Mariae -bus *eqs. al. v. et l.21. de mancipiis, colonis:* TRAD. Frising. 389 (a. 817) tradidit . . . praefatam alodem . . . cum omnibus ibidem -bus.

commortalis, -e. **1** *adi.:* *homini alteri accidens – einen Mitmenschen ereilend:* EPITAPH. var. II 73,2 lector, . . . -i compaciare neci. **2** *subst. masc.:* *homo alter – Mitmensch:* THIETM. chron. 7,14 p.414,9 -is vestri ac peccatoris facta aure . . . percipite. *plur. i. q. homines universi – alle Menschen (insgesamt):* THIETM. chron. 6,21 p.300,2 fragilis naturae nos -es sumus.

commortifico, -are. *(penitus) exstinguere – (vollständig) abtöten:* HILDEG. phys. 4,25 calor cretae . . . vermes -at.

commotio (conm-, -cio), -onis *f. script.* -mut-, -muc-: *p.991,34.41sq. adde* LEG. Burgund. const. I 15tit. *(var. l.).*

I *proprie i. q. motio, motus – Bewegung:* **A** *strictius:* **1** *spectat ad res:* **a** *gener.:* α *in univ.:* ARBEO Emm. 33 sine -e aeris. EINH. Marc. et Petr. I 4,14 p.262,14 molaris illa -o . . . sopita est. CHART. archiep. Magd. 351 tempestuosa maris -e prepediti. *al. expressius i. q. violentia – Unbill:* LEG. Wisig. 2,1,33 tempestatis. β *concussio – Erschütterung:* ALBERT. M. animal. 6,18 corrumpuntur . . . ova ex -e. γ *agitatio – das Rütteln: v. p.992,6. expressius i. q. labefactatio – Lockerung, das Wackeln:* TRACT. de aegr. cur. p. 180,7 dentium. δ *collisio – Zusammenprall:* ARBEO Emm. 14 clippeorum. **b** *spec.:* α *iur. i. q. actio transponendi, translatio – Verschiebung, Versetzung:* LEG. Wisig. 10,3,1 nec aliqua patimur eos *(terminos)* -e divelli. β *medic. i. q. fricatio – Massage:* AESCULAPIUS 22 p.34,31 fortissimę fricationis et -is ventris exercitationibus . . . utantur. **2** *spectat ad animalia i. q. actio minandi – das (Fort-)Treiben:* LEX Thuring. 32 quot eque fuerunt, tot capita -is multam conponat. **B** *latius:* **1** *de crucigeris i. q. profectio – Aufbruch (s-*

[Leisibach]

bewegung): THEOD. PALID. annal. a. 1096 angelicas fuisse potestates . . . vagatione sua eam, que postea totum pene corripuit occidentem, signantes -em. **2** *de humoribus i. q. fervor – Wallung, Erregung:* HILDEG. scivias 1,2 p. 395[B] cum -em venarum suarum non in dulcedine peccati, sed in amore filiorum scire deberent.

II *meton. i. q. vis commovens – treibende Kraft (in imag.)*: AGOB. apol. 2,2 talis inventa est *uxor (sc. Ludovici)*, quae magnorum fluctuum -cio . . . esse posset.

III *translate:* **A** *gener.:* **1** *concitatio – das Reizen, Herausforderung:* LEG. Burgund. const. I 54,3 non dubitetis -em iracundiae nostrae in vestrum periculum esse vertendam. **2** *affectus – Gefühl, Empfindung:* **a** *compunctio – Rührung:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,28 ut . . . magna cordis -e . . . supplicationes pro eo ad Dominum fuderent. **b** *iracundia, indignatio – Zorn, Erbitterung (cf.* GLOSS. II 131,28 St.-S. con-o irpolgani. 170,58 -e zorna. *al.)*: RUD. FULD. Leob. 4 -em cordis earum *(sanctimonialium)* . . . satisfactione amovere. HIST. de exp. Frid. imp. p. 59,33 cum . . . nostrorum erga Grecos in dies incandesceret -o. *al.* **3** *inquietudo, perturbatio, status afflictus – Unruhe, Verwirrung, Zerrüttung:* ALCUIN. epist. 184 p. 309,28 -o magna est in mundo. AGOB. apol. 2,2 -o . . . huius temporis et harum regionum. DIPL. Heinr. IV. 267 in maxima regni -e. CHART. Langel. 6 (Gesch-QuellProvSachs. XV. 1882. p. 6,36) propter imperii turbationem et grandem tocius Alamannię -em. *al.* **4** *seditio, rebellio – Aufruhr, Aufstand:* THEGAN. Ludow. 41 quod Pippinus . . . -em patri facere voluisset. VITA Liutg. I 22 ante sedatam -em. ANNALISTA Saxo a. 1129 p. 766,19 facta est con-o permaxima civium . . . contra . . . archiepiscopum. *al.* **5** *contentio, lis, conflictus – Streit, Fehde, Konflikt, (bewaffneter) Zusammenstoß:* CAPIT. reg. Franc. 79,2 qui *(faidosi homines)* solent incongruas -es facere. ERCHEMB. CAS. hist. 6 erat . . . uterque . . . ad -es (-mut- *cod.*) et bella declivi. THIETM. chron. 7,1 inter Romanos et nostrates magna oritur -cio in ponte Tiberino. OTTO FRISING. chron. 7,34 p. 368,4 inter nostrum et Ungarorum regnum . . . valida expectatur -o. ANNAL. Magd. a. 974 p. 153,53 potentum invicem sevit -o. *al.* **B** *spec.:* **1** *iur.:* **a** *petitio, causatio, molestia – Einspruch (serhebung), Anfechtung, Störung:* LEG. Burgund. const. I 13 exartum . . . remota hospitis -e (-mut- *var. l.*) possideat (51,4 [-muc-, commonitione *var. l.*]). FORM. imp. 9 p. 293,31 ut . . . res . . . utantur et nullam deinceps -em aut calumniam aut aliquod impedimentum pertimescant *(sim.* 45 p. 321,19. DIPL. Loth. I. 68 p. 182,28 [ed. Th. Schieffer. 1966]. *al.)*. **b** *litigatio – Rechtsstreit:* CHART. Austr. sup. II 10 p. 14,25 (a. 843) quedam -o exorta fuit inter Liuphrammum . . . et Baturicum . . . de venatione et piscatione. **2** *medic. i. q. accessio – Anfall:* **a** *in univ. i. q. incommodum – Beschwerde:* ALBERT. M. veget. 6,332 confert *inula* . . . doloribus frigidis et -bus inflationum et ventositatum. **b** *de febribus i. q. impetus – Paroxysmus:* GLOSS. med. p. 55,6 periodice . . . dicuntur *febres*, eo quod . . . certo . . . temporis circulo moveantur . . . habentes -es . . . adque declinationes. ODO MAGD. herb. 1200 antea quam diri veniat -o morbi.

***commotivus,** -a, -um. *incitans, hortatorius, affectivus – eindringlich, ergreifend:* CAES. HEIST. hom. I p. 123[a],7 verbis -is malos ad lachrymas commovere (hom. exc. 83 cum eandem gentem v. -is satis baptizasset, duros tamen . . . invenisset).

commoto *v.* 1. commuto.

1. commotor, -oris *m. auctor – Urheber:* CAPIT. reg. Franc. 193,1 (cod. 14) rixae.

2. commotor *v.* commoror.

commoveo (conm-), -movi, -motum, -ere. *script.:* cum-: LEX Baiuv. 9,19 *(var. l.)*. como-: *p. 993,57*. -mu(tus): CHRON. Fred. 2,45. -mobe: *p. 992,15*. *form. indic. praes.* -unt: *p. 992,36*. *metr.* -vĕre: *p. 992,1*.

movere, impellere – bewegen, in Bewegung setzen: **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *obi. res (partes corporis: p. 992,1sq.)*: **a** *gener.:* **α** *in univ. (medial.: l. 72. p. 992,2)*: ARBEO Emm. 32 qui *(aer)* -tus *eqs.* AEDILV. carm. 8,41 nullum potuit -ere membrum. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 161,4 si manus falconarii -atur hinc inde aut giretur. 6 p. 217,4 -et . . . caudam *falco. al.* **β** *concutere – erbeben lassen:* ARBEO Corb. 43 sonus . . . erumpens tam validus, ut . . . castrum con-isset. **γ** *agitare – rütteln:* TRACT. de chirurg. 122 si . . . ossi cohereat *telum*, -atur et commotione laxatum educatur *eqs. expressius i. q. laxare – lockern:* DIAETA Theod. 290 *uva* cum opopanice inposita -tas ungulas tollet. HILDEG. phys. 6,38 calor in aestate pennas *cuculi* -et, ita quod cadunt in hyeme. **δ** *de instrumentis, campanis i. q. pulsare – schlagen:* HROTSV. asc. 128 David . . . -it cytharam. *medial. et refl. c. sensu sonandi:* WILLIB. Bonif. 8 p. 53,22 gloccum . . . humana non continguente manu -tum est. HUGEB. Wynneb. 11 glocka . . . se ipsam -ere cepit. **b** *spec.:* **α** *techn. i. q. permiscere – umrühren:* COMPOS. Luc. T 32 -be et fac, quod iosu susu. MAPPAE CLAVIC. 4 -ens omnia pariter. HERACLIUS I 7,8 calamo cum ceperit aurum, illud -at, pulchre si scribere quaerit. THEOPH. sched. 1,21 unde *(sc. ferro)* -bis ipsum gummi. *al.* **β** *medic. i. q. fricare – reiben, massieren:* HILDEG. fragm. 174 crus in venis manu -at, id est striche. TRACT. de chirurg. 708 duobus pollicibus palpebram in omnem partem -emus. **2** *obi. animalia:* **a** *minare – treiben:* LEX Thuring. 32 si . . . foris gregem -it. **b** *excitare, venari – (auf)jagen (cf.* GLOSS. II 660,48 St.-S. -ere arruortun): CHART. Austr. sup. II 11 (a. 849) de venatione . . . ita se coadunaverunt, ut utrisque liceret in ista parte -ere *eqs.* **3** *obi. homines i. q. conquassare – schütteln:* BERTH. (?) annal. praef. p. 269,1 totus fluens in lacrimis et -tus eiulatu. **B** *latius:* **1** *milit.:* **a** *de exercitu sim. i. q. excire, cogere – mobil machen, aufbieten:* LIBER hist. Franc. 38 p. 308,4 Theudericus . . . hostem plurimum -it. ANNAL. Alam. a. 790 (Scrin. Friburg. I. 1971) Karolus rex -tos exercitu . . . perrexit *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 267,3 de his . . ., qui . . . trustes -ent. *al. (usque ad s. IX.)* **b** *de armis i. q. arripere, inferre – greifen (zu), erheben:* CHRON. Fred. 2,60 p. 84,15 Alamanni adversus Wandalus arma -unt (THIETM. chron. 4,9 de occidentali parte quam plures a. sepius -entes. *al.* HERM. AUGIENS. chron. a. 1047 p. 127,30 imperator . . . contra Theodericum . . . a. con--it). **2** *natur.:* **a** *exagitare – in Bewegung, in Wallung bringen:* HILDEG. fragm. 160 *Mars* humores venarum in genu -et. ALBERT. M. animal. 1,459 haec *(humiditas)* . . . -etur in eis *(globis testium)* per spiritum *eqs. medial. i. q. fervescere – in Wallung kommen:* HILDEG. fragm. 131 humores in femoribus et in renibus -entur. **b** *irritare – reizen:* ALBERT. M. animal. 3,118 *melancholia* os stomachi per suam acredinem -et *eqs.* **3** *usu communi:* **a** *refl. i. q. se fatigare – sich anstrengen:* THIETM. chron. 6,61 archiantistes . . . ad regem ambulans se multum -it. **b** *intrans. i. q. exire, diffundi – ausgehen, sich ausbreiten:* VITA Richardi 7 Franciam, unde -erat *fama sanctitatis eius.* **c** *de sensibus i. q. attingere, pervenire (ad) – treffen, dringen (an):* ARBEO Corb. 3 ut eius *(spinae)* ictu sonitus cellulae aurem viri Dei -isset. Emm. 18 factus . . . est in agone . . . robustus, ut adstantibus nec gemitus aures -isset.

II *translate:* **A** *gener.:* **1** *obi. homines eorumque animus, pectus sim.:* **a** *incitare, compellere, adducere – treiben, bringen (zu), veranlassen (c. sensu seducendi: l. 58)*: TRAD. Patav. 8 (a. 774/88) calliditate -tus aut cupiditate . . . contra presente epistola . . . venire. POETA Saxo 2,387 spes frustrata . . . Grecos -it in iram. 3,43 nova . . . simultas . . . animum Caroli -it, ut illos . . . aggrederetur. DIPL. Arnulfi 163 p. 249,24 nos . . . pontificis precibus -ti. RUOTG. Brun. 20 p. 19,7 hac de re . . . -tus imperator. OTTO FRISING. gest. 1,44 innumeris populis . . . hac expeditionis fama ad sumendam crucem -tis. 1,49 p. 69,12 pro -endis ad iocos hominum animis. *al.* **b** *(gravius) afficere, tangere, complere – ergreifen, erfüllen:* **α** *maerore, dolore, miseratione sim. (cf.* GLOSS. I 180,21 St.-S. con-es cahroris. 701,60 -ti gigruozta *a* piwegiti *o. al.)*: ARBEO Emm. 24 p. 61,4 mulieres . . . pietatis viscera -te. WALTH. SPIR. Christoph. I 22 quo viso tres de consulibus misericordia -ti dicebant *eqs.* THIETM. chron. 4,23 mater . . . tanto dolore intrinsecus -ta. *al. expressius i. q. ad mise-*

[Leisibach]

rationem permovere, compungere – rühren, erschüttern: WETT. Gall. 36 tali miseria episcopus -tus. THIETM. chron. 4,50 lacrimis eiusdem *(ducis)* vehementer . . . -ti sunt. 6,11 videns rex tantam stragem -etur. *al. v. et p.991,58.* **β** *indignatione, ira, odio sim.:* BEDA hist. eccl. 1,7 p.19,31 iudex nimio furore -tus. POETA Saxo 1,95 mentes hominum, quas turbida -et ira. VITA Heinr. IV. 6 p.23,15 rex iusta -tus indignatione. *al. expressius i. q. offendere, exacerbare, iratum reddere – aufbringen, empören, erzürnen (cf.* GLOSS. II 66,27 St.-S. -ta ergremit. 131,4 con-endos zirpelganne): DIPL. Karoli III. 170 nos quibusdam exortis occasionibus . . . episcopo paulolum -ti honores abstulimus. WIDUK. gest. 3,72 ille super his -tus. THANGM. Bernw. 14 p.765,21 his . . . verbis archiepiscopi animum adversus . . . Bernwardum graviter -it *Sophia. al. cf. p.992,60.* **c** *inquietare, perturbare – beunruhigen, aufregen, in Unruhe versetzen (cf.* GLOSS. IV 300,3 St.-S. -it . . . giuuorran): **α** *in univ. c. sensu sollicitandi (usu medial.):* THANGM. Bernw. 23 non patior . . . super his vos . . . -eri. CHART. ord. Teut. (Thur.) 218 pro quo non -bimur ullo modo. **β** *consurgere, rebellare – in Aufruhr geraten, sich auflehnen, erheben (usu medial.):* THIETM. chron. 6,48 rex . . . occidentalium mentes . . ., ne solito -rentur, sedare temptavit. OTTO FRISING. gest. 1,4 p.15,30 tota in brevi provincia illa adversus ipsum *(principem)* -ta. HUGO TRIMB. registr. 389 tempore, quo Gothi Romam circumdederant et Wandali -ti. *al.* **γ** *affligere, premere – bedrängen:* THIETM. chron. 2,27 -entibus iterum orientales Ungris. **2** *obi. res:* **a** *(excitando) efficere, provocare, causam esse – erregen, reizen (zu), provozieren, verursachen, herbeiführen:* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 9 p.56,23 propter . . . ledonis ac malinae inruptiones, quae . . . aquarum diminutiones infusionesque -ent. **β** *de affectibus:* POETA Saxo 4,166 natio Sclavorum . . . Caroli -erat iram. RUOTG. Brun. 38 p.41,15 scrupulum. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,25 furorem. THANGM. Bernw. 7 multorum . . . in se invidiam et indignationem -it. *al. adde:* ALBERT. M. veget. 6,296 cepa . . . -et coitum. **γ** *de lite, tumultu sim. (subi. homines i. q. incipere, accendere – anzetteln, anfangen, schüren):* POETA Saxo 2,481 maxima causa hos inter populos litem -it atrocem (WIPO gest. 13 p. 34,9 Ravennates l. cum exercitu regis -bant). HROTSV. Agn. 345 pontifices . . . -ere . . . non parvam seditionem (WIPO gest. 16 p.37,5 Romani, qui s. -erant). VITA Heinr. IV. 11 p.35,29 non ut pugnam sedaret, sed amplius -ret. **δ** *de crimine i. q. moliri – im Schilde führen, aushecken:* LEG. Wisig. 2,1,9 in personam principis . . . -ere nequitiam cogitationis. WALAHFR. carm. 21,15 scelus. **b** *labefacere – wankend machen:* WILLIB. Bonif. 3 p.13,5 nec patientiam ira subripuit nec longanimitatem furor -it. **B** *spec.:* **1** *iur.:* **a** *de actione i. q. intendere, agere – anstrengen, führen:* LEG. Wisig. 2,1,30 de re illa, unde actio -ta videtur. *remissius usu medial. i. q. oriri – entstehen:* LEX Baiuv. 16,4 quotiens de vindita re contentio con-etur. **b** *de causa i. q. proferre – vor Gericht bringen:* CAPIT. reg. Franc. 95,5 si comites ipsas causas -erint ad requirendum. **2** *medic. de morbo i. q. accidere, attemptare – befallen, angreifen (pass. i. q. morbo corripi – erkranken: l.57.59):* AESCULAPIUS 1 p.1,30 quando . . . sine febribus comoventur *aegroti.* p.2,16 si oculum simul -erit *dolor.* GLOSS. med. p.17,21 hii . . . solem ferre non possunt . . ., nam statim -entur. p.18,1 -tum cerebrum. AURELIUS 16 p.718,3 vesica quoque coniuretur (-etur *cod. Augiens. CXX*). HILDEG. fragm. 146 qui . . . robusti sunt, de . . . predictis infirmitatibus aliquantum -entur, sed non infirmantur. *al.*

adi. **commotus,** -a, -um. **1** *(miseratione) affectus, compunctus – bewegt, gerührt:* WALAHFR. carm. 38,16 in lacrimas -o pectore solvor (CAND. FULD. Eigil. II 11,1 tunc . . . longaevus -o p. contra: *'eqs.'*). **2** *offensus, indignatus, iratus – gereizt, aufgebracht, erzürnt (cf.* GLOSS. II 402,16 St.-S. -ior arpolgara. *al.):* HROTSV. Agn. 206 his dictis saeva praeses -ior ira (Pel. 250). GESTA Camer. 1,74 huius rei suggestione episcopus -ior factus. PASS. Thiem. II 14 p.60,45. *Leisibach*

commovo *v.* commoveo.

commulco (conm-), -are. *verberare, castigare – geißeln, kasteien:* HUCBALD. carm. 2,41 con-ant *calvi* carnem.

***commultiplico,** -atum, -are. **1** *multiplicare – multiplizieren:* Ps. BOETH. geom. 684 (ed. M. Folkerts. 1970) basis medietas et cathetus -ti (cum- *var. l.*). **2** *augere – vermehren:* ALBERT. M. princ. 4,6 p.343[a],19 quando -atur *calor.*

***communalia** (comu-), -ae *f. fundus communis vel pars vel ususfructus eius – Gemeinschafts-, Gemeindeland, Anteil oder Nutzungsrecht daran:* DIPL. Heinr. II. 278 p.328,42 arimannos . . . cum omni . . . hereditate, . . . proprietate, comu-is *(an subest* communale*?).*

communalis (comu-), -e. **1** *adi.:* **a** *gener. i. q. communis – gemeinsam:* CARM. var. Walther 1,70,4 due *zonae orbis terrae* . . . -es optima sunt predia. **b** *publ. et iur. i. q. ad communitatem vel ad commune spectans vel pertinens – auf die Gemeinschaft, Gemeinde bezüglich, zur Gemeinde gehörig, gemeinschaftlich, Gemeinde-:* CHART. Bund. 224 (a. 1106) cum . . . pratis, pascuis . . ., comu-bus usibus aque. GREG. CAT. chron. II p.74,14 aquimoli -es. CHART. Heist. 8 p.105,16 sive civilem sive -em contineant *causae* questionem. CHART. Ital. Ficker 315 p.346,27 solvendo . . . tertiam partem debiti comu-is. 427 p.437,11 quod pax comu-is . . . perpetua sit . . . inter . . . communia et homines . . . communium. **2** *subst.:* **a** *masc.:* *civis (communiae) – Bürger (einer Kommune):* ANNAL. Ianuens. IV p.65,7 duo fuerunt electi pro comu-bus non de parte. **b** *neutr.:* *fundus communis vel pars vel ususfructus eius – Gemeinschafts-, Gemeindeland, Anteil oder Nutzungsrecht daran, Allmende:* CHART. Basil. A I 280 (c.1195) in . . . pratis, -bus. 294 p.449,20 ea, quecunque . . . de -bus . . . sepibus habent inclusa. p.449,26 in . . . -ium demonstratione fuit recognitum. *ibid. al.*

***communancerius** (comen-), -i *m.* (*cf.* *communantia) *familiaris vel colonus (claustri) – Angehöriger oder Hintersasse (einer Klostergemeinde):* ACTA imp. Winkelm. I 391 (a.1247) quidam ex ipsis monachis Maniachi cum come-is ipsius monasterii.

***communantia** (cum-, comu-, -cia, -nza *sim.*), -ae *f.* (*cf. ital.* comunanza *a* communis) **1** *spectat ad terram i. q. fundus communis vel pars vel ususfructus eius – Gemeinschafts-, Gemeindeland, Anteil oder Nutzungsrecht daran, Allmende:* DIPL. Conr. III. 51 p.87,5 (ed. F. Hausmann. 1969) cum . . . pratis, gerbis, comunanciis. CONST. I 288,1 consuetudines . . . exerceatis . . . in pontibus, toloneis et -is. ACTA imp. Böhmer 152 p.145,5 de . . . iuribus, . . . comu-is, piscationibus. CHART. Bund. 440 coheret ei *(peciae)* . . . cumunanza de Villa; . . . confirmavit Iohannes . . . a parte totius cumunance . . . vendicionem. CHART. Ticin. 14 p.38,9 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) de omni . . . parte, quam ei pertinet . . . de cummunnaciis *(leg.* cummunanciis *ed.).* CHART. Tirol. 592 p.68,29 cum tota sua *(sc. curiae)* -cia et usancia. CHART. Bund. 686 passculis et viganalibus et cumu-is, qui sunt . . . usque ad Predram. 968 p.396,9 de silva una iacente, ubi dicitur intus -am. *al.* **2** *spectat ad homines:* **a** *strictius i. q. commune, communitas – Gemeinde (verband), Kommune:* **α** *gener.:* ACTA imp. Böhmer 112 (spur. post 1162) ab omni comu-a . . . liberas reddimus *terras.* ACTA imp. Winkelm. I 65 civitatibus, castellis, -is, comitibus . . . in marchia constitutis . . . gratiam. INNOC. IV. registr. B 203 ut -am possitis facere ac eisdem gaudere iuribus . . ., quibus gaudere consueverunt alie -e castrorum et locorum. *al. v. et l.47.* **β** *de statu:* ACTA imp. Stumpf 476 p.672,15 (a.1140/41) quam *(regaliam)* homines loci de Lonate tenent per comu-am (204 p.284,21. *al.*). CHART. Ital. Ficker 211 p.263,38 curia tenebit civitatem Asisii in -a omni tempore (244 p.291,1 comuniter stabunt *homines Asisii* et i. comu-am *eqs.*). *al. v. et l.59.* **b** *latius i. q. (adiurata) consociatio civium – (beschworene) Vereinigung der Bürger (cf. p.995,14sqq.):* URBAN. IV. registr. 568 cum . . . homines diversorum locorum . . . quandam -am facere . . . proponant. *ibid. iterum.* ANNAL. Mant. a.1260 (MGScript. XIX p.23, 42) facta fuit quedam comu-a . . ., que destruxit privilegia marchionis.

commundo, -avi, -are. *purgare – reinigen:* Ioh. Diac. cen. 2,5 Neeman -vit (commendavit *Mσ*), Amos aquas spargitat.

communeo *v.* commoneo.

***communia** (cum-, comu-), -ae *f.* *abl. pl.* -nis: *l.11.*

1 *spectat ad terram i. q. fundus communis vel pars vel usus-fructus eius – Gemeinschafts-, Gemeindeland, Anteil oder Nutzungsrecht daran:* Dipl. Merov. I 56 p. 50,51 cum terris . . ., farinariis, cu-is. Folcuin. Bert. 1,39 p. 59,25 cum omnia castitia . . ., -is, perviis (Form. Sal. Lind. 1 cum . . . pascuis, -is [-nus *1*], p. Chart. Gelr. 16 p. 19,12 in . . . p., -nis. *al.*). Dipl. Karoli III. 130 egressibus ac -a de foreste. Gesta Camer. 1,54 p. 420,24 silvas, -as *donamus.* Chart. Heinr. Leon. 30 p. 43,31. *al.* **2** *spectat ad homines i. q. (adiurata) consociatio (civium), coniuratio, commune – (beschworene) Vereinigung (der Bürger), (Eid-)Genossenschaft, (Stadt-)Gemeinde, Kommune (cf. R. Grand, Revue historique de droit français et étranger. 26. 1947. p. 144 sqq.; saepius de coniuratione seditiosa, e. g. l. 23sqq.):* **a** *strictius:* Gesta Camer. cont. I B 2 cum cives . . . diu desideratam iuraverunt -am. II E 83,2 ad pacem flectitur . . . -a. Annal. Rem. a. 1139 (MGScript. XVI p. 733,7) facta est Remis cu-a a . . . rege . . . pecunia data a civibus. Lamb. Wat. annal. a. 1151 p. 521,45 auditur campana -ae (Wilh. Andr. chron. 79. *cf.* Const. II 293 campanas . . . et -am, quam pacem nominatis, . . . destruatis). Annal. Plac. a. 1260 p. 512,50 Albertus . . ., qui dominium . . . civitatis cum sua societate comunie obtinebat. *saepe. de hominibus rusticis:* Gisleb. Mont. chron. 84 p. 122,23 qui *(homines)* vi fulti regia -am contra . . . ecclesiam fecerant. **b** *latius:* **α** *universitas civium – Bürgerschaft:* Lamb. Wat. annal. a. 1153 p. 529,33 comes . . . receptus est in urbe ab episcopo et -a. Chart. Lamb. Leod. 476 scabinis ac -e civitatis . . . salutem. **β** *cohortes civium – Bürgerwehr, Miliz:* Hugo Flav. chron. 2 p. 478,23 -am Eduensis . . . paroechiae . . . adducere voluit *episcopus.* Lamb. Wat. annal. a. 1149 p. 517,33 comes . . . assumptis militibus et -is . . . obsedit Hesdinum. Chron. Albr. a. 1231 p. 929,36 burgensium et rusticorum. a. 1233 p. 931,6 fecit *cives* . . . carceri mancipari per xix -as, quas . . . convocavit *comes. al.* **γ** *conventus civilis vel iudiciarius – Bürger- oder Gerichtsversammlung:* Chart. Mog. A I 557 p. 470,24 (a. 1129) excipiuntur ab hac -a *(sc. placito villici)* ministeriales. Lamb. Wat. annal. a. 1151 p. 521,15 super domno Eustachio . . . in -a . . . conqueritur. p. 521,26 clericus indiscussus in -a fuit condemnatus. Chart. Ital. Ficker 378 p. 397,1 in -a vicinitatis . . . more solito congregata . . . iuravit.

***communialis,** -e. *ad communionem pertinens – Kommunion-:* Berth. (?) annal. a. 1076 p. 281,48 post -em orationem.

communiatas *v.* communitas.

communicabilis, -e. **1** *adi.:* **a** *qui communicari vel transferri potest – mitteilbar, übertragbar:* Ekkeb. Schon. cath. 11,9 si . . . corpus Christi -e hominibus non est. Chart. Naumb. 398 p. 359,40 opus bonum . . ., quanto . . . est . . . -ius, tanto . . . elucet gratius. Berth. Ratisb. serm. 6 p. 37,36 Deus est bonum indeficiens et ideo -e. Albert. M. cael. hier. 6,2 p. 140a,12 divinae magnificentiae est communicare creaturae, quidquid -e est sibi. animal. 11,57 quod . . . exit per divisionem de potestate generis, -e est multis. metaph. 7,5,5 p. 381,34 (ed. B. Geyer. 1964) omnis forma de se -is est. *ibid. al.* **b** *communioni idoneus – umgänglich:* Bernold. Const. libell. VII 2,5 resipiscas teque nobis -em restituas. **2** *subst. neutr.:* *quod communicari potest – Mitteilbares:* Albert. M. bon. 572 p. 304,76 cum . . . iustitia sit circa -ia distributione et directione voluntatis *eqs.* cael. hier. 6,2 p. 140a,14 cognitio angelorum est de -bus creaturae. *ibid. al.*

***communicabilitas** (conm-), -atis *f.* *qualitas eius, qui communicari vel transferri potest – Mitteilbarkeit, Übertragbarkeit:* Hugo Honaug. hom. 2,54,8 (ArchHistDoctrLitt. 42. 1967. p. 228; c. 1180) nec . . . divisibilitate sui, i. e. con-e, unum *est divina essentia.* Albert. M. cael. hier. 7,3 p. 166a,6 est aliquid principium -is . . . et aliquid principium incommunicabilitatis *eqs.* (intellect. 1,2,1 p. 491b,26 p. -is invenitur in omnibus rebus perfectis *eqs.*). praedicab. 2,5 p. 33a, 14 simplicitatem . . . consequitur -s. metaph. 5,6,6 p. 286,38 (ed. B. Geyer. 1960) ex hoc *(universali)* ad plura habet -em *forma.* summ. theol. I 7,31,3 p. 335a,24 propter naturae -em. *ibid. al.*

***communicantia,** -ae *f.* *communitas, convenientia – Gemeinsamkeit, Übereinstimmung:* Albert. M. cael. hier. 13,5 p. 353b,19 motor prius imprimit in mobile sine -a ab invicem conversim. anim. 2,3,6 p. 107,15sqq. (ed. C. Stroick. 1968) quod -am habent agens et patiens, verum . . . est, sed non oportet, quod habeant -am ita, quod sint eiusdem naturae . . ., sed quod habeant proportionem ad invicem. animal. 1,17 in habitudine . . . membrorum est -a et discrepantia animalium. 1,18 dicimus -am esse elefantis et symiae . . . in hoc, quod mamillae . . . sunt in pectoribus. metaph. 4,3,1 p. 187,41 (ed. B. Geyer. 1960). *ibid. al.*

communicatio (-cio), -onis *f.*

I *participatio, largitio, datio – das Anteilgeben, Austeilung, Ausspendung:* **A** *eccl. et theol.:* **1** *in univ.:* Amalar. bapt. 26 qui *(spiritus sanctus)* . . . donum Dei dicitur . . . sive -o. Hraban. cruc. 1,28 p. 264A Deus . . . consilium et -o, a quo . . . sunt omnia. Thietm. (?) chron. 4,33 beneficencie -cionis causa *(cf. Vulg. Hebr. 13,16). al.* **2** *de eucharistia:* Vita Bertini 19 (MGMer. V p. 765,23; s. IX.in.) post -em (communionem *var. l.*) corporis et sanguinis Christi (Capit. reg. Franc. 183 p. 423,25 de c. Domini et s. -e laicorum. *cf.* Conc. Karol. 56A,62 -o c. Domini . . . celebrari). Walahfr. exord. 20 p. 493,21 quod . . . neque ante neque post -em . . . sit convivandum. Albert. M. euch. 1 praef. p. 192,7 eucharistia . . . -o omnis sanctitatis. *al.* *de parte missae i. q. antiphona communionis – Kommuniongesang, 'Communio' (cf. p. 1000,23sqq.):* Liber ordin. Rhenaug. p. 68,3 cottidie . . . prefatio dicitur . . ., sed non -o. p. 165,27 -o (communicantes *C*) nonnisi in die sancto recitatur. **B** *philos. et natur.:* **1** *in univ.:* Albert. M. eth. 4,1,2 p. 276a,24 datio . . . est . . . -o proprii. **2** *c. colore quodam:* **a** *actio attribuendi – Zuteilung:* Albert. M. bon. 569 p. 303,19 distributio et -o urbanitatis (p. 303,21 talis . . . d. et -o consistunt et in bonis fortunae et in bonis naturae *eqs.* animal. 1,53 fit . . . regimen . . . distributione officiorum . . . et -e meritorum et negotiationum. *al.*). nat. anim. 2,6 p. 29,17 est *virtus moralis* circa -es operum sicut iustitia. **b** *largitas – Freigebigkeit:* Albert. M. animal. 1,54 leo liberalitatem et -em *imitatur (cf. p. 997,32).* **C** *usu communi i. q. actio exponendi – Mitteilung:* Amadeus Laus. hom. 7,4 (ed. J. Deshusses. 1960; s. XII.med.) quae *(quaestio)* . . . dulcis admodum clarebit -e.

II *communitas, societas – Gemeinsamkeit, Gemeinschaft:* **A** *strictius:* **1** *theol.:* Conc. Karol. 57B p. 772,2 communicant sibi invicem omnes fideles per societatem et -em spiritus *(cf. Vulg. II Cor. 13,13).* Rup. Tuit. off. 9,6,649 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) delectat . . . intueri modum -is, ut intelligamus ea, quae patris sunt *eqs.* Chron. Reinh. a. 1206 p. 570,17 si . . . Dei cultum . . . percolerent *fratres,* eiusdem -cionis participem se fieri . . . adoptavit *Iohannes.* **2** *philos.:* Albert. M. eccl. hier. 3,2 p. 561a,29 excommunicatio non opponitur communioni, sed -i, quae est in plus quam communio . . ., cum -o sit in participatione unius cum altero. eth. 5,2,10 p. 360a,36 commutatione operum non existente -o civium non erit. pol. 1,1a omnis civitas est in -e (*p. 1252a,1* κοινωνίαν). 1,1b differunt virtutes -is coniugalis et -is despoticae. 1,1r p. 12b,16 politica -o sive civilis colligit omnes alias. *ibid. saepe.* **3** *iur.:* manus -is *i. q. communis assensus – gemeinsame Zustimmung:* Chart. Wetzlar. I 83 p. 27,24 (a. 1257) ut manum -is vel assensum huic facto apponere non valerent *pueri* (p. 27,33. *cf. infra p. 998,72sqq.*). **B** *latius:* **1** *usus, commercium, vicissitudo – Umgang, Verkehr, Austausch:* **a** *eccl.:* Capit. reg. Franc. 297,13 quicunque . . . de eorum *(excommunicatorum)* societatis et coniunctionis -e infecti . . . sunt. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 293,4 in -e . . . regis . . . confessus est se peccasse. *al.* **b** *philos.:* Albert. M. cael. 1,3,6 p. 69,10 (ed. P. Hoßfeld. 1971) cum omne bonum civile perficiatur -e civium. animal. 8,180

[Erb]

quorum *(operatorum artium)* -e subsistit civitas. eth. 5,2,9 p.357^{b},7 ex duobus . . . medicis non fit -o, sed ex medico et agricola. *ibid. al. v. et l.29. p.1000,57.* **2** *necessitudo mutua, vices – wechselseitige Beziehung, Wechselwirkung:* ALBERT. M. anim. 1, 2, 7 p.38,36sqq. (ed. C. Stroick. 1968) supponamus -em esse . . . animae secundum speciem ad hoc corpus et non ad aliud . . .; et ideo . . . non esset -o inter unum et aliud. pol. 1,7^{d} p.55^{a},15 quando incoeperunt -es hominum. **3** *commutatio – Tausch:* RHYTHM. 149,405 quam rerum beata . . . -o celsa! **4** *negotium – Geschäft:* CHART. Traiect. 1247 (a.1251) nullus . . . -em *(antea* CHART. Hans. 254 commercationem) cum eo *(reo)* faciet. **5** *mutatio (formarum) – Wechsel (der Erscheinungsformen):* ALBERT. M. animal. 17,60 generatio anulosorum . . . triplicatis -bus revertitur ad simile.

communicativus, -a, -um. *qui participem facit, communicans – anteilgebend, mitteilend:* **1** *in univ.:* DAVID compos. 3,18,1 p.198,9 benignitas facit . . . -um sui et suorum (ALBERT. M. euch. 1,2,2 p.195^{b},16 nihil tam longe . . . -um s. sicut bonitas. *al.* [*cf. PG 3,721^{A}* αὐτοῦ μεθέξει]). ALBERT. M. bon. 21 p.12,31 bonum . . . est diffusivum et -um esse sicut sol luminis. 573 p.305,11 iustitia, quae dicitur restitutiva vel -a sive directiva *eqs.* eth. 4,1,2 p.276^{b},2sqq. amor -us et transitivus esse vult . . .; datio . . . -a est et non acceptio. 5,2,9 p.355^{a},24sq. quae *(commutationes)* -ae vocantur; -ae . . . sunt, in quibus . . . res unius pro re alterius commutatur. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *communis, civilis – gemeinschaftlich, gemeinnützig:* ALBERT. M. eth. 1,3,1 p.30^{a},44 -a *officia* . . . sunt, sine quorum communicatione cives beatam vitam ducere non possunt. pol. 3,8^{n} p.275^{a},14 -am (*p.1285^{a},38* κοινωνικήν) . . . virtutem . . . esse iustitiam. *ibid. al.* **b** *largus – freigebig:* ALBERT. M. animal. 8,198 leo . . . licet sit -us (*p.488^{b},16* ἐλευθέρια) praedae et liberalis (8,203 lupus non est -us p.). nat. anim. 2,14 p.41,15 -a . . . inveniuntur animalia bruta *(cf. Boeth. anal. pr. 2,28).*

adv. **communicative.** *communiter – gemeinschaftlich:* ALBERT. M. eccl. hier. 5,5 p.695^{b},26 hierarchia 'recepta -e extremarum' (*sim.* cael. hier. 9,2 p.258^{b},13). summ. theol. I 6,26,1,2,4 p.242^{b},20 -e (*Ps. Dion. PG 3,708^{A}* κοινωνικῶς) sive sociative ordinata amant coordinata.

communicator, -oris *m.* **1** *qui participat, largitor – einer der teilnehmen läßt, Spender:* GESTA Autis. (MG Script. X p.521,27; c. s. XIII.$^{med.}$) mensae propriae -r hilaris. CONR. SAXO spec. 18 p.277 ut nobis concedat sua frui ille liberalissimus -r sui *(sc. Christus).* **2** *qui partem capit – einer der Anteil nimmt, Teilnehmer:* **a** *gener. i. q. consors, socius – Gefährte, Genosse:* **α** *in univ.:* HADR. II. epist. 38 p.749,28 -r passionis. ENGELH. LANGH. Mathild. 28 p.448^{b},35 communicans -bus sanctis in gaudio. **β** *c. colore quodam: familiaris, convictor – Vertrauter, Gesellschafter:* BERTH. (?) annal. a.1076 p.284,4 regis -r sedulus. *comparticeps – Beteiligter:* IOH. METT. Ioh. 116 omnium . . . publice ac privatim agendorum -r. **b** *spec.:* **α** *theol.:* ALBERT. M. eccl. hier. 6,4 p.746,16 'socium', id est -em, 'mysteriorum' (*cf.* 3,29 p.627^{b},15 -es [*PG 3,443^{C}* κοινωνούς]). **β** *eccl. i. qui (cum excommunicatis) commercium habet – einer der (mit Exkommunizierten) verkehrt oder Umgang hat:* NICOL. I. epist. 18,4 sit . . . anathema cum omnibus complicibus, -bus atque auxiliatoribus. CONST. I 42 hi sunt anathematizati . . . cum . . . cooperatoribus et etiam -bus. BERNOLD. CONST. libell. III 17 p.80,18 -es . . . damnati Timothei . . . excommunicatos esse censuerunt. *al.* **γ** *iur. i. q. particeps – Teilhaber:* CHART. Stir. I 679 (a.1186) fodinam . . . magistro montis . . . et sociis . . . colendam dimisi eo pacto, ut nona pars . . . questus . . . ab omnibus illis -bus persolvatur.

communiceps, -cipis *m. concivis, municeps – (Mit-)Bürger, Bewohner:* GOZECH. epist. 40 p.907^{A} ut . . . -s mihi sis supernae civitatis. BERTH. (?) annal. a.1079 p.322,17 regni subministeriales et -es.

***communicipalis,** -is *m. municeps – Mitbewohner:* MIRAC. Bert. 5 quidam . . . vir coloniae . . . aecclesiae . . . caeteris -bus suis minus curiosus extitit.

communico (conm-), -avi, -atum, -are. *script. et form.:* cum-: *l.3. p.999,44.* comu-: *p.999,26.1000,5.* -min-: ORDO Rom. 17,13 cumminicantis. mon-: *p.999,37. adde* MARIAN. chron. a. Chr. 341. *?indic. praes.* -is: *p.999,6. depon.: p.999,25sq. 1000,2.*

I *participem reddere, communem facere – teilhaftig machen, teilhaben lassen, beteiligen, zur gemeinsamen Angelegenheit machen:* **A** *strictius:* **1** *impertire, attribuere, impendere – zuteilen, zuweisen, zukommen lassen:* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl. 1,25 p.46,13 ea, quae vos . . . optima credebatis, nobis quoque -are desiderastis. EPIST. var. II 11 p.315,4 emunitatis preceptum pro munere -are. WIDUK. gest. 1,33 hanc partem unici solatii Francorum *(sc. pigneris sancti)* . . . -are tecum maluit *Karolus.* CHART. Heinr. Leon. 27 p.37,10 Deus . . . regimen nobis . . . -are dignatus est. *dividere – austeilen:* HUGEB. Willib. 4 p.95,28 de illo *(sc. hydria)* -verunt vinum. *refl. i. q. se omnibus tradere – sich allen mitteilen:* CARM. Bur. B 138,3,7 Venus se -at, numen generale. **b** *spec.:* **α** *philos.:* ALBERT. M. animal. 1,55 non -ant *animalia* ad invicem opera. eth. 4,1,2 p.276^{a},21 difficile est, quod suum est, emittere et -are in alium. metaph. 11, 2,2 p.485,2sq. (ed. B. Geyer. 1964) -are . . . se . . . et -are bonitates suas . . . summae est libertatis. *al. v. et p.995,56.* **β** *eccl. i. q. eucharistia instruere, eucharistiam ministrare – mit dem Abendmahl versehen, die Kommunion austeilen (an):* ANGILB. inst. 7 p.299,5sq. quorum *(sacerdotum)* unus viros, alter . . . -et mulieres, ut clerus et populus simul -ti benedictionem . . . pariter possint audire. CAPIT. reg. Franc. 81,16 ut . . . eum *(infirmum)* -et, ne sine communione moriatur. 228, 11 ut, qui . . . excommunicatus est, . . . ei non debeat . . . -ari. CAES. HEIST. mirac. II 1,6$^{capit.}$ de Heilewige . . ., quam Christus tertia parte sui sacramenti invisibiliter -vit. CHART. ord. Teut. (Thur.) 318 familiam curie . . . -bimus. *al. de ritu haeretico:* ADEMAR. hist. 3,59 de quo *(pulvere)* si quem posset -are, mox Manicheum faciebat *rusticus.* **γ** *iur. i. q. ad usum concedere – zur Nutzung überlassen:* CHART. Bern. II 667^{a} p.724,4 (a.1269) silvas . . . et lapidifodinas, aquas et vias nostras ipsis *(fratribus)* -vimus. p.725,9. CHART. Sangall. B 567 -vimus eis *(sororibus)* iura nostra et fora. **2** *partire, partem dare – teilen (mit), Anteil geben:* EPIST. Teg. I 31 nobiscum . . . ut iubeatis largiendo -ari *capturam husonum.* LAMB. HERSF. annal. a.1069 p.110,32 -to cum ea *(regina)* solum regni nomine. RAHEW. gest. 4,32 in cuius *(episcopi)* arbitratu . . . operas suas locaret et onus simul ac honorem -ret *imperator. al. medial. i. q. diffundi – sich verbreiten:* CHRON. rhythm. Col. 2,8 mores laicales -antur. **B** *latius:* **1** *referre, exponere – mitteilen, darlegen:* HROTSV. Cal. 2,1 ut -ta invicem compassione patiamur. LAMB. HERSF. annal. a.1073 p.165,29 donec . . . cum caeteris regni principibus consilium . . . -rent. OTTO FRISING. gest. 2,40 p.147,17 ut . . . -to concivium suorum consilio a cepta . . . desisterent malicia. *al.* **2** *(communiter) conferre, constituere – (gemeinsam) beraten, beschließen:* RUOTG. Brun. 49 p.52,2 (testam.) si ipsum me presentem hęc Deus vobiscum -are non siverit. BERTH. (?) annal. a.1075 p.278,44 rex . . . cum suis . . . optimatibus consilio minus salubriter -to acies . . . ordinaverat (TRAD. Ratisb. 785 famulus . . . -to cum amicis suis c. . . . se redemit. LAMB. HERSF. annal. a.1062 p.80,6 -tis cum Ecberto . . . et cum Ottone . . . consiliis. DIPL. Loth. III. 34 -to . . . inter se c. OTTO FRISING. chron. 4,32 p.224,22. *al.*). **3** *exquirere – einholen:* DIPL. Heinr. II. 42 eligant . . . abbatissam -to episcopi sui consensu. TRAD. Patav. 1001 p.336,35 -to universitatis nostre consilio . . . perceptionem . . . duximus commutandam. *al.* **4** *componere, coniungere – zusammenbringen, vereinigen:* **a** *gener.:* CARM. Scot. I 14,2,6 δέλτα trium personarum -at agmen. CHRON. Grad. p.39,21 -to . . . episcoporum concilio. WILH. APUL. gest. 5,344 interitus . . . paterni notitia populum -at *Rogerus. al. associare – zugesellen:* GALB. Karol. 21 p.572,52 castellanum *mortuum* . . . Christo -bant *sacerdotes.* **b** *spec.:* **α** *iur.:* CHART. Burgenl. I 82 p.54,3 (a.1208) prima . . . meta ville . . . incipit ab oriente . . . -ans metas cum terra Nicolai. *ibid. al. symbolice:* -ta manu

i. q. una (cum) – zusammen (mit), gemeinsam: CHART. Eberb. 85 p.162,11 (a.1213) -ta manu et pari consensu . . . vendidimus (CHART. Wetzlar. I 83 p.27,18 vendidit . . . -ta manu filie sue. *al.*). CHART. Otterb. 23 ego cum uxore mea . . . -ta manu et consensu abrenuntiavi. *cf. supra p.743, 11sqq.* **β** *pharm.:* ANTIDOT. Sangall. p.90,26 -is has *(species)* . . . in pulverem reductas . . . et commiscueris.

II *participem vel communem esse vel fieri – teilhaftig oder gemeinsam sein, werden:* **A** *strictius i. q. participari, partem capere, in partem venire, communiter habere – teilhaben (an), Anteil nehmen oder bekommen, teilnehmen:* **1** *gener.:* WILLIB. Bonif. 6 p.34,28 ut familiaritate ac communione . . . pontificis . . . -ret. VITA Hildulfi 12 necessitati -ans *(cf. Vulg. Rom. 12,13).* RUOTG. Brun. 16 quod nequaquam reproba esse posset *causa,* cui talis vir -are vellet. DIPL. Conr. II. 206ª p.280,19 quatinus . . . illorum, qui . . . contulerunt, meritis . . . -emus. RUD. TRUD. epist. p.319,33 idolatriae. CHART. Rhen. med. I 444 -are beneficiis et mercedis fieri particeps. *al. v. et p.996,48.997,49.1000,3.* **2** *spec.:* **a** *iur.:* TRAD. Frising. 1482 (ante 1100?) iure proprietatis sive iure con-andi. CHART. Advoc. 83 p.42,24 fratres . . . in sectione lignorum mihi . . . -bant in silvis. *in formula poenae i. q. suscipere – sich zuziehen:* TRAD. Frising. 3 (a.748/50) ut . . . -et causam (5 p.31,26 cum . . . Dei genetrice Mariam. 15). 24ª cum . . . Dei genetrice -etur sententiam (24ᶜ. 49 cum . . . Dei virginem comu-etur s.). cf. p.1009,31 sqq. **b** *philos.:* ALBERT. M. pol. 2,1ᵈ p.91ᵇ,2 contra rationem civitatis est in nullo -are; . . . primum necesse loco -are (*p.1260ᵇ, 41* κοινωνεῖν). metaph. 11,1,13 p.479,17 (ed. B. Geyer. 1964) nisi sit *intellectus* desiderium inferiorum motorum . . . ad -andum esse *eqs.* **c** *theol.:* ALBERT. M. euch. 4,1,2 p.332ᵇ,19 prima communio, qua fonti omnis gratiae per sacramentum -amus. 4,6 p.337ᵇ,36. **d** *eccl. i. q. (sacramento eucharistiae) participari, (eucharistiam) accipere vel sumere – (an der Kommunion) teilnehmen, (das Abendmahl) empfangen, kommunizieren:* PIRMIN. scar. 25 corpus et sanguinem Christi -are (VITA Audom. 14 [MGMer. V p.762,13] -monicando. VITA Gamalb. 7 corpori et sanguini dominico . . . -are. *al.*). BEDA hist. eccl. 2,5 p.91,25 oblationi sacrosanctae. EKKEH. IV. bened. I 14,18 dono -at amplo *Benedictus.* BERTH. (?) annal. praef. p.269,10 post . . . -tam . . . Christi eucharistiam. ALEX. MIN. apoc. prol. p.6,16 corporis Domini. *saepe. absol.:* STEPH. EDD. Wilfr. 60 p.257,1 episcopi . . . panem . . . frangentes -verunt. ORDO Rom. 17,13 cu-ant (-ent *M*) omnes. WALAHFR. exord. 23 p.502,29 de -andi varietate. BERTH. (?) annal. a.1077 p.296,10 in haec verba -vit. CAES. HEIST. hom. exc. 206 de manibus eius *(pontificis)* -turus *clericus.* CHART. Francof. 290 p.143,42 ad altaria collateralia. *saepe.* **B** *latius:* **1** *congruere, convenire – übereinstimmen, (sich) entsprechen:* **a** *philos. et natur.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.46,5 transitus et reditus avium in aliquibus -ant et in aliquibus differunt. 4 p.120,2 falco . . . peregrinus -at cum sacro in venatione . . . in eo, quod *eqs. al.* WALTH. AGIL. med. 128 causon synochides -at cum causone et sinocho in causa *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,72 cassia . . . -at in multis cum cinamomo. animal. 1,16 in substantia . . . membrorum quaedam *(animalia)* participando -ant et quaedam participando discrepant. 1,151 parvi sunt occuli et inter se -ant. metaph. 11,1,14 p.480,9 (ed. B. Geyer. 1964). *al.* **b** *math. i. q. (secundum quantitatem communem) convenire – (hinsichtlich einer gemeinsamen Größe) entsprechen:* ALBERT. M. metaph. 1,2,10 p.27,69 (ed. B. Geyer. 1960) diametrum . . . lateri neque -ari in numero pari neque in numero impari *eqs.* 5,3,5 p.263,81sqq. diameter circuli chordae non -at et sunt quaedam lineae -antes et quaedam incommunicantes; et si linea componeretur ex atomis, omnis linea -ret omni lineae. **c** *mus.:* GUIDO ARET. (?) arithm. mus. p.58ᵇ subiugales . . . in finalibus et superioribus -ant. **2** *conversari, commercium habere, familiariter uti – verkehren, Umgang haben, umgehen (mit):* LEG. Wisig. 2,1,6 p.52,3 qui illi -are (-ari *sim. var. l.*) presumserit. CAPIT. reg. Franc. 28,38 nequaquam -entur *presbyteri contumaces* cum clericis, qui in capella regis habitant. CONC. Karol. 39ᴬ,70 qui excommunicatis per domos -antur (CAPIT. reg. Franc. 243 p.160,28sq. alienis . . . -are peccatis -ando e. REGINO chron. a.869 p.97,34. *al.*). LIBELL. de conv. Baiuv. 7 cum sacro fonte renatis -are. ANDR. STRUM. Ioh. 21 ad capitulum . . . cum . . . conversis comu--are . . . non erat licitum. CHART. Turic. 303 p.186,14 ne aliqua eis *(fratribus)* communione -ent. OTTO FRISING. gest. 1,61 p.88,11 eum *(Chrisostomum)* in propria civitate declinans nec -are volens *Epiphanius.* STATUT. ord. Teut. p.21,12 quomodo sani fratres -ent infirmis. CHART. Westph. VII 1713 ne quis . . . militi . . . -et verbo, cibo, potu, emptione, vendicione, igne, aqua *eqs. saepe. de coitu:* GISLEB. MONT. chron. 58 ei *(Agneti)* in lecto nequaquam -verat. 108 p.153,23. **3** *versari – beteiligt sein (an):* BERTH. (?) annal. a.1079 p.321,38 scientes *legati* . . . se . . . his omnibus *(sc. actionibus)* contra fas . . . -asse. **4** *coniunctum esse, (simul) pertinere – verbunden sein, in Verbindung stehen, (gleichzeitig) zugehören:* **a** *spectat ad homines:* AMALAR. off. 3,23,19 sacrificium . . . offertur . . . pro nobis . . . sacerdotibus, qui -amus (-vimus *P3*) sanctae Mariae et apostolis in uno Domino. ALBERT. M. eth. 9,1,2 p.562ª,35 ad . . . modum amicitiae videntur referri illi, qui in philosophia -ant. p.563ª,5 ad quem *(modum)* -vit in contractu. *ibid. al. partic. praes.* -antes *in titulo orationis missae (cf. J. A. Jungmann, Missarum sollemnia. II. ⁴1958. p.213sqq.):* v. *p.996,33. refl. i. q. se consociare – sich vereinigen:* CHART. Col. III 88 p.62,32 (a.1274) falso imponunt eisdem *(Iudaeis),* quod . . . se corde pueri -ant interfecti. **b** *spectat ad res:* OTTO FRISING. gest. 1,55 p.78,15 oppositum, quod se dividendo pluribus -at et -ando dividit. ALBERT. M. animal. 1,482 de locis, quae pluribus membris -ant. 1,483 dicuntur asscellae -are cordi et pars, quae post aurem est, dicitur -are cerebro. *al.* CONR. MUR. summ. p.69,21 (ed. W. Kronbichler. 1968) idem adiectivum utrique *(verbo)* con-at. **5** *accedere – hinzukommen:* CHART. Quedl. 16 p.14,28 (a. 1174) -ante . . . conventus assensu.

adi. **communicans,** -antis. **1** *simul oriens – gleichzeitig auftretend:* WALTH. AGIL. med. 128 species compositionis febrium sunt tres: intrans, coalternata et -s. *ibid. iterum.* **2** *coniungens – verbindend:* ALBERT. M. animal. 1,470 locus apostematis . . . dicitur -s (*p.493ᵇ,7* κοινόν) sive medius inter pectus et supremam partem colli. *ibid. al.* **3** *congruens – übereinstimmend:* **a** *philos.:* ALBERT. M. metaph. 11,1,14 p.480,17sq. (ed. B. Geyer. 1964) quae *(analogia)* complectitur causas . . . -es in materia . . . et non -es (*sim.* 11,1,14ᶜᵃᵖᵢᵗ.). **b** *math. i. q. (secundum quantitatem communem) conveniens – (hinsichtlich einer gemeinsamen Größe) entsprechend:* ALBERT. M. lin. 2 p.466ᵇ,12 ut una *linea* indivisibilis in comparatione ad aliam indivisibilem dicatur rationalis vel muta vel . . . -s vel incommunicans. 3 p.470ª,12 -es . . . et commensurabiles *lineae* potentia dicuntur. *al.* metaph. 1,2,3 p.20,79 (ed. B. Geyer. 1960. 1964) omnium duarum quantitatum -ium proportio . . . est tamquam proportio numeri ad numerum. 10,1,4 p.436,48. *v. et p.999,65.*

subst. **1. communicans,** -antis *m.* **1** *particeps – Teilnehmer, Partner:* **a** *philos.:* ALBERT. M. eth. 9,1,2 p.562ᵇ, 12 de pari consensu contrahentium et -ium. pol. 1,1° p.11ᵇ,11 tali *(sc. viciniae)* communicatione -es. 4,2ᵉ p.328ª,18sqq. secundum aequalitates -ium . . . differre . . . iura communicationum: aliis . . . utuntur -es in equis *eqs. ibid. al.* **b** *eccl. i. q. particeps eucharistiae – Abendmahlsteilnehmer, Kommunikant:* GODESC. SAXO theol. 23 p.331,13 filius, qui -es vivificat. LIBER ordin. Rhenaug. p.50,26 pax . . . a -bus . . . recipitur. CAES. HEIST. mirac. II 1,23 p.47,18 -bus dicitur: '*eqs.*' *al.* **2** *qui conversatur, socius – einer der Umgang hat, Gefährte:* EPIST. Col. 10 p.254,31 -es eis *(archiepiscopis depositis)* omnes abici de ecclesia.

2. communicatum, -i *n.* **1** *impertitum – Zu-, Mitgeteiltes:* ALBERT. M. cael. hier. 4,1 p.101ª,34 -um, quod est divina bonitas, perpetuum est. **2** *eucharistia – Kommunion:* ORDO Rom. 9,46 omnes, qui voluerint, habeant -tum. *Erb*

***communimen,** -inis *n. tutamen, signum corroborationis – Schutz-, Bekräftigung(szeichen):* CHART. Turg. III 423

[Pape]

p.208,12 (a.1260) quod . . . appensorum in ipsis sigillorum nostrorum -bus . . . confirmamus.

communinas *v.* communitas.

1. communio (conm-), -onis *f. script.:* cum-: *p.1002, 4.58. al.* comu-: *p.1002,39. adde* STEPH. V. epist. A 9 *(var. l.). al.* -mon-: *l.23.58. al.*

status communis, communitas, societas – Gemeinschaft, Gemeinsamkeit, Vereinigung: **I** *gener.:* **A** *strictius:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,115 quę christicolis fuerit -o mortis? NORB. IBURG. Benn. 13 p.879,27 per omnes regni terminos pacis -e transfusa. RAHEW. gest. 4,57 p.294,25 sanguinis et naturalis vinculi -o. BERTH. ENGELB. assert. 22 (Angelomontana. 1914. p.163) occurrit boni et mali anceps -o. IUSTIN. Lippifl. 15 nominis. **B** *latius:* **1** *populus congregatus – versammeltes Volk:* ALBERT. STAD. Troil. 5,895 'pax! pax!' -o clamat. **2** *consensus communis – Einmütigkeit:* IULIAN. TOLET. Wamb. 2 quem *(principem)* totius gentis et patriae -o elegit. **3** *summa – gesamte Menge:* HUGEB. Wynneb. 7 p.111,26 desiderantes -em temporalium cum illo *(Wynnebaldo)* partire.

II *eccl. et theol.:* **A** *strictius:* **1** *spectat ad universitatem fidelium, ecclesiam sim.:* FORM. Marculfi 1,1 l.73 (ed. A. Uddholm. 1962) tribus annis a -e (-mo- *B1*) omnium fratrorum se noverit alienum. CONC. Karol. 7,5 -em sanctae pacis in ecclesia facere. TRAD. Frising. 29 p.57,39 a . . . -em *(sic)* sanctorum separatur. THIETM. chron. 4,71 corpori aeclesiae -em ac sepulturae dedit. BERTH. (?) annal. a.1077 p.289,42 in christianam . . . -em . . . recipere. CHART. Heinr. Leon. 59 p.87,19 fidelium. ALBERT. M. eccl. hier. 3,2 p.561^{b},13 nominatur *eucharistia* '-o' (*PG 3,423^{C}* κοινωνία) ex parte eius, in quo uniuntur plures. euch. 4 praef. p.330,12 facit *sacramentum* divinorum et humanorum verissimam -em. *saepe.* **2** *spectat ad congregationes monachorum sim.:* **a** *in univ.:* LIBER diurn. 77 p.83,5 sit sobria -is sinceritas. HUGEB. Wynneb. 8 p.113,12 cum illis *(sc. omni congregatione)* consortium vitaeque -em . . . habere. GREG. VII. registr. 2,47 p.187,21 quo . . . Guidonem . . . excommunicatum a . . . claustrali -e deiciat. *de susceptione:* THIETM. chron. 6,81 p.372,4 -em fratrum X mansis acquirens. **b** *meton. i. q. congregatio – Konvent:* SIGEH. Maxim. 14 (12) quibus *(pecuniis)* fraterna -o valde eguit (TRAD. Ratisb. 576 p.300,16). FUND. Torn. 5 (MGScript. XV p.1115,17) -i Arroasie incorporati sumus. **3** *spectat ad episcopos, sacerdotes:* CONC. Karol. 7,1 -i se iungere sanctorum episcoporum ceterorumque sacerdotum. CAPIT. reg. Franc. 299,8 nec a canonica et episcopali -e (congregatione 4) se segregent *episcopi Brittonum.* **4** *spectat ad laicos:* CHART. eccl. Erf. app. 1 p.794,26 (a.1132) concives nostri . . . in quadam -e, que fraternitas dicitur, . . . se ad eandem capellam . . . contulerunt *eqs.* 3 p.797,21 quod . . . archiepiscopus . . . ius patronatus prefate ecclesie . . . predicte -i recognovit *eqs.* **5** *spectat ad caelicolas, trinitatem:* HYMN. Hraban. 4(1),2,2 ardor et -o trinitatis. SYLL. Sangall. 23,45 quos ętheriis retinet -o templis. HEINR. LETT. chron. 22,8 quo *(martyrio)* consummato . . . in sanctorum -em transmigravit. **6** *spectat ad unionem orationum (cf. A. Ebner, Die klösterlichen Gebetsverbrüderungen. 1890. p.5):* BONIF. epist. 38 commendamus . . . nos vestris orationibus, ut . . . vestrae -monioni caritatis sociemur. CHART. Bund. 72 p.63,1 cum fratribus ex utroque loco in hac -e consentientibus. LIBRI confrat. I app. A p.136,10 quem *(pontificem)* . . . abba cum fratribus . . . in orationis suę -em suscepit. CHART. Port. 18. *al. expressius de conventione:* CHART. Bund. 72 p.63,16 (a.846) post huius . . . orationis gratam -em . . . facta est eadem conventio . . . inter istud coenobium et alia tria. **B** *latius:* **1** *coniunctio, necessitas – (enges) Verhältnis, Verbindung:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p.247,2 Aquilegenses . . . disciscunt a -e sedis apostolicae. WILLIB. Bonif. 6 p.35,2 papa . . . familiaritatis et amicitiae -em . . . condonavit. *al. c. sensu fiduciae:* CHART. Port. 61 p.82,20 (epist. papae a.1205) catholicum adire antistitem gratiam et -em apostolice sedis habentem. *al.* **2** *conversatio, usus – Umgang, Verkehr:* ALDH. epist. 4 p.484,8 Demetarum sacerdotes . . . nostram -em . . . abominantur. BONIF. epist. 59 p.111,1 nullus cum eis *(haereticis)* loquatur, -em habeat. VITA Filib. 27 (MGMer. V p.598,6) ne cum Ebroino cu-e *(A2, -em rell.)* iungeret. IOH. VIII. epist. A 17 p.15,28 ab eorum *(excommunicatorum)* vos -e prorsus arcete. CAPIT. reg. Franc. 252,55 nullam -em . . . cum aliis christianis . . . habeat *paenitens* . . . in cibo vel potu. BERTH. (?) annal. a.1076 p.286,26 ob reatum -is regis. RYCCARD. chron. a. 1213 p.50^{a},18 (epist. papae) in mercimoniis . . . eis *(Iudaeis)* omnino -o denegetur. *al. v. et p.1000,7. de facultate:* CHART. Beron. 159 (a.1279) ne quis sibi *(sc. militi)* furno, foro, molendino vel quavis alia -e participaret. **3** *status communiter habendi, participatio – das Teilhaben, Beteiligung, Anteil* (*cf.* HONOR. AUGUST. gemm. 1,111 dicitur . . . -o participatio): **a** *in univ.:* TRAD. Ratisb. 576 (a.1060/68) pro adquirenda . . . fratri societatis inibi -e. GREG. VII. registr. 1,81 p.116,4 ut *episcopus* predicto loco -em . . . divini misterii reddat. BERNOLD. CONST. microl. 51 p.1014^{D} nec proprie -o dici potest, nisi plur[i]es de eodem sacrificio participent. *adde:* HRABAN. epist. 19 utere eo *(libro)*, sicut decet servum Christi, cum -e multorum. **b** *spectat ad victum:* TRAD. Ratisb. 259 (a. 996/1000) ut . . . annonam et -em habeat sicut ceteri *monachi.* CASUS Petrish. 2,12 ut . . . in aedificiis et in omni fratrum utilitate fraternam -em habeamus. CHART. Argent. IV 35 p.45,27 vicariis episcopi data est -o panis . . . et piscium de communi. **c** *spectat ad bona opera:* TRAD. Ratisb. 329 (a. 1020/28) orationis (CHART. Port. 39 fraternitatis et o. *al.*). CHART. Carniol. II 245 p.194,21 quod . . . abbas et conventus . . . nos in participationem et -em spiritualem omnium bonorum . . . reciperent. CHART. Pruss. II 321 (ex regesto) largimur vobis -em effusionis sanguinis fratrum . . . in terra sancta . . . occubentium. CHART. Eichsf. 553 omnium spiritualium actionum. *al.* **4** *sacramentum eucharistiae – Kommunion, Abendmahl:* **a** *in univ.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 21 gratiam -is sanctae perceperant. CONC. Karol. 3^{B},6 nullus sacerdos illi tribuat -em. BERNOLD. CONST. microl. 19 p.989^{C} quidam corpus Domini . . . intinctum pro complemento -is populo distribuunt. CHRON. Pol. 3,23 p.150,20 populus . . . -e (comu- *S*) confirmatur. *saepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *assumptio eucharistiae – Kommunionempfang:* CAPIT. reg. Franc. 81,16 ne sine -e moriatur *infirmus.* CONC. Karol. 49,3 ut . . . reverenter ad ipsam -em accedant *fideles* (ALEX. MIN. apoc. 14 p.316,27). VITA Rimb. 23 una cum -e corporis et sanguinis Domini . . . hoc . . . remedium *(sc. unctionem)* . . . percepit. ANSELM. HAV. dial. 3,19 p.1239^{C} dies publicae -is. *al. in iudicio Dei:* LAMB. HERSF. annal. a.1050 de criminibus . . . sacra -e se purgavit *episcopus.* **β** *largitio eucharistiae – Austeilung der Kommunion:* CAES. HEIST. hom. exc. 112 cum . . . beatus Bernardus audita eius *(morituri)* confessione post inunccionem atque sacram -em diceret. **γ** *ius communicandi – Recht auf Teilnahme an der Kommunion:* CONC. Karol. 3^{B},3 -e privetur *clericus* (CHART. Solod. I 77 p.49,10 laicus christiana -e p. usque ad satisfactionem). ANNAL. Xant. a.867 -e tantum vulgari ei *(archiepiscopo)* concessa. REGINO syn. caus. 2,271 (ex conc. Agath. a.506) peregrina. EPIST. Bamb. 24 interim . . . episcopi et omnes catholici . . . -em suam custodiant. OTTO FRISING. chron. 6,3 p.264,37 permissa . . . laica -e (cu- *B1*). *al.* **c** *meton.:* **α** *hostia consecrata – geweihte Hostie:* REGINO syn. caus. 1 notit. 19 p.21,9 si tradat *presbyter* -em laico . . . ad deferendum. ORD. coron. imp. 17,30 -em de manu eius *(pontificis)* suscipiat *imperator. ibid. al.* **β** *pars missae, qua assumitur eucharistia – Kommunionfeier:* ORDO Rom. 5,91 scola incipit antiphonam ad -em et psallunt. BERTH. (?) annal. a.1077 p.296,3 missarum sollemniis usque ad locum -is . . . peractis. LIBER ordin. Rhenaug. p.132,3. *al. v. et vol. I. p.712,21.* **γ** *antiphona, quae ad eucharistiam assumendam cantatur – Kommuniongesang, 'Communio':* AUREL. REOM. mus. 8 p.42^{a},25 ordo . . . in antiphonis, responsoriis, offerendis, -bus. BERNO epist. 1 p.18,35 (ed. F.-J. Schmale. 1961) versus ad . . . -es pertinentes. BERNOLD. CONST. microl. 28 p.1001^{A} in quarta feria . . . -o 'Comedite'. RUP. TUIT. off. 2,18 l. 646 (Corp.

[Pape]

Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) cantus, quem -em dicimus. LIBER ordin. Rhenaug. p.169,16 -es infra ebdomadam cantantur per ordinem (ALBERT. M. miss. 3,23,1 p. 162[a],36 cantatur -o, quae antiquitus antiphona dicebatur *eqs.*). *saepe.*

III *publ. et iur.:* **A** *de hominibus:* **1** *universitas civium, commune – Bürgerschaft, (Stadt-)Gemeinde:* **a** *strictius:* CHART. scrin. Col. A II p.52,8 (c. 1150) rebellis de . . . -e nostra repudiabitur. CHART. civ. Magd. 100 p.51,43 proprietatem, quam ad -em civitatis . . . tribuistis. CHART. episc. Hild. I 696 p.664,1 in domo -is. *al.* **b** *latius:* **α** *coniuratio civium – städtischer Schwurverband, Eidgenossenschaft (cf. H. Planitz, Die deutsche Stadt im Mittelalter. 1954. p.251 sqq.):* GESTA Camer. cont. II A 551,1 disiuncta -o ab iniquo coniurio fecit . . . fiduciam. CHART. Rhen. med. I 627 p.688,14 -o . . . civium Treverensium, quę et coniuratio dicitur, . . . cassetur. *al. v. et supra p.849,60.* **β** *cohors civium – Bürgerwehr:* GALB. Karol. 33 ut collecta virtute et -e sua . . . insultum facerent *burgenses.* **2** *collegium opificum – Zunft:* CHART. select. Keutgen 271,7 (a.1226) a tota -e eorum *(pellificum)* . . . excludantur. *meton. i. q. status socii (collegii opificum) – Mitgliedschaft (in einer Zunft):* CHART. civ. Magd. 65 (a.1197) nec aliquis . . . societati . . . accedat nisi . . . -e, quod . . . inninge dicitur, acquisita. **B** *de rebus:* **1** *status comparticipis – Teilhaberschaft:* **a** *in univ.:* FORM. Sangall. II 10 ut immunitas regis . . . sine ullius -e esse deberet. DIPL. Arnulfi 100 ut ipsi fratres . . . fruantur potestate . . . disponere absque . . . rectoris -e. ANNALISTA Saxo a.907 de . . . bonis nullam sortitus est -em. CHART. select. Keutgen 135,7 civilis iuris -em . . . acquirere. **b** *c. colore quodam:* **α** *compossessio – Mitbesitzerschaft:* CHART. Fuld. A 471,2 (c. 827) quod ulterius in illa captura nullam -em habeant. COD. Frid. 17 in monte. FUND. cell. Ioh. (MGScript. XV p.1004,8) non admittens . . . -em alterius ecclesie sive secularis persone. DIPL. Conr. III. 270 p.469[a],28 (ed. F. Hausmann. 1969) quatinus . . . concordi -e . . . possideant *fontem salis. al.* **β** *cooperatio – Mittäterschaft:* LEG. Wisig. 2,1,30 episcopus fraudis -em cum comite tenens. **2** *possessio vel fundus communis – Gemeinschaftsbesitz, Gemeindeland, Allmende:* TRAD. Brixin. 47 (a.995/1005) tradidit . . . partem -is, quam habuit in novali rure. CHART. Tirol. 97 vineas . . . ecclesię in -e . . . civium iacentes. CHART. Eberb. 173 dicebant sibi -em, quae . . . almenda vocatur, in . . . rubo . . . competere. CHART. select. Schwind 37 p.80,27 pascuarum -o, quod gemeinde dicitur (*sim.* CHART. Port. 206 p.217,21 gmeine). *al. adde:* CHART. Rhen. inf. I 21 (a.801) quam *(comprehensionem)* . . . in -e proximorum suorum . . . stirpavit. **3** *usufructus possessionis vel fundi communis – Nutzungsrecht am Gemeinschaftsbesitz, -land:* CHART. Rhen. inf. I 6 (a.796) tradidi . . . conprehensionem in silva . . . -emque in eandem silvam. TRAD. Frising. 1119 in marchis. TRAD. Brixin. 63 proprietatem cum . . . omnium utensilium -bus. DIPL. Heinr. IV. 127 p.166,31 allodium . . . liberum ab omni -e. ACTA imp. Stumpf 472 p.665,15 (dipl. Heinr. V.) ut liberam -em habeant . . . in silvis, in piscationibus, in venationibus et in aliis omnibus, que ad communem usum pertinent. CHART. Naumb. 284 p.271,34 ad reparandam clausuram Sale con-em . . . montis . . . tradiderunt. *saepe. spectat ad lapicidinam:* CHART. Port. 264 (a.1278) -em plenam in lapicidina . . ., ut . . . habeat ius . . . fodiendi . . . lapides. *meton. i. q. utilitas – Nutzen:* CHART. Wirt. VI 1622 p.14,30 (a.1261) cum . . . nobilis . . . parrochiam . . . in quadam sui usuali con-e, quod . . . dicitur nuzzunge, . . . dampnificasset. **4** *tributum communiter solvendum – gemeinsam zu leistende Abgabe:* TRAD. Udalr. August. app. p.144,5 (s. XII.) hoba . . ., unde -o datur (CHART. Tirol. 388.514 hobe, unde villicus -em frumenti . . . dabit *eqs.*).

IV *philos. et natur.:* **A** *congruentia – Übereinstimmung:* EUGEN. VULG. syll. 6,4 dum -es et proprietates . . . generum et specierum perpenderem. **B** *consensio – Gemeinsinn:* ALBERT. M. pol. 4,9[h] p.377[b],26 quae ambo *(sc. invidia et contemptio)* plurimum distant ab amicitia et -e (*p.1295[b],23* κοινωνίας) politica. **C** *relatio coniunctiva – verbindende Beziehung:* ALBERT. M. miss. 3,6,2 p.97[a],28 sunt tres in corpore membrorum -es *eqs.* **D** *vis communis – allgemeine Wirksamkeit:* ABSAL. serm. 44 p.251[B] maris stella . . . praeeminere invenitur . . . luminis -e *eqs.* (p.253[B]).

V *mus. i. q. locus medius – Mittelstellung:* FRUTOLF. brev. 8 p.63 cantus, qui . . . authenticam elevationem et plagalem continens depositionem inter utrosque possideat -em.

VI *medic. i. q. compassio – Mitleidenschaft:* AESCULAPIUS 23 p.37,24 iecoris et splenis dolor erit . . . nulla vicinarum partium -e.

2. communio (conm-), -ivi (-ii), -itum, -ire. *script. et form.:* cum-: *l.20.* -mon-: *l.25.34.48. perf.:* *ind.:* -minu(i): *l.20.* -nerunt: *l.31. partic.* -minut(us): HELM. chron. 80 p.150,12 *(var. l.).*

I *proprie:* **A** *de rebus i. q. praemunire, operibus ad defensionem instruere vel amplificare – (stark) befestigen, in den Verteidigungszustand setzen, verstärken:* ANNAL. regni Franc. a.826 p.170,26 castella . . ., quae firmiora videbantur, -vit (cumminuit, comminuit *sim. var. l.*). LAMB. HERSF. annal. a.1074 p.197,12 regni partem. HIST. de exp. Frid. imp. p.37,26 clausuras . . . in berfredis et propugnaculis renovando . . . -verant (-ierant *Str.*). *al. ad muniendum exornare – zum Schutz ausstatten:* HELM. chron. 53 p.104,29 perfectum est . . . castrum et numeroso milite -tum (-mon- *2 a. corr.*). **B** *refl. de hominibus i. q. (operibus) se protegere, defendere – sich verschanzen, (in Befestigungen) Schutz suchen:* REGINO chron. a.891 p.137,34 ligno et terrae congerie . . . se -unt. ANNAL. Her. a.773 (MGScript. III p.139, 12) qui *(Desiderius)* fugiens Papiae se -vit. CHRON. Salern. 181 p.183,8 per castella se -nerunt. *al.*

II *translate i. q. tueri, tutum reddere – schützen, sichern:* **A** *gener.:* WALAHFR. Gall. 1,33 multitudo . . . episcopi benedictione -ta (-mon-, munita *var. l.*) . . . remeavit. THANGM. Bernw. 42 ad -endum exitum meum . . . occurrere festinate. LAMB. HERSF. annal. a.1077 p.288,30 signa . . . eum *(papam)* contra . . . detractorum linguas -bant. EBERH. BAMB. epist. 11 p.529[A] omnes fideles . . . commoniti sint et -ti . . ., ut *eqs. al. refl.:* VITA Willib. p.18,11 se . . . orationibus -vit. **B** *iur. (plerumque de rebus; de hominibus: l.42. 46):* **1** *in univ.:* DIPL. Otton. III. 92 p.503,39 (interp. post 992) ille *(advocatus)* imperiali maiestate -tus ecclesiam . . . defendat. CHRON. Hild. 15 easdem *(decimas)* . . . banni sui auctoritate -vit *episcopus (sim.* DIPL. Karoli III. 157 p.254,43 [interp.] si menbra Christi . . . imperialis auctoritatis robore -imus. *al.).* CHART. Brixin. 39 p.47,9 predia . . . donamus et perpetua stabilitate -imus. DIPL. Conr. III. 49 (ed. F. Hausmann. 1969) auctoritatis edicto -imus (-mon- *a. corr. cod.*) et corroboramus concambium. CHART. Nuremb. 404 p.246,19 monasterium . . . scripti privilegio -imus. *al.* **2** *de actione sigillandi i. q. corroborare – bekräftigen:* DIPL. Otton. II. 291 quod ut verius credatur, . . . sigillo nostro subtus -iri iussimus. DIPL. Heinr. II. 392 sigilli nostri inpressione iussimus con-iri *paginam.* DIPL. Conr. III. 56 p.95,8 (ed. F. Hausmann. 1969) sigilli . . . astipulatione. CHART. march. Misn. II 181 sigilli . . . munimine. CHART. Solod. I 351 publice et sollempniter. *saepe.*

adi. **communitus,** -a, -um. **1** *tutus – sicher:* HIST. peregr. p.141,9 oppidum . . . tam naturali positione loci quam menibus turritis firmissime con-um. **2** *(de)terminatus – abgegrenzt:* BEDA temp. 13,2 cyclus . . . paschalis VIII est lineis -us.

3. communio *v.* commoneo.

communis (conm-), -e. *script.:* cum(m)-: *l.72. p. 1005,11.14.1008,33.1011,20. al.* cuo-: TRAD. Frising. 1086 p.29,15. comu-: *l.71.p.1008,32.1009,20.49sq. saepe.* -min-: FORM. Augiens. C 10 *cod.* GLOSS. I 703,40 St.-S. *cod. e. o. v. et p.1005,1.* -mon-: *p.1005,10.1007,19.1011,19. adde* FORM. Sangall. II 30p.416,11 *(var. l.). al. form.:* *sing.:* *nom.:* -a: CHART. Ticin. 33 p.76,14 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) via comuna. -i: CHART. Bund. 387 p.287,19.27. -us: CHART. Bund. 445 p.344,23 nemus cumunus. REGISTR.

[Pape]

Mog. p.44,1 cominus. *gen.:* -ae: CHART. Bund. 453. -i: CHART. Bund. 479 p.369,19. *abl.:* -a: *p.1008,29. adde* TRAD. Weiss. 9 p.17,23. -e: *l.11. p.1006,39.1007,47. al. plur.:* *acc.* -as: LEX Sal. Pipp. 3,4 *cod. E 11.* *abl.* -is: *l.33.38. adde* WETT. Gall. 29 p.274,7. *al. compar.: p.1007, 66.1010,36. superl.: l.70.72. p.1007,65.1010,35.*

qui plurium vel omnium est, promiscuus – (mehreren oder allen) gemeinsam, gemeinschaftlich: **I** *strictius:* **A** *in univ.:* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 17,1 ego *(sc. luna)* cum pelagi fatis -bus (-mo- *K*) insto *eqs.* FORM. Marculfi 2,43 (ed. A. Uddholm. 1962) deferente . . . filio cu-i ([-e *A2.3*]. *sc. episcoporum*). MAGING. epist. 3 p.275,12 ut -e et unum a nobis indiculum dirigatur. ARBEO Corb. 26 -em sumere cybum. FROTH. epist. 32 p.298,15 cu-i supplicatione Domini clemenciam . . . depraecari. TRANSL. Chrys. et Dar. 25 privatione -is damnatus luminis. EGBERT. fec. rat. 1,779 multa decent -ia, sed non congruit uxor; si -is erit *eqs.* WIPO gest. prol. p. 7,23 scribere . . . ad -em utilitatem legentium. CHRON. Albr. a.1225 p.917,18 plures -es mulierculas . . . a peccato retraxit. *persaepe.* **2** *spec.:* **a** *publ. et iur.:* FORM. Wisig. 18 dum -ium electione parentum perficitur *nuptiarum petitio.* CAPIT. reg. Franc. 74,5 contra hostes -es. DIPL. Karoli III. 30 con-i convenienti consultu . . . conferimus. DIPL. Ludow. Inf. 28 p.139,15 intercessioni fidelium . . . procerum -i omnium consilio . . . annuentes. THIETM. chron. 2,20 ob . . . defensionem . . . -is patriae. CHART. Lux. I 367 molendinum -i impensa construere et molendinarium -i procuratione instituere. IV 190 de nostro cu-i assensu et voluntate. *persaepe. accedente sensu unanimitatis:* THIETM. chron. 5,7 -i totius populi electione ducatum promeruit (THANGM. Bernw. 4. *al.*). VITA Heinr. IV. 6 p.24,23 ipse -i omnium favore consecratus imperator. -bus manibus *sim. i. q. una, coniunctim – zusammen, in Gemeinschaft (mit):* TRAD. Frising. 13ª (a.759) -is manibus meis et filii mei tradidimus. COD. Lauresh. 475 donamus pariter et manu comuni. CHART. Dobr. 65 p.58,15 (ed. R. Lehmann, UB Dobrilugk. 1941) -i manu, quod vulgo mith sammenter hant exprimitur, compromiserunt. *al. adde:* ALCUIN. epist. 187 p.314,8 -bus (-is *var. l.*) manibus debellate eum *(antiquum hostem).* **b** *eccl.:* CHART. Bund. 72 p.63,4 (a.800) oblatio. FORMA mon. Sangall. p.13ª domus -is scolae. AGIUS vita Hath. 6 in -i refectorio manducare. LAND. MEDIOL. hist. I 2,27 p.65,44 *(de haereticis)* omnem nostram possessionem cum omnibus hominibus -em habemus. CHART. Eichsf. 137 p.82,16 in -i septimana. CHART. cell. Paulin. 40 p.54,25 abbati . . . usum mitre . . . in sollempnitatibus sue ecclesie et -bus . . . concessimus. ALEX. MIN. apoc. 9 p.153,14 dies -es *(v. notam ed.).* CHART. Lux. III 17 tempore -is minutionis *fratrum.* CHART. Raitenh. 243 p.199,39 -is oracionis participacionem obtineant. *al. spectat ad communitatem vitae: monachorum:* LIUTG. Greg. 11 p.75,20 qualiter discipulos . . . cum eis -i vita conversando . . . educarit (CAND. FULD. Eigil. II 14,97. TRAD. Ratisb. 251. *al. v. et p.1006,19). canonicorum (cf. J. Wirges, Die Anfänge der Augustiner-Chorherren. Diss. Freiburg/Schweiz 1928. p.55sqq.):* GREG. VII. registr. 6,11 p.413,13 ut -em vitam vivatis *(sc. clerici)* . . ., id est, ut omnia ecclesię bona in -em utilitatem rediganter *eqs.* (GERHOH. aedif. 53 p.167,17 -em v. . . . instituet, in qua nemo aliquid suum dicet. *al.*). **c** *liturg.:* AMALAR. ord. antiph. 64 responsorios -es omnium sanctorum iuxta Romanum antiphonarium praetitulavi. WILH. HIRS. const. 1,86 p. 1017ᴰ tres -es cruces super utramque oblationem facit *sacerdos.* **d** *theol.:* GODESC. SAXO theol. 20 p.279,20 redemptio . . . -is est electis et reprobis. 24 p.340,15 praedestinatio . . . -is est . . . totius trinitatis. *ibid. al. de diabolo:* HROTSV. Bas. 242 -is cunctorum . . . hostis. **e** *philos.:* Ps. BOETH. geom. 73 (ed. M. Folkerts. 1970) -es . . . animi conceptiones (ALBERT. M. metaph. 1,2,1 p.17,57 [ed. B. Geyer. 1960]. 1,3,14. *ibid. al.*). EPIST. Hann. 18 p.337,28 quod . . . presens dicitur, -is terminus est *eqs.* ALBERT. M. pol. 2,3ᵐ p.128ª,37 sqq. ut '-issimam (*p.1265ᵇ,29* κοινοτάτην) hanc *(rem publicam)* constituit civitatibus' . . .; quia democraticus principatus -issimus est. metaph. 5,1,9 p.231,24 (ed. B. Geyer. 1960) communitas unius habitudinis duorum . . . ad unam naturam -em. *al. v. et p.1012,17.19.* **f** *geom.:* GERB. geom. 6,5 p.91,30 latus tetragonale -i utrorumque numero, id est XIIII, adiungens XVI habeo. RAGIMB. epist. 4 p.523,27 habent *lineae coniunctae* unum terminum -em . . ., id est punctum. *al.* **g** *anat. de vena brachiali:* WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p.28, 24sq. quaedam vena . . . vocatur . . . nigra vel -is . . .; haec vena servit partibus superioribus et inferioribus communiter; . . . propter hoc -is vena vocatur (CHIRURG. Sudhoff I p.173,32 flobotomia vene comunis *eqs.*). **B** *c. colore quodam:* **1** *gener.:* **a** *(omnibus aeque) instans – (allen in gleicher Weise) bevorstehend:* WALAHFR. Mamm. 13,10 corpora . . . -i obnoxia morti. HRABAN. epist. 27 p.441,36 -is periculi . . . anxietate pregravatus sum. AGIUS epic. Hath. 219 cunctis -e mori mortalibus extat. WIDUK. gest. 1,30 humanae . . . mutabilitatis -em . . . fortunam. CHART. Raitenh. 189 p. 160,21 cum -em humano generi diem fuero functus extremum. *al.* **b** *(omnibus) aequalis – (für alle) gleich:* AGIUS vita Hath. 5 -is omnium vita, -is victus, habitus consimilis erat (STATUT. ord. Teut. p.40,26 fratribus -is v. equaliter distribuatur. *al.*). WALTH. SPIR. Christoph. I epist. p. 64,6 tua -is in omnes mansuetudo. **c** *eundem terminum habens, confinis – eine gemeinsame Grenze habend:* RHYTHM. 39,9,2 Media iuncta est prope -isque Persida. **d** *universus, totus – gesamt, ganz:* CHART. Wism. A 373 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912; a.1260) consules -emque civitatem . . . dimisit . . . absolutos. ALBERT. M. animal. 1,509 cum . . . -e corpus capillo contectum est. CHART. Pomm. B 1162 p.422,34 *testes sunt:* -e consilium civitatis Gripeswalt et -is conventus de Hylda. **2** *spec.:* **a** *publ. et iur.:* **α** *coniunctim possessus – in Gemeinbesitz befindlich: spectat ad possessiones coheredum (cf. A. Dopsch, Wirtschaftsentw. der Karolingerzeit. I. ³1962. p.376):* LEG. Wisig. 5,7,2 -e mancipium . . . absolvere. TRAD. Frising. 355 pratas -es . . ., sicut alii coheredes eius habent. 599 p.513,5 -em hereditatem . . . habuerunt non inter se divisum *(sic). al. spectat ad fundum utilitati plurium destinatum, almeindam (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. ⁷1932. p.225):* LEX Ribv. 79 si quis . . . in silva -e (-i *var. l.*) seu regis . . . ligna . . . abstulerit (CHART. Rhen. med. I 135,55 p.175,27 s. . . . -is ad porcos cc. *al.*). DIPL. Arnulfi 72 p.108,23 usque in . . . -em marcham Nordgauensium. DIPL. Heinr. III. 198ª p.253,40 cum . . . pratis -bus et privatis. p.254,17 cum . . . paludibus -bus et incommunibus. CHART. Eberb. 29 p.60,15 fundus . . . nec civium proprius erat nec monachorum, sed -is amborum, quod . . . dicitur meingwelde. CHART. civ. Hild. 209,21 de locis -bus, quod dicitur mende. CHART. Lux. III 388 p.421,13 usuarium silve et -ium pascuorum. *saepe. spectat ad usum plurium:* LEG. Wisig. 8,5,2 de porcis inter consortes . . . in -i fructu susceptis. TRAD. Frising. 817 dedit . . . in silva -em usum cum aliis. DIPL. Otton. I. 131 in qua *(foresta)* prius erat -is omnium civium venatio. NORB. IBURG. Benn. 14 p. 880,20. *al.* **β** *ad rem communalem pertinens – zum Gemeinwesen, zur Gemeinde gehörig, Gemeinde-:* CHART. Fuld. B 24 p.47ᵇ,36 (a.754) sunt adfinis: de . . . tertia parte via -is (CHART. Brixin. 160 p.171,18 v. comunis. *al.*). CHART. Wism. A 93 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) consilium -e vendidit aream. CHART. civ. Halb. 78 p. 75,23 in domo -i civitatis. CHART. civ. Erf. 211 p.131,16 cause -es, que vulgo burlich nuncupantur. CHART. Tirol. notar. II 495 p.326,17 cui *(domui)* coheret . . . retro fosatus -is et ante via publica. *al.* **γ** *qui ab omnibus frequentari potest, publicus – allen zugänglich, öffentlich:* FORM. imp. 15 p.297,14 monasterio deservire tam in privatis quam in publicis et -bus locis. DIPL. Otton. II. 300 p.355,15 in comm⟨uni⟩-bus mercatibus tumultum populi excitans. CHART. select. Keutgen 107ᶜ forum, quod hactenus -e fuit, ad utilitatem communitatis . . . contulimus. CHART. Worm. 335 p.220,2 per curiam . . . vicus publicus et -is transiet. CHART. Anhalt. II 453 p.326,30 scole speciales vel -es. *al. adde:* HEINR. TREV. gest. 14 p.422,1 satellites . . . in -i vico in ipsum *(priorem)* irruentes. **δ** *aeque valens – in gleicher Weise geltend, gültig:*

LEX fam. Worm. praef. una eademque lex . . . omnibus esset -is. CHART. select. Keutgen 19 ius civile et omnibus -e. *de moneta:* CONST. II 156 p.193,19 (a.1231/32) qui *(denarii)* cuilibet civitati . . . sunt comunes. **ε** *ab utraque parte acceptus – gemeinsam anerkannt:* CHART. episc. Halb. 779 l.22 (a.1247) coram . . . arbitris . . ., que -es sint persone, communiter ab utraque parte electis (CHART. Carinth. IV 2598 p.472,29). 1044 l.33 viri probi et -es pretium . . . emptionis . . . estimabunt. *v. et vol. I. p.565,35sqq.* **b** *eccl.:* **α** *una habitans – gemeinsam lebend:* EMO chron. p. 517, 10 collegia -ium feminarum. **β** *communicans – teilhabend:* CHART. Pomm. B II 835 (a.1267) fraternitatis et orationum . . . participes erimus et -es. **γ** *ab omnibus dandus – von allen zu entrichten(d):* CHART. Beron. 141 p.192,20 (a.1275) prepositus . . . debet dare pape . . . -es denarios ([*sc. praebendariorum*]. p.192,23.33.193,18). **c** *metr. et gramm. i. q. anceps – zwei-, doppelwertig:* **α** *spectat ad syllabas dichronas:* ALDH. ad Acirc. 8 longae et breves sillabae vel etiam -es (-mo- A^1N) . . ., quas Graeci dichronas dicunt (PAULIN. AQUIL. carm. epil. p.130,17 aut -em pro naturali aut naturalem pro -i syllaba. LUP. FERR. epist. 5 p.17,9. *al.*). **β** *spectat ad verba:* ALDH. ad Acirc. 117 p.162,4 verba passiva, -ia et deponentia. **γ** *spectat ad nomina: de genere:* GODESC. SAXO gramm. 2 p.459,12 licet omnia denominativa -is sint generis *eqs.* p.494,17. *de numero:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p.23,23 sunt . . . in pronomine quaedam numero -ia, ut idem, qui.

II *latius:* **A** *generalis, universalis – allgemein, generell, universal:* **1** *gener.:* BEDA hist. eccl. 4,12 p.228,12 rex . . . civitatem . . . -i clade absumsit. LIUTG. Greg. 15 p.79,13 inter -ia colloquia. CAND. FULD. Eigil. II 13,9 quod . . . norma -is doceat . . ., teneto. THANGM. Bernw. 54 quem secum manentem -i affectu . . . amplectebantur, hunc . . . decedentem -i lamentatione prosequuntur. CHART. Tirol. 826 p.244,27 noscimus per -em famam hominum . . . ville. HEINR. WIRZ. cur. 695 hic *(papa)* mundi -e iubar, sydus generale. *al.* **2** *spec.:* **a** *publ. et iur.:* DIPL. Heinr. IV. 224 episcopo . . . in curia -i . . . negotia . . . administrante. PLAC. hon. eccl. 95 (MG Lib. Lit. II p.616,3) privata lex -em legem facere non potest. DIPL. Conr. III. 89 p.159,4 (ed. F. Hausmann. 1969) in -i generalis curię nostrę audientia. ACTA imp. Böhmer 102 p.95,31 -e . . . forum agentium et sustinentium causas tam civiliter quam criminaliter. CHART. Turg. III 345 p.87,11sq. nisi . . . con-is intemperies . . . seu con-is terre gwerra fuerit. *al. spectat ad conventus comprovincialium (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. ⁷1932. p.180sqq.):* CAPIT. Saxon. 8 condicto -e placito simul ipsi pagenses veniant (CHART. Eichsf. 534 in -i p., quod vulgo lantdinch dicitur. CHART. Burgenl. II 78 p.56,35 in loco placiti sive iudicii -is. *al.*). **b** *eccl.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p.416,5 usque in -i capitulo domi . . . fratres . . . se coadunarent. NORB. IBURG. Benn. 16 p.882,16 ecclesiam . . . mutilatione deformem -i consuetudine et iure ecclesiarum non uti. CHART. Raitenh. 272 p.221,37 cum -e terre fuerit interdictum. **c** *theol. et philos.:* GODESC. SAXO fragm. p.29,24 cum Dei natura nihil aliud sit quam generalis, -is atque universalis omnium trium substantia. ALBERT. M. metaph. 3,2,5 p.120, 64 (ed. B. Geyer. 1960) ens et unum, quae -issima sunt. Iob 37,24 p.439,44 (ed. M. Weiss. 1904) ex -bus principiis non fit fides, nisi *eqs.* **d** *medic.:* URSO med. 49 morbus . . . -is sic per caliditatem fit (97. *al.* GLOSS. Roger I A praef. p.503,5 dicitur m. -is, qui simul impedit operationes). WALTH. AGIL. med. 4 p.91,42 cause ydropisis aut sunt proprie aut -es. *ibid. al.* **e** *natur.:* ALBERT. M. animal. 1,5 determinatio . . . generationis animalium secundum . . . -issima genera (1,99 sunt . . . g. -iora animalium volatile, natatile *eqs. ibid. al.*). 11,91 operationes . . . -es vocamus, quae omnibus animalibus in genere conveniunt. **B** *solitus, usitatus – gewohnt, gebräuchlich, üblich:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* CONC. Karol. 24^A,9 ut nullus -bus vestimentis spretis . . . insolita assumat. GERB. geom. 2,1 a solido corpore, quod -i hominum sensui notius est, . . . incipiens. THIETM. chron. 8,12 sicut mos -is est. OTLOH. vis. 3 p.348^C utrum solita -is tempestatis foret immutatio *impulsio venti.* CHRON. Pol. 1,6 p.19,6 aurum . . . -e (comu- *S*) quasi argentum . . . habebatur. *al. de lingua vernacula:* REGINO syn. caus. 1 notit. 86 p.25,31 verbis -bus enunciare *sermonem Athanasii.* CHART. Naumb. 394 p.355, 40 quod *(frumentum)* nomine -i dicitur vorstcorn. *al.* **b** *spec.:* **α** *publ. et iur.:* NORB. IBURG. Benn. 14 p.880,11 rusticos . . . -i regionis huius consuetudine devicit. CHART. Rhen. med. II app. 16 p.453,25 dat mansus -is IIII messores. CHART. Stir. IV 233 contulit iure -i, quod . . . dicitur freirecht. DIPL. Heinr. IV. 49 p.64,8 (interp. s. XIII.²) non -i . . . sigillo, sed secreto suo. REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937. p.62,23) CXX mal. ordei -is et mixti *eqs. al.* **β** *eccl.:* ORD. canc. pap. 3,2,1 nisi que *(petitiones)* fuerint in -i data recepte. SUMMA dict. Saxon. 7,2 p.222,1sq. dicuntur *commissiones* simplices vel con-es eo, quod sine difficultate dentur. *ibid. al.* CHART. Ger. Col. 109 per -em annum, qui annus defuncti dicitur, . . . recipiet *fructus (de re v. vol. I. p.681,52sqq.).* CHART. episc. Halb. 888 litteras confirmationis in forma -i a sede apostolica impetrarunt *(de re v. P. Herde, Beiträge zum päpstl. Kanzlei- und Urkundenwesen im 13. Jahrh. ²1967. p.160). al. spectat ad litteras commendaticias:* CHART. Turic. 305 p.187,39 (epist. papae a.1154) discedentem *monachum* . . . sine -ium cautione litterarum nemo audeat retinere. CHART. Eichsf. 199 p.119,18. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *vulgaris, propriae qualitatis expers – gewöhnlich, ohne Besonderheit, normal:* **α** *publ. et iur.:* LEG. Wisig. 2,1,17 ut iudices tam criminales quam -es terminent causas. LEX Ribv. 75,1 a -e (-i, -a *var. l.*) morte consumptus. CHART. Bund. 459 (a.1192) dare omni anno -i . . . minam . . . vini. **β** *natur. et alch.:* MAPPAE CLAVIC. 14 infecti auri partes IIII et comunis partem I. ANTIDOT. Glasg. p.112,42 dabis . . . fabe magnitudinem cumunis. ALBERT. M. veget. 6,232 *tilia* duo genera foliorum habet: unum . . . -e, quod et figurae -is est *eqs.* 6,460 urtica -is. animal. 4,19 modus cancrorum -ium. 5,31 muscae -es nigrae. *saepe.* sal -is *i. q. sal cibarius – Kochsalz:* MAPPAE CLAVIC. 3 salis comunis partes II. ANON. secret. p.41,23 est -e *genus salis,* quod edimus. p.70,5. *al.* **γ** *comput. de anno lunari:* BEDA temp. 12 ad certum embolismi vel -is anni terminum (ALCUIN. epist. 126 p.186,7. AGIUS comput. 8,6. *al. v. et vol. I. p.679,65).* **b** *generaliter intelligibilis, vulgatus – allgemeinverständlich, verbreitet:* HUGEB. Wynneb. 6 plana et -ia . . . verba. WALAHFR. exord. 7 p.481,21 in -i locutione (GODESC. SAXO theol. 9 p.208,14. *al.*). DIPL. Conr. II. 84 p.114,25 -is lingua vocat: '*eqs.*' WIPO gest. 2 p.15,4 ut proverbiis -bus utar. *al.* **C** *vilis, abiectus – gering, verächtlich, verworfen:* **1** *gener. i. q. popularis – zum gemeinen Volk gehörig, gemein:* ANNAL. Herb. a.1204 p.12,8 pleps comunis et vulgus. ALEX. MIN. apoc. 13 p.273,14 de mari, id est de -i populo, ascendere. *in convicio:* CONR. MUR. summ. p.160,3 (ed. W. Kronbichler. 1968) mulier deridenda . . . poterit nominari: . . . con-is, coinquinata. **2** *theol. vel eccl.:* **a** *profanus – profan:* CONC. Karol. 44^A p.479,10 spreta ecclesia in -bus domibus . . . supra eas *(tabulas imaginum)* sacrum ministerium celebrabant. **b** *impurus – unrein:* HEINR. AUGUST. planct. 96 cum septena fuerint animalia munda, quae tenet arca Noe, -ia bina fuere. **D** *humanus – menschlich, umgänglich:* **1** *comis, affabilis – freundlich, leutselig:* LAMB. HERSF. annal. a.1065 p.99,29 ut infimae quoque condicionis hominibus popularem se -emque preberet *episcopus.* CHRON. Cosmae app. 1,5 p.250,7 homo nimium circa omnes -is. BERTH. RATISB. serm. 17 p.91,39 homo -is dicitur, qui moribus omnium se novit applicare. *al.* **2** *neutrius partis, opinione praesumpta carens – objektiv, vorurteilsfrei:* SALIMB. chron. p. 307,23 Iohannes . . . -is fuit persona non habens erga aliquem amorem privatum (p.472,13 debet . . . historiarum scriptor -is esse p. *ibid. al.*). **3** *familiaris – vertraut, befreundet:* CARM. Cantabr. 6,3,5 qui *(sodales)* -es extiterunt in tantum, ut *eqs.* DIPL. Heinr. IV. 271 Odalrico -i milite nostro mediante. **E** *medium locum tenens, medius – eine Zwischenstellung einnehmend, mittel:* **1** *natur.:* THIETM.

[Pape]

peregr. 29,7 fructum . . . habentem tres sapores: calidum, frigidum, -em. **2** *mus. (cf. M. Appel, Terminologie in den mittelalt. Musiktraktaten. Diss. Berlin 1935. p.72):* WILH. HIRS. mus. 26 p.60 -is cantus, qui est tropus indifferens (THEOG. mus. p.196[b]). RUD. TRUD. (?) mus. 1,19 p.41 sunt . . . modi autentici, sunt plagales, sunt -es.

subst. masc.: **1** *amicus (intimus) – (vertrauter) Freund:* FLOD. hist. 3,23 p.533,30 pro Evrardo, quem -em suum . . . vocat. **2** *collectio formularum in festis complurium sanctorum certi ordinis adhibendarum – Sammlung der für die Feste von Heiligen einer bestimmten Gruppe gültigen Texte, 'Commune sanctorum' (de re v. LThK. III. [2]1959. p.24):* CATAL. thes. Germ. I 58,26 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1218) quindecim quaterni novi passionalis, duo -es, tres collectales.

subst. fem.: *possessio vel fundus ad usum plurium destinatus, almeinda – Gemeinschaftsbesitz, Allmende:* CHART. Bund. 387 p.287,24 (a.1174) est ei *(peciae)* . . . a meridie cumunis. CHART. Tirol. 826 p.244,35 qui *(domini)* nostram comunem preocubant . . . et illud comunem disboscare faciunt. CHART. Brixin. 128 p.134,24 coheret . . . de subter comunis. *al. in hac regione. cf. l.69.*

subst. neutr.: *quod plurium vel omnium est, res ad omnes simul spectans – das mehreren oder allen Gemeinsame, gemeinsame Angelegenheit:* **I** *strictius:* **A** *in univ.:* **1** *gener.:* BERNOW. carm. 27,11 (MGPoet. I p.423) id proprium credens, quicquid -e fuisset. OTLOH. prov. C 54 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) ex -bus propria . . . facere. CONR. HIRS. mund. cont. 80 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) magis de -i quam de privato gloriatur. STATUT. ord. Teut. p. 65,27. *al.* -e habere *i.q. negotium habere – zu tun bekommen (mit):* TRAD. Frising. 26 (a.765/76) si quis contra hanc causam inire voluerit, . . . habeat -e cum Deo. **2** *philos.:* ALBERT. M. nat. anim. 2,9 p.33,83 si . . . intellectualis natura remaneret ut -e omnibus *eqs.* metaph. 3,2,8 p.124,72sq. (ed. B. Geyer. 1960) utrum omnium, quae sunt sub uno -i, hoc ipsum -e est una substantia omnium eorum. **B** *c. colore quodam:* **1** *gener. i. q. societas – Gesellschaft:* ALEX. MIN. apoc. 22 p.498, 24 in -i simplicium. **2** *spec.:* **a** *publ. et iur.:* **α** *consociatio civium, communitas – (Stadt-)Gemeinde:* DIPL. Conr. III. 48 (ed. F. Hausmann. 1969) potestatem monetarios consilio -is *(sc. Placentini)* investiendi. ANNAL. Ianuens. I p.13, 20 fuerunt consules de comuni et de placitis. CHART. Carniol. I 161 p.143,18 gubernatoribus comunis Parentii. ACTA imp. Winkelm. I 30 p.21,9 ut nulla civitas, nullum comune . . . presumat . . . inquietare. CHART. civ. Ratisb. 59 imperator -i Ratisponensi . . . concessit, ut *eqs.* CONST. II 213,10 universitas . . . vel comune . . . privilegiis . . . se noverit . . . privata. CHART. Tirol. III app. 1234[a] p.367,24 in palacio comunis. ALBERT. MIL. temp. 179 ut in registro comunis Regii continetur. *saepe. v. et p.1010,66.1012,39. expressius i. q. urbs – Stadt:* SALIMB. chron. p.76,35 stabat . . . in platea -is Parme. **β** *universitas civium – Bürgerschaft:* CHART. select. Keutgen 139,63 (a.1120/50) magistri burgensium . . . et totum consilium et . . . totum -e civitatis (CONST. II 163 p.201,18 habentes causam . . . non audiantur . . . contra comune sue c. *al.*). CHART. Francof. 144 Henricus . . . rex . . . concilio et -i Mediolanensi . . . gratiam. *al. v. et p.1012,59.* **γ** *coniuratio civium – städtischer Schwurverband, Eidgenossenschaft:* CONST. II 156 p.193,12 (a.1231/32) cassamus in omni civitate vel oppido Alamannie comunia, consilia *eqs.* **δ** *cohors civium – Bürgerwehr:* GESTA Mett. cont. II 2 p. 548,36 nobiles et -e Metense cum eis parentelam . . . obsederunt. **ε** *possessio vel fundus utilitati plurium destinatus, almeinda – Gemeinschaftsbesitz, Gemeindeland, Allmende:* DIPL. Heinr. II. 55 cum . . . terris, . . . pratis, pascuis, -bus, silvis. CHART. Scafhus. 26 p.49,20 predia . . . cum propriis et -bus *eqs.* CHART. Tirol. 305 p.146,40 quod conmunitas . . . illud, quod non erat roncatum, tenebat pro con-i. COD. Wang. Trident. 39 p.101,11 discernere . . . totum comune . . ., scilicet pascua, nemora, stratas, semiteria . . . aquarumque ductus. *saepe. v. et l.20. describitur* -e *voce vernacula:* CHART. Argent. I 144 (a.1190/1202) de con-i civitatis, quod vulgo almeinda vocatur. CHART. Westph. IV 135 in . . . -i, quod marchia vocatur, sive singulari, quod sundere nuncupatur. **ζ** *ususfructus possessionis vel fundi communitatis – Nutzung(srecht) am Gemeinschaftsbesitz, -land:* FORM. Sangall. II 5 nullus de pagensibus ibi aliquid -e habeat nisi forte precario. DIPL. Karoli III. 130 -ia de foreste . . . transfundimus. MIRAC. Volq. 3 p.375,3 cum essent ibi -ia circumsedentium villanorum. **b** *eccl.:* **α** *congregatio – (Mönchs-)Konvent:* CHART. Eberb. 311 p.72,26 (a.1255) indulta . . . conventibus et -bus seu communitatibus concessa. **β** *possessio totius congregationis – Gemeinschaftsbesitz eines Konvents:* DIPL. Heinr. IV. 178 regulares canonicos de -i viventes et nihil proprium habentes . . . in eo loco constituit *episcopus.* TRAD. Frising. 1655 ut . . . ad -ia fratrum . . . pertineat *proprietas. v. et p.1002,26.* **c** *rhet.:* **α** *de exordio i. quod utrique parti convenit – für beide Parteien Passendes (cf. Cic. inv. 1,18,26):* ANSELM. BIS. rhet. 1,4 p.111,15 vitia . . . esse . . . -e, commutabile. p.111,16. CONR. MUR. summ. p.144,11.13 (ed. W. Kronbichler. 1968) con-e. **β** *de figura i. q. pars enuntiati, quae plurium est – gemeinsamer Satzteil:* GODESC. SAXO gramm. 1 p.387,8 apocynu, id est a -i (-oni *R a. corr.*). p.394,14 a -i (-ii *R a. corr.*). **d** *gramm.:* **α** *verbum activae et passivae significationis – Verb mit aktiver und passiver Bedeutung:* ALDH. ad Acirc. 138 participia . . . ab activis . . . et -bus venientia (*cf.* 135 p.189,2). **β** *nomen masculini et feminini generis – Nomen mit maskulinem und femininem Geschlecht:* ALDH. ad Acirc. 132 p.181,15 masculina vel - ia. 133 p.185,6 -ia (-e *F*) ut advena. ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p.14,7 -e modo masculini, modo feminini significationem possidet.

II *latius:* **A** *quod generale vel universale est, res generalis – Allgemeines, Generelles, allgemeine Erscheinung:* **1** *philos.:* ALBERT. M. animal. 3,100 corpus, quod . . . humor vocatur, per duas distribuitur differentias in -issimo sui. 5,2 cum . . . speculatio physica a -ioribus sit usque ad propria. nat. anim. 2,9 p.33,78 -ia . . . non habent esse nisi in particularibus *eqs.* Iob 32,1 p.369[a],28sqq. (ed. M. Weiss. 1904) sententiae . . . antiquiores dicuntur, quia ex -bus sunt et generalibus . . .; quae -ia posteriores coartaverunt *eqs. ibid. al.* **2** *iur.:* CHART. select. Keutgen 143,2 (a.1213) quecunque iuditiali tractanda sunt sententia . . . de -bus providendis. **3** *medic.:* AURELIUS praef. p.484,19 quae *(valetudines)* sub species kinocetarum, id est -ium, cadunt *(de re v. supra p.777,51sqq.).* **B** *quod impurum est – Unreines:* GLOSS. I 543,36 St.-S. -e unreinaz *(spectat ad Vulg. prov. 21,9).* 745,7 -e vnvuohsnaz *(spectat ad Vulg. act. 10,14).* **C** *communio – Kommunion-gesang:* AUREL. REOM. mus. 20 p.61[a],5 carmen, quod -e *(i.* communio *ed.)* vocatur.

neutr. -e, in -e, a -i *sim. pro adv. i. q. coniunctim, promiscue, una (cum aliis), in unum – gemeinsam, gemeinschaftlich, zusammen, insgesamt:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* BONIF. epist. 10 p.15,24 tribus mecum . . . fratribus in -e audientibus. EINH. Karol. 26 quamquam ipse *(Karolus)* . . . nec nisi submissim et in -e cantaret. GODESC. SAXO theol. 7 p.195,21 omnes in -e docti pariter et indocti dicunt. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p.397,8 omnium in -e benivolentiam postulavit. BERTH. (?) annal. a.1078 p.307,46 ut in -e Deo . . . supplicarent. ALBERT. STAD. Troil. 1,279 Priamus vocat in -e Quirites. *saepe.* **b** *spec.:* **α** *publ. et iur.:* TRAD. Frising. 67 (a.774) ego . . . -e cum filiis meis tradidi. LEX Raet. Cur. 24,13 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si duo homines rem sua in -e habuerint *eqs.* CHART. Sangall. A 430 ut . . . in -e censum solvamus. CONST. I 289,23 salvis pactis . . ., que Mediolanenses per -e fecerunt. 307 imperator . . . recepit . . . consules . . . a parte . . . -is Cremone et pro -i et pro diviso. *ibid.:* a -e vel diviso. *al. v. et p.1011,25.* **β** *eccl.:* WILLIB. Bonif. 2 p.10,7 hanc *(operam)* . . . omnibus in -e viventibus et maxime . . . abbati . . . praebebat (CONC. Karol. 37,6. *al.*). GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p.416,22 omnes . . . in -e decreverunt *eqs.* CHART. episc. Halb. 440 l.19 quatinus pro nobis . . ., etsi non in -i, tamen in privato . . . Deo sacrificium offe-

ratur. STATUT. ord. Teut. p. 30,10 bona . . . in -i nomine ordinis . . . possidenda. *al.* **2** *latius i. q. generaliter, in universum – im allgemeinen, generell:* **a** *gener.:* ALCUIN. epist. 280 p. 438,26 omnes . . . -e . . . praecepta . . . conservare conentur. CAND. FULD. Eigil. II 25,15 ultimus ille dies . . . in -e rapit totum sub Tartara mundum. DIPL. Heinr. III. 134 p. 169,42 in -e cogitanti hoc . . . utile visum est sibi . . ., ut *eqs. al.* **b** *spec.:* α *publ.:* CAPIT. reg. Franc. 196,8 in -e statuimus, ne *eqs.* β *natur. et philos.:* ALBERT. M. animal. 5,1 descripsimus in -i dispositionem omnium generum animalium. metaph. 1,1,11 p. 16,28 (ed. B. Geyer. 1960) in -i voco sensum omnem hominis sensibilem cognitionem. *al.* γ *math.:* GERB. epist. math. I 5 p. 31,20 in omnibus superparticularibus . . . hoc in -e speculandum est, quoniam *eqs.*

adv. **communiter.** *coniunctim, promiscue, una (cum aliis), in unum – gemeinsam, gemeinschaftlich, zusammen, insgesamt* (*cf.* GLOSS. I 705,67 St.-S. -r gimacho gimeinlichen): **I** *strictius:* **A** *in univ.:* **1** *gener.:* LULL. epist. 92 p. 211,30 dicta Dei -moniter rimabamur. AGNELL. lib. pont. 30 p. 294,8 simus cu-r patres. CHART. episc. Halb. 56 l. 19 per fratrem -r nostrum. STATUT. ord. Teut. p. 34,27 ad horas canonicas . . . clerici et layci -r adveniant. *saepe.* **2** *spec.:* **a** *publ. et iur.:* TRAD. Frising. 594 p. 509,6 (a. 830) ut hereditatem . . . -r usitarent. LEG. Lang. p. 544[a],19 qui *(fratres)* simul in paterna . . . hereditate -r (commune *4.5*) vivunt. EINH. Karol. 3 p. 6,19 post administratum -r biennio regnum. REGISTR. abb. Werd. 2,42 p. 86,5 duo homines -r *dant* XIIII d(enarios) et V mo(dios) de sigilo *eqs.* THIETM. chron. 4,52 se nullum . . . regem -r vel singulariter electuros. DIPL. Heinr. III. 382 ut . . . omnes -r conveniatis *ad placitum.* CHART. Const. 64 (ed. K. Beyerle, Konstanzer Grundeigentumsurk. 1902. p. 73,1) salva . . . condictione . . . -r et divisim. *al. accedente sensu unanimitatis:* THIETM. chron. 3,12 clerus et populus . . . confratrem . . . -r eligerunt. 6,35 cappellanus . . . plus timore regis quam amore religionis -r eligitur. *al.* **b** *eccl.:* CONC. Karol. 39[B],7 p. 442,19 in quibus *(monasteriis)* Christi sponsae . . . -r sunt gubernandae. TRAD. Ratisb. 202 tradidit . . . in servitium coenobitorum inibi -r conversantium. TRAD. Patav. 182 predium . . . -r ad mensam et prebendam fratrum pertineat. REGISTR. Geisenf. 37 conventus sedet -r simul in refectorio. *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *gener.:* **a** *simul – zugleich:* SISEB. Desid. 22 finem . . . ponamus -rve cunctos efflagitantes, ne *eqs.* CHART. Friburg. 83 (a. 1245) aqua, que supra . . . omnia prata -r fluit. **b** *coram omnibus – in Gegenwart aller:* THIETM. chron. 7,35 confessionem suam con-r . . . fecit. **2** *publ. et iur.:* **a** *(omnibus) rate – (für alle) gültig:* CHART. civ. Spir. 45 (a. 1230) libras Spirensium -r et usualiter currencium. CHART. Gosl. II 217 ut . . . marcam Goslariensis argenti, prout -r solvit, . . . persolvat. *al.* **b** *aequaliter – zu gleichen Teilen:* CHART. Brixin. 70 p. 77,9 (a. 1227) ut . . . eorum *(hominum nostrorum)* heredes -r dividantur. **c** *eodem modo – gleichermaßen:* TRAD. Frising. 65 p. 92,19 (a. 774) -r episcopale iudicio atque canonice normę iure possedeat . . . patrimonium.

II *latius:* **A** *generaliter, in universum – (im) allgemein(en), generell:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* TRANSL. Viti 5[capit.] capitulum quintum et -r de miraculis. DIPL. Heinr. II. 474 quamvis -r loca Deo . . . dicata . . . proficere . . . velimus. **b** *natur. et anat.:* ALBERT. M. animal. 1,600 additamenta *hepatis* non sunt -r nisi quatuor. 5,56 quod tempus *(sc. undecim annorum)* -r loquendo est fere tota vita ovis. **2** *c. colore quodam i. q. utique – unter allen Umständen:* EPIST. pont. Rom. sel. II B 37 unum . . . -r mandamus, ut *eqs.* **B** *more solito – üblicherweise, gebräuchlich:* CHART. Westph. III 634 p. 334,20 (a. 1258) extra villam Greven -r appellatam. CHART. Austr. sup. III 551 mansum . . . , qui -r hůba dicitur. *al.*

communitas (conm-), -atis *f. script.:* cum-: CHART. Burgel. 103. comu-: *p. 1012,39.54. 1013,25. saepe.* -iat-: CHART. Ticin. 128 p. 109,12 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931). *ibid. al.* -nin(as): CHART. Sangall. B 625 p. 435,23.

status communis, res ad omnes simul spectans, universitas – Gemeinsamkeit, gemeinsame Angelegenheit, Gemeinschaft, Gesamtheit: **I** *strictius:* **A** *in univ.:* **1** *gener.:* EPIST. Lang. 9 nos a Deo salvata -s vestra petiit *(item in epist. papae:* EPIST. Bonif. 42 p. 68,1 ut et vestra -s boni operis portionem sortiatur. COD. Karol. 39 p. 552,19. *al. [cf. P. S. Seibt, ALMA 1.1924. p. 171sqq.]).* LIUTPR. antap. 1,13 p. 15,25 humanitatis. STATUT. ord. Teut. p. 117,18 ut -s observetur et specialitas evitetur. *al. spectat ad disceptationem:* CHART. episc. Hild. II 1098 (a. 1259) ut nichil -is haberent cum eo in bonis . . . memoratis. **2** *spec.:* **a** *theol.:* GODESC. SAXO fragm. p. 30,1 demonstratur omnium trium *(personarum)* . . . generalitas, -s, universalitas, unitas. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 214,19 non -em tantum, immo societatem . . . habere cum Deo. 16 p. 364,10 Dei civitas, id est peregrinorum -s. *ibid. al.* **b** *natur. et philos.:* ALBERT. M. veget. 1,7 licet haec -s *(sc. vitae in animalibus et plantis)* sit secundum analogiam . . . dicta. animal. 2,11 omne animal secundum totam -em animalis. 11,62 si . . . est *differentia* communis, manifestum est, quod . . . habet illam -em . . . per aliquam naturam communem. metaph. 5,1,10 p. 231,21 (ed. B. Geyer. 1960) -s suppositi est -s proportionis. *ibid. al. v. et p. 1006,1. spectat ad negotia rei publicae:* CONR. HIRS. mund. cont. 678 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) superbis inest . . . -is aversio. ALBERT. M. animal. 8,236 nec attendunt *bestiae* -em, prout est -s in se accepta . . .; -es . . . in statu communi reipublicae . . . custodit solus homo. *ibid. al.* **c** *alch.:* Ps. GERH. CREM. sal. I 5 p. 16,6 nominaverunt ipsum *(salem amarum)* sapientes 'argentum -is' (*cf.* II 76 p. 80,28 argentum populi [*v. notam ed.*]). **B** *c. colore quodam:* **1** *gener. i. q. usus, commercium – Umgang, Verkehr:* SIGEBOTO Paulin. 3 p. 912,33 ut nec . . . -e fluxa et intemperata despicabilis haberetur. CHART. Carinth. V 96 -em latronum . . . abhorrendo. **2** *publ. et iur.:* **a** *de hominibus:* α *consociatio civium, commune – (Stadt-)Gemeinde (plerumque de civitatibus, oppidis sim.; de societatibus minoribus: l. 37sq. 46.50. al. cf. H. Planitz, Die deutsche Stadt im Mittelalter. 1954. p. 118.296sq.):* CHART. Carniol. I 68 p. 77,14 (a. 1106) comissum fuit comu-i ville . . ., quod *eqs.* CHART. Tirol. 305 p. 146,39 con-s illorum de Cella. ACTA imp. Winkelm. I 49 p. 46,25 quatenus . . . nulla . . . comu-s seu comune . . . guerram . . . movere . . . presumat. CHART. Lux. VIII 44 paginam sigillis -is ville . . . communiri rogavimus. CHART. Gosl. I 614 p. 571,7 litterarum . . . -is burgensium Goslariensium munimine confirmamus. CHART. Turg. II 183 cives . . . agrum con-is . . . ecclesie . . . contulerunt. 210 -es . . ., que civitates . . . appellantur. CHART. Bund. 879 p. 329,24 abbas et tota -s ecclesie Desertinensis. CHRON. Erf. min. cont. I 1 p. 674, 18 filius . . . regis . . . desideratus . . . a pluribus -bus civitatum Ytalie. CHART. Gosl. II 155 acta sunt hec in domo -is nostre. CHART. Carinth. V 224 p. 149,35 salvis iuribus . . . civitatum, municipiorum seu aliarum -um. CONST. III 237,16 imperii. *saepe. v. et p. 1006,68. remissius:* CHART. Burgenl. I 298,10 (a. 1244) ut feneti usum . . . eorum *(hospitum regis)* -s . . . habeant. β *universitas civium – Bürgerschaft:* ANNAL. Ianuens. II p. 29,16 consules et comu-s Ianue . . . legatum miserunt (CONST. II 77 p. 97,36 Fridericus . . . consulibus . . . et -bus omnium civitatum et oppidorum . . . gratiam suam). CHART. Hall. 292 p. 274,13 testes . . . sunt . . . burgenses nostri et -s Hallensis. CHART. Lux. III 334 super controversia, que vertitur inter nos . . . et commune civitatis Trevirensis . . ., dicte -i damus inducias. MENKO chron. p. 557,11 milites . . . de domo Teutonica ipsos *(peregrinos)* . . . receperunt cum -e tocius civitatis. *al.* γ *coniuratio civium – städtischer Schwurverband, Eidgenossenschaft (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. [7]1932. p. 694):* ANNAL. Benev. a. 1015 (MG Script. III p. 177[b],49; c. s. XII.[2]) hoc anno facta est -s prima. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1112 cives . . . a sacramento perperam iuratae -is revocare. CHART. select. Keutgen 113[b] quod . . . -es, coniurationes et hiis similia . . . duxerimus . . . cassanda. *al. spectat ad collegia opificum:* CHRON. Worm. p. 190,12 quod a . . . -e fraternitatum cessarent *cives. spectat ad pacem terrae:* PAX Valenc. p. 609[b],53 quando . . . tota -s pacis cum armis villam exierint (*cf.* p. 608[a],25). **δ** *societas*

hominum fundo communi utentium – Nutzungsgemeinschaft, (Allmend-)Genossenschaft (cf. K. S. Bader, Dorfgenossenschaft und Dorfgemeinde. 1962. p.25.55.148sq.): CHART. Rhen. med. III 119 (a. 1220) pro bannito vino, . . . quod . . . ante -em tocius ville vindemiarent. CHART. Neocell. (Brixin.) 20 (Font. rer. Austr. II 77. 1965) exemi ab omni iure . . . -is convicinorum. 26 (cod. A1) tota -e . . . montis divitum, pauperum, nobilium . . . nullatenus contradicente *(de re v. K. S. Bader, op. cit. p.259sqq.).* CHART. Tirol. notar. I 347 nuncii . . . -um in vallis Condini . . . et Teioni. CHART. Westph. III 1738 nobis *(sc. episcopo)* cum -e beneplacitum . . . agentibus. CHART. Turic. 1024 rusticorum. CHART. Wirt. VII 2334 p. 237,22 ortum . . . reconpensavit con-i, quod . . . dicitur gnossapht. *al. v. et p.1009,68.* **ε** *usu vario:* CHART. Salem. 9 p. 17,9 (a. 1166) solet esse firmius . . ., quod ęcclesię facit -s quam solius episcopi persona. CHART. civ. Misn. 161/62 universitas burgensium . . . et -s militum provincialium et rusticorum parrochiae. **b** *de rebus:* **α** *possessio vel fundus communis, almeinda – Gemeinschaftsbesitz, Gemeindeland, Allmende (cf. K. S. Bader, op. cit. p.16):* DIPL. Heinr. II. 157 predia . . . cum . . . silvis, -bus ac ceteris . . . utilitatibus. FUND. cell. Ioh. (MGScript. XV p. 1004,23) in quibus *(saltibus)* . . . admiscentur -es duorum prediorum. ACTA imp. Stumpf 369 p. 524,38 cum . . . -bus et vuganalibus. CHART. Carniol. II 241 p. 192,1 possessiones . . . in . . . comu-bus et emunitatibus. CHART. Turg. III 396 universitas civium . . . con-em suam vendidit pascualem. *saepe. describitur* -s *voce vernacula:* TRAD. Ratisb. 931 p. 463,22 (a. 1179) ad -em . . ., quod . . . gemeine dicitur, . . . pertinere. CHART. Gelr. 373 p. 371,25 -s, que . . . dicitur marka. CHART. Salem. 182 silva . . . ville -s fuit, que . . . gemainemerche nominatur. CHART. Wirt. VI 1964 p. 356,35 almeide. CHART. Basil. A II 241 cummenance. *al.* **β** *ususfructus possessionis vel fundi communis – Nutzung(srecht) am Gemeinschaftsbesitz, -land:* CHART. Carinth. III 1131 (c. 1170) in -e et utilitate pascuarum et usu lignorum. 1504 p. 586,39 omnem con-em, quę vulgo gemeine dicitur, . . . habere . . . in silvis et pascuis. CHART. Turic. 1036 p. 121,20 -em . . . ac participium . . . in campis, in silvis et aliis, que . . . dicuntur almeinde. CHART. Bern. II 133 -em pascuarum denegare. 700 -em, quod . . . dicitur ehaffthi. *al. remissius:* EMO chron. p. 491,5 -em eundi et ducendi per vias etiam publicas auferre. **3** *eccl.:* **a** *de hominibus:* **α** *congregatio – Konvent:* TRAD. Frising. 53 p. 81,28 (a. 772) ut, quicquid proprię habuissent, ad . . . -em coniecissent. HUGO FLAV. chron. 2 p. 492,10 pro publico dampno -i eorum *(canonicorum)* illato. CHART. Wessof. 14 p. 391,17 -bus ecclesiarum . . . subvenire. *al. v. et p.1010,11.* **β** *parochia – Pfarrgemeinde:* CHART. Tirol. 1147 (a. 1242) episcopus . . . investivit . . . decanum . . . de plebe comu-is et beneficio plebis *eqs.* **b** *de rebus:* **α** *possessio totius congregationis – Gemeinschaftsbesitz eines Konvents:* REGESTA Alsatiae 656 p. 390,20 (ed. A. Bruckner. 1949; a. 888/906) ut nihil privati habeat, sed eadem -e, qua caeterae, ipsa *(abbatissa)* vivat. RATHER. conf. 22 p. 412A collectos ex . . . -e proferens nummos. CHART. Argent. I 341 p. 254,31 argentum . . . et bladum ex nostra *(sc. capituli)* proveniens con-e. *al.* **β** *participatio – Teilhabe:* COSMAS chron. 1,38 p. 70,10 accipiens . . . fraternitatem et orationum -em. **4** *anat. i. q. conexio – Verbindung:* ALBERT. M. animal. 1,305 videmus . . . moveri in facie septem membra . . ., quae sunt frons . . . et maxilla in -e labiorum et labia sine maxillis.

II *latius i. quod generale vel universale est, res generalis – Allgemeinheit, allgemeine Erscheinung, Generelles:* **A** *philos.:* ALBERT. M. eth. 1,3,7 p. 39a,7 bonum . . . in prima sui -e diffiniri non potest. p. 40a,3 bonum in tali -e acceptum non est desiderium. metaph. 3,3,7 p. 146,7sq. (ed. B. Geyer. 1960. 1964) -s primorum, quae sunt unum et ens, non est -s generis. 11,1,8 p. 468,1 -s formae primae et -s materiae primae sunt aequivocae. *ibid. al.* **B** *medic. i. q. qualitas communis – Allgemeinzustand:* AURELIUS praef. p. 485,15 has . . . tres -es, hoc est cinotedas, . . . solas necessarias esse. WALTH. AGIL. med. praef. p. 85,14 ex -e coloris et substantie urine . . . habetur . . . cognitio egritudinis. 4 p. 92,1 -s totius corporis *eqs. al. v. et supra p.777,55.*

III *per confusionem i. q. immunitas – Immunität:* DIPL. Merov. III A 21 p. 139,28sq. (spur. s. X.2) sub integra -e omnia . . . a novo confirmamus, sicut priori anno -is tuitionem dedimus.

communitio (-cio), -onis *f.* **1** *actio muniendi, confirmatio, tuitio – Sicherung, Festigung, Schutz:* **a** *gener.:* EPIST. Bonif. 111 p. 242,37 -is mutuae gratia. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 247,32 ex . . . operosa secreti -e (commonitione *A1*) coniciens aliquid regi . . . adversum his litteris contineri. **b** *spec.:* **α** *iur.:* CHART. Heinr. Leon. 10 p. 18,10 donationem . . . sigilli nostri impressione communiri iussimus simulque eadem -e molendinum . . . contraditum . . . firmavimus. CHART. Traiect. 480 p. 428,29 ad huius rei -em hoc factum scripto commendavimus. CHART. Eberb. 42 p. 88,11. **β** *eccl.:* CHART. eccl. Erf. III app. 1 p. 408,28 (a. 1254) catholicos adire antistites gratiam et -cionem apostolice sedis habentes (*sim.* p. 408,35). *cf. p.1001,71.* **γ** *medic. i. q. confortatio – Stärkung:* AESCULAPIUS 22 p. 36,24 ungantur *loca paralyticorum* . . ., ut sentiant loca tepida -em. **2** *castellum – Festung:* REGISTR. Austr. II p. 69 nr. 7 (a. 1265/67) duabus . . . -cionibus . . . providetur in victualibus.

communitorius, -urius *v.* commonitorius.

communus *v.* communis.

commurmuro, -are. *communiter admurmurare – murmelnd gemeinsam (be)sprechen:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 307,22 quam *(causam)* . . . cuncti favorales illius *(regis)* concordi tenore . . . -antes iudicio apostolico . . . commendabant. MANEG. ad Gebeh. 68 p. 420,11 que autem sint, que in eius derogationem profundunt, quamvis undique platee personent, muliercularum textrine -ent. *Pape*

commutabilis (conm-), -e. **1** *adi.:* **a** *mutabilis, mobilis – veränderlich, wandelbar:* ALBERT. M. bon. 192 p. 118,60 inclinamur in bonum -e (sent. 1,2,21 p. 83a,29. *al.*). phys. 4,4,3 p. 349a,35 de his, qui, licet sint natura -es, tamen voluntate deorum . . . sunt manentes incommutabiles. *ibid. al.* **b** *qui permutari potest – tauschbar, Tausch-:* TRAD. Ratisb. 95 p. 85, 29 (a. 882) consuetudo . . . commutandi . . . per placidam rei -is ęstimationem. **2** *subst. neutr.:* **a** *rhet. de exordio i. quod (contra propriam partem) mutari potest – das (gegen die eigene Partei) Ver-, Umänderbare (cf. Cic. inv. 1,18,26):* ANSELM. BIS. rhet. 1,4 p. 111,15 vitia . . . esse . . . commune, -e (-em *C*). p. 112,3. CONR. MUR. summ. p. 144,11sqq. (ed. W. Kronbichler. 1968) con-e. **b** *philos. i. q. res, quae permutari potest – Tauschware:* ALBERT. M. eth. 5,2,10 p. 360a,28 omnia -ia numismate oportet appretiari *eqs.* pol. 1,7t p. 55b,26 erat *numisma* utilis mensura omnium -ium. *ibid. al.*

adv. **commutabiliter.** *convertibiliter, mutuo – umkehrbar, wechselseitig:* ALBERT. M. anal. post. 1,2,13 p. 52a,43 quae *(passio)* dicitur esse 'proportionale, quod -r' (*p.74a,18* ἐναλλάξ) est, quod intelligitur esse commutatio proportionis (p. 52b,6).

***commutabilitas,** -atis *f.* **1** *mutabilitas, varietas – Veränderlichkeit, Wandelbarkeit:* AETHICUS ISTER 13 pubiscentem sine -e aetatis . . . fortitudine⟨m⟩. ALBERT. M. caus. univ. 1, 1,5 p. 371a,34 formarum. summ. theol. I 5,23,1,1,2 p. 170b,12 videtur, quod aeternitas sine variatione non sit nec sine -e. **2** *possibilitas permutationis – Möglichkeit des (Aus-)Tausches, Austauschbarkeit:* **a** *iur.:* TRAD. Ratisb. 63 (a. 863/85) convenit inter . . . episcopum et quendam hominem . . . de -e aliquarum rerum (68). TRAD. Scheftl. 29 aliquas res pro -e et compendio inter se commutare. **b** *philos.:* ALBERT. M. eth. 5,2,9 p. 356b,4 -s domus in calceamentum et e converso.

***commutarius,** -a, -um. *ad permutationem pertinens – Tausch-:* DIPL. Loth. I. 11 p. 76,1 (ed. Th. Schieffer. 1966) quę *(res et mancipia)* . . . -o ordine . . . conquisivit *episcopus.*

***commutatim** *v.* 1. commuto.

commutatio (conm-, -cio), -onis *f. script.:* cum-: FORM. Marculfi 2,1 l. 78 (ed. A. Uddholm. 1962). CHART. Bund. 387 p. 287,21. *al.* cumu-: CHART. Bund. 387 p. 287,17. *ibid. al.*

comu-: Lex Ribv. 77 *cod. A 3*. Trad. Frising. 730. *al.* -mot-: Gloss. I 505,4 St.-S. *cod. g.*

I *mutatio – (Ver-)Änderung, (Um-)Wandlung:* **A** *gener.:* Ermenr. ad Grim. 13 p. 548,10 -o 'di' litterae tantum in Grecis nominibus fuit, ut 'baptizo'. Chart. Mog. A I 542 p. 450,15 -em . . . de non legali ad legale . . . factam infringere. Const. I 159,1 quamquam rerum -o ex ipsa corporali institutione possit firma consistere. Chart. archiep. Magd. 325 huius rei *(sc. donationis)* . . . quasi in melius -em . . . prohibemus. *c. sensu gubernationis (cf. Vulg. psalm. 76,11* mutatio): Vita Vicel. 321 divine sacra -o dextre . . . mala pellens, tempora mutans. *al.* **B** *spec.:* **1** *philos.:* Adalbold. Boeth. 247sq. motus species tres sunt principales: inmutatio, -o, transmutatio; . . . -o . . . *est* ex esse in esse aut per qualitatem aut per quantitatem. **2** *alch.:* Mappae Clavic. 80[capit.] eris -o (Compos. Matr. 42[capit.] e. -o in aurum). Alfred. Angl. miner. p. 45,3 continuacionem non facit *terra pura*, sed -cionem (discontinuationem *Manget*). **3** *math. i. q. transmutatio – Umstellung:* Mathem. var. Bubnov p. 271,8 in -e digitorum in decenis et articulorum in centenis.

II *vicissitudo, alternatio – Wechsel, Auswechselung:* **A** *gener.:* Conc. Merov. p. 144,10 quae vestim -e . . . puellae religionem . . . fuerint . . . professae. Rud. Trud. gest. 4,12 in qua *(domo)* postea tantas fieri -es officinarum vidimus, ut *eqs.* 6,1 abbatum -es (*sim.* Rud. Trud. [?] gest. 9,2 ut . . . tredecim fierent -es . . . alio alium eiciente). Annal. Rod. a. 1121 p. 701,25 -e cleri facta statuit regulam sancti Augustini. **B** *spec.:* **1** *iur.:* Chart. episc. Halb. 1040 l. 25 (a. 1262) ut fiat -o de personis. **2** *philos. (de ratione possidendi):* Albert. M. eth. 5,2,3 p. 342[b],24 quae *(species iustitiae)* est in -bus (*p. 1131[a],1* συναλλάγμασι), qua res possessa ab uno . . . commutatur in alterum. p. 342[b],29 -um . . . duae sunt partes: quaedam . . . sunt voluntariae, quaedam . . . involuntariae; voluntariae . . . sunt . . . venditio, emptio, mutatio *eqs.* (*sim.* pol. 1,7[g] p. 56[a],5sqq.). p. 343[a],17 involuntariarum . . . -um duae sunt partes: . . . occultae et . . . manifestae; occultae sunt . . . furtum . . ., moechia . . ., veneficium *eqs.* 5,2,6 p. 350[a], 20 in -bus . . . agentis et patientis. *ibid. al.* **3** *gramm.:* Alex. Min. apoc. 2 p. 37,15 'estis . . ., habent . . .': -o personae fit (p. 37,25 personarum). **4** *mus.:* Remig. Altiss. mus. p. 78[b], 26 'transitum' vocat *Martianus Capella (9,964)* -em, cum . . . fit transitus . . . de sono in sonum *eqs.* Aeg. Zam. mus. 8 p. 380[a],35 ad vocum *(i. e. syllabarum 'ut, re, mi' eqs.)* mutationes seu -es calamum convertentes dicimus, quod 'C fa ut' duas habet mutationes, videlicet 'fa ut', 'ut fa' *(de re v. Riemann-Musik-Lexikon. Sachteil. 1967. s. v. Mutation).*

III *permutatio invicem facta, actio permutandi, cambiatio – (Aus-)Tausch(handlung), Vertauschung (cf.* Gloss. I 583,19 St.-S. -em auirwanta. *al.):* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* Otloh. Alt. 16 (MGScript. XV p. 845,21) cum . . . monachorum et sanctimonialium -em . . . consummasset *matrona.* Chart. Babenb. 231 non est felicior -o, quam si temporale detur pro ęterno. **2** *c. colore quodam i. q. praemium – Belohnung:* Gesta Camer. 1,99 p. 442,15 -em multae mercedis pollicebatur. **B** *iur. et publ. (saepius i. q. pactum permutationis – Tauschvertrag, e. g. l. 58. 68. p. 1016,1sq.):* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* **α** *spectat ad possessiones, mancipia sim.:* Leg. Wisig. 5,4,1[capit.] ut ita valeat -o sicut et emtio. Form. Wisig. 27 causa -is dare. *saepe (v. ind.).* Dipl. Merov. I 19 p. 20,20 alequid . . . per con-cionis titolum . . . minoere. Capit. reg. Franc. 192,5 ubicumque -es . . . utiles ecclesiis Dei factae sunt, permaneant. Trad. Frising. 671 p. 566,8 -es peractas videns et audiens scripsi. Trad. Ratisb. 78 p. 72,25 licentiam . . ., ut -o esset usque ad quinque hobas. Chart. Turic. 132 p. 55,2 prediorum. Trad. Frising. 1085 convenit . . . -em facere . . .: tradidit . . . mancipia . . . redimans *(sic)* . . . servum . . . liberum faciendum *eqs.* Dipl. Heinr. II. 307 p. 385,40 quicquid . . . episcopus . . . per -em aut precariam . . . adquisivit. Chart. Hersf. 116 p. 206,13 vicaria -o quorundam hominum. Chart. Bund. 885 quod nec vendicione vel contumacione *(leg.* con-cione, *cf. ind.)* a . . . conventu . . . alienentur *solamina. persaepe. v. et p. 1016,55. de contractu precariae:* Trad. Frising. 1031[tit.] (a. 899) -o . . . episcopi et viduę. 1032[tit.] *al.* Chart. Rhen. med. I 186[tit.] -o inter . . . abbatem et Arnolfum. **β** *spectat ad merces, libros:* Dipl. Otton. III. 283 p. 708,28 quae *(naves)* . . . alicuius rei -e . . . missae fuerint. Trad. Frising. 1322 -em *librorum* agere. Hist. Walc. 4 p. 506,18 frequentia . . . diversarum gentium . . . solito more conveniebat, quo mercimonii sui -es fierent. **b** *c. colore quodam:* **α** *acceptio – Einlösung, Annahme:* Leg. Wisig. 7,6,5 qui . . . petierit pro eius *(solidi aurei)* con-em mercedem. **β** *emptio – Einkauf:* Chart. Wirt. II app. 1 p. 415,15 (s. XII.[med.]) ad con-em victualem xxxviii solidos. **γ** *solutio – Zahlung:* Chart. Wirt. II 324 (a. 1147) ecclesiam . . . pecunie nostre con-cione . . . conparavimus. **δ** *traditio – Übertragung (ni spectat ad l. 53sqq.):* Ortl. chron. 1,8 p. 44,4 allodium . . . petiit sibi ad emendum dare, . . . xx marchas argenti pro hac -e voluit persolvere. **ε** *actio cambiandi – Umtausch:* Hist. de exp. Frid. imp. p. 26,11 in . . . con-e denariorum vel argenti. **ζ** *compensatio – Ausgleich:* Chart. Naumb. 418 p. 373,22 (a. 1204) in restitucione et -e . . . concambii . . . restituerunt possessiones. **2** *meton.:* **a** *charta permutationis – Tauschurkunde:* Dipl. Merov. I 62 p. 55,35 -em . . . ostendidit relegendam. Form. Marculfi 1,30 (ed. A. Uddholm. 1962) preceptum a modo -cionis . . . fieri decrevimus. Form. Turon. add. 7 -es vel qualibet instrumenta. *saepe (v. ind.).* Regesta Alsatiae 355 (ed. A. Bruckner. 1949) -cionem rogatus scripsi. Trad. Ratisb. 22 p. 28,26 duas -es pari tenore conscriptas . . . inter se fieri . . . rogaverunt (Dipl. Loth. I. 95 [ed. Th. Schieffer. 1966] d. -es aequalem habentes tenorem obtutibus nostris detulit. *saepe*). Dipl. Otton. III. 360 p. 789,24 ipsis . . . -es . . . iniuste . . . factas propriis manibus . . . incidentibus. Epist. Teg. I 39 ut -em fieri . . . mercationis precipiatis. *saepe. testatio permutationis – Tauschbescheinigung:* Liber diurn. 37 -em parti ecclesiae emittat. **b** *res permutata – Tauschobjekt, -gut:* **α** *res in permutationem data, remuneratio – Tausch-, Gegenleistung:* Trad. Frising. 83 (a. 776/83) sine ulla -e donatum . . . esse volo (127[b]. *al.* Trad. Patav. 28[c]. Cod. Bald. 23. *sim.* Chron. Reinh. a. 1208 p. 575,32 rex inferior [*sc. Otto IV.*] . . . absque ulla -cione . . . ad summa erigitur [*cf. Vulg. Is. 55,1*]). Altmann. Niv. 9 (MGMer. V p. 167,19) possessionem sancto Nivardo -e ab eo sumpta tradidit. Trad. Frising. 1227 ut retribueret -em. Thietm. chron. 6,44 custos effectus sum annuente id antecessore meo ob acceptam -em sibi placitam. Gesta Camer. 3,5 si pro tanta -e *(sc. liberatione comitis)* sibi gratiam . . . imperatoris . . . resarcirent. Dipl. Heinr. III. 208[a] p. 275,44 quod *(bonum)* . . . inter alias -es datum est cenobio. Dipl. Conr. II. 228[a] p. 311,6 inequalem . . . esse -em pro . . . bono dato. Trad. Ror. 96 (QuellErört-BayerGesch. N. F. XXI. 1966) pro . . . area abbas . . . predium . . . pro -cione tradidit. Chart. Carniol. II 168 p. 131,34 sibi *(sc. uxori)* . . . villam patrimonii mei . . . pro -e *(sc. alienatae villae eius)* contuli. *al. adde:* Froum. epist. 17 reliqui . . . librum Iuvenalis . . . pro -e arithmeticę Boetii. **β** *res permutatione acquisita – Erwerbung durch Tausch:* Chart. Turic. 145 (a. 883) ut . . . utraque -o firma . . . permaneat. Cod. Odalb. 84[tit.] -o inter viros Dei . . . et eiusdem -is canonicorum conplacitatio cum archiepiscopo. *al.* **c** *pretium permutationis – Tausch-, Gegenwert:* Alcuin. epist. 8 p. 33, 24 quas *(libras)* . . . dimisi ad commutandum vel vendendum illarum pretium vel -em. Chart. episc. Halb. 525 l. 18 (a. 1220) licet -o in parte eorum *(fratrum)* ad sex solidos . . . decrevisset et in partem aliam excrevisset. **C** *philos.:* **1** *spectat ad merces sim. (saepius i. q. negotiatio permutandi – Tauschhandel, e. g. l. 63sqq.):* Albert. M. eth. 5,2,9 p. 355[b],28 -o . . . fit . . . secundum proportionem valoris rei unius ad valorem rei alterius *eqs.* 5,2,10 p. 358[a],42 propter -em (*p. 1133[a],29* ὑπάλλαγμα) necessitatis . . . numisma inventum est *eqs.* p. 360[a],30 -e (*p. 1133[b],15* ἀλλαγή) . . . existente semper manet communicatio. pol. 1,7[a] p. 53[b],12 'propter . . .' -em chrematisticam. 1,7[b] p. 54[a],33 'ambo . . . calceamenti usus, calceatio . . . et -o' (*p. 1257[a],9* μεταβλητική). *ibid. saepe. v. et p. 1017,18sq.* **2** *spectat ad proportionem sim. i. q. convertibilitas – Umkehrbarkeit:* Albert. M. anal. post. 1,2,13 p. 52[b],4 passio, quae vocatur -o

[Schmidt]

proportionis sive proportionalitatis sive proportionale, quod commutabiliter est. *v. et p.1014,52.* **D** *rhet. i.q. antimetabole – wechselseitige Vertauschung (cf. J. Schneider in: Literatur und Sprache im europ. Mittelalter. Festschrift Karl Langosch. 1973. p.232sqq.):* ONULF. rhet. I 23 est . . . -cio, cum duae sententiae inter se discrepantes ex transiectione ita efferuntur, ut a priore posterior contraria priori proficiscatur *(ex Rhet. Her. 4,28,39).* CONR. MUR. summ. p.92,199 (ed. W. Kronbichler. 1968) con-o fit, dum clausula dispariatur unaque de reliqua quasi traiectim generatur.

***commutativus,** -a, -um. **1** *adi.: ad mutationem (possessionis) spectans – auf (Besitz-) Wechsel bezogen:* ALBERT. M. eth. 2,2,7 p.188^{a},22 distinguentes iustitiam in . . . -am et distributivam (5,2,7$^{capit.}$ quod iustitia -a stat in aequalitatis medio. *ibid. al.*). **2** *subst. fem.: permutatio mercium – Tauschhandel:* ALBERT. M. pol. 1,7^{e} p.55^{a},24 'talis . . . -a' (*p.1257^{a},28* μεταβλητική), rerum scilicet ad res, neque praeter necessariam commutationem est *eqs.* 1,7^{f} p.55^{a},41 'ex . . .' naturali et possessiva commutatione 'facta est illa', quae non est naturalis -a *(an subest adi.?). ibid. al.*

***commutator** (conm-), -oris *m. script.:* cum(m)-: CHART. Bund. 387 p.287,17.35. *v. et l.26.* comu-: *l.24.* **1** *qui vicissim permutat – Tauschpartner:* CHART. Ital. Ficker 17 p.23,14 (a.892) unus alteri ipsi comu-es . . . res sibi invicem . . . tradiderunt. CHART. Bund. 445 p.344,27 ad invicem recepit . . . a . . . cumu-e suo . . . utiliorem rem. 459 con-es . . . promiserunt . . . res inter se datas . . . guarentare. CHART. Carinth. V 36 nostris -bus . . . assignamus. *al. qui permutando acquirit – Erwerber durch Tausch:* CHART. scrin. Col. B 1125 p.288,14 (c.1270) emptor, -r sive possessor . . . marce nichil iuris habeant. **2** *fort. i. q. mensarius – viell.: Geldwechsler:* CHART. Stir. I 291 (c.1150) Ellenhardus -r de Nouwenchirchen tradidit . . . vineam.

***commutatorius** (conm-), -a, -um. *ad permutationem pertinens – zum Tausch gehörig, Tausch-:* CHART. Naumb. 261 p.244,40 (a.1168) abbatissa . . . necnon . . . prepositus cum . . . advocato con-o modo agebant. *permutatione acquisitus – durch Tausch erworben:* CHART. Carinth. III 749^{a} p.294,8 (a.1142) de . . . hereditario predio seu de -o.

1. commuto (conm-), -avi, -atum, -are. *script.:* cum-: CHART. Laus. (SchweizZGesch. 12. 1962. p.362,24sq.). com(u)-: *l.46. p.1019,46. adde* CHART. Sangall. A 55. CHART. Bund. 134 p.109,2. *al.* -mit(o): FORM. Sal. Merk. 19 *cod.* -mitt(o): *p.1018,8.46. adde* DIPL. Ludow. Inf. 60 *cod.C^{2}.* LEX fam. Worm. 21 *cod. 3.* -mot(o): TRAD. Frising. 66. DIPL. Karoli III. 86 comotandi. GLOSS. I 648,35 St.-S. *cod. g.* -mod(o): *p.1018,48. depon.: p.1018,66.*

I *immutare, convertere, transformare – (ver)ändern, umwandeln, verwandeln:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 140 p.194,15 'ex' praepositio interdum 'x' litteram . . . in 'f' -at. WALAHFR. Wett. 920 quod *(sc. finem epistolae)* . . . -ans aliter conscribere. HRABAN. carm. 9,32 -ans lacerum iam facias placidum. epist. 50 p.505,25 textum . . . operis. THEOD. AMORB. (?) Tryph. et Resp. p.291,10 neglectum opus -minare *(cod.)* . . . in melius (RUD. TRUD. gest. 3,1 in m. stilum -are. *al.*). CHART. Worm. 43 p.34,6 domum . . . ducis in ęcclesiam . . . -vi. HERM. IUD. conv. 6 p.88,18 (ed. G. Niemeyer. 1963) comites . . . in monasterium illud *(castrum)* . . . -arunt. *al. intrans. i. q. se mutare – sich ändern:* VITA Landel. 6 -ans tempore nullo *trinitas.* **2** *c. colore quodam:* **a** *obi. res:* **α** *aliter ponere – anders stellen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.161,5 si manus falconarii commoveatur . . ., falco facile -at pedes suos (p.232,26). **β** *invertere – umkehren:* AGIUS vita Hath. 19 cuncta in contrarium versa . . . spem in desperationem -verunt. *refl. vel medial.:* AMALAR. ord. antiph. 32, 10 ad loca, ubi ordo *antiphonarum* se -verit. ALBERT. METT. div. temp. 2,21$^{in.}$ ne . . . -to aestu in arido consisterent *naves.* **γ** *mutando recipere – verändernd übernehmen:* RIMB. Anscar. 25 p.55,34 verbum, quod de prophetia Hieremiae . . . -tum est. **b** *obi. anim.:* **α** *(mutando) efficere – (durch Umwandlung) machen:* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 14 ut . . . ex discolis fratribus . . . obedientiae sectatores -ret. **β** *refl. de avibus i. q. se convertere, se conferre – sich umstellen, sich (hin)wenden:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.31,17 non -ant se de carnibus ad comedendum alia cibaria (*sim.* p.31,21 de uno ad aliud). p.43,27 -ant se . . . ad pullificandum ad loca propinqua. **B** *spec.:* **1** *iur.:* **a** *in univ.:* CHART. Gosl. I 301 p.327,9 (a.1174/95) dande sunt II maldrate humuli . . .; sed modo -vimus humulum in triticum. CHART. Rhen. med. II 142 p.185,23 iura in certam summam denariorum . . . -mittaverunt ([*falso*]. *postea:* -verunt). *al. spectat ad pretium:* CHART. episc. Halb. 779 p.82,30 (a.1247) sive moneta fuerit vel in maius vel in minus -ta. **b** *c. colore quodam:* **α** *irritum facere – rückgängig machen:* FORM. Sangall. II 11 ut . . . negotium -etur . . . et . . . ad antiquos dominos utraque possessio revertatur. CHART. Sangall. A 173 solvat duplum, quod carta ista continet, cui -are voluerit. *ibid. saepe (v. ind.).* **β** *extollere – erheben:* CONST. I 159,4 (a.1156) marchiam Austrie in ducatum -vimus (-amus *2.4d*). CHART. episc. Halb. 515 l.39 prior in prepositum -etur. **2** *alch.:* COMPOS. Matr. 62,2 quod si vis hic -are. **3** *math. i. q. transponere – umstellen:* MATHEM. var. Bubnov p.253,24 eos *(digitos et articulos)* . . . -bis in maiores sedes *abaci,* X et C. p.256,6 -bis digitos in centenis et articulos in millenis. *ibid. al.*

II *mutare – (aus)wechseln:* **A** *gener.:* **1** *de hominibus:* BEDA hist. eccl. 5,7 p.293,29 con-asse . . . sceptrorum insignia. WALAHFR. carm. 38,31 qua *(saevitia)* saepe coactus -asti habitum *(cf. Vulg. III reg. 14,2).* **2** *de avibus ('mausern'):* ALBERT. M. animal. 23,143 in eodem nido plumas -ans exuit. **B** *spec.:* **1** *canon.:* CONC. Merov. p.107,7 quae in domibus propriis . . . con-tis vestibus convertuntur. **2** *iur.:* DIPL. Heinr. II. 25 advocatos . . . -ando . . . deponant (CHART. Babenb. 413 advocatum . . . in alium . . . -ando). **3** *philos. (spectat ad possessiones):* ALBERT. M. eth. 5,2,7 p.353^{a}, 38sqq. sicut est videre in vendere et emere . . ., lex cedit licentiam -andi . . .; quaedam enim -are prohibet *lex* sicut uxorem *eqs. v. et p.1015,32.* **4** *rhet.:* CONR. MUR. summ. p.92,194 (ed. W. Kronbichler. 1968) quando, quod est dictum, con-o per equivalentes voces . . ., interpretor. **5** *mus.:* HIER. MOR. mus. 12 p.49,12 una vox unius cantus mutatur, immo -atur in aliam alterius cantus *(de re v. supra p.1015,45).*

III *(invicem) permutare, permutando dare, cambiare – (aus-, ver)tauschen:* **A** *gener.:* CARM. de Herm. 12,2 (MG Poet. II p.136; c. s. IX.) praefecturam -vit in Christi militia. RAHEW. gest. 3,40 p.215,4 corpus . . . mortui cum vivis . . . -antes redemerunt *hostes.* CHART. Bund. 369 temporalia spiritualibus -are. CHART. Babenb. 179 p.241,19 terrena in celestia et transitoria in eterna felici commercio -amus (-mitt- *B3).* **B** *iur.:* **1** *in univ.:* LEG. Wisig. 5,4,14 servus vel ancilla, seu venditi . . . vel -ti ([commodati *R2*]. TRAD. Frising. 12 p.40,5 potestatem . . . vendendi, -andi. *saepe. cf. p.981,55*). FORM. Andec. 8 inter se campellus con-are. *saepe (v. ind.).* CAPIT. reg. Franc. 259,12 neque mancipia ecclesiastica quisquam nisi ad libertatem -et *eqs.* DIPL. Loth. II. 31 p.435,35 (ed. Th. Schieffer. 1966) qualiter . . . res . . . sue proprietatis cum rebus iuris nostri -are vellet. TRAD. Ratisb. 201 p.183,14 res aecclesiarum . . . in melius -are. DIPL. Heinr. II. 133 predia . . . erga predium. TRAD. Frising. 1362 iugera V dando et accipiendo -vit. DIPL. Loth. III. 31 p.48,8 ecclesie . . . legittimo concambio con-vimus et tradidimus abbaciam. CHART. Pomm. 235 p.292,29 (ed. K. Conrad. 1970) villam per aliam . . . in concambium rationabiliter -vimus. CHART. Brixin. 144 p.154,7 alienare vel -are castrum . . . et homines illi castro pertinentes. *persaepe. adde:* THIETM. chron. 6,16 mercatores . . . ab Gisillero primitus acquisitos ac diu -tos reddidit. *depon.:* TRAD. Corb. A 175 p.263,34 (ed. K. A. Eckhardt. 1970; a.856/77) ut possessiones suas . . . pro utrarumque partium utilitate -ari deberent (*sim.* B 311 p.219,24). **2** *c. colore quodam:* **a** *permutando acquirere – durch Tausch erwerben, eintauschen:* STEPH. EDD. Wilfr. 22 regione . . . -ta a regina . . . domum . . . fundavit. DIPL. Loth. I. 2 p.53,40 (ed. Th. Schieffer. 1966) res . . . -tas iure proprietatis tenere. DIPL. Ludow. Germ. 47 p.63,31sq. res et mancipia, quę a nobilibus hominibus . . . ęcclesię suę -are valeret. 152 rex . . .

[Schmidt]

clericum . . . de aecclesia . . . cum suo . . . clerico -vit. DIPL. Karoli III. 161 famulum . . . -verat et in recompensatione eiusdem mancipii . . . tria . . . dederat. CHART. Bund. 131 loca . . . per concambium . . . transmutationis de abbatia . . . -vimus. *al. refl. c. sensu se redimendi:* TRAD. Asbac. 85[b] (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXIII. 1969; a. 1185/95) -vit se ipsum tradens alium servum pro se. **b** *vendere – verkaufen:* WIPO gest. 33 p. 53,31 qui *(principes)* . . . triginta Iudaeos pro uno nummo -verant. **c** *cambiare – umtauschen:* CHART. Babenb. 344,6 (a. 1239) denarios . . . pro argento vel auro . . . libere -are. **C** *philos.:* ALBERT. M. eth. 5,2,10 p. 360[b],29 res dupla . . . pro re maioris valoris -batur. pol. 1,7[b] p. 54[a],23 ut . . . calceamentum -etur (*p. 1257[a],10* ὁ ἀλλαττόμενος) pro numismate eiusdem valoris. 1,7[d] p. 55[a],16 -bant (*p. 1257[a], 26* καταλλάττονται) res ad res . . . dantes et accipientes. 1,7[g] p. 56[a],43 'species pecuniativae . . ., campsoria' . . ., qua pecunia -atur in pecuniam ampliorem. *ibid. al.*

subst. **1. commutans,** -antis *m.* **1** *iur. i. qui vicissim permutat – Tauschpartner:* TRAD. Lunaelac. 7 p. 5,15 (a. 799) qualiter alter ab altero ipsi -es acceperunt. CAPIT. reg. Franc. 278,8 p. 346,16 si rectores . . . res, quas acceperunt in commutationem, neglexerunt et -es commutatas excoluerunt. **2** *philos. i. q. particeps mutationis (possessionis) – ein an einem (Besitz-) Wechsel Beteiligter:* ALBERT. M. eth. 5,2,3 p. 343[a], 15 in . . . -bus singularia conscientibus.

2. commutandum, -i *n. merx permutanda – Tauschware:* ALBERT. M. pol. 1,7[g] p. 56[a],15 quod *(numisma)* est mensura valoris omnium -orum.

3. commutatum, -i *n. possessio mutata – gewechselter Besitz:* ALBERT. M. eth. 5,2,7 p. 353[a],43 quando . . . ipsa -a fiunt secundum valorem *eqs.*

adv. ***commutatim.** *invicem – wechselweise:* ALBERT. M. anal. pr. 2,6,7 p. 776[b],30 ex affirmativis et negativis -m (*p. 66[b],6* ἐναλλάξ) positis . . . responsionibus. *ibid. al.*

2. commuto *v.* 1. committo *p. 974,36.*

***commutuatio** (-cio), -onis *f. permutatio (invicem facta) – (Aus-) Tausch, Vertauschung:* DIPL. Heinr. II. 519 (spur. c. 1100) irrita erit episcopi . . . -o sine . . . consensu . . . canonicorum. CHART. Burgenl. I 210 p. 157,20 villas duas alias in -cionem illarum, quas Pous usurpavit, . . . concedo.

***commutuo** (conm-), -avi, -atum, -are. *(invicem) permutare, permutando dare – (aus-, ver) tauschen:* DIPL. Heinr. II. 174[a] p. 209,39 (interp. a. 1052) decimam in novalibus . . . cum veteri decima non -ta . . . aecclesia retineat *eqs.* DIPL. Heinr. III. 307 p. 418,29 potestatem habeant . . . -andi (*antea* DIPL. Conr. II. 80 p. 109,2 comutandi). *al. permutando acquirere – eintauschen:* DIPL. Heinr. III. 61 p. 80,1 advocatus . . . decimationem ad ecclesiam . . . terminandam con-vit, quam mox . . . accepit. *Schmidt*

1. como, -psi, -ptum, -ere. *script.:* cum(ptus): *p. 1020,2.* coms(i): IOH. VEN. chron. p. 169,16. comt(us): *l. 71. p. 1020,35. 55.* cont(us): GLOSS. I 584,36 St.-S. *metr.* cŏ-: *p. 1020,15.*

I *gener.:* **A** *(affabre, pulchre) componere, conficere – (kunstvoll, schön) zusammenstellen, machen, schaffen (cf.* GLOSS. I 96,1 St.-S. -tus camahot): CARM. var. I 12,3 nil sine fine manet sub caeli cardine -tum. CHRON. Salern. 91 lancea mire magnitudinis -ere iussit (111 p. 123,16 turrem). GESTA Camer. 1,89 p. 434,14 ex eadem . . . alea quendam clericalem et, ut ita dixerimus, regularem . . . -ere ludum. **B** *ornare, excolere, (bene) instruere – schmücken, (ver) zieren, (schön) ausstatten:* **1** *corpor. (cf.* GLOSS. II 539,24 St.-S. -at chisubere. III 8,7 -bat hrustita. *al.):* **a** *obi. anim. (partes corporis: l. 63):* POETA Saxo 5,352 -bat gemma pedes varia. WALTHARIUS 212 triumphali redierunt stemmate -ti *milites.* HROTSV. Pel. 226 toga regali -tus *martyr.* gest. 622 regalis pompae vario -tus . . . decore *rex.* lib. 2 app. 2,24 mulier . . . fulget . . . nitida stellarum -ta corona. *al. v. et supra p. 901,57. (magnifice) circumdare – (glanzvoll) umgeben:* THANGM. (?) transl. Epiph. 1 princeps . . . episcoporum . . . -tus grege. **b** *obi. res:* HETTI epist. 2 (3) p. 278,18 ut, si . . . bene comtę ⟨non⟩ essent *officinae,* deinceps . . . ornarentur. WALAHFR. carm. 44,2,2 sacellum. WALTHARIUS 293 quod *(solium)* bissus -psit et ostrum. CARM. var. I 18,2 gemmis que *(arca)* cumpta coruscat *eqs.* DIPL. Arnulfi 165 loca . . . competenti ornatu -ta. LEO MARS. chron. 3,18 p. 711,13 codicem . . . pulchro nimis opere deintus -tam. 3,27 absidam . . . basilicae musivo. *al. adde:* METELL. Quir. 15,29 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) purpureo -tus mutat sua cerula pontus *eqs.* **2** *spirit.:* **a** *strictius c. sensu insigniendi:* PAUL. DIAC. carm. 4,1,15 quem *(Arichim)* sic sapientia -psit, . . . ut *eqs.* (CARM. Cantabr. 26,6). WANDALB. martyr. 548 Adrianus Romam tunc sanguine -it. 670 hunc *(diem)* . . . Hilarion . . . -it. CARM. Salisb. 1,1[b],14 quem *(Adalrammum)* papa . . . -psit honore pio *(sc. pallii).* 16,2 locus . . . procerum de pignore -tus. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 excellentiam prosapie -psit efficatia disciplinę. EPITAPH. var. II 111,13 tempus uterque *(Silvester II. et Otto III.)* -it clara virtute sophiae. *al.* **b** *latius i. q. colere – verehren:* CARM. Sangall. I 5,33 fideles, qui temet *(sc. s. Gallum)* -unt.

II *spec. de scriptis i. q. (arte, eleganter) conscribere, describere – (kunstvoll, schön) verfassen, darstellen:* ALDH. virg. I 60 p. 321,8 praeconium pudicitiae subtiliter -ere. ERMENR. ad Grim. 28 p. 566,30 poaetico coturno gesta . . . Galli -ere (*cf.* 33 p. 573,37 quam [*vitam*] Walafredus aplos -pserat absque pede). RADOIN. Pard. 4 (ASBoll. Mai VI p. 368) Pardi merita . . . exponere vel seriatim -ere. CHRON. Salern. 122 p. 134,34 epistolam. *al.*

adi. **comptus,** -a, -um. **1** *gener.:* **a** *compositus, colligatus – geordnet, geflochten:* CARM. Bur. B 92,3,2 Phyllis coma libera, Flore -o crine. **b** *ornatus, decorus, pulcher – geschmückt, schön verziert, schön:* **α** *corpor.* (*cf.* GLOSS. I 586,26 St.-S. mulier -a uuip kiziartaz): BONIF. epist. 9 p. 5,8 -orum vestimentorum. CAND. FULD. Eigil. II 14,86 martyr ubi -a requiescit in arca (17,132 in ara). CARUS Clem. 62 -is fornicibus. *al.* **β** *spirit.:* ALDH. virg. I 58 p. 317,22 -am stoliditatis insolentiam. AUREL. REOM. mus. 18 p. 54[b],25 hi . . . octo toni . . . culmen musicae comtum reddunt disciplinae. *de hominibus i. q. insignis, praeclarus – ausgezeichnet, berühmt:* WALAHFR. imag. Tetr. 97 thesauris alii, meritis tu -ior esto. WALAHFR. (?) carm. 56,20 omnibus in rebus -us es atque bonus. FORM. Augiens. C 6 regi ill., plurimo augustice dignitatis stemate -issimo (*sim.* 18). ERMENR. Sval. praef. 1 p. 153,33 dum ubique urbanitate ac munimento divinorum eloquiorum -us . . . habearis. **2** *spec. de scriptis i. q. limatus, elegans – ausgefeilt, kunstvoll* (*cf.* GLOSS. II 44,10 St.-S. -ior est cerira is): WALAHFR. (?) carm. 56,7 Suevia . . . -is exilit odis. HROTSV. Gong. 13 carmine . . . -o . . . pangere facta sancti Gongolfi (EBERH. ALEM. labor. 617).

adv. **compte, *comptim.** **1** *venuste, pulchre – zierlich, schön:* AEDILV. carm. 7,21 in vestibus albis . . ., sed vario -m permixta colore . . . virgo . . . astare videtur. CARM. Cantabr. 30,3 -e corde crepent concinnantiam. RUODLIEB XV 92 equum . . . -e sat faleratum (*cf.* IV 5). **2** *praeclare – glanzvoll:* (AGNELL.) lib. pont. prol. p. 275,31 Gregorius alta salubris solvendi et contra . . . numina Petri -e habet. **3** *benigne, comiter – gnädig, freundlich:* PAUL. ALBAR. carm. 12, 1,30 celsus . . . prestans . . . placidum comte remedium (12,1, 71). IOH. METT. Ioh. 106 quae *(comitissa)* satis -e eum exceperat.

2. como, -are. *(coma) induere – (in Laub) kleiden, (mit Laub) bedecken (usu medial.):* ALBERT. M. Iob 14,9 p. 184,1 (ed. M. Weiss. 1904) *arbor* -atur foliis (*Vulg. Iob* 14,9 faciet comam). *cf.* comans, comatus.

3. como *v.* quomodo. **comocion** *v.* chamaeleon.

comodo *v.* quomodo. **comodus** *sim. v.* commo-.

comoedia (-med-), -ae *f.* (κωμῳδία) *fabula (scaenica) hilaris argumenti – Komödie, komische Dichtung (per pravam interpr. confunditur c. encomio, carmine mimorum: l. 69. 72, cf. p. 1021,31 sqq.):* **1** *de etym. et def.:* HONOR. AUGUST. anim. 2 -ae sunt, quae nuptialia cantant, ut Terentius. ALBERT. M. gener. 1,1,8 p. 352[a],20 sunt . . . -ae carmina laudis, quae cantant comici *eqs.* eth. 4,3,4 p. 325[a],15 -ae . . . et tragoediae ad requiem inventae sunt . . . et ideo in genere ludi continentur. pol. 7,15[k] p. 749[a],5 -a dicitur a κῶμος, quod

[Renner]

est villa, et comoedi sunt, qui in villis et congregationibus edunt carmina de laudibus heroum. *al.* **2** *de usu:* **a** *in univ. (plerumque spectat ad ludos scaenicos Graecorum vel Romanorum):* ALDH. ad Acirc. 10 p.90,12 qui *(Terentius)* cum -mediarum volumina Menandrum secutus non heroicis versibus componeret. RUOTG. Brun. 8 p.9,3 quę *(scurrilia et mimica)* in -mediis et tragediis a personis variis edita *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,101 Africa pręsentat secum -media Davum. ARIBO FRISING. mus. p.17,12 quamvis isti *(authenti)* ambulent in tragedia, illi *(plagales)* musitent in -media *eqs.* HUGO HONAUG. div. 13,2 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p.138) in -arum et tragoediarum repraesentationibus. ALBERT. M. eth. 4,1,13 p.293^{b},14 Megarenses -arum (*p. 1448^{a},31* τῆς κωμῳδίας) sunt inventores. 4,3,4 p.324^{a},45 ex -is veterum et modernorum. pol. 7,15^{k} p.748^{b},33. *al.* **b** *spectat ad carmina medii aevi:* SEDUL. SCOT. carm. 2,32,22^{b} verba -mediae. *in titulo libri:* CATAL. biblioth. Beinw. (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.160,3; c.1200) aurea gemma cum -media Birrie et Getę *(sc. Vitalis Blesensis).*

***comoedicius** (-med-), -i *m. histrio, mimus – Schauspieler, Komödiant:* TRAD. Frising. 1794^{d} (a.1220/30) Růdolfus come-us.

comoedus (-mm-, -męd-, -med-), -i *m.* (κωμῳδός) **1** *comoediarum scriptor – Komödiendichter:* HERIG. Ursm. 1,372 hinc satyrus, comędus hincque tragoedicus absint. MANEG. c. Wolfh. 9 p.63,5 (ed. W. Hartmann. 1972) prout natura singulorum viguit, alii comedi, alii lirici, satirici, tragedi effecti . . . animas peccantium seduxerunt. *fort. huc spectat:* IOH. DIAC. cen. 1,6,4 quam *(cenam)* sophista verax lusit divinis miraculis, . . . non -i (comedi, comm- *var. l.*) fabulis. **2** *(comoediarum) actor, histrio, mimus – (Komödien-)Schauspieler, Komödiant, Spielmann:* ALBERT. M. eth. 1,7, 17 p.131^{b},19 facta . . . hominum bona a -is et comoediis recitata *eqs.* p.132^{a},9 -us . . . libertate audientium remunerabatur. 4,1,13 p.293^{a},13 -is (*p.1123^{a},23* κωμῳδοῖς), qui in congregationibus rusticorum cantant et recitant facta hominum et parvo digni sunt *eqs.* p.293^{a},18 super -os . . . cortina de pellibus consuevit expandi, non purpura. *ibid. al. v. et l.1.*

comola *v.* cumulus. **comoneo** *v.* commoneo. *Renner*

comoro *v.* commoror. **comorreis** *v.* 2. haemorrhois.

comos *v.* comus. **comoto** *v.* 1. commuto.

comoveo *v.* commoveo.

***compacifico** (conp-), -avi, -are. *reconciliare – aussöhnen:* CHRON. reg. cont. II a.1209 p.185,1 Theodericus electus . . . eos *(episcopos disceptantes)* con-vit.

compacio *v.* 2. compactio.

compacisco (conp-), -pactum, -ere. **1** *pacisci, contrahere – vereinbaren, schließen:* HRABAN. epist. 29 p.446,22 si . . . ab inscientibus con-ta fuissent *coniugia.* **2** *decernere – beschließen:* DIPL. Conr. II. 198 p.263,38 hoc nostra parte ita est con-tum sicque definitum, ut *eqs. impers.:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a.883 p.109,35 Marinus . . . *papa* ordinari -tum est.

adi. **compactus,** -a, -um. *foederatus – verbündet:* WILH. APUL. gest. 1,452 Francis con-as invadere . . . urbes.

compaco (conp-), -avi, -atum, -are. **1** *pacare – befrieden:* HELM. chron. 49 p.96,24 regionem -are. 57 p.112,26 terram. **2** *dirimere – schlichten:* WIBALD. epist. 400 p.532,30 ad -andas et componendas dissensiones (HELM. chron. 56 p.111,7 d. . . . -tae sunt. *cf.* 67 p.128,31 -ans dissidentia). **3** *reconciliare – aussöhnen:* HELM. chron. 73 p.139,7 propter hos *(ducem et marchionem)* -andos. 95 p.186,17 errantes corrigens et discordes -ans *episcopus.* CHART. Rhen. inf. II 732 nobiscum . . . con-tis *adversariis.*

***compacte** *v.* 1. compingo.

1. compactio (conp-), -onis *f. actio compingendi vel status rerum compactarum, coniunctio – Zusammenfügung, Verbindung:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* SIGEBOTO Paulin. 19 p.918,36 fragmina *aedis* recollecta et fixiore -e sibi constabilita. OTTO FRISING. gest. 1,5 p.20,21 talis diversissimorum . . . -o concretio potius oppositorum quam compositio similium vocatur (*cf.* RAHEW. gest. 4,14 p.254,1). *cf. p.1022,5.* **b** *c. colore quodam:* **α** *de adunatione i. q. unitio – Vereinigung:* ARNO REICHERSB. apol. p.26,12 hunc . . . nostrae . . . ex rationali et sensibili in unum -is modum . . . scire non possumus. ALBERT. M. cael. hier. 7,6 p.177^{b},7 in sedibus materialibus -o est coniunctio plurium partium per clavos vel per aliquod ligamen; unde in superioribus . . . significat adunationem illius totius agminis *thronorum* . . . in Deo. **β** *formatio, figuratio – Formung, Bildung:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 19,2 p.302,60 omne illud, in quo potest esse cibi receptio ultra propriam -em (*syn.* formationem, organizationem), habet in se aliquod superfluum. **γ** *exstructio – Errichtung (in imag.):* CHART. Hamb. 26 p.36,22 (epist. papae interp.) ut, sicut ipsa . . . fundatio et sancta angulari -e firma . . . et immobilis, ita omnis ecclesiastica superedificatio sit . . . stabilis *(cf. Vulg. Eph. 2,20).* **2** *latius i. q. densatio, crassatio, densitas – Verdichtung, Verdickung, Dichte:* **a** *medic.:* GLOSS. Salern. p.14,27 -o est materie in unum locum reductio. TRACT. de aegr. cur. p.119,4 materia pro nimia sui -e dissolutione repugnans solet esse. MAURUS urin. I p.41,29 urina pauca -em materiae . . . significat. **b** *natur.:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,29,5 p.266^{b},1 non habent *stannum et plumbum* -em partium. miner. 1,1,6 p.8^{b},40 -o lapidum multorum. veget. 2,118 soliditas et -o substantiae eorum *(florum).* Ps. ALPHONS. clav. 3 p.782,3 in partibus ovi ipsius plantae erat tanta -o, quod *eqs. al.*

2. compactio (conp-, -acio), -onis *f. pactum, pactio, conventio – Vertrag, Abmachung, Übereinkunft:* **1** *strictius:* **a** *proprie:* CHART. Bund. 28 (a.768/814) quod *(pratum)* mihi advenit ex con-e da Foscione (*cf.* 17 p.21,16). DIPL. Ludow. Germ. 87 p.125,39 haec auctoritas -is praecariae *(item de precaria:* TRAD. Ratisb. 354 hanc con-em . . . Richeri . . . peregit. *al.).* CHART. Sangall. A 645 cartam -is. DIPL. Otton. I. 225 p.310,22 ut eadem -o et commutatio ab utrisque . . . peracta firma . . . permaneat *(item de commutatione:* CHART. episc. Spir. 17 p.17,13 feci quandam -em cum . . . diacono . . . eo pacto, ut *eqs.).* TRAD. Ratisb. 504 matronę . . . predio . . . se abdicaverunt; hanc con-em nostri advocati susceperunt. CHART. Pruss. I 298 p.222,2 -is seu compositionis violator. *al.* **b** *meton. fort. i. q. tributum (pactum) – viell.: (vereinbarte) Abgabe:* DIPL. Merov. III A 82 p.197,8 dono . . . ecclesiam cum tota decima et census et -acionem vinearum de monte Nivelonis. **2** *latius i. q. condicio – Bedingung:* CHART. Sangall. A 620 (a.882) ea . . . con-e, ut *eqs. (cf.* TRAD. Ratisb. 328. CHRONOGR. Corb. p.60,10 in talis verbi -e, ut *eqs.).* CHART. Austr. sup. II 51 p.69,37 abnuit *comes* . . . terciam partem foeni . . . eo pacto, ut hęc coadunatio ita perageretur; et sine hac con-e ultro . . . navim concessit unam.

compactor, -oris *m. aedificator, auctor – Erbauer, Schöpfer:* CARM. de Bened. 587 ipse *(Christus)* est blasmator cęli, -r et orbis. 647 o Deus, . . . -r Olimphi.

compactum *v.* 1. compingo.

compactura, -ae *f. crassatio – Verdickung:* TRACT. de aegr. cur. p.367,2 ad -am carnis sive quod sepius accidit in facie puerorum, pimen maris combure.

1. *compactus, -us *m. pactum – Vertrag:* CHART. Burgel. 97 p.116,10 (a.1257) quanto cariores sint amici, tanto robustiores fiant -us.

2. compactus *v.* compacisco.

3. compactus *v.* 1. compingo.

compagenses (conp-, -gie-), -ium *m. incolae (eiusdem regionis, terrae) – Einwohner (desselben Gebietes, Landes):* WALTH. SPIR. Christoph. I 4 -ium cerimonias. CHART. episc. Hild. I 229 cum universis utriusque villę -bus. *de consortibus, commarcanis:* DIPL. Conr. II. 173 p.231,30 silvam . . . communi -giensium (*syn.* comprovincialium) usui habitam (*cf.* CHART. Mog. A I 424 p.331,9). *de commilitonibus: v. p.1027,44.*

compages (conp-), -is *f.*

I *spectat ad constructionem, ordinem:* **A** *de statu:* **1** *strictius:* **a** *modus aedificandi – Bauweise, -art:* ALDH. virg. II 1324 excelsum forti -e (con- *var. l.*) sacellum. PURCH.

[Heßler]

Witig. 386 faciens -e venusta . . . templum. **b** *dispositio – Anlage, Aufbau:* CHRON. Reinh. a. 1197 p. 558,3 discoherente tocius operis -e. **2** *latius i. q. ordo, concentus – Ordnung, Harmonie* (*cf.* GLOSS. IV 136,50 St.-S. -s gefuge): AUREL. REOM. mus. 6 p. 35[a],33 uti . . . graves soni acutis congruenter copulati -em efficiant vocum. CARM. libr. III 7,7 qua sint con-e conexa . . . sidera cęlifera. **B** *de rebus i. quod naturaliter vel ratione compositum, constructum est – Gefüge, Verband, Bau:* **1** *de corpore eiusque partibus:* IONAS BOB. Columb. 2,24 p. 287,15 presbiter . . . omni con-e corporis conlisus . . . interiit. VITA Sollemn. 12 (MGMer. VII p. 321,2) omnis membrorum meorum con-s (conpago *var. l.*) marcida fetet (CHART. Wirt. V app. 7 p. 374,20 frater . . . paralitica infirmitate per -em m. resolutus. *al.*). REGINO chron. a. 870 p. 101,4 ut duae costae eius a sua -e (compagine *var. l.*) disiungerentur. ADSO Frodob. prol. 35 (MGMer. V p. 73,31) nodis -e solutis. VITA Lupi Senon. 28 (MGMer. IV p. 187,13) contracta nervorum -e. *in imag.:* REGINO chron. a. 888 p. 129,14 regna . . . in partes a sua -e resolvuntur. **2** *de machinis, aedificiis sim.:* **a** *strictius:* POETA Saxo 2,451 prohibere viam super alto flumine stratam lignorum rupta fragili -e (*item de ponte:* OTTO SANBLAS. chron. 7 p. 8,11 -e navium dissoluta). *de machina mundi:* IONAS BOB. Columb. 1,27 p. 217,5 mundi con-em monstravit. LIOS MON. 488 per vastas ęditionis huius con-es. **b** *latius:* **α** *aedificium – Bauwerk:* VITA Desid. Cad. 20 complures . . . ecclesiarum con-es extruxit. *adde:* PONTIF. Rom.-Germ. 40,66 (Studi e Testi 226.1963) qui *(Christus)* . . . angularem -em solidavit. **β** *alveus (navis) – (Schiffs-)Rumpf:* AETHICUS ISTER 52 ut una structa -s unam legionem hostium capiat. 54 carina . . . con-e erecta . . . cursu velocissimo . . . provehitur. **3** *de virtutibus i. q. universitas – das Ganze:* RUP. MEDIOL. Adalb. 4 sufficiat eum ita singulis virtutibus iniciatum, ut nusquam deesset -i cardinalium.

II *spectat ad iunctionem:* **A** *de statu i. q. communio, societas – Gemeinschaft, Bund:* VITA Filib. 28 (MGMer. V p. 599,12) ut numquam . . . fuissent divisi a con-e cordis *Audoinus et Filibertus.* WALAHFR. carm. 1,13 ecclesiae pia membra sua in -e . . . confortata. **B** *de rebus iungentibus vel coniunctis:* **1** *strictius:* **a** *articulus, membrum – Gelenk, Glied* (*cf.* GLOSS. I 665,21 St.-S. con-es lidi gilazza): VITA Genov. 33 (MGMer. III p. 229,8) conpagis (*i.* -es) digitorum . . . vixillum crucis muniens. Iso Otm. 1,13 p. 52[b],10 tendentibus sese -um retinaculis. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,74 ut . . . *Aquilina* suspensa . . . exueret miseros lapsis -bus artus. TRANSL. Libor. 14 dissolutis ante -bus solidatis. ORD. coron. imp. 9,8 hic ungat ei . . . -em brachii dextri. *al. abund.:* VITA Arid. 57 (MGMer. III p. 607,16) sensit membrorum -es locis, quibus fuerant dissolutae, adiungi. **b** *plur. i. q. costae (navis) – Verbände:* ALDH. virg. I 10 quassatis cymbae -bus. **2** *latius:* **a** *corpor. i. q. ligamentum – Bindemittel:* ALDH. virg. II 1388 scopulus calcis -e quadratur. **b** *spirit. i. q. vinculum – Band:* TIT. metr. II 3,1 lapides vivi pacis con-e ligantur. CHART. Naumb. 104 p. 89,40 indissolubili caritatis -e connectimur. *expressius:* EGBERT. fec. rat. 1,1414 -es flagrantis quinque feruntur amoris.

***compagia** *v.* *compagium.

compagienses *v.* compagenses.

compagina *v.* 2. compago.

compaginatio (conp-), -onis *f. coagmentatio – Zusammenfügung:* **I** *spectat ad constructionem, ordinem:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. caus. univ. 2,3,10 p. 559[b],3 domus . . . -is forma est et figura; et huius causa efficiens secundum actum est clavus et colla tenens, quae si secundum actum non compaginet, domus non est. summ. theol. I 18,70,1 p. 728[a],20 domus potius cum sit esse figurae cuiusdam, scilicet compositionis et -is, ultimum compaginans et continens figuram domus, sicut est clavus vel colla vel incastratura, sunt proxima causa esse domus. **b** *dispositio, compositio – Anordnung, Zusammenstellung:* GESTA Trud. cont. II 4,24 nunc geminas, nunc quatuor *columnas* congruenti -e coaptans *abbas eqs.* **c** *(con)formatio – Bildung, Formung:* ALBERT. M. animal. 6,15 in animali, quod patitur aborsum ante -em lineamentorum creaturae. **2** *latius i. q. moderatio – das Verwalten:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,30 p. 630[b],17 'nisi' sit 'approbatus ad -em', id est dispositionem, 'divinae intelligentiae'. *cf. l. 39sqq.* **B** *meton.:* **1** *strictius:* **a** *res composita, constructa – Gefüge, Bau:* HRABAN. hom. II 94 p. 324[c] in Deo -o membrorum non invenitur. HILDEG. scivias 3,2 p. 581[A] -o lapidum. ALBERT. M. animal. 12,154 natura . . . ossium in -e assimilatur naturae venarum in -e earumdem et idem est de -e nervorum; horum enim omnium -o naturae et -i similis est caelorum . . .; omnia enim haec continua sunt illo modo continuitatis, quo continua dicuntur compaginata exeuntia a principio uno. metaph. 5, 1,1 p. 208,19 (ed. B. Geyer. 1960) in illo *(ligno)* sedet tota navis -o. *de corpore restituto:* VITA Macar. 65 (MGScript. XV p. 620,31; c. 1067) ut . . . reliquiarum nova con-o . . . periclitaretur. **b** *res (coloribus) congesta – Klitter:* LIBRI Karol. 1,23 p. 51,27 non cuiuslibet picturae con-em nos quaerere hortabatur *David.* 2,28 p. 89,35 hoc est signum nostri imperatoris, non con-o colorum. **2** *latius:* **a** *forma – Gestalt:* WOLFHARD. Waldb. 1,6 (4) ibidem . . . aliquantum temporis corporea -e quiescens *Waldburga sepulta.* **b** *aedificium – Bauwerk:* HIST. Walc. 54 p. 528,11 monasterii -e sublimata.

II *spectat ad iunctionem:* **A** *proprie i. q. coniunctio, coaptatio – Verbindung, Aneinanderfügung:* GREG. CAT. defens. 1 (MG Lib. Lit. II p. 535,38) -em capitis *ecclesiae* et membrorum eius indissolubilem custodiamus. OLIV. hist. Dam. 12 p. 181,14 duos cogones coniunximus . . . socia -e vacillandi periculum prohibentes. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 8,24 p. 197,19 ad curationem vulnerum . . . requiruntur . . . constrictio laterum et -o partium . . .; tela araneae . . . partes compaginat. **B** *meton. i. q. iunctura, commissura – Verbindungsstelle, Fuge* (*cf.* GLOSS. I 338,47 St.-S. incastraturę tabularum i. e. con-es giuogithan): Ps. GERH. CREM. sal. II 2 tege *ollam* cum alia ore ad os et tunc linias . . . -em oris ollarum. ALBERT. M. veget. 6,214 sub qualibet -e duorum foliorum.

compaginator, -oris *m.* **1** *dispositor, moderator – Ordner, Verwalter:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,30 p. 630[b],26 Graecus *(PG 3,445[B])* ἁρμοστὴν habet, quod aptius -em seu dispositorem vel aptatorem dicere possumus. *cf. l. 3sqq.* **2** *interpres – Vermittler:* CHART. Wirt. II 425 p. 212,35 (a. 1181) qui *(Marquardus)* . . . huius concambii diligens -r extitit.

compagino (conp-), -avi, -atum, -are. *coagmentare – zusammenfügen* (*cf.* GLOSS. IV 137,25 St.-S. con-vit gefuocta):

I *de constructione, ordine:* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* ALBERT. M. anim. 1,1,7 p. 14,32 (ed. C. Stroick. 1968) lapides et lateres et ligna sic -ta vel composita *sunt domus.* div. 4,1 p. 74,26 pro omnibus his, quae partibus -tis unum aliquid integrum constituunt. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 16,12 p. 283,28 sicut est de navi, ubi unus praeparat ligna . . . et alius ligna -at. *v. et p. 1023,65.67. expressius:* HONOR. AUGUST. spec. add. p. 6,3 archa ex ligno . . . et auro facta erat, i. Christi persona ex humanitate et divinitate con-ta. **2** *c. colore quodam:* **a** *conficere, fabricari – herstellen, anfertigen:* STEPH. EDD. Wilfr. 17 p. 213,1 bibliothecam librorum . . . con-are. LIBRI Karol. 1,9 p. 26,25 picturam diversorum colorum fucis con-tam. *al.* CONSUET. Marb. 165 p. 178,10 (Spicil. Friburg. X. 1965) armariolum . . . optime -tum. **b** *exstruere, aedificare – errichten, erbauen:* LAUDES Veron. 4 (ed. G. B. Pighi. 1960. p. 152; a. 781/810) per quadrum est -ta *Verona.* CASUS Petrish. 5,1 p. 669,39 altare . . . ex quinque quadris lapidibus -tum. CATAL. Weing. (MGScript. XV p. 1313,29) sub Diethmaro monasterium . . . tam muris quam superedificiis con-tum dicitur. *in imag.:* CAND. FULD. Eigil. I 17 de ecclesia Christi ex lapidibus vivis . . . -ta. **B** *translate:* **1** *componere, conscribere – zusammenstellen, abfassen:* ADAM gest. 3,71 tam diversi hominis diversam hystoriam diverso themate -ans. BERNOLD. CONST. microl. 25 p. 999[A] lectionarius, quem sanctus Hieronymus -vit. REIN. LEOD. inept. 1 p. 595,5 Engelbertus . . . quedam theoremata compotistis utilia -vit. *v. et p. 1026,23.* **2** *disponere – anord-*

[Heßler]

nen: GUNZO epist. 14 p.48,3 linearum compositiones ita -at *geometria*, ut *eqs.* **3** *effingere, efficere – bilden, ergeben:* GERB. geom. 6,3 p.83,27 qui duo tetragoni . . . coniuncti XXV rursus tetragonum -bunt.

II *de iunctione, unione:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *aptare, adiungere – anfügen, anschließen:* CAND. FULD. Eigil. I 17 arcubus hinc et inde in eandem *(columnam)* -tis. MIRAC. Remacli 2,19 turris recenti opere monasterio -ta. **b** *configere, conserere – aneinanderfügen, -reihen:* THEOPH. sched. 1,17 hoc glutine tabulae -tae. ALBERT. STAD. Troil. 4,677 statura similes dentes -at ordo. *in imag.:* URSO gloss. praef. p.19,17 varios afforismos producit *Deus* alterutrum -tos. **c** *coniungere, conectere – verbinden, verknüpfen:* BURCH. URSB. chron. p.117,26 naves fortius -verunt. *v. et p.1024,32. in imag.:* WILH. HIRS. mus. 9 p.24,18 prima . . . diapason species . . . medietatis vinculo, scilicet prima superiorum a, medietate -atur. **2** *latius:* **a** *congregare, unire – zusammenschließen, vereinen:* BEDA hist. eccl. 3,6 p.139,1 provinciae . . . in unam sunt pacem et velut unum con-tae in populum. HIST. Walc. 28 proximorum multitudo, qui impetu uno simul -ti *eqs.* EPIST. Reinh. 83 p.70,4 quatinus . . ., quos unus maternus profuderat uterus, unius confederationis con-et amor. HUGO TRIMB. laur. 134 Godehardus cum grege nos albo precibus -et. **b** *inserere – einfügen (in imag.):* AMALAR. off. 1,7,9 quomodo nos -ar oporteat corpori Christi. CARM. Bur. B 8,4,8 quem sic ambit ambitus . . ., templo sancti spiritus non -atur. **B** *translate:* **1** *act. i. q. pacisci, inire – vereinbaren, schließen:* HIST. Walc. 38 specialem societatem mutuae fraternitatis . . . -vit inter utrasque ecclesias. **2** *medial. et pass.:* **a** *se colligere – sich sammeln, fassen:* LAMB. TUIT. Herib. 2,20 p.1255,1 tanta artabatur sui divisione, ut in nulla -retur firma cogitatione. **b** *accommodari, similem fieri – sich anpassen, angleichen:* AMALAR. off. 1,12,33 ut -emur humilitati sepulturae eius *(sc. Christi).* **c** *congruere – entsprechen:* AMALAR. off. 1,8,10 quarta feria et quarta septimana quadragesimae con-antur quartae aetati saeculi.

III *de compressione, constrictione:* **A** *proprie:* **1** *pinsere – zerstampfen:* AENIGM. super turb. 7 p.497[a],15 saxo -etur paucissimas in particulas. **2** *tenere – festhalten (in imag.):* CHART. Heinr. Leon. 96 p.147,15 ut . . . actio perpetuis -retur vinculis. **B** *translate i. q. comprehendere – zusammenfassen:* HIST. Walc. 26 p.517,23 tres . . . celebritates sub una observatione -vit. CHART. Turic. 1150 p.246,34 nec . . . inepte sub uno scripture contextu -ari possunt, que *eqs. c. sensu epitomandi:* EPIST. var. II suppl. 7 p.627,7 ex . . . dictis . . . expositorum nonnulla -are ex multimodis.

adi. **compaginatus,** -a, -um. **1** *conexus – verknüpft:* ALBERT. M. veget. 6,129 adhaeret . . . haec substantia et -a est quinque venis cotyledonis. **2** *iunctus, unitus – verbunden, vereint:* EPIST. Teg. I 40 coagulatione . . . spiritualis commemorationis iugiter vestrae dilectioni sumus -i.

subst. **compaginata,** -orum *n. quae coagmentata, composita sunt – das Zusammengefügte, -gesetzte: v. p.1024,13.*

***compagium** (conp-), -i *n. articulus – Gelenk:* HUGEB. Willib. 1 p.88,19 exigua membrorum stringebantur con-a.

compagius *v.* campagus.

? **compagnes** *v.* 2. compago *p.1027,6.*

***compagn(i)a** (conp-, -pangia), -ae *f.* (1. companium, *ital.* compagnia, *cf. S. Battaglia, Grande dizionario della lingua italiana. III. 1964. p.383sqq.*)

I *strictius i.q. societas, associatio – Genossenschaft, Vereinigung, 'Compagnia':* **A** *proprie (praecipue spectat ad civitatem Ianuae):* **1** *in bonam partem:* **a** *spectat ad proceres civitatis (de re v. W. Silberschmidt, ZRGGerm. 51. 1931. p.144sq.; W. Goetz, SBMünch. 1944/I. p.100sq.):* ANNAL. Ianuens. I p.5,2 -na trium annorum et sex consulum incepta fuit. p.16,3 prefata -ia peracta incepta fuit alia IV annorum. *ibid. al.* **b** *spectat ad (novos) socios civium:* ANNAL. Ianuens. I p.40,15 Enrichus marchio . . . habitaculum civitatis Ianue et sacramentum -ne . . . iuraverat (II p.84,7 ipsi *marchiones* -nam Ianue iurarunt et h. c. *cf.* ACTA imp. Winkelm. I 33 p.26,33 marchio . . . iuravit con-nam c. Saone). **2** *in malam partem de coniuratione nefaria:* RYCCARD. chron. a.1231 p.175,14 inquisitiones fiunt . . . de -pangiis, falsariis, aleatoribus, . . . homicidis. **B** *meton.:* **1** *de viciniis vel vicis civitatis Ianuae:* ANNAL. Ianuens. I p.25,8sq. de quibus . . . consulibus taliter placitabant duo in unam -iam et duo in alteram et sic per ceteras -ias *eqs. saepius.* p.27,19 tunc . . . erant -ie facte de septem octo. ACTA imp. Winkelm. II 1028 p.690,24 congregatis sex hominibus per quamlibet -nam electis. **2** *de militibus i. q. manus (parva) – (kleine) Schar:* ANNAL. Ianuens. II p.125,8 Milemimenim cum sua -na (-nia *var. l.*) fugiit (*opp.* innumerabili exercitu).

II *latius i. q. foedus – Bündnis:* BERNH. MAR. annal. a.1169 p.258,42 pro securitate et -ia, quam Ianuenses cum Lucensibus fecerant (CONST. I 313,5 coniurationem nullam facient *Senenses* nec -iam nec securitatem . . . cum aliqua persona, civitate vel loco). CHART. Ital. Ficker 196[A],1 p.242,47 persone, que non essent ex ista -ia. ANNAL. Cas. a.1204 (MG Script. XIX p.318,51) comes . . . auxilio . . . baronum, cum quibus iuraverat -iam, liberatus est.

1. *compago (conp-), -atum, -are. *(cf.* compaginare, compagere *ThLL. III. p.2072,1)* **1** *componere – zusammenstellen:* HUGEB. Willib. praef. p.87,2 pauca excerpere, con-are (conpaginare *var. l.*) edissereque me libet. **2** *coniungere – verbinden:* COD. Karol. 58 p.584,11 dilectione, quam (*i.* qua) in invicem con-ti sumus. *partic. pro subst. masc.:* COD. Karol. 94 p.633,8 dilectio con-tus (*i.* dilectione -tos) nec dirimari umquam quisspiam valebit.

2. compago (conp-), -inis *f. form. acc. pl.:* -ginas: *p.1027,1. ?* -gnes: *p.1027,6 (ni corruptum ex* compages).

I *spectat ad constructionem, ordinem i. q. res (naturaliter vel ratione) composita, constructa – Gefüge, Verband, Bau:* **A** *de corpore eiusque partibus:* **1** *strictius:* **a** *gener. (huc spectare possunt etiam nonnulla exempla infra [l.69sqq.] allata et invicem):* ARBEO Emm. 18 cum . . . membrorum con-e solutum prospexissent (WALTH. SPIR. Christoph. I 17 ut m. tota -o diffluueret. *al. cf.* UFFING. Ida 1,20 flexilis artuum -o). ORD. iud. Dei app. I 3[c] totius con-e corporis vacillante. UFFING. Ida 2,4 lateralis -o. CARM. Bur. B 83,6,9 occultata nervorum -e. *v. et p.1023,12. 15.* **b** *natur. et medic.:* AESCULAPIUS 44 p.74,20 ex vesicae -e. MAURUS (?) anat. II p.9,2 corporis animalis machinam et -em . . . membra varia . . . constituerunt. ALBERT. M. animal. 6,16 dissolvitur -o destructis cordis et ligamentis. *fort. add.:* PS. GALEN. incis. 31 per omnem -em pedis. **2** *latius i. q. corpus, cadaver – Leib, Leiche:* HROTSV. Cal. 9, 9 iube, ut . . . disiuncta . . . -e rursus conliminata Calimachus resurgat. IOH. WIRZ. descr. 19 p.173,17 quorum *(monachorum)* . . . -es . . . videri possunt. **B** *de machinis, aedificiis:* WOLFHARD. Waldb. 1,7(5) trabium spatiosa -o. CHART. Solod. I 24 p.25,29 murorum -es, quibus . . . civitatem munivit *episcopus.* RAHEW. gest. 3,43 p.216,30 ut . . . vix aut nusquam in ea *(turri)* iunctura -is appareret. *de machina mundi:* AETHICUS ISTER 100 p.74,34 mundi con-es totque cardinibus angens laboravi.

II *spectat ad iunctionem (cf.* GLOSS. I 275,12 St.-S. con-o samahafti. IV 229,23 con-o gauuagida. *al.):* **A** *de actione vel statu:* **1** *strictius i. q. coniunctio, colligatio, cohaerentia – Verbindung, Verknüpfung, Zusammenhang:* AMALAR. off. 1,7,3 perspicuum est capitis et membrorum -em unum corpus esse. HEINR. AUGUST. planct. 1088 mutua -o, vir adherent atque virago. WOLFHELM. carm. 35 (PL 154, 420[D]) naturarum . . . -o duarum. GESTA mon. Mans. (MGScript. XV p.933,36) divulsa -e lapidis et cementi. *praevalente notione actionis:* METELL. buc. 7,34 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) aspiciant cuncti, plaustri -e iuncti si quid neclectum. **2** *latius i. q. communio, societas – Gemeinschaft, Bund:* NICOL. I. epist. 90 p.508,37 praeceptores tantae fallaciae . . . ab omni christiana con-e remotos. EPIST. Ebr. 3 (QuellForschItArch. 20. 1928/29. p.31) quemadmodum filii unitatis -i inviscerati. **B** *de rebus iungentibus vel coniunctis:* **1** *strictius:* **a** *articulus, membrum – Gelenk, Glied (cf.* GLOSS. II 331,23 St.-S. membrorum con-bus lidagalazzom. IV 192,57 -o pedis i. enchel): VITA Galli I 6 exsolutae sunt iuncturas con-um ip-

sius. ARBEO Emm. 36 p.82,3 conpaginas (-es *var. l.*) membrorum dissolvere (LULL. epist. 98 p.219,22 m. con-bus quassatis. *al.*). UFFING. Ida 1,14 articularium -um destitutione. MIRAC. Bernw. 6 ut manus et pedes . . . occasuros a sua -e arbitraretur. BURCH. Iud. 91 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.253) compagnes . . . regina notando corporis *eqs.* **b** *locus articuli – Gelenkstelle:* ALBERT. M. animal. 3,71 directe super eas *(armillas)* est capitis ossium -o. **c** *munimentum – Halt (in imag.):* CARM. var. (NArch. 2. 1877. p.400; c. s. XII.) cardo sacer mundi, -o piissima rerum, . . . papa. **2** *latius:* **a** *corpor. i. q. ligamentum – Bindemittel:* Ps. GERH. CREM. sal. II 25 liga -e sapientiae. **b** *spirit. i. q. vinculum – Band:* CONSUET. Marb. 143 (Spicil. Friburg. X. 1965; s. XII.$^{in.}$) ut fraterna -e teneantur caritatis unanimes *fratres.*

compagus *v.* campagus.

***compalatius** (-cius), -i *m.* (comes palatii) *comes palatinus – Pfalzgraf:* PETR. CAS. (?) chron. 4,18 p.770,42 filia -i Ticinensis. ACTA imp. Winkelm. I 780 ad -cium Neapolis (837 ad -cios N. CONST. Melf. 1,72 [edd. H. Conrad al. 1973] circa -os . . . N.).

compana *v.* 1. campana.

***companaticum** (conp-), -i *n. (m.* -us: *l.29) et* ***companagium** (camp-, -nandium), -i *n.* (cum *et* panis, *francog. vet.* companage, *cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. s. v.*) *obsonium, pulmentum – Zubrot, Zukost (cf.* GLOSS. IV 217,18 St.-S. -nandium zůmŏse; *de script. v. Diefenbach, Gloss. p.136):* ADALH. brev. Corb. 10 (Corp. consuet. monast. I. 1963. p.373,10) con-cus (com- *var. l.*) . . . secundum consuaetudinem tribuatur (p.374,5). CHART. Rhen. med. II app. 16 p.452,22 (c.1220) panem et campanagium (mitbrode) et manipulum (p.456,40 tres panes et -cum). ACTA imp. Winkelm. I 938 p.714,14 de caseo . . ., carnibus et aliis pro -gio. *al.*

***compane** *vel* **-is**, -is *n. vel m.* (cum *et* panis) *obsonium, pulmentum – Zubrot, Zukost:* FOLCUIN. Bert. 2,90 p.166,13 (chart.) modius I cum -e. CHART. Rhen. med. I 135, 47 p.172,26 accipit panes VI et -e et cervisam. *ibid. al. cf.* 2. *companium.

***compangia** *v.* *compagn(i)a.

companio (conp-), -onis *m. socius (panis vel cibi), commilito – (Brot-, Speise-)Genosse, Kamerad:* LEX Sal. Merov. 63,1 si quis hominem ingenuum in hoste in conpanio de con-es (conpagenses *C 6*, conpaniei *C 10*) suos occiderit.

***companis** *v.* *compane.

1. companium (conp-), -i *n. contubernium (sociorum) – (Kameraden-)Gruppe: v. l.43.*

2. *companium, -i *n.* (*cf.* *compane) *obsonium, pulmentum – Zubrot, Zukost:* GESTA Trud. cont. I 13,3 quid haberent fratres ad -um, scilicet ad piscem, ad ova, ad caseos. CHART. Col. (NArch. 13. 1888. p.619,2) XL pauperibus unicuique panem . . . et XII denarios pro cervisia et -o.

compar (conp-), -is *adi. et subst. script.* ?cum-: CARM. de Bened. 166^{b}. *form.: sing. abl.* -i: *l.68. p.1028,62. plur.: gen.* -rum: *p.1028,38.40.46.* -riorum: *p.1028, 65. abl.* -is: *l.69. p.1028,52. struct.: fere c. dat. c. gen.: l.64. p.1028,12.* cum: *p.1028,17.*

adi.: par, aequalis – gleich(artig, -wertig, groß): **I** *strictius:* **A** *gener.:* **1** *de hominibus:* ARBEO Corb. 4 p.193,11 Helias dum fuisset passione nobis conpar. EPITAPH. Har. (MGScript. X p.15,4) -r in alterutris, dispar in his variis *Hariolfus* (THIETM. [?] chron. 5,23 ad equivocum suum . . . in sceleribus -em, licet facultatibus disparem). **2** *de rebus:* **a** *spectat ad qualitatem:* ARBEO Emm. 41 cuius *(panis)* conparare (conparem *A3*) pulchritudini . . . non comedit. WALAHFR. imag. Tetr. 167 adest tibimet . . . par morum probitas, semper victoria -r. TRAD. Ratisb. 304 -i servitio. 377 p.259,34 cum -i utilitate. **b** *spectat ad formam:* EPIST. Aldh. 2 p.497,1 una eademque littera -is linearum tramitibus aptata. **c** *spectat ad mensuram:* ANNAL. Rod. a.1143 p.716,5 terra haec . . . -r est et dimidia illius terrae (a.1151 p.721,25). **B** *theol. de trinitate:* WALAHFR. carm. 72,10,2 spiritus . . . utrique *(sc. patri et filio)* -r (WANDALB. martyr. hymn. 8,3. *cf.* GODESC. SAXO theol. 19 p.268,12 in spiritu, qui est trinitas, non est . . . ulla pluralitas . . ., sed omnino -r aequalitas). GODESC. SAXO theol. 6,5 p.146,11 Dei verbum, genitus Deus de ingenito Deo, -r est patri suo. *adde:* WALAHFR. carm. 83,13,4 doxa . . . simul ac potestas sit tibi trino deitate soli -r. EKKEH. IV. pict. Mog. 20 quem *(hominem)* pater et natus creat et vi -e flatus. **C** *iur. et eccl.:* **1** *de hominibus i. q. par genere vel gradu dignitatis – ebenbürtig, standes-, ranggleich:* LEG. Wisig. 3,1,1 quas *(personas)* dignitas con-es exequabit in genere. LAMB. ARD. hist. 119 ut honoris eorum *(sc. Flandrensis curiae parium)* . . . se -em glorietur et participem *Arnoldus.* CHART. civ. Erf. 239 p.151,10 ipsorum generi -es sumus. **2** *de sententiis i. q. (verbotenus) congruens – übereinstimmend, gleichlautend:* LEG. Wisig. 6,1,2 p.248,2 si . . . professio . . . conpar fuerit cum verbis accusatoris. MAGING. epist. 2 ut vix una et conpar sententia ipsorum nostrae pateat parvitati.

II *latius:* **A** *respondens, cognatus – zugeordnet, verwandt:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,5,3 p.73^{b},34 de sententia Platonicorum, quia ipsi ponunt animas fuisse . . . in -bus stellis positas (nat. anim. 2,7 p.30,90 -em vocavit *Plato* [*cf. Tim. p.42^{B}* τοῦ συννόμου . . . ἄστρου] stellam eam, a cuius motore . . . semen intelligentiae in animam hominis transfusum est. *al.*). **B** *consors – teilhabend (an):* AETHICUS ISTER 82 p.64,4 virago edidit lactante, non conpar coitu virorum ac mulierum.

***subst. masc. et fem.:** *qui (quae) par est – ein Gleicher, eine Gleiche:* **I** *strictius:* **A** *gener.:* HROTSV. Cal. 9,31 qui . . . dedignatur subici dignioribus et . . . conatur praeferri -bus. WILH. HIRS. const. 1,28 p.960^{C} si conversum valentiorem a suis -bus segregatum inter imbecilliores offenderit . . . occultatum *frater circumiens.* **B** *iur. et eccl. (milit.: l.40) i. qui (quae) genere vel gradu dignitatis par est – ein(e) Ebenbürtige(r), Standesgenosse(-in), Gleichberechtigte(r), -rangige(r):* **1** *de eiusdem ordinis hominibus:* CHART. Hersf. 111 p.197,37 (a.1075) ut . . . illud *(praedium)* . . . sponsę -i suę donaret. ARNULF. MEDIOL. gest. 2,2 suorum -um (-ium *var. l.*) declinans Heribertus consortium. HARIULF. Arnulf. 1,3 in subditos pius . . ., in amore -ium (-um *var. l.*) . . . gratus. DIPL. Conr. III. 142 (ed. F. Hausmann. 1969) complures eorum *(comitum)* -es adfuerunt. GESTA Godefr. Trev. 8 quia con-um suorum, episcoporum videlicet, nullus . . . conpareret (HERBORD. Ott. 1,42 p.722,19 mei nominis ordo, . . . videlicet . . . pontificalis, hoc adempto -e . . . lugebit). CONST. II 427,61 quicumque de periurio cum VII suorum con-um vel maiorum convincitur. *ibid. al. spectat ad mediatores, arbitros:* CONST. Melf. 1,81 (edd. H. Conrad al. 1973) appellationes non ad -es vel adiunctos . . ., sed ad celsitudinem nostram vel ad . . . camerarios . . . deferantur. **2** *de eiusdem domini vassallis:* CAPIT. reg. Franc. 77,20 si quis de fidelibus nostris . . . convocavit ad se aliquem de con-is suis. GESTA Camer. cont. I A 21 ut . . . praesentibus -bus suis in rectum staret *Hugo* de iniustitia sua. CONST. I 68,4 secundum rectum iudicium -um (CHRON. Laet. 10 p.498,24 iudicio -um). LAMB. ARD. hist. 121 Arnoldus . . ., Flandrensis curie -r (*'pair'*) et socius. *al.* **3** *de eiusdem familiae (regni: l.62) servis, ancillis, ministerialibus:* CAPIT. reg. Franc. 16,7 potest . . . -em suam, ancillam domini sui, accipere *servus.* GESTA Trud. cont. I 13,10 p.316, 34 masculus . . . si fuerat coniugatus et non cum sua -e, hoc est, quae non esset ancilla nostrae aecclesiae. TRAD. Ratisb. 805 qui *(ministerialis regni)* timens filium . . ., quia de -i sua eum non habebat, . . . posse . . . hereditate privari. WIBALD. epist. 156 p.261,21 -es sui, videlicet ministeriales Corbeiensis aecclesiae. VITA Conr. Salisb. 6 p.66,42 -iorum suorum iudicio proscripti sunt *ministeriales. al.*

II *latius vigente sensu amicitiae, coniunctionis:* **A** *de hominibus (animalibus: p.1029,26):* **1** *socius (-a), sodalis, amicus (-a), commilito – Genosse (-in), Gefährte (-in), Freund(-in), Kamerad (cf. l.40):* **a** *in bonam partem:* **α** *in univ.:* LEX Sal. Karol. 32,9 si quis -i suo pittum excusserit. HRABAN. carm. 49,6,5 scriptor evangelii Marcus cum -e Luca.

[Heßler]

WALAHFR. (?) carm. 50,2,1 -r amande, vale. VITA Liutb. 28 egressa . . . -e sua. ECBASIS capt. 752 dispar -bus. CAES. HEIST. mirac. I 4,25 quae *(puella)* -is suae profectui invidens *eqs. al.* **β** *de monachis, sanctimonialibus:* IONAS BOB. Columb. 2,16 p. 267,1 quaedam ex his *(famulis Christi)* . . . cum -bus. HROTSV. Abr. 2,1 cede . . . mei . . . -is Effrem . . . institutionibus. *vicinus – (Platz-)Nachbar:* NOTKER. BALB. gest. 1,31 p. 42,21 ut . . ., qui opus haberet, in sinu -is (compatris *var. l.*) sui caput . . . reclinaret. **γ** *de comitibus:* CONSUET. Trev. 12 p. 14,7 pueri . . . iungunt se ad ambulandum, singuli ad -em suum. **b** *in malam partem:* ODO GLANN. Maur. 24 (4) Heimericus quidam et eius -r Gerardus. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,46 colloquium cum suis -bus habiturus *rex. expressius de complice:* THIETM. chron. 6,93 huius *(Bolizlavi)* conpar et quasi collega Hardwigus. **2** *cognatus, propinquus – Sippengenosse, Verwandter:* **a** *in univ.:* EPIST. Wibald. 421 p. 559,4 si quid in suos -es . . . commissum fuerit. CHART. Rhen. inf. I 239 eligant . . . inter se unum de -bus suis. **b** *?germana – ?Schwester:* CHART. Steph. Wirz. 4 (a. 1057/65) in -is meę Sigiburge die memoriali. **3** *coniunx – Gemahl(in):* **a** *uxor – Gattin:* COD. Lauresh. 1033 (a. 860) conpar mea Gisaldrud. VITA Mathild. I 7 rex eiusque -r. OTTO FRISING. gest. 1,41 p. 59,32 -is suae filium. *al. de animalibus i. q. muliercula – Weibchen:* ALBERT. M. animal. 15,36 quando inflectit *malacium* membra ad sibi -is membra *eqs.* **b** *maritus – Gatte:* PAUL. DIAC. carm. 9,8 haec *(regina)* patriam . . . -e cum magno . . . stabilivit. **B** *de rebus (geminis, duplicibus):* **1** *res ex altera parte respondens – Gegenstück:* ANSELM. BIS. rhet. 17 p. 135,14 interrogare, cur negocialem *constitutionem*, iuridicialis -em, in eodem tractatu *(sc. ad Herennium)* omiserit *Tullius.* CHART. Bern. II 302 vendidi possessiunculam sitam in Omenstal iuxta -em eius. **2** *par – Partner(in):* RUD. TRUD. (?) mus. 1,20 p. 54 transponitur primus tonus . . . a D in a, -e sua. *alch.:* GEBER. summ. 2,2 p. 619,9 sulphur . . . et illius -r *(sc. arsenicum).*

subst. neutr.: **1** ἰσόκωλον – *Isokolon:* CONR. MUR. summ. p. 86,91 (ed. W. Kronbichler. 1968) est -r proprie, dum sub quadam paritate sillabicus numerus clausis contexitur a te. **2** *res ex altera parte respondens – Gegenstück:* ALBERT. M. animal. 1,380 ab extremo vero puncto caudae foramine oritur unum *nervum*, quod, quia -r non habet, impar vocatur. **3** *secundum (quod duplat) – das Zweite (das verdoppelt):* Ps. GERH. CREM. sal. I 3 est *alumen* -r unius et tertium duorum (*an subest masc.? cf.* II 74 duplator unius). **4** *plur. i. q. vicinia – Nachbarschaft:* CHRON. Ratisb. (MGScript. XXX p. 1490,2; s. XII.²) Carlomanno . . . cum suis con-bus (*syn.* proximis finibus) sorte contigit omnis Baioaria.

adv. ***compariter.** *commode, apte – passend, treffend:* ALBERT. M. somn. 3,2,4 p. 201ᵃ,41 qui multa et multoties iacit iacula, quandoque iacit dispariter signo, quandoque -r (*cf. p. 463ᵇ,21* ἄλλοτ' ἀλλοῖον βαλεῖς).

***compara** (-per-) *vel* ***cumpra,** -ae *f.* (1. comparare, *ital.* compra, *cf. S. Battaglia, Grande dizionario della lingua italiana. III. 1964. p. 346*)

1 *emptio – Kauf:* ACTA imp. Stumpf 149 p. 199,1 (a. 1164) medietatem castri . . ., que -pera tibi obvenit, *confirmamus.* **2** *pactum emptionis – Kaufvertrag:* ACTA imp. Winkelm. I 33 p. 25,43 (a. 1209) confirmamus . . . comuni Saone emptionem, quam fecerunt de Quiliano, et -peram Albizole . . .; tenor autem -pare Quiliani sic incipit: '*eqs.*' **3** *bona empta – gekauftes Gut:* CHART. Bund. 614 p. 118,19 (a. 1220) promisit . . . venditor . . . guarentare predictam cumpram ab omni homine. *al.*

comparabilis (conp-), -e. *comparationi aptus, aequabilis – zum Vergleich geeignet, vergleichbar:* CHRONOGR. Corb. p. 48,1 quod est -ius. CARM. Bur. B 112,3,6 virgo . . . solis oculo -is. ALBERT. M. gener. 2,2,9 p. 435ᵇ,15 dixit *Empedocles* . . ., quod -ia (*p. 333ᵃ,19* συμβλητά) sunt elementa. summ. theol. I 15,61,6 p. 633ᵃ,7 quod scientia Dei in aliquo sit -is scientiae hominis. *al. subst. neutr.:* GUNDR. ad Ermenr. (MGScript. XV p. 154,39; a. 839/42) multos actus eius agnovimus tam insignes et in vita huius lucis agentem et post hanc vix -ia facientem. ALBERT. M. gener. 2,2,9 p. 435ᵇ,27 in omnibus -bus est unum aliquid, quo mensuratur. *ibid. al.*

adv. ***comparabiliter.** *convenienter – entsprechend:* CHART. Carinth. IV 2541 p. 440,34 (a. 1253) pro sexcentis marcis talium denariorum, pro quorum novem solidis marca argenti valeat con-r estimari.

***comparabilitas,** -atis *f. status rei comparabilis – Vergleichbarkeit:* ALBERT. M. phys. 7,2,3 p. 511ᵃ,23 utrum instrumenti . . . diversitas . . . impediat -em motuum. *spectat ad relationem:* ALBERT. M. praedicam. 4,1 p. 223ᵇ,26 haec -s vel ratio comparationis . . . est ad aliquid et non absolutum *praedicamentum.*

***comparamen,** -inis *n.* (2. comparare) *convenientia – Übereinstimmung:* ARNULF. delic. 518 quo, queso, -e . . . tue modos melodie digne queam componere?

comparate *v.* 2. comparo.

1. comparatio (conp-, -cio), -onis *f. acquisitio, emptio – Erwerbung, Kauf:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* TRAD. Weiss. 38 p. 40,15 (a. 693?) *quicquid* tam de alode quam de -e vel de qualibet contractu nobis . . . obvenit. DIPL. Karoli M. 199 p. 268,20 quę *(res)* . . . ad ipsum sanctum locum per . . . donationes . . ., venditiones, -es commutationesque pervenerunt. TRAD. Frising. 483 rem proprietatis aut adquisitionis sive con-is. DIPL. Otton. I. 242 p. 344,20 offersionibus, con-cionibus. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 51,29 si . . . ministri nostri . . . supersunt -i. CHART. Ulm. 117 p. 142,27 in . . . venditione sua *(sc. Dietrici)* vel in nostra -e. *al. expressius i. q. negotium emptionis – Kaufgeschäft:* CAPIT. reg. Franc. 62,27 ut nullus con-em faciat cum paupere dolose. **b** *spectat ad redemptionem (e servitute: l.33):* TRAD. Frising. 1595ᵇ (a. 1232/45) Gebehardus . . . ancillas . . . pleno iure censualium tradidit . . . ad peticionem et -em Cunradi. CHART. com. Mansf. I 34 p. 22,34 -is . . . propositum . . . prepedire (*antea:* aream . . . redimendo comparavi). **2** *meton.:* **a** *instrumentum emptionis – Kaufurkunde:* LEG. Lang. p. 129,1 (a. 724) si quis cartolam donationis . . . vel forte con-e (con-em *var. l.*) ostenderit. p. 136,2 aut per donatione aut commutatione aut con-e . . . firmare *possessionem.* **b** *bona acquisita – erworbenes Gut, 'Errungenschaft':* TRAD. Frising. 399ᵃ (a. 818) suam propriam con-em seu lucrationem. 593 quicquid ibidem con-is vel adquisitionis habui. *al.* CHART. Sangall. A 401 vindiderunt . . . solum cum casas de -e in fundo Quaradeves. **c** *stipendium (presbytero ad missas celebrandas oblatum) – (Meß-) Stipendium (de re v. J. A. Jungmann, Missarum Sollemnia. II. ⁴1958. p. 32):* CHART. Eichst. 97 p. 147,28 (a. 1276) ut . . . solas missarum con-ciones et oblaciones . . . percipient *canonici.*

2. comparatio (conp-, -cio), -onis *f. struct.: c. gen.: l. 58sqq. 70.* ad: *l. 64. 68. p. 1031, 1. 8. 10. al.* cum: *p. 1031, 16.* inter: *p. 1031, 11. sensus vergit in pass.: l. 57.*

I *actio comparandi, collatio – Vergleichung, Vergleich (cf.* GLOSS. I 584,24 St.-S. -o uuidarmezzini. IV 217,4 proportio recta -o ebenmaze. *al.):* **A** *gener.:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* ALCUIN. epist. 81 p. 123,13 de numerorum ratione vel magis con-e, qui in veteri lege inveniuntur *eqs.* HROTSV. Pafn. 1,15 num . . . planetae proferunt sonum, ut mereantur -em cordarum? OTLOH. prov. O 42 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) omnis . . . virtus in -e maioris minus claret. OTTO FRISING. chron. 2,48 p. 125,21 in oratione Agrippae ex horum *(Germanorum)* -e Iudeos ad subiectionem . . . hortantis. CHART. Port. 133 habita taxatione et -e debita eorum *(bonorum).* ALBERT. M. summ. theol. II 14,87,3 p. 154ᵃ,34 si fit -o quantum ad causalitatem mali. *al. cf. p. 1032,2. expressius de facultate, condicione conferendi:* BRUNO QUERF. Adalb. B 20 (ed. J. Karwasińska. 1969) sine -cione humanus Otto imperator. ad Heinr. II. p. 101,21 (ed. J. Karwasińska. 1973) quae conventio Christi ad Belial, quę -o luci ad tenebras? ADAM gest. 3,35 ut *ecclesia Coloniensis* iam -em evaserit omnium . . . ecclesiarum. ALBERT. M. animal. 1,16 huiusmodi sunt -es multimodae. **b** per -em *usu adv.:* Ps. GERH. CREM. sal. I 19 p. 24,14 tu *(sc. aurum)* es avarus et non das

aliquid ex te per -em ad me ([*sc. Mercurium*]; *cf.* II 9 respectu mei). **c** -e *i. q. more – nach Art von:* VITA Emm. 27 p.66,22 nisi . . . silvas . . . con-e ferarum adpeterent *tortores Emmerammi.* **2** *meton. i. q. discrimen – Unterscheidungsmerkmal:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.63,19 quam diversitatem habent pulli a generatione, per quam habent -es diversas. **B** *spec.:* **1** *math. (philos.: l.11.18sqq.):* **a** *strictius:* HERIG. rat. 2,5 -o ad divisorem eodem modo fiet (MATHEM. var. Bubnov p.268,18 post factam -em maximi divisoris ad eos [*numeros*]). ALBERT. M. summ. theol. I 6,26,2,1 p.260[a],24 -o non est nisi inter univoca. *ibid. al. modus comparandi – Art des Vergleichens:* ANON. minut. 1,6 unciarum -es ex notioribus monstrare. **b** *latius:* **α** *proportio – Verhältnis, Proportion:* ANON. geom. I 3,4 qualis -o fuerit graduum ad XII, talis -o staturae metientis ad totam planitiem. 3,14 qualis -o ipsius partis staturae cum tota linea . . . habebitur *eqs. ibid. al.* **β** *relatio – Beziehung, Korrelation:* ALBERT. M. veget. 6,490 ex situ et -e planetarum et stellarum in ipsis *signis.* nat. anim. 1,7 p.16,60 forma, quae est in anima, duplicem habet -em, unam quidem ad rem, cuius est forma . . ., et aliam ad intellectum. metaph. 5,1,11 p.235,32 (ed. B. Geyer. 1960) non-entis . . . nullae proprietates *sunt* et nullae -es. *al.* **γ** *dispositio – Hinordnung: v. p.1036,2.* **2** *gramm.:* **a** *strictius:* ERMENR. ad Grim. 18 p.556,13sqq. si . . . extrinsecus fit -o, tunc ablativo iungitur . . .; sin vero ad prenominatos pertinet -o, genetivo iungitur. GODESC. SAXO gramm. 1,94 p.414,15 si volueris per ablativum -em fieri, tunc *eqs.* p.414,20 quando de solis praenominatis vis maiorem -em ostendere, tunc *eqs.* **b** *latius:* **α** *collatio gradatim facta – Steigerung:* WALTH. CAST. carm. 2,15,4 (MG Lib. Lit. III p.560) non ergo maioris est cesar dictionis *(quam papa)* vel gradus sunt quatuor -is (ALBERT. M. summ. theol. I 6,26,2,1 p.259[b],28 in gradibus -is). *v. et l.36.* **β** *gradus, status (in collatione gradatim facta) – (Steigerungs-)Grad: v. l.28. in imag.:* CAES. HEIST. hom. I p.63[b] si quaeritur, cuius -is fuerit *Verbum*, respondetur, quia omnes -is gradus recepit: in positivo gradu *eqs.* **3** *rhet.:* **a** *in univ.:* ADALB. SAMAR. praec. dict. p.57,22 (ed. F.-J. Schmale. 1961) positionum modi sunt . . . septem; nam alius fit per similitudinem, alius per -em *eqs.* (CONR. MUR. summ. p.103,12 [ed. W. Kronbichler. 1968]). GERHOH. epist. 11 p.525[c] alia -is proprietas est, alia directae locutionis simplicitas. CONR. MUR. summ. p.103,23 (ed. W. Kronbichler. 1968) -o est duorum vel plurium per equalitatem collatio. *al.* **b** *spectat ad criminis defensionem:* RUP. TUIT. spir. 7,12 p.1772[A]-o . . . criminis *est* hoc modo *eqs.* ALBERT. M. summ. theol. II 14, 87,3 p.154[b],42 si vero fit -o in fastu excusationis peccati *eqs.*

II *de aequalitate i. q. compensatio, pretium compensativum – Ausgleich, Gegenwert:* TRAD. Lunaelac. 109 (a.829) tradimus . . . hereditatem nostram . . . abbati . . . et econtra in -cionem accepimus . . . pecunias (TRAD. Ratisb. 189 vir . . . accepit in -em earundem causarum . . . iugera XII).

comparativus (conp-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ad comparationem pertinens – Vergleichs-:* ERMENR. ad Grim. 18 p.556, 10 -us gradus. **b** *comparabilis – vergleichbar:* ALBERT. M. gener. 2,2,9 p.435[b],21 dicit *Empedocles*, quod *elementa* sunt -a *(cf. p.1029,69).* **c** *relatus (ad aliquid) – (auf etwas) bezogen, relativ(iert):* ALBERT. M. veget. 6,484 forma . . . complexionalis est in eis *(plantis)* duplex, absoluta . . . et -a. **2** *subst. masc.: gradus comparationis – Komparativ:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p.71,15 -us semper communis est inter masculinum et femininum, nam neutrum in 'ius' desinit. CONR. HIRS. dial. 305 fixis mobilibus -is. *al. in imag.:* HUGO TRIMB. sols. epil. 191 mundi quidem aureus quondam positivus adeo disparuit, quod con-us sibi datur terreus.

adv. **comparative.** **1** *modo comparationis, comparandi – in Form eines Vergleichs, auf vergleichende, relativierende Weise:* EBERH. BAMB. epist. 8 p.501[B] ostendi multa per similitudinem explanari, non tamen omnino rem rei -e coaequari. ALBERT. M. cael. 4,1,2 p.247,36 (ed. P. Hoßfeld. 1971) -e . . . loquentes de gravi et levi (*postea:* absolute). HUGO TRIMB. sols. epil. 152 ut similitudinem aut con-e fabulosa predicet et non assertive. **2** *ratione comparandi – im Sinne des Vergleichens:* ABSAL. serm. 43 p.249[c] nomen comparationis elective, non -e accipiendum est. **3** *comparatione adhibita – relativ:* ALBERT. M. mem. 1,4 p.105[a],19 primo modo *animal in tabula pictum* accipitur absolute et secundo modo accipitur -e ad alterum.

comparator (-per-), -oris *m.* **1** *emptor – Käufer:* FORM. Wisig. 13 alia *venditio:* . . . ad securitatem -is adiungitur, si *eqs.* **2** *coemptor – Aufkäufer:* CHRON. Ven. Alt. p.171,29 Bececani yrci -peratores erant . . . sive in foro carne vendentes.

comparatrix, -icis *f. quae parat – eine die verschafft:* GREG. IX. registr. 425 p.344,10 gratificans gratia, perempnis glorie infallibilis -x.

1. *comparatus (conp-, -per-), -us *m.* (1. comparare) **1** *proprie i. q. acquisitio, emptio – Erwerbung, Kauf:* TRAD. Weiss. 46 p.48,4 (a.695) quod nobis ex successione parentum . . . seu de -u vel qualibet attractu . . . obvenit (*cf.* 39 p.41,12). CAPIT. reg. Franc. 32,32 ut . . . iudex praevideat, quomodo sementum . . . de con-u (conparata *1*) vel aliunde habeat. DIPL. Conr. I. 4 quas *(possessiones)* . . . per donaciones . . . et de con-u (conperatu *B*) . . . possidere dinoscitur *ecclesia.* DIPL. Karoli M. 259 p.375,12 (spur. s. XI.) locum . . . abba . . . ex -u adquisivit. *al.* **2** *meton. i. q. bona acquisita – erworbenes Gut:* FORM. Marculfi 2,12 (ed. A. Uddholm. 1962) tam de alode paterna quam de con-u (-um, -o *var. l.*). FORM. Augiens. B 26 de con-u vel de quod pariter laboravimus. COD. Lauresh. 3690[a] IV mancipia cum omni con-u suo. *cf.* 1. comparo (comparatum).

2. comparatus *v.* 2. comparo.

comparco, -parsi, -ere. *parcendo colligere – einsparen:* FOLCUIN. vita Folcuin. 5 p.428,27 quod de demeno suo defraudans -sit (consparsit *2; cf. Ter. Phorm. 44* conpersit), id illis *(pauperibus)* adcrevit.

***comparentes** (conp-), -um *m. cognati – die Verwandten:* LEX Baiuv. 4,27 cum XII sold. conponat parentibus (con-bus *var. l.*) suis. *de proavis:* CHRON. Ven. Alt. p.60,5 nos autem et nostros -es eas *(civitates)* . . . fundavimus.

1. compareo (conp-), -ui, -ere. *form.:* *praes. inf.* -uere: *l.51.* *imperf. coni.* -raretur *(var. l.): l.70.* *fut.* -abo: *p.1033,12.* *plusq.* -ravisset: *l.61.* -partus: *l.56.* *depon.: l.56.70.* *impers.: p.1033,14.16sq.*

I *proprie:* **A** *apparere, in conspectum prodire, venire – erscheinen, sichtbar werden, sich zeigen, auftreten (cf.* GLOSS. I 441,43 St.-S. non con-uit nirscein *a* nieth irscein *d):* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ARBEO Emm. 27 cadavera nullo ulterius -uisse comprobatur. HUGEB. Wynneb. 13 p.116,11 omnia . . . tumata con-uerunt. HROTSV. Sap. 5,25 malefica illaesa -uit. CARM. Bur. B 54,3,7 ut -atis *(sc. daemones)* et post discedatis. *? trans. i. q. praesentare – erscheinen lassen:* HUGEB. Wynneb. 10 p.114,27 mirabilia, quae . . . Dominus . . . con-uere hominibusque preparare dignatus est. **b** *c. colore quodam:* **α** *repraesentari – wieder gegenwärtig werden:* HUGEB. Willib. praef. p.87,11 virtutum signa . . . suisque oculis . . . Willibaldi corporaliter cognita suisque plantis . . . visibiliter con-uere. **β** *oriri – aufgehen:* HERIG. Ursm. 2,25 matutino -partus lucifer ortu *(cf. Vulg. Is. 14,12).* **2** *iur.:* RAHEW. gest. 4,33 imperator . . . citari iubet Mediolanenses; cum autem nemo -ret, qui *eqs.* CHART. Solod. I 344 p.192,18 abbate . . . in persona propria et priore et conventu per procuratorem -entibus coram nobis (CHART. Pruss. II 72 p.65,12 licet postmodum c. n. . . . -avisset *episcopus.* CHART. Beron. 161). CONST. II 262,5 quod ipsi *(papae)* citanti . . . facturi iusticiam deberemus *(sc. imperator)* per nos vel per responsales ydoneos -ere. *al.* **B** *ante oculos, conspicuum esse, exstare – sichtbar, zu sehen, vorhanden sein:* **1** *in univ. (c. negat. interdum i. q. latere, evanescere – verschwunden sein, verschwinden):* CARM. Aldh. 1,72 plaustri . . . non con-ent curricula (REGINO chron. a.798 sidus Martis in toto caelo non -uit). ARBEO Emm. 34 ut nubs in nullis -retur (-raretur *A1*) plagibus. VITA Leb. 6 p.794,17 ille inter eos stans subito non -uit ([*cf. Vulg. III reg. 20,40*]. HROTSV. Abr. 3,8). ANNAL. Mell. Sancr. II a.1261 in hac penitentia

[Heßler]

(flagellantium) -uit quisque XXXIII diebus. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *cognosci posse – erkennbar sein:* MAPPAE CLAVIC. 38 sumis laminas aureas et argenteas, teris in mortario . . ., donec non -ant (249. THEOPH. sched. 1,37 p.81,14). *adde:* VITA Heinr. IV. 1 p.12,31 ut in posteris . . . regiae vindictae vestigia hodieque -ant. **b** *se conspectui dare, versari – sich sehen lassen, aufhalten:* CONST. I 316,3 (a.1186) ne quod ei *(imperatori)* adiutorium facerent vel aliquo modo secum -rent *episcopi.* **c** *manere – bestehen:* TRANSL. Marci in Aug. 4 Ratoltescella, quae nunc usque -et. **d** *adesse – beistehen:* EPIST. Worm. I 46 p.83,29 vobis . . . semper devotissime -abo.

II *translate i. q. videri – scheinen:* DIPL. Heinr. II. 467 p.595,16 rectum illorum -uit esse. *expressius i. q. placere – gut scheinen, gefallen:* CHRON. Salern. 38 p.39,15 si domini mei prorsus -et, ego illuc pergo. 96 p.96,18 ex eis *(filiabus)* elige, qualem vestris oculis -et. *al.* *cf. S. Battaglia, Grande dizionario della lingua italiana. III. 1964. p.391 nr. 10.*

adi. **comparens,** -entis. *sensibilis – fühlbar:* Ps. GALEN. febr. 265 fit ei *(peripleumonico)* pulsus incertus et veluti non -s et veluti formicans. *cf. l.25.*

2. compareo *v.* 1. comparo.

***comparesco,** -ere. (comparere) *sensibilem fieri – fühlbar werden:* AURELIUS 11 p.705,31 pulsus venae eorum *(peripleumonicorum)* vel non -ent . . .; item veluti formicant *eqs.*

***compariatio,** -onis *f.* (pariare) *assimilatio, aequatio – Angleichung, Gleichstellung:* VITA Serv. 8 p.31,12 sic . . . -e sua hunc dignetur, si dici fas est, . . . Iesus.

***compariclum** *v.* *campariclum.

comparilis (conp-), -e. *par – gleichwertig:* LEX Baiuv. 10,2 cum sold. conponat et universa ⌞cum parilia⌟ (conparilia *var. l.*) restituat.

***comparitas,** -atis *f.* **1** *proprie i. q. aequalitas, congruentia, affinitas – Gleichheit, Übereinstimmung, Verwandtschaft:* ALBERT. M. nat. anim. 2,7 p.30,63 anima rationalis magis debetur caelo quam corpori terrestri; igitur secundum naturam magis habet -em ad stellam quam ad corpus proprium. p.30,73 proportio et -s. **2** *meton. i. q. compares, compariumcommunitas – Standesgenossen(schaft):* **a** *strictius de familia, clientela:* DIPL. Loth. I. 146 p.331,11 (ed. Th. Schieffer. 1966; spur. s. XII.) quorum *(ministerialium)* nulli liceat extra -em suam uxorem ducere. CHART. Turic. 1171 cum . . . possessiones prediales hominum . . . martirum Felicis et Regule extra -em, scilicet ad personas extraneas, . . . transferri non possint. CHART. Beron. 173 p.214, 27 extra -em et terminos condicionis eorum *(hominum). al.* **b** *latius:* CONST. I 429,6 (s. XI.ex.) liber vel personatus serviens . . . cum totidem sue -is testibus . . . se expurget. *fort. add.:* CHART. Argent. I 69 (a.1116) testes . . . de laicali ordine: . . . Sigefrit urbis prefectus, Wernhere, Humbreth ceterique eorum -is homines. 73. *ibid. al. in hac formula.*

comparius *v.* compar.

1. comparo (conp-), -avi, -atum, -are. *script.:* cum-: *l.71. p.1035,32.* -per-: *p.1034,3sq. 1035,5.* -pare: *p.1034, 2.15.* -ad(um): *p.1035,32.* -ath(um): *p.1035,31.* -pa-t(um): *p. 1035,33. form.:* *perf.:* -uit: CHART. Rhen. med. I 41 p.46,6. -rarunt: *p.1034,8. depon.: l.70. p.1034, 21. struct.: spectat ad venditorem sim.:* ab: *p.1034,3. 12.18.26.* ad: *p.1034,12.36.* apud: *p.1034,5.* circa: *p. 1034,8.* de: *p.1034,33.* erga: *p.1034,5.* pro: *p.1034,7. spectat ad pretium: abl.: p.1034,2.44.53.1035,6. al.* cum: *p.1034,41.43.65.72.* de: *p.1034,18.42.1035,3.5.* ex: *p. 1034,25.* pro: *p.1034,6.24. metr.* -pā-: *p.1034,72.*

I *acquirere – erwerben (cf.* GLOSS. I 709,54 St.-S. -ari giuuerthirid uuerthan. III 414,9 -tus gechoufet. *al.): A strictius:* **1** *in univ.:* **a** *de emptione (saepe i. q. emere – kaufen, e.g. l.71. p.1034,10.16.19.33):* **α** *spectat ad res immobiles:* LEG. Burgund. const. I 84,2 nec extraneo . . . terram liceat -are ([-ari *A2*]. EDICT. Roth. 227 de emptionibus et vinditionibus: si quis con-verit [cum- *var. l.*] t. *eqs. al.*). TRAD. Frising. 4 Ioseph *episcopus* adquisivit et con-vit mansos *(cf.* TRAD. Brixin. 39 quam [*hobam*] -vit XX solidis. *al.).* VITA Corb. 17 locum condigno . . . pretio con-are (conpare *3 a. corr.*, -perare *9b*). CHART. Brixin. 109 quam *(aream)* a Friderico . . . pro denariis -peravit (CHART. Advoc. 193 aream, quam . . . fratres erga dominam . . . et apud suos pueros . . . pro v marcis . . . iusto empcionis tytulo -verunt). CHART. Friburg. 189 p.160,31 bona . . . pro Iohanne laico. CHART. ord. Teut. (Thur.) 268 quas *(curias)* circa me . . . -arunt. *al.* *absol.:* CHART. scrin. Col. A II 1 p.215,8 (a.1165/85) Arnoldus . . . -vit tribus pueris suis *eqs. (cf.* p.215,1 emit). *al.* *redimere – loskaufen:* HUGEB. Willib. 4 p.95,24 illam aecclesiam christiani homines sepe con-bant ad (a *var. l.*) paganis Sarracinis. *cf. l.37sqq.* **β** *spectat ad res mobiles:* LEX Baiuv. 9,14 ut nullus presumat furtivam rem con-are . . .; quod -are (conpare *var. l.*) voluerit *eqs.* LEX Sal. Karol. 39 si . . . ille, qui eum *(caballum)* ducit, se con-asse (*ex* LEX Sal. Merov. 37,1 emisse) aut cambiasse dixerit. TRAD. Ratisb. 796 ad carbones . . . a custode monasterii de eisdem nummis -andos. STATUT. ord. Teut. p.65,16 pro victualibus -andis. *al.* *absol.:* LEX Baiuv. 16,4 nullus sine domini prȩiudicio con-etur. CAPIT. reg. Franc. 32,8 vinum . . . con-ando emere. *al.* **γ** *spectat ad iura, census, honores:* TRAD. Ror. 120 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966; a.1247/48) ius advocatie . . . et duas piscationes . . . pro XXX talentis . . . -vimus. CHART. Raitenh. 232 p.190,13 ex quibus *(libris)* . . . decimam . . . a comitibus . . . decrevimus -are. CHART. civ. Erf. 189 p.112,5 pensiones (*cf.* 290 decem marcas annue pensionis). CHART. select. Keutgen 326. *al.* *adde:* NECROL. III p. 371,25 que *(Wilbirch)* -vit missam. *cf. p.1030,44sqq.* **δ** *spectat ad homines (praecipue servos, mancipia):* LEG. Wisig. 5, 4,12 qui a parentibus filium con-vit. EDICT. Roth. 230 si quis con-verit mancipium (LEX Raet. Cur. 3,4 [ed. E. Meyer-Marthaler. 1959] si quis homo de alterum hominem m. con-ret. LEX fam. Worm. 21. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 102,18 hominem vendere aut -are. 158,2 qui ipsos *(servos)* con-tos habuerit (*cf.* HROTSV. Dulc. 1,7). CHART. Turic. 195 Tettam ad Tiopertum -vit. *al.* *e servitute redimere – freikaufen:* EDICT. Roth. 156 de filio naturale, . . . si pater con-verit eum et liberum thingaverit. *cf. l.11sqq.* **b** *de concambio:* TRAD. Patav. 10p.10,23 (a.764,81) con-vi terram, coloniam integram cum alia colonia. CAPIT. reg. Franc. 46,6 homines . . . con-ant sibi proprietates de ipso nostro beneficio. GERH. AUGUST. Udalr. I 11 alius . . . cum . . . libro cavallum . . . -vit. HELM. chron. 38 p.77,4 quicquid in foro mercari volueris, panno lineo -bis. *al.* **c** *de occupatione:* DIPL. Ludow. Inf. 41 p. 161,35 quod *(novale)* ipse . . . ibidem -vit et exstirpavit. **d** *usu vario:* FORM. Marculfi 1,35 p.132,13 (ed. A. Uddholm. 1962) quod . . . abba . . . de rem monasterii . . . visus est augmentasse aut con-asse. GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p.404,5 reliquias sanctorum. DIPL. Otton. III. 311 negocium suum excolant, scilicet -ando, emendo, vendendo. DIPL. Conr. III. 267 p.462,38 (ed. F. Hausmann. 1969) cum omnibus possessionibus . . . hereditate seu pecunia -tis. *al.* *adde:* CAES. HEIST. hom. exc. 303 habeo *(sc. advocatus)* . . . linguam cupream . . ., argenteam . . ., auream: quamcumque harum trium linguarum volueris, -es. **2** *c. colore quodam:* **a** *supportare – beschaffen:* FORM. Marculfi 2,46 (ed. A. Uddholm. 1962) propter necessitate fratrum con-andum. **b** *colligendo addere – hinzuerwerben:* TRAD. Ratisb. 259 (a.996/1000) siquid interim augere sive -are valeat ad eandem vineam. **c** *cogere, expedire – aufbringen, flüssig machen:* CHART. Rost. B I 3,52 p.78 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967; a.1258/60) dedit filie . . . XL marc(as), si in facultatibus suis idem . . . poterit -are. **d** *assequi – erlangen:* THIETM. chron. 6,90 nepos meus gratiam et incolatum cum predio suimet et auro -vit. **e** *conferre – zusammentragen:* THANGM. Bernw. 6 scriptoria . . . in diversis locis studebat, unde et copiosam bibliothecam . . . -vit. **f** *c. sensu augendi i. q. coacervare – aufeinanderhäufen:* HUGO TRIMB. sols. epil. 184 magnum maius maximum crimen con-atur. *cf. p.1036,7.* **B** *latius:* ALDH. virg. I 42 p.294,7 caeli -antur triclinia. BONIF. carm. 1,9 cum quibus et malis con-es regna futura.

[Heßler]

DIPL. Conr. III. 18 p.32,20 (ed. F. Hausmann. 1969) quatenus inde sibi . . . apud Deum remunerationem -ret. *al. in chartarum arengis:* COD. Lauresh. 289 (a.767) qui sibi de caducis -at ęterna premia (CHART. Stab. 27 p.70,14 qui . . . de caduca -perat sine fine mansura. *al.*). CHART. Raitenh. 152 p.132,40 celestia -are temporalibus et transitoriis.

II *parare – bereiten:* **A** *strictius i. q. facere, conficere – machen, herstellen, verfertigen* (*cf.* GLOSS. II 755,34 St.-S. con-tum gimahot): CHART. Raitenh. 196 p.165,23 (a.1251) scriptum quasi pro cyrografo -antes . . . roboravimus. **B** *latius:* **1** *exornare – ausgestalten:* RUOTG. Brun. 41 p.44,17 hic eidem *(imperatori)* gravissimus auctor ad constituendam, fidelissimus socius ad -andam, fortissimus adiutor ad rem publicam perficiendam fuit. **2** *efficere, provocare – bewirken, hervorrufen:* **a** *in univ.:* DIPL. Heinr. III. 109 in datis . . . beneficiis apud fidelium mentes perfecta dileccio -atur. WIPO gest. 8 p.31,19 rex . . . invidiam apud principes . . . -ans *eqs. (sibi) concitare, contrahere – (sich) bereiten, zuziehen:* RUOTG. Brun. 14 p.14,3 mortem sibi . . . -bant. 34 p.35,8 sibi -bat poenam. **b** *pass. i. q. nasci, oriri – sich ergeben, entstehen:* LEG. Wisig. 5,7,10 unde ipsi *(manumissori)* capitis periculum con-etur. LEX Baiuv. 12,7 nullum ex hoc praeiudicium domino con-etur.

subst. **1. comparans,** -antis *m. qui acquirit, emptor – Erwerber, Käufer:* FORM. Wisig. 12 nec partium -is ulla adversitas . . . eveniat. LEG. Wisig. 12,2,13 p.419,17 parentum vel filiorum *in servitutem venditorum* nulla sit divisio, sed in unum ad -is (conparentis *V1*) transeant dominium.

2. comparatum, -i *n.* **1** *bona acquisita – erworbenes Gut, 'Errungenschaft':* DIPL. Merov. I 76 p.68,13 tam de alote quam et de con-tho seo de qualibet adtractho (FORM. Senon. I 50 de con-do. CHART. Sangall. A 35 de cum-o. TRAD. Lunaelac. 124 p.74,13 de conpato. *al.*). **2** *acquisitio – Erwerbung:* FORM. Andec. 10[a] servicium ei non redebebat at de agnacione aut de con-o. FORM. Wisig. 11 qui *(servus)* nobis ex -o ab ill. iure noscitur advenisse. DIPL. Merov. I 47 quem *(mansellum)* . . . in concambio . . . nuscetur recipisse vel de con-o ibidem habuit. *cf.* 1. comparatus.

2. comparo (conp-), -avi, -atum, -are. *script.* -per-: *l.67. praes. inf. pass.* -are: *p.1036,12. struct.: c. dat.: passim, e. g. l.56. p.1036,12. abl.: p.1036,26.* ad: *l.48. 59sq.62.66.69.71. p.1036,9.34.* cum: *l.49.53.63. p.1036,25. medial.: l.63sqq.*

1 *de relatione i. q. conferre – vergleichen (cf.* GLOSS. I 89,24 St.-S. con-at uuidar mizit. II 79,25 -ans samane brengandi. 342,11 con-vit kalihhisota. 602,2 -are geganmezun. *al.): a gener.:* **α** *in univ.:* RUD. FULD. Leob. 17 cum huius temporis spatia ad aeternitatem -ta brevia sint. AGIUS comput. 4,18 dextri *lateris paginae* pars solis cum luna -at ęvum. **β** *de certamine singulari sim. i. q. componere – gegenüberstellen, sich messen lassen (cf.* GLOSS. I 313,34 St.-S. con-vit me uuidar maz mih. 694,22 con-emus cepanomes *a* giebinmazzon *o):* INVENT. Matth. 17[in.] cum praevalido antagonista . . . -tus in arenam . . . descendit. **b** *math. (philos.: l.70sqq.): α de divisione:* MATHEM. var. Bubnov p.268,16 maximum divisorem . . . reliquae parti . . . dividendorum -bis, id est, quotiens ipse divisor maximus in dividendis possit inveniri, considerabis. ANON. minut. 1,5 regula numeros tantum -andi ad uncias. *al.* **β** *de proportione:* GERB. geom. 6,7 primi . . . ex praescriptis orthogoniis aream VI implet, quem si ad secundum, qui XXIV continet, -veris *eqs.* (ADALBOLD. sphaer. 2 a. ad a. -are). ANON. geom. I 3,5 numerus graduum . . . cum XII -etur. *medial. i. q. rationem habere (ad aliquid) – sich (zu etwas) verhalten:* GERB. geom. 6,7 inter secundum et tertium *orthogonium*, id est XXIV et LIV, medius numerus XXXVI invenitur, qui ad utrumque sesqualtera habitudine -atur (-per- *var. l.*). ALBERT. M. nat. anim. 1,7 p.16,34sqq. intellectus . . . universaliter agens -atur ad intellectum possibilem . . ., sicut lux solis -atur ad perspicuum. **γ** *usu pass. i. q. relationi subici – in Beziehung treten:* ALBERT. M. veget. 6,487 frigidum -atur ad siccum et humidum. 6,492 unumquodque eorum *(principiorum)* . . . multa genera acquirit actionum -tum unicuique aliorum. metaph. 5,2,16 p.255,63 (ed. B. Geyer. 1960) ex hoc determinatur potentia, quod est comparatio materiae ad actum, sicut -atur imperfectum desiderans perfici *eqs.* **c** *gramm. i. q. gradatim conferre – steigern:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p.11,2 strenuus, arduus, egregius . . . -ari recusant. HUGO TRIMB. sols. epil. 188 sic irregulariter predicta con-antur. *cf. p.1034,70.* **d** *mus. de mensuratione:* ANON. mus. Sowa 1[b] p.64,20 est . . . perimpossibile omnes *figuras* imperfectas . . . ad numerum trium . . . equipollentialiter -ari. **2** *de aequalitate:* **a** *strictius: α aequare, aequiperare – gleichsetzen, -stellen:* ARBEO Emm. 27 ut in damnationem eorum mens feris -are deberetur. CHRON. Salern. 37 p.38,21 -are illos *(versus)* profecto potuissemus Maroni volumina *(cf. notam ed. p.247).* WIPO gest. 33 p.53,30 caesar . . . Tito et Vespasiano -atur. CARM. de bello Saxon. 1,151 regius iste fidem miles non -at auro. *al. pass. i. q. parem, similem esse – gleich, ähnlich sein:* HROTSV. Cal. 9,29 Fortunatus . . . -atur malae arbori amaros fructus facienti. ARCHIPOETA 10,2,3 stultus ego -or fluvio labenti. **β** *assimilare, parem reddere – angleichen, gleichmachen:* SUMMA dict. Saxon. 3 p.212,3 interioris hominis habilitati exteriorem suum hominem gestu et habitu con-ans et conformans *dictator.* **b** *latius i. q. (com)pensare – ausgleichen, entgelten:* TRAD. Frising. 1168 p.91,35 (a.957/72) ut . . . aecclesia cum decima X domorum, hoba I et saltus cum hobis III et silvula . . . -entur. NIVARD. Ysengr. 4,372 consiliis saltem -et *lupus* illa *(bona nostra)* suis.

adi. **1. comparans,** -antis. *comparabilis – vergleichbar:* ALBERT. METT. episc. Mett. 1 p.699,30 *acta* non -ia eius superioribus gestis . . . praeterita sunt.

2. comparatus, -a, -um. **1** *relatus (ad aliquid) – (auf etwas) bezogen, relativ:* ALBERT. M. metaph. 5,2,16 (ed. B. Geyer. 1960) esse istius potentiae est esse non absolutum, sed -um ad actum. **2** *par – entsprechend:* DIPL. Conr. III. 113 p.203,5 (ed. F. Hausmann. 1969) ut . . . aureum denarium XII denariis Wirceburgensis monetę -um persolvat *ecclesia.*

subst. **comparatum,** -i *n. quod collatum est – das Verglichene:* ALBERT. M. top. 3,1,1 p.332[b],30 dubitare possumus, utrum -orum oportet magis bonum esse vel magis eligendum. *ibid. al.*

adv. **comparate.** *comparatione adhibita – in Beziehung (zu etwas), relativ:* ALBERT. M. cael. hier. 15,3 p.407[a],20 aut absolute aut -e. *Heßler*

3. comparo *v.* 1. compareo.

***comparochialis** (conp-, -rr-), -e. *ad eandem parochiam pertinens – zur selben Pfarrei gehörend:* CONC. Karol. 31 det unusquisque *presbyter* . . . pro presbitero . . . conparr-e tremissem.

***comparochianus** (conp-, -rr-), -i *m. qui eiusdem parochiae est – Angehöriger derselben Pfarrei:* CHART. Col. II 100 (a.1226) promisimus *(sc. plebanus et officiales ecclesiae)* nos et singulos conparr-os nostros per presentes litteras obligantes, quod *eqs.* (CHART. Altenberg. 277 p.194,3 nos et universos comparr-os nostros . . . obligamus [*sc. milites*]). CHART. Rhen. inf. II 472 presentibus . . . abbate, . . . sculteto . . . et eiusdem conparr-is universis.

compars, -tis *f. quod particeps est (totius), pars altera – (an einem Ganzen) Teilhabendes, (Mit-)Teil:* ALBERT. M.bon. 109 p.72,54 quod obicitur, quod -s boni in virtute non erit bona, dicendum *eqs.* phys. 6,1,1 p.406[b],27 omne . . . habens partem habet etiam -em. herm. 1,1,2 p.376[b],29 quae *(propositio)* . . . se habet ad aliam, quae secum in syllogismo -s est *eqs. ibid. al.*

***compartialitas,** -atis *f. comparticipatio – gemeinsames Teilhaben:* HUGO HONAUG. div. 18,3 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p.144; c.1180) per illud . . ., quod dicitur 'per se', removetur non tam conformitatis quam -is consortium.

comparticeps (cum-, conp-, cop-), -cipis *m. vel f. (p.1037, 5.14sq.) nom. sg.:* -ces: *p.1037,9.24.* -cipes: *p.1037,9. interdum adi. subesse potest, e. g. p.1037,30.33.*

qui (quae) particeps est, (con)socius (-a), consors – (Mit-)Teilhaber(in), Teilnehmer(in), Gefährte (-in), Genosse (-in):

[Schneider]

1 *gener.:* **a** *in univ.:* ARBEO Corb. 15 p.204,5 pollicebat *dux* eum con-em facere suorum filiorum. HERBORD. Ott. praef. p.705,44 consocius et con-s effectus consolationum et bonorum omnium. CHART. Babenb. 5 p.6,16 annuente et petente con-e thori nostri. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *cooperarius – Gehilfe:* CHART. Babenb. 176 p.235,34 (a.1211) salinam . . . amplificare per manus opificum et -um suorum. **β** *sceleris complex – Komplize:* CONC. Karol. 16A,16 ut per illum *(furem)* quasi con-s (co(m)-cipes, con-ces *var. l.*) pauperum spoliis ditaretur *iudex.* **2** *spec.:* **a** *eccl. et theol.:* GODESC. SAXO theol. 22 p.316,3 de se suisque -bus gaudens ait Augustinus: *'eqs.'* ARNO REICHERSB. apol. p.10,22 de quodam participe ipsius *(Christi)* gratiae dictum est ab alio quodam eiusdem gratiae -e *eqs.* VITA Salomae 22 cum -e carnis ac spiritus. 27 -is suae in regno et Iesu . . . reliquias. *ibid. al.* **b** *philos. i. qui comparticipatur – einer der (mit) Anteil hat:* ALBERT. M. caus. univ. 1,4,3 p.414b,26 primum non potest habere comparem vel -em vel contrarium. **c** *iur. i. q. compossessor – Mitbesitzer, Mitinhaber:* BREV. NOTIT. p.A 19,25 vir nobilis . . . tradidit . . . silvam cum con-bus suis. CHART. Rhen. inf. I 16 nos cohęredes et con-es . . . tradidimus agrum hęreditarii iuris nostri (DIPL. Conr. III. 267 p.463,8 [ed. F. Hausmann. 1969] nullus coheres et consors et con-s[-ces, con-ces *var. l.*] de Bulgaro *eqs. al. item de coheredibus:* CAPIT. reg. Franc. 252 p.232,19 si . . . contingat pro ea [*ecclesia*] -es dissidere. CHART. Basil. C I 439 [a.1264] domina Ita et con-es eius). CHART. Eichst. 3 p.10,3 precariae -em Rŏtpertum sibi advocans *episcopus.* TRAD. Formb. 358 p.729,15 plures -es . . . transitus *aquae* . . . definierunt. CHART. Eberb. 34 p.73,3 ut . . . -es sint fratres adiacentis terre tam in campestribus quam in locis silvosis, quod . . . dicitur marcha. CHART. Lamb. Leod. 120 coram viris honestis et bonorum con-bus. CHART. Lux. II 450 p.494,12 collatione Iohannis, . . . Alardi . . . suorumque cum-um. *al.*

comparticipo(r) (conp-), -atus sum, -are (-ari). *(una) particip̣em esse vel fieri – (mit) Anteil haben (bekommen), teilhaftig sein (werden):* **1** *strictius:* HERIG. Ursm. 1,481 eum *(virum sanctum)* . . . futurum carne sua conformata et con-ta corporis ęcclesię menbrum spetialius. CHART. Rhen. inf. II 37 fratrum . . . cenobii . . . -are in Dei servitute piis laboribus. DAVID compos. 3,68,1 sicut . . . corpus collaborat spiritui . . ., ita . . . -at et conremuneratur ei in praemio. ALBERT. M. pol. 7,8f lex est vicinantes conterminos . . . non -are (*p.1330a,21* συμμετέχειν) honore *eqs. al.* **2** *latius i. q. conexum esse – verbunden sein:* GERH. STED. annal. p.206,21 adolescens . . . nomine et cognatione sibi *(sc. praeposito)* con-ans.

subst. **1. comparticipans,** -antis *m. compossessor – Mitbesitzer:* CHART. Lamb. Leod. 80 (a.1202/07) ⟨ne⟩ propter incuriam -ium pars nostra . . . in detrimentum veniret.

2. comparticipans, -antis *n. quod comparticeps est – (mit) Anteil Habendes:* ALBERT. M. caus. univ. 1,2,1 p.387b, 11 nec -s nec aliud compar sibi . . . habere potest *intelligibile* . . ., sed de se ipso et per se ipsum agit omne.

***comparticularis,** -is *m. qui (cum alio) pars est – einer der (mit) einen Teil bildet:* ALBERT. M. div. 2,1 p.23,9 cum hominis partes dicimus esse . . . Virgilium, Ciceronem et singulos, qui horum -es (particulares *EF*) sunt *eqs.*

compartio(r) (conp-), -ire (-iri). *impertire, participare – teilen (mit), Anteil geben:* EPIST. Desid. Cad. 2,13 (ed. D. Norberg. 1961) aliquid cum alio con-irę. CHART. Brixin. 151 p.164,20 (a.1266) quod *(ius)* sibi . . . competere posset, cum fratribus suis -retur.

compartus *v.* 1. compareo. **compasco** *v.* compesco.

***compascualis,** -e. *ad pascuum commune spectans – das gemeinsame Weideland betreffend:* CHART. Turic. 1079 p.170, 22 (a.1259) iura pascualia et -ia sine lesione segetum et feni libere possidebunt.

***compascuitas,** -atis *f. pascuum commune – gemeinsame(s) Weide(land):* CHART. Turic. 1279 p.357,2 (a.1264) controversia, que . . . super . . . publica montis . . . -e, quod . . . dicitur almeinde, . . . vertebatur. *meton. i. q. ius pascuo communi utendi – Recht auf Nutzung der gemeinsamen Weide:* CHART. Turic. 1085 p.178,23 (a.1259) predium . . . et agros . . . cum omnibus attinenciis, . . . pascuis, inpascuis, compascuis, . . . venationibus, -bus et cum omni iure . . . conferimus (*sim.* 1106).

compascuus (conp-, -pes-), -a, -um. **1** *adi.:* *ad (communem) pastionem destinatus – zur (gemeinsamen) Weide bestimmt* (*cf.* GLOSS. III 407,15 St.-S. -us ager almeinde. IV 114,22 con-us [-us *d*] ager trata): DIPL. Otton. III. 265 montem -um . . . confirmamus ad partem monasterii. LEG. Lang. p.385a,8 si quis alienum equum de con-o agro expulerit (THIOFR. Willibr. I A 31 p.478B est in ora maritima ager -us . . ., ubi cum ovium gregibus armenta boum errabant. ALBERT. M. veget. 7,33 quatuor agrorum genera esse dixerunt *Aegyptii:* . . . sativum . . . et consitum et -um [pascuum *C*] et novalem. 7,34 -um . . . vocabant eum [*agrum*], qui prata ferebat in pastum animalium. 7,105. *al.*). CHART. Sigeburg. 58 p.131,19 (ed. E. Wisplinghoff. 1964) silvam communem -um terminum esse.

2 *subst. neutr. (masc.* -us: *l.20):* *pascuum (commune) – (gemeinsame) Weide* (*cf.* GLOSS. III 117,42 St.-S. -us espan): DIPL. Karoli III. 60 p.102,30 mons cum legitimis finibus suis, -is et silvis. DIPL. Otton. III. 393 cum . . . pascuis atque -is, pratis, silvis (CHART. episc. Halb. 150 l.29. CHART. Turic. 1079 p.167,9 curtes et predia . . . c. . . . p., con-is, inpascuis. *saepe in pertinentiis chartarum. v. et l.3*). CHART. Wirt. II 534 p.359,31 partem . . . palustris terre, que . . . ville -pescuum, id est . . . almeinda vel gemeinweida, fuerat. *sensu communitatis evanido:* TRAD. Frising. 1393 (a.1022/23) cum silvulis et -is. CHART. Basil. C I 13 dedit . . . medietatem . . . aecclesię . . . cum con-o et florido. *Schneider*

compassibilis (conp-), -e. *qui simul patitur, misericors – mitleidig, barmherzig, voll Erbarmen:* VITA Mathild. II 28 erga omnes pia et -is exceptis vitiis, quibus non compassio, sed rectitudo debetur. VITA Annon. I 1,8 p.470a,38 cum . . . esset erga cunctos inopes misericors et -is. EPIST. Reinh. 98 qui alienę miserię in amore Christi con-es fiunt. *ibid. iterum. v. et p.1039,57.*

adv. **compassibiliter. 1** *ratione compassionis – (in) mitleidend(er Weise):* CHART. Austr. sup. III 508 p.468,5 (a.1277) cum sacerdos nostri ordinis et confrater mortuus fuerit, fratres ceteri pro humanitatis officio -r exequendo . . . flagellum accipiant. **2** *misericorditer – mitleidig, voll Erbarmen:* CHART. Mog. A I 471 (a.1118) ego . . . archiepiscopus pro Christo afflictus . . . -r super afflictos misertus sum loci . . . destructi. CHRON. Mont. Ser. a.1202 p.170,20 rex . . . -r lacrimatus est. CHART. Westph. V 95 p.32,9 querimonias afflictorum -r audire.

***compassibilitas,** -atis *f. misericordia – Mitleid, Erbarmen:* ANNAL. Otak. a.1271 p.189,16 multa dicenda essent de virtutibus ipsius *(decani)* . . ., de castitate, . . . de -e proximorum.

compassio (conp-), -onis *f. script.* cum-: *l.71.*

actio compatiendi vel condolescendi, miseratio, affectus miserationis – das Mitleid(en), Mitgefühl, Anteilnahme: **1** *strictius:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 5 p.18,24 con-is . . . condolens . . . pietas. HUGEB. Wynneb. 7 p.112,18 multis con-e fuit proximus. GODESC. SAXO conf. p.75,21 fraterna -e ac germana simul dilectione (EPIST. Teg. I 62. *al.*). RUD. FULD. Leob. 8 mysterium . . . verbi divini, quod . . . nunc se per con-em proximi humiliat *eqs.* NADDA Cyriac. I 7,2 in confessione Christi et in con-e sanctorum martirum devotus permansit. CHRON. Thietm. 4,73 p.217,24 cum aliquis . . . recte impugnatur ab aliquo episcoporum . . ., ab aliis condescenditur illi, et hoc non est -o, sed . . . nocens confortacio. NARR. itin. nav. p.186,14 ipsi *(Sarraceni)* nobis videntibus . . . suspenderunt tres christianos per pedes . . . et lanceis usque ad mortem percusserunt; unde lacrimosa -e doluimus. ALBERT. M. summ. theol. I 20,80,2,4,2 p.889a,7 misericors dicitur, qui alienam miseriam corporalem vel spiritualem per -em facit suam. *al.* **β** *in chartis:* LIBER diurn. 87 p.114,14 permoti . . . cum-e . . . previdimus. 96 p.126,11 -e pastorali . . . consulemus. DIPL. Heinr. III. 398 p.555,14

[Rudolph]

pia con-e necessitatibus ecclesiarum condolens. CHART. civ. Erf. 67 devotionis vestre -em et auxilium requiremus. CHART. Argent. I 542 -e civili super iniuriis . . . vobis illatis . . . condolemus. *al.* **b** *medic. i. q. actus simul aegrescendi – das Miterkranken, Mitleidenschaft:* TRACT. de aegr. cur. p. 207, 20sq. *tussis* fit . . . quandoquidem per -em, quandoquidem per passionem; per -em dicitur fieri, quando est sinthoma alterius morbi. MAURUS urin. I p. 11,11 sentiunt etiam dolorem testiculi *aegroti* . . . ex -e et in anchis ex lapide *(sc. renum)* aggravante. WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p. 325[B] in omni capitis laesione . . . debilitatur stomachus et compatitur cerebro laeso . . . et . . . propter -em dictam debilitatur (*sim.* ALBERT. M. animal. 1,353).

2 *latius:* **a** *gener.:* **α** *misericordia – Barmherzigkeit:* WALTH. SPIR. Christoph. I 1 mira . . . benivolentia . . ., spectabilis in -e lucerna. DIPL. Heinr. II. 265[b] p. 314,37 ut . . . his, qui sub i⟨ugo nostri⟩ regiminis deserviunt, debitum retributionis exhiben⟨do⟩ familiari con-e condescendamus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 290,41 nullam . . . ipsi *(incarcerato)* -em exhibuit. CHART. episc. Vratisl. 42 p. 47,23 cuius *(ecclesiae)* honera . . . -is humero supportare (CHART. Altenburg. 251 p. 194,23). *al.* *per prosop.:* SALOM. III. carm. 1, 321 disciplina patris mihi sis, con-o matris. CAES. HEIST. hom. exc. 21 *(in visione)* intellexit eam *(puellam)* esse -em atque elemosinam. **β** *ops (misericors), latio auxilii – (barmherziger) Beistand, Hilfe(leistung):* DIPL. Heinr. II. 317 sic quisque proximorum suorum necessitatibus debet compati, ut per -em vim recte intentionis studeat implere. CHART. Xant. 120 p. 91,11 ut filii ecclesiarum . . . per consilia et auxilia ac mutuas -es tamquam veri fratres sibi consulant. *ibid. al.* **γ** *benevolentia, indulgentia – Wohlwollen, Zuneigung, Nachsicht:* VITA Mathild. II 22 p. 298,29 ut . . . maiorem -em in hoc loco commorantibus exhibeatis. ALBERT. M. pol. 6,5[1] p. 600[b],18 '-em (*p. 1321[a],24* συγγνώμην) habeat' . . . 'ad principes'. *v. et p. 1038,33.* *meton. de persona principis benevola:* CHART. Port. 13 p. 24,40 (dipl. Frid. I.) cepit eam *(ecclesiam)* nostra serenitas et con-o tueri et defensare. **δ** *passio – Leid(en):* HROTSV. Cal. 2,1 ut communicata invicem -e patiamur, quicquid unicuique nostrum . . . ingeratur. :: o utinam voluissetis meam -em compatiendo mecum partiri. **ε** *dolor, luctus – Schmerz, Trauer:* THANGM. Bernw. 54 corpori -is officia impendamus. COD. Udalr. 56 p. 115,12 quid tocius ecclesiae -e dignius quam *eqs.* **ζ** *comparticipatio – das Mitbeteiligtsein:* URSO aphor. 41 vi animae vel consuetudine seu -e in sompnis fantasiae diversificantur. gloss. 41 p. 84,28 ex -e . . . animae violentia infertur. **η** *consensio – Zustimmung(säußerung):* BERNOLD. CONST. libell. I 5 p. 22,16 nihil tuae intentioni prodest, quod tot -um exempla enumeras (p. 22,25). p. 22,22. **b** *mus. i. q. consonantia – Zusammenklang, Harmonie:* IOH. GARL. mus. mens. 9,27 (Arch-MusWiss. Beih. X. 1972) perfectae dicuntur *discordantiae*, quando duae voces non iunguntur . . . secundum -em vocum, ita quod secundum auditum una vox non possit compati cum alia.

***compassionabilis,** -e. *compassibilis – mitleidig:* HERIG. gest. 25 p. 175,36 in lacrimis resolutus, ut putandum est pertulisse martirium, dum exquoquebatur super aurum affectu -i (compassibili *3*), torquebatur.

compassivus (-pes-), -a, -um. **1** *compatiens, compassibilis, misericors – mitfühlend, mitleidig, voll Erbarmen:* EKKEH. URAUG. chron. a. 1106 p. 239,8 pium vel -um luctum . . . promeruisse. VITA Mariae rhythm. 871 fuit . . . condolens atque -a, misericors, compatiens et caritativa. ACTA imp. Winkelm. I 936,1 p. 711,14 quantitatem collecte . . . quadam -a (-pes- *var. l.*) benignitate providimus minuendam (DAVID compos. 3,18,1 p. 198,8 benignitas facit affabilem, -um afflictis). CONR. SAXO spec. 6 p. 79 habuit Maria ad Deum . . . verbum . . . -um pro proximi desolatione. *al.* **2** *simul corripiens – in Mitleidenschaft ziehend:* ARABS 154 (Altdt-Bl. 2. 1840. p. 386; s. XII./XIII.) particularis ea febris efficitur generalis vi -a, non ratione mali.

***compastino,** -are. (pasta) *ad pastam conficere, depsere – zu Teig verarbeiten, kneten:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,31 Christus se granum frumenti asseruit; . . . cribratus, conspersus -atur (1,32 cribrati, conspersi -antur *electi*).

***compasto** (conp-), -are. *ad pastam conficere, depsere – zu Teig verarbeiten, kneten:* ALBERT. M. animal. 22,32 alteam contritam in aqua con-a, donec ad modum cerae se tractari permittat.

compastor, -oris *m.* *qui simul pastor est, consacerdos – Mithirt, Mitpriester:* RATHER. concl. 5 (PL 136,354[A]) -es atque confamulos ciere.

compatens *v.* compatior.

compater (conp-), -tris *m.* *script.* cum-: AGNELL. lib. pont. 128 p. 361,42.

qui per baptismum quasi alter pater factus est – Mitvater, Pate, Gevatter (cf. GLOSS. III 68,24 St.-S. -r gevâtero. 427,53. 715,29 -r peteren. *al.):* **1** *strictius:* **a** *canon.:* COD. Karol. 6 p. 488,35 Pippino regi et nostro spiritali -i . . . papa (EPIST. pont. Rom. sel. I 1 p. 4,34 filium nostrum et spiritalem con-em domnum Carolum. CAPIT. reg. Franc. 252, 47. *al.*). CARM. libr. I 7,2,28 Carlmannum . . . fonte renascentem et sacro baptismate lotum extulit albatum sacratis con-r undis. VITA Bertini 19 (MGMer. V p. 765,19) Waldberto et coniugi suae . . . -r fuit secundum laudabilem ritum. RICHER. REM. hist. 3,35 si . . . -r est . . . cum eo, qui pater est, ipse est et pater. HONOR. AUGUST. eluc. 2,16 p. 1147[B] si tu alterius filiam levaveris, -r, id est frater sui patris, eris. SICARD. chron. a. 722 p. 150,31 Zacharias . . . filios -um in matrimonio copulari prohibuit. *saepe. v. et l. 62.66 et supra p. 937,13.*

adde: WILH. ANDR. chron. 56 in fedus . . . amicitie . . . Balduini *cingulo militiae decorati* . . . -r efficitur *abbas.* **b** *usu communi:* CHRON. Fred. cont. 2 p. 169,18 Ebroinus . . . con-i suo insidias praeparans. DIPL. Otton. I. 34 Eberisus . . . episcopus nosterque fidelis -r. VITA Bard. 1 p. 323,26 quidam -r eius ammirabili donavit eum munere, galea, agno, psalterio. EKKEH. IV. cas. 40[med.] illa *(commatrina)* . . . salutans con-em . . . optulit viro mustum. VITA Gebeh. Const. 1,7 erat . . . imperatori familiarissimus, eo quod -r eius esset. *saepe.* *in nom. propr.:* CHART. Turic. 459 p. 338,29 (a. 1230) fratres filii C-is *('Gevetterli' ind.).* 549 presentibus . . . Cůnrado, . . . Bertholdo, qui dicitur C-r. **2** *latius i. q. sodalis, contubernalis – Gefährte, Kamerad, '(guter) Freund':* **a** *de hominibus:* NOTKER. BALB. gest. 1,23 p. 31,15 cum . . . pater familias . . . se . . . munire conaretur, respondit pilosus: 'mi -r *eqs.*' p. 32,8. EGBERT. fec. rat. 1,589 -bus multis, sed paucis fungor amicis. SALIMB. chron. p. 586,33 loquebatur socio suo dicens: '-r *eqs.*' *homo – Kerl:* UNIBOS 74,2 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. 1956. p. 270) simul dicunt ferociter: 'heus, insensate -r *eqs.*' **b** *in fabula de bestiis:* CARM. Otton. III. 20,5,23 ursus . . . advenit . . . -e fauno nunc saliendo, nunc recinendo. NIVARD. Ysengr. 4,164 da michi votivam, -r hirce, crucem.

***compaternitas,** -atis *f.* *affinitas spiritualis inter parentes et compatres exsistens, status compatris – geistliche Verwandtschaft zwischen Eltern und Paten, Paten-, Gevatterschaft:* COD. Karol. 14 p. 512,3 -is gratia, quae opitulante Deo inter nos *(sc. Pippinum regem et Paulum papam)* rata consistit. WALAHFR. exord. 27 p. 512,22 non habebunt carnalis copulae . . . ad invicem consortium, qui in communi filio -is spiritale vinculum susceperunt (DIPL. Heinr. IV. 442 p. 594,20). CHRON. Cosmae cont. I a. 1134 p. 139,48 -s inter levirum et generum eius, inter germanam et germanum componitur; . . . posteri nostri . . . miserabilius secula procedere videbunt, dum . . . genitor nati sui compater efficitur. a. 1137 p. 144,8 imperator . . . principi nostro . . . -e iunctus. ALBERT. M. sent. 4,42,14 p. 486,27 quod spiritualium parentum filii vel filiae ante vel post -em genitae possunt legitime coniungi praeter illam personam, qua compatres effecti sunt. *ibid. al.*

***compaternus,** -i *m.* *compater – Pate:* DECRET. Frision. B p. 137[b],1 si cuius puellula in alia terra violenter teneatur et hic, cuius est filia, dixerit eam infra annos, tunc probet hoc per sacerdotem et duos -os.

compatesco (conp-), -ere. *opem misericordem exhibere – barmherzige Hilfe zuteil werden lassen:* EPIST. Bonif. 132

[Rudolph]

nostra voluntas . . . est ipsius *(episcopi)* infirmitati con-ere. *ibid. iterum. cf. ThLL. s. v.* compatiscor.

compatientia (conp-, -aci-), -ae *f.* **1** *gener.:* **a** *compassio, benignitas – Barmherzigkeit, Güte:* EPIST. Teg. I 2 p.4,1 solamen consuetę -ę petentibus . . . nullo modo subtrahitis. 85 plenitudinem caritatis et -ae, quam in vos habebamus. *meton. de persona benevola:* FROUM. epist. 74 novit . . . benigna -a vestra, qualiter . . . egrotabam. **b** *venia – Duldung:* CHRON. Gurc. 6 (MGScript. XXIII p. 10,2; c. 1183) eius *(papae)* mandato cum conpac-a domini Alberti *(sc. archiepiscopi)* consecratus est *episcopus.* **2** *medic. i. q. passio, morbus – Leiden, Krankheit:* ANTIDOT. Augiens. p.62,16 faciens ...nefreticis, ad nervorum conpac-a (ANTIDOT. Bamb. 4 con-a).

compatior (conp-, -aci-), -passus sum, -i. *script. et form.: partic. praes.* -ten(s): *l.52. inf. praes.* -ere: *l.40. partic. perf.* -pes-: *l.62.*

simul vel una pati, dolere, sentire – mitleiden, mitleidig sein, mitfühlen (cf. GLOSS. I 92,14 St.-S. con-or epantholem. *al.):* **I** *strictius:* **A** *gener.:* BONIF. epist. 94 p.214,21 tribulationibus . . . con-ens. IOH. SCOT. carm. 4,1,16 mors carnis vitae vitae mors iure vocatur, nam -ssa fuit carni, quae sola pependit. AGIUS epic. Hath. 83 ipsa meis -ssa malis ut propria flevit. HROTSV. Cal. 2,1 enuclea, quid patiaris, et, si res exigit, -emur. EPITAPH. var. II 73,2 lector, . . . proprios horresce reatus et commortali -ciare neci. EPIST. Teg. I 34 p.39,2 de domesticis -ciendo tractamus, qui nos cottidie conclamantes perturbant. HIST. peregr. p.122,21 pontifex . . . tanto christianitatis conpaciens detrimento vehementer indoluit. CARM. Bur. B 113,3,4 illa, pro qua gravior mens amorem patitur . . ., nec michi -itur. *saepe. v. et p.1039,40. de bestiis:* ALBERT. M. animal. 22,25 uno abstinente in stabulo alii quasi -entes *(cod.,* compatie *ed.)* aliquando secum abstinent *cameli.* **B** *medic. i. q. simul corripi – in Mitleidenschaft gezogen werden:* GLOSS. med. p.72,12 omnia interanea con-untur. URSO gloss. 41 p.84,29 cum corpori -atur *anima eqs. v. et p.1039,11.*

II *latius:* **A** *intrans.:* **1** *gener.:* **a** *misereri, misericordiam exhibere – sich erbarmen, Barmherzigkeit üben (cf.* GLOSS. II 204,30 St.-S. con-ens irbaramante. *al.):* **α** *in univ.:* VITA Lupi Senon. 4 (MGMer. IV p.179,26) inopiae afflictorum -i (con-ere 3^{a1} [*v. VII app. p.830*^{a}]). EINH. Karol. 27 penuriae illorum *(christianorum)* con-ens pecuniam mittere solebat. RIMB. Anscar. 7 p.29,20 antistes . . . -ens eorum *(peregrinorum)* necessitati. URSO gloss. 24 p.52,22 manus extendit ad largiendum, gressus dirigit ad -endum. *al. misericorditer auxiliari – barmherzig Hilfe leisten:* LAMB. LEOD. Matth. I 719 nec . . . via con-itur *paralytico.* **β** *in chartis:* LIBER diurn. 65 a nobis pietatis intuitu -entes *(sic)* vestrae peregrinationi ipsum monasterium vobis est concessum. TRAD. Frising. 278^{b} p.245,11 ego Atto episcopus . . . con-ens . . . paupertate viduitatis illius (DIPL. Otton. I. 175 aecclesiae paupertati conpaciendo. *al.*). CHRON. Ven. Alt. p.72,29 vestri -tentes (competentes *V*) merori necessitudini. *al. v. et p.1039,27.* **b** *dolere – Schmerz empfinden, betrübt sein:* EPIST. Col. 3 p.243,34 archiepiscopum con-imur depositionis incidisse laqueum. **c** *interesse – Anteil nehmen:* WETT. Gall. 4 eius *(Columbani)* . . . laboribus con-endo *eqs.* **d** *favere, consentire – geneigt, einverstanden sein (cf.* GLOSS. IV 604,12 St.-S. con-ssus kafolgenti): DIPL. Arnulfi 124 p.189,37 fratrum . . . querimonie -entes (DIPL. Ludow. Inf. 28 p.139, 11). **2** *spec.:* **a** *medic. i. q. morbo affici – krank werden:* AESCULAPIUS 22 p.34,29 curationes . . . adhibendae, ut partes ipsae, quę -pessae sunt, multum fricentur. MAURUS (?) anat. II p.20,21 ne molli substantia compositum . . . facile -retur. **b** *mus. i. q. consonare – in Einklang stehen, harmonieren:* IOH. GARL. mus. mens. 9,3 (ArchMusWiss. Beih. X. 1972) concordantia dicitur esse, quando duae voces iunguntur . . ., ita quod una vox potest -i cum alia *eqs. (sim.* LAMB. mus. quadr. p.260^{a}. ANON. mus. Sowa 4 p.116,6. *v. et p.1039,53).* **B** *trans. i. q. tolerare – dulden, (v)ertragen (praevalet usus refl.):* **1** *natur.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.51,5 rapaces, que nullo alio tempore -untur se invicem, tempore coitus . . . sibi invicem amicantur. ALBERT. M. animal. 23,33 non de facili secum -itur *cycnus* anseres vel alterius generis aves, quae eodem secum cibo vescuntur. **2** *philos.:* ALBERT. M. metaph. 10,2,9 p.455,57 (ed. B. Geyer. 1964) differentia . . . specie sunt ab invicem maxime differentia; et hoc quidem non habent genere differentia . . . et ideo -untur se ad invicem. **3** *theol.:* ALBERT. M. summ. theol. II 5,25,1,3 p.272^{b},40 utrum culpa diaboli aliquid secum virtutis -atur. **4** *rhet.:* SUMMA dict. Saxon. 4 p.213,15 alie *(sc. partes epistolae)* adeo sunt conmunes, quod se con-i bene possunt. **5** *mus.:* FRANCO COL. cant. mens. 11 p.249,14 quando duae voces . . . in uno tempore prolatae se -i possunt secundum auditum. p.251,3.7. *cf. p.1041,64.* **6** *medic. i. q. accipere – erleiden:* PS. HIPPOCR. phleb. 110 cavendus est nervus, quia, si pungitur, multos et pessimos dolores con-untur *aegroti.*

adi. **compatiens,** -entis. *misericors, humanus – mitleidig, barmherzig, anteilnehmend:* THIETM. chron. 6,75 verus et -ciens ac aeclesiae suimet fortis propugnator erat *archiepiscopus.* VITA Theod. reg. 10 (MGMer. II p.205,3) Epiphanius . . . afflictorum gemitibus conpac-issimus. *al.*

adv. ***compatienter.** *misericorditer – voll Erbarmen:* VITA Wilh. 4 (MGScript. XV p.212,21; c. s. XI.) cunctis . . . in angustiis constitutis -r subvenit.

***compatratio** (conp-), -onis *f.* (compater) *affinitas spiritualis cum compatribus exsistens – geistliche Verwandtschaft unter Paten:* STATUT. Murb. (Corp. consuet. monast. I. 1963. p.448,14; a.816) de con-e et conmatratione omnino caveatur, ne ab ullo monachorum aliqua occasione presumatur.

***compatrianus** (conp-), -a, -um. (*cf.* compatriota) **1** *adi.:* *gentis proprius – volks-, eigentümlich:* EKKEH. IV. carm. var. I 5,24 ludicra sunt in eis, quę -a Sabeis. **2** *subst. masc.:* *compatriota – Landsmann:* EKKEH. IV. pict. Sangall. 101 tamquam germani vivunt ibi -i (gloss.: Hibernienses). cas. 31$^{med.}$ factum est, ut vir ille *(sc. Eusebius),* . . . sancti . . . Galli con-us, praedixerat (*cf.* bened. I 44,9 [gloss.]).

***compatriarcha** (cum-), -ae *m. qui cum aliis patriarcha est – Mitpatriarch:* NICOL. I. epist. 88 p.469,20 ibi Alexandrinus erat, qui cum ceteris sibi sociatis -is (cum- *EF*) adversus sanctum Flavianum agebat. 93 p.541,4 ecclesia . . . -arum communione roborata.

***compatriensis,** -is *m. compatriota – Landsmann:* MIRAC. Ursm. 1,21 Mosomagensis pagi indigena amore -ium . . . ex reliquiis . . . petiit donari sibi aliqua.

***compatrinus** (conp-), -i *m.* (compater) *qui per baptismum quasi alter pater factus est – Mitvater, Pate, Gevatter:* CHART. Salisb. III 856 (c. 1231) ego Rapoto . . . filium Ottonis . . . de sacro fonte baptysmatis levavi et eidem Ottoni, con-o meo, . . . contuli *ancillas.*

compatriota (conp-), -ae *m. (f.: l.65. p.1043,6) script.* -it(a): *l.55.*

1 *subst.:* **a** *popularis – Landsmann:* NICOL. I. epist. 124 p.645,8 cum ad te tuosque -as et consacerdotes in regionibus illis constitutos . . . litteras . . . destinaverimus. VITA Verenae II 4^{a},1 (MGPoet. V p.100) con-itas Mauricium pro Christo suosque discens peremptos. RUODLIEB V 263 consanguineos hylarato non solumque tuos, sed omnes -as (ANON. Has. 3). EPIST. Hann. 24 p.58,31 quid in cognatum inhumane, in -am prave, in amicum inique . . . fieri possit. ALBERT. AQUENS. hist. 3,7 visis amicis et -is prae gaudio in lacrimas defluunt. CHART. Naumb. 210 p.188,30 si alicuius eorum *(Hollandigenarum)* possessio venalis exponitur, -ę suo tantum et non extero illam emere liceat. WILH. ANDR. chron. 248 p.769,32 hec . . . omnia *(sc. maleficia)* . . . Blancia, Francie regina, eius *(comitis Flandriae)* -a, . . . machinata fuit. CHART. Turic. 1136 id a meis progenitoribus et -is ad meam et omnium comprovincialium noticiam noscitur pervenisse *(aliter ed. in adn.). al.* **b** *indigena, incola – Einheimischer, Einwohner:* ARNULF. MEDIOL. gest. 1,6 oderant . . . -ae regem Berengarium. IOH. WIRZ. descr. 22 p.179,10 Segor . . . a -is oppidum palmae vocatur. OTTO SANBLAS. chron. 45 p. 72,6 -e earundem regionum, scilicet Apulie, Calabrie *eqs.*

[Rudolph]

al. de hominibus ad tempus in terra commorantibus: BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 324,39 infra patriae illius terminos a -is omnibus . . . impeti et circumdari.

2 *adi.:* **a** *patrius, ex patria (communi) oriundus – heimatlich, aus dem (gemeinsamen) Vaterland:* RUODLIEB XVII 3 de virginibus rogitabat -is. HELM. chron. 64 p. 121,13 fallimini, viri -ae (98 p. 193,5 [*an usu attrib.?*]). **b** *domesticus – einheimisch:* LAMB. TUIT. Herib. 1,6 p. 744,8 cum -ae pontifices . . . longe illi occurrunt.

***compatrona,** -ae *f.* *quae simul patrona est – Mitpatronin:* REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937. p. 79,20; s. XIII.²) festum Marie Magdalene, que est ibi -a.

compatronus (conp-), -i *m.* *qui simul patronus est – Mitpatron:* LAMB. WAT. annal. a. 1164 p. 536,18 sanctorum reliquiae . . . sunt allate, scilicet . . . corpus . . . sancti Autberti, eiusdem *(beatae Mariae)* con-i.

compatruelis, -is *m.* *filius fratris communis – gemeinsamer Neffe (väterlicherseits):* SALOM. II. epist. 40 p. 421,31 utrum nepotem vel consobrinum, immo -em suum, filium K. *(i. Karoli Calvi),* in societatem suam ascivissent *filii Ludovici Pii.*

compatum *v.* 1. comparo.

***compaveo,** -ere. *(penitus) exterrere – (völlig) einschüchtern:* GREG. CAT. chron. II p. 224,29 ut armatam manum equitum . . . ad nos compescendos et -endos in . . . monasterium faceret venire.

compauper (conp-), -eris *m.* *qui item pauper est – ein in gleicher Weise Armer, Mitarmer:* GERHOH. aedif. 12 (27) p. 156,11 pauper ipse *(sanctus Martinus)* cum suis con-bus . . . non imperialiter, sed episcopaliter incedens. EPIST. Dominic. 30 peticiones . . . nostras, quas tamquam pro nostris con-bus . . . reverencie vestre fundimus. *Rudolph*

***compe** *v.* *cope.

compecco (conp-), -avi, -are. *una, pariter peccare – mitsündigen, ebenfalls sündigen:* THIOFR. Willibr. II 3,194 perculit Ananyam cum con-ante Saphyra *Petrus.* GESTA Camer. cont. II E 96,1 pro cunctis, qui -verant, libras quinquaginta sibi revadiant.

subst. **compeccans,** -antis *m.* *qui pariter peccat – Mitsünder:* GODESC. AQUENS. seq. 5,6ª,2 peccator contemnit -em. HONOR. AUGUST. spec. p. 1081ᴰ morte *animae* mortui mortuos sepeliunt, dum -es per adulationem decipiunt.

compedio, -ivi, -itum, -ire. *script.* conp-: CHRON. Fred. 1,15. **1** *(compedibus) vincire, custodire – (mit Fußfesseln) fesseln, gefangenhalten:* **a** *proprie:* CHART. select. Waitz 9 p. 23,4 (ante 1070) non licet . . . advocato eum *(hominem comitis)* -ire. SALIMB. chron. p. 18,20 patriarcham obsidem -tum non liberavit *rex.* **b** *in imag.:* HARIULF. Arnulf. praef. p. 875,23 spinarum densitas . . . me . . . -vit. WALTH. TER. Karol. 13 malicia . . . timoris . . . catenis -ta (impedita *var. l.*). **2** *compedibus coniungere – zusammen-, aneinanderfesseln:* COSMAS chron. 1,19 p. 111,34 quem *(pedem suum)* olim -vit cum pede coniugis ducis. CHRON. Mont. Ser. a. 1128 p. 142,30 rusticum . . . cum alio quodam -tum.

***compeditio** (-cio), -onis *f.* *ligatio compedibus facta – Fußfesselung:* CHART. Lub. I 13 p. 20,26 (a. 1203/09) ligatio manuum supra dorsum . . . et -cio alicuius.

***compeditor,** -oris *m.* *venator compedibus utens – (Fuß-)Fallensteller:* CONST. II 427,35 (a. 1244) -es, laquearii . . . et nocturni venatores erunt extra pacem.

compellatio (conp-, -ela-, -cio), -onis *f.* **1** *allocutio – Ansprache, Anrede:* **a** *gener.:* CHRON. Salern. 72 p. 72,10 episcopus . . . videns in visione . . . martire . . . -cionem minaci dicentem: *'eqs.'* **b** *rhet.:* ONULF. rhet. I 5 per -em hominis aut urbis *(ex Rhet. Her. 4,15,22).* **2** *accusatio, actio in crimen vocandi, incusatio – Anklage, An-, Beschuldigung:* LEG. Lang. p. 147,23 si . . . eum pulsavit et con-em fecit. CAPIT. reg. Franc. 233,22 antea -elatio fiat semel aut bis, postea fieri debeat pigneratio *(inde* DIPL. Karoli III. 17 p. 30,4. *al.).* DIPL. Loth. I. 51 p. 152,24 (ed. Th. Schieffer. 1966; ex dipl. Ludow. Pii a. 820) ut nullus eos *(abbatem successoresque eius)* . . . sine publici malli -e despoliare . . . presumat *(inde* DIPL. Otton. I. 337 p. 459,32; *an subest notio vocationis in ius?).*

1. compello (conp-), -avi, -atum, -are. *form.:* *coniug. III. (var. l.): l.13.25sq.33.* *depon.: l.7.15.*

1 *in bonam vel neutram partem:* **a** *alloqui, invocare – anreden, ansprechen, anrufen (cf.* GLOSS. IV 243,12 St.-S. con-or, con-aris ich anspriche. *al.):* WILLIB. Bonif. 5 p. 22,9 regem . . . pacificis salutatum muneribus con-vit *(sim.* HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,20 episcopum alloquendo, venerabiliter salutando -bat). HRABAN. carm. 11,10 monachus te, sancte sacerdos, -at scriptis. WALAHFR. carm. 76,49 Spira . . ., quam noluerim civili nomine pridem -are. WALTHARIUS 689 lacrimis -at (-it *P*) tristior omnes: *'eqs.'* WALTH. SPIR. Christoph. I 16. *al.* **b** *evocare, adhortari – aufrufen, auffordern, aufbieten:* IONAS BOB. Columb. 2,4 p. 236,2 fletibus . . . eum con-antur (con-ant, -bant *var. l.*). EINH. epist. 42 ut cum exactore heribanni, si . . . eum con-verit, . . . se pacificet *homo.* CAND. FULD. Eigil. II 17,13 -antur in auxilium caelestia votis agmina. VITA Mathild. I 3 abbatissam . . . virginem . . . praesentari -antes implorabant. EPIST. Teg. I 111 quoad viva voce nosmet -ando . . . negotio finem inponatis. CHART. march. Misn. III 31 p. 30,4 ad testificandum. *al.* **c** *vocare, clamare, adnuntiare – verkünden, (aus)rufen:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 72,11 de quibus *(sideribus)* divina oracula . . . -bant (con-, con-ebant, complebant *var. l.*) ita: *'eqs.' (spectat ad Vulg. Iob 38,31).* virg. II 430 -ans (-ens *var. l.; cf.* GLOSS. II 18,72 St.-S. con-ans cruozente) sobolem verbo currente per aethram. WALTHARIUS 1229 rex . . . affatu -at valde superbo: *'eqs.'* **2** *in malam partem:* **a** *gener.:* **α** *increpare – schelten, anfahren:* CAND. FULD. Eigil. II 10,14 longe -are senem iuvenis audet. **β** *conqueri – klagen:* IONAS BOB. Columb. 1,22 p. 201,8 Columba maestus . . . con-ans (-ens, con-ens *var. l.*) se tante mestitiae subdi *eqs.* **b** *iur. i. q. accusare, in crimen vocare – beschuldigen, anklagen, (gerichtlich) belangen:* LEX Baiuv. 22,10 si . . . ille, cuius vasculus fuerat, eum con-verit (con-at, interpellaverit *sim. var. l.*), ut . . . retulisset et restituendi con-verit (con-at, conpleverit *var. l.*). LEG. Lang. p. 144,5 ut iustitiam faciat, qui eum *(servum)* -at. CAPIT. reg. Franc. 134,4 ut de stato suo . . . con-andus . . . manniatur. TRAD. Ratisb. 943 -tus ab . . . abbate . . . decimationem ab eo in beneficium . . . recepit. *al.*

2. compello (conp-), -puli, -pulsum, -ere. *script.:* cum-: *p. 1045,56.* -pel(o): *p. 1045,6.40.al.* -pull(i): *l.54.* -lins: *p. 1045,47.* *form.:* *praes.:* *ind.* -et: *p. 1045,32.62.66. coni.* -entur: CAPIT. reg. Franc. 93,7. *imperf.* -abat *(var. l.): l.50.* *stirp. perf.:* -pell(i): *l.49.* -puls(i): *p. 1045,19.*

1 *de motu:* **a** *agere, propellere – treiben, hetzen:* **α** *de* **δ** *animalibus:* LEX Baiuv. 14,2 capit. p. 242,10 qui eum *(sc. animal)* in sepem conpellerit (-erit *Til*). 14,4 qui ipsum animal con-bat (-abat, con-at, conpulit *sim. var. l.*) in mortem. *in imag.:* HILDEG. scivias 3,4 p. 608ᴬ -sae oves nominantur, quoniam . . . -o eos *(homines),* ut ad vitam perveniant. **β** *de hominibus:* LEG. Wisig. 2,3,6 quem *(causidicum)* iteratim ad iudicium conpulit (conpullit, con-it *var. l.*). *remissius:* BEDA hist. eccl. 3,13 p. 153,3 crescente corporis molestia ad articulum subeundae mortis con-or. **b** *concutere – erschüttern (cf.* GLOSS. I 62,38 St.-S. con-sa [convulsa *b. c*] aruualcit, iruualtit. 92,3 con-sa cachunsit, kicnusit): GODESC. BENED. Anast. 8 vetustate -sa stare non potuit *ecclesia.* **c** *trahere – schleppen:* VITA Cadr. 19 (MGScript. XV p. 689,30; c. 1000) ieiunio confecta membra in lectum -pulit.

2 *de necessitate i. q. cogere, adducere, commovere – (er)zwingen, nötigen, veranlassen, bewegen (cf.* GLOSS. I 76,7 St.-S. conpulit kipeitta. *al.):* **a** *in univ. (interdum notione coactionis diminuta vel evanida, e.g. p. 1045,19sqq.):* **α** *cogitur vi, actionibus hominum:* CHRON. Fred. 4,37 con-sus Theudericus . . . Alsatius ad parte Theudeberti firmavit. EINH. Karol. 6 p. 8,15 regem . . . obsidione . . . conpulit . . . fidem facere. CONC. Karol. 61,1 p. 795,5 laici ad monasticum habitum con-si *sunt.* THIETM. chron. 5,34 eos vitam . . . postulare -pulit. 7,76 ad professionem culpae . . . diris castigacionibus -itur. ANNAL. Hild. a. 1003 p. 29,13 regnum . . . vi ad chri-

[Erb]

stianitatem -pulit *rex*. OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 52,37 dux . . . terga hosti dare -itur. 2,13 p. 117,10 ut . . . civis . . . ad obedientiam principis sui -atur. CHART. Brixin. 131 p. 139,32 si . . . ad id faciendum violenter et potenter -atur *ministerialis. saepe. spectat ad animalia:* LEX Baiuv. 14,2 si . . . persona . . . animal per vim sallire conpellerit (con-it, -pelerit, -pulerit *sim. var. l.*). 14,7. β *cogitur legibus, iuribus, imperio sim.:* LEX Ribv. 59,2 iudicium . . . con-atur adimplere. CAPIT. reg. Franc. 93,5 ut servi . . . non . . . ad ulla angaria . . . cogantur vel con-antur. THEGAN. Ludow. 20 p. 595,30 propinquas . . . filios nobilium in coniugium -unt (cogunt *4*) accipere. 48 Hlutarius -ens (-pulit *4*) patrem, ut . . . iret . . . ad Compendium. EGILM. epist. p. 361,39 mea . . . -sa interpellatio cassata est. TRAD. Teg. 171 ministerialis . . . ad serviendum sibi -bat *censuales*. STATUT. ord. Teut. p. 61,12 statuimus, quatenus . . . annualem -atur subire penitenciam *frater*. CHART. Raitenh. 374 testes . . . ad comparendum per censuram canonicam -endo. *saepe.* γ *cogitur rebus naturalibus, condicionibus:* BEDA hist. eccl. 1,27 p. 55,28 illam infirmitas conpulit. EIGIL Sturm. 7 (ed. P. Engelbert. 1968) ubi eum nox -pulit habitare. WALAHFR. Wett. 202 -or (gloss. R: cogor) . . . feritate doloris strata videre mea. ANNAL. Xant. a. 832 necessitate -sus (WIPO gest. 17. *al.*). RIMB. Anscar. 31 presbiter . . . persecutionis acerbitate -sus. THIETM. chron. 1,25 vir . . . nimia ebrietate -sus. VITA Heinr. IV. 1 p. 10,26 quem *(hominem)* aegritudo -erat usque ad sordidandum lectum. *saepe. adde:* EINH. Karol. 2 p. 5,10 otium . . . crebra salutatione interrumpentes *nobiles* locum mutare con-unt *Karlomannum.* δ *cogitur motibus animae, votis sim.:* ALDH. virg. II 2031 fratrem . . . precibus gestit -ere (cōpp- *P*) virgo. LIBER diurn. 99 debita pastoralis -pulsit sollicitudinis cura, ut *eqs.* FORM. Marculfi 1,1 l. 9 (ed. A. Uddholm. 1962) con-et (con-it *var. l.*) nus affeccio caritatis vestre. HRABAN. epist. 3 p. 385,23 quaestionibus . . . fratrum . . . respondere con-bar. WANDALB. mens. 364 hortatu -sus amici. POETA Saxo 5,290 pietas . . . regem largas -pulit ad lacrimas. THANGM. Bernw. prol. angelicis oraculis persuasus, immo -sus. *al.* **b** *cum colore quodam:* α *movere, premere – bestimmen, beeinflussen:* FORM. Marculfi 1,31 l. 15 (ed. A. Uddholm. 1962) eius meretis conpelentibus (con-entibus *AB2*). EINH. Karol. prol. p. 1,29 causa, quae . . . sufficere posset, ut me ad haec scribenda con-ret (*cf.* POETA Saxo 5,112 -or regum scribere catalogum). HROTSV. prim. 512 nec propriae vitae -i quivit amore, ut *eqs.* MANEG. c. Wolfh. 22 p. 95,12 (ed. W. Hartmann. 1972) voluntatem eius *(Dei)* nemo -it. *al.* β *impellere, concitare, evocare – antreiben, anreizen, anspornen, auffordern:* CHRON. Fred. 4,70 regina . . . eum con-ins, uxorem . . . relinquerit. ALDH. virg. I 46 virguncula . . . nec proci -sa precibus. HRABAN. epist. 10 p. 396,34 tibi deputes, non mihi, qui hoc *(opus)* facere me -bas. DIPL. Karoli III. 179 p. 297,3 ad . . . homines . . . ad publicas excubias -endos . . . ingredi. DIPL. Conr. III. 164 p. 297,2 (ed. F. Hausmann. 1969) Dei gratia . . . ex debito -it . . . iura tueri. ALBERT. M. animal. 6,100 nigromantici quaerunt ipsum *(frustum)* . . . ad -endum animos feminarum. *al. v. et p. 1044,52.* γ *urgere, vexare – bedrängen, quälen:* VISIO Baront. 20 ut cum-sa (con-, cum culpa *var. l.*) *anima* discat *eqs.* TRAD. Frising. 260ᵇ graviter dolore con--sus ambulare non potui (*cf.* THEGAN. Ludow. 45 d. -sus ob iniuriam patris). DIPL. Heinr. III. 352 in qua *(oppressione)* . . . episcopus violenter eos -erat. *al.* δ *exigere, poscere – (er)fordern, verlangen:* ALDH. ad Acirc. 112 p. 151,1 verba, quae in pirrichio . . . adnectere exemplorum formula -et (con--it *var. l.*). LEX Baiuv. 13,5 necessitas hoc con-it (conpulit *var. l.*) facere (ARBEO Emm. 2. DIPL. Otton. III. 136 p. 547,31 eligere abbatissam, quando mortalis n. -erit). 21,5 ut lex con-it (-et *var. l.*). TRAD. Frising. 14ª secundum quod mos con-it secularis (ARBEO Emm. 39 m. nuptiarum. *ibid. al.*). DIPL. Karoli III. 42 tempora . . . vite presentis . . . certitudinem rerum . . . pensare -unt. *al.*

compelo *v.* 2. compello.

compemsacio *v.* compensatio.

***compendeo** (conp-), -ere. *conexum esse, (de)pendere – beruhen (auf):* CONR. HIRS. dial. 555 sunt . . . in literatura seculari verborum quaedam signa aliquid significantia, sed spiritali intelligentiae minime -entia. mund. cont. 776 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) ubi consuetudo viciis con-et, virtus locum non habet. SIGEBOTO Paulin. 21 p. 919,38 nulla ex parte -et iniustitiae, quod iustus iudex permittit iusta . . . ratione.

subst. **compendentia,** -ium *n. pertinentia – das Zugehörige, Zubehör:* TRAD. Patav. 12 (Mon. Boica XXVIII 1. 1829. p. 110,5; a. 1157/63) aream . . . iure contradidit legitimo quomodo et alia eidem areae -ia.

compendiarius, -a, -um. *praecisus, brevior – abgekürzt, kürzer:* GESTA Camer. 1,75 p. 428,21 in -o . . . tramite.

***compendicium,** -i *n. pertinentia – das Zugehörige, Zubehör:* DIPL. Karoli M. 289 (spur. s. XII.ᵐᵉᵈ.) locum . . . cum omnibus -is et cohabitationibus suis . . . contradimus.

compendio, -avi, -are. *abbreviare – verkürzen:* OTTO FRISING. chron. 5,4 p. 233,14 leges . . . profuse et inordinate conpactas -vit *Iustinianus.*

adi. **compendians,** -antis. *commodus – angenehm:* TRANSL. Lando. 2,1 (MGScript. XV p. 610,8; a. 982/90) tanta . . . a Deo collata iamque -i prelibata gaudio quidam . . . aegre ferentes.

compendior *v.* compendiosus.

***compendiositas,** -atis *f. brevitas – Kürze:* IOH. AFFLIG. mus. 6,2 nos -em (copiositatem *var. l.*) sectantes.

compendiosus (conp-), -a, -um. *script.:* cum-: *l. 68.* -ped-: *l. 53.70. compar.* -dior: *l. 43.*

1 *adi.:* **a** *lucrosus, commodus, utilis, opportunus – vorteilhaft, bequem, nützlich, geeignet* (*cf.* GLOSS. II 186,58 St.-S. con-ius gimahhor): α *spectat ad loca:* VITA Sigir. 11 (MG Mer. IV p. 612,35) locum con-um . . . elegerunt (DIPL. Arnulfi 149. 175 p. 265,22). CHART. Sangall. A 355 ut . . . accipiam territorium . . . mihi optime con-um. β *spectat ad modum, rationem:* BEDA temp. rat. 20,15 veracius et -ius (*cf.* GLOSS. II 47,18 St.-S. giuuorsamora) argumentum. MIRAC. Bav. 1,4 p. 592,25 non solum veniale, sed etiam -um . . . furtum. ALBERT. M. praedicab. 2,8 p. 38ᵇ,15 scientiam speculativam -am, brevem quidem, sed tamen sufficientem. *al.* **b** *brevis, contractus, strictus, concisus – kurz, abgekürzt, knapp, gedrängt* (*cf.* GLOSS. II 491,53 St.-S. con-us churzlicho): α *spectat ad loca, itinera sim.:* ANNAL. Fuld. II a. 876 p. 88,18 per -diorem *(sic)* viam (CHART. Naumb. 148 p. 128,8 -ior seu directior . . . via. *al.*). HERIG. Lando. II 1,11 (MGScript. XV p. 605,33) -um invadunt itineris laborem. WOLFHER. Godeh. II 21 peragrata -o itinere Saxonia. *al.* β *spectat ad stilum, verba sim.:* WILLIB. Bonif. 3 p. 11,20 con-a verborum raritate. DONAT. Trud. 16 (MGMer. VI p. 288,31) con-a . . . libelli brevitas (WALAHFR. exord. 23 p. 498,14). TRAD. Ratisb. 57 per -um . . . kartulae narratum. VITA Walar. 14 (MGMer. IV p. 166,22) brevissimo et con-o . . . stilo descripsimus. Ps. BOETH. geom. 375 (ed. M. Folkerts. 1970) -is (-ped- m^1) . . . introductionibus. CHART. Schir. 3 (Mon. Boica X. 1768. p. 441,18) con-a ut possumus relatione rei geste seriem perstringimus. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 30,20 (ed. F.-J. Schmale. 1961) quedam *dictamina* . . . -a traditione . . . tradere. *al.* **2** *subst. neutr.:* **a** *via brevior – Abkürzung:* THIETM. chron. 4,41 eosdem per -a itineris interruptos. **b** *?ratio brevis – ?kurzes Verfahren:* ALBERT. M. animal. 18,17 virtus . . . accipit instrumentum, quo paucioribus et -ioribus potest . . . explere operationem.

adv. **compendiose.** **1** *commode, opportune, facile – bequem, günstig, leicht (cf.* GLOSS. III 231,3 St.-S. -e gemahlich; *nonnulla exempla hic allata et infra [p. 1047,12 sqq.] inseri possunt):* BEDA temp. rat. 48,14 ut planissimo numero . . . -ius . . . temporis status in memoriam posset reduci. AMULO epist. 2 p. 370,31 cum-e . . . et utiliter fieri posse videtur. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,21 quicquid . . . promiserat, hoc . . . -e (-ped- *1*) perfecerat. ALBERT. M. somn. 3,1,4 p. 182ª,5 cum lucidius et -ius sciretur ex propriis quam metaphoricis. veget. 1,204 -e satis . . . perscrutari. *al. fort. add.:* CHART. scrin.

Col. B 1641 (a. 1278) via . . . descendet, quando -ius haberi potuerit, quod ûnverderflich dicitur. **2** *clare – deutlich:* ALDH. epist. 4 p. 481,17 ut certius . . . animadvertere queat, . . . -e et breviter enucleabo. **3** *breviter, strictim, astricte – kurz, knapp, bündig (interdum notione contrahendi accedente, e. g. l. 11):* **a** *strictius:* ANON. ad Ragimb. p. 534,15 quam *(demonstrationem)* nos nitimur -e . . . exponere. CHART. Austr. sup. II 99 p. 147,5 possessiones . . . denuo nominatim, sed -e . . . adnotare. OTTO MOR. hist. p. 2,2 supradicta omnia . . . -e . . . scripta reperies. ALBERT. M. praedicab. 4,7 p. 78ª,42 -e . . . dicendo generalissimum . . . de omnibus . . . speciebus . . . dicimus. *al.* **b** *latius i. q. celeriter – schnell:* ODO GLANN. Maur. 16 in oratoriolo -e ibidem constructo, ut nobilioribus mos est. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 296,24 libera -e . . . aecclesiam Dei scandalo. VITA Udalr. Cell. II 15 (8) labores, quos . . . pertulit, . . . -e praetereo. LIBER ordin. Patav. 1,14 p. 945,12 quo *(capitulo)* -e finito . . . signa sonentur. *al.*

compendium (conp-), -i *n.* *script.:* cum-: *l. 53.* cop-: FORM. Marculfi 1,4 l. 3 ([*var. l.*]. ed. A. Uddholm. 1962). -ped-: *l. 49. p. 1048,52.*

I *lucrum, commodum, utilitas – Gewinn, Vorteil, Nutzen (cf.* GLOSS. I 76,25 St.-S. lucrum vel con-um kafori. *al.):* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* LIBER diurn. 68 pietatis integritas -um sustinet. DIPL. Loth. I. 31 p. 108,3 (ed. Th. Schieffer. 1966) aeternis con-is reconpensari. DIPL. Arnulfi 54 sempiternae retributionis -a . . . nobis impertiri. *al.* **b** *spectat ad res terrenas:* VITA Filib. 8 (MGMer. V p. 590,8) nihil habentes proprium, nullum egentes con-um. CHART. Raitenh. 81 p. 84,29 (a. 1218) in temporali -o eternum dispendium non timentes (GESTA Trev. cont. V 1 p. 407,9 per grave d. ad breve -um pervenitur. *al.*). **c** *spectat ad verba:* LEG. Wisig. 10,1,18 con-o brevitatis uti (ALDH. virg. I 35 p. 280,5 b. -o plura praetereo). **2** *iur.:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 1,1,3 non pro familiari con-o, sed pro utilitate populi. 5,5,3 quod nihil exinde suis profuisset con-is. CHART. Sangall. A 85 p. 81,22 tantum exartent, quantum podent in eorum con-o. DIPL. Heinr. II. 2 habeat potestatem . . ., quicquid sibi pro suo -o libeat, faciendi. *al.* **b** *in chartis commutationis:* FORM. Marculfi 2,23 l. 23 (ed. A. Uddholm. 1962) quicquid exinde pro . . . con-o (conpensatio *A1*) facire elegerint. TRAD. Ratisb. 22 p. 28,7 res pro communi utilitate et con-o inter se commutare (DIPL. Ludow. Germ. 60. *al.*). TRAD. Frising. 806 ad con-um ecclesię. DIPL. Arnulfi 1 p. 1,34 causa utriusque -i . . . commutationem fecimus. TRAD. Frising. 1034 conplatitationem ob -um domus Dei . . . fecerunt. *al.* **B** *latius:* **1** *fructus, proventus – Ertrag, Einnahme:* LEG. Wisig. 12,1,2 nostra largitate eis *(iudicibus)* con-a ministramus. suppl. 1,2,65 fisci con-is profuturas *libras (sim.* FORM. Marculfi 1,14 l. 5 [ed. A. Uddholm. 1962] con-is [conped- *A2*] regalibus illut adscribetur, quod *eqs.).* VITA Filib. 42 (MG Mer. V p. 603,19) a partibus marinis advenient oportuna con-a. VITA Desid. Cad. 16 p. 575,4 basilicam . . ., quam cum terrae cum-is (-is *3*) monasterio suo dedit *episcopus.* DIPL. Heinr. I. 23 in censibus, pecoribus . . . et omnibus, que dici aut nominari possunt, -is. CONST. I 175 regalia sunt hec: . . . monete, mulctarum penarumque -a. METELL. buc. 8,68 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) mature vendam, mea ne -a perdam. CHART. Carinth. III 1071 contulit . . . monasterio . . . mansi unius . . . utile -um. MIRAC. Adalb. Wirz. 11 p. 64,16 cuius *(nemoris)* con-a . . . altario . . . deserviunt. *al.* **2** *subsidium, victus – Hilfsmittel, Unterhalt (smittel):* FORM. Marculfi 1,16 l. 3 (ed. A. Uddholm. 1962) pro con-is aecclesiarum. VITA Filib. 9 (MGMer. V p. 590,13) de beluis marinis invenerunt con-um. VITA Cond. 10 (MGMer. V p. 650,20) dum ob viri Dei -a lintris in eadem fabricaretur insula. CHART. Bund. 103 quicquid ad loca sanctorum -i conferre curaverimus. *al. spirit.:* CAND. FULD. Eigil. I 17 -a vitae, id est divina sacramenta. **3** *supellex – Hausrat (usu plur.):* FORM. Senon. I 38 quod . . . casa . . . cum omnem mobilem vel intro domo con-a . . . et strumenta cartarum . . . igne cremassent. **4** *possessio – Besitzung:* FORM. Morb. 5 episcopus unam basilicam et unam castelonaem . . . seu et alia con-a nobis . . . abstulit.

II *quod parsimonia colligitur, deminutio, abbreviatio – Einsparung, Ersparnis, Verminderung, Verkürzung (cf.* GLOSS. III 271,35 St.-S. con-um churzi. *al.):* **A** *strictius:* **1** *spectat ad loca, itinera sim. i. q. via brevior, spatium brevius – kürzerer Weg, Abkürzung (de via brevissima: l. 11):* **a** *proprie:* HELM. chron. 15 p. 32,20 remigantes mare Britannicum brevi -o. HIST. de exp. Frid. imp. p. 78,5 per vię -um (viam -i *var. l.* [*cf. Vulg. II reg. 18,23*]). OTTO SANBLAS. chron. 7 p. 8,17 illi . . . per notum sibi -um precurrentes. ALBERT. M. animal. 8,66 ascendunt altissime *grues,* ut . . . dirigant volatum . . . per -um. *al.* *in nom. propr.:* CHART. Rhen. med. I 11 (a. 752) actum Con-o (*'Compiègne'*) palatio. *al.* **b** *in imag.:* RUP. TUIT. vict. 3,1 p. 85,3 (ed. R. Haacke. 1970) sermo per -um currens. CHART. episc. Halb. 204 l. 4 per -um mortalis vite transire (*cf.* NADDA Cyriac. I prol. 6,27). *al.* *abl.* -o *vice adv. i. q. cito – schnell:* HELM. chron. 25 p. 52,12 melius est -o vitam finire quam diu torqueri. **c** *translate i. q. ratio – Verfahren, Methode:* HERIG. reg. 2,20 ne . . . aestimatio denominationum longiorem importet laborem, facilioribus temptandum -is (compendiosius *var. l.*) *eqs.*

2 *spectat ad verba, stilum sim.:* **a** *gener.:* CONC. Karol. p. 301,34 nomina propter -um scribendi ternis litteris notata sunt. HRABAN. epist. 28 p. 443,30 habeat *lector* . . . satis commodum -um, quando id, quod in multis codicibus patrum scrutari debuit, in unum repperit collectum. 52 causa fuit -i, ne prolixitas fastidium pareret. WIPO gest. prol. p. 8,20 haec de proemii -o proposui. *al.* *acc.* -um *vice adv. i. q. breviter – kurz:* DIPL. Heinr. V. (ed. A. Calmet, Histoire de Lorraine. I. 1728. preuves p. 535,59) ut -um faciamus. **b** *meton. i. q. summarium, epitome, comprehensio, conspectus – Kurzfassung, Zusammenfassung, Überblick:* CHART. Hersf. 38 p. 71,10 (s. IX.) breve -um de . . . rebus, quę pertinent ad monasterium. ADAM gest. 2,20 si . . . historico aliquid dicemus -o. OTTO FRISING. chron. 2,30 p. 101,23 nos brevitatis causa -o stringamus *gesta. al.* *in titulo libri:* SALERN. comp. praef. in quo *(opere)* quia secreta . . . breviter et commode demonstrantur . . ., -um convenienter intitulatur. **B** *latius:* **1** *ratio brevior, commoditas, commodum – Vereinfachung, Erleichterung, Bequemlichkeit (cf.* GLOSS. IV 137,26 St.-S. con-a gemach. *al.):* BEDA temp. rat. 55,25 ob -um calculandi. CONC. Karol. 33ᴮ p. 242,13 propter -um minus intelligentium. HRABAN. epist. 5 p. 390,15 ob con-um querendi et commodum inveniendi. ALBERT. M. somn. 3,1,4 p. 182ª,6 -um eligit natura, eo quod non abundat superfluis. *al.* *adde:* LUP. FERR. Wigbert. 3 rigorem aecclesiasticum mortiferis -is . . . enervare. **2** *facultas, occasio (velox) – (schnelle) Möglichkeit, Gelegenheit:* DESID. CAD. epist. 1,14 (ed. D. Norberg. 1961) ut con-um nobis de ipsos *(sc. artificibus)* faciatis *(cf. notam ed.).* IULIAN. TOLET. Wamb. 27 p. 524,1 de -o fugae vitam se lucrasse. VITA Filib. 39 (MGMer. V p. 603,4) unde *(sc. de piscibus)* . . . habuerunt consolationis con-um (complendum, conped- *var. l.*). FORM. Senon. II 8 p. 215,3 non solum lingue plectro, sed etiam nec ullis stilorum con-is explere sufficio *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,42 pacis -um . . . quaeritabant. HELM. chron. 93 p. 183,25 salutis. *al.* -um mortis *i. q. mors subita – schneller Tod:* ADALB. MAGD. chron. a. 939 p. 161,10 cito mortis -o preventi (OTTO FRISING. chron. 7,29 p. 356,15 plurimi ferro cesi -o m. miseriam . . . terminavere). *meton. i. q. locus secessūs – Abort:* GLOSS. III 628,18 St.-S. -um kisuasi.

compendo (conp-), -ere. *communiter pendere, explere – gemeinsam wiegen, zusammen ausmachen:* CARM. de temp. rat. 46 dimidia sesclae duo *(sc. scripulos)* con-unt.

***compensa,** -ae *f.* *compensatio – Ausgleich, Ersatz:* CHART. Traiect. 1196 (a. 1249) mansos . . . in -am . . . decimarum contulerunt (CHART. Turic. 1775 p. 120,22 proprietatem . . . tradidit i. -am *eqs. al.*). CHART. episc. Spir. 350 p. 316, 17 uxori meę . . . pro bonis . . . resignatis feci -am.

compensatio (conp-, -cio), -onis *f.* *script.:* -ems-: *p. 1049,17.* -ess-: *p. 1049,23.*

1 *actio compensandi, exaequatio – das Ausgleichen, Ausgleichung:* CAPIT. reg. Franc. 278,8 p. 346,18 -o *rerum com-*

mutatarum ad nostram notitiam perferatur. CHART. archiep. Magd. 210 p.267,40 tertia pars equali divisionis -cione ab . . . duabus partibus deducta. CHART. Argent. I 250 con-cionem factam esse. **2** *quod compensando datur, recompensatio, remuneratio – Ausgleich, Ersatz, Gegenleistung, Vergütung (cf.* GLOSS. II 120,47 St.-S. con-o pidirpi): **a** *iur.:* DIPL. Merov. I 40 p.37,28 quem *(locum)* . . . ad fisco nostro . . . in -em pro alia re dedit. CHART. Rhen. inf. I 4 in cuius *(curtilis)* con-em agrum . . . tradidi. CHART. Rhen. med. I 43 econtra in -e . . . meriti dedit *eqs.* (TRAD. Frising. 407 accepit in con-em m. . . . res. *al.*). CHART. Sangall. A 754 quam *(uxorem meam)* . . . in -em . . . traditionis inpetravi. TRAD. Frising. 1102 in -e (reconpensatione *b. c*) . . . mancipiorum. CHART. Babenb. 13 p.18,30 recepta plena et legitima -e de fundis. CHART. Merseb. 161 p.134,39 dampni . . . dati tam ex parte marchionis . . . quam . . . Lipzensium . . . par habeatur -o. CHART. Tirol. notar. I 69 p.33,7 de expensis . . . -emsacionem amittimus. CHART. Babenb. 334 p.173,15 in con-em atque restaurum. *saepe.* **b** *usu communi:* GESTA Trud. cont. I 13,4 si alii pisces interveniebant, recta -o inde fiebat. BURCH. URSB. chron. p.114,8 votum . . . differtur et inutilibus remittitur per -em. *praemium dignum – angemessene Belohnung:* RATHER. epist. 19 p.109,21 -essationem . . . munusculi tanti, immo servitii . . . flagito fore.

***compensator** (conp-), -oris *m. qui gratiam refert – Vergelter:* UDALSC. carm. p.117 Iesu cunctorum con-r meritorum.

***compensibilis,** -e. *qui compensat, respondet – ausgleichend, entsprechend:* GREG. CAT. chron. I p.235,19 ad . . . censum -em annualiter persolvendum.

***compensionarius** (conp-), -i *m. socius redemptoris – Mitpächter:* CHART. Rhen. med. III 483 p.377,6 (a.1233) L(udewico) per sententiam suorum con-orum . . . fuerat abiudicata *decima.*

***compensive** *v.* *comprehensive.

compenso (conp-), -avi, -atum, -are. *script.:* consp-: *l.39.* -pin-: *l.39.* -ess-: *p.1050,5.*

I *trans.:* **A** *perpendere, aestimare – abwägen, veranschlagen, einschätzen (cf.* GLOSS. I 28,30 St.-S. conpinsant [*a,* conspinsant *b*] scouuont): **1** *strictius:* TRAD. Frising. 49 (a.772) servitutis quantitatem con-ans *Tassilo.* CAPIT. reg. Franc. 278,8 p.346,17sq. non -entur excultae et neglectae *res* aequaliter, sed sicut tunc fuerunt, -entur, quando *eqs.* EUGEN. VULG. syll. 6,13 indignum me -vi. *al.* **2** *latius:* **a** *considerare – erwägen:* DIPL. Loth. I. 22 (ed. Th. Schieffer. 1966) con-antes fragilitatem sexus . . . abbatissae. EPIST. Wibald. 376 -ta rerum et temporis oportunitate. *pendet acc. c. inf.:* HIST. Welf. 21. **b** *imputare – anrechnen:* LEG. Wisig. 4,5,3 heredibus ceteris eadem con-ta equalitate. *huc spectare vid.:* LEX Sal. Merov. 88 ipse dominus status sui iuxta modum . . . culpe inter fredo et faido con-bitur (-bit, con-atur *sim. var. l.; an pertinet ad l.66sqq.?).* **c** *usu medial. i.q. adaequari, comparari – gleichkommen, sich vergleichen:* ALDH. ad Acirc. 84,7 his *(milibus viventium)* neque . . . sidera . . . nec -antur harenae. WALAHFR. Wett. 59 nescire alium, qui -etur (gloss. RO: comparetur) ad istum. HROTSV. gest. 23 cui *(Mathildae)* . . . non -bitur ulla. **B** *coaequare, exaequare, compensationem facere, remunerari – ausgleichen, ersetzen, vergelten, kompensieren (cf.* GLOSS. I 477,26 St.-S. con-bo virgilto. *al.):* **1** *strictius:* **a** *gener.:* WALAHFR. carm. 29,11 -are tibi nulla pro parte, quod actum est, sufficio. RIMB. Anscar. 35 p.67,30 quia . . . nequivit uti parsimonio, studuit hoc elemosinis . . . -are. SYLL. Sangall. app. 3,10 dicta factis -vit. GESTA Camer. 3,6 contingit Arnulfo . . . a comite . . . in beneficio con-ari. NARR. itin. nav. p.188,3 ut nostri laboris dispendium eorum strage optime -retur. *al.* **b** *iur.:* LEG. Burgund. const. I 38,4 ei, qui dedit *legatis,* ab his, qui infra terminum . . . commanent, con-etur (con-antur, con-entur *var. l.*). LEG. Wisig. 4,4,3 mercedem suam suo . . . con-are servitio. CONC. Karol. 53 p.691,11 dabuntur . . . de porris ulnae viginti aut de aliis herbis . . . tantum, quod hoc -are possit. CHART. Argent. I 250 que *(decima)* dicebatur per quedam prata fuisse con-ta. CHART. Brixin. 169 p.180,36 expensas, quas . . . comes . . . subivit, dicto precio con-antes *(sc. episcopus). al.* **c** *comput.:* BEDA temp. rat. 46,34 additis . . . tribus diebus lunarem -are . . . hendecadem. RHYTHM. 114,16,2 per . . . incrementi copiam breviorum longiores *anni* -ant (conpess- *F*) inopiam. **2** *latius:* **α** *reddere, restituere – wiedergeben, -herstellen:* EKKEH. IV. bened. I 42,41 translatio . . ., que . . . gratam -at (gloss.: similem facit) simplicitatem. VITA Virg. Salisb. II 15 p.93[a],50 cum puero . . . contracto intercessio . . . Virgilii . . . sospitatem pristinam con-at. **b** *aequare – aufwiegen:* LEX Baiuv. 12,8 utriusque invasionem con-are. EINH. Karol. 21 cum . . . ingentia incommoda laude liberalitatis . . . con-ret *Karolus (de eodem:* POETA Saxo 5,487 -bat dispendia rerum mercedis laeto perpetis intuitu). *al.* **c** *adiudicare, praestare – zuteilen, erstatten:* LIBER diurn. 55 Petrus . . . dignam vobis . . . retributionem con-et. DIPL. Heinr. III. 192 p.242,25 cum . . . augustus . . . iustitiam . . . omnibus . . . -ret. **d** *parcere – ersparen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,148 nec volo nec possum tibi -are duellum. **e** *commutare – eintauschen:* TRAD. Frising. 721[a] (a.850) pro spe futurę retributionis de rebus sibi transitoriis prȩmia -are . . . ęterna.

II *intrans. (c. acc. mensurae: l.24):* **A** *pendere – wiegen:* ALCUIN. carm. 1,1499 omnia magna satis . . . argenti . . . meri -ant pondera multa. **B** *convenire – entsprechen:* MAPPAE CLAVIC. 245 draganti tantam quantitatem, que -et.

***compensor,** -oris *m. qui compendit, retributor – einer der abwägt, vergilt:* RHYTHM. 124,12,1 huc et illuc -r unus est dator *eqs. (sic P. Riché, Sources chrét. 225.1975.p.344sq.; sed cf. ed. in nota).*

compensus (conp-), *abl.* -u *m. vel* ***compensum,** *abl.* -o *n. compensatio – Ausgleich, Ersatz:* FORM. Marculfi 2,24 (ed. A. Uddholm. 1962) econtra in con-o (conpensacione *A 3*) dedit ille. FORM. Sal. Merk. 10 p.245,2 ille non perdit, qui . . . in con-u recipit. DIPL. Karoli M. 79 p.113,33 in -o dedit. 161 p.218,36 in -u recepit. *ibid. iterum.*

***compera** *v.* *compara.

comperator *v.* comparator. **comperco** *v.* comparco.

***compercussio** (conp-), -onis *f. collisio – das Zusammen-, Aneinanderschlagen:* ALBERT. M. animal. 8,179 custodes *apium* . . . tinnitum faciunt con-e aeramentorum. 23,35 vocem dat *ciconia* rostri con-e. *ibid. iterum.*

***compercutio** (conp-), -cussum, -ere. **1** *collidere, concutere – zusammenstoßen, aneinanderschlagen:* ALBERT. M. animal. 4,92 con-ssi *branchii* sonant fortiter. **2** *contundere – heftig stoßen, schlagen:* ALBERT. M. veget. 7,120 caespites fortissime -antur ligneis malleis.

***comperegrinatio,** -onis *f. peregrinatio communis – gemeinschaftliche Wanderschaft, Reise:* ALBERT. M. eth. 8, 3,6 p.546[b],24 amicitia comperegrinantium, cui ratione -is aliquid convenit, quod non convenit politicae.

***comperegrinor,** -ari. *communiter peregrinari, proficisci – gemeinschaftlich (aus)wandern, ausziehen:* ALBERT. M. pol. 5,8[bb] p.539[a],25 'ii quidem' . . ., egredientes a populo '-antur' (*p.1314[b],13* συναποδημοῦσιν) *eqs.*

subst. **comperegrinans,** -antis *m. socius peregrinationis – Reise-, Wandergefährte:* ALBERT. M. pol. 2,2[b] p.108[b],9 -ium (*p.1263[a],17* τῶν συναποδήμων) communitates. *v. et supra l.49.*

comperegrinus (conp-), -i *m. usu attrib.: l.63. socius peregrinationis – Mitpilger, Reisegefährte:* COLUMB. epist. 1 p.159,16 nisi . . . meorum cura -orum domi me vinctum ⟨teneret⟩. 5 p.177,21 orate pro me . . . et meis con-is. ENGELH. WIRZ. Burch. 2,12 p.40,28 fratres et con-os discipulos. 3,1 p.44,5 -us et compatriota. *de cruce signatis:* EKKEH. URAUG. Hieros. 20,4 se mansuetudine coniunxerat tam indigenis quam -is. HIST. de exp. Frid. imp. p.27,29 Ungari signati et con-i . . . exercitum prȩcedentes. MENKO chron. p.555,2.

comperendinatio (conp-, -phe-), -onis *f. dilatio, retardatio – Aufschub, Verzögerung:* ALDH. ad Acirc. 138 partes orationum . . . absque -e (conphe- *F*[3]) subdantur (ARNOLD. RATISB. Emm. 2,7 a. -e assume dialogum. GESTA Camer. 1,

103 p.443,47 qui [*comites*] . . . a. -e . . . ad episcopum veniunt).

comperendino (conp-, -rhe-, -prer-), -avi, -atum, -are. *dilatare, retardare – auf-, verschieben, verzögern:* ALDH. ad Acirc. 133 p.183,3 formulas . . . nullatenus -bo. EPIST. Alcuin. app. 2 p.486,1 aequiperant virga et baculus, pietas et disciplina . . . nec con-anda (conprer- *cod.*), sed continuanda sunt. VITA Ludow. Pii 21 p.618,6 ut . . . adventum . . . nullo modo conperhendinaret (-et *sim. var. l.*). WOLFHER. Godeh. II 22 synodum unanimitas fratrum in futurum annum -vit (VITA Theod. 25 p.52,12 -to i. aliud tempus iudicio). *al.*

subst. **comperendinans,** -antis *m. qui protrahit – einer der (etwas) in die Länge zieht:* IONAS BOB. Columb. 2,10 p.251,19 con-i migrologa et fribola garrulanti *(sc. Agrestio)* Eusthasius . . . respondit.

compereo *v.* comperio.

***comperimo,** -ere. *simul perimere – gleichzeitig töten:* ALBERT. STAD. Troil. 1,108 nec solus rex interiit, . . . regales pueri -untur ibi. *Erb*

comperio (conp-), -ri, -rtum, -ire. *script. et form.:* cum-: *l.32.34.58. al.* conbe-: *p.1052,2. praes.: ind.* -runt: *p.1052,27. coni:* -eat: *l.64.68. al.* -iet: DIPL. Ludow. Inf. 2 p.97,31 *(var. l.). partic.* rentes: *p.1052,1. adde* ANNAL. Fuld. Altah. a.900 p.134,29. *perf.:* -i(i): EINH. Karol. 27 *cod. A 1.3.* THIETM. chron. 4,13 *cod. 1 a. corr. adde l.56.* -rsi: HRABAN. epist. 17ª *cod. M.* -uit: *p.1052,7.15. adde* RATHER. epist. 11 p.60,14. *al.* -ivimus: THIETM. chron. 7,24. *depon.: l.40.53. p.1052,35. al.*

I *agnoscere, (nuntium) accipere, certiorem fieri – erfahren, Kunde, Gewißheit erhalten (pass. saepe i. q. notum fieri – bekannt werden, e. g. l.32.39.47):* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* VITA Arnulfi 12 quo cum-to . . . pergit. ARBEO Corb. 41 p.230,13 per revelationem. CHART. Rhen. med. I 180 p.242,12 ut cum-imus per fideles nostros. THIETM. chron. 2,6 rex . . . latentes insidias . . . -it. THIETM. (?) chron. 5,28 de prelio . . . certum -it. BERTH. (?) annal. a.1079 p.323,5 verissime legatorum . . . gestis -tis. VITA Heinr. IV. 7 p.26,6 quod ubi imperatori -tum est. CARM. Bur. B 120,1,12 cautius ama, ne -atur. *persaepe. c. (acc. c.) inf.:* WALAHFR. carm. 39,25 si -rero licere nobis. Wett. praef. p.302,17 -imus . . . (-ti . . . sumus *V*) quosdam esse, qui *eqs.* HRABAN. epist. 37 p.472,37 -tum vos habere dixistis *eqs.* EINH. Karol. 17 p.20,27 aedes sacras ubicumque . . . conlapsas con-it. HROTSV. Agn. 135 -it . . . ipsam sacro baptismate lotam Agnen christicolam . . . fore. BERTH. (?) annal. a.1080 p.325,3. *saepe. c. nom. c. inf.:* DIPL. Karoli III. 81 p.132,24 -to per ignem hoc dampno . . . accidisse. ANNAL. Fuld. Ratisb. a.896 p.129,1 -ta . . . Agildruda in civitate . . . morare. *pendet* quod: WILLIB. Bonif. 6 p.29,6. THIETM. chron. 5,32. *al.* quia: WIDUK. gest. 3,14. *interr. indir.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p.410,26 -etis, qualiter circa episcopum maneat. **2** *c. colore quodam:* **a** *c. sensu audiendi:* MAGING. epist. 3 p.274,25 in conloquio . . . con-ti sumus, quia *eqs.* RIMB. Anscar. 39 hoc . . . multorum assertione -to. GERH. AUGUST. Udalr. I 16 p.405,24 haec . . . nemine dicente -bam, sed . . . conspiciebam. HIST. Lunaelac. 84 dixerunt *legati,* ab eis *(Romanis)* que con-ierunt. *al.* **b** *c. sensu videndi:* CHRON. Fred. 2,62 p.87,18 cum-to exercito terreno. TRANSL. Viti 26 que oculis -imus (perspeximus *var. l.*). AGIUS comput. 7,21 sub nigra *parte,* quam -es in margine levo. **3** *pravo usu i. q. certiorem facere – unterrichten:* ARBEO Corb. 42 his con-tus (con-is *1 p. corr.*) atque fratrum visionibus monitus . . . perrexi. **B** *in chartis, epistolis sim.:* FORM. Wisig. 24 pepigisse -imur, ut *eqs.* FORM. Morb. 11 -eat . . . caritas vestra eo, quod *eqs. al. in chartarum promulgationibus:* DIPL. Pipp. 2 -at . . . industria vestra, quia *eqs.* (TRAD. Ratisb. 41 -at i. fidelium . . . concambii qualitatem). TRAD. Frising. 499ª caterva gnarum con-eat, qualiter *eqs.* DIPL. Ludow. Inf. 57 p.184,10 fidelium . . . -at generalitas, quoniam *eqs. saepe.*

II *cognoscere, explorare, invenire – kennenlernen, erkennen, erkunden, feststellen, (be)finden:* **A** *gener. (cf.* GLOSS. I 60, 39 St.-S. con-i pifant. *al.):* **1** *in univ.:* CHRON. Fred. 3,18 p.99,20 Chlodoveus legationem . . . mittens conperentes (conparentes, conberentes, -entes *var. l.*) Chrothechilde. ARBEO Emm. 29 non con-entes (attendentes *sim. var. l.*), quod scriptum est. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p.387,24 doctrinae . . . scientiam. BERTH. (?) annal. a.1079 p.322,4 cohortibus per exploratores . . . -tis. LAND. MEDIOL. hist. I 2,19 p.57,23 cuncta in veritate -uit. *al. c. acc. dupl.:* LIBELL. de conv. Baiuv. 2 -to eo bene docto. *c. acc. c. inf. (partic.):* ANNAL. Mett. a.690 p.10,10 nichil aliud superesse -it, quam *eqs.* THIETM. (?) chron. 5,25 archiepiscopum . . . ad auxilium occurrentem . . . cum -ret *dux.* WIPO gest. 3 p.20,26 tantas laudes Deum accepisse ab hominibus . . . nondum -bam. *al. c. nom. c. inf.:* BEDA hist. eccl. 5,15 p.316,27 doctus . . . esse con-tus est. *pendet* quod: HRABAN. epist. 33 p.466,3. ut: VITA Richar. 7 (MGMer. VII p.448,6) con-uit (-it *2 p. corr.*), ut aliquid haberet *eqs. interr. indir.:* RUOTG. Brun. 2 p.3, 15 -tum est nuper a plurimis in venerabili . . . archiepiscopo . . ., homo homini quid prestet. VITA Heinr. IV. 6 p.23,2 utrum haec vera sint an falsa, parum -i. **2** *c. colore quodam:* **a** *experiri – erleben:* HROTSV. Bas. 128 -es . . . prolem morituram. Gong. 407 -it . . ., quid posset . . . dextera celsa Dei. **b** *reperire – auf-, vorfinden:* CHRON. Fred. 3,21 nec ullam potuerunt gentem con-ire, qui . . . auxiliaret. WILLIB. Bonif. 8 p.50,29 con-to (-to *3*) . . . liquoris hausto. WIDUK. gest. 1,24 quem -tum in presidio urbis . . . temptavit illud obpugnare presidium. CHRON. Salern. 180 p.181,7 quicquid . . . dormire -unt (-runt *V* [*cf. notam ed.*]), comprehendunt. THIETM. chron. 6,45 quem *(calicem)* postea nullatenus -bam. *al.* **c** *excogitare – erfinden:* WILLIB. Bonif. 8 p.43,14 *(in imag.)* si quae . . . ab spiritalibus medicinaliter sunt con-ta auctoribus. **d** *scire – wissen:* LIBER diurn. 83 p.92,16 quae tradita -o, conservare. ARBEO Emm. 26. **B** *in chartis:* DIPL. Loth. I. 91 p.224,35 (ed. Th. Schieffer. 1966) in quibus *(auctoritatibus)* statutum . . . -imus, ut *eqs.* DIPL. Ludow. Inf. 68 p.202, 27 in quibus *(scriptis)* contineri -ti sumus, qualiter *eqs.* CHART. Heinr. Leon. 101 inquisitione facta nichil illum . . . iuris habere -it. CHART. Solod. I 274 inquisivimus et sic . . . -imus, scilicet quod homines . . . iuramentum prestant. *al.*

adi. **compertus,** -a, -um. **1** *notus, cognitus – bekannt, bewußt:* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 58,8 affero *(sc. hirundo)* -um (con-a *OP*⁴) . . . cataplasma. HUGEB. Wynneb. 13 p.115, 44 Wynnebaldi . . . integritatis ostensio, quae . . . con-a cunctis patula pandebat. RIMB. Anscar. 35 p.66,24 dicere, quae vobis sunt optime -a. **b** *in chartis, epistolis:* FORM. Sal. Merk. 30 dum plurimum con-um est, qualiter *eqs.* CHART. Rhen. inf. I 22 quę iure . . . ad illud curtile pertinere con-um est. DIPL. Otton. II. 302 p.358,9 fidelibus -um esse volumus, quia *eqs. al.* **2** *expertus – erfahren (habend):* SEDUL. SCOT. carm. 2,6,53 bone pastor ave, sanctos -e labores (3,7,37).

subst. **compertum,** -i *n. cognitum – in Erfahrung Gebrachtes:* BEDA hist. eccl. 4,25 p.265,24 hoc con-um . . . revelare.

adv. **comperte.** *certe – gewiß, sicher:* VITA Alcuini 4 p.186,35 quem imitatorem -issime (comptissime *1*) gaudebat *praesul* fore sui. *Pape*

***compermutatio** (conp-), -onis *f. commutatio – Tausch:* TRAD. Salem. p.130,9 (a.1250) quod ecclesia in conp-e ista indempnis permaneret.

compero *v.* 1. comparo.

compersonalis, -e. *idem secundum personam – von gleicher Person:* ANSELM. HAV. dial. 2,22 p.1200ᴬ alter in altero vere unus Deus est, consubstantialis quidem, non autem . . . -is.

comperte *v.* comperio.

***compertinentia** (conp-, -cia), -ae *f. res pertinens, pertinentia – Zubehör, 'Drum und Dran':* DIPL. Karoli M. 287 p.431,34 (spur. s. XII.ᵐᵉᵈ.) contradimus . . . res . . . cum omnibus adiacentiis vel-is suis, tam terris quam ędificiis *(item ex cod. Eberhardi s. XII.ᵐᵉᵈ.):* CHART. Fuld. B 10 p.16,17 fontem salis cum con-is et utensilibus suis. 283ᴵᴵ p.411,39 ęcclesiam cum omni -a et familia sua. *al.).* CHART. civ. Erf. 253 bona . . . cum suis con-ciis. CHART. Hagenow. 486 castrum . . . cum . . . suis -ciis.

[Schmidt]

***compertineo** (conp-), -ere. *pertinere – (zu)gehören:* DIPL. Otton. II. 72 p.89,7 quod *(sc. moneta)* . . . ad . . . civitatis usum -ere . . . videbatur.

adi. **compertinens,** -entis. *pertinens – zugehörig:* DIPL. Heinr. IV. 487 p.663,41 (spur. s. XII.in.) de omnibus locis con-bus venientes.

compes (conp-), -pedis *f. (m.: l.14.45) script.:* cum-: *l.11.* -etis: CHRON. Fred. 2,25 conpetis.

I *de rebus i. q. vinculum pedis (pedum), cippus – Fuß-, Beinfessel, Beinschelle, Stock, Block (cf.* GLOSS. II 372,13 St.-S. -s cippus vvozdruh. III 194,34 vinculum vel -es [cum-*N*] isanhilta vel fezzera vel druh, beilte. IV 136,54 -s fuzdruch. *al.):* **A** *spectat ad homines:* **1** *strictius:* **a** *proprie:* IONAS BOB. Columb. 1,19 p.192,3 ferrum, quo con-es inretiti (-ae *var. l.*) erant *eqs.* ALDH. virg. I 33 -es in cruribus nectunt. STEPH. EDD. Wilfr. 38 pontificem in con-bus et manicis alligatum. VITA Gang. II 4 (MGMer. VII p.174,16) con-bus ferreis mancipatus. BRUNO QUERF. fratr. 21 p.70,26 (ed. J. Karwasińska. 1973) de catenis . . . ferreis et ligneis -bus . . . quantos . . . liberant (HILLIN. Foill. 16 [MGScript. XV p.927,5] l. -bus astrictum). COSMAS chron. 2,15 p. 106,17 eius *(captivae)* pedem suo cum pede munivit -e. CARM. de Frid. I. imp. 2871 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) Teutonici iuvenes sese . . . ligari -bus . . . patiuntur. HELM. chron. 84 p.160,30 quod videremus -es et diversa tormentorum genera. *al.* **b** *in imag. et per compar.:* PURCH. Witig. 48 sub iure tuo *(sc. Augiae)* servili -e vivo. ANNAL. Quedl. a.991 dum quadam quasi -e totum sua ditione colligasset imperium. EKKEH. IV. bened. prol. 2,69 -s stet numerus (gloss.: concinnum si sit metrum). LAMB. HERSF. annal. a.1069 p.106,7 ut se *(sc. regem)* male ominata -e *(sc. coniugio)* absolvant *principes.* **c** *meton. i. q. carcer, custodia – Gefängnis, Haft:* DIPL. Heinr. II. 319 p.400,23 in -e comitis . . . reservetur *reus.* CARM. de Frid. I. imp. 2044 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) captivos . . . gravi de -e solvere cives. *ibid. iterum.* **2** *latius i. q. tegmen pedis – Fußbekleidung:* CONSUET. Trev. 38 p.33,7 fratres nocturnalibus induti calciariis et diurnalibus lotis -bus. **B** *spectat ad bestias i. q. instrumentum ad capturam aptum, pedica – Fangvorrichtung, Falle:* DIPL. Conr. II. 132 potestatem . . . laqueos vel retia vel -es ponendi. CASUS Petrish. 1,3 p.628,40 partum suum *(sc. cervae)* in -e herentem pede.

II *de hominibus (sc. per confusionem) i. qui compeditus est – Gefesselter, Eingekerkerter:* ALBERT. MIL. temp. 253capit. recuperaverunt con-es et captivos suos, qui erant in carceribus Bononie. 253.

compesco (conp-), -ui, -itum, -ere. *script.:* cum-: ANTIDOT. Berolin. app. p.77,3 cumpiscis. -pas-: *p.1055,8.* -pis-: *l.48.* -pos-: *p.1054,63.* -ssc(o): *p.1055,9.* -ss(o): *p.1054,71. al. struct.: c. acc. c. inf.: p.1054,45. pendet* ne: *l.67. p.1054,47.* quin: *l.60.*

I *trans. i. q. coercere – einschränken:* **A** *obi. homines (urbs: p.1054,8, bestiae: l.62):* **1** *gener.:* **a** *avertere, retinere – abbringen, zurückhalten:* LIBER diurn. 45 p.34,6 quod *(sc. iudicis destrictio)* inquietos feriendos a pravitate con-at. WETT. Gall. 38 pavor eos ab introitu ecclesiae con-uit. VITA Liutg. I 22 a plorando. THIETM. chron. 8,28 seniorem . . . a mandatis. ELIS. SCHON. viar. 12 p.96,20 ut . . . neque ab hac tua benignitate per . . . mea delicta -aris. *al. pendet* quin: ELIS. SCHON. viar. 15 p.111,38. **b** *domare, obsequentem reddere – zähmen, gefügig machen:* WALAHFR. Mamm. 10,5 magica -ere . . . arte . . . feras. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,156 quanam facti ratione puellam . . . -ret. **c** *corrigere, admonere – zurechtweisen, ermahnen:* ALDH. virg. II 444 acriter . . . -it (con- *AB*) voce tyrannum. 1355. *pendet* ne: GONZO Geng. 20 qui *(clericulus ioculans)* ab adstantibus . . ., ne id faceret, -batur. **d** *tranquillare, consolari – beruhigen, trösten:* HUGEB. Wynneb. 8 p.113,26 illum con-entes . . . remeabant. AGIUS vita Hath. 21 flentes. THIETM. chron. 4,13 quos *(socios)* Bolizlavus vix con-uit talibus: *'eqs.'* *refl.:* WALAHFR. Wett. 817 his . . . verbis sese -ere (gloss. R: consolare) coepit: *'eqs.'* **2** *iur., publ., canon.:* **a** *cohibere, constringere – in die Schranken weisen, zügeln (cf.* GLOSS. I 248,23 St.-S. con-ere stillan. *al.):* CAPIT. reg. Franc. 150,8 illos . . ., qui . . . pacem populi perturbare moliuntur, vestro studio et correctione . . . -ite. 213,3 si . . . propinquus . . . vindictam facere conatus fuerit et iudex publicus eum -ere non potuerit. REGINO chron. a.605/11 p.32,12 Wascones . . . rebellantes ferro con-uit. CARM. de Frid. I. imp. 2029 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) bello -ere Mediolanum. CHART. Hall. 208 ut, quicunque . . . ecclesiam . . . molestare presumpserit, eum debita animadversione -atis. CHART. Sangall. B 429 molestatores . . . per censuram ecclesiasticam . . . -endo (CHART. Eichsf. 402. *saepe*). *al. v. et l.53. refl.:* CHART. Epternac. 14 p.40,17 (a.706) si . . . se ex hoc *(sc. charta ostensa)* -ere noluerit. **b** *abstinere, prohibere – abhalten, hindern:* CAPIT. reg. Franc. 293,55 ut episcopi se ipsos . . . cunctosque christianos . . . ab usuris . . . -ant (con-unt *1*) *eqs.* 216,1 suos a rapina. BERNOLD. CONST. chron. a.1080 ab incepta tirannide. *al. refl. i. q. se abstinere – sich enthalten: v. l.16.* **c** *includere – einschließen:* PAUL. DIAC. carm. 22,9 non opus est . . . me -ere vinclis *(cf. Ov. epist. 19,85).* **d** *satisfacere – zufriedenstellen:* CHART. Wirt. III 782 p.273, 34 (a.1230) quod uterque homines suos, qui sunt rustice conditionis, -at sine coactione in querimonia sua *eqs.* **B** *obi. res vel actiones:* **1** *gener.:* **a** *sedare, restinguere – stillen, beschwichtigen, dämpfen:* WALAHFR. imag. Tetr. 86 cautela patrum . . . pestem *(sc. avaritiam)* monitis -uit atris. CAND. FULD. Eigil. II 25,34 fugam tetrumque timorem . . . blando . . . -uit ore. AGIUS vita Hath. 27 lacrimas. HROTSV. Cal. 9,11 inliciti aestum amoris. THANGM. Bernw. 28 p.772,8 non arma fremunt, sed seditionem -unt. MANEG. c. Wolfh. 1 p.44,7 (ed. W. Hartmann. 1972) temeritatem tuam *(cf. Aug. gen. c. Manich. 1,2,4).* AMADEUS LAUS. hom. 8 l.88 (ed. J. Deshusses. 1960) elationes maris . . . -tura *s. Maria.* CARM. Bur. B 104,1,2,3 desenesco nec -o motus animi. *saepe. v. et p.1055, 3sq. adde:* IOH. NEAP. Sever. 19 p.298,21 ut . . . nulla virtus aromaticae obicis ebullienti tabo -ret. **b** *arcere – fernhalten:* CAES. HEIST. mirac. I 10,31 flammas omnia in circuitu devorantes a domo eius *(viduae)* -uit *Deus.* **c** *satiare – befriedigen:* WALAHFR. Mamm. 5,21 ortas -e querellas. GESTA Font. 15 p.44,27 ob inopiam . . . -endarum indigentiarum. **d** *corripere – tadeln:* ALDH. virg. I 23 p.254,4 vetitos regalis tori hymeneos -ens *s. Iohannes baptista.* **e** *opprimere – überwältigen:* ALDH. virg. I 41 castimoniam nec . . . dilaceratio -ere nec . . . incendia . . . vincere valuerunt. **f** *impedire – (ver)hindern:* POETA Saxo 3,390 con-uit altis Albia gurgitibus procedere longius arma. THIETM. (?) chron. 5,18 ne plus dampni oriretur, . . . -ere. **g** *complecti – zusammenfassen:* AETHICUS ISTER 111 ea, quae in aliorum codicibus . . . scripta deprehendit, sibi . . . con-uit. **2** *spec.:* **a** *iur. et publ.:* **α** *sistere, reprimere, componere – ein Ende machen, bändigen, unterdrücken, beilegen:* LEG. Wisig. 3,5, 6capit. de speciali viduarum fraudulentia con-enda. CAPIT. reg. Franc. 141,12 de periuriis et falsis testibus con-endis. ANNAL. Fuld. II a.842 p.33,30 conspirationem libertorum . . . fortiter con-uit (-uit *1*). RUOTG. Brun. 20 p.21,19 ut . . . aut arma desuadeas aut quoquo pacto -as. THIETM. chron. 6,54 nec latrocinia . . . curavit -ere. WIPO gest. 33 p.52,30 imperator ad -endas incursiones eorum *(paganorum)* construxit castrum. BERTH. (?) annal. a.1079 p.319,14 in tyrannidem regis -endam. OTTO FRISING. gest. 2,49 p.157,32 ad -endam Mediolanensium contumatiam. CHART. Lips. I 7 ad con-endas rebellium enormitates. *al.* **β** *disceptare – schlichten:* LEG. Wisig. 2,1,1 p.45,12 in finiendis vel -endis (-pos- *E2*) calumniis. 2,1,25 pro con-endis controversiis. CHART. Eichsf. 64 p.39,7 (a.1138) disceptationem . . . de quodam predio . . . -uimus. **γ** *placare – besänftigen:* DIPL. Heinr. IV. 397 clamorem . . . ecclesiae. **b** *medic. i. q. minuere, tollere – mindern, lindern, beseitigen:* AESCULAPIUS 21 p.32,31 quę *(potiones)* vomitum -ant. ANTIDOT. Bamb. 5 antidotum . . . con-it dolorem *eqs.* (ANTIDOT. Glasg. p.103,6 a. . . . vocis inpedimentum . . . et constriccionem pectoris conpessit). ODO MAGD. herb. 132 radix *urticae* . . . tumorem -it splenis. *al.*

[Schmidt]

II *intrans. i. q. absistere – ablassen:* **A** *gener.:* ARBEO Emm. 26 de his *(carnificibus)* in semet ipso con-uit. THIETM. chron. 2,4 merorem, quo ab adventu . . . -uit (-itur *V p. corr.*) filii (*cf.* CHRON. Thietm. 2,4 quem adventu . . . -uit filii). *desinere – aufhören:* BEDA hist. eccl. 2,7 p.94,31 ventus . . . funditus quiescendo . . . con-uit. **B** *iur. i. q. desistere – Abstand nehmen:* FORM. Andec. 10ª de hac causa contra ipso illo conpascere (11ª.24). CHART. Turic. 357 p.238,13 (a.1198/1206) ab eorum *(hospitalariorum)* -sscere . . . vexatione.

compescuus *v.* compascuus.

compessatio *v.* compensatio.

compess(c)o *v.* compesco. **compessus** *v.* compatior.

competentia (-cia), -ae *f. convenientia, status congruendi, aptabilitas, decentia – das Zusammenpassen, Entsprechung, Angemessenheit, Eignung, Schicklichkeit:* **1** *latius:* AESCULAPIUS 47 p.77,41 salus . . . regitur . . . circa regionis *corporis* -am. CAPIT. reg. Franc. 293,68 pro . . . religionis -a humanius quiddam . . . tractare (EPIST. Hann. app. 29 p.255,17 p. temporis et personarum -a [compendia *S*]). LIBER ordin. Rhenaug. p.153,34 (cod. D) pulsatio signorum . . ., prout -cia docuerit, temperatur. **2** *strictius:* **a** *gener.:* α *opportunitas – günstige Lage:* HELM. chron. 57 p.112,19 videns . . . -am loci . . . cepit illic edificare civitatem. β *harmonia, colligatio – Übereinstimmung, Bindung:* DUDO hist. 3 p.95,41 erant . . . rex duxque . . . -is . . . mutuae voluntatis ad invicem . . . foederati. p.98,46 quod . . . coniunctae amicitiae -a . . . se illi colligaret (*cf.* p.97,31.98,5). γ *relatio conveniens – passender Bezug:* BERNOLD. CONST. libell. X 52 -am sensus *canonum* inquirere (53 p.137,4 aliam expositionis -am inquiramus . . ., qua . . . patres . . . concordasse monstremus). microl. 6 p.981ᴮ. δ *commoditas, necessitas – Zweckmäßigkeit, Notwendigkeit:* GESTA Lob. 7 p.312,7 dum pro -a operis pavimentum vetus aperitur. **b** *spec.:* α *eccl. i. q. disciplina – Zucht:* DIPL. Karoli M. 245 p.346,9 (spur. s. X. ?) ut . . . novellam . . . ecclesiam canonico ordine et monasteriali -a utiliter instruendo . . . plantet *episcopus.* β *iur. i. q. status pertinendi – Zugehörigkeit:* DIPL. Loth. III. 59 p.94,8 salvis . . . secundum redituum -as fratribus.

competio *v.* competo.

competitio (conp-, -cio), -onis *f.* **1** *postulatio, vindicatio – Forderung, Erhebung von Ansprüchen:* LEG. Burgund. const. I 54,2 superfluam faramannorum con-em . . . submoveri. CONC. Merov. p.80,22 si quis res ecclesiae debetas . . . a potestate ex con-cione perceperit. CAPIT. reg. Franc. 8,10 ut oblationis defunctorum ecclesiis depotate nullorum con-ebus auferantur. *c. sensu nuptias cupiendi:* CONC. Merov. p.144, 7 sacratarum . . . virginum . . . neque per con-is (-es, con-es *var. l.*) aliquas quisquam coniugia sortiatur. **2** *petitio (simul facta) – (gleichzeitige) Bewerbung:* CONST. II 402,9 (c.1258) nos *(sc. papa)* in tam urgentis -is instantia tutum medium eligentes (*cf.* 402,4 -is palma).

competitor, -oris *m.* **1** *qui impetrat, usurpat – Bewerber, einer der sich etwas aneignet:* CONC. Merov. p.142,29 -bus . . . frenus districtionis imponimus, qui facultates ecclesiae sub specie largitatis regiae . . . pervaserint. **2** *qui simul vindicat – einer der gleichzeitig Ansprüche erhebt:* DIPL. Conr. III. 89 p.159,14 (ed. F. Hausmann. 1969) quę ratio . . . comitem . . . et -es absterrere non potuit.

competo (conp-), -petii, -petitum, -ere. *script. et form.:* cum-: *p.1057,69.* -pit-: CONC. Merov. p.89,11 conpitenti. *al.* -eci(i): *p.1056,43.* *inf. praes.* -ire: CONC. Merov. p.143,20 con-ire. *al.* *partic. praes.* -ans: *p.1056,67.*

I *intrans. i. q. convenire, respondere, congruere, aptum esse, decere – passen, entsprechen, angemessen, geeignet sein, wohl anstehen (cf.* GLOSS. IV 604,11 St.-S. con-ere carise. *al.):* **A** *latius:* **1** *gener.:* **a** *person.:* WALAHFR. Wett. praef. p.302,12 cui nec aetas ad talia -it (gloss. R: convenit vel congruit, O: congruit). VITA Rimb. 8 p.86,27 gravitatem personae meae -entem. ALIA MUSICA p.137ª,25 huiusmodi mensurae . . . lydio principali -unt. THANGM. Bernw. 18 p.766,52 quae ad gratiam illius *(imperatoris)* -ere sciebat. STATUT. ord. Teut. p.152,9 vestibus coloris, qui religioni con-at, utantur. *al.* **b** *impers.:* GODESC. SAXO theol. 21 p.290,21 hoc si, velut -it congruit convenit, crediderimus. *al. (v. ind.).* HROTSV. Abr. 8,3 Effrem accedam . . . :: -it. THANGM. Bernw. 14 p.764,49 prout cuique personae -bat.

c. (acc. c.) inf.: AMALAR. off. 4,26,1 magis -bat ea scribi in officio missae. GODESC. SAXO theol. 10 p.212,24 minime . . . dubitare -it *eqs.* AGIUS epic. Hath. 416. *al.* *pendet* ut: STATUT. ord. Teut. p.66,16 fratribus -it, ut *eqs.* **2** *publ. et iur.:* **a** *person.:* CONC. Merov. p.139,29 tractantes, quid saluti populi utilius -ret. DIPL. Otton. I. 240 p.335,39 secundum . . . eorum *(fratrum)* . . . in omnibus -entem utilitatem. TRAD. Patav. 98 si . . . famuli sibi -enti ac sufficienti . . . fulciantur beneficio. OTTO FRISING. gest. 2,29 p.136,8 facinus . . . tuae -ens auctoritati. *al.* **b** *impers.:* LEG. Wisig. 2,1,16 debita in eis *(criminosis),* ut con-it, censura exerceant *thiuphadi.* CHART. Raitenh. 317 prout illis pro . . . situ loci visum est -ere. *al. c. inf.:* DIPL. Heinr. II. 33 -it regibus . . . ecclesiarum . . . tenuitatem . . . relevare. *al.* **B** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *suppetere, sufficere – gewachsen, fähig sein:* DIPL. Karoli III. 131 quantum humana ad hoc *(officium)* -it fragilitas *(inde* DIPL. Heinr. I. 37. *al.).* *pendet* ut: CHART. Brixin. 132 (a.1256) qui sufficienter con-at, ut sit . . . ad eruditionem puerorum sollicitus. **b** *spectare (ad), obtingere, proprium esse – angehören, zufallen, eigen(tümlich) sein:* ALDH. ad Acirc. 8 longae et breves sillabae vel etiam communes utrubi -entes. 119. ALCUIN. epist. 99 p.143,27 vicinitas locorum *(sc. Avarorum)* tibi *(sc. patriarchae)* -it. RIMB. Anscar. 27 p.58,33 ut . . ., quae -bant mysteriis Christi, . . . fierent. RUOTG. Brun. 33 p.34,5 quod divini cultus usui -ret. ALBERT. M. veget. 1,203 secundum proprietates -entes masculino et feminino (*Arist. p.821ᵇ,22* τῶν εὑρισκομένων ἐν αὐτοῖς). *al.* *obligatum esse – verpflichtet sein:* NOTKER. BALB. hymn. p.18 famulatu cuius *(Christi)* omnis -it sexus et aetas. **2** *iur., publ., canon.:* **a** *deberi, tribuendum esse – zustehen, zukommen:* LEG. Wisig. 4,2,18 p.185ª,22 quidquid ei *(filio)* de facultate patris con-ere poterat. CAPIT. reg. Franc. 254,2 potestas regali dignitati -ens. 220 p.100,16 unicuique -entem legem ac iustitiam conservabo (DIPL. Karoli III. app. 1 p.331,39 ad exsequendam . . . sibi -entem i. quattuor advocatos . . . habere. *al.*). LAMB. HERSF. annal. a.1057 p.71,15 marcham, quae sibi iure hereditario -ret, . . . affectare. STATUT. ord. Teut. p.104,28 preceptori -it ius preeundi. CHART. Basil. B 76 renuntiavi omni iuri, quod michi ex successione conpeciit vel con-bat seu con-turum erat *(sim.* CHART. Friburg. 254 p.228,6 renunciaverunt . . . omni actioni et iuri contra eos con-enti. *saepe).* CHART. Raitenh. 302 p.244,7 qui *(redditus)* eisdem *(abbati conventuique)* ex antiquo -bant. *saepe.* *impers.:* DIPL. Loth. I. 43 (ed. Th. Schieffer. 1966) quod ei *(ecclesiae)* . . . legaliter habere -it. **b** *pertinere, suum esse – (zu)gehören:* TRAD. Scheftl. 25 p.36,36 (a.828) in omnibus terminis ibidem -entibus. TRAD. Frising. 697ª p.583,31 beneficium . . . cum mancipiis . . . ad hęc loca iuste -entibus. COD. Lauresh. 1149 res . . . pro oportunitate locorum sibimet *(sc. rebus)* con-entium commutare. *al. (v. ind.).* DIPL. Karoli III. 22 p.37,30 quae sibi *(augustae)* ex dono . . . fratris nostri -unt. THANGM. Bernw. 41 p.776,23 qui *(locus)* sibi haereditario iure a maioribus suis -bat. CHART. Leub. 11 p.32,33 que michi videbantur ambitui *finium* -ere. STATUT. ord. Teut. p.104,13 res suo -entes officio comparabit *marschalcus. al.*

II *trans.:* **A** *proprie i. q. accedere, appetere – aufsuchen:* **1** *latius:* SIGEH. Maxim. 10 (8) monachi pro electione abbatis palatium . . . -unt. METELL. peripar. 7,3 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) ministeriales . . . templi menia . . . -iere nepoti querere munia busti. **2** *strictius i. q. intrare – gehen (auf), betreten:* HUGEB. Wynneb. 2 p.107,25 marginem scandentes navem con-bant. **B** *translate i. q. postulare – fordern (cf.* GLOSS. I 8,11 St.-S. con-ans [*a,* con-ens *b. c*] arpittenti. *al.):* **1** *iur., publ., canon.:* **a** *(sibi) expetere, usurpare, vindicare – (für sich) fordern, beanspruchen, Ansprüche erheben:* CONC. Merov. p.143,9 ut . . . supra promissionem . . . regis res ecclesiarum aliqui -issent ipsasque res . . . haeredibus reliquissent. p.170,15 cognovimus . . . hi, qui latere regis adhaerent,

[Schmidt]

. . . res alienas -ere et . . . miseros . . . exolare. *al. (v. ind.).* Dipl. Merov. I 88 p. 78,25 in . . . monasterio . . . ad . . . -endum ingredi. Capit. reg. Franc. 19,18. *c. sensu nuptias cupiendi:* Conc. Merov. p. 129,17 sacratam Deo virginem . . . -ere. Capit. reg. Franc. 9,18 nullus nec per praeceptum nostrum con-at nec trahere . . . praesumat *puellas religiosas. al.* **b** *affectare, impetrare – zu erreichen suchen, durchsetzen:* Conc. Merov. p. 150,13 qui . . . rem tam nefariam dolosa ambitione con-iit. p. 190,14 ubi actionem contra canonum statuta con-iit (-iet *R*) *Iudaeus.* **2** *eccl. (usu absol.) i. q. baptismum petere – die Taufe begehren (cf. p. 1058,17sqq.):* Amalar. ord. antiph. 46 'introduxit vos Dominus' -entibus Iudaeis loquitur *(sed cf. ind. p. 379). fort. add.:* Vita Eucher. 2 (MGMer. VII p. 47,21) quo orto atque secundum tempus con-enti . . . regenerandum Domino sacris fontibus obtulit *(cf. notam ed.).*

adi. **competens,** -entis. *conveniens, respondens, congruens, aptus, decens – passend, entsprechend, angemessen, geeignet, schicklich, geziemend (cf.* Gloss. I 9,11 St.-S. con-s kalimflih. IV 221,23. *al.; nonnulla exempla supra allata casibus sim. instructa huc referri possunt, e. g. p. 1056,11sq. 25.30.39.51):* **I** *latius:* **A** *gener.:* Aldh. ad Acirc. 142 p. 203,1 priusquam sermo supremus -i calculo terminetur. Liber diurn. 27 ut fidelium devotione -s (-em *GB*) sortiatur effectum. Amalar. cod. expos. II 1,2 fortiora . . . membra in maioribus periculis, altera in -bus sistuntur. Vita Rimb. 11 p. 89,33 admonitiones. Dipl. Karoli III. app. 1 p. 331,10 pro . . . genetricis eius *(Dei)* -i veneratione. Dipl. Arnulfi 165 loca . . . -i ornatu compta. Hrotsv. gest. prol. 1,6 p. 201,21 -i in loco . . . silesco. Consuet. Marb. 64 (Spicil. Friburg. X. 1965) quisquis . . . motu . . . minus -i levitatem mentis ostenderit. *saepe.* **B** *spec.:* **1** *iur., publ., canon.:* Leg. Burgund. const. I 75,1 instructio. Leg. Wisig. 6,5,8 discipulum . . . a magistro . . . con-i et discreta disciplina percussum. Chart. Rhen. inf. I 24 accepto pretio estimationis con-is (*sim.* Trad. Salisb. II 26 pro -i precio). Dipl. Loth. I. 64 p. 174,22 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut pauperum necessitatibus -i subveniat adiutorio *regia dignitas.* Trad. Frising. 1364 iugera IIII in loco -i (Consuet. Marb. 167 [Spicil. Friburg. X. 1965] sit . . . non longe ab altari lavatoriolum in -i l. *al.*). Const. II 1,2 in marchia -i. Statut. ord. Teut. p. 77,36 ut culpe . . . -em accipiant satisfaccionem. Chart. Raitenh. 169 cui *(sacerdoti)* . . . prebenda -s assignetur. *al.* **2** *math.:* Abbo Flor. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. 1899. p. 200,28; a. 970/80) quibus *(ponderibus)* respondet . . . -s multitudo scripulorum. Mathem. var. Bubnov p. 284,17 ceteris *(divisoribus)* . . . -es differentiae aptentur. **3** *medic. et pharm.:* Tract. de aegr. cur. p. 250,16 -i medicina et -i educatur ratione *humor.* Roger. Salern. chirurg. 1,949 absinthium . . . in -i vase ponas. *al.*

II *strictius:* **A** *gener.:* **1** *sufficiens – ausreichend:* Conc. Merov. p. 107,14 ut necessitas vinctorum . . . misericorditer sublevetur adque . . . con-s victus . . . tribuatur. *al.* **2** *certus – bestimmt:* Compos. Luc. Y 3 alia *(sc. flos)* floret con-i tempore sicut nibe alba. Amalar. off. 4,2,7 quod *(evangelium)* ordinationem operariorum continet per -es horas *(cf. Vulg. Matth. 20,1sqq.).* **3** *status – festgesetzt:* Tract. de aegr. cur. p. 291,2 ieiunet . . . usque ad -em horam patiens (Statut. ord. Teut. p. 32,23 hora -i . . . reficiantur *infirmi*). **4** *aliquantus – ziemlich (groß):* Ps. Galen. febr. 209 vehemens pulsus est, qui soliditate -i inspicientium digitos pulsaverit *(huc spectare vid.:* puls. 11 soliditati confidenti *ed.).* **B** *spec.:* **1** *iur., publ., canon.:* **a** *regulae vel normae congruens, iustus, regularis – der Regel oder Norm entsprechend, formgerecht, ordnungsgemäß, regulär:* Leg. Burgund. const. I 60,3 si -s (conpetis, competas *var. l.*) ingenuorum numerus defuerit. Conc. Merov. p. 90,15 quaecumque ecclesiis . . . sub con-i ac iusto docomento fuerint derelicta. Leg. Wisig. 2,1,10 cum sufficiat ad iustitie plenitudinem . . . con-ium ordo verborum. Ordo Rom. 17,16 cum-e hora diei procedant ad ecclesiam (Capit. reg. Franc. 36,8 ut . . . horis con-bus . . . celebrent officia. *al.*). Capit. reg. Franc. 120,5 tempore -i. Einh. Karol. 33 p. 38,12 (testam.) con-i partitione dividere. Capit. reg. Franc. 203,5 quicquid . . . ablatum esse cognoscitur, . . . -i ordine restituatur. Dipl. Zwent. 15 rata ac -s receptio. Hist. peregr. p. 128,4 ut peregrini . . . con-i foro . . . conpararent. *al.* **b** *debitus – zustehend:* Capit. reg. Franc. 8,9 ut auctoritatis cum iustitia et lege -e (competere *1*) . . . maneant stabili firmitate. 272,4 p. 310,16 a regia ditione sibi expetunt -ia legis iura servari. **c** *ordinarius – zuständig, ordentlich:* Conc. Karol. 46B,13 coram . . . con-bus (-bus *BGL*) iudicibus (Mon. Wittelsb. 117 p. 286,3 [QuellErörtBayerGesch. V. 1857; a. 1275] questio . . . remanet tractanda . . . c. iudice con-i. p. 286,14). **d** *par genere – ebenbürtig:* Chart. Livon. A 111 (a. 1231/53) si . . . -s ei *(mulieri)* habeatur vir. **2** *gramm. i. q. rectus – korrekt:* Conr. Mur. summ. p. 30,11 (ed. W. Kronbichler. 1968) dictamen est . . . -s . . . locutio; -s quantum ad congruitatem gramatice.

subst. **1. competens,** -entis *m. petitor baptismi – Taufbewerber:* Aldh. virg. I 26 p. 260,20 in catacuminorum gradu et -ium statu. Pontif. Rom.-Germ. 99,162 (Studi e Testi 227. 1963. p. 40) dominica indulgentiae, quae diversis vocabulis distinguitur, id est dies palmarum . . ., pascha petitum sive -ium. Honor. August. gemm. 3,53 -es dicuntur baptismi petentes. *cf. p. 1057,12.14.*

2. competens, -entis *n. quod decet – Geziemendes:* Regino chron. a. 880 p. 116,19 nihil ei deesse regiae maiestatis -s *(an subest adi.?).*

adv. **competenter.** *convenienter, congruenter, apte, decenter – in passender, entsprechender, angemessener Weise, sachgemäß, geziemend:* **1** *latius:* **a** *gener.:* Aldh. ad Acirc. 128 da formulas exemplorum, quibus ditrochei regula -r clarescat. Liutg. Greg. 3 qui . . . non statim . . . receptus est a rege, sed sic -r dilatus, quia *eqs.* Paul. Diac. Lang. 4,37 p. 132,7 con-r ei *(fugitivo)* pastum praebuit. Godesc. Saxo theol. 6 p. 171,18 quaestionem . . . a . . . Augustino . . . prudenter et -r, decenter . . . solutam. Gerh. August. Udalr. I 1 p. 387,41 se . . . professus est -ius decentiusque . . . *cryptam* positurum. *al.* **b** *spec.:* **α** *iur., publ., canon.:* Leg. Wisig. 2,2,5 que *(probatio)* magis recipi debeat, iudicem discernere con-r oportet. 10,2,6 p. 394,10 ut . . . possessori con-r possit esse consultum. Capit. reg. Franc. 254,1 ministerium -r exequi. 203,13 p. 67,24 ut . . . omnia -r implere possimus. 258A,6 satisfacere. Dipl. Karoli III. 17 p. 27,21 -r ordinari iussit, ut *eqs.* Trad. Salisb. I 1 p. 254,18 ea *(omnia)* . . . moderamine discretionis -r gubernare. Bernold. Const. chron. a. 1093 p. 456,22 aeclesiarum necessitatibus . . . -r succurrere. Chart. march. Misn. II 445 dampnum -r restituetur. *al.* **β** *medic.:* Matth. Platear. gloss. p. 381E electarium . . . detur . . . -r febricitantibus. **2** *strictius:* **a** *gener.:* **α** *opportune – günstig:* Chart. episc. Vratisl. (ZVerGeschSchles. 12. 1874. p. 147,8; a. 1264) quae *(novalia)* . . . ecclesiae *veteri* -ius adiacebant. **β** *sufficienter – ausreichend:* Conr. Mur. summ. p. 26,18 (ed. W. Kronbichler. 1968) tria sunt necessaria ad capiendum artem dictandi, et si non eminenter, tamen -r. **γ** *modice – mäßig:* Heiric. Germ. II 2,5 p. 402,18 locus . . . -r adcline pendulus. **b** *iur., publ., canon.:* **α** *legitime – rechtmäßig:* Leg. Wisig. 4,2,16 mariti persona uxori . . . con-r adiuncta. Regino chron. a. 866 p. 90,7 quae *(portio regni)* ei . . . funiculo hereditatis -r acciderat. **β** *satis – genügend, hinreichend:* Chart. Tirol. notar. I 105 (a. 1236) que *(commoditas)* ei sufficiat -r. 249 erat . . . dives homo -r. Chart. Eichsf. 567 capellam . . . dotaverunt adeo -r, quod *eqs. al. spectat ad iudicium examinis:* Ord. canc. pap. 2,14 tituli examinatarum personarum: . . . duo bene et unum -r: habeant; unum bene et unum -r et unum debiliter: habeant *eqs.* **γ** *c. dat. i. q. pertinenter, quantum ad – was angeht, in Sachen:* Liber diurn. 74 p. 77,4 ea, quę ecclesiae meae -r amiserim *(nisi subest* competentia; *cf. notam ed. et ind. s. v.).*

***competro** (cum-), -are. (patrare, *cf.* impetrare) *quaerere, exspectare – zu erreichen suchen, erwarten:* Annal. Plac. a. 1270 p. 546,43 steterunt *Placentini* cum-ando auxilium amicorum per tres ebdomadas.

competum *v.* compitum.

[Schmidt]

comphicio *v.* 1. campio *p. 132,58.*

***comphilosophus** *sim. v.* conph-.

compilatio (conp-, -cio), -onis *f.* **1** *de actione:* **a** *actio excerpendi – das Exzerpieren:* SIGEB. GEMBL. chron. a.820 multa sanctarum scripturarum -e facta clericorum . . . regulae constitutae sunt. **b** *mutuatio – Entlehnung:* BERNOLD. CONST. microl. 29 p.1002^{C} -em *officii dominicalis* ex quarta feria . . . praetermittere. **c** *compositio – Anordnung:* CONR. MUR. summ. p.29,5 (ed. W. Kronbichler. 1968) oratio . . . congrua verborum et sententiarum -e procedens. **d** *perscriptio – Niederschrift, Ausfertigung:* CHART. Pomm. 435 (ed. K. Conrad. 1970; a.1245) rei et con-is testes. **2** *de statu:* **a** *collectio (excerptorum), corpus – Zusammenstellung, (Exzerpten-)Sammlung, Kompilation, Sammelwerk:* **α** *gener.:* MIRAC. Ursm. praef. veternosa monumenta cuiuslibet -is. GESTA Trud. cont. I 8,4$^{med.}$ ei *(magistro)* . . . commisit . . . -es plenas . . . sententiarum scribendas. *spectat ad opus proprium scriptoris:* CHRON. Erf. min. p.524,14 in hac -e, que de diversis excerpta est. HUGO TRIMB. registr. 2 hanc . . . edidit -cionem auctorista . . . Hugo. **β** *canon. (spectat ad decretales, cf. Feine, Rechtsgesch. p.251sqq.):* HINCM. LAUD. carm.$^{tit.}$ (MGPoet. III p.416; a.869) titulatio metrica -is Hincmari. GESTA Rom. eccl. VIII 10 Deusdedit in -bus suis fraudulentis ex decretis Anastasii. CHRON. Reinh. a.1227 p.609,21 Gregorius IX^{us} fecit de extravagantibus unam -cionem nobilem. BURCH. URSB. chron. p.77,18 in -e decretalium . . ., quas . . . Petrus . . . in uno volumine compegit. CHART. Sev. Col. 21 p.39,18 articulo decimo in nova -cione (CHRON. Albr. a.1234 p.936,45 n. -o decretalium . . . allata est Parisius. *al.). al.* **b** *forma – Fassung:* CATAL. Augiens. (MGScript. XIII p.331,35) miracula sanctorum Galli et Othmari in novam -em . . . redegit. **c** *tractatus – Abhandlung:* EPIST. Teg. I 104 nihil . . . phylosophicę -is a mei pauxillitate exigere.

compilator (conp-), -oris *m. script.* -ll-: *l.47. adde* GLOSS. III 187,36 St.-S. *cod. D.*

1 *in malam partem i. qui exscribendo furatur, qui verba aliena componit – Plagiator, Ausschreiber, Kompilator (cf.* GLOSS. III 230,33 St.-S. -r zesamneblezzere, zesaminbizari, zesamnevlechtare. 270,22 -r zesamleger. *al.):* EPIST. Alcuin. app. 2 p.486,8 con-r . . . ceu aliena prata sulcans. 4 p.492,3 -em veterum esse . . . et . . . servato sensu verba mutasse *(cf. Hier. quaest. hebr. in gen. praef. p.1,9).* EPIST. var. II 30 p.348,31 -is . . . officium mihi . . . imputari, quasi qui alienum opus . . . pervaserim. RATHER. prael. 6,24 p.338^{C} concentonem me sive usitatius -em . . . dicere. conf. 38 p.436^{C}. *al.* **2** *in neutram partem:* **a** *conscriptor – Verfasser:* **α** *spectat ad libros:* Ps. GERH. CREM. sal. I 5 p.16,26 inquid -llator. OLIV. hist. Dam. tit. p.161,2 Oliverus . . . operis -r (SICARD. chron. a.1185 presentis o. con-r et scriba). SALIMB. chron. p.185,1 excusat se -r cronice. **β** *spectat ad chartas:* CHART. Tirol. 923 (a.1230) pagine con-r. CHART. Carinth. V 424 ego . . . scriptor sive huius privilegii, prout melius potui, con-r. *al.* **b** *conciliator – Vermittler:* ORIGO Suev. 8 (ed. P. Hirsch, Sachsengesch. d. Widuk. 1935. p.159; s. XII.$^{in.}$/XIII.$^{med.}$) Iringum -em talis confederationis statuerunt.

compilo (conp-), -avi, -atum, -are. *script.:* cum-: *l.71.* cop-: *p.1060,57. cf. l.71. p.1060,13.* -ll-: *p.1060,68. metr.* -pĭ-: *l.62.*

conferre – zusammenbringen: **I** *strictius:* **A** *in malam partem:* **1** *furari, furando congregare – (zusammen)stehlen:* ALDH. virg. II 2590 loculi gestator avarus . . ., credita qui . . . furtim marsuppia . . . -at (*item spectat ad Iudam [cf. Vulg. Ioh. 13,29]:* HRABAN. hom. I 62 p.118^{C} sibi loculos creditos -are). WILH. CLUS. Bened. 17 p.206^{a},3 de pascali cereo . . . furtim portiunculas -vit. **2** *expilare – (aus)plündern (in imag.):* EPIST. Worm. I 36 p.68,14 graculi more pennis gloriantis alienis literarum virgulta alibi -asse. **3** *corripere – zusammenraffen:* NOTKER. BALB. gest. 1,30 p.41,3 mercedes iniquissimas -are. **B** *in neutram partem:* **1** *gener. i. q. comportare, cogere – zusammentragen, sammeln:* IONAS BOB. Ved. 1 sibi mercedis lucra affatim cum-ta (copulata *sim. var. l.*). ECBASIS capt. 660 squirio . . . -et pomula glandis. **2** *iur.:* **a** *conquirere – erwerben:* CHART. Eichsf. 98 p.60,23 (a.1148) quęcumque ęcclesiis . . . conferre potuimus, . . . con-are et a laica manu alienare. CHART. ord. Teut. (Hass.) 4 VIII mansos . . . argento nostro con-vimus. **b** *adiungere, incorporare – hinzufügen, einverleiben:* CHART. eccl. Erf. 152 p.83,4 (a.1215) mansum . . . colere feodique agris -are. CHART. Neocell. (Brixin.) 63 (Font. rer. Austr. II 77. 1965) episcopus ecclesiam in Velles . . . con-at ecclesie Novecellensi.

II *latius:* **A** *spectat ad scripta:* **1** *in malam partem:* **a** *congerere, consuere – anhäufen, 'zusammenschustern':* IONAS BOB. Columb. 2,16 p.266,25 non necessarias res . . . con-are (-are, copulare *var. l.*). HINCM. epist. I 136 p.104,29 haeresim quasi de sancti Augustini verbis -tam instaurare. GESTA Trev. cont. I 14 p.188,2 in quibus *(libris)* mendaciis multis con-tis . . . Gregorium infamem fecit. **b** *corrumpere – (ver)fälschen:* HINCM. epist. I 200 p.224,29 ne . . . aliqua . . . erga me in eis *(scriptis)* con-entur. **2** *in neutram partem:* **a** *scribendo in unum redigere, colligere – zusammenschreiben, schriftlich zusammenstellen, kompilieren:* **α** *gener.:* CAPIT. reg. Franc. 30 ad nocturnale officium -tas quorundam casso labore . . . lectiones. MATTH. PLATEAR. gloss. p.366^{A} liber . . . ex multis antidotis est -tus. OTTO FRISING. gest. p.1,13 (epist. Frid. I.) ea . . ., quae . . . a nobis gesta sunt, . . . breviter con-ta noticiae tuae . . . commendaremus, nisi *eqs.* MIRAC. Otton. Bamb. II prol. signa . . . in unum -are. BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p.23,26) hanc *(fidem)* apostoli . . . -verunt sub duodecim articulis. *al.* **β** *iur.:* OTTO FRISING. chron. 5,4 p.233,15 leges . . . in unum volumen -vit *Iustinianus.* BURCH. URSB. chron. p.15,34 Gratianus canones et decreta . . . in unum opus -vit. *al. c. sensu describendi:* CHART. march. Misn. III 478 (post 1232) quam *(seriem)* de verbo ad verbum -tam . . . vobis . . . destinavi. **b** *conscribere, concipere – abfassen, (ver)fassen:* **α** *gener.:* NOTKER. LEOD. Remacl. (MGMer. V p.110,9; a.972/80) in . . . -andis gestis sanctorum. WOLFHER. Godeh. II prol. p.197, 26 si quod . . . aptum . . . -are quiverim. HUGO TRIMB. laur. 7 kalendarium . . . tam per metrum varium quam per rudam viam . . . quidam -vit (registr. 412 qui [*Petrus Riga*] Pentateuchum Moysi metro -vit. *sim.* ANON. mus. Sowa praef. p.1,28 carmen metrice -tum. *ibid. al.*). registr. 844 prosaice et rithmice. ANON. mus. Sowa praef. p.1,3 prosam artis musice . . . ab excellentibus . . . musicis -tam. *al.* **β** *iur. i. q. perscribere, conficere – aufzeichnen, aus-, verfertigen:* CAPIT. reg. Franc. 258,6 quod praecepta falsa regio nomine -asset *diaconus.* HINCM. annal. a.878 p.143,32 exemplar quasi facti praecepti a Karolo imperatore . . ., quod -tum consilio . . . episcoporum . . . credebatur. CHART. Eichsf. 213 p.128,30 (a.1221) sunt . . . prescripta . . . scripto . . . -ta anno . . . MCCXXI. CHART. Hall. 224 p.208^{a},19 -vimus paginam et ius civile inscripsimus. CHART. Pomm. B 1091 iura arbitrata . . . in hac pagina decrevimus con-ari. **c** *complecti – zusammenfassen:* HUGO TRIMB. registr. 108 tocius operis summam -vit in versibus duodecim. **B** *spectat ad res varias:* **1** *compellere – zusammentreiben (fort. per confusionem):* IONAS BOB. Columb. 1,13 nec . . . vis ventorum nubes con-are (cop-, conpellare, conpellere *var. l.*) cessabat. **2** *componere, construere – zusammensetzen, -fügen, errichten:* HUGO FLAV. chron. 2 p.373,5 in meliorem statum . . . novam -are basilicam. HILDEG. div. op. 1,2,2 Deus, qui . . . mundum elementis -vit. CARM. Bur. B 156,4,13 totus ornatus *puellae* est cum diligentia divina -tus. *mus.:* ANON. mus. Sowa 1^{a} p.24,7 ex . . . imperfectis *figuris* non posset cantus perfectus . . . -ari. **3** *efficere, perficere – ausführen, herstellen:* HUGO FLAV. chron. 2 p.374,11 Abrahae . . . et David . . . imagines . . . simili opere -tae. **4** *excogitare, invenire – ausdenken, ersinnen:* EPIST. Worm. I 34 p.61,11 argumentum . . . supervacanea cavillatione -llatum. CHART. Stir. IV 358 p.215,26 facta humano ingenio -ta . . . solent . . . ad oblivionis materiam pervenire.

subst. **compilatum,** -i *n.* **1** *quod collectum est – Zusammengestelltes:* WOLFHER. Godeh. I praef. p.168,50 pro neg-

[Schmidt]

legenter -is . . . ignorantiae denotari. **2** *quod conscriptum est – Abgefaßtes:* ANON. mus. Sowa praef. p.7,32 metrice -a memoriali cellule levius quam prosaice commendantur.

adv. **compilatim.** *complectendo, colligendo – zusammenfassend, kompilierend:* WIGAND. Waldg. 19 non omnia pro magnitudine audita, sed -m quedam exaravimus. *Schmidt*

1. compingo (conp-), -pegi, -pactum, -ere.

coagmentare – zusammenfügen (cf. GLOSS. I 511,31 St.-S. con-tum zisamane zisazta. II 676,37 -ta zisaminekiuuoctiu. IV 232,28 -o ih sampringe. *al.):* **I** *de constructione, ordine:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *conglutinare, conficere, fabricare, formare – zusammensetzen, herstellen, verfertigen, bilden (cf.* GLOSS. I 94,20 St.-S. con-ta kamahhot): WALAHFR. Mamm. 23,12 quos *(deos)* manus artificum . . . -egit. CHRON. Thietm. 7,37 habitacula de pellibus aut pilis animalium -ta. THEOPH. sched. 2,21 his omnibus -tis ac depictis. HELM. chron. 93 p.182,28 unam *(machinam)* tabulatis -tam *(item de machinis:* NARR. itin. nav. p.186,23 instrumentum . . . firmissimum erat magnis lignis -tum. ACTA imp. Winkelm. I 693 p.549,38 ut omnia -rent ingenia impugnandi). CATAL. Weing. (MGScript. XV p.1313,18) fenestram . . . sanctuarii conpegit. *al. in imag.:* EUGEN. VULG. calend. 22 (AnalBoll. 84. 1966. p.361) utpote -tum mundum per corporis artus . . . volvat variabilis ordo. **b** *exstruere, aedificare – errichten, erbauen:* WALAHFR. Mamm. 3,16 parvam -e domum. CHART. Rhen. med. I 180 p.242,5 abbas . . . coenobii, quod est con-tum in honore . . . salvatoris nostri. CONR. MUR. summ. p.62,9 (ed. W. Kronbichler. 1968) sicut archa Noe . . . composita fuit et -ta. *cumulare – aufschichten:* OTTO FRISING. chron. 3,3 p.140,16 collem ex ossibus mortuorum con-tum. **c** *nectere – flechten:* ALCUIN. carm. 7,34 capiti divo con-ere serta. *in imag.:* IOH. METT. Ioh. 57 flos eius, quod tunc coelestis con-batur, serti. **2** *math.:* GERB. geom. 6,2 p.81,1 in ceteris triangulis orthogoniis . . . sive de integris seu minutiatis numeris -tis. 7,1. Ps. BOETH. geom. 443 (ed. M. Folkerts. 1970) firmamenti siderea corpora stellis -ta. **3** *mus.:* ANON. I mus. Gerbert 1 p.331^{b} enarmonium . . ., quod ex utrisque his *(sc. diatonico et chromatico)* modeste -tum et temperatum sit, nomen accepit ab harmonia. **4** *anat.:* NICOL. anat. 35 membrum est pars animalis . . . ex similibus vel dissimilibus con-ta (46). **B** *translate:* **1** *componere, conscribere – zusammenstellen, abfassen (cf.* GLOSS. I 395,29 St.-S. con-unt zuoscripent): HRABAN. epist. 52 nomina patrum colligens hoc opusculum . . . -egi. CARM. Cent. 18,1 -ere parvos versus. THANGM. Bernw. prol. meo arbitratu, quae -rem, relinquens *episcopus.* EKKEH. IV. bened. II$^{tit.}$ benedictiones . . . fratri . . . -tę roganti. CHART. Frising. 126 p.126,22 nomina testium sunt scripta in privilegio super hoc -to *(item de chartis:* CHART. civ. Hild. 156. *al.).* **2** *de rebus fictis i. q. proferre – vorbringen:* CHRON. Reinh. a.1206 p.571,6 subditi . . . multa contra suum electum maliciose, sed frustra -unt.

II *de iunctione, unione:* **A** *strictius:* **1** *configere – aneinanderfügen:* TRANSL. Athan. Neap. 16 pueri membra -ens sospitatem pristinam . . . donavit. **2** *affigere – anschlagen:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,31 *(de Christo)* granum . . . compastinatur, dum . . . cruci -batur. **3** *coniungere, conectere – verbinden, verknüpfen:* EKKEH. IV. bened. I prol. 2,52 par sibi -tis repetatur syllaba dictis. *in imag.:* ERMENR. ad Grim. 6 p.541,8 quae *(quadrigae)* . . . quattuor rotis ewangeliorum firmissimis con-tę feruntur. CONSTANT. METT. Adalb. 20 p.665,46 si capiti nostro *(sc. Christo)* -ti et conglutinati bonis operibus . . . sancti inveniamur. **B** *latius:* **1** *conferre, colligere – zusammentragen, sammeln:* HARIULF. chron. 4,32 p.264,4 haec omnia . . . Gervinus in XXXVI voluminibus -ens *eqs.* OTTO FRISING. chron. 5,4 p.233,14 leges . . . inordinate con-tas . . . in unum volumen compilavit *Iustinianus.* **2** *addere – zusammenzählen:* Ps. BOETH. geom. 626 (ed. M. Folkerts. 1970) quibus *(numeris)* in unum -tis DCCCL nascentur. **3** *conducere – zusammenführen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,144 postquam . . . *Rhetorica* -egit pace sophystas. **4** *unire – vereinen:* GISLEB. ELN. inc. 2,102 neu mentes fratrum fel litis inebriet atrum, sed con-antur.

III *de compressione, constrictione:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *comprimere, pinsere – zusammendrücken, -pressen, stampfen:* WANDALB. creat. mund. 158 mox limum sator ille -egit stabilemque formavit Deus arcem *(sc. Adam).* THEOPH. sched. 3,3 accepta argilla . . . mitte in illud spatium in primis modicum et -e cum ligno rotundo fortiter. *medial. i. q. concrescere – sich verdicken:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 16,5 p.277,46 illud, quod remanet, -itur et indurescit et coagulatur. **b** *continere, circumcludere – zusammenhalten, umschließen:* LAMB. LEOD. Matth. I 505 lignea fit theca, ferro con-itur, in qua gleba viri sancti . . . recluditur. *in imag.:* EPIST. Mog. 15 p.341,17 (a.937/54) quae *(climata mundi)* ab angulari lapide, Christo . . ., undique complexa atque -ta *eqs.* **2** *latius:* **a** *circumdare – umringen:* MIRAC. Hucberti 1,8 p.822^{B} eam *(caecam)* irrationabiliter -entes *homines.* **b** *prehendere, capere – ergreifen, fangen (cf.* GLOSS. I 60,33 St.-S. con-te pifangan): CONST. I 140,16 (a.1152) publici latrones et convicti vel con-ti antiqua damnentur sententia. **B** *translate i. q. comprehendere – zusammenfassen:* WALAHFR. Gall. 1,34 vita et virtutes sancti Galli si in unum -antur librum (NOTKER. BALB. notat. p.68,19 ut omne, quod . . . repperit . . ., volumen -ret in u. *al. cf.* CHART. episc. Wirz. I 122 p.105,21 areas . . . in unam conpegimus curiam). HRABAN. epist. 57 p.515,20 quae *(capitula)* . . . excerpsi atque -egi breviusque annotare studui. THEOD. AMORB. Firman. prol. p.27,9 tantillum opus capitulariter et ordinarie -ere. *remissius i. q. facere – machen (cf. p.1061,13):* BERNOLD. CONST. microl. 42 illam usurpationem, quae ex duobus officiis . . . unum incomposite -it, . . . patrum auctoritas non admittit.

adi. **compactus,** -a, -um. **1** *de constructione, ordine:* **a** *compositus – zusammengesetzt:* HEINR. AUGUST. planct. 709 ut Adam summis positus -us et imis, hoc est terrenis pro corpore, mente supernis. OTTO FRISING. gest. 1,5 p.21,27 si ex . . . tanta compositione -us (-um *var. l.*) . . . resolutioni subiaceat *homo.* ALBERT. M. animal. 12,114 cerebrum . . . neque est ex membris omnino continuis et -is *eqs.* **b** *congruus, aptus – angemessen, passend:* ALBERT. M. eccl. hier. 2,8 p.537^{b},25 '-am' (*cf. PG 3,397^{C}* ἐναρμόνιον), id est convenientem, 'conversationem'. **2** *de iunctione, unione:* **a** *astructus, contiguus – angebaut, benachbart:* HIST. mart. Trev. 18 altare . . . sarcofago eius *(sancti)* -um. **b** *coniunctus, totus – vereinigt, gesamt:* ODILO SUESS. Seb. 1 Hludowicus *Pius* . . . -i regni sceptris fruitus. **c** *restitutus, sanatus – wiederhergestellt, geheilt:* GISLEB. ELN. inc. 2,81 mulier -a refloret. **3** *de compressione:* **a** *concretus – verdickt:* MAURUS phleb. p.10^{a} tunc *(sc. frigido tempore)* humores sunt -i. **b** *densus, firmus – dicht, fest:* ALBERT. M. veget. 1,181 sunt *mineralia* . . . dura . . . et multum constantia et -a in partibus. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 16,5 p.277,51 quod remanet, est solidius et -ius. WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p.326^{E} ad . . . conversionem nutrimenti duri et -i et viscosi. *al.* **c** *solidus et brevis – gedrungen:* DYASC. p.63^{a} est . . . hoc animal -um ut porcus. ALBERT. M. animal. 26,5 tertium *genus apum* est -um, bene rotundum.

subst. **compactum,** -i *n.* **1** *quod coagmentatum est, compago – das Zusammengefügte, Gefüge (cf.* GLOSS. II 424,10 St.-S. -a deigizumftun, *fort. prave versum):* INNOC. IV. registr. B 5 p.4,31 quod uno eorum *(membrorum)* saucio non possunt pre sensili soliditate -i *(i. corporis ecclesiae)* cetera non languere. *v. et l.35.* **2** *fascis – Ballen, Pack:* CHART. Hans. 357 p.118,12 (a.1248) de integro -o linei panni *dentur* duo solidi. *ibid. al.* **3** *materia densata – verdichteter Stoff:* SALERN. comp. 12 indigesta digerere oportet, -a dividere, mortificata expellere.

adv. ***compacte.** *congrue, apte, convenienter – angemessen, passend, übereinstimmend (cf.* GLOSS. I 61,33 St.-S. conpacte kafooclihho): ALBERT. M. cael. hier. 2,8 p.46^{a},27 '-e' est verum. 2,12 p.63^{b},7 '-e' (*PG 3,144^{C}* ἐναρμονίως), id est ordinate. eccl. hier. 3,28 p.625^{b},26 '-e', id est convenienter.

2. compingo (conp-), -pinxi, -ere. *perf.* -pixi: *p.1063,7. pingere, (colorem) inducere – (auf)malen, auftragen (cf.*

GLOSS. I 336,11 St.-S. con-entes camalente. 547,35 con-antur sint kimalet, *sc. prave versum)*: **1** *strictius*: **a** *in univ.*: MAPPAE CLAVIC. 56tit. in aureo vase nigrum -ere, ut putes *eqs.* **b** *delineare – (auf)zeichnen*: ARIBO FRISING. mus. p. 29 figura, quam de virilibus femineisque choreis -ximus. **2** *latius i. q. temere conscribere – zusammenschreiben*: WOLFHARD. Waldb. 2,12 (6) nec anilia elatus verba -pixi (-pinxi *1 p. corr.*).

3. compingo *v.* compungo. **compinso** *v.* compenso.

***compirata,** -ae *m. qui una cum aliis pirata est – einer der mit anderen gemeinsam Seeräuber ist*: ALBERT. AQUENS. hist. 3,59 p. 380D sui *(sc. Winimeri)* . . . commilitones et -ae . . . a Turcopolis . . . caesi sunt.

***compiscator,** -oris *m. qui una (cum altero) piscator est – einer der mit (einem anderen zusammen) Fischer ist*: LIUTPR. leg. 60 sancte Andrea . . ., -is, confratris et coapostoli tui Simonis Petri sum servus.

***compiscor,** -ari. *ex undis conquirere – auffischen, bergen*: GOSW. carm. 45 socios -ans hic flet, opes hic.

compitalia (conp-), -ium *n.* **1** *dies festus in compitis celebratus – Fest der Kompitalien*: ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 78,20 -a . . ., quae, id est festa Cereris, in biviis celebrabantur. **2** *dies festus (in campo vici celebratus) vel locus festivitatis – Fest (auf dem Dorfplatz) oder Festplatz*: GLOSS. II 159,24 St.-S. con-a kisazzi *(spectat ad Don. gramm. IV 379,12). cf. Diefenbach, Gloss. s. v.* compitum *et Dt. Rechtswb. V. p. 608 s. v.* 'Heimgarten'.

compito *v.* competo.

compitum (conp-, -pet-), -i *n. script.*: cum-: CARM. de Bened. 57. -pot-: *l. 36.* -put-: *l. 48. sing. tantummodo in gloss. theod. vet. exstat: l. 36sq. plur. sensu sing. (sc. collectivo): l. 35sq. 46.*

1 *strictius i. q. bivium, finis utriusque viae, campus in quadrivio situs – Scheide-, Kreuzweg, Straßenecke, Platz an der Kreuzung (cf.* GLOSS. II 389,64 St.-S. -peta auvicki. III 118,34 -petum [-peta *var. l.*] wegesceida. IV 136,55 -pota ubi vie conveniunt i. gewiche. 243,2 con-um wegeseida. *al.)*: **a** *proprie*: ALDH. virg. II 1538 sator arcitenens dissolvit -peta (conpita *var. l.*) clausa. COSMAS chron. 2,50 p. 157,26 letis choreis per diversa -a dispositis. OTTO SANBLAS. chron. 40 p. 62,15 tapetibus sertisque . . . -peta illustrantibus, thure . . . redolentibus plateis. *al. de locis infamibus*: EPIST. pont. Rom. sel. I 11 p. 69,17 his, qui in -petis et pagis sub principe tenebrarum . . . persistunt. ANNAL. Disib. a. 1075 p. 7,12 ossa . . . de sepulcro eiecta per -peta disperserunt. VITA Meing. 18 (MGScript. XV p. 561,17) iubet . . . imperator secus -a Albricum sepeliri. **b** *in imag.*: COLUMB. epist. 2 p. 163,16 in via huius saeculi spatiosa . . . multi . . . currunt ad -puta arcta. **2** *latius*: **a** *trames, via – Gasse, Straße (cf.* GLOSS. I 638,18 St.-S. -petorum givvicco. IV 268,7 in conpetis ingiuuikin. *al.)*: **α** *proprie*: PASS. Petri et Pauli 103 complentur -peta luctu. ANNAL. Quedl. a. 999 p. 76,15 per vicos, per plateas, per -a, per avia . . . fama sonuit. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 228,32 per omnes vias et -a. OTTO FRISING. chron. 6,15 p. 274,32 in -is et curiis. CHART. Raitenh. 189 p. 160,27 curias . . . cum adtinentiis . . ., pratis, silvis, -petis. *al.* **β** *in imag.*: CARM. de Bened. 212 qui *(Dominus)* sibi suffragium tribuit per -peta mundi. CARM. imag. 22a,2,8 sciet omnia -peta sensus. *al.* **γ** *meton. de vulgo*: THEODULF. carm. 51,5 preco ciet hac -a voce: 'quisquis habet *eqs.*' ANSELM. MOG. Adalb. 355 sic didicisse virum canerent ut -a mirum. **b** *vicus, villa – Stadtviertel, Dorf*: GLOSS. I 276,37 St.-S. conpetis pidorfun. *fort. huc spectat*: CHART. Stir. I 644 p. 621,4 (a. 1185) sicuti in possessionibus eorum *(monachorum)*, -is sive villis, inter colonos . . . effusio sanguinis oriatur. **c** *locus, regio – Ort, Gegend (cf.* GLOSS. III 277,42 St.-S. in conpetis indengeuvin): SMAR. carm. 18,6 (MGPoet. IV p. 922) regni per -peta. CARUS Clem. 75 regia vexilla per -peta cuncta nitescunt. PAUL. BERNR. Herl. 11 in eorum *(abbatum)* -is ultra Danubium commorabatur.

complacentia (-cia), -ae *f.* **1** *delectatio, gaudium, voluptas – Gefallen, Vergnügen, Genuß*: CHRON. Reinh. a. 1226 p. 604,3 ad -ciam sibi faciendam. ALBERT. M. bon. 577 p. 307,16 illa delectatio . . . est quoddam gaudium ex -a actionis. WILH. SALIC. chirurg. 3,21 p. 349A ad sui *(sc. infirmi)* gustus -am et appetitus assensum et desiderium. **2** *favor, assensus – Beifall, Einwilligung*: CHART. Westph. III 704 (a. 1263) cum heredum . . . consensu et -a. **3** *beneficium – Gefälligkeit*: CHART. Stir. IV 347 p. 206,41 (a. 1269) abbati . . . Gysila . . . quidquid potest . . . -cie, servicii et honoris.

1. complaceo (conp-), -ui, -itum, -ere. *script.* cum-: *l. 28. 49. 59. pass.: p. 1065,19. 21. struct.: plerumque c. dat. c. abl.: l. 36. c. (acc. c.) inf.: l. 52. 69. 71.* ad: *l. 47.* cum: *p. 1065,22.* de: *p. 1065,5.* in: *l. 34. 37. 53. 55.* inter: *l. 59sq. p. 1065,20.* iuxta: *l. 57. sequitur* quod: *l. 70* ut: *l. 58. 67sq.* quatenus: *l. 51. confunditur c.* complacare *ut vid.: p. 1065,11sqq.*

I *strictius*: **A** *placere – gefallen, Gefallen erregen (sensu communiter placendi vigente et inter socios et ad utramque partem, e. g. l. 23. 43. 48. 52sq. 55)*: **1** *gener.*: **a** *person.*: **α** *de anim. (Deo, Christo: l. 23)*: LIBER diurn. 68 quatenus valeas Deo . . . eiusque martyri -ere (CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,30. CHART. Stir. IV 381 et D. et hominibus . . . -ere). HROTSV. asc. 135 tu *(sc. Christus)* meus es . . . filius . . ., mihi qui multum -uisti. THANGM. Bernw. 57 acceptus Domino -uit populo. NIVARD. Ysengr. 7,410 quam michi -as, experiare, velim. CARM. Bur. B 167II,2,5 frustra -uit *virgo. al. adde:* RUOTG. Brun. 4 p. 5,18 qui *(Prudentius)* . . . palato cordis eius -uit. CHART. episc. Spir. 330 *regis* beneplacitis . . . placide -ere. **β** *de rebus*: ARBEO Emm. 31 quod ei . . . cum--uisset amoenitas. WALTHARIUS 800 oculis . . . -et *parma.* CONSUET. Marb. 10 (Spicil. Friburg. X. 1965) quatinus tibi *(sc. Deo)* con-at servitus mea. NIVARD. Ysengr. 3,964 cui non -et ista *lectio. al.* **b** *impers. (cf.* GLOSS. I 712,47 St.-S. bene -uit wola gilicheta *[spectat ad Vulg. Matth. 12,18])*: STEPH. COL. Maurin. 1 (prol.) Bruno . . . te invenit, in quo -uit animae suae (EPIST. Worm. I 36 p. 67,16. *cf.* EPITAPH. var. II 43,4 talem prospexit, quo sibi -uit. CONST. II 193,3 frustra -uit nobis in filio). GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,16 quamdiu eorum voluntati -uit. CHART. Sigeburg. 121 (ed. E. Wisplinghoff. 1964) Christi fideles ad -endum ei illectivis muneribus, indulgentiis scilicet . . ., invitamus (CHART. cell. Paulin. 97). *al.* **2** *c. colore quodam (plerumque usu iur. et publ.)*: **a** *c. sensu approbandi, comprobandi*: **α** *person.*: TRAD. Frising. 417 (a. 819) con-uit hoc episcopo et omnibus simul audientibus. WALTHARIUS 141 -uit sermo regi. ANNAL. Fuld. Altah. a. 901 quod mox, ut petierunt *missi*, -uit. **β** *impers. (c. sensu transeundi)*: HELM. chron. 67 p. 125,12 -uit . . . comiti ad Kanutum. **b** *c. sensu (invicem) decernendi, conveniendi*: **α** *person.*: LEX Alam. 37,2 quod con--uit (cum- *var. l.*) cunctis Alamannis. **β** *impers.*: DIPL. Merov. I 48 nos una cum consilio . . . procerum . . . con-uit, quatenus *eqs.* DIPL. Heinr. IV. 215 p. 274,32 causam contentionis . . . utrisque . . . -uit diligenter examinare. GERHOH. Antichr. 1,56 p. 366,6 concilio tandem in Alexandrum -uit. *al. spectat ad venditiones, commutationes*: FORM. Andec. 2 debiam accipere a vobis precium, in quod mihi con-uit, soledus tantus. CHART. Fuld. B 18 p. 36,8 accepi a vobis in pretium, iuxta quod mihi con-uit atque convenit (FORM. Sal. Lind. 7 p. 271,26 con-uit nobis atque c., ut *eqs. al.*). CHART. Sangall. A 68 taliter inter eos cum-uit patrunis de ipsa eclesia (TRAD. Ratisb. 34. *al.*). CHART. Heinr. Leon. 4 p. 6,18 sic utriusque partis testibus -uit. *al.* **c** *bene, aptum videri, libitum esse – gut, geeignet erscheinen, belieben*: **α** *person.*: TRAD. Frising. 436 p. 375,10 (a. 820) eligere de suis propinquis, qui ei con-uisset. TRAD. Ratisb. 54 idem . . . Salomanno . . . imitandum -uit. ANNAL. Pegav. a. 1159 Octovianus . . . imperatori . . . -uit. *al.* **β** *impers.*: TRAD. Frising. 29 p. 57,31 (a. 769) con-uit nos, ut habeat potestatem *eqs. (item in donationibus sim.)*: FORM. Augiens. B 5 con-uit tibi, ut res tuas . . . traderes. CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,17 intimare michi -uit, quod *eqs.* DIPL. Ludow. Germ. 30 p. 37,25 con-uit nobis . . . quasdam res . . . concedere. *al.)*. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 886 rebus, prout con-uit, dispositis. LAMB. TUIT. Herib. 2,

[Heßler]

33 per eum, quando placuit et sicut -uit, nequam spiritus expelluntur. *al.* **B** *delectari, gaudere – Gefallen, Freude haben:* GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p.403,15 in eo loco, ubi voluntas eius -uit. FROUM. carm. 32,14 ut pueri digno -ant modulo. CONST. II 153,1 de quibus *(soldanis)* Deus sibi -uit. *fort. add.:* TRAD. Frising. 29 p.57,16 (a.769) con-uit mihi animus *eqs.*

II *latius:* **A** *intrans. i. q. indulgere, concedere – bewilligen, erlauben:* CHART. Austr. sup. II 39 p.55,11 (c.906) si eis in ipso mercato magister con-at mercari. **B** *trans. (refl.: l.14):* **1** *de conciliatione (fort. accedente sensu vocis placare; cf. p.1068,10):* **a** *(se) reconciliare – (sich) aussöhnen:* CAPIT. reg. Franc. 33,32 componat *necator* occisum . . . et cum propinquis suis se omnino -at. **b** *propitium facere, (sibi) placare – gnädig stimmen, (für sich) gewinnen:* LIBER diurn. 60 p.54,13 quod oratio eius . . . divinam omnipotentiam flectat suis precibus atque -at. **2** *de pactione i. q. stipulari, constituere – vereinbaren, beschließen:* TRAD. Frising. 327 p. 280,20 (a.814) qui . . . audierunt, quod sic con-tum atque confirmatum est. 1426 precariam, quę inter . . . antistitem et quendam nobilem . . . -ta est. *adde:* TRAD. Frising. 336 p. 287,20 (a.815) qualiter con-tum atque munitum habuit cum . . . episcopo et ipsam rem . . . offerasset.

adi. **1. complacens,** -entis. *comis, acceptus – nett, beliebt:* CHRON. Ven. Alt. p.147,11 Flabianicino . . . tribuni ante fuerunt, sed nimium gloriantes et benivoli et -es.

2. complacitus, -a, -um. **1** *de hominibus, Christo:* **a** *qui bene placet – wohlgefällig:* EKKEH. IV. bened. I 9,19 tu *(sc. Christus)* mihi *(sc. Deo)* -us. **b** *carus, familiaris, amicus – lieb, vertraut, befreundet:* HINCM. annal. a.862 p.58,29 Hludowicus . . . filiam Harduini . . ., sororem . . . Odonis sui multum -i, sibi coniugem copulat. ADEMAR. hist. 3,41 p.134, 28 *Willelmus dux* etiam regem Francorum sibi habuit -um (amicissimum habens *2*). **2** *de rebus:* **a** *suavis, iucundus – angenehm, ergötzlich:* CARM. ined. 82,4 (ed. H. Hagen. 1877) inter -os hic *(sc. ludus scaccorum)* tibi primus erit. **b** *commodus, approbatus, exoptatus – passend, genehm, erwünscht:* VITA Burch. Wirz. 3 Bonifacius . . . episcopii sui partem Romano pontifici -am Guirziburgensi episcopio delegavit. THIETM. chron. 5,9 p.230,24 commissi emendacionem vobis -am . . . promitto. 6,96 ponamus diem vobis -am. RUP. TUIT. inc. 10 (DtArch. 22.1966. p.452,8) terrenas munitiones . . . nunquam Deo fuisse -as. CHART. Xant. 53 p.42,25 competenti et utrique parti -a recompensatione accepta.

subst. **complacitum,** -i *n.* **1** *spectat ad delectandum:* **a** *voluptas (utriusque) – (beiderseitiges) Gefallen:* ALBERT. M. summ. theol. I 7,31,2 p.330^{b},37 complacent *amantes* sibi in seipsis et dilectio est in -o. **b** *oblectatio nullo malo sive desiderio perturbata – ungetrübtes und reines Wohlgefallen:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,70,4,3 p.585^{b},7 dicit Bernardus *Claraevallensis (cf. J. Leclercq, Études sur le vocabulaire monastique du moyen âge. 1961. p.127),* quod . . . libertas . . . a miseria est libertas -i. Is. 42,1 p.430,13 placitum est voluntas pascens in volito, -um autem, quando totum desiderium in volito conquiescit. **2** *spectat ad conventionem:* **a** *assensus, comprobatio – Einwilligung, Genehmigung:* TRAD. Weihenst. 46 (QuellErörtBayerGesch. N.F. XXVII. 1972; a.1065/77) cum consensu et -o . . . comprovincialium (CHART. Eberb. 32 p.68,8 ex communi -o et c. canonicorum. *cf.* CHART. Oelsn. 34 p.60,21 de assensu et bene -o fratrum). ARNOLD. LUB. chron. 5,28 p.208,40 ut suo *(sc. cancellarii)* -o hec firmaretur ordinatio. **b** *pactio, pactum – Übereinkunft, Vereinbarung:* EPIST. var. I 27 p.538,26 symbolum enim grece, latine autem . . . conlatio aut pactum vel con-um fidei, quod plures in unum conferunt. DIPL. Conr. II. 106 ut huiusmodi -um stabile . . . permaneat. **3** *spectat ad conventum i. q. placitum – Gerichtsversammlung, Ding:* CHART. select. Waitz 9 p.23,20 (c.1070) tria per annum centenarie -a. TRAD. Raitenh. 36 in sollempni -o ducis Austrię, quod habuit Niuwenburc.

2. complaceo *v.* complaco.

***complacido** *v.* *complacito

***complacitatio** (conp-, -cio), -onis *f. script.:* -plic-: CHART. Carinth. III 121 p.48,37. -platitati(o): *l.30.39.50. 55.59.* -plataci(o): *l.10.* -plati(o): *l.37. adde* CHART. Fuld. A 683 -placionem. *def.: l.43sqq. de signif. et usu v. W. Heßler, ZBayerLandesgesch. 40.1977.*

conventio, pactio, pactum – Vereinbarung, Vertrag, 'Gedinge': **1** *latius:* **a** *in univ.:* TRAD. Frising. 184^{a} p.177, 11 (a.802) testes . . . con-is. 584 p.470,7 convenientia et con-o. LIBELL. de conv. Baiuv. 11 p.12,15 ipsi viderunt . . . -em (conplatacionem *4*) . . . inter Liuprammum et Privinonem. CHART. Tirol. 53^{a} *abbas* hanc compendiosam cum Riutensibus fecit con-em, ut *eqs. spectat ad compositionem:* TRAD. Frising. 738 (a.853) post istam -em . . . Engilbertus totum, quicquid contra se iniuste fuerat factum, recomplacitavit. **b** *c. colore quodam:* **α** *condicio, exceptio – Bedingung, Vorbehalt:* TRAD. Frising. 1080 p.25,18 (a.926/37) episcopus . . . tradidit . . . ea dumtaxat -e, ut *eqs. (cf.* 1155 p. 82,4 ea . . . -e et tenore. TRAD. Formb. 1 p.625,22 ea ratione et con-e). ARNOLD. RATISB. Emm. 2,57 p.571^{a},57 affirmantes traditionis -em huiusce a Gebehardo . . . antistite violatam esse. *cf. l.33.* **β** *consensus – Zustimmung:* COD. Hartw. 11 secundum -titationem totius familiae. **2** *strictius (in recompensatione traditionum, donationum sim.) spectat ad cessionem bonorum vel iurium ecclesiae:* **a** *spectat ad beneficium, usum fructum, precariam:* BREV. NOTIT. p. A 19,12 donatio Reimberti comitis pro se et pro fratre suo . . . et con-o eius. TRAD. Frising. 550^{a} p.472,36 ista mea traditio atque con-o. 703^{a} p.589,7 -o seu redditio Erchanfredi presbiteri. COD. Lauresh. 53 p.336,25 per precariam -is (DIPL. Heinr. II. app. 3 p.696,22 precaria sive -titatio . . . imperatricis). DIPL. Conr. I. 20 p.20,1 huius -is praeceptum. *al. expressius de condicione firmata:* TRAD. Frising. 696^{b} (a.848) Liutolt . . . accepit ipsum beneficium . . . censu et con-e priori. **b** *spectat ad proprietatem usque ad obitum concessam:* **α** *proprie:* DIPL. Ludow. Germ. 151 concessimus fieri quandam -em inter . . . episcopum . . . et . . . diaconum. DIPL. Karlom. (II.) 15 p.306,6 aptam utilemque complationem *(A)* facere. DIPL. Arnulfi 43 -em legitimam perficere (*cf.* 160 p. 243,15 iure con-is). TRAD. Ratisb. 137 -titatio traditionis (*cf.* COD. Odalb. 44^{b} p.107,26 -is traditio renovata est). TRAD. Frising. 1032 p.777,12 quod libent, faciant . . . hac eadem -e stabili permanente; post amborum transitum . . . ad domum Dei . . . redeant *bona.* CHART. Austr. sup. II 36 utilis olim in sancta inolevit ecclesia usus -is, id est, ut nobiles . . . suas res proprias traderent et ab episcopis . . . ecclesiasticas res acciperent. COD. Odalb. 1 p.67,15 commutationes et con-es. *persaepe. cf. l.13. expressius de condicione firmata:* TRAD. Frising. 1080 p.25,6 (a.926/37) ut cetera mancipia in -e permaneant. COD. Frid. 14 p.179,32 econtra . . . archiepiscopus . . . tradidit . . . locum . . . in iustam conplat-cionem. **β** *meton. i. q. iura, bona impetrata – ausbedungene Rechte, Güter:* COD. Odalb. 75 Liutfrid . . . domui Dei . . . remisit . . . omnem con-em, veluti prius habuit conplacitatum. **c** *spectat ad proprietatem perpetuam (sc. in concambio):* TRAD. Ratisb. 49 (a.863/85) quatinus firmior existat . . . haec -o (*ed.*, -titatio *cod.; syn.* commutationem). TRAD. Frising. 1041 testes . . . -is . . . et tradicionis. COD. Hartw. 33. *al.* **d** *spectat ad reditus, dona sim. praestanda:* TRAD. Ratisb. 136 p.109,22 (a. 889) traditio Rodharii et quasi cuiusdam -titatio stomachi inter Ambrichonem episcopum et Rodharium. *adde:* TRAD. Ratisb. 328 (a.1020/28) -em accepit . . . abbas. **e** *spectat ad manumissionem propinquorum:* TRAD. Frising. 1087 (a.937/48) convenit inter . . . episcopum necnon et . . . nobilem virum . . . quandam -em facere *eqs.*

***complacito** (conp-), -avi, -atum, -are. (placitare, *cf.* 1. complacere, complacitum) *script.:* -ati-: COD. Odalb. 60. -id(o): *p.1067,32. usu trans. (e. g. p.1067,12.15) et intrans. (p.1067,5.9.42). impers.: p.1067,36. struct.: c. dat. (refl.): p.1067,4.22.27.32.34. c. (acc. c.) inf.: p.1067,* 9.47. ab: *p.1067,15.50.* ad: *p.1067,13.40.* contra: *p. 1067,24.* cum: *p.1067,41.* de: *p.1067,50.* inter: *p.1067, 44. pendent:* ut: *p.1067,5.37.* quod: *p.1067,6.*

[Heßler]

1 *pacisci, stipulari, (sibi, alicui) impetrare – vereinbaren, aushandeln, (für sich, jemanden) ausbedingen, erwirken:* **a** *latius:* α *in univ.:* TRAD. Frising. 184[a] p. 176,34 (a. 802) missi . . . rogantes . . . episcopum con-verunt ei *(Lantfrido)*, ut licuisset ei *eqs.* 258 fratres . . . con-verunt in eodem placito, quod de hac causa minime amplius ulli hominum umquam movere deberent. *cf. l. 51sqq.* β *affirmare, promittere – zusichern, versprechen:* TRAD. Frising. 268[b] (a. 807/08) nullam amplius inquisitionem huius silve se habituros . . . con-verunt; in publico placito hoc factum est. γ *(pactione facta) in proprietatem dare – (vereinbarungsgemäß) übereignen:* TRAD. Frising. 1045 p. 788,25 (a. 908) -vit *chorepiscopus abbatiolam* Mosapurg nuncupatam ad ecclesiam beatę Marie. δ *acquirere – erwerben:* CHART. Carinth. III 216 p. 94,24 (a. 1006/39) quicquid ipse *(episcopus)* . . . a quodam nobili viro . . . con-vit. **b** *strictius (in recompensatione traditionum, donationum sim.) spectat ad cessionem bonorum vel iurium ecclesiae:* α *spectat ad beneficium, usum fructum, precariam:* TRAD. Frising. 11 p. 38,32 (a. 758) tradidi . . ., nisi quod filius meus . . . in beneficium de domo sanctae Mariae habuisset ipsam causam . . .; hoc con-vi et cum testibus confirmavi. NOTIT. Arnon. 8,6 suis nepotibus illam aliam medietatem con-bant. TRAD. Frising. 364 quod frater eius . . . hoc placitum, quod contra . . . episcopum . . . con-ret, numquam mutaret. TRAD. Lunaelac. 73 p. 44,2 his rebus ita con-tis. TRAD. Frising. 656[a] presbiter . . . tradidit . . . ob beneficium . . . econtra sibi con-tum. DIPL. Ludow. Inf. 40[a] p. 159,17. *saepe. expressius i. q. iure precariae (vel usus fructus) pacisci – nach Prekarien- (bzw. Nießbrauchs-)Recht vereinbaren:* TRAD. Frising. 522 p. 446,35 (post 825) Hitto episcopus tradidit . . . et censum Erchanberti con-vit. CHART. Sangall. A 342 p. 316,26 coniux mea . . . dotem sibi con-datam possideat. *al.* β *spectat ad proprietatem usque ad obitum concessam:* DIPL. Ludow. Germ. 151 *diaconus* sibi -vit . . . beneficium suum in proprietatem . . . usque ad finem vitae (TRAD. Ratisb. 87). COD. Odalb. 74 ea ratione con-tum est, ut . . . Rihni et soror . . . loca usque in ambarum vitę exitum in proprietatem possiderent. *al. expressius i. q. pacisci de cessione bonorum – die Überlassung von Gütern vereinbaren:* DIPL. Karlom. (II.) 19 dyaconus noster . . . ad monasteria . . . nobiscum -vit. COD. Odalb. praef. p. 63,10 commutando et con-ando. *al.* γ *spectat ad proprietatem perpetuam (sc. in concambio):* TRAD. Ratisb. 77 (a. 874) episcopus et . . . comis con-verunt inter se; dedit episcopus . . . comiti . . . iugera LXXXIII et econtra dedit . . . comis . . . iugera XL. δ *spectat ad reditus, iura praestanda:* TRAD. Frising. 747 (a. 855) istum . . . censum annuatim dari sibi *ab ecclesia* con-vit: bachonem *eqs. (cf.* DIPL. Ludow. Germ. 155. TRAD. Ratisb. 136 p. 110, 10). 865[a] econtra con-vimus decimas tres. 888 *Kegio* con-vit de oratione ab episcopo . . . inter missas et psalteria *eqs. al.*

2 *spectat ad iudicium, placitum:* **a** *disceptare – verhandeln:* TRAD. Frising. 697[a] p. 583,13 (a. 848) quando consederunt in concilio et con-are ceperunt. **b** *diiudicare – entscheiden:* TRAD. Lunaelac. 147 p. 86,9 (a. 843) res iuste con-te . . . inconvulse . . . permanere valeant. METELL. Quir. 56,2 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) causa dum foret gerenda quondam -ta. **c** *iudicare – Recht sprechen:* METELL. peripar. 3,10 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) illi *(advocato)* crebrius . . . turbis -anti . . . dicebat domna *eqs.*

complacitum *v.* 1. complaceo.

1. *complacitus (conp-), -us *m. assensus, comprobatio – Einverständnis, Genehmigung:* COD. Bald. 14 episcopus tradidit . . . iugerum mensuram cum clericorum con-u. *cf.* 1. complaceo *p. 1065,56sqq.*

2. complacitus *v.* 1. complaceo.

complaco (conp-), -avi, -atum, -are. *form.:* *coni. imperf.* -erent: *p. 1068,3. inf.* -ere: *p. 1068,10. intrans.: l. 72. medial.: l. 72.*

1 *reconciliare, mitigare – aus-, versöhnen:* **a** *in univ.:* ANNAL. Hild. a. 1105 p. 52,28 eos *(imperatorem et regem)* . . . -andi gratia. HELM. chron. 39 p. 79,14 assentire *(sc. papa)* . . . nobis et -are domino nostro *(sc. regi)*, ut et ipse -etur tibi. **b** *c. colore quodam i. q. propitium facere – gnädig stimmen:* WALAHFR. carm. 21,25,3 deos colendo -are sibi *(cf.* RHYTHM. 150, 157,3 ut *virgines* . . . sibi rursus irata con-rent [-erent *var. l.*] numina). CHART. Pomm. 123 p. 164,9 (ed. K. Conrad. 1970) precibus con-tus Dominus. VITA Ermin. 21 p. 492,6 orantis . . . meritis -tus *Christus.* **2** *(sibi) conciliare, in suas partes ducere – (für sich) gewinnen, auf seine Seite ziehen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 418,39 drudes suos *(sc. imperatoris)* donis congruis sibi -are. ADAM gest. 3,27 p. 171,1 eos *(papam et regem)* . . . -are(-ere *var. l*) sibi properabat *archiepiscopus.* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,5 Chuonradus . . . episcopatus datione ab eo *(rege)* non canonice -tus successit. a. 1079 p. 322,38 papam decipere ac Heinrico . . . -are. **3** *commendare – empfehlen:* EPIST. ad Hildeg. 123 p. 347[B] ut . . . me eius *(Christi)* clementi bonitati studeas -are.

adi. **complacatus,** -a, -um. *propitius – gnädig:* MIRAC. Verenae 10 (ASBoll. Sept. I p. 170[b]; s. XI[in.]) laudemus . . . Verenam, quae nobis Christum faciat esse -um. ACTA imp. Winkelm. I 149 p. 126,17 habebant *parentes nostri* . . . vestris orationibus Dominum -um. *Heßler*

complanatio (conp-), -onis *f.* **1** *compositio – Schlichtung, Beilegung:* CHART. episc. Halb. 447 l. 31 (a. 1208) partes nostras ad huius negotii -em interposuimus. GESTA Halb. p. 111, 23 totum ingenium . . . ad ipsius *(controversiae)* apposuit con-em. **2** *conventio, transactio – Einigung, Vergleich:* CHART. Worm. 325 p. 215,7 (a. 1265) qui *(Ringravius)* -i nostre interfuit. ANNAL. Worm. a. 1266 cives . . . cum ipso . . . plenam factam fuisse -em asseverantes *eqs.* **3** *compactio, pactum – Abmachung, Vertrag:* CHART. Altenberg. 272 (a. 1267) venditionem et -em inter nos et ecclesiam . . . legitime factam.

***complanctus** (conp-), -us *m. conquestus, lamentatio – (Weh-)Klage:* CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p. 76,1 (s. IX.) synonima Ysidori de con-u hominis et ratione ei reddita.

***complango** (conp-), -ere. *conqueri – (sich be)klagen:* GLOSS. II 87,16 St.-S. conquiri con-ere chumon. *ibid. al. refl.:* CAPIT. reg. Franc. 25,5 multi se con-unt legem non habere conservatam.

complano (conp-), -avi, -atum, -are. **I** *proprie i. q. planum, aequalem reddere, (co)aequare – eben, gleich(mäßig) machen, (ein)ebnen, ausgleichen (cf.* GLOSS. I 424,40 St.-S. con-vit gislihta. 573,47 con-ta giepanotiu): **A** *strictius:* **1** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 1,7 p. 20,32 quem *(montem)* . . . in modum aequoris natura con-at. THANGM. Bernw. 23 si muros urbis solo -ari . . . suppetat. LAMB. TUIT. Herib. 1,8 p. 746,26 everso publico horreo spatium -atur. ANNAL. Pegav. a. 1101 p. 246,54 informia seu palustria loca. ANNAL. Rod. a. 1109 p. 695,27 -ta . . . in agrum curte. EBO BAMB. Ott. 1,19 (ed. J. Wikarjak. 1969) collem. ALBERT. M. veget. 7,163 ossa persici in loco fosso et -to . . . sunt ponenda. *al. in imag.:* LAMB. HERSF. Lull. 11 p. 321,16 nec . . . tota negocii asperitas -ta est. METELL. Quir. 19,17 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) nunc -ta datur michi regia strata presente carminis via. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *destruere, demoliri – abreißen, abtragen:* DIPL. Loth. III. 16 p. 20,20 in quo *(foro)* ampliando domum et curtem . . . -vit. TUTO opusc. 3,3 p. 116,16 muros . . . subvertisse, turrium munitiones -asse. *al.* **b** *replere – aus-, auffüllen, anschütten:* WALAHFR. Gall. 2,26 oculorum sedes ita sunt carne et cute superductis -tae, ut *eqs.* RUD. FULD. Leob. 4 p. 124,4 ut . . . terra sepulchrum -ret. ANNAL. Rod. a. 1136 p. 712,25 con-ta torrentis profunditate. **c** *occare – (ein)eggen:* REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 17,11 (s. IX./X.) arare, sementem accipere, -are, id est giekkian (p. 17,13 a. iugum unum et -are. *ibid. al.*). **d** *(aequaliter) digerere – (gleichmäßig, flach) verteilen:* THEOD. CERV. chirurg. 2,17 p. 149[D] furfur in sacculo taliter -etur, quod totum locum dolentem . . . detineat. **e** *levigare – glattstreichen, ordnen:* EKKEB. SCHON. cath. 11,10 barbam reverenter -as. **B** *latius i. q. aequabilem reddere, temperare – ausgeglichen machen, mäßigen:* DAVID compos. 3,18,1 humilitas . . . gestus -at.

II *translate:* **A** *obi. res:* **1** *componere, sedare, (amicabiliter) decidere – schlichten, beilegen, (gütlich) entscheiden:*

[Renner]

CHART. Heinr. Leon. 66 quorum *(virorum)* consilio et . . . iudicio lis et altercatio tocius querele . . . est decisa et . . . -ta (CHART. ord. Teut. [Thur.] 271 controversia . . . de c. arbitrorum . . . est amicabiliter con-ta). CHART. Port. 48 p.66,26 eadem fuit inter eos discordia -ta. CHART. Babenb. 232,45 si duo hospites . . . quitquam habuerint querelare, hoc iudex . . . ipsis poterit iudicare vel . . . con-are. CHART. Advoc. 105 p.55,9 hec *(guerra)* -bitur . . . secundum amiciciam vel iusticiam. CHART. Brixin. 149 p.161,17 infra mensem -buntur excessus utriusque. CHART. Landeshut. 122 p.68,34 (ed. Th. Herzog. 1963) questionem. *al. cf. p.1068,52.* **2** *corrigere, (re)sarcire – (wieder)gutmachen:* DIPL. Conr. III. 238 p.417, 29 (ed. F. Hausmann. 1969) in his *(iniuriis et damnis)* -andis . . . tibi assistemus. ARNOLD. LUB. Greg. 2,524 quod invitus fecerat, -are speraverat. **B** *obi. homines i. q. reconciliare, compacare – (durch Vergleich) aussöhnen:* CHART. Biel. 7 p. 7,10 (a. 1221) fratres diem apud Hervordiam super illo -ando servabunt cum ecclesia *eqs.* CHART. civ. Spir. 114 p.84,31 qui *(arbitri)* . . . eos *(cives et Dietmarum)* . . . con-bunt (p.84,38). *refl. et medial. i. q. pacisci, convenire – sich einigen, vergleichen:* ANNAL. Worm. a. 1259 -ti sunt cives Moguntini, Wormatienses et Oppenheimenses *eqs.* CHART. Meckl. 931 in presencia consulum domina Aleydis et filius suus . . . -verunt se in hunc modum *eqs.* CHART. civ. Erf. 251 cum . . . tota universitate Erfordensium sumus amicabiliter -ti . . ., videlicet isto modo *eqs.* (CHART. civ. Spir. 135 super omni discordia inter nos et . . . cives . . . habita sumus a. -ti *eqs.*). *al.*

complantatio (conp-), -onis *f.* **1** *proprie i. q. actio permixtim plantandi – das Zusammen-, Nebeneinanderpflanzen:* ALBERT. M. veget. 6,450 bufo . . . fugatur -e (cum plantatione *A*) rutae cum salvia. **2** *translate:* **a** *philos. i. q. concretio, compositio – (gewachsene) Verbindung, (organische) Einheit:* ALBERT. M. metaph. 11,1,7 p.467,30 (ed. B. Geyer. 1964) quaecumque sunt tactu et non -e (*p.1070a,11* συμφύσει). p.468,15 -o . . . unius cum alio et ordinatio omnis fit per formam *eqs. ibid. al.* **b** *theol. i. q. coalitus, unio – das Eins-Werden, Vereinigung:* GERHOH. haer. 5 p.1179c nomine rei significat *apostolus (Vulg. Eph. 3,14)* -em similitudinis passionis Christi. *v. et l.57.*

***complantator** (conp-), -oris *m. qui una cum aliis fundator est – Mitbegründer, -stifter:* CHART. Babenb. 580 p.28,3 (spur. s. XIII.2) marchio . . . advocatiam . . . suscipiens ad incrementum nostre nove plantationis, ita ut dici posset et etiam esset noster con-r.

complanto (conp-), -avi, -atum, -are. **1** *proprie i. q. plantare, (con)serere, colere – an-, bepflanzen, anlegen (de vineis novalibus):* DIPL. Karoli M. 307 p.464,3 (spur. s. XI.2) vineas ad con-andum, ortos faciendum. CHART. archiep. Magd. 311 p.394,21 partem montis . . . vinetis -andam (p. 395,12. 441 qui [*mansus*] . . . con-andis v. videbatur accommodus). **2** *translate:* **a** *ingenerare – einpflanzen, anerschaffen:* LAMB. mus. quadr. p.251b,5 in arbore unam nature virtutem multarum vegetivam propagitum -vit. **b** *pass. c. sensu conformandi i. q. coalescere, unum fieri – zusammenwachsen, eins werden (loci spectant ad Vulg. Rom. 6,5; cf.* GLOSS. II 130,71 St.-S. con-ti epanpilidota): GERHOH. psalm. 33,2 p.206,10 in spe futurae complantationis, qua -buntur similitudini resurrectionis eius *(Christi)*, qui nunc digne sumunt corpus . . . ipsius (Antichr. 2,36 p.270,18 *duo testamenta* nos s. mortis eius docent -ari deberi. ELIS. SCHON. vis. 3,31 p.87,23 apostoli . . . verbum incarnatum vicinius contemplantes proxime s. eius -ti sunt). *al.*

adi. **complantatus,** -a, -um. *insitus, congenitus, nativus – anerschaffen, angeboren, von Natur aus eigen:* ALBERT. M. somn. 1,2,3 p.143a,26 ex natura -a (*cf. p.456a,17* σύμφυτος) in eis. spirit. 1,1,2 p.215b,23 de his, quae connaturalem habent spiritum et -um. eth. 3,3,4 p.259b,21 coitus delectatio intensissima est et homini -a. *ibid. al.*

***complantum** *vel* **-us,** -i *n. vel m. ager vel vinea novalis – Neupflanzung:* ACTA imp. Winkelm. I 19 (a. 1198) consuetudines, quas michi debebant tam in nummis quam in terragiis et -is et vinetis.

complasmo (conp-), -atum, -are. **1** *concreare, ingenerare – zugleich, zusammen erschaffen, anerschaffen:* ALFAN. premn. phys. 1,5 Aristoteles . . . potestate . . . intellectum -tum (*PG 40,505A* συγκατεσκευάσθαι) esse homini refert. **2** *creare, componere – erschaffen, bilden:* SUMMA dict. Saxon. 11,79 p.329,34 inter eos, qui unius et eiusdem sunt glebe materia con-ti.

***complatio, -platitatio** *v.* *complacitatio.

***complatito** *v.* *complacito.

***complebanus** (conp-), -i *m.* **1** *collega plebani, conclericus eiusdem parochiae – Mitpfarrer, Geistlicher derselben Pfarrgemeinde:* HUGO TRIMB. sols. 28 p.58,33 qui *(plebanus)* convocatis aliis con-is suisque parrochianis pomerium introivit. 45 a suis con-is accusatus *clericus.* **2** *qui ad eandem plebem, parochiam pertinet – Angehöriger derselben Pfarrgemeinde:* VITA Hemmae 23 (ASBoll. 3Iun. VII p.461A; s. XIII.) quidam de Griffen . . . cum aliis -is suis. *Renner*

***complebeius,** -i *m. de civibus eiusdem demi i. q. compaganus, popularis – Gemeinde-, Volksgenosse:* ALBERT. M. eth. 8,3,1 p.539a,3 contribules vel -i (*p.1160a,18* δημόται).

***complebilis,** -e. *semine imple bilis – befruchtbar:* ALBERT. M. animal. 6,119 quaedam *animalia* ovant ova per sperma masculorum -ia.

*?***complective** *adv. comprehensive, completive – umfassend, vollkommen:* IOH. GARL. contrap. 1 p.12b dicuntur *species* perfecte, quia perfecte et -e *(an leg.* completive*?)* consonant auribus audientium.

complecto *v.* 2. complector.

1. complector (conp-), -ari. *circumdare, circumtegere – umgeben, ringsum bedecken:* GESTA Ern. duc. I p.19,21 ostra operosa desuper extensa tam ipsum *(sedile)* quam et pavimentum ante illud spaciose con-bantur. *cf. ThLL. III. p. 2085, 8. 24.*

2. complector (conp-), -plexus sum, -i *vel rarius* **complecto,** -plexi, -ere. *form.* -xui: *p.838,32.1072,3. struct. partic. perf.: c. dat.: p.1071,26. c. abl.: p.1071,27.*

I *proprie:* **A** *amplecti – umfassen:* **1** *strictius i. q. circumplecti, (bracchiis) circumdare – umschlingen, umarmen (cf.* GLOSS. I 61,37 St.-S. con-itur kahalsit. II 662,50 -xus druchenter): ALDH. virg. I 50 p.306,2 coepit . . . caccabos -i. II 1715 candida . . . -ens colla lacertis (HROTSV. Pel. 237. 269). WALAHFR. Mamm. 7,4 aram. WALTHARIUS 1126 satrapa . . . -itur illum *(regem).* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p.120,37 coacervatim se per manus et colla cruribusque -entes in profundum . . . mergebantur. THIETM. chron. 3,12 ambabus eandem *(crucem)* -ens manibus. ALBERT. AQUENS. hist. 3,65 p.385F *corporis medietas* cruribus equum -xa. *al. in imag.:* ALDH. virg. II 629 nox . . . furvis terram -itur (amplectitur *V*) alis. ad Acirc. 108,6 quadratum -or (con-o *var. l.*) caerula mundum *(sc. nox).* **2** *latius:* **a** *cohibere, tenere – umfaßt halten (de Deo, natura sim.):* ALDH. ad Acirc. 111,8 -or *(sc. creatura)* sub caeli cardine cuncta. EPIST. Mog. 15 p.341,16 quae *(quattuor climata mundi)* ab angulari lapide, Christo videlicet Iesu . . ., undique -xa atque compacta *eqs.* HROTSV. Agn. 321 sub ditione sua qui *(Christus)* -ens universa cuncta . . . regit. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,31 quęcumque suo con-itur ordine tellus. *al. adde:* GODESC. SAXO theol. 22,6 p.308,20 qua *(aeternitate)* interminabilis vitae totam pariter-itur praesentiam *Deus.* **b** *ambire, cingere – umschließen, umgeben:* **α** *in univ.:* ANNAL. Quedl. a. 1020 p.85,15 quem *(circulum)* alii quatuor . . . circuli . . . in modum crucis -xi sunt. DIPL. Heinr. IV. 244 (interp. s. XII.in.) quousque terminus banni Chaltŏuua villam cum termino suo -atur. HEINR. WIRZ. cur. 687 ecclesie muris ortum -itur altis. **β** *de vestimentis sim. i. q. (circum)tegere – umhüllen, bedecken:* ANTIDOT. Augiens. p.63,25 si maiori plagellula inducta *dialthaea* ab stomacho usque ad vessice loca omnia -atur. WALTHARIUS 335 ocreis suras -itur. *fort. add.:* CHART. Babenb. 68 (a. 1187) cum vestitu suo cingulotenus -xo (cingulo conprehenso *A 2*) . . . iudici . . . offeratur *fur.* **γ** *? se applicare – ? sich anschmiegen (ni spectat ad p.1071,33sqq.):* RUODLIEB I 36 ⟨ad⟩ lęvam colli -xa

[Antony]

iuba iacet illi *(equo)*. **c** *concludere, continere – einschließen, enthalten:* **α** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 10 p.86,19 versus XV sillabarum quot scemata -itur? THEODULF. carm. 26,1 aurea funereum -it littera carmen. EINH. Karol. 33 p.40,21 (testam.) quae *(mensa)* . . . totius mundi descriptionem subtili ac minuta figuratione con-itur. WANDALB. martyr. compr. 13 ebdomas . . . septem -itur integra soles. AGIUS comput. 2,4 pagella . . . brevi spacio cunctum -itur ęvum. GERB. geom. 6,5 p.91,8 basis et catheti numerum simul -i. *al. v. et p.1081,4.* **β** *adiungere, computare – einbeziehen:* DIPL. Ludow. Germ. 178 p.256,39 (spur. s. X.$^{med.}$/XI.$^{in.}$) ne . . . in summa debiti his plus aut minus -atur (*inde* DIPL. Heinr. III. 5 compleretur). TRAD. Frising. 1420 p.276,29 -xis . . . ad idem concambium locis his, id est *eqs.* **γ** *consistere (in) – bestehen (aus):* Ps. HUCBALD. ton. p.214 modulatio psalmi . . . in septem -xa sonis. **d** *occupare – einnehmen, innehaben:* PAUL ALBAR. carm. 9,23 Malacias finem con-it termine verbi. **e** *condere – bergen:* VITA Hugberti 10 (MGMer. VI p.488,27) in ipsa basilica ad altare sancti Albini, cui reliquias ibi ipse con-xerat. **B** *colligere – zusammenraffen, schürzen:* MIRAC. Audom. 2 (MGMer. V p.776,31; s. IX.$^{in.}$) sinistra, qua sinus tenebatur -xus. **C** *corripere, arripere – packen, erfassen:* WALTHARIUS 681 hastam. 750 crines. *complere – erfüllen, beseelen:* CHRON. Fred. 4,58 p.150,19 prosperitatis et iustitiae amore con-xus. **D** *conectere – verbinden, verknüpfen:* ALFAN. premn. phys. 18,9 bonas delectationes nec -xas (*PG 40,680*^{B} συμπεπλεγμένας) afflictioni (*cf.* 18,11 afflictione). ALBERT. M. phys. 2,2,8 p.133^{a},4 -endo causam per accidens cum causa per se. *coniungi, coniunctum esse – sich verbinden, verbunden sein (mit):* WANDALB. horol. 14 tertia *hora* mox nonam punctis -itur hisdem. PLATO TIBURT. tab. 5 p.497,19 quia unius sunt complexionis, ideo sibi -untur *lapides*, ut nullatenus eos separare . . . queat ignis. **E** *plectere – flechten* (*cf.* GLOSS. I 61,36 St.-S. con-ere kaflehtan): PASS. Quir. Teg. 10 cum vasculo corporali de ramis palmarum conflexo *(1b.3,* con-xo *1a)*. *fort. huc spectat: p.1070,72.*

II *translate:* **A** *colere, diligere, fovere, promovere – (um)hegen, (ver)ehren, lieben, fördern:* **1** *in univ.:* ALCUIN. carm. 9,93 quem . . . pater natum caro -it amore *eqs.* (WALAHFR. Blaithm. 56 miro a cunctis semper -xus a. Wett. 693). RIMB. Anscar. 37 p.72,18 ut eum . . . quasi fratrem -rentur. CAPIT. reg. Franc. 284^{C} p.368,28 domnus apostolicus . . . instar filii -xus *Bosonem regem.* HROTSV. Theoph. 298 supplex veneror, laudo, -or, adoro . . . Christum. prim. 157sq. te miti -or pectore, fili, consortemque tuam pariter -or amandam. BERTH. (?) annal. a.1079 p.323,41 cum his, quos libenter -xus est, portionem habiturus. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *probare, laudare – billigen, gutheißen:* BEDA hist. eccl. 3,17 p.161,30 haec in praefato antistite multum con-or et amo. 5,21 p.344,26 (epist.) quod ea, quae apostoli Petri sunt, in abdito cordis amplectimini (con- *N*). **b** *servare – bewahren:* AEDILV. carm. 5,16 sensibus in cordis -it cuncta rimatus. **c** *observare – festhalten (an), üben: v. p.1080,59sq.* **d** *defendere – in den Schutz nehmen:* DIPL. Loth. I. 3 p.59,22 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut . . . res, que . . . principes . . . ecclesie delegaverunt . . ., omni nostra auctoritate -antur. **e** *appetere – erstreben:* HROTSV. Gong. 557 mens . . . sola . . . laetae -ens lubrica vitae. **B** *comprehendere, (breviter) tractare – zusammenfassen, (zusammenfassend) darstellen, behandeln:* **1** *in univ.:* VITA Arid. 61 (MGMer. III p.608,25) ea . . . paucissimis syllabis -ximus (-xi sumus *1*). EINH. Karol. prol. p. 1,4 res gestas . . . Karoli . . ., quanta potui brevitate, con-xus sum. CAND. FULD. Eigil. II 22,8 officii numerum, tempus, annumque diemque cum sanctum reliquis varia -itur arte. OTTO SANBLAS. chron. 12 p.14,3 evangelio . . . -xo in actibus apostolorum opus totum concludit *Petrus Manducator. al. adde:* HRABAN. epist. 37 p.473,31 sub quo numero *(sc. viginti duorum librorum)* vetus testamentum . . . beatus Hieronimus -xum se (completum esse *P*) asseruit. **2** *c. colore quodam:* **a** *conscribere, componere – abfassen:* HUMB. WIRZ. epist. (MGEpist. V p.440,1; a.838/42) intellexi illos *(libros)* . . . laudabili magnitudine et brevitate esse con-xos. **b** *cogere – zusammenstellen: v. p.838,32.* **c** *firmare – (schriftlich) festhalten:* TRAD. Frising. 51 p.80,20 (a.772) conscripsi atque testes penne con-xui. **C** *suscipere, concipere – (in sich) aufnehmen:* WALAHFR. Wett. 212 magna sub ardenti -ens gaudia corde. HROTSV. prim. 255 -ens animo praecepta parato. THEOPH. sched. 1 praef. p.9,18 hanc diversarum artium schedulam . . . tenaci memoria perlege, ardenti amore -ere (amplectere *R*). **D** *(occasionem) capere – (die Gelegenheit) ergreifen:* HEIRIC. Germ. I 3,301 turba loci -xa diem . . . impertit debita sanctis. CARM. Bur. B 43,6,3 o decus exaltabile, saluti collaudabile, -ere! -ere! *(aliter ed. in comm., sed spectare vid. ad Vulg. Sirach 38,3).*

adi. **complexus**, -a, -um. *compositus – zusammengesetzt:* **1** *philos. i. q. coniunctus, conexus – verbunden, verknüpft:* ALBERT. M. phys. 2,2,8 p.132^{b},40 quaedam causae dicuntur aliquando -ae cum quibusdam et aliquando dicuntur incomplexae. praedicab. 1,5 p.10^{a},21 -a . . . dictio est, cuius partes aliquid significant de intentione totius. metaph. 3,3,3 p.142,18 (ed. B. Geyer. 1960) omnis -us et compositus intellectus fit ex simplicibus. *al. v. et l.28.* **2** *medic. de febribus diversis de causis simul accidentibus i. q. mixtus – gemischt:* AURELIUS 1 p.491,5 sunt febres stipticae, sunt solutae, sunt -ae *eqs.*

subst. **complexum**, -i *n. t.t. log. i. q. compositum, vox composita, demonstratio – das Zusammengesetzte, Begriffsverbindung, Urteil:* ALBERT. M. anim. 1,2,7 p.36,48sqq. (ed. C. Stroick. 1968) ratio . . . omnis, quae certa est, aut est incomplexi aut -i . . .; si autem esse *(sic?)* -i *(an adi.?)*, per ipsam acquirimus scientiam, propter quid aliquid inest subiecto, et haec est demonstratio. praedicab. 1,5 p.10^{a},26 haec dictio 'homo' et haec dictio 'ambulat' aliquid significant de intentione huius -i 'homo ambulat'. metaph. 1,5,14 p.87,82 (ed. B. Geyer. 1960) in omni disciplina -orum et incomplexorum. p.88,2 quae *(demonstratio)* est cognitio -i secundum viam intellectus. top. 6,6$^{capit.}$ de diffinitione -orum. *ibid. al.*

adv. ***complexe.** *composite, coniunctim – im Sinne der Zusammensetzung, Zusammenfassung:* ALBERT. M. praedicab. 1,4 p.8^{a},17 grammatica *utitur sermone*, prout modus inflexionum et constructionum intellectus simplicis et compositi -e designativus existit. metaph. 5,1,2 p.212,37 (ed. B. Geyer. 1960) non Polycletum secundum se nec statuae factorem secundum se, sed -e (*cf. p.1014*^{a}*,13* συμπλεκόμενα) Polycletum statuae factorem esse causam statuae.

complementum (conp-), -i *n.*

I *strictius:* **A** *gener. i. quod complet, totum et integrum – das was ausfüllt, ausmacht, das Vollständige, Ganze:* BERNOLD. CONST. microl. 19 p.989^{C} quidam corpus Domini . . . intinctum pro -o communionis populo distribuunt. CHART. march. Misn. II 510 p.351,42 exceptis quatenus septem mensuris triginta perticarum . . . ad -um quatuor villarum Echardi pertinentibus. ALBERT. M. pol. 4,3^{e} p.337^{a},3 haec omnia fiunt . . . -um (*p.1291*^{a}*,17* πλήρωμα) primae civitatis. *plenitudo, cumulatio – Fülle:* CHART. Bern. II 395 (c.1256) H. . . . dilecto suo R. . . . dilectionis et gratie con-um. **B** *eccl. i. q. exaequatio (per orationem effecta) – das Vollmachen, Erfüllen (eines Pensums), Durchbeten:* STATUT. ord. Teut. p. 37,20 quod ad -um huius numeri *(sc. orationum)* ieiuni non teneantur *fratres.* **C** *iur.:* **1** *plena solutio, praestatio – volle Entrichtung, Leistung:* CHART. Eberb. 303 p.63,30 (a. 1255) propter statum terre pessimum de ipsis non potuit aliquatenus consequi iustum -um. CHART. Ital. Ficker 442 p. 451,14 pro residuo et -o solutionis et satisfactionis. 455 p.463, 29 pro -o summe. **2** *additamentum, clausula – Zusatz:* CHART. Sil. D I 134 (ed. H. Appelt. 1963; a.1212) presentem confirmationem . . . nostri sigilli munitione vallamus validius adhuc addentes -um, ut *eqs.* **D** *zool. i. q. impletio (per semen effecta) – Befruchtung:* ALBERT. M. animal. 5,5 mas, per cuius semen ovum necessarium formationi piscis generandi debet accipere -um. **E** *astron.* -um lunae *i. q. plenilunium – Vollmond:* ALBERT. M. caus. element. 1,2,2 p.603^{a},6 in -o lunae (animal. 7,84 aput -um l. [*p.599*^{b}*,16* ταῖς πανσελήνοις]. *ibid. al.*).

[Antony]

II *latius:* **A** *expletio, exsecutio – Erfüllung, Ausführung:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* Dipl. Conr. III. 218 (ed. F. Hausmann. 1969) ad sui propositi -um. Chart. Trident. 26 p. 31,25 (epist. papae) precaminis. Annal. Prag. II a. 1278 p. 195,24 petitionum. *adde:* Chart. Turic. 566 p. 70,13 (a. 1242) si . . . condicio infra unum mensem effectus -um . . . non habuerit. Chart. Rhen. med. III 1225 ut . . . certitudinis faciam -um. **b** *de munere i. q. functio – Ausübung:* Chart. Ital. Ficker 387 p. 402,41 (a. 1243) illud, quod recipere debebunt *ambasciatores* pro -o dicte ambasciate. **2** *iur. de eis, quae ad plenam satisfactionem faciendam exiguntur:* Pax Valenc. p. 606^{a},30 proclamet se de homine suo et fiat ibi iusticie -um (Chart. Salem. 59 [epist. papae] ut eis super premissis exhibeant i. -um. Epist. Worm. II 49 ut . . . compareat coram vobis exibiturus et accepturus super causam . . . i. -um. Const. II 394,10 nisi . . . vellent satisfacere . . . et recipere ab eisdem iustitie -um. Chart. Stir. IV 149 partibus fiet i. -um. *al.*). *adde:* Chart. Burgenl. II 115 (a. 1275) nisi . . . abbati et conventui vel amoris vel iuris exhibeant -um. **B** *actio, operatio – Durchführung:* Const. I 148 p. 207,35 (a. 1154) nostre felicis expeditionis -um plurimum minuebatur. **C** *perfectio, absolutio – Vollendung, Abschluß:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* Frid. II. Imp. art. ven. prol. p. 6,21 de reliquis . . . venationibus . . . post -um huius operis dicetur a nobis. *cf. p. 1072,57. de perfectione spirituali:* Albert. M. serm. 3 (SB Münch. 1966/III. p. 41,1) *scientia de Christo* -um est nostrae sanctitatis. **b** *finis – Ende:* Benzo ad Heinr. prol. p. 600,19 accede . . . ad legendum, non desinas usque ad finitimum -um. *de tempore:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 119,12 in -o . . . primi anni. *al.* Albert. M. animal. 5,45 in tertii septennii -o. **2** *philos. et natur.:* **a** *in univ.:* Ioh. S. Paul. diaet. 193 propter -um secundae et tertiae digestionis post cibum sumatur *radix* (Walth. Agil. med. 101 p. 194,7 isti colores -um d. significant. *al.*). Albert. M. bon. 10 p. 6,49 actus dicitur duobus modis, scilicet operatio et -um *eqs.* 498 p. 260,14 de necessariis . . . est rei fientis -um. animal. 11,50 illud . . ., propter quod erit id, quod fit in physicis, est ultimum -um et finis. *ibid. al.* **b** *(processus) figuratio(nis) ad formam perfectam – Entwicklung(sprozeß), vollkommene Ausbildung:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 97,21 plume . . . avibus . . . percomplentur ante -um pennarum. Albert. M. animal. 9,36 primum -um (*p. 583^{b},24* τελείωσιν) feminae . . . est post tempus completionis masculi, eo quod in XL^{mo} masculus, in XC^{mo} autem die femina figurata invenitur. *al.* **c** *maturitas – Reifung, Reife:* Albert. M. veget. 4,155 nisi incompleta digestio debilis caloris et humoris in arbore -um fructuum impedisset. **d** *vis completiva – vollendende Kraft:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 87,8 patet mirabilis ordo -i nature in articulis pedum. **3** *alch. de perfecta praeparatione:* Geber. summ. 2,20 p. 664 quae *(medicina)* non adducit -um sufficiens. Ps. Arist. magist. p. 652^{a},31 hoc est -um mercurii, arsenici et sulphuris ad rubeum (*cf.* p. 652^{a},45). **4** *iur. i. q. effectus, (con)firmatio – (endgültiger) Vollzug, Besiegelung, Vollstreckung:* Const. I 215,8 (a. 1162) quęcunque in supradictis promissa sunt, in -o concordię securitatibus convenientibus domino imperatori firmabuntur (III 137). 250,6 si dominus imperator . . . mortuus fuerit ante -um pacis. *al.* Chart. Ital. Ficker 377 non facere pactum neque finem nec menamentum aliquod cum -o cum imperio *eqs.* Chron. reg. cont. V a. 1244 p. 285,31 tractatus pacis non recepit speratum -um. *canon.:* Berth. (?) annal. a. 1078 p. 308,21 candelis ardentibus ab apostolico . . . in anathematis . . . -um canonice in terram missis et extinctis.

complenda, -um *v.* compleo.

compleo (conp-), -evi, -etum, -ere. *script.:* cum-: *p. 1074,16.1075,47.1076,53sq.* cunp-: Agnell. lib. pont. 53. 80. -pli(vi): *p. 1076,50. adde* Form. Andec. 41 p. 18,27. Leg. Lang. p. 190,1 *(var. l.).* Dipl. Karoli M. 313 p. 473,17 (spur.). -plit(us): *p. 1075,13. adde* Form. Andec. 38. -plesit: Leg. Lang. p. 190,1 *(var. l.).* -plect(e): *p. 1077,38. struct.:* cum: *l. 72.* ex: *p. 1074,2.*

I *proprie i. q. replere, opplere – (an-, er)füllen:* **A** *strictius:* **1** *rebus corporeis:* **a** *gener.:* Aldh. virg. II 912 -ere cavum cum glauco gurgite vitrum. Arbeo Emm. 43 qui *(Christus)* . . . duodenos con-vit ex fragmentorum cophinos. Waltharius 270 ad summum -entur scrinia labrum. 1263 rutilo umbonem -bo metallo. *al.* *pass. i. q. plenum fieri – voll werden:* Thietm. chron. 6,76 cum haec *(tabula)* cicius -etur. **b** *zool. i. q. semine implere – befruchten:* Albert. M. veget. 3,1 quae *(ova)* licet intra animal -antur *eqs.* **2** *animantibus:* **a** *gener.:* Aldh. virg. I 26 p. 260,9 examen apium ora labraque . . . -vit. II 14 limpida praepetibus . . . -ens aera catervis. Wandalb. creat. mund. 107 quaecumque natatu -ent aequora. Hrotsv. Mar. 871 -esti viscera matris. **b** *milit.:* Poeta Saxo 1,314 -vit utrumque *castellum* militibus lectis. Thangm. Bernw. 32 loca circa aecclesiam armato -ent milite. **3** *rebus incorporeis:* Eigil Sturm. 17 (ed. P. Engelbert. 1969) rumor . . . omnium aures et ora pariter -verat. (Agnell.) lib. pont. prol. p. 276,12 (vs.) caelum cumplet clamoribus. Poeta Saxo 4,327 divino -tus . . . flatu. 4,381 aulam . . . -bat . . . lęticiae sonus. *al.* *adde:* Lamb. Leod. Matth. IV 15 corruit et magnis ululatibus -vit (*om. obi., cf.* III 9 p. 458^{B} u. omnia -vit). **B** *latius i. q. adimplere, plenum reddere – ausfüllen, voll machen:* **1** *de numero, summa sim.:* **a** *gener.:* **α** *complecti – (im Umfang) einnehmen, umfassen:* Beda hist. eccl. 1,1 p. 9,14 ut circuitus eius *(Britanniae)* quadragies octies LXXV milia con-at. p. 11,10 cum . . . longissima dies sive nox XV, brevissima VIIII con-at horas. Chart. Port. 141 p. 163,31 (a. 1255) agrorum quilibet -bit XXX duas virgas in longitudine et quatuor in latitudine. **β** *plene exhibere – vollzählig beibringen:* Chart. Brixin. 145 p. 154,38 (a. 1264) promiserunt -ere numerum . . . amicorum suorum, cum . . . fuerint requisiti. *fort. add.:* Trad. Frising. 74 (a. 776) in omnibus numero con-entur. **γ** *supplere – vervollständigen, ergänzen:* Trad. Frising. 1118 (post 938) eam *(commutationem)* utiliter ęclesiae con-tae inveniens *eqs.* 1438^{a} p. 293,30 quodcumque . . . in eodem loco ęque sibi retributionis defuit, in aliis territoriis -vit (*item* 1438^{b}). **δ** *pass. i. q. constare – betragen:* Arbeo Corb. 22 p. 213,21 iumentas, quorum plus minus quadraginta tribus con-batur numerus. **b** *mus.:* Schol. enchir. 3 p. 205^{a} intervalla toni cum semitonio . . . commensurabiliter -ent *eqs.* (*inde* Rud. Trud. [?] mus. 2,18). Herm. Augiens. mus. p. 4,8 eum *(tonum)* ad suum hiatum -endum . . . corrigere. *al.* **c** *math.:* **α** *efficere, adaequare – ergeben, ausmachen (pass. i. q. effici – sich ergeben):* Gerb. geom. 3,13 qui *(pedes XL)* invicem ducti MDC pedes constratos -ent. 5,6 qui *(anguli)* . . . unum rectum -ent angulum. 6,2 p. 80,15 hypotenusa V unitatibus inscripta -etur. Ps. Boeth. geom. 583 (ed. M. Folkerts. 1970) summa . . . unius lateris per se multiplicata DCCCC numerum -et. *al.* **β** *pernumerare – durchzählen:* Beda temp. rat. 1,61 centum millia . . . et caetera usque ad DCCCC millia . . . in dextera corporis parte -bis. **d** *iur.:* **α** *(plene) praestare, (ex)solvere – (voll) entrichten, leisten, (be)zahlen:* Leg. Wisig. suppl. 2,16 p. 471,25 si tributum suum non habeat serbus ille con-tum. Leg. Lang. p. 189, 11 pretium. Trad. Michaelb. 2 tradidit . . . V fratres . . . per singulos annos unumquemque V solidos ad -endum. Const. I 319,7 hoc . . . remoto, quod regi in diebus suis -ere debent *rectores terrae.* *pass. i. q. plenam summam recipere – den vollen Betrag erhalten:* Liber diurn. 104 in omnibus a vobis -ti sumus de eadem actionarica *eqs.* **β** *(plene) satisfacere – (volle) Genugtuung leisten, (voll) büßen:* Lex Baiuv. 1,4 alium *(servum)* donet similem illi *(fugitivo)* et XV sol. conponat (con-at *var. l.*). 1,9 usque dum impleat (adimpleat, con-at *var. l.*). **e** *eccl. de numero missarum sim. i. q. (plene) tenere, orando absolvere – (vollständig) abhalten, (durch)beten:* Conc. Karol. 15^{B} ut . . . ipse *(episcopus vel abbas)* . . . XXX speciales con-at missas (Epist. Teg. I 25 p. 27,13). Consuet. Marb. 331 (Spicil. Friburg. X. 1965) donec numerum psalmorum psalterii -ant (Statut. ord. Teut. p. 37,7 orationum). *al.* **2** *de itinere i. q. permetiri – zurücklegen:* Beda hist. eccl. 5,19 p. 324,3 coeptum iter . . . Romam usque con-vit (Willib. Bonif. 4 p. 15,26. *cf.* Arbeo Emm. 43 tot spatia con-vit [implevit *var. l.*] itineris). *al.* *percurrere – durchlaufen:* Beda temp. rat. 8,43 XXX annis signiferum

-et *Saturnus*. 18,3 solem quotidie partem unam zodiaci sui -ere (*syn.* conficere). *ibid. al.* **3** *de tempore:* **a** *agere, degere – hinbringen, verbringen:* EINH. Karol. 2 p.5,14 quod reliquum erat temporalis vitae, religiose conversando con-vit. ANNAL. Iuv. III a.827 Valentinus . . . vix unum mensem in pontificatu -vit. HROTSV. Mar. 404 bis septem totos -verat annos. *al. adde:* THIETM. chron. 6,47 p.332,33 quia . . . numerum -vi signatum. *absol. c. sensu vivendi:* ARBEO Corb. 14 ibi . . . continuis septem con-verat annis. **b** *pass. i. q. (per)-agi, praeterire – ablaufen, vergehen, verstreichen:* LEX Sal. Merov. 40,8 ⟨ut⟩ in quatuordecim noctes de prima admonitione con-antur. FORM. Andec. 22 quod . . . ipsi annis tantus conpliti fuerunt, rem vestra redere debiam. DIPL. Conr. II. 112 p.157,5 ad impletum vel -tum usque tempus. *al. cf. p. 1076,14. act. sensu pass.:* FORM. Marculfi 1,7 (ed.A.Uddholm. 1962) tempore nature conplenti (-ente *B*). 1,36 conplentae fine nature absque heredibus de hac luce discesserunt.

II *translate:* **A** *explere, exsequi, observare – erfüllen, ausführen, befolgen:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 7,3,5 servum iussa domini conplentem (conplectentem *var. l.*) molestia non contingat (ARBEO Corb. 15 p.204,12. *cf.* RIMB. Anscar. 9 p.31,22 videns . . . -tum, quod sibi imperatum fuerat. *al.*). LIBER diurn. 30 quatenus . . . desideria conditoris in omnibus -antur (THIETM. chron. 7,32. *al.*). LIUTG. Greg. 7 p.73,4 petitionem. HRABAN. epist. 1 p.381,19 officium (HROTSV. Dion. 41. *al.*). carm. 16,103 vota (HROTSV. Bas. 127 votum. *al.*). CAND. FULD. Eigil. I 17 quater bina . . . dicta Iesu. II 19,23 promissa (POETA Saxo 2,371. *al.*). WALTHARIUS 92 dictum -verat actis (*cf.* THIETM. chron. 7,12 respondetur, quod factis postmodum nullatenus -etur). 287 praecepta. *saepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *c. sensu sequendi:* DIPL. Otton. II. 228 si mores *praedecessorum* donationibus -verimus *eqs.* **β** *c. sensu gerendi:* DIPL. Loth. II. 23 p.421, 10 (ed. Th. Schieffer. 1966) quatinus illi vicem -entes ipsius . . . traderent *villam.* **γ** *pass. i. q. evenire, evadere – sich erfüllen, in Erfüllung gehen, eintreten:* WALAHFR. carm. 38,85 -eri et -tum parte videmus, ipse quod optavi. THIETM. chron. 3,17 nunc illud -eri debet vaticinium *eqs.* 5,9 p.232,4 -etur . . ., quod scriptum est. *saepe. adde:* THIETM. chron. 1,8 p.12,30 festino eius obitu . . . -to. **2** *iur.:* LEX Sal. Merov. 82,1 quod lex Salica habet, fuisse con-tum. LEG. Wisig. 2,5,16 ut sollemnitas legum libere conpleri (adimpleri *var. l.*) non possit. 4,5,6 p.205,1 hec . . . lex . . . in monasteriis . . . omnimoda institutione con-bitur. LEG. Lang. p.419,8. *al.* **B** *peragere, operari, facere – durchführen, vollbringen:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* WALAHFR. Wett. 684 miranda . . . -vimus ambo. CONC. Karol. 61 app. 3 p.810,19 -ta (cum- *P*) cum omni gaudio et laetitia consecratione (WIDUK. gest. 2,1 p.66,20 omni legitima c. -ta). POETA Saxo 1,143 facinus -ere nefandum. BRUNO QUERF. fratr. prol. p.28,9 (ed. J. Karwasińska. 1973) -ens -bo opera mea . . . circa te. RAHEW. gest. 4,30 gloriosum -vit (implevit *A*) triumphum. *saepe. cf. p. 1074,49.* **b** *c. colore quodam:* **α** *pangere – schließen:* WALTHARIUS 75 -vit pactum. **β** *de die festo i. q. celebrare – begehen:* THIETM. chron. 4,53 dominicae resurrectionis festa . . . non valuerunt digna veneracione -eri. 7,27 palmarum iucunditatem. *ibid. al.* **γ** *pass. i. q. comprobari – sich bewahrheiten:* HONOR. III. registr. 79 p.58,18 utrum clamor, qui ad aures nostras ascenderat, opere -retur *(cf. Vulg. gen. 18,21).* **2** *iur.:* TRAD. Frising. 634 p.539,14 (a.839) trina interrogatione -ta nullus ei contradicere voluit. TRAD. Teg. 14 donationem. CHART. episc. Halb. 298 commutationem . . . in nostra -tam presentia . . . roboravi. TRAD. Ratisb. 329 traditionem. **C** *perficere, absolvere, ad finem adducere, finire – vollenden, beenden, zu Ende bringen, abschließen:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 8 p.46,19 aedificationem basilicae iam inchoatae . . . conple. ANNAL. Einh. a.782 p.61,5 cum . . . conventu -to . . . in Galliam se recepisset (*cf.* GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p.394,45 -to concilio). EINH. Karol. 11 bellum . . . celeri fine con-tum est. CONC. Karol. 61 app. 3 p.809, 15 oratione -ta (CAND. FULD. Eigil. I 24 p.233,30. *al.*). WALTHARIUS 564 sermonem. VITA Corb. 3 p.599,25 verba. THIETM. chron. 6,59 in XIIII diebus opus inpositum -vimus. NIVARD. Ysengr. 1,454 -tis omnibus. ALBERT. M. animal. 5,38 sepia . . . quamlibet unam suam ovationem -et in quindecim diebus. *persaepe. v. et p.1077,17.1079,16.23. cf. p.1074,62sqq. 68sqq.1075,2sqq.* **b** *c. colore quodam:* **α** *decernere – entscheiden, beschließen:* BEDA hist. eccl. 5,14 p.314,24 cum ipse viderim iudicium meum iam esse con-tum. **β** *cumulare – vollkommen machen:* WALAHFR. carm. 63,4,4 nostra -ens gaudia. ALBERT. M. metaph. 1,2,3 (ed. B. Geyer. 1960) felicitatem. **γ** *satiare – austoben, befriedigen:* HROTSV. Agn. 142 suum . . . -ere furorem *(cf. Vulg. Ezech. 5, 13).* **δ** *pass. i. q. exspirare – erlöschen:* CHART. Brand. A XVIII 1 p.369,16 (a.1257) libertate durante . . . theloneum nullum dabunt, qua -ta *eqs. cf. p.1075,9sqq.* **2** *zool.:* **a** *ad plenam et perfectam formam redigere – voll entwickeln (pass. c. sensu adolescendi):* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.62,11 postquam iam -ti sunt *pulli.* p.84,13 hec . . . membra natura studuit prius -ere. ALBERT. M. animal. 1,80 quando paritur vermis ille, tempore aliquo -etur *eqs. ibid. al.* **b** *pass. i. q. decoqui – reif werden, reifen:* ALBERT. M. animal. 1,459 haec *(humiditas)* . . . commovetur in eis *(testibus)* . . . et digeritur et -etur. 6,9 ponuntur ova gallinarum sub terrae superficie et per se -entur *eqs.* **3** *eccl. de ultima missae vel officii oratione:* **a** *ellipt. de oratione post communionem dicenda* (ad -endum, *cf. Sacr. Greg. ind. s. v.* compleo): CONC. Karol. 59 p.786,15 ad -endum *(item in tit.:* ORD. coron. imp. 2,9 [post communionem *var. l.*]. *ibid. al.).* ORDO Rom. 5,95 pontifex . . . veniens ad altare dat orationem ad -endum (LIBER ordin. Rhenaug. p.97,11 quę [*oratio*] in futura dominica invenitur post o. ad -endum). RUP.TUIT. off. 2,19 l.651 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) collectae, quae dicuntur ad -endum, orationes . . . Iesu Christi significant. *al. cf. p.1077,15.* **b** *completorium dicere – die Komplet beten:* GESTA Lob. 26 p.331,30 cum quibus *(fratribus)* etiam sepius -bat *abbas. fort. huc spectat:* CONSUET. Eins. 1 p.75,13 quousque infantes ad oracionem veniant vel -ant. **4** *iur.:* **a** *c. sensu componendi:* CHART. Heinr. Leon. 47 p.67,22 -etur causa felici termino. ACTA imp. Winkelm. I 633 p.511,46 in . . . querelis et discordiis . . . pronunciandis et -endis. **b** *c. sensu firmandi:* CONST. I 238,4 (a.1173) pacem atque concordiam tractabunt et ordinabunt atque -bunt (404 ad p. inter ecclesiam et inperatorem -endam *eqs.*). **c** *in formula completionis q. d. chartarum i. q. in publicam formam redigere, (per subscriptionem) ratum facere – ausfertigen, (formell) gültig machen (cf. O. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters. 1911. p.6.16sq.26sq.):* TRAD. Frising. 400[a] p.343,13 (a.818) scripsi . . . hanc paginam ordinationis et subscripsi atque con-vi. DIPL. Otton. III. 278 p.703, 38 ego . . . scriniarius . . . post testium subscriptiones -vi et absolvi (DIPL. Karoli M. 312 p.471,40 [spur. s. XII.] -ivi et a. *al.*). CHART. Bund. 201 p.161,36 post tradita -vi et dedi (DIPL. Heinr. IV. 341. *al.*). 628 p.133,26sqq. ego . . . notarius . . . ad hoc constitutus . . . faciendi et cumplendi cartas . . . hanc cartam redegi ex ipsis inbreviaturis hac cum-vi et scripsi. *al. usu laxiore:* DIPL. Conr. III. 9 (ed. F. Hausmann. 1969) con-tum in Mogancia. CHART. eccl. Erf. 1 p.2,16 (spur.) *traditionem* sigillo nostro adibito -vimus.

adi. **completus,** -a, -um. **1** *plenus, integer – vollzählig, vollständig, ganz:* **a** *in univ.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p.398,7 -us numerus iustorum non minuitur. Ps. GALEN. incis. 77sq. costae . . . lateris dextri sunt -ae et in parte sinistra est minus costa una in masculo et in feminis sunt -ae. ANON. IV mus. 2 p.50,7 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) habebant notitiam concordantiarum melodiae -ae, sicut de diapason, diapente *eqs.* **b** *de scriptis i. q. copiosus – ausführlich:* GEBER. summ. 1,11 p.519,12 -iore sermone. CONR. MUR. summ. p.138,28 (ed. W. Kronbichler. 1968) planus, plenus et -us modus scribendi epistolas. **2** *perfectus–vollendet:* **a** *finitus – abgeschlossen:* MAURUS urin. I p.26,3 niger color significans -am mortificationem. ALBERT. M. animal. 3,123 digestionum . . . alia est imperfecta et incepta, alia autem -a et perfecta. **b** *ad plenam et perfectam formam redactus – voll*

[Antony]

entwickelt: FRID. II. IMP. art. ven. 5 p.133,3 falcones -i et firmi pennis et corpore. WILH. SALIC. chirurg. 3,5 p.342^{E} quarum *(costarum)* VII sunt -ę, . . . quinque vero earum sunt non -ae (*cf.* p.342^{F}). *al.* *maturus – reif:* MATTH. PLATEAR. gloss. p.382^{E} melius est *psyllium*, quod est -um et crassum. **c** *absolutus – vollkommen:* ALBERT. M. veget. 2,40 organa depurantia -a puritate. metaph. 7,1,5 p.324,79 (ed. B. Geyer. 1964) cum substantia verissimam et -issimam habeat entitatem. *ibid. al.*

subst. **1. complenda,** -ae *f.* *oratio finalis – Schlußgebet:* **1** *oratio post communionem dicenda – Postcommunio:* PONTIF. Rhen. sup. 135 ad -am. **2** *completorium – Komplet:* CONSUET. Trev. 38 p.32,15 vespera completa super altare ad -am sonatur.

2. complendum, -i *n.* *oratio finalis – Schlußgebet:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,111 -um ideo dicitur, quia per illud missa completur. *v. et l.25. cf. p.1076,25sqq.*

3. completa, -ae *f.* *oratio finalis – Schlußgebet:* **1** *oratio post communionem dicenda – Postcommunio:* CHART. Turg. III 503 p.308,33 (a.1266) in celebratione dicte misse orationum conclusio habeatur . . . ad -am 'hec nos, Domine' (*cf.* p.309,8). **2** *completorium – Komplet:* VITA Hugberti 7 (MGMer. VI p.487,12) ad lectula nostra -a canentes transivimus quieti. MEMORIALE qual. 17 (Corp. consuet. monast. I. 1963. p.259,7) intrent ad -am (-um, -a, -endum, completorium *var. l.*) *eqs.* CONR. MEND. Attal. p.157,31 a -a usque in primam lucis horam. *al.*

4. completum, -i *n.* **1** *natur. i. quod plenam perfectamque formam assumpsit – das voll Entwickelte:* ARNOLD. SAXO fin. 1,3,5 p.27,35 Aristoteles: natura nec facit frustra nec deficit in necessariis nisi in non-completis (*p.432^{b},22* πηρώμασι) et imperfectis. **2** *eccl. i. q. completorium – Komplet:* CONSUET. Marb. 151 (Spicil. Friburg. X. 1965; s. XII.$^{in.}$) post -um (completorium *var. l.*) capitulum et claustrum cottidie circueat *cantor. v. et l.25.*

adv. **complete.** *plene, integre, perfecte – vollständig, zur Gänze, in vollem Umfang:* COD. Karol. 70 p.601,1 ecclesia . . . quartum Calcedonense con-e (conplecte *V*) amplectens. LAMB. mus. quadr. p.260^{a} -e scire. FRID. II. IMP. art. ven. prol. p.1,13 qui huius libri materiam -e tractasset. ALBERT. M. veget. 4,161 cum humor . . . -e deseruerit loca, quae sunt in medio arborum. CHART. Nuremb. 462 quas *(marcas)* . . . solvere promisit . . . integre et con-e (CHART. Basil. A II 237 p.313,23 quousque . . . summam . . . recipiat i. et -e). *al.* *de foetu i. q. in statu perfectionis – auf der Stufe voller Entwicklung:* ALBERT. M. animal. 1,395 in corporibus non -e natorum.

1. completio (conp-, -cio), -onis *f.* *script.* -ect-: *l.54.72.*

I *proprie:* **A** *adimpletio, actio plenum reddendi – Ausfüllung, das Vollmachen:* **1** *math. et mus. i. q. suppletio – Vervollständigung:* BEDA temp. rat. 46,46 ad -em lunaris ogdoadis duos solaris cursus superadicere dies (*cf.* ad Wicth. 7). HERM. AUGIENS. mus. p.52 (ed. L. Ellinwood. 1952) ad -em (-ect- *V*) diapente comma cum semitonio deerit. **2** *iur.:* **a** *(ex)aequatio – Ausgleich:* TRAD. Frising. 836 (a.859/75) econtra . . . dedit . . . locum molinę I ad -em duorum episcopi iugerorum, quę superfuerant de predicta silva. *adde:* DIPL. Otton. II. 177 pro condigna -is restitutione . . . predii . . . decimationem . . . addiderat. **b** *plena solutio – volle Entrichtung:* CHART. Francof. 306 p.150,40 (a.1272) post -em dictorum reddituum quatuordecim marcarum et annone predicte. **B** *satietas – Völle:* MILO carm. 1,6,3,153 avaro . . . summam . . . famem -o gignit.

II *translate:* **A** *expletio, exsecutio – Erfüllung, Ausführung* (*cf.* GLOSS. II 167,20 St.-S. con-e aruullido): MILO carm. 1,6,3,80 verbum -o firmat. DIPL. Otton. III. 95 p.506,26 effectum -is *(sc. promissionis)* non perceperunt. CHART. Turic. 1701 p.53,7 ordinationis. **B** *actio – Durchführung:* ANNAL. regni Franc. a.829 p.177,28 ad . . . placiti -em. THIETM. chron. 6,89 ad -cionem eleccionis. **C** *perfectio, absolutio, finis – Vollendung, Abschluß, Ende:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* AMALAR. off. 3,26,18 in -e (-ect- *L a. corr.*) . . . sacrificii. WANDALB. ad Otric. p.571,17 ad finem -emque . . . martyrologii. CONR. MUR. summ. p.107,9 (ed. W. Kronbichler. 1968) peryodus quasi circuitio seu -o cantus seu clausula sententie. *al.* *de tempore i. q. decursus – Ablauf:* CHART. archiep. Magd. 423 p.558,7 (a. 1189) ante -em . . . byennii. ALBERT. M. animal. 5,45 post -em duorum septenniorum. **b** *de perfectione spirituali:* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p.61,9) anima appetit corpus ad sui -em. **2** *natur.:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. veget. 4,155 -em . . . digestionis prohibent frigus . . . et siccitas. 5,87 actiones calidi, quae sunt digestio, maturatio et -o. *ibid. al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *concoctio (perfecta) – (vollkommene) Verarbeitung:* ALBERT. M. meteor. 4,1,14 p.727^{a},6 est . . . digestio -o (*p.379^{b},18* τελείωσις) a naturali et proprio calore facta *eqs.* (*cf.* p.727^{a},36). animal. 1,602 quousque alterationem et -em patiatur *cibus.* **β** *(processus) figuratio(nis) ad formam perfectam – Entwicklung(sprozeß), vollkommene Ausbildung:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p.15b^{r} modus . . . -is *infantis* debet esse duplus motui parturitionis. ALBERT. M. animal. 16,110 -o quorumdam membrorum perficitur post et quorumdam -o fit ante. *ibid. al. v. et p.1073,43.* **γ** *maturitas – Reifung, Reife:* ALBERT. M. veget. 2,24 olus . . . complexionem *(ed., -em ABP recte ut vid.)* perfectam non attingit. 3,1 licet in planta -em accipiat *fructus.* 3,42 esui . . . fructus habiles non sunt, nisi habeant triplicem -em *eqs.* **3** *iur.:* **a** *effectus, confirmatio – (endgültiger) Vollzug:* CHART. Turic. 969 p.54,29 (a.1256) ante -em contractus. CHART. Bern. III 227 p.218,42 synodales, qui pro testimonio veritatis . . . ad huiusmodi venditionem et eiusdem -em rogati fuerant. **b** *subscriptio, qua instrumentum ratum fit – Beglaubigung(svermerk):* CONST. I 238 p.334,6 (a.1173) in omnibus con-em inposui et subscripsi (CHART. Ital. Ficker 148 p.189,38 ego Bernardus iudex et notarius . . . hec . . . scripsi ideoque huic instrumento -em imposui). **4** *eccl.:* CAPIT. reg. Franc. 22,71 ut non exeant ante con-em benedictionis sacerdotalis (*inde* 183,1,67 p.403,17). *expressius i. q. oratio finalis – Schlußgebet:* CHART. Laus. 506 (ante 1185) in vigilia pasche debet propinare sacrista canonicis . . . post con-e.

2. completio *v.* 1. complexio.

completivus (conp-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *explens – erfüllend:* GERHOH. Antichr. 2,1 p.188,3 agnus verus typici illius -us. **b** *perfectionis efficiens, finem adducens – vollendend, zur Vollendung führend, abschließend:* **α** *gener.: v. p.1079,31.* **β** *philos. et natur.:* ALBERT. M. meteor. 4,1,14 p.727^{b},2 per aliquod extrinsecum simul cum calore naturali -um (*cf. p.379^{b},23* συνεπιτελεσθῆ) digestionis. 4,2,16 p.768^{b}, 35 nunquam *frigus* potest esse -um alicuius esse et generationis per coagulationem (veget. 4,6 ipse [*ignis*] est effectivus omnium et -us g. ipsorum). animal. 21,2 in quibuscumque rationalis anima est enthelechya -a *eqs.* eth. 2,2,5 p.178^{b},45 quod . . . ultimo ponitur . . ., -um est diffinitionis. *ibid. al.* *digestionis conficiens – vollständig verarbeitend:* ALBERT. M. animal. 3,65 ipsum *(hepar)* est praeparativum et colativum massae kyly et non -um. **c** *absolutus, perfectus – vollkommen, endgültig:* CONST. III 137 (a.1277) pro construendo indissolubilis unionis inter nos et te vinculo con-o. **2** *subst. neutr.:* *quod perfectionem efficit – das die Vollendung Bewirkende:* ALBERT. M. praedicab. 5,2 p.85^{a},36 si unum -um esse substantialis facit unam substantiam *eqs.*

adv. **completive.** *ad modum completionis, perfectionis – in vollkommener, vollendeter Weise* (*cf.* GLOSS. II 366,31 St.-S. -ę follig): HELW. denar. p.91,26 sit religio et -e. ALBERT. M. cael. hier. 5 p.133^{b},17 theologi . . . 'nominant ordinem angelicum terminantem -e (*PG 3, 196^{B}* συμπληρωτικῶς) res', scilicet hierarchicas, 'divinas . . . et coelestes' (*cf.* 9,3 p. 264^{a},25. summ. theol. II 10,38,2,2 p.423^{b},11). *v. et p.1070,26.*

completor (conp-), -oris *m.* *qui explet, expletor – einer der erfüllt, Erfüller:* **1** *perfector – Vollender:* WALAHFR. exord. 20 p.492,33 Dominus -r legis et auctor gratiae. ALBERT. M. sacram. 46 p.33,66 cum Deus sit -r omnis ordinis . . ., ipse complebit etiam istum *(parvulum).* **2** *observator – Wahrer:* ERINH. Heimer. 570 legis quisquis con-r haberis.

completorius (conp-), -a, -um. *script.:* -etto-: *l.12.* -tur-: *l.19sq. adde* ORDO Rom. 18,7.10.

I *adi.:* **A** *(cursum officii) concludens – (das Stundengebet) abschließend:* CONC. Karol. 37,59 horas canonicas, matutinam videlicet . . ., vespertinam, -am (*inde* CAPIT. reg. Franc. 248,16 -um) pariter celebrent. **B** *ad completam pertinens – Komplet-:* NIVARD. Ysengr. 4,557 carmina nunc stares ad -a iuste.

II *subst. neutr.:* **A** *gener. i. q. completio – Erfüllung:* HEINR. TEG. Quir. p.326,29 post voti -um. **B** *iur. i. q. plena solutio – volle Entrichtung:* CHART. Carinth. IV 2895 (a.1266) que si forte non sufficerent ad -ttorium summe reddituum iam dictorum *eqs.* **C** *eccl. de extrema horarum q. d. canonicarum i. q. officium finale – Schlußgebet, -hore, Komplet (def.:* HONOR. AUGUST. gemm. 64 p.638^{B} -um inde dicitur, quod diurna servitus nostra per hoc completur. sacram. 56 p.776^{A} -um est perfectio caeterorum officiorum et ad noctem pertinet): **1** *in univ.:* **a** *proprie:* ORDO Rom. 18,8 con-turio . . . tempore estatis, quomodo sol occumbit. EPIST. var. I 13 p.514,5 usque ad -i (-turii *T*) officium. CONC. Aquisgr. II 8 (Corp. consuet. monast. I. 1963. p.475,8) ut benedictio post -um a sacerdote dicatur. MILO Amand. 8 (MGMer. V p.482,20) -is . . . completis. VITA Meginr. 8 post -um inierunt dormitum. CONSUET. Marb. 228 (Spicil. Friburg. X. 1965) finitis vesperis parvo intervallo facto pulsetur -um. LIBER ordin. Patav. 2,11 sole iam ad occasum tendente sonatur signum ad -um populi, in quo -o *eqs. persaepe. v. et l.6. p.832,4.1077,25. adde:* STEPH. EDD. Wilfr. 67 in crepusculo vespertino abbates cum omni familia ad con-um orationis exierunt. **b** *in imag.:* GERHOH. psalm. 38 p.432,28 post universale illud -um, finale videlicet iudicium completivum cunctorum divinorum operum. **2** *spectat ad tempus definiendum:* CHART. Basil. A I 369 p.546,29 (a.1237) quacumque hora canonicus intrabit civitatem usque ad -um *eqs.* CHART. Raitenh. 337 p.270,9 hora con-i conparuerunt coram nobis . . . prior et . . . cellerarius.

complettorium, -pleturium *v.* completorius.

complex (conp-), -icis. *script.:* cum-: *p.1080,19.* -pricibus: ANNAL. Ianuens. III p.124,23.

I *subst. (fere masc., fem.: p.1080,12sq.15; usu attrib.: l.53. p.1080,10.12.15.20.22):* **A** *strictius i. q. socius, comes, consors – Genosse, Gefährte, Anhänger, Geselle:* **1** *proprie:* **a** *in malam partem (expressius i. q. fautor, satelles, administer criminis – Helfershelfer, Komplize, Mitschuldiger; cf.* GLOSS. II 395,24 St.-S. -es vel stritara): **α** *gener.:* ANNAL. Fuld. II a.867 eam *(reginam)* cum universis -bus et communicatoribus fautoribusque suis a consortio sanctae aecclesiae . . . sequestravit *apostolicus.* HUCBALD. carm. 2,85 -x carnificum. BERTH. (?) annal. a.1079 p.323,13 primates et -es Heinrici. *al.* OTTO FRISING. chron. 4,12 p.199,32 Procopium . . . tyrannum cum -bus (*Oros. hist. 7,32,4* satellites) suis occidit. gest. 2,46 p.154,17 palatinum . . . comitem . . . cum decem comitibus -bus suis. *saepe. cf. p.1080,13. c. gen. obi. rei:* BERTH. (?) annal. a.1080 p.325,36 Heinricus cum suae tyrannidis -bus. HIST. peregr. p.124,24 con-es iniquitatis. *al.* **β** *publ. de sequacibus:* CHART. Tirol. 559 (epist. papae a.1206) ecclesia Tridentina . . . per comitem Tirolensem et -es eius miserabiliter aggravatur. CHART. Burgenl. II 94 p.70,13 qui collectis suis con-bus . . . contra coronam regiam . . . venire attemptaverant. *al.* **γ** *eccl. de cohaereticis:* LIBER diurn. 84 p.96,5 Macedonium rebellem spiritus sancti et Apollenarem cum suis sacrilegis -bus. ALEX. MIN. apoc. 8 p.135,8 contra . . . Nestorium et suos -es. *al. c. gen. obi. rei:* CONC. Karol. 57^{B} p.769,30 erroris . . . ac mendaciorum suorum vos ipsos . . . socios et -es esse confirmat *Amalarius.* **δ** *iur. de cooperatoribus, consciis criminis:* CAPIT. reg. Franc. 278,7 non solum . . . mali auctores, sed et conscii ac -es illorum . . . disperdantur. 293,66 qui . . . rapere virgines . . . praesumpserint, . . . ipsi et -es eorum anathematizentur. *al.* **b** *in neutram vel bonam partem:* **α** *in univ.:* VITA Gamalb. 18 aliqui . . . altiori consilio de Domini misericordia praesumentes suisque -bus, ut idem facerent, consulentes. TRANSL. Eug. Tolet. 5,6 (RevBén. 76. 1966. p.262) noluit . . . Gerardus cum suis -bus ire ulterius (*cf.* 7,3). CHART. Brixin. 130 p.136,18 facere pacem et concordiam cum . . . ministerialibus . . . et -bus suis. **β** *confoederatus – Verbündeter:* HELM. chron. 40 p.82,6 ne -es federa rumpant. *al.* **γ** *collega – (Amts-)Kollege:* CHART. civ. Erf. 212 (a.1267) Bertoldus . . ., Theodericus . . . et alii -es eorum, consules Erfordenses. **δ** *compossessor – Mitbesitzer:* REGISTR. Austr. II p.120 nr. 19 (a.1265/67) Ulricus de Wege et -x suus. *ibid. al.* **2** *per compar.:* CARM. Bur. B 141,1^{f},3 cum Phenice -e vitam volo ducere. **3** *in imag. vel translate de rebus:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3, 147 loeti -x cultura deorum. HERM. AUGIENS. chron. a.994 violentia et rapinae . . . cum suis -bus regnum optinuere. vita -e *i. q. vita comite, suppetente – bei ausreichender Lebenszeit:* ODO Ern. duc. 2 p.326^{B} dicens se -e vita Ernesti . . . velle altam refringere mentem. **B** *latius:* **1** *plur. sensu collectivo de grege, coetu -um fere i. q. universi – etwa: alle (zusammen):* CARM. Cantabr. 6,3,2 p.18 (cod. P) sicut fabule testantur et scurrarum -es (cum- *var. l.*). BERTH. (?) annal. a.1075 p.279,32 sese -es regi . . . ad deditionem pariter contulerant *Saxones. fort. add. (ni spectat ad l.7sqq.):* CHART. Burgenl. I 547 (a.1270) Thomas, Sandur et socii -es (*postea:* socii sui). **2** *?complexus – ?Verband:* DIPL. Otton. I. 82 p.162,29 (spur. s. XI.^{2}) quandam terrę partem -emque navium per annos solventem singulos quinque solidos denariorum (*item* DIPL. Otton. II. 187 p.213,33 [spur.]).

II *adi. (cf. p.1079,40sq.):* *(con)iunctus, sociatus – verbunden, verbündet, verein(ig)t:* SALOM. III. carm. 1,18 cum -e vultu nos contemplamur. EKKEH. IV. pict. Mog. 19 vivit homo primus anima de -e (gloss.: sociata) limus. CHRON. reg. cont. IV a.1226 p.258,27 Mediolanum et multe civitates -es contra imperatorem coniuraverunt.

***complexe** *v.* 2. complector.

1. complexio (conp-), -onis *f. script.:* -ecti(o): *l.41. p.1081,31.* -eti(o): *p.1081,32.36.* -ex(o): *p.1081,35.*

I *gener.:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. amplexus – Umarmung (in imag.):* HILDEG. Disib. 15 ne homo ille ab amore -is creatoris sui . . . avertatur. **2** *latius:* **a** *circinatio – das Umschreiben (mit dem Zirkel):* GERB. epist. math. I 3,1 praedictam rationem mensurae circumductionis et partium -is (-ectiones *var. l.*) observabis. **b** *implicatio – Verschlingung, Verflechtung:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,139 per manuum -em elementorum connexionem *voluerunt intellegi in chorea.* CHRON. Cosmae cont. I a.1135 p.141,20 quatuor circuli quibusdam -bus invicem colligati. ALBERT. M. animal. 1,460 inter -es nervorum et venarum et arteriarum. **c** *(ordo) coniunctio(nis) – Verbindung(sschema):* WANDALB. ad Otric. p.570,16 invocatio . . . XLIIII versibus constat, qui quaterni coeuntes undenos maiori -e (con- *P*) versus efficiunt (*cf.* p.570,34. 571,15). **d** *cohaerentia, coniunctio – Zusammenhang, Verbindung:* ALFAN. premn. phys. 18,10 sunt *delectationes* mundae et purae omni materiali -e (*PG 40,681*^{A} συμπλοκῆς). ROD. GLAB. hist. 1,2$^{med.}$ evangeliorum -o spiritualis. *contactus – Berührung(spunkt):* HILDEG. epist. II 140 opera istorum *(sanctorum)* et bona opera hominum unam -em per bona desideria ad Deum tenent. **B** *meton. i. q. compages – Gefüge, Gestell:* HEIRIC. Germ. I 2,113 lectus erat quadri gracilis -o ligni. **C** *translate i. q. observantia – getreuliches Festhalten, Übung:* ONULF. rhet. I 3 amorem Dei . . . complectere; amorem proximi . . . complectere . . .; hac -e patres veteris testamenti Deo placuisse comprobantur *eqs.*

II *spec. i. q. compositio, conexio – Zusammensetzung, Verknüpfung:* **A** *rhet.:* **1** *de conclusione, consummatione orationis vel argumenti i. q. comprehensio – Zusammenfassung:* ONULF. rhet. I 3 ea, quae breviter, ut concludantur argumenta, premissa colligit, rethorica -o. ARNULF. SAG. invect. 8 p.106,20 ut quasi ab initio summa omnium brevi -e claudatur. RUP. TUIT. spir. 2,18 p.234,27 (Sources chrét. 131. 1967) suavis oratio quinque partibus perscripta est, scilicet propositione, ratione, rationis confirmatione, exornatione, -e (*cf.* p.236,21). **2** *de repetitione et conversione q. d.* (συμπλοκή, *cf. H. Lausberg, Handbuch der literarischen Rhe-*

[Antony]

torik. 1960. § 633sq.): ONULF. rhet. I 3 ea facultatis oratoriae -o . . ., quae primam dictionem et ultimam saepius repetendo premissarum exornationum speciem utramque *(i. repetitionem et conversionem)* complectitur. *ibid.:* exornatoria -o. CONR. MUR. summ. p.83,14 (ed. W. Kronbichler. 1968) istorum florum *(i. repetitionis et conversionis)* -o iungit utrumque. **3** *de periodo:* Iso Otm. 2,1 non pomposa verborum -e . . . gloriam aucupantes. **B** *log.:* **1** *de conexione terminorum in enuntiato:* ALBERT. M. praedicam. 1,5 p.160ª,2sq. alia quidem sine -e (*p.1ª,17* συμπλοκῆς) dicuntur, alia vero dicuntur cum -e. metaph. 3,3,3 p.142,70 (ed. B. Geyer. 1960) propositionum primarum -o est compositio primorum simplicium intellectuum entis primi et principiorum eius (*cf.* p.142,17). **2** *de conexione propositionum in syllogismo:* EPIST. Ratisb. 11 p.330,3 quam diligens in argumentis, in nodis -um quam cautus. OTTO FRISING. chron. 2,8 p.76,5 de -e propositionum utili ad sillogizandum (*cf.* p.77, 3). **3** *de dilemmate rhetorico q. d.:* ONULF. rhet. I 3 ea, quae duo extrema concludit, dialectica -o. **C** *natur. et medic. de commixtione humorum in corporibus i. q. crasis, temperamentum, status, qualitas (corporis) – (Säfte-)Mischung, Temperament, Zustand, Beschaffenheit (des Körpers), 'Komplexion' (def.:* ALBERT. M. veget. 1,181 a -e, quae est aequalitas proportionaliter in se habens omnes qualitates elementorum. animal. 12,3 -o . . . est qualitas accidens ex qualitatum contrariarum compositione in particulis minimis): **1** *strictius:* CONSTANT. AFRIC. grad. p.342,30 antiqui -em medicinae in quatuor divisere partes, quae vocantur gradus (*cf.* WIBALD. epist. 167 p.282,31 -es et graduum conexiones iudicare). NIVARD. Ysengr. 3,117 si, tibi quę superet -o (-ectio *D*), quęris *eqs.* EPIST. Wibald. 166 p.275,15 quos *(mores)* cum phisici secundum qualitates -um (-eti- *cod.*) probent diversificari (*cf.* HEINR. WIRZ. cur. 957 ipsa viros -o clara coartat, ne quid agant preter nobilitatis opus). MAURUS urin. I p.8,25sqq. ex -xone . . . variantur *urinae,* quia ex -xone calida et sicca fit colorata *eqs.* p.12,33 aetas vel -o (completio *ed., vix recte*) vel similia. ALBERT. M. bon. 67 sexus . . . et -es differunt ita, quod mulier est frigida et humida et vir calidus et siccus. BRUNUS LONG. chirurg. 1,8 p.108ᴴ mala . . . -o carnis. ALBERT. M. animal. 7,93 *animalia* non sunt earumdem -um. 12,18 homo . . . secundum exigentiam humanae -is dicitur temperatus. 12,21 omnis homo habet -em propriam sibi determinatam. *persaepe. v. et p.978,20.1082,16.51. expressius de humoribus ipsis:* CAES. HEIST. mirac. I 12,56 corpus constat ex quatuor -bus, id est sanguine, colera, melancolia, flecmate. EMO chron. p.483,28 maligni rotam -is . . . ad subvertendum *virum* inflammabant. *per compar.:* TURBA phil. 70 qui . . . eius *(arcani)* . . . scit -em, extrahit ex eo naturam omnes naturas superantem. **2** *latius i. q. constitutio (corporis) – (körperliche) Verfassung:* EPIST. Reinh. 35 p.35,11 me . . . nimium infirme -is sciens. GUNTH. PAR. hist. 2 p.11,7 tener -is homo.

2. complexio *v.* 1. completio *p.1078,22.*

***complexionalis,** -e. *natur. i. q. ad complexionem pertinens, complexionis proprius, particeps – die Komplexion betreffend, zur Komplexion gehörig, an der Komplexion beteiligt:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.55,26 *quaedam aves* habent... multam naturam spermaticam et calorem -em (ALBERT. M. veget. 4,60 calor -is non convalescit et retinetur nisi in humido temperato. *al.*). ALBERT. M. gener. 2,2,7 p.432ᵇ,33 calidum non simplex est -e activum (meteor. 2,1,2 p.521ª, 4. *al.*). miner. 2,1,2 p.26ᵇ,45 diversas virtutes generata accipiunt, quas nos -es vocamus. veget. 1,78 frigiditas -is (animal. 5, 48. *al.*). animal. 4,61 intra humidum -e (summ. theol. II 11,53,1,1 p.560ª,25 sphaera . . . Veneris . . . habet movere h. -e [*codd.*, complexionabile *ed.*] passivum). 12,51 secunda . . . compositio est -is humorum transmutatione peracta. *ibid. al. v. et p.979,25.1082,18.*

adv. ***complexionaliter.** *secundum complexionem, respectu complexionis – der Komplexion nach:* ALBERT. M. sens. 1,15 p.36ᵇ,22 est . . . odoratus virtute quidem calidus et naturaliter et -r frigidus. veget. 5,73 animam esse aliquid corporale sequens harmonicam commixtionem elementorum in eo, quod miscetur -r et organice. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 12,16 p.234,65 aliquid potest esse calidum dupliciter: vel -r sicut ignis . . . vel participative . . . sicut aqua calefacta. *ibid. al.*

***complexionativum** *v.* *complexiono *l.24.*

***complexiono,** -atum, -are. *natur. i. q. ad complexionem componere, determinare – zu einer Komplexion zusammensetzen, hinsichtlich der Komplexion bestimmen:* ALBERT. M. gener. 2,1,5 p.420ᵇ,29 qualitates -antes medium tactus, quod est caro (animal. 1,519 est . . . ipsa cerebri substantia frigida et humida secundum naturales q. -antes ipsum). animal. 4,89 in principiis -antibus animal.

adi. **complexionatus,** -a, -um. *ad complexionem compositus – hinsichtlich der Komplexion zusammengesetzt:* Ps. ARIST. tract. p.793,7 quae *(natura)* esset perfecte -a, sana, currens et sanguineae complexionis. ALBERT. M. animal. 10, 37 cum constet matricem esse corpus -um, omnes ei accidunt aegritudines complexionales. *ibid. al. de constitutione corporis:* SALIMB. chron. p.297,30 formosus erat in omnibus menbris suis et bene -us et bene sospes.

subst. **1. complexionans,** -antis *n. quod complexionem componit, determinat – Komponente, Determinante der Komplexion:* ALBERT. M. mort. 2,1 p.351ª,11 cum vita sit in aequalitate -ium (complexionativum *ed., vix recte*). animal. 1,207 corruptio in aliquo componentium vel -ium ipsum *(visum).* pol. 5,4ⁱ p.467ª,36 quando concordant -ia in medium et componentia in harmoniam, non dissolvitur nec complexionatum nec compositio. *ibid. al.*

2. complexionatum, -i *n. quod ad complexionem compositum est – das zu einer Komplexion Zusammengesetzte:* ALFRED. ANGL. miner. p.47,1 est . . . impossibile, quod aliquid -um vertatur in unum elementum. ALBERT. M. veget. 1, 181 differentiae . . . odorum et saporum, cum sint sequelae -orum omnium, tamen expressius in nullo inveniuntur -o quam in plantis. eth. 3,3,3 p.256ᵇ,29 sicut commixti sumus, ita commixtis et -is nutrimur et non simplicibus. *ibid. al. v. et l.27.*

complexivus, -a, -um. **1** *gener.:* **a** *proprie i. q. complectens, simul pertinens (ad) – umfassend, zugleich betreffend:* CHART. Salisb. III 663 p.168,25 (epist. papae a.1213) clausulam supradictam capituli Gurcensis ecclesie ac totius diocesis -am. **b** *translate i. q. completus – vollkommen, uneingeschränkt:* ODILO SUESS. Seb. 88 (43) -a et omni aevo reminiscenda devotione. **2** *natur. i. q. ad complexionem pertinens, complexionis proprius, particeps – die Komplexion betreffend, zur Komplexion gehörig, an der Komplexion beteiligt:* TRACT. de aegr. cur. p.184,36 fac gargarismum de calidis et -is et confectivis. URSO qual. 117 cuius *(piperis)* caliditas -a ipsum informat et disponit secundum se et nullo medio reddit calidum (*cf.* 277 cuius [*opii*] frigiditas -a innata a frigiditate aquae elementi in eius complexione praedominans *eqs.).* gloss. 60 p.103,25 humiditas -a plurimorum humorum humidorum generandorum causa existit.

complexo *v.* 1. complexio.

complexor, -atus sum, -ari. **1** *proprie i. q. (arte) amplecti, circumplecti – (fest) umarmen, umfassen:* AGIUS vita Hath. 18 matrem . . . manibus -ans. CHRON. Pol. 1,13 p.33,12 quam *(reginam)* rex benigne -ans. LAUR. LEOD. gest. 17 pignora sanctorum. **2** *translate:* **a** *diligere, fovere – (um)hegen, lieben:* CHART. Lamb. Leod. 58 p.97,24 (a.1178) quem *(ducem)* ecclesia semper . . . summo -ta est amore. **b** *suscipere – in die Hand nehmen:* FOLCUIN. Bert. 6 quod *(sc. firmationem traditionis)* rex . . . devote -ans devotius est executus.

***complexura** (conp-), -ae *f. archit. i. q. curvatura – Krümmung, Wölbung:* ANNAL. Rod. a.1138 Iohannes exaltavit murum ex utraque parte absidum obducens superius materia lapidum con-as trium fornicium.

1. complexus (conp-), -us *m.* **I** *proprie:* **A** *strictius i. q. amplexus – Umarmung (cf.* GLOSS. II 445,51 St.-S. -u pifengida): **1** *in univ.:* ALDH. virg. I 53 p.312,4 antequam fraudulentis Dalilae -bus (con- *A*) caperetur *Samson.* WAL-

[Antony]

THARIUS 1242 vix posse revelli qui nostris visus fuerat -bus (conspectibus *B*). HROTSV. Pel. 244 sobria barbarico -u subdere colla. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 118,24 filiam eius *(Ottonis)* a -bus suis et thori consortio segregavit. *al. v. et l. 11. adde:* EKKEH. IV. pict. Mog. 683 sub benedicentis -bus omnipotentis parvi parebunt (*cf. Vulg. Marc. 10,16* complexans eos). **2** *de conubio c. Christo:* BEDA hist. eccl. 3,24 p. 179, 8 donec . . . ad con-um et nuptias sponsi caelestis virgo beata intraret. CHART. Eichsf. 91 p. 55,4 (a. 1146) magis . . . eligens immortalibus Christi quam corruptibilis sponsi iungi -bus. **3** *commixtio, concubitus – Vereinigung, Beischlaf:* ALDH. virg. I 21 p. 251,11 sine viri vola, hoc est maritali -u. 38 p. 287,9 Mariae virginis gremium . . . virili -u carens. DIPL. Merov. III A 47 p. 165,42 quicumque . . . servorum et ancillarum . . . seu legitimo seu furtivo -u prolem genuerit (DIPL. Pipp. 35 [spur.] ubicumque sive masculus sive foemina . . . sese . . . alterius conditionis hominibus . . . sive l. sive f. -u miscuerint). **B** *latius:* **1** *circuitus, convexitas – Umfassung, das Rund:* EKKEH. IV. pict. Mog. 8 polum flexis -bus alligat axis. **2** *ambitus – Umfang, (Geltungs-)Bereich:* HUGO HONAUG. div. 32,1 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p. 181) illae naturae . . . dicuntur et sunt qualitates, quae ad illius praedicamenti *(sc. qualitatis)* -um referuntur. **3** *coniunctio, conexio – Zusammenhang, Verknüpfung:* ROD. GLAB. hist. 1,3 ab his . . . evidentissimis -bus rerum . . . predicatur Deus. **C** *per pravam interpr. i. q. aditus – Zutritt:* GLOSS. II 709,26 St.-S. -us zuouerdi *(spectat ad Verg. Aen. 5,742)*.

II *meton.:* **A** *nexus – Schlinge, Windung:* WALAHFR. hort. 43 revulsis . . . -bus (gloss. L: catenis) urticarum. **B** *extensio – Ausdehnung:* VITA Serv. 5 p. 15,1 regna . . . barbarorum longo tractu amploque -u interiacentia.

III *translate i. q. dilectio, gratia – Liebe, Huld:* CHRON. Bened. II 10 Karolus rex Elilandum patrem speciali familiaritatis -u ascivit.

2. complexus *v.* 2. complector.

complicabilis, -e. *flexibilis – biegsam, krümmbar:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 85,30 ex . . . pluribus iuncturis digiti -es fiunt in circulum.

complicatio, -onis *f. script.* conplecacio: *l. 54.*

1 *proprie:* **a** *inflexio, curvatura – Krümmung, Knick:* ALBERT. M. animal. 23,51 habet *falco sacer* . . . iuga sive -es alarum magnas et quasi semper exhibitas ad volandum. **b** *implexio – Verschlingung:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 179,26 ex . . . duabus -bus (plicationibus *var. l.*) capitum longe fit unus nodus. **2** *translate:* **a** *philos. i. q. conexio, coniunctio – Verknüpfung, Verbindung, Vereinigung:* ALBERT. M. bon. 363 p. 199,74 *voluptates* purae et expertes . . . omnis materialis -is *(cf. supra p. 1080,52)*. eccl. hier. 3,2 p. 561^{b},34 'deiformi -e' (*PG 3,424^{C}* συμπτύξει), id est congregatione, 'divisarum' vitarum. 6,3 p. 744^{a},6 '-bus', id est adunationibus 'inseparabilibus' *eqs.* **b** *medic. i. q. complexio – (Säfte-)Mischung, Komplexion:* ARS med. 7 p. 425,25 elefantia est -o (conplecacio *G* [add. p. 152]) malignorum humorum cum callositate horridissima circa faciem.

***complicatorius,** -a, -um. *plicatilis – (zusammen)faltbar, Klapp-:* CATAL. thes. Germ. I 92,9 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; s. XII.[1]) sedilia duo -a cum duobus pulvinariis.

***complicatrix,** -icis *f. textrix – Flechterin, Spinnerin (in imag.):* ALBERT. M. bon. 219 p. 133,18 doli -x (*Arist. p. 1149^{b}, 16* δολοπλόκου) Venus (Iob 31,3 [ed. M. Weiss. 1904]. summ. theol. II 14,87,1 p. 149^{b},45).

***complicatura,** -ae *f. involucrum – Hülle, Wickel:* THEOPH. sched. 3,68 calefactam . . . -am plumbi cum rasura impones.

***complicitas,** -atis *f. globus complicum – Komplizenbande:* VITA Agnet. 233 foeda . . . -s iuvenum.

***complicitatio** *v.* *complacitatio.

complico (conp-), -avi (*rarius* -ui), -atum (*rarius* -itum), -are. *script.:* cum-: *p. 1084,4.44.* -plac(o): *p. 1084,44.* -plec(o): *p. 1084,44.* -pleg(o): *p. 1084,45. struct. c. dat.: p. 1084,26.29.64.70.*

I *proprie:* **A** *plicando componere – (zusammen)falten, zusammenlegen* (*cf.* GLOSS. I 546,41 St.-S. con-at kiualdit): **1** *in univ.:* AGNELL. lib. pont. 112 p. 351,1 accepta epistola legit et cum-uit. ORDO Rom. 10,63 duo diaconi -antes corporale ponant super calicem (HONOR. AUGUST. gemm. 1,46. CAES. HEIST. mirac. I 9,23 p. 181,30). EKKEH. IV. cas. 46$^{med.}$ singulas quaternionum . . . discerpsit . . . et iterum con-tas . . . reposuit. WILH. HIRS. const. 2,30 p. 1084^{C} formas (LIBER ordin. Rhenaug. p. 119,10 cum venerint in chorum, -antur forme. *ibid. al.*). CONSUET. Marb. 178 (Spicil. Friburg. X. 1965) cuius *(altaris)* linteum -tum explicet. RAPULARIUS 197 vestes. *al. c. sensu claudendi:* WALAHFR. exord. 6 p. 480,35 valvae *sunt*, quae intro volvuntur, id est vertuntur et -antur (*Isid. orig. 15,7,4* complicabiles). ORDO Rom. 10,7 archisubdiacono apportante evangelium -tum. **2** *de manibus:* **a** *gener.:* ABBO FLOR. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera mathem. 1899. p. 202,8) pro decies centenis milibus ambas sibi invicem manus -amus. CONSUET. Marb. 318 (Spicil. Friburg. X. 1965) super quod *(pectus)* . . . manus infra -entur *(sc. fratris mortui).* **b** *iur. in commendatione vassi, investitura:* ANNAL. Quedl. a. 985 p. 67,14 ambabus in unum -tis manibus militem se . . . tradere (THIETM. chron. 7,30 m. -tis . . . primatibus velud regi suo serviunt. CHRON. reg. a. 1156 p. 93,7 [rec. I] imperatorem . . . -tis m. coram se [*sc. papam*] inclinatum coronam imperii suscipientem). *adde:* THIETM. (?) chron. 5,18 regi manus -ant, fidele auxilium . . . confirmant. **B** *circumplicare, circumvolvere – herumwickeln, -winden:* **1** *de rebus:* TRACT. de fist. org. p. 13 cuprum . . . -atur ferro. THEOPH. sched. 3,45 p. 217,8 -a illud *(argentum attenuatum)* circa . . . ferrum. **2** *de anim. (usu medial.):* ALBERT. M. animal. 5,7 quaedam *genera animalium* -antur ad invicem *in coitu.* **C** *involvere – einwickeln:* THEOPH. sched. 3,68 rasuram *auri* -bis in plumbo tenue percusso. **D** *convolvere, conglomerare – aufwickeln, zusammenrollen:* **1** *de rebus:* THEOD. CERV. chirurg. 2,20 p. 150^{H} *fascia* sit valde longa et ab ambabus extremitatibus usque ad medium -ta. **2** *de anim. (usu refl.):* HILDEG. phys. 5,36 serpens . . . se super . . . ova -at et ea fovet (*cf.* 5,34). **E** *implecti, contexere – verschlingen, zusammenflechten:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 54,30 ubi plures canne se contiguant in summo, illas -ant *aves* invicem et super illas -tas faciunt nidum suum. **F** *(in)flectere, (in)curvare – (zusammen)biegen, -krümmen:* **1** *de corpore eiusque partibus:* **a** *in univ.:* LEX Alam. 57,53 ut con-are (cumplacare, cumplecare, conplegare *var. l.*) *digitum* non possit. LEX Frision. 22,66 inter pollicem et -ti indicis articulum. ALBERT. M. animal. 1, 510 totum -at corpus. 6,35 invenitur caput eius *(pulli)* . . . supra myrach -tum et alae eius -tae supra caput ipsius. *medial. i. q. (col)labi – einknicken:* ELIS. SCHON. vis. 1,48 concidit amabile caput, -ta sunt genua. **b** *de constrictione membrorum:* ADSO Waldeb. 8 (MGScript. XV p. 1176,15; s. X.[2]) alii duo -ita nervorum nodositate catenatis quasi menbris, toto corpore astricti *eqs.* MIRAC. Pirmin. 14 mulier . . . dextera manu in medium -ta aruit manca. **2** *de rebus:* **a** *strictius:* THEOPH. sched. 3,27 p. 185,13 quam *(corrigiam)* -bis in modum circuli. *al.* ALBERT. M. veget. 6,179 *palma* -ans domesticum folii versus lignum rami ad intus arboris. **b** *latius:* **α** *in circuitu applicare – ringsum anbringen:* RICHER. REM. hist. 3,53 desuper *(sc. in sphaera)* ferreis . . . filis signorum figuras -vit. **β** *de circulo i. q. ducere – ziehen, schlagen (in imag.):* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,206 quinque parallelos Urania -at orbes.

II *translate:* **A** *philos.:* **1** *conectere, coniungere – verknüpfen, verbinden:* ALBERT. M. epist. Dion. 9° p. 998^{a},25 'dicendo . . . -itum' (*PG 3, 1105^{D}* συμπέπλεκται), id est coniunctum, 'non dicendum'. **2** *medial. i. q. concrescere – sich bilden:* ALBERT. M. gener. 1,1,10 p. 353^{b},29 principia materialia, ex quibus multa naturalium -antur. **B** *iur. i. q. committere, commendare – übertragen (cf. l. 20sqq.):* HARIULF. chron. app. 11 p. 321,20 ecclesiam sanctae revocavit iure Mariae Henrici manibus antea -itam. **C** *math. i. q. multiplicare – multiplizieren:* ANON. geom. I 4,60 p. 362,23 hanc *(magnitudinem)* ter centies sexagies -ando.

[Antony]

III *usu singulari i. q. explicare – darlegen, beweisen:* TRAD. Mar. Ratisb. 116 (QuellErörtBayerGesch. I. 1856. p.210,2; a.1175) Reginoldus se de libera matre ac patre . . . progenitum . . . evidentissime -uit.

adi. **complicatus,** -a, -um. **1** *(in)flexus, (in)curvatus – gebogen, gekrümmt, krumm:* THEOPH. sched. 3,84 p.325,12 foraminibus inpones singulos ferros tenues atque -os. *de constrictione membrorum:* EINH. Marc. et Petr. I 4,14 p.261, 33 quae *(puella)* . . . toto . . . corpore . . . ex nervorum contractione erat -a. p.261,40 manus erat . . . -a atque distorta. **2** *conclusus – in sich geschlossen:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,10 p.582a,20 'principium . . . -itum' (*PG 3,429A* συνεπτυγμένην), id est conclusum intra se.

complivi, -plitus *v.* compleo.

complodo (conp-), -plosi, -plosum, -ere. **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. concutere, collidere – zusammen-, gegeneinanderschlagen (cf.* GLOSS. I 276,8 St.-S. con-ere zasamane slagon. *al.):* **α** *in univ.:* CARM. cod. Vat. (5330) 14,3 in se -sis *nubibus* veluti de cautibus ignis labitur. DECRET. Burch. 19,5 p.964D pectines . . . supra funus -sisti. CARM. anon. 2,57 (SB München. 1873/III. p.703) ventis -sae nubes glomerantur. **β** *de manibus (cf. l.28):* NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 60,1 propter . . . leticię magnitudinem risum retinere nequeuntes -sis manibus aiebant *eqs.* (FROUM. carm. 19,38 -sis m. mirantur te quoque talpe). VITA Serv. 43 p.114,27 cum dolore -bant manus. *al.* **b** *latius i. q. comprimere – (fest zusammen)drücken:* DUDO hist. 3 p.97,31 dato . . . osculo manibusque ad invicem -sis . . . uterque resedit. VITA Hugon. Tenn. 3 p.65b quorum *(taetrorum spirituum)* aspectum effugere non poterat etiam con-sis palpebris. **2** *translate:* **a** *componere – abfassen:* RADBERT. carm. 1tit. (MGPoet. III p.45) egloga duarum sanctimonialium uno favoris planctu con-sa. **b** *confundere – zusammenstoppeln:* MANEG. ad Gebeh. 45 p.390,29 quae sequuntur, adeo sunt frivola, . . . adeo ioculari vanitate -sa, ut *eqs.*

adi. **complosus,** -a, -um. *(concutiendo) factus – geschlagen (per compar.):* ALBERT. M. animal. 9,120 sperma . . . fit primo spumosum quasi recens butirum, -um et tenue.

complosio, -onis *f. collisio, concursus – das Zusammenprallen, -stoßen:* CHRON. rhythm. Austr. 703 nubium . . . -e.

compluo (conp-), -ui, -utum, -ere. **1** *imbrificare, (imbri) perfundere, umectare – beregnen, (mit Regen) überströmen, (be)netzen, (durch)tränken (cf.* GLOSS. IV 168,37 St.-S. con-tus pireginot): **a** *in bonam partem c. sensu irrigandi, irrorandi:* **α** *in imag.:* ARBEO Corb. 4 p.193,16 ut . . . suae praedicationis eorum *(Israelitarum)* arentia con-ret rura *Helias* (SALOM. III. carm. 1,320 eloquii pluvia squalentia con-e r.). CARM. ad Agob. 11,3 (MGPoet. II p.119) Christe, tu . . . sensum . . . con-e rore aeternitatis (SUMMA dict. Saxon. 11,89 p.333,38 r. gracie). CHART. Hamb. 347 p.306,16 (epist. papae) quia ex parte -uit Dominus terram illam et ex parte ipsam reliquit . . . incomplutam *eqs. (cf. Vulg. Am. 4,7).* CHRON. Vill. prooem. (MGScript. XXV p.195,13) quam . . . copiosa benedictione persone domus huius -te fuerint. *al.* **β** *translate i. q. facundum reddere – beredt machen:* VITA Afrae 308 linguam -at illa *(sc. Afra)* meam. **b** *in malam partem c. sensu verberandi:* **α** *proprie:* BEDA temp. rat. 10,10 arca . . . caeli cataractis -ta. GONZO Geng. 7 lumen . . . nec ventis vacillatum nec imbre -tum extinguitur. **β** *translate i. q. humi prosternere – niederstrecken:* ALBERT. BEH. epist. 38 p.123,23 inimicum populum undique -tum pedibus supposuit nostris advolutum. **2** *depluere – herabregnen:* **a** *proprie:* ALBERT. M. euch. 3,1,2,7 p.243a,23 vitis in se -tam per radicem bibit aquam. **b** *in imag. i.q. densa grandine demittere – herabhageln lassen:* HONOR. III. registr. 35 p.28,24 qui *(milites candidati)* super eos -bant tela.

adi. **complutus,** -a, -um. *(imbribus) dilutus, inundatus, madidus – (vom Regen) aufgeweicht, überschwemmt, regennaß:* ROD. GLAB. hist. 4,10 p.100,5 assiduis . . . imbribus ita -a erat universa tellus, ut *eqs.* ALBERT. M. gener. 2,3,9 p.454b,15 terrae -ae. animal. 22,143 generatur . . . de terra -a et putrefacta hoc animal *(sc. talpa).*

***compluralitas,** -atis *f. collectio complurium – Summierung (einer Vielzahl) von Einheiten:* RUD. TRUD. (?) mus. 2,3 multitudo ad unum ex -bus tendens augetur spacio.

complures (conp-), -a (*rarius* -ia). *script.* cum plur(es): *l.17.26. struct. c. gen. partitivo: l.24.37.*

plures, nonnulli, aliquot, quidam – (noch) mehr(ere), einige, ein paar (interdum i. q. non pauci, plerique – gar manche, gar viele, e. g. l.18.21.24.26): **1** *adi.:* EIGIL Sturm. 13 p. 145,3 (ed. P. Engelbert. 1968) penes ipsos *(fratres)* -es explevit dies. EINH. Karol. 9 comes . . . et . . . praefectus cum aliis con-bus interficiuntur (THANGM. Bernw. 28 p.771,38 archipraesul aliique con-es. *cf.* ADALB. MAGD. chron. a.946 Laudunum aliaque castella -ia firma. THANGM. Bernw. 20 p. 767,46 episcopum . . . aliosque -es extraneos. *al.*). 16 p.20,1 con-es (cum plures *A1*) ad eum misere legatos. 32 adpropinquantis finis con-a fuere prodigia. GODESC. SAXO gramm. 2,67 p.480,18 dum -ium sillabarum verbo componitur *praepositio.* POETA Saxo 1,400 prospera quam *(mentem)* fecere prius -a serenam. THIETM. chron. 4,11 cum . . . Brunone ac Udone caeterisque -bus (4,23. 6,99 Bosionem . . . caeterosque -es. *ibid. al. cf.* GUMP. Wenc. 4 librum spalmodialem ceteraque divinorum -ia perdidicit). *al.* **2** *subst.:* **a** *masc.:* POETA Saxo 1,307 -es . . . purgari iussit sacri baptismatis unda. 4,130 praedia praestiterat . . . rex -bus (cum pluribus *G*, quam pluribus *B*). OTTO FRISING. gest. 2,38 alii . . ., nonnulli . . ., alii . . ., -es. *expressius i. q. plures alii – einige andere:* TRAD. Patav. 734 (a.1180/1200) Pernhardus et . . . Heinricus et -es. **b** *neutr.:* HUCBALD. carm. 2,72 cur -a cano? *cf.* quamplures.

superl. **complurimi,** -ae, -a. *(per)multi, quam plurimi – (sehr) viele, zahlreiche:* **1** *adi.:* ANNAL. regni Franc. a.789 p.86,1 obsides receptos, sacramenta con-a (quam plurima *var. l.*). DIPL. Otton. II. 76 tam civitates quam etiam curtes . . . donavimus cum -is villarum minorum possessionibus. **2** *subst. masc.:* WILH. CLUS. Bened. 10 p.204a,29 -is suorum . . . comitari illum *(Benedictum)* cupientibus.

compluscuIi, -ae, -a. *complures – mehrere, ziemlich viele:* ALDH. ad Acirc. 132 p.181,21 -us *(inter exempla metr.).*

compluvium (conp-), -i *n. (?f.* -a: *l.44)* **1** *stillicidium – (Dach-)Traufe (cf.* GLOSS. III 297,47 St.-S. con-um dachtrouf. 660,4 -um trouf. 684,56 con-um gidropigzari. V 48,12 con-a drupia. *al.):* CHART. Rhen. med. III 177 (a.1221) asserentes -um et stillicidium domus nostre non debere madidare extremum tecti domus sue *eqs.* **2** *imbres – Regenguß:* VITAE patr. Iur. 2,15 si frater . . . forsitan hiemali con-o redisset infusus.

***compolio,** -ire. *simul excolere – zugleich veredeln:* ALBERT. STAD. Troil. 4,804 *(de Penthesilea)* militiam forma sic ornat florida, formam . . . militia, -untur ita.

***compolitio,** -onis *f. lima, levigatio – Geschliffenheit, Glätte:* VITA Theod. 1 non ut accurati sermonis -e gloriosiores facerent, quos iam . . . Deus glorificaverat.

componctio *v.* compunctio.

compondero (conp-), -avi, -atum, -are. **1** *trans.:* **a** *proprie i. q. pondere exaequare – gleich wägen, aufwiegen:* CHART. Mog. A I 296 p.186,18 (a.1055) ut . . . fratrum modius in suscipiendo sale . . . ceterisque, quibus superior mensura con-ari posset, subsequeretur. **b** *translate i. q. aequiperare – gleichstellen:* RUODLIEB V 425 quod . . . con-at usus honori. **2** *intrans. i. q. eiusdem ponderis esse – gleich viel wiegen:* GEBER. summ. 2,6 p.628,18 non densantur partes eius *(argenti)* in tantum, ut auro -et.

adi. **componderatus,** -a, -um. *aequipollens, aequalis – gleichwertig, vergleichbar:* ALBERT. M. eccl. hier. 7,10 p. 780a,13 *quid fiet* 'laetitiae', quae erit in patria, '-um' (*PG 3,560B* ἰσόῤῥοπον), id est proportionatum.

***compondo,** -ere. (*francog. vet.* compondre *a* componere) *(re)compensare, (re)sarcire – Ersatz, Entschädigung leisten:* CHART. Laus. 70 (a.1236) promisit . . ., quod, si dictam terram non posset ei . . . vuerentire, ipse ei -ret per terram, quam *eqs.*

[Antony]

componeo *v.* compono.

***componibilis,** -e. **1** *adi.: qui componi potest – zusammensetzbar, einer Verbindung fähig (expressius i. q. commiscibilis – mischbar: l.15):* **a** *spectat ad partes:* **α** *absol.:* ALBERT. M. nat. anim. 1,3 p.6,63 nihil . . . est -e et commiscibile nisi materia. summ. theol. I 4,20,3 p.143^{b},23 nec compositus nec -is nec compositioni contingens est *Deus. ibid. al.* **β** *seq.* cum: ALBERT. M. praedicam. 1,1 p.150^{a},41 non . . . est -e praedicabile cum subiicibili, nisi per ordinem unius ad alterum. metaph. 11,2,8 p.492,38 (ed. B. Geyer. 1964) esset *prima substantia* unibilis per essentiam multis et -is cum illis. **γ** *seq. dat.:* ALBERT. M. cael. hier. 6,2 p.143^{b}, 11 quae *(spiritualis substantia)* -is est corpori. p.143^{b},14 per mel non veniretur in compositionem aquae, nisi aqua esset -is melli. **b** *spectat ad totum:* ALBERT. M. cael. 1,4,2 p.80,47 (ed. P. Hoßfeld. 1971) res, ex quibus -is erat mundus. **2** *subst. neutr.: quod componi potest – das Zusammensetzbare:* ALBERT. M. praedicam. 1,1 p.149^{b},6 primus . . . actus, qui est ordinare unum -e cum alio. herm. 2,1,2 p.428^{a}, 35 -ia *sunt* ante compositionem, cum compositionem non sit intellegere sine compositis. *ibid. al.*

***componibilitas,** -atis *f. possibilitas compositionis ineundae – Möglichkeit einer Zusammensetzung, Verbindung:* ALBERT. M. summ. theol. I 4,20,2 p.137^{a},49 simplicitas . . . divina in esse divino . . . -em non admittit. 4,20,3 p.143^{a},23 nec compositio in Deo est nec -s nec est contingens compositioni. *ibid. al. seq.* cum: ALBERT. M. sent. 1,2,13 p.69^{a},12 in ente creato sumitur adhuc -s cum alio *eqs.*

compono (conp-), -posui, -positum, -ere. *script.:* cum-: *p.1089,34.37.1090,23.1091,52.al.* cunp-: AGNELL. lib. pont. 120 p.356,26. -pun-: EDICT. Roth. 369. *ibid. al.* -ire: *p.1094,16. adde* GLOSS. I 92,4 St.-S. -posciturus: *p.1093,59.* -possuit: *p.1089,42. form.: praes.: indic.* -iuntur: *p. 1094,8. coni.* -eat: *p.1093,22. partic.: perf.* -postus: *p. 1090,60.1091,21. fut.* -ponitur(us): *p.1094,26. adde* CHART. Ital. Ficker 79 p.106,20.

I *de actione coadunandi, iungendi:* **A** *congerere, comportare, coacervare – zusammenlegen, -tragen, -häufen (cf.* GLOSS. II 298,10 St.-S. con-ere zisamanaleccan): **1** *strictius:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,183 robora mirifici -ere . . . acervi. CHART. Rhen. med. II app. 16 p.437,23 bifurcas ad -endum fenum. *ibid. al.* **2** *latius:* **a** *colligere, reponere – sammeln, zurücklegen:* RIMB. Anscar. 16 p.38,2 omnia . . ., quae . . . in fabricam aedificiorum -ere poterat. DIPL. Conr. III. 200 p.362,36 (ed. F. Hausmann. 1969) ut . . ., quod . . . super XII prebendas . . . pauperibus ordina⟨ta⟩s excreverit, totum ad utilitatem . . . confratrum con-atur. **b** *simul imponere – zugleich hineintun:* THEOPH. sched. 1,18 *incisuras corii et cornua cervi confracta* -e in ollam novam. **c** *conferre – zusammenstellen, -fassen:* Ps. BOETH. geom. 378 (ed. M. Folkerts. 1970) figurarum descriptiones . . . adinvenire . . . et -ere. **B** *comparare – gegenüberstellen (cf.* GLOSS. II 210, 13 St.-S. -i kiebinmezzotwerden. 676,25 -ere widirmezzon): **1** *proprie (usu medial.) i. q. se comparare – gegenübertreten:* TRIUMPH. Lamb. 13 (MGScript. XX p.507,15; c.1141) fortes fortibus . . . homines -ti fuimus hominibus. **2** *translate i. q. exaequare – gleichsetzen, vergleichen:* WALAHFR. Mamm. 26,22 quaedam pauca . . . veterum -ere gestis. CARM. de temp. rat. 151 Greci . . . ei *(Decembri)* . . . Apileum aeque con-unt. *refl.:* HEIRIC. Germ. I 1,6 magnarum multis quae *(urbs, sc. Autricus)* se -ere (schol.: conferre) possit. **C** *coniungere – verbinden, zusammenbringen:* **1** *proprie:* **a** *de hominibus:* **α** *associare, aggregare – hinzugesellen:* TIT. metr. III 15,3 quem *(Arnulfum)* Christus cum discipulis -at ubique. **β** *congregare – versammeln:* GERH. AUGUST. Udalr. I 19 ad aecclesiam sancti Stephani . . . sanctimonialium congregationem -ere. ANNAL. Quedl. p.32,30 synodum. **b** *de animalibus i. q. coniugare – zusammenspannen (in imag.):* ERMENR. ad Grim. 25 p.563,37 supra con-torum equorum, qui redam tuam trahunt, stercora. **c** *de rebus corporeis:* **α** *de manu i. q. committere, complicare – reichen, drücken:* METELL. Quir. 18^{a},49 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) palmas . . . sibi -uere clientes. **β** *techn. i. q. commiscere – zusetzen, beimengen:* COMPOS. Luc. U 16 ubi grocum -i diximus. **γ** *medic. i. q. coaptare – einrichten, zusammenpassen:* BEDA hist. eccl. 5,6 p.291,25 dissolutam . . . emicranii iuncturam con-ere *eqs.* **d** *de territoriis i. q. adicere, subicere – einverleiben, unterwerfen:* ROM. SALERN. chron. p.152,25 provincias sue ditioni. p.174,6 Apuliam . . . imperiali iuri. p.180,11 terram . . . sibi. **e** *de rebus incorporeis i. q. copulare, conectere, coagmentare – vereinen, verknüpfen, verketten, zusammenfügen:* **α** *gener.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,112 ut . . . una sorte salutiferum -ant ultima casum. NADDA Cyriac. I 2,4 prudentiam cum pacientia animi -ens. **β** *math.:* HERIG. reg. 1 p.209,24 qui *(digiti)* . . . vel simpliciter enuntiantur vel etiam cum . . . maioribus . . . -untur. *expressius i. q. computare, in summam redigere – zusammenrechnen, addieren:* ANON. geom. I 4,53 tribus summis simul -tis fiunt pedes CCLIX. Ps. BOETH. geom. 918 (ed. M. Folkerts. 1970) sumatur . . . ascensuum -torum (appositorum *var. l.*) pars media. *al.* **γ** *rhet. et mus.:* HROTSV. lib. 1 praef. 2 in dictionibus -endis. GUIDO ARET. micr. 15,40 qui cantum faciunt, rationabiliter discretas ac diversas neumas -ant. *al.* **δ** *philos. (opp.* dividere): ALBERT. M. animal. 8,230 quaecumque *(animalia)* . . . perfectissimum habent sensum, optime -unt sensibilia. metaph. 4,3,6 p.194,3 (ed. B. Geyer. 1960) phantasia, quae -it et dividit sensata. *ibid. al. usu pass. i. q. coire – vereinbar sein:* ALBERT. M. metaph. 5,6,14 p.296,10 (ed. B. Geyer. 1960) res, quae significantur -i, non -untur (*p. 1024^{b},18* τῷ μὴ συγκεῖσθαι). p.296,12sq. impossibile est -i (*p.1024^{b},19* συντεθῆναι)..., quae . . . -i significantur. **2** *translate i. q. conciliare, concordare – (miteinander) aussöhnen, ein(ig)en:* **a** *de hominibus (usu iur., cf. p.1092,31sqq.):* CHART. Friburg. 79 (a.1244) priorem . . . ex una parte et . . . plebanum . . . ex altera super causa, que inter ipsos . . . vertebatur, -uimus in hunc modum *eqs. fort. huc spectat:* CHART. Osn. III 250 (a.1261) actum et datum . . . in placito penes Dehten, ubi -ti sunt dominus comes de Benthem et castellani Novi castri. **b** *de rebus:* CARM. Cantabr. 5,10^{b},9 terram, polum, ignem, pontum rex in pace -it. ADAM gest. 1, 27 p.32,22 -tis hinc inde contradicentium voluntatibus.

II *de actione faciendi, efficiendi:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. (ex partibus, membris, elementis sim.) concinnare, construere – zusammensetzen, (auf)bauen, fügen (medial. i.q. constare [ex] – bestehen [aus]):* **a** *in univ.:* **α** *philos. et natur.:* HROTSV. Pafn. 1,6 nihil ex similibus -i videtur. OTTO FRISING. gest. 1,4 p.16,6 natura *(sc. hominis)* tamquam ex multis -ta ad dissolutionem tendente. 1,5 p.17,5 quidquid . . . -itur, ab alio -i necessarium est. *al.* ALBERT. M. veget. 1,127 ex quibus *(elementis)* immediate -untur *membra. persaepe. v. et p.1095,61.* **β** *geom.:* GERB. geom. 5,1 quod unaquaeque earum *(angulatarum figurarum)* ex eo *(triangulo)* -atur et in eundem rursus resolvatur. *al.* **γ** *mus.:* ANON. mus. Wagner p.356 -untur *neumae* . . . aliquando ex duobus notis . . ., aliquando *eqs.* WILH. HIRS. mus. 34 p.68 autenticus tetrardus et subiugalis eius per eamdem speciem diatessaron melodiam suam -unt. *al.* **δ** *metr.:* ALDH. ad Acirc. 10 p.92,16 versum hoc modo -tum (con- *var. l.*). 125 p.173,15 praedicti tetrasillabi pedes resupinis et reciprocis varietatum vicibus -untur (con- *var. l.*). **ε** *gramm.:* ALDH. ad Acirc. 140 p.195,20 'sub' . . . ex corrupto et integro partem orationis -it, ut 'suffulcio' *eqs.* GUNZO epist. 5 p.29,17 verba ex corruptis -ta vel in compendium ducta *eqs. adde de nom. propr.:* BEDA hist. eccl. 5,9 p.297,19 Columba . . . a nonnullis con-to a cella et Columba nomine Columcelli vocatur. ERMOLD. Ludow. 1,50 nomen. **b** *parare, (con)coquere – zubereiten, (zusammen)brauen:* **α** *gener.:* LIBER de rest. Torn. 13 (MGScript. XIV p.323,3; s. XII.^{2}) cervisiam -i. **β** *pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 201 p.133,16sq. ex eis *(hircino sanguine et cicadis siccis)* con-ta farmaca (*cf. 3,45,2* σκευαζόμενα σύνθετα φάρμακα) et nefretica pusca et ad ea *(sc. passiones renum)* con-ta (*3,45,2* συντιθέμενα) condita. ANTIDOT. Lond. p.20,39 cuius *(unguenti)* confectio de diversis causis -itur. **γ** *techn.:* COMPOS. Luc. H 7 lulax con-itur ex terra, ex erbis. *al.*

[Antony]

THEOPH. sched. 1,1 color, qui dicitur membrana, . . . sic -itur *eqs.* **c** *fabricare – anfertigen, herstellen (cf. l.22sqq.):* LEX Baiuv. 22,9 si ex corticibus aut ex surculis con-tum fuerit *vasculum eqs.* BERTH. (?) annal. praef. p.268,15 in horologicis et musicis instrumentis et mechanicis . . . -endis. WOLFHER. Godeh. II 35 p.217,2 qui vitro fenestras -bant. *al.* **d** *aedificare, exstruere – anlegen, erbauen, errichten:* **α** *de aedificiis:* ARBEO Emm. 37 aedificiorum conpositionis mirifico con-uit modum. ALTFR. Liutg. 1,32 monasterium. TRAD. Fuld. II 3 p.163,7 ecclesiam in cymiterio rotundam mira arte typice -uit. DIPL. Otton. I. 265 p.378,17 molendina. RUOTG. Brun. 21 p.22,18 in privatis vel publicis edificiis -endis. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p.417,33 pontem. THIETM. chron. 6,23 fanum de ligno . . . -tum. HIST. Welf. 10 villas supervillas. CHART. Rhen. med. II app. 15 p.396,40 -i debet . . . pro decoquenda calce furnus. *saepe. v. et p.1096,47.* **β** *usu vario:* EIGIL Sturm. 7 (ed. P. Engelbert. 1968) sepem caedendo ligno in gyro -uit. RUD. FULD. Leob. 4 p.123,33 tumulus . . . super sepulchrum eius . . . -tus est. *al. cf. p.1090, 59sqq. fodere – ausheben:* EIGIL Sturm. 13 p.144,21 (ed. P. Engelbert. 1968) rase ad calcem faciendam -ta. **2** *latius:* **a** *formare – formen, verfertigen (cf. l.2sqq.):* **α** *in univ.:* CONC. Karol. 53 p.690,13 solas. THANGM. Bernw. 6 lateres ad tegulam. THEOPH. sched. 3,50 calicem. CHART. Westph. III 105 p.53,35 panes siligineos, quales ex quatuor decimalibus modiis possunt -i. *al.* **β** *c. sensu fundendi:* FOLCUIN. Lob. 12 p.60,26 Harberti imperio -or *(sc. campana)* ab arte Paterni (*cf.* THEOPH. sched. 3,84 p.319,12 -turus campanam). **γ** *c. sensu cudendi:* DIPL. Conr. II. 203 p.275,8 monetam . . . construere ad -endos nummos. **b** *(con)scribere – verfassen, abfassen, (nieder)schreiben:* **α** *gener. (c. sensu concipiendi: l.34.41):* LEG. Burgund. const. I p.31,4 quae *(leges)* communi tractatu -tae (con- *var. l.*) et emendatae sunt. PIRMIN. scar. 10 con-uerunt (cum- *A*) simbolum *apostoli.* CONC. Karol. 21 p.182,3 confuso stilo perversum dogma -ere. WALAHFR. Wett. praef. p.302,6 quam *(visionem)* . . . Heito . . . prosaicis verbis doctissime -uit (cum- *V*). 11 carmen. OTFR. ad Liutb. p.167,9 evangeliorum partem franzisce -tam. AGIUS epic. Hath. 670 *liber* bene conscriptus et bene -tus. THIETM. (?) chron. 5,31 legacionem . . . iustam et bene -tam. BERTH. (?) annal. a.1076 p.286,42 litteras. MARIAN. chron. a. Chr. capit. p.499,36 cronicam -ssuit. *persaepe. v. et p.1101,6. interponere – vorbringen:* CHART. Wirt. IV 958 (a.1241) quod sorores . . . ad bona nostra alia nullam impeticionem con-ere presumant. **β** *mus. ('komponieren'):* HUCBALD. harm. inst. p.116[a],19 melum. BERTH. (?) annal. praef. p.268,10 cantus . . . historiales plenarios . . . neumatizavit et -uit. ANON. mus. La Fage p.358 discantum. *al. fort. add.:* CHART. Rhen. med. III 631 p.481,1 (a.1238) cantabitur brevis, quam -ui in honore b. Barbare, in festo eiusdem. *al.* **B** *translate:* **1** *fingere, excogitare, machinari – erfinden, ersinnen, sich ausdenken:* **a** *in univ.:* EIGIL Sturm. 17 p.151,10 (ed. P. Engelbert. 1968) fallaces causas. DIPL. Otton. I. 235 p.326,31 impeditionis argumentum -ere in . . . electionem (*inde* DIPL. Heinr. II. 427 p.546,37). FROUM. carm. 32,37 fabulas. *al.* **b** *c. sensu intendendi:* THIETM. chron. 7,10 hoc omne in detrimentum sui esse -tum. **c** *c. sensu attribuendi:* ALDH. ad Acirc. 54,2 mihi *(sc. sanguisugae)* -uit nomen fortuna cruentum. POETA Saxo 5,558 mensibus ipse Francorum lingua nomina -uit. **2** *conficere, efficere – zustandebringen, bewirken:* **a** *gener.:* **α** *exsequi – ausführen:* ECBASIS capt. 507 iusserat ut vulpes, certant -ere linces. **β** *inferre, afferre – zufügen:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 53 mala, quę nostris . . . Valentia regnis . . . -uit. **b** *iur. de pace sim. i. q. pangere, (con)firmare, perpetrare – (ab)schließen, stiften, aushandeln:* ANNAL. Fuld. II a.876 p.88,5 nuntios ad Karolum destinavit pro pace inter eos -enda (BERTH. [?] annal. a.1079 p.316,15. *cf.* BERNOLD. CONST. chron. a.1098 p.465,35 pacem in ipsa urbe . . . firmissime -uit. *al. v. et p.1092,35*). HELM. chron. 57 p.112, 23 amicicias (*cf.* CHART. Heinr. Leon. 106 p.162,7 pactum amicicię super his -tum). *adde:* TRAD. Ratisb. 108 (a.883/87) convenientiam con-uere inter se quamlibet peragere commutationem. **c** *math. i. q. explere – ausmachen, ergeben:* GERB. geom. 7,1 qui *(duo tetragoni)* . . . coniunctione sui tertium tetragonum -ant. ANON. ad Ragimb. p.535,29 quatuor quadrantes . . . -unt unum pedem. FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,15 p.181,20 octies VII LVI . . . -unt.

III *de actione locandi, ponendi:* **A** *collocare – (hin-, zurecht-)setzen, -legen, -stellen, betten (cf.* GLOSS. II 647,55 St.-S. -uit gisazta): **1** *de hominibus:* **a** *proprie (fere de corpore eiusque partibus; refl. et medial. i. q. decumbere, assidere, considere – sich hinlegen, setzen, niederlassen):* **α** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 3,11 p.150,11 membra in quietem (HEITO Wett. 2 in lectulo. WALAHFR. Wett. 206 lecto. *al. cf. l. 20.70sq.*). WALAHFR. Mamm. 4,6 artus -uit sessum. MIRAC. Genes. Hier. 2 p.170,44 in navi se . . . cum suis -ens. AGIUS vita Hath. 25 cum . . . sanctum corpus ad lavandum in sellula esset -tum. THANGM. Bernw. 5 p.760,4 stratis . . . -tus. VITA Theog. 1,19 p.457,23 Theogerum media in sede -unt. VITA Godefr. Cap. III 20 quemadmodum in exequiis mortuorum membra -i solet, manus suas et brachia -bat supinus. MIRAC. Otton. Bamb. II 9 parvulus iam desperatus supra limen ecclesiae totus -itur. *al.* **β** *in feretro locare – aufbahren:* LIBER hist. Franc. 24 p.281,24 regina . . . con-tis (cum-tus *var. l.*) corpuscolis eorum *(puerorum)* . . . corpuscola eorum sepelivit. *al. v. et l.20. c. sensu ostendendi:* EPIST. Ratisb. 10 p.328,14 senem . . . iugulavit, piram instruxit, persequentibus vexatum -uit. **γ** *sepelire – beisetzen, bestatten:* TRANSL. Pus. 9 quibus *(pignoribus sacris)* condigno . . . honore -tis. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,84 mestis hunc *(Daphnim)* -uere cavernis. *al.* **δ** *iuxta ponere – dazulegen:* BEDA temp. rat. 1,30 cum dicis novem, impudicem e regione -es. **b** *translate:* **α** *instituere – einsetzen, einweisen:* BONIF. epist. 93 p.213,23 ut . . . Lullum . . . in hoc ministerium . . . con-ere et constituere faciatis *eqs.* **β** *provehere – emporführen:* TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p.353[b],52 plures charismatum donis . . . imbutos in apicem virtutum -uit (*cf.* p.353[b],26). **2** *de rebus:* **a** *in univ.:* **α** *strictius (in imag.: l.42.44):* CONC. Merov. p.123,17 ut corpus Domini in altari . . . sub crucis titulo -atur (AMALAR. off. prooem. 21 calix in latere oblatae i. a. -itur). MAPPAE CLAVIC. 19 -is unam *laminam* inter unam. ERMENR. ad Grim. 2 *anima* in quadriga quattuor principalium virtutum -ta. *al. de ancora i. q. figere – festmachen:* WALTH. SPIR. Christoph. I 6 anchoram . . . spei tranquilla . . . statione -ens. **β** *latius:* ARBEO Corb. 30 auditis insidiis viri Dei . . . a suae con-te coniuge (WETT. Gall. 6 squamigero gregi insidias con-ens). GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p.401,42 spem suam in Dominum -ere. **b** *apponere, applicare – auflegen, anbringen:* HERACLIUS I 9,5 locum, petulam cui vis -ere, signa. *in imag.:* ALDH. epist. 4 p.485,1 animarum vulneribus . . . caelestis clementiae cataplasma. **c** *imponere, inserere – einsetzen, einfügen (in imag.):* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,27 quo *(lapide)* . . . in acumine templi -to *(cf. Vulg. I Petr. 2,4sqq.).* **d** *in abaco i. q. constituere – ansetzen:* HERIG. reg. 1 p.208,11 ubi multiplicatores eius *(deceni)* digitos secundo a se loco, tertio articulos -unt. MATHEM. var. Bubnov p.258,6 omnes numeros toto ordine longe a se -ere digitos. *al. v. et p.1101,24.* **B** *statuere – aufstellen (cf.* GLOSS. I 702,72 St.-S. -uerunt gistatotun): **1** *proprie:* **a** *gener.:* THEODULF. carm. 28,73 fregit in excelso conpostum monte celidrum. GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p.393,38 in solio super carpentum -to. *al.* **b** *milit. i. q. in statione locare – in Stellung bringen:* ANNAL. Mett. a.737 p.29,9 machinis . . . -tis urbem . . . diruit. THIETM. chron. 5,34 -tis . . . bellorum instrumentis. *adde:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,29 p.94,51 exercitu parato . . . circa Castilionem metando velud imperator -uit. **2** *translate i. q. determinare, definire – festlegen, bestimmen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,162 intervallorum mensuris et spaciorum ordine -tis. **C** *dare – (über)geben:* **1** *proprie:* **a** *de corpore eiusque partibus (cf. l.12sqq.):* BEDA hist. eccl. 2,12 p.110,3 quieti membra (HROTSV. Dion. 66). **b** *de rebus:* ECBASIS capt. 452 quod tibi -o, -e fideliter egro. *promptum praebere – bereitstellen*

(in imag.): Oliv. epist. 4 triumphator in Israhel . . . gentem vestram . . . magnificavit super terram quadrigam *(sc. virtutum)* ipsis -ens. **2** *translate i. q. tradere, deferre – übertragen (usu iur.):* **a** *de hominibus:* Chart. Ital. Ficker 3 p. 4,48 (a. 796) quando Rincualdo battedit . . . Anscausulu, ad parte sancte Mariae pro servo -suet. **b** *de rebus:* Trad. Frising. 48 (a. 772) in manus . . . episcopi con-ui, quicquid proprię hereditatis habui (390 i. m. fideiussoris con-uit Hatoni, quicquid ibidem adtractum . . . repertum fuerit).

IV *de actione ordinandi, ad finem perducendi:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. disponere – (aus-)richten, anordnen* (*cf.* Gloss. II 344,44 St.-S. con-unt karihtan): **a** *in univ.:* Walth. Spir. Christoph. II 3,177 ordine quęque *(folia)* suo -ens. Liber ordin. Rhenaug. p. 130,32 casulas . . . induentes super brachia . . . eas con-unt. *al. cf. p. 1090,61 sqq.* **b** *de crinibus i. q. comere – kämmen, frisieren:* Beda hist. eccl. 3,9 p. 146,23 lavit faciem, crines con-uit. *cf. l. 43.* **2** *latius i. q. excolere, (ex)ornare – (ordentlich, schmuck) zurechtmachen:* **a** *instruere, armare – (aus)rüsten, versehen (mit), ausstatten:* **α** *in univ.:* Waltharius 474 equum . . . sella -ere. Hrotsv. Pel. 144 omni praenitida -stus corpore forma. Vita Mathild. I 7 regina . . . cellam . . . cuncta, quibus opus erat, ministrando -bat. Trad. Brixin. 152[a] mansum . . . omni iure -tum. **β** *c. sensu edocendi:* Richer. Rem. hist. 3,47 *suos* locutionum . . . modis -tos ad rhethoricam transduxit. Lamb. Tuit. Herib. 1,3 p. 742,11 eorum *(coenobitarum)* admittitur collegio -endus ab eis, ut diadema floribus, exemplo et imitando proposito. **γ** *medial. et refl. i. q. se munire – sich wappnen:* Epist. ad Wrat. 2 p. 390,10 ut vestrę sanctitatis auctoritas inter sęculi turbines incolumi tranquillitate -atur (*cf.* Cod. Udalr. 31 potiatur). Carm. Bur. B 47,3,16 aqua vite te -e, pugna! *(aliter ed.).* **b** *decorare, distinguere – (ver)zieren, (aus)schmücken* (*cf.* Gloss. II 312,50 St.-S. con-unt kiziarrant): **α** *in univ.:* Arbeo Corb. 5 indumentum . . . eximia varietate con-tum. Audrad. carm. 3,4,78 omni . . . ornatu cunctos *(deos)* -ere. Radbert. carm. 1,3 (MGPoet. III p. 45) con-ite floribus arvam. Dipl. Loth. I. 122 p. 281,1 (ed. Th. Schieffer. 1966) evangelium . . . cum ebore, cristallo atque auro gemmisque -tum. *al. v. et l. 27. in imag. c. sensu depingendi:* Aldh. virg. I 60 p. 321,22 virginitatis speciem et venustum pudicitiae vultum -ens. **β** *medial. i. q. se comere – sich herausputzen:* Aldh. virg. I 17 ista tortis cincinnorum cribus calamistro crispantibus delicate -i (*conv ar. l.*) satagit. **c** *praeparare, apparare – herrichten, (vor-, auf)bereiten:* **α** *gener.:* Notker. Balb. gest. 1,18 p. 24,18 qualis numquam cęna magno -ta est Karolo. Chart. Rhen. med. I 135,24 p. 155,16 linum . . . colligere et -ere. Uffing. Ida 2,2 ecclesiasticis cultibus con-endis . . . deservis. *al. de lecto c. sensu sternendi:* Agius vita Hath. 20 lectulum. Hrotsv. Abr. 7,1 lectus haut vilibus stramentis -tus. **β** *techn.:* Compos. Luc. α 20 similiter argentum et eramentum cum-is. **d** *tergere – putzen, reinigen:* Ioh. Canap. Adalb. A 23 p. 36,3 (ed. J. Karwasińska. 1962) calciamenta . . . -ere cura fuit (B 23 p. 63,7 deterserat). **e** *colere – bearbeiten, bestellen:* Capit. reg. Franc. 32,37 ut campos et culturas nostras bene con-ant. Wandalb. mens. 62 ortos . . . immundo . . . fimo et rastris -ere. **f** *adaptare – umarbeiten:* Gerh. August. (?) Udalr. II 20 p. 422[b],43 praepositus . . . alia eius *(matronae)* vestimenta . . . ad Dei servitium -uit. **g** *condere, servare – bergen, verwahren:* Smar. carm. 1 (DtArch. 10. 1954. p. 505) aurea . . . -it capsa libellum. Rimb. Anscar. 18 p. 39,19 *librum* honeste -tum ad quandam ligavit sepem. *remissius:* Wandalb. mens. 255 poma carpere et apricis . . . -ere tectis. **B** *translate:* **1** *ordinare – ordnen, regeln:* **a** *in univ.:* Leg. Wisig. 9,2,9 p. 378,13 his . . . ordinatis atque con-tis. Einh. Karol. 6 con-tis in Aquitania rebus (Widuk. gest. 1,41 r. omnibus rite -tis. Uffing. Ida 1,2 r. in tutum -tis. *al.*). Dipl. Heinr. III. 393 p. 546,14 (spur.) eam *(ecclesiam)* . . . in melius -ere atque firmare. Lamb. Hersf. annal. a. 1077 p. 302,14 ad -endum . . . statum rei publicae. *al. peragere – erledigen, abmachen:* Waltharius 1172 his ita -tis procinctum solvit. *al.* **b** *de vita, moribus sim. i. q. conformare, corrigere – in die rechte Bahn lenken, ins rechte Lot bringen (cf. l. 10 sqq.):* Walahfr. Wett. 678 proprios -ere (gloss. RO: ornare) mores (Capit. reg. Franc. 301 p. 455,16 vitam emenda, m. -e. *al.*). Conc. Karol. 50[D],4 p. 611,13 vitam et actus moresque nostros in melius con-ere (Hrotsv. Gong. 352 v. -tam castis moribus. *al.*). Cand. Fuld. Eigil. I 9 p. 226,7 conversationem vestram secundum Dei timorem et sanctae regulae auctoritatem -ite. *c. sensu temperandi:* Walth. Spir. Christoph. I 1 ut . . . seculi . . . delicias modesta . . . saturitate -ret. **2** *stabilire – (charakterlich) festigen:* Vita Pirmin. II praef. p. 35[B] fides et veritas te -uerunt. Dipl. Heinr. II. 29 p. 33,5 potestatem . . . eligendi abbatissam, quam probabilis vitae et morum regula Deo propicio -uerit. **3** *complere, claudere – beenden, abschließen, beschließen:* Wandalb. mens. 151 lactuca caenas -ere dulces. 212 aestatem autumni -unt tempora laeti. *ibid. al.* **4** *sedare – beilegen, beruhigen:* **a** *gener. i. q. comprimere, compescere – unterdrücken, bezähmen* (*cf.* Gloss. II 676,48 St.-S. -ere kistillin): Einh. Karol. 12 his motibus ita con-tis. Hrotsv. Gong. 155 mentes . . . motas praestat -ere vestras. Thietm. chron. 7,73 omnem animi suimet motum -ens. **b** *iur. i. q. dirimere, terminare – schlichten (cf. l. 26 sqq.):* Berth. (?) annal. a. 1077 p. 303,3 ad tot discordias, scismata et . . . simultates -endas. *al.* Chart. archiep. Magd. 295 qualiter ego . . . controversiam inter me et dominam Odam . . . habitam bono fine con-uerim. Chart. Raitenh. 67 p. 65,20 litem. **5** *transigere, concordiam facere – einen Vergleich schließen (usu iur.):* **a** *spectat ad mediatores i. q. intercedere, se interponere, intervenire – 'vergleichen', vermitteln, intervenieren:* **α** *in univ.:* Dipl. Heinr. IV. 271 quae omnia Odalrico . . . mediante et -ente facere studuimus. **β** *t. t. in chartis inde a s. XII.[med.] de pace per mediatores facta (cf. p. 1088,31 sqq.):* Trad. Brixin. 509 (a. 1174/78) qui *(Isingrim et Berchtolt)* et mediatores erant et -bant. Caes. Heist. mirac. I 11,54 p. 308,25 inter ipsum *(occisorem)* et occisi amicos -ere (pacem -ere *E*). Chart. Brixin. 130 p. 137,2 episcopus si non -ere non potest *eqs. expressius i. q. diiudicare, decernere – (schiedsrichterlich) entscheiden:* Chart. select. Keutgen 144,54 (c. 1221) si discordia oritur inter cives, scabini possunt suo consilio -ere. Chart. Eichsf. 592 p. 360,6 ut decidendi et -endi plenariam haberent . . . facultatem. **b** *spectat ad adversarios, coheredes sim. i. q. convenire, consentire, compacisci – 'sich vergleichen', sich einigen, arrangieren, versöhnen, übereinkommen:* **α** *in univ.:* Chron. Reinh. a. 1204 p. 568,37 quacumque condicione premissa cum Philippo -uit (se -uit *var. l.*) *princeps. agere (de) – verhandeln:* Helm. chron. 38 p. 76,23 miserunt . . . flaminem suum, qui cum ipso *(Heinrico)* de pace -ret. **β** *in lege Burgundionum de pactione illegitima (cf. p. 1102,2 sqq. 1104,28 sqq.):* Leg. Burgund. Rom. 9,2 cum raptore *filiae* sub qualibet pactione con-ere. **γ** *t. t. in chartis inde a s. XII.[med.] (fere de pace per mediatores facta; c. sensu condicendi: l. 55):* Chart. Babenb. 86,6 (a. 1192) -at cum domino terrę. Chart. Raitenh. 82 p. 86,34 (epist. papae) ut . . . exsolvant decimas ecclesiis, quibus . . . antea solvebantur, nisi aliter cum eis duxerint -endum. Chart. Wism. A 359 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) filii Conradi de Boude -uerunt cum sororio suo pro tali hereditate, super quam discordabant. *al. refl.:* Chart. Tirol. notar. I 786[b] (a. 1237) ad -endum et a concordandum se cum Ulrico . . . de quoddam debito LX librarum. Chart. Wism. A 1018 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) Hence Preneke sic -uit se cum Radolfo . . . totaliter, quod nulla dissentio erit amplius inter eos de hereditate, que *eqs.* 1121. B 49 (ed. L. Knabe, Das zweite Wismarsche Stadtbuch. 1966) famulus . . . -uit se cum domino suo . . . de omnibus, que simul habebant. 140. *ibid. al. cf. l. 45.* **6** *remunerare, rependere – (wieder) vergelten:* Form. Sal. Bign. 10 tuo servicio con-ente dabo ergo tibi . . . maso ad commanendum. **7** *pendere – entrichten:* Chart. Sangall. A 22 (a. 758) annos singulos solodo cum-u *eqs.*

V *de actione poenam dandi (t. t. iur.):* **A** *luere, expiare, satisfacere, emendare, (multam, compositionem) exsolvere –*

sühnen, Genugtuung leisten, (wieder)gutmachen, (Buße, Wergeld) zahlen, 'büßen' (de re v. Dt. Rechtswb. II. p.657sq.; cf. Gloss. I 455,33 St.-S. con-unt gipuoztun. II 223,27 con-i gabezzirot uuesan. 228,16 con-itur kaluttrit): **1** *in univ. (usu absol. vel c. casu supplendo):* Leg. Wisig. 6,1,2 p.248a,27 secundum leges . . . con-ere (Lex Sal. Karol. 45,2 quibus fuerit inputatum, illi s. legem con-ant [-antur, -atur *var. l.*]. *al.*). Lex Alam. 36,2 si culpabilis est, con-at. Trad. Ratisb. 1 cogente iudice con-at, sicut lex Bauuariorum est (*cf.* Conc. Karol. 15A,4 ita -at, sicut canones decreverint). *persaepe. v. et l.43.45.66.69.71. al.* **2** *indicatur commissum, delictum sim.:* **a** *per acc. (struct. pass.: l.13sq. al.):* Lex Ribv. 91,2 priusquam facinus con-atur (comprobatur *var. l.*). Lex Baiuv. 1,3tit. de furtis ecclesiae, quomodo con-antur. Lex Thuring. 51 quicquid homo alteri fecerit, quod iniustum factum dicatur, x solidis con-at. Hraban. epist. fragm. p.530,16 iniuriam. *saepe. v. et l.20.66.68.* **b** *per praep.:* **α** pro: Leg. Wisig. 8,3,3 pro violentia. Dipl. Karlom. (II.) 4 p.290,36 -at pro presumptione pondera auri . . . libras duodecim. *al.* **β** de: Lex Baiuv. 2,14 de omni causa, quae con-enda sunt, qui contra legem fecit, con-at *eqs.* Dipl. Karoli M. 216 ut . . . Salacono de illos iactus . . . con-eat vel emendare studeat. *v. et p.1094,5.* **γ** propter: Lex Baiuv. 17,1 propter praesumptionem. **3** *indicatur persona vel res violata, laesa sim.:* **a** *per acc. (struct. pass.: l.27sq.32. al.):* **α** *obi. homines (cf. p.1094,20sqq.):* Lex Alam. 8,1tit. (rec. B) qualiter servi con-endi sunt. Lex Baiuv. 3,1 Agilolfingi . . . in quadruplum con-antur. Conc. Karol. 15A,9 hominem. Capit. Saxon. 7 ut, si . . . aliquis interfectus evenerit, in triplum eum (ei *C*) con-ere debeat, qui *eqs. saepe. v. et p.1102,69. struct. contam.:* Pactus Alam. II 34 si ancilla fuerit, xv solidos -atur. Lex Alam. 12 si eum occiderit, dc solidos eum con-at. *ibid. al.* **β** *obi. res, animalia, partes corporis:* Lex Baiuv. 4,15 labium subterius. 10,2 culmen. 13,4 unumquemque *porcum* cum ii saigis con-at. 22,1 arborem. Lex Thuring. 8 os fractum adalingo xc solidis con-atur. *saepe. expressius i. q. restituere, compensare – (zurück)erstatten, vergüten, ersetzen:* Leg. Wisig. 8,2,3 tantum, quantum flamma consumsit, reddere vel con-ere. Lex Raet. Cur. 24,28,6 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) ipsam rem, quam involavit, . . . in caput con-at. Chart. Rhen. med. I 135,113 quod *(pecus)* si perdiderit, -it (gloss.: reddet) de suo. *al.* **b** *per dat.:* Lex Alam. 53,2 unicuique *(filio aut filiae)* cum wirigildo suo con-at ad . . . patrem feminae. 64 caballo. 79 unicuique *(necato)* secundum legem suam con-at. *v. et l.30.* **c** *per praep.:* **α** pro: Leg. Wisig. 6,4,3 p.265,16 pro singulis . . . excussis dentibus duodeni solidi con-antur. Chart. Mulh. Thur. 280 (a.1280) pro quibusdam bonis. **β** de: Lex Alam. 48 de feminis . . . dupliciter. *al. v. et p.1102,71.* **4** *indicatur summa vel genus compositionis:* **a** *per acc. (struct. pass.: l.54.62. al.):* Lex Ribv. 67 weregeldum (Form. Patav. 2 wergeltum. *al.*). Pactus Alam. II 30 xl solidos (48. *persaepe. v. et p.1094,18.33; cf. l.31sq. p.1094,40*). V 6 novemgeldos. Lex Alam. 37,2 fredo. 59,2 conpositio . . . ad feminis . . . dupliciter con-atur. Lex Baiuv. 13,3 con-at, quantum aestimaverit, qui causas iudicat. Lex Saxon. 51 multam (Dipl. Karoli III. 1 p.4,3. *al. v. et p.1094,12*). Chart. Rhen. med. I 187 talionem suum, id est guttregildum, legibus -at. Mirac. Columb. 24 (MGScript. XXX p.1011,31) se -posciturum auri . . . libras ccc (Dipl. Otton. I. 260. *al. v. et l.19. p.1094,26*). Dipl. Heinr. II. 244 p.282,11 imperialem bannum. Chart. Bund. 339 per penam cum-tam. *saepe. v. et p.1102,61. adde:* Lex Baiuv. 10,4 de servorum . . . firstfalli, uniuscuiusque ut manum recisam (manu recisa *var. l.*) con-at. **b** *per abl.:* Leg. Burgund. const. I 2,1 non aliter admissum crimen quam sanguinis sui effusione con-at. Lex Alam. 57,2 con-at solido uno et semis (Lex Saxon. 66 maiori s. aliae conposiciones, minori homicidia con-untur. *al. v. et l.16.36*). Rather. epist. 33 p.185,21 ut . . . dupla -rent emendatione. *al. v. et l.64.* **c** *per praep.:* **α** cum: Lex Alam. 27,2 si . . . sigillum comite neglexerit . . ., cum sex solidis con-at (Lex Baiuv. 16,17 cum xii solidos. *persaepe*). Lex Baiuv. 5,2 cum viii saicas et semi. 19,2 cum suo weregeldo. Rud. Fuld. Alex. 1ex. cum vitae suae damno. *al. v. et l.17.23.32. p.1093,35.43.* **β** de: Lex Ribv. 38,3 de vita con-at (con-atur *var. l.*). *al.* **γ** in: Pactus Alam. V 5 in triplo. Capit. reg. Franc. 32,4 in caput. Chart. civ. Magd. 100 p.52,31 (a.1201/38) de reatu suo civitati . . . in xxxvi solidos. *al. v. et p.1093,28.30.40. 1102,71.* **d** *per adv. numer.:* Lex Alam. 31 *res dominicae* tripliciter con-untur (-iuntur *var. l.*). 32. *al. v. et p.1093,49.* **5** *indicatur compositionis accipiens, coactor sim.:* **a** *per dat.:* **α** *spectat ad iudicem, fiscum sim.:* Trad. Patav. 5a (a.754) partibus duci. Chart. Sangall. A II app. 1 p.381,26 partibus fische multa cum-at. Chart. Stir. II 35 p.65,2 (c.1200) homines nostri non debent ei *(advocato)* -ere, id est wetten. *al. v. et l.6. p.1093,58.* **β** *spectat ad personam laesam, violatam sim.:* Dipl. Merov. I 60 ut . . . abba partibus ipsius agentibus . . . con-ire et satisfacire non recusit. Lex Baiuv. 1,6 unicuique cum sua hreuauunti con-at. Trad. Frising. 31 cui litem intulerit, solidos quingentos coactus con-at. Dipl. Heinr. IV. 466 p.631,30 ut ei, qui lesus est, secundum ius civile -atur. *saepe. v. et p.1093,22.36.* **b** *per acc. i. q. solari, damnum restituere – entschädigen, Entschädigung leisten:* Lex Baiuv. 10,1 quanti liberi nudi evaserint de . . . incendio, unumquemque cum sua hreuauunti con-at. *al.* **c** *per praep.:* **α** ad: Lex Alam. 3,3 ad ecclesiam. Lex Franc. Cham. 3 (ed. K. A. Eckhardt, Lex Ribvaria. ²1966. p.89) ad opus dominicum. Chart. Ital. Ficker 74 p.101,24 -ponituri et daturi esse debeamus ad pars predicte ecclesie . . . libras triginta. *al. v. et p.1093,43.54.* **β** in: Lex Baiuv. 2,4 in publico (2,10. *cf.* Conc. Karol. 16A,2 in publicum. *al.*). Trad. Frising. 17 in fisco (200g). **γ** contra: Lex Baiuv. 8,1 si quis cum uxore alterius concubuerit . . ., cum weragelto illius uxoris contra maritum con-at. *al.* **δ** inter: Form. Andec. 43 soledus tantus inter tibi et fisco con-ere debiat. **B** *(damnum) resarciendum curare – für die Wiedergutmachung (des Schadens) sorgen:* Trad. Frising. 401a p.345,3 (a.818) convenientibus viris nobilibus . . . multorum . . . pacificare contentiones quam etiam in caput con-ere. **C** *? multare, iudicare – ? mit einer Buße belegen, zu einer Bußzahlung verurteilen (usu pass.):* Lex Ribv. 40,6 p.93,22 si quis subdiaconum interfecerit, ducentos solidos multetur (rec. B: con-atur). *huc spectare possunt etiam nonnulla exempla supra allata, e. g. p.1093,7.*

VI *per errorem:* **A** *iuvare – zuträglich sein:* Gloss. II 240,66 St.-S. con-it hilfit *(spectat ad Greg. M. past. 3,37).* **B** *colloqui – sich unterhalten:* Gloss. II 757,40 St.-S. -ere chosun *(spectat ad Sulp. Sev. dial. 3,17).*

adi. **1. componens,** -entis. *compositionis efficiens, coniunctionis conficiens – zusammensetzend, die Zusammensetzung bewirkend, die Verbindung herstellend* (*opp.* dividens): Otto Frising. gest. 1,5 p.22,4 formae -es . . . subiectum quiescere non permittunt. Albert. M. veget. 6,484 secundum virtutem quantitatis -is elementi. animal. 7,2 fantasia -s et dividens. *ibid. al.*

2. compositus, -a, -um. **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. per compositionem effectus, coniunctus, multiplex, ex pluribus partibus constans, commixtus – durch Zusammensetzung entstanden, zusammengesetzt, verbunden, mehrteilig, (in sich) uneinheitlich, gemischt* (*opp.* simplex; *cf.* Gloss. I 510,10 St.-S. con-us zisamane kisazter. III 232,49 -us gefûger): **α** *philos. et natur.:* Constant. Afric. theor. 3,1 p.9br de -is membris. Otto Frising. gest. 1,5 p.19,37 cum nec -a, conformis, concreta dici possit, simplicem, singularem, solitariam eam *(divinam essentiam)* . . . comprehendi. p.20,24 formarum . . . aliae -ae, aliae simplices. *al.* Albert. M. cael. hier. 7,2 p.163a,23 *formae* -iores et multipliciores. animal. 1,12 quaedam partes corporum animalium dicuntur non -ae. 11,70 sive sit differentia simplex sive . . . -a. *ibid. saepe. de genere misticio:* Albert. M. animal. 23,73 ad diversarum -arum avium rapacium generationem. **β** *math.:* Gerb. epist. math. I p.7,5 idem numerus modo simplex, modo -us (Anon. algor. Hann. p.28,23 n. -us est, qui ex articulo et digito constat *eqs. al. cf.* Ps. Boeth. geom. 427 [ed. M. Fol-

kerts. 1970] quid sint . . . -i, quid incompositi numeri). p. 14,18 per -um decenum. HERIG. reg. 2,7 divisor aut simplex est aut -us. Ps. ODO CLUN. abac. p. 297^{b},31 divisiones in abaco tres sunt, simplex, -a, interrupta. MATHEM. var. Bubnov p. 256,10 multiplicatio. *saepe.* γ *mus.:* HUCBALD. harm. inst. p. 107^{a}, 16 sunt . . . consonantiae sex, ut tres . . . simplices, tres . . . -ae. IOH. GARL. mus. mens. add. 2,10 p. 93 (ArchMusWiss. Beih. X. 1972) figura -a vel ligata est, quando plura puncta in unum coniunguntur. *al.* δ *gramm. et metr.:* ALDH. ad Acirc. 141bis p. 201,18 stat . . . nomen sinzigiae serviens figurae -ae. GODESC. SAXO gramm. 1,2 p. 356,17 quae *(nomina)* licet sint -a *eqs. al.* ε *log.:* EPIST. Ratisb. 31 p. 366,2 non . . . simplex *hypotheticus syllogismus*, -us quoque non est. ζ *medic.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,2 p. 26a^{r} morbos. MAURUS urin. II p. 27,5 continuarum *(febrium)* . . . alia est simplex et alia -a. *al.* η *pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 201 p. 133,9 con-i (*3,45,2* σύνθετα) . . . potus. *al.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 1a^{r} medicine. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 393^{F} est . . . eterogeneae, id est -ae, substantiae brassica. ϑ *in re diplomatica:* CHART. Ital. Ficker 262 p. 306,46sqq. (a. 1215) privilegiorum aliud simplex, aliud -um . . .; -um est illud, in quo subscribunt principes et signum ponitur imperatoris; posset etiam dici sollempne. **b** *latius:* α *arte confectus, conscriptus – neugeschaffen, -verfaßt:* AMALAR. ord. antiph. 8,11 -us . . . responsorius 'suscipe verbum' *(de re v. ind.).* β *vestitus, cultus – besetzt, bewirtschaftet:* CHART. Rhen. med. I 120 p. 125,30 (a. 882) mansa -a octo (p. 126,19 inter -a m. et absa). γ *conditus – eingelegt, eingesäuert:* TRAD. Salisb. II 31 (a. 1122/25) solvunt . . . tres urnas -i oleris. *cf. p. 1096,26sqq.* δ *residendo colatus – sedimentiert (usu medic.):* Ps. GALEN. febr. 148 urina alba et turbulenta et non -a. ε *positus – liegend, befindlich:* LEG. Burgund. const. I 51,2 de rebus in suo . . . iure -is. **2** *translate:* **a** *de rebus, actionibus i. q. (bene) dispositus – wohlgesetzt, gemessen (cf.* GLOSS. II 437,46 St.-S. -o girihtemo): α *in univ.:* EIGIL Sturm. 2 (ed. P. Engelbert. 1968) gressu -o. CAND. FULD. Eigil. II 13,14 ordine -o (18,16). HROTSV. Agn. 288 dixit facunde, bene -a ratione (Theoph. 393). LAMB. TUIT. Herib. 2,2 p. 1246,33 -issimam eorum *(sc. processionis)* speciem. *in imag.:* ECBASIS capt. 22 pede -o . . . insistere metro. β *superbus – stolz (cf.* GLOSS. I 595,42 St.-S. -o gradu mit vparmuotemo gange): ALBERT. M. animal. 1,51 in incessu -o gradu incedit *pavo.* γ *speciosus – schönfärberisch:* VITA Udalr. Cell. II 60 (31) vir beatus . . . nullum . . . sibi attraxit sermone -o. δ *simulatus – verstellt:* POETA Saxo 4,377 -o plures vultu dum fingere laetos se cupiunt *eqs.* **b** *de hominibus i. q. comptus, excultus – (wohl)gebildet, gerüstet, geziert (cf.* GLOSS. II 293,49 St.-S. con-us gizierter): α *in univ.:* VITA Hildulfi 3 vir . . . nobilis, . . . lingua -us, vita moribusque -us (DIPL. Loth. III. 120 p. 196,28 virum . . . m. et scientia non modicę -um et informatum). β *sedatus, consideratus – gesetzt, bedächtig:* STATUT. ord. Teut. p. 16^{b},3 magister debet esse sollicitus et -us in omnibus.

subst. **1. componens,** -entis *n. compositionis efficiens, pars, membrum, elementum (compositionis) – das die Zusammensetzung Bewirkende, (integrierender) Bestandteil (der Zusammensetzung), Komponente (opp.* dividens): Ps. GALEN. anat. 15 p. 192^{D} -ia . . . sunt priora composito. ALBERT. M. veget. 1,175 -ia ipsos *(fructus)* ut caro et testa et granum. caus. univ. 2,5,8 p. 599^{b},6 hoc *(compositum)* . . . actu alicuius -is compositum est. metaph. 1,3,2 p. 31,42 (ed. B. Geyer. 1960) omnis compositi -ia sunt principium. *ibid. al. v. et p. 1082,25.27. 1096,10. in imag.:* ACTA imp. Winkelm. I 355 p. 314,23 (a. 1239) qui *(homo)* erat duobus -bus *(sc. sacerdotio et imperio)* dissolutus.

2. componenda, -orum *n. res conscribenda, (verbis) concipienda – das Abzufassende, (in Worte) zu Fügende:* HROTSV. lib. 1 praef. 6 nunc in -is . . . desudando, nunc male composita destruendo satagebam . . . conficere textum. lib. 2 praef. 2,5.

3. compositus, -i *m.* **1** *per errorem i. q. vicarius – Stellvertreter:* THEGAN. Ludow. 13 ministri, comites et locopositi (-i *1*). **2** *vice cognominis ('Kompost', 'Gumpest' sim.; de interpr. v. infra l. 26sqq.):* CHART. Friburg. 77 (a. 1244) magister Cůnradus dictus C-us *(v. notam ed.).* 117 p. 100,5.

4. compositum, -i *n.* **1** *proprie:* **a** *strictius i. quod ex partibus, membris, elementis constat, coniunctio, compositio diversorum – das Zusammengesetzte, Zusammensetzung, Gefüge (opp.* simplex): α *philos. et natur.:* ALBERT. M. phys. 1,3,15 p. 83^{b},13 esse -i nunquam fit nisi per accidens. metaph. 7,5,9$^{tit.}$ (ed. B. Geyer. 1964) in omni -o aliquid est forma substantialis praeter componentia. 8,1,3 p. 391,65 non generatur nec corrumpitur nisi -um. *saepe. v. et l. 14sq. p. 1095,58.62. compar. i. quod structurae magis completae est – das höher Strukturierte:* ALBERT. M. animal. 1,1 -iora considerantur post simplicia et minus -a, eo quod minus -a sunt in magis -is. β *alch.:* TURBA phil. 61 si quod -um plus, quam oportet, regatur *eqs. ibid. al.* γ *pharm. i. q.* φάρμακον σύνθετον – *zusammengesetztes Heilmittel:* PAUL. AEGIN. cur. 112 ungendum . . . subscripto con-o (*3,22,31* τῷ . . . συνθέτῳ). 181 p. 107,21 con-is (*3,33,2* ταῖς . . . συντιθημέναις) utamur. *ibid. al.* δ *gramm. ('Kompositum'):* ERMENR. ad Grim. 14 p. 548,23 de 'icio' et prepositione con-is, ut 'proicio'. **b** *latius:* α *plur. i. quod conscriptum, (verbis) conceptum est – das Abgefaßte, Formulierte: v. p. 1095,68.* β *index, computus – Zusammen-, Aufstellung:* WILH. HIRS. const. 2,44 quod semel audit, usque dum sit redditum, in -o (computo *var. l.*) suo tenebit *granatarius.* γ *holus conditum – Sauerkraut, Sauerkohl ('Kumst', 'Gumpest', cf. B. Reitz, Deutsche Wortforschung. IV. 1964. p. 471sqq.):* CHART. Sangall. B 143 p. 142,16 (a. 1110/25) datur fratribus -um, faba, pisces *eqs.* TRAD. Patav. 849 p. 299,5 fabe dimidium modium, dimidium modium -i. CHART. Nuremb. 549 rapulas . . . et con-um capusci pro necessitate familie. *al. cf. l. 1sqq. p. 1095,28sqq.* **2** *translate:* **a** *quod bene ordinatum, dispositum est – das Wohlgeordnete:* FORM. Bitur. 5 p. 170,18 ut serves con-a, diruta restaures. *abl. sensu adv. i. q. apte, decenter – in angemessener, gehöriger Weise:* HROTSV. Gong. 78 -o modulis texere dactilicis, quantis . . . signis *eqs.* **b** ex -o *vice adv. i. q. ex pacto, per colludium – nach (geheimer) Vereinbarung:* VITA Heinr. IV. 4 p. 20,13 feminae factum in virilem personam ex -o transtulerunt.

adv. **composite.** *apte, decenter, ordinate, compte – in angemessener, gehöriger Weise, ordentlich (cf.* GLOSS. II 613, 13 St.-S. -ę redalicha): NOTKER. BALB. gest. 2,10 p. 66,6 membris -issime (compotissime *T*) collocatis . . . stetit iuxta patrem. LAMB. TUIT. Herib. 1,8 p. 746,36 amputatam *crucem* dolatoribus -ę formandam dirigit. FUND. Hild. 6 ecclesiam et -e modestam et modeste compositam . . . perfecit. CONSUET. Marb. 64 (Spicil. Friburg. X. 1965) quisquis . . . ad ęcclesiam cum processione ordinate et -e . . . non venerit. ASINARIUS 148 -e (deposite *K*) psallere. 218. *cf. l. 35sqq.*

***compontifex,** -icis *m. de praedecessore in sede apostolica i. q. coepiscopus – Mitbischof: v. p. 961,23.*

comportatio (conp-, -cio), -onis *f.* **1** *proprie i. q. actio comportandi, con-, advectio, congestio – das Zusammen-, Herbeitragen, -fahren:* **a** *in univ.:* HEINR. LETT. chron. 10,12 p. 42,7 in qua lignorum -cione plurima eorum multitudo . . . interfecta est. CHART. Turic. 536 per suas elemosinas, harene seu lapidum -es. **b** *c. colore quodam:* α *comparatio – Beschaffung:* CHART. Naumb. 297 p. 286,33 (a. 1176) VIII *(solidos)* domui infirmorum ad -cionem lignorum dari volumus. HIST. de exp. Frid. imp. p. 58,22 in progressione pabulariorum et con-e necessariorum. β *aggeratio, exstructio – Aufschüttung:* CHRON. Merseb. praef. p. 164,7 duos montes aggeris -e continuare. **2** *meton.:* **a** *de congerie:* α *agger – Wall:* GALB. Karol. 36 portas castri terrae et lapidum et fimorum -bus introrsum humaverant. β *strues – Stoß:* HEINR. LETT. chron. 14,8 p. 78,30 fecerunt . . . -es magnas lignorum (23,8 p. 163,1 l. -bus fossatum implent. *ibid. al.*). **b** *de translatione sancti i. q. pompa – Prozession, Zug:* VITA Arnulfi 25 repente figitur -o, ita ut ulterius vectandi sacra membra facultatem non haberent. **3** *translate:* **a** *sumptus (communis) – (gemeinsamer) Aufwand:* CONST.

[Antony]

III 45 (a.1274) oportet nos *(sc. regem)* . . . -cionis (porcionis *var. l.*) huiusmodi participio vos . . . onerare (*cf.* 56 cogimur alios in -cionis [cooperacionis *V*] huius participium evocare). **b** *contractus – Vertrag:* CHART. Wirt. VII 2302 p.213,9 (a.1272) die huiusmodi con-is. 2308 formam con-is habite inter prescriptos . . . custodire.

***comportator,** -oris *m. qui colligit, conquirit – (eifriger) Sammler:* ANNAL. Spir. p.82,20 amator fuit sanctorum et -r reliquiarum.

? ***comportio** (conp-), -onis *f. plena portio, summa (multae) – voller Anteil, Summe (des Bußgeldes): v. p.1103,17.*

comporto (conp-), -avi, -atum, -are. *act. sensu pass.: l.46.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *congerere, convehere, conferre – zusammen-, herbeitragen, -fahren, -schaffen:* **a** *in univ.:* CHRON. Pol. 3,26 p.163,2 Poloni foveas equant, terram lignaque -ant (HEINR. LETT. chron. 10,12 p.42,7). *spirit. c. sensu conflandi:* RATHER. epist. 30 p.178,23 falsas undecumque -ans calumpnias. **b** *c. colore quodam:* **α** *comparare, conquirere – beschaffen, auftreiben:* HIST. de exp. Frid. imp. p.60,1 sub victualium -andarum necessaria licentia . . . prędandi abusio surrepserat. HIST. peregr. p.132,29 ad con-andum gramen sive pabulum ad usus equorum. **β** *aggerare, exstruere – aufführen, errichten:* HEINR. LETT. chron. 10,12 p.42,1 maximam struem lignorum -antes. CHART. Argent. I 234 p.184,3 nisi earum *(aquarum)* impetus arceatur aggeribus -tis. **γ** *colligere, condere – (ein)sammeln, einbringen:* BRUNO MAGD. bell. 16 p.23,17 non suos labores in suos usus -are. EPIST. Wibald. 131 p.208,14 ut exigerem et -rem *pasnagia.* **δ** *afferre, offerre – (dar)bringen:* WALAHFR. exord. 13 p.487,7 frustra dona et pecunias -ant, qui *eqs.* CHRON. Ebersb. I p.11,7 ut . . . nullius, qui tecum mihi haec *(sc. tus, vinum, oleum)* -at, damnum patiaris. **2** *secum portare – mit sich führen, mitbringen:* HROTSV. Agn. 53 plura . . . de patris -ans munera gazis. **3** *una portare – gemeinsam tragen, tragen helfen:* CHART. Westph. IV 248 (a.1236) ipse *(puer)* cum aliis ad hoc deputatis illud *(balneum)* preparando, usque dum dolio infusum fuerit, -bit. **4** *simul gestare – zugleich tragen:* HROTSV. gest. prol. 2,18 con-ans *(sc. cum patre)* dextra sceptrum regale tenella. **B** *latius:* **1** *portare – tragen (cf.* GLOSS. I 88,34 St.-S. con-vit catrauc): DIPL. Karlom. (I.) 47 tam de carra quamque de saumas . . . et quod ad dorsa eorum homines con-are videntur *eqs. (cf.* DIPL. Loth. I. 91 p.224,41 [ed. Th. Schieffer. 1966] quod humeris ho<mines con>portare viderentur. p.225,11 quod in carris aut in sagmatibus vel dorsis hominum con-are videtur). *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,135 fidei -ans arma. **2** *inferre, apportare – hin(ein)tragen:* CHRON. Pol. 2 praef. p.60,14 quasi guttam de fonticulo -are Tyberinis gurgitibus innitamur.

II *translate:* **A** *efficere – ergeben, ausmachen:* FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,15 p.181,21 novies . . . X^{cem} XC -ant. **B** *(con)iungere – verbinden, eingehen:* HROTSV. Pel. 262 ut . . . mecum stabilem con-es mentis amorem. **C** *refl. i. q. se habere – sich befinden, sein:* CHART. scrin. Col. B 1098 p.279, 38 (a.1256) septimam partem domus et aree . . . cum . . . omnibus attinentiis, prout ibi iacet et se -at. **D** *componere – sich vergleichen, vertragen:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 244 p.192,6 (a.1272) ipsos <conp>ortare fecimus et omnem altercacionem hinc inde sopivimus. *refl.:* CHART. Salisb. IV 94 p.102,24 (a.1278) ut . . . socii cum dominis navium amicabiliter et concorditer se con-ent. **E** *ferre – mit sich bringen:* **1** *suggerere – nahelegen:* CHART. Sangall. A 133 (a.792) si tibi tempus aut voluntas con-verit. **2** *importare, causam esse – dazu führen, schuld sein:* VITA Desid. Vienn. 13 con-ante peccato . . . multos duo luminaria capitis fuisse dampnatos. **F** *una (per)ferre, compati – mittragen, -leiden:* EPIST. Ratisb. 6 p.290,18 quod . . . ecclesia debeat . . . contristari, -are, condescendere. **G** *perferre – ertragen:* CHRON. Fred. 4,35 Bilichildis . . . simplicitatem Teudeberti honeste con-ans.

compos, -otis. *script.:* cum-: *p.1098,54.71.* cam-: ALDH. virg. II 1539 *(var. l.). al.* HUGEB. Wynneb. 13 p.116,12. *v. et l.46.* -pus: *l.9.45.71. nom. plur.* -pi: *l.46. adde* HUGEB. Wynneb. 13 p.116,12. *struct.: plerumque c. gen. c. abl.: l.14.23.42sq. al. absol.: l.10.32.49. 62.64.71.*

I *sensu act.:* **A** *strictius i. q. potens, (plene) possidens, dominans, (libere) disponens – mächtig, fähig, im (Voll-)Besitz (befindlich), beherrschend, (frei) verfügend:* **1** *adi.:* **a** *de corpore et animo:* **α** *gener.:* CHART. Rhen. med. I 39 p.44,11 (a.801) -us mentis meę. NADDA Cyriac. I 7,3 si . . . Deus in se foret purus et -s (8,5). THIETM. chron. 8,16 sui. HELM. chron. 64 p.121,22 quam diu . . . sumus manuum nostrarum et armaturae -es. VISIO Godesc. 21 (Quellens-SchleswHolstGesch. IV. 1875. p.101,8) nullius menbrorum -s. CHART. Friburg. 75 Elizabeth . . . -s mente et sana existens corpore. CHART. Worm. 344 p.223,31 corporis ad equitandum. *al.* **β** *iur. de eo, qui sui iudicii, sui arbitrii est:* LAMB. HERSF. annal. a.1073 p.160,28 si eum . . . dimitteret suique -em faceret (HELM. chron. 69 p.133,35 virum . . . magni nominis, possessorem libertatis et -em suimet. CHART. Traiect. 1413 p.182,33. *al.*). **b** *de rebus:* **α** *gener.:* ALDH. virg. I 36 p.280,11 tam dialecticae artis -em quam rethoricae artis participem. ERCHEMB. CAS. hist. 21 viros singularis prudentia virtutisque efficatia valde -es (compotens *cod.*). THANGM. Bernw. 51 p.779,30 (chart.) animum . . . rationis -em. VITA Heinr. IV. 7 p.26,3 Roma . . . -s arbitrii sui facta. **β** *iur.:* TRAD. Teg. 235 (a.1127/47) quod huius traditionis -s furet, . . . confirmasse *ministrum.* CHART. archiep. Magd. 331 p.431, 39 de censu . . . eiusdem curię statuit . . ., ut, dum vixerit, ipse -s eius *eqs.* **2** *subst.:* **a** *masc.: dominus – Herr, Beherrscher:* CARM. de Bened. prol. 3,5 Hierusalem -s, . . . rex regum. 568 -s Olimphi. **b** *fem.: quae mentis sensu integro est – eine die bei Bewußtsein ist:* EGBERT. fec. rat. 1,1382 -is ira indefessa adeo superas obtenderat undas. **B** *latius i. q. particeps (effectus) – teilhaftig (geworden):* **1** *(completionem, concessionem, effectum) adeptus, potitus – (Erfüllung, Gewährung) erreicht, erlangt, erwirkt habend:* **a** *adi.:* **α** *in univ.:* TRANSL. Chrys. et Dar. 29 ut, quae prius alienae sanitatis narratrix exstiterat, suae deinceps . . . -s esset. GODESC. SAXO theol. 22,17 p.319,13 *amoris Dei.* VITA Paulin. Trev. 15 nisi tanti pignoris *(sc. corporis Paulini)* fuissent -es effecti. CHRON. Ortl. add. 1 p.124,22 quo *(sc. ut sponsam alterius sibi copularet)* -s effectus. CANTAT. Argent. 53 p.79,12 nos sempiternis gaudiis faciat esse -es *Christus. de voto (cf.* GLOSS. II 19,9 St.-S. <voti> -s uilliromac. IV 165,70 voti -s willifrum. *al.): :* WILLIB. Bonif. 5 p.20,12 voti -us (HUGEB. Wynneb. 2 p.107,28 v. campi [-es *var. l.*]. ANNAL. Fuld. II a.885 p.103,29 v. -s effici. DIPL. Heinr. II. 143 p.171,8. *al.*). *fort. add.:* RUP. MEDIOL. Adalb. 5 p.7,13 me Deo propicio -em habebis in revertendo *(cf. P. J. A. Juffermans, ALMA 5. 1929/30. p.55).* **β** *spectat ad occupationem:* HELM. chron. 106 p.208,11 cesar . . . obtinuit victoriam, -s effectus civitatis. **γ** *spectat ad admissionem:* LIBER diurn. 83 p.93,7 ut faciat me dextre partis -em *Christus.* CARM. de Bened. 576 quam *(gratiam)* cupio cumpos cosmi retinere. METELL. Quir. 26,28 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) nec . . . meruit . . . -s esse sacri loci. **b** *subst. masc.:* **α** *qui sibi conciliavit – einer der sich erworben hat:* VITA Poppon. 30 p.313,14 quod dilectionis suae talem amiserit -em. **β** *accipiens – Empfänger:* CHART. Stab. I 82 p.185,6 (a.966) signum Werinfridi abbatis, qui huius rei *(sc. donationis)* auctor et -s extitit. **γ** *auctor – Täter:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,56 facinus . . . simul cum -e fertur. **2** *communicans, socius – teilhabend:* EKKEH. IV. pict. Mog. 26 hoc ex ossibus os carnisque meę caro -s. 459 unguitur in magnum Salamon patre -e (gloss.: secum adhuc regnante) regnum.

II *sensu pass.:* **A** *adi.: competens – entsprechend, zukommend:* NADDA Cyriac. I 22,7 secundum proprię cogitationis -em scientiam. **B** *subst. neutr.: possessio – Besitz (cf. A. Uddholm, Formulae Marculfi. 1953. p.137):* FORM. Marculfi 2,43 (ed. A. Uddholm. 1962) plusculum, quod valeat in eternum congignere cumpus (-s, -us *var. l.*).

composcio *v.* 1. compositio.

[Antony]

***composcionalis** *v.* *compositionalis.

composciturus *v.* compono. **composite** *v.* compono.

1. compositio (conp-, -cio), -onis *f.* *script.:* cunp-: *p.1101,4.* conconp-: *p.1103,17.* -pus-, -bus-: *p.1102,45. 50.67sq. adde* LEX Baiuv. 22,7 conbustionem *(var. l.).* LEX Sal. Pipp. 91,2 conpusucione *(var. l.). ibid. al.* -oti(o): *p. 1102,28. adde* LEX Baiuv. 22,7 *(var. l.).* -sti(o): *l.5. p.1102, 45.68. adde* LEX Baiuv. 4,11 *(var. l.).* -sci(o): FORM. Andec. 44. -suci(o): *l.6. p.1102,67.* -si(o): *p.1102,44.* -t(o): *p.1100,18. adde* CHART. Friburg. 171 p.143,4 *(var. l.).* -ticio: TRAD. Scheftl. 439[a].

I *de coadunatione, iunctione:* **A** *proprie:* **1** *comportatio, collectio – Sammlung, Aufhäufung:* **a** *strictius:* CHART. march. Misn. II 426 (a.1177) ad -em et colligationem lignorum (*sim.* CHART. episc. Misn. 58). *remissius:* GESTA mon. Mans. (MGScript. XV p.933,39; c.1126) sepulchrum . . . continens . . . divinae -is thesaurum. **b** *latius i. q. collatio – Zusammenstellung:* CHRON. Bened. I 13 martyrologium secundum -em Bedae presbyteri. FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,17 p.184,17 quorum *(numerorum)* -e piramis efficitur. **2** *coniunctio – Verbindung, Vereinigung:* **a** *corpor.:* **α** *de manibus in actu symbolico i. q. commissio – das Reichen, Zusammenlegen:* CHART. scrin. Col. A I p.251,5 (a.1170/82) fratres et sorores . . . in Dunewalt . . . in vadio receperunt domum domni Bertoldi et Cristinę uxoris suę -e manus utriusque. **β** *de locis i. q. adunatio – Zusammenlegung:* ANNAL. Hamb. a.855 post -em sue *(sc. Ancharii)* et Bremensis ecclesie. **γ** *techn. i. q. (modus) admixtio(nis) – (Art der) Beimengung, das Zusetzen:* COMPOS. Luc. Y 28 alumen Asianum secundum -em sulforis *adde.* **b** *spirit. i. q. copulatio, conexio, coagmentatio – Verknüpfung, Verkettung, Zusammenfügung:* **α** *rhet. et mus.:* EPIST. var. II 34 p. 359,9 de verborum -e nil moveor (RIMB. Anscar. 35 p.68,12 non -em v. curabat. *al. cf.* HUGEB. Wynneb. 6 plana et communia con-um verba). LAMB. mus. quadr. p.256[b] nihil aliud est gamma quam -o signorum monocordi cum vocibus. **β** *philos. (plerumque de actione intellectus componentis; opp.* divisio): ALBERT. M. metaph. 6,3,1 p.313,9 (ed. B. Geyer. 1964) consideremus . . . id, quod est verum, cuius oppositum est quasi falsum; hoc enim ens est de -e (*p.1027[b],19* σύνθεσιν) et divisione. p.313,33 omnis affirmatio in -e (*p.1027[b],21* ἐπὶ τῷ συγκειμένῳ) est, negatio autem in disiunctione sive divisione. 6,3,2 p.315,19 cum mens copulat ea, quae vel sunt in uno et eodem praedicamento, sive ea, quae sunt in diversis, ipsa -o et divisio non est in aliquo praedicamento. *ibid. al. v. et p.1081,12. de sensu vel imaginatione:* ALBERT. M. animal. 8,230 in sensu . . . communi differentia est in animalibus secundum -em sensibilium acceptorum. 8,232 ad id, quod est in fantasia conversio animae et iudicium -is vel divisionis. *al.* **B** *meton.:* **1** *gener.:* **a** *compages (artificiosa) – (kunstvolle) Arbeit, Gefüge:* ARBEO Emm. 35 p.77,27 qui *(caementarii)* sua arte con-e gypsi sepulchrum cum marmore construerentur. p.80,18 ita ut in ea *(superposita)* gemmarum cum margaretis con-is rutilent. **b** *series – (Ab-)Folge:* ALBERT. M. animal. 12,203 sonare literarum aliquas -es. **2** *mus. de differentia psalmi i. q. transitus – Übergang, -leitung:* AUREL. REOM. mus. 19 p.58[b],30 sunt . . . nonnulli, qui in versibus responsoriorum huius *(authenti tetrardi)* -es observari aiunt, ut *eqs.*

II *de effectione, factura:* **A** *proprie:* **1** σύνθεσις, *compositura, concinnatio (partium, membrorum, elementorum sim.) – Zusammensetzung (praevalente signif. status i. q. constructio, structura – [Auf-]Bau, Fügung, e. g. p.1100,5. 21):* **a** *in univ.:* **α** *philos. et natur.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,2 p.1a[v] -o est dissolutorum ab inferiori ad superiora reductio. TRACT. de chirurg. 1098 ne membrum minuatur vel destituatur ab optima -e. OTTO FRISING. gest. 1,5 p.20,22 haec . . . talis diversissimorum . . . compactio concretio potius oppositorum quam -o similium vocatur. p.20,23 -o . . . alia . . . formarum, alia est subsistentium. *al.* HUGO HONAUG. hom. 2,14,1 (ArchHistDoctrLitt. 42. 1967. p.194) unio con-is est, qua quatuor elementa unus mundus *eqs.* Ps. ARIST. pract. p. 659[b],38 nostra -o . . . est naturarum mutatio et earum calidi cum frigido, humidi cum sicco admiscibilis connexio. ALBERT. M. veget. 4,42 herbae et omnes plantarum species non fiunt nisi per -em et commixtionem elementorum. animal. 1, 108 organorum figurationem et -em. 1,550 -o . . . stomachi . . . non potest bene intelligi. 12,1 modi dispositionis in -e (*p.646[a], 12* συνθέσεων) corporum animalium sunt tres *eqs. saepe. v. et p.978,20.1081,26.67.1082,28. natura – Wesen(heit):* MANEG. c. Wolfh. 2 p.47,8 (ed. W. Hartmann. 1972) Plato . . . -em animę quibusdam involucris pregravavit *eqs.* **β** *log. de methodo inventionis (opp.* resolutio): ALBERT. M. metaph. 1,2,3 p.20,24 (ed. B. Geyer. 1960) si . . . in via -is considerentur principia esse simplicis. *ibid. al.* **γ** *alch.:* GEBER. summ. 2,9 p.638 ut . . . cognoscas . . . Iovis -em. **δ** *medic.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p.366[c] cum . . . in . . . simplicibus maxime virtus medicinae consistat, quaeritur . . ., quae causa -is existat. **ε** *math.:* HRABAN. inst. cler. 3,22 p.232,1 senarii numeri -o (-to *var. l.*) vel ordo vel partitio. ANON. ad Ragimb. p.535,22 ob aequalem circuli quadratique -em. GERB. epist. math. I 1,2,5[a] p.16,5 (interp.) si singularis centeno ad -em additur *eqs.* **ζ** *mus.:* AMALAR. off. 3,6,3 melodiarum. **η** *gramm. de formatione compositorum:* ALDH. ad Acirc. 140 p.195,30 in -e figurarum b, e, a in alios litterarum caracteres vertuntur. *al.* GODESC. SAXO gramm. 2,35 p.466,18 hoc significat 'con' in -e, quod 'cum' significat in appositione. *ibid. al.* **b** *paratio, confectio – Zubereitung, Herstellung (cf.* GLOSS. I 332,28 St.-S. con-is temprungo): **α** *pharm.:* ANTIDOT. Glasg. p.103,11 cuius *(antidoti)* con-cio talis est *eqs. al.* **β** *techn.:* COMPOS. Luc. A 1 de con-o cathmiae. MAPPAE CLAVIC. 136 capit. p.191,30 pandii -o. *saepe. cf. l.67.* **γ** *alch.:* MORIEN. ROM. alch. praef. p.509,53 liber de -e alchymiae *eqs.* **2** *exstructio (aedificii) – Errichtung (eines Baues):* **a** *in univ.:* WALAHFR. exord. 14 p.489,7 virtutes . . . etiam sine materiali -e semper sibi placere demonstrat *Deus. expressius i. q. aedificatio – (bauliche) Anlage:* CHRON. Hild. 17 p.853,33 antiquo capiti aecclesiae . . . novum corpus moderatae -is . . . coniunxit *episcopus.* **b** *de creatione mundi:* MARIAN. chron. add. (DtArch. 17.1961. p.218,4) in equinoctio mundi fuit contritio et -o. **3** *conscriptio – Abfassung:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* BERTH. (?) annal. a.1076 p.287,33 qui *(legati)* . . . earum *(litterarum)* -is . . . scioli asstiterant. *cf. p. 1099,19. conceptio – Formulierung:* HILDEG. epist. I 11 quae indeficiens lumen -e sua et eisdem verbis manifestare voluit. **β** *genus dicendi – Stil:* FORM. Augiens. C 25 p.376,9 magistrali -e suffulta *epistula.* **γ** *exaratio – (Nieder-) Schrift:* CONST. II 167 p.205,48 (a.1232) exemplum scripsi . . . nichil addens nec minuens nisi forte in -e litterarum vel punctis. **b** *mus.:* NOTKER. BALB. gest. 1,33 p.45,13 nova . . . carminum -e sive modulatione. **B** *meton.:* **1** *de rebus (ex diversis) compositis:* **a** *in univ.:* **α** *gener. i. q. habitus – Körperbau, Wuchs:* EPIST. Hann. 36 p.77,27 tu . . ., cui . . . est . . . spectabilis -is formositas. **β** *anat. de pariete abdominis i. q. contextio – Gewebe:* THEOD. CERV. chirurg. 2,18 p.149[g] tota ista -o vocatur mirach. **γ** *geom. i. q. descriptio – Figur:* GUNZO epist. 14 p.48,3 linearum -es ita compaginat *geometria,* ut *eqs.* **δ** *metr. et mus. i. q. schema – Schema:* ALDH. ad Acirc. 10 p.82,24 eiusmodi -o nonnisi in dactilicum metrum cadit. p.94,6. LAMB. mus. quadr. p.256[b] -o gammatica (*cf.* ANON. I mus. Coussemaker p.300[b] in -e gammarum). **b** *mixtura – Mischung, Gemisch:* **α** *techn.:* COMPOS. Luc. P 28 picis. COMPOS. Matr. 5,7 adicies de secunda -e untiam unam. THEOPH. sched. 1,36 mittes in -e eius *(auri)* aquam de gummi. *al.* **β** *alch.:* TURBA phil. 49 alteram ex altera -e partem. 72 prima -o, scilicet corpus magnesie. *ibid. al.* **γ** *pharm.: v. p.706,17.* **c** *spectat ad fabricationem:* **α** *opus – Erzeugnis:* CHRON. Cosmae cont. II a.1162 p.163,6 non ignarus . . . omnis, quae ex vitro fieri solet, -is. **β** *figura, forma – Gestaltung, Form:* ARNULF. SAG. invect. 3 p.94,23 ignotae -is nova vasa formare. **γ** *de nummo fere i. q. bonitas – etwa: Gehalt:* CHART. Tirol. notar. II 518 (a.1272) fabricare et cudere monetam . . . tam denariorum grossorum a XX quam parvorum ad ligam et -cionem denariorum Veronensium.

[Antony]

2 *de rebus exstructis i. q. aedificium – Gebäude:* HIST. Walc. 4 p.507,7 templi -o atque structura . . . crematur. *v. et p.1089,8.* **3** *de rebus conscriptis:* **a** *scriptura – (Schrift-)Werk:* AGNELL. lib. pont. 120 p.357,7 qui *(vir)* tales cun-es, quas ad me misisti, et carmina fingit. GODESC. BENED. Anast. 20 ut hanc -em, quam ego indoctus composui, . . . studeas meliorare *eqs.* **b** *figmentum – Machwerk:* HINCM. epist. I 131[b] p. 73,10 certi sumus, cuius -i debemus . . . respondere. **c** *historia – Geschichte:* VITA Burch. Worm. prol. p.831,35 aliquas -es . . . de eius *(Burchardi)* vita narrare. **d** *charta, instrumentum – Urkunde:* DIPL. Otton. III. 137 huius praecepti -em inde conscriptam . . . signare iussimus (*inde* 159. *sim.* 147). *cf. p.1102,28sqq.* **e** *textum, conceptum – Wortlaut, Fassung:* WALAHFR. exord. 26 p.507,4 quod Romani . . . remotis ceteris -bus hunc huius ymni tenorem non aliter suscepissent, nisi *eqs.* **C** *translate i. q. pactio – Abschluß (usu iur.):* BERNOLD. CONST. chron. a.1077 p.435,5 treuvae. BRUNO MAGD. bell. 31 p.34,20 foederis. CONST. I 238,6 pacis. CHART. Bund. 879 p.330,4 concordie. *ibid. al.*

III *de collocatione:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. constitutio – Ansatz, Stellung:* MATHEM. var. Bubnov p.272,16 digitorum et articulorum -em . . . videre satagimus, id est, in quo loco digiti quove articuli sint componendi. *ibid. al.* **2** *latius de compressione:* **a** *de actione i. q. depressio – das Niederdrücken, Verschluß:* LAMB. mus. quadr. p.273[a] fit . . . plica in voce per -em epiglotti cum repercussione gutturis subtiliter inclusa. **b** *de statu i. q. modus iacendi – das Liegen, 'Strich':* ALBERT. M. animal. 24,31 huius animalis *(sc. vituli marini)* pili in corio excoriato . . . -e et erectione indicant fluxum et refluxum maris. **B** *translate i. q. donatio, concessio – Schenkung, Vergabung:* CHART. Bund. 714 (a.1233) facta est hec collatio vel -o annuente . . . episcopo.

IV *de ordinatione:* **A** *proprie i. q. dispositio – Ausrichtung, (An-)Ordnung* (*cf.* GLOSS. I 586,35 St.-S. in con-cionem in kisecida): AMALAR. cod. expos. II 11,8 candelabrorum. off. 3,7,3 per -em unius lineae unitas spiritus sancti in singulis donis *signatur;* quae -o examusin habet a primo cereo. ORDO Rom. 6,12 ex honorabili -e *vestimentorum.* **B** *meton.:* **1** *gener. i. q. ornatus – Schmuck* (*cf.* GLOSS. I 483,64 St.-S. -o zieri): ANNALISTA Saxo a.992 p.636,56 adornans illud *(altare)* quasi caput sponse pro XII lapidum -e XII episcoporum unctione *(cf. Vulg. apoc. 21,2sqq.). pompa – Gepränge:* VITA Desid. Cad. 53 sine lenocinio et con-cione sermonum. **2** *iur. i. q. pretium (congruens) – Gegenwert, Geldeswert:* CHART. Sangall. A 651 (a.885) de cera pretium unius denarii sive de lino, sicut -o unius denarii habetur. **C** *translate:* **1** *ordinatio, ordo – Regelung, Ordnung:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* ARNULF. SAG. invect. 2 p.91,4 ac si . . . omnia in episcopatu tuo -o plena firmasset *eqs.* CHRON. reg. cont. III a.1207 p.225,11 plurima . . . de pace et -e regni inter papam et reges tractata sunt. **β** *iur. de ultimo elogio i. q. institutum – Verfügung:* CHART. Burgenl. II 1 (a.1271) ad audiendam -cionem suam *(sc. dominae).* **b** *de moribus:* **α** *de actione i. q. (con)formatio – Formung, Ausbildung:* PAUL. BERNR. Greg. 9 ad . . . -em moralis disciplinae a parentibus commendatus. **β** *de statu i. q. stabilitas, disciplina – Festigkeit, Zucht:* DIPL. Ludow. Iun. 3 quam *(feminam)* . . . omnium bonorum morum commendet -o. VITA Udalr. Cell. II 10 (5) religiosi habitus -em. **2** *de sedatione:* **a** *gener. i. q. quietatio – Beruhigung:* AMALAR. ord. antiph. 1,6 versus dicitur ille cantus, per quem revertitur intentio mentis in aliam intentionem, quasi quaedam -o officialis. **b** *iur. i. q. diremptio – Beilegung:* TRAD. Ratisb. 857 p.414, 36 (a.1149/60) negotii. **3** *pactio, conventio – Abmachung, Vertrag, Vereinbarung, Übereinkunft, Abkommen (usu iur.):* **a** *in univ.:* OTTO SANBLAS. chron. 52 p.87,9 -e inperialis consecrationis cum apostolico facta. OLIV. hist. Dam. 31 p. 223,4 -em acceptandam et utilem christianitati . . . censuerunt. BURCH. URSB. chron. p.24,8 mediante . . . imperatore -o super ducatu Norico facta est. CHRON. Erf. mod. II a.1252 p.244,43 facta -cione quadam, ymmo collusione verius, cum soldano. *al.* **b** *transactio, concordia, amicitia – Vergleich, Sühne(vertrag), Einigung:* **α** *in lege Burgundionum de pactione illegitima (cf. p.1092,48sqq.1104,28sqq.):* LEG. Burgund. const. II 21,11 de . . . sceleribus con-es inter parentes vestros facitis . . .; si quis con-is ita facere praesumpserit. **β** *t. t. in chartis inde a s. XII.[med.] de pace per mediatores facta (cf. M. Kobler, Das Schiedsgerichtswesen nach bayerischen Quellen des Mittelalters. 1967. p.5.68):* DIPL. Conr. III. 75 p.133,23 (ed. F. Hausmann. 1969) inter ducem et ecclesiam -e idonea pacem . . . reformare. CHART. select. Keutgen 17,6 de quibus *(causis)* . . . -o amicabilis intervenerit (CONST. II 168,4 stare . . . sententie, arbitrio sive laudo sive amicabili -i, ordinationi sive dicto. 428[1],4 questiones per amicabilem -em vel per iustitiam terminabunt. CHART. Carinth. V 334 concordantia et -o a. *saepe. cf.* CHART. Babenb. 42 p.58,24 amicam -em. CHART. Bund. 595 -em . . . amicabiliter initam). CHART. Stir. I 644 p.620,23 iniurie remissio vel -o . . . facta. CHART. Carniol. II 5 p.3,33 -is formam (CONST. II 98 p.122,1 forma con-is seu conventionis facte inter . . . imperatorem . . . et comitem. CHART. Raitenh. 102 p.96,25 in forma -cionis concordare. *saepe*). CHART. Babenb. 164 p.214,34 mediatores mutue -is. 183,11 occultam . . . -em, que in vulgari dicitur halsůne. 188 p.259,24 pecuniarias con-es. CHART. Gelr. 431 p.439,12 voluntaria -e, quod in vulgo dicitur mutsone. CHART. Westph. IV 266 p.174,17 perpetua -e et firma, que vulgari vocabulo thur sone dicitur. CHART. Brixin. 103 bona. CHART. Gelr. 797 p.776,35 a tempore ultime -potionis. *persaepe. expressius de charta:* CHART. Babenb. 176 p.236,11 (a.1211) institutio pacisque -o . . . est . . . recitata. CHART. Brixin. 137 ipsam . . . -cionem nostri . . . inpressione sigilli confirmare. **c** *de dote uxore rapta supplenda (de re v. p.1103,27sqq.):* FORM. Sal. Lind. 16[tit.] carta con-cionis (compositionalis 2). *ibid. al.* **4** *restitutio (pretii redemptionis) – Rückzahlung (des Lösegeldes):* CAPIT. reg. Franc. 273[B],34 p.326,26 si . . . ecclesia eos *(liberos a paganis captos)* redemerit, gratis sine aliqua -e liberi fiant. **5** *completio – Erfüllung, Abgeltung:* TRAD. Frising. 213[a] (a.804/08) curtem . . . tradidit . . . uxori suae iure legitimo ad con-em tutis illius.

V *de poena danda i. q. satisfactio, emendatio – Buße, Wiedergutmachung, Entschädigung, Sühnung:* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* LEG. Wisig. 7,1,4 si . . . in con-em, qui perdiderat res suas, nihil fuerit consecutus *eqs.* CHRON. Fred. 4,45 ea presumptione in con-cione (conposione *3*) Agusta et Siusio civitates . . . tradiderunt. LEX Baiuv. 17,3 de con-e (conpustione *var. l.*) finienda. CAPIT. reg. Franc. 287,5 ad emendationem sive ad -em. *saepe. c. gen. obi.:* LEG. Burgund. const. I 50,2 criminis. TRAD. Patav. 318 (a.1112/21) sacrilegii. *al.* **2** *solutio – Zahlung (eines Bußgeldes):* LEX Baiuv. 22,6 usque ad VI solidorum restitutionem et -em (conpusitione *var. l.*). CONC. Karol. 16[a],3 ut . . . sine con-e in sua damnatione permaneat. TRAD. Frising. 184[a] p.176,36 sine con-e emunitatis regis. LEX Sal. Karol. 61 eum per con-em . . . redimere. CAPIT. reg. Franc. 139,8 in con-e wirgildi. DIPL. Loth. III. 20 p.30,12 sub regalis banni nostri interminatione et eiusdem -e. *al.* **B** *meton. de pecunia exsolvenda:* **1** *spectat ad damnum restituendum, resarciendum ('Sühngeld'):* CAPIT. reg. Franc. 3,3 si quis . . . occulte sine iudice -em acceperit *eqs.* LEX Baiuv. 9,7 in novicuplum con-em . . . exsolvere. CAPIT. reg. Franc. 39,9 illa *(freda)* eodem solido, quo caeterae -es solvi debent, componatur. CHART. Argent. I 616,32 (post 1129) nulli solvenda est -o, nisi *eqs. persaepe. v. et p.1093,54.67. c. gen. obi.:* LEX Baiuv. 8,2 sceleris. 10[tit.] de incendio domorum et eorum con-e. *al.* **2** *spectat ad interfectionem, laesionem expiandam ('Wergeld'):* LEG. Wisig. 6,5,20 omnem con-is summam. LEX Alam. 15,2 tertia pars . . . addatur in con-em (conpusucione *var. l.*). LEX Baiuv. 1,8[tit.] de con-e (conbustione *var. l.*) ministrorum ecclesiae, quomodo conponantur. LEX Frision. 1[tit.] simpla -o de homicidiis. CAPIT. reg. Franc. 139,2 de diacono iuxta con-em eius in triplo cum banno nostro conponatur. *persaepe. c. gen. obi.:* LEG. Wisig. 7,3,3 ut . . . con-em homicidii ab ipso plagia-

[Antony]

tore consequantur, id est solidos CCC. *al.* **3** *spectat ad pacem iuris emendam ('Friedensgeld', 'Brüche'):* CAPIT. reg. Franc. 27,4 triplam -em . . . faciat ad partem regis. 95,5 de -bus, quae ad palatium pertinent. DIPL. Otton. I. 237 p.329,23 *(ex dipl. Hug. et Loth. 45 p.138,12 [ed. L. Schiaparelli. 1924])* concedimus ad predictum coenobium . . . omnem con-em et exibitionem publicam. CHART. Naumb. 210 p.188,35 in cuius *(scultheti)* colloquiis IIII^{or} denariorum -em faciant. CHART. Heinr. Leon. 81 p.119,32 duę partes -um ępiscopo, tercia . . . advocato proveniat. CONST. II 284,19 dampnum restituere cum debita pena et iudicis -cione. *persaepe. expressius i. q. poena, multa – (Geld-) Strafe:* DIPL. Heinr. II. 307 p.385,43 centum librarum auri . . . -e multetur (*inde* DIPL. Heinr. III. 9). **4** *spectat ad summam pecuniarum praedictarum exsolvendam ('Gesamtbuße'):* LEG. Lang. p.181,11 si quis servus noster occisus fuerit, duas partis de ipsa con-em tollat curtis nostra. LEX Baiuv. 2,15 de omni con-e (conportione, concon-e *var. l.*) semper nonam partem accipiat *iudex. al. huc spectare possunt etiam nonnulla exempla supra allata, e. g. p.1102,66sq.*

2. compositio *v.* conquisitio.

***compositionalis** (conp-, -ici-), -e. *script.:* -scio-: *l.32sq.35.38. adde* FORM. Andec. 32.33. -sio-: *l.34.*

1 *adi.: t. t. iur. i. q. ad compositionem, pactum pertinens – den (Sühne-) Vertrag betreffend, Sühne-, Vertrags-:* **a** *latius:* CHART. Burgenl. II 71 p.49,15 (a.1274) series ipsius negocii in litteris nostris -cionalibus . . . antea confectis plenius continebatur (p.49,40). **b** *strictius de cessione dotis uxori raptae facta (de re v. A. Gál, Die Prozeßbeilegung nach den fränkischen Urkunden des 7.–10. Jahrh. 1910. p.19):* FORM. Marculfi 2,16 (ed. A. Uddholm. 1962) ut, quod tibi in ti⟨tulo⟩ . . . do⟨tis⟩ ante diem nupciarum . . . conferre debueram, per hanc epistolam conposcio-em (con-em *var. l.*) . . . firmare deberim (FORM. Turon. 16 per hanc e. conposcio-em [conposio-em, con-em *var. l.*]). DIPL. Merov. I 34 carta conposcio-em habibat *femina. v. et p.1102,33.* **2** *subst. fem.: de charta i. q. cessio dotis (uxori raptae facta) – Verschreibung eines Wittums (bei Frauenraub):* FORM. Andec. 31 strumenta . . . quam pluremas, vindicionis, dotis, conposcio-is *eqs.* (32. 33). FORM. Sal. Merk. 19 per hanc con-em.

***compositiuncula** (conp-), -ae *f.* **1** *plur. i. q. scriptiuncula – kurzes Schreiben:* EPIST. Teg. I 100 per nostri litterarum -as queque secreta . . . vobis remandaturi (101 quid . . . facere prepossis . . ., tui l. -is . . . intimato). **2** *scriptio vilis – stümperhafte Schriftstellerei:* BERNO epist. 1 p.18,2 (ed. F. J. Schmale. 1961) pro verbosa . . . con-ae garrulitate docta domesticae eloquentiae vestrae . . . participari sobrietate.

compositivus, -a, -um. **1** *componens, coniungens, compositionis efficiens – zusammensetzend, verbindend, eine Synthese vollziehend (usu philos.):* **a** *c. gen. obi.:* ALBERT. M. somn. 3,1,5 p.183^{b},26 imaginatio . . . est -a imaginum verarum et metaphorarum. eth. 1,6,1 p.85^{b},12 quia . . . inferiores potentiae multae sunt, oportet, quod . . . intellectus efficiatur -us et ordinativus et operativus multorum (summ. theol. II 4,16,2 p.211^{b},23 ratio, quae est i. -us et collativus eorum, ex quibus est consequentia *eqs. cf. l.63).* **b** *absol. i. q. per compositionem procedens – synthetisch verfahrend:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,20 p.459^{b},1 ratio est virtus collectiva causae et causati et ideo est -a. eccl. hier. 1,1 p.473^{b},29 modus . . . determinandi in scientiis est duplex, scilicet -us, descendendo a primis in ultima *eqs.* (*opp.* resolutorius). caus. univ. 1,2,1 p.386^{b},18 quaeratur . . ., an *esse sit* . . . sicut intellectus contemplativus an sicut -us. *v. et p.833,15.* **2** *ad confectionem pertinens – die Herstellung betreffend:* ALBERT. M. eth. 1,3,11 p.44^{a},16 *sub nautoria arte est* factiva velorum, factrix malorum, -a rudentium *(an subst. fem.?).* **3** *per compositionem continens – (als Bestandteil in sich) enthaltend:* WOLBERO cant. 3 p.1166^{D} hoc unguentum est fidei, spei et charitatis -um. **4** *ficticius – erdichtet:* ALBERT. M. epist. Dion. 9^{a} p.992^{b},19 'prodigio . . . -o' (*PG 3,1104^{C}* πλασματώδους; *Dionysiaca. I. 1937. p.628* composito, *recte?),* id est ficto vel adinvento.

compositor (conp-), -oris *m.* **1** *gener.:* **a** *confector, fabricator, opifex – Hersteller, Erzeuger, Handwerker* (*cf.* GLOSS. II 298,12 St.-S. con-es meistra): **α** *in univ.:* LIBER hist. Franc. 30 p.290,30 laneficii. VITA Antonini Surr. 18 *unguenti.* HIST. Walc. 14 coadunatis . . . lapidum atque lignorum gnaris et valentibus artificiorum -bus. CHART. Hans. 694 p.244,43 caldariorum -r vel emendator. *expressius de inventore medicaminis:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 374^{E} styrax rubea, quae secundum -em est confita rubea, apud eundem est cozumbrum. *al.* BENVEN. GRAFF. ocul. A p.23^{b},29 vocamus . . . ipsas pillulas -is sui (B 5 p.21,25 vocamus pillulis Bevenuti nominis sui -es). **β** *de figulo i. q. fictor – Bildner:* ANNAL. Fuld. II a.881 p.97,13 luti. **γ** *de stuppatore i. q. reparator, refector – Ausbesserer:* LIUTPR. antap. 5,15 p.138,11 tus calafatas, hoc est navium -es. **b** *(con) scriptor, auctor – Schreiber, Verfasser (de notario: l.23):* **α** *in univ.:* AMALAR. off. 1,41,2 officii. HINCM. epist. I 131^{b} p.73,27 capitulorum. RATHER. epist. 11 p.62,20 in historiographis, tractatoribus, poetis ceterorumque -bus operum. OTLOH. Wolfk. 2 poematum. GEBEH. SALISB. ad Herm. 35 legationis. Ps. GERH. CREM. sal. II 76 p.81,4 operis -r (I 5 p.16,26 compillator). ANNAL. Ianuens. IV p.179,31 venditionis instrumentum fuit -r Benedictus . . . notarius. ANON. mus. Sowa prol. p.6,6 ne in scriptori (gloss.: id est -i) fiat doctrina pudori. *qui (verbis) concipit – Formulierer:* WALAHFR. exord. 10 sapientes dictionum -es oratores vocantur. **β** *narrator – Berichter, Erzähler:* GODESC. BENED. Anast. 20 ut mei scriptoris memineris et -is . . . sanctae Anastasiae. **2** *iur.:* **a** *qui de (occulta) compositione consentit – einer der sich auf (heimliche) Sühne einigt:* LEG. Burgund. Rom. 9,2 interfecto raptore *filiae* con-es ipsius criminis in exilio deputentur. **b** *debitor compositionis solvendae – Schuldner einer Bußsumme:* GREG. CAT. chron. II p.41,30 ut, si quis monasterium . . . de eis *(rebus)* disvestire pręsumpserit, duorum milium mancusos aureorum -r existat. **c** *mediator, arbitrator, arbiter – Schlichter, Vermittler, Schiedsmann (cf. M. Kobler, op. cit. [p.1102,7]. p.38sqq.):* CHART. episc. Halb. 567 (a.1224) utraque pars in nos . . . tanquam in con-es vel in arbitros conpromisit. CONST. II 167 potestatem . . . compromittendi . . . in . . . apostolice sedis legatos tanquam in arbitros vel arbitratores seu amicabiles -es (CHART. Tirol. notar. II 480 p.315,38. CHART. Altenberg. 316 p.225,18. *al. cf.* CHART. Port. 173 p.190,26 huius rei testes sunt -es amicabiles supra scripti. *al. v. et p.1119,72). adde:* CHART. Carinth. V 109 (a.1272) elegimus arbitratores et pacis -es. *remissius de interventore:* CHART. eccl. Erf. 314 (a.1254) qui *(viri honorabiles)* inter me et ecclesiam -es fuerant. **d** *actor, defensor – Sachwalter, Anwalt:* NIVARD. Ysengr. 6,384 indiget ille suę -e vicis.

compositorius, -a, -um. *ad compositionem pertinens – die Zusammensetzung betreffend:* ALBERT. M. eth. 1,3,11 p.44^{a},19 sub medicinali *arte est* antidotaria, electuariorum -a *(an subst. fem.?),* unguentaria.

***compositrix,** -icis *f. auctrix, ordinatrix – Urheberin, 'Setzerin':* FROUM. (?) carm. p. XII,19 tu *(sc. sophia)* Christi logotheta (gloss.: -x sermonis Christi) manes.

compositura, -ae *f. congruentia – das Zusammentreffen:* LAMB. TUIT. Herib. 2,4 p.1248,26 hoc . . . eleganti -a notatur memorabile, quod raro . . . contigerit talibus *(visionibus)* astipulari maiestatem.

compossessor, -oris *m. possessionis particeps – Mitbesitzer:* GODESC. GEMBL. gest. 60 p.546,20 inter -es predii. 67 in quibus *(possessionibus)* multos -es habemus.

***compossibilis,** -e. *simul possibilis, conveniens – gleichzeitig möglich, vereinbar:* ALBERT. M. sent. 1,40,16 p.327^{b},38 *propositiones. ibid. iterum.* anal. pr. 1,4,16 p.572^{b}, 34 oppositum conclusionis de inesse est -e minori de contingenti *eqs.* summ. theol. I 15,61,6 p.630^{a},19. *ibid. al.*

***compossibilitas,** -atis *f. possibilitas coexsistendi, simul valendi – das mögliche Nebeneinander (bestehen):* ALBERT. M. summ. theol. I 15,61,6 p.630^{a},11 -s duorum secundum actum, quae incompossibilia sunt.

[Antony]

compossui, compostus *v.* compono.

compotatio (-cio), -onis *f.* *symposion, comissatio – Zechgelage:* HELM. chron. 52 p.102,31 in conviviis et -cionibus.

compotator *v.* computator.

compotens, -entis. *? nom. plur.* -s: *l.10.*

1 *theol. i. q. compotentialis – gleich mächtig:* CARUS Clem. 147 spiritus . . . sanctus . . ., patre et nato procedens, coequalis et -s. **2** *usu communi i. q. aequipollens, par gradu dignitatis – gleichrangig, gleichgestellt:* CHRON. Ven. Alt. p.163,14 isti . . . quinque episcoporum -s (compotes *S*) facti sunt in illorum, ut suprascripti sunt, per ordinem (*cf.* p.72, 10). *v. et p.1098,23.*

compotentialis, -e. *(qui) eiusdem potentiae (est) – gleich mächtig:* RUP. TUIT. psalm. 85 (PL 167,1213^{C}) *Christus* est ei *(patri)* consubstantialis et -is (*inde* GERHOH. psalm. 85 p.683,2). HONOR. AUGUST. spec. p.823^{D} sedet *Christus* ad dexteram Dei patris omnipotentis et coaeternus et -is.

adv. ***compotentialiter.** *secundum eandem potentiam – hinsichtlich gleicher Macht:* ELIS. SCHON. vis. 2,18 p.48,17 vidisti . . . tres personas in una essentia consubstantialiter et -r.

compotio *v.* 1. compositio. **compotista** *v.* computista.

1. compoto, -are. *combibere – gemeinsam zechen:* ALBERT. M. eth. 9,3,6 p.598^{a},31 aliqui . . . -ant, alii . . . colludunt ad aleas.

2. compoto *v.* computo.

compotrix (conp-) *subst. fem.* *per errorem de ea quae compos est (cf. ThLL. III. p.2144,24) i. q. afflicta – eine Geschlagene:* STEPEL. Trud. 22 quaedam con-x infortunii multum temporis incurva. *Antony*

compotum *v.* compitum, 1. computus.

compotus *v.* 1. computus.

***compraebendarius** (conpre-), -i *m.* *de praebendariis eiusdem altaris i. qui item praebendam obtinet – Mitpfründner, Mitpräbendar:* CHART. Argent. IV 263 p.159,27 (a.1278) ne . . . quinta persona discrepet ab aliis suis conpre-is in percepcionibus distribucionum.

***compraedator,** -oris *m.* *de animali i. qui item raptu vivit – Miträuber:* ALBERT. M. animal. 24,34 vivit . . . praeda et ideo oppugnat -es *phoca.*

compraehendo *sim. v.* compre-.

***compraelatus** (conpre-), -i *m.* *collega praepositi, coabbas – Mitpropst, Mitabt:* GESTA Hort.Mar. 58 p.601,23 coram oculis tuis, o abba, et tuorum conprelatorum. CHART. Austr. sup. III 456 p.417,23 per dictos nostros *(sc. ordinis s. Benedicti)* conprelatos.

***compraepositus** (-pre-), -i *m.* *de praepositis eiusdem circariae i. q. collega praepositi – Mitpropst:* CHART. Mar. Magd. 124 (a.1239) cum . . . preposito sancte Marie . . . et -prepositis suis. 125 p.115,37.

compraesens, -entis. *simul praesens – mitanwesend:* ALBERT. M. epist. Dion. 7,4 p.923^{b},13sq. 'tibi me tunc -em' (*PG3, 1081^{C}* συμπαρόντα), id est simul tecum -em in Heliopoli.

***compraesto** (conpre-), -are. *una (cum aliis) praestare – gemeinsam (mit anderen) gewähren, geben:* CHART. Wirt. IV 1096 (a.1247) cunctis meis heredibus et . . . comite . . . favorem gratuitum conprestantibus et assensum.

***compraesul** (-pre-), -is *m.* *coepiscopus – Mitbischof:* HINCM. LAUD. carm. 6 (MGPoet. III p.416) cum -bus. RATHER. epist. 8 p.43,31 reverentissimis -bus per . . . Italiam . . . constitutis. 16 p.72,4 domino . . . Huberto -presuli Ratherius.

compransor, -oris *m.* *conviva – Tischgenosse:* ARNULF. delic. 85 dispice premissas -r principis escas.

comprecor (conprę-), -ari. *una (cum aliis) precari, precum participem esse – mitbitten, mitersuchen:* DIPL. Heinr. II. 358 cuius peticioni cęterorumque nostrorum fidelium sibi conprecantium . . . assensum prębentes.

compreendo *v.* comprehendo.

comprehendo (conp-, -praeh-, -prendo), -di, -sum, -ere. *script.:* cum-: *p.1106,4. adde* AGNELL. lib. pont. 60 p.321,3. c(h)unp-: *p.1108,53.* -ple-: *p.1106,40. adde* CHRON. Salern. 75. -pree-: *p.1106,45.58.1107,14. adde* CAPIT. reg. Franc. 219,1. *al.* -praee-: CONC. Merov. p.216,14. -hin-: *p.1108,45. adde* LEX Ribv. 82 *(var. l.).* -prend(o): *passim in versibus (dactylicis); in oratione prosa: p.1107,21. adde* BEDA hist. eccl. 2,10 p.100,30. AGNELL. lib. pont. 137 p.368,11 comprensi. VITA Heinr. IV. 9 p.31,14. -ire: RHYTHM. 146,9,6 *(var. l.). form. perf.* -did(i): *l.62. adde* CAPIT. reg. Franc. 129. *depon.: p.1108,52.*

I *proprie:* **A** *amplecti, cingere, circumdare – umgreifen, umklammern, umschließen* (*cf.* GLOSS. I 60,37 St.-S. con-i pifangan, pifahan): **1** *strictius:* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 91,6 digitis lubricum -prendere corpus *calicis.* WALAHFR. Gall. 1,22 p.300,37 cornu -it altaris. ABBO FLOR. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. 1899. p.202,6) sinistrum femur sinistra manu ita -imus, ut *eqs. al. cf. l.17.* **b** *anat.:* ALBERT. M. animal. 1,331 in illo *(membro)* . . . dilatantur *chordae,* ut membrum circumdantes bene -ant. 1,554 syma epatis . . . -it eum *(stomachum)* additamentis suis sicut digitis quibusdam. *ibid. al.* **c** *iur.:* CHART. Raitenh. 154 (a.1244) reus tantum, quod cingulo -it, retento seculari iudicio puniendus tradatur (234). **d** *techn. i. q. colligare – verklammern:* THEOPH. sched. 3,82 p.148,26 Th. quae *(ligatura)* -at utrumque lignum a superiori latere usque ad inferius. **2** *latius i. q. terminis includere, limitare – um-, begrenzen:* **a** *gener.:* NOTKER. BALB. gest. 2,1 p.50,4 tantum intra se -it *circulus,* quantum spacium est de castro Turico ad Constantiam. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.176,15 eius *(sedilis)* superficies . . . -sa in circuitu circumferentia columpnari. **b** *geom.:* Ps. BOETH. geom. 104 (ed. M. Folkerts. 1970) sub circumferentia, quae ab eisdem *lineis* -itur. 387 rectus angulus est ethigrammos, id est rectis lineis -sus. *ibid. al.* **c** *iur.:* DIPL. Otton. II. 66 p.78,41 quicquid intra haec . . . -praehensum videtur loca. CHART. Raitenh. 61 terminis. CHART. Oelsn. 20 p.45,22 quam *(partem montis)* ista circuicione -imus. CHART. Heinr. Leon. 76 p.111,8 (spur.) quicquid infra hos terminos -imus. *al.* **B** *apprehendere, capessere, tenere – (er)greifen, anfassen, festhalten:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* WALTHARIUS 1206 caballum. HROTSV. Mar. 471 virgam conprendere iussus *Ioseph.* GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p.411,46 manus Hiltini . . . -ens *eqs.* FROUM. carm. 11,5 lapidem magnum -prendens (-ple- *cod.*) *al. v. et p.1111,65.* *c. sensu contrectandi:* LEX Frision. 22,89 si *quis* per verenda eius -erit *liberam feminam.* **β** *arripere – packen:* LEX Frision. 22,65 si quis alium iratus per capillos -erit (add. 3^{a},40. LEX Saxon. 7). CHART. Ital. Ficker 18 p.24,10 ut . . . in birtute -preensisset ipsa Adelgisa et in terra illa iactasset *eqs.* THIETM. chron. 6,96 zelo commotus hunc *(clericum)* cum brachio suimet -it. *al.* *subi. animalia i. q. incursare, aggredi – anfallen:* LEG. Wisig. 8,4,19 si canem suum, ut furem . . . con-ret, inritavit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.35,21 si . . . *falco* non ibit ad leporem neque -et alium falconem. p.36,11 qui *(falcones)* se -ent super predam. **γ** *captare – (ein)fangen:* LEG. Wisig. 8,3,16 si iumenta . . . de frugibus, priusquam expellantur, exierint, ea non liceat con-i. RHYTHM. 146,40,1 *(de muscipula)* vinculis extensa multos conprendo vagantes. NOTKER. BALB. gest. 1,16 p.20,1 murem domesticum. NIVARD. Ysengr. 5,772 -prensu facilis, si voluisset, erat. *in venatione (interdum expressius i. q. venari – jagen):* LEG. Wisig. 8,4,23 ut feras in . . . foveis con-at (conpreen- *var. l.*). CAPIT. reg. Franc. 32,69 in mense Maio . . . lupellos perquirant et conpraehendant. NOTKER. BALB. gest. 1,20 p.26,20 que *(caniculae)* . . . illam *(vulpem)* -erunt. VITA Corb. 13$^{tit.}$ piscem . . . con-didit. DIPL. Otton. II. 66 p.79,1 si quis . . . feras canibus vel qualicumque modo -praehenderit. *al.* **b** *publ. et iur.:* **α** *obi. homines i. q. prehendere, intercipere – (zu) fassen (bekommen), aufgreifen:* LEG. Wisig. 9,1,14 si quis fugitivum con-erit, . . . tremissem accipiat. CAPIT. reg. Franc. 70,5 si aliquis Saxo hominem con-erit absque furto. 219,2 quodsi post kalendas Octobris aliquis *(Iudaeus)* inventus fuerit, a quibuscumque -i potest. CHART. Brixin. 133 (a.1256) fures, qui -si fuerint in civitate. *saepe. expressius i. q. in custodiam dare – festnehmen, verhaften:* LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,5 si quis iudex con-so latrone convictus fuerit laxasse. LEG.

Wisig. 3,3,11 sollicitatores adulterii . . . iudicis instantia con-si. 7,4,2 si . . . iudex solus eum *(accusatum)* con-ere . . . non potest, a comite civitatis querat auxilium. CAPIT. reg. Franc. 261,12 de hominibus, qui . . . raptos faciunt, ut a missis con-antur. CHART. civ. Spir. 4 p.4,19 fures con-ere ac tenere. *saepe.* β *obi. res i. q. retinere, confiscare – beschlagnahmen, einziehen:* THIETM. chron. 2,21 captum hunc *(avum)* misit . . . Bawariam . . . -sis sibi omnibus suimet rebus. 6,90 -sis omnibus suimet bonis (7,6). *remissius:* HUGEB. Willib. 4 p.98,2 Iudaei voluerunt con-ere illum *(sc. corpus s. Mariae).* **c** *milit.:* α *obi. homines i. q. captivare, in vincula conicere – gefangennehmen, -setzen:* EINH. Karol. 20 cum se, ne con-rentur, strictis gladiis defenderent. CARM. de Ludow. imp. 1, 1,3 (MGPoet. III p.404) Lhuduicum -preenderunt. WIDUK. gest. 2,14 dux . . . cum paucis elapsus -itur. BERTH. (?) annal. a. 1066 comes . . . Chounradum Trevirim tendentem -it *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,11 p.27,1 cum . . . castrum . . . cepisset ibique comitem Reginaldum -sum captivum abduxisset. *saepe.* β *obi. res, loca i. q. expugnare, occupare – einnehmen, erobern, besetzen:* ANNAL. Bar. a.928 (MGScript. V p.52[a]; s. XI.[1]) hoc anno -prendit Michael . . . civitatem Sipontum. THIETM. chron. 4,59 cum . . . milites monachorum . . . prata vi sua -rent. 5,9 civitatem cum omnibus appertinenciis. HEINR. LETT. chron. 23,4 p.157,15 castrum. *al. de navibus i. q. capere – aufbringen, kapern:* CHART. Carniol. I 6 p.5,17 (a.933) naves eorum *(Venetorum)* -imus. **2** *latius:* **a** *gener.:* α *obi. homines i. q. suscipere – empfangen:* VITA Erasmi 398 angelicę . . . turmę adfuerant animas promte -prendere sanctas. β *obi. res i. q. consequi, adipisci – erreichen, erlangen:* DUNGAL. carm. 19,6 (MGPoet. I p.407) portum. WALAHFR. hort. 443 palmam -prendere vitae. HROTSV. Dulc. 14,1 ascensum. ALBERT. M. resurr. 143 p.333,43 si -ere accipitur pro attingere *eqs.* summ. theol. I 3,13,1 p.56[b],39 una *comprehensio* est motus, qui -it terminum *eqs. al. v. et p.1110,15.* **b** *iur.:* α *obi. homines i. q. (in scelere) deprehendere – (auf frischer Tat) ertappen:* LEG. Wisig. 8,3,8 si quis aliquem con-erit, dum de silva sua cum vehiculo vadit. CAPIT. reg. Franc. 37,5 quod episcopus . . . in fornicatione, furto et periurio con-sus deponatur. 98,4 latro, si rursum in latrocinio fuerit con-sus. 157,3 adulter cum adultera con-sus. *al.* β *obi. loca i. q. exstirpando acquirere, potiri – durch Rodung erwerben, in Besitz nehmen:* CHART. Rhen. inf. I 6 (a.796) tradidi . . . conprehensionem . . . , quam . . . dudum con-i (21 c. illam, quam ipse . . . proprio labore . . . con-it et stirpavit. CHART. Fuld. A 560). CHART. Fuld. A 465 capturam unam in silva Bochonia -sam (472). CHART. Sangall. A 426 p.45,25 ut . . ., si quid in eodem saltu adhuc minime sit -sum, -endi potestatem habeamus. DIPL. Heinr. IV. 481 (spur. s. XII.[2]) predium unum, quod . . . dicitur biuang, . . . primitus . . . -sum ab . . . abbate. *al.* **c** *techn. i. q. ducere – annehmen:* MAPPAE CLAVIC. 245 si . . . *ferrum* inauraturam -ere noluerit (voluerit *ed., sed cf.* COMPOS. Luc. K 24 non voluerit prindere). **C** *complicare – zusammenlegen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.126,19 tenet *falco* alas ambas -sas et elevatas ad dorsum.

II *translate:* **A** *praevalente sensu complectendi:* **1** *complecti, concludere – einschließen:* **a** *assumendo includere, inserere, (insuper) assumere – (mit)einbeziehen, einbegreifen, (mit)aufnehmen:* α *in univ.:* AMALAR. interpr. 5 in quibus *(quattuor beatitudinibus)* -it *Lucas* octo beatitudines, quas Matheus tetigit *eqs. (cf.* 52). CAND. FULD. Eigil. I 10 p.228,40 in qua *(regula)* . . . nihil obscuritatis -it *Benedictus.* HROTSV. Cal. 2,2 cum mulierem dixeris, omnes -is. DIPL. Loth. III. 51 sub . . . confirmationis sententia inter cetera -imus arimaniam *eqs. (sim.* 99[a] p.158,19). 99[a] p.159,2. *al.* β *c. sensu asciscendi:* CHART. Hall. 353 p.325,31 (a.1276) si in hoc . . . consorcio -i et connumerari voluerit. γ *pass. c. sensu pertinendi:* CHART. Sangall. A 348 (a.834) trado . . . , quantum ad ipsum Wilare circumquaque -sum est. DIPL. Conr. II. 173 feras . . . sub banno -sas. CHART. Heinr. Leon. 57 p.82,24 in predio sub hac advocacia -so. **b** *ambire, continere – in sich schließen, umfassen, enthalten:* α *gener.:* BEDA hist. eccl. 5,21 p.335,32 ut non amplius . . . sollemnitas quam VII . . . noctes cum totidem diebus con-at. GERB. geom. 6,5 p.92,13 cuius *(summae)* latus tetragonale . . . catheti simul et basis quantitates -it. CHART. Heinr. Leon. 96 p.147,10 bona . . . preiacens pagina in se scripto -it. CONR. MUR. summ. p.76,8 (ed. W. Kronbichler. 1968) *genitivi 'praesentium, harum, istarum'* semper -unt in se intellectum . . . nominis litterarum. *al.* β *philos. et theol. (accedente sensu percipiendi):* ALBERT. M. phys. 1,3,11 p.69[b],26 si . . . plus distinguitur materia per formam sequentem post intelligentiam, quae est ratio, -et (*syn.* ambit, claudit in se) quidem omnia sequentia se, sed *eqs. v. et l.61. p.1111,17.* **2** *verbis vel numeris (de)finire, eloqui, litteris mandare, (presse) describere, afferre – in Worte oder Zahlen fassen, ausdrücken, (schriftlich) niederlegen, (kurzgefaßt) darstellen, erwähnen, anführen (c. sensu cogendi, coartandi: l.20.32):* **a** *spectat ad litteras:* α *in univ.:* LEX Ribv. 35,1 sicut superius conpraehensum est (TRAD. Frising. 61 ut stilo iam s. con-imus. THIETM. chron. 8,14. *saepe. cf.* TRAD. Frising. 72[b] ut supra con-imus. *al.*). WETT. Gall. 33 humanā linguā. WALAHFR. hort. 301 pulei virtutes celeri -prendere versu. CAND. FULD. Eigil. II 19,18 dictis summam -prendere paucis (RUOTG. Brun. 25 ut p. multa -am. *al.*). REGINO chron. a.813 p.73,8 de Ludowici . . . temporibus perpauca litteris -i (VITA Dagob. prol. p.512,9. *al. cf.* THIETM. chron. 2,34 scriptis. *sim. al. v. et l.17. 21*). HROTSV. lib. 1 epil. si quid . . . falsitatis dictando -i. VITA Mathild. II 6 partus . . . nec particulatim -itur nec penitus reticetur. DIPL. Otton. I. 421 p.576,4 (interp.) clerici et laici, quorum nomina et numerus -i non possunt. CHART. Naumb. 175 p.155,32 simul ea *(bona)* hoc uno deposito -i, ut *eqs.* CHART. Heinr. Leon. 57 p.82,13 cum . . . appendiciis in privilegio . . . con-sis. CHART. Eichsf. 298 ceteri quamplures, qui presenti kartula nequeunt con-i. *saepe.* β *componere – verfassen:* CHART. Rhen. med. I 41 p.47,20 (a.804) strumentas . . . in adversitate . . . monasterii quolibet ordine -sus. REGINO chron. praef. p.1,8 chronicam, quam de nostris . . . temporibus litteris -i. γ *significare – bezeichnen, meinen:* AMALAR. ord. antiph. 3,2 per statum noctis -itur qualitas peccatorum. *cf. p.1107,62.* **b** *spectat ad numeros, computationem:* α *in univ.:* BEDA hist. eccl. 5,21 p.341,20 Cyrillus seriem XC et V annorum in quinque decennovenalibus circulis con-it. HROTSV. Mar. 879 pelagi . . . arenas . . . numero . . . -prendere certo. TRAD. Frising. 1331 p.213,10 datum et acceptum . . . certa mensura -erunt. *al. v. et supra l.28.* β *aestimare – einschätzen, berechnen:* LEX Sal. Merov. 68[tit.] (cod. A 2) quomodo parentis sui *(sc. occisi)* conprehindit vitam suam. **B** *praevalente sensu apprehendendi:* **1** *concipere, percipere – auffassen, (er)fassen (vigente etiam sensu complectendi: l.61sq.72):* **a** *spectat ad intellectum i. q. (penitus) intellegere, cognoscere – (voll und ganz) begreifen, erkennen, verstehen* (*cf.* GLOSS. II 160,36 St.-S. -itur farstenist): α *in univ.:* RHYTHM. 149,272 quibus fruatur nunc bonis, nec valet mens con-i nec valeo ego . . . fari. AGNELL. lib. pont. prol. p.280,3 (vs.) ille nequit quicunque capax cunprendere (chun-1) metrum. OTTO FRISING. chron. 2,8 p.78,3 eum *(Socratem)* . . . per visibilia invisibilia -isse. gest. 1,5 p.20,2 simplicem . . . eam *(divinam essentiam)* quoquo modo -i. ALBERT. M. metaph. 9,4,6 p.429,64 (ed. B. Geyer. 1964) nihil -ere de re. *al. v. et p.1110,55. expressius usu theol. de cognitione Dei comprehensiva:* ALBERT. M. resurr. 135 p.328,72 attingimus esse ipsius *(Dei)* sine medio per intellectum, sed nequaquam -imus. 143 p.333,47 si . . . *-ere* accipitur pro circumplecti, ita quod totum teneat in se, tunc nulla potentia -et Deum. 144 p.333,62 comprehensio est contactus intellectus super terminos rei, sed Deus non habet terminos . . . , ergo non -itur. *ibid. al.* β *comperire – feststellen, herausfinden:* BERTH. (?) annal. a.1080 p.325,25 ad plenum et ad certum non est -sum, quot fuerint. *calculando reperire – errechnen:* ANON. geom. I 4,10 trigoni isopleuri . . . embadi pedes -ere si vis. 4,34 sic numerum agripennorum -e. *ibid. al.* γ *perdiscere, peritum esse – (umfassend) erlernen, beherrschen:* BERTH. (?) annal. praef. p.267,4 Herimannus . . . artium omnium perplexitates . . . per semet ipsum suo sensu -it. *fort. add.:* WALAHFR.

[Leisibach]

Gall. 1,23 operis . . . cottidiani . . . non solum dilexit scientiam, verum etiam -it. **b** *spectat ad sensus:* **α** *videre – wahrnehmen:* ALBERT. M. animal. 1,207 si . . . potens est -ere propinquum visibile parvum. *v. et p.1111,10.* **β** *audire – vernehmen:* HROTSV. Bas. 6 qui velit exemplum veniae -prendere certum. **c** *spectat ad affectus i. q. sentire – empfinden:* ALBERT. M. incarn. 52 p.227,81 nemo experitur hoc in seipso, quod simul actu ex aequo plura -at. **2** *opprimere, affligere – ereilen, heimsuchen:* HUGEB. Wynneb. 2 p.108,20 per . . . morientium falanges magna clade con-sos. WALAHFR. Wett. 511 grandis abundantes subito -prendet egestas. **3** *obligare – haftbar machen:* LEX Alam. 90 componat (sit con-sus *12*) bis octuaginta solidos ad illo *eqs.* **C** *praevalente sensu coniungendi:* **1** *coniungere, copulare – verbinden, vereinigen:* ALDH. ad Acirc. 9 p.80,5 idem *(Vergilius)* . . . in uno versu geminas, sinalipham et ecthlipsin, -it ita: *'eqs.' cf. p.1108,29.* **2** *computare – zusammenzählen, -nehmen:* TRAD. Frising. 1392 (a.1022/23) pratis et silvis una -sis iugera XXII.

comprehensibilis, -e.

I *adi.:* **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *qui apprehendi potest – greifbar, zu fassen(d):* RUD. TRUD. (?) gest. 9,16 contra hunc vix aliquando -em invasorem quid laboris . . . sustinuerim *eqs.* **b** *expugnabilis – einnehmbar:* OLIV. hist. Dam. 3 p.165,13 castrum fore -e. ALBERT. M. pol. 7, 9^{b} p.691^{b},45 adversariis . . . difficile adibilem et difficile -em (*p.1330^{b},3* δυσπερίληπτον) *civitatem.* **2** *translate:* **a** *qui assumi, pertinere potest – einbeziehbar, zugehörig:* CHART. Wirt. V 1282 (a.1254) venditionem . . . bonorum pertinentium ad . . . Liutfridum . . . et omnium bonorum in marcha universaliter -ium. **b** *qui capi, percipi potest – (er)faßbar:* **α** *in univ.:* HONOR. AUGUST. cant. 8,14 p.493^{D} qui ex carne -is factus est, ex divinitate intelligentiam nostri sensus excedit. EKKEB. SCHON. opusc. 2 p.252,27 complexa es *(sc. Maria)* utero -em Deum. *expressius i. q. circumscriptus – endlich:* ALBERT. M. resurr. 137 p.330,9 Deum facie ad faciem, quantum creaturae -i et intelligibili possibile est incomprehensibilem et inintelligibilem universalitatis causam, . . . visuri sunt. **β** *intellegibilis, cognoscibilis – begreifbar, erkennbar, verstehbar:* RUP. TUIT. off. 9,3 l.376 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) non . . . spiritus sanctus apostolis illam sapientiam totam -em fecit, sed illa docuit eos *eqs.* ARNO REICHERSB. apol. p.20,20 supernaturalia . . . sunt haec divinitatis in virgine opera nullique intellectui -ia. ALBERT. M. summ. theol. II 1,3,2 p.20^{b},12 si ita *(sc. secundum quod quid est)* designaretur, -e esset primum principium. *al.* **γ** *sensibilis – wahrnehmbar:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p.31a^{r} quidam *pulsus* est -is . . . et quidam incomprehensibilis. ALBERT. M. anim. 2,3,25 p.134,86 (ed. C. Stroick. 1968) dicitur non-odorabile, quod parvum habet odorem vix -em per bonum olfactum. **B** *latius i. qui comprimi potest – zusammendrückbar:* ALBERT. M. cael. 1,1,11 p.30,46 (ed. P. Hoßfeld. 1971) formator . . . fecit corpus medium sphaerarum -e et extensibile, ut *eqs.*

II *subst. neutr.:* *quod comprimi potest – Zusammendrückbares, Komprimierbares:* ALBERT. M. meteor. 4,2,18 p.773^{b},8 opposita: . . . -e et non-comprehensibile (*p.385^{a},15* θλαστὸν ἄθλαστον), tractivum et non-tractivum.

comprehensio (conp-), -onis *f. script.:* -prẹh-: *p.1110, 48.* -ss-: *l.62. p.1110,1.* -prensio: *p.1113,11.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *actio capiendi, recipiendi – das Fassen, Aufnehmen:* ALBERT. M. animal. 1,365 os orbitae, quod ad visus -ssionem est perforatum. summ. theol. I 3,13,1 p.56^{b},38 alia *-o* est -o vasis, quando totum claudit, quod est in vase *eqs. expressius i. q. capacitas – Fassungs-, Aufnahmevermögen:* ALBERT. M. animal. 13,38 ut sint melioris -is et occupationis cordis *auriculae (cf. Avic. can. 3,11,1,1).* **b** *actio apprehendendi, attingendi, tenendi – das Anfassen, Ergreifen, Halten:* **α** *corpor.:* CHRON. Mich. 2 p.4,28 desperans . . . iam de -e *reliquiarum in arbore positarum.* Ps. PLATO quart. 3 p.131,40 id, quod pervenit ad finem subtilitatis, petit altiora . . . et est difficillimae -is. *expressius i. q. tenacitas – Greifvermögen:* ALBERT. M. animal. 14,6 fortem -ssionem ad tenendum, quod accipiunt, oportuit ea *(animalia)* habere in pedibus. **β** *spirit.:* HILDEG. euang. 22,2 p.308,34 -o charitatis Dei illum tollit de consuetudine peccatorum. **2** *publ. et milit.:* **a** *de actione:* **α** *inclusio, retentio – Einschließung, das Festhalten:* NARR. de elect. Loth. 5 (MGScript. XII p.511,24; a.1125) Lotharius de sua con-e vehementer iratus. **β** *captio – Gefangen-, Festnahme:* IULIAN. TOLET. iudic. 3 quorum omnium -em . . . cum . . . comperisset. VITA Heinr. IV. 11 p.36,15 ad -em eius *(patris)* . . . animum intendit. **b** *de statu i. q. captivitas – Gefangenschaft:* VITA Heinr. IV. 10 p.34,19 venit . . . non suae potestatis, sed in -e adductus. **B** *latius:* **1** *gener. i. q. adeptio – Erlangung:* ALBERT. M. resurr. 144 p.333,67 -o . . . sumitur hic secundum modum vulgarem, quo dicimus, quod aliquis comprehendit rem, quam insecutus est *eqs.* sent. I 1,15 p.37^{b},27 est . . . -o quandoque perfecta consecutio alicuius ut finis . . . et sic comprehenditur Deus *eqs. ibid. al. v. et p.1107,34.* **2** *iur. i. q. occupatio per exstirpationem facta – Besitznahme durch Rodung:* CHART. Rhen. inf. I 27 (a.805) quicquid ibi habuimus . . . aut per con-em aut per aliam quamcumque adquisitionem. **3** *natur. i. q. praegnatio – Befruchtung:* ALBERT. M. animal. 16,147 quando hoc *(sperma mulieris)* . . . obviat spermati viri et non recipit operationem -is ab ipso.

II *meton. (cf. p.1111,35qq.):* **A** *gener.:* **1** *corpus, totum – Ganzes:* GLOSS. IV 294,1 St.-S. in corpore, con-e, piuengido. **2** *conexus – Verbindung, Komplex:* ALBERT. M. phys. 5,2,2 p.380^{b},1 syllaba est litterarum -o indistanter prolata. **3** *modus – (meßbare) Größe:* GUMP. Wenc. prol. p.213,15 quae . . . mensura terrenae magnitudinis ambitum . . . ad certam metiendi -em asstringat. **B** *iur.:* **1** *ambitus, spatium, fines – Umgrenzung, Ausdehnung, Gebiet:* DIPL. Otton. II. 66 p.78,31 ut Primet territorium et silvula . . . sub eadem -e teneatur (*inde* DIPL. Otton. III. 58 p.464,13). CHART. Babenb. 331 p.170,11 quod per omnem -em insule . . . abbatissa habeat ius . . . ferarum. **2** *de terra per exstirpationem occupata et circumscripta i. q. captura – Rodung, Bifang:* CHART. Rhen. inf. I 11 (a.799) Liudgerus hanc traditionem, que dudum con-o mea esse dinoscitur, . . . possideat. IV 602 rothum . . . simul cum -e . . . signis circumgiratum. CHART. Fuld. A 479 tradimus . . . unius -is uterque partem suam. DIPL. Ludow. Inf. 19 p.125,1 cum . . . communi utilitate silvae sive in speciali -e. *al. v. et p.1107,43sq.*

III *translate:* **A** *de actione:* **1** *gener. i. q. descriptio (brevis) – (kurzgefaßte) Darstellung:* WANDALB. ad Otric. p.569,19 quia sollemnium dierum certissima -o non leviter . . . constabat. p.571,30 usque ad mundanae creationis -em. martyr. compr. tit. p.576 -o (-prẹh- *var. l.*) temporum mensium, dierum atque horarum. HINCM. epist. I 160^{a},1 brevis causae -o. **2** *philos.:* **a** *actio complectendi, (simul) includendi – Einbeziehung, das Miterfassen:* ALBERT. M. bon. 193 p.119,73 positio modi etiam dicit -em circumstantiarum *eqs.* **b** *actio percipiendi – das Erfassen:* **α** *spectat ad intellectum i. q. cognitio – das Begreifen, Erkennen, Verstehen:* ALBERT. M. summ. theol. I 3,13,1 p.56^{b},5 comprehenditur . . . , cuius fines circumspiciuntur; -o enim est contactus intellectus super terminos rei. *ibid. saepius. v. et p.1108,63. adde:* MATHEM. var. Bubnov p.286,20 denominationis -o differentiae est explanatio. **β** *spectat ad sensus i. q. apprehensio – Wahrnehmung:* ALBERT. M. cael. 2,1,4 p.112,40 (ed. P. Hoßfeld. 1971) incipit . . . -o extra et vadit intus usque ad posteriorem partem cerebri *eqs.* animal. 19,16 causa . . . -is differentiarum rei vicinae est . . . subtilis humor *eqs. expressius i. q. facultas vel ambitus apprehensionis – Wahrnehmungsfähigkeit, -umfang:* HILDEG. fragm. 568 odoratus . . . minorem . . . -em cuiuslibet eorum *(sensuum)* habet *eqs.* **3** *theol. i. q. visio Dei comprehensiva, fruitio essentiae divinae – unmittelbare Gottesschau:* ALBERT. M. resurr. 143 p.333,34 -o est tertia dos animae *beatae.* 144 p.333,72 -o sumitur hic secundum quod dicit perfectionem coniunctionis sponsae ad sponsum. p.333,77 -o est habitio sive tentio visi et amati coniuncti in uno spiritu. *ibid. al. expressius i. q. adeptio visionis Dei comprehensivae*

– *Erlangung der unmittelbaren Gottesschau:* ALBERT. M. summ. theol. I 3,15,1 p.81^{b},17 comprehensores post -em in lumine primae causae creata conspiciunt. **B** *de statu i. q. qualitas (comprehensibilis), complexio – (wahrnehmbare) Beschaffenheit:* **1** *corpor.:* HILDEG. scivias 2,2 p.451^{A} palpabilem . . . -em *habet lapis*, ut habitationem et defensionem exhibeat (*cf.* p.451^{B}). ALBERT. M. veget. 4,72 talis *(sc. unctuosa)* . . . luti -o praecipue est in aqua dulci. *alleg.:* HILDEG. scivias 2,2 p.451^{A} palpabilis -o designat filium, qui natus ex virgine tangi et comprehendi potuit. **2** *spirit. i. q. habitus – Verfassung, Haltung:* HILDEG. epist. I 94 p. 315^{C} o homo, . . . in -e morum tuorum tempestati similis es.

comprehensivus (conp-, -praeh-), -a, -um.

I *sensu act.:* **A** *complectens, continens – umfassend, in sich schließend:* ALBERT. M. metaph. 1,4,10 p.61,22 (ed. B. Geyer. 1960) omne, quod est ab uno simplici, unitivum est . . . et -um eorum, quae sunt sub ipso, quia ipsum comprehendit omnia illa. *cf. infra l.27.* **B** *apprehendens – (er)fassend:* **1** *philos. i. q. concipiens, sensibus vel intellectu percipiens, cognoscens – aufnehmend, wahrnehmend, erkennend:* **a** *spectat ad intellectum:* GREG. IX. registr. 365 p.278,33 virtus. ALBERT. M. div. nom. 1,48 p. 29, 44 (ed. P. Simon. 1972) *Deus est* -us (*cf. PG 3,593^{A}* συλληπτική), inquantum apprehendit esse rei (summ. theol. I 3,13,1 p.53^{a},26). caus. univ. 1,1,1 p. 362^{a},35 ex vacuis *componebant Epicurei intellectum*, ut omnium esset -us. **b** *spectat ad sensus:* ALBERT. M. phys. 1,3,11 p.69^{b},31 minus -a est vis sensibilis, quae sequentia se tantum comprehendit. cael. 2,1,4 p.112,39 (ed. P. Hoßfeld. 1971) virtutes . . . animales -ae sunt de intus et de extra *eqs.* **2** *theol. de cognitione Dei quae per adeptionem beatitudinis finalis perficitur i. q. (Deum) nullo mediante comprehendens – (Gott in) unmittelbar(er Schau) erfassend (cf. Vulg. I Cor. 9,24. 13,12):* CAES. HEIST. hom. I p.56^{b},13 contemplatio aenigmatica, quae est in via, multum affinis est contemplationi -praehensive, quae est in patria (mirac. II 1,4 p.23,7 visione presentaria et -a, non e.). EMO chron. p.521,39 scientia -a certior est fide virtute. **C** *collectivus – zusammenfassend:* CONR. MUR. summ. p.108,18 (ed. W. Kronbichler. 1968) *punctus* con-us seu conclusivus.

II *sensu pass. i. q. comprehensibilis – faßbar:* EUANGEL. Col. (cod. Darmst. 1640 f. 20^{v}; s. XI.^{1}) in presepio imo iacet natus, qui in caelo sedet altus nullo loco -us.

adv. ***comprehensive** (-pensive: *l.47*). **1** *philos. i. q. modo complexivo, intellegibiliter – in umfassender, (den Begriff) erfassender Weise:* ALBERT. M. eccl. hier. 5,28 p.734^{a}, 20 'eloquia . . . manifestatoria continuatim' . . . , alia translatio '-pensive' (*sic?*, *Ioh. Sarrac.* [*Dionysiaca II. 1937. p.1369*] -e; *PG 3,513^{C}* περιεκτικῶς) . . . 'totius theologiae'. summ. theol. II 10, 40, 1,1 p.486^{a},22 substantia est duplex, scilicet quae est Deus et quae -e dicit, quid est Deus (p. 486^{a},27). **2** *theol. i. q. per modum visionis, perspicue – in unmittelbarer Schau, von Angesicht zu Angesicht:* CAES. HEIST. hom. I p.74^{b},31 istis oculis videt suum creatorem . . . , et si non -praehensive, tamen imaginarie. EMO chron. p.518,53 -e, pure videtur *Deus* ab angelis, a sanctis.

compre(he)nso (conp-), -are. *comprehendere, concludere – einschließen, umfassen:* ALDH. ad Acirc. 111,20 grossas et graciles rerum -prenso (conprehenso, compresso *var. l.*) figuras *(sc. creatura)*.

comprehensor (conp-), -oris *m.* **1** *gener. i. q. captor, persecutor – einer der ergreift, Häscher:* PAUL. DIAC. Lang. 4,37 p.130,8 nec . . . eum suus con-r gladio ferire . . . dignatus est. ARNO REICHERSB. apol. p.33,26 -es eius *(Christi)* . . . ceciderunt . . . in terram (p.33,31). CHRON. Reinh. a.1208 p.575,26 dum . . . auctorem mali comprehendere student, -es ab ipso . . . sauciati sunt. **2** *theol. i. qui finem (caelestem) adeptus est, visione Dei (nullo mediante) fruitur – einer der das (übernatürliche) Ziel erreicht hat, in der (unmittelbaren) Anschauung Gottes steht* (*opp.* viator): CAES. HEIST. mirac. II 1,18 p.41,18 obedit civis peregrino, -r viatori *(sc. s. Quirinus abbati)*. ALBERT. M. incarn. 12 p.182,71 ille *(Christus)* fuit -r et viator *(sim.* cael. hier. 4,8 p.127^{a},17. SALIMB. chron. p.337,15. *al.)*. 52 p. 228,25 Dominus habuit contemplationem -is. summ. theol. I 3,15,1 p.80^{b},16 visio . . . non est viatoris, nisi viator per raptum superioris naturae excedat in aliquid, quod -is est, ut accidit Paulo. II 14,85 p.138^{b},40 homo . . . viator est et non -r *eqs. ibid. al. v. et p.1111,2.*

***comprelatus** *v.* *compraelatus.

compremo *v.* 1. comprimo.

comprendo, -so *v.* comprehen-.

***compreposítus** *v.* *compraepositus.

compresbyter (conp-, -bit-), -eri *m.* (*cf.* συμπρεσβύτερος) *script.* -sp(y)-: *l.20. adde* THEOD. AMORB. comm. p.32,1. *collega in presbyterio – Kollege im Priesteramt:* **1** *consacerdos – Mitpriester:* CAND. FULD. Eigil. I praef. fratri et con-o suo Modesto Candidus . . . optat . . . salutem. LAMB. LEOD. Matth. III 4 narravit . . . senex religiosus . . . se in -o suo saepius hoc vidisse. *al.* *c. honorificentia quadam de presbyteris gradu inferioribus:* BONIF. epist. 96 frater et con-iter noster, nomine Torhthat (RATHER. epist. 26 p.152,11 quid . . . de vobis faciam, fratres et con-iteri mei? CHART. Naumb. 216 p.195,5 dilectus f. et conprespyter noster [*sc. episcopi*], Hartmannus . . . canonicus. *al.*). **2** *coepiscopus – Mitbischof:* ALBERT. M. eccl. hier. 1,1 p.474^{b},10 'Dionysius . . . presbyter', id est senior, hoc est episcopus, . . . 'salutem . . . Timotheo . . . -o' (*PG 3,369* συμπρεσβυτέρῳ), id est coepiscopo sibi *eqs.*

compresse *v.* 1. comprimo.

***compressibilis,** -e. *qui comprimi potest, compressus – zusammendrückbar, komprimiert:* ALBERT. M. mem. 2,7 p.118^{b},4 tales *(homines)* . . . in sensibili parte habent gravitatem multi et -is humidi.

compressio (conp-), -onis *f.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. actio comprimendi, pressura – das Zusammendrücken, -pressen, -drängen, Gedrücktwerden, Druck (sensu pass.: l.44.65. al.; praevalente notione status: l.42.59):* **1** *in univ. de actione (com)pressandi:* GLOSS. Roger. I B 1,2 p.510,26 ratione . . . -is minoratur dolor, . . . ut potest videri in capite dolente compresso. BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p.107^{H} quod ex -e ligaturę corpus intrare nequeant *licinia.* THEOD. CERV. chirurg. 2,1 p.144^{F} comprimatur vulnus et sanies . . . per -em . . . expellatur. ALBERT. M. veget. 3,21 si . . . aliqua de granis lata esse videntur, . . . aestimandum est hoc accidisse ex -e aliorum iuxta se utrimque positorum granorum. animal. 10,3 erit matrix ex tactu nimio et -e quasi insensibilis. *al. v. et p.1113,35.* *de stridore:* ALBERT. M. animal. 1,174 acuti et stridentes -um soni. *expressius de actione relocandi i. q. motus pressionis – Druckbewegung:* TRACT. de chirurg. 863 ubi est ossis egressio, pede vel manu circa terram faciat -es. **2** *de actione iungendi, coaptatione:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,18 p.115^{F} ut . . . rectificetur *membrum*, donec una pars alteri coniungatur; violentia . . . -is *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,230 coniunctio labii cum labio et -o. **3** *de actione condensandi, spissatione:* ALBERT. M. meteor. 1, 4, 6 *ignis* per -em partium redit ad naturam gravis. mem. 2,7 p.118^{a},41 -o . . . humidi facit fortiter tenere phantasmata. *ibid. al.* **4** *de actione coartandi (fere i. q. coangustatio – etwa: Einengung, Enge):* ALBERT. M. veget. 4,17 ille *(vapor)* . . . revolvitur in se ipsum propter -em (conspissionem *var. l.*), quae fit a soliditate loci *eqs.* 6,169 multae . . . plantae simul exortae et propter -em sibi invicem continuatae *eqs.* animal. 1,275 fecit *natura* pectus amplum . . . , ut sine -e . . . membra contineret. **5** *constrictio, contractio – das (Sich-)Zusammenziehen, Kontraktion:* Ps. GALEN. anat. 4 p.178^{D} si per -em cordis dilataretur arteria *eqs.* **6** *oppressus – Verschüttung, Zermalmung:* ANNAL. Neresh. a.1226 (MGScript. X p.23,24) multi ruina et -e perierunt. **B** *latius:* **1** *stipatio – Andrang, Gedränge:* THEOD. HIRS. loc. sanct. 12 p.28,15 ne . . . ex magna -e, quae . . . ibi solet accidere, oppressio aliqua sive periculum mortis eveniat. **2** *restrictio – Verstopfung:* GLOSS. med. cod. Mon. p.22,31 -o est lenta repletionis solutio. **3** *? comprehensio, dimensio – ? Dimension:* ALBERT. M. gener. 1,1,10 p.353^{b},7 superficies . . . corpora non generat, nisi ad latitudinis -em moveatur.

[Leisibach]

II *translate:* **A** *spectat ad res i. q. cohibitio, remissio – Stillstand, das Aussetzen:* ALBERT. M. veget. 1,37 dormitio est -o et quies motus. **B** *spectat ad homines:* **1** *coercitio – Maßregelung:* FLOD. hist. 3,21 p. 518,8 de statu et -e Gothescalci. **2** *afflictio – Bedrängnis:* CHART. Rhen. inf. I 344 p. 233,4 (a. 1141) eorum *(pauperum)* -em . . . alleviare. **3** *oppressio, vexatio – Gewaltsamkeit, Schikane:* CONST. II 403 p. 520,20 (a. 1262) ecclesiam . . . oppressionibus (-bus *3*) durioribus afflixerunt. **4** *vis, compulsio – Zwang, Erpressung:* LEG. Wisig. 2,1,6 p. 50,10 res, que seclusa omni con-is (conprehensionis, conprensionis *var. l.*) argumentatione . . . transierint in principis potestate.

***compressivus,** -a, -um. **1** *gener. i. q. prohibens – unterdrückend, unterbindend:* ALBERT. M. miss. 1,2,6 p. 19^{b},4 *potestas* -a est malae voluntatis per severitatem. **2** *medic. i. q. constrictivus – konstringierend:* THEOD. CERV. chirurg. 3,41 p. 170^{H} purgetur cum medicina -a.

compressor, -oris *m. oppressor, calumniator – Bedrükker, Verleumder:* BERNH. CONST. damn. 11 ipsi . . . sunt absoluti, -es eorum relato in se crimine damnati.

1. compressus, *abl.* -u *m. pressura, pondus – Druck:* ALBERT. METT. div. temp. 1,18 ventrem . . . porrectum cum lapis superior superpositus -u suo stringeret.

2. compressus *v.* 1. comprimo.

***compresto** *v.* *compraesto.

***compresul** *v.* *compraesul. **comprex** *v.* complex.

1. comprimo (conp-), -pressi, -pressum, -ere. *script.* -prem-: *p. 1115,2.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *premendo coniungere, artare, densare – zusammendrücken, -pressen, -quetschen (cf.* GLOSS. IV 231,16 St.-S. -o ih verdruche): **a** *in univ. c. sensu compressandi:* MAPPAE CLAVIC. 254 que *(arena)* -ssa manu edit stridorem. THEOPH. sched. 1,42 accipe scutellam plenam salis et -ens eum fortiter *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 330,31 repente -atur *virga,* per talem . . . compressionem . . . rumpuntur pustule. *al. v. et p. 1112,39.* **b** *premendo claudere – zudrücken (cf.* GLOSS. I 534,69 St.-S. con-sserit zuopituot): CARM. Salisb. 16,12 fracturam -ssit . . ., fuit integer ille *(murus).* THEOPH. sched. 3,7 -e fortiter *forcipem.* CHART. civ. Hild. 209,4 cum con-sso pugno. *adde:* ALBERT. M. animal. 7,153 pisces, qui lubrici sunt et teneri plano *rostro* non possunt -ente. **c** *condensare – zusammendrängen, -rücken:* **α** *de rebus:* CONR. MUR. summ. p. 62,13sq. (ed. W. Kronbichler. 1968) scriptura . . . -atur, ut nec sit nimium sparsa nec nimium -ssa. *expressius i. q. contexere – weben:* GLOSS. II 355,41 St.-S. -ssum kvvebiniz *(spectat ad Lucan. 10,142).* **β** *de anim. usu medial. c. sensu se conglobandi:* ALBERT. M. animal. 1,56 sturni ad . . . impetum accipitris -untur in aere *eqs.* **d** *premendo coartare – eindrücken, verengen:* TRACT. de fist. org. p. 14,3 hinc inde fistulam oportet -i. *medial.:* ALBERT. M. animal. 1,181 occiput nimis -itur ad craneum *eqs.* **e** *premendo fingere, (in formam) cogere – modeln, (in eine Form) bringen:* MAPPAE CLAVIC. 290$^{capit.}$ ad cristallum -endum in figuram. *ibid. iterum.* **f** *(urgendo) elidere – erdrücken:* HELM. chron. 18 p. 39,11 a populo -ssus et attritus . . . defunctus est *episcopus.* **2** *deprimere, depressum tenere – zu Boden drücken, niederdrücken, -halten:* **a** *in univ.:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 61,28 addiscet *canis* -ere *praedam* in terram. CONR. MEND. Attal. p. 132,8 pollicem, quem -endo lineae superposuerat, . . . amputavit. *in imag.:* WALAHFR. carm. 38,39 -ssa malorum ponderibus regina. **b** *c. colore quodam:* **α** *conculcare – nieder-, zertreten:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 115,34 aves, que cum pedibus saltant super terram, ut aves rapaces sub se -ant. **β** *flectere – beugen:* DAVID novic. (ZKirchGesch. 19. 1899. p. 343,6; s. XIII.) humeris humiliter -ssis. *in imag.:* LEG. Wisig. 4,5,6 p. 203,21 dura potestas, que sic subdita sibi sacerdotum con-it colla. *v. et supra p. 871,54.* **3** *premendo immittere – hineindrücken:* **a** *c. sensu relocandi:* TRACT. de chirurg. 860 si . . . ossis iugularis caput exit, manibus -atur. **b** *refl. i. q. se complicando inire – sich hineinzwängen:* ALBERT. M. Iob 10,16 p. 151,30 (ed. M. Weiss. 1904) leaena . . . cogitur -ere se in arcam. **4** *premendo applicare – anpressen:* FRID. II IMP. art. ven. 5 p. 138,2 quando *airo* . . . pennas ad se -sserit. **5** *premere – drücken, pressen:* ALDH. virg. II 2137 dulcia . . . Christi -ssit labra labellis. *al.* HILDEG. caus. 4 p. 187,31 venas suas . . . sursum manibus suis leniter -endo saepe moveat. **B** *latius:* **1** *gener.:* **a** *urgere, stipare – (um)drängen, umringen (cf.* GLOSS. I 727,13 St.-S. -unt dringunt): THIETM. (?) chron. 5,18 nonnulli a -enti turba sunt predati. TRANSL. Annon. 9 p. 517^{b},43 turba infinita Annonis tumulum -bat. **b** *oppilare – verstopfen:* WIDR. Gerh. 9 p. 509^{a},8 intrantum affluentia patentes aditus -bantur. **c** *obruere – überschütten, bedecken:* ALBERT. M. animal. 1,56 sub ipsos *(sturnos)* descendens accipiter -itur stercoribus eorum. **d** *comprehendere, complecti – umfassen, packen, ergreifen:* WALTHARIUS 683 pede -sso (-prenso *P*) . . . ingerit ensem. HROTSV. Pel. 268 dextra -ssit martiris ora. BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,8 p. 122^{C} deinde *(sc. cum tenta)* os vel spina inferius -atur. **2** *spec. i. q. concumbere, constuprare – beschlafen, vergewaltigen (cf.* GLOSS. II 167,5 St.-S. -ssa pileganero): LEG. Wisig. 3,4,14 si viduam quisque vel virginem . . . violenter adulterandam con-sserit *eqs.* (3,4,16 ancillam). THIETM. chron. 8,3 p. 496,3 plus quam -ssa ancillarum multitudo quaedam pars matronarum . . . mechatur.

II *translate:* **A** *opprimere, supprimere – unterdrücken:* **1** *cohibere – einschränken:* **a** *obi. res vel actiones i. q. reprimere, sistere, exstinguere – eindämmen, Einhalt gebieten, im Keim ersticken (cf.* GLOSS. I 535,30 St.-S. -it gistillit. II 230,12 con-ssi⟨s⟩ motibus kaduunganemo cruozzisale): **α** *in univ.:* ALDH. virg. I 29 p. 267,11 aequoris insaniam. DIPL. Loth. I. 120 p. 277,2 (ed. Th. Schieffer. 1966) ad fastum mundi -endum (123 p. 282,31). POETA Saxo 1,276 motus. CAPIT. reg. Franc. 252 p. 211^{a},11 emergentia mala. DIPL. Conr. II. 251 p. 347,32 ad eorum -endam contumatiam. HELM. chron. 29 p. 56,23 ad . . . conatus hostium -endos. *al.* **β** *compescere, tollere – lindern, beseitigen:* WALAHFR. hort. 201 pectoris aegros -it (gloss. L: stillat) angores *marrubium.* THANGM. Bernw. 19 infusum venenum *(sc. schisma)* nisi apostolico et imperiali antidoto con-i non posse. **γ** *debilitare – lähmen:* WALAHFR. hort. 10 cura gravi -ssa veterno. **δ** *medial. i. q. remittere, quiescere – nachlassen, aufhören:* ERMENT. Philib. 1,82 (MG Script. XV p. 301,15; a. 838) subsolano -sso, circio spirante. **b** *obi. homines i. q. coercere, constringere, domare, dominari – in die Schranken weisen, unter Druck setzen, gefügig machen, beherrschen (accedit ad notionem puniendi: l. 46.48):* **α** *in univ.:* FORM. imp. 5 a regibus . . . sunt contumaces et legibus rebelles -endi. CONC. Karol. 50^{D},57 p. 653,2 quod bene agentes remunerare, male vero agentes sua auctoritate con-ere . . . debeat *rex.* BENED. MOG. carm. 2,34 Hludowicus . . . cis litora Reni imperat et gentes -it ecce feras. BEBO ad Heinr. 1 p. 485,20 regere sive -ere banno, quoscumque *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 307,28 adversarios. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,22 ad -endos vicinos. *al.* **β** *subigere, pacare – unterwerfen, befrieden:* REGINO chron. a. 806 Sclavis . . . -ssis. **γ** *subicere, (in statum minorem) deducere – unterstellen, (in einen niedrigeren Stand) versetzen:* TRAD. Teg. 145 (a. 1113/21) si tribus annis neglexerint *solvere censum,* conditione servili postea -antur. **δ** *ad silentium compellere – zum Schweigen bringen:* CAPIT. reg. Franc. 293,34 qui . . . vocum novitates . . . proferre satagunt, . . . ut praesumptores arguantur et -antur. **c** *obi. partes corporis i. q. refrenare – im Zaum halten, in der Gewalt haben:* VITA Gamalb. 12 (5) quoniam ceteras corporis partes pridem habuit -ssas, hic etiam gressibus . . . modum posuit. **2** *prohibere – (ver)hindern:* **a** *obi. res i. q. excludere – unterbinden, ausschließen:* LEG. Wisig. 2,1,28 ubi pro con-enda iuste causantis intentione . . . repperiuntur . . . vincula conligata *eqs.* DIPL. Otton. II. 78 toto humanae inquietudinis motu -sso. **b** *obi. homines i. q. retinere – abhalten:* EIGIL Sturm. 7 p. 139,18 (ed. P. Engelbert. 1968) cum eum laedere voluissent, divina potentia -ssi et prohibiti sunt. **3** *celare – zurück(be)halten:* VITA Cadr. praef. (MGScript. XV p. 689,22; c. 1000) quoniam inter nos schedulam te -ere promisisti. **B** *affligere,*

[Leisibach]

vexare – bedrängen, bedrücken: LIBER hist. Franc. 24 p.280,24 satis undique me angustiae conpremunt. DIPL. Otton. I. 169 ne . . . monachi . . . tali ulterius infestatione -rentur. CHART. Rhen. inf. I 344 p.233,2 quod . . . tanta sepe violentia -rentur, ut *eqs.* *de morbo i. q. temptare – befallen:* THIETM. chron. 2,26 egritudine . . . -ssus valida. 3,8 multis infirmitate nimia -ssis.

adi. **compressus,** -a, -um. **1** *proprie:* **a** *coartatus, planus, latus, oblongus – zusammengepreßt, abgeplattet, flach (gedrückt), länglich:* ALBERT. M. veget. 6,375 lupinus est . . . -ae figurae sicut lens. 6, 427 granum rizi est . . . oblongum, -um ex rotundo columnali. animal. 1,181 quae *(figura capitis)* est sicut spera -a. 1,211 quando *oculus* non est bene spericus et ante -us. *ibid. al.* **b** *angustus, constrictus – eng:* Ps. BOETH. geom. 395 (ed. M. Folkerts. 1970) acutus . . . angulus est -ior recto. **c** *densus, spissus – dicht, komprimiert:* ALBERT. M. mem. 2,7 p.118^{a},37 dummodo habeant in eis *(partibus anterioribus capitis)* humiditatem -am aliquantulum. *v. et p.1113,44.* **d** *applicatus – anliegend:* ALBERT. M. animal. 1,178 *aures* forte erunt . . . nimis -ae super caput. **2** *translate:* **a** *parcus, exiguus – beschränkt, karg bemessen:* DIPL. Otton. II. 89 ob eiusdem loci . . . satis -as et minutas nec non minus . . . sufficientes copiarum accumulationes. **b** *expressus – ausdrücklich:* CHART. Turg. III 508 (a. 1276) de unanimi et -o tocius nostri conventus assensu (*cf.* 502 expresso).

subst. **1. comprimentes,** -ium *m.* *homines se prementes – drängende Menschen(menge):* TRANSL. Conr. Const. 3 p.444^{b},48 videres corpora universorum . . . eximia vi -ium sudore madescere.

2. compressa, -orum *n.* *quae (nimis) arte coniuncta sunt – das (zu) eng Zusammengedrängte:* GUIDO ARET. micr. 17,34 si . . . -a resolvas, producta nimium contrahas *eqs.* (*sim.* ANON. ton. Schneider p.117,24).

adv. **compresse.** *confertim, conglobatim – dicht zusammengedrängt:* ALBERT. M. animal. 23,140 sturnus . . . gregatim volat et -e.

2. *comprimo (conp-), -atum, -are. *vexare, temptare – bedrücken, befallen:* HUGEB. Wynneb. 13 p.117,28 multi, qui variis corporum infirmitatibus conprimati sanctum quesiverunt corpus.

***comprimoris,** -is *m.* *qui inter primores (regni) est – einer der zu den Großen (des Reiches) zählt:* ALBERT. AQUENS. hist. 2,2 Godefridus, dux Lotharingiorum, et ceteri -es (*ABC;* compriores *D, inde* CHART. Burgenl. I 34^{a}) Galliae (2,11 dux et c. -es. 3,63). 4,1 rex . . . filium . . . cunctosque sibi subditos -es (primores *DFG*) ad suum invitat consilium. 9,34 compellat *Solimannus* Donimannum, -em suum, ut *eqs. ibid. al.* *Leisibach*

***comprinceps** (conp-), -cipis *m.* **1** *regni particeps – Mitregierender:* ALBERT. M. pol. 3,10^{ii} p.308^{b},13 eos . . . faciunt -es (*p.1287^{b},31* συνάρχους). **2** *de principibus electoribus i. q. collega ex numero principum – fürstlicher Kollege:* CONST. II 380 (a. 1256) ad diem a con-bus nostris ac a nobis *(sc. Ludowico palatino)* condictam. III 15 alii nostri con-es ius in Romanorum regis electione habentes. *ibid. al.*

***comprincipalis** (conp-), -is *m.* *concivis primoris – angesehener Mitbürger:* CHART. Rhen. med. III 340 p.273,28 (a. 1228/29) scabini . . . et alii con-es.

***comprincipatus,** -us *m.* *plur. i. q. magistratus communiter regendi officio functi – gemeinsame Träger der Regierungsgewalt:* ALBERT. M. pol. 4,11^{f} p.396^{b},38 'in aliis . . . politiis . . . consiliantur . . . -us' (*p.1298^{a},14* συναρχίαι) sicut rex et senatores *eqs.*

***comprincipialis,** -e. *pariter primordialis – gleich ursprünglich:* ANSELM. HAV. dial. 2,3 p.1169^{B} fortasse tres personae recte dicuntur -es, sed tamen non recte dicuntur tria comprincipia.

***comprincipium** (conp-), -i *n.* **1** *philos. de forma (relata ad materiam) i. q. principium alteri coniunctum – Teil eines Prinzipienpaares:* ALBERT. M. metaph. 3,2,4 p.120,5 (ed. B. Geyer. 1960) aliud con-um essendi rem est hic actus, qui *eqs.* **2** *theol. de personis trinitatis i. q. principium pariter primordiale – gleich ursprüngliches Prinzip:* ANSELM. HAV. dial. 2,3 p.1168^{A} fortasse miraris, quia non dicantur σύναρχα, id est simul principia vel con-a, quae sunt simul coaeterna. *v. et p.1115,68.*

***comprincipor,** -ari. *regni particepem esse – mitregieren:* ALBERT. M. pol. 3,10^{ii} p.308^{b},17 non assumunt tales ad -andum.

subst. **comprincipantes,** -ium *m.* *magistratus communiter regendi officio functi – gemeinsame Träger der Regierungsgewalt:* ALBERT. M. pol. 2,9^{i} p.183^{a},17 convenientes quidam . . . aut -ium (*p.1272^{b},4* συναρχόντων) ipsorum . . . aut idiotarum. *Widhalm*

***comprior** *v.* *comprimoris.

comprobatio (conp-), -onis *f.* *script.* -ova-: *l. 33.* **1** *approbatio, collaudatio, consensus – Billigung, Anerkennung, Zustimmung:* **a** *iur. et canon.:* FORM. Sangall. II 1 p.396,2 ut per nostram *(sc. regis)* -em . . . omni populo acceptus . . . habeatur *episcopus electus.* TRAD. Frising. 1141 p.71,2 episcopus . . . dedit . . . hobas . . . cum consilio et -e cleri et familię. DIPL. Otton. II. 190 p.216,30 cum consensu ac -e coniugis suae . . . monasterium aedificare. DIPL. Otton. III. 73 ob interventum et -em fidelium nostrorum *eqs. al.* **b** *usu communi:* ALBERT. M. miss. 3,4,1 p.84^{a},30 responsionis acceptae -o. **2** *ostentatio – Erweis (usu iur.):* **a** *confirmatio, testificatio – Bestätigung, Beglaubigung:* LEG. Wisig. 2,1,11 p.59^{b},9 preteritas . . . leges . . . ad con-em preteritarum causarum proferre. COD. Karol. 34 p.542,3 ut . . . pro eisdem finibus ac patrimoniis -o fiat. DIPL. Arnulfi 131 p.197,4 recordatione vel -e (con- *B*) facta. TRAD. Ratisb. 863 que -o Ratispone facta est. *al.* **b** *demonstratio – Beweis:* LEX Raet. Cur. 11,15,1 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) nisi ambe partes inter se conprov-em (con-es *Ac*) faciant. CAPIT. reg. Franc. 28,39 si . . . accusator -em dare non potuerit. 70,5 si servum . . . absque aliqua con-e conprehenderit. *al.* **3** *exploratio, examinatio, probatio – (Über-)Prüfung, Erprobung, Probe:* **a** *de iudicio Dei:* ORD. iud. Dei A 6^{c} p.611,9 hoc -is iudicium subvertere. 8^{a} homines . . . mittere ad -em iudicii aquae calidae (*cf.* 19^{a} ad iudicium . . . ob -em. B 3,1^{a} in aquam m. ad -em). 8^{c} corpus . . . et sanguis Domini . . . sit vobis ad -em hodie. app.4 p.720,42 -o ad iudicium faciendum. *ibid. al.* *de inspectione post iudicium habita:* ORD. iud. Dei B 3,2^{q} p.645,36 usque ad -em iudicii omni cibo . . . aquam benedictam admiscere (5,1^{o} p.651,17). **b** *usu communi:* ANNAL. Pegav. p.239,45 ad -em fortitudinis et constantiae. HIST. de exp. Frid. imp. p.55,9 ad -em veritatis.

comprobo (conp-), -avi, -atum, -are. *script.:* cum-: *p.1118,8.* -ov(o): *l.54. p.1117,33.63.*

I *(probum) agnoscere, approbare, collaudare, consentire – gutheißen, billigen, anerkennen, zustimmen (vigente ut vid. notione communiter approbandi: l.58sq.61):* **A** *strictius:* **1** *iur. et canon.:* **a** *in univ.:* CONC. Merov. p.2,15 si ea, quae nos statuimus, etiam vestro *(sc. regis)* recta esse iudicio -antur (-vantur *R*). FORM. extrav. II 9 electionem vestram . . . -antes *eqs.* (ANNAL. Altah. a. 1057 p.54,11). DIPL. Otton. II. 197 quem *(advocatum)* archiepiscopus -verit. DIPL. Otton. III. 52 p.455,27 fecimus inter eos reconciliationem utrimque -tam *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p.416,4 ut Heinricum in commune episcopum esse -rent *clerici.* THANGM. Bernw. 41 p.776,25 synodum . . . adunavit, ut scripta Romani pontificis . . . -ret. TRAD. Frising. 1445 factum est hoc ex permissione . . . episcopi -ante familia. DIPL. Loth. III. 4 p.5,24. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *c. sensu corroborandi:* COD. Lauresh. 83 l.29 ipso *(Ottone III.)* presente et . . . traditionem -ante. **β** *c. sensu sanciendi:* CONC. Karol. app. 6 p.829,34 sicut coram nobis discussum et -tum est. DIPL. Zwent. 6 p.29,7 velut regula eorum -at ac commendat. **γ** *c. sensu instituendi:* GERH. AUGUST. Udalr. I 7 -to illic presbitero altaris procurationem commendavit. **2** *usu communi:* ALDH. virg. I 16 nequaquam carnalis integritas -atur, nisi *eqs.* RIMB. Anscar. 25 p.55,10 tunc verum illum prophetam -bo. DIPL. Otton. II. 306 Otto divina -ante clementia . . .

[Götte]

imperator. *expressius usu pass. i. q. probatum, spectatum esse – anerkannt sein, gelten:* ARNOLD LUB. chron. 3,5 p.147,12 boni decretiste sive legiste -antur *Dani.* **B** *latius i. q. aestimare – veranschlagen, schätzen:* TRAD. Frising. 580 (a.829) caballum unum ad decem solidos con-tum.

II *probatum reddere, ostendere, monstrare – glaubhaft machen, erweisen (als), (auf)zeigen, dartun* (*cf.* GLOSS. II 92,47 St.-S. -ti giuestenti. 601,18 -etur pivuarit): **A** *strictius:* **1** *obi. res vel enunt.:* **a** *confirmare, fidem facere, protestari – erhärten, bestätigen, bezeugen:* **α** *iur.:* LEG. Wisig. 5,4,3 si . . . datum pretium presentibus testibus con-etur (*cf.* LEX Baiuv. 16,2 aut per cartam aut per testes con-etur firma emptio. TRAD. Patav. 70). DIPL. Ludow. Inf. 39 quamvis . . . advocatus . . . eas *(res)* iuramento facto ad idem monasterium rite pertinere debere affirmando -ret *(cf.* CHART. Salem. 45 p.72,8 proprietas . . . ipsorum . . . fuisse sacramento legitimo bis a conprovincialibus con-tum est et . . . testificatum. *al.).* CHART. Babenb. 515 ut . . . quelibet ecclesiarum . . . taberna . . . utatur, coram me maiorum provincie assertio generaliter -vit. *al. adde de iudicio Dei:* THIETM. chron. 2,14 ignito . . . dicta ferro -are (TRAD. Frising. 1525[b] mancipia, que se cum i. f. censuales sancte Marie . . . esse con-verunt). **β** *usu communi:* WETT. Gall. 28 p.273,6 ea, quae veredicorum virorum testimonio con-ta sunt. BERTH. (?) annal. a.1075 p.278,11 ut in hoc miraculo ea virtus verborum Dei ut et veritas -retur: '*eqs.*' a.1077 p.296,18 quod . . ., ut divinavit vir apostolicus, rei -vit eventus. *al. impers.:* ARBEO Emm. 28 de qua dispersione *(cf. Vulg. I Cor. 3,17)* -atur de . . . Lantpertho, ut nihilominus disperderetur. **b** *demonstrare – beweisen, nachweisen:* **α** *iur.:* LEG. Wisig. 2,4,7 p.100,23 coram iudice eorum *(testium)* infamiam con-are. 3,4,13 p.153[a],1 sit aput iudicem mulieris adulterium accusandi vel con-andi (conprov- *R1*) licentia. CONC. Karol. 16[A],11 furtivam rem . . . super furem. CAPIT. reg. Franc. 58,7 qualiter . . . servi . . . eas *(chartas)* veras esse -are debeant. 258[B],8 quae *(possessiones)* ecclesiasticae certis indiciis -antur. 275,10 de manifesta et -ta vel . . . confessa causa. CHART. Babenb. 299 abbas sufficienti testimonio con-vit, quia *eqs. saepe.* **β** *usu communi:* THIETM. chron. 1,11 vera . . . haec esse -vit *(sc. morte). al.* **2** *obi. homines:* **a** *in univ. (c. acc. vel nom. dupl.):* **α** *iur.:* LEG. Wisig. 7,1,1 si his, qui accusatus est, manifestis indiciis innocens con-atur. LEX Thuring. 36 campo eum *(furem occisum)* con-et innocentem. *al.* **β** *usu communi:* THANGM. Bernw. 56 laudabilis vitae testimonio dignus *sacerdotali honore* . . . -atur. **b** *convincere – überführen (usu iur.):* FORM. Turon. 32 homines . . . ab hoc scelere convicti vel con-ti (38 ex hoc con-tus). LEX Franc. Cham. 48 (ed. K. A. Eckhardt, Lex Ribvaria. [2]1966. p.94) si fur de VII latrociniis -tus fuerit. CAPIT. reg. Franc. 273[B],20 p.318,22 si hoc fecisse vel fieri iussisse aut consensisse -tus fuerit. 278,3 p.344,27 si aliquis eum -are voluerit *eqs.* 278,7. *saepe. c. sensu deprehendendi:* CAPIT. reg. Franc. 168,6 si quis in periurio fuerit -tus. **B** *latius:* **1** *manifestare, patefacere, notum facere – deutlich, offenbar machen, kundtun:* ARBEO Corb. 8 veritatis supra candelabrum con-are testimonium. ORD. iud. Dei A 6[b] p.610,25 qui *(spiritus sanctus)* rectum . . . iudicium super hunc hominem . . . -et ac manifestet. WALAHFR. carm. 77,10 ut Christi melius honorem -et in se *induperator. al. impers.:* WETT. Gall. 34 p.276,9 ut con-retur, quam occulte se electus Dei Christo . . . mactavisset. **2** *pass. c. (nom. c.) inf. i. q. apparere, notum esse, constare – erwiesen, bekannt sein, feststehen:* CONC. Merov. p.8,1 si longa transisse annorum spatia con-entur (-ventur *L*). COZROH. praef. p.1,3 dum . . . Hitto . . . in cathedram episcopalem . . . provectus esse con-atur. ANON. minut. 1,6 ego . . . similiter fecisse -or. BERTH. (?) annal. a.1077 p.297,8 rex a regendo . . . denominari -atur. *al. impers.:* ARBEO Emm. 27 ut . . . cadavera nullo ulterius comparuisse -atur.

III *explorare, probare – erkunden, prüfen, erproben:* **A** *strictius:* **1** *temptare – auf die Probe stellen:* LIUTG. Greg. 2 p.69,18 ad -andam mentis eorum constantiam. CONSUET. Marb. 60 (Spicil. Friburg. X. 1965) ut humilitas et patientia illius *(fratris)* -etur. **2** *examinare, inquirere – nach-, überprüfen, untersuchen* (*cf.* GLOSS. I 376,26 St.-S. con-ent arsohant vel hirforscont. 489,31): **a** *iur.:* LEG. Wisig. 2,5,17 p.116,19 contropatis (con-tis *R1*) aliarum scripturarum suscriptionibus adque signis. CAPIT. reg. Franc. 134,1 in seculari . . . causa . . . testium diversitas campo -etur *eqs.* **b** *usu communi:* AGNELL. lib. pont. 14 ut sancti viri eloquia cum-rent. *c. sensu diiudicandi:* GODESC. SAXO theol. 21 p.288,6 ad -andam tam magnam quaestionem. **B** *latius i. q. experiri, cognoscere, probatum videre – erfahren, erkennen, bestätigt finden:* COD. Karol. 54 p.576,34 in hoc con-are potest . . . christianitas vestra, qualis est fraudulenta fides . . . Leonis. COZROH. praef. p.2,4 quod ipse . . . multis laboribus verum esse con-vit. HROTSV. Gall. I 12,7 quisquis ille erat, caelitus missus fuerat. :: -vi. BERTH. (?) annal. a.1079 p.317,24 quem *(Rudolfum)* oboedientissimum domno papae per omnia -verant. *al. cernere – feststellen:* ALBERT. AQUENS. hist. 4,6 p.392[E] quingentos solummodo equites revera -vi.

***comproficiscor** (conp-), -i. *una proficisci – gemeinsam aufbrechen, mitziehen:* FRAGM. de exp. Frid. imp. p.19,35 quibus *(nuptis et matribus)* dolor . . . erat propter sexus ignaviam con-i (conprofisci *cod.*) non posse. *Götte*

compromissarius (conp-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ad compositionem pertinens, arbitrarius – schiedsrichterlich:* ALEX. IV. registr. 482 p.447,10 tam apostolica quam arbitraria seu -a potestate. **2** *subst. masc.:* *(qui una cum aliis) compositor, arbiter (est) – (Mit-)Schiedsrichter, Vermittler:* CHART. Helv. arb. 89 p.143,6 (a.1265) si aliquem . . . arbitrorum seu -orum decedere . . . contingeret. 93 p.151,18 nos . . . -i . . . sigilla nostra et nos . . . miles sigillum . . . litteris duximus apponendum. CHART. Bund. 1043 prout antedicti con-i dixerunt. CHART. Rhen. inf. II 731 p.432,1 nos Math. pincerna . . . et Rupertus dapifer super questione . . . -i. *al.*

compromissio (conp-), -onis *f.* **1** *latius:* **a** *promissio (invicem facta), sponsio, obligatio – (gegenseitiges) Versprechen, bindende Zusage, Verpflichtung:* CONST. I 187,8 (a.1160) facta . . . -e in verbo veritatis. FUND. Grat. Dei 11 episcopi . . . et aliorum patrum . . . arbitratui se submiserunt *eligentes* facta -e (commissione *cod.*), quod ipsorum consilio starent. CHART. Tirol. notar. II 457 p.298,15 -em ad invicem unus alteri fecerunt, quod *eqs. al.* CHART. Udalr. August. I 24 ut . . . Ulricus . . . absolutus esset ab omni -e de sponsalibus . . . ab ipso facta. *c. sensu conspirationis:* GERHOH. tract. p.321,21 ut . . . nullus in eius *(papae)* locum substitueretur nisi qui eadem -e teneretur *eqs.* Antichr. 1,73 per -em novam seu conspirationem iniquam. *ibid. al. v. et p.1119,38.* **b** *approbatio, assensus – Billigung, Zustimmung:* CHART. Heinr. Leon. 105 p.160,15 concurrente in hanc venditionem nostra permissione et legitimorum heredum suorum con-e (TRAD. Werd. 136 -e et concessione l. h. s. GERH. STED. annal. p.215,38 cum . . . con-e filiarum suarum . . ., quae legitimae eius heredes erant. *al.*). CHART. Tirol. 584 p.63,6 laudamento . . . abbatis et con-e . . . fratrum. CHART. Port. 71 cum unanimi -e et consensu Ulrici. *al.* **c** *conventio, pactio – Vereinbarung, Übereinkunft:* CHART. Mog. A II 375 p.621,2 (ed. P. Acht. 1968; a.1175) con-es . . . plerumque fidei datione . . . firmitatem accipiunt. CONST. I 326 hec est -o inter . . . Henricum . . . regem et Balduinum comitem. CHART. episc. Hild. I 693 in talem unanimiter -em vota nostra contulimus *eqs. al.* **2** *strictius i. q. conventum de compositione controversiae arbitrio alicuius committenda factum – Einigung auf schiedsrichterliche Entscheidung (eines Streitfalles), Kompromiß:* **a** *spectat ad causas componendas (cf. M. Kobler, Das Schiedsgerichtswesen nach bayerischen Quellen des Mittelalters. 1967. p.22):* CHART. Monast. 19 p.117,7 (QuellErörtBayer-Gesch. N. F. XX. 1961; a.1194) qualiter nos *(sc. episcopus)* causam . . . facta in nos per affidationem -e . . . deciderimus. CHART. Traiect. 573 p.38,12 dum . . . querelas actitassent . . ., tandem . . . amicabiliter consederunt et -e in arbitros facta . . . formam ab eis ordinatam . . . admiserunt. CHART. Friburg. 252 p.224,29 onere -is . . . in nos accepto. *al. v. et p.1119,68.*

[Sroder]

b *spectat ad dissensiones eligentium componendas i. q. electio per compositionem facta – Kompromißwahl:* CATAL. Eln. (MGScript. XIII p.388,41; s. XIII.) cui *(abbati) successit abbas* per -em factam in . . . marchionem . . ., qui nominavit Guillelmum . . . abbatem. CHRON. Erf. min. cont. I p.672,32 archiepiscopus . . . obiit et per -em alium . . . elegerunt. *al. cf. p.1118,40.*

***compromissor,** -oris *m. qui (una cum aliis) promittit, fideiussor (est) – (Mit-)Bürge:* CHART. Meckl. 338 p.329,33 (a.1227) -es . . . sunt isti (*postea:* promissores). *al.* CHART. Hamb. 716 p.594,13 alioquin . . . -es Hamburg debeant intrare non egressuri . . ., donec . . . pecunia persolvatur. p.594,15 nomina fideiussorum sive -um *eqs.* CHART. Pommerell. 285 p.243,4 quas *(duo milia CCC marcas)* pro . . . rege . . . cum nostris -bus . . . tenemur, debemus de summa decurtare. *ibid. al.*

? ***compromissorie** *adv. iure commissionis – kommissarisch:* CHART. Bern. II 7 (a.1219) abbas sibi *(Chuononi)* ius advocatie . . . -e procurandum commendavit. *cf.* *commissorie.

compromitto (conp-), -misi, -missum, -ere. *script:* -it(o): *l.37. adde* ANNAL. Plac. a. 1269 p.534,19. *inf. perf.* -misse: CHART. Sangall. A III app. 34 p.713, 40.

1 *latius:* **a** *(invicem, communiter) promittere, spondere, se obligare – (gegenseitig, gemeinsam) versprechen, bindend zusagen, sich verpflichten:* **α** *praevalente sensu promissionis invicem factae:* ALBERT. STAD. annal. a. 1159 p. 344,29 papa et . . . imperator inter se -serant (promiserant *2*), ut *eqs. de promissione coram arbitris facta:* CHART. Raitenh. 102 p.96,29 (a.1225) utraque pars . . ., ut staret . . . arbitrio, firmiter -sit. CHART. Tirol. notar. II 83 p.45,10 -serunt . . . fratres . . . unus alii . . . id totum . . . observare, quod . . . arbitri preceperint. **β** *praevalente sensu promissionis communiter factae (c. sensu conspirationis):* GERHOH. tract. p.321,17 pro pecunia . . . -serunt excommunicandum a se . . . imperatorem. *partic. pro subst. masc.:* GERHOH. Antichr. 1,56 p.368,27 ex eorundem -itentium cetu papam sibi pro eadem compromissione scismatica . . . elegerunt. **γ** *praevalente sensu promissionis ab una parte factae:* DIPL. Otton. I. 400 p.545,17 comprpromitto (*A*) ego . . . tibi . . . res . . . in duplum. CHART. Heinr. Leon. 102 p.154,1 -simus, quod . . . nullum castrum fabricabitur. TRAD. Patav. 695 a . . . invasione . . . se abstinere con-serunt. CHART. Naumb. 418 p.373,11 condignam pecuniam. CHART. Bern. II 41 p.45,22 super altare con-sit, quod *eqs.* CHART. Brixin. 129 fratribus . . . -ens se in dicto loco . . . mansurum. *al.* **b** *(una cum aliis) approbare, assentiri – (mit)billigen, zustimmen:* GERH. STED. annal. p.215,49 -entibus filiis suis, qui legitimi heredes sui erant (CHART. archiep. Magd. 136 p.194,24 legitimis eius heredibus consencientibus et -entibus). CHART. Burgel. 91 p.108,34 astante et -ente filio meo. *al.* **c** *pacisci, convenire – übereinkommen, vereinbaren:* CHART. Traiect. 528,7 (a.1187/88) preter hec -ssum est, quod *eqs.* CHART. Babenb. 323 p.163,27 ex industria . . . abbatis . . . et . . . plebani con-itur et a nobis confirmatur, ut *eqs. al.* CHART. Brixin. 149 p.161,19 fuit . . . -ssum, quod . . . questiones per dominos dictos . . . debent sedari. **2** *strictius i. q. de compositione controversiae arbitrio alicuius committenda convenire, compositionem efficere – sich auf schiedsrichterliche Entscheidung (eines Streitfalles) einigen, einen Kompromiß vereinbaren (cf. M. Kobler, op. cit. [p.1118,64] p.22):* **a** *intrans.:* **α** *spectat ad causas componendas:* ANNAL. Ianuens. II p.8,24 de tota lite . . . in eum *(imperatorem)* -serunt et in eius mandato stare iuraverunt. CHART. Helv. arb. 8 p.13,25 in quos *(episcopos)* amicabiliter . . . -serunt. CHART. Babenb. 158 p.204,24 ut finis inponeretur controversie, in nos arbitros . . . fuit -ssum, utraque parte . . . se alteri ad penam centum marcarum obligante, si compromissione in irritum deducta nostro non starent arbitrio (CHART. Salem. 376 p.418,31 in nos communiter a. electos exstitit con-ssum sub hac forma, ut . . . causam . . . examinaremus. CHART. Helv. arb. 93 p.149,16 in nos . . . tanquam a., arbitratores seu amicabiles compositores unanimiter -serunt super . . . omnibus. TRAD. Ratisb. 1057 p.539,24 cum . . . de eadem lite in nos esset tamquam in verum arbitrum de consensu parcium -ssum. *saepe. v. et l.19.25. p.1119, 31; cf.* CHART. Otterb. 34 [a.1219] in arbitrium . . . nostrum partibus -entibus. CHART. Bund. 663 -ssum fuit arbitrio . . . plebani . . ., ut *eqs.*). 249 p.77,31 de quibus *(mansis)* . . . -serunt in meliores convicinos. CHART. Argent. I 279 p.214,13 in me scolasticum. CHART. Salem. 418 p.468,5 constituerunt procuratores . . . ad agendum, deffendendum, con-endum *eqs. saepe. v. et l.38.40. partic. pro subst. masc.:* CHART. Salem. 376 p.419,20 (a.1263) ad peticionem . . . con-entium. **β** *spectat ad dissensiones eligentium componendas:* GISLEB. MONT. chron. 54 p.93,1 in quatuor principes . . . super hac electione -serunt *eqs.* REIN. LEOD. annal. a.1209 p.662,29 in duos grisios abbates -simus, qui . . . libertate electionis nostrae nos privaverunt et custodem . . . praefecerunt. *al.* **b** *trans.:* **α** *(diiudicandi causa) committere – (zur Entscheidung) übertragen:* CHART. Brixin. 138 p.145,9 (a.1258) partes in sex arbitros eiusdem cause decisionem con-serunt (CHART. Argent. I 445 discordia con-ssa est in quatuor a.). GESTA Hort. Mar. 38 p.593,23 abbates, ut discensionis materiam con-ant, hortantur *advocati eqs.* CHART. Friburg. 250 p.222,28 eadem causa . . . in nos fuit con-ssa iure vel amicicia decidenda. *al. adde:* CHART. Turic. 834 p.294,17 (a.1252) in nos sex tamquam in arbitros . . . extitit -ssum arbitrium. **β** *(in pacto compositionis) statuere – (im Schiedsvertrag) festsetzen:* CHART. Tirol. notar. I 437 (a.1236) in pena ducentarum marcarum vicissim inter se -ssa promiserunt . . . observare omne preceptum (CHART. Raitenh. 122 p.110,20 arbitramur sub pena -ssa. *al.*).

subst. **compromissum,** -i *n.* **1** *conventio – Übereinkunft:* SALIMB. chron. p.587,36 factum est -um de pace facienda. **2** *conventum de compositione controversiae arbitrio alicuius committenda factum – Einigung auf schiedsrichterliche Entscheidung (eines Streitfalles), Kompromiß:* **a** *spectat ad causas componendas (cf. M. Kobler, op. cit. [p.1118,64] p.62.93sq.):* CHART. Rhen. med. II 209 p.246,37 (a.1202) per viam -i incedentes unanimiter compromisimus in nobiles viros. CHART. episc. Halb. 544 (epist. papae) in . . . episcopum . . . fuit a partibus compromissum -o adiectione pene ac . . . iuramenti religione vallato. CONST. II 168,4 que *(civitates)* huic . . . commisso et -o non conveniunt cum eis. 178 p.221,39 non inciderent in pena -i. CHART. Tirol. notar. II 582[a] p.371,27 faciunt inter se -a et eligunt arbitros. *al. expressius i. q. pactum compositionis – Schiedsvertrag:* CHART. Helv. arb. 57 p.92,11 (a.1250) presenti carte seu -o sigilla nostra duximus apponenda *eqs.* **b** *spectat ad dissensiones eligentium componendas i. q. electio per compositionem facta – Kompromißwahl (cf. Feine, Rechtsgesch. [3]1955. p.336):* HERM. ALTAH. advoc. (MGScript. XVII p. 376,7) Albinus . . . monachus per formam -i eligitur (annal. a.1272 archidyaconus . . . p. f. con-i in summum pontificem electus). SALIMB. chron. p.453,13 quia per voces concordare non poterant, elegerunt *papam* per -um. *Sroder*

***comproportionalis,** -e. *(secundum quantitatem) proportionalis – (größenmäßig) proportional:* ALBERT. M. phys. 7,2,7 p.518[b],23 si . . . duorum moventium -ium utrumque divisim movet tantam quantitatem *eqs.*

***comproportionatus,** -a, -um. *coaptatus, congruens – angepaßt, entsprechend:* ALBERT. M. animal. 12,14 oportet, quod . . . in organo dominetur aliquod . . . passivum, quod formis activorum habeat virtutem -am, sicut -a sunt activum et passivum in physicis.

***comprovincia** (conp-), -ae *f. regio circumiacens – umliegende Gegend:* DIPL. Karoli M. 291 (spur. s. XII.) totam con-am circa flumen Unstrut.

comprovincialis (conp-, -nti-), -e. *script.:* cum-: *p.1121,7.36.1122,51. adde* CONC. Merov. p.62,9.125,6. *al.* DIPL. Heinr. II. 188.

I *adi.:* **A** *gener.:* **1** *in (eadem) terra, regione habitans vel situs – in der(selben) Gegend, dem(selben) Land(strich) ansässig oder befindlich:* **a** *de hominibus (huc spectare possunt*

[Widhalm]

etiam exempla infra allata, e. g. l. 38): WOLFHARD. Waldb. 3,18 p. 538^{C} illos, quos latronum -ium sublatione perdiderat, boves. GERB. epist. 44 p. 73,11 (ed. F. Weigle. 1966) adiutus ... studio amicorum -ium. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 312,13 -es rusticos. CHART. Burgenl. I 278 p. 198,23 in fide et intellectu sex hominum -ium. **b** *de animalibus*: REIN. LEOD. annal. a. 1213 p. 670,22 canes cum-es ... cadavera mortuorum effoderunt. **c** *de locis*: RELAT. Mutin. 3 (MGScript. XXX p. 1312,16; a. 1106/15) mittitur ... non solum ad -tiales civitates, sed etiam ad adiacentes. CHART. Wirt. II 347 p. 78,28 beneficia eorum *(ministerialium)* ... si bonis vestris contigua vel vicina vel con-ia fuerint. **2** *circumiacens, vicinus – umliegend, benachbart*: CHART. Lux. I 302 p. 450,32 (a. 1085) villas ..., eo quod sibi essent con-es, in precariam dedit. TRANSL. Godeh. 2 p. 643,44 fama ... sese in omnes -es terras dilatavit. **B** *eccl.*: **1** *de personis vel ecclesiis i. q. ad (eandem) provinciam metropolitani pertinens – zu der(selben) Kirchenprovinz, dem(selben) Metropolitansprengel gehörig (plerumque de episcopis [fere suffraganeis; aliter: l. 29]; de abbate: l. 32)*: CONC. Karol. 19^{G},10 ut ab eodem gradu episcopatus ... deponeretur a ... metropolitano sive a con-bus episcopis (CHART. Rhen. med. I 231 p. 287,31 per ... assensum omnium con-ium sive suffraganeorum episcoporum. CHART. archiep. Magd. 62 p. 89,12 Hatto ... archiepiscopus ... et -es episcopi. THIETM. chron. 7,2 p. 400,7. WOLFHER. Godeh. II 17 p. 205,32 causa ... ab e. -bus usque in praesentiam Romani pontificis ... comperendinatur. *saepe. v. et l. 32.38. cf.* LIBELL. de conv. Baiuv. 2 ordinatus ... est a con-bus praesulibus ad episcopum). VITA Desid. Cad. 14 p. 573,5 ut ... litteras ad con-es fratres vestros dirigatis *(an subst.?, cf. p. 1122,21)*. CONC. Karol. 31 ut pro episcopo vel abbate con-tiali defuncto fiant missae c celebratae. CHART. Col. (MittStadtarchKöln. 51. 1966. p. 317,42) non solum Coloniensis ęcclesię, verum etiam con-ium ęcclesiarum consensu (*cf.* CHART. episc. Halb. 167 l. 23 consulta matre nostra Maguntina ęcclesia et aliis cum-bus ęcclesiis). *fort. huc spectat*: VITA Lamb. Nov. Op. 3 (MGScript. XXX p. 949,20; a. 1166/88) -es ... episcopi *archiepiscopi Salisburgensis*, scilicet Bavari, ... fovebant imperatori *(cf. p. 1122,37)*. **2** *de synodis*: **a** *ab episcopis (eiusdem) provinciae metropolitani celebratus – Provinzial-, Metropolitan-*: CAPIT. reg. Franc. 297 p. 432,19 -es synodos cum episcopis et speciales cum presbyteris habere. HINCM. annal. a. 861 p. 56,12 synodo con-i. **b** *ab episcopis complurium provinciarum vel terrae celebratus – überprovinzial, Landes-, Reichs-*: HINCM. epist. I 169 p. 147,22 si ... in provinciali vel in -i nequeat examine diffiniri *causa*. FLOD. hist. 3,11 p. 484,38 presul Hincmarus ... sinodum habuit -em apud Suessonicam urbem. 3,21 p. 517,40 pro sinodo -i Parisius a rege condicta. **C** *publ. i. q. provinciae, terrae competens – für den Verwaltungs-, Rechtsbereich, das Land zuständig, Land-*: CHART. march. Misn. II 446 p. 309,27 (a. 1181) ad -e ius, quot lantdinc dicitur. CHART. Babenb. 162 p. 211,16 ut ... nulli ... -ium iudicum in bonis ecclesie ibidem liceat alicuius placitationis formam habere (p. 211,30 maleficus ... tradatur con-i iudici condempnandus. *ibid. al.* [*v. ind.*]).

II *subst.*: **A** *masc. (plerumque plur., sing.: p. 1122,25)*: **1** *gener.*: **a** *compatriota, popularis – Landsmann*: COLUMB. epist. 5 p. 173,30 si qui sunt rebelles contra veritatem vestri *(sc. papae)* -es. NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 74,24 quod ... ita esse ex unius -tialium meorum facto probabo. THIETM. chron. 6,11 Bolizlavum a -bus esse interemptum. ANNAL. Altah. a. 1041 p. 25,20 qui *(Budo)* terrae suae et -ium tractaverit perniciem. CHART. Solod. I 24 p. 25,19 reliquas suorum *(sc. Basiliensium)* -tialium civitates. *al. cf. p. 1122,37. in imag. de assertoribus eiusdem doctrinae*: GERHOH. epist. 15 p. 551^{D} parcat gladius vester civibus et -bus. **b** *incola, indigena – Einwohner, Einheimischer*: TRAD. Ratisb. 211^{a} (c. 980) infra salinam Bavvariensem, quam vulgo -es Hal solent nuncupare. EPIST. Hann. 6 p. 25,5 ab exteris et ab -bus. VITA Udalr. Cell. II 80 (41) nubes ... sese per totam regionem spargens pluviarum inundationes -bus ingerebat. CHART. Naumb. 394 p. 355,39 quod *(frumentum)* con-es in pastura porcorum exsolvere consueverant. CHART. Solod. I 266 p. 152,11 explorata passim a -bus rei veritate. *al. de incolis urbis*: VITA Ansb. 31 (MGMer. V p. 638,16) -tiales urbis Rotomagensis *eqs.* THIETM. (?) chron. 5,18 p. 243,11 eam *(urbem)* incendens magnam multitudinem -ium secum abduxit. **c** *habitator territorii circumiacentis – Bewohner der (ländlichen) Umgebung*: THIETM. chron. 2,17 quod *(corpus s. Mauricii)* ... Parthenopolim transmissum unanimi indigenarum et -ium conventu ibidem susceptum est. ADAM gest. 3,26 p. 169,16 locus ille ... tumultu -tialium destructus est. CHART. Turic. 343 p. 221,3 presente ... copiosa turba populi Turegensis ac plerisque con-bus. **2** *eccl.*: **a** *qui ad (eandem) provinciam metropolitani pertinet – Angehöriger der(selben) Kirchenprovinz, des(selben) Metropolitansprengels*: **α** *de episcopis i. q. suffraganeus, coepiscopus – Suffragan, Mitbischof (fere de suffraganeis; de collega episcopi: l. 25)*: CONC. Merov. p. 95,17 ut cunti metropolitani de con-bus suis in provincia sua annis singulis synodum debeant congregare. *saepe (v. ind.)*. EPIST. Desid. Cad. 17 (ed. D. Norberg. 1961) una cum reliquos fratres et con-es vestros. CONC. Karol. 39^{C} p. 462^{b},27 in tua *(sc. archiepiscopi)* vel -ium tuorum diocesi. EPIST. Col. 5 p. 247,6 a -bus et diocesaneis ... canonice extat electus *archiepiscopus*. GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p. 411,29 -is meus, Kounradus episcopus *Constantiensis*. GERB. epist. 110$^{tit.}$ (ed. F. Weigle. 1966) ad -tiales. DIPL. Loth. III. 34 p. 57,29 Albertus, Mogontinus archiepiscopus, fere cum omnibus suis con-bus. *al. fort. add. (nisi spectat ad l. 31 sqq.)*: DIPL. Loth. I. 94 p. 231,27 (ed. Th. Schieffer. 1966) monasterium ... pontifex *Viennensis* ... una cum episcopis vel cum -bus suis dedicavit. **β** *de clericis, fidelibus (eiusdem) provinciae (l. 34) vel dioeceseos (accedente ut vid. notione compatriotae, incolae)*: DIPL. Otton. I. 82 p. 163,20 (spur. s. XI.^{2}) consilio monachorum cęterorumque con-ium nomen Dei timentium ... electum ... abbatem. VITA Lamb. Nov. Op. 5 (MGScript. XXX p. 950,33) fugerant hi viri Dei sicut et eorum archiepiscopus communionem, quam -es ipsorum cum imperatore habebant. CONST. I 252 (dipl. Frid. I.) vobis *(sc. clero Mindensi)* et omnibus -bus vestris hanc ... dirigimus paginam. **b** *? episcopatus eiusdem provinciae – ?Bistum derselben Kirchenprovinz*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1094 p. 458,33 Constantiensis episcopatus morem -ium non est secutus. **3** *publ.*: **a** *usu plur. de liberis, nobilibus, vassallis ad eandem provinciam, terram, iurisdictionem pertinentibus i. q. provinciales – 'Landleute', Landherren (de re v. O. Brunner, Land u. Herrschaft. ^{4}1959. p. 165 sqq.)*: **α** *in univ.*: DIPL. Otton. I. 366 omnibus fidelibus nostris, episcopis scilicet et comitibus cęterisque -bus nostris. DIPL. Heinr. II. 184 secundum collaudationem con-ium inibi predia habentium (*cf.* 496 p. 633,23 consentientibus ... Gebehardo comite ... ceterisque ... eiusdem regionis cum-bus maioribus et minoribus). THIETM. (?) chron. 5,27 rex ... generale ... colloquium cum -bus habuit. *al. fort. huc spectat*: THEOD. TREV. transl. Celsi 7 militum ambitionem refraenare non timuit, con-ium tyrannidem ... compressit *archimandrita*. **β** *de militibus gradus inferioris ut vid. (cf. P. Kluckhohn, Die Ministerialität in Südostdeutschland. 1910. p. 132)*: CHART. Babenb. 65,19 (a. 1186) circa nostros ... claustrales, ministeriales, con-es hanc formam ... conservabit *(item in Stiria)*: 66 iura ministerialium meorum et con-ium ... volo, ut illibata maneant. CHART. Stir. II 354 p. 461,32 [dipl. Frid. II.] m. et -es Styrie, fideles nostri. p. 463,14. 21). **γ** *de valvassoribus*: ANNALISTA Saxo a. 1037 p. 680,29 contigit ... Mediolanensem episcopum ... a con-bus in multis accusari (ANNAL. Magd. a. 1037 p. 171,1). **b** *commarcanus, confinis – Markgenosse, Grenznachbar (huc spectare possunt etiam exempla supra allata, e. g. l. 49.51)*: DIPL. Conr. II. 173 p. 231,38 cum consensu ... comitis cęterorumque -ium in eadem silva communionem habentium. CHART. Traiect. 542 p. 5,42 con-es et commarchiones. **B** *fem.*: *terra, civitas, ecclesia vicina – Nachbarland, -stadt, -kirche*: CAPIT. reg. Franc. 276^{C},1 Remensis et Treverensis ecclesiae in ... regione

[Widhalm]

Belgica cum sibi commissis ecclesiis sorores et -es habentur. THIETM. chron. 1,28 p.36,10 tu, Merseburg inclita, . . . more cipressus pre caeteris -bus tuis exaltata. 2,7 Germania caeteris -bus suis inpar.

***comprovincialitas** (conp-), -atis *f.* *regio vel incolae regionis – Gegend oder Einwohnerschaft einer Gegend:* VITA Serv. 6 p.21,6 siquidem ex eisdem plurimos ad nostre con-is Iudeos huc . . . ire . . . novimus.

***comprovisor,** -oris *m.* *in cura (monasterii) gerenda adiutor – Helfer bei der (Kloster-)Leitung:* HERIG. gest. 51 p.186,50 si successoris . . . nomen abhorret, cooperatoris et -is commendatio roboret.

comptadus *v.* 1. comitatus. **compte** *v.* 1. como.

comptentus *sim. v.* contemno. **comptim** *v.* 1. como.

***comptito,** -avi, -atum, -are. *script.* cum-: *l. 18.*

1 *exornare, comere – ausschmücken, schön ausgestalten:* AGNELL. lib. pont. 23 p.289,5 parietem . . . -verunt Satius et Stephanus. 68 p.325,18 haec . . . valde cum-vit (cumputavit *cod.*). **2** *compte, affabre effingere – schön, kunstvoll darstellen:* AGNELL. lib. pont. 29 p.292,20 mundi fabricam -vit. 77 p.330,8 Maximiani effigies atque augusti et augustae tessellis valde -tae (computate *cod.*) sunt.

compto *v.* computo.

comptor (-mt-), -oris *m.* *compositor, artifex – Schöpfer, Gestalter:* CARM. de Bened. prol. 2,22 comtor secli. FRAGM. de exp. Frid. imp. p.23,7 regis . . ., veridici verbi -is.

comptulus, -a, -um. *ornatus, bellus – geschmückt, hübsch:* METELL. Quir. 68,26 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) iuvenculę.

1. compugnantia (-cia), -ae *f.* **1** *proprie i. q. pugna, conflictus – Kampf, (Wider-)Streit:* **a** *strictius:* VITA Serv. 20 p.81,1 ex -a reptilium ac volantium. **b** *latius (vigente imagine pugnae):* **α** *de pugna spirituali:* OTLOH. tempt. 1 p.35^{A} cum ab huiusmodi -a *(sc. molestia temptationis)* attingeris, mox velut . . . inermis victus abibis? **β** *de conflictu elementorum:* MUS. ENCHIR. 18,60 (ed. H. Schmid. 1981) -ae elementorum. CARM. var. Walther 1,3,1 de potenti rerum -cia. **2** *translate i. q. discrepantia – Widerspruch:* GERHOH. Antichr. 2,48 p.294,11 dictorum. p. 294,14.

2. compugnantia, -ium *n. v.* compugno.

compugnatio, -onis *f.* *societas armorum – Waffen-, Wehrbündnis:* ALBERT. M. eth. 8,1,4 p.525^{a},37 in civitatibus . . . fiunt -es (*p.1157^{a}, 27* συμμαχίαι) ad invicem gratia conferentis et utilis. pol. 2,1^{i} p.93^{a},43 'alterum . . .', id est alius finis, est '-o et civitas'. 3,6^{k} p.247^{a},31 'fit . . . communicatio' . . . inter cives -o . . ., et hoc est: cives coniurant, ut simul compugnent contra adversarios. *ibid. al. v. et p. 1124,2.*

compugnator (conp-), -oris *m.* **1** *adversarius, hostis – Gegner im Kampf:* ALBERT. M. eth. 3,1,12 p.209^{b},38 -em insidiatus. **2** *pugnae socius – Mitkämpfer:* GERB. epist. 28 (ed. F. Weigle. 1966) miles Christi, esto signifer et con-r.

compugno (conp-), -avi, -atum, -are. **I** *de conflictu:* **A** *proprie i. q. pugnare, confligere – kämpfen, streiten, sich schlagen* (*cf.* GLOSS. I 461,14 St.-S. con-at stritit): **1** *strictius:* **a** *de proelio hominum:* LIBER hist. Franc. 28 p.287,26 cum . . . fortiter con-rent. ANNAL. Rod. a.1133 a mane diei utrisque usque meridiem con-antibus. *v. et l. 46. adde:* ALBERT. STAD. Troil. 3,412 conti -ant. *trans. i. q. armis petere – bekämpfen:* LIBER hist. Franc. 16 p.264,15 se fortiter con-antes Chlodoveo, Gundobado et Godeghiselo. **b** *de pugna animalium:* ALBERT. M. animal. 8,170 -ant ad invicem *apes.* **2** *latius (vigente imagine pugnae):* **a** *de collisione fluctuum:* BEDA hist. eccl. 4,16 p.238,19 bini aestus oceani . . . sibimet invicem cotidie con-antes occurrunt (*sim.* GESTA Font. 1 p.14,6). **b** *de conflictu spirituali:* RADBERT. Arsen. 2,20 p.91,19 cum vidisset . . . dolos et fraudes hinc inde -are. WOLFHELM. ad Heinr. (MGScript. XIV p.142,7) *duae nativitates* boni malique litem gerunt inter se -antium. **B** *translate i. q. discrepare – im Widerspruch stehen:* GERHOH. Antichr. 2,48 p.294,3 nec . . . -ant sibi dicta Hilarii de Christo.

II *de foedere i. q. pugnae socium esse, societate armorum coniunctum esse – gemeinsam, als Verbündeter kämpfen, verbündet sein:* ALBERT. M. eth. 4,2,5 p.304^{a},9 ut Athenienses . . . ad auxiliandum et -andum secum provocarent. pol. 3,6^{k} p.247^{a},36sq. haec 'compugnatio' . . . est 'de aliis loco differens solum ab iis, qui de longe -ant' (*p.1280^{b},10* τῶν ἄποθεν συμμάχων); communicantes enim in una eademque civitate ut -antes sibi invicem ferunt auxilia.

adi. **compugnans,** -antis. *contrarius, discrepans – gegensätzlich, widersprüchlich:* CARM. var. Walther 1,3,3 -is elementi. CONSUET. Marb. 60 (Spicil. Friburg. X. 1965) si intendentis et intentionem depellentis ęquanimiter audiuntur -es sententię.

subst. **1. compugnantes,** -ium *m.* **1** *pugnatores (inter se confligentes) – (gegeneinander) Kämpfende:* ANNAL. Rod. a.1129 p. 709,6 occisio con-ium. **2** *societate armorum coniuncti – Verbündete: v. l. 5.*

2. compugnantia, -ium *n.* *quae contraria sunt – Gegensätzliches:* CHART. episc. Wirz. I 82 p.45,18 (a.1137) dissidencia et conpungnancia *(sic?)* vinculo pacis . . . unire.

***compulmentalis,** -is *m.* *conviva – Tischgenosse:* ALBERT. M. pol. 1,1^{m} p.11^{a},33 tales quotidiana communicatione communicantes in domo vocat 'ὁμοσιτιους' (*p. 1252^{b}, 14* ὁμοσιπύους) . . . quasi -es, eo quod tales eisdem pulmentis . . . utuntur.

***compuls,** -tis *(f.)* *puls – Brei:* ALCUIN. carm. 4,9 Hadda . . . mel -imque . . . ministrat.

compulsatio (conp-, -cio), -onis *f.* **1** *gener. i. q. actio pulsandi – das (An-)Klopfen:* HONOR. AUGUST. sacram. 55 versus . . . 'dirigatur, Domine, oratio mea' est -o ostii conclavis *eqs.* **2** *spec. i. q. pulsatio vel sonitus (campanarum) – das (Glocken-)Läuten, Geläut:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,75 nostrum spirituale bellum cum campanarum -e . . . incipitur (CHART. Ger. Col. 145 p.149,7 in singulis -bus c., quas vel festa vel commemorationes . . . requirunt. VITA Ermin. 10 p.486,2 cum -bus c. fratrumque processione. *al. cf.* MIRAC. Otton. Bamb. II 1 facta . . . votiva signorum -e). CHRON. Merseb. 4 p.173,42 -o maioris missae solempniter personatur (*sim.* CHART. eccl. Erf. 165 p.89,22). CHART. Traiect. 685 *in anniversario* quatuor denarii dentur campanario, ut -cio fiat. CHART. episc. Hild. III 493 infra sollempnem -em. CHART. Luneb. VII 77 (ed. W. von Hodenberg. 1861) in omni vigilia trium -cionum. *al.*

compulsio (conp-), -onis *f.* **1** *proprie:* **a** *gener. i. q. actio tundendi – das Schlagen, Klopfen:* GEBER. summ. 1,10 p.513 per mallei -em. **b** *spec. i. q. pulsatio vel sonitus (campanarum) – das (Glocken-)Läuten, Geläut:* CHART. episc. Hild. I 95 p.95,15 (a.1054/79) cum solempni -e commendacionem ipsius *(fratris)* faciemus. **2** *translate i. q. coactio – Zwang:* **a** *gener.:* RATHER. coni. 5 l. 167 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976) manduca; si nolis, sit tibi -o nulla. **b** *publ.:* **α** *vis – Zwangsmaßnahme:* GREG. IX. registr. 636,2 p.522,13 nec . . . cogantur *clerici* per fossiones domorum aut alio -is genere. INNOC. IV. registr. B 167 quod ab huiusmodi -e . . . desisterent. CHART. Pruss. II 86 (epist. papae). *al.* **β** *exactio debitorum – Zwangsvollstreckung, Eintreibung:* LEG. Wisig. suppl. 1,2 p.468,16 nec illi prius con⟨mo⟩d⟨a⟩ con-is ⟨exig⟩ant, quam *eqs.*

***compulsivus,** -a, -um. *per vim impositus – aufgezwungen:* CHART. Wirt. VII 2544 p.406,15 (dipl. Rud. regis a. 1275) -a et gravia servitia.

compulso (conp-), -avi, -atum, -are. *de campanis:* **1** *pulsare – ertönen lassen, läuten:* **a** *c. obi. acc.:* CHART. Bund. 216 (c.1100) quando . . . obitus nobis erit notificatus, statim . . . -antur omnia signa. CHART. Turic. 295 ut . . . sacrista . . . campanas studiose -et. *al.* *c. obi. rei sonitu campanarum indicatae:* CHART. Gosl. II 125 p.187,27 (a. 1266) duo debent preesse choro . . . et . . . completorium con-ari. **b** *absol.:* CHART. episc. Hild. I 95 p.95,16 (a.1054/79) in vigiliis primis et prima defunctorum missa solempniter -amus. CHART. episc. Misn. 180 bis in anno . . . pro fratribus . . . defunctis -bitis. CHART. Rhen. med. III 1315 p.951,16 XII denar(ii) dentur scolariis ad -andum. *al.* **c** *impers. (pass.):* CHART. episc. Halb. 500 p.445,33 (a. 1218) ut . . . cum omnibus signis ecclesie vigilie -etur. CAES. HEIST. mirac. I 7,24

[Widhalm]

p.33,20 putans ad matutinas fuisse -tum. II 2,37 Conradus . . . modo mortuus est, idcirco ei -atur. *al.* **2** *sonare – ertönen, läuten:* CAES. HEIST. mirac. I 6,6 p.356,33 -antibus campanis.

compulsor (conp-), -oris *m.* **1** *gener.:* **a** *stimulator – Antreiber:* METELL. Quir. 36,15 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) reductum vas vectantibus imminebat ipse -r gravis et ferus coactor. **b** *monitor, flagitator – einer der auffordert, zwingen will:* RATHER. concl. 40 l.186 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976) pro Veronensi *episcopio cedendo* pravigeris respondere lector me noverit -bus. **2** *publ.:* **a** *conquisitor (militum) – Rekrutierungsbeamter:* LEG. Wisig. 9,2,2 servi dominici, id est con-es exercitus, quando Gotos in hostem exire conpellunt *eqs. ibid. al. (v. ind.).* **b** *exactor (debitorum) – Eintreiber (der Steuer-, Prozeßschulden):* LEG. Wisig. suppl. 1,2 p.468,12 con-es vel executores decreto prestringimus, ut non pro sua conmoda exiga⟨n⟩t volumtate.

***compulsorius** (conp-), -a, -um. **1** *adi.:* *per vim impositus – aufgezwungen:* CONST. III 103 p.92,28 (a.1276) utrum . . . condiciones . . . con-e robur firmitatis habere deberent. **2** *subst. neutr.:* *incitamentum – Anreiz, Antrieb:* ALFAN. premn. phys. 1,57 angelis . . . nullum habentibus -um (*PG 40,521*^{B} ἐπανάγκασμα) attrahens ad peccandum.

compuncte *v.* compungo.

compunctio (conp-, -ccio), -onis *f.* *script.* -pon-: *p. 1126,5. adde* CONC. Merov. p. 57,1 *(var. l.).*

I *corpor. i. q. punctura – das Stechen, Stich:* **A** *gener.:* MILO carm. 1,6,3,217 *(in imag.)* ne . . . in messe hac spinae con-o surgat. **B** *medic. i. q. dolor acutus – stechender Schmerz:* ANTIDOT. Bamb. 5 p.23,3 con-e sanat *antidotum* (p. 23,4. ANTIDOT. Berolin. 46 p.77,5). MAURUS progn. 30 p.43^{b},48 (ed. M. H. Saffron. 1972) quando ceperit . . . -o⟨nes⟩ senti⟨re⟩.

II *spirit.:* **A** *c. sensu stimuli:* **1** *stimulatio, incitatio – Antrieb, Anstoß:* TRAD. Frising. 702 p.588,15 (a.848/53) ista con-e *(sc. divinis monitis)* Piligrim commotus ad episcopum . . . pervenit. CHART. Bund. 16 p.12,18 (spur.) con-e et instinctu spiritus sancti. ALBERT. M. sacram. 132 p.90,38 quod -o ibi (*Petr. Lomb. in Rom. 8,30* compungere) non dicitur actus contritionis, sed incitatio, quae est ad veniendum ad Deum. **2** *aculeus – Spitze, Stachel:* DAVID compos. 1,16,1 responsio *sit* humilis, sine -e amaritudinis vel obliquae redargutionis aut irrisionis. **B** *affectus, commotio – Ergriffenheit, Rührung, Erschütterung:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 4,24 p.259,1 verbis poeticis maxima suavitate et con-e conpositis. WETT. Gall. 25 p.270,25 laeti ex con-e divina remeabant. THIETM. chron. 6,17 eiusdem *(ecclesiae)* detrimenta ad -cionem provocandam huic *(spirituali proli)* sunt enarranda. THANGM. Bernw. 19 magna -e universorum deducitur *Bernwardus. al.* **b** *aegritudo (animi), sollicitudo – Kummer, Sorge:* NICOL. I. epist. 38 p.312,25 ut, quae superius exarata sunt, . . . ex quanta mestitia et -e processerint, . . . adtendatis. **2** *eccl. i. q. dolor peccati, contritio, paenitentia – Reue, Zerknirschung, Bußfertigkeit:* **a** *de def. et generibus:* AMALAR. off. 3,14,2 sunt . . . duo genera con-is, unum timoris et alterum amoris. WOLBERO cant. 1 p.1070^{B} -o alia reconciliatoria, alia amatoria. ALBERT. M. sacram. 117 p.81,57 -o dicit dolorem, inquantum refertur ad dulcedinem peccati in genere. 131 p.89,83 -o actus contritionis est, quae est post iustificationem a culpa. sent. 4,16, 8$^{capit.}$ quae sit differentia inter -em, attritionem et contritionem. p.560^{b},43 -o est in plus quam contritio. *al.* **b** *de usu:* **α** *in univ.:* ALCUIN. Willibr. 1,32 (MGMer. VII p.139,10) ut . . . con-e . . . sua defleant crimina. CHART. Sangall. A 161 admonit me divina misericordia et con-cio cordis *(item in formulis chartarum:* CHART. Rhen. med. I 39 p.44,9. CHART. Turic. 124 hęc . . . salutifera -e pertractans trado omnem hereditatem. DIPL. Otton. III. 390 p.821,12 -e veteris fermenti tactus. *al.).* HROTSV. Pafn. 12,3 quia te con-e punisti, ¡deo veniam meruisti. PAUL. FULD. Erh. 1,4 -e lavari. BERTH. (?) annal. a. 1069 p.274,31 in recordatione peccatorum suorum ad -em lacrimarum facillimus. HERM. IUD. conv. 10 p.102,6 (ed. G. Niemeyer. 1963) christiani . . . cordis mei duritiam . . . ad -is gratiam satagebant emollire. CATAL. biblioth. Ruf 91 p.368,15 Ioannis de -ponctione (περὶ κατανύξεως *PG 47, 393sqq.*). CAES. HEIST. hom. exc. 79 lacrimas et signa -cionis vel contricionis. *saepe. adde:* CARM. Bur. B 197,6,8 respexit Bacchus vestras -es (conp- *cod.*). *expressius i. q. actus paenitentiae – Akt der Reue:* AMALAR. off. 3,19,23 lavatio manus mundationem cordis signat per lacrimas et -es *eqs.* **β** *humilitas, devotio – Demut, Frömmigkeit:* CONC. Karol. 39^{A},137 p.414,19 cum con-e cordis recitentur *psalmi.* RIMB. Anscar. 3 p.21,25 -is divinae . . . amore languescere. MIRAC. Pirmin. 1 opera, que in sanctis . . . Deus . . . operatur, . . . mentem ardore con-is tangunt. DAVID compos. 3,65,1 cum . . . multa videantur esse devotionum genera vel -um, possunt . . . in septem distingui differentias *eqs. al.*

***compunctis** (conp-), -e. *mus. i. q. in fronte et retro puncto instructus – vorn und hinten mit einem Punkt versehen:* FRUTOLF. (?) brev. 14 p.102,5 gutturalis con-is.

***compunctivus** (conp-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *sensu act. i. q. commotionem, contritionem provocans – ergreifend, Zerknirschung hervorrufend:* RIMB. Anscar. 35 p.68,7 ex . . . -is rebus ex sacra scriptura sumptis . . . unicuique . . . psalmo propriam aptavit oratiunculam. CAES. HEIST. hom. exc. 202 p.146,5 demone predicante verbis valde -is. mirac. I 7,47 p.67,27 species aromaticae sunt memoria -a dominicae conceptionis *eqs. al.* **b** *sensu pass. i. q. commotus, contritus – ergriffen, bewegt:* MIRAC. Bert. 8 p.514,1 con-o corde laetantes, lacrimis gaudiosis flentes. **2** *subst. masc.:* *qui contritus est – Zerknirschter:* CAES. HEIST. hom. exc. 212 piscine -os exprimunt, quorum sepe madent oculi.

adv. ***compunctive.** *corde contrito, humiliter – zerknirschten Herzens, demütig:* MIRAC. Bert. 7 p.512,26 -e mutua confessione rebaptizaverunt *eqs.* ANDR. STRUM. Ioh. 85 qui *(papa)* ad . . . missarum sollempnia -e solebat accedere.

***compunctor,** -oris *m.* *qui compunctionem provocat – Erwecker der Zerknirschung:* EKKEH. IV. bened. I 56,11 cordis -r benedicat.

***compunctuosus** (conp-), -a, -um. *compunctus, contritus – bußfertig, zerknirscht:* ARNOLD. LUB. chron. 5,15 p. 191,13 qui . . . se devotos et -os (conp- *3*) exhibent.

***compunctus** *vel* **-um** (conp-), -i *m. vel n.* *punctura – Stich:* LEX Ribv. 4 capit. p.52,48 (A 9) de con-o.

compungo (conp-), -punxi, -punctum, -ere. *script.:* -puc(tus): FORM. Augiens. B 2 *(var. l.). v. et l. 65.* -pict(us): PASS. Mauric. 229.

I *corpor.:* **A** *strictius i. q. pungere, pungendo lacerare – (durch-, zer)stechen* (*cf.* GLOSS. III 414,62 St.-S. -xerunt stâchen. IV 314,40 -ta lacerata kestochin): TIT. metr. III 7,24 sibi con-tis depredans omnia membris *Christus.* VISIO Godesc. B 6,2 (ed. E. Assmann. 1979) qui sauciati et -ti erant, iterum reintegrati sunt. *cf. p. 1127,12.* **B** *latius i. q. affligere – peinigen:* ALBERT. M. eth. 7,2,5 p. 511^{b},7 tales *(sc. senes)* corpus habent semper morsum et -tum defectibus.

II *spirit.:* **A** *stimulare, incitare – (an)treiben, bewegen:* ALDH. virg. II 2070 Deus . . . satrapae mentem stimulis -it acutis, . . . ut *eqs.* LIBER hist. Franc. 14 p.260,18 quomodo corda regis ad credendum con-rent (-rentur *var. l.*). BEDA hist. eccl. 4,12 p.228,4 Caedualla suscepit imperium et . . . tandem superni regni amore con-tus reliquit. VITA Willeh. 9 praedicationis verbo multorum ad viam salutis . . . corda -ens. HROTSV. gest. 1494 recti con-tus acumine zeli. *al.* *in formulis chartarum:* FORM. Augiens. B 4 his ammonitionibus con-tus (conpuctus *3*). DIPL. Ludow. Germ. 10 divina inspiratione -ti (DIPL. Karlom. [II.] 2 p.287,1. *al.*). DIPL. Karoli III. 7 divino . . . intuitu et futurae certitudinis eventu con-ti. DIPL. Arnulfi 84 superno nutu -ti. 121 p.178,6 divino -ti afflatu. TRAD. Brixin. 12 divino instinctu con-tus (*cf.* CHART. Brixin. 35 p.41,3 divini amoris i. -tus). *al.* **B** *afficere, tangere, commovere – ergreifen, rühren, erschüttern:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ANSO Ermin. prol. (MGMer. VI

[Widhalm]

p.461,12) dum apostolorum praecepta . . . recitantur . . ., corda audientium con-untur. TRAD. Frising. 20 ego . . . Etta con-ta divina misericordia *(item in formulis chartarum:* COD. Lauresh. 3696[a] Theotbirc . . . divino amore con-ta. CHART. Welt. 2 divino timore . . . -tus. *al.).* WALAHFR. Wett. epil. 2,13 plangimus interno -ti corda dolore. CAND. FULD. Eigil. I 23 p.232,41 divina visitatione -tus. FLOR. LUGD. carm. 28,5 hunc elementa sibi sumant con-ta dolorem. THANGM. (?) vita Epiph. 6 fletibus suorum praesul . . . ad lacrimas usque -tus. HIST. peregr. p.124,14 con-at . . . corda vestra . . . , quod *eqs. al. c. sensu compatiendi:* ARCHIPOETA 1,22,4 cum salvator lancea pungitur, saxeus est, qui non con-itur *eqs.* **b** *contristare – betrüben:* VITA Mathild. II 11 p.291,27 nos graviter -it recolentes illum . . . erga nos esse tam amarum. IOCALIS 94 -i . . . satis gustus facit ebrietatis. **2** *eccl. i. q. dolore peccati, contritione afficere – mit Reue, Zerknirschung erfüllen (pass. et medial. i. q. paenitere – Reue, Zerknirschung empfinden):* TRAD. Frising. 7 p.33,17 (a.754) praevaricator praecepta Dei in multis modis . . . huius rei mecum con-tus. HRABAN. carm. 39,3,6 ut . . . meae . . . sim miseriae -tus memor ultimae. HROTSV. Abr. 9,3 quisquis conpunctionem sentit, et ipse con-itur. AMARC. serm. 3,463 (ed. K. Manitius. 1969) ut ille *(peccans)* ex virtutę tuę con-atur pietatis. CONSUET. Marb. 82 (Spicil. Friburg. X. 1965) solent . . . plerique . . . pro suis . . . angustiis se . . . rogare et -i. CHART. Naumb. 270 p.253,12 bene in Christo -tus . . . vovit . . . a . . . iniuria recedere. HIST. de exp. Frid. imp. p.109,5 intime con-tus obiit. CHART. Raitenh. 291 p. 233,3 divina gracia con-tus propter gravamina *eqs. al.*

adi. **compunctus,** -a, -um. **1** *commotus – bewegt, ergriffen:* AMARC. serm. 1,465 (ed. K. Manitius. 1969) con-o pectore. HIST. peregr. p.124,31 de cordibus con-is erumpunt lacrime pietatis. **2** *contritus, humilis – zerknirscht, demütig:* SISEB. Desid. 2 fuit . . . in omni sua actione -us. HROTSV. Pafn. 7,14 orare . . . non sonoritate . . . vocis, sed con-i rugitu cordis. UFFING. Ida 1,20 fundit . . . preces eo quisque fructuosior, quo corde -ior. *al.*

subst. **1. compunctus,** -i *m. qui contritus est – der Zerknirschte:* EKKEH. IV. bened. I 16,28 da pie -is pavimenta rigare fluentis.

2. compunctum, -i *n. paenitentia, oratio paenitentiae – Reue(gebet):* EPIST. var. II 26 p.343,6 fides, con-um et orationes . . . libello altero conscribantur.

adv. **compuncte.** *devote – demütig:* AMALAR. off. 4 praef. 1 quatinus . . . dulcius atque -ius Deo assistatur in ecclesia.

***compurgator** (conp-), -oris *m. coniurator iuris iurandi purgationis – Schwurhelfer beim Reinigungseid:* CHART. Steph. Wirz. 223 (a.1214) assumptis quatuor con-bus honestis . . . personis . . . purgationem . . . adimplevit. CHART. Patav. 18 (Mon. Boica XXIX 2 p.342,15) si . . . lesor con-es . . . habere non potuerit. CONST. II 427,40 infamis persona . . . numquam suo iuramento, sed cum tribus procedet con-bus. CHART. Dortm. 152,10 assumptis -bus fidedignis.

compurgo (conp-), -are. *mundum reddere – reinigen, läutern:* GLOSS. I 91,16 St.-S. con-ar pim gahreinit vel kahluttrit. *Widhalm*

compuro *v.* comburo. **compus** *v.* compos.

computabilis (conp-), -e. **1** *probatus, ratus – gültig:* CHART. Eberb. 417 p.193,5 (a. 1270) cum duabus marcis bonorum et -ium denariorum Coloniensium. **2** *aestimabilis – anzurechnen(d), wertvoll:* EKKEB. SCHON. opusc. 4 p.281,30 ut . . . con-e sit *residuum temporis mei* perhenniter ante te *(sc. Dominum).*

***computagium,** -i *n.* (*cf. francog. vet.* comptage) *summa (computationis) – (Gesamt-)Zahl:* CHART. ord. Teut. 112 p.93,6 (a.1257) debent solvere . . . quintam decimam . . . de -o caprarum, de apibus.

***computarium,** -i *n. kalendarium – Kalender:* VITA Mathild. I 15 p.581,17 -um, in quo erant nomina procerum scripta defunctorum (*inde* II 26 p.301,11).

computarius, -i *m. calculator – (Be-)Rechner:* **1** *qui artis computandi gnarus est – ein der Zeitrechnung Kundiger, Komputist:* COLUMB. epist. 1 p.156,31 non esse pascha nimirum tenebrosum a multis comprobatur -is. p.157,32. **2** *ratiocinator – Rechnungsbeamter:* COMMEM. de casis Dei (ed. T. Tobler, Itin. Hieros. I. 1879. p.301,13; s. XI.[in.]) in sancto sepulcro Domini presbyteri IX, . . . -i II, notarii II.

computatio (conp-, -cio), -onis *f.*

I *strictius i. q. calculatio, numeratio – das Rechnen, (Be-)Rechnung, Zählung (c. sensu aestimationis: l. 14.31.33):* **A** *proprie* (*cf.* GLOSS. IV 297,48 St.-S. in actu con-is tethero gitalu): **1** *gener.:* CAES. HEIST. hom. II p.62[a] habet *digitus* . . . septem . . . distinctiones, in quibus circulariter -o nostra discurrit. CHART. Pruss. I 119 p.90,35 dimidium miliare in latitudine . . . -e facta a palude *eqs.* MENKO chron. p.547,32 centum viri secundum Latinam -em fugientes in Hunesa sunt submersi. ALBERT. M. animal. 9,46 propter malitiam . . . -is mulieris impraegnatae opinatur, quod sit filius octo mensium. eth. 4,1,10 p.290[a],10 diligens . . . -o (*p.1122[b],8* ἀκριβολογία) parvifica est. **2** *comput. et astron.:* **a** *in univ.:* ALDH. epist. 1 p.478,2 perplexa oroscopi -o. BEDA temp. rat. 20,52 ut -o omnis . . . a principio anni sui etiam apud Romanos incipiat. ALCUIN. epist. 126 p.186,32 haec facilior videtur con-o, ut sciamus *eqs.* NOTAE Welt. a.1074 (MG Script. XVII p.572,9) luna secundum antiquam -em XIII. ANNAL. Frising. a.1153 secundum -em lunarem. ALBERT. M. cael. 2,4,8 p.195,74 (ed. P. Hoßfeld. 1971) per -es cursus astrorum. *al.* **b** *ars computandi – Kunst der Kalenderberechnung, Komputistik:* ANON. Mell. 91 Herimannus . . . philosophus in -e subtilissimus extitit. **3** *publ. et iur.:* **a** *in univ.:* CONST. I 437,11 (a.1023) de -e consanguinitatis. CHART. Burgenl. I 284 volo . . . in memoriam provocare -cionem terrarum. CHART. Tirol. notar. I 833 -cio vini suprapignorati, sicut vadit vinum in vindemia. CHART. Salem. 209 p.241,9 in quibus *(annis)* iuxta congruam con-em de proventibus . . . curtis XXX[a] marce colligi possunt. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *actio rationem faciendi – Rechnungslegung, Abrechnung:* GESTA Lob. 27 p. 332,32 facta . . . plus quam ducentarum marcharum -e (CHART. episc. Halb. 630 l.7 amministratores bonorum vestrorum -em coram vobis non faciunt de receptis et expensis. CHART. select. Keutgen 147,23 singulis annis publicam facient -em. CHART. Advoc. 177 p. 90,29 sub -cione legittima inter nos facienda. *al.*). ACTA imp. Winkelm. I 526 p. 430,40 prout ea *(damna)* per -em rationalem potuerit demonstrare. CHART. Lips. II 17 p.13,34 ut . . . -em teneat procurator. CHART. Argent. I 550 p.418,27 ut . . . sacerdos . . . fabrice -cionibus intersit. *al. de ratione conscripta:* CHART. Chil. praef. p.1 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. 1875; a.1264) iste liber, in quo continetur -o. **β** *conventio de condicionibus solvendi facta – Zahlungsvereinbarung:* CHART. Mog. A II 64 p.125,16 (a.1144) -em talem inivimus, . . . ut triginta solidi . . . ea persolverentur ratione, ut *eqs.* **B** *meton.:* **1** *computus – Kalender:* CATAL. biblioth. Lehm. I 49 p.247,37 lex Salica . . . et -o annorum per sex mundi aetates in codice I. **2** *catalogus (praestationum) – Aufstellung (der Verpflichtungen):* TRAD. Brixin. 37 (a. 995/1005) -o curaturę, quę debet filio Ragicinis dari. *liber rationum – Rechnungsbuch:* TRAD. Falk. p.6,11 (a.1165/74) procurator . . . hoc satis in sua -e retinet.

II *latius:* **A** *numerus – Anzahl:* CHART. select. Wopfner 107 p.157,36 (a.1191) quod Heroldus nec beneficio nec hereditate nec annorum -e se confiteatur dicta bona possidere. **B** *summa – Summe:* BERTHA Adelh. 5 quibus *(pauperibus)* annuo tempore quadragesimali prescriptam pretii -em dari *instituit. expressius i. q. summa, de qua ratio facta est – Summe, über die Rechnung gelegt wurde:* CHART. Rost. A I 1,302 p.53 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967; a.1250) tenebatur nobis dominus noster IV mr. excepta -cione. CHART. Wism. A 889 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) Weneco habet quatuor solidos super -em. **C** *pretium – Wert:* CONST. II 383,6 (a.1256) dabuntur obsides pro duabus milibus marcis sterlingorum in -e consimiliter marce magne (CHART. scrin. Col. B 2161 XXVII marcas s. ad bonam -em, marcam per XII solidos).

[Dauser]

computator (-pot-), -oris *m. calculator, numerator – (Be-)Rechner, einer der zählt:* **1** *in univ.:* DHUODA 6,4,4 (Sources chrét. 225.1975; a. 841/43) -r metrarum. ALBERT. M. eth. 4,1,8 p.285ª,38 *cimbices* kimbi noxistae vocantur, quod sonat cymini venditores et -es, eo quod genera cymini ad numerum computata potius vendant quam donent. **2** *qui artis computandi gnarus est – ein der Zeitrechnung Kundiger, Komputist:* BEDA temp. rat. 38,32 ut . . . aestivis mensibus vernum tempus . . . se offendisse perversus -r horrescat. RHYTHM. 113,70,1 sensu semper cautus esto, -r optime! MARIAN. chron. a. Chr. 700 Beda . . . compo-r (a. Chr. 747). **3** *ratiocinator – Rechnungsbeamter:* CHART. Lamb. Leod. 647 p.220,20 (a. 1272) octo marchas . . . canonicus singulis annis . . . per nostros *(sc. capituli)* -es . . . recipiet (*sim.* p.220,25).

***computatorius,** -a, -um. *calculatorius – Rechen-:* ADEMAR. hist.2,8 p.118,20 rex Karolus . . . a Roma artis grammaticae et -ae magistros secum adduxit.

***computatrix** (-pot-), -icis *f. quae calculat, numerat – eine die berechnet, zählt, Berechnerin:* RHYTHM. 116,2,3 ipsa *(stella)* noccium horarum -x dicitur. *de cruce in orologio posita:* RHYTHM. 116,5,2 dextra, leva et profunda, quę tendit ad aethera, servat semper -x (-pŏ- *cod.*) per distincta tempora equinoctia designans atque solestitia.

computatus, -us *m. de cyclo paschali i. q. calculatio – Berechnung:* ALDH. epist. 4 p.483,21 isti *(haeretici)* secundum decennem novennemque Anatolii -um . . . paschale sacramentum *celebrant.*

computesco *v.* computresco *p.1132,56.*

***computista** (-pot-), -ae *m. qui artis computandi gnarus est – ein der Zeitrechnung Kundiger, Komputist:* EPIST. var. I 42tlt. capitula, de quibus convocati -otiste interrogati fuerint. CATAL. biblioth. Becker 73,56 Beda -otista. BERNOLD. CONST. chron. p.393,38 Herimanno -otistarum subtilissimo dilucidante. HAIMO BAMB. chron. (DtArch. 16. 1960. p. 183,10) cronografi et -otiste testantur. ANON. Mell. 77 Albericus monachus -a incomparabilis extitit, qui et libellum insignem de computi regulis scripsit. *al. usu attrib.:* REIN. LEOD. Evr. 7 (MGScript. XX p.563b,23; s. XII.2) certum est . . . tam astrologis quam -otistis auctoribus.

computo (conp-, -pot-), -avi, -atum, -are. *script.* -pt-: *p.1130,1. depon.: l 49.*

I *calculare, numerare – (be)rechnen, zählen (cf.* GLOSS. I 748,49 St.-S. con-tis gizalten, pizalten. *v. et p. 1130,69):* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *absol.:* **α** *gener.:* ALBERT. M. animal. 9,48 credunt *mulieres* se tunc concepisse et ab illo tempore -ant. *ibid. al.* **β** *math.:* DHUODA 6,4,49 (Sources chrét. 225.1975; a. 841/43) articulatores . . . usque XC novem in sinistram partem -antur nodis. GERB. geom. 3,17 apud antiquiores centenis tantum iugeribus -batur *(cf. Isid. orig. 15, 15,7).* **γ** *comput. i. q. artem calculandi exercere – Zeitberechnungen anstellen:* BEDA temp. rat. 20,51 a quibus origo -andi sumpta est. EINH. Karol. 25 discebat artem con-andi. **δ** *publ. et iur. i. q. rationem facere – Rechnung legen, abrechnen:* CHART. Tirol. notar. I 686 (a.1237) quatinus ipse *(praepositus)* . . . -et cum eo *(potestate)* de bonis episcopatus. CHART. Rost. A I 1, 216 p. 50 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967) alter debet -are cum consulibus et vicinis. CHART. civ. Magd. 126 p. 67,42 sq. monetarii, quando con-are debent, presente camerario con-bunt. CHART. Ror. 45 p.201,1 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) decanus . . . coram nobis. . . quater in anno . . . -bit. *al. v. et p.1133,32.* **b** *trans. (pass. i. q. secundum computationem esse – zählen [als]: l. 66sq. 70. p. 1130,6. al.):* **α** *gener.:* WILLIB. Bonif. 8 p. 55,11 qui *(annus)* . . . incarnationis Domini DCCLV. annus . . . con-atur (REGINO chron. praef. p.1,13). PAUL. DIAC. Lang. 2,18 nona provincia in Appenninis alpibus con-atur. *al.* ALCUIN. epist. 145 p.233,4 in pistrino grana tritici -are. DHUODA 10,2,55 (Sources chrét. 225. 1975) quadrans quaternis -aris in annis. RIMB. Anscar. 20 p.45,32 quid inibi *(sc. in sacco)* esset, -ans. TRAD. Frising. 922 quem numerum -are non possumus. ARIBO FRISING. mus. p.38 in terrestri nostra musica novem comptaverant musas, novem videlicet consonantias. *al. v. et p.1129,6. c. sensu metiendi:* Ps. COPHO anat. 37 con-a longitudinem isofagi usque ad VII. spondile. **β** *math.:* ANON. geom. I 3,3 quo *(cacumine altitudinis)* inspecto gradus quadrati numerentur, qui exempli manifestatione III -entur. **γ** *comput.:* BEDA temp. rat. 15,4 antiqui . . . Anglorum populi . . . iuxta cursum lunae suos menses -vere. hist. eccl. 5,21 p.334,33 ne putaremus easdem VII dies a XIIIIª usque ad XXam esse -andas. ALCUIN. epist. 126 p.185,26 si . . . kal. Decembris sexta con-bitur luna. RHYTHM. 110,3 sic per annos decem novem regulares -a. REGINO chron. a. 34 qui *(Latini)* a Ianuario annum incipiunt -are. *al.* **δ** *publ. et iur. (c. sensu per computationem constituendi: l. 15.17.28, taxandi: l. 17.21sq. 27.29):* LEG. Wisig. 9,1,9 p.357,11 viginti per dies singulos milibus con-tis (ACTA imp. Winkelm. I 112 p.97,25 [a. 1212] quattuor bubus p. aratrum -tis). LEX Alam. 54,3 con-at (-po- *var. l.) femina,* quantum valet *morgingeba.* CAPIT. reg. Franc. 32,7 con-are faciat *iudex,* si servitium debeat multiplicare vel noctes. CHART. Sangall. A III app. 13 p.693,25 traditum est predium . . . pro tribus beneficiis -tum (CHART. episc. Halb. 246 l. 7 silvam et pratum p. XXVI solidis -tum. CHART. Heinr. Leon. 126 p.183,25 hic mansus et dimidius p. solo tantum -atur in concambio. *al.*). REGISTR. abb. Werd. 3,40 p.125,1 mansiones, sicut abbas L. con-vit. CHART. archiep. Magd. 311 p.394,19 usum . . . molendini . . . annuatim ad tantundem pecunie -vimus. CHART. episc. Hild. II 660 marca ad duodecim solidos -ta. CHART. Raitenh. 2,31 predium annuali censu dimidie libre Ratisponensis monete estimatione -atur. *al. v. et p. 745,43.* **2** *latius:* **a** *? facere – ? betragen:* ACTA imp. Stumpf 417 p.583,37 (a. 1195) de quibus *(necessariis)* duana . . . -bat portulanis Messanę . . . centum viginti tarenos. *cf. p. 1129,63sqq. 1131,48sqq.* **b** *solvere – zahlen:* ACTA imp. Winkelm. I 892 p.678,17sq. (a.1242) cum ipse postulet sibi viginti quinque uncias -ari . . . , qui⟨a⟩ apodixam non ostendit ipsarum, eidem -are non vultis. **B** *translate:* **1** *habere, ducere, iudicare – halten (für), (er)achten (pass. c. sensu [aeque] valendi: l.45sq.):* **a** *in univ.* (*cf.* GLOSS. I 360,70 St.-S. con-bitur gihatot wirt): BONIF. epist. 33 p.58,4 pro . . . peccato (DIPL. Conr. II. 54 p.63,22 qui *[Ardoinus]* . . . p. regulo -batur. CHART. Friburg. 252 p.225,5 famulus . . . p. fratre debet -ari. *al.*). DHUODA 5,1,42 (Sources chrét.225. 1975) cernentium temporaliter cuncta quid aliud a sapientibus -a⟨n⟩tur nisi 'quasi'? 5,1,58 vita . . . in similitudinem cuiusdam telae: brevis et scissa -atur ad forum. 5,1,71 extrema illius *(hominis)* dies ad instar telae -atur araneae. DIPL. Conr. II. 213 p.291,30 concampium . . . instabile -batur, nisi *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1077 p.295,13 aecclesiam et stabulum eiusdem reverentiae -verant (*cf.* a. 1080 p.325,7). CHRON. Lippold. app. p.558,30 pro bonis illis con-vi honesta bona in Emmenhusen. *al. pass. i. q. accipi – zählen (für):* WILH. SALIC. chirurg. 3,9 p. 344F focile sanum loco hastellarum aliquarum potest -ari, immo magis fortis est *eqs.* **b** *expressius:* **α** *parem aestimare – gleichachten:* GESTA Apoll. 660 discidium vitae momento -at horae. *comparare – auf eine Stufe stellen:* CHRON. Fred. 2,7 ut . . . facta eius *(Samsonis)* cum gestis Ercole conpotarentur (conparentur *Hier. chron. a. Abr. 840*). **β** *dignum aestimare, comere – für würdig halten, auszeichnen:* HUGEB. Willib. praef. p.87,39 pastorali . . . con-tus honore . . . Wynnebaldus. **2** *existimare, putare – annehmen, glauben:* **a** *opinari – der Meinung sein:* VITA Bonif. II 1 p.91,26 non -antibus nec rege nec ceteris optimatibus vindictam patris crimen esse. **b** *suspicari, conicere – vermuten:* REGINO syn. caus. 2, 232 quidquid inde scis aut audisti -are a tuis vicinis. 2,233 de illa parentela, quae inter illum et eius coniugem -atur.

II *adnumerare, calculando addere, includere, imputare – (hin)zurechnen, mitzählen, einrechnen, anrechnen auf (cf.* GLOSS. IV 48,20 St.-S. -o pizello, ich zele. *v. et p. 1129,44):* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* CHART. Westph. V 712 (a.1278) quod . . . sex canonici te, . . . decane, -to existerent. *spirit.:* TRAD. Frising. 634 p.540,5 (a.839) ut hereditas eius

[Dauser]

(Ratolti) divitiis -retur in celis ęternis. **b** *math.:* HERIG. rat. 2,2 illud . . . , quod secundari non potest, si aequale fuerit divisori, inter denominationes -es unitati. GERB. epist. math. I 9,3 solertia . . . geometricae disciplinae . . . , quod lineis clauditur, hoc tantum -at. **c** *publ. et iur.:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 4,3,2 illos annos in pupillorum actionibus con--andos esse censemus, quibus *eqs.* CHART. Westph. V 211 (a. 1206) tempora . . . scismatum . . . nolumus . . . -ari. CHART. Berg. Magd. 73 p. 53,7 recepimus decem marcas, que -buntur in mutuum. CHART. Tirol. notar. I 262 renunciando exceptioni non numerate peccunie, -tis quinquaginta libris, quas . . . eidem solvere . . . tenebatur. 778 quod con-et ipsum plaustrum vini . . . supra illas XL libras. REGISTR. Mog. p. 44,20 con--bunt singulis annis IIII marcas in recepto. CHART. Westph. V 706 predictis tribus *solidis* et dimidio -tis in ipsis *(quinque). al. c. sensu compensandi:* TRAD. Werd. 124 p. 21,10 (s. XII.[in.]) mansum . . . IIII mod. siliginis minus solventem, quos pro servitio istius, quem concambivit, -vit, . . . recepit. **β** *spectat ad sortem, debitum (de re v. H. Planitz, Das deutsche Grundpfandrecht. 1936. p. 186. al.):* CONST. I 339,3 (a. 1191) quod non -bit . . . fructus . . . in sortem (CHART. Laus. 81 capitulum -vit in s., que in gageria aceperat. GREG. IX. registr. 605 p. 493,38 proventus pignorum . . . in s. . . . -are. CHART. Tirol. notar. I 31[a] obligavit . . . sua bona . . . habendo pro dono non -ando in aliquam s.). CHART. Tirol. notar. I 623 teneat dictam decimam . . . ex dono non in capitali -ando. *al. v. et p. 223,25qq.* **2** *latius:* **a** *referre in numerum – rechnen zu (cf.* GLOSS. II 67,54 St.-S. -as ahtos. *al.):* CHART. Rhen. med. I 58 p. 65,7 (a. 826) nec debet in dampnis -ari, quicquid *eqs.* HROTSV. Dulc. 12,3 non poteris . . . intra contubernium -ari virginum. WIDUK. gest. 2,10 fuerunt . . . qui dicerent, quia filii filiorum non deberent -ari inter filios (STATUT. ord. Teut. p. 89,21 i. eos, quos ordinis sinceritas quasi scoriam . . . evomuit, -etur. CHART. Livon. A III 217[a] Curlandia i. regiones Prusciae . . . -atur). *al. c. sensu collocandi:* HILDEG. epist. II 155 taedium non habe, quia in ista sphaera -tus es. **b** *assignare – zuordnen:* AMALAR. off. 4,20,1 dies passionis Domini -antur duabus ebdomadibus ante pascha. ord. antiph. 6,16 vespertinum officium -are ad partem diei. 6,17 nisi lectio vespertinalis -etur parti diei. **B** *translate:* **1** *ascribere – zuschreiben:* RATHER. Metr. 7 l. 322 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976) solent sancti . . . sibi talia -are *eqs.* **2** *in rationem inducere – berücksichtigen:* CAPIT. reg. Franc. 88,4 ut ista causa non -etur, sed *eqs.*

III *in summam redigere, colligere – zusammenzählen (cf.* GLOSS. II 27,23 St.-S. -at zesamine celit): **A** *strictius:* **1** *gener.:* TRAD. Frising. 1392 (a. 1022/23) terra . . . et pratis ac silvis simul -tis iugera XL (*sim.* 1406). *medial. i. q. (una) effici, esse – (insgesamt) sich ergeben, sich belaufen:* DIPL. Heinr. IV. 270 p. 347,2 tantum, quoadusque c mansi -entur. CHART. Turic. 298 hęc omnia -antur ad x mansos. *al.* **2** *comput.:* ALCUIN. epist. 126 p. 186,26 si a quintas decimas kalendas Maias totius lunaris anni dies con-antur usque in nonas Aprilis *eqs. v. et p. 854,2.* **B** *latius:* **1** *(addendo) componere – (durch Addition) zusammensetzen:* AMALAR. off. 1,2,7 senarius . . . numerus partibus suis -tus (*sic ?, cf. Aug. civ. 11,30* in summam redactis) primus perfectus est. IOH. CODAGN. annal. a. 1226 p. 76,4 (vs.) numerum . . . con-tum. **2** *complecti – umfassen:* GERB. (?) astrolab. 9 quotcunque partes infra suos limites -verit almeri, tot sunt partes inaequalium horarum diei. **3** *confundere – zusammenlegen:* RUP. TUIT. off. 5,8 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) ut cum . . . processione palmarum . . . non -ent illam, quae dominicalis est.

IV *enumerare – auf-, durchzählen:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* TRAD. Frising. 697[a] p. 583,12 (a. 848) alii . . . , qui adhuc in sequentibus -andi sunt. TRAD. Falk. p. 6,10 multum alii servitii, quod hic non potest -ari. CHART. Turic. 1759 p. 106,15 festivitates . . . nescit -are. **2** *astron.:* GERB. (?) astrolab. 3,3 incipias . . . -are a primo gradu arietis . . . et -ando pervenies ad quintum tauri gradum. 5,2 ab orientali linea per quinquepartita intervalla -ando. *ibid. al.* **B** *latius:* **1** *referre, enarrare – erzählen, darstellen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 112,23 instanti anno, quo ista con-amus. ANON. geom. I 11 ut clarius reddatur, quod litterali inflexione -amus, picturam . . . supponamus. **2** *concipere – formulieren:* CONST. I 115 (a. 1133) iuramentum, quod . . . rex Lotharius . . . pape . . . prestitit . . . Cencio . . . iuramentum -ante.

V *deputare – bestimmen:* DIPL. Karoli M. 283 p. 424,3 (spur. s. XII.) quosdam ex illis *(familiis)* in cottidianum servicium -amus.

VI *(calculando) amputare – (rechnend) abziehen:* CHART. Wism. B 230 (ed. L. Knabe, Das zweite Wismarsche Stadtbuch. 1966; a. 1272/80) quicquid solveret, hoc -bit de debitis suis.

***computreflo,** -factus sum, -fieri. *putrescere – (ver)faulen (in imag. c. sensu deficiendi):* GERHOH. psalm. 64 p. 468,8 iugo . . . a facie olei -to (*Vulg. Is. 10,27* computrescet) recte Iesu sacerdoti magno imponuntur coronae.

***computreo** (conp-, -rio), -ere. *exulcerari – eitern:* RECEPT. Dilling. (ArchGeschMed. 40. 1956. p. 165,7; cod. s. VIII.) limina horum *(membrorum excisorum)* cito con--iunt, si neglegenter curentur.

computresco (conp-), -putrui, -ere. *putrescere, tabescere, putrescendo perire – (ver)faulen, in Fäulnis, Verwesung übergehen (cf.* GLOSS. II 283,1 St.-S. con-uit arfuleta): **1** *de rebus (partibus corporis: l. 29.32.34):* **a** *in univ.:* ANNAL. regni Franc. a. 820 p. 154,12 frumenta . . . imbrium adsiduitate corrupta vel colligi non poterant vel collecta con--bant. MIRAC. Trud. 4 ut . . . eius *(hominis mendacis)* pedem -ere faceret *Dominus.* ALBERT. M. veget. 6,106 ille *(cinis fagi)* valet, quando fit ex ligno, quod fere -uit. animal. 22,98 yricius . . . per redundantiam urinae inficitur, quod . . . spinae -unt (*ex Thom. Cantimpr. nat. rer. 4,39,28* putrefactis spinis). **b** *c. colore quodam:* **α** *exulcerari – eitern:* ROGER. SALERN. chirurg. 3,157 si vulnus aliquod male curatum -uerit. WILH. CONG. chirurg. 733 extremitates vene . . . cum con--uisse videantur. *al.* **β** *(putrescendo) dissolvi – sich (durch Fäulnis) auflösen, zersetzen:* TRACT. de aegr. cur. p. 305,16 radix lilii, squilla . . . in vino et oleo -ant. ALBERT. M. veget. 2,59 quando in aqua -uit in eis *(plantis)* caro materialis. *al.* **γ** *situ corrumpi – verrotten:* FORM. Turon. 28 p. 151,15 strumenta . . . in villa illa misit et ibidem con-uerunt et perierunt. **δ** *paulatim dilabi – allmählich verfallen:* GESTA Trud. cont. I 10,16 p. 297,4 quae *(capellula)* supra sepulchra sanctorum Trudonis et Eucherii fere triginta annis -uerat. **2** *de anim.:* **a** *strictius:* **α** *de hominibus morbo contabescentibus:* ANNAL. Leod. a. 1090 (MGScript. IV p. 29,19) multis hominum sacro igne -entibus. DIPL. Heinr. IV. 280 p. 361,33 vermibus . . . scaturiens et cum fetore con-ens. **β** *de angue vernante:* ALBERT. M. animal. 2,32 qui *(serpens)* cum -uerit in pelle sua, fit ille serpens cornutus. **b** *latius i. q. marcescere – verkommen (cf. Vulg. Ioel 1,17):* THIETM. chron. 5,1 qui *(homo)* dum talia inmemor beneficiorum non perpendit, iumentum in suo stercore con-ens iuste appellatur. *in imag.:* CONST. I 402 (ed. D. Girgensohn, Festschr. H. Heimpel. II. 1972. p. 1099; a. 1135) in qua *(incontinentia)* tamquam brutum iumentum usque ad senium -uerat (-tu*var. l.*) *episcopus.*

***computribilis,** -e. **1** *putredini subiectus – verweslich:* HERM. AUGIENS. vit. 1152 haec *(libido)* . . . corpus . . . -e suadet foveri molliter. **2** *putridus – faul(end):* GERB. epist. 31 p. 57,2 (ed. F. Weigle. 1966) nisi resipiscas, spiritus sancti gladio . . . cum tibi -bus menbris rescindam.

***computrio** *v.* *computreo.

computum *v.* compitum, 1. computus.

1. computus (conp-, -pot-), -i *m. vel rarius* **computum,** -i *n.*

I *calculatio, numeratio, ratio calculandi – das Rechnen, (Be-)Rechnung, Zählung, Rechensystem:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *strictius:* BEDA temp. rat. 1,1 de -o vel loquela digitorum (AMALAR. off. 1,1,14 -otus d.). 1,63 est et alterius modi -us articulatim decurrens. CARM. de temp. rat. 31 unciarum . . . divisio res est apta . . . nummorum con-o.

[Dauser]

EBERH. ALEM. labor. 977 -us omnis erit insufficiens numerare, in cathedra lites quot patiare graves. *al. v. et p.67,7.* **b** *latius:* **α** *designatio (paginarum) per ordinem numeralem facta – Numerierung:* ELIAS SAL. mus. 17 p. 36ª in quolibet libro -um foliorum libri ordinatim in quolibet folio debet poni. *ibid. al.* **β** *enumeratio, series – Aufzählung, Reihe:* GUIDO CIST. mus. p. 152ª quia in naturali -oto litterarum b non apposuerim rotundum. **2** *comput.:* **a** *in univ.:* CATAL. reg. Franc. (MGMer. VII p. 499,16) incipit -otum annorum ab inicio mundi (DONIZO Mathild. 2,1355 -us a. Christi. *cf.* LEO MARS. chron. 1,15 p. 591,38 annalis -i lectiunculas). BEDA temp. rat. 2,6 trimoda ratione -um temporis esse discretum *eqs.* 11,88 in -o (-u *var. l.*) lunae. hist. eccl. 2,19 p. 122,19 ne . . . contra paschales -os . . . aliud pascha celebrarent. *al.* **b** *ars computandi – Kunst der Zeitrechnung, Komputistik* (*plerumque de -o paschali, cf.* REINHER. PADERB. comput. 1,1 [ed. W. E. van Wijk. 1951] -otus est scientia inveniendi, quibus diebus et feriis annua festa redeant): COMPUT. cod. Bern. praef. de racione conpoti (BERTH. [?] annal. praef. p. 267,32 -oti . . . rationem . . . composuit *Herimannus*). CATAL. biblioth. Lehm. I 49 p. 249,35 cyclus magnus paschae et reliqua argumenta de -o in codice I. AGIUS comput. 2,1 -otus hic alfabeto confectus habetur. BOVO CORB. Boeth. 19 omnibus vel tenuem -i et astrologiae scientiam habentibus res nota est. ALBERT. M. summ. theol. II 11,59 p. 586ª,46 necesse est, quod in -o ecclesiastico annus lunaris excedat annum solarem undecim diebus. *al. v. et p.1129,38.* **3** *publ. et iur. i. q. ratio facienda – Rechnungslegung, Rechenschaft:* CHART. Rhen. med. II 152 p. 195,2 (a. 1196) quod . . . anno completo reddant coram fratribus -otum. URBAN. IV. registr. 617 damus sibi *(camerario)* . . . licentiam . . . computandi . . . seu ponendi -um cum vicariis . . . , recipiendi . . . ea, que ipsos *(vicarios)* per huiusmodi -a eidem electo debere constiterit. HERM. MIND. epist. 1 (RömQuartSchr. 33. 1925. p. 162,7) -um audire. CHART. Basil. C II 176 p. 99,10. *al.* **B** *meton.:* **1** *kalendarium (catalogo numerorum litterarumque ad artem computandi apto praeditum), liber artis computandi – Kalendarium (mit Hilfsliste von Zahlen und Buchstaben zur Zeitrechnung), Handbuch der Zeitrechnung, Kalender:* BEDA temp. rat. 14,18 nuper transmissus ad nos de Roma -us eorum *(Graecorum)* annalis. CAPIT. reg. Franc. 177,6 quae ipsis sacerdotibus necessaria sunt ad discendum, id est sacramentarium, . . . -otus. CATAL. biblioth. Lehm. I 50 p. 254,3 -um et cyclum in uno libello. I 16 p. 80,22 liber astrologiae et -otus Rabani et alius -otus in volumine I. TRAD. Frising. 742 antefonarium I, -otum I. REGINO syn. caus. 1 notit. 93 p. 26,17 -otum minorem, id est epactas, concurrentes, regulares, terminos paschales. VITA Burch. Worm. 2med. regulam canonicam . . . et -um . . . eam *(sororem)* discere praecepit. *al. huc spectare vid.:* GLOSS. III 655,50 St.-S. missalis missipuoh, conpotus zalpôh. **2** *liber annalium – Annalen-, Jahrbuch:* ADAM gest. 1,35 annos eius *(Rimberti)* et obitum decessoris sui repperimus in quodam -oto a Corbeia delato (1,45). **3** *kalendarium commemorationum – Totenkalender:* NECROL. I Mart. 13 p. 4 qui *(Adalpertus)* scripsit istum -um. **4** *liber censuum – Zinsbuch: v. p. 1096,25. cf. l. 51.*

II *numerus – (An-)Zahl* (*cf.* GLOSS. II 603,33 St.-S. de -oto fonnadero zala): DICUIL. epist. cens. app. (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 14r) summa, numerus, -otus calculusque sinonyma. AUREL. REOM. mus. 8 p. 41ª,2sq. -us, -i, id est numerus; -us, -us, id est numeratio. ALBERT. STAD. Troil. 5,782 tamquam victores -otus ille creet. EPIST. Dominic. 85 cum eadem pars minor -o, bene maior auctoritate . . . videretur. *al.* *summa – Summe:* WALTH. MARCHT. hist. 50 erat . . . -otus expensarum XX librarum.

III *?mensura (longitudinis) – ?(Längen-)Maßeinheit:* Ps. AVIC. anim. 6,2 p. 198 quadrangulus est, quod habet -a in sua spatula tot, quot habet in unaquaque aliarum spatularum.

2. *computus, -us *m. calculatio, numeratio – Berechnung, Zählung:* **1** *gener.: v. l. 62.* **2** *comput.:* BEDA temp. rat. 55,1 de . . . -u *(sic?,* -o *var. l.)* articulari utrarumque epactarum. *v. et p.1133,13. ars computandi – Kunst der Zeitrechnung, Komputistik:* RUD. FULD. mirac. 15 p. 341,16 de -u (-o *var. l.*) confecit dialogum unum.

comsi *v.* 1. como. **comteptus** *v.* 1. contentus.
***comtissa** *v.* *comitissa. **comtor** *v.* comptor.
1. comtus *v.* 1. como. **2. comtus** *v.* 1. contus.
comulo *sim. v.* cumul-. **comum** *v.* conium.
comunalis *sim. v.* comm-. **comuniatas** *v.* communitas.
comunis *sim. v.* comm-. **comunus** *v.* communis.

1. comus (-os), -i *m.* (κῶμος) *vicus – Dorf:* CONR. HIRS. dial. 154 est . . . carmen . . . comicum, id est villanum; -os enim villa dicitur *(ex Bernh. Traiect.).* ALBERT. M. pol. 3,1n p. 213b,9 est . . . comicus chorus dictus a κῶμος, quod est villa. *v. et p.1020,72. cf.* come. *Dauser*

2. comus *v.* 1. comes. **comutatio** *sim. v.* commutatio.
con *v.* cum. **1. cona** *v.* icona. **2. cona** *v.* corona.
conabbas *v.* coabbas. **conabila** *v.* cunabula.

conabilis, -e. *dignus qui temptetur, utilis – versuchenswert, lohnend:* CHART. Gosl. II 216 (a. 1275) cum . . . hoc factum -e nullam ecclesie contineat lesionem.

conabula *v.* cunabula.

conamen, -inis *n. script.:* quo- *(var. l.): l. 47.* canom-: TRAD. Frising. 438 canomine. *plur. sensu sing.: l. 55.*

1 *adnisus, contentio, studium – Anstrengung, Bemühung, Eifer* (*cf.* GLOSS. II 748,17 St.-S. -e vlize): **a** *corpor.:* ALDH. virg. I 50 p. 306,8 vestibulum . . . irrumpere enixo -e. RUD. FULD. mirac. 2 p. 331,11 linteum . . . nullo -e de capite potuit abstrahere. REGINO chron. a. 873 p. 106,28 summo resistebat -e. NICOL. LEOD. Lamb. 16 (MGMer. VI p. 424,42) lancea . . . magno librata -e. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 190,27 ex quo timore inquietaret se *falco* et magno -e niteretur evadere. WILH. SALIC. chirurg. 3,21 p. 349B cum leviori . . . humeri . . . violentia et -e. *al.* **b** *spirit.:* ALDH. virg. II 89 praecepta Dei toto -e mentis conservare. RIMB. Anscar. 1 p. 19,18 maiori -e adversa quaeque obicit *diabolus.* DIPL. Ludow. Inf. 78 p. 216,15 nocturno sacri propositi -e atque diurno. HROTSV. Theoph. 202 pervigil in sacris summo -e votis. EPIST. Teg. I 4 cordis. HIST. de exp. Frid. imp. p. 37,21. *saepe. in chartis:* TRAD. Patav. 55ª (a. 802) ut ipsas res usitare et emeliorare omni conc-e *(sic?)* contendam. CHART. Babenb. 189 p. 261,19 ecclesiam . . . oppressam toto studii nostri -e . . . interposito . . . liberavimus. CHART. Bund. 958 p. 388,21 toto -nime *(sic)* sub debito iuramenti me opponam. *saepe.* **2** *attemptatio, coeptum – Versuch, Unternehmung, Unterfangen:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 3,1,4 p. 125,7 per repugnantia nature -a (qu- *R1*) maribus puellulas anteponunt. POETA Saxo 2,70 vindictae . . . -a. CHART. Argent. I 49 ob nefandi -is ausum. ALBERT. M. resurr. 107 p. 308,51 'arma' . . . sunt impia -a, quae remanent in damnatis. CLEM. IV. registr. 674 p. 698,14 terras aggredi temerarie presumptionis -e attemptavit. *al. c. sensu exsecutionis:* WILLIB. Bonif. 1 p. 6,5 ut . . . a propositi huius -e eum cohiberet. **b** *c. colore quodam:* **α** *ausum – Wagnis:* COD. Lauresh. 19 p. 298,10 (a. 1170/75) ne tam gravia conveniendi inirent -a. **β** *munus – Aufgabe:* DIPL. Loth. I. 64 p. 174,21 (ed. Th. Schieffer. 1966) inter caetera regiae dignitatis -a. **γ** *calumnia – unrechtmäßiges Vorgehen:* TRAD. Ratisb. 17 p. 20,18 (a. 820/21) ut . . . omnia . . . in ea potestate absque omni -e perdurant. CHART. Heinr. Leon. 52 p. 76,24 qui predicta . . . aliquo -e infringere attemptaverint. **3** *voluntas, propositum – Absicht, Vorsatz, Plan:* CARM. Aldh. 2,66 iter suum -is gradientes. WALAHFR. carm. 21,13,2 haec -a nuntia tyranno. HROTSV. prim. 101 communi similis -e voti deservire Deo. RAHEW. gest. 4,58 hostium . . . -n (conatum *var. l.*) denunciavit. *al.* **4** *audacia – (Wage-)Mut:* HELM. chron. 32 p. 62,7 accepto -e regem aggressi sunt *eqs.*

***conangelicus** *v.* *coangelicus.
conangustus *v.* coangustus.

***conantia,** -ae *f.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* συνάγχη, κυνάγχη) *de genere vel causa morbi fort. i. q. tumor faucium, angina – viell.: Schwellung der Atmungsorgane,*

Dämpfigkeit: MOSES PANORM. infirm. 2 p.104,10 quatuor humores sunt ... cause infirmitatum bestiarum, id est -a *(vers. Ital. vet.* squinansia, strangulione, *cf. notam ed.) eqs.* p.105,7 -a est flegmatis equi. p.105,10 status -e in capite bestie, in collo, pectore et medulla spinali usque ad medietatem dorsi *eqs.* 3 p.107,20 quando -a advenit in hyeme *eqs. ibid. al.*

***conarion,** *gen. pl.* -on *n.* (κωνάριον) *nucleus pini – Pinienkern:* PAUL. AEGIN. cur. 223 piperis, -on (*3,58* κωναρίων) ... ana ... ; aliud: cicerum crudorum, -on *(B,* -um *A)* ʒ II.

conarius *v.* coriarius.

conatio, -onis *f.* **1** *attemptatio – Versuch:* RICHER. REM. hist. 3,109 ructus -es sine effectu ... non deerant. **2** *tenesmos – Stuhlzwang:* ANTIDOT. Lond. p.20,9 facit ad ... -es et qui cum rasura sanguis eiciuntur (*cf.* ANTIDOT. Bamb. app. p.36,1 -e).

conatum *v.* conor.

1. conatus, -us *m. script.* -net-: CHART. Sangall. A 396. *metr.* cŏ-: *l.49.*

1 *adnisus, contentio, studium – Anstrengung, Bemühung, Eifer (cf.* GLOSS. I 494,35 St.-S. -us fliz. II 758,8 ⟨ad⟩ -um ilungo. *al.):* **a** *corpor.:* **α** *in univ.:* WALTHARIUS 1012 summis -bus ... contendunt. TRACT. de aegr. cur. p.280,45 tenasmon est difficultas egerendi cum maximo -u (GLOSS. Salern. p.19,26. *cf.* ALBERT. M. animal. 22,34 ex nimio -u deponendi). ALBERT. M. animal. 4,94 per ... -um vocis ... lucent ei *(ranae)* oculi. *al. in imag.:* WALAHFR. Mamm. hymn. 6,4 saevi draconis conterens sacris caput -bus. **β** *de laborepartus (in imag.): v.p.1181,26.* **b** *spirit.:* LIBER diurn. 87 p.115,12 ut divina placetur vestro -u clementia. WALAHFR. carm. 14,9,3 quam *(carnem)* ni ... -bus intimis ad veram retrahas viam. THIETM. chron. 4,53 -u mentis summo. BERTH.(?) annal. praef. p.267,28 humanitatis omnifariae -u (-o *var. l.*). DIPL. Loth. III. 20 p.29,41 piis eorum -bus libenter affuimus. CONST. II 195 p.240,10 omnes -us virium ad ultionem iniuriarum ... obtulerunt. STATUT. ord. Teut. p.117,20 ne ... -u suo ... studeant elicere singuli, quod habere nequeant universi. *saepe.* **2** *attemptatio, coeptum – Versuch, Unterfangen (cf.* GLOSS. I 493, 47 St.-S. -us pichunst): WALAHFR. Mamm. 19,35 vincere poenis -us. CHART. Sangall. A 389 -us sui privetur effectu. POETA Saxo 1,300 rex ... -us ... hostiles praevertitur. RUOTG. Brun. 24 p.25,25 a nefariis suis -bus ... repulsus est. HERIG. Ursm. 1,554 quem *(ordinem angelicum)* ... -us deduxit ad ima superbus. WIPO gest. 19 p.39,17 iniquis -bus insistebat. CHART. cell. Paulin. 45 abbas ... civium indebitos -us evicit. *al. temptatio – Versuchung:* LIUTPR. antap. 5,24 (vs.) mundi tumidos calcare -us. **3** *voluntas, propositum – Vorsatz, Absicht:* WETT. Gall. 15 -us eius praevalebat, qui honorem mundanum fugiebat. 16 in quo -u presbyter reversus est. *v. et p.1134,65.*

2. conatus *v.* cognatus.

***conaurus,** -i *subst. (orig. inc., ni cohaeret c.* κόγναρος) *genus fruticis, fort. i. q. Zizyphus spina Christi (L.) – Strauchart, viell.: Christusdorn:* RECEPT. Sangall. I 62 colligis pumunculus de -o.

conb- *v.* comb- *praeter:*

conberba *v.* conferva. ***conbulsus** *v.* 1. *convulsus.

conca *v.* concha. ***concablum** *v.* *concambium.

concabus *v.* concavus.

concacatus (cun-, -c(h)aga-), -a, -um. *stercore plenus, merda inquinatus – voll Kot, mit Kot beschmutzt:* GREG. CAT. chron. II p.35,21 Cisterna ... et fossatus de Battalia infecta et -a *(v. notam ed.). subst. masc.:* LEX Sal. Merov. 30,2 si quis alterum -gatum ([concatum *var. l.,* -um *ed. Her.*]. '*Scheißkerl*' *ed.*) clamaverit (LEX Sal. Pipp. 49,3. LEX Sal. Karol. 32,2 -chagatum [cun-tum *var. l.*]).

concaedes *v.* concides. **concaedo** *v.* concedo.

concagatus *v.* concacatus.

***concaldo,** -are. (cal(i)dare) *(con)fovere – (intensiv) wärmen:* ANTIDOT. Glasg. p.117,24 pannum ad sthomacum -andum.

concalesco, -calui, -ere. **1** *proprie i. q. calidum fieri – warm werden (cf.* GLOSS. I 80,2 St.-S. -uit inuuarmet. *al.):* UFFING. Ida 1,20 vitali quadam intrinsecus perfusione corpus eius *(contracti)* ... -uit. CARM. var. Walther 1,92,3 quicquid nutris *(sc. hiems)* frigidum, per nos *(sc. aestatem)* -it. *(potu) incalescere – (beim Trunk) in Hitze kommen:* CARM. Bur. B 203,1,6 concurrunt in estuario, qui regnant cum Decio, et postquam -unt *eqs.* **2** *in imag. vel translate i. q. ardescere – entbrennen:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p.1054^{D} in fervore laudis ... hominem exteriorem cum interiore ... placet -ere. NIVARD. Ysengr. 7,478 christicolę populi ... iras barbariem contra -uisse. HERBORD. Ott. 2,29 (ed. J. Wikarjak. 1974) flamma ... fidei ... progrediente -uit civitas universa. *al.*

***concalis** *v.* *conchalis.

***concambia,** -ae *f. commutatio, pactum permutationis – (Aus-) Tausch, Tauschvertrag:* CHART. Rhen. inf. I 48 (a. 834) -am infrangere. DIPL. Conr. II. 124 p.170,11 cui *(decreto)* ... curtis inerat -a inter ... inperatorem atque Bovonem ... peracta. CHART. Col. (MittStadtarchKöln. 51. 1966. p.321,21) ecclesiam ... castellano ... per -am dedit.

***concambialis,** -e. *ad commutationem pertinens – Tausch-:* CHART. episc. Halb. 252 (a. 1157) que -is ratio ut ... rata sit.

adv. ***concambialiter.** *modo commutationis – durch Tausch, tauschweise:* DIPL. Otton. II. 228 prędium, quod ab ... ępiscopo -r mutuantes acquisivimus (CHART. Hersf. 115 p.204,21). CHART. episc. Halb. 252 quos *(mansos)* ... abbati -r dedit.

***concambiatio,** -onis *f. script.* -mpi-: TRAD. Brixin. 187^{a}. *commutatio, pactum permutationis – (Aus-) Tausch, Tauschvertrag:* CHART. Sangall. A 381 p.356,17 (a. 839) cartulam -is. 420 -em de illis rebus aliis cum hominibus facere. GREG. VII. registr. 6,5^{a} quod *(castrum)* conquisitum habeo per -em. *al. meton. i. q. charta commutationis – Tauschurkunde:* CHART. Fuld. B 180 (a. 785/802) hanc -em fieri rogaverunt.

***concambiator,** -oris *m. qui commutando alienat – einer der durch Tausch veräußert:* GREG. CAT. chron. I p. 308,1 bonorum ... -r et ... dispersor ... vociferandus est *abbas.* p.324,22 earum *(rerum)* iniquus -r.

***concambiatoria** (-miatur-), -ae *f. pactum permutationis – Tauschvertrag:* FORM. Sal. Bign. 15$^{tit.}$ -miaturia inter duos abbatis. *cf.* *concambitorius.

1. concambio, -avi, -atum, -are. *script.:* cumc-: *l.53.* comc-: DIPL. Conr. II. 202 p.273,9 comcanbiavit. -anb-: *l.45. adde* DIPL. Conr. II. 202 p.272,37. -mmi(o): FORM. Marculfi 2,23 l. 7 (ed. A. Uddholm. 1962; *var. l.*). -mpi(o): *l.55. al.* -mi(o): *l.55.61. p.1137,3. al. rarescit inde a s. XI. in schedulis nostris.*

commutare, permutationem facere – (aus) tauschen, wechseln, einen Tausch vollziehen (cf. GLOSS. II 54,26 St.-S. -are wehselon): **1** *spectat ad possessiones:* **a** *in univ.:* DIPL. Merov. I 62 p.55,41 quicquid constat ... fuisse ... cum-tum (-tum *2.2*^{b}). DIPL. Karoli M. 79 p.113,24 res ecclesiae inter se -miare (TRAD. Frising. 407 -piare. *al.*). TRAD. Ratisb. 14 p.14,1 hobas III, quas -vit cum ... abbate. CHART. Sangall. A 744 ut utręque res fiant in perpetuum -tae firmiter. LEO MARS. chron. 3,37. *saepe. v. et p.1138,3.* **b** *c. colore quodam:* **α** *commutando acquirere – durch Tausch erwerben, eintauschen:* DIPL. Merov. I 70 p.62,45 quod ... ipsa villa de ipso Magnoaldo -miassit. TRAD. Weiss. 57 p.61,7 quam *(rem)* ego contra Muathario per titulum commutationes -vi. FORM. Senon. II 7 terra, quem apud homine illo -vit. DIPL. Ludow. Germ. 121 -vit inde *(sc. a monasterio)* quendam servum. DIPL. Otton. I. 199 p.279,29 quod *(praedium)* a Bosone ... -vimus. DIPL. Heinr. IV. 450 p.607,25 abbatiam ... ad imperialis subiectionem proprietatis -tam (*antea* DIPL. Heinr. III. 145 p.184,20 concambitam). REGISTR. abb. Werd. 8,3 p.264,17 quedam de curti Bekeheim -ta IV d(enarios) *solvit. saepe. c. sensu repetendi:* DIPL. Conr. I. 19 tale proprium, quale ... Ludouuicus rex ... in proprietatem donavit et nos postea ... -vimus. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p.418,1 hobas XX cum x

in ista provincia . . . sitis hobis -are. *al.* β *commutando dare – in Tausch geben:* FORM. Marculfi 2,9 l.25 (ed. A. Uddholm. 1962) nec vindere nec alienare nec -are (-mi- *A 1.2*). TRAD. Frising. 660 p.555,19 preter id, quod ad Rihperte . . . -vit. DIPL. Karoli III. 140 p.226,41 aliquid abstrahere . . . vel -miare. GREG. CAT. chron. I p.279,1 actionarius -vit . . . abbati casalem. *al.* **2** *spectat ad nummos, argentum sim.:* CAPIT. reg. Franc. 273,13 sine fraude . . . denarios -ent. 273,15 ut . . . argentum suum in constitutis monetis -ari faciant.

subst. **concambiatum,** -i *n. quod commutatione acquisitum est – durch Tausch Erworbenes:* COD. Lauresh. 686 (a. 791) quidquid . . . de comparato . . . ac -o . . . ad me noscitur legibus pervenisse.

2. *concambio, -campsi *vel saepius* -cambivi (-ii), -cambitum, -ire. *script.* comc-: *l.24. form. perf.* -buit: CHART. Basil. A II 17 p. 24,8.

commutare, permutationem facere – (aus)tauschen, wechseln, einen Tausch vollziehen: **I** *publ. et iur.:* **A** *spectat ad possessiones:* **1** *in univ.:* COD. Lauresh. 100 (a. 800) abbas -vit cum Ruthrado . . . mansum. CHART. Fuld. A 631 p.288,4 recusavit cum eo -ire. DIPL. Conr. I. 21 aliquas res eorum inter se . . . -ire. TRAD. Salisb. I 46 cum . . . allodio. DIPL. Heinr. II. 272 mutuo. REGISTR. abb. Werd. 8,4 p. 265,30 mansum . . . com-endo transtulit. CHART. Salem.12 p.20,16 decimas . . . legaliter -ierunt. CHART. Bern. II 75 predium ecclesie . . . pro predio . . . fratrum . . . legittimo concambio -vi. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *commutando acquirere – durch Tausch erwerben, eintauschen:* CHART. Lux. I 19 p.23,7 (a. 732/33; interp.?) quod *(monasterium)* nos . . . a *(om. B)* Pippino maiore domus -psimus. COD. Bald. 9ª quam commode . . . archiepiscopus . . . praedium . . . -ret. CHART. Scafhus. app. p.126,3sqq. pars . . . loci -ta est ab . . . comite . . . cum predio . . . , quod -tum est de monasterio . . . cum prediis. DIPL. Heinr. III. 390 p.540,25 (spur. s. XII.) monasterium . . . equa lance concambii -tum . . . aecclesiae adiungere. *al. v. et p.1136,68.* **b** *commutando dare – in Tausch geben:* DIPL. Heinr. III. 4 potestatem . . . precariandi, -endi. 208ᵇ visum est . . . alias eam *(villam)* -ire. CHART. Osn. II 478 p.378,41 de . . . hominibus . . . -endis atque recipiendis. *al.* **B** *spectat ad nummos, argentum sim.:* CHART. Stir. II 376 p.488,32 (a. 1239) nullius alterius pecuniam preter sui ordinis . . . aliquatenus -ire.

II *usu communi:* GUIDO ARET. epist. adnot. (MG Lib. Lit. I p.6,19) infelices *(sc. simoniaci)* infeliciter sibi invicem -pserunt *eqs.* TRANSL. Dion. Ratisb. 38 p.370ᵇ,58 offert librum recipiens clam -endo . . . Dionysii membrum. *redimere – erkaufen:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p.1087ᴬ cum funiculorum attrectatione continua salutem -ire.

3. *concambio (-mio), -onis *f. (?m.: l.52)* **1** *commutatio, pactum permutationis – (Aus-)Tausch, Tauschvertrag:* FORM. Marculfi 2,23ᵗⁱᵗ. (ed. A. Uddholm. 1962) -o (-mio *A 1*) de villas (2,24ᵗⁱᵗ.). TRAD. Frising. 238 notitia de -e, qui fuit inter Ellannodo et cuidam homine. **2** *compensatio – Gegenleistung:* TRAD. Brixin. 275ᵇ (a. 1070/80) aream . . . erga rectam et collaudatam -em vinearum inibi redditam legavit.

***concambitarius** (-airus), -a, -um. *ad commutationem pertinens – Tausch-:* FORM. Augiens. B 38 contra literulas -tairas . . . venire.

***concambitio,** -onis *f. commutatio, pactum permutationis – (Aus-)Tausch, Tauschvertrag:* CHART. Fuld. A 270 (a. 812) kartula -is. CHART. Turic. 192 p. 83,9 de -e fammiliarum. DIPL. Heinr. III. 390 p.540,30 (spur. s. XII.ᵉˣ.) -o autem et eiusdem -is . . . traditio talis est: *eqs.* CHART. episc. Halb. 694 decimam . . . iusto -is titulo damus. *al. meton. i. q. res permutata – Tauschobjekt:* CHART. Sangall. A 713 p.315,19 (a. 897) ut pars utraque acceptae ius -is . . . inviolabile . . . possideat.

***concambitorius** (cumc-, -bt-, -tur-), -a, -um. **1** *adi.: ad commutationem pertinens – Tausch-:* FORM. Augiens. B 38ᵗⁱᵗ. carta cumcambturia. **2** *subst. fem.: pactum permutationis – Tauschvertrag:* CHART. Sangall. A 112 (a. 787) ut ista -uria firma maneat. *ibid. iterum. cf.* *concambiatoria.

***concambitus,** -us *m. pactum vel status permutationis – Tauschvertrag(sverhältnis):* CHART. Turic. 191 (a.925) ea . . . ratione concambiavimus, ut, si ex ipsis *(ancillis)* filii fuissent . . . nati in eodem -u, ad utramque ecclesiam . . . persisterent.

***concambium,** -i *n. (m.* -us: *l.52sq.) script.:* cumc-: DIPL. Burgund. 117 (ed. Th. Schieffer. 1977). comc-: DIPL. Loth. I. 81 p.202,28 (ed. Th. Schieffer. 1966). *al.* -nga-: *l.27.31. al.* -nka-: *l.36. adde* TRAD. Ratisb. 23 *(in dorso). al.* -cha-: CHART. Sangall. A 694. *al.* -abi-: DIPL. Conr. III. 28 (ed. F. Hausmann. 1969). -anb-: *l.31.63. adde* CONST. II 57 p.71,2. *saepe.* -mpi-: *l.22.26.53. saepe.* -mi-: *l.48.58. adde* CHART. Rhen. med. I 187. *al.* -mmi-: *l.21.* -mni-: *l.58.*

commutatio, permutatio, vicis – (Aus-)Tausch, Wechsel (cf. GLOSS. IV 136,65 St.-S. -um wechsol. *al.):* **I** *publ. et iur.:* **A** *spectat ad possessiones:* **1** *proprie (saepius i. q. pactum permutationis – Tauschvertrag, e. g. l.26. 29):* **a** *in univ.:* DIPL. Merov. I 39 p.36,20 quem *(sc. portionem)* de . . . Agulfo pro alia villa . . . in -o accepit. 70 p.62,51 quod exinde *(sc. de curte)* . . . -mmio apud ipso Magnoaldo ficissit (CHART. Sangall. A 52 -pium. CHART. Stir. I 404 p.389,16 -um, quod vulgo ewehsel dicitur, quatuor mansuum . . . fecerunt. CHART. Westph. III 1090 p.569,15 agrorum -um . . . fecerant inequale. *saepe*). CHART. Sangall. A 381 p.356,19 cartula -i. TRAD. Ratisb. 52 -pium mutare. TRAD. Brixin. 1 proprietatem . . . in -gambium . . . tradidit. DIPL. Otton. I. 276 loca . . . per -um legitimę transmutationis . . . commutavimus. 329 rupto -o. THIETM. chron. 7,52 -um baculis firmavimus mutuis. TRAD. Frising. 1470 -ganbium mancipiorum inter Ottonem . . . et Ellenhardum. CHART. eccl. Werd. 14 p.23,1 -um *cerocensualium* approbatum . . . fuit. COD. Lauresh. 157 p.441,18 decimationem . . . beneficiali -o redemptam. CHART. Stir. I 690 p.675,7 canonico -o celebrato. CHART. eccl. Werd. 39 p.56,30 quicumque . . . -kambium . . . immutaverit. *persaepe. v. et vol. I. p.512,51. expressius i. q. actio permutationis – Tauschhandlung:* CHART. Sangall. A 557 p.171,16 (a.872) in ipso die -i. CHART. Salem. 11 p.19,17 commutationis -o interfuit advocatus. *al.* **b** *de contractu precariae:* CHART. Sangall. A 808 (a.962/63) aliam hobam eidem in -um dedimus . . . sub usu fructuario . . . possidendum. TRAD. Frising. 1294 convenit inter . . . episcopum et . . . servum . . . -um agere. CHART. Westph. VII 142 quam *(medietatem praedii)* . . . in -um, quod pragra (*i.* precaria) dicitur, . . . donavit ecclesie. *al.* **2** *meton.:* **a** *charta commutationis – Tauschurkunde:* CHART. Rhen. med. I 58 p.66,22 (a.826) qui *(comes)* hoc -mium fieri et firmare rogavit. TRAD. Frising. 1266 duo scribi inter se -a voluerunt. CHART. Heinr. Leon. 66 -um . . . sigilli nostri impressione communimus. *al.* **b** *res permutata – Tauschobjekt:* FORM. Sal. Lind. 5 quantum ipse -us . . . emelioratus valuerit (*inde* TRAD. Lunaelac. 22 -pius). CHART. Lux. I 302,2 villas . . . sub promissione melioris -i a monasterio separavit. GREG. CAT. chron. I p.307,13 pro qua curte . . . -um recepit loco inculto. CHART. Burgenl. I 191 p.141,15 dato utiliori -o. *al.* **c** *recompensatio (commutationis) – (Tausch-)Gegenleistung:* DIPL. Karoli M. 124 p.174,13 quas *(villas)* in -mio (-mnio *C*) pro Auuanlia receperunt (CHART. Sangall. A 583 ęqualem partem . . . in -um recipiant. *al.*). DIPL. Heinr. II. 206 pro -o commutacionis curtis . . . curtem Daleheym . . . concedimus. DIPL. Heinr. III. 51 p.66,3 data villa . . . loco -i. CHART. Solod. I 249 p.141,15 ad -anbium . . . mansum . . . contradiderunt. CHART. Babenb. 411 reconpensationem seu -um sufficienter . . . facere. *al.* **d** *pretium permutationis – Tausch-, Gegenwert:* CHART. Basil. C I 41 (a.1164/76) allodium . . . monasterio . . . contulit datis a monachis ratione -i triginta libris. CHART. Babenb. 160 recompenssato -o. WILH. ANDR. chron. 55 p.707,44 dato terre -o. **e** *?exactio per ordinem solvenda – ? reihum zu leistende Abgabe:* CHART. episc. Halb. 705 l.2 (a.1241) contentus erit prepositus . . . -o in Glendorp, quod ummereyse dicitur. **B** *spectat ad nummos, argentum sim.:*

[Pape]

1 *proprie:* CAPIT. reg. Franc. 273,13 in purgatione et -o argenti. HIST. de exp. Frid. imp. p. 37,15 promissum . . . forum . . . atque -um . . . subtrahi iussit. *al.* **2** *meton. i. q. pretium nummorum – Wechselsatz, -kurs:* CONST. I 172,4 (a. 1158) consules . . . -um denariorum seu argenti dabunt . . . , secundum quod cum eis . . . fuerit ordinatum. HIST. de exp. Frid. imp. p. 48,7 iustum -um. *al.*

II *usu communi:* **A** *proprie:* SIGEB. GEMBL. apol. 7 (MG Lib. Lit. II p. 444,23) istius in illum, illius in istum prelationes . . . ridiculo transferentes -o (cum cambio *2*). ACCESS. ad auct. p. 44,136 (ed. R. B. C. Huygens. 1970) -um fecit *Lucanus* et spondeum ubique accepit nisi in quinto, dactilum ubique nisi in fine. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 18,37 pater Marchisi . . . captivorum -o liber abscedit. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 96,15 dimittet *falco* gruem pro altera ave et hoc appellatur -um. GESTA ERN. duc. II 22 p. 220,20 de ista ad aeternam vitam optimo -o transitur. *al.* **B** *meton. de re permutata:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,93 novella prius rediment -a fęnus *(de novo testamento vice veteris instituto ut vid., cf. Vulg. Hebr. 9,15).* HEINR. AUGUST. planct. 1084 Adam costa corroborat Evam et contra fragilis recipit -a carnis.

concamen *v.* conamen *p. 1134,41.*

concamero, -atum, -are. *confornicare – überwölben:* CHRON. Sigeb. auct. a. 465 (MGScript. VI p. 391,6; s. XII.) templum multae ambitionis, adeo ut centum et viginti columpnarum mira dispositione subnixum totum -ret, . . . edificavit.

adi. **concameratus,** -a, -um. *arcuatus – überwölbt:* **1** *de capella fornice vel tholo instructa:* METELL. Quir. 25,68 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) ardua templi -a. **2** *de lectica tecto arcuatili praedita:* GENEAL. Flandr. VI 11 in lectica . . . portabili et propter ventos et pluvias . . . decenter -a.

***concamiaturia** *v.* *concambiatoria.

concamio *sim. v.* concamb-.

***concammium** *v.* *concambium.

***concampiatio** *sim. v.* concamb-.

concanbio *sim. v.* concamb-.

concancellaneus *v.* concellaneus.

***concancellatio,** -onis *f. decussatio – Überkreuzung:* ALBERT. M. sens. 1,14 p. 34[a], 44 ex -e nervorum ab oculis ad anterius capitis directorum.

***concanonica,** -ae *f. eiusdem coenobii canonica – Mitkanonisse (cf. K. H. Schäfer, Die Kanonissenstifter. 1907. p. 121sq.):* CHART. Westph. VII 54 (a. 1207) ego . . . abbatissa . . . assensu canonicorum et -arum (-canicarum *A*) et ministerialium meorum curtim . . . contuli.

***concanonicus,** -i *m. eiusdem ecclesiae canonicus – Mitkanoniker:* **1** *de canonicis ecclesiae cathedralis:* UDALSC. Egin. 20 confrater vester et -us. CHART. archiep. Magd. 441 sine communi -orum suorum *(sc. maioris praepositi)* consensu. CHART. Friburg. 45 p. 32,4 cum . . . super canonicatu . . . -i vestri . . . questio suborta fuisset. CHART. Bund. 1043 coram . . . -o et officiali nostro *(sc. episcopi). saepe.* **2** *de canonicis ecclesiae collegiatae:* CHART. Turic. 319 (a. 1167) mansum . . . a . . . preposito . . . aliisque suis -is . . . mutuavimus. CHART. Traiect. 482 confratres et -i. CHART. Gosl. II 233 p. 265,17 Heinricus prepositus in Hokenem, -us ibidem. REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937. p. 55,1) cuilibet scolari non -o . . . quarta pars. *saepe.*

concanto, -are. *concinere – gemeinsam singen:* ARNULF. delic. 171 digna Deo digni -ent cantica servi.

***concapacitas,** -atis *f. terra (circumscripta) – (umgrenztes) Landstück:* TRAD. Ratisb. 71 (a. 866) tradidit . . . -em et proprietatem, quam in illa -e habet.

***concapellanus,** -i *m. socius capellani – Mitkaplan:* **1** *in curia imperatoris:* VITA Udalr. Cell. I 3 gravitati eius minime conveniebat levitas -orum, ne dicam caeterorum aulicorum. HERBORD. Ott. 3,38 p. 766,42 iustius esse . . . -os (capellanos *1*, *ed. J. Wikarjak p. 205,9*) suos *(sc. Ottonis)* ad tales honores conscendere (*inde* VITA Otton. Bamb. 11 [ASBoll. [3]Iul. I p. 338[B]]). **2** *in curia archiepiscopi:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,8 episcopus . . . Ramuoldum evocavit, qui . . . sub Heinrico archiepiscopo eius -us (capellanus *2*) fuit (*sim.* OTLOH. Wolfk. 15).

concapio, -captum, -ere. *(exstirpando) acquirere – (durch Rodung) erwerben:* CHART. Sangall. A 422 (a. 853) quicquid . . . de utraque illius fluvioli parte -tum . . . habeo.

concapolo *v.* concapulo.

***concapsalis** (cumc-), -e. *in eadem capsa conditus – in demselben Reliquiar eingeschlossen:* HARIULF. chron. 3,14 p. 127,28 facta est pars capitis sancti Mauricii . . . -is (cum- *A*) capiti beati Richarii.

***concaptio,** -onis *f. terra per exstirpationem occupata, captura – durch Rodung gewonnenes Land, Bifang:* CHART. Sangall. A 440 (a. 855) in -e, quae sita est in marcho Wangon, . . . hobas III dari.

***concaptivo,** -atum, -are. *(una cum aliis) capere – (gleichfalls) gefangensetzen:* VITA Winn. 20 (MGScript. XV p. 777,49; s. XI.[med.]) Adalardum aeque famulis -are. GALB. Karol. 87 qui cum per sex dies commorati sunt -ti.

concaptivus (cumc-), -a, -um. *una (cum aliis) captus – mitgefangen:* HROTSV. Pel. 130 comites . . . cum -o victi rectore popelli. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 11,23 gloriose crucis rex ducitur -us. *subst. masc. vel fem. (l. 25):* LIBRI Karol. 26 p. 160,30 suis . . . prodesse -is. FLOD. annal. a. 937 p. 67,5 visio cuidam -ae (cum-ę *var. l.*) *presbyteri* apparuit. CHRON. reg. cont. V a. 1242 p. 283,12 episcopus cum -is . . . custodie mancipatur. *al. in imag. (cf. Vulg. Rom. 16,7. al.):* HUGO FLAV. chron. 2 p. 462,44 adeo ut -um suum eum *(abbatem)* vocaret *papa.*

concapulo (-pol-), -avi, -atum, -are. **1** *dissecare – zerhauen* (*cf.* GLOSS. IV 662,17 St.-S. -vit, id est concidit, forheo): FORM. Andec. 33 ostias -olatas. **2** *caedere – fällen:* LEX Sal. Merov. 27,23 si quis in silvam materium alienum . . . -verit (capolaverit *var. l.*).

***concarnalitas,** -atis *f. cognatio carnalis – 'Leibesverwandtschaft':* ALBERT. M. sent. 4,20,2 p. 444[b],22 potius debet dici -s quam consanguinitas.

***concastellanus,** -i *m.* **1** *socius castellani – Mitburg-(lehns)mann:* CHART. Westph. III 978 (a. 1275) scriptum . . . nostro *(sc. burggravii)* et -orum nostrorum . . . sigillis . . . roboratur (VII 1727 consanguinei et -i mei [*sc. militis*]). 1093 miles, noster -us. **2** *socius praefecti castelli – Mitkastellan:* INNOC. IV. registr. A 405 cum . . . a -is vestris . . . dampna . . . sustinueritis.

***concastrensis,** -is *m. socius castellani – Mitburg-(lehns)mann:* CHART. Wetzlar. I 128 (a. 1266) litteram . . . sigillo -ium nostrorum . . . roboratam (209 p. 86,45). *Pape*

***concatenatica,** -ae *f. instrumentum ad conectendum aptum – Schließe, Spange:* GLOSS. III 317,19 St.-S. fibula -a muskil.

concatenatio (-cio), -onis *f.* **I** *conexio, iunctura – Verbindung, Verkettung:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* IOH. NEAP. Ian. 28 p. 880[b],29 erant . . . quatuor sepulcra . . . sibimet uno mechanicae artis glutino copulata, ad quorum mirabilem -em exprimendam *eqs.* IOH. WIRZ. descr. 11 p. 146,1 locus elevatione tabularum . . . et reticulorum ferreorum -e in modum altaris designatus. **2** *anat.:* Ps. GALEN. anat. 1 p. 166[C] iuvamentum ipsius *(ligamenti)* est nexio et -o iuncturarum. **3** *philos.:* BOVO CORB. Boeth. 9 -em . . . ipsorum, quae contraria videntur. **B** *meton.:* **1** *anat.:* **a** *in univ.:* WILH. SALIC. chirurg. 1,52 p. 319[H] considera -es nervorum illius loci (*cf.* 2,10 p. 333[D] propter -em . . . nervorum ligamentorum). *de partibus adnexis:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,17 p. 17a[v] tractis . . . ossibus tota -o eorum movetur. *ibid. iterum.* **b** *vertebra, articulus – Gelenk:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,6 p. 6a[v] ossa . . . ad hoc posita . . . , ut -em facerent armorum. 2,7 p. 6a[v] *os armi* cum spatulis una -e est copulatum. 2,8 p. 6b[v] hac -e calcaneus sursum et iusum movetur. 2,12 p. 8a[r] ad genuum -em. 9,44 p. 51a[r] hec . . . passio *(sc. ischias)* in -e nascitur coxarum. p. 51b[r] in -e manuum et cubitorum. *ibid.:* cum fatigata est -o. TRACT. de chirurg. 424 quod si *phlegmones* in . . . -cione sint membrorum. *saepe.*

[Widhalm]

c *compages – Gefüge, Geflecht:* RICHARD. ANGL.(?) anat. II p.79,18 patebat -cio ossium, nervorum et arteriarum. **2** *usu communi i. q. instrumentum ad conectendum aptum – Schließe, Spange:* GLOSS. III 274,7 St.-S. fibula -o nuschil (300,13). **C** *translate:* **1** *necessitudo – Verbundenheit:* CHART. Carinth. III 1205 (a.1176/81) privavit hunc . . . funiculo fraterne -is. **2** *relatio – Beziehung:* GUIDO CIST. mus. p.167^{b},33 unde quamdam -em inter illos *(cantus)* reperis *eqs.*

II *continuatio – Aneinanderreihung, (ununterbrochene) Abfolge, Kette:* **A** *gener.:* EPIST. Bonif. 14 p.22,19 innumerabilium -o criminum. **B** *rhet. de contextu, periodo:* ADALB. SAMAR. praec. dict. p.50,14 (ed. F.-J. Schmale. 1961; c.1115) si verborum -o sit plena.

concateno (-the-, -tin-), -atum, -are. **1** *conectere, coniungere – verbinden:* **a** *de partibus corporis:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,4 p.6b^{r} quibus *(frustulis)* . . . sibi -entur *spondyles.* 2,7 p.6a^{v} que *(ossa)* sibi invicem -antur. 2,8 p.6b^{v}. Ps. GALEN. anat. 1 p.167^{D} cuius *(carnis)* iuvamentum est, ut . . . connectat (-et *V*) ramos. *al.* **b** *de sonis:* ARIBO FRISING. mus. p.57,32 consonantiae . . . vel simul intendantur seu in commixto -entur. **2** *catena alligare – anketten:* RATHER. Metr. 6 l. 226 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976) septem . . . annis . . . lapidi ita hesisse fertur -tus. **3** *praeligare – zubinden, knebeln:* ARBEO Emm. 37 p.84,30 vinctis . . . manibus, -inato (cum catenato *var. l.*) ore. **4** *nectere, copulare – knüpfen, schließen:* TRANSL. Libor. 13 (MG Script. XXX p.809,7; s. IX.$^{med.}$) conglutinata . . . et -thenata fraternitate caritatis.

adi. **concatenatus,** -a, -um. **1** *de conexione:* **a** *conexus, coniunctus – (eng) verbunden:* **α** *corpor.:* THEOPH. sched. 3,74$^{in.}$ dracones -i (-is *V*) collis et caudis (*sim.* 3,92$^{med.}$). *anat.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,3 p.5b^{v} craneum ex ossibus est multis sibi invicem -is (*sim.* MAURUS [?] anat. II p.34,18). WILH. SALIC. chirurg. 1,28 p.313^{D} nervorum -orum. *al.* **β** *spirit.:* ERMENR. Sval. 10 p.162,38 amore -us. SERMO nat. virg. 11 in Christi caritate -ae sorores. TRACT. de Lamb. I 1 (MGScript. XV p.947,44) ita artes fore -as in invicem, ut *eqs. artus – eng, innig:* ALDH. ad Acirc. 5 p.75,15 -ae dilectionis viscus. **b** *(coniunctim) catena alligatus – (zusammen) angekettet:* CHART. episc. Wirz. I 64 p.22,2 (a.1036) in duabus tabulis ereis -is. **2** *de continuatione:* **a** *gener. i. q. continuus – zusammenhängend, ununterbrochen:* ALDH. ad Acirc. 2 p.68,16 undecies . . . septinariae generationis propago ab ortu . . . mundi -a fecunditatis serie decurrens. **b** *rhet. de gradatione i. q. in modum catenae compositus – kettenartig (cf. H. Lausberg, Handbuch der literarischen Rhetorik. 1960. § 623):* ALDH. ad Acirc. 4 p.74,15 praedicator . . . Romanis *(Vulg. Rom. 5,3sqq.)* -o scemate scribens *eqs.* ARNO REICHERSB. apol. p.130,31 qualiter . . . apostolus *(Vulg. I Cor. 11,3)* quendam quasi -um inter homines et Deum texat ordinem *eqs.*

***concavamen,** -inis *n. cavitas, locus depressior – Vertiefung, Mulde:* VITA Serv. 2 p.7,20 arenarum cumulos et -a . . . spectare.

***concavaria,** -ae *f. labrum – (Wasser-)Becken:* FOLCUIN. Lob. 29 p.70,33 -a . . . , quae . . . sufficientem fratribus administrationem aquae distillat.

concavatio, -onis *f. cavitas – Vertiefung:* ALFAN. premn. phys. 7,25 deviare visum prominentiis non existentibus et -bus (*PG 40,648^{B}* κοιλώμασιν).

***concavico,** -are. *excavare – aushöhlen:* Ps. AVIC. anim. 7,4 p.425 supra et infra -atur plumbum.

concavitas, -atis *f.*

I *de rebus concavis:* **A** *praevalente notione cavi i. q. (ex)cavatio, cavitas, caverna – (Aus-)Höhlung, Hohlraum, Höhle:* **1** *de cavitatibus interioribus:* **a** *in univ.:* **α** *spectat ad partes corporis:* ARS med. 5 p.422,23 qui *(sc. cerebrum)* -em vel spatia habet *(cf.* ALBERT. M. summ. creat. II 35,3 p.314^{b},25 organum sensus communis est in prima -e cerebri. *ibid. al.).* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,4 p.6a^{r} ut eorum *(spondylium)* -s alicubi esset lata, alicubi stricta *eqs.* 3,22 p.12a^{v} cor duas habet -es *(cf.* ALBERT. M. somn. 1,2,10 p.155^{a},13 thalamos sive -es. *al.).* TRACT. de chirurg. 147 pectoris (*cf.* WILH. SALIC. chirurg. 4,3 p.31,5 intra -em costarum). Ps. GALEN. anat. 7 p.185^{D} in interiori . . . -e ossis petrosi (*item de aure:* ALBERT. M. animal. 1,169). 8 p.186^{B} in -bus ipsius *(nasi).* ALBERT. M. gener. 1,3,8 p.382^{a},37 quod caro suppleat -es, quae sunt inter membra . . . et nervos et venas *eqs.* animal. 12,139 quae *(ossa)* sunt ad motum, habent -em *eqs. saepe. v. et p.1144,3sq.* **β** *spectat ad plantas:* CONSTANT. AFRIC. grad. p.385,25 cuius *(piperis longi)* -s parvis granis . . . impletur. ALBERT. M. veget. 5,17 stipitum. *al. adde:* ALBERT. M. veget. 4,10 omne augens recipitur intra -em eius, quod augetur. **γ** *spectat ad terram:* ALBERT. M. meteor. 2,2,2 p.546^{b},19 aquae fluminum exeunt de -bus (*cf. p.349^{b},4* ἐκ κοιλίας), in quibus congregantur aquae pluviae. 2,2,10$^{caplt.}$ terrae. *al.* **δ** *usu vario:* TRACT. de fist. org. p.13 fistularum. VITA Virg. Salisb. II prol. p.88,31 -is patuerunt indicia. ACTA imp. Winkelm. I 693 p.550,16 erexit . . . hedificium super rotas . . . , cuius -s . . . triginta continere poterat loricatos. CATAL. thes. Germ. I 45,54 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -s eius *(acerrae in similitudinem bufonis formatae)* patebat in dorso. THEOD. CERV. chirurg. 1,22 p.143^{D} sagittę. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *cuniculus – Stollen:* NARR. itin. nav. p.188,5 ut per -em muri veniretur ad turrim. *ibid. al. (v. ind.).* **β** *foramen – Loch:* ALBERT. M. animal. 1,533 in -bus colatorii. **2** *de cavitatibus in superficie positis (plerumque i. q. pars concava, locus depressus – Vertiefung, Einbuchtung, Grube):* **a** *in univ.:* **α** *spectat ad partes corporis:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,8 p.6a^{v} que *(ancha)* ligatur cum ani ossibus -em suam intrantibus; hec proprie hancha vocatur, pixis vero eius -s *(item de acetabulo ['Gelenkpfanne']:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.79,30. *al. cf. p.1144,23).* 3,29 p.12a^{v} -s *hepatis* stomacho et intestinis est finitima. Ps. COPHO anat. 92 in -e capitis *('Schädelbasis' ed. p.145).* ROGER. SALERN. chirurg. 3,771 in -e supra pectus sub epiglotto. ANON. anat. 30 oculorum. BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p.107^{A} intentio in vulnere concavo est, ut eius -s carne . . . impleatur. 1,20,1 p.118^{D} significatio . . . dislocationis est -s insolita ex una parte et ex altera eminentia. ALBERT. M. animal. 1,281 intrinseca manus -s. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p.38,6 *renum ('Hilus' ed. p.58). saepe. v. et p.1145,7.* **β** *spectat ad plantas:* ALBERT. M. veget. 2,140 floris. 6,61 iacent grana . . . in -bus pomi cypressi. *ibid. al.* **γ** *usu vario:* IOH. WIRZ. descr. 10 p.145 locus . . . retro . . . altare designatus est per quamdam -em . . . petrae *eqs.* BURCH. URSB. chron. p.120,11 *soldanus* fecit aquas . . . torrentis in quadam -e et valle montium retineri. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.51,17 -s . . . in medio *nidi. al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *stria, sulcus – Einkerbung, Kerbe:* TRANSL. Herm. Ios. 9 p.709^{A} ligno . . . quasi quamdam -em in testa cerebri faciente. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4,4 p.140,45 in loco, a quo pellitur *humor,* apparet -s (*opp.* gibbositas). *de parte astrolabii (cf. E. Zinner, Astronomische Instrumente des 11. bis 18. Jhs. 1966. p.155):* HERM. AUGIENS. util. astrolab. 5 p.409^{B} per cursorem firmiter in sua -e manentem. **β** *vola (pedis) – hohle, gewölbte (Fuß-)Sohle:* ARNOLD. LUB. Greg. 4,185 pedum. *cf. p.1145,7.* **γ** *cavum inflexione (brachii) effectum – (Arm-)Beuge:* WILH. SALIC. chirurg. 3,9 p.344^{G} a pollice usque ad -em cubiti. **B** *accedente vel praevalente notione curvi:* **1** *cameratio, curvatura – Wölbung, Krümmung:* **a** *strictius de curvamine cavitatem complectente vel efficiente:* WALAHFR. exord. 6 p.480,38 haec *(camera)* . . . a -e superiori ad similitudinem cuiusdam animalis testudo nominatur. HRABAN. anim. 11 p.1119^{B} sub . . . capitis rotunda -e (*cf.* ALBERT. M. animal. 1,117 medium . . . capitis . . . vocatur capitis involutio, eo quod cetera in sua involvit -e). GALB. Karol. 32 stridor . . . armorum . . . in altiori aeris repercutiebatur -e. *al.* **b** *latius de convexitate:* WILH. RUBRUQU. itin. 6,1 (Sinica Franciscana I/3.1929) *viri* radunt . . . collum usque ad summum -is cervicis. *fort. huc spectat (cf. p.1143,3):* BENVEN. GRAFF. ocul. A p.24^{b},20 eminent oculi cum tota -e extra

[Widhalm

palpebras (B 6 p.24,6). **2** *corpus concavum – Hohlkörper:* BENVEN. GRAFF. ocul. A p.17^{b},16 *oculus* est quaedam -s in summitate nervi optici et -s illa est plena aqua glaucosa (B 3 p.11,7). p.22^{a},16. *ibid. al.*

II *de statu vel qualitate:* **A** *strictius:* **1** *natura cava, vacuitas – das Hohlsein, Hohlheit:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,2 p.5a^{v} que *(ossa concava)* . . . sunt medullis plena, ne -e frangerentur. *raritudo – Porosität:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,10 p.7a^{r} primum par nervorum a cerebro exeuntium est concavum nulli aliorum tanta -e assimilandum *eqs.* **2** *(in interiorem partem) recessus – das Tiefliegen, Eingefallensein:* AESCULAPIUS 36 p.56,5 ex nimia macie, . . . oculorum -e (TRACT. de aegr. cur. p.224,10 -s sive orbis o.). p.56,27 -s vultus apparet, maxime a somno. **3** *forma, species recava – Hohlform, Konkavität:* ALBERT. M. cael. 2,2,1 p.128,59 (ed. P. Hoßfeld. 1971) necesse est, quod *leve* per omnes partes aequaliter recedat a medio, et ideo necessario efficitur ignis rotundae -is et ideo per accidens efficitur aer rotundae convexitatis *eqs. ibid. al.* **B** *latius i. q. depressio, curvitas, notio concavi – das Vertieft-, (Einwärts-)Gekrümmtsein, Begriff des Konkaven:* ALBERT. M. metaph. 6,1,2 p.304,39 (ed. B. Geyer. 1964) '-s' (*p. 1025^{b},33* κοιλότης) . . . secundum rationem diffinitivam est 'sine materia sensibili' *eqs.* 7,1,10 p.333,27sq. cum nasus sit proprium subiectum simitatis, aliquid commune cum -e erit proprium subiectum -is; hoc . . . commune est superficies depressa. p.333,53 -s . . . , cum genus sit simitatis sicut color genus albedinis *eqs. ibid. al. v. et p.1144,58.*

concavo, -are. **1** *excavare – aushöhlen:* GESTA Magd. 3 p.377,12 Albie flumine . . . litus suum -ante. BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p.111^{C} totam carnem, in qua est *sagitta,* -are. ALBERT. M. veget. 6,91 *pomum* debet . . . -ari *eqs.* **2** *concavum reddere – hohl machen (medial. i. q. concavum fieri, in interiorem partem reduci – hohl werden, einsinken):* AESCULAPIUS 1 p.1,18 oculi -antur. BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p.107^{B} ut gibbato dorso venter -etur. **3** *incurvare – (zusammen)krümmen:* ALBERT. M. animal. 1,287 quod possit dilatare se . . . et -are *manus.*

***concausa,** -ae *f. causa secundaria – Mit-, Nebenursache:* ALBERT. M. div. nom. 4,55 p.163,35 (ed. P. Simon. 1972) imperfectio est quaedam -a ad conversionem et ad quemlibet motum *eqs.* anim. 2,2,4 p.219^{b},40 calor ille instrumentalis est et non primum efficiens et ideo est -a (*p. 416^{a},14* συναίτιον) et non causa principalis. animal. 18,10 -ae . . . , quae sunt causae disponentes veram causam. *ibid. al. meton. de hominibus:* ALBERT. M. eth. 3,1,22 p.232^{b},4 habituum . . . -ae (*p.1114^{b},23* συναίτιοι) sumus aliqualiter ipsis diis *eqs.*

concausalis, -e. *causam secundariam praebens – mitursächlich:* ALBERT. M. animal. 11,44 id, quod est -e ad esse vel fieri. metaph. 5,1,6 p.221,2 (ed. B. Geyer. 1960) 'necessarium aliquando dicitur, sine quo vivere' viventibus 'non contingit', et est ad vitam '-e' (*p. 1015^{a},21* συναιτίου). *subst. neutr.:* ALBERT. M. animal. 11,45 *necessarium* primum est ad esse et -ia ad esse, secundum autem ad utile et bonum et -ia ad bonum et utile. metaph. 5,1,6 p.221,71 (ed. B. Geyer. 1960) in -bus vivendi. *ibid. al.*

***concausativus,** -a, -um. *concausalis – mitursächlich:* ALBERT. M. sens. 2,6 p.56^{a},49 calidum . . . sicut agens -um (*p. 441^{a},29* συναίτιον) est.

***concauso,** -atum, -are. **1** *una efficere, creare – mitverursachen, -schaffen:* ALBERT. M. gener. 2,3,5 p.450^{b},46 in hora conceptus . . . rei inferioris, quae creatur vel -atur a circulo coelesti. **2** *simul creare – zugleich erschaffen:* ALBERT. M. phys. 3,2,3 p.209^{a},42 illi *(caelo)* adiacet tempus -tum illi.

concavus, -a, -um. *script.* -cab(us): *p.1144,42. adde* ARS med. 7 p.428,26 *(var. l.).*

I *adi.:* **A** *praevalente notione cavitatis i. q. (ex)cavatus, cavus – (aus)gehöhlt, hohl:* **1** *(intrinsecus) vacuus, cavitatem continens – (innen) leer, einen Hohlraum enthaltend:* **a** *proprie:* **α** *de partibus corporis:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,2 p.5a^{v} natura videns, ubi ossa debent esse solida, non ea fecit -a. Ps. COPHO anat. 27 venam, quae -a dicitur (ALBERT. M. animal. 13,57. *al.*). ALBERT. M. animal. 1,267 dorsum est -um, in qua concavitate est via nuchae. 1,613 -i . . . sunt *renes,* ut ad illam concavitatem urina trahatur. *saepe.* **γ** *spongiosus, rarus – locker, porös:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 28 p.49,1 nervus opticus -us (ALBERT. M. animal. 1,359. *al. v. et p.1143,10*). **β** *de plantis:* ALBERT. M. veget. 2,26 in his *(plantis),* quarum herba -a est, sicut stipula. 2,37 quae *(plantae)* . . . habent magnas medullas aut in toto sunt -ae. AEG. ZAM. mus. 15 p.390^{b} cuius *(sambucae)* rami sunt -i. *al.* **γ** *usu vario:* CHART. Rhen. med. III 9 p.14,31 (epist. papae a. 1213) in . . . ecclesiis . . . truncus -us statuatur *eqs.* CATAL. thes. Germ. I 45,82 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) ymago . . . aurea Domini crucifixi . . . -a, sed multum spissa. *al. (v. ind.).* MARC. GRAEC. ign. 6 baculos. THEOD. CERV. chirurg. 1,22 p.143^{D} si ferrum illud *(sc. sagittae)* fuerit -um. *al.* **b** *translate i. q. inanis, vanus – wertlos, nichtig:* CARM. Bur. B 207,1,2 tessera perfida, -a. **2** *(in superficie) depressus, reductus, profundus – (an der Oberfläche) vertieft, eingebuchtet, tief:* **a** *de partibus corporis:* **α** *in univ.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,8 p.6b^{v} os cartilaginosum atque -um (FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.75,22 ubi . . . coniuncta sunt . . . hec duo ossa . . ., quodammodo sunt -a . . . et in eorum concavitate vertebrum primi ossis ale . . . locatur. *al.*). *ibid.:* ut pedes essent -i. BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p.107^{C} patiens . . . taliter collocetur, ut dorsum sit gibbosum et venter existat -us. THEOD. CERV. chirurg. 1,6 p.137^{B} vulnera rotunda et -a (*cf. Galen. ed. Kühn X p.284* ὑπόκοιλα). *al. v. et p.1142,38.* **β** *conditus – tiefliegend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,24 p.4a^{v} *sint* oculi neque multum -i neque foras emissi (FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.11,9 aves rapaces generaliter habent . . . oculos -os). *(macie) retractus, collapsus – eingefallen:* MAURUS progn. 3 p.24^{a},50 (ed. M. H. Saffron. 1972) oculi -i (*Hippocr. ed. Littré II p.114* κοῖλοι). p.24^{b},4 'timpora plana', id est -a. **b** *de plantis:* ALBERT. M. veget. 2,140 -us . . . invenitur omnis flos notus apud nos *eqs.* **c** *de locis* (*cf.* GLOSS. II 253,12 St.-S. -um ⟨locum⟩ holastat): IONAS BOB. Columb. 1,8 p.167,9 conspicit -um in caute sinum. OTTO FRISING. gest. 2,40 p.148,17 per -a et confragosa Alpium . . . loca (FRID. II. IMP. art. ven. 5 p.136,3 l. -a per naturam vel per artificium *eqs. al.*). CHART. Pomm. B 889 p.216,20 iuxta viam -am. **d** *usu vario:* COMPOS. Luc. Q 17 lignum -bum. CHART. Osn. I 225 p.193,11 (a.1110) quod *(altare)* retro -um est (*cf.* NORB. IBURG. Benn. 18 p.884,12). **B** *accedente vel praevalente notione curvitatis:* **1** *curvamine cavitatem complectens vel efficiens – einwärts gewölbt, konkav:* **a** *in univ. de parte interiore sphaerae (cavae):* ALBERT. M. nat. loc. 1,2 p.531^{a},26 *res locata* in -a superficie habente qualitates contrarias illi dissolvitur (1,3 p.533^{a},11 ultimum -ae superficiei aquae. metaph. 4,1,8 p.172,27 [ed. B. Geyer. 1960] -ae superficiei lunae, quae est locus altus simpliciter. *ibid. al.*). **b** *figuram sphaerae (cavae) exhibens – (hohl)kugelförmig:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 2 p.8,11 oculus est callus -us plenus aque clarissime *eqs. ibid. al.* **2** *recurvus, repandus – einwärts gekrümmt, sattelförmig:* ALBERT. M. metaph. 6,1,2 p.304,39 (ed. B. Geyer. 1964) dicitur . . . 'simum quasi nasus -us' (*p.1025^{b},33* κοίλη) *eqs.* (7,1,10 p.333,33 cum dicitur n. -us, de intellectu primo concavitatis non est subiectum simitatis proprium. *ibid. al.*).

II *subst. neutr. (? fem.: l.68. p.1145,24):* **A** *de rebus -is:* **1** *praevalente notione cavitatis i. q. (ex)cavatio, cavitas, caverna – (Aus-)Höhlung, Hohlraum, Höhle:* **a** *de cavitatibus interioribus:* **α** *spectat ad partes corporis:* ODO MAGD. herb. 1158 pulmonum. RICHARD. ANGL. anat. I 270 cordis. 629 matricis. ALBERT. M. gener. 1,3,8 p.382^{a},41 supplens -a *caro. al.* **β** *spectat ad plantas:* ALBERT. M. veget. 2,54 qui *(spiritus)* elevatur in -o plantarum. **γ** *spectat ad terram, loca:* IONAS BOB. Columb. 1, 9 p.167,17 cum in . . . -a (-o *var. l.*) scopuli solitariam vitam duceret. ALBERT. M. veget. 4,11 quae *(terra)* in -a sua aere plena attrahit humorem pluviae. **δ** *usu vario:* LIBELL. de cal. Trev. p.740,43 marmorea columna altitudinem et latitudinem unius pedis -um

[Widhalm]

demonstrarat. LAND. MEDIOL. hist. I 3,28 in -o altaris sancti Nazarii supra eius corpus . . . fugit. **b** *de cavitatibus in superficie positis (plerumque i. q. locus depressus, recessus, imum – Vertiefung, Einbuchtung, Tiefe):* **α** *spectat ad partes corporis:* GLOSS. med. p.91,18 in . . . plantarum -is *(item de vola pedis:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,8 p.6b^{v} hec concavitas . . . fuit necessaria, ut . . . , si pes acute rei superponeretur, -um haberet, ad quod cito confugeret). CONSTANT. AFRIC. theor. 2,8 p.6b^{v} cuius *(ossis)* -a cruris et coxe intrant ossa hocque vocatur genu (*item de parte vertebrae:* TRACT. de chirurg. 768 illud -um *['Gelenkpfanne' ind. p. 131]*, ubi femur incidit). ALBERT. M. animal. 1,190 per mediam partem orbitae occuli in -o ipsius. **β** *spectat ad terram, loca (cf.* GLOSS. II 246,17 St.-S. -a holir; *interdum expressius i. q. fossa, fauces – Graben, Schlucht, e.g. l. 18sq.):* IONAS BOB. Columb. 1,11 p.171,8 per -a vallis (SYLL. Sangall. 20,2,2 vallium. *al.*). BEDA hist. eccl. 5,6 p.290,11 dum . . . equus quoddam itineris -um . . . transiliret. WOLFHARD. Waldb. 2,11 (6) abrupta . . . et -a. HIST. peregr. p.136,31 -a montium. **γ** *spectat ad flumina, mare:* IONAS BOB. Columb. 2,2 p.234,6 quoadusque -a alvei paterent. ANNAL. Einh. a. 772 ut . . . tanta vis aquae in -o cuiusdam torrentis eruperit, ut *eqs.* (POETA Saxo 1,75). DHUODA 1,6,5 (Sources chrét. 225. 1975) ponti -a. **δ** *spectat ad receptacula i. q. concha, labrum – Becken:* GLOSS. III 295,29 St.-S. belvis -um label. **2** *accedente vel praevalente notione curvitatis i. q. (curvaminis) pars recava – konkave Seite, Hohlseite:* **a** *de parte interiore sphaerae (cavae) i. q. spatium curvamine (sphaerae) conclusum – gewölbte Innenseite (einer Kugelschale), Hohlung (accedit ad notionem camerationis vel sphaerae: l. 36.39):* ALBERT. M. cael. 2,2,1 p.128,26 (ed. P. Hoßfeld. 1971) oportet, quod corpus locatum in -o corporis rotundi sit convexitatis rotundae *eqs.* (nat. loc. 1,2 p.530^{b},46). 2,2,3 p.131, 24 ipsa *(sc. terram, aerem, ignem)* esse rotunda tam in -o quam in convexo. nat. loc. 1,3 p.532^{a},10 locus . . . , qui simpliciter est super omnia tria elementa, -um est orbis lunae (metaph. 4,1,8 p.172,13 [ed. B. Geyer. 1960]. *ibid. al. cf.* nat. loc. 1,3 p.533^{a},25 -um superficiei o. l.). p. 533^{a},21sq. locus . . . in -o ignis est aeris et locus in -o aeris est aquae. veget. 2,78 in -o coelestis circuli. metaph. 5,2,11 p.247,76 (ed. B. Geyer. 1960) ad 'ultimum' locum . . . , qui est caeli -um, 'aut medium', quod est terrae convexum. *ibid. al.* **b** *de inflexione i. q. pars recurva – Einwärtskrümmung:* ALBERT. M. veget. 2,72 arcus, qui est ad domesticum plantae, -um habet in exteriori superficie et convexum convertit superius (animal. 1,282 c. eius *[ossis adiutorii]* est ad silvestre et -um eius est ad domesticum corporis *eqs.*). **B** *de qualitate i. q. depressio, curvitas, notio concavi – das Vertieft-, (Einwärts-)Gekrümmtsein, Begriff des Konkaven:* ALBERT. M. metaph. 6,1,2 p.304,20 (ed. B. Geyer. 1964) quaedam . . . 'diffinitorum' . . . sunt 'sicut -um' (*p.1025^{b},31* τὸ κοῖλον), quod non dicit nisi depressum in superficie. 7,3,2 p.357,49 -i (*p.1035^{a},4* κοιλότητος) secundum esse -i 'non est pars caro' *eqs. ibid. al.* *Widhalm*

***concedenter** *v.* condecet *p. 1234,71.*

concedo, -cessi, -cessum, -ere. *script.:* concon-: *p. 1146,8.66. adde* WALAHFR. Wett. 1 (cod. B). cun-: *p. 1148,14. 16.* comc-: *p.1150,23.* come-: *p.1148,27.* -cae-: *p.1147,9. adde* DIPL. Merov. I 81 p.72,31. DIPL. Otton. III. 305. -cid(o): *p.1148,37. 1149,3. adde* FORM. Andec. 40. CHRON. Fred. 3,65. *al.* -cit(o): *p.1149,3.* -ire: *p.1147,63. form. stirp. perf.* -ced(i): *p.1147,17. 1149,25. 59. adde* EPIST. Alcuin. 46. DIPL. Ludow. Germ. 99. CHRON. Ven. Alt. p.75,30. *saepe. struct. select.:* ne: *p.1148,41. c. gerund.: p.1147,23. c. acc. rei datae et personae dono instructae: p.1147,31. 1148,14. 56. refl.: p.1146,8sq. 44. 1147,70. 1151,23.*

I *(re)cedere – weichen (fere intrans.; refl.: p.1146,8sq.44):* **A** *proprie i. q. (ab)ire, se recipere, se conferre (aliquo) – (weg)gehen, sich zurückziehen, sich (fort)begeben (nach, zu):* **1** *strictius:* ANNAL. Einh. a. 782 p.65,5 rex Theodone-villa in hiberna -ssit. LUP. FERR. epist. 1 p.8,18 ex Gallia huc in Transrhenanam -ens regionem. VITA Ludow. Pii 26 p.620,47 his expletis intra domus paenita -ssum est. TRANSL. Dion. Ratisb. 26 p.366^{b},52 abbas cum fratribus -unt claustro, Gisilbertus . . . hospitio. 29 p.367^{a},53 pauci -unt completorio, plures . . . dormitorio. VITA Theod. 10 Stabulaus, ubi illum *(magistrum)* -ssisse fama sibi murmuraverat. *al. refl.:* THIETM. chron. 5,38 p.262,32 se . . . ad . . . Bolizlavum . . . -ssit (concon- *1*, se contulit CHRON. Thietm.). TRANSL. Dion. Ratisb. 21 dum se aliquo -at. **2** *latius c. sensu se convertendi:* GOZECH. epist. 33 p.902^{A} viri, qui . . . studiis valefecerunt et . . . in theologiae otium -sserunt. *v. et l. 4. ?adire – ? gehen (an):* CAND. FULD. Eigil. II 7,10 quemcumque velint *fratres* . . ., expetito patrem ex nobis, -e labori *(an -o ?, cf. p.1148,31).* **B** *translate:* **1** *transire – übergehen (auf, in):* **a** *de translatione, collatione:* **α** *in univ.:* WALAHFR. exord. 14 p. 489,2 regni eatenus uniti potentia . . . in aliam tribum . . . partim -ssit. REGINO chron. a. 874 p.110,9 in ditione Alani omnis Brittannia -ssit. LAMB. HERSF. Lull. 5 p.313,4 nomen regium et . . . dignitatis insignia ab Hilderico ad Pippinum . . . -ssere. *al. adde:* RUD. TRUD. (?) mus. 1,19 p.44 autentus tritus in ius lateralis sui -it. **β** *obvenire, obtingere – zufallen, zuteil werden:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p.120,32 victoria ad christianos -ssit *(cf. Oros. hist. 4,1,19). al.* ADAM gest. 1,22 monasterium -ssit in partem Karoli. **b** *de transformatione, actione se conformandi (de re et fonte v. p.1159, 69sqq.):* ARNO REICHERSB. apol. p.237,16 de natura in naturam -ere, quomodo si ferrum igni iniectum ignis virtutem et formam induat (p.245,2sqq. neque . . . posset de n. in n., id est naturae virtutem, -ere non aequalis . . neque de n. in n. ita -ens potiori naturae . . . subiectus non esse). **2** *cedere – nachgeben:* **a** *se dedere, se submittere, se accommodare – sich ergeben, sich beugen, sich fügen, sich schicken (in):* **α** *in univ.:* HEIRIC. Germ. I 4,130 miles . . . votis . . . ad fortia promptis stare parat contra soli -ere tandem obnixus morti. 5,73 -unt humana Deo. WALTHARIUS 580 forsan vestro *(sc. regis)* -et honori. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p.133,20 quicumque in illorum *(monachorum)* instituta ultro -ere noluissent *eqs.* a. 1074 p.183,4 se . . . loco et tempori -ssuros. *al.* **β** *de deditione:* LAMB. HERSF. Lull. 13 p.324,5 ultro in servitutem. annal. a. 1073 p.172,10 in hostium potestatem. **γ** *de morte:* HEIRIC. Germ. I 6,188 puer extremae iussus -ere sorti. RUOTG. Brun. 5 p.6,12 postquam pater . . . rebus humanis -ssit. THIETM. chron. 1,8 si quando naturae communi se -ret (LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p.123,2 pater . . . senio confectus n. -sserat. CHART. scrin. Col. A I p.15,29 si quis eorum sue -ret nature. *al.*). CONR. HILD. ad Hartb. p.193, 37 in fata (RYCCARD. chron. a. 1222 p.102^{a},33. *al.*). *(vita) decedere – (hin)scheiden:* RUOTG. Brun. 49 p.55,14 (epitaph.) vitę. **b** *(consensu) accedere, assentiri – sich anschließen, zustimmen:* **α** *gener.:* HROTSV. Gall. I 13,2 vestris in hoc votis libens -o *eqs.* **β** *philos.:* ALBERT. M. bon. 63 p.38,47 ad secundum -imus de plano (132 p.88,66 ad alia, quae obiecta sunt, est -endum d. p. *ibid. al.*). *cf. p. 1152,14.* **γ** *publ., iur., canon. (interdum expressius i. q. adnuere – einwilligen, e. g. l. 62.64.66):* TRAD. Frising. 616 (a. 836) supplicabat . . . Hrodperht, ut . . . beneficium . . . nepus illius habere licuisset, et episcopus ita -ssit in ea, ut *eqs.* TRANSL. Firmini. (MGScript. XV p.805,9) dum . . . omnes pari consensu . . . in episcopi sententiam -ssissent. TRAD. Scheftl. 32 presente et -ente filio . . ., quicquid proprietatis habuit . . ., tradidit. CHART. Bund. 236 p.181,33 scimus . . . electum . . . non arroganter electioni -ssisse. *al. fort. add. (ni spectat ad p. 1149,45sqq.):* BREV. NOTIT. p. A 8,18 (c. 790) ecclesiam . . . edificavit . . . -entibus ducibus. DIPL. Otton. I. 348 p.475,23 ut . . . clericum ipsius *(episcopi)* . . . in comendationem ipso non conconcedente *(A)* receperit *comes.* **c** *obsequi, morem gerere – nachkommen, Folge leisten, willfahren:* HEIRIC. Germ. I 6,206 imperiis fidei tandem -ere doctus annuit *eqs.* HROTSV. prim. 99 his . . . monitis. TRANSL. Dion. Ratisb. 25 p.366^{a},13 ni votis -retur, se discessurum. 31 p.367^{b}, 61 ut . . . imperatori -ens dignaretur invisere Franciam *s. Dionysius. al.* **3** *desinere – aufhören:* **a** *subi. homines i. q.*

[Schmidt]

desistere – ablassen, aufgeben: GESTA Bereng. 2,279 nocte instante solo tandem . . . -unt (gloss.: finem inponunt ⟨bello⟩) mẹsti et . . . dirimuntur ab armis. **b** *subi. res:* **α** *relaxari – nachlassen, vergehen:* HEIRIC. Germ. I 3,147 corporeos sensit -ere (schol.: discedere) morbos. **β** *(ab usu) removeri – (außer Gebrauch) kommen:* HEIRIC. Germ. I 2,97 sumpta semel iugi nunquam -ssit ab usu *vestis.* **4** *impers. i. q. convenit – es kommt zu (ni corruptum ex* condecet): COD. Karol. 94 p.635,33 sicut vestrae regali prudentia -caedet.

II *dare – einräumen (trans. et absol.; refl.: l.70.p.1151,23):* **A** *indulgere, largiri, benigne tribuere, praestare – zugestehen, gewähren, verleihen, zuteil werden lassen:* **1** *gener.:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 6 p.28,16 ut otium mihi, tempus conscribendae fidei -as. HUGEB. Wynneb. 9 p. 114,5 mihi predistinatum iter ad pergendum de hoc seculo . . . -ite. DONAT. Trud. 5 (MGMer. VI p.278,33) dum . . . paululum somnii . . . corpori -disset (-ssisset, contulisset *var. l.*). DIPL. Loth. I. 55 p.158,25 (ed. Th. Schieffer. 1966) petitionibus . . . effectum. RIMB. Anscar. 24 p.52,26 ut Christo . . . hanc -ret benivolentiam *rex.* AGIUS vita Hath. 8 in amicitiis . . . -endis cauta . . . videbatur. POETA Saxo 3,517 ad omnia . . . -enda pie, voluit quaecumque precari. EPIST. Teg. I 2 ut vel ad spatium parvi temporis solo laboranti -atur respirandum. THIETM. chron. 7,19 *dux* fugit et nostris fiduciam et locum nocendi invitus -ssit. THANGM. Bernw. 28 p.771,41 nec locus sessionis vicario apostolici idoneus -itur. ADAM gest. 3,64 p.211,7 soli regi -batur aditus aegrum visitandi. *saepe.*

β *de gratiis divinitus (ab Iove: l.38), ope martyris (l.39), dono naturae (l.47) datis (plerumque obi. res; homines: l.35sq.):* FORM. Marculfi add. 1[d] (ed. A. Uddholm. 1962) ut me Dominus in futurum veniam -ere dignetur. LEX Sal. Pipp. prol. 4 paces gaudia et felicitatem tempora . . . Iesus Christus . . . -at. WALAHFR. Mamm. 21,34 laudat . . . benefacta magistri -sso sermone leo. HRABAN. carm. 6,17 qui *(Christus)* mihi te . . . -ssit amicum. TRAD. Corb. A 158 p.253, 2 (ed. K. A. Eckhardt. 1970) si Domnus illi -sserit filium. ERMENR. ad Grim. 24 p.563,5 Iuppiter eis *(apibus)* in munere -ssit, ut *eqs.* MEGINH. FULD. Alex. 11 clementiam . . . martyris, quam multis -ssam audierat. HEIRIC. Germ. I 6,621 gratia velle dedit, -at gratia posse. DIPL. Conr. I. 29 Chuonradus divina -ente clementia rex (DIPL. Heinr. I. 29 d. gratia -ente r. *al.*). WIDUK. gest. 1,39 pro victoria . . . sibi divinitus -ssa. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p.417,31 signa . . . Deo -ente fiebant (WIPO gest. 34 p.54,12. *al. v. et p.1148,20*). THIETM. chron. 6,78 dies sibi -ssos (8,26 d. huic vitae -ssos. *al. cf.* DIPL. Heinr. III. 167 -sso tempore. *al.*). ADAM gest. 4,36 p.272,16 cum nihil amplius quaerant, quam natura -it (-at *var. l.*). *persaepe. v. et p.1151,5sqq. in orationibus:* WALAHFR. carm. 49,6 pater, nobis panem -e diurnum. CAND. FULD. Eigil. I 6 ut nobis ea -at postulare, quae *eqs.* CONSUET. Marb. 10 (Spicil. Friburg. X. 1965) ut -as . . . michi . . . diem ita peragere . . ., quatinus *eqs.* STATUT. ord. Teut. p.130,45 -e eis pudicicie fructum. *saepe. cf.* CARM. Bur. B 215[III] Deus, qui nos -is trium Deciorum maleficia colere. **b** *c. colore quodam:* **α** *salvare – (am Leben) erhalten:* THEOD. TREV. Liutr. 95,3 ut . . . Christus . . . natam . . . luctuosis -at parentibus. **β** *offerre, praebere – (dar) bieten:* ASINARIUS 316 sua -unt oribus ora suis. **γ** *patefacere – schauen lassen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,250 -endo tui nobis magnalia vernae. **δ** *parare – verschaffen:* WALAHFR. Mamm. 7,22 laudem . . . suis -ere sanctis. **ε** *(pro) ferre – (er) bringen:* RHYTHM. 146,19,5 nullum clara manens *(sc. pix)* possum -ere (-ire *B*) quaestum. **ζ** *fieri velle, condere – entstehen lassen:* DIPL. Otton. II. 21 creator . . . hominem . . . ad imaginem . . . suam artifex . . . bonus . . . -ere voluit. **η** *dignari – die Gnade haben:* THEGAN. Ludow. 58 quem *(imperatorem)* . . . perducere -at ad societatem . . . sanctorum eius ille, qui est benedictus *eqs.* **ϑ** *refl. i. q. se praestare – sich (er) zeigen:* CHART. Hagenow. 209 p.161,24 (dipl. Conr. IV.) regalis pietas circa beneficia pauperum piam merito se -it. **c** *latius:* **α** *addicere, (re) linquere – anheimgeben:* *c. notione permittendi:* RIMB. Anscar. 19 p.43,16 neque locum ipsum eorum *(Danorum)* depraedationi a Deo -ssum. HROTSV. Bas. 157 cur continuo non sum -ssa sepulchro? *expressius i. q. (alterius) arbitrio committere – anheimstellen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p.396,32 vindictam . . . Domino. BERTH. (?) annal. a. 1079 p.318,44 ut . . . tempus et locum colloquii . . . determinaret, ipsi tractandum -ssit. *v. et p.1160,69. c. notione tradendi i. q. obicere – preisgeben:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 4 pro quo reatu infirmitati -retur. **β** *attribuere, ascribere – zuerkennen:* GERB. epist. math. I 9,1 catheto . . . non nisi XXV *pedes* . . . -o. *de opinione:* CARM. Bur. B 92,16,3 nichil elegantie clerico -o. **γ** *adducere – zuführen:* CARM. Bur. B 227,56 per quem *(Augustinum)* disputatio -atur fini.

2 *publ., iur., canon.:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* AGNELL. lib. pont. 39 p.303,24 pax . . . cuncessa est non solum Ravennenses cives, sed etiam omnibus Romanis. 157 p.379,33 noxiis veniam cuncessit. LIBELL. de conv. Baiuv. 11 p.12,18 Liupramus illi presbytero licentiam -ssit in sua diocesi missam canendi. WIDUK. gest. 3,23 indutiae . . . -ssae trium dierum in Saxoniam revertendi. CONST. I 382,6 qui *(Henricus)* . . . futurus imperator Deo -ente speratur, sicut iam sibi -ssimus *(sc. papa).* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,45 pacificę colloquio illis -sso. p.303,4 viam et ductum. OTTO FRISING. gest. 1,49 p.69,33 nulla sibi *(sc. Abailardo)* respondendi facultate . . . -ssa. 2,26 p.132,6 securitate -ssa. STATUT. ord. Teut. p.85,20 dispensative -ere penitenti, ut disciplinam in capitulo recipiat. CHART. Austr. sup. III 430 omnium bonorum participacionem . . . comedendo *(sic?)*, que *eqs. saepe. obi. homines:* CAPIT. reg. Franc. 74,9 unicuique seniori duos homines, quos domi dimitteret, -ssimus *eqs.* CAND. FULD. Eigil. II 8,5 quemcumque cupit vestra concordia . . . patrem . . ., vestro -ssit amori *rex. al.* **β** *spectat ad privilegia (fere de iuribus, indultis; de licentia indulgenda: v. p.1149,58sqq., de potestate deferenda: v. p.1151,9sqq.):* CHART. Epternac. 15 p.42,18 (a.706) -imus . . . Willibrordo episcopo de monasterio Epternaco . . ., ut sub nostra defensione haberemus. DIPL. Merov. I 81 p.72,29 hoc *(sc. immunitatem)* iteratis circa ipso abbati -cidere et confirmare. LEX Baiuv. 3,1 illis *(genealogiis)* . . . duplum honorem -amus. CAPIT. reg. Franc. 159,2 -ere volumus . . . liberis personis, ut nullus iudex . . . seu ministri . . . eos . . . audeant pignerare *eqs.* 259,11 -ssimus . . . episcopis, ne super beneficia ecclesiastica . . . praecepta . . . faciamus. DIPL. Karoli III. 3 electionis concessio a principibus . . . monasterio -ssa est. CAPIT. reg. Franc. 240 p.149,33 eis *(Veneticis)* numorum monetam -imus (*cf.* DIPL. Heinr. III. 147). OTTO FRISING. gest. 2,6 p.106,29 tradit . . . curia et ab aecclesia . . . sibi -ssum autumat, quod . . . principis arbitrii esse *(sic)* episcopum . . . ponere *eqs.* SUMMA dict. Saxon. 7,1 p.215,7 privilegium est privata libertas preter ius conmune -ssa a principe *eqs.* CONST. III 50,2 eadem *(sc. omnia in privilegiis contenta)* innovavit ac de novo -ssit. DIPL. Ludow. Inf. 81 p.223,26 (spur.) monasterio . . . dignitates et omnia iura . . . -imus. *saepe. v. et p.1160,60. c. acc. personae i. q. instruere, donare – ausstatten, beschenken:* TRAD. Frising. 721[a] p.601,13 (a.850) quę *(femina)* iam pridem libertate fuerat -ssa. *c. acc. personae et rei:* FORM. Augiens. B 34 ut servum . . . ingenuitatem -rem. **b** *c. colore quodam:* **α** *non adimere, servare – (be) lassen, wahren (interdum expressius i. q. tutum praestare – sicherstellen, gewährleisten, e. g. l.68.70):* FORM. Marculfi 2,32 (ed. A. Uddholm. 1962) peculiare -ssum, quod abes aut deinceps elaborare potueras (FORM. Salisb. 4,7,9 [SBMünch. 1973/IV. p.59] peculiarem tuum . . . tibi promittemus habere -ssum. FORM. Sal. Lind. 9 p. . . . seu conlaborato . . . sibi habeat -ssum. *al. cf. p.1150,31*). LEX Baiuv. 1,7 nulla sit culpa tam gravis, ut vita non -atur (CAPIT. part. Saxon. 2 -atur ei v. et omnia membra. *al. cf.* BERTH. [?] annal. a. 1075 p.278,32 cum corporali sua salute et integritate -ssa *eqs.*). CAPIT. reg. Franc. 242 p.158,24 alodes . . . illis -o, si *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1073 p.276,22 si iustitias maiorum suorum illis *(Saxonibus)* -ret *rex.* **β** *confirmare – bestätigen:* ANNAL. Iuv. III a. 793 Karolus . . . -ssit omnibus ecclesiis res suas. DIPL. Conr. I. 14 omnes concessiones, quas . . . habuerunt, firmiter eidem loco

[Schmidt]

-ssimus. **c** *latius:* **α** *statuere, decernere, praecipere – bestimmen, festsetzen, anordnen:* LEX Ribv. 34ª placitus ei -atur (-cid-, -cit- *var. l.*), ut *eqs.* (75,2. LEX Sal. Karol. 42,9. *cf.* CAPIT. reg. Franc. 142,1 proximus mallus comitis ei *[mannito]* -atur. DIPL. Heinr. III. 192 p. 242,34 preterita dies factalis et terminus causae . . . fuerat -ssus). CAPIT. reg. Franc. 33,1 imperator . . . per eos *(sc. missos)* cunctis subsequentibus secundum rectam legem vivere -ssit. CHRON. Ven. Alt. p. 77,24 -ssit . . . Helias patriarcha monasterium Barbani appellari nomine. p. 165,14 constituerunt seu -sserunt omnes tribuni . . ., ut *eqs. saepe.* STATUT. ord. Teut. p. 80,23 extra domum vel terminos sibi -ssos . . . egredi. *al. v. et l. 18. remissius i. q. iubere, facere – lassen:* CHART. Babenb. 160 (a. 1207) ut . . . tradicio non possit . . . infirmari, sigilli nostri memoria . . . -ssimus roborari. **β** *constituere, apponere – bestellen, einsetzen:* DIPL. Loth. I. 59 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut . . . tutorem monasterii sui illi *(abbatissae)* -remus et . . . scriptum fieri iuberemus -endo inquisitionem de rebus . . . cenobii. CHART. Aquens. 76 l. 30 (ed. E. Meuthen. 1972; epist. papae a. 1221) quem *(diaconum cardinalem)* tibi . . . -ssimus auditorem. **γ** *instituere – einrichten:* CHRON. Ven. Alt. p. 76,19 episcopium, que hic -ssit *patriarcha* sive constitutum est.

B *permittere, sinere – (zu)lassen, erlauben, gestatten:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ARBEO Corb. 14 si eum . . . papa sub patrimonio . . . Petri minime militare . . . -disset (-disse, -ssisset *var. l.*). HRABAN. carm. 20,5 mihi -ssit bonitas tua discere libros. WALTHARIUS 661 ut calcare solum nulli -at eunti *gens.* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 7 pulsato ostio ingredi -ssus. HROTSV. Theoph. 55 hunc . . . iniunctae vacuum curae -ssit abire. GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 394,11 ius familiae dissolvere non -ssit. ALBERT. M. metaph. 1,1,10 p. 15,79 (ed. B. Geyer. 1960) 'sacerdotum' libera a curis 'gens studere -ssa est' (*p. 981ᵇ,24* ἀφείθη). *al.* **b** *de rebus secundum regulas, artium praecepta licitis:* RUD. TRUD. (?) mus. 1,19 p. 42,8 qui *(modi)* . . . ascensum et descensum sibi regulariter -ssum expediunt. CARM. Bur. B 210,11,1 per spatium tabule rocho -itur ire, in qua parte velit. *adde:* HRABAN. epist. 2ª p. 383, 36 per . . . scemata atque tropos et cetera, quae poetis . . . a grammaticis -ssa sunt. **c** *de rebus pro tempore, loco, statu rerum permissis:* THANGM. Bernw. 5 prout facultas -ssit. BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,19 prout temporis articulus -sserat. CARM. Bur. B 50,1,3 quando Saladino -ssum est vastare terram, quam *eqs. remissius:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,17 quales ipse *(sc. corpus fratris)* . . . hominibus apparere -retur *(i. liceret).* **2** *publ., iur., canon.:* **a** *in univ.:* ANNAL. Xant. a. 867 communione tantum vulgari ei *(archiepiscopo)* -ssa *eqs.* RIMB. (?) Anscar. 24 capit. p. 16,11 qualiter *rex* ei -sserit, ut . . . ecclesiam fabricaret. DIPL. Karoli III. 2 sicuti lex et iustitia de proprietate -it habendum. CAPIT. reg. Franc. 252,26ª monacha si . . . cum licentia abbatissae suae ad aliud monasterium pergere disposuerit . . ., -ssum est. THANGM. Bernw. 18 p. 766,43 quantum canones -unt. STATUT. ord. Teut. p. 46,22 in equis, armis . . . et ceteris, quorum usus fratribus, qui exercent pugnas, est -endus. p. 50,37 in casibus non -ssis. *al. huc fort. spectant etiam exempla supra (p. 1146,62sqq.) allata. obi. homines:* CAPIT. reg. Franc. 163,4 singulis episcopis . . . duos -imus advocatos *eqs. cf. p. 1148, 29.* **b** *spectat ad privilegia (vigente sensu indulgendi):* TRAD. Patav. 45 (a. 796/800) episcopus . . . -it ei, dum ipse vivet, habeat potestatem *eqs.* CONC. Karol. 61,3 p. 813,4 quibus *(litteris)* . . . Hincmaro usus pallii -ssus est. app. 7 p. 834,1 (spur. s. XII.) Ludovicus Pius -ssit canonicis . . . habere in domibus libertatem et iudiciariam potestatem. CHART. Brixin. 54 -ssimus . . . episcopo, ut . . . in illis argentifodinis argentum fodi faciat. CHART. Babenb. 172 cenobio liberum . . . rerum suarum super Danubium ascensum absque omni teloneario iure -ssimus. *al. cf. p. 1161,62.* **3** *eccl. et theol.:* ALDH. virg. II 204 non . . . fraudantur munere Christi, qui -ssa colunt licitae conubia vitae. HRABAN. epist. 29 p. 445, 23 qui *(Dominus)* bono coniugali uti -ssit *eqs.* AGIUS vita Hath. 7 divina scriptura . . . quaedam vetat, quaedam iubet, quaedam -it, quaedam suadet. RATHER. prael. 2,5 p. 192ᴬ ecce quantum valet etiam cum culpa coniugium, necessitate scilicet propter peius -ssum. ALBERT. M. sent. 4,31,26 p. 264ᵇ, 16 -itur aliquid in novo testamento, cui plura bona adiuncta sunt et potest incidere sibi malum . . ., tale . . . est coitus. *al.*

C *committere, tradere, conferre – überlassen, übergeben, übertragen:* **1** *obi. res:* **a** *spectat ad bona, possessiones, reditus sim. (de mancipiis: v. l. 14. p. 1151,42sqq.):* **α** *in univ.:* DIPL. Merov. I 25 Amando episcopo villam nostram . . . -imus et -ssam esse volumus. COD. Lauresh. 221 quidquid . . . abbas et fratres sui m⟨ih⟩i in beneficium -sserunt (TRAD. Brixin. 61. DIPL. Loth. III. 19 p. 25,23. *al. cf.* CHART. civ. Erf. 226 mediam partem molendini . . . iure feodali). TRAD. Patav. 18 usque ad obitum. 28ª ad legitimam dotem. DIPL. Ludow. Germ. 10 -ssimus ei *(presbytero)* ad proprium quasdam res et mancipia (LIBELL. de conv. Baiuv. 12 -ssit illi in p. totum, quod prius habuit in beneficium. *al. cf.* DIPL. Karoli III. 1 in ius proprium. DIPL. Otton. I. 257 curtem . . . iure proprietario. *al.*). DIPL. Karoli III. 7 Rihgardae . . . duo monasteria . . . diebus vitae suae sub usu fructuario . . . -ssimus . . . possidenda. DIPL. Otton. III. 304 p. 731,27sq. nos . . . res . . . -endo roborasse et roborando -ssisse (*cf.* DIPL. Heinr. III. 106). DIPL. Heinr. II. 140 monasterio . . . mercatum . . ., teloneum et districtum comcessimus *(A).* CHART. Carniol. II 7 p. 5,13 Pelegrinus . . . mutuo -ssit mille marcas . . . Pertoldo. CHART. Aquens. 196 l. 12 (ed. E. Meuthen. 1972) in pensionem. CHART. Raitenh. 271 (epist. papae) abbas et conventus . . . terras, decimas, possessiones, redditus, iura . . . monasterii . . . laicis . . . sub censu et . . . sine censu . . . -sserunt. CHART. Lux. IV 191 feodum. *persaepe. huc spectare vid.:* FORM. Salisb. 4,5,7 (SBMünch. 1973/IV. p. 58; s. VIII.) peculiare, quod habes -ssu aut elaborare potueris, et sit tibi. *cf. p. 1148, 60sqq.* **β** *abdicare, possessione cedere – abtreten:* THIETM. chron. 7,52 iusserunt mihi . . ., ut parrochiam . . . Eilwardo -rem. HEINR. LETT. chron. 11,3 p. 49,15 terciam partem Lyvonie . . . eis *(fratribus militiae)* -ssit *episcopus. al. adde:* EINH. Karol. 16 p. 19,22 salutarem locum, ut illius *(Karoli)* potestati adscriberetur, -ssit *Aaron* (*inde* POETA Saxo 4,91). **γ** *adiudicare – zusprechen:* PACTUS Alam. III 2 si maritum supervixerit *mulier*, tota lecturia ei -antur. CAPIT. reg. Franc. 159,4 sicut lex easdem res ad nostram partem -it, ita nos eas illis -imus. *al.* **δ** *legare – vermachen:* THIETM. chron. 2,11 quicquid in prediis . . . permisso contraxit in tempore, totum hoc Deo militique eius Mauricio -ssit heredi. **ε** *hereditate relinquere – vererben:* TRAD. Frising. 1231 (a. 972/76) quod uterque . . . possideat utrumque . . . suisque posteris . . . illud -at. **ζ** *commodare, mutuum dare – (ver)leihen, (ver)borgen:* EPIST. Wibald. 207 ut . . . aliqui *(libri)* alicui -antur. CHART. scrin. Col. A I p. 93,36 Hermannus -ssit abbati . . . III marc(as) super domum suam *eqs.* (TRAD. Ror. 110 [QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966] fratres . . . -sserunt quindecim libras Ulrico . . . s. hubam). p. 94,2 VII marc(as), quas persolvere debent in proximo festo . . . Martini. STATUT. ord. Teut. p. 105,3 extraneis arma -ere (*theod.:* lîhen) vel dare. *al. v. et p. 1151,30.* **η** *elocare – verpachten, vermieten:* CHART. scrin. Col. A I p. 93,20 (a. 1169) Bruno et uxor sua -sserunt Alardo . . . domum suam . . . ad quatuor annos. CHART. Friburg. 24 officinam . . . pro censu dimidie marce. CHART. Argent. IV 29,1 p. 30,17 mediam domum et cellarium -it portarius, prout carius potest. CHART. Friburg. 83 pratum . . . pro duabus libris . . . annuatim . . . persolvendis. *al.* **ϑ** *pignori dare – verpfänden:* CHART. scrin. Col. A I p. 92,33 (a. 1168) -sserunt Alverico . . . domum . . ., ita ut . . . in V annis XX marc(as) recipiat. p. 148,5 Heinricus et uxor sua . . . -sserunt domum suam . . . Gerardo . . . ad V annos, quibus finitis Heinricus dabit Gerardo XXV marc(as) . . . et domus sua ei libera erit. *ibid. al.* **b** *spectat ad regna, dominia regenda:* CAPIT. reg. Franc. 45,3 partem Baioariae . . . filio nostro Karolo -ssimus. LIBELL. de conv. Baiuv. 2 qui *(rex)* . . . -ssit ei *(Virgilio)* episcopatum Salzburgensem. NOTKER. BALB. gest. 1,13 Karolus nulli comitum . . . plus quam unum comitatum . . . -ssit (THIETM. chron. 6,16 c. super Merseburg et benefitium ad hunc pertinens). POETA Saxo 4,285 Bern-

[Schmidt]

hardo regnum -sserat . . . Italicum pius augustus (ANNAL. Iuv. III a. 935 p. 743,7 Eparhardo Arnolfus . . . r. Baiowariorum -ssit. *al.*). WIDUK. gest. 2,33 ducatus regionis -itur Cuonrado (OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,20 ducatum . . . Sueviae . . . -am. *al.*). *al. v. et l. 20.* *adde de concessione divina:* ANNAL. Lauresh. a. 801 Deus . . . has omnes sedes in potestate eius *(Caroli)* -ssit. WIDUK. gest. 1,41 magnum latumque imperium . . . per semet ipsum adquisitum et a solo Deo -ssum. **c** *spectat ad officia, potestatem exercendam:* **α** *in univ.:* LIBER diurn. 64 p. 60,8 quatenus monasterium . . . tibi ad regendum . . . -ere deberemus (66 xenodochium). GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 387,23 ut . . . Oudalrico episcopalis potestas ab eo *(rege)* -retur *(cf.* 28 p. 416,27 pontificium. ADAM gest. 3,33 patriarchatus honor. *al. cf. p. 1150,68).* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 286,21 vice . . . apostolica . . . -ssa. CHART. Ror. 4 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) hoc *(sc. advocatiam)* tibi officium commendari, non beneficium -i . . . postulamus *(cf.* CHART. Heinr. Leon. 57 p. 82,32 ut nulli subadvocato . . . hec advocatia beneficiali -atur iure. *al.).* CHART. ord. Teut. 12 -o et confirmo tibi . . . terram . . . et baiulationem puerorum Ade *eqs.* CHART. Tirol. notar. I 460 aministracionem . . . plebis habendam. *al.* *refl. pro pass.:* ARCHIPOETA 3,5 vir inmense, tibi -it regimen se. **β** *c. sensu restituendi:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,29 absque ordine non -sso . . . repatriare permissi sunt *episcopi.* a. 1077 p. 293,8 ad tempus solummodo ipsi *(archiepiscopo deposito)* officium suum -ssum est. **d** *usu vario:* **α** *in univ.:* WIDUK. gest. 2,35 fibulam auream regi dono -ssam. STATUT. ord. Teut. p. 47,4sq. si . . . equos, arma vel alia fratribus ad usum . . . -ssa aliis dederint vel -sserint *eqs.* p. 162,9 (epist.) nisi . . . sagittariis melioribus -antur *arma. al.* **β** *dimittere – her(aus)geben:* TRANSL. Pus. 6 quando sacrum virginis corpus . . . -ssum est (*antea:* corpus . . . ad palatium detulerunt). **γ** *porrigere – überreichen:* THIETM. chron. 8,7 rex Rothulfus coronam suimet et sceptrum cum . . . optimatibus universis sibi *(sc. imperatori)* -ssit. **δ** *afferre, ministrare – reichen, bereitstellen:* CARM. Bur. B 203,2,7 plana detur tabula, sortes -antur! **2** *obi. homines:* **a** *in univ.:* **α** *c. sensu committendi:* VITA Liutg. I 27 postulans *episcopus* sibi -i hominem *(sc. reum).* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 124,8 episcopus . . . Haddoni episcopo servandus -itur. *al.* **β** *de mancipiis sim. c. sensu (in proprium) tradendi:* LIBER diurn. 71$^{tit.}$ preceptum de -endo puero in monasterio (72$^{tit.}$). BREV. NOTIT. p. A 13,2 tributales viros. TRAD. Ratisb. 25 servos. *al. v. et p. 1150,14.* **b** *c. colore quodam:* **α** *mittere – zur Verfügung stellen:* EPIST. Teg. I 2 p. 4,19 Adalgozum . . . petimus . . . nobis -i adiutorio. 23. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,17 ductores. *al.* **β** *reddere, restituere – zurückgeben:* CAPIT. reg. Franc. 56,4 ut . . . servi . . . a priore domino requisiti non aliter eisdem -antur nisi ad priorem locum. POETA Saxo 2,268 filius ipsi -ssus maior *eqs. al.*

D *remittere – erlassen:* **1** *c. sensu condonandi:* **a** *strictius de praestationibus, oneribus:* LEX Sal. Merov. 107 ut rebus -remus . . . leodibus nostris. HUGEB. Willib. 4 p. 95,15 alii homines . . . debebant censum reddere unum tremesem, illis fuit -ssum. LEX Raet. Cur. 12,1,5 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) curiales omo, qui XII filius legitimus habuerit . . ., omnem curiam ei . . . -atur, ut non eam agat. CAPIT. reg. Franc. 74,9 heribannum. DIPL. Loth. I. 1 p. 51,32 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut . . . monasterio teloneum de una navi . . . -remus. CHART. Babenb. 133 (a. 1203) advocatie iusticias . . . ecclesie -imus et indulgemus. CHART. Bund. 532 decimas novalium. *al.* *adde:* WALAHFR. Wett. 500 ardor avaritiae *comitum* nescit -ere (gloss.: ignoscere) quicquam, sed totum extorquet. **b** *latius de culpa i. q. ignoscere – vergeben, verzeihen:* ANNAL. Bert. a. 834 p. 8,35 quod omnia, quae contra patrem egerat, illi -ssisset. *al.* **2** *c. sensu relaxandi fere i. q. solvere – etwa: weichen lassen, lösen:* TIT. metr. III 7,28 qui *(Christus)* . . . -ssit vincula menti *(cf. notam ed.).*

E *agnoscere, fateri – zugeben, (ein)gestehen:* **1** *gener.:* **a** *strictius:* HROTSV. lib. 2 praef. 1,6 non . . . dubito mihi . . . obici, quod huius vilitas dictationis . . . dissimilis eius, quem proponebam imitari, sit sententiis; -o. EPIST. Ratisb. 7 p. 296,32 multa inseritis, quę partim -remus -enda, partim . . . refelleremus *eqs. al.* **b** *latius i. q. comprobare – billigen, gutheißen:* OTTO SANBLAS. chron. 25 imperator . . ., licet . . . vix . . . postulata -ret, tamen consensit. **2** *philos. i. q. accipere, probare – gelten lassen, anerkennen, akzeptieren (accedit interdum ad notionem affirmandi, e. g. l. 11.13.18):* CONR. HIRS. mund. cont. 352 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) primum reprobo, postremum -o. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 80,22 cum hoc non recte concludatur nisi prius -sso, quod *eqs.* 1,58 p. 83,10 se hoc non simpliciter -ssisse (ALBERT. M. eth. 7,1,2 p. 467^{a},2 quidam Socraticorum haec . . . -unt s. et universaliter. elench. 2,1,4 p. 664^{a},34 non est s. -endum [*p. 176*^{b},6 συγχωρητέον] a respondente. *al.*). ALBERT. M. summ. creat. I 4,69,3,3,1 p. 703^{a},11 sine praeiudicio melioris sententiae bene -o, quod *eqs.* bon. 240 p. 143,60 rationibus inductis -o, quod *eqs.* 446 rationes . . . -imus de plano. 467 obiectiones. eth. 1,1,3 p. 9^{a},8 non . . . cum Stoicis -imus hanc *(scientiam moralem)* esse solam philosophiam. pol. 7,1^{d} p. 622^{b},12 hoc . . . -ssum est ab omnibus. top. 8,2,2 p. 507^{a},2 modus dandi, hoc est -endi . . ., quod interrogatum est. *saepe. huc fort. spectant etiam exempla supra (p. 1146,51sqq.) allata.* **3** *eccl. et theol. i. q. confiteri – bekennen:* **a** *de confessione culpae:* RUP. TUIT. spir. 7,12 l. 743 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972) maxime iustus est, qui maxime -it. **b** *de confessione fidei:* EKKEH. IV. bened. I 20,121 optime -unt (gloss.: fatentur), qui tanta fidelia credunt.

subst. **1. concedens,** -entis *m. qui confitetur – der (Ein-)Gestehende:* EKKEH. IV. bened. I 40,15 peccata . . . prętore (gloss.: a -e) notata.

2. concessum, -i *n.* **1** *quod indultum est – das Zugestandene:* **a** *gener.:* **α** *latius:* WALAHFR. Wett. 653 naturae -a (gloss. RO: licitum coniugium) suis . . . relinquunt coniugibus. **β** *strictius i. quod permissum, licitum est – das Zugelassene, Erlaubte:* CAPIT. reg. Franc. 33,29 ut eos *(pauperinos)* iudices . . . pro -o non habeant constringere. ERMOLD. Pipp. 2,43 utere -is, flagito, inconcessa caveto (CONR. MUR. summ. p. 115,8 [ed. W. Kronbichler. 1968]). AGIUS vita Hath. 7 p. 169,4 -a ex licitis illicita fecit. p. 169,7 -a, quae pro utentium modo vel bona esse possunt vel mala. CONR. HIRS. mund. cont. 98 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) animalis homo . . . ex abusione -i spiritum et corpus in precipitium inpellit. **b** *iur. et canon. i. q. ius indultum – das verliehene Recht:* DIPL. Loth. III. 74 p. 115,36 ut nulla . . . persona in his -is eos *(servos Dei)* inquietare . . . praesumat *eqs.* CHART. Mog. A II 640 p. 1043,3 (ed. P. Acht. 1971) ipsi *(abbati)* . . . usum mitrae indulsimus . . .; sed ne -o abuteretur *eqs.* **2** *quod commissum, collatum est – das Überlassene, Übergebene:* **a** *in univ.:* STATUT. ord. Teut. p. 47,8 sibi ad usum -a ut propria velle possidere. *ibid. al.* **b** *beneficium – Lehen:* REGISTR. Garst. (Österr. Urbare. III 2,2. 1913. p. 8,17; s. XIII.) omnia -a in circuitu amborum castrorum. p. 8,23 tam urbor quam -um. p. 8,27. *cf.* 1. concessus. *Schmidt*

***concelum** (-eyum), -i *n.* (*cf. hispan.* concejo *a* concilium) *senatus vel commune pagi – Gemeinderat oder Gemeinde:* CHART. Ticin. 37 p. 93,27 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929; a. 1270) some III castanearum pistarum pro -o sancti Abondii (p. 108,19 pro -eyo). *Heßler*

***concelebratio** *v.* 1. conceptio, 1. conculcatio.

***concelebris,** -e. *illustris – ruhmreich, erlaucht:* DUDO hist. 3 (PL 141,682^{C}) adsit -is phalanx sororum *(i. Musarum).*

concelebro, -atum, -are. *script.* -cęl-: *p. 1153,13.*

1 *spectat ad notitiam, claritatem i. q. (communiter) pronuntiare, praedicare – (gemeinsam, rühmend) verkünden:* **a** *obi. res vel persona praedicanda:* **α** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 182,11 sic . . . vox psalmigraphi -at: *'eqs.'* (FORM. Marculfi 2,1 l. 15 [ed. A. Uddholm. 1962] hoc . . . evangelistarum v. . . . -at, ut *eqs.*). LAMB. TUIT. Herib. 1,2 domus tota . . . nomen Heriberti ingeminando -at. METELL. Quir. 25,28 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) nobile signum -tum laude frequenti. *al.* *notum reddere – bekanntmachen, künden (von):* AETHICUS ISTER 30 quae *(sc. gentes)* hagio-

[Schmidt]

grafia veteris testamenti -at. β *expressius i. q. laudibus efferre, colere, honorare – rühmen, preisen, (ver)ehren:* DUNGAL. carm. 20,2,7 te -ant auctorem iure Latini, . . . Tulli. NOTKER. BALB. hymn. p.66 te, caeli regina, haec plebecula piis -at mentibus. EBERH. ALEM. labor. 932 spreta -are. *al. de ara in honorem apostolorum dedicata:* CARM. Cenom. 6,7 dextera *pars ecclesiae* . . . mundi praeconia clara -at, nam Paulus adest *eqs.* b *obi. praeconium i. q. canere, praestare – singen, darbringen:* ALDH. virg. II 1887 cuius *(Eugeniae)* praeconia . . . -at . . . mundus. ad Acirc. 10 p.87,17 Christo -etur honor. HUGBALD. carm. 2,7 cantica -ent . . . Camenae. VITA Pirmin. II prol. p.20,18 ymnus . . . trium puerorum . . . fornacis . . . igne sopito concę-tus. *al.* 2 *spectat ad sollemnitatem i. q. (communiter) celebrare – (gemeinsam) feiern:* a *(sollemniter) agere – (festlich) begehen:* α *strictius:* COD. Lauresh. 53 l. 50 (a.897) ut . . . anniversarium diem rectores . . . cum cunctis fratribus in cibo et potu -ent. CHART. Stab. 289 p.535,18 ut posteri nostri memoriam nostram . . . dignis benedictionibus -ent. METELL. Quir. 3^{a},52 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) urbs annum senii *(sc. millesimum)* -at (celebrat *codd.*) sui. 27,22 -are festum rite diem martyris. *al.* β *latius c. sensu constituendi:* RHYTHM. 114, 32,2 diem saltus *lunae* . . . in quindecim kalendarum Decembris -ant. b *(communiter) peragere, exsequi – (gemeinsam) durchführen, vollziehen:* α *strictius:* CONC. Merov. p.167,13 ut nullus presbiterorum confertus cibo . . . missas . . . praesumat -are. VITA Adalb. Wirz. 7 p.32,38 (epist.) sollempnitatem dedicationis tecum -turus venio. β *latius c. sensu (sollemniter) contrahendi:* NORB. IBURG. Benn. 28 p.892,7 abbas . . . multitudinem cleri convocavit seorsum fraternitatis cum eis . . . foedera -ans.

adi. **concelebrans,** -antis. *communiter sacra celebrans – gemeinsam die Liturgie feiernd (mit):* CHRON. Camer. 2,3 abbatem . . . et successorem eius -es sibi et intimos capellanos semper fore constituit *episcopus.* *Schmidt*

concelero, -are. *festinare – eilen:* ERMOLD. Ludow. 2,206 -ante gradu.

***concelis** *v.* 1.*concilis. ***concelivum** *v.* *conciliv(i)us.

concellaneus, -i *m.* *(co)habitator, contubernalis – (Mit-)Bewohner, Hausgenosse:* ALBERT. M. Iob 31,31 (ed. M. Weiss. 1904) -i domorum mearum, qui amici mei esse videbantur. summ. theol. II 10,39,1,4 p.449^{a},2 sicut domestici Dei et quasi -i in superiori domo gloriae in vestibulo divinitatis habitantes *Seraphin, Cherubin, Throni. de familiaribus:* ACTA imp. Winkelm. II 1037^{1} p.711,12 (a.1245) animam cum corpore in nichilum resolvi sui *(sc. Friderici II.)* -i (concancellanei *a. b. ed., sed cf.* 1037^{II} p.721,9 domestici) asserunt.

***concellaris,** -is *m.* *de monachis eiusdem monasterii i. q. confrater – Mitbruder:* EKKEH. IV. bened. I 44,85 Otmarus Gallo sincellita (gloss.: -is cohabitatorque cellę) carus.

***concellio,** -onis *m.* *de monachis eiusdem monasterii i. q. confrater – Mitbruder:* GOZECH. epist. 4 inter adiutorii nostri -es.

***concellis** *v.* 1. *concilis.

1. concelo, -are. *occultare – verbergen:* 1 *corpor. i. q. abscondere – verstecken:* CAPIT. reg. Franc. 91,9 ut nullos *(sc. servos fugaces)* -ent. *ibid. iterum.* 2 *spirit. i. q. dissimulare – verheimlichen:* CAPIT. reg. Franc. 91,8 de inlicitas coniunctiones, ut nemo eas -et.

2. conçelo *v.* congelo.

concenans (-coen-), -antis *m.* *qui (una cum aliis) cenae interest – einer der (mit anderen) am Mahl teilnimmt:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,8 p.577^{b},3 Iesus . . . segregat ab aliis '-coenantem ei' (*PG 3,428B* συνδειπνήσαντα), id est Iudam, 'non sancte'.

concenatio (-coen-), -onis *f.* *convivium impensa communi apparatum – Mahl auf geteilte Kosten:* ALBERT. M. pol. $3,10^{f}$ p.301^{a},39 '-coenatio' (*p.1286a,29* ἑστίασις), id est coena ex multis collecta.

concendo *v.* conscendo. ***concenobita** *v.* *concoenobita.

***concensualis,** -is *m.* *qui (cum aliis) censum solvere debet, censualis – (Mit-)Zinspflichtiger, Zensuale:* CHART. Gelr. 449 p.455,2 (a.1218) testibus . . . Alberone . . . , Gerardo, . . . -bus ecclesie. CAES. HEIST. mirac. II 1,22 p.46,18 pater . . . meus beato Egidio . . . illum . . . obtulit -em illum faciens *eqs.*

1. *concensus (-scenss-), -a, -um. *incensus, combustus – niedergebrannt:* FORM. Andec. 33 invenirunt . . . paritis preforatas, -scenssa seu et universa . . . exinde essit abstracta.

2. *concensus (-nse-), -us *m.* *census (aequalis) – (gleicher) Zins:* TRAD. Frising. 722^{a} (a.851) ut ipsas . . . res . . . ad vitam nostram cum -sensu duorum denariorum habeamus. CHART. Sangall. A 802 heredes habeant *res* cum -u (*antea:* sup eodem censu).

***concento,** -onis *m.* *conscriptor centonis – Centonenschreiber:* RATHER. prael. 6,24 p.338^{C} si . . . -em me sive usitatius compilatorem . . . velit dicere *eqs.*

concentor, -oris *m.* *script.* -tenor: GLOSS. II 469,70 St.-S.

1 *socius cantor – Mitsänger:* EINH. Marc. et Petr. I 1,12 qui nobis . . . in divinis laudibus dicendis impigri fuere -es. WILH. HIRS. const. 2,2 p.1040^{A} cantat *abbas* in sua sede cum -bus suis *eqs.* 2 *cantor chori particeps – Chorsänger:* WOLBERO cant. 4 p.1269^{B} quadrifidam -um . . . symphoniam audire.

***concentricus,** -a, -um. *de circulis sim. i. q. idem centrum habens,* ὁμόκεντρος *– konzentrisch:* ALBERT. M. cael. 1,1,11 p.29,91 (ed. P. Hoßfeld. 1971) qui *(circulus)* est -us terrae (*cf.* 1,3,5 p.66,30 caeli . . . omnes sunt -i cum terra). 2,3,11 p.165,60 utrum illi *(orbes)* sint excentrici vel -i (caus. element. 1,2,1 p.599^{a},45. metaph. 11, 2, 23 p.512,47 [ed. B. Geyer. 1964]). nat. loc. 1,7 p.542^{b},3 circulum solis -um non esse *(sc. terrae). ibid. al.*

***concentualis,** -e. *in choro adhibendus – beim Chorgesang erforderlich:* GERHOH. tract. p.44,15 in . . . paschali festo, cum indigens esset -is adiutorii *presbyter.*

concentus, -us *m.* *script.* -cept-: *l.53.71.*

1 *proprie i. q. concinentia – Zusammenklang* (*cf.* GLOSS. II 479,1 St.-S. -u gehellin): A *gener.:* 1 *spectat ad anim. i. q. cantus (complurium), chorus canentium – (Chor-)Gesang, Chor* (*cf.* GLOSS. II 677,19 St.-S. -us sang): a *de voce humana (in imag. de Musis: l.43):* α *in univ. (plerumque c. sensu laudis):* ALDH. virg. I 40 letiferos Sirinarum -us. ALCUIN. carm. 45,5 ite . . . , Musae, -bus . . . clamantes: '*eqs.*' RIMB. Anscar. 3 p.23,31 omnis -us (conventus *var. l.*) sanctorum Deum hinc inde laudantium conticuit. THIETM. chron. 4,8 fit unus laicorum atque clericorum in Christi laude -us. RUP. TUIT. vict. 1,10 p.18,16 (ed. R. Haacke. 1970) angelorum. *al. expressius i. q. laus, acclamatio – Preisgesang, Jubelruf:* EGINO epist. 5 p.446,36 nec defuere *papae triumphanti* Graecorum et Latinorum -bus confusi Iudaeorum plausus. β *de cantu liturgico:* ALDH. virg. I 50 p.305,19 psalmodiae. II 1580 exactis missae -bus (WOLFHARD. Waldb. 1,15 in exordio festivi m. -us [conceptus *ed.*]. *al.*). LIBER ordin. Rhenaug. p.116,6 nisi a popularium -u interrumpatur *cantus processionis* (p.151,28). ALBERT. M. miss. 1,3,7 p.25^{b},47 in -u laudis. *al. cf. l.61.* b *de voce animalium:* α *strictius (de voce singulari interdum i. q. cantilena – Weise, Melodie, e. g. l. 60.63):* HEIRIC. Germ. I 3,234 volucres *(sc. galli)* . . . segnem . . . diem -bus urgent. CARM. Cantabr. 10,11,2 ut letos des *(sc. philomela)* -us tua, volo, ligula. ECBASIS capt. 838 -u parili *merulae et lusciniae* memoratur passio Christi. CARM. Bur. B 58,1,5 avium. 150,1,6 philomena . . . dulcisonis -bus delectat cor. *al. iron.:* ALCUIN. carm. 49,15 quod altum vox tibi *(sc. lupo)* . . . sonum claris -bus edat. β *latius de strepitu:* PAUL. ALBAR. carm. 4,17 dum revoans melodum -u plume volucres despicit *pavus.* 2 *spectat ad instrumenta i. q. canor (consonus), clangor – (harmonischer) Klang, Schall* (*cf.* GLOSS. II 412,63 St.-S. -bus keblastan. 469,70 -bus lûtin): EPIST. var. II suppl. 7 p.627,14 -u organi. p.627,17 cum sint diversae fistulae, armoniam velut salpix, tubarum voces atque -um (-ceptum *T*) . . . reddunt. CARM. Cantabr. 6,1^{a},2 aut fidium -u sonus constat

[Widhalm]

. . . aut *eqs. v. et p. 549,1.* **3** *spectat ad sphaeras caeli i. q. harmonia – Harmonie:* GUNZO epist. 16 p.52,7 stantibus . . . aliquibus planetis non integratur iugis armonię -us. THIOFR. Willibr. II 2,755 speras cęlestes miratus et ętheris ignes, ornatum, -um *eqs.* GERHOH. Antichr. 2,66 p.321,11 coeli rotationem et -um. *al.* **B** *mus.:* **1** *strictius de consonantia:* MUS. ENCHIR. 13,9 (ed. H. Schmid. 1981) dicta . . . diaphonia quod non uniformi canore constet, sed -u concorditer dissono. 13,16. REGINO harm. inst. 5 p.234[a] -us est similium vocum adunata societas. *al.* **2** *latius i. q. cantatio, modus cantandi – das Singen, Singweise:* AUREL. REOM. mus. 19 p.57[a],23 octava . . . syllaba, hoc est 'ra', non tam circumflexe protrahitur vocis -us. p.59[b],17 in litteraturae -u.

II *translate i. q. consensus, concordia – Einklang, Eintracht:* ALBERT. M. metaph. 1,3,11 p. 41,79 (ed. B. Geyer. 1960) ad congregandum orbes -u amoris. *Widhalm*

concepcio *v.* 1. conceptio. **concepio** *v.* concipio.

conceptaculum, -i *n. receptaculum – Gefäß (in imag.):* OLBERT. Veron. 8 nec sonum . . . hauriebat per -a aurium.

conceptarium *v.* conceptorium.

1. conceptio (-cio), -onis *f. (?m.: l.63) script.:* -cip-: COMPUT. cod. Bern. 3. -cęp-: TROTULA 11 p.12,9.

I *proprie:* **A** *de actu generationis i. q. conceptus, praegnatio – Empfängnis:* **1** *strictius:* **a** *de anim.:* **α** *gener.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4, 220 nati. CHART. Fuld. B 271 contradimus . . . terram -is nostrę *(v. notam ed.).* LAMB. LEOD. Matth. I 2225 ut, cum plena voluptatis fuerit -o, partus plenus tristicia . . . sequatur. ALBERT. M. Iob 3,1 p.54,31 (ed. M. Weiss. 1904) maledicitur . . . nox -is in utero. *al. in imag.:* ALDH. virg. I 2 gratiae filias ex . . . ecclesiasticae -is utero spiritalis verbi semine progenitas. **β** *natur. et medic.:* TROTULA 11 p.10,40 -o impeditur tam vitio viri quam mulieris (*cf.* TRACT. de aegr. cur. p. 342,3 fetus -o si impediatur *eqs.* WILH. CONG. chirurg. 1566 propter . . . impedimentum -is). HILDEG. caus. 5 p.242,22 de -is diversitate. ALBERT. M. veget. 5, 4 ministrat matrix sanguinem menstruum in -e et formatione animalium. animal. 5,75 tempora . . . -is et ovationis. 9,53 quando secunda impraegnatio et -o seminis est valde parum ante partum. ALBERT. M.(?) animal. quaest. 9,11/15 p.208,60 eius *(orificii matricis)* clausio signum est -is. *saepe.* **γ** *eccl. et theol.:* AMADEUS LAUS. hom. 3 l. 90 (ed. J. Deshusses. 1960; s. XII.[med.]) quando tota trinitas -em et humanationem illius *(Christi)* operata est. ALBERT. M. incarn. 17 p.187,27 quaeritur de -e. 19 p.189,72 ad miraculum incarnationis vel -is. 20 p. 191,6 in Christo in -e oportuit statim formatum esse corpus. sent. 3,3[capit.] de Christi -e. *al. v. et p.1183,72. de diebus festis:* LEG. Wisig. 12,3,6 festum . . . Marie, quo . . . -o (concaelebratio, celebratio *var. l.*) eiusdem genitricis Domini celebratur (*item de adnuntiatione:* ORDO Rom. 15,2 canire de -cione sanctae Mariae. CATAL. biblioth. Ruf 63 p.187,27 ystoria de -e secundum musicam). HUGEB. Wynneb. 13 p.115,40 dies -e Iohannis baptistae. NECROL. III p.332,31 festum -is . . . Marie *(cf. l.67).* **b** *per similitudinem de rebus (usu alch.):* ANON. tab. p.177,15 haec -o et desponsatio fit in putrefactione in fundo vasis. ROSIN. ad Sarr. 1 p.281,15 dicitur -o, cum masculus agit in foeminam. *al.* **2** *latius i. q. formatio fetus, fetura – Embryonalentwicklung:* ALBERT. M. sent. 4,6,9 p.135[b],15 tempus . . . -is est tempus tractus carnis pueri a carne parentum (p.137[a],39 licet embryo per totum t. -is trahat nutrimentum a matre corrupta *eqs.*). **B** *meton.:* **1** *gener. i. q. proles – Nachkommenschaft:* CHART. Sangall. A 87 (a.779) eorum -cio, qui post eos venturus est, ipsum censum solvant. **2** *eccl. i. q. dies festus conceptūs – Fest der Empfängnis:* KALEND. Fab. (ZSchweiz-KirchGesch. 55. 1961. p.33,9; s. XII.) XXIV. *Septembris* -o Iohannis baptistae. TRAD. Teg. 350[a] ut . . . in -e sanctę . . . Marię *('Mariä Empfängnis')* . . . fratribus caritas . . . persolvatur.

II *translate:* **A** *gener. i. q. propositum, consilium – Absicht, Plan(ung):* HEIRIC. Germ. II 2,5 p.402,19 locus . . . ultro se . . . ingentis fabricae -bus ingerebat (*cf.* 2,4[capit.]). SALIMB. chron. p.106,12 -es vindicte generabantur in cordibus ministrorum. **B** *philos.:* **1** *actio (sensibus et mente) percipiendi, cognitio, comprehensio – das (sinnlich-geistige) Erfassen, Begreifen, Auffassung:* **a** *praevalente sensu apprehensionis:* ALBERT. M. incarn. 48 p.223,82 causa . . . doloris non est passio tantum . . . , sed -o passionis. summ. creat. I 4,69,3,3,2 p.712[b],12 sunt . . . duo actus in inferiori parte rationis, scilicet -o et delectatio. animal. 12,102 *animalia* terrestrem multum habentia sanguinem . . . hebetiora sunt in -bus et operationibus animae. *ibid. al.* **b** *praevalente sensu cogitationis:* **α** *in univ. i. q. cogitatus, intellectus, notio – Gedanke, Vorstellung, Begriff:* Ps. BOETH. geom. 73 (ed. M. Folkerts. 1970) communes . . . animi -es sunt, quae a Graecis cenas ethnias (*i.* κοινὰς ἔννοιας) vocantur (ALBERT. M. metaph. 1,3,14 p.44,47 [ed. B. Geyer. 1960] quod communis a. -o est et quod quisque probat auditum. *al. v. et vol. I. p.1295,54*). ALBERT. M. summ. creat. II 1,59,2 p.514[b],20 erit haec -o adepta ex sensu et syllogismo. div. nom. 4,5 p.116,57 (ed. P. Simon. 1972) entitas rei dicitur, secundum quod in se consideratur res per eam esse habens, prout est prima -o intellectus (anim. 3,1,3 p.169,9 [ed. C. Stroick. 1968] i. -es . . . non sunt similes imaginibus . . . phantasiae, ideo, quando vestit concepta imaginibus . . . , plerumque generat deceptionem). *ibid. al. adde:* GUNZO epist. 9 p. 38,13 qui in pronuntiatione unius casus animi -es deprehendendas putavit. **β** *sententia, opinio – Ansicht, Meinung:* ALBERT. M. eth. 7,1,2 p.468[b],3 aliqua . . . opinio sive -o mentis (*cf. p.1146[a],16* δόξη) est, in qua pravum est permanere. 9,2,4 p.576[a],22 si de coelestium quantitatibus . . . sic consentiant, quod unam communem habeant -em *eqs.* metaph. 1,2,3 p.20,50 (ed. B. Geyer. 1960) cum . . . 'tales . . . -es (*p.982[a],20* ὑπολήψεις) habeamus' de sapiente et sapientia *eqs.* p.20,57. *ibid. al.* **γ** *(con)scientia – Bewußtsein, Wissen:* ALBERT. M. incarn. 37 p.208,60 cum . . . in ipsa *(ratione Christi superiore)* fuerit plena -o mortis et plena -o redemptionis. **δ** *actio spiritualis – geistiger Vorgang:* WOLBERO cant. 3 p.1223[D] ex . . . animo procedunt quasi quaedam quatuor -es, quae omnem praecedunt actionem, videlicet cogitatio, intentio, voluntas, deliberatio. **2** *coniunctio, conexio – Verbindung, Verflechtung (cf. p.1183,11sqq.):* ALBERT. M. metaph. 1,1,1 p.2,18 (ed. B. Geyer. 1960) quae *(res divinae)* sunt esse simplicis differentiae et passiones praeter -em cum continuo et tempore. **C** *gramm. et rhet. i. q. syllepsis – das Zusammennehmen, -fassen:* CONR. MUR. summ. p.76,16 (ed. W. Kronbichler. 1968) que *(regula grammaticorum)* loquitur de -e generum, numerorum et personarum (*remissius:* p.120,20 quod hic dicitur de masculino, illud etiam per quandam g. -em intelligi debet de sexu femineo). **D** *iur. i. q. susceptio – Übernahme:* TRAD. Frising. 1389[a] (a.1022/23) presul . . . duas hobas . . . a quodam nobili viro per -em sibi acquisitas . . . donavit.

2. conceptio *v.* contentio.

conceptivus, -a, -um. *recipiens – aufnehmend:* **1** *spectat ad generationem i. q. concipiens, ad conceptionem pertinens – empfangend, Empfängnis-:* VITA Agric. 33 in illa *(Sara)* . . . seminis -us sanguis friguerat (*ibid.:* calor -us). ALBERT. M. pol.7,14[1] p.736[a],32 in quo *(termino, sc. quinquaginta annorum)* . . . deficit virtus -a in foeminis. **2** *per similitudinem de materia i. q. capax – aufnahmefähig:* ALBERT. M. summ. theol. II 1,4,1,1,2 p.64[a],7 materiam ut matriculam omnium formarum -am esse unam.

concepto, -are. *capere – fassen:* IUSTIN. Lippifl. 354 ut arctus -are locus non queat . . . eam *(cohortem populi).*

conceptorium (-tur-, -tar-), -i *n. medicamentum conceptionem adiuvans – empfängnisförderndes Mittel:* FRAGM. mul. II 2 -urium mulieribus: storice *eqs.* (III 2 -ario). *v. ArchLatLex. 2. 1885. p.271.*

1. conceptus, -us *m. script.* -coep-: *p.1157,37.*

I *proprie:* **A** *de actu generationis i. q. conceptio, praegnatio – Empfängnis:* **1** *strictius:* **a** *de anim.:* **α** *gener.:* TRACT. Micon. epil. 4 (MGPoet. IV p.933) octingenti anni viginti et quinque leguntur -u (-um *cod.*) Domini

[Pape]

caeli. VITA Annon. I 1,14 p.473ª,32 ut . . . in . . . ignominiam per -um partumque criminosae prolis veniret *sanctimonialis*. ALBERT. M. Iob 3,3 p.56,38 (ed. M. Weiss. 1904) dies partui et nox -ui debetur. *al.* *in imag.*: EKKEH. IV. pict. Mog. 94 -u (gloss.: mystico) . . . datis sacra prẹgnat gratia natis. EPIST. Ratisb. 21 p.346,14 -u doloris, partu iniquitatis. ACTA imp. Winkelm. I 286 ut plenus ipsorum *(apicum)* uterus a -u nostrarum responsalium fetum similem parturisset.

β *natur. et medic.*: HILDEG. caus. 2 p.35,17 de -us diversitate. p.97,17 de -u in plenilunio. p.108,14 de -u et partu. ALBERT. M. animal. 9,121 quando novem dies sunt a -u. ALBERT. M.(?) animal. quaest. 9,19/23 p.211,34 mulier . . . delectatur in coitu et in -u. *al. v. et l.18.* *adde*: ALBERT. M. animal. 6,118 *mulier* delectabatur in -u venti intra uterum suum. γ *eccl. et theol.*: BERNO epist. 13 p.42,6 (ed. F.-J. Schmale. 1961) angelo sancte Mariae . . . -um . . . narrante. ALBERT. M. incarn. 18 p.189,13sq. quantum . . . ad materiam, quae est ex matre, similis fuit -us Christi -ui aliorum. sent.3,3,12 p.55ª,37 -us filii fuit miraculum miraculorum. 4,26,7^capit. an in paradiso fuisset -us sine ardore libidinis. *al.* *in titulo libri*: ALBERT. M. summ. theol. II 8,31,2,3 p.348ª,27 per Anselmum in libro de -u virginali. **b** *per similitudinem de rebus (usu alch.)*: ROSIN. ad Sarr. 1 p. 281,7 scientia nostri magisterii assimilatur ordini creationis hominis, nam primo ibi est coitus, secundo -us, tertio praegnatio *eqs.* **2** *latius*: **a** *(prima) formatio fetus, fetura – (erste Zeit der) Embryonalentwicklung*: ALBERT. M. sent. 4,6,9 p.137ª,32 haec *opinio* est falsa, quod totum tempus -us deputatur maledictioni *eqs.* animal. 9,121 sperma . . . in principio -us post sex dies apparet quasi lac *eqs.* ALBERT. M.(?) animal. quaest. 9,16/17 p.210,6 dicunt . . . medici, quod motus duplat -um, sed partus triplat ipsum. *ibid. al.* **b** *? genitura – ? Entstehung*: ALBERT. M. animal. 6,24 contingit . . . in gallinis duplex ovi -us (6,25). **B** *meton. i. q. fetus (nondum natus), puerperium, proles – Embryo, Leibesfrucht, Kind*: **1** *gener.*: WALAHFR. carm. 25ª,3,1 Virgo -oeptu (-u *G*) gravidatur almo. VITA Annon. I 1,13 p.472ᵇ,40 donec illicito -u liberaretur *sanctimonialis* (*sim.* p.472ª,42). *alleg.*: RUP. TUIT. vict. 6,8 p.192,17 (ed. R. Haacke. 1970) -um illum, id est fidem seminis Abrahę. **2** *natur. et medic.*: ANTIDOT. Bamb. 25 ad -um servandum. ODO MAGD. herb. 498 corruptos extrahit alvo -us *sabina*. HILDEG. caus. 2 p. 111,1 -us . . . menstrua sibi attrahit. ALBERT. M. animal. 9,125 intra telas -us. 10,64 parva matrix parvum facit -um. metaph. 5,1,5 p.219,46 (ed. B. Geyer. 1960) hoc *(medium)* vocatur . . . umbilicus in animalium -bus. *al.* *de fetu ovi*: ALBERT. M. animal. 6,24 ille -us et formatur et perficitur ad ovi perfectionem . . . in diebus undecim.

II *translate*: **A** *gener. i. q. propositum, consilium – Absicht, Plan*: CHART. Neocell. (Brixin.) 71 p.113,25 (Font. rer. Austr. II 77. 1965; a.1260) Heinricus . . . per publica instrumenta . . . me a -u questionis indebite . . . revocans. CONST. III 240,1 licet fuisset nobis acceptius, quod obtatus effectus nostris -bus advenisset. **B** *philos. i. q. actio (sensibus et mente) percipiendi, cognitio, comprehensio – das (sinnlich-geistige) Erfassen, Begreifen, Auffassung*: **1** *praevalente sensu apprehensionis*: ALBERT. M. sacram. 117 p.81,71 affectio . . . est ex -u rationis et secundum quod est -us, sic est et affectio. eth. 7,1,4 p.472ᵇ,36 -us . . . singularis operabilis non est nisi in sensibili appetitivo. *ibid. al.* *usu laxiore i. q. sensus – Empfindung*: EPIST. Ratisb. 19 p.340,6 ut . . . -us doloris aliquantulum tranquilletur. **2** *praevalente sensu cogitationis*: **a** *in univ. i. q. cogitatus, intellectus, notio – Gedanke, Vorstellung, Begriff*: ALBERT. M. anim. 3,1,3 p.169,20 (ed. C. Stroick. 1968) non conveniunt -bus divinis . . . imagines et intentiones sensibilium nisi secundum metaphoram. 3,2,14 p.197,70sq. sunt quidam -us intellectus omnino indivisibiles sicut -us entis et unius et aliorum primorum. animal. 4,90 est . . . sermo vox articulata et literata -um mentis hominis denuntians (*cf.* 8,239 cantus ipsarum [*avium*] . . . sunt affectus delectationem magis quam -us aliquos significantes). eth. 3,3,2 p.254ᵇ,1 Aristoteles *(herm. 1,1)* vocat -us passiones. metaph. 1,3,2 p.32,24 (ed. B. Geyer. 1960) -us simplex entis, qui . . . est notio principii, quae est ante notionem generis et speciei omnis (5,6,5 p.285,70 -us . . . et n. universaliter habens et simpliciter et immaterialiter vocatur universale). *ibid. al.* **b** *sententia, opinio – Ansicht, Meinung*: ALBERT. M. eth. 9,2,4 p.576ª,31 de his *(caelestibus)* . . . concordare et communem -um habere non est de numero amicabilium.

2. conceptus *v.* concentus.

***concernentia,** -ae *f.* *designatio – Markierung*: CHART. Carniol. I 68 p.77,15 (a.1106) edificare pilonum lapideum pro -a . . . confinium.

concerno, (-crevi), -cretum, -ere. *form. perf.* -cern(i): *l.28.* *huc spectare possunt etiam exempla s. v.* concresco *p. 1212,13sqq. allata, cf. p.1211,20sqq.* [*falso ed. pro* cernere: RATHER. Metr. 7 l.327 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976) claritatis Dei . . . -ere *(ed., sed* cernere *corr. P² ex* conspicere *P)* gloriam.]

1 *commiscere, coadunare, unire – vermischen, vereinigen, verbinden*: ALBERT. M. metaph. 1,3,14 p.44,61 (ed. B. Geyer. 1960) amoris non erit nisi . . . -ere. p.44,67 'multis in locis id', quod est vel fit, 'amor secernit' et dispergit et 'odium -it' (*p.985ª,24* συγκρίνει) et congregat (p.44,74 odium secernens in toto -it in partibus). p.44,71 ea, quae ad 'ignem' constituendum conveniunt, 'in unum -untur' *eqs. ibid. al.* **2** *decernere – eine Entscheidung herbeiführen*: GESTA Ern. duc. I p.36,16 varios . . . assultus fecit *dux* . . . et frequentibus congressionibus . . . -it *eqs.* **3** *attinere, spectare (ad) – betreffen, sich beziehen (auf)*: ALBERT. M. eth. 1,1,3 p.8ª,3 si *medium* -it subiectum, quod quantitatis est tantum, est mathematica *eqs.* metaph. 1,1,1 p.3,22 (ed. B. Geyer. 1960) quae *(speculationes)* non -unt continuum vel tempus. *ibid. al.*

adi. **concretus,** -a, -um. **1** *commixtus – vermengt, vermischt*: LIBER diurn. 84 p.101,11 velut confusam atque -am *voluntatem et operationem Christi. cf. p.1212,36.* **2** *immixtus, insitus – beigemengt, miterschaffen* (*cf.* BEDA in gen. 1,1,2 l.92sqq. [Corp. Christ. CXVIII^A. 1967]): WANDALB. creat. mund. 43 his *(sc. caelo et terrae)* -a fuerunt ignis semina puri siccusque aeris humor. *cf. p.1212,16.*

***concertatim** *v.* concerto.

concertatio (-cio), -onis *f.* **I** *strictius*: **A** *contentio, conflictus, controversia – Streit(igkeit), Kampf, Auseinandersetzung* (*cf.* GLOSS. I 424,4 St.-S. -o strit): **1** *gener.*: **a** *in univ.*: WIDUK. gest. 1,29 est . . . -o . . . regibus . . . super regno Lotharii. THANGM. Bernw. 2 p.759,21 fit . . . inter episcopum et comitem de . . . iuvene religiosa -o. LAMB. HERSF. annal. a.1075 p.246,24 per plures annos eius *(archiepiscopi)* -o cum rege trahebatur. OTTO FRISING. gest. 2,48 p.156,3 longa . . . -e . . . deducta est haec controversia. URBAN. IV. registr. 628 p.619,24 mortales in -is insanam prorupere dementiam. *al.* **b** *dimicatio, proelium, bellum – Gefecht, Schlacht, Krieg*: CAPIT. reg. Franc. 297,7 p.433,17 propter -em, quam cum Waifario . . . habebat *Pippinus*. RUD. FULD. Alex. 1 -e . . . finium suorum spacia tuebantur. LAMB. HERSF. Lull. 14 p.327,29 nefariae -is necessitatem. ALBERT. AQUENS. hist. 3,34 sagittis . . . immissis longa fit -o. ANNAL. Petr. Erf. I a.1141 magna -cio fuit . . . inter cives et . . . milites. OTTO FRISING. gest. 2,35 p.144,14 nullus in illa -e privatus principe strennuior. *al.* **c** *disceptatio, altercatio – Diskussion, Wortwechsel*: ALDH. virg. I 35 p.278,16 oritur . . . inter eos . . . sermonum -o. HEIRIC. Germ. I 5,366 fit -o longa. NOTKER. BALB. gest. 1,22 p.30,19. *al.* **2** *iur.*: **a** *lis iudicialis, causa – Rechtsstreit, Prozeß*: TRAD. Salisb. II 7ª (ante 1140) de quo *(praedio)* longa inter eum *(ministerialem)* et . . . ecclesiam habita erat -o. CHART. march. Misn. III 143 de eligendo abbate. CHART. Wirt. V 1268 p.32,9 -em . . . per arbitrium terminavit. CHART. Helv. arb. 96 p.154,26. *al.* **b** *causae dictio – Plädoyer*: RUP. TUIT. spir. 2,17 l.812 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972) magna et vehemens argumentatoris huius, id est spiritus sapientiae, -o. **B** *actio aemulandi – Wettstreit*: EPIST. Hildeg. 26 p.406,10 est istic *(sc. in monasterio)* miram virtutum -em intueri.

[Pape]

II *latius:* **A** *gener.:* **1** *adnisus, studium – (eifriges) Bemühen, Eifer:* OTLOH. vis. 1 p.344[A] quid super hac -e divina decerneret sententia. RUD. TRUD. gest.3,5 quae *(peregrinorum multitudo)* . . . cotidiana -e ad sepulchrum beati Trudonis solebat oblationem afferre. **2** *assertio (contentiosa) – (gegnerische) Behauptung:* EPIST. Wibald. 102 mortificamur . . . de opinione, immo -e hominum, qui contendunt *eqs.* **B** *iur. i. q. impugnatio, sollicitatio – Anfechtung:* LAMB. HERSF. annal. a.1059 p.74,28 ne . . . monasterium . . . superfluis -bus inquietaret *episcopus.* CHART. Wirt. VI 1772 p.166,26 omni occasione et -e postposita.

concertator, -oris *m.* **1** *adversarius, pugnator – Gegner (im Streit), Kämpfer:* **a** *in certamine (per compar. et alleg.):* OTLOH. quaest. 28 p.97[A] congressor . . . vel -r *primi parentis* . . . mandatum Domini intelligitur (29 p.98[A]). p.97[B] cum . . . duos -es . . . habeas pro utriusque partis, id est Dei et hominis, aequitate singulare certamen ineuntes. **b** *in litigio:* THEOD. AMORB. Mart. 22 ait -r *(sc. legatus imperatoris):* *'eqs.'* **2** *commilito – Mitstreiter:* ALBERT. M. eccl. hier. 2,10 p.548[a],38 in quantum *est Christus* optimus, *est* -r.

concerto, -are. *?depon.: l.34.*

I *de contentione:* **A** *strictius:* **1** *contendere, certare – streiten:* **a** *in univ.:* **α** *de proelio, bello i. q. confligere, pugnare – kämpfen:* OTLOH. quaest. 28 p.95[D] duobus singulariter -antibus. BERTH.(?) annal. a.1077 p.300,33 duello . . . aut . . . publico bello. ADAM gest.2,3 p.63,11 in quo *(bello)* utrisque viriliter -antibus (certantibus *BC*). OTTO FRISING. gest.2,25 p.128,21 nobis . . . ignorantibus in prelio -atur. *al.* *in imag.:* ARNULF. delic. 811 dissimiles turme -ant . . . in me. **β** *de martyrio i. q. agonizare, pati – ringen, dulden:* PASS. Flor. 2 qui *(sancti)* diutissime -antes et multis suppliciis cruciati *eqs.* **γ** *de disceptatione i. q. altercari – einen Wortstreit führen, diskutieren:* PASS. Afrae I 4 tot horis tecum -are (-ari, certare *var. l.*). RADOLF. epist. 5 p.529,3 easdem *(res scrupulosas)* amore veritatis, non -andi studio explicare. **b** *c. colore quodam:* **α** *(viribus) parem esse, resistere (posse) – es aufnehmen (mit):* PASS. Ursulae 4 illi *(barbaro)* -are se non posse credebat *rex.* METELL. peripar. 3,43 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) quid studii nostri -et cunctipotenti? **β** *discordare – im Widerstreit liegen:* POETA Saxo 5,283 -bat constantia cum pietate in Carolo. **2** *aemulari – wetteifern (in imag.):* CARM. Bur. B 170,3,2 lampas oculorum -at (-ant *cod.*) carbunculo. **B** *latius:* **1** *studiose niti – sich eifrig bemühen:* VITA Erasmi 177 gentes . . . -ant . . . tuum *(sc. Dei)* . . . percurrere regnum. **2** *percensere – kritisch beurteilen:* VITA Elig. app. p.741,8 vitam beati Eligii . . . argutiae . . . vestrae -andam direximus.

II *commilitare – mitstreiten (sensu spirit.):* ALBERT. M. eccl. hier. 2,10 p.548[a],30 'sacre -ans' (*PG 3,404[A]* ἀγωνιζόμενος), id est simul certans cum suis militibus *Christus.*

subst. **concertans,** -antis *m.* *qui pugnat – Kämpfer:* CARM. Aldh. 3,45 parma . . . protegens . . . -es agonibus Christo semper fidelibus.

adv. ***concertatim.** *cum aemulatione – um die Wette:* CARM. Winfr. 41 (MittellatJb. 4. 1967. p.103; c. 1042) qui *(famuli)* -m se *(sc. magistrum)* poscunt accelerari. *Pape*

***concessibilis,** -e. *concedendus, probabilis – zuzulassen(d), annehmbar:* ALBERT. M. top. 1,1,1 p.238[b],31 in aliis *syllogismis* . . . , in quibus, quae simpliciter positae sunt *propositiones,* verae sunt et ipsa rerum veritate -es. eth. 6,2,18 p.433[b],28 petitio . . . medium habet . . . -e . . . ex ipsa rei natura.

concessio, -onis *f.* *script.:* coc-: CHART. Turic. 1387 p.101,27. cosse-: CHART. Bund. 860. conse-: DIPL. Conr. III. 130 p.235,22 (ed. F. Hausmann. 1969) cum consensu et cons-e. CHART. Sangall. B 512 cons-e (-e CHART. Bund. 966).

I *actio (in alterutrum) transeundi – das (Ineinander-)Übergehen (usu theol.):* **A** *c. sensu (in potiorem naturam) transformationis i. q. transitus – das Aufgehen (in), Übergang:* ARNO REICHERSB. apol. p.241,30 Hilarius *(trin. 11,35)* . . . subiectionem illam *(sc. Christi ad Deum patrem, cf. Vulg. I Cor. 15,27sq.)* dicit de natura in naturam -em (p.245,3sq. sic . . . de n. in n. -em intelligimus, ut non naturae unius abolitio, sed in alterius naturae virtutem et gloriam -o sit *eqs. ibid. al.*). **B** *c. sensu (duarum naturarum) concursus i. q. circumincessio – das Ineinandergehen, Perichorese (de re cf. LThK. ²VIII. p.274sqq.):* ARNO REICHERSB. apol. p.109,6 virtutis . . . et operationis utriusque *naturae Christi* . . . in alteram naturam -o et inconfusa unio.

II *de actione dandi:* **A** *actio indulgendi, praebendi, largitio (gratuita) – das Zugestehen, Gewährung, Verleihung, Zugeständnis:* **1** *gener. de gratiis divinitus datis:* TRAD. Frising. 41 (a.771) ego Vurmhart divine muneris -e propriam hereditatem post obitum meum . . . ad . . . virginis Mariae ecclesiae . . . pertinere debuisset. HRABAN. carm.65,1 crux . . . certa salus mundi et -o regni *(sc. caelorum)* est. *al.* *expressius i. q. actus, donum gratiae – Gnadenerweisung, -gabe:* TRAD. Salisb. I 1 p.253,2 (a.987) quae *(religiositas)* . . . in . . . coenobio Petri . . . divinis -bus floruit. **2** *publ., iur., canon.:* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 242 p.157,39 nisi ut . . . ad rationabilem indulgentiae -em deducatur. TRAD. Ratisb. 576 pro -e sepulturę. *spectat ad privilegia, iura:* FORM. imp.33[tit.] (cod. S. Pauli) -o ingenuitatis. CAPIT. reg. Franc. 159[tit.] -o generalis. LIBELL. de conv. Baiuv. 6 Karolus imperator . . . -em filii sui iterans . . . adfirmavit. TRAD. Patav. 99[b] libertatis (CHART. Burgenl. II 56 confirmacio seu innovate l. -o). CHART. select. Altmann 149,1 hec est prima petitio et Karoli regis -o omnibus Frisonibus, quod *eqs.* DIPL. Loth. III. 61 p.96,25 in legitimis -bus eorum *(praedecessorum)* vestigia . . . tenentes concedimus eis *(negotiatoribus),* ut *eqs.* DIPL. Conr. III. 55 (ed. F. Hausmann. 1969) in huius privilegii -e . . . presentes affuerunt: *eqs. (item praevalente sensu actionis:* CHART. Stir. IV 10 huic . . . nostre -i interfuerunt testes subnotati. *al.).* CONST. II 171 p.213,1 ad huius . . . -is et confirmacionis nostre memoriam . . . presens privilegium fieri fecimus. III 49,6 novam -em omnium . . . -um, cessionum, confirmationum et confessionum *eqs. saepe.* *expressius i. q. ius (privilegii) concedendi – Verleihungsrecht:* DIPL. Conr. III. 221 p.393,3 (ed. F. Hausmann. 1969) abiudicaverunt . . . abbatibus . . . talis beneficii *(sc. mansionis intra monasterium)* -em. **β** *conservatio, cautio – Gewährleistung:* CAPIT. reg. Franc. 242 p.156,10 ut illis hominibus . . . misericordia impendatur . . . in indulgentia commissorum et in -e proprietatum. **γ** *beneficium, indultum – Vergünstigung:* CHART. Babenb. 407 (a. 1242) de advocacia . . . tantum XXX talenta . . . nos promittimus accepturos, -e huiusmodi et gratia per nos facta . . . perpetuo valitura. **δ** *beneficentia, liberalitas – Güte, Freigebigkeit:* DIPL. Conr. III. 77 p.137,23 (ed. F. Hausmann. 1969) quotiens ea, que ad spiritualem profectum respicere videntur, a nostra -e ⟨et⟩ gubernatione requiruntur. **ε** *constitutio – Verfügung, Festsetzung:* DEFENS. Pasch. (MG Lib. Lit. II p.663,26) manus regis non est -o legis. **b** *meton. i. q. privilegium – Privileg:* **α** *de charta:* DIPL. Karoli III. 159 ut haec nostrae tuitionis -o . . . optineat vigorem, manu propria firmavimus. CHART. Babenb. 339 p.182,17 presentem -em sigilli nostri munimine duximus roborandam. *al. cf. p.1161,52sqq. adde:* TRANSL. Godeh. 1 p.642,29 tenor . . . apostolicae -is sequitur in haec verba: *eqs.* **β** *de iure concesso:* DIPL. Ludow. Inf. 15 ut . . . maneat . . . eidem loco tam haec -o quam omnis immunitas unquam . . . illuc concessa firma. DIPL. Otton. I. 143 si quis . . . nostri praecepti -es violaverit. GESTA Halb. p.88,25 -es et statuta imperatorum. *al. v. et p.1148,72.* *de summa privilegiorum:* CAPIT. reg. Franc. 248 p.174,38 ut per nullius suggestiones . . . vestram -em, quam . . . aeclesiis Christi contulistis, sinatis permutari. **3** *rhet. i. q. actio committendi,* ἐπιτροπή *– Anheimstellung (de re v.H. Lausberg, Handbuch der literarischen Rhetorik. 1960. § 857):* ONULF. rhet. I 24[capit.] permissio vel -o. II 24 -o: nos quoque nostra tuis concedimus omnia iussis *(cf. Rhet. Her. 4,29,39).* **B** *permissio, assensus, licentia – Ein-, Bewilligung, Zustimmung, Erlaubnis:* **1** *publ., iur., canon.:* RIMB. (?) Anscar. 28 capit. p.16 de -e

[Schmidt]

regis, ut . . . ecclesiae fabricarentur. DIPL. Arnulfi 151 concambium nostrae auctoritatis -e facere. CHRON. Grad. p. 35,12 vineas . . . agere . . . sine episcopi -e. LAMB. HERSF. annal. a. 1065 p. 93,9 per -em . . . archiepiscopi primum se rex arma bellica succinxit. COD. Lauresh. 1147 cuius *(Karoli)* inperiali -e et nostra petitione hoc testamentum confirmatum est. DIPL. Conr. III. 202 p. 367,11 (ed. F. Hausmann. 1969) minus rata sunt universa sine eius *(sc. regis)* -e vel confirmatione. BALDER. Alber. 1 p. 243,30 reges . . . ex -e Romanorum pontificum investituras episcopatuum dabant. CONST. II 108 p. 140,16 quod -em (-e *cod.*) super hiis *(statutis)* per comites . . . habuerint et assensum *universitates civitatum*. CHART. civ. Erf. 296 ut rata . . . mea -o venditionis filio meo . . . permaneat. *saepe. fort. huc spectat:* TRAD. Scheftl. 38 (a. 1140) qui *(praesul)* . . . beneficia a nobis reddita nostro rogatu ad . . . altare episcopali -e, traditione, confirmatione . . . tradidit. **2** *liturg.:* BERNOLD. CONST. microl. 22 cum vult sacrificare *presbyter*, inclinat se episcopo pro -e. **3** *theol. (de re v. L. Brandl, Die Sexualethik des hl. Albertus Magnus. 1955. p. 228):* ALBERT. M. sent. 4,31,21 p. 256[b], 4sqq. aut movet *libido* fervens extra honestatem matrimonii et -em . . . aut fervet intra metas honestatis et -is matrimonii. 4,31,26 p. 264[b],12 his, quae . . . distincta sunt inter -em et permissionem, suppositis. p. 264[b],23 propter illam *(libidinem)* non revocatur -o *eqs. ibid. al.* **C** *collatio – Übertragung:* **1** *spectat ad bona, possessiones (homines: l. 46), reditus i. q. traditio, datio, donatio – Übergabe, Vergabung, Schenkung (sensus vergit in pass.: l. 46):* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* TRAD. Frising. 166[a] (a. 793) -o domni imperatoris Karoli seu traditio Helmovvini. DIPL. Karoli III. 7 nostrae largitatis constitutio et auctoritatis -o. 15 p. 23,32 contra hoc nostrae confirmationis vel -is praeceptum ire. 32 p. 55,21 imperialis nostre -is paginam. DIPL. Conr. III. 44 p. 74,24 (ed. F. Hausmann. 1969) quod *(linum)* . . . ex -e regali . . . fratribus datur. CHART. eccl. Werd. 20 p. 32,8 que *(decimae)* a pastoribus . . . ecclesie sub feodali -e sunt alienate. CHART. Babenb. 164 p. 215,25 eius persone facta -o beneficialis (*cf.* 212 p. 16,29 personalis). CHART. Carniol. II 27 p. 17,3 (epist. papae) quecunque bona . . . monasterium . . . -e pontificum, largitione regum . . ., oblatione fidelium . . . poterit adipisci. SUMMA dict. Saxon. 7,1 p. 218,25 alicuius loci -o vel donacio. CHART. episc. Halb. 714 l. 31 episcopus hec bona . . . domino E(cberto) manuali -e porrexit. CHART. Salisb. IV 34 ut . . . hec -o aut locacio . . . firma maneat. *saepe. de hominibus i. q. cessio in beneficium – Verlehnung:* TRAD. Ratisb. 897 p. 439,1 (post 1161) quod homines . . . ab omni servitutis et -is incommodo debeant immunes existere *(antea:* nulli . . . debere inbeneficiari). **β** *exhibitio – (Bereit-, Ge-) Stellung:* CHART. Stir. II 35 p. 65,5 (c. 1200) subvectionem rerum . . . non debet ab hominibus nostris exigere nec -em equorum. **γ** *renuntiatio, abdicatio – Verzicht:* CHART. Babenb. 294 (a. 1232) testes -is domine Dimut. **b** *meton.:* **α** *de charta (fere donationis; confirmationis: l. 58):* CHART. Bonn. 5 (BonnJb. 136/37. 1932. p. 237,3; a. 691) signum Helmgarii, qui -em istam fieri rogavit. DIPL. Loth. I. 96 p. 234,42 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut hęc nostrę auctoritatis -o inconvulsa permaneat, manu propria subter eam firmavimus *(sim.* DIPL. Karoli III. 15 p. 24,2 haec nostra confirmatio vel -o *eqs. cf. p. 1160,54).* LEO MARS. chron. 1 praef. p. 575,31 indagatis privilegiis atque praeceptis necnon et -bus. *al.* **β** *de re concessa:* CHART. Osn. I 41 p. 29,12 (a. 860; spur. ?) -o . . . beneficii sunt viginti aratra. DIPL. Ludow. Germ. 56 p. 77,43 concessimus . . . episcopo ⟨navem . . . absque teloneo . . . carcandam, ut haec con⟩cessio in luminaribus . . . ecclesiae . . . proficiat. *de reditu (concesso) ut vid.:* CHART. Laus. 501 p. 434,17 (c. 1200) habet obedienciarius placitum suum post placitum capituli in -bus possessionum nostrarum (p. 434,21). **2** *spectat ad dominia vel officia administranda, potestatem exercendam (interdum expressius i. q. investitura – Investitur, e. g. p. 1162,1sq.5):* CAPIT. reg. Franc. 282,3 donec . . . filius eius *(comitis)* per nostram -em de illius honoribus honoretur. Ivo CARN. ad Hugon. (MG Lib. Lit. II p. 644,21) cum . . . reges . . . apostolica auctoritate a -e episcopatuum prohibitos minime videamus. p. 645,3 quae *(sc. episcopatuum)* -o sive fiat manu . . . sive virga, quid refert, cum reges nichil spirituale se dare intendant (CHART. Basil. A I 163 p. 239,12 si . . . archiepiscopi . . . abbatibus -em per virgam fecerint). DIPL. Conr. III. 284 p. 491,6 (ed. F. Hausmann. 1969; spur.) advocatum . . . stabili -e aut constitutione (*opp.:* simplici commissione) sibi *(sc. monasterio)* preficere. CHART. Tirol. notar. I 460 -em et datam *administrationis plebis* firmam habere . . . hinc ad . . . decem annos. *al.* **D** *remissio, relaxatio – Erlassung, Nachlaß:* **1** *strictius spectat ad solutionem (pecuniae sim.):* DIPL. Loth. I. 132 (ed. Th. Schieffer. 1966; tit. s. XII.) -o leudis Hlotharii imperatoris de Gozhelmo interfecto. *fort. add. (ni spectat ad p. 1161,25sqq.):* DIPL. Loth. II. 13 p. 404,24 (ed. Th. Schieffer. 1966) teloneum . . . ex . . . manso . . . concedimus . . .; et ut haec nostrae largitionis -isve auctoritas . . . obtineat firmitatem *eqs.* CHART. Babenb. 35 presentem -is et elemosine nostre paginam. **2** *latius spectat ad culpam i. q. venia – Vergebung, Verzeihung:* WALAHFR. Wett. 544 ut vel parva tuis fiat -o (gloss. O: remissio, R: intercessio) factis. **E** *confessio – (Ein-) Geständnis, Bekenntnis:* **1** *gener.:* EPIST. Ratisb. 7 p. 299,22 ante examinationem veri -em criminis extorquere. **2** *eccl. de confessione culpae (loci spectant ad usum rhet., cf. H. Lausberg, op. cit. [p. 1160,67sq.] § 186sqq.):* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 75 locum venię tribuat -o culpę (HEINR. AUGUST. planct. 1494). EKKEH. IV. bened. I 40,13 hic pius ipse Deus censor, -o (gloss.: id est confessio) prętor. RUP. TUIT. spir. 7,12 l. 780 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972) -o partesque -is, deprecatio et purgatio *(cf. Cic. inv. 1,15. 2,94)*, suscipiuntur in iudiciis Dei. *ibid. al.* **3** *philos. i. q. agnitio, acceptio – das Geltenlassen, Anerkennung, Annahme:* ALBERT. M. elench. 2,3,5 p. 698[a],27 qui *(paralogismi)* fiunt in eo, quod opponentes petunt et absque -e respondentis accipiunt id, quod est in principio quaesitum. *meton. de propositione concessa:* WIBALD. epist. 167 p. 283,22 ex -e indeterminata . . . falsa conclusione astringi. **4** *iur. i. q. confessio de debito recepto facta, apocha – Empfangsbestätigung, Quittung* (*ni corruptum ex* confessio): CHART. Bund. 773 (a. 1239) ego Oprandus notarius . . . hanc -em tradidi et scripsi.

concessivus, -a, -um. **1** *sensu act. i. q. concedens – einräumend:* **a** *concessionem exprimens – ein Zugeständnis enthaltend:* HUMB. Sim. 3,11 p. 211,29 primo ambitiosis ecclesiasticarum dignitatum . . . favebat *potestas saecularis* prece, dein minis, deinceps verbis -is (CONR. MUR. summ. p. 162,21 [ed. W. Kronbichler. 1968] sunt verba . . . conminatoria, contractiva, -a). **b** *formam permissionis exhibens, permittens – als Anheimstellung formuliert, 'permissiv':* RUP. TUIT. psalm. 108 l. 2151 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXII. 1972) *psalmus* celebris conquestio est in . . . Iudam . . . triginta vindictis vel -is maledictionibus deprompta (*inde* GERHOH. psalm. 108 p. 713,6). **2** *sensu pass. i. q. concedendus, licitus – zuzulassen(d), geduldet, erlaubt:* RATHER. prael. 2,5 p. 192[A] aliud *genus coniugii* . . . veniale atque -um propter fornicationem tantummodo conceditur ab apostolo. RUD. TRUD. (?) mus. 1,11 p. 21,27 cum autentus tetrardus . . . ascensum a G in g habeat per diapason et unam, quae residua est, -am a a.

adv. ***concessive.** *indulgenter – (durch) gnädig(e Verleihung):* DIPL. Otton. III. 237 p. 655,11 -e . . . abbati largimur, ut advocatores . . . ordinare liceat (p. 655,18).

concessor, -oris *m. dator, largitor – Geber, Verleiher:* GREG. CAT. chron. II p. 241,15 non posse . . . scriptum vel concessio . . . valere nisi tantum -e vivente. CONST. I 236 ius . . . beneficiale . . . post mortem -is cessatum esse. *de Deo:* GREG. CAT. defens. 10 (MG Lib. Lit. II p. 541,24) ut Deum solummodo . . . imperii . . . ordinatorem, -em translatoremque . . . ostenderemus.

1. concessus, -us *m.* **1** *actio indulgendi, gratia – Gewährung, Gnade:* URSIO Marc. 2,3 (2) coenobium Dei -u suscipiens regendum. *al.* **2** *permissio, assensus, licentia – Ein-, Bewilligung, Zustimmung, Erlaubnis:* DIPL. Merov. I 22 p. 23,11 tuguriola ... nostro -u excolere. BREV. NOTIT. p. A

[Schmidt]

10,4 quam *(cellam)* . . . Růdbertus episcopus . . . per -um Theodonis ducis construxit. REGINO chron. a. 892 p. 138,36 abba . . . curam pastoralem sua sponte per -um regis deposuit. DIPL. Otton. III. 205 p. 616,21 sine . . . episcopi . . . -u. CHART. Lux. II 348,3 qui de -u meo *(sc. comitis)* in . . . villa morabuntur. CHART. ord. Teut. (Thur.) 128 in . . . declaracionem nostri -us . . . dedimus paginam. *al.* **3** *largitio, traditio, donatio – Verleihung, Übertragung, Schenkung:* **a** *spectat ad privilegia:* DIPL. Heinr. III. 142 quotiens . . . ęcclesia ex nostris -bus et . . . munificentiis . . . augmentatur *eqs.* **b** *spectat ad bona, possessiones:* **α** *proprie:* CHART. Ital. Ficker 1 p. 2,22 (a. 776) qualiter . . . curtem . . . per . . . regis -um . . . haberent. DIPL. Burgund. 82 p. 231,17 (ed. Th. Schieffer. 1977) cum hereditate Ratburni, quantum eius -u ad prefatum locum pervenit. DIPL. Otton. III. 19 quidquid nostro -u . . . in beneficium tenuit *eqs. al.* **β** *meton. de rebus donatis:* DIPL. Arnulfi 156 ut . . . liberrimam de praefatis -bus largitatis nostrae habeat potestatem tenendi, donandi *eqs. cf.* concessum *p. 1152,31sqq.* *Schmidt*

2. concessus *v.* consessus. ***conceyum** *v.* *conceium.

concha (-ca), -ae *f.* (κόγχη) *script.:* cho-: *l. 33. 51. p. 1164,14. adde* GLOSS. II 356,4 St.-S. *al.* can-: GLOSS. III 642,23 St.-S. *codd. c.d.* cauc- *(var. l.): l. 69.* coc(a): GLOSS. I 385,21 St.-S. *cod. f.* -qu(a): *p. 1165,12.* -ea *(var. l.): l. 69. p. 1166,32.* kyrea, konchos, thya *sim.: l. 41sqq.*

I *proprie i. q. ostreum, conchylium – Schaltier, Muschel (cf.* GLOSS. III 226,48 St.-S. -ca i. muscla. IV 47,15 -a merscal. *al. v. et p. 1166,12):* **A** *strictius:* **1** *in univ.:* ALDH. virg. II 170 unio de -ca ut ponti sordente . . . nascitur. MARB. RED. lap. 50,6 -ae temporibus certis referuntur hiantes in coelum . . . rores haurire *eqs.* THEOPH. sched. 3,95 margaritae inveniuntur in -is marinis et aliorum fluminum (TRACT. de aegr. cur. p. 162,39 in ch-is m. ALBERT. M. animal. 1,100). HILDEG. phys. 4,22 p. 1264^{B} berlin de quibusdam -is *(sic? cf. p. 1165,32)* animalibus nascuntur, scilicet quae in -is iacent. ALBERT. M. animal 5,65 quod . . . de genere -carum invenitur in fissuris lapidum. *al. v. et p. 1166,32. in imag. de beata Maria:* LIOS MON. 67 tu . . . -ca . . . margaritę radio Titanis aperta. **2** *de speciebus:* ALBERT. M. animal. 1,32 -a, quae nubans vocatur. 4,41 quod *(genus conchyliorum)* vocatur . . . kyrea (*p. 528^{a},22* κόγχαι). *ibid.:* modus zyza. 5,64 -ae . . . , quae colge vocantur. 5,66 qui *(modus ostrei)* vocatur thya. 8,67 hostreum . . . illud vocat Aristoteles konchôs (*p. 614^{b},28* κόγχας), quod sonat idem quod -ca *eqs. ibid. al. v. et l. 56. de murice:* ALBERT. M. animal. 5,62 frequenter effunditur humor in confractione -carum. **B** *latius:* **1** *testa (conchylii, cochleae) – (Muschel-)Schale, (Schnecken-)Haus (interdum fort. i. q. testa testudinis – Hornschild, e. g. l. 71):* **a** *gener. (cf.* GLOSS. IV 228,4 St.-S. de -ca scala. *al.): ALDH.* ad Acirc. 28,1 e geminis nascor *(sc. perna)* per ponti caerula -cis (ch- *var. l.*). PS. GALEN. anat. 7 p. 185^{D} quod *(os petrosum)* medium est inter os et petram sicut -ae piscium. FABULAR. MIN. 2,3 lenta super tergo secum -am gerit *testudo.* 2,6. **b** *zool.:* ALBERT. M. animal. 1,16 dicimus . . . testudinem habere -cam. 1,32 *holothuria* sunt -cae longae apertione et contractione -arum se moventes. 4,36 quaedam ostrea egrediuntur de suis -cis. 4,39 per rimas -ae. 4,42 non magna est diversitas inter habens unam portam sive -cam et inter habens duas portas sive -cas. 4,60 -cae politae et nitentes. 5,64 stat *cancer* super -cam, quando pascitur ostreum. *ibid. saepe. v. et l. 35. p. 1166,33.47. 1167,20.* **c** *pharm.:* HILDEG. caus. 4 p. 217,23 accipe -as arenarum, quae in litore iacent, et eas in pulverem redige. GEBER. clar. 2,35 distilla -cas margaritarum . . . et cum ea *(aqua)* ungatur lepra. ALBERT. M. animal. 23,98 contra . . . tineam accipe -cas testudinum. *al.* **d** *techn. et alch.:* **α** *in univ.:* ANON. secret. p. 42,29 species animalium, de quibus faciebant pulveres, . . . undecim sunt lapides, scilicet . . . ostreae, -ae (-ee, caucee *var. l.*), cornua *eqs.* **β** *de -a pro vase usitata:* THEOPH. sched. 1,30$^{in.}$ lavabis illud *(aurum)* cum pincello in -a testudinis vel conchilii. *huc spectare possunt etiam exempla infra allata, e. g. p. 1164,38.* **2** *margarita – Perle (cf.* GLOSS. II 460,18 St.-S. -arum peralono): LIOS MON. 508 quod *(rus perenne)* . . . rutilat . . . lucifluis -cis. MIRAC. Donat. (MGScript. XV p. 855,25) quid de caeteris divitiis, auro videlicet et argento . . . et -is? *in imag.:* MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 176,41; a. 1091/92) dum huius sancti virtutum thesauri -as tecum communicando compono. **3** *ostrum, sucus conchylii – Purpurfarbe:* SOLIMARIUS 181 Tirus, que murice dives mollia famosis inmergit vellera -is.

II *translate de rebus formam conchylii exhibentibus:* **A** *vas (patulum), patera, lanx, pelvis, alveus – (weites, offenes) Gefäß, Schale, Schüssel, Becken, Wanne (cf.* GLOSS. I 383,20 St.-S. -cam labol vel narto. 465,16 -cas cherir. III 660,6 -ca pelvis pacinum pechin. IV 269,21 luter est ch-a i. vas eneum *eqs. al. v. et p. 1166,12):* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* RECEPT. Sangall. I 33 -cam habeas paratam, ubi debeat vomere. CAPIT. reg. Franc. 128,25 p. 254,11 -cas aereas II, poculares II. ANON. geom. I 3,23 si . . . per -am plenam aquae quaeris scire altitudinem turrium. VITA Aldeg. II 22 (ASBoll. ^{3}Ian. III p. 655) -a fervens. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380^{F} succum eius *(caprifolii)* in -ca ad solem exicca. HERBORD. Ott. 3,9 p. 165,11 (ed. J. Wikarjak. 1974) sacerdos correpta -a (-ca *var. l.*) vicinas domos . . . scrutatus in eis cinerem non invenit. CHART. Tirol. notar. II 574 officium pischere . . . , videlicet dandi et concedendi -cas et moltras piscatoribus. *al. in imag. (spectat ad Vulg. iud. 6,38):* GERHOH. novit. 16,12 (ed. N. M. Häring. 1974) pluvia . . . divinitatis in vellus . . . humanitatis descendens . . . prelo crucis expressa in -am totius mundi sparsit . . . gracias. **b** *eccl. (cf. l. 49sqq.):* ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,22 -ca argentea maior cum imaginibus argenteis (IOH. NEAP. gest. 63 p. 434,22). PETR. CAS.(?) chron. 4,90 -cam librarum VII *eqs.* CATAL. thes. Germ. I 6,24 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -a auro ornata. LIBER ordin. Patav. 7,12 p. 1020,6 sacrista . . . -am cum aqua teneat, in qua susceptos cereos intingat. *al. in imag. de beata Maria:* EKKEB. SCHON. opusc. 4 p. 287,20 iubilo sempiterno implearis, tu -a smaracdina! **c** *techn. et alch.:* MAPPAE CLAVIC. 35 recipe *atramentum* aut in -cam aut in vitreum vas. HERACLIUS II 47 macerabis . . . in -ca . . . et ad ignem bullire facies. GEBER. summ. 1, 44 p. 569 -a vitrea rotunda. 1,50 p. 590 ut ponatur liquor distillandus in -am lapideam *eqs. al. catinus – Schmelztiegel:* MAPPAE CLAVIC. 197 misce *urinam et allium* in -am eream. HERACLIUS II 22 funde *aurichalcum et stagnum* simul in -ca ad ignem. *al.* **2** *pelvis ad lavandum apta – Waschgefäß, -becken:* **a** *gener.:* CHRON. Salern. 76 p. 73,29 ut principissa . . . in -ca argentea pedes lavaret. SALIMB. chron. p. 222,35 in -ca lignea de abiete, quam Tussci bigonçam appellant, in qua lavantur . . . infantes. *al.* **b** *eccl. (plerumque de aquaemanili; ?pelvis ad aquam fundendam apta – ?Gießgefäß: l. 54):* **α** *spectat ad mandatum:* CONSUET. Eins. 24 p. 92,21 praecedant . . . cum duabus -cis lavando pedes fratrum. LIBER ordin. Rhenaug. p. 121,6 sunt . . . duo vasa aquę . . . posita et iuxta utrumque unus frater cum -ca, qui unicuique accedenti aquam sumministret (CONSUET. Marb. 271 [Spicil. Friburg. X. 1965]). **β** *spectat ad manuum lavationem (cf. J. Braun, Das christl. Altargerät. 1932. p. 539sqq.):* CHART. Fuld. B 154 p. 230,10 (a. 784) trado . . . aquae manilia, urciolos nec non et -as (*inde* 264 p. 379,12). PETR. CAS.(?) chron. 3,58 p. 744,3 -cam argenteam cum aquiminili suo. *al. huc spectare possunt etiam exempla supra allata, e. g. l. 33.* **3** *gabata, scutella, scyphus – Eßschüssel, Trinkschale, Becher:* RATHER. prael. 5,6 p. 291^{B} qui *(ecclesiastici corrupti)* . . . crateribus, imo -is ponderis gravioris . . . instant operandis auro. GARS. tract. 7 p. 434,21 -a vini. p. 434,28 cardinales gaudent plenis calicibus, -a autem non est plena. *al.* SALIMB. chron. p. 434,10 habebat . . . super mensam duas magnas -cas argenteas. *in imag.:* WETT. Gall. 8 invenimus hic -cam auream, sed serpentibus plenam (*inde* WALAHFR. Gall. 1,8). **4** *lucerna (pensilis) – (Hänge-)Leuchterschale:* WILH. HIRS. const. 2,28 p. 1079^{A} ut omni sabbato -as et candelabrorum pateras, in quibus candelae ardent, . . .

[Dauser]

abradat *portarius.* 2,29 p.1080D illum *cereum,* qui prius ardebat in -a, reaccendit *(v. notam ed.). fort. huc spectat (ni i. q. calix ad ornamentum destinatus – Zierschale):* HARIULF. chron.3,3 p.87,19 -ae argenteae pendentes II. **5** *receptaculum reliquiarium – Reliquienbehälter:* HUGO FLAV. chron. 2 p.399,25 quae *(ossa minuta)* . . . in -a vitrea cum . . . oleo recondita secum conservavit. **6** *labrum – Brunnenbecken:* VITA Goar. 7 p.417,12 qui *(infans)* fuit iactatus in illa -ca marmorea, sicut est consuetudo Treverorum, ut *eqs. (cf.* WANDALB. Goar. 1,20 quae . . . -a nunc . . . aquaeductui mancipata fratribus aquam . . . praebet. 1,21). ROB. TOR. chron. a.1180 p.528,43 fecit . . . -quam pulcherrimam ad recipiendam aquam et tectum desuper edificavit. **7** *sarcophagus – Sarkophag:* OTTO FRISING. chron. 6,25 ipse *(Otto II.)* . . . in -a marmorea . . . humatur (ANNAL. Spir. a.975. *al.*). **B** -a auris *i. q. auricula – Ohrmuschel:* ALBERT. M. animal. 1,168 pars . . . exterior auris . . . vocatur -ca auris (1,169). **C** *sphaera (caeli) – (Himmels-)Sphäre:* PAUL. DIAC. carm. 19,41 hoc mare, hoc tellus, -cae quoque saepe frequentant. **D** *apsis vel ciborium formam conchylii exhibens – Apsis, schalenförmiger Altarüberbau:* TIT. metr. I 1,6,2 perdiderat proprium, sacrae quem preminet arae tecta vetustatis syrmate -a, diem.

***conchalis** (-ca-), -e. **1** *conchae proprius – Muschel-:* ALBERT. M. animal.4,39 aliqui . . . modi *conchyliorum* habent duas portas -cales *(cf. p.529a,24* δίθυρα). 4,41 sunt aput nos testae -cales oblongae. *ibid. al.* **2** *testaceus – Schal-:* ALBERT. M. animal.4,46 animal . . . -cale.

***conchambium** *v.* *concambium.

conchatus, -a, -um. *testaceus – mit einer Schale ausgestattet, Schal-:* HILDEG. phys.4,22 p.1264C quaedam istorum -orum animalium circa fundum fluviorum . . . versantur. *ibid. al.*

conchea *v.* concha *p.1163, 24sq.*

*?***conchic(u)la** (cunclic(a) *sim.*), -ae *f. (a* concha *ut vid., cf.* conchicula *a* conchis *ThLL. IV. p.29,37sqq.) conchula – kleiner Trog, Wännchen:* HIST. Daret. p.200,16 parvulus . . . geminus iuxta ripam Tiberis . . . expositis cunclicis (conclicis, culnicis *var. l.*) more fiscelle linitae inibi proiectis.

***conchile, conchilium** *sim. v.* conchyl-.

conchineus *v.* coccineus. *adde:* ALBERT. M. sens.2,3 p.48b,47 *(v. p.1166,31).*

conchis (cun-), *acc.* -in *f. Glyceria fluitans (R. Br.) vel Lemna minor (L.) – Flutender Schwaden oder Kleine Wasserlinse (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p.719sqq. 1224sqq.):* GLOSS. IV 51,22 St.-S. cunchin legumen maris merlisen *(spectat ad Prisc. gramm. II 26,26).*

***conchorizans** (-rez-), -antis *subst.* (*chorizare) *plur. i. qui una choream ducunt – die gemeinsam (den Reigen) Tanzenden:* ALBERT. M. eth. 8, 3, 1 p.539a,9 delectatio -ezantium, hoc est choreas simul ducentium.

***conchorizatio** (-rez-), -onis *f. chorea – (Gruppen-)Tanz, Reigen:* ALBERT. M. eth. 8,3,1 p.539a,13 -ezationes . . . communicant utile connubii. p.539a,17 in -ezatione . . . ante omnes excellere debet sponsus.

***conchristianus,** -i *m. script.* cum ch-: *l.66.*

christianitatis socius, qui frater in Christo est – Mitchrist, Bruder in Christus: ALBERT. AQUENS. hist. 2,3 p.301B rex Kalomannus duci Godefrido et omnibus -is salutem. HONOR. AUGUST. spec. p.824C confiteor . . . tibi sacerdoti et omnibus -is meis. HERM. IUD. conv. 5 p.87,2 (ed. G. Niemeyer. 1963) mihi . . . ac si -o suo caritatis . . . opera . . . communicavit. ANNAL. Egm. a.1153 p.161,35 -is adiutorio destitutis. ALEX. MIN. apoc. 19 p.392,12 voces Romanorum . . . hortabantur homines, ut -os (cum christianos *var. l.*) eriperent a Babylone. *al. usu attrib.:* HEINR. LETT. chron.13,4 p.70,35 omnes Latinos quasi fratres -os suppliciter exorat.

conchula (-cu-), -ae *f. script.:* coc-: *l.72. p.1166,9.20.* -cla: *l.72. adde* PAUL. ALBAR. carm.6,5. *al.*

1 *ostreum, conchylium – Schaltier, Muschel (cf.* GLOSS. IV 136,57 St.-S. -cla merscala. 168,30 cocula nuschil. *al. v. et l.13):* **a** *proprie:* **α** *strictius:* RADBOD. Mart. 2 p.1241,34 margarita prolata ex marinis -culis (MATTH. PLATEAR. gloss. p.370D margaritae . . . inveniuntur . . . in ventre . . . piscis, qui similis est -culae marinae. *al. cf. l.9.20).* ***de murice:*** COMPOS. Luc. T 24 -culam habet in se locum sanguinis (*inde* MAPPAE CLAVIC. 127). **β** *latius de testa conchylii:* PAULIN. AQUIL. carm.12,3,2 harenae mixtae purpuratis -culis. AGNELL. lib. pont. 167 fecit . . . amulam auream . . . in similitudinem coculam marinam. *huc spectare possunt etiam exempla infra allata, e. g. l.14.* **b** *translate i. q. (parva) lanx, pelvis, alve(ol)us – (kleine) Schale, Schüssel, Becken, Wanne (cf.* GLOSS. III 313,11 St.-S. conca vel -cula muscula vel label *b* i. multa *a. al.):* THEOPH. sched. 1,37 p.79,19 mitte *aurum cum argento vivo mixtum* in -a. p.79,26. WILH. CONG. chirurg. 824 distemperetur pulvis . . . in -a. *al. de mensura:* DICUIL. epist. cens. 137 (Cod. Paris. N. A. 1645 f.10v; c.818) -cula completur, novies si fiat obellus. **2** -a marina *fort. i. q. scilla – viell.: Meerzwiebel (Urginea maritima Baker):* ALPHITA II p.25,11 bulbus scudius i. flos lupini vel bulbus i. cocula marina.

conchus, -i *m.* (κόγχος) *purpura, murex – Purpurschnecke:* ALBERT. M. sens.2,3 p.49a,3 quod ostreum *(sc. purpura)* a quibusdam vocatur -us. *cf. p.1163,44.*

*?***conchylea,** -ae *f.* (conchylium, cochlea) *conchylium, purpura – Muschel, Purpurschnecke:* HONOR. AUGUST. cant.7,5 p.459D -ae . . . maris ferro circumcisae lacrymas purpurei cruoris emittunt *(cf. Isid. orig.12,6,50).*

***conchylinus** (-chil-), -a, -um. *purpureus – purpurrot:* ALBERT. M. sens.2,3 p.48b,46sqq. medios colores, -ilinum (*p. 440a,1* τὸ ἁλουργόν) et puniceum; est . . . -ilinus idem quod conchineus *(corruptum ex* coccineus *ut vid.)* . . . et dicitur -ilinus, quia fit ex sanguine conchae (concheae *cod. Ven., ed.*) cuiusdam ⟨a⟩ut ostreae, quod in concha generatur *eqs. v. et p.1167,26.*

conchylium (coch-, -cy-, -cil-, -chil-), -i *n. (?f.* -a: *l.41.43) vel* **conquilium** (coqu-, -ll-), -i *n.* (κογχύλιον) *script.:* kalcaloe: *l.51.* kenkel: *p.1167,2. form.:* *?nom. sg.* -quil(i)us: COMPOS. Luc. § 8. *gen. pl.* -ium: *l.48. abl. pl.* -lis: *l.63. metr.* -quĭ-: *l.68.*

1 *concha, ostreum – Muschel, Schaltier (cf.* GLOSS. I 737, 39 St.-S. -cilia mvscula. III 721,14 cochilium muschele): **a** *strictius:* **α** *gener.:* BEDA hist. eccl. 1,1 p.10,7 exceptis . . . generibus -cyliorum. DIAETA Theod. 85 corbus, -chilia, dracon. *al. fort. huc spectat:* MENKO chron. p.561,6 Dominus . . . permittit . . . pisces in mari ac precipue -chilia menarum plus solito abundare. **β** *zool.:* ALPHITA I p.285,35 -chilia sunt pisces degentes in conchis. ALBERT. M. animal. 1,32 genera ostreorum et -chylium immobilium (mot. proc. 1,1 p.47,34 quaedam ostrea et -chylia. *al. cf. l.55sqq.*). 7,6 omne genus -chiliorum corium testeum habentium (*p. 588b,16* τῶν ὀστρακοδέρμων) est simile plantae. 7,18 kalcaloe (*p.590b,4* κογχύλια), durum animal et testeum. *ibid. saepe (v. ind.). usu attrib. (an adi.?, cf. p.1167,19.21sq.):* ALBERT. M. animal. 4,35 p.373,3 quae *(animalia)* dicuntur durae testae et sunt ostrea -chylia (5,60 modus ostrei -cilii. 14,7 ostreorum -chiliorum [*p.683b,4* τῶν ὀστρακοδέρμων]. 14,8. *ibid. al.*). **b** *latius i. q. testa (conchae, animalis testacei) – (Muschel-)Schale, Hornschild (cf.* GLOSS. III 232,34 St.-S. -chilium schilt): ANON. secret. p.44,41 rerum animalium, ex quibus sapientes fecerunt elixiras, ⟨sunt⟩ x, scilicet . . . -chilia, cornua (*fort. in nomine ficticio, cf.* GEBER. clar.1,7 de cornu, de coquiliis. 2,42 quidam operabantur de -chilis piscium, alii de testudine, alii de stercore). **2** *purpura – Purpurschnecke:* **a** *proprie:* **α** *gener.:* ALDH. virg. I 56 p.316,2 lanas . . . rubro -quilii sanguine . . . inficere (HONOR. AUGUST. cant. 7,5 p.459D sanguinem -chyliorum). ad Acirc. 109,2 ostriger en arvo vernabam *(sc. elleborus)* frondibus hirtis -quilio (-cilio, cum quilio *var. l.*) similis *eqs.* COMPOS. Luc. T 23 -quilium nascitur in omne mare (*inde* MAPPAE CLAVIC. 127 -chilium). *al.* **β** *techn.:* COMPOS. Luc. T 25 tolle -quilium et quoquis ipsum sanguinem cum carnibus (*inde* MAPPAE CLAVIC. 127 -chilium). *al.* **γ** *alch. in no-*

mine ficticio: TURBA phil. 14 p.123,25 accipite animal, quod dicitur kenkel, quoniam tota eius aqua Tyrius color est. 62. **b** *meton. i. q. color purpurae – Purpur(farbstoff):* **α** *gener.:* Ps. MARB. RED. lap. 11,2 chrysoprasus purpureum imitatur -chylium (-cil- *var. l.*). **β** *techn.:* COMPOS. Luc. δ 11 VIIII+ -quillii et III sanguinis porcini (MAPPAE CLAVIC. 128 -chilii). MAPPAE CLAVIC. 186 iotta -chilii, iotta de lacca (187.188). *al. fort. add.:* COMPOS. Luc. E 26 lacca -quilium (*inde* MAPPAE CLAVIC. 238 coquinum [*i.* coccinum]). **c** *translate i. q. fucus, blandimentum – Schönfärberei, Schmeichelei:* EGBERT. fec. rat. 1, 961 mendosi sermonis amans -chilia princeps. 1,1225 iuvenem placare volens -chilia quęro. *cf.* *coquilla.

***conchylius** (-chil-, -cil-), -a, -um *vel* ***conchylis,** -e. (conchylium) *huc spectare possunt etiam exempla supra (p.1166,53sqq.) allata.*

1 *testaceus – mit einer Schale ausgestattet, Schal-:* ALBERT. M. animal. 4,37 animal durae testae . . . vocatur kahalee kahalo, quod sonat ostreum -um; et ostreum . . . nomen est animalis, sed -um dicitur, quia in conchis habitat. 4,89 in . . . animalibus -ciliis et anulosis (ALBERT. M.[?] animal. quaest. 4,3/4 p.139, 72 de a. -ilibus vel habentibus testas. *ibid. al.*). *subst. neutr. i. q. concha – Schale:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,16 p.9a^{r} si . . . dura . . . esset *cutis hominis* sicut piscium -ile. **2** *purpureus – purpurrot:* IOH. DIAC. cen. 2,70 Moyses . . . -iliam (-cil- *var. l.*, conchilinam *Ps. Cypr.*) *vestem captat.*

***conciaticum** (cogi-, congi-), -i *n.* (1. *conciare) *servitium reparationis vel vectigal quoddam pro reparatione solvendum – Reparaturdienst oder -steuer:* DIPL. Karoli III. 89 p.146,34 illicitas occasiones vel cong-um (cog- *BC*) . . . superimponere.

***conciatura** (conza-), -ae *f.* (1.*conciare) **1** *de opere coriarii i. q. actio depsendi – das Gerben:* RYCCARD. chron. a. 1232 p.183,9 (decret.) ius coriorum pro -zatura dimittitur in forma antiqua. **2** *apparatus (militaris) – Ausstattung, Ausrüstung:* LEG. Lang. p.196,9 ut . . . habeat loricam suam cum reliqua -a sua. DIPL. Heinr. II. 461 p.584,28 molendinos duos cum omni -as suas.

***concibulus** (-bol-), -i *m.* (concibus, concibo) *contubernalis – Kamerad:* AETHICUS ISTER 80 p.61,2 bravium atque laurea -olis dedere.

***concicatrizo,** -are. *(plene) ad cicatricem perducere – (völlig) vernarben machen:* DYASC. p.98^{a} gi . . . vulnera . . . obtunsa -at. *Dauser*

***concida** *v.* concides.

concidentia (-cia), -ae *f.* **1** *concursio – das Zusammenfallen, -treffen:* ELIAS SAL. mus. 20 p.42^{b} de -a et mutatione clavium in eodem puncto *eqs.* NOTAE Xant. (MGScript. XIII p.45,39) in vigilia omnium sanctorum, in qua propter -ciam festi instantis non potuit convenienter celebrari *festum translationis beati Victoris. expressius i. q. contingens – Zufälligkeit:* ALBERT. M. metaph. 13,2,4 p.599,30sq. (ed. B. Geyer. 1964) unde *talia* 'assimilantur' non causae quidem, sed '-is' accidentalibus (*p.1093^{b},17* συμπτώμασιν): 'omnia enim' haec 'sunt accidentia sibi invicem secundum' quasdam 'proprias' -as. **2** *congruentia, convenientia – das Zusammenpassen, Übereinstimmung:* CONR. MUR. summ. p.50,23 (ed. W. Kronbichler. 1968) moderni prosatores huiusmodi -am, consonantiam non multum curant.

concidero *v.* considero.

concides, -is *vel* ***concida,** -ae *f.* *script.* cun-: *l.64. p.1169,40.*

1 *saeptum, saepes viva – Gehege, Hecke:* LEX Sal. Merov. 16,6 si quis sepem alienam aut concisam (-em, cuncida *var. l.*) . . . incenderit (LEX. Sal. Pipp. 21,2 -em). *v. et p.1169,40.* **2** *silva caedua, minuta – Ausschlagwald, Schlagholz, Niederwald:* CHART. Epternac. 47 p.112,12 (a.762) porcio nostra , . . . id est curtile, casa, campis, pratis, silvunculis, -es, pascuis. FOLCUIN. Bert. 2,83 p.156,20 (chart.) una cum . . . pratis, pascuis, -is, communiis. CAPIT. Bened. 2,380 p.93,23 nec -es stirpare vel arbores caedere. GESTA Camer. 1,27 p.412,36 (chart.) mansos cum terris, -is et pascuis.

1. concido, -cidi, -ere. *script.* -ced- *(var. l.): l.9.24.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *procidere – hinfallen, stürzen:* ERMOLD. Ludow. 3,459 -it ad terram confixus cuspide Murman. WALTHARIUS 1365 ille super parmam ante pedes mox -it huius. **2** *corruere – einstürzen:* REGISTR. Pant. Col. 4 p.87,25 (a.1106/21) consideravimus cottidie domum illam -ere *eqs.* **3** *dilabi, diffringi – zerfallen, (zer)brechen:* ARS med. 7 p.429,23 alfetedon . . . est *catagma,* quod et multas partes -unt (-ced- *var. l.*). **B** *latius:* **1** *cadere, concludi – zufallen:* VITA Godefr. Cap. I 11 p.527,13 repentino sopore -entibus eius oculis. **2** *collabi, desidere – einsinken, -schrumpfen, in sich zusammensinken:* **a** *de anim.:* ALBERT. M. animal. 4, 74 diffundebatur *animal marinum* amittendo figuram suam . . . et -it totum. 20,9. **b** *de igne:* ERMOLD. Ludow. 3,183 imbribus . . . crebris invitus -it ignis. **3** *turbari, distorqueri – sich verziehen, 'verfallen' (cf.* GLOSS. II 232,50 St.-S. -it kefiel. V 26,11 -it aruial. *al. [spectat ad Vulg. gen.4,5]):* WALTHARIUS 1388 non desperavit neque vultus -it eius.

II *translate:* **A** *de iactura, interitu:* **1** *perire – zugrunde gehen:* BEDA hist. eccl. 1,21 p.41,18 Hesperium -it regnum. THANGM.(?) vita Epiph. 8 p.127,14 omnem . . . in uno homine -isse Italiam. *hyperbolice de actu patiendi:* LIBER hist. Franc. 44 -it (-cedit, occidit *var. l.*) regnum Francorum casibus pestiferis. **2** *perditum esse, supplicio deberi – verwirkt sein:* LEG. Wisig. 12,2,14 p.423,2 vita illius *(transgressoris)* eodem in tempore -at, quo *eqs.* **3** *excidere – verloren gehen:* RUP. TUIT. virg. prol. (PL 170,545^{C}) utrum alicui viro sive feminae propter aliquas sordes . . . -at *virginitatis palma.* **4** *residere – sinken, zusammenbrechen:* NORB. IBURG. Benn. 28 p.891,46 universis statim -it fragor audatiae. CARM. de Frid. I. imp. 387 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) rebus . . . lapsis audacia -it omnis. **B** *de rebus simul accidentibus, una exsistentibus:* **1** *gener.:* **a** *simul ingruere – gleichzeitig hereinbrechen:* ALBERT. M. anim. 1,1,6 p.13,38 (ed. C. Stroick. 1968) in 'duris' . . . periculis passionum '-entibus' (*p. 403^{a},20* συμβαινόντων) in eos. **b** *convenire, coniungi – zusammenkommen, sich vereinen:* ALBERT. M. pol. 4,3^{1} p.338^{b},17 multa talia officia aliquando -unt (coincidunt *ed.*) in unam personam. **c** *concurrere, adiacere – zusammentreffen, nebeneinander vorkommen:* ALBERT. M. meteor. 1,1,9 p.487^{b},49 exhalatio aquae et evaporatio ignitorum locorum, quae sunt thermae et vulcani in terra -entes (coincidentes *ed.*). **2** *philos. i. q. in unum incidere – (in eins) zusammenfallen:* ALBERT. M. resurr. 163 p.346,33 quod tres *causae* quandoque -unt in unam (*Arist. p.198^{a},24* ἔρχεται εἰς τὸ ἕν). mot. proc. 2,9 p.69,41 -ente cum eis *(motibus)* partium . . . alteratione. top. 6,2,6 p.451^{b}, 12 id, quod est subiectum in potentia existens secundum rem, nunquam in idem cum forma et actu -it (coincidit *ed.*). *ibid. al. cf.* *coincido.

2. concido, -cidi, -cisum, -ere. *script.* -sc- (*interdum per confusionem c.* conscindere): *l.56.60.72. p.1169,8.41.51.*

I *de actione secandi, frangendi:* **A** *comminuere – zerstückeln:* **1** *strictius:* **a** *consecare – zerschneiden, zerkleinern (cf.* GLOSS. I 347,31 St.-S. -am [-scisam *var. l.*] gilidotaz. II 581,59 -e sniht. *al.):* **α** *in univ.:* MAPPAE CLAVIC. 95 accipies . . . de malo Punico ligna, -e diligenter. THEOPH. sched. 1,27 -ens illud *(gummi)* minutatim. CHRON. Merseb. 4 p.174,24 tensilia retium . . . -scidi (conscindi *var. l.*) praecepit *Thietmarus. al.* **β** *secando ingerere – hineinschneiden (cf.* GLOSS. I 451,40 St.-S. -it scarpota [*Vulg. IV reg.4,39*]): CAES. HEIST. mirac. II prol. p.15,14 diversas species herbarum . . . in ollam -ere. **γ** *membratim dividere – zerteilen:* HELM. chron. 100 p.198,15 precepit . . . dux corpus . . . comitis -i frustatim. **b** *confringere, caedere in partes – zerhauen, in Stücke schlagen (cf.* GLOSS. I 361,6 St.-S. -ens mullenter. 466,44 -ere hovuan): ADAM gest. 2,62 arrepta bipenni simulacrum in frusta -it *Wolfredus* (VITA Heinr. IV. 4 p.18,21 eos [*desertores*] tot vindices dextrae in f. -bant, ut *eqs. cf.* HELM. chron. 108 p.212,5 *simulacrum* frustatim -sum [-scisum *var. l.*]). *per compar.:* GODESC. SAXO theol. 22,11

[Heßler]

p.312,11 ne velut fugitivi sui -at atque succidat crura tua *Deus.* **2** *latius:* **a** *offringere, sulcare – umbrechen, ackern:* Gloss. I 686,48 St.-S. -ent artont *(spectat ad Vulg. Zach.11,6, sc. prave versum).* **b** *dividere, scindere – teilen, 'zerschlagen':* Flor. Lugd. carm. 28,74 perdidit imperii . . . nomenque decusque et regnum unitum -it sorte triformi *Deus.* **B** *incidere – einschneiden:* Hucbald. carm. 2,70 contrectans *medicus* calibem -sa (-ssa, conscissa *var. l.*) carne cohercet corruptum capitis cocta cervice cruorem. **C** *secando aptare – zu(recht)schneiden:* Compos. Luc. α 4 -e subtiliter petala auri. Gerh. August.(?) Udalr. II 2 -it sibi baculum de ligno pedullaneo. **D** *abscidere, demere – abschneiden, wegnehmen (in imag.):* Wandalb. hor. 7 linea tum . . . pedes -ens tertia binos umbris ipsa decem figit simul atque novenos.

II *ferire, occidere – niederhauen, töten (cf.* Gloss. I 577,29 St.-S. -it nidersluoc): Abbo Sangerm. bell. 2,440 antistes . . . permisit abire . . . tentos *Normannos* potius -ere (gloss.: occidere) debens. Egbert. fec. rat. 1,1419 deforme pecus *(sc. ursum)* -ere.

adi. **concisus,** -a, -um. **1** *consectus – zerstückelt (cf.* Gloss. I 275,20 St.-S. -a kahauuaniu): Chron. Fred. 2,56 p.77,4 carnis -e pluviae de caelo mixtae cadent. Antidot. Glasg. p.157,15 radices lilii cincisas *(sic)* teris. **2** *abruptus, in modum tubae sonans – abgehackt, stoßweise schmetternd (cf.* Gloss. I 360,10 St.-S. -us giseictiu. 363,22 -us clangor . . . kaslizzaner. 375,25 -ior kiscuttora *c):* Aldh. virg. II 2789 musica -is . . . clamat barbita bombis. Milo carm. 3,4,2,849 -us cuius *(tubae)* clangor pia castra movebit. Aeg. Zam. mus. 2 p.374^{b} sonus, qui nunc . . . trahitur in longum . . . , nunc distinguitur in -um *(cf. Plin. nat. 10,81). al. in imag.:* Gerhoh. ord. p.280,19 in hunc modum -us clangor insonuit per . . . papam Urbanum secundum, quando . . . principes Francorum commonuit *eqs.*

subst. **concisa,** -ae *f. vel* **concisum,** -i *n.* **1** *concaedes – Verhau:* Paul. Diac. Lang. 3,4 factis . . . -is *(ex Greg. Tur. Franc. 4,42 p. 175,10* concidibus). **2** *saeptum, saepes viva – Gehege, Hecke (de re v. H. Dölling, Haus und Hof in westgermanischen Volksrechten. 1958. p.8):* Lex Sal. Merov. 16,7 si quis . . . sepem aut -am (cuncida *var. l.*) capulaverit. 34,2 si quis sepe -a (-scisam *var. l.*) aliena arserit. *v. et p.1167,64.* **3** *silva caedua minuta – Ausschlagwald, Schlagholz, Niederwald:* Hariulf. chron. 3,16 p.131,6 (dipl. Karoli Calvi) de sylva bunuaria XX et de -o bunuaria v. Hugo Flav. chron. 1 p.345,6 in . . . pratis, pascuis, -is, silvis.

adv. **concise.** **1** *distincte, clare – in betonten Abschnitten, deutlich:* Gerhoh. tract. p.6,24 monachi . . . prolixe atque -e psallere debent. *in imag.:* Gerhoh. ord. p.280,28 nunc aliter clamatur neque -e, sed confuse canitur. *ibid. iterum.* **2** *breviter, sono attenuato – kurz, gedämpft:* Otto Frising. chron. 8,14 p.411,26 nunc quasi -ius (-scisius *var. l.*) insonando . . . , nunc velud asperius increpando.

3. concido *v.* concedo. **4. concido** *v.* 1. concito.

5. concido *v.* conscindo. **concientia** *v.* conscientia.

conci(e)o, -civi, -citum, -i(e)re. *script.:* cumc-: *p.1170,8.* -sc-: *l.63.*

1 *strictius:* **a** *(vehementer) movere – (heftig) bewegen (cf.* Gloss. II 671,53 St.-S. -ta gitripana): Walahfr. Blaithm. 52 -ta ventis aura pharetratis impegit ab equore puppim. **b** *advocare, evocare – herbei-, zu sich rufen:* Heiric. Germ. I 3,63 antistes . . . -vit (schol.: evocavit) miserum coramque assistere iussit. **c** *convocare, citare – zusammen-, einberufen:* Thangm. Bernw. 32 hos -vit (-scivit *1*) Sophya. Wolfher. Godeh. I 35 p.193,7 metropolitanus . . . ibi *(sc. Phalidi)* sinodum . . . -vit. *al.* **2** *latius:* **a** *impellere – (an)treiben:* Walahfr. carm. 68,8 satanas . . . invidiae facibus -tus arma levat. **b** *excitare – erregen:* Heiric. Germ. I 6,1 praevia fama ruens Latium -verat orbem. **c** *perducere, rapere – (hin)bringen, (da)hinraffen:* Egbert. fec. rat. 1,1399 unum *(fratrem)* morbus edax fati -vit ad urnam.

adi. **concitus,** -a, -um. *celer, properus – schnell, eilig (cf.* Gloss. II 250,42 St.-S. -us horscho. *al.):* **1** *de anim. (plerumque per hypallagen):* Beda hist. eccl. 4,3 p.209,4 introivit ille -us. Arbeo Corb. 4 p.192,23 -us (Vita Corb. 3 p.600,7 concite) surrexit. Wett. Gall. 35 p.277,18 qui coeperunt fodere -i. Godesc. Saxo fragm. p.21,3 nisi suum -us corrigat sensum. Nivard. Ysengr. 4,498 hic transi -us! Chart. Port. 3 p.8,35 Slavus acceptam corporis glebam -us retulit. *al.* **2** *de rebus, actionibus:* Ionas Bob. Ved. 4 -u gradu. Visio Baront. 10 cumcito itinere. Iulian. Tolet. Wamb. 20 descensum -um fecit. 27 p.523,19 -a velocitate . . . properans *princeps.* Steph. Edd. Wilfr. 1 omnes . . . -o cursu . . . advenerunt (Nivard. Ysengr. 1,264 c. -iore. *al.*). Walahfr. carm. 14,2,5 fugam molitur vaga -am res.

adv. **concite, *concito.** **1** *celeriter, propere, sine mora – schnell, eilends, unverzüglich:* Thegan. Ludow. 41 -e perrexit Limodiam. Fund. Werth. p.166,22 missis . . . -e nunciis. Hrotsv. Gall. I 11 gressum ad domum sancti Petri -e tetendit. Transl. Godeh. 3 p.649,48 pater -o surgit. Metell. Quir. 66,21 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) hinc deorsum fertur *flamma,* inde sursum -e nimis. Vita Norb. II 68 daemon . . . volatu facili . . . Traiectum . . . -o transiit. Chron. rhythm. Austr. 58 tunc electus -o latus militare sibi dat. *saepe. v. et l.3.* **2** *subito, inopinato – plötzlich, unversehens:* Cand. Fuld. Eigil. II 10,6 -e prorupit in medium res dissona. Chron. rhythm. Austr. 233 tandem fato -e sibi demandante moritur *rex.*

conciliabulum, -i *n. script.:* -bol-: *l.60. adde* Gloss. II 10,7 St.-S. -nsi- *(var. l.): l.51.* -cia-*(var. l.): l.31sq.* -cin(n)a-: *l.65.*

I *locus conveniendi – Versammlungsstätte, -ort:* **A** *in bonam partem:* **1** *strictius (cf.* Gloss. II 127,38 St.-S. -o [-ciabulo *g*] dinchsteti. *al.):* Walth. Spir. Christoph. II praef. 64 patribus in -a (conciabula *E*) ductis. Thiofr. Willibr. I A 7 p.465^{A} ad consecranda . . . oratoria et christiani cętus -a. *in imag. de ovili:* Amalar. off. 4,2,11 in officii initio precatur, ut non possint tantum praevalere *ferae,* quatenus ab eodem -o aliquem separent. **2** *latius:* **a** *monasterium – Kloster:* Honor. August. inev. A (SBWien 150/III. 1905. p.30,34) contemplare et monachorum -a et videbis in eis bestie tabernacula. Hist. Walc. 39 in Walciodorensi -o. **b** *domus iudicii, tribunal – Gerichtshaus, Richterstuhl:* Gloss. II 377,38 St.-S. -um thinghus. IV 178,1 -um thincstol. **B** *in malam partem i. q. receptaculum – Schlupfwinkel:* Iulian. Tolet. Wamb. 5 coniuratorum -um. 8 fit . . . Gallia repente conventiculum perfidorum, perfidiae speleum, -um perditorum.

II *conventus, coetus – Zusammenkunft, Versammlung:* **A** *strictius:* **1** *in bonam partem (cf.* Gloss. I 354,12 St.-S. in -is in dingun): **a** *de concilio, synodo sim.:* Conc. Merov. p.168,29 -um . . . instituant *episcopi.* Aldh. virg. I 1 ad pontificale proficiscens -um. Vita Dalm. 7 (MGMer. III p.547, 14) accersitus pro -o (-sil- *var. l.*) sinodalem . . . properabat antestis. *expressius de sessione:* Steph. Edd. Wilfr. 53 p.249,8 per tot -a nostra. **b** *de iudicio:* Honor. August. inev. A (SBWien 150/III. 1905. p.27,6) esse diversas gentes . . . , diversa iura, diversa -a. **2** *in malam partem:* **a** *de concilio illicito, schismatico:* Hincm. epist. I 169 p.160,7 ad -um nuper Metis habitum, quod vocari sinodum vetuistis *(sc. papa).* Hadr. II. epist. 39 p.752,38 in nefando -o. Gerhoh. psalm. 133 p.500,32 non tam angulare concilium quam -um (-bolum *cod.*). Rahew.(?) dial. p.540,32 ego *(sc. Alexander III. papa)* conventiculo et -o potius quam concilio Papiensi intervenire neglexi. *al.* **b** *de conventu (principum) aemulo:* Acta imp. Winkelm. II 1037^{I} p.713,29 (a.1245) *imperator* apud Veronam vult ponere sedem suam . . . , ut suis -is (-cinnabulis *ed.*, -cinabulis *a. b*) dissolvat . . . concilium ecclesie sacrosanctum. **c** *de coetu clandestino, seditioso:* Rahew. gest. 4,59 p.296,30 Placentini . . . detecti sunt . . . cum Mediolanensibus crebra inire -a. Chron. Reinh. a.1208 p.576,1 in . . . secretis . . . -is. **d** *de cultu pagano:* Herbord. Ott. 2,32 p.124,11 (ed. J. Wikarjak. 1974) ibi -a et conventus suos habere soliti erant *Pommerani.* **e** *de congressu lascivo:* Gesta Camer. 1,107 p.446,19 quod . . . in

[Heßler]

usibus aecclesiae . . . deberet expendere, hoc . . . per amicarum -a . . . profligabat *abbas*. **B** *latius i. q. societas, communitas – Gesellschaft, Gemeinschaft:* **1** *in univ.:* ALDH. epist. 4 p. 484,3 alieni a beata orthodoxorum sodalitate inter scismaticorum -a infeliciter reputantur *haeretici*. GERB. epist. 173 (ed. F. Weigle. 1966) quod sceleratorum hominum -a effugerim. **2** *de congregatione clericorum:* IOH. METT. Ioh. 41 clericorum . . . -a . . . in monachorum instituta mutavit *episcopus*.

***concilialis,** -e. *qui concilio interest – am Konzil teilnehmend:* STEPH. EDD. Wilfr. 47 p. 243,2 -es . . . ceteri dicebant episcopi: *'eqs.'*

***conciliamen,** -inis *n. decretum concilii – Konzilsbeschluß:* CARM. libr. II 26,10 eximia decimus *canon* dat -a Sardis.

conciliatio, -onis *f.* **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *coniunctio (arta), unanimitas – (enge) Bindung, Übereinstimmung:* ALBERT. M. eth. 9,2,4 p. 576ª,6 -o . . . quaedam cordium est et unitas consensus *concordia*. **β** *placatio, reconciliatio – Aussöhnung, Versöhnlichkeit:* HUGEB. Willib. 4 p. 95,16 pax multa fuit et -o inter Sarracinis et Grecis. Wynneb. 9 p. 114,5 mihi predistinatum iter ad pergendum de hoc seculo cum licentia et -e concedite. WOLFHER. Godeh. I 35 p. 193,41 inceptae iam sepius -i . . . inniti studebat *archiepiscopus*. **b** *iur. i. q. conventio, pactio – Übereinkunft, 'Gedinge':* CHART. Sangall. A 657 (a. 887) si . . . aliqua persona hanc -em irrumpere temptaverit. *condicio – Bedingung:* DIPL. Conr. I. 8 curtem . . . donavimus ea . . . ratione atque -e, ut *eqs.* **2** *meton. i. q. ligamentum – etwas das zusammenhält:* PAUL. DIAC. hom. de temp. 177 (PL 95,1410ᴬ) cuius *(animae)* vinculum atque -o quaedam est cibus iste corporeus.

***conciliativus,** -a, -um. **1** *coniunctivus – verbindend:* ALBERT. M. metaph. 3,2,11 p. 130,50 (ed. B. Geyer. 1960) 'hoc' principium . . . 'amorem esse', -um eorum, quae in generatione unius uniuntur. **2** *efficiens – herbeiführend, bewirkend:* ALBERT. M. eth. 1,5,11 p. 71ᵇ,35 contra veritatem dictum non amicitiae est: contraria -um et non impeditivum.

conciliator, -oris *m. script.* -nsi- *(var. l.): l.44.*

1 *interpres, auctor – Vermittler, Stifter:* **a** *in bonam partem:* AGOB. epist. 5,1 ut aut incentor discordię aut pacis -r ęsse potuerim (THANGM. Bernw. 23 p. -es). VITA Antonini Surr. 17 p. 791ᴱ gratias Deo datori et beato Antonino sanitatis -i . . . retulerunt. **b** *in malam partem:* **α** *machinator – Anstifter:* LEX Sal. Merov. 99ᵗⁱᵗ. de -bus (-siliatoribus *var. l.*). **β** *leno – Kuppler:* GLOSS. IV 148,55 St.-S. leno -r friboto *(cf. Corp. Gloss. lat. ed. Goetz IV 106,42)*. **2** *qui reconciliat – einer der versöhnt:* GESTA Camer. cont. II app. p. 249,1 Gerardus episcopus . . . , vir pacis amator . . . et -r discordantium.

conciliatrix, -icis *f.* **1** *in bonam partem:* **a** *mediatrix – Mittlerin:* RAHEW. Theoph. 580 -is *(sc. Mariae)* opus ecce videre venite. **b** *adiutrix – Helferin:* REGIMEN san. Salern. 184 salvia salvatrix, naturae -x. **2** *in malam partem:* **a** *lena – Kupplerin (cf.* GLOSS. IV 47,24 St.-S. -x . . . lenonam vocant hûrmachinna): LEG. Burgund. Rom. 21,2 aut venefícam aut -em. **b** *meretrix – Hure:* GLOSS. III 187,10 St.-S. -x hurra.

concilio, -avi, -atum, -are. *script.:* -nsi-: *p. 1172,10.28. 54.1173,7.23.* -nsci-: LAND. MEDIOL. hist. I 2,18 p. 55,43. *struct.:* ad: *p. 1172,3.* cum: *p. 1172,12.38. pendet* ut: *p. 1172,41.44.46.*

I *c. sensu sociandi, coniungendi:* **A** *strictius spectat ad favorem, gratiam:* **1** *propitium, clementem reddere – günstig, gnädig stimmen (cf.* GLOSS. II 410,58 St.-S. -ta keliupta): **a** *obi. Deus, fautores:* **α** *in univ.:* RIMB. Anscar. 24 p. 52,6 muneribus eum *(regem)* . . . -are studuit. RUOTG. Brun. 37 p. 38,17 eisdem *(principibus)* imperatorem . . . -bat. DIPL. Heinr. II. 98 ipsum *(Deum)* nobis -bimus (*item in arenga:* DIPL. Conr. II. 291 p. 412,31 divinam nobis maiestatem atque clementiam -ari . . . autumamus). **β** *allicere – gewinnen:* GUNTH. COL. diab. cap. A p. 68,42 ei *(regi)* . . . amicos et fideles -ate. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 317,19 Romanorum animos sibi -vit. **γ** *promptum facere – bereit, geneigt machen:* RIMB. Anscar. 32 per quos *(amicos)* eum *(regem)* ad Domini voluntatem -are posset. **b** *obi. sensus i. q. permulcere – reizen:* REIN. ALEM. phagifac. 356 ea des, tibi que dulcore palatum -ant. **2** *placare, reconciliare – aussöhnen, versöhnen (cf.* GLOSS. I 86,7 St.-S. -as kasonis. IV 337,12 -tus kisuontaer): **a** *obi. vindex iniuriae, Deus:* OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 113,7 caeli principem -andum decrevit. CONST. I 239,6 mercatorem pro gravamine per satisfactionem sibi -siliet. **b** *obi. auctor iniuriae (causa maeroris: l. 21):* **α** *in univ.:* TRAD. Frising. 626ª p. 534,11 (a. 837) se ad placandum et -andum cum domno episcopo profitebantur se reddere . . . colonicas III. CARM. Cantabr. 30ª,5ᵇ,4 -andus ecclesie *iuvenis. al. c. sensu intercedendi:* EKKEH. IV. bened. I 34,17 -a (gloss.: Deo) prece femineum, pia pusio *(sc. Maria)*, sexum. carm. var. I 3,2 sanguine nos primus *(sc. Stephanus)* -et (gloss.: Christo), petimus. *absol. i. q. intercedere – Fürsprache einlegen:* NIVARD. Ysengr. 3,1140 tunc tibi rex . . . mansuescere posset, qui vix nunc aliquo -ante potest. **β** *denuo carum reddere – wieder lieb machen:* NIVARD. Ysengr. 2,174 spes nisi vindictę -ret eam *(vitam)*. **γ** *expiare – entsühnen:* CHART. Rhen. med. I 235 p. 292,23 (a. 971) si id denuo . . . presumpserit repetere, nullo . . . precio valeat umquam -ari. **c** *medial. i. q. reconciliari – sich versöhnen:* HRABAN. epist. 29 p. 447,11 viro suo -ari (reconciliari *Vulg. I Cor. 7, 11*). CHRON. Merseb. 12 p. 186,5 regni meliores . . . ad -andum regi conveniunt. OTTO FRISING. chron. 2,47 p. 123,26 qualiter eis -ari (-siliari, reconciliari *var. l.*) posset. **B** *latius:* **1** *spectat ad societatem i. q. (sibi) devincire – (sich) verbinden:* **a** *in bonam partem:* **α** *obi. homines:* EINH. Karol. 16 p. 19,2 regibus ac gentibus per amicitiam sibi -tis. **β** *obi. res i. q. coniungere – schließen:* ALDH. ad Acirc. 4 p. 75,2 fraternitatis affectus, quos . . . -asse et copulasse denoscimur. **b** *in malam partem:* CAPIT. reg. Franc. 213,3 quod quidam . . . -ent sibi atque consotient latrones. *conspirare – sich verschwören:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 112,10 tui homines in vitam meam . . . dolose cum Vulgaris -verunt. **2** *spectat ad conventionem i. q. stipulari, pacisci – vereinbaren, ein Übereinkommen treffen:* **a** *in univ.:* TRAD. Ratisb. 81 (a. 875/85) Engilmarus tradidit mancipia . . . et -vit, ut *eqs.* ANNAL. Altah. a. 1044 p. 35,28 cum vero . . . nec possent nec vellent -are *exercitus*. **b** *de precaria, complacitatione:* TRAD. Patav. 45 (a. 796/800) -verunt *episcopus et Salucho*, ut ipse Salucho suam tradidit hereditatem. *al.* TRAD. Ratisb. 72 p. 67,36 hoc ea ratione -tum est, ut *eqs. absol.:* DIPL. Ludow. Inf. 40 p. 158,35 (in dorso; s. XI.) qualiter Eopertus -vit (*syn.* complacitavit). **3** *spectat ad congruentiam, aequitatem:* **a** *accommodare – abstimmen (auf):* FRUTOLF. ton. p. 182,36 singulos eiusdem melodiae versus secundum proprietatem melodiarum ab exordio usque in finem suae finali chordae -are. **b** *compensare, supplere – ausgleichen, ersetzen:* NIVARD. Ysengr. 1,178 -ant artes debilitatis onus. 5,758 fęnore solvendi -bo (-siliabo *var. l.*) moram. *ibid. al.* **4** *spectat ad opportunitatem:* **a** *commendare – empfehlen:* VITA Ludow. Pii 28 p. 622,16 quicumque . . . -ante scientia et morum probitate ad ministerium adsciscerentur altaris. **b** *intrans. i. q. convenire, placere – gefallen:* GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 592,6 in eo . . . grata luculentas *(sic?)* . . . omnium -bat obtutibus.

II *c. sensu cogendi, acquirendi, parandi:* **A** *strictius:* **1** *de arcessitu:* **a** *adducere – zuführen:* PASS. Ursulae prol. p. 144,6 ut . . . augusto . . . gnatam regis sponsam -ret *comes*. **b** *afferre – herbeischaffen:* CARM. Bur. B 135,4,4 quam dederas, rogo, -es *(sc. Amor)*. **c** *congregare – versammeln:* WOLFHER. Godeh. I 23 p. 184,20 ne . . . conventum aliquem temere -ent *episcopi*. RANGER. Anselm. 1469 modo privatim, modo caetu -to. **2** *de adeptione i. q. comparare, assequi – erwerben, erlangen:* **a** *in univ.:* WALAHFR. carm. 54,4 favorem. DIPL. Ludow. Germ. 57 p. 78,21 Domini misericordiam facilius nobis -andam esse confidimus (*item in arenga:* DIPL. Karoli III. 138 p. 221,30 aeternae retributionis praemium sibi -at. DIPL. Conr. III. 189 p. 344,7 [ed.

[Heßler]

F. Hausmann. 1969]). LAMB. HERSF. Lull. 12 p.322,25 episcopus, ut verbis fidem -ret *eqs. al.* **b** *impetrare – erwirken:* WALAHFR. Mamm. orat. 19 o beate Mammes, assis, obsecro, spiritusque sancti munus -es meo labori. **B** *latius:* **1** *machinari – anstiften:* LEX Sal. Merov. 99, 1 si quis filium aut filiam alienam extra consilium parentum in coniugio copulandum -verit (-siliaverit *A1*). **2** *movere, efficere – verursachen, bewirken:* THANGM. Bernw. 22 p.769,4 concilium respondit: 'scisma -ans discordias *vocari potest synodus*'. WOLFHER. Godeh. I 28 p.188,14 si quidem synodus iure vocatur, in qua scisma -atur, religio adnullatur. **3** *facere – machen (zu):* THANGM. Bernw. 27 p.771,4 patientiam familiarissimam in cunctis vernaculam sibi -are. **4** *adhibere, usurpare – verwenden, ausnutzen:* NIVARD. Ysengr. 4,140 lucro . . . -are moram.

adi. **conciliatus,** -a, -um. **1** *gratiosus (fortunae) – (beim Schicksal) in Gunst stehend:* EKKEH. IV. bened. I 33,91 si mare, si terras male -us (gloss.: infortunatus ut Ulixes) oberras. **2** *opportunus – passend:* VITA Pirmin. II 9 p. 39[E] -am tuis desideriis propalabo mansionem.

?subst. **concilians,** -antis *m. qui compensat – einer der entschädigt:* NIVARD. Ysengr. 1,372 cui servas, operam -is (-siliantis *var. l.*) agens? *(cf. notam ed.)*

1. *concilis (-cel(l)-), -e. (conciliabulum, *cf. F. Schneider, Die Entstehung von Burg und Landgemeinde in Italien. 1924. p.85*) **1** *adi.: de terris culturae mancipandis i. q. ad fundum communem pertinens – zum Gemeindeland gehörend:* CHART. Bund. 224 (a.1106) cum . . . pratis, pascuis, divisis et indivisis, comunalibus usibus aque seu -celibus locis. *cf.* *inconcilis. **2** *subst. neutr. (plur.): fundus communis (ad culturam commodatus vel elocatus) – (zur Urbarmachung verliehenes oder verpachtetes) Gemeindeland:* CHART. Bund. 329 (a.1153) cum . . . divisis et indivisis, -cellibus et alodo. *cf. ALMA 38. 1972. p.25 s. v.* concelis.

2. *concilis *v.* *conchylius.

***conciliv(i)us** (-nzi-, -cel-, -zei-), -a, -um. *(cf.* 1.*concilis, concilium *p.1176,10sqq.)* **1** *adi.:* **a** *a communitate pagi commodatus vel elocatus – von der Gemeinde verliehen oder verpachtet:* CHART. Bund. 459 p.352,1 (a.1192) pecias duas silve -vie. **b** *ad commodationem vel locationem fundi communis spectans – die Leihe oder Verpachtung von Gemeindeland betreffend:* CHART. Bund. 479 (a.1197) cum finibus et accessionibus suis iuris -zilivi. **2** *subst. fem. et neutr.:* **a** *commodatio vel locatio fundi communis – Leihe oder Verpachtung von Gemeindeland:* CHART. Bund. 304 p.225,18 (a.1140) ut . . . darent . . . de terris incultis ipsius communis nomine -vi solvendo accolam dicto communi (440 faciat exinde n. -vi, quicquid voluerit. *al.*). 411 iure -celivi. 528 teneat ipsam terram ad -zelivum. **b** *fundus communis (ad culturam commodatus vel elocatus) – (zur Urbarmachung verliehenes oder verpachtetes) Gemeindeland:* CHART. Bund. 435 p.330,7 (a.1186) decimam de novalibus et de -vis et montibus. CHART. Ticin. 191 p.11,19 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. III. 1943) cum . . . asculis et passculis, -vis et vicanalibus *(syn.* communitatibus *in eadem formula, v. p. 1013,24).* CHART. Bund. 628 p.131,39 vendicionem fecit -ve Gencius decanus.

1. concilium, -i *n. script.:* cun-: *p.1174,10sq.* cosi- *(var. l.):* EDICT. Roth. 279. -nsi- *(var. l.): saepe, e. g. p. 1174,15.18.20.41. 1175,10.* -nsci-: *p.1174,25.* -cel-: *p. 1174,12.* -illi-: *p.1174,11. 1176,13. form. masc.* -us: *p. 1174,2.37. 1177,4. adde* CONC. Merov. p.218,19. *cf. p.1175,5. plur. sensu sing.: p.1174,47. 1175,51.70. 1176,65. miscetur vel confunditur c. voce* consilium: *p.1175,55sqq., cf. l.59sq.; v. et P. Michaud-Quantin, Universitas. 1970. p. 135sqq. opp. vel iuxta ponitur* consilium: *p.1174,61. 1175,15.56.60. 1176,63.*

conventus – Versammlung (cf. GLOSS. I 710,6 St.-S. -o thingi. II 676,61 -a kisemino. *al.; interdum de hominibus in -o congregatis, e. g. p.1174,42. 1175,52.54):* **I** *eccl. i. q. synodus, conventus ecclesiasticus – Synode, Konzil:* **A** *strictius (de re v. Hinschius, Kirchenrecht III. p.325sqq.):* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* EPIST. Desid. Cad. 17 (ed. D. Norberg. 1961) ut sine nostra *(sc. regis)* sciencia synodalis -us in regno nostro non agatur. WILLIB. Bonif. 8 p.45,7 synodalia -orum conventicula . . . adire non poterat. DIPL. Conr. III. 106 p.191,20 (ed. F. Hausmann. 1969) tam apud regni tribunalia quam apud catholicorum -a. *al. v. et p.1175,49. expressius de -i adunatione:* CONST. I 24,3 (a.998/99) episcopatus Merseburgensis . . . a sede apostolica et imperatore . . . sine -o destructus. **b** *de -is ecclesiae antiquae oecumenicis:* AGNELL. lib. pont. 48 p.311,8 cum episcoporum cun-o (cuncillio *1*) fuisset allatus . . . hereticus. IOH. VIII. epist. B 57 sancti Niceni -i (-celii *cod.*) statutum capitulis esse *eqs.* ALBERT. M. sent. 1,11,9 p.350[b],24 octo -a generalia in primitiva ecclesia celebrata sunt (ALEX. MIN. apoc.7,3 p. 113,22 in primo generali -o [-silio *var. l.*]). *saepe. cf. l.28sqq.* **c** *de -is a pontifice Romano congregatis:* **α** *particularibus:* BONIF. epist.41 hic *(Romae)* exspectantes sacerdotum -um (-silium *var. l.*). IOH. VIII. epist. A 59 Italici regni universale, id est totius provincię, advocare -um. THIETM. chron. 3,14 positum est Romae -um (-silium CHRON. Thietm.) generale (CHART. Stir. I 146 [epist. papae] g. apud Pisanam civitatem . . . -um celebrare). GREG. VII. registr. 1,54 cum apud nos in publico -o ventilatum fuerit *eqs.* 9,35[a] -um apostolica benedictione lętificatum . . . dimisit *papa.* OTTO MOR. hist. p.138,7 ad -um (-scilium, -silium *var. l.*) a domino . . . papa . . . constitutum. CONST. II 116,15 qui *(papa)* cum . . . provinciale -um . . . prelatorum totius Ytalie convocasset. *al.* **β** *oecumenicis:* OTTO FRISING. gest.2,28 p.133,32 in magno -o Romae sub Innocentio *(II.)* habito. BURCH. URSB. chron. p.58,2 Alexander *(III.)* papa celebravit -um generale in basilica Lateranensi (CHART. Brixin. 175 p.186,1 Lugduni in -o generali). *al.* **d** *de synodo e regno (regione: l.43sqq.) congregata ('Reichskonzil', 'Landessynode'):* CONC. Merov. p.2,18 cum . . . ex evocatione . . . regis . . . in Aurilianensi urbe fuisset -um summorum antestitum congregatum *(item in regno Francorum:* p.172,5 usque ad -um universale. DIPL. Karoli M. 118 p.165,29 senodalis -us. ANNAL. Einh. a. 794 p.95,14 rex propter condemnandam heresim Felicianam . . . , quando et generalem populi sui conventum habuit, -um episcoporum . . . congregavit. ADAM gest. 1,16 p.22,22 habito . . . generali sacerdotum -o [-silio *var. l.*]. *al.*). ALDH. epist. 4 p.481,8 omne sacerdotale -um meam parvitatem . . . compulerunt, ut *eqs.* CONC. Karol. 16[B] hoc peracto -o *(item in regionibus sim.:* WETT. Gall. 24 p.269,21. WALAHFR. Gall. 1,24 capit. p.284,26 in -o principali). CAPIT. reg. Franc. 306 p.466,26. NICOL. I. epist. 88 p.460,20 quando . . . illum *(Ignatium)* ad tribunalia -a pertraxistis *(sc. imperator).* DIPL. Heinr. II. 143 p.171,18 in . . . Frankonofurt habito generali -o (WIPO gest. 6 p.28,12 publico placito et g. -o habito). RAHEW. gest.4,64 auctoritatem . . . congregandi -i exemplo antiquorum imperatorum . . . sibi congruere putans *Fridericus I. al.* **e** *de synodo sub archiepiscopo habita ('Provinzialsynode'):* CONC. Merov. p.62,9 ut metropolitani singulis annis cumprovincialis suos ad -um evocent. CONC. Karol. 50[D],26 episcoporum -a bis in anno, sicut mos canonicus docet, per unamquamque provintiam non fiunt. PONTIF. Rom.-Germ. 79[capit.] (Studi e Testi 226. 1963) ordo Romanus, qualiter -um agatur generale (WOLFHER. Godeh. II 22 -um g. episcoporum duodecim). BERTH.(?) annal. a.1075 p.278, 23 universale. COD. Udalr. 233 p.408,20 ipsius *(archiepiscopi)* consilio -o . . . me . . . praesentavi. CHART. Merseb.323 p.256,23 (epist. papae) in provincialibus -is et episcopalibus synodis. *al. expressius de sessione:* COD. Udalr. 38 p.80,12 -um huius diei . . . diremptum est. **f** *de synodo sub episcopo habita ('Diözesansynode'):* CONC. Merov. p.180,10 ut medio Madio omnes presbyteri ad synodo in civitatem veniant et kalendis Novembris omnes abbates ad -um conveniant (CAPIT. reg. Franc. 14,8 ad -um episcopi). PONTIF. Rom.-Germ. 80,62 (Studi e Testi 226. 1963) sic . . . conventus -i absolvetur. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p.392,4 tribus diebus contiguis synodale colloquium habere consuevit, eo quod canones bis in anno episcoporum -a fieri praecipiunt. *al. ad-*

[Heßler]

de: ARBEO Corb. 41 p.229,8 generaliter fratres nostros convocavi *(sc. episcopus)*, tantum sacerdotes in -um fiere decrevi. **2** *meton. de actis, decretis:* **a** *in univ.:* CONC. Karol. 14 p.89,21 papa . . . praedecessoris sui venerabilem -um confirmans. THEGAN. Ludow. 20 p.595,36 intellegere scripturam canonicam, quod apostolorum -um nominatur. CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p.79,8 -a principalia XII et decretales. CAPIT. reg. Franc. 290,2 quae . . . in diversis -is et capitularibus . . . inveniuntur. EPIST. Hann. 20 p.49,18 -i (-silii *var. l.*) seu decreti . . . auctor. *al.* **b** *de serie subscriptionum:* ADAM gest.1,49 archiepiscopus in cauda -i positus est. **B** *latius i. q. congregatio monachorum – Konvent:* **1** *in univ.:* DIPL. Loth. III. 26 p.41,31 (spur. c. 1160) communicato principum consilio, concordante non minus fratrum Fuldensium -o. *de coetu ob eligendum abbatem facto:* CAND. Fuld. Eigil. II 9,8 talia si subeas ultra, o sociabilis ordo, -a. **2** *capitulum generale – Generalkapitel:* HELM. chron. 91 p.176,19 hii *(abbates et monachi)* singulis annis celebrant -um apud Cistercium. 105 p.206,24 *episcopus* visitavit Cisterciense -um (-silium *var. l.*).

II *publ.:* **A** *strictius:* **1** *contio populi (vel exercitus) – Volks-, (Heeres-)Versammlung, Thing:* **a** *apud gentes Teutonicas:* LEX Alam. 41,2 sic convenit duci et omni populo in publico -o (-silio *10. 12*, iudicio *2. 4*). ANNAL. Mett. a.692 p.14,6 singulis . . . annis in kalendis Martii generale cum omnibus Francis . . . -um (-silium *var. l.*) tenuit *Pippinus* (HUCBALD. Leb. 11 p.362,1 ex singulis pagis . . . viri duodecim electi . . . in media Saxonia secus . . . locum Marklo nuncupatum exercebant g. -um). **b** *apud exteras gentes:* α *proprie:* BEDA hist. eccl. 3,5 p.137,9 illi *(Scottorum seniores)* . . . tractatum magnum in -o . . . habere coeperunt. BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p.99,18 (ed. J. Karwasińska. 1973) donec . . . universus populus *Pezenegorum* congregaretur ad -um. ADAM gest.4,21 p.252,11 ut -o (-silio *var. l.*) populorum communi, quod ab ipsis warh vocatur, episcopos interesse non renuant *Sueones*. SCHOL. Adam gest.71 ubi *(in civitate Rethre)* . . . -o paganorum . . . pro Christo decollati sunt *monachi*. β *meton. i. q. locus conveniendi – Versammlungsplatz:* ADAM gest.2,62 ydolum gentis *Sueonum* nomine Thor stans in -o (-silio *var. l.*) paganorum cepit anathematizare. **2** *conventus procerum, principum regni, curia – Reichstag, Fürstentag, Hoftag:* CAPIT. reg. Franc. 20 p.47,19 congregatis in unum sinodali -o episcopis, abbatibus virisque inlustribus comitibus una cum . . . domno nostro *rege*. CHART. Fuld. B 165 actum in publico -o, quod dicitur Pathrafons. POETA Saxo 1,23 Carolus collegit . . . proceres ad -um generale. ADALB. MAGD. chron. a.966 p.177,19 habito cum omnibus regni maioribus -o. EKKEH. IV. cas. 28 in palatinis et sinodicis eque valens -is *Salomo*. COSMAS chron. 3,56 p.229,23 ipse vocatus non venit ad nostra *(sc. imperatoris)* -a (*syn.* curiam). CHRON. Reinh. a.1197 p.557,10. *saepe. in fabula:* ECBASIS capt.443 inspice -um. HROTSV. Bas. 73 errantem . . . duxere maligni . . . ad -um crudele tenebricolarum. Theoph. 108 ad -um . . . scelerosum. **B** *latius:* **1** *coetus, consultatio – Zusammenkunft, Beratung, Besprechung:* CAPIT. reg. Franc. 300,7 in eo -o atque consilio fuit, quo nepos meus . . . adiutorium . . . mihi subtraheret. TRAD. Ratisb. 78 p.73,3 ut perrexissent ad -um comitum ad Eitaraha. WIPO gest.1 p.12,20 quae . . . tam pacis quam belli consiliis, -is et conventibus . . . peregit *rex*. BERTH.(?) annal. a.1079 p.321,39 anathematicum hoc -um. CHART. Heinr. Leon. 54 p.79,15 celebratum est -um . . . in episcopatu Bisunti . . . , cui interfuit Fridericus imperator . . . et Ludewicus rex Francię. *adde:* TRAD. Frising. 142 p.146,39 (a.791) congregati fuerunt Hosi et fecerunt -um inter illos. GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p.395,2 ubi eum ab aliis mundanis -is absolutiorem esse arbitrabantur *archipresbyteri*. **2** *consilii coetus – Ratsversammlung:* **a** *de Iudaeorum synedrio:* HRABAN. carm. 39, 60, 4 sanctum ad tribunalia duxerunt et -a. GERHOH. novit. 31,4 (ed. N. M. Häring. 1974) de quo . . . consilio et -o *Pharisaeorum* intelligitur *eqs.* CARM. de Iuda 2,285 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.272) -um fit . . . inter maiores primatus et seniores. *adde:* HERM. IUD. conv. 10 p.99,5 (ed. G. Niemeyer. 1963) coacto . . . Iudeorum -o (-silio *var. l.*). **b** *de principis consiliatoribus:* WALTHARIUS 21 qui *(rex)* . . . -um cogit. CARM. Cantabr. 19,6,2 intfieg ina aver Otdo, duxit in -um *Heinricum*. **c** *de coetu senatorum communitatis:* α *proprie:* CHART. Bund. 558 p.58,30 (a.1213) vicini convenerant ad -um more solito convocatum (790 p.248,9 ad publicum -um). CHART. Pomm. B 777 p.132,37 -um civitatis de Gripeswald. β *meton. i. q. senatus vel commune pagi – Gemeinderat oder Gemeinde:* CHART. Ticin. 111 p.65,18 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931; a.1222) totam meam partem integraliter . . . tocius decime de Pregasona et eius -llii.

III *iur. et canon. i. q. consessus iudicum, iudicium – Gerichtsversammlung, -sitzung, Ding* (*cf.* GLOSS. I 66,15 St.-S. -o . . . sona. IV 6,2 -o suana. 288,29 -is thingon): **A** *spectat ad res saeculares:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* ALDH. virg. II 923 -um glomerant. ADREV. Bened. 25 p.490,16 in eam . . . sententiam -um (-silium *var. l.*) omne deflexit. FORM. Sangall. II 2 ut . . . nullus dux . . . nec quilibet . . . iudex . . . ibi -um congregare . . . audeat. WIDUK. gest.1,35 -a et omnes conventus atque convivia in urbibus voluit celebrari *rex (de re v. C. Erdmann, DtArch. 6. 1943. p.62)*. HROTSV. Gong. 396 turbam accitam flendo . . . -o. *cf. p.1175,24. adde:* OTLOH. vis.14 p.369^{B} -o finito isti *spiritus* . . . remeabant. CAES. HEIST. mirac. I 5,4 p.280,19 ad imperium principis *(sc. diaboli)* -um malignantium cogitur. *cf. p.1177,1.* **b** *de iudicio comitis:* TRAD. Frising. 289^{c} (a.809) testes in eodem -o: *eqs.* 324 episcopus veniens in -um . . . comitis (CHART. Westph. I 182 p.141,2). WALAHFR. Otm. 5 vir venerabilis . . . in medio -i collocatur. CHART. Fuld. A 675 Kristan . . . noxae convictus in vulgari -o . . . tradidit *eqs.* EPIST. Teg. I 84 -um, quod vultis *(sc. comes)* ad Pipurch habere. FUND. Sangeorg. 67 inibi *(in Aseheim villa)* fuit immensum -um et colloquium. *al. cf. p.1175,58.* **c** *de iudicio minoris ordinis:* CHART. Turic. 199 p.91,5 (a.950/54) in civitate Turegia in legitimo Kerharti -o advocati. *v. et p.917,65. adde:* BERTH. (?) annal. a.1067 p.273,33 non modico ibidem facto -o. **2** *meton. i. q. sententia iudicum – Gerichtsentscheidung:* DIPL. Ludow. Germ. 85 plebs, cum audierat -um *eqs.* **B** *spectat ad res ecclesiasticas:* **1** *proprie de iudicio episcopali:* **a** *in univ.:* CHART. Udalr. August. I 8 p.180,2 (a.1169) sicut definitum est in -o domni Waltheri episcopi. *adde:* HADR. II. epist. 28 quod in civili -o apud suum *(sc. presbyteri)* episcopum perpere gestum est. **b** *spectat ad sessiones in diversis locis episcopatus habitas* (*'Send', cf. LThK.* ^{2}*IX. p.658sqq.):* TRAD. Frising. 703^{a} p.589,27 (a.849) contigit . . . episcopum placitum suum condixisse in loco, qui dicitur Tannara, ubi . . . viri nobiles . . . convenerunt . . . ; presbiter . . . intravit simul cum ipsis in -um. GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p.394,23 in -o considens *episcopus* populum ante se vocari fecit prudentioresque . . . interrogare praecepit, quae in illa parrochia emendatione digna fuissent. EPIST. Teg. I 35 in -o archipresbiteri. OTLOH. vis.3 p.347^{c} in -o quodam pro mei causa habito *(de re v. H. Schauwecker, ZRGKan. 80. 1963. p.423sq.).* **2** *meton. i. q. (decani) capitulum rurale – Landdekanat (de re v. Hinschius, Kirchenrecht II. p.272):* CHART. Lux. II 423 p.466,2 (a.1243) decanus -i Bastoniensis (p. 467,2. CHART. Altenberg. 323 p.231,11 scriptum . . . *sigillo* decani ruralis -i Iuliacensis impetravimus communiri).

IV *usu communi:* **A** *sodalitas, congregatio – Geselligkeit, Beisammensein:* THIETM. chron.6,36 sapiens in consilio, iocundus in -o (colloquio CHRON. Thietm.). WIPO prov. 93 melius est supernum -um (-silium *var. l.*) quam huius vitae exilium. CARM. Bur. B 58,2,6 his autem -is noster adest Iupiter. **B** *turba, chorus, multitudo – Menge, Schar, Masse:* **1** *in univ.:* VITA Liutg. I 27 aspexit non longe a via vulgi -um (-silium *var. l.*) die dominica congregatum. RUP. TUIT. vict.10,1 p.311,10 (ed. R. Haacke. 1970) in sancto victorum eiusmodi *(sc. sanctorum)* -o, in fortium talium exercitu. *in malam partem (cf. Vulg. psalm.21,17):* MANEG. c. Wolfh.21 p.90,18 (ed. W. Hartmann. 1972) in

[Heßler]

conspectu malignantis -i. THEOD. PALID. annal. a.954 -um malignantium *(sc. Ungariorum et Hunorum)* obsedit Augustam. **2** *expressius i. q. conglobatio, globus – Zusammenrottung, Bande:* EDICT. Roth. 279 si servi, id est -us (-um, -silium *var. l.*), manu armata in vico intraverint.

2. concilium *v.* consilium. **3. concilium** *v.* conchylium.

1. concilius *v.* 1. concilium. **2. *concilius** *v.* *conchylius.

***concillum** *v.* *calcillum. **concinenter** *v.* 1. concino.

concinentia (-inne-), -ae *f.* **1** *proprie i. q. consonantia, concentus – Zusammenklang, Harmonie:* HRABAN. inst. cler. 1,33 p.72,18 de -nnentia soni. MUS. ENCHIR. 18,57 (ed. H. Schmid. 1981) moderationis ratio, quae -as temperat vocum. REGINO harm. inst. 1 ut decens . . . fiat -a. ARIBO FRISING. mus. p.52,4 cum proportionis commoditasque et -a (-nnentia *var. l.*) non consideratur. *al.* **2** *translate i. q. congruentia – Entsprechung:* RATHER. epist. 32 p.182,22 cadat in eum *(peiorem Bucconem, sc. Nannonem)* . . . eiusdem -a rogationis *meae.*

***concineratio,** -onis *f.* *de corporis reliquiis i. q. cinis, pulvis – Staub:* FOLCUIN. Lob. 40 sumptis ex -e sanctissimi corporis . . . duobus dentibus.

***concinero,** -avi, -are. **1** *in cinerem vertere, concremare – einäschern:* CHRON. Bened. II 12 edes ignibus -verunt *Ungarii.* **2** *medial. i. q. in cinerem et pulverem resolvi – zu Staub werden:* MIRAC. Bert. 1 p.510,6 Regenhardus . . . eligens . . . martirio ibi animam Deo commendare et corpus paternis cymiteriis -ari. FOLCUIN. Bert. 103 uxor eius . . . cupiens cum illo pariter in uno cimiterio -ari *eqs.*

concingo, -cinxi, -ere. **1** *circumcludere – umschließen:* ALCUIN. carm. 99,13,9 monumenta brevi placuit -ere muro. **2** *circulum complendo obsidere – als Abschluß der kreisförmigen Sitzordnung einnehmen:* WOLFHER. Godeh. I 31 p. 190,25 aquilonale *chori latus* . . . abbates . . . -xerunt.

concinnabulum *v.* conciliabulum *p.1170,65.*

concinnalis *v.* cincinnalis. ***concinnanter** *v.* 1. concinno.

***concinnantia** (-cia), -ae *f.* **1** *elegantia, concinnitas – Feinheit, Ausgewogenheit:* **a** *strictius:* ARNULF. delic. argum. 1,14 cuius *(libelli)* in editiuncula nulli prorsus oblatranti synalimphe consentanea omnis eleganter responsat -a. HUGO TRIMB. registr. 551 si pro -cia (-cinnuancia *var. l.*) rithmica cesura fit. **b** *latius i. q. sonus dulcis, concentus – Wohlklang, Harmonie:* CARM. Cantabr. 30,3 compte corde crepent -am. **2** *convenientia – Übereinstimmung:* **a** *gener.:* HILDEG. euang. 19,2 p.301,4 'et factus est timor' stuporis in nova -a, quia in hoc, quod ignotum est, homo primum stupet. **b** *rhet.:* CONR. MUR. summ. p. 29,3 (ed. W. Kronbichler. 1968) distinguendo clausulas versiculorum in quadam finali -a. p.54,20 tertium *vitium dictaminis* est, cum in epistolis rithmica -a invenitur *eqs.*

concinnatio (-cio), -onis *f.* **1** *sustentatio, procuratio, conservatio – Versorgung, Wartung, Unterhalt(ung):* LIBER diurn. 54 p.60,18 ut luminariorum -em atque restaurationem . . . procures (CONC. Karol. 12 p.68,1 pro . . . l. -e. VITA Athan. Neap. 4 p.443,38 ad l. -es et sumptus . . . custodis. *al.*). NICOL. I. epist. 82 p.439,7 ecclesiastica possessio, unde luminaria et -es ecclesiae Dei fieri debent. **2** *fictio, simulatio – Erfindung, Vorspiegelung:* SISEB. Desid. 4 ad -es criminum. LEG. Wisig. 2,1,8 p.56[a],17 -cione falsissima fictas quasi veredicas . . . scripturas conficere. CONR. EBERB. exord. 5,12 p.306,34 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) in his omnibus subtilissimae deceptionis -bus. **3** *clandestinum consilium, machinatio – Anschlag, Machenschaft:* SISEB. Desid. 10 -es suarum fraudium. VITA Ludow. Pii 29 p.623,12 -es . . . prodiderunt. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 548,18 (a.1243) iniqua -o perfidorum.

***concinnativus,** -a, -um. *ad fabricationem spectans – die Konstruktion betreffend:* ALBERT. M. eth.1,3,11 p.44[a],17 *sub nautoria doctrina est* factiva velorum . . ., -a navium *(an subst. fem.?).*

concinnator, -oris *m.* **1** *inventor, machinator – Urheber, Anstifter:* GREG. IX. registr. 433 p.348,30 ille humani generis pervicax inimicus, -r perfidie, desperationis incentor. **2** *custos – Wart:* HONOR. AUGUST. gemm.1,178 qui in lege *(cf. Vulg. num.4,16)* luminum -es dicebantur, apud nos acolythi, id est . . . cerarii, nuncupantur.

concinnentia *v.* concinentia.

concinnis (-inis), -e. *brevis, contractus – kurz(gefaßt), knapp:* EPIST. Wisig. 5 p.667,1 hec . . . -i (-ini *var. l.*, concium *ed.*) ratione, quacumque potero brebitate, prestringam. SISEB. Desid. 6 ne -is oratio de nimia brevitate ianuam praescrutandi . . . recludat.

concinnitas, -atis *f.* **1** *subtilitas – Feinheit:* GODESC. SAXO gramm.1,37 propter sonoritatem suavem, scilicet -em, per quattuor syllabas Beniamin oportet pronuntiari. **2** *compages subtilis – feine Struktur:* ALBERT. M. animal.3,73 sunt *dentes* os continuum aptum sculpturae . . . propter ossis -em et soliditatem.

1. concinno (-ino), -avi, -atum, -are. *script.:* -cyn-: DIPL. Loth. I. 90 p.222,22 (ed. Th. Schieffer. 1966; interp. s. XII.). -in(o): *l.26. p.1179,8. form.: praes. indic.* -unt *(var. l.): l.34. imperf.* -ebant: *l.35. gerund.* -end(us): *l.47.53.72.*

I *strictius:* **A** *c. sensu iungendi, aptandi:* **1** *proprie usu medial. i. q. contrahi, coalescere – sich zusammenziehen, zuwachsen:* ALBERT. M. animal. 18,69 apertura statim -ta et reopilata est (*p.773[a],28* συνεφύετο). **2** *translate i. q. congruere, convenire – übereinstimmen, passen (zu):* GODESC. SAXO theol.13 p.236,5 illud quoque quadrat, -at (-inat *var. l.*), consonat veritati, quod *eqs. (cf. p.1180,49).* **B** *c. sensu fingendi, parandi:* **1** *de consilio:* **a** *excogitare, machinari, praeparare – (sich) ausdenken, (Pläne) schmieden, im Schilde führen, vorbereiten (cf.* GLOSS. I 526,32 St.-S. -at i. gimachot. 608,26 -vit machota. IV 275,7 -bat componebat machide vel stihita. V 7,23 -at stiftet. *al.):* ALDH. virg. II 2296 ut tempestatem . . . nescirent *sponsae,* quam rea sponsorum -ant (-unt *var. l.*) famina sontum. MEGINH. FULD. Alex. 13 ut . . . a malo, quod -ebant *(sic?)*, cessassent. ANNAL. Altah. a. 1055 p. 51,26 alii . . . complures clandestina cum his consilia -ant, qui pridem publici hostes extiterant. HIST. de exp. Frid. imp. p.67,24 ille *(soldanus)* tales -bat dolos. *remissius c. sensu intendendi:* HIST. de exp. Frid. imp. p.41, 24 (epist. Frid. I.) litteras . . . accepimus, quę pariter minas, blandimenta et dolos -bant. **b** *confingere – erfinden:* ALDH. virg. II 924 qui *(testes)* scelus horrendum -ant crimine falso. **2** *de munere, officio:* **a** *apparare – veranstalten:* GESTA Bereng.1,64 orgia et innuptę -ant (gloss.: componunt; nam concinnus dicitur proprie potio multorum pigmentorum) clara puellę. **b** *instruere, procurare – herrichten, ausstatten, versorgen (cf.* GLOSS. I 275,5 St.-S -enda lioht za qhuichanne, za mahhonne *[spectat ad Vulg. exod.25,6]*): LIBER diurn. 87 p.115,8 in exsolvendis Deo laudibus vel in luminariis -andis (CONC. Karol.37,16 episcopi . . . balsamum emant et luminaria singuli in eclesiis suis -anda provideant. DIPL. Loth. I. 139 p.311,28 [ed. Th. Schieffer. 1966] ad luminaria diligentissime custodienda vel -enda. CONC. Karol. 56[B],29 ignis perpetuus, id est luminaria, in basilicis . . . -ari ex fidelium oblationibus debent. VITA Greg. Porc. I 10. TRAD. Teg. 102[b]. *saepe*).

II *latius (ex parte per contam. c.* concinere *ut vid., cf. ThLL. IV. p.52,45):* **A** *c. sensu concinendi i. q. (una voce, modulate) cantum movere, canere – (gemeinsam, melodisch) anstimmen, singen (cf.* GLOSS. II 279,58 St.-S. -ant singant): **1** *trans.:* VITA Eucher. prooem. (MGMer. VII p.46,35) ut . . . ipsi *(electi)* . . . trinae maiestatis laudes -ent indefessas (TRANSL. Libor. 13 [MGScript. XXX p.809,13] antistite . . . cantica cantando populoque simul -inante [*cod.*, concinente *ed.*] . . . laudem Deo. TRANSL. Eug. Tolet. 6,8 [RevBén.76. 1966. p.262] ad nocturnas l. Domino -andas [*B*, concinendas *N. ed.*]). CARM. Cantabr.2,1 melos cuncti -antes. VITA Wirnt. 7 p.1131,26 angelis comitantibus, ymnum etiam -antibus. **2** *intrans.:* **a** *in univ.:* BONIF. carm.4,6 Dominum semper laudant . . . et sanctas pariter -ant ore per auras. HUGEB. Wynneb. 13 p.117,4 qui *(sc. plebs)* suavis . . . modulationibus garrule -antes (concinnendo *var. l.*) crepita-

[Heßler]

bant, eliganter clangentes clamabant. **b** *imitando voces effingere – Stimmen nachahmen, 'spotten':* CARM. Bur. B 132,2[a],13 pica -at *(cf. ThLL. IV. p.50,73).* **c** *canendo subsequi – einstimmen:* THIETM. chron. 7 prol. 21 summus pastor ovat, chorus atque suus quoque cantat . . .; Merseburg, et tu -es omnibus actu. **d** *respondere – respondieren:* CONSUET. Trev. 6 cellerarius . . . loquitur versu (versum *cod.*) 'preciosa . . .' -inante (-ante *cod.*) infirmario. **B** *c. sensu contionandi, clamandi:* **1** *edere, expromere – äußern, ausstoßen:* RUD. FULD. Leob. 4 p.123,29 illa *(decana)* -ta adversum se maledicta . . . despexit. **2** *affirmare (mentiendo) – (fälschlich) behaupten:* BERTH.(?) annal. a. 1079 p. 321,22 multa . . . adinventionum . . . excogitamenta ipse *(rex)* . . . illic *(sc. in synodo)* . . . -bat. **3** *pronuntiare, dicere – künden, sagen (in imitatione form. theod. 'singen und sagen'):* EKKEH. IV. cas. 11[ex.] qualiter Adalpert . . . capite sit plexus . . ., quoniam vulgo -atur et canitur, scribere supersedeo (60. *cf. notam ed.*).

adv. ***concinnanter.*** *concinne, congruenter – passend, genau:* GERHOH. Antichr. 1,31 p. 340,40 ut concessiones pie per Constantinum . . . ecclesiis Dei facte concessionibus de reedificatione templi per Cyrum . . . factis -r respondeant.

2. concinno *v.* 1. concino.

[*concinnosus *corrupt. ex* *cincinnosus (*a* cincinnus): HUCBALD. carm. 2,48.]

1. concinnus (-inus), -a, -um. *metr.* -cĭn(us): *l.28.45.*

I *adi.:* **A** *spectat ad congruentiam, aequitatem:* **1** *strictius de rebus:* **a** *commodus, idoneus – passend, geeignet:* HEIRIC. Germ. I 3,491 -ina sermonem testatur lectio castum. VITA Eber. prol. (ZGeschOberrh. 110. 1962. p. 51, 25) cui *(Dei famulae)* super hoc oranti Deus . . . Teutonica lingua verbis -is sibi respondit. **b** *consentaneus, congruens – übereinstimmend, entsprechend (cf.* GLOSS. II 434,15 St.-S. -a gihelanu. 587,24 -a gilumplik): EPIST. Lup. Ferr. add. 10,5 religioni -um, saluti conducibile . . . existere animo induxi meo, si *eqs. par – gleichförmig:* EPIST. var. II suppl. 9 p. 632,34 sanctarum scripturarum intellectum . . . tam -ina varicositate pervertunt *haeretici*, ac si *eqs.* **2** *latius de homine i. q. concors, (plene) accommodatus – einig, (völlig) angepaßt:* RATHER. coni. 5 l. 163 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976) omnibus ambiguus indeque nulli -us *Ratherius.* **B** *spectat ad elegantiam:* **1** *artificiose compositus – kunstvoll:* ABBO SANGERM. bell. 3,112 -as (gloss.: breviter et ordinate compositas) θηο . . . clangere laudes. *v. et p.1053,29.* **2** *dulcisonus – wohlklingend:* ARNULF. delic. 829sq. cui *(Deo)* cherubin, sedes, seraphin et -ina psaltes, quem -a modis psalmatio concinit omnis. GERHOH. psalm. 39 p. 437,13 in Teutonicis, quorum lingua magis apta est -is canticis.

II *subst. neutr. plur.:* *quae congruunt, aequalia sunt – Ausgewogenes, Ebenmäßiges:* EKKEH. IV. bened. prol. 2,34 cura procul menti, petis ut, -a paranti, fluctuet anne seges *eqs. (sim.* 2,45).

adv. **concinne.** **1** *consentanee, congruenter – übereinstimmend, entsprechend:* HRABAN. cruc. 2,27 p. 293[A] ecce, sancta crux Christi, apostolicus ordo quam -e antiquis prophetis tuas laudes profert. **2** *iugiter – in einem fort, unablässig:* CHART. Frauenseens. 54 (ed. W. Küther. 1961; a. 1266) conventus . . . locum in Colleda ad . . . Deo inibi -e serviendum intravit.

2. concinnus, -i *m.* *cinnus – Mischtrank: v. p.1178,45. cf. ThLL. III. p.1077,32.*

1. concino (-nn-), -ui, -centurum, -ere. *metr.:* -cĭn-n(o): *l.68.70. p.1180,12.15sq.* *(?)* -cĭn(o): *p.1180,15.*

I *proprie:* **A** *de anim. i. q. (simul, communiter) canere, cantare – (zusammen, gemeinsam) singen:* **1** *intrans.:* **a** *strictius:* **α** *in univ.* (*cf.* GLOSS. I 472,20 St.-S. -nnebant gistimnitun): ALCUIN. carm. 1,1270 Davidis . . . alios *ministros* fecit -nnere canna *(i. cantu) Egbertus archiepiscopus.* AEDILV. carm. 238 (ed. A. Campbell. 1967) adveniunt volucres gemine . . ., -nnunt pulchre (*item de avibus:* CARM. Bur. B 82,3,3. 92,69,4). CONSUET. Trev. 43 p. 45,25 aliis . . . oracioni vacantibus, aliis melodiis cum noviciis -nnentes *(sic). v. et p.1178,72. de cantu ad citharam facto:* WALAHFR. carm. 83,11,2 psallit chorus . . . -ens nablo sonitu sonoro. **β** *canendo subsequi – einstimmen:* ASINARIUS 82 precinit . . . lira dulces citharista canores, ast asinus docilis -it arte pari. **b** *latius:* **α** *iubilare – frohlocken:* EMBR. Mahum. 876 (ed. G. Cambier. 1962) vulgus . . . unde prius gemuit, hinc modo -uit. **β** *simul loqui – zugleich sprechen:* TRAD. Frising. 522 p. 446,39 (a. 825) ewangelistarum vox spiritu sancto -nnente inquit, ut *eqs.* **γ** *clamando consentire – laut zustimmen:* HEIRIC. Germ. I 2,9 plebs rustica plebi -it urbanae. **δ** *carmina componere – dichten:* ALCUIN. carm. 1,1436 illos Aonio docuit -nnere cantu. **2** *trans. (c. enunt. vel interi. pro obi.: l.29.31.35):* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* AEDILV. carm. 671 (ed. A. Campbell. 1967) geminis distincti classibus ymnos tales -nnunt. HYMN. Hraban. 12 (9),2,3 -it (-nnit *M, recte ut vid.*) pariter angelicus chorus victoris boni gloriam. AGIUS epic. Hath. 592 laudes . . . -uisse Deo (HROTSV. Mar. 262. *al. v. et p.1178,64.66. cf.* THIETM. chron. 5, 44 hiis versibus preludo Christi odas -entibus). EKKEH. URAUG. chron. a. 1117 p. 253,5 dum . . . vespertinalem sinaxim -centuri iam primum psalmum complessent. CARM. Bur. B 163,5[c],4 p. 274 meloda cantica leti -amus. *al.* **β** *de cantu ad citharam facto:* ASINARIUS 144 citharam pede tangere cepit et patulo dulce -it ore melos. *adde:* CARM. Cantabr. 7,2[a],3 fibris cordis caute tentis melos -amus. **γ** *de unius praeconio:* ANSCAR. mirac. Willeh. 26 (25) *femina* laudes -bat (-nnebat *1*) Domino. **b** *latius:* **α** *(carmine) exprimere – (dichtend) darstellen:* POETA Saxo 5,426 vos, que de Carolo restant dicenda, Camenę, strictim veloci carmine -ite. **β** *praedicare, adnuntiare – (ver)künden:* ALDH. virg. I 54 ut merito de Christi sacerdotio . . . Davitica -ant (-nnant, -nnunt *var. l.*) oracula: 'tu es sacerdos *eqs.*' THEODULF. carm. 41,1,34 Iohel . . . flaminis adventum -it. *v. et p.1179,46.* **γ** *garrire, dicere – erzählen, sagen (cf. p.1179,14sq.):* CASUS Petrish. 2,33 p. 646,51 vulgus de Roudolfo -bant, quod alter Pilatus surrexisset. **B** *de instrumentis, sonis:* **1** *consonare – zusammenklingen:* GUIDO ARET. micr. 18 p. 205 cum occursus fit tono, diutinus fit tenor finis, ut ei partim subsequatur et partim -atur. **2** *clangere, sonare – erschallen, erklingen:* RHYTHM. 17,3,1 clangor tubę per quaternas terrae plagas -ens *eqs.* HILDEG. carm. 13 p. 226 (ed. P. Barth, M. I. Ritscher, J. Schmidt-Görg. 1969) inde -unt caelestia organa.

II *translate i. q. congruere, respondere – übereinstimmen, entsprechen (cf.* GLOSS. IV 314,9 St.-S. -nnit congruit kehillit): **A** *subi. res:* BEDA hist. eccl. 5,21 p. 550,34 (ed. B. Colgrave, R. A. B. Mynors. 1969) ea, quae unitati . . . ecclesiae -ant . . . , servare. ALCUIN. epist. 132 p. 199,33 multum sibi . . . -unt verax unitas et pacifica veritas. GODESC. SAXO theol. 7,11 p. 193,3 nec illud . . . veritati -it, quod *eqs. (cf. p.1178,26).* CARM. libr. III 56,2 -it et gestis nominis ordo probis. *al.* **B** *subi. homines:* WIDO FERR. schism. 1,5 p. 538,25 cui *(beato Ambrosio)* etiam pater -it Augustinus. *c. sensu congrua faciendi:* AMALAR. off. 4,23,19 ut . . . septiformi spiritui -amus . . .; per singulos dies singulis donis satagimus -ere.

adi. **concinens,** -entis. *sono respondens – klanglich entsprechend, zusammenklingend:* GUIDO ARET.(?) arithm. mus. p. 56[a] omnis chorda gravioris diapason alteram in acuto diapason sibi -em habet.

adv. **concinenter.** *concinne, idonee – passend, entsprechend:* GESTA Trud. cont. II 4,11 trabes . . . alias deiciens, alias autem, quia curtae nimis erant, operi -r adaptans *abbas eqs.*

2. concino *v.* 1. concinno. **3. concino** *v.* 1. condo *p.1263,34.*

concinnus *v.* 1. concinnus.

1. *concio, -atum, -are. (*ital.* conciare, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizionario etimologico Italiano II. 1951. p.1046)*

1 *depsere – gerben:* ANON. secret. p. 39,26 pro pellibus -andis (conficiendis *var. l.*). **2** *reficere, reparare – ausbessern, instandsetzen:* CHART. Ticin. 126 p. 105,18 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931; a. 1236) pro -ando et coperiendo ecclesiam sancti Andree.

adi. **conciatus,** -a, -um. *depstus – gegerbt:* ACTA

[Heßler]

imp. Winkelm. I 998 p.756,30 (s.XIII.med.) pro quolibet corio bovino -o tar. XV, pro corio bovino crudo tar. X. *ibid. al.*

2. concio *v.* conci(e)o. **3. concio** *v.* 1. contio. *Heßler*

***conciola** *v.* *contiola. **concionalis** *sim. v.* contio-.

concipcio *v.* 1. conceptio.

concipio, -cepi, -ceptum, -ere. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 166 p.386,11. conse-: *p.1183,50.* *stirp. praes.* -cep-: GLOSS. I 733,8 St.-S. *stirp. perf.:* -coep-: *p.1182,29. 59.61.64. al.* -cip-: PAUL. DIAC. Lang. 1,20 p.58,10 -ciperat (-ret, -ceperat *var. l.*).

I *proprie:* **A** *de generatione i. q. semen ad fetum gignendum recipere, semine impleri – 'empfangen' (absol. i. q. gravidari, impraegnari – schwanger, trächtig werden):* **1** *strictius:* **a** *de anim.* (*cf.* GLOSS. I 787,12 St.-S. -erit entfahit): **α** *gener.:* SERMO de sacril. 18 qui . . . mulieribus facit, ut non -ant aut -tos infantes foras egiciant. ARBEO Corb. 1 dum in utero -tus fuisset. THIETM. chron. 1,24 p.30,22 Mahtild regina . . . -epit filium sine . . . dubio meum *(sc. Satanae).* DIPL. Heinr. IV. 269 a nobis -ta proles. ADAM gest. 4,19 p.247,1 eas *(Amazonas)* aquae gustu dicunt aliqui -ere. CHART. Fuld. B 271 p.391,50 locus molendini, ubi Carolus -tus est. *al.* *in aenigmate de pice:* RHYTHM. 146, 19,1 dissimilem sibi me mater -it infra *eqs.* *in imag.:* ALDH. virg. I 35 p.277,9 gratiae vulva -tus et . . . baptisterii partubus editus *Chrysanthus.* LUDUS de Antichr. 45 p.126 (ed. G. Günther. 1970) quem sub ecclesie gremio -epistis, longis conatibus me tandem genuistis. *cf. p.1182,41.* **β** *natur. et medic.:* FRAGM. mul. I 56 mulier, si -erit, ut non aborsum faciat. TROTULA 11 p.10,32 quędam mulieres sunt inutiles ad -endum *eqs.* HILDEG. caus. 2 p.97,18 homines, qui in plena luna . . . -untur, . . . sani sunt. ACTA imp. Winkelm. I 998 p.757,35 iumentum . . . durat posse impregnari vel -ere usque ad duodecim annos. ALBERT. M. animal. 6,23 *perdices* -unt (*cf. p.560b,14* κυίσκεται) ex semine vaporabiliter transfuso a mare in feminam. 6,24 ovum . . . gallinae fecundum, quod a semine galli -itur, ab undecimo die seminis -ti completur. 10,13 quod matrix et -at et pariat. 18,27 cum flat ventus septentrionalis, -untur . . . mares (*p.766b,34* ἀρρενοτοκεῖν). *saepe. cf. p.1182,1.* *adde:* ALBERT. M. veget. 2,19 proprie loquendo non -unt nec pariunt *plantae.* **γ** *eccl. et theol.:* GODESC. SAXO theol. 21 p.292,20 quando sunt cum seminibus -tae, -untur et sunt -endae *animae.* HROTSV. Mar. 34 te . . . per angelicum fecit, virguncula, verbum de sancto . . . flamine -ere. ARNO REICHERSB. apol. p.10,10 Christus . . . non accidentali dono, sed substantiali bono Deus -tus et natus est. ALBERT. M. incarn. 17 p.187,28sqq. quaeritur primo, de quo -tus sit *Christus* per modum efficientis, secundo, de quo -tus sit ut de materia, tertio de modo -endi. sent. 3,4capit. qualiter caro Christi fuerit per spiritum sanctum -ta. *saepe.* **δ** *iur.:* LEG. Wisig. 3,5,2 p.160,23 licet sint scelerate -ti *filii.* **b** *per similitudinem de rebus:* CARM. Bur. B 57,6,8 *elementa infera* rerum semina -unt ut femina. ALBERT. M. summ. theol. II 1,4,1,1,2 p.63b,32 in materiam -entem semina formarum. p.67b,3 quae *(materia)* ex alio -it sicut matricula. *al. v. et p.821,32. cf. l.23.* *alch.:* ANON. tab. p.189,20 descendit fumus superior ad inferiorem et -it fumus a fumo *eqs.* **2** *latius i. q. (interius) gignere, formare, feturare – (in sich) bilden, entwickeln, hervorbringen:* **a** *de animalibus oviparis:* ALBERT. M. animal. 1,80 *quaedam animalia* -unt prius ova (*p.489b,10* φωτοκεῖ) in sua matrice *eqs.* (6,119 ovantia . . . quaedam sunt in utero quidem o. -entia, sed exterius animalia sibi similia parientia. 17,8 in ventribus . . . piscium -untur o. sine coitu *eqs.*). 17,12 avis non -it animal *eqs. ibid. al. v. et l.36.* **b** *de plantis:* ALBERT. M. veget. 1,49 tota planta -it (accipit *A*) semen fructuum et pullulationum (animal. 15,129 *planta* -it s. in seipsa et producit et proicit in terram). *ibid. al.* *pass. c. sensu germinandi:* ALBERT. M. veget. 5,4 humor ministrans -tae plantae nutrimentum *eqs.* **B** *usu vario:* **1** *strictius:* **a** *(in se) recipere – (in sich) aufnehmen:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. animal. 8,40 cornua cervi . . . -erunt radices aut semina illarum herbarum . . . in concavitate sui. *de actione recipiendi in uterum:* ALBERT. M. animal. 6,118 equa . . . -to vento non cessavit currere ex desiderio coitus. **β** *c. sensu hauriendi:* VISIO Godesc. A 61,1 (ed. E. Assmann. 1979; c.1190) ex haustu vitalis . . . odoris, quem regioni adproximans vivorum -erat. **γ** *c. sensu comperiendi* (*cf.* GLOSS. II 461,58 St.-S. -at ferneme): HROTSV. gest. 436 quicumque suae *(sc. Liudolfi)* . . . praepaucula famae verbula -ret latebris propensius auris. **δ** *c. sensu capacitatis:* RANGER. Anselm. 5379 sella duos non -it una. **b** *includere, continere – einschließen, enthalten:* ALBERT. M. animal. 2,113 via venae, quae est magis spissa et tumens propter semen in ea -tum. *ibid. iterum.* **c** *amplecti – umfassen:* AGIUS epic. Hath. 586 si ramum . . . fortiter ambabus -ret manibus. **d** *de igne i. q. prehendere – fangen: v. p.1209,39.* **2** *latius:* **a** *accipere, sortiri, adipisci – bekommen, erhalten, erlangen:* HROTSV. Mar. 261 quae . . . fui sterilis, -epi gaudia prolis. FROUM. carm. 32,44 oscula. THANGM. Bernw. 42 hanc feminam plus aliquid caeteris mortalibus divinae gratiae -isse. WIPO gest. 2 p.18,16 si -tam tanti populi benignitatem male inter nos tractabimus. CARM. Bur. B 116,2,13 prima si gaudia -ero. *al.* **b** *pass. i. q. oriri – entstehen:* ANNAL. Magd. a.1173 de qua *(nebula)* -ta est in hominibus tussis gravissima. **c** *refl. i. q. se conferre – sich begeben:* CHART. Friburg. 207 (a.1266) cum . . . prior et conventus . . . ad locum alium . . . se -erint.

II *translate:* **A** *gener.:* **1** *capere – fassen:* **a** *spectat ad cogitatum i. q. excogitare, considerare, perpendere, sibi proponere – ausdenken, überlegen, erwägen, planen* (*cf.* GLOSS. II 469,59 St.-S. -unt gidenchenth): BEDA hist. eccl. 4,31 p.278,19 -epit (-oe- *MC*) utillimum mente consilium (CAND. FULD. Eigil. II 14,50. *al.*). HEIRIC. Germ. II 2,5 -ti operis exemplar conficitur. POETA Saxo 3,432 nefas. THANGM. Bernw. 51 p.780,9 (chart.) quod diu -eram animo, opere complere volebam (DIPL. Heinr. III. 134 p.169,44 quod . . . diu sagaci a. -epit, oblata . . . opportunitate parturivit. CHART. Heinr. Leon. 119 -epi intus in a. aliquam particulam . . . possessionis . . . in usus divinos locare. *al.*). CHART. episc. Spir. 342 p.308,38 ut tradicionem, quam -erant, . . . consumarent *malefactores.* ALBERT. M. eth. 7,1,2 p.468b,1 continens permansivus est . . . in omni -ta opinione (*cf.* 7,1,3 p.470b,5 in mente -ta). *al.* *vigente imagine praegnationis:* WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 19 farrago libelli . . . te duce -ta et te interprete lumen adepta. **b** *spectat ad affectus i. q. ad animum admittere, sentire, affici – in sich aufkommen lassen, empfinden, hegen:* WALAHFR. Wett. 806 zelum Domini. CAND. FULD. Eigil. II 23,11 cunctis par cura atque operis -ta voluntas. AGIUS vita Hath. 19 ut maximam spem evadendae mortis eius -remus (WIDUK. gest. 3,18 p.114,12 spes incassum -tae). HEIRIC. Germ. II 2,3 devotionis . . . tantum . . . erga sanctum -epit locum, quantum *eqs.* WALTHARIUS 1075 -tum pone furorem. THANGM. Bernw. 43 p.777,18 quod *(odium)* . . . levibus de causis -tum. *al.* **2** *c. sensu accipiendi:* **a** *induere – annehmen:* WANDALB. mens. 309 aere . . . dubio diversam terra figuram -it. **b** *pati – erfahren, erleiden:* CHART. Pomm. 397 p.473,19 (ed. K. Conrad. 1970; a.1242) ne acta in temporibus . . . temporum volubilitate oblivionem -ant. **3** *incipere, incohare – anfangen, beginnen (cf.* GLOSS. II 747,11 St.-S. -tę ⟨spei⟩ pigunnanes *[sc. prave versum]):* **a** *c. inf.:* VITA Sulp. 2 (MGMer. IV p.373,15) -oepit maior flamma . . . invalescere. HEIRIC. Germ. I 1,352 urbs . . . Augustidunum demum -ta vocari. 2,61 dici -oepit et esse . . . sacer. **b** *c. obi.:* ANSCAR. mirac. Willeh. 25 (24) -ta iam dudum divina creverunt miracula. RIMB. Anscar. 12 p.33,13 recolens, quae iam . . . olim circa Dei cultum -ta (-oe- *1*) fuerant. WIPO gest. 34 male -tam coniurationem periculum generare posse. CHART. Port. 180 super aggere in Sala -to. *al.* *inire – unternehmen:* VITA Willeh. 7 ab itinere -to reversus. **B** *philos.:* **1** *(sensibus et mente) percipere, intellegere, comprehendere – (sinnlich und geistig) auf-, erfassen, begreifen:* **a** *praevalente sensu apprehensionis:* ALBERT. M. incarn. 48 p.223,87 super passionem -tam ab anima. anim. 3,4,9 p.240,25 (ed. C. Stroick. 1968) ego -o tale delectabile ut nunc esse huiusmodi. animal.

[Pape]

13,38 *animalia* dura . . . corda habentia sunt minus . . . capacia, sed ea, quae -unt, diutius tenent. eth. 7,1,4 p. 472^{a},38 hoc *(sc. singulare)* . . . sensu -itur. *ibid. al.* **b** *praevalente sensu cogitationis (plerumque i. q. cogitare – vorstellen, denken):* ALBERT. M. summ. creat. II 1,60 p. 517^{a},40 *sermo* nuntiat extra id, quod interius -tum est ab intelligentia. eth. comm. 52 p. 52,15 (ed. W. Kübel. 1968/72) ars mechanica indiget . . . instrumentis in actu exteriori, quo inducit formam -tam in materia (animal. 14,33 ut . . . recte ad f. -tam operetur). phys. 8,1,10 p. 543^{a},6 movetur . . . -ens virtus, antequam moveat. *ibid. al.* **2** *complecti – mit-, einbegreifen:* **a** *concludere – in sich schließen:* ALBERT. M. anim. 3,2,16 p. 200,57 (ed. C. Stroick. 1968) ad sensibile, quod est in anima et quod -it ratio carnis in se. metaph. 7,2,6 p. 347,4 (ed. B. Geyer. 1964) cum dicimus . . . 'aereus circulus', hoc totum 'in ratione' sua diffinitiva -it (*p. 1033^{a},5* ἔχει) 'materiam' (7,3,10 p. 365,55 diffinitio eius [*animae animalium*] -it m., eo quod nominat hoc in hoc *eqs. v. et l. 25*). *ibid. al.* **b** *(intellectu) coniungere, (ratione) conectere – (in der Vorstellung, im Begriff) verbinden:* ALBERT. M. anim. 3,2,16 p. 201,20 (ed. C. Stroick. 1968) quo *(modo)* 'res' intellectae in suis diffinitionibus 'sunt separatae' vel -tae cum 'materia' (metaph. 6,1,2 p. 304,35sq. [ed. B. Geyer. 1964] 'simum est -tum [*p. 1025^{b},32* συνειλημμένον] . . . c. m.' sensibili determinata, quam quia -it in ratione diffinitiva *eqs.* 7,3,3 p. 359,23 circulus 'est aliquid, quod simul -itur [*p. 1035^{a},34* ὃ συνείληπται] c. . . . m.' *eqs.* 7,3,10$^{capit.}$ qualiter differenter mathematica et physica -ta sunt c. m. *ibid. al. cf.* 6,1,2 p. 304,90 in eo, quod est mobile et -tum materiae sensibili). metaph. 3,2,1 p. 114,4 (ed. B. Geyer. 1960. 1964) formam cum quantitate -tam. 6,1,2 p. 304,52 'materiam' cum principiis motus et mutationis -tam. *ibid. al. v. et p. 1184,17.* **C** *iur.:* **1** *in univ.:* **a** *constituere – beschließen:* TRAD. Werd. 153 (a. 1269) ne . . . ordinationi tali -te cum nostro conventu . . . quis . . . contraire presumat. *cf. p. 1182,35. huc spectare potest etiam exemplum l. 42 allatum.* **b** *suscipere – auf-, übernehmen:* DIPL. Karoli III. 79 quatinus eos *(canonicos)* sub nostrae defensionis mundiburdium -remus. TRAD. Ratisb. 276 quatenus . . . mutuo in ius -ret Tutindorf. **2** *de scriptis i. q. verbis comprehendere – abfassen:* **a** *de lege c. sensu edicendi:* LEG. Wisig. 12,2,14 p. 422,19 quam *(legem)* pietatis . . . amore -epimus pro nostro populique nostri remedio. **b** *notare – konzipieren:* CONST. III 242,3 (a. 1280) qui *(tabellio)* de ipsis promissionibus et firmitatibus conficiat publica instrumenta -endo ac formando verba promissionum et stipulationum (243,10). **c** *conficere – ausstellen:* CHART. Beron. 169 p. 211,25 (a. 1280) per . . . procuratorem . . . habentem procuratorium in personam ipsius -tum. **3** *de actione i. q. initiare – einleiten:* DIPL. Heinr. III. 192 p. 242,33 lis inter illos legitime fuerat -septa.

adi. **concept(us)**, -a, -um. **1** *de femina i. q. praegnans – schwanger:* TRACT. de caus. mul. 95 p. 55,33 ut scias, si -a est mulier. p. 56,2 si torcionata fuerit *mulsā*, -a est, si non, non concepit. **2** *de semine i. q. fetum continens, genitalis – einen Keim enthaltend, keimfähig:* ALBERT. M. veget. 1,46 sexuum vires *plantarum* sunt in seminibus embryis . . .; embrya . . . dico -a semina.

subst. **1. concipiens**, -entis *n. recipiens – das Aufnehmende:* ALBERT. M. sent. 4,14,10 p. 423^{b},36 conceptum est intra -s. p. 424^{a},41 per -s . . . potest significari efficiens extra et claudens in se poenitentiam *eqs.* p. 424^{b},4. *ibid. al.*

2. conceptum, -i *n.* **I** *latius i. quod receptum est – das Aufgenommene:* ALBERT. M. sent. 4,14,10 p. 424^{a},22 -um dicit intus captum imperfectum. *v. et l. 59.* **II** *strictius:* **A** *proprie i. q. fetus (nondum natus), puerperium – Embryo, Leibesfrucht:* **1** *natur.:* ALBERT. M. incarn. 20 p. 190,60 in . . . -is quadraginta quinque dies deputantur formationi membrorum. animal. 1,82 duo spermata sunt de substantia -i. 1,83 haec *humiditas* est nutritiva -i. 18,24 cum semen maris fuerit vincens . . ., tunc -um erit simile patri *eqs. ibid. al. de fetu ovi:* ALBERT. M. animal. 17,12 in -o ovi. **2** *theol.:* ALBERT. M. incarn. 17 p. 187,58 cum filius operatus sit conceptionem ita, quod remanserit in ipso -o (p. 188,52). **B** *translate:* **1** *gener.:* **a** *propositum, consultum – Vorhaben, Plan:* EPIST. var. II 20,1 mentis meae -um. CONST. III 235,6 (a. 1279) quatinus . . . -um nostrum compleas. **b** *coeptum – das Begonnene:* ECBASIS capt. 422 fini -a reducunt. **2** *philos.:* **a** *quod (sensibus et mente) perceptum est, cogitatus – das (sinnlich und geistig) Erfaßte, Vorstellung:* ALBERT. M. incarn. 37 p. 208,46sq. affectio sequitur -um et secundum . . . qualitatem -i est qualitas affectus. animal. 13,38 animalia mollia corda habentia capaciora sunt, sed de levi mutant -a. *ibid. al. v. et p. 1156,23.* **b** *quod (ratione cum materia) coniunctum est, concretum – das (begrifflich mit der Materie) Verbundene, Konkrete:* ALBERT. M. metaph. 7,3,7 p. 362,66 (ed. B. Geyer. 1964) 'dubitatur . . ., quae sunt speciei . . . partes et quae non, sed -i' (*p. 1036^{a},27* τοῦ συνειλημμένου) cum materia (7,3,9 p. 364,62 -um c. m. dupliciter est conceptum cum illa *eqs. ibid. al.*) **3** *iur.:* **a** *constitutum – das Beschlossene, Beschluß:* CHART. ord. Teut. (Hass.) 288 p. 216,6 (a. 1273) nostre stabilitatis -o. *fort. huc spectat:* CHART. Carniol. I 73 p. 84,14 (a. 1124) paterne institucionis -um augmentare. **b** *nota litterarum – Schriftsatz:* CHART. Sangall. B 580 (a. 1271) litteras domini R. . . . expedire debemus infra dimidium annum et -a de filia . . . comitisse post habitum advocatum similiter ad dimidium annum.

concisa *v.* 2. concido. **concisco** *v.* conscisco.

concisio, -onis *f.* **1** *gener.:* **a** *actio (in frusta) concidendi, comminuendi – das Zerschneiden, Zerstückeln (cf.* GLOSS. I 670,58 St.-S. -is ziteilido. 772,28 -em idest snit idest morsus canum idest zanunga): **α** *strictius:* CONR. EBERB. exord. 6,10 p. 365,3 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961; *in imag.*) pulmentum . . . ex herbarum in agro veterum patrum collectarum -e . . . parantes *(cf. Vulg. IV reg. 4,39).* **β** *latius i. q. divisio – Trennung, Teilung:* CONR. HIRS. mund. cont. 257 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) ut, quod erat unum, ex -e minime sit unum. **b** *caedes, strages – Tötung, Vernichtung:* ROD. GLAB. hist. 2,16 p. 43,23 cum suorum . . . -e dimiserunt castrum incolume. **2** *gramm. i. q. syncope – Verkürzung:* GESTA Bereng. 3,45 replerant (gloss.: pro 'repleverant'; . . . preteritum plusquamperfectum invenitur pati -em).

concissus *v.* conscindo. **concisum** *v.* 2. concido.

concitatio (-cio), -onis *f.* **1** *proprie:* **a** *de cursu i. q. festinatio – Schnelligkeit (der Bewegung):* ALBERT. M. animal. 22,53 quod . . . ex maxima -e facile sistatur *equus (cf. Isid. orig. 12,1,47).* **b** *de clamore i. q. prolatio – das Erheben:* OTTO FRISING. gest. 2,22 ex prematurata clamoris -e oppidani excitati. **2** *translate i. q. sollicitatio, lacessitio – Beunruhigung, Störungsaktion (cf.* GLOSS. III 413,41 St.-S. seditio -o gereize): ANNAL. Mell. Claustr. VI a. 1278 p. 745,38 exercitum . . . insultibus perturbando ad commocionem tocius exercitus -cionibus adeo coegerunt, ut post -cionem duorum dierum rex . . . castra movens *eqs.*

***concitativus**, -a, -um. *excitans – erregend:* ALBERT. M. animal. 22,24 est *fel* . . . -um (causativum *Thom. Cantimpr. 4,8*) . . . irae et ferocitatis.

concitator (cun-), -oris *m.* **1** *concitor – Aufwiegler:* AGNELL. lib. pont. 121 p. 357,27 cu-r plebium. *v. et p. 1185,43.* **2** *instigator – Anstifter:* VITA Serv. 67 p. 145,26 sedicionum ac scelerum -es . . . inclinabis.

concite *v.* conci(e)o.

***concitiva**, -ae *f.* (concire) *ars concitandi – Aufwiegelei:* ALBERT. M. eth. 1,3,1 p. 30^{b},45 nocivas *artes* . . . dicimus, quae vel cives depravant vel dissolvunt, sicut est -a, lenocinium.

1. concito, -avi, -atum, -are. *script.* -cid(o): TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 355^{b},37.

I *proprie i. q. (celeriter, vehementer) movere, agitare – in (schnelle, heftige) Bewegung setzen, antreiben:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 5,6 p. 290,4 -tis in cursum equis. *in imag. c. sensu incitandi:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,206 in se divinę ferulas . . . -at irę. **2** *(humo) excitare – aufwirbeln:* FROUM. carm. 11,16 lupus . . . discindens calcibus

herbam -at in ventum nubem. **B** *mus. de instrumentis i. q. concutere, pulsare – (an)schlagen, zum Erklingen bringen:* HRABAN. univ. 18,4 p. 497[D] -to primo bumbulo et -tis duodecim bumbulorum fistulis *(ex Ps. Hier. epist. 23,4 p. 214[B])*. p. 498[A] quae *(cithara)* . . . per digitos . . . -atur. *ibid. al.*

II *translate:* **A** *obi. anim.:* **1** *irritare, instigare, lacessere – reizen, treiben (zu), provozieren (cf.* GLOSS. I 311,46 St.-S. -as anazes. II 754,53 -vi gruozta. *al.):* **a** *de hominibus:* **α** *in univ.:* THANGM. Bernw. 15 maiori odio . . . illas *(sanctimoniales)* in se -vit. DIPL. Conr. II. 252 vir . . . diabolica audatia -tus. CHART. Brixin. 131 p. 138,18 dum . . . ministerialium nostrorum indisciplinis et terre . . . vastatibus ad bellum -remur. *al. expressius i. q. ad temeritatem instigare – zu unüberlegtem Handeln reizen:* THIETM. chron. 2, 2 quae *(discordia)* Tammonem . . . -vit (conti- *A*) . . ., eo quod *eqs.* **β** *stimulare, sollicitare – aufhetzen, aufwiegeln:* CHRON. Fred. cont. 5 Franci . . . ad Pippinum . . . coniungunt, . . . super Bercharium . . . -ant. DIPL. Heinr. IV. 386 ut . . . Saxones . . . adversus nos -ret *marchio.* OTTO FRISING. gest. 1,7 qui *(papa)* . . . principes adversus imperatorem -bat. 2,28 p. 134,9 eam *(urbem)* in seditionem -vit. *al.* **b** *de bestiis:* LEG. Wisig. 8,4,18 si quis . . . bobem aut canem vel alium animal contra se in ira -verit (8,4,19[tit.]). ALBERT. M. animal. 22,145 facile -antur *ursi.* **2** *commovere, adhortari – anspornen, auffordern:* CAND. FULD. Eigil. I 20 in disputando ad hoc solummodo nos . . . -vit, ut *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 401,35 religiosas mulieres . . . -bat, ut *eqs.* **B** *obi. res i. q. excitando gignere, efficere, provocare – erregen, hervorrufen, verursachen, bewirken:* LEG. Wisig. 6,5,4 litem (LEX Frision. 17,1 si quis in exercitu l. -verit). ALDH. virg. I 47 p. 300,22 tonitrua . . . -ans *Scholastica.* DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 92,28 impedimentum et iniuriam. ARS med. 7 p. 424,18 frenesis . . . dicitur alienatio cum acutis febribus periculum -ans. VITA Heinr. IV. 13 p. 42,36 quem *(morbum)* foetor castrorum . . . -verat. STATUT. ord. Teut. p. 85,18 si . . . inexcusabilem contra domum infamiam -vit *frater.*

adi. **concitatus,** -a, -um. **1** *proprie i. q. vehementer motus – heftig bewegt:* ALBERT. M. animal. 2,31 cum irascitur *bos* . . ., mergit se in aqua . . . propter calorem sanguinis -i. **2** *translate i. q. incitatus, iratus – gereizt, zornig (cf.* GLOSS. I 388,53 St.-S. -i kiuuahte *[spectat ad Vulg. iud. 18,25]):* WENR. epist. 5 p. 291,32 ad . . . -i animi motus. 6 p. 295,9 cum . . . -iores (concitatores *2*) ad hominum stragem . . . ferrentur *Israelitae.*

2. *concito *v.* conci(e)o. **concitus** *v.* conci(e)o.

***concivilitas,** -atis *f.* **1** *spectat ad urbes, civitates:* **a** *universitas civium – Bürgerschaft:* CHART. civ. Spir. 103 p. 74,35 (a. 1263) de -is nostre collegio, immo de civitatis consorcio . . . excludantur. **b** *ius vel status civium, condicio concivis – Bürgerrecht(sverhältnis), Stand eines Mitbürgers:* CHART. Rhen. inf. II 613 (a. 1271) ratione amicitie et -is, quam cum ipsis *(Coloniensibus)* contraximus. CHART. Col. III 121 tenebunt . . . curtim titulo -is a civitate. CHART. Rhen. inf. II 705 erimus . . . civibus . . . ad fidelitatem -is perpetuo obligati. *al.* **2** *spectat ad vicos i. q. usufructus fundi communis – Nutzungsrecht am Gemeinschaftsbesitz:* CHART. Wirt. II 307 p. 3,4 (epist. papae a. 1138) cellam . . . cum . . . plenaria . . . -e in pascuis . . . et compascuis circumpositorum viculorum (p. 3,17). **3** *spectat ad gentes i. q. affinitas gentis – Stammesverwandtschaft:* VITA Serv. 2 p. 6,16 maximum . . . societatis et -is *Romanorum et Tungrorum* extitit insigne, quod *eqs.* **4** *spectat ad quamlibet (fere rei publicae) communitatem:* **a** *attinentia communitatis – Zugehörigkeit zur Gemeinschaft:* ALBERT. M. Iob 15,27 (ed. M. Weiss. 1904) in malorum -e. **b** *relatio concivium – Beziehung unter Mitbürgern:* ALBERT. M. nat. anim. 2,14 p. 39,87 quae *(virtus)* est in commutationibus et distributionibus secundum -em ad alterum.

***concivilito,** -avi, -are. *concivem reddere – zum Mitbürger machen:* THEOD. TREV. transl. Celsi 17 quem *(Celsum)* . . . in supernis sedibus -vit *Deus* frequentiis angelorum.

concivis, -is *m., raro f. (l. 37. al.)* *nom. sg.* -es: *l. 69. usu attrib.: p. 1187,29.*

qui (una cum aliis) incola vel civis est, (co)habitator (eiusdem loci) – (Mit-)Bürger, (Mit-)Bewohner (desselben Ortes): **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *spectat ad urbes, civitates, oppida (cf.* GLOSS. II 295,42 St.-S. -es purglivti): **a** *gener.:* VITA Sigir. 13 (MGMer. IV p. 614,1) Magnobodus, -is . . . Pictavensis. SALOM. III. carm. 1,39 quisquis tecta sui -is viderit uri *(cf. Hor. epist. 1, 18, 84).* THIETM. chron. 6,7 -es adversus . . . regem armantur. UDALSC. Adalb. p. 7,29 quędam mulier, Augustensis civitatis indigena . . ., -bus nota. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 147,18 communicato -ium suorum consilio. CARM. de Frid. I. imp. 113 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) Laudenses . . . -es nostros *(sc. Mediolanenses)* . . . captivos sepe tenebant. CHRON. Reinh. a. 1226 p. 605,6. *al.* **b** *publ. et iur. i. q. burgensis eiusdem civitatis (pleno iure praeditus) – (Mit-)Vollbürger (interdum plur. sensu collectivo i. q. universitas burgensium, commune – Bürgerschaft, Stadtgemeinde, e. g. l. 21. 44. 47):* **α** *spectat ad condicionem, statum, privilegia sim.:* DIPL. Heinr. IV. 334 p. 438,19 concedimus . . . -bus, ut . . . regale palatium infra civitatem . . . non hedificent. CHART. select. Keutgen 23 p. 17,9 quod privilegium honoris dederimus Wormaciensis urbis -bus. DIPL. Loth. III. 15 p. 19,21 isti cum ceteris -bus suis institutum hoc et ius . . . promeruerunt. TRAD. Ratisb. 911 ministerialem, huius urbis -em, . . . inbenefitiavit area. CHART. Tirol. 453 p. 248,32 -es . . . liberi ab omni teloneo . . . eant ac pergant. CHART. select. Keutgen 127,33 illi *(nautae)* . . . -es nostros divites et pauperes . . . sine pretio transducent. 143,12 si quis -is fieri desiderat. *saepe.* **β** *spectat ad possessiones, donationes, praestationes sim.:* CHART. scrin. Col. A I p. 224,28 (a. 1135/65) cum de hereditate iura sua . . . sicut alter -is eiusdem parrochie civitati reddunt *Iudaei.* CHART. select. Keutgen 141,23 qui possessionem wuorth alicuius sui -is . . . decurtaverit. CHART. civ. Erf. 167 Hermannus . . ., noster -is, . . . tres domus . . . vendidit. CHART. select. Keutgen 326 cum Mergardis, . . . nostra -is, . . . libram . . . annalem haberet. CHART. Basil. C II 17 apotekarius et . . . uxor sua, -es nostri, . . . bona sua . . . sibi invicem contulerunt. *saepe.* **γ** *spectat ad officia publica, lites, testimonia sim.:* DIPL. Conr. II. 210 p. 287,14 domum, quam ille *(abbas)* . . . consensu . . . -ium scripto firmavit. TRAD. Ratisb. 792 p. 373,8 testes . . .: -es huius urbis. CHART. Turic. 292 p. 177,3 in presentia . . . -ium Turegensium. CHART. select. Keutgen 133,25 si civis -em suum extraneo iudicio persequitur. CHART. Burgenl. I 298,5 super domum sui -is . . . irruere. CHART. Friburg. 156 p. 129,6 monasterium . . . -ium suorum in Friburg . . . invocavit consilium. CHART. civ. Spir. 103 p. 75,6 siquis -ium nostrorum in aliquem hospitem . . . querimonie habeat actionem. *saepe.* **2** *spectat ad castella i. q. castrensis – Burgbewohner:* THIETM. chron. 6,11 rex . . . -es . . . portas sibi . . . aperientes . . . suimet cognovit amicos. **3** *spectat ad vicos, villas i. q. convicanus, habitator eiusdem curtis – Dorfgenosse, Bewohner desselben Hofes:* **a** *gener.:* RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,37 quos *(acervos)* vel ipse vel -es eius . . . messuerant. TRANSL. Chrys. et Dar. 25 alius . . . de eadem villa . . . audiens . . . -is sui . . . membris priorem recepisse virtutem. THIETM. chron. 7,70. *al.* **b** *iur. i. q. socius villanorum vel familiae – Mitglied der Dorfgemeinde oder des Gutsverbandes (cf. G. Köbler, Civis und ius civile. Diss. Göttingen. 1965. p. 56sqq.):* LEX fam. Worm. 12 ut . . . loci minister cum subiectis -bus suis . . . hoc determinet. TRAD. Teg. 171 Otto advocatus asscitis -bus . . . familię . . . rem investigavit. CHART. Anhalt. I 690 p. 507,23 si quis eiusdem ville civium contra -em suum causam habens advocatum invitaverit. *al.* **4** *spectat ad provincias, territoria, regna (interdum expressius i. q. compatriota, popularis – Landsmann, e. g. p. 1187, 1. 3. 5):* **a** *in univ.:* ARBEO Corb. 37 quidam nobilis . . . Romanus, . . . Preonensium plebis -es *(inde* VITA Corb. 30 cives). CONC. Karol. 61,1 p. 797,37 occurrentibus cunctis dioceseos presulibus . . . cum -bus inclitis *(item de dioecesanis:* WOLFHER. Godeh. I 28 synodum

[Pape]

cum illius pagi -bus habuit). CARM. var. I 13,1 -is et hospes. TRANSL. mart. Benev. 19 (MGLang. p.574) *regem* -em . . . cives, non dominum sensere sui. LIUTPR. leg.24 ad -es et cohabitatores meos . . . sum deductus. THIETM. chron.6,83 nostri . . . -es (CHRON. Thietm. comprovinciales). CHART. Turic. 227 p.118,32 (spur.) cives . . . Uranię proclamabant se . . . a -bus Claronę fuisse invasos. *al.* **b** *de vicinis:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a.896 p.129,27 eorum *(Graecorum)* -es Bulgari. *fort. huc spectat:* COD. Udalr. 213 p.386,28 (a.1122) non solum quia coepiscopus, sed etiam quia -is vester *(sc. Adalberti episcopi Babenbergensis)* est *episcopus Wirzeburgensis.* **5** *usu vario vel incerto:* EPIST. Teg. I 83 persecutionem patimur nostrorum -ium, priorum scilicet advocatorum (*cf.* 62). EPIST. Worm. I 64 p.109,7 Humbertum . . . apostatam, -em tuum *eqs.* WALDO Anscar. 18,5 viae collegam se reperisse, fidum, -em *eqs.* ALBERT. M. Iob 1,3 p.22,15 (ed. M. Weiss. 1904) qualis erat *Iob* in bono civitatis et gentis, et hoc tripliciter, scilicet ad -em, ad Deum *eqs.* p.22,18 ad -em. **B** *latius (usu eccl.):* **1** *spectat ad ecclesiam:* RUOTG. Brun. 26 *Bruno* appellatus . . . est . . . concors et -is apostolorum. EKKEH. IV. bened. I 3,23 ni Stephanus peteret, Petrus hoc -e *(sc. Paulo)* careret. **2** *spectat ad communionem sanctorum q. d.:* CARM. Cantabr.7,1^{b},5 inmortales celi cives, . . . nos mortales, iam -es vestros, commendate redemptori. BERENG. TREV. myst. (PL 160,987^{B}) divinae miserationis gratia . . . per mysterium crucis angelos et homines fecit esse -es. *al.* **3** *spectat ad regnum caelorum:* VITA Sigir. 21 (MGMer. IV p.619,13) cum . . . patronis . . . homines luxerunt discidium, -es angeli in celo tripudiantes *eqs.* VITA Otton. Bamb. II 10,3 o patriarchae . . ., -is et domesticus vester sit Otto beatus. *al.* *expressius de angelis:* CHRON. Clus. 1 (MGScript. XXX p.960,17; s. XI.^{2}) ab illo, cui ab aevo cum tuis beatis astas *(sc. Michael)* -bus.

II *in imag.:* LAMB. LEOD. Matth. I 95 (gloss.) que *(caro)* -is est anime non natura, sed cohabitatione.

***concivitas,** -atis *f.* *ius (con)civis – Recht eines (Mit-)Bürgers:* CHART. Basil. A I 408 (a.1251) volentes ipsos *(abbatem et conventum)* gaudere omni iure civitatis, videlicet . . . -e sicuti et caeteri cives.

***concivium,** -i *n.* **1** *universitas civium, commune – Bürgerschaft, (Stadt-)Gemeinde:* CHART. select. Keutgen 143,8 (a.1213) quicunque ad -um opidi intraverit. CHART. Biel.4,7 a -o alienari. CHART. Dortm. 78 p.33,21 unus consulum . . ., qui est de -o occidentali, quod Westerburscap appellatur. *al.* **2** *ius civium – (Stadt-)Bürgerrecht:* CHART. Pomm. B 836 p.176,13 (a.1267) civitatem recepto -o . . . ad manendum intrare (838 si aliqui receperint -um ipsorundem burgensium). CHART. Osn. III 617 p.437,3 quicunque . . . burgensis -um . . . resignaverit *eqs.* p.437,15 carnifices . . ., qui -um servaverint vigiliis et aliis servitiis. *ibid. al.*

1. concium *v.* congius. **2. concium** *v.* concinnis.

1. concius *v.* congius. **2. concius** *v.* conscius.

concla *v.* conchula.

conclamatio (-cio), -onis *f.* *exclamatio (communiter facta), clamor, vociferatio – (gemeinsamer) Ausruf, Aufschrei, Geschrei:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* FOLCUIN. Lob.38 facta . . . -e turbatur ecclesia. BERTH.(?) annal. a.1076 p.282,38 quid ibi tumultus et -is . . . excreverit *eqs.* **b** *de lamentatione:* THIOFR. Willibr. I A 24 p.474^{F} cum luctisonis -bus . . . recondiderunt corpus. ANNAL. Magd. a.983 p.157, 19. *adde:* EKKEB. SCHON. opusc. 9 p.320,16 -es tabernaculorum Domini *(cf. Vulg. num. 25,6).* **2** *publ.:* **a** *acclamatio, comprobatio – Zuruf, Zustimmung:* WOLFHER. Godeh. I 8 dum . . . honoris onus subire unanimi -cione iuberetur (CHART. Sigeburg. 95 p.199,19 [ed. E. Wisplinghoff. 1964] abbas . . . et suus conventus . . . nos . . . concordi voce, u. -cione . . . elegerunt). **b** *declaratio communis (magna voce prolata) – (laut vorgebrachte) gemeinsame Erklärung:* BERTH.(?) annal. a.1079 p.316, 32 isti *(optimates)* . . . nullam pacis . . . curam sese . . . habituros fore publica -e professi *eqs.*

***conclamator,** -oris *m.* **1** *assentator, fautor – Parteigänger, Anhänger:* RANGER. Anselm. 5561 Petrus *episcopus* admixtis -bus illuc convolat. **2** *petitor – Kläger:* DIPL. Loth. II. 15 p.408,6 (ed. Th. Schieffer. 1966) episcopus utpote verissimus -r in sua perseverat . . . quaerela.

conclamito, -are. *(communiter) magna voce (ex)clamare, vociferari – (gemeinsam) laut (aus)rufen, schreien:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,8 perventum est ad hoc, ut nautae -rent: '*eqs.*' **b** *concinere, assentiri – ein-, zustimmen:* BERTH.(?) annal. a.1077 p.303,47 turba . . . in id ipsum -ans. **2** *publ.:* **a** *declarare, pronuntiare – erklären, verkünden:* ARBEO Corb. 20 qui *(sc. collegium)* una voce eum reverti proclamitant *(2,* -ant *1)* multis testimoniis. **b** *refl. i. q. conqueri – sich beschweren, Klage führen:* DIPL. Otton. II. 200 p.227,3 venit *episcopus* se -ans . . . ⟨marchionem . . . villam⟩ . . . sibi abstulisse.

conclamo, -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: *l.23.* cumc-: *l.68.* comc-: *l.72.*

I *proprie i. q. (communiter) magna voce (ex)clamare, vociferari – (gemeinsam) laut (aus)rufen, schreien (cf.* GLOSS. I 64,29 St.-S. -at . . . piharet. II 32,1 -ant riefon. *al.):* **A** *intrans.:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* CARM. de Karolo et Leone 162 -at turba pedestris. AGNELL. lib. pont. 129 p.363,4 tota civitas cun-bant. RUD. TRUD. gest.6,12 populus . . . stricto mucrone in eos *(fratres)* -at *eqs. al. v. et p.1231,37. de laude i. q. praeconium canere, iubilare – (zu)jubeln:* POETA Saxo 4,14 -at pariter populus. HROTSV. Agn. 83 cui *(Christo)* -antes condignis laudibus omnes coetus angelici non desistunt famulari. Theoph. 418 crebris -antes simul odis. *al.* **b** *concinere, (clamando) subsequi – einstimmen, einfallen:* ALDH. carm. eccl. 3,51 cantibus . . . -et (-at *PV*) turba sororum. *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 22,114 ululando unus *lupus* praecinit et alii -ant. **2** *publ. i. q. acclamando consentire – Zustimmung äußern:* CAPIT. reg. Franc.276^{C},4 p.341,5 in hoc -antibus omnibus. **B** *absol. vel c. enunt. pro obi.:* **1** *gener.:* **a** *strictius:* ABBO SANGERM. bell. 2,402 scandere gentiles undas -at eoas Parisius. ANNAL. Altah. a.1069 p.76,31 his et illis 'arma, arma' -antibus. *al.* **b** *latius i. q. praedicare – verkünden:* TRAD. Frising. 106 (a.782) sicut . . . evangelista -at: '*eqs.*' **2** *publ.:* **a** *strictius:* **α** *de acclamatione (cf. l.26):* THIETM. chron. 2,1 Ottonem . . . in regem . . . elegerunt elevatis dextris -antes: 'vivat . . . rex'. **β** *de assensu:* CAPIT. reg. Franc. 176 p.362,19 ab omnibus -tum est: 'placet'. **b** *latius i. q. evocare – aufrufen:* LAMB. HERSF. annal. a.1070 p.116,19 ad arma (a.1076 p. 253,2. *ibid. al.* [*v. ind.*]). **C** *c. obi. acc. (c. acc. vel nom. dupl.: l.55. 59. 68):* **1** *gener.:* **a** *strictius:* EKKEH. URAUG. Hieros. 23,7 simbola -ant, . . . civitatem invadunt. *de laude i. q. canere, offerre – singen, darbringen:* ALDH. virg. II 2896 -ant (proclamat S^{1}) *virgines* carmina Christo. VITA Ludow. Pii 26 p.620,45 laudes imperatori debitas clerus -vit. **b** *latius:* **α** *deplorare – beklagen, beweinen* (*cf.* GLOSS. II 245,52 St.-S. -tus biclagoter. 527,7 -ta piuueinotiu): THEOD. TRUD. Bav.22 cadaver -tum navi imponitur. **β** *vocare – nennen:* NADDA Cyriac. I 22,1 ego ab omnibus iure infelix -tus Nadda. **2** *publ. et iur. (cf. l.50):* **a** *strictius:* **α** *obi. res i. q. proferre – vorbringen:* LEX Alam. 36,3 ut in ipso placito pauperi -ant (-ent, clament *var. l.*) causas suas. **β** *obi. homines i. q. pronuntiare – ausrufen, ernennen:* NADDA Cyriac. I 4,8 plausu adhibito victor -atur *Quintus Sestius* in curia. *expressius i. q. acclamatione comprobare – durch Zuruf anerkennen:* MAGNUS chron. a.1174 p.498,39 Heinricum . . . cum favore . . . inperatoris electum collaudant, -ant et inthronizant. **b** *latius:* **α** *conqueri, causari – Beschwerde, Klage führen (über):* GREG. CAT. chron. II p. 135,21 ad singula, quę . . . ępiscopus -verat, . . . investigandum. **β** *declarare, affirmare – erklären, bestätigen:* CHRON. Andag. 90 p.231,4 paratum se . . . sua procuratione apud apostolicum illi liberam abbatiam cum-are.

II *translate i. q. desperare – auf-, verlorengeben:* **A** *in univ.:* HEIRIC. Germ. I 3,85 -ta (schol.: -ta desperata, Terentius [*Eun. 348*] -tum est) salus, vitae fiducia cessit (DUDO hist. 3 p.104,24 -ta [com- *cod. Rothomag.*] est omnium

[Pape]

s.). INVENT. Matth. 13 sentiunt . . . in corpus rigore iam suo -tum spiritus immigrare vitales. *al.* **B** *locut.* -tum est *sim. (cf. ThLL. IV. p.71, 40sqq.)*: **1** *res desperatae sunt, actum est – es ist alles verloren, es ist aus und vorbei:* BENZO ad Heinr. 6,6 p.667,26 -tum est, ni vestra nobis adsit pietas. **2** *res decisa est, finitum est – es ist entschieden, steht (endgültig) fest:* TRANSL. Dion. Ratisb. 17 p.362[b],36 quid sis futurus, in reliquum iam manet -tum.

subst. **conclamans,** -antis *m. petitor – Kläger:* THIETM. chron.8,28 imperator . . . loca precepit . . . -bus reddi.

***conclamosus,** -a, -um. *(valde) lamentabilis – (sehr) beklagenswert:* LAMB. WAT. annal. a.1151 p.520,27 contigit . . . inter . . . canonicos et . . . urbanos -am et inauditam . . . fieri perturbationem. *Pape*

***conclarifico,** -atum, -are. *splendore adaequare – im Glanz angleichen:* GERHOH. glor.20,3 humanae substantiae argentum auro divinitatis unitum eidem conglorificatum seu -tum.

conclasso, -are. *pulsare, sonare – erschallen lassen, läuten:* LIBER tram. 42,2 p.56,8 (Corp. consuet. monast. X. 1980; s. XI.) cunctorum signa heramentorum -entur (57,3 -entur omnia s.).

conclavatio, -onis *f. actio clavis coniungendi – Verbindung mit Nägeln oder Zapfen:* ALBERT. M. metaph. 5,1,2 p.212,78 (ed. B. Geyer. 1960) causae . . . efficientes sicut dolatio, compaginatio et -o *eqs.* summ. theol. I 4,19,4 p.131[b],32 alia causa esse in figura domus . . . est -o vel contignatio.

conclaudo *v.* concludo.

conclave, -is *n. vel* **conclavis,** -is *f., raro* **conclav(i)um,** -i *n. (l. 35.38. p.1190,18) form.:* *decl. II.:* *abl. pl.* -vis: *l.35. decl. III.:* *acc. sg.:* -im: *l.44.64.* -em: *l.51.*

I *strictius:* **A** *de habitaculis, aedibus i. q. locus conclusus vel clausibilis – abgeschlossener, verschließbarer Raum (cf.* GLOSS. I 425,38 St.-S. in -i in pitati edo in pislozzani. 621,8 in -vis in pilochum. *al. v. et l.38):* **1** *cubiculum (interius), camera (dormitoria), diaeta – (inneres, Privat-)Gemach, (Schlaf-)Kammer, (Wohn-)Zimmer (cf.* GLOSS. I 276, 41 St.-S. -e pettichamara pilochannissa. II 264,14 -vum kamara. 560,10 -e chaemenata. III 693,41 -e gadem. *al.):* **a** *in univ.:* HRABAN. inst. cler. 2,11 p.89,1 qui *(homo)* amicum suum in -i positum de tribus panibus postulavit *(item de dormitorio:* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 7 regem in -i pausantem. CHRON. Erf. mod. I a.1208 p.205,23 ille . . . scelestus exiens reserat -im. *al.).* FORMA mon. Sangall. p.15[b] -e assecularum. CARM. Cantabr.4,5[a],2 discipulis *Iesu* in -i congregatis. ALBERT. METT. div. temp. 2,18 multitudinem armatorum per officinas et -ia oppidi abscondit. ANDR. STRUM. Ariald.21 p.1067,19 mox ut in suo -i illum concluserat. ANNALISTA Saxo a.1088 p.725,24 ipse *(praesul)* . . . lapidea -i non parve munitionis excipitur. *al. v. et p.1124,27. in imag.:* ALDH. virg. I 35 p.277,2 intra sagacis animi -e (-em *var. l.).* **b** *de cubiculo regis, consistorio:* HIST. Franc. Dion.18 (MGScript. IX p.400,33; s. XII.[1]) qui *(rex)* . . . Albuinum ducem Francorum atque Naimonem primicerium . . . ad se in -i evocat. **c** *de cella vel clausura monasterii:* GUNZO epist.6 p.32,21 sciebam illum . . . in suo -i cornutum *eqs. al.* ELIS. SCHON. virg. Col. 2 p.124,3 ego in -i nostro residens. **d** *de aedium parte interiore:* CARM. Bur. B 76,9,1 iussu sacre Veneris ductus in -i. **e** *de cellula amantium:* CARM. Bur. B 121,4,2 cum secum luderem nuper in -i, dixit *amasia eqs. per amphiboliam c. sensu carceris:* CARM. Bur. B 178,5, 7 penitentem corripe, si placet, in -i. **2** *carcer – Kerker:* CARM. var. II 15,7 angelus . . . tractum de -i puro te reddidit caelo. VITA Liutg. III 2,737 -im . . . intrare compellitur *rusticus.* CARM. Bur. B 201[IV],3 *Bacchus* in -i dirupit vincla sua vi (vincula suavi *cod., edd.; corr. Payr*). *cf. l.62.* **3** *de templo i. q. sedes – (Wohn-)Sitz:* ANSELM. MOG. Adalb. 271 ardua templorum moles, -e deorum. **4** *de concha limacis i. q. testa – Gehäuse, Haus (proverb.):* GUNZO epist. 11 p.42,3 limax in suo -i cornupeta sibi videtur (*sim.* EPIST. Gerb. 32 p.58,14 [ed. F. Weigle. 1966]). **B** *de receptaculis i. q. theca, arca (conclusa) – (verschlossenes) Behältnis:* MIRAC. Waldb. II (MGScript. XV p.766,1; c. 1022) omnia -ia mea et angulos cellulae meae . . . perscrutatus es.

II *latius:* **A** *inclusio, clausura, ambitus munitus – Einschließung, Abgeschlossenheit, abgeschlossener Bereich:* **1** *in univ.:* VITA Bonif. II 8 intra -e unius oratorii. 13 p.105,3 Willibaldus vitam . . . conscripsit . . . in -i unius cubiculi. **2** *de clausura coenobii:* EPIST. var. I 30 p.543,20 in quo *(claustro)* nunc omnes sub uno -i manere noscuntur. CHART. Osn. II 40 p.30,12 ut . . . sorores . . . communiter et in -i . . . vivant. **3** *de ambitu pacis:* CONST. I 429,3 (s. XI.[ex.]) quicumque . . . suum coniuratorem . . . aliqua temeraria presumptione infra curtis aut domus ipsius conseptum aut -e invaserit. **B** *claustrum, custodia – Verschluß, Verwahrung:* CONC. Karol. 38,20 ne sacrum chrisma foras -i dimittant *presbyteri (cf.* 34,18 ut presbyteri sub sigillo custodiant chrisma). MILO Amand. 8 (MGMer. V p.483,11) qui *(cerei)* . . . intra cancellos sub -i positi stabant. ALBERT. AQUENS. hist.12,2 ut . . . thesauros civitatis . . . in custodiam et -ium (-i *var. l.*) Damasci . . . deportarent. *al.*

conclavo, -atum, -are. *(clavis) coniungere, compingere, configere – (mit Nägeln, Zapfen) verbinden, zusammenfügen, befestigen:* LIBER duell. Christ. 1 (MGScript. XXXI p.675, 18; s. XIII.[1]) tres . . . catene erant in ea *(turri)* -te usque ad muros civitatis. ALBERT. M. animal. 24,15 tingna . . . voco, super quas *(sic?)* -antur laquearia. metaph. 10,1,1 p.432,57 (ed. B. Geyer. 1964) 'quaecumque visco aut gumpho' sive clavo -antur. summ. theol. II 1,3,3,2 p.30[a],22 poro composita sunt, quae foraminibus et clavis immissis simul -ta tenentur, ut paries. *ibid. al.*

conclausio *v.* conclusio.

conclaustralis, -is *m. de monachis eiusdem monasterii i. q. confrater – Mitbruder:* ANON. Has.28 si ego -is eius *(magistri scholarum)* essem *eqs.* VINC. BELL. spec. hist. 29, 108 (MGScript. XXIV p.165,40) rogatus Helynandus a Guillermo . . ., socio et -i ipsius Helynandi.

conclavum *v.* conclave. **conclea** *v.* cochlea.

conclericus, -i *m. dignitatis clericalis comparticeps – Mitkleriker:* CONC. Merov. p.182,18 non licet presbytero . . . vel quemquam clericorum . . . -o (cum clerico *OV*) suo ad iudicem saecularem tragere.

conclino *v.* conglutino. **conclobatus** *v.* conglobo.

1. concludo, -si, -sum, -ere. *script.:* cumc-: *p.1191,42.* cun-: AGNELL. lib. pont. 167. -clau-: *l.49. p.1191,14.16. 34.49. 1192,31. 64. al.*

I *proprie:* **A** *claudere, occludere, obserare – zu-, verschließen (cf.* GLOSS. I 44,3 St.-S. -it piluhit. IV 47,27 -sus pitâner. *al.):* **1** *strictius:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* AEDILV. carm. 21,8 ego post omnes -sis postibus aulam deserui. WALAHFR. Wett. 207 -clausis (-sis *var. l.*) oculis (WALTHARIUS 511 oculos -serat. *al. cf. l. 55*). PASS. Quir. Teg.10 -serunt illud *(vasculum).* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,152 cum . . . aeratos . . . suo -serit obice postes *ianua.* MARC. GRAEC. ign.7 r(ecipe) sandaracae . . . l. I, in vase . . . fictili ore -so liquescat. *al. intrans. et refl. c. sensu conivendi, coeundi:* ALBERT. M. animal.1,164 lacrimalia -entia. 24,21 sunt duae *conchae* se -entes. **β** *obstruere – ab-, versperren:* LEG. Wisig.8,4,29[tit.] de discretione -endorum fluminum. WALTHARIUS 786 cadavera totam -sisse viam *eqs. al.* **b** *natur. et medic.:* AESCULAPIUS 20 p.26,7 patiuntur isti *(anhelantes),* quando pulmo et thorax -untur. TRACT. de aegr. cur.82 si -sa est matrix et menstrua non apparent. *al.* **2** *latius accedente sensu perficiendi i. q. (claudendo) complere – (durch Abschließen) vervollständigen, vollenden:* **a** *in univ.:* CAND. FULD. Eigil. I 17 aedificii structura . . . in summitate operis lapide -itur uno (II 21, 9. 23). FRID. II. IMP. art. ven.1 p.87,4 hic . . . digitus habuit officium -endi brancationem ex alia parte *eqs.* ALBERT. M. animal.3,74 ut . . . pectus claudatur ad os, quod ante pectus -it. **b** *de terminis usu refl. et medial. i. q. circuitum complere – sich schließen:* DIPL. Karlom. (II.) 14 p.304,41 termini . . . donationis ita se -unt: *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 307 p.276,26 *finis* ascendit ad sanctam Eliam et -itur. **B** *includere, circumcludere – ein-, umschließen (cf.*

[Erb]

Gloss. I 630,37 St.-S. -ent pivahent. II 294,50 -e gipirch. 445,27 -sum pifanga ⟨...⟩. *al.*): **1** *gener.*: **a** *obi. homines*: **α** *in univ.*: Beda hist. eccl. 5,12 p. 306,30 undiqueversum hostibus et caecitate tenebrarum -sus. Hrotsv. Pafn. inscr. p. 162,4 quam *(Thaidem)* Pafnutius . . . per quinquennium in angusta cellula -sit. Paul. Bernr. Herl. 32 vivit . . . Agnes . . . in Admontensi coenobio virginum -sa. *al. v. et p. 1189, 48.* *in imag.*: Carm. Bur. B 107,1[b],4 -si mentis te sigillo. **β** *de captivis*: Hucbald. carm. 2,128 convitii commentantem commenta . . . convictum caecis -ite (-ere *W*) claustris. Hrotsv. Dion. 166 *pontificem* carceris in tenebras iussit -ier atras. *al. cf. p. 1193,21.24sqq.* **γ** *de mortuis, reliquiis c. sensu condendi*: Tit. metr. II 2,3,7 hic modo me parvo -claudit cespite tellus. Gesta Aldr. 2 p. 311,20 in eo *(altari)* sancti Stephani . . . reliquias . . . -sit. Epitaph. Mediol. 4,1 (MGPoet. IV p. 1010) Arnulfi corpus tumulo -claudit isto. Decret. Frision. A 4,2 p. 44,3 quod ille *(pater)* tam profunde . . . cum illis IV clavis est sub quercu et pulvere -sus et coopertus. **b** *obi. animalia*: **α** *in univ.*: Rud. Trud. gest. 7,3 p. 265,49 mulierculae . . . porcellos gallinasque suas . . . intra domum et horreum hospitae meae -entes. **β** *c. sensu capiendi (cf. Vulg. Luc. 5,6)*: Albert. M. animal. 24,8 in magnis et multis sagenis colligatis -untur *allec pisces.* **γ** *clausura retinere – in einem Gehege festhalten*: Leg. Wisig. 8,4,11 tremissem unum ei, cui pecus -sum (inclusum *var. l.*) est, . . . exolvere. **c** *obi. res*: **α** *in univ.*: Gerb. (?) astrolab. 2,5 alnogiza, qui . . . eminentes aliorum climatum tabulas in se suscipiendo -it. Chart. eccl. Erf. 457 quatenus . . . , quicquid inveneritis, sub sigillis vestris -sum nobis . . . transmittatis. Chart. Hans. 810 p. 280,9 mercimonia, que in vasis -untur. *al.* **β** *de areis, aedificiis c. sensu saepiendi, muniendi*: Leg. Wisig. 8,3,7 de ortis sepe -sis (Form. Sangall. I 18 curtem saepe -sam. *v. et p. 1194,52*). Lex Baiuv. 10,2 de scuria . . . liberi, si -sa (-clausa, sicut clusa *var. l.*) parietibus . . . fuerit. *expressius i. q. circumsaepire – einzäunen, einhegen*: Leg. Wisig. 8,4,27 ne iter agentibus pascua non -sa vetentur. **γ** *de terris c. sensu cingendi*: Annal. Quedl. p. 32,16 omnem terram Thuringorum excepta quam Louvia et Haertz sylvae -unt. *cf. l. 46sqq.* **2** *milit.*: **a** *de obsidione*: Rimb. Anscar. 30 p. 61,4 -sis ipsis in civitate. Waldo Anscar. 68,4 urbis -sae . . . ab arce. Wilh. Apul. gest. 3,29 multus Persarum populus . . . illum *(Diogenem)* cum-sit. *al. in imag.*: Transl. Viti 1 Christi victoria . . . Hyspanos adiit, Brittannos -sit, Anglorum gentem subegit. **b** *de defensione*: Annal. Quedl. p. 32,14 capta . . . civitate . . ., qua se -serat *Irminfridus.* **3** *iur.*: **a** *de terminatione (pass. c. sensu continendi)*: Dipl. Otton. II. 28 quantum *terrae* . . . circumquaque infra ipsum ambitum -itur. Greg. Cat. chron. II p. 142,29 hi *(casales)* omnes . . . -clauduntur inter fines istos *eqs.* Chart. Heinr. Leon. 91 p. 140,1 (spur.) terminos . . . episcopatus et . . . ducatus . . . sub eodem limite -entes. **b** *de acquisitione i. q. saepiendo (sibi) vindicare – durch Einhegung als Besitz abgrenzen, 'einfangen'*: Chart. Tirol. 645 (a. 1213) donavimus . . ., quidquid ex ipsa conmunitate bonis suis -serant adiunctum ibidem. *v. et p. 1194,53.* **4** *natur. et medic.*: Aesculapius 3 p. 4, 40 ex nimio sanguine vel cholerum fervore -so in stomacho. 7 p. 11,26 ventositas spiritus, quae solet in pulmonibus et cerebri partibus habitare, -itur ex calore cibi *eqs.* Albert. M. veget. 2,50 ille *(spiritus pulsatilis)* -sus est intra succum plantae. animal. 1,302 qui *(panniculus)* -at eam *(carnem)* et convolvat. *al.* **C** *complicare, applicare – zusammen-, anlegen*: Fragm. mul. VI p. 605,2 dum concubuerit cum viro suo, -sis (*cf. Hippocr. ed. Littré VIII p. 46* ἐπαλλάξασα) femoribus . . . silescat. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 103,14 quando avis descendit de alto, coarctat et -it ceteras pennas ad corpus et extendit empiniones. p. 103,17 -sis alis, pennis et empinionibus (p. 109,10 -sis a.).

II *translate*: **A** *finire, perficere, consummare – (ab)schließen, beenden, zum Abschluß bringen* (*cf.* Gloss. II 28,6 St.-S. -sit besloz. 342,19 -itur kaeintot): **1** *spectat ad actiones, negotia*: **a** *gener.*: **α** *in univ.*: Cand. Fuld. Eigil. II 17,48 opus incoeptum . . . sacro . . . -ere fine. Poeta Saxo 4,94 hic annus longi certamina belli . . . firmo . . . -sit foedere pacis. Chart. Heinr. Leon. 2 p. 2,9 rem suam sic . . . agere eoque confirmationis tenore -ere, ut *eqs. al. cf. l. 62.* **β** *absol. i. q. opus consummare – das Werk abschließen*: Godesc. Saxo theol. 22 p. 306,20 tandem . . . -ens *Deus* hominem velut per anacephaleosin . . . suam . . . perficiens locavit in excelso. **γ** *intrans. vel c. obi. q. d. interno i. q. finem facere, parare – ein Ende machen, bereiten*: Caes. Heist. mirac. I 2,7 p. 70,19 Deus . . . eius *(usurarii)* fallaciae postea terribiliter -sit. Chart. Stir. IV 514 quod . . . ipsius *(adversarii)* fraudibus finem -seris, quem eius intentio merebatur. **b** *iur.*: **α** *in univ.*: Leg. Wisig. 10,2,3 ut omnes cause tricennium -antur. Trad. Frising. 1420 p. 276,43 commutationis tenor hoc fine ac ratione -sus et perfectus est, ut *eqs.* Chron. Andag. 90 p. 229, 19 scitis . . ., quo iudicio uterque pontifex causam vestram -serit. Acta imp. Winkelm. I 892 p. 678,1 racionem . . . coram illis *(iudicibus)* fuisse -sam. **β** *probationem absolvere – das Beweisverfahren abschließen*: Greg. IX. registr. 771 p. 670,37 postquam fuit ab utraque parte renuntiatum et in dicta causa -sum. Chart. Rhen. med. III 1222 p. 899,13 -so in negotio. **γ** *decernere, constituere – beschließen, bestimmen*: Trad. Frising. 63 (a. 773) cum finibus universis et terminibus iure -sis. Cod. Hartw. 14 in . . . traditione illud . . . ex utraque parte tradentium simul -sum est et diffinitum, ut *eqs.* *adde*: Carm. Bur. B 204,4,4 fuit iudicio -sum (concursu *cod.*) Veneris rosam rosario dari. **2** *spectat ad sermonem, scripta sim.*: **a** *gener.*: **α** *in univ.*: Liutg. Greg. 2 p. 68,3 cum consumasset . . . lectionem et . . . oratione -ret. Vita Galli II 1455 tali -sit voce querelam: *'eqs.'* Waltharius 705 necdum sermonem -serat (compleverat *var. l.*) *Waltharius* (Thietm. chron. 2,45 ut -am [-claudam *a. ras. 1*] s.). Bernold. Const. microl. 6 p. 981[A] orationes . . . pene omnes . . . ita -imus: 'per Dominum *eqs.*' (Otto Frising. gest. 1,56 dicens *haereticus*, quod ipse esset, per quem omnis oratio -itur, cum dicimus: 'per eum'. Albert. M. miss. 2,2,4 p. 44[a],5 nomine Christi oportet -ere orationem. *al. v. et p. 1196,27*). Conr. Hirs. dial. 584. *al.* **β** *de ultima parte operis i. q. exponendo complere – abschließend darlegen*: Amalar. cod. expos. I 10,12 ut ipsi vobis -amus ea, quae adhuc desideramus . . . disserere. **γ** *de plena et perfecta descriptione i. q. absolvere – erschöpfend, vollendet darstellen*: Thietm. chron. 1,28 quia haec *(facta regis)*, sicuti fuere, -ere nequeo, tristis omitto. **b** *rhet.*: **α** *in univ.*: Conr. Mur. summ. p. 139,6 (ed. W. Kronbichler. 1968) videtur . . . -ere, qui *eqs.* **β** *de conclusione argumentationis (accedente sensu comprehendendi)*: Anselm. Bis. rhet. 1,11 his . . . ita defensis -it bonus orator: 'his nostrę epystolę expurgatis viciis'; nec pudet -ere, quod nondum posuisti in propositione. *v. et p. 1080,65.* **γ** *de ratiocinatione finali: v. p. 1194,21sq.* **c** *iur. de forma sanctionis in fine chartae apposita*: **α** *in univ.*: Dipl. Heinr. III. 80 p. 105,35 hoc decretum . . . tali anathemate -sum, ut *eqs.* Chart. episc. Halb. 189 l. 27 omnia . . . confirmo, sigilli imagine notifico et adhibitis celi clavibus banno -o. **β** *expressius i. q. formam sanctionis apponere – die Poenformel anwenden*: Conr. Mur. summ. p. 154,9sq. (ed. W. Kronbichler. 1968) minores maioribus -ere non debent nisi necessitate cogente. set par pari, maior minori . . . -ere potest et debet. **3** *spectat ad spatium temporis*: Liutg. Greg. 7 bono fine . . . -ere dies suos. Thietm. chron. 6,46 morte . . . subitanea lineam vitae huius -ens supremam. Helm. chron. 85 p. 165,32 novissima eius *(regis)* infelici exitu -sa sunt. *al. v. et p. 1196,40.* *adde*: Hrotsv. Mar. 232 dum sol usque suum -sit vespere cursum. **4** *spectat ad enumerationem, seriem*: Aldh. carm. eccl. 4,12,1 supremus numerum -at (-claudat *var. l.*) Thaddeus almum. Beda temp. rat. 56,61 ab eodem die, quo ultimi -sit anni metas, primi inchoando principium. **B** *c. sensu includendi*: **1** *complecti – einbeziehen*: **a** *recipere, assumere – aufnehmen*: **α** *iur.*: Dipl. Otton. II. 51 p. 61,26 sub nostra tuitionis immunitate per huius precepti nostri vigorem omnes prędictas res . . . -simus. 86 p. 101,36 monasterium . . . in nostrum . . . -simus mundiburdium (*cf.* Dipl. Otton. I. 450 p. 610,25sq. [spur. s. XII.] quod . . . monasterium . . . sub

[Erb]

imperiali nostra libertate et mundiburdio -remus, prout acceptamus et -imus in vim presentis scripti). *al. accipere – übernehmen:* CHART. Salem. 267 (a. 1251) qui *(domini nobiles) silvam* . . . in suarum manuum potentia . . . -serunt *eqs.*

β *eccl.:* TRAD. Neocell. 170 (a. 1128/30) quod . . . beatum Albwinum . . . in suffragiis -amus. **b** *continere – enthalten, umfassen:* α *gener.:* CARM. libr. III 38,27 octo *libri* . . . reliqui . . . in se -unt numerum totidem vitiorum. EKKEH. URAUG. Hieros. 13,2 libellum . . . plurimos . . . populi Dei . . . labores in captae Hierusalem . . . victoria -entem. *al. v. et vol. l. p. 424,28.* β *math.:* GERB. geom. 6,5 p. 91,27 cuius numeri latus . . . basis simul et catheti numerum -it (includit *var. l.*). *al. v. et vol. l. p. 994,44.* γ *philos. i. q. concipere – in sich schließen:* ALBERT. M. metaph. 1,4,2 p. 48,78sq. (ed. B. Geyer. 1960) intellectus unitatis positus -it intellectum formae, et si . . . forma prius sumatur, per formam -etur intellectus unitatis. **2** *constringere – einengen:* **a** *ligare, devincire, cohibere – binden, fesseln, (be)zwingen (vigente imagine captivitatis: l. 21.24sqq.):* α *in univ. c. sensu captivandi:* CONR. HIRS. mund. cont. 359 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) que *(mors)* . . . uno . . . fine mortales absumit et -it.

β *libertate privare, obstringere – unfrei machen, in die Verstrickung führen:* RATHER. otios. serm. 2 l. 48sq. (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 158) si -serit Deus hominem, hoc est, -i permiserit *eqs.* 3 l. 53 quis . . . non se formidare valet inevadibiliter fore -sum. *ibid. al. v. et p. 1196, 38.* γ *subigere – überwältigen:* HELM. chron. 12 op. 24,7 -sa . . . atque subnervata . . . omni Slavorum provincia. δ *coartare – einzwängen:* ERMENR. ad Grim. 12 verba cęlestis oraculi -ere (*ex Greg. M. epist. 5,53,2* restringam) sub regulis Donati. ε *refl. i. q. se coercere – sich einschränken, sich kasteien:* BAUDON. Radeg. 8 (MGMer. II p. 383,4) se . . . in tam ardua abstinentiae districtione -sit (reclusit *var. l.*).

b *in angustias adducere – in Bedrängnis bringen:* α *in univ.:* CARM. Bur. B 61,6[d],3 p. 17 -or re parvimoda, si duret vis agonis. β *per argumentationem i. q. urgere, confutare, comprimere – in die Enge treiben, widerlegen, zum Schweigen bringen (cf.* GLOSS. II 730,13 St.-S. -ere gisueigan): GODESC. SAXO theol. 21 p. 292,17 -sus evidentia quaestionis istius. EPIST. Ratisb. 12 p. 331,36 -ere adversarium volens. CONR. BRUNW. Wolfh. 4 p. 183,34 nulla eum argumentatione -ere . . . valebant. EPIST. Wibald. 404 p. 542,4 fabula heretica . . . ita detecta est, ut etiam . . . mulierculae quoslibet etiam doctissimos super hoc -ant. *al. cf. p. 1194,17sqq.* **3** *tenere – festhalten:* THIETM. chron. 1,20 temporum qualitates scripturae memoriā. **C** *comprehendere – zusammenfassen:* **1** *in univ.:* TRAD. Ratisb. p. XIII (s. IX.[ex.]) plurimas . . . scedas traditionum . . . colligens in unum collectarioli huius corpusculum complexui atque -si. *v. et p. 1197,11.* **2** *spectat ad sermonem:* **a** *gener.:* TRAD. Ratisb. 19 p. 24,30 (a. 822) commemoratio brevi sermone -sa. DIPL. Zwent. 7 ut breviter -am. CHART. Merseb. 343 p. 273,12 ut per pauca omnia -amus. *al.* **b** *rhet. de comprehensione argumenti: v. p. 1192,47.* **D** *syllogizare, colligere, ratiocinari, ratiocinando ostendere – logisch schließen (auf), (schluß)folgern, einen Schluß ziehen, syllogistisch ableiten (intrans. de syllogismo vel argumentis i. q. conclusionem inferre, demonstrativum esse – einen Schluß ergeben, schlüssig sein):* **1** *in univ.:* **a** *de actu ratiocinantis:* GODESC. SAXO theol. 1 p. 85,17 rationabiliter . . . proponendo, regulariter adsumendo, veraciter -endo. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 80,20 nec . . . recte -i, si est alio pater, alio Deus, ergo hoc et hoc. ALBERT. M. bon. 441 in rationibus inductis ad oppositum videtur -i. div. nom. 2,66 p. 86,7 (ed. P. Simon. 1972) ex causatis -untur causae demonstratione 'quia'. eth. comm. 8 p. 6,68 (ed. W. Kübel. 1968/72) -it ex hoc, quod probatum est, diffinitionem boni. 14 p. 13,15 'ex talibus' principiis . . . 'talia' et similia eis '-ere' (*p. 1094[b],22* συμπεραίνεσθαι). anal. pr. 2,2,2 p. 718[a],9 -ere circulari syllogismo minorem principalis syllogismi *(cf.* p. 718[a],37 reliquam *praemissam* . . . syllogizando in reflexo syllogismo -ere. 2,2,3 p. 722[a],8 ad propositionum -endam conclusionem circulariter. *al.).* metaph. 11,2,3 p. 486,56 (ed. B. Geyer. 1964) ex his . . . facile -itur ipsum 'actum' purum nihil potentiae admixtum habentem esse. *persaepe.* **b** *de effectu ratiocinationis:* ALBERT. M. anal. pr. 1,2,6 p. 496[a],9 syllogismus -ens necessario (1,2,8 p. 501[a],44 s. ex necessitate suae inferentiae conclusionem -ens. 1,2,13 p. 510[b],38 s. indirecte -ens minorem extremitatem de maiori). 1,2,10 p. 505[a],15 necesse est, quod figura -ens universaliter -at etiam particulariter (p. 505[a],29 una est f. -ens affirmative et negative). 1,2,13 p. 511[a],47 indirecte -entes modi possunt esse in omni figura. *ibid. saepe. v. et p. 1196,68.* **c** *de vi rationum:* ALBERT. M. phys. 8,1,9 p. 540[a],31 ad quid inducuntur verba Aristotelis et quid et quantum -ere possunt. eth. comm. 30 p. 27,40 (ed. W. Kübel. 1968/72) hae . . . rationes Aristotelis necessario -unt contra Platonem. metaph. 11,2,3 p. 486,41 (ed. B. Geyer. 1964) haec ratio apud recte philosophantes non -it. p. 486,66 si hoc est verum, tunc non -unt ea, quae inducta sunt. *ibid. al.*

2 *c. colore quodam:* **a** *ratiocinationem conclusivam afferre, argumenta demonstrativa opponere, argute respondere – die Beweisführung abschließen, schlüssige (Gegen-)Argumente vorbringen, schlagende Antwort(en) geben:* RAGIMB. epist. 6 p. 530,31 ut tibi -am: *seq. definitio.* UDALSC. Egin. 3 p. 433, 41 ut oblatrantibus breviter -amus: *seq. dilemma q. d. rhetoricum.* SALIMB. chron. p. 226,7 omnes involvebat, omnibus -bat *Hugo.* p. 428,15 -sistis michi et scaccum michi dixistis nec habeo amplius, quid respondeam. *cf. p. 1193,36sqq.* **b** *persuadere, rationibus persuasoriis definire – überzeugen, mit zwingenden Gründen bestimmen (zu):* CAES. HEIST. mirac. I 10,31 ac si ei *(Deo)* oratione *(sc. per modum ratiocinationis prolata)* fidelis viduae -sum fuisset, flammas . . . a domo eius compescuit. **c** *demonstrare, ostendere – nachweisen:* ANON. geom. I 4,60 p. 362,18 hoc (hac *var. l.*) tali probatione -sit, quod *eqs.* LIBELL. de Willig. 1 p. 743,31 nisi -am affirmatione veridica, ut *eqs.* **E** *excludere, prohibere – abwenden:* HELM. chron. 62 p. 119,15 putabat . . . vir sapiens repentinas bellorum iacturas sese consilio -sisse (exclusisse *2*).

adi. **conclusus,** -a, -um. *clausus – verschlossen:* **1** *proprie:* ALDH. virg. II 1140 in tenebras -i carceris atras. CHART. Turic. 882 p. 343,2 (a. 1254) acta sunt hec . . . sub aere libero, non -o. **2** *in imag.* hortus -us *(Vulg. cant. 4,12) de beata Maria:* ALDH. virg. I 40 beata Maria, . . . hortus -us, fons signatus *eqs.* (MILO carm. 3,4,2,8 h. -us, quo fons processit honestus. *al.*). **3** *translate i. q. verbis secretioribus conscriptus, occultus – verschlüsselt, geheimnisvoll:* ANON. miseric. 666 posuerunt in eo *(modo)* libros excesatos (*i.* excaecatos) -clausos *eqs.*

subst. **1. concludens,** -entis *m. qui obstruit – einer der versperrt:* LEG. Wisig. 8,4,24 de damnis iter publicum -ium.

2. conclusus, -i *m. ager circumscriptus vel saepe cinctus, comprehensio – umgrenztes oder eingehegtes Land(stück), Bifang:* LEG. Wisig. 8,3,6 de prato sive de -o v solidos . . . exolvere. 8,4,25 qui . . . vineam vel pratum sive -um habere cognoscitur, sepem utrumque concludat. 10,1,13 si . . . silvam . . . propter excolendos agros aut -os (agros concludendos *var. l.*) . . . succiderit.

2. concludo *v.* **conculco** *p. 1219,68.*

conclusio, -onis *f. script.:* conl-: *p. 1195,25.* -claus-: *p. 1195,4.* -uti(o): *p. 1195,23.*

I *proprie:* **A** *actio claudendi, occlusio, clausura – das Zu-, Ab-, Verschließen, Verschluß:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* α *in univ.:* ALBERT. M. animal. 24,49 *polypus lapidem* inicit conchae et sic -em interdicit. β *impeditio – Behinderung, Unpassierbarkeit:* WIBALD. epist. 12 p. 89,21 itineris id longitudo et -o prohibuit. γ *obstructio – Absperrung:* CHART. Merseb. 119 p. 101,13 (a. 1179) si . . . bona ex -e aquarum . . . lederentur. *meton. i. q. agger ad colligendas aquas factus, saeptum – Staudamm, Wehr:* LEG. Wisig. 8,4, 30[tit.] de confringentibus mulina et -es aquarum (p. 344,15). CHART. Eberb. 336 p. 100,15 (a. 1258) aque transitum per aliquam -em . . . et specialiter per illud, quod . . . wer dicitur, obstruere. **b** *medic.:* α *in univ.:* RECEPT. Bamb. 22[capit.] ad enfraxina eparis, hoc est costipatio vel -o (*cf.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,8 p. 108[G] propter malitiam -is hepatis aut

splenis). CONSTANT. AFRIC. grad. p. 364,37 vulvae -em aperit *malva. al.* β *obstipatio – Verstopfung:* ANTIDOT. Glasg. p. 103,6 antidotum diapolliten . . . -em intestinorum aperit. WALTH. AGIL. med. 140 p. 222,34 constipatione sive -clausione interveniente. γ *?icatrix – ?Narbe:* IOH. IAMAT. chirurg. 7,1 *cancer nothus* interdum -i et vulneri supervenit. **2** *latius de complemento structurae:* GESTA Font. 14 p. 41,42 ut . . . unius . . . mali parvi -e solidetur *turricula.* EBO BAMB. Ott. 1,22 p. 42,26 (ed. J. Wikarjak. 1969) lapide, qui totum in circuitu opus sua -e firmabat, lapso. **B** *inclusio – das Ein-, Umschließen, Einschließung:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* α *saeptio, saepimentum – Einfriedung:* LEX Baiuv. 12,9 si quis . . . aedificia sepis -e (-em, -is *var. l.*) firmaverit. 12,10 in ceteris . . . aedificiis et horum -bus (inclusionibus *P1*). GESTA Trud. cont. I 8,14 p. 278,20 cum . . . hac -e *(sc. deambulatorio et saepe)* et fratres arceret ab egressu claustri . . . et utrumque sexum ab ingressu. β *circumiectus arduus – umgebende Höhen:* AETHICUS ISTER 65 p. 44,3 Gargania . . . regio . . . in latitudine inter montium -em angustissima. **b** *eccl.:* α *de clausura:* CONC. Merov. p. 154,18 quae *(puellae)* . . . intra monasterium puellarum -em elegerint. β *de inclusione poenali:* CONC. Merov. p. 157,1 triginta dierum -e (inclusione *var. l.*) detentus (p. 157,12 t. d. -tione [-e, inclusione *var. l.*] mulctetur *clericus*). **c** *medic.:* AESCULAPIUS 2 p. 3,26 ex stomacho . . . fiet eis *(scotomaticis)* conl-o *(sic?)* cholerum. **2** *latius i. q. finitio, finitas – Begrenztheit, Endlichkeit:* ALBERT. M. summ. creat. II 2,81,1[capit.] utrum mundus perfectus sit in -e. **C** *(aequalitas) complexio(nis) – (Geschlossenheit der) Komplexion:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,10 p. 109[F] quae *(consideratio)* attendenda est circa dispositionem -is membri vulnerati et totius corporis atque vulneris. p. 109[G] si membrum in sui -e multae fuerit humiditatis. *ibid.:* ut *medicamen* reducat ipsum membrum ad suam naturalem -em.

II *translate:* **A** *finis, consummatio, ultima pars – Abschluß, Beendigung, Ende (cf.* GLOSS. I 643,30 St.-S. -em uzlaz. *al.):* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* LIUTG. Greg. 12 p. 76,44 apostolicum illud . . . testimonium . . . frequentissime in -e praedicationis suae annectere voluit *eqs.* CONC. Karol. 44[B] p. 482,6 nisi . . . in -e obiectionum suarum . . . iter devium praecavisset. PONTIF. Rom.-Germ. 85,5 (Studi e Testi 226. 1963) quas *(lucernas)* in -e anathematis . . . proicere debent *sacerdotes* in terram. OTLOH. prec. (PL 146, 434[A]) in te tam orationis quam caeterorum actuum meorum sufficientiam -emque ponens *eqs.* ALBERT. M. miss. 3,23[capit.] de salutatione ad populum ac -e missae. *al.* **b** *c. colore quodam:* α *de calce epistulae:* FORM. extrav. II 26 p. 567,35 addidimus . . . seorsum in -e epistolae universa praefata. β *de fine descriptionis:* THIETM. chron. 7,67 antequam huius -em anni faciam. *ibid. al.* γ *de plena et perfecta descriptione i. q. absolutio – Vollständigkeit, Vollendung:* TRACT. de Lamb. I praef. (MGScript. XV p. 947,21; a. 1116/19) instantiam . . . illius in assiduis orationibus quis laudabili -e denunciat?

2 *iur.:* **a** *spectat ad actiones, lites:* α *in univ. c. sensu compositionis:* CHART. eccl. Erf. 246 p. 133,7 (a. 1235) ad -em omnis litis et pacem . . . roborandam. CHART. Beron. 179 nos . . . recepimus -em ipsius cause. β *finis probationis – Abschluß des Beweisverfahrens:* ACTA imp. Winkelm. I 817 p. 634,16 (a. 1238) renunciacione . . . et -e sequtis. **b** *spectat ad chartas, instrumenta:* α *in univ.:* TRAD. Garz. 76 p. 67,15 (a. 1215/28) hii *(testes)* fuerunt principium et -o. CHART. ord. Teut. (Hass.) 96 p. 83,15 ne . . . -e securitatis et cautionis habundantis hic contractus sit expers, nomina scabinorum . . . fecimus ad nomina testium subscribi *eqs.* β *formula finalis – Schlußformel (fere de forma sanctionis; def.: v. p. 1196, 22):* CHART. Rhen. med. II 173 p. 215,25 (a. 1198) factum nostrum . . . a . . . Treverensi archiepiscopo per anathematis -em postulavimus roborari. ORD. canc. pap. 3, 9, 14 *forma 'nonnulli iniquitatis filii'* solet dari cum speciali et iusta -e contra comites . . . et alios, qui *eqs.* 3,9,86 littere alie, que iustitiam continent, dantur sub iustis narrationibus et -bus. *al.* **c** *spectat ad condiciones i. q. clausula – (Vorbehalts-)Klausel:* TRAD. Salisb. I 14 (a. 987/1025) qualiter Tunzo . . . proprietatem . . . tradiderit . . . ista . . . -e decernendo, ut *eqs.* TRAD. Michaelb. 24 quod . . . Marcholt . . . servum suum . . . tradiderit hac -e, ut *eqs.* CASUS Petrish. 6,21 haec omnia . . . confirmata sunt . . . sub tali -e et confirmatione, ut *eqs.*

3 *rhet. de ultima parte orationis vel argumentationis (l. 11 sq.) i. q. peroratio, epilogus – (Rede-)Schluß, Schlußausführung, Nachwort (c. sensu comprehensionis: l. 15.20):* **a** *in univ.:* WANDALB. ad Otric. p. 571,4 sequitur deinceps -o ad complendum martyrologium pertinens (*cf.* martyr. concl. tit. p. 603). WALTH. SPIR. Christoph. II 1,143 postquam illatas pepulit -o lites. ANSELM. Bis. rhet. 1,11 p. 122,12 hęc . . . vestra intempestiva -o nec minus est risui, quam si et *(sic?)* in principio. 1,18 p. 138,2 (in marg.) -o. EMECHO Ekkeb. (NArch. 11. 1886. p. 453,31) in finem *libelli* -em aptare. *al.* *in titulo libri:* RATHER. epist. 11 p. 62,15 undecimus *liber* -o est deliberativa sententiis magna, sermonibus parva (*cf.* concl. tit. [Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 3]). **b** *in arte dictaminis:* LUDOLF. summ. 1 p. 359,22 sunt . . . v partes dictaminis: salutacio, benivolencie captacio, narracio, peticio, -o. 2,4 p. 368,25sq. -o est oracio summam intencionis explicans; -um alia deprecatoria, alia minatoria *eqs.* CONR. MUR. summ. p. 154,7 (ed. W. Kronbichler. 1968) -o est oratio, per quam epistola finitur et per quam ostendimus, quid comodi vel incomodi sequatur ex peticione admissa vel non admissa. *al.*

4 *liturg. i. q. formula precationem concludens – Schlußformel des Gebetes:* AMALAR. off. 1,12,7 consecratur oleum pro infirmo concluditurque -e 'per quem *eqs.*' 3,28,2 ad finem consuetae -is 'per Dominum nostrum' (*cf.* ALBERT. M. miss. 2, 2, 4 p. 43[b],39). BERNOLD. CONST. microl. 6 p. 981[B] in qualibet . . . -e commemorationem sanctae trinitatis observare solemus. VITA Norb. I 14 p. 687,35 ut omnium exorcismorum -o in fine sic sonet: *'eqs.'* ALBERT. M. miss. 2,2,3 p. 43[b],17sqq. collectae non numerantur a -e, quia aliquando duae . . . et aliquando sex sub una terminantur -e. *al.* **B** *c. sensu inclusionis:*

1 *gener.:* **a** *obstrictio, cohibitio – Verstrickung, Ausweglosigkeit:* RATHER. coni. 6 l. 208 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 122) istam dicit -em illam existere, in quam si quis incideret eternaliter Deo concludente, dum non aperiente, peribit. **b** *angustiae, oppressio – Bedrängnis, Überwältigung:* GALB. Karol. 65 conclusit . . . Deus diem illum in -em inimicorum suorum et in victoriam fidelium. **2** *iur. de chartis fere i. q. continentia – etwa: Rahmen:* GESTA Dagob. 35 easdem . . . villas infra unius praecepti -em nominatim inserens (*inde* DIPL. Karoli M. 282 p. 421,41 [spur. s. XII.]).

C *comprehensio – Zusammenfassung:* **1** *in univ.:* CHART. Pruss. II 106 p. 92,27 (a. 1260) hanc . . . donationem . . precedentium donationum -em esse volumus plenariam et finalem. CHART. Babenb. 124 p. 160,36 omnes gracias seu donaciones . . . per unius privilegii -em confirmare . . . et renovare. **2** *in arte dictaminis:* **a** *de propositione ut vid.:* CONR. MUR. summ. p. 133,17 (ed. W. Kronbichler. 1968) privilegiorum . . . hee sunt partes: titulus, exordium, -o generalis, narratio, finalis corroboratio *eqs.* **b** *de comprehensione finali: v. l. 5sqq.* **D** *de actu rationis i. q. illatio,* συμπέρασμα *– logischer Schluß:* **1** *quod e praemissis (vel argumentis) sequitur, extremum – Schlußglied des Syllogismus (oder der Beweisführung), Schlußsatz:* **a** *in univ.:* GODESC. SAXO theol. 7 p. 156,1 quod apostolus protulit sola propositione, . . . Hieronymus elucidavit adsumptione et -e. EKKEH. IV. bened. I 41,22 propositis sumptis -o sit rata nostris. ALBERT. M. bon. 513 p. 267,85 -o potentia est in praemissa maiore praecipue. anim. 1,2,7 p. 36,58 (ed. C. Stroick. 1968) qui *(finis demonstrationum)* est aut '-o' (*p. 407[a],27* τὸ συμπέρασμα) aut 'syllogismus' *eqs.* animal. 11,45 propter necessitatem praemissorum necessaria est -o. eth. 10,1,9 p. 615[b],22 circa theoremata, quae sunt principia vel -es demonstrationum mathematicarum. anal. pr. 1,2,9 p. 501[b],40 affirmativus syllogismus, hoc est concludens -em affirmativam. 1,2,10 p. 503[a],22 universalem. 1,2,13 p. 512[a],33 sequitur, quod -em oportet esse et particularem et negativam. 1,3,4 p. 524[b],10 privativam. 1,3,9 p. 535[a],22 -o de necessario. 1,4,25 p. 596[a],34 sequitur duplex -o, scilicet de inesse et de contingenti pro possibili. metaph. 12,

[Erb]

2,10 p. 575,41 (ed. B. Geyer. 1964) modicus error in principiis maximum . . . facit errorem in -e. *persaepe. v. et p. 1193,71. 1194,5.* **b** *de actu intellectus practici:* ALBERT. M. anim. 3,4,9 p. 240,9 (ed. C. Stroick. 1968) syllogismus . . . appetitus continentis et incontinentis non habet -em nisi impetum ad opus *(cf.* eth. 1,1,3 p. 9[a],38 in his *[ethicis]* . . . opus est -o. 7,1,5 p. 474[b],15. *ibid. al.).* **2** *ratiocinatio, syllogismus – Schlußfolgerung, -verfahren:* **a** *in univ.:* ALDH. virg. I 35 p. 278,17 Daria . . . captiosis sillogismi -bus instructa fuisse ferebatur. GUNZO epist. 11 p. 41,1 XVIIII modorum -bus omnem pene logicen philosophiam concludi. EPIST. Worm. I 34 p. 64,17 colligamus . . . in -e condicionali: *eqs.* ALBERT. M. eth. comm. 32 p. 29,42 (ed. W. Kübel. 1968/72) inducit quandam corollariam -em contra Platonem *eqs. al.* **b** *spectat ad ornatum sermonis (cf. H. Lausberg, Handbuch der literarischen Rhetorik. 1960. § 842):* CONR. MUR. summ. p. 97,312 (ed. W. Kronbichler. 1968) septima pars *sermonis* -o rite vocatur. *al.*

conclusiuncula, -ae *f. sophisma, captio – Spitzfindigkeit, Trugschluß:* WIBALD. epist. 167 p. 283,11 argutias et sophisticas -as . . . nec exercebis superbe nec contemnes penitus.

conclusivus, -a, -um. **1** *concludens, comprehendens – abschließend, zusammenfassend:* CONR. MUR. summ. p. 108, 19 (ed. W. Kronbichler. 1968) alius *punctus* est suspensivus, alius medius, alius comprehensivus seu -us. p. 162,22 sunt verba . . . conventionalia, conquestiva, -a. **2** *(firmiter) probans, demonstrativus – schlüssig:* CONR. HIRS. mund. cont. 824 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) argumentis -is melius ista videbis.

conclutino *v.* conglutino. **conclutio** *v.* conclusio.

concobina *v.* concubina. **concoenans, -atio** *v.* concen-.

***concoenobiota,** -ae *m. de monachis eiusdem coenobii i. q. confrater – Mitbruder:* RATPERT. cas. 8 p. 15,5 nostri . . . Waltonem -am ⟨suum⟩ . . . sibi abbatem . . . constituerunt.

***concoenobita** (-cen-), -ae *m. de monachis eiusdem coenobii i. q. confrater – Mitbruder:* CASUS Gall. cont. 35 quidam ex fratribus sancti Galli eligebant quendam -cenobitam suum nomine Heinricum.

concoepi *v.* concipio. **concoeptus** *v.* 1. conceptus.

concognosco *v.* cognosco *p. 801,56.*

concogo *v.* cogo *p. 808,15.*

***concollectio,** -onis *f. collectio, corpus – Sammlung:* INIT. cod. Sangall. 230 p. 1 (s. VIII.[ex.]) in nomine sancte trinitatis incipit -o divinorum librorum.

***concolonia,** -ae *f. praedium coloni censualis, colonica (appendens) – Grundstück eines zinspflichtigen Kolonen, (abhängiger) Bauernhof:* INNOC. III. registr. 1, 425 p. 635,5 (ed. O. Hageneder, A. Haidacher. 1964) exteriores . . . mansiones . . . cum adiacentibus terris et -is suis.

***concolonus,** -i *m.* **1** *gener. i. q. (operis) socius, sodalis – (Arbeits-)Gefährte, Kamerad:* GOZECH. epist. 40 p. 907[A] commilito meus in acie et -us in labore. **2** *iur. i. q. consors colonatus – Mitkolone:* TRAD. Frising. 1482 (s. XI. ?) nec ego neque aliquis de -is meis.

concolor, -oris. **1** *strictius i. q. colore similis, compar specie – gleichfarbig, von gleichem Aussehen (cf.* GLOSS. II 6,8 St.-S. -r ebenuaruer. 7,21): THEODULF. carm. 28,214 -r est vitulo bucula bosque bovi. NIVARD. Ysengr. 1,595 tam fidus fido quam -r Anglicus Indo. 4,362 -r infirmo est. *in imag.:* ALBERT. M. miss. 3,20,1 p. 145[a],16 congruitas . . . et venustas coloris est in pulchritudine virtutis, ut -es simus angelis *eqs.* **2** *latius i. q. similis, par – ähnlich, gleich:* CARM. var. III 16,18 ablativo etiam natura est -r (gloss. G: similis) ipsi *(dativo).* *Erb*

concomes, -itis *m. qui cum aliquo proficiscitur, comes – Begleiter:* EPIST. Bonif. 87 p. 196,16 tuus gerulus Lul cum ceteris suis comitibus (-bus *2 m.*[2]). COD. Karol. 5 p. 488,18 per . . . Drocteganguum . . . eiusque -es. 46 p. 564,20 quem *(Ittherium)* cum suis -bus et reliquis vestris missis . . . direxistis.

***concomitantia,** -ae *f. concidentia, relatio temporalis – zeitliches Zusammentreffen, zeitliche Verbindung:* ALBERT. M. phys. 4, 4, 2 p. 347[a],14 -am eius *(aeternitatis)* ad partes temporis . . . dicunt verba praeteriti temporis et futuri *eqs.* summ. theol. I 16,63,3,1 p. 648[b],7 praepositio 'de' potest dicere causam . . . vel potest dicere -am et rationem ad actum appositionis gratiae *eqs. ibid. al.*

***concomitative** *adv. ratione concidentiae – im Sinne eines (zufälligen) Zusammentreffens:* ALBERT. M. div. nom. 13,32 p. 450,58 (ed. P. Simon. 1972) *sententia* sic intelligatur: -e (communicative *G*, commentative *M*), sicut cum dicitur: 'me ambulante factus est motus terrae'.

concomitor, -atus sum, -ari. *script.:* cumc-: ORD. canc. pap. 3,6,4 *(var. l.).* -cum-: *l.63.* -ommi-: *l.37. ?pass.: l.27.*

comitari, simul adesse – begleiten, dabeisein: **I** *subi. anim. (partes corporis: l. 30):* **A** *trans.:* **1** *gener.:* NOTKER. BALB. carm. 3,14,2 p. 150 Palladia sorore se *(sc. Paulum)* per orbem -ante. NARR. de Gron. 30 p. 58,6 ipsi *(Trentones)* eum *(episcopum)* Covordiam -antur. *deducere – geleiten:* CHART. Rhen. med. III 1063 p. 791,4 (a. 1250) -ari feretrum . . . usque ad ecclesiam. **2** *milit.:* NICOL. BIBER. carm. 1775 (ed. Th. Fischer. 1870) quem *(Volradum)* centum pene viri . . . -bantur. **B** *intrans.:* **1** *gener.:* ALBERT. STAD. Troil. 1,551 complacet, ut neptis -etur eis *(Polluci et Castori).* IUSTIN. Lippifl. 90 equites sua tecta revisunt cum plausu turba -ante vaga. *al. a latere ire – nebenhergehen:* IUSTIN. Lippifl. 560 reliquo *equo* praeeunte et reliquo gressu -ante pari. **2** *milit.:* ERMOLD. Ludow. 3,372 cum paucis . . . illuc ire paro -ando viris. **3** *anat. i. q. una moveri – sich mitbewegen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,17 p. 17a[v] si lacertus . . . moveatur . . ., ossium motus et eorum concatenatio -atur.

II *subi. res:* **A** *trans.:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. sacram. 245 p. 160,75 propter corruptionem, quae -atur concubitum. sent. 4,16,42 p. 631[b],16 actus meritorius . . . -atur idoneitatem illam. meteor. 3,2,11 [capit.] de signis -antibus terrae motum. *ibid. al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *c. sensu adiuvandi:* HYMN. Sangall. p. 123 tua *(sc. Dei)* -ante (-mm- *var. l.*) sese *(sc. Gallum)* gratia. **β** *c. sensu aequiperandi:* GESTA Mett. cont. II 2 p. 548,5 prudentia suam -ante potentiam. **2** *medic.:* GLOSS. Roger. I A 2,18 p. 639,38 cancrum . . . -atur fetor multus. WALTH. AGIL. med. 7 p. 104,7 illam *(melancholiam)* . . . -atur res alia, ex qua humor melancolicus ad cerebrum elevatur. **3** *philos. de accidentibus vel proprietatibus:* HUGO HONAUG. div. 19,7 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p. 150; c. 1180) quae . . . conferuntur ad supplementum naturae, connumerantur naturis, non quod vere sint naturae . . . , sed quia illas -antur. ALBERT. M. phys. 2,1,4 p. 100[a],34 quod . . . dicitur 'naturaliter', hoc est quod -atur naturam quocumque modo *eqs.* cael. 2,3,1 p. 143,80 (ed. P. Hoßfeld. 1971) accidentia et proprietates semper se -antes in eodem subiecto. *al. expressius i. q. proprium esse – eigen(tümlich) sein:* ALBERT. M. anim. 2,3,11 p. 116,22 sq. (ed. C. Stroick. 1968) sicut -atur album disgregare visum et hoc est contrarium ad congregare visum, quod -atur nigrum. metaph. 5,1,7 p. 222,74 (ed. B. Geyer. 1960) necessitas . . . -atur causam et est quaedam proprietas ipsius. *ibid. al. v. et p. 1199,17.* **B** *intrans.:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. div. nom. 13,32 p. 450,61 (ed. P. Simon. 1972) non . . . sequitur ex hoc, quod mea ambulatio faciat motum terrae, sed -atur cum hoc. **b** *c. colore quodam:* **α** *c. sensu favendi:* CHART. Livon. A I 251 p. 332,34 (a. 1253) ut . . . ad pacem aeternitatis -ante divina clementia veniamus. **β** *c. sensu accedendi:* SALUTARIS POETA 201 (MittellatJb. 5. 1968. p. 240; c. s. XIII.) scire tuum nihil est, nisi virtus -etur (-um-*M*[2]). **2** *medic.:* MAURUS phleb. p. 13[b],25 -ante apostemate. *ibid. al.*

adi. **concomitans,** -antis. *simul exsistens – gleichzeitig vorhanden:* ALBERT. M. sent. 1,5,3[capit.] an in divinis essentia sit praecedens generationem aut consequens aut -s per intellectum. summ. theol. I 16,63,3,1 p. 648[a],40 haec ratio non est antecedens, sed -s. *ibid. al. v. et p. 1228,72. c. notione adiuvandi:* VITA Herm. Ios. 8 p. 687[A] apposuit . . . gratiam -em Dominus, qui gratis dederat gratiam praevenientem *eqs.*

[Sroder]

subst. **1. concomitans,** -antis *m. comes – Begleiter:* **1** *strictius:* WALTHARIUS 618 hac *(gaza)* potis es decorare . . . tecum comitantes (te -es *var. l.*). MIRAC. Adalb. Wirz. 22 tam parentes *pueri* quam alii -es. *al.* **2** *latius de asseculis:* ALBERT. M. div. nom. 13,32 p. 450,20 (ed. P. Simon. 1972) 'a laude philosophantium' . . ., sicut fuerunt apostoli, aut '-ium' (*PG 3,981*^{C} συνοπαδῶν), sicut discipuli eorum.

2. concomitans, -antis *n. quod simul exsistit – gleichzeitig Vorhandenes:* **1** *in univ.:* ALBERT. M. bon. 68 p. 41,87 subsequentia vel -ia vel praecedentia opus. **2** *contingens – zufällig Zusammentreffendes:* ALBERT. M. animal. 18,57 sotulares et fissura pedis . . . non sunt horum *(sc. multitudinis vel paucitatis filiorum)* causae, licet sint ista -ia ut in pluribus *animalibus.* **3** *quod accidit, proprium est – (Hin-)Zukommendes, Eigentümliches:* ALBERT. M. anim. 2,3,11 p. 116,18 (ed. C. Stroick. 1968) -s unum colorem in specie essentialiter est contrarium ei, quod concomitatur alium colorem. top. 3,1,4 p. 339^{a},19.

concompositio *v.* compositio *p.1103,17.*

conconcedo *v.* concedo *p.1146,8.66.*

***conconsul,** -is *m. qui cum aliis munere consulis fungitur – Ratskollege:* CHART. episc. Hild. III 454 (a. 1276) Arnoldus Waltman, noster -l et burgensis.

? ***concopulatio** (-cupulacio), -onis *f. copulatio (coniugalis) – (eheliche) Verbindung:* FORM. Augiens. B 41 epistolam . . . pro hanc copulacionem (concupulacionem *cod. p. corr.; fort. leg.* conculcacionem *ed. in nota*) emitto.

concoquo (coc-, conquo-), -coxi, -coctum, -ere. **1** *proprie:* **a** *commiscendo coquere, decoquere – zusammen-, verkochen (cf.* GLOSS. II 333,49 St.-S. -ta kasotan): ANTIDOT. Sangall. p. 88,31 ceteras . . . resolvis in cacavo, cum aspalto coc-is. TRACT. de caus. mul. 41 lauri bagas, secturas cuppressi -is (cuppressio coquis *ed.*) in aqua. 92 puli⟨ni⟩ tri⟨tici⟩ -quoquis et colas. **b** *digerere – (zu) verdauen (helfen):* WALAHFR. hort. 333 ipsum *(apium)* . . . -it ([coquit *K*]. gloss. L.: minuit) errantes stomachi penetralibus escas. **2** *in imag. i. q. inflammare – entflammen:* HUCBALD. carm. 2,90 corda cremant calvi Cristi -ta calore.

concordabilis, -e. *concinens, consonans – klanglich zusammenpassend, konsonant:* HUCBALD. harm. inst. p. 107^{a},8 consonantia . . . est duorum sonorum rata et -is permixtio. p. 111^{a},18 dulci et -i suavitate. ANON. IV mus. 6 p. 84,6 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) puncta . . . bene -ia. *ibid. al.*

adv. ***concordabiliter.** *concinne – klanglich zusammenpassend:* SCHOL. enchir. 1,189 (ed. H. Schmid. 1981) sibimet . . . subiuncta -r ad invicem uniri non possunt, *quae canuntur.*

***concordantia** (-cia), -ae *f.* **1** *strictius:* **a** *gener. i. q. convenientia – Übereinstimmung, Verträglichkeit:* URSO element. 6,10 p. 204,21 (ed. W. Stürner. 1976) tam substantia quam qualitatum -a. **b** *publ. et iur.:* **α** *consensus – Einstimmigkeit:* CHART. Gelr. 968 p. 935,5 (a. 1275) cum communi et generali -a seniorum. **β** *pactio – Übereinkunft:* CHART. Bund. 772 p. 232,2 (a. 1239) scribi placuit conventionem et -am . . . Alberti . . . et Svvicheri . . . super castro. *al.* **c** *mus. i. q. concentus, consonantia – Zusammen-, Wohlklang, Konsonanz:* ANON. mus. Becker p. 161 ad suplendam . . . consonantiarum -fortantiam *(sic?)* regularem. IOH. GARL. mus. mens. 9,2 (ArchMusWiss. Beih. X. 1972) consonantiarum quaedam dicuntur -ae, quaedam discordantiae *eqs.* 9,5 -arum triplex est modus, quia quaedam sunt perfectae, quaedam imperfectae, quaedam mediae (*sim.* ANON. I mus. Coussemaker p. 298^{a}). 9,12 sex sunt species -ae, scilicet unisonus, diapason, diapente *eqs.* (*sim.* ANON. pos. disc. p. 190,24). *al.* LAMB. mus. quadr. p. 252^{b} que *(modulatio harmonica)* ex -a plurimorum sonorum . . . perficitur. ANON. IV mus. 7 p. 85,31 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) -ae organi puri regulares dicuntur unisonus et diapason *eqs. al.* ANON. mus. Sowa 1^{a} p. 19,13 que . . . mobilitas *(sc. plicae)* de sono in sonum per varias -as . . . deportatur. *saepe.* **2** *latius:* **a** *locus congruus – Entsprechung, Parallelstelle:* ALBERT. M. Is. 14,2 p. 201,93 quae dicta sunt, sub iisdem -is . . . exponuntur de Christo et ecclesia. **b** *collectio locorum congruentium – Sammlung (inhaltlich) übereinstimmender (Text-)Stellen:* **α** *de collectione canonum:* OTTO SANBLAS. chron. 47 p. 79,6 decretistas . . . de multis inutilibus et lectionem gravantibus -ciis reprehendit *Volco.* **β** *de collectione locorum congruentium veteris novique testamenti:* CHRON. Albr. a. 1201 p. 879,37 obiit . . . Ioachim . . ., qui super apocalipsim Iohannis et super dicta prophetarum quasdam -as edidit. **c** *index (sacrae scripturae) ordine alphabeti contextus – (Bibel-)Konkordanz:* SALIMB. chron. p. 175,33sq. -arum in bibliotheca primus auctor fuit *Hugo a S. Caro,* sed processu temporis facte sunt -cie meliores.

concordatio, -onis *f. congruentia, convenientia – Übereinstimmung, Einklang:* **1** *gener.:* DAVID compos. 3,2,1 consolatio spiritualis consistit in . . . carnis ad spiritum quieta -e. ANON. miseric. 322 -o rerum spiritatarum *eqs.* 662. **2** *comput.:* BEDA temp. rat. 46,38 in horum -e temporum. **3** *mus. i. q. consequentia (cantuum) consonans – (klanglich) zusammenpassende Abfolge:* SCHOL. enchir. 1,193 (ed. H. Schmid. 1981) prima -o haec est, quae fit praefato modo ad meli ductum, altera est -o paulo minor *eqs.*

***concordativus,** -a, -um. *concordiam constituens – Eintracht stiftend:* CONR. MUR. summ. p. 162,22 (ed. W. Kronbichler. 1968) sunt verba . . . condempnativa, -a.

***concordator,** -oris *m. mediator, compositor – Schlichter, Vermittler:* CHART. Laus. 210 p. 207,10 (a. 1235) quod . . ., si capitulum . . . durum vellet esse, ei supradicti -es capitulum temperarent.

concordia, -ae *f. script.:* cun-: ANNAL. Plac. a. 1266 p. 516,38. cumc-: FORM. Andec. 26. 45.

I *spectat ad anim. i. q. unanimitas, consensus – Eintracht, Einmütigkeit, Einstimmigkeit, (gutes) Einvernehmen (cf.* GLOSS. III 231,52 St.-S. -a ebenhellunga): **A** *spectat ad trinitatem:* GODESC. SAXO theol. 22,8 p. 310,4 ubi *(sc. in trinitate)* est . . . caritas . . ., -a compar et potestas. ANSELM. HAV. dial. 2,12 p. 1181^{A} spiritus sanctus est amborum σύμπνοια, id est -a. **B** *spectat ad homines eorumque congregationes:* **1** *strictius:* **a** *proprie:* **α** *gener.:* ALCUIN. epist. 58 p. 101,14 inter se ipsos fidem vel -am servare. CAPIT. reg. Franc. 196, 60 p. 49,35 in . . . fraternitatis amore atque unanimitatis -a. WALTHARIUS 1255 quonam migravit -a nobis semper in hoste domique manens? DIPL. Loth. II. 23 (ed. Th. Schieffer. 1966) genitor noster . . . ad paternam . . . cum fuisset reversus -am. THANGM. Bernw. 48 arma discordiae, quae . . . sopita quieverunt praevalente gratia -ae. CHART. Solod. I 446 p. 256,27 ipse nos et nos ipsum in signum pure -e . . . ad pacis osculum recipientes. *al. in titulo melodiae:* NOTKER. BALB. hymn. p. 14 de sancto Stephano, -a. p. 62. *de pace Christi:* HROTSV. Agn. 86 mira cui *(Christo)* . . . gloria sublimis, perpes -a pacis. **β** *philos.:* ALBERT. M. eth. 9,2,4 p. 576^{a},6 unum . . . de amicabilibus videtur -a (*p. 1167*^{a}*,12* ὁμόνοια) esse *eqs.* p. 576^{b},12 -a . . . circa operabilia est ad conversationem *eqs. ibid. al.* **γ** *publ. de -a civium, regni sim.:* CAPIT. reg. Franc. 46,2 ea, quae inter filios nostros *(sc. Karoli)* propter pacis -am statuimus (HROTSV. Sap. 1,4 rumpere civilis -am p. *al. cf.* DIPL. Conr. II. 59 pro . . . p. et -ę bono. HIST. de exp. Frid. imp. p. 58,1 qui . . . pacem et -am obsidibus . . . datis se reformaturos aiebant. *sim. al.*). GERB. epist. 52 (ed. F. Weigle. 1966) principum. 174 regnorum (GREG. VII. registr. 5,15 p. 375,31 ad restaurandam regni vestri -am). GREG. VII. registr. 1,19 p. 31,32 ut sacerdotium et imperium in unitate -ę coniungantur (*sim.* OTTO SANBLAS. chron. 23 p. 34,28). VITA Heinr. IV. 6 p. 24,25 dum omnia in solidam reformaret -am *imperator. persaepe. v. et p. 1201,10. de consilio unanimiter capto:* WIDUK. gest. 1,9 p. 11,8 ut a populi Francorum -a non discordes. **δ** *eccl. de -a christianorum:* CONC. Karol. 23 p. 204, 31 in fide et -a sanctae catholicae . . . ecclesiae. EIGIL Sturm. 14 (ed. P. Engelbert. 1968) ut fratrum ibi -am et conversationem regularem . . . discerent *(item de monachis:* LIBER ordin. Rhenaug. p. 249,27 *missa votiva* pro -a. CASUS Petrish. praef. 5 p. 22,5 quies et -a. *al. v. et p. 1201,14).* CAPIT. reg.

[Sroder]

Franc. 172 p.354,47 eum, quem . . . omnes Romani uno consilio atque -a . . . ad pontificatus ordinem elegerint, . . . consecrari *(item de electione concordi:* CAND. FULD. Eigil. I 3 Ratgarius eligitur in patrem mira -a fratrum. *al.).* 196,23 p. 36,41 ut semper inter pastores ecclesiarum et gregem Christi pax et -a unanimitasque servetur. CONC. Karol. 61 p.799,28 mox mihi *(sc. Ebboni)* aecclesiastica restituta est -a *(item de reconciliatione:* p.802,36. GREG. VII. registr.2,31 p.167, 2). CAPIT. reg. Franc.252,1 p.214,1 oratio pro -a. ORD. coron. imp.2,8[a] concede *(sc. Deus)* -am, quam inspirasti patriarchis. GREG. VII. registr.1,64 p.93,11 quantam -am cum Romana urbe Hyspania in religione . . . habuisse⟨t⟩. *saepe. expressius de munere unanimiter expleto:* DIPL. Heinr. III. 270 ut per hanc -am et competentis exibitionem caritatis devotiores in Dei servitium . . . coadunentur *fratres.* **ε** *iur.: de consensu mediatorum:* CONST. I 245,1 (a. 1175) nos sumus in -a, quod *eqs.* CHART. Tirol. 483 p.271,23 in -a fuit . . . episcopus cum . . . Nicholao, quod *eqs. al. de -a per compositionem effecta:* FORM. extrav. I 8 ⟨dum⟩ sic inter se . . . intenderunt, . . . ad pa⟨cem⟩ et -a fuissent revocati (CONC. Karol. 30 p.232,24 illos ad -am pacis revocare. CHART. Brixin. 77 p.84,27 discordias et lites ad -am revocare. *al.*). DIPL. Conr. III. 101 (ed. F. Hausmann. 1969) ad . . . -e bonum redacta est *controversia.* CHART. Merseb. 161 p. 134,43 veram et perpetuam -am, quod vulgo vrvede dicitur. *al.* **ζ** *milit. i. q. pax inter adversarios constituta – Waffenruhe:* ALBERT. METT. div. temp. 2,10 -a iterum inter eos ad certam diem condicta est. **b** *in imag. vel per prosop.:* ANON. de alleg. (Cod. Sangall. 230 p.537; s. VIII.[2]) duodecima *virtus* est sancta -a, illa facit pacem in camara. CAND. FULD. Eigil. II 10,26 intrat laeta . . . . comitata fide -a. ERMENR. ad Grim. 27 p.565,2 si caritas mater est virtutum et -a filia eius. *al.* **c** *meton. de hominibus:* LIBER diurn. 85 p.103,15 vestram in Christo fraternam . . . exortare -am. CAND. FULD. Eigil. I 7 consolabatur eum blandis sermonibus -a fratrum (II 10,59 ait -a f. *al. v. et p.1206,55).* II 8,3 vestra -a concors. COD. Udalr. 225 si vestrae . . . non displicuerit -ae *eqs. al.* **2** *latius i. q. conventio, pactio – Vereinbarung, Übereinkunft* (*cf.* GLOSS. IV 136,60 St.-S. -a gizuft): **a** *publ. et milit.:* TRAD. Frising. 661 p.556,39 (a.843) iuxta civitate Uiriduna, ubi trium fratrum . . . facta est -a et divisio regni. PRUD. TREC. annal. a.860 p.54,8 tandem -am atque amicitiam ipsi *(reges)* per se iuramento firmant. SALIMB. chron. p.178,18 cepit *marchio* predicta castra per -am. p. 485,9 donec ipsum *(castrum)* pro -a (ALBERT. MIL. temp.281 p.539,2 pro concordio) habuerunt *eqs. v. et p.1202,71.* **b** *iur.:* **α** *in univ.:* CHART. Bund. 435,9 (a. 1186) nec vidi, quod haberent eam *(decimam)* in -a, sed per vim (CHART. Tirol. 1171 p.216,6 per v. vel -am). GESTA Bert. 2,25 cartas . . . de -is erga . . . infestatores . . . ab ipso *(abbate)* factis. **β** *de compositione (interdum expressius i. q. compositio – Vergleich, e. g. l. 56. 60):* TRAD. Frising. 193[a] (a.804) -a inter Attonem episcopum et Liutfrido abbati (*item in tit.:* 275 de -a Attonis . . . et Kyppin. TRAD. Ratisb. 250 conventio et -a Ramuoldi et Paponis). CHART. Sangall. A 426 p.45,26 ut . . . illa anterior pax et -a firma et stabilis permaneant *eqs.* DIPL. Conr. III. 57[a] p.99,13 (ed. F. Hausmann. 1969) -ę compositionem. CONST. I 144 haec est forma -ae et conventionis *eqs.* (CHART. Babenb. 271 p.105,3 f. conpositionis et -e. *al.*). CHART. Bund. 501 p.15,13 firmaverunt *consules* . . . -am pro se et pro toto comuni Clavenne. 504 p.20,3 de . . . omnibus contractibus et -is. CHART. Tirol.764 p.196,15 terminare . . . discordiam per sententiam vel . . . per -am (*item de arbitrio:* CHART. Bund. 684 iudicio vel -a. CHART. Salem. 299 p.335,6 negocium . . . mediante iusticia vel -a t. *al. cf.* CHART. Carniol. II 186 p.145,16 ratam . . . habere sententiam arbitrii et -e). CHART. Brixin. 131 p.138,27 constituciones talis -e . . . scriptis . . . commendare. CHART. Salem. 462 p.48,36 dies assignata ad -am inter ipsos faciendam. CHART. Brixin. 217 p. 207,19 qui *(ministeriales)* huic paci et -e interfuerunt. *persaepe.* **C** *spectat ad bestias:* HROTSV. Mar. 747 inter quas *(beluas)* . . . fuerat -a tanta, ut *eqs.*

II *spectat ad res (ecclesiam: l.27):* **A** *congruentia, convenientia, aequalitas – Übereinstimmung, Einklang, Einhelligkeit:* **1** *gener.:* **a** *in univ:* **α** *proprie:* BEDA temp. rat. 29,1 de -a maris et lunae (AGIUS comput. 4,19. 27). WALAHFR. Otm. 15 coeperunt digiti . . . ad naturalium-am actionum redire. TRACT. de fist. org. p.16 quarum *(linguarum)* foramina cum omnibus foraminibus tabule convenient tanta -a, ut videantur una vel equales. ALBERT. M. div. nom. 4, 85 p. 191,49 (ed. P. Simon. 1972) 'propter' primum 'pulchrum' sunt '-ae (*PG 3,704*[A] ἐφαρμογαί) omnium'. *al.* **β** *meton. de Christo:* HEIRIC. Germ. I 6,540 rex *(sc. Christus)* . . ., lex et -a rerum. **b** *de congruentia verborum vel rerum:* EPIST. var. II 6 p.307,39 -am . . . antiphonariorum (*cf.* BERNO miss. 5 [PL 142,1066[B]] de . . . -a officiorum dominicalium. HONOR. AUGUST. gemm.4,1). EPIST. var. III 6 p.141,33 *evangelistarum.* 22 p.175,13 canonum (*cf.* MANEG. c. Wolfh. 23 p.101,11 [ed. W. Hartmann. 1972] decretorum). ALEX. MIN. apoc. prol. p.5,7sq. qualis . . . -a est inter legem et evangelium, talis est -a istius libri cum voluminibus . . . prophetarum. *al. in titulis librorum:* CATAL. biblioth. Lehm. I 49 p.244,37 (a. 821/22) de -a evangelistarum *(i. Aug. cons. euang.)* libri IV. ARDO Bened. 38 p.217,30 -a regularum. LEG. Lang. p.235,2 liber legis regum Langobardorum -a dictus. RICHER. REM. hist.4,50[ex.] qui *(liber)* inscribitur 'de -a Yppocratis, Galieni et Surani'. *al.* **c** *de -a doctrinae ecclesiasticae cum traditione:* GREG. VII. registr. 2,50 p.191,26 solet . . . apostolica sedes . . . nunquam in suis decretis . . . a -a canonicę traditionis discedere. **2** *comput. de concidentia computationum:* BEDA temp. rat. 11,89 dissonantia . . . non ante nostrae tempus intercalationis . . . potest cum nostri anni curriculo recipere -am. CHRON. Ved. p.684,51 *cyclus* per connumerationem fit concurrentium et epactarum, quorum -a non redit nisi post DXXXII annos. *al.* **3** *philos. i. q. possibilitas conciliandi – Vereinbarkeit:* ALBERT. M. sacram. 126 p.86,42 ad scientiam de -a liberi arbitrii et praedestinationis. **4** *mus. i. q. concentus, consonantia – Zusammen-, Wohlklang, Konsonanz:* ARBEO Corb. 27 -a modolaminis. HRABAN. univ. 18,4 p.500[A] quando . . . tempora . . . et syllabae in unam vocis -am perducuntur. REMIG. ALTISS. mus. p.67[a],25 sonorum. ANON. pos. disc. p.190,24 consonantia est diversarum vocum in eodem sono vel in pluribus -a. *al.* **5** *publ. i. q. (comparatio) computatio(nis) – (Vergleich der) Rechnungslegung, Abrechnung:* ACTA imp. Winkelm. I 995 p.749,30 (s. XIII.) unus ex magistris racionalibus debebat interesse -e, que fiebant quolibet sero super cotidianis expensis. 1000 p.760,24 senescallus . . . audiat omni sero -am emptorum et aliorum officialium *eqs. ibid. al.* **B** *in nominibus plantarum:* **1** *agrimonia – Odermennig (Agrimonia eupatoria L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p.139):* GLOSS. III 527,8 St.-S. -a oderminte. 553,40 odermenie. *ibid. al.* **2** *mercurialis – Bingelkraut (Mercurialis annua L., cf. Marzell, op. cit. III. p.173):* GLOSS. V 42,19 St.-S. -a vel maior mercurialis i. heimuurz vel cuouurz.

concordio *v.* concordo.

concordium, -i *n.* *unanimitas, consensus – Eintracht, Einmütigkeit, Einstimmigkeit, (gutes) Einvernehmen:* **1** *strictius:* ANNAL. Ianuens. II p.111,15 ambas partes comuni -o et voluntate in pace osculari fatientes *abbates* (CHART. Tirol. 1215 p.260,9 de v. et -o . . . parcium. *al.*). CHART. Tirol. 715 in tali -o fuit dominus . . . cum . . . episcopo . . . , quod *eqs.* (CHART. Tirol. notar. I 236 fuit in -o cum . . . Bertoldo et pactum inter se fecerunt. *al. v. et p.1207,40*). in -o *pro adv. i. q. consentanee – übereinstimmend:* CHART. Tirol. 748 p.185,19 (a.1220) omnes . . . in -o dixerunt et laudaverunt, quod *eqs.* **2** *latius i. q. conventio, pactio – Vereinbarung, Übereinkunft:* **a** *publ. et milit.:* CHART. Ital. Ficker 215 p.266,35 (a.1208) -um et societas factum et facta inter Cremonenses et Veronenses. ACTA imp. Böhmer 985 p.690, 42 ad faciendum . . . -um et pacem cum . . . communibus. ALBERT. MIL. temp. 256 capit. p.366,4 de -o (p.522,8 de concordia) populi Placentinorum cum Cremonensibus. *v. et p. 1201,46.* **b** *iur. de compositione (interdum expressius i. q.*

[Sroder]

compositio – Vergleich, e. g. l.4.8).: CHART. Tirol notar. I 189 (a. 1236) omne preceptum, . . . quod . . . eis dicent . . . per racionem, transactionem, -um vel per convenientiam (CHART. Ital. Ficker 366 -um et t. . . . facere. *al.*). 347 -um et pactum (CHART. Brixin. 127 p. 133,15. *al. cf.* CHART. Tirol. 666 p. 121,39 p. boni -i). 768[a] promiserunt . . . in manibus . . . arbitrium stare precepta eorum in -o et iure (II 122 p. 72,2). II 28 inter se -um et composicionem fecerunt. *al.*

concordo, -avi, -atum, -are *vel rarius* **concordor,** -atus sum, -ari. *script.* -i(o): *p.1204,65.*

I *intrans.*: **A** *subi. homines eorumque animus, sententia sim.*: **1** *concordem esse – (sich) einig sein*: **a** *concordia coniunctum, unanimum esse, concorditer vivere – einträchtig, einmütig sein, sich vertragen*: CONC. Karol. 37,20 inter se -are debent *episcopi et comites*. WIPO gest. 2 p. 17,22 -are decet, quotquot natura ligavit. RUODLIEB XV 99 qualiter inter se -ent *sponsus et sponsa*, quid mihi curę? EPIST. Ratisb. 10 p. 327,26 qui . . . unanimitate animi -bant, qualitate morum non discrepabant. ALBERT. M. eth. 9,2,4 p. 577[b],9 pravos . . . non possibile est -are (*p.1167[b],9* ὁμονοεῖν). p. 577[b],32 contendere invicem et non -are *eqs.* metaph. 1,3,11 p. 41,67 (ed. B. Geyer. 1960) in his bonis coexistere et -are simul in unum. *al. remissius i. q. coniunctum esse – vereint sein (mit)*: GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 397,46 ubi pueri . . . sub throno angelis -antes Deum laudare . . . non cessant. **b** *consentanee agere vel sentire – sich in Übereinstimmung befinden (mit)*: **α** *in univ.*: HROTSV. Gall. I 2,5 ut meum -ari credat velle. HELM. chron. 4 p. 12,12 paternis per omnia votis -ans. CHART. Brixin. 38 nos . . . sanctę sedi Romanę et . . . Hartmanno . . . episcopo -antes . . . ęcclesiam in tuitionem . . . nostram suscipimus. **β** *idem sentire, assentiri – einer Meinung sein, zustimmen*: BEDA hist. eccl. 5,21 p. 340,24 (epist.) a sanctarum . . . scripturarum doctrina discordat, -at autem eis, qui *eqs.* (*cf.* EPIST. Ratisb. 8 p. 302,22 sanctorum patrum dictis non contrairent, verum in omnibus -rent). WETT. Gall. 25 p. 270,10 cum Iohannes antistes -ante populo eligebatur *(item de electione concordi*: GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p. 411,44 hi . . . duo si aliis -rent, electio . . . perfecta fuisset. THANGM. Bernw. 38 omnibus . . . pari voto in electione illius -antibus. *al. v. et p.1120,53)*. DIPL. Ludow. Germ. 170 p. 241,12 acta est haec confirmatio . . . -antibus episcopis. EPIST. Ratisb. 2 p. 277,21 nescis, utrum -es Stoicis . . . an cum Hieronimo *eqs.* ALBERT. M. somn. 2,1,1 p. 178[a],49. *al.* **γ** *de testibus i. q. consentanee dicere – übereinstimmend (aus)sagen*: CHART. ord. Teut. (Hass.) 200 p. 156,37 (a. 1264) Anselmus . . . iuratus et requisitus per omnia -at cum sculteto *eqs. ibid. al.* **2** *concordem fieri – einig werden, sich einigen (usu publ. et iur.)*: **a** *de mediatoribus i. q. in eandem sententiam abire – zu einer einstimmigen Entscheidung kommen*: CHART. Carniol. I 152 p. 133,31 (a. 1189) si omnes decem *viri discreti* in hoc -are nequiverint *eqs.* CHART. Tirol. notar. I 489 si omnes quinque arbitri non possent inter se -are. *al.* **b** *de adversariis, partibus i. q. convenire, (re)conciliari, pacisci – übereinkommen, zu einer Einigung gelangen, ein Abkommen treffen (cf. p.1204,70sqq.)*: **α** *in univ.*: ANNAL. Fuld. II a. 841 p. 32,16 cum . . . tres fratres . . . de partitione regni -are non possent. CHRON. Camer. 3,27 *papa et imperatore* conficte et dolose -tis discessum est. ROB. TOR. chron. a. 1137 p. 493,7 -tus est rex Stephanus cum rege Francorum. a. 1168 p. 517,36 quod rex Francorum . . . regi Anglorum non -retur. SALIMB. chron. p. 174,27 capta est Faventia sive -vit cum . . . imperatore. *al.* **β** *de compositione*: CHART. Hall. 229 (a. 1238) cum . . . inter nos ad invicem questio verteretur, -vimus in hunc modum *eqs.* CHART. Eichsf. 475 Tidericus . . . cum ecclesia in Polide -vit cessans a querimonia *eqs. al.* **3** *satisfacere, parere – Genüge tun, nachkommen*: ALDH. virg. I 34 p. 276,8 aegrotantibus sospitatem contulerunt evangelico -antes oraculo: '*eqs.*' CAPIT. reg. Franc. 252,20 p. 224,24 nisi . . . veniat et iustitiae -et. HROTSV. Agn. 359 pontificum votis male -ando malignis. *al. obsequi – willfahren*: EPIST. Hann. 34 p. 73,20 populus Israel Ęgyptiis ad tempus servit, ut Ęgyptios spoliet, non ut Ęgyptiis -et. **4** *adhaerere – sich anschließen*: WIDUK. gest. 2,31 persuadebat huiuscemodi homines sibi -are. **B** *subi. res i. q. congruere, respondere, consentaneum esse – übereinstimmen, entsprechen, zusammenpassen, in Einklang stehen*: **1** *gener.*: **a** *in univ.*: LIBER diurn. 48 si ad . . . corporis habitum mentis quoque . . . bona -ent. HROTSV. Abr. 1,1 nihil aliud locuturus accessi, nisi quod divinae voluntati non nescio -ari. CARM. ined. 82,69 (ed. H. Hagen. 1877) *pedes et regina in ludo scaccorum* sic -ant: *eqs.* THIETM. chron. 1,28 p. 36,4 eligans . . . ortus ac finis bonus . . . optime -ant. DIPL. Loth. III. 20 p. 29,27 dignum est, ut -et per omnia celsitudini nostrę . . . christiana humilitas. *al. aequari – gleichen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,232 si granum sinapi spaciis -at Olympi *(cf. Vulg. Matth. 13,31)*. **b** *de elementis, naturis sim.*: CARM. de temp. rat. 386 nativae . . . maria cursu lunae -antur. MAPPAE CLAVIC. praef. p. 189,17 auripigmentum non -at cum folio nec cum viridi (HERACLIUS II 57; *cf. H. Roosen-Runge, Farbgebung u. Technik frühmittelalterlicher Buchmalerei. I. 1967. p.29*). HROTSV. Pafn. 1,6 dissona elementa convenienter -antia *eqs.* URSO qual. 645 aer . . . caliditate -at igni, per humiditatem aquae. VITA Mariae rhythm. 256 hi *(planetae)* . . . speram mundi perlustrantes -ant discordando. *al.* **c** *de scriptis*: HRABAN. epist. 13 p. 401,4 cognoscis ipsius libri *(sc. Iosue)* textum evangelice lectioni -are. EPIST. var. II 20,11 sensu videbantur *codicelli* -ari, sed littera admodum dissonare. CHART. Carniol. I 68 p. 78,11 cum . . . cognoverit illud *(exemplum)* cum ipso auctentico -are. *al.* **d** *de verbis legi cuidam metricae congruentibus*: ALDH. ad Acirc. 116 p. 160,9 huic regulae *(sc. trochaei)* -ant etiam passiva communia *eqs.* 119 p. 163,16 neutralia . . . illa . . . anapesto -ant. *ibid. al.* **2** *gramm. de congruentia q. d.*: CONR. MUR. summ. p. 76,14 (ed. W. Kronbichler. 1968) adiectiva dictio . . . sive verbum -are debent cum proximo. **3** *mus. i. q. concinere, consonare – klanglich zusammenpassen, konsonieren*: REMIG. ALTISS. mus. p. 72[a],37 horum *(sonorum)* . . . alii -ant, alii discrepant. ANON. mus. La Fage p. 360 organum . . . mira quadam flexibilitate cantui suo -at. IOH. GARL. mus. mens. 10,1 (ArchMusWiss. Beih. X. 1972) de consonantiis . . . , quae magis -ant et quae minus *eqs.* 10,9. *al.* ANON. IV mus. 2 p. 50,12 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) punctus . . . superior sic -at cum puncto inferiori. 3 p. 74,3 duae voces -antes ad invicem. *al.* ANON. mus. Sowa 6 p. 128,28 dulci voce et laudabiliter -ante. *al. v. et p.1207,62*. **C** *impers. i. q. concordiam facere – Einigung erzielen*: CHART. Basil. C I 405 p. 301,18 (a. 1262) de vendicione . . . inter nos et . . . civem est conventum ac -tum de summa quadraginta quinque marcarum . . . argenti. GESTA Hort. Mar. 21[in.] qua *(compromissione)* facta -tum est.

II *trans.*: **A** *obi. homines i. q. concordem reddere, placare, reconciliare – zur Eintracht bringen, in Frieden vereinen, aussöhnen* (*cf.* GLOSS. I 28,31 St.-S. -ant casonent): **1** *gener.*: **a** *strictius (refl.: l.53)*: RUODLIEB V 69 nunc se -ent *reges* et sint . . . firmi compatres. LEO MARS. chron. 2,85 gratia -andi ecclesias Romanam et Constantinopolitanam. CATAL. abb. Augiens. (MGScript. XIII p. 332,29) imperator . . . eos -are non valens. SALIMB. chron. p. 75,26 ut *potestas* . . . -ret eos, qui guerras habebant, ad pacem. *al. adde*: LAUDES Veron. 12,3 (MGPoet. I p. 120; a. 781/810) martyres, apostoli . . ., qui -verunt mundum ad fidem catholicam. **b** *latius i. q. sua pace donare – in seinem Frieden erhalten*: CONST. II 153,1 (a. 1231) -et eum *(imperatorem)* Deus et ducat ad rectitudinem. **2** *publ. et iur.*: **a** *ad conventionem, pactionem adducere – zu einer Einigung bringen, zu einem Abkommen bewegen*: FORM. Andec. 39 metuantes (*i.* mediantes) bonis hominibus eas -iare duxerunt. CONC. Karol. app. 9 p. 837,20 volebant . . . boni homines eos *(altercantes)* . . . pacare et -are. CHART. Stir. IV 148 p. 92,41 patrem Ditricum . . . et . . . prepositum cum nobilibus viris . . . -vimus *eqs.* CONST. III 34 p. 33,15 qui *(viri idonei)* nos -andi ad invicem habebunt . . . potestatem. *al.* **b** *refl. i. q. convenire, (re)conciliari, pacisci – übereinkommen, sich einigen, ein Abkommen treffen (cf. p.1203,52sqq.)*: **α** *in univ.*: CONST. I

[Sroder]

243 (a. 1175) sine fraude . . . -bunt se *arbitri*, per quod melius pax fieri possit. SALIMB. chron. p. 477,30 -verunt se *cives Rochetae* cum communi Cremone. p. 487,12 Bononienses cum suis amicis -verunt se et fecerunt consilium generale. *remissius i. q. consensum praebere – sich einverstanden erklären:* CHART. Tirol. notar. I 377 (a. 1236) quod naute . . . debeant se -are, quod solvant illis, quibus debent, tolloneum. β *de compositione:* CHART. Tirol. notar. I 786^{b} (a. 1237) ut sit *Albero* illa die coram eo *(iustitiario)* ad componendum et -andum se cum Ulrico . . . de quoddam debito. CHART. Wism. B 215 (ed. L. Knabe, Das zweite Wismarsche Stadtbuch. 1966) Conradus . . . -vit se cum Arnoldo . . . de . . . omnibus, in quibus discordabant. *al. c. enunt.:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 101 (a. 1248) ita se -verunt, quod *eqs. al.* **B** *obi. res:* **1** *gener.:* **a** *congruentem reddere – in Einklang bringen:* CARM. var. Walther 1,107,1 si vim non -etis *(sc. hiems et aestas)* frigoris et caumatis. **b** *congruentem agnoscere – als übereinstimmend ansehen:* ALBERT. M. eth. comm. 46 p. 46,46 (ed. W. Kübel. 1968/72) cum dicit *Aristoteles:* 'recte autem', -at suam sententiam ad id, in quo conveniebant antiqui de essentia felicitatis. **c** *ordine componere – ordnen, in Harmonie einen:* CARM. libr. III 7,13 cuncta simul Dominus -at pace quieta. **d** *secundum congruentiam disponere – zusammenordnen, nach Entsprechung anordnen:* LEG. Lang. tit. p. 235,7 omnes *(causae)* insimul adunate et -te, ut *eqs.* HAIMO BAMB. chron. (Bibl.rer.Germ. V p. 544,25) quinta *pars tractatus* colligit et -at annos Romanorum pontificum et Romanorum principum. **e** *obi. enunt. i. q. inter se constituere – vereinbaren:* CONSUET. Marb. 295 (Spicil. Friburg. X. 1965) cum cellerario veniat *infirmarius*, ut cum eo -et, quid preparetur. **2** *publ. et iur. i. q. sedare, pacare – beilegen, friedlich beenden:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 17,21 litem diremit et -vit. CHART. Zoll. VIII 154 p. 95,8 controversias, questiones et causas -amus et decidimus. CHART. Carinth. V 38 guerram . . . -bimus per iusticiam aut amorem. CHRON. Worm. p. 187,28 quod *(sc. inimicitiae)* . . . rectificatum et -tum fuit. **3** *mus. i. q. consonum reddere – zur Konsonanz bringen:* ANON. IV mus. 4,2 p. 71,3 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) sonos cum sonis.

adi. **1. concordans,** -antis. *consentaneus, concors – übereinstimmend, in Einklang befindlich:* ANON. miseric. 290 in qua *(natura)* sit cuhuy *(i. vis)* spirituum et corporum -ium sine divisione. *ibid. al.*

2. concordatus, -a, -um. *consentaneus, concors – übereinstimmend, in Einklang befindlich:* ANON. miseric. 71 de duabus rebus coniunctis -is *eqs.* 212 de cuhy pluribus spiritatis . . . et corporeis et -is sine divisione *eqs. ibid. al.*

subst. **1. concordans,** -antis *m. qui idem sentit – Gleichdenkender:* EPIST. Ratisb. 3 p. 278,34 cum beato Augustino sibique -bus sentio *eqs.*

2. concordantia, -orum *n. quae congruunt – Übereinstimmendes:* HROTSV. Pafn. 1,6 mirum, quomodo dissona concordari vel -ia possint dissona dici. EPIST. Ratisb. 24 p. 354,35 aliaque eiusdem generis in unum -ia.

3. concordanda, -orum *n. quae congruunt – Übereinstimmendes:* AMALAR. interpr. 62 sanctae fidei catholicae -a . . . extinguere.

adv. **concordanter. 1** *gener. i. q. congruenter – übereinstimmend:* ALBERT. M. anim. 3,2,14 p. 197,98 (ed. C. Stroick. 1968) omnes Peripatetici -r probant *eqs.* **2** *mus. i. q. concinenter – klanglich zusammenpassend:* ANON. mus. Sowa 4 p. 115,29 remedium . . ., per quod ordinate discurrerent *voces* -r.

concorporalis, -e. **1** *adi.:* **a** *spectat ad corpus Christi mysticum i. q. in unum corpus coniunctus – zu einem Leib vereint, eines Leibes (cf. Vulg. Eph. 3,6):* WOLBERO cant. 3 p. 1134^{C} in ipso sacramentorum corpore . . . et sanguine Christi capiti corpus, hoc est Christo ecclesia, consacramentalis et -is efficitur. ALBERT. M. euch. 1,2,4 p. 197^{b},14 ut in Christo fiant *gentes* -es. 3,1,8,4 p. 273^{a},23 tertium . . . nos uniens Christo et quasi -es et connaturales sibi efficiens . . . est dilectio. *al.* **b** *spectat ad coniuges i. q. (matrimonio) coniunctus – (ehelich) verbunden (cf. Vulg. Matth. 19,5):* WOLFHARD. Waldb. 2,2 (1) -em sibi et gratissimam coniugem. RUP. TUIT. off. 10,24 l. 1205 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) per -em illi *(Isaac)* coniugem Rebeccam. **2** *subst.:* **a** *masc. i. q. eiusdem corporis membrum – Glied eines Leibes:* CHART. episc. Halb. 83 l. 7 (epist. papae a. 1063) non ut hospites . . ., sed ut cives et coheredes et -es in habitaculum Dei coedificatos. **b** *fem. i. q. coniux – Gattin:* FUND. Brunw. 16 p. 135,3 pervenit *comes* ad -is (conthoralis *var. l.*) suae corporis exanimi pignus.

adv. ***concorporaliter.** per modum concorporationis – als Glieder eines Leibes:* ALBERT. M. euch. 3,1,8,4 p. 273^{b},21 vocamur ad Christum, ut sic connaturaliter et -r sibi sicuti capiti nostro . . . simus uniti.

concorporatio, -onis *f. in unum corpus coniunctio – Vereinigung zu einem Leib:* **1** *strictius de coniunctione cum Christo:* WOLBERO cant. 3 p. 1134^{B} per . . . vivificatricem sacramentorum suorum *(sc. Christi)* -em. **2** *latius:* **a** *de communitate fidelium:* AGOB. epist. 3,5 sine damno illius unitatis et -is, quę supra demonstrata est sententiis apostolicis *(cf. Vulg. I Cor. 12,12).* **b** *de communitate observantiae vel administrationis:* CHART. Schoental. 13 (Mon. Boica XXVI p. 14,6; a. 1263) si religiosa . . . castra . . . sub communi capite indifferenti -is federe iungerentur.

concorporo, -avi, -atum, -are. *in unum corpus coniungere – zu einem Leib vereinen:* **1** *corpor.:* **a** *strictius:* BOVO SITH. Bert. 11 p. 532,55 sanctis membris, ut olim -ta fuerant, compositis. **b** *latius i. q. copulare – zusammenschließen:* EPIST. pont. Rom. sel. II A 1 p. 583,14 cuius *(Drogonis)* . . . industria Romanorum Francorumque -vit imperium. **2** *spirit.:* **a** *in univ.:* CHART. episc. Halb. 56 l. 8 (a. 984/96) nos *(Hildwardus cum Adalberone)* . . . ex charitatis lege -ari ex animo semper optamus. **b** *spectat ad corpus Christi mysticum:* BOVO SITH. Bert. praef. p. 525,8 quatinus nos . . . debilia membra . . . capiti Domino nostro possimus -ari. BERNH. CONST. can. praef. p. 472,22 verbo Dei in utero Mariae virginis -ta et sacramentis . . . desponsata mater fidelium aecclesia. WOLBERO cant. 3 p. 1134^{D} in sacramento suo idem Christus veraciter sumi non dicitur, nisi sumatur universus suo et ecclesiae mysterio eidem ecclesiae -tus. *per compar. in malam partem:* GERHOH. tract. p. 205,18 infelix . . . prosperitas, quae stultos illi stultorum capiti -tos perdet. **c** *spectat ad unionem Christi cum Deo patre:* GODESC. AQUENS. opusc. 3,13 p. 118,14 in assumpto homine, quem sibi -vit solus creator.

concorro *v.* concurro.

concors, -dis. *struct. c. gen.: l.* 56.

unanimus, consentiens – einträchtig, einmütig, einig: **1** *de hominibus:* **a** *gener.:* α *strictius:* ALCUIN. epist. 47 obsecro, ut -es sitis cum piissimo patre nostro. 90 p. 134,11 ministros . . . in pace -es. AMALAR. off. prooem. 20 ut tanto sacramento congruenter sint -es *communicantes.* CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 227,44 tota -s congregatio (*cf.* II 12, 48 omnis concordia fratrum -s). DHUODA 10,2,43 (Sources chrét. 225. 1975) omnium -s amabili nisu. WANDALB. martyr. invoc. 11 hanc *(plebem candidam)* terris colit . . . -s ecclesia. CAPIT. reg. Franc. 289 p. 377,7 ut unanimes atque -es omnes in Ludovico . . . consentientes hunc . . . regem constituerent. EKKEH. IV. bened. I 24,26 vivite -es (gloss.: caritativi). CARM. de Frid. I. imp. 285 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) quas *(civitates)* rex cum vellet -es reddere. STATUT. ord. Teut. p. 106,41 studeant preceptor et marschalcus esse -es. *saepe. de Musis:* WALAHFR. (?) carm. 50,1,13 sorores. β *in fide concordans – eins im Glauben:* RUOTG. Brun. 26 -s et concivis apostolorum. γ *deditus – zugetan:* CHRON. rhythm. Leod. 361 pacificus *(sc. Fridericus)* et -s litteris. **b** *iur. de concordia per compositionem facta:* CHART. Tirol. notar. I 151 (a. 1236) Iordanus *iudex* precepit Osmundo et Iohanni . . ., ut in crastina debeant esse -es, alioquim *(A)* . . . veniant coram eo. 499 iudex precepit . . . Iohanni . . ., ut hodie sit -s cum uxore Warnardi. **2** *de rebus:* **a** *gener.:* α *de unanimitate:*

[Sroder]

ALDH. virg. II 2398 quod dum sponderent -i voce catervae (CAND. FULD. Eigil. II 4,5. *al.*). ALCUIN. epist. 74 p. 116,26 -issima pax (CAPIT. reg. Franc. 252,32[a]. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 275,12 p. 336,26 -i dilectione et unanimi voluntate. 279 p. 348,30 -i devotione (HROTSV. Theoph. 26 -s [*ed. Strekker*, consors *cod., v. Winterfeld*] . . . devotio plebis). THANGM. Bernw. 54 dolore. TRAD. Frising. 1409[b] cum -i . . . deliberatione. HELM. chron. 32 p. 61,9 principum regni electio -s. HUGO HONAUG. hom. 2,26, 6 (ArchHistDoctrLitt. 42. 1967. p. 199) -i aequalitate quodamodo uniti atque conflati. *al.* **β** *congruus, consentaneus – übereinstimmend, in Einklang befindlich:* ALDH. ad Acirc. 118 p. 163,8 nomina anapesto . . . -i ratione respondentia. *al.* HRABAN. epist. 32 p. 463,1 quos *(libellos)* ordo rationis -es fecit. BERNO miss. 5 (PL 142,1067[A]) viginti tres hebdomadae . . . ita -es, ut *eqs. al.* **γ** *accommodatus – angepaßt:* HIST. Walc. 53 p. 527,36 quo fieret -s . . . fastigium templi ad mensuram . . . ceterorum aedificiorum. **b** *mus. i. q. concinens, consonans – zusammen-, wohlklingend, konsonant:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 73,16 -i modulationis armonia. MUS. ENCHIR. 13,2 (ed. H. Schmid. 1981) qualiter unusquisque sonus in tetracordo propria sit conditione dispar ab altero ex eorumque -i diversitate diversae prodeant modorum . . . species. SCHOL. enchir. 1,58 (ed. H. Schmid. 1981) in omni -i sonorum serie. ABSAL. serm. 36 p. 212[C] prima chorda reddit sonum gravem . . ., quinta -em. ELIAS SAL. mus. 30 p. 57[b] voces. *al.* *in imag.:* POETA Saxo 4,338 ut doctrinę caelestis . . . cordae -es in Christi laude sonarent.

adv. **concorditer.** **1** *gener.:* **a** *unanimiter – einträchtig, einmütig:* **α** *in univ.:* CONC. Karol. 36,5 p. 261,25 in una pace et unanimitate -r vivere. CAPIT. reg. Franc. 217,5 si . . . -r degant *abbates*. VITA Liutb. 37 omnes pro se -r orare supplicabat. POETA Saxo 1,155 omnes tradiderant Carolo sese -r urbes. 4,113 ut gens et populus fieret -r unus. OTTO FRISING. chron. 8,27 p. 438,12 vera corpora . . . ita -r spiritibus suis connexa, ut *eqs. al.* **β** *uno consensu, pari voto – einstimmig:* LIBER diurn. 60 p. 52,18 quia talis . . . -r electus est, in quo *eqs.* (CONST. II 405,7 p. 526,4. *al. cf.* DIPL. Conr. III. 252 p. 439,39 [ed. F. Hausmann. 1969] electionem canonice et -r factam). CHART. Tirol. notar. I 437 quod *(praeceptum)* . . . eis dicent ambo -r vel unus sine altero in concordio alterius. CHART. Raitenh. 343 promulgavimus -r arbitrium. *al.* **γ** *animo concordi – in gegenseitigem Einvernehmen:* TRAD. Frising. 1469 p. 319,33 (a. 1073) quod . . . reliqua . . . omnia filii inter se -r equabili divisione partirentur. **δ** *pariter – in gleicher Weise:* ALBERT. M. summ. theol. I 12,50, 1 p. 519[a],30 qui *(spiritus sanctus)* . . . -r procedit ab eis *(sc. patre et filio).* **b** *congruenter, consentanee – übereinstimmend, in Einklang (mit):* **α** *in univ.:* CARM. de conc. mens. 48,2 quod prefati termini sic -r incedant, ut *eqs.* (6,3). URSO element. 4,3 p. 99,12 (ed. W. Stürner. 1976) qualitates elementi tanto -ius regi possunt . . ., quanto *eqs.* **β** *de sententiis:* HRABAN. epist. 16 p. 419,31 sciat *lector* nihil . . . his sententiis refragare, sed -r cum illis . . . veritatem asstruere. ALBERT. M. summ. theol. II 4,14,3,1 p. 173[a],15 hi duo *(Aristoteles et Democritus)* -r dixerunt, quod *eqs.* (*cf.* Ps. ALPHONS. clav. 1 p. 767,31). **2** *mus. i. q. concinenter, suaviter – klanglich zusammenpassend, wohlklingend:* ERMENR. ad Grim. 19 p. 557,30 chordae habent proprium sonum et tamen -r sonant. MUS. ENCHIR. 13,9 (ed. H. Schmid. 1981) concentu -r (suaviter MUS. ENCHIR. app. A 2, 17 [ed. cit. p. 206]) dissono. GUIDO ARET. micr. 18,3 cum disiunctae ab invicem voces et -r dissonant et dissonanter concordant. *al.* *Sroder*

concortium *v.* consortium. **concramo** *v.* concremo.

?*concreamen, -inis *n.* *generatio – Bildung:* GLOSS. Roger. II 134 super os aspergatur pulvis . . . olibani ad pori -n.

concreatio *v.* concretio *p. 1213,21. 23.*

concreativus *v.* concretivus *p. 1213,55.*

concredo, -didi, -ditum, -ere. *form. stirp. perf.* -cred(i): *p. 1208,13. 22.*

1 *gener.:* **a** *commendare, committere – anvertrauen:* WALAHFR. carm. 21,5,2 Thebaeae legio beata gentis his -ta lege militari. MEGINH. FULD. (?) Ferr. prol. domno Adelgero cum grege sibi credito (-to *B*) Megenhartus. *in imag.:* CARM. de Karolo et Leone 2 incertis classem -ere ventis. **b** *credere – glauben:* EPIST. var. II 20,6 in tempore vicino post consummationem eorum *(martyrum)* easdem *(epistolas)* fuisse compositas sine dubitatione -imus. **2** *iur. et publ.* se, sibi -ere *c. sensu cedendi:* **a** *cedere, se obnoxium agnoscere, (iudicio) acquiescere – nachgeben, sich geschlagen geben, sich (einem Urteil) fügen:* **α** *strictius:* LEX Frision. 14,5 uter in ipso certamine convictus fuerit et sibi -diderit, solvat leudem occisi. LEX Saxon. 63 si occupator sibi -diderit (*opp.* contradixerit), reddat hoc, quod occupavit. LEX Sal. Karol. app. p. 535,37 ⟨si ille⟩, qui mallatus est, non vult se -ere. *al.* DIPL. Karoli III. 25 p. 42,34 cum . . . se -credisset. CHART. Bund. 96 p. 79,30 Cozoldus monachus . . . cum avocato suo -didit se. *se committere – sich bekennen (zu):* FORM. Sal. Merk. 32 si (*i.* se) ad ipso servicio sancti illius . . . -didit (FORM. Sal. Bign. 7 recredidit). **β** *latius c. sensu se submittendi:* CAPIT. reg. Franc. 262,3 si se -diderit et humiliaverit. HINCM. epist. I 169 p. 150,22 ut se -ret *Rothadus* (p. 151,8). **b** *agnoscere, fateri – zugeben, eingestehen:* CHART. Ital. Ficker 10 p. 15,34 (a. 827) ut . . . omnia sic permaneant, qualiter se -crederunt vel professi fuerunt. THEGAN. Ludow. 56 ut se (sibi *var. l.*) -ret ministerium sacerdotale minime habere posse. DIPL. Ludow. Germ. 131 -didit sibi de illis *(rebus),* quod eas iniuste tenere voluisset. **c** *recedere, desistere – aufgeben, abgehen (von):* HINCM. epist. I 169 p. 149,9 persuaserunt . . . Rothado, ut non se a seditione movenda -ret.

concrematio (-cio), -onis *f.* **1** *strictius i. q. actio concremandi, combustio, incendium – das Verbrennen, Brand (schatzung), Feuersbrunst* (*cf.* GLOSS. II 314,6 St.-S. -cionem prennanne): **a** *proprie:* **α** *spectat ad res:* VITA Alcuini 19 p. 194,13 totius monasterii. CHART. Rhen. med. I 162 p. 226,33 (dipl. Karoli Simpl.) -e incendii (*cf.* CHART. Merseb. 294 per ignis -cionem). THIETM. chron. 6,35 terra . . . crebris -cionibus quatitur. CHART. Sigeburg. 66 (ed. E. Wisplinghoff. 1964) facta . . . -e . . . curtis. CAES. HEIST. Engelb. 2,12 ob -em privilegiorum. *al.* **β** *spectat ad homines:* THIETM. chron. 5,38 p. 264,8 ignis -em . . . sustinere. *de poena inferni:* HONOR. AUGUST. inev. B (PL 172,1206[A]) illorum *(a se recedentium)* -e universum opus suum illustravit *Deus.* CONR. SAXO spec. 2 p. 21 in grandi -e damnatorum. **b** *in imag.:* ALBERT. M. sacram. 118 p. 82,21 sacrificium . . . ponitur ibi pro victimatione et -e animalitatis animae *eqs.* **2** *latius i. q. ardor, aestus – Hitze, Glut:* CHRON. rhythm. Austr. 692 -cione aeris.

concremo, -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: *l.* 66. *adde* AGNELL. lib. pont. 39 p. 303,3. *ibid. al.* -ngr- *(var. l.): l. 63. p. 1209,25.* -cram-: *l. 61* (*cf. francog. vet.* cramer).

I *trans. i. q. comburere – verbrennen:* **A** *gener.:* **1** *de rebus:* **a** *igne delere, perurere, incendere – durch Feuer zerstören, niederbrennen, in Brand stecken* (*cf.* GLOSS. I 84,7 St.-S. -vit piscanchit. 85,7 -vit exussit): **α** *in univ. de incendio (pass. sensu medial.: l. 57. 64. 66):* LEG. Burgund. const. I 41[tit.] de messibus incendio -tis (LEG. Wisig. 5,5,3 id si . . . in domo ipsius, qui accepit, cum rebus eius fuerit i. -tum. *al. v. et l. 61. cf.* FORM. Turon. add. 7 contigit, ut domus . . . a malis hominibus ad incendium fuisset -ta). LEG. Wisig. 8,3,5[tit.] de vinea . . . evulsa sive -ta. FORM. Marculfi 1,34 (ed. A. Uddholm. 1962) instrumenta cartarum . . . una cum domo sua incendium -amatas (-tas *var. l.*) esse nuscuntur *(item de chartis:* DIPL. Conr. I. 35. *al.).* LEX Alam. 77,1 si quis stuba, ovilem, porcaritia domum aliquis -verit (-gre- *var. l.*). LEX Frision. 7,1 domum et quicquid in ea -tum est. AGNELL. lib. pont. 136 p. 366,27 omnia volumina manibus suis igne cun-vit. ANNAL. Sangall. IV a. 948 Lintaugia -ta est nonis Iunii. CHRON. Worm. p. 165,12 -te sunt omnes crame et veteres gades usque ad hospitale. *saepe.* **β** *de vastatione (fere de locis; per synecdochen de incolis: p. 1209,1):* PAUL. DIAC. Lang. 4,37 p. 129,19 Avares . . . urbem flammis -antes. THIETM. chron. 7,23 p. 424,34 omnia usque ad Ganam fluvium. LAMB. HERSF. annal. a. 975 p. 42,26 imperator Beheimos vastavit

[Widhalm]

et -vit. CHRON. Pol. 3,24 Bolezlavus . . . edificia villasque multas -vit. NARR. itin. nav. p. 185,35 captam civitatem, quantum potuimus, -vimus *eqs. al. adde:* CHRON. Fred. cont. 37 p. 184,18 partibus Italiae . . . igne -vit *Pippinus.* **b** *in ritu (pagano) c. sensu adolendi:* CARM. Bur. B 228,5, 33 thus, storacem, balsamum, stacten -are. **2** *de hominibus:* **a** *in univ.:* WIDUK. gest. 3,46 p. 128,6 alii . . . cum moeniis pariter -antur. *de combustione mortui:* LEX Sal. Merov. 70, 2 si antruscione vel feminam . . . interfecit aut talare voluerit vel igne -verit (-viret *var. l.*). **b** *c. colore quodam (usu pass.):* **α** *incendio detrimentum capere – Brandschaden erleiden:* FORM. Turon. 27[tit.] in eo, qui ab hostibus est depredatus vel ab igne -tus. **β** *flammis corripi, aduri – von Flammen erfaßt, versengt werden:* METELL. Quir. 68,39 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) -antur . . . igne celico *iuvenculae.* **3** *de sacrificio animalium:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 65,2 de sanguine buculae . . . in holocaustum -tae. **B** *iur., publ., eccl.:* **1** *de rebus:* PAUL. DIAC. Lang. 6,49 Leo augustus . . . eas *(imagines)* . . . in medium civitatis incendio -ari (-are *var. l.*) fecit. BERNOLD. CONST. chron. a. 1060 qui *(Berengarius)* . . . libros suae hereseos coram sinodo -vit. **2** *de hominibus:* **a** *strictius de supplicio rogi (fere de malefactoribus, haereticis; de martyribus: l. 27):* LEG. Wisig. 3,2,2 ut adulter et adultera ante iudice publice fustigentur et ignibus -entur ([-gre- *R1*]. 3,4,14. CHRON. reg. a. 1163 p. 114,6 heretici de secta Catarorum . . . extra urbem igne -ti sunt). HROTSV. Dulc. inscr. p. 127 Ag. et Chion. -ari et Hir. iussit perfodi. HEINR. LETT. chron. 2,2 ipsum . . . in ecclesia -are. *al. adde:* ANNAL. Erf. praed. a. 1234 p. 86,25 magistrum Cunradum . . . dignum fore extumulandum ac velut hereticum -andum. **b** *latius de poena inferni:* FORM. Wisig. 45 p. 595,28 sententia anathematorum puniatur et cum Iudam . . . aeterno iuditio -atur (*cf.* DIPL. Heinr. II. 433 eterno supplicio). COD. Karol. 45 p. 563,39 sciat se . . . aeternis incendiis -andum deputatum. CONST. Constant. 291 (ed. H. Fuhrmann. 1968) in inferno inferiori -tus cum diabolo . . . deficiat. *al.*

II *intrans. i. q. (de)flagrare – (ab)brennen:* **A** *de rebus:* VITA Sulp. 2 (MGMer. IV p. 373,13) contigit, ut domus illius -ret (contigit contectione domus illius concepisse ignem *rec. B*). FORM. Salisb. 3,21,4 (SBMünch. 1973/IV. p. 55) paludes et arbores -antes in fumis. CHRON. Sigeb. auct. a. 1111 (MGScript. VI p. 462,7) suburbium . . . Belloacae urbis incendio -vit. **B** *de hominibus (cf. l. 34):* REGESTA Alsatiae I 113 p. 56,2 (ed. A. Bruckner. 1949; a. 728) se confidant pro . . . malicia eternos incendius -turos.

concreo, -avi, -atum, -are. **1** *de creatione:* **a** *strictius i. q. simul creare, una facere – zugleich hervorbringen, miterschaffen:* ALBERT. M. bon. 505 p. 264,30 oportuit illum habitum in nobis -ari (concausari *PBC*) *eqs.* meteor. 1,3,4 p. 501[b],19 cometen esse sidus inter opera naturae -tum *(cf. Sen. nat. 7,22,1).* **b** *latius i. q. creare, efficere – entstehen lassen, bilden:* **α** *act.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,14 p. 8a[v] se coagulat *sanguis* et pinguedinem -at. GLOSS. Roger. I B 1,25 p. 563,38 ipsa natura pennas *pulmonis* alias -vit. **β** *medial. i. q. fieri – entstehen, sich bilden:* GLOSS. med. p. 80,10 sinoce . . . ex fellis rufi habundantia -atur. CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 14a[r] infantulus . . . sic -atur *eqs.* ROSIN. ad Sarr. 1 p. 284,22 ex grossitie aquae terra -atur. SALIMB. chron. p. 614,6 -ta sunt multa apostemata tam in hominibus quam in gallinis. *al. c. sensu inardescendi:* IOH. CODAGN. annal. a. 1229 p. 96,15 ad dictum bellum diutius -tum . . . accesserunt. **2** *de electione i. q. cooptare – hinzuwählen:* SIGEB. GEMBL. Theod. 13 Otto . . . filium suum . . . fecit sibi -ari imperatorem.

adi. **concreatus,** -a, -um. *simul factus, insitus – zugleich erschaffen, angestammt:* ALBERT. M. nat. anim. 2,17 p. 43, 88 formas omnium rerum ideales -as ipsis intellectibus, quas dicunt esse similes ideis. praedicam. 5,3 p. 251[a],20 habitus connaturales et -i. *ibid. al.*

concrepatio, -onis *f.* **1** *de campanis i. q. pulsatio, sonitus – das Läuten, Geläut:* CHRONOGR. Corb. p. 61,3 populum congregabant signorum -e. EMO chron. p. 514,39 campanarum. **2** *cantus (rudis) – (rauher, kunstloser) Gesang:* RUD. TRUD. epist. p. 331,48 cantantibus . . . monachis laicisque theutonice in -bus suis.

***concrepator,** -oris *m. concentor – Mitsänger:* GESTA Autis. 44 (PL 138,268[A]) fuit *Gualdricus* . . . in solemniis Dei . . . musicae iubilationis severissimus -r.

concrepito, -avi, -are. *script.* cumc-: *l. 11.*

1 *intrans.:* **a** *de instrumentis i. q. sonare, clangere – (er)klingen, (er)schallen:* CARM. de Karolo et Leone 180 cornua -ant. **b** *de hominibus:* **α** *(praeconio) plaudere – (Huldigung) klatschen:* CARM. de Bened. prol. 1,42[b] cum-ant sonitum manibus prodendo serenum terrigenę gentes *(cf. Vulg. psalm. 46,2).* **β** *vociferari, (ob)iurgare – keifen, schelten:* OTTO FRISING. chron. 5,5 p. 236,31 Sophia . . . augusta muliebriter -ans Narsem . . . in genitio suo se posituram denunciat. **c** *de rebus i. q. quiritare, gemere – ächzen, stöhnen (in imag.):* FLOR. LUGD. carm. 28,9 omnia -ant divinis cincta flagellis. *adde:* METELL. peripar. 6,20 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) foramina, tecta, fenestrę irrequiete -arunt singula 've, ve'. **2** *trans. (v. et l. 20):* **a** *plaudendo proferre – erschallen lassen:* CARM. de Quint. prol. 50 omnia, quę retinet celum, mare, nutrit et arvum, depromant iubilos -entque sonos *(inde l. 11).* **b** *resonare, concinere – (mit)einstimmen (in):* IOH. SCOT. carm. 9,48 spiritus interior . . . semper -ans, quicquid semel intonat annus.

***concrepitus,** -us *m. increpatio – Strafpredigt:* VITA Deic. 42 (15) tali -u . . . conventus valde recessit inde confusus.

concrepo, -ui, -are. *form.:* *perf.* -arunt: *1211,10. coniug. III.: l. 43sq. 68. rhythm.* -cré-: *l. 36. 47.*

I *subi. res:* **A** *intrans.:* **1** *sonare, strepere, clangere – ertönen, (er)klingen, (er)schallen* (*cf.* GLOSS. I 78,26 St.-S. -ent hellant): **a** *proprie:* **α** *in univ.:* ALDH. carm. eccl. 3,47 classibus . . . geminis psalmorum -et oda. virg. I 52 p. 309,10 -ante iam pullorum plausu. RHYTHM. 81,17,1 ibi -ant organa *eqs.* ANNAL. Fuld. II a. 857 p. 48,8 signis aecclesiae -antibus (CHART. Wirt. II app. 2 p. 420,29). OTTO FRISING. chron. 2,8 p. 75,16 Pytagoras ex malleorum ictibus diverse -antibus . . . discrimina vocum invenit. *al. in imag.:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 13,7 tuba . . . transmarinę prędicationis . . . sonore -uit per . . . apostolicę sedis legatum. **β** *fragorem edere – krachen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 108,16 fulgure et tonitruo -ente. **γ** *stridere – knirschen:* NIVARD. Ysengr. 5,29 *(de dentibus)* -ite in putri corio. 5,30. **δ** *resonare – (wider)hallen:* LAMB. TUIT. Herib. 1,2 domus tota vocibus et plausu -at. *fort. add.:* CARM. Salisb. 14,4 parietibus politis -ant corda fibrarum. **b** *translate i. q. (cum strepitu) exoriri – (offen) ausbrechen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 883 p. 110,13 inter Popponem et Eginonem discordia cum . . . bello -at. **2** *consonare – harmonieren:* **a** *proprie i. q. congruenter sonare – klanglich zusammenpassen, konsonieren:* ANON. II mus. Gerbert p. 339[b],38 ad parhypate hypaton . . . diapente -at. **b** *translate i. q. congruere – zusammenpassen, im Einklang stehen:* AMALAR. off. 3,24,8 hic -ant verba dominicae mensae cum toto officio missae. **B** *trans.:* **1** *referre – wiedergeben:* CARM. var. I 27,2,21 hic *(libellus)* evangelicae quadrigam -at aulae. **2** *(consentanee) narrare – (einhellig) berichten:* OTTO FRISING. chron. 1,26 p. 59,18 fabulae -ant . . . socios Diomedis in aves mutatos *eqs.*

II *subi. anim. (de choro: l. 72; per prosop. de ira: l. 69; per synecdochen de terra: p. 1211,7):* **A** *intrans. i. q. sonos, voces, strepitus proferre – Töne, Laute, Geräusche hervorbringen:* **1** *strictius:* **a** *vocis sonum ictu modulari – den Takt schlagen:* CARM. Bur. B 165,3,4 -ando manuum cum plausibus. **b** *vociferari, clamitare, tumultuari – (durcheinander) schreien, lärmen:* RUD. FULD. Leob. 14 quibus *(cunctis)* . . . voce confusa -antibus . . . virgo . . . indicit patientiam. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 883 p. 109,31 -ente turba. HERM. AUGIENS. vit. 981 ira . . . -ans obcaecat . . . cor. **c** *concinere, cantare – (gemeinsam) singen:* ALDH. virg. I 30 canora voce -ans (*cf.* ODILO SUESS. Seb. 87 [43] canoris vocibus -ando). HRABAN. inst. cler. 1,33 p. 72,8 in ingressu sacerdotis -antibus

[Widhalm]

choris auditur modulatio divinae laudis *eqs.* HYMN. Hraban. 25,1,3 alternantes -ando melos damus vocibus. **d** *(instrumentis) canere – Musik machen, blasen* (*cf.* GLOSS. I 463,24 St.-S. -antes luttantiu): HIST. de exp. Frid. imp. p.71,24 Grecis . . . tubis -antibus. **2** *latius i. q. (exspectatione) concitari – von (erwartungsvoller) Unruhe erfüllt sein:* WALAHFR. carm. 77,4,1 -at tellus Latium per omne *eqs.* **B** *trans.:* **1** *strictius i. q. canendo proferre – erschallen lassen, singen:* WOLFHARD. Waldb. 4,8 (6) dominicos . . . -are concentus. IOH. NEAP. Ian. 32 psalmodiam sonoris vocibus -arunt. HROTSV. Mar. 474 laudes plebs -at omnis. *al.* **2** *latius:* **a** *adnuntiare – verkünden, ankündigen:* HEITO Wett. 28 alitibus iam viciniam diei -antibus. WALAHFR. carm. 25a,1,3 clara voce pastores nova -bant gaudia mundo. **b** *applaudere – mit Beifall aufnehmen:* RUOTG. Brun. 8 mimica, quę . . . quidam -antes risu se infinito concutiunt *eqs.*

adi. **concrepans,** -antis. *magna voce prolatus – laut:* THIETM. chron. 4,53 fletus . . . perducere -es. *Widhalm*

concresco, -crevi, -cretum, -ere. *script.:* cum cret(us): *l.48.* -ngr- *(var. l.): l.53. exempla usus trans. (p. 1212,13sqq.) spectare possunt etiam ad vocem* concerno *(de form. perf. et signif. verborum* -ere *et* concernere *inter se confusis v. A. Ernout, Philologica I. 1946. p.92sqq.).*

I *intrans.:* **A** *praevalente sensu coadunationis:* **1** *strictius i. q. coalescere – zusammenwachsen (in imag.):* BERNO epist. 5 p. 24,16 (ed. F.-J. Schmale. 1961) quia . . . cara amicitiae soliditate in unum quoddam -vimus. *remissius de necessitate amicabili:* GOZECH. epist. 5 tua vel aliorum, quibus -vi . . ., benignitate. **2** *latius:* **a** *coniungi, uniri – sich verbinden, verein(ig)en:* **α** *gener.:* MILO carm. 1,6,4, 415 terra tenet terram, -it pulvere pulvis. HUCBALD. carm. 2,88 cineri -ere corpus. **β** *philos. de coniunctione substantiae et accidentium individuum quoddam et singulare constituente:* ALBERT. M. bon. 9 p. 6,1 omne . . . esse creatum -tum (concreatum *var. l.*) est habitudinibus (caus. univ. 2, 1, 17 p. 462a,28. *ibid. al.*). **b** *colligi – sich ansammeln:* POETA Saxo 4,251 toto -tum corpore virus. UDALSC. Conr. 19 totus in poblite humor nocivus -vit. **c** *coacervari – sich auftürmen:* ANNAL. Quedl. a. 1020 p. 85,52 quorum *(cadaverum)* numerositas . . . in plures quasi aggerum cumulos -ta. **B** *praevalente sensu spissationis:* **1** *(gelu) constringi – gefrieren* (*cf.* GLOSS. II 687,57 St.-S. -unt gefriesint): **a** *congelari – zufrieren:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,6 -to flumine. HELM. chron. 51 p. 100,21 lacus . . . glacie -tus pervius erat. **b** *rigescere – erstarren:* WANDALB. mens. 310 terra . . . in rigidam speciem -ta. FROUM. carm. 8,7 cruscula -unt. *al.* **2** *densari, indurescere – sich verdichten, verhärten:* COMPOS. Luc. G 21 ⟨gutte⟩ sunt -te (cum cretae MAPPAE CLAVIC. 192 p. 224,22). WANDALB. mens. 155 cum necdum validas -vit sucus in herbas. ALBERT. M. animal. 7,167 humidum . . . -it in testam. *ibid. al.* **C** *praevalente sensu incrementi:* **1** *(crescendo) augeri, incrementum capere – (an)wachsen, zunehmen (cf.* GLOSS. I 90,13 St.-S. -vit [-grevit *b*] cauuchs. *al.): a gener.:* **α** *corpor.:* ALDH. ad Acirc. 73,2 turgida -ens *famfaluca* liquido de flumine lapsu. *al.* HUCBALD. carm. 2,141 Cinthia . . . cornua contenebrans cedet -ere calvis. ALBERT. M. veget. 6, 190 ex tunicis ligneis -it *pirus. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,222 benignarum -to germine frugum. **β** *spirit. (c. sensu proficiendi: l.63):* HRABAN. carm. 18,53 ut tua multiplici -at gloria laude (19,41). CARM. biblioth. 3,1,33 quatinus ingenium -at acumine sensus. CONST. III 236 p. 225,18 (a. 1279) quod . . . in . . . devotione -as. **b** *math.:* ANON. geom. I 3,26 p. 335,21 numerus in se multiplicatus in XXV -at. *al.* **c** *mus.:* SCHOL. enchir. 3,346 (ed. H. Schmid. 1981) ut numerus . . . senarius sui medietate in suum -it (-at *var. l.*) sesqualterum *eqs.* **2** *accrescere, accedere – hinzuwachsen, -kommen:* SISEB. Desid. 2 nec multa morula -ente. RHYTHM. 114,30,1 hoc augmentum . . . -it mensibus. WOLFHER. Godeh. II 40 alia . . . infirmitate -ente . . . decubuit. **3** *nasci, fieri, oriri – (er)wachsen, entstehen, hervorgehen:* **a** *gener.:* **α** *strictius:* FORM. Sangall. II 10 p. 403,30 in suo agro . . . -tum *nemus.* EKKEH. IV. bened. I prol. 2,20 deum urina -tum dant Oriona. **β** *latius:* LEG. Wisig. 12,2,15 ea, que -ta (creata *var. l.*) sunt, solidare *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 409,8 episcopis ab eorum . . . clericis . . . multa -unt adversa. VITA Burch. Worm. prol. p. 832,19 lacrimis . . . ex intima compunctione -tis. *de carmine i. q. consurgere – sich erheben:* LIOS MON. 17 quo . . . carmina -ant stridentia voce superna. **b** *math.:* ABBO FLOR. calc. p. 202,17 (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. 1899) multiplicatus *numerus* . . . respicit eum, qui ex se . . . -it. ADALBOLD. sphaer. 2 qui non noverit, unde . . . circuli crassitudo -at (6). **c** *mus.:* MUS. ENCHIR. 1,6 (ed. H. Schmid. 1981) ex diastematibus -unt systemata.

II *trans. de conditione materiae informis (per confusionem c.* concernere *ut vid.) i. q. concreare – entstehen lassen, (er)schaffen* (*cf.* BEDA temp. rat. 5,38sqq.): WANDALB. martyr. compr. 29 conditor omnipotens . . . orbis terrarum . . . -vit semina *(cf. p.1158,38).* creat. mund. 6 -vit Deus orbem.

adi. **concretus,** -a, -um. **1** *gener.:* **a** *strictius:* **α** *rigidus – starr:* CAND. FULD. Eigil. II 9,3 quas . . . tremens cieras -o corpore voces? HEIRIC. Germ. I 6,193 inveniunt . . . iam -um loetali frigore pectus. **β** *densus – dicht:* HUCBALD. carm. 2,11 cuncti -o crine comati. **γ** *insitus, inhaerens – angestammt, eigen:* ANNAL. Quedl. a. 997 p. 74,8 innata ac -a sibi *(sc. Machtildae)* benevolentia. **b** *latius i. q. collectus – aufgestaut:* HROTSV. gest. 491 fudit in insontem -um . . . furorem. **2** *philos. et theol. i. q. in individuum quoddam (et singulare) coniunctus – zu einem (konkreten) Ganzen verbunden, zusammengesetzt:* **a** *in univ.:* MANEG. c. Wolfh. 22 p. 94,11 (ed. W. Hartmann. 1972) singula, ex quibus -um corpus constiterat. ALBERT. M. metaph. 1,5,1 p. 70,75 (ed. B. Geyer. 1960) 'quod est densatum et -um' (*p. 989a,16* τὸ . . . συγκεκριμένον), est 'posterius' . . . in 'generatione'. **b** *spectat ad coniunctionem duarum naturarum Christi:* ALBERT. M. sent. 3,4,10 p. 89a,12sqq. 'homo . . . verbo Dei est adiunctus atque connexus . . .', videtur autem, quod non -us, quia -um denominat subiectum ut accidens. *cf. p.1158,34.* **c** *spectat ad coniunctionem formae et materiae, substantiae et accidentium individuum quoddam et singulare constituentem i. q. singularis, proprius – besonder, konkret:* **α** *de rebus certa accidentium collectione definitis:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 16,15 nativum non potest esse non compositum, non conforme, non -um *eqs.* p. 21,21 quod . . . ex eo, quod subiectum informet multitudinemque post se accidentium trahat, -um dicatur. *ibid. al. v. et p.1094,62.* **β** *de terminis rem individuam designantibus:* ALBERT. M. eth. 1,1,3 p. 8a,2 aut . . . hoc *(medium)* est simplex . . . aut est -um. anal. pr. 1,7,4 p. 659b,17 hi termini, qui abstracti sunt secundum habitudines . . ., transmutantur ad -os *eqs. ibid. al.*

subst. **1. concretus,** -i *m. qui una (cum alio) adolevit, coaetaneus – Jugendfreund, Altersgenosse:* ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p. 546,19 -um et conscolasticum meum. TRANSL. virg. Col. 13 (MGScript. XXX p. 1381,32) collactaneorum et -orum.

2. concretum, -i *n. de eo quod certa accidentium collectione definitum est i. q. singulare, proprium – Besonderes, Konkretes:* **1** *de rebus:* ALBERT. M. top. 2,25 p. 321b,39 principale simplex est abstractum, a quo derivatur -um. **2** *de terminis:* ALBERT. M. anal. pr. 1,7,4capit. ex prava . . . sumptione terminorum secundum abstractum et -um. *ibid. al. v. et vol. I. p.63,15.*

adv. ***concrete.** *modo concreti, proprie – in der Weise des Konkreten, konkret:* ALBERT. M. cael. hier. 2,8 p. 48a,27 malum . . . -e accipiendo aliquid est. *v. et vol. I. p.63,19.*

concretio, -onis *f. (a* concrescere *accedente vi vocis* concernere, *cf. ThLL. IV. p.97,68.98,4. al.) script.:* -ngr- *(var. l.): p.1213,14.* ? -creat-: *p.1213,21.23.*

I *praevalente sensu coadunationis:* **A** *gener.:* **1** *proprie i. q. commixtio – Vermischung:* VITA Lamb. Nov. Op. 6 (MGScript. XXX p. 951,5; a. 1166/88) ut ex -e earum *(lacrimarum)* et pulveris pavimenti cumulus . . . excresceret. **2** *meton.:* **a** *coacervatio – Anhäufung (in imag.):* ALCUIN. epist. 253 p 409,10 quae *(negotia saecularia)* impediunt qua-

[Sroder]

dam nubium -e caritatis radios. **b** *collectio – Ansammlung:* SIGEH. Maxim. 22 omnem humoris noxii -em. **c** *congregatio, communitas – Zusammenschluß, Gemeinschaft:* ADREV. Bened. 24 eorundem *(mancipiorum)* -o atque cohabitatio. **d** *compages – Gefüge (in imag.):* WOLBERO cant. 3 p. 1225^{C} tota -o introrsus positi corporis. **B** *philos. i. q. coniunctio, unio – Verbindung:* **1** *in univ.:* ALBERT. M. div. nom. 4,144 (ed. P. Simon. 1972) per se motiva *virtus* ad unitivam quandam -em (*PG 3,713^{D}* κρᾶσιν). **2** *coniunctio (formae et materiae, substantiae et accidentium) individuum quoddam et singulare constituens – Verbindung (von Form und Materie, Substanz und Akzidentien) zu einem konkreten Einzelding, 'Konkretisierung':* **a** *spectat ad res:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,10 -o (-gr- *C^{1}*) . . . in naturalibus non solum coadunatione formae et subsistentis, sed ex multitudine accidentium, quae substantiale esse comitantur, considerari potest. p. 18,22 divina essentia nec conformis est nec -i subiacet. HUGO HONAUG. hom. 2,16 (ArchHistDoctrLitt. 42. 1967. p. 194) unio -is est, qua per formae et materiae coniunctionem una fit substantia. ALBERT. M. sent. 1,2,13 p. 69^{a},2 haec habitudo cum ente creato facit -creationem et compositionem (summ. theol. I 14,57 p. 580^{b},40 ad c. et ad -creationem). 3,6,2 p. 128^{a},18 persona . . . est maioris -is. cael. hier. 12,1 p. 321^{a},42 per -em ad materiam. metaph. 5,3,7 p. 266,93 (ed. B. Geyer. 1960) in -e ad subiectum. *saepe. v. et vol. I. p. 60,67.* **b** *spectat ad actum rationis (fere i. q. significatio concreti – konkreter Sinn):* ALBERT. M. anal. pr. 1,7,4 p. 658^{b},19 in maiori . . . propositione, in qua sumuntur termini in abstractione, debent sumi in -e. metaph. 7,1,12 p. 337,64 (ed. B. Geyer. 1964) haec *passio* significatur in -e.

II *praevalente sensu spissationis:* **A** *gener. i. q. crassatio – Verdickung:* ALDH. virg. I 5 dulcia natorum pignora . . . fetosa quadam suavissimi suci -e producit *apis.* **B** *philos. i. q. compressio, densatio – Verdichtung:* ALBERT. M. metaph. 1,5,1 p. 69,48 (ed. B. Geyer. 1960. 1964) quaedam . . . fiunt ex ad invicem '-e' (*p. 988^{b},32* συγκρίσει) sive inspissatione ut densa ex raris, quaedam autem 'discretione' *eqs.* (10,2,8 p. 453,94 'ipsae differentiae', quae sunt 'priores' in genere coloris, sunt 'discretio et -o' [*p. 1057^{b},10* τὸ . . . συγκριτικόν]).

III *praevalente sensu incrementi:* **A** *gener. i. q. actus crescendi – das Wachsen, Wachstum (cf.* GLOSS. II 11,1 St.-S. -e uuahsamo *[spectat ad l. 33, sc. per pravam interpr.]):* DUDO hist. 3 (PL 141,735^{D}) alii lucis -e fruticum condensis . . . reponunt se. *de augmentatione:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 496,28 monstrum illud cum dedecorosa -e usque ad quaedam liniamenta corporis humani perductum. **B** *math. i. quod (multiplicatione) efficitur – (Multiplikations-)Ergebnis:* ADALBOLD. sphaer. 3 si . . . cubi summam XIes ducerem et ex illa -e unam XXI subducerem.

concretivus, -a, -um. **1** *coniungens, unionis efficiens – verbindend:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. div. nom. 4,137 p. 226,29 (ed. P. Simon. 1972) 'virtutem unitivam et -am' (*PG 3, 713^{A}* συγκρατικήν) unius ad alterum (summ. theol. I 6,26,1, 2,4 p. 243^{a},38. 16,64 p. 657^{a},31 u. quamdam et -am v. p. 657^{b}, 42 virtus . . . unitiva, -creativa [*sic?*]). **b** *spectat ad coniunctionem formae et materiae, substantiae et accidentium i. q. concretum designans, proprius – das Konkrete bezeichnend, konkret:* HUGO HONAUG. hom. 2,64,2 (ArchHistDoctrLitt. 42. 1967. p. 235; c. 1180) hac . . . coniunctionis societate unitas sibi proprietates nominibus earum -is . . . dicimus esse unum. ALBERT. M. anal. pr. 1,7,4 p. 659^{a},23 in terminis -is. *al.* **2** *comprimens, densitatis efficiens – zusammendrängend, verdichtend:* ALBERT. M. metaph. 10,2,8 p. 453,93 (ed. B. Geyer. 1964) nigredo . . . est 'color -us' (*p. 1057^{b},9* συγκριτικόν).

adv. ***concretive.** *modo concreti, proprie – in der Weise des Konkreten, konkret:* **1** *spectat ad rem:* ALBERT. M. sent. 1,8,23 p. 252^{a},34 aut . . . est compositio . . . eius, quod non est pars, sed -e adhaeret. **2** *spectat ad actum rationis:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,7 p. 575^{b},31 debet -e intelligi malitia pro malo. phys. 7,1,6 p. 497^{b},37 illud . . ., quod alteratur, praedicatur de forma supposita, quae -e signatur, sicut proprie habet signari. anal. pr. 1,4,4 p. 545^{a},17 dico . . . terminum . . . accidentalem . . ., qui significat accidens -e sive denominative. top. 5,2,5 p. 409^{b},35 subiectum per se sumptum et sumptum -e cum accidente. *ibid. al. v. et vol. I. p. 61,34.*

concretus *v.* concresco, concerno.

concrucifigo, -ere. *simul crucifigere – mitkreuzigen (cf. Vulg. Gal. 5,24):* HONOR. AUGUST. eluc. 1,182 (ed. Y. Lefèvre, L'elucidarium. 1954) vitiis et concupiscentiis Christo -imur. *ibid. al.* *Sroder*

conctio *v.* 1. contio.

concuba, -ae *f. socia tori – Konkubine:* LEG. Wisig. suppl. 2,8 p. 470,6 si non abeat filios de legitima uxore, potest fieri mater eorum *(filiorum naturalium)*, que -a fuit, uxor. 2,9 p. 470,12 si ancilla sit illa -a ipsius, cum filiis suis . . . ingenua dimittatur. *v. et l. 54.*

concubatio, -onis *f. incubatio – das (Aus-)Brüten:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 52,31 longum . . . tempus requirunt aves . . . ad positionem ovorum et ad eorum -em (conculcationem *var. l.*).

concubina, -ae *f. script.:* -cob-: LEX Raet. Cur. 24,19, 2 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959). -upi-: *l. 69. p. 1215,44. adde* RHYTHM. 40,17,2. *al.* -uvi-: *p. 1215,4. de re v. E. Hoyer, Die Ehen minderen Rechts in der fränkischen Zeit. 1926.*

socia tori – Konkubine (cf. GLOSS. I 802,12 St.-S. -a est uxor chebis. II 125,29 -am friudilinna. 326,5 -ę i. uuirtinna. III 65,47 -a kebiswib. 341,51 pelex gella -a. 662,47 -a chebis vel rivalis vel pelebs. *al.):* **1** *pelex – Kebse (plerumque de ancillis; de feminis liberis i. q. coniux viro praeter uxorem legitimam iuncta – Nebenfrau: l. 46. cf. l. 44):* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* WIDUK. gest. 1,9 p. 11,20 quia sibi *(sc. Amalbergae)* regnum cessisset iure hereditario, utpote quae filia regis erat et filia reginae; Thiadricum vero suum servum tamquam ex -a natum *eqs.* TRAD. Teg. 35 ea *(ancilla)* more solito -ę usus est *Maganus vir nobilis* (TRAD. Michaelb. 57. *al. cf.* TRAD. Ratisb. 755 cum manu uxoris suę . . . delegavit super aram . . . filiam eius, quam habuit ex -a. CHART. Brixin. 69 p. 75,16 Alheidam, quondam -am suam et ancillam, quam postea in uxorem receperat). CHART. Osn. I 205 p. 177,32 sororis . . . ex -a (*cf.* CHART. Mog. A I 439 cum . . . fratre ex -a). *al.* **β** *spectat ad usum paganum:* NICOL. I. epist. 123,2 si Thamar a fratre et -ae David a filio eius . . . oppressae . . . nullas nuptias contraxisse refertur *(cf.* ALBERT. M. sent. 4,33,23 p. 317^{a},4 *-ae patriarcharum* fuerunt verae et liberae uxores, ergo non sunt dicendae -ae. 4,33,24$^{capit.}$ *ibid. al. cf. l. 48sq.).* HERBORD. Ott. 2,22 (ed. J. Wikarjak. 1974) dux . . . XXIV -as, quas ritu gentili sue legitime uxori superduxerat, publice abiuravit. *alleg.:* ALCUIN. epist. 133 p. 201,21 sexaginta . . . reginae et octoginta -ae *(Vulg. cant. 6,7)* rectores sunt . . . ecclesiae. p. 201,28 -arum nomine denotantur, quia *eqs.* **b** *iur. et canon.:* LEG. Wisig. 3,5,5 ut -am patris sui . . . aut eam, quam scierit patrem suum . . . vel semel adulterasse, seu sit libera sive ancilla, nullus . . . propinquorum adulterare presumat. CAPIT. reg. Franc. 96,5 si est homo uxorem habens et supra ipsa cum alia adulterans et -am (concubam *cod.*) habuerint *eqs.* 180,37 nulli liceat uno tempore duas habere uxores uxoremve et -am *(cf. l. 71).* PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 238,1 (Studi e Testi 227. 1963) habuisti legitimam uxorem et cum ea simul -am? *adde:* EPIST. Ratisb. 6 p. 291,1 si infames personę sunt incestuosi, . . . anathematizati, filii -arum. **2** *cohabitatrix – Lebensgefährtin:* **a** *spectat ad coniugium (legitimum) non sollemniter contractum:* **α** *gener. (huc spectare possunt etiam exempla infra allata, e.g. p. 1215,47.50):* DIPL. Conr. I. 20 p. 1923 quaedam matrona nomine Ellinrat, -a . . . Arnulfi . . . regis. DIPL. Conr. II. 157 predium . . . Hathaldus sue -e, videlicet filie Bernhardi comitis, quasi pro dotis causa donavit. *al.* **β** *iur. et canon.:* LEX Raet. Cur. 4, 6 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) filius de non legitima muliere, qui naturales filius dicunt, id est de -pina (-a *var. l.*), qui nos ornongus dicimus. CONC. Karol. 46^{B}, 37 nulli liceat uno tempore duas habere uxores sive -as *(cf. l. 56).* CAPIT. reg. Franc. 249,12 quodsi quislibet -am habuerit, quae non legitime fuit desponsata

[Dauser]

eqs. LEG. Lang. p.323b,28 naturales filii sunt, qui ex -a nati sunt, quae ad modum uxoris tenetur. *al.* *de bigamia q. d. successiva (clericorum):* CONC. Merov. p.76,11 de his, qui ... defunctis uxoribus sibi -as (-vinas *R*) publice crediderint sociandas *eqs.* **b** *spectat ad coniugium (interdictum) clericorum:* **α** *gener.:* ANDR. STRUM. Ioh. 30 clerici spretis conubiis et -is ... ceperunt ... vitam communem ducere. CHART. scrin. Col. A II 1 p.138,31 Wilhelmus canonicus ... inpignoravit domum suam ... Ode -e sue pro XXXVI marcis. CAES. HEIST. mirac. II 1,27 p.51,1 sacerdos ... -am habebat nomine Petrissam, feminam satis formosam. 2,15 p.94,9. *ibid. al. cf. l. 34.* **β** *canon.:* GREG. VII. registr.2,61 p. 216,10 ut admoneas ... quoscunque sacri ordinis ministros ... -as omnino derelinquere. 2,62. BERNOLD. CONST. chron. a. 1049 p.426,17 ut Romanorum presbiterorum -ae ... Lateranensi palatio adiudicarentur ancillae. ISINGR. annal. I a.1151 de suspensione officiorum et beneficiorum ... presbyterorum -as habentium. *al. cf. l. 2sqq.* **c** *spectat ad coniugium per raptum feminae effectum:* PASS. Praeiecti I 23 qui filiam ... Claudie raptam ex scelere sibi sociaverat et deinceps -arum miseria adorsus *eqs.* **d** *spectat ad contubernium servorum (cf. E. Hoyer, op. cit. p.208):* CAPIT. reg. Franc. 16,7 si servus suam ancillam -am habuerit, ... potest illa dimissa comparem suam, ancillam domini sui, accipere, sed melius est suam ancillam tenere. **3** *amica, adultera, fornicaria – Geliebte, Buhlerin (interdum sensu despicabili de coniuge non sollemniter ducta vel illegitima, e.g. l.29. 31. 43):* **a** *gener.:* HINCM. annal. a.862 p.60,8 Hlotharius Waldradam -am ... coronat et quasi in coniugem et reginam sibi ... copulat (*de eadem:* a.863 p.62,32. ANNAL. Xant. a.866 p. 23,14 inlicitam -am. *al. cf.* REGINO chron. a.864 p.80,27 quae eius *[Lotharii]* fuerat -a, cum adhuc adolescens esset in domo paterna). BERTH.(?) annal. a.1077 p.302,1 ipse *(episcopus)* ... -a quadam vidua ... abusus est. BRUNO MAGD. bell.6 p.16,23 binas vel ternas simul -as habebat *Heinricus IV. al.* **b** *iur. et canon. (loci spectant ad divortium Lotharii):* NICOL. I. epist. 106 p.618,34 nec aliae uxoris copulam ... dimissa superstite habere concedimus neque -am habendi licentiam tribuimus. p.619,4. *al.* GUNTH. COL. diab. cap. A 7 quod nulli licet ingenuam virginem alicui viro tradere in concubinatum ..., et quia suo viro parentum consensu, fide, affectu ac dilectione coniugali sociata est, uxor profecto, non -a habenda sit. **4** *usu vario vel incerto:* CHRON. Fred. 3,56 *Guntramnus* accepit primum -pinam nomen Venerandam *(sc. ancillam, cf. Greg. Tur. Franc.4,25).* HEITO Wett. 19 quantum discrimen in luxu -arum hereat. EINH. Karol.20 erat ei filius nomine Pippinus ex -a editus (*cf.* PAUL. DIAC. Mett. p.265,23 ex Himiltrude nobili puella). 33 quibus *(testamentis)* ... ex -is liberos ex aliqua parte sibi heredes faceret. HINCM. annal. a.870 p.108,24 -am suam Richildem desponsatam atque dotatam in coniugem sumpsit *Karolus.* LIUTPR. antap.4,14 capit. p.102,27 de Hugone rege, qui uxorem suam ob -as hodio habuit. 5,14 se legitimo ex coniugio filiam non habere, sed si ex -arum filiabus vellet *Constantinus eqs.* (*cf.* ADAM gest.2,59 qui *[filius]* natus est a -a [*opp.* a legitima]). HELM. chron.49 p.96,13 Nicolaus, licet -a natus, Danorum regnum obtinuit. *al.*

concubinalis, -e. *qui concubinae est, illegitimus – un-, nichtehelich:* **1** *e concubina genitus, nothus – aus einer illegitimen Verbindung stammend:* CHART. Osn. I 226 (a.1107/13) liber homo Worat nomine cum filio suo -i. TRAD. Ransh. 149 p.256,21 quidam nobilis vir ... tradidit ... filiam suam -em ... super altare. **2** *a concubina originem trahens – auf eine illegitime Verbindung zurückgehend:* RICHER. REM. hist.2,98 hic *(princeps Viennae)* ... -i stemmate usque ad tritavum sordebat. **3** *concubina dignus – einer Konkubine zukommend:* CHRON. Pol.1,7 p.23,5 soror regis ... corrumpetur nec ... Bolezlavo thoro maritali, sed -i singulari vice tantum coniungetur.

***concubinarius,** -a, -um. **1** *adi.:* **a** *concubinae cohabitans – mit einer Konkubine lebend (huc fort. spectant etiam exempla infra allata, e.g. p.1216,10.13):* CHART. episc. Halb. 190 l.63 (epist. papae a.1138) liceat ... sacerdotes publice -os et incontinentes ... in sacramentis vitare. COD. Wang. Trident.151 contra clericos -os. CHRON. Erf. min. p.642,14 hic *(papa)* constituit, ut missa presbiteri -i, quamdiu toleratur ab ecclesia ..., potest audiri. *al.* **b** *concubinalis, amatorius – buhlerisch, Liebes-:* HUGO FLAV. chron. 2 p.492,53 -ae oblectationis antiquae gurges inexplebilis ... memoriae reductus. **2** *subst. masc.:* **a** *de clericis i. qui concubinae cohabitat – einer der mit einer Konkubine lebt:* LAND. MEDIOL. hist. I 2,35 p.70,35 quicumque ... ex clero -us inveniebatur, ... ultra non promovebatur. CHART. Rhen. med. I 548 p. 608,2 (epist. papae) precipimus, ut illis, quos in ordine subdiaconatus aut supra manifeste -os esse noveritis, ... officium ... interdicatis. ANNALISTA Saxo a.1107 p.746,2 (decret.) de uxoratis sacerdotibus sive -is *(cf. l.46).* GERHOH. novit. prol. 5 (ed. N. M. Häring. 1974) de -is et conducticiis abiciendis. COD. Wang. Trident. 151 carta super absolucione -orum. CAES. HEIST. hom. I p.137a si fuerit *praedicator* -us manifestus, adulter. CHART. Lux. III 290 p.316,10 (epist. papae) adversus -os huiusmodi officii nostri debitum ... exequi. *al. in imag.:* ANNAL. Disib.a.1075 p.6,42 Domini sponsam ... per -os, id est hereticos, polluere et obfuscare veritus non est, dum *eqs.* **b** *de filiis concubinarum i. q. nothus vel spurius – unehelich Geborener:* CAPIT. reg. Franc.167,8 sancimus, ut ... ad accusandum et iudicandum et testimonium faciendum non se exhibeant viles personae et infames, ... scurrae, -i.

***concubinaticus,** -a, -um. *concubinalis, amatorius – mit Konkubinen (begangen), buhlerisch:* CAPIT. reg. Franc. 293,77 provideant ... potentes feminae, ut in suis domibus adulteria et luxuriae -ae (concubinatae *var.l.*) et incesta adulteria non vigeant.

1. concubinatus, -us *m.* *pelicatus, coniugium dispar vel illegitimum – Konkubinat, (öffentliche) nichteheliche Geschlechtsverbindung* (*cf.* GLOSS. III 284,16 St.-S. pelicatus -us kebesoter): BERNH. CONST. can.25 p.497,3 rex ... Waldradae, cuius -u nondum uxoratus, iterum abutitur amplexibus. CHART. Helv. arb. 9 p.16,33 monemus, ut omnem clerum ... a -u ... retrahatis. ALBERT. M. eth. 1,4,2 p.52a,29 -us ... in incestum ab antiquis legibus non determinabatur, qui tamen secundum nostras leges incestus est. *al. v. et p. 1215,41.*

2. *concubinatus, -a, -um. **1** *concubinae cohabitans – mit einer Konkubine lebend:* BONIZO ad amic.3 p.580,11 ut non solum ... sacerdotes et levitę, sed ipsi pontifices passim -i haberentur. 6 p.598,37 -i clerici. CONST. I 396b,2 de uxoratis et -is presbyteris id statuimus, ut penitus ab altaris ministerio sequestrentur. *al.* **2** *concubinalis, amatorius – mit Konkubinen (begangen), buhlerisch: v. l.30.*

***concubinus,** -a, -um. *concumbens – beisammenliegend:* EBERH. ALEM. labor. 735 *(in imag.)* nomina nominibus se -cūbina maritant.

concubitor, -oris *m.* *script.* go-*(var. l.): l.55.*

concubinus, amator – Beischläfer, Liebhaber (*cf.* GLOSS. II 193,69 St.-S. -es pilegara): LEG. Wisig.3,5,4 masculorum ... -es (go- *var. l.*) ... sunt legis huius sententia feriendi (EPIST. Bonif. 80 p.175,19 adulteros, homicidas, molles, m. -es ... devita. *al.* [*cf. Vulg. I Cor.6,10*]). AMARC. serm.2,253 (ed. K. Manitius. 1969) Messias satus est sine crimine -is. GESTA Trev. cont. I 15 p.188,29 *abbatissa* coepit de bonis ecclesiae ... alia -bus suis distribuere, alia vendere.

1. concubitus, -us *m. (?n.* -um: *p.1217,36sq.) script.:* cun-: *p.1217,3.* cumc-: CHRON. Fred.2,62 p.85,16 cumcubito. -upi-: OTTO FRISING. chron.3,20 p.161,6 -pitos *(var. l.). form. decl. II.: sing.: nom.* -um: *p.1217,37. gen.* -i: ARBEO Corb. 36. *dat., abl.* -o: *l.62. p.1217,10.32.34. plur.: nom.* -i: *p.1217,44. acc.* -os: *l.63.*

I *strictius:* **A** *cubatio – das Liegen:* THADD. FLORENT. cons.170,10 abstineat a -u super dorsum *eqs.* **B** *coitus, commixtio, commercium carnis, copulatio – Beischlaf, Geschlechtsakt, -verkehr, Paarung* (*cf.* GLOSS. II 637,25 St.-S. -us gimisgida): **1** *in univ.:* **a** *spectat ad homines:* **α** *gener.:* HEITO Wett. 19 animas inter se -u masculorum pollu-

[Dauser]

tas. WALAHFR. Wett. 760 neque -u quaedam *viduae* cessare probantur. AGNELL. lib. pont. 96 p.339,27 repente fruere cun-um, quia . . . non possum morari. ALBERT. M. eth. 10,1,5 p.609^{b},28 in -u epheborum. *al.* **β** *natur. et medic.:* ALBERT. M. veget. 6,428 p.559,21 deiicit *ruta* desiderium -us. animal. 1,458 haec *(signa virginitatis)* destruuntur per -um. 9,55 accidit . . . cuidam mulieri, quod ex uno -u impraegnata fuit duobus gemellis *eqs. ibid. al.* **γ** *iur. et canon.:* CONC. Merov. p.92,20 ut, qui sine legitima traditione coniuncti . . . se ab ecclesiae communione suspendunt, in sacris locis turpi -o (-u, concoeto, concoetu *var. l.*) misceantur. CAPIT. reg. Franc. 306,18 p.468,6 naturalis inter fratrem et sororem -us veniam temporalis non meretur honoris. p.468,17. **δ** *theol.:* ALBERT. M. sacram. 245 p.160,79 -us coniugalis tribus modis potest fieri meritorie et duobus modis cum peccato *eqs.* (summ. theol. II 17,109 p.309^{b},8). bon. 314 p.175,73 carnalem. sent. 4,33,14$^{capit.}$ an -us moderatus possit abesse a libidine. summ. theol. II 17,107,4,3,1 p.298^{b},23 originale peccatum est et culpa et poena . . . a parentibus ad parvulos transmissa per -um seminalem. 17,109$^{capit.}$ actus -us. 18,122, 1,2 p.396^{b},9 -us soluti cum soluta peccatum mortale est. 22,133,2 p.450^{b},3 matrimonialis. *ibid. al.* **b** *spectat ad animalia:* ALBERT. M. animal. 6,99 in tempore coitus intrant in eas *(equas)* spiritus -us. 6,114 in uno solo -u (*p.575^{a},13* ὀχείας) taurus implet vaccae matricem. *ibid. al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *de consummatione matrimonii:* CHART. Brixin. 119 p.126,29 (a. 1248) cum . . . -um contraxerint. **b** *de coniugio, concubinatu i. q. cohabitatio, coniunctio coniugalis vel concubinalis – das Zusammenleben, eheliche Gemeinschaft, sexuelle Beziehung* (*cf.* GLOSS. IV 331,30 St.-S. -um hiunga): **α** *gener.:* CHRON. Fred. 2,62 p.85,21 si imperator effectus fueris, erit digna ancilla tua tibi -o? ARBEO Corb. 26 mulier . . . viri -u alienata (*inde* VITA Corb. 21 a viri sui inlicito -u [-o *var. l.*]). NICOL. I. epist. 38 p.311,24 si . . . Hlotharius iam omnino copulam -us non repetierit *eqs.* HADR. II. epist. 1 p.696,1 scelestissimus (-um *B*) Waldradae moechae -us (-um *B*). ALBERT. M. bon. 532 p.278,62 de nonmatrimoniali -u in Osee. **β** *iur. et canon.:* CONC. Merov. p.26,10 *(de coniugiis incestuosis)* si quis . . . patrui vel privignae -o polluatur (*inde* CONC. Karol. 34,11. CAPIT. reg. Franc. 248,29). CAPIT. reg. Franc. 252,23^{a} inlicitum -um Deo consecratarum discindi lex canonica sancit.

II *latius i. q. lectus (coniugalis) – (Bei-)Lager:* GLOSS. I 574,18 St.-S. -us legar. GLOSS. p.213,8 Th. cubiles -i lecti *(cf. Corp. Gloss. Lat. ed. Goetz IV 436,24).*

2. concubitus *v.* concumbo.

concubium, -i *n. plur. i. q. tempus primi somni – Zeit des ersten Schlafes:* PASS. Ursulae 11 transactis pene -is vidit . . . Dei tiruncula quoddam in somnis mysterium.

concucio *v.* concutio. **concula** *v.* conchula.

***conculcabilis,** -e. *dignus qui conculcetur, contemptibilis – wert (mit Füßen) getreten zu werden, niedrig, gering:* ALBERT. M. cael. hier. 8,1 p.215^{b},16 pedestris ignominia est, quae facit pedibus -em (p.217^{b},13 quae *[operatio pedestris]* f. -em). *subst. neutr.:* ALBERT. M. summ. theol. II 2,8 p.137^{b},37 ad scabellaria et -a inferiora indignationis oculo numquam respiciunt *angeli.*

***conculcantia,** -ae *f.* (1. conculcare) *accumulatio – Ansammlung, Stauung:* WILH. SALIC. chirurg. 2,7 p.331^{E} ut fit in omni alio subito humorum cursu et -a ad cor. *al.*

1. conculcatio (-cio), -onis *f. script.* -lta-, -lti(o): *p. 1218,43.47.*

I *proprie:* **A** *actio calcandi, proculcandi, obterendi – das Darauftreten, Darübergehen, Nieder-, Zertreten, Zertrampeln:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* OTTO FRISING. gest. 1,36 p.56,12 (epist. papae) sanctorum reliquiae in infidelium -em datae sunt. CHART. Raitenh. 62 ne . . . in . . . augea molestiam -is et depastionis ab itinerantibus sustineant. IOH. CODAGN. trist. p.44,25 viam ensibus . . . et -e equorum . . . aperiebat. ALBERT. M. veget. 7,26 soliditas . . . superficiei *terrae* . . . per -em hominum et bestiarum . . . facta. Iob 28,2 p.309,2 (ed. M. Weiss. 1904) in tanta abundantia habebit *ferrum et aes,* quod sint ad -em. *al. v. et p.1231,28. meton. i. q. ager in pastura conculcandus – Auslauf, Weide (cf.* GLOSS. I 599,55 St.-S. in -e in trata *[Vulg. Is. 7,25]):* GESTA Hort. Mar. 37 p.592,39 que loca . . . in pascua gregum et -cionem pecorum proventura sperabantur. **b** *c. colore quodam i. q. laniatus – das Reißen:* FUND. Brunw. 25 p.137,42 huius *(ursi)* tanta rabies erat, ut . . . venatus cervorum . . . atque aliarum -o bestiolarum ad mitigandam . . . ventris ingluviem non sufficeret. **2** *latius i. q. invasio, vastatio, eversio – Verheerung, Verwüstung, Zerstörung:* MIRAC. Wandr. 2,2 (MGScript. XV p. 408,5; s. IX.) ob metum et -em . . . nefandorum gentilium. BERTH.(?) annal. a. 1078 p.313,33 fiebat . . . sanctae aecclesiae -o et desolatio circa festivitatem omnium sanctorum. OTTO FRISING. chron. 4,31 p.223,4 regnum . . . in -em barbaris patuit. *al.* **B** *compressio, arta coniunctio, pressura – das Zusammenpressen, -drängen, -gepreßtwerden:* **1** *in univ.:* WILH. SALIC. chirurg. 2,2 p.327^{F} subito morietur propter magnam . . . -em cerebri a membris illis patiens. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4 app. 3 p.149,23 in ipsa crystallo sibi invicem conculcantur *radii solis* et ex tali subtiliatione et -e radiorum . . . magis subtiliantur et ad se invicem conculcantur. **2** *c. colore quodam:* **a** *collectio, accumulatio, spissatio – Ansammlung, Stauung, Verdickung:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,7 p.16a^{v} si homo humidioribus cibis . . . vel potibus adeo reficiatur, ut multis horum -bus suffocetur. TRACT. de aegr. cur. p.221,25 conculcatur *humor,* ex -e sanies innascitur. **b** *densatio – Verdichtung, Kondensation:* MAURUS urin. I p.8,6 quod ex . . . retentione et -e fumositatis creentur humiditates, patet in balneo. **c** *de statu i. q. spissitudo – Dichte:* URSO qual. 155 simplicitas . . . substantiae grossae subtilitas est, quae ei innascitur per minorem partium suarum -em.

II *translate:* **A** *contemptus, despectus – Mißachtung:* **1** *spectat ad res:* BERTH.(?) annal. a. 1078 p.306,20 commonitariarum Romani cardinalis litterarum ad eum contemptum et -em . . . dissimulavit *Heinricus rex.* CONST. II 130 p.172,41 ab . . . -e ecclesiastice libertatis . . . non destitit *imperator. indiligentia – Gleichgültigkeit:* BURCH. WORM. ieiun. p.118,43 si . . . negligentiae -e illusus titubationis incidit periculum. **2** *spectat ad homines i. q. tractatio contumeliosa – schmähliche Behandlung, Zurücksetzung:* EPIST. Heinr. IV. 12 p.15,18 in quorum *(rectorum ecclesiae)* -e (-lti- *var. l.*) tibi favorem ab ore vulgi comparasti. VITA Heinr. IV. 13 p.40,27 principum . . . -o ruina regni est. **B** *inculcatio, vis – Einschärfung, Verstärkung, Nachdruck:* **1** *in univ.:* CHART. Rhen. med. I 482 p.537,40 (a. 1135) ad amplioris . . . firmitatis -tationem subnotata sunt nomina testium. GESTA Halb. p.95,8 ad . . . memorie sue -em *(sic 1. 2,* concelebrationem *Leibniz, ed., vix recte)* per singulas ecclesias . . . dotis . . . . decimam sacerdoti concessit *episcopus,* quatinus ad anniversarii sui memorandam celebrationem . . . convenirent. **2** *iteratio instantior – eindringliche Wiederaufnahme:* PLATO TIBURT. tab. 6 p.498,23 Hermes . . . ait 'verum sine mendacio' et ⟨ut⟩ in -e verborum confirmaret, quod dixerat, subsequenter posuit 'certum verissimum'. *de anaphora:* CONR. MUR. summ. p.105,13 (ed. W. Kronbichler. 1968) per repetitionem, que fit in -e diversorum verborum.

2. *conculcatio, -onis *f.* (2. *conculcare) **1** *cohabitatio – das Zusammenleben:* FORM. Morb. 19 eis *(servo et coniugi eius ingenuae)* cartulam -is pro mercede facere. *ibid.:* epistolam -is. *cf. p.1199,27.* **2** *incubatio – das (Aus-) Brüten (cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p.910^{a}): v. p.1214,18.*

***conculcator,** -oris *m. qui pedibus obterit, contemptor, violator – einer der mit Füßen tritt, mißachtet, verletzt:* WENR. epist. 8 p.298,4 legis divinae. HUGO FLAV. chron. 2 p. 492,40 diadematis regii procax -r. ACTA imp. Winkelm. II 1037^{II} p.720,21 sacrorum omnium impudens -r. INNOC. IV. registr. B 281 p.252,3 ecclesiastice libertatis. *expressius fere i. qui (alium) detrudit – etwa: einer der (einen anderen) übergeht, verdrängt:* TRACT. de ord. pont. (MG Lib. Lit. I p.14,22) dampnabilis -is praesumptio.

[Dauser]

***conculcatorius** (-tur-), -a, -um. (2. *conculcare) *script.* -r(us): *l.8.*

1 *adi.:* *ad cohabitationem pertinens – das Zusammenleben betreffend:* FORM. Salisb.4,8 (SBMünch. 1973/IV. p.59; s. VIII.) hanc cartulam -uria fieri rogavimus, ut ingenuitatem tuam ad ipso servo nostro ill. non incorras. FORM. Sal. Bign.11 tale epistola -uriam manu nostra . . . firmata (FORM. Morb. 18tit. e. -uria [-ura *cod.*]). *ibid. al.* **2** *subst. fem.:* *charta ad cohabitationem pertinens – das Zusammenleben betreffende Urkunde:* FORM. Salisb.4,8tit. (SBMünch. 1973/IV. p.59; s. VIII.) -uria. FORM. Sal. Bign. 11tit. -uria, quem abbas faciad ad homine suo.

***conculcatrix,** -icis *f.* *quae obterit – eine die niedertritt (in imag.):* RUP. TUIT. spir.6,2 l.71 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972) -em orbis terrarum bestiam pedibus eorum *(galli et arietis, sc. apostolorum et praelatorum)* conculcandam substravit *spiritus fortitudinis.*

***conculcaturius** *v.* *conculcatorius.

1. conculco, -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: *l.55.* -cal-: ALDH. virg. II 946 *(var. l.).* -lt(o): *p.1220,33.42. adde* URSO gloss. 6 p.27,30sq. *ibid. al.*

I *proprie:* **A** *de actione calcandi:* **1** *strictius:* **a** *trans. i. q. calcare, calcando insistere, proculcare, obterere – (mit Füßen) treten (auf), nieder-, zertreten, zertrampeln (cf.* GLOSS. I 383,13 St.-S. -a trit): **α** *in univ.:* RUD. FULD. Leob. 4 p.123,35 *sanctimoniales* ascendentes tumulum et quasi funestum cadaver -antes. NOTKER. BALB. gest. 2,18 ut pecunia . . . in pavimentum proiceretur et . . . velut lutum -retur. WALTHARIUS 978 Francum . . . fudit ad arvum et super assistens pectus -at. PONTIF. Rom.-Germ. 85,5 (Studi e Testi 226. 1963) quas *(lucernas)* in conclusione anathematis . . . proicere debent in terram et pedibus -are (TRANSL. Eug. Tolet. add. 2,30 [RevBén.76. 1966. p.283] oblatas. *al.*). HIST. peregr. p.168,27 ut . . . nullus cadentem amicum sublevet, sed -ans illum ad hostes debellandos transeat. ALBERT. M. veget. 6,156 quod -ta in transitu terra et indurata non permittit ad eam *(olivam)* pervenire humorem. animal.2,31 colores . . . rubeum et varium . . . abhominatur *bos,* ita ut -et eum, qui talibus induitur *eqs. al.* *in imag.:* ALDH. virg. II 2547 virginitas scortorum casta lupanar -at pedibus (CHRON. Pol.1,6p.17,4 quas *[gentes]* constat eum *[Bolezlaum]* quasi sub p. -asse. *v. et l.16*). HELM. chron. 102 p. 201,29 -vit colla rebellium. *al. v. et p.65,48.* **β** *inculcare – (hin)eintreten:* OTTO SANBLAS. chron. 36 p.54,29 vexillum turre deici lutoque -ari precepit. ALBERT. M. veget.6,260 -antur partes arundinis pedibus plantantium profunde in agrum (7,120 -entur gramina a p. in terram). *de metis i. q. (im)ponere – (ein)setzen:* CHART. Burgenl. I 519 p.349,40 (a. 1268) iuxta stratam sunt due mete ab utraque parte strate -te. **b** *intrans. i. q. pedem ponere – treten:* ALBERT. STAD. annal. a.1218 ut in collum suum -rent *coquinarii.* **2** *latius i. q. invadere, vastare, delere – verheeren, verwüsten, zerstören (cf. p.1220,21):* BONIF. epist.109 p.236,14 destructę ęcclesiolę fundamenta deruta et a paganis -ta. AGNELL. lib. pont.166 p.384,37 cun-bunt sanctorum ecclesias. CHRON. Pol.2,20 Polonia fuit ab hostibus -ta. *al.* **B** *de actione premendi:* **1** *comprimere, premendo coniungere – zusammendrücken, -pressen, -drängen (plerumque usu pass., medial. ut vid.: l.67sq., refl.: l.65):* **a** *in univ.:* MARC. GRAEC. ign 13 tunica ad volandum debet esse . . . cum . . . pulvere optime -to repleta. CHART. Westph. VII 1372 p.626,13 fimus -tus ex vaccis et equis communem ad culturam divolvetur. *v. et p. 1218,20sq.* **b** *c. colore quodam:* **α** *colligere, accumulare, inspissare – ansammeln, stauen, verdicken:* GLOSS. med. cod. Mon. p.22,15 qui *(humores)* . . . sese -antes putrefiunt. MAURUS progn.15 p.32b,10 (ed. M. H. Saffron. 1972) dum *calor hepatis* eius *(humiditatis)* non invenit fomentum, -atur (occultatur *ed.*). 29 p.42a,52 materia illa -atur (concludatur *ed.*) et in pus convertitur. WILH. SALIC. chirurg.1,60 p.323A sanguis . . . remanet in loco -tus. 3,10 p.345A ut . . . ligatio prohibeat, ne humores -entur in loco et apostemetur. *al. v. et p.1218,26.* **β** *densare – verdichten, kondensieren:* MAURUS urin. I p.8,4 ex eis *(fumositatibus)* retentis et -tis multae creantur humiditates. **2** *deprimere – niederdrücken:* OTTO FRISING. chron.5,18 p.248,5 tanquam pro bono omine, quoscumque -ando gravem se prebuerit *Theodosia,* habetur.

II *translate:* **A** *contemnere, despicere, parvi aestimare, aspernari – sich hinwegsetzen (über), mißachten, geringschätzen, verschmähen (cf.* GLOSS. II 178,16 St.-S. -ant uirmanont. *al.):* **1** *obi. res:* ALDH. virg. II 1742 divitias mundi -ans (calcans *P*) mente caducas. CARM. Cantabr. 26,4 *Caecilia* gaudia . . . thalami -ans Valeriani. BERTH.(?) annal. a.1076 p.284,23 quod synodali iudicio in regem . . . actum est anathema, . . . -andum et flocci pendendum . . . confirmabant. OTTO FRISING. gest.1 prol. p.11,8. *al.* **2** *obi. homines c. sensu offendendi:* DECRET. Burch.1,128 ut nullus episcopus alium episcoporum -et eumque calumniari vel iniuriari praesumat. *ibid. iterum.* *expressius fere i. q. detrudere – etwa: verdrängen:* TRACT. de ord. pont. (MG Lib. Lit. I p.14,22) qui alium -at episcopum, id est, qui vivente episcopo usurpat ministerium suum. **B** *affligere, vexare, damno afficere – bedrängen, bedrücken, schädigen:* DIPL. Otton. II. 231 p.259, 12 ecclesie . . . ab oppressoribus et devastantibus -te . . . angustiis subvenientes. DIPL. Heinr. II. 173 p.204,38 quae *(castella)* fodri detrimento . . . -bantur. OTTO FRISING. chron. 1,9 mundi . . . amatores, inter quos nunc premitur ac -atur ęcclesia. 7, 4 p.314,24. *al.* **C** *superare, evincere, opprimere – überwinden, bezwingen, unterdrücken:* GODESC. SAXO conf. p.78,11 hanc ita noxiam -emus falsitatem. DHUODA 4,2,14 (Sources chrét.225. 1975) vitia. VITA Mathild. II 14 diabolum -antes per caritatem. GUIDO ARET. ign. cant. II p.43a,10 dum et veritatem fallacia et charitatem saepe -et invidia. CHRON. Pol.3,23 p.150,12 que *(dies)* . . . superbiam eorum *(Bohemorum)* -bit. URSO aphor.35 naturali *qualitate* a violentiori accidentali -tata. *al.*

adi. **conculcatus,** -a, -um. **1** *strictius:* **a** *calcatus, tritus – festgetreten, hart:* ALBERT. M. veget.6,321 cicorea . . . est herba in terra dura et -a iuxta vias nascens (7,100 si . . . t. nimis -a est). **b** *collectus, accumulatus – angesammelt, aufgestaut:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,7 p.16av sicut contingit pinguissimis hominibus, quibus vene et arterie nimia -a pinguedine . . . coarctantur. **c** *densus – dicht:* ALBERT. M. animal.23,9 praetendi⟨t⟩ . . . pupilla in oculo aquilae quasi similitudinem saphiri nigri perlucidi -tatae nigredinis. **2** *latius i. q. applicatus, immediate annexus – unmittelbar angewachsen:* ALBERT. M. animal.2,18 pedes anteriores *phocae* sunt -i super humeros suos. 4,8 suum *(sc. malacii)* corpus est -um super caput suum.

subst. **1. conculcans,** -antis *m.* *qui pedibus obterit – einer der nieder-, mit Füßen tritt:* **1** *in imag. de vexatoribus:* RATHER. concl. 11 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976) ne strudocamelontis exemplo, quos debueram ipse fovere, -bus iudicer exposuisse. **2** *translate i. qui superat, repressor – Überwinder, Bezwinger:* DHUODA 4,6,41 (Sources chrét.225.1975; a.841/43) de continentiam sectantibus et carnalibus concupiscentiae -bus.

2. conculcandum, -i *n.* *res contemptibilis – etwas Niedriges, Geringes:* ALBERT. M. miss. 1,2,3 p.17b,36 qui *(Dominus)* . . . numquam scabellaribus et -is per appetitum vel opus appropinquavit. p.17b, 42.

3. conculcatus, -i *m.* *qui contritus est – ein Zerknirschter:* LAMB. TUIT. Herib.1,8 p.745,43 ut . . . -os et humiles eorum *(sanctorum)* adiuvarent merita.

2. *conculco, -are. (con *et* collocare, *cf. J. Pirson, RomForsch. 26. 1909. p.883*) *refl. i. q. concumbere – sich niederlegen:* FORM. Sal. Merk. 31 hanc securitatem ad ipsi puelle *ingenuae* fieri . . . rogavit, ut secura esse *(i.* sese *ut vid.)* una cum ipso illo *(servo)* levet atque -et *(vix intrans.).* CHRON. Noval.2,20 se . . . -ans obdormivit.

concultatio *sim. v.* 1. conculc-. ***conçulus** *v.* *congiolus.

concumbo, -cubui, cubitum, -ere. *script.:* cun-: *p. 1221,7.* cumc-: *p.1221,13.* cucunb-: *p.1221,19.* -conb-: *p.1221,13.* -cupu(i): *p.1221,16. al.* *form. perf.:* *indic.* -bivit: *p.1221,5.* *coni.* -berit: *p.1221,18sq.*

[Dauser]

1 *intrans. i. q. cubare (cum), commisceri, coire – schlafen (mit), beiwohnen, (geschlechtlich) verkehren, sich paaren:* **a** *de hominibus (saepe c. sensu adulterii, stupri):* **α** *gener. (cf.* GLOSS. I 814,12 St.-S. -uit huorota. IV 222,37 -ivit calac): CONC. Karol. 44[A] p. 476,10 -uit cum uxore domini sui. AGNELL. lib. pont. 96 p. 339,26 qui *(iuvenis)* tecum cun-uit. ASINARIUS 221 discumbendo placet, plus -endo placebit. CHART. Brixin. 119 p. 126,10 iuravit, quod cum nulla mulierum -erit. *expressius i. q. matrimonium consummare – die Ehe vollziehen:* CHART. Brixin. 119 p. 126,22 (a. 1248) si . . . Burcklinus . . . decesserit, antequam cum . . . Mehthildi -erit *eqs.* **β** *natur. et medic.:* FRAGM. mul. IV p. 47,29 ponat ipsum plumbum et cumconbat *(sic?)* cum viro *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 329,3 si quis non potest -ere cum muliere *eqs. al.* **γ** *iur. et canon.:* LEX Alam. 75,1 si quis cum alicuius ancilla vestiaria -puerit (-buerit, concupierit *var. l.*) contra voluntatem eius *eqs. (sim.* 75,2sq. 80[capit.] [rec. B] -erit [-cumberit *var. l.*]). LEX Baiuv. 8,1 si quis cum uxore alterius -erit (cucunberit *var. l.*) libera. LEX Frision. 6,1 quod . . . cum eo *(lito)* non -ret. CAPIT. reg. Franc. 252 p. 237,8 si quis duxerit uxorem et -ere non valens cum ea frater eius clam violaverit illam. p. 247,17 si quis cum filia materterae suae vel avunculi . . . -erit *eqs.* PONTIF. Rom.-Germ. 136,14 (Studi e Testi 227. 1963) si habet uxorem, non -at cum ea festis diebus *eqs. al.* **δ** *philos. et theol.:* MANEG. c. Wolfh. 14 p. 76,10 (ed. W. Hartmann. 1972) que *(mater Dei)* virum non cognovit et ideo nulla ratione cum viro -uit *(v. notam ed.).* ALBERT. M. bon. 314 p. 175,47 -ere . . . est actus oppositus continentiae. 532 p. 278,65 -ere . . . in libidine semper fuit et erit peccatum mortale *eqs. ibid. al.* **b** *de animalibus:* ALBERT. M. animal. 2,115 contigit castrari taurum et subito post . . . cum vacca -uit et vacca ab eo concepit. **2** *?trans. i. q. comprimere – beschlafen:* LEX Alam. 75 capit. p. 49,35 (cod. B 11) qui ancillam vestiariam . . . -puerit *(cf. l. 16sq.). v. et l. 39.*

adi. **1. concumbens,** -entis. *coiens – sich paarend:* ALBERT. M. animal. 5,58 cameli . . . de numero sunt animalium retro -ium.

2. concubitus, -a, -um. *compressus – beschlafen:* Ps. GALEN. febr. 178 urina mulieris -ae turbida est.

concumulo, -avi, -are. *cumulare – überhäufen:* EPITAPH. var. II 79,2 virum multa -vit ope.

concupesco *v.* concupisco. **concupina** *sim. v.* concub-.

concupio, -ere. *cupere, desiderare, optare, velle – begehren, (sehnlich) wünschen, (haben) wollen:* **1** *c. obi.:* ALTFR. Liutg. 1,28 iuvenes . . . illud mel -entes (concupiscentes *W*) acceperunt. HUCBALD. carm. 2,38 caelica. *al.* **2** *c. inf.:* ERMENR. Sval. praef. 2 versus ab imo ordiar . . . corde supernis iungere sanctis -endo. WALTHARIUS 600 -ens patriam . . . revisere. DIPL. Otton. III. 146 p. 556,38 omnium fidelium . . . devotioni patere -imus, quomodo *eqs.*

concupiscentia (-cia), -ae *f. appetitus, desiderium, cupido, cupiditas – das Verlangen, Begehren, Begierde, Begehrlichkeit (plerumque in malam partem, in neutram vel bonam partem: p. 1222,6sqq. 21sqq. 66sqq.; cf.* ALBERT. M. eth. 10,1,10 p. 618[a],5 -ae [*p. 1175[b],28* ἐπιθυμίαι], quae sunt inclinationes appetitus in operationes, et delectationes, quae sunt bonorum, laudabiles sunt, et quando sunt turpium, vituperabiles sunt): **1** *gener.:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 33,17 p. 94,34sq. quaestum . . . seculare vel -a mundanarum rerum . . . devitent *monachi*, quia avaritia vel -a huius mundi *eqs.* CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,40 ut serviatis Deo . . . et non -is variis oculorum vestrorum *(cf. Vulg. I Ioh. 2,16).* GODESC. SAXO theol. 22,21 p. 322,2 pro me . . ., tua *(sc. Christi)* . . . nimiis . . . miseriis, -is et desideriis mortua . . . ove. MANEG. c. Wolfh. 16 p. 80,10 (ed. W. Hartmann. 1972) inter corruptelas -ciarum carnalium. CHART. Babenb. 131 p. 170,31 rei proximi. ALBERT. M. sent. 3,37,3 p. 686,11 occidendi. Iob 21,33 (ed. M. Weiss. 1904) Cocytus . . . significat -am, quae ad luctum trahit. 31,9 pro -a . . . suae *(sc. vicini)* uxoris. 40,13 reges . . . maxime -is subiacent. *saepe. v. et p. 1224,53.* **b** *de libidine:* BEDA hist. eccl. 3,8 p. 144,21 ita intemeratum corpus *Aedilbergae* invenere, ut a corruptione -ae carnalis erat inmune. ALBERT. M. Iob 38,3 (ed. M. Weiss. 1904) lumbi . . . loca sunt delectationum et -arum *eqs. al.* **c** *de avaritia:* FORM. Dion. 3 p. 498,39 nihil . . . ambiens per -e stimulum *episcopus.* CHART. march. Misn. II 83 p. 66,17 male vobis, si eleemosinas degluciatis in -is.

2 *natur.:* **a** *strictius de cupiditate veneria:* **α** *in univ.:* TRACT. de aegr. cur. p. 343,33 ablatio -e veneris. ALBERT. M. summ. creat. II 1,66,1 p. 554[b],35 -a coitus (animal. 15,52 in . . . -a c., quae est ante delectationem). **β** *desiderium coeundi, ardor libidinis – Geschlechts-, Paarungstrieb, geschlechtliche Erregung:* HILDEG. scivias 2,3 p. 461[B] in illa *(muliere)* non est tam fortis et tam fervens -a sicut in viro *eqs.* RICHARD. ANGL. anat. I 195 per quos *(nervos)* et matrix motum habet . . . et sensum -e. ALBERT. M. animal. 1,464 libido et -a non advenit ei *(virgae)* . . . nisi ex epate. 6,22 -a pertingit ad sensibilia capitis. 6,102 equi . . . feminas secum pascentes cognoscunt ex odore et praecipue, quando sunt in -a. *al.* **b** *latius i. q. instinctus naturalis – instinktives Bestreben:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 14a[r] ex nimia -a retinendi spermatis (9,42 p. 50b[v] ex -a . . . matricis recipiendi masculini s.).

3 *philos.:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. eth. comm. 239 p. 209,9 (ed. W. Kübel. 1968/72) -a est appetitus in delectatione sensus. 240 p. 210,2 de divisione -arum. p. 210,5 '-arum' (*Comment. Arist. Graec. XX. 1892. p. 171,23* ἐπιθυμιῶν) quaedam sunt 'necessariae, quaedam naturales, quaedam nec necessariae nec naturales' (p. 210,42 necessarias -as nominat Plato *(v. l. 23sq.)*, a quibus abstineri non potest, sicut cibi et somni, naturales, sine quibus esse potest aliquis, tamen natura movet ad illas, sicut coitus *eqs. cf.* eth. 7,1,9 p. 486[a],32sqq. -is . . ., quae magis naturales sunt, maior est difficultas ad resistendum quam -is his, quae superabundantiae sunt et non necessariae, sicut sunt omnes -ae tactus. *ibid. al. v. et p. 1226,23*). 246 p. 214,37 quaedam '-ae' (*p. 1118[b],8* ἐπιθυμιῶν) sunt 'communes' et quaedam 'propriae' vel 'appositae' (eth. 3,3,5 p. 261[a],45. *cf.* eth. 7,1,9 p. 486[a],5sqq. -is talibus, quae sunt c. omnibus . . ., sicut est -a cibi, lecti et vestis). eth. 3,3,6 p. 263[b], 29 omnis . . . -a cum tristitia est *eqs. ibid. saepe. v. et p. 1223, 38.* **b** *de potentia animae i. q. vis concupiscendi, potentia appetitiva – Begehrungs-, Strebevermögen:* ERMENR. ad Grim. 3 p. 537,39 -am (*Isid. diff. 2,104* concupiscibile) habet *anima*, per quam -as carnis vincit. ALBERT. M. anim. 1,2,15 p. 57,93 (ed. C. Stroick. 1968) invenimus . . . aliquando vegetativum sine sensitivo . . . et sine -a, sicut in plantis. eth. 7,1,5 p. 474[b],21 opus . . . continentis et . . . incontinentis non est unius potentiae, sed duarum: ratio enim tenet et -a obnititur. 7,1,9 p. 485[b],37 ira aliqualiter consequitur rationis actum, -a autem hunc non exspectat. *ibid. al.* **4** *theol. (de re cf. L. Brandl, Die Sexualethik des hl. Albertus Magnus. 1955. p. 42sqq. 93sqq. al.):* **a** *latius:* **α** *in malam partem:* GODESC. SAXO theol. 14 p. 240,15 -is, quas nolendo sentiunt, non consentiunt *electi.* ALBERT. M. bon. 213 p. 130,35 in eo, qui ex timore casta operatur, non cohibetur -a, sed actus exterior tantum. p. 130,40 cohibere -am cordis. 268 p. 155,34 impedimentum rationis ex impetu delectationis et -ae. p. 155, 37 -a et furia ipsius domari possunt, sed in toto non possunt . . . humanari. div. nom. 191 p. 274,41 (ed. P. Simon. 1972) *malum in daemonibus est* 'furor irrationabilis' et '-a (*PG 3,725[B]* ἐπιθυμία) demens' (summ. theol. II 5,25,2,2 p. 281[d],26sq. 17,108,3 p. 307[b],40sqq. in diabolo . . . peccatum est ex -a large dicta, quae d. -a dicitur, et non ex fomite, prout est -a in carne. *al.*). p. 275,24 '-a' dicit praecipitationem in actu concupiscibilis. Iob 40,15 (ed. M. Weiss. 1904) in -a carnis secundum tactum et secundum gustum. *saepe. v. et l. 41. p. 1224,59. adde (cf. l. 71):* ALBERT. M. cael. hier. 2,11 p. 57[a],3 -a dicitur de angelis dissimilitudine (p. 57[a],11 circumformamus eis . . . -am [*PG 3,144[A]* ἐπιθυμίαν]). **β** *in bonam partem (usu alleg.):* RUP. TUIT. vict. 11,28 p. 369,6 (ed. R. Haacke. 1970) regis huius -a *(cf. Vulg. psalm. 44,12)* non aliud est nisi pietas (p. 369,8 *rex* -am habens animarum perditarum). ALBERT. M. cael. hier. 2,11 p. 57[a],14 'intelligere ipsam', scilicet -am *angelorum (v. l. 65sq.)* 'amorem divinum' *eqs. (sim.* 15,11 p. 441[b],8). **b** *strictius de natura homi-*

[Dauser]

nis corrupta, fomite peccati i. q. mala cupiditas, habitus concupiscibilis – böse Begehrlichkeit, Konkupiszenz (*cf.* ALBERT. M. summ. theol. II 17,108,3 p. 307^{b},23 -a dupliciter sumitur, generaliter et specialiter; generaliter . . . sumpta nihil aliud est quam improba voluntas inclinans ad malum quodlibet . . .; dicitur etiam specialiter in venereis et delectabilibus carnis, et sic proprie dicitur fomes): **α** *in univ.:* HILDEG. scivias 3,5 p. 615^{A} homo habet in se duas vocationes, desiderium videlicet fructus et -am defectus *eqs.* ALBERT. M. sacram. 14 p. 10,30 morbum -ae. sent. 2,31,2 p. 514^{b},16 habitualis -a respersa in semine, quae corrumpit ordinem organorum corporis ad animam. 2,32,2$^{capit.}$ -a originalis remanens post baptisma (2,32,2 p. 523^{a},37 potest . . . sumi -a o. in quantum o., scilicet secundum quod contracta est lege -ae in ortu *eqs.* summ. theol. II 17,107,4,1 p. 293^{a},31 o. -a non habuit principium . . . nisi in Adam; in proximis autem parentibus est ista -a originata, non originans). 4,26,11 p. 114^{b}, 40 -a poenalis inficiens infantem *(cf.* summ. theol. II 17,107,4,3,2 p. 300^{b},7 *persona* ex hoc . . ., quod in libidine seminatur, statim accipit -am noxiorum et ignorantiam agendorum, quae proprie poenae sunt originalis peccati. 17,108,1 p. 304^{a},37. *ibid. al.).* summ. theol. II 17,107,4,3,3 p. 302^{b},12 -a carnis duplex est, suffocans scilicet et promovens *eqs.* 17,108$^{capit.}$ de -a et fomite. 17,108,1 p. 304^{b},15 -a non dicitur peccatum nisi quia ex peccato et ad peccatum. *saepe. v. et p. 1222,60. 1224,21. 1225,17.* **β** *de cupiditate veneria:* ALBERT. M. sacram. 243 p. 159,32 gratia . . . promovens ad bona matrimonii et ad mitigationem -ae. sent. 2,31,2 p. 514^{b},12 est . . . libido -a suffocans rationem in pruritu carnis in coitu. 4,26,11 p. 114^{b},9 si . . . praecedat -a et libido ponatur ultimus finis, *concubitus* est peccatum mortale. 4,26,14 p. 123^{a},15 *coitus* consummatur per actum honestum . . ., cui in poenam adiuncta est turpitudo -ae. summ. theol. II 13,80,2 p. 117^{a},30 -a . . . non est causata a distinctione sexus, sed ex peccato. 17,107,1 p. 285^{a},11 corruptio . . . in corpore Adae est, cuius signum est -a, per quam infunditur peccatum originale in parvulos. *ibid. saepe. cf. l. 17.*

concupiscentialis, -e. *cupidus – begehrlich:* ALBERT. M. eth. 3,3,9 p. 268^{a},10 melius dicitur concupiscentia puerilis quam pueritia -is.

adv. **concupiscentialiter.** **1** *libidinose, cum concupiscentia (carnali) – begehrlich, in (fleischlicher) Begierde:* **a** *gener.:* WALTH. TER. Ioh. 7 mulierem . . . -r . . . contingere. **b** *theol.:* ALBERT. M. summ. theol. II 17,107,4,3 p. 297^{a},10 dicit Magister *(Petr. Lomb. sent. 2, 30, 7, 4),* quod originale peccatum . . . in omnibus -r genitis trahitur a parentibus. *ibid. al.* **2** *per (malam) concupiscentiam – durch (böse) Begehrlichkeit:* ALBERT. M. sent. 2,30,3 p. 505^{b},14 *fomes* ante baptismum habet formam aversionis, per quam potest nocere damnabiliter et -r. *ibid. iterum.*

***concupiscentiosus,** -a, -um. *plenus cupiditatum – voll von Begierden:* HRABAN. hom. I 65 p. 124^{D} ista vita *(sc. terrestrium)* est misera . . . et -a vel plena scandalis.

concupiscibilis, -e. *script.* cun-: *p. 1224,51sq.*

I *adi.:* **A** *sensu pass. i. q. concupiscendus, desiderabilis – begehrens-, erstrebenswert:* **1** *gener. (plerumque usu laxiore i. q. delectabilis, iucundus, pretiosus – angenehm, schön, wertvoll):* GESTA Trev. cont. I 22 p. 195,21 vasa -ia tam aurea quam argentea *(cf. Vulg. I Macc. 1, 24).* ELIS. SCHON. vis. 3, 31 p. 80,35 mundus iste . . . pulcher et -is apparet. VITA Arnoldi (Bibl. rer. Germ. III p. 620,31) fimbrias aspectu -es. CHART. cell. Paulin. 34 p. 44,20 sanctorum patrocinia super aurum et lapidem preciosum multum -ia. FUND. Schild. 7 p. 1047,14 varia -ium xeniorum donaria. CAES. HEIST. hom. II p. 52^{b} quod *homo* sit animal tam spectabile, tam mirabile, tam -e. *al.* **2** *philos. et theol.:* ALBERT. M. summ. theol. I 2,11 p. 46^{b},16 aliquando habent *creaturae* pronitatem ad malum ex parte nostra, in quantum scilicet -es sunt vel instrumenta deceptionis. II 15,92,1 p. 194^{a},9 quaedam . . . res ad corpus pertinentes sunt -es et in illas est motus -is sive desiderii sensibilis. *ibid. al.* **B** *sensu act. i. q. concupiscens, appetitivus – begehrend, begehrlich:* **1** *gener. i. q. libidinosus – lüstern:* EPIST. Teg. I 52 p. 61,19 alterius copule iunctam . . . -i oculo . . . inspicere. FRUTOLF. chron. p. 62,25 sensu . . . -i respexit in eam. **2** *philos. et theol.:* **a** *strictius de potentia animae appetitiva:* BOVO CORB. Boeth. 269 dicitur *anima mundana* . . . triplicis naturae secundum humanae animae similitudinem, id est ut sit rationalis, -is, irascibilis (HONOR. AUGUST. sacram. 95 *anima* est . . . r., i., -is. ALBERT. M. nat. anim. 2,8 p. 32,30 animam rationalem dixit *Plato* inesse cerebro, -em . . . hepati et irascibilem felli. top. 2,2,2 p. 317^{a},30. *al. cf.* ALBERT. M. anim. 3,4,1 p. 228,55 [ed. C. Stroick. 1968] quae *[anima]* vocatur . . . appetitiva, quam Platonici -em [*p. 432^{a},25* ἐπιθυμητικόν] esse dixerunt. *ibid. al. v. et vol. I. p. 792,26).* ALBERT. M. resurr. 106 p. 308,6 bonum delectabile replens affectum quantum ad unam sui partem, scilicet -em. summ. creat. II 1,66,1 p. 554^{a},9 vis . . . -is est vis imperans moveri *eqs. ([ex Avic. anim. 1,5,48].* 1,66,2 p. 555^{b},10. 1,66,3 p. 556^{b},7 tribus de causis v. -is prae aliis dicitur corrupta et infecta. *ibid. al.).* eth. 3,3,2 p. 255^{a},24 ultimum . . . potentiae -is in talibus delectationibus esse non potest, quae *eqs. ibid. al.* **b** *latius de natura hominis corrupta i. q. in malam cupiditatem pronus – zu böser Begehrlichkeit fähig:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,66,3 p. 556^{a},40 concupiscentia, ex qua est omne malum, parvulum facit -em (*cf. Petr. Lomb. sent. 2,30, 9,1* habilem concupiscere) et adultum concupiscentem.

II *subst.:* **A** *fem.:* *vis concupiscendi, potentia appetitiva, concupiscentia – Begehrungs-, Strebevermögen, Begehrlichkeit* (*cf.* ALBERT. M. summ. creat. II 1,66,1 p. 554^{b},1 -is . . . est vis sensibilis animae, cuius proprius finis est delectabile in sensu, et imperat motum ad consecutionem illius): **1** *philos. in neutram partem:* Ps. GALEN. anat. 4 p. 180^{B} in quibus *(nodis cerebri)* operantur irascibilis et -is (ALBERT. M. summ. creat. II 1,66,1 p. 554^{b},19 in genere . . . sensibilis prima imperativa est i. et -is. 1,66,2 p. 555^{b},48 -is et i. non sunt una vis. summ. theol. II 15,92,2 p. 195^{a},39 -is et i. . . . sunt partes sensualitatis. *al. v. et p. 1226,26 et vol. I. p. 1592,45).* ALBERT. M. summ. creat. II 1,66$^{capit.}$ de -i. 1,67,2 p. 558^{b},35 in homine proprius habitus ordinans -em est temperantia. summ. theol. II 5,25,2,1,2 p. 280^{b},19sqq. communiter omnis appetitus boni . . . dicitur -is et hanc dixerunt esse -em humanam ut humanam; proprie vero . . . dicitur -is desiderium sensibile . . . et hanc dixerunt esse -em brutalem *eqs. ibid. saepe. v. et p. 1223,69. 1225,66.* **2** *theol. in malam partem:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,66,3$^{capit.}$ quare -is dicatur . . . esse corrupta et infecta *eqs.* 1,66,3 p. 556^{b},4sq. libido . . . proprie videtur pertinere ad -em; ergo omne peccatum est ex -i. p. 556^{b},27 -is est infundens corruptionem in totam naturam per generationem. *ibid. al. v. et p. 1222,62.* **B** *neutr.:* **1** *sensu pass. i. quod concupisci potest vel concupiscitur, appetibile – das Begehrens-, Erstrebenswerte, Begehrte:* **a** *gener. usu plur. i. q. res desiderabiles, delectabiles, pretiosae – wünschenswerte, schöne, wertvolle Dinge:* AGNELL. lib. pont. 129 p. 363,1 omnia iocunda et cun-ia. 144 p. 372,39 omnia necessaria et cun-ia. VITA Agric. 14 cum omnibus tocius mundi -bus (concupiscentiis *M*). HIST. de exp. Frid. imp. p. 63,24 vinum et frumentum et quęque -ia ad satietatem rapuerunt. *al.* **b** *philos. et theol. i. q. obiectum concupiscentiae – Objekt des Begehrens:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,66,3 p. 557^{a},3 stricte dicitur *concupiscentia* duobus modis, scilicet in comparatione ad concupiscentem et in comparatione ad aliud -e *eqs.* sent. 3,37,3 p. 688^{a},42 concupiscentia non prohibetur specialiter separata ab actu nisi in talibus -bus, quae requiescere faciunt in se mentem hominis . . . praeter actum, et illa sunt duo, scilicet delectabile carnis et delectabile possessionum. eth. 3,3,9 p. 268^{b},36 naturalis . . . appetitus cognatus est appetitui concupiscentiae in hoc, quod uterque est de -bus ad naturam pertinentibus. metaph. 9,2,2 p. 417,43 (ed. B. Geyer. 1964) scientialia 'et -ia' (*p. 1047^{a},34* ἐπιθυμητά) dicunt *Megarici* 'non esse' nisi in anima. *ibid. al. v. et p. 1226,25.* **2** *sensu act. i. q. vis concupiscendi, potentia appetitiva – Begehrungs-, Strebevermögen, Begehrlichkeit:* ALBERT. M. animal. 20,88 irrationales vires hominis persuasibiles sunt ratione sicut -e et irascibile. eth. 1,9,5 p. 145^{b},41 -e (*p. 1102^{b},30* ἐπιθυμητικόν) . . . et universaliter loquendo ap-

[Dauser]

petibile sive concupiscitivum et appetitivum . . . participat aliqualiter ratione. *al.*

***concupiscibilitas,** -atis *f.* *vis concupiscendi, habitus concupiscibilis – das Begehren, Begehrungsvermögen, Begehrlichkeit:* **1** *strictius de potentia animae appetitiva:* CAES. HEIST. hom. II p.17^{b} in anima tres sunt vires sive potentiae, scilicet rationalitas, irascibilitas, -s (EMO chron. p.521,5. *al. cf.* ALBERT. M. summ. theol. II 5,25,2,1,2 p.279^{b},40 trinitas, secundum quam anima assimilatur Deo, est r., -s et i.). EMO chron. p.521,8 temperantia assistit -i. p.521,11 ratio convertitur in superbiam, -s in vanam gloriam *eqs.* DAVID compos. 2,10,2 nihil sufficit animae praeter Deum, et iste appetitus vocatur -s. *al. v. et p.284,19.* **2** *latius de natura hominis corrupta i. q. in malam cupiditatem inclinatio congenita – Anlage zu böser Begehrlichkeit (cf. Alex. Halens. sent.2,30, 11):* ALBERT. M. summ. theol. II 17,107,2 p.288^{b},30 qui *(fomes concupiscentiae)* . . . in parvulis est -s, in adultis concupiscentia. *ibid. al.*

concupiscitivus, -a, -um. **1** *adi.: concupiscens, appetitivus – begehrend, begehrlich:* **a** *philos. de potentia animae appetitiva:* ALBERT. M. animal. 13,57 haec *(anima concupiscibilis)* cum duas habeat partes, unam quidem -am, alteram autem irascitivam . . ., dixit *Plato* -am sive desiderativam esse in epate *eqs.* **b** *theol. de natura hominis corrupta:* ALBERT. M. sacram. 173 p.112,92 efficitur . . . homo . . . -us respectu boni, quod ipse est, et respectu boni ad se ordinati. **2** *subst. neutr.: vis concupiscendi, potentia appetitiva – Begehrungs-, Strebevermögen: v. l.1.*

concupisco, -vi, -itum, -ere. *script.:* -cubi-: ALCUIN. epist. 168 p.276,17 *(var. l.).* -pesc-: *l.39sq. adde* PIRMIN. scar.28^{b} p.66,17 *(var. l.).* -ire: PIRMIN. scar.28^{b} p.66,17. *form. stirp. perf.* -pisse(t): *l.63. p.1226,7.*

cupere, desiderare, optare, appetere – begehren, Verlangen haben (nach), (sehnlich) wünschen, (haben) wollen (cf. GLOSS. II 235,42 St.-S. -ant keront): **1** *gener.:* **a** *c. obi. (fere acc., gen.: l.41):* FORM. Dion. 3 p.499,4sq. nihil sic dictus *(sc. episcopus)* usurpans de rebus monasterii . . ., sed nec -escere (conpescere *cod.*) adtemptet, quia, si privata -escere satis est noxium *eqs.* ARBEO Corb. 22 p.213,14 formis nobilitatis Iberi -verat. RIMB. Anscar. 33 p.65,2 ut nullius aliquid -rent neque peterent *sacerdotes.* AGIUS vita Hath. 2 aurum et apparaturam pretiosam. THANGM. Bernw. 51 p.780,1 (chart.) divinam . . . gratiam. CONSUET. Marb. 236 (Spicil. Friburg. X. 1965) ne . . . vestes . . . aut subtiliores -ant aut grossiores contempnant *canonici. al. v. et p.1221,45. adde:* ARBEO Corb. 16 p.205,8 cum . . . cavallum forme . . . dequorum vidisset, -vit. **b** *c. inf.:* HRABAN. epist. 40 p.479, 10 ut eos, quos ad divinum officium promovere -is, diligenter doceas. WALAHFR. carm. 21,27,3 quibus ante -vit iungi, protinus additur maniplis *martyr.* DIPL. Ludow. Inf. 68 p.202,18 (spur.) morem regum christiane religioni auxiliancium imitari -imus. THIETM. chron. 6,31 episcopatum in Bavanberge . . . facere hactenus -vi *eqs.* ALBERT. M. eth. 7,1,8 p.484^{b},27 Phalaris -ens (*p.1149^{a},14* ἐπιθυμῶν) proprium filium comedere. *saepe.* **2** *natur.:* **a** *strictius de cupiditate veneria:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,42 p.50b^{v} neque masculum videtur -ere mulier. *al. cf. l.70.* **b** *latius de appetitu i. q. diligere, delectari – gern haben:* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p.75,6 illas *(aves)* magis -et *falco.* ALBERT. M. animal. 7,97 pluvialem . . . magis . . . propter illius aquae subtilitatem -unt *pisces.* **3** *iur. i. q. petere, sibi vindicare – Anspruch erheben (auf):* TRAD. Ratisb. 1 (c.760) se male -pisse erubescat. DIPL. Conr. II. 228^{b} p.311,20 quam *(villam)* -ens imperator Cunradus ad opus unius cubicularii sui. **4** *philos. (cf.* ALBERT. M. summ. creat. II 1,66,2 p.555^{b},14 -ere proprius actus est concupiscibilis. p.555^{b},32 -ere . . . sonat in motum quasi quaerentem refici in delectabili et frui ipso): ERMENR. ad Grim. 23 p.560,13 natura . . . quattuor gerit in se diversitates, ut esuriat, sitiat, -at, soporetur. ALBERT. M. summ. creat. II 1,66,1 p.554^{b},35 immutatio corporis ad susceptionem delectationis, quae -itur. eth. comm. 240 p.210,91 (ed. W. Kübel. 1968/72) ea, quae sunt ad conservationem individui, quilibet -it. eth. 3,3,6 p.263^{b},8 intemperatus . . . -it (*p.1119^{a},1* ἐπιθυμεῖ) omnia delectabilia secundum sensum *eqs. ibid. saepe.* **5** *theol.:* **a** *in bonam partem:* DAVID compos. 2,10,2 ut ista *(sc. summam gloriam et delectationem in Deo)* desideraret *anima* . . ., et cum obtinuisset, tanto iucundius possideret, quanto ardentius -pisset. *ibid.:* cum *anima* . . . -ret bonum summum. **b** *in malam partem de natura hominis corrupta, fomite peccati:* GODESC. SAXO theol. 14 p.240,13 perficere . . . bonum non inveniunt *electi,* quia nolentes -unt *eqs.* HILDEG. scivias 3,5 p.615^{A} in concupiscentia . . . defectus, cum -it *homo* perpetrare malum. *al. cf. p.1224,23.*

adi. **concupiscens,** -entis. **1** *gener. i. q. cupidus, intemperatus, luxuriosus – gierig, unbeherrscht, maßlos:* CHRON. Ven. Alt. p.146,15 Cencanici . . ., -es et sapientes et potentes. p.148,1 Mauri . . ., perfecti in sensu et benevoli ac -es nimium, sed ad nichilum redientes propter hoc. p.150,22 Contareni . . ., simplices omnes, in conquestu -es, nichil boni facientes. **2** *theol. de concupiscentia actuali i. q. concupiscitivus – begehrlich: v. p. 1224,23.*

subst. **1. concupiscens,** -entis *m.* *qui concupiscit, cupiens – einer der begehrt, Begehrender:* **1** *in univ.:* ALBERT. M. eth. comm. 241 p.211,56 (ed. W. Kübel. 1968/72) concupiscentia dicitur naturalis ex duobus, scilicet ex natura -is et natura concupiscibilis. eth. 3,3,1 p.252^{b},27 irascibilis . . . plus particeps est rationis quam concupiscibilis et magis est ignorans -s quam irascens. *ibid. al. v. et p.1224,58.* **2** *c. colore quodam i. q. cupidus, libidinosus – Begehrlicher:* ALBERT. M. cael. hier. 2,10 p.55^{b},37 in incontinente et quolibet alio -e. eth. 3,3,6 p.263^{b},34 vita -is tristissima est. 3,3,9 p.268^{a},39 non . . . corriguntur pueri et -es nisi puniti. *ibid. al. v. et l.36.*

2. concupitum, -i *n.* *obiectum concupiscentiae, res desiderata – Objekt des Begehrens, begehrter Gegenstand:* ALBERT. M. eth. comm. 244 p.213,58 (ed. W. Kübel. 1968/72) concupiscens aliquando gaudet, ad minus apud praesentiam -i. p.213,77 intemperatus semper est tristis, quia vel -um est ei praesens vel non.

concupui *sim. v.* concumbo.

***concupulacio** *v.* *concopulatio. **concurbito** *v.* cucurbito.

concurialis, -is *m.* *(in curia iudiciali) assessor – (Gerichts-) Beisitzer (in imag.):* GOZECH. epist. 35 p.904^{A} perorata . . . causa violentiae et rapacitati caeterisque -bus suis media residens *potestas corrupta* de libro suo legit, quod sit iustum. *Dauser*

concurro, -curri, -cursum, -ere. *script.:* cun-: *p. 1227, 60. 1228,39. adde* AGNELL. lib. pont. 23 p.288,30. *ibid. al.* -corr-: *p.1228,57.* -cur(o): *p.1227,11. adde* DIPL. Conr. III. 158 p.290,17 (ed. F. Hausmann. 1969). *form. perf.:* -curs(i): *p.1227,51.* -curēre: ANNAL. Zwif. II a.1199. *partic. perf. sensu act.: p.1227,7.*

I *proprie:* **A** *in unum (locum) currere, coire, (cursu) convenire – zusammenlaufen, -kommen, -treffen:* **1** *strictius:* **a** *de anim.:* **α** *in univ. (de hominibus c. sensu confluendi, se congregandi; de animalibus c. sensu convolandi: l.65):* LEX Alam. 25,1 ita ut cum clamore populus -at cum armis. GESTA Bereng. 3,287 undique tota cohors regni -it in unum. HROTSV. Dion. 144 in qua *(urbe)* . . . Gallorum proceres -unt saepius omnes. Agn. 209 -ente . . . conventiculo populari. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 ad . . . sollemnitatem tota civitas sub imperatoria vocatione -at. THIETM. (?) chron. 5,18 -entem vidit armatam multitudinem. ANNAL. Altah. a. 1064 p.64,11 apud Mantuam sinodum fieri, ubi possent -ere ambo papae . . ., pontifices *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.118,1 que *(species avium)* -unt ad defendendum avem sue speciei. *saepe.* **β** *confligere, pugnare – zusammenstoßen, kämpfen (cf.* GLOSS. II 677,11 St.-S. -ere cisaminefarin): WALTHARIUS 193 -unt acies. 692 angusta loci solum -ere soli cogebant. 823 inter se. ANNAL. Brunw. a.1141 adeo ut demones equestri prelio more militum visi sint -isse. *al. adde:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,111 num bellum molita sitis -ere mecum? **γ** *obviam fieri, incidere – treffen, stoßen (auf):*

[Rudolph]

EGBERT. fec. rat. 1,1430 lupus . . . perambulat aedes . . . nullique datur -ere predae. **b** *de vehiculis i. q. in contrarium transire – aneinander vorbeifahren:* CHART. Worm. 371 p. 237, 40 (a. 1275) stratam adeo latam . . . faciemus, quod duo currus in ea sibi -ere possint invicem *eqs.* **c** *de humoribus i. q. colligi – sich (an)sammeln:* IORDAN. RUFF. equ. 56 p. 102,23 ex motu humorum ad crura . . . iam -sorum. *ibid. al.* **2** *latius c. sensu (inter se) contingendi (fere de rebus; de tempore: l. 33):* **a** *anat.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,2 p. 5a^{v} menti ossa utrinque sibi -entia cum medio mento sunt solidata. ALBERT. M. animal. 1,538 duae . . . viae maiores -r⟨r⟩unt ad se invicem *(p. 495^{a},14* παρ' ἀλλήλους εἰσί, *sc. prave versum)* in media cella. 2,113 ambae *viae venae* egredientes de testiculis -unt (*p. 510^{a},20* εἰς ταυτὸ συνάπτουσιν) ambae duae in capite virgae. **b** *geom.:* GERB. geom. 4,10 duae rectae lineae . . . in infinitum ductae nunquam invicem -entes parallelae . . . dicuntur (*cf.* ALBERT. M. summ. creat. II 2,81,1 p. 658^{a},27sq. quae *[lineae]* in infinitum distant, numquam -unt; ergo istae lineae non -unt in centro). ANON. circ. p. 538, 21 directim sibi -entibus lineis. *al. adde:* WALTH. SPIR. Christoph. I add. p. 79 in medio formę -unt immediatę *lineae.* **c** *iur.:* DIPL. Heinr. III. 235 ubi Bremensis archiepiscopatus et Mindunensis episcopii -unt termini. *al. expressius c. sensu collimitandi:* CHART. Oelsn. 9 p. 18,2 (a. 1203) ubi villae episcopi, abbatis, Rassovo -unt. CHART. Westph. III 357 duas agrorum nostrorum extremitates in prato ipsius *(sacerdotis)* -entes. **d** *rhet.:* **α** *collidi – aufeinandertreffen:* CONR. MUR. summ. p. 55,15 (ed. W. Kronbichler. 1968) hyatus vocalium . . . in diversis dictionibus -entium. **β** *iuxta occurrere – nebeneinander vorkommen:* CONR. MUR. summ. p. 79,6 (ed. W. Kronbichler. 1968) quando duo verba -unt eiusdem persone *eqs.* **e** *comput. c. sensu subsequendi:* CARM. de temp. rat. 634 -unt communes anni bini simul breviores (*cf.* BEDA temp. rat. 36,14 eo quod duo . . . tales pariter currant). **B** *(catervatim, una) accurrere, approperare, (cursu) ad-, pervenire – (in Scharen, gemeinsam) herbeieilen, hinlaufen, -kommen:* **1** *strictius de anim.:* **a** *in univ.:* ARBEO Corb. 5 p. 194,8 senes certatim -entes ad viri Dei cellulam. CONC. Karol. 46^{B},30 p. 580,4 ut libere possint . . . in eo die . . . omnes ad ecclesiam -ere (CHART. Mar. Magd. 81 p. 78,34 ut . . . quinque vicibus in anno ad matricem e. -rent. *al.*). VITA Magni Fauc. 39 -it ad beatum Magnoaldum *Theodorus.* GESTA Bereng. 4,163 populus -it ab urbe cernere . . . augustum. FROUM. carm. 15,1 cives, -ite cuncti. HERM. AUGIENS. chron. a. 1044 omnes Ungarii ad dedicionem Heinrico regi catervatim -unt. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *succurrere – zu Hilfe eilen, kommen:* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 219,17 nisi . . . pedem retro ferentibus dux Welf cum exercitu Baioarico -isset. LAND. MEDIOL. hist. I 2,25 p. 62,31 qui *(marchio)* multis cum militibus ad destruendam urbem in adiutorio Conradi -serat. *al.* **β** *confugere – sich flüchten, Zuflucht suchen:* LEG. Wisig. 6,5,18 homicida ad ecclesiam vel ad altaria sacra -ens. *cf. p. 1228,33sqq.* **γ** *adire, se conferre – sich begeben, sich wenden (an):* LEG. Wisig. 7,1,5 accusator . . . -at ad comitem civitatis vel iudicem *eqs.* **2** *latius de rebus i. q. pertingere – gelangen (zu), reichen (bis):* ALBERT. M. animal. 1,538 ibi sunt viae parvae plures, quae nullo modo ad cerebrum -unt. **C** *una currere, cursu comitari – mitlaufen:* GUIC. (?) bers. 7 accipe brachettum et dimitte eum cun-ere cum canibus ad lepores. **D** *currere – (schnell) laufen, rennen:* CHART. Ital. Ficker 193 p. 240,28 (a. 1196) si quis . . . -erit post aliquem causa percutiendi. **E** *decurrere, defluere – abfließen:* THADD. FLORENT. cons. 7,26 ne debilitentur *intestina* . . . a materia, que -it ab epate.

II *translate:* **A** *c. sensu conveniendi:* **1** *una adesse, cooperari – gemeinsam vorhanden sein, zusammenwirken:* ALBERT. M. bon. 363 p. 199,46 ad simpliciter bonas *voluptates* dicit *Gregorius*, quod oportet -ere sex condiciones. animal. 7,94 quatuor causae in eis *(piscibus)* -unt humoris resolventis (eth. 10,1,2 p. 603^{a},23 ex duabus causis -entibus in unum). **2** *uniri, coniungi – sich verein(ig)en, sich verbinden:* **a** *de hominibus c. sensu confoederationis:* CONST. III 235,4 (a. 1279) cum . . . sub uno nitore -ent et in unum convenient sentiendi commercium etiam ydiomatum organo dissonantes. 241,3 quod . . . tu ac dictus rex . . . -atis. **b** *de rebus:* **α** *philos.:* OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 79,24 per se unum est, quod nec actu nec natura potest . . . cum alio ad constituendum aliquod totum -ere. **β** *theol. de unione hypostatica:* LIBER diurn. 84 p. 98,7 salva proprietate utriusque nature et in unam personam atque subsistentiam -entem ([-ente *var. l.*]. *Conc. II 1, 2 p. 129,33 ed. Schwartz* συντρεχούσης). **3** *concordare, congruere, respondere – übereinstimmen, zusammenpassen, entsprechen* (*cf.* GLOSS. II 238,53 St.-S. -at gehelle): **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 123 bachio -unt, quae sequuntur, ut kalendae, cathedrae *eqs.* AMALAR. off. 4,32,1 octavae ideo caelebrantur, quia primis diebus -unt. RAGIMB. epist. 4 p. 528,7 summas *angulorum* aequalitate . . . -ere. WIPO tetral. 93 omnia conveniunt, -unt cuncta per illum. *al.* **β** *concordem, unanimum esse – einig, einstimmig sein:* LIBER diurn. 58 p. 47,11 in unius electione omnium vota -ere et convenire consensus. 82 p. 88,14 in personam ill. . . . -it atque consensit electio. **b** *mus.:* AUREL. REOM. mus. 6 p. 35^{b},3 ut cum verbis modulatio apte -at. RUD. TRUD. (?) mus. 1,19 p. 48. *al. expressius i. q. consonare – (harmonisch) zusammenklingen:* ANON. mus. Becker p. 160 audivit quinque malleos -entes. **c** *theol.:* ANSELM. HAV. dial. 2,5 p. 1172^{B} Patris generare -it simul eiusdem Patris essentiae *eqs. ibid. al.* **d** *comput.:* **α** *in univ.:* WANDALB. horol. 7 Septimbre, tibi in speram -it Aprilis. *al.* **β** *cadere (in) – fallen (auf):* AGIUS comput. 6,10 apices . . ., qua quivis feria -at terminus, edunt. **γ** *concidere – zusammenfallen:* HAIMO BAMB. chron. (DtArch. 16. 1960. p. 185,32; s. XII.) ultimus annus sessionis Petri apostoli et . . . Neronis annus imperii ultimus -it. **B** *auxilium petere, se convertere, recurrere – Hilfe, sein Heil suchen, seine Zuflucht nehmen:* **1** *in univ. (vigente imagine confugiendi):* BEDA hist. eccl. 4,27 p. 269,20 neglectis fidei sacramentis . . . ad erratica idolatriae medicamina -bant (*cf.* VITA Magni Fauc. 1 eum . . . ad poenitentiae medicamenta -ere). RIMB. Anscar. 32 ad divinum . . . -it auxilium. *al. adde:* AGNELL. lib. pont. 122 p. 358,35 surge, sancte Apolenaris . . ., ad te cun-imus, salva nos. **2** *c. sensu experiendi:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 34 p. 54,16 cum . . . non poteritis unam illarum medicinarum habere . . ., -atis ad aliam sicut istam: *eqs.* **C** *auxilium praestare, suffragari – Hilfe leisten, unterstützen:* **1** *opitulari, adiuvare, adesse – helfen, beistehen* (*cf.* GLOSS. II 274,49 St.-S. -ere gihelfan): LIBER diurn. 62 p. 58,16 ut . . . merces . . . ab ipso apostolorum principe, cui specialiter -itis, . . . rependatur. RATHER. epist. 26 p. 138,30 ut . . . vobis . . . -ere, quod portare dicit apostolus *(Vulg. Gal. 6,2)*, valeam. HARIULF. chron. 4,27 p. 250,19 peccaminum fasce oppressis . . . compatiens et -ens. CHART. Sigeburg. 56 p. 125,32 (ed. E. Wisplinghoff. 1964) ut bonę voluntatis hominibus ad ea, quę mente conceperint, . . . consummanda . . . -atur. *al.* **2** *condescendere, adnuere, favere – entgegenkommen, sich anschließen, eingehen (auf):* DIPL. Loth. III. 33 (ex epist. papae a. 1097) iusta petentium votis benigna . . . assensione -ere. HELM. chron. 13 p. 26,25 episcopus . . . postulacioni eius favore -it. CHART. Bund. 426 p. 313,24 (epist. papae) vestris iustis postulationibus grato -correntes assensu (CHART. cell. Paulin. 34 p. 44,17 eius . . . peticionibus ac . . . su⟨pplica⟩tionibus g. -entes a. *al. cf.* CHART. archiep. Magd. 389 nos ipsius facto . . . -entes a.). *al.* **3** *(suffragando) accedere – (unterstützend) hinzukommen:* CHART. Heinr. Leon. 105 p. 160,14 -ente in hanc venditionem nostra permissione et . . . heredum . . . conpromissione. CHART. archiep. Magd. 394 p. 517,25 votis omnium . . . circumquaque commanentium -entibus et hoc fieri . . . petentibus. CHART. Salem. 559 p. 167,24 nostro ad hoc consensu . . . -ente. *al.* **D** *simul exsistere – nebeneinander bestehen, zugleich vorhanden sein:* **1** *contemporaneum esse – gleichzeitig sein:* HAIMO BAMB. chron. (Bibl. rer. Germ. V p. 544,17; s. XII.) secunda *pars tractatus* colligit tempora quinque regnorum sibi -entium vel succedentium. **2** *comitari – begleiten:* ALBERT. M. sent. 1,5,3 p. 178^{a},24 dicitur voluntas concomitans operi, quae

[Rudolph]

operi -it. **E** *incurrere – anheim-, verfallen:* CHART. Sangall. A 4 (a. 720/37) qui contra hanc donationem . . . agere conaverit, . . . Dei ira -at. CARM. imag. 1,6,9 hinc illum *(libellum)* si quis . . . auferat hostis, criminis ob culpam Domini -at in iram. **F** *evenire, succedere – ausgehen, geraten:* REGINO chron. a. 888 p. 128,38 ei *(imperatori)* omnia felici successu -bant in bonum. **G** *appetere, consectari – zu erreichen suchen:* ALDH. virg. I 18 p. 248,1 quod fideli prece instanter poscimus, congruis quoque operum affectibus -amus *eqs.* **H** *c. inf. i. q. properare, aggredi – sich beeilen, dazukommen:* HINCM. epist. I 184^{b},4 p. 180,36 quae omnia Sergio, antequam mittere ad illum -rem, . . . defuncto Leoni papae sunt missa. 186 p. 191,26 si notarius noster infirmus illa *(scripta)* transscribere -isset.

adi. **concurrens,** -entis. **1** *gener. i. q. currens, continuus – (fort) laufend:* LEG. Wisig. 12,3,6 -es per totum annum dies dominicos. BEDA temp. rat. 14,5 crescente simpliciter . . . dierum -ium (currentium *var. l.*) ordine computando. **2** *comput. i. q. una currens, congruens – mitlaufend (de re v. l. 27sq.):* BEDA temp. 13,7 -es septimanae dies, quae positae VIII. kal. Apr. propter dispendium bissexti . . . XXVIII annis implentur (temp. rat. 21,4. 53,3 epactae solis, id est -es s. d. *ibid. al.*).

subst. **concurrens,** -entis *m., f. (l. 29sq.), n.* **1** *comput. de numero indicante, in quem septimanae diem dies IX. kal. April. cadat, i. q. dies vel numerus una currens, congruens – Konkurrente (de re v. F. Rühl, Chronologie des Mittelalters und der Neuzeit. 1897. p. 142):* **a** *de def.:* BEDA temp. rat. 53,10sq. cum . . . suas quaeque anni dies habeat -es, hae, quae in circulo sunt adfixae, -es specialiter, quae sit VIIII kalendarum Aprilium feria, designant. RHYTHM. 113,10,2 tene . . . nono semper kalendas Aprilium feriam, quae esse constat locus -ium. AGIUS comput. 1,15 epactas, -es, lunam feriasque totamque annalem ipse *(numerus)* docet seriem. CARM. de conc. mens. 8,2 de quocumque cupis mense invenire feriam in kalendis, regularem -i annuo iunge simul et septenum divide per numerum. 10,1 ordo . . . -tum. BERNOLD. CONST. chron. p. 395,4 -es in kal. Mart., epactae secundum Romanos in kal. Ian., secundum Aegiptios in kal. Sept. *innovantur.* HONOR. AUGUST. imag. 2,87 -es . . . inde *dicuntur,* quod regularibus concurrant. 2,88. *saepe.* **b** *de usu:* DIPL. Karoli III. 184 (spur.) data . . . anno . . . octingentesimo octogesimo quarto, indictione secunda, epacta vicesima, -e tercio (TRAD. Ratisb. 629. CHART. archiep. Magd. 240 p. 302, 25 actum . . . a. . . . MCXXXVI, e. XV, i. XIII, -e III. ALBERT. STAD. annal. p. 293,12 a. decemnovennalis cycli II, i. IV, -e ⟨V⟩, e. XI . . . Iesus Christus . . . natus *eqs. al.*). CHART. Drubic. 17. *saepe.* **2** *medic. i. q. accidens, signum – Symptom, Anzeichen:* TRACT. de aegr. cur. p. 161,18 particularia -ia caliditatis vel frigiditatis sunt declarativa: *eqs. fort. add.:* ALBERT. M. animal. 10,8 omnia . . . ista -ia significant matrices esse laudabilis dispositionis.

concursio, -onis *f.* **I** *proprie:* **A** *actio concurrendi, coitio – das Zusammenkommen, -treffen:* **1** *strictius de anim.:* **a** *in univ. i. q. congregatio, conventus, frequentia – An-, Versammlung:* VITA Chrod. 24 p. 567,9 cur haec -o sanctorum praesentia adunabatur. RUP. TUIT. vict. 7,19 p. 231,21 (ed. R. Haacke. 1970) quid sibi vult angelorum tanta -o. **b** *c. colore quodam:* **α** *tumultus – Auflauf:* LEX Alam. 33 si quis in curte duci pugna comiserit . . . et -o populi facta fuerit . . ., quidquid ibi factum fuerit per concursum eius, . . . tripliciter conponat. **β** *conflictus – Zusammenstoß:* LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 82,10 tumultus exoritur non fortuita . . . -e, sed premeditata diu machinatione. **γ** *incursio, pugna – Angriff, Kampf:* LAND. MEDIOL. hist. I 2,24 p. 61,39 nemo suum terminum sine gravi hostium -e . . . deserebat. **2** *latius de rebus:* DUNGAL. epist. 1 p. 570,17 quem *(defectum solis)* . . . quasi naturalem -is elementorum effectum . . . peritia cognitum. **B** *impetus (aquarum) – Druck, Strömung:* CHRON. Sigeb. auct. a. 1155 (MGScript. VI p. 403,1) navis . . . ad pontem . . . undarum -e et violenta concussione propulsa. **C** *decursio, defluxio – Abgang, Abfluß:* AESCULAPIUS 3 p. 5,24 miningarum non habentium rectam -em purgantem exitus ventositatis *eqs.*

II *meton. i. q. locus conveniendi – (Sammel-) Platz:* HILDEG. phys. 1,172 (cod. G) qui *(fungus)* in -e cervorum nascitur.

III *translate:* **A** *gener. i. q. adiutorium – Hilfe, Beistand:* MIRAC. Agripp. 8 (ed. B. Capasso, Mon. Neap. I. 1881. p. 325; s. X.) affuit solita Dei -o. **B** *medic. i. q. accidens, effectus accedens – Begleiterscheinung, Nebenwirkung:* ANTIDOT. Sangall. p. 78,19 *antidotum* nullam faciens tristitiam neque lassitudinem neque -es (ANTIDOT. Berolin. 1. ANTIDOT. Glasg. p. 114,20).

concursito, -are. *festinare, operam dare – sich beeilen, sich befleißigen:* BAUDON. Radeg. 8 (MGMer. II p. 383,3) devota -bat (cursitabat *4a*) inplere servitium.

concurso, -are. *congruere – zutreffen, entsprechen:* ALDH. ad Acirc. 136 p. 190,1 nomina . . . ad peonis quarti documentum minime -ant. CARM. de temp. rat. 592 bilis . . . autumno, flegma consentit . . . hiemi, aetas hominum his -at *eqs.*

concursus, -us *m. abl. sg.* -o: IONAS BOB. Ioh. 3 capit. p. 327,17. *v. et l. 36.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *spectat ad homines i. q. actio concurrendi, coitio, congregatio, congressus, conventus – das Zusammenkommen, -treffen, Zusammenkunft, An-, Versammlung (cf.* GLOSS. I 90,37 St.-S. -us zohlauft. 91,37 -us samanhlauft. *al.):* **a** *praevalente sensu conveniendi:* **α** *in univ.:* LIBER diurn. 85 p. 103,16 tam alacer vestrę devotionis -us. CAND. FULD. Eigil. II 10,3 fit subito fratrum passim -us in unum. VITA Chrod. 24 p. 567,7 dicere . . . non possum, quae frequentia et -us . . . in sanctorum fiebat adventu. RUOTG. Brun. 13 factus est -us ingens populi. EKKEH. IV. cas. 38$^{med.}$ sonatur . . . ad -um. DIPL. Conr. III. 118 p. 212,6 (ed. F. Hausmann. 1969) corpora . . . totius provincię devotissimo -u elevata sunt. *al.* **β** *tumultus – Auflauf:* ALCUIN. epist. 249 p. 402,18 de -u (-o *H*) . . . et tumultu, qui ortus est in ecclesia *eqs.* DIPL. Otton. III. 278 p. 700,7 factus -us populorum clamantium, ut *eqs.* CHART. select. Keutgen 127,20 si . . . rixa inter concives oritur et illic -us fuerit. *al. v. et p. 1229,61.* **b** *praevalente sensu adveniendi:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 12,3,21$^{tit.}$ qualiter -us Iudeorum diebus institutis ad episcopum fieri debeat. THIETM. chron. 4,46 fit illuc magnus senatorum -us. *al.* **β** *accursus – Zustrom, Andrang:* DIPL. Loth. I. 4 p. 61,43 (ed. Th. Schieffer. 1966) tanta illud *(hospitale)* . . . substantia locupletare, per quam sufficeret diurnus pauperum Christi -us tolerari. **γ** *accessus, aditus – Anreise:* CONST. I 112 (a. 1125) quatinus omnibus tutior fiat -us ac reditus. **2** *spectat ad fluvios:* **a** *confluvium – Zusammenfluß:* DIPL. Heinr. III. 24 saltum inter duo flumina . . . ab exortu usque ad -um eorum circumseptum. 235 p. 313,7 a -u istorum fluviorum sursum *eqs.* **b** *affluxus – Zufluß:* THEODULF. carm. 28,901 flumina -u crescunt maiora minorum. **c** *impetus – Strömung:* LEG. Wisig. 8,4,29 ad medium alveum, ubi maximus fluminis . . . -us est. **3** *spectat ad sidera i. q. cursus – (Um-) Lauf (de constellatione: l. 56):* BEDA temp. rat. 47,24 iuxta -us siderum. RHYTHM. 114,41,1 per -um caeli luminarium. MANEG. c. Wolfh. 20 p. 89,4 (ed. W. Hartmann. 1972) planetarum. HONOR. AUGUST. spec. p. 939^{C} solis. *al.* **B** *latius:* **1** *collisio – das Aufeinandertreffen (usu rhet.):* CONR. MUR. summ. p. 55,15 (ed. W. Kronbichler. 1968) -us et hyatus vocalium. **2** *dispositio parallela – parallele Anordnung:* MARIAN. chron. a. Chr. 3,1 capit. p. 498,1 de annis Octaviani . . . ordinate in -u conscriptis.

II *meton.:* **A** *coetus, caterva – (versammelte) Menge:* RUD. FULD. Leob. 13 -us omnium ad abbatissam convolat. UDALSC. Egin. 3 p. 434,2 sic se habet popularis -us: *eqs.* **B** *locus conveniendi – Treffpunkt:* CHART. civ. Magd. 139 (a. 1266) ad murum civitatis, ubi -us est furum. **C** *meatus (aquae) – (Wasser-) Lauf:* VITA Pirmin. II 10 p. 41^{A} locus . . . duorum . . . fluminum -bus adstrictus.

III *translate:* **A** *coadunatio, unio – Vereinigung, Verbindung:* ARNO REICHERSB. apol. p. 11,19sq. sic . . . ex -u na-

[Rudolph]

turarum una cum homine persona fieri, quomodo ex -u animae rationalis et humanae carnis homo subsistit (p. 11,28 non quod nova persona ex -u n. Christus esse coeperit). HUGO HONAUG. div. 18,16 (ArchHistDoctrLitt. 37. 1962. p. 148) ex -u proprietatum. **B** *concordia, congruentia – Übereinstimmung:* CONST. II 85,1 (a. 1220) cum . . . ecclesia . . . nichil velit, quod nobis eodem -u (cursu, consensu *var. l.*) voluntatum non placeat. **C** *adiutorium – Hilfe, Unterstützung:* BEDA hist. eccl. 2,17 p. 120,3 (epist. papae a. 634) ut in omnibus devotioni vestrae nostrum -um . . . praeberemus (STEPH. EDD. Wilfr. 32). LIBER diurn. 75 p. 79,13 promitto . . . me . . . fidem . . . atque -um tibi *(sc. s. Petro)* utilitatibusquae ecclesię tuę . . . exhibere (76 p. 81,3). COD. Karol. 27 p. 531,19 vestro -u et auxilio. **D** *adiectio, auctio – das Hinzukommen, Erweiterung:* CONST. III 243,1 (a. 1280) ne . . . -us tractatuum eorundem labores ulterius conculcaret. 243,6 sine aliarum ulterius ordinationum -bus seu implicationibus. *Rudolph*

1. concus *v.* contus. **2. conçus** *v.* congius.

***concuso,** -are. *incusare – an-, beschuldigen:* CHRON. Salern. 74 qui *(Langobardi)* eos principi -bant, quod *eqs.* 75 Sikenolfum Beneventani -are (-asere *V*) ceperunt. 152.

concussio, -onis *f.* **I** *proprie:* **A** *gener.:* **1** *quassatio, iactatio, vibratio – das Schütteln, Rütteln, Beben:* **a** *in univ.:* HILDEG. phys. 1,114 p. 1176A capilli horrorem et -em tremoris ei *(infirmo)* faciunt. VISIO Godesc. A 10,2 (ed. E. Assmann. 1979) quomodo si equus . . . animositatem suam aurium agitatione, vivaci pellis -e . . . significet. ALBERT. M. veget. 7,102 conculcatione aut -e vix omnia *ova erucarum* deleri possunt. *v. et l. 48.* **b** *c. colore quodam:* **α** *violentia, impulsus – Gewalt, Anprall:* ANNAL. Weing. a. 1157 (MGScript. XVII p. 309,18) tanta severitas grandinis tantaque -o ventorum invaluit, ut *eqs. v. et p. 1229,72.* **β** *ictus, plaga – Stoß, Schlag (in imag.):* RUP. TUIT. vict. 6,9 (ed. R. Haacke. 1970) quia et secunda -e non est submissus ab altitudine superbię suę *Nabuchodonosor.* **2** *collisio – das Gegeneinanderschlagen:* HEINR. LETT. chron. 28,5 p. 293,24 Lyvones . . . -e gladiorum cum clypeis conclamantes. **B** *medic.:* **1** *ructus, singultus – das Aufstoßen, Schluckauf:* AURELIUS 25 p. 728,13 stomachi -o atque libratio cum quodam sonitu *eqs.* **2** *quassatura, contusio – Quetschung, Kontusion:* DECRET. Frision. A 8 p. 57,4 pro mosdolch, id est -e nervorum capitis, VIII uncie. GLOSS. Roger. I A praef. p. 503,23 -o vel contusio.

II *translate:* **A** *gener.:* **1** *commotio (animi) – Erschütterung (fere c. sensu tremoris, expressius i. q. timor – Furcht: l. 49):* MILO carm. 3,4,1,870 hoc exemplo animos tangat -o nostros. HILDEG. scivias 1,3,18 l. 318 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIII. 1978) homo . . . miraculorum magnitudine perculsus -em mentis et corporis sui sentit *eqs.* 3,5,30 l. 716 (ed. cit. XLIIIA. 1978) in . . . recte ordinata -e servit creatori suo *anima.* **2** *aerumna, vexatio, calamitas – Behelligung, Heimsuchung, Plage, Unheil:* EPIST. var. II 12 p. 316,7 nostram . . . -em, quam . . . aemulus noster exercere non desinit, intimare. DIPL. Loth. I. 35 p. 113,30 (ed. Th. Schieffer. 1966) diversis intervenientibus -bus. UFFING. Ida 1,15 homo quidam cephalargiae -e . . . vexabatur. OTTO FRISING. chron. 6,20 p. 282,3 huius maximae -is auctor fuisse . . . quidam Skirensis comes memoratur. *al.* **B** *iur.:* **1** *reprehensio, contradictio – Anfechtung, Einspruch:* CHART. Bern. I 4,37 p. 274a,38 (spur. s. XII.) si quis . . . contra hoc testamentum aliquam -em inferre temptaverit. **2** *exactio per vim facta – gewaltsame Erhebung, Eintreibung:* GREG. CAT. chron. I p. 136,21 (epist. a. 705) ut nullus . . . presumat aliquas insolentias aut -em facere. CHART. Merseb. 382 p. 316,31 (a. 1273) *advocati* tam in res quam in homines . . . angariis et parangariis cum aliis -um generibus . . . sevientes.

***concussivus,** -a, -um. *concussionem, instabilitatem afferens – Erschütterung, Unstetigkeit, Umschwung bringend:* ALBERT. M. aet. 1,3 p. 309a,16 tertia . . . in hominibus vocatur -a aetas, eo quod in hac concutitur humidum et incipit subiici et acui calidum.

concussus, -us *m.* **1** *proprie i. q. quassatio, impulsus – Erschütterung, Stoß:* CARM. cod. Vat. (5330) 14,15 perforat inde sonus *(sc. tonitrui)* -u (-cusus *cod.*) tardior aures *(ex Isid. nat. 30,2).* *de sonitu tubae:* RUP. TUIT. spir. 9,10 l. 410 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972) vivi inventi morientur et eodem -u, quo mortui fuerint, confestim ad vivendum rursus excitabuntur. **2** *translate i. q. reprehensio, contradictio – Anfechtung, Einspruch:* CHART. Rhen. med. II 53 p. 92,41 (a. 1182) ne hęc . . . donatio ullum . . . posteritatis timeret -um.

concutio (-cio), -cussi, -cussum, -ere. *script.:* cumc-: DIPL. Otton. II. 206 p. 234,25 cumcusa *B.* comc-: *l. 65.* -tt- *(var. l.): p. 1233,38sq.* -ss-: WALTH. AGIL. med. 69 p. 175,11 -ssiatur. *perf.* -cus(i): *l. 10. p. 1233,37. form. indic. praes.* -tunt: CHRON. Fred. 3,61. *rhythm.* -cú-: *p. 1233,5.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. (con)quassare, commovere, iactare – erschüttern, schütteln, rütteln, (schnell, heftig) hin- und herbewegen:* **1** *obi. res:* **a** *de actione anim.:* **α** *in univ.:* RHYTHM. 76,3,2 *pavo* contectas plumis -ssit pennas. THEODULF. carm. 25,206 -at crassum terque quaterque caput *Wibodus.* WALTHARIUS 699 equinam vertice caudam -ens. 1297 quam *(parmam)* . . . dum -it ipse. ALBERT. M. animal. 23,58 quando corda extensa . . . -itur ab aucupe. *al.* **β** *percutere, agitare – quirlen, (um)rühren:* WILH. RUBRUQU. itin. 4,2 (Sinica Franciscana I/3. 1929. p. 178,9) illud *(lac)* -ere cum ligno ad hoc aptato. 7,2 (ibid. p. 184,13) viri . . . -unt ipsum cosmos, id est lac equinum. **γ** *(quatiendo) permiscere – (durch Schütteln) vermischen:* THEOD. CERV. chirurg. 2,1 p. 144H pulvilli in vino styptico-sso cum oleo balneati. **b** *de vi rerum, violentia naturae (saepe i. q. tremefacere – erbeben, erzittern lassen):* **α** *in univ.:* ANNAL. regni Franc. a. 801 p. 114,20 quo *(terrae motu)* tota Italia graviter -ssa est (*cf.* POETA Saxo 4,65 loca . . . motu plurima terrifico nimium -ssa fuerunt). ERMOLD. Ludow. 4,690 ventus . . . perurguens -it instanter ardua tecta domus. VISIO Godesc. A 10,2 (ed. E. Assmann. 1979) fluvius . . . accedentibus minaciter nimis -i videbatur. ALBERT. M. animal. 6,18 quae *(tonitrua)* . . . commovent aerem, ita quod -it ova. *al.* *in imag. et per compar.:* VITA Sulp. 8 (MGMer. IV p. 378,6) acsi tonitruum magnum locus ille -ere (-i, concidere *var. l.*) videretur. ALDH. epist. 9 (12) p. 500,21 tempestatis perturbatio . . . fundamenta ecclesiae sicut . . . terrae motu -ssit. AUREL. REOM. mus. 15 p. 49b, 30 sensus humanus quasi quibusdam fragoribus -ssus intercipitur. *al.* **β** *labefactare, vastare – zum Einsturz bringen, verwüsten, zerstören:* WIDUK. gest. 3,46 templa . . . tempestate valida -ssa visentibus . . . horrorem . . . incussere. THIETM. chron. 7,57 fragor silvas -ens vias omnes nimis occupabat. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66,15 -ssis et solutis seu ad terram deiectis tabernaculis. *al.* **γ** *effringere – sprengen:* CARM. Cent. 40,3 donec exiliant -ssis corpora bustis. **δ** *concitare, instabilem reddere – aus dem Gleichgewicht bringen (c. sensu debilitandi):* ALBERT. M. aet. 1,3 p. 308b,12 quae *(aetas)* -it et quasi subiicit et domat humorem . . . ab inordinato motu eius. *v. et p. 1231,69.* **2** *obi. homines:* **a** *in univ.:* RUOTG. Brun. 8 quidam . . . risu se infinito -unt (*cf.* FROUM. carm. 32,42 ridiculus cunctos -ret pueros). FROUM. carm. 8,5 me -it algor. RUP. TUIT. spir. 9,10 l. 404 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972) tonitru magnae tubae . . . mortui . . . a somno mortis -ssi evigilabunt. **b** *ferire – schlagen, treffen (in imag.):* THIETM. chron. 8,23 per hoc flagellum vicini graviter -ciuntur. RUP. TUIT. vict. 6,9capit. (ed. R. Haacke. 1970) Nabuchodonosor verbum Dei per prophetam semel et iterum -ssit *eqs.* **B** *latius:* **1** *trans.:* **a** *obi. res:* **α** *conicere, iaculari – werfen, schleudern:* IULIAN. TOLET. Wamb. 12 l. 312 (Corp. Christ. CXV. 1976) imbres lapidum intra urbem -unt. **β** *defigere – einrammen:* CHART. Rhen. med. II app. 13 p. 363,31 (s. XII.2) eos *(palos)* in venna com-ere. **γ** *carminare – hecheln:* CHART. Biel. 4,14 (c. 1214) linum -ssum. **b** *obi. homines i. q. obruere – bewerfen:* GESTA Camer. cont. II F 172,4 p. 234,51 corpus plenum vulneribus viri . . . -unt lapidibus. **2** *intrans. i. q. confligere – zusammenstoßen, streiten:* LAUR. LEOD. gest. 7 p. 494,36 acerrime pugnatum est, cruentissime -ssum est.

II *translate:* **A** *obi. homines eorumque animus, societas,*

terra sim. i. q. sollicitare – in Unruhe, Erregung versetzen (cf. GLOSS. I 274,71 St.-S. -ssi kiscutte. 501,43 -es gigruozis. *al.):* **1** *de variis animi motibus i. q. afficere, conturbare, percellere – ergreifen, bestürzt, betroffen machen:* **a** *in univ.:* RHYTHM. 83,6,1 fortis timor me -it. CAND. FULD. Eigil. II 24,10 hoc obitu -ssi animo *fratres.* WANDALB. martyr. concl. 5 me nunc nil recolens boni egisse . . . -or nimis. GODESC. SAXO theol. 22,21 p. 321,21 temptatione -or et angor. SYLL. Sangall. app. 2,29 populi sermone tonante pectora -ssit *praesul.* HROTSV. Theoph. 156 pietas . . . -it errantem digna formidine mentem. THIETM. chron. 5,35 gravi dolore. 7,68 de . . . terrore. NARR. itin. nav. p. 190,5 eos siti laborare et metu fovee -i. *al. c. sensu fatigandi:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 75,11 -ssam . . . saeculi actibus mentem. **b** *expressius:* **α** *terrere – erschrecken:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,192 erectis -ssa comis *muliercula.* **β** *excitare – aufrütteln:* EKKEH. IV. bened. I 17,53 -e (gloss.: excita) cor torpens. **2** *de aerumnis, iniuriis, hostilitate i. q. affligere, inquietare, vexare – behelligen, heimsuchen, plagen:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 297,7 p. 432,9 sibi *(sc. pastoribus)* . . . subiectos nolite *(sc. rex)* -ere (*cf.* DIPL. Loth. III. 86 in his concessis . . . ecclesiam infestare vel -ere). SALOM. III. carm. 1,160 si -ciamur . . . litibus et pugnis *(cf.* RUOTG. Brun. 3 regni . . . spacia et . . . finitimorum incursionibus et . . . inter cives . . . dissensionibus -ssa. HERBORD. Ott. 2,5 [ed. J. Wikarjak. 1974] Pomeraniam insultibus crebris -ere, vastare ac populari cepit *Bolezlaus).* VITA Landel. 436 quos *(laborantes)* fervida -it estas. *al.* **b** *expressius i. q. detrimento afficere – schädigen:* DIPL. Conr. II. 281 p. 391,24 (spur. s. XII.) XX *libras auri* -ssis fratribus componat. **B** *obi. res:* **1** *gener.:* **a** *proferre, exclamare – hervorstoßen, ausrufen:* **α** *c. sensu adhortandi:* CARM. Cantabr. 25,4,2 Valerius te *(sc. archiepiscopum)* exigit, Maternus 'veni' -it. **β** *c. sensu obiciendi:* ECBASIS capt. 742 crimina. **b** *efficere, provocare – verursachen, hervorrufen (c. dat. i. q. inferre – zufügen):* LEG. Wisig. 2,2,4 non parvum dispendium uni parti -itur. 5,7,17 si . . . liberti . . . eis *(manumissoribus)* . . . molestias sive damna -sserint (-cuserint *R2*) *eqs.* (8,3,4$^{tit.}$ si arbor ex parte incisa . . . d. -iat [-ttiat *R1*]. 8,3,11$^{tit.}$ si . . . animalia frugibus d. -ant [-ttiant *R1*]). HILDEG. scivias 3,5,31 l. 721 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIII^{A}. 1978) metus . . . facit timorem, timor autem -it tremorem. *inicere – einjagen:* CHRON. Fred. 4,58 p. 149,20 tanta timore . . . procerebus . . . adventus Dagoberti -sserat (concesserat *var. l.*), ut *eqs.* (p. 150,13 timorem . . . sic forte sua -sserat utelitas, ut *eqs.*). **2** *iur.:* **a** *discutere, agere – erörtern, verhandeln:* CHART. Turic. 342 (a. 1186/87) negotium de patronatu ecclesię . . . multum -ssimus. **b** *exigere – einziehen, eintreiben:* FORM. Sal. Merk. 21 p. 249,35 inferat pare suo solidos tantos fisco -ente. *adde:* CHRON. rhythm. Col. 4,42 nunc neque -ere vi *bona* creditur esse reatus.

concylium *v.* conchylium. **condam** *v.* quondam.

condamina (-nta-, -dem-, comina *sim.*), -ae *f.* *(de orig. et re cf. C. Milani, Rendiconti Ist. Lombardo. 104. 1970. p. 516sqq.) ager dominicus, pars agri dominici – Salland, Stück des Herrenlandes:* ELIG. chart. 2 (MGMer. IV p. 746, 21; s. VII.) cum . . . -is (cum dominiis *2 a. b*), vineis, pratis. DIPL. Merov. III B 6 p. 213,36 cuminas indominicatas. DIPL. Karoli M. 305 p. 459,25 (spur. s. X./XI.) curtes et . . . -as (conea- *B1*). CHART. Laus. 226 p. 219,7 novem mansos in dominicatu inter prata et -taminas. DIPL. Heinr. III. (ElsLothJb. 19. 1941. p. 203,11) cominas. CHART. Basil. A I 312 p. 471,27 decimam -eminae. CONO LAUS. notae p. 786,53 extra portam . . . de -emina plures domos . . . omnia fuerunt combusta. *saepe in hac regione. in nomine loci:* CHART. Laus. 349 (c. 1200) Amaudricus de Condemina. CHART. Helv. arb. 86 p. 138,18 descendunt . . . termini per duas arbores . . . en la Condemina. 171 p. 266,41 super castris Murati et Qu-e *('Gümmenen'). al. cf.* conduma.

condam(p)natio *sim.*, **condannatio** *v.* condemn-.

condebitor, -oris *m.* *qui una (cum alio) debitor est – Mitschuldner:* CHART. Lux. IV 493 p. 593,28 (a. 1279) nos et . . . Th. -r . . . intrabimus civitatem . . . servaturi pensionem ibidem . . . nec inde recessuri, donec *eqs.*

***condebitus,** -a, -um. *condignus, debitus – angemessen, gebührend:* LAMB. TUIT. Herib. 2,7 p. 1250,23 inducitur ecclesiae honore -o (*item de mortuo:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 500,35). GOZECH. Alban. 36 p. 989,47 fundans . . . basilicam tanto nomini *(sc. s. Albani)* -am (debitam *var. l.*). GODESC. AQUENS. seq. 16,8^{b},4 docentes omnem gloriam . . . soli Deo -am.

***condecenter** *v.* condecet.

condecentia (-denc-), -ae *f.* *quod decet, congruentia – das was angemessen ist, entspricht, Angemessenheit:* **1** *gener.:* VITA Bern. Parm. II 1 (MGScript. XXX p. 1323,42; post 1133) circa temporalia . . . secundum sui status -am (-denc- *cod.*) . . . procuravit (2 p. 1324,9). ACTA imp. Böhmer 114 cum omnibus honoribus et oneribus, quos et quae iuxta -am iustitiae . . . imperium ceteris omnibus . . . solet concedere. **2** *theol. c. sensu qualitatis:* ALBERT. M. sent. 1,46,9 p. 439^{b},21 iustitia . . . illa, quae est -a suae *(sc. Dei)* bonitatis sive voluntatis vel potestatis (summ. theol. I 19,77,2 p. 813^{a},28 nisi forte, ut dicit Anselmus *[proslog. 10]*, exigentia iustitiae dicatur congruentia et -a divinae b.).

condecerno, -ere. **1** *una statuere – mitentscheiden:* HINCM. epist. I 160^{a}, 22 apostolica est sedes, quae in nobis famulis suis . . . in decernendis canonice -it et in iudicandis coniudicat. CAPIT. reg. Franc. 279^{G},7 sicut . . . papa . . . sanxit connivente et consentiente et -ente . . . Karolo imperatore *eqs.* **2** *(item) statuere – (ebenfalls) entscheiden:* HINCM. epist. I 185 p. 188,21 -ente . . . similia Africano concilio.

condecet, -uit. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 30 p. 294,11. cumd-: FORM. Marculfi 1,16 (ed. A. Uddholm. 1962). *ind. praes.* -it: *l. 39. 43. al. fere impers.; person.: l. 44. 50. struct.: c. acc.: passim. c. dat.: l. 44. 46. al. c. (acc. c.) inf.: l. 47. 57. al. seq.* ut *vel coni.: l. 39. 41. 45. 53. absol.: l. 55. al.*

decet, congruit, dignum est – es ziemt sich, schickt sich, ist angemessen: **1** *in univ.:* CONC. Merov. p. 170,26 sicut -et christianum. DIPL. Merov. I 57 p. 51,23 oportit nobis et -it pro salute anime nostre cogitare dibiamus *(item in arengis chartarum:* DIPL. Arnulfi 160 regalem . . . -et dignitatem, ut *eqs. al.).* FORM. Marculfi 1,9 (ed. A. Uddholm. 1962) ut vestra gloria (vestram gloriam *var. l.*) -it (-et *var. l.*). RHYTHM. 85,3,1 virgineo quod *(altar)* -et almo podori. CARM. Sangall. I 2,8 -et his festis pellamus noxia fellis. FROUM. carm. 31,13 sic -et optime Christo. THIETM. chron. 6,102 -et eum me prius laudare. *saepe. huc spectare vid.:* ALBERT. M. metaph. 1,3,11 p. 41,51 (ed. B. Geyer. 1960) haec dicit *Hesiodus* esse facta 'amore' movente, 'qui omnia -et *(p. 984^{b},29* μεταπρέπει, *sc. prave versum)* immortalia', quae deos appellavit. **2** *c. colore quodam:* **a** *utile, salubre est, oportet – es ist nützlich, zweckmäßig:* DIPL. Ludow. Inf. 82 (spur. s. XII.) -et inter fideles . . ., ut . . . sibi idoneam faciant confirmationem. IORDAN. RUFF. equ. 3,4 p. 15,13 moderate . . ., ut -et, galloppando. *al.* **b** *placet, convenit – es scheint richtig, angebracht:* DIPL. Otton. II. 191 p. 218,8 nos et Gozberhtum . . . abbatem -uit . . . concambium . . . facere (227 p. 255,23).

adi. **condecens,** -entis. **1** *decens, congruens – geziemend, angemessen:* DIPL. Arnulfi 27 -s nobis ac salutare esse novimus, ut *eqs.* CHART. Basil. C I 232 p. 169,6 sicut pium est, -s et honestum. CHART. Walkenr. 431 p. 281,10 (dipl.) expediens arbitramur et -s, ut *eqs.* **2** *decorus – gefällig, schön:* LAMB. TUIT. Herib. 2,2 p. 1246,33 mirabatur -em ordinem.

adv. ***condecenter.** *decenter, congruenter, sicut oportet – in geziemender, angemessener, zweckmäßiger Weise:* LIBER diurn. 85 p. 105,18 ut c⟨ondec⟩enter . . . hymnum glo⟨ria⟩e . . . possimus . . . ⟨ex⟩clamare. BERTHA Adelh. 9 quies . . . religioni -r (decenter *2*) apta. IORDAN. RUFF. equ. 6,1 p. 24,13 equus . . . minuatur, ut evacuentur humores superflui -r. CHART. com. Mansf. VI 15 p. 340,10 -r (concedenter *ed.*) magnificentia exigit principalis *eqs.* CHART. Basil. C I 437

[Pape]

p.321,20 capellam . . . dedicavimus -r. CONST. III 75 p.63,12 curiam . . . celebravimus -r in regio potentatu. TRANSL. Auct. 3 corporis mei reliquias . . . veneraberis -r. *al.*

***condeclaro,** -are. *notum facere – mitteilen:* VITAE patr. Iur. 37 (Sources chrét.142.1968) ganeones ipsos *(sc. monachos)* etiam in suam . . . personulam insurgere -at *abbas.*

***condeclinium** (-eum), -i *n.* (condeclinare) *inflexio(nis formae) – Flexion(sformen, -schema):* ALBERT. M. sent.1,6,2 p.199^{b},29 si obiicitur, quod in -o videtur negari voluntas, cum dicitur 'nolo, non vis' *eqs.* (summ. theol. II 19,124 p.409^{b},19 cum . . . dicitur 'nolo, non vis', per totum -um v. manet affirmata et volitum negatum). princ.4,4 p. 340^{a},47 totum suum *(sc. verbi 'esse')* -eum dicit substantiam ut actum et actionem. *al.* CONR. MUR. summ. p.76,10 (ed. W. Kronbichler. 1968) in aliis casibus eiusdem -i.

***condecoratio,** -onis *f. exornatio, completio – Ausschmückung, Vervollkommnung:* ALBERT. M. eth.1,7,14 p. 127^{b},40 omnia . . ., quae faciunt ad felicitatis -em.

condecoro, -avi, -atum, -are.

1 *strictius:* **a** *decorare, ornare – (aus)schmücken, zieren* (*cf.* GLOSS. IV 137,6 St.-S. -o biziero t. 199,49 -o gezieron): **α** *corpor.:* LAMB. TUIT. Herib.1,8 p.746,29 opus . . . plurimo cultu -atur. *in imag.:* WANDALB. martyr.572 Lucius . . . cum Geminiano, -at pariter passos quos laurea Christi. DIPL. Heinr. IV. 49 p.64,11 (interp.) que *(congregatio)* . . . primam regni mei faciem honestissime -at. **β** *spirit.:* CHART. Eberb. 232 (a. 1247) quam *(ecclesiam)* vite meritum et qualitas morum prerogative -at (256. 397). **b** *(rursus) decorum reddere – (wieder) schön machen:* UNIBOS 87,4 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. 1956. p.272; s. XI.) felix mors, quae pulchrificat, quae deformes -at. **2** *latius:* **a** *comere, excolere – verschönern, vervollkommnen:* **α** *de scriptis c. sensu elimandi:* HILDEG. epist. II 29,26 ut non solum praedicta, sed et caetera, quae . . . ad te scripsi, . . . qua poteris sermonis elegantia -es. **β** *de virtutibus, felicitate c. sensu complendi:* ALBERT. M. eth. comm.76 p.68,22 (ed. W. Kübel. 1968/72) -are (*p.1100^{b},26* συνεπικοσμεῖν). eth.4,1,12 p.292^{a},29 hic . . . ornatus quidam est magnificentiam -ans. **b** *(honorifice) instruere – (ehrenvoll) ausstatten, versehen (vigente plerumque sensu decoris vel honoris):* DIPL. Conr. II. 282 p.393,15 (spur. post 1026) preceptum . . . iussimus . . . caractere nostri nominis -ari. VITA Conr. Const. 13 Kounradus . . . -ari meruit infulis pontificalibus. EBO BAMB. Ott.1,17 (ed. J. Wikarjak. 1969) *monasterium* memoria gloriose matris Domini -vit. CHART. Carniol. II 170 p.135,20 monasterium . . . donatione XI mansorum bearunt, dotarunt, ornarunt, ampliarunt, illustrarunt, -arunt. *remissius de sepultura:* WANDALB. martyr. 463 Iustinus . . ., innumeros sanctorum . . . exquirens tumulis qui -vit.

adi. **condecoratus,** -a, -um. *decoratus, praeditus – geschmückt, versehen (mit):* PAUL. DIAC. carm.26,14 tu mitis . . . fuisti . . . et cunctis -a bonis. VITA Meinw. 161 interioris hominis habitum Dei et proximi dilectione -um.

subst. **condecorans,** -antis *n. quod decorem affert, decor completivus – das was verschönert, vollkommen macht, Schmuck:* ALBERT. M. eth.4,1,12$^{capit.}$ de -bus magnificentiam. summ. theol. I 6,27,4 p.281^{a},19 quod *(bonum connaturale)* . . . per . . . organice deservientia et -ia ipsum deductum est in naturae suae optimo *eqs. ibid. al.*

***condecorosus,** -a, -um. *(per)decorus – (sehr) schön:* CHRONOGR. Corb. p.55,8 per anulum gemmario lapide -um.

condego, -ere. *in communitate vivere – in (klösterlicher) Gemeinschaft leben:* ALBERT. M.sent.4,19,7 p.808^{b}, 29 sacerdotes . . . -entes cum ipsis suspendunt *abbatissae.*

***condelectabilis,** -e. *iucundus, amabilis – angenehm (im Umgang), unterhaltsam, freundlich (expresse de oblectatione invicem parata: p.1236,1):* ALBERT. M. eth. 2,2,7 p.186^{b},21 ille . . ., qui, ut oportet et quando, -is (*p. 1108^{a},27* ἡδύς) est conviventibus, . . . vocatur gratus. 8,1,3 p.521^{a},30 qui propter delectationem se amant ad invicem, non amant amicos propter amicos, sed quia sunt -es. 8,1,5 p.526^{b},21 continue . . . ad invicem conversari non possunt, qui -es non sunt. 8,1,6 p.528^{a},5 multi . . . sunt coutiles vel -es. *ibid. al.*

adv. ***condelectabiliter.** *iucunde, cum oblectatione – in Freude, glücklich:* ALBERT. M. eth. comm.324 p.278,70 (ed. W. Kübel. 1968/72) -r vivere (328 p.280,81). 342 p.291,1 ut -r convivant.

***condelectabilitas,** -atis *f. iucunditas – Ergötzlichkeit:* ALBERT. M. eth. comm. 324 p.278,77 (ed. W. Kübel. 1968/72) convivere vel est in ludis vel in rectitudine verborum et factorum vel in -e verborum et factorum in seriis.

condelectatio, -onis *f. oblectatio (invicem parata), iucunditas, voluptas – Unterhaltung, (gemeinsame) Freude (an), Lust:* ALBERT. M. eth. comm. 323 p.277,92 (ed. W. Kübel. 1968/72) principalior -o est in ludo quam in communi vita. p.278,14 delectatio, quae est in ludis, praesupponit -em in verbis et factis *eqs.* 329 p.282,32 'si' condelectari in talibus 'ferat deformitatem' sibi ipsi 'facienti' -em. *ibid. al.*

condelecto, -atum, -are. *script.* -dil-: *l. 42.*

1 *strictius:* **a** *medial. i. q. congaudere, collaetari, pariter delectari – sich mit-, gemeinsam, ebenfalls freuen, freudig Anteil nehmen:* **α** *in univ.:* EPIST. Wibald. 256 vobis in operibus vestris voluntate -or et opere. HERM. IUD. conv. 10 p.101,5 (ed. G. Niemeyer. 1963) ut false iocunditati mee -rentur. ALBERT. M. eth. 9,3,4 p.593^{a},30 plurimis -ari difficile est. p.594^{a},28 uni . . . amicorum -ari, alteri contristari. 9,3,5 p.596^{b},23 quod amicus -ari (*cf. p.1171^{b},14* ὅτι ἥδονται) sentit amicum, in quibus ipse delectatur. *ibid. al.* **β** *c. colore quodam i. q. colloquio et convictu (iucundo) frui – sich (angenehm) unterhalten, sich vergnügen:* LIUTH. Iust. (MG Script. XV p.567,26; s. X.$^{in.}$) qui *(filius)* . . . advenit nobisque -ari coepit. ALBERT. M. eth. comm.329 p.282,33sq. (ed. W. Kübel. 1968/72) deforme esset regi -ari cuidam rustico vel cuilibet -ari alicui infami. p.282,48 quaerit, ut '-etur' (*p.1127^{a},3* συνηδύνειν) cum omnibus 'decenter'. *ibid. al.* **b** *act. i. q. ad oblectationem conferre – zur Unterhaltung beitragen:* ALBERT. M. eth. comm.329 p.282,18 (ed. W. Kübel. 1968/72) 'coniciet' . . . 'non contristare', quando non potest delectare 'vel -are' *eqs. ibid. al.* **2** *latius i. q. gaudio afficere, oblectare – erfreuen (medial. i. q. gaudere, delectari – sich erfreuen, Freude, Gefallen haben: l.42.45.48; c. notione assentiendi: l.44):* **a** *in univ.:* EPIST. Bonif. 124 p.261,13 tua inhianter -dilector caritate. RIMB. Anscar.7 p.29,2 quorum *(Anscarii et Autberti)* voluntati et desiderio ⟨ipse⟩ *(rex)* -tus dedit eis ministeria *eqs.* VITA Theod.7 quod ubi soror advertit, -ta tam verbis quam rebus ad bene agendum fratrem . . . informare coepit. HELM. chron.94 p.185,8 cuius verbis ille -tus monuit, ut *eqs.* EPIST. ad Hildeg.80 p.301^{D} tuae beatitudini congaudeo et -or. *al. v. et l.16.* **b** *c. colore quodam:* **α** *colloquio et convictu oblectare, laetificare – (angenehm) unterhalten, erheitern:* ALBERT. M. eth.4,3,1 p. 316^{b},46 in his *(nocivis)* aspernabitur -are aliquem, sed potius eliget contristare. *ibid. al. v. et l.65.* **β** *medial. i. q. voluptatem capere, libenter frui – Vorliebe haben (für), gern haben:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.32,3 maior pars rapacium -antur in ipsis *(avibus grana comedentibus).* 2 p.137,16 *falcones* naturaliter -antur in eis *(locis campestribus).* **γ** *depon. usu absol. i. q. gaudium afferre, delectabilem esse – Freude bereiten, erfreulich sein:* EPIST. Ratisb.23 p.350,13 quę *(virtutes)* apud te . . . tum natura tum industria -ari inveniuntur.

subst. **condelectans,** -antis *m. convictor iucundus – angenehmer Gesellschafter, Unterhalter:* ALBERT. M. eth. comm. 329 p.282,62 (ed. W. Kübel. 1968/72) '-is' (*p.1127^{a},7* τοῦ . . . συνηδύνοντος), idest de numero eorum, qui abundant in condelectando *eqs. ibid. al.*

***condeliciosus** (-diliti-), -a, -um. *(valde) dilectus – (sehr) beliebt:* LEX Baiuv.9,5 sine signo numquam evadat *servus,* quamvis deliciosus (condilitiosus *L*) sit apud dominum suum.

condemina *v.* condamina.

condemnabilis (-mpn-), -e. **1** *damnatione dignus – verdammenswert:* BENZO ad Heinr.4,1 p.635,12 contra

sectas . . . -pnabiles. ARNULF. SAG. invect. 1 p. 87,16 quibus *(operibus)* possis hominibus contemptibilis, angelis execrabilis, Deo -pnabilis inveniri. **2** *vituperabilis – tadelnswert:* COD. Udalr. 166 p. 293,8 (a. 1114) hanc . . . tam -pnabilem negligentiam . . . emendare.

condemnatio (-mpn-, -cio), -onis *f. script.:* conte-: ARBEO Emm. 14. -dam(p)n-: ARBEO Emm. 13. -dann-: TRACT. Ebor. V (MG Lib. Lit. III p. 682,27). -dep(n)a-: CHART. Bund. 676.

I *de iudicio:* **A** *damnatio, sententia – Verurteilung, (Straf-)Urteil:* **1** *publ. et iur.:* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 6,5,14 si non reus . . . sententiam -is excipiat (RAHEW. gest. 3,30 p. 204,24). CONC. Karol. 61, 1 p. 795,41 veniam . . . et non -pnationem percipere credidi. CHART. Oelsn. 48,7 nec ad aliquam -pnacionem inter homines ecclesie se debet vexillifer ducis intromittere. CHART. ord. Teut. (Hass.) 180 excepto . . . iudicio -pnationis ad mortem vel ad manus perditionem. *al. v. et l. 22.* **β** *indicatur multa pecuniaria, obligatio solvendi:* CHART. Ital. Ficker 238 p. 286, 40sqq. (a. 1210) solvant . . . quantitatem, que est deducta in -pnationem, et iubeo priorem induci in possessionem rerum, super quibus sive de quibus facta erat -pnatio. ACTA imp. Winkelm. I 202 -em extimationis damni vel iniurie irrogate in quadruplum . . . exhibende . . . noverit se incursurum. CHART. cell. Paulin. 85 p. 99,4 -pnationem in expensis . . . nobis . . . in tempus aliud reservantes (CHART. Lux. IV 42 p. 52,3 -pnacionem expensarum in lite factarum. *al.*). CHART. Carniol. II 281 p. 219,5 (epist. papae) que *(culpa)* pecuniar⟨iam co⟩ndempnationem exigit. *al.* **b** *meton. de chartis:* CHART. Tirol. notar. I 395 p. 181,40 (a. 1236) visis -pnationibus, tenutis, extimationibus et rationibus omnibus. CHART. Ticin. 36 p. 81,7 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) ut in -pnatione . . . continetur . . . scriptam *(sic)* per . . . notarium *eqs. al.* **2** *eccl. et canon.:* **a** *in univ.:* CONC. Karol. 46^{B},14 ubi sacerdotes post -em esse oportet. *al.* **b** *anathematis pronuntiatio, excommunicatio – Verhängung des Kirchenbannes, Anathem:* LIBER diurn. 84 p. 98,14 scripta Theodoriti . . . cum -e proiecta sunt. OTTO FRISING. gest. 1,57 capit. p. 8,18 de -pnatione eiusdem *(haeretici). al.* **B** *poena – Strafe:* **1** *publ. et iur.:* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* LEG. Burgund. const. I 47,3 sceleratorum filii . . . ab hac amittendae libertatis -e (conditione, condonationem *var. l.*) habeantur inmunes. ACTA imp. Winkelm. I 366 p. 323,40 penas . . ., mulctas et -pnationes . . . contra eosdem editas . . . remittendo. CHART. Heinr. Leon. 67 p. 100,17 (spur.) centum librarum auri -pnatione plecti. *al.* **β** *de proscriptione:* CHART. Bern. I 5,87 (dipl. Heinr. VI.) eum *(comitem)* . . . imperii banno subicimus; in qua -pnacione diem clausit extremum. **γ** *de comminatione poenae:* CHART. march. Misn. III 405 (a. 1228) huic actioni . . . vite et rerum apponimus -pnationem (406). **b** *meton. i. q. pecunia poenae causa solvenda – Bußgeld:* ANNAL. Ianuens. III p. 70,22 quousque . . . -pnationem solutam haberet. CHART. Oelsn. 48,6 -pnacionis talis fit divisio, quod *eqs.* 48,10-pnacio quinquaginta marcarum. *al.* **2** *eccl. i. q. supplicium (aeternum) – (ewige) Verdammnis, Höllenstrafe:* CAPIT. reg. Franc. 7,2 qui . . . excommunicatus fuerit, perenni -e apud Deum sustineat. LIBER diurn. 71 p. 68,15 sit . . . anathematis vinculo innodatus et perpetuae -is (-i *HGBR*) summissus. CONST. Constant. 289 (ed. H. Fuhrmann. 1968) aeternis -bus (-mpn-, -cio- *var. l.*) subiaceat. *al.*

II *damnum – Schädigung, Schaden:* REGINO syn. caus. 1,368 episcopi . . . liberos ex familiis ecclesiae ad -em suam facere non praesumant *(ex Conc. Tolet. a. 633).*

***condemnativus** (-mpn-), -a, -um. *condemnans – verurteilend:* CONR. MUR. summ. p. 162,21 (ed. W. Kronbichler. 1968) sunt verba . . . constitutiva, -pnativa, concordativa.

condemnator (-mpn-), -oris *m. qui condemnat – einer der verurteilt (fere i. q. iudex – Richter: l. 69):* NICOL. I. epist. 80 p. 427,32 nullus accusator, nullus -pnator repertus est (*sim.* 79 p. 419,5. 81 p. 432,5). CAES. HEIST. hom. exc. 196 -pnator . . . a dyabolo suffocatus est, condempnatus vero bono fine decessit. *usu attrib.:* ALBERT. M. Iob 19,26 (ed. M. Weiss. 1904) 'videbo Deum' ut iudicem, supple non -em, sed salvatorem, 'meum' *(cf. Aug. serm. 182,4).*

condemno (-mpn-), -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 105 p. 347,14. -nte-: HRABAN. epist. 15,3 p. 407,36 *(cod.). al.* -dam(p)n-: *l. 31.71. p. 1239,6. 22.28.* -depn-: CHART. Tirol. notar. I 29. *depon.: l. 12.*

I *damnare, sententiam ferre – verurteilen (cf.* GLOSS. I 664, 33 St.-S. -verunt irteiltun. 811,38 -bunt firdamnont. *al.):* **A** *publ. et iur.:* **1** *strictius:* **a** *in univ. (indicatur crimen: l. 16.25):* CAPIT. reg. Franc. 8,3 si quis in aliquo crimine fuerit accusatus, non -etur penetus inauditus. FORM. Turon. 1^{b} p. 136,13 falsarium iudiciaria potestas -pnetur (-etur, -et *var. l.*). CAPIT. reg. Franc. 278,3 p. 344,29 per . . . Dei iudicium aut liberetur aut -etur *eqs.* CHART. Bund. 390 p. 289,37 iniuste. 435,9 *Witardus* dixit, quod non erat servus nec -pnatus de furto vel periurio. BURCH. URSB. chron. p. 55,3 ut imperator ducem -pnare non posset vel terras suas abiudicare. CHART. scrin. Col. B 1792 Richmudis . . . per sententiam -pnata fuit, id est effecta fuit nidervellic. *al.* **b** *indicatur poena:* LEG. Wisig. 6,3,7 *iudex* operatricem criminis . . . publica morte -et (CHART. Friburg. 279 scultetus et universitas civium . . . Wernherum . . . -pnaverunt ad mortem et occiderunt. *al.*). TRANSL. Pus. 4 exilio. CHART. Trident. 12 adversam partem, ne . . . suprascriptos inquietet . . . , -pno. CHART. Tirol. notar. I 343 in quo *(banno)* -pnati sunt pro maleficio. *al. v. et p. 163,66. adde:* LEO MARS. chron. 2,64 rusticus *(qui casu incendium fecit)* . . . sponte se carcere publico -vit. **c** *indicatur multa pecuniaria, obligatio solvendi (cf.* GLOSS. I 275,38 St.-S. -antes sculdante, za gelte arteillante. 468,6 -vit gizinsta): LEX Sal. Merov. 84 quinos solidos -etur (-dam-, -mpn- *var. l.*). WIDUK. gest. 1,14 Saxones . . . reliquias pulsae gentis tributis -pnaverunt. ANNAL. Brunw. a. 1106 quinque milibus marcarum -pnata impunitatem optinuit *urbs.* CHART. Xant. 198 p. 133,36 illam *(partem)* . . . in pena centum marcarum . . . parti alteri -pnamus. CHART. Oelsn. 32 nec -buntur *villani* in capite interfecti *(cf. notam ed.).* CHART. Solod. I 344 p. 192,20 eundem *(procuratorem)* . . . in expensis VI librarum -pnavimus (CHART. Tirol. notar. I 92 p. 45,29 victus victori -pnandus est in e. CHART. Lux. III 42 p. 41,10. *al.*). CHART. Lux. III 288 petunt . . . heredes . . . finaliter -pnari ad solucionem. CHART. Hall. 353 p. 324,46 ad summam viginti marcarum. *saepe.* **2** *latius i. q. in ius vocare, iudicare – vor Gericht ziehen, richten:* DIPL. Karoli M. 66 p. 96,11 ut . . . homines eorum . . . nullus deberet admallare aut per aliqua ingenia presumeret -pnare (*item de iurisdictione illicita:* CONC. Karol. 38,49 nec eos *[subditos]* qualibet iniusta occasione -ent. DIPL. Ludow. Germ. 20 p. 25,3 abbati . . . seu hominibus suis . . . de nullis . . . inlicitis occasionibus iniuriare . . . aut -pnare. *al.*). **B** *eccl. et canon.:* **1** *strictius:* **a** *anathematizare – mit dem Anathem belegen:* **α** *de excommunicatione hominum:* CONC. Karol. 4,2 quem *(Adlabertum haereticum)* publiciter . . . -pnaverunt XXIII episcopi. 19^{G},2 patres . . . adorationem *imaginum* . . . contempserunt atque consentientes -pnaverunt. BERTH.(?) annal. a. 1076 p. 284,4 defunctus est *episcopus* anathematis spiculo . . . indubitanter -tus. *al. in commination anathematis:* BERTH.(?) annal. a. 1078 p. 308,12 domnus apostolicus . . . anathematis vinculo . . . omnes -vit . . ., qui . . . colloquium . . . ne fieret, . . . inpedirent. **β** *de reprobatione sententiarum:* ANNAL. Xant. a. 864 p. 22,2 quibus *(sententiis)* in sinodo . . . -pnatis. POETA Saxo 3,206 heresim. *al.* **b** *perditioni dare, supplicio (aeterno) tradere – verdammen, der (ewigen) Höllenstrafe überantworten (cf.* GLOSS. II 345, 67 St.-S. -andum faruuazzan): LIBER diurn. 89 p. 118,16 sciat se . . . aeterni incendii supplicio -andum. CONC. Karol. 5 p. 43,18 sit ei anathema et aeterno Dei iudicio -pnetur. TRAD. Frising. 144 p. 150,25 partem habeat cum Iuda traditore et -bitur in seculum seculi. WALAHFR. Wett. 352 expulsum Dominus ne torqueat . . . pompasque truci -et (gloss. MR: -pnet cruciet) Averno. HROTSV. Mar. 41 ne comes ingratis -dampner iure pigellis, quos piget altithrono psallere. *al. absol. i. q. poenam (aeternam) denuntiare – die Straf-*

drohung (ewiger Verdammnis) aussprechen: FUND. Werth. p.166,30 omnes pariter terribilibus maledictionibus -pnaverunt dicentes: *'eqs.'* **2** *latius:* **a** *punire – bestrafen:* CONC. Merov. p.221,3 si quis presbyter . . . aut clericus symbolum . . . inreprehensibiliter non recensuerit, ab episcopo -pnetur (-dam- *E*). **b** *erroris convincere, redarguere – der Irrlehre überführen, widerlegen:* GODESC. SAXO theol.22 p.295,18 Euthicen . . . ipse -at apostolus, dum dicit *eqs.* **C** *usu communi:* **1** *in univ.:* VITA Leb.6 p.794,18 omnes iniquum factum -pnabant. CAES. HEIST. hom. exc. 196 exemplum, quam terribile sit iudicare vel -pnare eum, qui ad divinum pertinet iudicium. *al.* **2** *improbare, detestari – ablehnen, verwerfen* (*cf.* GLOSS. II 206,35 St.-S. -pnare scelten): HUCBALD. carm.2,21 crimina cum curis -pnat cuncta caducis *calvus.* **3** *maledicere – verfluchen:* HUCBALD. carm.2,102 calvum *(sc. Eliseum)* . . . -pnasse cacos. *al. cf. l.2. de incantatione superstitiosa (cf. E. Goldmann, Beiträge zur Geschichte des fränkischen Rechts. I. 1924. p.54sqq.):* LEX Sal. Pipp. 99 de terra -pnata: si quis terram alienam -pnaverit *eqs.* (*cf.* LEX Sal. Merov.65[c]).

II *damno afficere – schädigen:* **A** *in univ.:* LEX Baiuv. 1,9 ut . . . honor ecclesiasticus non -damnetur (-dampnetur, contempnatur *var. l.*). DIPL. Otton. III. 280 monetam et mercatum infringere vel -are. CHART. Rhen. inf. II 281 p. 146,30 quicumque alium in sua . . . portione . . . lignis presumpserit -pnare *eqs.* **B** *c. colore quodam:* **1** *debilitare – schwächen, angreifen:* BOTAN. Sangall. 26,1 marubium . . . dabis ei bibere, sed (*i.* si) pulmonia -damnata fuerint. **2** *demoliri – zerstören:* CHART. Hall.224,7 (a.1235; interp.?) locus ille, quod were dicitur, -pnabitur cum securi.

adi. **condemnatus,** -a, -um. *damnatus, punitus – verurteilt, bestraft:* CONC. Karol. 44[A] p.478,15 rebellis et turpi morte -i Thomae seditio. OTTO FRISING. gest.2,25 p.127,28 pro -pnata (damnata *var. l.*) civitate.

subst. **condemnatus,** -i *m. qui damnatus est – ein Verurteilter:* **1** *iur.:* DECRET. Frision. B p.137[b],18 quicumque -pnatum terre alterius defenderit. p.137[b],21 ut parentes -pnati solvant, si *eqs.* CHART. Ital. Ficker 448 qualiter dicti banniti et -pnati possint . . . de eorum bannis et condempnationibus eximi. *al.* **2** *usu communi: v. p. 1237,71.*

***condemoror,** -ari. *commorari – sich aufhalten (bei):* COD. Karol.30 p.536,25 qui *(missus)* hic Rome nobis *(sc. papae)* -ari debeat.

condempnabilis *sim. v.* condemn-.

condempsatio *sim. v.* condens-.

***condensabilis,** -e. *qui condensari potest – verdichtungsfähig:* ALBERT. M. anal. post.2,4,7 p.223[a],20sqq. si . . . propter densitatem, hoc est succum facile frigore ipso -em, huiusmodi folio fluit arbor, oportet densitatem, hoc est plantam facile in succo -em, esse causam (*cf.* p.223[a],7). metaph. 5,2,2 p.238,16 (ed. B. Geyer. 1960) corpus . . . sub eadem forma corporeitatis est rarefactibile et -e.

condensatio (-demps-), -onis *f. actus condensandi, spissatio – Verdichtung:* MAURUS urin. II p.16,25 per frigiditatem . . . flegmatis -o fit et conglutinatio. URSO qual.313 dum per -mpsationem igneae partes et subtiles aereae atque aquosae transeunt in grossa et terrestria. ALBERT. M. phys. 4,2,1 p.275[b],27 per ipsum *(vacuum)* fieri rarefactionem et -em (*cf. p.216[b],22* διὰ τοῦ . . . πυκνοῦ). animal. 14,27 quando *homo* iuvenescit et exsiccato humido -o fit in membris, per quos est transitus nutrimenti. *al.*

condensitas, -atis *f. densitas, spissitas, copia – Dichte, Dichtheit, (dichte) Masse:* **1** *de imbri magno:* LAMB. TUIT. Herib.2,18 insolita pluviarum -s erupit. **2** *de congerie spissa:* THIETM. chron.6,22 inter lignorum -em (densitatem CHRON. Thietm.) iacencium fugit. **3** *de silva densa (in imag. de sacra scriptura): v. p.1240,36.*

condenso (-demps-), -atum, -are. **1** *de rebus i. q. densum reddere, conspissare – verdichten (medial. i. q. densum, spissum fieri – dicht werden, sich verdichten):* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl.5,12 p.305,24 paulisper -tae sunt tenebrae (*cf.* CONST. III 65 -tis tenebris). *de viribus i. q. colligere – sammeln, zusammennehmen:* GISLEB. ELN. inc.2,156 fortia -ans . . . virtutibus utere summis! **b** *natur. et medic.:* **α** *in univ.:* URSO qual.83 frigiditas constringendo . . ., siccitas vero inspissando, -mpsando *motum ad centrum facit.* 255 per frigiditatem . . . -mpsantem ex igne fit aer. ALBERT. M. meteor.3,4,3 p.668[b],40 vapor non est dissolutus in aerem neque in nubem -tus. veget.6,302 camphora odorata -at humidum. animal.14,26 exsiccato humido et magis -tis membris, per quos est transitus nutrimenti *eqs.* 19,30 frigus . . . inspissat corpus et -at (*p. 783[b],1* πυκνοῖ) ipsum. *al.* **β** *conglutinare – verkleben:* GLOSS. Roger. I A 2,11 p.617,10 si . . . scrophula . . . cutem et craneum inficiat et -mpset in unum. **γ** *medial. i. q. coagulari – gerinnen, stocken:* IOH. IAMAT. chirurg.8,16 sanies in superficie -atur et in crustulam commutatur. **2** *de hominibus i. q. constipare – zusammendrängen, -scharen:* HUGEB. Wynneb.13 p.116,56 monachi tumultuantes circa tumbam (-bantur *add.4. 4[b]*). BALDER. Alber. 25 p.256,9 notares milites modo -tos, modo subito sese aperire.

adi. **condensatus,** -a, -um. *densatus – konzentriert:* GEBER. summ. 1, 43 p.564,29 spissa fornax -um et fortem dat ignem, tenuis vero rarum et debilem.

condensus (-demps-), -a, -um. **I** *adi.:* **A** *(valde) spissus, densus – (sehr) dicht* (*cf.* GLOSS. I 75,21 St.-S. -a dichiu): **1** *gener.:* **a** *in univ.:* AETHICUS ISTER 16 eo quod in ipso crepusculo -a et spissa caeli parte positae sint *stellae.* WALTHARIUS 54 -o consurgit pulvere nubes. CHRON. Pol.3,12 silve -e (concondense *H*), paludes tenaces (CHART. Wirt. II 335 p.59,12 predium . . . incultum ac -is silvis obsitum). CONR. MUR. summ. p.86,80 (ed. W. Kronbichler. 1968) si verbis, quorum -a frequentia, secte sunt sententiole, fit continuatio recte *(cf. Rhet. Her.4,19,27). al. v. et l.45. in imag.:* AMADEUS LAUS. hom. 3 l.64 (ed. J. Deshusses. 1960; s. XII.[med.]) -a nebula nubesque . . . itinera nostra praepediunt. **b** *nemorosus – dicht bewaldet (in imag.):* AMADEUS LAUS. hom.1 l.92 (ed. cit.) in hac condensitate saltus Libani, in hoc monte umbroso et -o aperit se nobis sponsi dignatio *(cf. Itala Hab.3,3 [Aug. civ.18,32]).* **2** *milit. i. q. constipatus – dicht geschart:* HIST. de exp. Frid. imp. p.80,22 inter -issimas Turcorum acies . . . laboravimus. **B** *plenus – voll:* VULC. Bard.10 p.321,19 ecclesiam . . . -am intus invenit aedilibus instrumentis.

II *subst. neutr. (?fem.: l.45):* **A** *gener.:* **1** *plur. i. q. dumetum – Dickicht:* **a** *proprie:* PASS. Praeiecti I 29 per sentes spinarum vel nemora -arum (nemora -a, -mpsa *var. l.*). EKKEH. IV. carm. Gall.9,4 regnat vis flammarum -a (contexta *B*) per silvarum (LAMB. HERSF. annal. a.1076 p.275, 22. *al.*). pict. Mog. 84 leporem sub -is (gloss.: frutectorum) latitantem. CHART. Rhen. med. II app.15 p.402,2 nemo ducet canem in altam silvam vel in -a fruticum. ALBERT. M. animal. 23,51 aves . . . fugiunt ad -a arborum. *al.* **b** *in imag. i. q. obscurum – das Dunkel* (*cf.* GLOSS. I 74,21 St.-S. -a farholan): CHRON. Pol. 2 epist. p.61,10 predicacio salutaris . . . -a silvarum Polonie . . . illustrat *eqs. al.* **2** *?ramus frondosus – ? dichtbelaubter Zweig (cf. Vulg. psalm.117,27):* BENZO ad Heinr. 6 praef. p.657,44 celebrare diem sollempnem in -is. *cf.* confrequentatio. **B** *natur. i. quod concretum est – das Feste:* TURBA phil. 25 p.135,19sq. tincturae, quas . . . significavi, sunt -um ac humidum . . .; -um autem est vapor coniunctus.

adv. ***condense.** *vehementer – (sehr) stark:* MIRAC. Hucberti 1,8 p.822[A] in eius amore . . ., cuius medullitus mihi ardor -issime inardescit.

condepacio *v.* condemnatio.

***condependentia,** -ae *f. pertinentia – Zubehör:* CHART. Gelr.647 p.654,28 (a.1244) quam *(advocatiam)* . . . tenet in feudo cum omnibus eiusdem attinentiis et -is *(item de iuribus:* 968 p.934,30 cum . . . a. et -is, videlicet cum . . . dominio, cum iudicio terrae et Mosae).

condepnacio *sim. v.* condemn-.

***conderictus** *v.* *condirigo.

condescendibilis, -e. *indulgens – nachsichtig:* GER-

HOH. ad Innoc. p.210,8 quod fragilitati clericorum valde fuerit -is *episcopus*.

condescendo, -scendi, -ere. *script.:* cumd-: DIPL. Heinr. IV. 436. -dis-: *l.20.34. al. partic.* -descen(s), *gerund.* -descendo: *l.17.25.53.*

descendere – hinabsteigen: **1** *proprie:* **a** *delabi – sich niedersenken:* VISIO Godesc. B 25,3 (ed. E. Assmann. 1979; c. 1190) anima paulatim corpori suo -ens membrorum uti cepit officio. **b** *in unum decurrere – abwärts verlaufend zusammenkommen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,12 p.8a^{r} in armi concatenatione his *(venis)* -entibus media quedam ex utrisque conficitur. **2** *in imag.:* CARM. Cantabr. 3,5^{b},10 prona pietatis scala -ere reis (*cf.* CHART. Westph. I 134 p.106,1 pronam humilitatis et compassionis scalam -ere). **3** *translate:* **a** *originem ducere – abstammen:* CHART. Burgenl. II 77 (a.1274) Druzlaus seu cognati de sua linea -entes (121 filii . . . de ipsorum l. -scentis). **b** *de actu concessionis, pietatis, indulgentiae sim. i.q. se (benigne) demittere, animum inclinare, propitium esse – sich herablassen (zu), sich zuwenden* (*cf.* GLOSS. II 249, 37 St.-S. -discendimus calazzames): **α** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 2,18 p.121,30 (epist. papae) ut haec vobis concederemus, longa terrarum . . . intervalla . . . ad haec nos -ere coegerunt. LUP. FERR. epist.113 ut vestra sublimitas meae humilitati dignaretur -ere. EPITAPH. var. II 67,6 fit *abbas* miserendo pater, -endo (-descendoque T^{3}) minister. CHRON. Pol.1,2 p.11,14 neque rustico suo dux invitatus -ere dedignatur. *al. de usu verborum, stilo c. sensu se accommodandi:* AGOB. epist.13,7 usus sanctae scripturae est verbis -ere humanis. EPIST. Worm. I 20 p.37,20 materiei prolixitas persuasit mihi lenitati -ere *(cf. Rhet. Her. 1,7,11). c. inf. i. q. dignari – geruhen:* DIPL. Heinr. IV. 222 si . . . fidelium . . . petitionibus clementer annuere -imus. **β** *compati, commisereri – Anteil nehmen, sich erbarmen (cf.* GLOSS. IV 5,28 St.-S. -discendunt erbarment. *al.; interdum expressius c. sensu auxiliandi, e.g. l.41.44sq.):* HINCM. Remig.31 p.330, 39 ipsi *(sancti)* . . . eis, quos eripere non possunt, nec ex misericordia -unt. HARTW. Emm.53 pio . . . animo -bat proximo. EPIST. Mog.21 p.354,19 quam . . . pie . . . eventibus nostris prosperis vel adversis . . . -eritis *(sc. archiepiscopus).* VITA Bonon. 7 (MGScript. XXX p.1028,15) ut sibi et reliquis per misericordiam -ret, rogavit, videlicet ut . . . de . . . captivitate exirent. CHART. Heinr. Leon.125 ut *omnes* iniurie . . . fratrum -ant. CHART. Turic. 383 penurię domus prefatę -entes. SUMMA dict. Saxon. 11,61 ut vos tamquam . . . filii -atis conpassionis visceribus matri vestre *(sc. ecclesiae). al.* **γ** *respicere, indulgere – Rücksicht nehmen (auf):* VITA Sev. Col. 10 proximorum infirmitati etiam in conviviorum apparatu -it. DIPL. Heinr. IV. 388 Ekbertum . . . benigne recepimus . . . magis . . . ętati eius et consanguinitati -entes quam impietatis facta pensantes. *al.* **δ** *aurem praebere, obsequi, gratificari – Gehör schenken, entgegenkommen, gefällig sein:* DIPL. Otton. III. 404 illorum *(monachorum)* querelae . . . -descentes *(A).* DIPL. Heinr. III. 308 iuste peticioni. CONST. II 147 apostolice -imus *(sc. imperator)* voluntati. CHART. Sangall. B 419 (epist. papae) contemplationi . . . comitisse. *al. deminutione pretii vel census concessa:* METELL. buc. 8,81 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) -am coementibus, ut cito vendam. CHART. eccl. Erf.424 p.250,39 dominus Otto in solutione pensionis . . . -ere nobis debet. **c** *pretium deminuere – den Preis herabsetzen:* TRAD. Weiss. app. II 7 p.329,3 (a.1265) nisi eodem in foro -atur et eius *(vini)* vendicio minuatur.

condescensio, -onis *f. script.:* cumd-: *l.68.* -dis-: *l.66. p.1242,8. al.* -nti(o): *p.1242,10.*

1 *proprie i. q. descensio – das Hinabsteigen, -gehen, -ziehen:* **a** *spectat ad emigrationem:* ARBEO Emm.3 p.31,10 pro -discensione Aegypti *(cf. Vulg. gen.12,10).* **b** *spectat ad cursum solis:* VITA Ludow. Pii 4 p.609,17 usquequo sol . . . ardorem aestivum autumnali cum-e (-e *var. l.*) temperaret. **2** *translate i. q. demissio, animus propitius, indulgentia – Herablassung, Entgegenkommen, Rücksichtnahme* (*cf.* GLOSS. V 27,7 St.-S. -e nidergilazido): **a** *in univ.:* AGOB. epist.13,7 interpretes divinorum voluminum . . . non curarunt . . . tenere . . . regulam gramaticę artis; quod . . . neque imperitia neque malitia fecerunt, sed ratione -is. HINCM. Remig. 5 p. 268,20 in fragilitatis nostrae discreta -e. VITA Euch. Val. Mat. 19 nec in contemplatione positus deserebat fraternam -em vitae actualis. TRANSL. virg. Col.13 (MGScript. XXX p. 1381,23) in omni paternae -is affectu. *al.* **b** *compassio, misericordia – Anteilnahme, Erbarmen (cf.* GLOSS. II 303,9 St.-S. -discensione [condiscessione *f*] irparmunga. *al.):* HROTSV. Abr.7,16 qui me indignam miseratione . . . miti -e (-nti- *M*) ad poenitentiam hortaris. DIPL. Heinr. II. 269 p.319,26 quo audito ex debito -is ingemuimus *eqs. al.* **c** *concessio, obsequium – Einwilligung, Bereitwilligkeit:* NICOL. I. epist.90 p.497,8 nec in Photii sacerdotali provectu praestando favorem vota -is nostrae . . . inclinabimus. HINCM. epist. I 169 p.146,9 -em quasi in tempus aliud differendo dissimulavi.

***condescensive** *adv. compassibiliter – voll Anteilnahme:* WICHM. ARNST. coll. (AnalPraem.6. 1930. p.38,4; a.1252/70) quod omnes creature dicant ei *(animae)* alique despective, alique -e: *'eqs.'*

condiaconus, -i *m. form. decl. III.* -bus: *l.27. adde* BERNOLD. CONST. libell. I 3 p.14,39.

in officio diaconatus collega – Mitdiakon: LIBRI Karol.4,19 p.210,17 Nicolaus . . . in diaconi ministerium consecratus neglectis postmodum . . . bonorum -orum societatibus heresiarces est effectus. LIUTPR. hist.10 p.167,10 Benedictus cardinalis diaconus cum ceteris -bus et presbiteris dixerunt *eqs.* NADDA Cyriac. I 25 Sisinnius, Cyriaci -us. HONOR. AUGUST. spec. p.834^{D} per praedicationem Philippi, Stephani -i. *al.*

***condiapentis,** -e. *mus. i. q. in fronte et retro quinque punctis instructus – vorn und hinten mit fünf Punkten versehen:* FRUTOLF.(?) brev.14 p.102,4 virga subdiapentis, virga -is.

***condiatessaris,** -e. *mus. i. q. in fronte et retro quattuor punctis instructus – vorn und hinten mit vier Punkten versehen:* FRUTOLF.(?) brev.14 p.102,3 virga subdiatessaris, virga -is.

condiccio *v.* 1. condicio, 1. condictio.

***condicialiter** (-iti-) *adv.* (*cf.* *condicium) *iudicialiter – gerichtlich:* FUND. Boson. 1 (MGScript. XV p.979,9; s. XI./XII.) in quibus *(condiciis)* quicquid iudicio vel decreto scabiniorum -tialiter (conditionaliter *V*, comitialiter *C*) fuerit concionatum, . . . tertiam partem accipiet advocatus.

1. condicio (-tio), -onis *f. script.:* congdit-: ACTA imp. Winkelm. II 31 p.32,21. -ti(o): *passim; per confusionem (notionis) c. v.* conditio *ut vid. (cf. p.1259,51): p.1244,47 sqq.* -cci(o), -cti(o): *p.1245,19. 1246,46.60.64.67; ceterum (additis exemplis p.1243,50.64 allatis) v. s. v.* 1. condictio. *de re cf. P. Michaud-Quantin, Études sur le vocabulaire philosophique du moyen âge. 1970. p.25sqq.*

I *de constitutione:* **A** *conventio, pactum – Vereinbarung, Vertrag:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 9,1,12 sub certa -tione mercedis. CHART. Sangall. A 536 haec -tio concambii tali ratione acta est, ut *eqs. (cf. p.1252,27).* DIPL. Karoli III. 92 ut haec . . . -tio ex utraque parte firmum *(sic)* . . . permaneat *(sim.* CHART. Rhen. med. I 158 p.222,10 huius precarie -tio. *al.).* DIPL. Heinr. IV. 476 p.650,10 hęc -o inter . . . abbatem . . . et . . . advocatum . . . a filio . . . nostro . . . constituta et laudata. p.650,28 qui *(testes)* huic -tioni aderant. DIPL. Loth. III. 29 p.46,10 hanc fori -tionem . . . irritare. CHART. select. Keutgen 274,5 elapso -is termino. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *colloquium (de legibus pacis habitum) – (Friedens-) Verhandlung:* HELM. chron. 34 p.68,8 pugnam -bus dirimere. *al.* **β** *tenor (pacti) – (Vertrags-) Inhalt:* LEG. Wisig. 4,2,16 iuxta -em ipsius scripture. *al. cf. p.1244,6.* **2** *latius i. q. ususfructus (ad tempus vitae ex pacto obtinendus) – (vertraglich festgelegtes) Nutzungsrecht (auf Lebenszeit), Leibgedinge:* CHART. civ. Erf. 25 p.12,9 (a.1144) frater . . . vitalem quam habebat de bonis illis -tionem . . . resignavit. CHART. scrin. Col. A I p.202,13 Sigewinus emit erga Imezam omnem -tionem vitę ipsius Imezę, quam ipsa

habuit in domo (CHART. Altenberg. 47,1 -em vite sue, quod dicitur lifzuc. *al.*). **B** *indictio, constitutio – Bestimmung, Festsetzung:* **1** *de imperio (cf.* GLOSS. I 274,35 St.-S. -o ea kisezzida. II 331,43 -o kapot. *al.):* **a** *strictius i. q. indictum, praeceptio – Verfügung, Anordnung, Gebot:* LEG. Wisig. 4,3,4 p. 192,21 hec custodienda modis omnibus -o ordinatur. CAPIT. reg. Franc. 165,6 similiter et in nepotibus eorum haec -tio teneatur. HROTSV. Cal. 3,2 legalis -tio institutionis. CHART. select. Keutgen 184,2 constitutiones vel -tiones. CHART. Gosl. II 145 p. 201,19 vestre *(sc. Gandensium)* famose honestatis prudencia nimis oblita sui in nostre *(sc. oppidorum)* libertatis preiudicium . . . -tionem quandam in nos condidit *eqs. al.* **b** *latius i. q. dicio, potestas, ius – Verfügungsgewalt, Herrschaft, Macht, Recht:* **α** *in univ. (remissius de regimine: l.18):* LEG. Wisig. 4,3,3 p. 191,13 patruus . . . tutele . . . -em suscipiat. LIBER diurn. 38 quem *(puerum)* in tuo dominio sub tua -tione statuimus esse. EPIST. Bonif. 131 p. 269,28 quae *(caterva)* Christo domino sub mea -e deservit. CHART. Gosl. I 43 p. 131,41 (epist. papae) ut *canonici* nihil metuant de imperiali vel regali -tione. TRAD. Frising. 1499 canonicus . . . quoddam -tionis sue mancipium . . . delegavit ad altare. CONST. III 186 ex eo, quod -es et tituli principum dilatantur. *al. meton.:* TRAD. Frising. 1411[a] (a. 1024/31) disponente episcopi Egilberti -e. DIPL. Loth. III. 51 cum imperialis -tio omnibus se impertiri debeat. *al.* **β** *spectat ad possessiones (c. notione optionis: l.28):* CHART. Mog. A I 456 p. 364,8 (a. 1112) quod esset in nostra -tione *allodium.* DIPL. Loth. III. 4 p. 6,1 in eo loco . . . aliquas sibi proprietatis -tiones . . . vendicare. CHART. Turg. III 309 abbatisse et conventui . . . donavimus totam proprietatem ville . . . omni ea -tione, que vulgo dicitur ehafti. *al. de usufructu: v. p. 1242, 67sqq.* **2** *de indicio i. q. attestatio vel formula iurisiurandi – eidliche Aussage, Eidesformular, -protokoll:* FORM. Wisig. 39 p. 592,6 -tiones sacramentorum, ad quas ex ordinatione . . . iudicum iurare debeant: *'eqs.'* p. 592,14 iuramus per . . . evangelia et . . . altario . . ., ubi has -tiones superpositas nostris continemus manibus *(cf. notam ed.).* LEG. Wisig. 2,1,25 si de rebus modicis mota fuerit actio, sole -es, ad quas iuratur, . . . pro ordine iudicii habeantur. 2,4,5 per -um seriem iurare. IULIAN. TOLET. iudic. 6 -tionibus reseratis atque perlectis. *al. v. et p. 1264,62.* **C** *quod (vel pacto vel indicto) agendum vel servandum proponitur, quod (ad negotium efficiendum vel rem constituendam) exigitur – Bedingung, Voraussetzung (cf.* GLOSS. II 248,15 St.-S. -tione in dea cadingun. 748,26 -tionem dinge. *al.):* **1** *publ. et iur.:* **a** *in univ.:* EINH. Karol. 7 p. 10,25 ea . . . -tione a rege proposita et ab illis *(Saxonibus)* suscepta . . ., ut *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 203,11 qui *(missi)* . . . leges . . . et -es pacis aequissimas . . . decernant (OTTO FRISING. gest. 2,51 p. 159,9 duras nimium p. -tiones. RAHEW. gest. 3,5 capit. p. 164,11 de -tionibus [condiccione *A*] p. HIST. de exp. Frid. imp. p. 58,4 p. et amicitię -tiones. *al.*). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 289,38 has, quas sibi *(sc. regi)* . . . inpositurus esset, oboedientiae et satisfactionis -tiones. a. 1079 p. 319,51 castellanos . . . sine qualibet -tione ad deditionem sibi coartavit *dux.* OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 138,22 quod quilibet possessor possessionem suam ingressurus nullum -is preiudicium pati debeat. *saepe.* **b** *de clausulis (saepe expressius i. q. lex apposita, exceptio, clausula – Zusatzbestimmung, Nebenabrede, Auflage, Vorbehalt[sklausel]):* LEG. Wisig. 4,2,13 p. 178[a], 13 res eorum *(filiorum)* . . . ea -e possideat *pater,* ut nihil exinde . . . vendere . . . presumat. FORM. Marculfi 2,33 (ed. A. Uddholm. 1962) te ab homni vinculo servitutis absolvo, ea tamen -e, ut, dum advixero, mihi deservies (*cf.* FORM. Augiens. B 19 condictione). COD. Lauresh. 281 dono . . . vineam . . . in ea -tione, ut ab hac die . . . monachi habeant, teneant *eqs.* DIPL. Karoli III. 61 sub ea . . . -tione, quae in pagina praestariae habetur inserta. DIPL. Conr. III. 229 p. 405,30 (ed. F. Hausmann. 1969) in conventione pacti . . . -o necessaria interposita fuit, quod scilicet *eqs.* TRAD. Frising. 1590[b] dedit *homines* . . . sub hac -e, ut serviant . . . altari . . . in censu quinque denariorum. CHART. Tirol. 1163 p. 209,9sq. ad implendam -em et adventum -is. CHART. ord. Teut. (Thur.) 215 bona . . . contulimus domui Theuthonice . . . tali -e, quod de dictis bonis primo persolventur debita. CHART. Carinth. V 135 renuncians omni iuri meo simpliciter, absolute, sine pacto et sine omni -tione. *saepe. huc spectare vid.:* DIPL. Conr. III. 125 p. 225,25 (ed. F. Hausmann. 1969) -tionem . . . in omni contractu valere *(aliter H. Krause, ZRGGerm. 88. 1971. p. 311). in arte dictaminis:* SUMMA dict. Saxon. 7,5 p. 229,39 illa -o 'si ita est'. 7,8 p. 236,14 mera *confirmatio* est, ubi . . . iudici plene constat de facto, et tunc cessat omnis -o. *al.* **2** *eccl. et theol.:* RUP. TUIT. vict. 9,8 p. 283,35 (ed. R. Haacke. 1970) quod . . . exaudiri non debeamus, eo quod neque plena fide oremus neque propositas nobis exauditionis -tiones observemus. ALBERT. M. sent. 4,38,19 p. 421[a],24 sit, quod aliquis voveat cum -tione apposita. *al. v. et p. 1247,56.* **3** *philos.:* ALBERT. M. sent. 1,38,4 p. 290[a],12 haec . . . non est nisi necessitas -tionis et non absoluta. metaph. 4,2,2 p. 174,68 (ed. B. Geyer. 1960) quod . . . sic necessarium est praehabere, 'non' est '-o' (*p. 1005[b], 16* ὑπόθεσις) quaedam *eqs.* summ. theol. 20,80,3 p. 899[a],15 hoc . . . intelligitur cum -tione, scilicet si possibile esset. *ibid. al.* **4** *gramm. et rhet. i. q. (modus) enuntiatio(nis) condicionalis – konditionale Aussage(form):* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 57,23 (ed. F.-J. Schmale. 1961) alius *modus positionum* fit per similitudinem, alius per comparationem, alius per -tionem *eqs.* (*cf.* CONR. MUR. summ. p. 103,13 [ed. W. Kronbichler. 1968] VII sunt modi positionum . . ., scilicet absolutio, comparatio, -tio *eqs.* p. 104,11 per -tionem, que fit, quando ostendimus aliquid antecedere, ut aliud sequatur). **5** *usu communi:* HERM. IUD. conv. 5 p. 84,20 (ed. G. Niemeyer. 1963) hanc mihi . . . proposuit -tionem, ut si *eqs. al.*

II *de statu:* **A** *status – Zustand:* **1** *latius i. q. natura, qualitas, proprietas – Natur, Wesensart, Beschaffenheit, Eigentümlichkeit, Eigenschaft:* **a** *spectat ad anim. (fere de hominibus eorumque vita sim.; de angelis: l. 43.50):* **α** *in univ.:* LIBER diurn. 77 p. 84,1 fragilitas humane -is (WALTH. SPIR. Christoph. I 2. *al.*). VITA Mathild. II 24 p. 300,29 instabilis fortunae -tio. MANEG. c. Wolfh. 9 p. 63,7 (ed. W. Hartmann. 1972) simpliciores . . ., qui honorem suę -tionis . . . non intelligebant. CARM. Bur. B 26,2,1 ad cor tuum revertere, -is misere homo. CHART. Babenb. 116 p. 152,23 vite claustralis -tio, que seculari -tioni contraria est. ALBERT. M. sent. 2,3[capit.] de -tione intrinseca angelorum. eth. comm. 341 p. 290,5 (ed. W. Kübel. 1968/72) ex -e humanae naturae, quae multis defectibus subiecta est. *al. meton. de homine:* WIPO gest. 3 p. 21,8 quantum humana -tio creatorem et creaturam inter se conferre audet. **β** *de statu originario, -e creatu raeinsita (coniungitur vel confunditur c.v.* conditio): GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 398,9 sicut angeli in primae -tionis possibilitate permanebunt *eqs. (cf. Aug. civ. 22,30).* THANGM. Bernw. 51 p. 779,30 (chart.) omnis creatura homo nomine ideo a suo condita est creatore, ut iuxta ritum naturae potius suo serviat creatori quam creaturae; cuius habitudinis status . . . animum . . . semper reflectit ad suae -tionis *('Bestimmung' W. von den Steinen, DtArch. 12. 1956. p. 345)* tramitem. CHART. Babenb. 374 p. 218,6 licet generaliter ymago ad ymaginem condita omnium conditoris, prout sue deposcit -is qualitas, suo sit opifici ad antidota obligata *eqs. al.* **γ** *de mortalitate:* DIPL. Otton. I. 382 quotiens sortis humanę -tio honoris ordinem mutaverit. LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 134,15 debitum -i persolvit *Adalbertus. al.* **δ** *sors, fatum – Geschick, Lage, Los:* BAUDON. Radeg. 20 (MGMer. II p. 392,2) o tam dura -tio, quae nobis infelicibus evenit. WALAHFR. Wett. 458 hic *(rex)* quam saeva sub -tione (gloss. RO: -e iudicio) tenetur. RATHER. conf. 24 p. 416[B] o misera principandi -tio! COSMAS chron. 1,30 p. 55,28 heu dira -o! OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 129,31 miseremini . . . -is nostrae *eqs. al.* **b** *spectat ad res:* **α** *gener.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 17 non ex sua -tione, sed ex meritis in ea sedentis . . . super aquas natare cogebatur *navis.* UDALSC. carm. p. 113 sunt lapides dura solidati -e. HERACLIUS II 57 quantum ad ceteras naturales -tiones insistentes in materiis

[Pape]

... colorum. WILH. SALIC. chirurg. praef. p. 303[C] cum amicis ... infirmi ... de -tionibus infirmitatis loquatur *medicus. al.* β *philos.:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p.22,5 formae componentes, nunc nascentes, nunc occidentes neque umquam in existendi -tione constanti ... perseverantes. ALBERT. M. metaph. 7,1,5 p.324,51 (ed. B. Geyer. 1964) quattuor ... materiae -es. 9,3[capit.] de -bus potentiae et -bus actus. *ibid. al.* γ *theol.:* ALBERT. M. incarn. 25 p.196,60 secundum -em peccati (p.196,74). div. nom. 3,6 p.104,74 (ed. P. Simon. 1972) Augustinus ponit quattuor -es orationis, scilicet pro se, pie, perseveranter et ad salutem *(cf.* 3,8 p.106,32sq. *ibid. al.).* δ *canon.:* ALBERT. M. sacram. 258 p.169,4 votum ratione suae -is, qua dicitur sollemne, impedit ... matrimonium. ε *mus.:* MUS. ENCHIR. 1,22 (ed. H. Schmid. 1981) tamdiu quaternis quaterni eiusdem -tionis (glosss.D: i.e. mensurae sive nominis) *soni* succedunt, donec *eqs.* 12,18 ut melos ullum eiusdem -tionis vel modi manere possit. *al.* AEG. ZAM. mus. praef. p.371[a],20 de cuiuslibet toni per se debita -ctione. **2** *strictius i.q. ordo, gradus, locus – Stand, Stellung, (soziale) Zugehörigkeit (cf.* GLOSS. II 345,19 St.-S. -tione kapurt. *al.):* **a** *de qualibet vel incerta -e:* α *proprie:* CAPIT. reg. Franc. 98,5 iuxta -tionem personae (CHART. Babenb. 232,71. *al.).* CONC. Karol. 37,51 constat in eclesia diversarum -tionum homines esse, ut sint nobiles et ignobiles, servi, coloni *eqs.* DIPL. Karoli III. 158 p.257,3 neque abbates ... neque homines eorum cuiuscumque -tionis (CHART. Salem. 460 p.46,3. *al. cf.* CONR. MUR. summ. p.100,7 [ed. W. Kronbichler. 1968] quelibet ... -tio, professio, ... dignitas). RATHER. prael. 1,1 pro temporum, ordinum, -tionum, aetatum ... diversitate. COD. Frid. 8 secundum consilium suorum fidelium clericorum ac laicorum utriusque -tionis. HERM. IUD. conv. 6 p.89,2 (ed. G. Niemeyer. 1963) in ... societate ex hominibus varie -tionis diverseque nationis collecta. TRAD. Patav. 1076 Hartman ... et liberi sui ... matris secuntur -tionem (*cf.* CHART. Bund. 1059 p.23,5 quod ... infantes ... semper -tionem patris sequi debeant). *saepe. spectat ad coniugium (usu canon.: l.42sqq.):* TRAD. Frising. 1469 p.319,35 (ante 1073) si quis ... matrimonium inferius -tione sua incideret. CHART. select. Keutgen 24 p.18,9 (dipl. Frid. I.) si *civis Wormatiensis* uxorem duxerit suę -tionis aut alterius *eqs.* ALBERT. M. sacram. 256 p. 167,47 aut ... -o impedit *matrimonium* gratia sui aut gratia dominii. p.167,50 par ... -o vel melior non impedit. p.167,56 error personae vel -is. sent. 4,36 [capit.] de impedimento -tionis. *al. cf. l.66. p.1246,30.* β *meton.:* CONC. Karol. 21 p.189,19 orationem dominicam omnis christianus ... sciat, omnis aetas, omnis sexus omnisque -tio *eqs.* RUOTG. Brun. 13 -tio quęlibet et sexus uterque ... convenerunt. *al.* **b** *de -e nobilium, liberorum sim.:* LEX Frision. 1,2 si nobilis nobilem occiderit ... et si negaverit se illum occidisse, adhibitis secum XI eiusdem -tionis hominibus iuret. TRAD. Frising. 1468 femina ... se ipsam ad altare sanctę Mariae ... ex libera -e in tributariam ... tradidit *(cf.* TRAD. Patav. 753 Hadewigis ... libera non minuens, set -tionem suam augens tradidit se *eqs.).* DIPL. Conr. III. 74 p.131,25 (ed. F. Hausmann. 1969) militi ..., libere. -tionis homini. OTTO FRISING. gest. 2,40 p.149,10 ordine quamvis pauper eques, -tione liber. THEOD. EPTERN. libell. (MGScript. XXIII p.67,38) qui sint et quam nobiles, utpote Salicae -tionis et libertatis ... homines. CHART. Tirol. 483 p.271,27 sive sit de masnata sive liber cuiuscumque -tionis sit. *al. cf. p.1246,9sqq.* **c** *de -e censualium, servorum sim.:* α *proprie (expressius de servitute: l.64. 66; cf.* GLOSS. II 167,15 St.-S. -tionis scalchtuomes): FORM. Wisig. 6 p.578,1 ut exutos vos ab omni fece -tionis in ... ingenuitatis ... cursu vos cognoscatis fuisse ingressos. LEG. Wisig. 5,7,17 claritas generis sordescit conmixtione abiecte -tionis. FORM. Senon. II 9 p.216,6 ut nulli hominum pro servili -tione quicquam debeas servicii ... neque ... libertinitatis munus inpendere (CHART. select. Keutgen 152,2 quod de s. -tione nunquam fuerit accusatus, convictus vel confessus. *al. cf.* DIPL. Heinr. II. 399 p.513,38 ut *filii* ... in suorum parentum, servorum scilicet, -tione perdurent). DIPL. Otton. III. 408 p.842,14 cum familiis utriusque sexus et -is, videlicet servis et ancillis, aldionis et aldianis. GERHOH. aedif. 15 (34) aliquem de censuali vel colonaria -tione (TRAD. Teg. 226 Nortpertus hanc *[ancillam]* ... censualium -tione delegavit ad altare *eqs.* 262 sub c. -tione. *al. cf.* CHART. Heist. 34 p.138,15 sorores ... se redemerunt a iugo servitutis ..., ut ... offerrentur ... nostro monasterio in ius perpetuale cerocensualis -is). OTTO FRISING. gest. 1,32 p.50,32 quilibet infimae -is lixa. *al. adde:* TRAD. Welt. 14[a] (c.1040) mancipia ... ad ... altare legavit tali ... iure, quali utuntur, qui in eiusdem ęcclesię familia liberioris -tionis esse iudicantur. TRAD. Salisb. II 319 inter meliores et honestissime -tionis homines eam *(ancillam)* canonicis ... obsequi statuerunt. β *in imag. et per compar.:* RANGER. Anselm. 1838 sati lucente loco claroque parente iam sub servili -tione sumus. *theol.:* GERHOH. epist. 15 p.545[D] absit a nobis, ut ... pietatis sacramentum ... servilis -tionis humilitate deformemus *(sim.* ARNO REICHERSB. apol. p.232,38. *al. v. et p.1248,1).* γ *meton. de servis:* WIDUK. gest. 1,36 p.54,4 servilis ... -tio ... cum uxoribus et filiis ... captivitatem subibant. 3,52 -tione servili et omni suppellectili ... hostibus relicta. *al.* **d** *usu vario de certis quibusdam -bus:* α *in univ.:* HUGEB. Willib. praef. p.86,22 omnibus popularie -is proceribus. NORB. IBURG. Benn. 1 p.872,26 parentes non nobiles quidem, sed tamen plebeam -tionem transgressi. OTTO FRISING. gest. 2,13 p.116,13 inferioris -tionis iuvenes vel quoslibet contemptibilium ... mechanicarum artium opifices. CHART. Wirt. III 627 p.97,28 homines proprios tam militaris quam rustice -tionis. CHART. Babenb. 424 ut ... ministeriales Pataviensis ecclesie et nostri *(sc. ducis)* vel alii minoris -tionis ... potestatem habeant matrimonium insimul contrahendi. CHART. Salem. 462 p.50,35 rogatus, cuius -tionis sit, qui loquitur, dicit, quod dominorum de Hewen (*cf.* p.52,7). CHART. Burgenl. II 123 in qua *(terra)* pauci castrensis -is homines commorantur. *al.* β *expressius de iure, privilegiis:* TRAD. Patav. 628 (a. 1149/64) ut ipsi in familia sancti Stephani ius ministeriale et plenariam huius ordinis obtinerent -tionem. CHART. Salem. 465 p.55,37 homines civium -em non habentes. γ *meton. de hominibus:* NORB. IBURG. Benn. 14 p. 879,39 vulgus ignobile et rusticam -tionem in maiores armavit *pacis prolixitas.* ASINARIUS 165 omnis -o iuvenumque senumque cachinnat. **B** *modus, ratio – Umstand, (Verfahrens-) Weise (plerumque in circumlocutione vice adverbii):* LEX Sal. Merov. 65[e],1 simili -tione ... DC solidos culpabilis iudicetur. LEX Sal. Pipp. decr. Child. 2,2 pari -e (-tione, -ccione *var. l.*) convenit ..., ut *eqs.* (3,5. HROTSV. Sap. 5,27 sororculam p. -tione extinctam. *al.*). FORM. Andec. 11[a] quasi iumento suo ad furtis -is abuissit. CONC. Karol. 50[D],16 quascumque res de facultatibus ecclesiae ... qualibet -tione comparaverit *episcopus.* WALAHFR. carm. 28,6 de pietate patris ... degenerare ulla -tione time. VITA Cunib. C 5 amicis puris -bus servivit. *al.*

III *de re:* **A** *causa, negotium, necessitas – Sache, Ding, Angelegenheit:* **1** *in univ.:* DESID. CAD. epist. 2 (ed. D. Norberg. 1961) ut ... -tiones monasterii nostri ... digneris recipere ... commendatas. 5 nec solum de hac re, sed ... de omni -tione sententiam regis iustitia praecedat. EPIST. Desid. Cad. 6 (ed. cit.) illud propensius pre cunctis -tionibus deposco, ut *eqs.* VITA Wandr. 9 (MGMer. V p.17,36) multas -is ei Dominus ... revelare dignatus est (*cf.* 18 p.23,3 multas condictionis). PASS. Praeiecti I 37 ceteras -tiones omissas. *al.* **2** *expressius i. q. res iudicialis – Rechtsfrage, -sache:* LEX Sal. Pipp. decr. Child. praef. cum ... omnes kalendas Marcias de quascumque -is (-cciones, -tiones, -tionibus *var. l.*) una cum nostris obtimatibus pertractavimus. FORM. Marculfi 1,23 (ed. A. Uddholm. 1962) ut ... unicoique ... de repotatis -ccionibus (-bus, -tionibus *var. l.*) ... iusticiam reddat. **B** *tributum vel praestatio (servitii) – Abgabe oder (Dienst-) Leistung (praevalente hic illic notione servitii, e. g. p. 1247,4.6.8):* LEG. Lang. p.111,5 amplius ei *(sc. qui mundium habet)* nulla -tione (nullam -tionem *var. l.*) debeat neque ipsa neque filia eius. CAPIT. reg. Franc. 202,7 de singulis

[Pape]

-tionibus, quae ad cameram nostram vel ad fiscum ... pertinent. DIPL. Otton. I. 414 p.566,42 de inlicitis -tionibus aut servitiis requirendis. TRAD. Frising. 1226[a] ut ... viri ... servirent episcopo, mulieres ... absque omni servili -e dimitterentur (TRAD. Ratisb. 739 ut datis annuatim v denariis liber sit ab omni s. -tione. *al.*). TRAD. Teg. 247 ut censualem -tionem annuatim illic persolvant. COD. Wang. Trident. 65 p.143,16 dicebat ... feodum et eius -tiones fecisse. CHART. Tirol. 1120 p.162,7 manifestare redditus, ... -es et raciones *eqs. saepe. v. et p.1249,52. fort. huc spectant etiam exempla infra (p.1252,63sqq.) allata.* **C** *merx – Ware (ni spectat ad p.1246,68sqq.):* DIPL. Loth. I. 18 (ed. Th. Schieffer. 1966; *ex dipl. Ludow. Pii*) quicquid fiscus regius exinde exigebat tam de sale quam et de aliis -tionibus (*cf.* DIPL. Burgund. 126 p.302,14 [ed. Th. Schieffer. 1977] tam de pane quam de vino vel de aliis -bus).

2. condicio *v.* 1. conditio.

condicionalis (-iti-), -e.

I *adi.:* **A** *condicionem habens adiunctam – mit einer Bedingung, Voraussetzung verbunden:* **1** *condicionem continens – eine Bedingung enthaltend, angebend:* **a** *gener.:* HUGO TRIMB. sols. 36 p.67,16 ipsis *(fratribus)* ... -e consilium proponebant *primates.* **b** *iur.:* WIGAND. Waldg. 21 pactus est -tionali inscriptione, si *eqs.* **c** *log. i. q. hypotheticus, coniuncte elatus – hypothetisch, Bedingungs-:* GODESC. SAXO gramm. 2,35 p.466,2 ypothetici, id est -tionales, ... syllogismi (ALBERT. M. anal. pr. 2,2,2 p.719[b],25 talis syllogismus ... habet ... virtutem inferendi quasi sit [sicut *ed.*] -tionalis *eqs. al.*). EPIST. Worm. I 34 p.64,17 colligamus ... in conclusione -i: 'si *eqs.*' ALBERT. M. herm. 1,4,2 p.408[b],11 coniunctione ... unae sunt *enuntiationes*, in quibus consequentia ... facit unitatem, et hoc non est nisi in -tionali et disiunctiva *eqs. al.* **d** *gramm. et rhet. i. q. condicionem exprimens – konditional:* CONR. MUR. summ. p.148,11 (ed. W. Kronbichler. 1968) de -tionali exordio *(cf. p.1248,55sq.).*

2 *condicione (implenda) astrictus, condicionibus quibusdam circumscriptus – an (die Erfüllung) eine(r) Bedingung gebunden, von gewissen Voraussetzungen abhängig, bedingt:* **a** *publ. et iur.:* **α** *in univ.:* CHART. Rhen. med. I 432 p.493, 42 (a. 1115) *silvam* excidendam concessi, non tamen sine iure annali et utilitate -tionali; est autem hec conditio, quatenus *eqs.* **β** *clausula exceptionis apposita constitutus – vorbehaltlich, Vorbehalts-:* SUMMA dict. Saxon. 7,5 p.229,26sqq. sunt ... donatoriarum due species, -is ... et mera; -is est, ubi ... iudex ... non est certus, utrum ad eum donacio sit devoluta, set ex relacione impetrantis scribit: 'si ita est'. 7,10 p.240,25 sentenciarum ... executorie mere sunt et nichil debent -e ... continere. LUDOLF. summ. 5,8[b] confirmacio -is. CLEM. IV. registr. 668 p.690,26 contractus ... extitit simulatus, -is etiam et non purus. p.691,2. *al.* **b** *eccl. et theol.:* EGINO epist. 3 p.445,9 localem facere obedientiam et -tionalem nituntur *fratres contumaces*, cum *eqs.* GERHOH. epist. 26 p.609[A] si conditionis vis non in homine, sed in Deo ponitur, ipsa -tionalis promissio aeque ut constans promissio sub ... necessitate constringitur. ALBERT. M. sent. 4,38,19[capit.] an votum -tionale debet impleri simpliciter vel solum stante conditione. *al.* **c** *philos.:* ALBERT. M. somn. 3,2,4 p.201[b],30 frigus ... non omnimode est, sed -tionale. metaph. 4,2,2 p.174,62 (ed. B. Geyer. 1960) oportet ... hoc principium firmissimum esse 'non -e' (*p.1005[b],14* ἀνυπόθετον), ut hic vel nunc vel huic sit verum *eqs.* summ. theol. I 20,80,3 p.899[a],21 talis -tionalis voluntas potius dicitur velleitas quam voluntas *eqs. ibid. al.*

B *spectat ad statum censualem vel servilem:* **1** *(dicioni alienae) obnoxius, ad praestationem census vel servitii obligatus – abhängig, unfrei, zinspflichtig, dienstbar, Dienst-:* **a** *publ. et iur.:* **α** *de hominibus:* TRAD. Falk. 137 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXIX. 1978; c.1170) cuncti -tionales homines, qui *eqs.* TRAD. Frising. 1590[b] miles quidam ... homines suos ... sue servitutis -tionales ad altare ... contradidit. **β** *de bonis:* CHART. Mog. A I 609 (a.1136) ipsum ... -e bonum ... heredes ... solverunt *eqs.* CHART. Tirol. 838 homo, qui habeat feodum -e *eqs.* **b** *theol.:* GERHOH. epist. 15 p.545[D] non servilis conditionis indignitatem, sed naturae nostrae, qui -tionales servi sumus, ... veritatem (p.548[B] qua *[dulia]* sive -tionales sive per charitatis debitum alterutrum s. existimus. *ibid. al.*). **2** *ad obnoxium vel obnoxietatem pertinens, (status) obnoxii, condicionis censualis vel servilis proprius – den Abhängigen oder die Abhängigkeit betreffend, (dem Stand) des Unfreien, (dem Verhältnis) der Zinspflichtigkeit, der Dienstbarkeit (gemäß), 'knechtlich' (cf.* ALBERT. M. summ. theol. II 10,39,2,1,1 p.451[b],33 servitus -tionalis, qua unus homo alteri subiicitur, ut omnes suos actus et possessiones ad illum referat *eqs.):* **a** *publ. et iur.:* WOLFHARD. Waldb. 2,5 (3) domina, cui -tionali iure famulatus ... servitium exhibebat *muliercula* (TRAD. Ratisb. 857 p.414,17 predium ... -i i. filio ... annuo censu remittendum). DIPL. Heinr. II. 531 p.687,30 (spur. s. XII.) cum omnis ecclesia ab omni -i seu servili necxu sit libera. CHART. Mog. A I 462 p.370,21 (spur.) *ministeriales ecclesiae* nulli regi ... servili iugo subiaceant nec quidquam servicii -is inpendant (CHART. Tirol. 665 p.121,5 ita quod ... hospitalis ... nulli episcopo ... subiaceat ... de aliqua condictione vel aliquo -i servicio nisi *eqs.*). *al.* **b** *theol.:* ARNO REICHERSB. apol. p. 232,34 nemo ... Dei vel hominis huius *(sc. Christi)* obedientiam patri ... exhibitam ... -tionali deputet servituti. p.233, 28 Filii naturalis dignitas ... subiectionem -tionalis necessitatis excludit. *ibid. al.*

II *subst.:* **A** *masc.:* *homo (dicioni alienae) obnoxius – Abhängiger:* CHART. Ital. Ficker 177,2 (a.1190) cum constet ... patrem Gislardi liberum fuisse, Gislardum vero -em. **B** *fem.:* *enuntiatio vel conclusio hypothetica – hypothetisches Urteil, hypothetischer Schluß:* ALBERT. M. sent. 1,48,4 p.288[b],7 haec 'si erit, ex necessitate erit' est quaedam -tionalis vera. metaph. 4,2,6 p.182,59 (ed. B. Geyer. 1960) istae -es sunt verae: *eqs.* **C** *neutr.:* *enuntiatum hypotheticum – hypothetisches Urteil:* EPIST. Worm. I 34 p.62,4 rethoricum -e ..., rethoricum universale. *v. et p. 1252,15.*

adv. **condicionaliter** (-iti-). **1** *pactione facta, per conventionem – durch vertragliche Vereinbarung, vertraglich:* **a** *in univ.:* ANNAL. Gotw. a. 1229 (MGScript. IX p.603,49) dominicum sepulchrum cum terra promissionis ... -tionaliter et sine armis ... recepit *imperator.* **b** *spectat ad pacem sollemniter compositam:* HIST. duc. Ven. 11 (MGScript. XIV p.83,37; c.1229) cum eos *(Lombardos)* -tionaliter recipere noluisset *imperator*, ad hoc inductus est, quod treguam ... eis fecit. **c** *spectat ad confoederationem:* ANNAL. Worm. a.1254 p.154,4 restitutis ... eis divinis a Gerhardo episcopo Moguntino -tionaliter sunt recepti *cives Oppenheimenses.* **2** *condicione posita – bedingungsweise:* **a** *ratione condicionis, pro condicione – in Form einer Bedingung, als Bedingung:* **α** *gener.:* HUGO TRIMB. sols. 36 p.67,10 ut regis defuncti corpus ... ad instar mete IIII fratribus -r preponamus *eqs.* **β** *gramm. et log. i. q. modo condicionali vel hypothetico – konditional, in konditionaler, hypothetischer Form:* EPIST. Worm. I 34 p.62,14 Paulus proportionale abdicativum de se ipso -r proponit: 'si' *eqs.* CONR. MUR. summ. p.147,14 (ed. W. Kronbichler. 1968) exordia octo modis formantur ...: absolute, adversative, -tionaliter *eqs.* (p.148,11 -tionaliter, sicut sunt ista: si, nisi, tamen, dum). *sensu condicionis – im Sinn einer Bedingung: v. p.409,69.* **b** *sub condicione quadam, ea condicione, condicionibus quibusdam propositis – unter einer, der Bedingung, unter gewissen Bedingungen, Voraussetzungen:* **α** *publ. et iur.:* BERTH.(?) annal. a.1076 p.283,39 quem *(episcopatum)* ... Traiectensis episcopus cuidam suo consanguineo a rege dandum pro munere -tionaliter accepit, ut scilicet *eqs.* ANNALISTA Saxo a.1077 p.711,53 de qua *(excommunicatione)* -r ... absolutus erat *rex. al. de clausula, lege apposita:* TRAD. Patav. 623 (a.1147) predium ... Rŏbertus sic -tionaliter tradidit ..., quod si *eqs.* TRAD. Falk. 171 p.151,38 (QuellErörtBayerGesch. N.F.XXIX. 1978) quę beneficia -tionaliter sunt excepta, ea videlicet ratione, ut *eqs.* CHART. Bund. 997 hoc -r actum est, ut *eqs.* CHART. Raitenh. 379 p.304,16. *al.* **β** *philos. et theol.:* EPIST. Ratisb. 24 p. 353,21 in lapsu primi parentis ..., qui inmortalis -tionaliter

conditus scire volens bonum et malum ... dignitatem ... amisit. GERHOH. epist. 26 p.607^{D} aliqua Deus promittit constanter, aliqua vero -tionaliter. ALBERT. M. summ. theol. II 18,115,1 p.346^{a},10 videtur, quod *peccatum* non per se dicatur mortale, sed -tionaliter, ut si per poenitentiam non deleatur. *al. secundum potentiam – der Möglichkeit nach:* CONR. HIRS. mund. cont. 108 (Anal.Mediaev.Namurc. XIX. 1966) omnes ... gradus etatis mors -r possidet et premit. **3** *iure condicionali – aufgrund der Dienst-, Zinspflicht(igkeit):* **a** *de servitio:* ACTA imp. Winkelm. I 918 p.691,30 (a.1247) ut ... ipse cum familia sua in castro ... habitare -r teneatur. **b** *ratione census – als Zins:* DIPL. Conr. II. 112 p.156,41 (spur. s. XI.$^{med.}$) quam *(decimam)* Bobiense ospitale -tionaliter recipere solet.

condicionarius (-iti-), -a, -um. **1** *adi.: condicionem continens, condicionalis – eine Bedingung enthaltend, angebend:* CHART. Stab. 277 (a.1190) advocatiam ... resignavi, ea tamen -tionaria racione ..., si *eqs.* **2** *subst. masc.: homo (dicioni alienae) obnoxius, censualis – Abhängiger, Zinspflichtiger:* GLOSS. II 133,69 St.-S. -tionarios zinsara.

***condiciono** (-iti-), -atum, -are. *pacisci, condicere, pro condicione statuere – vereinbaren, ausbedingen:* CHART. Osn. I 357 (a.1180) hec ... omnia, sicut -ta erant, effectui mancipavimus. CHART. Rhen. inf. II 393 p.210,27 sicut -tionatum est. CHART. Osn. III 429 p.293,26 pro ... -tionata divisione. *al. de clausulis:* CHART. Traiect. 1274 (a.1252) hoc adiecto et -to, quod *eqs.* 1588 p.338,27 -to tamen eo, quod si *eqs.*

adi. **condicionatus,** -a, -um. *condicione (implenda) astrictus, condicionibus quibusdam circumscriptus – an eine Bedingung gebunden, von gewissen Voraussetzungen abhängig, bedingt:* ALBERT. M. sent. 1,38,4 p.290^{b},6 ex parte illa absolute potest esse contingens, licet -tionatam habeat necessitatem. 1,48,4 p.478^{a},10 voluntas conformis debet esse, sed velleitas -tionata. 4,38,19 p.421^{a},21 de voto -tionato. metaph. 4,4,4 p.205,25 (ed. B. Geyer. 1960) apud multos -a est et ab alio accepta veritas illa *(sc. divina). ibid. al.*

***condicium** (-tium), -i *n. vel raro (l.54)* ***condicius,** -i *m.* **1** *conventio vel constitutio (impediens), condicio, exceptio – (einschränkende) Vereinbarung oder Bestimmung, Auflage, Vorbehalt:* CHART. Tirol. 863 p.273,40 (a.1226) non opstante aliquo pacto seu tenore vel -o scripto ... vel non scripto. p.273,41 ut illud ... -um ... non noceat. p.274,2 pure et sine aliquo -o et pacto facta est ... investitura. **2** *conventus iudicialis, placitum (indictum) – Gerichtstag, (gebotenes) Ding:* FUND. Boson. 1 (MGScript. XV p.979,8; s. XI./XII.) que *(charta)* nihil questus advocatis in familiam sancte Crucis ostendit nisi tria -tia per annum *eqs.* (*cf.* 5 p.980,25 tribus comitiis). **3** *tributum vel praestatio (servitii) – Abgabe oder (Dienst-)Leistung:* ACTA imp. Stumpf 369 p.524,38 (a.1176) territorium cum ... districtis et -tiis et cum omnibus honoribus. CONST. I 339,2 redditus et obventiones, conditiones, -a, fodra, banna. CHART. Ticin. 22 p.51,19 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) faciendo omnes -os et usancias. COD. Wang. Trident. 147 p.331,18 nulli episcopo ... liceat ... quicquam de illis redditibus, fictis, serviciis seu -is, que ipsi reddunt episcopatui, ... infeodare. CHART. Bund. 1031 p.436,30 in ... agnoscendis et solvendis honeribus, fodris, taliis et -is. *saepe in hac regione.*

***condiciuncula,** -ae *f. res (parva), negotiolum – (kleine) Sache, (geringfügige) Angelegenheit:* DESID. CAD. epist. 6 (ed. D. Norberg. 1961) de -as ... ecclesię nostrae et pauperum suorum singulari mercede studete habere. 9 de -as domni Stefani, undecumque fuerint exortas, adhibete sollicitudinem.

condico, -dixi, -dictum, -ere. *script.:* cun-: *p.1250,21.* cumd- *(var. l.): p.1250,52.* -dit(us): *p.1250,15.44. 1251,46. adde* RUOTG. Brun. 35 p.36,6 *(var. l.).* CONST. I 424,4.

1 *pacisci – vereinbaren* (*cf.* GLOSS. I 500,37 St.-S. -xerunt gieinotun): **a** *in univ.:* **α** *c. sensu concorditer statuendi, decernendi* (*cf.* GLOSS. I 509, 41 St.-S. -xerant kisazton): CONC. Karol. 30 p.231,31 episcopus et ... abbas pro hoc -xerunt publicum placitum fieri. TRAD. Frising. 278^{a} sicut inter nos -tum vel firmatum fuerat. 278^{b} hoc ... pariter -ximus ..., ut *eqs.* RUD. FULD. mirac. 3 p.332,9 quomodo cum diacono de reliquiis -tum habuerat. TRAD. Welt. 16^{a} hęc ... omnia precio -to tradidit. BERTH. (?) annal. a. 1076 p.286,42 litteras, iuxta quod -xerant inter se, compositas. CHART. Wism. A 158 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) hii tres ... simul -xerunt, quod *eqs. saepe.* **β** *c. sensu contrahendi, transigendi:* ANNAL. regni Franc. a. 811 p.134,3 -ta inter imperatorem et ... Danorum regem pax (HIST. peregr. p.128,1 forma -te pacis. *al.*). CHART. Sangall. A 208 heredes ... placitum -tum absque ulla contradictione consequantur. TRAD. Frising. 550^{a} p.472,39 episcopus ... traditionem -xit cum Quartino. FORM. Sangall. II 27 ut ... foedus inter nos -tum (conditum *C*) firmiter permaneat (WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 57 -to foedere. THIETM. chron. 6,33 p.314,9 -ta pacis foedera. *al.*). ALBERT. METT. div. temp. 2,10 concordia iterum inter eos ad certam diem -ta est. *al.* **b** *expressius i. q. inter se (de congressu) convenire – sich (zu einem Treffen) verabreden:* AGNELL. lib. pont. 30 p.294,23 venerunt in locum, ubi cundixerant sibi. ALBERT. M. animal. 24,18 p.1524,28 quod piscatores multi -unt parvis naviculis ... ad locum ... navigantes. **2** *indicere, (publice, firmiter) denuntiare – ansagen, (öffentlich, nachdrücklich) kundtun* (*cf.* GLOSS. I 321,34 St.-S. -xerat sprach. 634,8 -xerit gisaget): **a** *pronuntiare, edicere, statuere – ver-, ankünd(ig)en, festsetzen, bestimmen:* **α** *praevalente sensu adnuntiandi, praestituendi:* LEX Frision. 11,1 ille, qui eum *(litum)* possidere videbatur, iuret, sicut -xit. CAND. FULD. Eigil. I 15 venit ... archiepiscopus iuxta petitionem abbatis tempore sibi -to *(cf.* WIDUK. gest. 1,6 p.7,15 de pace ... tractare -to loco dieque. WIPO gest. 1 p.13,18. *saepe).* THIETM. chron. 8,31 futurum duelli invicem -ti eventum (*cf.* ANNAL. Altah. a.1044 p.36,2 tercia ... die post -tum praelium). *al. de conventibus (saepe expressius i.q. praestituere – anberaumen; absol. i. q. conventum indicere – eine Versammlung einberufen: l.45):* TRAD. Frising. 23 p.51,29 (a.765) contigit, ut -tum est publicum synodum seu alium placitum ... fieri (CAPIT. reg. Franc. 252,9 si episcopus ecclesiasticum et comes saeculare p. una die -xerint. *al. cf. l.1*). ANNAL. regni Franc. a.821 p.154,30 conventus mense Maio Noviomagi habendus -tus est. DIPL. Conr. II. 205 p.278,8 synodum Rome habendum -ximus. WIPO gest. 20 p. 39,24 colloquium publice -tum (conditum *K*) illic habuit *imperator.* EPIST. Hann. 28 Magontiam, ubi principes regni -xerant in festum sanctę Margarethę. DIPL. Loth. III. 121^{e} curiam pro statuendo duce apud Melphiam -ximus. OTTO SANBLAS. chron. 23 p.34,29 diem apud Venecias. BURCH. URSB. chron. p.79,26 conventiculum. *saepe.* **β** *praevalente sensu iubendi, constituendi (interdum expressius i.q. praecipere, mandare – anordnen, gebieten, e.g. l.53sq. 59sq.):* LEX Sal. Merov. 88 domino *servi* secretius cum testibus -atur (cumd- *A2*), ut *eqs.* ANNAL. regni Franc. a. 800 p.110,21 iter in Italiam -xit (conduxit *var. l.*) *rex* (POETA Saxo 3,597 multis i. aggrediendum -xit populis). CAPIT. reg. Franc. 103 p.212,12 dicunt, quod nos nequaquam illis hanc causam ad notitiam per nosmetipsos -tam habeamus, et ideo nolunt ea *(capitula)* oboedire. DIPL. Ludow. Inf. 8 p.107,14 censum -tum ... solvant. DIPL. Arduini 9 p.713,3 -imus contestamurque ..., ut *eqs.* VITA Bonif. II 9 p.101,16 -to ieiunio. *al. absol. i. q. praecepta dare – Anweisungen geben:* DIPL. Karoli M. 172 ubicumque ... *Hildericus* de iustitiis ... monasterii ... vobis -xerit vel interpellaverit *eqs.* **γ** *praevalente sensu promittendi (expressius i. q. polliceri – zusagen, versprechen: l.67.70sq):* TRAD. Frising. 319 (a.814) Pietto ... decreverat atque coram propinquis suis -xerat tertiam partem hereditatis ... tradere. DIPL. Otton. III. 7^{a} p. 402,41 quę *(praedia)* ecclesiis Dei ... donari -xit *imperatrix.* ANNAL. Altah. a. 1043 p.33,20 -xerunt captivum populum ... remittere. BERTH. (?) annal. a.1073 p.276,26 satisfactionem ... se facturos ... -xerant *Saxones.* HIST. de exp. Frid. imp. p.73,18 cives ... mercatum -tum non exhibuerunt. *al.* **b** *profiteri, indicare, asserere, contestari – aussagen, angeben,*

[Pape]

feststellen, bezeugen: TRAD. Frising. 193[b] p.184,9 (a.804) ut *veraces homines* post sacramentum -rent hanc causam, sicut illi rectissime scirent. p.184,17 omnes firmiter et unanimiter -xerunt ... ecclesias ... ad Frisingensem sedem pertinere debere. 523[b] de ipsa terra -xerunt *barscalci* facere servitium. 1472 p.324,10. **3** *addicere – zusprechen:* **a** *adiudicare – zuerkennen:* DIPL. Otton. I. 419[b] p.573,38 nobis ... in proprium ead⟨em curte p⟩ubliciter -ta. **b** *attribuere – zuteilen, geben:* CHART. Sangall. A 697 p.299,7 (a.895) de omnibus, quae ipse *(comes)* ... ad ipsum locum -xit. CHART. Hall. 133 (a.1210) Anno ... saline proventus ecclesie nostre ... usufructuando perpetuo -it. **4** *dicere – sagen:* **a** *in univ.:* TRAD. Frising. 57[b] (a.773) sicut -tum est. MARIAN. chron. a. Chr.1058 Helias atque alii Scotti ... -xerunt: '*eqs.*' **b** *proferre – aussprechen:* HUCBALD. carm. 2,76 convitium ... creaturae -ere cessa. **c** *appellare – nennen:* TRAD. Frising. 394 (a.818) in loco -to Holzhusir. 575 hoc locus -tum a vulgo est Cotefridessteti.

subst. **condictum,** -i *n. plerumque in locut.* ex -o, iuxta -um *sim.* **1** *conventio, pactum – Vereinbarung, Abmachung, Vertrag (cf.* GLOSS. I 273,40 St.-S. -um samanqhuit. 305,32 -um gidingoti *a,* gedinge *q):* **a** *strictius:* **α** *gener.:* ANNAL. Fuld. II a.858 p.49,2 eum ... iuxta -um ... regi occursurum esse. BRUNO MAGD. bell. 23 p.28,8 eadem ... nocte principes ... in unam ecclesiam ... ex -o convenerunt. WIBALD. epist. 126 p.201,9 tres ex iuvenibus fratribus nostris a conventu nostro ... sese ex deliberatione et -o subduxerunt. *al.* **β** *publ. et iur.:* TRAD. Frising. 317 (a.814) qualiter cum Attone -um vel placitum habuit factum. CHART. Walkenr. 1 l. 42 partem predii, quam ... iuxta -um usque ad terminum vite sue acceperat. CHART. episc. Hild. I 333 iuxta -um cum fratribus de Lamspringe. CHART. march. Misn. III 39 sub -o, quo convenerunt. HIST. de exp. Frid. imp. p.69,34 secundum -um et iuxta imperiale pręceptum. CHART. Salem. 434 p.14,26 ita ut ... possessiones ... monasterio ... cedant libere ex -o. *al. expressius de tenore pacti:* ANNAL. Altah. a.1041 p.27, 25 nisi ipse *(dux)* -a perficeret. CHART. Port. 124 p.148, 1 secundum -um pacti et ville decretum. **b** *latius i.q. ususfructus (ad tempus vitae ex pacto obtinendus) – (vertraglich festgelegtes) Nutzungsrecht (auf Lebenszeit), Leibgedinge (cf. p.1242,67 sqq.):* TRAD. Udalr. August. 222 (a.1230/43) hii sunt, qui habent -um vite eorum in prato (223 persone, que h. -um v. in domo Adilberis). **2** *indictio, constitutio – Bestimmung, Festsetzung:* **a** *pronuntiatio, evocatio – Ankündigung, Aufruf:* **α** *proprie:* VITA Ludow. Pii 54 p.640,24 civitatem Wangionum ... secundum -um (conditum *1*) ad celebrandum conventum generalem adiit *imperator* (*cf.* 39 p.629,13 iuxta -um ⟨...⟩ generalem populis Aquisgrani reversus est). **β** *meton. i.q. conventus (praestitutus) – (angekündigte) Versammlung:* EPIST. Hann. 85 p.145,22 -o illo domnus papa defuit. BERTH.(?) annal. a.1079 p.320,22 ductores ... ab eo *(rege)* ... retracti sunt, ne ad -um eos perduxissent. *placitum (indictum) – (gebotenes) Ding (cf.* GLOSS. IV 47,32 St.-S. -um têidînc): CHART. ord. Teut. (Hass.) 182 p.139,31sqq. (a. 1262) advocatus habebit ... tria -a in anno, que dicuntur iardinc ...; post ista tria -a homines ibunt ad alia -a rogati vel vocati. **b** *indictum, praeceptio – Verfügung, Anordnung:* **α** *mandatum, iussum – Auftrag, Geheiß:* VITA Hugberti 10 (MGMer. VI p.489,5) iuxta -um illius *(pontificis)* ... corpus illius ad instar locum reportavimus. WIDUK. gest. 3,36 urbani ... -a peragere. **β** *iudicium, sententia – Urteil:* INNOC. IV. epist. (DtArch. 18.1962. p.205,33) qui *(archiepiscopus)* ab ipsis *(parochianis)* ... publice bannitus fuerat ... redditibus suis eidem ex -o subtractis. **γ** *decretum, statutum collegii – Satzung, Zunftordnung:* CHART. select. Keutgen 271 p.366, 31 (a.1226) ad petitionem pellificum ... -um super operibus ipsorum ... per ipsos noviter factum adprobavimus. 271,2 -um eorum infringere. 271,8 sub hoc -o non solum viri, verum etiam mulieres ... comprehenduntur. *al. (v. ind.).* **c** *promissio, pollicitatio – Zusage, Versprechen:* BEDA hist. eccl. 4,25 p.264,2 neque ultra ad eum iuxta suum -um rediit. WETT. Gall. 17 quem *(virum Dei)* ... pro -o sacerdos sacramento constrinxit. EPIST. Hann. 85 p.146,18 cum ... ipse contra -um suum venire destiterit. *al.* **d** *consensus – Zustimmung:* REGINO chron. a.48 iuxta -um Iacobi, Cephae et Iohannis ad gentium ... apostolatum Paulus profectus est. CHART. march. Misn. II 10 illud *(praedium)* ... statuto die iuxta -um ... abbatis totiusque congregationis ... solvere proposui. CHART. archiep. Magd. 394 p.517,23 iuxta ipsorum *(regularium clericorum)* beneplacitum et -um. **3** *condicio – Bedingung, Voraussetzung:* **a** *publ. et iur. de clausulis:* CHART. Sangall. A 158 (c.800) eo -o, ut *eqs.* CHART. select. Keutgen 98[a] arenam ... burgensibus ... contulimus ... hoc interposito -o, quod *eqs.* **b** *log. et rhet. i.q. enuntiatum condicionale – konditionale, hypothetische Aussage:* EKKEH. IV. bened. I 41,14 est et -um duplici discrimine pactum: personis si sit trinus, deitate sit unus (gloss.: hoc conditionale vocant [*opp.* predicativum]; *cf. Mart. Cap. 4,414*). **4** *modus – Umstand, Weise:* EKKEH. IV. cas. 106 illis *(episcopis)* pari -o domo egressis.

1. condictio, -onis *f. script.:* -iti(o): *l.34.40.* -cci(o): *l.39. nonnulla exempla hic allata pertinere possunt etiam ad v.* 1. condicio, *e.g. l. 45.57sq. 63sqq.*

1 *strictius:* **a** *conventio, pactum – Vereinbarung, Vertrag:* **α** *in univ. (praevalente notione actionis: l.25):* TRAD. Frising. 540[b] (a.827) ut supra -o firmiter permaneret. CHART. Sangall. A 426 p.45,29 post ... concordiae -em ... ob ... firmitatem conventionis ... cartas ... emittere. 534 p.147,21 hęc ... -o concambii tali ratione firmata est, ut *eqs. (cf. p. 1242,54).* DIPL. Conr. III. 8 (ed. F. Hausmann. 1969) Sigefridus ... quedam patrimonia sua per quasdam -es equas avo nostro ... tradidit. *al. v. et p.1243,50.* **β** *spectat ad pactum de pace servanda constitutum:* CONST. I 429 p.612,11 (c.1100) Alsatienses ... pacis -em (editionem *RG*) ... coniuravere. 429,2 huius ... -is observantiam ... ita ... sanxere, ut nullus in huius -is termino arma ferat *eqs.* 429,4 huius -is (-itionis *RG*) reum. 429,10 ante huius -is decretum. *ibid. al.* **b** *indictio, denuntiatio – (öffentliche, nachdrückliche) Erklärung:* **α** *actio condicticia, repetitio – Rückforderung (sklage):* CHART. ord. Teut. (Hass.) 340 p.256,17 (a.1277) renunciamus ... excepcioni et actioni in factum doli, -ccioni sine causa (*sim.* CHART. Lux. IV 511 p.606,7 -itioni ob causam et s. c.). *remissius i.q. postulatio, optio – Forderung, Anspruch:* CHART. Tirol. notar. I 22[a] (a.1236) ad refutandum ... omne ius et omnem ... actionem in ... comitem ..., quam ... habere posset aliquo modo vel aliqua occasione vel aliqua -e. **β** *pollicitatio, sponsio – Zusage, Gelöbnis:* BERTH.(?) annal. a.1080 p.325,49 pro fidei -e et promissione, quam ipse *(comes)* ac dux ... sibi *(sc. regi)* iuraverant. **c** *condicio, lex apposita, exceptio, clausula – Bedingung, (Zusatz-) Bestimmung, Auflage, Vorbehalt (sklausel):* CHART. Sangall. A 359 (a.816/37) si ... rector ... monasterii ... hanc -em a nobis placitatam contradixerit ..., tunc ... traditio ad nos revertatur. 390 p.11,10 omnia ... transfundo, in ea videlicet -e, ut pręfatas res per precariam ad me iterum recipiam. DIPL. Heinr. III. 231 mansos ... tradidimus ..., ea videlicet lege ac -e, ut ... archiepiscopus suique successores liberam ... habeant potestatem obtinendi, tradendi *eqs.* CHART. Tirol. notar. I 106 locationem ... fecit ... abbas tali pacto et -e ..., quod *eqs.* 281[e] salva ... -e apposita in carta vendicionis ..., videlicet si *eqs. al. v. et p.1243,64. 1253,18.* **2** *latius i.q. tributum vel praestatio (servitii) – Abgabe oder (Dienst-) Leistung:* DIPL. Heinr. III. 142 liceat eos *(homines castri)* ... a talibus -bus liberos ... vivere. CHART. Tirol. 664 p.119,29sq. episcopus absolvit ... hospitalem ... ab omni -e et ut de cetero sit liber ... ab omni inpositione, -e, collecta. CHART. Tirol. notar. I 427 p.201,34 episcopus ... Ottolinum et eius heredes ab omni ... servicio et ab omni -e, quam ei ... facere seu prestare tenebantur, ... absolvit. *al. v. et p.1248,20.*

2. condictio *v.* 1. condicio.

***condictionalis,** -e. *ad pactum (de pace servanda), foedus (pacis) pertinens – die (Friedens-) Vereinbarung betreffend, zum (Friedens-) Bündnis gehörig (cf. l.30sqq.):* CONST. I 429,8 (c.1100) si ... publica imperatoris expedi-

[Pape]

tione aut -i (-iti- *RG*) excitati fuerint acclamatione (*de re cf.* 427,5 noster exercitus). 429,11 aut -i (-iti- *RG*) legi subiaceat aut . . . discedat.

***condictivus,** -a, -um. *conventione constitutus, positivus – auf Übereinkunft, Festsetzung beruhend* (*cf.* GLOSS. II 47,8 St.-S. -ae gidinganlicho): BEDA temp. rat. 3,13 non enim hae divisiones temporum naturales, sed videntur esse -ae (conductivae *var. l.*, *cf.* CARM. de temp. rat. 27 dono ductivo [dictivo *V*]).

***condicto,** -atum, -are. *condicere – bestimmen:* **1** *constituere – festlegen:* MIRAC. Bert. 8 p. 513,31 ambitus castelli cum consensu populi et procerum -tus, mensuratus *eqs.* **2** *praecipere – gebieten:* STEPHAN. V. epist. A 28 ut consuetudo prisca -at (*inde* COLLECT. de invest. [MG Lib. Lit. III p. 612,37]. *cf. Grat. dist. 63,18* dictat).

condictum *v.* condico.

***condictus,** -us *m.* *condicio – Bedingung:* CHART. Sangall. A 426 p. 45,26 (a. 854) ea . . . condictione, ut . . . utendi potestatem habeamus . . .; insuper eo -u, ut *eqs.* CHART. Argent. I 37 p. 30,7 in ea ratione et eo -u, ut post hanc factam traditionem ego ipse et . . . uxor mea . . . ad tempus vitę . . . ipsam proprietatem teneamus. CHART. Hagenow. 71 nec de -u silendum est nequaquam licitum esse . . . cuiquam *eqs.*

*?****condiculus,** -i *m.* (*cf.* condylus, articulus) *articulus – Knöchel:* GLOSS. III 74,7 St.-S. pobles knierâdo (in marg.: -us knůchel *C*). *Pape*

***condignitas,** -atis *f.* **1** *dignitatis vel pretii aequalitas – Gleichwertigkeit:* **a** *dignitas aequa – gleiche Würde, Würdigkeit:* ALBERT. M. sent. 1,17,1 p. 466[a],27 charitas . . . est valens vitam aeternam non -e, quia vita aeterna Deus est, cui nihil est condignum, sed reputatione divina. **b** *pretium aequum – entsprechender Wert:* ALBERT. M. eth. 5,2,6 p. 349[a],2 fit *distributio* secundum quod -e numismatis vel pecuniae mensuratur. **2** pro -e *i. q. convenienter – passenderweise:* VITA Otton. Bamb. 23 (ASBoll.[3]Iul. I p. 341[B]; c. 1189) a qua *(villa Priffling)* . . . monasterium pro -e nomen contraxit.

***condigniter** *v.* condignus.

***condigno,** -avi, -are. *dignum putare, dignari – für anständig halten, wollen:* ANNAL. Nazar. a. 786 (Scrin. Friburg. I. 1971. p. 161,9) nullo modo poterant neque -verunt hoc *(sc. crimen)* negare.

condignus, -a, -um. *script.* cumd-: *p. 1254,1. cf. p. 1254,3. struct.: c. gen.: l. 59. p. 1254,41. c. dat.: l. 32. p. 1254,2.13. 30. al. c. abl.: l. 58. p. 1254,11.13. al.* ad: *l. 63. p. 1254,43sq. 47. al. c. inf.: l. 52. p. 1254,7. al. usu subst.: l. 69. p. 1254,18.* *(aeque, per-)dignus – (gleich, sehr) würdig:* **I** *de hominibus:* **A** *strictius:* **1** *in univ.:* **a** *praevalente notione dignitatis vel meriti:* WANDALB. martyr. alloc. 7 illi *(parentes)* . . . -ae . . . subolis germine fulti. ADALB. MAGD. chron. a. 919 alium . . . ei *(Heinrico)* ad hoc officium *(sc. regis)* aeque -um inveniri non posse. HROTSV. Agn. 158 quo -a fias illi *(Vestae)* . . . famulari. Theoph. 40 pastor . . . tali -us honore. THANGM. Bernw. 57 (epitaph.) fuit aecclesiae -us episcopus ille. METELL. buc. 8,105 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) ducite -o votis pia dona Quirino. *al.* **b** *praevalente notione comparationis:* BEDA hist. eccl. 4,6 p. 219,5 quae *(soror)* . . . -am se in omnibus episcopo fratre . . . praebuit. ALCUIN. carm. 1,266 heros veterum -us avorum. *al.* **2** *expressius i. q. condicione aequalis – ebenbürtig:* CONC. Merov. p. 130,23 eam . . . -o sociare marito (HROTSV. Gong. 343 sibi -am . . . s. puellam. *al.*). **B** *latius i. q. aptus, habilis – fähig:* RIMB. Anscar. 7 p. 27,1 ut sibi aliquem ad tale opus et voluntarium et -um invenirent (*sim.* 10).

II *de rebus, actionibus:* **A** *dignitate aequalis, aequipollens – gleichwertig:* WALAHFR. carm. 10,3 tertia -is sequitur pars *rhetoricae* acta duobus. *al. v. et l. 32. subst. neutr. i. q. compar – Gleiches:* HROTSV. gest. 1153 gratanter, quae fecisti . . ., accipiens vice conversa -a rependo. **B** *conveniens, decens, debitus, meritus – angemessen, geziemend, gebührend, schuldig, verdient:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* CONC. Merov. p. 95,2 ut sacratis locis reverentia -a tribuatur. VITA Balth. A 12 ut . . . regem . . . cum-o (-o *var. l.*) honore . . . visitarent *sorores* (LIUTG. Greg. 3 h. sibi -o receptus est a rege. VITA Emm. 24 p. 62,5 -o [cum digno *var. l.*] h. *al.*). BEDA hist. eccl. 3,27 p. 193,28 Ecgberect . . . sacerdotii gradum -is ornans actibus. HRABAN. epist. 3 p. 385,16 ut . . . munusculum, licet non -um, . . . tuae venerationi deferrem. FORM. Salisb. 59 -um servitium impendere. DIPL. Otton. I. 324 cum nostrę -um censeatur serenitati honestis . . . obsequi rogatibus. HROTSV. Mar. 677 mundi Dominus -is est benedictus odis. Gall. I 5,6 congrua satis responsio vestraque ingenuitate -a. THIETM. chron. 4,63 ad -am susceptionem talis sponsae *(sc. animae)*. VITA Annon. I 1,29 p. 478[b],51 pulchris et paschali cultui (cultu *var. l.*) -is . . . tripudiis. METELL. Quir. 37,39 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) -a plaudit gloria martyrem. *saepe. v. et p. 1263,4.* circa -um *i. q. pro merito – nach Gebühr:* ALBERT. M. summ. theol. I 16,62 p. 638[a],44 relaxans *misericordia* est, quae in parte condonat et punit circa -um. **b** *de mercede, gratiarum actione sim.:* HRABAN. epist. 50 p. 505,37 vobis merces -a pro vestro bono certamine . . . recompensabitur in caelis *(cf. l. 33)*. GODESC. SAXO theol. 7 p. 186,4 non . . . simus ingrati gratiae Dei, quia prorsus -as gratias agere non sufficimus ei. THIETM. chron. 4,7 grates auxilii . . . ac bonae voluntatis -as refert. 5 prol. 21 premia. 5,1 retributione. *al.* **c** *de poena, satisfactione sim.:* RATHER. epist. 2 excusationem -am . . . inobedientiae. HROTSV. Theoph. 246 Ninivitae . . . sese -is cruciantes . . . lamentis. THIETM. chron. 1,15 se ad emendationem -am inclinavit *rex*. CONSUET. Marb. 64 (Spicil. Friburg. X. 1965) -a factis disciplina castigetur. HELM. chron. 38 p. 75,8 revera nomini tuo magno -a satisfactio! STATUT. ord. Teut. p. 80,2 penitenciam. ALEX. MIN. apoc. 14,18 p. 313,15 poenam. *al. adde:* ANNAL. Fuld. II a. 869 p. 68,16 Domino illi infidelitatis suae -am mercedem retribuente. *de ira i. q. aequus – berechtigt:* OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 139,24 non sine -a mentis indignatione. **d** *de pretio, recompensatione sim.:* BREV. NOTIT. p. A 19,21 comes conparavit . . . proprietatem . . . cum -o precio. TRAD. Ratisb. 19 p. 24,7 contra censum -um. DIPL. Otton. II. 177 pro -a completionis restitutione . . . predii. CHART. Naumb. 418 p. 373,10 -am pecuniam compromiserunt. *al.* **2** *latius:* **a** *congruus – entsprechend:* GESTA Font. 4 p. 21,26 mansiunculam voti sui -am sibi instituit. **b** *idoneus – geeignet:* FORM. Marculfi 2,15 (ed. A. Uddholm. 1962) cum domo -am ad habitandum (FORM. extrav. I 11 p. 540,22). 2,16 cum domibus ad manendum -is. **c** *decenter, apte paratus – gehörig, passend:* LEX Sal. Merov. 100,2 lectum stratum et lectaria -a (*cf.* FORM. Senon. I 25 lectarias -as ad lectos tantos). FORM. Bitur. 15 p. 175,17 caedo tibi . . . caballus tantus, stratura -a. p. 175,20 vestus muliebrum -um. **d** *probus, honestus – anständig:* FORM. Senon. II add. 2,5 (ed. G. J. J. Walstra. 1962) illud . . . non fuit -um, quod egisti in Segeberto regnum de Grimaldo *eqs.*

adv. **condigne,** *raro (l. 62)* ***condigniter.** *(satis) digne, modo debito, convenienter – in (hinlänglich) würdiger, gebührender, angemessener Weise:* LIBER diurn. 84 p. 94,23 merita pontificum predecessorum . . . -e pensare. HRABAN. epist. 29 p. 445,17 ad ea, quae rogabas, . . . -e respondere. 50 p. 505,7 licet non -e, tamen brevi expositione lectionum illud *(opus)* consummare . . . studui. HROTSV. Theoph. 266 -e . . . deflevit . . . peccatum *Petrus*. gest. 662 illam *(reginam)* -e summo comitatus honore. prim. 377 eligitur . . . dies templo -e sanctificando. DONIZO Mathild. 1,379 ea *(viscera)* . . . tumulo posuit -r uno. *al.*

***condilectio,** -onis *f.* *dilectio (fraterna) – (brüderliche) Liebe (meton. in allocutione):* HIST. Aquic. 7 (MGScript. XIV p. 589,39; epist. a. 1166) gratias agimus sanctae -i (dilectioni *2*, condictioni *3*) vestrae, pater amantissime.

condilecto *v.* condelecto.

***condilector,** -oris *m.* *eiusdem personae dilector, coamator – ein Mitliebender:* ALBERT. M. summ. theol. I 7,31,1 p. 325[b],10 cum Pater diligat Filium et Filius Patrem, uterque, ut perfecta sit sua charitas, in dilecto vult habere -em, qui tantum diligat eumdem, quantum ipse diligit. *ibid. al.*

[Schmidt]

?***condiligento**, -are. *diligenter servare – sorgfältig aufbewahren:* RECEPT. Bamb. 47 serpullum cum melle teris et in olla -bis *eqs.*

***condiligo**, -lectus, -ere. *(aequaliter) diligere – (gleichermaßen) lieben:* CHART. Wirt. III 878 (a. 1236) cum ... teneamur personas religiosas, quantum possumus, ... -ere et fovere, illas maxime *eqs.*

subst. **condilectus**, -i *m. qui simul (cum aliis) amatur – ein zugleich (mit anderen) Geliebter:* DAVID compos. 3,35,4 quartum *carnalis amoris indicium* est impatientia vel invidia -i *eqs.* *Schmidt*

***condilitiosus** *v.* *condeliciosus.

***condilo, condilus** *sim. v.* condyl-.

1. condimentum, -i *n.*

de additamentis vel conditariis vel (rarius, e.g. l.31.55.66) acrimoniae mitigativis i. q. aroma, sapor, medicamen – Würze, (geschmacksverbessernde) Zutat (cf. GLOSS. II 251,46 St.-S. ad -a zi den temperungun. 283,6 -um gisalzani vel gisozti. 309,43 per -um duruh soffunga): **I** *strictius de cibis:* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* THANGM. (?) vita Epiph. 3 sine salis -o. ARNOLD. RATISB. Emm. 6,62 p. 1072^{C} aves plurigenis -orum saporatae irritamentis. IOTS. Odil. 2,7 (MG Script. XV p. 815,54) sal, humanorum ciborum -um (ALBERT. M. veget. 3,79). CHRON. Andag. 10 absque sagine -o. CHART. Carniol. II 230 p. 184,13 ex ipso *(butyro)* pulmentaria conventus cum -is consuetudinariis solito melius condiantur. *al.* **b** *pharm. in praeceptis diaeteticis:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 39a^{v} quodlibet istorum *(sc. zuccarum vel syrupus vel oleum violae)* cum alio -o interius receptum valet contra discrasiam. HILDEG. caus. 2 p. 98,31 crudos cibos . . ., qui nec per ignem nec per aliud quodcumque -um temperati sunt. p. 141,16sq. homo ... eas *(carnes)* ... simplici -o coctas comedat et non ... nimis deliciose diversis fultionibus et -is paratas. phys. 1,182 non absque alio -o. *al.* **2** *expressius de certis quibusdam generibus -orum:* **a** *species aromatica – Gewürz, Spezerei:* CHART. scrin. Col. A II 1 p. 293,14 (a. 1150/61) ut ... libras duas -orum exsolvant *mercatores.* **b** *holus condimentarium – Würzkraut, Grünzeug:* EPIST. Worm. I 56 hęc eadem -a (*antea:* holuscula) ... commodo sunt tempore allata. **c** *iuscellum, embamma – Sauce, Tunke:* HILDEG. phys. 1,63 p. 1154^{C} (ed. princ.) haec *(sc. salviam, caerefolium, allium)* in aceto simul contundat et sic -um faciat et cibos ... in eo intingat. 1,67. *v. et p. 1261,38.* **d** *muria, garum – Marinade:* ALBERT. M. animal. 8,196 appetit *tenthredon vespa* pisces coctos et -a, quibus pisces condiuntur, et illis se ingerit *eqs.* **B** *in imag.:* EPIST. Alcuin. 247 p. 400,8 asperior ... nobis ... vestra quam Teodulfi videbatur epistola et in nullo erga illum caritatis -o respersa. WALAHFR. Gall. prol. p. 282,29 huius operis agreste pulmentum ... aliquibus metrorum -is infundam. WOLFHER. Godeh. I 7 p. 173,25 columbinam ... simplicitatem serpentinae prudenciae -o temperando. EPIST. Meginh. 14 p. 206,29 per dulcissima humanitatis tuę -a. LIBER de unit. eccl. 2,32 Salzburgensis ecclesia -o pastorali *(sic?)* cibi ... caruit. GESTA Trev. cont. I 27 sine -o discrecionis. HONOR. AUGUST. spec. p. 857^{D} hoc -um sermoni adiiciendum erit. *al. v. et vol. I. p. 115,19. refectio – Erquickung:* ANSELM. LEOD. gest. 48 p. 218,30 numquam aliquis ad eum accessit, qui non congrua aetati et naturae suae -a retulerit; lacte potabat infirmos *eqs.*

II *latius:* **A** *gener. i. q. liquor odorifer – parfümierende Flüssigkeit:* CAES. HEIST. mirac. II 1,33$^{capit.}$ vestis linea in -o aromatico posita. p. 60,25 *matrona* faciens -um ex speciebus aromaticis contusis et aceto *eqs.* **B** *pharm. i. q. additamentum (acredinis) mitigativum, lenimentum – (die scharfe Wirkung) mildernder Zusatz:* HILDEG. phys. 1,223 si quis bonas herbas et -a addat *thymo eqs. v. et p. 1257,5.* **C** *alch. i. q. adiumentum praeparationis, fermentum – (wirksames) Mittel zur Präparierung, 'Ferment' (accedit ad notionem regiminis: p. 1256,1):* Ps. GERH. CREM. sal. II 72 atramentum est quaedam origo originum operis ... et suum -um est aloacaph (*i. sal Ammoniacus).* 76 p. 81,6 -um, quod absconderunt sapientes (*poesta:* salem absconditum). 81 sal Armoniacus est multo melius ... omnibus salibus in -o ('*Verfahren' ed.).*

2. *condimentum, -i *n.* (condere) *materia – Bauholz:* TRAD. Frising. 10 (a. 757) territorium ... omnemque cultum, non cultum ... excepto domorum -a atque igneum utensilia seu porcorum pascua in deserto.

***condimeus** (can-), -i *m.* *(ex* condy meum *Itala gen. 44,2, cf. ThLL. IV. p. 165,1) poculum – Becher:* GLOSS. III 348,42 St.-S. can-us (-us *clm 17151 f. 5^{v}. al.* [*v. notam ed.*]) poculum vel sciphus i. coph.

1. condio, -i(v)i, -itum, -ire. *script.:* scun- *(var. l.): l. 22.* can- *(var. l.): l. 22. form. decl. III.* (*sc. per confusionem c. v.* condere): *praes.:* *indic.* -do: *l. 22. coni.* -dat: *l. 58. perf.* -id(i): *l. 41.70. metr.* -dĭtus: *l. 43.*

I *strictius de cibis i. q. saporare, (saporibus adhibitis) iucundum reddere, obdulcare, condimentis additis conficere – würzen, schmackhaft machen, (durch würzende Zutaten) im Geschmack verbessern, würzig, schmackhaft anmachen (cf.* GLOSS. I 341,24 St.-S. -es ⟨sale⟩ salzas. II 289,29 -itur gisuozit. 308,21 -antur soffont. *al.):* **A** *in univ.:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 51,4 *(de pipere)* ius ... et pulpas ... -do (can-, scun- *var. l.)* culinae. CONC. Karol. 53 p. 691,11 de herbarum pulveribus ad -enda legumina. WALTHARIUS 440 hos *(pisces)* dum pigmentis -disset *coquus.* ADSO Mans. 8 (MGScript. IV p. 511^{a},25) animal *(sc. vacca)* -endis ... oleribus ... praestabat obsequium. CAES. HEIST. mirac. II prol. p. 15,15 ad coquum pertinet ... collecta *(sc. holera)* ... decoquere, salire atque -ire. ALBERT. M. veget. 6,297 hic *(crocus)* ... neque bene tingit neque -it cibaria. eth. 3,3,4 p. 258^{b},38 quod iudicium *(sc. saporum)* ... habent, qui vina probant et pulmenta -unt (*p. 1118^{a},29* ἀρτύοντες). CHART. Hagenow. 432 pro oleo ad pisam conventus ... -endam. *al. v. et p. 1255,26. adde:* EKKEH. IV. bened. II 162 Christe, tuum numen cruce -at omne legumen. **b** *pharm. in praeceptis diaeteticis:* TRACT. de caus. mul. 80 dabis in civo mercorialem coctam et -tam. WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 329^{C} panatella -ta cum dicto lacte *(sc. amygdalorum). ibid.:* utatur *patiens* ... carnibus -tis in pastello. *al. v. et vol. I. p. 601,44.* **2** *in imag.:* BONIF. epist. 75 p. 157,28 ut ..., quae iusta sint, sale sapientiae tuae -as (LIUTG. Greg. 5 p. 72,3 Megingodus ... civitatem Wirzeburg ... s. s. et doctrinae suae -vit [-didit *var. l.*]. 8 reges ... s. s. divinae ... -ierunt. *al. cf.* ALCUIN. carm. 62,112 sit sale iam sophiae sermo tibi -tus omnis). WALAHFR. carm. 29,1 -ire meos mellis dulcedine versus. VITA Galli II prol. 4. HROTSV. Mar. 342 nectare gratiolae fuerat -ta supernae *loquela.* BRUNO QUERF. fratr. 3 (ed. J. Karwasińska. 1973) hoc, quod egit, humilitate -vit. EKKEH. IV. bened. I 7,9 mystice -ite (gloss.: sapora facite) tria munera, vos Arabitę. *saepe.* **3** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,293 cui satis est piperis, pultes -ire licebit. **B** *(condimentis adhibitis) ad servandum parare, incorruptum servare – (mit konservierenden Mitteln) haltbar, unverderblich machen:* **1** *proprie:* **a** *liquamini indere, condere – einlegen:* TRACT. de aegr. cur. p. 148,34 dentur mirobalani -ti, detur etiam sciropus, in quo -untur. *v. et p. 1255,45.* **b** *(in)salire – (ein)pökeln:* MARIAN. chron. a. Chr. 1092 carnem ... humanam manducare et ad hoc homines occidere, -ire ... atque suspendere. **2** *in imag.:* HRABAN. carm. 17,19 -dat dogma bonum fluitantia corda reorum, ne male putrescant.

II *latius:* **A** *trans.:* **1** *gener.:* **a** *inficere, perfundere – durchsetzen, tränken:* ALBERT. M. summ. theol. II 1,4,1,1,3 p. 68^{a},38 humidam materiam, quam certo -ire odore volunt *(cf. Chalc. transl. p. 50^{E}).* **b** *aromatibus medicare – einbalsamieren, präparieren:* **α** *de mortuis* (*cf.* GLOSS. II 770,31 St.-S. -tus gisalpot): WILLIB. Bonif. 8 p. 52,29 corpus ... pontificis ... perductum est ad ... urbem ... ibique -tum ac sepultum. ANDR. BERG. hist. 18 trahentes eum *(imperatorem)* a terra et mirifice -entes *eqs.* HROTSV. Sap. 8,1 corpuscula aromatibus -imus (WIPO gest. 37 p. 58,6. GESTA Frid. imp. B p. 96,14 ploraverunt eum ... et -diderunt a. *al.*). HELM. chron. 100 p. 198,15 precepit ... corpus Adolfi comitis concidi frustatim et assum -iri opere pigmentarii. *al.* **β** *de*

cadavere animalis: NOTKER. BALB. gest. 1,16 p.20,2 comprehendens ... murem domesticum diversis aromatibus -vit. **2** *pharm. i. q. (additamentis mitigativis) temperare – (mit mildernden Zutaten) vermischen, versetzen:* HILDEG. phys. 1,223 si aliis herbis et condimentis non -retur *thymus*, ... ulcera fortitudine sua perforaret. ALBERT. M. animal. 23,103 frica eam *(linguam falconis)* cum pulvere stafisagriae melle -to. **3** *alch. i. q. operationi subigere, praeparare – behandeln:* Ps. GERH. CREM. sal. II 74 ipsum *(alumen)* ⟨est⟩ convenientius omnibus rebus ad -endum arsenicum. **B** *? intrans. i.q. medicamine affici, medicari – ziehen:* COMPOS. Matr. 66,10 dimitte id -ire diebus VII.

adi. **conditus,** -a, -um. *saporatus – gewürzt, würzig:* **1** *strictius:* **a** *medicatus, aromaticus – mit würzenden Zutaten versetzt, Würz- (cf.* GLOSS. I 551,35 St.-S. -o gitemperotemo *c):* HRABAN. epist. 5 p.390,25 largissima -i vini pocula (WILLIR. cant. 8,2 dulcia -i promam tibi p. v. *[theod.* gepimenteten vvin]. *al.). fort. add. (ni subst., cf. l.33):* ANTIDOT. Glasg. p.123,13 dabis exinde *(sc. antidoti)* ad magnitudinem fabe ... cum idromelle -o. **b** *liquamine paratus, iuscellatus – eingelegt:* SALERN. comp. 86 mirobalani -i sic fiunt: *eqs.* THADD. FLORENT. cons. 28,34 utatur capparis -is. *al. v. et p.1256,54.* **2** *latius i.q. (sale) praeditus – (mit Salz) versehen:* ARBEO Emm. 6 *terra* rivolis inrigua, sale, prout opus erat, -a.

subst. **conditum,** -i *n. vinum medicatum, aromatites – Würzwein, Kräuterwein:* AESCULAPIUS 25 -um piperatum bibant. PAUL. AEGIN. cur. 199 p.129,4 porra ... eis dandum cocta cum -o *(3,43,3* μετὰ κονδίτου). 201 p.133,17 ex eis *(sc. additamentis)* conposita farmaca et nefretica pusca et ad ea conposita -a. ANTIDOT. Sangall. p.80,16 in -o bono. ANTIDOT. Bamb. 19 quem *(sc. antidotum)* dabis ... cum idromelli aut -o. DIAETA Theod. 278 -um ex passo ... stomachum iuvat; -um ex mastice stomachum corroborat. *al. cf.* 1.conditus.

2. condio *v.* 1. condo. ***condiocesitas** *v.* *condioecesitas.

***condioecesanus** (-dyoc-), -i *m. de habitatoribus eiusdem dioeceseos i.q. confrater dioecesanus – Mitdiözesan:* CHART. Altenberg. 305 p.214,12 (a.1272) vendidimus ... abbati et conventui Veteris montis ..., -is nostris, quindecim iurnales ... terrae. 312 p.220,30 -dyocesanis (p.221,4).

***condioecesitas** (-dioc-), -atis *f. ius dioecesi competens – Kompetenz(bereich), Zuständigkeit einer Diözese:* VITA Rimb. 11 p.90,23 quod ad nullam nominatim -ocesitatem quorumcumque episcoporum pertineat ad hanc sedem consecrare episcopum.

***condirigo,** -rexi, -rectum, -ere. *script.:* *stirp. praes.:* -drig(o): *l.55.* -dirg(o): *l.57.63.65. partic. perf. pass.:* -derict(us): *l.69.* -drict(us): *l.59sqq.70. adde* CAPIT. reg. Franc. 24,6. 34,11. *ibid. al.*

1 *mittere, dirigere – (ent)senden:* VITA Balth. A 7 p.491, 10 quem *(Theudofredum)* ... Balthildis ... ad ... coenobium fratrum -xit. **2** *colere, administrare – bestellen, bewirtschaften:* FORM. Pith. A p.597,18 ipsa portione ad excolendum et -endum (B 28 ad e. et ad -drigendum. 33 ad congregendum *[sic?]*). FORM. Senon. I 15 res habere et usare vel -rgere. 48 ipsa vinea -rgere. CAPIT. reg. Franc. 23,35 ut missi nostri provideant beneficia nostra, quomodo sunt -dricta (-ta *3*, conderata *4*) *eqs.* (49,4 ut scire possimus, ... qui suum beneficium habeat -drictum aut distructum. 65,9 de b. non bene -dricta. *ibid. al.). intrans. i.q. administrationem gerere – wirtschaften:* CAPIT. reg. Franc. 18,5 quicumque nostrum beneficium habet, bene ibi labored et -rgat. **3** *instruere, sustentare – versorgen:* FORM. Senon. I 14 ut ... casa Dei ... ad ipso domo Dei -rgendo ipsas res habere debeat. CAPIT. reg. Franc. 32,8 vinum ... emere faciant, unde villas dominicas -ere possint. *ibid.:* ad villas nostras -endum.

adi. **condirectus,** -a, -um. *bonus, integer – in gutem Zustand (befindlich):* LEX Ribv. 40,11 helmo -dericto (-derect-, -drict-, cum directo *var. l.*) pro sex solid. tribuat.

condiscendo *sim. v.* condesc-.

condiscipula, -ae *f.* **1** *quae una cum aliis (noviciis) disciplina regulari instruitur – Gefährtin im Noviziat, Mitnovizin:* VITA Hildeg. Schon. 35 (ASBoll. ³Apr. II p.787E; c.1200) hoc ..., quod mihi per visionem de eadem mea -a ... fuit revelatum, *cf. de eadem (quae et Ioseph) l.37.* **2** *quae item assecula (Christi) est – Mitjüngerin:* GERHOH. aedif. 29 p.1271C sancta ... martyr *(sc. Afra)* ... inventa est vere apostolorum -a *eqs.*

condiscipulatus, -us *m. communio disciplinae vel discipulorum – Schul-, Schülergemeinschaft:* **1** *de schola:* EKKEH. IV. cas. 6 p.24,2 Ratpertus ..., Tuotilo, qui ... in -u animum eius *(Salomonis)* didicerant. MIRAC. Liutw. 10 (MGScript. XV p.1264,45) ex eorum *(puerorum)* -u Ruopertus quidam fuit. LAND. MEDIOL. hist. II 50. **2** *de communitate sectatorum:* AGOB. epist. 8,9 p.189,1 Policarpus ... apostolorum in -u heruditus *(cf. Rufin. hist. 4,14,3).*

condiscipulus, -i *m. script.* cun-: AGNELL. lib. pont. 25 p.289,36.

1 *strictius:* **a** *qui una cum aliis litteris doctrinave magistri imbuitur, in disciplina vel contubernio scholae sodalis – Mitschüler, Schulkamerad, -gefährte (accedente hic illic colore obsequii, e.g. l.24):* **α** *in univ.:* ALDH. virg. I 27 p.262,11 Gregorius ..., Basilii in filosoficis dogmatibus -us. LIUTG. Greg. 5 p.72,31 Sturmi abbas hoc meruit privilegium a Deo et sancto magistro prae ceteris -is suis, ut *eqs.* ALCUIN. epist. 88 p.133,2 conposui ... epistolam sub nomine tuo Samuhelisque -i tui. EKKEH. IV. carm. Gall. tit. p.536 Ratpertus ..., Notkeri ... -us. GESTA Camer. 1,102 in scolis Gorgiensis monasterii pariter -i extiterant *Albero et Rothadus.* ANSELM. BIS. rhet. app. p.181,2 epistola Ansalmi ad Droconem magistrum et -os. OTTO FRISING. chron. 2,8 p.77,23 Platonem, qui ... Aristotilis ... apud Socratem -us ... fuit. CONR. MUR. summ. p.158,26 (ed. W. Kronbichler. 1968) contubernialis, collega, -us. *al. fort. huc spectat etiam exemplum infra (l.60) allatum.* **β** *qui una cum aliis (noviciis) disciplina regulari instruitur – Gefährte im Noviziat, Mitnovize:* VITA Hildeg. Schon. 21 (ASBoll. ³Apr. II p.784F; c.1200) multa praetereo, quae mihi dicta sunt a meo -o. *cf. l.4.* **b** *qui una cum aliis magistrum doctrinamque eius sequitur, qui cum alio sectator (magistri) est – Mitanhänger, Mitjünger:* **α** *in univ.:* ARBEO Emm. 14 in conspectu -orum. VITA Rimb. 9 p.87,32 libellus ... ab ipso Rimberto alioque -o eius editus. *al.* **β** *de discipulis Christi:* LIUTPR. hist. 14 p.170,29 quamdiu ... bonus inter -os fuit *Iudas,* ligare atque solvere valuit. ARNO REICHERSB. apol. p.101,14 ipsa *(Maria)* eius *(Iohannis)* mater ... nec non aliorum -orum effecta est. **γ** *de sectatoribus doctrinae christianae i.q. confidelis – Glaubensgenosse:* AMALAR. off. 4,4,13 per illum *(Christum)* accepit *sacerdos* hanc gratiam, ut vicissitudinem suae interpellationis fratribus atque -is ministret. *huc spectare vid.:* EBERH. BAMB. epist. 9 p.520A consocios et -os et coadiutores cohortamur. **2** *latius i. q. discipulus, sectator, sodalis – Schüler, Anhänger, Gefährte:* **a** *usu plur. de asseculis condiscipulatu inter se coniunctis:* VITA Hugberti 5 (MGMer. VI p.486,1) ad -os dixit *sacerdos: 'eqs.'* HROTSV. Dion. 167 *pontificem* carceris in tenebras iussit concludier ..., ipsius -os pariter quoque binos. **b** *de sodali coaetaneo:* VITA Phil. Cell. 5 Horoscolfus ..., sotius et -us hominis Dei. **c** *de tirone, adiutore ut vid.:* VITA Florini 3 (ZSchweizKirchGesch. 33. 1939. p.86; s. XI./XII.) castri portarius ... suusque *(an Florini?)* -us.

condisco, -ere. **1** *(studiose, diligenter) discere – (eifrig, gründlich) lernen, studieren:* THEODULF. (?) carm. 79,13 optat ..., ut valeas, magis, ut -ere certes. CARM. biblioth. 3,2,1 -ere verba ... Hebraeae legis. **2** *cognoscere, comperire – erfahren, Kenntnis erhalten:* CHART. Eichsf. 158 (a.1200) scire volumus presentes christifideles et -ere posteros, qualiter *eqs.*

condisi** *indecl. vel* ***condisum,** -i *n., raro* ***condision(n.) vel* ***condisia** *(f.) (orig. inc., ni cohaeret c. arab.* kundus, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p.64) script.:* can-: *p.1259,6.* -ss-: *p.1259,5.9.*

1 *elleborus vel veratrum – (Schwarze) Nieswurz oder (Weißer) Germer (Helleborus niger L. vel Veratrum album*

[Erb]

L. vel sim.): **a** *in univ.*: CONSTANT. AFRIC. grad. p.383,11 -i calidum et siccum in quarto gradu. ARNOLD. SAXO fin. 4,7 p.84,33 pone -i et opium ... in albedine calcis, deinde albifica domum cum ea *eqs.* THADD. FLORENT. cons. 23,24 sternutatorium est huiusmodi: recipe -ssi, ellebori nigri etc. (129,59 candisi). MOSES PANORM. marisc. 21 p.190,13 *ad curandam scabiem* ⟨accipe⟩ -on tritatum *eqs. al. v. et l.12.* **b** *de partibus herbae*: α *de medulla*: GLOSS. Salern. p.3[a],25 -ssi, id est medianum elleborum. BERNH. PROV. comm. 1,4 p.277,1sqq. -um, id est meditullium ellebori nigri, infige in radice rafani ..., deinde abiecto -o da illum rafanum *eqs. al. v. et l.12.* β *de cortice*: ALPHITA I p.285,36 -i est cortex ellebori albi secundum quosdam, secundum alios medulla, secundum alios herba est per se. **2** *dictamnus – Diptam (Origanum dictamnus L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 118)*: GLOSS. III 539,47 St.-S. -um dictan. 552,40 -ia dicdam.

condisputo, -are. *disputationis participem esse, verbis concertare – (mit)diskutieren, an einem (Streit-)Gespräch teilnehmen*: ALBERT. M. Iob 3,1 p.53,18 (ed. M. Weiss. 1904) verba, quae ... pertinent ad increpationem socii -antis.

subst. **condisputans,** -antis *m. disputationis particeps, collocutor – Diskussionspartner*: ALBERT. M. cael. 1,4,1 p. 78,33 (ed. P. Hoßfeld. 1971) propter inimicitiam vel amicitiam -is secum. anal. pr. 1,1,3 p.464[a], 32 in probabilibus oportet, quod habeatur respondentis -is nobiscum consensus. Iob 8,1 p.120,19 (ed. M. Weiss. 1904) redargutio -is.

***condissi** *v.* *condisi.

***condistempero,** -avi, -are. *permiscere, diluere – vermischen, versetzen*: BERNH. PROV. comm. 11,2 p.319,8 accepi ysculos ... et terui et cum oleo -vi.

***condistrictus,** -us *m. confinium, districtus – (zugehöriges) Gebiet*: CHART. Burgenl. I 286 p.203,37 (a.1241) pro ... parte silve pertinenti ad -um ... ville. *Erb*

***condisum** *v.* *condisi.

***condita,** -ae *f. (orig. celt., ut vid.) script.* cun-: *l.46. occurrit in schedulis nostris tamtummodo usque ad s. IX.ex.*

pars pagi, districtus – (Unter-)Bezirk (des Gaues), Gemarkung (de re v. D. Claude, ZRGGerm. 81. 1964. p.17sq.): FORM. Andec. 28 ut illi ... aput homines tantus, vicinis circa manentis de ipsa -a, ... excusare deberit. DIPL. Pipp. 2 in pago Cinomannico in -a Labrocinse (FORM. Turon. 5 i. p. illo, in -a illa, in loco nuncupante illo. FORM. Flav. add. 3 i.p. ill. et ill., in -as et fines illas. CHART. Rhen. med. I 42 p.48,8 i. p. Andecavo in cundita Eregadoninse. *al.*). GESTA Aldr. 28 p.320,47 monasterium ... in -a Auciacinse ... construxit. *saepe in hac regione.*

***conditialiter** *v.* *condicialiter.

1. conditio (-cio), -onis *f. confunditur c. v.* condicio *(cf.* GODESC. SAXO gramm. 2 p.466,2 -o non semper significat creationem, sed aliquando tenorem, causam, rationem *eqs.)*: *l.54sq. v. et* 1. condicio *p.1244,47sqq.*

1 *de procreatione (cf.* GLOSS. I 144,36 St.-S. -em cascaft. II 380,37 -e gisceppi. *al.)*: **a** *proprie i. q. creatio – Erschaffung*: GODESC. SAXO theol. 6 p.161,14 post -em omnium creaturarum. RUP. TUIT. vict. 1,21 p.32,26 (ed. R. Haacke. 1970) diem -is *Satanae (cf. Vulg. Ezech. 28,15)*. ALBERT. M. summ. theol. II 8,31,1,4 p.336[a],30 mundi. p.336[b],14 a primordio -is. *al.* **b** *meton. i.q. creatura – Geschöpf, Schöpfung*: AETHICUS ISTER 12 angelorum ... -em ... simplicem ac beatam *eqs.* TRAD. Frising. 70 auctori universę -i *(sic).* FORM. extrav. I 2 Deus coeli et terrae universaeque -is. **2** *fabricatio, formatio – Herstellung, Gestaltung*: LIBRI Karol. 2,9 p.70,4 Salomon in templo boves et leones legitur condidisse, quorum -e nos ... mysteriorum archanis instruimur. **3** *fundatio, aedificatio – Gründung, Erbauung*: BEDA hist. eccl. 1,11 p.25,6 fracta est ... Roma a Gothis anno milesimo CLXIIII suae -is. METELL. Quir. 2,23 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) plenum -is evum. ANNAL. Ottenb. a.1164 (MG Script. XVII p.315,34) annus quadringentesimus, a quo locus iste fundatur, plus septem ante -em Campidonae. *al.* **4** *compositio, conscriptio – Abfassung*: HRABAN. epist. 28 p.443,25 in -e huius operis. 39 p.477,2 omeliarum. **5** *constitutio – Festsetzung, Verfügung*: SUMMA dict. Saxon. 6 p. 214,34 domino ... imperatori ... conpetit edictalium -cio sanctionum *eqs.*

2. conditio *v.* 1. condicio. **3. conditio** *v.* 1. condictio.

conditionalis *sim. v.* condic-.

1. *conditium, -i *n. reconditorium – Aufbewahrungsort*: ANTIDOT. Glasg. p.105,29 hec ... mittis in -o, ubi habes medicamina.

2. *conditium *v.* *condicium.

conditivus, -a, -um. *condens, effectivus – schaffend, schöpferisch*: **1** *philos.*: ALBERT. M. eth. comm. 10 p.8,7 (ed. W. Kübel. 1968/72) has artes vocat Philosophus -as (14 p.12,17 in artibus -is, sicut est statuativa. *v. et vol. I. p.898,6*). pol. 7,7[f] p.679[a],13 banausum non participat civitate ... neque alia nulla pars ..., quae non virtutis -a (*p.1329[a],21* δημιουργόν) est (p.679[a],48 *servi* nec libertate civium gaudent nec vacant ad operationem v. -am. *ibid. al.*). **2** *theol.*: ALBERT. M. summ. theol. I 17,67,4,3 p.689[b],1 distinguit ... Damascenus in Deo ... tres virtutes, scilicet -am (*Ioh. Damasc. fid. orthod. 1,8* ποιητικήν), contentivam et provisivam. *ibid. al.*

1. conditor, -oris *m. script.*: cun-: *l.65. adde* CARM. de Bened. 595. -tur: GLOSS. II 305,18 St.-S. *usu attrib.*: *l.34.39. al.*

auctor, factor – Urheber (cf. GLOSS. I 461,37 St.-S. -r sezzari. III 379,51 -r scepere. *al.)*: **1** *creator – Schöpfer*: **a** *de Deo (de Christo: l.32.36.42. al.)*: α *in univ. (interdum expressius fere i. q. deus – Gott, e.g. l.36)*: ALDH. virg. I 56 p.316,1 ille -r et creator omnium, Deus. RHYTHM. 38,1,1 arve, poli -em, ponti, mundi, fluminum Iudęorum gens adfixit per crucis patibulum. BEDA hist. eccl. 4,24 p.259,31 cantare in laudem Dei -is versus. HUGEB. Wynneb. 7 p.112,29 o ineffabile opificis pietas -is, qui *eqs.* HRABAN. carm. 53,9 trinus personis, natura -r unus. WALAHFR. carm. 21,14,3 rex et -r est quibus per aevum Christus. WANDALB. creat. mund. 79 solis -r ignem lunae et lampada finxit. DIPL. Otton. I. 291 remunerationem a Domino -e nos recepturos esse. ORD. coron. imp. 4[A],2 -r generis humani. OTLOH. prov. F 34 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) contra flagella -is insensibiliter perdurare. CHART. ord. Teut. (Thur.) 282 redemptor noster, -r et auctor tocius creature. *persaepe.* β *c. colore quodam i. q. dator – Spender*: WALAHFR. carm. 72,1,3 Christe, largitor probitatis atque -r pacis. **b** *de diabolo*: MANEG. c. Wolfh. 6 p.55,9 (ed. W. Hartmann. 1972) Manicheus ... partem divinitatis degenerem diabolum eundemque malarum creaturarum -em affirmat. **c** *de demiurgo, ideis*: ALBERT. M. eth. 1,5,12 p.72[b],24 dicebat *Plato* has ideas esse exemplaria praeiacentia -is menti (*cf. Comment. in Arist. Graec. XX. 1892. p.41,17* τῷ δημιουργῷ), ad quae aspiciens ... figuret materialia (p. 75[a],46). p.72[b],28 illa exemplaria sunt rationis -es (p.75[b],6). **2** *fundator, aedificator – Gründer, Stifter, Erbauer (praevalente respectu exstruendi: l.59.62)*: LIBER diurn. 32 devotio -is pie constructionis oraculi. CAPIT. reg. Franc. 202,1 qualiter a -bus ordinata sunt *monasteria.* PONTIF. Rom.-Germ. 167 (Studi e Testi 227.1966) in agenda -is aecclesiae. RUP. TUIT. inc. 8 (DtArch. 22. 1966. p.449,32) quod ille *(Caesar)* ... castri -r exstiterit. METELL. Quir. 12,15 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) loci. HELM. chron. 38 p.74,15 urbis *al. sensu spirit.*: CAND. FULD. Eigil. I 17 cuius *(templi Dei)* tecturae princeps et -r est Christus Iesus *eqs.* (II 21,18). **3** *compositor, scriptor – Verfasser (cf.* GLOSS. I 58,29 St.-S. carminum -r leodslakkeo scapheo): AGNELL. lib. pont. 47 multorum librorum volumina -r (condidit *2*). 136 p.366,24 multorum conditor voluminum. **4** *constitutor (chartae) – (Urkunden-)Aussteller (de donatore, testatore sim.)*: LEG. Wisig. 2,5,1 scripture, que ... -is (-es *R1*) vel testium fuerint signis ... roborate. 2,5,12 p.112[b],27 testis ... iurare curabit, quia signum ipsud a -e factum extiterit. *ibid. al.* **5** *(legis)lator – (Gesetz-)Geber (cf.* GLOSS. I 541,39 St.-S. legum -es ęa scepphara): CHART. Sil. D I 68 p.45,16 (ed. H. Appelt. 1963; epist.

[Pape]

papae a. 1199) -r canonum. *remissius de legisperitis:* EPIST. Teg. I 35 donec ... apud legum -es diiudicetur, quod iustissimum sit. **6** *actor (concilii) – (Konzils-)Veranstalter:* LIBRI Karol. 1 praef. p. 5,15 praefatarum duarum synodorum -es.

2. conditor, -oris *m. confector ciborum conditorum, coquus – Hersteller feingewürzter Speisen, Koch:* WOLFGER. itin. comput. 3 p.22,19 nuncio -is de Wienna XXIIII den(arios). 5 p.35,22 -bus patriarche pro pabulo et potu XVIIII den(arios). ALBERT. M. eth. comm. 238 p.208,27 (ed. W. Kübel. 1968/72) circa venditores vini, 'qui probant vina' vel '-es' (*p.1118*^{a}*,29* ἀρτύοντες) ciborum, scilicet coquos.

conditorium, -i *n. metr.* -dītŏ-: *l.21.*

1 *latius i. q. reconditorium – Aufbewahrungsort:* ORDO Rom. 1,48 pontifex ... salutat sancta et contemplatur, ut, si fuerit superabundans, praecipiat, ut ponatur in -o *(de re v. J. Jungmann, Missarum Sollemnia. II. 1952. p.380*^{20}*).* **2** *strictius i. q. sepulchrum, monumentum – Grab, Grabmal:* **a** *in univ.:* EPIST. var. II 19 p.326,35 titulus ... -i. EINH. Karol. 31 sub hoc -o situm est corpus Karoli. EPITAPH. var. II 35,1 hoc -o regina Susanna quiescit. HIST. Walc. 28 in qua *(basilica)* ... sepulturae -um suscepit *comitissa* (37). **b** *c. colore quodam i. q. locus sepulturae, sepultorium – Grabstätte, Grablege:* HIST. Walc. 62 in ea *(ecclesia)* -um ... futurae successionis suae funerum constituerunt *domini Rovonienses.*

conditrix, -icis *f. usu attrib.: l.31.*

1 *creatrix – Schöpferin:* THEOD. TREV. transl. Celsi 4 universitatis -x, personalis trinitas atque essentialis unitas, Deus (*inde* VITA Agric. 8 p.189,13). CONR. MEND. Attal. p.152,2 natura -x. **2** *fundatrix – Gründerin:* MIRAC. Adelh. 1 praef. (MGScript. XV p.860,35; c.1051) non ... dixerim -em horum *(sc. ecclesiarum)* Baltildem reginam, sed eius ... inspiratricem spiritus sancti gratiam. OTTO FRISING. chron. 1,6 p.45,26 Semiramidem ... instauratricem eius *(Babylonis)* potius dicendam quam -em *(cf. Iord. Rom. 14).*

conditura, -ae *f. iuscellum, embamma – Sauce, Tunke:* ODO MAGD. herb. 1029 si -is (-oris, condimentis *var. l.*) coquus hanc admisceat herbam *(sc. erucam)* aut semen *eqs.* DYASC. p.84^{b}.

1. conditus, -us *m. vinum medicatum, aromatites – Würzwein, Kräuterwein:* ANTIDOT. Berolin. 27 dabis *antidotum* ... in modum fave cum -u. ANTIDOT. Glasg. p.150,19 septe calices -us (*cf.* p.150,22 -os). *form. decl. II. v. s. v.* 1. condio (-tum).

2. conditus *v.* 1. condio. **3. conditus** *v.* 1. condo.

4. conditus *v.* condico.

***condivido,** -divisum, -ere. **1** *gener. i. q. (cum alio) dividere, compartiri, (inter se) dispertire – (mit einem anderen) teilen, (untereinander) aufteilen:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. animal. 23,49 -it *falco* cum socio praedam sine pugna. **b** *de regimine c. aliis consociato:* THOM. TUSC. gest. p.518,16 regno -so cum omnibus cuncta illorum facit consilio *Manfredus.* **c** *de possessionibus, reditibus sim. (c. sensu dispensandi: l.61):* ACTA imp. Winkelm. I 117 (a.1213) quod ... reliquos *heredes* inter se pariter -ant ecclesie pretaxate. CHART. Welt. 6 p.113,26 in omnibus hiis cum suo monasterio -endis. CHART. Osn. II 432 p.338,32 Halvere et Kerspe in iudicio ... aequaliter -ent comes Adolphus et Theodericus. CHART. Traiect. 1640 p.389,39 pro ... medietate ... proventuum colligenda et -enda. CHART. scrin. Col. B 1386 quod hec in emptionem lignorum ... -ant in ... utilitatem generalem. REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937. p.75,21) datur vinum unum omnibus officiatis, quod simul -unt. *al.* **2** *philos.:* **a** *distinguere, disterminare – differenzieren, eine Unterscheidung treffen, eine Einteilung vornehmen:* ALBERT. M. elench. 2,1,1 p.658^{b},12 obviandum est respondenti -endo (*cf. p.175*^{a}*,39* προσδιαιρετέον), hoc est statim in ipsa interrogatione opponentis dividendo. **b** *in divisione (logica) iuxta ponere, coaequare – bei der Einteilung nebenordnen, auf die gleiche (logische) Ebene stellen (praevalente sensu dividendi, distinguendi: p.1262,4):* ALBERT. M. summ. creat. I 1,1,1 p.309^{b},2 accidens dicitur ... duobus modis, scilicet ordinabile in praedicamento, et hoc -itur praedicamento substantiae. p.309^{b},4 dicitur accidens ens in alio, et hoc -itur contra substantiam *eqs.* bon. 377 p.206,64 quid sit ... delectatio, quae -itur tristitiae. 471 p.246,49 potentia animae non -itur cum habitu aliquo. 478 p.250,12 haec memoria bene potest -i habitui, eo quod *eqs. ibid. al.* **c** *participare, communicare – teilhaben (an), gemein(sam) haben:* ALBERT. M. bon. 375 p.205,53 ens ... in actu addit supra ens in potentia et tamen -it secum ens, quia ens non est genus, sed ... principium. 494 p.257,53 Aristoteles non facit mentionem de partibus -entibus secum *(sc. cum intellegentia)* prudentiam, scilicet memoria et providentia. metaph. 11,1,3 p.462,49 (ed. B. Geyer. 1964). *ibid. al.*

adi. **condivisus,** -a, -um. *in divisione (logica) iuxta positus, (ordine) aequalis – in der Einteilung nebengeordnet, auf der gleichen (logischen) Ebene stehend:* ALBERT. M. bon. 573 p.304,95 dicitur ... alia iustitia specialis -a aliis virtutibus cardinalibus. top. 6,2,5 p.449^{a},36 non differentia est illusio constitutiva, sed -a species cum fraude sub hoc genere, quod est iniuria. *ibid. al.*

subst. **condivisum,** -i *n. quod divisum, divisione attributum est – das (Zu-)Geteilte:* ALPHITA I p.316,46 synthoma (*i.* σύμπτωμα *confusum c.* σύντομον) interpretatur -um vel malum accidens (ALPHITA II p.174,9).

***condivisio,** -onis *f. distinctio, divisio – Differenzierung, Einteilung:* ALBERT. M. cael. hier. 4,4 p.112^{a},33 ad formandas compositiones et -es, ad quas non est proportionatum lumen intellectus agentis, exigitur superius lumen *eqs.*

***condivisor,** -oris *m. comparticeps, consors – Teilhaber, Mitbesitzer:* CHART. Burgenl. I 120^{a} (a.1221) quod tres *partes* de quinque acciperet Gregorius cum -bus suis *eqs.* CHART. Rhen. med. III 738 p.556,24 qui ... non fuerit coadiutor in hac causa, non sit in substantia -r.

condius *v.* congius.

***condiuturnalis,** -e. *cottidianus, continuus – täglich, ständig:* ALBERT. M. pol. 5,8^{t} p.536^{b},7 'uti conviviis' supple, est tyranni, 'et -bus' *([sic Jammy, -nabus ed.]. p.1314*^{a}*,10* συνημερευταῖς, *sc. prave versum),* supple, colloquiis.

?*condix *(subst.) orig. et signif. dub. (cf. H. Antony, Mittellat. Jahrb.16. 1981. p.300sq.):* DHUODA 4,8,227 (Sources chrét. 225. 1975) -x glutino agitatur aulae.

1. condo, -didi, -ditum, -ere. *script.:* cun-: *p.1263,35.* cont(o): GLOSS. I 112,22 St.-S. *cod. b.* -ded(i): *p.1263,12. 29.62. al. form.: stirp. perf.* cond(i): *p.1264,47. adde* TIT. metr. II 2,2,6 conderunt. CARM. Otton. III. 2,2,2 conderat. *coniug. IV.* (*sc. per confusionem c. v.* condire): *stirp. praes.:* -ior: *p.1264,59.* -iuntur: *p.1264,39.* *?*-iretur: HUGEB. Wynneb. 13 p.116,28. -iri: *p.1264,3. stirp. perf.:* -divit: *p.1264,41. adde* CHRON. Grad. p.40,18. -dierunt: CHRON. Ven. Alt. p.75,7.11 *cod. V.* -diera(n)t: *p.1264,38. adde* HEINR. TREV. gest. 34 p.434,29. *metr.* -dītus: *p.1264,56. signif.:* ALBERT. M. eth. 1,5,12 p.75^{b},7 -ere ... dicitur simul dare.

I *auctorem vel causam esse, facere – schaffen, machen (cf.* GLOSS. I 62,33 St.-S. -didit kascaffot. II 626,28 -ta gimahotiu. *al.): A subi. anim.:* **1** *gener.:* **a** *creare – erschaffen:* **α** *in univ.:* ALDH. virg. II 61 te ..., qui in me terrenam dignaris -ere formam. LIUTG. Greg. praef. p.66,26 felicitatem perennem nemo tollet a nobis ..., quoniam ad illud ... pio creatoris proposito -ti sumus ..., ad quod *eqs.* HRABAN. carm. 16,13 -didit ex latere sponsamque viro dedit Aevam. 39,50,4 de lapide ... sibi panem -ere. WANDALB. creat. mund. 50 caeli hinc proxima terris pars est -ta. GODESC. SAXO theol. 24 p.338,15 licet Deus nequiverit ... fieri, -i, creari. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,85 esse Deum ..., secum qui -didit omnia solus. HERM. IUD. conv. 21 p.123,4 (ed. G. Niemeyer. 1963) quem *(angelum)* in sue creationis exordio cunctis angelicis spiritibus nobiliorem -didit. ARNO REICHERSB. apol. p.15,16 homo in quodam inferiore statu mortalitatis -tus est. p.15,28 in eo *statu* primordialiter -tae ... sunt *res. saepe. v. et p.710,2. cf. p.1263,22.* **β** *c. sensu plasmandi (cf. p.1263,2sqq.):* AGIUS epic. Hath. 226 quos *(proto-*

plastos) Deus ipse suis -diderat manibus. CARM. Bur. B 224,1,1 artifex, qui -didit hominem ex luto. *al.* **b** *fabrefacere, fabricare – (kunstvoll) herstellen, gestalten:* BEDA hist. eccl. 5,19 p.330,17 (vs.) thecam e rutilo his *(evangeliis)* condignam -didit auro *Uilfridus*. EIGIL Sturm. 21 (ed. P. Engelbert. 1968) quam *(arcam)* ... pulchro opere -didit. THEODULF. carm. 42,6 Theodulfi sis memor, oro, cuius me *(sc. bibliothecam)* studium -didit. HERACLIUS I 16,2 auratum ... cuprum -ere. *al.v.et p.1259,65. cf.l.1sq.* **c** *fundare, instituere, aedificare – gründen, stiften, erbauen (lassen):* **α** *in univ.:* TRAD. Frising. 15 p.43,7 (a.760) in honore ... Petri ecclesiam -dedi (19. THANGM. Bernw. 51 p.780,13 [testam.] novam Dei aecclesiam -ere coepi. *al.*). HUCBALD. carm. 2,120 collegia civica. CARM. var. III 15,5 Trebeta ..., nostram qui -didit urbem (THIETM. chron. 7,59. *al.cf.* OTTO FRISING. gest. 2,1 p.102,26 anno ab Urbe -ta MDCCC.). ODILO CLUN. Adelh. 12 (MIÖG Erg.-Bd. XX/2. p.39,8) quod *(monasterium)* ipsa ... tam ex suis quam ex maternis rebus nobiliter -didit. CHART. Bund. 198 basilicam ad servitutem Dei. *al. de origine gentis* (*cf.* GLOSS. II 690,16 St.-S. -ere zagistiftanne): LEX Sal. Pipp. prol. 1 gens Francorum inclita auctorem Deo -ta. **β** *praevalente sensu exstruendi:* ALDH. epist. 5 p.489,6 oraminum aedes architecti ingenio fabre -untur. WALAHFR. carm. 69,1 -didit Erlbaldi abbatis sub tempore templum hoc Einmuot *eqs.* POETA Saxo 3,141 navalem -ere pontem. 5,327 balnea. WIPO gest. 7 p.29,33 palatium a Theoderico rege ... miro opere -tum. *al. proverb.:* ERMENR. ad Grim. 28 p.566, 39 cum nec Roma una die sit -ta. **d** *componere, scribere – verfassen:* RHYTHM. 40,2,2 quos Theodofridus -dedit versiculos. HRABAN. epist. 2^{b} mos apud veteres fuit, ut gemino stilo propria -rent opera. 39 p.476,36 expositionem in librum Genesis. CARM. var. II 8,1,4 non Maro, Flaccus ... Ausoniusve talia -unt *(sic cod., cf. B. Bischoff, Mittelalterl. Stud. III. 1981. p.43[19];* concinnunt *ed.).* AGNELL. lib. pont. 4 ita ut plurimos de novo et veteri testamento libros cunderet *Eleuchadius*. HRABAN. carm. 92,4,3 tripliciter -ens titulum. CONSUET. Marb. 24 (Spicil. Friburg. X. 1965) qui *(versus)* ... in laudem sancte trinitatis -ti esse noscuntur. *saepe. partic. usu subst.:* ALDH. virg. II 2802 tempus cogit ... cludere versus ... -entem carmina sanctis. **e** *invenire, initiare – erfinden, ausdenken, einführen:* BEDA temp. rat. 43,95 paschalem novum (*cf.* 47,21). POETA Saxo 3,100 hic *(Felix)* heresim molitus -ere pravam. REINH. PADERB. comput. praef. (ed. W. E. van Wijk. 1951) qui moderni temporis errorem -diderunt et induxerunt. *al.* **2** *publ., iur., canon.:* **a** *perscribere, conficere – ausstellen, ausfertigen:* LEG. Wisig. 5,7,9 ut ex tempore -te scripture liber ... permaneat *(cf. p.1265,18).* FORM. Marculfi 1,1 capit. p.12,3 (ed. A. Uddholm. 1962) qualiter privilegium -atur. 2,38 l. 27 epistulam donacionis ... et mandatum in te conscribtum per ordine -tas ... esse cognovimus. CHART. Naumb. 323 p.304,38 regnante Friderico imperatore ... -ta est hęc pagina. CHART. Ital. Ficker 179 accipe *(sc. scriniarius)* potestatem -endi chartas publicas secundum leges et bonos mores. *al.* **b** *constituere – festsetzen:* **α** *in univ.:* FORM. Wisig. 22 testamentum meum -didi, scribendum dictavi (FORM. Arvern. 3 t. -ere ... habeat potestatem *liberta*. CHART. civ. Erf. 199 p.119,10 homines eciam bene sani solent -ere t. *al.*). BERTH.(?) annal. a.1077 p.290,27 quod *(pactum sacramenti)* ipsi ... longe aliter, quam -retur, pervertere conantes. *al. v. et p.1243,12.* **β** *de legibus i. q. edicere – erlassen, in Kraft setzen:* LEG. Wisig. 2,1,5 p.48,9 leges, quas ... genitor noster ... visus est ... -dedisse ([-didisse *var. l.*]. LULL. epist. 125 moderni principes ... novas ... l. secundum sua desideria -unt. CONST. II 343 p.450, 22 dum l. -imus et iustitiam propagamus. *al.*). 2,4,8 ex tempore, quo idem legis ordo est -tus. 12,1,3 p.409,8 *canonem.* suppl. 3 p.482,41 legum ... sententias, quae ... hodierno sunt tempore -tae. *al. adde:* HROTSV. gest. prol. 2,25 qui *(Salomo)* ... legum -ens decreta sacrarum. **γ** *de iure i. q. statuere – setzen:* RAHEW. gest. 4,4 p.237,11 dum ius -imus, cautius previdendum est *eqs.* **B** *subi. res:* **1** *gignere – hervorbringen:* HUCBALD. carm. 2,82 -diderat calvum collapsa cucurbita caeno. **2** *efficere, formare – verursachen, bewirken, bilden:* CARM. de temp. rat. 99 nox ... tribus his rebus -i (-iri *cod.*) solet: luce, corpore, loco obscurato *(cf.* BEDA temp. rat. 7,33 *de umbra).* OTTO FRISING. chron. 8,26 p.435,19 quibus *(angelorum contuberniis)* ... sanctorum agmina coniuncta unam -unt unius urbis commanentiam. *c. dat. i. q. parare – (ein)bringen, bereiten:* HRABAN. carm. 32,5 tibimet *(sc. Isanberto)* virtutum insignia -unt nomen. 40,5,3 mihimet -ere damnum. **3** *reddere – machen (zu):* PURCH. Witig. 161 cum doctiloquum sapientia -ret ipsum.

II *abdere–(ver)bergen (cf.* GLOSS. I 62,30 St.-S. -it piuuintit. 274,29 -atur kifolahan uuerde. IV 47,35 -o gibirgo. *al.):* **A** *inferre, reponere, indere – hineinlegen, -geben, -bringen, -tun:* **1** *in univ.:* **a** *obi res:* **α** *proprie:* BEDA hist. eccl. 3,11 p.149,17 illa *(abbatissa)* ... *pulverem* inligatum panno -didit in capsella. ARBEO Emm. 22 incole ... collectis ... martyris membris in quodam arbore ... -entes abierunt. WALTHARIUS 1314 rex ... gemmatum vaginae -didit ensem. *al. fort. huc spectat (c. sensu [simul] immittendi):* ERMENR. ad Grim. 30 p.569,31 (vs.) ante plagas mundi radios sol -at in omnes, quam *eqs.* **β** *in imag. et per compar.:* ALDH. epist. 5 p.491,3 discipulorum caterva ... oracula ... mellita ... in alveariis sofiae ... letotenus servanda -entes abdunt. ARBEO Emm. 7 p.37,2 ut ... frumentum ... doctrine consummatum -ret horreis. CAND. FULD. Eigil. II 2,26. *al.* **b** *obi. anim. (c. sensu suscipiendi: l.28):* IONAS BOB. Columb. 2,21 p.276,18 ut iustus arbiter iustam animam ... caelos (caelis *var. l.*) -ere vellet. HYMN. Hraban. 5 (2),7,4 auctor summus angelorum fit praesepe -tus. HROTSV. Mar. 305 dum fuerat sanctae genitricis -ta ventre *Maria. refl. c. sensu abscedendi, delitescendi:* WALAHFR. Mamm. 22,35 mandat *leonem* propriis celerem se -ere lustris. ALBERT. M. animal. 7,98 cavant ... terram et -unt se *pisces vocati lapidei.* **2** *c. colore quodam:* **a** *recondere – beisetzen:* **α** *de depositione reliquiarum:* LIBER diurn. $16^{tit.}$ de -endis reliquiis intra monasterium (THIETM. chron. 4,45 facto ... altari sanctas in eo honorifice -didit reliquias. FUND. Brunw. 35 reliquias, quas in scrinio ... -dierat. *al.*). TRAD. Frising. 494 sanctorum, quorum patrocinia ibi -iuntur. THANGM. Bernw. 9 ut per singulas absides singulas -ret portiones *ligni crucis*. CHRON. Ven. Alt. p.73,17 ipse *(patriarcha)* -vit in ecclesiis ... sanctorum corpora. CHART. Bund. 288 cuius *(Bartholomaei)* dens -tus est in altari apostolorum. *al.* **β** *de sepultura mortuorum (plerumque expressius i. q. sepelire – begraben, bestatten, cf.* GLOSS. I 310,40 St.-S. -ta pigraban. *al.; c. sensu imponendi, tradendi: l.51, c. sensu apponendi: l.52):* ARBEO Emm. 23 p.59,4 membra ... sub gloriae honoris -disse (-didisse *var. l.*) dubium non est. REGESTA Alsatiae I 271 p.170,2 (ed. A. Bruckner. 1949) ubi *(sc. in basilica)* -didi domnam meam, ... Sophiam *eqs.* WETT. Gall. 30 p.274,34 quatenus corpus ... terrae -retur (32). AMALAR. ad Hild. p.341,5 usque dum -atur ad populum suum *(cf. Vulg. gen. 25,8.17).* ANNAL. Xant. a. 840 Ludowicus imperator ... ad sanctum Arnulfum -tus est. WIPO gest. 39 p.59,21 viscera imperatoris apud Traiectum -ta sunt. DONIZO Mathild. 2,870 *papa* mortuus est Romae, digno -tus honore. *saepe. in titulis usu pass. i. q. positum esse – begraben liegen:* RUOTG. Brun. 49 epil. p.55,4 ecce pater patrię -tus in silice. EPITAPH. var. II 39,2 hoc lapidum Wido -ior in tumulo. FROUM. carm. 24,2. *al.* **b** *reservare, asservare – aufbewahren, verwahren:* **α** *proprie:* LEG. Wisig. $12,3,28^{tit.}$ ut *episcopi* professiones eorum *(Iudaeorum)* vel conditiones in scriniis ecclesie -ant (recondant *var. l.*). ARBEO Emm. 16 in ... scuriam, ubi grana -ere (-i *A3*) videbatur. ANTIDOT. Glasg. p.106,45 antidotum in vase ereo -is. *al.* **β** *in imag.:* ALDH. virg. I 36 p.282,6 sanctae messis manipulos ... horreis caelestibus -endos invexit. II 2192 qualiter in cordis thesaurum -at acerra. WALAHFR. carm. 88,26. *al.* **B** *abscondere – verhüllen:* **1** *corpor. i. q. obtegere – ver-, bedecken:* ALDH. ad Acirc. 103,10 ignea brumales dum -unt sidera nimbi. BEDA temp. rat. 7,4 est ... nox solis absentia terrarum umbra -ti. FROUM. carm. 8,1 montes iam -unt ninguine cautes. **2** *spirit. i. q. abditum servare, occulere – ver-*

[Pape]

borgen halten, bewahren: HRABAN. carm. 61,2,1 gratia clave aperit, quae clausa prophetia -it. GESTA Apoll. 107 secretum, quod -o miserrima mecum. **C** *concludere – ein-, umschließen:* ALDH. virg. II 890 saxea quadratis quos *(martyres)* -it tumbula fossis.

adi. **conditus,** -a, -um. **1** *creatus – geschaffen:* LIBER diurn. 85 p.107,15 in duabus naturis *(sc. Christi)*, hoc est divina et humana, incondita et -a (*cf.* 84 p.101,10). FORM. Laudun. 9 p.516,44 conditione ac conventione -i hominis et conditoris Dei exigente. *al.* **2** *aedificatus, situs – erbaut, gelegen:* ARBEO Corb. 2 dum . . . ad . . . ecclesiam in prefato -am venisset Castro. TRAD. Frising. 61 p.88,17 ad domum episcopalem Frigisingas -am. *al.* **3** *(bene) dispositus – (wohl)gefügt:* WALAHFR. carm. 10,2 dicendi constat bene -us ordo secunda *pars rhetoricae (cf. Rhet. Her. 1,2,3).* **4** *ratus – geltend, gültig:* CAND. FULD. Eigil. II 13,8 quod -a norma communis doceat. *de instrumento rite confecto:* LEG. Wisig. 5,2,6 p. 215^{b},18 per traditionem -e scripture. **5** *? arefactus – ? gedörrt:* MAPPAE CLAVIC. 266 picis -ae solidi IIII. 269 resinae -ae libram I.

subst. **conditum,** -i *n.* **1** *quod creatum est, creatura – Geschaffenes, Schöpfung:* HRABAN. carm. 12,8 omnia nempe tua *(sc. Dei)* sapientia -a fulcit *eqs.* **2** *quod affabre factum est, artificium – handwerklich-künstlerische Arbeit, (Kunst-)Werk:* ALBERT. M. eth. comm. 10 p.8,8 (ed. W. Kübel. 1968/72) huiusmodi opera sive -a dicuntur in Graeco apotelesmata. 14 p.12,24 '-is' (*p.1094*^{b}*,14* ἐν τοῖς δημιουργουμένοις), idest artificialibus operatis. **3** *abditum – Verborgenes:* CAND. FULD. Eigil. II 14,40 rerum qui -a praesens inspicit, omnipotens. *Pape*

2. condo *v.* 1. condio. **3. condo** *v.* condono *p.1267,60.*

4. condo *v.* tondeo.

condocefacio, -ere. *docere – (be)lehren:* EPIST. Ratisb. 2 p.277,17 si de bono -ere cogereris. 6 p.293,11 -at eos *(canonicos)*, quid sit agendum, et interpretatio nominis et obligatio promissi.

condoctus, -a, -um. *peritus – geübt:* IOH. SCOT. carm. 2,1,10 illi *(Homerus et Maro)* composito falso sub imagine veri fallere -i versibus Arcadicis.

***condolentia** (-cia), -ae *f. compassio – Mitgefühl:* MANEG. ad Gebeh. 2 p.315,19 invecta per illum *(papam)* instituta conculcacioni . . . haberi pia quasi lacrimaris -cia.

condoleo, -ui, -ere. *script.* cun-: *l.62. ?depon.: l.50. form. perf. v. et s. v.* condolesco.

1 *compati – mitleiden, mitfühlen:* **a** *corpor. i. q. simul dolore corripi – in Mitleidenschaft gezogen werden:* AESCULAPIUS 41 p.67,25 vaporationes pectini et peritoneo apponant et in alia loca, quae -ent. **b** *spirit.:* **α** *in univ.:* LIBER diurn. 106 p.139,9 nos tuis -entes doloribus. LIUTG. Greg. 15 p.79,12 coepit . . . -eri (-ere *var. l.*) merentibus. OTLOH. prov. D 39 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) dolentem non potest consolari, qui non concordat -endo dolenti. BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V.1904. p.61,5) anima sequitur complexiones corporis et sibi -et. ALBERT. M. eth. 9,3,5 p.595^{b},39 amicus . . . cognoscens, quod sibi alter -et (*p.1171*^{a}*,32* συναλγεῖν), statim minorem facit tristitiam. p.596^{b},16 amicos, qui sibi *(sc. amico)* -entes sunt. *al.* **β** *commiserari, miserando respicere, misericordiam exhibere – Mitleid haben, sich erbarmen, Barmherzigkeit erweisen (usu trans.: l.62):* ARBEO Emm. 15 p.48,18 tuae damnationis (-i *var. l.*) magis -o. AGNELL. lib. pont. 122 p.359,1 qui *(pastor)* . . . nostras cun-at afflictiones. HROTSV. Abr. 8,3 quo ipse, qui solus mecum tuae -uit perditioni, congaudeat inventioni. gest. 369 quo rex comperto . . . pro diei tantae . . . honore -uit miserans fratri commissa fatenti. ADAM gest. 4,20 quorum *(paganorum)* errori -ens . . . metropolitanus. HERM. IUD. conv. 10 p.101,6 (ed. G. Niemeyer. 1963) hii *(christiani)* . . . exitialibus meis casibus . . . -entes. CARM. Bur. B 48,1,7 quantum nobis in hoc -uit *Christus. al.* **2** *collugere, contristari, deplorare – betrübt sein (über), beklagen, bedauern:* CONC. Merov. p.214,15 dum multa adversus vos et de indecente vita et excesso canonum, quod maxime -emus, provulgata narrantur. EPIST. Col. 4 p.245,27 -emus . . . nos tanto pastore . . . destitutos. DIPL. Otton. III. 387 de incendio Paterbrunnensis ecclesiae nimium -entes. RAPULARIUS 251 amarum -et omen. *al. c. sensu paenitendi:* GESTA Camer. cont. II A 309,4 p.198 tam temere ecclesiam se reliquisse -ent *clerici.* **3** *molestari – zu klagen haben, Verdruß haben:* CHART. Hersf. 95 (a.1047) abbas . . . laboriosa decimacionis sue acquisicione multis annis -uit. **4** *indignationem movere – Ärger, Verdruß bereiten:* WOLFHER. Godeh. I 26 p.187,8 cuius *(regis)* susceptioni noster antistes episcopali iure affuit, quod archiepiscopo, ut postmodum aperuit, altius, quam tunc opinaremur, -uit.

subst. **condolens,** -entis *m.* **1** *qui compatitur – ein Mitfühlender:* ALBERT. M. eth. 9,3,5 p.595^{b},30sq. dividendo gravitatem tristitiae in duos, scilicet dolentem et -em, ita . . . quod -s in se transumat partem tristitiae. **2** *qui patitur, contristatus est – ein Leidender, Betrübter:* CARM. Bur. B 219,15,2 nemo . . . ferat vultum -is (dolentis *cod.*).

condolesco, -dolui, -ere. **1** *corpor.:* **a** *de hominibus i. q. dolorem sentire, pati – Schmerzen haben, leiden:* AESCULAPIUS 1 p.1,43 quod si et temporibus et fronte simul -unt. **b** *de partibus corporis i. q. indolescere, dolere – (zu) schmerzen (beginnen):* ANTIDOT. Glasg. p.141,23 caput ne abstum -at. **2** *spirit. i. q. misericordia affici – von Mitleid ergriffen werden:* DIPL. Ludow. Germ. 133 p.185,28 hanc *(ecclesiam)* . . . ut ita destructam reperimus, -uimus inde, eo quod *eqs.*

condol(i)ma, -lo(g)ma *sim. v.* condyloma.

condoma *v.* conduma.

***condomesticus,** -i *m. qui inter domesticos est – Hausgenosse (plerumque de eiusdem domini ministerialibus; de hominibus propriis tam viris quam feminis: l.44):* ALBERT. AQUENS. hist. 3,24 Balduch Baldewino subditus factus est, in domo eius -us et familiaris inter Gallos constitutus. EPIST. Wibald. 165 p.273,8 (chart.) -i eorum *(ministerialium).* LEX minist. Col. 7 (MittStadtarchKöln. 2.1883. p.6,27) archiepiscopus testimonio VII -orum ('husgenosen' p.40,7) suorum . . . eum *(occisorem)* de homicidio convincet. p.7,22 amicos et -os (-one- *cod.*) suos. CHART. Westph. II 424 consensu -orum suorum *(sc. Godae traditae).* CHART. Traiect. 917 sigillum nostrum proprium . . . et -orum nostrorum petivimus *(sc. Amelius)* apponi. CHART. Neocell. (Brixin.) 117 p.162,10 (Font. rer. Austr. II 77. 1965) ut familia Novecellensis non aliunde matrimonio copuletur nisi cum suis -is aut cum familia episcopatus . . . ecclesie Brixinensis.

condominor, -ari. *una dominari – mitherrschen:* GERHOH. epist. 15 p.542^{D} 'sede a dexteris meis', quod idem est, ac si dixisset 'conregna et -are mihi'. p.550^{B}.

***condominus** (comd-), -i *m. consors dominationis – Mitherr:* CHART. Helv. arb. 86 p.137,31 (a.1263) cum inter religiosos viros . . . ex una parte et Willermum et Petrum domicellos, com-os de Vilar lo Terroyll, . . . ex altera discordia verteretur super usuamentis, que petebant predicti com-i. 102 p.163,15 ego Iacobus -us de Estavayer. CHART. Bern. II 703 -i de Strasperch. *al. in hac regione.*

***condonabilis,** -e. *propensus ad ignoscendum – zur Vergebung geneigt:* ALBERT. M. miss. 3,6,3 p.98^{a},45 clementia . . . est virtus, quae facit praestabilem et -em super malitia, quae commissa est contra ipsum *(Deum).*

***condonamentum,** -i *n. concessio, consensus – Einwilligung, Zustimmung:* DIPL. Burgund. 159 p.340,6 (ed. Th. Schieffer. 1977; c.1015) aliquid de hereditate, quam Constancius . . . aedificavit atque plantavit de hereditate sancti Andree per -um abbati . . . et monacorum sancti Andree. p.340,18 anc . . . donationem fecimus per -um domni regis Rodulfi.

condonatio (-cio), -onis *f.* **1** *proprie i. q. donatio – Schenkung:* **a** *strictius:* **α** *de actione donandi:* CHART. Rhen. med. I 158 (a. 915/23) ut quelibet de rebus -o . . . per testium astipulationem . . . roboretur. DIPL. Otton. II. 3 hereditatem, quam Gero et suus filius . . . tradiderunt, regali -e concessimus. CHART. episc. Halb. 149 l. 57 in huius -is

[Dauser]

testimonium interfuerunt *eqs.* CHART. Ror. 49 (QuellErört-BayerGesch. N. F. XXI. 1966) mutua. CHART. Babenb. 124 p. 160,39 iuxta -cionem . . . marchionis confirmamus eidem monasterio curiam *eqs. al.* β *de rebus donatis:* CHART. Babenb. 420 p. 270,24 (a. 1243) iura, que . . . pater . . . simul cum reliquis -bus (*ex* 374 condicionibus) . . . ipsi . . . noscitur concessisse (*inde* 421 p. 272,5). **b** *latius i. q. largitio – das Gewähren, Zubilligung:* CHART. Rhen. med. III 562 (a. 1236) pater noster . . . de beneplacito et -e nostra . . . conventum . . . liberum . . . dimisit . . . ab omni thelonio. **2** *translate:* **a** *remissio – Erlassung, Nachlaß:* α *spectat ad praestationes:* GALB. Karol. 55 p. 590,36 -em teloneorum et census. β *spectat ad poenam (peccatorum) i. q. remissio paenitentiae, indulgentia – Bußnachlaß, Ablaß:* TRANSL. Bernw. 5 (AS Boll. Oct. XI p. 1025^{C}; c. s. XIII.) iuxta culparum quantitatem -is gratiam temperabat *legatus Romanae sedis.* **b** *venia – Vergebung, Verzeihung:* ALBERT. M. miss. 3, 6, 3 p. 98^{b},1 quod *(sacramentum)* pro -e peccatorum offertur. *fort. huc spectat tit. libri:* Ps. GERH. CREM. sept. p. 340,29 liber -is.

***condonativus,** -a, -um. *propensus ad ignoscendum, indulgens – geneigt zu verzeihen, nachsichtig:* ALBERT. M. eth. 4,2,9 p. 311^{a},35 mansuetus . . . non est punitivus in iniuriis, sed potius -us (*p. 1126^{a},3* συγγνωμονικός). 4,2,11 p. 313^{b},25 punire . . . iniuriantem humanius est et naturalius quam -um esse iniurianti.

***condonator,** -oris *m.* **1** *proprie i. q. donator, largitor – Geber, Stifter:* DIPL. Heinr. I. 19 p. 55,7 ut . . ., si eis *(fratribus)* abstraherentur *donationes,* ad -es vel successores eorum remearent. **2** *translate i. q. remissor – einer der vergibt:* GESTA Camer. cont. II A 315,2 p. 198 sic ad illum *(episcopum)* regressi sunt -em scelerum *clerici.*

condono, -avi, -atum, -are. *script.:* cumd-: CHART. Sangall. A 89. -nto-: *l. 46. adde* CHART. Sangall. A 138. *form. coni. praes.* -am: TRAD. Frising. 489 tradam vel -am. *struct. c. acc. dupl. (cf. D. Norberg, Syntakt. Forsch. 1943. p. 112): l. 42. p. 1268,55.59.*

I *dono dare – schenken:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* WALAHFR. carm. 7,2 sive -are queas nobis seu vendere quicquam. HROTSV. Bas. 131 substantiolam. gest. 111 gazas. CHRON. Salern. 60 p. 59,22 non exigua dona eorum *(? eos V)* . . . -vit. **b** *publ. et iur. i. q. tradere, offerre, (in proprium) dare, committere – übergeben, vermachen, (zu eigen) geben, überlassen:* α *in univ.:* LEX Ribv. 62,9 filiis . . . super duodecim solidos uni plus quam alteri nihil -are (-nt-, -ari *var. l.*) . . . permittimus. DIPL. Karoli M. 140 per strumenta cart⟨arum⟩. CAPIT. part. Saxon. 15 ad unamquamque eclesiam curte . . . pagenses ad ecclesiam recurrentes -ant. FORM. Ratisb. I 5 ⟨ex⟩cepto, quod pro animae meae remedium vel loca sepulture -vimus. TRAD. Frising. 888 quicquid ei dominus eius . . . -vit in hereditatem. DIPL. Ludow. Iun. 11 mansos duos . . . Uuerinboldo in ius et proprietatem suam -vimus (24 in p. et dominationem. *sim. al.*). DIPL. Karoli III. 129 p. 207,18 abbatiam . . . ecclesiae . . . reddimus et -amus. DIPL. Heinr. I. 19 duos servos. DIPL. Otton. III. 256 p. 674,1 quecunque . . . ab ipso . . . fundatore . . . monasterio oblata vel -ta fuerint. DIPL. Loth. III. 118 p. 189,44 -amus eidem ęcclesię . . ., quicquid nobis pertinet de comitatu Esculano in fodro et in placito. CHART. Meckl. 1039 fratribus de Reynevelde . . . mansos . . . -amus (condamus *ed.*). *persaepe.* β *spectat ad precariam:* FORM. Marculfi 2,39 l. 15 (ed. A. Uddholm. 1962) locello . . . pos nostrum . . . discessum vobis . . . visi fuimus -asse *eqs.* (*cf.* TRAD. Frising. 182 totum . . . post obitum nostrum . . . -vimus . . . et ab ipso episcopo in beneficium usque ad finem vitae nostrae ipsam rem accepimus). CHART. Rhen. med. I 21 genitor meus . . . ad monasterium . . . res suas . . . per epistolam donationis sue visus fuit -asse, . . . sed dum postea mea fuit peticio *eqs.* TRAD. Frising. 218. *al. de oblatione hominum:* DIPL. Merov. I 81 p. 72,25 circa . . . homenis, qui se cum substancia eorum ad ipsa baseleca tradunt vel -ant. γ *spectat ad dotem vel donationes inter coniugatos factas:* FORM. Marculfi 1,12 l. 11 (ed. A. Uddholm. 1962) omnes res eorum inter se per manu nostra *(sc. regis)* visi sunt -asse. 2,9 l. 7 per . . . libellum dotis (COD. Lauresh. 315 per d. titulum). *al. adde:* FORM. Sal. Lind. 16 de rebus proprietatis meae tibi *(sc. coniugi raptae)* aliquid in donationis causae -are. δ *spectat ad donationem manumissi:* LEX Ribv. 60,2 de omne res, quod ei *(liberto)* -vit, alienus existat *auctor libertatis.* **2** *latius:* **a** *concedere, largiri – gewähren, verleihen:* α *gener.:* LIBER diurn. 61 p. 55,15 apostolice vicis successorem -are *nobis* dignatus *Deus.* TRAD. Frising. 607^{a} p. 520,3 licentiam. WIDUK. gest. 3,62 imperator . . . mundo ut sol lucidissimus post tenebras . . . -atur. GERH. AUGUST. Udalr. I 11 indulgentiam . . . delicti. THANGM. Bernw. 7 p. 761,12 securitas pacis . . . fidelibus -ta est. RAHEW. Theoph. 286 quod . . . veniam . . . reus prece poscat, omnia quam gratis -et fons bonitatis. CHART. Raitenh. 335 p. 268,17 quod . . . felicitatis nobis bravium -etur. *al. v. et l. 55.* β *publ. et iur. (cf. l. 55sqq.):* DIPL. Ludow. Germ. 33 p. 42,33 ut, sicut a piis principibus -tum . . . esse dinoscitur, nostrum quoque . . . praeceptum et emunitatis tuitionem . . . cedere . . . deberemus. DIPL. Otton. II. 58 beato Petro . . . -are percussuram propriam monete *eqs.* DIPL. Otton. III. 235 p. 651,4 uti nos . . . libertatis arbitrium . . . monasterio . . . -remus. TRAD. Teg. 49 ut ille eidem *(ancillae),* quamcumque ipsa libertatem desideraret, -ari impetraret. *al.* **b** *(insuper) praebere – (zusätzlich) zur Verfügung stellen:* GESTA Aldr. 18 episcopo . . . cartam legalem fecit et fideiussores . . . nobiles . . . -vit. **c** *refl. i. q. se dedere – sich widmen:* GISLEB. ELN. Amand. 14 (MGScript. XV p. 851,3 [vs.]) terrae culturae se -bat abunde . . . Landricus. **B** *translate:* **1** *remittere – erlassen:* **a** *spectat ad praestationes:* DIPL. Heinr. III. 313 consuetudines ecclesiae et canonicis . . . in perpetuum -amus. DECRET. Bern. 4 omnibus advenientibus tempore publici fori theloneum -o. CHART. Brixin. 144 p. 152,39 expense sunt solute et -te. *al.* **b** *spectat ad poenam:* α *gener.:* VITA Heinr. IV. 10 p. 33,7 -vit filio tam poenam quam culpam. β *eccl. de remissione paenitentiae:* CONST. I 431 (a. 1105) pœnitentibus VII annorum duo anni ab episcopo -buntur. *v. et l. 49.* **2** *ignoscere – verzeihen, vergeben:* **a** *gener.:* LAMB. HERSF. annal. a. 1044 p. 59,3 ut omnes sibi invicem delicta -rent. DIPL. Westph. 214 p. 281,33 Godefrido . . . regiam offensam ex animo -amus. ACTA imp. Winkelm. I 366 p. 323,38 malefitia. ALBERT. M. eth. comm. 319 p. 273,75 (ed. W. Kübel. 1968/72) 'mansuetus non' est promptus ad puniendum, 'sed magis' ad -andum *(cf. p. 1267,24). al. v. et l. 36.* **b** *eccl. de absolutione peccatorum:* CHART. Basil. A I 414 p. 595,20 (a. 1253) omnibus, qui . . . subvenerint ipsi claustro, quartam partem venialium, tres carrenas de occultis, . . . maledictiones, transgressiones fidei, penitentias oblitas . . . -amus.

II *donis vel beneficiis instruere, munerare – beschenken:* **A** *strictius de donis honorificis* (*cf.* GLOSS. IV 47,33 St.-S. -o giero. V 45,23): RUODLIEB IV 166 qui *(vicedominus)* nos -ans . . . oscula fert more. **B** *latius de beneficiis:* **1** *gener.:* TRANSL. Athan. Neap. 22 ut eundem *(filium)* Dominus . . . -ret salutem. **2** *publ. et iur. (cf. l. 175qq.):* WOLFHARD. Waldb. 1,22 (18) ut . . . vinculo servitutis evulsam libertatis tabulis eam ocyus -ret *(cf.* TRAD. Ratisb. 899 omni libertate -ti *censuales).* DIPL. Otton. I. 307 negotiatores . . . nostrae tuitionis patrocinio (patrocinia *C*) -vimus.

subst. **1. condonatus,** -i *m. oblatus, conversus – Oblate, Laienbruder:* INNOC. III. registr. 10,14 (PL 215,1113^{A}) -i in habitu et in tonsura a saecularibus discernantur. *ibid. al.*

2. condonatum, -i *n. donatio – Schenkung:* TRAD. Frising. 298 p. 257,34 (a. 811) tertiam partem *villae* habuit Rifuinus in proprietate ex -o parentum suorum.

condormio, -ii, -ire. **1** *gener. i. q. dormire, quiescere – im Schlafe liegen:* GESTA Camer. cont. II F 201,4 p. 236 viris Cameracensibus adhuc -entibus. **2** *spec. de coitu i. q. concumbere – schlafen (mit):* **a** *intrans.:* CHART. Osn. II 123,14 (a. 1220) si duo ex nostris contrahunt, transacta nocte, qua -ierunt, mane usus fructus bonorum viri est dominae. 123,19 si ministerialis servo vel censuali -ierit. **b** *?trans.:*

[Dauser]

LAND. MEDIOL. hist. I 3,21 p.89,19 affirmantes mulierem -isse sacerdotem nemine defendente ipsum distractum ab omnibus suis expoliatum bonis distrahebant.

***condormitio,** -onis *f. concubitus – das Zusammen-Schlafen, Beischlaf:* ALBOIN. incont. 4 p.18,12 iste *(Gregorius)* de commixtione *agit,* ille *(Pafnutius)* vero, ut ita dicam, de -e. BERNOLD. CONST. libell. I 5 p.21,20 in generalibus statutis . . . non tantum -o, sed etiam cohabitatio sacerdotum cum feminis . . . damnantur. *Dauser*

condrado *v.* 1. contrado.

***condrigo, -drictus** *v.* *condirigo.

condru *sim. v.* chondros.

***conducatus,** -us *m. (securus) conductus, defensio – (sicheres) Geleit, (Geleit-)Schutz:* NARR. de Gron. 33 p.68,8 episcopus . . . Rodolfum armat et eum . . . defendere . . . laborat, non ideo, quod in suo -u illuc pervenit, sed quia *eqs.*

conducibilis, -e. *script.:* -dulc-: *l.22.* -cti-: *l.39.*

1 *adi.:* **a** *utilis, salutaris, commodus – nützlich, zuträglich, ersprießlich, förderlich:* **α** *in univ.:* LUP. FERR. epist. 5 p.15,34 quod vobis vel in praesenti vel futura vita -e credo *eqs.* ODILO SUESS. Seb. 4 p.381,35 quicquid tibi -e (-dulc- *1*) aliquotiens esset aut placidum. THEOD. AMORB. Firman. prol. p.26,4 si qua monasticis auribus -ia videntur *eqs.* EPIST. Teg. I 109 -e duximus errores vobis palificare. HIST. Mosom. 1,10 p.608,36 gressu -i sese eo loci minari fecit *caeca.* 2,7 p.615,40 (chart.) quo . . . huius rei gestae -i negotio . . . faveant. *al. v. et p.1179,34.* **β** *conferens, contribuens – beitragend (zu):* THEOD. TREV. transl. Celsi 8 exceptis . . . donariis ornamento monasterii -bus. **b** *congruus, (con)decens, conveniens – angemessen, passend, im Einklang stehend:* BERNO miss. 4 (PL 142,1066A) aequum per omnia fore et -e censetur, quatenus *eqs.* BENZO ad Heinr. 7,3 p.673,38 est satis -e, quod virtutis quadrifide situs exornat fabricam, quia reddit tetragonam. MANEG. ad Gebeh. 68 p.420,26 quam catholica *dicta,* quam autentica, quam certe sanctorum vestigiis -ia, . . . demonstremus. **2** *subst. neutr.: quod utile est, confert – Nützliches, Zuträgliches:* EPIST. Lup. Ferr. add. 8 p.120,24 si qua in his suae utilitati -ia (-duct- *H*) repererit. HERBORD. Ott. 3,22 p.185,20sq. (ed. J. Wikarjak. 1974) animalis spiritus . . . appetit -ia, fugit contraria *(cf. Aug. trin. 12,2,2);* quem tamen interna mentis racio saniori consilio a -bus interdum abstrahit.

***conducibilitas,** -atis *f. efficacia salutaris – segensreiches Wirken:* BENZO ad Heinr. 7,8 p.681,21 multa . . . fiunt . . . inordinate, quae facile redibunt in pristinum statum talis legati *(sc. caesaris)* -e.

conduco, -duxi, -ductum, -ere. *perf.* -xase: *p.1272,40.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *cogere, contrahere, colligere – zusammenführen, -ziehen, -bringen, (ver)sammeln:* **a** *obi. homines:* **α** *gener.:* CAND. FULD. Eigil. I 11 qui *(Deus)* nos . . . -xit in unum (II 14,23). WANDALB. mens. 278 undique -tis fervent vineta colonis. POETA Saxo 3,169 multis . . . milibus illuc -tis operatorum. *c. sensu arcessendi:* CHART. Friburg. 162 p.135,6 (a.1258) cum tempore sementivo . . . monasterium aratra -xerit. **β** *milit.:* BERTH.(?) annal. a. 1075 p.277,20 undecumque . . . -to non modico militaris apparatus collegio (p.279,13 u. praemiis -to militiae non parvae apparatu). **γ** *publ. i. q. convocare – einberufen:* CONST. I 437 p.636,1 (a.1023) ego Aribo . . . cum cęteris fratribus . . . synodum in Salegunstat -ximus (condiximus *var. l.*). **b** *obi. res:* **α** *gener. i. q. comportare, congerere – zusammentragen (fere corpor.; incorpor.: l.63):* RUOTG. Brun. 5 p.7,12 peregrina . . . -xit enigmata. HELM. chron. 93 p.182,26 precepit ex abundanti nemore ligna -i. COD. Wang. Trident. 85 p.196,4 mobilia in . . . Corona -xerant. REGISTR. Austr. I p.16 nr. 39 in eandem *(curiam)* decime -entur. *al. absol. i. q. merces condere – Waren speichern:* ACTA imp. Winkelm. I 883 p.673,27 (a.1241/42) mercatores . . . apothecas emunt et -unt in eis. **β** *geom. i. q. concludere – in sich (ab)schließen:* CARM. satyr. 15 (Festschrift W. Bulst. 1981. p.181; s. XI.1) circi formans . . . centro productum tendit -ere motum. **γ** *medic.: coaptare, coniungere – zusammenfügen, verbinden:* WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p.328B nisi ut . . . continues et -as partes vulneris adinvicem *eqs.* (p.328C. 2,21 p.338G -c p. ossis . . . a. decenter manibus tuis. *ibid.:* -as p. nervi cum sutura). 2,22 p.339C sue partes carnis et pellis solutas super osse -to. *ibid. al. complicare, incurvare – zusammenkrümmen, verkrampfen:* AESCULAPIUS 29 p.44,5 *qui rotundis lumbricis vexantur,* vario motu -ti torquentur. GLOSS. med. p.49,20 digitos . . . inpugnant -tos *opisthotonici.* **δ** *natur. i. q. coadunare – vereinigen:* URSO gloss. 59 p.98,9 siccitas grossiores aeris partes -it et coniungit. **ε** *pharm. i. q. coagitare – zusammenrühren:* WILH. SALIC. chirurg. 3,4 p.342G simul mixta *(sc. resina etc.)* cum spathula -antur (3,5 p.343B *resina etc.* cum gummis . . . misceantur et bene c. s. -antur et incorporentur. *ibid. al.*). **ζ** *techn. usu medial. i. q. commisceri – verschmelzen:* MAPPAE CLAVIC. 8 conflabis, donec in unum omnia -antur (COMPOS. Matr. 6,1). **2** *deducere, comitari – begleiten, geleiten, das Geleit geben, eskortieren:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* CONSUET. Marb. 242 (Spicil. Friburg. X. 1965; s. XII.in.) per claustrum illorum *(monachorum)* ad ęcclesiam non vadat *frater iter agens,* nisi aliquem monachum -entem se habeat; et si conductor defuerit *eqs.* LUDUS de Antichr. 48 p.128 (ed. G. Günther, Der Antichrist. 1970) ypocrite -unt antichristum in templum Domini. **β** *de hospitio:* DIPL. Conr. III. 30 p.48,31 (ed. F. Hausmann. 1969) nunquam nisi ab abbate et ministris eius -tus ibi *(sc. in villa)* pernoctabit *advocatus.* **γ** *de conductu sollemni, honorifico:* GESTA Camer. cont. II F 81,2 p.231 quem *(episcopum)* . . . -xit archipontifex ad altare. ROM. SALERN. annal. a. 1165 p.252,21 ipsum *(papam)* cum . . . honore et gloria usque Lateranum unanimiter -xerunt. GESTA Halb. p.114,2 episcopi . . . regem et reginam ex utroque latere tam reverenter quam honorabiliter -xerunt. *al.* **b** *publ. de conductu securo, praesidio:* DUDO hist. 3 p.96,5 ut -as regem ad placitum. RAHEW. gest. 4,12 p.247,14 commendans eos *(nuntios)* Pisanis et Ianuensibus -endos. CONST. I 256 ut . . . usque in Austriam -i eum *(latorem praesentium)* faciatis. CHART. Rhen. med. III 415 nos *(sc. dux)* capitulum . . . ad s. Martini ecclesiam . . . eundo et redeundo -imus et assecuramus et in nostrum securum conductum . . . recepimus. CONST. II 196,12 ne quis conductum alicui precio prebeat, nisi ius -endi teneat ab imperio iure feodali. RICHER. SENON. gest. 4,8 ut eum ad imperatorem salvum -rent *eqs.* CHART. episc. Halb. 1221 l.39 in comitia nemo debet -ere nisi comes nec conductum habere sine comitis voluntate. *saepe.* **3** *(ad)ducere – (hin)führen, -fahren, -bringen:* **a** *obi. homines:* **α** *in univ.:* ANNAL. regni Franc. a.785 p.70,4 utrosque ad se -xit. CONC. Karol. app. 9A p.836,29 cum omnibus, quos secum -ere potuerunt. CHART. Tirol. notar. I 780 p.400,15 (a.1237) quando ipse d(omin)am Ellisam uxorem suam domi Clusa -xerit. ANNAL. Plac. a. 1268 p.531,20 LXXVII ceperunt, quos statim Veronam -xerunt carceratos *eqs. al. absol. i. q. ducem esse – (an)führen:* OTTO FRISING. gest. p.3,29 (epist. Frid. I.) Octaviano cardinale -ente. **β** *c. sensu producendi:* DIPL. Conr. II. 253 homicidas et latrones . . ., de quibus episcopus . . . iustitiam facere vult, . . . ante presentiam eius -atis. *expressius i. q. in ius vocare – vor Gericht ziehen:* CHART. Ital. Ficker 401 p.416,25 (a.1246) si aliquis -xerit vicecomitem coram potestate vel coram consule vel iudice . . . pro aliqua causa. *refl. i. q. se conferre, comparere – sich begeben, (vor Gericht) erscheinen:* LEX Sal. Merov. 73,6 (rec. B) si nec ibi *(sc. in mallobergo)* se -xerit. DIPL. Heinr. III. 341 p.467,13 (spur. s. XII.) donec ad placitum se -xerit. **γ** *c. sensu abducendi:* DIPL. Heinr. IV. 357 p.472,9 ut, si qui negotiatores venerint per stratam a Luna usque Lucam, nullus homo eos . . . alio -at (*inde* DIPL. Loth. III. 47 p.78,34). viam -ere *i. q. rapere – entführen:* CHART. Ital. Ficker 401 p.416,7 (a.1246) si aliquis -xerit aliquam mulierem viam de domo sua. **δ** *c. sensu praesentandi:* DIPL. Heinr. III. 54 ut . . . abbas . . . habeat licentiam ante episcopum -endi cum archidiacono personam, quam eligere voluerit. **b** *obi. animalia:* **α** *agere, minare – (hin)treiben:* CHART. Tirol. notar. I 959 (a.1237)

[Antony]

quod ipse eum *(equum)* -at Tridento et ibi vendat. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p.164,27 quotiens falco -et aironem ad aquam (p.164,29 ita quod *ventus* -at a. ultra hominem). ANNAL. Plac. a. 1267 p.521,34 oves et boves, qui -bantur ad Senum. *v. et l.19.* **β** *dirigere – (hin)lenken, dirigieren:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.25,7 cum *falco* non audiat vocem -entem ipsum ad loyrum. 6 p.208,8. **c** *obi. partes corporis i. q. (re)movere, (re)trahere – (zurück)bewegen, -ziehen (usu medic., cf. p.1269,72sqq.):* WILH. SALIC. chirurg. 3,9 p.344[H] donec *restaurator* -xerit ea *(ossa fracta)* ad loca sua. 3,18 p. 347[G] movere ac -ere mandibulam laesam, nunc ad interiora . . ., deinde ad posteriora *eqs.* **d** *obi. res:* **α** *in univ. i. q. (ap)portare, (ad)vehere – (hin)schaffen, liefern:* CHART. Bund. 606 p.100,33 (a.1219) si . . . ipsa preda vel damna -ta fuerint per territorium de Sassamme. REGISTR. Trident. I 16 p.29,12 -ta hec omnia *(sc. fictum)* ad Cuvrianam. *saepe.* CHART. Tirol. notar. I 40 prestaverunt plenam fidanciam omnibus personis . . . -entibus mercatum Tridentum. 785 vinum et equos. *al.* CHART. Ital. Ficker 401 p.416,29 lignamen ad villam. CHART. Worm. 289 p.193,11 (dipl. Richardi) assignabitur . . . pecunia Wormacie et -etur Guntheim. **β** *de sportulis i. q. deferre, solvere – abgeben, entrichten:* LEX Raet. Cur. 4,15 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) quantum pro hoc a iudices -endum (-endo *Bb*) pro sua iustia *(sic)* dederunt. **γ** *de substantiis excernendis i. q. detrahere – abführen:* WILH. SALIC. chirurg. 5,3 p.357[F] clysteria . . . purgant choleram adustam, . . . venenosam etiam materiam -unt ad intestina. **δ** *de aquis i q. inducere – (hin)leiten:* ANNAL. Plac. a.1239 p.481,52 conantes extrahere et -ere aquam Addue in Lambrum. **ε** *de fossa, canali i. q. ducendo facere – ziehen: v. p.1280,18.* **4** *assumere, accire – nehmen, her(bei)führen, -holen, heranziehen:* **a** *in univ.:* TRAD. Frising. 477 p.409,13 (a.822) Attonem episcopum -xerunt, ut ipse illorum consecrasset ecclesias. ERMOLD. carm. app. 3,9 idem *(praesul)* me *(Himiltrudem)* -xit sibi sociam laboribus. DIPL. Otton. I. 4 ut . . . potestatem habeant, undecumque velint, abbatem sibi -ere. **b** *de sponsa, uxore sim.:* **α** *in matrimonium dare – zuführen:* VITA Sev. Col. 9 ut parentes eius . . . illi . . . sponsam . . . cum apparatu multo -rent. **β** *in matrimonium ducere – heimführen, heiraten:* ANNAL. Rod. p.689,27 nobili . . . -ta uxore. *adde:* ANNAL. Hild. a. 949 Cuonradus dux sibi -xit filiam regis Ottonis in ⟨co⟩habitatricem. **c** *de testibus i. q. adhibere – beibringen, aufbieten:* TRAD. Frising. 39 p. 68,1 (a. 770) testes . . . aut per aurem aut per verba ad testimonium -ti (95 p.114, 16 t. per aures tracti atque -ti. CHART. Tirol. notar. I 748 p.376,35 quod iret ipsemet et -at t. eius *eqs.* 777 p.398,3 quod plures t. -ret super hanc causam). CHART. Turic. 199 p.91,4 -xerunt testimonium ex familiis Turicinis . . . in legitimo . . . concilio advocati, quod *eqs. per contam. formularum c. sensu trahendi:* TRAD. Frising. 1114 p. 50,25 (a. 937/57) testes . . . commutationis, sicut mos est, per aurem -ti. **B** *latius i. q. (mercede) sibi parare, conciliare, redimere – (um Lohn, Sold, Pacht) gewinnen, dingen, mieten, pachten, (an)werben, anstellen (cf.* GLOSS. I 388,51 St.-S. mercede -xit lone kaleitta. III 420,8 -ere dingen. IV 231,32 -o ih miete. *al. v. et p.1274,19sqq.):* **1** *obi. homines (in malam partem: p.1272,14sqq.):* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* VITA Paulin. Trev. 22 ab eis mulier quaedam mercede -ta est, quae ipsis per ecclesias deducendis satis idonea esse comprobata est (HERM. IUD. conv.2 p.73,11 [ed. G. Niemeyer. 1963] quendam Iudeum . . . m. -unt et eius me pedagogio . . . committunt). THEOD. AMORB. Bened. I 7 rex . . . resartores pleno cornu -xit. *al.* **β** *milit.:* ANNAL. Fuld. II a.869 p.69,15 qui *(Behemi)* a Sorabis mercede -ti fuerant. WIDUK. gest.1,9 p.14,19 pecuniae, quibus -antur nationes barbarae. 1,20 exercitus Ungariorum a Sclavis -tus. THIETM. chron.2,7 Dudo . . . Avares pharetratos -xit in socios. HIST. peregr. p.170,5 ad opus stipendiariorum exercitus -endi. *al. v. et p.1276,3.* **γ** *publ. et iur. (expressius i. q. collocare – einsetzen, einweisen: p.1272,4):* EDICT. Roth. 145 si quis magistros Comacinos . . . rogaverit aut -xerit (152). ADALH. brev. Corb. 13 (Corp. consuet. monast. I. 1963. p.381,20) ad -endos homines, qui areas levent in autumno. DIPL. Frid. I. 166 p. 285,38 (ed. H. Appelt. 1975) liceat eis *(Iudaeis)* . . . christianos ad opera facienda -ere. COD. Wang. Trident. 132 p.305,11 -ere in . . . mansibus . . . laboratores, qui dictos mansos . . pro . . . episcopo teneant, utantur et laborent. CHART. Basil. C I 221 p.158,36 domum vel servientem alicuius sue societatis *(sc. lanistarum)* . . . -ere. *al. v. et l.32. spectat ad certamen singulare:* LEG. Lang. p.156,14 ad camphionem ipsius, quem -tum habuit *eqs.* LEX Frision. 14,7 licet unicuique pro se campionem mercede -ere. **δ** *eccl. c. sensu instituendi:* CHART. Mog. A II 604 (ed. P. Acht. 1971; a.1194) quem *(sacerdotem)* decanus . . . investiat et archidiacono ad ecclesiam . . . -endum presentet. **b** *c. colore quodam:* **α** *corrumpere, emere – bestechen, 'kaufen':* CAPIT. reg. Franc. 61,6 ut testes ad testimonium dicendum praemio non -antur. 72,6 qui . . . homines ad periuria et falsa testimonia praecio -it *eqs.* (CONC. Karol. 36,14. RAHEW. gest. 4,44 *Mediolanenses* octo de suis precio ad cremandam Laudam -unt). THIETM. chron. 7,53 urbem . . . -to custode diluculo intrans. DIPL. Heinr. II. 501[a] p.641,8 si . . . advocatus aut mercede -tus aut gratia commotus . . . hec decreta avertere voluerit *eqs. al.* **β** *remunerare, donare – entschädigen, belohnen:* CHART. Naumb. 264 p.247,20 (a.1168) servi . . . nostri . . . duarum marcarum mercede -ti fossatum fieri consenserunt. **γ** *refl. i. q. se locare – sich verdingen:* GLOSS. I 393,11 St.-S. se locaverunt i. se mercede -xerunt uirmietton. *huc spectare potest etiam exemplum infra (p.1273,53) allatum.* **2** *obi. animalia:* EDICT. Roth. 327 si quis praestitum aut -tum . . . animalem habuerit. LEX Raet. Cur. 4,11 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si *homo* omines aut carta aut caballus pro se aut qualecumque rem -xerit, ille, quicumque -xit, quidquid ei in logatione promisit, omnia ei solvat. *v. et l.37.* **3** *obi. res:* **a** *in univ.:* **α** *de vehiculis:* CHART. Raitenh. 138 (a.1242) in quacumque nave undecumque sumpta vel -ta . . . res suas transportare. *al. v. et l.32. fort. add.:* FUND. Heinrichow. 1 p.62,9 (chart.) -xit eis *(fratribus)* duos currus cum VIII equis pro duabus marcis argenti. **β** *de aedificiis:* CHART. Bund. 390 p.290,10 (a.1175) se . . . aqueductum pro sex denariis -xase. CHART. scrin. Col. A II 1 p.200,23 -xerunt proximam domum et aream contra fratres hospitalis sibi et heredibus suis hereditario iure. CHART. Wism. B 844 (ed. L. Knabe, Das zweite Wismarsche Stadtbuch. 1966) decem annis -xit Arnoldus . . . molendinum . . . a domina Ermegarde. *al. v. et l.8.* **γ** *de locis, praediis:* LEG. Wisig. 8,5,1 in silva, quam -xerat. LEX Raet. Cur. 10,2 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) ut nullus presumat de extraneas civitates . . . terra prehendere aut -ere. *al. v. et l.40. p.1276,19.* **δ** *de iuribus, reditibus:* DIPL. Heinr. V. (ed. P. Bondam, Charterboek Gelderland. I/2. 1789. p.172[a],3) ne . . . puerorum baptisma mortuorumque sepultura -atur. CHART. Friburg. 256 p.229,21 -xi . . . ab eis *(fratribus)* . . . bonorum usufructum . . . sub annuo censu. **b** *c. colore quodam:* **α** *sibi arrogare – an sich bringen:* WANDALB. Goar. 2,23 decimas . . . suis usibus dolo malo -xit *presbyter.* CHART. Argent. I 52 p.45,10 qua *(abbatia)* relicta erga episcopum . . . eadem *(sc. mansos)* cum suo censu sibi in beneficium -xerat. **β** *acquirere – (käuflich) erwerben:* CHART. Wirt. III app.23 p.482,17 (post 1204) predium . . . 1[a] talentis a diversis -ximus (*syn.* conparavimus, contraximus). **γ** *pecunia data accipere, sumere – gegen Bezahlung, (Kost-)Geld empfangen, einnehmen:* CHART. Mog. A II 561 (ed. P. Acht. 1971; a.1191) qui . . . panem -rent dominorum, in scolis magistro . . . magistri responderent labori. **δ** *locare – vermieten, verpachten:* LIBER diurn. 34 vineas . . . diversi sibi factis cartulis postulabant debere -i (*cf.* 35). *ibid.:* locum . . . alio cuilibet -ere vel locare. *huc spectare potest etiam exemplum supra (l.37) allatum.*

II *translate:* **A** *trans. (pendet acc. c. inf.: p.1273,10.12; absol.: p.1273,52):* **1** *perducere – (hin)führen (zu):* **a** *gener.:* WOLFHER. Godeh. II 18 p.206,25 quos *(fratres)* . . . ad . . . religionis observantiam apostolice arguendo . . . -xit. URSO element. 3 p.102,15 (ed. W. Stürner. 1976) uniuscuius-

[Antony]

que subiecti qualitas alterius qualitatem similem in fixam metam sui excessus nitatur -ere. ALBERT. M. div. nom. 2,80 p. 93,68 (ed. P. Simon. 1972) 'deitas Iesu est' . . . 'adimpletiva', secundum quod -it unumquodque in suam perfectionem. metaph. 1,4,4 p. 52,64sqq. (ed. B. Geyer. 1960). *c. sensu reducendi:* CAND. FULD. Eigil. II 10,42 voluit . . . regnator Olympi . . . nos . . . rursus in antiquam nostrae -ere formam vitae. **b** *math. c. sensu efficiendi:* Ps. BOETH. geom. 850 (ed. M. Folkerts. 1970) quae, scilicet quantitas, hoc est XXXVI, quinquies ducta CLXXX adesse -it. 852 horum (*sc.* CLXII) medietas sumpta LXXXI pedes embadum huius eptagoni habere -it (-itur *var. l.*). **2** *impellere, commovere – veranlassen, bewegen, bringen (zu):* **a** *in univ.:* RANGER. Anselm. 5565 populum paci. CHART. Carinth. III 891 p. 347,1 quedam de filiabus ministerialium . . . usurpare sibi possessiones nostras non timuit, sed rebus et rectoribus ecclesiasticis cohercita et -ta hoc modo resipuit *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 35,23 pascatur *falco* de lepore . . ., quia -etur in hoc, quod volabit ad leporem. *c. sensu regendi (cf. p. 1271,55qq.):* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 25,17 auditus -it visum ad discernendum loyrum. **b** *c. colore quodam:* **α** *seducere – verleiten, verführen:* CONC. Karol. 5 p. 39,34 -xit *Aldebertus* episcopos indoctos, qui se contra praecepta canonum absolute ordinarunt. DIPL. Loth. I. 80 p. 201,7 (ed. Th. Schieffer. 1966) quisquis . . . hoc constitutum . . . infregerit vel alios ad hoc -xerit (DIPL. Merov. III A 27 p. 144,35 [spur. s. IX.]. 43 p. 162,18). THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 25,26 grammaticus . . . arrogantiae supercilio -tus. **β** *propitiare – günstig stimmen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,25 si nostra tuos -ant immola divos. **3** *gubernare – leiten:* CHRON. Clus. 20 (MGScript. XXX p. 969,15; c. 1100) locum -tu (-tum *2*) difficilem et arduum altera consuetudine modificandum. **4** *attrahere – an, auf sich ziehen:* **a** *merere – sich erwerben, verdienen:* HEIRIC. Germ. I 3,245 insula *(sc. Britannia)* ni . . . alterius paene nomen -ret orbis. **b** *admittere – begehen:* EGBERT. fec. rat. 1,936 vir sapiens ait errorem -ere risu *(cf. Vulg. eccl. 2,2).* **5** *(as)sumere – nehmen, beziehen (aus, von):* RATHER. serm. de ascens. 1,1 l. 4 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 47) -ta ex orthodoxorum testimoniis patrum copia fandi. **6** *(af)ferre, parare – bringen, (ein)tragen:* CONR. HIRS. mund. cont. 103 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) innocentia . . . adolescentie virtutum libertatem sui integritate -it. 824 penam vel premium diverso cultori. HELM. chron. 69 p. 132,7 res facilis est et -ens fructum magnum (96 p. 189,24 futuris de rerum noticia f. -ere cupiens). **7** *proferre – ins Treffen führen, anführen:* ALBERT. M. lin. 3 p. 471^{b},32 contra eos -ere alia et alia impossibilia. **8** *(victu) sustentare – (mit Unterhalt) versorgen, unterhalten:* TRAD. Frising. 725 (a. 851) econtra conplacitavi honeste me -ere. *refl. vel absol. i. q. vivere – sich durchbringen, leben:* HINCM. epist. I 126 p. 65,19 nec vos nec illi ibidem poteritis -ere. LEX fam. Worm. 2 extra patriam ivi et ibi . . . me meo labore -xi. **B** *intrans.:* **1** *prodesse, expedire, utilem esse – nützen, nützlich, zuträglich, förderlich sein:* **a** *in univ.:* HEIRIC. Germ. I 1,406 vas ille Deo lectum . . . usibus ecclesiae studiis -et (schol.: proderit) honestis. WIPO gest. prol. p. 7,20 bene dictio -it posteritati. RUP. TUIT. spir. 2,28 l. 1481 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972) ut nihil sit, quod non eidem proposito -at atque expediat. *al. v. et p. 1274,19sqq.* **b** *conferre – beitragen (zu):* **α** *gener.:* ONULF. rhet. I 22 ista sufficiant, presertim dum nil -ant instanti negocio. CHART. march. Misn. III 480 qui *(articuli)* ad comprobationem iuris . . . non -unt. **β** *log.:* ALBERT. M. metaph. 1,4,5 p. 53,38 (ed. B. Geyer. 1960. 1964) 'quomodo hoc contingit -ere (*p.* 986^{b},5 συναγαγεῖν) ad dictas . . . causas' *eqs.* 2,9 p. 101,35 ad ea, quae secundum formam individua sunt, ita quod formalibus ad esse -entibus ulterius non dividuntur. 7,1,4$^{capit.}$ qualiter quaestio de quiditate substantiae sensibilis -it ad notitiam primae causae. *ibid. al.* **2** *impers. i. q. convenire, competere – zukommen, angemessen sein (cf.* GLOSS. II 59,38 St.-S. -at gelimphe): GODESC. SAXO theol. 24,1 p. 340,25 velut disertitudini tuae -it. STEPH. COL. Maurin. 4 -it filio similari ad patrem. *expressius i. q. oportere – müssen:* Ps. BOETH. geom. 628 (ed. M. Folkerts. 1970) maioris lateris summam in se multiplicari -it (condecet *var. l.*). 686 per cathetum basis edicere pedaturam in hoc trigono -it (condecet *var. l.*).

adi. **conductus,** -a, -um. **1** *coniunctus, cohaerens – zusammenhängend, sich aneinanderschließend:* AETHICUS ISTER 72 p. 55,18 -a mutuo culmina. **2** *mercede (com)paratus, redemptus – (an)geheuert, gemietet, gepachtet, Miet-, Pacht-:* EDICT. Roth. 144 capit. p. 6,53 de rogatis et -is magistris. *al.* TRAD. Udalr. August. 2 p. 5,17 currus -us. CHART. select. Keutgen 21^{b} (dipl. Heinr. V.) propriis seu -is navibus (*inde* 22 p. 16,32 [dipl. Frid. I.]). *accedente notione iuris hereditarii ('Erbpachtgut', de re v. Brunner, Rechtsgesch. I. p. 289):* FORM. Andec. 4$^{tit.}$ vindicio de terra -a. **3** *per pravam interpr. i. q. acutus – geschliffen, geschärft (spectat ad Vulg. Is. 7,20):* GLOSS. I 599,28 St.-S. in novacula -a invuolapizantemo scarasahse *bcd* innustifenemo (*leg.* niuuui slifenemo) scarsacha *p.* III 375,36sqq. verbum -ere diverse accipitur; significat enim strichen, unde dicitur novacula -a, id est gestriechen; significat et bedingen, unde dicuntur operarii -i, hoc est bedinget; ponitur et pro prodesse.

subst. **1. conducens,** -entis *m.* **1** *qui adducit, advehit – einer der (hin)bringt, (ab)liefert:* REGISTR. Trident. I 16 p. 29,13 (a. 1220) dando canonici comedere -bus fictum (21 p. 34,12. CHART. Tirol. notar. I 501). **2** *conductor – Pächter:* ACTA imp. Winkelm. I 820 (a. 1238) si -is cultura nostre curie placuerit.

2. conductus, -i *m. conducticius, mercennarius – einer der (für Lohn) dient, Gedungener, Mietling:* **1** *milit.:* WIDUK. gest. 3,32 p. 119,14 -os adversum me pecunia . . . obtinui, ne me . . . laederent. **2** *publ.:* LEX Raet. Cur. 2,29 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) quicumque homo ad servum vel ad colonum, -o (-um, conductori *var. l.*), precuratori vel actori alterius non rogante dominum aliquid eis dederit *eqs.* **3** *eccl. (in malam partem, cf. p. 1275,10sqq. 35sqq.):* GERHOH. Sim. p. 246,13 sive ipsi conductores imitentur Balach regem sive -i imitentur Balaam ariolum *eqs.*

3. conducta, -ae *f.* (*cf. ital.* condotta) *manus conducticia – gedungener Haufe, Söldnerhaufe:* CHART. Bund. 434,8 p. 321,35 (a. 1186) cum sua -a veniebat cum armis. CHART. Tirol. 1184^{d} filius Benedicti . . . cum sua -a.

conductela (-tula), -ae *f. merces (conductionis) – (Arbeits-)Lohn:* GLOSS. II 732,16 St.-S. -ule (*cf. Mart. Brac. sent. patr.* 9 -ae [-ilem *B*]) mietun vel mercedem.

conducticius (-tius), -a, -um. *script.:* -dut-: *l.* 62. -ducti(us): *l.* 54.

I *adi.:* **A** *(mercede) conductus – (um Lohn, Sold) gedungen, (an)geworben, angestellt, besoldet, gemietet, gepachtet, Lohn-, Miet-, Pacht-* (*cf.* GLOSS. I 692,20 St.-S. -tius gimietetaz): **1** *gener.:* **a** *in univ.:* CARM. Bur. B 89,3^{c},4 gregis pastores -i. CAES. HEIST. mirac. I 8,68 p. 139,3 praedicatores illi *(sc. sacerdotes saeculares)* -i. **b** *corruptus – bestochen:* GESTA Bert. 3,14 p. 673,24 per -os (-ductios *cod.*) mediatores . . . abbatiam . . . querebant. **2** *spec.:* **a** *milit.:* ANNAL. Altah. a. 1046 p. 42,35 inmensam multitudinem -i exercitus (DEUSD. c. invas. 2,11 [MG Lib. Lit. II p. 329,20] assumpto partim suo, partim -o sive gregario exercitu. HELM. chron. 70 p. 136,6 conflato de Saxonia -o [conductivo *var. l.*] exercitu. *al.*). RANGER. Anselm. 2913 pugnat . . . -is truculentior armis. ANNAL. Ianuens. I p. 57,7 ne a -is (conduticis *codd.*) militibus truncarentur (CONST. II 224,17 -tios [conductivos *var. l.*] milites. *al*). **b** *publ. et iur.:* **α** *de hominibus:* CHART. civ. Spir. 11 p. 12,7 (a. 1084) *Iudaei* nutrices . . . et -os servientes ex nostris licite habeant (CHART. episc. Halb. 354 l. 17). BERTH. RATISB. serm. 3 p. 26,2 non debes esse ut servus -us, cui nisi detur merces quotidiana, a servitio domini recedit ad alium (CHART. Livon. A I 343 servorum -orum ad aedificationem castri). **β** *de rebus:* CHART. Raitenh. 58 p. 54,18 (a. 1203) naves illę, proprie fratrum sivę sint -ę. CHART. Osn. II 145 de quibusdam agris -is, qui hurlande dicuntur (VITA Mariae rhythm. 2484 Io-

[Antony]

seph -tium agrum comparavit). *de iure:* DIPL. Otton. I. 340 p.465,46 quantumcumque . . . diaconus usque modo tenere viso es tam iuris proprietatis quanque et -tiis *(sic)* infra . . . regnum. **c** *eccl.:* ANNAL. Rod. a.1131 p.709,38 Eugenius . . . sacerdotes -tios a pastoribus constitutos non annales, sed stabilitos comprobavit (CHART. Brem. 144 dum . . . duo -tii s. cum plebano . . . universos parrochianos . . . visitare non possint). CHART. Rhen. med. I 548 p.607,27 (epist. papae) -is . . . presbyteris et mercenariis ecclesie committuntur. p.608,3. *in malam partem (de re v. P. Classen, Gerhoch von Reichersberg. 1960. ind. s. v.; cf. Itala Ioh. 10,13 [cod. e]):* GERHOH. Sim. p.244,34 quis . . . clericos -os eorumque conductores dubitet esse symoniacos et hereticos negociatores? (p.246,28. psalm.65 p.493,45 symoniaci conductores et -i clerici sacrificantes . . . in valle Gehennon. *ibid. al.*). **B** *mercennarii proprius – lohndienerisch, söldnerisch:* ALBERT. M. eth.9,2,1 p.569[a],9 operari bona ad aliquem . . . gratia utilitatis propriae . . . -tium et servile est. **C** *(securum) conductum confirmans – (sicheres) Geleit garantierend, Geleit-:* TRANSL. Bernw. 5 (ASBoll. Oct. XI p.1025[C]; c. s. XIII.) pro litteris -tiis ab eo *(imperatore)* impetrandis.

II *subst. masc.: mercennarius – Mietling, Söldner, Tagelöhner (cf.* GLOSS. III 427,37 St.-S. -us hagestalt. 428,4 -us mietman. 716,9 -us zemetscalt. IV 199,44 -us gemiededer): **A** *milit.:* RICHER. REM. hist. 4,82 exercitum tam de suis quam -is congregabat. **B** *publ. et iur.:* ADALH. brev. Corb.13 (Corp. consuet. monast. I. 1963. p.382,7; c.825) -i (-tii *S*) non sunt necessarii quaerere aliubi nisi infra monasterium. CHART. Mog. A II 409 p.665,1 (ed. P. Acht. 1971) ecclesiam . . . consecravimus hoc . . . pacto . . ., ut nullatenus aut baptismi aut sepulture usus ibidem celebretur . . . neque -is ipsorum . . . sepulture locus ibi concedatur. **C** *eccl.:* CHART. Osn. II 565 (epist. papae a.1249) ut in ecclesiis parrochialibus . . . non per -tios, set per capellanos ecclesie Osnaburgensis . . . serviatur. *in malam partem (cf. l.10 sqq.):* GERHOH. Sim. p.262,34 symoniaci conductores et -i ceterique negociatores. psalm.34 p.358,18 quas *(ecclesias)* per -os non tam regebat quam perdebat. 64 p.487,24 qui *(episcopi et abbates)* sub nomine plebanorum palliant feditatem -orum suorum; -us enim est procurator plebis vel minister altaris, qui canonica portione minus accipiendo subiectione indebita munus ab obsequio suo conductori persolvit. tract. p.7,7. *ibid. al. v. et p.1216,16. 1276,65.*

***conductilis,** -e. *ductilis, (funibus) mobilis – ziehbar, beweglich:* ALBERT. AQUENS. hist.6,11 ne tanti roboris *(sc. arietis)* magnitudo -i machinae esset impedimento.

***conductinarium,** -i *n. liber conductuum q. d. – 'Conductus'-Sammlung (de re cf. p.1279,64):* CATAL. biblioth. Ineichen-Eder 1 (Mittelalterl. Bibliothekskatal. Deutschl. u. d. Schweiz. IV/1. 1977; s. XIII.[2]) -um.

conductio (-ccio), -onis *f.*

1 *strictius:* **a** *de actione cogendi, contrahendi:* **α** *gener. i. q. congregatio – Versammlung:* ALBERT. M. pol. 4,4[g] p.345[a],18 propter demagogos, id est propter conciones congregantes populorum; . . . in Graeco . . . ἀγωγή . . . -o. **β** *medic.: coaptatio – Zusammenfügung, -führung:* WILH. SALIC. chirurg. 3,12 p.345[H] cum palpatione ac pressione ac -e tua in ossium fractorum partibus . . . membri fiat reductio. *constrictio – Zusammenschnürung, Verengung:* AESCULAPIUS 20 p.25,37 cum febre plurima, laterum -e ad superiores partes. **b** *de actione deducendi i. q. (securus) conductus – (sicheres) Geleit:* STEPH. EDD. Wilfr. 58 quibus *(nuntiis)* rex . . . -e facta et statuta die iterum revertendi ad se tunc respondere promisit *eqs.* **c** *de actione adducendi:* **α** *de hominibus i. q. accitus – Vorführung, Beibringung:* TRAD. Frising. 1045 p.788,21 (a.908) communi traditione testiumque -e, sicut mos est, firmaverunt (BERNOLD. CONST. libell. II 1,2 causa non indiget accusatore vel t. -e). **β** *de rebus i. q. advectio – Lieferung, Transport:* CHART. Sangall. A III app.59 p.750,27 (s. XII./XIII.) in -e vini. **2** *latius de actione (mercede) conducendi:* **a** *de hominibus:* **α** *gener. i. q. arcessio – Heranziehung, Inanspruchnahme:* GESTA Camer.2,6 in frequentibus medicorum -bus. **β** *milit. i. q. evocatio – Aufbietung, Anwerbung:* CHRON. Andag.24 p.67, 16 comitissa . . . principes adversus Robertum conduxit taxato singulis precio eiusdem -is. p.68,4 occasione . . . -is. **γ** *eccl. de assignatione muneris ecclesiastici fere i. q. usus conducticii – etwa: Einstellung eines Mietlings (in malam partem, cf. p.1275,10sqq.):* GERHOH. Sim. p.250,16 -es . . . dicimus pertinere ad anathematizatum symonie mercimonium. psalm. 64 p.487,41 inordinata -o potius quam ordinata institutione nominanda est huiusmodi clericorum subiectio indebita questui alieno laborantium. *ibid. al.* **b** *de rebus:* **α** *conductela – das Mieten, Pachten, Pacht(vertrag):* LIBER diurn. 34 interveniente locationis -isque contractus (CHART. Basil. B 115 annus l. et -is. *al.*). CHART. Sangall. A 680 p.281,37 comes . . . nihil nobis . . . nisi sub -e fruendum voluit concedere. CHART. Ital. Ficker 116 p.160,39 quod comitissa . . . iure -is habuit, alii in feudum dare non potuit *eqs.* CHART. Rhen. med. III 485 p.378,38 militem . . . bona . . . ab abbate . . . ad tempus vite sue conduxisse et eius morte secundum legem locationis -em eius finitam esse. *al.* **β** *compensatio – Abgeltung:* VITA Meinw. 85 episcopus . . . dedit illi ad -em I equum, I cuspidem *eqs.* 110 episcopus . . . traditionem pie accipiens . . . fratri eius *(Reinike)* Haoldo ad -em II talenta dedit.

conductitius *v.* conducticius.

***conductivus,** -a, -um. *conducticius – Miet-, Lohn-:* **1** *(mercede) conductus – (um Lohn, Sold) gedungen, angestellt:* SIGEB. GEMBL. chron. a. 937 qui *(tyranni)* quasi -i mercennarii alter alteri succedentes imperium dilaniabant. CHART. Hans. 694 p.244,40 -us braxator. p.244,45 barbam . . . pro precio ut barbitonsor -us radere. *v. et p.1274,60.63.* **2** *mercennario debitus – einem Tagelöhner zukommend:* CHART. Hans. 694 p.244,48 (a. 1271) ligna pro -a mercede incidere.

conductor, -oris *m. script.:* -dic-: *p.1277,24.* -dut-: *p.1277,1.*

1 *strictius:* **a** *coactor – Eintreiber:* EPIST. episc. (NArch. 6. 1881. p.193,35; c. s. IX.) nullus vestrum *(sc. sacerdotum)* usuras exigat et -r sui fenoris existat *(inde* RATHER. epist.25 p.132,18 -r foenoris [sui senioris *var. l.*]. *cf. p.1277,16sq.).* **b** *comes, (de)ductor – (Weg-, Schutz-)Begleiter:* **α** *gener.:* WALTH. MARCHT. hist.28 quorum *(bovum)* unus ipsi *(praeposito)* et -bus suis in prandio expositus est. *v. et p.1270,22. de duce itineris:* HERBORD. Ott.2,12 (ed. J. Wikarjak. 1974) -bus nostris viam demonstrantibus. ARNOLD. LUB. chron. 1,3 p.118,24 ut -em ab eis *(Servis)* accipiat *dux.* **β** *publ. de stipatore securum conductum praebente:* LAUR. LEOD. gest.17 p.501,53 ab eis conductum pro salute sui corporis quaesivit, eis pollicitantibus, quos vellet -es, denominavit. GISLEB. MONT. chron.121 p.188,24 rex -es, quos comes . . . voluit, obviam misit. *adde:* GESTA Karoli M. p.149,1 de supernis sum *(sc. angelus)* tibi datus -r et defensor. **c** *dux – Anführer:* RATHER. coni. 16 l.640 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p.132) -r precipuus existens omnium, qui *eqs.* GESTA Karoli M. p.148,9 ut sis . . . -r christianorum contra incredulos. **d** *qui (ad)vehit – Zubringer, Lieferant:* REGISTR. Trident. I 16 p.29,23 (a.1220) convenit . . . canavario habendo -r ficti comedere ad Cuvrianam. **2** *latius:* **a** *qui hominem (mercede) conducit – einer der (um Lohn) dingt, anstellt, Dienstherr, Leiheherr:* **α** *gener.:* HUMB. Sim.3,35 p.243,41 mercede annua conductus procurat causam vel pascit oves sui -is *mercennarius.* **β** *eccl.:* CHART. Rhen. med.II app.12 p.359,23 (s. XIII.[in.]) pastores . . . partem mediam decimarum . . . habent quasi ex gratia et beneficio -is sui. *in malam partem:* GERHOH. psalm.25 p.424,32 de conducticiis eorumque -bus et omnibus in domo Dei negociantibus. *ibid. al. v. et p.1274,37. 1275,13.36.42.* **b** *qui rem (mercede) conducit – Pächter, Meier (cf.* GLOSS. II 87,18 St.-S. -r maior. 103,18 -r ampaht. 147,51 -es minniaria vel ministri): **α** *in univ.* (*opp.* locator): CHART. Argent. I 122 p.101,34 (a.1187) prepositus cum conventu dicebat se locatorem esse molendini . . . et eius appendicium . . .; horum . . . usufructuarios dixit esse -es. CHART. Trident. 18 p.24,14

[Antony]

confirmare datam *terram cum vineis* in alio -dutore. CHART. Tirol. 857 p.268,39 liceat -i et suis heredibus suas raciones prefati manssi vendere (COD. Wang. Trident. 283 p.506,30 l. -i ius suum v., donare, pignori obligare *eqs. al.*). CHART. Tirol. notar. II 169 p.115,29 dicti iugales -es et sui heredes (354 p.229,33. *ibid. al. cf.* CHART. select. Wopfner 166 p. 208,36 coniugales -es). 183^{c} p.125,22 ad fictum dandum omni anno dicti d(omin)i -es dictis locatoribus ccc libras Ver(onensium). CHART. Bund. 826 p.276,41 locatores et -es hanc cartam . . . fieri rogaverunt. 857 p.305,26 ut . . . Arialdus -r habeat . . . et utatur predictam locationem. *saepe.* **β** *de villicatione sim. i. q. actor, procurator, villicus – (Guts-) Verwalter, Wirtschafter, Schaffner:* TRAD. Frising. 238 (a.806/09) Diudolf advocatus et Reginhart -r rerum pertinentium ad praefato domo Dei. CAPIT. reg. Franc. 81,13 ut nullus presbyter cartas scribat nec -r sui senioris existat *(inde* REGINO syn. caus.1 notit.52 p.23. LEG. Lang. p.504^{b},24 neque -r [gloss.: masnerius] existat suis senioribus. *v. et p.1276,39).* CONC. Karol. 50^{D},28 p.630,24 ut presbiteri nullo modo fiant vilici et -es agrorum *eqs.* CAPIT. reg. Franc.228,18 quidam seculares viri presbiteros aut alios clericos -es vel procuratores sive exactores fiscalium rerum . . . constituunt. BERNOLD. WAT. chron.13 p.168,44 in mansione ac domo Gonteri -is (-dic-*1*) et ministri . . . Iohannis. *al v. et p.1274,34.* **c** *qui se, operam suam locat, operarius – einer der sich verdingt, Arbeiter (de notione cf. p.1272,25sqq. 63sqq. et ThLL. VII/2. p.1560,7sqq.):* UFFING Ida prooem. p.471,14 haec *(Ida)* . . . centesimum fructum supernae mercedis cum primae horae -bus . . . percipere meruit *(cf. Vulg. Matth.20,1).*

***conductorius,** -a, -um. **1** *adi.: ad conductorem pertinens – Leihe-, Bestallungs- (usu eccl. de iure presbyterum conducendi):* CHART. Rhen. med. II app.12 p.359,34 (s. XIII$^{in.}$) prepositus, cui . . . dominium ex huiusmodi iure -o recognoscimus. **2** *subst. fem.: de villicatione fere i. q. districtus conductoris, actionaria – etwa: Verwaltungs-, Amtsbezirk:* GREG. CAT. chron. I p.299,31 in Optiano uncias III in -a Raciperti *tenuimus. ibid. al.*

conductrix, -icis *f. ductrix – Führerin, Leiterin:* ANNAL. Rup. Salisb. II a.1249 p.790,24 (epist.) per virtutem domine -is (-dic- *B*) hominum et omnium prophetarum et apostolorum.

conductula *v.* conductela.

***conductum,** -i *n. vel* ***conductus,** -i *m.* **1** *publ.:* **a** *conductus – Geleit (de re v. p.1278,38sq.):* **α** *strictius:* GISLEB. MONT. chron.121 p.188,24 comes . . . ulterius . . . transire absque sano -o noluit. 144 habito . . . bono -o ad ipsum *(regem)* transivit *comes. v. et l.53. de pecoribus ad pascua minandis ('Weidfahrtgeleit'):* LEG. Wisig. 5,5,1 si . . . mercedem fuerit pro custodia *animalis* consecutus vel pro -o. **β** *latius i. q. ius conducendi – Geleitrecht:* CHART. Helv. arb. 21 p.36,38sqq. (a.1220) strate et -a sunt episcopi; sed remansit in questione, utrum . . . P(etrus) debeat esse nuntius episcopi ad facienda -a. **b** *merces – Miete, Mietzins (cf. H. Planitz, Das deutsche Grundpfandrecht. 1936. p.141):* CHART. Rost. B I 4,81 p.92 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967; a.1261) pro -o dabit . . . Hence Godefrido III mr. annuatim. **2** *mus. de certa specie cantici fere i. q. cantio (ad conducendum cantata) – etwa: (Geleit-, Einzugs-)Gesang, -Lied ('Conductus', de re v. p.1279,52sq.):* IOH.GARL. mus. mens. 2,3 (ArchMusWiss. Beih. X. 1972) sine littera *ponuntur figurae* ut in caudis vel -is, cum littera ut in motellis (LAMB. mus. quadr. p.269^{b} s. l. ut in neumatibus -orum). ANON. mus. Sowa 1^{c} p.72,15 in motellis et -is cum littera (FRANCO COL. cant. mens. 11 p.252,10. ANON. I mus. Coussemaker p.302^{b}). ANON. IV mus.3 p.60,30 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) inter -os simplices, duplices, triplices et quadruplices (6 p.82,28 secundum diversitates ordinationum cantus et melodiae sicut s. -i, lagi [*i.* 'Lai'] *eqs. ibid. al.*). 6 p.82,18 in quo *(volumine)* continentur nomina plurium -orum. *al.*

***conductura,** -ae *f. script.* -tor-: *p.1278,7.*

1 *chirurg. i. q. constrictio, coniunctio – das Zusammenziehen, -heften:* WILH. SALIC. chirurg.2,3 p.328^{G} quando . . . vulnus sit valde parvum et non indigeat forti -a *eqs. ibid.:* quando vulnus indiget forti, firma et longa partium -a (2,12 p.334^{B} p. -a cum sutura). 2,9 p.332^{F} -am a medico factam. *ibid. al.* **2** *iur. i. q. conductio – Miete, Mietverhältnis:* EDICT. Roth.327 si quis praestitum aut conductum . . . animalem habuerit, et, dum in ipso beneficio aut -a (-ora *3*, conductum *7*) est, damnum fecerit *eqs.* (*inde* LEG. Lang. p.377^{a}, 27 [codd. 7. 8.10] habebas unum caballum . . . in prestito aut -a).

1. conductus, -us *m. form. decl. II. v. s.* *conductum.

I *spectat ad actionem comitandi, prosequendi:* **A** *proprie:* **1** *gener. i. q. ductus, deductio, comitatus – Führung, Begleitung, Geleit:* **a** *in univ.:* CHART. Rhen. inf. I 261 (dipl. Heinr. V.) familia sancti Adalberti . . . -u prepositi . . . et fratrum ad nostrum auxilium confugit. CHART. Lux. I 358 p. 511,22 extraneus . . . si super bannum eorum fugerit, . . . dominus sine licentia abbatis et -u ministerialis ipsius capere eum non poterit (*sim.* 359 p.515,28). ADALB. AUGUST. Simp. 28 *oculi* coeperunt . . . illustrari lumine, adeo ut sine -u alicuius incederet. *spirit.:* VITA Bonif. I 9 superne . . . pietatis -u felicique commilitonum stipatus comitatu. **b** *de itinere monstrando:* ECBASIS capt.967 -u quarum *(sororum)* quesitum invenimus egrum. VITA Theog.1,29 per anfractus viarum . . . praebere -um. **c** *de exercitu ducendo:* WILH. APUL. gest.1,62 Gallos venisse feroces -u Meli. **d** *de reo producendo:* CHART. select. Waitz 15,2 (dipl. Heinr. V.) si alicuius canonici serviens . . . aliquid in civitate peccaverit, . . . forensi potestati . . . domini sui -u, cuius cliens est, . . . satisfaciet (15,3. *ibid. al.*). **e** *de mortuo exsequendo:* CHART. Traiect. 350 p.322,22 (a.1134) absque consensu . . . aut -u sacerdotum comprov⟨inci⟩alium nullum ex ⟨ipsorum⟩ parochianis exci⟨pi⟩ent mortuum vel sepelient *canonici.* HILDEG. epist. I 47 p.218^{C} propter quemdam mortuum -u sacerdotis sui apud nos sine calumnia sepultum. **2** *publ. et iur. i. q. praesidium, protectio, tutela – (Weg-, Schutz-) Geleit, (Geleit-) Schutz (saepe i. q. fides – Zusicherung freien Geleites, Schutzversprechen, e. g. l.53. p.1279,3; de re v. Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. I. 1971. p.1481sqq. s. v. Geleit):* **a** *strictius:* **α** *de venientibus ad placitum, colloquium sim.:* CONST. I 184 p.256,13 (a.1159) principes . . . et episcopi . . . securum vobis *(sc. papae)* -um *(sc. ad conventum)* prestabunt. GISLEB. MONT. chron.144 absque salvo -u ad ipsum regem transire noluit *comes. al.* CHART. Babenb.214 dux . . . hominibus archiepiscopi venientibus ad placitum . . . in eundo et redeundo . . . super -u et securitatibus providebit. CHART. Tirol. 1127 p.169,21 se presentare in civitatem Brixin(ensem) in defensione et -u . . . electi et comitis. *al. fort. add.:* RATHER. epist.26 p.138,31 concilium tantorum, qui -u piissimi cesaris . . . ad apostolicam sunt sedem venturi, adire dispono. **β** *de nuntiis:* EPIST. ad Wrat. 7 p.397,3 rogaris istis *(sc. archiepiscopi)* legatis -um dare. CONST. II 201,12 nuncios nostros in securitate sua et -u receptos spoliari mandavit *dux. al.* **γ** *de mercatoribus:* CONST. I 239,9 (a. 1173) mercatores sub nostro -u salvis rebus et personis habebunt ascensum et descensum in Reno (ACTA imp. Winkelm. I 160 ut . . . m. eorum . . . sub nostra securitate et -u eant et redeant). *al.* **δ** *de debitoribus:* CHART. select. Keutgen 143,16 (a.1213) dies fori per singulas septimanas -um liberum singulis exhibeant, ita quod suis creditoribus sub dist⟨r⟩ictione iuditiali nichil respondere teneantur. **ε** *usu vario:* HELM. chron.60 p.116,2 dedit . . . eis *(sc. exercitui)* rex Greciae . . . -um forumque. HIST. de exp. Frid. imp. p. 33,18 *Alexius* bonum -um ac mercatum per totam promittens Greciam. CONST. II 7,1 ut . . . universi nostro tuti patrocinio et sub nostro -u salvis et personis et rebus ubicunque locorum eant et redeant. CHART. Port.79 p.105,12 fratres . . . a thelonei persolutione et -us iure liberos et immunes . . . constituimus. CONST. II 196,7 transeuntibus et navigantibus, a quibus telonea accipiunt, pacem, securitatem et -um . . . procurando. ACTA imp. Winkelm. I 699 qui *(Theotonici)* nostre securitatis et -us nostras litteras non deffere⟨n⟩t (CHART. Ital.

[Antony]

Ficker 408 a potestatibus civitatum . . . l. de -u recipere. *al.*). CHART. Turic. 744 (dipl. Wilh.) fratres . . . in nostram protectionem recipimus et -um *(sim.* ACTA imp. Winkelm. I 560. *al.)*. CHART. Argent. I 482 civibus . . . securum -um et tuicionem . . . prestamus. *saepe. v. et p. 1270,40sq.44.* **b** *latius:* **α** *ius conducendi – Geleitrecht (cf. H. Troe, Münze, Zoll und Markt . . . 1937. p. 210sqq.):* CONST. I 279 p. 385,38 (a. 1180) unam partem *ducatus* . . . cum omni iure et iurisdictione, videlicet cum comitatibus, cum advocatiis, cum -bus . . . ecclesię Coloniensi . . . donavimus. GISLEB. MONT. chron. 170 p. 253,4 per comitatum illum usque Mosam fluvium -um habebat *dux eqs.* CONST. II 171,14 -um principum per terram eorum, quam de manu nostra tenent in feodo, . . . non impediemus. 319,12 nisi forte -um a nobis et ab imperio iure possideat feodali. CHART. Stir. II 317 p. 419,27 nepos noster -um habebat in eadem strata. *al. de pecoribus ad pascua minandis ('Weidfahrtgeleit'):* ACTA imp. Stumpf 389 (a. 1186) eos . . . per rectum feudum ita investivimus de guarda et -u omnium ⟨pecudum Pergami et⟩ episcopatus, que veniunt et transeunt in pascuis Cremone, ut omne tributum secundum conventionem suam inde accipiant (*inde* ACTA imp. Winkelm. I 343). **β** *de servitio i. q. munus conducendi – Geleitdienst, -pflicht:* FORM. imp. 43 forestarios . . . immunes constituimus a quibusdam publicis functionibus, id est liberos forestarios a bannis et aribannis et -um ad legationes sive paravereda danda *eqs.* CHART. Oelsn. 9 p. 20,18 (a. 1203) -um . . ., nisi quem homines nobilium, non ducant. 10 p. 27,2 in itinere ducis currus duos et custodes duos de toto circuitu -umque militarem debent habere (CHART. Sil. C 26 p. 309, 4 -um m., quod eorum curie . . . solent ducere, non ducent. *cf. l. 33).* CHART. episc. Vratisl. 6 p. 15,11 (epist. papae) aggravabantur . . . homines ecclesie per -um, qui vocatur prevod. CHART. Sil. C 49 ut . . . nec castorem solvant nec -um militibus seu aliis prestent *(de re v. praef. ed. p. 17sq.). accedente fort. notione hospitii:* CHART. Sangall. B 376 p. 283,30 (a. 1240) in administratione expensarum et -u abbatisse in quarto anno et eius nunciis annis singulis loco et tempore faciendis. **B** *meton.:* **1** *gener. i. q. agmen, ordo – Zug, Kolonne:* LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 287,5 duces itineris -u preeuntes. ALBERT. MIL. temp. 306 p. 569,40 *Bononienses* multos bobulcos de suis habuerant in -u Parmensium. **2** *publ. et iur.:* **a** *manus comitantium – Eskorte: v. p. 1276,47. huc spectare possunt etiam alia exempla supra allata, e. g. p. 1278,52.* **b** *tributum pro securitate praestita solvendum – Geleitgeld, -gebühr, Wegzoll (cf. H. Troe, loc. cit. [l. 6sq.]):* CHART. Anhalt. II 145 p. 116,39 (a. 1239) si quis vadit ad forum Nienburch, . . . non dabit -um, quod ungelt sive geleide vulgariter appellatur. CHART. Tirol. 1290 p. 326,23 ubicumque -us, qui glaŷt dicitur, per districtus nostros fuerit. *al.* **3** *mus. de certa specie cantici fere i. q. cantio (ad conducendum cantata) – etwa: (Geleit-, Einzugs-)Gesang, -Lied ('Conductus', de re v. Handwörterbuch der musikalischen Terminologie. 1973. s. v.):* LUDUS de Antichr. 7 p. 94 (ed. G. Günther, Der Antichrist. 1970; c. 1160) cantabit . . . Ecclesia -um 'alto consilio'. ANON. pos. disc. p. 193,8 -us . . . est super unum metrum multiplex consonans cantus, qui etiam secundarias recipit consonantias. CARM. Bur. B 228[1] rex Egypti . . . in locum suum producatur cum -u 'estivali gaudio *eqs*'. ANON. IV mus. 2 p. 46,15sq. (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) *Perotinus* fecit . . . triplices -us ut 'salvatoris hodie' et duplices -us sicut 'dum sigillum summi patris' ac etiam simplices -us . . . sicut 'beata viscera'. CATAL. biblioth. Ineichen-Eder 66 (Mittelalterl. Bibliothekskatal. Deutschl. u. d. Schweiz. IV/1. 1977) -uum liber. *al.* **C** *translate:* **1** *consensus, favor, adiutorium – Einverständnis, Einvernehmen, Unterstützung:* VITA Chrod. 9 p. 558,2 ut nullus procerum palatinorum accessum . . . ad principem habuerit sine -u huius semper colendi, sine auctoritate huius . . . semper memorandi. CHRON. Bened. II 3 -u et annisu beati Bonifacii . . . a . . . regibus . . . libertatis privilegia Burensi ecclesie acquisierunt. *de colludio:* EPIST. Worm. I 42 p. 78,22 idem *(Huinfridus)* . . . suasu et -u cuiusdam Bavvarii apud me legentis evasit. **2** *incolumitas – Ehrerbietung:* CHART. archiep. Magd. 452 p. 586,11 (s. XII.[ex.]) neminem vestri *(sc. archiepiscopi)* ordinis aut etiam superiorem, quod tamen cum -u et salva pace eorum dixerim, vobis parem iudico.

II *spectat ad actionem (ad-, per) ducendi:* **A** *proprie i. q. vectura – Lieferung:* WILH. HIRS. const. 2,44 p. 1104[B] qui *(pistores)* . . . duas species panis sunt reddituri, ut, quidquid sit ab alio -u panis, tamen, qui dandus est fratribus, possit esse optimus. **B** *meton.:* **1** *strictius i. q. (aquarum) ductus, tubus, canalis – (Wasser-) Leitung, Rohr, Kanal:* ROM. SALERN. annal. p. 232,21 ad quod *(palatium)* aquam . . . per -us subterraneos iussit adduci. GESTA Bert. 2,14 per terram nostram fossata et aquarum -us facere (CHART. Rhen. med. II 138 p. 180,41 rivulum . . . per f. seu alios quoscunque -us . . . deducere). *al. emissarium – Abflußrinne:* CHART. scrin. Col. B 602 (a. 1238) -um unum, qui dicitur covoge, cum duobus sessionibus de domo . . . in . . . aream . . . conducet. **2** *latius:* **a** *(aquarum) decursus – (Wasser-) Lauf:* DIPL. Karoli III. 177 p. 290,34 (spur. s. XII.[in.]) cum pratis, silvis . . ., aquis, aquarum -bus. *ibid. al.* **b** *tractus – Strecke, Erstreckung:* MIRAC. Ursm. 1,22 p. 834,47 toto ipsius viae -u quasi in tenebris sibi palpare videbantur. **C** *translate:* **1** *impulsus – Veranlassung, Antrieb:* TRAD. Patav. 285 (a. 1100/20) comes . . . -u atque rogatu cuiusdam militis sui . . . tradidit ancillam. **2** *victus – Lebensunterhalt:* CHART. Rhen. med. I 47 (dipl. Ludow. Pii) monasterii substantiam abbatis potestati committimus, ut ad fratrum solum modo -um . . . liberam vendendi . . . habeat . . . licentiam. HINCM. epist. I 198 p. 211,14 per clementiam Hludouuici regis . . . in provintia Mogontina -um promeruit *Ebo.*

III *spectat ad actionem mercede conducendi:* **A** *proprie:* **1** *publ. i. q. labor mercennaria condicione susceptus – Arbeit (sverhältnis), Anstellung gegen Lohn ('Gedinge', cf. Dt. Rechtswb. III. p. 1361sq.):* CAPIT. reg. Franc. 260,9 liceat eis *(advenis)* -um suum quaerere et habere. 273[B],31 si necesse illi *(qui lucrum de vineis promeruerit)* fuerit, . . . ad suum -um in illas partes redeat. **2** *eccl.:* **a** *strictius i. q. investitura – Beleihung, Einweisung:* CAPIT. reg. Franc. 252,14[a] si . . . quaelibet digna persona . . . ecclesiam construxerit, post consecrationem ecclesiae provideat presbyterum eiusque -um. CHART. Rhen. med. I 589 p. 647,21 (epist. papae) ut sacerdos . . . investituram vel -um . . . de manu abbatis cum . . . villarum decimis suscipiat. **b** *latius:* **α** *ius (presbyterum) investiendi – Beleihungs-, Bestallungsrecht:* DIPL. Ludow. Germ. 168 p. 236[a],11 (interp. s. XII.) ecclesia . . . libera nulli respiciens cum -u, cuiuscunque voluerit abbatissa, sacerdotis. **β** *ius committendi, patronatus – Leiherecht, Patronat (de re v. A. Scharnagl, Der Begriff der Investitur . . . 1908. p. 2sqq.):* REGESTA Alsatiae I 272 p. 172,16 (ed. A. Bruckner. 1949; a. 778) in villa Corkhe curiam cum -u ecclesiae et servitio barrochialis sacerdotis *(inde* FUND. Ascov. [MGScript. XV p. 995,26]. *cf.* DIPL. Ludow. Germ. 168 p. 236[a],6sqq. [interp.] Comitisvilla cum ecclesia et -u . . .; Paterniacum cum -u ecclesię. *ibid. al.).* CHART. Rhen. med. II app. 12 p. 359,45 decimę . . . ecclesiarum -ui prepositi subiectarum. *al.* **B** *meton.:* **1** *publ. et iur. i. q. merces – Miete, Mietzins:* **a** *spectat ad pignerationem:* CHART. Rost. B I 3,50 p. 77 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967; a. 1259) Albertus . . . impignoravit hereditatem suam Gerberto . . . pro XXX mr. tali mediante condicione, ut idem Albertus singulis annis ei IV mr. pro -u domus persolvat. 3,82 p. 81. 4,82 p. 92. C 58 p. 108 hereditas Thiderici . . . impignorata est Hermanno . . . pro XIX mr. et IX den.; Michahelis intrabit et medium -um optinebit. **b** primus -us *i. q. praestatio a conductore alium subsequente solvenda – Handänderungsgebühr ('Vorheuer', de re v. K. Fischer, Die Erbleihe im Köln des 12. bis 14. Jhs. 1939. p. 50sq.):* CHART. scrin. Col. A I p. 221,30 (a. 1139/52) domum . . . erga abbatem . . . acquisivi primo -u v firtonibus, deinceps III sol. et dimidio singulis annis (p. 224,7). **2** *eccl. i. q. praestatio pro investitura solvenda – Leihegebühr (de re v. A. Scharnagl, op. cit. p. 3):* CHART. Rhen. med. I 302 p. 354,22 (a. 1030)

[Antony]

-us matris ecclesie . . . et due partes decime eiusdem (400 p.455,33 duę partes decimationis sunt fratrum, tercia pastoris, -us ęcclesię prepositi. *ibid. al. cf.* p.455,24 -us in ęcclesiam). II 147 p.190,4 non adhibito -u tali, qualem alii abbates, qui investituras suas a Coloniensi archiepiscopo recipiunt, solent habere. **3** *usu communi i. q. habitatio conducta – Mietwohnung:* AGOB. epist. 8,14 in . . . Roma biennio in suo habitasse -u (*Vulg. act. 28,30* conducto) *Paulus perhibetur.*

2. conductus *v.* conduco.

***condulianus,** -i *m.* (δουλεία, *cf.* δουλειανοί) *qui haeresi de dulia q. d. Christo exhibenda adhaeret – (Mit-)Anhänger der Irrlehre von der Christus zukommenden sog. Dulie, 'Mit-Dulianer' (de re v. LThK.² IV. p.193 s. v.* Folmar): ARNO REICHERSB. apol. p.83,3 sit . . . tui *(sc. Folmari)* erroris pravitas tibi tuisque -is.

***condulus,** -i *m.* (κούνδουρος, *v. DuC., Glossarium med. et inf. Graec. 1688. p.732*) *equus curtae caudae – Pferd mit gestutztem Schweif:* GLOSS. III 367,27 St.-S. caballus, parefridus, -us pereth.

conduma, -ae *f. script.:* cun-: *l.26.* -dinu(a): *l.28.* -doma: *l.31.*

curtis et terra dominica – Herrenhof, -land (cf. C. Milani, Rendiconti Ist. Lombardo. 104. 1970. p.516sqq.): HINCM. Remig.7 p.273,18 cum . . . transiret *praesul* per -am episcopii villae. ADSO Mans. 11 (MGScript. IV p.512ª,13) cun-e (con- *2 a. corr.*) . . . medio. DIPL. Heinr. IV. 156 p. 202,30 confirmamus . . . aput fontem sancti Mansueti -am (-inuam *cod.*) unam, in Marcledo -am. CHART. Rhen. med. I 368 p.425,23 (epist. papae) cum -is et curvadis et vineis indominicatis. *expressius de curte a servis exculta:* LEG. Lang. p.653,36 (s. XI.in.) -oma id. curte, ubi servi habitant. *cf.* condamina.

conduno *v.* coaduno *p. 743,27.*

conduplicatio, -onis *f. t. t. rhet. i. q. geminatio, (re)duplicatio – Verdoppelung, (Wort-)Wiederholung:* ONULF. rhet. I 20 p.378,31 ut . . . ore libero per -em in eum invehar. II 21,1 vertat in hunc nostras nova -o voces. CONR. MUR. summ. p.91,186 (ed. W. Kronbichler. 1968) -o conmiserando vel amplificando . . . unam vel plures repetit voces iterando *(cf. Rhet. Her. 4,28,38).*

conduplico, -avi, -atum, -are. *duplicare, geminare – verdoppeln:* **1** *strictius:* LIGURINUS 7,273 cuncta -ta feret (*cf.* CONST. I 173,5 dupliciter reddet ablata). **2** *latius c. sensu amplificandi, augendi:* **a** *incorpor.:* WIDR. Gerh.1,20 p.502,39 ipsis . . . -ta est . . . vindicta. ONULF. rhet. II 15,11 -ta tibi reddetur palma. *amplius ferre – (noch) reicher darbringen:* METELL. Quir. 46,45 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) populus . . . laudes -at multimodas Deo. **b** *corpor.:* EPITAPH. Mediol.3,6 (MGPoet. IV p.1010; c.900) auxit thesauros, -vit agros.

***condurabilis,** -e. *idem temporis durans – gleich lang bestehend:* RATHER. epist.30 p.173,16 lapides mundo ipsi -es.

condutor *v.* conductor.

***condux,** -ducis *m. collega in ducatu – Mit-Herzog:* DIPL. Otton. III. 155 p.566,36 Heinrico . . . duce . . . suoque aequivoco filio et -e . . . consiliantibus.

condy *v.* *condimeus.

***condylo** (-dil-), -are. *(quasi morbo articulari) incurvare – (gleichsam gichtisch) verkrümmen:* BENZO ad Heinr. 7,3 p.674,18 pestis *(sc. avaritiae)* repelle titulos, quae -ilat articulos. *cf. ThLL. IV. p.165,4 s. v.* condylizo.

condyloma (-dil-, -dol-, -lm-, -lim-, -ocm-, -ogm-), -atis *n.* (κονδύλωμα) *script. et form. (plur.):* -matha: GLOSS. med. p.77,11. -mta: DIAETA Theod.254. -mate: *p.1282,10.* -matus: *p.1282,9.* -matas: *l.72. adde* BOTAN. Sangall.61,12. *metr.* -dȳ-: *p.1282,1.13. adde* Ps. ODO MAGD. herb.201.

nodus, nodositas – Knoten, Verknotung: **1** *proprie (t. t. medic.):* **a** *de specie verrucae i. q. ficus – Feigwarze, Kondylom (def.: p.1282,2 sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 250capit. de ragadibus et -ilomatibus (*3,75* κονδυλωμάτων) et emorroidibus. RECEPT. Sangall. II 84 capit. p.39,9 ad -olmatas. ODO MAGD. herb. 424 -ta solvit *semen anethi.* ARS med. 7 p.430,3 -iloma dicitur duritia inaequalis circa supradictis locis *(sc. matrice).* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.38aʳ -ilomata sunt quedam superflue interius carnes apparentes in ano quasi parve glandule. IOH. IAMAT. chirurg.8,14 p.62,19 ad -olimata, id est collectiones. WILH. SALIC. chirurg.1,45 p.317G -ta non habent pedem neque figuram fici *eqs. al.* **b** *de morbo articulari i. q. callus articulorum – Gichtknoten:* BOTAN. Sangall. 27,3 ad . . . podaicras vel -olomatus. GLOSS. med. cod. Trev. 266 ad -ologmate podagre. *al.* **2** *translate i. q. quaestio nodosa, aenigma, difficultas – verwickeltes Problem, Rätsel(haftigkeit), Schwierigkeit:* GESTA Apoll. 296 pro -ilocmate miro . . . scrutatur in intima cordis. Ps. ODO CLUN. rhythmimach. p.293ª rhythmimachiae diversarum proportionum gravi reiicimur -ilomate, ne ad huius scientiae secretiora possit pertingere.

***condylosus** (-dil-), -a, -um. *chiragra affectus, nodosus – gichtisch:* MIRAC. Cuneg.69 -ilosas manus sacro pulvere aspersas sentiens sanari.

condylus (-dil-), -i *m.* (κόνδυλος) *nodus articuli – (Finger-)Knöchel:* GLOSS. III 436,23 St.-S. -ili qunbili (*i.* gnubili). *de digitis in modum pugni fere complicatis:* LIUTPR. antap. 1,11 p.12,4 Atropos articulos iam in -ilum (colum *var. l.*) solam imperii tui sententiam expectat, ut fila contrahens rumpat.

conecto (conne-), -nexui, -nexum, -ere. *script.:* quo-: *p.1284,57.* -nix(us): *p.1283,7. 1284,42. 1285,36. form. stirp. perf.* -nex(i): *l.72. p.1283,25. metr.* cŏ-: *p.1284,5.16.*

I *(con)iungere, colligare, implicare – verbinden, verknüpfen, verflechten (cf.* GLOSS. I 61,28 St.-S. connectere kacnupfen. II 754,51 -am zisamena hefto. IV 232,5 -o ih samflihte): **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALDH. ad Acirc.111,15 lilia purpureis . . . -xa (conn- *var. l.*) rosetis. WOLFHER. Godeh. I 15 p.178,47 arbor . . . ramis . . . et foliis multis . . . in invicem . . . firmiori quadam complexione -xis. GLOSS. Roger. II 64sq. connectuntur . . . ad invicem arterie et vene cum quadam distancia, sicut connexa sunt fila in rethi. *al. proverb.:* NIVARD. Ysengr.5,127 connectit paleas, nodum vestigat in ulva. **β** *de manibus: complecti – verschlingen:* CARM. Bur. B 92,73,3 tres assistunt Gratie digito connexo. *torquere – ringen:* WALAHFR. Wett. epil. 2,15 ingeminans -o lacertos. **b** *natur.:* WOLFHER. Godeh. I praef. p.168,2 ita ut *materiae conexio* . . . elementorum quadruvium . . . -at in alterutrum. **c** *anat.:* **α** *in univ.:* CONSTANT. AFRIC. theor.2,4 p.6bʳ omnes alie *(spondyles)* sibi sunt connexe quibusdam frustulis. 3,17 p.11bᵛ quibus *(ligamentis)* mento est connexa *lingua.* MIRAC. Annon.1,45 (Siegburg. Stud. III. 1966) iuncturam ossium, qua collum humero connectitur. ALBERT. M. animal.1,539 venae . . . panniculares connectentes anulos eius *(tracheae). al.v.et l.36. p.1141,20. refl.:* NICOL. anat. 194 pia mater et dura mater in duobus locis se -unt. **β** *de distortione usu mediopass. i. q. concrescere – zusammen-, anwachsen:* MIRAC. Annon.1,76 (Siegburg. Stud. III. 1966; a.1183/87) cui *(filio)* caput ex obliquo iacebat connexum humero (2,25 capite ad humerum connexo). 2,36 male connexum crus in priorem statum redierat. **d** *techn.:* **α** *trans. i. q. conglutinare, coagmentare – (zusammen)löten:* MAPPAE CLAVIC. 259 argentum vel cuprum bene potes -ere. **β** *intrans. i. q. haerere – haften, halten:* MAPPAE CLAVIC. 201 (interp.) iuncturam eris . . . cum fuscello frica, ut bene -et (202 [interp.] calefac *aurichalcum* sicut aurum, usque quo b. -et. *ibid. al.*). **2** *latius:* **a** *gener.:* AGIUS vita Hath.22 canebat . . . versus ita -xo sibi ordine iunctos, ut *eqs. v. et p.1207,35.* **b** *log. c. sensu copulandi:* GERHOH. novit.12,8 (ed. N. M. Häring. 1974) 'immensus pater' est inconsequens conexio dictionum, dum substantia, que trium communis est, subicitur et persona singularis predicatur, que ad tale subiectum necessario non -itur *eqs.* **c** *mus.:* FRUTOLF. ton. p. 146 differentia sexta . . . in tonum ulteriorem surgit pene similis primae, nisi quod ista in fine, sicut illa, non connectitur. **d** *geom.:* GERB. geom.4,5 quod si alios duos *(circulos)* connexueris (connexeris *var. l.*) ita,

[Antony]

ut uterque suo ambitu punctum includat alterius *eqs.* ANON. ad Ragimb. p.533,10 quadratum . . . aequalibus rectisque lineis puncto sibi in quadro -xis mihi constituo. **B** *in imag.:* ALDH. ad Acirc. 1$^{tit.}$ domino . . . mihi . . . spiritalis clientelae catenis -xo. TRAD. Lunaelac. 38 p.23,18 Oportunus cum fratribus suis in vinculo caritatis -xi (42. 55. FORM. Salisb. 2,11,3 [SBMünch. 1973/IV. p.37] i. v. c. Christi vobis connixus). ALBERT. M. miss. 1,3,23 p.35^{a},13 *spiritus sanctus* est . . . nexus, qui totum connectit corpus mysticum cum capite. *al. cf. l.13sqq. medial. i. q. coniugari – sich vereinen:* LEG. Wisig. 12,2,17 p.425,15 christianis iugali copula -amur *(sc. Iudaei).* **C** *translate:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* **α** *in univ.:* CAND. FULD. Eigil. II 21,3 Aeigil subiectis sacro connexus amore. REGINO chron. a.890 p.134,14 quod illi *(regi)* . . . familiaritatis gratia fuerit -xus. WIPO gest. 2 p.17,20 quos *(sc. nos)* ex tam multis causis connexos dissolvi posse inimicitiis nemo suspicabitur. DIPL. Heinr. IV. 246 p.312,18 qua *(sc. proximi)* dilectione omnibus . . . -imur. *al. cf. l.4sqq. de consortio (matrimoniali) i. q. consociare – beigesellen:* DUDO hist.3 (PL 141,748^{C}) luculentae maiestatis virgini . . . se connexuit *Richardus dux.* p.749^{A} providentia summae divinitatis . . . hanc tibi Dacigenam . . . connexuit; . . . hanc tibi inextricabili maritalis foederis privilegio protinus connecte. **β** *conciliare – gewinnen:* WIDUK. gest.1,9 p.12,3 animum sibi Irminfridi connexerat (-xerat, connexuerat *var. l.*) *Iring.* **γ** *medial. i. q. conspirare – sich verbünden:* GESTA Camer. cont. II A 265,2 p.196 insimul sunt -xi . . . laici ad dedecus episcopi. 266,2. **b** *de rebus:* AURELIUS 7 si . . . connexa est *causa* ceteris *eqs. v. et p.1023,7.* **2** *iur.:* UFFING. Ida 1,4 illos . . . connubiali iure connexos. DUDO hist.3 (PL 141,713^{D}) *Richardus dux* non habet amicos sibi connexos inextricabili foedere adiutorii et societatis. p.728^{D} desiderat *archipraesul* . . . omnes connectere fidelitati sui nepotis. *v. et l.24.* **3** *eccl.:* GESTA Halb. p.110,35 sedes episcopales . . . fraternitatis debito sunt connexe. *v. et p.1287,54.* **4** *philos. et theol.:* **a** *in univ. (pass. i. q. cohaerere – zusammenhängen, in enger Verbindung stehen):* ALBERT. M.sent. 2,9,3$^{capit.}$ utrum membra hierarchiae ad invicem sint connexa. cael. hier. 10,1 p.292^{a},7 prima 'dispositio', id est hierarchia, 'animorum . . . est connexa' *(PG 3,272^{D}* συνῆχται . . . ἡμῖν, *prave versum)* ad alias. p.292^{b},27 hoc est primum, in quo connectuntur *hierarchiae,* scilicet in ordinatione ad principium et finem unum. 15,11 p.441^{a},4 'connectens' (*PG 3,337^{B}* συνάπτον), id est virtutem connectendi habens 'prima secundis' *eqs.* summ. theol. II 10,41 p.497^{a},13 omnia ordinata per supremum, medium et postremum conveniunt et connectuntur in aliquo uno. *ibid. saepe.* **b** *communicare – mitteilen, vermitteln:* ALBERT. M. euch. 3,3,2,4 p.320^{b},27 est . . . ipse *(Christus)* cibus in sacramento oculis nostris corporeis invisibilis et connectitur sensibus nostris, ut videatur a nobis. p.320^{b},40 species sacramentales . . . connectunt eum *(Christum)* nobis ad sensum corporis. **c** *per intellectum coniungere – begrifflich verbinden, in Zusammenhang bringen:* GODESC. SAXO conf. p.64,1 quid sit praedestinatio, planius ac plenius cum praescientia connectens. gramm. 2,84 'qui nihil vetat benefacere' superioribus debet -i. *cf. p.1282,68.*

II *constringere, vincire, continere, coercere – binden, fesseln, zusammen-, festhalten* (*cf.* GLOSS. II 644,9 St.-S. -xę pihafto): **A** *proprie:* **1** *strictius:* ALDH. virg. I 34 p.276,13 ligatis lacertis et -xis surarum cruribus. 36 p.284,5 sanctos ferreis collariis -xos. THEODULF. carm. 28,923 stipes eis *(furibus)* plantas, -ant vincla lacertos. *c. sensu (ag)gravandi:* ALDH. virg. I 51 famulas Dei ingentis scopuli mole -xas in medio Tiberis alveo ... mergere. **2** *latius i.q. cingere – umgeben, einschließen:* DIPL. Heinr. II. 251 p.290,3 (interp. s.XII./XIII.) certis et preordinatis terminis prefatam terram circumquaque -it *terminus.* **B** *in imag.:* WIPO gest. prol.p.4,18 rerum labentium fugitivam memoriam litterarum vinculis connectere. *in stipulatione chartarum:* TRAD. Patav.64 (a.812) *facultates* sint firmas ad sanctum Stephanum et veris vinculis -xas et firmiores sint ferro (65 stet haec traditio . . . v. v. -xa *eqs.*). *cf. p.1284,10.* **C** *translate:* **1** *gener.:* **a** *cohibere – hemmen, zügeln:* LIBRI Karol. 3,12 p.126,15 nisi . . . legislator . . . nostri moderaminis retinaculis gressus suae mentis -xos habuisset. **b** *possidere, comprehendere – in Besitz, Beschlag nehmen:* CARM. de litt. 3 sibi c centum . . . constat habere connexum. **2** *iur. i. q. obligare, confirmare – verbindlich, gültig machen, zusichern:* CHART. Fuld. B 188 p. 284,22 (a.791) rem . . . possidere . . . habeatis potestatem culmo connexam (202 p.301,29 p. c. -xam. *ibid. al. sim.* 209 p. stipulatione connexam. *cf. l.49*). TRAD. Patav. 31 haec carta sit firmior ferro -xa et veris vinculis ligata *(cf. p.1283, 69sqq.).*

III *nectere, nectendo efficere, facere – knüpfen, flechten, machen* (*cf.* GLOSS. IV 6,48 St.-S. connectit kisamanot kimachot kifuagit): **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* METELL. Quir. 16,19 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) quod *(vas)* arte textili fuit ubique palmeis -xum spatulis. **b** *componere – zusammenfügen:* EINH. Karol. 33 p.40,20 (testam.) quae *(mensa)* ex tribus orbibus -xa (convexa *var. l.*). *v. et p.1292,15.* **2** *latius i. q. unire – zu einer Einheit zusammensetzen, einen:* ALBERT. M. incarn. 42 p.214,74 corpus *ecclesiae* -itur fide, spe, caritate *eqs.* **B** *in imag.:* ALDH. virg. I 13 p.243,9 retiaculum superbiae aut tendiculam elationis. II 96 -xa (conn- *var. l.*) prius thalamorum vincula rumpunt (HRABAN. carm. 10,9 tu devota piis connectis v. verbis). BURCH. WORM. ieiun. p.119,8 ex . . . verissima ratione dubitationis nodositatem connectere. **C** *translate i. q. constituere, inire – schließen, eingehen:* LEG. Wisig. 5,7,17$^{tit.}$ ne liberti vel progenies eorum cum posteritate patroni . . . coniugia -ant (conn-, connectent, nectant *var. l.*). CHART. archiep. Magd. 324 p.422,9 (a.1167) ut hec amicicia indissolubiliter connecteretur.

IV *adnectere, alligare, adiungere – anbinden, -heften, -knüpfen, -fügen* (*cf.* GLOSS. II 430,40 St.-S. -xus lapis zuogichnuftar stein): **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* ALDH. virg. I 47 p.301,13 scopulum collo -xum. **β** *techn. i. q. applicare – haftend machen, auflegen:* HERACLIUS I 12,11 quae *(sc. micas)* tenerae poteris laminae connectere plumbi. **b** *c. colore quodam:* **α** *infigere – (hinein)stecken:* VITA Liutb. 28 eius *(comparis)* integram acum . . . surripere suamque confractam in loco eius connectere. **β** *affigere, distinguere – besetzen (mit):* AGNELL. lib. pont. 174 p.390,27 bulla connixa smaragdus et . . . fulgens gemmis. **2** *latius:* **a** *de rebus i. q. addere, subnectere – hinzufügen, anhängen:* **α** *gener. c. sensu affingendi:* WOLFHER. Godeh. I 18 me nulla . . . in subsecuturis adulandi causa -ere decrevisse. **β** *iur.:* LEG. Wisig. 2,1,5 prolatis seu -xis aliis legibus, quas *eqs.* FORM. Bitur. 9 p.172,39 presens ingenuitas omni tempore firma permaneat cum stipulatione firmitatis connexa *(cf. l.5sqq.).* DIPL. Otton. II. 174 p.199,9 hanc cartam ... connexis ... nostri nominis litteris subtus ... firmavimus. CHART. cell. Paulin. 44 p.58,13 sublimium personarum nomina connectentes. **b** *de hominibus usu medial. i. q. subsequi – sich anschließen:* MIRAC. Hucberti 1,6 p.910,16 commixte plebilium . . . caterve pompā . . . innocentium connexā puerorum . . . convenerunt. **B** *translate:* **1** *de rebus i. q. assignare – zuweisen:* LEG. Wisig. 12,2,15 p.424,8 que *(pars bonorum)* fisco . . . -etur (quo-, conn- *var. l.*). *v. et p.1287,59.* **2** *de hominibus i. q. aggregare, associare – aufnehmen, eingliedern, (hin)zugesellen:* GODESC. SAXO carm. 24 (MGPoet. IV p.934) est cuius *(Domini)* potestas . . ., quos *(pontifices)* . . . cupit, superis -ere civibus. CHART. Sangall. A 738 p.341,30 donec . . . eidem congregationi -atur.

adi. **conexus,** -a, -um. **1** *coniunctus, colligatus – verbunden, verknüpft:* **a** *proprie:* **α** *strictius de ligatura q. d.:* *de litteris:* BONIF. epist.63 p.131,14 caligantibus oculis minutas litteras ac connexas (-as *var. l.*) clare discernere *(6,* discere *ed.)* non possum. *de neuma quadam:* FRUTOLF. brev.14 p.102 pes semivocalis vel -us (ton. p.172 per pedem connexum). ton. p.141 differentia prima . . . eodem podato connexo ad eumdem, a quo cepit, locum vergit (IOH. AFFLIG. mus.24,21 illius [*praecedentis differentiae*] 'saeculorum amen' in fine connexum podatum habet, huius [*sextae*] simplicem.

[Antony]

24,23 non omnes sillabas connexi podati sonum recipere et pro connexo p. torculum in plerisque sillabis sonare). **β** *latius i. q. contiguus, finitimus – angrenzend, benachbart:* TRAD. Frising. 5 p.31,7 (a.750) erga eodem loco -ae arvae ducali pascua non sufficerant. **b** *translate:* **α** *cohaerens, continuus – zusammenhängend, fortlaufend:* WANDALB. mens. 4 quid connexa ferat mensum discretio terris. **β** *indivisus – in sich eins, einheitlich:* ALBERT. M. cael. hier. 10,2 p.297^{b},26 secundum hoc, cum daemones haberent haec tria *(sc. essentiam, virtutem, operationem)*, essent connexi; quod falsum est, cum sint maxime divisi (p.298^{b},4 d. non sunt connexi). **2** *mente vinctus, praeoccupatus – befangen, voreingenommen:* VITAE patr. Iur. 100 (Sources chrét.142. 1968) quid . . . coniurato hostium digne conveniret excipere, iam -us consulitur imperator. **3** *artus – eng, fest (geknüpft):* RATHER. conf.28 p.421^{C} maculis connexissimae retis ligari.

subst.? **1. conexus,** -i *m. maritus – Gatte: v. p.1288,15.*

2. conexa, -ae *f.* **1** *neuma colligata, coniuncta – verknüpfte, verbundene Neume:* FRUTOLF. brev.14 p.102 semivocalis vel -a. **2** *ratis – Floß:* GLOSS. IV 237,20 St.-S. connexe fluder (*item* 239,13).

3. conexum, -i *n.* **1** *pars, membrum conexionis – Teil der Verbindung, Glied der Verknüpfung, des Zusammenhanges:* ALBERT. M. sent.1,31,11 p.114^{b},16 est nexus quasi vi vinciens et ille potest super connexa. p.114^{b},21 nexus, quo spiritus sanctus dicitur nexus, . . . dulcedine . . . nectit et ideo per ordinem naturae est ab utroque connexorum *(an subst. masc.?)*. cael. hier.10,2 p.297^{b},18 in aliis . . . connexionibus unumquodque connexorum participat per se illuminationem. *ibid. al.* **2** *continuum – Kontinuum:* ALBERT. M. phys.4,2,5 p.281^{a},4 cuius *(circumferentiae orbis)* connexum aequaliter distat a terra per circuitum.

adv. **conexe, *conexim.** **1** *in modum conexionis, collectim – in geschlossenem Zusammenhang, in ganzheitlicher Verknüpfung (cf.* GLOSS. I 61,31 St.-S. -ixe kamahlihho): ALBERT. M. eccl. hier.1,9 p.499^{a},12 'quod donatur illis', scilicet angelis, 'uniformiter' . . . et 'connexim' (*PG 3,376^{B}* συνεπτυγμένως), id est simpliciter, quia non per materialia et composita dona *eqs.* **2** *arte – eng, innig:* WIDR. Gerh. 1,7 p.496,34 eo -ius ac firmiùs summo ecclesiae pastori se credebat uniri posse, quo *eqs.*

conela *v.* cunila. **coneō** *v.* coeo.

***conestabilis, *conesta(bu)lus** *v.* *comestabulus.

conestruo *v.* construo. **coneticus** *v.* tonoticus.

conetus *v.* conatus.

(coneus *subst. in etym. vocis* cuneus *cum sensu coetus vel counionis:* BERTH. RATISB. serm.20 p.106,22 cuneus dicitur quasi -us, eo quod simul in unum sunt collecti (*ex Isid. orig.9,3,59* couneus [-us *var. l.*]). *cf. ThLL. IV. p. 1094,67.)*

***conexilis,** -e. *coniunctus, consociatus – (zu einer Gemeinschaft) verbunden:* VITA Deic.2 (prol.) glebas . . . sanctorum . . . spe felici virides et spiritus sancti irrigatione -es . . . se repagulatas habere tripudiant.

conexio (conn-), -onis *f. script.* connecti(o): *p.1287,16. metr.* cŏ-: *p.1286,4.*

coniunctio, colligatio, implicatio, complexio, copulatio – Verbindung, Verknüpfung, Verflechtung, Verquickung: **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *de rebus vel partibus corporis:* **a** *gener.:* FRID. II. IMP. art. ven.1 p.52,6 student *aves* illam materiam *(sc. ad nidum faciendum)* tali conn-e intricare et iungere, quali homo vix posset construere meliorem. **b** *natur.:* WOLFHER. Godeh. I praef. p.167,47 fluctuantis materiae. **c** *anat.:* WILH. SALIC. chirurg.2,21 p.338^{E} propter infiltrationem et conn-em nervorum. **d** *eccl. (in imag.):* ALBERT. M. incarn.42 p.215,23 -o membrorum *ecclesiae* per modum unionis est per caritatem. miss.3,6,2 p.97^{b},31 prima *communio* est ex conn-e obedientiae et auctoritatis, quam habemus cum nobilibus membris ecclesiae. **e** *techn. i. q. coagmentatio – Zusammenfügung, das Löten:* MAPPAE CLAVIC. 202$^{capit.}$ (interp.) -o auricalci. **2** *de hominibus i. q. amplexio – Umklammerung:* VITA Heinr. IV. 12 p.39,27 inherentium -e fatigatus in profundum trahebatur. **B** *latius:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* METELL. Quir.7,57 (ed. P.Ch. Jacobsen. 1965) quę prestante viro digna -o *(sc. numerorum VII et XX).* **b** *c. colore quodam:* **α** *compositio – (zusammenhängende) Darstellung:* EPIST. var. II 21 p.336,34 si hic *(legens)* eis *(scriptis de Dionysio)* in sui -e manus dare fidei detrectaverit. **β** *comprehensio – Zusammenfassung:* MIRAC. Annon.3,52 (Siegburg. Stud. IV. 1967; a.1183/87) si alicui hęc signorum connexio *(sc. in uno capitulo)* displicuerit. **2** *log.:* **a** *de praedicatione:* GERHOH. novit. 12,5 (ed. N. M. Häring. 1974) si dicas 'homo est Petrus', 'Deus est pater', vera quidem est -o, sed inconsequens (ARNO REICHERSB. apol. p.160,24 dictionum. *v. et p.1282,66*). 12,9 -o communium predicatorum ad singularia subiecta. 42,2 hominem verbo Dei unitum negant esse filium Dei Deum dicendum nisi accidentali . . . conn-e (44$^{capit.}$ de a. -e). 44,2 tam naturalis est ista connexio, ac si proponas *eqs. ibid. al.* **b** *de syllogismo:* ALBERT. M. epist. Dion.7 p.502,78 (ed. P. Simon. 1978) per -es syllogisticas necessarias. p.502,85 per aliquas -es argumentorum. **3** *mus.:* AUREL. REOM. mus.12,17 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) in semet retinent quandam -em autentus deuterus et autentus tetrardus in sui fine. MUS. ENCHIR. 10,15 (ed. H. Schmid. 1981) diapente interpretatur ex quinque, quod vel quinque sonorum -e constet vel *eqs.* ANON. ton. Schneider p.117,35 ut neume tum eiusdem soni repercussione, tum duorum vel plurium (plurimum *ed.*) conn-e fiant. **4** *geom.:* GERB. geom.4,5 circulorum. *cf. p.1287,37.* **5** *iur. i. q. adiectio, adnexio – Hinzufügung, Zusatz:* LEG. Wisig.2,1,28 adinventionis alicuius -e. DIPL. Otton. II. 232 p.261,30 hanc cartam . . . nostrę magestatis subscripti theorematis conn-e firmavit auctoritas.

II *meton.:* **A** *de rebus vel partibus corporis:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p.182,26; a. 1091/92) nervorum -es ad usus pristinos reparari. *v. et p. 1288,9. concretio (prava) – Verwachsung:* ADSO Mans.14 (MGScript. IV p.512^{b},22; s. X.$^{ex.}$) nervorum subito rupta -o . . . coepit . . . dissolvi. **b** *natur.:* WOLFHER. Godeh. I praef. p.167,47 ut . . . semet . . . fluctuantis materiae . . . iungat seiungatque -o. HONOR. AUGUST. gemm.1,139 elementorum. *v. et p.1100,2.* **2** *compages, compaginatio – Gefüge, Gerüst, Bau:* **a** *gener.:* CHART. Westph. III 605 p.321,15 (a.1256) conn-em lignorum, que fit ad restrictionem aquarum, que vulgo slacht dicitur. *cf. p.1285,62.* **b** *anat.:* GERHOH. psalm. 31,4 p.33,10 spina est ordinata connexio ossium in tergo, qua homo erigitur. ALBERT. M. animal.9,78 post partum omnia ossa in figura et -e sunt perfecta in omnibus animalibus. **c** *eccl. (in imag.):* VITA Burch. Wirz. 1 ea . . . concordia membrorum *ecclesiae* -o capiti copulatur, quo *eqs.* (EPIST. ad Wrat. 2 p.390,6 merito m. articulata connexio [contextio COD.Udalr.36 p.68,19] vobis ut capiti obedit). *cf. p.1285,67.* **3** *series, consertio – Reihe, Aneinanderreihung, (Ab-)Folge:* **a** *ordo (intellegentiae) – (Sinn-)Gruppe:* CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p.80,3 (s. IX.^{2}) *epistula* Hieronimi ad Marcellam de -bus litterarum *(i. Hier. epist.30,6sqq.).* **b** *contextus, continuum – (zusammenhängendes) Ganzes:* BERNO ieiun.8 (PL 142,1096^{D}) quatenus ex -e collocutionis hactenus inter nos habitae quoddam breviloquium in unum velis colligere. **4** *ligamentum, ligamen – Band (usu anat.):* ALFAN. premn. phys.4,10 homiomera . . . sunt ut . . . cartilago, suminosa, -es (*PG 40,609^{B}* σύνδεσμοι). Ps. GALEN. anat.1 p.166^{D} *Dei sapientia* ex ossibus rem similem sibi extraxit, quę -o vel ligamentum appellatur, et ipsam nervo miscuit. **B** *de hominibus c. sensu adhaesionis i. q. partes – Anhang, Anhängerschaft:* LAND. MEDIOL. hist. II 40 p.37,41 Nazarius cum sue conn-is turba (p.37,44. 38,4).

III *translate:* **A** *coadunatio, consociatio, commercium – Vereinigung, Zusammenschluß, Bindung, Verbundenheit:* **1** *gener.:* **a** *in univ. (plerumque accedit ad notionem vinculi):* ODILO CLUN. Adelh. 6 (MIÖG Erg.-Bd.20/2. 1962. p.34,16; c.1000) permansit in utrisque . . . perpetue pacis indivisa -o. THIETM. chron.6,7 interrupta est . . . fidei connexio et sacra-

[Antony]

menti. SIGEB. GEMBL. Theod. 9 ut ... indivisa esset caritatis -o (CHRON. Ebersh. 13 p.437,43 hunc [*abbatem*] ... Odilia ... sibi ac monasterio ... conventione et conn-e karitatis coniunxit). ALBERT. M. euch. 3,3,2,1 p.316^{b},32 in nexu amicissimae conn-is Dei et hominis (3,3,2,4 p.320^{b},25 nostri cum eo). **b** *de coniugio:* FORM. Augiens. B 2 redemptoris nostri verba de -e viri ac mulieris. DUDO hist. 3 p.98,41 denominato iuratoque termino -is conubialis. **2** *iur. et canon.:* **a** *de pactione:* CHART. archiep. Magd. 324 p.421,30 (a.1167) confederacio ac perpetue amicicie connexio, que stabiliter facta est inter familiam sancte Coloniensis et Magdeburgensis ecclesie (*cf.* p.423,1). *de obligatione:* CHART. Worm. 325 (a.1265) confederationem et formam privilegiorum conn-e mutua initam. **b** *de subiectione:* DIPL. Otton. I. 381 (interp.?) ut ... sub unius ditione ... abbatis eadem ... loca ... indissolubili connectione necterentur. DIPL. Conr. III. 251 p.437,23 (ed. F. Hausmann. 1969) sese a -e et subiectione Walciodorensis cenobii ... abrumpere. **c** *de confraternitate, unione orationum:* LIBRI confrat. I app. a 13 p.142,18 (s. X./XI.) ut ... series precum ... ratam inter haec ... loca teneat -em. **3** *theol.:* **a** *usu strictiore de unione, unitate:* **α** *de trinitate:* GODESC. SAXO theol. 19 p.259,6 in patre et filio et spiritu sancto est omnino inseparabilis atque aeterna -o (p.260,11). **β** *de Christo:* LIBER diurn. 84 p.97,8 deitatis atque humanitatis in Christo -o (*cf. Conc. I 1,1 p.40,28 ed. Schwartz* ἕνωσιν) secundum subsistentiam (GODESC. SAXO gramm. 1,103 in unitate personae duarum, divinitatis videlicet et h., copulatio, -o, coadunatio, coniunctio naturarum dicitur iure commercium). **b** *usu laxiore in haeresi:* EBERH. BAMB. epist. 14 p.535^{C} quae *(haereses)* abdicandae ... Nestorio praescribuntur ... vel conn-e (*cf. Conc. I 1,1 p.40,29 ed. Schwartz* συναφείᾳ) quasi per partes constitutiva vel participatione vel inhabitatione unum esse Christum cum Deo. *cf. p.1286,17.* **B** *cohaerentia, communicatio – Zusammenhang, (gemeinsame) Beziehung:* **1** *gener.:* GUNZO epist. 14 p. 48,12 hęc *(geometria)* ... zodiaci atque lactei conn-em (-em *V*) circuli propriis lineis complectitur. WIBALD. epist. 167 p.282,31 complexiones et graduum -es iudicare. **2** *theol. et philos.:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,54$^{capit.}$ de conn-e et synagoga angelorum (summ. theol. II 10,41$^{capit.}$ de s. et conn-e angelicae dispositionis). cael. hier. 10,1 p.287^{a},14sq. determinat *Dionysius* de conn-e (*cf. PG 3,272^{C}* συναγωγή, *per pravam interpr.)* omnium hierarchiarum in conn-e ad unum principium *eqs.* 10,2 p.295^{a},7sqq. p.297^{b},31 quaecumque habent plures potentias ordinatas ad unum, habent conn-em primi, medii et ultimi in suis virtutibus. *saepe.* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 16,18 p.288,15 -em eius *(animae)* cum corpore. *v. et p.1285,29.*

***conexitas** (conn-), -atis *f.* **1** *strictius:* **a** *conexio – (Ver-)Bindung, Verbundenheit:* **α** *in univ.:* CHART. Traiect. 1568 p.319,7 (a.1262) mutue karitatis conn-s nos univit. **β** *de subiectione:* ACTA imp. Böhmer 259 (a.1213) Gurcensis ecclesia Salzburgensi ecclesie adeo est connexa, ut ab ea unquam nequeat separari; hanc ... conn-em nostre maiestatis robore confirmantes *eqs.* **b** *assignatio – Zuweisung:* CHART. Lamb. Leod. 659 (a.1275) tredecima prebenda cum antiquis prepositure fructibus eidem prepositure est connexa; et ex eo, quod idem abbas conn-i ipsi suum prebuit assensum *eqs. ibid.:* ut conn-s ipsa robur optineat firmitatis *eqs.* **2** *latius i. q. appendicium – Zubehör, 'Drum und Dran':* CHART. Wirt. VII 2308 (a.1272) contractum initum ... super libertate curie sue ... et omnium eiusdem curie conn-um. *de iure muneri conexo:* CHART. Wirt. VI 1642 p.42,20 (a.1262) dictum ius advocatie cetereque conn-es superius expresse pro feodo tenebantur a nobis.

conexivus (conn-), -a, -um. *copulativus – (ver)bindend:* CONST. III 235,3 (a.1279) indissolubile matrimonii vinculum ... ex institutione sua virtutem in se obtinet conn-am.

***conexo**, -are. *conectere, (ob)ligare – binden:* CARM. de Cass. 483 te *(sc. praesulem)* caritas tenis -at strictius artis.

***conexorium** (-xio-), -i *n. ligamentum – Band:* ALFAN. premn. phys. 4,10 tenon ... compositus est ex -o (-iorio *A; PG 40, 609^{B}* συνδέσμων) et nervosis inis.

1. conexus (conn-), -us *m.* **1** *conexio, copulatio – Verbindung, Vereinigung:* **a** *in univ.:* EUGEN. VULG. syll. 37,2,9 pentasque trias primas exasque *(sc. litterarum nominis)* -u in terris risum per te splendescere sacrum *sonant, Sergi (v. notam ed.).* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,4 p.6b^{r} perfectis connexibus (connexionibus *ed. Basil. p.30,23*) sibi colligantur *frustula spondylium.* HUGO HONAUG. hom. 4,1,1 (ArchHistDoctrLitt. 43 [35]. 1968. p.266) istud 'con' plurium connexum et sociabilem notat coniunctionem. *al.* **b** *de commixtione carnali ut vid. (ni spectat ad p.1285,18):* RHYTHM. 81,5,2 castum pudorem et alvum virgineum, nescit que thoro in delicto *(cf. Vulg. sap. 3,13)* connexum. **2** *ordo (intellegentiae) – (Sinn-)Gruppe:* CATAL. biblioth. Ineichen-Eder 25,92 p.146 (Mittelalterl. Bibliothekskatal. Deutschl. u.d. Schweiz. IV 1. 1977; s. X.$^{ex.}$) liber Hieronimi ad Marcellam de -bus litterarum *(cf. p.1286,53sqq.).* **3** *ligamen, laqueus – Schlinge:* DHUODA 5,1,45 (Sources chrét. 225. 1975) en habes 'quasi' cum somno vanitatis vinculorum inretitu -bus (conn- *P*).

2. conexus *v.* conecto. **confabolo** *v.* confabulor.

confabrico, -avi, -atum, -are. **1** *proprie:* **a** *fabricare, formare – herstellen, gestalten:* TRAD. Diess. 56 (Quell-ErörtBayerGesch. N. F. XXII/1. 1967; a.1241) ymago ... Marie et thuribulum argenteum, que ambo ... H(ermannus) -vit. **b** *cudere – schmieden, bearbeiten:* ALBERT. M. animal. 25,35 ubi ... magnae massae ferri -antur *eqs.* **c** *conflando transformare – umschmieden (in imag., cf. Vulg. Is. 2,4):* CHART. Mog. A I 482 p.387,26 (a.1119) lanceā suā in falcem ęcclesię -tā. **2** *translate i. q. efficere – bewerkstelligen:* ALBERT. STAD. Troil. 6,82 Aeneas et tu -astis ea *(sive mala sive bona).*

***confabula**, -ae *f. fabula – Erzählung, Sage:* GODESC. SAXO gramm. 2 p.476,21 audi ... -ae *(sc. de anulo Gygae)* fructum.

***confabularius**, -i *m.: v. p.1289,69.*

confabulatio, -onis *f. colloquium, collocutio, sermo – Gespräch, Unterhaltung, Unterredung, Besprechung, (Ge-)Rede (cf.* GLOSS. II 749,36 St.-S. -e choso): **1** *strictius:* **a** *in univ.:* AESCULAPIUS 4 p.7,43 *maniaci* semoti iaceant a -e ... et silentium habeant. CONC. Karol. 39^{A},144 si quemlibet praelatus ... otio vanisque -bus vacantem reppererit (39^{B},14 qualiter vitent ... vanas verborum -es. *al.*). 39^{B},10 p.445,31 familiaritates atque -es virorum ... caveant *sanctimoniales.* PASS. Kil. I 7 -em in invicem fecerunt. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 6 Ualdo Hunfridum inter ceteras -es multis coepit suasionibus adhortari, ut *eqs.* HROTSV. Abr. 1,1 meae ... vacare -i. ANNAL. Altah. a.1068 p.74,10 pontificis usi sunt -e et convivio *legati.* URSO gloss. 39 p.72,14 leprosi et scabiosi -e assidua aliquid inficiunt. ALBERT. M. bon. 59 p.34,47 indigemus ... solacio -is et deambulationis. eth. 10, 1,9 p.616^{b},33sqq. *saepe. spectat ad instructionem fidei et morum (cf. D. Illmer, Formen der Erziehung und Wissensvermittlung im frühen Mittelalter. 1971. p.39sqq.):* DESID. CAD. epist. 14,6 (ed. D. Norberg. 1961) mutua. HERM. IUD. conv. 2 p.75,12 (ed. G. Niemeyer. 1963) ex crebris eorum *(christianorum)* -bus ad exploranda diligentius ecclesiastica sacramenta factus alacrior. *al. v. et l.70sqq. cf. p.1289,9sqq.* **b** *c. colore quodam:* **α** *de conversatione:* AMALAR. ord. antiph. 13,12 tu, sapientia, quae ex ore altissimi prodisti usque ad humanam -em. REGINO syn. caus. 2,396 qui se orationi vel -i eius *(excommunicati)* ... sociare praesumserit *(cf. Cass. inst. 2,16).* VITA Otton. Bamb. III 2,3 (ed. J. Wikarjak. 1966) quibus *(militibus)* ... episcopus ... primum indicta penitentia sic demum communicare et -em cum eis ac mensam voluit habere communem. CHART. Salem. 317 p.353,11 quod omnes ..., qui eidem Ul. cibo, potu, -e ... communicarent ..., predictis irretiti forent sententiis. **β** *de disputatione:* CAND. FULD. Eigil. I 15 oriebatur inter eos ... -o spiritalis. AMALAR. ord. antiph. 6,24 post hos psalmos sequitur -o sanc-

[Antony]

torum mutua per lectionem. 7,12 -o lectionis. γ *de contentione, controversia:* CAND. FULD. Eigil. I 5 p.225,16 -o diversarum mentium (*cf.* p.224,22). δ *de vaniloquio:* CHART. Wirt. VI 1638 p.31,18 (c.1262) -es, sessiones vel aliquas levitates exercere. *cf. p.1288,44sq.* ε *de dialogo per orationem habito:* ALCUIN. epist.228 p.372,7 Dei omnipotentis frui -e. IOH. CANAP. Adalb. A 25 p.37,15 (ed. J. Karwasińska. 1962) horum duorum . . . patrum *(sc. s. Martini et s. Benedicti)* sacris -bus pastus (*cf.* B 25 p.63,23). ζ *de institutione:* HRABAN. hom. I 11 p.25[B] qui litteras nescit, . . . virum . . . doctum perquirens eius -e pascatur. VITA Gamalb. 15 cum tuorum consiliorum usi fuerimus -e. **2** *latius de eloquio:* MIRAC. Hucberti 1,6 p.910,7 tranquillam illis *(cursoribus)* intulit -em *pater monasterii* promens: '*eqs.*' VITA Mathild. II 10 p.289,49 in omnibus eius actibus et -bus laudabilis apparuit gravitas.

confabulator, -oris *m.* **1** *gener. i. q. collocutor – Gesprächspartner:* WOLFHER. Godeh. I 14 p.178,37 cui *(imperatori)* . . . comes et -r exstitit. AEG. AUR. gest. 2,102 p.72,47 unus ex secretioribus eius *(episcopi)* -bus. *de colloquio divino dignatis:* EBERH. BAMB. epist.8 p.506[C] familiaris -r Domini (*item de Moyse:* HILDEG. epist. II 29,27 intimus -r Dei). TUTO opusc.1,8 p.24,21 angelorum -r et dominicae visitationis susceptor efficitur *Gedeon. al.* **2** *iur. i. qui quasi fraternitatis foedere se ad iuvandum in iuramento obligavit – einer der sich gleichsam durch Anbrüderung als Eideshelfer verpflichtet hat, Verbrüderter, 'Eidbruder': v. l.70.*

1. confabulatus, -us *m. alloquium – Anrede, Gespräch:* THANGM. Bernw.14 p.765,15 illa *(Sophia)* . . . eius *(Bernwardi)* accessum et -um . . . declinavit.

2. confabulatus *v.* confabulor.

confabulor, -atus sum, -ari *vel rarius* **confabulo,** -are. *script.* -bol-: *l.39.65. struct. c. dat.: l.40.44.*

1 *intrans. i. q. colloqui, colloquium habere, sermocinari – sprechen, ein Gespräch führen, sich unterhalten* (*cf.* GLOSS. III 413,71 St.-S. -antur sprachen): **a** *in univ.:* ALDH. virg. I 42 p.294,1 alternatim. FORM. Flav.117[b] qualiter vos nobiscum . . . -olare dignastis. HINCM. ord. pal.35 princeps . . . in . . . -ando rarius visis . . . occupatus erat. LIUTPR. antap.3,25 p.84,21 cum . . . secum . . . rebus ex nonnullis -rent (-rentur, fabularentur *var. l.*). CASUS Petrish. praef. 5 ad invicem. 20 quibus *(turbis populorum)* sine intermissione non omittunt -ari *solitarii.* RAHEW. gest. 3,49 alius alium laetus appellans familiari secum alloquio -atur. *al.* **b** *c. colore quodam:* α *de dialogo per orationem habito:* DAVID orat. (ZKirchGesch.19. 1899. p.344,7) secunda species orandi est, cum homo familiariter cum Deo propriis verbis -atur. β *de dialogo tacite secum habito:* MIRAC. Gorg.19 p.244[b],33 argumenta fugae cum amaritudine animae suae . . . -tus moliebatur *(cf. Vulg. Iob 7,11).* **2** *trans. i. q. disputare, tractare – erörtern, besprechen:* BEDA hist. eccl. 5,19 p.329,4 de supernis iudiciis . . . aliqua -ari. RUOTG. Brun.8 p.9,15 -batur . . . utillimum aliquid cum quovis. THANGM. Bernw. prol. haec publice cum illo -ari. *c. obi. interiore i. q. habere – führen:* PRIMORD. Windb.1 p.560,33 quas *(sermocinationes)* ad invicem -ti sumus.

subst. **confabulatus,** -i *m. qui (fabula q. d.) quasi fraternitatis foedere se ad iuvandum in iuramento obligavit – einer der sich (durch die sog. fabula) gleichsam durch Anbrüderung als Eideshelfer verpflichtet hat, Verbrüderter, 'Eidbruder' (de re v. Brunner, Rechtsgesch. I. p.132sq. II. p. 518):* EDICT. Roth. 362 in locum mortui alium similem nominare *sacramentalem* de proximus legitimus aut de natus aut de gamahalos, id est -us ([-bol-, confamolatus *var. l.*; gloss. cod. Epor. p.648[b],15 i. adfiliatus]; *inde* LEG. Lang. p.389[b],24 aut de naturalibus aut de gamalis [gloss.: id est conspiratis vel inter se obligatis, ut iuramento se adiuvent], id est -is. *cf.* gloss. cod. Matr. p.652[b],9 gamaalos, id est confabularios. gloss. cod. Vat. p.654[b],41 gamalos confabulatores).

confacinus *v.* omphacinus. **confactus** *v.* conficio.

confaedero *v.* confoedero. ***confalo** *sim. v.* *guntfan-.

***confamiliares,** -ium *m. et f. de iis, qui eiusdem familiae q. d. sunt, fere i. q. socii, consortes – etwa: Genossen:* **1** *in re feodali de censualibus in praediis rusticis commanentibus:* WIDUK. gest.1,35 p.49,1 *rex* ex agrariis militibus nonum quemque eligens in urbibus habitare fecit, ut ceteris -bus suis octo habitacula extrueret. TRAD. Ratisb.895 ex illa . . . familia Adelheit femina . . . iusticiam suam coram fratribus s. Emmerammi suisque -bus pronuntiavit. **2** *eccl. de cohabitantibus in monasterio:* EPIST. Bonif.115 p.249,31 -bus singillatim specialia ceterisque incognita . . . innotuit.

***confamiliaritas,** -atis *f. familiaritas (in monasterio cohabitantium) – Vertrautheit (der klösterlichen Gemeinschaft):* WILLIB. Bonif.2 p.8,10 fideles -is illius viri.

***confamiliariter** *adv. per colloquium familiare – in vertrautem Gespräch:* CONR. MEND. Attal. p.158,6 quae ab ipsa . . . -r dicebantur.

***confamula,** -ae *f. conserva – Mitdienerin:* FORM. epist. III 6 extima -arum famula.

confamulus, -i *m. conservus – Mitdiener:* LIBER diurn. 60 p.52,14 magnificos tribunos miliciae -os nostros. STEPH. EDD. Wilfr.29 p.224,1 una cum nostris coepiscopis et -is. 30 p.225,23 -os atque consacerdotes meos. RATHER. prael.3,22 p.236[B] ecclesiae filii . . . aut sunt ecclesiae famuli, episcopi vero -i, aut *eqs.*

***confano** *sim. v.* *guntf-.

***confaveo,** -ere. **1** *strictius i. q. favere – günstig gesinnt sein:* BERTH. (?) annal. a.1079 p.317,2 plurimis sibi *(sc. legato)* . . . -entibus. **2** *latius:* **a** *gener. i. q. (favendo) adesse – sich beteiligen:* MEGINFR. Emm. 13 (PL 141,983[A]) *corpus* -entibus eius loci populis debito sepelierunt honore. *in dedicatione ecclesiae i. q. comministrare – mitwirken:* GESTA Halb. p.87,2 templum . . . -entibus et conbenedicentibus XI episcopis . . . dedicavit. **b** *iur. i. q. collaudare, comprobare – (gemeinsam, mit-)zustimmen, billigen:* CASUS Petrish.1,8 (chart.) actum Constantiae . . . presente et -ente . . . advocato meo . . . nec non et aliis testibus. DIPL. Heinr. IV. 83 p.108,27 cum consensu et favore Egilberti Mindensis episcopi . . . consentiente et -ente Ottone Bawariorum duce ceterisque omnibus, quorum *eqs.* 252 p.321,12 (spur.) -entibus . . . principibus regni.

confecio *v.* conficio.

***confectatio,** -onis *f. confectio, praeparatio – (Zu-)Bereitung, Präparierung:* Ps. AVIC. anim.10,1 p.468 alia -o vera.

confectio (-ccio), -onis *f.*

I *proprie:* **A** *effectio, perfectio – Herstellung, Verfertigung, (Zu-)Bereitung, Durchführung, Vollendung:* **1** *de compositione, commixtione, concinnatione, praeparatione:* **a** *in univ.* (*cf.* GLOSS. II 148,47 St.-S. -o miscunga): α *gener.:* CHRON. Bened. I 3 p.214,27 (cod. 3) ad -em salis. TRAD. Welt.18 VII modios bracii et I ad eandem *(sc. cervisiae)* -em pertinentem (WALTH. TER. Karol. 11 p.544,5 cervisiarum -es et potationes . . . interdicendo. GESTA Lob.18 p. 321,24). HIST. de exp. Frid. imp. p.55,1 in toxici vel veneni -e. β *pharm.:* ANTIDOT. Lond. p.17,11 -o antidotorum diversarum. ANTIDOT. Bamb. p.33,44 -o eius *(antidoti)* hec est *eqs.* (ANTIDOT. Glasg. p.115,6. *saepe*). ANTIDOT. Glasg. p. 134,12 -o de diversis electuariis. CATAL. biblioth. Lehm. I 49 p.248,9 de olei -bus in codice I. *al.* γ *techn.:* COMPOS. Luc. γ 22[capit.] de -o ficarim. MAPPAE CLAVIC. 5[capit.] auri plurimi -o (COMPOS. Matr.2[capit.] -o a. *al.*). 73[capit.] argenti. *saepe.* δ *alch. de perfectae praeparationis operatione:* TURBA phil.16 p.126,28 randerit . . . est ethelie aceti, quod in -e imponitur, quo Deus perficit opus. ANON. miseric. 303 elixir post suam -em et perfectionem. 446 cum -e veraci (485. 609. *cf.* 592 secundum suam -em veritatis. *sim. al.*). 456 facies ea *(corpora et spiritus)* -e philosophali unam naturam. 470 in omni gradu -is. 706sq. *ibid. saepe. v. et p.1310,31.* **b** *conscriptio – Abfassung, Niederschrift, Aufzeichnung:* α *gener. i. q. contextio, compositio – das Verfassen:* CHRON. Reinh. a.1207 p.573,4 magister Clingishore . . . cum Wolframo de Eschinbach studio -ccionis cantilenarum se exercuit.

[Antony]

β *iur. (expressius de iure perscribendi: l.5):* DIPL. Ludow. Germ. 184 p.267,1 (spur. c. s. X.in.) per novorum *praeceptorum* -em. CHART. Rhen. inf. I 474 p.334,30 usque ad -em presentis cartę. CHART. Ital. Ficker 397 concedimus tibi *(sc. notario)* . . . -em instrumentorum concessionum, emptionum omnium factarum ab omnibus de Cavallis. CHART. Basil. A I 423 usque ad octavam -is huius littere. CHART. Brixin. 150 p.162,15 ut, que nostris temporibus aguntur, adnotatione scriptorum et privilegiorum -e roborentur. *al. de pacto sponsalicio: v. l.44. de testamento:* LEG. Wisig. 2,5,12 p.112,17 ut scripture ille, que secundum primi et secundi ordinis -em sunt alligate . . ., infra sex menses . . . sacerdoti pateant publicande. **c** *formatio – Bildung, Formung:* RUD. FULD. Leob. 8 in cuius *(globi)* -e cum nimis laboriose desudaret *eqs.* **2** *de consecratione:* **a** *spectat ad sacramentum eucharistiae:* α *in univ.:* AMALAR. off. 3,36,9 in officio -is corporis Christi (CONC. Karol. 56A,29 qui[*presbyteri*] . . . in -e divini c. et sanguinis consortes cum episcopis sunt. ALBERT. M. euch. 6,4,2,15 p.428b,37 ad c. dominici -em. *al.*). WALAHFR. exord. 23 p.502,11 ea *(actio canonis)* est legitima et regularis sacramentorum -o (BRUNO MAGD. bell. 40 p.40,23 dum *presbyter* in s. -e venisset ad communionem. BERNOLD. CONST. libell. IV 11. ALBERT. M. miss. 3,11capit. de perficientibus sacramenti -em. euch. 6,4,1,6 p.422b,33 haec debita materia [*sc. panis*] sufficit -i sacramenti. *ibid. saepe*). *adde:* CAES. HEIST. mirac. II 1,21 p.45,13 quid dicam de medicina corporis et sanguinis Christi, cum ipsi libri, missales dico, in quibus -o salutaris conscripta est, sine virtute non sint. β *operatio sacramentalis – sakramentaler Vollzug:* AMALAR. off. 1,12,26 ut in -e immolationis Christi assint presbiteri et simul cum pontifice verbis et manibus conficiant. γ *absol. i. q. conversio – Wandlung:* ALBERT. M. euch. 6,4,1,7 p.422b,43 qua forma verborum Christus usus sit in -e. 6,4,2,13 p.427a,32 casus quidam, qui possunt accidere in ritu -is. 6,4,2,15 p.429a,11 verba -is . . . enuntiare. *ibid. saepe.* **b** *usu vario:* PONTIF. Rhen. sup. 180tit. oleo exorzizato -o. CHART. Bern. I 4,154 p.369,19 (epist. papae) pro chrismatis -e (CHART. Hamb. 448 [epist. papae] compositionem . . . super -e seu receptione crismatis amicabiliter initam). *fort. huc spectat:* LIBER diurn. 66 ut . . . -em oleorum infirmantibus atque indigentibus annue facies. **3** *de completione fere i. q. datio – etwa: (erfolgte) Leistung:* LEG. Wisig. 3,1,4 p.126,6 aut arrarum aut scripture celebrata -o non valebit. **4** *confictio – das In-die-Welt-Setzen:* EPIST. Ratisb. 6 p.292,34 si forte . . . -o cessaret murmurationis. **B** *concoctio, digestio – Zersetzung, Verdauung:* LIBRI Karol. 4,17 p.205,40 ventrem . . . escarum tantum -bus . . . manifestum est inservire.

II *meton. de rebus (compositione) confectis, praeparatis:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *sucus, coctura – Saft, Sud:* VITA Liutg. II 2,9 p.118,10 cervisae . . . -o cocta. ANNAL. Mont. Georg. a. 1253 (MGScript. XXX p.722,26) -bus radicum ossa *ducis* condita. **b** *fructus conditi – eingemachtes Obst:* THADD. FLORENT. cons. 22,49 quidam cibi assumuntur secundario, sicut pira . . ., -es, tragea (122,64). **c** *condimentum – Gewürz (cf. Vulg. Sirach 49,1sq.):* TRANSL. Auct. 16med. recordatio benignorum gestorum eius . . . super -es pigmentarias indulcatur apud homines. **2** *pharm. i. q. antidotum, medicamen, medicina – (Heil-)Mittel, Arznei, Medizin* (*cf.* GLOSS. IV 332,20 St.-S. -is samangifremida): ANTIDOT. Bamb. p.33,17 -e facis et davis . . . cum vino. ANTIDOT. Glasg. p.138,16 -cciones omnium infirmitatum. EPIST. Teg. I 95 aliquam ad remedium potionis -em . . . precor mittendam. MATTH. PLATEAR. gloss. p.374H ad omnia solutiva composita, sive sint electaria sive -es. p.375D troc(hisci) interpretantur rotunda -o. ACTA imp. Winkelm. I 791l in hiis, que ad curam sunt hominum, utpote medicina, elactuaria . . ., aliisque -bus. THADD. FLORENT. cons. 49,242 ex his omnibus -bus fiat una -o. *saepe. v. et p.1292,28. de certa specie medicaminis:* THADD. FLORENT. cons. 127,151 quatuor medicamina, scilicet sorbitio, melicratum, -o, sufumigium. 158,5 hec -o . . ., que est vocata philosophorum. **3** *techn. de liquoribus, linimentis, pulveribus i. q. mixtura, massa – Gemenge, Gemisch, Masse* (*cf.* GLOSS. IV 239,4 St.-S. -o peiza): COMPOS. Luc. α 25 commisce -es. MAPPAE CLAVIC. 52 absconde -em. COMPOS. Matr. 5,7 adicies de secunda compositione untiam unam . . . et adice de tertia -e semiunciam. THEOPH. sched. 3,4 iaceant *pelles* in -e faecis et salis. 3,48ex. donec ipsa -o cuprum transmordeat. 3,58capit. de -e, quae dicitur tenax. *saepe.* **4** *alch. i. q. admixtum (praeparationem efficiens) – (die Präparierung bewirkender) Zusatz:* TURBA phil. 21 p.130,30 terite . . . ipsum *(lapidem)* cum suis -bus, quae sunt haec *eqs.* 53 p.157,7 cum argentum vivum cum suis coquitur -bus, in rubeum vertitur. **B** *latius:* **1** *instrumentum – Vorrichtung:* AETHICUS ISTER 36 p.22,15 Meopari . . . cytimam -em . . . apparato solis speculo electrino et vitrio valde e lucidissimo spissoque connectentes . . . ponunt. **2** *scriptum – (Schrift-)Stück, Ausfertigung:* CHART. Carinth. V 334 p.206,35 (a. 1278) -es talium instrumentorum sint casse, irrite nullius utique et momenti. **3** *imago – (bildliche) Darstellung, Bildwerk:* BENED. ANDR. chron. p.149,8 non tantum museo dirrupit *barbarus*, verum etiam materie -is transfudit. **4** *figmentum – Erfindung, Lügen-, Hirngespinst:* EPIST. Ratisb. app. 5 p.379,6 hoc, quod in ultima eiusdem tractatus parte continetur, prioribus suis -bus legendo adiunxerunt.

***confectionarius,** -i *m. qui medicamina conficit, medicamentarius – Arzneibereiter, Apotheker:* CONST. Melf. 3, 46 p.306,3 (edd. H. Conrad al. 1973; a. 1231) *medicus* non contrahat societatem cum -is. p.306,5 -i . . . facient confectionem expensis suis cum testimonio medicorum. *v. et p.1310,2.*

***confectivus,** -a, -um. **1** *ad confectionem (cervisiae) pertinens – zum (Bier-)Brauen gehörig:* VITA Liutg. III 3, 353 est huiusmodi tritici vel hordei quadam -a editum farina. **2** *digestorius – verdauungsfördernd:* TRACT. de aegr. cur. p.184,36 fac gargarismum de calidis et complexivis et -is.

***confecto,** -atum, -are. **1** *gener. i. q. conficere, depsere – behandeln, gerben:* INSTIT. regal. 12 (MGScript. XXX p. 1456,10sq.; s. XI.in.) coria. **2** *alch. i. q. praeparare – präpariеren:* Ps. AVIC. anim. 8,1 p.454 luna, quę non potest -ari propter aliquid sibi admixtum . . ., illa est levamen non-confectatum *eqs. ibid. al.*

adi. **1. confectandus,** -a, -um. *praeparandus – präparierbar:* Ps. AVIC. anim. 8,1 p.456 quae *(fermentationes)* sunt -ae, id est praeparandae.

2. confectatus, -a, -um. *confectus, praeparatus – präpariert:* Ps. AVIC. anim. 8,1 p.456 VIII primae -ę *fermentationes. ibid. al. v. et l.40.*

subst. **confectandum,** -i *n. quod confici, praeparari potest – präparierbarer Stoff:* Ps. AVIC. anim. 9,1 p.459 fermentatio solis non-confectandorum.

confector, -oris *m.* **1** *factor, effector, compositor, praeparator – Hersteller, Verfertiger, Bereiter, Bearbeiter:* **a** *de opifice:* α *de coctore:* FORM. Augiens. C 24 cervise -em. β *de figulo:* CHART. Argent. add. 220 p.132,2 (a. 1251/58) -i vasorum, qui dicitur bumeister. γ *de eo, qui membranas facit:* CHART. Tirol. notar. II 523 (a. 1272) -r cartarum. δ *de coriario:* INSTIT. regal. 12 (MGScript. XXX p.1456,9; s. XI.in.) sunt . . . duodecim corarii -es corium. **b** *de conscriptore:* α *gener. i. q. auctor – Verfasser:* CHRON. Reinh. a. 1207 p.571,40 cantilenarum -es summi. β *iur. i. q. scriptor, scriba – Aussteller, Ausfertiger, Schreiber:* LEG. Wisig. 2,5,10 p.111,6 (codd. V 3. 18) scripture. CHART. Rhen. inf. II 105 (a. 1222) Pylegrimus et Renerus . . ., notarii et -es huius cartule. CHART. Wirt. IV 1132 Co⟨n⟩radus notarius, istius privilegii -r. CHART. Bern. II 297 H. scholasticus, harum -r. **c** *de consecratore:* RATHER. prael. 3,15 p.229D quandiu chrisma conficietur, tandiu -r Christus vocabitur. **2** *carnifex, trucidator – Folterknecht:* NOTKER. BALB. martyr. VII. kal. Febr. sceleris ministri . . . iusserunt propius accedere -es (*ex Rufin. hist. 4,15,38* -em).

confectum *v.* conficio.

confectura, -ae *f.* **1** *confectio, medicamen – Arznei, Heilmittel:* ODO MAGD. herb. 1782 *elleborus* miscetur -is, quae

[Antony]

lumina purgant. **2** *compages – Gebilde:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 14a^{r} de duabus . . . arteriis una sola arteria conficitur, quae confecta (ed. Basil. 3,32 p. 75,5 -a) secundina vocatur. *Antony*

confectus *v.* conficio. **confedere** *v.* confoedero.

confenis *v.* confinis. **confenum** *v.* confinium.

conferbeo *v.* conferveo.

***confercularis,** -e. *ad cibum ordinarium pertinens – zur Ration gehörig:* REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGeschXanten. I. 1937. p. 85,19; s. XIII.^{2}) officio portarii debentur carnes, que dicuntur -es sive metgerichte. *cf.* *circumfercularis.

conferentia, -ae *f.* **1** *comparatio – Zusammenstellung:* **a** *de collatione versionum:* GLOSS. I 591,11 St.-S. ex collatione et -a zuobrunkini *(spectat ad Hier. prol. Vulg. Is.).* **b** *de compositione collativa (cf. p. 1295,29sqq.):* ALBERT. M. summ. theol. I 17,67,2 p. 677^{b},27 *Tullius (cf. Cic. inv. 2,160)* dividit . . . prudentiam in memoriam praeteritorum, -am et intelligentiam praesentium et providentiam futurorum. **2** *concessio, oblatio – Zuwendung, das Entgegenbringen:* FORM. Laudun. 5 fidelitatis verba et dilectionis -am remandare. **3** *donatio – Schenkung:* DIPL. Heinr. II. 39^{a} p. 46,5 cum . . . appenditiis vel . . . donis et, quę ibi traditae sunt aut umquam tradendae, -is (39^{b} p. 46,8).

***conferibilis,** -e. *comparabilis (specie), collativus – vergleich-, vereinbar:* ALBERT. M. metaph. 12,2,2 p. 560,67 (ed. B. Geyer. 1964) unitates unitatibus non sunt -es propter naturae suae diversitatem. 12,2,3 p. 563,1 tam unitates quam alios numeros esse -es et collatos. p. 563,3 non-conferibilis. summ. theol. II 4,14,1,1 p. 165^{b},23 ratio, quae est cum inquisitione, quid componibile sit et quid cui -e secundum consequentiam. *ibid. al.*

confermento, -are. *contemperare – versetzen:* ANTIDOT. Lond. p. 19,19 fac exinde pulvera et -a cum aceto, ut fiat quomo⟨do⟩ emplastrum.

confero, -tuli, collatum (conl-), -ferre. *script.:* cumf-: DIPL. Karoli M. 225 p. 303,32. -tull(i): CONC. Merov. p. 142,13. FORM. Marculfi 2,9 l. 23 (ed. A. Uddholm. 1962). *al. form.: praes.: indic.* -ferit-: COD. Karol. 21 p. 523,17.22 p. 525, 29. *coni.* -fere(m): *p. 1297,57. 1300,9. imperf.* -tulebat: VITA Audoini 3 (MGMer. V p. 556,2). *gerund.* -undi: *p. 1297,71. partic. perf.* -fert(us): *p. 1298,70. 1302,35. adde* COD. Karol. 21 p. 522,36. *al. partic. fut. sensu pass. (cf. D. Norberg, Syntakt. Forsch. 1943. p. 199): p. 1298,15sq. al.*

I *de actione in unum ferendi:* **A** *cogere, colligere – zusammenbringen:* **1** *strictius:* **a** *de rebus i. q. comportare – zusammentragen (cf.* GLOSS. II 33,36 St.-S. -lerat cesameneraspoda): BEDA hist. eccl. 2,1 p. 79,30 cum . . . multa venalia in forum fuissent con-ta. EKKEH. IV. cas. 117 p. 386,6 paupertatulas, quas habent in medium -tas. **b** *de hominibus i. q. congregare – zusammenziehen, (ver)sammeln:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 111,6 -tis . . . undique copiis. VITA Maxim. Trev. II 80 milite -to. THIETM. chron. 5,38 auxilio . . . -to. **2** *latius:* **a** *gener. i. q. coadunare – vereinen:* HEIRIC. Germ. I 5,308 omnes -tis precibus, votis communibus instant. **b** *math.:* **α** *computare – zusammenzählen:* Ps. BOETH. geom. 918 (ed. M. Folkerts. 1970) sumatur . . . duarum medietas circumferentiarum *(sc. MCCCC et CC)* in unum -tarum, id est DCCC. **β** *multiplicare – multiplizieren:* ANON. geom. I 4,32 has duas medietates *(sc. XXXI et XXXIII)* invicem -r, fient MXXIII. **c** *publ. et iur.:* **α** *de votis i. q. in unum dare – vereinigen (auf):* LIBER diurn. 63 in personam domni ill. . . . electionis vota -lisse nos (79. CONST. II 329 p. 441,19 unanimiter v. nostra -limus in Conradum). **β** *de stipibus i. q. in commune, una impendere – zusammensteuern, gemeinsam aufbringen:* HEIRIC. Germ. I 5,276 qui *(coloni)* . . . coacti hanc extruxerunt -tis stipibus urbem. OTTO SANBLAS. chron. 26 p. 38,3 singulis . . . sumptus ambiciosissime -entibus. *absol. i. q. in partem (impensae) venire – sich beteiligen:* CHART. episc. Hild. I 527 (a. 1197) quod vos cogeretis homines ecclesie sancti Nicolai . . . -re vobiscum in servitio galearum. ACTA imp. Winkelm. I 335 cum homines ecclesie . . . consueverint . . . communicare et -re cum universitate predicta in faciendis fossatis . . . et omnibus aliis servitutibus. *al.* **γ** -ta manu *i. q. manu communi, una – gemeinsam:* CHART. Wirt. III 661 p. 138,2 (a. 1222) fratribus meis . . . id mecum agentibus et idem predium -ta manu . . . monasterio . . . contradentibus (CHART. Friedb. Hass. 53). **B** *conserere – an-, ineinanderfügen:* **1** *c. sensu committendi:* **a** manum -re: **α** *sensu amicali i. q. iungere – reichen (cf.* GLOSS. II 522,57 St.-S. -re zesemene slân): HEIRIC. Germ. I 5,79 pacis munia tutae -tis ineunt robusto foedere dextris. *in imag.:* STEPH. COL. Maurin. 5 (1) loculus . . . Maurini martyris invenitur, qui Brunoni manum -ret et in altero latere Pantaleoni astaret. **β** *sensu hostili i. q. compugnare – handgemein werden, kämpfen:* HEIRIC. Germ. I 5,28 non -re manum, non fines hoste tueri. WALTHARIUS 60 huic *(genti)* -re manum. **b** pedem -re *i. q. procedere – aufeinander zugehen:* INVENT. Matth. 17$^{med.}$ ubi -to propius pede consertae manus *eqs.* **2** *c. sensu communicandi de colloquio:* **a** *(colloquium) habere, colloqui, (verba) facere, sermocinari – (ein Gespräch) führen, reden, (Worte) wechseln, konferieren, sich unterhalten (cf.* GLOSS. I 304,19 St.-S. -lisse chosun. 311,1 -lisse redinon): **α** *obi.* sermo *sim.:* HEITO Wett. 3 visio, quam ipsis verbis ad invicem con-tis eo referente scribi fecimus. DHUODA 3,9,8 (Sources chrét. 225. 1975) in domo . . . magna . . . collationes -untur multae. HROTSV. Pafn. 4,4 nec sermonem vobiscum -o. BRUNO MAGD. bell. 81 quoslibet sermones. *al.* **β** *absol.:* STATUT. ord. Teut. p. 112,8sq. fratres, . . . si duo vel plures necesse habuerint colloqui vel -re, breviter -ant. FUND. Heinrichow. 1 p. 63,20 frater P(etrus) . . . latine semper secum *(sc. cum duce)* -bat. *al.* de, in: ERMENR. ad Grim. 9 p. 543,20 in his vobiscum -re, quae *eqs.* RIMB. Anscar. 14 visum est illis de eadem legatione inter se -entibus *eqs.* LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 132,1 ego illuc veni -re cum eis de ordine et disciplina monasterialis vitae. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,18 ubi . . . conveniant oreque ad os de hoc familiarius -ant. HELM. chron. 94 p. 185,7 -lit *episcopus* cum eo *(duce)* de commodis . . . ecclesiae. *al. adde de libro collationum:* CARM. libr. III 38,48 de . . . carismatibus -rt tibi Nesterus abbas *(cf. Cassian. conl. 14sq.).* **b** *(colloquio) tractare, disserere, consulere – (im Gespräch) erörtern, besprechen, beraten (cf.* GLOSS. I 768,4 St.-S. -li pechosota): **α** *c. acc.:* LEG. Wisig. 2,2,2 iudex . . . si . . . causam . . . cum eis *(auditoribus)* -re voluerit. EIGIL Sturm. 6 p. 137,6 (ed. P. Engelbert. 1968) multa tecum -re. RUD. FULD. Leob. 18 verbum vitae cum ea -bant (*syn.* tractabant). THANGM. Bernw. 19 forenses causas et rei publicae necessaria. EPIST. Worm. I 27 p. 50, 9 principes regni . . . Mogontia se continent multa consiliantes, multa tractantes, multa -entes. *al.* **β** *c. enunt.:* LIUTOLF. Sever. II 2 quatinus invicem -rent, qualiter legationem . . . peragerent. ANNAL. Fuld. II a. 873 p. 80,22 -bant ad invicem, quid . . . facere debuissent. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 286,18. *al. seq.* quia *(c. oratione recta):* BEDA hist. eccl. 2,2 p. 83,24 -entes ad invicem, quia '*eqs.*' **C** *componere – zusammen-, gegenüberstellen (cf.* GLOSS. II 433,8 St.-S. -r gaganmezzo): **1** *gener.:* **a** *iuxta ponere – danebenstellen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,221 pistricem Eridano -rt antarcticus ordo. **b** *comparare – vergleichen:* **α** *in univ.:* SCHOL. enchir. 1,255 (ed. H. Schmid. 1981) cane . . . mela modi deuteri et -r cum sono ⌐ deutero, si *eqs.* WIPO gest. 3 p. 21,8 quantum humana conditio creatorem et creaturam inter se -re audet. CARM. Bur. B 61,9^{b},5 quam soli -o, repugnat tenero. *al. c. sensu compensandi:* MAPPAE CLAVIC. 194 si purissimi auri libra cum eque puri argenti simili pondere sub aqua -atur (HERACLIUS II 23). **β** *ad comparationem adhibere – zum, als Vergleich heranziehen:* WALAHFR. imag. Tetr. 111 cuius *(regis)* ad ingenium non -o dogma Platonis. CARM. Bur. B 31,5,4 dum considero, quid Dine contigerit, finem -o rapine quis fuerit. **γ** *coaequare – auf eine Stufe stellen:* GODESC. SAXO theol. 7 p. 186,1 creatori non potest incorrupta -ri nedum cor-

[Antony/Payr]

rupta praeferri ... creatura. HROTSV. lib. 2 praef. 1,7 nec ... tantae sum iactantiae, ut vel extremis me praesumam -re auctorum alumnis. **2** *spec. de relatione:* **a** *proportionaliter componere, in proportionem ferre – in ein Verhältnis, in Proportion (zueinander) setzen (medial. i. q. proportionalem esse, proportione quadam respondere – in einem Verhältnis, in Proportion zueinander stehen, einander entsprechen):* **α** *math.:* ANON. geom. I 3,4 numerus graduum ... cum XII -atur, et qualis comparatio fuerit graduum ad XII, talis *eqs.* 3,5 p.321,17 gradus ... cum XII tripla proportione -amus. *ibid. al.* *spectat ad medietatem geometricam q. d.:* GERB. geom. 6,7 p.94,15 si ... primum *orthogonium* ad quintum, id est VI ad CL, -as, in medio ... XXX, qui quincupla utrosque collatione continuet, investiges. 6,9 eadem ... proportione per geometricam medietatem ... orthogonii ipsi continuantur, qua ... latera ... univoca ... sibi invicem -untur. **β** *mus.:* MUS. ENCHIR. 17,4 (ed. H. Schmid. 1981) in simphonia disdiapason mediam ad utrasque octava regione -ri, extremas sibi loco quinto decimo respondere. SCHOL. enchir. 2,203 (ed. H. Schmid. 1981) dupla habitudine voces hae -untur ut VI ad XII. FRUTOLF. (?) rhythmimach. 2,13 p.196,15 quod, sicut in monocordo istis mensuris praedictae consonantiae colliguntur, ita in armonia neumae, quae non nisi ipsis consonantiis fiunt, etiam ipsis ... proportionibus consonent et -antur. *al.* *remissius usu intrans. i. q. concinere – zusammenstimmen:* ELIAS SAL. mus. 30 p.57^{b},14 quod *quatuor, qui cantare debent,* habeant voces -entes hoc modo, quod unus habeat vocem magis grossam ... quam alii *eqs.* **b** *comparando componere, referre ad(invicem) – vergleichend zusammenstellen, -ordnen, beziehen (auf), in Beziehung setzen, in Zusammenhang bringen:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,69,3,3,2 p.712^{b},5 non est necesse, quod statim, quando aliquid iudicatur a ratione in se, -atur etiam ad aliud. bon. 503 p.262,73sq. ratio ... -ens aliquid non -rt nisi acceptum a rebus extra (animal. 21,16 p.1330,37 ratione -ente memorias et sensata. *ibid. al. cf. l.40*). p.263,6 videtur, cum -ens intellectus sit humanus, quod omne, quod habetur humano intellectu, sit habitum per collationem (summ. theol. II 15,93,2 p.203^{a},23 ratio est i. componens et dividens et -ens in lumine intellectus agentis accepta et in lumine principiorum determinata. *ibid. al.*). animal. 8,232 compositio ... est, quando unum -rtur alii secundum inesse vel non inesse. 21,11 inter omnia animalia plus -rt memorias suas *pygmaeus.* 21,15 p.1330,9 oportet eum, qui disciplinae est perceptibilis, ea, quae videt et audit, diligenter attendere et -re et ex -tis memoria retentis experta sumere *eqs. ibid. al.* **β** *comparando, per collationem deducere – durch Vergleich, Feststellung einer Beziehung ableiten:* ALBERT. M. animal. 21,11 ratio ... est vis animae ... ex illo *(universali)* principia artium et scientiarum per similes habitudines -ens. **γ** *absol. i. q. comparando, per collationem (perceptorum) iudicare – durch Vergleichen, Herstellen einer Beziehung urteilen:* ALBERT. M. anim. 3,2,19 p.206,27 (ed. C. Stroick. 1968) reminiscentia ... fit mediante cogitativa, quae est actus rationis -entis de particularibus. animal. 21,19 *simiae* illi actui rationis aliquid simile habere videntur, qui -rt de intentionibus in ipsis sensibilibus ... acceptis. *ibid. al.* **δ** *mediopass. i. q. comparabilem, collativum esse – vergleich-, vereinbar sein:* ALBERT. M. metaph. 12,2,1 p.559,63sqq. (ed. B. Geyer. 1964) sicut formae diversae non sunt -tae ad invicem, sicut canes et equi non -untur, ita dicebant diversos numeros non -ri ad invicem. p.560,9 unitates unius numeri -tae ad invicem non -untur unitatibus alterius numeri *eqs.* 12,2,3 p.561,19sq. aut -untur (*p.1080^{b},37* συμβληταί) unitates aut non -untur (*p.1081^{a},1* ἀσύμβλητοι). p.562,6 in mathematico numero sibi invicem -untur unitates. *ibid. al.*

II *de actione (af)ferendi:* **A** *afferre – hin-, herbeibringen:* **1** *obi. res (partes corporis: p.1296,10):* **a** *proprie:* **α** *in univ. i. q. apportare – hin-, herbeitragen, -schaffen (accedit ad notionem auferendi: p.1296,3; cf. p.1301,25sq.):* RHYTHM. 146,11,4 *(de nave)* victum ... -o multis. RIMB. Anscar. 18 p.38,32 quae sibi de spoliis ... provenerant, in domum patris sui -lit. VITA Erasmi 87 corvus pastum ... -lit. THIETM. chron. 3,18 reliquias sanctorum itinere in caelum divinitus -tas abisse. *al.* **β** *perferre – überbringen:* VITA Bonif. III 8 literas fidem dictis accommodantes feroci ... populo per se *(sc. Bonifatium)* -endas. **γ** *mittere – schicken:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,137 tibi salubrem promissi luminis *(sc. baptismatis)* imbrem -limus *(sc. angelus).* **δ** *apponere – anlegen (in imag.):* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p.66,4 tu ... operi tuę dignationis manum -ens superflua reseces *eqs.* **b** *translate:* **α** *ponere – setzen (auf):* HEIRIC. Germ. I invoc. 99 spes omnimodas speique summam in te -imus. **β** *subicere – unterbreiten:* MIRAC. Waldb. 1 (MGScript. XV p.764,31; c.1022) si quid imperite dilatravi, sub tuam correctionem et defensionem -re decrevi. **γ** *dirigere (in) – lenken (auf), zuwenden:* WIPO gest. 2 p.17,17 vota, studia, consensus Francorum, ... Alamannorum, quam optimam voluntatem habebant, ad nos -bant. **δ** *assignare, attribuere – zuweisen, zuordnen:* ALDH. ad Acirc. 112 p.152,1 utrum ad arsin an ad thesin plura tempora -antur. HERACLIUS II 23 quicquid in ipso opere fuerit sub aquis praeter solitum pondus, ad aurum ... pertinet, quicquid autem levitatis, ad argentum ... -endum est. **ε** *ascribere, imputare – zuschreiben, zugute halten:* WILLIB. Bonif. praef. p.2,9 si dignum aliquid ... conficerim, divino ... munere ac praecepti vestri desiderio -endum est. **ζ** *promovere, augere – voranbringen, fördern:* ERMOLD. Ludow. 2,26 credita regna sibi -lit in melius. **2** *obi. anim. i. q. adducere – hin-, heranführen:* **a** *strictius:* VITA Liutb. 26 p.30,6 alium secum in forma caniculae -ens *diabolus.* CARM. Cantabr. 5,5^{b},4 stella duxit quos *(magos)* ..., donec, puer erat ubi, -lit. ANNAL. Magd. a.1037 p.171,23 augustus ... episcopos trans Alpes conservandos -lit. *al.* **b** *latius i. q. introducere, inserere – zuführen, eingliedern:* EPITAPH. var. II 46,10 me genuit, fovit cleroque Colonia iunxit levitamque suae -lit ecclesiae. **3** *refl. (fere de hominibus; de animalibus: l.53.56):* **a** *strictius i. q. adire, accedere, petere, se movere (ad) – sich begeben, (hin)gehen, sich (hin)bewegen:* **α** *in univ. (hic illic c. notione recedendi, confugiendi, e. g. l.41.47):* LEG. Wisig. 9,1,8 quod si se fugitivus ad alia loca forte -lerit. ARBEO Corb. 14 quantum se in ima secreti -lit locum, tantum *eqs.* 15 p.202,17 se in Altemaniam -lit. ANNAL. Fuld. Ratisb. a.893 p.122,10 qui *(Engilscalchus)* ... ad tempus se Maravos exul -lit. WIDUK. gest. 3,16 sese rex in orientales partes -lit. CONSUET. Trev. 46 (Corp. Consuet. Monast. VII 3. 1984. p.299,15) quo *(signo)* audito -ant se fratres lavandum. BERTH. (?) annal. a.1078 p.310,16 episcopus ... in quoddam castellum ... sese cum suis ... prudenter -lit. OTTO FRISING. gest. 1,20 p.33,5 dux ... ad propria ... domicilia se -lit. *persaepe.* **β** *procumbere – sich (hin)werfen:* ARBEO Corb. 7 ad ... Gregorii pape se -lit plantis. **γ** *(e)natare – hin(aus)schwimmen:* ARBEO Corb. 18 p.209,6 qui *(piscis)* ... se ad altiora maris -lit. VITA Corb. 13 p.613,1 qui *(Ansaricus)* in mare mersus in interiora se -lit. **δ** *volando transilire – hin(weg)fliegen (über):* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.182,5 quod ambe longe ... illigarent se invicem falconibus se -entibus altrinsecus. **b** *latius (accedente vel praevalente sensu translato):* **α** *petendo aggredi – sich wenden (an):* SIDO ad Gozw. p.240,3 in his malis constitutus sacerdos ... in Lotharium imperatorem se -lit *eqs.* **β** *se (patrocinio) committere – sich (in den Schutz) stellen:* LEG. Wisig. 2,2,8 quicumque habens causam ad maiorem personam se propterea -lerit, ut *eqs.* 5,3,4 quicumque patronum suum reliquerit et ad alium se forte -lerit. EINH. Karol. 3 p.6,18 defuncto Karlomanno uxor eius ... sub Desiderii regis ... patrocinium se ... -lit. **γ** *transgredi – übergehen (zu):* ANNAL. Trudp. a.1204 (MGScript. XVII p.292,46) archiepiscopi ... regi Ottoni rebellantes ad Philippum se -lerunt (a.1205 p.292,49 ad Ottonem). **δ** *ingredi – eintreten (in):* THEOD. AMORB. Bened. II 1 p.258,8 pro qua *(spe)* ... eidem coenobio se specialiter -lit *Sigebertus.* TRAD. Scheftl. 258 puer Ölricus se -lit in ordinem nostrum ad serviendum Deo. BURCH. URSB. chron. p.81,12 ad

[Antony|Payr]

ordinem Cisterciensium. *al.* ε *se convertere (ad) – sich zuwenden:* ARBEO Corb. 14 ad pristinum se -lit auxilium. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,36 domnus apostolicus ... ad caetera, quae adhuc synodaliter exsequenda restiterant, efficaciter se -bat. *de vita religiosa ineunda:* DIPL. Loth. I. 64 p. 174,23 (ed. Th. Schieffer. 1966) qui *(pauperes)* ... Christi se militiae -lerunt. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 277,6 qui *(laici)* ... se ad privatam tenuemque vitam propter Deum -lerant. TRAD. Scheftl. 62 dum se apud eos *(fratres Scheftlarenses)* ad conversionem -lit *Winthere*. BURCH. URSB. chron. p. 81,18 ad monachicam vitam. *al.* ζ *se concredere – sich anvertrauen:* ARBEO Corb. 14 alterius se magisterio -lisse pertractans. 41 p. 229,7 divino me -li consilio. WOLFHARD. Waldb. 2,10 (ed. A. Bauch. 1979) totam ... se omnipotenti et virgini -lit *muliercula caeca*.

B *offerre – darreichen:* **1** *strictius:* **a** *proprie i. q. porrigere – (über)reichen:* α *in univ.:* WALAHFR. Blaithm. 112 *(in imag.)* -re coronam victori. DIPL. Otton. II. 51 abbas ... nostram adiit celsitudinem ... scripta ... nostrae -ens praesentiae. CARM. imag. 12,1,5 sibi *(regi)* -rt angelus hastam. *in actu ordinationis, coronationis:* VITA Theog. 2,17 quorum *(episcoporum)* alter anulum illi *(episcopo ordinando)* et cophium, sandalia alter et chirothecas ... -at. CONST. I 168 p. 235,11sqq. 'contulimus tibi insigne imperialis coronae' ...; per hoc ... vocabulum '-limus' nil aliud intelligimus nisi ... 'imposuimus'. *ibid. al. cf. p. 1299,11.* β *c. sensu commodandi, (venum) dandi:* CARM. Bur. B 16*,27 (ed. B. Bischoff. 1970. p. 151) mihi -r, venditor, species emendas *eqs.* **b** *translate:* α *de opere i. q. dedicare – widmen:* HRABAN. epist. 33 p. 467,13 ea, quae tibi a devoto famulo -ta sunt, ... suscipe. β *de laude sim. i. q. agere – darbringen:* WILLIB. Bonif. 6 p. 35,18 ita ut ... gloria et benedictio ... domino Deo devote -rtur (-atur *var. l.*). γ *de servitio i. q. praestare – erweisen, leisten:* DIPL. Heinr. II. 336 p. 427,2 pro ... -to et -endo servitio ... curtem ... donare. **2** *latius i. q. praebere – darbieten:* **a** *de rebus corpor., parte corporis:* α *in univ. c. sensu obvertendi:* HROTSV. Pel. 240 aurem regali ludens ... -lit ori ... divertens ora negata. β *refl. i. q. apparere, prodire – sich zeigen, hervorkommen:* RHYTHM. 146,33,3 extremos ad brumae me prima -o menses *(sc. viola)*. **b** *de rebus incorpor.:* α *in univ. (medial. et refl. i. q. praeberi – sich bieten, sich ergeben):* ARBEO Emm. 12 ad locum dilectum cum pervenerat, occansionem egredere -lerat (WIPO gest. 28 p. 46,16 hac occasione utrimque -ta). WALAHFR. imag. Tetr. 1 quoniam se -lit hora. HRABAN. epist. 30,7 p. 454,33 prout oportunitas temporis se -lit. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 12 (10) gratissima optione -ta. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 Apollinis statuam -ta sororis manu trahendi facultate deiciens. *al.* β *refl. i. q. evenire, occurrere – sich ereignen, vorkommen:* ERMOLD. Ludow. 1,103 temporibus multis res haec se -lit anceps.

C *deferre, dare – übertragen, geben:* **1** *strictius i. q. tradere, tribuere, donare, impertire, largiri – übergeben, -lassen, zu-, erteilen, schenken, zuteil werden lassen, verleihen (cf.* GLOSS. II 21,8 St.-S. -re bibringan. 118,46 -ant i. dent vel pimeinen⟨t⟩. 130,7 -re piuelahan. 271,20 -lit prahta. 344,8 -lerit forgap. *al.):* **a** *gener.:* α *de rebus corpor.:* PASS. Afrae I 3 ut ... ameris et multa tibi -entur (-atur *var. l.*) pecunia. ANNAL. Iuv. I a. 739 munera (ARBEO Corb. 15 p. 204,9. *al.*). RIMB. Anscar. 16 p. 37,28 biblioteca, quam ... imperator ... patri nostro -lerat. POETA Saxo 5,512 thesauros. UFFING. Ida 2,1 qui *(presbyteri)* non locum, sed quid loco -retur, avidissime intendebant. *al.* *in usum dare – zur Verfügung stellen:* STATUT. ord. Teut. p. 39,20 pro armis vel indumentis sibi *(sc. fratri)* -tis *(theod.:* 'die man im gibet'). p. 45,30sq. β *de rebus incorpor. (saepe de donis divinitus datis; cf. p. 1298,23. 1299,8):* ALDH. ad Acirc. 142 p. 203,6 solertis ingenii gratiam ... tibi divinitus -tam. WALAHFR. Wett. 874 Tatto, cui gratia ... -lit eximios vitae perducere mores. carm. 16,5 sum memor auxilii, mihi quod -re solebas. LUP. FERR. epist. 6 p. 18,5 subsidii -undi ... copia. HRABAN. epist. 28 p. 444,16 si ... Dominus ... voluerit sanitatem mihi tribuere facultatemque legendi atque scribendi -re. 34 p. 469,19 aeternam ... vitam. WALAHFR. (?) carm. 55,2,3 spiritus alme, veni, -r tu verba precanti. WANDALB. martyr. invoc. 19 servo -r opem. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 17 victoriam de hoste (HEINR. LETT. chron. 13,4 p. 70,21. *al.*). RUOTG. Brun. 1 providentia bonitatis Dei -tum est electis eius, ut *eqs.* 32 dona salutis. MANEG. c. Wolfh. 22 p. 97,4 (ed. W. Hartmann. 1972) -ta homini inmortalitate. *persaepe. cumulare – häufen (auf):* EINH. Karol. prol. p. 2,6 tot beneficiorum in me con-torum inmemor. THANGM. Bernw. 22 p. 768,33 in quem *(regem)* Dominus cunctos thesauros divinae et humanae sapientiae -lit. *al.* **b** *publ., iur., canon.:* α *de praediis, possessionibus:* FORM. Marculfi 1,3 (ed. A. Uddholm. 1962) in villas ... aecclesiae aut regia aut privatorum largitate con-tas aut qui inantea fuerint con-turas *(inde* DIPL. Pipp. 9 p. 14,12. DIPL. Karoli M. 85 p. 123,25. *al. cf.* DIPL. Heinr. III. 198ª p. 251,34sq. que ... ibidem con-ta sunt vel -enda). LEX Baiuv. 15,10 si ... maritus ... in uxorem aut donatione aut testamento ... -lerit facultates. COD. Lauresh. 429 si aliquid de rebus nostris locis sanctorum vel in substantiam pauperum -imus *(sim.* CHART. Sangall. A 21. TRAD. Patav. 16. *al.).* DIPL. Ludow. Germ. 4 si ... de beneficiis divinitus nobis con-tis locis Deo dicatis quiddam -imus *(cf.* 61 si de rebus terrenis ... loca *[A]* sanctorum ... quiddam -imus. 65. *al.).* DIPL. Heinr. II. 3 p. 4,6 abbatiam ... ecclesiae ... firma traditione -imus. TRAD. Teg. 229 ne cuiquam in beneficium -atur *praedium* (231. 259. *al.*). DIPL. Frid. I. 199 p. 333,12 (ed. H. Appelt. 1975) allodia ... in ius et proprietatem regni legitime -limus. TRAD. Scheftl. 271 p. 273,42 ea, quę per donationes sive commutationes ęcclesiis Dei -untur. HEINR. LETT. chron. 13,4 p. 71,13 regnum suum eidem ecclesie -ens a manu episcopi trium vexillorum ... porrectione recepit. INNOC. IV. registr. A 255 beneficia. CHART. Ror. 38 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) -limus ... aream sub censu consueto ... possidendam (*cf.* 55 sine censu). CHART. Carniol. II 247 bona ... -lit feudali tytulo possidenda. CHART. episc. Hild. III 275 mansum. *persaepe. legare – vermachen (pass. i. q. obvenire – zufallen):* TRAD. Frising. 1032 p. 777,11 (a. 899) quatenus ... easdem res ... possideant et, quod libent, faciant quasi parentum successione con-ta. RUOTG. Brun. 49 p. 53,8 (testam.) cui *(gerontocomio)*, quicquid predii nobis Tuitii est, ... -o. *al. cf. l. 18.* *legati nomine decernere – aussetzen:* CHART. Wism. B 537 (ed. L. Knabe, Das zweite Wismarsche Stadtbuch. 1966; a. 1277/78) Lambertus ... -lit filie sue ... III marcas annuatim ad tempora vite sue. β *de reditibus:* CHART. Monast. 18ᵇ (a. 1187) cum ... decimam ... ęcclesię -limus, ius donationis plene habuimus. CHART. episc. Halb. 337 Fridericus ... ęcclesię ... in areis ... redditus XVIII solidos annuatim solventes ... legitima venditione -lit. CHART. Friburg. 30 domino Cůnrado ... decimam de novali montis ... -limus ze rehtem erbe perpetuo retinendam pro V solidis *eqs.* CHART. Lux. III 271 p. 290,28 XII denarios, de quibus fieri debet candela. CHART. Eberb. 425 p. 202,18 hunc ... censum hoc modo -limus et -imus fratribus *eqs. al.* γ *de hominibus (fere censualibus sim.):* TRAD. Teg. 391 (a. 1206/17) quod nulli abbatum licet eos *(censuales)* alicui hominum in pheudum -re. CHART. episc. Hild. II 853 liberam dimisi ... meam ministerialem a ministerialitate, qua michi tenebatur, et eam beate Marie ... Hildensem in ministerialem -li. *refl. (medial.: l. 67) i. q. se tradere – sich zu eigen (über)geben:* DIPL. Heinr. II. 297 p. 366,10 qui *(homines commendaticii)* ex integro cum omnibus suis ... eidem *(sacro loco)* se -unt. TRAD. Ratisb. 899 quorum *(censualium)* parentes per libere manus traditiones ad aram s. Emmerammi se -lerunt (*cf.* TRAD. Frising. 1561ᶠ homines isti sunt censuales ecclesie ... de libera manu ... -ti). *al.* δ *de officiis, dignitate, potestate:* LIBER diurn. 46 p. 37,6 quod sacri ordines ... cum datione commodi -antur. EPIST. Lang. 20 p. 714,16 ne ... sibi *(sc. sacro deditis officio)* regimen -fertum detrimentum ... pariat. CONC. Karol. 39ᴮ,24 quibus *(sub se constitutis)* ... talem -ent potestatem *abbatissae*, ut vice sua

[Antony/Payr]

fungentes *eqs.* DIPL. Otton. I. 86 p.169,10 hec potestas super eandem familiam ... archiepiscopo sit -ta. CHART. Brixin. 122 advocaciam. CHART. Argent. II 49 p.33,2 iudiciorum officia. *al. cf. l.26sqq. de potestate regia, regno:* DIPL. Ludow. Germ. 13 p.16,17 infra regnum divinitus nobis con-tum *(cf.* 36 in regno a Deo nobis con-to. DIPL. Conr. III. 224 p.397,21 imperium, quod nobis a superna maiestate -tum est. *al.).* VITA Heinr. IV. 3 p.16,8 cum sibi *(Heinrico)* regiam dignitatem Roma non -lerit. CONST. I 164,3 quantam tibi dignitatis plenitudinem -lerit et honoris et qualiter imperialis insigne coronae ... -ens *Romana ecclesia eqs. (cf. p. 1297,24).* OTTO SANBLAS. chron. 28 p.41,3 nomen ... regium corona imposita ei *(duci Boemiae)* -lit *imperator. al.* **ε** *de iuribus, privilegiis c. sensu indulgendi:* CONC. Merov. p.103,5 pro quibus *(culpis)* legis con-tas servis revocari iusserunt libertates. DIPL. Heinr. II. 39[a] p.45,38 quomodo ... reges ... sanctimonialibus ... licentiam eligendae ... abbatissae ... -rent. CHART. civ. Erf. 77 p.39,2 ius omne, quod sibi competebat in illa *(ecclesia),* libere -lit ecclesie Maguntine *eqs.* CHART. Brixin. 61 pretaxatis ... hominibus ... pro iure -limus, ne ... debeant infeudari. *al.* **ζ** *de instrumentis c. sensu concedendi:* FORM. Senon. II 10 mandatum in te con-tum ut firmum ... permaneat, manu propria subterfirmavi. CHART. Rhen. med. III 496 (a.1233) testamentum ... ecclesie ... -fertum ... ratum ... habeo. **c** *eccl. et theol.:* **α** *de potestate (sc. spirituali; de ordine v. p.1298,69sq.):* CONST. Constant. 146 (ed. H. Fuhrmann. 1968; s. VIII./IX.) quantam potestatem ... salvator noster suo apostolo ... Petro -lerit in caelo ac terra *(item de potestate clavium:* MANEG. c. Wolfh. 17 p.81,16 [ed. W. Hartmann. 1972] vis solutionis et -ta potestas, quę *eqs.).* ALBERT. M. sent. 4,5,4 p.110[b],7sq. potestatem ... ministerii exterioris, in quo cooperatur minister Deo, potuit -re et -lit *Deus.* 4,6[capit.] quibus est -ta potestas baptizandi. *ibid. al.* **β** *de sacramentis (expressius i. q. ministrare – spenden: l.38):* ALBERT. M. sent. 4,6,2 p.119[b],4 quicumque baptizat intendens et servans formam ecclesiae, ... ipse -rt characterem baptismalem. p.120[a],9. p. 120[a],21 in -endis sacramentis. *ibid. al. de eucharistia:* GODESC. SAXO theol. 23 p.327,16 dum ab ipso summo Christo pontifice porrigente tribuitur et -rtur *corpus Christi.* **γ** *de indulgentiis q. d.:* INVENT. Matth. 20 Eugenius papa et Albero archiepiscopus ... -lerunt ad dedicationem monasterii ... triginta annos,' decem et octo carenas. 21 unum annum indulgentiae *eqs.* (22). CHART. Traiect. 1722 benefactoribus ... unum annum ... auctoritate -imus Iesu Christi. **2** *latius:* **a** *de rebus:* **α** *pendere, solvere – abgeben, -führen, zahlen:* TRAD. Ratisb. 8 (a.792) promitto, ut omni anno ... II solidos sancto Dei -am. CONC. Karol. 19[G],25 ut ... omnis homo ex sua proprietate legitimam decimam ad ecclesiam -at. EPIST. Meginh. 18 p.212,9 cum ... illi ... in cameram vestram quicquam -re abnuissent. CHART. Welt. 21 p.130,39 ut ... singulis annis duos modios siliginis ... nobis -ant *eqs. al. remissius:* HEINR. MOESK. fund. (MGScript. XVII p.301,19; c.1263) ut, quicumque fiat canonicus huius ecclesiae, cappam -at ex serico. **β** *impendere, insumere – auf-, verwenden:* DIPL. Ludow. Germ. 147 p.205,33 quicquid exinde ad nos venire debuerat, in luminaribus basilice ... -atur. **γ** *cedere, delegare – abtreten, weitergeben (an):* CHART. march. Misn. III 402 (a.1217/27) clericus ... militi cuidam ... querimoniam et causam, quam in ... ecclesiam habere videbatur, -re presumpsit. **δ** *concedere, admittere – zugestehen, gewähren:* WILLIB. Bonif. 6 p.34,23 amicitiae foedera, quae ... ab antecessore suo *(sc. papae)* sancto Bonifatio eiusque familiae con-ta sunt. TRAD. Frising. 702 hoc domnus episcopus benigne -ens *eqs.* **ε** *?permittere, (arbitrio) linquere – ?anheimstellen:* ARBEO Corb. 20 sinodum fecit *papa,* quorum collegioni sententia (sententiam *1*) -lit, qui una voce eum *(virum Dei)* reverti proclamitant. **b** *de hominibus:* **α** *commendare – in Obhut geben:* DIPL. Otton. I. 58 a genitore nostro ... Heinrico rege ad prefatam -tus est ecclesiam *frater noster.* **β** *dedere – ausliefern, stellen:* RIMB. Anscar. 30 p.62,21 thesauris ... atque obsidibus XXX sibi *(regi)* -tis. **γ** *constituere, destinare – bestellen, bestimmen:* EPIST. Teg. I 111[tit.] Christi ... gratia ad hoc -tus, dominico quod est ovili custos deputatus. **δ** *refl. i. q. se dare – sich überlassen, hingeben:* EBERW. Magner. 40 sopori se -lit.

D *(ef)ferre, parere, efficere – (hervor)bringen, (ver)schaffen:* **1** *obi. res corpor.:* **a** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 28,4 *(de perna)* clamidem pepli necnon et pabula pulpae -o. RHYTHM. 146,15,4 *(de palma)* nullum ... de ramis cultori -o fructum. 146,28,1 arbor una, mihi *(sc. bombyci)* vilem quae -et escam. HRABAN. carm. 37,3 autumnus -et umbras. 81,19 quod terra moritur, frumentum plurima -rt semina. WALAHFR. Wett. 869 Theganmar ..., cui longa senectus -lit ... canos. WALTHARIUS 1442 haec *(pulta)* pariter victum tibi -et (-at *V*) atque medelam. Ps. ODO MAGD. herb. 293 valent *lupini* ... capiti -re colorem. *al.* **b** *c. sensu effundendi, spargendi:* HUCBALD. carm. 2,140 Cinthia cessabit criseos -re colores. **2** *obi. res incorpor.:* BEDA hist. eccl. 5,18 p.320,22 huius *(aquae)* gustum ... multis sanitatem egrotis et hominibus et pecoribus -re. WALAHFR. carm. 66,3,6 hoc solum ... preceris, quod tibi perpetuam noris -re salutem. RUOTG. Brun. prol. p.1,11 cui *(Brunoni)* virtus laudem -lit. VITA Liutw. prol. (1) magnum aedificationis emolimentum -rt nobis lectorem in legendis ... exerceri gestis piorum. Ps. ODO MAGD. herb. 1823 rem, subitum quae -rt saepe periclum. CARM. Bur. B 200,5,2 Bacchus ... -rt iocum, gaudia, risus et amores. *al. medial. i. q. fieri, accrescere – erwachsen:* HRABAN. epist. 24 p.430,35 si quid vobis utilitatis possit inde -ri.

E *inferre, parare, facere – (bei)bringen, bereiten, machen:* **1** *gener.:* **a** *de affectibus:* **α** *in univ.:* COD. Karol. 21 p.522,36 per eas *(litteras)* ... letitiae cumulum ... nobis -fertum est. WILLIB. Bonif. 4 p.15,2 magnum universis -lit gaudium. WIDUK. gest. 3,10 rex ... laetitiam patriae magnamque gratiam -ens. *al.* **β** *expressius i. q. inicere, movere, concitare – einflößen, wecken, erregen:* HROTSV. Mar. 84 hanc *(Annam)* ... spem partus homini nullam -re fideli (WALTH. SPIR. Christoph. II 4,80). WALTHARIUS 945 ne fors haec cuicumque metum, sed -at iram. OTLOH. Bonif. 1,44 p.157,24 legentibus ... tedium -re (inferre *var. l.*). *al.* **b** *usu vario:* **α** *inspirare – eingeben:* ERMOLD. Ludow. 2,39 quae tibi corde Deus ... -lit, hortor, quantocius parens omnia perficias. **β** *iniungere – zufügen:* HROTSV. Cal. 9,11 iniuriam. *remissius:* HROTSV. Mar. 113 nec penitus, quid -ret, scio, casus legali domino. **γ** *imponere – auferlegen, verhängen:* WALAHFR. Gall. 2,1 p.314,18 ultionis in eum divinitus -tae signa. **b** *philos. i. q. indere, inducere – vermitteln, 'verleihen':* ALBERT. M. bon. 509 p.266,20 quae *(forma)* illustrat actu suo super alia et dat eis esse intelligibile, sicut lumen solis se habet ad colores in -endo esse visibile. anim. 2,3,6 p.105,44 (ed. C. Stroick. 1968) aliquid animae esse, quod -rt formae sensibili esse intentionis (p.106,70 esse intentionale). p.106,25 si quaereretur, quid -at luci lucere secundum actum. 2,4,12 p.165,27. *ibid. al.*

F *proferre – vorbringen:* MIRAC. Hucberti 1,8 p.821[F] quid ... inanes -rs loquacitates? p.822[A] tale eis -lit (protulit *2*) responsum. PONTIF. Rom.-Germ. 80,20 (Studi e Testi 226. 1963) quisquis clericorum velit, -at quaerelam. HELM. chron. 52 p.102,32 in quam *(pateram)* -unt, non dicam consecracionis, sed execracionis verba sub nomine deorum. *al. c. notione proponendi:* WIDUK. gest. 1,9 p.12,4 Irminfridus verba legati in presentiam eorum *(principum)* -lit.

G *contribuere, conducere – beitragen (zu):* **1** *strictius:* **a** *gener.:* HRABAN. epist. 2[b] me ..., quicquid gratia divina possum, ad utilitatem proximi scribendo velle -re. *al.* CHART. Monast. 18[a] (a.1186) ad decorem domus Domini vel modicum aliquid -entes decimam quandam ... ęcclesię ... tradimus. **b** *philos.:* ALBERT. M. metaph. 7,1,3 p.320,1 (ed. B. Geyer. 1964) accidentia -unt multum ad cognitionem eius, quod quid est. 12,1,7 p.557,12 nec ... ideae -unt (*p.1079[b],13* συμβάλλονται) ad esse. **2** *latius i. q. prodesse, utilem esse – zuträglich, förderlich, gut sein (für), nützen:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. veget. 6,14 suffumigatio *aloes* multum -rt vestibus et ad odorem et ad hoc, ne a tinea laedantur.

[Antony/Payr]

animal. 12,136 sensui -rt mollities. *spirit.:* LIUTG. Greg. 12 p.77,4 his duobus testimoniis ... auditoribus multum -ri (-re *var. l.*) per carisma ... spiritus sancti. EPIST. var. I 39 p.559,20 ut ... corporalibus suis sensibus patrem suum ... videret *Christus*, hoc quid ordini illi summo ... -ret, non satis mihi apparet. *al.* **β** *expressius i. q. vim augere – die Wirkung verstärken:* HERACLIUS II 50 in medicinae confectionibus species ⟨s⟩ibi permixtae invicem -unt. **b** *philos.:* ALBERT. M. eth. comm. 374 p.318,16 (ed. W. Kübel. 1968/72) ad id, quod 'communiter -rt omnibus' (*cf. p.1129b,15* τοῦ κοινῇ συμφέροντος). **c** *natur. et medic. i. q. salubrem esse, iuvare – gesund, heilsam sein, helfen (für, gegen):* **α** *in univ.:* ALBERT. M. animal. 7,94 pluviae ... -unt (*p.601a,27* συμφέρουσι) fere omnibus piscibus. 23,54 vitali ... calore calens adhuc caro -rt gyrofalconi. *al.* **β** *de remediis:* MATTH. PLATEAR. gloss. p.375D *diacamereon* -rt maniae ..., tentum in ore ... -rt pectori, datum cum decoctione hyssopi ... -rt asthmaticis *eqs.* WALTH. AGIL. med. 2 p.89,15 ex sirupis -entibus ad ulcus. 6 p.97,41 ex hiis, que magis -unt contra dolorem renum ..., est tina. ALBERT. M. veget. 6,85 haec ... radix -rt hydropisi, sed est mala stomacho. animal. 23,87 contra ... vitia renum pulverem candriae ... tribue et -rt. THADD. FLORENT. cons. 44,119 si hee flebotomie -re non videantur, suspendantur. *saepe.*

H *auferre, tollere – wegtragen, -nehmen:* LEX Baiuv. 9,7 servus ..., quod tulit (-llerit *sP*), reddat. *cf. p.1296,3.*

I *commovere – bewegen:* ALBERT. M. animal. 1,93 eundem modum natandi cum cauda habet omne *animal*, quod -rt (*p.490a,5* εἰκάσαι, *sc. prave versum*) et contrahit caudam *eqs.*

adi. **1. conferens,** -entis. *conducibilis, utilis – zuträglich, nützlich:* ALBERT. M. eth. comm. 113 p.101,45 (ed. W. Kübel. 1968/72) sectio vulneris est -s ad sanitatem (animal. 8,236 herbas -es sibi ad s.). animal. 8,226 quaecumque prudenter agunt *animalia*, sunt de rebus -bus et utilibus sibi (21,10). 8,235 ea, quae sunt -ia, dupliciter considerantur *eqs. ibid. al. expressius i. q. saluber – heilsam, wirksam:* ALBERT. M. veget. 6,288 sunt lata folia barbae Iovis et spissa et humida, -ia calefactioni hepatis.

2. collatus, -a, -um. **1** *gener. i. q. (genere) compar – gleichgestellt, ebenbürtig:* NIVARD. Ysengr. 4,1002 vulpes ... -is generi patribus orta meo *(sc. galli).* **2** *philos. i. q. comparabilis, collativus – vergleich-, vereinbar:* ALBERT. M. metaph. 12,2,1 p.559,24 (ed. B. Geyer. 1964) illae *unitates*, quae sunt in uno numero constituente unam speciem entis, sunt quidem -ae (*p.1080a,23* συμβλητάς) ad invicem, aliae vero *eqs.* p.559,32 in singulis numeris ... sunt unitates per unam naturam -ae et collectae *eqs.* 12,2,3 p.561,23 quamlibet unitatem cuilibet unitati esse non-collatam (*p.1081a,2* ἀσύμβλητον). *ibid. al. v. et p.1295,60.63.* **3** *rhet. i. q. (bene) compositus – wohlgesetzt:* EKKEH. IV. bened. prol. 2,62 Atticus ornatus ... omnis et in pictis vernans facundia dictis verbis -is (gloss.: concinnis) cedant prius et sociatis *eqs.*

subst. **1. conferens,** -entis *m. qui tradit, dator – einer der überträgt, Geber:* LEG. Wisig. 2,1,6 p.50,6 per quam *(condicionem)* aut inpressio principis aut -is fraus ... detegatur. CONST. II 172 (a.1232) si libero censuali bona censualia sibi collata in hominem conditionis alterius liceat absque ... -is voluntate transferre.

2. conferens, -entis *n.* **1** *quod praebet, conciliat – etwas das gibt, vermittelt:* ALBERT. M. bon. 546 p.288,14 in legislatione *(sc. in lege Christi)* sunt -ia gratiam, ut sanguis Christi, mors, passio *eqs.* **2** *quod conducit, contribuit (ad) – etwas das beiträgt (zu):* **a** *strictius:* ALBERT. M. animal. 8,226 quaedam ... sunt de numero -ium ad utilitatem. 8,233 de -bus ad esse naturalis conservationem. *ibid. al.* **b** *latius i. quod prodest, utile est – das Zuträgliche, Nützliche:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. eth. comm. 113 p.101,22 (ed. W. Kübel. 1968/72) quae *(eligibilia)* sunt tria, scilicet bonum ..., -s (*p.1104b,31* συμφέροντος), idest utile, et delectabile. p.101,43 -s est delectabile (p.101,47 non omne -s est d.). anim. 3,3,3 p.211,70 (ed. C. Stroick. 1968) -ia ... facientia laetitiam et inconvenientia ... sunt contraria. animal. 8,226 -ia non solum sibi privatim convenientia providere videntur *animalia*, sed etiam -ia communitati suae speciei. 21,17 videtur ... genus symiarum prae ceteris animalibus brutis aestimare de nocivo et -e ex sensu et ymaginatione et memoria *eqs. ibid. al.* **β** *expressius i. q. utilitas, commodum – Nutzen, Vorteil:* ALBERT. M. pol. 3,5d p.238b,16 tyrannis ... est monarchia ad -s (*p.1279b,7* πρὸς τὸ συμφέρον) monarchizantis. p.238b,21 democratia ... est ad -s egenorum, id est popularium. 3,8s p.277a,22sq. si ... ponendae sint leges ad -s meliorum vel ad -s plurium. 4,8d p.370b,13 ad proprium suum -s. *ibid. al.*

3. collata, -ae *f.* **1** *collatio, munus, stips – Schenkung, Spende, Beitrag:* FORM. Andec. 49 quos *(fratres)* ... ibidem ... Deus de con-a christiannorum pascere videtur. DIPL. Merov. I 90 p.79,45 quicquid ... ex munere regum vel -a populi ... inibi est additum vel conlatum (CHART. Wirt. I 18 p.18,30 quantumcumque ... con-a p. ibidem delegavit tam terris, mansis *eqs.* DIPL. Karoli M. 140 quantum ... monachi de con-a p. in ipsa villa ... habuerunt. *al.*). VITA Amand. 15 (MGMer. V p.439,19) Amandus tam ex munificentia regis quam et de con-a (con-is *A1a*) religiosorum virorum ... ecclesias construebat. **2** *tributum, stipendium – Abgabe, Steuer:* LEG. Lang. p.217,21 ut coloni terciatores non dent in -a nec in pacto. p.217,33 de aqua, herba et -a. p.218,35 per unumquemque annum dare nobis -am.

4. collatum, -i *n.* **1** *publ. et iur. i. q. collatio, munus, stips – Schenkung, Spende, Beitrag* (*cf.* GLOSS. II 113,21 St.-S. ex -is givuerfun): DIPL. Merov. I 58 p.52,30 quicquid ... ex munere regum vel -o populi ... inibi erat additum vel collatum (91 p.80,47 de -is p. DIPL. Karoli M. 67 p.98,28 per -a p. 98 p.141,39 de -is p. seu pontificum). FORM. Flav. 44 p.481,41 solet contingere, ut ... con-a bonorum ... per meretrices expendantur. CHART. Brixin. 46 p.54,31 (a.1185) de -is ... hec sunt: ... duo mansi *eqs.* EMO chron. p.491,31 presbiteri ... ex confertis convivantur. **2** *philos. (usu plur.):* **a** *quod comparatur, per collationem componitur – das was (vergleichend) zusammen-, gegenübergestellt, in Beziehung gesetzt wird:* ALBERT. M. top. 1,1,4 p.245b,42 syllogismus ... est collectio et collatio eorum, quae complent ... ratiocinationem, et ideo secundum differentiam sic -orum dividitur in species. *de sensibilium intentionibus modo collativo perceptis: v. p.1295,46.* **b** *quod comparabile, collativum est – das Vergleich-, Vereinbare:* ALBERT. M. metaph. 12,2,3 p.562,11sq. (ed. B. Geyer. 1964) ex non-collatis non fit etiam ipse idearum numerus, quia non-collata non faciunt collectionem. p.562,60 impossibile est ex non-collatis esse numerum aliquem. *ibid. al.* **3** *eccl. de libro Cassiani i. q. colloquium – Gespräch:* CARM. libr. III 38,30 hos *(libros)* -a patrum ... priorum in duplici forma comitantur bis duodena. 38,46 quid sit perfectum, ... docemur -is trinis praeceptoris Cheremonis *(spectat ad Cass. conl. 11sqq.).*

adv. ***collate.** *ratione congruentiae, modo collativo – unter dem Aspekt der Vergleichbarkeit, im Sinne der Vereinbarkeit:* ALBERT. M. metaph. 12,2,3 p.563,23 (ed. B. Geyer. 1964) non contingit dualitatem dicere, nisi coniunctim et -e dicamus duas unitates *eqs.* *Antony|Payr*

1. confertim *adv. congregatim – in dichten Scharen:* VITA Gamalb. 18 turbae, quae -m undique confluxerant.

2. confertim *v.* confestim.

***confertorius** (-nse-: *l.65*), -a, -um. (*a* conferre *ut vid.* [*ad formationem cf.* fertorius], *ni subest* confertus *vel* conserere) ferrum -um *i. q. ferrum ad configendum (vel commovendum?) aptum – 'Dechsel':* **1** *de instrumento quodam in arte textrina adhibito (de re vix recte Heyne, Hausalt. III p.222sq.):* GLOSS. III 300,73 St.-S. ferrum cons-um dehsihisen (665,10 f. -um dehsile). *subst. neutr.:* GLOSS. III 627,14 St.-S. -um techsisen. **2** *de parte molendini (sc. ferro quo lapides molares inter se coniunguntur):* GLOSS. III 629,35 St.-S. ferrum -um dehsla.

1. confertus, -a, -um. *form.* -fers(us): HRABAN. epist. 15,12 p.415,14. *v. et p.1303,11sqq. (loci spectant ad Itala Luc. 6,38, cf. ThLL. IV. p.172,23).*

[Payr]

1 *stipatus, compressus – zusammengepreßt (usu absol.):* **a** *de acie, militibus i. q. constipatus, densus – dicht(gedrängt, -geschart), (fest) geschlossen* (*cf.* GLOSS. II 548,75 St.-S. -os huffoten): REGINO chron. a. 860 p. 79,6 Brittones ... -am (consertam *A2.B*) Francorum aciem impetunt (a. 876 p. 112,18 -issimae acies. *al.*). CARM. de bello Saxon. 3,146 agmina. LAMB. HERSF. annal. a. 1057 p. 72,10 in -issimos hostes. a. 1065 p. 97,37 filius ducis ... in -issimos suorum cuneos se dedit. *al.* **b** *de mensura, rebus mensurandis i. q. (de)pressus, solidus, cumulatus – festgedrückt, gut bemessen, reichlich (cf.* GLOSS. I 725,18 St.-S. -am [*corr. ex* -sam *c*] kediuta, geduhit. 728,12sq. mensuram -sam; farcior ..., inde confercior, -sus gistunkot. *al.):* **α** *strictius:* REGISTR. abb. Werd. 5,92 p. 160,25 (s. XII.$^{med.}$) predium ... solventem ... XII mod. bracii hord(ei) -i, XXIV mod. avenę -i *(syn.* depressi *sim., cf. vol. I. p. 1560,21. 1561,11sqq.).* CHART. Bern. I 5,131 p. 520,40 illam *(mensuram)* habeat -am et equalem. *spirit. c. sensu plenitatis, cumuli (cf. Vulg. Luc. 6,38):* ABSAL. serm. 10 p. 63^{D} secunda apparitio *filii Dei* ... mensuram ... -am ... in sinum nostrum contulit, quia *eqs.* ALBERT. M. nat. bon. 151 p. 63,47sqq. (ed. E. Filthaut. 1974) ipse *(filius Dei)* ... potest infundere cuilibet gratiae suae mensuram ... -am ..., -am ..., quia confert nobis omne meritum ad cumulum retributionis. **β** *latius i. q. plenarius – vollständig, -wertig:* TRAD. Frising. 1438^{a} p. 293,19 (a. 1034) preses -a ac superaffluenti recompensatione universa presuli retribuit. **c** *de materia textilium i. q. contextus, coactus – verwoben, zu (grobem) Tuch, Filz verarbeitet:* VITA Landel. Ettenh. 1,7 (AnalBoll. 73. 1955. p. 101,22; post s. X.$^{med.}$) qui *(Iohannes baptista)* ... camelorum pilis -is vestitus erat *(cf. Vulg. Matth. 3,4).* **2** *refertus, repletus, plenus – vollgestopft, angefüllt, voll (fere c. abl., absol.: l. 39):* **a** *strictius de rebus, locis:* NOTKER. BALB. gest. 2,14 p. 77,8 non istę naves -ę mercimoniis, sed hostibus fetę sunt. OTTO FRISING. chron. 1,8 p. 47,14 opibus ... -issimam ... urbem. HIST. de exp. Frid. imp. p. 25,25 plaustra -a panibus, vino et ordeo. OTTO SANBLAS. chron. 40 p. 63,17 inestimabili ... peccunia in thesauris regiis ... reperta erarium publicum apud Trivels -issimum reddidit *imperator. al. spirit. c. sensu abundantiae:* EPIST. Hildeg. 1 p. 329,12 per te fluunt nobis *aquae viventes* de Libano, de monte ... -o virtutibus. **b** *latius de hominibus:* CONC. Merov. p. 167,12 ut nullus presbiterorum -us cibo aut crapulatus vino sacrificia contrectare ... praesumat. *Payr*

2. confertus *v.* confero.

conferva (-nse-, -nberba), -ae *f. alum, consolida – Beinwell, Große Wallwurz (Symphytum officinale L., cf. André, Lex. bot. p. 99):* GLOSS. med. p. 80,18 sinputum: herba, quam alii confirman dicunt, alii -servam *eqs.* ANTIDOT. Augiens. p. 54,22 betonica, bethi, -berba.

confervesco, -fervui (-bui), -ere. *(simul) exardescere – (gleichzeitig) aufflackern:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 311,53 per totam aestatem plures undique motus ... -buerant.

confesio *sim. v.* confess-. **confesse** *v.* confiteor.

confessim *v.* confestim.

confessio, -onis *f. script.:* -ff-: *p. 1306,27.* -exi(o): *p. 1304,46sq.* -esi(o): *p. 1306,27. 1308,1. al.* -inne: CHART. Bund. 681. *de etym.:* ALBERT. M. sent. 4,17,6 p. 665^{a},20 -o dicitur a con et for, faris.

I *proprie i. q. actio fatendi, confitendi, profitendi, quod confitendo, profitendo exhibetur – Bekenntnis, (Ein-, Zu-)Geständnis:* **A** *gener.:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* GODESC. SAXO gramm. 2,50 p. 471,23 Petri ... tres amoris -es. OTLOH. prov. I 31 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) initium bonorum -o est malorum. HERM. IUD. conv. 15 p. 111,27 (ed. G. Niemeyer. 1963) ab eo *(clerico)* veritatis -em extorsi. CAES. HEIST. hom. exc. 60 quem *(virum)* cum ... ex propria -e ... demonem esse intellexisset *virgo eqs.* ALBERT. M. eth. comm. 341 p. 289,94 (ed. W. Kübel. 1968/72) iactator communicat cum virtute veritatis in -e boni, quod in ipso est. *al. de -e imbecillitatis in scribendo:* HROTSV. lib. 1 praef. 9 vis frangitur obiurgationis, ubi intervenit humilitas -is. **b** *de -e philosophorum: v. p. 1306,34sq.* **2** *latius:* **a** *opinio (confessa) – (vertretene) Auffassung: v. p. 1343,33.* **b** *conventum – Übereinkunft:* ALBERT. M. eth. 8,3,6 p. 546^{b},15sq. tales videntur esse *amicitiae* secundum quamdam -em (*p. 1161^{b},15* ὁμολογίαν), quae fit inter amicos; -em autem vocamus, quod pacti quamdam habet virtutem. **B** *publ., iur., canon.:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 2,5,19 detectum facinus manifestis eorum -bus retinetur, qui *eqs.* (suppl. 3^{A} p. 484,33 m. -bus indubie invenimus *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 294 p. 422,32 sine aperta convictione vel manifesta -e). CAPIT. reg. Franc. 197,8 post hanc ... -em cartulam suorum reatuum et -is ... sacerdotibus tradidit (306,15 c. suae -is). CONC. Karol. 61 app. 1 p. 796,25 -is meae publica inscriptio. STEPH. V. epist. A 25,3 ferri candentis ... examinatione -em extorqueri a quolibet sacri non censent canones. *al. expressius de -e conscripta:* CONC. Karol. 55 p. 702,25 -em manu sua propria firmatam (p. 703,4 secundum -em ipsius m. s. p. roboratam). **b** *indicium, testimonium – Aussage:* LEG. Wisig. 6,1,2 p. 248,5 si aliut dictio accusatoris habuerit, aliut eius -o, qui subditur quaestioni. CHART. Bund. 390 p. 290,6 (a. 1175) partim ex dictis ... testium, partim ex -e ipsius Laurentii *eqs.* CHART. Babenb. 219 postulavit ... a nobis *(sc. duce)* idem W(ernherus) -em suam coram nobis factam presentis scripti serie ... nos confirmare. CHART. Sangall. A add. 44,14 nobis ex -bus partium constitit evidenter *eqs.* ALBERT. M. eth. comm. 343 p. 291,60 (ed. W. Kübel. 1968/72) 'in -bus' (*p. 1127^{a},33* ὁμολογίαις) iudicii, sicut in reddendis testimoniis. *de criminatione:* LEX Sal. Merov. 39,2 qui -o servi usque ad tres plagiatores admittitur (*inde* LEX Sal. Pipp. 66,2). **c** *ratio danda – Rechenschaft:* FORM. Laudun. 2 p. 513,38 ad episcopo in causam -o⟨nis⟩ de conloquio atque de prandio, quod ... habere debuissetis, interrogavi, cur hoc ita dimisisset. **2** *latius i. q. declaratio, confirmatio – Erklärung, Bestätigung, Zusicherung:* **a** *in univ.:* CONST. III 49,6 (a. 1274) novam concessionem omnium ... confirmationum et -um, quas ... imperatores ... summis pontificibus ... prestitisse noscuntur. **b** *de debitis receptis vel solvendis:* REGISTR. Trident. I 156 p. 129,22 (a. 1220) dominus O. ... dictas -es *(sc. de ficto solvendo)* recepit. CHART. Bund. 670 semper erit tacitus et contentus in ac -e et solucione (710. *ibid. al. v. et l. 46. p. 1308,1.*). CHART. Ticin. 120 p. 90,31 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931) ratum habendo dictam solucionem et -em solucionis. CHART. Gosl. I 576 ut ... huius recognitionis -o ... maneat firma stabilitate secura. CHART. Ticin. 28 p. 67,22 (ed L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) in qua fine seu -xione ... convenerunt ... esse ... contentos. p. 67,29 hoc breve -xionis fieri rogaverunt. CHART. Bund. 824 in qua -e et receptione *eqs.* CHART. Heist. 169 (epist. papae) non obstantibus -bus ... contractuum tempore interiectis. *al. v. et p. 1308,3. pactio – Vereinbarung, Vertrag:* CHART. Bund. 472 (a. 1195) pro reddendis eis ... libras quadraginta ... ex -e mutui. **c** *de cessionibus:* CHART. Bund. 676 (a. 1228) in qua -e *(sc. refutationis)* ... Morandus promisit ... stare. CHART. Ticin. 128 p. 109,24 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931) decima ... est comuniatatis de Mendrixio ex dacione et -e ei facta a comune de Mediolano *eqs. de dono nuptiali:* CHART. Solod. 407 (a. 1241) testes de visu et auditu huius rei secundeque donationis et iterate -is (*item* 408. 409. 410). **C** *eccl. (cf.* CAES. HEIST. mirac. I 3,1 p. 110,18 triplicem esse -em, laudis, fidei, criminis. *al.):* **1** *de peccatis, culpa sim. (absol. plerumque i. q. exomologesis, professio peccatorum – Sünden-, Schuldbekenntnis, Beichte; cf.* GLOSS. IV 314,3 St.-S. -o pigiht): **a** *def., praecepta, quaestiones sim.:* CONC. Karol. 37,33 -o ..., quae Deo fit, purgat peccata, ea vero, quae sacerdoti fit, docet *eqs.* CONSUET. Marb. 39 (Spicil. Friburg. X. 1965) dextram ... ponat super pectus, quod est signum -is. CAES. HEIST. hom. exc. 104 ut facta -e aliquod munus offerant sacerdoti, quasi in testimonium factae -is. ALBERT. M. sacram. 92 p. 65,46 dico ... -em generalem, in qua confitetur homo omnia, quae habet in conscientia tunc temporis. 141$^{capit.}$ de -e. 142 p. 94,66sqq. duplex est -o, scilicet reco-

[Antony]

gnitio peccati in circumstantiis et actu coram Deo, et haec est -o cordis *eqs.* 143 p.95,34sqq. -o, quae est accusatio delicti, distinguitur in -em oris manifestantem peccatum aperte in specie et in numero et in -em obscuram *eqs.* 145 p.96,4 -o ... a Domino est instituta. 146capit. quid sit -o. 157 p.103,33 in -e duo sunt, scilicet peccati enarratio et absolutio per claves. 162 p.106,44 propter periculum sigilli -is, quod non-sacerdotes nesciunt conservare. sent. 4,17capit. de -e sacramentali *eqs.* (4,18capit. *ibid. saepe*). Is. 1,16 p.25,5 -o ... debet esse simplex, vera et integra. 3,9 p.53,85 paenitentia cum partibus suis, contritione, -e et satisfactione. *persaepe. v. et l.64.66. p.1308,35.* **b** *exempla:* **α** *in univ. (de titulo libri: l.26):* HILDEG. Far. 119 (MGMer. V. p.199,27; a.869) quam ... cotidie ... intentus in renovandis -um penitentiis extiterit. PONTIF. Rom.-Germ. 99,67 (Studi e Testi 227. 1963) missa post -em (*item* 137tit.). RATHER. coni. 3 l.101 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p.119) in libro -is meae (8 l.237. SIGEB. GEMBL. catal. 838 [ed. R. Witte. 1974] *Ratherius* scripsit ... -um librum unum. *cf. p.1307,63*). IOH. CANAP. Adalb. A 17 (ed. J. Karwasińska. 1962) in cogitationibus suis ad humilem -em semper confugiens. RUP. TUIT. vict. 4,16capit. (ed. R. Haacke. 1970) cum uterque, scilicet et Saul et David, dixerit 'peccavi', quę causę discernant in ambobus vocem eiusdem -is. CAES. HEIST. mirac. I 3,27 qui si semel peccata sua ore fuerit confessus, postea scripto se confundere poterit, ... sicut sanctus Augustinus fecisse legitur in libro -um. *al. expressius i. q. paenitentia, actio paenitentiae – Buße, das Bußetun (praevalente sensu actionis: l.31):* ARBEO Corb. 36 in -is atque orationis studio ... gerens vitam. TRANSL. Phil. Cell. 4 ut ... ad monasterium sancti viri concurrerent ibique ... -em acciperent. VITA Bav. I 14 post -em penitentiae, quam a ... pontifice perceperat. *v. et p.1306,69.* **β** *de -e monastica vel laica q. d.:* IONAS BOB. Columb. 2,17 p.269,27 celata ... vitia matri per -em prodit. VITA Phil. Cell. 4 -em suam, sicut mos est sacerdotibus dare, sic illi *(eremitae)* dedit *potens quidam.* WOLFHARD. Waldb. 4,12 p.328,29 (ed. A. Bauch. 1979) ut suae confusionis enormitas alicui ex sanctimonialibus medicinali -e secretius panderetur. *al.* **γ** *de -e publica:* VITA Goar. 7 p.419,11 ut diabulus ... de tua publica -e et digna penitentia satis ingemescat (ANNAL. regni Franc. a.822 p.158,9 domnus imperator ... publicam -em fecit et paenitentiam egit. *al.*). THEGAN. Ludow. 23 *imperator* -em dedit coram omnibus episcopis suis. *al.* **δ** *de -e privata:* VITA Elig. 2,8 p.701,3 videres ... nonnullos ad -em piaminum concurrentes. ALCUIN. epist. 138 p.216,27 neminem ex laicis suam velle -em sacerdotibus dare (VITA Bertilae 6 [MGMer. VI p.106,12] ut datis -bus paenitentiam pro peccatis suis agerent. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 79,1 quod presbiteri de -bus accepto pretio manifestent latrones. VITA Bertini 19 (MGMer. V p.765,18) Waldberto ... pater -um beatus fuit Bertinus. PASS. Ragneb. 7 (MGMer. V p.211,12) sacerdos ille, qui eius *(Ragneberti)* -em susceperat (ANNAL. Xant. a.867 p.24,19. *al.*). DIPL. Ludow. Germ. 178 p.256,23 (spur.) in -e peccatorum audienda (CHART. Friburg. 101 [epist. papae] qui [*plebanus*] -es eorum [*parochianorum*] audiat. *al.*). THIETM. chron. 4,65 in relicto habitu monachico se nimis peccasse facta -e (6,46 peracti facinoris -em feci. *al.*). CHART. Naumb. 124 p.108,39 in omnibus, que divina sunt, in baptismo, in -e et in sepultura. CAES. HEIST. mirac. I 3,14 p.127,33 sub typo -is (3,43. *ibid. al.*). CHART. Babenb. 396 p.241,2 coram ... archiepiscopo in forma -is (*theod.* 'peicht') et penitencie constituti *eqs. persaepe.* **ε** *de -e in periculo mortis facta:* CONC. Karol. 7,2 ut nullus absque viatiquo et absque -e vitam istam excedat. CAPIT. reg. Franc. 248,26 ab infirmis in mortis periculo positis per presbiteros pura inquirenda est -o peccatorum. VITA Austrig. 17 (MG Mer. IV p.200,18) plenus dierum in bona -e obiit. THIETM. chron. 2,26 -e ... peracta emisit spiritum. BERTH. (?) annal. a.1056 morbo ingravescente infirmatus et ... poenitentia et -e purissima praemunitus *eqs. saepe. de -e ante pugnam ineundam facta:* THANGM. Bernw. 24 palatini ... -e ... purgati, sacro quoque viatico ... muniti, ... egredi et hostes ... impetere parant. *al.* **ζ** *de -e per formam orationis facta:* MEMORIALE qual. 5 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p.234,7; s. VIII.ex.) convenientes ad primam ... donent -es suas vicissim ... pro se orantes. WALAHFR. exord. 27 p.512,15 debet spiritalis pater ... ei, quem de fonte regenerationis suscepit, ... insinuare -em. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p.392,10 ammonitione facta ad populum et -e populi accepta indulgentiam ... eis fecit. CONSUET. Marb. 156 (Spicil. Friburg. X. 1965) dicant -em, quę nec ad missam nec ad horas, quibus dicenda est, verbis amplioribus dicatur quam huiusmodi: *eqs.* NIVARD. Ysengr. 7,165 in templis taciturna pręit -o missam. LIBER ordin. Patav. 1,2 p.937,16 ad completorium facta -e. 5,10 p.991,36 post quem *(psalmum)*, ut mos est, inclinans se -em facit *sacerdos. saepe.* **2** *de fide, doctrina sim. (absol. plerumque i. q.* ὁμολογία, *professio fidei – Glaubensbekenntnis):* **a** *strictius:* **α** *in univ. (in titulo libri: l.24):* PASS. Afrae I 7 qui *(Iesus Christus)* glorificat sanctos suos per bonam -em in saecula saeculorum. BEDA hist. eccl. 5,20 p.332,2 in catholicae fidei -e (CONC. Karol. 19E p.155,12. HRABAN. epist. 40 p.478,16 in ecclesiam per baptismum et -em verae f. ... introductos. IOH. VIII. epist. A 208 p.178,15 de -e rectę f. eius [*Tarasii*]. *al.*). VITA Lupi Trec. 4 (MGMer. VII p.297,12) omnes ... ad fidem trinae -is ab errore populos adduxerunt. GODESC. SAXO conf.tit. -o Godescalchi monachi damnati. RIMB. Anscar. 42 p.77,33 in -e Christi perseverans (PURCH. Witig. 318 quem [*Ianuarium*] fecit ... subire palmam martyrii victrix -o [-ffesio *A*] C. ADAM gest. 3,70 p.218,23 decollari ... in C. -e. *al.*). HEINR. LETT. chron. 21,4 in sincera -e christiane religionis. *saepe. in malam partem de haeresi vel doctrina gentili:* CONC. Karol. 19F p.160,23 nec vestrae me paucitati in -e (consensione *R*) huius novae assertionis socium admitto. MANEG. c. Wolfh. 6 capit. p.42,13 (ed. W. Hartmann. 1972) de non sana eorum *(philosophorum)* -e. 5 p.54,6 in prima parte sui *(sc. Macrobii)* philosophicę -is. 11 p.65,16. ALBERT. M. sent. 4,13,7capit. an -o Berengarii ... sit vera. *ibid. al.* **β** *de symbolo:* ELIG. praed. 2 (MGMer. IV p.752,1) haec ... cautio et -o vestra. CONC. Karol. 34 p.250,16 haec est catholicae eclesiae fides, hanc -em servamus atque tenemus. MANEG. c. Wolfh. 21 p.92,13 (ed. W. Hartmann. 1972) huius *(spiritus sancti)* inspiratio est, quod ubique sentit catholica -o sacerdotum. ALBERT. M. sacram. 60 p.43,21 quis obligatur in -bus catechismi, utrum patrinus vel puer? *al. huc spectare possunt etiam nonnulla exempla supra allata, e. g. l.21. adde:* LIBER diurn. 46 p.37,4 eam *(fidem)* rectam esse ex sollemnis symboli -e didicimus. **b** *c. colore quodam:* **α** *vita more confessoris peracta – Bekennertum:* ALDH. virg. I 47 p.300,17 quarum prima *(sc. Scholastica)* sub -is titulo, licet cruentae passionis occasio defuisset, in consortio catholicorum ... degebat (50 p.305,2. EPIST. Bonif. 14 p.26,18 ad venerabilem fratrem ... -is t. notatum). WALAHFR. carm. 20,43 hos *(confessores)* perfecta suo servans -o regi fecit in aetheria consotios requie. *al.* **β** *martyrium – Martyrium:* BEDA hist. eccl. 5,24 p.359,6 librum vitae et passionis (-is *var. l.*) sancti Anastasii. PASS. Flor. 2 in -e gaudens succedit. *al. cf. l.27.* **c** *latius:* **α** *fides – Glaube:* ANAST. BIBL. epist. 5 p.412,3 cum Petro super petram verae -is stantes. **β** *promissio – Gelöbnis:* REGESTA Alsatiae 656,9 (ed. A. Bruckner. 1949; dipl. Richardis imp.) nisi ... pura -e promittat *abbatissa* summi pastoris pastorale in omnibus sequi vestigium. **γ** *appellatio, nomenclatio – (Namens-)Nennung:* RUP. TUIT. vict. 6,22 p.205,22 (ed. R. Haacke. 1970) illum *(filium Dei)* manifesta -e prius confessus est inimicus quam amicus *(sc. Nabuchodonosor, cf. Vulg. Dan. 3,91sq.). ibid. al.* **3** *de laude, gratia sim. (absol. plerumque i. q. praeconium, professio laudis – Lobpreis, Lobbekenntnis; cf.* GLOSS. I 571,47 St.-S. -em lop. *al.):* BEDA hist. eccl. 2,11 p.106,20 (epist. Bonif. V. papae) quatinus ... hilari -e ... Deo ... gratias exsolvamus. ALCUIN. epist. 138 p.217,15 licet non semper -o poenitentiam significet, sed saepissime laudem. HRABAN. inst. cler. 1,33 p.76,13 illorum *(sc. caelestium potestatum)* vocibus ... humanas adsociare -es. TRANSL. Libor. 31 p.157a,15

[Antony]

cum . . . clerus in ymnis et -bus Deum benediceret. PONTIF. Rom.-Germ. 99,417 (Studi e Testi 227. 1963) de psalmo 'confitemini Domino', qui sonat in -em laudis (HELM. chron. 73 p.141,35 in oratione et -e l. DIPL. Conr. III. 297 [ed. F. Hausmann. 1969; spur.] superhabundat in te -o summe l. per sanctimoniam vite innocentis). RUP. TUIT. off. 9,2 l.84 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) Iudas . . ., quod interpretatur -o, Christum significat *(cf. Hier. nom. hebr. p.7,19)*. vict. 7,26 p.239,7 (ed. R. Haacke. 1970) -em, id est laudem, perficit. *al. cf. p.1306,63.*

II *meton.:* **A** *iur. i. q. charta debitum receptum vel solvendum confirmans, apocha – (Empfangs-, Schuld-)Bestätigung, Quittung:* CHART. Tirol. 928 (a.1230) lectis -bus hinc inde factis. CHART. Tirol. notar. I 574 p.280,6 visis testibus, -bus et racionibus utriusque partis. CHART. Bund. 773 ego Oprandus notarius . . . hanc -em (concessionem *ed.*) tradidi et scripsi (1020 ego Martinus . . . hanc -em t. et s.). CHART. Turic. add. XIII 558[a] quod . . . -es a me emisse sint. CHART. Bund. 1092 p.52,28 omnibus aliis -bus et scripturis hodie et hinc retro factis. *al.* **B** *eccl.:* **1** *pecunia pro -e audienda data – Beichtgeld (de re cf. p.1304,68sq.):* VITA Richar. 7 (MGMer. VII p.448,5) tam elymosinam quam -es pro culpas dare. SIGEB. GEMBL. chron. a.1105 p.369,4 (epist.) se *(sc. papam)* daturum eis *(comiti eiusque filio)* centum libras denariorum Papiensium et unciam -is. CHART. Laus. 511 tercia pars oblationum et -um est capellani. **2** *(locus inter altare et) sepulchrum (martyris situs), crypta – (Raum zwischen Altar und) Grabkammer, (Märtyrer-)Grab, Krypta, 'Confessio' (de re v. LThK. [2]III. p.35sqq.):* **a** *de -e sancti Petri:* LIBER diurn. 57 *electus* venit ad -em. CONC. Karol. 3[B],15 p.22,5 in basilica beati apostolorum principis Petri ante -em. COD. Karol. 51 p.573,23 ante ipsius ianitoris regni celorum sacram -em. ANNAL. regni Franc. a.801 p.112,24 cum rex ad missam ante -em beati Petri apostoli ab oratione surgeret. RIMB. Anscar. 13 p.35,9 ante corpus et -em sancti Petri apostoli. ADALB. MAGD. chron. a.967 p.179,8 papa . . . Ottonem regem . . . ante -em beati Petri cesarem . . . ordinavit. OTTO FRISING. gest. 2,32 p.140,26 princeps . . . a summo pontifice . . . usque ad -em (ecclesiam *A*) beati Petri deductus est. *saepe.* **b** *usu vario:* GESTA Aldr. 2 p.311,22 in -e . . . altaris . . . apostolorum reliquias . . . composuit. PONTIF. Rom.-Germ. 33,40 (Studi e Testi 226. 1963) ponit tres portiones corporis Domini intus in -em (-e *G*) . . . et recluduntur reliquie intus in -e. NOTAE Emm. (MG Script. XV p.1096,5) secundam -em principali altari beati Emmerami imposuit. ADAM gest. 1,11 p.13,8 Liudgerus . . . recessit ad -em sancti Benedicti, Willehadus . . . repedavit ad sepulcrum sancti Willebrordi. TRAD. Ratisb. 655 p.321,24 quatinus . . . censum suum . . . ad eiusdem prefati martyris Emmerammi -em *(antea:* ad altare) offerrent. HIST. Aret. 9 (MGScript. XXX p.1481,11) de -e . . ., que est sub altare sancte Marię. DEDIC. Erf. (MGScript. XXX p.482,9) in superiore -e. CHRON. Basil. a.436 hic *(Sixtus)* fecit -em sancti Laurentii martiris . . ., altare -is argenteum. IOH. CODAGN. annal. a.1185 p.13,17 subtus tertium altare de -e. *saepe. de sepulchro extra ecclesiam sito:* HIST. Mosom. 1,6 p.604,15 beati Arnulfi in tumulo adhuc quiescentis pretiosa -o. LAMB. TUIT. Herib. 2,7 p.1250,25 locatur eius *(abbatis)* feretrum iuxta tumulum patroni . . ., ut fides eius adhiberetur promissioni, qua eum suae sotiandum praedixit -i.

***confessionalis,** -e. *confessionem continens – Bekenntnis-, Beicht-:* RATHER. conf. tit. (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI[A]. 1984. p.221) excerptum ex dialogo -i cuiusdam sceleratissimi, mirum dictu, Ratherii *eqs. cf. p.1305,17sqq.*

adv. ***confessionaliter.** *per confessionem – in Form eines Geständnisses:* CHART. episc. Spir. 353 p.318,5 (a.1268) maritum . . . sororis suę in obitu suo -r protulisse . . . se non bene possidere *vineam.*

***confesso** (-ffe-, -eso), -avi, -are. *confirmare, declarare – bestätigen, erklären:* CHART. Bund. 499 (a.1202) dedit investituram duos caseos, sicut ibi -fesaverunt. 728 -fesando, allie carte confessionis si essent facte et scripte, erit tacitus et contentus in ac confesione et solucione. CHART. Ticin. 122 p.96,12sqq. (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931) in . . . carta confessionis continetur, quod . . . Iohannes de Mondadicio -ffessavit . . .; -verat, quod *eqs.*

confessor, -oris *m. script.:* cun-: *l.20. adde* AGNELL. lib. pont. 16. 119. comf-: TRAD. Frising. 1199. -ves-: CHART. Sangall. A 35 -vessure. -fesor: *l.14.19. adde* TRAD. Frising. 253. *al.* -sur: *l.7.*

1 *qui confitetur, confitens – Bekenner:* **a** *spectat ad confessionem fidei (cf.* GLOSS. III 182,44 St.-S. -es bihtere): CONC. Karol. 1,5 sub nomine sanctorum martyrum vel -um (ANGILB. inst. 15[capit.] de sollemnitatibus sanctorum apostolorum et m., -um atque virginum. CONC. Karol. 36,36 festivitates m. vel -um [-fesorum *var. l.*] observare. *cf.* HRABAN. hom. I 37 p.70[C] martyres graece testes interpretantur; -es vero latine laudatores significant. LIUTOLF. Sever. I 4 p. 290,38 Severus . . . non fuit martir, sed -r. *saepe*). ARBEO Corb. 2 ad beati Christi -is . . . Germani ecclesiam (FORM. extrav. I 26 ad altare sancti Maximini, -fesoris C. AGNELL. lib. pont. 129 p.363,18 iuxta tribunal monasterii beati cun-is C. Severini. *cf.* ADAM gest. 1,29 Dei. 1,61 Domini. *saepe*). NOTIT. Arnon. praef. p.4,14 domnus Hrodbertus episcopus atque -r (THANGM. Bernw. p.758,12 vita Bernwardi episcopi et -is. *cf.* DIPL. Zwent. 12 sanctus Remaclus -r et pontifex. *al.*). PONTIF. Rhen. sup. 222[tit.] in natale sancti Silvestri et in cunctis -bus. PAUL. FULD. Erh. 1,6 (10) professione -r, laboribus martyr, legatione apostolus. TRAD. Scheftl. 491 *reliquiae* Leonardi -is, Davidis -is, Abrę -is. *persaepe. adde:* DIPL. Frid. I. 502 p.432,41sqq. (ed. H. Appelt. 1979) electum et sanctissimum -em eum *(Karolum imperatorem)* fatemur et veneramur in terris, quem . . . inter sanctos -es sanctum -em et verum -em credimus coronatum in cęlis. **b** *spectat ad confesssionem peccatorum, paenitentiam:* CONC. Karol. 37,32 instruendus est . . . peccatorum suorum -r, ut de octo principalibus vitiis . . . confessionem faciat. IOH. VIII. epist. A 42 p.40,37 vere satisfactionis -bus parcendum est. *al.* **c** *spectat ad confessionem laudis:* RUP. TUIT. vict. 10,4 p.314,20sq. (ed. R. Haacke. 1970) ubicumque sit Iudeus, ubicumque sit -r verus, qui et nomine et re sit -r, quod sua interpretatione significat hoc nomen, quod est Iudeus *(cf. Hier. nom. hebr. p.75,22).* **2** *de eo, cui confessio fit i. q. pater, sacerdos confessionis – Beichtvater, Beichtiger:* WALAHFR. Wett. 871 -r fratrum. CAPIT. reg. Franc. 248,26 penitentiae modum a suo -e impositum diligenter observent. DECRET. Burch. 19,5 capit. p.943[C] interrogationes, quibus -r confitentem debet interrogare. STATUT. ord. Teut. p.31,28sq. veniens infirmus . . . confitebitur peccata sua, si vires et -em (*theod.* 'deme er bîhte') habuerit, et communicabit, si -i (*theod.* 'bîhter') videbitur expedire. CAES. HEIST. hom. II p.10[a] episcopus sub archiepiscopo, ille sub papa, papa sub potestate -is sui *est.* ALBERT. M. sent. 4,17,39 p.717[a],31 si . . . sint plures -es *eqs.* SALIMB. chron. p.446,7 -r . . . pape erat quidam . . . frater Minor. *saepe.*

1. confessus *v.* confiteor. **2. confessus** *v.* consensus.

confestim *adv. script.:* cumf-: *l.65.* comf-: *l.66.* -ssim: *l.68.*

statim, continuo, extemplo, mox, sine mora – sofort, sogleich, auf der Stelle, alsbald, unverzüglich (interdum i. q. raptim, celeriter – eilends, schnell, e. g. l.70; cf. GLOSS. I 74,25 St.-S. -m huuil aina. 75,25 -m sniumo. 196,8 -m cahun): WILLIB. Bonif. 6 p.31,18 cum . . . arborem succidisset . . ., -m inmensa roboris moles . . . corruit. HUGEB. Willib. 1 p. 88,42 statim . . . postquam illi vota voverunt . . ., -m gratas postea a Domino petitionum consequebantur effectum. AGNELL. lib. pont. 17 qua hora ieris, pontifex cum-m ordinaris. VITA Leod. 1,297 (MGPoet. III p.14) com-m proceres veloci calle viantes . . . recurrunt. UFFING. Ida 1,16 quo *(presbytero)* -ssim praesentato *eqs.* FROUM. carm. 14,16 huc . . . currant . . . silicerni, si non -m, tamen ad spectacula sensim. BERTH. (?) annal. a.1077 p.300,18 -m . . . ad ipsam usque ripam fluvii . . . perveniens. ALBERT. M. eth. comm. 105 p.94,44 (ed. W. Kübel. 1968/72) '-m' (*p.1103[b],24* εὐθύς)

[Antony]

a 'iuvene assuescere' opera virtutum. *persaepe.v.et l.12. fort. huc spectat:* BURCH. Iud. 232 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.257; s. XIII.) inter bissenos Iudas quoque discipulorum unus -m (confertim *ed.; an* consertim *?*) dicitur esse Ihesu. *c. adv.:* HUGEB. Willib. 5 p.104,22 -m ... tunc Willibaldus ... respondit (Wynneb. 11 t. -m adprimitus illi fodentes fundaverunt). BERTH. (?) annal. a. 1077 p.292,39 ut summo -m mane episcopo ... sese reos dedissent.

***confestinatio,** -onis *f. festinatio – Eile, Hast:* TRANSL. Rigob. (MGMer. VII p.79,20; c.900) ad ecclesiam sancti Martini ... omni -e (-festatione, cum festinatione *var. l.*, confestim FLOD. hist. 2,15 p.462,25) profectus est *presbyter.*

***confestivitas,** -atis *f. societas festivitatis, sollemnitatis – das Mitfeiern, Teilnahme an der Feier:* ALBERT. M. eccl. hier. 2,6 p.524^{b},19 'congregans' episcopus ... totum clerum ... 'in cooperatione ... et -e (*PG 3,393^{C}* συνεορτάσει) salutis viri', id est, ut gaudeant saluti baptizandi.

***confestrix,** -icis *f.* (*cf.* confessor) *confitens, confessores complectens – bekennend, Bekenner-:* THEODULF. carm. 21,92 fulget apostolicus ... ordo ..., martyrum et ... coetus, turbaque -x virgineusque chorus.

confestus *v.* conficio. **confesus** *v.* confiteor.

confexio *v.* confessio. **confexus** *v.* confiteor.

***confesso** *v.* *confesso.

confibulo, -are. *conectere, coniungere – verbinden, aneinander binden:* CHART. Sil. B 1 p.61,14 (a.1270) que *(sinceritatis plenitudo)* racione consanguinitatis ad integritatem amoris mutui unitive nos -at. 1 p.483,13 que *(discordia)* ... diri falce discidii dirimit, quos nectit et -at linea parentele. CONST. III 170 p.159,38 (in adnot.) domum Anglie domui nostre tam firmo federe et familiari nexu -are nitimini per honeste copule mi⟨ni⟩sterium et spirituum unionem.

***confica** *v.* *confita.

***conficiator,** -oris *m. coriorum confector – Gerber:* ANON. secret. p.39,25 *atramentum* valet -bus pro pellibus conciandis.

conficio, -feci, -fectum, -ere. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 174 p.391,22. cumf-: *p.1310,10.* -vect(us): BEDA hist. eccl. 1,15 p.32,30 *(C).* -fecis: *p.1310,8.11.* -fic(erim): *p.1310,71. 1311,12.* -fiti(o): *p.1310,65. 1311,42.* -festus: *p.1312,49.* -ceant: *l.61. form.: praes.: act.* -faciunt: *p.1311,33. pass.* confit: *p.1311,53. ?fut.* -ces: *p.1310,23. al. (cf. J. Svennung, Compositiones Lucenses. 1941. p.128). perf.: indic.* -fexit: *p.1312,23. partic.* -fact(us): *p.1311,16.18. metr.* -fĭc-: HERACLIUS I 14,1.

I *facere – (zurecht-, fertig)machen (cf.* GLOSS. I 353,31 St.-S. -tum est kiplantan ist. 463,18 -bam kimiscta. II 190,12 -it gimachot. 443,15 -it gitvot. 482,65 -it gifrumit. IV 232,6 -o ih sammach. *al.):* **A** *praevalente notione efficiendi (operationi artis cuiusdam subiciendi: l.63sqq. p.1310,6sqq.20 sqq.27sqq.):* **1** *in univ. i.q. parare, componere, concinnare – (zu)bereiten, herstellen, verfertigen:* **a** *gener.:* **α** *de cibo, potu sim.:* LEG. Wisig. 6,2,3 venena. ALDH. epist. 5 p.490,12 apium ... nectar ... -entium. FORMA mon. Sangall. p.13^{a} domus -endae celiae. DECRET. Burch. 19,5 p.976^{C} panem. DIPL. Heinr. III. 239 p.320,13 ad sal -endum. HERM. IUD. conv. 1 p.71,19 (ed. G. Niemeyer. 1963) olus ex multigenis herbis ... -tum. *al.* **β** *usu vario:* ALDH. virg. I 9 p.237,4 diadema regni ... ex ... ferri instrumentis -ta et fabricata. WILLIB. Bonif. 8 p.54,21 novo in ecclesia -to sarcofago. CONC. Karol. 39^{B},13 p.447,34 e quibus *(lana et lino)* sibi -ant (-eant *var. l.*) necessaria indumenta *sanctimoniales. al. v. et vol. I. p.1468,40. c. sensu colorandi:* ALDH. virg. I 15 siquidem ... stragularum textura ... uniformi coloris fuco ... -ta fuerit. 50 p.305,15 formosam vultus venustatem non stibio -tam. **b** *pharm.:* **α** *strictius (intrans. sensu pass.: l.70; absol. i.q. medicamina componere – Heilmittel herstellen: p.1310,3):* ANTIDOT. Bamb. 19 *antidotum Hadrianum* -itur ... sic: *eqs.* (30. ANTIDOT. Sangall. p.80,35 *acharistum antidotum* -it s.: *eqs. al.*). ODO MAGD. herb. 970 unguen. 1165 cataplasma sinapis saepius a medicis variatur -endo. PAUL. AEGIN. cur. 76 p.53,15 'humida colliria' appellata diacrocu ... et melle -ta (*3,22,3* σκευαζόμενα). CONST. Melf. 3,46 p. 304,27 (edd. H. Conrad al. 1973) quod aliquis confectionarius minus bene -at. *saepe. intrans. i.q. maturescere – ziehen:* BOTAN. Sangall. 13,7 herba ginciana ... mittis -ere in oleo ... per dies VIIII (23,7 herba altea ... m. -ere in ulla *eqs.*). **β** *latius i.q. (com)miscere – (zusammen)mischen, vermengen, versetzen:* RECEPT. Donauesch. 76 car⟨nes ficu⟩um ..., aceti, quod suff⟨icit, co⟩nficis (-ecis *cod.*) et uteris (ANTIDOT. Augiens. p.61,40 -is omnia diligenter et u. *al.*). BOTAN. Sangall. 17,6 herba agrimonia cum-is ea cum lactum mulieris ... et lilia, -ecis insimul. PAUL. AEGIN. cur. 217 p.159,4 vino stiptico sicca -ens (*3,53,2* ἀναλαβών) utere. THADD. FLORENT. cons. 47,70 -antur ambe receptiones ad invicem cum vino pontico. 167,157 terantur medicine ... et -e cum aqua mirti humidi. *saepe.* **c** *techn.:* **α** *strictius:* COMPOS. Matr. 1,7 comidi ... -itur sic: *eqs.* THEOPH. sched. 1,3 -e posch, ex quo designabis supercilia. *al. pass. i.q. exsistere – entstehen:* THEOPH. sched. 3,62 p.265,13 cupro ... quinta pars stagni admiscetur, et -itur metallum, quo *eqs.* **β** *latius de pellibus i.q. subigere – bearbeiten, behandeln:* COMPOS. Luc. D 7 -is (*cf.* MAPPAE CLAVIC. 229 consue) ipsas pelles ut utrem. 17 mittis in ipsa⟨m⟩ *(iuttam)* pelles et -ces (-es MAPPAE CLAVIC. 231. COMPOS. Matr. 86,2) eas ibi per dies III. 24 -e *utres* bene, donec conbibat ... medicamen (MAPPAE CLAVIC. 231. COMPOS. Matr. 86,6). MAPPAE CLAVIC. 237 in tertia tinctione pandii -tis pellibus *eqs. saepe.* **d** *alch. de operatione confectionis q.d. (cf. p. 1290,62) fere i.q. praeparare – etwa: (auf)bereiten:* ANON. miseric. 150 spiritus -unt corpora. 497 frigiditas humida, que massat corpora, est spiritus, antequam -atur; et quando -itur *eqs.* 647 hoc *(sc. opus)* quando -is sine confectione veraci, et est confectio hominum. *ibid. al.* **e** *eccl. c. sensu consecrandi (benedicendi: l.63; cf.* GLOSS. II 124,25 St.-S. -endorum zigiseganne. 124,33 -ere givuihan): **α** *de sacramento eucharistiae (absol. i.q. sacramentum efficere, consecrare – die Wandlung vollziehen, konsekrieren):* ARDO Bened. 5 ad Christi -endum corpus (AMALAR. off. 1,12,34 add. p.545 in parascheve non -itur c. Domini. CAES. HEIST. mirac. I 9,1 p.167,7 sicut sanguis non -itur nisi de vino ..., ita nec c. Christi nisi de frumento. ALBERT. M. euch. 6,4,2,1 p.423^{b},35 in ordine ... sacerdotali potestas datur -endi c. Christi. *al.*). WALAHFR. exord. 23 p.502,10 actio dicitur ipse canon, quia in ea sacramenta -untur dominica (BERTH. [?] annal. a.1067 p.273,22 s., quae ... ab omnibus symoniacis et uxoratis presbiteris -rentur, nulla omnino esse. p.273,42. ALBERT. M. euch. 6,4,2,7 p.425^{b},17 non-sacerdos non potest -ere sacramentum. *ibid. al.*). PONTIF. Rhen. sup. 19 ad -endum mysterium sanguinis tui *(sc. Domini).* WILBR. OLD. peregr. 1,17,8 *Armenii* duos habent calices, dum celebrant, unum ad panem, in quem -unt, et unum ad vinum, ex quo -unt. CAES. HEIST. mirac. I 9,53$^{capit.}$ de sacerdotibus indigne -entibus. ALBERT. M. euch. 6,4,1,3 p.419^{b},24 Christus non -ecit in fermentato, sed in azymo. 6,4,2,4 ad hoc consecrantur altaria et calices, ut in illis eucharistia -i possit. 6,4,2,10 quod non debet -i super altare non consecratum. *saepe. v. et p.1291,32. adde:* ALBERT. M. euch. 6,4,2,3 nihil ex talibus *(sc. guttis vini in pede calicis manentibus)* -it *sacerdos.* **β** *usu vario:* TRAD. Frising. 65 p.93,1 (a.774) v. feria ante pascha, in qua chrisma -itur (HUCBALD. carm. 2,30. CHART. Hamb. 439. *al. v. et p.1292,66*). AMALAR. off. 1,12,26 oportet, ut ... cum pontifice presbiteri oleum -ant. 1,18,6 quod a diacono benedicitur *cereus,* morem sequitur Romanum; in eo enim archidiaconus -it agnos. *adde:* HRABAN. epist. 9 p.395,13 ibi *(sc. in libro exodi)* spiritalis unctionis et thimiamatis odoramenta -untur (-iti- *P*). **2** *construere, aedificare – er-, einrichten, (er)bauen:* ALDH. virg. I 4 p.232,1 cerea castra -unt *apes.* DIPL. Otton. II. 70 ut ... publica moneta et theolonium inde persolvendum nostra -atur permissione. **3** *(con)scribere, contexere – verfassen, abfassen, (nieder)schreiben:* **a** *gener.:* WILLIB. Bonif. praef. p.2,7 si dignum aliquid ... -icerim (-erim, -ero *var. l.*). HRABAN. epist. 1 p.381,17 opus *(cf.* 5 p.388,24. *ibid. al.).*

[Antony]

22 opusculum (37 p.472,38. *ibid. al.*). Rud. Fuld. mirac. 15 p.340,28 libellum. Agius comput. 2,1 compotus hic alfabeto -tus habetur. Carm. imag. 3,2 (MGPoet. V p.674) Gregorius ... Gelasius atque missas cum sensu -unt parili. Hrotsv. lib. 1 praef. 6 aliquem ... -ere textum ex sententiis scripturarum. *al. remissius:* Walahfr. hort. 236 quae ... tot famosissima rerum magnarum monimenta sacro pia -is ore, ... Erato *eqs.* Hraban. epist. 36 p.470,38 quid tuae *(sc. episcopi)* sanctitati gratum et utile in scribendo -ere possem. **b** *iur. i. q. perscribere – ausfertigen, ausstellen:* Leg. Wisig. 2,5,10 testamenta, donationes, dotes vel quascumque scripturas (7,5,3 de his, qui falsas s. -erint [-icerint, confinxerint *var. l.*]. *ibid. al.*). 2,5,12$^{tit.}$ qualiter -i vel firmari conveniat ultimas hominum volumtates. Dipl. Heinr. IV. 357 p.472,25 hanc cartam inde -tam (*ex* 334 conscriptam). Ludolf. summ. 5,1^{g} p.383,33 scriptum de hac vendicione nostra -factum emptoribus nostris dedimus. Const. II 387 in ... litteris patentibus super hoc -tis (-factis *A*). Chart. Brixin. 146 p. 156,33 dominus Wilhelmus ... renunciavit omnibus privilegiis, instrumentis, cartis sigillatis et non sigillatis vel manu notariorum -tis. *saepe. ascribere, assignare – zuschreiben, zuteilen:* Leg. Wisig. 2,5,10 ut ille, cui plus -itur per scripture seriem, quam oportuit, hoc solum accipiat, quod auctoritas legis demonstrat. **4** *fingere, formare, condere – (formend, gestaltend) bilden, schaffen:* Hraban. inst. cler. 1,33 p.76,14 laus ex angelicis et humanis cantibus -ta. Agius comput. 2,7 pro horum *(dierum)* numero septena locans elementa in se tetragonam -eci ducta figuram. Hrotsv. Abr. 2,4 ego tantilla, ex lutea materia -ta. **5** *constituere – (als Ergebnis) bilden, ergeben, zustande bringen (pass. plerumque i. q. fieri, effici, evenire – zustande kommen, sich ergeben):* **a** *gener.:* Dipl. Karlom. (II.) 3 p.288,26 duę Sprazę *(sc. fluvii)* simul unum decursum -unt (-faciunt *E*). Walth. Spir. Christoph. II 2,27 quo *(lapide)* ... in acumine templi composito paries unum -ecit uterque. *excitare – entfachen:* Hugo Flav. chron. 2 p.389,3 ignis ... maximus non lignis materialibus, sed crebris adhuc viventium culpis -batur. **b** *anat. et medic.:* Constant. Afric. theor. 2,5 p.6b^{r} de xiiii anterioribus *costis* pectus -itur. 4,9 p.16b^{v} sensus et motus voluntarius nervis mediantibus -untur. Maurus progn. 42 p.50^{b},46 (ed. M. H. Saffron. 1972) superfluitates colerice ... apostema -tiunt. *al. v. et p.1293,2.* **c** *natur.:* Rather. prael. 2,8 l.268 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI^{A}. 1984) propter semen maris et florem feminae, ex quibus -i prolem in utero phisici tractant. Albert. M. mort. 2,6 p.359^{b},45 ex ... humore sic -to formantur radicalia membra. *concernere – verschmelzen:* Alfan. premn. phys. 5,21 non per collectionem ipsis *(corporibus)* compositis, sed totis per totum in unionem -tis (conperfectis *A*; *PG 40,620^{B}* ἀνακιρναμένων). **d** *math., geom., comput.:* Beda temp. rat. 38,13 bissextus ... ex quadrantis ratione per quadriennium -itur (Gloss. II 47,49 St.-S. ervuachsit). Gerb. geom. 3,16 iugus, quod iunctis duobus aripennis -fit (-itur, constat *var. l.*). 6,3 p.83,4 huius ... summae, ex duobus scilicet tetragonis -tae, latus tetragonale. Frutolf. (?) rhythmimach. 1,15 p.181,18 quinquies vi xxx -unt. p.181,22. *al. subi. anim. i. q. computando invenire – gewinnen:* Frutolf. (?) rhythmimach. 2,4 p.188,27 quem *(numerum)* ex duobus iunctis -eras. **e** *philos.:* Hugo Honaug. hom. 2,30,2 (ArchHistDoctrLitt. 34. 1967; c.1180) secundum hanc *(imaginariam similitudinem)* ... plurium unio -itur. Albert. M. miss. 1,3,6 p.24^{a},34 veritas ... pacis -itur ex tribus: ex pace temporis *eqs.* metaph. 5,1,2 p.211,8 (ed. B. Geyer. 1960) ex ambabus extremitatibus conclusio -itur. *impers. i. q. sequitur – es folgt:* Conr. Hirs. mund. cont. 259 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) ex quo -itur, ut *eqs.* (327). **6** *moliri, movere – ins Werk setzen:* Conc. Merov. p.197,18 si clerici ... insidias episcopo suo ... -erint (*inde* p.203,22). **7** *perpetrare, iubere – (be)wirken, lassen:* Alboin. incont. 4 p.17,31 agnum cum lupo vesci -it mutatio dexterae excelsi. **B** *praevalente notione perficiendi:* **1** *strictius:* **a** *agere – durch-, ausführen, unternehmen:* **α** *in univ.:* Leg. Wisig. 12,2,14 p.421,10 si ... Hebreus ... venditionem adque libertatem tali sub dolo -erit (fecerit *var. l.*), ut *eqs. adhibere – (aus)üben:* Trad. Ratisb. 40 p. 46,14 (a.863/64?) haec *(consuetudo commutandi)* ... modernis temporibus crebrius ac crebrius ... -itur. **β** *habere – abhalten:* Liber diurn. 73 p.71,4 quintę *(sc. synodi)* sub pie memoriae Iustiniano -te. **γ** *committere – vollbringen, verüben, anrichten:* Hraban. carm. 39,62,6 solus homo non timuit, quod solus ipse -ecit. Vita Galli II 1670 quae facta manus disponit, -it, aptat. Vita Landel. 171 crimen. Benzo ad Heinr. 3,17 damnum. **δ** *persolvere, explere – leisten:* Dipl. Otton. I. 158 p.240,16 ut ... nec illo *(advocato)* nec aliquo homini ... nulla inde *(sc. a monasterio)* -atur servitium. **ε** *impendere – aufwenden:* Carm. Walahfr. app. 3,6 ne forte labor pereat -tus ab ipso *(scriptore)*. **b** *complere, absolvere – vollenden:* **α** *in univ.:* Willib. Bonif. 2 p.7,22 *(in imag.)* ut fabricae a nobis fundamento -to structurae paulatim sublimitas ... erigeretur. Hraban. epist. 50 p.505,8 illud *(opus)* consummare atque -ere. **β** *peragere – erledigen, abmachen:* Willib. Bonif. 6 p.35,19 his ... omnibus rite -tis *eqs.* Lamb. Hersf. annal. a.1069 p.106,19 synodum -endo negocio indixit. a.1073 p. 166,6 his rebus -endis tempus statutum est. *al.* **γ** *finire – beenden:* Aldh. carm. eccl. 3,11 ternis pariter -ecit (-exit *Quercet.*) bella triumphis (Widuk. gest. 3,70 p.148,3. *al. cf.* Poeta Saxo 3,147 ad coeptum ... -endum belli certamen). *absol. i. q. decertare – den Kampf beenden:* Epist. Ratisb. 10 p.328,25 Scipio, postquam cum Hannibile -ecit (*Macr. sat. 1,11,26* conflixerat) *eqs.* **δ** *confirmare – (end)gültig machen, (ab)sichern:* Chart. Sangall. B 390 (a.1243) presens carta -ta est sigillo ... Fabariensis abbatis. 621 p.432,34 acta hominum solent testimonio scripture -i (*item* 626^{a} p. 436,27). **2** *latius:* **a** *emetiri, percurrere – durchmessen, durchlaufen, zurücklegen:* **α** *de itinere, cursu* (*cf.* Gloss. I 360,46 St.-S. -i givaranuuerdan): Beda temp. rat. 18,5 lunam ... cotidie xiii partes ... zodiaci -ere. Cand. Fuld. Eigil. II 7,29 adlabitur aures fratrum fama boni, cursum ... virum ostentat ... sospem -tum. Vita Galli II 435 itiner. Visio Godesc. B 4,1 (ed. E. Assmann. 1979) cum ... duo miliaria ambulantes -issemus. 5,2 viam. *al.* **β** *de tempore:* Agius comput. 4,25 dies, quos integro sol -it anno. *pass. i. q. circumagi – ablaufen:* Beda temp. rat. 2,20 solis annum ccclxv diebus et quadrante -i. 36,22. **b** *complecti – umfassen, ausmachen:* Chart. Wirt. III app. 17 (c.1192) curtis fructuosa -ens duo aratra. *accedente notione excolendi:* Helm. chron. 12 p.25,30 Slavicum ... aratrum par boum aut unus -it equus.

II *consumere, conterere, comminuere – niedermachen, schwächen, aufreiben, zerkleinern (cf.* Gloss. I 90,14 St.-S. -festus zaslifan. 274,11 -tę zasamane kitan farsuuinan. II 422,53 -tos gapalagatvn. 475,28 -tos aruasteta. IV 136,64 -tum zegangen t. *sim. al.):* **A** *de anim. (fere usu pass., act.: l.57.60.66):* **1** *in univ. i. q. afficere, affligere, opprimere, fatigare, vexare – heimsuchen, bedrücken, bedrängen, ermüden, quälen:* Agius vita Hath. 20 *amita* grandaeva et senio -ta. Heiric. Germ. I 3,522 pondere ... materiae -tus ... subcumbe, poeta. II 2,3 illum *(Chuonradum regem)* unius oculorum clades immane -erat. Notker. Balb. gest. 2,6 p.55,18 ingenti penuria -ti. Dipl. Ludow. Inf. 9 p.110,6 presul ... merore -tus. Lamb. Hersf. annal. a.1065 p.95,11 *Arabes* inedia atque lassitudine -ere aggrediuntur, quos ferro expugnare non poterant. Berth. (?) annal. a.1079 p.319,28sq. uxor ... regis ... adversitatum calamitatibus -ta, ... febrium ... -ta molestiis. a.1080 p.325,43 pugnae ... labores omnes ... -tos, defatigatos ... exacerbaverant. Vita Heinr. IV. 13 p.42,37 qui *(morbus)* ... principes aut egritudine -ecit aut leto rapuit. *al.* **2** *expressius i. q. debellare, vincere – schlagen, besiegen:* Chron. Albr. a.1234 p.936,38 ab exercitu pape ... -ti sunt Romani. **B** *de rebus i. q. concoquere, digerere – zersetzen, verdauen:* Libri Karol. 4,17 p. 205,31 non potest cor ... aescas -ere. *intrans. i. q. concoqui, digeri – verdaut werden:* Antidot. Berolin. 28 antidotus facit ... ad eos, cui esca in sthomaco non -it.

[Antony]

III *singularia quaedam:* **A** *contrahere, conducere – aufstellen, aufbieten:* HINCM. annal. a.866 cum tali hoste -ta maxime de episcopis. **B** *comparare – beschaffen, erwerben:* ADALB. SAMAR. praec. dict. p.67,18 (ed. F.-J. Schmale. 1961; c.1115) illud tantillum pecunie . . . expendi . . . libris -endis. **C** *inficere, coinquinare – besudeln:* AETHICUS ISTER 79 p. 59,19 Maratonius sua pascua -tus cruenta cadavera. **D** *logui, disputare – sprechen, erörtern:* GLOSS. II 757,38 St.-S. -imus chosotun *(spectat ad Sulp. Sev. dial. 3,17,3, per pravam interpr.).*

adi. **confectus,** -a, -um. **1** *(operationi cuidam) subactus – bearbeitet, behandelt:* **a** *in univ.:* MAPPAE CLAVIC. 239 iottam mitte in folles -arum pellium. **b** *depstus – gegerbt:* ALBERT. M. animal. 22,122 coria masculi *mustelarum* -a. **c** *salitus – eingepökelt:* CARM. var. Walther 1,55,4 carnes iam -e feda carent carie. **2** *perfectus, completus – fertig, abgeschlossen:* HRABAN. epist. 9 p.395,35 si -um opus dignum duxeris (19 p.424,27. *cf.* 39 p.476,43 quod . . . postulastis de Ezechiele, in presenti opusculo . . . -um habetis). **3** *afflictus – bedrückt:* **a** *demissus – niedergeschlagen:* LAMB. HERSF. annal. a.1063 p.84,13 amaro et -o nimis . . . animo (a.1071 p.128,32 confuso et -o a. a.1076 p.268,6 tristi -oque a.). **b** *fatigatus – erschöpft, mürbe:* RATHER. epist. 30 p.170,17 ut, dum colloquimur, gravatissimus, dum . . . ineptiunculas quasdam . . . mihi mittitis, . . . -issimus . . . reddar. **4** *tritus – zerrieben, gemahlen:* MAPPAE CLAVIC. 168 addens . . . lulacin -i et mundi unciam semis.

subst. **1. conficiens,** -entis *m. qui sacramentum eucharistiae perficit – einer der das Sakrament der Eucharistie vollzieht:* CAES. HEIST. mirac. I 9,1 p.167,23 quod digne -es sive communicantes mereantur gratiam, indigne autem poenam.

2. confectus, -i *m. qui afflictus, affectus est – der Geschwächte, Heimgesuchte:* HROTSV. Abr. 6,2 etiam senio iam -i te adeunt. VITA Heinr. IV. 1 p.10,23 in cubiculo eius *(Heinrici)* caeci, claudi et diversis morbis -i iacebant. METELL. exp. Hieros. 4,137 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) bello -is regnat famis inclita pestis.

3. confectum, -i *n.* **1** *gener.:* **a** *potus (decoctus, commixtus) – (gegorenes, gemischtes) Getränk (spectat ad Canon. Dionys. Exig. p.4,19):* GLOSS. II 97,1 St.-S. -a facta odogaieritiutranch. 140,23 et -a indikeblantaniu. 144,7 -a gemist. *ibid. al.* **b** *quod compositum, fabricatum est – das Hergestellte, Produkt:* ARNO REICHERSB. apol. p.108,25 videmus . . . ex artificis opere aliqua -a, ut est vitrum de cinere. **2** *pharm. i. q. antidotum, medicamen – (Heil-)Mittel, Arznei:* BOTAN. Sangall. 40,7 -um mittere, ubique volueris. ANTIDOT. Augiens. p.62,1 -um inducis in panno, impones *eqs.* FORM. Salisb. 2,20,10 (SB Münch. 1973/IV. p.41; s. IX.$^{in.}$) ut de pigmentis . . . nobis transmittatis simulque et balsamo ad -um facere. **3** *liturg. i. q. eucharistia – Eucharistie:* AMALAR. off. 3,36,8 neque pro eis *(catechumenis)* oratur a sacerdote in consecratione corporis et sanguinis Domini neque -um illis porrigitur.

***conficta** *v.* *confita. ***conficte** *v.* confingo.

***conficticius,** -a, -um. *confictus, commenticius – erfunden, zusammengelogen:* LEO MARS. chron. 2,44 (MGScript. XXXIV p.252,7) ex ipsius falsę translationis serie rationabiliter ostendens hęc frivola esse ac -icia.

adv. ***conficticie** (-itie). *ex confictione – aus einer Erfindung heraus, lügenhaft:* MIRAC. Remacli 2,1 p.439,30 quod ne cui -itie dictum esse videatur, meminerit *eqs.*

confictio, -onis *f. script.* -inc-: *p.1314,6.*

fictio – Erdichtung, Erfindung: **1** *in bonam vel neutram partem:* **a** *excogitatio – das Ersinnen:* ALBERT. M. eth. 9,3,4 p.593^{a},47 in -e fabularum. **b** *imaginatio – Einbildung, Idee:* HUGO HONAUG. div. 26,6 (ArchHistDoctrLitt. 37. [29]. 1962. p.161; c.1180) dicitur forma ista -o . . .; haec apud Graecos dicitur eidos. DAVID compos. 3,58,1 p.325,22 deceptae mentis propria -o, qua *orans* format sibi idolum pro eo *(Deo).* **2** *in malam partem:* **a** *adinventio – haltlose Behauptung:* LAMB. LEOD. Matth. III 15 p.454^{B} detestanda haec eorum *(monachorum)* -o et totius veritatis aliena BERTH. ENGELB. assert. 34 (Angelomontana. 1914. p.166) gloriosorum . . . patrum nominibus quasi pomposo velamine suam nititur operire -em. **b** *calumnia – Verleumdung:* THEGAN. Ludow. 44 p.599,15 elegerunt . . . unum inpudicum . . ., ut eum *(patrem)* inmaniter adflixisset cum -finctionibus caeterorum. **c** *deceptio, fallacia – Täuschung(smanöver):* DAVID expos. reg. (ZKirchGesch. 19. 1899. p.353,3) forma . . . ista non est dicenda esse delusio conscienciae seu varia -o, sed *eqs.*

conflctor, -oris *m. fictor – Erfinder:* **1** *auctor – Verfasser:* FRUTOLF. brev. praef. p.27,15 cum earum *(cantilenarum saecularium)* -es modorum diversitates . . . nesciant. *in malam partem:* HINCM. epist. I 131^{a} p.69,27 ex eo *(sermone)* -r . . . duo capitula . . . confuso et praepostero ordine . . . studuit compilare. **2** *calumniator – Lügner, Verleumder:* CONC. Merov. p.19,3 verecundiam, quam victus timere debebit, -r excipiet.

1. conflctus *v.* confingo. **2. conflctus** *v.* configo.

***conficum** *v.* *confita.

confideiussor, -oris *m. socius fideiussor, consponsor – Mitbürge:* CHART. Basil. C I 191 p.137,20 (a.1246) qui . . . propria non habent, -um suorum sigillis sunt usi. CHART. Turic. 959 p.45,8 michi et meis -bus seu coobsidibus (*cf.* p.45,22.37). CHART. Friburg. 203 ego una cum . . . -bus meis nos . . . more obsidum in obstagium conmittemus. CHART. Landeshut. 90 (ed. Th. Herzog. 1963) per nos et . . . -es nostros. CHART. Wirt. VII 2290. VIII 2891 p.176,13 nos fideiussores . . . et ceteri -es nostri . . . nos data fide . . . obligamus. *al.*

confideles, -ium *m.* **1** *spectat ad societatem i. q. fideles – Getreue:* CHART. Ital. Ficker 439 p.448,30 (a.1261) quatinus . . . studeatis prefate ecclesie . . . assistere . . . -bus vestris de ipso ducatui . . . tribuendo auxilium. **2** *spectat ad universitatem i. q. omnes fidem sequentes – alle Gläubigen:* TRAD. Neocell. (Brixin.) 249 (c.1270/90) repetimus -bus Christi familiam . . . in Novacella.

***confidelitas,** -atis *f. communis fides (christiana) – gemeinsamer (christlicher) Glaube:* CHRON. Pol. 2,44 eorum neuter *(i. neque dominus castelli Carnkou neque dux)* longo tempore fidelitatem (-em *ZS, ed. Szlachtowski – Koepke, recte ut vid.*) observavit.

confidentia, -ae *f.* **1** *gener. i. q. fiducia, fidentia, firma confisio – (feste) Zuversicht, Vertrauen* (*cf.* GLOSS. I 158,30 St.-S. -a catriuuuida; *def.:* ALBERT. M. bon. 160 p.102,71 -a . . . idem est cum fidentia, nisi quod *Tullius [Cic. inv. 2,163]* nominat eam, prout dicit congregatum ex fiducia et securitate): **a** *in univ.:* EPIST. var. I 5 p.499,7 per vestram sanctitatem optimam habeo -am. CONR. HIRS. mund. cont. 107 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) ex adolescentię -a annosa tempora metiri. OTTO FRISING. chron. 7,18 p.335,14 rex . . . plus mente quam milite -am gerens *eqs. al.* -am habere (in) *i. q. (con)fidere – vertrauen, bauen, sich verlassen (auf):* CAND. FULD. Eigil. I 9 p.226,8 si . . . in ea *(regula)* -am habuistis *eqs.* REGESTA Alsatiae 656,8 (ed. A. Bruckner. 1949) ut nullam -am nisi in Deo habeat *abbatissa. al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *audacia – (Wage-)Mut, Beherztheit:* GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p.401,27 maximam praeliandi . . . -am habebant *Ungri.* VITA Heinr. IV. 6 p.23,31 adiutus et animi -a et corporis levitate. **β** *spes – Hoffnung:* HERIG. gest. 51 p.186,44 nonnulli potioris -a meriti commigravere ultronei. *in malam partem:* LEG. Wisig. 12,2,4 nullus *Iudaeorum* -a (-am *var. l.*) renovandi erroris adsumat. **γ** *certitudo – Gewißheit:* BONIF. epist. 91 p.208,12 de quo *(sacerdote)* omnis multitudo . . . populorum bone opinionis -am habuerunt. **δ** *deditio – Ergebenheit, Hingabe:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,8 p.42a^{v},22 amor est -a anime suspitiosa in re amata. **2** *iur. i. q. fides – Gewähr, Garantie:* **a** *securitas – Versicherung:* CONST. II 218 p.303,28 (a.1239) damus vobis -am plene certam firmiter . . . promittentes, quod *eqs.* **b** *praesumptio, condicio – Erwartung, Voraussetzung:* CHART. Bern. III 296 p.277,3 (a.1280) cum . . . dominus de

[Antony]

Eschibach . . . ius patronatus . . . in Interlacensem ecclesiam transtulerit . . . sub ea -a, quod *eqs.* **c** *ius tutelae – Schutzrecht* (*cf.* *fidantia): DIPL. Heinr. V. (ed. G. Biancolini, Not. stor. di Verona. I. 1749. p.271,1) ut nulla . . . persona comandarias aut -as habeat in Corliano.

1. confido, -fisus sum, -ere. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 166 p.385,31. -it(ens): *p.1317,3. cf. p.1317,31.* -fissus: ERMOLD. Pipp. 2,126 *(H).* -fixus: *l.49. p.1317,12.* -idemus: *p.1316,13. adde* FORM. Marculfi 2,6 l. 4 (ed. A. Uddholm. 1962). *al. form. perf.* -fiderunt: ANNAL. Ianuens. IV p.84,12. *struct. notabiliores: c. gen.: l.48. p.1316,57. c. acc.: p.1316,20sqq. 26.28.47.* a: *p.1316,20.* ex: *l.58.* quod: *l.31. p.1316,3.24.41. al.* quia: *p.1316,4.47.* ut: *l.30.33sq. refl.: l.52sqq. p.1316,38.*

I *praevalente respectu personarum, rerum, circumstantiarum (locorum: l.58sq.) i. q. fidere, fidem habere – vertrauen, sich verlassen, bauen (auf):* **A** *c. dat., abl., gen. (v. supra l.11) vel praep.:* **1** *in univ.:* **a** *de fiducia ex fide christiana sumpta:* BEDA hist. eccl. 3,24 p.178,4 Christo duce. WETT. Gall. 27 in divinum auxilium. HRABAN. epist. 11 p. 398,13 caelesti gratia (BERTH. [?] annal. a. 1077 p.292,23 in Dei g. CHART. Port. 101 p.128,21 de g. et benignitate omnipotentis Dei). CAND. FULD. Eigil. II 9,9 soli . . . Deo -ere disce *(cf.* THIETM. chron. 2,33 in Deum. WIPO prov. 13 qui -it in Deo, fortis est ut leo. *sim. al.).* AMALAR. ord. antiph. 42,6 in sola spe caelesti. VITA Liutb. 19 -at *mens* firmiter in Domino et in potentiam virtutis eius. DIPL. Ludow. Inf. 9 p.110,15 beati . . . Floriani -si intercessione. VITA Magni Fauc. 19 de Dei misericordia et pietate. *saepe. additur enunt.:* BONIF. epist. 86 p.193,12 quod in Domino -o, ⌞ut fecissem⌟ (me fecisse 5). HRABAN. epist. 3 p.386,16 -o . . . Dei gratię, quod fidem et sensum catholicum in omnibus tenerem. WETT. Gall. 10 -o in creatoris nostri clementia, ut *eqs.* FROUM. epist. 89 -o in Domino Iesu Christo, ut . . . deducat me ad locum, ubi *eqs. al.* **b** *usu vario (abund.: l.43):* WILLIB. Bonif. praef. p.4,5 non propriae praesumptionis insolentia fretus, sed adsertione catholicorum -sus. HRABAN. epist. 5 p.389,13 non tam propriis viribus aut ingenio -ens, quam *eqs.* (THIETM. chron. 3,22 v. suis et arte natandi. *al. v. et l.54. cf.* HUGEB. Wynneb. 1 non audacitate [audacitati *var. l.*] proprium -ens virium). RUOTG. Brun. 38 p.40,19 terrenę plus iusto -si potentię. DIPL. Otton. II. 281 p.327,34 genitrix nostra . . . materna fiducia -sa adiit nostram imperialem . . . maiestatem. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 40 sequi . . . -sum cruribus hostem. WIPO gest. 28 p.45,24 perditis equis, in quibus -bat *dux.* HILDEG. epist. I 14 p.170[A] illa *(superbia)* . . . opinio est, quae in se respicit et quae in nullum -it. HIST. Lunaelac. 73 *Romani* -si morum . . . Theutonicorum. INNOC. IV. registr. A 135 p.103,9 -xi . . . de tutela benignitatis sedis apostolice. *persaepe. refl.:* LEX Raet. Cur. 9,34 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) se in sua arma -ere. CARM. de Karolo et Leone 467 estis soliti Martem . . . temptare et crudo vosmet -ere pugno. AMALAR. bapt. 45 non se -at viribus suis. **2** *c. colore quodam:* **a** *se (ad defendendum) credere – sich (zum Schutz) anvertrauen:* ERMOLD. Ludow. 3,399 miseros silvis -ere cives. **b** *secure se gerere – sich sicher fühlen:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 163,3 airones in maioribus aquis -unt (p.168,23 ex quibus a. non -it airo propter parvitatem earum). **c** *fidem tribuere – Glauben schenken:* ALDH. virg. II 1460 si his -ere fas est. **d** *favere, consulere – günstig sein, sprechen (für):* EPIST. Hann. 23 p.55,15 quę *(causa)* . . . per se sibi -it sufficitque. **B** *absol. i. q. confidentiam habere, bono animo esse – zuversichtlich, getrost sein:* CAND. FULD. Eigil. I 6 -ite . . ., fratres, -ite. METELL. buc. 9,37 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) qui male -unt, ipsi sibi prelia figunt. *al. insolescere – sich unverschämt gebärden:* CARM. de evers. Glonn. 21,1 (MGPoet. II p.148; s. XI.) -it unde impius, praedas agit Nemenoius.

II *praevalente respectu actionis, eventus i. q. sperare, (fidenter) credere – (er)hoffen, (zuversichtlich) glauben (c. acc., [acc.c.] inf., enunt.; absol.: p.1316,30; indicatur et persona: p.1316,20. 22. 24. 28. 30):* **A** *de fiducia ex fide christiana sumpta:* **1** *in univ.:* ALDH. virg. I 34 p.275,12 quos *(Cosmam et Damianum)* . . . laetabundos fore fiducialiter -imus. HRABAN. epist. 51 -o . . ., quod . . . mihi consolatio non minima conferatur. VITA Rimb. 6 p.84,37 -amus, quia . . . ex adiutorio divino *bonum opus* erit in perfectione. HROTSV. Dion. 137 tibi mercedis tantum -e . . . servarier . . ., quantum *eqs.* THANGM. Bernw. 42 Dei . . . michi . . . auxilium affuturum esse -o. CHART. Raitenh. 47 p.45,30 obsequia eorum *(fidelium)* nobis *(sc. archiepiscopo)* coram Deo cedere -imus. *al. absol.:* CONC. Merov. p.144,23 aeterni iudices . . ., ut -imus, iracundiam sustenebit. **2** *in arengis chartarum:* DIPL. Merov. I 71 hoc nobis ad aeterna retribucione pertenire -emus. COD. Lauresh. 429. DIPL. Arnulfi 10 p.18,24 sempiternae beatitudinis mercedem inde nos consequi posse pro certo -imus. DIPL. Zwent. 23 munitionem . . . nostri regni ab ipso retributore omnium bonorum accipere -imus. *saepe.* **B** *usu vario:* **1** *respicitur futurum i. q. exspectare – erwarten:* **a** *in univ.:* CONC. Merov. p.170,8 hii, qui in ea *(domo episcopali)* miseriarum suarum levamen habere -unt. ANNAL. Fuld. Ratisb. a.884 p.112,2 non -entibus a rege pueris aliquid boni. ADALB. MAGD. chron. a.961 p. 170,30 licet meliora in eum -sus fuerit. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,65 -sa suis vindicta medelam regia consiliis. BERNO epist. 17 p.51,13 (ed. F.-J. Schmale. 1961) -ens de te . . ., quod . . . errata corrigas. DIPL. Conr. II. 282 p.393,9 (spur.) si quis . . ., quod non -imus, contra auctoritatem . . . precepti surrexerit. CHRON. Worm. p.193,13 Wernherus suus *(sc. Iacobi)* prius erat . . . amicus, nullum malum de illo -ens. *al. absol.:* FORM. Augiens. C 5 ut . . . sic agatis, sicuti in vos -imus. **b** *praesumere, inaniter sperare – sich anmaßen, sich zutrauen, sich der Hoffnung hingeben:* EINH. (?) Marc. et Petr. II 69,1 feroci -ens audacia . . . Christi fidem de credentum cordibus exturbari umquam posse. POETA Saxo 1,438 cui *(regi)* se spe vana gens ipsa resistere posse -ens . . . occurrerat. VITA Landel. Ettenh. 2,5 (AnalBoll. 73. 1955. p. 106,24) vicina ecclesia adeo non erat, quod illuc viribus suis *sanctum corpus* vehere -rent. *al. ? refl.:* AMALAR. off. 3,29,13 *sacerdos* non se -it suis meritis hoc *(sc. declinare mala)* posse impetrare apud Deum. **2** *respicitur praeteritum vel praesens i. q. sibi persuasum habere, putare – sicher, gewiß, überzeugt sein, annehmen:* **a** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 1 -o, quod provida sagacitatis vestrae praecordia reminiscantur *eqs.* HRABAN. epist. 42 p.487,22 -o . . . te . . . bene esse christianum. DIPL. Loth. I. 106 p.252,36 (ed. Th. Schieffer. 1966) eius *(imperatricis)* voluntatem divinitus inspiratam -imus. EPIST. Col. 9 p.253,18 id . . . de vestra beatitudine erga nos . . . -imus, quia . . . a nobis longe non estis. WIPO gest. 39 p.59,1 dum imperator . . . iam in filio suo . . . imperii . . . spem bene locatam -ret. *al. absol.:* ADAM gest. 1,50 p.51,9 ut melius -imus. **b** *opinari – wähnen:* ALDH. virg. I 13 p.242,19 nonnulli . . . ceterorum praeconia se incomparabiliter transcendere -unt. DIPL. Otton. III. 319 p.746,18 aliquid quasi de se perfectum presumptiose -ere. *al.*

adi. **1. confidens,** -entis. **1** *fidens, fiducia plenus – vertrauend, vertrauensvoll, zuversichtlich:* **a** *in univ.:* HRABAN. carm. 54,3,2 victrix -s tristia cuncta fugat *patientia.* EGBERT. fec. rat. 1,239 -s animi canis est in stercore noto. HERBORD. Ott. 2,28 p.116,12 (ed. J. Wikarjak. 1974) episcopus . . . confitenti et -i matrone . . . fidem auxit et fiduciam. *accedente notione audaciae:* BURCH. URSB. chron. p.29,14 imperator . . . -issimus . . . continuo se in hostes invexit. *accedente notione constantiae:* BERTH. (?) annal. a.1079 p.322,47 quidam frater . . . ei *(pseudolegato)* . . . in faciem testis veritatis -issimus restitit. **b** *c. colore quodam:* α *pronus ad fidem habendam – vertrauensselig:* BERTH. (?) annal. a.1075 p.279,24 regi . . . quasi dolorem simulanti poenitentialem nimium creduli et -es effecti sunt *Saxones.* β *temerarius, insolens – dreist, übermütig:* ANNALISTA Saxo a.1009 p.660,46 illi *(incolae Goslariae)* de divitiis -iores facti . . . venientes illuc opprobriis affecerunt. γ *fretus – sich verlassend (auf):* OTTO FRISING. gest. 1,49 p.69,1 is *(Abailardus)* . . . fuit . . . arrogans suoque tantum ingenio -s (con-

[Antony]

fisus *var. l.*). **2** *fiducia dignus – vertrauenswürdig, zuverlässig:* FORM. Marculfi 2,1 l. 35 (ed. A. Uddholm. 1962) quid ... virius potest credi, quid -itentius (-ius, -cius *var. l.*), quid vel expressius quam: '*eqs.*'? CAND. FULD. Eigil. II 10,21 o -issime frater.

2. confisus, -a, -um. **1** *fidens – vertrauensvoll, zuversichtlich:* **a** *in univ.:* VITA Galli II 299 submissis precibus -us postulat aiens: '*eqs.*' **b** *c. colore quodam:* **α** *audax – verwegen:* AEDILV. carm. 6,50 turba nefanda, feris semper -a sub armis. **β** *fretus – sich verlassend (auf): v. p.1316,72.* **2** *exspectatus, speratus – erwartet, erhofft:* LEG. Wisig. 8,4,31 -us (-fixus, confusus *var. l.*) ex fruge proventus.

subst. **1. confidens,** -entis *m. (f.: l.21)* **1** *strictius:* **a** *qui (quae) fiduciam, confidentiam ponit (in) – einer der (eine die) vertraut, baut (auf):* **α** *spectat ad fiduciam ex fide christiana sumptam:* RIMB. Anscar. 19 p.41,23 ne sit confusio -bus in te, Domine. FROUM. epist. 77 Deus, qui omnia dabit in se -i. **β** *usu vario:* TRAD. Frising. 586 (a.829) presentem seculum ... casuram videbimus et omnes in eam -es tamquam umbra praeterire. HROTSV. Cal. 8,1 hoc decet tui *(sc. Iohannis)* sanctitatem, ut non obliviscaris in te -em *(sc. Drusianam).* **b** *qui confidentiam habet – einer der zuversichtlich ist:* CARM. Bur. B 219,15,2 spem semper -is. **2** *latius i. qui credit, fidelis – einer der glaubt, Gläubiger:* CHART. Welt. 21 p.130,29 (a.1267) noverint ... universi in Christum -es tam presentes quam futuri, quod *eqs.*

2. confisus, -i *m. qui fiduciam, confidentiam ponit (in) – einer, der vertraut, baut (auf):* WALAHFR. carm. 5,50 in Domino -us ... non metuet ... per saecla moveri *(cf. Vulg. psalm. 124,1).*

adv. **confidenter** (-ite-: *l.35*). **1** *fidenter, fiducialiter, magna cum fiducia – voll Vertrauen, voll Zuversicht, vertrauensvoll, zuversichtlich (cf.* GLOSS. I 24,15 St.-S. -r catriulihho. 273,63 -r baldlihho): **a** *in univ.:* ARBEO Emm. 30 p.71,18 undecumque -r (-ite- *A 1*) peterentur, exauditos se cernebant. CONST. I 246 Wirceburgensem electum ... ad succurrendum imperio ... -r vocamus. CHART. Ital. Ficker 439 p.448,2 -ius auxilium illorum requiritur, quorum *eqs. al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *audacter – kühn:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p.7,23 postquam ... *falco* erit assuetus -r ire ad columbum. **β** *incaute – aufs Geratewohl, unbedacht:* ALBERT. AQUENS. hist. 11,44 prae magnitudine lapidum, qui aditus occupabant, ingredi -r nequibat *Tancredus.* **γ** *indubitanter – bedenkenlos:* CONST. I 246 (a.1175) quicquid ... de rebus episcopatus ... vobis nomine pignoris obligaverit *electus,* -r recipiatis. **δ** *tuto – unbehelligt, ruhig:* GREG. CAT. chron. I p.155,5 pecora ... monasterii cum peculiis publicis ... pabulent -r. **ε** *certe – mit Bestimmtheit:* WALAHFR. Gall. 2,43 valere se -ius affirmavit *puella paralytica.* WANDALB. Goar. 2,28 p.370,46 ego -issime dixerim *eqs.* **2** *ratione fide digna, probabiliter – glaubwürdig:* ANNAL. Erf. praed. a.1234 p.86,38 comes ... se ... publice et -r expurgavit. *Antony*

2. confido *v.* competo *p.1057,61.*

configo, -fixi, -fixum, -ere. *script.* -fic(o): *p.1318,56. form.* -fict(us): *p.1318,32. 1319,28.*

I *de actione feriendi, pungendi:* **A** *transverberare, (com)pungere, confodere – durchbohren, (durch-, zer-, nieder)stechen (cf.* GLOSS. II 694,32 St.-S. -xum kestochan. *al.): 1 proprie:* **a** *in univ.:* LEX Frision. add. 3ª,29 si non praecisa, sed incisa vel -xa fuerit *costa.* ERMOLD. Ludow. 3,459 -xus cuspide Murman. WANDALB. mens. 20 apri lato -ere ferro armos. RAHEW. gest. 3,44 p.218,7 spiculo -ere (figere *A*) *captum.* LIGURINUS 3,54 -xus telis exspirat morte sacerdos. VISIO Godesc. A 7,1 (ed. E. Assmann. 1979) Godeschalcus ... spinis ... illis nimis penetrabilibus totos pedes -itur. ALBERT. M. sent. 4,16,31 p.614ª,33 eligimus potius -i vitalia quam peccatum *eqs. al. v. et vol. I. p.992,69.* **b** *c. colore quodam i. q. suffigere – aufspießen:* LEX Saxon. 60 qui in fossam vel sudem acutam ... sepis pecus ... agitaverit ibique -xum vel cadens perierit. *cf. p.1318,31.* **2** *in imag., per compar., alleg.:* **a** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 142 p.202,12 me ... elationis ... falarica -xum. VITA Landel. 447 *Christus* telo mortifero *(i. morbo)* -xit numine divo illius menbra *eqs.* RUP. TUIT. vict. 11,28 p.368,35 (ed. R. Haacke. 1970) quibus *(sententiis)* -xa corda. *al.* **b** *spectat ad Vulg. psalm. 31,4 (cf.* GLOSS. I 515,43sqq. -itur zisamana gidruchit uuirdit, durahstozan uuirdit *b):* GERHOH. psalm. 31,4 p.35,11 post tergum detrahendo ... spinam meam, id est dorsum, quasi furcis ferreis -xerunt vel confregerunt *eqs. (de fontibus v. notam ed. p.33).* 31,5 p.48,16 conscientia mea ... compungebatur sive -batur spina et stimulo poenae. p.50,15 dum -ret me *(sc. Petrum)* spina, pungens videlicet trinae negationis conscientia. *ibid. al. cf. l.21.* **3** *translate:* **a** *affligere, castigare – (zer)martern, kasteien:* VITA Richar. 8 (MGMer. VII p.448,21) cotidie ... in ieiuniis se -xit. *vigente imagine compungendi (cf. Vulg. psalm. 118,120):* HUGO FLAV. chron. 1 p.340,51 *Madelveus* -xit timore Dei carnes suas mortificans membra sua. *al.* **b** *lacerare – verletzen:* EPIST. Wisig. 10 p.676,14 linguis -xus. **B** *simul (com)pungere – zugleich (durch)stechen (usu alleg.):* GERHOH. psalm. 31,4 p.35,23 quilibet ex Adam generatus non solum culpa originali transfigitur, sed etiam -itur, id est pariter cum ipso peccato figitur spina, id est poenali aerumna. *ibid. al. cf. l.10.*

II *de actione figendi, pangendi:* **A** *proprie:* **1** *affigere, figendo apponere, applicare – anheften, -schlagen, befestigen (saepe expressius i. q. clavis adigere – an-, aufnageln, e. g. l.36sqq. 50sq.):* **a** *gener.:* **α** *strictius:* WOLFHARD. Waldb. 2,1 p.206,13 (ed. A. Bauch. 1979) risile, quo super aurem orale -xerat *mulier.* WALTHARIUS 676 illa *(hasta)* ... palmam ... -xit femori. ECBASIS capt. 1163 lupus a tauro trunco -itur. CHRON. Noval. 2,10 plaustrum ... cum ... pertica in eo -cta. *al.* **β** *latius i. q. figere, ponere – anbringen, (hin)setzen (cf.* GLOSS. I 461,12 St.-S. -ere gistaton): WALAHFR. Wett. 514 *(sensu spirit.)* in angusto gressum -ere calle. HROTSV. Pel. 270 oscillum. **b** *eccl. de crucifixione:* **α** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 10 p.84,27 in cruce -xus mundum Christus salvavit. HRABAN. carm. 55,5,2 qui *(Christus)* ... cruce -xus noxia vincla rupit. IOH. SCOT. carm. 2,7,8 -xus ligno. WALAHFR. Gall. 1,19 fertur ... salvator noster clavis aereis cruci -xus (fixus *var. l.*). *al. spirit.:* FLOR. LUGD. carm. 17,4 membra beata satis, quae ... per varios semet cruce -xere labores. CARM. imag. 16,1,4 in cruce, Christe, tua -e nocentia cuncta. **β** (Christo) -ere cruci *i. q. concrucifigere – mitkreuzigen (usu alleg.):* GODESC. AQUENS. opusc. 1,13 p.76,34 diabolus ... non, ut Deo vivat, Christo -xus est cruci *(cf. Vulg. Gal. 2,19),* sed adfixus est cruci *eqs.* **c** *techn.:* **α** *in univ. c. sensu (firmiter) applicandi:* THEOPH. sched. 3,42 trans foramina, quae in eis sunt, -e eas *(auriculas)* aureis clavis (3,79 aurum et argentum laminis attenuatum atque c. alicubi -xum). 3,73ex. tabulas. 3,74ex. qui *(limbi scyphorum)* ... non *(om. G)* -untur, sed stagno solidantur. *al.* **β** *de clavis i. q. inflectendo firmare – festschlagen, umnieten:* THEOPH. sched. 3,30 -es eos *(clavos)* interius. 3,75ex. ponens corrigiam cum capitibus *clavorum* super tabulam ligneam ... -e caudas cum ... malleo. **γ** *medial. i. q. haerere – haften:* COMPOS. Luc. B 11 donec -antur (-cantur *L*) pulbera smire ad tabulam (*inde* MAPPAE CLAVIC. 145 confringatur pulvis). *al.* **2** *infigere, figendo imponere, immittere – einschlagen, -setzen, -fügen:* **a** *gener. c. sensu defigendi:* PAUL. DIAC. Lang. 4,37 p.130,23 palum in medio campum -i (-xi, figi *var. l.*) praecipiens *rex.* **b** *techn.:* **α** *in univ.:* THEOPH. sched. 3,75ex. eos *(clavos)* -ere ... in corrigiis ascensoriis sellae equi. 3,82ex. super duos clavos ferreos ... in muro -xos. *ibid. al.* **β** *c. sensu inserendi, aptandi:* THEOPH. sched. 2,29 include *vitrum* plumbo ..., circumpone ligna ... et -e, ubi volueris. 3,26in. in qua *(cauda)* pedem *calicis* -ere debes. 3,87in. qui *(ferri)* ... habeant ... caudas tenues, ut singulis manubriis -antur (confingantur *cod. [H]*). *ibid. al.* **3** *compingere, componere – zusammensetzen, -fügen:* THEOPH. sched. 3,43 quo *(pede)* perfecto anulum ... deaurabis atque coniunges et -es sicut minorem calicem. *ibid. al.* **4** *figendo instruere (clavis), clavare – (mit Nägeln)*

[Kurz]

bestecken, beschlagen: **a** *gener.:* ALBERT. M. veget. 1,192 si clavis -antur vel etiam perforantur in aliquot locis *amygdali* (6,17 -xa *amygdalus* ... c. multis multum iuvatur ad fructum *eqs.*). **b** *techn.:* THEOPH. sched. 3,75[ex] his *(clavis ex aurichalco factis)* -untur vaginae cultellorum et coria super libros. **B** *in imag. vel translate:* **1** *gener. c. sensu adnectendi:* **a** *conectere – verbinden (mediopass. c. sensu adhaerendi):* VITA Wern. Merseb. 2 p.246,35 quod ... apostolicae cathedrae nexu indivisae caritatis -itur *eqs.* **b** *adicere – hinzufügen:* GERHOH. psalm. 31,5 p.63,25 dum spina spinae -retur et cuilibet culpae sua poena coniungeretur. **2** *iur. i. q. confirmare – festmachen, -legen:* **a** *c. sensu roborandi:* CHART. Fuld. B 201 p.299,27 (a.776/96) vos ... ad possidendum ... habeatis potestatem stipula -xum vobis ad roborandum. **b** *c. sensu constituendi:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 138 (a.1257) subaratis ... nominibus (nobis *ed.*) testium, qui huic rei, dum -ret *(sic?)*, astiterunt.

III *per confusionem:* **A** *comprimere, confringere – zusammen-, niederdrücken, (zer)brechen: v. p.1318,5.* **B** *conformare, confingere – (gleich)gestalten, bilden:* GLOSS. I 522,42 St.-S. -e epanokipilidi *(spectat ad Vulg. psalm. 118, 120).*

adi. **confixus,** -a, -um. **1** *proprie:* **a** *conexus, compactus – verbunden, zusammengehalten:* THEOPH. sched. 3,7 forcipes incisorii ... in duabus partibus compositi et clavo -i. **b** *opere acu picto ornatus, consutus – bestickt, mit einem Zierbesatz versehen:* CATAL. thes. Germ. I 22,8 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a.1241) x manuteria -cta et v alia. **2** *translate:* **a** *infixus – fest verwurzelt:* RHYTHM. 10,5,2 exeant peccata, quae sunt in me -a misero. **b** *astrictus – verhaftet:* CHRIST. STAB. Matth. 31 (PL 106,1363[D]; a.865/70) vellunt eos *(homines)* a terrenis delectationibus, in quibus -i erant.

subst. **confixus,** -i *m.* (Christo) in cruce -us *i. q. concrucifixus – Mitgekreuzigter:* GODESC. AQUENS. opusc. 1,13 p.76,36 cum -is Christo in cruce convivificari. 1,14 p.77,12 crucifixus ... -os convivificans *eqs. cf. p.1318,43sqq.*

configuratio, -onis *f.* **1** *conformatio, assimilatio – Gleichgestaltung, Angleichung:* **a** *gener.:* **α** *def.:* HUGO HONAUG. hom. 3,22,3 (ArchHistDoctrLitt. 43 [35]. 1968. p. 237; c.1180) -o ... proprie dicitur corporalis figurae commensurata coaequatio. **β** *in arte scaenica i. q. repraesentatio adaequata – Nachbildung, naturgetreue Darstellung:* HUGO HONAUG. div. 13,2 (ArchHistDoctrLitt. 37 [29]. 1962. p.138; c.1180) tam assimilata ... imitatio ... et tam expressa pro suo cuiusque modo et proprietate -o, ut *eqs.* **b** *theol. (c. notione participationis, cf. p.1320,20sqq.):* ALBERT. M. sacram. 47 p.34,89sq. quantum ... est -o (figuratio *G*) mortis *baptismus,* institutus est in passione, quantum ... ad -em resurrectionis, institutus est post resurrectionem. *ibid. al.* **2** *conformitas, similitudo (speciei), congruentia formalis – Ähnlichkeit der (Gestalt oder Erscheinungs-)Form, Ebenbildlichkeit, formale Übereinstimmung:* **a** *gener.:* ALBERT. M. animal. 1,15 attenditur modus comparationis ... in -e membrorum dissimilium. miss. 3,8,3 p.113[b],26 *Iacobus minor* similis Christo -e corporis et imitatione religionis. summ. theol. II 1,3,3,4,1 p.47[a],43 per -em expressam. **b** *gramm.:* ALBERT. M. elench. 1,2,11 p.555[b],28 multa ... neutrorum habentia eamdem terminationem continentur sub hoc signo 'quidquid', ut scamnum, pomum ..., propter quorum -em potest credi etiam album contineri sub ipso *eqs.* **c** *philos.:* ALBERT. M. sent. 1,3,26 p.125[a],16 quod est in materialibus -o lineationum exteriorum in figura, hoc est in potestativis convenientia potentiarum ad actum et obiectum. 2,16,1 p. 287[b],34 est aequalitas -is et aequalitas naturae *eqs.* summ. theol. I 3,15,2,2,1,1 p.66,66 (ed. D. Siedler. 1978) quando ... -o eius *(imaginis)* est per formam et figuram prototypi in ipsa receptam. p.67,24 cum dicitur, quod imago est -o in totum, intelligitur in totum prototypi. *ibid. al.*

configuro, -avi, -atum, -are. *struct.:* *c. dat.:* *passim.* ad: *p.1320,37.* *absol.:* *p.1320,36. 45. al.*

conformare, ad similitudinem (exemplaris) coaptare, assimilare – gleichgestalten, ähnlich, ebenbildlich machen, angleichen (cf. GLOSS. I 772,19 St.-S. -tus ebenbilidot. 789,21 ne -emini ... ne bilidont iuich daranah. *al.):* **1** *gener. in arte scaenica i. q. ad similitudinem veri exprimere – nachbilden, naturgetreu darstellen:* HUGO HONAUG. div. 14,1 (ArchHistDoctrLitt. 37 [29]. 1962. p.139; c.1180) ex -ta in omnibus formae larvalis et vocis qualitate certa fit ... eius, qui repraesentatur, agnitio. **2** *eccl. et theol. (cf. l.47sqq.):* **a** *strictius de christianis Christo (Deo trino: l.24) conformandis (fere sensu spirit.; corpor.: l.13):* **α** *in univ.:* CASUS Petrish. praef. 12 qui semet hostiam vivam volunt offerri, hac nota *(sc. corona)* eidem *(Christo)* prius debent -ari. GODESC. AQUENS. opusc. 5,13 p.165,12 corpus claritatis suae *(sc. Christi),* cui -ari debet ... corpus humilitatis nostrae ([*cf. Vulg. Phil. 3,21*]. GESTA Ern. duc. II 23 p.222,31 nos tuae c., rex pie, -a gloriae). GERHOH. psalm. 33,7 p.252,20 vultus vestri vultui eius -ti. STATUT. ord. Teut. p.29,14 hec tria *(sc. continentia, abrenuntiatio propriae voluntatis, paupertas)* religiosum Christo -ant. *al.* **β** *de effectu sacramentorum (c. notione participationis: l.25):* ALBERT. M. sacram. 19 p.15,6 gratia ... baptismalis -at nos Christo morienti (p.15,9 g. confirmationis -at nos C. pugnanti *eqs.*). 36 p.27,49 sigillum, quod -at nos trinitati *eqs.* 47 p.34,77 *baptismus* est ... veritas umbrarum, quae praecesserunt in vetere testamento, -ans nos morti et resurrectioni. *ibid. al.* **b** *latius de reprobis diabolo conformatis vel conformandis:* GEBEH. SALISB. ad Herm. 26 p.275,11 ex ipsis anathematizatis apostolicum sibi elegerunt vel ... apostolicum illum nominantes apostatae angelo -verunt. OTTO FRISING. chron. 8,23 p.429,9 reprobos in supplicio capiti suo diabolo velut plene incorporatos ita obstinationi eius -ari, ut *eqs.* **3** *philos. (usu medial. saepe i. q. conformem, similem esse – ähnlich, ebenbildlich sein, gleichen, e. g. l.36.41):* **a** *in univ.:* ALBERT. M. summ. theol. I 3,15,2,2,1,1 p.66,1 (ed. D. Siedler. 1978) quod in parte -atur, non dicitur esse imago. p.66,62 potentiā *imago est aliquod,* quando in se habet omnia, quibus -ari potest ad prototypum. p.66,77 *mens* habet ... in se, quibus -etur unitati et trinitati. p.66,80sqq. actu ... dicitur imago *mens,* quando per conceptum veri et boni, quod est Deus ..., actualiter -atur, sicut quaelibet potentia per speciem sui obiecti suo -atur obiecto *eqs. ibid. al.* **b** *expressius i. q. simili modo exsistere – in ähnlicher, analoger Weise vorhanden sein:* ALBERT. M. eth. 8,3,4 p.544[b],12 constitutio regis et regni a naturae causatur ordine et ibi -atur.

adi. **configuratus,** -a, -um. *conformis – gleich(gestaltet):* **1** *de christianis Deo vel Christo conformatis:* RADBERT. corp. Dom. 20,40 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XVI. 1969) vita illa, quae absconsa est cum Deo, qua conformes illi et -i sumus. **2** *de Christo Deo patri coaequali:* HUGO HONAUG. hom. 3,22,3 (ArchHistDoctrLitt. 43 [35]. 1968. p. 237; c.1180) -us ... Patri Filius est 'in genere' *(cf. Hil. syn. 25),* qui plenam et perfectam cum eo generis similitudinem habet.

subst. **configuratum,** -i *n.* *quod forma assimilatum est, effigies – das Ebenbildliche, Abbild(ung):* ALBERT. M. summ. theol. I 3,15,2,2,1,1 p.66,2sq. (ed. D. Siedler. 1978) -um ... pedi Petri non dicitur imago eius, sed -um omnibus membris eius dicitur imago eius. *Kurz*

***confilia,** -ae *f.* *filia – Tochter:* CHART. scrin. Col. A I p.37,13 (a.1146) Winandus emit domum ... contra Herimannum ... et -am ipsius Mathildem et coheredes ipsius.

***confinagium,** -i *n.* (*cf. francog. vet.* confinage) *regio, districtus – Gebiet, Bezirk, Gemarkung:* CHART. Bern. III 124 p.121,13 (a.1275) quidquid ... fratres possidebant in -o Montisricherii.

confinalis, -e *vel saepius* **confinialis,** -e.

1 *adi.:* **a** *confinis, conterminus, vicinus – angrenzend, benachbart:* DIPL. Heinr. II. 455[a] p.577,42 aecclesię ... quandam infra ... monasterium terram -nalem atrio eius (*cf.* 455[b] p.578,4 iuxta atrium) ... concedimus (*inde* DIPL. Conr. II. 28). GREG. CAT. chron. I p.279,4 de alio latere -iale

[Lotsk]

cum Domitiano casale Erfonis. **b** *finalis, limitaris – die Grenze bezeichnend, Grenz-:* GREG. CAT. chron. I p.158,23 in hilicem -ialem. **2** *subst. masc.: incola confinii, regionis terminalis – Grenzlandbewohner:* ANNAL. regni Franc. a.773 p.36,22 ipsi -iales de hac causa solliciti *(inde* ANNAL. Mett. a.773 p.61,3 -iales [confines *B1*]. *cf.* CHRON. Ved. p. 704,6 hoc prestrigium -iales [-nales *cod. a. corr.*] dum cernerent). CAPIT. reg. Franc. 99,3 quomodo marca nostra sit ordinata et quid per se fecerunt -iales nostri (101,3 quomodo causam -nales n. odio semper habent contra illos, qui parati sunt ... marcam nostram ampliare).

?***confinates,** -ium *m. accolae – Anrainer:* CONST. II 171,4 (a.1232) strate antique non declinentur nisi de transeuncium (-ium *3*; *an* confinantium *?*) voluntate.

confinctio *v.* confictio.

1. *confinentia, -ium *n. finis, terminus – Grenze:* CHART. Ticin. 134 p.122,17 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931; a.1270) cum ... controversie essent ... super -bus et difinentiis teretoriarum dictorum locorum. *cf.* 1. confinio.

2. *confinentia (-cia), -ae *f. regio, districtus – Gebiet, Gemarkung:* CHART. Bund. 686 (ante 1231) quarta alpe dicitur in ⟨Oi⟩pio in -ciis de Campo in Ararano. *Lošek*

confingo, -finxi, -fictum, -ere. *script.* -fincxerant: INNOC. III. registr. 235 p.334,27 (ed. O. Hageneder, A. Haidacher. 1964). *form. stirp. perf.* -fix(i): *l.30. 38. p.1322,3. al.*

1 *proprie i. q. fingere, formare, facere – bilden, formen, machen (cf.* GLOSS. II 604,1 St.-S. -to gimachotemo): **a** *strictius:* **α** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 83,7 factor -xit (-fixit *var. l.*) corpus inorme *(sc. colossum).* VITA Galli II 113 simulachra mihi *(sc. daemonio)* -ta. LAMB. TUIT. Herib. 2,31 -tae figurae *(sc. bracchii)* offerens munus. CHART. Pruss. I 218 l.74 quod *(idolum)* ... collectis frugibus consueverunt -ere. *al. c. sensu efficiendi:* WALAHFR. hort. 171 *(de bulla saponis)* nothi vis distendit ... cavum vitrea sub imagine pondus et centrum medio -it labile fundo. **β** *fabricare – herstellen:* LEG. Wisig. 6,1,4 si ... falsam monetam quisque -fixerit (-erit *var. l.*). **γ** *(com)parare – (zu)bereiten:* RUODLIEB VI 71 cibos lautos -ere. **b** *latius:* **α** *conscribere, componere, conficere – schreiben, ver-, abfassen:* CARM. Cent. 21,1 carmina (*cf.* 79,6). *accedente notione ementiendi:* DIPL. Otton. I. 428 non esse per monachos sponte -tam, sed a nobis datam *chartam.* TRANSL. Dion. Ratisb. 16 p.362ª,46 epistolam -am, quam Gallórum duci in expeditionem mittam. *al.v.et p.1311,12.* **β** *condere, instituere – (be)gründen, einrichten:* ADAM gest. 3,9 p.150,15 has duas *(praeposituras)* -xit (construxit *C*) a principio *archiepiscopus.* INNOC. III. registr. 353 p.527,10 (ed. O. Hageneder, A. Haidacher. 1964) Grecorum populi ... sibi aliam ecclesiam -erunt *eqs.* **2** *translate:* **a** *excogitare, comminisci, commentiri – ersinnen, sich ausdenken, erfinden, erdichten, erlügen (cf.* GLOSS. I 657,48 St.-S. -tam gitruginota. II 600,31 -erunt arlugun): **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 2,4,2 falsa. ALDH. virg. I 21 p.252,4 quamvis ... Iudeorum garrulitas ... falsitatis deleramenta -at (GODESC. SAXO theol. 23 p.331,25 ipsi solummodo reprobi -ere possunt intra se et inter se deliramenta huiuscemodi). ANNAL. Bert. a.833 p.7,7 multa in domnum imperatorem crimina -erunt (-fixerunt *1.2*) *eqs.* (VITA Heinr. IV. 3 p. 16,1 -tis conscriptisque super eo [*rege*] criminibus). GODESC. SAXO gramm. 2,35 p.466,4 'constellationis' rationem seu potius errorem ... -fixere mathematici. WOLFHER. Godeh. I praef. p.169,6 nil me ... adulationis mulcedine falsidicum -isse. ALBERT. M. metaph. 2,11 p.103,12 (ed. B. Geyer. 1960) de diis et exitu rerum in esse multi multa -erunt. *al. cf. l.41sqq. accedente notione circumferendi:* GODESC. SAXO theol. 7,3 p.181,17 qui *(error)* -itur quasi de redemptis in ea *(cruce)* reprobis baptizatis. **β** *perhibere – (fälschlich) behaupten, 'wissen wollen':* WALAHFR. Mamm. 9,9 non magus, ut stulti -xit opinio vulgi. WIDO FERR. schism. 1,3 p.536,15 utrum id vicio fieret, ut aliqui -erunt (-fixerunt *cod.*), non satis compertum erat. **b** *simulare – vorgeben, -spiegeln:* **α** *in univ.:* CONC. Merov. p.62,16 nullus episcopus ad sepeliendum episcopum venire -ta occansione dissimulet. PASS. Leod. 19 (MGMer. V p.300,16) acceperunt quendam puerolum, Chlothario fuisse -fixerunt (-erunt *var. l.*) filium. SERMO de sacril. 9 qui cum orcios divinare -it *eqs. de specie exhibita:* RHYTHM. 146,16,3 *(de cedria)* tereti ... forma ceram -o (confringo, constringo *var. l.*) rubentem. **β** *agere – spielen:* NICET. ad Chlodos. p.121,29 fortasse dicunt: -unt vel caecos. **c** *exhibere – hinstellen (als):* CARM. libr. III A 1,6 (MGPoet. V p.668; s. XI./XII.) Augustine ..., tu ... leoninus -eris hic asininus.

subst. **confictum,** -i *n. excogitatio, commentum – Erfindung, Wahnidee:* CHART. Otterb. 119 p.89,7 (epist. papae a.1254) perverso intellectus -o dicentes *eqs.*

adv. ***confícte.** *simulate – zum Schein, heuchlerisch:* CHRON. Camer. 3,27 -e et dolose concordatis *papa et rege* discessum est. *Antony*

confingum *v.* confinium.

***confinia,** -ae *f. finis, terminus, limes – Grenze, Grenzlinie, -verlauf:* CHART. Ticin. 134 p.123,27 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931; a.1270) ad determinandum confinia et -as alpium de Vizora. p.124,13 definendo -am de Plaxio. p.124,31 ad -am Fontis Gire. *ibid. al.*

confinialis *v.* confinalis.

1. confinio, -ivi, -itum, -ire. *script.* cōf., c̄fi. *sim. abbrev. (exempla fort. huc pertinentia): v. s. v.* *confino *p.1326,54 sq. form. coni. praes.* -iem: *l.54.*

1 *intrans.:* **a** *in univ. i. q. adiacere, conterminum, finitimum esse – angrenzen, benachbart sein (fere de locis; de personis: l.41):* **α** in: CHART. Bund. 17 p.15,23 (a.765) agrum ... -ente in via (p.16,12). TRAD. Frising. 495 que *(cliva)* ... -it in sepem. CHART. Sangall. A 391 *ager* -it in silva et ex alia parte in ... monachos. 705 in sancti Galli. CHART. Tirol. 344 campum ... -ente ... in Conrado *eqs. al. v. et p.1326,60.* **β** ad: CHART. Bund. 17 p.15,22 (a.765) agrum ... -ente ad ... curtem, alia parte ad sanctum Columbanum *eqs.* p.16,9 ad viam. TRAD. Frising. 489 p.418,16 silvam, quę ... -vit ad marcam sancte Marie. *al.* **γ** *acc.:* CHART. Sangall. A 391 (a.844/51) agrum ... I modium, -it infantes Domnici et ex alia parte ... monachos *eqs.* 501.705. **δ** *absol.:* CHART. Sangall. A 180 (a.804) -it desuptus terra sancti Gallonis. 224 -it da una parte presbiter Ioannis. *ibid. al.* **b** *expressius:* **α** *collimitare, se contingere – aneinandergrenzen, zusammenstoßen:* DIPL. Ludow. Germ. 38 in marca, ubi Radpoti et Rihharii comitatus -unt. **β** *? limitem, finem esse – ? die Grenze, den Abschluß bilden (ni trans. i. q. limitare, finire – begrenzen, abschließen):* CHRON. Ven. Alt. p.78,15 *litus* tenet miliaria tres, rivo -it medium. p.79,9 eo littore tenet miliaria sex, hunc finit (p.164,27 hic ... -it [-vit *V*]) portum; post eum littore venit litus Lugnanum ..., hic similiter -it portum (p.165,3). **2** *trans. (v. et l.46sqq.):* **a** *complere – vollenden, fertigstellen:* CHRON. Ven. Alt. p.66,1 palatium ... -tum fuit. **b** *concludere – beenden, beschließen:* CHART. Sangall. A 342 (a.832) si ... mihi contigit ..., ut vitam meam in peregrinatione -iem (*postea:* finieret).

2. *confinio *v.* *confino.

confinis, -e. *script.:* comf-: CHART. Ticin. 91 p.24,10 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. II. 1931). -fen-: CHRON. Fred. 2,33 p.57,2 -fenis.

I *adi.:* **A** *de loco i. q. conterminus, finitimus, vicinus – angrenzend, benachbart:* **1** *de rebus, territoriis:* **a** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 5 p.22,14 incognitos ... Baguariorum et -es Germaniae terminos adgrediens. COD. Lauresh. 820 cui *(manso)* subiacet ille mansus et -is est illi, quem *eqs.* 1721 vineam ... rebus s. Nazarii -em. LIBELL. de conv. Baiuv. 6 in plagis Pannoniae ... et circa -es regiones Romani possederunt. ADAM gest. 2,8 in his partibus, quae barbaris -es sunt terminis. *al. v. et p.1325,51.* **b** *expressius i. q. finitimorum proprius – Nachbar-:* HERIG. Ursm. 1,191 ipse *(Pippinus)* ... nectit sceptra suis etiam -ia sceptris. **2** *de hominibus, populis:* LIUTG. Greg. 10 omnes -es nationes. HRABAN. epist. 36 p.471,3 a paganis, qui tibi -es sunt. HIST. de exp. Frid. imp. p.74,10 Turcis -bus et aliis gentibus ... resistendo.

[Lošek]

FUND. Schild. 7 p.1049,12 -ium ... episcoporum intercessoriis ... impetratis. *al.* **B** *de tempore i. q. propinquus – nahe (cf.* GLOSS. II 342,61 St.-S. -em nahun): **1** *continuus – (kurz) aufeinanderfolgend:* RUP. TUIT. Herib. 35,28 (ed. P. Dinter. 1976) filiorum animos ... tangebant tam -ia tamque contigua patrum funera. **2** *prope instans – (unmittelbar) bevorstehend:* WILH. APUL. gest. 2,115 tempus erat iam triticeis -e metendis frugibus. **C** *de relatione:* **1** *obvius – naheliegend:* HEIRIC. Germ. I comm. p.429,30 sublatis ... praeceptoribus -e et consequens est facile omnium ingenia otio congelasse. **2** *consimilis, cognatus – nahekommend, nahe verwandt:* ACCESS. ad auct. p.44 (ed. R.B.C. Huygens. 1970; cod. T) humilis stilus habet vicium et -em torridum et exsanguem, medius vagum.

II *subst.:* **A** *masc. (fere plur., sing.: l.54.61):* **1** *de locis:* **a** *strictius:* **α** *finis, terminus, limes – Grenze, Grenzlinie, -saum:* CHART. Stab. 23 (a.770/79) hii sunt termini atque -es ... mansi (DIPL. Otton. I. 375 p.515,22 altrecatio facta est ... de -bus et terminis episcopatus. CHART. Tirol. 1007[a] p.61,25 consignare ... -es et terminos. *al.*). CHART. Sangall. A 228 p.220,33 extra -es comitatus (CHART. Tirol. 542[a] p.17,39 e. prefixos -es. *al.*). CHART. Lux. I 145 p.169,6 quicquid inter hos -es habuerunt (179 p. 247,20. *al.*). CHART. Bund. 434,6 p.320,33 nesciebat -es illos, infra quos continetur hec decima (CHART. Tirol. 745 p. 175,28 per ... episcopatum i. suprascriptos -es facere dampnum. 1151 p.193,1. *al.*). 435,14 p.329,23 territorii. 607 p. 103,1 personas, que continentur in istis -bus (p.107,18. *al.*). *saepe. v. et p.1158,12. fort. huc spectat:* CHART. Fuld. B 11 (a.751) dono arealem I ..., ad -is in duas partes via publica *eqs.* **β** *regio terminalis, collimitium – Gebiet an der Grenze, (gemeinsames) Grenzgebiet:* WILLIB. Bonif. 8 p.44,14 ecclesias in -bus (confiniis, confinio *var. l.*) Franchorum et Saxonum atque Sclavorum. p.49,2 quod *(flumen)* est in -bus eorum, qui rustica dicuntur lingua Ostor- et Westeraeche. DIPL. Loth. I. 110 (ed. Th. Schieffer. 1966) gens ... in -bus Nordmannorum et Obodritorum sita. HEINR. LETT. chron. 12,2 p.59,3 in omnibus -bus Semigallie. *al.* **γ** *territorium contiguum, circumiacens, attinens – angrenzendes, an-, umliegendes, zugehöriges Gebiet (hic illic expressius i. q. appendicium, attinentia – zugehöriger Besitz, Zubehör, e.g. l.46.48. 51):* NOTIT. Arnon. 1,1 oppidum ... cum terminis ... et -bus vel omnibus appenditiis suisque adiacentiis. DIPL. Otton. I. 412 p.562,25 ecclesiam ... cum -bus suis. CHART. Bund. 387 p.287,31 res ... cum superioribus et inferioribus seu -bus et accessionibus suis *(sim.* 511. 586 p.79,30. *al.)*. CHART. Tirol. 592 p.68,30 *curia* cum omnibus suis pertinenciis, coherenciis, -bus, terratoriis, communanciis, usanciis (1049 p.92,11 castrum ... cum omnibus suis p., c., -bus, reditibus et servitutibus. *sim. al.*). 1006 p.60,10 mansum cum omni iure et actione et chorenciis et -bus. *al.* **δ** *fines, regio, territorium – Gebiet:* CAPIT. reg. Franc. 136,8 quomodocumque se res in -bus eorum *(fratrum, sc. Pippini et Hludowici)* habuerint. DIPL. Otton. I. 371 p.509,9 in -e atque planicie, que est inter Cassanum et Petram Sanguinariam. CONR. BRUNW. Wolfh. 14 ad apostolicum tunc forte consistentem in -bus alpium. CONST. III 144,8 malefactores in -bus terrarum nostrarum ... existentes *eqs. al. de praediis:* TRAD. Frising. 626[a] p.534,22 (a.837) omnium illorum -ium medietatem. *ibid. al. districtus – Gemarkung:* COD. Lauresh. 275 (a.782) in Niuvvenhofen in -i Hantscuhesheim. **b** *latius i. q. exilium – (Ort der) Verbannung:* ANNAL. Ianuens. IV p.145,11 nobiles ... transmissi sunt in -bus ad regiones diversas. p.179,20 ab ipsis soluti -bus ... repatriandi licentiam impetrarunt. ALBERT. MIL. temp. 241 stetit ... Sanginguerra in -bus Veneciis. SALIMB. chron. p.604,6 posuit eum in -bus in villa Nuceti, in qua possessiones suas habebat. p.604,13 rupit -es. *al. v. et p.1327,10.* **2** *de hominibus:* **a** *accola, vicinus – Anwohner, (Grenz-)Nachbar (cf.* GLOSS. I 157,5 St.-S. -es carmarchun): LIBELL. de conv. Baiuv. 3 Sclavi, qui dicuntur Quarantani, et -es eorum ... christiani ... effecti sunt. ADAM gest. 1,3 p.6,7 quorum *(Suevorum)* -es (fines *A1*) erant illi, qui dicuntur Driade, Bardi *eqs.* 1,10 p.11,11 Hessones ac Thuringos, qui Saxonum -es sunt. *al. de circummanentibus:* TRANSL. Heliani (Mem-IstorBenev. I. 1763. p.205,12; s. VIII./IX.) -es undique ad eum *(virum sanatum)* confluunt. **b** *incola confinii – Grenzlandbewohner: v. p.1321,6.* **B** *fem. plur.: vicinitas – Nachbarschaft:* TRANSL. Marci in Aug. 2 qui *(locus)* Augia ... nuncupatur ..., quia Rhenus ... eam circumfluit ... et ideo cunctarum coniunctione -ium carens *eqs.*

***confinitas,** -atis *f.* **1** *ambitus – Bereich, 'Gegend':* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,12 p.3a[r] si pili multi ... sunt in pectore vel in -e pectoris. **2** *praesentia – Nähe, Anwesenheit:* HUGO FLAV. chron. 2 p.382,13 miseratione Dei praeventa et angelica -e confisa *anima.* **3** *cognatio – Verwandtschaft:* ALBERT. M. sent. 4,7,8 p.170[b],31 contrahitur ibi *(sc. in confirmatione)* -s spiritualis.

***confinitimus,** -a, -um. **1** *adi.: in partibus conterminis habitans, vicinus – im angrenzenden Gebiet, in der Nachbarschaft ansässig, benachbart:* CONC. Rem. 32 capit. (MGScript. III p.659,13; a.991) de -is hostium sacerdotibus, qui sine regis licentia legationes agunt (32 p.679,11 -i [confitemini *ed.*] h. sacerdotes [*ex Conc. Tolet. IV. a.633*]). FUND. Brunw. 4 p.127,26 propter paganos circumquaque -os (finitimos *1[c]*). **2** *subst. masc.:* **a** *accola, vicinus – Anwohner, Nachbar:* **α** *comprovincialis – Angehöriger der (selben) Kirchenprovinz:* LEG. Wisig. 12,1,3 p.409,21 ne admonente metropolitano quisquam ex -is ad locum, ubi invitatur, venire contemnat *(ex Conc. Tolet. XIII. a.683* -i sacerdotes). **β** *commarcanus – Markgenosse:* TRAD. Frising. 19 p.47,4 (a.763) substantiam transfundavi ... per consensum ... ducis Tassilonis et satrabum eius atque -orum nostrorum consentientium *eqs.* **b** *consentiens – Gesinnungsgenosse:* AEG. AUR. gest. 1,24 p.21,24 neque illum esse christianum iudicandum, qui eiusdem *(episcopi Deum Christum negantis)* -us fuerit inventus *(ex Conc. Agripp. a.346 spur.).*

***confinitio** (-cio), -onis *f.* *? finis, confinium – ? Grenze, Gebiet:* CHRON. Ven. Alt. p.83,23 Constantinopolitanum imperium, que -cio continet in paganis.

confinium, -i *n. script. et form.:* -fen-: CHART. Solod. II 210 -feno. -fing(is): *p.1326,8.* -n(um): *l.40. p.1325, 32.* -ius: DIPL. Merov. I 2 p.4,46.

I *sensu locali:* **A** *de territoriis:* **1** *finis, terminus, limes – Grenze, Grenzlinie, -saum (cf.* GLOSS. IV 47,40 St.-S. -um gimarcha, gereine. *al.):* **a** *spectat ad praedia:* TRAD. Ratisb. 4 (a.776) haec sunt -a donationis huius: *eqs.* DIPL. Otton. I. 103 ut haec omnia ... secure persistant terminis vel marchis aut -is ... subnotatis. DIPL. Heinr. II. 493 silvam his finibus atque -is circumscriptam. DIPL. Conr. II. 225 infra -a trium viarum. CHART. Carniol. I 68 p.76,34 consigno -a dividentia territorium ... Castri a territoria comunitatum *eqs.* CHART. Bund. 434,5 p.320,27 nominando -a nominavit ecclesiam sancti Martini *eqs. saepe. v. et p.1322,20. 1326,67.* **b** *spectat ad regna, pagos, gentes sim. (accedit interdum ad notionem regionis terminalis, e.g. l.63sq.):* LIUTG. Greg. 5 p.71,37 in ripam ... fluminis ..., ubi -um erat christianorum Fresonum et paganorum. CAPIT. reg. Franc. 45,2 in -o pagorum Chletgowe et Hegowe. 45,14 si causa ... inter partes propter terminos aut -a regnorum orta fuerit (POETA Saxo 2,482 quo r. -a ... esse loco ... deberent. *al. cf. l.63).* GERH. AUGUST. Udalr. I 10 p.398,43 propter -a regionum ... contentiones exercere. OTTO FRISING. gest. 2,42 in Baioaria versus -um Boemorum. CHART. Burgenl. I 485 p.324,37 in conservatione -i nostri regni. p.325,6 quod ... pro munimine -i castellum constituet. II 10 p.9,19 in -o Austrie. 62 p.42,29 in -o Teotonie. *saepe.* **2** *regio terminalis, collimitium – Gebiet an der Grenze, (gemeinsames) Grenzgebiet:* **a** *de terra limitanea regni, imperii (expressius i. q. marca [limitanea] – [Grenz-]Mark: l.71):* LEG. Wisig. 9,2,8 p.371,2 nostris hominibus, qui in -o externis gentibus adiunguntur. LIBELL. de conv. Baiuv. 10 primus ab imperatore constitutus est -i comes Goterammus (*cf.* NOTKER. BALB. gest. 1,13 qui [*comites*] in -o vel termino barbarorum consti-

[Lotek]

tuti erant). REGINO chron. a.862 cum ... -a ... depopularetur *rex Brittonum.* DIPL. Loth. III. 79 p.123,21 que *(ecclesia)* in -o et in ingressu regni mei sita *eqs.* CHART. Burgenl. II 132 p.93,15 cum Theotonici -a regni nostri, comitatum videlicet Sopronіensem, ... adiissent. *saepe.* **b** *de collimitio regnorum, pagorum, gentium sim.:* CAPIT. reg. Franc. 139,10 p.283,19 si ... contentio ... in -o duorum comitatuum fuerit. LIUTPR. antap. 2,28 in Meresburg, quod est in Saxonum, Turingionum et Sclavorum -o castrum. EPIST. Gerb. 138 (ed. F. Weigle. 1966) in -o nostrę Francię, Burgundię ac Lothariensis regni occurrere vobis parati sumus. WIPO gest. 8 p. 30,31 Basilea civitas sita est in quodam triviali -o *eqs.* EPIST. ad Wrat. 6 in -o ... utriusque tumultuantis populi. COSMAS chron. 1,10 p.23,26 in -o duarum provinciarum. *saepe. v. et p.1323,33.* **c** *de regione inter plagas confines sita:* THIETM. chron. 4,18 quae *(patria Liaevizonis)* sita est in -o Alpium et Suevorum. *al.* **3** *territorium contiguum, circumiacens, attinens – angrenzendes, an-, umliegendes, zugehöriges Gebiet:* **a** *usu strictiore de locis ad praedia, urbes sim. quodammodo pertinentibus:* **α** *spectat ad praedia (hic illic expressius i. q. appendicium, attinentia – zugehöriger Besitz, Zubehör, e.g. l.26. 28):* TRAD. Frising. 44 p.72,10 (a.772) cum omnia utensilia, cum fines, -um vel quicquid ibidem possidere videbar. BREV. NOTIT. p. A 2,38 locum cum -o circumiacenti in aquis ..., silvis *eqs.* CHART. Fuld. B 211 trado ... silvam, campum, ... aedificia, alia -a, quicquid sit, mobile et immobile *eqs.* TRAD. Frising. 615ª p.526,41 cum ... omnibus -is et suppellectilibus *eqs.* 671 p.565,15 de pratis ... et de silvę -is iornales VIII ad hunc locum pertinentem (863. CHART. Sangall. A 631 ad superiora iugera omnia -a silvarum. *al.*). COD. Lauresh. 3835 in -o eiusdem vinee I denarium. CHART. Bund. 502 cum omnibus -nis et coherentiis, sicut pertinent ista alpe. *saepe. fort. add. (an i. q. complexus – Umfang?):* TRAD. Frising. 864 (a.860/69) in omni -o ad Frisingam ... persistere *locum.* **β** *spectat ad urbes, villas, vicos (saepe i. q. loca suburbana, circuitus, campania – Stadt-, Ortsgebiet, Weichbild, Umland):* POETA Saxo 2,320 urbis ad Augustę -a castra locavit. DIPL. Otton. I. 56 recepimus in villa Rodigeresrod ... dimidiam partem -i, id est marchę, cum omnibus appenditiis. DIPL. Otton. II. 199 negotiationis utilitates ... sive ex ipsa urbe vel ex suburbio villeve adiacentis -o provenientes. DIPL. Loth. III. 113 p.181,32 in civitate Ravenna eiusque -is. DIPL. Conr. III. 86 p.153,25 (ed. F. Hausmann. 1969) qualiter locus Kameniz dictus ... a ... Lothario Romane ecclesie cum -is suis sit delegatus *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,36 in -is Anchonae. CHART. Babenb. 427 p.279,34 muta in Nova Civitate recipiatur ...: de bove unus denarius circa -um, ultra -um duo denarii. *al.* **b** *usu laxiore i. q. vicinia, vicinitas – Umgebung, Nachbarschaft, Nähe:* ARBEO Corb. 23 circumiens universam montanam urbis -um (confinem VITA Corb. 17). DIPL. Otton. III. 170 praediolum suae *(sc. Frisingensis)* aecclesiae iacens in -o nostrae propriet⟨atis⟩ (*cf.* 232 in proximo -o adiacentes ... regales hobas). *al. adde:* GODESC. SAXO theol. 6 p.169,13 cum ... esset in ipso -o futuri belli villa nostra. **4** *fines, regio, territorium – Gebiet:* **a** *in univ. i. q. terra, plaga – Land(strich), Gegend:* CARM. Aldh. 5,66 mundi per omnia ... -a. WILLIB. Bonif. 6 p.30,13 dum ... ingentium populorum adisset -a. PAULIN. AQUIL. carm. 5,29,2 (ed. D. Norberg. 1979) cuncta Chanaan -a. TRANSL. Herm. p.410,38 seu per Italica -a vel Bagoariae regionis regna. VITA Gang. I 13 (MGMer. VII p.167,6) fama ... per totius regni divulgata est -a. *al.* **b** *de territoriis (vel maioribus vel minoribus) nomine loci (principalis) definitis (fere i. q. districtus, pagus, locus – Gemarkung, Bezirk, Sprengel, Ortschaft):* TRAD. Frising. 64 (a.773) in -o nuncupante Feldin. CONC. Karol. app. 6 p.829,33 (spur.) tam de Redensi pago quam etiam de Ausonensi sive -o Narbonensi et Biterrensi. CHART. Fuld. B 232ª p.334,27 in pago Tullifeld in -o Sundheim. CHART. Sangall. A 402 actum in -o Coldaun. CHART. Rhen. med. I 110 p.115,14 quae *(villa)* sita est infra Naagao in -o seu pago Uurmacense. CHART. Burgenl. I 382 p.261,15 terras trium villarum in -o Supruniensi existentes (*item de comitatu q. d.:* 430 p.292,38 in -o Musiniensi). *al. de paroecia (?):* ANNAL. Ven. a.1149 (MGScript. XIV p.71,34; s. XIII.in.) ignis exivit de -o Sancte Marie *eqs.* **c** *de praediis i. q. solum, fundus, possessio – Grundstück, (Grund-, Land-)Besitz:* TRAD. Frising. 7 p.33,34 (a.754) quicquid ad ipsum -um pertinebat. 166ª p.163,18 ostendit illi -a, quae legibus ad eum pertinebant. 432 de ... -ngis, quod ultra flumina Isara ... habere videbantur. 909 in -o coheredum partem habere. *ibid. al. de dominio:* TRAD. Frising. 736ᵇ p.612,27 (a.853) in -o Hosiorum. **B** *usu vario:* **1** *gener.:* **a** *proprie i. q. ora, margo – Begrenzung, Rand:* **α** *de parte corporis:* VITA Udalr. Cell. II 62 (32) nares corroserat usque ad -um labii superioris *cancer. cf. l.36.* **β** *de structura i. q. crepido – Einfassung:* NOTKER. BALB. gest. 2,1 p.50,11 inter quorum *(vallorum)* -a plantabantur arbusculę. **γ** *de mari, flumine i. q. litus, ripa – Ufer:* IOH. CANAP. Adalb. A 27 p.40,14 (ed. J. Karwasińska. 1962) urbem Gyddanyzc, quam ... maris -a tangunt. METELL. exp. Hieros. 2,180 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) tensis per aquę -a castris. **b** *in imag. de vita et morte fere i. q. orae – etwa: (Grenz-)Bereich:* **α** *c. respectu discriminis:* CONR. BRUNW. Wolfh. 25 erutum illum de -o mortis (METELL. exp. Hieros. 4,730 [ed. P. Ch. Jacobsen. 1982] actus ubi fortis decoret -a m.). **β** *c. respectu regionis:* WALAHFR. Wett. 541 vitae -a linquens terrenae. 750 mulier dum mortua vivis praefertur ..., subiectae et vivae mortis -a sumunt *eqs.* **2** *anat.:* **a** *locus coniunctionis, iunctura – Berührungs-, Verbindungsstelle:* TRACT. de chirurg. 28 ex -o utriusque *partis cerebri* ... pars media ... habetur. GLOSS. Salern. p.18,5 pleuresis est apostema, quod fit in -o diafragmatis et costarum. *adde de intercilio:* CARM. Bur. B 67,4ª,2 ab utriusque luminis -o ... naris eminentia producitur. **b** *ambitus, spatium (vicinum) – Bereich, 'Gegend':* ARS med. 8 p.430,29 strumae in -o colli. CONSTANT. AFRIC. theor. 1,12 p.3aʳ si pectus totum et -a eius sint tactu calida. 3,9 p.10bʳ os ... coxe duo habet foramina versus genuum -a. *cf. l.13.* **3** *iur. i. q. exilium – (Ort der) Verbannung:* ALBERT. MIL. temp. 281 p.539,7 posuerunt octuaginta de militibus in -o. SALIMB. chron. p.633,37 ire ad -um. *al.*

II *sensu temporali:* **A** *in univ. i. q. meta temporis – Zeitgrenze:* **1** *de articulo:* BEDA temp. rat. 30,76 caetera tria temporum ... -a (RHYTHM. 113,54,3 certa horum [*temporum*] ... ac vera -a). **2** *spatium mutationis (temporum) – Übergangszeit:* WANDALB. mens. 33 hunc hiemis verisque tenent -a mensem *(sc. Februarium).* **B** *expressius:* **1** *plur. i. q. extrema, exitus – Ende:* REGINO chron. a.899 p. 147,27 circa -a ... anni Arnulfus ... migravit a seculo III. kal. Decembris. **2** *instantia – das Bevorstehen, zeitliche Nähe:* HRABAN. hom. I 10 p.22ᴮ iuxta -um dominicae passionis.

confinius *v.* confinium.

***confino,** -atum, -are *vel rarius (l.64.p.1327,9)* ***confinio,** -atum, -are. (*cf. ital.* confinare, *raet.* cunfinar) *script.:* -nn-: *l.63. abbrev.* cōf., c̄fi. *sim., quae exempla etiam ad v.* 1. confinio *pertinere possunt (cf. notam ed. ad l.59sq.). form. coni. praes.* -iem: *v. s. v.* 1. confinio.

1 *intrans. i. q. adiacere, conterminum, finitimum esse – angrenzen, benachbart sein (fere de locis; de personis: l.72):* **a** *in univ.:* **α** in: CHART. Bund. 24 (a.769/813) *ager* -nat (cōnf. *B, leg.* -nantem, confinit, confinientem *ed.*) ... in via mediana (25. 27). CHART. Sangall. B 39 *solum* -nat (cōf. *A*) duas partes in Passivi *eqs.* 158 IIII onera ..., -nant (c̄fi *B*) in sancta Maria *eqs.* CHART. Bund. 314 curtem ... -nnante *(B)* ... in ... Ōdalrico *eqs.* 315 vineam ... -iante *(B)* ... in Diemōte. CHART. Tirol. 622 p.95,36 campum ... -nantem (-nant *A*) in via publica. *al.* **β** ad: CHART. Sangall. B 24 p.28,10 (a.807) suum solum proprium, cuius confinium nos scimus, qui adiacet et -nat *(A)* ad ipso manso. *al.* **γ** *acc.:* CHART. Sangall. A 258 (a.820) agrum ... -nante da una par⟨te⟩ Alloniu et da alia parte Enzennu *eqs. ibid. al.* **δ** *absol.:* CHART. Ital. Ficker 340 (a.1232) comunium seu nobilium, qui -nant et habent terras suas ... iuxta terras et con-

[Lošek]

fines ... Urbetanorum. *al.* *? partic. pro subst.: v. p. 1321,14.* **b** *expressius i. q. collimitare, se contingere – aneinandergrenzen, zusammenstoßen:* CHART. Bund. 558 p. 59,18 (a. 1213) de silva, que -nat *(A)* cum marcha (583). **2** *trans. i. q. exiliare, relegare – verbannen:* ANNAL. Ianuens. IV p. 179,19 quidam ... alii, qui ... criminis participes credebantur, -nati fuerunt *eqs.*

subst. **confin(i)atus,** -i *m.* *qui (in exilium) relegatus est, exul – Verbannter:* ANNAL. Ianuens. IV p. 146,17 -iati exivere confines. ANNAL. Plac. a. 1278 p. 571,42 -nati in civitatem reddire debent, similiter et banniti. *al.* *Lošek*

confinum *v.* confinium. **confinus** *v.* cophinus.

confio *v.* conficio. **confircoo** *v.* confirmo.

confirma, -ae *f.* *alum, consolida, conferva – Beinwell, Große Wallwurz (Symphytum officinale L., cf. André, Lex. bot. p. 99):* GLOSS. med. p. 80,17 sinputum: herba, quam alii -an *(sic)* dicunt, alii conservam.

confirmatio (-cio), -onis *f.* *script.:* cun-: *p. 1329,9.* comf-: *l. 33.* *form. abl. plur.* -is: *p. 1330,55.* *sensus vergit in pass.: l. 57. 66. p. 1328,60. al.*

I *actio vel status stabiliendi, roborandi, firmandi – Festigung, Kräftigung, Stärkung:* **A** *corpor.:* **1** *strictius:* **a** *actio indurandi – das Hartmachen, Härten:* GEBER. clar. 1,27 ad indurandum mercurium, item de -e mercurii cum fumo saturni ad lunam. **b** *status indurescendi – das Hartwerden:* MAURUS progn. 28 p. 41^{b},37 (ed. M. H. Saffron. 1972) in doloris principio, id est in -e apostematis dolorem praestante. **c** *firmitas, duritia – Festigkeit, Härte:* ALBERT. M. animal. 1,472 haec *(peritonaei continuatio)* ... adhaeret stomacho et ibi habet magnam -em et soliditatem substantiae suae. 12,135 per accidens ... iuvant nervi ad -em cordis et cerebri et omnis membri, circa quod complectuntur et in quo contexuntur. *alleg.:* HILDEG. phys. 3,19 cedrus ... com-em signat. **2** *latius spectat ad corporis vim, vigorem, valetudinem:* **a** *in univ.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 369^{C} de -e: pulvis peoniae datus cum ovo sorbili epilepticis confert. **b** *corroboratio – Ertüchtigung:* ALBERT. M. bon. 205 p. 126,7 delectationes exercitiorum in -e gymnastica. **B** *spirit.:* **1** *gener.:* **a** *consolatio, refectio – Hilfe, Erholung:* THIETM. chron. 4,42 Liudgerdam secum duxit, non pro retentione, sed pro timoris magni -e. **b** *iuvamen (animos erigens), subsidium – (moralische) Unterstützung, Rückendeckung:* BEDA hist. eccl. 1,25 p. 44,28 roboratus ... -e beati patris Gregorii Augustinus ... rediit. DIPL. Loth. I. 35 p. 113,35 (ed. Th. Schieffer. 1966) nostro studio et -e. *de adiutore i. q. columen – Stütze:* TRANSL. Dion. Ratisb. 17 p. 362^{b},30 Gisilberte ..., servator nostri capitis ..., magna tu -o regni. **2** *publ. et iur.:* **a** *de actione i. q. tuitio, conservatio – Sicherung, Erhaltung:* CHART. Hans. I 745 p. 259,38 (a. 1274) ipsis *(civibus)* ad constructionem, munitionem et -em ... oppidi assiciam ... contulimus *(sc. comes).* **b** *de statu i. q. incolumitas – Sicherheit:* TRAD. Frising. 704 p. 591,28 (a. 849) postea cum omni integritate et -e ad sanctam Mariam consistere debere testantur *res.* **3** *eccl. et theol.:* **a** *spectat ad angelos, beatos in bono (malo: l. 62sqq.) stabiliendos:* **α** *de actu:* HONOR. AUGUST. eluc. 1,53 (ed. Y. Lefèvre. 1954) num casus illorum *(sc. angelorum malorum)* fuit causa -is istorum *(sc. bonorum).* ALBERT. M. incarn. 12 p. 182,53 *sanctificatio in utero* est gratia mundans ab originali peccato cum -e in bono. summ. theol. II 4,18,2,3 utrum boni et mali angeli poterant esse praescii suae -is vel sui casus. 4,19 p. 249^{a},37 conversio et -o angeli boni simul fuerunt. *al.* *obligatio, constrictio – Festlegung, Fixierung:* ALBERT. M. sent. 2,5,4 p. 115^{b},32 odium *malorum angelorum* hic vocatur ira radicata, non quidem per consuetudinem ..., sed potius per -em, quia simul cecidit et in casu confirmatus fuit sive obstinatus. **β** *de statu:* ALBERT. M. incarn. 12 p. 182,76 -o ... dicit immobilitatem liberi arbitrii a bono. p. 183,18 alia -o est condicio habitus *eqs.* summ. creat. I 4,31,3 p. 506^{b},26 -o angelorum est ex duobus, scilicet ex dono perseverantiae ... et immobilitate honestatis. sent. 2,3,12 p. 85^{a},47 status viae habet se ad -em beatitudinis sicut tempore praecedens. 2,5,6 p. 121^{a},1 contrariantur -is et obstinationis status. *ibid. al.* **b** *spectat ad homines in fide, gratia roborandos:* **α** *de sacramento eucharistiae:* AMALAR. bapt. 47 de -e corporis et sanguinis Domini: confirmatur *baptizatus* postea corpore et sanguine Domini (ORDO Illyr. [PL 138,1333^{B}]). *cf. p. 1332,28.* **β** *t. t. i. q. sacramentum chrismatis – Firmung (cf.* GLOSS. III 419,63 St.-S. -o firmunge): CAPIT. reg. Franc. 15,15 si quis filiastram ... ad -em tenuerit (DECRET. Burch. 19,5 p. 967^{A}). WILLIB. Bonif. 8 p. 49,5sq. festum -is neobitorum diem et nuper baptizatorum ab episcopo manus inpositionis et -is populo praedixerat. DIPL. Karoli M. 197 p. 265,40 -em atque predicationem, quam antecessor eius *(episcopi)* in ipsa ... ecclesia ... fecit. GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 394,38 sacrae unctionis -em ... imponere. ALBERT. M. sacram. 8 p. 6,82 -o, in qua spiritus sanctus datur ad robur. 63 p. 44,45 forma -is est: 'signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis'. 68 p. 47,10 an -o imprimat caracterem. sent. 4,7,3 p. 157^{a},25 totum chrisma consecratum est materia -is. 4,7,5 p. 161^{a},4 virtus ... spiritualis datur in baptismo et robur in -e. *saepe.* **c** *spectat ad fidem, gratiam roborandam:* EIGIL Sturm. 25 p. 160,35 (ed. P. Engelbert. 1968) rex Karolus ad -em inchoatae fidei christianae ... ad illam terram perrexit (ALEX. MIN. apoc. 13 p. 282,7 Sergius papa, qui ... in -em f. 'Agnus Dei' ... constituit decantari). *al.* *adde de gratia baptismali:* ORDO Rom. 15,77 datur eis *(infantibus baptizatis)* gratia spiritus ... cum chrisma in fronte ..., id est -o baptismi vel christianitatis. ALBERT. M. sent. 4,7,5 p. 160^{b}, 42sq. quaeritur ..., utrum sit distincta gratia -is a gratia baptismi vel tantum -o illius; videtur ..., quod sit tantum -o illius vel confortatio.

II *actio affirmandi, sanciendi – Bekräftigung, Bestätigung:* **A** *de auctore sui ipsius negotium voto, manu, charta, per testes, argumentis corroborante (de iteratione: l. 50. p. 1329,6; de firmatione per manus impositionem facta v. H. Fichtenau, Das Urkundenwesen in Österreich. 1971. p. 60sqq.):* **1** *strictius:* **a** *spectat ad donationes sim.:* **α** *proprie:* TRAD. Frising. 9^{b} (a. 757) hereditatem meam ... ad ... ecclesiam ... confirmo, in ipso die tradidi post finem meum, pari -e constitui et testes firmavi. 191 traditionem et -em feci. HINCM. epist. 136 p. 103,31 dotationis -o. DIPL. Zwent. 10 eam servitutis vinculo liberavimus et ingenuitatis ei -em tribuimus. DIPL. Otton. III. 140 p. 551,25 hęc ... donatio et inde facta -o. COD. Lauresh. 7 (chron.) rex ... villam ... tradidit ... cum huiusmodi -is precepto. CHART. ord. Teut. (Thur.) 8 p. 13,13 (dipl. Frid. II.) nostram collacionem seu -cionem infringere. *saepe.* *spectat ad actum sollemnem, praecipue resignationem, investituram:* TRAD. Frising. 227 p. 211,3 (a. 806) dederunt wadium -is (*cf.* 547^{f} Piligrim per funiculum signi ecclesiae ... Rubonem archipresbiterum vestivit ..., deinde Liutpald simili -e vestivit). 641^{b} advocatus ... ipsam -em accepit. TRAD. Ratisb. 507 ut ... successor ... legitima -e restituat *hobas.* TRAD. Scheftl. 38 qui *(espiscopus)* ... nostra beneficia ... episcopali concessione, traditione, -e ... tradidit. CHART. march. Misn. II 290 rei consummatio et -o. TRAD. Scheftl. 221 dux Welfo ... resignavit curiam propria manu in manum ... episcopi; huius -is testes sunt: *eqs.* CHART. Westph. VII 102 adhibitis omnibus -bus, per quas rite concambia sive traditiones fieri solent. TRAD. Ror. 125 p. 133,47sq. (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) quamvis per manum delegatoris ... curia -cionem et robur -is deberet optinere exigente ipso iure. *al.* *firmatio litteris facta – Beurkundung, Verbriefung:* TRAD. Frising. 166^{a} p. 162,29 (a. 793) eo tenore mihi eandem *(proprietatem)* sub -e concessit *rex,* ut *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 155,7 ut hi, quibus traditae fuerint *res,* vestituram suam accipiant et insuper -em. ACTA imp. Winkelm. I 71 p. 67,9 privilegium ... continens -em et libertatem herbarum. *al.* **β** *meton. i. q. charta (donationis) – (Schenkungs-)Urkunde, 'Handfeste':* CONC. Karol. 11^{B} p. 63,12 ego ... diaconus ... hanc -em (*syn.* firmitatem) relegi et subscripsi. DIPL. Karoli M. 82 p. 118,31 hanc -em ... conscribere iussimus. DIPL. Ludow. Germ. 169 p. 238,25 hec nostre augmentationis -o. *cf. p. 1329,13.* **b** *spec-*

[Heßler]

tat ad pacta: α *in univ. (interdum i. q. sanctio – Abschluß):* THIETM. chron. 6,89 nuntios pacem poscentes et -em cum Misecone ... fieri promittentes (HEINR. LETT. chron. 2,5 ad -em pacis). CHART. Bund. 363 p.272,11 ad -cionem amicicie. CHART. Tirol. 1234[a] p.368,7 sindici ... promissionem, -cionem et approbacionem fecerunt. *al.* β *conventio, pactio – Vereinbarung, Vertrag:* TRAD. Ratisb. 13 p.12,38 (a.814) facta est hec -o *eqs.* AGNELL. lib. pont. 118 p.355,37 fiat cun-o talis inter me et vos, ut *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 270 p.298,34 -o ... regum ... apud Confluentes facta. THIETM. chron. 6,31 in baculo ... mutuae -cionis signo. *al. meton. de charta:* CHART. Solod. I 333 (dipl. a.1226) -em nobis *(sc. regi)* exhibitam ... duximus confirmandam et sigilli nostri munimine roborandam. γ *condicio – Bedingung:* TRAD. Frising. 173 (a.794/802) ea ... ratione et -e haec traditio facta est, si *eqs.* DIPL. Heinr. III. 42 sub hac etiam -e ..., ut *eqs. al.* **c** *spectat ad sententiam, poenam, bannum:* α *in univ.:* COD. Lauresh. 134 p.408,8 (a.1094) -e banni et incessione populi terminum ... pretitulavimus *(sc. abbas).* CHART. Altenberg. 1 p.3,4 post hanc nostram -cionem adeo terribilem. *meton. de charta:* CONST. I 162 p.226,10 (a.1157) adhibitis ... testibus, quorum alii ... sententiam ... approbant, alii -is huius fidem amministrant. β *consultum, decretum – Beschluß, Entscheid:* CAPIT. reg. Franc. 273[B],3 contra nostram *(sc. regis atque fidelium)* communem -em. **2** *latius:* **a** *iur. de fide facta:* α *in univ.:* CONC. Karol. 38,43 ne ... quasi ad -em suae assertionis nomen Domini ... assumant. THIETM. chron. 8,7 p.500,22 reiteratur ... sacramenti -cio. CHART. Babenb. 81 cum fidei suę ... -e. β *attestatio – Beglaubigung:* CHART. archiep. Magd. 52 p.74,24 (epist. papae a.967) huic decreto a nobis facto pro -e subscripsi. CHART. march. Misn. III 405 huic actioni ... sygilli nostri apponimus -em (CHART. Babenb. 280 quorum sigillis hec pagina ad maiorem -em cernitur roborata. *al.*). γ *subscriptio – Unterschrift:* FORM. Wisig. 7 hanc oblationem ab eius voluntate factam pro -em suae personae subscripsi; ipse vero subter manu sua signum fecit. STEPH. EDD. Wilfr. 47 p.242,10 sub testimonio -is (*antea:* subscriptione). *remissius i. q. signum – Zeichen:* DIPL. Heinr. I. 28 hanc nostri corroborationem praecepti ... manus ... nostrae -e indita ... sigillari praecepimus. δ *cautio – Sicherheitsleistung:* TRAD. Teg. 394 (a.1206/17) ego ... abbas VII modios avenę ... ad -em et in locum pignoris posui. *remissius i. q. pignus fidei – Treuepfand:* THIETM. chron. 7,12 si hunc *(Miseconem)* sine obsidibus aut aliis -bus remittitis. **b** *rhet. i. q. probatio argumentis facta – Begründung, Nachweis der Richtigkeit* (*cf.* GLOSS. I 508,43 St.-S. -e festinungo): GUNZO epist. 12 p.43,16 causarum partes alii quattuor adfirmant, Cicero *(inv. 1,19)* vero duas addidit, -em et reprehensionem. RUP. TUIT. spir. 2,17 l.786 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972) rationis -e (l.792). **B** *de testibus:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* TRAD. Frising. 290 (a.809) luculenta -e declaratur cunctis rectam -em scientibus, quia *eqs.* 547[e] viros ... in testimonium et -em per aures traxit (TRAD. Teg. 267 huius rei adtestatione et -e p. a. sunt testificati). HRABAN. epist. 53 p.507,34 ad cuius rei -em exemplar epistolae ... vobis ... transmisi. CHART. Babenb. 264 cum ... negocia ... et voce testium et -e scripture soleant roborari. **b** *exploratio, definitio – Feststellung:* BREV. NOTIT. p. A 21,13 -o terminum facta est ..., per veraces viros inventum est et signa facta sunt. **2** *meton.:* **a** *adnotatio – Aufzeichnung, 'Notitia':* TRAD. Frising. 399[b] (a.813) hunc *(sic)* -em negotii scripsi iussione Hittonis episcopi. TRAD. Patav. 106[a] huius -is hi sunt *testes.* **b** *commentarius, testimonium – Protokoll, 'Weistum':* DIPL. Ludow. Germ. 170 p.241,12 acta est haec -o decimarum, immo rememorationis scriptum ... anno *eqs.* **C** *de approbatoribus:* **1** *proprie:* **a** *spectat ad homines (designatos, electos):* α *publ. et iur.:* EPIST. Wibald. 404 p.539,16 eius *(urbis Romae)* -em, per quam omnes et sine qua nulli umquam principum imperaverunt, non requisistis *(sc. rex).* CHART. Tirol. notar. I 357 -o arbitrorum inter Feltrenses et Tridentinos: ... potestas ... confirmavit ... iudices seu arbitros ... electos *eqs.* CAES. HEIST. hom. exc. 248 Ottone *(IV. rege)* post -cionem deposito. β *eccl. et canon. (de re v. p.1336,41sq.):* CAND. FULD. Eigil. II 12 capit. p.96 itur ad regem super abbatis -e. 13 -o regis et instructio eiusdem. EPIST. Col. 3 p.244,4 ex quaestione, ratione, iudicatione, -e ... archiepiscopum ... canonice ... subrogavimus. CHART. Monast. 20 p.118,4 (QuellErörtBayer-Gesch. N. F. XX. 1961) cum tua *(sc. episcopi)* -o et consecratio tantum ad Romanum pontificem pertinere noscatur. CONST. II 358 a tempore -is sue *(sc. episcopi electi). remissius:* CONST. II 141 p.178,15 (a.1230) quod non impediat *imperator* ..., quin electiones, postulationes et -es ecclesiarum, monasteriorum ... libere fiant. **b** *spectat ad res:* α *de renovatione (chartarum, iurum):* LIBER diurn. 101 p. 133,15 privilegium ad -em monasterii. CAPIT. reg. Franc. 172 p.353,9 per hoc pactum -is nostrae *(sc. imperatoris).* DIPL. Arnulfi 140 p.213,13 per donationes vel -es regum. DIPL. Otton. II. 95 hoc ... renovationis nostrae ac iteratae -is preceptum (DIPL. Heinr. II. 38 p.43,39 alia ... super eiusdem abbatiae ... -e praecepta). CHART. Worm. 37 restitutio et -o. DIPL. Conr. III. 200 p.363,4 (ed. F. Hausmann. 1969) sine eius *(regis)* concessione vel -e. CHART. Babenb. 38 p.54,4 hanc ... nostrę *(sc. ducis)* -is paginam (CHART. Bund. 621 [epist. papae] hanc p. nostre protectionis et -is infringere. *al.*). CHART. Tirol. 1012 vendat *conductor* alii, cui velit, preter quam exceptatis dandus libram 1 piperis domino *(sc. locatori)* pro -cione in emptorem (*item de laudemio:* 1069 dando unam libram piperis pro nova -cione). CHART. Raitenh. 234 p.194,2 ad -em perpetuam. *saepe. de actu sollemni:* CHART. Babenb. 341 (a.1239) testibus ..., qui huic -i intererant, annotatis. *expressius i. q. ius sanciendi possessionem – Recht zur Besitzbestätigung:* ACTA imp. Winkelm. II 5 p.5,37 (a.1211) confirmavimus eidem duci ... -em et confiscationem. β *de assensu:* LEG. Wisig. 12,1,3 p.408,5 lex in -e concilii edita. EINH. epist. 39 ut ei -em faceret de eodem beneficio *imperator.* CHRON. Cosmae cont. II a.1126 p.156,16 in tua *(sc. imperatoris)* ... potestate Boemicae electionis sola -o *consistit.* HEINR. LETT. chron. 13,3 ad -em (conformationem *var. l.*) eiusdem habitus. *al. comprobatio, approbatio, assensus – Genehmigung, Billigung, Zustimmung:* CHART. Bund. 334 p.245,2 (a.1156) hec ... omnia consilio et -e ... cardinalis presbiteri facta sunt. CHRON. Reinh. a.1206 p. 571,17 ad -cionem secte eorum *(Iudaeorum)* venisse creditur *archiepiscopus.* CHART. Tirol. 888 p.299,19 ad recipiendas -ciones dicte vendicionis a ... Erhardo *fratre venditoris* et ab sororibus eius. CHART. Turic. XIII 481[a] a -cione dicti ordinis *(sc. Praedicatorum)* anno XVIII. CHART. Tirol. notar. I 41 pro quo consensu et -e ... fuit confessus accepisse *eqs. al.* **2** *meton.:* **a** *de scriptis i. q. charta denuo iura affirmans – Bestätigungsurkunde:* DIPL. Merov. I 29 p.28,36 -em auctoritatis nostrae petierunt adfirmare. FORM. Marculfi 1,4 l.19 (ed. A. Uddholm. 1962) -cionis illorum regum ... pontifex nobis ostendedit relegendas (FORM. Senon. I 35 p.201,8 -is ... protullit relegendos). DIPL. Karlom. (I.) 46 p.66,12 in eorum -is ... invenimus. ANNAL. regni Franc. a.814 p.140,23 Leo imperator ... descriptionem et -em pacti et foederis misit. FORM. Turon. 27 -o regis (*cf.* 28 item appennem). CHART. episc. Hild. I 351 p.335,28 episcoporum -es emanaverunt. SUMMA dict. Saxon. 7,8 p.236,1 -um ... alia simplex, alia condicionalis, alia mera. *al.* **b** *de monasterio fere i. q. locus approbatus – bestätigtes Stift:* NOTAE Monast. (MGScript. XVI p.439,29; s. XI.[ex.]) tota haec dedicatio, tot Deo electorum sacerdotum -o igne devorante ... est evacuata.

confirmativus, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *de medicamine i. q. consolidans, ad cicatricem perducens – zum Verharschen führend:* WILH. SALIC. chirurg. 1,47 p.318[F] super loco *vulneris* pulverizetur pulvis constrictivus et loci -us (2,2 p. 327[B]). **B** *de dictis, scriptis:* **1** *gramm. i. q. affirmativus, aiens – versichernd, bejahend:* GALB. Karol. prol. p.562,5 'tamquam' ... non est similativum, sed -um, ... dicitur in scriptura sacra pro eo, quod vere est. **2** *iur. de chartis*

[Heßler]

i. q. confirmans, ad confirmationem pertinens – bestätigend, Bestätigungs-: **a** *spectat ad confirmationem auctoris (facti):* CHART. Mog. A II 649 (ed. P. Acht. 1971; a. 1196) scriptum ordinationis nostrę *(sc. archiepiscopi)* -um. CHART. civ. Erf. 62 p. 28,37 paginam facti nostri -am. **b** *spectat ad confirmationem approbatorum:* CHART. Mog. A II 662 (ed. P. Acht. 1971; a. 1196) presentem paginam predicte conmutationis denuo -am (CHART. Eichsf. 178). CATAL. Vienn. (MGScript. XXIV p. 814,20) Bertericus epistolam ab Hadriano papa accepit -am privilegiorum. *adde:* DIPL. Otton. III. 304 p. 732,2 contra . . . nostri precepti -am paginam.

II *subst. neutr.: charta confirmationis – Bestätigungsurkunde:* DIPL. Heinr. III. 148 p. 187,29 ex preceptis seu preceptorum -is (CHART. Rhen. med. I 434 p. 495,25 [dipl. Heinr. V.]).

adv. **confirmative.** **1** *affirmative – versichernd, bejahend:* GODESC. SAXO gramm. 1,45 p. 393,3 Prisciano testante *(cf. inst. 18,82sq.)* tunc 'si' maxime coniungitur coniunctivo, quando profertur dubitative, tunc autem indicativo, quando -e. **2** *firmiter, inviolabiliter – fest, unverbrüchlich:* TRAD. Frising. 375 (a. 817) hoc funditus . . . ad . . . domum beatę . . . Mariae perpetua stabilitate . . . -e ibidem coniunxit.

confirmator, -oris *m.* **1** *qui roborat, firmat, confortat – einer der festigt, stärkt:* **a** *in univ.:* **α** *de Deo:* LIBER hist. Franc. 12 p. 258,6 *confiteri* spiritum sanctum, -em et inluminatorem omnium iustorum. ORD. coron. imp. 4^{A}, 2 Deus . . ., gubernator imperii, -r regni. CONST. I 97^{a} ut . . . Iesus Christus . . . sit inter . . . regnum et sacerdotium conservator et -r verae concordiae. GERHOH. tract. p. 9,8 in sui -is dilectione tremunt potestates. *al.* **β** *de Petro apostolo:* ALBERT. M. miss. 3,8,3 p. 113^{a},22 Petri . . ., qui -r fuit aliorum *apostolorum* . . ., cuius adhuc successor totam habet confirmare ecclesiam. **b** *c. colore quodam:* **α** *auctor – Urheber:* ALBERT. M. sacram. 74 p. 53,23 Christus . . . continetur ibi *(sc. in sacramento eucharistiae)* . . . ut testator, id est novi testamenti -r. **β** *fautor – Förderer:* EPIST. var. I 37 p. 556,38 (a. 813) pacis . . . amator et -r esse certasti *(sc. Michael imperator).* **γ** *servator – Erhalter:* IOH. CODAGN. annal. a. 1226 p. 81,27 (vs.) imperator, rationum -r. **δ** *consummator – Vollender:* CHART. Wirt. II 425 p. 212,26 (a. 1181) dux Welfo, qui huius concambii et pactionis auctor et -r extitit. **2** *qui confirmat – einer der bestätigt:* **a** *in univ.:* **α** *de papa:* LIGURINUS 6,616 ut . . . possit non dator imperii, sed -r haberi *pontifex summus.* **β** *de ex mandato papae agentibus ('Confirmatoren'):* CHART. Westph. VII 129 p. 57,1 (a. 1217) abbates . . ., -es a domino papa deputati. CONR. MUR. summ. p. 35,23 (ed. W. Kronbichler. 1968) ordinarius vel legatus . . ., diffinitor, -r, visitator. **b** *c. colore quodam:* **α** *qui (chartam) concedit et corroborat – Aussteller (einer Urkunde):* CHART. Basil. A I 249 p. 384,22 (a. 1180) ego . . . episcopus . . . susceptor et dator et testis et -r utriusque concambii hanc cartam consigno. CHART. Lub. I 9 p. 14,17 ego . . . episcopus *testis,* qui et ipse -r. **β** *testis – Zeuge:* CHART. Solod. I 171 p. 90,25 (a. 1156) huius . . . cause . . . approbatores et -es aderant: *eqs.* **γ** *de salamanno i. q. fideiussor – Treuhänder:* CHART. Austr. sup. III 142 (a. 1247) cum . . . Ulricus eiusdem predii sit -r, quod vulgo salman dicitur.

confirmatorius, -a, -um. *confirmans, ad confirmationem pertinens – bestätigend, Bestätigungs-:* DIPL. Arnulfi 131 p. 196,2 preceptum . . . antecessoris nostri . . ., -um scilicet reliquorum preceptorum (DIPL. Conr. II. 81 p. 110,25 huius -i precepti edictum). WIDO FERR. schism. 2 p. 563,32 Leo primus Romanorum episcopus . . . -as illi *(Anatolio)* litteras misit (EMO chron. p. 472,25 reportavit l. -as laboris sui. CHART. Turic. 1355. *al.*).

confirmo, -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: *p. 1337,10.* comf-: *p. 1337,20.* corf-: *p. 1337,47.* -firco(o): *p. 1332,36. form. perf.* -iv(i): *p. 1337,8. impers.: p. 1333,11. 1335,39. al. ?depon.: p. 1337,4.*

I *stabilire, roborare, firmare – festigen, kräftigen, (be-, ver)stärken:* **A** *corpor.:* **1** *strictius:* **a** *spectat ad soliditatem:* **α** *in univ.:* FRID. II. IMP. art. ven. 6,5 p. 192,2 illam *(pinguedinem)* . . . -verant sibi *falcones* ex longa quiete, quam habuerunt in muta. WILH. SALIC. chirurg. 2,7 p. 331^{E} -vi bene suturam cum pulvere conservativo. *al. in imag.:* THIETM. chron. 7,47 ad -andum inceptae dilectionis vinculum. **β** *medial. i. q. solidescere, rigescere – fest werden, erstarren:* MAPPAE CLAVIC. 60 si . . . trita omnia feceris, noli mittere gluten, -bitur enim tibi opus (COMPOS. Matr. 33,6). CARM. anon. 2,13 (SBMünch. 1873/III p. 702) de -tis et aquis illic solidatis. **b** *spectat ad iunctionem (clausuram: l. 21, de qua signif. v. M. Bambeck, Lateinisch-romanische Wortstudien. 1959. p. 19sq.):* **α** *affigere – befestigen:* THEOPH. sched. 2,21 coquendum est vitrum et color -andus in furno. 2,27 -a eam *(partem)* exterius clavis, ne moveatur a suo loco. 3,52. *al.* NARR. de rel. Scafhus. 7 p. 957,23 sarcofagum nexibus ferreis erat -tum. *in imag.:* TRAD. Ratisb. 831 p. 399,15 (a. 1147) anathematis vinculum super eum -vit *episcopus. nectere – knüpfen:* TRANSL. Marci in Aug. 5 cum . . . indissolubile vinculum caritatis inter se -rent. **β** *continere, concludere – zusammenhalten, verschließen:* ALBERT. M. animal. 1,318 ut . . . inferius trahentes *musculi* melius -ent clausuram. **γ** *cacuminare – abschließen:* LEO MARS. chron. 3,33 (MGScript. XXXIV p. 407,20) turrim . . . in quattuor . . . columnis erectam . . . camera -vit *abbas.* **δ** *(firmiter) coniungere – (fest) verbinden (in imag.):* RADBERT. corp. Dom. 7 l. 55 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XVI. 1969) ut Christus et ecclesia unum corpus solidius -etur. ALBERT. M. euch. 6,4,1,8 haec confirmatio ultima danda fuit in signum amoris -antis membra cum capite. **2** *latius:* **a** *spectat ad corporis vim, vigorem, valetudinem:* **α** *gener.:* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,7 p. 552^{a},28 cum . . . ritu epulantium pene forent -ti et vino laetati. *per compar.:* WALAHFR. exord. 20 p. 492,15 alii . . . post prandia et plenitudinem stomachi quasi -turi (-ti *var. l.*) sacris rebus necessitatem corpoream communicabant. **β** *natur. et medic.:* ANTIDOT. Glasg. p. 102,23 antidotum . . . sthomacum -fircoat (p. 157,23 -at). ALBERT. M. animal. 1,359 ut uterque *nervus opticus* portet et fulciat et confortet alterum, ut sint magis ex hoc -ti. **b** *spectat ad constructionem:* **α** *munire – mit einer Befestigungsanlage versehen:* THIETM. chron. 6,59 urbem . . . edificare et -are precepit *rex.* **β** *exstruere – errichten:* BREV. NOTIT. p. A 4,20 -vit *presbyter* ibi ipsam crucem et parvum tugurium fecit super eam. **γ** *aedificare – erbauen:* IOH. VEN. chron. p. 70,11 in hunc castrum Gradensem nostram -are metropolym. **B** *spirit.:* **1** *gener.:* **a** *de anim. eorumque animo sim.:* **α** *spectat ad animum erigendum:* ARBEO Emm. 14 p. 46,10 episcopus hilari vultu eorum corda -ando intulit dicens: *'eqs.'* WIPO gest. 2 p. 16,19 ut cognati animum . . . -ret. *al. expressius i. q. confortare, cohortari – ermutigen:* BEDA hist. eccl. 3,18 p. 163,4 ad -andum militem. CAPIT. reg. Franc. 262,10 sic sumus omnes per illius *(regis)* voluntatem et consensum -ti. **β** *spectat ad consuetudinem (malam) firmandam:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 150,22 si statim pascerentur *falcones,* -rentur in eo, quod male fecerunt. **b** *de rebus:* **α** *in univ.:* HRABAN. epist. 29 p. 447,3 ad . . . amicitiae ius -andum. TRANSL. Herm. p. 410,16 qui loquelam asini distinxit in syllabis, ora -et strenuę ad enarrandam vitam . . . sanctorum. OTFR. ad Liutb. p. 168,19 duo . . . negativi, dum in latinitate rationis dicta -ant *eqs.* (*opp.* negant). *al.* **β** *iuvare – unterstützen:* RIMB. Anscar. 26 p. 57,14 hanc legationem vestram -are nec possum nec audeo *(sc. rex).* **γ** *meliorem reddere – verbessern:* AGOB. epist. 18,18 plurimi . . . omnes dies in parando (imparando *ed.*) et -ando cantu expendunt. **2** *publ. et iur.:* **a** *de hominibus:* **α** *spectat ad potentiam, auctoritatem stabiliendam:* GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p. 402,34 rex Otto Heinricum fratrem suum potestativa manu in regnum *(Baiuvariorum)* -vit. VITA Magni Fauc. 70 Karolo rege consolidato et -to in provincia Galliae. *c. sensu restituendi:* RUD. TRUD. gest. 6,9 volens . . . in abbatia eum -are. OTTO FRISING. gest. 2,4 ipsis . . . multatis ac Herimanno episcopo -to. **β** *refl. i. q. se intromittere – sich festsetzen:* RUD. TRUD. gest. 4,11 videns . . . Luipo oportunitatem temporis ad -andum se in

[Heßler]

abbatia nostra *eqs.* **b** *de rebus:* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 7 p.40,3 cum ... Carlomanni et Pippini roboratum est imperium, tunc ... relegionis christianae -tum est testamentum *(cf. l.15).* ANNAL. Xant. a.814 venerunt illic ... legati ... ad pacem -andam (WIDUK. gest. 1,17. *al.*). ADAM gest. 2,25 p.83,8 regnum suum sanctitate et iustitia -ans *rex. al.* **β** *tutum reddere, servare – sichern, erhalten:* FORM. Wisig. 5 propter -andam ingenuitatem vestram. DIPL. Heinr. IV. 101 nobis ... suum *(sc. archiepiscopi)* ... fidele -antes servicium. *al. impers.:* TRAD. Frising. 607[a] p.520,24 (a. 834) ut firmior -tum permaneat de beneficio accepto. *absol. i. q. statum rei publicae ordinare – Ordnung herstellen:* THIETM. chron. 6,9 Alemanniae fines ... ad regendum et -andum invadit *rex.* **γ** *(firmiter) instituere – (fest) einrichten, etablieren:* WILLIB. Bonif. 7 p.39,1 -to christianitatis ordine *(cf. l.3).* SIDO ad Gozw. p.242,30 ut ... factum tanta antiquitate -tum evacuare conetur. **3** *eccl. et theol.:* **a** *de angelis in bono (malo: l.24sq.) stabiliendis:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. summ. theol. II 4,18,4 p.246[b],27 nihil ... additum est gratiae, qua converterentur et -rentur *angeli boni.* 4,19 p.250[b],9. *ibid. al.* **β** *obligare, constringere – festlegen, fixieren:* ALBERT. M. sent. 2,5,6 p.118[b],44 licet ... -verit *Deus* in se bonum angelum, ut malum velle non possit, tamen *eqs. v. et p.1327,66. adde:* ALBERT. M. sent. 2,7,4 p. 146[a],14sq. sicut voluntas -ta est in malo, ita ratio debet esse -ta in falso. **b** *de hominibus in fide, gratia roborandis:* **α** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 2,9 p.98,16 Paulinus, qui ... eam *(Aedilbergam)* ... et comites eius, ne paganorum possent societate pollui, ... et exhortatione et sacramentorum ... celebratione -ret. WILLIB. Bonif. 6 p.30,20 Hessorum iam multi catholica fide subditi ac ... spiritus gratia -ti *(cf.* HEINR. LETT. chron. 16,4 p.111,11 ut ... in fide Christi ... eos -et). PASS. Flor. 5 Domine, ... in spiritum sanctum tuum -a me. *al. v. et p.1331,33. remissius:* THEGAN. Ludow. 7 ut ei sacramenta ... tribueret, ut exitum suum -ret. **β** *spectat ad eucharistiam ministrandam:* ORDO Rom. 1,111 archidiaconus ... tradit calicem subdiacono ..., qui tradit ei pugillarem, cum quo -at populum *(item de communione calicis:* 1,115 fundendo vinum in gemellionibus, unde -antur populi. 9,43 sic per ordinem unus *presbyter* alteri tribuat *calicem,* donec omnes -et. *ibid. al.).* CAPIT. reg. Franc. 125 p.247,16 cur corpore et sanguine dominico -atur *catechumenus* (AMALAR. bapt. 47). HRABAN. epist. 40 p.478,30 convocatos ... baptismate Christi abluere sacramentisque divinis -are et in fidei veritate corroborare. ALBERT. M. sacram. 65 p.45,68 aliter -at panis cor hominis et aliter confirmatio. *al. v. et p.1358,40. absol. i. q. communionem calicis accipere – den Kelch empfangen:* ORDO Rom. 9,44 post illos diaconos (*i.* diaconi) communicent et -ent. 9,45 clerus communionem ab episcopo accipiat et a diacono -et. *ibid. al.* **γ** *chrismate signare – firmen (cf.* GLOSS. III 418,19 St.-S. -are firmen): CONC. Merov. p.148,9 altaria benedicere, infantes -are (ALTFR. Liutg. 1,26. *cf.* GREG. VII. registr. 1,77 p.110,24 pueros). FORM. Senon. II 17 -are aut baptizare *(cf.* THIETM. chron. 4,18 antistes, qui me baptizavit atque -vit. *al.).* RITUALE Rhenaug. 57 (Spicil. Friburg. V. 1959) pontifex facit crucem de crismate in frontibus singulorum dicens: '-o et signo te *eqs.*' (*cf.* ALBERT. M. sent. 4,7,2 p.151[a],15). ALBERT. M. sacram. 66 p.46,15 sacerdos non potest -are. *al.* **δ** *benedicere – segnen:* VITA Boniti 13 (MGMer. VI p.126,4) duo demoniaci ... eum, ut eis -andi gratia manus inponeret, deprecati sunt. *huc spectare vid.:* NIVARD. Ysengr. 2,143 -are ferat? **c** *de fide, gratia roboranda:* HRABAN. carm. 39,55,2 -verat fidem rudem tum comitum *Christus.* GERH. AUGUST. Udalr. I 16 p.405,52 ut cum eius fide perfecta caeteris plurimis fides -retur. *al. adde de gratia baptismali:* WALAHFR. exord. 27 p.509,22 cum primis gratiae temporibus impositione manuum baptisma -ari soleret ..., quae confirmatio et tunc ad primos ecclesiae pastores pertinuit.

II *spectat ad stabilitatem dictis, scriptis sim. factam i. q. affirmare, sancire – bekräftigen, bestätigen (cf.* GLOSS. IV 137,3 St.-S. -at gefestinet): **A** *de auctore sui ipsius negotium voto, manu imposita, charta, per testes corroborante:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **α** *spectat ad donationes sim.:* LEX Baiuv. 1,1 quicquid donaverit ..., hoc per epistolam -et propria manu sua ipse et testes adhibeat *(de re v. H. Fichtenau, op. cit. p.60sqq.).* TRAD. Scheftl. 1[a] me ipsum et, quicquid habui, ad ipsam ecclesiam tradidi et firmiter in omnibus -vi. TRAD. Frising. 31 p.59,31 totum ... tradidimus et cum testibus -vimus ad ... domum sancti Corbiniani (COD. Odalb. 17 t. subscriptis. *al.*). 333[b] p.284,36 hoc negotium peractum atque -tum. DIPL. Loth. I. 12 p.77,32 (ed. Th. Schieffer. 1966) concessimus atque per hoc ... preceptum -vimus *(cf.* THIETM. chron. 1,21 quantum ad victus *sanctimonialium* ... suppetebat, ex sua proprietate ... concessit et scriptis -vit *regina).* DIPL. Karlom. (II.) 5 p.291,39 cellulam ... in ius et potestatem ... loci sollemniter transfundimus, -amus, roboramus et stabilimus (*cf.* CHART. episc. Halb. 200 p.170,24 commutationem clavibus celi -amus, testimonio Christi ... roboramus). *saepe. actu sollemnitatis expresso:* TRAD. Frising. 358 p.306,30 (a.816) totum ... tradiderunt et eo die investitura ... datum wadium -verunt (TRAD. Corb. A 231 p.288,1 [ed. K. A. Eckhardt. 1970]). COD. Lauresh. 56 Reginbodo ... nobis ... per traditionem coram multorum presentia -vit, quatinus ... habeamus potestatem *eqs.* 143 p.425,22 primum -ta est *commutatio* coram fratribus in capitulo, deinde ... coram advocato ... in placito. TRAD. Scheftl. 395. CHART. Wism. A 448 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) quod -tum est in consistorio coram consulibus. *al. v. et p.1368,57.* **β** *spectat ad pacta, statuta:* EDICT. Roth. 386 per gairethinx ... -antes, ut sit haec lex firma. POETA Saxo 2,272 deditionis -ans foedus (*cf.* ADAM gest. 3,18 ad -andum pactum federis). TRANSL. Marci in Aug. 5 amicitiam. HERM. AUGIENS. chron. a.1043 Heinricus rex ... pacem ... efficiens per edictum -vit. BERTH. (?) annal. a.1077 p.293,11 a legatis apostolicis praeceptum ... datum et -tum est, ne *eqs.* CHART. civ. Halb. 4 iura et statuta civilia, quę antecessores nostri *(sc. episcopi)* ... ipsis *(civibus)* verbo tantum -antes tradiderunt *eqs.* HEINR. LETT. chron. 16,3 p.105,11 Lyvones et Letti ... gladiorum calcatione coniurationem ... -verunt. *al.* **γ** *spectat ad servorum manumissionem:* FORM. Wisig. 5 quod ... iuratione -amus *(cf. U. Nonn, ArchDipl. 18.1972. p.104sqq.).* EDICT. Roth. 224 qui fulcfree et a se extraneum ... facere voluerit *servum,* sic debit facere: tradat eum prius in manu alteri homines et per gairthinx ipsum -it (-et *var. l.; de re v. Brunner, Rechtsgesch. I. p.144*[51]). **b** *c. colore quodam:* **α** *fidem facere, subscribere – beglaubigen, unterfertigen:* LEG. Wisig. 5,2,7 maritus ... scriptura manus sue suscriptione vel signo -et (6,1,6 epistulam tres testes ... signis aut suscriptionibus simul cum ipso -ent. CAPIT. reg. Franc. 202,5). FORM. Senon. II 15 inpressione sigilli nostri eam *(litteram)* -vimus (CHART. Raitenh. 14[b] p.18,23 cartam per s. nostri impressionem -amus. *al. cf.* VITA Bonif. II 13 sub impressione cyrographi). DIPL. Karoli III. 7 praeceptum ... propria ... manu -antes (DIPL. Otton. I. 120. DIPL. Conr. II. 170 p.228,3 -antes atque corroborantes. *al. cf.* DIPL. Heinr. III. 318 p.436,44 ego ... imperator ... -vi). **β** *asseverare, polliceri, vovere, promittere – versichern, versprechen, geloben, zusichern:* LEG. Wisig. 8,2,1 p.319,16 coram testibus iurisiurandi interpositione -et se non amplius postulare *eqs.* (WIPO gest. 29 p.47,18 licet regnum Burgundiae Chuonrado imperatori ... a Ruodolfo rege ... per iusiurandum iam dudum -tum esset. TRAD. Scheftl. 243 fidem dederunt et ipsam se servaturos iureiurando -verunt *venditores. al.*). THEGAN. Ludow. 42 cum iuramento -antes, ut *eqs.* (CHART. Babenb. 109,12 ut XXIV civium ... i. -ent, quod *eqs. al.*). WIDUK. gest. 3,76 fidem pollicentes et operam suam contra omnes adversarios sacramentis militaribus -antes (THIETM. chron. 5,33 ob -tam s. gratiam. *al. cf.* ARNOLD. LUB. chron. 5,23 p.201,4 episcopo sacramentaliter -ante non nisi pro quiete ecclesie se, quod factum erat, fecisse). *al. iurare – beschwören:* WALAHFR. Mamm. 11,5 per nomen -o Dei patris omnia. **γ** *pacisci, (pacem) facere – vereinbaren, (Frieden)*

[Heßler]

schließen: CAPIT. reg. Franc. 244,2 illa, quae ... inter nos *(sc. reges)* -ta fuerunt. WIPO gest. 21 -ta inter eos pace (BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 312,22). TRAD. Teg. 188 eo pacto coram multis -to, ut *eqs. al.* **2** *latius:* **a** *de datione:* **α** *per chartam (testibus adhibitis) tradere, litteris firmare – urkundlich (vor Zeugen) übertragen, verbriefen:* TRAD. Weiss. 196 (ed. A. Doll. 1979; a. 717) ut res meas ... ad monasterium ... -are deberem. TRAD. Frising. 9b. DONAT. Trud. 10 (MGMer. VI p. 283,24) -vit ... hereditatem suam in possessionem sancto Stephano ... perpetua traditione sub cartarum descriptione subnixa. FORM. Augiens. B 38 aliquid de rebus nostris in concambio -are (*cf.* TRAD. Ratisb. 72 p. 67,14 ut aliquas res ... inter se -rent. 168). FORM. Turon. 14 ut aliquid ... per hunc titulum libelli dotis ... tibi -are deberem. VITA Corb. 19 cum ... testibus hoc illi -verunt ... in proprietatem. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 281,24 *monasterium* in servitium Dei abbati Willihelmo ... legittime -bant. CHART. Bund. 571 p. 69,11 per hanc cartam ... -o et concedo et offero et iudico tibi ... totam decimam. *al. de feodo per signum tradito:* ANNAL. Rom. p. 477,9 prefecturam per aquilam -vit ... prefecto *imperator.* **β** *praebere – gewähren:* TRAD. Teg. 300 (a. 1157/63) mancipiis ... hanc legem -vimus, ut *eqs.* **b** *de foederatione, obligatione:* **α** *refl. i. q. se obligare – sich verpflichten:* CAPIT. reg. Franc. 268 p. 294,12 ut pro talibus necessitatibus ... nos invicem -remus ..., ut *eqs.* (274,1 contrarii nostri se i. -verunt ad nostram contrarietatem *eqs.*). 243,1 p. 159,39 sacramento ... de praestando alterutrum adiutorio nos -vimus. *se confoederare – sich zusammenschließen:* BRUNO MAGD. bell. 87 principes ... iuramentis et obsidibus invicem datis in unum se -ant. **β** *pignori dare – als Sicherheit stellen:* TRAD. Ror. 99 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966; a. 1183/89) -tum est ... ecclesie prebito fidei sacramento tantundem prediorum ... usque ad persolutam ... pecuniam. **c** *de constitutione, consilio:* **α** *decernere, constituere, diiudicare – beschließen, festsetzen, bestimmen, entscheiden:* CONC. Karol. 3B p. 12,1 sic -verunt *episcopi,* qualiter ... subter declarantur. 16B p. 105,6 ut canonica auctoritas -at et spiritalis concordia declarat. p. 105,8 ab universis uno ore -to, ut *eqs.* THIETM. chron. 6,62 p. 352,13 his tunc -tis. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,23 quasi sententialiter. CONST. I 220 validam expeditionem nostram indiximus et -vimus *(sc. imperator).* CHART. Bund. 578 ego ... iudico et per hoc meum iudicatum -o, ut *eqs.* **β** *regulam facere – zur Regel machen, festlegen:* ERMENR. ad Grim. 13 p. 547,35 cum eo *(Consentio)* volunt -are *contradictores nostri,* ut ... stridulum sonum reddamus. **γ** *sibi proponere – sich vornehmen:* VITA Norb. I 10 p. 680,53 Norbertus ... -vit in animo suo non gustare cibum, donec puella sanaretur.

B *de testibus, argumentatoribus, iuratoribus, fideiussoribus:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* LEX Ribv. 69,1 cum dextera armata ... sacramentum ... -are (adfirmare *var. l.*) studeat. LEX Baiuv. 17,3 testis testificet, sicut scit ..., et hoc per sacramentum -et (*cf.* TRAD. Frising. 8 p. 35,28 ad -andam et testificandam traditionem. 295 haec nomina monachorum, qui aliorum verba -verunt). THIETM. chron. 6,76 cui *(sorori)* haec omnia profitenti et digito ... -anti ... respondit *archiepiscopus.* TRAD. Michaelb. 81 ad -andam huius rei scientiam. TRAD. Scheftl. 145 hoc testimonio multorum -tum est. *al. adde:* ARBEO Emm. 2 p. 29,27 quod ore praedicabat, exemplo -bat. *expressius i. q. sanciri iubere – bestätigen lassen:* TRAD. Frising. 1281 (a. 977/81) de proprietate, quam regio dono accepit *comes* et iuste ac legitime secundum Baioaricam legem (*sc.* 16,15) Radasponensi colloquio sibi in proprium -vit. **b** *c. colore quodam:* **α** *testificari – bezeugen:* DIPL. Arnulfi 76 p. 114,39 qui ... finibus circumductis et populis -antibus noverunt se iniuste ibidem sedere. **β** *testimonio esse – als Zeugnis dienen:* VITA Goar. 7 p. 418,1 postea episcopo auctoritas ipso homine de illo nutricario -bat. FORM. Senon. I 2 ratio ... exposcit, ut inter emitore et vinditore scriptura -at. **γ** *probare, comprobare – beweisen, erhärten:* LEG. Wisig. 2,5,17 p. 117,5 per quarum *(scripturarum)* similitudinem scripturam, quam profert, veram esse -et (*cf.* CAPIT. reg. Franc. 104,7 cum duabus aliis cartis ... suam cartam ... veracem et legitimam esse -et). TRAD. Frising. 183 p. 174,25 cum VII sacramentales ... -tum fuit, quod *eqs.* RADBERT. corp. Dom. 1 l. 135 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XVI. 1969) alia ... Christi miracula hoc unum passionis -at sacramentum. *al.* **2** *latius i. q. asserere, declarare, dicere – behaupten, erklären, sagen:* BEDA hist. eccl. 3,25 p. 181,16 -antibus eis, qui ... de Galliis advenerant, quod *eqs.* CONC. Karol. 23 p. 204,1 hereticus ... -ans ... *Christum* nequaquam filium Dei adoptivum esse. CAND. FULD. Eigil. I 19 quidam ... contra plagam occidentalem satius poni *claustrum* -ant. ADAM gest. 2,35 haec aliqui apud Ripam gesta -ant. HEINR. LETT. chron. 20,3 liberos eos *(Ugaunenses)* ... esse -bant *fratres militiae.*

C *de approbatoribus:* **1** *obi. homines (praecipue ad honores designati, electi):* **a** *publ. et iur.:* **α** *obi. reges (dux: l. 27):* URSIN. Leod. 5 (MGMer. V p. 327,15) Childericum ... elegit quidam pars Francorum ...; rex vero Childericus -tus in regno *eqs.* (BRUNO MAGD. bell. 93 cum ... maiores et mediocres convenissent regemque, sicut a principibus erat electus, unanimiter i. r. -assent. *cf.* ANNAL. Pegav. a. 1138). BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 319,41 filium ... illius *(regis Roudolfi),* cui iam parvulo adhuc ducatus Alemanniae ... delegatus est, dux Welfo cum nonnullis senioribus ... communi ... suffragio et laudamento dominum sibi et ducem nunc denuo -verunt. *de unctione, sanctione apostolica:* ANNAL. regni Franc. a. 754 Stephanus -vit Pippinum unctione sancta in regem. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,5 Roudolfum ... auctoritate apostolica in regnum -vit (*cf.* BERNOLD. CONST. chron. a. 1080 p. 436,28 in regia dignitate). ANNAL. Disib. a. 1125 legati pro -ando rege Romam mittuntur. *al.* **β** *obi. magistratus, officiales sim.:* CONST. I 174,6 (a. 1158) venturi ... consules a populo eligantur et ab ipso imperatore -entur. COD. Wang. Trident. 28 p. 77,2 ego Oliverius, sacri palacii notarius et a ... Friderico imperatore -tus, interfui. *v. et p. 1329,72.* **γ** *obi. litigantes victores:* CHART. Friburg. 81 (a. 1245/47) nos *(sc. iudex)* eos auctoritate nobis commissa in possessione sua -vimus. **b** *eccl. et canon. (de re v. Feine, Rechtsgesch.³ 1955. p. 302.336):* **α** *obi. episcopi (cf. R. L. Benson, The Bishop-Elect. 1968. p. 90sqq.):* CHART. episc. Hild. I 643 (a. 1210/16) Gerhardus ... Osnaburgensis episcopus in Bremensem archiepiscopum -tus. CHART. episc. Halb. 886 Ludolfus ... electus et in episcopum -tus (CHART. episc. Hild. III 39 p. 16,33 e. tus). SALIMB. chron. p. 176,4. *al. adde:* OTTO FRISING. gest. 2 capit. p. 99,35 Gwicmannus in episcopatu -tus *est.* **β** *obi. presbyteri, praelati:* TRAD. Frising. 143b (a. 791/93) -tus et ordinatus erat *presbyter* auctoritate canonice *(sic?).* DIPL. Conr. III. 188 p. 341,15 (ed. F. Hausmann. 1969) qui *(spiritalis pater)* ab omnibus *fratribus et sororibus* canonice electus et a pontifice Magontiensi approbatus et -tus *eqs.* CHART. Bund. 649 p. 144,20 quod ... episcopus teneatur personam idoneam presentatam per capitulum ... recipere et -are in dictis ecclesiis *(cf.* CHART. Gosl. I 614 p. 570,38 Eilardum abbatem ad presentacionem capituli ... -vit *archiepiscopus).* CHART. ord. Teut. (Thur.) 299 p. 246,1 prepositus -tus. **2** *obi. res:* **a** *spectat ad renovationem:* **α** *obi. chartae, diplomata:* DIPL. Karlom. (II.) 28 -amus et corroboramus tam preceptum regum ... quam vel ipsam plebem ... ad partem monasterii (DIPL. Otton. I. 245a p. 350,8 ut eadem precepta ... per nostre confirmationis preceptum in prefatum ... locum -remus. *al.*). COD. Lauresh. 44 p. 326,21 imperator ... exemplo antecessorum ... privilegium libertatis ... monasterio ... -vit. *adde:* DIPL. Ludow. Germ. 20 praedecessorum ... pie facta. **β** *obi. bona, iura:* FORM. Marculfi 1,31 (ed. A. Uddholm. 1962) regales clemencia in illis conlata munera vel propriaetate parentum -are deliberat, quos *eqs.* DIPL. Merov. I 82 hoc ibydem dinuo vise fuemus concessissae vel -ase (*cf.* DIPL. Otton. I. 338 p. 461,26 concedimus et -amus. CHART. Raitenh. 34 p. 35,8 [epist. papae] cum fratribus ... a ... predecessoribus nostris concessum sit et a no-

[Hefler]

bis ipsis postmodum -tum, ut *eqs.)*. ANNAL. regni Franc. a.756 magis magisque de iustitiis sancti Petri -vit *Pippinus*. DIPL. Heinr. II. 279 p.330,20 quatinus ... omnes res ... praecepto confirmationis ... corroborare et -ari dignaremus (THIETM. chron. 8,14). DIPL. Heinr. III. 62 precipiendo -amus et -ando precipimus, ut *eqs.* CHART. Babenb. 93 factum ... renovando -are. CHART. Carinth. IV 1960 donotionem ... -ivimus *(A). saepe. absol.:* AGNELL. lib. pont. 118 p.356,1 ille *(episcopus)* ... simulabat omnes cedulas et ait ...: 'ite modo, ut mecum volutem, qualiter cun-em.' γ *obi. statuta sim.:* CONC. Karol. 14 p.89,21 papa ... praedecessoris sui ... concilium -ans atque amplectens *eqs.* DIPL. Ludow. Germ. 13 p.15,39 avus ... atque ... genitor noster eandem constitutionem ... oraculis suis -verunt (*cf.* REGINO chron. a.813 constitutiones, quae in singulis *conciliis* factae sunt, ab imperatore -tae sunt). **b** *spectat ad assensum:* α *in univ.:* TRAD. Frising. 298 p.258,2 (a.811) si ... imperatoris esset voluntas hoc *concambium* ... suo -are praecepto *(item de assensu imperatoris, regis:* DIPL. Ludow. Germ. 21 si ... ea, quae fideles ... inter se commutaverint, nostris com--amus aedictis. COD. Lauresh. 134 p.408,32 banno et sigilli ... munitione. RAHEW. gest. 3,25 electionem ... ratihabitione -are. *al.*). 397[c] p.338,25 ut ipsam *(sc. liberti)* traditionem Keyla et Audulfus ... -are debuissent. RIMB. Anscar. 13 p.35,2 hanc rationem ... papae ... intimari fecit -andam *(item de assensu papae:* BRUNO MAGD. bell. 104 electionem novi regis consensu suo -verat. OTTO FRISING. gest. 1,51 Petrus *Abailardus* dampnationem sui dogmatis a Romana aecclesia -tam cognoscens *eqs.)*. BERTH. (?) annal. a.1078 p.310,44 omnes domno apostolico inoboedientes ... anathematizatos ... -bant *principes Saxonum*. BERNOLD. CONST. chron. a.1084 p.440,46 quae *(treuvae)* ... in toto ... regno ... -tae sunt. TRAD. Patav. 120 episcopo ... traditionem banno suo -ante *(item de assensu episcopi:* TRAD. Salisb. II 51[a]. *al.). de chartae recognitione ut vid.:* COD. Lauresh. 433 (a.779) ego Grimarius ... scripsi, ego Heilradus -vi et manumisi. β *ratum habere, laudare, consentire, assentire – genehmigen, billigen, gutheißen, zustimmen:* TRAD. Frising. 12 p.40,16 (a.758/63) actum est hoc ... coram Tassiloni duce ipso -ante (BREV. NOTIT. p.A6,29 hec omnia ... ibidem -vit *Theodbertus dux. al. in hac regione*). 23 p.51,42 hereditatem ... coram omni clero seu parentibus meis -antibus ... tradidi *(item de assensu propinquorum:* CHART. Rhen. inf. I 6 signum ... coniugis eius *[sc. traditoris]* consentientis et -antis. CHART. Tirol. notar. I 608 filius ... laudavit et -vit locacionem. *al.)*. CHART. Westph. II 424 iudiciali sentencia ... ministerialium meorum cor-tum *(sic?)* est. CHART. Tirol. notar. I 86[b] monachi ... -verunt ... vendicionem. 962 p. 492,27 hoc laudum ibi per milites et burgenses -tum fuit. *al. de acclamatione:* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p.416,23 haec electio ... sonantibus campanis ab omnibus -batur. γ *asciscere, acceptare – anerkennen, annehmen:* BERTH. (?) annal. a.1077 p.289,39 conditiones. TRAD. Salisb. I 83 quod ita -tum est per manus servitorum sancti Petri (*cf.* CHART. Mog. A I 502 tradicionem ... stipulata manu -vit abbas). CHART. Tirol. notar. I 500 -are hoc compromissum. *spectat ad usum nummorum:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p.399,42 (c.1220) ut ... novi denarii -entur et stabiliantur. δ *ratum esse iubere – in Kraft setzen:* CONC. Karol. 10,5 ut manus vestrae *(sc. ducis)* decretus -etur, ut *eqs.*

adi. **confirmatus**, -a, -um. **1** *roboratus, stabilitus – gestärkt, (in sich) gefestigt:* **a** *corpor.:* ALBERT. M. animal. 3,121 illa melancolia erit habens multos et stabilitos et -os spiritus. **b** *spirit.:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,31,1 p. 502[b],15 in angelis non -is, quando erant adhuc in via ad confirmationem (sent. 2,4,2 p.106[b],21. 2,7,2[capit.] utrum liberum arbitrium liberius sit in non -is, sicut in nobis, quam in -is, puta bonis a. summ. theol. II 15,94,3 p.213[b],29 idem est de -is *angelis* in patria et damnatis in inferno. *ibid. al.*). **2** *certus, constans – sicher, fest:* ALBERT. M. metaph. 3,1,1 p.107,36 (ed. B. Geyer. 1960) opinio *est* ..., quando non -o ... consensu amplectitur alteram *partem* (*cf.* 4,2,7 p.184,82 sumus opinantes aliquid habitu trepidante et non -o). **3** *validus, efficax – kräftig, stark:* ALBERT. M. animal. 1,613 *renes* habent ... additamenta, ut -ior sint in eis virtus et operatio. **4** *bene affirmatus, incolumis – gut (ab)gesichert, unanfechtbar:* CHART. archiep. Magd. 279 p.348,31 (a.1154; spur. ?) quatenus ... traditionis ratio foret (floret *ed.*) -ior. **5** *stabilis, ratus – dauerhaft, gültig:* TRAD. Frising. 563 (a.828) ut ... hoc ... inconvulsum et -um in evum permansisset.

subst. **1. confirmans**, -antis *m. qui chrismate signat – einer der die Firmung spendet:* ALBERT. M. sacram. 66 p.46,1 de auctoritate -is.

2. confirmandus, -i *m. qui chrismate signandus est – Firmling:* ALBERT. M. sent. 4,7,4 p.159[a],3 erat benedictio quaedam data -is. 4,7,8 p.168[b],14 qualiter -us debet praesentari a suis patrinis. *ibid. al.*

3. confirmatus, -i *m.* **1** *qui chrismate signatus est – ein Gefirmter:* ALBERT. M. sent. 4,7,8 p.170[b],26 non -us nullum debet praesentare *confirmandum*. eccl. hier. 4,2 p.639[b],10 in consecrationibus ... baptizatorum et -orum. **2** *(archi)episcopus post electionem auctoritate apostolica sancitus – bestätigter (Erz-)Bischof:* CHART. Rhen. inf. II 243 (a.1239) Conradus ... Coloniensis ecclesie electus et -us (CHART. ord. Teut. [Thur.] 150[1]. CHART. Osn. III 588 p.408,7 ecclesie Osnaburgensis e. et -us). CHART. Merseb. 417[a] p.340,42 presentibus ... Sambiensi -o *eqs. al.*

4. confirmata, -ae *f. abbatissa post electionem auctoritate episcopali sancita – bestätigte Äbtissin:* CHART. Turic. 953 p.37,20 (a.1255) Mechthildis ... electa et -a.

confiscatio, -onis *f.* **1** *publicatio bonorum – Vermögenseinziehung, Konfiskation:* INNOC. IV. registr. A 512 banna, -es, statuta ..., si qua contra vos per ... imperatorem ... sunt ... prolata, irrita ... nuntiantes *(sc. papa). expressius de iure: p.1330,33.* **2** *spectat ad feoda (fiscalia q. d.):* **a** *proprie i. q. cessio in feodum – Vergabung zu Lehen:* FUND. Laub. 10 (MGScript. XIV p.551,49; s. XII.[ex.]) direptiones, venditiones, -es ... factae sub episcopis. **b** *meton. i. q. feodum – Lehen:* FUND. Laub. 6 (MGScript. XIV p.550,18) cum ... amplis -bus ad ipsum castellum pertinentibus (11 p.552,9).

confiscator, -oris *m. coactor – Eintreiber:* CHART. Westph. 1070 (ed. J. S. Seibertz, UB z. Landes- u. Rechtsgesch. d. Herzogthums Westfalen. III. 1854. p.429,19; a.1177) consenciente Brunesto, exactore sive -re ... vectigalium.

confisco, -avi, -atum, -are. *script.:* convi-: *p.1339,1.* -fes- *(var. l.): l.71.*

I *spectat ad aerarium publicum:* **A** *obi. res:* **1** *publicare, fisco addicere – einziehen, konfiszieren:* **a** *in univ. (de re v. H. Faußner, DtArch. 29. 1973. p.412sqq.):* VITA Ludow. Pii 38 quod quorumdam pontificum *Romanorum* ... desidia, sed et iudicum ... cupiditate multorum praedia iniuste fuerint -ta. GESTA Mett. cont. I 5 p.546,40 princeps ... bona eius *(Folmari electi)* universa -ari fecit (CHRON. reg. cont. I a.1187 p.135,26. CONST. II 80/81 p.101,34. HONOR. III. registr. 165 p.116,6 rex ... personas eorum sub perpetuo imperii banno ponens b. ipsorum ... -ari precepit. *al.*). CAES. HEIST. mirac. I 5,3 cuius domum ... comes ... -vit. **b** *spectat ad ius regale spoliorum q. d.:* ARNOLD. LUB. chron. 3,17 p.158,30 ablatis stipendiis, que -ta fuerant (*cf.* 3,18 p.160,7 mortuis episcopis -antur ecclesie, ita ut ablatis omnibus mobilibus et stipendiis presentis anni episcopus subintrans omnia ... evacuata inveniat). *adde:* CHRON. reg. cont. V a.1242 p.283,18 rex ... contendens -are redditus episcopales *eqs.* **c** *spectat ad repetitionem bonorum censualium (de re v. A. Dopsch, Herrschaft u. Bauer in der deutschen Kaiserzeit. 1939. p.156):* CHART. Rhen. med. I 135 p.176,35 (gloss. a.1212) quandocunque aliquis ... de familia ecclesie obierit absque herede ..., quod ... abbas ad opus sue ecclesie omnia bona sua debet -are et sibi colligere. **2** *arrestare – beschlagnahmen:* LEX Sal. Merov. 51,2 qui grafionem rogat iniuste aliquid -are (-fes- *A4*) *eqs.* CHART. Basil. C II 117 p.61,41 (a.1273) que *(domus)* ... cumulato

[Heßler]

gravi debitorum onere bis fuerat -viscata (*cf.* ANNAL. Basil. a. 1274 p. 196,32 ut *advocatus* -ret res ecclesie . . . et solveret debita). **B** *obi. homines:* **1** *strictius i. q. publicatione bonorum punire – mit Konfiskation bestrafen:* ADEMAR. hist. 3,47 p. 169,24 data lege, ut quicumque christiani de sua potestate nollent fieri Sarraceni, aut -rentur aut interficerentur. CHRON. Reinh. a. 1208 p. 576,12 usurarios manifestos . . . -ari iubet *rex.* **2** *latius:* **a** *ad puniendum tradere – überantworten:* EPIST. Ratisb. 10 p. 325,8 sub cuius tituli refugium vult se conferre, qui -tus carceri . . . sententiis videtur subiacere? **b** *despoliare – ausrauben:* GESTA Alber. 327 hos *(cives)* -vit villamque solotenus ussit *hostis.*

II *spectat ad bona publica (fiscalia q. d.) in beneficium data:* **A** *in feudum dare – zu Lehen geben:* FUND. Laub. 10 (MGScript. XIV p. 551,32; s. XII.ex.) predia . . . vendita, -ta sunt, alienata. CHRON. Laet. 10 p. 499,15 que *(bona)* . . . in possessionem domini Nicholai . . . -ta sunt. **B** *feodo instruere – belehnen: v. l. 27.*

adi. **confiscatus,** -a, -um. **1** *publicatus – eingezogen:* EKKEH. IV. cas. 20 p. 77,5 cui *(duci)* et praedia damnatorum -a in beneficium sunt tradita. **2** *feodo instructus – belehnt:* FUND. Laub. 12 (MGScript. XIV p. 552,51) castellum cum pluribus -is hominibus sibi retinuerant episcopi.

subst. **confiscatus,** -i *m. vassallus feodo instructus – Lehnsmann:* FUND. Laub. 12 (MGScript. XIV p. 552,48) -orum . . . eorum, qui de huiuscemodi rebus sunt ab eis *(episcopis)* confiscati, maxima pars spectat ad honorem castelli Tudiniensis. *Heßler*

***confita** (gumf-, cumf-, -ic-, -ict-), -ae *f. (n.* -um: *l. 47)* (γομφίτης) *? nom.:* -is: *l. 44.* -i: *l. 45. usu attrib.: l. 52.*

de specie quadam resinae arboris q. d. Styrax officinalis (L.) i. q. gutta styracis – Styrax(harz): **1** *de def. et natura:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 374^{E} styrax rubea, quae secundum compositorem est -a rubea, apud eundem est cozumbrum sive thus Iudaeorum *eqs.* p. 380^{D} -a rubea, i. styrax, calida est et sicca *eqs.* ALPHITA I p. 316,19sq. dicunt quidam, quod *styracis* calamitae fex est rubea et rubeae fex -a vel liquida et -ae vel liquidae fex corumbrum; -a idem est quod thimiama (ALPHITA II p. 179,21sqq.). ALPHITA II p. 185,19 timiama, i. cozimbrum vel fex ladani, -a idem. *al.* **2** *de usu:* ANTIDOT. Augiens. p. 55,11 recipit hec: . . . lithos magnite, gum-a ana dragm. I. p. 61,36 zinziber, cozumbru, cum-a. p. 64,22 cera unc. VI, mastice unc. II, gum-is unc. II. *al.* ANTIDOT. Sangall. p. 89,2 cozumbrio . . ., storace . . ., -i. ROGER. SALERN. chirurg. 1,889 accipe . . . olibanum, ⟨fecem ladani⟩ et cozimbrum (vel -cum *add. in marg. M*). WALTH. AGIL. med. 46–48 p. 156,27 -e, . . . storacis rubee, thuris ana unc. II. 139 p. 219,35 opoponacis, ⌞storacis calide *(sic?)*⌟ (-ce, id est storacis rubee *cod. I*) ana unc. IV. MOSES PANORM. marisc. 14 p. 179,14 -am duram. 18 p. 184,16 medicinam, que vocatur -a liquida. p. 185,6 storazinem -ictam (*gloss.:* idest storaginem nigram). *al.*

confiteor, -fessus sum, -eri. *script.:* cun-: PONTIF. Rom.-Germ. 115,4 (Studi e Testi 227. 1963) *cod. P. partic. perf.:* -fes(us): *p. 1340,57.68. adde* CHART. Bund. 479. *ibid. al.* -fex(us): *p. 1341,66. form. act.: p. 1340,3. 43. 1341,26. 40. 1342,14. usu pass.: ?praes. inf.: p. 1341,26. perf. partic.: p. 1340,23sqq. 46. 1342,43sqq. 1343,19sqq. confunditur c.:* conficio: *p. 1341,42. adde* HUGEB. Wynneb. 12 -ens (confitiens *var. l.*). converto: LEX Baiuv. 14,5 -ssus est (conversus fuerit *var. l.*). CAPIT. reg. Franc. 252,43^{a} -ssi fuerint (conversi *var. l.*). *struct. notabiliores: gen. partit.: p. 1340,41.* cum *vice dat. personae: p. 1341,59. acc. c. coni. vice inf.: p. 1340,72. adde* CHART. Bund. 710. *nom. c. inf.: p. 1340,29.* quia: *p. 1340,4.* ut: *p. 1340,36.* si: *p. 1340,48.* utrum . . . an: CAPIT. reg. Franc. 306,17.

fateri, profiteri, concedere, (per confessionem) exhibere, patefacere – (ein)bekennen, sich bekennen (zu), (ein-, zu)gestehen, zugeben, (durch ein Bekenntnis) dartun, kundtun, offenbaren (cf. GLOSS. I 735,51 St.-S. -batur iah. 743,76 -ssus est gihiez *abd* giliez *ce* biiach *o):* **I** *gener.:* **A** *strictius:* PASS. Leod. 14 (MGMer. V p. 296,13) ut non solum dixisse, sed cur etiam de Dei famulo tam gravia cogitasse voce publica -ret (-retur *var. l.*). LIUTG. Greg. 2 p. 68,13 ille *(puer)* . . . -ssus est, quia hoc facere non potuisset. HROTSV. Cal. 9,10 utcumque se res habeat, -ere. THANGM. Bernw. 37 *imperator* -ssus est . . . presbitero, cum ab illo interrogaretur, . . . se febricitari. ALBERT. M. eth. comm. 342 p. 291,26 (ed. W. Kübel. 1968/72) est . . . 'verax' . . ., dum '-etur' (*p. 1127^{a}, 25* ὁμολογῶν) verbis et factis esse 'circa ipsum', quae sunt. *al.* **B** *latius:* **1** *dicere, affirmare – sagen, behaupten:* **a** *in univ.:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 359,18 (epist.) hi, qui -entur se plurimam habere partem de grammaticae artis doctrina. ALBERT. M. eth. comm. 343 p. 292,36 (ed. W. Kübel. 1968/72) qui *(Socrates)* -batur semper se nescire. animal. 18,28 si *oves* in coitu respiciant ad meridiem, -entur *pastores,* quod ut frequenter feminas concipiunt. metaph. 8,1,4 p. 392,52 (ed. B. Geyer. 1964) qui *(Democritus)* corpora indivisibilia -ssus est esse sensibilium materiam. *al.* **b** *de communi opinione philosophorum i. q. consentire, accipere – übereinstimmend behaupten, gelten lassen, anerkennen:* **α** *usu act.:* ALBERT. M. pol. 8,4^{c} p. 783^{a},15 illae *(melodiae Olympi)* . . ., sicut omnes -entur, rapiunt animas in audaciam (metaph. 8,1,3 p. 391,19 [ed. B. Geyer. 1964]). **β** *usu pass.:* ALBERT. M. metaph. 1,3,14 p. 44,45sq. (ed. B. Geyer. 1960. 1964) 'id, quod verum est' et '-ssum' (*p. 985^{a},23* τὸ ὁμολογούμενον) et ab ipso et ab omnibus aliis philosophis; -ssum enim esse dicitur, quod communis animi conceptio est et quod quisque probat auditum (8,1,2 p. 389,62 'quaedam' substantiae communiter '-ssae sunt a. o.' esse substantiae. 8,1,4 p. 392,44 a. o. . . . primis philosophantibus '-ssum est [*p. 1042^{b},9* ὁμολογεῖται] subiectam' materiam . . . esse 'substantiam'). *ibid. al.* **2** *promittere – versprechen:* ARBEO Emm. 39 p. 87,29 sibi eam *(uxorem)* sotiare . . . -ssus est. WIDUK. gest. 1,13 p. 22,15 se . . . parere voluntati illius -ssus est. *adde:* ARBEO Corb. 4 p. 192,21 eum *(furem)* . . . ex animo -ente, ut vitam mutare debuisset.

II *publ., iur., canon.:* **A** *strictius:* CONC. Merov. p. 76,2 si quis adulterasse aut -ssus fuerit vel convictus (LEX Ribv. 55,1 si interrogatus -ssus f. *eqs.* LEX Sal. Pipp. 68,2 si . . ., antequam torquatur, f. -ssus. *al.*). CONC. Karol. 24^{A},15 si forte -antur malorum, quae gesserunt. ORD. iud. Dei A 2^{b} p. 607,19 (cod. A 9) si quis culpabilis . . . peccatum, quod fecit, -ere noluerit. CAPIT. reg. Franc. 258,5 partim -ssi, partim convicti conspirationis malum perpetrasse . . . depositi sunt *monachi.* 275,10 si . . . peccator de manifesta et comprobata vel a se sponte -ssa causa ad poenitentiam venire voluerit (BERTH. [?] annal. a. 1076 p. 285,16). 306,16 ut nobis *(sc. episcopis)* -retur *rex,* si eam *(reginam)* . . . ad se ipsam fallaciter criminandum compulisset. CHART. Tirol. notar. I 29 Aychebonus . . . per sententiam condepnavit Ottonem Richum presentem et -entem et volentem in XIII libris Ver. dandis Paganino (82.84. *ibid. saepe. de re v. praef. ed. p. CLIsq.*). 77 equum, quem . . . Otto Grassus fuit -ssus . . . Vito abstulisse. *persaepe.* **B** *latius:* **1** *declarare, confirmare, comprobare, protestari, denuntiare – erklären, bestätigen, versichern, bezeugen, aussagen:* **a** *in univ.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 10 p. 399,34 manifeste -ssus (-fesus *var. l.*) est se . . . in voluntate regis velle perdurare. CHART. Bund. 439,15 presbyter est -ssus . . ., quod episcopus . . . consecravit ecclesiam. 482 Armanus fuit conversus suprascripte eclesie, sicut ipsi *(infrascripti)* -bantur. CHART. Tirol. notar. I 113 -etur *Mucius,* quod dicta locatio facta ei fuit, set dicit, quod fictum bene solutum est. CHART. Babenb. 425 nos Fridericus . . . tenore presentium -emur et publice protestamur, quod *eqs. saepe.* **b** *de debitis, pretiis sim. receptis vel solvendis:* CHART. Bund. 440 (a. 1186) pro hac . . . vendicione -ssus fuit . . . se accepise . . . precii nomine solidos duodecim imperialium (443 -fesus fuit. *cf.* 506 -fesi fuerunt . . . se recepisse *eqs. ibid. al. v. et l. 71sq. cf. p. 1341,9sqq.*). 511 pro hac vendicionem . . . venditor fuit contentus et -ssus accepisse ab . . . emptore . . . solidos quattuor (544 p. 51,5 fuerunt contenti et -ssi se accepissent *eqs. al.*). CHART.

[Antony]

Tirol. notar. I 136[b] p.67,12. CHART. Bund. 743 quos *(denarios)* -ssus fuit se debere dare. CHART. Babenb. 415. *al.* **c** *de cessionibus, traditionibus sim.:* TRAD. Frising. 358 p.306,21 (a.816) Frumolt et frater eius ... -ssi sunt nullam in eadem basilica habere potestatem. 703[a] p.589,26 -ssus est priorem traditionem. TRAD. Brixin. 507[b] Ludewicus ... -ssus est ..., quod ipse ... possessiones ... sancto Petro ... tradidit. *al.* *de dono nuptiali:* CHART. Tirol. notar. I 47[a] (a.1236) Walterius ... fuit -ssus et manifestus accepisse et habuisse in dotem a d(omin)a Christina centum libras (632). *ibid. al.* *de hereditate:* CHART. scrin. Col. B 772 (a.1262) Metildis ... manifeste -ssa est coram officialibus, quod dedisset duobus filiis ... sexaginta marcas *eqs.* **2** *spondere – geloben:* CAPIT. reg. Franc. 252,31 p.232,4 si ... fur ... Deo ... et sacerdoti comite vita emendationem morum et actuum -etur *eqs.* THANGM. Bernw. 13 p.764,30 quae *(ancillae Dei)* ... religionem et subiectionem -ssae sunt. **3** *promulgare – verkünden:* CAPIT. reg. Franc. 35,48 ut comites et iudices -antur, qua lege vivere debeant. **4** *in testimonium afferre – sich berufen (auf):* DIPL. Loth. II. 15 p.407,30 (ed. Th. Schieffer. 1966) cum praecepto, quem fuit -ssus.

III *eccl.* (*cf.* AMALAR. cod. expos. I 6,2 verbum '-or' duobus modis accipitur, pro confessione peccatorum et pro laude Christi): **A** *de peccatis, culpa sim. (absol. i. q. confessionem facere – beichten):* **1** *def., praecepta, statuta sim.:* CONC. Karol. 37,33 quidam Deo solummodo -eri (-ere *var. l.*) debere dicunt peccata, quidam ... sacerdotibus -enda esse percensent. CAPIT. reg. Franc. 228,6 quatinus ... omnes ..., qui publice crimina perpetrarunt, publice peniteant; qui vero occulte deliquerunt, illis -antur, quos episcopi ... medicos elegerint (*cf.* ALBERT. M. sent. 4,17,27 p.697[a],30 non est publice -endum ..., nisi forte esset crimen, quod universam commoverit urbem). ALBERT. M. sent. 4,16,12 p.567[a],28 quod omnis ... fidelis semel in anno -retur sua peccata. 4,17,40[capit.] an sacerdoti proprio sit -endum (4,17,44[capit.] *al.*). 4,21,11 p.880[a],11 -eri in generali. CHART. Eichsf. 401 p.240,3 *monachi* extraneis non -antur, sed suis confratribus ad hec ab abbate deputatis. *al. v. et p.1342,35q.* **2** *exempla:* **a** *in univ.:* VITA Lamb. Traiect. 15 (MGMer. VI p.368,13) Iesum peccata vestra -ete (-emini, -etis, -atis *var. l. [ex Vulg. Iac. 5,16* -emini]). ARBEO Corb. 4 p.192,18 tumorem animi vulnera -endo (conficiendo *2*). WETT. Gall. 6 pars populi -endo peccata sua credidit. GODESC. SAXO theol. 22,21 p.323,5 -or ... Deo meo ..., quod ... deliqui. *al.* **b** *de confessione monastica vel laica q. d.:* IONAS BOB. Columb. 2,12 p.261,25 reatum suum -etur *famula Christi* sodalesque vocat *eqs. al.* **c** *de confessione publica:* VISIO Baront. 12 p.386,17 sua peccata sacerdotibus est -ssus. CAPIT. reg. Franc. 197 p.53,29 *Ludowicus* prostratus in terram ... -ssus est coram omnibus *eqs.* 198 p.57,11 bis terque quaterque -ssus in omnibus ... suscepit ... penitentiam publicam. *al. v. et p.1342,1.* **d** *de confessione privata (indicatur confessor per* cum: *l.59):* BEDA hist. eccl. 5,13 p.311,21 peccata (BERTH. [?] annal. a.1077 p.304,36. *al.*). WALAHFR. Gall. 2,19 delictum. FORM. Laudun. 2 p.514,3 quicquid episcopus sacerdoti -eri debet, ... omnia tibi -bor. CARM. Bur. B 36,1[a],7 presul -ens, esto vere penitens. GLOSS. Roger. II 316 quod, priusquam ferrum a vulnere extrahas, pacientem -eri facias. SALIMB. chron. p.379,3 -ssus est mecum (p.411,15 volebant -eri cum eo *[fratre]. ibid. al.*). p.403,33 ducitis ... mulieres post altare causa -endi et ibi eas cognoscitis. *saepe.* *in formula veniae indulgendae (cf. p.1343,9sqq.):* CHART. Rhen. med. III 9 p.12,17 (epist. papae a.1213) omnibus, qui laborem istum *(sc. expeditionem in terram sanctam)* ... subierint ..., plenam suorum peccaminum, de quibus veraciter corde contriti et ore -ssi (-fexi RYCCARD. chron. a.1213 p.49[a],23) fuerint, veniam indulgemus (CHART. Raitenh. 253 p.206,34 nos *[sc. archiepiscopus]* o. Christi fidelibus ... ad eandem ecclesiam ... confluentibus, q. de peccatis suis vere c. f. et -ssi, quadraginta dies de iniuncta sibi penitencia ... relaxamus). **e** *de confessione in periculo mortis facta:* VITA Amati Habend. 11 (MGMer. IV p.219,29) in eorum *(fratrum)* presentia publica voce -ssus est. CONSUET. Marb. 303 (Spicil. Friburg. X. 1965) frater, qui se ... senserit ... ab hoc seculo migraturum, ... prelato vel priori -atur. STATUT. ord. Teut. p.68,26 *frater* intrabit infirmitorium, sed prius -bitur (*theod.* 'bîhte tûn') et communicabit. *al.* **f** *de confessione per formam orationis factam:* RITUALE Flor. p.77,23 dicat infirmus suum '-or'. STATUT. ord. Teut. p.121,10 ad 'pater noster' et ad 'credo' et ad '-or' fit venia (p.121,31). p.122,11 quando sacerdos dicit '-or'. *al.* **B** *de fide, doctrina sim.:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* CONC. Merov. p.5,10 fidem catholicam (ALDH. carm. eccl. 4,6,18 India ... -ssa f. [confusa fide *Quercet.*] ... credidit in Christum. *al.*). STEPH. EDD. Wilfr. 41 p.234,24 idolatriam deserentes, Deum omnipotentem -entes. VITA Desid. Vienn. 2 dum se sub specie Christum diceret -ere (WIDUK. gest. 1,34 p.47,2. *al.*). WALAHFR. exord. 27 p.511,27 quid aemolumenti in baptismo consequendum, quid -endum atque credendum. *al.* *remissius:* WALTH. SPIR. Christoph. I 12 se christianum esse -ssus est. **b** *de dogmatibus:* **α** *de doctrina ecclesiae:* IONAS BOB. Columb. 2,24 p.286,21 ineffabilem trinitatem una deitate -eri (*cf.* ALDH. epist. 4 p.485,24 sanctae trinitatis unam essentiam ... et trinam personarum subsistentiam ... -or. GODESC. SAXO fragm. p.21,9 ecclesia sancta catholica ... credit et -etur Deum naturaliter unum et personaliter trinum. *al.*). CONC. Karol. 23 p.204,3 proprium et verum Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei -or. GODESC. SAXO theol. 23 p.324,8 quod corpus et sanguis Domini vera sit caro verusque sanguis, unusquisque debet credere, nosse, tenere, -eri ... fidelis. *al.* **β** *de doctrina singulorum:* GODESC. SAXO fragm. p.38,13 credo et -or ..., quod gemina est praedestinatio *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,54 p.75,30 audacter -or patrem alio esse patrem, alio Deum *eqs.* 1,58 p.83,27 ut, sicut personam filii, ita divinam essentiam indeterminate incarnatam passam -retur *Gilibertus.* **2** *latius:* **a** *praedicare – verkünden:* FLOR. LUGD. carm. 13,66 quae *(lingua)* -ssa Dei perenne verbum cervicem gladio dedit secandam. **b** *sequi – leisten:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,246 inermia monstrant pectora -ssi veram pro nomine Christi miliciam. **C** *de laude, gratia sim. i. q. hymnizare, glorificare – lobpreisen (cf.* GLOSS. I 805,51 St.-S. -batur lopota *abcd* lopsagata *e):* RUP. TUIT. trin. 25,5 l.2133 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXII. 1972) psalmo CVII ... caput ipsum -etur, cantat et dicit *eqs.*

adi. **confessus,** -a, -um. **1** *confessione patefactus – einbekannt, gebeichtet:* PONTIF. Rom.-Germ. 136,9 (cod. V; Studi e Testi 227. 1963) si -a peccata deinceps velit fugere. EKKEH. IV. bened. I 16,128 testis presensque precator in istis (gloss.: malis -is). *cf. p.1340,46.* **2** *(com)probatus, acceptus – (allgemein) anerkannt:* ALBERT. M. metaph. 8,1,2 p.390,21 (ed. B. Geyer. 1964) 'propriis' ... et privatis et non communiter -is sermonibus 'quidam dicunt' *eqs. v. et p.1412,69. cf. p.1340,25. 27.* **3** *congruens – übereinstimmend:* ALBERT. M. eth. comm. 54 p.54,74 (ed. W. Kübel. 1968/72) '-a' (*p. 1099[b],28* ὁμολογούμενα), idest consonantia, 'his, quae a principio' ... dicta sunt.

subst. **1. confitens,** -entis *m. qui fatetur, profitetur – einer der bekennt, sich bekennt (zu):* **1** *gener.:* OTLOH. prov. T 35 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) -es ... languoris sui qualitatem ... recipient sanitatem. **2** *iur. i. qui affirmat, comprobat – einer der bestätigt, anerkennt:* CHART. select. Keutgen 143,9 (a.1213) si proprius alicuius et proprietatem -s decesserit. **3** *eccl.:* **a** *spectat ad peccata i. qui confessionem facit – einer der beichtet:* CONC. Karol. 35,16 ut ... presbyteri examinent, qualiter -bus peccata diiudicent (CAPIT. reg. Franc. 306,15. *al.*). THIETM. chron. 7,31 antistes ... -bus cunctis misericorditer indulsit. ALBERT. M. sent. 4,17,6 p.666[b],1sq. illud, quod est ex parte -is, nihil valet ad iustificationem ..., nisi -s sit in charitate. 4,21,12 p.882[b],8 -i venialia non est iniungenda poenitentia. *saepe.* **b** *spectat ad fidem i. q. confessor – Bekenner:* CANTAT. Argent. 54 rex gloriose martirum, corona -um. **c** *de gloria i. qui laudes offert – einer der Lobopfer darbringt:* TRAD. Ratisb. 2 (c.765/88) Deo -es vitam adipiscunt sempiternam.

[Antony]

HRABAN. epist. 18 p.423,2 historia regum Iuda, hoc est -um *(sim.* CAES. HEIST. hom. I p.109[b] 'Iudaeorum', quod interpretatur -um sive glorificantium. *cf. p.1307,8. 1308,40).*

2. confessus, -i *m. qui confessionem fecit – einer der ein (Sünden-) Bekenntnis, Geständnis abgelegt hat:* **1** *spectat ad peccata:* **a** *in univ.:* PONTIF. Rom.-Germ. 146[tit.] (Studi e Testi 227. 1963) missa, quam sacerdos pro sibi -o canere debet. *de confitente:* ALBERT. M. sent. 4,16,27 p.602[a],10 circumstantiae praecipue requiruntur a -o. **b** *in formula veniae indulgendae:* CHART. Brixin. 125 (epist. papae a.1251) omnibus vere penitentibus et -is ... quadraginta dies de iniunctis penitentiis ... relaxamus (CHART. Raitenh. 256. *al.*). CHART. Scheftl. 37 triginta dies criminalium et LXXX venialium de peccatis vere -is et contritis ... relaxamus (38). **2** *spectat ad reatum:* LAMB. HERSF. annal. a.1077 p.294,13 irritam fore ... anathematis absolutionem, quin immo iam pro convicto -oque habendum esse *Heinricum regem.*

3. confessum, -i *n.* **1** *iur. i. q. confessio – Geständnis:* DECRET. Frision. A 8 p.59,10 excidium, id est gersfel, debet emendari pro -o vel notorio, secundum quod in eo pugnatum est. **2** *eccl. (usu plur.) de peccatis i. quae per confessionem patefacta sunt – das Gebeichtete:* BEDA hist. eccl. 4,27 p.270,3 ut ... omnes ... -a dignis ... poenitentiae fructibus abstergerent. EPIST. Worm. I 38 p.73,28 si ... perpetratis et -is veniam speramus, quanto magis *eqs.* CAES. HEIST. hom. exc. 18 ut abbati ... -a diceret *prior.*

adv. **confesse.** **1** *secundum confessionem, ex confesso – zugegebener-, eingestandener-, anerkanntermaßen:* **a** *strictius:* BRUNO MAGD. bell. 34 p.36,12 rex ... illis, qui scelus -e fecerant, ... irascitur. *philos. de communi opinione:* ALBERT. M. pol. 8,4[b] p.782[a],34 '-e' (*p.1339[b],18* ὁμολογουμένως), id est in confessione omnium (8,4[e]). **b** *latius i. q. sane, indubitate – ausdrücklich, unzweifelhaft:* VITA Antonini Surr. 27 errore ... probabili, imo -e bono. 30 -e ... pronuntiamus, quod *eqs.* **2** *congruenter, consentanee – übereinstimmend, in Übereinstimmung (usu philos.):* ALBERT. M. eth. 6,1,6 p.403[a],11sqq. veritas, quam constituit *intellectivum practicum,* -e (*p.1139[a],30* ὁμολόγως) habet se ad appetitum rectum. *ibid. iterum.* metaph. 3,2,10 p.127,53 (ed. B. Geyer. 1960) '-e' (*p.1000[a],25* ὁμολογουμένως) rei quaesitae, secundum consonantiam eius, quod quaeritur. *Antony*

1. confix(i) *v.* configo. **2. confix(i)** *v.* confingo.

confixio, -onis *f.* **1** *transverberatio, (com)punctio – das Durchbohren, (Durch-) Stechen:* **a** *proprie:* RATHER. serm. de quadrag. 2,21 l.327 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p.74) lateris perfossione, ... manuum pedumque -e (CAES. HEIST. mirac. II 2,19 p.99,28 in p. -e [affixione *var. l.*]). ALBERT. M. sent. 4,16,31 p.614[a],31 in -e vitalium (p.614[a],35). **b** *in imag. vel translate:* **α** *punctura – Stich:* TUTO opusc. 1,18 p.54,8 spina, id est aculeus peccati, de cuius -e paenitens ingemiscit *eqs.* **β** *afflictio, vexatio – Pein(igung):* GERHOH. Antichr. 2,9 p.204,25 *passiones crucis* diabolo tormentum et aeterna -o permanebunt. **2** *affixio – das Anheften:* HERIG. gest. 3 eos *(Petrum et Paulum)* ..., alterum crucis -e, alterum gladio, neci simul addictos fuisse. **3** *actio clavandi, infixio clavorum – das Bestecken mit, Einschlagen von Nägeln:* ALBERT. M. veget. 1,192 humidum cum gummi, quod ... emittunt *amygdali* post -em et perforationem. *cf. p.1319,2sq.*

1. confix(us) *v.* configo. **2. confix(us)** *v.* 1. confido.

conflagito, -are. *efflagitare, poscere – fordern, verlangen:* CARM. var. III A 6,1,37 (MGPoet. V p.613; s. X.) iam mihi, -flăgito, per verbula respondeto.

***conflagramen,** -inis *n. incendium – Brand(schatzung), Feuer(sbrunst):* THEOD. AMORB. Bened. I 5 postquam ... gens barbarorum ... cuncta ... regni bona ... incendit, -e consumpsit.

conflagratio, -onis *f. script.* -antio: *l.72.*

1 *strictius i. q. flagrantia, incendium – das (Ver-) Brennen, Brand, Feuersbrunst:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* GODESC. SAXO gramm. 2,88 p.486,1 ob -antionem in eadem urbe caelitus inlatam palatio regali. AGIUS vita Hath. 13 subitanea sibi -e inarsisse visus est *campus.* RAHEW. gest. 4,15 capit. p.230,12 de -e (flagratione *var. l.*) Frisingensis aecclesiae. **β** *spectat ad ignem subterraneum (expressius de eruptione ignis: l.7):* CHRON. Albr. a.1130 p.830,2 tanta ... est in ... montis voragine interiori -o ignium, ut *eqs.* p.830,28 in illa -e disperiit villa. **γ** *spectat ad ignem inferni:* RATHER. serm. in cena Dom. 3 l.96 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976) perpetuae -is rogum. **b** *philos. et theol. de excidio mundi i. q. ecpyrosis – Weltenbrand:* ALBERT. M. sent. 4,47,7 p.648[b],30 in illa ... mundi -e ignis est ut agens *eqs.* (4,47,9 p.650[b],33 quod debeat remunerari *ignis* ..., quia Deo servivit in m. -e). 4,47,11[capit.] an praecedet iudicium ignis -is vel sequetur. *ibid. al.* **2** *latius i. q. ignis – Feuer:* **a** *gener. de flammis incendii:* GALB. Karol. 56 Eustachius ... in -em illius domus, qua subfugerat, iniectus in cineres combustus est. **b** *philos. de materia ignea, aethere:* ALBERT. M. meteor. 3,3,2 p.641[a],21 non posse fieri, quod ex tanta -e, quanta est ab orbe lunae superius, non aliquid caderet (*cf.* summ. theol. II 11,52,1 p.552[a],45 ex tanta -e ignis, sicut est totum coelum).

conflagro, -avi, -atum, -are. *script.:* -fragl(o): *l.34. 46sq.* -frag(o): *l.41. adde* CHRON. Fred. 2,16 p.49,25. -flag(o): *l.34. metr.* -flāg-: *semper in schedulis nostris. de genere verbi:* GODESC. SAXO gramm. 2,11 p.455,5 non ... est activum -o sicut comburo, sed neutrum, sensu tamen passivo, sicut ardeo, ferveo *eqs.*

I *intrans. i. q. ardere – brennen:* **A** *strictius:* **1** *in univ.:* ALDH. virg. I 36 p.283,16 quae *(cupae)* ... sarmentorum faculis -antibus succenduntur. *in imag.:* ALDH. virg. I 16 p.245,14 lichinis oleo castimoniae -antibus. **2** *de incendio i. q. (de)flagrare, concremari, igne absumi – in Flammen aufgehen, ab-, verbrennen, im Feuer zugrunde gehen (cf.* GLOSS. I 84,6 St.-S. -vit [-gavit *b*] farpluhita. 85,6 -fraglavit farpran): **a** *gener.:* **α** *de rebus:* EINH. Karol. 32 p.36,14 pons Rheni apud Mogontiacum ... tribus horis fortuitu incendio -vit (HERM. AUGIENS. chron. a.937 monasteria ... i. -ant. OTTO FRISING. chron. 3,18 p.158,26 Roma ... in pluribus sui partibus per se -vit i. RAHEW. gest. 4,15 civitas Frisingensis penitus et penitus i. -vit. CHART. episc. Hild. I 441 p.429,32 ecclesia i. -fragata. *al.*). OTTO FRISING. gest. 2,6 p.107,7 maior aecclesia cum quibusdam civitatis vicis -verat. *al. igne correptum esse – in Flammen stehen:* METELL. Quir. 64,9 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) quę *(aedes)* flammas ... cepit, nec mora, -ant sacra tota. **β** *de hominibus:* ALDH. virg. II 930 ignibus ... -em (-fraglem *var. l.*) penitus, si *eqs.* 950 lare torrenti testis -at (-fraglat *var. l.*) iniquus. GODESC. SAXO conf. p.71,16 eos *(Sodomitas)* ... igne coelesti -antes. LIGURINUS 4,297 vulgi ... pars -verat igne. *al.* **b** *philos. et theol. de excidio mundi, ecpyrosi:* ALBERT. M. sent. 4,47,8 p.650[a],31 elementa -bunt. *remissius de rebus spiritalibus:* HRABAN. carm. 39,78,6 hominum ... contentio mundi huius et cupido cum caelo, terra ardore -ant atque lumine. **B** *latius i. q. fervere – sengen(d heiß sein):* VITAE patr. Iur. 23 (Sources chrét. 142. 1968. p.262) aestas alterno vicinoque saxorum vapore -at.

II *trans.:* **A** *proprie i. q. perurere – versengen:* CHRON. Albr. a.1130 p.830,13 qui *(ignis)* ... humum cum suis ossibus -vit. **B** *in imag. vel translate i. q. excoquere, igne probare – läutern:* SMAR. carm. 2,31 iustum -at ut aurum *Benedicti regula.*

conflammatus (cumf-), -a, -um. *flammosus – hitzig:* AURELIUS 13 p.710,24 in convenientibus febribus et urentibus ignibus (ignitis *cod. Augiens. CXX*) atque cum-is (flammatis *Cael. Aur. acut. 2,31,164*).

conflatilis, -e. **1** *adi.:* *fusilis, opere fusili confectus – (aus Metall) gegossen, in Gießarbeit hergestellt (cf.* GLOSS. I 275,23 St.-S. -em kicozanaz kasamane. 336,71 vitulum -em chalp kiplataz. IV 47,43 -is gigozzaner *a* fluzziger *g. al.):* CARM. de Aquil. 17,3 (MGPoet. II p.152; c.844/55) quos *(vitulos)* -es erexit rex *(sc. Ieroboam, cf. Vulg. III reg. 12,28).* BENZO ad Heinr. 3,1 p.622,44 statuam. CHRON.

[Kurz/Payr]

Camer. 2,37 hic *(Gervasius)* ... cervum -em cuprinum ... opere fusili fieri ... excogitavit. ALBERT. M. summ. theol. I 20,80,2,4,2 p.888b,11 pro vitulo -i, quem fecit Aaron *(cf. Vulg. exod. 32,4sqq.). al.* **2** *subst. neutr.: signum opere fusili confectum, opus fusile – gegossenes Bildwerk, Gußarbeit (cf.* GLOSS. I 612,16 St.-S. -i gigozanemo *[Vulg. Is. 42,17]):* LIBRI Karol. 3,24 picturas aut cęlaturas sive sculptilia vel -ia quęque ab artificibus ... formata.

conflatio (-cio), -onis *f.* **1** *proprie:* **a** *actio conflandi – das Schmelzen:* **α** *de coctione ('Verhüttung', cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p.49):* COMPOS. Luc. H 3 nascitur ... alium *argentum vivum* ex metallum argenti in -em. **β** *de liquatione:* MAPPAE CLAVIC. 17capit. aurum viride facere -e, sine -e (COMPOS. Matr. 8capit. in -e sine omni deceptione). **b** *actio procudendi – das Schmieden:* EPIST. Worm. I 30 p.55,19 in ... catenę -e. **2** *translate:* **a** *concretio – das Zusammenwachsen, 'Verschmelzung':* ALBERT. M. metaph. 5,1,5 p.219,34 (ed. B. Geyer. 1960) '-o' (*p.1014b,22* σύμφυσις) sive conglutinatio 'differt a tactu'. *ibid. iterum.* **b** *concitatio – das Schüren:* THIETM. chron. 7,30 cum ... ceptis persistere studuit, eorum -cione et ... reluctacione non potuit. WIDO FERR. schism. 2 p.555,30 ad -em maioris odii.

conflator, -oris *m.* **1** *proprie:* **a** *qui metallum excoquit, liquando purgat, coctor (metalli) – einer der Metall (im Schmelzofen) läutert, Schmelzer:* **α** *in univ. de metallariis:* CHART. Engelb. 29 (Geschichtsfreund 51. 1896. p.5,14; a.1207) ne -bus massarum ferri succisio ad opus suum ulterius concedatur. **β** *in imag. c. respectu purgationis, probationis (usu eccl., cf. Vulg. Ier. 6,29. al.):* MANEG. ad Gebeh. 32 p.369,33 ecclesiastico -e frustra conflante malitiae vestrae non sunt consumptae *eqs.* CHART. Pruss. II 59 p.52,4 (epist. papae) cessabit adversitas, postquam -r per ipsam nequaquam invenerit, quid abstergat. *al.* **b** *faber aerarius, fusor – (Erz-)Gießer:* LIBRI Karol. 3,15 a metallorum -bus sive sculptoribus. 3,22 fabrorum, sculptorum, -um, cęlatorum. **2** *translate i. q. concitator, concinnator, auctor – Anstifter, Drahtzieher, Urheber:* NICOL. I. epist. 52 p.339,10 cuius *(mali)* Guntharius et Theutgaudus auctores et -es inventi sunt. GESTA Trev. cont. III 9 p.386,38 -es scismatum.

conflatorius, -a, -um. *script.* comf-: GLOSS. III 122,4 St.-S. -um (comf- *A*).

I *subst. neutr.:* **A** *de parte organi, qua flatus colligitur:* **1** *receptaculum fistularum follium – Balgmündungsstück (de re v.* THEOPH. *ed. W. Theobald. 1933. p.385sq.):* THEOPH. sched. 3,81in. limbus unius digiti latitudinis et altitudinis, in quo -um inponatur. 3,82capit. de -o. 3,83capit. de domo cuprea et -o eius. 3,83 -um ... formabis in argilla procedentibus undique inferius venti aditibus *eqs. ibid. al.* **2** *?capsa organaria – ?Windlade:* THEOPH. sched. 3,80in. quod *(caput fistulae)* -o *(sic G. [?] H;* domo organaria *ed. C. R. Dodwell. 1961. p.142,24;* domui organariae *ed. W. Theobald p.143,35)* debet imponi. **B** *de loco vel apparatu, quo metallum (vitrum: l. 60) conflatur i. q. fornax vel officina ad conflandum apta, caminus – Schmelzofen, -stätte, Esse (cf.* GLOSS. I 542,43 St.-S. -o kiplaidu. 538,32 -o esso. III 192,47 -um vel sufflatorium essa. *al.):* **1** *in univ.:* **a** *proprie:* ANNAL. Xant. a.868 p.26,3 massa ferri in -o scintillas emittens. MAPPAE CLAVIC. 22 mitte fistulam in -um. 69 pone cinerem, unde vitrum conflari debeat, in -um. VITA Serv. 45 p.118,4 instar silicis in -o rubentis. ANNAL. Pegav. a.1180 p.263,32 dux Heinricus ... folles et -a eiusdem civitatis *(sc. Goslariae)* ... evertit. VISIO Godesc. A 21,1 (ed. E. Assmann. 1979) in -o ferrarii. *al.* **b** *in imag.:* **α** *c. notione purgationis:* GERHOH. aedif. 63 p.172,22 regulares canonicos ... per ignem suo fabrili -o aptum ... excoquere coepit *faber iste (sc. Christus, cf. Vulg. Is. 1,25sq.).* tract. p.142,9 Deus ... per tormentorum -a ... sua purgavit et probavit aurea vasa. *al. expressius i. q. purgatio, probatio – Läuterung:* CHART. Pruss. II 59 p.52,1 (epist. papae a.1258) quis ... dubitat, quin christiano populo, ut mundetur a culpis, sit in -um deputata *persecutio.* **β** *c. notione unitionis:* GERHOH. glor. 20,3 p.1149A ut *argentum (sc. humanitatis)* in virginalis uteri -o una cum auro divinitatis ... in unum fabricaretur electrum *(cf. Vulg. Iob 28,1).* **γ** *c. notione concitationis:* EPIST. Ratisb. 6 p.292,24 nulli dilectionem prebere, -um invidię semper habere inflatum. WIBALD. epist. 150 p.247,17 hoc venenum de -o predicti conventiculi fluxisse non dubitatur. **2** *officina fabrilis – Schmiede:* GERHOH. tract. p.142,17 *(alleg. ad Vulg. Is. 54,16)* fabri huius *(sc. diaboli)* -um prunis plenum totum intelligimus mundum ..., mallei eius tortores fuerunt, folles -i huius ınali fuerunt consiliarii. *fort. huc spectant etiam exempla supra allata, e. g. p.1345,64.*

II *adi.:* **A** *ad metallum excoquendum aptus – Schmelz-:* CHART. Walkenr. 70 p.60,31 (dipl. Otton. IV.) casas -as, quas habet in nemore *monasterium Goslariense.* **B** *fusilis – Guß-:* LIBRI Karol. 4,19 p.209,21 cernimus ... in metallis -o sive sculptorio opere ... formatas imagines.

conflatura, -ae *f. script.* cumf-: *l.20.*

flatura, fusura – Schmelze: **1** *conflatio, liquatio – Schmelzvorgang:* COMPOS. Luc. O 6 in secunda -a (cumf- *cod.*) non perdet colorem *aeramen.* **2** *massa conflata vel conflanda – Schmelzmasse:* MAPPAE CLAVIC. 3 ponis in medio -am latificatam. 26 confla aurum, donec hilare fiat, admisce illa duo ... in -a et tolle.

***conflavesco,** -ere. *flavere, aurescere – golden leuchten:* ANON. princ. magistr. 59 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p.201; s. XIII.1) aura suavitatibus istis -it.

conflecto, -xum, -ere. **1** *flectere, curvare – biegen, beugen:* VITA Erasmi 267 -xis genibus. VITA Mariae rhythm. 1824 genua devote -endo. *medial.:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 2,6 p.112,16 utrum pedes hominis naturaliter ad anterius -antur (flectantur *T*) et manus ad posterius. **2** *vertere – wenden:* **a** *convertere – hinwenden, umkehren:* GLOSS. IV 47,48 St.-S. -o pichero. 137,18. **b** *mente agitare – überlegen:* DHUODA 4,2,44 (Sources chrét. 225. 1975; a.841/43) hoc in te huc illucque -ens. **3** *plectere – flechten: v. p.1071,36.*

subst. **conflexum,** -i *n. flexus, anfractus – Biegung, Krümmung:* DIPL. Arnulfi 116 inter -a duarum viarum *eqs.*

confleo, -ere. **1** *intrans. i. q. collacrimare, collugere – miteinander weinen, mitklagen:* COD. Karol. 12 p.508,7 ipsi lapides ... nobis -entes lacrimaverunt. BERTH. (?) annal. praef. p.269,12 fratribus, amicis et familiaribus in unum psallentibus, orantibus et -entibus. **2** *trans. i. q. deflere, deplorare – beweinen, beklagen:* ARBEO Corb. 21 p.212,17 ne ... tanti viri detrimentum -rent anime in disperatione, cuius *eqs.*

***conflexibilis,** -e. *flexibilis, curvabilis – (ab)biegbar, biegsam:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 2,3 p.110,67 elephas, qui ... habet pedes anteriores maiores et minus -es (flexibiles *var. l.*).

conflexum, -us *v.* conflecto.

conflictatio, -onis *f. contentio, controversia, conflictus – Streit(igkeit), Auseinandersetzung, Konflikt:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* **α** *strictius:* EPIST. Teg. I 15 varię -es multorum. WENR. epist. 1 p.285,3 assiduas pro defensione ... veritatis -es (conflictiones *2*). VITA Theog. 1,31 ut nonnulli civilis discordiae diutina -e pertaesi ... partes ad concordiam reducere laborarent. OTTO FRISING. chron. 2,43 p.119,6 ad ostendendas mutabilium rerum miserias -es seculi ponere. *al.* **β** *latius i. q. discordia, turbatio – Unfrieden, Wirren:* OTTO FRISING. gest. 1,34 p.54,5 de pacis serenitate, quae post hanc orbis -em ... reluxit. **b** *de conflictu bellico, certamine (expressius i. q. pugna – Kampf: l.66.68):* **α** *strictius:* BERTH. (?) annal. a.1080 p.325,15 post nonam ... belli -o exorsa ad usque noctem ... perduravit. OTTO FRISING. chron. 7,34 p.368,7 virorum potentum indefessa -o. gest. 2,21 p.125,7 maior, immo quasi cottidiana instabat -o. HIST. Welf. 26 -es inter Guelfum et regem. *al.* **β** *latius de ludo:* ANSELM. MOG. Adalb. 470 tempus ut ipsa *(pars)* sciat, quo -o fiat. **c** *de conflictu verborum, litigio:* **α** *in univ.:* PRUD. TREC. annal. a.838 p.15,19 Hludowicus ...

[Kurz/Payr]

patris praesentiae ... sese offerre non distulit habitaque secus quam oportuerat -e verborum *eqs.* VITA Theog. 1,31 p.464,13 multis ... hinc inde sermonum -bus habitis. ALBERT. M. metaph. 4,3,7 p.196,38 (ed. B. Geyer. 1960) non res, sed pugnas et -es verborum ostendunt *sophistae.* **β** *altercatio, disceptatio, disputatio – Streitgespräch, Wortgefecht, Diskussion, Debatte:* COD. Udalr. 201 p.367,4 non modica orta est -o. PETR. CAS. (?) chron. 3,35 (MGScript. XXXIV p.411,8) post varia -um genera, cum pars parti non cederet. *in titulo libri: v. p.1348,62.* **2** *iur. i. q. lis iudicialis, actio – Rechtsstreit, Prozeß:* TRAD. Salisb. II 36 (c.1139) ut canonici pro absolvenda illa dissensione unum mansum reciperent et sic causę -em deponerent. CHART. Babenb. 54 p.74,43 abbates ... post longam -em tandem ... in hoc consenserunt ..., ut *eqs.* CHART. Wirt. IV 1162 p.230,23 dum diu altercationibus -o habita esset, tandem *eqs. al.*

conflictio, -onis *f.* **1** *contentio, controversia, conflictus – Streit(igkeit), Auseinandersetzung, Konflikt:* **a** *in univ.: v. p.1346,57.* **b** *bellum – Krieg:* TRANSL. Viti 3 p.30,28 homines, quos obsides et captivos tempore -is adduxerat. **c** *altercatio, disceptatio – Streitgespräch: v. p.1348,62.* **2** *afflictio – Peinigung, Schmerz:* GLOSS. med. p.9,20 non sine pulsu et -e punctus.

conflicto, -are *vel* **conflictor,** -ari. *contendere, certare, pugnare – streiten, kämpfen:* **1** *spectat ad pugnam, bellum:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a.884 p.110,29 multa ... pro patria tuenda -ando sudasse feruntur. LIUTPR. antap. 1,5 p.7,13 Berengarius et Wido imperatores ob regnum Italicum -bantur. CHRON. Salern. 68 p.65,23 Rofrit ... cum Alfano ... abbate in patulo seperrime -bat (confi- *V*). HERIG. gest. 51 p.186,56 a strepitu -antium hostium. **2** *spectat ad litigium:* EPIST. Meginh. 28 p.226,8 in abortivo homine tanti rex, tanti presul in tanto rerum ... discrimine -antur.

conflictor, -oris *m. certator, pugnator – Streiter, Kämpfer:* EKKEH. IV. bened. I 29,16 vincat eum *(armatum fortem, cf. Vulg. Luc. 11,21)* bello -r fortior illo.

conflictus, -us *m. vel* rarius **conflictum,** -i *n. script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 123. cumf-: ANNAL. Sangall. Bal. a.760. -fric-: *l.60. 72. p.1349,19.* -flec-: *l.57.* -flit-: ANNAL. Mosom. a.1248 (MGScript. III p.164,26). *form.:* *acc. pl.* -os: *l.69.* *decl. II.: l.57. 68. p.1348,9.70. 1349,16. al.*

I *contentio, conflictatio – Streit, Konflikt (cf.* GLOSS. II 344,52 St.-S. -um striit. 740,42 -us baga. *al.):* **A** *pugna, certamen – Kampf:* **1** *strictius:* **a** *de congressione i. q. concursus, impetus – Zusammenstoß, Treffen, Ansturm:* **α** *proprie:* THIETM. chron. 7,21 quibus *(hostibus)* primo -u secundoque fortiter resistunt (8,31 in p. -u cedit *acies.* CHRON. Pol. 2,25 p.92,13. *al.*). **β** *per compar. de fluctibus i. q. collisio – Zusammenprall:* BEDA hist. eccl. 4,16 p.238,22 in quo ... pelago bini aestus oceani ... sibimet invicem cotidie conpugnantes occurrunt ... finitoque -u in oceanum refusi *eqs. (inde* GESTA Font. 1 p.14,15). **b** *de dimicatione (saepe expressius i. q. dimicatio, proelium, bellum – Gefecht, Schlacht, Krieg):* **α** *in univ.:* PASS. Leod. 23 (MGMer. V p.304,22) vir Domini ... conpescuit ... supermurale (supermuralem *var. l.*) -um (-ectū, -ectus, -us *var. l.*). WILLIB. Bonif. 8 p.49,24 cessate ... a -u. ANNAL. Fuld. II a.880 p.95,18 in quo -u Heimricus cruentam obtinuit victoriam. REGINO chron. a.890 p.135,2 qui *(cives)* ... assiduis bellorum -bus (-fric- *B1*) exercitati erant (PETR. DAM. grat. 22 p.50,1 in belli -bus. *cf.* HROTSV. Gall. I inscr. p.109,4 praelii. HIST. de exp. Frid. imp. p.44,22 pugnę. *al.*). THIETM. (?) chron. 5,19 fit magnus -us congrediencium. OTTO FRISING. gest. 2,35 p.144,13 protendebatur -us iste a tercia usque ad nonam. ARCHIPOETA 9,27,1 bellicos. ANNAL. Ianuens. I p.223,27 mortalis. HIST. Welf. 30 p.470,20 illis ... -um habentibus ceteri fugam arripiunt. GESTA Halb. p.99,25 in hiis ... -is. BURCH. URSB. chron. p.117,30 cum Sarracenis duros -us (-os *var. l.*) habuerunt. STATUT. ord. Teut. p.117,3 fratrum stancium in -u. ANNAL. Ianuens. III p.117,16 viri ... de Servo ... contra inimicos ... irruentes eos in -frictu posuerunt et multos ... occiderunt (p.119,18. p.119,22 pone⟨n⟩tes eos in -u. *ibid. al.*). CHART. Burgenl. I 382 p.261,22 in -u, quem contra Fredericum ... habuimus *(cf.* 517 p.347,25 -um cum Henrico palatino. II 37 p.25,39 in -u regis Boemie. *sim. al.).* CHART. Westph. III 826 p.430,35 clerici et layci, qui -ui interfuerunt apud Zulpike. CHART. Burgenl. II 4 p.3,47 qui *(Ungari)* ... ceperant contra gentem nostram ... -u acerrimo insevire. CHART. Turic. 1759 p.100,8 villicus ... interfectus in quodam -o iuxta Wibchingen. *saepe.* *de pugna animalium:* EGBERT. fec. rat. 1,153 post homines gravis et magnus -us equorum. *in imag.:* CARM. Bur. B 41,4,5 ibi *(sc. in capite mundi)* cursus galearum et -us piratarum, id est cardinalium. *cf. l.61sqq.* **β** *modus pugnandi – Kampfesweise:* REGINO chron. a.860 p.79,5 cum equis ad huiuscemodi -um exercitatis. a.889 p.133,12 inter horum *(Hungariorum)* et Brittonum -um (-fri- *B1*) hoc unum interest, quod *eqs.* **c** *certamen singulare – Zweikampf:* **α** *milit.:* CHRON. Fred. 4,51 *Charoaldus* iobet Adalulfum armatum -um adire certamine. **β** *iur.:* LEG. Burgund. const. I 80,1 in diversis causis ... plurimos referre falsa cognovimus, qui postea ad probanda, quae retulerint, ... sponte se -ui (-u *var. l.*) exponunt. 80,2 si ad -um causae discenderit et ... falsus ibidem relator pugnans occubuerit. CHART. Meckl. 1550 p.640,34 (a.1280) de -u sive duello, quod vulgariter dicitur camp. **2** *latius:* **a** *de agone martyris:* AUDRAD. carm. 3 prol. 30 Iuliani martyris ... pangere -us. **b** *de ludo:* **α** *scacchorum:* CARM. Bur. B 209,4 roch, pedites, regina, senex, eques ... et rex, -us vocat edictus vos Martis ad ictus. **β** *numerorum:* ASILO rhythmimach. p.14,1 reiectis duobus compositis ex tribus simplicibus huiusmodi -um quidam ex clero Wirshiburgensi ... dabit posteritati. HERM. AUGIENS. rhythmimach. tit. p.12,1 (cod. s. XII.) de -u rithmimachię. p.12,4 in hoc -u. *al.* **c** *de pugna spirituali:* **α** *in univ.:* ALDH. virg. I 11 p.239,7 in -u octo principalium vitiorum *(cf. Cass. inst. 12,1).* 15 p.244,3. DHUODA 5,7,2 (Sources chrét. 225. 1975) in hoc ... -u et egestatis compassionibus militabat ille, qui *eqs.* **β** *hyperbolice de labore pro fide et moribus defendendis habito:* HUGEB. Wynneb. 7 p.112,3 die noctuque certando contra ... diaboli cooperatores -um habebat. **B** *litigium, controversia, discordia – Streitigkeit, Auseinandersetzung, Zwist:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 5,21 p.342,23 (epist.) cum numquam patribus catholicis sicut de paschae vel fidei diversitate -us, ita ... de tonsurae differentia legatur ... fuisse controversia. HRABAN. epist. 36 p.471,36 ita ut ... eorum *(saecularium)* -uum iudices fiant *ecclesiasticae personae.* HROTSV. gest. 179 -u progrediente. EPIST. Ratisb. 19 p.339,14 ut nihil laboriosius sit quam in huiusmodi -u, cui parti adsidendum sit, invenire. NIVARD. Ysengr. 2,357 -um dirimam. *al.* **b** *altercatio, disceptatio, disputatio – Streitgespräch, Wortgefecht, Diskussion, Debatte:* ALDH. virg. I 33 p.274,18 quatenus cum rege ... reciprocis -bus ... disputans altercaretur *Babylas.* 35 p.278,19 ingenium alterno experire -u. II 567 -um gessit dedasculus idem contra bis senos ... magistros. BEDA hist. eccl. 3,26 p.189,11 finito ... -u ac soluta contione. GODESC. AQUENS. seq. 20 (19),9[a],4 cum Simone ... mago fuit illi *(Petro)* maximus -us. HERM. IUD. conv. 11 p.104,7 (ed. G. Niemeyer. 1963) contigit me cum nominato quodam magistro disputationis inire -um. ALBERT. M. metaph. 4,3,7[capit.] (ed. B. Geyer. 1960) de revictione eorum, qui ista ... ex contentione dicunt quaerentes victoriam in -u orationis. *al.* *in titulo libri:* ALCUIN. carm. 58[tit.] -us (conflictatio *A*, conflictio *R*) veris et hiemis. CONFL. ovis et lini tit. p.215 Hermanni contracti -us (collocutio invectiva *A*) ovis et lini. CATAL. biblioth. Ruf 63 p.186,35 -us divitum et pauperum. *al.* **2** *iur.:* **a** *lis iudicialis, causa – Rechtsstreit(igkeit), Streitfall:* WOLFHER. Godeh. I 25 p.186,11 quo se super Gandensheimensi -u reconcilient. DIPL. Heinr. III. 243 p.325,19 gravem -um pacifice terminare. LEO MARS. chron. 2,2 (MGScript. XXXIV p.171,2) contigit, ut ... plurima apud nos huiusmodi -orum monimina habeantur. TRAD. Garz. 34[b] p.35,35 (QuellErört-BayerGesch. N. F. XXXI. 1983) -us ... iniquus contra bea-

[Kurz/Payr]

tam Dei genitricem ... habitus. CHART. Friburg. 29 p.12,3 diuturnum -um ... tali forma pacaverunt, ut *eqs. al. adde de iudicio Salomonis:* HROTSV. gest. prol. 2,28 -um ... duarum solvere iudicii ... discrimine. **b** *actio (causae) – Gerichtsverfahren, Prozeß:* AGNELL. lib. pont. 131 p.364,15 erit constitutum placitum, ut ego cum adversario meo in -u stare debuissem. NICOL. I. epist. 48 p.331,20 Theutbergam cum Hlothario posse legalem inire -um *eqs.* p.331,26 legum -um. 70 p.391,30 cum ipso -um sumptura. DIPL. Karoli III. 99 p.161,31 sine legali certamine et publici malli -u. *al.* **c** *consessus (iudicii) – (Gerichts-)Verhandlung:* PETR. CAS. chron. 4,109 (MGScript. XXXIV p.576,32) quicquid ... hodierni diei invenit -us, pretitulatis personis adhibitis notariis conscribantur.

II *afflictio – Bedrückung:* **A** *molestia – Behelligung:* DIPL. Heinr. I. 13 absque alicuius secularis vexationis -o sub nostrae tuitionis munimine ... Deo placitas persolvere ... laudes. **B** *angustiae – Bedrängnis:* ANNAL. Ianuens. III p.130,1 videntes ..., quod ita essent in -frictu, exiverunt contra ipsos *eqs.* **C** *clades – Niederlage:* ANNAL. Plac. a.1270 p.546,41 Placentini ... dolore -us exercitus illorum de Fisco tacti exercitum congregaverunt *eqs. v. et p.1350,24.*

confligo, -flixi, -flictum, -ere. *script.:* -fric(tus): *p. 1350,21sq. 25. adde* ANNAL. Ianuens. III p.129,23. ANNAL. Plac. a.1276 p.564,14. a.1277 p.568,37. *al. form. plusq.* -fligissent: *l.51. ?depon.: l.39.*

I *intrans. i. q. contendere, certare, pugnare – streiten, kämpfen, sich schlagen (cf.* GLOSS. II 136,16 St.-S. -ere stritan. 649,60 -unt conluctantur ringent. *al.): A proprie:* **1** *spectat ad pugnam, proelium, bellum (rixam: l.34):* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 3,14 p.155,9 cum videret se Osuini cum illo, qui plures habebat auxiliarios, non posse bello -ere (EINH. Karol. 15 p.18,28. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 170,40 pugnis baculisve inter se ... -ere. EINH. Karol. 8 p.11,3 ipse non amplius cum hoste quam bis acie -xit (POETA Saxo 1,440. *al.*). WALTHARIUS 1233 in propatulo, si vis, -ito campo. THIETM. (?) chron. 5,26 -unt ... utrimque forcia agmina impetu vehementi. ADEMAR. hist. 3,67 fratrem suum velle cum eo -i et exercitum adgregari. WIPO gest. 19 p.38,27 comes ... et Bruno ... invicem -entes multa mala in praedis et incendiis fecerunt. PETR. CAS. (?) chron. 4,11 (MGScript. XXXIV p.481,3) Tancredus ... venit Tharsum ibique cum Turcis ... -ens *eqs.* VITA Heinr. IV. 3 p.15,8 rex ... exercitum contra gentem illam duxit, -xit, vicit. *al. de pugna animalium:* THEODULF. carm. 72,3,211 rostra instant rostris, -unt unguibus ungues. **β** *de certamine singulari:* CHRON. Fred. 4,64 ut singulare certamen priliandum debuissimus -e *(1,* -ere *cett.). al.* GESTA Bereng. 1,179 si foret huic animus mecum -ere solo. *iur.:* CHRON. Fred. 4,51 p.146,7 iudicium Dei his duobus -entibus cognuscatur, utrum *eqs.* p.146,12 cum ... -gissent certamine. *cf. p.1350,30.* **b** *latius:* **α** *spectat ad agonem martyris:* MEGINFR. Emm. 11 (PL 141,981[A]; a.1030) Christi martyr ... quanto arctiori discrimine -endum sibi cognovit, tanto *eqs.* **β** *spectat ad ludum:* FUND. Brunw. 6 p.128,45 pariter ... considunt, ludo -unt. *de numeris in rhythmimachia:* Ps. ODO CLUN. rhythmimach. p.291[b],25 instar geminae aciei invicem bello certantis in tapula ... par imparque numerus ... et singuli cum suis trium generum speciebus ... -unt. **2** *spectat ad litigium, controversiam, discordiam:* **a** *in univ. i. q. litem movere – Streit haben, im Streit liegen:* WIPO gest. 2 p.15,32 qui *(comites)* semper cum regibus et ducibus -entes *eqs.* HUGO FLOR. tract. prol. (MG Lib. Lit. II p.466,38; c.1102) his ... potestatibus *(sc. rege et sacerdote)* invicem dissidentibus et -entibus pax dissolvitur. **b** *altercari, disceptare, disputare – ein Streitgespräch führen, diskutieren, debattieren:* BEDA hist. eccl. 3,25 p.181,22 erat ... veri paschae defensor nomine Ronan ..., qui cum Finano -ens multos ... correxit *eqs.* PETR. DAM. disc. p.93,20 nos non malitiae causa -ere, sed inveniendae veritatis studio deservire. **B** *in imag. et translate:* **1** *in univ.:* VITA Leod. 2,412 (MGPoet. III p.35; a.826/57) mors et ego *(sc. mater)* inter nos pugnis -imus *pro filio seminece.* WIPO seq. pasch. 2[b] (ed. H. Bresslau, Werke Wipos. 1915. p.65) mors et vita duello -xere mirando *(inde in parodia:* CARM. Bur. B 215,2[b],2 mors et sortita *eqs.).* GARS. tract. 3 p.428,15 ubi Albinus -it, Rufinus luctatur et decertat. 5 p.431,14 decertamus hiis gladiis *(sc. reliquiis),* ... hac -imus sarissa. *al. cf. p.1349,56sqq.* **2** *dissidere, discordare – im Widerstreit sein:* **a** *c. sensu dissentiendi:* HUGO METELL. epist. (MG Lib. Lit. III p.714,7; s. XII.[in.]) in huiusmodi ... decretis legis scriptor et scientie inquisitor -unt *eqs.* **b** *c. sensu discrepandi:* HUGO METELL. epist. (ed. cit. p.714,14) -unt invicem lex nature et lex benivolentie.

II *trans.:* **A** *obi. homines:* **1** *affligere, vexare – bedrücken, bedrängen:* AGNELL. lib. pont. 122 p.359,22 archiepiscopus moerore valde -tus. DIPL. Otton. II. 24 p.34,28 ut ... nullus ... aliquid iniuriae familiis eorum ... inferre presumat nec ... a fratrum ... servitio ... deducendo vel impediendo -at. **2** *profligare, debellare – schlagen, besiegen:* ANNAL. Ianuens. III p.119,30 Ansaldus ..., quam cito de separatione exercitus ... audivit, timuit et velud -tus recessit (p.147,25 Pisani ... v. -fricti velificarunt). p.157,11 exercitus christianorum -frictus fuit et fere omnes christiani capti et mortui. IV p.35,1 bello commisso -ti fuerunt nostri et in ipso conflictu amiserunt galeas XXII. ANNAL. Plac. a.1275 p.560,49 Bononienses -fricti sunt ... a comite Guidone *eqs. al.* **B** *obi.* bellum *sim. i. q. committere, patrare – austragen:* ROM. SALERN. annal. p.117,10 bello -to patricium ... interemerunt. *de certamine iudiciali:* CHART. select. Waitz 17 p.44,16 (dipl. Heinr. V.) ut cum extraneis aut ... inter se duellum propter aliquam causam non -ant.

adi. **conflictus,** -a, -um. *minutatim consectus, concisus – kleingeschnitten, gehackt, Hack-:* EKKEH. IV. bened. II 111 carnes -as (*cf.* GLOSS. II 160,1 St.-S. kehacchot) cruce sumamus benedictas.

conflitus *v.* conflictus.

conflo, -avi, -atum, -are. *script.* comf-: *l.64. partic. perf. pro subst.: l.47.*

I *proprie:* **A** *spirare, afflare – blasen, an-, zuwehen (cf.* GLOSS. IV 199,63 St.-S. -o geblason. V 45,27 -o geblaio. *al. v. et l.61):* **1** *strictius:* **a** *flatu attingere, mulcere – anhauchen, umfächeln:* CARM. var. III A 6,1,33 (MGPoet. V p.613; s. X.[ex.]) auster ... violas ut -at flamine pulchras, ... sic *eqs.* **b** *flatu afferre – hinwehen, zutragen (in imag.):* HROTSV. Gong. 367 pulsu linguarum ... -atur ad aures ... Gongolfi *res dolenda.* **c** *flatu congregare – zusammenwehen, -führen (in imag. de hominibus casu convenientibus):* EGBERT. fec. rat. 1,1483 mirabar sic -tos quę flabra tulissent. **2** *latius i. q. flando efficere – her(an)wehen, -blasen, bringen:* WANDALB. mens. 307 gelidis -antur frigora ventis. **B** *accendere – anfachen, entzünden:* **1** *strictius:* THEOPH. sched. 3,70 *cuprum* aequatum ... -tis carbonibus superpone. *in imag.:* CHRON. Mont. Ser. a.1224 p.213,41 idem cum Ottone ... ex magno dileccionis calore undecumque -to in unam ... animam confluxerat. **2** *latius i. q. urere – (ver)brennen:* **a** *de ligno c. sensu concremandi:* HEIRIC. Germ. I 1,260 meritos arbor -atur in ignes. **b** *de hominibus c. sensu adurendi:* NOTKER. BALB. martyr. IV. non. Maii p.1077[C] recedite, filioli, ut nemo -etur ex vobis. *ibid. iterum.* **C** *coquere, liquare – schmelzen (cf.* GLOSS. I 455,12 St.-S. -etur gigozan vurti. 577,35 -a zirenni. 628,17 -vit giranta. IV 47,50 -o giblaio *a* zesamineblaso *d* guzo *b. al.):* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **α** *techn.:* COMPOS. Luc. A 30 *vitrum* confrangis minutatim et iterum -as. M 30 plumbum comflas. M 31 aurum. O 2 donec -etur et comisceatur heramen cum alumen. MAPPAE CLAVIC. 54 sumes auri partes IIII, argenti partes II, simul -a in unum *eqs.* 252 -tum *aes* ... fundere. THEOPH. sched. 3,62[in.] qui lapis *(sc. cuprum)* ... comburitur ..., deinde ... confractus imponitur fornaci, ... incessanter die ac nocte -atur. *saepe. cf. p.1351,52. remissius:* COMPOS. Luc. **ε** 32 *cadmia* -at vitrum. **β** *usu communi i. q. liquefacere – zerlassen:* TRACT. de aegr. cur. p.214,39 accipe lardum et -a in caldario. **b** *c. colore quo-*

dam: α *excoquere, liquando purgare – ausschmelzen, verhütten, (im Schmelzofen) läutern:* DIPL. Conr. III. 232 (ed. F. Hausmann. 1969) in ... monte fodere omne metallum, quod inventum fuerit, eruere et -are. *in imag. c. sensu purgandi, probandi:* HINCM. epist. I 198 p.207,1 nisi multam rubiginem in me conspiceret fictor meus, non totiens me isto igne purgationis ... tam duriter -ret *(cf. Vulg. Ezech. 24,11). al. v. et p.1345,30.* β *confundere, liquando miscere – zusammenschmelzen:* MAPPAE CLAVIC. 3 -a cum eo *(cupro)* auri ʒ i et nitri tantundem. THEOPH. sched. 1,37[in] sume stagnum et -a cum argento vivo. IOH. sacerd. 53 -a argentum et eramen. *al. cf. p.1350,66. in imag. c. sensu uniendi:* DIPL. Conr. III. 57[a] p.97,31 (ed. F. Hausmann. 1969) eos ... igni sancti spiritus -are *eqs.* (GERHOH. glor. 20,2 p.1148[C] unum factum est electrum s. sp. igne -tum de argento humanae simulque de auro divinae substantiae [*cf. p.1346,1sqq.*]). γ *recoquere, coquendo resolvere – einschmelzen:* ACTA imp. Winkelm. II 1037[II] p.719,19 (a.1245) spoliavit ... ecclesias ... calicibus, crucibus, thuribulis et ymaginibus argenteis, que -ta et fracta in stipendiarios milites dividebat. CATAL. thes. Germ. I 8,12 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) candelabrum argenteum -tum est *eqs.* CHART. Westph. VI 831 ut quinque fertones *denariorum* in pondere marcam examinati argenti efficiant, si -entur. *al. cf. l.55.*

2 *latius:* **a** *in univ. i. q. liquando conficere, e metallo (igne liquato vel mollito) effingere – durch Schmelzen herstellen, aus (glühendem) Metall bilden:* α *de opere conflatili i. q. fundere – in Gußarbeit herstellen, gießen:* LIBRI Karol. 1,2 p.13,42 quaedam *imagines* auro argentove -tę *sunt.* WALAHFR. imag. Tetr. 136 migrabit ad arces Francorum, quodcumque miser -erit orbis. NOTKER. BALB. gest. 1,29 p.39,17 campanum. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,163 fana ... fabrili -ta manu. WOLFHER. Godeh. I 37 p.195,21 valvas, quas ... Bernwardus -ari fecerat. *al. in imag.:* LIBER de unit. eccl. 2,41 p.272,10 simulacra perversorum dogmatum colunt ..., quae -vit diabolus in officina. VOLQUIN. serm. 200 (Stud-Mediev. III 3. 1962. p.328) turpis questus cupidi idolum avaritiae -ant *clerici. al.* β *de opere fabrili i. q. procudere – schmieden:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,121 scabellum. EPIST. Worm. I 30 p.55,17 quibus ... metalli instrumentis ... Lemnius catenam -ret *eqs. in imag.:* EUGEN. VULG. syll. 32,4,2 qui spicula cudit in usus, -vit in incude funus. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,144 catenas hęreticę labis. γ *in re monetaria c. sensu cudendi:* LIGURINUS 8,188 novem ... millia marcarum puro -ta metallo. **b** *c. colore quodam:* α *excoquendo, liquando elicere – durch Schmelzen, Verhütten gewinnen:* HILDEG. phys. 4,18 qua *(terra)* ferrum -ari solet *(postea:* de qua ferrum paratur). *in imag.:* WILH. HIRS. mus. 10 p.28,10 quaecumque materia ex principalis tetrachordi vena -atur *eqs.* β *recoquendo (trans)formare – umschmelzen (in imag.):* CHART. Mog. A I 482 p.387,27 (a.1119) gladio suo in vomerem sancti spiritus -to *(cf. Vulg. Is. 2,4). remissius in locut.* in argentum -are *i. q. in pecuniam redigere – zu Geld machen, 'versilbern':* RUD. TRUD. gest. 17 coepit in argentum aeque et inique -are, quicquid ... potuit corradere.

II *translate:* **A** *cogere, colligere – zusammenholen, -bringen, sammeln:* **1** *de anim.:* EKKEH. URAUG. chron. a.1106 p.238[a],31 exercitum undecumque -ant (*cf.* HELM. chron. 15 p.32,19 -to navali exercitu). NIVARD. Ysengr. 5,833 acta nocte fere primam -amur ad escam. *c. sensu sibi conciliandi:* LIGURINUS 7,50 venales ... manus et municipalia castra -bant ... auro. **2** *de rebus:* LIGURINUS 8,233 argenti summam Ligures ... a sibi subiectis poterunt -are colonis. **B** *coniungere, unire – verbinden, vereinigen, 'verschmelzen':* **1** *in univ.:* PETR. DAM. disc. p.93,22 pax ... -vit in eodem sensu corda duorum. p.93,35 in uno mediatore Dei et hominum haec duo, regnum scilicet et sacerdotium, divino sunt -ta mysterio. INNOC. IV. registr. A 434 eorum viribus in unum -tis. **2** *c. colore quodam:* **a** *de contractione: v. p.1406,34.* **b** *de concretione:* ALBERT. M. metaph. 5,1,5 p.219,38 (ed. B. Geyer. 1960) 'in' his ..., quae 'simul apte' -ta (*cf. p.1014[b],25* ἐν ... τοῖς συμπεφυκόσιν) vel conglutinata *sunt.* **C** *conficere, concreare – schaffen:* **1** *condere – erstellen:* **a** *de scriptis i. q. componere – ab-, verfassen:* EPIST. Meginh. 28 p.225,27 legationem -vimus, cuius hec summa est: *eqs.* LIGURINUS 1,135 libellum. **b** *de legibus, praeceptis i. q. (pro)ferre, constituere – aufstellen, festlegen:* HEIRIC. Germ. I 1,120 -andarum ... cautio legum. GERHOH. psalm. 64 p.472,8 regulam in curia regis -tam. CHART. Berol. 20 (ed. F. Voigt – E. Fidizin, UB z. Berlin. Chronik. 1880. p.14,22) ordinacio ... matura consulum deliberacione -ta. *al. expressius c. sensu (male) praecipiendi:* GEBEH. SALISB. ad Herm. 26 p.275,1 quod ... moderni pontifices ... noviter -erunt. **c** *de congregatione i. q. instituere – einrichten:* HEINR. MOESK. fund. (MGScript. XVII p.300,33; c.1263) -to illo ordine Hirsaugiae. **2** *concinnare, machinari – aushecken, anzetteln, 'schmieden':* IOH. METT. Ioh. 97 ille conscius, quae extra -bantur consiliorum. BERNOLD. CONST. libell. II 3,12 scismaticam conspiracionem (MANEG. ad Gebeh. 26). *al.* **3** *concitare, provocare, movere – erregen, wecken, schüren:* **a** *in univ.:* ARNULF. HALB. ad Heinr. p.473,28 magnam tibi invidiam -as (MANEG. ad Gebeh. 6 p.321,44 asserconibus tuis, quibus apostolico nostro i. accendere et -are conaris. *al.*). LAMB. HERSF. annal. a.1077 p.298,32 haec ... principes ... per populum serendo ingens regi odium brevi -erant. LIGURINUS 5,11 rapto -ta ducatu Baugariae ... simultas. **b** *(animo) concipere – (in sich) aufkommen lassen, entwickeln:* WIDO FERR. schism. 1 p.549,20 quibus ludibriis populus Romanus offensus -vit in Ildebrandum inexorabile odium. **4** *efficere, gignere – herbeiführen, verursachen:* HEIRIC. Germ. I 6,358 heu sors terrigenis olim -ta colonis. EKKEH. IV. bened. I 45,50 indiscreta malum -at fiducia magnum. *cf. p.1350,49.*

adi. **conflatus,** -a, -um. **1** *collectus – angesammelt:* AURELIUS 14 p.716,2 per -um stomachi humorem. **2** *collectaneus – Sammel-:* COD. Udalr. 201 p.367,14 opus.

subst. **conflati,** -orum *m.: v. p.1350,47.*

***confluctualiter** *adv. per commixtionem, conglutinationem – durch Vermengung, Verquickung:* RICHARD. ANGL. correct. 15 p.401,23 una vis non mittitur in aliam, sed unumquodque manet per se, quamvis -r sint coniuncta.

confluens *v.* confluo *p.1354,68sqq.*

1. confluentia (-cia), -ae *f.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *confluvium, confluens – Zusammenfluß:* **a** *in univ.:* VITA Pirmin. I 6 p.27,4 quem *(locum)* ob -am aquarum duarum vocant Gamundium. VITA Gamalb. 4 (1) non longe a -a Danubii et Ysarae fluviorum. ANNAL. Quedl. p.31,27 iuxta -am Albiae et Salae fluminum. DIPL. Heinr. IV. 229 Retnezae et Urae. *al. laxius de terra inter fluvios (denuo) confluentes sita:* ANNAL. Quedl. a.780 Carolus inter Arae et Albiae -am Saxones baptisari praecepit *(cf. p.1355,23).* **b** *in nom. locorum:* ANNAL. Xant. a.861 penes C-am *('Koblenz', item:* CHART. Rhen. med. I 257 infra C-ę castellum. 419 p.479,28 in banno C-ę. III 5 p.7,3 in parrochia Confluentina, scilicet in maiori et minori C-a. *saepe. cf.* GLOSS. III 611,8 St.-S. C-a i. Chobilinza). MIRAC. Bert. 6 p.512,2 in loco, qui ob concursum insignium inibi aquarum C-a *('Conflans-Sainte-Honorine')* vocatur. CHART. Rhen. med. I 368 p.426,6 (epist. papae) cum ecclesia de C-a *('Conflans-sur-Toul'). al.* **2** *influvium – (Ein-)Mündung: v. p.1355,26.* **B** *latius c. notione abundantiae i. q. collectio (copiosa) – (große) Ansammlung:* **1** *de aquarum affluentia ('Massen', 'Fluten'):* EPIST. Teg. I 125 p.143,10 *solitarios* semotos ... omni opulentia rerum exceptis -cia aquarum et molibus petrarum. **2** *de nebularum cumulis ('Schwaden'):* MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p.178,4; a.1091/92) nebularum, quarum -am isdem alveus exalat.

II *translate:* **A** *spectat ad anim. (fere homines; animalia: l.70) i. q. concursus frequens, conventus, congregatio – das Zusammenströmen, Zustrom, Zusammenkunft, Versammlung:* **1** *de actione:* HERIC. gest. 48 p.185,7 ob -am ferarum undique illuc ... concurrentium. THIETM. chron. 8,18 fit magna in Birgilun principum -a. DIPL. Conr. II. 278 die-

[Kurz/Payr]

bus, quibus annualis mercatus inibi celebrari et -a populi ... solet fieri. HIST. Walc. 4 p.506,51 fit fratrum ... congregatio ... et cum eis -a ... agminum equestrium *eqs.* CHART. Brand. A XIV 5 p.3,34 ita quod ... in nova civitate fori -a habeatur. *al.* **2** *meton. i. q. turba (conflua) – (zusammenströmende, versammelte) Menge:* ULMAR. Ved. 1 (MGScript. XV p.399,32; a.875/80) quanta utriusque sexus -a nobilium undique et plebalium concurrerant. ANNAL. Quedl. a.1003 p.78,48 cum optimatibus suis et populi -a paschalia festa peregit *rex. al.* **B** *spectat ad res i. q. abundantia (redituum), opes – Überfluß (an Einkünften), Reichtum:* LAND. MEDIOL. hist. II 48 p.42,37 potentes, tam episcopi quam cardinales, de suis ceperunt loqui -is (*cf.* p.42,22 de sua opulentia).

2. confluentia, -ium *n.: v.* confluo *p.1355,20sqq.*

***confluentum,** -i *n.* (confluere) **1** *confluvium, confluens – Zusammenfluß:* **a** *plur. de fluviis confluentibus:* ARBEO Emm. 42 p.92,28 inter -a (fluenta VITA Emm. 42) Danubii et Imbris. **b** *in nom. loci:* NITH. hist. 4,4 p.46,23 ut C-um (*'Koblenz'*) missi ... convenirent. **2** *influvium, ostium – (Ein-)Mündung:* NITH. hist. 4,3 p.44,4 per Saugonnam usque ad -um Rodani.

***confluito,** -are. **1** *concurrere – zusammenströmen:* AEDILV. carm. 6,51 turba nefanda ... undique -ans. **2** *labare, labi – sich (langsam) neigen, senken:* VULF. Marc. 238 una columnarum ... coepit in obliquum -are sinum.

confluo, -fluxi, -ere.

I *proprie:* **A** *de aquis, fluviis:* **1** *in unum fluere, fluendo commisceri – zusammenfließen:* TRAD. Patav. 15 p.14,8 (a.788) in castro Pazzaugense, ibi duo amnes insimul -unt. POETA Saxo 1,409 ubi Rhenus -it idem litoribusque ferens fontes Musella Liei. THANGM. Bernw. 7 p.761,9 ubi flumina Alera et Ovokare -unt. CHART. cell. Paulin. 7 p.8,43 (dipl. Heinr. V. spur.) -entibus duobus rivulis Berbach et Rodenbach. *al. cf. l.39.* **2** *influere – hineinfließen, (ein)münden:* DIPL. Karoli M. 84 p.122,3 ubi Audenbach in Laimaha -it. COD. Lauresh. 101 in Salahom, ubi Hisla flumen -it in mare. NITH. hist. 2,1 p.14,15 quo Moin in Renum -it. 2,6 p.20,20 ubi Luva Sequane -it. *al. adde de balneo:* LIGURINUS 1,425 ducta ... canalibus unda -it in quamdam ... lacunam. *in imag.:* RATHER. serm. de pentec. 2,1 l.10 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p.193) pentecostes ..., mare veluti magnum, in quod ... universitas -it sollempnitatum. **3** *(iuxta) fluere – (vorbei)fließen:* RHYTHM. 145,8,4 urbi ... Ticino dicta ab amne, qui -et. **B** *usu vario:* **1** *strictius:* **a** *(simul) in unum locum fluere, fluendo colligi – (zugleich) an eine Stelle fließen, sich ansammeln:* **α** *gener. de faece (in imag.):* RUOTG. Brun. 16 illuc maxima -xit sentina dissensionis (PETR. DAM. disc. p.91,25 cum ... talem elegerit, in quem ... omnium vitiorum s. -xit. *al.*). *cf. p.1354,20.* **β** *natur. de corporis umoribus:* GLOSS. med. p.76,1 fit *scirrhosis* ... ex ... spisso ... humore, quod -endo ita membris indigitur, ut *eqs.* MAURUS progn. 29 p.42ª,12 (ed. M. H. Saffron. 1972) ad locum dolentem -unt humores. ALBERT. M. animal. 20,13 si esset excedens humidum, -rent partes eius ad seipsum et non fluerent ad formam membrorum *eqs.* **b** *diffluere – auseinander-, zerfließen:* ALBERT. M. animal. 20,9 non sustentarentur ... corpora animalium ..., sed concideret et -rent sicut aqua. **c** *liquescere – zergehen, schmelzen:* HILDEG. phys. 1,40 haec in patella fac simul -ere, id est zulasze. **2** *latius de coniunctione vi umidi facta i. q. conglutinari, coalescere – fließend ineinander übergehen, verschmelzen:* ALBERT. M. animal. 1,116 ex humidiori ... constantia ossa *capitis* feminarum magis -unt et coagulantur. *in imag.: v. p.1350,54.*

II *translate:* **A** *de anim. (fere de hominum, rarius [p.1354,4] animalium frequentia; de hominibus singulis: p.1354,34sqq.):* **1** *in unum (locum) concurrere, congregari, catervatim accurrere – zusammenströmen, in Scharen herbei-, hinkommen, sich (in großer Zahl) einfinden (cf.* GLOSS. I 664,11 St.-S. -bant vuorun, gisamnothwrden. II 677,33 -ere cisamine suerimen. *al.): **a** *in univ.:* ARBEO Corb. 35 -bant ... multitudo virorum ac mulierum quasi ad ingens spectaculum. CARM. Paul. Diac. app. I 6,1,15 huc veniunt linces, huc -xere bidentes. CAND. FULD. Eigil. I 15 vulgus ... ad templi huius dedicationem e diverso veniens -xit in unum. AGIUS vita Hath. 25 gregatim turbae per totam noctem et diem usque ad horam sepulturae eius -bant. HROTSV. Abr. 6,4 ubi convivarum -it conventus. Pafn. 1,25 greges amatorum ad illam -unt. DIPL. Otton. II. 219 p.248,12 g⟨en⟩erali episcoporum ex diversis provinciis -entium synodo. FROUM. carm. 32,50 -ite huc, pueri. THIETM. chron. 2,31. GALB. Karol. 16 p.570,28 negotiatores ... ad Ipram -erant *eqs.* CHART. Heinr. Leon. 16 qui *(principes)* ad curiam -ent. CHART. Raitenh. 253 p.206,33 Christi fidelibus ... ad eandem ecclesiam causa devocionis ... -entibus *eqs. persaepe.* **b** *accedente colore quodam:* **α** *c. sensu se con-, associandi:* NITH. hist. 2,1 p.13,28 cupiditate terroreque illecti undique ad illum *(Lodharium)* -unt. *v. et p.1357,7. in imag. (cf. p.1353,48sqq.):* BERTH. (?) annal. a.1077 p.295,9 ad antiquum dissipatorem suum ... omnes ... velut in sentinam coinquinandi -erant. **β** *c. sensu se convertendi:* ALDH. virg. I 37 p.285,15 ad fidem Christi et contemptum mundi numerosa utriusque sexus caterva -xit. **γ** *c. sensu confugiendi (cf. l.34sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 132,5 p.262,26 qui *(Hispani)* adhuc ad nostram fidem de iniquorum potestate fugiendo -erint. MEGINH. FULD. Alex. 10 cum ... de diversis locis undique infirmi ... ad auxilium sancti martyris -erant. **δ** *c. sensu immigrandi:* WIPO gest. 17 Nortmannis, qui de patria sua ... in Apuliam -erant. **ε** *c. sensu (sibi) obviandi:* NITH. hist. 2,1 p.14,14 quo *(Franconofurth)* insperate hinc Lodharius, inde Lodhuwicus -unt. **ζ** *c. sensu obsequii i. q. procumbere – niedersinken (in imag.):* BRUNO SIGN. epist. 2 (MG Lib. Lit. II p.565,1; a.1111) mox omnes videbis *(sc. papa)* ad tuos pedes -entes *eqs.* **2** *confugere, adire – sich (hilfesuchend) begeben (zu), wenden (an):* **a** *in univ.:* MIRAC. Quint. 13 (MG Script. XV p.268,16; c.827) *pauper quidam* mutus effectus ad eius *(Quintini)* -ens martyrium in pistrinio ... fratrum coepit hospitari. 32 p.270,13 ad nostrum -xit martyrem *mulier.* VITA Bonif. II 1 p.92,14 nefando opere episcopi conperto statim ad caput regni et ad comprovintiales episcopos ... -xit *Bonifatius.* **b** *pro salute recurrere (ad) – sein Heil suchen (in):* ECBASIS capt. 880 unusquisque gemat, ... -at ad lacrimas, si vult seducere penas. **3** *originem ducere – sich herleiten:* EPIST. Ratisb. 5 p.283,4 Perypatheticorum ab illo *(Aristotele)* -entium ... auctoritas. **B** *de rebus:* **1** *convenire – zusammenkommen (cf.* GLOSS. II 80,14 St.-S. -entibus cisamane cumanen): **a** *corpor. de copia rerum i. q. comportari, conferri – herbeigeschafft, angeliefert werden, eintreffen:* IOH. VEN. chron. p.147,4 loca, quibus alimonia -ere ad Veneticorum solacia noverant. **b** *spirit. i. q. concidere – zusammentreffen, -fallen:* **α** *c. sensu simul accidendi, occurrendi:* ARNOLD. QUEDL. fund. (ZVerThürGesch. N. F. 3. 1883. p.470,2; s. XIII.med.) est ... casus inopinatus eventus ex causis -entibus *eqs.* CLEM. IV. registr. 668 p.688,15 licet id distulerimus ... negotiorum undique -entium impediti concursu. **β** *c. sensu congruendi, concordandi:* ALBOIN. incont. 4 p.18,10 pene nil distat, quin eius *(Gregorii)* et Pafnutii sententia in unum -at. ARNULF. SAG. invect. 5 p.100,23 cum tot hominum sensus in eandem forte -rent voluntatem. **2** *obvenire, obtingere – zukommen, -fallen:* **a** *de reditibus:* CHART. Wirt. VIII 2741 (a.1278) quod usus prati ad nos ... -ere dinoscatur. **b** *de donis spiritalibus:* HEIRIC. Germ. I 3 praef. 8 vix unum invenias, cui simul haec omnia -ant. **3** *provenire, oriri – hervorgehen, entstehen:* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p.82,13) illi *philosophi,* qui omnia ex athomis -isse putaverunt.

subst. **confluens,** -entis. **1** *masc.:* **a** *proprie de aquis:* **α** *confluvium, confluxus – Zusammenfluß:* WANDALB. Goar. 2,11 p.56,1 (ed. H. E. Stiene. 1981) in castellum, quod situm est super -em Mosellae et Rheni. *in nom. locorum:* ANNAL. regni Franc. a.819 p.152,11 imperator ... C-em usque per

[Kurz/Payr]

Rhenum navigavit ('*Koblenz*', *item*: ANNAL. Col. a. 847 [MG Script. I p.97,11] placitum C-is. ANNAL. Fuld. II a.848 in C-e castello. *al. cf.* ANNAL. Xant. a.842 C-es civitatem. HINCM. annal. a.876 p.134,2 apud C-es. *al.*). DIPL. Heinr. II. 58[b] p.73,4 in villa C-is ('*Conflans-en-Jarnisy*'). DIPL. Karoli M. 306 p.461,37 (spur. s. XI./XII.) in valle C-i ('*Le Conflent*'). *al.* **β** *influvium, ostium – (Ein-)Mündung*: ANNAL. regni Franc. a.810 p.131,21 iuxta -em eius *(Alarae fluvii)*, quo Wisurae flumini coniungitur. **γ** *fluvius – Fluß-(lauf)*: TRAD. Frising. 70 (a.775) a parte aquilonis Ambre -is *(an subst. neutr.?)*. **b** *translate de hominibus usu plur. i. qui confluunt, catervatim accurrunt, turba conflua – die Zusammenströmenden, herbeiströmende Schar(en)*: CONC. Merov. p.212,14 ne ... ad ... solemnia -es obscina ... cantica ... decantare videantur. VITA Ansb. 13 (MGMer. V p.627,30) -ium ad se confessiones suscipiebat. VITA Hildulfi 9 turbas -ium ferre vix valens. THIETM. chron. 7,58 -ium ... devotio. THANGM. Bernw. 31 praemisso omni apparatu ad ... sollempnitatem -bus necessario. 37 dolorem undique ad exequias -ium. *al.* **2** *neutr.*: **a** *fluvius – Fluß(lauf)*: DIPL. Otton. II. 47 p.56,40 quicquid inter ipsa -ia habuisse videamur loca. GESTA Halb. p.78,30 inter Ore et Albie -ia ... semen divini verbi diffundere *(cf. p.1352,50)*. *fort. huc spectat etiam exemplum supra l.11 allatum.* **b** *plur. i. q. influvium – (Ein-)Mündung (ni subest* 1. confluentia): DIPL. Arnulfi 193 (spur. s. XII.) ad -ia Milse in Motniz.

confluvium, -i *n. confluens, confluxus – Zusammenfluß*: DIPL. Otton. I. 388 predium ... in -o Uuldae et Uuisarę situm. DIPL. Otton. II. 204 p.232,12 usque in Ibisam, ubi ipsum flumen huic -o Erlaffarum proximum est.

confluus, -a, -um. **1** *proprie i. q. confluens – zusammenfließend*: LAMB. LEOD. Matth. I 1170 castello, cui dant duo flumina -a, Rhenus atque Mosella, ... nomen. *remissius i. q. fluidus, fluctuans – (ver)fließend*: GLOSS. II 417,48 St.-S. -o fluzzigemo *(spectat ad Prud. cath. 5,76)*. **2** *translate*: **a** *(catervatim) concurrens, congregatus – zusammen-, herbeiströmend, versammelt*: CAND. FULD. Eigil. II 14,88 monachorum -a turba. LAMB. LEOD. Matth. I 434 populus. 579 ipsum *(patrem)* -a rusticitas ... ad meliora vocat. *al.* **b** *ad commeatus frequentiam spectans – verkehrsmäßig, Verkehrs-*: FUND. Hild. 1 p.941,17 tum propter ... ipsius loci amenitatem, tum propter -am negotiandi commoditatem, quippe cum *eqs.* (*inde* ANNALISTA Saxo a.815 p.571,5).

confluxio, -onis *f. concursus frequens – Zustrom, Andrang*: MIRAC. Hucberti 1,1 ut ad eius venerationem ... venientis -o populi adaugmentaretur. GESTA Ern. duc. II 1 p.194,8 plurimorum procerum ... cotidiana ad illam *(Adelheidam)* -o.

confluxus, -us *m.* **1** *proprie*: **a** *gener. i. q. confluvium, confluens – Zusammenfluß*: **α** *de actu confluendi*: LIGURINUS 1,392 fluminis ex gemini *(sc. Rheni et Mosellae)* -u nomen habentem ... locum. **β** *de loco confluvii*: CHART. Rhen. med. I 309 p.364,2sq. (spur. s. XII.) ut nullus in -u eorundem fontium ... edificium construere presumat ... usque ad locum illum, ubi dictorum fontium -us fluit in magnum flumen Sare. **γ** *de fluvio concursu fontium effecto*: *v. l.56*. **b** *natur. et medic.*: **α** *collectio – Ansammlung*: ALBERT. M. meteor. 4,1,15 p.728[b],31 in -u humorum. **β** *fluctio, fluxus – das Fließen, 'Fluß'*: MAURUS progn. 29 p.42[a],13 (ed. M. H. Saffron. 1972) ubi adest -us violentus reumatizans. **2** *translate i. q. concursus (populi), frequentia – Menschenansammlung, Gewühl*: GALB. Karol. 16 p.570,32 in ... fori -u.

confodio, -fodi, -ssum, -ere.

I *transfodere – durchbohren*: **A** *proprie*: **1** *strictius*: **a** *traicere, configere, occidere – durch-, er-, niederstechen, töten (cf.* GLOSS. I 274,67 St.-S. -atur ... kiscozzot uuerde. 310,25 -it durichstichit. 472,4 -untur sint kastohan. II 608,56 -ere erstechcan. *al.)*: ALDH. virg. I 42 p.294,19 mucrone -ssa *Lucia*. ANNAL. Lauresh. a.782 *rex* ingentem Saxonum turbam atroci -it gladio. HUCBALD. carm. 2,59 cuspide. RUD. TRUD. gest. 4,3 *Mettenses* milites eius *(Brunonis)* ... gladiis lanceisque -erunt *eqs.* HELM. chron. 19 p.40,1 a quodam ... transfuga improvise -ssus est *princeps Slavorum*. LIGURINUS 5,518 corpora ferro. *al. adde*: RUP. TUIT. inc. 3 (DtArch. 22. 1966. p.444,13) hastile ... flammis ... intrusit aliquandiu agitans, quasi sevientem -ret ignem. **b** *compungere – zerstechen*: VISIO Godesc. A 7,2 (ed. E. Assmann. 1979; c.1190) pedibus -ssis corruentes. **c** *instigare – stechen, anstacheln*: CARM. var. II 10,3,7 *(per compar.)* sarcinulas porto stimulo -ssus acuto. **2** *latius i. q. ferire, percutere, prosternere – treffen, schlagen, niederwerfen*: EPIST. Wisig. 13 p.681,6 altissimus ... princeps ... divina parte ultionem -at, qui iniuste partem alterius visus est inferre molestiam. LEG. Wisig. 1,2,6 ut iustitia illa -at hostem, que tutaverit civem. PETR. DAM. grat. 36 p.69,27 introductores pravitatis dignae sententiae iaculatione. *al.* **B** *in imag.*: PAULIN. AQUIL. carm. 6,4,2 (ed. D. Norberg. 1979) doleo multis peccatorum iaculis -ssus (confusus *var. l.*). ANSELM. LEOD. gest. 48 p.218,19 spiculo rationis adversariorum -ere ... pectora. *cf. l.155q.* **C** *translate i. q. obelare – tilgen (cf. Isid. orig. 1,21,3)*: SIGEB. GEMBL. Theod. praef. p.463,14 acuto veru -ite superflua.

II *humare, sepelire – begraben (cf.* GLOSS. I 311,20 St.-S. -it bigrebit [*spectat ad Hier. praef. Vulg. pent. p.64,9, sc. prave versum*]): CHART. Traiect. 211 (a.1054; vs.) hic sunt -ssa Bernoldi presulis ossa.

confoederatio (-fed-, -faed-, -cio), -onis *f.*

I *consociatio – Vereinigung, Zusammenschluß*: **A** *strictius i. q. pactio foederis, foedus, coniunctio – Bündnis(abkommen), Bund, Verbindung*: **1** *publ.*: **a** *de -e regum, principum, gentium sim.*: **α** *in univ.*: OTTO FRISING. gest. 1,24 p.37,11 -federationis vinculum ... inter duo imperia, Hesperiae videlicet et Orientis, renovare (CHART. Carniol. II 345 p.267,12. *al.*). CHART. archiep. Magd. 324 p.422,1 quatenus ... prepositus, ... comites ... ac ministerialis noster ... amicicie -federacionem et ... stabilitatem sponderent. HIST. peregr. p.143,10 de -federatione ... imperatoris Ysachii cum Saladino. HEINR. LETT. chron. 16,3 p.105,20 de conspiratione et -federatione Lyvonum ... contra Rigenses (ANNAL. Ianuens. IV p.42,1 ad -federationem faciendam cum eo *[Palaeologo]* c. Venetos. *al.*). CHART. Col. II 384,17 p.382,12 quod ipsi cives cum aliquo inimico archiepiscopi ... nullam debent -federationem inire *eqs.* CHART. Carinth. V 21 p.14,12 -federationem, amicitiam et unionem hanc ... observare. CHRON. Erf. mod. II a.1274 p.265,11 pro -federacione facienda inter ecclesiam et ... Tartaros. *saepe. v. et p.1358,54. in malam partem c. sensu conspirationis*: BERTH. (?) annal. a.1076 p.284,21 in regem et in caeteros suae -is participes ab apostolico actum est anathema. p.286,16 cum non mediocri suae -is coetu. *cf. l.38sq.* **β** *expressius i. q. debitum ex pacto foederis praestandum – Bündnisverpflichtung*: LAMB. WAT. annal. a.1168 p.547,5 admiraius ... ingens fiscum fulvi metalli regi Hierusalem ex propria -e quotannis persolvebat. p.547,8. p.547,14 sententiam ... inter nos datam, ut amodo nobiscum te proficisci velle absque maiori -e pati nolle, quoniam *eqs.* **b** *de -e civitatum ('Städtebund')*: CONST. II 294 (a.1226) volumus ... -federationes sive iuramenta, quibus se civitates Maguntia, ... Wormatia, Spirea ... in preiuditium ecclesie Maguntine invicem obligarunt, rescindi. CHART. Nuremb. 369 occasione mutue -federationis. CHART. Argent. I 478 contra predicte -federacionis et iuramenti formam ... venire. CHART. Worm. 325 p.214,33 -federationem et formam privilegiorum connexione mutua initam et iuramentis ... stabilitam *eqs.* CHART. Worm. p.185,34 cum ... hec inter cives Moguntinenses et Wormatienses super -federatione pacis et concordie tractarentur. *al.* **c** *de -e civium ('städtische Schwurgemeinschaft')*: CONST. II 299 (a.1231) quod nulla civitas, nullum opidum communiones, constitutiones, colligationes, -federationes vel coniurationes ... facere possent. CHART. Babenb. 232,55 p.44,5sq. quod illa *(sc. artificum)* societatis -federacio in conmunitatis dampnum ... non redundet; que -federacio si ... dampnum

[Kurz/Payr]

intulerit civitati, ... deponatur. **d** *de foedere fidelitatis (in re feodali):* ANNAL. Ianuens. III p.160,10 *papa* absolvens omnes a iuramento fidelitatis et -federationis, qua ei *(imperatori)* fuerant astricti. **2** *usu communi de uni(ti)one:* **a** *de coadunatione (crucigerorum):* PETR. CAS. (?) chron. 4,11 (MGScript. XXXIV p.476,28) tam multi *milites* ad huiuscemodi -federationem subito confluxerunt, ut *eqs.* **b** *de coniugio:* ALBERT. M. sacram. 258 p.169,29 *matrimonium* intendit ... civilis -em amicitiae (260 p.170,77 finis matrimonii est -o a. faciens ad statum honestatis *eqs.*). *ibid. al.* **c** *de foedere spirituali:* LIBELL. de reb. Trev. 7 cum ... Arverna ... in tantum ei *(ecclesiae Treverensi)* fuerit spirituali -federatione coniuncta, ut *eqs.* EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p.17,41) de -federatione huius sacramenti *(sc. eucharistiae)* in alia scripsi epistola. VITA Hemmae 2 (ASBoll.[3] Iun. VII p.457[F]) si ... Dominus ... sanctos suos tam frequenti ... -e sibi curae esse commemorat. **B** *latius:* **1** *necessitas, vinculum – Verbundenheit, Band:* VITA Salomae 27 ob cognati sanguinis -em. **2** *universitas, summa – Gesamtheit, Verband:* HINCM. ord. pal. 17 totius regni -faederatio.

II *concordatio, pacatio, reconciliatio – Einigung, Aus-, Vergleich, Aussöhnung:* **A** *in univ.:* BERTH. (?) annal. a.1077 p.297,46 nota ipsi *(abbati Cluniacensi)* tota reconciliationis et -is causa inter papam et regem fuerat. CHART. Bund. 363 p.271,8 de discordia, que facta est inter ... Curiensis ecclesie episcopum ... et inter dominum Gebhardum ... et iterum -federacione eorum. **B** *de compositione:* BERTH. (?) annal. a.1077 p.301,44 causa ... collocutionis et propositae tot discordiarum et scismatum ... futurae -is prorsus infecta. **C** *de concordia:* MIRAC. Ursm. 2,9 tanta et tantarum rerum facta est inter eos -o, quantam *eqs.*

III *conventio, pactio, contractus – Vereinbarung, Abkommen, Vertrag:* **A** *in univ.:* CHART. Engelb. 23 (Geschichtsfreund 8. 1852. p.250; a.1199) sic ... huius concessionis facta est -federatio, ut *eqs.* CHART. Brixin. 119 p.126,7 hec est -federacio matrimonii contracti inter dominum Burcklinum ... et dominam Maehthildim ... tali pacto: *eqs.* CHART. Arnstad. 27 cuius in testimonium -federationis presens scriptum sigilli nostri munimine roboravimus. CHART. Lux. IV 81 p.126,19 pro penis commissis sive -federationibus non servatis. CHART. Helv. arb. 116 -o Thomae et Amedei de Sabaudia ... cum Beatrice ... dalphina in eventum mortis Philippi, comitis Sabaudiae. *al. cf. p.1356,45.* **B** *condicio – Nebenabrede, Bedingung:* CHART. Engelb. 33 (Geschichtsfreund 9. 1853. p.201; a.1210) cenobium predium suum Sarnon ... comiti R. consignavit, tali videlicet -federatione, ut *eqs.* CHART. Rhen. med. III 55 huic ... collationi talis intervenit -federatio, ut *eqs.*

***confoederator** (-fed-), -oris *m. qui (c. alio) foedus facit, socius – Bündnispartner:* ANNAL. Worm. a.1254 p.154,12 castrum expugnatum fuit a civibus Moguntinis et aliis pacis confe-bus.

confoedero (-fed-), -avi, -atum, -are. *script.:* -fęd-: *p.1358,60.* -faed-: CONST. II 41. -fid-: *p.1358,7.67. al.*

I *obi. anim.:* **A** *consociare – vereinigen, zusammenschließen:* **1** *pactione foederis coniungere, foederare – verbünden (saepe usu mediopass. vel refl.; absol. i. q. foedus facere – ein Bündnis schließen: l.72. p.1358,10):* **a** *proprie:* **α** *publ.:* ANNAL. Sangall. IV a.1025 cui *(Chuonrado)* etiam Ernest ... dux Alamanniae et Welfhardus comes postea -ti simul regi rebellare sunt ausi. BERTH. (?) annal. a.1077 p.295,51 hic regi Roudolfo in proximo pascha ... hominatione et fidei ... pactione ... -tus (*item de foedere fidelitatis:* GALB. Karol. 56 iunctis manibus amplexatus a manibus comitis osculo -federati sunt). CHART. archiep. Magd. 324 p.422,16 fedus amicicie, quod ... promisit domino Wychmanno et principibus, qui ei -federati sunt. LAMB. WAT. annal. a.1168 p.547,3 regem Hierusalem et Suarardum admirandum Babylonicum ... cum populis suis esse -tos atque adversus Noradini dementiam coniuratos. HEINR. LETT. chron. 14,8 p.80,22 Estones ... miserunt per omnes provincias Estonie coniurantes et -federantes, ut essent cor unum ... contra nomen christianorum. 23,4 p.158,17 Semigalli ... cum ... Letonibus conspirantes et se -federantes contra Rigenses *eqs.* CHART. Bern. II 229 p.242,1 de Friburch et de Berne burgenses formam iuramenti, sub qua -federati erant, ... recognoverunt *(item de foedere civitatum:* CHART. Basil. A II 242 p.318,8 -federavimus nos iuramento ... cum illis de Berno). CHART. Westph. V 549 p.252,8 episcopus *Paderburnensis* ... -fideravit se ... Coloniensis ecclesie inimicis. CHART. Carinth. V 41. *saepe. v. et p.850,71. adde:* VITA Elig. 1,13 eum *(regem Britannorum)* ... regi Francorum praesentans pacifice -vit. **β** *eccl. de communione orationum:* CHART. episc. Hild. II 295 (a.1230) quod vos ... orationibus, auxilio et consilio et rebus in nostris necessitatibus fraternitate dignati estis nobiscum -federari. *al. cf. l.24.* **b** *per compar. de animalibus:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.113,16 cum avibus sue speciei, quas unitas et similitudo nature consociat et -federat. ALBERT. M. animal. 22,21 apri corrixantes, cum viderint lupos, quasi -ti se iuvant mutuo. **2** *coniungere, coadunare, unire – verbinden, vereinen (cf.* GLOSS. II 357,54 St.-S. -federatas kisippoto. 435,11 -entur gizumftit vuerdan): **a** *in univ.:* BERTH. (?) annal. a.1079 p.322,16 ne in se alterutrum bello consurgerent, set potius pace ad invicem -ti ... causam dissidii ... componere pertemptarent. EPIST. Ratisb. app. 3 p.373,15 fraternitatis titulo. DIPL. Conr. III. 69 p.122,39 (ed. F. Hausmann. 1969) per coniugium sororis ... coniugis nostrae ... et filii tui -federati sumus propinquius. 126 p.228,6. *al.* **b** *de coniugio:* RATHER. prael. 2,7 l.250 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI[A]. 1984. p.52) pactum ... et sacramentum sponsalia vel tabulas sive cartas dico, quibus invicem insolubiliter -federantur *vir et femina. de benedictione virginum:* CHRON. Lippold. 7 p.550,22 earum, quas ... caelestis sponsi -federarat amplexibus *Betto canonicus.* **c** *de foedere, unitione spirituali:* PETR. DAM. grat. 30 p.61,27 absit, ut falsus homo rescindat, quod verus Deus et homo -at. disc. p.93,19 qui inspector est mentium, -at nos in concertatione verborum. SIGEB. GEMBL. apol. 6 (MG Lib. Lit. II p.443,36) Dei civitatem ... sub uno domino et una fide unus Deus ... regit et -at. EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p.17,39) hoc sacramentum *(sc. eucharistiae)* ... adtinere ... ad eos, qui corpus Christi sunt, hic confirmandos et -federandos, quo *eqs. al. sibi conciliare – sich zum Freund, geneigt machen:* EPIST. Teg. I 125 p.142,25 mementote ... ipsum *(sanctum Quirinum)* ... vobis -federare *eqs.* **B** *concordare, pacare, reconciliare – einigen, in Eintracht zusammenführen, aussöhnen:* SIGEH. Maxim. 5 Quiriacus ... pacis osculo antistiti suo -tus ... in amissam sui pontificis visus est restitui caritatem. CASUS Gall. cont. 13 consilium ... nostrum est vos omni pace -are *eqs.* HELM. chron. 50 p.99,4 dedit ... operam, ut iuvenes dissidentes -federaret.

II *obi. res:* **A** *abstr.:* **1** *de foedere (amicitiae) i. q. iungere – schließen:* CHART. Rhen. inf. II 64 (a.1217) quod ab antiquo inter nos *(sc. ducem Lotharingiae)* et terram nostram ex una parte et episcopum Coloniensem et ecclesiam ex altera parte -federata est dilectio et confirmata confederatio. **2** *de discordia i. q. componere – schlichten:* BERTH. (?) annal. a.1078 p.309,27 controversiae scismata Deo auctore ... sedata et Christi pace legittime -ta. **3** *de conventione i. q. pacisci – vereinbaren:* CHART. Rhen. inf. I 368 p.252,39 (a.1150) duorum germanorum ... filios ... defunctis parentibus firma et rata promissione -fęderasse, quatinus *eqs.* **B** *concr. i. q. colligare, compaginare – binden, zusammenhalten:* URSO element. 4 p.99,6 (ed. W. Stürner. 1976) sicut ... virtus quantitativa ... identitate substantie partes elementi insolubiliter iungendo alligat, sic alterativa elementi identitate qualitatum ... easdem ... iunctura catena inviolabiliter -federat. HEINR. WIRZ. cur. 367 cera ligat tabulas et eas -federat (-fiderat *A*) apte.

adi. **confoederatus,** -a, -um. **1** *gener. i. q. foedere coniunctus, consociatus – verbündet, verbunden:* HUMB. Sim. 2,26 p.171,37 manus eius plenae sunt sanguine et latronum sibi -orum communione. LIBELL. de reb. Trev. 6 antiquitus has duas aecclesias *(sc. Remensis et Terverensis)* specialiter

[Kurz/Payr]

-federatas ac sorores dictas et esse. *al. cf. p. 1357,67.69.* **2** *iur.* -a manu *i. q. communiter, una – gemeinsam:* CHART. Rhen. med. II 133 (a. 1194) Hemburgo ... cum uxore sua Irmtrude unanimi consensu et -federata manu ... allodium ... ecclesie ... vendiderunt.

subst. **confoederatus,** -i *m. qui (c. alio) foedere coniunctus est, socius – Verbündeter:* CAPIT. reg. Franc. 205,7 ut nemo nostrum suo aut amico aut propinquo vel -o ... parcat *eqs.* CONST. I 174,8 (a. 1158) non solum ... Mediolanensibus, verum etiam -federatis eorum. CHART. archiep. Magd. 324 p. 421,38 ad Magdeburgensem ecclesiam eiusque fideles et -federatos. HIST. de exp. Frid. imp. p. 39,15 Ysaakius ... hanc amico et -federato (federato, -fiderato *var. l.*) suo Salahdino ... prestare volens gratiam. *al.*

confoedo, -avi, -are. *turpare, commaculare – verunstalten, beflecken:* BERTH. (?) annal. a. 1069 p. 274,23 symoniaca heresis ... columbinam ... matris aecclesiae pulchritudinem purulentiae suae contagiis quam miserabiliter -erat. a. 1076 p. 285,47.

confor, -ari. *(col)loqui – sprechen (mit):* CARUS Clem. 453 ad Dominum -ans hoc *(velamen)* sustollitur ipsi *(Moysi).* ARNULF. delic. 447 congrua -anti referantur famina fratri.

confore *v.* consum.

***conformabilis,** -e. *qui se accommodare potest, aptabilis – sich anpassend, anpassungsfähig:* ALBERT. M. eth. 8,1,5 p. 527^{a},27 quanto magis tales *cives* discoli sunt, minus ritui aliorum -es. 9,3,4 p. 595^{a},2 si ... non propter placere se omnibus conformant, sed in bono -es sunt. p. 595^{a},6 secundum morem.

***conformaliter** *adv. aequalitate formali, connaturaliter – in der Einheit der Form, der Natur:* GERHOH. Antichr. 2,51 p. 303,33 homini Christo ... luci coessentialiter et -r unito.

conformatio, -onis *f.* **1** *strictius i. q. actio conformandi, effectio conformitatis, ad similitudinem (exemplaris) coaptatio, aequatio, assimilatio – Gleichgestaltung, Angleichung, Nachbildung, -ahmung:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* HUGO HONAUG. hom. 3,27,3 (ArchHistDoctrLitt. 35 [43]. 1968. p. 248; c. 1180) artifex imitatorem suum sui operis demonstratione inducit in eorundem operum -em. 3,28,1 (ed. cit. p. 249) opera, in quorum -e versatur imitacio. *ibid. al.* **β** *de eruditione conformi:* ARNULF. SAG. invect. 3 p. 93,15 ut illius regni *(sc. Galliae)* benevolentiam ipsi *(Petro Leonis)* morum linguaeque -o vendicaret. **b** *natur.:* ALBERT. M. mort. 3,6 p. 359^{b},19 in quantum ... est calidum complexionale, coaccedit ad aliquam coeli -em *calidum.* **c** *philos.:* HUGO HONAUG. div. 26,6 (ArchHistDoctrLitt. 29 [37]. 1962. p. 161; c. 1180) exemplarium -o conformitatem habet. hom. 2,27,2 (ed. cit. 34 [42]. 1967. p. 200) -o est formarum circa subiecta conformitatis effectio. 2,27,3 quae *(unio)* est ex ratione -is. *ibid. al. v. et p. 1363,5sq. 8.* **d** *eccl. et theol.:* WOLBERO cant. 3 p. 1179^{B} per -em et unitatem, qua sibi eos *(ecclesiae praepositos)* incorporavit *Christus.* GERHOH. glor. 20,9 p. 1151^{B} nunquid haec ... unitio, -o et associatio *(cf. Aug. divers. quaest. 73,2)* contulisset ... homini assumpto esse Dei filium naturalem ... sine generationis illius consortio? HUGO HONAUG. hom. 2,77,8 (ArchHistDoctrLitt. 34 [42]. 1967. p. 246) unitas eorum *(patris et filii)* per naturae veritatem est existens, non per extrinsecam ... imitacionem et -em cohaerens. 3,25,5 (ed. cit. 35 [43]. 1968. p. 242) imitatur ... homo Deum non eadem singulariter et consimiliter actione illum sequendo, sed quadam -e se illi coaptando. 3,25,6 (ed. cit. p. 243) quod ... dicitur homo imago Dei, potius dicitur per -em quam secundum conformitatis veritatem. 3,25,10 nomine ... oboedientiae significat *Hilarius (syn. 75)* ... perfectam paterni operis in filio -em, qua se patri filius plenissime conformat ... in idem faciendo. ALBERT. M. cael. hier. 4,3 p. 108^{a},35 *caelestes essentiae* intentae ... 'in -e *(PG 3,180^{A}* ἐν συντονίᾳ, *sc. prave versum)* amoris divini'. *al. cf. p. 1365,15sq.* **e** *rhet. i. q. prosopopoeia – Personifikation (de re et fontibus v. H. Lausberg, Handbuch d. literar. Rhetorik. 1960. § 826sqq.):* CONR. MUR. summ. p. 99,340 (ed. W. Kronbichler. 1968) -o fit, si fingendi novitate actio, vox, persona rei sit non animate *eqs.* **2** *latius i. q. formatio – Gestaltung:* **a** *corpor. i. q. forma – Form, Gestalt:* NOTKER. BALB. gest. 1,29 p. 40,5 quod *(campanum)* ille propter incomparabilem -em satis admiratus. **b** *spirit. i. q. compositio, conciliatio – Herstellung, Stiftung:* GALB. Karol. 107 p. 611,49 laborabo pro pacis -e inter vos et ipsum.

conformator, -oris *m. qui simile facit, imitator – Nachahmer:* HUGO HONAUG. hom. 1,8,3 (ArchHistDoctrLitt. 34 [42]. 1967. p. 142; c. 1180) sicut ... philosophus naturalium subsistentias ... appellat substantias ..., sic mathematicus, eius -r, naturarum effectus ... nuncupat earum substantias *eqs.*

conformis, -e.

I *adi.:* *aequalis (forma, genere, natura), consimilis, congruens – gleich (gestaltet, -artig), artverwandt, ähnlich, übereinstimmend:* **A** *gener.:* **1** *de rebus:* **a** *in univ.:* **α** *spectat ad formam:* NIVARD. Ysengr. 5,991 nec recta ... nec sunt -ia rectis *vexilla.* ALBERT. M. animal. 2,2 consimilia ... dicimus, quae multum -em habent figuram *eqs. al.* *de verbis:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 375,7 videamus verbum, in quo sit forma -is (2 p. 423,19 f. -is et norma regularis). CONR. MUR. summ. p. 88,116 (ed. W. Kronbichler. 1968) annomino sic -ia verba vocando ad res dissimiles *(cf. Rhet. Her. 4,21,29).* **β** *spectat ad qualitatem:* DHUODA 3,8,42 (Sources chrét. 225. 1975; a. 841/43) Deus ... dans illis *(regibus)* gloriam ad illam tendentem -em similitudinis magnae, quam pollicitus est Abraam *eqs.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 375,6 haec regula non est usquequaque -is nec parilis nec aequalis. GEBEH. SALISB. ad Herm. 31 dura propositio et antiquae illi quodam modo -is, qua dicitur: '*eqs.*' URSO element. 4 p. 72,1 (ed. W. Stürner. 1976) -e iudicium. **b** *consentaneus – im Einklang (befindlich), entsprechend:* CHART. Westph. VII 1417 (c. 1271) intentionem ... communitatis opidi nostri ... non esse nisi catholicam ..., preceptis divinis et sancte matris ecclesie -em. **c** *congruus, competens – angemessen, betreffend:* HIST. Augiens. II 8 p. 655,37 libros ordini -es fecit conscribere *praepositus.* **2** *de anim. (fere hominibus eorumque societate; de animali: l. 41):* **a** *in univ.:* **α** *spectat ad formam, habitum:* EMBR. Mahum. 382 (Coll. Latomus. 52. 1962. p. 63; c. 1100) -is ibi vix fuit ipse sibi *taurus.* CHRON. Reinh. a. 1197 p. 555,10 ut ab universis laudem acciperet, qui signo crucis -is apparuisset. CHART. Mar. Magd. 102 p. 96,11 quod, quamdiu fuerint ... prepositi ... citra Premonstrate ..., ad tres dietas -es erunt ceteris professoribus ordinis in habitu et in victu. *v. et l. 50.* **β** *spectat ad statum, condicionem:* CHART. Heinr. Leon. 91 p. 140,10 (spur. a. 1230/38) ut, sicut in habitu, ita etiam ... in omni iure et libertate ... Zverinenses canonici Lubicensibus canonicis -es sint et coequales. *cf. l. 45.* **γ** *spectat ad indolem, mores:* RADBERT. Arsen. 1,25 p. 54,30 miror ..., quid velint lasciviis ... dediti perfectiores quosque sibi -es fieri. *cf. p. 1361,50sqq.* **b** *consentiens, concors – (sich) einig:* **α** *de unanimitate:* DHUODA 3,8,46 (Sources chrét. 225. 1975; a. 841/43) faciat eos *(reges)* ... rex ... fortis ... -es atque concordes *eqs.* **β** *de cooperatione:* DIPL. Heinr. I. 43 p. 78,21 (spur. s. XII.) successores ... nostros contestamur -es et coadiutores fore in huiusmodi stabilitione. **γ** *de communicatione:* CHART. Sil. D I 11 p. 9,28 (ed. H. Appelt. 1971; a. 1143/45) neque ... vel Latinae vel Graecae vult esse -is ecclesiae *gens Ruthenica.* **c** *conveniens, aptus – passend, genehm:* CHART. Heinr. Leon. 58 p. 85,1 (spur. a. 1237/41) si -is et proficuus fuerit abbati et fratribus *advocatus.* **d** *accommodatus, commodus, comis – anpassungsfähig, entgegenkommend, umgänglich:* RADBERT. Arsen. 1,25 p. 54,19 aiunt, quod non satis -is erat, idcirco minus redamabatur. VITA Libor. 6 quippe quem ... humilitas etiam infimis coaptaret, caritas cunctis exhiberet affabilem et -em (VITA Udalr. Cell. II 73 omnibus -is [accommodatus *var. l.*], omnibus affabilis). **e** *habilis – fähig:* BURCH. Iud. 177 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p. 256; s. XIII.) dolosus homo, facinus -is ad omne. **B** *natur.:* URSO element. 4 p. 72,13 (ed. W.

[Kurz/Payr]

Stürner. 1978) cum nullus cibus inveniatur omnino -is corpori. p.74,16 in nutrimentum homogeneum -e ipsi membro nutriendo. ALBERT. M. veget. 2,27 plantarum materia valde est -is *eqs.* animal. 1,40 quaedam *animalium* manentium cum sociis suis sibi in specie -bus manent *eqs.* 4,75 oportet potentiam instrumenti *visus* in omnibus animalibus valde -is esse compositionis. *al.* **C** *philos.:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p.16,14 nativum non potest esse non compositum, non -e, non concretum (p.20,3). p.17,22 in nativis ... omnem naturam seu formam, quae integrum esse subsistentis sit, vel actu et natura vel natura saltem -em habere necesse est (p.17,23 humanitas Socratis a. et n. -is est humanitati Platonis). p.17,30 substantialis ... similitudo non solum subiecta -ia, sed et eadem et unum dici facit. HUGO HONAUG. hom. 2,45,1 (ArchHistDoctrLitt. 34 [42]. 1968. p.219) duo vel tria dicere de aliquibus diversis non valemus nisi in aliqua saltem generali natura -bus *eqs.* 2,77,7 (ed. cit. p.246) partis cum parte simili vel tocius cum toto penitus -i indifferens unitas *est.* ALBERT. M. resurr. 39 p.260,14 natura est -is causato suo. summ. theol. II 8,31,2,3 p.350^{b},16 in simile -e naturae. *al. v. et p.1364,56.* **D** *eccl. et theol.:* **1** *spectat ad trinitatem eiusque personas:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p.19,37 cum nec composita, -is, concreta dici possit *divina essentia eqs.* HUGO HONAUG. hom. 2,44,3 (ArchHistDoctrLitt. 34 [42]. 1968. p.218) nec est ibi *(sc. in trinitate)* secundum -es naturas generalis similitudo ... nec ..., sicut omnes homines participatione speciei dicuntur unus homo, ita pater et filius et spiritus sanctus participatione -ium subsistentiarum dicuntur unus Deus. *al.* **2** *spectat ad Christum eiusque naturas:* HUGO HONAUG. hom. 3,20,6 (ArchHistDoctrLitt. 35 [43]. 1968. p.233; c.1180) negabat *Constantius* naturali similitudine Deo patri filium -em *eqs.* ALBERT. M. sacram. 42 p.261, 76 *Christus* -is est nobis in natura. *al.* **3** *spectat ad homines eorumque voluntatem:* **a** *de conformitate c. Christo, Deo:* **α** *de configuratione (loci spectant ad Vulg. Rom. 8,29. Phil. 3,21):* RADBERT. Arsen. 1,25 p.54,31 adoptionis filii non erunt, nisi prę̨sciti et predistinati fiant -es imaginis filii Dei. THEOD. THEOL. Conr. 1 p.214^{a},52 qui eum ... praedestinavit -em fieri passionis filii sui. GERHOH. epist. 23 p.604^{A} si nos, sicut testatur Hilarius *(in psalm. 1,15 [Vet.Lat.Phil. 3, 21])*, eidem gloriae corporis Christi futuri sumus -es. *usu laxiore:* HEIRIC. Germ. I 6,299 coniunctus Domino, -is ... Christo. EUGEN. VULG. syll. 38,7 mistice qui *(Sergius)* factus -is imagine divum. GODESC. AQUENS. seq. 13,6^{a},4 hoc signo consignati famuli clareamus -es Domino. VOLQUIN. serm. 102 (StudMediev. III 3. 1962. p.325) cum Christo -is. **β** *de conformitate voluntatis:* ALBERT. M. sent. 1,48,2 p.474^{a},12 tunc essemus secundum quid -es et simpliciter difformes in voluntate. 1,48,4 p.478^{a},9 voluntas -is debet esse, sed velleitas conditionata. *ibid. al.* **b** *de conformitate c. diabolo:* HONOR. AUGUST. spec. p.853^{A} gentiles in malicia diaboli -es. RUP. TUIT. vict. 12,4 p.375,35 (ed. R. Haacke. 1970) quid ... est corrumpere nisi similem vel -em sibi *(sc. diabolo)* facere? **4** *usu vario:* ALBERT. M. resurr. 39 p.260,17 Christus resurgens ... est causa -is nostrae resurrectionis (p.260,30 c. immediata -is cum providentia *eqs.*). sent. 2,16,1$^{capit.}$ utrum aliqua creatura sit -is Deo secundum imaginem. eccl. hier. 4,3 p.643^{b}, 6 imagines incorruptibiles, quae sunt per virtutem -es (*PG 3,473^{B}* ὁμοειδεῖς) intellectualibus divinis pulchritudinibus. *ibid. al.*

II *subst.:* **A** *masc.: compar (natura), socius – Artgenosse, Bruder:* MIRAC. Otton. Bamb. I praef. p.911^{a},33 qui *(Otto)* ... consortem et -em suum inopem ... adiuvit *(cf. Ambr. off. 1,11,38).* **B** *neutr.:* **1** *species, imago – Ab-, Ebenbild:* CARM. imag. 8,1 per -e sui Matheum cerne notari. **2** *quod eiusdem generis est – Artgleiches, Artverwandtes:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p.19,6 si ... -e haberet *essentia divina,* pulcherrimum dici non posset. HUGO HONAUG. hom. 4,1,1, (ArchHistDoctrLitt. 35 [43]. 1968. p.266) eadem *(antea:* in eadem substantia) ... intelligo non singulariter, sed conformiter, sicut dicitur -e quasi eadem simul cum alio forma participans. ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,4 p.20,86 (ed. D. Siedler. 1978) utrum melius spiritualia caelestia figurentur per inconformia grossa et materialia vel per -ia, subtilia scilicet et spiritualibus similia. *al.*

adv. ***conformiter. 1** *aequaliter – in gleicher Weise:* **a** *de similitudine configurationis i. q. consimiliter – in Angleichung (an), gleich(gestaltet):* ALBERT. M. euch. 3,1,3,4 p.247^{a},10 martyres purpureo sanguine -r Christo rubificati. **b** *de similitudine generis i. q. pariter, eodem modo – in der Weise der Gleichartigkeit, ohne Unterschied:* HUGO HONAUG. div. 33,2 (ArchHistDoctrLitt. 29 [37]. 1962. p.184; c.1180) humanitas ... dicitur proprietas huius vel huius, quia sit ipsius propria ita quod, etsi non -r, non sit tamen alterius alicuius singulariter (33,3 *divinitas* sic propria est Deo, quod nec s. nec -r ulla ratione est alterius quam Dei. *v. et. p.1361,71). ibid. al.* **2** *congruenter, consentanee – in entsprechender, angemessener Weise, in Übereinstimmung (mit), gemäß:* **a** *gener.:* ACTA imp. Winkelm. I 399 (a. 1248) de processibus tuis relatio ... auditus nostros tanto ... gratiori propositione demulcens, quanto per id -ius votis nostris, dum agere bene cupimus, satisfacit. CHART. Hamb. 695 ipsi *(canonici)* invitati *ad refectorium* se in superpelliciis vel alia specie religionis -r presentabunt. **b** *philos. et theol.:* ALBERT. M. bon. 111 p.73,66 consensus virtutis dicitur consensus operis et motus, eo quod -r movet rationi. summ. theol. I 18,75,1 p.782^{b},46 *operationes angelorum* -r nobis non possunt fieri sine corporibus assumptis.

conformitas, -atis *f.*

I *strictius i. q. aequalitas (formae, generis, naturae), similitudo, congruentia – Gleichartigkeit, Gleichheit, Ähnlichkeit, Übereinstimmung:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* **a** *corpor.:* ALBERT. M. eth. comm. 384 p.325,87 (ed. W. Kübel. 1968/72) in matre et filia est -s quaedam. animal. 12,152 quod *(membrum)* gladius vocatur propter -em, quam habet ad figuram gladii. **b** *spirit.:* CHART. Wirt. IV 1239 p.313,24 (epist. papae a. 1252) quatinus per locorum distantiam separatas *sanctimoniales* vite identitas et -s morum ... uniat. ALBERT. M. elench. 2,5,2 p.710^{b},34 propter sophisticae vicinitatem sive -em ad dialecticam. CHART. Lux. IV 369 p.466,36 in regum thronis ... debet votorum vigere -s. **2** *consensus, concordia – Einigkeit, Eintracht:* HEINR. LETT. chron. 13,4 p.71,8 ut ... nobiscum iugi pacis -e congaudeas. ALBERT. M. epist. Dion. 11 p.554,31 (ed. P. Simon. 1978) quia ... strictius iungetur sibi *Apollophanes* per unitatem fidei ..., quam antea fuerit per -em in studio philosophiae. CONST. III 62 p.53,29 ut ista duo *(sc. veritas et iustitia [per compar. de sacerdotio et regno])* celitus in -is idemptitate per mutuos compaciantur amplexus *(cf. Vulg. psalm. 84,11sq.).* **3** *convenientia, accomodatio – Anpassung, Angepaßtheit, Abstimmung (auf), Entsprechung:* **a** *de relatione, proportione:* ALBERT. M. pol. 8,6^{g} oportet ... exercitia civilia quaerere in -e ad spectatorem. **b** *de moribus accommodis, comitate:* DAVID compos. 1,29,2 adversus huiusmodi *(sc. notam singularitatis)* nulla est bona -s, per quam haec *(sc. sanctitatis)* studia destruerentur. VITA Mariae rhythm. 806 nunquam ... admisit ... facilitatem risus, nisi faceret ob -em aliorum. **c** *de vicissitudine, recompensatione:* ALBERT. M. eth. 9,3,4 p.592^{b},21 recipientem necesse est peregrinari ad receptum et receptum vice versa ad recipientem in -e conversationis. **d** *de obsequio:* ALBERT. M. eth. comm. 377 p.321,51 (ed. W. Kübel. 1968/72) per -em ad legis statuta. **B** *natur.:* URSO gloss. 39 p.71,28 quaelibet res ea ... appetit, quibus sui spiritus vel partes naturali vel accidentali -e innituntur. element. 1 p.60,26 (ed. W. Stürner. 1976) secundum actum dicitur simplicis substantie *res,* quando similitudinem habet in partibus secundum -em sensualium qualitatum. ALBERT. M. animal. 1,487 causa ... similitudinis figurae *membrorum* est -s officii et operationum. 4,75 instrumentum sensus, quod magis -is habet in animalibus, est oculus. 20,25 per -em complexionis. 23,64 figura magis indicat -em vel differentiam speciei quam color. *al. de affinitate:* GEBER. summ. 2,3 p.622 alia ... corpora *(praeter aurum et argentum)* videmus non ad illa tantam -em habere

[Kurz/Payr]

et ideo ipsa ... invenimus minus de illius *(argenti vivi)* natura participare. **C** *philos.:* Otto Frising. gest. 1,5 p.21,17 de -e et concretione *eqs.* Hugo Honaug. hom. 2,27,1 (ArchHistDoctrLitt. 34 [42]. 1967. p.200) unio substantialis alia est unio -is, alia conformationis; -is, ut qua omnes homines unus homo, conformationis, ut qua omnes humanitates dicuntur una humanitas ...; est enim -s ratio subiectorum, conformatio ratio formarum. 2,27,2 est ... -s secundum similem formam subiectorum similitudo et conmunitas. Albert. M. spirit. 1,1,5 p.222^{b},23 virtus formativa vocatur ... anima propter -em rationis et speciei, quam habet cum anima. metaph. 12,2,1 p.559,21 (ed. B. Geyer. 1964) unitates, quae sunt in uno numero, sunt collatae ad invicem per naturae et substantiae -em. caus. univ. 2,3,16 p.566^{b},14 omnis ... receptio per -em et similitudinem est recipientis et recepti. *saepe. v. et p.1036,67.* **D** *eccl. et theol.:* **1** *spectat ad trinitatem eiusque personas:* Hugo Honaug. hom. 2,44,6 (ArchHistDoctrLitt. 34 [42]. 1968. p.219; c.1180) in beata trinitate nec personalis solitudinis est singularitas nec naturalis pluralitatis -s. 2,77,1 (ed. cit. p.245) unitas ... divinae substantiae ... non *est* alterius generis diversitate permixta, non eiusdem generis -e dividua. *ibid. al.* **2** *spectat ad Christum eiusque naturas:* Rup. Tuit. off. 9,8 l.986 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967. p.324) dominicus homo ... ascendit ... inlocaliter ad orientis, id est divinitatis, ... -em atque coaeternitatem (Arno Reichersb. apol. p.220, 24). **3** *spectat ad homines eorumque voluntatem:* **a** *de -e c. Christo, Deo:* **α** *de configuratione (cf. p.1361,35sqq.):* Rup. Tuit. off.8,4 l.325 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967. p.267) quam ... ab illo terram 'lacte et melle manantem' sperare debemus nisi -em corporis capitis nostri, quod surrexit. Gerhoh. epist.23 p.604^{A} similitudo nobis et -s Christi promittitur. *al.* **β** *de -e voluntatis:* Albert. M. sent. 1,48 p.472^{a},15 de -e nostrae voluntatis ad voluntatem divinam. 1,48,1 p.473^{a},20 est -s assimilationis perfectae ..., et in hac non possumus conformari; est etiam -s in aliquo *eqs.* 1,48,2 p.474^{a},45 -s secundum quid. p.474^{b},5 -s ... simpliciter. miss. 2,1,4 p.39^{b},41 -s quadruplex. summ. theol. I 20,80,3 p.896^{b},23 si considerantur voluntas divina et voluntas hominis secundum essentiam, non potest esse -s. *ibid. saepe.* **b** *de -e c. diabolo, saeculo:* Gerhoh. psalm. 35,12 p.460,13 ut ... in huius *(diaboli)* -em non venias. glor. 4,3 p.1088^{C} ut eos pertraheret ad sui -em *hostis.* Chron. Mont. Ser. a. 1223 p.206,7 seculi -em *(cf. Vulg. Rom. 12,2)* prorsus abhorrens. *al.* **4** *usu vario:* Alex. Min. apoc. 3,12 p.44,27 nomen civitatis novae pacis de caelo descendentis, id est de -e caelestium creaturarum. Albert. M. sacram. 42 p.262,1 gratia est a Deo per Christum secundum -em sacramentorum. euch. 2,2,4$^{capit.}$ de doni huius ad donantem -e (2,2,4,1 p.223^{a},16). summ. theol. II 3,11 p.148^{b},39 angelus dicitur prope Deum naturae -e, non aeternitate. 8,31,2,3 p.350^{b},18 -s ... inter vitam animaliter viventium et beatorum non est in qualitate naturali. 12,71 p.31^{a},7 homo ... imitando ... non efficitur imago essentialis Dei, sed efficitur imago per -em in gratia. *al. v. et p.1359,64.*

II *latius i. q. forma ad usum congruum proposita – Muster, Vorlage:* Hugo Trimb. sols. prol. (vs.) sermones faciencium ad -em.

conformo, -avi, -atum, -are.

I *strictius i. q. conformem reddere, (ad similitudinem exemplaris) coaptare, coaequare, assimilare – gleichgestalten, gleich(artig), ähnlich machen, angleichen, anpassen, in Übereinstimmung bringen (saepe usu refl. et medial. c. sensu se adaptandi; similem esse vel fieri – gleich sein oder werden, gleichen: l.72. p.1364,66):* **A** *gener.:* **1** *obi. res:* **a** *in univ.:* **α** *corpor. de aptatione:* Hrotsv. Agn. 228 vestem ... eius *(Agnetis)* mensurae -tam satis apte. Honor. August. spec. p.852^{D} umbra corpori -atur. Heinr. Lett. chron. 7,6 lignum, quo prolongari possit *operculum sarcophagi,* ... asseri predicto -antes clavis affigere temptant. **β** *spirit. de similitudine:* Albert. M. elench. 2,5,2 p.710^{b},31 in hoc -atur ad eam *(dialecticam)* sophistica. **b** *c. colore quodam:* **α** *imitari – nachmachen, -ahmen:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p.90,20 hee *aves* ... sonos auditos nituntur -are *eqs.* **β** *apte conectere – harmonisch (zusammen)fügen:* Archipoeta 2,9 turba strepens istrionum iam -at tono tonum. **γ** *medial. et refl. i. q. congruere, respondere – zusammenpassen, übereinstimmen, entsprechen:* Conr. Mur. summ. p.50,21 (ed. W. Kronbichler. 1968) ut *distinctio* prima cum tertia et secunda cum quarta -entur et consimilentur. p.87,105 (vs.) ex hiis ambobus *(sc. ex similiter cadente et desinente, cf. Rhet. Her. 4,20,28)* color est permixtus eique ex hoc fit nomen, quia se -at utrique. **2** *obi. anim.:* **a** *in univ.:* **α** *spectat ad formam, habitum, vitam sim.:* Vita Eberh. Salisb. II 1 p.98,6 monachi devote postulantem *Eberhardum* ... sibi ... tonsura simul et habitu -are ... intendunt (Chart. Mar. Magd. 102 p.96,15 si *praepositi* aliquam ecclesiam Premonstratensis ordinis intraverint ..., ibidem manentibus se in victu et h. -bunt). *al. expressius i. q. speciem aequalem assumere – die gleiche Gestalt annehmen: v. p.1420,61.* **β** *spectat ad gestus, actiones:* Caes. Heist. Engelb. 2,10 pontifex per totum canonem sacerdoti se -ans eodem modo ... elevata dextera sancta signavit. *v. et p.1365,13sq.* **γ** *spectat ad indolem, mores:* Radbert. Arsen. 1,25 p.54,24 'quibus me -ari', inquiens, 'optas', 'numquid ignavis aut viciosis'? Paul. Bernr. Herl. 2 convalescens iterum coepit -ari dilectoribus huius mundi. Arnulf. Sag. invect. 1 p.89,2 avunculo dignos esse nepotes, quos tibi cum natura consanguinitatis, tum educatio, tum ... exemplum vitae similitudine -vit. Albert. M. eth. comm. 325 p.272,42 (ed. W. Kübel. 1968/72) -are se amico in ... dictis et factis. *al. v. et p.1359,28.* **b** *c. colore quodam (usu refl. et medial.):* **α** *consentire, consilia consociare – gleichgesinnt sein, sich anschließen:* Chart. Argent. II 21 (a.1269) quod ... nos ... episcopo et civibus Argentinensibus et quibuscunque se -antibus eisdem occasione discordie ... assistemus. **β** *se accomodare – sich anbequemen, sich richten (nach):* Herbord. Ott. 2,5 p.71,6 (ed. J. Wikarjak. 1974) ut abdicatis ydolis christiane se religioni per omnia -rent *Pomerani.* Chart. Argent. I 366,4 p.279,18 nisi habitu, veste et moribus ac tonsura discipline clericali conpetenti se -verint *clerici. expressius c. sensu obsequendi:* Chart. Friberg. I 29 (a.1272) nos, qui ... patris nostri tenemur et volumus -ari per omnia voluntati, donationem ... ratam habemus. Chart. Stir. IV 587 episcopus ... se nostris beneplacitis studuit -are (Const. III 228 quatinus nostris et ipsius ecclesie b. te -ans tenorem litterarum ... adimpleas). **B** *natur. (fere medial. c. sensu assuescendi):* Urso gloss. 11 p.36,1 visibilis eorum *(navigantium)* spiritus sic illi *(sc. navis et aquarum)* motui -atur, ut *eqs.* (39 p.71,20 assiduitate loquendi addicentis sp. docentis spiritibus -antur. p.71,25 in aliqua ... regione exortus sic eius sp. eiusdem regionis aeri et sua membra cibis ibidem exortis -antur, ut linquens patriam insueti aeris vel cibi attractione laedatur). 39 p.71,22 ⟨co⟩habitatione assidua sic vir feminae -atur, ut *eqs. ibid. al.* **C** *philos.:* Hugo Honaug. hom. 2,27,2 (ArchHistDoctrLitt. 34 [42]. 1967. p.200; c.1180) formae ... -ant, subiecta -antur; illae sunt -antes, ista sunt conformia. 2,45,2 (ed. cit. p.219) nisi comunem, qua -entur generalis vel specialis similitudinis unione, naturam aliqua habeant, non colliguntur in numerum. Albert. M. anim. 2,1,8 p.77,9 (ed. C. Stroick. 1968) ubi tanta fit recessio a contrariorum excellentiis, quod aequalitas incipit -ari caelestibus, sicut in hominibus, in illis habet *anima* omnes operationes suas. caus. univ. 2,2,2 p.482^{a},22 eo modo, quo secundum potest -ari primo *eqs. al.* **D** *eccl. et theol.:* **1** *de conformatione c. Christo, Deo:* **a** *de configuratione (cf. p.1361,35sqq.):* Carm. Bur. B 91,3,2 sanctus ego, sancti sitis, -ari si velitis michi *eqs. remissius de forma liturgica:* Amalar. off. 4,20,3 *(in passione Domini)* -at se sancta ecclesia capiti suo et de glorificatione eius reticet *eqs.* 4,21,3 institutor officii -ari nos voluit ... Christi passioni et causis apostolorum, qui *eqs.* **b** *de conformatione voluntatis:* Albert. M. sent. 1,48,1$^{capit.}$ an possibile sit nos -are voluntatem nostram voluntati divinae. 1,48,3

[Kurz/Payr]

p.476a,30 voluntas rationis -atur tripliciter *eqs.* p.476a,33 voluntas ... naturae -atur in hoc, quod *eqs.* 1,48,4 p.477b,37 damnati ... non sunt in statu -andi se *eqs.* summ. theol. I 20,80,3 p.896b,31sq. si ... considerantur *voluntas divina et hominis* secundum proportionem ad aliquid, ... tunc non distant in infinitum, quia proportionantur ad unum et in illo possunt -ari et -antur. *ibid. saepe.* **2** *de conformatione c. saeculo (cf. Vulg. Rom. 12,2):* HUMB. Sim. 2,8 non -ti huic saeculo. **3** *usu vario:* THANGM. Bernw. 51 p.779,33 (chart.) in appetitu gratiae se cuique imaginat et -at protectio divinae misericordiae. HUGO HONAUG. hom. 3,28,8 (ArchHistDoctrLitt. 35 [43]. 1968. p.251; c.1180) ea ... similitudine, immo et plus inpropria, -atur creatura creatori, scilicet imitatione exempli, quam simia homini, inter quos est inpropria imitacio. ALBERT. M. cael. hier. 4,3 p.107b,23 ipsae coelestes essentiae 'formantes', id est -antes, 'seipsas ... in imitationem divinam' *eqs. al.*

II *latius i. q. formare, effingere, aptare – formen, bilden, gestalten:* **A** *in univ.:* MAPPAE CALVIC. 287 penidias ... percoctas ad clavum ... malaxando -bis concidendo forficibus. HROTSV. Agn. 169 artificum cura quae *(simulacra)* -ta metallo membrorum falsam portant solummodo formam. THEOPH. sched. 3,58 omne opus ita -es, ut appareat, quasi fusum sit. *adde:* HROTSV. Gong. 542 hanc *(lupam)* ... dictis affatur amaris -ans ligula talia verba sua: '*eqs.*' **B** *c. colore quodam:* **1** *c. sensu plasmandi:* THIETM. chron. 5,1 omnia ex nichilo creavit hominemque solum ... -vit (CHRON. Thietm. 5,1 ad ymaginem suam formavit). **2** *c. sensu informandi:* ALBERT. M. eth. 8,3,6 p.547b,11 -at ... idem, quod patris est, non tantum guttam foeminae in matrice ..., sed postea omnia format *eqs.* *Kurz/Payr*

***confortabilis,** -e. *confortatorius, exhortativus – bestärkend, ermunternd:* FLOD. hist. 3,23 p.533,11 *Remigius scripsit* Walae ... presuli ..., ut -ia sibi verba remandaret expetenti.

***confortamen,** -inis *n. remedium confortativum – Stärkungsmittel:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 4 p.18,17 oportet eis *(sc. infirmis)* -a dari, ut nervi confortentur, per quos *eqs.*

***confortamentum,** -i *n. subsidium, auxilium – Verstärkung, Unterstützung:* ANNAL. Ianuens. II p.65,9 *Ianuenses* pro succursu et -o castelli ... miserunt galeas XVII.

confortantia *v.* concordantia *p.1199,58.*

confortatio, -onis *f. confirmatio, actio corroborandi, fortificandi – (Ver-, Be-)Stärkung, Kräftigung, Festigung:* **1** *corpor.:* **a** *de soliditate augenda:* ALBERT. M. animal. 7,94 haec *(sc. pluviarum)* ... tempora ... nocent avibus, eo quod aves siccis confortentur ... propter suarum -em pennarum. 14,43 *elephas* est animal fissi pedis, licet fissurae sint coniunctae propter pedis -em. **b** *de vigore, valetudine, viribus roborandis:* **α** *in univ. c. sensu refectionis, recreationis:* WALTH. AGIL. med. 4 p.93,7 -o cum bene redolentibus aromaticis. CHART. Bund. 1077 p.40,4 ut fratres transituri montana -em ad futurum laborem ibidem reciperent. *cf. p.1366,10.* **β** *spectat ad partes vel virtutes corporis:* ANTIDOT. Sangall. p.94,26 epithima ... ad dolore et -e stomachi (RECEPT. Sangall. I 92capit. -o [92 capit. p.7,40 confortatorio] st. *al.*). IOH. S. PAUL. diaet. 57 ad -em (conformationem *B. C*) membrorum. 59. WALTH. AGIL. med. 17 p.114,46 studeat medicus in -e epatis et splenis. ALBERT. M. animal. 5,47 vox ... mutatur ... et fit ... grossior propter pulmonis -em. Is. 6,2 p.89,89 adunatio visus et -o. *al.* **γ** *spectat ad varias res naturales:* MAURUS progn. 4 p.26a,31 (ed. M. H. Saffron. 1972) in sompno ... naturalis ... ca⟨loris⟩ fit -o eiusdem⟨que⟩ multiplicatio. ALBERT. M. caus. element. 1,2,6 p.71,85 (ed. P. Hoßfeld. 1980) quinta causa *accessus marium* est -o lunae. animal. 3,153 -em ... hanc *(sc. virtutis formativae)* dicunt fieri per stellas. 5,52. **2** *spirit.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ACTA imp. Winkelm. I 702 p.557,43 (a.1244) adeo sumus -e plurima roborati de ... quiete vestre ... civitatis, quod *eqs.* **β** *exhortatio – Ermutigung:* CONST. I 2 p.4,12 (a.932) si ... aliquis episcopus ... cum excommunicato communicaverit ... sive in oratione sive in iniusta -e *eqs.* (THIETM. chron. 4,73 p.216,26). ACTA pacis Sangerm. 2,16 p.51,6 de benignitate ... et solacio -is vestre confidimus, quod *eqs. al.* **b** *philos.:* **α** *spectat ad potestatem:* ALBERT. M. pol. 6,5a p.597a,7 ex -e populi quaelibet democratia confortatur *eqs.* 6,5b p.597b,1 haec est ... -o primae et principalis oligarchiae. *ibid. al.* **β** *spectat ad sententiam i. q. comprobatio – Stützung, Erhärtung:* ALBERT. M. veget. 1,77 haec ... Socratici quidam in -em suae opinionis adducunt. **c** *theol.:* AMALAR. ord. expos. I 11,1 *(vigente imagine cibi)* donec ex eo *(corpore sacrato)* populus vitae sumat -em aeternae. IOH. WIRZ. descr. 14 p.156,22 priusquam spiritum paraclitum ... ad plenariam sui -em acciperent *discipuli.* ALBERT. M. sent. 4,16,42 p.630b,4 -o bonae conscientiae dicit plus quam bonam conscientiam. euch. 3,2,5 p.299b,8 ad -em contra debilitatem fomitis. p.300a,21 in confirmatione ... accipimus -is perfectionem. *al.*

confortativus, -a, -um. **1** *adi.:* *confirmans, corroborans – kräftigend:* **a** *corpor.:* **α** *de cibo (expressius i. q. validus, nutribilis – kräftig, nahrhaft):* CAES. HEIST. mirac. I 4,78 p.246,24 cibaria nostra non sunt multum -a et ideo oportet nos ex eis sumere usque ad satietatem (WALTH. AGIL. med. 66 p.170,32). SALIMB. chron. p.218,29 vina Altisiodori sunt alba ... et odorifera et -a. *al.* **β** *de medicina (interdum expressius i. q. saluber – heilkräftig, e. g. l.27.30.32):* ANTIDOT. Sangall. p.97,17 *oleum melinum* est -um, ... stomachum confortat. MARBOD. RED. lap. 14 l.216 (Sudhoffs Arch. Beih. 20. 1977) -ae cuncti *(hyacinthi)* virtutis habentur. TRACT. de chirurg. 1158 dietam -am ... tribuas, qua (que *ed.*) natura debilitata confortetur. CAES. HEIST. mirac. I 6,5 p.355,11 modicum medicinae -ae ori ... imponens. WALTH. AGIL. med. 10 p.108,5 confortetur capud et inungatur oleis -is. 18 p.118,20 emplastrum. WILH. SALIC. chirurg. 5,3capit. de medicinis repercussivis et membrorum -is. *al.* **in** *imag.:* ABSAL. serm. 20 p.119c odor *(floris, sc. Christi)* ... infirmis purgativus, proficientibus -us. CAES. HEIST. mirac. I 7,1 p.3,3 apud ipsam *(Mariam)* electuaria sunt -a (7,46 p.66,31). **b** *spirit.:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. euch. 2,3,1,2 p.227a,19 in causando ... dicitur hoc donum unitivum et -um. **β** *incrementum afferens – entwickelnd:* ALBERT. M. eth. 6,3,6 p.453b,20 natura in suis principiis ... iudicativis -a talium existit virtutum. **2** *subst. neutr.:* *remedium confortatorium – Stärkungsmittel:* PAUL. AEGIN. cur. 189 p.112,29 refrigeratorium ... et -um (*3,37,2* τονωτικόν) stomachi laxi. TRACT. de aegr. cur. p.207,11 subveniendum est resumptivis et -is. WALTH. AGIL. med. 11 p.110,21 quod ... utatur -is, scilicet tam cibis quam electuariis. *al.*

confortator, -oris *m. exhortator, consolator – einer der ermuntert, stärkt:* THEOD. TREV. Liutr. 60,1 ad ista *(sc. bona gerenda)* -em in cunctis idoneum sacerdotem ... habebat Eugenium *Liutrudis.* RUP. TUIT. spir. 6,11 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972) infirmi erant et isto -e opus habebant *apostoli.*

confortatorius (cumf-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *corpor. i. q. corroborans, saluber – stärkend:* IOH. S. PAUL. diaet. 339 (add. B) quae *(mespila)* ante cibum sumpta meliora sunt quam post cibum, stomachi ... -a. **b** *spirit. i. q. exhortativus – ermunternd:* GERHOH. novit. 4,14 (ed. N. M. Häring. 1974) inter similia pericula ... suscepi scriptum consolatorium et -um. **2** *subst. neutr.:* *remedium confortativum – Stärkungsmittel:* ANTIDOT. Glasg. p.155,5 -um. PAUL. AEGIN. cur. 255 p.204,18 oportet ... eustomachis et cum-is (*3,78,14* τονωτικοῖς) ... corrigere os ventris. *v. et p.1365,56.*

conforto, -avi, -atum, -are. *script.* cun-: *p.1367,56. depon.: p.1368,17.32.*

(con)firmare, (cor)roborare, fortificare – (ver-, be)stärken, kräftigen, festigen (cf. GLOSS. I 46,20 St.-S. animatus ... -tus strangendi. IV 47,54 -o gistercho. *al.):* **I** *corpor.:* **A** *strictius:* **1** *spectat ad soliditatem:* ALBERT. M. animal. 1,271 quae *(duodecima spondylis)* fert magnam partem corporis et oportuit, ut -retur. 2,5 sustinere ... anterius corporis fuit magis necessarium in corpore elefantis et ideo -vit membra natura ad hoc *eqs. cf. p.1367,31.* **2** *spectat ad vim,*

[Dinter]

vigorem, valetudinem: **a** *de anim. (absol.: l.6.11; medial. [intrans.: l.4] i. q. convalescere, sanescere – [wieder] zu Kräften kommen, genesen):* **α** *in univ.:* VITA Galli I 10 *Willimarus* coepit -are et sanus factus est. ALCUIN. carm. 1,632 quod morbo nunc -beris isto. ANTIDOT. Augiens. p. 59,44 *epithema* fastidium aufert et -at. GERH. AUGUST. Udalr. I 16 p.405,48 de die in diem -tus ... pristinae sanitati ... restitutus est *Udalricus*. TRACT. de chirurg. 755 egrotans bono cibo ... utatur et -etur. HILDEG. phys. 1,63 p.1155[A] salviam ... coquat ... et ... bibat et eum -at. ALBERT. M. sacram. 77 p.54,81 panis siligineus magis -at quam panis frumentinus. WALTH. AGIL. med. 37 p.141,1 in quantum *vinum* -at naturam *(cf.* WILH. SALIC. chirurg. praef. p.303[C] natura vigoratur et contra morbum -atur. *al.). al. v. et p.1365,47. c. sensu reficiendi:* RUD. FULD. Leob. 15 ut ... cibo -ta vires reciperet *Williswind. al.* **β** *obi. partes vel virtutes corporis (expressius i. q. sanare – heilen: l.31):* ANTIDOT. Glasg. p.107,25 antidotum ad epar -andum (p.112,26. *al.*). ODO MAGD. herb. 2146 *caryophyllum* vim memorem cerebri -at. CONSTANT. AFRIC. grad. p.345,35 *chebuli* stomachum -ant (p.346,2 st. et anum. PAUL. AEGIN. cur. 191 p.115,26 his, que calefacere et -are [*3,37,6* ῥωννύειν] st. possunt, utendum. GLOSS. Roger. I A 3,6 p.670,36 pulvis optimus ... st. et virtutem digestivam -ans. *saepe. v. et p.1366,26*). p.346,2 *emblici* capillos -ant, ne cadant (p.351,6 c. -at et augmentat. *al. cf.* p.362,6 palpebrarum pilos). p.351,10 *lingua avis* proprietatem habet -andi coitum (*cf.* coit.16,106 [ed. E. Montero Cartelle. 1983] sic faciendum est ... omni die, quia valde venerem -at). p.356,16 *aristolochia* longa ... gingivas -at. p.361,2 dragagantum ... vocem clarificat et -at. p.369,9 cassia lignea ... vulnera et omnia principalia membra -at. theor. 1,25 p.4b[v] in appetitu -ando (*cf.* PAUL. AEGIN. cur. 206 -ta ... appetendi virtute. *al.*). IOH. S. PAUL. diaet. 590 vinum clarum ... cor -at (BRUNUS LONG. chirurg. 2,5,2 p.123[C]. *al.*). GLOSS. Roger. I A 3,2 p.662,39 que *(inspectio nigri)* -at visum (3,6 p.670,35. ALBERT. M. animal. 1,212 quidam ... vident -to visu in nocte. *al. cf.* nat. bon. 186 p.79,49 [ed. E. Filthaut. 1974] ut -to visu fortius in contemplationem Dei exsurgant *angeli*). NOTULAE Wilh. Cong. 195 sumere ... grana thuris ad ... caput -andum. *saepe. v. et p.72,52. de somno usu medial. i.q. altiorem fieri – tiefer werden:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,48 p.430[b],32 iterum -atur somnus, antequam finiatur somnium. **b** *de variis rebus naturalibus:* HILDEG. phys. 1,209 quaedam *herbae* ... de sole et de luna simul -antur. MAURUS progn. 7 p.27[a],47 (ed. M. H. Saffron. 1972) calor naturalis -tus consumpsit ... nocivam materiam (ALBERT. M. veget. 4,164 cum c. n. sole -tus fuerit *eqs. al. cf.* 5,88 si contingat frigiditatem multum -ari). ALBERT. M. caus. element. 1,2,6 p.71,4 (ed. P. Hoßfeld. 1980) -atur lumen eius (*item de luna:* p.71,27 motus. p.71,89 effectus). p.72,72 causae -antes vel debilitantes accessum vel recessum maris. meteor. 2,1,31 p.543[b],25 apparens virtus unius contrarii super alterum -atur ad ipsum. *ibid. al. adde:* EKKEH. IV. bened. II 243 conditor hoc vinum -et in omne venenum. **B** *latius spectat ad opes, potentiam:* AGNELL. lib. pont. 174 p.390,3 cun-tus exercitus Lotharii iterum commissum est bellum. DIPL. Loth. I. 110 (ed. Th. Schieffer. 1966) ad regendam et -andam sanctam Dei eclesiam. VITA Leb. 2 p.792,9 Gregorius ... -ans christianitatem novam. VITA Wern. Merseb. 2 p.246,33 quidquid favet iniusticiae, regali gratia -atur (confovetur 2). IUSTIN. Lippifl. 725 oppida -a tibi subdita. *al.*

II *spirit.:* **A** *gener.:* **1** *in univ. (medial. [intrans.: l.67.70] i. q. corroborari, se fortem praebere, pollere – erstarken, sich als stark erweisen, stark sein):* VITA Hugberti 12 (MGMer. VI p.490,22) *Hugbertus* de die in diem amplius egrotabat et magis in Deo -bat (THIETM. chron. 2,1 -tus i. D. ... et in regno ... Otto. *cf.* WILLIB. Bonif. 8 p.49,28 -amini ... in Domino. *al.*). WALAHFR. Wett. 718 mens humilis vigeat (gloss. cod. R: -et). CAND. FULD. Eigil. I 2 *Eigil* -tus in Dei servitio fit monachus (RIMB. Anscar. 35 p. 69,17. *cf.* ANNAL. Plac. a.1236 p.474,16 [epist.] tu ... in nostro servicio -eris). VITA Find. 12 *vir Dei* ab omnibus, quae mandi possunt, ... se Domino -ante abstinuit. EKKEH. IV. bened. I 16,17 has pie contra tres (gloss.: furias) -a, Christe, fideles. pict. Mog. 518 tres pueros ... -at quartus (gloss.: Dei filius). ANON. miseric. 84 confide in Domino et -are intus et foris. ALBERT. M. sent. 4,16,42 p.630[b],14 aliquis non -tus bona conscientia. p.630[b],18 prius est esse et vivere quam -ari in esse et vita. MENKO chron. p.524,31 vigorem ... animi ... contemplatio celestium ... -bat. *saepe. v. et p.1023,39. in malam partem:* HROTSV. Gong. 404 -ante suam *(sc. coniugis)* daemone duritiam. **2** *c. colore quodam:* **a** *spectat ad animum addendum (expressius i. q. adhortari, erigere – ermutigen, ermuntern; medial. i. q. animum recipere, animo forti esse – Mut fassen, getrost sein):* PAUL. DIAC. Lang. 5,41 Cuninpert ... omnium ... corda sublato pavore ad sperandam victoriam -vit. FORM. Salisb. 11 qui se mutuis conloquiis non valent -ari. NOTKER. BALB. gest. 1,5 p.8,1 abiectus ille *(clericus)* numine divino -tus ... responsorium imposuit. WIDUK. gest. 3,15 *rex* -tus amicorum gentisque propriae presentia irritum fecit pactum. THIETM. chron. 7,21 fugientibus quibusdam ex nostris -ti hostes glomerantur. PAUL. AEGIN. cur. 251 p.195,1 formidantem *(sc. parientem)* ... -are (*3,76,2* παρορμᾶν). CARM. Bur. B 179,4,1 tua *(Manitius,* mea *ed.)* me -at promissio. ANNAL. Plac. a.1268 p.525,2 rex missit suos nuncios ... ad Gibillinos ... -ando ipsos de adventu suo. *saepe.* **b** *spectat ad voluntatem concitandam:* **α** *in bonam vel neutram partem:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p.288,16 ad hoc quidam marchio ... illum *(regem)* prae caeteris -vit. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p.244,28 principes ..., ne a rege deficerent, suis exhortationibus -turus *Anno eqs.* **β** *in malam partem i.q. instigare – aufhetzen:* DUDO hist. 3 p.99,20 Arnulfus ... comes dolosus ... coepit regem -ari verbis fraudulentibus. BERNOLD. CONST. libell. I 5 p.22,1 ipsi *(Sozomenistae)* ... presbyteros ad contemnendos canones adeo -ant, ut *eqs.* ANNAL. Plac. a.1270 p.546,36 milites ... -bant homines ad faciendum omne malum. *al.* **c** *spectat ad fidem firmandam:* BEDA hist. eccl. 3,5 p.136,6 quatinus ..., si fideles *essent,* in ipsa eos fide -ret *Aidan.* LIBELL. de conv. Baiuv. 8 imperator praecepit Arnoni ... populos ... in fide et christianitate praedicando -are. ALBERT. M. bon. 391 p.212,41 ad manifestationem gloriae Dei ad -andam fidem ecclesiae. *al.* **d** *spectat ad imperium stabiliendum:* BEDA hist. eccl. 4,26 p.268,16 rex Victred ... -tus in regno (HRABAN. epist. 15,4 p.409,4 -tum esse Salomonem i. r. suo. *al. v. et p.1367,67. cf. Vulg. II par. 1,1*). OTTO SANBLAS. chron. 50 p.83,13 *Otto rex* conversis ad se principibus -atur. *al.* **B** *philos. c. sensu adiuvandi:* ALBERT. M. bon. 157 p.101,53sq. exigitur, quod fortitudo habeat condiciones se -antes, sicut magnificentia -at in aggrediendo. 221 p.134,15 actum continendi et dispositionem ad continendum, quod -at potentiam continentiae. pol. 6,5[b] p.597[a],45 ex similibus unumquodque magis -atur. *ibid. al. v. et p.1366,4.* **C** *publ. et iur. i. q. affirmare, approbare, sancire – bekräftigen, bestätigen:* **1** *de donatione, possessione:* TRAD. Frising. 626[a] p.534,26 (a.837) quicquid ex parte hereditatis eorum habuerunt, cum iuramento super capsam corporis sancti Tertulini -are et confirmare voluerunt *viri nobiles.* CHART. Turic. 190 clerici ... cum iuramento hanc *(proprietatem)* -verunt ... in altare et capsa sanctorum. DIPL. Otton. II. 313 ut ... legem a predecessoribus nostris ... illis *(familiis)* concessam ... noviter eis concederemus atque -remus. *al.* **2** *de charta i. q. ratum facere – beglaubigen:* CHART. Basil. A II 168 (a.1272) in cuius rei confirmationem ... sigillo munitionis ... litteram presentem duxi -andam. **3** *de electione i. q. assentire – zustimmen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a.883 p.109,33 omni populo Romano unanimiter -ante Marinus ... ordinari compactum est.

adi. **1. confortans,** -antis. *(con)firmans, (cor)roborans – stärkend, kräftigend:* CONSTANT. AFRIC. grad. p.347,20sq. cortex *cardami* ... stipticior est stomachique -ior (-atior *ed.*); minor maiore -ior (-atior *ed.*) est. WALTH. AGIL. med. 44 p.154, 25 ut non de⟨n⟩tur nimis acetosa pontica, set con-

[Dinter]

glutinativa et -ia. 135 p.215,46 ut sit in eis *(medicinis)* virtus stiptica et -s. ALBERT. M. bon. 240 p.143,72 quod posset obici de odore rosarum vel pomorum vel panis -is *eqs.*

2. confortatus, -a, -um. *firmitate, robore, stabilitate praeditus – gestärkt, gekräftigt, gefestigt:* **1** *spectat ad valetudinem:* GLOSS. Roger. I A 1,25 p.565,11 ut ... membrum -um ad proprium redeat locum. ALBERT. M. sent. 4,12,6 p.301[a],9 *vinum* datur -is iam infirmis. **2** *spectat ad opes:* CHART. ord. Teut. 83 p.65,36 (a.1236) vidimus ... domum hospitalis ... ornatam et -am in servicio infirmorum. *compar.* -ior (*corrupt. e* confortantior): *p.1368,70sq.*

subst. **1. confortans,** -antis *n. quod confortationem efficit – (Ver-)Stärkung Bewirkendes:* **1** *corpor.:* **a** *de integumento consolidativo:* ALBERT. M. animal. 12,136 nervi ... descendentes non habent huiusmodi -ia se. **b** *de rebus refectoriis:* WALTH. AGIL. med. 10 p.107,29 tertia *cura* est administrare -ia eorum *(melancholicorum).* ALBERT. M. bon. 240 p.143,77 non ... omne -s solvit ieiunium, sed -s per incorporationem. **c** *de vi auctiva:* ALBERT. M. caus. element. 1,2,6 p.70,69 (ed. P. Hoßfeld. 1980) de -bus accessionem et recessionem maris. **2** *spirit. de adiumento virtutis:* ALBERT. M. bon. 157 p.101,52 difficillimum ... indiget multis -bus.

2. confortatus, -i *m. qui confirmatus, roboratus est – ein Gestärkter, Gefestigter:* ALBERT. M. sent. 4,12,6 p.301[b], 5sqq. natura hoc nutrimentum *(sc. vinum)* praeparat non -is, sed imbecillibus ex aetate; sed istud sacramentum ... non datur nisi -is bona conscientia. *ibid. al.*

***confossio,** -onis *f. actio transfigendi, confixio – das Durchbohren, Niederstechen:* BENZO ad Heinr. 2,18 p.620,35 multi ... eorum *(Normannorum)* interierunt vel -e armorum seu calcibus equorum.

confoveo, -fovi, -fotum, -ere. *script.* -vi(te): *p.1370,3.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. calefacere, refocilare – (er)wärmen* (*cf.* GLOSS. II 493,1 St.-S. -ere bozzon): **1** *in univ.:* AGIUS vita Hath. 20 manus fricare, pedes calefacere stomachumque -ere. EBO BAMB. Ott. 1,9 p.21,18 (ed. J. Wikarjak. 1969) tepida eos *(pedes)* aqua -eri. METELL. peripar. 3,41 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) calor curatur aquę, quo -atur *infirmus. adde:* MANEG. ad Gebeh. 42 p.383,25 que *(Abisag)* patrem eius *(Salomonis)* senescentem -bat. **2** *de augendo calore:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.138,2 calor eorum *(falconum)* naturalis -bitur calore aeris. **B** *latius:* **1** *amplexari, condere – umfangen, bergen:* CONR. EBERB. exord. 3,31 p.219,28 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) de tantae reginae praesentia salutare Dei in gremio suo -entis in iubilum ... excitati sunt *monachi. in imag.:* MEGINH. FULD. (?) Ferr. prol. p.149,13 Ambrosios ... gremio -et *Moguntia,* ... Augustinos ..., Gregorios (HROTSV. Gong. 526 quae [*Tul terra*] molli g. -et ossa sacra). **2** *cura diligenti afficere, colere, curare – hegen, pflegen, umsorgen* (*cf.* GLOSS. I 621,45 St.-S. -tum kizoganan. II 751,7 -ret brutti): **a** *de hominibus:* **α** *in univ.:* VITA Galli II 427 hic *(Iohannes)* Gallum ... -vit amicis obsequiis. BERTH. (?) annal. a.1077 p.303,45 in ... leprosis ... balneandis, -endis, vestiendis. **β** *de infantibus i. q. (e)nutrire, educare – nähren, auf-, erziehen (expressius i. q. blande tractare – verwöhnen: l.6o):* ALDH. epist. 7 (10) me ... sub arctoo axe teneris -tum cunabulis. HUGEB. Willib. 1 p.88,15 cum ille *(puer)* ... blandis ... nutrientium adolationibus ... -tus atque enutritus ad triennium usque pervenit. VITA Mathild. II 6 p.287,29 *Mathildis* -ens eum *(Heinricum)* omnibus deliciis. *al. per compar. vel in imag.:* HUGEB. Willib. 6 p.106,10 usque dum illi *(nati)* -ti et de infantia eruditi ... usque ad ... pubertatem perventi sunt. WENR. epist. 4 p.290,15 iste apostolicorum uberum alumnus ... dum tanta -etur diligentia. **b** *de plantis:* **α** *in univ.:* CHART. Eberb. 245 p.392,4 (a.1226) quod nulli ville super ligna nemoris -enda statuere bannum ... liceat. **β** *recreare – beleben:* BOVO SITH. Bert. 4 salubri rore omnes segetes -tae adsurgunt.

II *translate:* **A** *tueri, protegere, favere – in Obhut nehmen, (be)schützen, fördern, begünstigen (vigente hic illic imagine fovendi, contegendi, e.g. l.3.17):* **1** *obi. anim.:* **a** *gener.:* DESID. CAD. epist. 6 (ed. D. Norberg. 1961) nos ... in sinu gratiae vestrae ... paterno -ite affectu. FLOR. LUGD. carm. 7,18 hic *(Deus)* me ... grata nimium -vit in umbra. *al.* **b** *publ. et iur.:* CHART. Sigeburg. 38 p.82,14 (ed. E. Wisplinghoff. 1964; a.1126) non dubium, quin ... sint omni ... diligentia -endi, qui *eqs.* DIPL. Loth. III. 111 religiosi viri ... in suis oportunitatibus cum ... rebus suis ... be⟨nig⟩nitate debita -endi (CHART. Naumb. 256 p.239,33 ut religiosos ... i. s. o. vel commodis pro posse nostro -amus). CHART. Hall. 135 p.130,28 cum ... relligiosa loca nostrę auctoritatis teneamur presidio -ere (CHART. Meckl. 1036 civitatem ... pacis p. -ere). CONST. II 304 p.418,33 volentes ... fideles regni nostri ... modis omnibus -ere. 371 bonos ... contra insultaciones malorum in sua iusticia -entes. CHART. Raitenh. 234 p.193,24 si eos alis protectionis ... -emus, qui *eqs. saepe.* **2** *obi. res:* **a** *in univ.:* BOVO SITH. Bert. 15 quod *(bonum)* ... -endum temporeque suo perducendum *(sic?)* praedixisse memini. ALBERT. M. sent. 4,27,7 p.140[a],44 consanguinitas magis facit ad unitatem cordium -endam. *v. et p.1367,61.* **b** *conservare – bewahren, erhalten:* CONST. II 261 p.360,9 (a.1245) ut pacem et iustitiam ... possis in ... regno tuo ... -ere. CHART. Sil. C 32 p.318,17 que in longevam educanda sunt noticiam ..., -eri memoria litterarum. **B** *conciliare – geneigt machen, gewinnen (für):* EPIST. divort. Loth. 5 p.216,43 quae *(Theutberga)* non pavidis ... minis territa est nec amoenis -ta blanditiis. **C** *consolari – erfreuen, erquicken:* HEIRIC. Germ. I 4,412 pronam benedictio plebem -et. SYLL. Sangall. 15,36 animas ... in aeterna requie -eri iubeas, oramus. ALBERT. M. nat. bon. 114 p.45,13 (ed. E. Filthaut. 1974) spirituum beatorum visitatione et allocutione meruit -eri *beata Virgo.* **D** *alere – Brutstätte sein (für):* CARM. de Aquil. 12,3 (MGPoet. II p.151) Aquilegia ... -et demonia. **E** *tolerare – (er)tragen:* CHRON. Reinh. a.1189 p.544,18 qui *(Heinricus)* modico ... tempore ... tedia -vit exilii. *Dinter*

1. confractio (-cio), -onis *f. script.* -aci(o): ARS med. 7 p.429,20.

I *proprie:* **a** *actio frangendi, fractio – das Brechen* (*cf.* GLOSS. I 586,3 St.-S. -em kipruht): **α** *in univ. de fractione panis:* ORDO Rom. 1,106 expleta -e *oblationis.* WALAHFR. exord. 23 p.502,20 in -e corporis Domini. EKKEH. IV. bened. I 20,19 panis -o. BERNOLD. CONST. microl. 17 p.988[c] ad -em *hostiae* in ea *(patena)* faciendam. *al.* **β** *comminutio – das Zerkleinern (per compar.):* WOLBERO cant. 3 p.1237[D] dentes *(cf. Vulg. cant. 7,9)* eiusdem *(Scripturae)* explanatio *sunt* veluti grossae litterae -o. **b** *actio diffringendi, concisio – das Durch-, Zerbrechen:* **α** *in univ.:* CHART. Raitenh. 120 p.109,2 (dipl. Frid. II.) pro -e sigilli. ADALB. AUGUST. Simp. 24 p.249[b],21 ad cuius -is *(sc. circuli ferrei)* sonitum frater ... mirari coepit *eqs.* GESTA Ern. duc. II 33 p.237,20 post lancearum ... -em ... res ensibus cominus geritur. *al. v. et p.1163,46.* **β** *de aedificiis sim. i. q. dirutio, destructio – das Ab-, Niederreißen, Abbruch:* CHART. episc. Spir. 125 p.142,32 (a.1207) de -e muri. CHART. Rhen. med. III 1037 ex -e seu destructione ... monasterii. CHART. ord. Teut. (Hass.) 226 p.175,19 si ... structura ... molendini aliqua -e ... fuerit corrupta. CHART. Stir. IV 355 pro recompensacione -is cellaris lapidei. CHART. Carinth. V 336 p.209,6 de -e castri. *al.* **c** *laesio – Verletzung:* **α** *in univ.:* PAUL. AEGIN. cur. 251 p.195,24 omnia ... facere leniter et absque -e (*cf. 3,76,4* ἀπεριθλάστως) oleo infundentem locos. **β** *diruptio – das Zerplatzen, (Darmwand-)Bruch:* ALBERT. M. animal. 25,16 serpens ... interficiens die secundo cum corrosione epatis et -e (cum fractione *Avic. can. 4,6,3,46*) intestinorum. **2** *meton. i. q. fractura – Bruch(stelle):* **a** *gener.:* PAUL. DIAC. Mett. p.263,48 omnis illa *(sc. marmoris)* -o ita solidata est, quasi antea divisa minime fuisset. **b** *medic.:* ARS med. 7 p.429,19 ossis divisio ... multas -cciones (-es *H*) acutasque abentes *eqs.* **3** *translate:* **a** *superatio – Überwindung:* RUP. TUIT. volunt. 26 (PL 170,453[c]) ut ... ex -e du-

[Sroder]

ritiae tuae *(sc. Pharaonis)* disceret omnis terra virtutem meam *(sc. Dei)*. **b** *debilitas – Gebrechlichkeit:* CHART. Stir. IV 285 p.169,37 (epist. papae a.1268) episcopus ... confractus senio ... ministerium lingue amiserat et propter ... -em huiusmodi ad gubernandam ecclesiam ... inhabilis reddebatur. **c** *afflictio, cruciatus – Bedrängnis, Qual (cf.* GLOSS. I 521,59 St.-S. in -e inneizzisale): REIN. LEOD. inept. 2 p.601,39 anima ... -e resoluta ... meretur ... consolationem. ELIS. SCHON. viar. 12 p.98,9 exultaverunt quasi in epulis athlete Dei in -bus suis. **d** *contritio, humilitas – Zerknirschung, Demut:* RUP. TUIT. Herib. 23,2 (ed. P. Dinter. 1976) qui intus Deo ... sese subicit in -e cordis (WOLBERO cant. 3 p.1133^{D} per valde humiliati c. -em *eqs.*). WOLBERO cant. 3 p.1134^{A} compassionis -e contritus. REIN. LEOD. triumph. prol. p.583,36 contemplationi et -i deditus *pauperculus quidam.*

2. confractio *v.* contractio.

confractura, -ae *f. fractura, ruptura – Bruch:* CHART. Worm. 293 p.197,11 (a.1260) vulnera vel ossium -e (CHART. Babenb. 232 p.41,21 si fuerit ictus ... sine effluxione sanguinis et sine o. -a). *v. ArchLatLex. 2. 1885. p.272.*

confraga, -orum *n. loca aspera, dumetum – unwegsames Gelände, Gestrüpp:* BRUNO MAGD. bell. 27 p.31,31 per -a silvarum ... fugiens. *in imag.:* EKKEB. SCHON. opusc. 4 p.301,33 per spinas et -a passionum.

confraglo, -go *v.* conflagro.

***confragor,** -oris *m.* **1** *actio frangendi – das (Zer-)Brechen (cf. Ahd. Wb. I. p.1328):* GLOSS. I 63,23 St.-S. -r kapreh. **2** *fragor – das Krachen:* PAUL. FULD. Erh. 2,5 p.20,3 tanto ⌞cum fragore⌟ (-e *var. l.*) manus resilivit, ut omnes ... resilientem manum audirent.

confragosus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *proprie de locis inviis i. q. asper, praeruptus, clivosus – holperig, abschüssig, steil:* MEGINFR. Emm. 15 (PL 141,984^{B}; a.1030) per loca -a (OTTO FRISING. gest. 2,40 p.148,17. *al.*). WALTH. TER. Karol. 28 p.550,35 per -am graduum inequalitatem. NICOL. LEOD. Lamb. 23 (ASBoll. Sept. V p.606^{F}) inter vastos et -os Ardennae saltus. REIN. LEOD. triumph. 1 p.584,51 castrum ... singulare ... precipitiis scopulorum et altitudine -a. CONR. EBERB. exord. 3,16 p.185,22 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) quod *(flumen)* ... -o itinere ruens *eqs. v. et vol. I. p.683,45.* **b** *translate i. q. arduus, difficilis – schwierig:* COLUMB. epist. 5 p.174,19 indulgete mihi talia -a loca tractanti, si *eqs.* **2** *subst. neutr.: loca praerupta – abschüssiges, steiles Gelände:* GLOSS. II 490,33 St.-S. -a stechelen. *ibid. al.*

***confragro,** -are. *bene olere – duften:* ALBERT. M. nat. bon. 284 (ed. E. Filthaut. 1974) *virgines* in diversis aromatibus virtutum debent volutari sic, ut caste -antes introducantur ad regem. *Sroder*

confrango *v.* confringo.

***confrater,** -tris *m. script.* cumf-: *p.1372,20.*

I *frater – Bruder:* **A** *gener.:* **1** *strictius de germano:* CHART. Sangall. A 359 (a.816/37) nos -es ... Adalcoz atque Otini una cum fratre nostro Keraloo tradimus *eqs.* (TRAD. Frising. 1343. TRAD. Patav. 552. *al.*). THIETM. chron. 2,23 p.66,33 -es, rex inquam et episcopus. 6,32 auxilio -is. *al.* TRAD. Udalr. August. 198 duos -es uterinos. WALTH. MARCHT. hist. 31 erant duo milites et -es. *saepe. huc spectare vid.:* CHRON. Salern. 169 p.173,9 imperatrix ... eum ... secum sedere iussit, quia ex consanguinitate erat ei ... coniuncta; agebat plane: '-r meus Gisulfe *eqs.*' **2** *latius de popularibus:* HEINR. LETT. chron. 27,1 p.193,30 doluerunt omnes de -bus suis occisis. *ibid. al.* **B** *eccl. de cognato spiritali:* ALBERT. M. sent. 4,42,15 qui non suscipitur in sacramento *(sc. baptismatis)*, non est filiolus, ergo non frater filiorum, ergo nec -r.

II *consodalis – Mitbruder:* **A** *gener.:* WIPO tetral. 314 propitietur homo -i crimine lapso. NIVARD. Ysengr. 5,625 non vestra interierit -es pauperis esse. HEINR. LETT. chron. 30,5 p.220,23 qui quondam persecutor christianorum, modo fit -r. *al.* **B** *eccl.:* **1** *de clericis vel monachis:* **a** *respicitur coniunctio personarum eiusdem gradus vel ordinis (interdum usu benevolo vel familiari de personis gradu inferioribus, e.g. l.4.11.14.40):* **α** *de episcopis:* CONC. Karol. app. 3 p.820,19 aderat sanctissimus -r noster Sergius ... archiepiscopus. 22^{A} p.196,24 synodale conloquium ... a -bus nostris episcopis ... est peractum *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 294,1 p.422,18 ut *Herimannus* cum domno Wenilone ..., -e nostro et archiepiscopo suo, maneret. GUNTH. COL. diab. cap. A 3 absentibus aliis metropolitanis ... coepiscopis et -bus nostris (CHART. archiep. Magd. 62 p.89,21 [epist. papae] -r et coepiscope noster. EPIST. Hann. 46. *al.*). THIETM. chron. 5,44 qui *(antistes)* primus horum in ordine fuit -um. *saepe.* CHRON. Reinh. a.1093 p.527,40 (epist. papae) communicato -um nostrorum episcoporum cardinalium ... consilio. *saepe. de episcopis praedecessoribus:* EPITAPH. var. II 71,8 ut -es Aureo collaterales efficit. **β** *de sacerdotibus:* CONC. Karol. 59 p.784,31 ut unusquisque nostrum ... pro suis -bus ... XII cantet missas. ANSELM. BIS. rhet. 3,5 p. 171,11 cum ... ante domum -is tui ... stares. *al.* **γ** *de monachis:* FORM. Sal. Merk. 60 dilectissimis cum-bus nostris de cenubio illo. REGESTA Alsatiae 481 p.306,4 (ed. A. Bruckner. 1949) Sigimarus abbas una cum -bus *(item de conventu:* EPIST. Teg. I 31 Gozpertus abbas cum suis -bus. CHART. Bund. 526 Chönradus ... abbas cum consensu -um suorum. CHART. Burgel. 107 p.127,8 dominis et -bus nostris. *saepe).* FROUM. carm. 7,1 salve, -r. VITA Walar. 3 (MGMer. IV p. 162,12) ut suis -bus (cum fratribus *2*) regula et norma esset virtutum *adulescens.* CHART. Eberb. 463 p.256,15 syndicus cum novem suis -bus, sive essent monachi sive conversi. *saepe. in fabula:* ECBASIS capt. 780 *pardus* unguitur in regem -um post quoque laudem. *al.* NIVARD. Ysengr. 7,91 -es ... vocabo meos. **δ** *de canonicis:* DIPL. Karoli III. 146 p.236,2 ut canonici ... licentiam habeant propriis alumnis vel -bus dandi *eqs.* THIETM. chron. 3,11 corpus *archiepiscopi* ... flebiliter ... a -bus et ... a monachis susceptum. *persaepe.* CHART. Bund. 262 (epist. papae) -r vester *(sc. decani)* et concanonicus. DIPL. Conr. III. 203 (ed. F. Hausmann. 1969) eiusdem ęcclesię maior prepositus et -es ipsius *(item de capitulo:* CHART. Solod. I 181. CHART. Bund. 602. *al.).* CHART. Brixin. 140 ut ... feodum dilecto -i ... conferremus. *saepe. adde:* DIPL. Heinr. III. 389 (spur. s. XII.) -es nostros ... canonicos pro statu regni ... pios oratores vere cognovimus. **ε** *usu vario:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 16 p.19,6 (a.1221) -um nostrorum usi consilio (*cf.* HEINR. LETT. chron. 26,7 erat ... cum fratribus milicie -r eorum, sacerdos H.). CHART. Livon. A I 429 p.542,28sqq. frater Adam, prior fratrum praedicatorum; frater Bernardus, socius et -r ipsius; frater Heinricus, guardianus fratrum minorum; frater Valdericus, socius et -r eiusdem. *al.* **b** *respicitur relatio ad ordinem, societatem (accedit ad notionem q. e. monachus, canonicus, [religiosae familiae] sodalis – Mönch, Kanoniker, [Ordens-]Mitglied):* **α** *de monachis:* DIPL. Conr. I. 23 ut ... monasterium Liuthario fideli nostro abbati eiusdemque cenobii monacho et -i ... concederemus. THIETM. chron. 6,41 p.324,23 -es de monasterio Christi martiris Emmerammi. CHART. Babenb. 310 *oleum* ad -um eiusdem cenobii cibaria ... condienda. CHART. Solod. II 4 *plebanus* -r ibi est. *al.* **β** *de canonicis:* DIPL. Otton. III. 251 pretitulati -es. TRAD. Frising. 1621 cum Eppone, ... -um ministro. DIPL. Loth. III. 55 p.88,2 -es ibidem Deo servientes. TRAD. Scheftl. 239^{8} sacerdos nomine Engilbertus, -r sancti Castuli. CHART. Bund. 760 omnes clerici et -es beati Laurentii. *saepe.* **γ** *de sociis fraternitatis clericorum (de re v. G. G. Meersseman, ZSchweiz-KirchGesch. 46. 1952. p.8):* CHART. Babenb. 230 p.34,11 (a.1220) clerici ... fraternitatem ... observare volentes elemosinam ... a quolibet -um ... statuerunt ... congregari. CHART. Tirol. notar. II 527 quilibet -r dicte plebis singulam prebendam ... habere debeat. *al.* **δ** *usu vario:* CHART. Bund. 320 (a.1150) qui *(episcopus)* ... regulam conversis et -bus ... ecclesie beati Remigii dederat (*cf.* 741 p.206,37 pro se et aliis -bus et consororibus). CHART. Tirol. 543 p.20,18 *episcopus* investivit ... Conradum -em hospitalis sancte Marie

[Dinter]

Theutonicorum. CHART. Tirol. notar. II 459 p.299,31 pro -bus predicatoribus ordine. *saepe.* **2** *de laicis conventui consociatis:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 16 p.19,14 (a.1221) quemcunque ... in -em et oracionibus nostris se committentem receperimus. CHART. Burgenl. I 119 *comes* ibi *(sc. in monasterio S. Crucis)* voto -r fuerat. STATUT. ord. Teut. p.53,3 que *(lucra)* ... talibus -bus accesserint *eqs.* **3** *de sanctis:* HINCM. ord. pal. 4 dicente Petro ad -es suos: '*eqs.*' STEPH. COL. Maurin. 4 maior ei *(Maurino)* nobilitas est -em esse martyrum. *al.* **C** *publ.:* **1** *de sodalibus societatum civilium:* **a** *de sociis collegii opificum vel mercatorum:* CHART. select. Keutgen 263,3 (a.1231) quicunque nostram *(sc. incisorum)* fraternitatem intrare voluerit, cuius pater -r noster fuerit. 264^{b},5 quicunque -um -em suum ad aures percusserit. CHART. Hans. 694 p.245,17 nulli licet, ut vinum ... faciat venale, nisi fuerit -r *(sc. mercatorum de Middelburg). al.* **b** *de sociis collegii scabinorum vel senatorum:* CHART. scrin. Col. A II 1 p.292,41 (a.1150/61) ambo ... testimonium senatoribus et eorum -bus persolverunt. p.293,16 acta sunt hęc sub testimonio senatorum et eorum -um. CHART. Col. I 90 qui *(viri)* scabini sint vel -es scabinorum vel officiales Colonię. *al.* **c** *de sociis sodalicii curae pauperum addicti (de re v. W. Peters, ZRGKan. 102. 1985. p.327sqq.):* CHART. scrin. Col. A II 1 p.204,36 (a.1209/15) quod Theodericus magister S. Spiritus et alii -es remiserunt domum. **2** *de coheredibus vel consortibus:* GREG. CAT. chron. I p.248,10 quas *(casas)* tenent Stephanus ... et Picco cum fratribus suis et -bus. p.249,30sq. p.251,11. *ibid. al.*

***confraternia,** -ae *f.* **1** *communio precum – Gebetsgemeinschaft:* CHART. Turic. 1742 (a.1279) quas *(orationes)* ... abbas et conventus ... suam -am acceptantibus largiuntur. **2** *collegium opificum – Zunft:* CHART. Basil. C I 108 p.77,11 (a.1226) quinque *solidos* ad usus -e eorum, quod in vulgari dicitur zhunft, ... persolvat. 199 p.142,32 quicunque ex ipsorum *(operariorum)* opere hiis -is interesse voluerit. *ibid. al.*

***confraternitas,** -atis *f.* **1** *necessitudo fraterna – brüderliches Verhältnis:* **a** *eccl.:* **α** *cognatio spiritalis (inter baptizatum et filios compatrum intercedens) – geistliche Verwandtschaft (zwischen Täufling und Kindern der Paten):* ALBERT. M. sent. 4,42,4 p.473^{b},17 -s ... non contrahitur nisi inter puerum et puellam, quae suscipitur ... in sacramento, et filios carnales suscipientis. 4,42,15. **β** *communio precum – Gebetsverbrüderung, -gemeinschaft (de re v. R. Molitor, Aus der Rechtsgeschichte benediktinischer Verbände. I. 1928. p. 55sqq.):* CHART. Stab. 278 (a.1174/92) notum sit cunctis ... nos Indenses cum Stabulensibus ... antiquam habere -em *(item inter conventus vel capitula:* CHART. Hamb. 468 -is vicissitudinem *servare.* CHART. Hall. 361 damus -em. *al.).* CHART. Tirol. 584 p.62,38 ut ... Arnoldus et eius uxor Minna in -em nostram reciperentur *(item inter monachos vel clericos et laicos:* CHART. Basil. A I 312 p.472,28 in -em et participationem orationum. CHART. ord. Teut. [Thur.] 16 p.18,42 se -i vel oracionibus ... committere. CHART. civ. Hild. 306 canonici ... plenam nobis -em dederunt. *al.). adde:* CHART. Babenb. 230 p.34,33 (a.1220) ut -i predictorum clericorum *(sc. archidiaconatus)* possent adnumerari *ministeriales (de re v. p.1372,63sq.). ibid. al.* **γ** *meton. in allocutione fere i. q. caritas fraterna – etwa: Brüderlichkeit:* CHART. Rhen. med. I 286 p.338,30 (epist. papae a.1009) postulasti a nobis, quatinus pallii usum tuę -i concederemus. **b** *publ. i. q. status sodalis (collegii) – Mitgliedschaft (in einer Zunft oder Gilde):* CHART. select. Keutgen 263,6 (a.1231) quicunque fratrum pannos in domo sua parare consuevit ..., aut cesset aut -is sue expers erit. CHART. Hans. 694 p.245,12 -em ... acquirere. p.245,20 nisi ibidem -em mercatorum habuerit. **2** *consociatio fraterna – brüderliche Gemeinschaft:* **a** *eccl.:* **α** *de ordine ecclesiastico:* CHART. Tirol. 543 p.20,25 (a.1202) ecclesia ad honorem Dei ... et -is ... hospitalis Theutonicorum ... fundata. *ibid. iterum.* **β** *de sodalicio curae pauperum addicto ('Bruderschaft', cf. S. Reicke, Das deutsche Spital und sein Recht im Mittelalter. I. 1932. p.209sqq. 221sq.):* CHART. Gosl. II 70 (a.1260) -em, quam ipsi *(confratres ecclesiae s. Iohannis)* ... in subsidium pauperum ... contraxerunt. *ibid. al.* **b** *publ.:* **α** *collegium opificum vel mercatorum – Zunft oder Gilde:* CHART. Basil. C I 108 p.77,16 (a.1226) si in eadem *(sc. pellificum)* -e consortes esse voluerint. CONST. II 156 p.193,15 cassamus cuiuslibet artificii -es seu societates. CHART. Hans. 694 p.244,28 concessimus hec instituta ... -i mercatorum Middelburgensium in perpetuum duratura. *al. huc spectare possunt etiam exempla infra (l.12sqq.) allata.* **β** *de parte tribus i. q. phratria – Phratrie (ni accipitur pro collegio opificum secundum usum mediaevalem):* ALBERT. M. pol. 3,1^{e} p.210^{b},5 vocat senatus -es et artificum societates. 5,6^{p} p.493^{b},31 quod ... rescripta ... tabellioni reponantur penes -es (*p.1309^{a},12* κατὰ φρατρίας) et contubernia artificum. *ibid. al.*

***confratria,** -ae *f. script.* comf-: CHART. Laus. 242 p.234,13.

1 *communio precum – Gebetsverbrüderung, -gemeinschaft:* CHART. Carinth. I 502 p.386,28 (a.1226) pro adipiscenda -a fratrum nostrorum, Gurcensium canonicorum. CHART. ord. Teut. (Hass.) 304 p.229,15 cum ... fratres domus Teuthonice ... nos in suam -am ... receperint. **2** *consociatio fraterna – brüderliche Gemeinschaft:* **a** *eccl.:* **α** *de congressu consueto clericorum i. q. collatio – Konferenz (de re v. G. G. Meersseman, ZSchweizKirchGesch. 46. 1952. p.3sqq.):* HINCM. syn. a.852 (PL 125,777^{B}) de collectis, quas geldonias vel -as vulgo vocant (*inde* REGINO syn. caus. 2,441 p.386,24). **β** *de societate clericorum laicorumque in parochia instituta i. q. fraternitas – Bruderschaft (de re v. H. F. Schmid, ZRGKan. 77. 1960. p.22sq.):* REGINO syn. caus. 2,5,86 percunctandum de -is et fraternitatum societatibus, qualiter in parochia agantur. CHART. Laus. 638 (a.1219) pro ... VI denariis reddendis -e luminaris. CHART. Helv. arb. 38 p.64,23 statuimus, quod -a operis ecclesie ... restauretur. **b** *publ. i. q. collegium opificum – Zunft:* CHART. Basil. C I 388 (a.1260) cum fere quodlibet genus hominum ..., qui dicuntur ... hanndtwerchlute, ... -as habeant vulgariter dictas zumffte. *ibid. al.* **3** *collecta (eleemosynarum) – Kollekte, Sammlung:* CHART. ord. Teut. 314 p.284,35 (epist. papae a.1221) -as vestras, quas facere potestis cottidie, ipsorum *(fratrum hospitalis Teutonicorum)* -is ... nullatenus preponentes *(sim.* CHART. Nuremb. 325. CHART. Wirt. VI 1649. *al.).*

***confratruelis,** -is *m. sobrinus – Vetter:* ERCHEMB. CAS. hist. 53 ut -es (-tueles *cod.*) suos caperet vel ... occideret.

confremo, -ere. *(alta voce) indicare – (laut) kundtun:* TRANSL. Firmini (MGScript. XV p.805,9; a.962/72) dum ... omnes *clerici* pari consensu ... in episcopi sententiam concessissent idque velle ratumque fore -rent.

***confrendo,** -ere. *cum frendore consurgere – aufbrausen:* LAMB. WAT. annal. a.1169 p.551,18 populus tuus ut fumus et quasi arena maris de omnibus insulis -et ad honorem nominis tui, Domine.

confrequentatio, -onis *f.* **1** *crebritas – Häufigkeit:* CHRON. Andag. 3 p.11,4 ex -e (-quentione *A*) commeandi. *c. sensu continuationis (spectat ad Psalt. Rom. 117,27; cf. ThLL. s. v.):* HINCM. Remig. 5 p.269,35 in -e dies sollempnis constituitur, cum in lacrimas ... mens movetur. RATHER. serm. cen. Dom. 5 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p.102) in -bus ..., *id est* in usu vel in consuetudine. **2** *concursus – Zulauf:* VITA Norb. II 29 p.1277^{D} nullus ... tantum favorem ad populum tantamve -em obtinuit. *spectat ad caeremoniam:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,30 p.96,22 *corpus Arialdi* summis cum letaniis magnisque exaltationibus plurimisque -bus ... humatum est.

?*confretus, -a, -um. *promptus, confidens – kurz entschlossen:* CHRON. Erf. mod. a.1219 p.223,26 peregrini ... ante tempus passagii -i recedentes agonistas Christi in summo reliquerunt periculo ([*ex* OLIV. hist. Dam. 30 ante tempus consueti passagii]. CHRON. Reinh. a.1219 p.594,5). *Dinter*

***confricabilis,** -e. *friabilis – bröckelig:* AENIGM. super turb. 7 p.497^{a},1 in favillarum hypostasin -em.

confricatio, -onis *f. script.* -iga- *(var. l.):* *p.1375,30.*

[Srodzr]

1 *proprie i. q. actio (inter se) fricandi, attritus – das (Aneinander-)Reiben, Reibung:* **a** *in univ.:* **α** *spectat ad res:* ALBERT. M. cael. 2,3,1 p. 143,89 (ed. P. Hoßfeld. 1971) in corpore, quod dissolvit motus per -em partis ad partem. caus. element. 1,1,1 p. 51,18 (ed. P. Hoßfeld. 1980) ex -e cuiuslibet sphaerae superioris ad inferiorem *eqs.* 1,2,1 p. 59,43 sonare caelum ex motu -is. 2,2,2 p. 97,65 ignis . . . generatur ex -e vaporum et venti. *ibid. al. v. et p. 859,7.* **β** *spectat ad partes corporis:* PAUL. AEGIN. cur. 3 aspersione nitri . . . et -e (*3,1,3* ἀνατρίψει) utendum. ADALB. AUGUST. Simp. 28 post -em palpebrarum. ALBERT. M. animal. 1,280 ut lenius coniungatur *spatula* spinae et non faciat -em. 2,53 in hiis, qui dura masticant . . ., evaporat materia dentium propter -em. NOTULAE Wilh. Cong. 216 ex -e cranei fracti ad piam matrem. 1415 in itineribus ex -e natis ad natem fit excoriatio. *al. spectat ad genitalia:* MAURUS (?) anat. II p. 31,21 membri virilis. ALBERT. M. nutrim. 2,2 p. 340^{b},26 lac, quod loco spermatis est, . . . per -em emittitur. animal. 9,6 in illo, qui nullam in inguine facit -em. 15,113 accidit delectatio propter -em. *ibid. al. cf.* ALBERT. M. summ. theol. II 17,110,1 p. 313^{a},7 -o seminis ad nervos sensibiles. **b** *c. colore quodam:* **α** *defricatio, actio abstergendi – das Abreiben, -wischen:* HIST. mart. Trev. 18 haec *(tabula)* . . . multa . . . setae porcinae -e . . . purgata. ALBERT. M. animal. 22,83 cum . . . ungitur equus, . . . custodiatur, ne unguentum . . . -e corporis deleatur. **β** *actio infricandi – das Einreiben:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 384^{E} facta -e palati cum hac medicina. **γ** *actio conterendi – das Zerreiben:* GLOSS. med. p. 66,9 dum lapis maior fuerit et natura sibi ipsi cauculos confricaverit, . . . tunc de ipsa -e (-iga- *L*) scabra sua vesica dimittit. **2** *meton. i. q. fricamentum – Einreibung:* ALBERT. M. veget. 6,132 cum . . . ponitur *mastix* in -bus (confectionibus *A*) liquidis *eqs.* **3** *translate i. q. contentio – Reiberei:* RATHER. epist. 10 p. 53,2 variis . . . -bus non solum exossatum modo, sed et enervem.

***confricatura,** -ae *f. scobis, pulvis (testae contritae) – Abrieb, Mehl (von zerriebenen Tonscherben):* MAPPAE CLAVIC. 146 p. 217,8 vitrum . . . fricandum est . . . super hastulam ligneam in -a testae antiquae, quae *(om. ed.,* que *cod. Sf. 32^{r})* fit in cote cum aqua.

1. confrico, -avi, -atum, -are. *script.* -iga(tus): GLOSS. II 309,45 St.-S. *form.:* -frix(us): *l.* 59. -icit(us): GODESC. SAXO gramm. 1 p. 403,13 nisi '-o' . . . faceret praeteritum '-avi' . . ., semper '-icitum' et '-icitus' . . . faceret.

1 *proprie i. q. fricare (inter se), terere – (aneinander-, ab)reiben (cf.* GLOSS. I 726,19 St.-S. -antes riphante. IV 200,10 -o uuriuon): **a** *in univ.:* **α** *de rebus:* COMPOS. Luc. D 23 -a bene *utres.* MAPPAE CLAVIC. 42 sumis stagnum et digitis -as *eqs.* ELIS. SCHON. vis. 3,31 p. 85,41 metallum, quanto fortius -atur, tanto nitidius . . . efficitur. ALBERT. M. meteor. 1,1,11 p. 489^{b},41sq. emicat ignis e -tis *corporibus* . . . et -ta calescunt. p. 489^{b},44 plumbum in hastali ab arcu proiectum -tum ad aerem liquescit. p. 489^{b},49. *al.* **β** *de partibus corporis:* NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 74,5 -tis auribus. RICHER. REM. hist. 3,88 nudatos pedes sedentis *(ducis)* . . . -bant. VITA Anselmi Luc. 67 -to . . . oculo ad lapidem, quo tegitur sancti corporis arca *eqs.* PAUL. AEGIN. cur. 2 *locum* nitro aspergens . . . et -ans (*3,1,2* ἀνατρίψας) usque ad ruborem. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1115 manus. ODO Ern. duc. 2 p. 318^{B} Heinricus . . . stridens -xis dentibus. ALBERT. M. animal. 1,622 in . . . loco, in quo membrum -atur ad membrum aliud . . ., aduritur pellis. 8,39 *cervi* -ant (*cf. p. 611^{b},16* κνώμενοι) cornua ad eas *(arbores).* THEOD. CERV. chirurg. 2,10 p. 148^{D} partibus *nasi vulnerati* prius . . . modicum -tis ad hoc, ut melius coniungantur. *al.* **γ** *de anim. (fere refl.):* HILDEG. phys. 5,33 p. 1238^{A} anguis . . . super harenam se -at et ita cutem suam amittit. ALBERT. M. animal. 5,7 aliqua . . . genera animalium . . . -ant se . . . in loco exitus seminis. 5,14 animal . . ., quod dicitur rasor, . . . coit dorso verso ad dorsum et -at (*cf. p. 540^{b},12* παρατριβόμενα) se fortiter. 6,78 pisces magni coire videntur et -ant se ad ventrem. 8,224 quaedam aves -ant se super terram in cinere *eqs.* 9,7 quanto plus coit *puella* aut etiam manu se -at *eqs. ibid. al. v. et vol. I. p. 368,54.* **b** *c. colore quodam:* **α** *extergere – ausreiben, -wischen:* WILH. HIRS. const. 1,84 p. 1011^{B} ut . . . bene in fundo ipse calix -etur. **β** *infricare – einreiben:* ANNAL. Egm. a. 1190 corpus . . . imperatoris exenteratum . . . sale diligenter -tum *eqs.* ALBERT. M. animal. 3,171 -antur (*cf. p. 522^{a},8* τρίβουσι) mamillae earum *(caprarum)* . . . cum urtica. 4,84 *piscatores* -ant (*p. 534^{a},19* περιαλείφουσι) ora cavernarum per salsa *eqs. al.* **γ** *fricando permiscere – verreiben, -rühren:* ANTIDOT. Glasg. p. 142,18 -bis fortiter et postea inponis medicamen. CONSTANT. AFRIC. coit. 16,63 (ed. E. Montero Cartelle. 1983) platocimini, seminis eruce ana ʒ x . . . tere et cerne et -a . . . cum butiro. **δ** *limando addere – gefeilt hinzufügen:* ALBERT. M. miner. 4,5 p. 89^{b},2 *argentum* -tum speciebus aliquibus vel etiam commixtum valet spiritualibus. **ε** *conterere, friare – zerreiben, zerbröckeln:* VITA Rimb. 8 p. 86,43 panem comminutatim terendo seu manibus -ando. ALBERT. M. miner. 1,2,1 p. 14^{a},19 aliquando . . . -atur in sabulum *lapis.* veget. 2,59 quando . . . computruit in eis *(plantis)* caro materialis et . . . exsiccatur, comminuitur tunsionibus et -atur et excidit. 6,328 hic *(flos)* -tus puniceo tingit colore. *ibid. al. v. et p. 1375,29.* **2** *in imag. vel translate:* **a** *fricando calefacere, fovere – warmreiben, erwärmen (loci spectant ad Greg. M. in euang. 11,1; cf.* GLOSS. II 263,25 St.-S. -tus i. kiuuaremit vel kiheistu): FORM. epist. III 6 p. 527,35 quasi -te ad studium bone operacionis incalescimus (MIRAC. Conr. Const. 2 lector . . . ex his *[miraculis]* ad amorem coelestium . . . quasi -tus incalescat. *al.*). **b** *inflammare, incitare – entflammen, begeistern:* FOLCUIN. Lob. 37 ceteros accendens quo potuit devotionis ardore -vit. **c** *(cum horripilatione) perstringere – (mit Schauern) überlaufen:* GONZO Geng. 33 p. 795,27 febres . . . suis frigoribus et caloribus -ando et conquassando et conterendo me . . . coangustant. **d** *(e)rodere, irritare – schmerzlich berühren, (arg) zusetzen:* ANSELM. LEOD. gest. 23 Ratherii nonnulla aput nos multo sale condita habentur opuscula, quo hodieque auditorum conscientias acerbe solet -are.

2. confrico *v.* 1. confrigo.

confrictio (-xio), -onis *f.* **1** *de actione confricandi i. q. attritus – das Auf-, Aneinanderreiben:* TRACT. de caus. mul. 54 dencium -xio (*cf. Cass. Fel. 77* -xio, confixio; *v. ThLL. IV. p. 236,33 s. v.* conflictio) et stridor. **2** *de actione constringendi:* **a** *coartatio – Verengung:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4 app. 20 p. 152,70 fuit -xio pori. **b** *restrictio – Stauung:* ANTIDOT. Sangall. p. 79,26 sive nimietatem sive -em sanguinis patiuntur.

confrictus *v.* conflictus, confligo.

***confrigesco,** -ere. *frigidum fieri – kalt werden:* HROTSV. Agn. 396 cinis ipse suis -endo (-frigendo *M*) favillis . . . expers omnis factus fuit . . . caloris.

***confrigido,** -are. *refrigerare – abkühlen:* ALBERT. M. meteor. 2,3,11 p. 576^{a},14 de aquis introentibus *in mare* multum -antur per vapores elevatos in aerem.

1. confrigo (-co), -xum, -ere. *frigere, torrere – rösten, (aus)dörren (cf.* GLOSS. III 231,37 St.-S. -co gerosten vel geherten. 298,4 -o. 315,41 -co): **1** *c. sensu amburendi (spectat ad Vulg. lev. 6,21; in imag.):* THIOFR. serm. Willibr. 8 (OrgVerChristlKunstLuxemb. 15. 1885. p. 88,15) in sartaginis frixura -xam similam . . . Domino optulit. **2** *c. sensu (ex)urendi (spectare vid. ad Itala psalm. 101,4 [v. ThLL. s. v.], ni subest* confringere): NICOL. BIBER. carm. 895 (ed. Th. Fischer. 1870) mors est ventura, que -et (confringit *var. l.*) tua crura.

2. confrigo *v.* 1. confrico.

***confringibilis,** -e. *fragilis, friabilis – zerbrechlich, zerkleinerbar:* ALBERT. M. meteor. 4,2,18 p. 773^{b},13 sunt triginta octo opposita, et haec sunt . . . frangibile et non frangibile . . ., -e et non -e.

1. confringo, -fregi, -fractum, -ere. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 64 p. 323,22. 127 p. 361,23 cunfrigerunt. *v. et p. 1378,13.* cumf-: COMPOS. Luc. Y 31. *v. et p. 1378,51.* -frang(o): *p. 1377,7.9sq.13.69. p. 1378,57. form.: imperf.* -fregebat: CHRON. Noval. 3,21 p. 103,52. *perf.* -frig-: *l. 68. p. 1377,52. ?depon.: p. 1378,45.*

[Sroder]

I *proprie:* **A** *strictius i. q. frangere, diffringere – (ab-, durch-, zer-, in Stücke) brechen:* **1** *c. sensu dividendi:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 2 p.67,13 collectis buccellarum crustulis in frusta -tis (*cf.* EKKEH. IV. bened. I 20,17 -tus sit panis ... benedictus). BEDA hist. eccl. 3,6 p. 138,20 qui *(rex)* ... discum -i ... praecepit. *al.* **β** *liturg.:* ORDO Rom. 1,102 ut -frangant (-ant *var. l.*) *acolythi* hostias (BERNOLD. CONST. microl. 17 p.988C. *al.*). 3,4 pontifex ... oblationes, quas -frangere (-ere *var. l.*) solus debet, ponit in patenam *eqs.* (15,146. *ibid. al.*). 4,60 ut -frangantur *oblatae. al.* **b** *comminuere, conterere, friare – zerkleinern, zerreiben, zerbröckeln* (*cf.* GLOSS. II 682,58 St.-S. pinso i. fruges -o vel knito): COMPOS. Luc. A 29 *vitri massam* -frangis minutatim et ... conflas. TURBA phil. 13 p.123,5 si argentum vivum ... leni igne -atis. THEOPH. sched. 3,28 attenuatum ... nigellum mitte in vasculum ... et -ens cum malleo ..., donec minutissimum fiat *eqs. al. medial.:* TURBA phil. 10 leni imponite igni, donec tabulae -antur. **c** *interscindere – zerlegen, abtragen (cf. l.34sq.):* CHART. Gottwic. 10 p.19,32 (a.1096) qualiter ego ... episcopus altare ... -i et in loco, quo ... competentius visum est, transpositum ... dedicavi. **2** *c. sensu delendi:* **a** *in univ. (medial.: l.26sq.):* **α** *gener.:* PAUL. DIAC. Mett. p.263,43 cum ... trabis ... corruisset, marmor ... ita -egit, ut in duabus illud partibus ... divideret. AGIUS vita Hath. 10 signum ecclesiae ... cecidisse et -tum esse. HROTSV. Sap. 5,25 -to vase. THEOPH. sched. 2,23 ne super nudum ferrum a calore -atur *vitrum.* CHRON. Ottenb. p.619,4 baculus ... in manu ipsius ... est -tus. *al. per compar.: v. p.1378,43.* **β** *publ. et iur. c. notione adnullandi:* CHART. Sangall. A 882,11 (a.1240) in cuiuscumque potestate aliquis falsus denarius inventus fuerit, in frusta -tus reddatur eidem (CHART. Altenburg. 180,17 monetarius nullum denarium Aldenburgensis monete -et). **b** *concidere, diruere – zertrümmern, zerschlagen, zerstören (de aedificiis interdum i.q. rescindere – abbrechen, -reißen, e.g.l.43sqq.):* ALDH. ad Acirc. 13,3 viribus horrisonis valeo *(sc. ventus)* -ere quercus. HUGEB. Willib. 4 p.100,14 postquam illa *(urbs)* -ta fuerat. CONC. Karol. 44B p.481,13 imagines sanctorum. THIETM. chron. 7,44 -tis a tali impetu domibus. ADAM gest. 3,46 p. 190,2 cruces ..., altare ... et calix ... -ta sunt. ANNAL. Zwif. I a.1129 monasterio ... -to. CHRON. Sigeb. cont. (MG Script. VI p.439,14) naves ... fecit -i. HEINR. LETT. chron. 10,13 p.44,7 arbores apum -erant. CHART. civ. Erf. 237 pontem lapideum. CHART. Merseb. 379 p.314,14 si ... prepositus ... capellam sancti Ioannis -ere voluerit. *saepe. in imag.:* ALDH. epist. 4 p.486,7 huius excusationis propugnaculum ... apostolicae castigationis ballista solo tenus dirutum conquassare et -ere nitar. **c** *discindere – durch-, zerreißen:* **α** *gener.:* TRANSL. Godeh. 2 p.644,44 ut ... funem, quo suspensus fuerat, -ret. *in imag.:* ALDH. ad Acirc. 2 p.66,3 nisi quis ... infidelitatis frena in frusta -erit (-frigerit *var. l.*). **β** *publ. et iur. c. notione adnullandi:* CHART. com. Mansf. VII 99 (a.1271) instrumenta recipiemus in ... prepositi ... presentia -enda. *v. et p.25,16. 964,72.* **3** *c. sensu laedendi:* **a** *in univ.:* LEX Frision. 22,24 si brachium ictu supra cubitum -tum fuerit. THIETM. chron. 6,9 p.284,26 -tis cruribus. MIRAC. Annon. 3,42 (Siegburg. Stud. IV. 1967) cervice ... -ta. *al. in imag.:* GERHOH. psalm. 31,5 p.46,7 'dum configitur spina mea' *(Vulg. psalm. 31,4),* dum -itur dorsum meum flagris acutis. *v. et p.1376,60.* **b** *de poena rotae:* **α** *obi. membra:* VISIO Godesc. A 26,13 (ed. E. Assmann. 1979; c.1190) menbris singulis singillatim rota -tis. CAES. HEIST. Engelb. 2,17 p.281,13 brachiis et cruribus ... securi -tis. *al.* **β** *obi. homines i. q. membris in rota fractis punire – rädern:* VISIO Godesc. A 26,11 (ed. E. Assmann. 1979; c.1190) sententia datur in eum in rota -endi eum. CHART. Livon. A I 77,2 si latro captus fuerit, rota -atur. NARR. de Gron. 33 p.68,25 ut illi duo ... in rotis -rentur (-frangerentur *B corr. ex* configerentur). *al.* **B** *latius:* **1** *elidere, contundere – zerschmettern, zerquetschen, schwer verletzen (cf. l.61sqq.):* FROUM. carm. 19,35 -endus erit ceu ... peducla sub ungue. WALTH. TER. Karol. 28 caput eius singulis illisum gradibus -erunt. OTTO FRISING. gest. 2,40 p.148,35 ex collisione hinc inde saxorum -tus membratimque discerptus. MIRAC. Annon. 3,6 (Siegburg. Stud. IV. 1967) ruit *iuvenis* totusque per interiora -tus pro mortuo illatus est. *al. alleg.:* HRABAN. univ. 18,5 p.503A -tis testiculis est, qui virides sensus adversus vitia non habet. **2** *effringere, aperiendo diruere – aufbrechen, gewaltsam öffnen:* WILLIB. Bonif. 8 p.51,14 -tis librorum repositoriis. FROUM. carm. 11,40 firmemus vectibus aulas, ne ... ullus -at de hostibus ursus. HIST. mart. Trev. 18 ut ... nullus locus daretur eam *(cryptam)* -endi. DONIZO Mathild. 1,1040 fit -ta per iram *regia. ?diripere – ?ausplündern:* AGNELL. lib. pont. 171 p.388,13 omnes gazas ecclesiae cunfregit. CASUS Gall. cont. 15 thesauros. **3** *excidere – herausbrechen, -hauen:* CHART. Rhen. med. III 807 (a.1244) quarum *(vinearum)* superior habet iornalem cultum et desuper modicam partem de rupe -endam *eqs.* **4** *offringere, proscindere – umbrechen, -pflügen:* ALCUIN. carm. 1,83 *(in imag.)* vomere ... Latios -erat agros *Gregorius.* **5** *perrumpere – durchdringen, -brechen:* IULIAN. TOLET. Wamb. prol. si ... nemora ut leo fortissimus pectore -isti. **6** *impingere, sistere – im Aufprall hemmen:* ALBERT. M. caus. element. 1,2,6 p.72,42 (ed. P. Hoßfeld. 1980) quando impetus eius *(maris)* est -tus *eqs.* **7** *superveniendo turbare – störend überlagern:* ALBERT. M. bon. 480 p.251, 15sq. -unt se in anima *imagines* ..., sicut undae multae -unt se in aqua. anim. 2,3,19 p.127,82 (ed. C. Stroick. 1968) circuli aquae ex opposito venientes se collidunt et -unt (p.127,90sq. c. lati *aëris percussi* ex o. v. se tangunt in parte, quae est quasi punctum, et ibidem unum -it aliud, sed arcus in aliis partibus se nec tangunt nec -unt, et in illis est soni figuratio *eqs.*). *ibid. al.*

II *translate:* **A** *gener.:* **1** *superare, conculcare – überwinden, bezwingen:* **a** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 2 p.69,4 redemptoris nostri nativitas ... mortis imperium ... -egit. HROTSV. Agn. 198 antiqui fraudes hostis. DIPL. Otton. III. 304 p.731,5 ut ... in divino ovili virulentas proserpentes astutias ... divinis -rent suffragiis *principes.* THANGM. Bernw. 43 p.777,22 pertinaciam animi illius *(Willegisi)* digna invectione -egit *rex.* EKKEH. IV. bened. I 19,90 *Christus* in cruce -egit ... Leviathan (*cf.* 19,98). CARM. Bur. B 24,11 conteramus, -amus carnis desideria. GERHOH. psalm. 34,22 p.380, 29sq. fortem regni mei potentiam cuncta sibi obstantia -entem, sicut virga ferrea -ere potest vasa fictilia. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *vincere – besiegen:* LIBER hist. Franc. 16 p. 264,25 (rec. B) quem *(Gundobadum)* cum ... -i (-ere *var. l.*) non potuissent. PETR. BIBL. hist. a.840 (MGScript. I p.417b, 45) fratres ... contra eum venientes -egit *Hludatharius.* CARM. Bur. B 50,13,1 nostre postquam acies ... sunt -te. **β** *flectere, (ad concedendum) impellere – erweichen, (zum Nachgeben) veranlassen:* AGNELL. lib. pont. 54 p.315,27 si vultis me plus sermonibus cum-ere, ut *eqs.* TRAD. Brixin. 142 Ogo ... dilectione Altuvini ... -tus ... predium ... donavit. BERTH. (?) annal. a.1077 p.298,2 qua ille commonitione ... coargutus et vix -tus ... vinctos Dei solutos ... abire consensit. *al.* **γ** *confundere – verwirren:* FORM. Senon. II add. 5,14 (ed. G.J.J. Walstra. 1962) nolite, domne, ... prudentis vestras non -frangat mentis *falsator.* **δ** *humiliare – erniedrigen, demütigen:* GERHOH. psalm. 33,21 p.303,18 sicut cotidie -untur, qui de sua virtute gloriantur. **2** *debilitare, conficere – aufreiben, schwächen:* WILLIB. Bonif. 8 p. 52,20 superstites ... accolae praesentibus -ti malis aeterna ... tormenta devitaverunt. CHART. Bund. 1077 p.40,6 (a. 1277) ut fratres ... recreatione ... foverentur nec oporteret ... fratres -i ... per montana. *v. et p.1371,4. consumere – verzehren:* NORB. IBURG. Benn. 27 p.890,42 aetatem ... confectam ... morbis ... hic -egit *Benno.* **3** *affligere, vexare – quälen, plagen:* HROTSV. gest. 404 quam *(plebeculam)* plus ... fovit ... amore quam ... iussis -ret artis. **B** *publ. et iur. i. q. irritum facere, non servare – ungültig machen, verletzen, nicht (ein)halten:* DIPL. Karoli M. 76 p.110,31 neque ... ea, que in hoc privilegium continentur, -ta nec ... irruptum sit. CONST. Constant. 287 (ed. H. Fuhrmann. 1968) haec,

[Sroder]

quae ... concessa sunt, refragare aut -ere. DIPL. Ludow. Inf. 64 p.195,7 donacionem. EPIST. Hann. 45 quod si factum per te -itur aut minus ratum redditur. TRAD. Ratisb. 672 hanc legem. EPIST. Wibald. 299 treugas ... incendiis et rapinis in nos ... inpudenter -egit. DIPL. Frid. I. 46 p.77,18 (ed. H. Appelt. 1975) mercato Mogontię ... -to et contaminato. CHART. Bern. I 5,131 p.521,39 hostagium. *al. v. et vol. I. p.968,25. absol. i. q. contra venire – zuwider handeln:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p.409,36 (a.1220) si quis autem -erit, componet ... secundum quod sententia dederit.

adi. **confractus,** -a, -um. **1** *fractus, diruptus – ge-, zerbrochen:* **a** *proprie:* CHART. Raitenh. 120 p.108,3 (dipl. Frid. II.) sigillum eidem scripto appositum erat pro maiori parte -um. **b** *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,9 erige -os ... contos. CARM. Bur. B 41,26,6 licet ... iacturam reparari -e navicule. *v. et vol. I. p.1360,3.* **2** *laceratus – zerschunden:* CAES. HEIST. Engelb. 2,8 p.264,14 vultum eius *(martyris)* cruentum atque -um. VITA Mariae rhythm. 3260 fuerunt *pedes Iesu* ... corrosi propter iter plurimum multumque -i.

subst. **1. confringens,** -entis *m. destructor – Zerstörer: v. p. 1194,67.*

2. confractus, -i *m. homo debilis – Gebrechlicher:* VITA Mariae rhythm. 3850 gressum ... restituit *Iesus* claudis et -is (*postea:* contractis).

3. confractum, -i *n. quod fractum est – das was zerbrochen ist:* VITA Bonif. II 1 p.92,13 *(in imag.)* ut -a solidaret *Bonifatius.* *Sroder*

2. confringo *v.* configo *p.1318,58.*

confrixio *v.* confrictio.

confrixus *v.* 1. confrigo, 1. confrico.

***confrontatio** (-cio), -onis *f. confinium, terminus – Grenze:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 148 (a.1260) centum iugera lignorum ... cum -cionibus suis per foveas a vicinis lignis distincta. *adde:* CHART. Naumb. 151 p.132,15 (a.1140 [spur. s. XV. ?]) cum agris ... superioris campi, habentes ... circa -ciones suas in longitudine a molendino ... usque ad viam ... tricentas ..., deinde continuando viam ... ad limitares lapides confrontantes campum huiusmodi et campum antique Ratscha ... centum ... virgas mensurales *(inde* CHART. ord. Teut. [Thur.] 226 p.177,5 [spur. s. XV.]. *cf. notam ed.).*

[*confronto, -are. *terminare – ab-, begrenzen: v. l.39* (s. XV. ?).]

***confruor,** -i. *communiter frui, condelectari – mitgenießen, gemeinsam Genuß haben (an):* ALBERT. M. eth. 9,2,2 p.572^{b},11 qui ... talia vult provenire alteri propter hoc, quod ipse in illis delectetur et -atur, ... non amicum dicimus. 9,3,5 p.597^{b},4 *amici* gaudent coesse et continue -i bonis.

confuglo, -fugi, -ere. *script.* -gir-: *p.1380,42sq. form.: stirp. praes.: imperf.* -geb(ant): *l.57. partic.* -gen-: *l.66. perf.* -i(i): *l.56.59. p.1380,8.32.44. al.*

I *intrans.:* **A** *proprie i. q. (re)fugere – Zuflucht suchen, sich flüchten, fliehen:* **1** *strictius de anim.:* **a** *gener.:* **α** *in univ. (interdum i. q. properare – sich eilig begeben, e. g. l.56sq.):* VITA Elig. 1,30 -iit (-it *var. l.*) ad eum tremebundus custos. ARBEO Corb. 27 domui -gebant. ANNAL. Nazar. a.786 (Scrin. Friburg. I. 1971. p.159) Thuringhi ... timore perterriti ad corpus beati Bonifacii ... -ierunt. CAPIT. reg. Franc. 132 praef. p.261,21 homines propter iniquam oppressionem ... de partibus Hispaniae ad nos -erunt. 204,7 ab uno in aliud regnum. 233,10 si servi aut ancille ... inter partes -erint. 278,3 p.344,24sq. si ... fiscalinus ... in fiscum nostrum -erit vel colonus de immunitate in immunitatem -erit. WIPO gest. 12 p.33,24 illuc. EPIST. Reinh. 28 fratre nostro R. ad vos -ente (-gente *cod.*). DIPL. Frid. I. 531 p.475,8 (ed. H. Appelt. 1979) qui *(homines)* ad civitates -erunt, ne dominis suis servire cogerentur. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.116,32 aves ... timore avium rapacium ad aquas -unt. *saepe. in imag.:* HROTSV. Bas. 191 mortiferum peccati linque profundum necnon ad certum pietatis -e portum (THEOD. TREV. mirac. Celsi 15 ad tutissimum b. Eucharii p. ... -i. *cf. l.29*). OTTO FRISING. gest. 2,25 p.130,9 sub Mediolani -i *(sc. Terdona)* alas. **β** *expressius de actione ordini monastico se iungendi:* DIPL. Frid. I. 130 p.219,43 (ed. H. Appelt. 1975) quisquis ... seculum proponit relinquere et ad meliorem vitam ad idem cenobium -ere. **b** *publ. et iur.:* **α** *de actione asylum petendi:* CONC. Merov. p.2,20 de homicidis, adulteris et furibus, si ad ecclesiam -erint (-ierint *S*), id constituimus observandum *eqs.* (LEG. Wisig. 5,4,17 conperimus ... servos vel ancillas ad e. ... -ere. 9,3,4 si debitor ... ad e. -erit. CONC. Karol. 36,39. *al. v. et p. 1381,32. cf.* CONC. Merov. p.92,3 ad ecclesiae septa. LEX Alam. 3,1 intra ianuas ecclesiae. CAPIT. reg. Franc. 83,8 in atrium ecclesie. *al.*). LEG. Wisig. 3,3,2 ad episcopum vel ad altaria (9,2,3). CHART. ord. Teut. 307 (epist. papae a.1220) ad domos predictorum fratrum. *al. impers.:* CARM. var. III A 6,6,66 (MGPoet. V p.621; s. X.$^{ex.}$) panditur hoc *(sc. templum)* solum, quo -atur, asylum. **β** *de actione in castellum refugiendi (de re cf. p.1381,38sq.):* DIPL. Otton. I. 27 ut ... abbates ... bannum habeant super homines, qui ad ... coenobium et ad civitatem circa illud debent constructam -ere. **2** *latius:* **a** *de cursu stellae:* HERM. CARINTH. essent. 1 p.132,15 (ed. Ch. Burnett. 1982; a.1143) hec *(Venus)* ... violentie viciniam ... vitans infra solem mediantem -it. **b** *de motu pedis i. q. declinare – ausweichen: v. p.1145,8.* **B** *translate (vigente hic illic imagine refugii, e. g. l.29.37):* **1** *gener. i. q. recurrere (ad), salutem, auxilium petere – seine Zuflucht nehmen (zu), sein Heil, Hilfe suchen (bei, in):* **a** *ad auxilium hominum:* RUOTG. Brun. 40 ut ad se *(Brunonem)* quasi ad tutissimum portum -rent omnes. EPIST. Teg. I 44 ad vestrum solatium -imus. *al.* **b** *ad adiutorium Dei, sanctorum:* CONVERS. Afrae 6 p.59,9 qui ad eius *(Christi)* fidem et gratiam -erunt (-ierunt *var. l.*). RIMB. Anscar. 24 p.53,20 ad Domini misericordiam. THIETM. chron. 2,19 Gero ... senex ... ad Deum cum omni suimet hereditate -it. 8,10 ad sanctos intercessores. DIPL. Heinr. IV. 325 sub cuius *(Mariae)* protectionem et nos -imus ad Spirensem aecclesiam. WIGAND. Waldg. 14 itum est ad arma orationis, -ens ad Dominum sub asilum turris fortitudinis. *al. adde:* DIPL. Karoli III. 89 p.146,15 ad cuius *(Alexandri martyris)* limina -imus cuiusque intercessionibus *eqs. cf. p.1379,59.* **c** *ad remedia spiritalia:* IONAS BOB. Ved. 3 ut ... ad baptismi gratiam -iret. 7 p.316,8 qualiter ad ... medicamenta vere fidei christiani descant -ire. HEITO Wett. 4 capit. p.267 ad precem et lectionem. VITA Corb. 18 p.619,22 ad penitentiae -ierunt (-erunt *var. l.*) remedia. BERNH. CONST. can. praef. p.473,20 -endum esset in sententiam Domini *eqs. al.* **d** *ad subsidia argumentandi:* GODESC. SAXO gramm. 2 p.458,10 sed ne forte -as ad id, quasi putes distinguendum trina sub distinctione *eqs.* MANEG. ad Gebeh. 55 p.406,33 ad ... mendatiorum presidia -unt. *remissius i. q. allegare – sich berufen (auf): v. p.1381,68.* **e** *ad arma:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,213 ad gladii capulum -it. *in imag.:* DIPL. Heinr. IV. 476 p.649,1 *Bertoldus* ad suę defensionis arma -ens. **2** *spec.:* **a** *publ., iur., canon. i. q. se convertere (ad), adire – sich wenden (an), sich begeben (zu, in, unter):* **α** *in univ.:* CONC. Karol. 3^{B},12 *presbyteri* ad vicinum episcopum -ant iuxta canonum statuta. DIPL. Otton. I. 47 -ant fratres ... ad nos seu ad quemcumque successorum nostrorum. *al.* **β** *de tutela, defensione:* CONC. Merov. p.114,12 si quis *sacerdotum* spreto suo pontifice ad laici patrocinia ... -erit. TRAD. Frising. 1474 (a.1078/91) qualiter quedam nobilis femina ... -it sub tutelam sanctę Marię et tradidit se ad altare eius. CHART. Monast. 7 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XX. 1961) *monachi* ad vestrae *(sc. papae)* maiestatis -unt defensionem (*cf.* 8). *al.* **γ** *de appellatione:* HINCM. epist. I 169 p.154,6 pro examinis renovatione ad se *(sc. papam)* reclamantis et -entis cum sua clamatione ... episcopi. *remissius:* GESTA Rom. eccl. I 8 *iudices* responderunt se ulterius non posse illum condempnare, qui ad iuditium papae -isset. **δ** *de donatione:* DIPL. Conr. III. 198 p.358,36 (ed. F. Hausmann. 1969) si ... cuiuscumque condicionis persona cum allodio suo ad prefatum monasterium nisi nostra permissione -ere pertimuerit. **b**

[Hellmuth]

mus. i. q. transire (ad) – übergehen (zu): ANON. ton. Schneider p.113,18 cantus deuteri cum nequeat in eius cursu cantari, compellimur ad eius affinalem -ere.

II *trans. i. q. in tutum transferre – flüchten, retten:* AMADEUS LAUS. hom. 4,191 (ed. J. Deshusses. 1960; s. XII.) -ite ... viscera vestra ad ecclesiam catholicam ..., quia *eqs.*

subst. **confugiens,** -entis *m.* **1** *proprie:* **a** *qui refugit, asylum petit – einer der Zuflucht sucht, Asylsuchender:* CAPIT. reg. Franc. 3,14 nullus -s (fugiens *var. l.*) foris antedicta loca ... se ducat. LEG. Wisig. 9,3,1 ne ad ecclesiam -s abstrahatur *eqs. al. v. et vol. I. p.1119,6.12.* **b** *qui transfugit, transfuga – einer der überläuft, Überläufer:* CONC. Rem. 35 capit. (MGScript. III p.659,16; a.991) de -bus ad hostes. **2** *translate i. qui (auxilii petendi causa) adit – einer der sich (hilfesuchend) wendet (an):* DIPL. Otton. I. 11 p. 98,28 affectum ad nos -ium perducere ad effectum (CHART. Heinr. Leon. 125 p.181,28 omnibus a. n. -bus ... conferre ... consilium et auxilium. *al.*). DIPL. Frid. I. 19 p.33,35 (ed. H. Appelt. 1975) omnes ad sinum nostrę misericordię -es.

1. confugium, -i *n.* *?fem. -a: *l.36.* *plur.: *l.58.*

I *refugium, perfugium – Zuflucht (locut.* -um facere *i. q. refugere – Zuflucht suchen, nehmen):* **A** *proprie:* **1** *de actione confugiendi:* **a** *gener.:* FORM. Sal. Bign. 23 homo vester ... ad nos -um fecit. ANNAL. regni Franc. a.777 in partibus Nordmanniae -um fecit *Widochindis* una cum sociis suis. CAPIT. reg. Franc. 256 praef. p.259,2 quorum *(Hispanorum)* progenitores ... iugum ... gentis Sarracenorum evitantes ad eos *(sc. Barcinonenses)* fecere -um. DIPL. Otton. I. 350 p.481,15 si ... homines vestri in ducatibus nostris -um fecerint. *al.* **b** *publ. et iur.:* **α** *spectat ad ius asylum petendi:* CAPIT. reg. Franc. 7,4 si ad ecclesiam -um fecerit (LEX Alam. 3,1 [rec. B] si quis homo ad e. -um f. [confugerit *var. l.*]. LEG. Lang. p.172,4 si ... servus ... in e. Dei -um [-om *2, cf.* p.106,5; refugium *10*] f. LEX Baiuv. 1,7 si culpabilis aliquis -um ad e. f. [ad e. fugerit *var. l.*]. CAPIT. part. Saxon. 2 si quis -am [*sic?*] f. in e. *al.*). NICOL. I. epist. 99,95 hi, qui ad templum Christi -um faciunt. *al.* **β** *spectat ad ius in castellum refugiendi (de re v. W. Schlesinger, Mitteldt. Beiträge z. dt. Verf.-Gesch. 1961. p.162. 177sqq.):* DIPL. Arnulfi 32 p.48,20 ut homines eius *(ministerialis)* ... urbem aedificent et ... ad semetipsos defendendos cum rebus suis illuc -um faciant. DIPL. Otton. I. 222ª p.306,26 iubemus, ut omnes Sclavani, qui ad predictas civitates -um facere debent, ... addecimationem ... ad sanctum Mauritium persolvant. **2** *de facultate confugiendi:* AGOB. epist. 5,7 p.169,14 date sunt XL duę *urbes ad habitandum* et VI -i, id est simul XL et VIII civitates *(de asylo, cf. Vulg. num. 35,6sq. Ios. 21,21.27. al.).* ANNAL. Quedl. a.1013 p.82,18 in monte ... hiatus terrae patuit ipsi templo minas ruendi praebens et incolis ... spem -i ... auferens. HELM. chron. 25 p.48,26 presidia, in quibus -um habebat *Buthue.* **3** *de loco refugii:* DIPL. Karoli III. 160 p.260,32 quas *(res in Italia sitas)* ... abbas ... fratribus ... ad eorum -um et necessaria subministranda ... reddidit. p.261,5 villae ... ad supplementum seu -um fratrum collatae (*inde* DIPL. Otton. II. 233 p.262,25. DIPL. Otton. III. 289 p.714,21). *expressius i. q. receptaculum – Schlupfwinkel:* PAUL. DIAC. Lang. 2,4 habitacula humana facta fuerant -a bestiarum. **B** *in imag. et translate:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* LEG. Wisig. 12,2,14 p.422,11 dum quispiam Hebreorum ... in catholicam -um fecerit fidem. HEITO Wett. 5 angelus ... laudavit -um eius, quod ad Deum ... studio psalmodiae ... fecerat. ANNAL. Fuld. Altah. a. 898 rex ... marchiones suos ... parti, quae ad se spem ac -um habuit, auxilium ... transmisit. PETR. DAM. grat. 30 p.62,4 pereundi necessitas illis imponitur, quibus ... nullo salutaris -i remedio subvenitur. GEBEH. SALISB. ad Herm. 25 p.274,9 ratione et auctoritate deficientes ad iuramenta -um faciunt (confugiunt *var. l.*). *al.* *spectat ad sepulturam:* VITA Liutg. I 35 ad quas reliquias ... Hildigrimus ... nec non et Gerfridus ... pio -o se sepeliri iusserunt. CARM. imag. 29,4,6 quem *(praesulem)* iunxit celis festum sancti Michaelis, fecit -um cuius ad hospicium. CHART. Mog. A II 653 p.1062,5 (ed. P. Acht. 1971) quicumque ... velit ad ... monasterium tale habere -um, ut ibi sepeliatur. **b** *publ. et iur.:* CAPIT. Saxon. 10 qualiscumque ex ipsis *(malefactoribus)* ad regium *(sic?)* potestatem -um fecerit. CHART. Heist. 77 (a.1236) si quis ... eos ... iniuria molestare presumpserit, -um habebunt ad nos. *v. et p.943,62.* **2** *c. colore quodam:* **a** *petitio – Ansuchen:* EPIST. Col. 2tlt. -um et deprecatio cleri et populi Coloniensis ad provinciales episcopos. **b** *praesidium – Schutz:* CHART. Friburg. 55 (a.1234) religiosas sorores ... sub nostre protectionis -um manu misericordie suscepimus.

II *fuga – Flucht (locut.* -um facere *i. q. fugere – fliehen, entlaufen):* FORM. Andec. 51 servo meo ..., quem mihi -o fecit. FORM. Senon. I 49 ipse *(serviens)* -um fecit. CAPIT. reg. Franc. 233,10 si ... iudex ipsos fugitivos susceperit et eos reddere negaverit et exinde aliud -um fecerint. *al.*

2. confugium *v.* coniugium.

***confugus,** -a, -um. *extorris – auf der Flucht befindlich, heimatlos:* CARM. de Godeh. 20 (MGScript. XI p.221; cod. s. XIII.) -a, naufraga, plebs vaga letificatur. *Hellmuth*

confulgeo, -ere. *in imag. i. q. fulgentem apparere – im Glanz erscheinen:* BRUNO QUERF. Adalb. A 34 (ed. J. Karwasińska. 1969) se petentibus ambo boni *(Adelbertus et Georgius)* -ent (uterque bonus affulget *S*) crebris miraculis (*inde* B 34 -ent [fulgent *var. l.*]).

***confundator,** -oris *m.* *socius conditor – Mitgründer, -stifter:* CHART. Bern. I 5,120 p.509,23 (c.1212) ea, que eidem cenobio a nostris progenitoribus eiusdem loci fundatoribus et episcopo Rŏdolfo Basiliensi -e ... sunt collata.

confundo, -fudi, -fusum, -ere. *script.* cof-: *p.1384,14. form. stirp. perf.* -fund(i): *p.1384,17. usu refl.: p.1383, 60sqq. intrans.: p.1383,46.*

I *in unum fundere, (com)miscere – zusammenschütten, (ver)mischen, vermengen (cf.* GLOSS. II 652,65 St.-S. -itur gimiscituvirdit. III 419,28 -retur zesamine gemischet. *al.):* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* WIPO tetral. 257 post dulces acidos ... -ere gustus. RUD. TRUD. epist. p.332,2 reliquiae ... hae sunt: ... de ferro ... eius *(s. Gereonis)* gladii -so cum ... cineribus vestium. p.332,8sq. quae omnia simul -sa album quoque prius illum *(cinerem)* -erunt. HUGO HONAUG. hom. 2,77,4 (ArchHistDoctrLitt. 42 [34]. 1967. p.245) album nigro -itur et fit pallidum. ALBERT. M. animal. 23,91 accipe ... ebulum, rutam, malvam ... et omnia simul trita et -sa fac bullire in vino. THADD. FLORENT. cons. 40,66 ex quinque substantiis ad invicem -sis. *al. v. et p.1386,2.* **2** *c. colore quodam:* **a** *conflare – (zusammen)schmelzen, sintern:* THEOPH. sched. 3,31 pondera duas partes argenti ... et tertiam cupri ... et -e. 3,90 quod *(ferrum)* effossum ... frangitur et in massas -itur. HERM. CARINTH. essent. 1 p.90,13 (ed. Ch. Burnett. 1982) tamquam metalla diversa -sa simul ex una fornace in diversas fistulas discurrentia. *al.* **b** *immiscere – beimischen:* WALAHFR. hort. 206 dapibus ... aconita ... -unt (gloss. L: conmiscent). **B** *translate:* **1** *gener.:* FLOD. hist. 4,53 p.599,2 -sum erat fasque nefas. GERHOH. psalm. 64 p.446,29 qui ea, que Deus coniunxit, separant, vel, quae ipse disiunxit ac distinxit, in unum -unt. **2** *theol.:* **a** *de haeretica conceptione naturae trinitatis vel duarum naturarum filii:* LIBER diurn. 84 p.101,16 proprietates naturarum Christi -ere vel extingere. HROTSV. Sap. 9,4 nec unitate personae diversitatem naturarum -ens *Christus.* HUGO HONAUG. hom. 2,54,6 (ArchHistDoctrLitt. 42 [34]. 1967. p. 227) in uno quodam subsistente singulari et solitario tres personas -it *Sabellius.* 2,77,4 p.246. **b** *de falsa conceptione unionis corporis cum anima:* ALBERT. M. summ. theol. II 13,77,1 p.69ª,28 sic simul -rentur corpus et anima et neutrum remaneret, quod erat prius.

II *(per-, dis-)turbare – durcheinanderbringen, verwirren (cf.* GLOSS. I 670,8 St.-S. -sum est irvuerset ist. II 233,51 -it kirret. 240,6 -it cetruobit. *al.):* **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,178 quos *(agros)* quodam refluus -udit tempore Nilus. *diffundere – auf-, durcheinanderwirbeln:* WALAHFR. Mamm. 16,34 ut totas -at

[Antony]

flamma favillas. **b** *de hominibus ordine soluto discurrentibus:* ANNAL. Xant. a.864 p.21,7 ceteri ... vix conscensis navibus -si redierunt ad suos. BERTH. (?) annal. a.1079 p. 322,26 fugaci vix reversione inde ... -si valde discedebant. *al. adde:* AUDRAD. carm. 3,2,306 sese ... retrorsum certatim inpingunt -sis gressibus. **c** *de vultu sim. (accedente notione ruboris):* ALDH. virg. II 1240 -sus fronte. HROTSV. Sap. 4,5 vultum tyranni -amus. **2** *translate:* **a** *conturbare – in Verwirrung stürzen:* **α** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 9 p.81,7 quatenus ... nullum ... explosae collisionis chaos ... lucem scandentis -at aciemque legentis obtundat. HRABAN. epist. 23 p.429,29 ne *lector* forte auditorem -at, cum nescierit, quis hoc vel illud ediderit. RIMB. Anscar. 26 p.56,33 error nimius ac perturbatio corda hominum -erat. VITA Heinr. IV. 5 p.21,33 conventus procerum -sus procinctum solvit. *al.* **β** *horrore, stupore afficere, consternare – entsetzt, bestürzt machen, aus der Fassung bringen:* CAND. FULD. Eigil. II 14,42 saepe ... stropha mentem -it inanem. HROTSV. Gall. I 12,4 -or audiendo. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,211 Nicea ... exiluit tepidas -so principe flammas. VITA Heinr. IV. 12 p.39,22 attoniti -sique de morte in mortem ruebant. *al.* **γ** *dolore, desperatione afficere – verzagt, verzweifelt machen:* HROTSV. Sap. 5,13 non -or, non contristor. **δ** *taedio afficere – unwillig, überdrüssig machen:* HROTSV. Cal. 3,3 -or ... diutius tecum verba commiscere. **ε** *accedente abl. i. q. afficere, capere, complere – befangen machen, erfassen, erfüllen:* OTFR. carm. 1,15 metu et dubio. RIMB. Anscar. 26 capit. p.16,19 errore. WALTH. SPIR. Christoph. I 6 illuminatur ęcclesia gentili cęcitate -sa. HERM. IUD. conv. 9 p.97,16 (ed. G. Niemeyer. 1963) non considerans hanc confusionem, qua de proprio errore -rer, Deo placere. *al.* **b** *pudore, ignominia afficere – beschämt, betreten machen, beschämen, bloßstellen, mit Schande bedecken (cf.* GLOSS. I 760,14 St.-S. -at kescente. II 292,28 -itur piscoltan; *medial. [intrans.: l.46] i.q. erubescere,* αἰσχύνεσθαι *– sich schämen, Beschämung empfinden [cf.* GLOSS. I 723,22 St.-S. -sus fuerit scametsich]): **α** *in univ.:* LEG. Burgund. const. I 44,2 actuum suorum vilitate -sa *vidua adultera.* CAND. FULD. Eigil. I 5 p.225,15 ut ... nos deridendo -as. GODESC. SAXO theol. 22,1 p.295,29 -atur et conticescat convicta Nestoriana pravitas. RIMB. Anscar. 19 p.41,1 ab erroribus vestris -imini (p.41,20 ut ... de suis e. -antur). CONST. I 4 p.7,16 ut ... ipse Hebreus, si noluerit esse christianus, -sus et repudiatus de vestro regno abscedat. IOH. ROM. Od. 2,15 (MG Script. XV p.588,6) *Iohannes episcopus* spe desolatus accipiendi ordinem pontificatus -bat tercio Romam revertere. HROTSV. Cal. 9,14 nimium -or ... super gravi impietate mea. CONR. HIRS. dial. 1478 poete satirici non -untur in lectoris facie viciose orationis stilo procedere. CHART. march. Misn. III 95 p.76,30 (epist. papae) legitimam uxorem meam ... dimisi et propter hoc filios meos filiasque -udi. *saepe. v. et p.1390,9.* **β** *corripere – zurechtweisen, rügen:* CONC. Merov. p.4,15 si aliqui sacerdotum ... minus sollicitus ... extiterit, publice a conprovincialibus episcopis -atur. **γ** *redarguere – widerlegen:* HROTSV. Sap. 5,34 gnara sum te argumentose -ere. **δ** *convincere – überführen:* DIPL. Otton. III. 394 p.826,4 huius *(scripti)* ... ostensor cum verecunda fronte recedat -sus. **ε** *eludere – brüskieren, vor den Kopf stoßen:* RUD. TRUD. gest. 9,4 devictis et -sis abbatibus. **ζ** *refl. i. q. se accusare, compungi – sich anklagen, sich demütigen:* CAES. HEIST. mirac. I 3,27 scripto se ... -ere ... sicut poenitentes. VITA Herm. Ios. 38 per talia verba ... se in semetipso -ere ... solebat. **c** *pervertere, labefacere, infringere – in Unordnung, ins Wanken bringen, untergraben:* LEG. Wisig. 12,3,1 p.430,2 ut ... nova sic ordinentur, ne preterita citra rationem videantur -ere. AGNELL. lib. pont. 60 p.320,26 disciplina cun-itur, divina praecepta calcantur. DIPL. Otton. III. 389 p.820,7 -sis (-fosis *I*) ... papaticis legibus. WIPO gest. 33 p.52,13 a Saxonibus pacem ... -i. VITA Heinr. IV. 7 p.26,24 filius imperatoris ... profanavit ius, -udit ordinem. CHART. Stab. 139 p.284,2 (dipl. Heinr. V.) iure regni -so. *al.* **B** *latius:* **1** *laedere, detrimento afficere, debilitare – (be)schädigen, beeinträchtigen:* **a** *de hominibus i. q. opprimere – bedrängen:* WIPO gest. 30 p.49,27 homines ... multum -bantur hoc algore. **b** *de rebus:* **α** *corporeis:* DIPL. Heinr. II. 322[a] p.408,8 ecclesiam rapinis et incendiis -erunt (*cf.* BERTH. [?] annal. a.1075 p.280,32 aecclesias Dei ... -ere et diripere). HILDEG. caus. 2 p.161,6 duritia ac sanguis ... iecoris ... per totum corpus hominis se diffundit et carnem ac cutem eius -it (*cf.* p.173,7 si de aliquo flegmate ... auditus hominum -itur. *al.* ALBERT. M. sens. 1,14 p.34[b],33 contingit, quod, qui diu stetit in carcere tenebroso, si subito educatur ... ad lumen solis, -itur visus eius et excaecatur). CHART. Turic. 1387 p.101,14 ut ... via ... ab omnibus munde servetur ... nec per ipsam ducatur ... aliquid, per quod eadem via possit destrui vel cof-i. *inficere, polluere – verfärben, verunreinigen: v. p.1382,40.* **β** *incorporeis:* BONIF. epist. 73 p.148,17 si ... famam gloriae tuae coram Deo et hominibus -eris (-funderis *var. l.*). **2** *perdere, pessum dare – zuschanden machen, zugrunde richten, zunichte machen (pass. i. q. perdi, pessum ire – zuschanden werden):* **a** *de hominibus:* **α** *in univ.:* WALTHARIUS 553 hostes ... -ere nostros. THIETM. chron. 7,71 qui *(patricius)* ... duplici ulcione ... -itur. CHART. Aquens. 166 p. 410,27 (ed. E. Meuthen. 1972; dipl. Heinr. V. spur.) si ... aliquis pro culpa ab advocato deprehensus fuerit, consilio ministrorum debet eum tractare, non penitus -ere. *al.* **β** *usu bibl. (cf. Vulg. psalm. 24,3. 30,2. al.):* PAUL. DIAC. carm. 4,1,29 Christe ..., spes sola tuorum, qua quisque innixus numquam est -sus ab aevo. HROTSV. Gall. I 12,8 qui *(auctor)* in se sperantes non patitur -i. *al.* **b** *de rebus:* **α** *corporeis:* AUDRAD. carm. 3,4,223 aurum seu gemmae vel bis sex milia divum -sa ut fumus pereunt sub luminis ictu. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,10 ut pereat -so plasmate plastes. *alch.:* ANON. miseric. 312 *ignis* vadet super eum *(sc. venenum)* et -et. Ps. CALID. lap. p.399 si dares ei *(lapidi)* minus de istis bibimentis, -retur. **β** *incorporeis:* HROTSV. Pel. 271 testis -udit ludicra regis. THIETM. chron. 4,73 p. 216,28 perversorum conspirationem. 6,29 nostri ... eiusdem *(Baldwini)* nimiam presumptionem ex inproviso irruentes -unt. *usu bibl. (cf. l.25sq.):* AUDRAD. carm. 3,4,244 *Deus* -ens omnia vana, quae mendax serpens iussu dictavit amaro. HROTSV. Pafn. 1,20 stulta mundi elegit Deus, ut -ret sophistica *(cf. Vulg. I Cor.1,27).*

III *fundere, effundere – ver-, ausgießen (cf.* GLOSS. II 179,66 St.-S. -it firgivzit *[per pravam interpr., spectat ad Greg. M. past. 1,9]):* **A** *proprie:* LEX Baiuv. 6,2 si sanguinem fuderit (-erit, effuderit *var. l.*). **B** *translate i. q. (simul) edere – (zugleich) erschallen lassen:* WALTHARIUS 184 horrendam -unt classica vocem.

adi. **confusus,** -a, -um. **I** *in unum fusus, commixtus, coniunctus – zusammengeschüttet, vermischt, -mengt, -eint (cf.* GLOSS. I 73,36 St.-S. -a gagozan. II 342,41 -a zasammane kamiskit. 417,46 -a mixta zasamanagiganganiu): **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* HROTSV. Pafn. 12,6 laudet illum *(Deum)* caeli concentus ... atque -ae aquarum gurgites. *vastus – wüst:* WIGAND. Waldg. 16 erat ... ibi pre affluentia aquarum -a et cenolenta assiduitas. **b** *conflatus – zusammengeschmolzen:* ARNOLD. LUB. chron. 4,12 p.174,27 qui *(manlat)* nec totus sit aureus nec totus cupreus, sed quasi de -a et vili constat materia. **2** *philos. et natur. i. q. rudis, informis – roh, gestaltlos (fere de chao, de semine: l.62):* RUP. TUIT. omnip. 18 (PL 170,468[c]) ut de parvo eodemque informi et -o semine formetur ... homo. ALBERT. M. sent. 2,12,1 p.231[a],37 si ... omnia facta sunt in materia -a tantum, tunc nihil erat distinctum (2,14,1 p.258[a],14 distinctio materiae -ae. summ. theol. II 11,47 p. 523[a],16 fluitanti et -ae materiae. *ibid. al.*). **B** *translate:* **1** *gener.:* GERHOH. aedif. 14 p.145,2 -a sunt regalia et aecclesiastica. ANON. IV. mus. 2 p.49,32 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) eae *(syllabae),* quae dicuntur cum proprietate et sine perfectione, erant primo -e quoad nomen. **2** *theol. (de haeretica conceptione naturae trinitatis vel duarum naturarum filii):* MANEG. c. Wolfh. 14 p.74,20 (ed. W. Hartmann.

[Antony]

1972) ut filius Dei ... nasceretur ... factus caro non -a natura, sed Dei et hominis una persona. HUGO HONAUG. hom. 2,76,2 (ArchHistDoctrLitt. 42 [34]. 1967. p.245) nullae ... partes vel integrae vel continuae vel -ae ... in Deo sunt. 2,77,1 unitas ... divinae substantiae non est integra, non continua, non -a, non aggregata (2,77,2 'unitatem -am' dicit *Hilarius [trin. 8,41]*, quae nascitur ex partibus -is. *ibid. al. v. et p.1158,34.1386,29*). **3** *philos. i. q. indistinctus, indeterminatus – undifferenziert, unbestimmt, verschwommen:* ALBERT. M. sent. 2,16,2 p.288^{a},38 -a similitudo non ducit in rem nisi confuse. div. nom. 11,9 p.414,36 (ed. P. Simon. 1972) *pax divina* commiscet res 'ad invicem secundum non-confusam (*PG 3,949^{C}* ἀσύγχυτον) ipsarum unitionem'. animal. 3,156 malum ... nec malum esset nisi per aliquid boni, quod est sparsum et -um et omnino imperfectum in ipso. metaph. 11,1,8 p.470,63 (ed. B. Geyer. 1964) quaecumque fiunt, procedunt ex indeterminatis et -is incohationibus suarum essentiarum, quae inditae sunt materiae. *ibid. al.* **II** *(per-, dis)turbatus – durcheinandergebracht, verwirrt, verworren, wirr (cf.* GLOSS. I 625,28 St.-S. -us est girrit ist. II 68,71 -um irrisam. 333,1 -us kaduoran. 693,77 -am kirtaz): **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* WALAHFR. (?) carm. 55,1,2 *(in imag.)* -a cubilia cordis. **β** *de vultu sim.:* GESTA Apoll. 77 -a facie. **γ** *de voce, sono sim. (hinc inde accedente notione commixtionis, e. g. l.27):* WETT. Gall. 30 p.274,16 audita est -a vox virum Dei plangentium. VITA Galli II 129 -os daemoniorum audivere sonos. MIRAC. Adalb. Wirz. 11 p.66,13 quae *(mulier)* ... balbutiendo -os vix edidit semilatratus. *al. v. et p.1210,67. opp.* articulatus *(cf. Don. gramm. IV p.367,6sq.):* ALDH. ad Acirc. 131 p.179,16 duas esse vocis species ..., hoc est articulatam et -am *eqs.* p.179,18 exempla vocis -ae *eqs.* **b** *anat. i. q. implicatus – gewunden, verschlungen:* PS. GALEN. anat. 14 p.191^{D} quod *(intestinum)* ileon appellatur ab ile, quoniam -um sive involutum appellatur. **c** *medic. i. q. turbulentus – trüb:* WALTH. AGIL. med. 31 p.129,30 urina ... -a et spissa in substantia (76 u. pallida ..., obumbrata in superficie et -a. *ibid. saepe*). **2** *translate:* **a** *conturbatus – verstört:* **α** *consternatus, obstupefactus – bestürzt, betroffen:* WALAHFR. carm. 38,90 -a ... per pectora (WALTHARIUS 1299 -o [turbato *T*] pectore). CAND. FULD. Eigil. I 6 erat ... fratrum nostrorum turba valde -a. *cf. l.23.* **β** *insanus, delirus – irr:* CARM. Bur. B 54,1,4 omne genus demoniorum cecorum, claudorum sive -orum. **γ** *occaecatus – verblendet:* PAULIN. AQUIL. carm. 1,109 (ed. D. Norberg. 1979) cunctos ..., qui numinis alti obsistunt sacris -o pectore iussis. **b** *inordinatus, perversus – ungeordnet:* ALDH. virg. I 38 p.289,7 -am utriusque vulgi simultatem ... mitigare. HRABAN. epist. 4 -a series. WALAHFR. Wett. 365 ordine -o. WIDUK. gest. 1,27 capit. p.3,12 Heinricus ... rex factus -um ... colligit regnum. STATUT. ord. Teut. p.26,25 regulam eorum *(fratrum)* ante -am et obscuram ad ordinem et intellectum redegimus. *al.* **B** *latius:* **1** *corruptus, deterioratus – verkommen:* CAPIT. reg. Franc. 273^{B},30 ne villae destructae atque -ae fiant. **2** *caligans, obnubilatus – beschlagen, blind:* ALBERT. M. meteor. 3,4,13$^{capit.}$ qualiter colores resultant in aere et in aqua tanquam in speculo -o. **3** *irritus – ungültig:* DIPL. Otton. III. 329 ut omnia scripta ... sint annullata et in perpetuum exinanita atque -a.

subst. **1. confundens,** -entis *m.* **1** *qui in unum fundit, commiscet – einer der zusammenwirft, vermischt:* LIBER diurn. 84 p.98,20 -es ac dividentes sacre eius *(Iesu Christi)* incarnationis archanum ... prostrati sunt. **2** *qui perdit, pessum dat – einer der zugrunde richtet, zuschanden macht:* OTLOH. prov. C 76 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) -s alios merito confunditur ipse.

2. confusus, -i *m. qui mente perturbatus est – Verwirrter:* TRACT. de aegr. cur. p.384,1 ad omnes -os et lassos.

3. confusum, -i *n. quod in unum fusum, commixtum, coniunctum est – das Zusammengeschüttete, Zusammengemischte, Vereinte:* **1** *philos. et theol.:* **a** *in univ.:* HUGO HONAUG. hom. 2,77,2 (ArchHistDoctrLitt. 42 [34]. 1967. p.245; c.1180) ex confusione suum esse -a amittunt, ut nec mel sit nec aqua, ex quo fuerint confusa. 2,77,3. ALBERT. M. summ. theol. II 13,77,1 p.70^{a},43 quod nulla duo diversa unirentur in unum nisi per modum mixti et -i, ubi utrumque unibilium alterat reliquum. *v. et p.1387,48.* **b** *spectat ad genesim:* ALBERT. M. sent. 2,12,2 p.240^{b},3 -a ... sunt coniuncta, non remota a suis formis nec unita in actu medio *eqs.* summ. theol. II 11,48 p.526^{b},29sq. in tota ... natura simplex est ante compositum vel -um et ex simplici componitur -um sive compositum. *ibid. al. expressius de chao ipso i. quod distinctum non est, rude, informe – das nicht Unterschiedene, Rohe, Gestaltlose:* ALBERT. M. sent. 2,12,2 p.240^{b},13 quia utraque *(materia)* ... coniuncta fuit in illo primo chaos, ideo posuit mixtum et -um *magister.* summ. theol. II 11,48 p.527^{a},12 mixtum sive -um resolvitur in simplicia. p.529^{b},5 dicitur ... -um, quod in eodem loco communi indistincte sociatum est multis. *ibid. al.* **2** *iur.* in -um mittere *i. q. in commune mittere – zusammenlegen, in einen (gemeinsamen) Topf werfen:* EDICT. Roth. 199 quantum de alia dona, quando ad maritum ambulavit, pater aut frater ei dedit, *vidua* mittat in -o (-u, -um *var. l.*) cum alias sorores.

adv. **confuse, confusim. 1** *sine distinctione, commixtim, coniunctim – unterschiedslos, (zusammen)gemischt, vermischt, -eint (cf.* GLOSS. IV 221,30 St.-S. -e kimiscto): **a** *in univ.:* **α** *gener.:* OTTO FRISING. chron. 4 prol. p.181,14 non -e, id est non in una persona simul, sed separatim in duabus. **β** *theol. (de haeretica conceptione trinitatis):* HUGO HONAUG. hom. 2,77,2 (ArchHistDoctrLitt. 42 [34]. 1967. p.245; c.1180) est ... unitas confusa solitudinis unio, qua secundum Sabellium -e dicitur unus et idem ipse pater qui filius. 2,77,3 in Deo trinitate non sunt partes alicuius generis ideoque nec -e; et quia non -e unus Deus est pater et filius *eqs.* **b** *indifferenter, indiscrete – undeutlich, vage, verschwommen:* **α** *gener.:* ALBERT. M. anim. 2,3,20 p.128,42 (ed. C. Stroick. 1968) 'quatenus' *aer, qui est in auribus,* 'certe' et non -e 'sentire' possit 'omnes' soni 'differentias' *eqs.* animal. 3,155 hoc vidit Pythagoras -e, quando *eqs.* (3,157). **β** *philos. i. q. indistincte, indeterminate – undifferenziert, unbestimmt:* ALBERT. M. sent. 2,16,2 p.289^{a},8 philosophi numquam cognoverunt personas nisi -e. summ. theol. II 8,30,1,2 p.324^{a},20 quod ex talibus seminibus educitur ad actum, de potentia materiali et de potentia formali, in qua -e inchoatum est, ... educitur ad actum. *ibid. al. v. et p.1385,11.* **c** *communiter, una, aequaliter – zusammen, zugleich, gleichermaßen:* AGOB. epist. 13,13 ut -e et indifferenter cum apostolis omnes interpretes ... laudetis. GERB. geom. 6,5 p.91,13 qui *(numerus)* basim et cathetum -e continebat. IOH. GARL. mus. mens. add. 1,42sq. (ArchMusWiss. Beih. X. 1972) quaelibet *longa* valet tria tempora -e et non distincte ...; et sic potest reduci ad primum et secundum *modum* -e. **2** *sine ordine, inordinate, turbate – ohne Ordnung, durcheinander, in Verwirrung, (ver)wirr(t), verworren:* **a** *in univ.:* **α** *spectat ad aciem dissolutam:* OTTO FRISING. gest. 1,33 p.52,22 suis ... dirupto legionum ordine -e venientibus. HIST. Welf. 30 p.470,12 -m et sine acie. **β** *spectat ad mentis conturbationem:* ANNAL. Mell. Claustr. II a.1221 (rec. B) dux ... Ludwicus -e revertitur. **γ** *usu vario:* EPIST. Hann. 61 p.109,4 summatim et -e rem posuimus. OTTO FRISING. chron. 5,9 p.241,23 usque ad id temporis regno ... multifarie diviso -e regnatum est (6,9 p.271,13. *cf.* 6,13). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.113,13 quedam *(aves)* ... volant ordinate simul ..., quedam vero inordinate et -e. *ibid. al.* **b** *obscure – unverständlich, dunkel:* PS. BOETH. geom. 365 (ed. M. Folkerts. 1970) nimis strictim et ob id -e involuteque *ab Euclide prolatum est.* **c** *sine lege, arbitrarie – regellos, wahllos, willkürlich:* GERB. epist. math. I 6,1 p.33,11 ista resolutio non -e neque inordinate debet fieri (ASILO rhythmimach. p.17,4 nemo arbitretur -e et i. numeros hos positos esse). **d** *non certis quibusdam intervallis servatis, extra modum – unregelmäßig, unmäßig:* PS. GALEN. urin. p.32,10 an extra ordinem -e frequencius iesserit. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.121,6 *aves non rapaces* non omnino -e mutant.

[Antony]

? ***confus** *subst. masc.* (*a theod. vet.* kumpf? *cf. et* cymbium) *scyphus – Becher:* Gloss. IV 184,40 St.-S. -us chunph.

confusibilis, -e. **1** *adi.:* **a** *ad confusionem, commixtionem habilis – vermischbar:* Albert. M. summ. theol. II 11,48 p.527^{b},33 coeli ... substantia non est substantia -is sive commiscibilis cum aliis. **b** *turbatus, inordinatus – verworren, heillos:* Godesc. Saxo carm. II 2,3,4 ut a nobis tollas *(sc. Deus)* pie chaos -e. **c** *infamiae plenus – schmachvoll (cf.* Gloss. IV 308,4 St.-S. -e honlik): **α** *foedus, turpis, pudendus – schändlich, schandbar:* Conr. Hirs. dial. 1481 materia Persii vita -is errantium Romanorum erat. **β** *ignominiam, pudorem afferens – beschämend:* Maneg. ad Gebeh. 6 p.321,42 huius criminis -em execracionem. Berth. Ratisb. serm. 14 p.75,9 nolumus pati, ut -ia verba proponantur nobis. David novic. (ZKirchGesch. 19. 1899. p.341,9) fiat eis *(noviciis)* verecundia in aliqua -i poenitentia. **γ** *ignominia, pudore affectus – beschämt:* Berth. (?) annal. a.1078 p.314,7 cum dedecore ... -es remeabant *legati.* Paul. Bernr. Greg. 59 p.506,20 iniquos multotiens -es contriverunt *mulieres honestae.* **2** *subst. neutr.:* *quod ad confusionem, commixtionem habile est – das Vermischbare, Verschmelzbare:* Albert. M. summ. theol. II 11,48 p.529^{a},44sq. solvendum est per distinctionem -is sive commiscibilis; dicitur enim -e sive commiscibile, quod alteratione suarum qualitatum transit ad medium.

adv. **confusibiliter.** **1** *inordinate, ordine confuso – in Verwirrung, Unordnung:* Chron. Erf. mod. II a.1273 Romanorum regnum iacuit absque imperatore ... -r per xxii annos. **2** *ignominiose – schmählich, schimpflich:* Annal. Otak. a.1260 p.184,16 -r solvendo exercitui causam ... daturi *duces.* **3** *cum pudore – voll Scham:* Rup. Tuit. vict. 2,10 p.57,7 (ed. R. Haacke. 1970) oculorum apertio, qua cognituri erant -r se esse nudos *mulier et vir.*

confusio, -onis *f.* **I** *commixtio – Vermischung, Vermengung, Verschmelzung (cf.* Gloss. III 405,6 St.-S. -is gemischunge. *al.):* **A** *proprie:* **1** *gener.:* Ioh. sacerd. 111 *gypsum* coctum ... pulveriça et in -e gummi amigdali ... distempera. Albert. M. veget. 3,97 de permixtione et -e saporum. 5,37 quod ... in loco insitionis *plantae* videntur esse continuae, non facit unitionem et permixtionem aut etiam -em in animabus et formis. *al.* *in malam partem:* Carm. Bur. B 193,2,6 talis coniunctio *(sc. vini et aquae)* non est bona nec laudari debet, immo nuncupari melius -o. **2** *philos. et theol.:* **a** *in univ.:* Hugo Honaug. hom. 2,76,2 (ArchHistDoctrLitt. 42 [34]. 1967. p.245; c.1180) quod -e est unum, partibus coniungitur. 2,77,4 -o duplex est: alia alteri tantum confusorum aufert esse suum ..., alia utrique aufert esse suum ...; priorem dicit *Athanasius* conversionem, posteriorem ... -em. *al. v. et p.1386,1.* **b** *de chao (cf.* Gloss. I 60,13 St.-S. -o kikoz): Aldh. virg. II 511 chaos obstrusum et torpens -o rerum. Albert. M. sent. 2,14,1 p.58^{a},20 non est una materia totius -is. *ibid. al. cf. p.1389,5.* **B** *translate:* **1** *gener.:* Gerhoh. aedif. 15 p.145,4 haec *(sc. regalium atque ecclesiasticorum)* est illa -o, qua impeditur manus edificantium in sancta Dei aecclesia, sicut *eqs.* **2** *theol.:* **a** *in univ.:* **α** *de haeretica conceptione naturae trinitatis:* Liutpr. serm. 124 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p.27) non in vocabulorum unitate aut officiorum -e, sed in ipsius substantiae communione. Hugo Honaug. hom. 2,77,5 (ArchHistDoctrLitt. 42 [34]. 1967. p.246) non est in patre et filio miscibilium partium -o nec ad modum -is personalis unio. *v. et l.50.* *expressius de ipsa doctrina haeretica:* Liber diurn. 84 p.99,8 Severus acefalus cum Petro et Zoora ceterisque eorum impię -is consortibus. Otto Frising. gest. 1,58 p.84,8 qui ... naturam et personam idem esse intelligit, aut in divisionem Arrii incidit aut in -em Sabellii. Hugo Honaug. hom. 2,78,1 (ArchHistDoctrLitt. 42 [34]. 1967. p.247) ubi ... personarum est discreta proprietas, nulla est Sabellianae -is inproprietas. **β** *de unione corporis cum anima:* Albert. M. summ. theol. II 13,77,1 p.69^{b},23 sine naturarum -e, personali tamen unione. p.70^{b},24 ponebat *Plato* unionem ad modum mixtionis vel -is. **b** *admixtio – Beimischung:* Albert. M. cael. hier. 3,4 p.94^{a},26 'oportet' ... 'purgandos omnino' ... 'perfici puros' ... 'et' oportet 'liberari ab omni -is (*PG 3,165^{D}* συμφύρσεως) dissimilitudine', id est *eqs.* **3** *philos. i. q. status vel qualitas indistincta, indeterminata – Unbestimmtheit, Undifferenziertheit, Verschwommenheit:* Albert. M. sent. 2,16,2 p.288^{b},29 patet -em esse in discretione horum trium *(sc. unius, veri, boni).* p.289^{a},1. metaph. 7,4,2 p.369,52 (ed. B. Geyer. 1964) in eo *(genere)* est forma ultima per incohationem et -em (p.369,77). **4** *iur. de definitione possessionis non sufficienti i. q. permixtio – Verquickung:* Chart. Sil. D II 255 (ed. W. Irgang. 1977; a.1243) pati inquietudines propter communitatem et -em agrorum et pratorum et ceterorum iurium.

II *turbatio, turbulentia – Verwirrung:* **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *in univ. i. q. commotio – Aufruhr, Toben:* Theod. Palid. annal. a.1164 p.92,55 nova maris et fluctuum -o exorta est. **β** *de vultu sim. (accedente notione pudoris):* Aldh. virg. II 1014 rubrae -o (confessio *S^{1}*) frontis. Rud. Trud. gest. 4,9 p.250,3 in multa oculorum suorum -e. Herm. Iud. conv. 17 p.115,4 (ed. G. Niemeyer. 1963) in magna ... vultus mei -e ... positus. *al.* **b** *anat. i. q. implicatio – Verschlingung:* Nicol. anat. 597 ylion dicitur ab yle, quod interpraetatur -o; illud enim intestinum confusum est propter multiplicem sui obvolutionem. **c** *medic. i. q. infectio turbulenta – Trübung:* Walth. Agil. med. 80 urina ... sine obumbratione et -e substantie (92. 102. *ibid. al.*). **2** *translate:* **a** *conturbatio (animi) – Verstörung, Verwirrtheit:* **α** *gener. (c. sensu consternationis: l.30):* Pass. Afrae I 4 -o mihi nulla est nisi de peccatis meis. Theodulf. carm. 1,15 furor et -o mentis. Hraban. epist.5 p.390,8 quos *(ordines capitulorum)* ... coloribus, ne -em lectori facerent, distinguere curavi. Ruotg. Brun. 11 plebs ... destituta pastore in ipsa -e ... in domnoBrunone ... sibi delegit solatium. Caes. Heist. mirac. I 4,38 accidia est ex -e mentis nata tristitia. *meton. de causa conturbationis i. q. nodositas – Schwierigkeit, Problematik:* Aldh. ad Acirc. 10 p.96,22 excepta sinzigiarum superflua -e. **β** *medic.:* Tract. de aegr. cur. p.384,1 contra -em et lassitudinem. **b** *pudor, rubor, ignominia – Beschämung, Scham, Schande (cf.* Gloss. I 242,20 St.-S. -e scama. II 167,39 -o honida. 284,35 -o giscentida): **α** *in univ.:* Arbeo Emm. 13 qui *(germanus)* dum suae sororis cerneret -em. Conc. Karol. 61 p.813,14 ad maiorem nostram -em ... et deiectionem. Vita Liutg. II 1,36 p.106,12 nonne grandis est -o, quod *eqs.* Wipo gest. prol. p.4,26 ut de laude maiorum ... nascatur verecundia et -o posterorum. Const. I 62 p.110,24 hanc talem pro -e (confessione 3) tua salutationem promeruisti. Rud. Trud. gest. 1,4 extrema plenaque -e suae nuditatis. Otto Frising. gest. 2,46 p.154,12 ad -is suae ignominiam. Metell. Quir. 34,19 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) -is ebrii rubore dant pedes fugę. Hist. de exp. Frid. imp. p.60,14 fornicatores ... digno genere -is puniebant. *saepe. v. et p.1383,30.* *meton.: turpitudo – Schändlichkeit, schändliches Treiben:* Maneg. c. Wolfh. 9 p.62,9 (ed. W. Hartmann. 1972) de precioso alieno vilitatem suę -is circumtegit *diabolus.* *contumelia, calumnia – Schmähung, Anschuldigung:* Wibald. epist. 400 p.534,24 huiusmodi appellationes, immo vero -es. **β** *infamia, pollutio – Entehrung:* Leg. Wisig. 4,5,7 p.205,21 magna est -o generis, ubi dissimilitudo unius parentis statum degenerat progenite prolis. *meton. i. q. labes, macula – Schandfleck:* Hrotsv. Bas. 135 tu ..., totius ... nostri generis -o turpis (Agn. 192 quo tu ... dedecus omne tuis sis et -o t.). **γ** *correptio – Zurechtweisung, Rüge:* Conc. Merov. p.4,16 si nec sub tali -e correxerit *sacerdos.* **δ** *damnatio – Verurteilung: v. p.1389,61.* **ε** *exsecratio – Verwünschung:* Ekkeh. IV. bened. II 258 non bene provisę -o sit cervisę. **c** *perturbatio (ordinis) – Unordnung, Durcheinander, Wirrnis:* **α** *in univ.:* Conc. Karol. 56^{A} p.706,13 temporum varietate et ordinum -e. Carm. de evers. Glonn. 15,2 (MGPoet. II p.147) fit ... cunctis bonis turbatio, rerum simul -o. Otto Frising. chron. 4,29 capit. p.24,5 de ... -e ... Romani imperii.

[Antony]

CHART. Carinth. III 1235 -o monete publice. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p.132,20 plume coxarum *peregrinorum falconum* non habent similitudinem neque ordinem, ... sed potius -em. ALBERT. M. sent. 2,12,1 p.232^{b},25 primum factae sunt res in -e mixtionis. summ. theol. I 9,42,3 p.328,56 (ed. D. Siedler. 1978) si quis ... dicat ..., quod infinitum esse -is est et non ordinis naturae *eqs. al.* **β** *de -e Babylonia (accedente notione ignominiae; cf. RAC I. 1950. p.1131sqq.)*: RUP. TUIT. psalm. 86 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXII. 1972. p.1382) memorem se fore promisit Dominus Raab et Babylonis, id est eorum, qui in multa detinebantur latitudine et -e vitiorum; nam Raab latitudo, Babylon interpretatur -o *(cf. Hier. nom. hebr. p.3,18)*. GERHOH. psalm. 64 p.446,22 neque Babilonice tyrannidi vel -i ... locus est permittendus in ea *(urbe Roma)*. CHART. Turic. 484 p.358,21 de medio Babilonis, id est -is peccati. *al. v. et l.34.* **B** *latius*: **1** *laesio, detrimentum – (Be-)Schädigung, Beeinträchtigung, Verletzung, Schaden*: **a** *gener.*: DIPL. Otton. III. 389 p.820,7 ipsa ... altaria ... spoliaverunt et pro reparatione semper -em induxerunt *pontifices*. DECRET. Bern. 27 ille dampnum suum et -em portabit. CARM. Bur. B 1,2,2 nummus ubi loquitur, fit iuris -o. **b** *natur. de complexione imperfecta*: ALBERT. M. veget. 2,22 diminutionem ipsorum arbustorum esse a diminutione virtutis plantae et -e materiae corporis eorum. 2,73 figuras et effectus coelestes materia generabilium non suscipit nisi sub quadam -e. *ibid. al.* **2** *perditio, pernicies – Verderben, Verderbnis*: **a** *in univ.*: MANEG. c. Wolfh. 23 p.98,19 (ed. W. Hartmann. 1972) -is ... baratrum (EPIST. Ratisb. 19 p.339,22). HEINR. LETT. chron. 30,4 p.219,25 ululatus -is et perditionis paganorum. CONST. II 206 p.278,10 pro -e nostrorum rebellium. **b** *de poena inferni i. q. condemnatio – Verdammnis*: HONOR. AUGUST. spec. p.1096^{B} multitudo ... iniquorum ... Babylonia nominatur, quod -o interpretatur, quia aeterna -e induetur. CHART. Heinr. Leon. 4 p.7,7 ut, quicunque ... quid ex eis ... violenter usurpare voluerit, divina feriatur ulcione, perpetua pereat -e (*inde* 5 p.9,7). HILDEG. scivias 3,10 l.832 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIII A. 1978) Deus serpentem antiquum et mortem aeternae perditionis ... deiecit in profundum perpetuae -is. *al.*

III *effusio, offusio – Verbreitung*: BERTH. ENGELB. assert. 32 (Angelomontana. 1914. p.165; a.1180/96) videte nunc ..., quam callida quasi nebulae subita -e intuitum haec legentium conatur eludere *Burchardus*.

confusor, -oris *m. qui commiscet, confundit – einer der vermengt, zusammenwirft*: HINCM. epist. I 37^{b} p.20,22 praescientiae et praedestinationis -r ... non vult differentiam facere, quid *eqs.*

confutatio (-cio), -onis *f. refutatio, redargutio – Widerlegung* (*cf.* GLOSS. II 603,65 St.-S. -em gifalscoti): **1** *in univ.*: **a** *gener.*: ALBERT. M. intellect. 1,2,5$^{capit.}$ de -e erroris Platonis circa determinata. **b** *rhet. (cf. Rhet. Her. 1,3,4)*: ANSELM. BIS. rhet. 1,8 p.117,19 -cio (-o *C*): *'eqs.'* RUP. TUIT. spir. 7,12 l.504 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972) quae *(partes inventionis)* sunt exordium, ... -o, conclusio. l.515 -o est contrariorum locorum disputatio. **2** *c. colore quodam*: **a** *impugnatio – Bekämpfung*: ROB. TOR. chron. a.1178 p.527,3 ad quorum *(haereticorum)* -em ... religiose persone cum ... regibus convenerunt. **b** *reprobatio – Verwerfung*: CHART. Worm. 268 p.181,16 (epist. papae a.1256) plura inconveniencia digna ... -e ac confusione (*postea*: reprobatio et condempnatio). **c** *infirmatio, evacuatio – Entkräftung*: LEG. Wisig. 2,1,11 anteriores leges non ad -em harum legum ... proferre.

confutator, -oris *m. refutator, impugnator – Bekämpfer, Kämpfer (gegen)*: IONAS BOB. Columb. 2,10 p.253,10 -r veritatis et novorum introductor argumentorum. ALBERT. M. miss. 3,17,2 p.138^{b},15 *Stephanus* -r fuit erroris et veritatis defensor.

confuto, -avi, -atum, -are. **1** *refutare, redarguere, refellere – widerlegen (cf.* GLOSS. I 502,16 St.-S. -beris givelscituvirdis *a* wirdest ... widertriben *r.* 511,38 -veris pismeroes. II 130,51 -ti upersegita *b* furwarfane *h. al.)*: **a** *in univ.*: ALDH. virg. I 18 p.247,7 farisaicae temptationis calumniam. WILLIB. Bonif. 6 p.33,11 veris verborum oppositionibus -ti *falsi fratres*. GODESC. SAXO theol. 17 p.246,23 catholici -antes perfidiam Nestorii ... dicunt, quod *eqs.* 22,1 p.296,3 erubescat ... Euthicetis -ta perversitas. *al.* **b** *c. colore quodam*: **α** *confundere – in Verlegenheit bringen, beschämen*: ALDH. virg. I 34 p.276,16 praeses ... sanctorum tironum triumpho confusus et -tus. CHRIST. STAB. Matth. 56 (PL 106,1446^{B}) cum ... alii de ipso verbo *(sc. Vulg. psalm. 109,1)* -rentur. BERTH. (?) annal. a.1077 p.305,17 ut illorum *(aemulorum)* ... palam -retur incredulitas. *al. c. sensu coarguendi (cf.* GLOSS. II 133,60 St.-S. -emur piscoltanvuerdan *a)*: VITA Godefr. Cap. II 81 ostendit ... reum, qui maculavit eum, Prannum -ans. **β** *impugnare – bekämpfen*: BEDA hist. eccl. 5,21 p.332,32 -are ... eos, qui pascha non suo tempore observare praesumerent. ALBERT. METT. div. temp. 2,24 p.721,12 ad -andam christianam religionem. ANNAL. Altah. a.1071 p.82,15 qualiter ... saepe -ta sit ipsa *(sc. simoniaca)* heresis. BERNOLD. CONST. chron. a.1066 Petrus Damiani ... incontinentiam sacerdotum ... in scriptis suis -vit (*inde* BERTH. [?] annal. a.1066). **γ** *reprobare – verwerfen*: WALAHFR. exord. 8 p.483,3 querela Grecorum ... scriptis synodalibus est -ta. **δ** *a consilio revocare – umstimmen*: RICHER. REM. hist. 4,108 Berta Rotberto nubere volens Gerbertum consulit ac ab eo -atur. **2** *superare – überwinden*: **a** *debellare, coercere – niederwerfen, in die Schranken weisen*: CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a.1177 p.417,9 a quibus *(templariis militibus)* victus, confusus et -tus ... regreditur *Salahadinus*. **b** *re-, expellere – ver-, austreiben*: HUCBALD. carm. 2,73 clandestina cuncta caduci corpore -at *calvus*. **c** *consummare – (siegreich) bestehen*: ANSCAR. pigm. p.18 terrena prelia.

***congambium,** -ganbium *v.* *concambium.

congaudeo, -gavisus sum, -ere. *script.*: cumg-: *p.1391,47.* -di(o): *p.1391,47. struct. notabiliores: v. l.51. p.1391,6sqq. refl.: p.1391,47sq. (cf. E. Dahlén, Études syntaxiques sur les pronoms réfléchis pléonastiques. 1964. p.169. 175). in tmesi: p.1391,13. partic. vice subst.: l.44.*

(pariter, una, communiter) gaudere, collaetari, condelectari – sich (gemeinsam, mit) freuen: **I** *absol.*: BONIF. epist. 10 p.11,25 beatorum alitus ... ibi -entium spirituum *(item de beatitudine aeterna*: HINCM. Remig. 9 p.287,10 in magnis -entium choris. *al.)*. BEDA hist. eccl. 3,22 p.173,14 gaudente rege, -ente universo populo. CHART. archiep. Magd. 236 p.294,16 ut, quotiescunque ecclesia Dei in membris suis crescit ..., nos -amus. CARM. Bur. B 141,1^{a},4 -ete, iuvenes! *al. v. et p.1391,58. inter verba Ionico maiori congruentia*: ALDH. ad Acirc. 132 p.182,9 -o, enucleo.

II *indicatur, cum quo (pro quo: l.56.59.71) gaudeatur (fere per dat.;* cum: *l.54.56.p.1391,16)*: **A** *strictius*: **1** *in univ.*: CARM. Petr. Pis. 38,12 (MGPoet. I p.71; s. VIII.$^{ex.}$) -ens sanctis Christo sociatus in aevum *(item de beatitudine aeterna*: HRABAN. carm. 89,21 cum quo [*Christo*] -ens vivat feliciter. *al.)*. DHUODA 3,10,48 (Sources chrét. 225. 1975) omnibus ... tuis praelatos esse -as. WALTHARIUS 466 -ete mihi (mecum *E*) quaeso, quia talia novi (470). EBERW. Magner. 11 de quo *(filio a sacro fonte suscepto)* tantum gaudium parentibus exstitit, ut proavus pueri ... nepoti -ens ... munera mitteret *Magnerico*. THIETM. chron. 7,64 Bolizlavus ... militibus ... -et. AMARC. serm. 2,482 (ed. K. Manitius. 1969) tabescis *(sc. Invidia)* honore propinqui, sed neque germano -sura potenti. HILDEG. phys. 6,37 ei *(homini)* cantando -et *avis. al. per compar.*: DAVID compos. 3,36,2 sicut ... sana membra corporis -ent sibi et compatiuntur mutuo, ita *eqs. (cf. Vulg. I Cor. 12,26).* **2** *c. colore quodam*: **a** *gaudenter concinere – freudig einstimmen*: WALAHFR. carm. 37,4 laudibus. 64,3,3 credimus superna votis angelorum milia nostris -ere. **b** *congratulari – gratulieren, beglückwünschen*: EPIST. Col. 9 p.251,41 in vestra *(sc. papae)* beatitudine non nobis tantummodo, sed omnibus, qui vobis subiacent, -emus. **B** *latius i. q. (concorditer) sociatum, conexum esse – (in Ein-*

[Antony]

tracht) verbunden, vereint sein: ALCUIN. carm. 110,3,1 hac ... Iacobus -et in ara ... Dionysio. GODESC. SAXO theol. 6,4 p. 142,15 veritati Deo, cui -et caritas Deus, ... te totum ... subde. ROSIN. interpr. 2 p. 302,10 duo sulphura et duo argen(ta) viv(a) ... sibi -ent, et unum alterum continet.

III *indicatur, de quo gaudeatur (fere per dat. vel abl.;* de: *l.46,* in: *p.1390,71, acc. dupl.: l.52, acc. c. inf.: l.10.15.18. p. 1390,56,* quod: *l.20,* quia: *p.1390,56):* **A** *strictius:* CONC. Merov. p. 114,25 ita ut *familiae Dei* quarta tributi ... benedicentes Deo ... sibi ... concessa esse -ant. ALCUIN. carm. 3,3,3 *Pippinus* -ens nimium tali doctore (doctori *G*) salutis *(sc. Wilbrordo).* AGIUS epic. Hath. 84 ipsa meis compassa malis ut propria flevit con-que-gavisa bonis sic fuit ut propriis. REGINO chron. a. 866 p. 90,30 Carolus ex desperatis rebus vires se recepisse -ens (a. 898 p. 146,14). HROTSV. Abr. 8,3 quo ipse, qui solus mecum tuae condoluit perditioni, -at inventioni. RUODLIEB V 328 quos *(nummos)* det ... amicis ad -endum ... hunc fore sa⟨lvum⟩. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 312,51 successui suorum. CHART. Garz. 22 (QuellErört-BayerGesch. N. F. XXXI. 1983. p. 113) -emus sincere dilectionis affectu, quod *eqs.* DAVID compos. 3,32 p. 226,22 cum eius *(proximi)* bono -et *caritas,* congratulatio vocatur. ALBERT. M. eth. 8,1,4 p. 525^{a},9 solos ... bonos propter seipsos contingit esse amicos; uterque enim invenit in altero, quo -at. *al.* **B** *latius:* **1** *favere – wohlwollend gegenüberstehen, fördern:* DIPL. Arnulfi 147 p. 224,38 ille *(episcopus)* -ens bonae voluntati et devotioni eorum acquievit petitioni ipsorum (DIPL. Heinr. II. 406 dilectę nostrę coniugis religioni ac d. -entes. CHART. eccl. Erf. 210. *al.*). DIPL. Otton. I. 199 p. 279,20 nos ... legatione de tali -entes ... locum ... monachis aptissimum eis concessimus. HROTSV. prim. 159 piis studiis gaudens -o vestris (EBERW. Magner. 59 eius [*congregationis*] ... industriae bonisque s. episcopus -ens ... testamentum ... apostolicum detulit, per quod *eqs.*). *v. et p.1236,48.* **2** *frui, uti, delectari – genießen, verfügen (über), sich erfreuen (an):* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALCUIN. carm. 52,8 natumque parentem -ere simul prosperitate bona. HROTSV. Bas. 136 -e iam nunc servo miserae tibi caro. *al.* **β** *exsistere (in) – stehen (in):* PASS. Ursulae 3 primevae aetatis flore filius -ens. **γ** *imbutum esse – durchdrungen sein (von):* CARM. Petr. Pis. 38,3 (MGPoet. I p. 71; s. VIII.$^{ex.}$) mens mea ... -et amore ... tui. **b** *iur.:* **α** *usu frui – nutznießen:* CHART. Epternac. 48 (a. 761/62) ut ipsi *(fratres)* habeant et habentes -ant, id est campis, pratis *eqs.* ACTA pacis Sangerm. app. 6 p. 102,2 ut de victualibus vetitis ... ad libitum -rent *Gaietani. al.* **β** *consequi – erlangen, erreichen:* FORM. Senon. I 27 ut si homo noster ... sibi cum-iat, quod nostra ad vos deportasset suggestione (30 sibi -at; *cf.* FORM. Sal. Bign. 23 secom gaudeat). **3** *(gaudenter) agnoscere – (freudig) anerkennen (als):* ANNAL. Quedl. a. 1021 p. 88,2 quos *(Saxones)* ... regni columnam profitendo munimenque egregium -endo ... paterno dilexerant affectu *imperatores.*

***congauditor,** -oris *m. homo voluptarius – Genießer, Lüstling:* CHRON. Ven. Alt. p. 148,9 Morselli ... *tribuni* ante fuerunt, ingenio perfecti et sensu, sed venerosi -es.

***congaudium,** -i *n. (magnum, commune) gaudium – (große, gemeinsame) Freude:* GALB. Karol. 65 p. 596,54 congaudentes -o fratres. ACTA imp. Böhmer 350 p. 295,15 ut ... vobis ... nascatur de celebri prosperitatis huius festo -um. CHART. Lub. I 354 (dipl. Rud. Habsb.) adiecit nostre felicitatis auspiciis incrementa -i lacioris, quod *eqs.* CONST. III 106 p. 96,16 assunt ... matri ecclesie nova -a post lamenta. 176 p. 162,19 adventum filii nostri ... votivo -o prestolantes *(sc. Edwardus rex).* *Antony*

***congelabilis,** -e. *qui congelari potest, facile rigescens – leicht erstarrend:* ALBERT. M. animal. 4,66 corpora infrigidabilia et -ia.

***congelamentum,** -i *n. gelatio, actus conglaciandi – das Gefrieren, Eisbildung:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,10 nimio ... frigoris -o Renus ... et Eridanus ... consolidati sunt.

congelasco (-lesco), -ere. **1** *gelascere, conglaciare – (zu Eis) gefrieren (cf.* GLOSS. II 318,22 St.-S. -it kifriusit. *al.):* WANDALB. Goar. 2,13 (ed. H. E. Stiene. 1981) accidit Rheni ... aquam nimio frigore -ere (-escere *var. l.*). HUGO FLAV. chron. 2 p. 389,18 cuius *(stagni)* -entibus undis. CARM. Bur. B 203,1,3 aque -escunt. *al.* **2** *frigescere – abkühlen, erkalten:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,6 p. 26a^{v} adeo longa frigiditas, ut calor naturalis -escat. *expressius i. q. perfrigidum fieri – eisig, frostig werden:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,36 ne ... gelida hiemis aura nibata et nebulata orride inruentes -escerent, antequam *eqs.*

***congelaticium,** -i *n. ius coagulatum – Gallert, Sulz:* THADD. FLORENT. cons. 6,93 sint ... *carnes* preparate in aceto vel agresta faciendo morticum vel -um.

congelatio (-cio), -onis *f.* **1** *gelatio, actus conglaciandi – das Gefrieren, Gefrierprozeß, Eisbildung:* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* AGOB. tonitr. 8 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981) -o aquę. ALBERT. M. cael. 4,2,6 p. 265,58 (ed. P. Hoßfeld. 1971) -o ... est constrictio umidi aquei per dominans frigus. meteor. 2,1,8 p. 526^{a},32 -o propria passio est aquae. 2,1,11 p. 529^{a},26 pruina ... generatur ... a -e praeoccupante spissationem vaporis in nubem *eqs.* 2,1,31 p. 543^{b},12 quando calor est in aere ..., tunc est velocior et vehementior -o aquae in aere ex frigore. animal. 12,40 citius infrigidatur et congelatur forti -e aqua quam oleum. 19,35 corrugatio corporum contraria est ... glaciali -i (*p.784^{b},16* τῇ πάχνῃ). *ibid. al. per compar.:* ALBERT. M. animal. 6,10 ovum, quando exit a gallina, induratur quasi per -em. **β** *rigor vi frigoris effectus – das Hartgefrorensein:* HEINR. LETT. chron. 23,9 p. 166,2 erat ... arta via ... pre -e nivis. ALBERT. M. veget. 7,91 calefacto ad ignem loco insitionis, ut dissolvatur a -e. **b** *meton. i. q. res gelatione effecta – Gefrierprodukt:* ALBERT. M. meteor. 2,1,25 p. 539^{a},2 grando cum sit -o aquae quaedam *eqs. expressius i. q. grando – Hagelkorn:* ALBERT. M. meteor. 2,1,31 p. 543^{b},6 qualiter frigus ... tot posset facere -es. **2** *combustura vi frigoris effecta – das Erfrieren, Erfrierung:* **a** *de laesione corporis:* NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 48,3 tibiarum -e deficio. **b** *de interitu frugum:* RICHER. SENON. gest. 5,5$^{capit.}$ de inmaturitate vindemie et -e. **3** *torpor, stupor – Erstarrung, Starre:* **a** *natur.:* ALBERT. M. animal. 3,135 -e mortis obstruitur collum eius *(vesicae).* 12,103 quod non moventur *animalia sanguine carentia* nisi modicum propter fortem passionem et -em timoris. **b** *medic. i. q. catalepsis, catocha – Starrsucht:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,7 p. 16a^{v} in morbo, qui dicitur -o. 9,5 p. 41b^{v} passio, que vocatur scothocos, id est -o. *ibid. al.* **4** *conspissatio, densatio, concretio – Ein-, Verdickung, Verdichtung, Verfestigung:* **a** *proprie:* **α** *natur. et medic.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395^{D} chrystallus ... per -em fit ex glacie (*item de crystallis:* ALFRED. ANGL. miner. p. 45,6 fiunt ... lapides duobus modis, conglutinacione et -cione). MAURUS urin. I p. 15,48 ex -e ... flegmatis redditur pauca *urina* (TRACT. de chirurg. p. 145,44 [cod. II] -o f. crossi). ALBERT. M. cael. 1,1,7 p. 18,25 (ed. P. Hoßfeld. 1971) calor aliquando est causa maioris -is. meteor. 4,2,9 p. 760^{b},14 ferrum difficulter dissolubile est, eo quod multa -o humidi inducitur in ipso per frigus *eqs.* miner. 1,1,1 p. 1^{a},5 de ... -e et liquefactione (3,2,1$^{capit.}$ de -e et l. metallorum). *al. de sanguine i. q. coagulatio – Gerinnung:* ALBERT. M. animal. 3,143 quae *(fila)* contrahant ipsum *(sanguinem)* ad -em. **β** *alch.:* TURBA phil. 49 p. 152,33 compositio ..., contactus et -o unum quid sunt. ANON. secret. p. 56,37 dissolutio et -o est desiccatio. p. 70,19 cuius *(salis amari)* operatio est ... solutio, distillatio et -o, donec sit fixus et fusilis. p. 70,37 non totaliter congeletur *sal in aqua solutum,* sed cum prope -em extiterit, extrahas ipsum ab igne *eqs.* p. 72,4 mercurii (p. 76,32. *al.*). p. 83 vasa -is. Ps. ARIST. magist. p. 643^{a},18 in loco -is. Ps. CALID. secret. 1 p. 184^{b},44 -o spiritus. *al.* **b** *meton. de concremento:* ALBERT. M. summ. creat. I 3,12,1 p. 424^{a},30 crystallus est ... -o aquae (*cf. p.95^{a},16sq.* ὕδωρ πεπηγός). animal. 22,62 ficus est mala -o humoris. *residuum concretum – fester Rückstand, Klumpen:* MIRAC. Wigb. 12 (MGScript.

[Konstanciak]

IV p. 226a,58; c.940) sicubi liquescentis metalli inter favillas aliqua -o reperiretur.

***congelativus**, -a, -um. *congelationem, concretionem efficiens – Erstarrung, Verfestigung bewirkend:* ALBERT. M. meteor. 3,5 p.702b,17 quaedam desiccantur calido assativo et quaedam frigido -o, sicut generatur glacies. Ps. CALID. lap. p.404,1 aqua antiqua, quae aqua est resolutiva . . . corporum et . . . spirituum et est -a eorundem.

congelesco *v.* congelasco.

***congelidus**, -a, -um. *perfrigidus – eisig:* HUGEB. Wynneb. 2 p.107,26 -a gurgitum, . . . spumosa syrtium . . . salsa.

congelo, -avi, -atum, -are. *script.:* -nie-: *p.1394,27.* -nce-, -nçe-: *p.1394,15.* *struct.:* *c. dat.:* *p.1394,41.* cum: *p.1394,26.* *plerumque usu medial.; intrans.: l.28.64. p.1394,15.* *metr.* -gēl-: CARUS Clem. 395.

1 *gelu constringere, in glaciem convertere – (zu-, fest)gefrieren machen (plerumque medial.; intrans.: l.28):* **a** *gener.:* TRANSL. Eug. Tolet. 25,38 (RevBén. 76. 1966. p.273; s. X.ex.) abstracto . . . cornipede a flumine -to *eqs.* ANNAL. Altah. a.1069 p.76,12 terra . . . aquis et paludibus est plena, sed tunc . . . nimium erat -ta. SCHOL. Adam gest. 154 quod *(mare)* ideo -tum, quia nunquam sole calefit. VITA Florini 10 (ZSchweizKirchGesch. 33. 1939. p.88,27) vinum -tum. OTTO FRISING. chron. 7,33 p.366,8 ubi . . . amnem hiemali glacie -ari didicerat. CHRON. reg. a.1124 (rec. II) Renus -atur. HEINR. LETT. chron. 15,7 p.97,12 cum . . . viarum -antur profunditates. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p.63,31 quousque -antur terre et aque; . . . postquam -verint terre et aque *eqs. al.* **b** *natur.:* ALBERT. M. meteor. 1,1,4 p.481b,43 aquae non accidit -ari nisi egredienti extra proprium terminum. 2,1,8 p.526a,25 pruina . . . generatur a frigido . . . vaporem -ante *eqs.* (4,2,8 p.759a,26. top. 4,3,3 p.384b,45 nivem dicunt esse aquam -tam [*p.127a,14* πεπηγός] f.). 2,1,10 p.528a,1 a . . . frigore vehementi -atur vapor, antequam recipiat spissationem in nubem *eqs. saepe.* **2** *gelu adurere – erfrieren machen (plerumque medial.):* **a** *de hominibus eorumque membris:* HEINR. LETT. chron. 14,10 p.82,19 multi . . . frigore -ti perierunt. 22,9 p.153,10 erat . . . frigoris tanta asperitas, ut . . . aliis manus aliisque pedes -rentur. WILH. RUBRUQU. itin. 28,11 (Sinica Franciscana I/3. 1929) -te sunt summitates articulorum pedum. *al.* **b** *de vegetabilibus eorumque partibus:* CHRON. Sigeb. auct. a.1151 (MGScript. VI p.463,8) -tis in terra segetum radicibus fit . . . frugum inopia. RICHER. SENON. gest. 5,5 p.333,42 vineas . . . cum botris suis esse -tas *eqs.* ALBERT. M. veget. 3,108 frigiditas . . . non -ans et mortificans. *al.* **3** *frigefacere, infrigidare – zum Abkühlen bringen, erkalten lassen (fere medial.):* **a** *in univ. c. sensu frigescendi:* WALTH. AGIL. med. 8 p.105,5 sedeant *infirmi* in tina aque frigide . . ., donec . . . -entur. ALBERT. M. animal. 3,3 contrahuntur . . . venae in -to mortuo corpore subito. *fort. addendum (ni spectat ad l.16sqq.):* Ps. GALEN. febr. 74 si . . . urina est -ta *eqs.* **b** *c. colore quodam i. q. frigere – frieren, frösteln:* GONZO Geng. 15 cerneres illum *(comitem incredulum)* . . . ardoribus excoqui, frigoribus -ari. **4** *rigefacere, torpidum reddere – zum Erstarren bringen, starr machen (plerumque medial.; intrans.: l.64):* **a** *proprie:* **α** *strictius:* PAUL. AEGIN. cur. 70 p.47,14 ipse *(tetanus)* fit velut -tis (*3,20,1* ἀποπαγέντων) corporis . . . musculis a frigido humore *eqs.* **β** *latius:* RUOTG. Brun. 46 multi -tis membris attoniti . . . semet ipsos vivere obliti sunt. **b** *in imag. vel translate:* EPIST. var. III 5 p.136,26 unde *(sc. senectutis causa)* -tus, . . . durior effectus, nullis . . . emolliri queo fletibus. HEIRIC. Germ. I comm. p.429,31 omnium ingenia otio -asse *(cf. Cic. epist. 2,13,3).* NOTKER. BALB. gest. 2,15 p.79,16 qui . . . -tis . . . praecordiis pavefacti vix hęc singultando musitare potuerunt. **5** *conspissare, densare, indurare – ein-, verdicken, verdichten, verfestigen (fere act. et medial.; intrans.: p.1394,15):* **a** *in univ.:* **α** *natur. et medic.:* MAURUS urin. I p.15,42 flegma vitreum ex nimia frigiditate -tum (BRUNUS LONG. chirurg. 1,5 p.107G nervi . . . sunt de materia humida creati a f. -ta et conglutinata. ALBERT. M. animal. 3,94 capilli et ungues ex f. -ante humidum magis indurantur post mortem *eqs. cf.* WALTH. AGIL. med. 141 p.226,7 causa . . . spasmi . . . est aut humiditas aut frigiditas -ans ipsum nervum). ALFRED. ANGL. miner. p.45,17 sunt . . . aque, . . . que . . . -antur fiuntque lapides *(item de crystallis:* ALBERT. M. metaph. 8,1,5 p.395,20sq. [ed. B. Geyer. 1964] *crystallus* est 'aqua -ta et ita' sive ad formam sic potentiae proportionalem '-ta' [*p.1043a,10* πεπηγὸς ἢ πεπυκνωμένον]). ALBERT. M. animal. 5,29 inspissata . . . et -ta complexio ad libidinem non movetur. metaph. 1,1,5 p.8,25 (ed. B. Geyer. 1960) quorum . . . -ti sunt spiritus . . ., occupantur circa signa rethorica. *al.* **β** *alch. (plerumque de exsiccatione; de fixione q. d.: l.14sqq.):* TURBA phil. 48 p.152,22 -are . . ., quod philosophi in suis narraverunt libris, non est unum. IOH. sacerd. 152 ad -andum argentum vivum *(item de argento vivo:* 194 si vis açoc -celare *eqs. ibid.:* si non -çelavit, adhice parum de pulvere. ROSIN. interpr. 2 p.300,27 lapis . . . noster est aqua -ta, id est mercurius -tus in sole et luna *eqs. al.).* ANON. secret. p.69,16sqq. *urina artis* -etur in igne lentissimo . . . et infrigidari permissa sicut cristallus -bitur (p.71,30 praeparatur *sal alkali* . . . quindecies solvendo et distillando . . . et i. -ando l. qualibet vice. *al.*). Ps. ARIST. magist. p.656b,31 quando tua medicina est -ta, tere eam *eqs.* GEBER. invent. 2 p.712 radicalis humiditas ignea -ans et consolidans partes. ANON. miseric. 496 corpus -at spiritum. 499 solvite corpora cum spiritibus et -ate spiritus cum corporibus. 532 -ate sulfur et auripigmentum cum marcasita et tutia *eqs.* MARC. GRAEC. ign. 14 invenies in fundo laminas salis -ielatas cristallinas. *saepe. v. et p.1392,65.* **b** *c. colore quodam:* **α** *medial. et intrans. (l.30) i. q. coagulari, cogi – gerinnen, stocken (cf.* GLOSS. II 738,43 St.-S. -vero zisamenegirenno): GLOSS. Roger. I A 2,8 p.607,30 accidit dolor in mamillis ex lacte -to vel coagulato. ALBERT. M. animal. 22,140 sanguis . . . tauri non cito -atur (THEOD. CERV. chirurg. 2,18 p.150A ne s. in interioribus -etur). *al. v. et p.1400,67.* **β** *medial. i. q. crassificari – gelieren:* ALBERT. M. animal. 12,107 brodium . . ., in quo decoquitur caro talis animalis, etiam -atur et constat. **γ** *pituitosum reddere – schleimig aufquellen lassen:* TRACT. de aegr. cur. p.352,30 psillium in aqua -tum . . . loco dolenti superponas. **6** *ferruminando consolidare – anlöten:* CASUS Petrish. 4,34 castella et vermiculi nullatenus corpori patenae ex integro potuerunt -ari.

adi. **congelatus**, -a, -um. **1** *gener. i. q. glacialis, glacie contectus – eisbedeckt, Eis-:* SCHOL. Adam gest. 154 de qua *(insula Thule)* unius d⟨iei⟩ navigatio est ad mare -um *(de fonte v. notam ed.).* HEINR. LETT. chron. 30,4 p.219,19 mons altus erat et -us. **2** *natur. et medic.:* **a** *de cibis fort. i. q. crassificatus, coagulatus – geliert, gallertig:* THADD. FLORENT. cons. 43,26 omnem rem frigidam et -am devitet *(cf. p.1392,12sqq.).* **b** *de apostemate i. q. frigidus – kalt:* THEOD. CERV. chirurg. 2,41 p.155A cum . . . accidit in eo *(talo fracto)* apostema -um, . . . malum est signum. **c** *de dentibus i. q. torpens – taub:* IOH. S. PAUL. diaet. 248 portulaca masticata dentibus -is occurrit.

subst. **1. congelans**, -antis *n. quod indurat – das Verfestigende:* ARTEPH. clav. 2 p.505b,34 -ans suum congelandum iam ipsum alteravit in suam naturam.

2. congelandum, -i *n. quod indurandum est – das zu Verfestigende: v. l.55.*

3. congelatum, -i *n. substantia indurata vel condensata – verfestigte, verdickte Substanz:* IOH. sacerd. 17 super ipsum -um eius *(pili)* aquam verte. ALBERT. M. cael. 1,1,11 p.28,63 (ed. P. Hoßfeld. 1971) -um non remansit in sua dispositione et figura. meteor. 4,2,5 p.754b,36sq. est . . . differentia -i et coagulati, quia -um est, cuius partes aqueae constant per frigidum. p.755a,9 -a . . . et coagulata frigido humectari possunt calido solvente humidum *eqs. ibid. al.*

congemesco *v.* congemisco. *Konstanciak*

congeminatio, -onis *f. duplicatio – Verdoppelung:* GLOSS. II 48,16 St.-S. -o gezuuifaldunga.

congemino, -avi, -atum, -are. **1** *de amplificatione i. q. duplicare, multiplicare, cumulare – verdoppeln, vervielfachen, vermehren (plerumque usu laxiore c. sensu augendi, addendi):*

[Dinter]

a *de rebus:* **α** *in univ.* (*cf.* GLOSS. IV 6,3 St.-S. -ant kimachont): ALCUIN. carm. 1,326 puella ... ultima -ans ... suspiria. 58,20 *cuculus* proelia -at. CARM. Cent. 153,10 -ando bona. HEINR. AUGUST. planct. 1784 cum desperavit, peccatum -vit Cain. CARM. Bur. B 65,5[b] cui *(sc. virgini)* pia basia ... -ta multiplicavi. **β** *dictis instare – auf seinen Worten beharren:* IOH. METT. Ioh. 75 *frater* multa -ans ... inquid: *eqs.* **b** *de hominibus:* **α** *refl. i. q. in duas partes discedere – sich in zwei Gruppen (auf)teilen:* METELL. exp. Hieros. 3,1043 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) nostrorum partes ... se -antes. **β** *medial. i. q. se adiungere – sich anschließen:* CARM. libr. III 2,22 Bertinus tibi ... manum fert -tis ... Folquino Silvinoque patronis. *c. sensu concinendi:* HUGO FLAV. chron. 2 p.407,52 in hoc ipsum ... omni -ante aula. **2** *de reciprocatione i. q. iungere, miscere – tauschen:* CARM. de Iuda 1,13 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.259; s. XIII.) illi iungitur illa digna iure thori, ... oscula -ant *eqs.*

congemisco (-esco), -gemui, -ere. **1** *suspirare – (auf)seufzen, -stöhnen:* ARBEO Emm. 9 p.39,17 coeperunt utrique inter semet ipsos -ere. IOH. SCOT. carm. 2,6,4 tristem -uisse Stygem. THANGM. Bernw. 54 p.781,9 tota civitas ... -uit et ... coetus omnis ... indoluit. **2** *deplorare – seufzen (über), beklagen:* VITAE patr. Iur. 108 (Sources chrét. 142. 1968) cur ita ... factum non fuit, -unt (-escunt *P*). EPIST. Mog. 18 p.348,2 ut, quantum temporis quis nostrum presentem vitam degeret, istud presens tempus semper -ret. REIN. LEOD. Regin. 7 p.573,8 ad Deum clamas te pauperem dolenter -endo.

congemo, -ui, -ere. **1** *strictius:* **a** *gemitus edere – seufzen, stöhnen:* WALAHFR. carm. 76,63 sub frigore Naso -uit Scythiae. **b** *deplorare – seufzen (über), beklagen:* METELL. exp. Hieros. 6,313 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) occisum penitus se -it Yxion. **2** *latius per malam interpr. i. q. crepare – krachen (loci spectant ad Verg. Aen. 2,631):* GLOSS. II 693,64 St.-S. -uit chrachota. IV 351,26.

congener *adi. qui eiusdem generis est – gleichartig:* ALLEG. sapient. 27 p.478[a],67 elementa -a vel contingentiora.

***congeneralis,** -is *m.* (genus) *cognatus – Verwandter:* RUODLIEB XVI 11 quo nostros -es ... conveniamus.

congeneratus, -a, -um. **1** *adi.: qui eiusdem generis est, congener – gleichartig, artverwandt:* ALBERT. M. gener. 2,1,5 p.180,82 (ed. P. Hoßfeld. 1980) frigidum ... est, quod ... congregat syngenia, idest ea, quae -a sunt, quae sunt eiusdem naturae et generis. **2** *subst. masc.* (*ni subest* congenerare): *qui consortio naturae (humanae) frater est – Bruder der gemeinsamen (menschlichen) Natur nach: v. p. 1400,1.*

congenero, -avi, -atum, -are. **1** *trans.:* **a** *(pariter) procreare – (in gleicher Weise) zeugen, erschaffen:* GOZECH. epist. 40 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LXII. 1985) saluta ... fratres meos, non quos caro et sanguis in unam michi -vit cognationem, sed quos aqua et spiritus in unam mecum regeneravit adoptionem. **b** *proferre – hervorbringen:* HEINR. AUGUST. planct. 1586 si *manus Domini* subtraheret *munera,* nil prorsus -ret *natura vitiata.* **2** *medial. et intrans. i. q. nasci, fieri – entstehen:* ANTIDOT. Glasg. p.150,11 ad homines, cui ve⟨r⟩mis intus -ant *(an leg.* -antur*?).* ALBERT. M. animal. 4,61 quae *(ova margaritarum)* -antur in eis *(conchis).*

congenitus *v.* congigno.

***congenium,** -i *n. ingenium – (schlauer) Einfall:* FORM. Andec. 58 quod repetat, nullo -o evindecare non valeat.

conger *vel* **congr(u)us,** -i *m., rarius* **gonger** *vel* **gongrus,** -i *m.* (γόγγρος) *? neutr.* -(u)um: *p.1396,2sq. form. (ex versione Arab.) corrupt.: l.71sqq.*

1 *anguilla marina – Meeraal* (*Conger conger L.; cf.* ALBERT. M. animal. 7,77 anguilla maris, quam aput nos -uum vocamus): ECBASIS capt. 166 inter quę *(munera)* rombus ... flexilis et -us. GARS. tract. 5 p.432,14 frangite mugiles, exossate -os. ODO Ern. duc. 6 p.356[c] prehensis ... g-is. ALBERT. M. animal. 2,91 branchoroz ([*p.507[a],11* γόγγρος]. *cf.* 7,19 id, quod vocatur ionacoros. 7,21 onyerez. 7,22 onagri. *ibid.:* angore. 7,77 conogoro. 7,84 arygerim. 14,79 henchetoz. *v. et vol. I. p.1029,23sq.*). 7,98 id, quod vocatur gongum sive -uum. 24,34 g-r, ut dicit Plinius *(nat. 9,185),* est piscis magnus *eqs. v. et vol. I. p.642,46.* **2** *alburnus – Weißfisch, Hasel (Leuciscus leuciscus L.):* GLOSS. III 298,7 St.-S. -r hasela (361,29). 369,34 -us heselinc. **3** *cyprinus – Karpfen (Cyprinus carpio L.):* GLOSS. III 455,29 St.-S. -uus charpho.

congeries, -ei *f. (? m.: l.43) script.* conier-: *p. 1397,27. form. abl. pl.* -ibus: *l. 31. de etym.:* ALDH. ad Acirc. 140 p.195,16 -em a congerendo.

I *de rebus:* **A** *proprie i. q. coacervatio, accumulatio, vis magna, cumulus – Ansammlung, (An-)Häufung, Masse, Haufen* (*cf.* GLOSS. I 581,14 St.-S. -es huffo): **1** *praevalente notione congestionis:* **a** *spectat ad res corporales:* **α** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 2,2 p.233,5 iste *(torrens)* saxorum rupes et arborum -es ... coacervabat. ALDH. virg. II 1774 ruit in praeceps ... -es lapidum (ANNAL. Rod. a.1136 p.712,27. *al.*). EINH. (?) Marc. et Petr. II 85,2 ut ingenti ruderum -e ... pressi ... necarentur. EGBERT. fec. rat. 1,1425 certus eram me -e foedare inhonesta *(sc. stercore, aliter ed. in nota).* LEO MARS. chron. 2,80 (cod. C; MGScript. XXXIV p.328,23) tanta ... sulfuree resine -es ex ... Vesuvio ... fluxit, ut *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p.260,17 propter nimiam ... in stomacho -em ciborum. STATUT. ord. Teut. p.72,9 ne ecclesie ... stillicidii vel pulveris -e in pavimentis aut parietibus ... deformentur. ALBERT. M. veget. 2,133 omnis fere flos ... in medio sui ... habet granulorum -em *eqs. saepe.* **β** *de strue, acervo:* IONAS BOB. Columb. 2,25 p.289,20 ex lignis -em ... coacervavit (LAND. MEDIOL. hist. II 15 que *[ligna]* ... in duabus -ibus ... composuerunt. CHART. Livon. A I 413,25. *al.*). AETHICUS ISTER 3 vidimus in unam -em gramina disparilia mira structura coaptatam. METELL. exp. Hieros. 3,394 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) illic -em nostri capitum posuerunt. THEOD. HIRS. loc. sanct. 32 (ed. M. L. Bulst. 1976) in quo *(campo)* plurime lapidum -es posite sunt, quas ... peregrini illic ideo congessisse se gaudent, quia *eqs. al. ? fasciculus – ? Konvolut:* CATAL. biblioth. Stir. 65,2 (Mittelalterl. Bibliothekskatal. Österr. III. 1961; s. XIII.[1]) tres -es multorum quaternionum. **γ** *de mole mercium, fasce:* TRAD. Udalr. August. 2 p.9,44 (QuellErörtBayerGesch. N.F. XXXV. 1986; a.1031 spur.?) omnis -es pannorum, proprie ayn ytlich saum gewands (p.10,1 pellium. p.10,2 o. -es cuiuslibet rei dorsu equi ductus). **δ** *de colligatione arborum, rate:* REGISTR. Frising. 8 p.19,2 (c.1160) duas -es arborum. CHART. Altenhoh. 7 (Mon. Boica XVII p.7,16) -es lignorum, qui vulgariter flözze nuncupantur. **ε** *de compagine ossium, articulo:* ALBERT. STAD. Troil. 4,726 ut bene -es ossea nodet eos *(talos).* **ζ** *de suggestu comae (loci spectant ad Prud. psych. 185):* GLOSS. II 398,40 St.-S. -es chunz *(i.* chranz *ed.).* 546,7 -es huffo. **η** *de textura (aranearum) conglomerata:* IOH. NEAP. gest. 42 p.426,16 ignis per aranearum ... -em in laquearia ... pervenit. **ϑ** *de opibus congestis:* COLUMB. epist. 9,29 quid proderit auri improba -es multos collecta per annos? *expressius i. q. copiae – Vorrat:* THIETM. chron. 6,53 divisa omni -e. **b** *spectat ad litteras, scripta:* **α** *in univ.:* BEDA temp. rat. 19,23 in qua *(pagina)* literarum est distincta -es. OTFR. ad Liutb. p.167,36 huius ... linguae barbaries ... scriptu est propter literarum aut -em aut incognitam sonoritatem difficilis. ALBERT. M. metaph. 12,1,2 p. 546,33 (ed. B. Geyer. 1964) quod si istis essent ... priora alia puncta, 'fieret absurda -es' (*p.1076[b],29* σώρευσις) et infinita. **β** *de collectione:* RATHER. epist. 11 p.63,15 epistolarum -em ... appellare libellum. WOLFHER. Godeh. I 5 p.172,16 numerosam librorum ... -em coacervavit. **γ** *de compositione (in confessione imbecillitatis):* ERMENR. Sval. 10 p.162,39 tuae sanctitati obuncam verborum -em commendo. VITA Burch. Worm. 18 p.841,22 pro qua *(quaestiuncula)* istius pitatioli -em composui. BOVO SITH. Bert. praef. p.525,56 haec nostrae nugacitatis -es. **δ** *de computatione:* AUREL. REOM. mus. 18,21 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) definitionum numerus una in -e redactus CIIII arbitratur reddere.

[Dinter]

2 *praevalente notione concretionis i. q. tuber – Höcker:* NICOL. BIBER. carm. 1527 (ed. Th. Fischer. 1870; a. 1281/83) ex virtute Dei gibbose -ei massa coartatur, ita quod tumor anichilatur. **3** *praevalente notione quantitatis:* **a** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 182,20 quae plaustrorum -es haec frumenta devexerint. VITA Lupi Senon. 17 (MGMer. IV p. 184,5) *rex* offerens munerum multorum -em. WALAHFR. hort. 304 quanti valet Indica nigri -es piperis. **b** *spectat ad litteras, verba, numeros:* ALDH. virg. I 8 quod *(sc. factum)* millena testimoniorum -e ... probari ... potest. AUREL. REOM. mus. 19,16 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) interpolatio ... fiet modulationis iuxta -em litterarum. ABBO FLOR. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. 1899. p. 202,9) infinita numerorum -es. ALEX. IV. registr. 374 multa verborum -e ... explicare. **c** *spectat ad actiones, facta:* VITA Lupi Senon. 26 (MGMer. IV p. 186,27) manus Domini virtutum multiplicavit -em. COD. Udalr. 190 p. 340,5 Ludewicus ... pontificem ... cedis et rapinae -e angustavit. p. 340,7 doloris et iniuriae. HIST. peregr. p. 166,32 in tanta malorum eis accumulata -e. *al.* **B** *translate:* **1** *spirit. i. q. abundantia – Fülle:* WALAHFR. Wett. 168 sequitur ... per omnia pacis -es. **2** *corpor. i. q. satietas – Übermaß:* GLOSS. II 387,34 St.-S. -em uberchollun. 416,4 usque ad -em, usque ad summum, ze seti. IV 623,28 ad -em, cumulum, uberaszeli. *al.*

II *de anim.:* **A** *de hominibus (angelis: l. 30) i. q. turba, multitudo – Menge, Schar (cf.* GLOSS. IV 5,54 St.-S. -es samanunga): **1** *in univ.:* ARBEO Corb. 14 sevam conieriem (-em *2*) sustentare non valens supervenientium. HRABAN. epist. 52 presens aecclesia malorum et bonorum in se -em retinet. LIOS MON. 445 *sancti* angelici coetus aequantur -ei. CHRON. Pol. 3,23 p. 152,14 suorum -es corruencium augebatur. *al.* **2** *de universitate (christianorum):* CONC. Merov. p. 167,5 quas legis christianorum -es ... custodivit. **3** *de conventu monachorum:* VITA Filib. 26 (MGMer. V p. 598,2) locavit caenubium Ansoaldus ... largitate, Filibertus relegione, doctrina ... et monachorum -e (-em *A 1*[a]). CAND. FULD. Eigil. II 8,8 fratrum -es. **4** *de copiis armatorum:* CHRON. Pol. 2,33 p. 101,12 cum sua parva acie tantam hostium -em penetravit. *cf. l. 31.* **B** *de animalibus i. q. examen – Schwarm:* HEIRIC. annal. a. 873 (MGScript. XIII p. 80,22) locustarum ingens -es apparuit.

***congerium,** -i *n. (ital. vet.* congedo, *francog. vet.* congier *a* commeatus, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 946) ius (?commeandi) – (?Wege-)Recht:* DIPL. Frid. I. 646 (ed. H. Appelt. 1985) quę *(bona)* ... pater eius cum boschis, aquis et -is et ceteris pertinentiis ... domui sancti Bernardi contradidit. *cf. DuC s. v.* congeare *sim.*

***congermanitas,** -atis *f. fraternitas – brüderliche Verbindung:* COD. Udalr. 231 p. 403,15 (a. 1127) cuius ... societatis atque, ut ita dictum sit, -is iura ... vos ... illibata erga nos conservasse congratulamur.

congermino, -are. *gignere, proferre – hervorbringen:* VITA Willib. p. 18,43 velut ... apis ... prius favos, dein natos, postea dulcia mella -at, ita *eqs.*

congero, -gessi, -gestum, -ere. *script.* coniest-: *l. 58.70.*

I *obi. res i. q. comportare, conferre – zusammentragen, -bringen (cf.* GLOSS. I 90,21 St.-S. -at catot. 376,5 -to gifrumitemo. 380,10 -iestum zisamane kitragan. *al.):* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* RUOTG. Brun. 49 p. 52,12 (testam.) ante altare ... -ta ... vasa aurea. HROTSV. Pafn. 4,2 cur ... varietatem divitiarum iuxta rogum -is? BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,9 in ... aecclesiis, quo ... res suas conservandas omnes -sserant. *al. v. et p. 1396,37. in imag.:* RUD. TRUD. gest. 6,10 quibusdam de oppidanis ... in fornacem ... malae suggestionis suae ... omnia instigationum fomenta -entibus. **b** *exstruere – aufwerfen, aufschichten:* POETA Saxo 5,459 -tę saxis ... tellureque moles (THIOFR. Willibr. I A 13 p. 469[C] m. harenę). HELM. chron. 12 p. 24,34 aggeres -ti sunt. **c** *confundere – zusammenschütten:* ANTIDOT. Glasg. p. 102,4 que *omnia* ... in unum -iesta mel Attico ... dispumatum diligenter commissis. **d** *conectere, colligare – zusammenfügen, -binden:* OTTO FRISING. gest. 2,39 p. 146,20 lignorum strues in plures -sserant fasces. *in imag.:* ALDH. ad Acirc. 1 flosculos ... ad unius coronae texturam -ere. **e** *in unum dirigere – auf einen Punkt richten:* THIETM. chron. 7,43 profanorum agmen ... diversa hunc *(antistitem)* ad interficiendum arma -it. **f** *(com)ponere – (zurecht)legen:* HARIULF. chron. 4,26 p. 249,5 -ta vili mattula. **g** *condere – bergen:* GESTA mon. Mans. (MGScript. XV p. 934,8; s. XII.[in.]) in medio ... altaris scrinium lapideum cooperculumque ligneum cum capsa plumbea ... reverenter -ssit *abbas.* **2** *latius i. q. colligere – sammeln (cf.* GLOSS. I 807,5 St.-S. -es gihuffos. II 747,23 -ta i. collecta gihufotiu. 550,7 -e chisamino. *al.):* **a** *gener.:* **α** *(copiose) apportare – (in großer Menge) herbeischaffen, (hin)bringen (interdum expressius c. sensu donandi, offerendi, e. g. l. 16.18):* ARBEO Corb. 7 p. 195,15 temporalia a nonnullis -ta munera. WALAHFR. Wett. 752 quas *(opes)* -ssere fideles. THIETM. chron. 7,71 quod multorum devota manus ad aram ... -ssit in hostiam. CHART. Heinr. Leon. 4 p. 7,3 que vel ipse vel sui decessores ... in sinum sancti Mauricii -sserunt. *al.* **β** *accumulare – anhäufen (c. sensu acquirendi: l. 24, comparandi: l. 26.28):* BEDA hist. eccl. 5,7 p. 293,9 (epitaph.) quae -sserat ipse Caedual ..., liquit amore Dei. EINH. Karol. 13 p. 16,8 -ti ex longo tempore thesauri direpti sunt. THANGM. Bernw. 8 p. 761,32 in praediis ... tanta -ssit, ut *eqs.* VITA Heinr. IV. 13 p. 41,25 -tis belli stipendiis. NARR. itin. nav. p. 194,24 pecuniam. *al. spirit.:* RATHER. otios. serm. 4 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 159) aspernabile spatium, -it quod talem thesaurum. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,50 *Anno* omnia, quae habere videbatur temporaliter, in coeleste gazophilatium -ta thesaurizavit. *al.* **γ** *scribendo in unum redigere – schriftlich zusammenstellen:* CONC. Merov. p. 197,5 nonnulla ... capitola ... in unum corpus collecta -ssimus (CAPIT. reg. Franc. 196,54 p. 45,34). BEDA hist. eccl. 5,21 p. 341,15 (epist.) -ta in ordinem serie lunae. CARM. var. I 34,8 cui *(libello)* ... patrum monitis -ta beatis indidit acta. HRABAN. epist. 3 p. 385,28 ut omnia hęc in unum volumen -rem. CAND. FULD. Eigil. I praef. p. 223,8 hoc ... opus ... ad profectum ... legentibus ... -ssi. *al. v. et vol. I. p. 113,20.* **b** *natur. usu medial. i. q. colligi – sich ansammeln:* ALBERT. M. animal. 3,140 multa ... animalia ingrossantur in ventre ex multa ibi -ta pinguedine. 4,57 in qua *(testa)* ... simul -untur eius *(animalis)* superfluitates. **B** *translate:* **1** *gener.:* **a** *proferre – vorbringen:* LEG. Wisig. 2,1,9 in eum *(principem)* ... verba -ere maledictionis. MIRAC. Liutg. I 2 cui *(Deo)* puras nemo frustra -ssit preces. *al.* **b** *inferre – beibringen:* **α** *c. sensu docendi:* BONIF. carm. 2[tit.] Vynfreth priscorum Duddo -sserat artem. **β** *c. sensu nocendi i. q. infligere, parare – zufügen, bereiten:* BEDA hist. eccl. 2,11 p. 105,11 (epist. papae a. 625) qua ex re non modica nobis amaritudo -ta est. VITA Burch. Worm. 15 p. 839,34 possum maius incommodum ... tibi -ere. *sibi consciscere – sich zuziehen:* VITA Burch. Worm. 15 p. 839,36 perpetuum exitium tibi -es. **2** *math. i. q. multiplicare – malnehmen:* CARM. de temp. rat. 279 hanc *(secundam lunam)* ... per tessera -e simul: octo habes.

II *obi. homines i. q. congregare – zusammenführen, -schließen, (ver)sammeln:* AEDILV. carm. 4,14 pater famulos cellam -ssit in almam. 6,44 quos *(monachos)* gratia Christi ecclesiam ... -ssit in unam. HUCBALD. carm. 2,139 calvos consocia, candentes -e calvos. BURCH. URSB. chron. p. 42,18 imperator cum paucis ad se collectis in giro se -sserunt. ALBERT. M. Iob 21,32 (ed. M. Weiss. 1904) ubi -ti sunt in inferno mali mortui.

adi. **congestus,** -a, -um. **1** *collectus, cumulatus – gesammelt, gehäuft:* WANDALB. mens. 280 -os humeris hi gaudent ferre racemos. 290 mustum -a ... flamma coquit. *v. et vol. I. p. 113,19. fort. add. (an i. q. condensus – dicht?):* CHART. Pomm. B 1162 p. 422,17 (a. 1280) termini ... dictorum bonorum distinguntur a prato Godekini ..., ubi alnus -a est. *ibid. iterum.* **2** *(ex partibus) compositus – (aus Einzelteilen) zusammengesetzt:* ALBERT. M. summ. theol. I 9,42,2 p. 325,58 (ed. D. Siedler. 1978) ex unitatibus relationum nulla -a pro-

[Dinter]

venit pluralitas. p.325,64 punctum ... nullam -am facit aggregationem.

subst. **congestum,** -i *n.* **1** *strictius usu plur.:* **a** *de opibus i. q. divitiae (collectae) – (angehäufte) Reichtümer:* WALTHARIUS 39 debuit haec *(Hiltgunt)* heres ... diu -a frui. HROTV. Pafn. 3,11 quid de -is actum ire meditaris? *al.* **b** *de versibus i. q. (magno labore) composita – (mühevoll) Zustandegebrachtes:* HRABAN. carm. 11,46 haec ... pauper inops ... misit -a. **2** *latius per confusionem i. q. condicio, pactum – Bestimmung, Verordnung:* GLOSS. III 247,36 St.-S. municipale -um giburlich gedinge. 280,62. *cf. ThLL. VI. p.1949,29sq.*

***congerra,** -ae *m. vel f. (cf.* congerro, *accedente vi vocis* congerere, *v. ThLL. IV. p.280,55)* **1** *(spicas) legens – (Ähren-)Sammler:* GLOSS. III 137,44 St.-S. -a stûphelare (185,14). 187,33 -a seminare vel phusilare. **2** *mulier mendicans – Bettlerin:* SIGEBOTO Paulin. 22 *Paulina* sacculos ... secum portare solebat, ut -am, manticariam seu tabernariam crederes, non matronam.

congestio, -onis *f.* **1** *spectat ad res:* **a** *proprie i. q. accumulatio – Ansammlung, Anhäufung:* **α** *in univ. de actione:* GLOSS. Roger. II 514 -o sive paulatim nutrimenti ... adunatio. **β** *strues, cumulus – (aufgeschichteter) Haufen:* VITA Burch. Worm. 15 p.839,30 *diabolus* herbas arboresque ... extirpans et ita facta -e ... viam conclusit. THIOFR. Willibr. I A 13 p.469^{C} quam -em *(sc. arenae)* sua lingua dunon appellant indigenę. HUGO HONAUG. hom. 3,25,4 (ArchHistDoctrLitt. 43 [35]. 1968. p.242) quodam naturae suae debito ... iste *(castor)* metitur lignorum formabilem -em. *expressius i. q. copiae (rerum) – Güter:* GESTA Camer. 1,33 p.414,28 audierunt monasterium multis pecuniis et -bus refertum. **γ** *massa concreta – zusammengeknetete (Teig-)Masse:* GLOSS. III 220,36 St.-S. massa -o ... id est spîsa. 414,58 massa -o cloz *(cf.* 408,9 massa spîse vel cloz, *et ThLL. VIII. p.430,9sqq.).* **δ** *multitudo – Vielzahl:* ALDH. ad Acirc. 113 p.155,4 multiplex nominum et verborum -o. **b** *translate i. q. suggestio – Eingebung:* URSO gloss. 24 p.50,6 *vis imaginaria* aliquotiens maligna -e (suggestione *Mo*) praeeunte ... ad ymaginationem movetur. **2** *spectat ad homines i. q. congregatio, turba – Getümmel, Gedränge:* VITA Burch. Wirz. 6 ingens factus est populorum concursus multitudinisque stipata -o.

congesto, -are. **1** *strictius:* **a** *comportare – zusammentragen:* HERRAT. hort. p.128 *(in imag.)* esum vitae ... -ant apiculae. **b** *accumulare – anhäufen:* ACBRANN. carm. 27 (ed. H. Hagen, Carm. ined. 1877. p.143; s. IX.) in medio quadra -at mox regula quinos. **2** *latius i. q. ferre – tragen:* **a** *corpor.:* ODO Ern. duc. 5 p.344^{A} toxica ... auratis -ant tela pharetris. **b** *spirit.:* HUCBALD. carm. 2,41 *calvi* -ant corde calorem constantem, castum.

congestor, -oris *m. qui (pecuniam) coacervat – einer der (Geld) zusammenrafft:* CHRON. Ebersh. 38 qui *(Gotfridus)* ... avaritie nimis intendebat et -r fuit pecunie (CHRIST. cal. Mog. 5 [MGScript. XXV p.241,34]).

***congiaticum** *v.* *conciaticum.

congigno, -genitum, -ere. **1** *strictius i. q. (pariter, item) procreare – (in gleicher Weise, ebenfalls) zeugen, erschaffen (sensu spirit.):* ALCUIN. epist. 19 p.53,32 vos ..., fratres ..., iisdem patribus spiritali doctrina -ti. **2** *latius i. q. parare – verschaffen:* FORM. Marculfi 2,43 (ed. A. Uddholm. 1962) plusculum, quod valeat in eternum -ere cumpus.

adi. **congenitus,** -a, -um. **1** *gener.:* **a** *natus (ad) – geboren (für):* METELL. Quir. 4^{a},43 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) Quirinus ... -us throno paterno. **b** *connatus, ingenitus – mitentstanden, angeboren:* ALBERT. M. animal. 4,49 *aranea maris* intrat et manet in testa -a sibi. **2** *theol. i. q. par (genere) – (ursprungs)verwandt:* ALBERT. M. eccl. hier. 4,16 p.679^{b},33 ipse *(Christus)* ... factus de nostro genere fecit nos filios Dei -os sibi.

subst. **congenitus,** -i *m. qui consortio originis (divinae) frater est – Bruder der gemeinsamen (göttlichen) Abkunft nach:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,24 p.617^{b},30 bonitas divina ... communicavit nobis et se et sua bona, ... 'tamquam' congeneratis vel '-is' (*PG 3,441^{B}* ὡς ὁμογενέσι), sicut his, qui de genere eius *(sc. Christi)* sumus.

congilis *v.* gongylis.

***congiolus** (-zol-, -zul-), -i *m. de mensura quadam liquidorum i. q. congius parvus – kleiner 'Congius':* REGISTR. Trident. I 117 (a.1220) *debet solvere* omni anno unum co⟨n⟩zolum vini. 126 omni tercio anno unum conzulum de vino. *ibid. al.*

congiro *v.* congyro.

congius, -i *m. vel* **congium,** -i *n., rarius (l.30)* **congia,** -ae *f. script.:* cugn-: BOTAN. Sangall. 25,1 in cugno. conci-: *l.28.* conçi-, conzi-: *l.23sqq.26.* condi-: *l.27.* conti-: *l.27.30.* -çus, -zus: *l.25sq.*

de mensura quadam liquidorum fere i. q. chus, situla – etwa: Kanne, Eimer (cf. GLOSS. II 356,13 St.-S. -us eimber vel zuber. 765,30 -um mezeimpri. *al.):* **1** *de mensura sex sextariorum:* COMPOS. Luc. I 4 sextarius lib. III (II *Svennung p.55sq., recte ut vid.*), cong⟨i⟩us ... lib. XII. DICUIL. epist. cens. 148 (Cod. Paris. N. A. 1645 f.10^{v}) si ... fuerint sex *(sextarii),* chus vel -us extat. ABBO SANGERM. bell. 3,45 -a (gloss.: mensuras). *al.* **2** *de vini mensura variae quantitatis:* RATHER. epist. 16 p.76,18 quot -a vini ... sufficiant clericis. CHART. Bund. 304 p.225,32 (a.1140) pro -zio uno vini. CHART. Tirol. 672 p.130,40 -çium unum. REGISTR. Trident. I 116 unum -zium Tridentinum de vino. 117 unum -çum. 118 p.100,24 unum -zum de Perzene vini. 132 duos -zios de vino ad -tium Trentinum. CHART. Bund. 644 pro VI -diis musti. CHART. Tirol. notar. I 443 in quatuor -ciis de vino bono. CHART. Ticin. 37 p.84,12 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I. 1929) -tias sex vini. *saepe.* *Dinter*

***conglebatus,** -a, -um. (gleba) *stabilitus – gefestigt (in imag.):* EPIST. Bamb. 32 p.529,12 (a.1138) unanimitatem ęcclesiae et regni in hoc quasi cespite caritatis humore -am scindere non debuimus.

conglisco (-esco), -ere. *concrescere – (empor)wachsen (in imag.):* CAND. FULD. Eigil. II 21,22 qua *(columna)* fidei merito nunc hic plebs advena Christo subrigitur templumque Deo -escit (coalescit *ed. ex nota marg. Broweri*) in almum *(cf. Vulg. Eph. 2,21).*

conglobatim *adv.* **1** *glomeratim, confertim – zusammengeballt, geschlossen:* BALTH. Fridol. 23 molem ... arboris ... videbat terra tenus inclinatam omnesque ramos ... admirabatur quasi -m Deo se humiliasse *eqs.* **2** *sermone secundum argumenta disposito – thematisch zusammengefaßt:* WILLIB. Bonif. 6 p.26,13 ut ... subtilius bonorum eius exempla -m ad memoriam revocemus.

conglobatio (-cio), -onis *f.* **1** *congregatio – Versammlung:* NICOL. I. epist. 86 p.449,19 dum ad electionem episcopi populariis fieret in ecclesia -o *eqs.* **2** *grex, caterva – Schar, Menge:* **a** *de hominibus:* ALDH. epist. 5 p.490,16 lurconum -o lectorum. **b** *de avibus i. q. examen – Schwarm:* GESTA Ern. duc. I p.31,31 avium ... frequens et miranda -cio eis *(sc. nanis)* obviam ruit.

conglobo, -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: *p.1401,25.* -cl-: *p.1401,52.* -ber- *(var. l.): p.1401,36.*

I *de rebus:* **A** *comprimere, condensare, conspissare – zusammenballen, verdichten:* **1** *strictius:* **a** *de aere, lumine:* AMADEUS LAUS. hom. 5,124 (ed. J. Deshusses. 1960; s. XII.$^{med.}$) aer obtenebratus est et densa caligine -tus *(sc. in hora mortis Christi).* ALBERT. M. sent. 2,13,2 p.248^{b},21 lumen ... tunc in diversis partibus materiae coeli fuit dispersum ... et postea -tum est in stellis. **b** *de sanguine (usu medial. i. q. coagulari – gerinnen, stocken):* PAUL. AEGIN. cur. 176 p.102,21 sanguine ... circa ventrem -to (*3,31,4* θρομβωθέντος). TRACT. de aegr. cur. p.269,11sqq. GESTA Trud. cont. II 4,1 p.351,38 sanguis eius *(martyris)* -tus ... in sarcophago inventus est. GLOSS. Roger. II 414 sanguis congelatus vel -tus. **2** *latius c. sensu deminuendi i. q. coartare – zusammendrängen:* AGOB. apol. 1,3 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981. p.310) regnum cum extremitatibus suis -atur in unum in medio sui. **B** *coacervare, cumulare – (auf-, an)häufen:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* ALDH. epist. 9

[Konstanciak]

p.502,9 diversarum rerum ratiocinationes -ans *eqs.* ERMENR. ad Grim. 15 p.552,11 omnia in verbis variae reperta . . . in unam congeriem . . . -are. **b** *c. sensu parandi:* ALDH. virg. II 1254 tempestas saeva . . . martiribus . . . mortis discrimina mille -at. **2** *latius c. sensu augendi:* **a** *gener.:* HIST. Walc. 22 p.514,32 ut . . . apostolica auctoritas cum regali et imperiali firmitate -ta conglutinetur. **b** *mus.:* IOH. AFFLIG. mus. 23,32 simplices motus duplicare vel triplicare vel quovis modo competenter -are. **C** *coagmentare, coniungere – zusammenfügen:* **1** *strictius usu medial. (?intrans.: l.12) i. q. concrescere – zusammenwachsen:* **a** *gener.:* HRABAN. carm. 39,80 surget homo . . . undique -antibus membrorum conpaginibus *eqs.* **b** *medic.:* TRACT. de chirurg. 826 calore et humore deficiente non -atur *os fractum.* **2** *latius i. q. construere – er-, einrichten:* LIBER diurn. 99 p.131,19 venerabilia loca, quae a nobis in uno -ta atque adnexa sunt (*inde* SIGEB. GEMBL. Theod. 14 p.471,9 [privil. papae a.970] locus, qui a Deoderico . . . in uno -tus atque anexus est).

II *de anim.:* **A** *congregare, coadunare – zusammenscharen, versammeln (saepe medial.; refl.: l.25.32):* **1** *de hominibus (cf.* GLOSS. I 425,17 St.-S. -ti kisamanote. *al.):* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* CONC. Merov. p.209,1 pariter -ti *metropolitanus et comprovinciales.* AGNELL. lib. pont. 154 p.378,4 pontifex . . . misit . . . ad . . . ministros ecclesiae, ut se omnes in gremium cun-rent ecclesiae. VITA Leb. 6 in unum -ti *satrapae et alii* fecerunt . . . supplicationem ad deos. TRANSL. Modo. 32 p.304,1 clericis . . . cum monachis in orbem -tis. **β** *convocare – zusammenrufen:* ALDH. virg. II 619 -at in coetum disertos arte sophistas *augustus.* **γ** *refl. i. q. se (catervae) adiungere – sich (einer Schar) anschließen:* MIRAC. Hucberti 1,3 ipse praedictus se una cum illuc meantibus equester -vit. **b** *milit.:* RIMB. Anscar. 30 p.60,24 populi . . . -ti in unum coepere . . . resistere (REGINO chron. a.776 p.50,31 Saxones . . . i. u. -ti Heresburgh castrum adgrediuntur. HELM. chron. 7 p.18,28. *al.*). ANNAL. Fuld. II a.880 p.95,3 vicini . . . pariter -ti (-erati *var. l.*) Thuringios invadere nituntur (HELM. chron. 37 p.73,17. *al.*). TRANSL. Eug. Tolet. 20,8 (RevBén. 76. 1966. p.270) coeperunt simul -ti viam suam abire *milites.* ALBERT. AQUENS. hist. 1,7 p. 277[B] Ungari . . . ad septem milia -antur ad defensionem. GESTA Ern. duc. I p.13,2 quibus *(cuneis)* invicem -tis et ad pugnam . . . dispositis. *al. de pugna spiritali:* ALDH. virg. I 13 p.242,2 exercitus . . . -tos . . ., id est invisorum horrenda vitiorum agmina. virg. II 2580 haec *(Philargyria)* comites pravos, id est mendacia . . ., fraudes et fures . . . -at in cuneum cum falsis testibus. **2** *de animalibus:* **a** *in univ.:* EPIST. Teg. I 4 -tarum avium garritus cantando superare nequimus. **b** *c. colore quodam i. q. iugare – zusammenspannen:* VITA Theog. 1,21 bobus . . . iam vinculis, quibus inserta ista animalia -antur, implicitis. **B** *(circum)stipare, circumdare – umdrängen, umgeben:* CHRON. Salern. 155 p. 162,30 princeps Guaimarius . . . -clobatus Bardorum agmine. CHART. Mog. A I 451 p.358,28 (dipl. Heinr. V.) maxima militum et armorum copia -tus *archiepiscopus.* p.359,17.

adi. **conglobatus,** -a, -um. **1** *glomeris formam exhibens – knäuelförmig, zusammengeknäuelt* (*cf.* GLOSS. I 276,38 St.-S. -i zasamane kacliute): HONOR. AUGUST. cant. 1,9/10 p.375[D] murena est piscis . . . circulatus et -us. **2** *incurvus, contractus, distortus – zusammengekrümmt, verkrüppelt:* Iso Otm. 1,13 p.52[a],28 puerum omnibus poene membrorum iuncturis contractum atque -um. OLBERT. Veron. 9 hominem mirantur adstare longum, quem in globi speciem modo doluerant -um. STEPEL. Trud. 13 quidam . . . cruribus pectori adfixis -us.

subst. **conglobati,** -orum *m. qui confertim stant – Dichtgedrängte:* ALBERT. AQUENS. hist. 6,19 dux . . . omne genus iaculorum . . . in medium vulgus -orum cum suis contorquebat.

***conglobositas,** -atis *f.* **1** *de intestino i. q. segmentorum globosorum continuatio – Abfolge von Aussackungen, 'Haustren':* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,28 p.29a[v] ex oppilatione stercus in -e intestini exiccante *virtus expulsiva patitur.* **2** *de phantasmate daemonis i. q. concretio informis – Ungestalt:* VITA Hildeg. Bing. I 45 (PL 197,123[A]; a.1182/7) ipsa *(mulier)* . . . nigredine et fumo diabolicae -is obsessa erat. 51 p.126[C] vis altissimi . . . ad diabolicam -em . . . dixit: *'eqs'.*

conglomeratio, -onis *f.* **1** *gener. i. q. congeries, collectio – Anhäufung:* LIBRI Karol. 4,14 p.199,24 inter ipsam . . . suarum nugarum -em. 4,16 p.203,8 sensuum . . . inordinatas -es. **2** *medic. i. q. enaeorema, nubecula – wolkige (Harn-) Trübung, 'Nubecula':* Ps. GALEN. febr. 312 que *(urina)* si cum nebula fuerit quasi cogno-em *(corrupt. ex* cum glomeratione, *cf.* Ps. GALEN. puls. 26 quasi cum glomirationis. fragm. 2,1 quasi cumglomeracione. *sim. al.).*

conglomero, -avi, -atum, -are.

I *trans. (saepe medial.; refl.: l.44):* **A** *de rebus:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* **α** *(in glomus) convolvere – (zu einem Knäuel) aufwickeln:* CONR. MEND. Attal. p.131,30 mulier . . . coepit nere et filum contorquere, ut stamen digitis crispantibus et motu alterno vibrantibus fila -ret. **β** *(in acervum) congerere – (auf einen Haufen) zusammenlegen:* HARIULF. chron. 4,32 p.265,28 erant . . . sancta ossa confuso ordine -ta. **γ** *(in unum) colligere – sammeln:* VITA Poppon. 34 p.315,26 virus omne, quod per membra *hydropici* . . . diffundebatur, -tum . . . per gutturis meatum inundavit. **b** *techn. usu medial. i. q. commassari, conspissari, concrescere – (sich) verklumpen, festbacken:* THEOPH. sched. 1,30[med.] ne forte adhaereat molendino . . . et -etur *aurum.* 2,6 volve . . . fistulam . . ., donec -etur circa eam, quantum *vitri* volueris. *ibid. al.* **2** *latius:* **a** *accumulare – anhäufen:* LIBRI Karol. 3,21 p.145,31 quae . . . deleramenta in . . . synodi lectione -asse deteguntur. DIPL. Heinr. IV. 229 cum nobis simus conscii undique nos innumerabilia peccata . . . -asse *eqs.*

c. sensu (in cumulum) combinandi: HROTSV. Cal. 9,3 hic amens infelicis langworem amoris et negati taedium -ans sceleris. **b** *componere, fingere – zusammensetzen, -fügen, bilden:* ALDH. epist. 1 p.477,6 quomodo . . . metricae artis . . . instrumenta litteris, logis, pedibus . . . -entur (-antur *W*). RHYTHM. 39,17,2 Pannonia, a Penninis nomen que -at. **B** *de hominibus i. q. congregare, coadunare – zusammenscharen, (ver)sammeln:* **1** *in univ.:* THEODULF. carm. 8,2,11 hos *(peccantes)* . . . -a (*sc. Deus; cf. Vulg. Ier. 12,3* congrega). RUODLIEB XVI 24 amicis -tis. METELL. exp. Hieros. 2,291 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) dum tante -antur contra se vires. *al. refl.:* DIPL. Frid. I. 177 p.300,33 (ed. H. Appelt. 1975) alii innumerabiles ad expeditionem Polonicam se in unum -antes. **2** *c. colore quodam:* **a** *iungere, constituere – zusammen-, aufstellen:* HUCBALD. carm. 2,115 -ate choros, calvo celebrate choreas. **b** *consociare – zusammenschließen, vereinen:* FORM. Augiens. C 26 locus . . . iste . . . regularis vite normam ducencium partem . . . -at.

II *intrans.:* **A** *de rebus i. q. conglobari – sich zusammenballen:* CARM. Scot. II 1 probl. 2,18 aether densatur in imbres, -ant nubes. **B** *de hominibus i. q. convenire – sich zusammenscharen:* ALDH. virg. I 13 p.241,21 quot sceleratorum satellites . . . manipulatim -ent.

adi. **conglomeratus,** -a, -um. *incurvatus, contractus – zusammengekrümmt, verwachsen:* MIRAC. Trud. 17 ita . . . erat -a *mulier quaedam,* ut nullo modo valeret sursum respicere.

***conglorificatio,** -onis *f. de beatitudine aeterna i. q. clarificatio(nis communio), glorificatio – (gemeinsame) Verherrlichung:* GODESC. AQUENS. opusc. 4,2 p.133,5 quos *(martyres)* inseparabiles passione et -e, inseparabiles etiam habetis *(sc. fratres)* ad Deum pro vobis intercessione.

conglorifico, -avi, -atum, -are. **1** *usu eccl.:* **a** *strictius i. q. una glorificare, clarificare – mit-, zugleich verherrlichen:* **α** *spectat ad gloriam Dei (trini) praedicandam:* GODESC. SAXO fragm. p.22,1 -andam trinam deitatem. ANSELM. HAV. dial. 2,22 p.1200[A] adoras spiritum cum patre . . . et filio coadorandum et -andum (ALBERT. M. summ. theol. I 7,31,3 p.246,30 [ed. D. Siedler. 1978] c. p. et f. simul adoratur et -atur *spiritus sanctus* [*cf. Conc. II 1,2 p.80,14 ed. Schwartz* συνδοξαζόμενον]). ERINH. Heimer. 8 cum sanctorum panduntur gesta tuorum, qui simul ipsa facis, merito -aris *(sc. Deus).*

[Konstanciak]

β *spectat ad gloriam (vitae aeternae) sanctis concessam:* CHART. Mog. A II 135 (ed. P. Acht. 1968; a. 1150) ut pontificem . . ., quem signis evidentibus inter sanctos -tum cognoscimus in cęlis, . . . honoretis. **b** *latius i. q. gloria coaequare – an Herrlichkeit gleich machen: v. p.1189,17.* **2** *usu communi i. q. (omnium consensu) probare, accipere – (einhellig) billigen, annehmen:* ALBERT. M. pol. 5,6[11] p. 500[a],14 utilissimarum legum . . . et -tarum (*p.1310[a],15* συνδεδοξασμένων) . . . ab omnibus politizantibus.

conglorior, -ari. *congratulari, congaudere – sich mitfreuen:* ENGELH. WIRZ. Burch. praef. p. 5,12 satagebam . . . vobis in omnibus secundum apostoli dicta *(Vulg. I Cor. 12,26)* seu compati vel -ari. CONST. I 203 p. 280,7 ut hii, qui tribulationibus nostris . . . communicaverunt, . . . felicissimis eventibus nostris ac gloriosissimis triumphis . . . participent et -entur (congratulentur *S, cf.* DIPL. Frid. I. 351 p. 191,24 [ed. H. Appelt. 1979]).

***conglutinabilis,** -e. *qui in statum cohaerentiae mutari potest – in Kohärenz überführbar:* ALBERT. M. meteor. 4,2,15 p. 767[b],13 corpora mixta non solum coagulabilia sunt et impinguabilia et -ia *eqs.*

***conglutinarius,** -a, -um. *de medicamine glutinoso i. q. colleticus – zusammenziehend:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 36a[v] fiat . . . sinapisma ex eo *(sanguine draconis),* id est emplastrum -um et coherens.

conglutinatio (-cio), -onis *f. coniunctio arta, firma – enge, feste (Ver-)Bindung:* **I** *proprie:* **A** *de actione vel processu:* **1** *strictius de conexione glutine, ferrumine (l. 35.37), umido facta i. q. collesis – das (Zusammen-)Kleben, 'Verschmelzung':* ALBERT. M. meteor. 4,2,6 p. 755[b],7 -o . . . est partium quaedam colligatio per humidum partes sicci retinens *eqs.* p. 756[a],12 liquefactio coagulationi opponitur, defluxio autem -i. 4,2,7[capit.] de . . . causa . . . coagulationis et -is. miner. 3,2,1 p. 76[a],46 quod *(siccum terreum)* impedit -em, eo quod -o unius cum altero est per virtutem humidi. p. 76[b],16 gratia humoris viscosi, qui est in illo *(argento vivo),* fit -o. *ibid. al. v. et p.1345,19.* **2** *latius:* **a** *processus coalescendi, concretio – das Zusammenwachsen:* **α** *natur.:* ALBERT. M. animal. 1,185 quando fiunt ossa, tunc . . . unum fluit in aliud et conglutinantur fortissima -e. summ. theol. I 12,50 p. 519[b],42 in illis *(insertionibus)* . . . -o fit ab humore, qui procedit ab inserto *eqs. de coalitu:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,3 p. 26b[r] *membra,* ut sunt digiti vel labia, que -e vel adherent et non separantur vel *eqs.* **β** *medic. i. q. consolidatio, sanatio – (Ver-)Heilung:* DYASC. p. 188[b] fracturis . . . capitis herba *(sc. vettonica)* . . . -em prestat. TRACT. de chirurg. 812 materia ex ossis nutrimento superveniente quasi gumma efficitur, unde -is complementum sequitur. BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106[E] -o vulneris renovati elongatur a facilitate -is vulneris recentis. 1,14 p. 111[G] significatio, quod ulcus conglutinatur -e bona, est *eqs.* WILH. SALIC. chirurg. 2,26 p. 340[H] medicus intendit consolidationem ac -em partium membrorum ad invicem. *al. remissius de constrictione:* WALTH. AGIL. med. 6 p. 99,47 prima *intentio* est prohibitio causarum dilatationis *(sc. renum),* secunda -o, tertia confortatio. **b** *conspissatio, densatio, induratio – Verdichtung, Verfestigung:* ALBERT. M. meteor. 4,2,12 p. 765[b],11 -em (*p.384[a],11* πῆξις) . . ., quae fit per humidum viscosum, . . . esse quamdam speciem arefactionis. miner. 1,1,2 p. 3[b],6 terra pura lapis non fit; . . . vincens enim in ea siccitas non permittit fieri -em. ANON. aqu. 11[capit.] de aqua in mercurii congelatione et -e. *v. et p.1239,55. 1392,51.* **B** *de statu vel qualitate:* **1** *cohaerentia – Zusammenhalt, Kohärenz:* ALBERT. M. summ. creat. II 2,80,2 p. 657[b],10 quod mundus esset unus -e, quae est per naturam. meteor. 2,3,2 p. 566[a],18 unum eorum *(elementorum)* dominatur in substantia, quod est terra (altera *ed.*), alterum autem praestat illi continuationem et -em, quod est aqua. veget. 4,15 ab aqua *habent plantae* -em (*cf. Arist. p.822[a],15* σύμπηξις) sive continuationem. *ibid. al.* **2** *virtus glutinatoria – (zusammen)heilende Wirkung:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,18 p. 116[D] in quibus *(medicinis)* est exiccatio et -o. **3** *qualitas glutinosa – leimartige Konsistenz:* TROTULA praef. p. 4,1 quia humores sunt spissi et viscosi, ideo propter -em eorum exitus impeditur. **C** *de rebus (usu meton.):* **1** *compago, iunctura – Zusammenhang, Gelenkstelle (in imag.):* CONST. II 424,22 (a. 1265) cadavera tua *(sc. Romae)* singulis sue denervacionis -cionibus dissoluta . . . recolligendo sanare *eqs.* **2** *materia glutinosa – leimartige Substanz:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 21a[r] *cummi Arabicum* ponatur in aqua, donec conglutinetur, et ex tali -e humectetur lingua.

II *translate i. q. uni(ti)o – Vereinigung:* **A** *in univ.:* **1** *gener.:* EPIST. pont. Rom. sel. I 14 p. 79,8 caritatis -e compescite, quaeso, a . . . fratre *eqs.* DHUODA 3,10,156 (Sources chrét. 225. 1975) quid tibi . . . in dilectionis -e valeam . . . ostendere. ALBERT. METT. div. temp. 2 praef. p. 701,5 interior tua *(sc. Burchardi)* conversatio . . . memoriam tui . . . perpetua -e . . . mihi copulabit (*inde* VITA Burch. Worm. prol. p. 830,32). *al. v. et p.1406,69.* **2** *theol.:* WOLFHELM. ad Meginh. (MGScript. XII p. 186,14) fit longe alia -o intrantis Satanae et reproborum, quam ea, quae est Christi et electorum. ALBERT. M. euch. 3,1,9,3 p. 277[a],30 sic fit -o, qua anima diligens adhaeret Christo dilecto. **B** *c. colore quodam:* **1** *coadunatio – Zusammenlegung:* CHART. Georg. 6 (ArchÖstGeschQuell. 9. 1853. p. 259,28; a. 1150) ut . . . illa predicta locorum -o . . . nostris placeat . . . successoribus. **2** *contractio – Verschleifung (cf. H. Lausberg, Handbuch d. literar. Rhetorik. 1960. § 492):* ALDH. ad Acirc. 9 p. 78,18 sinalipharum velut quaedam -o et explosa collisionis additamenta. **3** *tenacitas – das Festkleben, -halten (an):* HILDEG. scivias 3,8 l. 388 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIII[A]. 1978) nolo *(sc. gratia Dei)* esse in opere, quod pertinet ad -em obduratae perversitatis.

***conglutinativus,** -a, -um. **1** *adi.:* **a** *natur. et techn. i. q. glutinatorius, compactivus – feste (Ver-)Bindung schaffend:* **α** *firmiter coniungens, ad ferruminandum aptus – fest verbindend, als Lot geeignet:* ALBERT. M. miner. 3,2,1 p. 76[b],12 aes . . . conglutinat ferrum et argentum prae aliis, cum liquescit, est -um metallorum. **β** *cohaerentiam efficiens – Zusammenhalt, Kohärenz bewirkend:* ALBERT. M. summ. creat. I 3,12,1 p. 424[b],39 ipsa *(aqua)* est -a et coniunctiva (summ. theol. II 11,52,1 p. 551[a],18 *a.* est continuativa et -a). meteor. 4,2,6 p. 755[b],20 efficitur humidum viscosum . . . et per consequens -um. **γ** *ad condensationem aptus – zur Verfestigung dienend, Verfestigungs-:* ANON. aqu. 11 capit. p. 69 (cod. S) aqua -a. **b** *medic. et pharm. i. q. colleticus, constrictivus, stypticus – zusammenziehend, -klebend, (wund)verschließend, (Ver-)Heilung bewirkend:* WALTH. AGIL. med. 35 p. 137,18 cibi convenientes ei *(infirmo)* sunt glutinativi . . .; -um est lac caprinum decoctum. ALBERT. M. veget. 6,112 omnes species guttarum . . . operationes habent stypticas et glutinativas (-as *LV*). THEOD. CERV. chirurg. 1,13 p. 140[C] cęteris *(sc. medicinis)* . . . laudabilior est viscosa, -a. BRUNUS LONG. chirurg. 1,10 p. 109[C] nulla est differentia inter incarnativum et -um *medicamen. ibid. iterum. al.* **2** *subst. neutr.:* *medicamentum colleticum, constrictivum, stypticum – zusammenziehendes, (wund)verschließendes Mittel, Adstringens:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 14a[r] ablata putredine . . . ponenda sunt -a. MAURUS urin. I p. 32,2 addendum est aliquod -um in siropo. WALTH. AGIL. med. 6 p. 99,49 -a et consolidativa sunt sicut succi stiptici.

conglutino, -avi, -atum, -are. *script.:* -ncl-: *p.1405,32. 1407,1. adde* GLOSS. I 60,23 St.-S. II 174,74. -tti-: *p.1406,28. adde* AETHICUS ISTER 75 p. 58,4. *struct.:* cum: *p. 1406,12.53.* in: *p.1405,68. cf. p.1406,20.45. metr.* -glŭt-: *p.1405,28. 1406,14.*

I *proprie:* **A** *de conexione i. q. arte, firmiter coniungere – in eine enge, feste (Ver-)Bindung bringen:* **1** *strictius i. q. glutine, ferrumine sim. coagmentare, compingere, componere – zusammenkleben, -leimen, -löten, -fügen (cf.* GLOSS. I 84,9 St.-S. -vit cafoakida. 319,10 -ta gelimit. *al.):* **a** *de glutinatione:* **α** *in univ.:* THEOPH. sched. 3,81[ex.] -entur haec duo ligna . . . glutine casei (URSO gloss. 60 p. 100,42 l. . . . diversa -antur g.). *al. in imag.:* ALBERT. M. euch. 3,1,9,3

p.277[a],26 dilectio, quae est gluten -ans diligentes se invicem Christum et animam. β *glutine solidare – verleimen:* v. *vol. I. p.1492,59.* γ *glutinando claudere – zukleben (in imag.):* EPIST. Ratisb. 2 p.277,18 ut palpebrę humore dubietatis -rentur. **b** *de ferruminatione:* EPIST. ad Hildeg. 83 p.304[c] ignis sine fervore ferrum ferro -are non valet. ALBERT. M. miner. 3,2,1 p.76[b],18 *argentum vivum* penetrat in ea, quae -antur et fortiter continet ea simul. *v. et p.1404,36.* **c** *usu vario:* α *in univ.:* HERM. SANGALL. Wibor. 1,20 (ed. W. Berschin. 1983) *Wiborada* consignans ... vas ... -vit omnem eius dissolutionem. GESTA Trev. 3 p.131,23 cuius *(Portae Nigrae)* lapides non cemento aliquo, set ferro -bantur. *in imag.:* BEDA ad Plegu. 16 dicendi ... ingenio testam ferrumque ... -are *(cf. Vulg. Dan. 2,43).* β *claudere – schließen:* VITA Annon. I 2,19 p.492[a],19 palpebris necdum plene sopore -tis. γ *construere – errichten, bauen:* AETHICUS ISTER 32 p.19,10 *Turchi* fecerunt acervum magnum lapide ac bitumine -tum. HIST. Torn. app. I 3 luteam hirundo -at casululam. **2** *latius:* **a** *coalere, consolidare – zusammenwachsen machen, lassen (medial. i. q. coalescere, concrescere – zusammenwachsen):* α *in univ.:* URSO qual. 571 -at ... et coniungit humiditas accidentaliter *eqs.* ALBERT. M. animal. 5,23 unus illorum *(vermium volantium)* post se trahit alium, ac si sit -tus illi. summ. theol. I 12,50 p.519[b],38 duo ligna -antur humore, qui fluit ab utroque ..., quod fit in insertionibus. *al. v. et p.1403,40. praes. sensu perf.:* BURCH. Iud. 186 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p.256; s. XIII.) collum cervici -atur ubi. β *de vulneribus, fracturis sim. i. q. consolidando sanare – (ver)heilen:* Ps. HELIOD. chirurg. 20 anarefe est, quod ... fit ... cum ... sarcitura ad -anda (conclinanda *ed.*) loca (22 ad -clutinanda l.). ODO MAGD. herb. 1715 plagas -at *centaurea.* 1769 cataplasma vulnera ... -at. MIRAC. Annon. 2,84 (Siegburg. Stud. III. 1966) ventris ... fractura ... -ta est. IOH. IAMAT. chirurg. 7,18 ita, ut ulcus -ari non possit. BRUNUS LONG. chirurg. 1,18 p.116[A] illud, quod ossa fracta -at. WILH. SALIC. chirurg. 2,14 p.336[C] natura tunc incipit locum nervosum -are mediante poro sarcoide. *al. adde:* ALBERT. M. veget. 6,112 gummi arabicum ... habet virtutem ... -andi. **b** *(col)ligare, continere – zusammenhalten, binden:* UFFING. Ida 1,14 fibrarum connexio dissociatos -at artus. Ps. BEDA mund. const. 1,97 (ed. Ch. Burnett. 1985) terra ... fatisceret, nisi aquarum humoribus -retur. HILDEG. phys. 4,25 terram ac arenam igne suo -at *calx.* ALBERT. M. meteor. 4,2,2 p.749[b],6sq. sicut farina per aquam -atur, ita siccum -atur per humidum. miner. 1,2,4 p.19[a],35 partem lapidis caemento non -tam. **c** *conglobare, conspissare, indurare – zusammenballen, verdichten, verfestigen (saepe usu medial.):* α *natur.:* HILDEG. phys. 4,3 onychinus ... de diversis nubibus -atur. ALFRED. ANGL. miner. p.45,4 vincens ... in ea *(terra pura)* siccitas non permittit eam -ari *in lapidem.* p.45,16. ALBERT. M. meteor. 1,4,8 p.514[b],22 materia simul -ta est *assub descendens.* 4,2,7 p.756[b],45 quaecumque ... sunt de materia aquae, nec ab igne -antur (*p.383[a],7* πήγνυται) nec coagulantur. *al. v. et p.1407,9.* β *alch.:* ANON. aqu. 11 p.72 haec ... aqua ... ipsum *(argentum vivum)* perfectissime -at. **B** *de adnexione i. q. firmiter adiungere – befestigen:* **1** *strictius:* **a** *agglutinare – an-, festkleben (cf.* GLOSS. I 516,44 St.-S. -tus est gilimit *a* zuogilimit ist *n):* MAPPAE CLAVIC. 60 -bis glutine cartineo *laminas stagneas* (COMPOS. Matr. 33,1). ALBERT. M. miner. 4,7 p.93[a],15 fit testeum vas ... et super illud vas fit simile illi et -atur in loco contactuum. WILH. RUBRUQU. itin. 29,39 (Sinica Franciscana I/3. 1929) adherebat *crucicula* pectori infirmi quasi -ta (-tanaca *C*). **b** *ferruminando applicare – an-, einlöten:* ARIBO FRISING. mus. p.46,6 quae *(laminellae)* sibi *(commissurae)* tenacissimo -entur stagno. p.46,13 in ipsam ... lineam plectrum arctissime -etur (-glutiretur *C*). **c** *affigere – anheften:* OLIV. epist. 6. p.309,24 invenit ... litteras -tas arche. *in imag.:* ERMENR. ad Grim. 6 p.541,3 -vimus tibi pennas dilectionis Dei et proximi. **2** *latius usu medial. i. q. inolescere – anwachsen:* TRANSL. Godeh. app. p.650,49 ut trunco manus -retur. ALBERT. M. animal. 4,42 caro ... frequenter est -ta (*p.528[b], 4* προσπέφυκε) et applicata testae *conchylii.* **C** *de liquatione usu mediopass. i. q. viscosum, glutinosum fieri – zähflüssig, leimartig werden:* HERACLIUS suppl. 9 p.265 ut ... calore ignis -tum est *vitrum eqs.* (*cf.* II 7 p.57,10 in tantum ... coqui facies *cinerem,* ut simul sit agglutinatus [-tus *P*]). TRACT. de chirurg. 348 ceram ... cum oleo solve ... cumque -tum fuerit *eqs. al. v. et p.1404,9.*

II *translate i. q. coadunare, unire – verbinden, verein(ig)en:* **A** *de hominibus eorumque animo:* **1** *gener.:* ALDH. virg. I p.229,2 Osburgae contribulibus necessitudinum nexibus -tae ... salutem. VITA Liutb. 3 -ta est subito mens illius *(Gislae)* in tantum cum ea *(virguncula),* ut *eqs.* HROTSV. Bas. 45 si ... prolis mentem proprii senioris eius *(servi)* ... iam -asset amori *magus.* CONR. EBERB. exord. 1,29 p.86,32 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) coenobia ... caritatis connexione et honoris in invicem exhibitione -ta. *al.* **2** *theol.:* RUD. TRUD. epist. p.319,45 spiritus Domini ... -at et connectit. OTTO FRISING. chron. 8,26 p.435,36 in illa ... civitate, ubi sic divina contemplatio omnes in id ipsum -ans beatificat, ut *eqs. spectat ad communionem:* WOLFHELM. ad Meginh. (MGScript. XII p.186,16; a.1076/79) si ... hoc corpus ita ab electis comestum et eis -tum, illis quoque -tis eidem *eqs.* **3** *publ. usu medial. i. q. se confoederare – sich verbünden:* **a** *se consociare – sich zusammenschließen:* PETR. CAS. (?) chron. 4,61 (MGScript. XXXIV p.524,11) agit ... papa cum principe aliisque Normannis, quatinus contra imperatorem -ttinentur. **b** *se associare – sich anschließen:* VITA Heinr. IV. 3 p.15,28 nonnulli Longobardorum ... illis -ti sunt, qui *eqs.* **B** *de rebus:* **1** *in univ.:* HUCBALD. harm. inst. p.116[b],4 nete diezeugmenon superioris *tetrachordi* ultima *(chorda),* ... inferioris autem prima ... utrumque -at. WIBALD. epist. 167 p.287,27 cur duae vocales ... -ari et conflari non possint? EBERH. ALEM. labor. 143 *grammatica* -at apte sermonis partes. ALBERT. M. metaph. 13,1,4 p.590,38 (ed. B. Geyer. 1964) 'accipere quascumque suppositiones' mathematicas et ad alia quaedam eas 'producere et -are' (*p.1090[b],30* συνείρειν) eas eis per adaptationes similitudinum. *al. v. et p.1401,7. de stirpe Christi ut vid. (ad rem cf. Ps. Orig. tract. 9 p.98):* RHYTHM. 40,12,4 gentes Moabiticę, in quibus † verbis *(leg.* Verbi *ut vid.)* se carnes -ant (-cl- *S 1*). **2** *c. colore quodam:* **a** *colligere, computare – zusammennehmen, -zählen:* AUREL. REOM. mus. 18,20 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) hi *(numeri definitionum)* in unum -ti XIIII ex se procreare visuntur. **b** *cohaerenter describere – zusammenhängend darstellen:* BURCH. URSB. chron. p.4,1 gesta quatuor imperatorum ... sub stilo hystoriographo non sunt -ta. **c** *(immediate) adnectere – unmittelbar folgen lassen:* NICOL. I. epist. 90 p.494,39 licet ..., quae nos post multa scripsimus, dictis superioribus -veritis. **d** *nectere, copulare – knüpfen, schließen:* DESID. CAD. epist. 1 (ed. D. Norberg. 1961) principes, iuxta quod antea cum ipsos habebamus -ta amicitia, ... amabiliter nos reciperunt. *v. et p.1141,28.* **e** *conflare, moliri – ins Werk setzen:* THIETM. chron. 8,6 ut ... hoc anulletur, quod infausta conspiracione -atur (-tum est CHRON. Thietm.).

adi. **conglutinatus,** -a, -um. **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. tenax – (an)haftend:* Ps. BEDA const. mund. 1,111 (ed. Ch. Burnett. 1985; s. XII.[in.]) -ior aqua est et magis adheret homini quam terra. **b** *latius:* α *(ex particulis) compositus – (aus Einzelstücken) zusammengesetzt:* ALBERT. M. veget. 6,177 potius partes ligni *palmae* videntur esse -ae quam continuae. β *de membris i. q. distortus – verwachsen:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 24 manus brachiis replicatae et ita -ae erant, ut *eqs.* **2** *translate:* **a** *arte coniunctus – eng verbunden:* TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 116,14; a.1164/68) due persone suo ... spiritali ... glutine, hoc est animorum coniunctione, -e sunt et confederate, cuius conglutinacionis ... signa ... sunt hominium et obedientia. **b** *intimus – innig:* BONIF. epist. 104 licet unus sit in oriente et alius in occidente, -a caritate numquam ... separantur (*ex Caes. Arel. serm. 29,1* -ante; *inde et* FORM. Salisb. 3,9,6

[Konstanciak]

[SBMünch. 1973/4. p.49] -clutinata caritate). **c** *firmus – fest.:* ALDH. ad Acirc. 1 nos . . . -i foederis pignus pepigisse.

subst. **1. conglutinans,** -antis *m. qui conglutinat, creator – Schöpfer:* GLOSS. psalt. Lunaelac. 138,5 (Spicil. Friburg. XX. 1974; ante 788) *Domine,* qui me . . . creasti, similitudinem plasmantis et -is.

2. conglutinatum, -i *n. quod coniunctum est – Zusammengefügtes, Verbundenes:* URSO gloss. 60 p.100,28 per humiditatem . . . res conglutinantur et -glutin⟨at⟩orum fit divisio. ALBERT. M. metaph. 5,1,7 p.224,4 (ed. B. Geyer. 1960) sicut ex multis conviscatum et -um et corpus dicitur unum. p.224,27 'secundum se autem' sunt 'continua, quaecumque non tactu sunt unum', sicut colligata aut -a (*cf.* summ. theol. I 6,24,1 p.143,44 [ed. D. Siedler. 1978]).

***conglutinositas,** -atis *f. qualitas glutinosa, tenax – leimartige, klebrige Konsistenz:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.23a^{r} quod *(lycium)* durum est et habens quandam -em.

conglutinosus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *glutinosus, viscidus, tenax – klebrig, leimartig, zäh(flüssig):* **α** *in univ.:* MAPPAE CLAVIC. 285 quoad spissum fiat et -um *mel.* URSO gloss. 60 p.100,41 humiditas -a sua humiditate coniungit (qual. 574 dum . . . h. venit ad ossa fracta . . ., ibi -a effecta partes separatas . . . quasi quodam glutino unit et c.). **β** *gluten naturale continens – kollagenhaltig:* TRACT. de aegr. cur. p.227,36 dieta . . . sit frigida et humida, -a, ut sunt pedes . . . porcorum. **b** *lutosus, uliginosus – lehmig, feucht:* ALBERT. M. meteor. 3,2,19 p.637^{a},43 insulae, quae limosae et -ae sunt, rarius tremunt. **c** *compactus – (ver)fest(igt):* ALBERT. M. miner. 1,2,1 p.15^{a},30 si inveniatur terra . . . non complete -a *eqs.* **2** *subst. neutr.: materia viscosa, tenax – klebrige Substanz:* TRACT. de chirurg. 269 eam *(spathomelem)* terbentinam intinge aut aliquo -o.

1. *conglutinum, -i *n. glutinum, ligamentum – Bindemittel, Band (in imag.):* ALBERT. M. euch. 3,1,9,3 p.277^{a},19 hoc in spiritualibus fit -o amoris *eqs.*

2. conglutinum *v.* conglutino *l.* 9.

***congluvies,** -ei *f. ingluvies, gula – Völlerei:* WALAHFR. exord. 20 p.493,10 prandentes . . . de parvis refectionibus usque ad ebrietatis ingluviem (-e 5) . . . prolapsos.

congn- *v.* cogn-. **congradior** *v.* congredior.

***congrandis,** -e. *mensurā aequalis – gleich groß:* NIVARD. Ysengr. 5,789 -is furno . . . lar. *Konstanciak*

***congratio(r),** -are *vel* -ari. *gratiam habere, gratari – froh und dankbar sein, freudig Dank sagen:* CARM. de Germ. 2,16,2 (MGPoet. IV p.130; a.888/97) ille domnum benedicit Germanum -ans.

***congratulamen,** -inis *n.* **1** *actio congratulandi – Freudenbezeigung:* GONZO Geng. 13 p.648^{B} parens uterque . . . facto . . . invicem festivo -e Florinas properant pro gratiarum reddenda actione. **2** *gaudium, laetitia – Freude:* VITA Ger. Bron. 16 p.666,46 legatarii -e magno gavisi.

congratulatio (-cio), -onis *f.* **1** *actio congratulandi, gratandi – Freudenbezeigung, Bekundung der (freudigen, dankbaren) Anteilnahme:* **a** *in univ.:* MIRAC. Liutg. I 2 cuius . . . celebrata -e miraculi. ANNAL. Hild. a.1036 p.41,10 nobilis prosapie tyro, Bruno nomine, . . . cum generali -e quorumque Christi fidelium idem antisticium . . . accepit. VITA Hildeg. Bing. I 5 (PL 197,95^{B}) ipse *(papa)* . . . omnium mentes et voces in laudem conditoris et -em excitavit. *al. expressius i. q. gratulatio – Gratulation:* LIUTPR. antap. 5,1 concurrentibus undique ad regem -is causa proceribus. *ibid.:* post -is satietatem. **b** *c. sensu adhortationis:* ALBERT. M. summ. theol. II 9,36,4 p.397^{b},37 *Christus* in pugna confortatione non indiguit, sed -e pugnae, quae ad tantam victoriam terminabatur. *v. et p.1408,40.* **c** *c. sensu gratiarum actionis:* BEBO ad Heinr. 1 p.484,8 debita -is munera quamvis . . . denegentur ab ore, plenius tamen presentantur in mente. *al. cf. p.1408,44sq.* **2** *actio congaudendi, collaetandi – Mitfreude, (an)teilnehmende Freude:* CHART. episc. Halb. 149 l.50 (a.1120) eius *(ecclesiae)* . . . profectum fideli -e prosequentes. ALBERT. M. nat. bon. 152 p.63,81 (ed. E. Filthaut. 1974) loqui in . . . gratiarum actionem ad Deum, ad proximum autem in sermone exhortationis et -is et compassionis (INNOC. IV. registr. B 57 p.44,30 Perusinis adesse tenemur per -em in prosperis et per conpassionis consortium in adversis. *al.*). *v. et p.1391,22.* **3** *gaudium, laetitia – Freude:* HRABAN. hom. II 105 p.344^{A} nos . . . a Domino coronam iustae -is accepturos. ARNOLD. LUB. chron. 5,28 p.207,17 servi Dei in magna fuerunt exultatione et spiritali -e (gratulatione *var. l.*). CAES. HEIST. hom. exc. 68 vox ista *(sc. Vulg. Luc. 2, 48)* vox est -cionis, non increpacionis. STATUT. ord. Teut. p.26,17 hunc . . . ordinem . . . -cionis oculo *(theod.:* mit vrôlichen ougen) . . . summi pontifices intuentes *eqs.* INNOC. IV. registr. B 65 p.52,11 etsi novam -is materiam nobis attulerit, quod *eqs.* WILH. RUBRUQU. itin. 19,5 (Sinica Franciscana I/3. 1929) ex -e, quia audiveratis eos esse christianos. ALBERT. M. Iob 20,23 (ed. M. Weiss. 1904) affectum -is ad iustitiam *eqs. al.*

***congratulator,** -oris *m. qui (alii) congaudet, congratulatur – einer der (mit einem anderen) die Freude teilt:* PAUL. BERNR. epist. (ed. J. v. Pflugk-Harttung, Iter Italicum. 1883. p.472,32; c.1134) petimus, ut si vos invenistis *scripta* . . ., nos inventionis vestrę -es . . . habere velitis.

***congratulatorius,** -a, -um. *gratulationem continens, gratatorius – (Mit-)Freude bekundend, Glückwunsch-:* CHRON. Albr. a.1214 p.902,15 litteras . . . super victoria ista -as.

congratulor, -atus sum, -ari. *metr.* -gră-: *p.1409,2.* **1** *gratulari, gratari – seine Freude bezeigen, (freudige, dankbare) Anteilnahme bekunden:* **a** *strictius:* **α** *in univ. (interdum expressius i. q. gratulationem facere – gratulieren, e. g. l.32.38):* BRUNO MAGD. bell. 117 p.109,30 Ekkibertus . . . eventum belli . . . expectans, ut, cui parti victoria cederet, ei -ando socius accederet. TRANSL. Modo. 40 salutatis canonicis sibi *(abbati)* -antibus et de prospero adventu suo Deum collaudantibus. VISIO Godesc. A 8$^{capit.}$ (ed. E. Assmann. 1979) qualiter angelus . . . iustis -ando alios redarguerit. ALBERT. M. epist. Dion. 11 p.551,8 (ed. P. Simon. 1978) quam *(epistulam)* . . . Dionysius ad Apollophanem scribit iam conversum -ans sibi de consecuta salute. *al. cf. l.72.* **β** *accedente sensu adhortationis:* ALBERT. M. summ. theol. II 9,36,4 p.397^{b},18 est confortatio congratulationis, qua aliquis fortissime pugnanti et fortiter contra hostem stanti -atur, dum est in pugna. p.398^{a},2 confortatio illa *(sc. angeli, cf. Vulg. Luc. 22,43)* fuit -antis Christo in pugna. **γ** *gratias agere – danken:* HROTSV. Sap. 1,2 -or tuae almitati. 5,15 -or tibi, Christe, qui tantillulae victoriam praestitisti puellulae. **b** *latius:* **α** *favere, adnuere – Wohlwollen entgegenbringen, (freundlich) billigen:* DIPL. Ludow. Inf. 20 p.126,34 fidelium nostrorum suggestionibus libenter annuimus iustaeque . . . eorum petitioni -ando paruimus. DIPL. Loth. III. 4 p.5,41 piis votis faventes et -antes . . . decernimus. *expressius i. q. (libenter) assentiri – (bereitwillig) zustimmen:* CHART. Salem. 32 p.51,5 (a.1184/89) coram H. comite . . . et . . . plebano presente et -ante . . . fratribus illud . . . contradidit. *fort. huc spectat:* CONC. Karol. 61 app. 1 p.797,39 generali conventui -antes hanc subscriptionem . . . ediderunt. **β** *gaudenter adesse – freudig teilnehmen:* EPIST. Worm. I 14 p.30,25 si vestrę receptionis adventui digne -ari possem, nihil eo libentius facerem. **γ** *blandiri – zutraulich begegnen:* VITA Phil. Cell. 3 optemperabat . . . in omnibus praeceptis divinis, quamobrem et irrationabilia animalia -bantur illi. **2** *congaudere, collaetari – sich mit-, gemeinsam freuen* (*cf.* GLOSS. IV 6,10 St.-S. -amini ebanfreuuet): VITAE abb. Acaun. 9 (MGMer. VII p.335,23) -batur . . . pie in Christo laetantes (laetantibus *B*) *Achivus.* THIETM. (?) chron. 5,17 letare Mersburg, hiis -are *eqs.* DIPL. Heinr. III. 114 si quid his adversi contigerit, . . . compati eorumque prosperitati . . . -ari. BERTH. (?) annal. praef. p.269,4 noli super me plorare, quin potius mihi tripudiando -are. BERTH. RATISB. serm. 19 p.101,10 ut omnes angeli sibi *(Deo)* -entur. CONST. II 437 quia constat . . . civitatem vestram . . . in consorcium . . . pacis esse receptam, vobis quam plurimum -amur. *al. adde:* HRABAN. carm.

[Lošek]

41,14,10 cum quibus *(sanctis)* . . . gaudet hic Victoricius . . ., Gentianus martyr -ando manet. **3** *gaudere, laetari – sich freuen* (*cf.* GLOSS. II 749,32 St.-S. -tus froenter): **a** *strictius:* EPIST. Aldh. 2 p.496,18 ne quando invisi . . . aemulorum cunei . . . tripudiantes -entur, si *eqs.* ARBEO Corb. 15 p.203,17 qui *(Crimoldus)* tanti pontificis -batur adventui. RIMB. Anscar. 7 p.28,14 ipse -ans eius benivolentiae *eqs.* HROTSV. Abr. 9,6 -antes laudemus, laudantes glorificemus . . . Dei filium, qui non vult perire, quos . . . redemit. lib. 2 praef. 2,1 alieno profectui. EPIST. Teg. I 32 virtutibus vestrę laudabilis famę . . . -amur. VITA Otton. Bamb. III 1,10 p. 14,3 (ed. J. Wikarjak. 1966) in se reversus episcopus . . . -ari ceperat visioni. HERM. IUD. conv. 2 p.74,21 (ed. G. Niemeyer. 1963) illi *(christiani)* curiositati mee -antes *eqs. al. v. et l.26.* **b** *latius de rebus fere i. q. amare, delectari – lieben:* **α** *seq. inf. c. sensu consuescendi:* AUREL. REOM. mus. 18,15 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) plagis triti octonarium in suis divisionibus -atur recipere numerum. **β** *seq. obi. c. sensu amplectendi:* AUREL. REOM. mus. 19,48 (ed. cit.) is *(tonus)* ypodoricam plus quam prior -atur vocem.

adv. ***congratulanter.** *cum gaudio, gratanter – mit Freuden, freudigen Herzens, gern:* BERTH. (?) annal. a.1076 p.287,49 his, quae litterae innotuerant, -r acceptis. a.1077 p.298,26 eum *(regem)* -r magnificabant et venerati sunt *Saxones.* EPIST. Hann. 36 p.77,3 quanta . . ., putas, . . . ego . . . iocunditate exultim congratuler, -r exultaverim.

congredior, -gressus sum, -i. *script.* -grad-: *p.1410,3. usu pass.: p.1410,10sq.*

I *una (c. aliquo) incedere – miteinander gehen, gemeinsam auftreten:* **A** *strictius:* THIETM. chron. 8,29 tres lupi semper -ssi. **B** *latius i. q. comitari, se adiungere – gemeinsam einhergehen, sich zugesellen:* ALDH. virg. II 2699 his *(sc. contentioni et haeresi)* . . . -itur praesumptio trux novitatum.

II *concurrere – zusammentreffen, aufeinander zugehen:* **A** *convenire – zusammenkommen:* CARM. de Karolo et Leone 505 rex . . . et . . . Leo pastor . . . -ssi inque vicem vario sermone fruuntur. RUODLIEB IV 159 vobis -imur de nostris ac famulamur. **B** *(hostiliter) occurrere – (zum Kampf) gegeneinander vorrücken (cf.* GLOSS. II 409,31 St.-S. -i engagine gân. 647,9 -ssus ingagangangenter. *al.):* WALTHARIUS 182 iam . . . infra iactum teli -ssus uterque constiterat cuneus. **C** *confligere, contendere, pugnare, certare – zusammenstoßen, kämpfen, streiten (cf.* GLOSS. II 430,5 St.-S. -i givehtan. 585,20 -i samanfehtan. *al.):* **1** *strictius:* **a** *milit.:* HEITO Wett. 27 infidelium turbis -ssus temporalis vitae dispendia est passus *Geroltus comes.* ANNAL. Fuld. II a.864 cum regis exercitibus -i non auderet. HROTSV. Gall. I 9,1 resistamus fortiter et -amur viriliter. ADALB. MAGD. chron. a.907 Bawarii cum Ungariis -ssi multa cede prostrati sunt, in qua congressione *eqs.* WALTHARIUS 1285 hora secunda fuit, qua tres hi -untur. THIETM. chron. 4,38 -entibus . . . ex utraque parte militibus. BERTH. (?) annal. a.1075 p.279,32 bello . . . -i (a.1079 p.320,2. *al. cf.* a.1079 p.319,49 pugna. p.321,52 armis). HIST. de exp. Frid. imp. p.45,13 cives . . . cum nostris acerbiter -entes. p.56,3 Pataviensis episcopi militare agmen . . . cum agminibus Grecorum -ens *eqs. saepe.* **b** *iur. de certamine singulari:* THIETM. chron. 3,9 -ssi sunt hii iudicio . . . singulari certamine. WIPO gest. 33 p.52,19 duo pugiles -ssi sunt *eqs.* LAMB. HERSF. annal. a.1070 p.113,22 ut . . . obiectum crimen -ssus cum accusatore suo manu propria refelleret *dux.* CHART. Burgenl. I 558 p.369,20sqq. quod pars utraque debeant producere pugilem -ssum . . ., qui . . . in armis et in equis secundum regni consuetudinem approbatam coram nobis debent -i in duello pugnaturi *eqs. al.* **c** *usu communi:* **α** *in univ.:* HROTSV. lib. II app. 2,30 haec fera -itur sanctis virtute draconis *(cf. Vulg. apoc. 13,1sqq.). in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,112 -ior *(sc. Pudicitia),* ne tu *(sc. Libido)* quemquam . . . lacessas. **β** *luctari – ringen:* TUTO opusc. 1,6 p.18,16 iste *(Iacob)* apparenti *angelo* audacter -itur. *spirit. c. sensu deliberandi:* EPIST. Mog. 23 p.359,27 cum -ior mecum in conscientia mea. **2** *latius:* **a** *ludo contendere – sich im Spiel messen:* BERNH. GEIST. palp. 1,399 fac, ut vincaris, domino si -aris. **b** *disputare – diskutieren:* EPIST. Ratisb. 7 p.295,21 cogens animum illius, quicum *(sic?)* -graditur, per . . . propositiones accedere ad ea, quę concludenda sunt.

III *accurrere – hingehen, zugehen (auf):* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* ECBASIS capt. 758 *vulpes* -itur quercum, cui sciverat adfore pardum. **2** *aggredi, adoriri, impugnare – angreifen* (*cf.* GLOSS. II 544,78 St.-S. -imur anigibicchit uuerden): ADALBOLD. Heinr. 17 illo *(Ottone)* . . . fugiente Teotonicorum acies minuitur et iterum a multis -ssa devincitur. VITA Heinr. IV. 3 p.15,10 licet eos in pugna -ssos vinceret, victos fugaret. **B** *translate:* **1** *adire, appellare – angehen (um), sich wenden (an):* DIPL. Otton. I. 455 *Adaluuit* nostram coniugem . . . in hęc verba supplicatura -ssa est *eqs.* **2** *invehi, increpare – anfahren, schelten:* CONSTANT. METT. Adalb. 15 inter disputandum . . . sacerdotes acerrime -itur *rex.*

subst. **congrediens,** -entis *m. pugnator, bellator – Kämpfer, Krieger:* THIETM. chron. 7,46 eo die propter nocentem ex utraque parte -ium tot inculpabiles ceciderunt. 7,52 p.462,26 conveniunt ibidem fures . . . et a -bus devicti laqueo traduntur. *v. et p.1347,64.* *Lošek*

congregabilis, -e. **1** *de anim. i. q. sociabilis – gesellig (lebend):* ALFAN. premn. phys. 1,55 p.15 a natura . . . -e (*PG 40,521*^{A} συναγελαστικόν) et civile animal factus est homo. **2** *de rebus i. qui colligi potest – der Ansammlung fähig:* ALBERT. M. animal. 6,121 humidum . . . levius est et minus et ideo facilius in unum -e.

***congregamen,** -inis *n. conventus – Gemeinschaft:* TRAD. Salisb. I 1 p.253,17 (a.987) *praesul* data . . . monastico . . . -i (-e *cod. a. corr.*), ni maiora adderet, putans valere non sufficere.

congregatim *adv.* **1** *una – gemeinsam:* **a** *de hominibus i. q. communiter – in Gemeinschaft:* REIMBALD. LEOD. (?) ord. eccl. 9 (PL 213,814^{B}; s. XII.^{1}) omnes aut pene omnes monachi -m habitant. **b** *de avibus i. q. gregatim – im Schwarm:* ALBERT. M. animal. 7,75 quaedam . . . aves volant -m (*cf. p.597*^{b}*,29* ἀγελαῖοι . . . εἶσι). **2** *catervatim – in Scharen:* HELM. chron. 101 p.199,26 ut -m ad Pomeranos . . . fugere cogerentur *Slavi.*

congregatio (-cio), -onis *f. script.:* -graeg-: TRAD. Lunaelac. 22. -grig-: DIPL. Merov. I 69 p.62,13. -eca-: DIPL. Merov. I 67 p.60,28. *v. et p.1411,61.*

I *spectat ad anim. (fere homines; ad animalia: l.70sqq.):* **A** *de actione:* **1** *strictius:* **a** *actio conducendi – Zusammenführung:* RUP. TUIT. vict. 10,21 p.334,10 (ed. R. Haacke. 1970) quod Iudeorum, qui in omnes gentes captivi ducti sunt, -o debeat fieri *eqs.* 10,22 p.335,21. **b** *congressio – Zusammenkunft:* CAPIT. reg. Franc. 72,10 ut de . . . vilibus personis -o ⟨non⟩ fieret in ecclesia. CHART. Wirt. VI 1638,5 p.31,16 (c.1262) in hiis *(domibus)* . . . nunquam permittantur fieri choree, . . . -es mulierum. CHART. Lux. IV 126 p.185,35 cuneorum seu exercituum -o. *al. in malam partem:* THIETM. chron. 8,22 -es multae mihi ad nocendum . . . factae. **2** *latius i. q. unitio – Einigung:* ALBERT. M. div. nom. 11,2 p.410,51sq. (ed. P. Simon. 1972) quia pax consistit in quadam -e, ideo divinam pacem nominat principem -is (*cf. PG 3,948*^{D} ἀρχισυναγωγόν). **B** *de statu vel meton.:* **1** *gener. i. q. grex – Schar:* **a** *de hominibus i. q. coetus, caterva – Gruppe, Menge* (*cf.* GLOSS. I 690,60 St.-S. -em menigi): WILLIB. Bonif. 6 p.34,8 servorum Dei plurima ad eum tam lectorum quam etiam scriptorum . . . -is convenerat multitudo. CONC. Karol. 39^{A},118 sunt . . ., qui numerosam cleri -em volunt habere. UNIBOS 63,3 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. 1956. p.266) sutorum -o. THIETM. chron. 8,15 invisa -o. HUGO HONAUG. hom. 2,43,5 (ArchHistDoctrLitt. 42 [34]. 1967. p.215) -o . . . nunquam est nisi plurium. CHART. Raitenh. 253 p.206,30 ut . . . ad illam *(ecclesiam)* -cio fluat fidelium. *saepe. v. et p.266,60.* **b** *de animalibus i. q. armentum, examen – Herde, Schwarm:* ARBEO Emm. 44 puellula . . . progressa ad -em cure pastoris. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.117,29 que *(aves)* refugiunt ad

[Dinter]

societatem et -em aliarum. ALBERT. M. animal. 7,96 piscium. 8,35 -o talium *(sc. equarum)* vocatur equatium. 8,145 quaedam *(apes)* habitant in -e. *ibid. al. de civitate apium: v. l. 19.* **2** *publ.:* **a** *consilium (publicum), contio – Volksversammlung (cf.* GLOSS. I 728,26 St.-S. sinagoga dinghus vel -o vel ipse locus. IV 177,28 contio gethinge -o): HEINR. LETT. chron. 19,3 p. 124,19 congregaverunt Lyvones -em suorum. 23,9 p. 165,27 processimus ad villam . . ., ubi maia eorum et -o fuit. *al.* ALBERT. M. pol. 4,10[1] p. 388[a],27 primum est 'circa -em' (*p. 1297[a],17* περὶ ἐκκλησίαν), . . . quando congreganda est multitudo propter aliquid *eqs.* 6,4[1] p. 590[a],32 debet studere legislator paucas facere -es. *al.* CHART. Burgenl. II 180 p. 126,24 cum . . . accessissemus . . . ad -cionem faciendam. *al.* **b** *communitas – (staatliche) Gemeinschaft:* ALBERT. M. metaph. 2,11 p. 102,60sq. (ed. B. Geyer. 1960) non potest perfici civilitas sine -e nec -o potest esse sine republica. *per similitudinem de apibus:* ALBERT. M. animal. 4,88 haec *(apis)* non habet regem neque custodit civilitatem alicuius -is. **3** *eccl.:* **a** *concilium (ecclesiasticum), synodus – Kirchenversammlung, Konzil, Synode:* CONC. Merov. p. 56,5 ne -o sancta sine aliqua definitione discederet. p. 168,1 universa sacerdotalis -o. LEG. Wisig. suppl. p. 473,12 sicut Constantinopoli sanctorum patrum -o definivit. WILLIB. Bonif. 8 p. 42,22 synodalis . . . spiritalis consilii episcoporum -o. TRAD. Frising. 437 p. 376,11 quidam laicus . . . reclamavit se ad hanc -em dicens, quod *eqs. al.* **b** *societas (religiosa) – (religiöse) Gemeinschaft (plerumque christianorum; Iudaeorum: l. 37):* **α** *in univ. (interdum expressius i. q. ecclesia [localis] – Kirche[ngemeinde]):* URSIN. Leod. 16 (MGMer. V p. 338,8) *Diddo* condemnatus ab ipsa sinode, . . . segregatus a sancta -e (conversatione *var. l.*). FORM. Senon. II 17 quam *(caritatem)* . . . dignati estis facere . . . circa -em nostram. CAPIT. reg. Franc. 196,16 in gubernandis -bus sibi *(sc. episcopis)* subiectis. THANGM. Bernw. 1 p. 758,48 omni . . . -i dignus et familiaris *puer Bernwardus.* BENZO ad Heinr. 2,4 p. 614,25 Prandellus . . . habuit consilium cum Leone originaliter procedenti *(sic)* de Iudaica -e. HILDEG. epist. I 48 p. 253[A] ne -o et civitas vestra pereat. ALBERT. M. sent. 4,19,6 p. 808[a],32 iurisdictio multitudinis non nulla est . . . tam in urbanitatibus quam in -bus ecclesiae. *al.* CHART. Bund. 850 p. 297,24 (epist. papae) in die sancto Iovis . . . presente publica et generali -e fidelium. *al. remissius vel sensu spirit.:* ALCUIN. epist. 310 p. 478,31 -o nostra est in spiritu caritatis. GREG. VII. registr. 2,73 p. 234,28 ad . . . ędificationem corporis Christi, quod est fidelium -o (ALEX. MIN. apoc. 11 p. 229,24 -o f. in unum). GODEFR. ADMONT. serm. script. 4 (PL 174,1076[C]) potest intelligi per 'civitatem' quaelibet spiritalis -o. *al.* **β** *de capitulo (ecclesiae cathedralis):* TRAD. Frising. 156 (a. 792/94) in praesentia . . . episcopi seu omni -i eius. 247 p. 223,38 ad Attonem episcopum vel ad cunctam -em sanctę Marię. DIPL. Karoli III. 146 p. 235,7 Adalardus . . . archiepiscopus et . . . grex suae -is. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 393,18 -o sanctae Afrae. THIETM. chron. 7,34 Redingus, Parthenopolitanae -cionis prepositus. ANNAL. Basil. a. 1273 episcopus Basiliensis -em suam . . . dimisit. *saepe.* **γ** *de conventu coenobiali vel collegiato (interdum expressius i. q. coenobium, ecclesia collegiata – Kloster, Stift):* CONC. Merov. p. 7,15 nullus monachus -e monasterii derelicta . . . cella construere . . . praesumat. p. 28,9 nec clericus nec monachus . . . ad puellarum -e habebit accessum. DIPL. Merov. I 67 p. 60,19 pars . . . basileci domni Dionisii aut -cacio ibidem consistencium. *al.* CHART. Epternac. 39 p. 97,7 has res . . . trado . . . ad . . . sanctam -em fratrum (*item de conventu monachorum vel sanctimonialium ordinis s. Benedicti:* REGESTA Alsatiae 113 p. 55,2 [ed. A. Bruckner. 1949] *monasterium* de illas -es peregrinorum, quem sub . . . una sancta institutione beati Benedicti quoadunavit *Pirminius.* 125. CHART. Sangall. A 72 ad monasterium sancti Galli sive ad illam -em . . . monachorum. 111. TRAD. Ratisb. 19 p. 24,8 una cum consensu -is sancti Emmerammi. VITA Rup. 9 *Hrodbertus* colligens -em sanctarum monialium. GUNZO epist. 1 p. 19,2 sacrę -i in Augia constitutę *eqs.* CHART. Tirol. 531 p. 8,15 in vice . . . monasterii et tocius . . . monasterii conventus et -cionis. *persaepe*). CAPIT. reg. Franc. 92,2 de ipsa -e . . . abbas vel abbatissas eligantur. 23,2 ut hortentur *anachoretae* in -e permanere. REGESTA Alsatiae 390 (ed. A. Bruckner. 1949) ad superiorem et inferiorem -em ('Hohenburg' *et* 'Niedermünster'; *item de conventu canonicorum vel canonissarum:* CONC. Karol. 39[A],120 clerici in -e canonica constituti. DIPL. Otton. I. 1 p. 89,33 -em sanctimonialium in Quidilingoburg statuere curavimus. TRAD. Welt. 7 si . . . vita monachica . . . destructa fuerit et canonicę -i traditus fuerit *locus.* THIETM. chron. 4,6. 6,77 canonicorum. THANGM. Bernw. 17 p. 766,13 sororum. DIPL. Heinr. III. 5 p. 6,32 ancillarum Dei. ANSELM. HAV. dial. 1,10 p. 96,6 [Sources chrét. 118. 1966] hae provinciae habent -es praefatae religionis *[sc. s. Norberti]. saepe*). OLBERT. Veron. 1 gens . . . populata est -es et ecclesias. OTTO FRISING. gest. 1,34 p. 53,24 -o clericorum seu monachorum. CHART. Babenb. 470 abbatem . . . cum -e sua . . . vocavit *dux (item de conventu monachorum vel nonnarum ordinis Cisterciensium:* CHART. Raitenh. 23. CHART. Hall. 349 abbatissa in Hallis cum -cione sibi commissa. *al.).* CHART. Bund. 913[a] sororibus de -cione in Wesen salutem. CHART. Hall. 350 p. 320,44 ecclesiam . . . -i fratrum de reclusorio . . . inserere. *saepe. meton. de aedificio (monasterii):* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 244,11 *Anno* tres . . . -ciones monachorum . . . ex suo construxit (CHART. Solod. I 24 p. 26,11. VITA Meinw. 218. *al. cf.* CHRON. Erf. mod. I a. 1077 instruxit). CHART. Epternac. 215 p. 369,17 (epist.) qui *(Karlomannus)* . . . monachos . . . fugavit, -em destruxit. **δ** *de ordine monastico:* ACERB. MOR. hist. p. 139,10 littere . . . abbatum tam Claravallensium quam aliarum -um. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 349,16 Clarevallensis -o. SALIMB. chron. p. 254,38 Iohannes Bonus . . . -em Heremitarum fecit. p. 256,22 quicumque volunt noviter -em aliquam facere *eqs. adde:* SALIMB. chron. p. 255,36 -em . . . ribaldorum et porcariorum . . ., qui se dicunt apostolos esse.

II *spectat ad res:* **A** *collectio – (An-)Sammlung:* **1** *strictius:* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* ALCUIN. epist. 21 p. 59,9 fortior est . . . morum emendatio quam armorum -o. ALBERT. M. animal. 1,567 utilitas . . . eius *(intestini)* est -o stercoris. 7,106 propter -em multorum frigidorum humorum. *al.* **β** *de messe:* CHART. episc. Halb. 496 l. 24 (a. 1216) in -em feni. **b** *meton.:* **α** *de aquis:* ALBERT. M. meteor. 2,3,3 p. 567[a],10 mare non est nisi -o . . . aquae egredientis de terra *eqs.* ALEX. MIN. apoc. 13 p. 273,9 per mare intelligitur populus congregatus, sicut -es aquarum appellantur maria. *al.* **β** *de scriptis, dictis (expressius i. q. collatio – Zusammenstellung, e. g. l. 51):* EPIST. Bonif. 15 p. 27,26 dirige meę parvitati . . . -es aliquas sanctarum scripturarum. HRABAN. epist. 44 p. 490,24 in -e testimoniorum. RATHER. epist. 11 p. 63,8 quidam *(libri)* . . . nil aliud nisi -o sunt epistolarum. ALBERT. M. eth. 10,3.3 p. 640[b],36 legum et politiarum -es (*cf. p. 1181[b],7* συναγωγαί) et conscriptiones valde . . . utilia erunt his, qui *eqs.* ANON. miseric. 121 non tradas oblivioni -em illorum super ovum *eqs.* **2** *latius:* **a** *actio in unum dirigendi, cogendi – Konzentration, Vereinigung:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,29/31 p. 99,11 ad visionem requiritur -o radiorum visualium, et album est disgregativum, nigrum vero congregativum *eqs.* **β** *de contentione animi:* ALBERT. M. eth. 6,3,3 p. 451[a],8 quae *(synesis)* dicitur congregata vel unita mens; -o . . . mentis non est nisi ad difficile et bonum. **γ** *de coadunatione:* ALBERT. M. div. nom. 4,56 p. 163,50 (ed. P. Simon. 1972) loquitur de -e in finem unum. p. 163,59 -o in unum numero. eth. 5,1,4 p. 337[b],30 -em . . . dico non eam, quae est in uno subiecto . . ., sed eam, quae est in una forma *eqs. ibid. al. expressius i. q. concursus – gemeinsames Vorhandensein:* ALBERT. M. eth. 6,4,1 p. 456[a],25 cum . . . beatitudo sit status omnium bonorum -e perfectus. **b** *comprehensio – Zusammenfassung:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,13 p. 589[a],17 'ut una et confessa' id est authentica 'regione' *(PG 3,432[A]* ὁμολόγῳ . . . χορείᾳ [χώρᾳ *var. l.*], *sc. per pravam interpr.),* id est -e 'sacrorum'; quae enim in aliis libris dicuntur, omnia in psalmis compilantur et congregantur.

[Dinter]

B *compositio, coniunctio – Zusammensetzung, Verbindung:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ALBERT. M. mot. proc. 2,8 p.68,2 sicut civitas in quadam -e perficitur officiorum et communicatione, ita *eqs.* **b** *philos. et natur.:* GLOSS. Roger. I A 2,1 p.577,24 quod ex istis tribus generibus *(sc. aegritudinis)* fiat unum proprium unione vel -e. ALBERT. M. gener. 1,1,9 (ed. P. Hoßfeld. 1980) 'generatio est' quaedam '-o' (*p.315*^{b},*20* σύγχρισις) atomorum. 1,1,18 p.126,31 quantitativarum partium vel principiorum quantitatis. p.126,34 -o formae cum materia. 2,2,11 p.194,48 elementorum (*cf.* 2,2,13$^{capit.}$ de anima, quae est -e ex elementis). 2,2,12 p.196,45 'lis ... et amicitia non' sunt 'causa' alicuius 'motus' nisi -is et segregationis. sens. 2,3 p.49^{a},25 medios colores non fieri nisi quadam -e albi et nigri in atoma diversorum. veget. 3,101 causa -is duorum saporum in re una. *ibid. al.* **2** *meton. i. q. compago – Gefüge, Komplex:* ALBERT. M. gener. 2,2,11 p.194,58 (ed. P. Hoßfeld. 1980) *secundum Empedoclem* utrumque horum *(sc. homo et asinus)* non est nisi -o elementorum. animal. 11,64 omnis membrorum -o, quae corpus vocatur.

congregatiuncula, -ae *f. de congregatione monastica i. q. conventus (parvus) – (kleine) Gemeinschaft:* CONC. Merov. p.21,11 cellas novas aut -as monachorum absque episcopi notitia prohebemus instrui. FORM. Augiens. A 23 venerando ... ill. ... una cum fideli -a vestra salutem. ORTL. chron. 1,6 p.36,11 *comes* tradidit huic novellae plantationis -ae quartam partem villae. *al.*

congregativus, -a, -um. *collectivus, coadunans – sammelnd, vereinigend:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p.131,17 in locis vallosis -is aquarum. ALBERT. M. meteor. 2,1,12 p.529^{b},3 ille *(ventus)* -us est nubium. caus. element. 2,2,5 p.101,26 (ed. P. Hoßfeld. 1980) qui *(locus)* caloris est -us. **b** *c. colore quodam i. q. congregandi avidus, quaestuosus – raffgierig:* ALBERT. M. pol. 3,4^{f} p.233^{b},14 *principantes* 'aegrotativi', alia littera '-i', lucrorum scilicet. **2** *natur.:* MAURUS progn. 3 p.25^{a},5 (ed. M. H. Saffron. 1972) obscuritas est visus -a et claritas visus disgregativa (ALBERT. M. eth. 1,6,12 p.99^{a},25 nigrum per diffinitionem v. est -um. div. 2,1 p.21,24). ALBERT. M. meteor. 4,1,1 p.707^{b},5 *calidum et frigidum* est ... -um, quia *eqs.* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4 app. 14 p.151,65 colorum alii sunt disgregativi spiritus visibilis ..., alii -i, ut nigredo. *al. v. et p.1412,58.* **3** *philos.:* ALBERT. M. eth. 1,6,12 p.98^{b},33 calidum est separativum heterogeniorum et -um homogeniorum. summ. theol. I 16,64 p.657^{b},42 in his, in quibus dilectio virtus simplex est unitiva, concreativa, -a *eqs.*

adv. **congregative.** *congregatim, communiter – gemeinschaftlich, gemeinsam:* SUMM. Heinr. 11, C 405 (ed. R. Hildebrandt. II. 1982. p.236; s. XII.) catervative: -e vel simul.

congregator, -oris *m.* **1** *spectat ad homines i. qui coadunat – einer der versammelt, vereint:* CONST. III 65 (a.1274) pie pater pastorque salutifer, gregis dominici -r. *de libro Ecclesiastico: v. p.843,32.* **2** *spectat ad res i. qui colligit – Einsammler:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. pol. 6,6^{t} p.613^{a},10 'vocant hos ... συνηγόρους' *(p.1322*^{b}*,11)*, quod tantum valet quantum ... -es. CHART. Wirt. VII 2542 p.404,20 -es ... huius summe s⟨tatuimus⟩ Ottonem et Rudegerum. **b** *qui corradit – einer der zusammenrafft:* RATHER. prael. 4,23 l.893 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI^{A}. 1984. p.129) aut iniquus ..., si congregat, aut iniqui heres, si -i succedit.

***congregatrix,** -icis *f. vis uniens – einigende Kraft:* ALBERT. M. div. nom. 4,56 p.163,44 (ed. P. Simon. 1972) *bonitas* est '-x (*PG 3,700*^{A} ἀρχισυναγωγός) dispersorum'. 59 p.166,38 divina bonitas per se -x est. *ibid. al.*

congrego, -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: *p.1414,70.* cogg- *(var. l.): p.1414,19.* -ec(o): CHRON. Fred. 4,90 p.166,30.

I *obi. anim.:* **A** *de animalibus i. q. in grege(m) cogere, comminare – zu, in einer Herde, einem Schwarm vereinigen, zusammentreiben (fere de congregatione plurium; de consociatione binorum: p.1414,4.7):* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* STATUT. ord. Teut. p.58,12 nullus fratrum ... bestias extraneas cum nostris -et. *medial. et refl.:* THIETM. chron. 8,28 erumnam avium undiquessecus huc -tarum ... multitudo ... presignavit. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.35,28 *aves* -ant se cum avibus sue speciei. ALBERT. M. sacram. 251 p.165,7 in animalibus ... videmus unum ad unum -ari et non unum ad plura. animal. 1,37 haec ... animalia ... in hyeme -antur. 8,32 quaedam istorum *(animalium)* non -antur sicut greges tantum, sed -antur etiam inter se par cum pari *eqs. ibid. al.* **b** *c. sensu allectandi:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.23,4 aucupes ad huiusmodi aves -ant alias. **2** *in imag.:* HUGEB. Wynneb. 7 p.112,27 pedagogus monachicalem apium examen ... ad albeariis -vit vitae aeterne. *al.* **B** *de hominibus eorumque coetibus i. q. coadunare, convocare – versammeln, zusammenscharen, -rufen (medial. et refl. i. q. convenire, concurrere – sich versammeln, zusammenkommen):* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 5 p.11,35 ad veneranda ... oracula universae plebis coniunctio ... -atur. WILLIB. Bonif. 8 p.53,13 eis *(fratribus)* obbiam populi erat -ta collectio. EIGIL Sturm. 19 (ed. P. Engelbert. 1968) Dominus ... -vit (cogg- *W*) nos. WETT. Gall. 19 egenorum multitudo -atur. EINH. (?) Marc. et Petr. II 39,3 fama ... multos ... -vit viros. CAND. FULD. Eigil. I 6 fratres -ti consederunt in unum *(cf.* STATUT. ord. Teut. p.65,3 cum aliis fratribus in capitulo -tis. *al.).* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p.393,2 clerum ... -tum in scena ... antecessit *episcopus (cf.* 6 p.395,3 -tis ante se clericis. *al.).* FROUM. carm. 32,53 vos carminibus ... -o cunctos. HEINR. LETT. chron. 19,5 p.129,33 *Estones* -verunt se in littore maris. CARM. Bur. B 151,3,1 -atur, augmentatur cetus iuvenum. **b** *spectat ad exercitum, copias:* LEG. Wisig. 8,1,3 qui ad faciendam cedem turbas -verit. LIBER hist. Franc. 36 p.304,29 Fredegundis cum Landerico ... hostem -at. EIGIL Sturm. 23 p.158,14 (cod. W; ed. P. Engelbert. 1968) -to ... grandi exercitu ... Saxoniam profectus est *rex* (RIMB. Anscar. 30 p.60,31 innumerabili. HEINR. LETT. chron. 19,5 p.127,28 *Osiliani* -verunt exercitum magnum navalem. CHART. Burgenl. II 67 p.46,38 inmenso. *saepe*). ANNAL. regni Franc. a.784 Westfalai ... voluerunt se -are ad Lippiam. THEGAN. Ludow. 54 *Ludowicus* -vit multitudinem copiosam (RIMB. Anscar. 30 p.60,21 navium -ta multitudine. GERH. AUGUST. Udalr. I 10 p.399,35. *al.*). HROTSV. Gall. I 7,2 convenite, -amini, tribuni et centuriones. CHART. Wism. A 558^{a} p.36,20 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) si pirate -ant se super maria. *persaepe.* **c** *spectat ad contiones (interdum expressius i. q. condicere, peragere – einberufen, abhalten, veranstalten, e. g. l.50.52.64sq.):* **α** *de conventu publico* (*cf.* GLOSS. I 374,24 St.-S. contio -ta est ding kisamanot uuard): LEG. Wisig. 9,1,21 p.364,18 ut ... omnes habitatores ... -entur in unum. FORM. Marculfi 1,40 (ed. A. Uddholm. 1962) ut omnis paginsis ... per civitates ... -are (congrare *A3*) faciatis. TRAD. Patav. 60 qui *(nobiles)* nunc ibi sunt -ti. TRAD. Frising. 562 -tio *(sic)* publico synodo ad Ehingas. CHART. Bund. 834 (a.1247) in publico et generali conscilio ... ad sonum campane -to. *al. v. et p.1175,33. 1411,11. adde de mercato:* DIPL. Arnulfi 142 mercatum ... ad xenodochium ... monasterii -are. **β** *de consilio principum, colloquio:* EIGIL Sturm. 12 p.143,8 (ed. P. Engelbert. 1968) rex ... -ans omnes principes palatii. LEX Sal. Karol. 52,2 grafio -et secum septem rachinburgios. EINH. Karol. 30 -tis sollemniter de toto regno Francorum primoribus. GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p.411,31 episcopi ... Bawariorum ad regale colloquium ... sunt -ti. *saepe.* **γ** *de concilio episcoporum, synodo* (*cf.* GLOSS. II 103,35 St.-S. conrogatum -tum odo gapetenemo): CONC. Merov. p.32,21 in nomine trinitatis -ti ... in unum ... decrevimus, ut *eqs.* p.41,16 ut ... *episcopus* debeat concilium -ari (LIBER diurn. 84 p.98,18 quintum c. ... apud Constantinianam urbem est -tum. OTTO FRISING. gest. 1,60 p.86,34. *al.*). PAULIN. AQUIL. carm. 8,1,1 (ed. D. Norberg. 1979) -vit nos in unum Christi amor *(de interpr. v. ed. p.59sqq.).* CONC. Karol. 30 p.231,17 *episcopi* erant ... -ti ad ecclesiam beati Emmerammi. AGNELL. lib. pont. 157 p.379,6 cun-tis episcopis iubente papa. CAPIT. reg. Franc. 252 praef. p.213,28 ecclesiam illic -tam. *saepe. v. et p.1122,19. 1174,35. in imag.:* CARM. var. Walther 12,2,2

[Dinter]

celesti in consistorio -ta virtutum concio disputavit. **d** *spectat ad societatem:* BEDA hist. eccl. 3,22 p.172,28 cum ... multam Domino ecclesiam -assent *viri Dei.* BREV. NOTIT. p. A 10,6 Ottilo dux ... -ari ... fecit clericos. LIBELL. de conv. Baiuv. 11 p.12,6 populos -are. *al. medial.:* DIPL. Heinr. IV. 280 p.360,11 (spur.?) fratres coenobii ... nunc inibi -ti et adhuc in Christo -andi. **2** *latius i. q. unire – (ver)einen:* EGINO epist. 1 p.443,39 meo spiritu et corpore vobiscum -to. ALBERT. M. cael. hier. 1,1 p.11^{b},4sq. dicitur '-antis (*PG 3,120^{B}* συναγωγοῦ) Patris', quia in ipso -amur secundum intellectum et affectum *eqs.* miss. 1,3,10 p.27^{b},28 lumen gratiae procedens a patre luminum ... sui abundantia nos replet et sui simplicitate nos -at. *al.*

II *obi. res:* **A** *colligere, congerere, comportare – (an-, ein)sammeln, zusammentragen, -häufen* (*cf.* GLOSS. I 74,18 St.-S. coacervans ... -ans kasamanonti): **1** *strictius:* **a** *in univ.:* CARM. de Karolo et Leone 124 cohors ... per urbem materiam ... -at. WIDUK. gest. 2,3 p.69,21 in paleis equorum -andis. GODESC. AQUENS. opusc. 4,17 p.154,26 in quod *(vasculum)* -vit stercora pullorum. *al. convolvere – aufwickeln:* PASS. Thiem. III p.902^{D} *rex* iussit ... intestina *martyris* ... circa lignum ... -ari. **b** *de frugibus, frumento sim. (expressius c. sensu demetendi: l.27.30):* **α** *proprie:* RUD. FULD. mirac. 12 p.338,32 ut ... messem -ret in acervos. CHART. Bund. I app. p.380,16 arare LXX iugera atque ea ... in ... horreum -are. ANNAL. Fuld. II a.858 p.52,15 cum universas fruges suas -asset *homo.* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 27 homo ... foenum ... -vit in cumulos (CHART. Rhen. med. II app. 16 p.460,1. *cf.* p.450,37 pratum ... -bunt). CHART. Rhen. med. I 342 vina. ALBERT. M. animal. 8,239 apes plus ... -ant, quam sufficiat ad nutrimentum. *al. colligando efficere – binden:* THEOPH. sched. 1,45 incide ... ligna spinarum ... et -ans inde fasciculos *eqs.* **β** *in imag.:* EPIST. Bonif. 15 p.27,13 messem Dei metere et -are sanctarum animarum manipulos in horream regni caelestis. HRABAN. epist. 8 p.394,12 ut ... fructum ... -ent in vitam aeternam *(cf. Vulg. Ioh. 4,36).* CARM. Bur. B 27,2,19 *iudex* -bit triticum in horrea *(cf. Vulg. Matth. 3,12). al.* **c** *de possessionibus, opibus (de vernis: l.43):* **α** *proprie:* TRAD. Frising. 4 (a.748/60) Ioseph episcopus ... -vit et coadunavit rem. TRAD. Lunaelac. 92 dono ad sanctum Michahelem ..., quic *(sic)* possum ... -are. CONC. Karol. 39^{B},21 ut in talibus *(vernulis)* -andis modum adhibeant discretionis *eqs.* EINH. Karol. 33 p.40,12 quorum *(librorum)* magnam in bibliotheca sua copiam -vit. NOTKER. BALB. gest. 2,1 p.51,1 *Huni* occidentalium divitias -antes. THIETM. chron. 4,66 pecuniam suimet diu -tam. CHART. Bund. 975 si quid de male aquisitis -vimus. *al. absol. i. q. divitias aggregare – Reichtümer anhäufen: v. p.1413,59.* **β** *in imag.:* ALCUIN. epist. 117 p.173,8 sapientiae gazas in ... pectoris saccos. **d** *de vectigalibus, reditibus:* CHRON. Pol. 1,6 p.21,8 quecumque servicio presentata fuerunt, iussit ... -are (-ari *H*) et in cameram imperatoris comportare. CHART. Rhen. med. II 55 p.95,26 omnes redditus harum curiarum ... nuntius noster ... -bit, -ti redditus ... vendentur. CONST. II 428,4,1 quam pecuniam -bunt in qualibet civitate viri quatuor. CHART. Wirt. VII 2542 p.404,24 ad -andam hanc summam. *al.* **e** *de liquidis, umidis:* **α** *gener.:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 19 cum ... ad ... rivulum de fonticulis -tum ... veniret (ALBERT. AQUENS. hist. 6,6). *al. v. et p.1142,15.* **β** *natur. et medic.:* PAUL. AEGIN. cur. 211 p.147,11 plenitudo ventositatis cum minima humiditate -atur (*3,48,1* ἀθροίζεται) inter peritoneon et viscera. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.80,14 quam *(humiditatem)* ... in ipso *(membro)* -tam avis ... sugit. ALBERT. M. animal. 1,567 ut -etur in eo *(intestino)* stercus ad simul emittendum. THEOD. CERV. chirurg. 1,15 p.141^{B} putredo -atur in vulnere. WILH. SALIC. chirurg. 1,1$^{capit.}$ de aqua -ta in capitibus ... noviter natorum. 1,1 p.304^{C} potuit *natura* ipsam *(aquam)* transmittere ad caput ... et ibidem ipsam -are. *al.* **f** *de scriptis, dictis, rebus gestis:* WILLIB. Bonif. 1 p.4,22 -ta verborum raritate. RUP. TUIT. off. 7,3 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) de quorum *(virorum)* dictis si omnia -rentur. ALBERT. M. eth. 10,3,3 p.640^{b},1 qui multos conceptus legum -verunt. *al. v. et p.748,51.* **g** *de rebus spiritalibus:* **α** *gener.:* FUND. Grat. Dei 3 p.686,44 vota ... in unum -ari nequiverunt. CHART. Turic. 1007 p. 89,15 patruus ... in me solum -ans affectum. BERTH. RATISB. serm. 2 p.20,42 -a virtutes sive ordinatas affectiones pro omni posse. **β** *philos.:* AESCULAPIUS 4 p.6,34 *maniaci fiunt* memoria multa -antes. GERHOH. (?) tract. I 43 (ArchHistDoctr-Litt. 40 [32]. 1965. p.147) ratio -at. **2** *latius:* **a** *in unum dirigere, cogere – zusammenbringen, -drängen, konzentrieren, vereinigen:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. sent. 2,13,2 p.248^{b},18 lumen, quod -tum est in omnibus stellis. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,32/33 p.100,23 radii in eis *(oculis profundis)* magis -antur. *al. v. et p.1198,53.* **β** *c. sensu uniendi:* ALBERT. M. div. nom. 4,55 p.162,64 (ed. P. Simon. 1972) omnia convertit ad se et ... dispersa -at *bonitas divina.* 4,56 p.164,19 una numero est bonitas, in qua omnia -antur sicut in fine. 4,59 p.166,3 'lumen' solis '-at (*PG 3,700^{B}* συνάγει) omnia *eqs.*' *ibid. al.* **b** *condensare, conspissare – verdichten:* ALBERT. M. meteor. 1,1,4 p.482^{a},22 *aqua* non -atur in loco suo congelationis modo. 1,1,6 p.484^{a},7 per frigus vapor ille -tus constare incipit. **c** *comprehendere – zusammenfassen:* **α** *in univ.: v. p.1412,72.* **β** *c. sensu concludendi:* ALBERT. M. miner. 1,1,6 p.9^{a},34 ex omnibus dictis -antes dicimus *eqs.* **d** *complecti, continere – umfassen, in sich schließen:* ALBERT. M. meteor. 4,3,19 p.790^{b},47 ipse *(carbunculus)* lapis lapidum est ... -ans in se virtutes quasi omnium lapidum aliorum. eth. comm. 376 p.319,82 (ed. W. Kübel. 1968/72) illa *(iustitia)* -at omnes virtutes. 377 p.320,58sq. *ibid. al.* **B** *componere, iungere – zusammenfügen, -setzen, verbinden:* **1** *gener.:* **a** *trans.:* **α** *de scriptis:* HRABAN. epist. 6 ut omnia *(scripta)* in unum volumen -ari iubeas. **β** *de rebus naturalibus (interdum expressius i. q. permiscere – vermischen, e. g. l.38):* ALBERT. M. veget. 4,6 qui *(ignis)* coquendo -at et permiscet ... humidum cum partibus terrestribus luti. ANON. miseric. 534 congelate sulfur ... cum marcasita ... et talc ... et -ate ea cum illis, que *eqs.* THADD. FLORENT. cons. 41,128 *stercus* -etur cum urina camelorum. **b** *medial.:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. veget. 3,97 in aquis lacuum ... -antur duo sapores. summ. theol. II 13,80,2 p.116^{b},34 nec virtutes istae *(sc. generatoriae)* in uno -ari possunt perfecte. *ibid. iterum.* ANON. miseric. 225 species contrarie -antur in ea *(theriaca)* et putrefiunt. **β** *concrescere – zusammenwachsen:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,11 p. 110^{G} ut eorum *(vulnerum)* extremitates adinvicem -entur. **γ** *constare (ex) – bestehen (aus):* LAMB. mus. quadr. p.280^{a} qui *(modus)* ex quinque -atur et completur vocibus. **2** *philos. de elementis sim. (usu absol.: l.53; medial.: l.51):* ALBERT. M. gener. 2,2,11 p.195,40 (ed. P. Hoßfeld. 1980) 'quae' *(amicitia)* vult ea *(elementa)* -are ad homogenia sibi. 2,2,12 p.196,10 unumquodque -atur ad sibi naturalia. 2,3,3 p.203,33 'calidum innatum est segregare, frigidum autem -are' (*p.336^{a},4* συνιστάναι) *eqs.* (animal. 16,27 -are omogenia et s. etherogenia). metaph. 12,1,2 p.548,40 (ed. B. Geyer. 1964) 'sin autem' non sic fiant unum *mensurae mathematicae,* tunc sunt 'multa' -ta 'et dissolvuntur' in ea, ex quibus -ta sunt *eqs. ibid. al. v. et p.1158,23.* **3** *astron. usu medial. i. q. concursationem habere – in Konstellation stehen:* ALBERT. M. meteor. 4,1,11 p.722^{a},42 dicitur ... constellatio specialis conventus et respectus plurium stellarum, ex eo quod speciali modo -antur vel opponuntur. **4** *iur.* -ta manu *i. q. communicata, coadunata manu – zu gesamter Hand, gemeinsam:* COD. Lauresh. 492 (a.771/72) Iuncman dedit 1 mansum ... -ta manu fratris sui Adalmanni et Irmindrudis (CHART. civ. Erf. 147 p.84,2 Ulricus ... et Cristina uxor sua ... -ta m. contulerunt ... bona). DIPL. Frid. I. 570 p.41,36 (ed. H. Appelt. 1985) lantgravius et uxor eius ... et filii -tis manibus ... dederunt ... allodium. **C** *singularia quaedam:* **1** *collocare – (zurecht)betten:* CAND. FULD. Eigil. I 24 p.233,22 in lectum corpore -to spiritum exalavit. **2** *continuare – zusammenlegen, arrondieren:* CHART. Westph. II 201 (a.1127) abbas terciam partem ... curtis comparavit

[Dinter]

...; postea ... videns esse proficuum curtim in unum -are commutationem perfecit. **3** *comparare – beschaffen:* LEG. Lang. p.196,7 illi homines, qui non possunt habere *scutum et lanceam* nec habent unde -are *eqs.* **4** *condere – gründen:* DIPL. Merov. III A 33 p.152,33 (spur. s. XII./XIII.) *Audoenus* villulam ... -vit. CHART. Burgenl. II 25 p.21,24 nobiles ... villam nomine Thukurch -verant. **5** *(computando) efficere – (durch Summierung) bilden:* RHYTHM. 115,49,2 (s. IX./X.) dies ista *(sc. intercalaris)* annis lecta plurimis, -ta, non ut constet ..., sed liquescat sicut fumus.

adi. **congregatus,** -a, -um. **1** *de hominibus i. q. coadunatus, convocatus – versammelt:* EINH. (?) Marc. et Petr. II 79,2 catervam -am confirmare. THIETM. chron. 4,7 cum senioribus -is ... aperiret secretum. CHART. Hagenow. 71 universis longe lateque -is in Christo fidelibus pateat *eqs. al. v. et p.1412,44.* **2** *de rebus:* **a** *congestus, collatus – zusammengetragen, -gestellt:* ALBERT. M. eth. 10,3,3 p.641^{b},1 speculari oportet omnia, quaecumque ex -is (*p.1181^{b},17* συνηγμένων) politiis ... salvant vel corrumpunt civitates. **b** *compositus, coniunctus – zusammengesetzt:* ALBERT. M. metaph. 12,1,2 p.549,25 (ed. B. Geyer. 1964) 'integrum' ... hic voco totum -um. *ibid. iterum.* **c** *(in se) collectus – (in sich) gesammelt:* ALBERT. M. eth. 6,3,3 p.451^{a},7 synesis, quae dicitur -a vel unita mens. 6,3,4 p.451^{b},16 συγγνώμη ... quasi -a gnostica virtus.

subst. **1. congregans,** -antis *m.* **1** *spectat ad contionem i. qui coadunat, convocat – einer der versammelt, einberuft:* ALBERT. M. pol. 4,4^{g} p.345^{a},16 'propter demagogos', id est propter conciones -es populorum. **2** *spectat ad res i. qui colligit, confert – einer der sammelt, zusammenstellt:* ALBERT. M. eth. 10,3,3 p.640^{a},37 quod legispositiva acquiritur -i (*p.1181^{a},16* συναγαγόντι) leges approbatas per sententias principum.

2. congregati, -orum *m. qui coadunati sunt – die Versammelten:* HROTSV. Abr. 1,1 qui *(sc. Christus)* se -is in suo nomine medium spopondit interesse *(cf. Vulg. Matth. 18,20).* DIPL. Heinr. IV. 262^{a} p.334,29 pro ... tuitione sacrorum locorum atque -is in Christi laudibus.

3. congregatum, -i *n.* **1** *possessio collecta, acquisitio – (an)gesammelter Besitz, das Erworbene:* COD. Lauresh. 133 (dipl. Heinr. V.) dispersa colligere et -a conservare. CHART. Hall. 99 p.103,10 -a et ab iniustis possessoribus abstracta ... stabilire. **2** *compositum – das Zusammengefügte, -gesetzte:* ALBERT. M. gener. 2,2,11 p.195,23 (ed. P. Hoßfeld. 1980) 'non solum est' in re 'mixtio', hoc est compositio -orum. metaph. 1,5,2 p.71,32 (ed. B. Geyer. 1960) lis ... et amicitia non faciunt nisi congregationem et segregationem et non alterationem in -is et segregatis. 3,3,10 p.149,77 idem et non -um fit ex potentia et actu. *v. et p.1314,47.* *Dinter*

congressio, -onis *f.* **1** *concursus – das Zusammentreffen, -kommen:* **a** *gener. i. q. communio – Gemeinschaft:* ALEX. MIN. apoc. 12 p.269,17 'qui habitabitis in eis *(caelis)*', id est omnes homines, qui in -e sanctorum moramini. **b** *astron. i. q. coniunctio – Konjunktion:* REIN. Leod. Evr. 7 (MG Script. XX p.563^{b},25) eadem hora -is eius *(lunae)* cum sole. **2** *conflictus, contentio, pugna, certamen – Zusammenstoß, Treffen, Kampf, Streit (cf.* GLOSS. II 601,68 St.-S. -e vvige): **a** *strictius de pugna, proelio, bello:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 1,2,6 felicior ... illa principis -o erit, quam domestica equitas anteibit. EPIST. Aldh. 2 p.495,5 feralium passim -um expeditionibus ... patria ... deformatur. FORM. Bitur. 11 quos *(captivos)* Alamanni aut Franci impia -e prede tradiderunt. REGINO chron. a.891 p.138,1 pedestri -e. HROTSV. Gall. I 12,4 invalescente -e plurimi ex nostris interiere. WIPO gest. 28 p.46,30 Manegoldus comes, auctor huius -is, cecidit. BERTH. (?) annal. a.1078 p.312,43 ad locum primae belli -is. OTTO FRISING. gest. 2,43 transalpinum imperium ... ferro, flamma publicisque -bus turbatum. HIST. de exp. Frid. imp. p.44,19 ad -em hostium sive ad expugnationem civitatis. ARNOLD. LUB. chron. 4,4 p.167,29 desiderata -e (congressatione 5) facta confligunt fideles cum infidelibus. *saepe. v. et p.1158,27.* **β** *in formula excommunicationis:* GREG. VII. registr. 5,15 p.376,7 in omni -e belli nullas vires nullumque in vita sua triumphum optineat (*cf.* 7,14^{a} p.486,21 nullamque ... victoriam. CHART. Turic. 265 p.152,1). **b** *latius:* **α** *de ludo:* FUND. Brunw. 6 p.128,43 quatenus *comes* secum ad tabulam alearum ... sedeat, ordinem disponat pariterque iocosam -is stropham promoveat. **β** *de pugna spirituali:* GODESC. AQUENS. seq. 8,6^{a},4 insidias hostis ... vincere in prima -e. **γ** *de altercatione, disputatione:* VITA Bonif. II 2 p.94,24 statim in -e locutionis adversarius victus, confusus *eqs.*

congressor, -oris *m.* **1** *comes (itineris) – Weggefährte, Begleiter:* PASS. Adalb. Prag. 2 (MGScript. XV p.706,29; s. XI.$^{in.}$) cespite ... considens -bus suis Radim et Bugussae 'conveniens mihi', inquid, 'videtur *eqs.*' **2** *adversarius, compugnator – Gegner (im Kampf):* EGBERT. fec. rat. 1,1476 -r robore sumpto 'perfide, quid mecum sit tendere comminus', inquit, 'disce relisus humi *eqs.*' *alleg.:* OTLOH. quaest. 28 p.97^{A} quis -r est eius *(primi parentis)? v. et p.1159,14.*

congressus, -us *m.*

I *concursus – das Zusammentreffen:* **A** *conventio – Begegnung (cf.* GLOSS. II 655,64 St.-S. -us <meos> mina gagangenni): LAMB. HERSF. annal. a.1069 p.110,22 ut -um eius *(reginae)* conspectumque vitaret *rex.* **B** *concussio, contusio – Zusammenprall:* HILDEG. div. op. 1,2,23 p.769^{B} ita ut ibi multoties quamplurimi terrores et collisiones ex -u eorum *(ventorum)* fiant. **C** *conflictus, contentio, pugna, certamen – Zusammenstoß, Treffen, Kampf, Streit (cf.* GLOSS. II 723,23 St.-S. -us uart): **1** *de pugna, proelio, bello:* **a** *in univ.:* **α** *proprie:* POETA Saxo 1,126 Desiderium ... -u necdum facto terrore fugavit. RICHER. REM. hist. prol. Gallorum -bus in volumine regerendis. THIETM. chron. 1,15 cum ... hos *(Avares)* inpari -u ledere temptaret *rex.* ANNAL. Pegav. a.1115 p.252,39 in primo -u. OTTO FRISING. chron. 5,9 p.240,36 singulari -u. gest. 2,48 p.156,3 ut etiam in campo -u publico ... pugnaretur. HELM. chron. 51 p.101,19 cum ... Magnus ... aciem urgeret ad -um. HIST. peregr. p.122,1 clamore et -u bellico viriliter in hostes irruit. CHART. Burgenl. I 290 p.206,6 per campestres -us. II 197 p.143,1 in -u ipsius belli. *al. de pugna animalium:* CARM. anon. 3,5 (SBMünch. 1873/III p.704; s. XII.) mel et apes et apum -us, prelia, reges. **β** *in imag. de controversia (cf. l.47sqq.):* CARM. pro schola Wirz. 121 -um belli deponas, pullus aselli. **b** *de luctatione:* TUTO opusc. 1,6 p.18,23 iste *(Iacob, cf. Vulg. gen. 32,22sqq.)* ... angelum non dimisit nec immerito in hoc -u adeo contentiosus erat, qui *eqs.* **c** *de ludo militari:* BERTH. ZWIF. chron. 33 p.240,19 Heinricus ... in -u infelicium ludorum ... infeliciter ictus occubuit (35 p.252,5). **2** *de controversia, lite (cf. l.41sq.):* **a** *gener. i. q. infestatio – Anfeindung, Feindseligkeit:* EPIST. Hann. 16 p.37,14 ne Dominus in animis insipientium impar et inferior semper estimetur hoc -u hominum impie agentium. **b** *iur. i. q. actio (causae) – Prozeß:* RADBERT. Adalh. 30 factum est, ut sine accusatore, sine -u necnon ... sine iudicio iustitia plecteretur in eo.

II *?gressus, iter – ?Weg:* DIPL. Conr. II. 283 p.395,18 (spur. s. XII.$^{ex.}$) cum ... pratis, vineis, silvis, -bus (*A, sed cf.* p.395,6 cum gressibus) et ingressibus. *Lošek*

congrigacio *v.* congregatio.

congrue *v.* congruus. **congruenter** *v.* congruo.

congruentia (-cia), -ae *f.*

I *aequalitas – Gleichmäßigkeit, Ebenmaß:* MIRAC. Pirmin. 4 homo ... artificii doctus turris cacumen ... ascendit queque dissona suae redditurus -ae.

II *adaequatio, convenientia, competentia – Anpassung, Angepaßtheit, Übereinstimmung, Entsprechung (saepe* secundum -am, ad -am *i. q. sicut congruit, sicut competit – entsprechend, gemäß):* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *univ.:* AMALAR. off. 1,19,2 oro intendatis, quam -am habeant lectiones quattuor ... cum quattuor pedibus mensae. CAND. FULD. Eigil. I 22 secundum -am monasticae vitae. WALAHFR. exord. 26 p.508,11 -a rationabili dispositionum apud eam *(Romanam sedem)* factarum persuadente. *al.* **b** *ratio congrua – richtige Weise, Richtigkeit:* BERNOLD. CONST. libell.

[Sroder]

X 56 p.139,24 intelligendi -am ... indagare conemur, ne ... statuta ... sibi contraria interpretemur. **2** *philos.:* **a** *in univ.:* HUGO HONAUG. hom. 3,31,1 (ArchHistDoctrLitt. 43 [35]. 1968. p.256; c.1180) nomen ... aequalitatis portat in se quandam perfectae -ae conmensurationem. *al.* ALBERT. M. resurr. 3 p.239,25 cum ... vegetabilis et sensibilis sint causae vitae corruptibilis secundum -am suae naturae (eth. comm. 14 p.12,11 [ed. W. Kübel. 1968/72] s. -am principiorum subiecti. cael. 2,3,4 p.148,87 [ed. P. Hoßfeld. 1971] in omnibus corporibus ... rarum et densum videmus attributa partibus materiae s. -am formae substantialis. sens. 1,10 p.26^{a},35 sicut omnis species recepta in aliquo recipitur s. ... -am subiecti recipientis). *al.* **b** *ordo (consonus) – (harmonische) Ordnung:* AUREL. REOM. mus. 1,12 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) mundi ... compago convenientiaque naturalis armonicam ... continet -am. CONR. HIRS. mund. cont. 22 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) si ... stabili partium suarum staret -a *mundi vertex.* ALBERT. M. veget. 1,5 mirabilem coelestium -am. *al.* **3** *theol.:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. resurr. 57 p.270,76 necessitate finis, hoc est -ae, necesse fuit apparitiones fieri *Christi.* sent. 3,2,8 p.33^{a},6 ostendit *magister* medium -ae et rationis, per quod deitas unita est carni (3,2,10 p.34^{a},43 quale m. sit, utrum rei vel -ae. *ibid. al.*). **b** *c. sensu dispositionis, habilitatis (de re cf. A. M. Landgraf, Dogmengeschichte der Frühscholastik. I 1. 1952. p.268sqq.):* ALBERT. M. incarn. 9 p.180,18 habuit ... respectu eius *(gratiae)* meritum -ae *beata virgo.* sent. 4,16,26 p.600^{b},6 aliquid circa personam positum sicut dignitas ... in bono ... non auget meritum, sed auget debitum -ae. summ. theol. II 8,31,2,3 p.348^{a},8 corpus -am habet ad resurrectionem ex hoc, quod coniunctum est animae rationali *eqs. ibid. al.* **4** *natur.:* ALBERT. M. animal. 1,426 secundum pelliculae -am (1,468 s. -am diversorum animalium. *al.*). *c. sensu exigentiae:* ALBERT. M. animal. 1,543 ut in ipso *(pulmone)* capiatur ... aer et dirigatur ad cordis -am. **5** *mus.:* SCHOL. enchir. 1,425 (ed. H. Schmid. 1981) ipsam ... altitudinem ad -am morae cum ... suavibus neumis *exhibebis.* **6** *iur. i. q. conventio – Übereinkunft:* TRAD. Ratisb. 113 (a.883/87) industria fidelium comperiat -am commutationis, quam ... episcopus ... atque ... comes in invicem perfecerunt. 118 concambiorum -as. **B** *latius:* **1** *decentia, quod debitum est – Angemessenheit, das Gehörige:* **a** *gener.:* RUP. MEDIOL. Adalb. 8 ut numquam deesset, qui inibi debitam servitutis -am impenderet. CHART. Carinth. I 160 p.144,11 venimus ad civitatem, ubi secundum -am tam nobil⟨is⟩ ecclesię magnifico apparatu ... suscepti ... sumus. **b** *theol.:* ALBERT. M. sent. 4,6,12 p.142^{a},5 tempus necessitatis est semper, quando nascuntur parvuli, sed tempus -ae est bis in anno ..., quia per baptismum consignamur morti et resurrectioni. *v. et p. 1234,22.* **c** *iur. accedente sensu sufficientiae:* CHART. Sigeburg. 123 p.234,19 (ed. E. Wisplinghoff. 1964; a.1255) -am portionis, que vobis induitur assignanda de bonis ... ecclesie vicario deserviturо (124 p.235,15). *cf. p.1424,19sqq.* **2** *utilitas – Nutzen, Vorteil:* DIPL. Merov. I 19 p.19,46 dum pro quiete servorum Dei vel -cia locis venerabilebus inpertitur peticio. DIPL. Loth. I. 21 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut ecclesię suę ... villas ... et pro -a ecclesię suę territorium ... concederemus. *al.* **3** *opportunitas – günstige Gegebenheit:* CONC. Karol. 50^{D},93 p.680,9 haec congruentiori et aptiori tempori ... tractanda ... distulimus, quoniam tantae considerationis perfectio indiget ... -a loci. RATHER. prael. praef. l.8 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI^{A}. 1984. p.3) -a temporis, situs et causa ... arridente. *al.*

congruesco *v.* conquiesco. **congruis** *v.* congruus.

congruitas, -atis *f. adaequatio, convenientia, competentia – Anpassung, Angepaßtheit, Übereinstimmung, Entsprechung (saepe* secundum -am-, ad -am *i. q. sicut congruit, sicut competit – entsprechend, gemäß):* **1** *strictius:* **a** *gener.:* MARIAN. chron. a. Chr. 2,5 capit. p.495,47 de -e incarnationis et redemptionis ... ad easdem *ferias,* in quibus *eqs.* ALBERT. M. sent. 2,8,3 p.172^{a},37 secundum -em officii. **b** *philos.:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. sent. 1,48,3 p.476^{a},39 crudele et contra -em humanae naturae esse videretur, quod circa nos et alios vellemus crudelia *eqs.* p.476^{b},5. mot. animal. 1,1,2 p.260^{a},12 neque agit nisi secundum materiae -em, in qua est *essentia eqs. ibid. al. v. et p.1197,60.* **β** *concordia – Eintracht:* ALBERT. M. eth. 9,2,1 p.568^{b},22 omnis ... amicitia in communicatione et -e convictus est. **c** *theol.:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. sacram. 2 p.2,22 quod sacramenta ... habent necessitatem -is. euch. 3,1,6,3 p.261^{a},40 est ... similitudo cibi istius ad cibatum et -s in naturae conformitate. 3,1,6,4 p.261^{b},45 sumus ... conformes -em habentes ex conversationis pulchritudine. p.262^{a},2 ex hac -e maxime conveniemus cum cibo divino. *ibid. al.* **β** *c. sensu dispositionis, habilitatis (de re cf. p.1419,24sq.):* ALBERT. M. incarn.6 p.177,3 dico ... 'meritorie' per modum -is et non necessitatis iustitiae. **d** *natur.:* ALBERT. M. meteor. 2,1,24 p.538^{a},31 grando duo habet loca suae generationis, unum ... per se, quod est secundum -em sui vaporis *eqs.* animal. 3,38 omnia haec ... sunt opera virtutis formativae ... unumquodque secundum -em virtutis naturalis aut vitalis ... in eo operantis. *c. sensu exigentiae:* ALBERT. M. veget. 5,40 *animalia* nec nutrimentum possunt sugere nec ad -em sui corporis digerere sine istis *(organis).* **e** *gramm. et rhet.:* **α** *in univ.:* EBERH. ALEM. labor. 189 -s sensus et vocis. **β** *usus congruus, ratio iusta – rechter Gebrauch, Richtigkeit (in imag. de moribus: l.28):* GUTOLF. sermo de Schol. (SB-Wien 151/II. 1906. p.91,29; s. XIII.$^{ex.}$) huius magistri *(sc. Christi)* grammaticam ista Scholastica didicerat, non in vocum -e, sed morum, omne vitiorum incongruum reprobans. *v. et p.1058,15. de concinnitate:* CONR. MUR. summ. p. 100,15 (ed. W. Kronbichler. 1968) dictator sex -es specialiter debet observare et sex incongruitates ipsis contrarias penitus evitare. p.103,3. **f** *iur. i. q. conventio – Übereinkunft:* FORM. Sal. Lind. 13 p.276,13 hanc -em inter eos factam ... inrumpere. **2** *latius:* **a** *decentia, quod debitum est – Angemessenheit, das Gehörige:* ALBERT. M. sacram. 255 p.167,21 impedimenta, quae sunt in ordine, non sunt impedimenta simpliciter, sed quantum ad -em (259 p.169,77). bon. 271 p.156,8osq. accipitur distinctio status in continentia non secundum -em habitus, sed secundum -em professionis. summ. theol. I 20,80,2,4,2 p.891^{b},1 iustum ... est secundum decentiam et -em gubernantis ..., ut multos erudiat in uno. *ibid. al.* **b** *utilitas – Nutzen, Vorteil:* DIPL. Karoli III. 21 p.36,16 considerantes -em ipsius monasterii. CHART. Ital. Ficker 17 p.23,12. **c** *opportunitas – günstige Gelegenheit:* BURCH. Iud. 197 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II p.256; s. XIII.) cum tempus idem preberet -em.

congruo, -ui, -ere.

I *de anim. (fere de hominibus eorumque vita, animo, congregatione; de Christo: l.59, de angelo: l.61):* **A** *conformem esse – angepaßt sein, passen (zu):* **1** *in univ.:* ALDH. virg. I 46 gloriosas illustrium puellarum personas Teclae et Eulaliae ad formam virginalis materiae -entes. *c. notione participandi:* MIRAC. Annon. 2,3 (Siegburg. Stud. III. 1966; a.1183/87) quis dubitet eum ad supernarum virtutum sortem -ere? **2** *(as)similari – (sich an)gleichen:* GODESC. SAXO theol. 22 p.306,25 ut ... anatropice se formatum videns figurae suae *(sc. Dei)* etiam secundum erectionem corporis -ret *homo.* INNOC. IV. registr. A 102 p.72,25 ut per id, quod transit, -ret morituris *mediator.* ALBERT. M. summ. theol. I 18,75,1 p.782^{b},36 attribuitur angelo ministerium circa hominem, ut ministrans -at homini et -ere non potest, nisi conformetur. *refl. i. q. se accomodare – sich anpassen:* ARBEO Corb. 8 vir Dei ... unicuique se -ens sexui vel aetati. **3** *aptum, habilem esse – tauglich, befähigt sein:* WALAHFR. Wett. 673 vilis ... persona mihi est nec -it isti indicio, quod ad humanas transmittitur aures. **4** *dignum esse – würdig sein:* VITA Heinr. IV. 3 p.16,11 provideret apostolicus ... regem ..., cuius vita et sapientia tanto -ret honori. **B** *concordare, consentire – in Übereinstimmung, einer Meinung, (sich) einig sein (cf.* GLOSS. II 173,37 St.-S. -unt i. giheillant): BEDA hist. eccl. 3,25 p.186,17 constat vos ... neque legi neque evangelio in observatione vestri paschae -ere. 5,21 p.342,7

[Srodar]

(epist.) neque nunc ecclesia catholica, sicut una fide . . . consentit, ita etiam una . . . tonsurae sibi forma -it. FORM. Bitur. 1 partibus -entibus. ALBERT. M. eth. 4,3,1 p.315^{b},21 illi . . ., qui e contrario se habent his . . . ad omnes contrariantes et nulli -entes *eqs. ibid. al. partic. pro subst. m.*: ALBERT. M. eth. 9,2,1 p.568^{b},17 non -ens . . . sibi alium diligere non potest sicut seipsum.

II *de rebus vel impers. i. q. convenire, consentaneum esse, competere – (zusammen)passen, übereinstimmen, entsprechen* (*cf.* GLOSS. II 187,61 St.-S. -unt gihellent): **A** *strictius*: **1** *gener.*: **a** *in univ.*: LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 133,25 ego . . . animadverti nostras quam illorum consuetudines regulae sancti Benedicti melius -ere. VOLQUIN. serm. 118 (StudMediev. III 3. 1962. p. 326) omne . . . membrum, quod suo capiti . . . non -it, quod a conformitate recedit, monstrum facit. GERHOH. Antichr. 1,31 p. 340,38 veritas novorum cum typo antiquitatis -it. *al. impers.*: CHART. Sigeburg. 123 p. 234,15 (ed. E. Wisplinghoff. 1964; a. 1255) pium est et -it rationi, ut *eqs.* ALBERT. M. metaph. 12,2,3 p. 562,9 (ed. B. Geyer. 1964) sicut in talia -it (*cf. p.1081^{a},20* ἁρμόττει). *al.* **b** *apte, recte adhiberi, quadrare – zutreffen(d sein)*: ALDH. virg. I 44 p. 298,7 ut psalmigrafi sententia . . . quadrare et -ere videatur. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 452,17 'eris' . . . futurum non -ere perspicis. **2** *philos. et theol.*: HUGO HONAUG. hom. 3,2,1 (ArchHistDoctrLitt. 35 [43]. 1968. p. 212; c. 1180) similitudinis . . . vis est, quod rem rei secundum aliquam -ere facit qualitatem. ALBERT. M. eth. comm. 402 p. 342,16 (ed. W. Kübel. 1968/72) 'contrapassum' secundum aequalitatem rei 'non -it' (*p.1132^{b},23* ἐφαρμόττει) omni 'iusto'. euch. 3,1,6,5 p. 260^{a},34 si vis, quod cibus ille tibi -at (*cf.* 3,1,6,5 p. 263^{a},32). summ. theol. I 18,75,1 p. 782^{b},40 possunt *angeli* illa *(corpora)* mutare in formas . . . ministerio -entes. *ibid. al.* **3** *natur.*: ALBERT. M. sacram. 1 p. 1,30 disponitur . . . materia frigidi per calorem, qui expellit frigiditatem et rarificat materiam, ut -at formae ignis. *ibid. al.* **4** *metr.*: ALDH. ad Acirc. 116 p. 160,22 participia . . . praeteriti temporis interdum trochaico pedi -unt. 132 p. 181,7 regulas ionico maiori rite -entes. *ibid. al. (v. ind. s. v.).* **5** *mus.*: AUREL. REOM. mus. 6,4 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) ne . . . aut acutus *sonus* . . . minus gravi conveniat aut gravis multum depressus altitudini acuti non -at. *al.* **B** *latius*: **1** *decere, deberi – angemessen sein, wohl anstehen, sich gehören, geziemen, zukommen* (*cf.* GLOSS. II 289,9 St.-S. -it carisit cazimit): **a** *gener.*: ALDH. virg. I 55 p. 314,9 non . . . vetita mundi ornamenta . . . alumnis coenobii . . . rite et legaliter -ere queunt. AGIUS vita Hath. 17 postquam . . . ea, quae visitationi eius *(matris)* -bant, adimpleta fuerunt. HROTSV. Pafn. 11,2 haec gloria nemini magis -it quam patri et domino meo Antonio. ALBERT. METT. div. temp. 2,13 p. 716,10 hanc molliciem animi vili mancipio potius quam illi *(Baldrico)* -ere dicebat. *al. v. et p.1174,51. impers.*: DIPL. Loth. I. 73 (ed. Th. Schieffer. 1966) imperiali . . . excellentię -it, ut *eqs.* (139 p. 311,11. *al. cf.* 100 p. 239,39 maiestati). GODESC. SAXO fragm. p. 23,21 velut expedit, competit, -it. THIETM. chron. 4,75 p. 218,32 -it suppliciter orare. ALBERT. M. eth. 4,3,2 p. 316^{b},16 convivit et colloquitur, ut -it. *al. v. et p.1056,2.* **b** *philos. et theol.*: ALBERT. M. bon. 271 p. 156,76sq. decet et -it aliquid alicui secundum consuetudinem et alii -it aliquid secundum virtutem *eqs.* sent. 1,48,3 p. 475^{b},7 Deus vult nos velle, quod -it nobis secundum naturam *eqs.* miss. 1,3,5 p. 23^{b},46 his . . ., qui . . . voluntatem forma boni formant, ut bonum velint, illis vera pax -it. *ibid. al.* **2** *commodum, conducibilem, idoneum esse – günstig, dienlich, zweckmäßig, geeignet sein*: **a** *praevalente notione utilitatis*: LIBER diurn. 84 p. 95,8 queque ad stabilitatem christiane religionis et rectitudinem catholicae fidei -unt. DIPL. Ludow. Germ. 41 p. 55,32 ut . . . rectores . . . faciant, quicquid utilitati praedictae sedis -erit (DIPL. Arnulfi 160 p. 242,38). DIPL. Loth. I. 87 p. 212,1 (ed. Th. Schieffer. 1966) id . . . ad profectum totius imperii . . . -ere haudquaquam diffidimus. *al. salubrem esse – zuträglich sein*: CAND. FULD. Eigil. II 13,13 reperies . . ., qui pastus . . . lanigeris prosit, teneris qui -at agnis. VITA Magni Fauc. II 9 (Anal. Boll. 81. 1963. p. 331) ea, quę in infirmitate laboranti noverat -ere. **b** *praevalente notione opportunitatis*: CHART. Engelb. 38 (Geschichtsfreund 51. 1896. p. 19,5; a. 1198/1216) concedimus . . ., ut . . . in suos usus convertant *proventus*, quod etiam propter vicinitatem cenobii et ecclesie -it. CHART. Salem. 114 eo quod in pascuis . . . suis ipsis *(fratribus)* -ere videretur *mansus. impers. i. q. opportunum est, expedit – es ist angebracht*: RIMB. Anscar. 11 pedibus . . . incedentes et, ubi -bat, interiacentia maria navigio transeuntes. CHART. Naumb. 168 p. 147,45 hic . . . -it meminisse. *al.*

adi. **congruens,** -entis. **1** *de hominibus*: **a** *par (genere) – gleichgestellt, (standes)gemäß*: RUD. FULD. Alex. 1 si . . . quispiam . . . sibi non -em et genere prestantiorem duxerit uxorem. **b** *aptus, habilis – tauglich*: STATUT. ord. Teut. p. 93,9 cum sic electores petuntur . . ., potest conventus vel illum dare, qui petitur, vel alium magis eleccioni -em. **2** *de rebus i. q. conveniens, consentaneus, competens – (zusammen)passend, übereinstimmend, entsprechend*: **a** *strictius*: GODESC. SAXO conf. p. 65,13 haec omnia . . . si tantus auctor . . . catholicae fidei per omnia -issima non esse perspexisset. HUCBALD. harm. inst. p. 104^{a},28 quomodo . . . haec omnia . . . consonantiarum rationabilitate -issima disponantur numerorum. ALBERT. M. cael. 2,3,4 p. 148,88 (ed. P. Hoßfeld. 1971) si rarificatur materia aeris raritate -e formae ignis. *al.* **b** *latius*: **α** *decens, debitus – angemessen, gehörig, geziemend*: WETT. Gall. 36 super illud *(corpus)* memoria meritis electi Dei -s aedificabatur. GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p. 403,24 cripta . . . -i occidentalem partem aecclesiae decoravit. THIETM. chron. 4,64 sollempnitatem . . . ieiunio -i prevenire. 8,34 libertate -i inperare. CHART. Traiect. 595,18 p. 61,20 canonici tonsuras . . . habeant -es. *al.* **β** *commodus, conducibilis, idoneus – günstig, dienlich, geeignet*: DIPL. Arnulfi 94 petitionem iustam nostraeque parti omnimodis -em cognoscentes . . . postulata annuimus. *de locis (opportune sitis; salubribus: l. 38)*: CONC. Karol. 50^{D},79 ut . . . in tribus -issimis imperii vestri locis scole publice . . . fiant (STATUT. ord. Teut. p. 100,14 in l. -bus infirmanti). CHART. Anhalt. II 21 XXVIII areas ad edificia canonicorum . . . -es . . . ecclesie beate Marie . . . contulimus. *al. remissius i. q. (congruenter) appositus – (in geeigneter Weise) vorhanden*: NOTIT. Arnon. 7,7 cum . . . cunctis terminis ad eadem villam pertinentibus nec non et farinariis in ipso loco -bus.

subst. **1. congruens,** -entis *m. v. p.1421,6.*

2. congruens, -entis *n. quod convenit, aptum – Passendes*: RIMB. epist. p. 93,4 mihi . . ., quid scribere debeam, nichil -ius (convenientius *2*) occurrit, quam ut *eqs.*

adv. **congruenter.** **1** *strictius*: **a** *convenienter, competenter, recte – in passender, zutreffender, richtiger Weise* (*cf.* GLOSS. IV 5,32 St.-S. -r kilimpflicho): **α** *in univ.*: ALDH. virg. I 22 de quo *(gradu beatitudinis)* evangelista . . . ita -r adstipulatur: '*eqs.*' BEDA temp. rat. 43,30 -ius aetas lunaris a vespertina hora quam aliunde nova computabitur. GODESC. SAXO theol. 7 p. 181,2 cum gratis electos . . . ipsa *(gratia)* liberaverit . . ., -r etiam hoc ipso uno gradu dividuntur electi *eqs.* AUREL. REOM. mus. 6,3 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) graves soni acutis -r copulati. MUS. ENCHIR. 19,28 (ed. H. Schmid. 1981) sunt . . . res, quae et hoc tono et illo tono aeque -r recipiuntur, ut cantari possint. *al.* **β** *consentanee – in Übereinstimmung (mit), entsprechend*: AMALAR. off. prooem. 20 ut tanto sacramento -r sint concordes *communicantes*. ALBERT. M. eth. 5,2,2 p. 342^{a},41 bonus . . . latro est, qui ad praecepta principis latronum -r se habet ad latrocinium. *al.* **b** *concorditer – in Eintracht, einträchtig*: ALBERT. M. eth. 4,3,1 p. 316^{a},2 -r vivere. **2** *latius*: **a** *decenter, modo debito, rite – in angemessener, gehöriger, gebührender, rechter Weise* (*cf.* GLOSS. II 343,27 St.-S. -ius karistlihor): RUD. FULD. mirac. 13 vasis . . ., quae divinus cultus exposcit, -r adhibitis. GERH. AUGUST. Udalr. I 16 unctoribus meis . . . servicium -r exhibete. RUOTG. Brun. 14 dignis . . . laudibus magna eius merita -r attollere. *al.* **b** *commode, opportune, idonee – (in) günstig(er), zweckmä-*

[Sroder]

ßig(er), geeignet(er Weise): CAND. FULD. Eigil. I 19 quaesitum est, in quo loco aedificatio claustri -ius potuisset aptari. DIPL. Ludow. Germ. 47 mancipia, quę a nobilibus hominibus aptius et -ius . . . ęcclesię suę commutare valeret. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p.401,33 domos belli in circuitu civitatis -r ponere. *al.*

congrus *v.* conger.

1. congruum *v.* 1. congruus. **2. congruum** *v.* conger.

1. congruus, -a, -um. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 16. DIPL. Merov. III A 88 p.202,39 cungrue. *adv.* -ae: *p.1425,32. form. acc. sg.* -em: *l.69. metr. adv.* -ĕ: *p.1425,21.28. al.*

I *adi.:* **A** *de hominibus:* **1** *conformis – angepaßt:* HONOR. AUGUST. glor. 31 personas suis moribus -as . . . elegerunt. **2** *aptus, habilis – tauglich, fähig:* MAGING. epist. 1 p.268,23 nulla ex his *(filiabus)* adhuc vel aetate vel sensus . . . firmitate ad suscipiendum tale pondus -a poterit iudicari. DIPL. Loth. I. 90 p.221,26 (ed. Th. Schieffer. 1966; spur.) cum -is ministris . . . digne et fideliter ministrantibus. DIPL. Ludow. Germ. 178 (spur.) concessionem eligende . . . -e persone (DIPL. Otton. I. 153. DIPL. Conr. II. 10. *al.*). HROTSV. gest. 38 hic *(Oddo)* . . . -us . . . sceptris defuncto patre gerendis. ALBERT. M. eth. comm. 15 p.13,75 (ed. W. Kübel. 1968/72) ostendit, quis sit -us (*cf. p.1095*^{a}*,2* οἰκεῖος) auditor. *al.* **3** *acceptus – genehm:* DIPL. Karoli III. 47 p.78,16 advocatos . . ., quos . . . pontifices aptos et sibi -os perspexerint. **4** *dignus – würdig:* PURCH. Witig. 127 vir magni meriti, laudamine -us omni. **B** *de rebus i. q. conveniens, consentaneus, competens – (zusammen)passend, übereinstimmend, entsprechend:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALDH. carm. eccl. 3,53 responsoria festis -a. BEDA temp. rat. 51,50 eam *(lunam)* . . . paschalibus festis -am. hist. eccl. 4,11 p.227,13 inventum est sarcofagum . . . -ae longitudinis ad mensuram corporis. AMALAR. ord. antiph. 35,1 haec . . . antiphona continet quandam exhortationem -am ad praesens tempus. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,168 -a . . . pręponens nomina rebus. ALBERT. M. mot. proc. 2,13 p.75,19 secundum -am uniuscuiusque membri figuram. miss. 3,20,1 p.144^{b},16 si . . . imago optime lineis -is protracta sit ad vultus paterni configurationem. *al. v. et p.1229,9.* **β** *accuratus – zutreffend:* ALDH. virg. I 21 p.251,14 arborem . . . -a interpretationis coniectura explanat *Daniel.* **γ** *pertinens – betreffend:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p.286,19 litteris huic causae -is allatis. **b** *mus.:* SCHOL. enchir. 1,427 (ed. H. Schmid. 1981) -a symphoniarum commixtio . . . suavitatem cantilenis adiciet. 3,175 per -a et consona intervalla. **c** *iur. i. q. conventione effectus – einvernehmlich:* TRAD. Ratisb. 49 (a.863/85) qualiter . . . Ambricho -am commutationem cum quolibet campione . . . peregit (126). **2** *latius:* **a** *decens, debitus – angemessen, gehörig, gebührend* (*cf.* GLOSS. II 329,4 St.-S. -um karistliih): **α** *in univ.:* LIBER diurn. 13 sub -a devotione. BEDA hist. eccl. 1,33 p.71,5 iuxta honorem tanto viro -um (WALAHFR. Mamm. prol. 12 quisquis honoribus sanctorum celebrat nomina -is. *al.*). 3,25 p.181,7 fecit ecclesiam episcopali sedi -am. HROTSV. prim. 407 conservare, suae fuerant quae -a vitae. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p.393,4 cum -a salutatione versuum a pueris decantata. WIPO gest. 40 p.61,27 imperium nulli erat plus -um. NIVARD. Ysengr. 1,577 hęc tria cur fugiam, quam -a causa sit, audi. ARCHIPOETA 1,2,2 viris bonis hoc esse -um, ut subportet magnus exiguum. *saepe. v. et p.1128,33. 1254,10. impers.:* HRABAN. epist. 3 p.385,15 -um esse iudicavi, ut . . . aliquod munusculum . . . tuae venerationi deferrem. WETT. Gall. 24 p.270,2 Iohannes . . ., cui pondus regiminis apte iniungi -um est. DIPL. Karoli III. 32 p.55,2 imperiali clementie -um fore credimus *eqs.* THIETM. chron. 6,46 -um est . . . hoc posteris innotescere. DIPL. Frid. I. 503 p.434,24 (ed. H. Appelt. 1979) -um et rationabile est, ut *eqs. al.* **β** *de auxilio, beneficiis sim.:* DIPL. Ludow. Germ. 41 p.54,25 cum . . . opem -em *(sic)* conferimus. DIPL. Arnulfi 89 p.131,22 -a fidelibus suis praebere subsidia. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p.390,18 quoscumque . . . honore dignos cognovit, . . . -is beneficiis ditiores fecit. DIPL. Conr. II. 266 p.461,13 (ed. F. Hausmann. 1969) -um defensionis auxilium. *al.* **γ** *de petitione, postulatione sim.:* DIPL. Arnulfi 53 p.76,33 nos -ae eius *(archiepiscopi)* suasioni . . . satisfacientes. 65 cuius -ae petitioni . . . assensum praebuimus. DIPL. Ludow. Inf. 30 p.143,1 -ę illius intercessioni annuentes. CHART. Raitenh. 138 religiosorum -is postulationibus aures faciles inclinare. *al.* **δ** *de poena, satisfactione sim.:* CONC. Karol. 39^{A},134 p.411,21 -a ei verberum adhibeatur castigatio. HROTSV. Sap. 5,22 ultio. CHART. Aquens. 29 (ed. E. Meuthen. 1972; epist. papae) si non satisfactione -a emendaverit. *al.* **ε** *de pretio, recompensatione:* CHART. Friburg. 207 (a.1266) nisi foro -o redimatur *res* a fratribus. **ζ** *de victu, portione sim. (accedente hic illic sensu sufficientiae):* CHART. Salem. 52 (a.1194) quod ad -am sustentationem illi *(sacerdoti)* sufficiat (CHART. Aquens. 149 l.24 [ed. E. Meuthen. 1972; epist. papae] sustentatione . . . -a monachis . . . reservata. *al.*). CHART. Aquens. 115 (ed. E. Meuthen. 1972) ita quod ille *(vicarius)* . . . de proventibus . . . ecclesie -am recipiat porcionem (CHART. Sigeburg. 123 p.234,8 [ed. E. Wisplinghoff. 1964] assignata -a portione. CHART. Brixin. 155 [epist. papae] vicario . . . portione -a, ex qua possit commode sustentari . . ., reservata. *al.*). **b** *commodus, conducibilis, idoneus – günstig, dienlich, zweckmäßig, geeignet* (*cf.* GLOSS. I 18,38 St.-S. -a cafoarsamo): **α** *in univ.:* AMALAR. bapt. 3 ex his, quae ammonitioni vestrae -a videbamus. ALFAN. premn. phys. 29,4 p.108,3 manus . . . sunt instrumentum . . . ad artes -um (*PG 40,705*^{B} ἐπιτηδειότατον). NIVARD. Ysengr. 3,760 iniqua michi natura negavit obsequio domini -a terga mei. HIST. peregr. p.117,3 quid magis -um edificationi quam labores peregrinorum . . . recolere? GEBER. summ. 2,12 p.648 quibus *(praeparationibus) . . . metalla imperfecta* efficiantur -a perfectionis . . . medicinam suscipere. *al. impers.:* CONST. Constant. 271 (ed. H. Fuhrmann. 1968; s. VIII./IX.) -um prospeximus nostrum imperium . . . orientalibus transferri . . . regionibus. STATUT. ord. Teut. p.98,4 nec oportet . . . fratres scire copiam . . . thesauri, nisi quando magistro . . . -um visum fuerit. *al. cf. et l.56.* **β** *praevalente notione utilitatis:* NITH. hist. 3,6 p.38,7 non quicquam aliud . . . petebat, nisi quod utile ac -um illi esse censebat. CONSTANT. AFRIC. coit. 13,5 (ed. E. Montero Cartelle. 1983) scire, que sint nutrimenta, que generant semen . . ., ut homines abstineant a contrariis et utantur -is. *al.* **γ** *praevalente notione opportunitatis:* FORM. Andec. 52 ubi locus -os fuerit (TRAD. Lunaelac. 7 -us vel oportunus . . . l. EINH. Karol. 9 p.12,2 dispositis per -a confiniorum loca praesidiis. ALBERT. M. animal. 1,521. *al.*). HUGEB. Willib. 3 p.91,3 -a estatis tempore (GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p.386,38 -o t. THIETM. chron. 7,34 quia tunc tempus -um non fuit. *al.*). CHART. Sangall. A 712 quidam homo . . . nos rogavit, ut quasdam res nostri iuris illi contiguas atque -as in concambium ipsi traderemus *eqs.* DIPL. Otton. III. 147 ut ibi faciat aedificia sibi -a. CONSTANT. AFRIC. coit. 8,13 (ed. E. Montero Cartelle. 1983) est . . . hora coeundi -a, quando *eqs. al. impers.:* RIMB. Anscar. 12 p.33,17 in partibus aquilonis . . . sedem constituere . . . episcopalem, unde -um esset episcopo . . . illas frequentius adire partes. *al.*

II *subst. neutr.:* **A** *quod aptum est – das Passende:* **1** *quod rectum et emendatum est – das Richtige:* ALBERT. M. eth. comm. 324 p.278,58 (ed. W. Kübel. 1968/72) *scientia* de scibili ordinato ad -um est grammatica. herm. 1,1,1 p.375^{b},29 quae *(orationes et orationis partes)* magis ad grammaticum ordinantur, si ordinentur ad finem -i, vel ad rhetorem, si ordinentur ad finem leporis *eqs.* **2** *quod decet, debitum est – das Angemessene, Geziemende, Gebührende:* DIPL. Karoli III. 21 p.35,21 rata et -a suggerenti. ALBERT. M. sacram. 249 p.163,53 est debitum -i et debitum necessarii *eqs.* eth. comm. 329 p.282,47 (ed. W. Kübel. 1968/72) ad omnes diversitates hominum -a (*p.1127*^{a}*,2* τὸ πρεπόν) operatur *is, qui aliis socialiter convivit. al.* **B** *territorium (attinens) – (zugehöriges) Gebiet:* GREG. CAT. chron. I p.154,5 concessa est . . . petia una . . . infra -um casalis nostri Piniani. p.319,9 usque -um

[Sroder]

Camponis. II 46,7 usque rivum et terram nostri -i et usque terram filiorum Guitemanni.

adv. **congrue.** **1** *strictius i. q. convenienter, competenter, recte – in passender, zutreffender, richtiger Weise:* HRABAN. epist. 33 p.466,40 sabbato ... bene et -e canticum deuteronomii canendum constitutum est. ALFAN. premn. phys. 2,51 p.36,7 corpus ... organum ... existens animae, si ... -e (*PG 40,560A* ἐπιτηδείως) adaptetur, cooperatur animae. VOLQUIN. serm. 583 (StudMediev. III 3. 1962. p.339) consumptis ... zizaniis primo ... -e sequitur tritici inductio *(cf. Vulg. Matth. 13,30).* ARCHIPOETA 1,34,3 quod salvator ostendens -e dixit: '*eqs.*' ALBERT. M. eth. comm. 271 p.236,85 (ed. W. Kübel. 1968/72) cum dicit '-e' (*p.1122a,13* εἰκότως), determinat 'contrarietatem illiberalitatis' ad 'liberalitatem' *eqs.* veget. 6, 143 *morus* Latine ... vocaretur rubus -e. *al.* **2** *latius:* **a** *decenter, modo debito, rite – in angemessener, gehöriger, rechter Weise* (*cf.* GLOSS. II 126,69 St.-S. elimate gahasanot vel -e): **α** *in univ.:* LIBER diurn. 94 ut, si qua ... disceptatio exoritur, ... equitatis moderamine queat -e delimari. VITA Liutb. 15 rationationis ... causam ... -e ventilandam. HROTSV. gest. prol. 1,26 cum te libri laudantes -e multi post haec scribantur. CHART. Salem. 53 p.80,16 ut clerico ... -e in necessariis studeat providere *abbas.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p.115B donec os, quod debet extrahi, -e detegatur. ALBERT. M. animal. 1,543 numquam aliquid -e ... digeritur, nisi quod distributum est in partes digerentis. *al.* **β** *merito – verdientermaßen:* HROTSV. Pel. 303 iudicis ... veri ... e dextra nitidam suscepit -e palmam pro nece martirii *eqs.* **γ** *iure – rechtens:* ALBERT. M. pol. 1,1k p.3a,17 dicunt poetae barbaris ... Graecos principari -e (*cf. p.1252b,8* εἰκός). **b** *opportune, idonee – (in) günstig(er), geeignet(er Weise):* CHRON. Fred. 4,54 p.147,26 ut -ae locus esset repertus, quo pacto separatus a suis interficeretur. *Sroder*

2. congruus *v.* conger. **conguge** *v.* coniux.

congungo, -gunsi *v.* coniungo.

congunx, -gus *sim. v.* coniux.

congyro (-gir-), -avi, -atum, -are. *circare – umkreisen* (*cf.* GLOSS. I 484,61 St.-S. -giraverunt girinchtvn): GONZO Geng. 14 puerulus ... mortali angore constrictus petiit sancti reliquias cursim deferri locumque mortis incubantis -ari.

adi. **congyratus,** -a, -um. *gyratus, orbiculatus – gewunden:* BERTH. (?) annal. a.1077 p.297,22 bases coronas in se -giratas ostentant.

subst. **congyratus,** -i *m. de hominibus intra fines territorii habitantibus i. qui concluditur – einer der umschlossen ist:* CHART. episc. Hild. I 64 p.60,21 (a.1020) ut quatuor anni temporibus ... ab omnibus nostrae scilicet diocesis septis -is ... conveniatur, quibus id negotii iure debetur.

conhib-, conhiv- *v.* coniv-. **conhoartor** *v.* cohortor.

***conia,** *gen.* -as *f.* (κονία) *pulvis – Pulver, 'Mehl':* PAUL. AEGIN. cur. 216 calcis vive -as *(3,52,2* κονίας; *suprascr.* id est pulveris *A)* partes II. *ibid. iterum.*

coniaceo, -ui, -ere. *script.* -cae-: *l.71.*

I *strictius:* **A** *adiacere, finitimum esse – angrenzen, in der Nähe liegen, benachbart sein:* TRAD. Corb. A 101 p.224,31 (ed. K. A. Eckhardt. 1970; a.839/40) tradidit Uuala ... x iurnales in Ryadra et silvam, que illic -et. DIPL. Ludow. Germ. 53 qualiter quedam res iuris nostri rebus ... ęcclesię -ret. 60 p.82,23 quae *(res)* ecclesiae ... congruentius -ere videantur. TRAD. Ratisb. 201 p.183,32 cum ... parte ... roboreti eidem loco oportune -enti. *al.* **B** *iacere, situm esse – liegen, sich befinden, gelegen sein:* **1** *proprie:* **a** *de locis sim.:* **α** *in univ.:* RIMB. Anscar. 25 p.55,33 finis mundi in aquilonis partibus in Sueonum -et regionibus. **β** *de situ praediorum (hic illic fort. accedente notione in continuo iacendi, e. g. p.1426,6):* TRAD. Frising. 72a (a.776) territorium ad Isna fluvio secus -ente *eqs.* DIPL. Ludow. Germ. 82 res infra ditionem regni nostri -entes. 109 p.157,43 qui *(saltus)* -et inter Danubium et Ibisam. DIPL. Loth. II. 28 (ed. Th. Schieffer. 1966) illud, quod in ipso monasterio -ere dinoscitur. 29 villam ... -aentem *(A)* in comitatu Laudisiano. HINCM. epist. I 198 p.216,17 res mihi commissae ecclesiae sub multorum principum potestate -ere videntur. DIPL. Karoli M. 235 p. 325,16 (spur.) termini eiusdem ecclesiae in confiniis Mantuanis, Bononiensibus ... et Cumanis res ipsius episcopii -ent *(inde* DIPL. Heinr. II. 478 p.609,2 termini ... Regiensis episcopatus et res eiusdem aecclesiae -entes in finibus Mantuanis *eqs.).* DIPL. Karoli III. 94 mansos tres anteriores -entes intra et extra Leucorum civitatem. DIPL. Ludow. Inf. 59 p.188,32 res in villa Ankaracha sive undique -entes et illo pertinen⟨tes⟩. DIPL. Otton. I. 290 p.407,32 quidquid ex parte sancti Apri ... in Marmugot -entis esse videtur *(an subst. n.?). saepe.* **b** *de hominibus i. q. sepultum esse – begraben sein:* DIPL. Karoli III. 78 p.128,22 in qua *(ecclesia)* ... corpus beati Prosperi -et. **2** *translate i. q. se habere – sich verhalten:* HINCM. epist. I 136 p.95,36 iuxta quod res -uit (CAPIT. reg. Franc. 271 p.302,1 pro regni, sicut r. -et, salvamento).

II *latius:* **A** *cohaerere – zusammenhängen, -haften:* ALBERT. M. gener. 1,6,10 p.175,36 (ed. P. Hoßfeld. 1980) illorum *(umidorum viscosorum)* partes, ut in quarto Meteororum *(v. l.23)* dicitur, -ent sicut catenae propter immixtum eis subtiliter siccum (meteor. 1,3,5 p.502b,28 vapor terrestris grossus, cuius p. sibi multum -ent. 4,3,15 p.786b,16 fit ... viscosum tale tractabile, cuius p. humidae et siccae -ent [*p.387a,13* σύγκειται] sibi mutuo sicut ansulae catenarum. veget. 2,126. animal. 3,173. *ibid. al.*). **B** *agglutinari – fest anliegen, ankleben:* ALBERT. M. animal. 22,84 quando pili ex humore aquae deprimuntur et -ent.

adi. **coniacens,** -entis. **1** *strictius i. q. adiacens, circumiacens, finitimus – angrenzend, umliegend, benachbart:* ARBEO Emm. 37 p.85,9 in -e confinio *eqs.* DIPL. Ludow. Germ. 86 in -bus terminis prope monasterium. ADAM gest. 1,16 cesar ... Hammaburg ... metropolem statuit omnibus barbaris nationibus ... Sclavorum et aliis in circuitu -bus populis. **2** *latius i. q. cohaerens, tenax – zusammenhaftend, zäh:* ALBERT. M. animal. 7,151 quorum ... cibus indiget laceratione, eo quod consertus est et multum -es habet partes, hiis fecit *natura* rictum magnum.

conib- *v.* coniv-.

1. conicio (-iic-), -ieci, -iectum, -ere. *script.:* coi-: *p.1428,50. adde* EINH. (?) Marc. et Petr. II 61,3 *cod. M. cf. et p.1428,57.* conni-: *p.1427,57. adde* CHART. Ital. Ficker 341 p.370,17. coniic-: *passim, de quo usu cf.* ERMENR. ad Grim. 14 p.548,24. -iti-: *l.60. p.1427,14.16.32. adde* GLOSS. I 391,9 St.-S. RUOTG. Brun. 32. *al. form.: praes. inf. pass.* -eri: *p.1427,15. depon.: p.1427,31. adde* AETHICUS ISTER 100 p.74,34.

I *proprie:* **A** *iacere, mittere – werfen* (*cf.* GLOSS. II 600,61 St.-S. -ecit vuarf): **1** *obi. res:* **a** *strictius:* EUPOLEMIUS 1,673 (ed. K. Manitius. 1973; s. XI./XII.) terrigenas validos Ossam et Pelion ... -isse super ... Olimpum. *de telis* (*cf.* GLOSS. II 692,10 St.-S. contorsit -ecit scoz. 696,20 -ta gescozenoro): ERMOLD. Pipp. 1,101 -ta ... sagitta *(ex Verg. Aen. 4,69).* WALTHARIUS 746 ferrum -it *(ex Verg. Aen. 9,411).* **b** *latius i. q. emittere, (ef)fundere – aussenden, ausströmen lassen:* AETHICUS ISTER 5 ignem -ere rutulantem. 59 p.40,14 contenta Acheronis catasta letalem -ere amnem. **2** *obi. homines:* **a** *in univ. c. sensu impellendi, vi adhibita immittendi:* ALDH. virg. I 35 p.279,14 in atram ergastuli latebram -unt (proiciunt *var. l.*) *martyrem.* ANSCAR. pigm. p.29,1 tres pueros ... -tos in camino ignis. RICHER. REM. hist. 2,57ex. vinctum navi -tiunt *hospitem.* THEOD. AMORB. Mart. 15 a custodibus ... -tus est in lembum *Martinus. al.* **b** *locut.:* **α** in vincula -ere *i. q. in vincula mittere – in Fesseln legen, schlagen:* IOH. CANAP. Adalb. C 30 p.83,38 (ed. J. Karwasińska. 1962) -erunt (iniecerunt A 30 p.45,9) omnes in vinculis. WIDO FERR. schism. 2 p.557,33 in vincla. HILDEB. epist. (MG Lib. Lit. II p.670,25) qui *(tribunus)* se ... -ecit in vincula et pro milite ... obtulit feriendum. *al.* **β** in pedes se -ere *i. q. se proripere – sich auf die Beine machen, sich davonmachen:* VITA Gamalb. 9 totis viribus in pedes se -ecit. HEINR. TEG. Quir. II 30 (ArchÖstGesch. 133. 1983. p.271,19) volucri fuga se in pedes -ecit *captivus.* **B** *in unum mittere, congerere – zusammenhäufen:* **1** *conferre – vereinigen (auf):*

[Antony]

GESTA Halb. p. 115,35 ad electionem ... consedentes ... vota sua in ... Conradum ... -erunt. **2** *medial. i. q. colligi – sich ansammeln:* ANTIDOT. Berolin. 12 p. 69,34 ad malas humores -tos *(an* coniestos *leg.?)*. **C** *congerendo efficere, (ex)struere – aufwerfen, anlegen:* LEG. Wisig. 10,3,3 aggeres terre sive arcas, quas propter fines fundorum antiquitus apparuerit fuisse -tos (congestos, coniestas *var. l.*) adque constructas. HEITO Wett. quoddam opus in modum castelli ligno et lapide valde inordinate -tum. **D** *imponere, immittere – (über)geben, überreichen:* ARBEO Corb. 8 ut ... virgam pastoralis regimine ... ad perfectionem operis eius manibus conicerit potestati *apostolicus*.

II *translate:* **A** *de actionibus mentis i. q. coniectare – mutmaßen (cf.* GLOSS. I 62,13 St.-S. -tio hukkiu. 274,23 -ere arratan arskeidan. 317,40 -ere cilen. II 260,14 -eri erratan uuesan. 565,21 -iicit ratiscot. 607,17 -tiebant dahtun. *al.):* **1** *spectat ad opinionem:* **a** *suspicari, opinari – vermuten, annehmen:* GODESC. SAXO gramm. 1,47 p. 396,12 inter 'oportet' et 'expedit' ... hoc ... interesse non asserenti, sed -enti mihi videtur, ut *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 311,38 eum ... quidam pro hac detentum -unt occasione, ut *eqs.* BERNOLD. CONST. libell. X 28 quicquid de illo libro -atur, nos tamen illa L capitula ... recipere possumus. RUD. TRUD. epist. p. 330,27 ut -ere verius potuimus. *al. expressius i. q. opinionem edere – die Vermutung äußern:* ARABS 166 (Altdt. Bl. 2. 1840. p. 387; s. XII./XIII.) tunc aliquis ... huius *(hospitis)* amoriferam -it esse febrem. **b** *existimare, credere, putare – glauben, meinen, halten (für):* LEG. Wisig. 12,1,3 p. 410,1 nemo ... nescientie se obiectibus excusare -at. COD. Karol. 97 p. 648,38 nullis temtationibus superari tua almitas -imur. GODESC. SAXO theol. 2 p. 92,12 ne contentiose videar vel -ar (-tiar *B*) ... hic agere. 16 p. 243,24 ut falsissime -itur, dicitur, scribitur. LAMB. TUIT. Herib. 2,7 p. 1250,30 qui *(hymnus)* -itur Ambrosii et Augustini. *al.* **2** *spectat ad cognitionem:* **a** *coniectura assequi, per coniecturam invenire, coniecturaliter cognoscere – erraten, (er)ahnen, (durch Kombinieren) herausfinden:* **α** *in univ.:* RUODLIEB I 116 meas causas, ut sunt, tu -bas (gloss.: rat). **β** *imaginari – sich vorstellen:* HROTSV. gest. praef. 4 quantum meae inscitiae obstiterit difficultatis, ipsa *(sc. domna abbatissa)* -iicere potestis, quia *eqs.* **γ** *praesentire, praenoscere – (voraus)ahnen, vorhersehen:* GODESC. SAXO theol. 6,17/21 p. 164,18 de ... daemonibus ... prophetico spiritu carentibus, futura tamen per acumen ingenii nonnumquam -entibus (p. 168,24). POETA Saxo 4,373 proceres sibimet iam -entes cari conspectum domini hunc esse supremum. HELM. chron. 60 p. 116,10 quod videns rex ceterique principes -erunt se ad maximos labores et mortium pericula evocatos; nec fefellit eos coniectura. URSO gloss. 41 p. 80,22 datis ab anima signis animal sibi ... aliquid periculum -iicit adfuturum. *al.* **b** *colligere, concludere, elicere – erschließen, ersehen, entnehmen:* **α** *in univ.:* ALDH. virg. I 19 cuius differentiae argumento -i et colligi datur, quod *eqs.* (31 p. 270,2. HUMB. Sim. 3,33 p. 241,11. *al.*). AGIUS vita Hath. 23 eam tunc aliqua futurorum ... vidisse ... ex vultus eius varietate ... -ere valemus. SIGEH. Maxim. 14 (12) quamvis ... facile tunc ex consequentia gestorum id quoque -iici (connici *1*) posset. RATHER. coni. 5 l. 166 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 121) ex quo perspicue instabilitas valet -i eius. HUMB. Sim. 2,16 p. 158,1 hinc -i potest hereticos ... inferiores esse *daemonibus* (BERNOLD. CONST. libell. II 3,26. *al.*). GREG. CAT. defens. 4 (MG Lib. Lit. II p. 537,30) in quibus ... verbis audenter et catholice -ere (-eri *cod.*) possumus, quia *eqs.* RUP. TUIT. vict. 13,15 p. 420,5 (ed. R. Haacke. 1970) ut ex Danihelis visione -itur. RUD. collect. (MGScript. XI p. 17,17) haec eadem tempora ... beatum Rudbertum habere non irrationaliter ex praedictis -itur. CHART. Ital. Ficker 439 p. 448,1 ex preteritis -itur probabiliter de futuris. *al.* **β** *ratiocinari – schließen, folgern:* BEDA hist. eccl. 3,10 p. 147,3 coepit ... sagaci animo -ere, quod nulla esset alia causa insolitae ... viriditatis, nisi quia *eqs. al.* **c** *investigare, reperire – ermitteln, in Erfahrung bringen:* CARM. Aldh. 5,15 tuam *(sc. Hovae)* primam propaginem per profundam indaginem curiose -ere mentis ... nullus valet. EIGIL Sturm. 1 (ed. P. Engelbert. 1968) ut ... causas ... coenobii -rem, sincere narrarem. **3** *spectat ad cogitationem:* **a** *cogitare, perpendere, mente concipere – denken, erwägen, in Betracht ziehen:* GODESC. SAXO theol. 19 p. 279,2 ne ..., quisquis haec legerit, vel solo cogitatu -ere nedum ore praesumat elicere *eqs.* 21 p. 292,1 ridiculum prorsus id censui, si vel -atur nedum dicatur. *ibid. al.* **b** *excogitare, confingere – (sich) ausdenken, ersinnen:* LEG. Lang. p. 128,14 si pro gentis nostrae salvatione ... aliquid possumus -ere, quod in edicti corpore adiungamus *eqs.* MANEG. ad Gebeh. 26 hoc ..., quod pretulimus, ne nos ex proprio -isse ... videamur *eqs. in malam partem:* PETR. DAM. grat. 31 p. 62,10 dum, quod illi *(oblocutores)* -unt, evidenti claruerit ratione cassatum. **4** *spectat ad intentionem:* **a** *respicere, considerare – im Auge haben, betrachten:* ALBERT. M. eth. 5,1,3 p. 336^{a},31 specialis ... iustitia debitum -iicit in his, quorum ipse usus est communis *eqs.* **b** *intendere, studere – zum Ziel haben, trachten, bedacht sein (auf):* ALBERT. M. eth. comm. 329 p. 282,16 (ed. W. Kübel. 1968/72) *medius* -et (*p. 1126^{b},29* στοχάσεται), id est conicturabit, ... non contristare ... vel condelectare (*cf.* eth. 4,3,1 p. 316^{b},36 in omnibus his -iiciet ad minus non tristare conviventem). **5** *spectat ad interpretationem i. q. exponere, explicare, commentari – auslegen, (aus)deuten, erklären:* **a** *de somniis:* ALBERT. M. somn. 3,2,8$^{capit.}$ de his, quibus -iici possunt somnia vera. 3,2,8 p. 206^{a},16 circa quae *(phantasmata)* profundatur intellectus et -iicit ea. 3,2,9 p. 207^{b},1 cum scitur causa motus et idolum ad formam redigitur, tunc potest -iici somnium, dummodo *eqs. referre (ad) – in Zusammenhang bringen (mit):* ALCUIN. carm. 3,34,14 haec ubi pensabat ... corde sacerdos -iecit et rebus visa superna novis. **b** *de scriptis:* HRABAN. epist. 39 p. 476,40 expositionem ... in Hieremiam, quantum ex ... patrum sententiis explanatam inveni et quantum ex proprio sensu -ere valui, iam vobis ... transmisi. *ibid. al.* **B** *usu vario:* **1** *subi. homines (Christus: l.43):* **a** *proferre, afferre, promere – vorbringen, anführen:* ARBEO Corb. 7 amplius formidanda -ecit (adiecit VITA Corb. 5) temporalia a nonnullis congesta munera ... et quomodo *eqs.* THEODULF. (?) carm. 75,48 idem *(Christus)*, quod maneat tunc resurrectio carnis, multiplici affatu (affectu *cod., ed., sed cf.* carm. 41,1, 184) -it ipse suo. EUPOLEMIUS 2,580 (ed. K. Manitius. 1973) nisi si melius vos -itis quicquam. *al.* **b** *apponere – verschaffen:* LEG. Wisig. 2,5,10 incertis adhibere cognitionem et dubiis -ere fidem. **c** *refl. i. q. se obicere – sich entgegenstellen:* RUOTG. Brun. 17 in hoc ... odium Bruno ... semet ipsum sponte ... -ecit. **2** *subi. res i. q. competere – zutreffen (auf):* CARM. de temp. rat. 854 quartanas kalendas (quaternae kalendae RHYTHM. 108,18) quinque -unt (coi- *P*).

adi. **coniectus,** -a, -um. *(con)iacens, situs – liegend, gelegen:* CHART. Rhen. inf. I 511 p. 359,12 (a. 1188) quandam insulam ... in alveo Rheni -am.

subst. **coniectum** *sim. v.* 1. coniectus.

? **2. *co(n)ic(i)o,** -ictum, -icere. (con *et* icere) *collidere – aufeinanderschlagen:* NIVARD. Ysengr. 1,179 concutit inde quater dentes, sonuere coicti (coacti *E*).

coniectatio, -onis *f.* **1** *cogitatio, deliberatio – Erwägung, Überlegung:* WALTH. TER. Ioh. praef. p. 1139,29 in huiusmodi -e novem iam mensibus ... evolutis. **2** *coniectus, apprehensio – intuitives Erfassen, Treffen:* ALBERT. M. eth. comm. 557 p. 479,76 (ed. W. Kübel. 1987) eustochia ... est bona -o, et hoc importat imperfectam acceptionem. 558 p. 480,17. *ibid. al.* **3** *intentio, petitio – das (Ab-)Zielen (auf):* ALBERT. M. eth. 4,3,6 p. 326^{a},25 *verecundia* modum habet virtutis in -e medii (5,1,1 p. 330^{a},22. 5,2,7 p. 353^{a},12. *ibid. al.*).

***coniectativus,** -a, -um. *coniect(ur)ans, intentus – (ab)zielend, gerichtet, bedacht (auf):* ALBERT. M. eth. comm. 329 p. 282,64 (ed. W. Kübel. 1968/72) '-us' (*p. 1127^{a},8* στοχαζόμενος), idest conicturans sicut finem quaerens, 'eius, quod est esse delectabile' in convictu (*cf.* eth. 4,3,1 p. 317^{a},47). eth. 5,2,11 p. 361^{a},25 media est iustitia, quia medii est -a. 6,2,22

[Antony]

p.440a,16 bonus consiliator est, qui . . . -us (*p.1141b,13* στοχαστικός) est optimi inter ea, quae operabilia sunt ab homine.

adv. ***coniectative.** *coniecturaliter – vermutungsweise, nach bestem Wissen: v. p.1430,31.*

1. coniectator, -oris *m.* *qui coniect(ur)at, intendit – einer der abzielt (auf), zu treffen sucht:* ALBERT. M. eth. 5,1,1 p.329b,15 mesidicus . . ., hoc est medii -r.

2. *coniectator, -oris *m.* (con *et* iactator) *iactator, ostentator – Prahler:* HERIG. gest. 51 p.186,49 non horum *(sanctorum)* me ostentatione sustollo, non meritis illorum vanus -r aequipero.

***coniectatrix,** -icis *f.* *quae coniect(ur)at, intendit – eine die abzielt (auf), zu treffen sucht:* ALBERT. M. eth. comm. 139 p.123,22 (ed. W. Kübel. 1968/72) dicit de virtute, quod est -x (*p.1106b,28* στοχαστική) medii, quia *eqs.* (eth. 2,2,4 p.176a,28 virtus . . . medietas est quaedam -x existens m.). 398 p.337,89 quaelibet virtus moralis est argumentabilis sui medii, cuius est -x. *ibid. al.*

coniecto, -avi, -atum, -are. *form.:* -iac-: *l.23.36.39. depon.: l.64. p.1430,26.*

I *proprie:* **A** *iacere, mittere – werfen:* **1** *strictius de infante i. q. collocare – (hin-, weg)legen:* VITA Goar. 7 p.417,12 qui *(infans)* fuit iactatus (-iactatus *A1*) in illa conca marmorea *eqs.* **2** *latius:* **a** *de maledictis i. q. contorquere – schleudern:* IULIAN. TOLET. iudic. 2 in . . . principem maledicta -at. **b** *de versibus i. q. (neglegenter) fundere – (flüchtig) hinwerfen:* EPIST. Worm. I 30 p.55,23 versiculos. **B** *in unum mittere – zusammenbringen:* **1** *cogere – aufbieten:* HINCM. annal. a.866 p.84,34 cum tali hoste . . ., sicut tunc -are potuit. **2** *collecta conficere – durch Sammlung aufbringen:* **a** *spectat ad exactionem i. q. conferre – zuschießen:* CAPIT. reg. Franc. 48,2 unicuique ex ipsis, qui in hoste pergunt, fiant -ti solidi quinque a . . . pauperioribus, qui *eqs.* **b** *spectat ad satisfactionem i. q. componere – (gemeinsam) sühnen, büßen:* LEX Sal. Merov. 43,1 aut unum convictum ⟨de se⟩ dare debent aut toti morte illius *(sc. interfecti)* -iactent (-ent, -ant, conponant, conpositionem -ent *var. l.*). 43,3 tres . . ., qui adprobati fuerint, singillatim mortem illius -iactent (-ent, -ant *var. l.*).

II *translate i. q. conicere, coniecturare – mutmaßen (cf.* GLOSS. II 58,54 St.-S. -as ratiscost trahtost. 755,52 -antes arbitrantes ratisconta. IV 48,7 -are prenoscere sive cognoscere ratiscon. *al.):* **A** *spectat ad opinionem:* **1** *existimare, credere, putare – glauben, meinen, halten (für):* ARNULF. SAG. invect. 3 p.93,3 neque quicquam domui eius *(Petri Leonis)* ipso turpius vel esse vel fuisse -o. GESTA Lob. 24 p.327,28 cum alii alios . . . huic officio *(sc. abbatis)* dignos -rent. **2** *iudicare – beurteilen:* ERINH. Heimer. 54 hunc de se sanctum -antes venerandum. HILDEG. epist. II 29,26 ex tuo alios -ans ingenio. **B** *spectat ad cognitionem:* **1** *coniectura assequi, colligere, coniecturaliter invenire – erraten, (er)ahnen, (er)schließen:* HROTSV. Dion. 15 -at . . . deum signis testantibus almum actenus ignotum mundo mox esse probandum. Cal. 9,2 -o, quid significet. CARM. Bur. B 92,64,4 odoris gratia redundante foris -atur . . . thalamus Amoris. 92,66,4 -ari poterat dominus ex domo. **2** *investigare, reperire – ermitteln, in Erfahrung bringen:* GESTA Apoll. 421 maius reperire nequivit percontans pridem quam -erat idem. **C** *spectat ad cogitationem:* **1** *perpendere, deliberare – nachdenken, überlegen:* EPIST. Worm. I 30 p.55,18 -bam, si quid in huiusmodi catenę conflatione . . . ars prodesset. WOLFHER. Godeh. I 32 p.191,50 aliquantisper, quid faceret, -ando perstitit. **2** *exogitare, confingere – (sich) ausdenken, ersinnen:* MANEG. ad Gebeh. 55 p.408,23 ne hoc ex proprio -ari videamur, quid hinc patres sentiant, proferamus. **D** *spectat ad intentionem:* **1** *respicere, considerare – im Auge haben, sein Augenmerk richten (auf):* ALBERT. M. eth. comm. 541 p.464,49 (ed. W. Kübel. 1968/72) consilium est habitus -ans (*Comment. Arist. Graec. XX. 1892. p.334,13* ἕξις στοχαστική) secundum ratiocinationem optimi homini operabilis. p. 464,79 optimum . . . simpliciter, quod est finis, -at prudentia *eqs.* top. 8,2,2capit. quae et qualia -anda sunt respondenti. elench. 1,1,5 p.533b,2 quot sunt numero, quae -ant tanquam metas et fines hi, qui *eqs. ibid. al.* *considerationem habere – Betrachtungen anstellen, Festlegungen treffen:* ALBERT. M. eth. comm. 374 p.318,15 (ed. W. Kübel. 1968/72) leges . . . de omnibus -ant (*p.1129b,15* στοχαζόμενοι), idest disponunt et ordinant omnes *eqs. (cf. l.16).* 541 p.464,59 decretum rationis -at de hoc, quod est optimum homini operabile. p.465,3 sapientia non -at nec consiliatur de operabilibus homini. praedicab. 1,6 p.14b,19 stultus est, qui, quando non perfecte potest cognoscere, quod quaerit, abiicit id, per quod cognoscere potest de quaesito -ans. *al.* **2** *intendere, studere – zum Ziel haben, trachten (nach), bedacht sein (auf):* ALBERT. M. eth. comm. 151 p.135,20 (ed. W. Kübel. 1968/72) ille, qui vult -are (*p.1109a,30* στοχαζόμενον) medium inspiciendo ipsum per rationem rectam et tangendo *eqs.* eth. 5,1,3 p.335b,5 leges . . . praecipiunt in omnibus -antes utile *eqs. (cf. l.5).* pol. 6,1k p.563b,1 hoc . . . -are (*p.1317b,1* στοχάζεσθαι) aiunt omnem democratiam, quod scilicet quilibet sit liber. *ibid. al.* **E** *spectat ad interpretationem i. q. exponere, explicare, commentari – auslegen, (aus)deuten, erklären:* **1** *de somniis:* **a** *in univ.:* CHRON. Ebersb. I p.11,12 singulis, secundum quod sibi visum est, -antibus (CHRON. Ebersb. II p.6a,9 coniecturantibus) *somnium.* ALBERT. M. somn. 3,2,8 p.205b,31 melancholici . . . melius aliis somnia -ant. *remissius:* WOLFHER. Godeh. I 17 p.179,40 de interpraetatione praetitulati somnii . . . aliquid . . . -ari debemus. **b** *referre (ad) – beziehen (auf):* ALBERT. M. somn. 3,2,4 p.201a,30 melancholici . . . multa phantasmata inveniunt et haec -ant ad futura. **2** *de scriptis:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. div. nom. 8,11 p.370,61 nos -antes (*PG 3,893C* στοχαζόμενοι), idest coniectative exponentes, dicta theologi, scilicet Pauli. **b** *disserere – erörtern:* ALBERT. M. praedicab. 2,8 p.38b,28 simpliciores . . . quaestiones mediocriter inter subtilem et rudem tractatum -ans *(cf. Boeth. Porph. isag. p.25,9).*

adi. **coniectans,** -antis. *coniectura, conclusionibus coniecturalibus nisus – auf Mutmaßung, Kombination, Wahrscheinlichkeitsschlüssen beruhend:* ALBERT. M. praedicab. 1,7 p.16b,8 in scientiis -bus, quae non sunt scientiae demonstrationum, sicut in physiognomia et secunda parte astronomiae et nicromantia.

coniector, -oris *m.* **1** *interpres – Deuter (cf.* GLOSS. I 319,19 St.-S. -is erraderes. 407,6 -em i. ratiri. IV 251,32 -r interpres radissâri. *al.):* **a** *spectat ad occulta:* **α** *de -e somniorum:* CONC. Karol. 50D, 69 p.669,26 divini, incantatores, somniatorum -es, quos divina lex . . . puniri iubet. EKKEH. IV. cas. 31in. qui *(vir)* . . . ad inclusum . . . pergens -em eius *(somnii)* fore rogavit. *expressius i. q. somniorum interpres – Traumdeuter (cf.* GLOSS. I 303,40 St.-S. -r i. troumrechare. 317,31 -r traumsceidari. 318,51 -r antprest. *al.):* RHYTHM. 4,27,1 ut fixa probaretur -is veritas *(cf. Vulg. gen. 40,22).* **β** *de -e futurorum:* HERM. TORN. rest. 11 p.279,17 futurorum prenuncii -es. *expressius i. q. vaticinator – Wahrsager (cf.* GLOSS. I 406,15 St.-S. -em warsage): RADBERT. Arsen. 2,9 p.72,23 divini, -es et muti necnon somniatores. **b** *spectat ad doctrinam:* HUMB. Sim. praef. p. 101,1 quilibet . . . sit acerrimus iste -r, inimicus tamen Dei esse convincitur. **2** *aestimator, arbiter, iudex – Beurteiler (cf.* GLOSS. I 193,1 St.-S. -r iudicator vel sonari): AETHICUS ISTER 81 p.61,35 adfirmantibus . . . antiquissimis narratoribus variisque -bus . . . peritissimis. RUP. TUIT. medit. 2,2 p.379D qui *(proximi)* . . . impium illum *(Iob)* esse arbitrati sunt, duri -es, argumentum facientes quasi ab effectis.

coniectura, -ae *f.*

I *proprie:* **A** *?iactus – ?Wurf:* GLOSS. I 654,15 St.-S. -am kiuuoraffani *(spectat ad Vulg. Ezech. 21,19).* **B** *de collectione:* **1** *congeries, coacervatio – Ansammlung, Anhäufung, Haufe:* **a** *de turba:* IONAS BOB. Ved. 7 p.316,3 demonum. **b** *de acervo:* IONAS BOB. Columb. 2,25 p.293,21 ut . . . de ramorum -a septa densarent. **c** *de magno numero, summa:* IONAS BOB. Columb. 2,22 p.279,23 facinorum suorum -am per confessionem pandit *puella.* **2** *coniectus, collatio – (Bei-)Steuer, Beitrag:* GLOSS. I 88,35 St.-S. -a ca-

[Antony]

uuarf. 89,35 *(v. l.9sq.)*. **C** *de compositione:* **1** *textura, tela – Gewebe, 'Gespinst' (in imag.):* HUGEB. Willib. 1 p. 88,12 gracilem opusculi huius -am glomerando ordire ... ordinandoque texere (*pendet a* WILLIB. Bonif. 1 p.4,17sqq.). **2** *structura, compages – Aufbau, (An-)Lage, (An-)Ordnung:* RHYTHM. 39$^{tit.}$ (cod. W) de globo mundi et -e *(sic)* orbis versus. CARM. Bur. B 43,5,1 ludit ad interitum rerum -a.

II *translate:* **A** *de actionibus mentis i. q. actio coniciendi, coniectatio – Mutmaßung (cf.* GLOSS. I 89,35 St.-S. -a karechida vel kauuerf vel interpretatio. II 604,37 -a ratussa. III 420,52 -am ratische. IV 137,12 -a ratnussa t. 175,14 -a urdanc. 178,4 -a estimatio redisle. *al.):* **1** *opinatio, opinio – Vermutung, Annahme, Meinung:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 1,1,1 cuius *(sc. condendarum legum)* artis insigne ex hoc decentius enitere probabitur, si non ex -a trahat formam similitudinis, sed ex veritate formet speciem sanctionis. ALBERT. M. meteor. 2,2,7 p.551^{b},45 per -as mons Armeniae ... continuare Taurum cum Caucaso existimatur. CHART. Friburg. 197 p.170,4 quantum conici potest ex verisimilibus -is. **b** *c. colore quodam:* **α** *suspicio – Verdacht:* ACTA imp. Winkelm. II 1025 p.687,12 (a.1236) quod ... -am, quam subiectorum temeritas extendere videbatur in dominum, restringat castigationis severitas. **β** *existimatio – Bewertung, Einschätzung:* RATHER. coni.$^{tit.}$ (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p.117) qualitatis -a cuiusdam, Ratherii utique Veronensis (*item de libro Ratherii:* FOLCUIN. Lob. 24 -a vitae eius). **γ** *inventio – Erfindung:* EPIST. var. II suppl. 7 p.626,37 ex traditione magistri ingeniive mei -a. HERM. IUD. conv. 15 p.112,5 (ed. G. Niemeyer. 1960) sensum summamque earum *(litterarum)* ex sola cordis mei -a declaravi. **2** *consideratio, contemplatio – Erwägung, Überlegung, Betrachtung:* **a** *in univ.:* CONST. II 215,6 (a.1239) ex preteritorum -a discriminum. INNOC. IV. registr. A 102 p.72,16 ut per -as rerum visibilium ad intelligenda invisibilia niteretur *natura humana.* ALBERT. M. cael. 2,3,13 p.170,49 (ed. P. Hoßfeld. 1971) non est nobis nota natura caelestium nisi per -am rationis motus eorum. veget. 1,204 oportet -as facere et experimenta *eqs. al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *respectus – Berücksichtigung:* SYRUS Maiol. praef. (MGScript. IV p.650^{a},26; s. XI.$^{med.}$) eius gesta digerere absque cunctarum virtutum -a quempiam est impossibile. **β** *consilium – Ratschluß:* GERHOH. Antichr. 2,9 p.204,14 ad cuius *(veri Ioseph)* omnipotentem -am et omnia efficax verbum. **3** *spectat ad actionem coniecturaliter assequendi, reperiendi, cognoscendi:* **a** *praevalente sensu actionis:* **α** *conclusio – Schluß(folgerung):* ALDH. virg. I 27 p.263,17 is *(Basilius)* ... quod incorruptus corporaliter floruerit, ex ipsius elogio -am capesso ita prosequentis: *'eqs.'* ALBERT. M. summ. theol. II 4,18,3,2,2 p.246^{a},4 angeli ... mali non nisi coniecturaliter praedicunt quaedam futura, quae ex eisdem -is ... melius praedicunt angeli boni. p.246^{a},8 quod talis praedictio non est nisi ex -is. *ibid. al.* **β** *argumentatio, argumentum – Beweis(führung):* AETHICUS ISTER 79 p.60,2 in cunctis -is et problematibus Aethicus superior. RICHER. REM. hist. 4,73 p.266,4 -is et diffinitionibus repletus ... rationabiliter proponit ... atque concludit *liber.* DAVID compos. 2,1,5 iustum iudicium est, quando ex inexcusabilibus -is aliquid discernitur malum esse. **γ** *praesensio, praevisio – (Vor-)Ahnung, Voraussicht:* ALBERT. M. Is. 3,2 p.49,26 ariolum, qui *regit* in -is futurorum. *v. et p.1427,48.* **δ** *computatio – das Überschlagen, Abschätzen:* EINH. Marc. et Petr. I 7 Romanos ex -a mansionum, quae eis parabantur, Alpes superasse putavit. **ε** *indagatio dubia – ungewisse Suche:* TRANSL. Tib. 9 (MGScript. XV p.395,18; s. XI.$^{in.}$) per -as mansionum, per pericula vel amfractus Alpium ... ad sanctum ... pervenere Mauritium *(prave sumptum ex* EINH. Marc. et Petr. I 7, *v. l.62).* **b** *praevalente sensu meton.:* **α** *indicium, signum – Hinweis, (An-)Zeichen:* RATHER. serm. de ascens. 1,3 l.147 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p.51) ecce apodixis, ecce -a, ecce indicium credentium et non credentium. serm. de pentec. 2,1 (ibid. p.193) estne ... alia quaelibet -a, quae innuat, quod *eqs.* VITA Bonif. II 2 p.94,19 vir Dei in somnis putabat se cum tauro palestrare et confractis utrisque cornibus eum tali -a cognoscebat superari. ARABS 171 (AltdtBl. 2. 1840. p.387) his -is hospes ... agnitus eger. **β** *quod conici potest, consequentia – was sich erschließen läßt, Konsequenz:* RATHER. serm. de pentec. 1,5 l.150 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p.61) Spiritus ... possessio -a cum sit caritatis ipsa *eqs.* **4** *intentio, petitio – das (Ab-)Zielen (auf):* ALBERT. M. eth. 2,2, 4$^{capit.}$ virtus non tantum est medietas, sed etiam -a medii. **5** *interpretatio – Deutung, Auslegung:* **a** *spectat ad somnia:* ALDH. virg. I 27 p.263,4 somni. CHRON. Ebersb. I p.11,25 si mille -ae mihi super hoc somnium possent proferri *eqs.* HERM. IUD. conv. 1 p.72,1 (ed. G. Niemeyer. 1963) qui *(cognatus)* ... quandam mihi ... dictavit -am (*syn.* interpretatio) *somnii. al. adde:* ALDH. virg. I 21 p.251,14 arborem ... congrua interpretationis -a explanat *Daniel (cf. Vulg. Dan. 4,17sqq.).* **b** *spectat ad scripta, doctrinam:* HERRAND. ad Walram. (MG Lib. Lit. II p.288,36; a.1094/95) ut -am reprobi intellectus amputaret *apostolus.* RUP. TUIT. vict. 13,14 p.419,31 (ed. R. Haacke. 1970) multis -is, quę hinc solent fieri, per hunc sensum arbitror quempiam posse liberari. **B** *conventio – Vereinbarung:* CHART. Raitenh. 189 p.160,32 (a.1251) huius rei -am ... presenti scripto munimineque sigilli mei feci roborari.

coniecturalis, -e. **1** *adi.: coniectura nisus, in coniecturis consistens – auf Mutmaßung, Kombination beruhend, begründet:* **a** *in univ.:* **α** *philos.:* GEBER. summ. 2,9 p.640 donec ... principia ipsorum corporum ... inveniant inventione certa, non -i. ALBERT. M. sent. 1,3,13 p.104^{b},27 angeli non indigent cognitione collativa, quae est quasi -is (summ. theol. II 4,14,3,2,3 p.193^{a},48 -is et incerta cognitio. *ibid. al.*). eth. 1,3,13 p.46^{a},26 in moribus hominum certae et necessariae viae non sunt, sed quasi -es. *ibid. al. ex praesensione ortus – der (Vor-)Ahnung entsprungen:* URSO gloss. 41 p.80,16 anima alicuius periculi futuri conscia per -ia signa animal ad eius cognitionem invitat. **β** *rhet. (de re v. H. Lausberg, Handbuch der literarischen Rhetorik. 1960. § 99):* ANSELM. BIS. rhet. 1,17 p.135,6 Tullius quattuor nominavit constitutiones: -em, finalem, exceptivam, qualitativam *(cf. Cic. inv. 1,10).* p.135,9 in libro ad Herennium constitutiones posuit tantummodo tres: -em, legitimam, iuridicialem *(ex Rhet. Her. 1,11,18). al. adde:* BERNH. CONST. damn. 7 qualiter ... sit determinanda huiusmodi -is controversia. **b** *divinus – Hellseher-:* EPIST. Hann. 48 p.94,17 quis adeo -is negotii gnarus et peritus, ut *eqs.* **2** *subst. neutr. plur.: ea de quibus coniectura est, coniciendo concluditur – Gegenstände, Probleme der Mutmaßung, des mutmaßlichen Schlusses:* ALBERT. M. probl. det. 39 (ed. J. Weisheipl. 1975) per illam *(experientiam)* in -bus plus iuvatur ad demonstrandum signa talia quam naturae visus perspicacitate. eth. comm. 181 p.161,47 (ed. W. Kübel. 1968/72) -ia sunt fortuita. p.161, 85. *ibid. al.*

adv. **coniecturaliter** (-etua-). *per, secundum coniecturam – auf Vermutung hin, dem Dafürhalten nach, vermutungsweise:* **1** *philos.:* ALBERT. M. animal. 16,151 haec ... omnia -r dicimus. summ. theol. II 4,18,3,2,2 p.246^{a},36 homo et angelus ... futura ... -r et probabiliter possunt cognoscere et non certitudinaliter. *ibid. al.* **2** *rhet.:* RAHEW. (?) dial. p.543,22 in aperta ... causa opera testium et accusatorum vacante non id agitur, ut causa -r ventiletur *eqs.* **3** *usu communi:* **a** *in univ.:* RUD. collect. (MGScript. XI p.17,30; a.1165) amplius investigavi et indubitanter, non -r, repperi ... consentaneum ... supradictis. **b** *probabiliter – wahrscheinlich:* FRID. II. IMP. art. ven. prol. p.6,17 satis -r probatur, quod hec ars nobilior sit ceteris.

***coniecturatio** (-cio), -onis *f. coniectura – Mutmaßung, Vermutung:* **1** *de opinione:* ARNOLD. LUB. chron. 3,10 p.154,39 sive ex incuria artificum ruina illa facta sit sive secundum -em quorundam maiorem casum portenderet. **2** *de cognitione coniecturali:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. cael. 2,3,5 p.152,39 (ed. P. Hoßfeld. 1971) quando sciuntur virtutes stellarum ex sitibus et motibus suis, tunc -o habetur

[Antony]

verisimiliter de productione generandorum *eqs.* top. 1 praef. 1 p.233^{b},21 ignotum . . . hoc in negotio ex probabilibus et verisimilibus commixtum est -i et non habet consequentiae perfectam rationem; omnis . . . ratiocinatio -i mixta inventionis modo fit *eqs.* summ. theol. I 3,18,2 p.89,7 (ed. D. Siedler. 1978) potest . . . unus unam et eandem rem cognoscere per medium demonstrationis et alter per medium opinionis et tertius per medium -is *eqs.* II 21,129,3 p.429^{b},4 iudicio -is per signa exteriora potest homo iudicare *eqs. ibid. al.* **b** *coniectus, apprehensio – das (intuitive) Erfassen, Treffen:* ALBERT. M. eth. comm. 561 p.483,8sq. (ed. W. Kübel. 1987) eustochia . . . dicitur ab 'eu', quod est bonum, et 'stochasmos', quod est -o, quia per quaedam signa cito accipit -em de re aliqua. p.483,21 propter velocitatem ingenii -o praevenit inquisitionem rationis. animal. 21,30 quae *(vires motivae)* sunt sensus, ymaginatio, memoria, aestimatio et providentia et sagacitas cuiusdam -is. 21,31 *natatilia* pigrioris sunt -is et aestimationis quam aves. **3** *consideratio – Betrachtung:* CONST. III 183 (a. 1278) omnis mali species, que in re gesta oculata -cione perpendi potuerat, . . . penitus amputatur. **4** *praemeditatio – Vorbedacht, Bedachtnahme:* ALBERT. M. animal. 8,239 sine futuri -e. **5** *interpretatio – Deutung:* ALBERT. M. somn. 3,1,1 p.178^{a},48 ut . . . scientia haberetur de somniorum -e (3,1,2 p.179^{a},27). 3,1,2 p.179^{a},30 cum nullam rationabilem causam invenire possimus istius -is et divinationis.

***coniecturativus,** -a, -um. *coniect(ur)ans, intentus – (ab)zielend, gerichtet, bedacht (auf):* ALBERT. M. eth. 2,2,3 p.174^{a},29 id *(medium)*, quod quoad nos est, inspectio est medii, quod est simpliciter, et ex inspectione illa -um est medii ipsius per rationem.

***coniecturatrix,** -icis *f. quae coniect(ur)at, intendit – eine die abzielt (auf), zu treffen sucht:* ALBERT. M. eth. comm. 329 (ed. W. Kübel. 1968/72) virtus est -x medii.

coniecturo, -avi, -atum, -are. *depon.: l.43sq. 52. al.* **1** *opinari, existimare – meinen, annehmen:* SALIMB. chron. p.173,18 multas conditiones referebat, per quas -ari poterat, quod diceret verum. **2** *considerare, respicere – im Auge haben, bedenken, berücksichtigen:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. animal. 8,239 quando *cibum* congregant *animalia*, non -ant futurum temporis defectum. pol. 4,10^{e} medios. anal. post. 2,4,4 p.214^{b},31 ad probandum . . . terminum . . . per divisiones tria oportet -ari (*p.97^{a},24* στοχάζεσθαι). top. 8,2,1 p. 506^{b},8 quid considerando oporteat -ari respondentem. **b** *intendere – abzielen (auf), bezwecken:* ALBERT. M. pol. 1,1^{b} illa *(civitas)* est optima et -at bonum optimum communicationis humanae. 5,8^{u} p.537^{a},10 -at . . . tyrannus tria *eqs.* 6,1^{k} p.563^{a},26 omnes democratica communicatione participantes -ant, quod libertas sit finis democratiae. *ibid. al.* **3** *coniecturaliter concludere, colligere – (durch Mutmaßung) ermitteln, erschließen, folgern, (Rück-)Schlüsse ziehen:* **a** *gener.:* CHART. Traiect. 84 p.92,37 (epist. papae a.890) -ari, qui sint *(sc. qui vos intus lacerant)*, temere indignum censuimus. IOH. IAMAT. chirurg. 2,10 si . . . intus lateat *telum*, ex iam assignatis poteris -are, qualiter . . . educatur. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p.22,23 ex quo potest -ari, quod *eqs.* **b** *philos.:* ALBERT. M. anim. 1,1,5 p.9,76 (ed. C. Stroick. 1968) per illas *(potentias particulares)* postea -amus de toto. somn. 3,1,4 p.181^{b},17 in somniis esse divinationem ex phantasmatum similitudinibus excerptam et -tam. animal. 11,7 non in omnibus haberi potest per demonstrationem scientia, sed in quibusdam -are oportet. praedicab. 2,8 p.38^{b},29 ex probabilibus sive similibus tractare -are est. *ibid. al.* **c** *rhet.:* GALB. Karol. 1 eloquentiae modos et rationabiles . . . -andi et argumentandi vias. CONR. MUR. summ. p.97,299 (ed. W. Kronbichler. 1968) modus hic *(sc. frequentatio)* debet -ando preesse *(cf. Rhet. Her. 4,40,53).* **4** *praesentire, praevidere – (voraus)ahnen, vorhersehen:* ALBERT. M. Is. 3,2 p.49,45 ariolus dicitur . . . in extis animalium futura -ans (p.49,61). **5** *interpretari – deuten:* ALBERT. M. somn. 3,1,2 p.179^{a},23 quaedam sic somnia -antur. SALIMB. chron. p.12,18 -tum est vicini augurium infortunii. *v. et p.1430,22.*

1. coniectus, -us (-i) *m. vel* **coniectum,** -i *n. acc. pl.* -as: *l.9.*

I *publ. et iur.:* **A** *collatio, praestatio, tributum, functio – Zuschuß, Beitrag(sleistung), (Bei-)Steuer, Abgabe, Leistung ('Geschoß', 'Gewerf', cf. Dt. Rechtswb. IV. p.453sqq. p. 746sqq.):* **1** *in univ.:* DIPL. Karoli M. 66 p.96,37 freda vel thelonea exigendo ⟨vel⟩ -us aut aliquos paratos faciendo. 67 p.98,35 villas . . . sub emunitatis nomine cum omnibus fredis aut -us (*corr. ed.*, -as *B* [COD. Lauresh. 5 p.267,26]) seu publicas redibitiones concessas . . . possidere. CHART. Traiect. 56 p.62,3 (dipl. Ludow. Pii) nec bannum nec fredum aut -um, quę (quod *B*) ab ipsis giscot vocatur, . . . exactare (DIPL. Zwent. 9 p.34,6 -um, quem [quod *D*] . . . g. vocatum esse comperimus. *al.*). CHART. Rhen. med. I 50 p.56,23 (dipl. Ludow. Pii) ad causas audiendas vel freda aut tributa aut -os aliquos exigendos (DIPL. Otton. II. 52 p.62,28. DIPL. Otton. III. 51 p.454,2. DIPL. Heinr. III. 143 p.181,8 -us. *al. cf.* GREG. IX. registr. 360 p.276,12 -us). 95 p.99,31 scaras vel mansionaticos seu -os . . . exquirere. CHART. Salisb. II 177 p.261,28 decimas . . . et -um, quod nobis *(sc. archiepiscopo)* usualiter dederunt *monachi*, . . . in ius . . . monasterii transtulimus. *al.* **2** *expressius:* **a** *de servitio alimenta praestandi:* CAPIT. reg. Franc. 141,26 ut missi nostri . . ., quamdiu prope suum beneficium fuerint, nihil de aliorum -o (collectu *10*) accipiant *eqs.* 190,3 qui *(comites)* in aliquibus locis tantum accipiunt de -u populi ad minorem legationem quantum ad maiorem. 255,4 presbiteri tale -um faciant, ut et episcopi solacium habeant et ipsi non graventur. DIPL. Ludow. Germ. 112 p.160,35 illud -um, quod ipse comes facere debuerat. p.161,1 comes . . . de illo -u securus existat. *al.* **b** *de servitio carros vel equos praestandi:* DIPL. Karoli M. 108 p.153,22 scaras vel mansionaticos seu -os tam de carrigio quamque de parafredos (DIPL. Arnulfi 29 p.43,14. *al. cf. l.19*). **c** *de adiutorio q. d. ad apparatum exercitus faciendo:* CAPIT. reg. Franc. 40,5 ut illi, qui haribannum solvere debent, -um faciant ad haribannatorem (*inde* LEG. Lang. p.504^{b},32 -um [gloss.: id est gaforium *7*; id est, quod necessarium est, prebeant *4*]). 50,7 ut . . . missi nostri . . . ab his hominibus -um accipiant, qui in hostem pergere debuerunt et non perrexerunt *eqs.* 99,13 haribannum aut aliquod -um pro exercitali causa . . . requirere. *al.* **d** *de exactione ad tributum Normannorum cogendum imposita:* CAPIT. reg. Franc. 271 p.301,41 -um . . . accipere et ad navium compositionem et in Nortmannorum causa. HINCM. annal. a.866 p.81,17 iuxta quod unusquisque regni primorum de honoribus habuit, -um . . . ad pensum, quod ipsis Nortmannis pactum fuerat, persolvendum contulit. *al.* **B** *?res (collata) – ?(übertragener) Besitz:* NOTIT. Arnon. 6,28 p.13,5 ad Richerihusir de -u barscalcis eccl(esia) cum manso 1.

II *philos. i. q. actio attingendi, approximatio, coniectura – das Herankommen (an), Treffen, Erfassen:* ALBERT. M. praedicab. 1,5 p.9^{a},10 ut doceantur cautelae, quibus opponens vel respondens per aliquam occasionem impediatur vel commoveatur a -u veritatis vel ad hoc, quod perfecte videat veritatem. *Antony*

2. coniectus *v.* conicio. **conieries** *v.* congeries.

conietualiter *v.* coniecturalis.

conifer, -era, -erum. **1** *adi.:* *conos ferens, coniger – zapfentragend (cf.* GLOSS. IV 48,10 St.-S. -e cyparissi [*Verg. Aen. 3,680*] dicuntur, quia fructus eius conus . . . vocatur): ALDH. ad Acirc. 120 p.165,8 dactilus . . ., ut . . . umbrifer, -r. **2** *subst. fem.:* *arbor conigera – Zapfen-, Fruchtträger (cf. Ahd. Wb. I. p.916):* GLOSS. II 695,75 St.-S. -ae béritragin, conus dicitur fructus béri *(spectat ad Verg. loc. cit.).*

conilicio *v.* conicio. **coninga** *v.* meninga.

***coninus** *v.* *cuninus. **coninvulsus** *v.* inconvulsus.

***coniocor,** -ari. *iocari, colludere (c. aliquo) – sich scherzend, freundlich unterhalten (mit):* HERBORD. Ott. 3,19 p. 181,11 (ed. J. Wikarjak. 1974) quos *(pueros)* dum lingua barbara salutasset *Otto* veluti -ando illis.

***conioculo(r),** -are *vel* -ari. *iocari, cavillari – einen Scherz, eine ironische Bemerkung machen:* VITA Ger. Bron.

[Sroder]

22 p.673,3 viri Dei clientes sic affantur eum reverenter -antes: 'eya' inquiunt '*eqs.*'

coniocundor *v.* coniucundor. **coniox** *v.* coniux.

conipentia *v.* coniventia. **conisa** *v.* conyza.

conitio *v.* conicio.

conitor (conni-), -nisus (-nixus) sum, -i. **1** *inniti – sich stützen (auf):* **a** *gener.:* ALBERT. M. miner. 3,1,1 p.60[a],24 de alio modo inventionis istorum corporum magis connitemur, eo quod scientia illa ... occultis et divinis nititur experimentis. **b** *philos.:* CARM. Cantabr. 4,1[a],6 omnia continenti † non conitente (contento *Jaffé*) invisibili Domino *(cf. Boeth. trin. 2 p.153,39* nullo nititur *divina substantia).* **2** *eniti, operam dare – sich Mühe geben, sich anstrengen:* MILO carm. 1,3,32 -sus talem tibi *(sc. regi)* laudem plaudere, donec *eqs.* GERHOH. Antichr. 2 app. 17 p.357,15 scripturae sacrae armis ... concertare connitor.

adi. **conixus,** -a, -um. *confortatus, firmus – erstarkt, (ge)kräftig(t):* HEIRIC. Germ. I 6,230 *iuvenis* exiit in solidum -o (gloss.: firmo) pectore robur.

coniva *v.* cannabis. **coniussi** *v.* coniungo.

***coniubilo,** -avi, -atum, -are. *metr.* -iŭ-: *semper in schedulis nostris.*

I *intrans.:* **A** *una, communiter iubilare, (laetitia) exsultare, iubilum tollere – mit-, gemeinsam jubeln, frohlocken, in (lauten) Jubel ausbrechen:* **1** *strictius (fere de iubilo laetitiae, gratiarum actionis vel laudis [Dei]; de clamore militum: l.36):* **a** *in univ.:* HUCBALD. carm. 2,108 -ent (-ant *var. l.*) circumfulgente carismate calvo caecato *(sc. Paulo)* cuncti. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,10 p.1009[A] is *(homo)* ... gratificatur Deo simulque omnis plebs ... -at cum eo. LAMB. TUIT. Herib. 1,4 p.743,10 necdum peroraverat, cum ab ore loquentis universa multitudo -at *eqs.* MIRAC. Bert. 44 p.518,10 cuncti *fratres* ... terras petiere osculis ac plurimum -antes super his ... Dominum laudaverunt. METELL. exp. Hieros. 6,841 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) miles ... -ando locum ferit omnem fulmine vocum. *al. adde:* MEGINFR. Emm. 14 (PL 141,983[C]; a. 1030) -antibus utrisque littoribus. **b** *c. colore quodam:* **α** *iubilum canere (Deo), hymnizare – Jubellieder singen:* HUCBALD. carm. 2,25 -ant calvi celso clamore canori. BOVO SITH. Bert. 13 multos Christo in re gesta -antes ... cerneres. **β** *iubilando concinere – in den Jubel(gesang) einstimmen:* RUP. TUIT. inc. 6 (DtArch. 22. 1966. p.447,27) proinde te laudavimus ..., populus quoque ... claro -vit concentu. GERHOH. Antichr. 2,68 p.324,14 cantica angelica animas mire afficientia et ad -andum eas excitantia. *al. in imag.:* RUP. TUIT. trin. reg. 1,1 l.14 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXII. 1972. p.1193) quartam aetatem quarto diei in laudem creatoris -are. **γ** *iubilo resonare – vom Jubel(geschrei) widerhallen:* METELL. exp. Hieros. 2,273 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) -ant valles, reboant ... rupes. **2** *latius:* **a** *collaetari – sich mitfreuen:* ALBERT. M. epist. Dion. 11 p.551,56 (ed. P. Simon. 1978) '-o tibi', idest congaudeo saluti tuae ineffabili gaudio. **b** *laete consentire – freudig zustimmen:* THEOD. TREV. transl. Celsi 10 imperator ... tanto tanti pontificis -ans voto ... in haec prosiliit orsa: '*eqs*'. **B** *cum iubilatione (con)sonare – jubelnd erschallen:* PASS. Thiem. I 354 antiphonae psalmi pro nomine martyris almi -ant.

II *trans. i. q. cum iubilatione concinere, laete proferre – jubelnd anstimmen, froh erschallen lassen:* **A** *de cantico laudis:* HARIULF. Arnulf. 3,15 p.903,28 hoc ... ymno usque ad nubes -to effertur sanctus. **B** *de acclamatione laeta:* EUGEN. VULG. syll. 2 prol. 16 principii, medii finisque *versus* conexio hoc consona voce -at: 'Aeternum *eqs.*'

coniucundor (-ioc-), -ari. *condelectari – sich (er)freuen (an):* RATHER. prael. 2,14 l.516 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI[A]. 1984. p.59) ut ... angelis perpetim -iocunderis consortibus. EPIST. Wibald. 28 p.106,30 quin tua iocunditate ... -iocundabor.

coniucxi *v.* coniungo.

coniudex, -icis *m.* *script.* coi-: *p.1436,11.*

qui cum aliis iudex (constitutus) est, iudex socius – Mitglied eines Kollegialgerichtes, Mitrichter: **1** *de iudicibus a sede apostolica ad causam quandam discernendam delegatis:* CHART. Eichsf. 190 (a.1209) partes ... in presentia nostra *(sc. iudicum)* ... convenerunt preposito Burchardo -e nostro, quia ... adesse non poterat, de rato litteras dirigente. CHART. Salisb. III 636 p.137,18 quoniam nos duo *iudices* ... credebamus tercium -em nostrum vobis citationis ... litteras destinasse *eqs.* CHART. Heist. 31 (epist. papae) sententiam, quam pro vobis maior decanus ... et -es eius ... promulgarunt, ... auctoritate apostolica confirmamus. HONOR. III. registr. 20 p.15,23 episcopo ac -bus (coi- CHART. Bund. 599 p.89,2) suis. CHRON. Mont. Ser. a.1223 p.218,40 (epist. papae) contempto tercio -e. a.1224 p.219,35 *praepositus* abbatis ... et suorum -um (iudicum *1*) recepit mandatum, ut *eqs.* CHART. Bern. II 56 p.67,20 C. prepositus Lausannensis cum suis -bus a sede apostolica delegatis. CHART. Bund. 766 auctoritate domini papae et -is nostri predicti ... mandamus *eqs.* CHART. cell. Paulin. 83 p.93,11. *saepe (inde a s. XIII.).* **2** *usu vario vel incerto:* CHART. Helv. arb. 26 p.43,41 (ante 1225) -es et iurati civitat⟨is⟩. CHART. Burgenl. I 368 comes Herbordus -x noster *(sc. iudicum a rege Bela constitutorum).* CHRON. Worm. p.169,9 frater Conradus de Marburg et sui -es.

coniudico, -avi, -atum, -are. **1** *strictius i. q. una iudicare – mit-, gemeinsam urteilen:* **a** *communi voto statuere – gemeinsam verfügen:* LEX Alam. 24 (rec. B) sicut dux aut principes populi iudicaverint (-verint *B*[1]). **b** *iudicando adesse – mitrichten: v.p.1234,26.* **2** *latius i. q. consentire – einverstanden sein:* NIVARD. Ysengr. 6,225 me, cui vult, iubet esse parem, -o, quidni? *Sroder*

coniventia (conn-, -cia), -ae *f.* *script.:* cho-: *p.1437,9.* coi-: TRAD. Frising. 750 coiv-a (786). 788 coib-a. cohi-: *l.48.67.71. p.1437,15.23. adde* TRAD. Frising. 891 cohib-a. 917 cohiv-a. *al. usque ad s. IX.[ex].* conhi-: *passim, e.g. l.50.57. p.1437,15. adde* TRAD. Ratisb. 23 p.30,2 conhib-a (CHART. Rhen. med. I 65 p.73,30. DIPL. Ludow. Germ. 35 p.46,4). TRAD. Frising. 868 conhiv-a (879). *al. usque ad s. IX.[ex].* conli-: *l.55.* conv-: *p.1437,9.58. cf. l.41.* -nie-: *p.1437,53. adde* CHART. Luneb. XV 4 p.9,24 (ed. W. v. Hodenberg. Lüneburger UB. XV. 1859) conniencia. -ibe-: *passim, e.g. l.31sq. 34. 46. p.1437,9. 55.* -ipe-: *p.1437,9. confunditur c.* convenientia: *l.48.67. p.1437,55.*

I *proprie i. q. obdormitio – das Einnicken, Einschlafen:* GLOSS. IV 199,37 St.-S. -a naffizunga.

II *translate:* **A** *consensus – Einverständnis:* **1** *assensio, approbatio – Zustimmung, Einwilligung (cf.* GLOSS. II 155,24 St.-S. conib-a ferhéngeda. 606,15 conhib-a giiazunga): **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALDH. virg. I 37 p.285,9 *Amos* simulata matrimonii -a (conhib-a *AGL*, convenientia *B m.*[1], cohib-a *C*[1]) invitus ... sortitur virgunculam. CAPIT. reg. Franc. 228,9 fertur ... parentes filiarum suarum corruptoribus conhib-am praebere. VITA Bonif. III 7 qui *(abbas)* ... beatum virum ... communi fratrum -a ... adiuvit. ACTA imp. Winkelm. II 1025 p.687,14 voluntatis. *al.* -am facere *i. q. colludere – gemeinsame Sache machen:* CONC. Merov. p. 136,23 pastor ... cum lupo videtur conn-am (conlib-am *OG*) facere, si *eqs.* **β** *de favore:* HINCM. epist. I 37[C] p.23,29 ut ..., qui ei *(Godescalco)* ... conhib-am praebuistis, ... vos corrigere studeatis. **γ** *de adiutorio:* MARIAN. chron. a. Chr. 447 quia videbatur Iohannes sine conib-a ipsius *(Castini)* regnum non potuisse presumere *(ex Prosp. chron. I p.471,1288 [interp.]).* **δ** *de animo prompto:* DIPL. Conr. II. 194 ego Kadaloh ... mercatoribus Gene ob spontaneam -am sua linquendi hucque migrandi id dono concessi, ut *eqs.* **b** *publ., iur., canon.:* **α** *in univ.:* CONC. Merov. p.154,17 puellae ..., quae conn-a parentum suorum se voluntarie dedicaverint *eqs.* PASS. Praeiecti I 20 cellulam ... Amarinus ex permisso et -a (convenientia, cohib-a *var. l.*) Warmecharii obtimatis ... construxerat. LEG. Wisig. 12,3,25 iudices ... nihil de perfidorum excessibus citra sacerdotum conib-am iudicabunt. RADBOD. (?) Bonif. 10 p.69,15 papa ... adhibita sibi sanctorum, qui Rome erant, conhib-a (cohib-a, conn-cia *var. l.*) ... illi *(Bonifatio)* pontificatus tradidit infulatum.

[Konstanciak]

EPIST. Heinr. (VI.) 9 (ed. F. Hausmann, Dipl. Conr. III. 1969. p.529,29) genitor noster ... nostram ętatem et regni gubernationem ... Heinrico Moguntino archiepiscopo omnium principum favente -a ... commisit. CHRON. Hild. 20 p.855,28 auctoritate Innocentii papae et -a Remensis concilii. OTTO SANBLAS. chron. 51 p.85,5 conubium ... ex apostolica -cia initum. *al.* β *spectat ad electionem:* VITA Sulp. 1 (MGMer. IV p.372,15) quod electione populi et clericorum conib-a (chonip-a *A 1*, conip-am *A 2*, conventia *B 2 b a. corr.*) ... episcopati onus ascenderet *Sulpicius* (*inde* PASS. Desid. Alseg. 1 [MGMer. VI p.56,1]). DIPL. Conr. III. 184 p.332,39 (ed. F. Hausmann. 1969) filium nostrum Heinricum ... unanimi principum -a ... electum *eqs. al. cf. l.4.* γ *spectat ad traditionem, emptionem sim.:* CONC. Karol. 39B,9 abbatissa et ceteris sanctimonialibus conhib-am (cohib- *P 2*, -am *M 2*) adhibentibus. TRAD. Ratisb. 22 p.28,10 dedit ... abbas ... una cum consensu et conhib-a monachorum *eqs.* (TRAD. Frising. 671 p.565,8 episcopus ... una cum c. et conhib-a canonicorum et monachorum aliorumque fidelium. DIPL. Loth. III. 11 episcopus ... c. ac -a tam cleri quam familię. CHART. Raitenh. 63 p.59,20 de comuni c. capituli ... et -a ministerialium. *sim. al. v. et l.31*). CAPIT. reg. Franc. 258,12 ne ullae res ecclesiasticae absque regis cohib-a (conn-a *4*, conib-a *3 a. corr.*) commutentur. CHART. Neocell. (Frising.) 8 clericis de rebus ... ęcclesiarum quicquam vendere ... non licet sine -a et assensu proprii episcopi. CHART. Eichsf. 178 nostra auctoritate et favorabili -a. CHART. Babenb. 192 p.267,40 donationi isti ... -ciam per impressionem sigilli nostri porrigimus. CHART. Burgenl. II 61 p.41,26 nos *(sc. Ladislaus IV.)* ... de baronum nostrorum consilio, conn-cia et consensu dedimus *eqs. saepe. de consensu heredum ('Erbenlaub', cf. Handwörterbuch z. dt. Rechtsgesch. I. 1971. p.956):* DIPL. Otton. I. 328. CHART. Eichsf. 119 ego comes Ernestus ... -a heredum meorum ... cenobium fundavi (*inde* 184 p.107,17). TRAD. Salisb. II 282 Alheît consensu filiorum ... et -a filiarum ... predium ... delegavit. CHART. Babenb. 227 p.30,33 eam *(donationem)* ad -am et per manum principis Leupoldi ... consignavi, cui etiam omnem proprietatem meam contradidi titulo testamenti. *al.* **2** *consensio (mutua), concordia – Einvernehmen, Ein(müt)igkeit, Eintracht:* **a** *in univ.:* CONC. Merov. p.134,15 conveniant omnis omnino una -a ..., qui *eqs.* p.159,20 id ... pari -a (conib-a *var. l.*) placuit, ut *eqs.* **b** *de conventione:* DIPL. Conr. III. 75 p.133,25 (ed. F. Hausmann. 1969) factam ... communi ducis et abbatisse -a compositionem. DIPL. Frid. I. 218 p.364,36 (ed. H. Appelt. 1975) conventionis hinc inde pari -a factę (CHART. Babenb. 164 p.215,4 p. -cia compromissum est, ut *eqs.* 182 p.248,47 p. -a eodemque voto). *al. expressius i. q. conventio, compositio – Übereinkunft, Vergleich* (*cf.* GLOSS. IV 137,10 St.-S. conhib-a gezumpht): TRAD. Welt. 121 p.89,44 (a.1187) dum ... inter eos lis pro hereditate diutius haberetur, tandem hec conn-a (-a *corr. ex* connientia *A*) in invicem facta est, quod *eqs.* **c** *communitas – Gemeinschaft:* IONAS BOB. Columb. 2,10 p.255,2 Amatus ... ac Romaricus ... Eusthasii conib-am (-am, convenientiam, communionem *var. l.*) postulantes recipiunt atque ... fruuntur. 2,19 p.271,28 quasdam *(sc. sanctimoniales)* ... a ceterarum conib-a (-a, conventia *var. l.*) nisus evellere *diabolus eqs. meton.:* IONAS BOB. Columb. praef. p.144,25 fratrum conib-a flagitante (Ioh. 7 f. -a [conveniencia *A 2*] ad rura purganda ... processerat). **B** *concessio, audientia – Bewilligung, (wohlwollendes) Gehör:* INNOC. III. registr. 1,159 (ed. O. Hageneder, A. Haidacher. 1964) vestris postulationibus gratam conn-am inpendentes *eqs.*

? ***conventio** (cohib-), -onis *f. assensus – Zustimmung, Einwilligung:* TRAD. Frising. 873 (a.860/75) episcopus ... una cum consensu et cohibentione *(corr. ex* cohibentiane *cod.)* fidelium suorum *eqs.*

coniveo (conn-), -ivi, -ere. *script.:* coogn-: GLOSS. IV 136,23 St.-S. cogn-: *p.1438,2.* coi-: *p.1438,25.* cohi-: *p.1438,15.20.* conhi-: *p.1438,11.41.* -ibe(o): *p.1438,11. 13.15. al. confunditur c.* convenio: *p.1438,43.*

I *proprie:* **A** *oculos claudere, addormiscere – einnicken, einschlafen (cf.* GLOSS. IV 114,4 St.-S. cogn-o niplun *d* niphen *i.* 199,36 -o naffizon. *al.):* PASS. Ursulae 5 cum ... puella ... celebrans pervigilia parum -ens naturae cederet *eqs.* **B** *de oculis i. q. claudi – sich (ver)schließen (in imag. c. sensu dissimulandi):* INNOC. IV. registr. 82 talia conn-entibus oculis pertransire nec volumus nec debemus (*sim.* CHART. ord. Teut. 603 [epist. papae]).

II *translate:* **A** *de consensu:* **1** *consentire, adnuere, comprobare – zustimmen, einwilligen, gutheißen (cf.* GLOSS. II 129,1 St.-S. -hibere giiazan. *al.):* **a** *gener.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p.458,5 non modo non inhibeo, verum etiam connibeo (-beo *R*), consentio *eqs.* HINCM. annal. a.873 p. 123,33 quod ... Karlomannus ... ad Hludowicum fuerit cohibente ac interveniente Adalardo ... perductus. RATHER. serm. de Mar. 1 l.34 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p.145) *audientes* tam animarum suarum profectum quam illarum intendunt, dum -entes utique illis loquimur, dampnum. **b** *publ., iur., canon.:* HINCM. annal. a.869 p.101,35 ab episcopis ... cohibentibus omnibus ... haec ... denunciata ... fuere *eqs.* (*cf.* p.103,28). CHART. episc. Hild. I 393 actum Hildenesheim ... presentibus et conn-entibus his presbiteris: Bertoldo *eqs. al. v. et p.1234,27.* **2** *idem sentire, concordare – einer Meinung, (sich) einig sein:* CONC. Merov. p.209,7 omnes ... connibente (coibente *O*) animo sentientes definivimus, ut *eqs.* TRAD. Patav. 93 p.81,29 (a.985/91) *dioecesani* concordi responsione in unam hanc -ere sententiam. **B** *de concessione:* **1** *obsequi – nachkommen, willfahren:* **a** *c. sensu indulgendi:* DIPL. Otton. II. 90 (spur. s. XI.in.) pię petitioni nos -entes ... concedimus *eqs.* (*cf.* THIETM. chron. 2,20 hic ... piae conn-bat peticioni). **b** *c. sensu oboediendi:* THIETM. chron. 2,6 p.44,17 quos *(filium generumque)* ... legationi -ere nolentes collecto exercitu ... persequitur *rex.* **2** *praestare – gewähren:* THIETM. chron. 7,47 -bat ... simplicitas herilis animi, quod poposcerat simulata equitas ... amici. **3** *permittere – erlauben:* EPIST. var. II 20,2 p.328,42 quantum -bet brevitas temporis *eqs.*

subst. **1. conivens,** -entis *m. assensor – einer der zustimmt:* CAPIT. reg. Franc. 138,23 huius mali auctores damnandi sunt, quando participes et conhibentes tanto anathemate feriuntur *(cf. Conc. II 2,2 p.60,23 ed. Schwartz).*

2. coniventia, -ium *n. v.* convenio (-ens).

coniuga, -ae *f. script.:* coiu-: *l.54.* -iog(a): DIPL. Merov. I 73 p.65,2. -ugi(a): FORM. Senon. I 51 *(cf. L. Beszard, La langue des formules de Sens. 1910. p.11). v. et l.52.* -ng(a): *l.61.* -ui(a): *l.54.* -uva: *l.51.*

coniux, uxor – Gattin, (Ehe-)Frau: LEG. Wisig. 3,5,4 -e ... nubendi ... manebit ... licentia. FORM. Marculfi 1,12 l.14 (ed. A. Uddholm. 1962) dedit ... vir ille ... dicte -e sua (suae *var. l.*) illa vilas. 2,30 dum inter illo et -va sua illa non caritas ... regnat (FORM. Senon. I 47 p.206,8 -gia). VITA Lamb. Traiect. 20 (MGMer. VI p.374,1) ordinem visionis coiuie *(1, -ę 1a a.corr., -e 2,* coniugi *cett.)* suae narravit. TRAD. Frising. 65 p.92,10 quod -e meę ... in hereditatem relictum esse videbatur. p.92,17 post obitum ... care ... -e. FORM. Dion. 25 p.510,9 Carolus ... rex ... valde amabili -e nostrae ill. regine. CHART. Hersf. 26 p.48,20 signum Hrandulfi et -ę suae Theodradę. TRAD. Frising. 701tlt. traditio Iringi et -ę suę Fridapurc. DIPL. Otton. I. 390 peticione dilecte -nge nostrae. *al.*

coniugalis, -e. **1** *adi.: matrimonialis, maritalis – ehelich, Ehe- (cf.* GLOSS. I 276,19 St.-S. -i hilichemu. *al.):* **a** *de rebus:* α *in univ.:* LEG. Wisig. 3tlt. de ordine -i. 3,1,5 p.129,10 obsequii. 3,6,3 fedus. CAPIT. reg. Franc. 45,17 vita. 296 p.426,6 -is coniunctionis vinculum. 306 p.466,37 copulam. NICOL. I. epist. 99,1 p.569,19 conubium. EPIST. divort. Loth. 16 p.235,24 -is habitus debitum solvere. GUNTH. COL. diab. cap. A 7 dilectione. DIPL. Karoli III. 7 familiaritate. IOH. VIII. epist. A 294 torum. VITA Odil. 2 (MGMer. VI p.38,6) lege. GREG. VII. registr. 1,48 sacramenta consortii -is. SIGEBOTO Paulin. praef. p.911,2 maior est dignitas sacer-

dotalis quam ordo -is. 1 -i societate coniuncti. ARNO REICHERSB. apol. p. 102,27 consensus. ALBERT. M. sacram. 245 p. 161,23 status. bon. 328 p. 182,46 pactio. summ. theol. I 6,24,1 p. 144,45 (ed. D. Siedler. 1978) dicitur -e unum, quo vir et mulier dicuntur esse individuae vitae (p. 145,19. *ibid. al.*). *saepe.* β *c. respectu carnalis commixtionis:* CONC. Karol. 7,6 *fideles* abstinentes se a fornicatione ... et licentia -i. 24A,46 altercatio ... de -i copulatione. CAPIT. reg. Franc. 293,64 ab opere -i ex consensu se ... abstinere. ALBERT. M. sacram. 245 p. 160,40 utrum -is concubitus sit peccatum. p. 160,54 continentia ... est triplex: virginalis, vidualis et -is (bon. 328 p. 181,76 -is c. continet non omni tempore. *al.*). *al.* γ *c. respectu contractus matrimonialis i. q. nuptialis – Heirats-:* LEG. Wisig. 3,1,4 p. 126,9 si quis ... suam ... volumtatem a promissione -i removerit *eqs.* DIPL. Conr. III. 273 p. 473,11 (ed. F. Hausmann. 1969) dote. CHART. Wirt. VI app. 37 per -em cedam. **b** *de anim.:* α *gener.:* DIPL. Otton. II. 21 p. 29,12 *Deus* adiutorium -e ... homini ... fabricatus est *(cf. Vulg. gen. 2,18).* THIETM. chron. 2,29 comes Sigifridus, tunc iuvenis necdumque -i sociatus amori *(i. e. uxori) eqs. expressius i. q. matrimonio coniunctus – ehelich verbunden (per compar. de animalibus):* ALBERT. M. animal. 8,32 quaedam *(genera piscium)* ... congregantur ... inter se par cum pari, mas cum femina, tamquam sint -ia (*p.610b,8* σύζυγα). β *philos. i. q. ad societatem matrimonialem natus – auf eheliche Gemeinschaft hin angelegt (loci pendent ab Arist. loc. infra [l.31] cit.):* ALBERT. M. sent. 4,27,7 p. 140b,30 homo est animal -e (animal. 22,12 solus h. perfecte -e est a. eth. 1,3,1 p. 29b,11 h. est a. -e naturaliter. 8,3,8 p. 550b,4 quod h. magis -e [*p.1162a,17* συνδυαστικόν] a. sit quam politicum. *al.*). animal. 1,44 homo ... est -is et civilis. *ibid. al.* **2** *subst.:* **a** *masc.:* α *maritus – Gatte, (Ehe-)Mann:* LEG. Lang. p. 209,12 si -is dominatui non subiciantur *mulierculae.* β *coniugatus – Verheirateter:* VISIO Tnugdali p. 45,5 de gloria -ium. γ *usu plur. i. q. coniuges – Eheleute:* ANNAL. Rod. a. 1118 Meinsco et Gepa cum -es essent et ministeriales comitis. CHART. Tirol. 1102 p. 145,35 *Swicherus vendidit* omnes homines suos proprios ..., nominatim XXXVIII -es seu coniugatos, in quibus maritus vel uxor sua est vel suus. *al.* **b** *fem.: uxor – Gattin, (Ehe-)Frau* (*cf.* GLOSS. III 426,21 St.-S. -is gettin): CHART. Sangall. A 12 p. 14,29 (a. 745) Lantbertus, filius Landoaldi condam et Beatani, -is ipsius. DIPL. Otton. II. 76 erga -es legitimas ac divinitus coniunctas. DIPL. Conr. II. 234 rogatu carae -is nostrae Gisalae. 247 p. 340,29 dilectissima. CHART. march. Misn. II 459 p. 317,30 Gerlachus ... et -is eius Iutta nomine. *al.*

adv. **coniugaliter.** *maritaliter, conubialiter – ehelich, im Ehestande:* **1** *in univ.:* ARNO REICHERSB. apol. p. 102,30 quanquam ei *(Ioseph)* -r cohabitare permanente virginitate consenserit *Maria.* CONR. SAXO spec. 13 p. 435,7 (Bibl. Francisc. Asc. XI. 1975) benedicta ..., quae cum Sara ... fuerit casta -r (*opp.* vidualiter, virginaliter). ALBERT. M. eth. 8,3,8 p. 550b,21 homines ... -r viventes. summ. theol. I 6,25,1 p. 151,49 (ed. D. Siedler. 1978) in his, quae ... -r unum sunt vel votive unum sunt, ut amici, minor unitas est. **2** *c. colore quodam i. q. more coniugum – in der Art von Eheleuten:* VITA Ermin. 35 p. 497,4 maritus offensus ... coniugi non -r maledixit.

coniugalitas, -atis *f. matrimonium, condicio matrimonialis – Ehe(stand):* DIPL. Conr. II. 112 p. 156,22 (spur.) eius *(Gislae)* -is amore. VITA Serv. 36 p. 108,14 alter *(sc. Heinricus palatinus)* ... Mathildam contectalem ... in lecto -is securi excerebravit. CONR. MEND. Attal. p. 118,32 haec *(Balthilda)* ... tres gradus tribulationum ... saeculi graviter experta: virginitatem, -em, viduitatem.

coniugatio, -onis *f. script.:* kon-: PAUL. DIAC. carm. 15,1,10,1. coi-: *p.1440,38sq.*

coniunctio, copulatio – Verbindung(smöglichkeit), Vereinigung: **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. eccl. hier. 7,3 p. 765a,16 'corporalem -em (*PG 3,553B* συζυγίαν) animarum propriarum', id est coniunctionem corporum ad animas proprias *eqs.* p. 765b,5. **b** *spectat ad nuptias, matrimonium (hic illic c. notione carnalis commixtionis, e. g. l.7sq.):* TRAD. Weiss. 275 p. 519,25 (ed. A. Doll. 1979; a. 928) ita ut ... filii eorum *(Asmundi et Didsuint)* et filię ... die -is eorum persolvent *censum.* WALTH. AGIL. med. 11 p. 109,35 in natis ex incestis -bus. ALBERT. M. pol. 7,14[1] p. 736a,33 'oportet principium -is' (*p.1335a,10* συζεύξεως) ... accipere 'secundum aetatem'. 7,14[0] p. 737a,37 '-o erit', scilicet maris et foeminae, conveniens secundum naturam. *ibid. al.* **2** *natur.:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. pol. 4,3a p. 335b,17 'numerus ... -is (*p. 1290b,32* συζεύξεως) horum', scilicet membrorum. p. 335b,34 tot species animalis ..., quot ... -es necessariarum partium sunt *eqs.* **b** *de complexione materiae:* ALBERT. M. gener. 2,1,8 (ed. P. Hoßfeld. 1980) 'multitudo corporum primorum' est quattuor 'secundum rationem quattuor' -um qualitatum primarum (meteor. 1,1,5 p. 483a,15 corpora, quae constitui possunt ex -e p. q.). **3** *philos.:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. eth. comm. 404 p. 343,33 (ed. W. Kübel. 1968/72) 'retributio' in commutationibus, 'quae' est 'secundum proportionalitatem', fit per '-em (*cf. p.1133a,6* σύζευξις) diametri'. p. 343,44 oportet, quod haec coniunctio sive -o fiat secundum proportionem lineae lateralis. eth. 5,2,9 p. 356a,37 -o gratiae. **b** *log.:* α *spectat ad syllogismum i. q. combinatio – Kombination(smöglichkeit):* OTTO FRISING. chron. praef. p. 4,22 logica ... -es propositionum inutiles ad sillogizandum ... fugit (ALBERT. M. anal. pr. 1,2,8[capit.] de formatione syllogismorum ... secundum utiles et i. -es. *saepe*). ALBERT. M. anal. pr. 1,2,2 p. 488a,41 in tali ... propositionum complexione sedecim resultant combinationes sive -es. *al.* β *spectat ad argumenta a coniugatis q. d. (cf. p.1444,34sqq.) i. q. conexio, derivatio – Verknüpfung, Ableitung(sreihe):* ALBERT. M. top. 2,2,5 p. 322b,4 coniugata ... dicuntur omnia, quae sunt secundum eamdem -em (*p. 114a,37* συστοιχίαν) ad principalia respicientia. 4,2,2 p. 371b,13 si nomen est genus in una -e, casus erit genus in casuum coordinatione. **4** *gramm. i. q. declinatio – Flexion (fere verborum; nominum: l.43, cf. l.45sq.):* ALDH. ad Acirc. 113 p. 154,17 verba confusae -is (coi- *N*). 121 p. 168,18 inchoativa ... verba tertiae -is (coi- *F*) a radicibus secundae -is pululantia (GODESC. SAXO gramm. 2 p. 484,9 t. -is. *al.*). 124 p. 172,17 quartae -is. PAUL. DIAC. carm. 15,1,10,2 primae. LUP. FERR. epist. 20 p. 27,33 'medelam' ... sicut 'suadelam' ... diceremus, ni -is similitudinem confunderet diversitas generis *eqs. al. alleg.:* CAES. HEIST. hom. I p. 62a Verbum hoc in eadem beatissima Virgine primae -is fuit, quia ibi humanam naturam assumpsit; secundae -is in baptismate *eqs. ibid. al.*

coniugium, -i *n. (m.* -us: *l.56.62, cf. p.1442,47; ?f.* -a: *l.56) script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 88 p. 335,23. coiu-: FORM. Andec. 45.59. LEX Sal. Pipp. 14,10 *(var. l.).* -ngug- *(var. l.):* FORM. Marculfi 2,7 l. 15 (ed. A. Uddholm. 1962). LEX Baiuv. 1,11. LEX Sal. Karol. 14,15. -iog-: *p.1441,24. adde* LEG. Lang. p. 659,35. -iung-: *p.1441,24. adde* LEG. Lang. p. 124,14 *(var. l.). al. form.: nom. sg.* -us: LEX Raet. Cur. 3,7,3 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959). 9,19,2 ipse -iuiugius firmus permaneat. *acc. sg.* -am: CONC. Merov. p. 144,8 *(var. l.).*

I *strictius:* **A** *coniunctio maritalis, matrimonium – eheliche Verbindung, Ehe (cf.* GLOSS. I 424,24 St.-S. matrimonium -um hileih. *al.):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* α *in univ.:* ARBEO Corb. 24 p. 216,10 ut tam execrabilem (execrabile VITA Corb. 18 p. 619,14) amitterentur -um. HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,41 alios, qui iniuste copulationis -o coniuncti ... vitaliter victitabant. CHART. Sangall. A 228 p. 220,15 legitima -i conubia subire. THEODULF. carm. 16,2,14 oscula -i. ERMOLD. Pipp. 2,213 -i casti soboles. CAPIT. reg. Franc. 296 p. 426,4 -i fidem ... servantes. 305B,1 ad -um eam ... habere. ORD. coron. imp. 3,2 in regalis foedere -i semper manens pudica *regina* (19,47. *al.*). HROTSV. Mar. 135 -i primo ... tempore. CARM. Cantabr. 30a,1b,10 vinclo -i. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 199,18 malle se sacerdocium quam -um deserere. BERNOLD. CONST. chron. a. 1095 p. 461,34 Welfo ...

[Konstanciak]

a -o domnae Mathildis se penitus sequestravit. CHRON. Pol. 2,23 Romane sedis auctoritas ... hoc *(sc. consanguineorum)* -um (convivium *S*) misericorditer, non canonice, nec usualiter, sed singulariter collaudavit. GESTA Trev. cont. IV 4 p. 401,26 matres proprias ... in -um sumebant *haeretici.* CONST. III 620,8 p. 593,40 fugientes ... cohercicionem -i maritalis. *persaepe.* **β** *c. notione carnalis commixtionis:* AGIUS vita Hath. 7 -i voluptas. HILDEG. div. op. 2,5,42 p. 943^{D} cum a negotio -i ... desistunt. ALBERT. M. pol. 7,14 p. 733^{b},14 qualiter corpora optima nascantur et ex quo -o maris et foeminae. *al. v. et p.1152,33. adde:* ALDH. virg. I 5 nesciens -i illecebrosa consortia *apis.* **γ** *(bona) condicio – (gute) Partie:* ALDH. virg. II 2102 -um ... famosum sponte recusans. DONIZO Mathild. 1,781sq. nobile -um tribuit Deus ..., magna Beatrix est nobile -um. **b** *iur. et canon.:* **α** *in univ.:* CONC. Merov. p. 78,6 christeanis ... interdicimus, ne Iudeorum -is misceantur. LEX Sal. Merov. 13,9 (rec. C) si ingenuus ancillam alienam in -um praeserit *eqs. (cf.* CONC. Karol. 15^{A},10 si quis servus mulierem nobilem acceperit in -um et non prescivit *eqs.* DIPL. Heinr. II. 399 p. 513,34 de servis ..., qui suos filios ... occasione alienandi eos ... a servitio liberis -o tradunt *eqs. al. cf. l.29).* EDICT. Roth. 211 si liber aut servus uxorem alterius tulerit eamque sibi in -um (-iogio, -iungio *var. l.*) sociaverit, ambo occidantur. LEG. Wisig. 4,2,16$^{tit.}$ de his, que vir et uxor in -o constituti conquirere potuerint *(cf.* FORM. Marculfi 2,17 l. 34 [ed. A. Uddholm. 1962] quod pariter stante -o adquaesivimus. *al.).* 5,7,17$^{tit.}$ ne liberti vel progenies eorum cum posteritate patroni ... -a conectant. 12,3,8 cum premisso dotis titulo ... -um ... adire. CONC. Karol. 37,30 ut -a servorum non dirimantur. CAPIT. reg. Franc. 228,9 ut nullus publice paenitens usque ad tempus peractae penitentiae -um contrahere valeat *(cf. l.37sqq.).* REGINO syn. caus. 2,132 *(de adulteris)* ille, qui foedus violavit -i, VII annis ... poeniteat; ille, qui lege -i non tenetur *eqs.* CHART. select. Keutgen 23 p. 17,17 (dipl. Heinr. V.) ut nullus advocatus -a eorum *(civium)* iuramenti coactione dissolvat. *saepe. spectat ad tempus (nuptiis celebrandis) occlusum q. d. (cf. p.1442,58sqq.):* BERNOLD. CONST. chron. a. 992 p. 423,49 ut quatuor ebdomadis ante natalem Domini et a septuagesima ante pascha ... nullus ... -um contrahere praesumat. *cf. l.32.* **β** *spectat ad impedimenta -i ('Ehehindernis', cf. LThK. ²III. p.702sqq.):* CONC. Merov. p. 75,17 clerici ..., qui ... benedictione suscepta -a crededirint elegenda, ... excommunicatione pellantur *(item de ordine:* LEG. Wisig. 3,4,18. *al. v. et l.63).* p. 158,13 si qua puella ... religionem professa ... fuerit ... et postea ad -um ... transgredi praesumpserit *eqs. (item de voto:* LEG. Wisig. 3,5,3 p. 162,20. *al. v. et l.60).* LEX Sal. Merov. decr. Child. 1,2 incestuosum sibi sociari -o *(item de cognatione:* LEG. Wisig. 3,5,1 ut usque ad sextum generis gradum nulli liceat sanguinis propinquitatem ... -o adpetere. CONC. Karol. 3^{A} p. 10,21 de gradibus cognationum vel quomodo se debeat quislibet legitimo -o copulare. REGINO syn. caus. 2,231 cum sacramento illicita -a scindenda sunt. *saepe. cf. l.3).* LEG. Wisig. 3,3,11 p. 145,19 huiusmodi -um, si mulier dissentire probatur, irritum ... habeatur *(cf. de raptu:* CAPIT. reg. Franc. 138,23 ad -a legitima raptas sibi iure vindicare nullatenus possunt *raptores. al.).* CONC. Karol. 3^{B},5 ut ... monacham vel etiam spiritalem c o m m a t r e m nullus praesumat nefario -o copulari *(item de cognatione spiritali:* CAPIT. episc. I p. 31,11 [ed. P. Brommer. 1984] de his, qui commatres suas habent ad -um *eqs. al.).* ADAM gest. 3,30 nefanda sacerdotum -a ... dampnata sunt *(sed cf.* Ps. UDALR. epist. [MG Lib. Lit. I p. 260,1] dum clerici licita unius uxoris -a ... relinquere coguntur. *al.). saepe.* **γ** *spectat ad -i prohibitionem poenalem ('Eheverbot', cf. B. Poschmann, Die abendländische Kirchenbuße im frühen Mittelalter. 1930. p.154sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 16,10 si filius cum noverca sua ... dormierit, nec ille nec illa possunt ad -um pervenire *(inde* REGINO syn. caus. 2,215). HRABAN. paen. 11 (PL 112,1410^{D}) non ... eis *(parricidis)* licebit ultra militiae cingulum sumere et nuptiis atque -i copula uti. CAPIT. reg. Franc. 252 p. 247,19 iustum esset ..., ut in perpetuum a -o tales abstineant. p. 247,25 post annos VII -a illis non negentur. REGINO syn. caus. 2,217 si quis cum uxore fratris sui dormierit, adulter et moecha diebus vitae suae absque -o maneant *(ex* CAPIT. reg. Franc. 15,11). *al. adde de commercio carnali interdicto:* CAPIT. reg. Franc. 249,9 si quis infantem suum incaute oppresserit aut ... suffocaverit post baptisma, proximos XL dies peniteat ... et a -o se abstineat *(inde* REGINO syn. caus. 2,60 a coniuge). *al.* **c** *eccl. et theol.:* HRABAN. epist. 29 p. 447,7 foedus -i non dissolvendum. RATHER. prael. 2,5 l. 89 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI^{A}. 1984) duo genera esse -i, unum inculpabile, aliud cum culpa veniale. TRACT. Ebor. II (MG Lib. Lit. III p. 650,4) illi sancti, qui generantur ex legitimo carnis -o et illi, qui generantur ex non legitimo. p. 650,10 lex ... nature utrique -o inesse cernitur. ALBERT. M. nat. bon. 325 p. 116,46 (ed. E. Filthaut. 1974) virginitatis ... fructus est redemptio, ... non -i. sacram. 242 p. 157,83 -um b e a t a e v i r g i n i s (251 p. 164,58 de -o b. v. et Ioseph. *al.).* 259 p. 170,8 sanctitas accidit -o ex voto coniugum. sent. 4,26,5 p. 103^{a},17 institutio divina est illa, a qua -um accepit virtutem sicut et omne sacramentum. 4,27,7 p. 139^{b},27 -um magis perficitur ex coniunctione animarum quam corporum. *al. v. et p.1150,1.* **d** *philos.:* ALBERT. M. sent. 4,33,1 p. 289^{a},11 contractus -i non est idem apud omnes. p. 289^{b},23 -um est n a t u r a l e (p. 290^{a},7 -um magis est n. quam politicum. *al.).* eth. 8,3,8 p. 550^{a},27 domus ... constitutio non fit nisi propter -um. p. 551^{a},7 quod ... commune utrisque *coniugibus* est, continet -um et firmat. pol. 7,14^{e} p. 735^{a},30 'primo ... curandum circa -um' *(p.1334^{b},31* σύζευξιν). *ibid. al. cf. l.15. adde:* NOTKER. BALB. gest. 2,10 p. 66,21 exceptis eis rebus ..., sine quibus res publica terrena non subsistit, -o videlicet usuque armorum. **2** *alleg., in imag., per compar.:* HRABAN. univ. 7,5 p. 193^{D} -um ... s p i r i t a l e, hoc est coniunctio Christi et ecclesiae (ALBERT. M. summ. theol. II 15,93,5$^{capit.}$ qualiter -um spirituale sit inter superiorem et inferiorem portionem rationis. *ibid. al.).* CARM. Cantabr. 25,1 sponso *(sc. episcopo)* sponsa *(sc. ecclesia)* karissimo se ipsam in -o (*sim.* RANGER. carm. 49 huius -i signum tenet anulus ille, quem dat pontifici ... ipse Deus). GODESC. AQUENS. seq. 17,5^{b},4 tu, Raphael, ... Deo mentem, menti carnem casto socias -o. CARM. Bur. B 194 p. 31 (add. cod. Di) -um tale *(sc. aquae et vini)* reputans Deus exitiale *eqs. al.* **3** *meton.:* **a** *coniux – (Ehe)Frau:* RHYTHM. 87,17,1 fallacitas -i. 87,21,2 graviter inflammatus <est> Potifares pro -o. **b** *coniuges – Ehepaar:* LEX Raet. Cur. 2,23 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) ut, qui ipsum -um recipit, in integrum eum habeat. **B** *contractus matrimonii, nuptiae – Eheschließung, Heirat:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* HROTSV. Bas. 138 tali -o Satanae cum fraude peracto. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,103 cum virgo Iohannes -o celebri sponsalia leta pararet. HERM. IUD. conv. 10 p. 99,10 (ed. G. Niemeyer. 1963) -um ... me non omnimodis recusare, sed ... adhuc id velle differre respondi. *al.* **β** *publ., iur., canon.:* LEX Frision. 6$^{tit.}$ de -is ignoratis *(de re cf. p.1441,20).* TRAD. Salisb. II 146 si alienaverint se -o ab ecclesia. CHART. Rhen. med. III 260 p. 214,4 libertatem ... -i hominibus nostris ... et hominibus eorum ... concessit *comes. al. spectat ad tempus (nuptiis celebrandis) occlusum q. d. (cf. p.1441,37sqq.):* CONST. I 437,3 (a. 1023) de legitimis -is ita visum est, ut nullus christianus uxorem ducere debeat ab adventu Domini usque in octavas epiphaniae *eqs. (inde* VITA Meinw. 178 p. 99,20). **b** *c. colore quodam:* **α** *nuptiarum sollemnia – Hochzeit(sfeier):* LEG. Wisig. 12,2,17 p. 425,22 usus ... christiane religionis tam in festis diebus vel in -is (conviviis *R1*) et escis ... teneamus. NIVARD. Ysengr. 4,825 -um expletum est. **β** *pubertas – Heiratsfähigkeit:* HILDEG. caus. 2 p. 138,21 de -i tempore in masculo. **2** *per similitudinem de rebus (usu alch.):* VISIO Arisl. p. 327,8 nihil ab hoc mari vos extrahit nisi Cabritis et Bevae -um. *al.*

II *latius i. q. coniunctio – Verbindung:* ALBERT. STAD. Troil. 4,728 quasi sint crurum -umque *(cod.,* confugiumque

[Konstanciak]

ed.) pedum *tali.*

1. coniugo, -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 97 p. 341,16. *ibid. al.* coi-: *l.35.* -iog-: CONC. Merov. p. 81,14 (*var. l.* p. 259ª). -iuca(tus): LEG. Lang. p. 169,21.

coniungere, copulare – verbinden, verein(ig)en (cf. GLOSS. I 60,34 St.-S. -te kauuetan *Pa* -tę nuptę *R):* 1 *in univ.:* a *gener.:* WOLFHARD. Waldb. 2,6 p. 230,1 (ed. A. Bauch. 1979) tria corpora quasi forti bitumine glutinata misere haerebant mutuo -ta. b *theol.:* ALBERT. M. sacram. 76 p. 54,23sqq. dicit Damascenus . . . : 'quemadmodum *Deus* in baptismate . . . -vit (*PG 94,1141*ᴮ συνέζευξε) aquam et gratiam spiritus . . . , ita . . . -vit eis *(pani et aquae et vino)* deitatem *eqs.*' c *philos. i. q. (per derivationem) conectere – (durch Wortableitung) verknüpfen:* ALBERT. M. top. 2,2,5 p. 322ª,49 fortiter fortitudini dicitur . . . esse -tum. p. 322ᵇ,11 de aliquo, quod -tum est alteri. p. 323ª,45 casus quodammodo sunt -ti. *ibid. al.* 2 *de coniugio (cf. l.6):* a *in matrimonium dare – verheiraten:* CHART. Turic. 192 p. 84,19 (a. 929) ex his *(filiabus)* duę sunt in potestatem domine *(Reginlindae)* -tę (DIPL. Otton. I. 67 cum aliis mancipiis, quae de nostro fiscali curte in p. ipsius domus Dei -ta fuerunt). DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,10 nec invite alicui -bimus *puellam vel viduam.* FRUTOLF. chron. a. 1068 Heinricus rex . . . coepit . . . filias illustrium quibuslibet obscure natis -are. b *in matrimonium ducere – heiraten:* FORM. Augiens. B 41 carta de ingenua femina -ta a servo. c *medial.:* α *matrimonium inire – (sich ver)heiraten:* ALBERT. M. pol. 7,14ᵏ p. 736ᵇ,20 'in quibuscumque . . . civitatum laxantur iuvenes et iuvenculas' . . . cito '-ari (*p.1335ª,16* συζευγνύναι), imperfecti' . . . sunt foetus. 7,14° p. 737ª,31 'congruit . . . circa aetatem decem et octo annorum -ari has', scilicet puellas *eqs. fort. huc spectat (an i. q. subiugare – unterwerfen?):* TRAD. Frising. 402 p. 346,36 (a. 818) pater eius *(ingenuae coniugis)* . . . videns proprium maritum in servitio -tum *eqs.* β *commisceri – sich geschlechtlich vereinigen:* CHRON. Fred. 2,57 p. 78,10 cum coi-ti eadem nocte fuissent *eqs.* HILDEG. scivias 2,6,78 l. 2271 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIII. 1978) quod se virili officio cum altera femina -ari simulat *femina.*

adi. **coniugatus,** -a, -um. 1 *de hominibus i. q. matrimonio coniunctus – verheiratet:* a *in univ.:* ERCHEMB. Cas. hist. 46 Landonulfum, germanum suum -um, clericum fecit *Pandonulfus.* WIDO FERR. schism. 1,20 p. 549,19 *Robertus dux* mulieres -as . . . ad tabernacula adduci praecepit. *al.* b *de clericis:* CAPIT. reg. Franc. 72,4 arma non portant nec publice -i sunt, *qui saeculum relinquunt.* ANDR. STRUM. Arialdi. 10 p. 1055,30 contra insolentiam -orum . . . sacerdotum. CONST. I 396ª,4 de -is presbiteris *eqs.* GERHOH. psalm. 64 p. 473,10 clericos -os. *al.* c *de servis (ad diversa dominia pertinentibus):* CHART. Fuld. B 237ª p. 341,1 (a. 796) absque . . . duobus servis -is. TRAD. Frising. 1166 effectus est conventus . . . de mancipiis ex utraque familia -is. CHART. Tirol. 1102 p. 146,5 (a. 1239) in illis XXXVIII -is hominibus *eqs. al. cf. l.19sq.* 2 *de rebus usu geom. i. q. (per proportionem quandam) coniunctus – (durch Proportion) verbunden:* GERB. geom. 7,1 fiunt item alii orthogonii non iisdem laterum proportionibus, quibus superiores *(sc. per medietatem geometricam coniuncti),* -i, sed ad ipsorum . . . similitudinem tali in lateribus numero insigniti, ut *eqs.*

subst. 1. **coniugatus,** -i *m. qui lege matrimonii tenetur – Verheirateter:* 1 *in univ. (saepe c. respectu condicionis):* a *gener. (hic illic accedit ad notionem q. e. laicus – Laie, e. g. l.63):* CONC. Karol. 21 p. 189,20 pueri, -i innuptaeque puellae. 39ᴬ,124 p. 405,8 si . . . more -orum in se ornandis nitore vestium . . . abusi fuerint *canonici.* AGNELL. lib. pont. 84 p. 334,5 cur iste -us talem . . . optinuit sedem. CHRIST. STAB. Matth. 42 (PL 106,1415ᴬ) per -os ministeria Domini administrare. BERNOLD. CONST. chron. p. 392,39 Hugo religiosissimus -us obiit. ANNAL. Veterocell. a. 1265 (MGScript. XVI p. 43,38) hic *(Clemens IV.)* primo fuit -us, post clericus, episcopus *eqs.* b *theol.:* OTLOH. prov. R 22 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) rectius sequuntur Agnum -i humiles quam virgines superbientes. HONOR. AUGUST. gemm. 1,59 p. 561ᴰ ecclesiam in doctores, continentes et -os discernimus *(sim.* CONR. HIRS. mund. cont. 204 [Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966] tres habet ordinum dignitates in ecclesia christiana religio: -orum, doctorum, continentium *[cf. Greg. M. moral. 1,14,20].* ELIS. SCHON. viar. 5 p. 90,27. *al.).* ANNAL. Pegav. a. 1109 p. 248,40 Iudita comitissa . . . cum beatis -is . . . gloriam . . . canitura *eqs.* ALBERT. M. nat. bon. 155 p. 66,16 (ed. E. Filthaut. 1974) habet *Maria* merita virginum, viduarum et -orum. sent. 4,26,14 p. 123ª,1 bonum, quod facere debet -us. 4,31,14 p. 246ª,26sqq. anima -i transiens ab hoc saeculo aut est distinguibilis a non -o aut non. *al.* 2 *de matrimonio inter se coniunctis usu plur. i. q. coniuges – Eheleute:* FORM. Turon. 17 quicquid . . . inter -os . . . condonare placuerit *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 293,65 quodsi unus ex -is obierit *eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 15ᵇ,28 quomodo -i sunt recipiendi. ALBERT. M. sent. 4,31,23 p. 261ᵇ,39 simul orare et coire non possunt -i. *al. v. et p.1439,39.*

2. coniugata, -ae *f. mulier nupta, uxor – verheiratete Frau, (Ehe-)Frau:* 1 *gener.:* WOLFHARD. Waldb. 2,1 p. 208,2 (ed. A. Bauch. 1979) aderat . . . quidam voventis verba audiens -ae. TRAD. Weiss. 275 (ed. A. Doll. 1979) Asmundus eiusque -a Didsuint. CHART. Carinth. I 383 Haituolg, famulus domini Ottonis . . . , qui ex libera -a filios . . . genuerat *eqs.* CHART. ord. Teut. (Hass.) 316 Albertus . . . et Adelheydis, -a ipsius. 344 p. 258,33 communicatis manibus generorum nostrorum . . . filiarumque nostrarum . . . , -arum eorundem. 2 *theol.:* ALBERT. M. nat. bon. 155 p. 66,6 (ed. E. Filthaut. 1974) Maria virgo actu continentissima, statu autem primo -a et postea vidua. 329 p. 117,63 virgo habet opera et fidem ut -a et insuper corporis integritatem. sent. 4,26,9 p. 108ª,42 meretrix et -a sunt eiusdem speciei. 4,26,13 p. 117ᵇ,7 sive fiat *coitus* cum -a sive cum soluta, est idem specie. *al.*

3. coniugatum, -i *n. quod (per derivationem) conexum est – (durch Wortableitung) Verknüpftes (plerumque usu plur. de verbis generis eiusdem [cf. Cic. top. 12; de re v. H. Lausberg, Handbuch der literar. Rhetorik. 1960. § 392]):* 1 *def.:* ALBERT. M. top. 2,2,5 p. 321ᵇ,41 dicuntur *principale simplex et sumptum ab ipso* -a quasi sub uno iugo principalis significationis coniuncta. p. 322ª,7 dicuntur . . . -a *(cf. p. 114ª,27* σύστοιχα), quae sunt huiusmodi: a iustitia iustus *eqs. v. et p.1440,32.* 2 *de usu:* ALBERT. M. sacram. 33 p. 25,44 caracterizare non est sigillare; ergo a -is nec caracter sigillum. eth. comm. 374 p. 317,16 (ed. W. Kübel. 1968/72) per locum a -is. top. 2,2,5 p. 321ᵇ,22 videndum est, quae sunt -a et casualia. p. 322ᵇ,37 si -um habens contrarium dicitur de -o habente contrarium *eqs.* 4,2,2ᶜᵃᵖᶦᵗ. de considerationibus acceptis a casibus *(de notione cf. Boeth. diff. top. 2 p. 1192*ᴮ*)* et -is (4,2,2 p. 371ᵇ,6 a c. et -is. p. 372ª,33 secundum casus et -a. *al.). al.*

2. coniugo *v.* coniungo.

coniugus, -a, -um. 1 *coniunctus, unitus – verbunden, vereint:* ALBERT. M. eccl. hier. 7,2 p. 762ᵇ,4 *sanctarum animarum corpora* '-a' (*PG 3,553*ᴬ ὁμόζυγα) quantum ad unionem ad esse unum constituendum *eqs.* 2 *coniugalis – ehe(ähn)lich:* CARM. Bur. B 23,2,6 vide, qui colis studium pro Dei ministerio, ne . . . te participes -e vite vitio. *Konstanciak*

conium (-on), -i *n.* (κώνειον) *script.:* cun-: *l.60.* com(um): *l.65. adde* PAUL. AEGIN. cur. 216 -i (comi *B*).

1 *cicuta – Schierling (Conium maculatum L. vel Cicuta virosa L.):* ANTIDOT. Lond. p. 21,3 basilicon, -o. ANTIDOT. Bamb. 33 cunion semen, id est cicuta. PAUL. AEGIN. cur. 78 p. 54,5 cum vino et subtili alfita et -o (*3,22,5 p.173,11* κωνείῳ) et psilio. 187 -on (*3,35,3* κώνιον) solvens superpone per dies IX. 221 strigni sucum . . . aut -i (TRACT. de chirurg. 1032). 220 -um. *ibid. al. adde:* GLOSS. III 315,64 St.-S. comum herba letalis *eqs.* 2 *per confusionem i. q. pinus – Pinie:* PAUL. AEGIN. cur. 163 p. 92,3 amigdale et -i (*3,28,2* κώνου) fructus.

***coniunclae** (coi-), -arum *f.* (*cf.* coniungere *et ThLL. IV. p.325,70* coniuglae) *lora subiugia – Jochriemen:* ADALH. brev. Corb. 13 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 380,10) iugum cum amblacio et coiunclis (coni- *S*).

coniuncte, coniunctim *v.* coniungo.

[Heßler/Antony]

a -o domnae Mathildis se penitus sequestravit. CHRON. Pol. 2,23 Romane sedis auctoritas ... hoc *(sc. consanguineorum)* -um (convivium *S*) misericorditer, non canonice, nec usualiter, sed singulariter collaudavit. GESTA Trev. cont. IV 4 p. 401,26 matres proprias ... in -um sumebant *haeretici.* CONST. III 620,8 p. 593,40 fugientes ... cohercicionem -i maritalis. *persaepe.* **β** *c. notione carnalis commixtionis:* AGIUS vita Hath. 7 -i voluptas. HILDEG. div. op. 2,5,42 p. 943^{D} cum a negotio -i ... desistunt. ALBERT. M. pol. 7,14 p. 733^{b},14 qualiter corpora optima nascantur et ex quo -o maris et foeminae. *al. v. et p.1152,33. adde:* ALDH. virg. I 5 nesciens -i illecebrosa consortia *apis.* **γ** *(bona) condicio – (gute) Partie:* ALDH. virg. II 2102 -um ... famosum sponte recusans. DONIZO Mathild. 1,781sq. nobile -um tribuit Deus ..., magna Beatrix est nobile -um. **b** *iur. et canon.:* **α** *in univ.:* CONC. Merov. p. 78,6 christeanis ... interdicimus, ne Iudeorum -is misceantur. LEX Sal. Merov. 13,9 (rec. C) si ingenuus ancillam alienam in -um praeserit *eqs. (cf.* CONC. Karol. 15^{A},10 si quis servus mulierem nobilem acceperit in -um et non prescivit *eqs.* DIPL. Heinr. II. 399 p. 513,34 de servis ..., qui suos filios ... occasione alienandi eos ... a servitio liberis -o tradunt *eqs. al. cf. l.29).* EDICT. Roth. 211 si liber aut servus uxorem alterius tulerit eamque sibi in -um (-iogio, -iungio *var. l.*) sociaverit, ambo occidantur. LEG. Wisig. 4,2,16$^{tit.}$ de his, que vir et uxor in -o constituti conquirere potuerint *(cf.* FORM. Marculfi 2,17 l. 34 [ed. A. Uddholm. 1962] quod pariter stante -o adquaesivimus. *al.).* 5,7,17$^{tit.}$ ne liberti vel progenies eorum cum posteritate patroni ... -a conectant. 12,3,8 cum premisso dotis titulo ... -um ... adire. CONC. Karol. 37,30 ut -a servorum non dirimantur. CAPIT. reg. Franc. 228,9 ut nullus publice paenitens usque ad tempus peractae penitentiae -um contrahere valeat *(cf. l.37sqq.).* REGINO syn. caus. 2,132 *(de adulteris)* ille, qui foedus violavit -i, VII annis ... poeniteat; ille, qui lege -i non tenetur *eqs.* CHART. select. Keutgen 23 p. 17,17 (dipl. Heinr. V.) ut nullus advocatus -a eorum *(civium)* iuramenti coactione dissolvat. *saepe. spectat ad tempus (nuptiis celebrandis) occlusum q. d. (cf. p.1442,58sqq.):* BERNOLD. CONST. chron. a. 992 p. 423,49 ut quatuor ebdomadis ante natalem Domini et a septuagesima ante pascha ... nullus ... -um contrahere praesumat. *cf. l.32.* **β** *spectat ad impedimenta -i ('Ehehindernis', cf. LThK. ²III. p.702sqq.):* CONC. Merov. p. 75,17 clerici ..., qui ... benedictione suscepta -a credederint elegenda, ... excommunicatione pellantur *(item de ordine:* LEG. Wisig. 3,4,18. *al. v. et l.63).* p. 158,13 si qua puella ... religionem professa ... fuerit ... et postea ad -um ... transgredi praesumpserit *eqs. (item de voto:* LEG. Wisig. 3,5,3 p. 162,20. *al. v. et l.60).* LEX Sal. Merov. decr. Child. 1,2 incestuosum sibi sociari -o *(item de cognatione:* LEG. Wisig. 3,5,1 ut usque ad sextum generis gradum nulli liceat sanguinis propinquitatem ... -o adpetere. CONC. Karol. 3^{A} p. 10,21 de gradibus cognationum vel quomodo se debeat quislibet legitimo -o copulare. REGINO syn. caus. 2,231 cum sacramento illicita -a scindenda sunt. *saepe. cf. l.3).* LEG. Wisig. 3,3,11 p. 145,19 huiusmodi -um, si mulier dissentire probatur, irritum ... habeatur *(cf. de raptu:* CAPIT. reg. Franc. 138,23 ad -a legitima raptas sibi iure vindicare nullatenus possunt *raptores. al.).* CONC. Karol. 3^{B},5 ut ... monacham vel etiam spiritalem c o m m a t r e m nullus praesumat nefario -o copulari *(item de cognatione spiritali:* CAPIT. episc. I p. 31,11 [ed. P. Brommer. 1984] de his, qui commatres suas habent ad -um *eqs. al.).* ADAM gest. 3,30 nefanda sacerdotum -a ... dampnata sunt *(sed cf.* PS. UDALR. epist. [MG Lib. Lit. I p. 260,1] dum clerici licita unius uxoris -a ... relinquere coguntur. *al.). saepe.* **γ** *spectat ad -i prohibitionem poenalem ('Eheverbot', cf. B. Poschmann, Die abendländische Kirchenbuße im frühen Mittelalter. 1930. p.154sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 16,10 si filius cum noverca sua ... dormierit, nec ille nec illa possunt ad -um pervenire (*inde* REGINO syn. caus. 2,215). HRABAN. paen. 11 (PL 112,1410^{D}) non ... eis *(parricidis)* licebit ultra militiae cingulum sumere et nuptiis atque -i copula uti. CAPIT. reg. Franc. 252 p. 247,19 iustum esset ..., ut in perpetuum a -o tales abstineant. p. 247,25 post annos VII -a illis non negentur. REGINO syn. caus. 2,217 si quis cum uxore fratris sui dormierit, adulter et moecha diebus vitae suae absque -o maneant (*ex* CAPIT. reg. Franc. 15,11). *al. adde de commercio carnali interdicto:* CAPIT. reg. Franc. 249,9 si quis infantem suum incaute oppresserit aut ... suffocaverit post baptisma, proximos XL dies peniteat ... et a -o se abstineat (*inde* REGINO syn. caus. 2,60 a coniuge). *al.* **c** *eccl. et theol.:* HRABAN. epist. 29 p. 447,7 foedus -i non dissolvendum. RATHER. prael. 2,5 l. 89 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI^{A}. 1984) duo genera esse -i, unum inculpabile, aliud cum culpa veniale. TRACT. Ebor. II (MG Lib. Lit. III p. 650,4) illi sancti, qui generantur ex legitimo carnis -o et illi, qui generantur ex non legitimo. p. 650,10 lex ... nature utrique -o inesse cernitur. ALBERT. M. nat. bon. 325 p. 116,46 (ed. E. Filthaut. 1974) virginitatis ... fructus est redemptio, ... non -i. sacram. 242 p. 157,83 -um b e a t a e v i r g i n i s (251 p. 164,58 de -o b. v. et Ioseph. *al.*). 259 p. 170,8 sanctitas accidit -o ex voto coniugum. sent. 4,26,5 p. 103^{a},17 institutio divina est illa, a qua -um accepit virtutem sicut et omne sacramentum. 4,27,7 p. 139^{b},27 -um magis perficitur ex coniunctione animarum quam corporum. *al. v. et p.1150,1.* **d** *philos.:* ALBERT. M. sent. 4,33,1 p. 289^{a},11 contractus -i non est idem apud omnes. p. 289^{b},23 -um est n a t u r a l e (p. 290^{a},7 -um magis est n. quam politicum. *al.*). eth. 8,3,8 p. 550^{a},27 domus ... constitutio non fit nisi propter -um. p. 551^{a},7 quod ... commune utrisque *coniugibus* est, continet -um et firmat. pol. 7,14^{e} p. 735^{a},30 'primo ... curandum circa -um' (*p.1334^{b},31* σύζευξιν). *ibid. al. cf. l.15. adde:* NOTKER. BALB. gest. 2,10 p. 66,21 exceptis eis rebus ..., sine quibus res publica terrena non subsistit, -o videlicet usuque armorum. **2** *alleg., in imag., per compar.:* HRABAN. univ. 7,5 p. 193^{D} -um ... s p i r i t a l e, hoc est coniunctio Christi et ecclesiae (ALBERT. M. summ. theol. II 15,93,5$^{capit.}$ qualiter -um spirituale sit inter superiorem et inferiorem portionem rationis. *ibid. al.*). CARM. Cantabr. 25,1 sponso *(sc. episcopo)* sponsa *(sc. ecclesia)* karissimo se ipsam in -o (*sim.* RANGER. carm. 49 huius -i signum tenet anulus ille, quem dat pontifici ... ipse Deus). GODESC. AQUENS. seq. 17,5^{b},4 tu, Raphael, ... Deo mentem, menti carnem casto socias -o. CARM. Bur. B 194 p. 31 (add. cod. Di) -um tale *(sc. aquae et vini)* reputans Deus exitiale *eqs. al.* **3** *meton.:* **a** *coniux – (Ehe)Frau:* RHYTHM. 87,17,1 fallacitas -i. 87,21,2 graviter inflammatus <est> Potifares pro -o. **b** *coniuges – Ehepaar:* LEX Raet. Cur. 2,23 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) ut, qui ipsum -um recipit, in integrum eum habeat. **B** *contractus matrimonii, nuptiae – Eheschließung, Heirat:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* HROTSV. Bas. 138 tali -o Satanae cum fraude peracto. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,103 cum virgo Iohannes -o celebri sponsalia lęta pararet. HERM. IUD. conv. 10 p. 99,10 (ed. G. Niemeyer. 1963) -um ... me non omnimodis recusare, sed ... adhuc id velle differre respondi. *al.* **β** *publ., iur., canon.:* LEX Frision. 6$^{tit.}$ de -is ignoratis *(de re cf. p.1441,20).* TRAD. Salisb. II 146 si alienaverint se -o ab ęcclesia. CHART. Rhen. med. III 260 p. 214,4 libertatem ... -i hominibus nostris ... et hominibus eorum ... concessit *comes. al. spectat ad tempus (nuptiis celebrandis) occlusum q. d. (cf. p.1441,37sqq.):* CONST. I 437,3 (a. 1023) de legitimis -is ita visum est, ut nullus christianus uxorem ducere debeat ab adventu Domini usque in octavas epiphaniae *eqs.* (*inde* VITA Meinw. 178 p. 99,20). **b** *c. colore quodam:* **α** *nuptiarum sollemnia – Hochzeit(sfeier):* LEG. Wisig. 12,2,17 p. 425,22 usus ... christiane religionis tam in festis diebus vel in -is (conviviis *R1*) et escis ... teneamus. NIVARD. Ysengr. 4,825 -um expletum est. **β** *pubertas – Heiratsfähigkeit:* HILDEG. caus. 2 p. 138,21 de -i tempore in masculo. **2** *per similitudinem de rebus (usu alch.):* VISIO Arisl. p. 327,8 nihil ab hoc mari vos extrahit nisi Cabritis et Bevae -um. *al.*

II *latius i. q. coniunctio – Verbindung:* ALBERT. STAD. Troil. 4,728 quasi sint crurum -umque *(cod.,* confugiumque

[Konstanciak]

ed.) pedum *tali.*

1. coniugo, -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 97 p. 341,16. *ibid. al.* coi-: *l.35.* -iog-: CONC. Merov. p. 81,14 (*var. l.* p. 259[a]). -iuca(tus): LEG. Lang. p. 169,21.

coniungere, copulare – verbinden, verein(ig)en (cf. GLOSS. I 60,34 St.-S. -te kauuetan *Pa* -tę nuptę *R):* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* WOLFHARD. Waldb. 2,6 p. 230,1 (ed. A. Bauch. 1979) tria corpora quasi forti bitumine glutinata misere haerebant mutuo -ta. **b** *theol.:* ALBERT. M. sacram. 76 p. 54,23sqq. dicit Damascenus . . . : 'quemadmodum *Deus* in baptismate . . . -vit (*PG 94,1141*[B] συνέζευξε) aquam et gratiam spiritus . . . , ita . . . -vit eis *(pani et aquae et vino)* deitatem *eqs.*' **c** *philos. i. q. (per derivationem) conectere – (durch Wortableitung) verknüpfen:* ALBERT. M. top. 2,2,5 p. 322[a],49 fortiter fortitudini dicitur . . . esse -tum. p. 322[b],11 de aliquo, quod -tum est alteri. p. 323[a],45 casus quodammodo sunt -ti. *ibid. al.* **2** *de coniugio (cf. l.6):* **a** *in matrimonium dare – verheiraten:* CHART. Turic. 192 p. 84,19 (a. 929) ex his *(filiabus)* duę sunt in p o t e s t a t e m domine *(Reginlindae)* -tę (DIPL. Otton. I. 67 cum aliis mancipiis, quae de nostro fiscali curte in p. ipsius domus Dei -ta fuerunt). DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,10 nec invite alicui -bimus *puellam vel viduam.* FRUTOLF. chron. a. 1068 Heinricus rex . . . coepit . . . filias illustrium quibuslibet obscure natis -are. **b** *in matrimonium ducere – heiraten:* FORM. Augiens. B 41 carta de ingenua femina -ta a servo. **c** *medial.:* **α** *matrimonium inire – (sich ver)heiraten:* ALBERT. M. pol. 7,14[k] p. 736[b],20 'in quibuscumque . . . civitatum laxantur iuvenes et iuvenculas' . . . cito '-ari (*p.1335*[a]*,16* συζευγνύναι), imperfecti' . . . sunt foetus. 7,14[o] p. 737[a],31 'congruit . . . circa aetatem decem et octo annorum -ari has', scilicet puellas *eqs. fort. huc spectat (an i. q. subiugare – unterwerfen?):* TRAD. Frising. 402 p. 346,36 (a. 818) pater eius *(ingenuae coniugis)* . . . videns proprium maritum in servitio -tum *eqs.* **β** *commisceri – sich geschlechtlich vereinigen:* CHRON. Fred. 2,57 p. 78,10 cum coi-ti eadem nocte fuissent *eqs.* HILDEG. scivias 2,6,78 l. 2271 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIII. 1978) quod se virili officio cum altera femina -ari simulat *femina.*

adi. **coniugatus,** -a, -um. **1** *de hominibus i. q. matrimonio coniunctus – verheiratet:* **a** *in univ.:* ERCHEMB. Cas. hist. 46 Landonulfum, germanum suum -um, clericum fecit *Pandonulfus.* WIDO FERR. schism. 1,20 p. 549,19 *Robertus dux* mulieres -as . . . ad tabernacula adduci praecepit. *al.* **b** *de clericis:* CAPIT. reg. Franc. 72,4 arma non portant nec publice -i sunt, *qui saeculum relinquunt.* ANDR. STRUM. Ariald. 10 p. 1055,30 contra insolentiam -orum . . . sacerdotum. CONST. I 396[a],4 de -is presbiteris *eqs.* GERHOH. psalm. 64 p. 473,10 clericos -os. *al.* **c** *de servis (ad diversa dominia pertinentibus):* CHART. Fuld. B 237[a] p. 341,1 (a. 796) absque . . . duobus servis -is. TRAD. Frising. 1166 effectus est conventus . . . de mancipiis ex utraque familia -is. CHART. Tirol. 1102 p. 146,5 (a. 1239) in illis XXXVIII -is hominibus *eqs. al. cf. l.19sq.* **2** *de rebus usu geom. i. q. (per proportionem quandam) coniunctus – (durch Proportion) verbunden:* GERB. geom. 7,1 fiunt item alii orthogonii non iisdem laterum proportionibus, quibus superiores *(sc. per medietatem geometricam coniuncti)*, -i, sed ad ipsorum . . . similitudinem tali in lateribus numero insigniti, ut *eqs.*

subst. **1. coniugatus,** -i *m. qui lege matrimonii tenetur – Verheirateter:* **1** *in univ. (saepe c. respectu condicionis):* **a** *gener. (hic illic accedit ad notionem q. e. laicus – Laie, e. g. l.63):* CONC. Karol. 21 p. 189,20 pueri, -i innuptaeque puellae. 39[A],124 p. 405,8 si . . . more -orum in se ornandis nitore vestium . . . abusi fuerint *canonici.* AGNELL. lib. pont. 84 p. 334,5 cur iste -us talem . . . optinuit sedem. CHRIST. STAB. Matth. 42 (PL 106,1415[A]) per -os ministeria Domini administrare. BERNOLD. CONST. chron. p. 392,39 Hugo religiosissimus -us obiit. ANNAL. Veterocell. a. 1265 (MGScript. XVI p. 43,38) hic *(Clemens IV.)* primo fuit -us, post clericus, episcopus *eqs.* **b** *theol.:* OTLOH. prov. R 22 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) rectius sequuntur Agnum -i humiles quam virgines superbientes. HONOR. AUGUST. gemm. 1,59 p. 561[D] ecclesiam in doctores, continentes et -os discernimus *(sim.* CONR. HIRS. mund. cont. 204 [Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966] tres habet ordinum dignitates in ęcclesia christiana religio: -orum, doctorum, continentium *[cf. Greg. M. moral. 1,14,20].* ELIS. SCHON. viar. 5 p. 90,27. *al.).* ANNAL. Pegav. a. 1109 p. 248,40 Iudita comitissa . . . cum beatis -is . . . gloriam . . . canitura *eqs.* ALBERT. M. nat. bon. 155 p. 66,16 (ed. E. Filthaut. 1974) habet *Maria* merita virginum, viduarum et -orum. sent. 4,26,14 p. 123[a],1 bonum, quod facere debet -us. 4,31,14 p. 246[a],26sqq. anima -i transiens ab hoc saeculo aut est distinguibilis a non -o aut non. *al.* **2** *de matrimonio inter se coniunctis usu plur. i. q. coniuges – Eheleute:* FORM. Turon. 17 quicquid . . . inter -os . . . condonare placuerit *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 293,65 quodsi unus ex -is obierit *eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 15[b],28 quomodo -i sunt recipiendi. ALBERT. M. sent. 4,31,23 p. 261[b],39 simul orare et coire non possunt -i. *al. v. et p.1439,39.*

2. coniugata, -ae *f. mulier nupta, uxor – verheiratete Frau, (Ehe-)Frau:* **1** *gener.:* WOLFHARD. Waldb. 2,1 p. 208,2 (ed. A. Bauch. 1979) aderat . . . quidam voventis verba audiens -ae. TRAD. Weiss. 275 (ed. A. Doll. 1979) Asmundus eiusque -a Didsuint. CHART. Carinth. I 383 Haituolg, famulus domini Ottonis . . . , qui ex libera -a filios . . . genuerat *eqs.* CHART. ord. Teut. (Hass.) 316 Albertus . . . et Adelheydis, -a ipsius. 344 p. 258,33 communicatis manibus generorum nostrorum . . . filiarumque nostrarum . . . , -arum eorundem. **2** *theol.:* ALBERT. M. nat. bon. 155 p. 66,6 (ed. E. Filthaut. 1974) Maria virgo actu continentissima, statu autem primo -a et postea vidua. 329 p. 117,63 virgo habet opera et fidem ut -a et insuper corporis integritatem. sent. 4,26,9 p. 108[a],42 meretrix et -a sunt eiusdem speciei. 4,26,13 p. 117[b],7 sive fiat *coitus* cum -a sive cum soluta, est idem specie. *al.*

3. coniugatum, -i *n. quod (per derivationem) conexum est – (durch Wortableitung) Verknüpftes (plerumque usu plur. de verbis generis eiusdem [cf. Cic. top. 12; de re v. H. Lausberg, Handbuch der literar. Rhetorik. 1960. § 392]):* **1** *def.:* ALBERT. M. top. 2,2,5 p. 321[b],41 dicuntur *principale simplex et sumptum ab ipso* -a quasi sub uno iugo principalis significationis coniuncta. p. 322[a],7 dicuntur . . . -a (*cf. p. 114*[a]*,27* σύστοιχα), quae sunt huiusmodi: a iustitia iustus *eqs. v. et p.1440,32.* **2** *de usu:* ALBERT. M. sacram. 33 p. 25,44 caracterizare non est sigillare; ergo a -is nec caracter sigillum. eth. comm. 374 p. 317,16 (ed. W. Kübel. 1968/72) per locum a -is. top. 2,2,5 p. 321[b],22 videndum est, quae sunt -a et casualia. p. 322[b],37 si -um habens contrarium dicitur de -o habente contrarium *eqs.* 4,2,2[capit.] de considerationibus acceptis a c a s i - b u s *(de notione cf. Boeth. diff. top. 2 p. 1192*[B]*)* et -is (4,2,2 p. 371[b],6 a c. et -is. p. 372[a],33 secundum casus et -a. *al.*). *al.*

2. coniugo *v.* coniungo.

coniugus, -a, -um. **1** *coniunctus, unitus – verbunden, vereint:* ALBERT. M. eccl. hier. 7,2 p. 762[b],4 *sanctarum animarum corpora* '-a' (*PG 3,553*[A] ὁμόζυγα) quantum ad unionem ad esse unum constituendum *eqs.* **2** *coniugalis – ehe(ähn)lich:* CARM. Bur. B 23,2,6 vide, qui colis studium pro Dei ministerio, ne . . . te participes -e vite vitio.*Konstanciak*

conium (-on), -i *n.* (κώνειον) *script.:* cun-: *l.60.* com(um): *l.65. adde* PAUL. AEGIN. cur. 216 -i (comi *B*).

1 *cicuta – Schierling (Conium maculatum L. vel Cicuta virosa L.):* ANTIDOT. Lond. p. 21,3 basilicon, -o. ANTIDOT. Bamb. 33 cunion semen, id est cicuta. PAUL. AEGIN. cur. 78 p. 54,5 cum vino et subtili alfita et -o (*3,22,5 p.173,11* κωνείῳ) et psilio. 187 -on (*3,35,3* κώνιον) solvens superpone per dies IX. 221 strigni s u c u m . . . aut -i (TRACT. de chirurg. 1032). 220 -um. *ibid. al. adde:* GLOSS. III 315,64 St.-S. comum herba letalis *eqs.* **2** *per confusionem i. q. pinus – Pinie:* PAUL. AEGIN. cur. 163 p. 92,3 amigdale et -i (*3,28,2* κώνου) fructus.

***coniunclae** (coi-), -arum *f.* (*cf.* coniungere *et ThLL. IV. p.325,70* coniuglae) *lora subiugia – Jochriemen:* ADALH. brev. Corb. 13 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 380,10) iugum cum amblacio et coiunclis (coni- *S*).

coniuncte, coniunctim *v.* coniungo.

[Heßler/Antony]

coniunctina *v.* coniunctivus.

coniunctio, -onis *f. script.:* -iuc-: *p.1448,22.* -ngt-: *p.1448,25.* -ngci-: *p.1448,23.* -nt-: *p.1447,67. 1454,70.* -nci-: *p.1447,16. 1448,1.25.58.* -ncci-: *l.52sq. adde* LEX Sal. Pipp. decr. Child. 1,2. *struct. c. gen. obi.: l.10.54. p.1447,17.49.70. 1448,27. al.*

I *strictius i. q. iunctio, conexio, unitio – Verbindung, Verknüpfung, Vereinigung* (*cf.* GLOSS. I 8,12 St.-S. -o gamahhido): **A** *spectat ad res:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* TRANSL. Marci in Aug. 2 cunctarum -e confinium carens *locus* ... ab omni saeculari servitio est segregatus. WIDUK. gest. 2,32 loco -is. HILDEG. scivias 3,5 l. 81 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIII^{A}. 1978) in septemtrionali angulo -is duorum generum muri (*item* l. 123). HIST. peregr. p. 165,37 tentoria sibi invicem ... -e funium intricata. **β** *compaginatio – Zusammenfügung:* GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p. 403,47 lignum tabulatum ... cauta -e vinctum. **γ** *commixtio – Vermischung: v. p.1387,43.* **δ** *cohaerentia – Zusammenhalt, -hang:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111^{C} utrum ferrum cum ligno *(sc. sagittae)* bonam -em habeat necne. **ε** *ordinatio – Anordnung:* ANON. geom. 3,19 p. 330,5 cui *(ligno)* alia tria in dimensione aequalia tali -e innectantur, ut *eqs.* **b** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 62$^{capit.}$ de -e. HERACLIUS I 12,12 haec ... plumbum -o reddet acutum. *al.* **c** *alch.:* ANON. secret. p. 55,37sq. -o est de partibus divisis et -o est mutatio unius in alterum. p. 58,8 de -e ... corporum cum spiritibus. *ibid. al. cf. p.1448,1sqq.* **d** *natur.:* URSO element. 2 p. 45,6 (ed. W. Stürner. 1976) est ... -is (connexionis *var. l.*) elementorum amicabile vinculum convenientia qualitatum similium. 4 p. 119,4 in mediis corporibus gravia et levia elementa mediocribus ex modo -is (commixtionis *var. l.*) sunt commixta. 5,2 p. 132,28 -um ... tria sunt genera: *eqs. al.* GLOSS. Salern. p. 14,39 complexio est elementariarum qualitatum ... -o. ALBERT. M. veget. 4,6 tota -o (*cf. p.822^{a},21* ἑνώσεως) siccae substantiae cum humida. 5,100 inflat *humidum* ... per -em ad calidum temperatum. **e** *anat.:* ALBERT. M. animal. 1,121 -o ... ossis cum osse in corpore hominis ... est tribus modis: *eqs. v. et p.1459,31. de positione:* THEOD. CERV. chirurg. 2,28 p. 153^{C} aequa ipsam *(mandibulam)* ... usque ad -em naturalem. **f** *medic. i. q. collocatio, conductio – Einrichtung, Zusammenführung:* BRUNUS LONG. chirurg. praef. p. 105^{C} fit *operatio* in ossibus dislocatis a suo proprio schemate et appellatur -o disiunctorum. WILH. SALIC. chirurg. 2,15 p. 336^{E} ista sutura est ... minoris doloris ac aptationis et -is quam prima; sed in prima est minor deceptio de bona siphac -e. *v. et p.1460,66. concretio – Verwachsung:* TRACT. de chirurg. 689 si cornee vel coniunctive palpebre coniunguntur, instrumento ferreo inter palpebram et oculum misso elevetur et ... curam *(an leg.* causam *?)* -is abscide. **2** *translate:* **a** *gener.:* **α** *communicatio – Teilhabe, Miteinbeziehung:* DIPL. Merov. I 19 p. 19,46 ut fiat in mercide -ccio, dum *eqs.* (*item* FORM. Marculfi 1,2 p. 26,8 [ed. A. Uddholm. 1962] in mercedem -ccio. DIPL. Pipp. 25 p. 34,23 in mercedis -em. *cf.* DIPL. Merov. I 15 p. 16,48 in mercede commutatio). **β** *congruentia – Entsprechung:* VISIO Godesc. B 10,3 (ed. E. Assmann. 1979) sicut est ... in hiis digitis equalis et apta -o, ita *eqs.* **b** *gramm.:* LIBRI Karol. 2,15 p.74,24 particula subiunctive -is 'ne'. **c** *log.:* ALBERT. M. metaph. 5,1,2 p. 211,8 (ed. B. Geyer. 1960) ex ambabus extremitatibus conclusio conficitur, et ipsa -o extremitatum est per medii virtutem. **d** *mus.:* Ps. ODO CLUN. dial. 5 p. 255^{b},11 in -bus vocum, quae consonantias faciunt diversas. GUIDO ARET. microl. 16,15 dissimiliter ... vel similiter facta -e. ANON. IV mus. 1,1 p. 36,6 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) disiunctio mediante entitione fit -o. *al. v. et p.1452,41.* **e** *geom.:* GERB. geom. 7,1 qui *(duo tetragoni)* ... -e sui tertium tetragonum componant. RAGIMB. epist. 4 p. 524,6 trium laterum per communem terminum, id est angulum, -o. ANON. circ. p. 538,15 fient altrinsecus ex -e <basis> et perpendicularium duo recti anguli. **f** *comput. i. q. computatio – Zusammenzählung:* REINHER. PADERB. comput. 1,4 (ed. W. E. van Wijk. 1951; a. 1171) ex quorum *(regularium et concurrentium)* -e si septem vel minus coacervatum fuerit. **g** *philos.:* **α** *in univ.:* ANSELM. BIS. rhet. 17 p. 134,8 cum ... omnes species -e duarum aut plurium videantur fieri specierum. HUGO HONAUG. hom. 2,64,1 (ArchHistDoctrLitt. 34 [42]. 1967. p. 235) sicut ... est unio cuiusdam consortii in -e diversarum partium ad tocius constitutionem, sic *eqs.* ALBERT. M. sacram. 236 p. 154,21 -o relatio est aequalitatis secundum utrumque coniunctorum. bon. 2 p. 2,20 bonum ... in eo, quod est bonum, est -o actus cum potentia. *ibid. al. v. et p.1213,59.* **β** *compositio – Zusammensetzung:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 20,38 subsistens alius *(i. corpus)* suscipit -em partium, alius *(i. spiritus)* non. ALBERT. M. metaph. 8,2,4 p. 405,25 (ed. B. Geyer. 1964) diffinitio ... est ... una, non ... -e (*p.1045^{a},13* συνδέσμῳ), quemadmodum *eqs.* **γ** *comparatio – Beziehung, Bezogenheit:* ALBERT. M. bon. 1 p. 1,20 omne, quod est ad finem aliquem, ... prius est in ordine ad finem quam in -e ad ipsum *eqs.* 505 p. 264,17 non fit notitia nisi per -em eius, quod noscitur, ad noscentem. **h** *publ. et iur.:* WANDALB. Goar. app. 86,20 (ed. H. E. Stiene. 1981) cellae ... cum monasterio Prumia facta ex regis ... voluntate -o. DIPL. Loth. III. 59 p. 94,18 predictarum ecclesiarum -em ... confirmamus. CHART. Turic. 1759 p. 104,15. **3** *meton.:* **a** *de specie -is i. q. coniugatio,* συζυγία *– Zusammenfassung (in eins), Kombination:* **α** *gramm.: de figura hyphen q. d.:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 200,15 hyfen est -o dictionis ex duabus ... compositae. *declinatio (verborum) – Konjugation:* PAUL. DIAC. carm. 15,5,1 quinque formis *temporis perfecti* adest secunda -o. **β** *metr. i. q. complexio – (Verbindungs-)Schema:* WANDALB. ad Otric. p. 570,38 haec pars XL duosque versiculos continet, qui seni simul coeuntes VII maiori -e faciunt versus. p. 571,9. **γ** *rhet.: de argumento a coniugatis q. d.:* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 57,24 (ed. F.-J. Schmale. 1961) positionum modi ... sunt numero septem: nam alius fit per similitudinem ..., alius per -em *(cf. Quint. inst. 5,10,85). de ligatione zeugma q. d.:* CONR. MUR. summ. p. 91,178 (ed. W. Kronbichler. 1968) fit -o tunc, dum clausam posteriorem per medium verbum coniungis ad anteriorem. **δ** *log. i. q. conclusio – Schluß(folgerung):* ANSELM. BIS. rhet. 11 tuas -es quasi quędam grana seminasti. *de syllogismo hypothetico coniuncto (de re v. C. Prantl, Geschichte der Logik. ^{2}II. 1885. p.318. 372sq. 391):* ALBERT. M. praedicab. 1,7 p. 15^{a},25 haec *(scientia)* est duplex, categorica scilicet et hypothetica, sive (ut Arabes dicunt) enuntiatio et -o. **ε** *math. i. q. coacervatio – Addition:* ANON. geom. I 4,3 ad hanc ... summam *(sc. DCXXV)* IV embada, quae faciunt DC, adiiciantur; quae -o Ī CCXXV repraesentat. **b** *de loco -is i. q. commissura – Verbindungsstelle:* **α** *gener. i. q. nexus, nodus – Schlinge, Knoten:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 150,8 quod ... non ledatur pes *falconis* per stricturam -is corrigie. **β** *techn.:* THEOPH. sched. 2,6 coniunge oram ipsius *(vesicae vitreae)*, superiorem videlicet partem ad inferiorem, ita ut ex utraque parte -is foramen appareat. *incastratura – Fuge, Nut:* GLOSS. III 301,71 St.-S. incastratura, -o tabularum i. nŏt. *(item* 325,62 wůge. *al.; spectat ad Vulg. exod. 26,17. 36,22).* **γ** *anat.:* TRACT. de chirurg. 1079 ubi mandibularum est -o, ... cauterizamus. ALBERT. M. animal. 1,182 divisiones in osse recenti non sunt manifestae, nisi ubi est -o suturae. 1,453 in illa -e siti sunt testiculi feminarum. *de complexione nodosa nervorum, venarum, arteriarum, ut vid.:* Ps. GALEN. anat. 1 p. 167^{D} *caro* alba et mollis in -bus (-e *V*) et in glandulis omnibus et in mamillis et in ovis. 41 p. 213^{A} quaedam *caro* alba, ut caro glandis, testiculorum; quaedam albior, ut caro uberum (-o<num> *V*). **δ** *geom. i. q. decussatio (orthogonia) – Schnittpunkt:* ANON. geom. I 3,11 ipsa -o arundinum diligenter notetur et superior pars fixae arundinis a -e alterius cum tota sui quantitate comparetur. **c** *de membro -is i. q. iunctura – Verbindungsstück, Bindeglied:* **α** *zool.:* ALBERT. M. animal. 8,129 habet *pamphylo* ... telarem quandam inter digitos pedum -em. *tela coniunctiva – Bindegewebe, 'Mantel':* ALBERT. M. animal. 24,42 in -e concarum inveniuntur *margaritae* (*cf.* 4,53 in loco, in quo adhaeret animal concae. 24,21 in contactu concarum). **β** *gramm. i. q.*

[Heßler/Antony]

particula coniunctiva – Bindewort, 'Konjunktion': ALDH. ad Acirc. 133 p. 184,21 '-ve' -o est disiunctiva. ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 52,12 -o sequitur, quae has *(partes)* copularet atque coniungeret. GODESC. SAXO gramm. 1,58 'ergo', 'itaque', 'igitur' -es. HUGO HONAUG. hom. 2,43,5 (ArchHistDoctrLitt. 34 [42]. 1967. p. 214) -o 'et' copulativa est proprieque non ponitur, nisi ubi diversa coniungit. ALBERT. M. euch. 6,2,1,8 p. 388^{b},24 -o causalis, quae est 'enim'. CONR. MUR. summ. p. 104,12 (ed. W. Kronbichler. 1968) per continuativas et subiunctivas -es. *saepe. v. et p.1449,46. 1458,44.* **d** *de causa -is i. q. cohaerentiae efficiens – das den Zusammenhalt Bewirkende:* ANON. secret. p. 57,4 siccitas ... est -o ligationis. **B** *spectat ad homines (Deum: l.21sqq.; animalia: l.57; substantias alch.: p.1448,2sqq.):* **1** *proprie:* **a** *de coitu, concubitu:* ARBEO Emm. 40 p. 89,26 ut detur germen iustum in -e. THIETM. chron. 1,25 in legitimis -cionibus non esse delictum aliquod. HILDEG. caus. 2 p. 104,11 cum mulier in -e viri est, tunc *eqs.* CARM. Bur. B 183,1,3 felix -o amore succrescente. CONST. II 12,3 ante carnalem -em. ALBERT. M. pol. 7,14 p. 733^{b},30 tempus, quod aptum est -is maris et foeminae. *al. cf. p.1448,72.* **b** *de -e naturarum Christi:* AGOB. dogma Fel. 20 l. 43 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981. p. 86) in uno Domino d u a r u m n a t u r a r u m -em naturaliter et substantialiter factam (ALBERT. M. sacram. 250 p. 164,6 -o d. n. in una persona Christi. *v. et p.958,29*). ARNO REICHERSB. apol. p. 5,12 veneramur divinae -is omnipotenti Deo coadorandum hominem. **2** *translate:* **a** *gener. i. q. societas, communio – Verbundenheit, Gemeinschaft:* **α** *in univ.:* AMALAR. off. prooem. 14 si *quis* pro -e sanctorum angelorum *voluerit intercedere,* habet *eqs.* RUOTG. Brun. 42 cesaris ... et germani eius ... in omni voluntate et opere -em. CONR. HIRS. mund. cont. 247 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) -o sanctarum in bono mentium multos quodammodo reddit unum. HERM. TORN. rest. 46 -is fraternitatem cum monachis Sancti Amandi Helnonenis. *al. de -e c. Deo:* AGOB. epist. 2,6 -o Christi et e c c l e s i a e (ALBERT. M. sacram. 240 p. 157,19 -o e. cum Deo in caritate et in natura. *sim. al.*). EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 17,30) quo *(sacramento)* etiam peregrinantem confirmat *Christus* et certissimo pignore de futura -e confederat. **β** *confoederatio, adunatio – Zusammenschluß, Bündnis:* CAPIT. reg. Franc. 207 p. 77,18sq. hanc ... -em facere ... distulimus, quia volumus, ut ... frater noster ... in eadem -e se nobis associaret. *al.* ADAM gest. 2,40 audiens ... rex Nortmannorum ... de -e regum *(sc. Sueonum et Danorum)* iratus est. *in malam partem de conspiratione:* CAPIT. reg. Franc. 230,9 illicitas -es Romani et Longobardi simul et Franci contra apostolicam et imperialem voluntatem facere praesumpsere. 297,13 si forte vos vel quicunque alii de eorum *(hominum)* societatis et -is communicatione infecti et condemnati sunt. *ibid. al.* **γ** *necessitudo – Bindung, (Abhängigkeits-)Verhältnis, (Verwandtschafts-)Beziehung:* PAUL. DIAC. Rom. 15,20 nec fuit aliqua vicina Italiae gens, quae Theodorico aut -is adfinitate aut pactionis foedere sociata non fuerit. GESTA Trev. cont. I 4 p. 177,33 quibus *(sc. comitibus)* tocius huius provinciae valentiores ... confoederati erant hominii -e. *al. adde:* HILDEG. phys. 7,26 cattus ... aliquam naturalem -em cum bufone et serpente habet; nam *eqs.* **b** *spec. de coniugio:* **α** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 296 p. 426,6 accipe anulum, fidei et dilectionis signum atque coniugalis -is vinculum. HILDEG. scivias 1,2 l. 263 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIII. 1978) quod ... prima mulier de viro formata est, hoc est -o desponsationis mulieris ad virum. ALBERT. M. sacram. 237 p. 155,14sq. matrimonium ... non est causa -is, sed est ipsa -o. 249 p. 163, 85 matrimonium est -o individua. *ibid. al.* **β** *nuptiae, nuptiarum sollemnia – Eheschließung, Heirat* (*cf.* GLOSS. I 315,49 St.-S. copulae -i ghifuaghidhu. II 146,12 -is hiuunga. III 3,13 -ntio hiuuida): LEG. Wisig. 3,1,9 p. 132,3 -em celebratam (*cf.* LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 138,1 intra paucos dies celebratae -is). CHART. Sangall. A 447 ab alienarum -e feminarum. ANNAL. Prum. a. 744 (MGScript. XV p. 1290,40) <co>n-o Pippini regis et Bertrade regine. THIETM. chron. 4,56 in quadragesima, quae -cionem predictam proxima sequebatur. *al. in imag. accedente notione commixtionis carnalis i. q. conubium – 'Vermählung' (t. t. alch.; expressius de ipsa mixtura: l.8):* TURBA phil. 43 de regimine ... tractastis et -em introduxistis. ANON. tab. p. 161,10sq. nominaverunt illam denigrationem primam -em, quia coniunctus masculus est foemine; et est signum perfectae -is et susceptionis unius alterius. p. 177,12 recipe -es in principio operis recentes *eqs.* PS. CALID. secret. 1 p. 185^{a},5 -o sive matrimonium congelati spiritus cum corpore soluto. *cf. p.1445,24sqq.* **γ** *collocatio (in matrimonium) – Verehelichung, Verheiratung:* LEG. Wisig. 3,1,7 ut patre mortuo utriusque sexus filiorum -o in matris potestate consistat; ... tunc patruus de -e eorum habeat potestatem. LAMB. LEOD. Matth. I 2307 illicita -o ... pestis origo fuit *eqs.* **δ** *matrimonium – eheliche Verbindung, Ehe:* LEG. Wisig. 3,1,1 ut ... liberum ... sit libero liberam, quam voluerit, honesta -e ... percipere coniugem. CONC. Merov. p. 198,18 de i n c e s t i s -bus (CONC. Karol. 46^{B},38 de i. et inutilibus -bus. *sim.* LEG. Wisig. 12,2,17 p. 425,13 incestiva -e vel fornicatione. *al.*). LEX Alam. 39 si minores personae sunt, qui se i n l i c i t a -e polluerint *(sim.* CONC. Karol. 3^{B},15 p. 20,1 pro aliquas inlicitas -es [-iuctiones *var. l.*]. THIETM. chron. 4,14 ob inlicitas -gciones. *al. v. et p. 1153,59).* LEX Raet. Cur. 3,6 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si in coniugio socient, directa -gtio sit. LEG. Lang. p. 162,6 inrita sit ipsa -o (-cio *5*), et separentur ab invicem. CAPIT. reg. Franc. 252,45 p. 239,22 legitima utatur viri -e (legitime nubat *var. l.*). HILDEG. epist. II 95 invenit rationalitas per sapientiam, ut homines in alieno sanguine -em haberent. *saepe. v. et p.1454,70. expressius de -e in certa quadam progenie:* CAPIT. reg. Franc. 16,1 in quarta ... -e si inventi fuerint, eos non separamus (*cf.* 15,1 si in quarta progenie reperti fuerint coniuncti). **3** *meton.:* **a** *collegium – Kollegium:* CARM. Cent. 5,6 ad decus aeterni regis ... servit -o patrum *(sc. scriptorum).* **b** *conventio, pactus – Vertrag, Vereinbarung:* HINCM. annal. a. 866 p. 82,9 pars quaedam ex ipsis *(Nortmannis)* ... in pago Italiae redit et libitibus suis excepta publica Hlotharii -e, perfruitur. CHART. march. Misn. II 351 p. 241,15 innotescat ... universitati fidelium ... -o et concambium, quod inter ... ecclesias ... definitum esse dinoscitur. **c** *cognatio – Verwandtschaft:* EDICT. Roth. 153 de gradibus cugnationum (-um *11*). CAPIT. reg. Franc. 114,2 de -e parentelae neque in quarto neque in quinto genuculo coniungere presumat aliquis (*cf.* 177,21 ut nullus sibi accipiat de propinquitate usque in quintum genu).

II *latius:* **A** *actus contrahendi, ineundi – Schließung:* FORM. extrav. I 11 p. 540,11 de -e matrimonialis conubii. **B** *adiunctio, adiectio – Hinzufügung, Zugehörigkeit (zu):* CHART. Sangall. A 85 p. 81,20 (a. 779) de illa silva, quod ad laterem ipsius loci adest in -em campis et silvi. **C** *vicinia, situs confinis – Nachbarschaft, Nebeneinander:* CHART. episc. Wirz. II 14 p. 27,29 (a. 1165) timebant *fratres Cellenses* ..., quod ex -e bonorum suorum et fratrum de domo ... gravamen utrimque generaretur. **D** *conventus, concursus – Versammlung, Zusammentreffen:* **1** *hominum:* CHRON. Fred. 2,58 p. 82,15 ad huius placita -e (conventione *var. l.*) nec Francos nec Gothos armatus ... non accederit. EPIST. Desid. Cad. 17 (ed. D. Norberg. 1961) ut ... synodalis concilius ... non agatur nec ... nulla -cio sacerdotum ... non fiatur *eqs.* **2** *aquarum i. q. confluvium – Zusammenfluß:* CHART. Burgenl. II 181 p. 127,35 (a. 1279) cadit *meta* in -em trium fluviorum. **3** *stellarum, planetarum i. q.* σύνοδος – *'Konjunktion' (t. t. astron.):* ROB. TOR. chron. a. 1179 p. 527,61 -o omnium planetarum in libra et cauda scorpionis. RYCCARD. chron. a. 1230 p. 170,10 (epist.) ostendet ... eadem -o ventum validum. ALBERT. M. epist. Dion. 7 p. 510,22 (ed. P. Simon. 1978) tunc non fuit -o, sed p r a e v e n t i o (phys. 4,3,11 p. 281,65 [ed. P. Hoßfeld. 1987] -es et praeventiones et oppositiones stellarum et planetarum. eth. 1,7,4 p. 115^{a},34. *al.*). p. 512,44 'non erat tempus conventus', id est -is. animal. 5,46 super quem *(arcum)* -o fit minor Iovis et Saturni. *ibid. al. per compar.:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 212,12 (ed. Ch. Burnett. 1982; a. 1143) Ptholomeus asserit in -e lumi-

[Heßler/Antony]

num, tamquam in ipso mundi parentum coitu, lunam more concipientis rerum seminibus gravidari. *remissius (spectat ad signa):* BEDA temp. rat. 16,59 omnia signa ... regionum ... suarum -e et computandi sibi ratione cohaerent. ALBERT. M. caus. univ. 2,5,5 p. 596a,37 astronomus, qui formas coeli considerat ex -bus et privationibus causatas. p. 596b,7.

***coniunctiuncula,** -ae *f. particula coniunctiva perbrevis – Bindewörtchen:* RUP. TUIT. trin. 3,1 l. 20 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXI. 1971) -am interposuit *Scriptura* 'et' dicendo 'sed et serpens erat callidior'. 27,31 l. 1548 (op. cit. XXIII. 1972).

coniunctivus, -a, -um. *script.:* -nvinc-: *l.56.* -in(a): *l.54.* **1** *adi.:* **a** *coniungens – verbindend, Binde-:* **α** *gramm.:* GODESC. SAXO theol. 7,10 p. 191,23 'cum faciam' -um modum esse coniecit *Priscianus*. CHRIST. STAB. Matth. 56 (PL 106,1485B) 'videris' in hoc loco *(sc. Vulg. Matth. 27,4)* non est praesentis temporis indicativi modi, sed -i praeteriti temporis. *per compar.:* CAES. HEIST. hom. I p. 62a,43 indicativi modi fuit *Verbum* per incarnationem ...; -i per Spiritus sancti missionem. p. 62b,10. **β** *anat. (cf. l.51sqq.):* Ps. COPHO anat. 96 in oculis *est* t u n i c a, quae apparet alba et dicitur -a (BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 26b,27 super tunicam salvatricem i. e. -am [coniuncturam *cod.*]. BRUNUS LONG. chirurg. 2,1,10 p. 121A ubi continuatur -a cum cornea t. ALBERT. M. animal. 1,203 haec tota t. vocatur -a. *al.*). WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 19,23 quendam panniculum, qui vocatur -us et comprehendit totum oculum. **γ** *natur. et alch.:* URSO element. 4,3 p. 98,16 (ed. W. Stürner. 1976) hec ... vis alterativa proprie ... v i r t u s qualitatum -a vel disiunctiva nuncupatur (4,3 p. 102,4. *al. v. et p.1451,47*). Ps. CALID. lap. p. 401,10 oleum est ... -um, permansivum, depurativum. *concretionis efficiens – den Zusammenhalt bewirkend, bindend:* ALFRED. ANGL. miner. p. 45,10 lutum ... huic transitioni apparens est unctuosum, quod enim tale est, -um erit. **δ** *philos. et theol.:* ALBERT. M. cael. hier. 12,1 p. 321b,26 'iuxta' ... 'unam societatem' ... 'et -am' (*PG 3,292C* συνδετικήν). **b** *modo subiunctivo positus – im Konjunktiv stehend, konjunktivisch:* GODESC. SAXO gramm. 1,35 nec in ... 'sis' et 'velis' neque in aliis verbis -is. ALBERT. M. herm. 1,1,1 p. 375b,38 deprecativa, optativa, -a et infinitiva *oratio*. **c** *(iungendo) efficiendus, formandus – herzustellen(d), zu schaffen(d):* BENZO ad Heinr. 5,12 p. 654,45 prescivit *Dominus* de costa viri formam -am. **2** *subst.:* **a** *masc.: ellipt. i. q. modus subiunctivus – Konjunktiv (cf. l.13sqq.):* GODESC. SAXO gramm. 1,35 p. 384,5 horum verborum ... -us praeteritus et futurus, ut 'fuerimus' *eqs.* 1,82 constat ... coniunctionem 'nisi' in dictatu huiusmodi -o potius iungi, ut *eqs.* 2 p. 453,12 -us ... pendet. *al.* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 37,8 -us nuncupatur, quod aliis modis coniungitur et maxime indicativo *(cf. Isid. orig. 1,9,4).* **b** *fem.:* **α** *ellipt. i. q. tunica -a – Bindehaut (cf. l.20sqq.; de re v. A. Schneider, Die Psychologie Alberts d. Gr. 1903/06. p. 99sq.):* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,12 p. 27 bv cornea patiens ex alio vel est propter -am (-inam *ed., vix recte*, coniunctam *ed. Basil.*) vel propter palpebras. TRACT. de aegr. cur. p. 147,1 pannus ... ab ipsa -a (-vinctiva *ed., vix recte*) trahit originem. WILH. SALIC. chirurg. 1,9 p. 306H *maculae* non adhaerent -e. *al. v. et p.1445,47. cf. p.1450,27.* **β** *de cartilagine quadam epiglottidis (Cartilago arytaenoidea q. d.) i. q. iunctura, pars coniungens – Verbindung(sstück):* ALBERT. M. animal. 13,14 quae *(epiglottis)* componitur ex partibus tribus, quarum ... interior est, quae dicitur innominata, et super ipsam ponitur -a, quae cymbalaris appellatur. **c** *neutr.:* **α** *quod coniungit – das Verbindende:* ALBERT. M. cael. hier 15,11 p. 440b,48 speciem equorum 'comixtorum ex albo et nigro' ... significare '-um (*PG 3,337B* τὸ ... συνδετικόν) extremorum perfectiva virtute'. **β** *de articulo quodam epiglottidis (Articulatio cricoarytaenoidea q. d.) i. q. iunctura, pars coniungens – Verbindung(sstück):* ALBERT. M. animal. 13,14 inter cimbalarem et innominatam est -um duplex.

adv. **coniunctive.** *modo comprehensionis, complexionis – zusammenfassend, vereinigend:* ALBERT. M. elench. 2,3,8 p. 701b,16 ambo plura significant ...; et sic unum, quod refertur ad ipsa, respicit utrumque -e vel distributive.

coniunctrix (-nt-), -icis *f. quae (con)iungit, (co)nectit – eine die verbindet, (ver)knüpft:* FLOD. hist. 4,6 p. 571,33 Teutbaldo ... episcopo amicabiles et caritatis utrimque -es (-ntrices *1*) dirigit litteras *Folco archiepiscopus (usu adi.).*

***coniunctura,** -ae *f. coniunctio, iunctura – Verbindung:* **1** *proprie:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 75,19 hoc *(os)* ... est curvum ... nullam penitus habens -am ligamento speciali neque colligationem alicui de ossibus. **2** *meton.:* **a** *de eo quod iunctum est:* **α** *de neumis sive coniunctis sive compositis (de re v. Riemann, Musiklexikon, Sachteil. 1965. p. 185. 528):* LAMB. mus. quadr. p. 274a,21 tertia divisio tertie partis est quedam l i g a t u r a seu -a trium figurarum (p. 275a,13 quandocunque ternarie ligature seu -e reperiuntur. *al.*). FRANCO COL. cant. mens. 8,11 (Corp. Script. Mus. XVIII. 1974) sunt ... quaedam -ae simplicium et ligaturarum ...; quae nec ligaturae nec simplices figurae appellari possunt. 8,13. *cf. p.1460,27sqq.42sqq.* **β** *compages, forma – Gefüge, Gestalt:* GLOSS. III 3,51 St.-S. -a galaza. **b** *de eo quod iungit:* **α** *de ossiculo quodam (Os sesamoideum q. d.) i. q. os articuli – Gelenkbein:* ALBERT. M. animal. 1,488 quorum *(digitorum)* quilibet dividitur ... in tres articulos et tria ossa et -as, quae sunt ossa sisamina iuncturis ... interposita. **β** *tunica coniunctiva – Bindehaut (cf. p.1449,51sqq.):* WILH. SALIC. chirurg. 2,4 p. 329D si ... oculus inter -am *(an leg.* coniunctivam *?)* et corneam vulnus parvum habuerit. *v. et p.1449,23.* **c** *modus coniunctionis – Art der Verbindung:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 76,27 hec est ordinatio et -a ossium. 2 p. 152,27 ex hac ... -a sequitur, quod *eqs.* **d** *locus coniunctionis, commissura – Verbindungsstelle:* **α** *in univ.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 75,15 unum *os* ... descendit ab illa -a. **β** *rima – Ritze, Spalt:* Ps. GERH. CREM. sal. II 10 ipsum *(argentum vivum)* repone in eliphel et oppila bene ... -as. **γ** *sutura – Naht:* WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 16,1 super c o m m i x t u r a s et -as ossis c r a n e i (p. 17,16). **δ** *confinium – Grenze:* FUND. Heinrichow. 1 p. 50,28 ut in -a earundem silvarum villa ... collocetur.

coniunga *v.* coniuga. **coniungcio** *v.* coniunctio.

***coniungibilis,** -e. *qui iungi potest, iungendo habilis – fähig in Verbindung gebracht, verbunden zu werden, vereinbar:* **1** *alch.:* ALLEG. sapient. 12 p. 474b,36 calx est lapis igni -is. **2** *philos.:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,17,3 p. 152b,33 formae sic factae ab eis *(causis separatis)* non erunt -es materiae generabilium et corruptibilium. bon. 534 p. 279,43 *actus criminum* a Deo separabiles sunt actu *a finibus suis* et -es finibus bonis. sent. 1,18,10 p. 507b,27 videtur, quod *pronomen 'nostrum'* non tantum cum his -e sit, quae *eqs.* 2,1,4 p. 13b,33 -is (*syn.* communicabilis) erit *albedo* pluribus. metaph. 2,1,1 p. 91,44 (ed. B. Geyer. 1960) quod aliorum dictis -e et commiscibile fuit ad sapientiae succrementum. summ. theol. II 13,77,1 p. 69a,9 illa, quae minus distant, ... -ia (*syn.* unibilis) sunt ad unum constituendum. *ibid. al. v. et l.59.*

***coniungibilitas,** -atis *f. coniunctionis, unionis ineundae facultas, habilitas – Möglichkeit in Verbindung gebracht zu werden, Fähigkeit der Verbindung, Vereinbarkeit:* ALBERT. M. sent. 3,2,6 p. 29b,14 Augustinus ... recipit -em *materiae* cum libidine necessario in quibusdam. anal. pr. 1,5,5 p. 622a,19 assumptum medium est inter extrema coniungibilia per medium; et talis -s non potest esse nisi *eqs.*

coniungo, -iunxi, -iunctum, -ere. *script. et form.:* cun-: *p.1454,69.* comgu-: *p.1451,57.* congu-: *p.1451,67. 1457,39.* -iug(o): *p.1454,36. 1456,44.* -iux(i): *p.1454,19.45. 1455,47. 1458,18. al.* -iucx(i): ANNAL. Laub. I a. 838 (MG Script. I p. 15,9). -ncx(i): *passim, e. g. p.1452,3. 1453,29.31. 1454,19. 1457,31. 1458,13.* -ncs(i): *p.1453,32. 1454,19.27. adde* LEX Raet. Cur. 3,5,4 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959). -ns(i): *p.1452,8. 1457,39. 1458,13.* -iussi: *p.1457,43.* -nt(us): *p.1453,51. 1454,71.* -gire: *p.1458,14. praes. indic.* -etur: *p.1454,17. adde* CHRON. Fred. 4,54 p. 148,7. *adv.* -vinctim: *p.1461,63. depon.: p.1453,60. usu medial. et refl. passim; intrans.: p.1454,10.43sqq. et passim sub IV - VI, ubi*

[Heßler/Antony]

inveniuntur et struct. notabiliores ad locum vel motum pertinentes; trans. praeter solitum: p.1454,42. 1457,25. 1458,31. cf. p.1458,4sqq. partic. perf. pro adi. passim, in articulo adiuncto (p.1458,41sqq.) afferuntur tantum exempla evidentiora selecta.

I *iungere, conectere, coadunare, unire – verbinden, verknüpfen, zusammenbringen, verein(ig)en (cf.* GLOSS. I 61,29 St.-S. -ere kamahhon. 160,5 -it cafoagit. *al.):* **A** *de rebus:* **1** *corpor. et local.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALCUIN. carm. 5,3 quae *(duo capita bestiae)* maxilla ... pariter -xerat una. VITA Leod. 2,502 (MGPoet. III p. 37) una -ens porticus aulas. DIPL. Otton. II. 288a p. 338,6sqq. quomodo Uulturnus -itur cum aqua, que vocatur Bantra, et sicut Bantra -itur cum fluvio Forulo *eqs.* THIETM. chron. 3,2 Dominici corporis porcionem ... et partem unam salutifere crucis -ens posuit in rimam *crucifixi Gero. al. in imag.:* THEODULF. carm. 45,47 quo face -tus virosus prosilit ictus *(de telo Amoris)*. RANGER. carm. 57 gemma ... -itur auro, cum coit in Christum cum deitate caro. **β** *conserere – zusammenschließen, (einander) reichen (de manibus):* CARM. Cantabr. 19,5,2 dato responso ... -xere manus. WALTHARIUS 23 dextras ... -ere dextris. **γ** *compingere, compaginare – zusammen-, aneinanderfügen:* CARM. de Karolo et Leone 115 pars ... saxa locat solido -ens marmora nexu. THEGAN. Ludow. 8 quae *(mensa)* triformis est, in modum quasi tres clippei in unum -ti. GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p. 403,8 lignis more operculi arte -tis tegebat *sepulcrum.* 27 p. 415,13. **δ** *commiscere – vermischen, vermengen:* ANON. coit. 1,4,46 (ed. E. Montero Cartelle. 1987) -ta aqua refrigerant *vina*. CARM. Bur. B 193,2,2 (ed. B. Bischoff. 1970. p. 22) cum in scypho reponuntur, vinum aqua -untur. 193,3,3 quis te *(sc. aquam)* mecum *(sc. c. vino)* ausus est -ere? **ε** *continere – zusammenhalten:* CARM. de Karolo et Leone 174 retia quadruplici -ta ... limbo. TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 121,39) quam *(tunicam conscissam)* circa pectus ambabus manibus -bat. **ζ** *configere – zusammenspießen:* NOTKER. BALB. gest. 1,15 p. 19,11 acuminato ligno -e *(sc. caseos per medium incisos).* **b** *techn. et alch.:* **α** *in univ.:* MAPPAE CLAVIC. 62 ungue suprascripto medicamine et -itur *species*. 64 ferrum auro -ere. 95 laminam laminae -is. *v. et p.1446,50.* **β** *coaptare – zusammen-, aneinanderpassen:* THEOPH. sched. 2,18 aequabis et -es omnes partes (*sim.* 3,33). 3,9 per quod *(foramen)* duo clavi superiores inducantur, ut sibi -antur. *v. et p.1461,58sq.* **γ** *conflare – amalgamieren:* ANON. secret. p. 51,25 operatio argenti vivi est congelare et sublimare et id -ere. **c** *natur.:* URSO element. 4,2 p. 92,25 (ed. W. Stürner. 1976) hec virtus ... coniunctiva vel disiunctiva nominatur, cum et -endo substantiam substantie suum subiectum augmentet *eqs.* 4,4 p. 118,12 elementa in constitutione corporis per minima -untur pro modo commixtionis. 5,6 p. 158,2. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 84,33 (ed. Ch. Burnett. 1982) quis hec tam diversa -xerit. *per compar.:* IOH. SCOT. praedest. 19,2 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. L. 1978) elementa mundi inter se quasi quodam naturalis amoris vinculo complexa inseparabiliterque -ta. **d** *anat.:* ARS med. 5 p. 423,24 quibus *(renibus)* ... unicuique meatus inhaeret, alius qui dextra laevaque vessicae -itur (comgungitur *G* [add. p. 151]). IOH. IAMAT. chirurg. 6,1 p. 36,9 in confinio ani sunt duo ossa, quorum alterum ultimo spondilium -tum appellatur iuxta anum. ALBERT. M. animal. 3,67 ossa, quae -untur (*p.515b,11sq.* ἁπτόμενα ... σύγκειται) ad invicem. 3,69 ossa capitis superiora non -untur (*p.515b,14* συνέχουσιν) nisi per suturas serrales. *al. adde:* ALBERT. M. animal. 2,5 -xit *natura* digitos in pede elefantis, quia ... non indiguit ... fissura digitorum. **e** *medic. i. q. ad concretionem perducere – zusammenwachsen, zuheilen lassen:* ANTIDOT. Glasg. p. 142,26 -gungit et alta vulnera *medicamen. medial. i. q. concrescere – zusammenwachsen:* ALBERT. M. animal. 3,68 venae quaedam per abscisionem partis substantiae earum iterum -untur. *v. et p.1445,48.* **2** *incorpor. et spirit.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* TIT. metr. I 1,1,21 quaecumque gerebat corpore -tus *spiritus*. AGOB. epist. 14 p. 222,42 psalmista in utrumque -ens *spem et timorem* dicit: '*eqs.*' POETA Saxo 2,413 -tis viribus. THIETM. chron. 3 prol. 23 qui *(sc. Christus)* caelos terris -cxit. HUGO FLOR. tract. 2,1 (MG Lib. Lit. II p. 483,13) eas *(duas potestates)* ... quadam germanitate sibi mutuo sociavit atque -xit *Dei sapientia*. INNOC. III. registr. 1,271 p. 374,17 (ed. O. Hageneder, A. Haidacher. 1964) illa semper dilectionis sinceritas ecclesiam ... regno -sit (*syn.* counivit), ut *eqs. al. v. et p.1200,62.* **β** *communicare – (mit)teilen, gemeinsam haben:* CYPR. CORD. carm. app. 5,10,2 (MGPoet. III p. 150) 'Gloria' carmen resonat Patri atque Filio, Spiritu, quo semper exstat -ta equalitas. LIGURINUS 10,524 (MG Script. rer. Germ. LXIII. 1987) sensistis sotios -ta sorte labores. **γ** *(in)figere – verankern:* ALCUIN. carm. 90,26,10 sit -ta tuo pectore firma fides. **δ** *pass. i. q. subsequi – unmittelbar (aufeinander)folgen (de coniunctione temp.):* WILH. HIRS. const. 2,17 p. 1058C de quinque percussionibus *cymbali*, duabus quidem paulisper protractis, tribus vero -tis. CONSUET. Marb. 181 (Spicil. Friburg. X. 1965) si ... prima non -itur matutinis, ut sepius in hieme (*ex* UDALR. CELL. consuet. 2,30 [PL 149,724D]). **b** *gramm.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 436,11 'communicat' etiam frequenter accusativo -itur, ut *eqs.* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p. 44,21) una illarum *(dictionum)*, que dictiones -unt vel disiungunt. *al. v. et p.1447,4.7.1449,49. per compar.:* ALBERT. STAD. quadr. 30 (ed. M. Wesche, Studien zu Albert von Stade. 1988. p. 125) omnis in hoc verbo *(i. Christo)* modus: indicat, imperat, optat, -it. **c** *mus.:* AUREL. REOM. mus. 16,32 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) quidam volunt earum *(antiphonarum)* versus cum ipsorum reciprocatione nescio sub quo neophyto -ere tono. REMIG. ALTISS. mus. 511,8 (ed. C. E. Lutz, Comm. Mart. Cap. 1965. p. 346) 'ploce ... dicitur, cum diversa sociamus', id est diversas chordas, id est -imus. SCHOL. enchir. 2,196 (ed. H. Schmid. 1981. p. 109) quae *(mensurae)* voces vocibus sic apte -unt, ut *eqs.* (*cf.* GUIDO ARET. microl. 4,13 vox voci -itur). HROTSV. Pafn. 1,6 pressi excellentesque soni armonice -ti quiddam perficiunt musicum. ANON. inst. patr. 20 (VeröffMusHistKommBAdW. VII. 1989. p. 7) caveamus ..., ne neumas ... disiunctas inepta velocitate -amus. ANON. IV mus. 1,1 p. 27,22sq. (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) si fuerint *puncta* in eodem sono, non -untur actuali coniunctione ..., sed subintelliguntur -i. *saepe. v. et p.1095,9.* **d** *geom.:* GERB. geom. 6,7 p. 94,3 unam inter eos *(orthogonios)* geometricam medietatem, quae utrumque una proportione -at, te invenire miraberis. Ps. BOETH. geom. 196 (ed. M. Folkerts. 1970) quae aequas et alternas rectas lineas ad easdem partes rectae lineae -unt, ipsae *eqs.* 277 sub duabus -tis lineis. *per alleg.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,174 trigona tetragonis -xit *Geometrica* pentagonisque ... piramidum speciem ductura sub altum. *per compar.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 16,9 *aves* sequentes alie alias successive, quasi gemino ordine linearum -entium se in angulum. **e** *math. et comput.:* **α** *computare, in summam redigere – zusammenzählen, addieren:* HROTSV. Sap. 3,13 omnis ... numerus inminutus dicitur, cuius partes -tae minorem illo numero, cuius partes sunt, summae quantitatem reddunt. HERM. AUGIENS. rhythmimach. 19 (SBHeidelb. Suppl. 5. 1986. p. 336) si numerus contrariae partis circumponatur partibus, quae multiplicatae ... aut iunctae (-ae *JM*) ... efficiant eiusdem summam, auferatur. **β** *(ad invicem) referre – (zueinander) in Beziehung setzen:* WANDALB. horol. 18 omnibus has, lector, -ens mensibus horas *eqs. medial. i. q. referri, congruere – in Beziehung stehen, entsprechen:* WANDALB. horol. 12 mense omni prima undecimae -itur horae. mens. 265 cursibus hinc ... diem superat nox ..., vernali sub sole pari -ta recursu. **γ** *medial. i. q. continuari – zusammenhängen:* ALBERT. M. eth. comm. 394 p. 333, 68 (ed. W. Kübel. 1968/72) dicitur *proportionalitas* ... disiuncta, quando duae proportiones ... non -untur in aliquo termino uno. **f** *philos. et natur.:* ALBERT. M. eth. comm. 791 p. 670,68 (ed. W. Kübel. 1987) cum sit secundum totum sui -ta corpori *anima sensitiva,* nullam operationem habet separatam a corpore. sens. 1,14 p. 33a,28 visus est forma, quae

[Heßler/Antony]

in principio exterioris pellis -itur (*cf. p. 438a,28* συμφύεσθαι) oculo. p. 33a,32 interius lumen -i exteriori *eqs.* metaph. 7,1,9 p. 332,78 (ed. B. Geyer. 1964) quando in diffinitione accedentis -untur genus et differentia. *ibid. al.* **g** *publ. et iur.:* DIPL. Loth. I. 49 p. 143,31 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut ... monasteriolum Giacus nomine ... Faremonasterio sit sociatum et ambo in unum -ti sint. CHART. Rhen. med. I 105 p. 110,40 memorate res non separentur, sed simul -tę deserviant *eqs.* **B** *de hominibus eorumque animis, corporibus, coetibus (de corpore Christi: l.66; de personis divinis: l.34sqq.) c. sensu consociandi:* **1** *corpor. et local.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALCUIN. carm 28,15 ut ... celsithroni videas *(sc. Leo papa)* faciem ... Petro -tus in aevum *(item de beatitudine aeterna:* HROTSV. Sap. 5,26 non ... diu separabimur, sed ocius in caelo -emur. *al.).* AEDILV. carm. 10,23 coetibus hic *(frater)* sanctis *fratrum* -tus dicere psalmos dulce habuit. TRANSL. Herm. p. 410,45 corpora sanctorum recondere ac -ere *(item de sepultura communi:* THIETM. chron. 2,18 quem viventem dilexerat, huic se mortuam -i ... semper inploravit *Mahtildis).* GERH. AUGUST. Udalr. I 19 sanctimonalium congregationem componere ... et ... Christo Deo desponsatas -ere. *al.* **β** *medial. i. q. conversari – Gemeinschaft pflegen (mit):* AGOB. epist. 7 p. 184,12 non debemus eis *(Iudaeis)* -i participatione cyborum et potuum. **γ** *medial. i. q. concumbere – beiwohnen:* THIETM. chron. 1,24 p. 30,19 in cena Domini nimis inebriatus ... uxori suae ... inlicite -tus est *rex. v. et p.1215,69.* **b** *iur. et canon. de concubi(na)tu:* LEG. Burgund. const. I 35,2 si ... ingenua puella voluntaria se servo -cxerit (sociaverit *var. l.*). CONC. Merov. p. 113,16 quicumque ... aliis ... se inlicite -xisse noscuntur. LEG. Wisig. 3,2,3 si post hanc contradictionem se iterum -cxerint (-cserint, -xerint *var. l.*) *mulier ingenua et servus.* SCHOL. Adam gest. 42 de mulieribus, quae se canonicis aperto ... scelere -xerant. *al. v. et p.1454,25.* **c** *theol. de coniunctione essentiali Trinitatis vel naturarum Christi:* AGOB. dogma Fel. 7 l. 14 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981. p. 78) Verbum Deus unigenitus Filius Patris, sicut iste -tus et particeps constitutus Filio communicat nomine et honore *eqs. (ex Fel. conf. [PL 96,885A]).* GODESC. SAXO theol. 22,21 p. 322,8 Iesu Christe ... abs te domino Deo ... in unitatem personae tibi gratis -te. ARNO REICHERSB. apol. p. 5,17 docens *Nestorius* eam *(b. Mariam)* non Deum, sed tantum hominem Deo -tum genuisse. p. 11,33sqq. *adde:* WALAHFR. carm. 75,17,2 gratias summo canimus Parenti, Prole -ta ..., Spiritu virtute pari regente tempora saecli. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,130 qui *(Dominus)* ... flectit inocciduum ... regnum quodam processu -to Pneumatis actu. **2** *incorpor. et spirit.:* **a** *gener.:* **α** *in univ. (in malam partem: l.61):* LEG. Wisig. 3,5,2 p. 160,3 adfinitatis consanguinitate -tas feminas ... sibi coniuges sumere. ALCUIN. carm. 55,1,9 iste *(amicus)* eris ... mihi magno -tus (-ntus *M*) a m o r e (PAUL. ALBAR. carm. 12,3,7. CHRON. Thietm. prol. 1). 99,3,3 hanc ... aram Filibertus habebit ...; huic quoque -ta est ... Agatha (*item de societate cultus:* WANDALB. martyr. 41 huic *[Vincentio]* et Anastasium virtus -it). EINH. Karol. 19 p. 24,20 colebat ... sanctissime, quoscumque ... a d f i n i t a t e sibi -xerat *rex* (DIPL. Karoli III. 37 ducem ... affinitate nobis -tum. *al.*). AMALAR. off. 4,7,10 ipsa ..., id est antiphona, -untur simul duo cori. DHUODA 3,10,7 (Sources chrét. 225. 1975) te ad illos *(minores)* illosque tibi -i ... ne pigeas ortor. GESTA Apoll. 310 te simul et natam quae *(peccata)* -xere. WIDUK. gest. 1,9 p. 14,4 familiaritate. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,33 caritate. THIETM. chron. 4,75 p. 218,12 qui tot tantisque ... sum -tus in fraternitate. *saepe. de coniunctione c. Deo (in imag.: l.66sqq.):* ERMOLD. Ludow. 1,292 -i ut possit *gens* relligione Deo. HUCBALD. carm. 2,122 c a p i t i corpus -ere (WALTH. SPIR. Christoph. II 3,235 totus c. mundus -itur uni. *al. sim.* AGOB. dogma Fel. 37 l. 15 [Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981. p. 103] -ere caput et corpus). GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 398,33 totis nisibus nos aedificatori et inhabitatori nostro -ere. *al.* **β** *conciliare – gewinnen (für):* WALAHFR. imag. Tetr. 82 quotiens procerum tibimet -ere quemquam es conata *(sc. Avaritia).* FLOR. LUGD. carm. 28,53 externas fidei -ere gentes. HROTSV. Agn. 56 virginis ... corrumpere mentem ... et turpi -ere ... amori. THIETM. chron. 4,4 hos *(optimates)* dux, quibuscumque valuit modis, sibi -ere temptans. *al.* **γ** *medial. et refl. i. q. confoederari, conspirare – sich verbünden, im Bunde sein (mit):* TRAD. Frising. 145 (a. 791/802) qui *(socii)* in hoc contentione -ti fuerant contra Attonem episcopum. WETT. Gall. 8 -to spiritu deceptionum *(i. diabolo).* METELL. exp. Hieros. 2,519 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) Turcis -tos Sarracenos. *al. usu intrans.: v. p.1185,17.* **δ** *coaequare, confundere – auf eine Stufe stellen, 'in einen Topf werfen':* EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 19,30) quod ab exordio scribendi quasi inseparabiles comites hereticos et scismaticos frequenter -xerim. TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 117,31) illi *(schismatici)* ... -ere Christum cum diabolo volunt. **b** *spec. de coniugio:* **α** *in univ.:* CONC. Merov. p. 67,9 si quis Iudaecae pravitati iugali societate -etur (-itur *var. l.*). LEG. Wisig. 3,6,1 si ... maritus alteri se mulieri i n m a t r i m o n i o non -cxerit (-xerit, -cserit, -iuxerit *var.l.*) *eqs.* (LEX Raet. Cur. 3,7,3 [ed. E. Meyer-Marthaler. 1959]. HRABAN. epist. 29 p. 446,22). HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,41 alios, qui iniuste copulationis coniugio -ti ... victitabant. THIETM. chron. 2,4 quam *(Idam)* cum sibi *(filio)* pater vinculo maritali -ret. VITA Cuneg. A 1 p. 821a,8 Cunegundis ... inperatori copulariter, non carnaliter -ta. *al.* **β** *matrimonio iungere – ehelich verbinden, vermählen:* LEG. Wisig. 3,2,4 si ... servo alieno manumissicia se forte -cserit (-cxerit, -xerit *var. l.*). LEX Raet. Cur. 9,5 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si aliquis eam *(puellam)* in coniugio prendere voluerit, non antea se ad illa -at, quam *eqs.* THEGAN. Ludow. 20 p. 595,29 alios nobilibus feminis -unt. DIPL. Loth. I. 106 p. 252,24 (ed. Th. Schieffer. 1966) que nobis divinitus instituta lege -ta est. CHART. Rhen. med. I 186 p. 248,31 post mortem ... Arnulfi si superstes fuerit eius uxor, copuletur homini s. Salvatoris, ... infantes illorum similiter s. Salvatoris -antur hominibus. ADAM gest. 1,6 libertus -iugatur (-atur RUD. FULD. Alex. 1) libertae. TRAD. Patav. 745 p. 266,32 miles ... mulierem ... sibi in legitimam -xit uxorem. *saepe. v. et p. 1217,9. in imag.:* VISIO Arisl. p. 327,9 me ... Cabritim ea *(Beua)* -ente *(cf. notam ed. p.324). v. et p.1448,6.* **γ** *in matrimonium ducere, nubere – heiraten:* CAPIT. reg. Franc. 267,5 ut nemo ... ad eas *(virgines aut viduas)* nullo modo accedat, nisi legaliter eas nuptialiter desponsatas -xerit. *usu intrans.:* CAPIT. reg. Franc. 16,1 nullam facultatem -endi in quarta generatione damus. CHART. Mog. A II 674 p. 1099,23 (ed. P. Acht. 1971) que *(mulier)* eidem -iuxerat Herroldo. *v. et p.1448,43.*

II *(iungendo) efficere, facere – (verbindend) zustandebringen, herstellen:* **A** *de rebus:* **1** *corpor. et local.:* **a** *gener.:* **α** *exstruere – errichten:* CHART. Ital. Ficker 4 p. 5,48 (a. 800) dum ... -xisset ... rex cancellos in finibus Spoletanis. **β** *conscribere – (zusammen)schreiben, verfassen:* SMAR. carm. 3,18 ex quibus *(libris patrum)* hunc modicum ... volui -ere (congregare *P*) librum. CARM. var. I 27,2,5 hunc *(librum)* studuit calamus noster -ere. **γ** *(con)texere – (zusammen)flechten:* GLOSS. IV 301,12 St.-S. flagellum ex multis funibus -tum te samna giflotan *(spectat ad Vulg. Ioh. 2,15).* **b** *techn. i. q. componere – zusammensetzen:* THEOPH. sched. 1,16 p. 35,3 tractus, qui imitatur speciem pluvialis arcus, -itur diversis coloribus. 2,27capit. de -endis et consolidandis fenestris. **2** *incorpor. et spirit.:* **a** *gener.:* **α** *incohare, movere – anfangen, anzetteln:* SATIRA in Mett. 56 (MG Lib. Lit. III p. 620) -ere rixas. **β** *iterando fundere – wiederholt ausstoßen (de coniunctione temp.):* ALBERT. M. animal. 6,51 quando -it *haec avis* voces, triplicat eas et tunc profert sonum kokokoz. **b** *publ., iur., canon i. q. contrahere, inire – schließen, eingehen:* AEDILV. carm. 11,45 cur tu, stulte, ... copulam -ere nuptis *(LO, recte ut vid. [forma ex* nuptiis *contracta]*; natis *ed.*, nuptus *[ci. Traube] ed. A. Campbell. 1967. p.31)* ausus eras? AGNELL. lib. pont. 159 cun-xit foedus pontifex cum Veneticis. TRAD. Ratisb. 248 qualiter quaedam coniuntio hominis ... unius ac mulieris ... -nta fuit. THIETM. chron. 6,33 p. 314,17 fraternitatem, quam ... cum Parthenopolitanis ... -xerat *Boliz-*

[Heßler/Antony]

lavus. al. fort. huc spectat: CHRON. Pol. 3,16 qui *(sc. Suatopolc)* cum Bolezlao unum scutum *(i. genus quoddam foederis?)* -xerat. **c** *mus. et math. (usu pass.) i. q. effici, constare – zustandekommen, beruhen (auf):* SCHOL. enchir. 3,424 (ed. H. Schmid. 1981. p. 140) proportionalitas aut arithmetica medietate -itur aut geometrica aut armonica. **B** *de hominum coetibus (de persona Christi: l. 13sqq.):* **1** *corpor. et local.:* **a** *publ., eccl., iur. i. q. convocare, habere – einberufen, abhalten:* CONC. Merov. p. 153,5 apud Lugdunum sinodus episcoporum -itur. ANNAL. regni Franc. a. 776 p. 46,20 -xit synodum ad eandem civitatem *(sc. Wormatiam) Carolus rex.* **b** *milit. i. q. cogere – zusammenziehen, aufbieten:* DUNGAL. (?) carm. 2,78 iustissimus heros agmina -it. **c** *theol. de coniunctione substantiali personae vel corporis Christi (usu medial.) i. q. consistere – bestehen (aus):* AGOB. dogma Fel. 37 l. 37sqq. (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981. p. 104) neque ... eodem modo, quo in Filio Dei Verbum et carnem unam credimus omnino esse personam, non -tam ex duabus personis, sed ex duabus substantiis, ... creduntur Christus et Ecclesia una esse persona, quę -ta est ex multis personis. **2** *incorpor. et spirit. i. q. constituere – einrichten, 'ansiedeln':* IOH. SCOT. praedest. 4,1 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. L. 1978) haec *(secta)* ... sic est in medio inter utrasque praedictas ... -ta, ut ipsis partim consentiat, partim contradicat.

III *adiungere, adnectere, addere, adicere – anbinden, -fügen, -knüpfen, bei-, hinzufügen:* **A** *de rebus:* **1** *corpor. et local.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* HRABAN. epist. 45 p. 499,18 in ea epistola, quam -xi ... opusculis meis. EPIST. Ratisb. 21 p. 346,3 quod -tum non construit, disiunctum non destruit. IOH. CANAP. Adalb. C 30 p. 84,31 (ed. J. Karwasińska. 1962) abstulerunt *discipuli* corpus eius et -entes caput corpori honorifice sepelierunt. CHART. Basil. C I 161 sigillum ... plebani Rubiacensis nostro *(sc. civitatis)* -entes. *al. in imag.:* ALBERT. M. nat. bon. 307 p. 110,94 (ed. E. Filthaut. 1974) virgines, quae virginitatis lilio rosam martyrii -xerunt. **β** *alligare – festbinden (an):* WALAHFR. hort. 321 ramum -ito pulei auriculae. **γ** *astruere – anbauen:* HROTSV. Bas. 227 cella, quae fuit ecclesiae lateri -ta. **δ** *admiscere – beimengen, -mischen:* ANON. coit. 1,5,6 (ed. E. Montero Cartelle. 1987) elacterium, centaurea et similia -tis speciebus pluribus. **b** *techn. i. q. applicare, adaptare – anbringen, anpassen:* THEOPH. sched. 2,28 quibus *(gemmis)* diligenter in suis locis -tis et stabilitis. 3,53[in.] tolle partem auri tenuem et -e ad oram vasis superiorem. **c** *geom. i. q. apponere – anlegen:* ANON. geom. I 3,10 cuius *(arundinis)* medio altera arundo orthogonaliter -atur. **d** *natur. i. q. attrahere – an sich ziehen:* URSO element. 2 p. 45,17 (ed. W. Stürner. 1976) ignis ... sibi magis de aere immediate -xit (-iuxit *var. l.*). **2** *incorpor. et spirit.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* DIPL. Merov. III A 62 p. 180,14 (spur.) huic imperiali dono -imus, quod *eqs.* AGOB. dogma Fel. 17 l. 17 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981. p. 84) veritate ... et proprietate et ceteris, quę ibi -it *Felix*. DIPL. Otton. I. 214 quandam villulam ... traditioni -imus. *pass. i. q. accedere – hinzukommen:* WETT. Gall. 8 furto homicidium -itur. **β** *(at)tribuere – erweisen, zollen:* PURCH. Witig. 279 ille fidelis, ... talem tibi *(sc. Augiae)* qui -xit honorem. **γ** *iniungere, mandare – auferlegen, auftragen:* FUND. Consecr. Petri p. 196,11 (ed. P. A. Breatnach. 1977) quibus *(episcopis)* erat iniunctum (-tum *CDE, ed. Dürrwächter*) a rege, ut *eqs.* **b** *publ., eccl., iur. i. q. addicere – zuschlagen, zusprechen, zuerkennen:* **α** *in univ.:* DIPL. Ludow. Germ. 158 p. 222,8 quas *(res)* ... iniuste abstulit Geroldus comes et potestati Zurigaugensis comitatus violenter -xit. *pass. i. q. pertinere (ad) – gehören (zu):* DIPL. Otton. I. 152 quae *(silva)* ... ad ... Steinbeki comprehensa est atque -ta. DIPL. Ludow. Inf. 84 (spur.) ut ... locus ... ad sedem Patavie civitatis ... eternaliter -retur. **β** *incorporare – an-, eingliedern:* LIBER diurn. 87 p. 115,2 previdimus monasterio tibi commisso eundem monasterium sociare, quatenus ... vestro -tum subsistat monasterio. DIPL. Karoli III. 129 p. 207,22 ut ... ipsa abbatia illi *(ecclesiae)* -ta et unita habeatur. **γ** *pass. i. q. sociari – anheimfallen:* LEG. Wisig. 12,2,14 p. 421,16 medietate *rerum* fisco -ta. **δ** *tradere, conferre – übergeben, schenken:* TRAD. Frising. 375 (a. 817) hoc funditus ... ad ... domum beatę ... Mariae ... -xit. *traditione comprehendere – in die Schenkung miteinbeziehen (cf. p. 1455,53):* TRAD. Frising. 376 p. 320,35 (a. 817) presbiter ... renovavit pristinam traditionem ... et omnia insimul -xit, suam propriam hereditatem ... pariterque et *eqs.* 723 in omnibus simul -tis. **c** *math. i. q. computando addere, adnumerare – dazurechnen, -zählen:* GERB. geom. 6,3 p. 83,3 catheti numerus in se ... ducatur, eique basis numerus in se similiter ductus -atur. HERIG. reg. 2,5. **B** *de hominibus (de navibus: l. 52; de corpore Christi: l. 57; de essentia personarum divinarum: l. 59) i. q. associare – bei-, hinzugesellen:* **1** *corpor. et local.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALCUIN. carm. 1,1450 indolis egregiae iuvenes quoscumque videbat *Aelbertus*, hos sibi -xit, docuit, nutrivit. POETA Saxo 3,565 rex ... comitem ... simul -xerat illi *(monacho)* Zachariam. GESTA Apoll. 283 frater Apollonius, ... auribus intentis -as te ... nobis *(sc. regi)*. BONIZO ad amic. 7 p. 603,16 hunc *(Cencium)* talem et tam pestiferum -xit sibi ... Guibertus. *al. pass. i. q. admitti – Zutritt erlangen:* CARM. var. III A 8,2 (MGPoet. V p. 628) fert scriptura vetus, plures quod sede superna non -antur nisi tres *eqs. (spectat ad Vulg. Ezech. 14,14sqq.).* **β** *refl. et medial. i. q. se applicare – sich anschließen:* BEDA hist. eccl. 3,7 p. 140,22 pontifex quidam ... -xit ... se regi. VITA Leod. 1,176 (MGPoet. III p. 11) agminibus socius ... -itur illis *(sc. Luxoviensibus)* atque comam capitis ... deponere certat. ANDR. BERG. hist. 20 quidam de suis ... ab eo *(Karolo)* defecti ad Carlemannum se -bat *(sic).* RUD. TRUD. gest. 7,3 p. 265,40 cui me de exercitu -rem, ... nesciebam. HEINR. LETT. chron. 14,5 p. 77,20 Marquardus miles ... societati fratrum milicie se -xit. *al.* **γ** *adducere – (her)führen, bringen:* LEO III. epist. 8 p. 100,23 -xit *(sc. Graecus praedictus)* ad nos unum hominem Gregorii patricii, qui dixit nobis, quod *eqs.* **b** *publ., eccl., iur.:* **α** *in univ.:* LEX Raet. Cur. 16,1,4 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si taliter aliqui clericus fecerit, a fescales iudices ipsi -antur. **β** *assumere, recipere (in) – aufnehmen (in):* CONSUET. Marb. 144 (Spicil. Friburg. X. 1965; *add. Rv*) quando quisque -itur collegio fratrum. ARNULF. SAG. invect. 3 p. 94,8 venerabilium seniorum sacrosancto conventui ... -tus est et cardinalis factus *Petrus.* **γ** *asciscere, adhibere – bei-, heranziehen:* CHART. Hersf. 5 p. 13,27 (dipl. Karoli M.) si in ipso monasterio aliqua deescordia evenerit, tunc ipsi abbas et monachi de alia monasteria regularem abbatis et episcopum canonicum ... -iugant (-ant *B*) et *eqs.* (*cf.* DIPL. Otton. I. 4 de alio monasterio abbatem et episcopum sibi -ant seque pacificent; *inde* DIPL. Heinr. III. 63 p. 81,41. DIPL. Heinr. IV. 217 p. 276,18). **δ** *conducere – in Dienst nehmen, dingen:* LEG. Wisig. 10,1,13 quod si culturas suas longius extendisse cognoscitur et sibi alios ad excolendos agros forte -xerit (-cxerit, conduxerit *var. l.*). THIETM. chron. 3,23 inperator ... has *(duas salandrias)* venientes inextinguibilemque ... ferentes ignem sibi -xit. **2** *incorpor. et spirit.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* EINH. (?) Marc. et Petr. II 96,1 cuius *(Artemii)* neci -xerunt coniugem ac filiam. **β** *assignare – zuschreiben, zuweisen:* AGOB. dogma Fel. 37 l. 21 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981. p. 103) apparet in verbis eius *(Felicis)*, quod plus ... -at corpus Salvatoris Ecclesiae quam sanctae Trinitati. VITA Leod. 2,386 (MGPoet. III p. 34) Arrius ad ternas *personas divinas* ternam -xit usiam. **γ** *obligare, devincire – binden (an), verpflichten:* MANEG. ad Gebeh. 48 p. 394,4 quicumque ... sui *(sc. episcopi)* efficiuntur ..., nemo ... dubitat artiori sibi necessitudine obstrictos, maiori subiectionis et fidelitatis debito -tos, quam quos vestro Heinrico ... constat annexos. BONIZO ad amic. 4 p. 580,34 occidentalem Franciam per Cunibertum suum generum Saxonum -xit imperio *Otto*. **δ** *refl. i. q. se dedere – sich widmen:* WILLIB. Bonif. 1 p. 6,9 sacris se -ere litterarum studiis. 3 p. 12,11 ut omni se intentione earum *(scripturarum)* imitatione et auditione ... -ret. **b** *publ., eccl., iur. i. q. (iure) ascribere, astringere, subdere – (rechtlich) zuordnen, unterordnen, unterstellen:* DIPL. Ludow. Inf. 40 p. 160,3 si quae *(mancipia)* in curte aliqua ad opus nostrum pertinente utiliter -ta fuerint. BERNH. CONST. can.

[Heßler/Antony]

capit. 38 p. 476,29 periurum . . . esse, si quis dominum suum . . . abiuraverit, nisi reversus se ei denuo -xerit (38 p. 508,41 ei iterato et individue -i). Dipl. Frid. I. 104 (ed. H. Appelt. 1975) qui iure strictiori nostro imperio -untur. Chart. com. Mansf. III 26 omnes, qui in eadem decima quicquam ab eo *(abbate)* in feodo tenuerant, -xit ecclesie iam dicte ab ipsa hanc decimam suscepturos.

IV *attingere, adiacere, finitimum esse – stoßen (an), angrenzen, benachbart sein (usu medial. et intrans.; trans.: l.25):* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* Rhythm. 39,2,2 ab occiduo . . . mare Tyrreno -itur *Asia.* Chart. Sangall. B 24 p. 28,13 sicut illa edificia desursum -unt *eqs.* Poeta Saxo 1,57. Dipl. Karoli M. 256 p. 371,10 (spur.) ubicumque fuerit aqua -ta cum terris ipsius monasterii. **2** *pertingere – sich erstrecken:* Epist. Bonif. 60 p. 121,28 unam civitatem . . . -entem (pertingentem *5*) usque ad paganorum fines et in partes Germanicarum gentium. **B** *publ. et iur. (in finium descriptione):* Dipl. Merov. I 75 p. 66,45 una cum . . . oratorio illo ad Cruce, qui -itur (subiungit *2*) ad ipso termeno de ipsa villa Solemio. Cod. Lauresh. 10 l. 13 usque in fluvium certum Wisgoz, ubi marcha de Basinsheim -it. Leg. Lang. p. 222,31 gastaldatus Acerentinus, qua parte -tus est cum Latiniano et Consciam. Petr. Cas. (?) chron. 4,63 (MGScript. XXXIV p. 525,13sqq.) a prima parte -it *casalis* in monte, qui dicitur de Marge . . . , a secunda parte -it cum predicto flumine . . . , a tertia parte casalem sancti Nycolai. Chart. Salem. 280 p. 316,2 terminus . . . inde ascendens per vallem . . . -it predio ipsius monasterii. *al.*

V *convenire, concurrere, congregari – zusammenkommen, -treffen, sich versammeln (usu medial., refl., intrans.):* **A** *gener.:* Rhythm. 34,14,2 beatus Victor . . . , pro cuius laude hodie -cximus. Agob. apol. 2,2 l. 25 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981. p. 316) convenerunt singuli de loco suo et -ti ad palacium effugaverunt ministros sceleris. **B** *publ., eccl., iur.:* Conc. Merov. p. 174,11 ut . . . debeant in unum -i domni sacerdotes. Chron. Fred. 2,58 p. 82,20 quo ordine deberint -ere *Franci et Gothi*. Capit. reg. Franc. 25,6 ubi debeant inter se -i *missi*. Epist. Desid. Cad. 2,17 (ed. D. Norberg. 1961) in quo loco una cum . . . conprovinciales vestros debeatis *(sc. episcopus)* -ere. Chart. Ital. Ficker 16 p. 20,49 qualiter se -gunserunt Petrus presbiter . . . cum Eribrandu . . . in presencia Leuprando gastaldio ipsius cibitatis. Dipl. Otton. II. 266 p. 309,12 ego Iohannes . . . abbas . . . ante domnum . . . imperatorem . . . -iussi me ad legem cum Landolfo comite. *saepe.* **C** *milit.:* **1** *in univ.:* Annal. regni Franc. a. 787 p. 78,14 iussit *rex* . . . exercitum fieri . . . et -ere . . . in loco, qui dicitur Faringa. **2** *congredi – aufeinander zukommen, einander nahe kommen:* Andr. Berg. hist. 14 p. 228,11 cum . . . prope se -rent *Sarracini et Franci*. Gerh. August. Udalr. I 12 p. 401,1 cum tanta vicinitate -ti essent, ut *eqs.* Wipo gest. 28 p. 46,17 ita -ti sunt, ut se invicem . . . affari possent. **3** *se conserere, manus conferre – aufeinandertreffen, sich (zum Kampf) stellen:* Chron. Fred. 4,64 ut . . . duo imperatores singulare certamine -rent. Annal. Lauresh. a. 793 Sarracini . . . egressi sunt de finibus suis in aliquam partem Gotiae et -entes se ibi ad nostros. Gerh. August. Udalr. I 12 p. 402,19 rex . . . cum suis eos sequens et, quibus se -ere potuit, occidens. Fund. Consecr. Petri p. 197,23 (ed. P. A. Breatnach. 1977) apparente luce iterum -bantur adinvicem bellantes crudeliter. *ibid. al.* **D** *astron. de coniunctione q. d. stellarum:* Albert. M. epist. Dion. 7 p. 510,38 (ed. P. Simon. 1978) luna numquam -itur soli nisi *eqs.* pol. 2,6^{h} p. 154^{b},31 -untur *Iuppiter et Saturnius* . . . de nono in nonum signum in quibuslibet viginti annis octava parte anni minus. *ibid. al.*

VI *(ad-, per-)venire, accedere (ad) – (an-, heran-, hin)kommen, eintreffen, gelangen (usu intrans., refl., medial.; trans.: p.1458,31. cf. p.1458,55q.):* **A** *corpor. et local.:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* Epist. Wisig. 5 legatos . . . partibus in nostris iam esse -tos. Lex Baiuv. 4,27 si . . . alius eum *(sc. fugientem)* per vim constare fecerit . . . , interdum inimici illius -xerint (-cxerint *var. l.*) et interficerint. Cod. Karol. 16 p. 513,30 -ens ad limina apostolorum . . . Desiderius rex (Hist. Lang. cont. [MGLang. p. 199,2] a. beati Petri . . . -xit [pervenit *var. l.*] l. *al.*). 40 -xisse (-iuxisse *V*) ad nos navigium a partibus Africae. Chart. Ital. Ficker 2 p. 2,39 dum . . . rex -xisset ad Vadum Medianum. Leo III. epist. 2 p. 91,13 quando . . . in Ravenna -xerunt *fideles vestri*. *seq. acc. directionis:* Willib. Bonif. epil. p. 58,41 (codd. 2a.b) athleta Christi . . . Fresiam -xit. Cod. Karol. 56 p. 581,1 dum Perusiam -xissent. **b** *medial. i. q. impingi, allidi – anprallen, anstoßen:* Gerh. August. Udalr. I 17 p. 406,13 navis cuidam ligno importune -ta. **c** *medial. i. q. adipisci – habhaft werden, erlangen:* Albert. M. animal. 4,39 aliter animal non -retur cibo. **2** *publ., eccl., iur. i. q. apparere, se praesentare – erscheinen, sich einfinden:* Edict. Roth. 363 quando ipse, qui pulsatur, cum sacramentalis suos -cxerit (-serint, -xerint *var. l.*) et non ausaverit iurare. Dipl. Merov. I 60 p. 54,10 ante nus debirint -ire *partes*. Cod. Karol. 20 p. 522,17 reliqui . . . duo *missi* . . . apud nos -ere festinent. Annal. Franc. a. 781 p. 58,13 -ens se . . . dux in praesentiam . . . regis ad Wormatiam. Cod. Karol. 82 p. 615,22 dum adhuc minime -xisset (-iuxisset *V*) nostris apostolicis optutibus *Liudericus*. Leo III. epist. 1 p. 87,30 -xerunt ad nos missi . . . Pippini regis. *al.* **3** *milit.:* **a** *in univ.:* Cod. Karol. 8 p. 495,4 cunctus . . . exercitus . . . in hanc civitatem Romanam -xerunt *eqs.* Annal. regni Franc. a. 773 p. 36,5 ambo exercitus ad clusas se -entes. a. 789 Frisiones . . . navigio per Habola fluvium . . . ad eum *(regem)* -xerunt. **b** *aggredi (ad), admovere – angehen (gegen), heranrücken (an):* Mappae Clavic. 270 ipso ingenio *(sc. ariete)* -as muro. Gerh. August. Udalr. I 12 p. 401,50 muris se -ere . . . non audebant. **B** *incorpor. et spirit.:* **1** *in univ.:* Leo III. epist. 10 p. 102,20 cum . . . per ordinem ad sextum -remus capitulum. **2** *assequi – erreichen:* Compos. Luc. Y 3 remanserunt *flores* ut margaritas, eo quod non -xerunt tempus. **3** *supervenire, accidere – treffen, fallen (auf):* Form. Andec. 2 -cxerunt mihi necligencias, quod res vestras furavi. 3 -cxerunt mihi culpas et meas magis necligencias pro furta, quid feci.

adi. **1. coniungens,** -entis. *continens – in (wesentlichem) Zusammenhang stehend:* Alamar. off. 1,19,13 propter duas res sibi -es, scilicet mores bonos et caelestem patriam.

2. coniungendus, -a, -um. *matrimonio iungendus – zu vermählen(d):* Albert. M. sent. 4,27,16 p. 165^{b},4 quartus *casus* . . . peccat contra legitimitatem personarum -arum.

3. coniunctus, -a, -um. **I** *iunctus, conexus – verbunden, verknüpft* (*cf.* Gloss. I 60,35 St.-S. -e pizuhan): **A** *spec.:* **1** *gramm.:* Albert. M. herm. 1,4,2 p. 408^{b},3 tales *enuntiationes* . . . sunt plures et inconiunctae et -ae per coniunctionem. *in prosodia:* Otfr. ad Liutb. p. 168,18 i et o . . . interdum in sono divisae vocales manentes, interdum -ae. **2** *rhet.:* Ioh. Scot. praedest. 9,5 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. L. 1978) -i contrarii consideremus exempla; quae quidem -a propterea dicuntur, quod *eqs.* 10,1. **3** *mus.:* Berno mens. monoch. 5,8 (Div. Mus. Art. A VIa. 1978) synemmenon *tetrachordum* . . . , id est -um. Guido Aret. microl. 16,14 si ex praedictis motibus alius alio plures paucioresve habeat voces aut magis -as vel disiunctas. Frutolf. brev. 11 p. 94,26 per trisemitonium -um et duo semitonia divisa facto tetrachordo. *al.* **4** *math.:* Albert. M. eth. comm. 394 p. 333,73 (ed. W. Kübel. 1968/72) -a (*cf. p.1131^{a},33* συνεχής) . . . est *proportionalitas*, quando continuantur duae proportiones in uno termino communi. **5** *philos.:* **a** *in univ.:* Albert. M. eth. comm. 791 p. 670,73 (ed. W. Kübel. 1987) operatio sua *(sc. animae)* est -a. p. 671,3 potentiae -ae (*syn.* affixae) et non-coniunctae. summ. theol. II 13,77,2 p. 73^{b},25 medium per congruentiam -ius est animae quam corpori. *ibid. al.* **b** *compositus – zusammengesetzt:* Albert. M. metaph. 10,1,7$^{capit.}$ (ed. B. Geyer. 1964) quae sit una natura in quolibet genere prima, utrum separata vel -a *eqs.* summ. theol. II 2,6,1 p. 124^{b},11 omne . . . , quod -um est, natura dissolubile est. *ibid. al.* **c** *(extrinsecus) accedens, adventicius – (als Nebensache) hinzukommend, zusätzlich:* Albert. M. eth. 3,2,1 p. 234^{a},8 virtutum quaedam sunt cardinales, quaedam autem -ae. **d** *coexsistens, concomitans – gleichzeitig vorhanden, begleitend:* Albert. M. bon. 90 p. 59,1 eorum . . . , quae sunt voluntaria voluntate propinqua sive -a, quaedam sunt voluntaria ita, quod *eqs.* **6** *publ. et iur.:* **a**

[Heßler/Antony]

de rebus: **α** *appertinens – zugehörig:* DIPL. Karoli III. 35 p. 61,10 res predictae eclesiae . . . cum -is mansionibus. **β** -a manu *vel* -is manibus *i. q. coadunata manu – zu, mit gesamter Hand, gemeinsam (de re v. H. Mitteis, Dt. Privatrecht. ²1953):* CHART. episc. Halb. 750 l. 5 (a. 1245) marchionibus . . . bona . . . integraliter simul utrisque . . . concessimus, quod -a manu appellatur (CHART. Duisb. 51 p. 79,22 [ed. W. Bergmann et al. 1989] Gerardus . . . et Reinerus . . . -a m. . . . nobis resignarunt *agrum.* CHART. Traiect. 1673 p. 419,23 fideiussores constituit *iudex* super premissis cum m. -a). ACTA civ. Wism. A 884 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) promiserunt -is manibus adimplere numerum eorum (*item* 885. 886. 887). **b** *de hominibus:* **α** *confoederatus – verbündet:* CAPIT. reg. Franc. 207 p. 77,28 nos ita -i sumus, ut unus alteri tale praebeat . . . adiutorium, quatenus *eqs.* **β** *proximus, affinis – am nächsten stehend, (eng) verwandt:* SUMMA dict. Saxon. 7,4 p. 227,4 sunt . . . quedam persone, que sine mandato aliorum possunt negocia procurare, et vocantur in iure -e, ut pater filii *eqs.* CHART. Raitenh. 204 in remissionem peccaminum meorum necnon mariti mei . . . aliorumque, quos mihi divina fecit -os clementia. CONR. MUR. summ. p. 36,3 (ed. W. Kronbichler. 1968) persona -a vel non -a. **γ** *matrimonio iunctus, nuptus – verheiratet:* ALBERT. M. sent. 4,27,19 p. 173ᵃ,2 cum legitime -a *muliere*. VITA Leod. 1,318 (MGPoet. III p. 14) pueri innuptaeque puellae, matres -ae. *v. et p. 1448,32. matrimonio adiunctus – angetraut:* ALBERT. M. sent. 4,27,19 p. 172ᵃ,2 cum legitime -a *muliere*. **7** *anat., medic., alch.:* **a** *concurrens, cohaerens – zusammenlaufend, -hängend:* ALBERT. M. animal. 3,66 creatio nervi secundum suam ramositatem non est ita -a (*p. 515ᵃ,33* συνεχής) et continuata in unum membrum . . . sicut est creatio coniunctionis et unitionis venae. **b** *adhaerens, agglutinatus – festhaftend, -klebend:* TRACT. de caus. mul. 38 si matrix latus -a est. **c** *spissus, crassus – dicht, dick:* MAURUS progn. 20 p. 36ᵃ,36 (ed. M. H. Saffron. 1972) 'seiuncta' (-am *Vat. f. 42rᵇ,15, recte ut vid., cf.* 30 p. 44ᵇ,38) *stercoris egestio*, id est media inter liquidam et solidam. ANON. secret. p. 54,28 corpus molle et -um ut pasta. Ps. AVIC. epist. 4 substantia -a est haec humiditas aggregata, quam ignis non separat. *v. et p. 1240,60.* **B** *gener.:* **1** *de rebus:* **a** *in univ.:* GODESC. SAXO theol. 22,11 p. 313,2 ut in ipso simul consilio -issimum debeat intellegi . . . et auxilium. **b** *consertus – in engem Anschluß stehend:* ALBERT. M. eth. comm. 630 p. 539,21 (ed. W. Kübel. 1987) eorum, quae magis sunt similia, debet esse -ior tractatus. **c** *artus – eng:* CHART. Onold. 28 p. 37,39 (ed. W. Scherzer. 1989; a. 1168) -ior sanguinis gradus. **d** *concors – einträchtig:* RUOTG. Brun. 3 tantus amor colligavit domesticos, ut nihil umquam . . . -ius videretur. **e** *sincerus – herzlich, aufrichtig:* EPIST. Teg. I 33 beneficentissimo ingenio . . . -issimam amicissimamque salutem. **2** *de hominibus:* **a** *in univ.:* RUOTG. Brun. 37 p.39,2 imperatori alterum *(sc. Wilhelmum)* consanguinitate, alterum *(sc. Heinricum)* probitate, utrumque familiaritate -issimos ipse . . . summa veneratione colebat. LIBER de unit. eccl. 2,16 p. 232,19 ut regi . . . esset tanto fidelior *dux*, quanto affinitate simul et beneficiis -ior. HELM. chron. 50 p. 99,26 vir imperio amicicia -issimus. *huc referri possunt etiam exempla supra allata, e. g. p.1453,49sqq.57.63.* **b** *familiaris – vertraut:* RUOTG. Brun. 46 vicarium suum et sibi in omni negotio -issimum. EPIST. Hann. 49 p. 95,23 *familiaritatem* eius . . . , quem natura mihi peperit -issimum. *al.* **c** *cunctus – zusammen(genommen), insgesamt:* ANGILB. carm. 1,45 (MGPoet. I p. 359) vos *(sc. Pippinum eiusque patrem fratresque)* -os defensio diva . . . protegat.

II *adiacens, finitimus – angrenzend, benachbart* (*cf.* GLOSS. I 709,22 St.-S. Iudę et Beniamin tribus -ae erant tesamne emerkta [IV 287,1 te samna gimerkte]. 747,67 -a [domus] nahaz): RHYTHM. 39,27,3 Neustria . . . -a ad Brittones. WETT. Gall. 21 in silva -a Arbonensi pago. POETA Saxo 1,53 confinia quorum *(Ostvalorum)* infestant -a suis . . . Sclavi.

subst. **1. coniungentes,** -ium *m. matrimonio se iuncturi – die Heiratswilligen:* CAPIT. reg. Franc. 33,35 presbyteri . . . consanguinitatem -ium diligenter exquirant.

2. coniungens, -entis *n. quod iungit, coniunctionis efficiens – das Verbindende, die Verbindung Bewirkende:* ALBERT. M. bon. 8 p. 5,55 in coniunctione . . . necessarium est -s, quod est diversum a potentia et actu.

3. coniungendi, -orum *m. qui matrimonio iungi debent – die zu Vermählenden:* ALBERT. M. sent. 4,42,18 p. 493ᵇ,43 pronuntians . . . malitiose aliquid contra -os . . . canonicam debet subire vindictam *sacerdos.*

4. coniunctus, -i *m. qui iunctus, consociatus est – einer der verbunden ist, Verbundener:* **1** *gener.:* LEG. Wisig. 12,2,14 p. 420,9 fidei nostre -os de infidorum manibus . . . eripimus. HRABAN. epist. 23 p. 430,9 ut tu ipse pro peccatis meis apud Dominum intercedas id ipsumque fraterno tibi amore -os facere horteris. *proximus, familiaris – Nahestehender, (enger) Vertrauter:* DIPL. Loth. I. 27 (ed. Th. Schieffer. 1966) dignum est, ut imperialis dignitas tanto studiosius -orum obaudiat petitionem, quanto *eqs.* **2** *iur. et canon. de matrimonio (de adulterio: l. 19):* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 157,3 si eos *(adulterum cum adultera)* quispiam emerit eosque -os in eodem scelere habere repertus fuerit. TRANSL. Chrys. et Dar. 27 (24) duo carnis -i copula, quorum alter *eqs.* **b** *maritus – Gatte:* AEDILV. carm. 11,40 mater, . . . -i . . . tui meritis sine crimina solve.

5. coniuncta, -ae *f.* **1** *iur. et canon. i. quae matrimonio iuncta est – die Angetraute:* DIPL. Karoli III. 7 p. 11,16 coniugali familiaritate legitime nobis -ae . . . sollicitae provisionis curam impendere debemus. **2** *mus. i. q. coniunctio (neumarum), figura iuncta – Verbindung (von Neumen), verbundene Figur:* ANON. IV mus. 1,1 p. 33,12sq. (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) per quatuor -as, tres -as, tres -as etc. 1,2 p. 38,3 quinque -as vel ligatas . . . cum una brevi pausatione. 2 p. 56,26 hic prima est -a et ibi prima est disiuncta. *ibid. al.* **3** *anat. i. q. tunica coniunctiva – Bindehaut: v. p. 1449,54.*

6. coniunctum, -i *et* **coniuncta,** -orum *n. quod iunctum, conexum est – das Verbundene, Verknüpfte:* **1** *gener. i. q. commixtio – Gemisch, Gebräu:* CARM. var. III B 11,11 (MG Poet. V p. 640) sic . . . -a bibat, quod nec bene vertat. **2** *gramm. (in prosodia):* ALDH. ad Acirc. 141 p. 200,12 passio est vox passibilis -a et unita et divisibilia discernens. **3** *rhet. i. quod aequale, comparabile est – das Gleichgeartete, Vergleichbare:* HUMB. Sim. 3,34 p. 242,3 a -is causae et consimilibus sumantur argumenta. **4** *mus. i. q. coniunctio (neumarum), figura iuncta – Verbindung (von Neumen), verbundene Figur:* ANON. IV mus. 1,1 p. 27,25 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) tria ultima distinguuntur per duo -a actu vel intellectu et unum. p. 28,6 una longa, tria -a et duo -a. p. 33,14 pes semper terminatur in paenultima -orum. *ibid. al.* **5** *philos.:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,57,2 p. 490ᵃ,33 nihil . . . -um materiae et appendiciis materiae est intellegibile. *v. et p. 1446,8.* **b** *compositum, compositio – das Zusammengesetzte, Zusammensetzung:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,1,1capit. prius disputandum est de . . . natura animae quam de partibus eius vel de corpore vel de -o. metaph. 11,1,9 p. 473,60 (ed. B. Geyer. 1964) non corrumpitur intellectus adeptus, sed quaedam actio ipsius corrumpitur, quia hanc non habet nisi in -o. **6** *iur. et canon.:* **a** *appendix, pars incorporata – angegliederter Bestandteil:* DIPL. Loth. I. 49 p. 143,23 (ed. Th. Schieffer. 1966) qualiter . . . quoddam monasteriolum . . . concesserit ipse *(Ludouicus)* esse -um prefati Faremonasterii. **b** *condicio conexa – zusammengehörige Voraussetzung:* GODEFR. VINDOC. libell. III (MG Lib. Lit. II p. 687,38) in ordinando episcopo electio et consecratio sunt necessitate -a, quae creant episcopum. **7** *medic. i. quod coaluit, concrevit – das Zusammengewachsene, Verwachsung:* BRUNUS LONG. chirurg. praef. p. 105B intentio chirurgorum est operari . . . circa coniunctionem solutorum et separationem -orum prętер naturam.

adv. **coniuncte** *vel saepius* **coniunctim.** **1** *in coniunctione, iunctim, conexe, una – in (der) Verbindung, verbunden, verknüpft, zusammen(genommen):* **a** *in univ.:* **α** *gramm. et rhet.:* DICUIL. epist. cens. 225 (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 12ʳ; c. 818) sic Iacobus minor ac maior, sic Christus Iesus; quae

[Heßler/Antony]

-m unum, disiunctim multa prehendunt . . . nomina *eqs. (de dionymis)*. Ioh. Scot. praedest. 9,3 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. L. 1978) quorum *(sc. contrariorum)* quaedam absolute dicuntur, quaedam -e. **β** *mus.:* Anon. IV mus. 1,1 p. 27,19 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) longam cum brevi pausatione unius temporis et brevem longam -m. 1,2 p. 38,23 quatuor ligatas -m cum opposita proprietate. 4,1 p. 69,11 hoc potest dici -m vel disiunctim. *ibid. al.* **γ** *comput., math., geom.:* Agius comput. 6,3 concurrentes feriasque . . . -m positas. Herm. Carinth. essent. 1 p. 142,9 (ed. Ch. Burnett. 1982) -m . . . , que proportio fuerit simul ES et SD ad BS, eadem simul EP et FD ad LB. Albert. M. lin. 3 p. 471^{b},5 utrisque . . . quadratis divisim sumptis et non -m. **δ** *philos.:* Albert M. phys. 7,2,7 p. 518^{a},15 ultima pars est complens dispositionem omnium partium praecedentium ultimam: et hoc est dupliciter, scilicet d i v i s i m et -m *(cf.* praedicab. 4,6 p. 74^{a},3 forma non est in partibus d., sed simpliciter quidem in partibus -m sumptis. *ibid. al.).* summ. theol. I 15,61,4 p. 625^{a},15 possunt haec -m intelligi vel disiunctim. **ε** *publ. et iur.:* Chart. Sangall. A 965 p. 165,20 (a. 1264) quod prefata bona omnia non -m, non d i v i s i m . . . possint ab ipso monasterio . . . alienari *(cf.* Chart. eccl. Erf. 411 in petitione sive exactione annuatim facienda d. vel -m. Chart. Lux. IV 219 p. 301,31 dicti fideiussores . . . -m vel d. . . . intrabunt villam de Witliche. *al.). summa facta – zusammengerechnet:* Trad. Frising. 1286 p. 175,30 (a. 981) cuius per totum -m sunt curtifera II et hobę serviles III. **b** *continenter, cohaerenter – fortlaufend, zusammenhängend:* Rup. Tuit. trin. 27,31 l. 1542 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIII. 1972) narrata visione . . . continue atque -e. **c** *communiter – gemeinschaftlich:* Hucbald. carm. 2,13 consona -m cantentur cantica calvis. **d** *pariter, similiter – gleichermaßen:* Albert. M. animal. 8,54 habent . . . hoc proprium *columbae*, quod mas et femina -m non de facili separant matrimonium. **e** *simul – zugleich:* Hincm. epist. 160^{b},12 p. 139,37 Salomon -m dicit 'ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam' et 'responde stulto iuxta stultitiam suam'. Rup. Tuit. omnip. 22 (PL 170,471^{D}) erat . . . in quaestione non simpliciter velle Dei, sed -e velle malum. *usu philos. (spectat ad concomitans q. d.):* Albert. M. bon. 90 p. 59,15 cum nec antecedenter nec -e nec consequenter voluerit aliquid, quod cum impletione mandati stare non possit. **f** *subsequenter – unmittelbar nacheinander:* Amalar. off. 3,26,2 ostensum est ideo -m prolatam esse passionem Christi et nostram confessionem peccatorum, ut *eqs.* **2** *conserte – in engem Anschluß:* **a** *dense, spisse – dicht (geschlossen), dicht an dicht:* **α** *gener. (in imag.: l. 50):* Ruodlieb V 315 vasorum rex unum denariorum replet . . . , et sic -m, suppingere quod nequit unum plus cum martello. Conr. Hirs. mund. cont. 815 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) sedem sibi . . . inter humilitatem, sapientiam et iusticiam vendicat *patientia*, quę sic -m procedunt, ut altera separari non possit ab altera. Albert. M. animal. 7,70 stringunt *turtures* cohortem ita -e volando, ut una quasi alis aliam percutiat. *uniter – als Einheit:* Marian. chron. a. m. 2915 primus . . . omnium pedes statuarum a se invicem separavit *Daedalus* aliis -m eos fabricantibus. **β** *techn.:* Theoph. sched. 1,42 linies laminas cupreas . . . melle . . . et collocabis super surculos . . . -m. 2,15 componunt eas *(particulas)* -m (coniunctas *V*) super ferream tabulam. 2,23 pones . . . super eam *(tabulam)* vitrum pictum diligenter et coniunctum (-m *V, recte ut vid.*). **b** *arte, stricte – eng (anliegend), fest:* Carm. ad Hadw. 159 (MGPoet. V p. 607) lana colo -m involvitur arto. Mirac. Wigb. 5 (MGScript. VIII p. 521,8) boia . . . tam -m (convinctim *ed.*, *vix recte*) constringebat undique utrumque captivi pedem, ut nullam omnino haberet eundi facultatem. *Heßler/Antony*

coniuntio *v.* coniunctio. **coniuntus** *v.* coniungo.

coniunx *v.* coniux.

coniuratio (-cio), -onis *f. script.* cun-: *p. 1463,28. de re cf. Handwörterbuch zur dt. Rechtsgesch. I. 1971. p. 631sqq.*

I *de actu affirmandi, confirmandi:* **A** *strictius i. q. iusiurandum, iuramentum (commune) – (gemeinsamer) Schwur, Eid:* Conc. Merov. p. 80,14 si qui clericorum . . . revelli auctoritate se in unum -e intercedente collegerint. Chron. Fred. cont. 2 p. 169,17 facto placito, ut -cione facta cum pacae discederint *Leudesius et Ebroinus.* Chart. Ital. Ficker 68 p. 93,36 clerus et populus firma -e est constrictus ab . . . abbate, ut *eqs.* Rahew. gest. app. a. 1166 curia celebratur, ubi -o fit ab imperatore et principibus . . . , quod Paschalis semper papa habeatur. *sacramentum fidei – Gefolgschaftseid:* Annal. Xant. a. 833 leudes imperatoris -es suas postposuerunt relinquentes . . . eum solum. **B** *latius:* **1** *condictio, conventio (iure iurando facta) – (unter Eid getroffene) Vereinbarung, Abmachung:* Form. Wisig. 35 quod si transcen<den>s hanc -em nostram hoc, quod in iure nostro pertinet, in aliquod augmentaverit *eqs.* Chart. select. Keutgen 133 p. 117,12 (c. 1120) mercatoribus . . . convocatis quadam -e id forum decrevi incipere et excolere. Innoc. IV. registr. A 508 omnes -es et securitates . . . factas . . . per F. quondam imperatorem . . . irritamus. **2** *constitutio (per iuramentum commune civium facta) – (durch Verschwörung der Bürger vorgenommene) Gründung, Schaffung:* Gesta Camer. cont. I D 24 communiae -o omnibus ecclesiae libertatem diligentibus est odiosa.

II *de actu vincendi, astringendi:* **A** *(formula) adiuratio(nis) – Beschwörung(sformel):* **1** *gener. c. sensu obsecrationis, exhortationis:* Paul. Diac. carm. app. 7$^{tit.}$ -es convivarum pro potu. **2** *spec. in ritu sacro vel magico:* **a** *spectat ad exorcismum:* **α** *in univ.:* Amalar. off. 1,12,17 increpatio sive -o ad diabolum. Gerh. August. (?) Udalr. II 20 qui *(episcopi)* cum diabolum orationibus et -bus artarent, ut obsessum corpus dimitteret *eqs.* Rituale Flor. p. 141,27 -o: . . . coniuro vos, demones satane, *eqs.* Transl. Bernw. 25 (ASBoll. Oct. XI p. 1032) haec *(Mecthilda)* in furiam conversa a multis funibus est ligata, sacerdotes vero . . . reliquias apportantes exorcismos et -es legebant. *al. adde:* Gloss. Roger. I A 2,6 p. 602,6 talem faciat medicus incantationem vel -em: *'eqs.'* **β** *in ordalio q. d.:* Ord. iud. Dei A 17^{a} interroget eos *(sc. probandos)* sacerdos cum -e ita dicens: *'eqs.'* 17^{e} -o hominis. B 3,4^{d}. Pontif. Rom.-Germ. 181,26 (Studi e Testi 227. 1963) -o vel benediccio a q u a e *(inde* Rituale Biburg. 39 [Spicil. Friburg. XIV. 1970]. *cf.* 252,26 haec est -o a.: *'eqs.').* **b** *spectat ad incantationem:* Chron. Reinh. a. 1220 p. 594,53 -ciones . . . inicians *ariolus* sedentem in circulo *famulum*, si quid videret, inquisivit. **B** *adactio iuris iurandi – Vereidigung:* Iulian. Tolet. iudic. 5 Paulus dum . . . iudicandus adsisteret, . . . princeps sub praemissa -is interpositione eum adlocutus est. Dipl. Otton. III. 48 p. 449,39 peracta . . . -e cunctis simul attestantibus *eqs.* (*inde* Dipl. Heinr. II. 114 p. 140,27). Galb. Karol. 88 meliores . . . iurare precepit comes . . . , ut vera assertione profiterentur, quis *eqs.*; igitur post -em consederunt simul in domo comitis.

III *de actu foedus ineundi:* **A** *proprie i. q. conspiratio, confoederatio, coniunctio – Verschwörung, Bündnis, Zusammenschluß (cf.* Gloss. I 426,67 St.-S. -cio hantreichida. 628,68 -o piheiz *a* . . . piswerunga *q*. II 101,41 -is eidsuarti. 608,46 -e einunga. *al. v. et p. 1519,35):* **1** *gener. (fere in malam partem):* Iulian. Tolet. Wamb. 9 p. 508,13 si . . . -e Gallorum nititur vindicare tyrannidem *incentor seditionis*. Conc. Karol. 44^{A} p. 476,29 Leo imperator . . . a quibusdam inprobis -e in eum facta . . . occisus est. Ruotg. Brun. 16 -e impia fęderati. Dipl. Conr. II. 251 p. 347,22 in ipsa -e manentes eamque obstinato animo observantes *Cremonenses cives.* Epist. Meginh. 9 p. 202,15 caput -is. Theod. Palid. annal. a. 1153 p. 87,42 -o civium Halberstadensium contra Odalricum episcopum. Const. I 190,5 p. 267,24 -em inter Rollandum et suos sequaces cardinales cum Mediolanensibus . . . nefandissime perpetratam . . . per ipsos coniuratores . . . cognovimus. Chron. Reinh. a. 1195 p. 552,36 adversus imperatorem -cio fit principum, clamor populorum. *persaepe. v. et p. 1182,65.* **2** *spec. i. q. societas, communio coniurata – Schwurgemeinschaft, -verband, 'Eidgenossenschaft' (de re v. P. Michaud-Quantin, Universitas. 1970. p. 129sqq. 233sqq. F. Staab, Untersuchungen zur Gesellschaft am Mittelrhein in der Karolingerzeit. 1975. p. 371sqq. O. G. Oexle, Coniuratio et Ghilde dans l'antiquité et dans le haut moyen âge, in: Francia 10. 1982.*

[Lošek/Antony]

p.1sqq.): **a** *de unione civium (cf. l.31. p.1462,19.58.60):* WIPO gest. 35 p. 55,2 tumultus factus est populi Mediolanensis quaerentis ab imperatore, si vellet favere -i eorum. GESTA Camer. cont. I B 2 adeo sunt inter se sacramento coniuncti *cives*, quod, nisi factam concederet -em, denegarent universi introitum Cameraci reversuro pontifici. *ibid.:* destituitur tota -o facta, iterum fidelitas iuratur episcopo. CHRON. reg. a. 1112 (rec. II) -o Coloniae facta est pro libertate. *v. et p.1467,59. de prohibitione:* DIPL. Frid. I. 338 p. 174,36 (ed. H. Appelt. 1979) <c>om<m>unio ... civium Treverensium, quę et -o dici<tur>, ... cassetur et in irritum revocetur. CHART. select. Keutgen 152,38 (dipl. Frid. II.) quod nulla sit -o nec promissio vel societas, quę theotonice dicitur eninge vel gelde, nisi *eqs.* CONST. II 299 quod nulla civitas, nullum opidum communiones, constitutiones, colligationes, confederationes vel -es aliquas, quocumque nomine censeantur, facere possent. CHART. select. Keutgen 113^{b} (dipl. Frid. II.) cum ... consilia, communitates, -es et hiis similia, que fuerant in civitatibus Alemannie temere attemptata, duxerimus omnino cassanda. **b** *usu vario:* ALCUIN. epist. 291 p. 449,27 conventus singulares, quos solent habere et nominant -es *Angli.* CONST. II 107,1 expectavimus ..., ut Lombardi -is et societatis illicite ... resipiscerent ab errore. 107,6. *v. et p.1466,54.59. de prohibitione:* CAPIT. reg. Franc. 23,26 prohibendum est omnibus ebrietatis malum, et istas -es, quas faciunt per sanctum Stephanum, ... prohibemus. CONC. Karol. 19^{G},31 de -bus et conspirationibus: ne fiant et, ubi sunt inventae, destruantur. AGNELL. lib. pont. 60 p. 320,8 (chart.) nullam cun-em, nullum cunventiculum ... ullus facere temptet ex clero. CAPIT. reg. Franc. 270^{C},4 ut ... a -bus et conspirationibus et seditionibus ... se omnes caveant. DIPL. Frid. I. 241 p. 34,1 (ed. H. Appelt. 1979) omnes -es in civitatibus et extra ... et inter civitatem et civitatem ... fieri prohibemus. CONST. I 313,5 -em nullam facient nec compagniam ... cum aliqua persona, civitate vel loco; et si aliquam fecerunt, coniuratores absolvent. *al.* **B** *meton.:* **1** *manus coniurata, factio – Verschwörerschar, Anhängerschaft:* CHRON. Fred. 3,4 cyvilia ... officia transgressa in -e Arbogastis (*ex Sulp. Alex. Greg. Tur. Franc. 2,9* in -em). ANNAL. Rom. p. 471,3 ceteri, qui erant de eius *(Ildibrandi)* -e. p. 471,9 Ildibrandus ... cum sua -e. **2** *coniuratus, fautor – (Mit-)Verschworener, Anhänger:* ANNAL. Rom. p. 477,17 quia ... -es defecerant et Romani non erant in ea voluntate, in qua antea fuerunt.

coniurator, -oris *m. gen. pl.:* -ium: *l.70.* **1** *iurator – Geschworener:* **a** *strictius i. q. iuramenti praestandi adiutor, consacramentalis – Eideshelfer, -zeuge* (*cf.* GLOSS. IV 662,16 St.-S. hamedii, id sunt -es, quos nos geidon dicimus): LEX Ribv. 71,3 tam ipse quam iuratores (-es *var. l.*) sui. LEX Frision. 10,1 si quis homo ... falsum sacramentum iuraverit, ... de -bus eius unusquisque weregildum suum persolvat. CAPIT. reg. Franc. 139,1 cum duodecim -bus legitimis per sacramentum adfirmet *eqs.* CHART. Laus. 220 p. 212,28 interrogavit eum *(presbyterum)* episcopus, si suos -es habuisset an non. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,17 p. 533,48 se pollicentes eis apud iudices futuros adiutores necnon etiam, si necessitas exigat, -es. *al.* **b** *latius:* **α** *in univ.:* CHART. Turic. 190 (a. 924/31) clerici ... cum iuramento hanc *(proprietatem)* confortaverunt ...; isti sunt -es tres: *eqs.* CHART. Tirol. notar. II 125 p. 77,15 feudum, quod divisum est a dictis arbitris et coarbitris et -bus. **β** *de magistratu quodam civitatis (de re v. H. Planitz, Die dt. Stadt im Mittelalter. 1954. p. 135. 298. 306):* CHART. select. Keutgen 133,2 (c. 1120) si quis ... absque herede legitimo moritur, omnia, que possederat, XXIV -es f o r i per integrum annum in sua ... custodia retineant (133,5 manu mea dextera huius rei fidem libero homini et -bus f. inviolabiliter dedi). **2** *coniuratus, coniurationis particeps – Verschworener, (durch Schwur) Verbündeter, Mitglied einer Schwurgemeinschaft:* **a** *spectat ad seditionem, rebellionem, insidias i. q. conspirans, rebellis – Verschwörer, Aufrührer:* EINH. Karol. 20 post fraudem detectam et damnationem -um (*inde* BENED. ANDR. chron. p. 121,1 -ium). NOTKER. BALB. gest. 2,12 omnes illi -es dignissima pena vel exiliis deportati sunt aut puniti. HERM. AUGIENS. chron. a. 1037 -um ... manum facile compescuit *imperator. v. et p.1462,64. complex – Mitverschwörer, Komplize:* COSMAS chron. 3,17 p. 180,26 estimantes *Zuatoplik cum sex legionibus*, quod ex utraque urbe *(sc. Praga et Wissegrad)* sui -es ... confluerent ad eos. **b** *spectat ad societatem, auxilium, mutuam tuitionem defensionemque i. q. socius, confoederatus – Bundesgenosse, 'Eidgenosse':* **α** *de confoederatione pacis q. d.:* CONST. I 427,5 (a. 1094) si -es nostri aliquem de supradictis causis reum insequentur. II 428,2,15 si quis -um pacis pacem infregerit. 428,2,19 omnes -es tam domini quam civitates et alii. *ibid. al. v. et p.1190,11.* **β** *usu vario:* GESTA Camer. cont. I D 1 episcopus ... ad iudicium curiae suae -es invitans civitatem est ingressus. CHART. Tirol. notar. II 101^{a} p. 58,6 iuraverunt ... de adiuvare unus alteri ... et quilibet eorum -um ius et racionem facere de suis amicis. 101^{b} carta dictorum d(omin)orum -um. 433 dicendo, quod non deberet eis *(testibus)* dare aliquem militem per prolocutorem, nisi burgensem vel de suis -bus. CHART. Turic. 798 hanc paginam, quia laici sumus et proprio sigillo caremus, -um nostrorum in Lucerna sigillo roboramus. *v. et p.1463,35.*

***coniurium,** -i *n. coniuratio, societas, communio coniurata – Schwurgemeinschaft, -verband, 'Eidgenossenschaft':* GESTA Camer. cont. II A 372,3 p. 200 laudat *praesul* ... -um propter urbis suffragium. 551,2 p. 208 disiuncta communio ab iniquo -o fecit regi Heinrico fiduciam sacramento. 567,2 p. 208 omnes ... contra illum *(Galcherum)* ligati per -um abstulerant presulatum sibi Cameracensium. LAND. MEDIOL. hist. cont. 30 p. 33,12 dixit *Ardericus* omnibus in isto -o sibi coniuratis: *'eqs.'*

coniuro, -avi, -atum, -are. *script.:* cumi-: *l.46. p.1465,20. adde* ALDH. ad Acirc. 124 p. 172,5 *(var. l.). depon.: p.1465,42. usu refl.: p.1466,22. partic. perf. plerumque sensu medial. (e. g. p.1466,35.55.63, cf. p.1467,2sqq.44sqq.), interdum pass. (e. g. l.59. p.1465,7.47sq.63.65. 1466,17), raro act. (e. g. l.53.63, cf. p.1467,68sqq.). struct. c. dat. vice acc.: p.1465,53. 1466,5.*

I *de actione aliquid iure iurando affirmandi, confirmandi:* **A** *notione praeverbii vigente:* **1** *una, communiter, simul iurare – gemeinsam, gemeinschaftlich, zugleich (be)schwören, beeiden* (*cf.* GLOSS. II 405,37 St.-S. -ta fides gisuoraniu triua): **a** *de assertione:* **α** *in univ.:* DIPL. Merov. I 78 p. 69,51 fuit iudecatum, ut sex homenis de Verno et sex de Latiniaco, bone fideus, ... hoc deberent -are, quod *eqs.* CHART. Turic. 197 p. 88,28 isti *(septem iusiuratores)* ... -verunt, quod *eqs.* **β** *de iuramento c. coniuratoribus praestito:* LEX Ribv. 69,1 si quis Ribvarius sacramento fidem fecerit, super XIV noctes sibi septimus ... studeat -are. 75,1 ad diem placiti cum testibus accedat et cum ipsis sex ... in haraho -et (cum-et *var. l.*), quod *eqs.* DIPL. Merov. I 60 p. 54,7 ut ... ipsi ... abba apud tris homenis, sua mano quarta, ante ipso pontefeci ... hoc -are debirit, quod *eqs.* LEX Alam. 61,1 si ... dicit, quod XII solidos valeat *admissarius*, cum duos iuret (-et *var. l.*), quod sic valeat. FORM. Turon. 30 p. 153,11 veniens iam dictus ille adprehensam manum vel arma predicti iudicis ... apud homines XII, manu sua tertia decima, dextratus vel -tus dixit, quod *eqs. saepe. v. et p.1467,32sq.* **b** *de promissione:* **α** *in univ.:* FORM. Marculfi 1,40 (ed. A. Uddholm. 1962) ut omnis paginsis vestros ... congregare faciatis *(sc. comes)*, quatinus ... fidelitatem ... nobis *(sc. regi)* et leudesamio ... dibeant promitere et -are. CONST. I 429 praef. Alsatienses cum suis primatibus subnotatam pacis condictionem ... -vere et -tam perpetuo ... confirmavere. GALB. Karol. 27 -verunt *burgenses* vindictam comitis sui et ut *eqs.* ANNALISTA Saxo a. 1136 p. 770,39 convenientibus ... diversarum provinciarum principibus ... longe ante prefatam e x p e d i t i o n e m -tis (ANNAL. Petr. Erf. III a. 1160 Otto marchio aliique plures ... convenerunt expedicionemque ... contra Mediolanenses -verunt). **β** *c. sensu condicendi, decernendi:* TRAD. Frising. 1220 p. 131,31 (a. 972/76) episcopus et suus vasallus ... concambium agere inter se -verunt. GALB. Karol. 11 p. 567,17 cuius *(comitis)* traditionem iam -vimus. CHRON. Erf. mod. I a. 1111 p. 160,19 papa ... omissis, que prius condicta et -ta fuerant, imperatorem eum *(Heinricum regem)* benedicendo constituit. **γ** *c. sensu faciendi, componendi:* ANNAL. Elmar. a. 1030 omnibus reliquiis

[Lošek/Antony]

sanctorum corporum Flandrie Aldenardis adunatis pro pace -anda. **δ** *c. sensu constituendi, formandi:* ANNAL. Dion. Rem. a. 1140 (MGScript. XIII p. 83,36) facta est dissensio Remis et res publica -ta a civibus. GESTA Camer. cont. I D 1 cives in unum conspirantes episcopo absente diu desideratam -verunt communiam. **ε** *c. sensu conducendi, cogendi:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 323,15 se . . . -tae illorum *(complicium Heinrici)* contra se expeditioni . . . occurrere . . . praeparavit *rex Roudolfus*. **2** *iurando accedere – mitschwören, Eideshilfe leisten:* **a** *de assertione:* LEX Sal. Karol. 59 si . . . ista omnia novem testimonia -ando . . . vera esse dixerint. **b** *de promissione:* CHART. select. Keutgen. 133,5 (c. 1120) cum duodecim . . . ministerialibus meis . . . -antibus me et posteros meos, que supradicta sunt, semper impleturos securitatem dedi. CHART. Sangall. B 502 p. 363,10 ad que privilegia . . . conservanda iuramento corporali cum . . . militibus mihi -antibus . . . firmiter me astrinxi. **B** *notione praeverbii evanida i. q. iurare – (be)schwören, beeiden:* **1** *de assertione:* **a** *strictius:* FORM. Andec. 15 hoc -are, quod caballo suo . . . numquam furavi. LEX Ribv. 37,4 super XIV noctes ⌞eum iurare⌟ (cum-are *ci. ed.;* id iurare, adiurare, iurare *var. l.*) studeat, quod *eqs.* DIPL. Pipp. 6 p. 10,11 si servus erat, tunc -are debebat, quod servus fuisset. DIPL. Karoli M. 169 p. 227,30 territorium, sicut ad supradictam decaniam pertinet vel Phisso -vit. CAPIT. reg. Franc. 49,4 sicut ipse *(vicarius)* hoc -are valeat, totum, sicut invenerit, in brevem mittat. *al.* **b** *latius i. q. iure iurando sibi vindicare – unter Eid Anspruch erheben (auf):* VITA Elig. 2,58 si posset in sancto loco terram ipsam -are *abbas.* **2** *de promissione:* FORM. Marculfi 1,18 (ed. A. Uddholm. 1962) illi fidelis . . . veniens ibi in palatio nostro una cum arma sua in manu nostra trustem et fidelitatem nobis visus est -asse. **3** *de ipso iuramento i. q. praestare – leisten:* LEX Ribv. 61,20 ipsi *(servi regis)* pro semetipsis in iudicio respondeant et sacramenta absque tangano -ent (iurent *var. l.*). 69,1 si . . . contentio orta fuerit, quod sacramentum in diem placiti non -asset (-asit, iurasset *var. l.*).

II *de actione aliquem (rarius aliquid) iure iurando vinciendi, astringendi:* **A** *adiurare – beschwören:* **1** *gener.:* **a** *c. sensu orandi atque obsecrandi:* **α** *in univ.:* NICET. ad Iust. p. 119,13 Deum nostrum -amus . . . et contestamus, ut . . . revertaris. COD. Karol. 2 p. 478,31 -o te in Deum vivum et verum . . . , ut *eqs.* HIST. Daret. p. 197,32 -ta est Achille dicens *Hecuba*: 'Adiuro te . . . per deos deasque'. CARM. de Karolo et Leone 383 vos ego per caram Karoli -o salutem regis, ut iectum me defendatis in armis. WALAHFR. carm. 45,19 per nasum -o tuum, mi care, valeto. HEIRIC. Germ. I 3,284 ambitur precibus, cessit dilectio tandem -ta mori fratrum pro laude suorum. WOLFHER. Godeh. I 39 nisi . . . per nomen Christi -tus . . . devinceretur. MANEG. ad Gebeh. 58 p. 411,21 illum *(Gregorium)* principem ad impediendam suam promotionem -asse ac multa prece provocasse. *al. c. dat.:* CONC. Merov. p. 147,13 supplex vester sanctitati vestrae suggero et . . . per remissionem peccatorum vobis domnis meis -o, ut *eqs.* **β** *c. acc. obi. interioris i. q. exposcere – inständig erflehen:* NICET. ad Iust. p. 119,12 quae legis, deprecavimus et per Iesum Christum redemptorem nostrum -vimus. **b** *c. sensu invocandi, contestandi:* METELL. exp. Hieros. 3,705 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) Mathomum testem -o supremum, quod *eqs.* **2** *spec. in ritu sacro vel magico:* **a** *spectat ad exorcismum:* **α** *in univ.:* ORD. iud. Dei A 17^{d} -et *sacerdos* aquam, ubi illos *(sc. probandos)* mittit (*item* 18^{d}). 32^{i} inpone manum super caput eius et -a eum ita: *'eqs.'* VITA Landel. Ettenh. 3,11 (AnalBoll. 73. 1955. p. 113,25) diabolus de potentia divinitatis . . . -tus . . . de inhabitatione miserrimi corporis est egressus. EPIST. Hildeg. II 61 p. 280^{D} daemon litteris vestris . . . -tus vas possessum . . . reliquerat *eqs. expressius i. q. adiurando dicere – beschwörend sprechen:* ORD. iud. Dei A 29^{f} ista collecta desuper caput hominis -a: *'eqs.'* **β** *in formulis:* ORD. iud. Dei A 32^{k} -o te, homo N., per patrem et filium et spiritum sanctum . . . , -o te per nomen sanctum Domini, ut panem vel caseum istum numquam possis manducare (*item* B 3,4^{d}). PONTIF. Rom.-Germ. 115,37 (Studi e Testi 227. 1963) -o te et contestor, diabole, per nomen Domini nostri . . . , ut exeas. 116,3 -o vos, spiritus et angeli maligni . . . ; vos, demones, -o, ut *eqs.* FRAGM. med. falc. 155 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 179) -o te, aquila, per patrem et filium et spiritum sanctum, ne extendas pedem tuum ad falconem. *v. et p. 1462,29. c. dat.:* ORD. iud. Dei A 29^{e} -o tibi, homo . . . , ut *eqs.* **b** *spectat ad incantationem:* **α** *strictius:* CHRON. Albr. a. 1233 p. 932,30 habebat *necromanticus* vasculum vitreum et -vit demonem, ut se in tantum exiniaret, quod in illud intraret. **β** *latius i. q. fascinare – betören, behexen:* HILDEG. phys. 1,128 si . . . aliqua mulier a viro . . . ullis fantasticis et dyabolicis incantationum -ta fuerit. **B** *iuramento obligare, iurare facere – durch Eid verpflichten, schwören lassen:* CAPIT. reg. Franc. 91,9 -ent *iudices* sculdasios, decanos, saltarios vel loco positos, ut nullos *(servos fugaces)* concelent. **C** *iure iurando addicere – durch Schwur überantworten, 'weihen':* NIVARD. Ysengr. 4,771 assiliunt hostes -tamque ruinę unanimi stipant obsidione domum.

III *de actione iure iurando foedus ineundi:* **A** *conspirare, confoederari, se coniungere – sich verschwören, verbünden, zusammenschließen (cf.* GLOSS. I 393,3 St.-S. -astis gizumftigitont. 403,33 -astis piheizotot. 411,63 quoniam -astis danta kisuuarut ędo kihantreihtot. II 32,24 imposuere sibi, -verunt se, conspiraverunt, behiezunsih. 337,10 -at geeinot. *al.):* **1** *strictius:* **a** *spectat ad seditionem, rebellionem, insidias:* **α** *subi. homines:* IULIAN. TOLET. Wamb. 8 omnis Galliarum terra . . . in seditionis arma -at. EINH. Karol. 20 is *(Pippinus)* . . . cum quibusdam e primoribus Francorum . . . adversus patrem -vit. POETA Saxo 2,197 quidam -vere maligni, ut dirum facinus . . . patrarent. DIPL. Conr. II. 251 p. 347,13 comperimus, quod Cremonenses cives . . . contra Landulfum . . . episcopum . . . ita conspirassent ac -assent, ut eum . . . de civitate eiecissent. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 292,43 cives . . . Wormatienses . . . contra regem et episcopum suum rebellantes -bant. a. 1078 p. 312,14 comprovinciales rusticos . . . adversum se -tos et armis militaribus instructos . . . e vicino sustinebant. VITA Heinr. IV. 7 p. 27,4 quamquam dudum se tam filio quam patri numquam obtemperaturos -assent *hostes*. RUD. TRUD. gest. 7,7 p. 267,27 quoniam tota obstinatione -assent in me Herimannitae. *al.* **β** *subi. res (in imag.):* EPIST. Meginh. 34 p. 233,15 que, rogo, calamitas reliqua est, quę in excidium non -asse videtur nostrum? CHRON. rhythm. Leod. 158 ruunt imbres, rumpuntur fulgura, -asse putes tonitrua. **b** *spectat ad societatem, auxilium, mutuam tuitionem defensionemque:* **α** *gener.:* TRAD. Wessof. 30 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXXII/1. 1984; a. 1147) cum in expedicionem Hierosolimitanam totus iam Romanus orbis cum . . . rege Romano Chonrado unanimiter -asset. ODO MAGDEB. Ern. 4,370 (ed. B. Gansweidt. 1989) -ant Danai geminis facientibus iras Atrydis. **β** *spec. i. q. communionem -tam, coniurationem inire – eine Schwurgemeinschaft, einen Schwurverband eingehen, bilden:* PRUD. TREC. annal. a. 859 p. 80,3 (ed. F. Grat et al. 1964) vulgus promiscuum inter Sequanam et Ligerim inter se -ans adversus Danos in Sequana consistentes fortiter resistit; sed quia incaute sumpta est eorum coniuratio *eqs.* ADAM gest. 4,40 p. 277,1 cuius rei novitate pervestiganda -ti sodales . . . progressi sunt. GALB. Karol. 98 cives nostri et maritimi Flandrenses nostri -verunt, ut simul deinceps starent pro tuendo honore loci et patriae. HEINR. LETT. chron. 16,3 p. 105,10 Lyvones et Letti . . . inter se -verunt et gladiorum calcatione coniurationem suam pagano more confirmaverunt. *al. v. et p. 1123,45. de unione civium (cf. l. 31.34. p. 1465,4sq.):* GESTA Camer. cont. II A 371,2 p. 200 cives . . . quesierunt episcopo . . . , ut pro eiusdem commodo omnes illos communiter -are permitteret. 386,1 p. 201 -ti . . . iuvant *cives* . . . presulem contra . . . comitem. GALB. Karol. 96 p. 607,54 fidem vestram *(sc. comitis)* et nostram *(sc. civium)*, qui in id ipsum vobiscum -vimus, violastis. *al.* **2** *latius i. q. foederi accedere – sich dem Bund anschließen:* CARM. de Frid. I. imp. 2763 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) tutus . . . populus, si -etis *(sc. Brixienses)*, uterque *(sc. Brixiae et Mediolani).* **B** arma -are *i. q. arma iure iurando consociare – ein Waffenbündnis beschwören:* HELM. chron. 40 p. 82,7 Saxones . . . , ne complices federa rumpant, omnes in defensi-

[Lošek/Antony]

onem patriae arma -ant.

adi. **coniuratus,** -a, -um. **1** *iure iurando consociatus, coniunctus, confoederatus – verschworen, (durch Schwur) verbündet, vereint* (*cf.* GLOSS. II 628,55 St.-S. -os geinente. 635,66 -o [ab Histro] . . . gipiheizotun. 702,24 -o geeidemo): **a** *spectat ad seditionem, rebellionem, insidias:* DIPL. Conr. II. 251 p. 347,34 omnia predia civium Cremonensium liberorum -orum et conspirantium . . . ecclesię . . . concedimus. VITA Heinr. IV. 3 p. 17,5 nihil -a vestra malignitas proficit. CARM. de Frid. I. imp. 2210 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) -a rebellis turba. *expressius i. q. exsecratus, nefarius – verflucht, ruchlos:* IOH. CANAP. Adalb. A 30 p. 46,2 (ed. J. Karwasińska. 1962) ipse . . . sacerdos idolorum et dux -ę cohortis . . . prima vulnera facit. RUD. TRUD. gest. 7,2 collaterales eius *(Herimanni)* et consiliarii erant homines levissimi . . . , pars maxima de illa Luiponis -a factione. **b** *spectat ad societatem, auxilium, mutuam tuitionem defensionemque:* **α** *de confoederatione pacis Rhenana q. d.:* CONST. II 428,1 praef. (a. 1254) civitates sancte pacis federe -e. 428,2 praef. interclusis nobiscum principibus et dominis -is. 428,11,6 in civitatibus vel opidis -is. *ibid. al.* **β** *de congregatione monachorum:* CHART. episc. Hild. I 38 p. 28,12 (a. 996) vos, o -a manus, filii carissimi et fratres dilectissimi. **γ** *usu vario:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 312,48 cum Francorum -is centenariis. HIST. de exp. Frid. imp. p. 32,13 ille *(Ysakius)* prȩmonitus cum aliis -is principibus et militibus irruit in eum *(Andronicum)* et *eqs.* (*ex* CHRON. Ven. Alt. p. 115,18). *locut.* -a manu *i. q. firmo foedere – in festem Bunde:* HELM. chron. 67 p. 127,31 si in defensionem patriae mecum -a manu steteritis. **2** *de loco i. q. ad iuramentum ibi praestandum destinatus – zur Schwurstätte bestimmt, Schwur-:* LEX Ribv. 69,5 si quis . . . pro ingenuitatem certare coeperit, post mala ordine cum sex in ecclesia -a (coniuret *var. l.*), cum XII ad stafflo regis . . . coniurare studeat. *in nom. propr.:* DIPL. Loth. III. 29 p. 45,42 (spur.) ad C-um Fontem *('Schwarnbrunn').*

subst.: **1. coniurans,** -antis *m. qui (c. aliis) communionem coniuratam, coniurationem init – einer der (mit anderen) eine Schwurgemeinschaft eingeht, Verschworener:* CAPIT. reg. Franc. 20,16 de sacramentis per gildonia invicem -bus, ut nemo facere praesumat. *accedente notione rebellionis:* DIPL. Conr. II. 251 p. 347,20 cum non solum divinę, sed etiam mundanę leges ita -es et conspirantes dampnent, quatinus . . . vita eos privari iubeant.

2. coniuratus, -i *m.* **1** *qui iure iurando consociatus, coniunctus, confoederatus est – Verschworener, (durch Schwur) Verbündeter, Mitglied einer Schwurgemeinschaft:* **a** *spectat ad seditionem, rebellionem, insidias i. q. conspirans, rebellis – Verschwörer, Aufrührer:* IULIAN. TOLET. Wamb. 8 unus ex -is, maligni ipsius *(Pauli)* consilii socius. *ibid.:* -orum caterbam. 11. iudic. 3 p. 531,11 ad horum -orum tyrannidem . . . extinguendam. DIPL. Conr. II. 251 p. 347,39 de -orum omnium prediis (*item* p. 347,42). *huc spectare possunt etiam exempla supra (p. 1463,69.72) allata.* **b** *spectat ad societatem, auxilium, mutuam tuitionem defensionemque:* **α** *in univ.:* CONST. II 428,1,4 (a. 1254) propter questiones . . . , que iam inter p a c i s f e d e r e -os habentur (428,11,1 convenientibus in unum omnibus p. f. -is). *v. et p. 1464,27.* **β** *socius – Bundesgenosse, 'Eidgenosse':* ARNULF. MEDIOL. gest. 1,10 cives indignati una sese -i (coniuratione *B*) strinxerunt. METELL. exp. Hieros. 1,439 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) non -i, preciis sed ad arma vocati . . . sumus. CONST. II 428,2,8 ut, quisquis iacebit in pignore in civitatibus nostris, a civibus et -is pacem in omnibus habeat *(item de confoederatione pacis Rhenana q. d.:* ANNAL. Worm. a. 1257 a Philippo de Hohenfels, -o civitatis Wormatiensis. *cf. l. 56sq.).* CHART. Argent. I 520 Alsacie lantgravius dilectis -is suis . . . salutem. CHART. Bern. II 717 p. 776,11 aliquem . . . recipere in burgensem vel -um. **2** *qui se iure iurando muneri (administrationis et iurisdictionis) addixit, iuratus, consiliarius – geschworenes Mitglied einer (Verwaltungs- und Gerichts-)Behörde, Geschworener, Rat(sherr):* CHART. Traiect. 411 p. 372,4 (a. 1155) nullus hos eorum *(paroecianorum)* aqueductus . . . preter -os, quos heimrat vocant, obstruere . . . presumat. CHART. select. Keutgen 135,26 ut, si leprosas vel quocunque modo commaculatas *carnes* vendiderint *macellatores*, a -is civitatis in causa quicunque convictus . . . a ceterorum consorcio . . . removeatur.

2. coniuro *v.* commoveo *p. 993,60.* **conius** *v.* coniux.

coniuva *v.* coniuga. **coniuves** *v.* coniux.

coniuvo (coiu-), -are. *adiuvare, opitulari – beistehen, helfen:* CHART. Bern. II 245[A] p. 259,18 (a. 1245) dominos nostros -are debemus. CHART. Anhalt. II 257 quas *(orationes)* eis conferimus nunc et semper Domino coiuvante sub presentium testimonio litterarum. *Lošek/Antony*

conius *v.* coniux

coniux (-iunx), -gis *m. et f. script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 17 p. 285,32. 97 p. 341,28. cog-: FORM. Andec. 17 cogive. *ibid. al. (cf. J. Pirson, RomForsch. 26. 1909. p. 871). v. et p. 1469,65.* coi-: FORM. Arvern. 1[a] coiuves (4). CHART. Sangall. A 14 coiovi. *cf. p. 1438,54.* -ngiu(ge): ARBEO Corb. 30 *A2 a. corr.* -(n)gu-: *p. 1469,24.47.55.65. adde* TRAD. Weiss. 265 (ed. A. Doll. 1979) congus. ACTA. reg. Burgund. 112 p. 275,10 (ed. Th. Schieffer. 1977) congunx. conux: FORM. Andec. 59 *(cod.)* -io(x): DIPL. Merov. I 73 p. 65,18 coniox. *cf. p. 1438,44.* -ung-: *p. 1469,24.69. adde* REGINO chron. a. 866 p. 89,8 -ngem *(B1).* DIPL. Otton. I. 247 p. 354,42 -ngis. *al. cf. p. 1438,61.* -us: *l. 20. p. 1469,49. adde* CHART. Ital. Ficker 34 p. 48,18 conius. -(u)v(es): *l. 17sq. adde* FORM. Arvern. 6 coniuves *(cf. J. Pirson, op. cit. p. 935). cf. p. 1438,51. form.: nom. sg.:* -iugis: CHART. Sangall. A 14. -iuxa: CHART. Sangall. A 196. *gen. sg.* -gix: *p. 1470,2. acc. sg.* -iem: DIPL. Otton. I. 360 p. 496,20. *gen. pl.* -ium: *p. 1469,6. rhythm.* -iúge *(cf. D. Norberg, ALMA 22. 1952. p. 10):* RHYTHM. 4,4,1. *de etym.:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 375,13 de 'coniunxi' demitur 'n' et ultima 'i' et regulariter dicitur 'coniux'. *ibid. al. cf.* coniuga.

I *subst.:* **A** *masc.:* **1** *in univ. i. q. maritus, vir – Gemahl, Gatte, (Ehe-)Mann (cf.* GLOSS. III 715,27 St.-S. maritus vel -nx karl. *al.):* **a** *proprie:* COD. Lauresh. 920 (a. 769) ego . . . Rootgardis pro -e meo et pro anima germani mei . . . dono *eqs.* AGIUS vita Hath. 2 soror *Hathumodae* regis regi filio, digno digna iugalis -i iuncta est. DIPL. Karoli III. 166 quas *(res)* a suo . . . -e divę memorię Hludovico . . . adquisivit *Angilberga.* RATHER. prael. 2,4 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI[A]. 1984) -x vel maritus es? HROTSV. Bas. 144 narratur mulieri, quod non catholicus fuerit -x miser eius. IOH. CANAP. Adalb. A 19 p. 29,4 (ed. J. Karwasińska. 1962) quam *(mulierem adulteram)* cum . . . parentes dedecorati -is decapitare quęrerent. THIETM. chron. 4,56 laboravit . . . pro conversione -is sui. BONIZO ad amic. 7 p. 606,21 ducem Gotefridum, nobilissimę Matilde -em. *al.* **b** *per compar. de rebus (usu alch.):* TURBA phil. 27 punica . . . suum amplexata -em *eqs. ibid. al.* **2** *c. colore quodam (usu plur.):* **a** *qui matrimonio (inter se) coniuncti sunt – Eheleute, Ehepaar:* **α** *iur. et canon.:* LEG. Wisig. 3,6,2[tit.] ne inter -es divortium fiat. SALOM. II. epist. 30 p. 415,28 quosdam -es, quos iniuste . . . coniunctos audimus, . . . separari praecepimus. p. 416,5 quia idem -es . . . sibimet consanguinitate iuncti essent. DIPL. Frid. I. 853 p. 83,15 (ed. H. Appelt. 1990) defunctis . . . ambobus sine prole -bus ad proximos eorum heredes . . . substancia devolvetur. STATUT. ord. Teut. p. 52,33 uno -um decedente dimidia pars bonorum defuncti ordini cedet. *al.* **β** *eccl. et theol.:* WALAHFR. carm. 25[a],3,2 -um *(sc. Zachariae et Elisabeth)* mutae sterilesque fibrae iam vigent donis uteri. REGINO syn. caus. 1,341 quod ante communionem abstinere debent -es. ALBERT. M. nat. bon. 154 p. 65,80 (ed. E. Filthaut. 1974) quod *(coniugum)* fuit voto continentiae ab utroque -um consecratum. 348 p. 123,46 uterque -um ius habet in alterius corpore. sacram. 237 p. 155,9 in utroque *iure (sc. divino et humano)* sunt aequales -es. 239 p. 156,39 quare in isto *sacramento (sc. matrimonii)* efficientia sacramentum non sint in operatione ministrorum, sed in operatione -um. 248 p. 163,27 utrum tenentur *leprosi* . . . reddere debitum altero -um sano existente. eth. 8,3,8 p. 550[b],45 steriles -es citius . . . dissolvuntur quam non steriles. *al.* **γ** *usu com-*

muni: CHART. Port. 107 (a. 1234) promissum est . . . -bus memoratis *eqs.* CHART. select. Keutgen 327 recognoverunt dicti -es . . . se vendidisse domino Hezeloni . . . census annuos. *ibid. al.* **b** *qui lege matrimonii tenentur – Verheiratete* (*cf.* GLOSS. II 236,15 St.-S. -es chehiten): LEG. Wisig. 3,4,12tit. de adulterorum -um (-ium *var. l.*) rebus. SALOM. II. epist. 24 p. 410,11 servis et liberis, -bus et continentibus. **B** *fem.: uxor, mulier (nupta) – Gemahlin, Gattin, (Ehe-)Frau (cf.* GLOSS. I 709,6 St.-S. -em suam sina gemahalun. IV 137,22 -x kŏna. *al.):* **1** *proprie:* **a** *gener.* **α** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 4,19 p. 244,27 Sexburg, quam habuerat in -em Earconberct rex (HINCM. annal. a. 870 p. 108,25 concubinam suam . . . in -em sumpsit *Karolus*. BONIZO ad amic. 5 p. 590,6 eius *[ducis]* relictam accepit in -em. CHART. Brixin. 114 p. 121,29 quam *[filiam]* . . . Albertus . . . Gundachro . . . in -em cum CCCC lib. Veron. assignabit. *al.*). ARBEO Emm. 36 p. 80,23 cuiusdam rustici -x (-nx *var. l.*). WANDALB. martyr. 168 Montanum . . . cum -e sancta. ANNAL. Xant. a. 869 p. 27,13 Lotharius . . . relicta legitima -e . . . concubina usus est. POETA Saxo 3,31 effera -nx. HROTSV. Mar. 436 quos *(viros)* sine -bus fecit consistere casus. WIDUK. gest. 1,37 rex dedit filio suo Oddoni -em filiam Ethmundi regis. THIETM. chron. 7,27 Rothulfi regis inclita -nx. 7,74 sepultus *rex* . . . iuxta . . . -em suam. IOH. VEN. chron. p. 116,13 rex cum -gunge. BERTH. (?) annal. a. 1060 Heinricus palatinus comes . . . -em suam occidit. EPIST. Hann. 34 p. 73,12 filium mihi datum a Domino de mea -e. *persaepe. usu attrib.:* IOH. SCOT. carm. 2,3,23 miserum *(regem mundi i. e. hominem)* decepit femina -nx. *sensu collectivo:* AGNELL. lib. pont. 97 p. 341,24 maritus aporiatus huc illuc vagans -is timore. FLOR. LUGD. carm. 1,24 semper nexa viro, nisi constet adultera, -nx. **β** *de concubina:* VITA Ioh. Gualb. 2 (MG Script. XXX p. 1105,33; a. 1092/1120) -x episcopi nomine Alberga. **b** *publ., iur., canon.:* **α** *spectat ad praecepta:* LEG. Wisig. 3,6,2 p. 167,14 ut nullus virorum . . . facere divortium inter se et suam -em audeat. LEX Baiuv. 8,2 minuetur ipsius -is uueragelt. CONC. Karol. 16A,17 si quis . . . a propria -e adulterina separatus fuerit *eqs.* FORM. extrav. I 10 p. 539,20 ut prius arras -is . . . concedatur (*cf.* FORM. Turon. app. 2 p. 163,25 -giae). CAPIT. reg. Franc. 252,39a ut . . . canonicae transgressor disciplinae priorem -em reciperet. PETR. DAM. grat. 34 p. 67,28 numquid post depositionem symoniacus . . . -em ducere . . . poterit. *saepe. adde:* CHART. Tirol. 563 p. 46,34 (a. 1206) si quis . . . promittat alicui mulieri, quod ipsam habere velit in -em *eqs.* **β** *spectat ad negotia:* FORM. Marculfi 2,3 l. 13 (ed. A. Uddholm. 1962) ego . . . et -x mea illa . . . d o n a m u s . . . villas (CHART. Fuld. B 11. *al. cf.* CHART. Turic. 308 [a. 1155] ego . . . cum -guge mea . . . donavi predium. *al.*). TRAD. Weiss. 202 (ed. A. Doll. 1979) s i g n u m Otmaro et conius sua Imma, qui hanc testamentum fieri rogaverunt (TRAD. Frising. 1 p. 28,4 s. Moatberti . . . et -x eius Totana simul cum illo . . . firmans. *al.*). DIPL. Loth. I. 29 p. 105,13 (ed. Th. Schieffer. 1966) nos . . . Auae, -is . . . Ugonis obtimatis nostri, concessimus quandam curtem *(sim.* DIPL. Arnulfi 42. *al.).* DIPL. Heinr. II. 170 locum Babenberc dictum . . . consentiente . . . -guge nostra Cunigunda . . . in . . . sedem episcopatus proveximus *(cf.* DIPL. Conr. III. 8 p. 16,5 [ed. F. Hausmann. 1969] quam *[ecclesiam]* . . . assentiente . . . -e sua . . . large . . . dotavit *comes. al.).* CHART. Brixin. 35 p. 41,12 (a. 1120) quod *(praedium)* a quodam nobili . . . et a -e eius . . . comparavimus. *saepe. adde de traditione uxoris:* COD. Lauresh. 2400 (a. 779) dono . . . hubam unam et servum cum -e sua *eqs. al. v. et p. 715,34.* **γ** *usu vario:* FORM. Andec. 9 domino fratri illo . . . et -x sua illa ego illi *(item de salutatione:* FORM. Wisig. 15 dulcissimae -i [-gae *Roz.*] meae ill. ill. *al.).* FORM. Turon. 19 dum inter illo et -e (coguge *var. l.*) sua illa non caritas . . . regnat *(cf. p. 1438,51).* CONC. Karol. 50D,5 p. 612,35 ut . . . pro vita imperatoris, -is et prolis eius . . . Domini misericordiam . . . exorent *populi (cf.* CAPIT. reg. Franc. 196,20. DIPL. Karlom. [II.] 26 p. 324,22 pro nobis, -nge et prole. *al.).* DIPL. Loth. I. 23 p. 95,5 (ed. Th. Schieffer. 1966) dum dilecta -x nostra . . . nostram . . . monere procuraret clementiam *(cf.* DIPL. Arnulfi 44 depraecatione et rogatu dilectae -is nostrae . . . res . . . concessimus. DIPL. Otton. I. 360 p. 496,14 per interventu hac peticione . . . dilecte -ix Adalheid imperaticis. *al.). al.* **c** *eccl. et theol. de sanctimoniali i. q. sponsa – 'Braut':* IDUNG. PRUF. argum. 488 (ed. R. B. C. Huygens. 1980; c. 1145) haec caelestis -x quod diligentissima custodia sit servanda *eqs.* (582). **2** *in imag. et per compar.:* **a** *de anim.:* RHYTHM. 146,21,1 *(de ape)* masculus qui non sum, sed neque femina, -x filios . . . parturio. HUMB. Sim. 2,13 p. 153,40 nec sibi *(viperae)* caput est nec infandae -i *(cf. Plin. nat. 10,169sq.).* NIVARD. Ysengr. 4,936 -bus bis sex impero solus ego *(sc. gallus).* **b** *de rebus:* RHYTHM. 146,56,2 *(de sole)* -x illa *(soror)* mihi, huius et ego maritus. EPIST. Worm. I 20 p. 38,3 quo non satis firmę . . . -is prebendę dico, me conubiis adiungere coniveam. CARM. Bur. B 194,3,2 in cyathis Domini non est -nx aqua vini *(cf.* 194 add. p. 31 cum fieret rosei -nx [-x *var. l.*] Thetis alba Lyei). REIN. ALEM. phagifac. 77 Ceres . . . , iocunda ciborum cunctorum -nx. *de latrunculo in ludo scacchorum:* CARM. Bur. B 210,17,1 rex manet incaptus subtracta -e solus *eqs.*

II *adi.: matrimonio coniunctus – ehelich verbunden, verheiratet:* CONC. Merov. p. 198,19 si quis . . . cum his personis, quibus a divinis regulis prohibitum est, -nx est *eqs. cf. p. 1469,28.* *Konstanciak*

coniuxa *v.* coniux. **conixe** *v.* conecto *p. 1285,36.*
conixus *v.* conitor. **coniza** *v.* conyza.
conl- *v.* coll- *praeter:*
conledo *v.* collido. **conlego** *v.* 1. colligo.
conloquintida *v.* colocynthis. **conlusio** *v.* conclusio.
conm- *v.* com(m)- *praeter:*
conmessatio *v.* comissatio. ***conmitancia** *v.* *comitantia.
conmutus *v.* commoveo.

connascor, -natus sum, -i. **1** *simul nasci, fieri – zugleich wachsen, entstehen:* ALBERT. M. animal. 3,95 pili . . . , qui -untur (*cf. p. 518b,25* συγγενεῖς) ex generatione. 22,53 in pullo equi, quando nascitur, caruncula quaedam in fronte -itur (*cf. p. 577a,8* ἐπιφύεται). **2** *innasci, ingigni – (von Natur aus) entstehen, angeboren werden:* ALBERT. M. cael. hier. 2,10 p. 55b,24 huiusmodi . . . passiones *(sc. ut concupiscentia)* -untur nobis. **3** *adolescere, maturescere – heranwachsen, -reifen:* ALBERT. M. eth. comm. 625 p. 535,30 (ed. W. Kübel. 1987) ad hoc . . . , quod intelligant *pueri sermones*, 'oportet -i' (*p. 1147a,22* συμφῦναι), id est quantum ad hoc, quod fiat eis connaturale per habitum acquisitum *eqs.* (eth. 7,1,4 p. 474a,18 oportet eos *[pueros]* -i et habitum quasi in naturam transponi).

adi. **connatus** (cogn-), -a, -um. *ingenitus, nativus – angeboren:* ALBERT. M. metaph. 9,3,1 p. 531a,8 quaedam *(potentiae)* sunt -ae (cognatae ed. B. Geyer. 1964. p. 418,54; *p. 1047b,31* συγγενῶν) nobis et innatae. *cf. p. 793,55sqq.*

connaturalis, -e. **I** *adi.:* **A** *naturā aequalis – der Natur nach gleich, gleichartig:* **1** *theol. (fere de personis trinitatis; de Christo et hominibus: l. 55.59):* GERHOH. novit. 6,5 (ed. N. M. Häring. 1974) pater habet illud v e r b u m sibi -e (6,7 v. patri -e). glor. 20,9 p. 1151C unum . . . Deus pater filium sibi -em et coaeternum . . . genuit. 22,1 p. 1157B hinc est et homo ex Deo natus Deo patri in divinitate -is, et Deus ex homine natus virgini matri est in humanitate -is. ARNO REICHERSB. apol. p. 17,30 bonitas ipsorum *(patris et filii)*, spiritus scilicet -is amborum. ALBERT. M. euch. 3,1,8,2 p. 271b,11 quinque sunt, quae faciunt nos Christo -es et unibiles. *al. v. et p. 1205,72.* **2** *philos. et natur.:* GERHOH. glor. 22,1 p. 1157B hoc habet nascentium natura, ut sint gignentibus -ia. ALBERT. M. eth. comm. 209 p. 188,44 (ed. W. Kübel. 1968/72) ista fortitudo *(sc. quae est propter furorem)* est -issima (*cf. p. 1117a,4* φυσικωτάτη) verae fortitudini. phys. 4,1,13 p. 227,28 (ed. P. Hoßfeld. 1987) quando . . . *quiescens* est in continente -i sibi et simili sibi secundum naturam, tunc quiescit. *al.* cael. 2,3,1 p. 143,78 (ed. P. Hoßfeld. 1971) intelligitur . . . genus id, quod est -e secundum idem subiectum *eqs.* anim. 1,2,7 p. 34,44 (ed. C. Stroick. 1968) dicebat . . . *Plato* animas ab initio factas in -bus et in comparibus stellis. veget. 4,58 terra homogenealis et -is . . . commixtioni, quae exigitur ad plantarum originem. 4,134 in herbis minoribus folium est quasi loco rami et est -e stipiti. *al.*

[Sterz/Müller-Glauser]

B *naturae congruens, naturalis – naturgemäß, natürlich:* **1** *in univ.:* **a** *philos.:* ALBERT. M. eth. 1,6,15 p. 102b,3sq. efficitur *delectatio* ex propria et -i operatione proprii et -is (*cf. p.1153a,14* κατὰ φύσιν) habitus non impedita (metaph. 11,2,11 p. 497,77 [ed. B. Geyer. 1964]. summ. theol. I 2,7,1 p. 25,58 [ed. D. Siedler. 1978]). 2,1,8 p. 162b,5 communis . . . haec *(delectatio)* omnibus animalibus est et in hominibus secundum animalitatem -em radicata. metaph. 11,2,11 p. 497,15 (ed. B. Geyer. 1964) est motus actus sibi *(moventi)* essentialiter -is. summ. theol. I 2,7,2 p. 25,77 (ed. D. Siedler. 1978) fruitio erit circa optimam et -issimam operationem. *ibid. al. remissius:* ALBERT. M. eth. 7,1,5capit. de solutione . . . dubitationis -i et vera. **b** *natur.:* ALBERT. M. cael. 2,4,8 p. 194,59 (ed. P. Hoßfeld. 1971) forma gravis sive gravitatis in terra, quae -is est loco tali. nat. loc. 2,1 p. 24,50 (ed. P. Hoßfeld. 1980) quae *(species grani)* illi loco -is est. meteor. 2,3,2 p. 566a,37 circumferentia terrae non ubique est locus -is aquis. veget. 2,134 *animalia venenosa* habentia vapores grossos sibi -es. 4,93 locus conveniens et aer -is plantae. animal. 15,88 omne . . . , quod est in corpore, . . . aut est ex hiis, quae -ia (*cf. p. 724b,24* τῶν κατὰ φύσιν) sunt corpori, aut *eqs.* euch. 3,1,8,1 p. 271a,11 in naturali . . . cibo nihil unitur ei, qui cibatur, nisi quod -e est illi *eqs. ibid. saepe.* **2** *insitus, nativus – von Natur eigen, angeboren:* **a** *philos.:* ALBERT. M. metaph. 1,5,14 p. 88,11 (ed. B. Geyer. 1960) *principia sciendi* sunt in nobis '-ia' (*cf. p.993a,1* σύμφυτος) nobis 'existentia' *eqs. ibid. al. v. et p.1209,69.* **b** *natur.:* ALBERT. M. anim. 2,3,20 p. 128,11 (ed. C. Stroick. 1968) aer . . . quidam connaturaliter tenetur in aure et -is (*p.420a,4* συμφυής) est auris tympano (animal. 19,22 aer -is auri).

II *subst. neutr.:* **A** *quod natura aequale est – das der Natur nach Gleich(artig)e:* ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,1 p. 17,19 (ed. D. Siedler. 1978) propter nostrum materialem intellectum, qui in -bus sibi paulatim lucem colligit et . . . sic tandem ad contuenda clarissima consurgit. **B** *quod naturae proprium est – das zur Natur Gehörige:* ALBERT. M. metaph. 1,5,14 p. 88,15 (ed. B. Geyer. 1960) -ia . . . naturam non derelinquunt.

adv. ***connaturaliter.** **1** *per aequalitatem naturae – in einer Natur:* GERHOH. (?) tract. I 1 (ArchHistDoctrLitt. 32 [40]. 1965. p. 142) patrem in filio, filium in patre coessentialiter et -r . . . katholica . . . confitetur ecclesia. ALBERT. M. euch. 3,1,8,4 p. 273b,21 vocamur ad Christum, ut sic -r et concorporaliter sibi . . . simus uniti. **2** *per modum naturae convenientem – der Natur entsprechend, naturgemäß:* ALBERT. M. cael. hier. 1,2 p. 14a,6 dixerat . . . , quod radius procedens nos reducit in . . . unitatem . . . , et quod hoc fit proportionaliter et -r (*PG 3,121C* συμφυῶς) nobis (summ. theol. I 1,5,1 p. 17,5 [ed. D. Siedler. 1978] '-r n. et proprie'). 15,3 p. 407b,23 per tersionem cinerum *ignis* est 'subito relucens -r et proprie sibi' (somn. 1,2,9 p. 154a,16 p. et -r locus, qui est circa cerebrum, frigidissimus . . . est. *v. et l.49*). eth. 7,1,5 p. 474b,11 oportet . . . -ius huic quaestioni solutionem adhibere. **3** *naturā, naturalitus – von Natur aus:* ALBERT. M. eth. 7,2,4 p. 508a,36 -r (*p.1153b,32* φύσει) omnia in se habent quoddam divinum. metaph. 1,5,14 p. 88,17 (ed. B. Geyer. 1960) cum -r in nobis habeamus potissimam omnium scientiarum de qualibet rerum *eqs. v. et l.28.*

***connaturalitas,** -atis *f.* **1** *aequalitas naturae - Gleichheit der Natur, Gleichartigkeit:* **a** *in univ.:* **α** *theol.:* ALBERT. M. miss. 2,9,2 p. 61b,38 quod . . . dixit *Andreas* 'filium eius unicum', in filio eius notat et generationis processionem et -em divinitatis. **β** *philos.:* ALBERT. M. phys. 4,1,13 p. 227,27 (ed. P. Hoßfeld. 1987) id, quod quiescit, quiescit propter similitudinem et -em continentis se. mot. proc. 2,7 p. 67,72 ipsa suae substantiae compositione oportet, quod habeat *spiritus* cum utrisque *(sc. gravibus et levibus)* hanc -em. summ. theol. II 15,92,3 p. 197a,16 *mulier* non est in eadem -e cum viro secundum speciem, sed in eodem genere tantum. *adde:* ALBERT. M. metaph. 3,1,3 p. 110,29 (ed. B. Geyer. 1960) patet ordo et -s inductarum quaestionum. **γ** *natur.:* ALBERT. M. animal. 15,114 propter -em . . . sanguinis ad sperma accidit, quod *eqs.* 17,21 citrinum in ovis -em habet cum fece vini. 20,37 cum spiritus plus -is habeat cum fumo . . . quam cum lumine. **b** *congruentia, convenientia naturalis – natürliche Beziehung, Übereinstimmung:* ALBERT. M. cael. 2,4,8 p. 194,62 (ed. P. Hoßfeld. 1971) aptitudo naturalis 'ignis est incedere . . . ad horizonta' propter -em, quam habet ad horizontem. anim. 2,3,20capit. (ed. C. Stroick. 1968) qualiter auris -em habeat ad sonum. veget. 5,59 quae *(ligna)* -em (naturalitatem *var. l.*) habebant ad effectum coelestem. nat. anim. 1,8 p. 17,9 -s perspicui ad lucem. euch. 3,1,8,1 p. 271a,9 de . . . cibi ad cibatum unibilitate, quam habet ex -e ad eos, quos cibat. *ibid. al.* **2** *natura(litas) – Natur(gemäßheit), Natürlichkeit:* ALBERT. M. cael. hier. 15,3 p. 407a,16 secundum -em *ignis* . . . , scilicet quod est per se ipsum motus. eth. 2,1,8 p. 161a,28 si *passiones et actus* connaturales sunt vel ad similitudinem -is per consuetudinem redactae. 7,1,6 p. 478a,42 a quibus *(passionibus)* continere difficile est propter -em.

***connaturaliter** *v.* connaturalis.

connatus *v.* connascor, cognatus.

***connavigans,** -antis *m. qui cum aliis navigationem exercet, socius exercitor navis – einer der mit anderen (Handels-)Schiffahrt betreibt:* ALBERT. M. eth. comm. 738 p. 628,48sqq. (ed. W. Kübel. 1987) videtur, quod -ium non sit aliqua amicitia, quia sicut se habent figuli ad invicem, ita -es *eqs.* p. 628,53 uterque -ium quaerit proprium lucrum *eqs.* 761 p. 643,19 quae *(politica amicitia)* fundatur super 'confessionem communicationis' operationum, sicut est '-ium' (*cf. p. 1161b,13* συμπλοϊκαί) et conperegrinantium. eth. 8,3,1 p. 538a,2 de -bus et commilitonibus. *ibid. al.*

***connavigator,** -oris *m. qui cum aliis navigationem exercet, socius exercitor navis – einer der mit anderen (Handels-)Schiffahrt betreibt:* ALBERT. M. eth. 8,3,1 p. 537a,16 communiter consueverunt appellare velut amicos -es (*p. 1159b,28* σύμπλους) et commilitones. p. 537b,6 -es . . . dicimus non quorum utriusque navigatio est, sed quia lucra navigationis ad commune referunt.

***connauta,** -ae *m. socius nauta – Mitseemann, Mitmatrose:* CHART. Brem. 342 p. 384,20 (a. 1269) si spoliator aliquem leserit . . . et hoc per -as probari poterit, emendabit, prout iustum est.

connectio *v.* conexio. **connecto** *v.* conecto.

***connegotiator** (cumn-), -oris *m. negotii particeps – an einem Rechtsgeschäft Beteiligter:* LEX Sal. Merov. 47,1 unusquisque <de> cumnegotiatoribus (cumneguc- *var. l.*) <suis> alter alterum admoneat.

***conneo,** -evi, -ere. *consuere – (zusammen)nähen:* EKKEH. IV. cas. 58 p. 216,2 de cilicio . . . , quo ipsa *(Wiborada)* utebatur, . . . pulvillulum filio suo . . . in abstinentiae diebus utendum -verat.

***connestabilis** *v.* *comestabulus.

***connestabularia, -ius** *v.* *constabul-.

***connexim** *v.* conecto. **connexio** *v.* conexio.

1. *connexitas *v.* *conexitas. **2. connexitas** *v.* convexitas.

connexivus *v.* conexivus. **connexui** *v.* conecto.

1. connexus *v.* conecto. **2. connexus** *v.* convexus.

connibeo *v.* coniveo. **connicio** *v.* conicio.

conniencia *v.* coniventia. **connitor** *v.* conitor.

connivencia, -tia *v.* coniventia. **conniveo** *v.* coniveo.

connixus *v.* conecto. ***connobilis** *v.* *cognobilis.

1. connodo, -are. *complicare – (ineinander) verflechten:* ALBERT. STAD. Troil. 5,289 concutiat interiora dolor, -et digitos tortura *(ex Galfrid. Vinos. poetr. nova 371).*

2. connodo *v.* 1. corrodo.

connomen *v.* cognomen. **connomino** *v.* cognomino.

connosco *v.* cognosco.

***connotatio,** -onis *f. notatio secundaria, consignificatio – Mitbedeutung, -bezeichnung, 'Konnotation' (cf. Hist. Wb. d. Philos. IV. 1976. p.975):* ALBERT. M. sent. 1,14,5 p. 395a,42 si dicitur 'temporalis processio', iterum non addit nisi -em effectus in creatura. summ. theol. I 12,50A p. 386,52sq. (ed. D. Siedler. 1978) quarto *(modo)* -e *notantur distinctiones personarum*, ut in his verbis, mittere, mitti, dare, dari, in quibus per

[Sterz/Müller-Glauser]

-em distinguitur missus a mittente.

***connoto,** -atum, -are. *simul notare, consignificare – zugleich bedeuten, mitbezeichnen:* ALBERT. M. sent. 1,3,4 p. 95[b],14 attributa duplicem habent comparationem, scilicet ad substantiam causae, in qua sunt, et ad effectus, quos -ant (1,14,5 p. 395[b],7 datio ... principaliter effectum -at. summ. theol. I 18,70,2 p. 733[a],11 alius effectus est -tus, cum dicitur: Deus est in omni loco, et cum dicitur: Deus est in omni re. *al.*). cael. hier. 1,1 p. 10[b],25 nomen *Patris* ..., quod signat essentiam, -at personam. praedicam. 4,8 p. 239[a],10 caput et manus -ant id, quod dicitur ad aliquid; principali autem significatione dicunt substantiam. summ. theol. I 13,52 p. 537[a],6 talia nomina *(sc. Dominus, creator)* essentialia sunt et significant divinam essentiam et -ant ... habitudinem superpositionis. *ibid. al.*

subst. **connotatum,** -i *n. quod simul notatum, consignificatum est – Mitbedeutung, -bezeichnung:* ALBERT. M. sent. 1,3,4 p. 95[b],20 aliam comparationem habent *attributa* ad -a, et sic sunt secundum quid ut plura *eqs.* praedicam. 4,9 p. 240[a],23 *manus, caput et similia* non habent relationem nisi in -o in nomine et non in principali significatione. summ. theol. I 3,13,2 p. 42,82sq. (ed. D. Siedler. 1978) licet omnia in Deo idem sint, tamen cum multa sint attributa, -um unius non est -um alterius. 18,70,3 p. 733[a],29 et in significato et in -o haec tria *(sc. ubique, in omni loco, ubicumque)* sunt idem. *ibid. al.*

***connovicius,** -i *m. qui una cum alio novicius est – Mitnovize:* MIRAC. Volq. 11 frater Thomas, fratris Iacobi ... -us olim, modo consenior. *Sterz/Müller-Glauser*

connuba, connubium *sim. v.* conub-.

***connumerabilis,** -e. **1** *qui connumerari, adnumerari potest – (hin)zuzählbar, zusammen-, hinzurechenbar:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. sent. 1,19,12 p. 529[b],22 res non -is essentiae. eth. 1,6,4[capit.] quod felicitas ... per se eligibilis est et nulli bonorum -is. **b** *spectat ad coordinationem comparabilium (cf. l.58sqq.):* ALBERT. M. sent. 1,24,3 p. 612[a],34 quaelibet res -is est alii per hoc, quod unitas est in ipsa. div. nom. 13,21 p. 445,7sqq. (ed. P. Simon. 1972) omne unum -e (*cf. PG 3,980*[C] ἐνάριθμον) est ...; sed Deus non est -is aliis. eth. 1,6,4 p. 89[a],9 totum non est -e partibus. metaph. 12,2,3 p. 561,34 (ed. B. Geyer. 1964) *unitates* primi numeri ... 'collatae sunt omnes' et -es ad invicem. *ibid. al.* **2** *qui eodem numero mensurari potest, commensurabilis – mit derselben Zahl meßbar, kommensurabel: v. l.46.*

***connumeralis,** -e. *qui eodem numero mensurari potest, commensurabilis – mit derselben Zahl meßbar, kommensurabel:* SCHOL. enchir. 3,192 (ed. H. Schmid. 1981. p. 126) quare istae *inaequalitates* commensurales vel -es (connumerabiles *var. l.*) dicantur. *subst. neutr.:* SCHOL. enchir. 3,176 (*ed. cit.* p. 126) quid est commensurale vel -e? ubi maioris minorisque communis quaedam mensura est, utpote II ad IIII, II ad VI *eqs.* (*inde* RUD. TRUD. [?] mus. 2,13).

connumeratio (-cio), -onis *f. script.:* cumn-: *p.1474,1.* cogn-: *l.71.*

1 *computatio – Zusammenrechnung, -zählung:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* CHRON. Ved. p. 684,50 cyclus magnae reversionis per -em fit concurrentium et epactarum *eqs.* **β** *compensatio – Aufrechnung:* CHART. Burgenl. I 248 (a. 1237) ut ... hec -cio et separacio nullis unquam revocari possit temporibus. **b** *philos. et theol.:* **α** *strictius de comprehensione rerum secundum genus comparabilium i. q. coordinatio – Zusammenstellung, -ordnung:* HUGO HONAUG. hom. 3,20,1 (ArchHistDoctrLitt. 35 [43]. 1968. p. 232; c. 1179) -o ... nunquam fit nisi parium et aequalium. 3,20,2 per ... -em filii cum patre, in qua aequalitas revelatur. *ibid. al.* **β** *latius i. q. comparatio, relatio – Verhältnis, Beziehung:* HUMB. Sim. 1,8 p. 113,18 patet illam *(impositionem manus)* pravam ... abusive dici primam, istam vero rectam ... abusive dici secundam, cum nulla *(sic)* substantialiter seu accidentaliter ad invicem habeant -em. **2** *status rerum, qui eodem numero mensurari possunt, commensuratio – Meßbarkeit mit derselben Zahl, Kommensurabilität:* SCHOL. enchir. 3,194 (ed. H. Schmid. 1981. p. 127) insinua, qualiter ceteris inaequalitatibus eadem -o (cogn- *var. l.*) vel commensuratio desit. 3,237 (p. 129) -o et cognatio huiusmodi numerorum. 3,403 (p. 139) -em (cumn- *var. l.*) superparticulares cum duplis non habent.

connumero, -avi, -atum, -are. *script.* cumn-: *l.50. depon.: l.36. struct. c. praep.:* ad: *l.10.17.* cum: *l.26.33. 50.52.* in: *l.12.47.51. al.* inter: *l.41.46.*

I *adnumerare – hinzu-, mitzählen, rechnen zu* (*cf.* GLOSS. I 741,42 St.-S. -tus pizalt): **A** *obi. res:* **1** *gener. (expresse c. sensu computandi: l.10.14.24):* THEODULF. carm. 28,112 his *(fluminibus)* -andus Atax. EPITAPH. var. II 110,8 ad binos annos et menses circiter octo ter senos Februo -ante dies. CHART. archiep. Magd. 246 p. 308,25 (epist. papae) in istis ... centum mansis villa Pecho -bitur. 431 p. 567,16 prediis illis ... quedam bona interiacent et -antur. INNOC. IV. registr. A 30 p. 24,39 duo milia quingentas uncias auri ... -tis quingentis marcis sterlingorum ... discretioni tue ... destinamus. TRAD. Mar. Ratisb. 131 (QuellErörtBayerGesch. I. 1856. p. 217,12) quoddam predium ... altari deputatum ad nostram -amus et recipimus ... perpetuam defensionem. CHART. scrin. Col. B 1190 p. 303,19 mense post terminum indulto minime -to. **2** *philos.:* **a** *in univ.:* HUGO HONAUG. div. 19,7 (ArchHistDoctrLitt. 29 [37]. 1962. p. 150; c. 1180) quae ... conferuntur ad supplementum naturae, -antur naturis. ALBERT. M. eth. comm. 36 p. 33,79 (ed. W. Kübel. 1968/72) *Aristoteles* -at intellectum aliis virtutibus. 38 p. 35,49 *felicitas* magis est 'eligibilis', si -etur (*cf. p.1097[b],17* συναριθμουμένην) etiam 'minimo bonorum' (eth. 1,6,4 p. 89[a],14 *felicitas* -ta cum minimo *[bonorum]* eligibilior est). *al.* **b** *spectat ad coordinationem comparabilium (cf. p.1473,58sqq.):* ALBERT. M. div. nom. 13,21 p. 445,11 (ed. P. Simon. 1972) quicquid -atur alteri, accipit iterationem in natura communi cum illo. p. 445,18 in illis, quae -antur, natura una plurificatur. 13,22 p. 445,51 Deus proprie non potest -ari alicui rei. eth. 1,6,4 p. 89[a],27 minimum ... bonorum ... cum illis *(virtutibus)* -ari non potest, cum omnia in se contineant, sed extrinsecus est. **B** *obi. anim.:* **1** *c. sensu in numerum referendi:* AETHICUS ISTER 49 p. 32,30 pagani ... ipsum magnum eorum magistrum in similitudinem deorum suorum -ti sunt. ALFAN. premn. phys. 1,26 p. 10 siquidem *homo* ... dilexerit ... vitam irrationabilium, his ... -bitur (*PG 40,512*[C] συναριθμηθήσεται). GODEFR. VINDOC. libell. II (MG Lib. Lit. II p. 685,3) ut ... non inter episcopos computetur, sed inter fures et latrones -etur. *refl.:* ARNO REICHERSB. apol. p. 86,14 *Dominus* nobis condescendens vel se nobis -ans in appellatione patris. **2** *c. sensu associandi (interdum expressius i. q. aggregare – bei-, zugesellen, e. g. l.48.54):* LIBER diurn. 70 dignatum censuimus inter clerum huius ... ecclesiae te -ari (*cf.* CONST. Constant. 248 [ed. H. Fuhrmann. 1968] in numero religiosorum clericorum -are). THEODULF. carm. 28,588 coetibus angelicis -andus eris. VITA Chroth. 1 (MGMer. II p. 342,21) quae *(sanctae viduae)* ... cum sanctis omnibus cum-antur. BONIZO ad amic. 5 p. 589,25 in numero sanctorum -are. HEINR. LETT. chron. 14,2 Ugaunenses ... baptizati sunt ... et -ti sunt cum Rigensibus. CHART. Hall. 353 p. 325,31 si in hoc ... consorcio *(sc. corpore innunghe dicto)* comprehendi et -ari voluerit, ... solidos duos dabit. *al. coniungere – miteinbeziehen:* ORTL. chron. 1,17 p. 78,1 fratres ... ac sorores, qui nuper ... obierunt, usque dum tres pro eis tricenarii compleantur, ... -antur.

II *numero coaequare – der Zahl nach angleichen:* AUDRAD. carm. 3,2,21 ut ... praeses ... dolia -et sanctis. EGBERT. fec. rat. 2,545 cui *(Abrahae)* Deus ... promisit ..., quod sobolem ... -aret haren. ALFAN. premn. phys. 4,16 p. 61 natura -vit (*PG 40,612*[B] συνεμέτρησεν) natorum numero pluralitatem mammarum.

III *enumerare – aufzählen, anführen:* WALAHFR. (?) carm. 50,1,38 nomen ... tuum recolit *magistra* plus omnibus unum, perdia quod memorat nocteque -at. VITA Liutg. II 1,40 p. 107,22 cuncta ..., quae apostolus -at (commemoret *var. l.*), gratiarum dona. POETA Saxo 5,6 annua ... gesta ... laeto -are stilo. BURCH. URSB. chron. p. 70,17 ipsi *(Romani)* ... Hainricum primum ... non -ant in katalogo imperatorum. *fort. huc spectat:* WALAHFR. metr. (NArch. 10. 1885. p. 169,13) quam *(regionem)* non -ant metra.

[Müller-Glauser]

IV *numero esse – der Zahl nach sein, 'zählen' (usu pass.):* HELM. chron. 100 p. 198,14 qui *(Slavi)* ad duo milia et quingentos -ti sunt.

V *mensurare – berechnen:* SYLL. Sangall. app. 5,52 geometrica virgo perita -at loca aetheris.

adi. **connumeratus,** -a, -um. **1** *adnumeratus – hinzugezählt, -gerechnet:* ALBERT. M. eth. comm. 38 p. 35,43 (ed. W. Kübel. 1968/72) cum dicit: 'amplius omnium maxime', ostendit, quod *felicitas* sit 'e l i g i b i l e non-connumeratum' ([*cf. p.1097*^{b}*,17* μὴ συναριθμουμένην]. p. 36,23). p. 35,48 quamvis sit eligibile felicitas non-connumerata alii *eqs.* **2** *qui eodem numero mensurari potest, commensurabilis – mit derselben Zahl meßbar, kommensurabel:* SCHOL. enchir. 3,164 (ed. H. Schmid. 1981. p. 125) hae solae habitudines, id est multiplices et superparticulares, -ae ad invicem sunt et commensuratae (*inde* RUD. TRUD. [?] mus. 2,13).

connutrio, -itum, -ire. **1** *una educare – mit-, gemeinsam aufziehen (fere pass. i. q. una adolescere – mitaufwachsen):* **a** *spectat ad homines:* ALBERT. M. eth. comm. 716 p. 613,49 (ed. W. Kübel. 1987) *amicitia* eorum, qui sunt -ti a d i n v i c e m (741 p. 630,17 in 'fratribus' et qui sunt '-ti' [*cf. p.1159*^{b}*,32* ἑταίροις] ad i.). eth. 7,1,8 p. 483^{a},27 aliquando ... tales transmutationes complexionum contingunt propter consuetudinem, quia ... -ti eis, qui in talibus delectari consueverunt *eqs.* **b** *spectat ad res:* ALBERT. M. eth. comm. 114 p. 102,10 (ed. W. Kübel. 1968/72) circa illud, quod 'a puero nobis -itur' (*p.1105*^{a}*,2* συντέθραπται), maxime debet esse habitus (eth. 2,1,8 p. 162^{b},21 ex puero omnibus nobis delectatio -itur et non tristitia). **2** *educare, erudire – auf-, erziehen:* ALBERT. M. eth. 7,1,1 p. 464(bis)^{a},15 Graeci vel Latini, qui disciplinati sunt et -ti regimine dominativo et paterno.

adi. **connutritus,** -a, -um. *una (c. aliis) educatus – mit aufgezogen, gemeinsam aufgewachsen:* VITA Ludow. Pii praef. p. 607,29 qui *(Adhemarus)* ei coaevus et -us est. RUD. TRUD. gest. 5,6 *Theodericus* a puero illis *(fratribus)* -us.

subst. **1. connutritus,** -i *m. qui una (c. aliis) educatus est, sodalis – Mitaufgezogener, (Jugend-)Gefährte:* ALBERT. M. eth. comm. 714 p. 610,87 (ed. W. Kübel. 1987) -i et veri amici. 738 p. 628,60 nec fratres ... nec -i (*cf. p.1159*^{b}*,32* ἑταίροις). eth. 8,1,5 p. 526^{b},22 'amicitia -orum' (*cf. p.1157*^{b}*,23* ἡ ἑταιρική) ad invicem. *al. v. et p.747,8. 827,23.*

2. connutrita, -ae *f. quae una (c. aliis) educata est, sodalis – Mitaufgezogene, (Jugend-)Gefährtin:* HROTSV. Mar. 487 -ae sociaeque coaevae.

***connutritio,** -onis *f. communis educatio, sodalitas – Gemeinsamkeit der Erziehung:* ALBERT. M. eth. 8,3,1 p. 538^{a},5 a fraternitate ... et -e separatis non sunt cum istis *(fratribus et connutritis)* communia.

***connutritivus,** -a, -um. *qui connutritorum est, sodalicius – gemeinsam Aufgewachsenen eigen:* ALBERT. M. eth. comm. 716 p. 613,48 (ed. W. Kübel. 1987) oportet, ... quod in 'eisdem gaudeant', sicut est in '-a amicitia' (*cf. p.1157*^{b}*,23* ἡ ἑταιρική), id est eorum, qui sunt connutriti ad invicem.

cono *v.* conor.

conoides (-oyd-, -oeid-), -is. (κωνοειδής) *coni, metae formam exhibens, turbinatus – kegelförmig:* VITA Agric. 8 p. 189,18 quandiu huius mundi spera -ydes (-eides *var. l.*) volutatur *(de fonte v. notam ed.). v. et p.566,33. ?subst.:* HRABAN. univ. 19,6 p. 517^{C} *cedrus* et -eides vocatur, id est alta rotunditas (*ex Isid. orig. 17,7,34* κῶνος [κωνοειδής *Arev.*]).

conomino *v.* cognomino.

conopeum (can-), -i *n.* (κωνώπιον, κωνωπεών) *script.:* capane-: *p.1476,9.* canap-: *p.1476,9.* canopp-: *p.1476,9.* -pae(um): *p.1476,5.13. metr.:* cănŏpĕ(um): *l.71. rhythm.* -ópeum: *l.72.*

1 *strictius i. q. rete ad arcendos culices aptum – Mückennetz (cf.* GLOSS. I 475,24 St.-S. -um fliagnezzi. 484,8 -o muccaneze. *al.; plerique loci spectant ad Vulg. Iudith 10,19. 13,10. al.):* **a** *proprie:* ALDH. virg. I 57 inclitum ... triumphum teste tyrannico capite et -o reportavit *Iudith.* MILO carm. 3,4,1,366 mixtis pretiosa can-a gemmis. IOH. DIAC. cen. 2,247 detulit ... Bersabeth crines decoros et Iudith -um (can- *var. l.*). ALBERT. animal. 26,12 delicati retia texunt circa lectos, quae can-a dicuntur. **b** *alleg. et in imag.:* HRABAN. univ. 20,43 p. 557^{C} -um ... insidias significat dolosae cogitationis. p. 557^{D} aufert et -um *Iudith*, quia fraudes eius *(Holofernis)* detegit, quibus simplices et incautos implicare contendit. VITA Salomae 25 -aeo ... terreni eius *(diabolici Holofernis)* regni cum omnibus suis in anathema oblivionis traditis ... coelestem Hierosolymam ... adivit *beata Iudith. fort. huc spectat:* CARM. Bur. B 41,20,4 mundi lues ... involuta can-o (o-, canapeo, canoppeo, capaneo *var. l.*) cuncta vorat sicut leo. **2** *latius:* **a** *velamen -Tuch, Behang:* CATAL. thes. Germ. I 135 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1092/1104) qui *(episcopus)* ... tradidit ... tapetia V, -aeum pretiosum, II fustes. **b** *thalamus, lectus (plagulis obductus) – (mit Vorhängen versehene) Schlafstätte:* EPIST. Lang. add. p. 717,15 *(in imag.)* virginitas sine scientia ... nequaquam can-i sponsalis limen ingreditur. **c** *papilio, tentorium – Schattendach, Zelt:* LIBELL. quer. 3 (MGScript. XXX p. 1464,9; a. 1078/80) qui *(papa)* ... iussit eum *(episcopum)* a terra surgere et ante suam praesentiam in can-o sedere.

conops, -is *m.* (κώνωψ) *nom.* -is: *l.21.*

culex – Mücke (*cf.* GLOSS. I 484,8 St.-S. -is chaldaice mucca): DYASC. p. 81^{b} ramus eius *(cypressi)* cum semine domo positus -es vel zincales fugat.

conor, -atus sum, -ari *et* **cono,** -avi, -atum, -are. *script.:* quo-: *l.57. adde* CHRON. Fred. 4,90 p. 166,15. ca-: *l.32. adde* THIETM. chron. 6,85 *(cod 1). form. imperf.* -ebatur: FORM. Augiens. B 2 *(var. l.). struct.: c. nom. c. inf.: l.41. p.1477,43. c. acc.: p.1477,45.48. pendet* ut: *p.1477,57. c. praep.:* ad: *p.1477,18.53.60.* in: *p.1477,66.70.* contra: *p.1477,52.68.*

I *temptare, studere, niti – versuchen, sich bemühen, bestrebt sein (cf.* GLOSS. I 40,21 St.-S. -or [canor *b*] cilem. 94,4 -ari choron. 274,36 -tus est ingan. II 24,28 -ti sunt vlizzun. 176,28 -etur ilet. *al.):* **A** *in bonam vel neutram partem:* **1** *in univ.:* CHRON. Fred. 2,6 *Macedones* semper liberi ... vivere -ti sunt. 4,61 ut *Austrasii* ... ipsum *(Pippinum)* -rint cum Dagobertum facere odiosum. VITA Elig. 2,27 quid necesse est, fratres, quod nobis tantam vexationem -atis (-amini *var. l.*) ingerere? WALAHFR. hort. 438 pueri ... grandia -antes includere corpora *(sc. malorum)* palmis. ANSCAR. mirac. Willeh. 9 (8) quae *(Adsuit)* cum a circumstantibus ... retineri -retur. AGIUS vita Hath. 14 cortinam ... manibus elevare -ta parietem simul amoveri praecepit. DIPL. Arnulfi 141 p. 215,4 monitis libentissime obaudire -ti. TRAD. Salisb. I 1 p. 253,19 curtarum stipendia ... largiter amplificare -tus est *Tito abbas.* THIETM. chron. 7,37 collectis ... cunctis militibus suis *Aethelrad* corpus inimicum exterminare -atur (nitebatur CHRON. Thietm.). VITA Heinr. IV. 7 p. 27,15 imperator ... conquestus est ..., quod *filius* patrem non solum regno, sed et vita privare -etur. STATUT. ord. Teut. p. 69,9 omnes fratres consiliis suis *(sc. medici)* acquiescere -buntur (*theod.* vlîzen). *persaepe. in exordiis librorum, capitulorum sim. ad exprimendam modestiam:* ALDH. virg. I 60 p. 321,8 praeconium pudicitiae subtiliter comere Christo cooperante -bor. VITA Elig. praef. p. 664,22 eius ... vitae cursum ... f e r r e -bor i n p u b l i c u m ([*ex Ven. Fort. vita Radeg. 1* temptamus]. VITA Lamb. Traiect. 1 [MGMer. VI p. 353,16] f. quono in publico). ERMOLD. Ludow. 1,5 Caesaris armigeri -or describere gesta. THIETM. chron. 3,26 certitudinem pietatis almae ... stilo laetus aperire -bor. OTTO FRISING. gest. 2 prol. dum gestorum tuorum magnificentiam prosequi -or. *saepe.* **2** *c. colore quodam:* **a** *sibi proponere, velle – vorhaben, beabsichtigen, wollen:* VITA Wandr. 14 (MGMer. V p. 20,5) tantum erat humilis, ut etiam, se itinere pergere -rit, presole permisso susciperit. TRAD. Patav. 46 latores legum sancxerunt, ut, qui de substantiis ... ecclesiasticis alicuius aliquis -verit commodare, hoc *eqs.* CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,24 quidam ... fratrum de nobili genere abbatem sibi creare -ti sunt dicentes: '*eqs.*' HROTSV. Pafn. 3,10 nec egenis -or dispensare *mammonam.* THIETM. chron. 2,11 ibi ... episcopatum facere -tus *rex* apud Bernardum ... antistitem ..., quamdiu vixit, impetrare non potuit. *al.* **b** *se parare, incipere – sich*

[Müller-Glauser]

anschicken, beginnen: ARBEO Corb. 10 p. 198,6 hii, qui funem tenebant, iam trahere ad damnationem -bantur reum viribus. Emm. 3 p. 30,25 Dei famulus ... intra semet ipsum meditare -tus est (coepit VITA Emm.). WETT. Gall. 30 p. 274,30 praesul ... missarum sollemnia ... agere -tus est. 35 p. 277,20 scrutari ... -ti sunt, sed divino nutu velociter repressi sunt. *al.* **B** *in malam partem (saepe expressius i. q. audere, praesumere – wagen, sich erkühnen, sich erdreisten, e. g. l. 13.18sqq.):* **1** *gener.:* CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,50 quilibet potentiores ... personas sibi consentientes praesumptuosa contentione abbates ordinare -antur. GODESC. SAXO. theol. 21 p. 292,18 ne ... conclusus evidentia quaestionis ... respondere -etur et dicere ... absurde *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,33 qui culpam suam ... non negare, set publice ... se -antur ... defensare. HILDEG. vit. mer. 4,34 omnibus resistere, omnibus repugnare -antur *iniusti. al.* **2** *publ. et iur.:* CAPIT. reg. Franc. 1 praecepimus, ut nullus ad subripiendum in aliquo -retur. LEX Alam. 35,1 filium contumacem ..., ut revellare -etur contra patrem suum (DIPL. Loth. III. 94 eos, qui rebellare -antur). DIPL. Arnulfi 132 p. 198,34 qua *(infidelitate)* contra nos et regnum nostrum est machinare -ta *Hildegardis*. DIPL. Zwent. 18 p. 50,38 quatinus ... neque ullus iudex ... aliquid poenitus ... exigere -etur (DIPL. Arnulfi 163 p. 250,13 [spur.] nullus ... procurator ... ullas publicas redibitiones ... e. -etur). DIPL. Heinr. III. 284 p. 386,21 haeredibus ... contradicentibus et, quod eadem bona hae<reditario a>d se iure devenirent, ... affirmare -antibus. *al. in formula sanctionis:* CONC. Merov. p. 219,16 quod si quispiam post hanc definitionem temerare -verit, placuit eum ... a communione suspendi. FORM. Marculfi 2,6 l. 31 (ed. A. Uddholm. 1962) si quis ... contra hanc aepistolam donacionis ... venire aut ... infrangire -tus fuerit (2,32 eam *[ingenuitatem]* ... infrangere. CHART. Rhen. med. I 58 p. 66,18 infringere. DIPL. Otton. I. 352 p. 485,20. *al.*). TRAD. Frising. 8 p. 35,22 si quis contra ... donationem ... venire -verit (CHART. Rhen. inf. I 11. CHART. Wirt. I 136 p. 160,35. *al. v. et l.32*). DIPL. Loth. I. 139 p. 311,33 (ed. Th. Schieffer. 1966) quod si quispiam ... hoc ... preceptum disrumpere aut violare -verit (DIPL. Arnulfi 105 p. 155,31 ut praesens ... praeceptum nulla ... mutabilitate violetur seu violari -etur. DIPL. Heinr. III. 52 p. 68,10. *al.*). TRAD. Scheftl. 35 ut, si quis ... quocumque malo ingenio inde abstrahere -retur, in die iudicii penam ... subiret. *saepe. cf. l.68sqq.*

II *(ap)petere – an-, erstreben:* BEDA hist. eccl. 5,15 p. 316,10 cum ... nec ... perficere, quod -batur, posset *abbas*. ARBEO Emm. 19 p. 54,9 melius ... mori te adopta quam tantis contumeliis adflictus vivendi studium -beris (habere -eris *var. l.* spatium habere -eris VITA Emm.).

III *niti, tendere – streben:* **A** *strictius:* **1** *adniti, obniti – sich stemmen, drängen:* ARS med. 8 p. 431,17 convenit ventrem sine ullis medicaminibus procurari, moliri, idem luctari vel contra aliquod ponderis -ari. MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 182,24) ad aliena -antem *infirmum* strenue cohibere *custodes*. *adde:* GLOSS. II 231,46 St.-S. -etur uuidarhapet uuirdit *(spectat ad Greg. M. past. 3,34)*. **2** *vires intendere, (e)laborare – sich anstrengen, hinarbeiten (auf):* HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,43 -bant (-bat *var. l.*), ut saltim una manu ad eum *(sc. corpus)* porrigendo perveniret. ACERB. MOR. hist. p. 157,14 qui *(Laudenses, Cremonenses)* ... in tantum ad destructionem -ti sunt, quod *eqs. cf. l.18.* **3** *contendere – eilen (cf. p.1476,34):* HERIG. gest. 44 p. 183,16 viro Dei ... obviam -amini quantocius. VITA Bard. 19 p. 337,8 quas *(volucres)* in sua -ari vidit obsequia. **B** *latius i. q. moliri, agere – vorgehen, (etwas) unternehmen, arbeiten (gegen):* **1** *gener. de machinationibus:* VITA Bard. 17 p. 336,8 iamque *praetor* per se ipsum in episcopum -ari non distulit. **2** *publ. et iur. (cf. l.29sqq.):* DIPL. Loth. III. 52 p. 84,10 si quis ... contra hoc ... -tus fuerit ..., centum libras auri ... componat (61 p. 96,45 c. hoc preceptum. *ibid. al.*). 74 p. 116,1 si quis in contrarium ... -tus fuerit.

subst. **conatum,** -i *n.* **1** *attemptatio, coeptum – Versuch, Unterfangen:* VITA Desid. Cad. 33 p. 590,17 cuius *(Leodeleni prioris)* verba in medio ferme -i (-u *var. l.*) praeveniens Desiderius ... ait: '*eqs.*' ANNAL. Xant. a. 817 Bernhardus filius Pippini regis molitur Italiae tirannidem ...; huius nefandum -um ad nihilum deducitur. **2** *contentio, adnisus – Anstrengung, Bemühung, Eifer:* IONAS BOB. Ioh. praef. p. 326,20 sanctorum ... exempla ... omnibus patefacere omne studio omneque -o ... debemus. ARBEO Corb. prol. p. 188,13 ardorem satiari -i (-us *var. l.*) decrevi. **3** *effectus – Verwirklichung, Erfolg:* FORM. Augiens. A 15 si ... aliquis ... istam traditionem ... distruere temptaverit, nullo modo valeat -um affectus sui obtinere. *cf.* 1. conatus. *Müller-Glauser*

***conostablus** *v.* *comestabulus. **conp-** *v.* comp- *praeter:*

***conphilosophor** (comph-), -ari. *una (c. aliis) philosophari – gemeinsam philosophieren:* ALBERT. M. eth. 9,3,6 p. 598^{a},35 aliqui ... convenantur et aliqui com-antur (*p. 1172^{a},5* συμφιλοσοφοῦσιν).

subst. **conphilosophantes,** -ium *m. communiter philosophantes – gemeinsam Philosophierende:* ALBERT. M. eth. comm. 840 p. 706,54 (ed. W. Kübel. 1987) de amicitia et malorum sicut aleantium et bonorum sicut -ium. eth. 8,3,4 p. 544^{b},41 ἑταίρους ... dicimus ... collegas, comperegrinos, com-es. 9,1,2 p. 562^{a},38 com-es (*syn.* illi, qui in philosophia communicant). p. 562^{b},4 si ... non talis sit datio ..., qualis est sophistarum vel com-ium.

***conphilosophus** (comph-), -i *m. philosophus socius – Mitphilosoph, Philosophenkollege:* THEOD. AMORB. comm. p. 10,17 legitur, ... quia Socrates philosophus ob hoc a discipulis et -is ... veneno interemptus sit, quod *eqs.* ALBERT. M. eth. 2,2,3 p. 173^{b},34 cum esset Pythagoricus philosophus *Milo*, ad quem alii com-i convenissent.

conpulo *v.* copulo. **conqua** *v.* concha.

conquadratus, -a, -um. *quadratus, exaequatus, (ex omni parte) aequabilis – quadratisch, eben-, regelmäßig (gestaltet):* **1** *proprie:* ORAC. Sibyll. (ed. B. Bischoff, Mittelalterl. Stud. I. 1966. p. 152,24; ante 719) veniet ... rex ..., cuius signum -um et conrotundatum erit. **2** *in imag.:* HUCBALD. Leb. 9 p. 886^{B} satagebat ... ille fortis operarius *(sc. episcopus)*, ut circumcisi undique -i fierent atque politi *lapides non materiales (cf. Vulg. Iudith 1,2. I Petr. 2,5. al.).* **3** *alleg.:* HRABAN. cruc. 1,14 p. 205^{D} quo perfecto numero stabilis ... et velut -a iustorum in coelis vita designatur, quia ex omni parte perfecta est *eqs.* **4** *translate i. q. perfectus – vollkommen:* COD. Lauresh. 155^{c} p. 437,28 Heinricum ... elegerunt, virum omni virtutum genere -um.

1. conquaero *v.* conquiro. **2. conquaero(r)** *v.* conqueror.

***conqu(a)esta, -**ae *f. (francog. vet.* conqueste, *prov. vet.* conquesta, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1058^{a}) occupatio, expugnatio – Einnahme, Eroberung:* BURCH. SION. descr. 8,4 p. 73,4 dicit ... Iacobus de Vitriaco ... in libro suo, quem de -questa (*cf.* 6,5 p. 45,22 de -questu) terre sancte composuit. *cf.* *conquista.

conquaestio (-que-), -onis *f.* **1** *acquisitio, possessio – Erwerbung, Besitz:* TRAD. Frising. 156 (a. 792/94) tradidimus ... hereditatem nostram ..., id est cum omni utensilia ... et quicquid habuerimus in -questionibus adquisito lucro et emeliorato. **2** *inquisitio, consultatio – Untersuchung, Beratung:* RATHER. epist. 26 p. 145,1 si de psalmis ... in isto concilio debet esse -questio vel discussio.

***conqu(a)esto,** -avi, -are *et* ***conqu(a)estor,** -ari. *acquirere – erwerben:* CHART. Rhen. med. I 245 p. 301,17 (a. 975) dedi eis *(sc. abbati et congregationi)*, ut id precario -questarer iure, ... ecclesiam. DIPL. Conr. II. 78 p. 102,21 quicquid conquestus Ragimbaldus ... post sui episcopi consecrationem -questavit *eqs.*

***conqu(a)estus,** -us *m. acquisitio – Erwerb(ung):* **1** *de actione:* **a** *in univ.:* CHRON. Ven. Alt. p. 150,22 tribuni ... in -questu concupiscentes, nichil boni facientes. **b** *c. colore quodam i. q. occupatio, expugnatio – Einnahme, Eroberung: v. l.50.* **2** *de statu vel meton.:* **a** *lucrum – Gewinn:* CONC. Karol. 36,14 p. 264,22 multa sunt negotia saecularia ...: turpe lucrum, munera iniusta accipere ..., pro aliquo saeculari -questu (questu *var. l.*) precio aliquem conducere

[Sroder]

(*inde* CAPIT. reg. Franc. 248,13 p. 179,22 [cum quaestu *var. l.*]). **b** *quod acquisitum est, possessio (acquisita) – (hinzuerworbener) Besitz (fere de praediis; de opibus: l.5):* BREV. NOTIT. p. A 3,17 episcopus ... duci dedit de proprio -questu suo in auro et argento solidos mille et conparavit ad eum villam. CHART. Wirt. I 74 p. 83,23 (dipl. Ludow. Pii) propriolum atque omnem -questum suum, quod ipse ... conparavit ..., hoc totum tradere concedimus *eqs.* TRAD. Frising. 550[a] p. 472,34 cum omni conlaboratu et -questu. CHART. Sangall. A 373 p. 347,34 quicquid ... de paternica portione sive de -questu meo seu de -questu Irminhardi ... sit ..., tradimus. VITA Corb. 27 postulans firmitatem sui proprii -questus. DIPL. Otton. III. 299 p. 724,19 omnem hereditatem et -questum Berifredi ... confirmamus. *al. v. et p.1478,63. cf.* 1.*conquisitus, *conquistum.

conquasatus *v.* conquasso.

conquassatio (-cio), -onis *f.* **1** *proprie i. q. concussio, contusio – Prellung, Quetschung, (Stoß-)Verletzung:* TRACT. de chirurg. 45 si ... carnis -o fuerit parva, ossis vero magna. ROGER. SALERN. chirurg. 3,276 (add. M) nota, quod in -bus et percussionibus ... debet fieri flebotomia. **2** *translate i. q. perturbatio, vexatio – Störung, Behelligung:* CHART. Wirt. III 603 (dipl. Frid. II.) ecclesiam ... propter malorum hominum insultus et varias -ciones ... in nostram ... suscepimus protectionem.

***conquassio** *v.* *conquatio.

conquasso, -avi, -atum, -are. *script.* -asa(tus): *l.37.47. depon.: l.70.*

I *proprie:* **A** *gener.:* **1** *concutere, quassare – erschüttern, heftig schütteln:* **a** *obi. res:* ANNAL. Fuld. II a. 881 p. 97,12 terrae motus factus est ..., ita ut aedificiis -tis vasa fictilia ... frangerentur. VOLQUIN. serm. 50 (StudMediev. III 3. 1962. p. 324) si turbo *venerit,* -at *messem. al. per compar.:* ARBEO Corb. 14 concussa cellula et -ta quasi fluctibus medio maris pelagi navicula. *cf. p.1377,48.* **b** *obi. homines:* IOH. VEN. chron. p. 118,12 unus illorum *(homicidarum)* ... a demonio -asatus expiravit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 290,8 papa ... fletu miserabili -tus. *v. et p.1376,31.* **2** *peragitare – verquirlen:* **a** *in formam spumae redigere – (zu Schaum) schlagen:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 8 p. 26,19 VIII albumina ovorum -ta. *v. et p. 684,36.* **b** *quatiendo permiscere – 'verschlagen', schüttelnd vermischen:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382[F] quod ... ex eo *(psyllio)* est frixum et -tum cum oleo ..., est medicina fluxus ventris *eqs.* **3** *concidere, confringere – zerschlagen, zerbrechen:* FORM. Andec. 31 advocare iudecis ..., et ibidem invenirent et ostia sua fracta et portis suas -asatis. HROTSV. Mar. 839 pro cuius *(Domini)* sancta facie decet omnia ... Egypti ... -ari simulacra *(cf. Vulg. Is. 19,1). remissius i. q. laedere – beschädigen:* MIRAC. Winn. 2 (MGMer. V p. 781,6; s. X./XI.[in.]) *vas vitreum* ita fuit -tum, ut pars parti vix adhereret (VITA Winn. 12 [MG Script. XV p. 776,12]). **4** *comminuere – zerkleinern:* **a** *conterere – zerreiben:* THADD. FLORENT. cons. 162,8 recipe ... cinamomi unziam I, gariofilorum unzias II, ponantur -ta primo in libr. I aque rosate. **b** *commanducare – zerbeißen:* AESCULAPIUS 29 p. 46,7 oportet intra os salem tenere et -are et glutire. **5** *comprimere – zerdrücken:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 58,4 ne sua ponderositate -et ova *struthio.* **6** *(in)fricare – (ein)reiben:* THADD. FLORENT. cons. 43,15 antequam coquantur *pisces*, -entur cum sale et aceto. **B** *spec.:* **1** *medic. i. q. concussione laedere – prellen, quetschen, verletzen:* TRACT. de aegr. cur. p. 356,44 accipe ... rutam et tere cum ... egestione bovina et ... parti -te superpone. **2** *techn. i. q. in formam fibrarum (con)tundere – faserig klopfen:* THEOPH. sched. 3,60 p. 261,18 cum lignis in summitate modice -tis.

II *translate:* **A** *inquietare, vexare – bedrücken, behelligen, heimsuchen*: CONC. Merov. p. 169,27 ut deinceps de talibus ante dictae personae non -entur. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 889 p. 117,27 civilia bella circumquaque regiones -antur. DIPL. Conr. III. 252 p. 439,17 (ed. F. Hausmann. 1969) -ta ... et attrita fuerat *ecclesia* (DIPL. Frid. I. 59 p. 100,42 [ed. H. Appelt. 1975]). **B** *evertere, labefacere – in den Grundfesten erschüttern, zum Wanken bringen:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 69,4 redemptoris ... nativitas ... mortis imperium -ans disrupit, confregit. **C** *in dubium vocare, irritum facere – anfechten, ungültig machen:* TRAD. Weiss. 219 (ed. A. Doll. 1979; a. 790) qui contra hanc epistulam venire conaverit aut -are maluerit. LEO III. epist. 9 p. 101,30 ut nullus quilibet homo in posterum -are aut in iudicio promovere praesumeret tam de vulgaria quam etiam de mansis (CHART. Turic. 390 p. 277,10 ne ... inimici concordie hoc factum imposterum per iniquas sugestiones attemptaverint -are. CHART. Aschaff. 60 [ed. M. Thiel. 1986] ut ... huius formula pactionis nulla possit i. p. alterutrius partis ... calumpnia -ari).

subst. **conquassatum,** -i *n. concussio, contusio – Prellung, Quetschung, (Stoß-)Verletzung:* ODO MAGD. herb. 1291 -a iuvat mansum vel ... haustum *origanum* (1907 tussi ... medetur *chamaedrys*, -a i.).

***conquatio** (-assi-), -ere. **1** *proprie i. q. concutere, quassare – erschüttern, heftig schütteln:* ARDO Bened. 23 ita ut ab inferioribus -assientes ... undae in iamiamque ruituram prosilirent domum. **2** *translate i. q. inquietare – bedrükken:* NOTKER. BALB. gest. 1,25 conscientia ⌞cor quatiente⌟ (-ente *O*[1]).

***conquerimonia,** -ae *f. accusatio, querela – (An-)Klage:* CHART. Mog. A II 64 p. 125,15 (ed. P. Acht. 1968; a. 1144) ut omnem -ae controversiam ... sopiremus.

***conquerito(r),** -are *vel* -ari. *queri, lamentari, deplorare – (weh)klagen, sich beklagen, (be)jammern:* MIRAC. Audom. 3 (MGMer. V p. 777,28) minor *puella* maiori sitis ardore fatigatam se esse quaeritabat (-batur *B1a*). ERMOLD. Pipp. 2,91 omnia -ans gemitu pulsabat Olimphum *eremita*. RATHER. epist. 11 p. 62,11 sermone -ans lugubri *scriptor*.

1. conquero *v.* conquiro. **2. conquero** *v.* conqueror.

conqueror (-quir-), -questus sum, -eri *vel rarius* **conquero** (-quir-), -ere. *script.:* cumqu-*: l.44.* -quaer-, -quer-: *p.1481,25. adde* BERNOLD. CONST. chron. a. 1078 p. 435,13. *coni. imperf.* -queretur: *p.1481,27. refl.: l.60.*

I *queri, lamentari, deplorare – (weh)klagen, sich beklagen, (be)jammern (cf.* GLOSS. II 69,14 St.-S. -ta est i. causata est clagota. 87,16 -quiri conplangere chumon. 293,25 -endum zistouvanne ... zapisprehhanne vel zipichlagonne. *saepe):* **A** *subi. homines (natura humana: p.1481,6*; *diabolus: l.62):* IONAS BOB. Columb. 1,9 p. 168,10 coepit ... puerolus sub silenti voce -ere (cumquirere, cumqueri, -quir-, -i *var. l.*), cur in promptu aquam non haberet. ALDH. ad Acirc. 2 p. 64,7 Heliae ... scelera populi ... lamentanti et ... interfectionem vaticinantium -enti (-quir- *var. l.*). ARBEO Corb. 28 cum ... ministri ... in tam celsitudine se fugisse montis -rent. NITH. hist. 2,9 p. 24,12 de tanta calamitate -quirunt. VITA Liutg. I 21 p. 66,1 super eiusdem caecitate ... apud sanctum virum ... -entes. DIPL. Ludow. Inf. 28 p. 139,8 damnum combustionis ... -quirendo (-endo *var. l.*). GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 387,41 criptae ... vilitatem sibi ... displicere -tus *episcopus.* THIETM. chron. 8,5 debilitatem suam membra Christi defleant et hoc capiti -antur suo. WOLFHER. Godeh. I 9 p. 174,37 -o abbatem meum ... ab eadem dignitate ... iniuste depositum. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 316,17 qui *(legati)* ... tot facinorum inmanitates simulatorie -entes. HERM. SANGALL. Wibor. 1,30 p. 186,5 (ed. W. Berschin. 1983) audivit illum *(b. Gallum)* se -i de ecclesiasticarum rerum direptione. PETR. CAS. (?) chron. 3,40 (MGScript. XXXIV p. 418,38) diabolus ... hec audiens cepit -i dicens: '*eqs.*' ARCHIPOETA 4,20,2 de miseria mee paupertatis -or in carmine viris litteratis. *saepe. v. et p.1482,4. in figura etym.:* DIPL. Heinr. II. 256[a] p. 298,47 presul celsitudinem nostram adiit miserabilem -tus querimoniam. **B** *subi. animalia:* CARM. Scot. I 9,1,10 nec -ta canit ... rana. ALBERT. M. animal. 7,70 *anseres* quasi gemunt et -untur de corporum suorum fatigatione.

II *accusare, querelam deferre – anklagen, Klage erheben, Beschwerde führen:* **A** *gener.:* RADBERT. corp. Dom. app. l. 357 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XVI. 1969. p. 156) ut nihil habeat homo, quid -atur de singulis, quae Deus dixit.

[Sroder]

THANGM. Bernw. 18 p. 767,12 episcopi ... aegre admodum archiepiscopi animositatem -ti. ARCHIPOETA 5,15,1 cum ... vellet -i de te coram Deo. ALBERT. M. nat. bon. 178 p. 73,87 (ed. E. Filthaut. 1974) quod ... virgo concepit, naturae nobis usitatae fuit praeiudicium ...; sed hoc praeiudicium ... natura non -itur. *al. expressius i. q. indignari – seinen Unwillen bekunden:* PETR. CAS. (?) chron. 4,28 (MGScript. XXXIV p. 494,2) quo facto *(sc. violatione ecclesiae)* -batur *archiepiscopus* contra ... abbatem et ... episcopum, quod contra canones erga se egissent *eqs.* **B** *publ. et iur.:* **1** *spectat ad iniquitates, iniurias sim.:* ANNAL. Mett. a. 754 p. 47,5 ut reddas *(sc. rex)* ... omnia, unde populus Romanus de tua iniquitate -itur (-quir *-var. l.*). DIPL. Otton. I. 26 episcopus ... -ens nobis suum episcopium ... depraedatione Saracenorum ... esse desolatum. EPIST. Teg. I 106 p. 109,30 paternitati vestrę -imur, quia ... in ... ignotę potestatis dominium ... traditi fuimus. DIPL. Heinr. III. 243 p. 325,13 episcopus ... -tus est ... nostrę excellentię in synodo ..., quod abbas ... denegaret sibi episcopalem potestatem. DIPL. Heinr. IV. 99 p. 131,5 quisquis ... advocatus fuisset ..., non haberet potestatem locum destruendi ..., quod si facere temptasset, liceret ab abbatissa -i ad papam. 473 p. 643,19 qualiter ... abbas ... clementiam nostram ... adiit ... -endo (-quir- *var. l.*) exponens, exponendo -ens (-quir- *var. l.*) calamitates. DIPL. Loth. III. 7 oppressionem fratrum ... vestrę -querimus paternitati. TRAD. Salisb. I 194b cepit *comes* ... molestus esse in tantum, ut Ratispone regno publice -queretur super hoc. OTTO FRISING. gest. 1,1 p. 13,15 omnibus advenientibus iniurias sibi a Romana aecclesia irrogatas affectuose -itur *princeps. saepe.* **2** *spectat ad possessiones vindicandas (huc spectare possunt et exempla infra allata, e. g. p.1486,4):* DIPL. Richenzae 2 p. 229,15 -tus est ... abbas ... una cum ... advocato ... de terra *eqs.* CHART. Bund. 441 p. 341,17 allodia, de quibus -batur episcopus. CHART. Stir. IV 390 Hertnido pincerna ... super prediis ... -ente. *al.* **3** *spectat ad vectigalia, res pecuniarias sim.:* DIPL. Frid. I. 137 p. 231,7 (ed. H. Appelt. 1975) cum ... fratres cum ipsorum advocato ... coram nobis -rentur, quod ... Egbertus quorundam novalium iusticiam, censum, decimas ... invasisset. CHART. episc. Spir. 184 p. 190,27 (dipl. Heinr. [VII.]) -ens *creditor* ipsum *(debitorem)* contumacialiter et violenter ... pecunię ... solucionem neglexisse. CHART. Tirol. notar. I 249 Nigra, uxor Vastenati, iuravit dicere veritatem de eo, quod -itur de ipso ... petendo ab eo dotem suam *eqs.* 609b quod non probabunt soluccionem huius debiti ... et quod non erunt -ti pape vel imperatori *(in eadem formula:* 612a. *ibid. al. [v. ind.]; de re cf. ed. p. CIII).*

subst. **conquerens,** -entis *m.* **1** *lamentator – (Weh-)Klagender:* RATHER. concl. 40 l. 167 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 6) inter mille ..., facinus qui quasi videntur agnoscere, -ium atque dicentium: *'eqs.'* **2** *qui accusat, querelam defert – einer der Klage erhebt, Beschwerde einlegt:* DIPL. Frid. I. 367 p. 222,31 (ed. H. Appelt. 1979) si quis adversus aliquem Ianuensem ... querimoniam fecerit, non teneatur Ianuensis ... -i facere rationem nisi ante Ianuenses iudices *eqs.* (CHART. Tirol. notar. I 368 ut *iudices* faciant r. integre omnibus -bus ad voluntatem ... potestatis). 774 p. 330,12 (ed. H. Appelt. 1985) iudex -i iusticiam faciat (CONST. Melf. 1,46 [ed. H. Conrad et al. 1973] hoc ... ut expressim volumus contineri, ut ... unicuique -i iustitiam faciant *iustitiarii eqs.*). CONST. Melf. 1,44 (ed. H. Conrad et al. 1973) defectus ... in camerariis ... tunc esse videntur, ... cum post duos menses ... nec -bus in rationibus suis satisfaciunt. *al.*

***conquerulor,** -ari. *questus proferre – Klage führen:* CHART. Westph. VI 426 (a. 1244) abbatissa totusque ... conventus ... fusis lacrimis -ando instanter a nobis petiverunt, ut *eqs.*

conquesitio *v.* conquisitio. ***conquesitus** *v.* 1.*conquisitus.

***conquesta** *v.* *conqu(a)esta.

1. conquestio, -onis *f.* **1** *querimonia, lamentatio – das (Weh-)Klagen, Jammern:* CONC. Rem. 49 (MGScript. III p. 683,56; a. 991) cumque causa ... iam non in defensione, sed maxime in -e versaretur. RICHER. REM. hist. 4,73in. presbiter, eo quod communione privatus esset, regum pedibus provolutus multa -e querebatur (*cf.* CONC. Rem. 55 [MGScript. III p. 685,45] conqueritur) communioni petens restitui. OTTO FRISING. gest. 2,24 capit. p. 100,22 de miserabili -e Terdonensium. *al. expressius de oratione lamentabili:* RICHER. REM. hist. 1,11med. qua -e alios ad benivolentiam traxit, alios ... ad lacrimas impulit *Ingo homicida.* **2** *accusatio, querela – (An-)Klage, Beschwerde:* OTTO FRISING. gest. 1,68 p. 97,22 contra quos *(Traiectenses)* utpote adversus Romanum principem agentes maiestatis reos ... acerba rex usus -e. GERHOH. tract. p. 337,16 pactum illud, de quo est quaestio et -o (VITA Eberh. Salisb. I 8 p. 81,41 in tanta partium caligine, questione et -e). CHART. Babenb. 435 p. 303,4 sua nobis -e memorarunt ... episcopus ... et successor ipsius ..., quod ... ecclesia ... offensa fuerit. CHART. Eichsf. 580 sua nobis ... abbas ... -e monstravit, quod Albertus ... iniuriatur eidem. *al. v. et p. 1162,50. expressius i. q. oratio accusatoria – Anklagerede:* RICHER. REM. hist. 4,73ex. obiectionibus ... et responsionibus, -bus atque orationibus ... repletus *liber Gerberti.*

2. conquestio *v.* conquaestio.

***conquestivus,** -a -um. *querelas exprimens – anklagend, Beschwerde-:* EKKEH. IV. cas. 69 quibus *(propinquis)* ille *(Victor)* versus et epistolas, quibus se imperio innotescerent, -as dabat. CONR. MUR. summ. p. 162,22 (ed. W. Kronbichler. 1968) sunt verba ... conventionalia, -a, conclusiva.

1. *conquestor, -oris *m.* (conqueri) *qui querelam defert – einer der Klage erhebt:* CHART. scrin. Col. B 1172 (a. 1259) quod fratres ... de quadam strata ... tres solidos ... persolvent, donec sive a burgravio ... vel a quocumque -e fuerit inpetita et ablata.

2. *conquesto(r) *v.* *conquaesto(r).

1. conquestus, -us *m. (?n.: l.49)* **1** *querimonia, lamentatio – das (Weh-)Klagen, Jammern:* HEIRIC. Germ. I 3,27 anxius incertis opplet -bus urbem *fur.* CONST. I 6 p. 14,20 rex Luduuuicus ... satis lacrimosi -us protulit querimoniam. NIVARD. Ysengr. 1,477 desine -u. ODO MAGDEB. Ern. 8,310 (ed. B. Gansweidt. 1989) cuius *(Nicolai)* Mirrea perenni -u sibi subreptos testatur honores. **2** *accusatio, querela – (An-)Klage, Beschwerde:* CHART. Sangall. A 426 p. 45,28 (a. 854) ut, si quid ... ex parte monasterii malli vel -us ad ipsum *(Notgerum)* haberetur, funditus ex nostra parte omitteretur. DIPL. Otton. II. 287 p. 334,39 ea, quę contra ecclesiam Dei aguntur per -us. PETR. CAS. (?) chron. 4,78 (MGScript. XXXIV p. 543,12) licet coepiscoporum religiositas -um contra monachos fecerint. LIGURINUS 6,317 (MG Script. rer. Germ. LXIII. 1987) vestras iustis -bus aures pellere non timeo. CHART. Pomm. B II 873 in -u, quod ... prior ... contra Iohannem plebanum ... super gravamine ... impetravit.

2. *conquestus *v.* *conquaestus.

conquiesco, -evi, -ere. *script.* cun-: *p.1483,2.*

I *proprie i. q. quiescere, quietum esse – ruhen, ruhig sein:* **A** *strictius:* **1** *subi. homines:* **a** *dormire – schlafen:* OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,10 imperator ... nocte illa -vit. **b** *?conticescere – ?verstummen: p.1483,27.* **2** *subi. res i. q. tranquillum fieri – still werden:* RUD. FULD. Leob. 14 tonitrua -unt. **B** *latius:* **1** *pacem agere, placidum esse – friedfertig sein, sich ruhig verhalten:* GREG. CAT. chron. II p. 229,1 armatam manum ... hic *(abbas)* -ere ... fecit. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 9,29 ut ... sub eius principatu gens vivens humiliter silendo -at. **2** *acquiescere – zur Ruhe kommen:* ANNAL. Einh. a. 769 Aquitania provincia ... remanentibus in ea ... belli reliquiis -ere non potuit.

II *translate:* **A** *desinere – aufhören:* **1** *subi. homines:* **a** *desistere – ablassen:* BERTH. WERD. narr. 5 iniuriarum *(sic)* cum illo agere -unt. **b** *abstinere – Abstand nehmen:* CHART. Xant. 114 (epist. papae a. 1234) quatinus ... a similibus -ant. *v. et vol. I. p. 163,21.* **2** *subi. res i. q. finem habere – ein Ende nehmen,'ruhen':* **a** *sedari, residere – beigelegt werden, sich legen:* CONC. Merov. p. 147,16 quatenus ... simultas ecclesiae ... -at. BONIF. epist. 27 p. 48,22 donec

[Sroder]

rebelliones ... -verint. AGNELL. lib. pont. 96 p. 340,39 donec furor populi cun-ret. OTTO FRISING. gest. 2,19 p. 121,33 iuvenilium irrationabilis impetus animorum -vit. CHART. Otterb. 31 p. 25,36 ut omnis inter partes dissensio penitus -at. *al.* **b** *subsistere – zum Stillstand kommen:* VISIO Godesc. A 63,2 (ed. E. Assmann. 1979) infirmitate ... non -ente. **c** *aboleri, tolli – wegfallen, erlöschen:* LEG. Burgund. const. I 17,3 pro homine ... occiso XX ... solidi inferantur et omnis r e p e t i t i o -at (LEG. Burgund. Rom. 23,1. *al.*). CHART. Basil. C I 423 p. 312,1 nobis ... defunctis dicti census s o l u t i o ... -et (CHART. Bern. II 573 s. ... bladi ... -et. *al.*). CHART. Turg. III 519 p. 329,24 quotiens necessitas ... vel alia ratio ... causam inducunt, huiusmodi prohibitio -it (congruescit *ed.*). **B** *contentum esse, assentire – sich zufrieden geben, zustimmen:* ODBERT. Frid. 7 p. 346,20 cui *(regi)* omnes, dum ad hoc -rent (conquinescerent *1*) ..., tale dederunt responsum.

***conquiete** *adv. quiete, pacate – in Ruhe, friedlich:* CHART. Col. I 117 (a. 1151/53) recte et -e tunc ordo temporum digeritur, quando *eqs*. CHART. Bund. 946 p. 381,23 quod -e possederint eandem scippinam.

conquil(l)ium, -us *v.* conchylium.

conquinisco, -quexi, -ere. *script.:* -nes-: *l.41. ?*-nisium: *l.26. metr.* -quĭn-: *l.41.*

1 *proprie:* **a** *intrans.:* **α** *inclinari, se demittere – sich (ver)neigen, sich nieder-, verbeugen (cf.* GLOSS. III 679,62 St.-S. -quinisium *[i. e. -o ed. in nota]* nigo. IV 26,1. *al.):* NOTKER. BALB. gest. 1,14 ille *(episcopus)* ... -ens (conquiescens *var. l.*) et invictam dexteram *regis* complexus deosculans ... respondit: *'eqs.'* RADOIN. Pard. 10 (ASBoll. Mai. VI p. 369F) solotenus -entes et ... genas madefacientes ... has voces ... emittebant. CHRON. Ebersb. I p. 14,16 contra beati Sebastiani altare -ens ait *Oudalricus: 'eqs.' c. sensu venerandi:* HROTSV. Dulc. 1,6 -ant idolis, qui velint incurrere iram celsitonantis. Sap. 5,17 -e turificando ... Dianae. **β** *collabi, curvari – in sich zusammensinken, sich krümmen:* ROD. GLAB. hist. 4,13 p. 102,27 alii ... ori temptantes imponere *cibos*, sed -endo deficiebant. 5,8 p. 120,9 in strato -ens ita contractus menbris ... hicterica passione, ut non erigere m e m e t ... valerem. CHRON. Median. 12 p. 214B fragor ... insonuit, qui eos a statu suo super pavimentum -ere coegit. **γ** *decumbere – sich ducken, 'kuschen':* HUCBALD. carm. 2,131 -e (-nesce *var. l.*), canis conpingens crimina calvis *eqs.* **b** *trans. i. q. applicare – anlehnen:* SYRUS Maiol. 3,3 (MGScript. IV p. 652b,51) ut ad rupem caput -quexit *(cod. 1*, convexit *ed., cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p.321).* **2** *translate i. q. propensum esse – geneigt sein, beistimmen:* SIMON. SITH. gest. praef. p. 635,34 quamquam impotens, tamen ... in hoc favens -o. *v. et l.16.*

adi. **conquiniscens,** -entis. *(duobus sonis) descendens – (in zwei Tönen) absteigend :* COMM. microl. 68 (Musicologica Medii Aevi I. 1987. p. 153; c. 1070/1100) ut 'centesimum' ...; alia medietas, id est 'simum', tres habet voces, unam in 'si', duas in 'mum', quae -em, id est inclinativam, resultat.

conquiro (-quęr-, -quer-), -quisi(v)i (-quaes-, -ques-), -quisitum (-ques-, -stum), -ere. *script.:* cumqu-*: p.1486,16. perf.* -bit: *p.1484,44. form.: perf.* -quisi: *p.1484,60. depon.: p.1484,31. 1486,4.26.*

I *acquirere, (sibi) comparare, accipere – erwerben, (sich) beschaffen, bekommen (cf.* GLOSS. II 78,3 St.-S. -tę geuuunnan. *al.):* **A** *gener.:* **1** *obi. res corpor.:* **a** *in univ.:* LEX Alam. 2,1 ut (ad *var. l.*) victualem necessitatem -endam. AEDILV. carm. 10,12 suis quaestum -ere palmis ... cupidus *Cuicuinus*. POETA Saxo 4,341 qui *(natus)* ... labore patris bona -ta quietus sumeret. DIPL. Otton. II. 15 p. 23,21 quicquid ... saginare vel venatu -ere homines ... potuerint. HILDEG. vit. mer. 4,45 quod dicunt *homines* se pro instanti necessitate non habita -ere et -ta pro superventura necessitate non dispergere. *al. v. et vol. I. p.237,43.* **b** *c. colore quodam:* **α** *arripere, usurpare – sich aneignen, an sich bringen:* CAPIT. reg. Franc. 297,14 p. 438,11 quia rex et largus debet esse et non, quod largitur, de iniustitia vel iniquitate debet -ere. BRUNO MAGD. bell. 116 pecuniam, quantam poterant more Romano -ere, secum detulerunt *apostolici legati.* BERTH. RATISB. serm. exc. (SBWien 147/V. 1904. p. 14,4) opera Iudeorum sunt ... iniuste res -ere. *al.* **β** *adire – aufsuchen:* HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,1 cumque ... Bonefatius ... inlustram sancti Petri aecclesiam -bat. **γ** *condere – erschaffen, errichten:* CAPIT. reg. Franc. 297,15 p. 441,6 cum nostris *(sc. episcoporum)* parentibus, id est cum apostolis, Christus rex regum regnum suum, id est ecclesiam, -vit, ampliavit et rexit, et ... quotidie adquirit, auget atque gubernat. **2** *obi. res incorpor.:* **a** *adipisci, assequi – erlangen, gewinnen:* LEG. Wisig. 1,2,6 p. 42,21 bonus princeps ... dum r e g n u m terre relinquid et celeste -it (ALDH. carm. eccl. 3,31 alta supernorum -ens regna polorum. virg. II 755). 2,1,6 p. 49,1 solet contingere, ut plus commodi de aliena salute -at, quam de propria utilitate quisque percipiat (*cf.* ADALB. MAGD. chron. a. 953 p. 167,21 licet ... plus incommodi quam utilitatis sibi -ierit). BEDA hist. eccl. 3,17 p. 161,8 plures sibi suisque langorum remedia -iere. TRAD. Frising. 144 p. 149,26 qui sibi cum terrenis et caducis -it caelestia et inmobilia aeterna premia (*cf.* CHART. Sangall. A 491 ut terrenis facultatibus mercarer aeternas et bonis transitoriis mansura -rem). VITA Goar. 3 magis tenebras ... -quęrebant (-bant, adquirebant *var. l.*) quam lucem. TRAD. Frising. 595 femina ... cogitabat, ut aliquam v e n i a m apud pio Domino -ere ... potuisset delictorum (HROTSV. Theoph. 241 veniae ... munus *al.*). *al. v. et vol. I. p. 592,4.* **b** *colligere – (ein)sammeln:* HRABAN. epist. 34 p. 468,14 multiplex odor hinc et inde -tus. GUIDO ARET. microl. prol. 41 de ... musicis argumentis, quae ... per varia tempora -vi. *al.* **3** *obi. homines:* **a** *fidei lucrifacere – für den Glauben gewinnen:* VITA Amand. 17 (MGMer. V p. 441,22) nationes quam plures ... se *(sc. virum Dei)* posse -i (-ere *var. l.*) fatebantur *Dado et Eligius.* **b** *de liberis i. q. gignere – 'bekommen':* CHART. Francof. 378 (a. 1276) post mortem ... amborum ad eorum liberos simul -tos ... bona ... devolventur *eqs.* **B** *publ. et iur.:* **1** *obi. res corpor.:* **a** *de territoriis, bonis, possessionibus sim.:* LEG. Burgund. const. I 14,6 quod ex matris bonis ... aut ex suo potuerit labore -ere *puella*. CHART. Rhen. med. I 6 p. 6,44 vineas quantascunque super Mosellam habeo de quibuslibet a tracto -quesitas. EDICT. Roth. 375 si gastaldius ... aliquid per gairethinx, id est d o n a t i o n e m ..., -quesierit (DIPL. Heinr. IV. 252 p. 321,4 [spur.] in his, que ... de ... fidelium ... donatione -turi essent *canonici. v. et l.49.58*). LEG. Wisig. 2,1,6 p. 51,10 ad filios vel heredes eius, qui -sibit, ... omnis eadem conquisitio pertinebit. 3,1,9 de rebus ... quibuscumque iustis profligationibus -tis. 4,2,6 equitas portionis de illis rebus erit, que mortuus -sisse cognoscitur. *al.* FORM. Marculfi 1,31 (ed. A. Uddholm. 1962) quod per vindicionis, cessionis, donacionis commutacionesque titulum ... est -quesitum (-tum *var. l.*). DIPL. Merov. I 95 p. 85,35 quicquid ... viri Dei ad nostro monasterio -quesierint. LEX Baiuv. 17,2 p. 448,8 iuret ..., ut ipsum agrum cum pretio valente nec cum duplo ... -ere (-quer- *var. l.*) potui (-uit *var. l.*), et donet, ubi habet ... agrum *(item de emptione:* CHART. scrin. Col. A I p. 22,19 locum inter me et Fridericum iacentem ... thesauro meo -vi. DIPL. Frid. I. 59 p. 102,13 [ed. H. Appelt. 1975] quascumque possessiones ... archiepiscopus data pecunia ęcclesię -vit. CHART. Wirt. II 330 p. 50,30 si quas res -ierint in posterum ratione donationis, emptionis vel concambii. *al.).* CHART. Sangall. A 114 res meas, quas ... -si aut in antea -ere possum. TRAD. Weiss. 100 l. 25sq. (ed. A. Doll. 1979) omnia, quicquid -ere potui aut -questum visus sum habere. CONC. Karol. app. 9 p. 849,2 scimus te *(sc. archiepiscopum)* canonice et legibus ... monasterium habere -tum *(cf.* TRAD. Ratisb. 179 quod legitima ratione ... in proprium -ierat. DIPL. Heinr. III. 337 cum omnibus ... possessionibus ... iuste -tis ac iuste -endis. *al. v. et l.70).* DIPL. Karoli III. 83 p. 134,39 res, quas ... per instrumenta cartarum -ierunt. 171 p. 277,26 de cunctis, qua *(A)* ... quolibet modo -istum habent vel inantea -ierint. CHART. Steph. Wirz. 213 p. 223,15 bona iusto acquisitionis titulo predicte domui -ta. *persaepe. v. et p. 826,44. 1136,33.* **b** *de pecunia, reditibus sim.:* LEG. Wisig. 2,1,26 p. 73,20 ut, qui pro causis alienis va-

[Sroder]

dunt, decimum ... solidum pro labore suo -ant. CHART. Alsat. B 462 p. 294,3 (ed. A. Bruckner. 1949; dipl. Ludow. Pii) quicquid ... de querimoniis -tum vel publicatum fuerit, duae partes abbatem, tertia advocatum respiciat. DIPL. Otton. I. 426 ut ... fratres arbitrium habeant advocatum, quemcumque voluerint, eligendi, qui bannum de villis ... -at. *exigere – erheben:* CHART. Carniol. II 162 p. 125,34 (a. 1249) monasterium redditibus ducentarum marcarum dotamus, quos ... redditus ipsi infra quinquenium -ere pollicemur *eqs.* **c** *de charta:* FORM. Ratisb. I 3 p. 464,4 cartam ..., <quam prop>ter ipsa mancipia ... -sisset. **2** *obi. res incorpor.:* CONC. Karol. 16A,9 hi, qui in aecclesia l i b e r t a t e m -bant (CAPIT. reg. Franc. 39,7 per praeceptum regis l. suam -at). **3** *obi. homines:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 12,2,13 p. 419,8 si qua ... m a n c i p i a ... ab illis *(Hebraeis)* quolibet titulo iustissime -ta sunt (CAPIT. reg. Franc. 65,15). BREV. notit. p. A 19,16 quesitio Ilbungi fabri, qualiter Socco eum -verit in servum (*cf.* LEX Frision. 11,2 -at *dominus* eum *[litum]* sibi ad servitutem. CAPIT. reg. Franc. 102,14 nullus in eorum *[vicariorum]* iudicio aliquis in servitio hominem -at). *al.* **b** *conciliare, (sibi) obligare – an sich binden, (sich) verpflichten:* CHART. Argent. I 52 p. 45,12 (post 1007) Adalbertus advocatus ... Voccozonem sibi ad militem -ens dederat illi predicta in beneficium. CONR. Fab. Gall. 19 p. 50,6 (ed. Ch. Gschwind-Gisiger. 1989) quia fratrem ... ducentis marcis argenti in vasallum -vit. REGISTR. Mog. p. 5,2 filios Emerchonis ... obsequio suo -vit *archiepiscopus.* **c** *eximere – freikaufen:* TRAD. Frising. 450 p. 385,29 (a. 821) coepit *Tenil* ... consiliare, qualiter ... amicam suam ... -ere a domno ... episcopo simul cum filio potuisset. **d** *apprehendere – ergreifen (ni spectat ad p. 1486,18sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 73,10 de illis hominibus, qui parentes eorum ... occidunt, ut per illos *(comites)* non fiant -ti. **C** *milit.:* **1** *obi. res corpor.:* **a** *occupare, expugnare – einnehmen, erobern:* ANNAL. Alam. a. 762 (Scrin. Friburg. I. 1971) rex Pipinus ... Bituricam -vit. a. 774 Paueia civitas -quesita. 789 Karolus rex ... perrexit in Sclavos ... et -vit ipsam patriam cum ipso rege. ANNAL. regni Franc. a. 767 multas roccas et speluncas -vit (-ques-, -quaes- *var. l.*) *Pippinus.* ANNAL. Iuv. III a. 772 Karolus ... -quesivit Erespurc. CHART. Rhen. inf. II 708 si munitiones ecclesie nostre ... fuerint expugnate vel alio modo -te *eqs. al.* *in ludo:* RHYTHMIMACH. 10,10 (SBHeidelb. Suppl. 5. 1986. p. 407; c. 1100) qui tendit ad victoriam, sciat adversarii pyramidem sibi esse -endam. **b** *capere – erbeuten:* ANNAL. regni Franc. a. 775 p. 42,15 praedam multam -vit *rex* super Westfalaos. *fort. add.:* LEG. Wisig. 4,2,16 quod ... maritus ... in expeditione publica -vit. **2** *obi. res incorpor. i. q. patrare – erringen:* OTTO FRISING. gest. p. 5,2 (epist. Frid. I. imp.) cum maxima victoria ..., qualem cum mille octingentis militibus -tam prius numquam audivimus. **3** *obi. homines:* **a** *subigere, in deditionem recipere – unterwerfen, sich untertan machen:* ANNAL. regni Franc. a. 786 multos Brittones -quesierunt (-quaes- *var. l.*) *Franci* una cum castellis. ANNAL. Alam. a. 785 (Scrin. Friburg. I. 1971) rex Karolus ... Saxones in pace -vit. ANNAL. Mett. a. 744 p. 36,20 absque ullius belli discrimine ... -vit (CHRON. Fred. cont. 27 adquisivit) *Karlomannus Saxones.* ABBO SANGERM. serm. 6,11 (ed. U. Önnerfors. 1985) Romani ... vincebant et -bant omnes gentes. *al. v. et l. 37.* **b** *conducere – anwerben:* LEO MARS. chron. 3,15 (MGScript. XXXIV p. 377,19) ad milites -endos. ANNAL. Worm. a. 1255 dederunt Iudei ... centum et quinquaginta libras Hall. ad -endos soldarios.

II *quaerere, investigare – suchen:* **A** *gener.:* **1** *obi. res (seq. inf.: l. 68):* **a** *in univ.:* PASS. Quir. Teg. 1 ceperunt corpora sanctorum per carceres et sepulturas -ere *eqs.* GUIDO ARET. microl. 8,23 quantum in diversis rebus similitudo -itur, tantum ipsa diversitas ... minuitur. **b** *rogare – ersuchen:* EPIST. Wisig. 13 p. 681,5 viam aperire -queritis. **c** *implorare – erbitten:* LEX Alam. 35,2 si ... per servitio hoc ad pedis regis -vit (-quesierit, -quaesivit *var. l.*) *ille, qui rebellavit.* **2** *obi. homines c. sensu appetendi:* HROTSV. gest. 73 hanc *(amicam)* non in proprio voluit -ere regno. PURCH. Witig. 119 hunc *(sponsum)* ego -ens has cepi promere voces. *v. et vol. I. p. 979,70.* **B** *iur.:* **1** *obi. res:* **a** *vindicare – Anspruch erheben:* CONC. Karol. 30 p. 232,22 veniat advocatus ... et -atur ad ipsa casa Dei, quicquid legitime ... -i potest. TRAD. Ratisb. 190 p. 142,31 ut ... omnia ... in ius aecclesie dimitteret et numquam postea vel minimam partem inde -quereret. *al.* *fort. add.:* LEX Alam. 89,2 cui est proprietas, ipse -at (-querat, -queret *var. l.*). **b** *de causa agenda i. q. intendere – anstrengen:* CAPIT. reg. Franc. 40,15 ut nullus ebrius suam causam in mallo possit -ere. **2** *obi. homines i. q. arcessere – herbeiholen, hinzuziehen:* DIPL. Otton. II. 287 p. 334,38 liceat ... abbatem qualemcumque voluerit advocatum -ere.

III *perquirere – (er-, be)fragen:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* IONAS BOB. Columb. 1,15 p. 178,20 cum ... omnes inter se -quererent (cumquirerent *var. l.*), qui abstulisset *tegumenta manuum.* ARBEO Corb. 41 p. 229,4 coepi inter memet ipsum -ere, quid ... agere debuissem. *al.* **2** *iur. i. q. (lege) interrogare – verhören:* CAPIT. reg. Franc. 94,12 ut nullus comis ... presumat alicui homini sua testimonia tollere ..., nisi permittantur ei ipsa testimonia habere, qui eas potest -ere atque rogare. **B** *latius i. q. consulere, disputare – beraten, erörtern:* STEPH. EDD. Wilfr. 10 p. 203,4 abbates et presbiteri ... convenientes ... de paschali ratione -bant, quid esset rectissimum. REGINO chron. a. 450 in quo *(carcere)* cum ipsa Philosophia miris disputationum argumentis -itur *Boethius.* THANGM. Bernw. 22 p. 768,50 sanctum concilium secessum petit, ut secretius inter se de his -ant.

IV *facere – durchführen, anstellen (in figura etym.):* DIPL. Otton. II. 287 p. 335,1 qui *(advocatus)* ... quisitiones -ere <a>ut diffinire queat de his rebus, que *eqs.*

adi. **1. conquirens,** -entis. *ad acquisitionem pertinens – zum Erwerb gehörig:* ALBERT. M. bon. 328 p. 182,41 haec tria *(hereditas, negotiatio, artificium manus)* sunt -ia, duo autem *(gubernatio, conservatio)* conservantia sunt.

2. conquisitus, -a, -um. *acquisitus, quaesitus – erworben, 'gesucht' (cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 598):* CHART. ord. Teut. (Hass.) 56 p. 55,30 (a. 1236) cum omni iure et proventibus ... -is et non -is, quod vulgo dicitur gesůht et ungesůht.

subst. **conquisitum,** -i *n.* *acquisitio – Erwerb(ung):* **1** *de actione:* CHART. Bund. 17 p. 21,17 (a. 765) de proprietate de qualicunque tractu vel -o (-quesito *var. l.*). **2** *de statu vel meton. i. quod acquisitum est, possessio (acquisita) – (hinzuerworbener) Besitz:* CHART. Sangall. A 60 p. 60,16 (a. 770/74) quicquid ... visi sumus habere tam de paternico quam de -quesito (*cf.* COD. Lauresh. 502 tam de paterno quam materno seu aliunde -o. CHART. Fuld. B 154 p. 229,5). 124 trado ad monasterium ... omne -quesitum meum. 198 p. 188,12. COD. Lauresh. 878 quidquid ... habere videor tam de c o m p a r a t o quam de -o (TRAD. Scheftl. 25 p. 36,32 cum omni conparato et -questo atque conlaborato. *v. et vol. I. p. 1160,29*). DIPL. Otton. I. 372 p. 511,2 confirmantes ... eis omne -um. CONST. I 34 p. 71,37 ecclesia ... servos perdit et -a. *al. v. et p. 1487,47.* *cf.* 1.*conquisitus, *conquistum.

1. conquiror *v.* conquiro *p. 1483,57.* **2. conquiror** *v.* conqueror.

conquisitio (-cio), -onis *f. (?m.: p. 1487,1)* *script.:* -ques-: *p. 1487,6.* compositio *(per confusionem, cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 316): p. 1487,2.*

1 *acquisitio – Erwerb(ung):* **a** *de actione:* **α** *in univ.:* CHART. Sangall. A 157 (a. 799/803) trado ..., quicquid ... h e r e d i t a t e vel -e habere dinoscor (562). 422 si quid ... iusta -e adquiro. DIPL. Arnulfi 125 p. 186,21 quicquid ... per ... conscriptionis vel -is titulum ... conquisivit *praesul.* DIPL. Conr. II. 66 p. 82,31 quatinus ... cuncta ... empcionis, oblacionis seu cuiuscumque rate -cionis munimina ... corroborare dignaremur. CHART. episc. Hild. I 693 ad -em prediorum. *al.* **β** *c. colore quodam i. q. occupatio, expugnatio – Einnahme, Eroberung:* CHART. Pruss. I 56 p. 42,13 (dipl. Frid. II.) de dono terre ... et de Pruscie -e *eqs.* **b** *de statu vel meton.:* **α** *quod acquisitum est, possessio (acquisita) – (hinzuerworbener) Besitz:* CHART. Sangall. A 325 p. 299,26

[Sroder]

(a. 828/29) conplacuit . . . meum -em . . . disponere. 400 unam hobam -is (compositionis *cod., ed., sed cf. K. H. Ganahl, ZRGGerm. 53. 1933. p.235*) meae. 490 p. 106,6 trado . . . , quicquid proprietatis vel -is . . . habere dinoscor. *al. (v. ind).* TRAD. Frising. 703a p. 589,41 tradidit totum . . . , nihil pretermittens nisi mancipia V et -quesitionem suam. EKKEH. IV. cas. 9 p. 34,2 -is suae loca quedam . . . tradidit. *v. et p. 1484,44.* **β** *reditus – Einkünfte:* CHART. march. Misn. II 565 p. 391,20 (a. 1191) advocato sedente ad placitum prepositus . . . ad latus eius sedebit, duas partes omnium -cionum, que obveniunt, accepturus *eqs.* **2** *consultatio – Beratung:* EBO BAMB. Ott. 2,1 p. 51,23 (ed. J. Wikarjak. 1969) sacerdotes et seniores plebis multam inter se -cionem habentes aiebant: '*eqs.*' **3** *per confusionem i. q. conquestio – Klage:* CHART. Austr. sup. II 270 p. 397,13 (epist. papae a. 1185) cum super intrusione et incubacione tua . . . ad . . . papam . . . ecclesie gravis -o (conquestio p. 397,22. 271 p. 398,13) pervenisset.

***conquisitivus,** -a, -um. *acquisitioni intentus – auf Erwerb bedacht:* EKKEH. IV. cas. 134 p. 427,14 vineas . . . Richerius, homo sancto Gallo -us, . . . tum pretio, tum concambio tantas collegit, ut *eqs.*

conquisitor, -oris *m.* **1** *expugnator – Eroberer:* HUGO FLAV. chron. 1 p. 343,20 qui dominus dicebatur terrae, qui victor urbium, superator gentium, -r regnorum. GENEAL. Flandr. VI 7 haec *(Mathildis)* . . . nupsit Guillelmo . . . , -i Anglie. *fort. accedente sensu societatis armorum:* AGNELL. lib. pont. 59 p. 319,34 hic iacet stratigus . . . , -r dominorum Gallicorum. **2** *investigator – Erforscher:* TOMELL. hist. praef. (MGScript. XIV p. 149,16; a. 1070/84) posthabitis sapientibus et -bus huius mundi *(cf. Vulg. I Cor. 1,20).* BERTH. RATISB. serm. 1 p. 15,4 non est alicui gloriandum, quia bonus praedicator, . . . quia bonus -r et huiusmodi, sed tantummodo in testimonio interrioris conscientiae.

1. *conquisitus, -us *m.* *script.* -ques-: *l.47.*

acquisitio – Erwerb(ung): **1** *de actione:* CHART. Fuld. B 154 p. 229,8 (a. 784) in aliis locis . . . , quae . . . mei proprii -us sunt. CHART. Sangall. A 406 p. 27,18 quicquid . . . conparavit iusto -u cum propria pecunia. CAPIT. reg. Franc. 270A,4 ut missi nostri eis . . . alodes illorum, quos de hereditate et de tali -u . . . habuerunt, . . . reddant (CHART. Ital. Ficker 30 p. 42,25 neque per hereditatem neque per -um). DIPL. Otton. III. 293 quecumque de suo -u habet. COD. Lauresh. 157 l. 13 ea, que nos nostro -u et industria in possessionem . . . monasterii contulimus. *al.* **2** *de statu vel meton. i. quod acquisitum est, possessio (acquisita) – (hinzuerworbener) Besitz:* CAPIT. reg. Franc. 183,4,71 si quis . . . fuerit interpellatus . . . de -quesitu (-quisito 134 p. 268,46) suo vel de mancipiis suis. DIPL. Conr. II. 63 tam de pertinentia ipsius curtis quam de -u Bertę. *al.* *cf.* conquiro *p.1486,48*, *conquistum.

2. *conquisitus *v.* conquiro.

***conquista,** -ae *f.* (*ital.* conquista) *expugnatio, res expugnata – Eroberung:* CONST. II 394,6 (a. 1256) si contigerit eum *(regem)* -am facere in Garbo . . . cum adiutorio Pisanorum, . . . partem -e . . . comuni Pisarum dabit.

***conquisto,** -are. (*ital.* conquistare) *occupare, expugnare – einnehmen, erobern:* GREG. CAT. chron. II p. 195,9 obligaverunt se . . . , ut . . . terram non -rent nec acquirerent. DIPL. Frid. I. 356 p. 202,19 (ed. H. Appelt. 1979) iuvabit . . . imperatorem -are Siciliam (367 p. 223,45). *al.*

***conquistum,** -i *n.* (*cf. ital.* conquisto) *acquisitio, possessio – Erwerbung, Besitz:* CHART. Sangall. A 12 p. 14,34 (a. 743/47) quidquid mihi . . . genitor . . . vel mater . . . de eorum . . . -o aut conparato . . . dereliquerunt. 68 p. 67,1 vobis trado omnio -o meo. ACTA reg. Burgund. 49 (ed. Th. Schieffer. 1977) accepimus a . . . Ricardo villam unam . . . de suo -o (-quisito *var. l.*). CHART. Ital. Ficker. 145 concesserunt . . . omne -um. *al.* *cf.* conquiro *p.1486,40sqq.*, 1.*conquisitus.

conquoquo *v.* concoquo. **conr-** *v.* corr- *praeter:*

***conradio**, -are. *una fulgere – mitstrahlen:* CHRON. Vill. 9 (MGScript. XXV p. 199,18; c. 1276) pape -ans Conrardus, ei quasi soli luna rotunda fuit. *Sroder*

conram *v.* coram.

consacerdos, -tis *m.* *script.* cums-: *l.8.16.*

collega in ordine vel officio sacerdotali, confrater – Mitpriester, (geistlicher) Amtsbruder: **1** *de presbyteris, sacerdotibus paroecianis:* CAPIT. reg. Franc. 5 p. 11,38 vos, apostolici pontifices, iungentes vobiscum -es vestros et filios seniores ecclesiae. BONIF. epist. 93 Bonifatius . . . episcopus carissimo -i Fulredo presbitero . . . salutem. CONC. Karol. 50D,31 nonnullos coepiscoporum . . . non solum -bus (cum sacerdotibus *V*), verum etiam . . . aliis fidelibus . . . honeri existere. DIPL. Ludow. Germ. 137 p. 191,10 cum decreto Liudberti archiepiscopi . . . atque omnium consynodalium suorum episcoporum simulque omnium -um. ALBOIN. incont. 4 p. 19,4 propter meos -es. BERNOLD. CONST. chron. a. 1092 p. 455,10 ibi . . . a . . . -e suo . . . sepelitur *presbyter. al.* **2** *de episcopis:* CONC. Merov. p. 19,11 cum mitrupolitanus fratres . . . ad ordinationem cuiuscumque -is (cum-es *var. l.*) crediderit evocandus. SISEB. Desid. 13 -s eius *(Desiderii).* EPIST. Bonif. 23 p. 38,17 mi frater -sque carissime. CONC. Karol. 19C p. 122,25 Adrianus papa . . . fratribus et -bus nostris . . . salutem. ALCUIN. epist. 193 p. 321,5 saluta . . . Alimum episcopum et ceteros -es vestros. REGINO chron. a. 869 p. 99,31 quem *(Willibertum)* . . . ordinavit predictus antistes cum aliis -bus. MANEG. ad Gebeh. 11 p. 333,6 episcopos . . . non solum religiosos, sed etiam contumaces . . . fratres, -es, coepiscopos . . . nuncupat *Gregorius. saepe. v. et p. 1290,22.* **3** *de abbatibus:* BONIF. epist. 106 reverentissimo fratri, . . . -i Optato abba, . . . Bonifatius . . . episcopus . . . salutem. NOTKER. LEOD. Remacl.tit. (MGMer. V p. 109,4) Notkerus . . . Werinfrido venerabili . . . -i salutis aeternae subsidium. WALTH. CAMER. Vindic. prol. (MGMer. VII p. 555a,55) Iohanni dilectissimo -i . . . Walterus, . . . abbatis insignitus nomine.

***consacramentalis,** -e. **1** *munere coniuratoris fungens, in iuramento praestando adiuvans – als Eideshelfer fungierend, mitschwörend:* CAPIT. reg. Franc. 61,14 si -es homines cum ipso *(reo)* venire renuerint (*inde* 183 p. 431,31). **2** *in sacramento coniunctus – sakramental verbunden:* WOLBERO cant. 3 p. 1134C in ipso sacramentorum corpore . . . et sanguine Christi capiti corpus, hoc est Christo ecclesia, -is et concorporalis efficitur (p. 1135A c. et -is . . . in Christo).

consacro, consaecro *v.* consecro.

consaepio (-sep-), -psi, -ptum, -ire. *concludere, circumdare – um-, einschließen, umgeben:* **1** *obi. res:* **a** *c. sensu circumsaepiendi:* GLOSS. II 411,4 St.-S. -septo pezuntemo. **b** *c. sensu muniendi:* GALB. Karol. 25 p. 575,48 -sepserant . . . suburbium cives (*antea:* ut loca suburbii circumsepirent fossatis et sepibus). **c** *c. sensu (saepto) coercendi:* WALAHFR. carm. 14,7,5 quae *(flumina)* si forte coegeris notos linquere tramites, ni -sepseris undique, rumpunt foedera. **d** *c. sensu obserandi:* VITA Galli II 1712 *discipuli* inveniunt capsellam . . . undique -septam vigili munimine claustri. **2** *obi. homines:* HEIRIC. Germ. I 4,423 -septus populo *Germanus*. METELL. exp. Hieros. 6,589 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) pedites . . . ordine telorum -septos.

subst. **consaeptum,** -i *n.* *locus circumsaeptus, saeptum – umfriedeter Raum, Umfriedung (plur. sensu sing.: l.59):* **1** *strictius* (*cf.* GLOSS. I 458,22 St.-S. -septa templi zisamene kizunit des huses): BEDA hist. eccl. 5,2 p. 283,28 ei *(adulescenti)* in -septis . . . mansionis parvum tugurium fieri *praecepit episcopus*. WALAHFR. hort. 432 cum -septo vilis consederis horti. *v. et p. 1190,12.* *in imag.:* LUP. FERR. epist. 78 quia me intra -septum familiaritatis admisistis. **2** *latius i. q. ambitus, confinium – (begrenzter) Bereich, Grenze(n):* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 184,18 (ed. Ch. Burnett. 1982; a. 1143) partem *(spirituum)* . . . tamquam deportatam infra -septum mundi sublunaris.

***consagittatio** (-ita-), -onis *f.* *(versio e germ. vet.* (ge)schoß *mutuata) coniectus, collatio – Beitrag(sleistung), Abgabe (cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 453sqq.):* CHART. Luneb. VII 58 p. 48,30 (ed. W. v. Hodenberg, Lüneburger UB. VII. 1860; a. 1247) qui *(ministeriales)* dant ad -itationem et peticionem, quod dicitur schot et schulde. CHART. Brand. A

[Kurz/Dinter]

XXI 8 p. 94,3 -itationes exactionum facere.

***consagitto,** -are. *sagittis confligere – mit Pfeilen (auf einander) schießen:* NARR. de Gron. 9 p. 15,15 quedam leves persone, qui stulte cum Trentonibus -are ceperunt.

consaguineus *v.* consanguineus.

***consalemannus,** -i *m. qui inter fidei commissarios est, fideiussor – (Mit-)Salmann, (Mit-)Salbürge:* CHART. Argent. 10 (MIÖG 29. 1908. p. 589,24; a. 1198) vendidisse Borchardum militem ... et filios fratris sui ... alodium suum ... per manum -manorum suorum.

consaluto, -avi, -atum, -are. **1** *salutare, salutem dare – (be)grüßen:* **a** *in univ.:* MEGINFR. Emm. 14 (PL 141,983^{C}; a. 1030) -antibus tam clarum signum et coniubilantibus utrisque littoribus. GESTA Ern. duc. II 3 p. 196,8 *imperator* ducem Hernestum ... salutavit, -tum in horum tenorem verborum apostrophavit: *'eqs.' partic. praes. pro subst.:* FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 18,5 -antium voce resultant equora. **b** *c. sensu acclamandi:* ADAM gest. 2,10 *Otto* coronatus imperator et augustus a populo Romano -tus est. **2** *per errorem i. q. consulere, consultare - (an)raten:* CONR. HIRS. dial. 590 (ed. R. B. C. Huygens. 1970. p. 90) Sedulius ... cum aliis metrum heroicum Macedonio presbitero -ante docuit *(cf. R. Kurz, MittellatJb. 14. 1979. p. 265sqq.).*

***consanctifico,** -avi, -are. *consecrare, sanctificare – heiligen:* PAUL. DIAC. hom. 130 (PL 95,1334^{A}) fecit Deus lucem, non dictum est: '-vit' (*Aug. serm. 251,6* sanctificavit) eam.

consanguinea *v.* consanguineus.

***consanguineitas,** -atis *f.* **1** *cognatio, propinquitas – Verwandtschaft:* CHART. Burgenl. II 37 p. 25,30 (a. 1272) ut duo castra ... propter bonum -is ... redderet ad manus dicti Nycolai. *v. et p.1492,10.* **2** *origo (proxima) – (unmittelbare) Abstammung:* ALBERT. M. praedicab. 3,1 p. 42^{b},4 qui *(Cecropidae)* ex genere ... descenderunt primi Cecropis ... secundum lineam eiusdem -is. pol. 2,1^{n} p. 96^{b},13 quod nullus sciat discernere filios, fratres, consanguineos in aliqua linea -is.

consanguineus, -a, -um. *script.:* cun-: *p.1490,8.* cums-: *l.60.* -sag-: *p.1490,20.61.* -gwi-: *p.1490,13. adde* CHART. Bund. 908. *al.* -gun-: *p.1490,12.* -n(a): *p. 1491,22.26. form.* -nis: *l.60.*

I *adi.:* **A** *de hominibus i. q. cognatus, propinquus – verwandt:* **1** *gener.:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* PAUL. DIAC. Lang. 4,18 qui *(Arigis)* ... Gisulfo -us erat. CONC. Karol. 37,61 non debere sanctimoniales ... cum ... masculis, ... -is sive extraneis, bibere sive comedere. CHRON. rhythm. Col. 2,79 si -gwineum fidumve sibi reperisset *detentorem eqs. al.* **β** *expressius i. q. germanus, sanguine coniunctus – leiblich, blutsverwandt:* FORM. Wisig. 40 p. 593,26 invenimus ... -os fratres eorum *(servorum)* in servitio originali esse (ANNAL. Plac. a. 1269 p. 535,13 f. -i germanii. SALIMB. chron. p. 351,25. *al.*). ALBERT. M. sent. 4,40,3 p. 445^{a},15 linea *(sc. cognationis)* est etiam inter personas non -as, sicut affines *eqs.* 4,41,4 p. 458^{a},30 generata de meo -o in tertio gradu efficitur in quarto gradu mihi -a. **b** *latius i. q. familiaritate coniunctus – nahestehend:* GESTA Trev. 18 p. 152,5 ut sibi *(sc. Helenae)* secundum carnem -ae (-ne *var. l.*) Trebericae civitati misereatur. **2** *publ., iur., canon.:* LEG. Burgund. Rom. 10,8 frater ac soror -i vel germani aequo iure succedant. LEX Sal. Merov. decr. Child. 1,2 ut nullus incestuosum sibi sociari coniugio, ... nec fratri suo uxorem ... nec uxorem patruo aut parenti -os (cum- *A1*, -eus *A17*. LEX Sal. Pipp. decr. Child. 1,2 -nis [cum- *D7*, -ei *D6. E*]). CHART. Carinth. I 417 p. 309,15 (epist. papae a. 1207) si quisquam ... fuisse -os contrahentes iuraverit postea se scivisse. *al. v. p.1490,47.* **B** *de rebus:* **1** *qui cognationis proprius est – verwandtschaftlich, Verwandtschafts-:* DONAT. Trud. 24 (MGMer. VI p. 293,7) Harifridus -a lege sancto patri propinquus. IOH. VIII. epist. B 6 p. 276,28 quasi tocius -e affectionis oblitus. **2** *qui propinqui sanguinis est – Bluts-:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,2 Abimelech ... -ae germanitatis iura ... rumpente. **3** *congener – artgleich:* HUGO HONAUG. div. 47,2 (ArchHistDoctrLitt. 29 [37]. 1962. p. 209; a. 1179/82) 'originem legitimam' appellat *Hilarius (syn. 17)* ortum -um. **4** *de proprio genere sumptus – von der eigenen Art stammend:* CONFL. ovis et lini 680 homo ... -os nollet inire cibos.

II *subst.:* **A** *masc.: cognatus, propinquus – Verwandter, Angehöriger (cf.* GLOSS. I 275,45 St.-S. -us sipper. II 593,54 -o kilagun. III 67,32 -us gesibbo. 354,29 -us et congnatus kŏnlink. *al.):* **1** *gener.:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 2,23 p. 280,16 Bertulfus ... fuit ... -us beati Arnulfi. AGNELL. lib. pont. 130 p. 362,30 *cives* amissos cun-os requirentes. DIPL. Arnulfi 162 in comitatu ipsius -i nostri *(sc. Liutbaldi).* VITA Deic. 3 (prol.) Marcialem, episcopum et -um ... principis apostolorum. EPIST. Worm. I 44 p. 81,28 si quem -orum (-gun- *cod.*) ... suorum mihi commendaverit. CHRON. Pol. 2,29 Bolezlaus suum cupiens -um (-gwi- *S*) liberare. REGISTR. abb. Werd. p. 255,9 Eppo, qui solus solvit adhuc pro omnibus -is suis. VITA Meinw. 199 Wolfgangus ... episcopum Meinwercum, -um suum, salutavit. ANNAL. Plac. a. 1257 p. 509,11 erat ... Manfredus -us germanus filiorum *Ubertini* (SALIMB. chron. p. 262,14 qui *[Rolandus]* erat g. -us suus. *al.*). CONST. II 445,6 comes Hermannus ... et ceteri sui propinqui, -saguinei et amici. *persaepe. v. et p. 1042,56sqq. 1140,41.* **β** *expressius de propinquo sanguine coniuncto:* LEX Saxon. 42 proximus paterni generis eius *(defuncti)* -us. DIPL. Karoli III. 35 p. 59,24 precepta ... imperatoris Hludovici, -i nostri. WIPO gest. 2 p. 17,31 quod inter -os magnum nefas esse puto. OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 155,24 Gwilhelmus, ... huius *(Rainaldi)* ex parte patris -us. ALBERT. M. sent. 4,40,1 p. 443^{b},47 quod omnes, qui sunt in linea ascendentium et descendentium directe, -i dicuntur. *saepe. v. et p.1489,35. de fratre germano:* ALDH. virg. II 442 qui *(rex)* -i disrupit foedera. CHART. Bund. 549 (a. 1211) ego et H., -us meus. **b** *latius de Christo:* NOTKER. BALB. hymn. p. 36 o Christe, -e naturae nostrae, nos fove. **2** *publ., iur., canon.:* **a** *in univ.:* LEX Saxon. 18 vindicetur *occisio* in illo et in aliis VII -is eius. NICOL. I. epist. 99,26 de his, qui proximum, id est -um suum, ut est frater, consobrinus aut nepos, trucidaverint. PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 238,5 (Studi e Testi 227. 1963) fecisti fornicationem ... vel cum fratre aut cum patre et ceteris proximis -is? DIPL. Otton. I. 149 pro remedio animae nostrae ... et patris nostri ... et aliorum -orum nostrorum (CHART. Heinr. Leon. 10. CHART. Brixin. 62. CHART. Eichsf. 450 p. r. anime mee et omnium -orum meorum et -arum mearum. *al.*). **b** *spectat ad ius matrimoniale:* HRABAN. epist. 31 p. 455,26 *quaestio* de -is, quota generatione eis liceret se invicem nuptiis copulare. GREG. VII. registr. 2,36 qualiter ... probatum sit te *(Mathildam)* habuisse virum -um Azzonis, te ... et Azzonem ... in quarta propinquitatis linea -os esse. *al.* **c** *spectat ad ius hereditarium:* **α** *de herede successore:* LEX Thuring. 27 terra ... ad proximum paterne generationis -um pertineat. VITA Meinw. 217 p. 131,23 quicumque successorum suorum aut -orum ... hec infringere temptaverit. CHART. Babenb. 65 p. 88,19 Leobaldum, -um nostrum, ... successorem nobis designavimus. 66. DECRET. Bern. 47 proximus -us ipsius *(filii)* succedit ei. *al.* **β** *de coherede:* TRAD. Frising. 690 (a. 847) ut nullus propinquus vel coheredum suorum -us illam traditionem infringere audeat. CHART. Rhen. med. I 119 p. 124,13 terra Uuolfgrammi et Ruodicŏnis et -orum ipsorum. TRAD. Ratisb. 682 ne quis de -is eius ea *(mancipia)* sibi usurpare audeat. CHART. Tirol. 1099 p. 140,3 quas *(res)* isti ... fratres emerunt ... a domino Artuicho ..., eorum -o. CHART. Babenb. 370 p. 214,39 -us (-sag- *cod.*) noster Fridericus. *saepe.* **d** *spectat ad negotia, donationes sim.:* **α** *de antecessore defuncto:* DIPL. Conr. I. 3 p. 4,10 bone memorie pius -us noster Hludovicus ... vel nos ipsi ... donavimus. DIPL. Conr. III. 251 p. 437,11 (ed. F. Hausmann. 1969) cui *(Ottoni I.)* a prefato comite, suo ... -o, donatum fuerat *monasterium. al.* **β** *de intercessore:* DIPL. Otton. I. 421 p. 575,27 Liudolfus ... episcopus nosterque fidelis ac -us ... serenitatis nostrae clementiam adiit. DIPL. Conr. III. 62 (ed. F. Hausmann. 1969) peticionibus dilecti -i (-sagw- *B*) nostri, Ekkeberti comitis. CHART. Brixin. 131 p. 138,20 -o nostro Meinhardo comite ... adiuvante. *al.* **γ** *de assensore, teste:* TRAD. Frising. 1316

[Kurz/Dinter]

p. 200,22 (a. 994/97) presentibus ... quam plurimis consulentibusque -is meis. CHART. Bund. 288 per consensum -orum suorum. TRAD. Ratisb. 1024 astantibus et consentientibus -is suis. CHART. Livon. A I 354 p. 451,12 testes sunt ... Langwinus sororius noster, ... Bixe, Bune, nostri barones et -i. *saepe*. **B** *fem.: cognata, propinqua – Verwandte, Angehörige:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* DIPL. Conr. II. 63 Hugo marchio et -a nostra, coniux eius Iudiht. OTTO FRISING. gest. 1,2 quae *(Mathildis)* imperatoris -a fuit. *al.* **b** *de sorore germana:* TRAD. Teg. 34 (a. 1034/41) Megiholmus ... tres sorores suas, videlicet ancillas et tamen -as, ... delegavit. CHART. Rhen. med. III 1489 quam *(dilectionem)* circa ... sororium nostrum et Margaretam, uxorem eius, -gwineam nostram, ... gerimus. **2** *iur. et canon.:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 252,42 si quis ... -am suam polluerit. CHART. select. Keutgen 139,26 quicumque concivis sui filiam aut sororem aut proximam ipsius -am ... abduxerit. **b** *spectat ad ius matrimoniale:* GREG. VII. registr. 6,20 quia ... -am tuam habes uxorem. ALBERT. M. sent. 4,41,3 p. 457[a],42 illa sola *persona* interdicitur -is, et non soror sua vel alia -a eius. *al.* **c** *spectat ad negotia, donationes sim.:* DIPL. Arnulfi 56 rogatu et depraecatione Roddrudae dilectae -nae *(sic cod.)* nostrae. 70. CHART. Frauenseens. 44 (ed. W. Küther. 1961; a. 1252) sive pro filia ... sive pro quacunque eorum *(fratrum)* -a petere voluerint *praebendam*. 51 occasione Elizabeth, ... sue *(sc. Helferici)* -na *(sic). al. v. et p.1490,42*.

consanguinitas, -atis *f. script.:* cums-: PIRMIN. scar. 16 p. 48,12 *(var. l.).* -gwi-: *l.69*.

cognatio, propinquitas – Verwandtschaft (*cf.* GLOSS. I 344,28 St.-S. affinitate idem -e gimahi): **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *strictius:* CHART. Alsat. B 68 (ed. A. Bruckner. 1949; s. VII.[2]) respectu amicicie et -is. CAPIT. reg. Franc. 45,18 quam *(subiectionem)* decet in tali *(sc. nepotum)* -e esse. DIPL. Loth. I. 49 p. 143,14 (ed. Th. Schieffer. 1966) que *(sanctimoniales)* -is nobis vinculo sunt c o n i u n c t e (DIPL. Otton. I. 46. RUOTG. Brun. 37 p. 39,1 coniunctissimos. *al. cf.* EPIST. Teg. I 38 quidam -e mihi iuncti. *al.*). BOVO CORB. Boeth. praef. p. 383,2 aetate filio, professionis et -is iure dulcissimo fratri. THIETM. chron. 2,23 p. 66,10 -is et iuramenti i n m e m o r (ARNOLD. LUB. chron. 6,5 p. 216,6. *cf.* REGINO chron. a. 866 p. 90,8 oblitus germanitatis ac -is foedera). EPIST. Ratisb. 8 p. 301,12 cum unum nobis domicilium -is sit. ALBERT. M. sent. 4,40,1 p. 444[a],14 -s est effectus propagationis per se per ipsam carnem propagatam. 4,40,4 p. 446[a],48 in arbore -is non potest esse linea curva. CHART. Burgenl. II 77 terram ... racione cognacionis, -is et affinitatis dedit eisdem nobilibus. *saepe. v. et vol. I. p.563,70. II. p.1140,37. adde:* RATHER. epist. 1 p. 17,13 propter -em, quam cum illorum habebam primoribus. **β** *latius de cognatione spirituali:* VITA Mathild. II 2 *Bonifatius et Widukindus* per -em fidei postea fuerunt concordes amici. **b** *publ., iur., canon.:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 6,5,17 qui -e proximum presumsit occidere. CONC. Karol. 42,6 ut ... neque -is, familiaritatis ... aut obsequii causa ... ullus provehatur. EPIST. divort. Loth. 3 p. 213,25 quos ... nulla nectunt -is lineamenta *(cf.* THIETM. chron. 1,19 si in -is linea aliquis tali offitio dignus non inveniatur. GREG. VII. registr. 1,5. *al.).* TRAD. Frising. 1316 p. 200,36 Iacob -is ... iure ... propinquior. CONST. I 437,11[tit.] de computatione -is. ALBERT. M. sent. 4,40[capit.] quae *(propinquitas carnalis)* est -s. CHART. select. Keutgen 147 p. 167,23 quod ... nec affectu -is vel affinitatis eligant *magistros civium. al.* **β** *spectat ad ius matrimoniale:* LEG. Wisig. 3,5,2 p. 160,3 adfinitatis -e coniunctas feminas ... sibi coniuges sumere. CONC. Karol. 21 p. 192,9 quod postea ... inventi fuerint in eo g r a d u -is, quo *eqs.* (BURCH. URSB. chron. p. 89,25 in quarto g. -is. URBAN. IV. registr. 518 p. 482,24. *al.*). OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 111,33 ab uxore sua ob vinculo -is separatus fuerat *rex*. CHRON. Reinh. a. 1226 p. 602,40 pro dispensacione -gwinitatis. ALBERT. M. animal. 18,95 per quatuor *commixtiones* videtur dissolvi -s fratrum et sororum, quando *eqs. saepe*. **γ** *spectat ad ius hereditarium:* FORM. Marculfi 2,10 l. 6 (ed. A. Uddholm. 1962) ego *(sc. avus)* ... pensans -is causa *eqs.* DIPL. Arnulfi 49 p. 69,18 filiae suę ... haec omnia ... pro -is nodo ... concedere decrevimus. CHART. archiep. Magd. 264 p. 333,37 venditionem ... quasi -is occasione refringere optavit *praepositus*. DECRET. Bern. 47 mortua ... matre propinquus in -e illius succedet ei. CHART. Burgenl. I 493 racione -is. *al.* **2** *meton. de consanguineis:* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl. 3,6 p. 139,4 ut tantus praecessor talem haberet de sua -e et religionis heredem et regni. CHRON. Merseb. 13 p. 187,31 ipse *(Arnoldus)* consilio -is (-neit- *3*) suae ... detestabili ... latrocinio ... occiditur. *al.* *de stirpe:* VITA Serv. 6 p. 19,2 fama ... virum hunc descendisse signavit ex -e ... Christi. **b** *publ., iur., canon.:* TRAD. Patav. 33[a] p. 29,33 (a. 789/91) convocavi ad me ... viros -is meae. CAPIT. reg. Franc. 39,5 agnatio ... et -s eius in servitutem cadat. TRAD. Ratisb. 791 p. 370,23 una cum omni -e presenti. ALBERT. M. sent. 4,41,9 p. 463[a],7 quod persona desponsata non potest esse coniunx alicuius de -e desponsantis *eqs. al.* *cf.* *consanguineitas.

consantaneus *v.* consentaneus.

***consapiens,** -entis. (con *et* sapiens) *qui eadem sapientia est – an Weisheit gleich:* ALBERT. M. nat. bon. 254 (ed. E. Filthaut. 1974) duos artifices 'implevit' Deus 'sapientia', unum *(sc. filium Dei)* generando consubstantialem sibi et -em *eqs.*

***consaturo,** -are. *alere, saturare – speisen, sättigen:* HUCBALD. carm. 2,33 *calvi sacerdotes* -ant Cristi convivas carne, cruore.

consatus *v.* 1. consero.

***conscabinus,** -i *m.* *qui (cum aliis) sententiam quaerit, assessor (iudicis) – (Mit-)Schöffe, Beisitzer (des Richters):* CHART. Rhen. inf. II 265 p. 137,23 (a. 1242) ipsi *(burgenses)* de sua voluntate -os eligent. CHART. Gelr. 850 p. 833,20 promulgatum est ... a nobis scabinis in sententia a Remboldo, nostro -o, ... quod *eqs. al.*

***conscandalizo,** -are. *confundere – bloßstellen:* SUMM. Heinr. 11 p. 234 (ed. R. Hildebrandt. II. 1982.; s. XII.) -o confundo gehono. CHRON. rhythm. Austr. 680 boni cleri dogmate -antur *flagellantes*.

conscendo, -scendi, -scensum, -ere. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 140 p. 370,12. -ncen-: *p.1493,55.59.* -nsen-: *l.50sq.69. p.1493,14. adde* IOH. VEN. chron. p. 160,10.

scandendo sursum niti, sursum moveri, scandendo assequi, ascendere – (hin)aufsteigen, be-, ersteigen (*cf.* GLOSS. II 236,21 St.-S. -it steic): **I** *proprie:* **A** *subi. anim. (fere homines; Christus: l.69; animalia: l.60):* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 3,27 p. 193,18 ipse *(Ecberct)* ... lectulum -ens. 5,19 p. 326,11 ubi n a v e m -it *Vilfrid*, ... pulsus est Fresiam (CONC. Karol. 44[C] p. 533,31 ut ... legati ad naves -endas se iungere debeant. REGINO chron. a. 873 p. 106,39 -sis [-sensis *B1*] navibus. *al. cf.* VITA Galli II 443 -ere scalmum. IOH. VEN. chron. p. 156,7 classem -sendentes). ALCUIN. carm. 26,25 Zacheus arborem -it parvus in altam. CARM. de Karolo et Leone 237 super rapidum -it virgo caballum *(cf.* CARM. var. II 10,3,9 Dominus celi dorsum -it aselli. *al.*). WALAHFR. Mamm. 4,2 ille *(Mammes)* ... m o n t e m -it (CARM. biblioth. 6,7,2 Moyses ... -it m. FROUM. carm. 18,7. *al. cf.* LIGURINUS 4,535 [MG Script. rer. Germ. LXIII. 1987] veluti -erat ante turba nocens, ita *eqs.*). AUDRAD. carm. 3,2,140 quo *(praeside)* -ente tribunal. ECBASIS capt. 681 vix culix ... volitans -et eandem *(testudinem)*. RUODLIEB I 53 in sepes -ens ... omnis plebs. *saepe*. *in imag.:* CONSUET. Marb. 53 (Spicil. Friburg. X. 1965; s. XII.[in.]) quisque perfectior ... tribunal mentis suę -at. **b** *impetu eniti (in), assilire – (im Angriff) erklimmen, erstürmen:* GESTA Apoll. 215 altera pars aedes -it et altera colles. VITA Serv. 22 *Dani* scalis fastigia -unt. HIST. peregr. p. 121,33 Turci ... urbis menia -bant. *al.* **2** *latius:* **a** *(in caelum) elabi, sublimem abire – auffahren:* **α** *de Christo:* ALDH. carm. eccl. 4,12,7 sidereum Christus -it (-sen- *V*) Olimpum. RATHER. pentec. 2,1 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 193) nondum celos -erat *Christus*. **β** *de anima (beata):* BEDA hist. eccl. 2,5 p. 89,14 *Aedilberct* caeli r e g n a -it (PAUL.

[Kurz/Dinter]

DIAC. carm. 7,2,3 Benedictus aurea ... ad r. -it pater. RIMB. Anscar. 24 p. 53,11. *al.*). LIBELL. de conv. Baiuv. 9 *Liutprandus* sidereas -it sedes. GUNDECH. lib. pont. p. 245,19 sanctus Willibaldus ... consortium -it angelorum. *saepe. adde:* CHART. Rhen. med. I 41 p. 46,9 (a. 804) ut *unusquisque* ... de ipsa iniqua calamitate valeat -ere ad perpetuam felicitatem. **b** *nare contra (torrentem) – (strom)aufwärts schwimmen:* WANDALB. mens. 57 cernimus ... novos -ere flumina pisces. **c** *escendere, ingredi – hinaufziehen (nach), einziehen (in):* ERMOLD. Ludow. 1,531 -it in urbem rex Hludowicus. REGINO chron. a. 7 p. 3,2 Iesus Hierosolimam -it *(cf. Vulg. Luc. 2,42).* **d** *proficisci – ausziehen, aufbrechen:* DIPL. Arnulfi 62 p. 92,20 (interp. a. 1052/68) nullum se suosque ad alium exercitale iter ... -suros (-sens- *C*). **e** *in altum navigare – hinausfahren, in See stechen* (*cf.* GLOSS. II 196,5 St.-S. -entis varantes): BEDA hist. eccl. 1,21 p. 40,8 *Germanus* m a r e -it (HEIRIC. Germ. I 3,368. GESTA crucig. Rhen. 4 p. 37,1 ordinate m. -imus). PETR. DAM. epist. 96 p. 54,8 (ed. K. Reindel. 1989) pelagi profunda. **f** *navigando adire, traicere – anlaufen, übersetzen (nach):* LIUTPR. leg. 57 (vs.) induperator ... Bareas -erat Otto. THANGM. (?) transl. Epiph. 7 Augiam insulam -it *Othwinus.* **g** *petere, intrare – aufsuchen, betreten:* GESTA Apoll. 482 gymnasii ... locum nullus -it apertum. **B** *subi. res:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* CARM. Aldh. 1,79 -unt per ethera ... sidera *Pleiadum.* PAUL. DIAC. carm. 19,3 -ens igneus axem ... Cynthius. ALBERT. M. summ. creat. I 3,15,1 p. 432^{b},12 ubi *(in superiori)* magis condensatur *ignis* ex multis partibus -entibus sursum. *v. et vol. I. p. 917,2. 1296,58.* **b** *de lapide i. q. subvolitare – (hinauf)fliegen:* OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,29 ferunt ... lapidem vi tormenti ... propulsum ad superiora meniorum loca -isse. **2** *latius i. q. (sursum) serpere vel extendi – sich (nach oben) ausbreiten:* GLOSS. Roger. I B 1,19 p. 550,36 si ... tumor ad superiora -erit. WILH. CONG. chirurg. 1715 si usque ad originem nervorum -erit *spasmus.*

II *translate i. q. (altius) provehi, (locum altiorem) consequi – emporsteigen, voranschreiten (zu), erreichen:* **A** *subi. homines:* **1** *gener.:* **a** *spectat ad virtutes:* ALDH. virg. I 49 p. 304,6 ut ... usque ad summam virtutis farum virgineis meritorum gradibus -erit *virgo.* HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,23 cum ... Christi vernaculus ... ad superiora graduum celsius et celsius -bat. HUCBALD. carm. 2,45 conregnant calvi, -unt culmina caeli. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 234,14 (ed. Ch. Burnett. 1982) ad summam triumphi coronam. *al.* **b** *spectat ad aetatem quandam:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 234,7 (ed. Ch. Burnett. 1982; a. 1143) in phebeam iuventutis plenitudinem -it *fetus.* ARABS 201 (AltdtBl. 2. 1840. p. 388) quae *(virgo)* iam maturos thalamis -erat annos. **2** *eccl.:* CONC. Merov. p. 66,23 ut *episcopus* ... d i g n i t a t i s apicem electione -at omnium (MANEG. ad Gebeh. 51 p. 402,6 locum d.). ARBEO Emm. 1 ad summum ... -ere pontificatus h o n o r e m (CARM. var. I 36,2 Gregorius praesul ... summum -it h. *al.*). RUP. MEDIOL. Adalb. 2 p. 5,9 post -sum (-ncen- *A. B*) ... summi pontificatus gradum. BERNH. CONST. damn. 17 papatum. *al.* **3** *publ.:* LEG. Wisig. 2,1,6 p. 51,16 ut non ante quispiam s o l i u m regale -at, quam *eqs.* (CARM. de Karolo et Leone 463. THIETM. chron. 2 prol. 3 Otto ... s. -ncenderat inde paternum. *al.*). THEODULF. carm. 35,33 ut patrias valeas rutilus -ere sedes. DIPL. Heinr. II. 255 p. 294,43 terreni regiminis culmen. WIPO gest. 5 p. 27,13 iudicialem thronum. *al.* **4** *mus. i. q. (sonorum gradus) ascendendo persequi – (die Tonleiter) aufsteigend durchlaufen:* HUCBALD. harm. inst. p. 42,4 (ed. A. Traub. 1989) ut ... per semitonium, tonum et tonum usque ad septem voces -as. **B** *subi. res:* **1** *gener.:* ALCUIN. carm. 46,19 pauperis ad thronum clamor -it Olimpi. GESTA Apoll. 475 infantum ... -it ad alta vagitus. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 144,33 (ed. Ch. Burnett. 1982) ut ... perpetuum studium ... usque ad octavum celum ... -ere possit. *al.* **2** *math. i. q. augescere, accrescere – ansteigen, anwachsen (auf):* HERIG. reg. 2,17 *denarii* amminiculo ipse nonagenarius -at in centenarium. *adde de mensura umbrae:* WANDALB. hor. 49 quinta ... tum pedibus -it linea quinis. **3** *mus.:* AUREL. REOM. mus. 6,27 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) quantum singuli *(sonitus)* se superent, quousque altitudinem ultimi -ant.

conscensio, -onis *f. insurrectio – Erhebung:* IULIAN. TOLET. Wamb. 30 ut ..., qui ... excelsa petierant, excelsiores luerent -is (-sens- *2a. 2b2*) suae iniuriam.

***conscenssus** *v.* 1.*concensus.

1. conscensus, -us *m. ascensus – Ersteigung, Aufstieg:* **1** *proprie:* **a** *corpor.:* RATHER. coni. 14 l. 487 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 128) suspectos ... eosdem *(inimicos)* de istius m o n t i s ne linquam -u (ERINH. Heimer. 253). WILH. APUL. gest. 2,335 eius *(loci)* difficilis -us erat. **b** *spirit.:* HUCBALD. carm. 2,22 c a e l i -um ... concipiens cupide (2,111 *Paulus* confestim ... capit -um culmine c. ERINH. Heimer. 247 -us ad ardua celi). HERIG. Ursm. 1,556 Ursmarus ... vitę -us cordatim dispositurus *(cf. Vulg. psalm. 83,6).* **2** *translate de provectu:* GENEAL. Fusn. 1 (MGScript. XIII p. 252,17; c. 1160) de regni tocius assensu -us ad regie corone gestamen ... est ... Odoni concessus.

2. conscensus *v.* consensus. **conscentia** *v.* conscientia.

***conscholaris** (-scol-), -is *m. in schola vel litterarum studiis sodalis, condiscipulus – Mitschüler, Schulkamerad, Studienkollege:* NORB. IBURG. Benn. 3 quanta ... coaetaneos suos et -scolares velocitate discendi praecesserit. 4. WILH. ANDR. chron. 244 qui *(cardinales)* fuerant Parisius eius *(Ricardi)* -scolares. MIRAC. Volq. 31 p. 391,23 magistro scolarum in Brunswyg -scolarium suorum *(sc. Ludolfi)* adiutorio verberato. ALEX. MIN. apoc. 8 p. 123,10 huius sancti *(sc. Donati)* -scolaris erat Iulianus *apostata. al. v. et l. 37.*

***conscholasticus** (-scol-), -i *m. in schola vel litterarum studiis sodalis, condiscipulus – Mitschüler, Schulkamerad, Studienkollege:* VITA Liutg. II 1,6 mira illi circa -scolasticos suos karitas ... erat *eqs.* THIETM. chron. 6,94 fuit quidam Brun nomine, contemporalis et -scolasticus (CHRON. Thietm. 6,94 conscolaris) meus. CHRON. Ebersb. I p. 13,21 qui *(Gunzo)* erat -scolasticus Gerberti pape. OTLOH. vis. 5 p. 64,18 (ed. P. G. Schmidt. 1989) cum olim -scolastici essemus. ARNOLD. LUB. chron. 7,12 p. 244,28 scolares pauperes a se non removebat, sed quasi -scolasticos eos habebat *Philippus rex. al. v. et p. 827,11. 1212,51.*

conscidero *v.* considero. **conscido** *v.* 2. concido.

conscientia (-cia), -ae *f. script.:* cun-: *l. 53.* -nci-: *l. 53. p. 1496,41.* -stien-: *l. 52. p. 1495,69.* -sien-: *p. 1495,45. 1496,24.* -sen-: *l. 52. p. 1495,68.* -scen-: MARIAN. chron. a. Chr. 394.

I *scientia, cognitio – Wissen, Kenntnis* (*cf.* GLOSS. I 766,22 St.-S. -ciam uuizzanheiti): **A** *strictius:* **1** *de scientia c. alio vel inter plures communicata:* **a** *in bonam vel neutram partem:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 7,1,2 si servus sine -a (-stientiam *R1*, -sentia *R2*) domini sui aliquid indicaverit. 8,4,14. EDICT. Roth. 230 quod in -a (cuncienciae *5*) ipsius *(venditoris)* de ipsa infirmitate non fuisset. CAPIT. reg. Franc. 136,8 sine senioris fratris -a. CONSUET. Eins. 39 (Corp. Consuet. Monast. VII 3. 1984. p. 213,4) sine -a prioris. THANGM. Bernw. prol. p. 758,11 nec aliquid ... meam -am fraudare potuit, quin ... scirem. DIPL. Conr. III. 184 p. 333,3 (ed. F. Hausmann. 1969) nos rem tantam ... absque vestra *(sc. papae)* -a assumpsisse. *saepe.* **β** *spectat ad notionem:* ACTA imp. Winkelm. I 989 p. 739,38 (c. 1268) peticiones ... debent expediri de mera -cia regis. 992 p. 745,18 ad -ciam domini regis deducatur *dubium. accedit ad usum meton.:* CONST. Melf. 1,40,1 (ed. H. Conrad et al. 1973; a. 1231) in qua *(quaestione)* nostra -a sit necessario consultanda. ACTA imp. Winkelm. I 993 p. 747,2 de speciali -cie nostre mandato. *al.* **γ** *spectat ad probationem (saepe expressius i. q. assensio, consensus – Zustimmung, Einwilligung):* LEG. Burgund. Rom. 2,4 qui ... armatus se intra ecclesiam tueri temptaverit, ... cum -a e p i s c o p i abstrahatur (CAPIT. reg. Franc. 28 p. 76,29. 38 p. 111,7 praeter -am civitatis e. DIPL. Heinr. III. 325 p. 445,24 -a et cooperatione ... Leodiensis e. *al.*). CONC.

[Kurz/Dinter]

Merov. p. 22,3 nullus episcopus ... sine -a metropolitani sui vindendi aliquid habeat potestatem. DIPL. Karoli III. 21 p. 36,12 absque abbatis ... aut praepositi -a ... aliquod contrarium facere. ARNULF. SAG. invect. 4 p. 97,13 cum ... ipsum *(Petrum)* ad hoc onus omnium pene -a destinaret. CHART. Burgenl. I 204 ex -cia domini regis. CHART. Stir. IV 211 ecclesia predictis fratribus ... marcas quindecim solidorum cum -cia nostra *(sc. comitum)* dedit. *saepe.* **b** *in malam partem i. q. communis cognitio facinoris – Mitwisserschaft:* LEG. Wisig. 3,4,17 p. 157,14sq. si ... contingat, ut cum -am patris sui vel matris adulterium admittat *puella* ... et ex hoc pater vel mater fuerint pro hac iniqua -a ... convicti. THIETM. chron. 4,49 duces et comites non sine -a episcoporum multa contra eum *(imperatorem)* conspirare nituntur. *al. v. et p. 869,60. adde:* CHART. episc. Hild. II 633 (a. 1241) ne posset aliquis ei *(capitulo)* ... aliene rei -am exprobrare. **2** *de scientia res plures complexa:* ALBERT. M. caus. univ. 1,3,2 p. 403[a],33 hoc *(primum)* ... -am omnium habet, et -a omnium, quae facit, est in ipso principium. **B** *latius:* **1** *consilium, iudicium – Einsicht, Beurteilung:* RUP. TUIT. vict. 1,14 p. 22,22 (ed. R. Haacke. 1970) pater mendacii, qui c o n t r a propriam -am mentitus est dicendo se esse, quod non erat (CHART. Tirol. 599 c. -ciam suam ... curiam iniuste repetere). CHART. Argent. I 126 redeuntes ad propriam et c e r t a m -am super omni nostro excessu ... indulgentiam ... imploramus (CHART. Burgel. 104 de maturo consilio et certa -a. *al.*). CHART. Heist. 25 p. 128,8 prudentum virorum consilia et -cias nostras secuti. *al.* **2** *prudentia, sapientia – Klugheit, Weisheit:* HUMB. Sim. 1,2 p. 105,32 quamvis magnae et mirabilis sint -ae *Cathari*. HERM. CARINTH. essent. praef. p. 72,13 (ed. Ch. Burnett. 1982) inter universas delicias meas archane -e. **3** *doctrina – Kunde:* DIAETA Theod. 6 habet haec bone valitudinis -a, ut *eqs.* **4** *opinio – Auffassung:* DAVID expos. reg. (ZKirchGesch. 19. 1899. p. 348,19) circa huius capituli intellectum -ciae multorum maxime sunt perplexae. **5** *intellegentia – das Verstehen, Begreifen:* CONST. II 116,4 p. 150,6 (a. 1227) quem *(sc. imperatorem)* mirabiliter preter humanam -am conservarat *Dominus* (*inde* BURCH. URSB. chron. p. 123,3). **6** *congruentia – Übereinstimmung:* AMALAR. ad Petr. 4 quae -a *(sic cod., recte ut vid.;* convenientia *ed.*, consenciencia *edd. priores)* esset nostro toti officio ... cum nostris authenticis.

II *status animi, quo quis (alicuius rei) sibi conscius est – Bewußtsein:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *de -a sui:* CHART. Sangall. A 40 (a. 764?) omnia ... sana mentem, integra -sientia trado ... sancto Galloni. **b** *de -a alicuius rei:* **α** *in univ.:* ALDH. virg. I 16 p. 245,8 castitatis -a elationis pulsatur cenodoxia. WIPO gest. 33 p. 52,25 paganus ... solam -am v e r i t a t i s ... prae oculis habens (EXCERPT. Widon. [MG Lib. Lit. I p. 464,27]). OTLOH. prov. R 21 (ed. W. Ch. Korfmacher. 1936) -a innocentiae. *al.* **β** *spectat ad mala:* CAPIT. reg. Franc. 306 p. 466,41 ego Thietbrihc, quam ... -a delicti mordet. HROTSV. Abr. 7,9 proprii -a reatus confundor. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,41 iniustitiae -am ... defendere. GREG. VII. registr. 8,5 p. 523,6 omnium criminum. HILDEG. vit. mer. 4,50 p. 168,6 cum pecco, in -a peccatorum meorum paveo. *al.* **2** *spec. i. q. mens (sibi) conscia,* συνείδησις *– Gewissen:* **a** *def.:* ALBERT. M. sacram. 148 p. 98,17 secundum quod -a dicitur quasi scientia secreta cordis *eqs.* summ. creat. II 1,71,1 p. 593[b],17 dicitur 'scintilla -ae', eo quod -a sequitur ex s y n d e r e s i et r a t i o n e (anim. 3,4,10 p. 240,93sq. [ed. C. Stroick. 1968] quod ... ex his duobus, s. scilicet proponente et r. cogitativa assumente, quasi conclusum est, -a vocari consuevit, et ideo -a accusat vel excusat actum). 1,72,1 p. 598[a],26 videtur -a non esse potentia vel habitus, sed actus. *ibid. saepe.* **b** *exempla:* **α** *in univ.:* LEG. Burgund. const. I 39,3 dominus sacramenta dependat de latebra fugitivi -am (-sencia *var. l.*) non teneri. LEG. Wisig. 2,1,20 sacramento suam iudex -am (-stien- *var. l.*) e x p i e t (6,5,12 p. 277,5. *al. cf.* ALDH. epist. 5 p. 492,7 propriae piaculi expians flagitium -ae). GLOSS. psalt. Lunaelac. 7,11 (Spicil. Friburg. XX. 1974) in renibus -am esse significat *Scriptura*. HRABAN. carm. 39,83,1 videntes ... l i b r o s ... -ae patefactos *([Vulg. apoc. 20,12sqq.]*. ALBERT. M. resurr. 94 p. 298,13 libri -arum tunc aperientur *eqs. al. cf.* ALBERT. M. sent. 4,43,10[capit.] qualiter -ae dicuntur 'libri'. *ibid. al.)*. CAPIT. reg. Franc. 305[A],6 t e s t e Deo et propria -a (PETR. DAM. epist. 40 p. 505,14 [ed. K. Reindel. 1983]. EPIST. Ratisb. 19 p. 341,5 testis est accusatrix -a. *al.*). BERNH. CONST. damn. 2 iussionis ... tuae exsecucionem licet mihi ... interdicat -a. GEBEH. SALISB. ad Herm. 24 ad percutiendam simpliciorum fratrum infirmam -am. HERM. IUD. conv. 11 p. 105,27 (ed. G. Niemeyer. 1963) cepi ... super hoc facto ... propria redargui -a. ALBERT. M. summ. creat. II 1,72,3 p. 602[b],11 mali quandoque -am dissimulant, non tamen exstinguitur in eis. *persaepe. in imag.:* EPIST. Ratisb. 19 p. 339,19 ut ... cum Iob ... exasperantem uxorem, scilicet -am, habeam. RUP. TUIT. vict. 4,23 p. 145,26 (ed. R. Haacke. 1970) sermonem Domini ... in lectulo -ę socium habere. **β** *de bona -a (expressius i. q. mens sibi conscia boni – gutes Gewissen: l.26):* LEX Sal. Merov. 111 quod p u r a sit -a sua (LIBER diurn. 73 p. 70,4 devota mentis integritate et p. -a. STATUT. ord. Teut. p. 93,16 quod ... eligant de p. -cia, quemcunque *eqs. al. cf.* CAPIT. reg. Franc. 255 p. 257,40 in -ae puritate. *v. et p. 428,72*). PASS. Afrae II 1 p. 62,8 *pecuniae* non erant de b o n a -a (CHART. Tirol. 1007[a] [a. 1234] in b., vera et pura -siencia. CHART. Burgel. 106 p. 126,1 licet ... bonam habeamus -ciam. *al.*). EPIST. Hann. 80 p. 129,21 de -ę tuę candore. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,12 est magna miseris ... consolatio -ae spes. *saepe.* **γ** *de mala -a (saepe expressius i. q. mens sibi conscia mali – schlechtes Gewissen, e. g. l.36.40):* BEDA hist. eccl. 4,25 p. 263,21 quem *(Adamnanum)* nimius reae -ae tenebat dolor. RADBERT. corp. Dom. 17 l. 36 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XVI. 1969) dum communicas, ... e m u n d a -am (CAES. HEIST. hom. exc. 161 p. 129,22 propter emundandam -ciam. *cf.* THEOD. AMORB. Bened. II 2 p. 261,33 ut emendarent *fratres* -as suas). THIETM. chron. 7,48 fugiente ... Baldrico et -am in hoc manifestante. MANEG. ad Gebeh. 8 p. 325,40 hec vos facere ... m a l e -cie furore arreptos ... constat (HERBORD. Ott. 2,35 p. 129,12 [ed. J. Wikarjak. 1974] de impuritate cordis et mala -cia nascitur desperacio. *al.*). VITA Annon. I 13 p. 472[b],16 quem *(metum)* -a suggerebat. ARNOLD. LUB. chron. 3,10 p. 154,1 -a (conciencia *var. l.*) ... tacere suadet. ALBERT. M. nat. bon. 323 p. 116,2 (ed. E. Filthaut. 1974) vermis -ae corrodentis. *saepe. v. et p. 417,47. p.1480,22. in imag.:* BRUNO MAGD. bell. 5 quo *(ferro)* ulcere mentis ... percusso -ae virus efflueret. EPIST. Ratisb. 29 p. 360,11 male maritata ... in occulto parturit -a. **B** *latius i. q. intima cordis, animus – das Innerste, 'Herz':* **1** *in univ.:* LIBER diurn. 84 p. 95,6 coram Deo, -arum teste, satisfacimus *eqs.* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,16 animi sui secreta intra -am ... abscondita ... aperuit *(cf.* CAPIT. reg. Franc. 306 p. 467,48 -ae secretum. THIETM. chron. 6,77 -ciae secreto congruis temporibus manifestanda contegit. *al.).* HINCM. epist. I 131[b] p. 71,18 nostrae -ae super pridem capitulis ... recitatis ... non modice se concusserunt. RUD. TRUD. gest. 2,8 in humilitate -ae. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *desiderium – Anliegen:* AMALAR. off. prol. 13 si pro propriis -is voluerit intercedere *devotus homo eqs.* **b** *voluntas, propositum – Absicht:* FORM. Augiens. A 17 quod *(sc. chartam evertere)* longe a -a mea sit. **c** *cura – Verantwortung:* CHART. Mulh. Thur. 272 p. 109,45 (a. 1279) pronunciamus ... familiam domini prepositi ... sue -cie secundum privilegia sui ordinis conmittendam. **d** *culpa – Schuld:* MANEG. c. Wolfh. 19 p. 85,19 (ed. W. Hartmann. 1972) apud quem *(Christum)* blasfemantis -cię horrendę inmundicię estimantur. EPIST. Ratisb. 7 p. 299,32 proprio ... ceno ut porcus Epicureus involvitur, cuius vita non magis aliena lingua fędatur quam propria dehonestatur -a. CHRON. rhythm. Austr. 670 fatur quisque -am.

***conscientiatus,** -a, -um. *scrupulosus – ängstlich, skrupulös:* SALIMB. chron. p. 62,10 Guilielmus ..., iuvenis multum -us, volebat enim saltem semel in ebdomada confiteri.

conscigno *v.* consigno. **consciliaris** *sim. v.* consil-.

[Kurz/Dinter]

conscilium *v.* 1. concilium, consilium.

conscill(i)um *v.* 1. concilium.

conscindo, -scidi, -scissum, -ere. *script.:* -nci-: *l.38.48. p.1498,54. form. perf.:* -scind(i): *l.19.* -scis(us): *l.15. cf.* 2. concido.

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *de rebus:* **a** *(in partes) dividere, scindere – in Stücke reißen, zerteilen:* **α** *discindere, discerpere – durch-, zerreißen:* CARM. Paul. Diac. app. I 6,1,37 indumenta pedum multa et -ssa requirit *vulpis*. ERMOLD. Ludow. 1,433 ille *(Maurus)* ... frendens vestem -it. GERHOH. aedif. 1 p. 1197[A] licet t u n i c a Samuelis ... -i non valeat (TRACT. de schism. [MG Lib. Lit. III p. 121,38] *Christus* tunicam a summo usque deorsum -ssam preferens). *al.* **β** *findere, comminuere – spalten, zerkleinern:* ANNAL. Herb. a. 1204 p. 11,51 Greci ... illas *(naves)* lignis -isis, pice et oleo impleverunt. **γ** *disicere – zerschmettern:* LIUTPR. antap. 5,11,14 (vs.) -ssus ... chaos cunctis fias *(sc. mons).* **b** *abscindere – (her)abreißen:* PASS. Leod. 33 (MGMer. V p. 315,2) eius *(martyris)* tonicam -scinderunt (-scid- *var. l.*) a capite. HERM. TORN. rest. 15 p. 281,34 *rex* iratus velum -idit et ad terram proiectum ... conculcavit. **2** *de hominibus vel partibus corporis c. sensu lacerandi:* **a** *persecare, dissecare – zerschneiden, durchtrennen:* RUP. TUIT. Pant. 15 (AnalBoll. 55. 1937. p. 267,9) barbarus ... maritus ... ferro appeciit *feminam*, venas lacertorum -idit, nervos dissolvit. **b** *concidere – zerstückeln:* GERHOH. Antichr. 1,20 eo ... locutionis genere dici potest mulierem -ere, hoc esse -ssam demonstrare, quo *eqs. (spectat ad Vulg. iud. 19,29; inde alleg.: l.56).* **c** *conterere, trucidare – hinmetzeln:* GERHOH. aedif. 1 p. 1197[B] ipsi *(reges)* ... in tumore superbiae velut in monte Gelboe -entur et occidentur. **d** *(vulnere) confodere, vulnerare – aufreißen, verwunden:* LIGURINUS 3,115 (MG Script. rer. Germ. LXIII. 1987) sacri fluminis imbre -ssum rorasse latus *Christi*. **B** *latius:* **1** *gener.:* **a** *offringere, exstirpare – umbrechen, roden:* ANNAL. Rod. a. 1153 p. 722,24 *decimae* de terra ex arbustis in agros -ssa. **b** *disturbare – zerzausen:* EPIST. Hann. 52 p. 98,25 avicula manus impatiens, quę, ... vacuum sibi aera -ssis (concissis *cod.*) promittit alis. **2** *anat. usu medial. i. q. (simul, pariter) in ramos diffundi – sich (zugleich, in gleicher Weise) verzweigen, verästeln:* ALFAN. premn. phys. 24,2 p. 145 -untur (*PG 40,697[A]* συγκατασχίζεται) ... adinvicem ... tria haec, hoc est vena, arteria, nervus.

II *in imag. et translate:* **A** *de rebus:* **1** *effringere – (auf)brechen:* HERM. IUD. conv. 10 p. 102,6 (ed. G. Niemeyer. 1963; s. XII.[med.]) christiani ... adamantinam cordis mei duritiam -ere ... satagebant. **2** *partiri, breviare – teilen, ab-, verkürzen:* REIN. ALEM. phagifac. 270 impiger ... occurre viamque plus mediam -e (concisse *L*). **B** *de hominibus eorumque societatibus:* **1** *discruciare – zermartern:* RUP. TUIT. Pant. 14 (AnalBoll. 55. 1937. p. 265,29) mater lectulo assidebat mente -ssa, quia ... filii sui scissuras integra mente videre non poterat. **2** *dissecare, disiungere – auseinanderreißen, zerschlagen:* RADBERT. Arsen. 2,7 p. 67,19 quae *(dies)* pacatum imperium et unitum -idit particulatim ac divisit. **3** *dissociare, distrahere – trennen, entzweien:* GERHOH. Antichr. 1,20 -ssam per scismaticos et dilaceratam ecclesiam *(cf. l.27). v. et p.1498,54.* **4** *abscidere, deponere – ausschließen, absetzen:* CONC. Merov. p. 223,2 *Chramlinus* in nostri praesencia fuit -ssus adque de ... episcopatu aeiectus.

1. conscio, -ire. *novisse – wissen:* **1** *strictius:* **a** *simul, una scire, scientia complecti – zugleich, insgesamt wissen:* ALBERT. M. sent. 4,30,4 p. 214[b],7sq. videtur, quod error evacuet voluntatem ..., quia voluntarium -it singularia, sed errans non -it. elench. 2,2,2 p. 668[b],18 scientes -unt omnia ista, de quibus habent scientiam. caus. univ. 1,3,2 p. 403[a],30 voluntarium est, cuius principium est in seipso -ente singula, in quibus est actus. *ibid. al.* **b** *inf. pro subst. c. sensu notitiae:* EPIST. Teg. I 100 sine nostro -ire vester abscessit nuntius. **2** *latius i. q. posse, valere – können, vermögen:* VITA Ger. Bron. 17 p. 667,15 sciscitatur ab eis *(indigenis)* ..., an aliquantulum de hac re ... -rent significare.

adi. **consciens,** -entis. **1** *sciens (aliquid) c. alio – mitwissend:* EDICT. Roth. 231 auctor ... praeveat sacramentum, quod -s (conscius *var. l.*) non sit fraudi. **2** *(sibi) conscius – (sich) bewußt:* NITH. hist. 3,1 p. 28,35 quicumque -s sibi aut ira aut odio ... quiddam ... suasit vel gessit.

2. conscio *v.* 1. contio. **3. conscio** *v.* cresso.

conscisco, -ivi, -ere. *script.:* -sisc-: *l.14.* -sciss-: *l.26.* **1** *de actione asciscendi:* **a** *obi. homines:* **α** *arcessere, accire, associare – herbei-, heranholen, hinzuziehen:* HRABAN. epist. 1 p. 381,17 ipsi vero ... pontifici ... ad deferendum *opus* -vi te socium. LUP. FERR. Wigbert. 3 desudantem novamque gentem Fresonum aecclesiae gremio -entem ... Christi militem *(sc. Bonifacium).* PETR. DAM. epist. 40 p. 507,19 (ed. K. Reindel. 1983) ex his *(episcopis)* ..., quos visum fuerit, sanctitas vestra -at (-siscat *var. l.*). HELM. chron. 40 p. 82,6 Saxones ... aliunde auxiliantium manus -unt. *al.* **β** *convocare, congregare – zusammenrufen, -führen, versammeln:* LAMB. TUIT. Herib. 2,2 p. 1246,54 qui *(Martinus)* ... discipulos in unum -vit. HELM. chron. 42 p. 86,12 contigit, ut *Vicelinus* ... in oratorio ... socios -verit. 48 p. 95,19. *v. et p. 1169,63.* **b** *obi. res i. q. (com)parare – erwerben, be-, verschaffen* (*cf.* GLOSS. II 601,63 St.-S. -vit givuan): **α** *in univ.:* CARM. de exord. Franc. 130 (MGPoet. II p. 145) arma tibi *(sc. Karolo)* David durum -at in hostem. GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 594,30 in celebrando mysterio suffragia sibi ... superna -vit. EUPOLEMIUS 1,309 (ed. K. Manitius. 1973) meis libertatem -issere servis. LIGURINUS 3,533 (MG Script. rer. Germ. LXIII. 1987) quas tibi tentaras precibus -ere vires. *al. v. et vol. I. p. 1103,5.* **β** *de morte i. q. (sibi) inferre – (sich) zufügen, bereiten:* PETR. DAM. epist. 104 p. 155,18 (ed. K. Reindel. 1989) Antonius ... desperatis rebus ipse sibi mortem propria deliberacione -vit. *spirit.:* RUP. TUIT. trin. 3,7 l. 253 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXI. 1971) comedendo mortem animae sibimet ... -verunt *Adam et Eva.* **γ** *de malo, damno i. q. (sibi) contrahere – herbeiführen, auf sich ziehen:* RATHER. conf. 20 l. 510 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI[A]. 1984. p. 234) nondum ..., quid venerari ... debeas, nosti: quod Deus ... fecit aut quod ipse sibi homo -vit. PETR. DAM. epist. 102 p. 136,6 (ed. K. Reindel. 1989) o misera hominis ... conditio, quae facilius valet sibi -ere mala, cum desunt, quam vitare, cum iminent. **2** *de actione sciscendi i. q. cognoscere, ratum habere – zur Kenntnis nehmen, (als gültig) anerkennen:* RUOTG. Brun. 49 p. 52,5 (testam.) ex sententia fratrum nostrorum ... cuncta -ite, ... cuncta transagite.

conscissio, -onis *f.* *actio scindendi, scissio – das Zerreißen, Zerteilung:* **1** *proprie:* CONC. Karol. III 6,4 p. 34,2 (ed. W. Hartmann. 1984) sicut intentavit Samuhel propheta ad Roboam ... in -e pallii *(cf. Vulg. III reg. 11,30).* **2** *alleg. de discidio (spectat ad Vulg. iud. 19,29; cf. p.1497,27):* GERHOH. Antichr. 1,20 quatenus fidelium animos ad vindictam ... sceleris per -is demonstrationem provocaret. **3** *translate i. q. discidium, dissensio – Spaltung, Zwietracht:* HERBORD. Ott. 3,4 p. 155,16 (ed. J. Wikarjak. 1974) fama facti ... villas et vicos in studia diversa conscindens (concindens *var. l.*) ...; ipsi ... sacerdotes ydolorum non minima causa huius concisionis *(sic MPV*, -scisionis *B*, -is *ed. Koepke)* erant.

conscius, -a, -um. *script.:* cun-: *p.1499,4sq.* -nci-: *p.1499,1.12. al.* -sti-: *p.1499,15. adde* GLOSS. I 64,5 St.-S. -stita. -nsi-: *p.1499,7.* -nxi-: *p.1499,15.*

I *spectat ad scientiam, cognitionem:* **A** *de anim. i. q. (con)sciens – (mit)wissend (cf.* GLOSS. I 444,15 St.-S. -us giuuizzo. *al.):* **1** *strictius (saepe subst. masc. i. qui una c. alio scit aliquid – Mitwisser):* **a** *in bonam vel neutram partem:* PAUL. DIAC. Lang. 3,12 p. 99,1 interfectis ... omnibus -is uni ... seni haec ... commendavit. EINH. Marc. et Petr. I 1,2 p. 240,52 omnes, qui tecum hoc iter agunt, tibi -i sunt, quia *eqs.* HYMN. Hraban. 5,13,4 o beata mater Christi, ... arcanorum -a. RIMB. Anscar. 40 p. 74,36 qui *(discipulus)* ei -us pene in omnibus fuit. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 323,9 se ... iustitiae favisse ... -o sibi Deo testificatus est *papa*. GEBEH. SALISB. ad Herm. 17 Romana aecclesia nec -a nec consentiente. RAHEW. gest. 3 prol. p. 163,26 -i secretorum. CHART.

[Kurz/Dinter]

Argent. I 184 p. 148,29 viri honesti veritatis concii. *saepe*. **b** *in malam partem:* **α** *gener.:* CHRON. Fred. 4,54 quod rebellione Wasconorum fuissent -ae *episcopi*. AGNELL. lib. pont. 105 p. 347,38sq. quare ... periurii cun-us fuisti? ... quare homicidii cun-us? ANNAL. Altah. a. 1053 p. 49,4 ipse *(dux)* ... plures coniurationis ... -os domi reliquit. ANNAL. Plac. a. 1267 p. 521,26 ut non viderentur -sii de tanto scelere *legati*. *al. adde:* RUODLIEB 10,81 furti canis est hic -us isti. *per compar.:* HROTSV. Gong. 459 cum ... polum tegeret tenebris nox -a fraudis. Abr. 8,1. **β** *iur.:* LEG. Burgund. const. I 2,4 si d o m i n u s ... facti -us fuerit, ambo tradantur ad mortem (LEG. Wisig. 4,4,2 si ... -is [conciis *E2*] dominis infans probatur fuisse iactatus. 6,4,2 -o domino). LEG. Wisig. 3,3,4 fratres ... in rapto sororis -i (concii *E2*). 7,5,8 p. 308,18 tam ille, qui fecit, quam iste, qui -us (-stius *R1*, -xius *E2*) extitit, ad satisfactionem ... teneantur. PASS. Leod. 33 (MGMer. V p. 314,10) ut de Childerici mortem fuisse confitere se *(martyrem)* -um. CAPIT. reg. Franc. 278,7 non solum ... mali auctores, sed et -i ... disperdantur. *saepe. v. et vol. I. p. 248,55*. **2** *latius i. q. gnarus, instructus – kundig, vertraut* (*cf.* GLOSS. II 486,31 St.-S. expertum -um i. antchunden): THEODULF. carm. 42,2,3 lex ego sancta Dei; sum via, ... sum -a veri. RIMB. Anscar. 6 propter eos, qui huius rei ... minus -i sunt. VITA Mathild. I 15 p. 581,3 exitum ... Christi famula vaticinando quasi bene -a ... praedixit. WALTHARIUS 790 o ... fraudis -e serpens. *al. adde:* HERM. AUGIENS. vit. 50 tu *(Musa)* forsan eius *(Hermanni)* -a lectuli. **B** *sensu pass. de rebus i. q. notus – bekannt:* HUCBALD. carm. 2,99 cui *(sc. prophetae)* -a caelica cuncta. MARC. VALER. buc. 3,76 nimphe ... carmina nostra colunt, illis bene -a canto. *fort. add.:* CARM. var. III C 8,38 (MGPoet. V p. 653; s. X.$^{med.}$) auribus ut dominum -a verba ferant *comites*.

II *spectat ad conscientiam, statum animi:* **A** *mentis compos, sanus – seiner Sinne mächtig, vernünftig:* CONC. Merov. p. 101,7 quam *(sectam)* auctor male sibi -us ... condidit Euthicis (*cf. Conc. II 4 p. 78,22 ed. Schwartz* Eutychianae vesaniae). RATHER. conf. 19 l. 459 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI^{A}. 1984. p. 233) si faceret quis non sui ... -us *eqs.* **B** *memor, συνειδώς – (sich) bewußt:* **1** *de hominibus eorumque animo:* **a** *in univ.:* WETT. Gall. 28 p. 272,29 illi *(socii)* ... referebant non se -os talis meriti esse. COZROH. praef. p. 2,17 ipse *(scriptor)* ... suae inperitiae -us. EINH. Karol. prol. p. 1,19 quando mihi -us eram nullum ea veracius quam me scribere posse. WIDUK. gest. 2,31 -us causarum equum ascendit. 2,37 propriae infirmitatis. BERNH. CONST. can. 25 p. 497,18 si -i innocentiae ... ad communicandum accederent. *al. expressius i. q. confidens, fretus – vertrauend (auf):* PASS. Quint. 169 (MGPoet. IV p. 983) *Quintinus* sancta spe -us. 230. **b** *spectat ad culpam, delictum:* LEG. Wisig. 12,2,1 p. 411,15 m a l e -arum sibi mentium abdita (PETR. DAM. epist. 104 p. 152,1 [ed. K. Reindel. 1989] m. sibi -a pectora). ERMOLD. Ludow. 4,650 *ego* delicti proprii -us atque reus. POETA Saxo 2,187 -a ... magni dubitarunt corda reatus his de promissis. HROTSV. Gong. 419 pavitat mens -a fraudis. ARCHIPOETA 10,21,4 mittat in me lapidem ..., cuius non est animus -us peccati. *saepe*. *expressius i. q. conscientia (culpae) convictus – schuldbewußt* (*cf.* GLOSS. IV 292,23 St.-S. -us sculdigo): THIETM. chron. 8,12 ego -us mihi. *subst. masc. i. q. reus – ein Schuldiger:* EKKEH. IV. bened. I 40,14 (gloss.) concius negat aut fatetur. **2** *per enallagen de rebus:* WOLFHARD. Waldb. 2,11 p. 238,13 (ed. A. Bauch. 1979) pro modulo ... -ae facultatis ... eulogias deferentes *cives*. HROTSV. Pafn. 3,7 ubi *(sc. in corde)* ... maeroris amaritudo -ique reatus nova dominatur formido.

***conscol-** *v.* *conschol-.

***conscopo,** -atum, -are. *converrere – zusammenkehren:* VITAE patr. Iur. 2,4 (Sources chrét. 142. 1968. p. 318; c. 515) nihil praeter ... micas ... post refectionem fratrum pinnaculo -tas ... edebat *monachus*. *Kurz/Dinter*

conscribo, -psi, -ptum, -ere. *script.:* cums-: *p.1501,17. adde* CHART. civ. Spir. 28 p. 30,33 *(in tmesi)*. cun-: *p.1501,36*. -nssc-: *p.1501,34.48*. -ncr-: ACTA reg. Burgund. 1 p. 93,28 (ed. Th. Schieffer. 1977). -schr-: CHART. Lub. III 22. -psc(i): *p.1502,24*. -ibs(i): *l.33.34. al.* -ibt(us): *p.1501,29.55. al.* -pse: FORM. Andec. 1^{c}. -ire: *p.1501,12*. *depon. (cf. D. Norberg, La poésie latine rythmique du haut moyen âge. 1954. p. 15): p.1502,1. ?l.57*.

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *scribere, charaxare – schreiben:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 2,5,16 si certa ... scriptura est, quam idem conditor olografa ratione -psit. HRABAN. epist. 5 p. 390,14 capitulorum ordo, qui minio sparsim in volumine -tus est. EPIST. divort. Loth. 3 p. 214,6 non ... in tuncardo -ta cernitur *epistula*, sed in membranis. RIMB. Anscar. 16 p. 37,29 biblioteca ... optime -ta. NOTKER. BALB. gest. 2,11 p. 69,9 ut ... libros integros exinde -tos thecis eiusdem materię *(sc. auri)* ... cooperiret *rex*. CONR. MUR. summ. p. 134,19 (ed. W. Kronbichler. 1968) in privilegiis prima linea litteris longis nec multum grossis debet -i. *al. v. et p.1504,15*. *de notis magicis:* WIBALD. epist. 173 p. 294,33 diceris ... caracteres habere et illos ad quedam prestigia et diabolicas incantationes ... -ere. **β** *transcribere – abschreiben:* BONIF. epist. 75 p. 158,9 ut mihi de opusculis Bedan lectoris aliquos tractatus -ere ... digneris. CHART. Port. 76 p. 101,20 (a. 1213) pecuniam ... ad ... dimidiam bibliotecam -endam ... conpromiserunt. **γ** *scribendo in unum redigere – zusammenschreiben:* TRAD. Corb. B 373 p. 248,6 (ed. K. A. Eckhardt. 1970; s. XI.$^{med.}$) ex quo ... registro hec collecta et hic in unum -ta sunt. OTLOH. tempt. 2 p. 393,13 hic *(liber)* ... ex libris multis -tus. GERH. STED. annal. p. 230,38 ipse *(Heinricus dux)* ... antiqua scripta cronicorum colligi praecepit et -i. **b** *publ. et iur.:* TRAD. Frising. 5 p. 31,40 (a. 750) ego Atto indignus presbiter iussus -psi *(cf.* 402 p. 347,29 ego Tagipertus ... -psi iussione Hittonis episcopi. 547^{a} ego indignus presbiter audiens et videns iubente Hittone episcopo hanc firmitatem -bsi. *al.)*. 23 p. 52,30 ego Pern clericus e x o r e Heredis -psi (95 iussus e. o. Heredis episcopi -bsi). CAPIT. reg. Franc. 158,12 ut cancellarii ... cartas publicas -ant ante comitem. DIPL. Otton. I. 382 Liuderus cancellarius advicem Hattonis archicapellani -psi *(cf.* DIPL. Otton. III. 189. DIPL. Heinr. II. 177. *al.)*. CHART. Brixin. 222 p. 213,11 qui *(Hainricus)* hanc litteram rogatus -psit. *saepe*. **2** *subscribere – unterschreiben:* LEX Ribv. 61,5 (rec. B) cum ipsis testibus, qui tabulas -pserunt (subscribserunt *A*). DIPL. Arnulfi 125 p. 186,38 manu popria -bsimus. EPIST. Bamb. 2 p. 475,28 -e cum aliis coepiscopis. **3** *referre (in) – (hin)einschreiben, eintragen, verzeichnen:* **a** *gener.:* HRABAN. cruc. 1,2 p. 158^{B} sunt quoque versus duo in ipsa cruce -ti *(sim.* 1,7 p. 178^{C}. *ibid. al.)*. **b** *publ. et iur.:* **α** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 32,55 ut, quicquid ... iudices dederint ..., in uno breve -i faciant. DIPL. Frid. I. 74 p. 124,31 (ed. H. Appelt. 1975) testes ..., quorum nomina in presenti placuit pagina -i. **β** *c. sensu recipiendi in tabulas vel libros scrinii ('anschreinen', cf. H. Planitz, ZRGGerm. 54. 1934. p.80):* CHART. scrin. Col. B 1275 (a. 1261) hec officiales parrochie ... testificaverunt premissa in ipsorum scrinio sic esse -ta. 750 quod ... Hermannus -i in cartam officialium deberet. *ibid. al.* **c** *eccl. c. sensu recipiendi in librum vitae sim.:* CHART. Rhen. med. I 41 p. 47,10 (a. 804) ut memetipso ... ipsi monachi in eorum congregatione recipiant et nomen meum i n l i b r o v i t ę -antur (EPIST. Teg. I 30). CONC. Karol. 59 p. 787,20 quorum *(famulorum)* ... nomina his in diptitiis continentur -ta. EPIST. Teg. I 40 cuius *(fratris)* obitus diem kalendarium *(sic?)* -i ... rogamus. **B** *latius:* **1** *praevalente sensu scribendi:* **a** *litteris mandare – niederschreiben, schriftlich niederlegen:* **α** *in univ. (publ. et iur. interdum c. sensu constituendi , e. g. l.72):* CAPIT. reg. Franc. 8,1 quaecumque iuste sunt observanda, indita in titulis constitutione -ere. LEX Ribv. 64,1 si quis servum suum libertum fecerit et civem Romanum portasque apertas -bserit (-erit *var. l.*). LEG. Wisig. 2,5,12 p. 112,12 quod instante quocumque periculo -i nequiverit *ultima voluntas*. LEX Baiuv. prol. p. 201,6 ipso *(Theudericho rege)* ... dictante iussit -ere legem ... Baioariorum. WILLIB. Bonif. 6 p. 28,16 queso, ut otium mihi, tempus -endae fidei concedas. CAPIT. reg. Franc. 157,1 absque poenae -tae solutione. HRA-

[Lošek]

BAN. epist. 55 ut ... discant, quod in hoc opusculo -tum est. GERHOH. psalm. 36 praef. p. 473,29 se eam *(uxorem)* non laeserint maledicta in lege *(Vulg. num. 5,14sqq.)* contra eam -ta, innocens reputabitur. CHART. Monast. 19 p. 117,29 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XX. 1961) hęc ... litteris -i ipsamque conscriptionem ... sigilli nostri inpressione fecimus communiri. *saepe. pass. i.q. contineri, inesse – enthalten sein:* DIPL. Frid. I. 186 p. 314,36 (ed. H. Appelt. 1975) legationem apostolicis litteris -tam nobis presentaverunt. **β** *expressius i. q. per chartam affirmare – urkundlich festlegen, bestätigen:* FORM. Andec. 41 p. 18,12 per cartole textum nostrum volomtate -ire. FORM. Marculfi 1,3 (ed. A. Uddholm. 1962) si benefacia ... concedimus hac ... stabiliter perdurare -imus (*inde* DIPL. Karoli M. 173 p. 232,2). ANNAL. regni Franc. a. 821 p. 155,3 *imperator* constitutam ... atque -tam inter filios suos regni partitionem recensuit. TRAD. Frising. 1210 p. 124,24 inter se pari tenore cum-i fecerunt, ut *eqs.* CHART. Anhalt. I 643 actionem hanc -i et sigillo nostro signari fecimus *(v. et vol. I. p. 132,43). al.* **b** *perscribere, notare – aufstellen, aufzeichnen, schriftlich festhalten:* LEG. Wisig. 4,2,13* p. 181,26 inventarium. CAPIT. reg. Franc. 217,1 ne a sacrilegis thesaurus diripiatur earum *(ecclesiarum)*, fideliter -atur (describatur *var. l.*). CATAL. abb. Non. (MGLang. p. 571,30) hic *(Petrus)* fecit totam -i abbatiam et universum redditum. *al.* **c** *scribendo conficere – ausstellen, -fertigen:* LEX Ribv. 61,1 ei *(servo)* tabulas secundum legem Romanam ... -ere. LEG. Wisig. 2,1,25 iudex ... duo iudicia de re discussa -at. FORM. Marculfi 2,30 (ed. A. Uddholm. 1962) epistulas inter se duas uno tenore -btas fieri et firmare decreverunt (CAPIT. reg. Franc. 28,3. TRAD. Ratisb. 19 p. 24,17. *al. cf.* DIPL. Ludow. Germ. 16 p. 20,12 commutationes pari t. -tas. TRAD. Scheftl. 29. CHART. Brixin. 112 litteras ... sub eodem t. -tas. *al.*). FORM. Arvern. 2[b] mandatum ... conssc-ere. DIPL. Karoli M. 55 praeceptionem. TRAD. Patav. 56 epistulam prestariam. AGNELL. lib. pont. 112 p. 351,5 *chirographa* post omnia inter nos cun-ta. DIPL. Arnulfi 19 iussimus ei *(ministeriali)* hos nostrae auctoritates apicis ... -i. DIPL. Otton. I. 159 conscriptionem. COD. Lauresh. 70 cartam immunitatis vel tuitionis. DIPL. Heinr. II. 3 p. 4,19 paginam. COD. Lauresh. 143 p. 426,1 confirmationem. DIPL. Frid. I. 6 p. 13,6 (ed. H. Appelt. 1975) presentem karacterem. CHART. Raitenh. 62 pagellam. 65 munimenta huius privilegii. CHART. Welt. 13 p. 122,10 presentem litteram. CHART. Bund. 940 cautionem. CHART. Brixin. 142 p. 150,5 autenticum. CHART. Solod. II 203 p. 124,28 instrumentum. *persaepe.* **d** *afferre, commemorare – anführen, erwähnen:* **α** *in univ.:* FORM. Wisig. 20 p. 584,25 singula quippe supra ... -ta ... adpraehendas. FORM. Arvern. 1[a] omnia superius conssc-ta (DIPL. Loth. I. 51 p. 152,3 [ed. Th. Schieffer. 1966] res ... s. -tas ... confirmamus. *al.*). RUOTG. Brun. 33 p. 33,27 non possunt singillatim -i bona omnia. CHART. Traiect. 1566 p. 316,35 permutationem quarundam terrarum inferius -tarum ... celebrarunt. *al.* **β** *testem afferre – als Zeugen anführen:* TRAD. Frising. 402 p. 347,9 (a. 818) Hitto diaconus ad testimonium erat -btus. DIPL. Heinr. III. 209 his omnibus, quos in presenti -imus, laudantibus atque voluntarie consentientibus. **e** *describere, verbis exsequi – beschreiben, berichten, darstellen:* **α** *in univ.:* EIGIL Sturm. 1 (ed. P. Engelbert. 1968) ut initia et vitam sancti ... abbatis Sturmi tibi exponerem et primordia monasterii ... -rem. URSO element. praef. p. 37,10 (ed. W. Stürner. 1976) singuli creationum modi ... summatim et succincte -ti reperiuntur. LAMB. LEOD. Matth. I praef. p. 74,12 incidit, ut miracula beati Mathię ... heroico pede -rem. *al.* **β** *fusius exponere – ausführlich behandeln:* HRABAN. epist. 5 p. 390,17 ut, quae illic *(sc. in capite operis)* prenotata sunt, eorum *(capitulorum)* indicio in libro -ta repperiat *lector.* **2** *praevalente sensu disponendi:* **a** *componere – verfassen:* **α** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 94,6 carmina (WALAHFR. carm. 71,14. WANDALB. martyr. concl. 1,2). BEDA hist. eccl. 3,19 p. 164,27 libellus de vita eius *(Fursei)* -tus (WIDUK. gest. 1 praef. *al.*). DHUODA epigr. 83 (Sources chrét. 225. 1975) exin valebis concito gradu sensu cognosci, quae sim -ta. HRABAN. epist. 25 p. 432,31 in codice, quem Damasus papa ... -psit. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 227,48 qui *(Benedictus)* hanc eandem regulam monachorum ... cum magna discretione -psit (*[Greg. M. dial. 2,36]*. p. 228,39). OTFR. ad Liutb. p. 166,34 partem evangeliorum ... theotisce (p. 167,32 lectiones has t. -tas). AGIUS epic. Hath. 670 *liber* bene -tus et bene compositus (682. *de interpr. cf. P. v. Moos, Consolatio. I. 1971. p. 173sq.*). BERTH. (?) annal. praef. p. 268,7 geometriam quandam ... ipse *(Hermannus Augiensis)* ... naturali ratione et ordine per numeros et figuras -psit. HELM. chron. 84 p. 164,28 sermones -tos Slavicis verbis. *saepe.* **β** *c. sensu dedicandi:* ALDH. virg. II 2144 cui *(Eustochio)* sacer interpres -psit opuscula plura. HRABAN. epist. 21 p. 427,18 quem *(prologum)* interpretatione voluminum Salomonis ad Chromatium et Eliodorum episcopos -psit *Hieronymus.* **b** *colligere, conserere – zusammenstellen:* BONIF. epist. 27 p. 48,29 quia propter instantes labores ... adhuc perfectę -tum, quod rogasti *(sc. collectionem sententiarum)*, non habeam. DHUODA 6,1,4 (Sources chrét. 225. 1975) has ... octo beatitudines partium cum septem gratiis sancti spiritus copulatas et a me tibi -tas. HRABAN. epist. 48 rogasti me ..., ut martyrologium per totum annum tibi -rem. **c** *addere – hinzu-, anfügen:* CHRON. Salern. 15 huic istorie -pscimus, ut fideles mulierem halienam omnimodis caveant *(cf. comm. ed. p. 249)*.

II *translate:* **A** *assignare, attribuere, ascribere – zuweisen, zuteilen, zuordnen:* **1** *obi. res:* **a** *gener.:* AUREL. REOM. mus. 2,14 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) cuncta, que in tono autenti deuteri -untur. **b** *iur. i. q. concedere, tradere – übergeben, überschreiben, übereignen:* LEG. Burgund. Rom. 1,1 donationem, quam pater de rebus propriis in filium ... -pserit. FORM. Andec. 36 ut ... ipsa rem -ta abias, tenias, possedias (FORM. Sal. Merk. 27 p. 251,21 r. suam ..., quem de parte genetoris sui illius legibus obtingebat -tas. p. 251,26 quod ... genitor ... ex alode -tam superius nominatam ei dimisisset *[sc. rem; an subst. fem.?]*). LEX Ribv. 41,1 si quis mulierem disponsaverit, quicquid ei per tabularum ... instrumenta -bserit, perpetualiter inconvulsum permaneat. LEG. Wisig. 3,1,5[tit.] de quantitate rerum -ende dotis (3,1,9[tit.] ut de quibuscumque rebus dos -ta fuerit. *al.; de re v. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p.344sq.*). 3,1,5 p. 127[a],14 -endi dandique ... libertas. STEPH. EDD. Wilfr. 17 p. 212,4 quod religiosi reges tam multas terras ... pontifici nostro -pserunt. CHART. Rhen. med. I 255 p. 312,12 archiepiscopus ... capellam ... et omnem ... decimationem ... s. Paulino -psit. DIPL. Otton. III. 221 p. 634,19 insuper -imus prefato monasterio ... vadum unum. *saepe.* **2** *obi. homines:* **a** *publ.:* WIDUK. gest. 2,30 milites ad manum Geronis presidis -ti. **b** *eccl. (pass. interdum i. q. allegi, pertinere – aufgenommen werden, zu-, angehören: e. g. l.56):* FORM. Flav. add. 5 p. 492,18 canon Calcidonensis: 'Non liceat clericum -i simul duabus ecclesiis' ([*Conc. II 3,3 p.95,5 ed. Schwartz* non liceat clericum -i in duabus simul ecclesiis]. WALTH. TER. Ioh. 5 p. 1142,23 canonum sanxiones, quibus clericus in duarum -i vetatur ecclesiis civitatum). LIBELL. de conv. Baiuv. 3 numerus episcoporum et abbatum -tus in sede Iuvavensi. *in imag.:* ACTA reg. Burgund. 53 p. 185,43 (ed. Th. Schieffer. 1977; a. 981/90) cum electis in illa supernorum curia posse -i confidimus (CHART. Monast. 18[a] [QuellErörtBayerGesch. N. F. XX. 1961] in eternis tabernaculis recipi et celesti c. -i). **c** *canon.* sub canonibus -ere *i. q. excommunicare – unter Kirchenbann stellen:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,18 p. 86,30 Herlembaldus, Arialdus et Landulfus ... nimia indignatione ... concilii commoti, maxime quia sub canonibus -tos sese esse audierant. **B** *praescribere, constituere – vorschreiben, festsetzen:* **1** *in univ.:* LEX Ribv. 62,7 quod de venditione -bsimus, hoc et de donatione constituimus. HRABAN. epist. 25 p. 433,8 quod sancti patres ... singulis dignitatibus -pserunt. ANNAL. Mell. Claustr. VI a. 1274 *Gregorius papa* procuratoribus et advocatis formam processus et numerum salarii -psit. *cf. p. 1500,72.* **2** *c. colore quodam i. q. proponere – vorschlagen, vorsehen (für):* WIPO gest. 2 p. 18,3 qui -ti et

[Lošek]

praenominati ad potestatem fuerint. **C** *(in unum) conferre – zusammenlegen:* CHART. Worm. 290 p. 194,14 (a. 1260) anniversarius amborum coniugum ... in unum diem -tus et redactus. **D** *refl. i. q. se congregare – sich zusammenschließen:* VITA Norb. I 12 p. 683,23 sub huius regulae *(sc. b. Augustini)* professione ... in loco Praemonstratensi ad illam beatae perhennitatis civitatem singuli se ipsos voluntarie -pserunt.

adi. **conscriptus,** -a, -um. **1** *gener.:* **a** *litteris consignatus, perscriptus – schriftlich (aufgezeichnet):* LEG. Burgund. const. I praef. 8 p. 32,13 qui *(Romani)* formam et expositionem legum -am ... se noverint accepturos. LEX Ribv. 62,7 ut, quicumque in causa victor exteterit, semper iuditium -btum accipiat. ALDH. virg. II 1037 qui *(pontifex)* ... imbutus fuerat -o dogmate bibli. EIGIL Sturm. 22 (ed. P. Engelbert. 1968) per -am cartam. HRABAN. epist. 41 p. 479,23 frater ... portans in pictatio quasdam questiunculas -as. GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,1 quam *(deliberationem)* ille eis antea -am et sigillatam ... donari impetravit. *al.* **b** *nominatus, commemoratus – erwähnt, genannt, angeführt:* TRAD. Frising. 24[a] p. 53,18 (a. 765) post obitum meum et praenotate coniugis atque -i filii. CONC. Karol. app. 9[a] p. 843,14 praecepta publice relecta ... sunt ... ante -os episcopos et comites. TRAD. Teg. 298 Wulfwin ... filiam suam ... censualem ... sancto Quiryno contradidit et testibus -is confirmavit, quorum nomina sunt *eqs. al.* **2** *eccl. et publ. i. q. (in tabulam) relatus – (in einer Liste, einem Verzeichnis) eingeschrieben, eingetragen (cf.* GLOSS. II 589,50 St.-S. -um gibrevid *[spectat ad Prud. perist. 4,147]):* **a** *de fratribus in librum vitae (vel confraternitatis) receptis (de re v. J. Wollasch, DtArch. 40. 1981. p.1sqq.):* EKKEH. IV. cas. 3 p. 12,2 petiit ... Salomon ..., ut frater -us nobis fieri mereretur. 7 p. 27,6 fratres -i. *ibid. al.* **b** *de patribus -is senatus Romani:* BENZO ad Heinr. 2,4 p. 614,17 gratias agamus, patres -i, Deo et regi, qui nos dignatur conparticipes in gerenda cura publicae rei. *ibid. al.*

subst. **1. conscriptus,** -i *m. qui (supra) nominatus est – der (oben) Erwähnte:* FORM. Wisig. 43 ut ... servum ... perquirere debeas et, dum eum inveneris -um, meo dominio revocare studeas. FORM. Sal. Merk. 30 veniens -us ille ad eum placitum (*cf.* 27 predictus).

2. conscriptum, -i *n.* **1** *scriptum – das Schreiben, Schriftstück, Schrift:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* RIMB. Anscar. 35 p. 68,1 qui *(fratres)* ... illi *(Anscario)* nonnulla huiuscemodi -a miserunt. FROUM. carm. 2,3 num tibi -um faciens occurrere possum versibus aut verbis. *al.* **β** *index, inventarium – Verzeichnis, Liste:* FORM. Turon. 24 facto -o rerum inventarum. **γ** *responsum – (schriftliche) Stellungnahme:* BONIF. epist. 50 p. 83,2 ut habeam preceptum et -um auctoritatis vestrae *(sc. papae).* **b** *publ. et iur. i. q. instrumentum, charta – Urkunde:* FORM. imp. 44 per hoc nostre largitionis -um. DIPL. Ludow. Iun. 18 p. 359,2 nostrae consensionis. FORM. Sangall. 5 -um nostrae auctoritatis (DIPL. Arnulfi 9 p. 17,20). DIPL. Arnulfi 10 p. 19,5 confirmationis. 124 p. 183,38 liberalitatis nostre ac renovationis. 144 munificentiae. DIPL. Conr. III. 9 p. 17,30 (ed. F. Hausmann. 1969) eandem *(concessionem)* presenti -o ... corroboramus. CHART. Brand. suppl. 5 cum in primis et principalibus sigillorum -is ... rei peracte consistat robur. *saepe. abund.:* DIPL. Heinr. II. 524 (spur. s. XI.[med.]) -i huius cartulam manus propriae subnotatione firmavimus. **2** *confectio – Niederschrift, Aufzeichnung:* DIPL. Heinr. II. 34 p. 38,37 hanc nostri praecepti paginam post -um manu propria roborantes sigilli nostri inpressione insigniri iussimus. **3** *subscriptio – Unterschrift:* DIPL. Karoli III. 169 p. 274,22 episcoporum ... synodale decretum -o et signo subscriptionis roboratum (*ex* DIPL. Ludow. Germ. 137 p. 191,35 cum scripto et signo subscriptionis. *cf.* CHART. Westph. suppl. 275 p. 39,33 nostris subscriptionibus et signis).

conscriptio (-cio), -onis *f. script.:* -nssc-: FORM. imp. add. 2. -sri-: *p.1504,25.* -icpt-: *p.1505,45.* -psi(o): *p.1504,44.*

I *proprie:* **A** *gener.:* **1** *actio scribendi, (per)scriptio – das Schreiben, Niederschrift, Abfassung:* **a** *in univ.:* VITA Ansb. 32 (MGMer. V p. 638,22) miraculum ... placuit -is stilo tradere (MIRAC. Wandr. 2,1 [MGScript. XV p. 407,48]. *al. cf.* CHART. Sangall. A 535 quicquid boni consilii fuerit inventum, ... s. -is memorię commendare). ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 1,19 scriptor fuit Donatus, -is locus Roma. CAPIT. reg. Franc. 209 de -e librorum (ORTL. chron. 1,21 p. 94,14 monasterium ... l. -e decoratum). CHRON. Noval. 3,20 famulus ... in recta -e scriptor velocissimus. *al.* **b** *c. colore quodam i. q. compositio, collectio – Zusammenstellung, Sammlung:* BONIF. epist. 27 p. 48,27 de -e ... sententiarum ... peccatis meis indulgere habes. **2** *ascriptio, adiectio – Eintragung, Vermerk:* LIBRI confrat. I app. A 11 p. 141,37 (s. X.[med.]) pactionem in regula monasterii -e firmari. FROUM. epist. 17 cuius *(Boethii)* libros propria manu duos conscripsi pleniterque ... glossica -e depinxi. **3** *descriptio – Beschreibung:* COD. Lauresh. 3770 (a. 876/81) secundum -em istorum locorum. 65 -o (*syn.* descriptio) marchę et silvę. ORTL. chron. 1,21 p. 94,20 cuncta ..., quae subsequenti -e ... sunt commemoranda. **B** *publ. et iur.:* **1** *confectio – Ausfertigung, Ausstellung:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 77,6 qui a litterarum -e ingenui fuerint. CHART. Xant. 34 p. 24,42 cartę huius -e sigillique nostri impressione eam *(conventionem)* munire curavimus. DIPL. Conr. III. 17 p. 31,22 (ed. F. Hausmann. 1969; spur.) hanc ... tradicionem ... privilegii huius -cione (-sripcione *B*) ... communivimus. *fortasse huc spectant etiam nonnulla exempla infra allata, e. g. p.1505,13.* **b** *c. colore quodam:* **α** *confirmatio actionis per chartam facta – Beurkundung (cf. Bresslau, Urkundenlehre. II. p.641*): DIPL. Frid. I. 73 p. 123,5 (ed. H. Appelt. 1975) huius ... nostrę donationis et -is testes sunt: *eqs.* (CHART. episc. Hild. I 369 p. 354,28 ut ... actionis huius series ... stabilita permaneat, banni nostri auctoritate firmamus ...; -is ... huius t. sunt *eqs.*). **β** *ius conficiendi chartam (una cum alio) – Recht der (Mit-)Ausstellung einer Urkunde:* RADBERT. Arsen. 2,17 p. 86,26 quando me consortem totius imperii celsitudo vestra ... constituit in omni potestate et honore, in omni -e et nomismate, in omni dispositione *(de re v. notam ed.).* **2** *subscriptio – Unterschrift:* STEPH. EDD. Wilfr. 47 p. 242,7 ea ... interposita dictione, ut propria manus -e firmiter contestaret *Wilfridus*, quod *eqs.* THEGAN. Ludow. 13 praecepta facere iussit et manu propria cum -e (subscriptione *var. l.*) confirmavit *princeps.* DIPL. Otton. II. 179 hanc cartam iussu nostro scriptam et sigillatam nostre manus -psione *(sic?)* firmavimus. *al.*

II *meton.:* **A** *litterae, scriptura – Buchstaben, Geschriebenes, Schrift:* HRABAN. epist. 1 p. 382,2 ut figuras in eo *(opere)* factas et -is ordinem servare non negligat *scriptor* (2[a] p. 383,18 moneo lectorem, ut huius -is o. teneat). **B** *inscriptio – Auf-, Inschrift:* THANGM. Bernw. 57 cernitur ... ad dextram partem sepulchri ... -o talis: *eqs.* **C** *scriptum, opus, notitia – Schriftstück, -werk, Aufzeichnung:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* BONIF. epist. 33 p. 57,16 investigare ..., si illa -o ... sancti Gregorii esse conprobetur an non. CAPIT. reg. Franc. 29 p. 79,24 cognovimus in plerisque ... -bus eorundem *(fratrum)* et sensus rectos et sermones incultos. WALAHFR. Gall. prol. p. 281,10 ab auctore eiusdem -is. CONC. Karol. 61 app. 1 p. 797,14 si quis ... per hanc salutarem in pressuris repertam -is formam me damnandum decreverit *(item de confessione conscripta:* p. 797,23. *ibid. al.).* ISO Otm. 2,3 in calce huius -is. HUMB. Sim. 2,36 p. 184,47 nequeunt iam catholicorum pontificum decreta ... -bus horum hereticorum obviare. CHRON. Mont. Ser. a. 1225 p. 225,28 aliam ... -cionem recitari fecit *praepositus.* ALBERT. M. eth. 10,3,3 p. 640[b],24 medicativi ... perfecti fieri non possunt -bus (*p.1181[b],2* συγγραμμάτων) principiorum medicabilium. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *index, inventarium – Verzeichnis, Liste:* DIPL. Loth. I. 107 p. 255,2 (ed. Th. Schieffer. 1966) ostendit ... quandam -em rerum suarum *episcopus.* CATAL. thes. Germ. I 108 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) hanc -em ad Wilheim fecimus ... et sic invenimus. VITA Annon. I 3,11 p. 502[a],29 consignans eis *(procuratoribus)* ... -em diurnalium servitiorum *Anno. al. v. et p.1505,49.* **β** *apographon, ex-*

[Lošek]

emplar – Abschrift: VITA Udalr. Cell. II 65 (34) quorum *(libellorum Udalrici)* -o tam per Alemanniae quam et aliarum regionum monasteria longe pervolavit. **2** *publ. et iur.:* **a** *de chartis (saepe expressius i. q. instrumentum – Urkunde):* **α** *in univ.:* FORM. Wisig. 20 p. 585,2 huius valeat -o cartae. TRAD. Ratisb. 20 p. 25,20 ego Baturicus ... episcopus hanc -em fieri precępi. CHART. Sangall. A 405 quicquid ... sani consilii diffinitum fuerit, necesse est propter vitanda succedentibus temporibus iurgia -is v i n c u l o confirmare (410 -is v. conligare. 427 -is v. sanciri. *al.*). 457 -es pari ratione depictae. 534 stabilitatis. 654 p. 258,7 c a r t a -is (CHART. Aquens. 30 p. 195,35 [ed. E. Meuthen. 1972]. *cf.* CHART. march. Misn. II 50 per huius cartę -em). CAPIT. reg. Franc. 289 p. 377,35 hanc regiam fieri decrevimus *(sc. archiepiscopi)* -em. CHART. Sangall. A 699 concambii. TRAD. Werd. 108 nostrae conventionis. CHART. Raitenh. 65 p. 62,25 -is huius p a g i n a m (CHART. eccl. Halb. I 15 p. 14,18 hanc ... nostrę -is p. ... sanccimus. *al. cf.* CHART. eccl. Erf. 165 p. 89,38 ut ... huius pagine nostre rata et inconvulsa -o permaneat). CHART. Wirt. VII 2167 ego Cunradus ... miles ... presenti -e profiteor, quod *eqs. saepe.* **β** *in imag. (spectat ad Vulg. Tob. 7,16; cf.* GLOSS. I 478,60 St.-S. -em vesti): RUP. TUIT. trin. 34,8 l. 266 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972) futurum erat, ut ... ipse Deus Dei filius homo factus sponsus vocaretur et esset atque ad suscipiendas -es coniugii eius omnis ecclesia ... conveniret. **β** *de diplomatibus regum vel imperatorum:* EPIST. var. I 37 p. 556,29 (dipl. Karoli M.) pacti seu foederis. CHART. Bund. 54 p. 46,17 (dipl. Ludow. Pii) per nostrae -is a u c t o r i t a t e m (DIPL. Ludow. Germ. 37 ut haec auctoritas -is nostrae ... verius credatur. DIPL. Ludow. Inf. 20 p. 126,32. *al.*). WALAHFR. Gall. 1,21 rex ... iussit fieri -em firmitatis. DIPL. Loth. II. 12 p. 401,29 (ed. Th. Schieffer. 1966) per precepti nostri -em (DIPL. Ludow. Iun. 16 p. 355,31). 26 p. 428,4 nostrae sanctionis. DIPL. Heinr. I. 12 p. 49,10 -es et praecepta ab antecessoribus nostris ... monasterio sancti Galli exibita. DIPL. Otton. I. 252 immunitatis (DIPL. Karoli M. 252 p. 360,1 [spur.]. *al.*). DIPL. Otton. II. 93 p. 108,9 imperialem fieri iussimus -em. PS. ADALB. BAMB. Heinr. 1,8 ex eadem *(sc. Ottonis II.)* -is pagina. *saepe.* **γ** *de notitiis traditionum:* TRAD. Weiss. 49 l. 49 (ed. A. Doll. 1979; a. 860) -o firma permaneat omni tempore. DIPL. Arnulfi 163 p. 249,23 tam earundem -um testimoniis quam ... pontificis precibus commoti. *al.* **b** *de variis notitiis publicis:* FORM. Flav. 8 p. 476,13 qualiscumque aut quecumque epistulas aut testamenti vel -is (-icpt- *cod.*) de nomini meo ... ostensas fuerint. CAPIT. reg. Franc. 105,14 omnes -es iuxta suam legem faciant Romani. CONC. Karol. app. 9[B] p. 850,4 praesens -o omni tempore vel noticia firma et stabilis permaneat. SUMMA dict. Saxon. 6 p. 214,38 -ciones actorum iudicii, -ciones testium. *al. expressius i. q. lex litteris consignata – geschriebenes Gesetz:* HIST. Lang. Goth. 7 per quem *(Rothari)* leges et iusticiam Langobardis est inchoata et per -em primis iudices percurrerunt. **D** *(con)textus – Text, Wortlaut:* **1** *in univ.:* WALAHFR. Wett. 918 decem fuerant *(breves)*, quarum -o talis: *eqs.* GERHOH. psalm. 36 praef. p. 474,1 si ... laesa fuerit *uxor*, reputabitur adultera, cum videlicet secundum -es maledictionum computrescet femur eius *eqs.* **2** *de continentia singularum partium:* HRABAN. epist. 50 p. 505,21 quod ... non per omnia -is ordinem servavi. **3** *de definitione vel constitutione:* CONC. Karol. 16[B] p. 105,4 sicut in sanctis sinodicis vel decretis priscorum patrum perarata conprobatur -o. WANDALB. martyr. compr. 40 veteris -o legis. HINCM. epist. I 135 p. 83,25 secundum -em cyrographi regum nostrorum. *al.*

III *translate:* **A** *commendatio – Anempfehlung:* ALCUIN. epist. 114 p. 169,30 post hanc -em animae meae etiam omnes filios meos, fratres et amicos ... tuae commendo ... fidelitati. **B** *congregatio – Zusammenschluß:* EPIST. Teg. I 5 novę plantacionis germina brumali tempore vos velle propagare mirandum nova -cione. **C** *(in communionem fidelium) receptio – Aufnahme (in die Kirchengemeinschaft):* RUP. TUIT. off. 8,15 l. 1392 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. VII. 1967) propter quorum *(sc. baptizandorum)* acquisitionem novamque -em hoc laboriosum carmen cantabatur.

conscriptor, -oris *m.* **1** *scriptor – Schreiber (cf.* GLOSS. I 46,36 St.-S. -r scripannes): VITA Audoini 4 (ASBoll. 3Aug. IV p. 811[C]; s. IX.) Audoënus ... ad signanda scripta vel edicta regalia, quorum ipse -r erat, sigillum ... regis custodiebat. CHART. eccl. Erf. 35 p. 22,1 Wernhere dictator et -r presentis pagine. ELIS. SCHON. viar. 17 p. 119,35 -r sermonum. **2** *auctor – Verfasser, Autor:* EPIST. Lang. add. p. 717,28 te unam esse ex quattuor virginibus prophetantibus, quas apostolicorum hactuum -r *(ci.;* conscriptos *cod.,* conscriptus *ed.)* edisserit. PETR. CAS. (?) chron. 4,113 (MGScript. XXXIV p. 584,16) luculentissimus monastice regule -r Benedictus. OLIV. hist. reg. 89 annalium ... -es. *al.*

***conscriptura,** -ae *f. (sacra) scriptura – (heilige) Schrift:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,25 p. 92,42 video vos *(fratres)* quasi armatos multis -arum scientiis astare. HERM. IUD. conv. 16 p. 113,9 (ed. G. Niemeyer. 1963) contra stultas et aniles, quas idem ... Gamaliel de scripturis (-is *L*) confixerit (conflixerit *ed.*) fabulas. *Lošek*

1. conscriptus *v.* conscribo.

2. conscriptus *v.* conscriptor *l.10.*

?3. conscriptus, -us *m.: v.* conscriptum *p.1503,62.*

***conscutellio,** onis *m.* (scutella) *conviva – Tischgenosse:* REIN. ALEM. phagifac. 64 convesceris hero sibi -scūtellio factus.

conseco, -sectum, -are. **1** *lacerare – zerschneiden:* ANNAL. Pegav. p. 238,50 qui *(clipeus)* erat minutatim hostium gladiis -tus. **2** *secando aptare – zurechtschneiden:* CHART. Worm. 384 p. 248,17 (a. 1278) ut ... valeat ... missarum sollempnia ... in tabula -ta celebrari.

***consecramentum,** -i *n. consecratio – Weihe:* GESTA Camer. cont. II G 35 p. 247 Nicholaus ... rite sumptis infulis -o presulis.

***consecrarius,** -a, -um. *ad consecrationem pertinens – zur Weihe gehörig:* FUND. Walds. 8 (MGScript. XV p. 1092,21; s. XIII.[ex.]) qui *(clerici)* ... consecranti episcopo in signis et instrumentis -is ministrare ... videbantur.

consecratio (-cio), -onis *f. script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 124. -gra-: *l.66. p.1507,21.*

I *strictius i. q. sacratio, benedictio – Weihe (cf.* GLOSS. III 418,2 St.-S. -e wîhte): **A** *proprie:* **1** *spectat ad homines:* **a** *de ordinatione clericorum:* VITA Desid. Cad. 15 ipse *(metropolitanus)* ceteros fratres conprovinciales ad -em venerabilis Desiderii invitat *(item de ordinatione episcopi:* EPIST. Col. 10 p. 255,13 in hac ... fraterna electione et paterna -e. CONST. I 107 ego Heinricus ... imperator ... concedo ... canonicam fieri electionem et liberam -em. CHART. Mog. A I 507 solius ... -is est dare anulum et baculum. ALBERT. M. sacram. 214 p. 139,79 episcopalis -o datur ad quosdam actus *eqs. persaepe. v. et l.54).* CAPIT. reg. Franc. 92,9 propter ordinationes vel -es presbyterorum *(item de ordinatione sacerdotis:* EPIST. var. II 25 timeo in -em meam. GREG. VII. registr. 1,31 p. 51,30 defendere ecclesiarum, sacerdotum, episcoporum -es. STATUT. ord. Teut. p. 64,16 quos *[sacerdotes et clericos]* commendat -cionis sanctimonia. *al.).* AMALAR. off. 2,1,6 in duodecim lectionibus -o s a c r o r u m o r d i n u m celebratur (PONTIF. Rom.-Germ. 8,11 [Studi e Testi 226. 1963]. HONOR. AUGUST. sacram. 21 p. 757[C]). IOH. VIII. epist. A 68 p. 63,16 qui *(clerici)* a te ... -is munus accepisse dicuntur. PONTIF. Rom.-Germ. 18[tit.] (Studi e Testi 226. 1963) missa in natali -is diaconi. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,45 illis ... quicumque ordines et -es ... adempti sunt. *saepe. spectat ad partes corporis:* PONTIF. Rhen. sup. 48[tit.] -o manuum. **b** *de benedictione virginis, viduae:* CONC. Merov. p. 24,6 veduarum -em, quas diaconas vocitant, ... abrogamus (*inde* p. 130,29 -grationem). CAPIT. reg. Franc. 228,7 nec ... puellarum -o ... ullatenus a presbiteris fieri debet. PONTIF. Rhen. sup. 153[tit.] -o sacre v i r g i n i s (ALBERT. M. bon. 291 p. 164,93 de velatione virginum et -e). PONTIF. Rom.-Germ. 25[tit.] (Studi e Testi 226. 1963) -o viduae, quae fuerit castitatem professa. 25,16 diaconissae. THANGM. Bernw. 13 p. 764,24 ancillarum Dei. *al.* **c** *de institutione abbatis(sae):* FORM.

[Dinter]

Dion. 3 p. 498,35 ad celebranda missarum solemnia in -e abbatissae. THANGM. Bernw. 39 Sophia ... dedignata a suo pastore ... -em percipere. EPIST. Hann. 19 p. 46,7 episcopi ... per -em generant abbates, non abbates episcopos. DIPL. Loth. III. 119 p. 192,27 liceat eis ... abbatem eligere et a nobis ... investitum a Leodiensi episcopo ... -em ... accipere. CHART. Sangall. B 589 p. 417,39 quid officiati nostri habeant in -e abbatis. *al.* **d** *de coronatione papae:* LIUTPR. hist. 16 Leonem ... ad summum sacerdotium sancta -e attollunt. CHART. Hersf. 65 p. 126,4 (epist. papae) imperator Otto ... aelectionis et -is nostrae auctoritate<m> robo<ra>verat. BERTH. (?) annal. a. 1058 qui *(Iohannes)* sine -e per aliquot dies sedens ... expellitur. RAHEW. gest. 4,60 p. 298,31 (epist. papae) benedictionis -em ... accepimus. 4,61 p. 302,8 (epist. papae) pro -e, immo execratione sua. **e** *de unctione vel coronatione principum:* ANNAL. Lauresh. a. 801 nomen imperatoris cum -e ... Leonis papae suscepit *(item de coronatione imperatoris:* DIPL. Karoli III. 129 p. 207,26 ut ... annis singulis die -is nostrae congregationi ... refectio ... praeparetur. ANNAL. Ottenb. I a. 1014 [MGScript. V p. 5,25] Heinricus rex -e [-cione, -gracione *var. l.*] Benedicti papae imperator factus est. VITA Meinw. 21 ut cesaris -em a domno apostolico perciperet *rex*. CONST. II 89,1 culmen recepimus imperialis -is. ALEX. MIN. apoc. 20 p. 410,12 papa ... manus ei *[sc. Heinrico IV.]* -is imposuit. *saepe)*. WIDUK. gest. 2,1 p. 66,19 perfusus ... oleo sancto et coronatus diademate aureo ... ac omni legitima -e completa *(item de unctione et coronatione regis:* WIPO gest. 3 p. 23,31 peractis ... divinis officiis et regali -e rex processit. CHRON. Pol. 1,6 p. 20,9 tribus sue -cionis [coronacionis *var. l.*] diebus convivium ... celebravit *Bolezlavus*. CONST. III 14,3 cuius *[Coloniensis archiepiscopi]* interest regibus ... beneficium -cionis impendere. *saepe)*. DIPL. Heinr. II. 121 coniunx <nostra> regiae -is inibi adi<nvenit> dominium *(item de coronatione reginae:* ROD. CAMER. Lietb. 19 *rex* petiit, ut sponsa ... regali ... -e pariter insigniretur *eqs. al.)*. WIPO gest. 16 p. 36,21 regina Gisela imperatricis -em ... accepit. *saepe*. **2** *spectat ad res:* **a** *de transsubstantiatione q. d.:* DONAT. Ermenl. 1 (MGMer. V p. 686,26) ut -is ... corporis sanguinisque Christi tam praeclarus ... vir fungeretur officio (AMALAR. cod. expos. I 9,5. WILH. HIRS. const. 1,84 p. 1010^{C}. *al.*). AMALAR. interpr. 24 in -e tanti misterii. WALAHFR. exord. 23 p. 496,22 quod nunc agimus multiplici orationum ... et -um officio *eqs.* GREG. VII. registr. 3,17^{a} p. 281,15 confiteor panem et vinum ... post -em esse verum Christi corpus. ALBERT. M. sent. 4,11,7$^{capit.}$ an panis in -e annihiletur. euch. 3,3,1,3 p. 307^{b},47 mus ... de pyxide post -em sumens illo sustentatur. *saepe*. *adde:* GODESC. SAXO theol. 23 p. 325,4 ex pane vera caro et ex vino verus sanguis eius *(Christi)* -e spiritus sancti potentialiter creatur. **b** *de consecratione in usum sacramentorum vel cultus divini facta:* **α** *in univ.:* HRABAN. inst. cler. 2,38 p. 132,1 in -e luminis paschalis (*cf*. AMALAR. off. 1,18,1 cerei). AMALAR. off. 1,12,4 quare tanto studio observatur cultus -is olei. 1,12,12 chrismatis (THIETM. chron. 6,5. *al. v. et p. 1508,65*). WALAHFR. exord. 27 p. 509,32 alii addiderunt in baptismatis sacramento exorcismos, alii -em fontis (EPIST. Hann. app. 32 p. 258,9. RITUALE Rhenaug. 46 [Spicil. Friburg. V. 1959]. *v. et vol. I. p. 1352,65*). PONTIF. Rhen. sup. 79$^{tit.}$ *(in dedicatione ecclesiae)* oratio ad -em vini et aquae. PONTIF. Rom.-Germ. 40,111 (Studi e Testi 226. 1963) capsarum. ALBERT. M. euch. 6,4,2,10 calicis. **β** *spectat ad aedificia:* LIBER diurn. 12 ut devotionis suae in -e *basilicae* ... potiatur effectum *(item de dedicatione ecclesiae:* CAPIT. reg. Franc. 166,1 de -e ... baptismalium ecclesiarum aut senodochiorum seu oraculorum. PONTIF. Rhen. sup. 79 ecclesię vel altaris. 141 baptisterii. THANGM. Bernw. 16 -is diem statuunt. EPIST. Meginh. 10 quatinus *capella* vestra -e eius desponsetur patrocinio, cuius *eqs.* CHART. Burgenl. I 71 p. 42,46 [epist. papae] pro -bus ... altarium vel ecclesiarum ... nullus a vobis ... quicquam audeat extorquere. CHART. Merseb. 247 ecclesie ... dies anniversarius -is peragitur. *persaepe)*. TRAD. Frising. 80 *ecclesiam* dedicavit cum -e altaris (VITA Norb. I 12 p. 685,17 motum est altare maius et lapis dissolutus -oque cassata est. CHART. Carniol. II 104 p. 80,11 quod ... altare in -e sua eisdem mansis ... dotetur. *al. v. et p. 1507,69. cf.* MIRAC. Columb. 23 [MGScript. XXX p. 1009,9] ad ... -es ... tabularum, in quibus missae debeant caelebrari). THANGM. Bernw. 18 p. 767,6 -o ... monasterii intercepta est (CHART. Bund. 319 p. 234,18 m. vel abbatis. *al.*). *adde:* PONTIF. Rom.-Germ. 54^{tit} (Studi e Testi 226. 1963) cymiterii (CHART. Babenb. 27 p. 39,17. HEINR. LETT. chron. 2,2). **c** *de benedictione in usum fidelium:* LIBER ordin. Rhenaug. p. 238,15 post -em salis et aquę. ANNAL. Mell. a. 1201 Liupoldus dux ... -is ensis dignitate ... sublimatur. a. 1232. **3** *usu vario vel incerto:* DIPL. Karoli M. 197 p. 266,7 ut ... episcopus ... in ipsa ecclesia -em et praedicationem peragere ... debeat. NICOL. I. epist. 117 p. 635,3 quae tibi sint in -bus et ordinationibus observanda. CONST. I 443,2 omnes ordinationes vel -es (confectiones *cod.*) ab excommunicatis <factae>. CHART. Gottwic. 16 p. 30,19 (epist. papae) liceat vobis ... ab eo *(antistite)* -um sacramenta suscipere (CHART. Stir. I 97 p. 115,23. *al.*). *saepe.* **B** *meton.:* **1** *de ritu -is:* PONTIF. Rom.-Germ. 20,15 (Studi e Testi 226. 1963) sequitur -o in modum praefationis. 26,14^{a} -o, quando abbas ... ordinatur in monasterio. *ibid. al. remissius de oratione:* PONTIF. Rhen. sup. 30 -o: adesto, quaesumus *eqs.* PONTIF. Rom.-Germ. 16,34 (Studi e Testi 226. 1963) item -o: Deus *eqs. al.* **2** *de die dedicationis:* CHART. Bund. 305 (a. 1140) servientes conversi ... in -e quinque personas plebis suscipiant. **3** *de potestate consecrandi:* DIPL. Loth. I. 51 p. 147,41 (ed. Th. Schieffer. 1966) domnus apostolicus ... se recognovit nullum dominium in iure ... monasterii se habere excepta -e (*item* DIPL. Otton. III. 278 p. 701,22). *al.* **4** *de regione iurisdictionis (episcopalis):* DIPL. Karoli M. 270 p. 399,15 (spur. s. X.$^{ex.}$) quosdam ad ... Aquileiensis aecclesiae -em pertinentes aepyscopatus. DIPL. Heinr. IV. 436 infra Astensem episcopatum et eiusdem *(Yporiensis episcopi)* episcopatus -em.

II *latius:* **A** *sanctificatio – Heiligung:* CONC. Karol. 56^{B},24 quod nomen sanctificationis dominicae sit oblationis atque -is. HONOR. AUGUST. cant. 4,7/8 p. 419^{A} Hermon ... dicitur -o et spiritus sanctus accipitur, per quem ecclesia in baptismate consecratur. ALBERT. M. Ier. 1,5 p. 634,40 -o ... ad unctionem refertur spiritus sancti, quam Ieremias accepit in utero. p. 634,74. *de sanctitate:* HEITO Wett. 20 Samson ... -em suam scorto vendens. **B** *veneratio – Verehrung:* VITA Sadalb. 16 (MGMer. V p. 59,5) in eodem oppido ... -o antiqui anguis ... vigebat.

***consecrativus,** -a, -um. *sanctificus – heiligend (per interpr. parum accuratam i. q. sollemnis – feierlich: l.49):* ALBERT. M. eccl. hier. 6,3 p. 744^{a},10 'consummativam', id est -am *gratiam donavit* 'legislatio'. p. 744^{a},14 'invocatione -a' (*PG 3,533^{A}* ἀφιερωτικῆς), id est sacre facta.

consecrator, -oris *m. qui consecrat, dator consecrationis – einer der weiht, Spender einer Weihe:* **1** *de clericis ordinatis:* **a** *spectat ad consecrationem hominum:* CONC. Karol. 50^{D},41 praesbiteros ... in tantam audaciam prorupisse, ut sacrarum virginum -es existerent. COD. Udalr. 24 p. 49,12 (epist. papae) et -r et consecratus non disparem dampnationis sententiam ineat. GESTA Trev. cont. I 1 p. 175,19 -um ... eius *(episcopi)* unus erat Theodorus ... episcopus. CONST. I 167,3 p. 233,37 in contemptum ... patris nostri et -is. VITA Karoli M. 1,1 p. 22,4 quod *(corollarium)* ... Stephano pape ... Karoli primo -i ... legimus obtigisse. *saepe.* **b** *obi. res:* **α** *in univ.:* TRAD. Michaelb. 40 (a. 1125) actum coram episcopo ... Reginberto, -e eiusdem ęcclesię (CHART. episc. Hild. I 245 p. 232,5. *cf.* DIPL. Frid. I. 820 [ed. H. Appelt. 1990] capellę). ALBERT. M. euch. 6,4,2,15 p. 428^{b},41 in consecratione chrismatis plures sunt -es *eqs. al. remissius:* CONST. I 24,2 (a. 998/99) talis coniugii -em ... a sacrosancta communione suspendimus. **β** *qui sacramentum (eucharistiae) conficit – einer der die Konsekration (in der Meßfeier) vollzieht:* CAPIT. reg. Franc. 196,43 corporis et sanguinis Domini solitarius -r. **2** *de Deo:* CARM. var. II 4,1,1 (s. VII.) rex magne regum, -r principum. VITA Libor. 2 ipse inhabitator et -r eorum

[Dinter]

(sacerdotum), spiritus sanctus. HILDEG. epist. II 13,2 p. 371,27 sacerdos ... sanctificatus ab illo sacerdotum omnium -e, quem *eqs. remissius i. q. sanctificator – Heiligmacher:* EBERH. ALEM. labor. app. 21,1 ligni crucis -r.

***consecratus,** -us *m. de eucharistia i. q. consecratio – Konsekration (loci spectant ad Lib. pont. p. 46,8, cf. ThLL. IV. p. 385,7sqq.):* AMALAR. ad Hild. 92 'fecit', scilicet Melciades, 'oblationes consecratas per ecclesias ex -u episcopi ut dirigerentur, quod declaratur fermentum' (*sim.* ANSELM. HAV. dial. 3,13 p. 1229A).

***consecretalis,** -e. **1** *adi.: familiaris, intimus – (eng) vertraut:* ODILO SUESS. Seb. 67 (37) ascitis -bus et necessariis amicis visionem pandit (EGBERT. fec. rat. 1,169 [schol.]). RUP. TUIT. trin. 40,16 l. 1141 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972) musica ... familiaris valde apud eam *(scripturam sanctam)* et -is vernacula. GESTA Ern. duc. II 21 p. 218,27 rex in ... regia ... penetralia, parva ... camerariorum -um comitante caterva, ingreditur. **2** *subst.:* **a** *masc.: familiaris – Vertrauter:* **α** *amicus – Freund:* CONC. Rem. 5 (MGScript. III p. 661,17; a. 991) hos ipse *(Arnulfus archiepiscopus)* -es et primos amicorum esse fecerat. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,44 cui ... a rege Roupertus ..., ipsius -is intimus, ... subponebatur. VISIO Godesc. A 65,6 (ed. E. Assmann. 1979) -em eius *(Godescalci)* nos esse rati. *al. adde:* WIDR. Gerh. 1,17 ei omnipotens ... velut -i intimo archana ... revelabat. RUP. TUIT. trin. 18,25 l. 1273 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXII. 1972) tu ergo, quicumque es -is eius, qui legem dedit *eqs.* **β** *collega (in sacerdotio) – Kollege (im geistlichen Amt):* EREMB. Bertin. (MGScript. XV p. 523,15; s. XI.1) symmistam atque -em suum accersire studuit Audomarum episcopum (WOLFHER. Godeh. II 28 p. 212,2). **γ** *consiliarius – Ratgeber:* DIPL. Otton. II. 218 p. 245,37 noverint omnes -es palatii ceterique fideles nostri *eqs.* CHRON. Mich. 11 p. 14,12 ut abbas ... eum *(adolescentem)* ... quasi -em primorum estimaret. HEINR. BREIT. Thiem. 2 (MG Script. XV p. 1237,25) iubet ... rex omnes suos -es egredi. ANNAL. Pegav. a. 1130 Burchardus, -is Lotharii regis, ... occiditur. CHRON. reg. cont. III a. 1208 p. 225,31 *apostolicus* formam ... pacis ... cum suis -bus approbans. *al.* **b** *fem.: uxor – Gattin:* DIPL. Frid. I. 38 p. 65,14 (ed. H. Appelt. 1975) Cunradus de Hagen ... nec non -is eius Lutgardis ... locum ... Deo ... optulerunt.

consecretarius, -i *m.* **1** *particeps secreti – Mitwiss(end)er:* **a** *strictius i. q. conscius mysterii – Eingeweihter:* GERHOH. (?) tract. I 58 (ArchHistDoctrLitt. 32 [40]. 1965. p. 149) ea, que paterni archani -us filius Dei fratribus suis ... tenenda ... tradidit. **b** *latius i. q. familiaris – Vertrauter:* CHART. Naumb. 105 (epist. a. 1106/07) gratia Dei sum ... Paschali papae acceptissimus cardinalium -us. CHART. Rhen. inf. I 218 p. 142,9 (spur.) Hadone ad me accersito ut -o et familiari ... secum computabam *eqs.* GESTA Ern. duc. II 30 p. 232,11 per unanime suorum -orum consilium ... Pygmaeos ... adiit. **2** *qui (cum alio) sacrarium ecclesiae administrat – (Mit-)Sakristan:* CHART. Sangall. A 246 (a. 820) sig. Ratgarii -i (249).

consecro, -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 5. 154.171. *al.* -saec-: *p.1510,22.* -sac-: *p.1512,40. adde* CHART. Ital. Ficker 53 p. 77,7. -sagr-: *p.1510,23.41. al. metr.* -sē-: *p.1511,30.69. al.*

I *strictius i. q. sacrare – weihen (cf.* GLOSS. IV 137,31 St.-S. -at giheiligot; *fere de actione hominum; de Deo in formulis orationum: p.1510,15. 1511,23. al.):* **A** *obi. homines:* **1** *de ordinatione clericorum (praevalet notio communiter agendi: l.70):* FORM. Marculfi 1,6 (ed. A. Uddholm. 1962) ipsum in suprascribta urbe ponteficem -are *(item de consecratione episcopi:* HUGEB. Willib. 5 p. 105,11 *Willibaldus* in episcopatum -tus est. FORM. Sangall. II 48 p. 430,28 ad -andum te in summum sacerdotium. RIMB. Anscar. 12 p. 34,18sqq. ad hanc ... sedem ... Anskarium ... imperator ... -ari fecit archiepiscopum per manus Drogonis ... assistentibus ... ac pariter -antibus Helmgaudo et Willerico episcopis. COSMAS chron. 1,26 Williglsus ... -at eum in episcopum nomine Adalbertum. ANNAL. Bamb. a. 1177 [MGScript. X p. 4,30sq.] Otto se suosque successores a domno papa -ari debere ... dominica Iudica -tus obtinuit. *saepe).* CAPIT. reg. Franc. 16,14 si autem boni sunt illi presbiteri, iterum -entur *(item de ordinatione sacerdotis:* HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,26 a sancto Bonefatio in presbiteratum -tus est gradum. VITA Liutg. I 9 fecit ... Albricus Liudgerum presbiterum -ari. PAUL. FULD. Erh. 1,8 [4] ad altaris ... -tus ministerium. *al.).* TRAD. Frising. 139 eum *(clericum)* Atto episcopus ad ordinem ... diaconi eligere dignatus est et -are. AMALAR. off. 2,11,3 in eius *(archidiaconi)* adiutorio -ti sunt *subdiaconi.* PASS. Kil. II 6 sacros ordines. THIETM. chron. 7,25 p. 428,30 crisma vel clerum raro, templa ... Domini libenter -vit. *saepe. spectat ad partes corporis (per synecdochen: l.19):* PONTIF. Rhen. sup. 41 -entur manus istę ... et sanctificentur per istam unctionem. PONTIF. Rom.-Germ. 16,35 (Studi e Testi 226. 1963) -are et sanctificare digneris, Domine, manus istas ..., ut quecumque recte -verint, -entur. SIGEB. GEMBL. Lamb. 18 (MGMer. VI p. 400,20) si de -ta sancti episcopi manu poculum acciperet. EPIST. Hann. 39 p. 83,2 -tis misericordię genubus *(episcopi)* advolutus. **2** *de benedictione virginis:* CONC. Merov. p. 79,3sq. de raptoribus virginum -tarum ... statuimus, ut, si quis -saecratae ... vim inferre praesumpserit *eqs.* FORM. Dion. 1 p. 494,20 que *(mulier),* postquam -ta (-gratam *var. l.*) ... fuerat ..., adulterium perpetraverat. FORM. Sangall. II 42 p. 424,29 feminas ... episcopus ... ad propositum virginitatis -vit. PONTIF. Rhen. sup. 148 sanctimonialis virgo, cum ad -andum ... offertur *eqs.* AGIUS vita Hath. 3 cum parentum voluntate sacro velamine -ta (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 303,13. *cf.* DIPL. Otton. I. 180 p. 263,12 cum filia velo -ta). PONTIF. Rom.-Germ. 24,2 (Studi e Testi 226. 1963) missa ad diaconam -andam. *al.* **3** *de institutione abbatis(sae):* CONC. Karol. app. 3 p. 820,15 ut ... nostris manibus -remus ipsum abbatem (DIPL. Otton. III. 276. HERM. AUGIENS. chron. a. 1049 p. 128,35 abbatis benedictione. EPIST. Hann. app. 29 p. 256,31 abbates eligere atque electos -are. *al.*). THIETM. chron. 2,19 nati suimet viduam prius velatam monasterio ... statuit abbatissam a Bernhardo -tam episcopo (WIPO gest. 37 p. 57,31 in a. COSMAS chron. 1,22 p. 42,30. *al.*). **4** *de coronatione papae:* ANNAL. Guelf. a. 751 (Scrin. Friburg. I. 1971) tercia die alter Stephanus electus et -gratus. HERM. AUGIENS. chron. a 1047 p. 126,25 Suidegerus ... apostolicae sedi papa ... -tus ... est. BERNOLD. CONST. chron. a. 1083 p. 438,4 qui *(episcopi)* hoc privilegium habent, ut papam -ent. *al.* **5** *de unctione vel coronatione principum:* ANNAL. Einh. a. 754 Stephanus papa ... ipsum *(Pippinum)* sacra unctione ad regiae dignitatis honorem -vit *(item de unctione regis:* THIETM. chron. 3,26 in regem -atur Aquisgrani. ANNAL. Sangall. IV a. 1024 in regnum. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 284,23. HELM. chron. 32 p. 62,3 nonne officii nostri est regem -are, -tum investire? CONST. II 405,9 fuisti per ... Coloniensem archiepiscopum ... -tus, inunctus, coronatus. *saepe).* THEGAN. Ludow. 17 pontifex coram clero et omni populo -vit eum et uncxit eum ad imperatorem (VITA Willeh. 5 quem *[Karolum]* ... per manus ... Leonis apostolici i. Romae -tum. ANNAL. Quedl. a. 996 p. 73,40 domnum Ottonem huc usque vocatum regem ... i. -vit augustum. ANNAL. Altah. a. 1047 p. 43,22 imperiali benedictione. ANNAL. Hild. a. 996 imperator et patricius. VITA Meinw. 23 p. 29,23 papa ... regem in cesarem et i. -vit. *saepe*). CAPIT. reg. Franc. 301tit. quando Hermintrudis fuit -ta in reginam (WIPO gest. 2 p. 20,6. 35 p. 54,27 pro regina. *al.*). **B** *obi. res:* **1** *de confectione corporis et sanguinis Domini ('konsekrieren'):* HRABAN. inst. cler. 2,37 p. 130,22 eucharistiam in coena Domini -tam. CONC. Karol. 46A,9 p. 558,3 corpus Christi, quod -atur, digne studeant assumere (GODESC. SAXO theol. 23 p. 327,11 c. Domini, quod ex substantia panis ac vini ... cotidie per spiritum sanctum -atur. *al.*). RADBERT. corp. Dom. 12 l. 8 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XVI. 1969) nihil ... a malo minus percipitur sacerdote ... quam caro Christi et sanguis, dum catholice -atur. PONTIF. Rhen. sup. 108 ut in eo *(altare)* ... hostię -entur (LIBER ordin. Rhenaug. p. 119,18. ALBERT. M. euch. 6,4,2,15

[Dinter]

p. 428b,17. *al.*). NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 23,19sq. reversus ad altare sollempnia -vit vel se -asse (-are *var. l.*) simulavit *episcopus*. PONTIF. Rom.-Germ. 16,4 (Studi e Testi 226. 1963; cod. A) qui ordinati sunt, oblationes deferant ad manus episcopi et ab eo -tas accipiant (THIETM. chron. 1,4). CONSUET. Marb. 175 (Spicil. Friburg. X. 1965) Domini sanguis -tus. ALBERT. M. euch. 3,2,4,2 p. 297b,15 si *corpus dominicum* intingeretur in vinum non -tum *eqs. saepe.* **2** *de consecratione in usum sacramentorum vel cultus divini:* **a** *spectat ad materiam sacramentalem:* FORM. Sangall. II 43 p. 426,9 oportet illum *(episcopum)* chrisma -are (VITA Otton. Bamb. III 3,2 p. 77,1. *v. et p.1510,12*). AMALAR. off. 1,12,1 -atur ... oleum trium officiorum (1,12,7. GERH. AUGUST. Udalr. I 16 p. 405,29). HEINR. LETT. chron. 30,5 p. 220,31 fontem *(cf.* EPIST. Hann. app. 32 p. 257,24 ne quis ... ex ea *[aqua baptismatis]* tangere presumat nisi illi, pro quibus -ta esse cernitur. *v. et vol. I. p. 1352,66. 1354,65). adde:* AMALAR. off. 1,17,1 similiter nos facere debere de cereo -to. UDALR. CELL. consuet. 1,12 (PL 149 p. 659A) ad novum ignem -andum. *ibid. iterum.* **b** *spectat ad vasa, vestimenta:* AMALAR. off. 3,27,5 quod -ta vasa a -tis clericis merito debeant ... attingi. PONTIF. Rhen. sup. 95 Domine ..., benedicere -areque digneris haec linteamina in usum altaris tui. 96 patenam hanc et calicem hunc ... precamur, ut benedicas, ... -es. PONTIF. Rom.-Germ. 40,89 (Studi e Testi 226. 1963) praephatio ad patinam -andam. *al.* **c** *spectat ad aedificia (campanam: l.50):* CONC. Merov. p. 193,21 ut altaria alibi -grari non debeant (FORM. Flav. 43 p. 480,39 tabulas aut a. -are. PONTIF. Rhen. sup. 92. *saepe*). ALDH. carm. eccl. 3,41 absidam -at Virginis arae. LIBER diurn. 10 quatenus *antistes* ... basilicam debeat ... -are (CONC. Karol. 58 p. 783,16. *al.*). 11 oratorium ... sollemniter -bis (TRAD. Frising. 13a. CHART. Babenb. 11. *al. cf.* THANGM. Bernw. 7 p. 761,23 ut ... oraculum ... Deo -ret). CONC. Karol. 5 p. 39,36 in alicuius honore apostolorum ... aecclesiam -are (HUGEB. Willib. 4 p. 95,30. TRAD. Scheftl. 487. *saepe*). BREV. NOTIT. p. A 12,18 neque ... ibi ecclesiam -o nec monasterium neque abbatem (DIPL. Loth. III. 67 p. 104,31 episcopum ... ad -andum ... m. invitavit. VITA Meinw. 210 p. 123,1. *al. cf. l.52*). CAPIT. reg. Franc. 157,2 ut si ... fontes ... in eadem *(ecclesia)* ab episcopo fuerint -ti. UFFING. Ida 2,8 antistes ... turrim ... sub beatae Idae nomine -vit. WOLFHER. Godeh. I 37 p. 194,39 sacellum. p. 195,19 kirikas. CHRON. Ebersb. I p. 11,36 tabula -tum marmor habens *eqs.* VITA Norb. I 12 p. 685,2sq. fosso fundamento et -to de lapidibus -tis fundari fecit ecclesiam. CHART. Naumb. 405 capellam ... Dei benedictione et nostre manus impositione -vimus *eqs.* CHRON. Mont. Ser. a. 1206 p. 173,41 Martinus custos campanam ... fudit, quam Hellembertus ... episcopus -vit (CHRON. Erf. mod. II a. 1247). *persaepe. adde:* DIPL. Karoli III. 56 p. 96,42 *Hludovicus* donavit ... abbatiam in honore sancti Petri ... -tam. CHART. Heinr. Leon. 89 p. 133,33 quem *(episcopatum)* postremo omnium -ari et dedicari in honore ... sancte Dei genitricis Marie ... fecimus. *al. cf. p.1512,19sqq.* **3** *de benedictione in usum fidelium:* DONAT. Trud. 19 (MGMer. VI p. 290,12) postulavit ab eo *(viro Dei)*, ut domum suam ... sua ... benedictione -ret. BREV. NOTIT. p. A 4,15 dedit ei ... crucem ligneam parvam, quam ipse -vit. WALAHFR. exord. 19 p. 492,1 agni carnes ... benedictione propria -bant. HROTSV. Theoph. 452 altithroni genitus ... -et ... fercula mensae. UDALR. CELL. consuet. 1,10 (PL 149 p. 653D) sal et aqua -atur. 1,48 p. 695D candelae. 1,54 p. 698C cum frondibus et ramis palmarum ... -tis. *al.* VITA Otton. Bamb. III 3,15 ut eundem *(anulum)* sibi -tum remitteret.

II *latius:* **A** *sanctificare – heiligen:* **1** *obi. homines:* **a** *per baptismum:* BEDA hist. eccl. 2,13 p. 111,16 ut ... omnes ... in fonte vitae Christo -rentur. IOH. ELNON. Rictr. 1,254 (MGPoet. V p. 575) quem *(filium)* tua -et cupio ut benedictio. *al.* **b** *per sacramentum eucharistiae:* RUP. TUIT. Ioh. 6,53b l. 2301 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. IX. 1969) eo quod cibo illo potuque ... in unam Christi ecclesiam ... -emur. **c** *usu vario:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,31 qui *(sc. Deus)* sanctum Wynnebaldum sibi confessorem -vit. STEPH. LEOD. Lamb. 9 (MGMer. VI p. 391,25) Lantbertus ... felici martyrio est -tus. *al.* **2** *obi. res (partes corporis: l.13):* ARBEO Emm. 25 p. 63,20 qui *(locus)* ... in tanti Dei martyris anime egressionis fuisset -tus (praesentatus *var. l.*). AMALAR. ad Hild. 42 hos menses -tos ab ... apostolicis viris illorum consecratione videmus. HYMN. Hraban. 9(6),2,4 fontes abyssi, flumina -at orbis artifex. CARUS carm. 19 (MGPoet. V p. 660) crux nitendo nonne totum -vit seculum? EKKEH. IV. bened. I 36,60 sanguis ... -at enses. AMADEUS LAUS. hom. 3 l. 217 (ed. J. Deshusses. 1960) Dei verbum ... descendit in uterum virginis ... -tum manu unctionis divinae. INNOC. III. registr. 1,357 p. 536,28 (ed. O. Hageneder, A. Haidacher. 1964) quam *(ecclesiam)* beatus ... martir Thomas suo sanguine -vit. STATUT. ord. Teut. p. 29,20 ipse *(Christus)* ... obedienciam in se -ando dixit: *'eqs.' al.* **B** *devovere, (de)dicare – (feierlich) übereignen:* **1** *Deo (c. sensu offerendi: l.24):* LIBER diurn. 10 loca venerabilia divino cultui -antur (BEDA hist. eccl. 3,23 p. 175,34 ut ... l. ad faciendum monasterium ... prius orationibus ac ieiuniis Domino -ent. DIPL. Loth. I. 51 p. 147,7 [ed. Th. Schieffer. 1966] l. divino famulatui -ta. *al. cf. p.1511,52sq.*). PAULIN. AQUIL. carm. 10,5,5 (ed. D. Norberg. 1979) quales perustas -rent hostias. TRAD. Frising. 325 ego Soanpurg Deo -ta ancilla. CAPIT. reg. Franc. 297,15 p. 439,30 omnia, quae ecclesiae sunt, Deo -ta sunt. *saepe. refl.:* VITA Bertilae 1 (MGMer. VI p. 101,33) ut ... se integram Domino virginem -ret (CAPIT. reg. Franc. 252,25b postquam se D. semel sub velamento -verint *viduae*). HROTSV. prim. 321 sese Christo clam -verat ipsa. **2** *dis paganis:* BEDA temp. rat. 8,51 qui *(gentiles)* ... primam diem soli ... se -are putabant. VITA Otton. Bamb. III 3,5 p. 84,6 iuxta altare dominicum aliud altare constituens ydolis -vit. *adde:* CARM. Bur. B 76,18,2 ire ... in hortanum balneum Iovi -tum. **3** *hominibus* (*cf.* GLOSS. I 527,27 St.-S. -vi pimeinta): HRABAN. epist. 27 p. 441,28 quam *(partem libri)* ... tuo nomini -tam modo direxi. CAND. FULD. Eigil. I praef. p. 223,8 hoc ... opus ... tibi famulo Dei -vi. EPIST. var. II 34 p. 359,8 mei primitias laboris vobis -are proposui. *al. fort. huc spectat:* GLOSS. I 96,25 St.-S. -sacrata camotsamot. **C** *c. sensu constituendi:* **1** *obi. homines:* **a** *eligere – wählen:* PETR. CAS. (?) chron. 4,10 (MGScript. XXXIV p. 474,25) usquequo Capuani ... eum *(Richardum)* ... sibi in principem -rent. **b** *tollere – erheben:* ALBERT. M. eth. 7,1,1 p. 464b,25 tales *(sc. continentes)* ... in deos -bant antiqui. **2** *obi. res:* **a** *decernere – bestimmen:* LEG. Wisig. 2,1,5 leges ... iugi mansuras observantia -amus. DIPL. Heinr. II. 121 *praedium* ad <stipendia fratrum> ... determinamus, donamus, -amus. **b** *instituere – einsetzen:* PAULIN. AQUIL. carm. 11,7,3 (ed. D. Norberg. 1979) Moyses ... quadraginta dierum ieiuniorum -vit ferias. HRABAN. carm. 39,48,5 Pater ... -vit sic baptismum (HYMN. Hraban. 9[6],1,2). VITA Bertini 19 (MG Mer. V p. 765,20) secundum ... ritum ... ad coniungenda fraternae caritatis foedera -tum. *al.*

adi. **consecratus,** -a, -um. *in nom. propr. i. q. sacer, sanctus – geweiht, heilig:* FUND. Consecr. Petri p. 117,3 (ed. P. A. Breatnach. 1977; a. 1250/60) de fundacione ecclesie C-i Petri *('Weih-St.-Peter')* Ratispone (p. 149,6 ecclesie Beati P. C-i apud Ratisponam. p. 149,20 aput C-um Petrum. p. 229,3 locum sanctum Sancti P. C-i. *ibid. al.*).

subst. **1. consecrans,** -antis *m.* **1** *qui consecrationem tribuit – Spender einer Weihe:* CHART. Hamb. 9 p. 16,2 (epist. papae a. 834) donec -ium numerus ex gentibus augeatur. RIMB. Anscar. 14 p. 36,20 quem *(Gauzbertum)* ipsi -es ... Symonem vocaverunt. ALBERT. M. euch. 6,4,2,15 p. 429a,3 in ordinatione et consecratione episcopi plures sunt cum uno episcopo -es. FUND. Walds. 8 (MGScript. XV p. 1092,23) qui *(pontifex)* aspersorium manu gestans habuit se ad modum atrium -is. **2** *qui sacramentum (eucharistiae) conficit – einer der die Konsekration (in der Meßfeier) vollzieht:* RADBERT. corp. Dom. 12 l. 8 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XVI. 1969) non in merito -is, sed in verbo efficitur creatoris

[Dinter]

. . . , ut *eqs.*

2. consecrandus, -i *m. candidatus consecrationis – Weihekandidat:* PONTIF. Rom.-Germ. 8,11 (Studi e Testi 226. 1963) prosternit se pontifex . . . cum diaconis orans ceteris -is . . . super tapetia prostratis. *ibid. al.*

3. consecratus, -i *m. particeps consecrationis – ein Geweihter:* CAPIT. reg. Franc. 138,6 quod in canonibus de -is (consecrandis *var. l.*) nihil habentibus constitutum est. BERTH. (?) annal. a. 1071 si huiusmodi sententia nondum -um exspectat . . . , quid erit de -is? *al. v. et p.1508,56.*

4. consecrata, -ae *f. virgo velata – gottgeweihte Jungfrau:* CAPIT. reg. Franc. 252,23 si quis sacro velamine -am in coniugium duxerit. *v. et p. 1217,42. 1510,22.*

5. consecratum, -i *n. sacrum, sanctum – das Geweihte, Heilige:* WETT. Gall. 4 coepit . . . gentilium fana incendere diisque -a in lacum dimergere. RADBERT. corp. Dom. 22 l. 138 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XVI. 1969) in lege non possunt . . . ad ulla legis -a, nisi prius . . . sanctificentur, accedere. *Dinter*

consectaneus, -i *m. assecula, sectator – Anhänger, Gefolgsmann:* CARM. Hraban. app. 16,2,2 belua saeva . . . avaritia, quae . . . secum trahit sibi -os (consentaneos *F*) ad inferna. GESTA Trev. cont. I 14 p. 187,35 quendam -um suum nomine Theodericum . . . misit *episcopus*. METELL. exp. Hieros. 1,188tit. (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) de Petro Heremita eiusque -is.

consectatio, -onis *f.* **1** *studium – Streben, Bemühen:* RADBERT. Arsen. 1,21 p. 51,29 ne . . . voluntate meę -is decipiar. **2** *persecutio, impetus – Verfolgung, Überfall:* ADSO Mans. praef. (MGScript. IV p. 510a,4; s. X.2) celeberrimis inter se -bus populorum . . . locus . . . pene ad nichilum fuerat redactus.

consectator, -oris *m. assectator, aemulator – eifriger Anhänger, Nacheiferer:* FLOD. hist. 1,6 p. 419,12 fuere . . . nonnulli . . . constantiae huius *(s. Eutropiae)* -es ac comites, qui *eqs.*

consectatus, -us *m. comitatus, societas – Gefolgschaft, Gesellschaft:* **1** *proprie:* IOH. ELNON. Rictr. 2,161 (MGPoet. V p. 585) a -u turbę intemeratae non . . . exsors ac aliena. CONR. EBERB. exord. 5,9 p. 292,5 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) a -u . . . matris misericordiae repulsus. CONR. SAXO spec. 9 p. 349,7 (Bibl. Francisc. Asc. XI. 1975) Maria . . . omnem infantiam eius *(Christi)* pio matris affectu est prosecuta, ita ut usque ad mortem crucis ab eius . . . non recesserit -u *(ex Lib. de assumpt. b. Mariae virginis 7 [PL 40,1146]).* **2** *meton. i. q. cohors – Gefolge:* NOTKER. BALB. gest. 1,5 p. 7,7 ut ipse *(rex)* illum *(clericum)* abiceret vel a sectatu (-u, conspectu *var. l.)* suo removeret. **3** *translate i. q. aemulatio – Nacheiferung:* HERIG. gest. 52 sui . . . exemplo plures ad -um suorum operum animavit *Remaclus*.

consector, -atus sum, -ari. *(con)sequi – (ver)folgen:* **1** *laborare, contendere – erstreben, zu erringen trachten:* VITA Audoini 6 (MGMer. V p. 557,14) confessione praeclarus martyrii palmam -ando (consecrando, sectando *var. l.*) promeruit. **2** *prae se ferre, colere – vertreten, verfechten, hochhalten:* CHART. eccl. Erf. 35 p. 21,19 (a. 1136) notum sit omnibus Christi veritatem -antibus *eqs.* **3** *facere – verfahren (nach):* AUREL. REOM. mus. 19,77 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) plerique . . . usu improbo -antes correptiones producunt.

subst. **consectans,** -antis *m.: v. l.57.*

consecunties *v.* consequor *p. 1537,25 et* aes.

consecutio (-cio), -onis *f.* **1** *gener. de actione consequendi:* **a** *appetitus – Verfolgung, Trachten (nach):* ALBERT. M. eth. 7,1,12 p. 493a,9 malitia intemperantiae . . . in -e delectabilis latebras quaerit. **b** *adeptio – Erlangung, Erreichung:* ALBERT. M. div. nom. 4,190 p. 274,15 (ed. P. Simon. 1972) 'non-consecutio' (*PG 3,725B* ἀτευξία), idest, quod non possunt consequi gratiam *daemones* (*sim.* 4,197 p. 278,52). eth. 3,1,15 p. 216b,12 quid plus vel minus expediet ad finis -em. metaph. 11,3,2 p. 535,54 (ed. B. Geyer. 1964) qui *(motus)* . . . est ad desiderati -em. *v. et p. 1224,28. actus potiendi, participatio – Bemächtigung, das Teilhaft-Werden:* ALBERT. M. cael. 2,3,11 p. 169,19 (ed. P. Hoßfeld. 1971) quaecumque stella propter propinquitatem suam ad orbem primum consequitur virtutem orbis primi -e forti (*cf. p. 291b,7* μάλιστα κρατεῖται). **2** *log. et rhet. i. q. conclusio, consequentia – Folgerung, Schlußfolgerung:* ANSELM. BIS. rhet. 1,16 p. 132,2 hanc . . . -cionem (-em *C*) in proposicione ypothetica Aristoteles probat. p. 132,18 -e . . . conversa. *al.* ALBERT. M. phys. 5,1,6 p. 368b,45 si . . . ista -o est vera, tunc *eqs.* 5,1,7 p. 372a,33 -o illa non tenet. *ibid. al. adde:* PETR. DAM. grat. 31 p. 63,19 quibusdam argumentorum -bus disputabant *eqs.*

***consecutivus,** -a, -um. **1** *adi.: (con)sequens – (nach)folgend:* **a** *de tempore:* ALEX. MIN. apoc. 5 p. 88,22 sub eius *(Christi)* potestate vivemus 'in saecula' -a horum 'saeculorum'. **b** *de effectu i. q. consequentem exsistens – sich ergebend, resultierend (aus):* GERHOH. Sim. p. 242,19 qui . . . Christi victoriam vel quantulamcunque iusticiam illius victorie -am . . . sibi arrogant *eqs.* **2** *subst. neutr.:* **a** *consequentia – Folge(richtigkeit):* WOLBERO cant. 1 p. 1039C quia istius processus ordo, quoddam fit flagitati osculi -um. **b** *quod fundamento innititur – der sich auf das Fundament gründende Überbau (in imag.):* EPIST. Hann. 36 p. 79,2 saluta . . . pro me et fundamentum *(i. scholae rectorem)* et eius -um *(i. secundum ordinem sequentes).*

adv. ***consecutive.** *cum sensu consecutionis – folgernd, im folgernden Sinne:* EMO chron. p. 493,11 pro ingressu monasterii . . . non licet aliquid exigere; prepositio . . . 'pro' . . . -e et temporaliter expetitur ibi.

[consedaverat *v.* 1. condo. *adde ad p.1264,72sqq.:* HIST. Walc. 6 evaginata iniquitate, quam -verat *(ed.,* consideverat *1,* consideraverat *ed. prior; leg.* condiderat *ut vid., cf. Petr. Chrys. serm. 152,2* iniquitatem, quam condiderat [considerat *var. l.*], evaginat *Herodes)*, adversae partis cuneus ab eodem *(comite)* preparatur.

consedeo (-sideo), -sedi, -sessum, -ere *vel* **consido,** -sedi (-sidi), -sessum, -ere. *script.:* cun-: *p.1517,25.* cums-: *p.1516,63.*

I *intrans.:* **A** *fere de statu (cf. p.1516,2sq.):* **1** *proprie:* **a** *sedere – sitzen:* **α** *gener. (in imag.: l.40.46):* BONIF. carm. app. 8,5,1 quinis -sidere ramis *(de cupa vinaria manu comprehensa).* GESTA Font. 1 p. 11,5 (ed. F. Lohier, J. Laporte. 1936) sellae, quibus -sedere (-sidere *var. l.*) inter sacrae collocutionis verba soliti erant *Christi milites*. FLOR. LUGD. carm. 3,154 Iesus -sedit asello. GESTA Apoll. 349 ut iam . . . -sidunt ordine transtris *eqs.* VITA Bav. II 1,211 arrisit . . . ordo novenus, cum te pastoris humero -sidere mitis vidit. THIETM. chron. 1,27 dum . . . hostem suum -sedentem agnosceret *canis. al. quietem sedere, residēre – still sitzen, sitzen bleiben:* THIOFR. Liutw. praef. p. 2,4 (ed. W. Lampen, Coll. Franc. Neerl. III/6. 1936) malo vela suspendere, rudentes explicare, clavum regere et sancto Spiritu cursum prosequente -sidere. LIBER ordin. Rhenaug. p. 152,21 post finem missę facto ante et retro -sident universi, donec *eqs. sedes habere, incolere – ansässig sein, wohnen:* PASS. Ger. Col. 10 Franci . . . iuxta Gallorum et Saxonum confinia -sederunt. *versari – sich aufhalten:* VITA Bav. II 1,157 quem *(Amandum pontificem)* tunc Gandavo constat -sidere castro. **β** *publ., eccl., iur. (spectat ad potestatem, dignitatem sim.):* PAUL. DIAC. Lang. 5,39 p. 159,13 eum *(Cunincpertum)* . . . in palatio -sedere. EPIST. var. II 18 p. 325,11 super qua *(sede)* eum *(episcopum)* . . . sapientia vestra *(sc. imperatoris)* -sedere facit. VITA Galli II 851 Sigibertus . . . sua residens aula laetatur . . . , -sidet in solio. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,185 ediciore thoro -sidens summa potestas. *al. expressius c. sensu ius dicendi:* DIPL. Conr. III. 139 p. 250,26 (ed. F. Hausmann. 1969) n o b i s a p u d Traiectensem civitatem -sidentibus et de pace ac de statu regni tractantibus (*inde* 292 p. 507,3 -sidentibus [residentibus *E*]. *cf.* CHART. Babenb. 305 p. 143,17 -sedentibus . . . n. a. ipsum cenobium). **γ** *theol. (de Christo, cf. p.1515,55sqq. 1516,31sqq.):* RHYTHM. 135,8 Patris . . . dextra -sedens. AGOB. dogma Fel. 7 l. 6 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981. p. 77) -sedere . . . ad dexteram Dei *(ex Fel.*

[Antony]

conf. [PL 96,885A]). **δ** *milit. i. q. castra habere, iacere – lagern, liegen:* RIMB. Anscar. 16 p. 37,24 hostes arrepta civitate ... noctem ipsam cum sequenti die ... ibi -sederunt. PASS. Ger. Col. 13 primarios milites ... iuxta Veronam civitatem in ripa Rheni fluminis -sedentes. THIETM. chron. 7,20 ad locum, ubi noster -sedit exercitus. *constare – still stehen:* LAND. MEDIOL. hist. I 2,22 p. 59,42 papilionibus et ceteris ornamentis -sedentibus per aliquot dies moratus quievit *Heribertus.* **b** *una, simul sedere – beisammen-, zusammensitzen, versammelt sitzen:* **α** *gener.:* RICHER. REM. hist. 2,59 p. 224,17 cotidie -sident *duo medici* ac mensa regia ... una potiuntur. CONSUET. Trev. 21 (Corp. Consuet. Monast. VII/3. 1984. p. 283,7) si ad legendum -sederent (-siderent *F1*) *fratres*. CONSUET. Marb. 90 (Spicil. Friburg. X. 1965) si ... contigerit, ut aliquis -sidentibus (-sedentibus *T*) aliis ... non assit (*ex* UDALR. CELL. consuet. 2,23 [PL 149,711C]). *al. c. dat.:* HEITO Wett. 2 -sedentibus sibi ad refectionem fratribus dixit *eqs.* THANGM. Bernw. 1 p. 758,25 quas *(lectiones)* ... pueris -sidens ... docebat. *cohabitare – zusammen wohnen:* TRAD. Altah. sup. 59 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXX/1. 1979; a. 1126/32) cogitabat idem R., quomodo -sedere posset cum uxore sua. **β** *publ., eccl., iur. (spectat ad conventum, concilium sim.):* CONC. Karol. 36 p. 259,12 -sedentes in claustro basilicae sancti Albani (*inde* CAPIT. reg. Franc. 248 p. 173,37 -sidentes). FLOD. annal. a. 948 p. 112,3 coram ... -sedentibus (-sidentibus *var. l.*) episcopis. THANGM. Bernw. 36 p. 774,9 -sidentibus ad triginta patribus, praesidentibus quoque ... papa atque imperatore. CHART. civ. Magd. 100 p. 52,29 duodecim scabini ... frequentius -sedere debent. CHART. Hans. 621 balivus ..., iudex, scabini et consiliarii ... in consilio -sedentes ... tractatum habuerunt. GESTA Ern. duc. II 40 p. 250,32 imperator sex diebus in iudiciali consistorio cum suis tam primatum quam ministerialium suorum choris -sedit. *saepe. c. dat.: v. p.1517,63.* **c** *assidēre – (mit) dabeisitzen, (an der Sitzung) teilnehmen:* **α** *gener.:* LIUTOLF. Sever. I 3 in monasterio una cum illo *(abbate)* -sedimus -sedentibus numerosis eiusdem loci monachis. **β** *publ., eccl., iur. (spectat ad conventum, concilium sim.):* CONC. Karol. 3B,15 p. 22,7 praesedente ... papa ..., -sedentibus etiam ... episcopis (5 p. 37,28. *al.* RICHER. REM. hist. 2,66 sinodus ... collecta est atque habita praesidente ... Rotberto ..., -sidentibus ... Adalberone Mettensi, Ganslino Tullensi *eqs.* 2,67 praesidente ... metropolitano, -sedente etiam Artoldo. *cf. l.27*). THANGM. Bernw. 36 p. 774,8 concilium coadunatur ...; de nostris ... -sederunt Notgerus Leodicensis *eqs.* DIPL. Heinr. III. 192 p. 243,14 hoc factum est innumera populi multitudine -sidente et stante. DIPL. Loth. III. 117 residente ... imperatore ad aquas Pensiles, -sedente etiam ... patriarcha Aquilegiensi. *al. c. dat. (expressius i. q. assessorem esse – beisitzen: l.53sqq.):* HINCM. annal. a. 866 p. 82,16 Karolus ... synodo a ... papa convocatae -sidet. CHART. Ulm. 73 p. 94,15 (a. 1255) minister ... comitis ministro nostro a latere in quolibet iudicio -sedebit. p. 94,24 comes ... celebrare habet provinciale placitum ... et illic minister noster sibi a latere habet -sedere. **d** *iuxta, ad latus sedere – daneben, zur Seite sitzen (de Christo, cf. p.1514,69sqq.1516,31sqq.):* AGOB. dogma Fel. 12 l. 26sq. (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981. p. 81) cum quo *(corpore)* -sedet Patri non sicut duobus Filiis -sedentibus (*ex Conc. I 5 p. 51,7 ed. Schwartz* -sidentibus), sed *eqs.* ARNO REICHERSB. apol. p. 232,24 homo, si naturaliter Deus non esset, Deo -sidere in Verbo -sedente non posset. p. 234,10 opposita ... esse videntur in eadem humana natura Patri subiectum esse et -sedere, cum -sidere aequalis sit, subiectum esse minoris. *ibid. al.* **e** *eodem tempore sedem (episcopalem) obtinere – gleichzeitig den (Bischofs-)Stuhl innehaben:* THANGM. Bernw. 12 p. 763,18 -sedit *Altfridus* ... duodecim annos cum Liudberto. p. 763,32 Wigbertus -sedit cum Mogontinis episcopis Liudberto ... et Hattone. **2** *translate i. q. congruere, non dissidēre – zusammenstimmen, -passen, harmonieren:* EPIST. Worm. I 21 p. 42,21 quoniam integre et primorum nec minus mediorum *numerorum* ipsa naturalitas ... et perfectio -sideat, cautius intuenti patescit.

B *fere de actione (formis stirp. perf. saepius et status significatur, e. g. l.11.22.33sq.52sq.1517,2.7. al.):* **1** *proprie:* **a** *sidere, se collocare – sich (hin-, nieder)setzen, Platz nehmen, sich niederlassen* (*cf.* GLOSS. II 695,10 St.-S. -sidere kestaton): **α** *gener. (in imag. c. sensu se diffundendi: l.13):* LEX Baiuv. 19,5 si ... aves cadaver reppererint et super ad lacerandum -sederint. WILLIB. Bonif. 6 p. 28,29 qui *(apostolicus pontifex)* ... elevavit eum a terra ... eumque -sedere fecit. RHYTHM. 151,84,1 -sideamus parum panis frangere. WALAHFR. hort. 432 cum consepto ... -sederis horti. ERMOLD. Ludow. 1,117 -sidunt moniti *primi*. CAND. FULD. Eigil. II 19,2 crastina cum ... dies ... -sederat arvis. PASS. Petri et Pauli 122 si vivit ..., exurgat -sedeatque simul *vir exanimis*. GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 413,13 missas cum stando ... ad finem perduceret, -sedebat. WALTHARIUS 639 descendens ... ab equo -sedit *heros*. CONSUET. Marb. 268 (Spicil. Friburg. X. 1965) in claustrum ... introducti ... -sidere (-sedere *E*) iubentur *pauperes* (*ex* UDALR. CELL. consuet. 1,12 [PL 149,659C]). CAES. HEIST. mirac. I 5,42 cum ad prandendum in terra more poenitentium -sedissent. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 205,23 viso, quod falco -siderit supra loyrum. *saepe. sedem collocare – sich ansiedeln, seßhaft werden:* BREV. NOTIT. p. A 2,35 -sedit ibi et construxit ecclesiam *Růtbertus*. LEX Sal. Karol. 47,2 si *quis* ... in ipsa villa -sedere (*syn.* consistere) praesumpserit. ECBASIS capt. 1137 latis ... -sidere cellis. **β** *publ., eccl., iur. (spectat ad potestatem, dignitatem sim.):* WALTHARIUS 294 -sedit laterique duces hinc indeque binos assedisse iubet *rex*. CHART. Heinr. Leon. 106 p. 161,36 dum ... dux ante fores ecclesię -sedisset, prepositum cum fratribus suis advocavit. *al. v. et p. 1176,51.* **γ** *theol. (de Christo, cf. p.1514,69sqq.1515,55sqq.):* ANSCAR. pigm. p. 9 piissime Deus, qui ... ad Patris dextram -sidisti. ARNO REICHERSB. apol. p. 232,10 ait ... Leo papa eam naturam -sedisse in throno, quae iacuerat in sepulcro. *ibid. al.* **δ** *milit. i. q. castra ponere, consistere – sich lagern, Stellung beziehen* (*cf.* GLOSS. II 612,18 St.-S. -sedit erbeizda. 613,2): ANNAL. Einh. a. 747 collecto ... exercitu super fluvium Ovacra in loco, qui dicitur Orheim, -sedit *Grifo*. POETA Saxo 2,152 qui *(pater)* valida comitante manu ... iuxta fluvium -sederat (-siderat *var. l.*) Ambram. REGINO chron. a. 884 p. 121,23 Nortmanni ... Somnam fluvium intrant ibique -sederunt (-siderunt *var. l.*). THIETM. chron. 2,10 pratis victrice cum turba rex -sidens. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,18 regem ... in obsidione cuiusdam castelli iuxta Danubium non cum parva militia -sedisse. VITA Steph. reg. II 3 (MGScript. XI p. 227,14) ut, ubi regalis accessus et conversatio habebatur, ibi -sederent *hostes. saepe. in imag.:* VITA Heinr. IV. 9 p. 31,28 hinc pater, inde filius, hinc pietas, inde furor -sedit. **b** *simul, una sidere – sich zusammensetzen, gemeinsam (hin)setzen:* **α** *gener.:* BEDA hist. eccl. 3,6 p. 138,12 cum ... cum praefato episcopo -sedisset ad prandium *rex* (ARBEO Corb. 26 cum a. p. cum ... duce -sedisset. *sim.* ERMOLD. Ludow. 2,232 aulam repetunt *rex et papa* ad prandia magna volando, -sidunt. GERH. AUGUST. Udalr. I 16 p. 405,40 cum ... ad mensam prandendum -sedissent). VITA Corb. 7 p. 606,13 in quo *(tecto)* loquendo -siderant (-sederant *var. l.*) *s. Scholastica et s. Benedictus*. LIBER ordin. Rhenaug. p. 127,23 exeunt fratres in claustrum -sidere. BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. 1904. p. 30,2) -sideatis ibi, domini pagani, Iudei, heretici et christiani. *al. v. et p.1515,37.* **β** *publ., eccl., iur. (spectat ad conventum, concilium sim.):* CONC. Merov. p. 66,15 cum ... synodus convenisset ..., in ecclesiam cumsedentes (-sidimus, -sedimus *var. l.*) ex more ... id nobis rationabile visum est, ut *eqs.* (*cf.* CHRON. reg. a. 1111 p. 50,16 [rec. I] in aecclesia beati Petri -sidunt *rex et papa* super negotiis ecclesiasticis tractaturi). CAPIT. reg. Franc. 252A p. 213,37 deinde recto ordine -sederunt *patres*. THANGM. Bernw. 22 p. 768,42 in fronte ... actionis ... cum -sedissent, ... episcopus ... omni ... synodo causam suae aecclesiae ... exponit. CHART. Friburg. 190 cum ... ad nos *(sc. priorissam)* redierint sorores et capitulo una nobiscum -sederint. *al.* **c** *assidĕre*

[Antony]

(inter convivas) – sich (als Gast) dazusetzen: VITA Gunth. erem. 5 dum ... mensae regis ... -sedisset. *admitti – Zutritt erlangen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,1 qui cupis ad varias sponsi -sidere mensas *eqs.* **d** *iuxta, ad latus sidere – sich daneben, zur Seite setzen:* WIPO gest. 2 p. 19,18 quem *(iuniorem Chuononem)* rex manu apprehendens fecit illum -sedere sibi. RUODLIEB XIII 62 maior maiori, iunior -sedit herili. **2** *translate:* **a** *concidere, collabi – zusammensinken, -fallen* (*cf.* GLOSS. II 650,49 St.-S. -sidere gisinchan. 693,60 -sidere keuallin): EKKEB. HERSF. Heimer. 11 cum totum edificium in cineres -sedisset. **b** *desidĕre, insidĕre – sich ab-, festsetzen:* GLOSS. med. p. 76,2 *humor* confluendo ita membris indigitur, ut insitus locis, ubi -sederit, unum esse videatur. **c** *(con)quiescere – sich beruhigen, zur Ruhe kommen:* **α** *de hominibus:* CASUS Petrish. 5,7 si quando ... animo -sedi, tunc statim aliquantulum convalui. *ibid.:* mente -sedi mobilitatique renuntiavi. **β** *de rebus i. q. defervescere, remitti – nachlassen, sich legen:* ENGELM. carm. 1,85 (MGPoet. III p. 57) -sedit metrico iuvenis insania ludo. **d** *convenire – sich festlegen, übereinkommen (auf):* TRAD. Werd. 144 p. 37,38 (a. 1240) post plures ... litigaciones utrorumque in eo -sedit arbitrium, ut *eqs.*

II *trans.:* **A** *obi. res i. q. occupare – einnehmen, besetzen:* **1** *gener.:* AGNELL. lib. pont. 137 p. 367,25 qui *(fidelis)* ... iussit ... ventis vela dari et cunsedit transtrum. MILO carm. 1,6,4,470 cum celsum ... tribunal ... -sederis arbiter orbis *(de s. Amando).* **2** *milit.:* ANNAL. Xant. a. 846 qui *(Sarraceni)* iam pridem Beneventaniam -sederant (*sim.* a. 871 p. 30,25). a. 871 p. 29,7 Karolus rex ... Aquisgrani palatium -sedit affirmans se totum regnum ... in proprietatem usurpare velle. **3** *publ. et iur.:* **a** *(vindiciarum servandarum causa) obsidēre – (zur Wahrung des Anspruchs) besetzt halten:* TRAD. Frising. 436 p. 375,1 (a. 820) ut *episcopus* publice et legitime proprium servum sanctae Mariae -sedere fecisset iam dictam rem *(de re v. praef. ed. p. XXXXV).* 455 Peruuin ... ecclesia ... cum universa suppellectile ad domo supranominato transfirmavit, et hoc proprius servus sanctae Maria ... III noctes -sedit. TRAD. Ratisb. 19 p. 25,5 Denchilo ad Phetarah hanc vestituram -sedit. **b** *possidēre, obtinere – besitzen, innehaben:* CHART. Sangall. A app. 18 p. 395 (a. 816/36) Albaricum easdem res ... tradidisse eosdemque monachos legaliter -sedisse. *ibid. iterum.* ANNAL. Xant. a. 869 p. 27,11 Ludewicus ... Beneventaniam -sedit ...; ipse *(Lotharius)* ... Ripuariam ... possedit. **c** *invadere, sibi arrogare – in Besitz nehmen, sich aneignen:* CHART. Fuld. A 692 (a. 951) Uuolfhart ... iniuste -sedit illam traditionem, quam tradidit Uuilliperaht. *ibid. iterum.* **d** *inire, residĕre (in) – einziehen, seinen Sitz aufschlagen (in):* ANNAL. Xant. 873 p. 32,12 rex Aquis palatium secundum sinodum ac placitum suorum -sedit. **B** *obi. homines i. q. collocare – ein-, ansetzen:* **1** *spectat ad colonos:* DIPL. Loth. I. 44 p. 134,5 (ed. Th. Schieffer. 1966) super familias eorum *(monachorum)* intus vel foris -sessas (*inde* DIPL. Otton. I. 120). **2** *spectat ad episcopum (c. sensu instituendi):* INVENT. Quint. II 129 (MGPoet. IV p. 1000) hic *(Eligius)* certe solio -sessus (confessus *P*) pontificali testis praecipui ... tectum saepe revisit.

adi. **consessus,** -a, -um. *habitatus – besetzt, bewirtschaftet:* DIPL. Otton. I. 173 hobas II ... in pago Crouuati et in ministerio Hartuuigi -as.

subst. **1. consedens**, -entis *m.* **1** *qui una, simul (cum aliis) sedet, consessor – einer der (mit anderen) zuammensitzt, (Mit-)Versammelter, Versammlungsteilnehmer:* CONC. Karol. 58 p. 783,34 quod *(decretum)* ... firmavimus et -bus nobis firmandum tradidimus. LEX fam. Worm. 17 si quis ... ad placitum non venerit et in hoc a -bus superatus non fuerit. DIPL. Ludow. Germ. 51 (interp.) in nostra caeterorumque -sidentium presentia. VISIO Godesc. A 38,5 (ed. A. Assmann. 1979) angelus ... sciscitabatur, si quem -sidentium agnosceret. CHART. Diess. 30 p. 155,19 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXII/1. 1967) communi astantium et -sidentium dictante sententia. **2** *qui iuxta, ad latus sedet – einer der daneben, zur Seite sitzt:* MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 182,29; a. 1091/92) inter sibi -sidentes veloci saltu se in pedes erexit *iuvenis contractus. de Deo Patre:* ARNO REICHERSB. apol. p. 244,12 divinitatis et consessionis honore -sidenti sibi aequalis est *Christus*.

2. consessurus, -i *m. qui sedebit, successor (officii) – einer der sitzen wird, (Amts-)Nachfolger:* DIPL. Otton. II. 140 p. 158,25 sub nutu ac moderamine tam presentis antistitis quam omnium ... hac sede -orum.

consedero *v.* considero. **consegratio** *sim. v.* consecr-.

conseminalis, -is *m. et f. qui (quae) ad idem semen, ad eandem cognationem pertinet – Sproß desselben Samens, Angehörige(r) derselben Sippe:* ALBERT. M. pol. 1,1P p. 12a,16 'dispersim enim, et sic antiquitus habitabant': hoc enim, ut dicit alia translatio, seminale est et antiquum, quia a -bus descendit et ab antiquo est observatum *(an subest subst. neutr. ?).*

consempiternitas, -atis *f. coaeternitas – gleiche Ewigkeit:* WALAHFR. exord. 26 p. 507,2 nos ... non errare credita -e gloriae Patris et Filii et Spiritus sancti.

consempiternus, -a, -um. *coaeternus – gleich ewig:* LIBRI Karol. 3,14 p. 130,35 *Filius* est sapientia Dei Patris, quae ei -a est. EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 13,18 (*ex* CONC. Mansi XI p. 466C) vere Patri et Filio -us *Spiritus sanctus.* NOTKER. BALB. serm. 1 sempiternus ... Deus cum coaeterna sibi sapientia ... et charitate sibi et Filio suo -a, id est Spiritu sancto. PONTIF. Rom.-Germ. 111,1 (Studi e Testi 227. 1963) -um, id est sine fine.

***consenator,** -oris *m. collega in senatu – (Amts-)Kollege im Senat, Mit-Ratsherr:* CHART. Ital. Ficker 127 p. 169,16 (a. 1160) -em nostrum *(sc. senatus)* Nicolaum. p. 169,26 relato ... nobis *(sc. senatui)* ... -um nostrorum consilio.

consenci- *v.* consenti-. **consendo** *v.* conscendo.

consenesco, -senui, -ere. **1** *notione praeverbii vigente:* **a** *de hominibus i. q. una ad senectutem venire – gemeinsam alt werden:* EPIST. var. III 5 p. 137,4 -entibus nobis. **b** *de rebus i. q. perennitate parem esse – gleich beständig sein (wie):* RATHER. epist. 30 p. 173,15 imbrices saeculo -entes. **2** *senescere – alt werden:* **a** *de hominibus i. q. senem fieri, ad summam aetatem venire – zum Greis werden, ins (Greisen-)Alter kommen:* EINH. Karol. 18 p. 23,6 mater ... in magno apud eum honore -uit. MARTYR. Fuld. Kal. Ian. qui *(Fulgentius)* ... in sanctae fidei doctrina -uit. RUD. TRUD. gest. 2,12 vidimus nonnullos eorum *(monachorum)* inter clericos ... -uisse. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 138,1 eos *(Desiderium et Beringarium)* ... in servitute ipsorum *(Francorum)* -uisse (obsenuisse *A**) ... didicimus. **b** *de rebus i. q. (per)durare – andauern, fortwähren:* **α** *firmum manere – Bestand haben, gültig bleiben:* CHART. Sangall. A 846 p. 62,15 (a. 1219) ut ..., que scripta sunt, longa memorie successione -ant. CHART Turg. II 106 p. 364,10 *negotia* longa debent -ere memoria. **β** *inveterascere – zum alten Leiden werden:* VITA Winn. 18 (MGScript. XV p. 777,26; s. XI.med.) cui *(mulieri)* dum caecitas triennio -uisset. **3** *deficere – dahinschwinden* (*cf.* GLOSS. II 59,21 St.-S. ne -ret nirvuvrti. IV 316,39 ne -ret periret niruurti): **a** *de hominibus i. q. (se enervando) praemature senescere, languescere – (durch Kräfteverschleiß) vorzeitig altern, ermatten:* FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 9,17 *Molanus* inter mulierculas -ens. **b** *de rebus:* **α** *declinare – sich dem Ende zuneigen:* CARM. var. Walther 1,11,2 annus ... horrore boree lesus -it. **β** *in oblivionem venire – in Vergessenheit geraten:* GESTA Camer. 1,12 quibus *(desidia vel raritate scriptorum)* saepe multa silentio -unt.

***consenex,** -senis *m. consors senectutis – Gefährte im (Greisen-)Alter:* EPIST. var. III 5 p. 137,9 frater et -x (p. 138,6). p. 137,26 a te, -x, posco *eqs.*

consenior, -oris *m.* **1** *qui etiam senior est – Mit-'Senior'* (*cf.* GLOSS. II 203,31 St.-S. -r ebinalto. 210,21. 222,32 -r epano kihereter): **a** *compresbyter, coepiscopus – Kollege im Priester-, Bischofsamt:* AEG. AUR. gest. 1,24 p. 21,31 *(ex Conc. Agrip. spur.)* quod ipse *(sc. Iessius episcopus)* ... audivi sub presentia Martini -is nostri ..., ideo *eqs.* p. 31,35 etsi non

[Antony]

omnes -es nostri . . . convenissemus *eqs. spectat ad aequam et dignitatem et modestatem:* GERHOH. aedif. 71 p. 176,10 erat *Gregorius* . . . Petri senioris -r *(cf. Vulg. I Petr. 5,1-3).* **b** *collega inter fratres seniores – Kollege im Kreis der alten, ehrwürdigen Brüder: v. p. 1473,27.* **2** *senior communis – gemeinsamer Vorgesetzter:* FORM. Augiens. C 10 ad videndum domnum -em nostrum *(sc. duorum abbatum).*

***consensibilis,** -e. *promptus (ad consentiendum), facilis – gefällig, willfährig:* EKKEH. IV. cas. 86 p. 307,1 ne disciplinarum severitates . . . exosi ad hunc *(abbatem)* tantillum, mitem quidem vobis et -em concesseritis.

***consensibilitas,** -atis *f. participatio sensibilitatis, societas perceptionis – Mitempfindung:* ALFAN. premn. phys. 8,10 p. 83 ad principium membrorum, quod est cerebrum, non passionem, sed -em (*PG 40,652*^{B} συναίσθησιν) quandam et denuntiationem passionis <submitti>.

consensio, -onis *f. script.* -ntio: *l. 39.47. struct. c. gen. obi.: p. 1306,31.*

1 *assensio, (com)probatio, coniventia – Zustimmung, Einverständnis, Billigung, Einwilligung, Bewilligung (cf.* GLOSS. I 62,6 St.-S. -o kahangida): **a** *proprie:* LEG. Wisig. 3,5,2 p. 161,5 que *(feminae)* violentiam coniunctionis indebite sine precedenti vel sequenti -e pertulerint. BEDA hist. eccl. 4,5 p. 217,15 *(ex Conc. Herutf.)* contra hanc sententiam . . . nostra . . . -e ac subscriptione manus nostrae confirmatam . . . venire. DIPL. Ludow. Iun. 9 ut hęc auctoritas -is nostrę firmior habeatur (18 p. 359,5. *al.*). DIPL. Karoli III. 65[a] p. 111,21 iussimus fieri hoc nostrae -is conscriptum. WIPO gest. 2 p. 17,8 ne, qui aliena -e digni tanto honore aestimati sumus, . . . indigni hac gratia videamur. TRAD. Frising. 1453 factum est hoc . . . legitima -e familię. CHART. Babenb. 10 p. 14,2 cum unanimi omnium filiorum et filiarum mearum -e. *al. v. et p. 1306,31. 1525,61. in malam partem:* GLOSS. IV 126,46 St.-S. coniuratio, consensus rebus malorum, -o in malo, gesemine. **b** *meton. i. q. (communis) declaratio (consentiendi) – (gemeinsame) Erklärung (des Einverständnisses):* **α** *de actu formali:* LEG. Wisig. 2,1,15[tit.] quod nulli liceat dirimere causas, nisi quibus aut princeps aut -o (-tio *rec. Erv. cod. E2*) voluntatis potestatem dederit iudicandi (3,1,4 p. 126,2 a die . . . sponsionis usque ad nuptiarum diem non amplius quam biennium expectetur, nisi . . . ipsorum sponsorum . . . conveniens adfuerit -o v. p. 126,8 definitionis tempus absque necessitatem vel v. -em [-e, concessione, confessione *var. l.*] transcendere). *spectat ad pactum matrimonii:* ALBERT. M. summ. theol. I 6,24,1 p. 144,45 (ed. D. Siedler. 1978) unum -tione, sicut dicitur coniugale unum. **β** *de scripto (cf. l. 27sqq.):* FORM. Senon. II 12 anc -em scribere rogavimus, ut . . . anc nostra -o firma et stabilis valeat permanere. *spectat ad litteras petitionis: v. p. 1524,22.* **2** *concordia, unanimitas, consonantia – Eintracht, Einmütigkeit, Übereinstimmung:* ALBERT. M. eth. comm. 691 p. 591,9 (ed. W. Kübel. 1987) -o quidam motus humani animi est. miss. 2,2,6 p. 44[b],37 cum dicitur 'in unitate Spiritus sancti', duplex . . . notatur unitas, essentiae scilicet et -is *eqs.* summ. theol. I 6,24,1 p. 145,27 (ed. D. Siedler. 1978) 'multitudinis credentium erat cor unum et anima una' *(Vulg. act. 4,32)*, ab una scilicet -e religionis et virtutis, quae in omnibus erat. *ibid. al.*

***consensivus,** -a, -um. *omnium consensum habens, consentaneus – allgemein anerkannt, naturgemäß entsprechend:* EPIST. Worm. I 38 p. 72,9 saepe fieri re ipsa -um est, dum innocentię suę quis incaute medetur, gravioris culpę laqueum incidisse videtur (47 p. 84,28).

***consenso,** -avi, -are. *consentire – zustimmen, sich einverstanden erklären:* **1** *concedere – bewilligen:* FORM. Senon. II 12 -vi *(sc. episcopus)* . . . fratribus . . . , ut *eqs.* **2** *condicere – vereinbaren:* CAPIT. reg. Franc. 24,10 de missis nostris, quicquid apud illis seniores -verit (*cf.* 18,12 consenserint).

consensor, -oris *m. qui consensu accedit, assensor – einer der zustimmt, sich einverstanden erklärt:* **1** *in univ.:* CONC. Karol. III 11,43 (ed. W. Hartmann. 1984) est . . . interdicendum . . . cunctis fautoribus et electoribus quorumcumque atque -bus seu ordinatoribus in gradu ecclesiastico, ut *eqs.* (*inde* DECRET. Burch. 1,21). CHART. Pruss. I 94 (a. 1233) donationum . . . factarum . . . constituimus nos *(sc. ducem)* presentibus litteris -em. **2** *collusor, fautor, complex – einer der gemeinsame Sache macht (mit), Vorschub leistet, Komplize:* LEX Baiuv. 9,16 ille, qui de manu furis furtivam rem ad custodiendam acciperit, quasi si consentiens (-r *Ad*) furi est, ita conponat, sicut *eqs.* CONC. Karol. III 11,68 (ed. W. Hartmann. 1984) si . . . de gradu ecclesiastico talibus nuptiis se -em vel interventorem manifeste prodiderit, a gradu proprio repellatur (*inde* REGINO syn. caus. 2,156). BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 323,27 Augustensis aecclesiae praepositum, symoniacum avarissimum, et quo sui erroris non facillime sibi parem -em adinvenire nequiverit *Heinricus.* GERHOH. ad Innoc. p. 213,10 de . . . fraudulatoribus, alienatoribus rerum aecclesiasticarum eorumque -bus.

1. consensus, -us *m.* vel raro **consensum,** -i *n. (p. 1521,20. cf. l. 30sqq.). script.:* cums-: *p. 1554,48.* cen-: NICOL. I. epist. 88 p. 473,14 *(D).* TRAD. Salisb. I 66. cos-: CHART. Sangall. B 567. -sce-: DIPL. Conr. II. 91 p. 124,3 *(E).* CHART. Basil. B 75. CHART. Raitenh. 353 p. 206,41. -sin-: *l. 43. p. 1521,32.56. 1524,11. adde* CONC. Merov. p. 186,10 -sinso *(var. l.).* -ses-: LEX Sal. Karol. 40,15 *(var. l.).* -nss(us): *p. 1522,23. adde* CHART. Stir. II 38. TRAD. Ror. 109 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966; *cod.*). *item* 111. 113. *ibid. al. form.: sing.: nom.:* -u: *p. 1524,21. dat.* -i: *p. 1521,56. acc.:* -u: *p. 1524,24. adde* TRAD. Frising. 19 per -u (*item* 53 *[bis].* 72[a]). -o: CAPIT. reg. Franc. 14,6 per -o (*item* CHART. Sangall. A 36). *abl.:* -o: *l. 24.43. p. 1521,64. adde* LEX. Ribv. 91,1 *(var. l.).* CHART. Alsat. B 113 p. 55,27 (ed. A. Bruckner. 1949). VITA Goar. 1. LEX Raet. Cur. 1,10,1 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959). -e: LEX Ribv. 91,1 *(var. l.). usu plur.: l. 65. p. 1522,34.60. 1523,52. v. et p. 1228,19. struct. c. gen. obi.: l. 50.58. p. 1521,37. 1523,2.9.24.27.59. al. confunditur c.* consessus: *p. 1521,60. cf. p. 1554,25sq.*

I *assensus, (com)probatio, coniventia – Zustimmung, Einverständnis, Billigung, Einwilligung, Bewilligung (cf.* GLOSS. II 3,49 St.-S. -um gilupida. 110,16 -um ferhengede. 173,16 -u gizunfti. 202,27 -us gihengida. *al. v. et p. 1519,35):* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **α** *usu communi:* CHRON. Fred. 2,54 consilio et -sinso Aviti imperatores Theudericus rex contra Suaevis movit exercitum. LEX Alam. capit. 97 p. 52 (cod. 6. 7) de mortuo alieno, qui absque -u suorum sepultus fuerit. BEDA hist. eccl. 2,2 p. 82,16 Brettones confitentur . . . non se posse absque suorum -u et licentia priscis abdicare moribus. LEX Baiuv. 12,5 nemo novum terminum sine -u partis alterius . . . constituat. BONIF. epist. 63 p. 130,2 consilium et -um illorum *(hypocritarum)* devitamus. LIUTG. Greg. 8 pueros duos cum -u magistri in discipulatum suum . . . adduxit. WALAHFR. Wett. 75 (cod. V) non . . . sine -u potuere Pelasgo nomine caesareo . . . cum pace potiri *Franci.* HROTSV. Mar. 430 tali consilio -u plebis adepto. Gall. I 2,3 tuo -u, tuo permissu servandam Deo virginitatem devovi. THIETM. chron. 5,14 constitutionis antique ius absque -u eorum *(Bawariorum)* frangere. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,26 ut ipsum *(regem Heinricum)* . . . ad -um concordiae industrius contraheret *domnus apostolicus.* VITA Heinr. IV. 7 p. 27,28 ne umquam se vel de regno vel de praediis patris eo vivente, nisi forte ex -u ipsius, intromitteret *filius.* STATUT. ord. Teut. p. 98,24 -us (*theod.* 'willen') erit tocius capituli requirendus (p. 100,1 sine -u [*theod.* 'rate'] t. c.). *persaepe.* **β** *de -u electionem habentium:* IULIAN. TOLET. Wamb. 3 longe positorum ⌞-us ob praeelectionem⌟ (-um in electione *var. l.*) sui *(sc. regis)* . . . sustinere. VITA Goar. 19 rex . . . una cum -u sacerdotum dixit ad . . . Goarum, ut episcopus fieret Treverorum. VITA Desid. Cad. 12 -us regis et civium pari sententia in episcopatum Desiderii adspirant. EINH. Karol. 3 Karolus . . . -u omnium Francorum rex constituitur. PONTIF. Rom.-Germ. 63,18 (Studi e Testi 226. 1963) nullus invitis detur episcopus; cleri, plebis et ordinis -us et de-

[Antony]

siderium requiratur. ADALB. MAGD. chron. a. 936 Otto -u primorum regni successor eligitur. IOH. CANAP. Adalb. A 7 p. 12,3 (ed. J. Karwasińska. 1962) domnus Adalbertus -u *(corr. ex* consessu *Ls)* publico electus est in episcopum. DIPL. Heinr. II. 97 concedimus monachis electionem liberam substituendi ex semet ipsis abbatem, equo regis -u. THANGM. Bernw. 4 -us . . . omnium in hunc Deo electum iuvenem concordabat. MEGINFR. Emm. 2 (PL 141,973D) -u *(clm 22243*, confessu *ed.)* cunctorum . . . ordinatur episcopus. ANNAL. Hild. a. 996 publico -u et e l e c t i o n e . . . in apostolicam sedem ordinari (DIPL. Loth. III. 9 omnium fidelium -u et e. ad regnum pervenimus. *al. cf.* LIUTPR. hist. 8 numquam se papam electuros aut ordinaturos praeter -um et electionem domni imperatoris). OTTO SANBLAS. chron. 45 p. 71,23 imperator . . . filium suum cum -u principum cunctorum . . . regem post se designaverat. STATUT. ord. Teut. p. 94,5 de -u (*theod.* 'gehellunge') fratrum in electum. *persaepe. v. et p. 718,47. 1228,19. remissius i. q. commendatio, petitio – (Wahl-)Vorschlag, Petition:* PASS. Praeiecti I 14 cum ad aures vulgi hoc pervenisset -um (hic . . . -us *var. l.*) *eqs.* THIETM. chron. 6,62 p. 352,1 ut electio a nobis non fiat, sed tantum -us unanimis. CHART. Bund. 258 p. 194,9 (epist. papae) nisi quem fratres communi -u . . . providerint eligendum (283 p. 211,6 [epist. papae]). DIPL. Conr. III. 222 p. 395,19 (ed. F. Hausmann. 1969) quia . . . congregatio . . . personam viciis suis consentientem elegerat, nos . . . non sivimus pravorum prevalere -um. CHART. Merseb. 145 p. 124,8 (epist. papae) ut, si . . . conveniretis in eum *(archidiaconum)* a sede apostolica postulandum, . . . archiepiscopus inquireret diligenter, si -us vester *(sc. capituli)* esset canonicus vel extortus. *al. cf. p.1524,20sqq.* **γ** *de -u matrimonium ineuntium:* LEG. Burgund. Rom. 37,2 si pares fuerint honestate persone, -us (-sinsus *A2*) perficit nuptias. FORM. extrav. I 15 quicunque uxorem ducere disponit, eam in fide et legitimo -u . . . ducat. IDUNG. PRUF. argum. 32 (ed. R. B. C. Huygens. 1980. p. 58) solus -us facit coniugium. HERM. IUD. conv. 10 p. 99,7 (ed. G. Niemeyer. 1963) ad -um matrimonii . . . inclinari. CONST. II 190,12 Isabella . . . recepto -u in se a . . . procuratore imperatoris . . . consensit in eundem imperatorem velut in virum suum. ALBERT. M. sacram. 13 p. 9,88 in -u matrimoniali, ubi uxor et vir . . . uniuntur in voluntate una. 242 p. 158,14sq. causa efficiens *matrimonii* . . . est -us cordis coniunctus -ui verborum. sent. 4,30,9 p. 222a,40 concubitus . . . non perficit ipsum *(matrimonium)*, sed potius -us per verba . . . expressus. *saepe. v. et p. 912,32.* *de -u parentum, cognatorum sim.:* LEX Raet. Cur. 3,10 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si hoc cum parentorum -um (-u *var. l.*) fecerint. FORM. extrav. I 9 mihi una per -um parentum nostrorum et amicorum eam *(feminam)* legibus sponsare decerno. GUNTH. COL. diab. cap. A 7 quia *puella* suo viro parentum -u . . . sociata est, uxor . . . habenda sit. REGINO chron. a. 878 sine genitoris conscientia et voluntatis -u. CONST. Melf. 3,23,2 (ed. H. Conrad et al. 1973) matrimonium cum exteris . . . absque requisitione, mandato et -u curiae nostrae <contrahere>. *al.* **δ** *de -u praesentium in placito, synodo:* CONC. Merov. p. 83,15 hec, quae inspirante Deo c u m m u n i -sinsu (-i, -ui *var. l.*) placuerunt (CONC. Karol. 36 p. 259,21 communi -u et voluntate. CAPIT. reg. Franc. 196,10 in communi -u statuimus, ut *eqs. al.*). BEDA hist. eccl. 4,18 p. 242,2 synodum beati papae Martini centum quinque episcoporum -u (consessu C) . . . Romae celebratam . . . secum . . . adtulit atque in praefato . . . monasterio transscribendam commodavit *Iohannes archicantor.* CONC. Karol. 4,10 hanc decretam, quam XXIII episcopi . . . una cum -o (-u *var. l.*) principem Pippino vel obtimatibus Francorum consilio constituerunt. CAPIT. reg. Franc. 12,2 una cum -u episcoporum . . . et optimatum meorum consilio decrevimus, ut *eqs.* 141,5 sicut nuper a nobis cum -u omnium f i d e l i u m nostrorum constitutum est (273B p. 312,6 una cum f. nostrorum -u atque consilio. HINCM. ord. pal. 146 [ed. Th. Gross. 1980] quae *[capitula]* generali -u f. suorum tenere legaliter promulgaverunt *reges*. DIPL. Conr. III. 7 [ed. F. Hausmann. 1969] principum et f. nostrorum astipulatione et -u. *saepe. v. et p.1521,11; de re cf. J. Hannig, Consensus fidelium. 1982*). 273B,6 lex -u populi et constitutione regis fit. ANAST. BIBL. epist. 5 p. 411,26 a totius synodi -u . . . decretae sunt et expositae *epistolae*. DIPL. Pipp. 40 p. 57,36 (spur.) statuimus cum -u et laude omnium, ut *eqs. saepe. v. et l.62sqq.* **ε** *de -u personarum alicuius negotii consortium:* LEG. Wisig. 5,1,3 si quis episcopus . . . preter -um ceterorum c l e r i c o r u m aliquid de rebus ecclesie vendiderit *eqs.* (COD. Odalb. 25 commutationem cum consilio et -u c. atque laicorum . . . facere. *al.*). TRAD. Frising. 9a transfundo ad altarem beate Mariae . . . per -um f r a t r u m meorum colonias VIIII (CHART. civ. Spir. 4 p. 4,2 cum -u et unanimitate f. meorum. *al.*). 671 p. 565,8 una cum -u et conhibentia c a n o n i c o r u m et monachorum (958 cum -u c. tociusque ceterae familiae. CHART. Bund. 580 accedente -u et cum collaudatione et connivencia . . . c. *al.*). TRAD. Corb. A 231 p. 288,6 (ed. K. A. Eckhardt. 1970) ex -u omnium propinquorum suorum. TRAD. Frising. 1423 tradidit . . . Williport cum . . . filii sui -u et laude *eqs.* DIPL. Loth. III. 67 p. 104,26 qualiter . . . marchionissa . . . monasterium . . . -u h e r e d u m suorum . . . de hereditate sua dotavit (TRAD. Ror. 112 [QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966] contractus de -u [-ssu *cod.*] h. factus. CHART. Tirol. 1286 de -u h. nostrorum legitimo. *al.*). DIPL. Conr. III. 49 (ed. F. Hausmann. 1969) prout . . . p a r t i s u t r i u s q u e -us ratum habuit (CHART. Brixin. 112 ad hoc concambium u. p. -us concorditer accessit. *cf.* CHART. Raitenh. 343 p. 275,12 de approbacione et -u partium. *al.*). TRAD. Michaelb. 70 cum -u congregationis. CHART. Stir. I 615 p. 580,19 contractum . . . sigillo nostro de -u c a p i t u l i nostri . . . confirmare decrevimus (CHART. Friburg. 30 totius c. nostri annuente -u. CHART. Babenb. 235 cum -u c. *al.*). CHART. Aschaff. 39 p. 157,26 (ed. M. Thiel. 1986) factum . . . ratum habentes paribus votis et -ibus quodam firmitudinis modo, qui vulgo samnethant dicitur. CHART. Argent. I 258 -u uxoris et f i l i o r u m accedente (CHART. Carinth. V 432 p. 278,13 [dipl. Rud. Habsb.] de beneplacito et -u . . . f. nostrorum. *al.*). CHART. Argent. I 412 p. 309,32 de voluntate et -u . . . mariti mei. ACTA civ. Kil. 322 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. 1875. p. 34) *filius* exhibuit -um, quod vulgo yawort dicitur. CHART. Burgenl. II 153 conmetaneus . . . -um prebuit et assensum. *persaepe. v. et p. 1065,58.* **ζ** *de -u maioris cuiusdam:* TRAD. Frising. 7 p. 33,19 (a. 754) per -um venerabilis d u c i s Tassilonis (DIPL. Otton. I. 466 cum -u et praecatione . . . d. *al.*). 50 p. 79,4 per -um abbatis mei . . . ecclesiam . . . trado. TRAD. Patav. 12 cum -u et licentia . . . principis. DIPL. Karlom. (II.) 15 per nostrae licentiae -um. DIPL. Ludow. Iun. 19 p. 359,40 ut hoc ipsum a nostrae regiae potestatis -u fieri non recusaremus. DIPL. Arnulfi 175 p. 265,23 cum consultu atque -u . . . e p i s c o p i (CHART. Tirol. 453 p. 248,30 absque parabola et verbo atque -u domini e. CHART. Friburg. 91 p. 79,11 accedente -u . . . e. *al.*). DIPL. Ludow. Inf. 57 p. 184,23 nostre voluntatis -u. DIPL. Otton. II. 182 cum -u nostrae auctoritatis. TRAD. Monast. 13 cum -u et conlaudatione comitis. DIPL. Loth. III. 22 cum sententia mei -us. DIPL. Conr. III. 88 p. 157,28 (ed. F. Hausmann. 1969) -u et benigna permissione Heinrici imperatoris. CHART. Babenb. 534 de licencia et -u advocati. CHART. Raitenh. 172 auctoritate, gratia et -u . . . archiepiscopi. CHART. Helv. arb. 142 p. 221,37 ex defectu laudum et -uum non adhibitorum a d<omi>nis feudorum. CHART. Burgenl. II 125 de gracia nostra et regali -u. *persaepe. v. et p. 1228,66.* **η** *de -u subscribentium, astipulantium:* STEPH. EDD. Wilfr. 17 p. 211,31 cum -u et s u b s c r i p t i o n e episcoporum et omnium principum (BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 314,12 sententiae decretales -u et s. universali datae sunt). CHART. Heinr. Leon. 7 p. 14,7 nomina eorum, quorum presentia et -u acta sunt. CHART. Babenb. 177 p. 237,38 subscribo perpetuum -um adhibens. CONST. III 44 p. 39,11 pronunciacioni sentencie hii interfuere et expressum adhibuere -um: *eqs. al. cf. p.1524,11.*

b *c. colore quodam:* **α** *de actione morem gerendi, cedendi, indulgendi:* HERM. IUD. conv. 10 p. 100,29 (ed. G.

[Antony]

Niemeyer. 1963) sponsioni mee . . . tanta erga me cunctorum *Iudaeorum* successit gratitudo, ut ad -um eorum . . . me communis omnium attraxerit favor. *theol. (spectat ad peccatum):* ALCUIN. epist. 137 p. 214,13 originale peccatum tribus modis actum est: delectatione, -u et opere *eqs.* THIETM. chron. 8,16 ut . . . in hoc -u me graviter peccasse scias. IDUNG. PRUF. dial. 2,638 (ed. R. B. C. Huygens. 1980. p. 139) corruptio carnis sine -u mentis. ALBERT. M. sent. 2,21^{A},3 p. 357^{b},39 illa *temptatio*, quae stimulat ad -um peccati. miss. 1,1,4 p. 9^{b},34 nisi . . . morosam delectationem protrahat ad -um et -um ad voluntatem *persuasio. al. v. et p.787,48.* **β** *de actione adimplendi, exaudiendi:* HUGEB. Willib. 5 p. 103,3 ille . . . petitionibus eius *(presbyteri)* -um seu effectum promittebat (p. 104,23. Wynneb. 4 p. 109,10). DIPL. Arnulfi 62 p. 92,18 (spur.) eius *(episcopi)* reclamationi -um dedimus. CHART. Bund. 336 p. 247,26 (epist. papae) petentium voluntati congruum impertiri -um. *al. adde:* ALBERT. M. miss. 3,6,4 p. 99^{b},14 rogatio est inclinatio eius, qui rogatur, ab eo, qui rogat, ad exauditionis -um. **γ** *de actione oboediendi, obtemperandi:* HROTSV. Dion. 161 cuius *(regis)* praecepto . . . nefando praeses -um praebens *eqs.* gest. 224 illis *(fidelibus)* -um . . . vi praebere coactum *regem. expressius i. q. obsequium – Folge, Gehorsam:* WETT. Gall. 40 equus substitit nec sessori suo eundi -um praebuit. **δ** *de actione agnoscendi:* CAPIT. reg. Franc. 203,11 qui *(missi)* . . . ex nostra parte eis *(Sigenulfo et Radalgiso)* securitatem et -um honoris sacramento confirment. *theol. (spectat ad gratiam):* VOLQUIN. serm. 33 (StudMediev. III 3. 1962. p. 324; s. XII.^{1}) cum . . . in terram cordis mittitur *semen gratiae*, statim germinat per -um liberi arbitrii. ALBERT. M. sacram. 132 p. 90,35 -us . . . ad gratiam non praecedit gratiam tempore, sed natura. incarn. 2 p. 173,17 annuntiatio praecedit, sicut etiam frequenter infusionem gratiae praecedit opus angeli illuminans ad -um in gratiam. 5 p. 176,17 annuntiatio fuit, ut haberetur liber -us Virginis. *al.* CONR. SAXO spec. 1 p. 149,12 (Bibl. Francisc. Asc. XI. 1975) 'inclina aurem tuam' ad -um fructuosum, *virgo Maria. philos. (spectat ad veritatem):* ALBERT. M. top. 8,1,1$^{capit.}$ quomodo opportet interrogare et quid et qualiter opponentem, ut facilius -um exigat respondentis. metaph. 3,1,1 p. 107,33 (ed. B. Geyer. 1960) dubitatio est indeterminatus motus rationis super partes contradictionis sine ratiocinatione -um inclinante *eqs. ibid. al.* **ε** *de actione se dedendi:* LEX Baiuv. 8,8 si quis cum libera per -um (concessum *sP*) ipsius fornicaverit. CHART. Babenb. 86,34 si quis cum muliere soluta -u et voluntate eius dormierit. **ζ** *de actione conveniendi:* LEG. Wisig. 2,1,27 qui . . . ex -u partium iudices . . . eliguntur. CAPIT. reg. Franc. 293,64 ab opere coniugali ex -u (concessu *1*) se . . . abstinere. CHART. episc. Halb. 525 p. 475,2 commutationem de mutuo -u fecerunt (CHART. Salem. 557 p. 164,21 de m. -u et voluntate spontanea. *al.*). CONST. Melf. 1,81 (ed. H. Conrad et al. 1973) amezatores, <qui> per privatorum -us ad decidendas quaestiones . . . eligebantur. *al. expressius i. q. decretum – Beschluß:* ANNAL. Quedl. a. 1012 p. 81,6 quos *(pueros)* civili contigit -u mori. *huc spectare potest etiam exemplum infra (p.1554,43) allatum.* **η** *de actione favendi, colludendi, opem ferendi (in malam partem):* CAPIT. reg. Franc. 244,6 per levium hominum -um et hortamentum. ANNAL. Xant. a. 869 p. 27,28 duo metropolitani ob -um adulterii nefandi regis . . . ceciderunt. GREG. VII. registr. 6,9 quicunque . . . clericis . . . non obẹdientibus -um auxiliumque . . . prebuerint *eqs. al. v. et p.1521,26. expressius i. q. coniuratio – Verschwörung, Komplott (cf. p.1519,35):* LEX Baiuv. 1,10 de -u hostili, si infra provintiam inimicos invitaverit. CONST. Melf. 3,18 (ed. H. Conrad et al. 1973) *vassalli* non erunt in arte seu consilio seu -u, qualiter domini terram, quam habent, amittant.

2 *latius:* **a** *consilium, voluntas – Rat(schluß), Wille:* THIETM. chron. 2,7 -u divino hii *(extranei)* facinoribus nostris accenduntur in vindictam Dei (6,40. 8,30 ex -u d.). HEINR. LETT. chron. 11,7 illi *(Letigalli)* . . . verbum Dei recipiunt . . . requisito -u deorum suorum, an Ruthenorum . . . an Latinorum debeant subire baptismum. **b** *persuasio – Überzeugung:* HROTSV. Theoph. 276 condecet, ut cordis -u confiteari hoc, quod mendaci demens sermone negasti. **c** *societas culpae – Mitschuld:* CAPIT. reg. Franc. 272,4 p. 308,37 non est liber a -u, qui, quod emendare potest, emendare neglegit. **d** *collatio, concessio – Übertragung, Verleihung, Abtretung:* CHART. Raitenh. 305 p. 247,7 (c. 1270) famuli . . . de -u et donatione manus nostre *(sc. Ortolfi)* . . . decimam . . . conventui . . . obligarunt. **B** *meton.:* **1** *declaratio consentiendi – Einverständniserklärung:* **a** *de scripto:* CONC. Merov. p. 109,5 Nicecius . . . episcopus . . . -sinsum meum (constitutionem nostram *β*) vel domnorum meorum religi et subscripsi. CONC. Karol. 19^{F} p. 160,18 quarto loco meae propriae unanimitatis cum his . . . decretis . . . -um subnexui. *adde:* CHART. scrin. Col. B 983 (a. 1272) Agnes et Greta beggine . . . cum -u litterarum prioris fratrum ordinis Saccatorum in iudicio . . . obtinuerunt dimidietatem domus cum area. **b** *de actu formali:* CHART. Rhen. med. III 555 (a. 1236) sigillo . . . archidiaconi . . . , qui huic -ui interfuit et consensit, presentem paginam fecimus conmuniri. **2** *litterae petitionis – Petitionsschrift (de re cf. ThLL. IV. p. 393,25sqq.):* FORM. Marculfi 1,7$^{tit.}$ (ed. A. Uddholm. 1962) -u (consensio *A1*, concessio *A2*) civium pro episcopatum. 1,7 volontatis inrefragabiliter manos nostre <subscriptionibus> hunc -u (-um *B*) decrevimus roborare. **3** *charta confirmationis – Bestätigung(surkunde):* DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,28 per hanc nostram auctoritatem et -um . . . licentiam habeant *monachi* elegendi abbatem *(item* DIPL. Loth. I. 65 p. 176,37 [ed. Th. Schieffer. 1966]. *cf.* CONC. Karol. III 13 p. 144,19 [ed. W. Hartmann. 1984] a. atque -um . . . regis Karoli protulit *abbas).* **4** *pactio, foedus – Vertrag, Bündnis:* CHART. Bund. 72 p. 63,25 (a. 865) factus est idem -us *(sc. de orationis communione)* inter hoc et Campidonense monasterium.

II *concordia, unanimitas, consonantia – Eintracht, Einmütigkeit, Übereinstimmung* (*cf.* GLOSS. II 550,35 St.-S. -us einnussida): **A** *de anim. (in titulo libri: l.45):* BEDA hist. eccl. 4,17 p. 239,1 Theodorus . . . omnium . . . unanimem in fide catholica repperit -um *(sim.* HERM. IUD. conv. 10 p. 99,16 [ed. G. Niemeyer. 1963] unanimi se mihi omnes -u opposuere. *al.).* LIUTG. Greg. 8 in -u et unanimitate doctorum et regum et cuncti populi . . . coeperunt . . . fieri . . . incrementa ecclesiae Dei. RUODLIEB IV 125 est breve colloquium pro -u sapientum. VOLQUIN. serm. 413 (StudMediev. III 3. 1962. p. 334) dum unanimitatis -um dissentiendo scindunt *filii ecclesiae*. CASUS Petrish. 3,49 Augustinus de -u evangelistarum *('Evangelienharmonie'). al. v. et p. 1171,19. de falconibus i. q. convenientia – Verträglichkeit, das Zusammenpassen:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 32,31 societas falconum non erit nisi per -um. **B** *de planetis i. q. concentus, harmonia – Einklang, Harmonie:* PS. BEDA mund. const. 1,268 (ed. Ch. Burnett. 1985; s. XII.$^{in.}$) de -u planetarum. 1,269 cum se quoque invicem respiciendo magnum sibi prebent -um *planetae*. **C** *de constitutione corporis i. q. commoditas, qualitas congrua – Angemessenheit, entsprechende Verfassung:* WILH. SALIC. chirurg. 3,2 p. 342^{B} scarificatio . . . nunquam omittatur in isto casu, stante -u virtutis, complexionis, aetatis. 3,3 p. 342^{D} secundum -um aut dissensum virtutis, complexionis et huiusmodi aliorum. 3,13 p. 346^{G}.

2. consensus *v.* 2. *concensus. **3. consensus** *v.* 1. consessus.

consentaneus, -a, -um. *script.:* -san-: *p.1525,58.* -nius: *p.1525,30. struct.: c. gen. obi.: l.67. c. praep.:* ad: *p.1525,3.* in: *c. acc.: p.1525,1.* c. abl.: *l.71. p.1525,71.*

I *adi.:* **A** *sensu act.:* **1** *consentiens, consensu accedens – einverstanden, im Einverständnis befindlich, zustimmend* (*cf.* GLOSS. K. III 232,55 St.-S. -us gefolcsamer): **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 3,4,9 (cod. V8) si . . . uxor -a huius adulterii non probatur. THEOD. TREV. transl. Celsi 18 quos *(abbates sim.)* cum omnes synodali decreto -os inveniret *archipraesul*. DIPL. Heinr. IV. 280 p. 359,35 filiis . . . et filiabus . . . sibi *(comiti)* in hoc ut in omnibus his institutis omnino -is. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 281,16 coenobium . . . a comite Adalberto,

[Antony]

uxore eius Wieldruda et filiis eorum in id ipsum -is, . . . restauratum. a. 1079 p. 321,6 quamquam ad condictum colloquium iam -os se domno apostolico exhiberent *primates Saxonum*. CHART. Michelf. 6 (Mon. Boica XXV p. 106,11) Eberhardus de Woluesberch . . . manu, ut dicitur, -a fratruelis sui . . . contulit . . . predium. CHART. Babenb. 178 p. 240,6 id, quod -a nostra et bona voluntate factum est. *al. remissius i. q. (introrsum) contentus – (innerlich) zufrieden:* ERINH. Heimer. 121 dirigit *pater Herveldensis* ad claustrum . . . beatum, ut monachus fieret; sed -us haud est. **b** *obsequens, morigerus – gefügig, willfährig:* EPIST. Bonif. 39 tandem -us effectus est officiumque honoris *(sc. diaconatum)* susceptus est *Meruualh*. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 282,24 eos . . . , quos s u a e v o l u n t a t i -os noverat, . . . convocavit *rex* (a. 1077 p. 294,31. HELM. chron. 22 p. 44,28). *ibid. al. in malam partem:* MEGINH. FULD. (?) Ferr. 4 quem *(hominem)* . . . suggestione sola -um subegit *angelus apostata*. **c** *studiosus, fidelis, favens – (treu) ergeben, anhängend:* EPIST. Bonif. 80 p. 175,24 servos diaboli . . . , qui . . . seorsum populum -um congregant. AGOB. epist. 10 p. 203,1 cupio vos . . . esse . . . -um boni imperatoris adiutorem. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,22 regem Roudolfum cum . . . Alemannorum ipsi -orum maioribus. a. 1078 p. 307,41 quos ambos *(reges)* . . . non modica pars regni primatum . . . diverso tramite -a sequeretur. **d** *colludens, conspirans – im geheimen Einverständnis befindlich, mit-, zusammenwirkend:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 307,26 quod Roudolfus . . . eum *(regem Heinricum)* caeteris suis -is regno suo . . . iniuste expulerit. DIPL. Otton. I. 458 p. 622,18 (spur.) qui *(abbas)* . . . si . . . quibuscunque personis -iis annuerit, si forte libertatem monasterii pervertere . . . temptaverit (*antea* DIPL. Heinr. IV. 280 p. 360,27 -us annuerit, si . . . attemptaverint). **e** *indulgens, patiens – nachsichtig, duldsam (gegen):* FORM. Sangall. II 1 p. 396,11 si . . . personam . . . vitiis suis -am . . . eligere . . . praesumpserint *canonici. v. et p. 1177,39.* **2** *concors, congruus, consonus – im Einklang stehend, übereinstimmend, entsprechend:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* LIBER diurn. 103 iustitiae -um esse dinoscitur, ut *eqs.* BONIF. epist. 78 p. 168,29 si valerem vel exempla patrum vel scripturas sacras -as invenirem. RUD. TRUD. gest. 2,6 si canonicum hoc est, si regulae nostrae -um. CONR. HIRS. mund. cont. 339 (Anal. Mediaev. Namurc. XIX. 1966) cum semper r a t i o n i veritas -a sit (CHART. Turg. III 486 nichil adeo videtur iuri et r. esse -um, quam ut cuiuslibet decedentis ultimum elogium observetur. *al. cf. p.1526,14*). *conveniens – vereinbar:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 232,12 (ed. Ch. Burnett. 1982; a. 1143) adversos . . . et minime -os . . . nature motus inconsultos. SIGEBOTO Paulin. 3 p. 912,37 degener animus . . . nec dignationi -us. **β** *mus.:* AUREL. REOM. mus. 17,23 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) ubi -a atque consimilis invenitur melodia. 19,66 <h>is in antifonarum versibus -us est *authentus tritus* autentis proti melodiae. REMIG. ALTISS. mus. 507,5 (ed. C. E. Lutz, Comm. Mart. Cap. 1965. p. 342) 'alia *diastemata* conhibentia', id est concordantia, sibi -a. SCHOL. enchir. 2, 176 (ed. H. Schmid. 1981. p. 108) *musica est* disciplina rationis -arum vocum atque discrepantium. **b** *unanimus – einmütig:* DIPL. Otton. III. 155 p. 567,6 nisi quem ipse *(sanctimoniales)* -santaneo *(sic A)* voto sibimet advocatum elegerint. WIPO gest. 2 p. 18,8 cum . . . omnes erga nos tales esse velint, quales invicem -a mente fuerimus. DIPL. Heinr. III. 176 sub . . . fratrum -a (consensione et *M*) electione. *in unanimitate consistens – auf Einmütigkeit beruhend:* ALBERT. M. summ. theol. I 6,24,1 p. 145,22 (ed. D. Siedler. 1978) est unitas duplex, scilicet quam Bernardus vocat votivam et quam vocat -am. **B** *sensu pass. i. q. consensu approbatus, usitatus – einvernehmlich gebilligt, gang und gäbe:* PETR. DAM. grat. 27 p. 56,27 quod erat fere omnibus -um, pro regula tenebatur.

II *subst.:* **A** *masc.: fautor, satelles, complex – Anhänger, Parteigänger, Komplize:* PASS. Leod. 36 (MGMer. V p. 317,20) Ebroinus cum suis -is. ANNAL. Lauresh. a. 792 Pippinum et eos, qui -i eius erant in . . . consilio nefando. LEO III. epist. 2 p. 90,23 ut ad hanc sanctam apostolicam sedem cum suis -is venire debuissent *archiepiscopus et rex*. ERCHEMB. CAS. hist. 50 apprehenderunt Pandonolfum et Landonolfum . . . cum omnibus -is, sequacibus et fautoribus suis. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 321,33 regem Heinricum cum -is omnibus suis. *al.* RAHEW. gest. 3,51 p. 227,16 quidam de Veronensibus . . . suae . . . temeritatis nonnullos . . . socios et -os habuerunt. *al. v. et p. 1513,22.* **B** *neutr.: quod congruum, conveniens est – das Entsprechende, Angemessene:* CONSUET. Marb. 191 (Spicil. Friburg. X. 1965) quo *(fratre excommunicato)* . . . in medio veniam petente loquetur -a causę et personę *praelatus vel prior* (*ex* UDALR. CELL. consuet. 3,3 [PL 149,735^{C}]). IDUNG. PRUF. argum. 434 (ed. R. B. C. Huygens. 1980 p. 69) si . . . aliquid dixero rationi et auctoritati -um. *remissius i. q. similia – Ähnliches:* ALCUIN. epist. 265 p. 423,25 beatus Petrus -a, utpote eodem spiritu *(sc. ac Paulus)*, scripsit dicens: '*eqs.*'

? ***consententia,** -ae *f. sententia iterata, adiuncta – abermaliges, zusätzliches Urteil:* LEX Baiuv. 22,7 nihil excludat conponendi sententia (per -a *L. sP*), sed superioris observetur regulae sententia.

***consententio,** -are. *secundum propriam sententiam decernere – nach eigenem Urteil entscheiden:* ALBERT. M. pol. 2,9^{g} p. 182^{b},35sqq. 'non secundum litteras principari' . . . , 'sed autognomonas', id est -antes, 'insecurum' . . . , quia . . . cosmi . . . perverti possunt, qui -antes sunt. 2,10^{e} p. 189^{a},36 quod quaedam a regibus et principibus proponenda sint populo, ut omnes simul consentiant et -ent et una simul omnium sententia approbetur.

consentiens, consentienter *v.* 1. consentio.

consentientia *v.* conscientia *p. 1495,41.*

***consentimentum,** -i *n. consensus – Einverständnis:* CHART. Ital. Ficker 124 p. 166,31 (a. 1156) non ero in consilio vel facto neque -o, quod *eqs.* (*item* p. 167,15).

1. consentio (-cio), -sensi, -sensum, -ire. *script.:* cun-: *p.1528,1.39. 1529,58. adde* AGNELL. lib. pont. 121 p. 358,8. *ibid. al.* -ssen-: *p.1527,19. 1529,35.* -sin-: *p.1527,67. 1528,1. adde* CONC. Merov. p. 109,10sqq. DIPL. Merov. I 19 p. 20,48sqq. LEX Raet. Cur. 1,11,2 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959). -sici(o): *p.1527,37.* -set-: DIPL. Karoli III. 61 -setiremus. -nsi(o): DIPL. Loth. III. 73 -siente *(a. corr.).* -nsci(o): DHUODA 4,8,141 (Sources chrét. 225. 1975) -sciendo *(B^{1}).* -nt(o): DIPL. Karoli M. 118 -tunt *(A).* -nzi(o): CHART. Bund. 391 -ziente. *perf.: ind.:* -ses(i): EDICT. Roth. 185 -seserunt *(var. l.).* -senss(i): ORD. iud. Dei B V1^{c} -ssisti. *coni.:* -serent: EDICT. Roth. 192 *(var. l.).* 211 *(var. l.).* LEG. Lang. p. 145,3. conserit: LEX Sal. Merov. 6,2,4 *(var. l.).* conserint: FORM. Turon. 32$^{tit.}$ *(var. l.). form.: stirp. perf.:* -nti(v)-: *p.1529,34. 1530,62. adde* ANNAL. Worm. a. 1233 p. 147,15 -tierunt. ACTA civ. Rost. A I 63 (ed. H. Thierfelder, Rostocker Stadtbuch. 1967) -tivit. *?*-nt- *vel* -nt(iv)-: -tit: *p.1528,13.41. adde* WILLIB. Bonif. 6 p. 28,18. ARBEO Emm. 40. TRAD. Frising. 674 p. 568,16. -tisti: ORD. iud. Dei A 29^{e}. -tisset: CAPIT. reg. Franc. 20,9. *depon.: p.1530,4. adde* LEG. Wisig. 3,3 capit. 3 p. 139,5 -sentiantur *(var. l.). usu refl.: p.1528,55. struct. c. gen. obi.: gerundii: p.1527,64. 1529,53. 1530,34. subst.: p.1532,13.*

I *assentiri, consensu accedere, (com)probare – zustimmen (zu, in), sich einverstanden erklären (mit), einwilligen (in), bewilligen, billigen (cf.* GLOSS. II 107,43 St.-S. -entibus giiazenten. 120,69 -si giiazta *abcd* firhancte *h*. 464,49 conivente, -ente palantemo. *al.):* **A** *strictius:* **1** *in univ.:* **a** *usu communi:* BEDA hist. eccl. 5,2 p. 284,5 gae, quod est lingua Anglorum verbum adfirmandi et -endi, id est etiam. HRABAN. carm. 39,61,6 crucifigitur innocens *Christus*, -sit rex insipiens. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 458,5 non modo non inhibeo, verum etiam connibeo, -o. RIMB. Anscar. 36 p. 71,7 -sit, ut illam regendam susciperet dioecesim. HROTSV. Sap. 3,23 in hoc utique non -o. WIDUK. gest. 1,25 his dictis frater . . . se -ire respondit. THIETM. chron. 3,21 p. 126,2 his dulcibus colloquiis provisor navis . . . -sit. THANGM. Bernw. 13 p. 764,26 si in velationem suae sororis -ret *rex.* BERTH. (?) annal. a. 1079

[Antony]

p. 320,38 si pars adversaria in id ipsum . . . pari voto -ret. BERNH. CONST. can. 38 p. 508,40 qui . . . ei *(Domino)* non -serit reconciliari. VITA Heinr. IV. 13 nec ad integrum -sit nec abnuit *imperator.* HERM. CARINTH. essent. 1 p. 132,26 (ed. Ch. Burnett. 1982) nec eis -ire possumus, qui *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 149,13 credidi miser, -si credulus. TRAD. Asbac. 38 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXIII. 1969) dedimus . . . domino Friderico novem talenta, quod -sit. *persaepe. v. et p.1526,27.* **b** *de consensu electionem habentium:* CONC. Karol. 14 p. 85,4 in . . . eleccionem -ire. WIPO gest. 2 p. 19,11 omnes unanimiter in regis electione principibus -bant. WIDO FERR. schism. 1,7 p. 541,12 electioni. STATUT. ord. Teut. p. 94,16 si quis *fratrum* diceret postea se vel alium non -sisse vel contradixisse *(sc. electioni abbatis). saepe. v. et p.1206,59. 1228,20.* **c** *de consensu matrimonium ineuntium:* EDICT. Roth. 217 vitium suum reputit *liberta*, quia servum (servo *var. l.*) -sit. LEX Raet. Cur. 3,10 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) quod ipsa puella hoc *(sc. in matrimonium dari)* sua voluntatem -ssenciat (-ciat *var. l.*). THIETM. chron. 1,9 -sit *Mathildis* coniunctaque ei *(Heinrico regi)* . . . profuit. *al. v. et p.1521,39.* *de consensu mulieris raptae c. raptore:* CONC. Merov. p. 3,11 sin . . . puella raptori aut rapienda aut rapta -serit. LEX Sal. Merov. 6,2,2 si ipsa mulier raptum -serit. CAPIT. reg. Franc. 9,18 si . . . illa rapta aut rapienda in hoc -ire videbitur. *al.* **d** *de consensu praesentium in placito, synodo:* WILLIB. Bonif. 4 p. 14,3 cum . . . omnis senatus et universus clericorum ordo . . . -rent. CAPIT. reg. Franc. 39 p. 112,18 (cod. 2) omnes in uno -serunt, quod *eqs.* 46,2 ut ea, quae . . . statuimus, pleniter omnes -ire debeant. CONC. Karol. III 24 (ed. W. Hartmann. 1984) in hac excommunicatione -serunt archiepiscopus Ravennatis ac Mediolanensis aliique numero LXXV. BERNH. CONST. can. 35 p. 504,35 cum illa *(synodus Ariminensis)* -serit in heresim Arrianam, haec *(Nicaena)* determinavit fidem christianam. *saepe. v. et p. 1238,54.* **2** *in formulis:* **a** *de consensu personarum alicuius negotii consortium c. notione collaudandi:* LEG. Lang. p. 117,24 si mulier res suas -ente (-siciente *5*) viro suo . . . venundare voluerit. TRAD. Frising. 85 adsistente clero vel plebe necnon et generibus meis atque cognatis -entibus. TRAD. Scheftl. 20 parentibus . . . nostris pari devotione -entibus nullisque contradicentibus. TRAD. Ratisb. 20 p. 26,3 idem Bernhardus erat hoc amabiliter -ens. TRAD. Frising. 517 pater eius *(Podalunc)* . . . et fratres eius cuncta haec -entes fuerunt. DIPL. Ludow. Germ. 69 p. 98,4 monachis suis *(sc. abbatis)* in hac petitione -cientibus. DIPL. Karoli III. 154 -ente dilectae coniugi nostrae. TRAD. Salisb. II 26 Wielant una cum coniuge sua . . . filiisque ipsorum in idipsum -entibus . . . agrum . . . contradiderunt. DIPL. Loth. III. 109 -entibus et collaudantibus civibus Placentie. CHART. Babenb. 189 p. 261,25 presente . . . fratre suo et -ente. CHART. Aquens. 254 l. 18 (ed. E. Meuthen. 1972) in hoc heredes eorum -serunt. *persaepe. adde:* CHART. civ. Halb. 56 (a. 1245) pro heredibus suis *(sc. comitis)*, qui nondum ad tales annos pervenerant, quod contradicere possent aut -ire, fideliter promittendo, quod *eqs.* **b** *de consensu maioris cuiusdam c. notione adnuendi:* DIPL. Karlom. (II.) 19 si aptas . . . complacitaciones inter ecclesias Dei et nobiles quosque -serimus. DIPL. Ludow. Inf. 38 -ente . . . atque perdonate *(sic)* . . . marchione. ACTA reg. Burgund. 154 (ed. Th. Schieffer. 1977) per -ciente Rodulfo rege. DIPL. Conr. III. 245 p. 429,30 (ed. F. Hausmann. 1969) ipso duce -ente et annuente. CHART. Bund. 545 comes . . . -sit et bona voluntate permisit cambium fieri. *saepe. v. et p.1524,19.* *c. gen. gerundii:* TRAD. Frising. 49 p. 77,36 (a. 772) qui *(dux)* suae largę bonitatis tradendi -sit locum. **c** *de consensu per subscriptionem confirmantium c. notione astipulandi:* CONC. Merov. p. 70,20 Gregorius . . . episcopus . . . -sinsi et s u b s c r i p s i (AMAND. testam. [MGMer. V p. 484,28] hanc epistolam a me factam -si et s. p. 485,6 -ens hanc epistolam s. ACTA reg. Burgund. 1 p. 93,27sqq. [ed. Th. Schieffer. 1977]. CHART. Merseb. 215 ego Bertoldus . . . cons<entiens> subs<cripsi>. *saepe*). CHART. Alsat. B 102 (ed. A. Bruckner. 1949) s i g n u m Hugonis . . . , qui -sit (CHART. Sangall. A 78 sig<num> Dodoni, qui cunsinsit. CHART. Fuld. B 69 s. Gomahiltę, quę hec -sit. CHART. Rhen. med. I 13 s. Dudanae uxore ipsius Helmfredo -cienti. *al.*). ACTA reg. Burgund. 50 (ed. Th. Schieffer. 1977) episcopus hanc prestariam -sit et firmavit. CHART. civ. Magd. 89 p. 45,20 presentes et -entes erant: *eqs. al.* *adde:* CONC. Merov. p. 18,7 ad definitiones pro episcopo suo *(sc. presbyterorum)* -endas subscribendasque.

B *c. colore quodam:* **1** *cedere, morem gerere, morigerari, satisfacere – nachgeben, sich fügen, willfahren, Genüge tun:* **a** *in bonam vel neutram partem:* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 6 p. 29,14 quia contradicere . . . pontifici apostolico sedi praelato non auderet, -tit . . . et oboedivit. ARBEO Corb. 9 patrem ne contradicendo contristaret . . . , coactus -sit. THIETM. chron. 7,22 venerabilis . . . pater cesari voluntarie -ens. THANGM. Bernw. 2 p. 759,35 ut ad omnia, quae puerilis aetas illum *(filium)* impelleret, ipsa *(imperatrix)* gratissimo affectu -ret. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 289,45 vellet nollet, satis moestissimus -sit *rex. al.* **β** *adimplere, aures praebere – erfüllen, Gehör schenken:* BONIF. epist. 93 p. 214,3 si . . . hoc, quod peto, -ire et facere volueritis. WETT. Gall. 3 p. 259,12 -itur . . . p e t i t i o n i viri Dei (MEGINH. FULD. Alex. praef. p. 436,15. DIPL. Conr. I. 37 p. 35,14 [spur.?] cuius *[praesulis]* p. -iri [-ire *C*] dignum esse iudicantes. *cf.* ACTA reg. Burgund. 1 p. 93,8 [ed. Th. Schieffer. 1977] petitionem vestram libenti animo -cientes. *al.*). HRABAN. epist. 12 p. 399,9 tue sancte v o l u n t a t i -ens (DIPL. Conr. III. 127 p. 230,16 [ed. F. Hausmann. 1969] v. eorum *[comitis et comitissae]* -endo petitioni suę satisfecimus. *al.*). DIPL. Karoli III. 24 postulationibus. POETA Saxo 4,292 precibus. CHART. Bund. 318 p. 232,18 (epist. papae) iustis religiosorum desideriis. *al.* **γ** *obsequi, obtemperare, suscipere, sequi – Folge leisten, gehorchen, anerkennen, sich unterwerfen:* STEPH. EDD. Wilfr. 53 p. 247,6 si . . . archiepiscopi i u d i c i u m -ire voluissem (CAPIT. reg. Franc. 33,33. 37). CAPIT. reg. Franc. 103 p. 212,13 nolunt *aliqui* ea *(capitula)* oboedire nec -ire neque pro lege tenere. 139,13 quodsi una pars ei *(comiti)* ad hoc -ire noluerit *eqs.* AGNELL. lib. pont. 112 p. 351,7 haec iussa non cun-o (*cf.* HROTSV. Dion. 183 iussis). VITA Bonif. II 1 p. 92,20 honestis monitis -tit et . . . sedem . . . redonavit *episcopus.* CONSUET. Marb. 199 (Spicil. Friburg. X. 1965) si ei *(electo)* iussa et inuncta *(sic)* fuerit obedientia, non aliud faciet quam inclinabit (-et *L; ex* UDALR. CELL. consuet. 3,4 [PL 149,737^{D}] inclinat). *al.* *spectat ad agnitionem divinae veritatis:* RHYTHM. I 41,2,1 beata fuit Maria -ens ad angelum. ALBERT. M. incarn. 6 p. 176,63 ut Virgo credens verbis angeli -at in id, quod nuntiatur. 7 p. 178,41 in -endo . . . exprimit nomen humilitatis *Maria* . . . , cum dicit: 'ecce ancilla Domini' *(cf. Vulg. Luc. 1,38).* miss. 2,8,3 p. 58^{b},35 per fidem homo talibus, quae supra rationem sunt, -it firmo et immobili . . . assensu. **δ** *se accommodare – sich anpassen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 200,14 si diverberabit se in deorsum *falco*, primo -et *falconarius* ei c u m m a n u (p. 200,19). *refl.:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 199,9 falconarius -at se falconi cum manu sua sequendo ipsum. **b** *in malam partem:* **α** *in univ.:* CARM. Paul. Diac. app. II 49,11 ne caro peccando fragilis -at illi *(hosti).* EINH. Karol. 20 uxoris crudelitati -ens a suae naturae benignitate . . . exorbitasse videbatur *rex.* HRABAN. carm. 39,27,1 -sit illa *(femina)* citius . . . , mandit et viro tradidit *pomum.* GODESC. SAXO theol. 14 p. 240,12 per hoc bonum faciunt, quia concupiscentiae non -unt. CARM. Cantabr. 18,3,1 carni (carnem *B*) tue -ens animam tuam decipis. LIUTPR. serm. 69 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 26) bene temptari hominem Deus permiserat, quem -surum esse praesciebat. HILDEG. vit. mer. 1,13 cum homines te *(sc. petulantiam)* viderint, tibi -unt. *al. v. et p. 1222,51.* **β** *se dedere – zu Willen sein, sich hingeben:* LEG. Lang. p. 94,21 mulier, qui sciendo alterius marito voluntariae -sit. CAPIT. reg. Franc. 168,7 femina, quae eum *(clericum)* -sit, . . . vapuletur. THIETM. chron. 1,25 quidam vir . . . in sancta sollempnitate Innocentum coniugem suam . . . -ire sibi coegit. HONOR. AUGUST. apost. 12 (MG

[Antony]

Lib. Lit. III p. 60,2) mulieres, quae eis *(apostatis)* ad fornicandum -unt. CARM. Bur. B 200,6,2 (ed. B. Bischoff. 1970) Bacchus, mentem feminae solet hic lenire, cogit eam citius viro -ire. *al.* **2** *convenire – sich einigen (auf), übereinkommen:* CONC. Karol. 46^{B},36 sin . . . vir et uxor divertere pro sola religiosa inter se -serint vita *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2 capit. 2 p. 99,11 quare in eum *(Fridericum)* tam facile -serit universitas principum. CHART. Port. 190 p. 204,9 utreque hinc inde partes taliter -serunt, videlicet quod *eqs.* CHART. Friburg. 225 partes in nos . . . tamquam in iudicem voluntarie -serunt. ACTA civ. Wism. B 645 (ed. L. Knabe, Das zweite Wismarsche Stadtbuch. 1966) tutores puerorum . . . et relicta ipsius Gerardi -serunt in hunc modum, quod *eqs. al. expressius i. q. decernere – beschließen:* CAPIT. reg. Franc. 18,12 ut, quicquid missi nostri cum . . . senioribus patriae . . . -serint, nullus contendere hoc praesumat. CAPIT. Saxon. praef. omnes unanimiter -serunt et aptificaverunt, ut *eqs. al.* **3** *favere, conspirare, adiutorem esse – begünstigen, Hand in Hand gehen (mit), fördern:* **a** *propitium esse – gewogen sein:* FORM. Senon. II add. 3,5 (ed. G. J. J. Walstra. 1962) vere non times Christo, nec tibi -it. **b** *partes capere, adhaerere – Partei ergreifen (für), anhängen:* THIETM. chron. 4,50 is *(archipraesul)* duci tunc non -ciebat. WIPO gest. 1 p. 13,10 cui quisquam -ret, cui dissentiret aut quem sibi dominum optaret. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,21 in domnum apostolicum et in perpaucos eos, qui -unt ei. HONOR. AUGUST. offend. 11 pravae doctrinae -endo. *al.* **c** *colludere, opem ferre, conivendo promovere – gemeinsame Sache machen (mit, bei), Beihilfe, Vorschub leisten (in malam partem; interdum c. sensu instigandi, e. g. l.31.36):* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 10,1,6 si quis domino sciente vel -ente (consciente *R2*) vineam in consortis terram plantaverit. LEX Raet. Cur. 9,7,3 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) servi . . . , qui talem causam ad suus dominus -tierint (-serint *Bc*). 26,8,1 omnes, qui in talem excelus ei *(falsario)* -ssenciunt. LEX Saxon. 52 si domino factum servi inputetur, quasi -ret. CAPIT. reg. Franc. 64,19 ut nullus homines malignos -at. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,38 non solum qui faciunt mala, sed qui -unt facientibus, digni sunt poena *(item ex Vulg. Rom. 1,32:* LIBER de unit. eccl. 1,9 p. 196,25. *sim. al., e. g. l.53; cf. l.50. p.1531,72).* CAPIT. reg. Franc. 273,20 p. 318,22 si hoc fecisse vel fieri iussisse aut -sisse comprobatus fuerit. REGINO chron. a. 853 p. 76,21 inde *(sc. e monasterio)* duobus monachis in hoc -entibus simul et opem ferentibus fuga dilapsus est *Pippinus rex.* GODEFR. VINDOC. libell. II (MG Lib. Lit. II p. 686,4) ille . . . -it, qui eam *(impietatem)* tacet, qui eam non corrigit et qui eam palam non contradicit. RUD. TRUD. gest. 2,11 quia . . . -serint in eum *(abbatem)* duo episcopi . . . de violenta eius in nostros prelatione. ALBERT. M. summ. theol. I 80,2,3,4 p. 881^{b},7 glossa *(sc. ad Vulg. Rom. 1,32)* '-ire est tacere, cum possis arguere'. *persaepe. v. et p.1520,8.1532,35. c. gen. gerundii:* CAPIT. reg. Franc. 121 p. 239,30 non solum . . . qui faciunt malum, rei sunt, sed qui -unt faciendi. **β** *coniurare, (una c. aliis) moliri – sich verschwören, (mit)betreiben:* CHRON. Fred. 4,29 Vulfos . . . , qui mortem Protadiae -serat. CAPIT. part. Saxon. 10 quicumque hoc idem fraude contra regem vel gentem christianorum -serit. AGNELL. lib. pont. 159 illi, qui in necem pontificis cun-serunt. WIPO gest. 10 dux Alamanniae, . . . dux Franciae . . . cum aliis plerisque contra regem Chuonradum -serunt. **γ** *se conferre, descendere (ad) – sich einlassen (mit):* LEG. Lang. p. 101,14 (codd. Epor., Paris.) si quis timoris Dei immemor at ariolos aut ariolus -serit (ambulaverint *7. 9*).

C *latius i. q. concedere – zugestehen* (*cf.* GLOSS. I 22,21 St.-S. -it cahangit): **1** *confiteri – gelten lassen, zugeben:* CONC. Merov. p. 48,8 si quis . . . non . . . , ut credamus . . . , per infusionem . . . sancti Spiritus in nobis fieri confitetur . . . nec, ut . . . humiles simus, ipsius gratiae donum esse -it *eqs.* GODESC. SAXO theol. 22,2 p. 298,22 latravit Faustus Manichaeus . . . Spiritum sanctum sanguinem penitus habere, quod ipsum . . . ut ei crederem et ei -rem mihi voluit persuadere. BERNH. CONST. can. 36 p. 505,40 Arriani . . . negantes *Filium* coessentialem nec -entes aequalem non commode fatentur similem. *al.* **2** *sinere, pati, permittere, tolerare – (geschehen, angehen) lassen, zulassen, erlauben, dulden:* CHRON. Fred. 2,62 p. 88,19 -sus es *(sc. Iustinianus)* humilitatem meam *(sc. Bellesarii).* ALDH. ad Acirc. 133 p. 184,21 quod *(sc. interpretationem)* nec scandendi ratio nec sillabarum regula -it. LEX Baiuv. 4,32 de suis rebus si dux illi *(sc. qui peregrinum occiderit)* concesserit (-serit *sP*) aliquid habere, conponat cum LXXX sold. LEG. Lang. p. 197,19 qui talia *(sc. illicitam coniunctionem)* -unt, contra Deum . . . faciunt. VITA Pirm. I 9 p. 29,11 cum . . . sancti . . . demorabantur in colloquiis . . . , iuxta quod illis tempus -sit. CAPIT. reg. Franc. 161 p. 324,14 quod non -am, ut aliter . . . fiat electio pontificis nisi canonice et iuste. 248,20 non . . . eis *(parricidis)* licebit ultra militiae cingulum sumere . . . , quia sacri canones hoc eis non -unt (concedunt HRABAN. paen. ad Herib. 7 [PL 110,474^{A}]). CAND. FULD. Eigil. I 6 frivola vaniloquia audire non -sit. ALTFR. Liutg. 1,32 non . . . erat umquam -ens, ut in aecclesia sua consecrata sepeliretur corpus humanum. RIMB. Anscar. 32 p. 64,5 ut clocca in eadem haberetur ecclesia, -sit *rex.* VITA Corb. 18 nullatenus tantum facinus se -ire (reconsentire *var. l.*) praedixit. HROTSV. Gall. I 2,4 si . . . te in proposito permansum ire -sero. RUOTG. Brun. 17 neque alium fallere animum induxit neque ab alio se falli ipse -sit. VITA Mathild. I 15 p. 580,39 scio hoc nullo modo -iri. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 389,38 quandocumque ei domi manendum aliae occupationes -serunt. ADAM gest. 1,50 presertim quod vastacio barbarica vixdum presbyteros inter se morari -serit (concesserit *B2*). PLAC. hon. eccl. 85 (MG Lib. Lit. II p. 610,17) episcopatum ab eo *(imperatore)* accipere nullatenus -it *episcopus electus.* WILH. SALIC. chirurg. 2,2 p. 327^{C} si . . . aetas aut alia non -ant phlebotomiam. *persaepe. c. gen. gerundii:* ARBEO Emm. 5 sinendi locum egressionis -ire. *expressius i. q. iubere – (veran)lassen:* HROTSV. Pafn. 10,3 castitatem elegit seseque in angustissima cellula concludi -sit *meretrix.* **3** *dare, condonare – zukommen lassen, überlassen, gewähren:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 204^{III},4 nos fidelibus nostris rectum -ire volumus. DIPL. Otton. I. 31 p. 117,25 quatenus . . . in predicto coenobio -remus illis *(fratribus)* quietem. PLAC. hon. eccl. 73 (MG Lib. Lit. II p. 600,12) quod si ei *(imperatori)* nulla specie religionis istud praerogativum concedi potest, . . . vi optinere conanti aliquomodo -iri debet? *in malam partem i. q. prodere – preisgeben:* LEG. Wisig. 3,3,4 si . . . fratres sororem suam . . . raptori levandam -serint (concesserint *V3*). **b** *conferre, committere – übertragen, verleihen (remissius i. q. offerre, promittere – antragen, zusagen: l.57):* LEG. Wisig. 4,5,6 p. 204,7 quicumque pontificum de his, que a fidelibus in Dei ecclesiis . . . conlata esse noscuntur, . . . cuicumque persone . . . quodcumque tale concesserit (-serit *V2*) *eqs.* HINCM. epist. I 169 p. 149,1 ut unam abbatiam . . . ei *(sc. episcopo deposito)* domnus rex et episcopi -rent. ANNAL. Ved. a. 879 p. 45,13 Hugo abba . . . obsecrans Hludowico regi, ut partem regni Hlotharii, quam suus genitor Karolo inter se dividendo regnum -sit (concessit *A1*), acciperet. a. 895 p. 76,4 hi, qui cum Karolo erant, conferunt se ad Zwendebolchum eique partem regni -unt, uti veniat et iuvet Karolo. FLOD. annal. a. 920 p. 4,9 Karolus . . . Richario abbati . . . episcopatum -bat. DIPL. Heinr. III. 82 annuale mercatum . . . -endo concedimus et concedendo -imus. CHART. ord. Teut. 128 p. 125,41 confirmat nobis rex . . . omnia, que dederunt et concesserunt et -tiverunt nobis pater et mater eius. *al. ? ellipt. i. q. delegare – verweisen (an):* CHART. Rhen. inf. II 315 (a. 1247) si . . . comites de Spanheim nobis iure stare voluerint, nos in dominum nostrum prefatum A. -emus (*sc. causam, ut vid.; cf. p. 974,60sqq. s. v.* committo), si in se recipere voluerit. **c** *addicere, adiudicare – zusprechen:* LEX Ribv. 72,2 si . . . quis . . . incestum commiserit, . . . omnes res suas fisco censeantur (-antur, socientur *var. l.*).

II *concordare, consonare – sich in Übereinstimmung, im Einklang befinden* (*cf.* GLOSS. II 76,1 St.-S. -unt gihellent):

[Antony]

A *de anim.:* **1** *strictius i. q. una, idem sentire – sich einig, einer Meinung, eines Sinnes sein:* BEDA hist. eccl. 3,25 p. 188,27 si utrique vestrum . . . in hoc sine ulla controversia -unt, quod *eqs.* ALBOIN. incont. 4 p. 16,41 mihi homunculo veluti cum tam sanctis viris in id -enti. LIBER de unit. eccl. 2,43 p. 280,31 cum idem pater *(sc. Benedictus)* . . . videatur -ire cum caeteris doctoribus. EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 4,28) utrum Petrus coapostolo suo Paulo de predicta expectatione -serit. *al. v. et p. 1156,30.* *de falconibus i. q. convenientem esse, facile coniungi – sich vertragen, zusammenpassen:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 28,28 cum de ipsis alii -ant et alii non *eqs.* p. 29,2 cum associari non possint, nisi -ent invicem *eqs.* p. 30,33 -ire in eundo ad loyrum. 4 p. 102,25 ad invicem et volare simul. 5 p. 155,29 inter se. *ibid. al.* **2** *latius:* **a** *accedere, consequi – sich anschließen, (nach)folgen:* CARM. Scot. II 1 sol. 4,8 Maurus lactanti -it in orbe parato, fusci post illos lustrantque palatia bini *(de problemate arithmetico).* **b** *observare, attendere – sich halten (an), sich richten, verfahren (nach):* VITA Audoini 6 (MGMer. V p. 557,18) -ens apostoli sententiam, ubi ait: *'eqs.'* CAPIT. reg. Franc. 34 p. 101,37 quia diebus vitae meae per meam voluntatem . . . sic attendam et -am. CONC. Karol. 50^{D},77 p. 674,22 ei *(veritati)* in via, id est in praesenti vita, -endum est. HUMB. Sim. 3,32 p. 240,31 liquet . . . hac sola regula etiam pravos ad aliquid dirigi, dum ei -unt. *al.* **B** *de rebus i. q. congruere – übereinstimmen, entsprechen:* DIPL. Merov. II 16 ut non alterutrum salubris donetur sententia, nisi quae iusticia -serit. SCHOL. enchir. 2,134 (ed. H. Schmid. 1981. p. 105) in diatessaron symphonia non per totum vox principalis voxque organalis quartana regione -unt. MANEG. ad Gebeh. 69 p. 421,7 qualiter id . . . eisdem statutis -at. *al.* **C** *de partibus corporis i. q. compati – mitbetroffen, in Mitleidenschaft gezogen sein:* AESCULAPIUS 2 p. 3,19 ex stomacho in cerebrum fumositas ascendit, et -unt partes miningarum, ac cerebro vexantur.

III *sentire, audire – wahrnehmen, hören:* HEINR. TEG. Quir. II 41 (ArchÖstGesch. 133. 1983. p. 274) magnę multitudinis concentum suavissimum . . . resonare -sit *matrona.*

adi. **consentiens,** -entis. *consentaneus – im Einklang stehend:* **1** *concors, unanimus – einig, einmütig, gleichgesinnt:* **a** *de anim.:* **α** *in univ.:* ANNAL. Fuld. II a. 882 p. 98,10 viri . . . omnibus hostibus formidandi, si ducem habuissent idoneum sibique -em. DIPL. Karoli III. 138 p. 222,12 unam ex ipsis sororibus in invicem -bus. LIBER de unit. eccl. 2,39 p. 268,30 cum . . . imperator videri se velit . . . catholicum, utpote -em omnibus bonis. *v. et vol. I. p. 1284,16.* **β** *conveniens – zusammenpassend:* CONC. Karol. 21,9 ut nullus praesumat ante annos pubertatis . . . puerum vel puellam in matrimonium sociare, nec in dissimili aetate, sed coaetaneos sibique -cientes (consocientes *G*). *de falconibus i. qui facile coniungi potest – verträglich:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 28,25 de falconibus non-consentientibus. p. 32,26 de -bus *falconibus* possunt iactari simul ad eandem praedam duo *eqs. ibid. al.* **b** *de rebus i. q. consonus, congruus – übereinstimmend:* CONST. II 397,4 (a. 1267) publica et -s fama in . . . omnibus partibus christianitatis. 397,9. *fort. huc spectat (ni subest abl. abs.):* TRAD. Ratisb. 20 p. 25,30 (a. 822) frater eius *(Antarbodi)* -i caritati testis est. **2** *obsequens, commodus, promptus – sich richtend (nach), entgegenkommend, gefügig:* **a** *de anim.:* EPIST. var. I 33,20 hilaris facie, laetus mente, discretus in opere, -s in utilitate (*inde* CAND. FULD. Eigil. I 6. 11). CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,49 personas sibi -es praesumptuosa contentione abbates ordinare. **b** *de rebus:* HERM. CARINTH. essent. 1 p. 126,13 (ed. Ch. Burnett. 1982; a. 1143) *eiusmodi genus* facile cuilibet virtuti -s et pervium.

subst. **1. consentiens,** -entis *m.* **1** *qui consensu accedit – einer der zustimmt, sich einverstanden erklärt:* **a** *qui favet, collusor – einer der gemeinsame Sache macht (mit, bei), Vorschub leistet:* **α** *de administris criminis i. q. complex, conscius – Komplize, Mitwisser:* CONC. Karol. 50^{D},51 p. 645,7 ne . . . hoc . . . non solum f a c i e n t i b u s et -bus, sed etiam non corrigentibus . . . proveniat in damnationem (50^{D},52. *sim.* HUMB. Sim. 2,7 p. 147,24 facientes et -es pari poena plectuntur. *cf. p.1529,38sqq.*). TRACT. de ord. pont. (MG Lib. Lit. I p. 11,12) illi . . . et cooperantes et -es si clerici sunt *eqs.* BERNH. CONST. can. 33 p. 501,38 eius *(episcopi)* ordinatores sive huic nefariae ordinationi -es (-sententientes *1*). CHART. Raitenh. 63 p. 59,24 tam ipsum *(praesumptorem)* quam omnes sibi -es et favorem praestantes . . . vinculo anathematis innodamus. CONST. Melf. 3,62 (ed. H. Conrad et al. 1973) adulterinam monetam cudentibus . . . poenam capitis irrogamus . . .; -es etiam eadem poena ferimus. *al.* *c. gen. obi.:* CAPIT. reg. Franc. 196,12 ut hi, qui tantae transgressionis incorrectores . . . extiterint, . . . quasi -es malorum coherceantur. **β** *de sequacibus i. q. satelles, assecula – Anhänger, Gefolgsmann:* HUMB. Sim. 2,41 p. 190,23 caractere antichristi dextras manus et frontes omnium sibi -tum notat *bestia.* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 310,11 ipsum *(Heinricum regem)* et omnes -es sibi iusto anathemate a membris aecclesiae omnino separavit *archiepiscopus.* a. 1079 p. 318,6. **b** *subscribens – Unterzeichner:* FORM. Augiens. B 37 sig<na> de ipsa familia ecclesiastica VII -es. **2** *qui una sentit, concors – Einmütiger, Einträchtiger:* HROTSV. Pafn. 11,1 ea *promissio* . . ., quae -es in oratione promisit omnia impetrare posse *(spectat ad Vulg. Matth. 21,22).*

2. consensum, -i *n.: v.* 1. consensus.

adv. **consentienter.** *per (mutuum) consensum – im (gegenseitigen) Einverständnis:* LEG. Wisig. 3,4 capit. 16 p. 146,43 de adulterio ancille, si cum adultero violenter ‹an -r› *(add. E2)* id fecisse probatur (*item* 3,4,16$^{tit.}$). *remissius i. q. una, simul – zusammen, zugleich:* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 96,27 *falco* debet volare cum alio falcone -r.

2. consentio *v.* consensio. **3. consentio** *v.* contineo.

***consentius** (-cius), -a, -um. *(a* consentiens *et* conscius, *ut vid.)* -um esse *i. q. colludere, opem ferre – gemeinsame Sache machen (mit, bei), Beihilfe, Vorschub leisten:* LEX Baiuv. 9,5 si dominus eius *(servi)* hoc iussit aut consentiens (-us *L*) fuit. ORD. iud. Dei A 14^{b} p. 617,37 si tu . . . de hac furtum ill. habuisti aut -cius exinde fuisti.

consepelio, -ultum, -ire. *usu mediopass.: l.66.* **1** *sepelire – begraben:* **a** *strictius i. q. humare, componere – bestatten, beisetzen:* TRAD. Michaelb. 85^{c} (c. 1176) presente . . . abbate . . . cenobii . . . et . . . uxore Gebehardi comitis . . . ibidem -ti. **b** *latius i. q. obruere, demergere – verschütten, versenken:* SIGEB. GEMBL. decenn. 1,2 (ed. J. Wiesenbach. 1986) penitus siluerunt *chronographi* de illa aetate, cuius omnia monimenta in diluvio -ta . . . credebant ex toto evanuisse. **2** *una sepelire, una humare – zusammen, gemeinsam begraben, mitbegraben* (*cf.* GLOSS. I 805,59 St.-S. -ti epano pisoufta vel pigrapana): **a** *corpor.:* **α** *de hominibus:* CHART. episc. Hild. I 38 p. 28,13 (a. 996) fratres dilectissimi, cum quibus convivere et -iri in Christo cupio. EPITAPH. var. II 70,9 que *(soror)* mox occiditur ac fratri -itur. DIPL. Heinr. III. 167 in qua *(ecclesia)* corpora patris nostri matrisque -ta remanent. *al.* *c. notione promiscue defodiendi:* GESTA. Camer. cont. II F 422,4 p. 245 quos *(sc. defunctos)* interrant tamquam porcos, . . . quinos, denos . . . indecenter -tos. **β** *de rebus c. notione in sepulcrum conferendi:* CAPIT. episc. I p. 181,33 (ed. P. Brommer. 1984; a. 800/14) vestimenta . . ., quibus infirmus indutus est, -unt ei. HARIULF. Arnulf. 3,15 p. 903,10 stabat calix -tus super pectus eius *(viri sancti).* CAES. HEIST. mirac. I 11,39$^{capit.}$ de usurario Metensi, cui mortuo crumena cum denariis -ta est. *al.* **b** *spirit. (spectat ad Christum, cf. Vulg. Rom. 6,4. Col. 2,12):* HINCM. Remig. 7 p. 278,36 ut . . ., cui commortui et -ti et conresuscitati, ipsum per omnia spiritu et carne gestemus *(cf. Leo M. serm. 63,7).* EPIST. Meginh. 23 p. 219,21 commorere illi in veteri homine tuo et -ire. NARR. de rel. Scafhus. 5 ut -ti cum Christo per baptismum penitentie conresurgant *fideles* etiam cum illo in novitate vite. *al.*

subst. **consepultus,** -i *m.* *qui (una) sepultus est – (Mit-)Begrabener:* CHART. Mog. A I 514 p. 417,36 (a. 1123) pro absolutione animę . . . Volgmari et pro animabus secum occisorum et -orum.

[Antony]

consepio *v.* consaepio. **1. conseptus** *v.* consaepio.
2. conseptus *v.* concipio.

***consepultura,** -ae *f. c. gen. obi. i. q. sepultura (cum alio vel aliis) communicata – das Mitbegraben-Werden, Gemeinsam-begraben-Werden (mit):* **1** *corpor. i. q. sepultura communis – gemeinsame Bestattung:* CHART. Westph. VII 1383 (a. 1270) cupiens . . . patri meo suffragari, ut per beneficium absolutionis ad cimiterium et fidelium -am vocaretur. **2** *spirit.:* AMALAR. off. 4,29,14 propter . . . mysterium -ae Christi . . . baptizatur Christi corpus in sabbato, ut *eqs.*

consepultus *v.* consepelio.

***consequalis,** -e. *ex semet ipso consequens – aus sich selbst folgend, sich zwangsläufig ergebend:* ALBERT. M. eth. 1,1,3 p. 7[a],32 secundum actiones et passiones proprias -es (*syn.* connaturalem) et non impeditas.

***consequax,** -acis *m. assecula, satelles – Gefolgsmann, (Spieß-)Geselle:* CHART. Carinth. IV 2989 (a. 1268) adversus . . . comitem Goricie ipsiusque complices et -es.

consequens, -enter *v.* consequor.

consequentia (-cia), -ae *f.* **I** *sequentia, series, ordo – (Ab-, Aufeinander-, Reihen-)Folge, (An-)Ordnung* (*cf.* GLOSS. II 601,37 St.-S. -a gilimphido): **A** *de tempore:* **1** *in univ. i. q. (de)cursus, processus – (Ab-, Ver-)Lauf, (Fort-)Gang (expressius i. q. eventus – Ausgang, e. g. l.28):* BEDA hist. eccl. 5,21 p. 341,29 omnia, quae ad solis et lunae, mensis et septimanae -am spectant. AMALAR. ord. antiph. 60,3 iuxta -am r e r u m gestarum et ordinem historiae (HROTSV. Gall. I 4,3 -a . . . r. monstrabit eius *[filiae]* assensum. MIRAC. Wigb. 2 [MGScript. VIII p. 520,9] per . . . r. et miraculorum -am). HUGO HONAUG. hom. 2,59 (ArchHistDoctrLitt. 34 [42]. 1967. p. 232) per contactum . . . uniuntur partes lineae . . . , per -am vero uniuntur partes temporis et fluminis. CHART. Naumb. 327 ne inposterum per consequentium *(leg.* -am, *ut vid.)* temporum ulli veniat in questionem (358 p. 327,19 per -am temporum. *item* 384 p. 345,24. *cf. p.1540,26sq.*). *al. v. et p.1427,56.* **2** *successio – Nachfolge:* CHART. episc. Halb. 724 l. 11 (a. 1243) portenarius . . . Gunthero et Adelheidi . . . advocatiam . . . tantum ad vitam ipsorum sine -a heredum . . . porrexit. **B** *de dispositione, ordinatione, tenore:* WALAHFR. exord. 23 p. 501,33 totam ab eo loco canonis -am usque in finem per illum *(Gregorium)* fuisse compositam. MUS. ENCHIR. 11,24 (ed. H. Schmid. 1981. p. 32) in infinitum sonorum -a (consonantia *O*) progreditur. CONR. HIRS. dial. 1757 (ed. R. B. C. Huygens. 1970. p. 128) cum . . . dico 'grammatica, dialectica, rethorica', in ipsa nominum enuntiatione artium -am, id est materiam, intentionem, causam finalem ostendo. **C** *de necessitate consequendi secundum logicam i. q.* ἀκολουθία, *ratio – Folgerichtigkeit, gehörige Aufeinanderfolge, 'Konsequenz' (t. t. log. et rhet.):* **1** *in univ.:* **a** *strictius de ratione intercedente inter antecedens et consequens q. d. (cf. p.1534,50sqq.):* ALBERT. M. animal. 11,19 necessitas . . . huius declarationis . . . est necessitas -ae, quando uno dato sequitur alterum esse secundum fieri necessario *eqs.* 11,22 antiqui ante nos philosophi usi sunt -a necessitatis. elench. 1,3,16 p. 585[b],10sq. converti -am consequentis ad antecedens, quae vera -a est. 1,3,17 p. 589[b],14sq. generaliter . . . dicitur syllogismus apparens, qui peccat contra quamcumque -am sive cuiuscumque syllogismi -am. metaph. 1,1,1 p. 2,36 (ed. B. Geyer. 1960) videbat *Plato* -am sine conversione inter physica et mathematica et divina, quia *eqs. ibid. saepe.* **b** *latius:* COLUMB. epist. 5 p. 174,20 -ae ratio historicae nihil me de quaestione praeterire permittit. HRABAN. hom. II 80 p. 301[C] iuxta -am sermonis hic locus ad superiora respicit. VITA Liutg. II 1,16 etsi somnium iuxta rationis -am eum *(Marchelmum)* esse interpretatum non ignoraret *Liudgerus*. ALFAN. premn. phys. 41,3 p. 131 nihil est inconveniens nunc etiam recordari eorum *(praedictorum)* -a (*PG 40,773[B]* ἀκολουθίας) eadem requirente. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 88,7 (ed. Ch. Burnett. 1982) ut . . . fiat ordinata partitio, quo facile amplectamur animo, quid quo loco expectandum sit, neque id passim atque lege incerta, verum ipsa naturali -e serie. ALBERT. M. veget. 1,2 -ae expostulat ordo, ut *eqs.* animal. 1,484 -a rationis exposcit, quod etiam posteriora membra exteriora et lateralia determinemus. *al.* per -am *i. q. consequenter, per consequens – folgerichtig, demzufolge:* CONST. Melf. 2,32 p. 220,6 (ed. H. Conrad et al. 1973; a. 1231) duo comites fidem faciant vel quattuor barones aut octo milites et sic per -am sedecim burgenses probationem plenam inducant. CHRON. Albr. a. 988 p. 774,17 avia . . . regis Hugonis . . . fuit per -am filia illius Hugonis Capito, qui *eqs.* **2** *lex – Prinzip:* HERIG. reg. 2,4 eadem regula est sive decenus centenum, millenum et deinceps dividat, sive centenus millenum, decenum millenum, centenum millenum et deinceps . . . , et ceteri ceteros ad hanc -am (*syn.* modum). 2,6 et ceteri ad eandem -am. *al.* ALFAN. premn. phys. 28,19 p. 138 quemadmodum . . . omnium, quae facta sunt, alia quidem propter se facta sunt, alia vero propter se et propter alia . . . , sic etiam in membris animalis hanc eandem invenies -am (*PG 40,713[A]* ἀκολουθίαν). **3** *auctoritas – Gültigkeit:* ANON. geom. I 4,7 in amblygoniis . . . dicta regula non habet -am. GERB. geom. 6,6 universae regulae, quae in superioribus pythagoricis . . . traditae sunt . . . , in his nihilominus eamdem -am probantur retinere. **4** *causa (rationabilis) – (vernünftiger) Grund:* EPIST. Bonif. 64 p. 134,5 adulter . . . , quem nec sero suae inpudicitiae penituit, qua -a (*syn.* qua ratione) sibi sacerdotale officium usurpabit? WALAHFR. Gall. prol. p. 281,30 si Rhetia solummodo infra Alpes est, . . . quae -a est, ut . . . asperitatem Alpium transcendamus et non potius recto itinere Noricum usque tendamus? ALBERT. M. meteor. 3,2,5 p. 619[b],47 si aqua facit in sublimi . . . , quid -ae est, ut hoc ipsum faciat in profundo terrae? **5** *conexio (verborum, sententiarum) – (syntaktische) Verknüpfung:* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 45,15 (ed. F.-J. Schmale. 1961) cola . . . evenit, quotiens in versum diversa ponuntur nullomodo sibi per -am (sequentia *R*) coherentia. p. 46,2 comma . . . *evenit*, ubi, quantum dictum est de sententia, tantum restat per -am.

II *quod sequitur, consequens – das was folgt, das Folgende, Folge:* **A** *de tempore:* **1** *in univ.:* ALBERT. M. eccl. hier. 7,18 p. 794[b],14 '-am' (*PG 3,564[D]* τὰ . . . ἀκόλουθα) *dictae orationis*, id est, in ea *redeamus*, quae consequuntur ad orationem in ritu isto; alia littera, 'consequentia'. **2** *accedente notione effectus:* IOH. SCOT. praedest. 10,4 l. 90 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. L. 1978) peccatum eiusque -as in morte atque miseria constitutas. GERHOH. Antichr. 1,58 p. 373,46 -as quasdam causarum malarum precedentium et effectuum pessimorum contexuimus. ALBERT. M. animal. 16,23 omnes formas substantiales . . . dicit *Alexander peripateticus* esse armonias aut armonias corporum -as quasdam. *v. et vol. I. p. 86,18.* **B** *de necessitate consequendi secundum logicam i. q. conclusio, ratiocinatio – Folgerung, Schluß, Schlußfolgerung (t. t. log. et rhet.):* **1** *in univ.:* **a** *strictius (cf. p.1533,50sqq.; in titulo libri: l.52):* CATAL. biblioth. Ruf 63 p. 187,22 Introductiones diale<c>tice modales; C-as. ALBERT. M. animal. 11,20 negativi sermones in -iis talibus convertuntur. praedicab. 1,3 p. 6[a],42 in figuris et modis -arum syllogisticarum. elench. 1,3,15 p. 584[a],15 sciendum primo, quid sit antecedens et quid consequens, et quae et quot sint -ae. p. 584[a],44 -a . . . vel argumentatio extrahitur ab habitudine antecedentis ad consequens et e converso ab habitudine consequentis ad antecedens. p. 584[b],5 simplex. p. 584[b],8 composita. p. 584[b],17 -a in ipso. p. 584[b],33 -a ex contrario. p. 584[b],40 probabilis et non necessaria. p. 584[b],41 necessaria et probabilis. metaph. 6,2,5 p. 311,39 (ed. B. Geyer. 1964) id, quod est suppositionis et -ae. *ibid. saepe. expressius i. q. consecutio – Folgesatz, Nachsatz (des hypothetischen Urteils): v. vol. I. p. 691,6.* **b** *latius:* BERNOLD. CONST. libell. I 5 p. 20, 22 falleris in hac -a. HUGO HONAUG. hom. 1,3,3 (ArchHistDoctrLitt. 34 [42]. 1967. p. 137) quod ex capituli eiusdem -a probatur. *al.* **2** *modus ratiocinandi, argumentatio – Argumentation(sweise), 'Logik':* WENR. epist. 5 p. 291,29 'quem ego', inquit *papa*, 'anathematizavi, vos anathematizate'; -am istam nos non intellegimus. MANEG. ad Gebeh. 6 p. 321,7 absurdissima, immo nulla -cia est. c. Wolfh. capit. 14 p. 43,4 (ed. W. Hartmann.

[Antony]

1972) quod . . . Deus de virgine natus sit, destructa philosophorum -cia. *al.* **3** *interpretatio (congrua) – (angemessene) Auslegung:* LAMB. TUIT. Herib. 2,20 p. 1255,46 annectit *vir peritissimus* ad hanc -am *(sc. de Vulg. Ioh. 5,14)* quaedam et alia, ut illud de Pentateuco: *eqs.* CONR. HIRS. dial. 603 (ed. R. B. C. Huygens. 1970. p. 91) si literae nudae misteriorum -am annecteret *Iuvencus*. ALBERT. M. sent. 1,10,6 p. 320^{a},26 per contextionem et -am, quam accipit *Augustinus* ex epistola Ioannis. **4** *computatio – Berechnung:* CHRON. Albr. p. 674,44 ponimus a destructione templi usque ad incarnationem Domini annos DCXXXIV secundum auctoritates et -as, quas in suis locis invenies.

III *exemplum, norma, regula – Vorbild, Richtschnur, Regel:* **A** *gener.:* VITA Herm. Ios. 14 necessarium puto commonere lectorem, ne cuncta, quae de fratre nostro proponimus explicare, in -am sibi trahat. *huc spectare potest etiam exemplum infra (l.41) allatum.* **B** *iur.* in (ad) -am trahere *i. q. pro consuetudine habere – als Gewohnheitsrecht betrachten:* INNOC. III. registr. 1,371 p. 563,32 (ed. O. Hageneder, A. Haidacher. 1964) ne . . . , quod de mera liberalitate a vobis actum est . . . , futuris temporibus trahatur in -am. 2,164 p. 319,8 (ed. O. Hageneder et al. 1979) ne ad -am traheretur *praebenda*. CHART. Rhen. med. III 1502 hoc, quod indebite et invite fecistis, trahi in -am non volumus. CONST. III 142,3 ut nullus successorum nostrorum . . . predictam graciam . . . nobis factam ad -ciam trahere . . . audeat. *adde:* CHART. Eberb. 197 (a. 1239) promiserunt . . . villani . . . , quod nec . . . aliquid . . . exigent . . . nec beneficium sibi factum in -am iuris trahent.

IV *singularia quaedam:* **A** *continuatio – Fortsetzung:* **1** *gener.:* RUP. MEDIOL. Adalb. 10 p. 10,21 detrimento sui operis . . . afflicti -am (consequencium *C*) tractatus distulerunt diei sequenti *artifices*. **2** *iur. de administratione perpetua:* CONST. II 332 (a. 1240) quod . . . legitime vacare debeant universa officia ecclesie Hersueldensis exceptis quatuor principalibus, que post se -am suam trahunt. 333. **B** *consensus – Zustimmung, Übereinstimmung:* LAMB. TUIT. Herib. 1,5 p. 743,41 favet in id ipsum *(sc. electionem)* tota curia una -a. **C** *oboedientia, observantia – Gehorsam, Befolgung:* CHART. march. Misn. II 577 p. 399,6 (a. 1192) ut per omnia secundum timorem Dei et monastice professionis -am abbas eligatur *(ni spectat ad l.14sqq.)*. **D** *appendicium – Zubehör, 'Drum und Dran':* CHART. Alsat. B 462 p. 291,13 (ed. A. Bruckner. 1949; dipl. Ludow. Pii spur. s. XII.) curtis dominica cum omnibus -is suis, agris videlicet ac vineis *eqs.* p. 291,29. **E** *actus assequendi, adeptio – Erreichung, Erlangung:* CHART. Pomm. 467 (ed. K. Conrad. 1970; a. 1248) pro quorum *(caelestium)* -a nostri progenitores . . . claustrum . . . fundaverunt.

***consequito,** -are. *(con)sequi – (nach)folgen:* PAUL. ALBAR. carm. 9,40 quem *(Danielem)* bini Dierum Verba biblique corusci -ant *(de bibliotheca)*.

consequor, -secutus sum, -i. *script.:* cun-: *p.1538,50.52.* cums-: TRACT. Ebor. II add. p. 128,13 (ed. K. Pellens. 1966) cumsequęretur. -ecuntur: *p.1536,46.* -quut(us): *p.1537,21. 55.67. 1538,13.54. adde* LEX Baiuv. 15,8 *(var. l.).* -qutus: *p.1537,57.* -quę-: TRAD. Ratisb. 41 -quębatur. *v. et l.55. form.: praes. inf.* -ier: *p.1538,3. ?perf. coni.* -sequerit: *p.1538,65. coniug. I: p.1536,69. 1537,72. 1540,17. act.: p.1537,72. 1538,4.8. v. et vol. I. p. 203,69. adde* FORM. Senon. I 27.44. *cf. l.59. sensu pass.: p.1537,41.69. 1538,18. 30.33. 1540,12sq. 1541,21sqq. usu refl.: p.1536,33.42sqq.64. 1539,38. struct. c. dat.: p.1537,4.1539,3. cf. p.1541,38sqq. 65sq.*

I *sequi, prosequi – folgen, nachfolgen (cf.* GLOSS. I 10,37 St.-S. -ti sunt gafolgete sint. IV 48,23 -or nahuolego. *al.):* **A** *proprie:* CAND. FULD. Eigil. II 17,10 turba . . . ordinis . . . post terga minoris -itur. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,31 hos *(episcopos)* e vestigio Trevirensis archiepiscopus . . . festinus nimis -itur. *de piscibus i. q. examine comitari – umschwärmen:* ALBERT. M. animal. 6,79 saepe videntur -entes (*p. 568^{b},28* ἀκολουθοῦσιν) unam feminam XIII aut XIV mares *(sc. cyprinorum).* **B** *in imag.:* **1** *in univ.:* CARM. biblioth. 3,1,72 quam *(Ruth)* Iob eximiae -itur fidei. ALCUIN. carm. 69,106 quem *(librum iudicum)* Ruth -itur femina clara satis. **2** *accedente notione obsequendi i. q. sectari – Gefolgschaft leisten:* EPIST. Worm. I 2 p. 16,25 E. preposito . . . abnegatis omnibus Deum -enti. **C** *translate:* **1** *de tempore, successione:* **a** *subi. homines:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,49 quem *(sc. patriarcham mortuum)* Augustensis episcopus non minus infeliciter est -tus. **b** *subi. res (saepius accedente notione effectus):* **α** *gener.:* ARBEO Corb. 22 p. 213,18 quo facto divina -ta est vindicta. AUDRAD. carm. 3 prol. 22 horum *(sanctorum)* . . . preces semper sententia vitae -itur. IOH. SCOT. praedest. 16,5 l. 173 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. L. 1978) malum est inordinatus aspectus *(sc. solis)* et ipsa, quae -itur, perturbatio *(sc. oculorum). al. v. et p.1534,39. remissius i. q. evenire – sich ereignen, erfolgen:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,24 (ed. Ch. Burnett. 1982; a. 1143) sacre tradunt historie a prima mundi conditione . . . universale diluvium -tum (prosecutum *C*). p. 164,29 nec multo post . . . -te sunt . . . exustiones due. **β** *philos., theol., natur.:* ALFAN. premn. phys. 3,12 p. 54 in intellegibilibus unio quidem fit, sed permutatio non -itur (sequitur *AB; PG 40,596^{A}* παρακολουθεῖ). 29,3 p. 110 operationes . . . laus vel vituperatio -itur (*PG 40,719^{A}* ἐπακολουθεῖν; 40,2 p. 127 non . . . voluntarie dicerentur agi . . . , quae -itur [*PG 40,767^{A}* ἔπεται] l. v. v.). HERM. CARINTH. essent. 1 p. 84,22 (ed. Ch. Burnett. 1982) infert diversitas seditionem, quam quandoque alterius partis incrementum, alterius detrimentum -i necesse est. ALBERT. M. metaph. 1,1,2 p. 4,88 (ed. B. Geyer. 1960) solum ens simplex est et primum et subiectum, et alia -untur ad ipsum sicut partes et passiones eius. *saepe. usu refl.:* ALBERT. M. eth. comm. 89 p. 80,81 (ed. W. Kübel. 1968/72) ad ostendendum, qualiter -untur se partes animae ad invicem. **2** *de ordine, serie:* **a** *conscriptionis:* ALFAN. premn. phys. 2,88 p. 44 -itur (*PG 40,577^{A}* ἑξῆς) . . . , ut Manichaeorum sententiam perscrutemur. *cf. l.2sq.* **b** *mus. et math.:* MUS. ENCHIR. add. A I 492 (ed. H. Schmid. 1981. p. 205) si post primam seriem assumpseris terciam . . . , intelleges cantilenas has magis ab specie in speciem transformari, quam si continuatim alteram -atur. B I 3 (p. 214) quare non . . . diversae voces . . . sibi assentiunt vel in unum canendo vel altera post alteram -endo? *usu refl.:* MUS. ENCHIR. 1,10 (ed. H. Schmid. 1981. p. 4) ut semper quattuor et quattuor *phthongi* eiusdem conditionis sese -antur. 12,4 (p. 34). SCHOL. enchir. 1,52 (ed. cit. p. 63). 1,158 (p. 73) dum sese nova semper iteratione -cuntur (-entur, -antur *var. l.*) *soni*. HERIG. reg. 2,19 oportet . . . non ignorare omnes in abaco lineas ordinatim sese -entes decuplo aut superari aut superare. **3** *de conclusione, ratione i. q. effici, colligi – sich (als logische Folge) ergeben, resultieren* (*cf.* GLOSS. II 80,72 St.-S. quid -atur i. quis exitus uzgang): ALFAN. premn. phys. 2, 27 p. 30 quod -itur (*PG 40,548^{B}* τὸ ἐπαγόμενον), non erit manifestum. 3,14 p. 54 necessario -itur (*PG 40,596^{A}* παρακολουθεῖ), quod *eqs.* (7,16 p. 78 n. -itur [*PG 40,644^{B}* ἐπηκολούθησε], ut *eqs.* HERM. CARINTH. essent. 1 p. 108,13 [ed. Ch. Burnett. 1982] ut n. -atur omne individuum constare ex materia et forma). ALBERT. M. metaph. 11,3,3 p. 538,5 (ed. B. Geyer. 1964) cum dicitur caeli motus esse propter salutem sui esse, statim scitur, quod caelum movetur propter seipsum, licet hoc -atur, quod universa salvantur in motu ipsius. *al. cf. p.1537,11sqq. refl. i. q. se mutuo continere – sich gegenseitig bedingen:* ALBERT. M. veget. 1,21 sensum non habentia non sunt animalia neque viva neque animata, quia ista se -untur. **4** *de coniunctione, adiunctione i. q. accedere (ad), concomitari – begleiten(d dazukommen), einhergehen (mit):* MUS. ENCHIR. 18,30 (ed. H. Schmid. 1981. p. 53) ubi simul cum voce principali organalis vox -atur (-itur, est *var. l.*). ARS med. 8 p. 430,31 caput ulceribus completur, -ater *(sic)* etiam dentium dolor. CHART. Alsat. 20 p. 25,4 ingressum . . . eius *(sc. dominae Bernheidis in monasterium)* bona subscripta -entur. ALBERT. M. veget. 3,67 odor . . . est quiddam saporem -ens. **5** *de approbatione,*

[Antony]

congruentia i. q. consentire – entsprechen, übereinstimmen: **a** *subi. homines i. q. consensu accedere – sich anschließen, zustimmen:* ARBEO Corb. 25 quibus dictis libentissimo animo factis -tus est princeps. THIETM. chron. 7,12 talia loquentem maxima presentium turba -itur. VITA Burch. Worm. prol. p. 832,27 hoc verum esse -or. **b** *subi. res i. q. se accommodare (ad) – sich richten (nach):* HERM. CARINTH. essent. 1 p. 148,21 (ed. Ch. Burnett. 1982; a. 1143) inter diversa musice genera tanta vis amoris interest, ut altero commoto alterum promptissime -ens in quoslibet motus facillime inducatur. *v. et p. 1222,46.* **c** *impers. i. q. convenit, congruit – es paßt zusammen, ist (in sich) stimmig* (*cf.* GLOSS. IV 300,22 St.-S. non capit prophetam perire, id est non -itur, i. nikilimpfit): RATHER. Mar. 7 l. 287 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 152) iustum iniustitiam diligere non -itur posse. GERHOH. (?) tract. I 67 (ArchHistDoctrLitt. 32 [40]. 1965. p. 151) si . . . Pater est in Filio, idem est Pater qui Filius; non -itur.

II *persequi, exsequi – verfolgen:* **A** *proprie:* LEX Baiuv. 22,8 si apes, id est examen alicuius . . . in alterius nemoris arborem intraverit et ille -tus (-quutus, secutus *var. l.*) fuerit *eqs.* 22,10 ille alius, si . . . dicit suum -tus (-tum *var. l.*) fuisse. HEINR. TEG. Quir. II 1 (ArchÖstGesch. 133. 1983. p. 259) campanam . . . raptam in suam possessionem . . . transtulerat *clericus quidam*; . . . fratres eo remoto consecunties *(ed.; leg.* -ti es, *ut vid.)* suum reducunt. **B** *translate:* **1** *de actione iudiciali:* **a** *in ius vocare – belangen:* LEX Sal. Merov. 113 l. 17 ille, qui -tus est. *fort. huc spectat:* LEX Sal. Merov. 51,1 antequam eum per legem habeat admallatum aut -tum, quod ei in mallo fidem fecisset. **b** *consulere (in) – verfahren, vorgehen (gegen):* LEX Sal. Merov. 113 l. 46 legibus -tus super illum *(qui male fecit)* . . . graphio. CONST. I 140,3 (a. 1152) si quis alium . . . vulneraverit . . . , iudex in causa ipsum et res eius secundum rigorem iustitiae strictius -atur. **c** *?convincere – ?überführen: v. l.29. p.1539,1.* **2** *de cura continua i. q. colere, tueri, observare – sich angelegen sein lassen, aufrechterhalten, einhalten:* CHART. Sangall. A 208 (a. 784/812) heredes ipsius *(Cunzonis)* placitum condictum absque ulla contradictione -antur. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 150,3 (ed. Ch. Burnett. 1982) multa . . . studia . . . in his . . . consumpta nec ulli ad integritatis evidentiam -ta videmus. CONST. II 395,2 rex . . . promisit . . . dictum imperium et iura ipsius -i et manutenere et fideliter gubernare. **3** *de disputatione i. q. pertractare – eingehen (auf), behandeln:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 172,28 (ed. Ch. Burnett. 1982; a. 1143) cuius *(secundariae generationis)* meritum non iniuste -i videamur, si *eqs.*

III *assequi, nancisci – einholen, erreichen, finden:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* CONC. Karol. 16^{A},3 si *quis* . . . subpellectilia abstulerit . . . et eo fugiente in curtem vel extra curtem hic, cui damnum inferebat, -itur et interfecerit *eqs.* VISIO Godesc. B 14 (ed. E. Assmann. 1979) comites . . . insecuti et tandem -ti sumus. *investigare – ausfindig machen:* LEX Sal. Merov. 37,1 si quis bovem . . . in furtum perdiderit et eum, dum per vestigium sequitur, -tus fuerit (-quutus invenerit *A1*) usque in tres noctes *eqs.* (*inde* LEX Sal. Pipp. 62,1 si . . . , dum vestigio sequitur, -tus [-qutus *D7*] fuerit). **2** *latius i. q. attingere – ertasten:* WILH. SALIC. chirurg. 1,1 p. 304^{D} medicus cum suo tactu -itur os capitis (*ibid. iterum; item* p. 304^{E}). **B** *translate:* **1** *subi. anim. i. q. adipisci, impetrare, accipere, recipere – erlangen, gewinnen, erringen, empfangen, erhalten, bekommen* (*cf.* GLOSS. I 749,68 St.-S. -tus sum givuan. II 156,3 -ta fuerat ginomanuas. II 235,62 -untur keuuinnent): **a** *obi. res incorpor.:* **α** *in univ. (accedente notione adimpletionis: p.1538,15):* PASS. Afrae I 3 per quam *(passionem)* credo me remissionem peccatorum meorum esse -quuturam (-tura *a*). LEG. Wisig. 4,2,17 sacri baptismatis gratiam *(sim.* BEDA hist. eccl. 2,14 p. 114,8. HRABAN. epist. fragm. p. 522,22 non -to Christi baptismate. *al.).* FORM. Marculfi 1,27 (ed. A. Uddholm. 1962) quasi abba vester . . . eidem *(episcopo)* servo suo per forcia tullisset . . . et nulla iusticia cum eodem ex hoc -ere (-are *A1*) possit *(cf.* DIPL. Richenzae 2 p. 229,25 ut iusticiam -retur. *al.).* COD. Lauresh. 429 ut veniam delictorum meorum -i merear *(cf.* HROTSV. Gong. 554 spero te posse . . . -ier v. *al.).* CHART. Sangall. A 24 ut unusquisque . . . ęterna praemia -ere studeat *(sim.* DIPL. Arnulfi 146 p. 222,27 aeternae beatitudinis mercedem. *al.).* WILLIB. Bonif. 8 p. 54,28 tam corporum quam . . . mentium remedium. ARBEO Emm. 7 p. 37,5 ut . . . gloriosam . . . -ret (-retur *var. l.*) mortem. FLOR. LUGD. carm. 8,10,4 claros triumphos -or. AGOB. imag. 16 l. 25 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981. p. 166) non . . . elevationem -ta . . . est domus eius *(Gedeonis)*, sed eversionem. CHART. Rhen. inf. I 211 ego Anno secundus nullis quamvis meritis -quutus episcopii tamen dignitate praeditus. EGINO epist. 1 p. 443,30 novit *fraternitatis vestrae discretio*, quibus pacis . . . promissionibus simus revocati, nec tamen a promittentibus -ti. HILDEG. vit. mer. 4,30 nec gloriam nec honorem sapientum . . . -itur, sed molestam abiectionem. OTTO SANBLAS. chron. 20 p. 25,33 cesar . . . hac utinam non -ta victoria potitus *eqs.* ALBERT. M. div. nom. 7,12 p. 346,41 (ed. P. Simon. 1972) 'nescit -i (*PG 3,868*^{C} τυχεῖν) neque vult' *sapientia daemonum* bonum, 'quod' naturaliter 'desiderat'. *persaepe. v. et p. 1513,68. 1514,3. in malam partem i. q. sentire, pati – zu spüren bekommen, erleiden:* ARBEO Corb. 10 p. 198,1 damnatorum . . . huius paene *(sc. suspensionis)* -entium finem. GODEFR. VINDOC. libell. VIII (MG Lib. Lit. II p. 700,27) qui . . . pro divino misterio munus exigit, . . . Naaman Siri lepram -itur. *v. et l.10.17.* **β** *mente percipere, intellegere – sich geistig aneignen, erfassen:* DIMENS. MONOCH. 1 (VeröffMusHistKommBAdW. VII. 1989. p. 14) ut facilius caeterorum *generum* mensura possit -i, primum scribatur mensura diatonici. ANON. geom. I 4 praef. p. 336,9sqq. quam *(geometriam)* . . . -i potis erit, qui in ea infatigabili sudaverit studio; quae ut facilius . . . -atur a studiosis *eqs.* GUIDO ARET. prol. antiph. 29 (Div. Mus. Art. A III. 1975) dum cantandi scientiam, quam -i (sequi *var. l.*) numquam possunt, labore assiduo . . . persequuntur. *coniectura assequi – erschließen, folgern:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 194,6 (ed. Ch. Burnett. 1982; a. 1143) formas in genituram ex essentia advenire -ti sumus. **γ** *(ex)aequare – gleichkommen:* CONR. HIRS. dial. 1777 (ed. R. B. C. Huygens. 1970. p. 128) dum minus idonei sumus artis eorum *(inventorum disciplinarum)* -endae. **b** *obi. res corpor. (fere usu publ. et iur.):* **α** *in univ. (accedente notione concessionis: l.49.60):* LEG. Burgund. const. I 1,2 illi, qui . . . portiones suas fuerant -ti. LEG. Wisig. 9,1,14 si quis fugitivum conprehenderit, . . . unum solidum pro beneficio -atur (accipiat *V16*). 11,1,5. *al.* LEX Baiuv. 15,1 mercedem . . . pro custodia. CONC. Karol. 19^{G},10 episcopalia a . . . metropolitano episcopo. 38,51 si voluissent traditiones parentum suorum -i *heredes*. AGNELL. lib. pont. 60 p. 320,41 (epist. papae) notarii . . . cun-antur . . . commoda sibi . . . deputata (p. 321,5 archidiaconus . . . c. . . . percipiat, sicut eos, qui ante eum fuerunt, claruerit cun-tos). DIPL. Ludow. Germ. 98 de rebus terrenis, quas divina sumus largitate -ti *(item 99* -quuti. DIPL. Arnulfi 106. *sim. al.).* DIPL. Merov. III A 52 p. 170,17 (spur.) victum ac vestitum. ANNALISTA Saxo a. 1009 p. 660,31sq. cum . . . nichil ab eo *(rege)* -tus fuisset *pauper* . . . , ut aliquid mercedis -retur, precatur. DIPL. Frid. I. 555 p. 18,37 (ed. H. Appelt. 1985) de omnibus, que ipsi *(fideles)* ab imperio tenent et que in posterum ab imperio -entur. CHART. Heist. 164 p. 242,9 solucionem debitam. *saepe.* **β** *conquirere, comparare – an sich bringen, erwerben:* LEG. Wisig. 4,2,15 maritus si cum servis uxoris sue aliquid adquisierit vel in expeditione aliquid lucri fuerit -tus (convexatus *R1*). EDICT. Roth. 375 si gastaldius . . . aliquid per gairethinx . . . conquesierit (-sequerit *5*). CAPIT. reg. Franc. 82,7 hoc, quod furto -tus est *latro*. DIPL. Heinr. II. 353 p. 452,15 nos prefatum monasterium . . . iuste et legaliter -ti sumus. BERNOLD. CONST. libell. XVI p. 160,13 quem *(librum)* et nos libentissime videremus, -remur (*syn.* adquireremus). *al.* **c** *obi. homines i. q. (ad iudicium) adducere – auftreiben, beibringen: v. vol. I. p. 203,69. fort. huc spectat:* LEX Sal. Merov. 113 l. 53 agens et qui mallat ipsum ad

[Antony]

nos adducant et adtrutionis secundum legem -tus habuerit. **2** *subi. res i. q. contingere, affligere, opprimere – (be)treffen, ereilen, hereinbrechen (über):* VITA Corb. 16 divina -ta est illi (illum *var. l.*) . . . vindicta. PETR. DAM. grat. 29 p. 58,23 imperite disputantes quanta -atur absurditas. VITA Heinr. IV. 3 p. 17,16 videte, ne transgressores promissae fidei fiatis; alioquin, quid -atur vos, ipsi nostis. HELM. chron. 14 p. 30,2 possessiones illas d e s o l a c i o in brevi -ta est (15 p. 31,13).

adi.: **1. consequens,** -entis. **I** *(sub)sequens – (unmittelbar) folgend:* **A** *de tempore, successione:* **1** *in univ.:* THIETM. chron. 3,7 in -i anno. 6,69 in -i nocte. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 147,11 sequenti (-i *A*) luce. *v. et p.1533,33.* **2** *accedente notione effectus:* IOH. SCOT. praedest. 16,5 l. 151 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. L. 1978) cum -em habet iustam damnationem *divini praecepti transgressio*. ALFAN. premn. phys. 18,10 p. 99 quae *(delectationes)* indigentiae sunt repletivae et quae nec omnino afflictionem habent praecedentem vel -em (*PG 40,680C* ἐπομένην) vel oppositam. 19,27 p. 102 quod . . . delectationum hos actus *(sc. tactum, gustum etc.)* -ium (*PG 40,685B* παρεπομένων) species sint duae. ALBERT. M. phys. 5,1,6 p. 369a,6 non esset motus aliquis primus nec -s. animal. 9,107 idem est motor, qui movet ad formam, et qui movet ad omnia ea, quae sunt -ia ad ipsam *eqs.* metaph. 1,1,2 p. 4,87 (ed. B. Geyer. 1960) nulla ipsarum *(processionum divinarum)* est absolute prima nisi ens, et omnes sunt ad ens -es. *ibid. al. v. et p. 1198,68.* **B** *de ordine, serie:* **1** *gramm.:* GODESC. SAXO gramm. 1,14 p. 373,21 declarat . . . 'cibus' -s nominativus, quod . . . per nominativum sit praecedens resolvendus accusativus *(spectat ad Vulg. Is. 9,5)*. **2** *mus.:* MUS. ENCHIR. 18,16 (ed. H. Schmid. 1981. p. 52) in sequentibus (-bus, subsequentibus *var. l.*) his commatibus *'eqs.'* **3** *philos. et natur. i. q. adiacens, contiguus – sich (unmittelbar) anschließend, angrenzend:* HERM. CARINTH. essent. 1 p. 120,10 (ed. Ch. Burnett. 1982; a. 1143) opposite nature opposita elegerunt loca, -es in proximis successerunt. ALBERT. M. animal. 3,71 ossa . . . , quae sunt in corporibus animalium, -ia (*p.516a,8* συνηρτημένα) sunt ad invicem et non continua sicut nervi et venae. 4,72 habet alas pinnularum -es se (*p.532b,23* πυκνά) in corpore suo multas *tyrus*. **C** *de conclusione, ratione i. q. consectaneus, consectarius – folgerichtig, (in sich) schlüssig (t. t. log. et rhet.):* **1** *in univ.:* HRABAN. inst. cler. 3,20 p. 228,10 per hanc *(dialecticam)* argumentamur et invenimus, quid sit -s, quid non -s et quid repugnans in rerum natura. **2** -s est *(pendet enunt. vel acc. c. inf.; cf. l.70) i. q. sequitur – es folgt (daraus), es ist logisch:* HRABAN. hom. II 8 p. 149D neque . . . -s est, ut, qui maiora fecisse probatur, minora facere nequiverit. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 106,30 (ed. Ch. Burnett. 1982) rerum species formas esse -s est. ALBERT. M. miss. 2,8,5 p. 59b,37 si articulus est Christum esse incarnatum, -s est, ut de aliqua matre incarnatus sit. p. 59b,42 si credo vitam aeternam, -s est, quod *eqs. al.* **D** *de coniunctione, adiunctione i. q. accedens, proprius – hinzukommend, (da)zugehörig:* FUND. Ascov. (MGScript. XV p. 995,33; s. XII.) curtim dominicalem cum . . . domorum areis X et VIII frumenti plaustratis cum -i iure.

II *conveniens, congruus, rectus – angemessen, angebracht, recht (und billig):* **A** *in univ.:* CONSUET. Trev. 54 (Corp. Consuet. Monast. VII/3. 1984. p. 310,6) matutinas laudes -i ordine psallere. CONR. HIRS. dial. 1278 (ed. R. B. C. Huygens. 1970. p. 112) opus debito carens ordine, ubi pulchrae materiae propositae -s sententiarum ordo non responderet. **B** -s est: **1** *absol.:* **a** *usu communi:* DIPL. Frid. I. 611 (ed. H. Appelt. 1985) ita dispensare volumus, ut, iuxta quod -s est, fidelium peticiones benigna semper auctoritate firmemus. **b** *in approbatione, consensu vice adv. i. q. recte, sane, nimirum – ganz recht, natürlich, selbstverständlich:* HROTSV. Gall. I 1,8 reor investigandum, an filia praebeat assensum : : -s est. 1,10. II 5,7 nos . . . Deo . . . commendemus : : -s est. Abr. 9,4. *ellipt.:* HROTSV. Sap. 1,5 decet tui personam praecavere : : -s. **2** *pendet enunt. vel (acc. c.) inf. (cf. l.44):* LEG. Wisig. 6,2,2 p. 258,1 non est -s (sequens *E1*), ut latens veritas mendacio investigetur. AGOB. epist. 13,3 non est -s, immo valde iniustum est, ut *eqs.* SIGEB. GEMBL. invest. 169 (DtArch. 33. 1977. p. 79) congruum fuit et -s, ut rex . . . investiat et intronizet episcopum. ALBERT. M. meteor. 3,2,1 nunc . . . -s est dicere de terraemotu. *al.*

III *accidens, opprimens – eintreffend, hereinbrechend:* ALFAN. premn. phys. 30,10 p. 112 non . . . similiter obumbrant pericula expectata et -ia (*PG 40,721B* ἐπαγόμενα).

2. consequendus, -a, -um. *conquirendus, comparandus – zu gewinnen(d), zu erwerben(d):* CHART. Lux. IV 529 p. 625,8 (a. 1280) prout *bona* consistencia sunt in essentia mobili et non mobili, consecuta et -a.

3. consecutus, -a, -um. *conquisitus, comparatus – gewonnen, erworben: v. l.11.*

subst.: **1. consequens,** -entis *m. sectator, comes – Gefolgsmann, Begleiter:* CHRON. Pol. 1,3 Pumpil a regno expulsus tantam a muribus persecutionem patiebatur, quod ob hoc a suis -bus (-quantibus *Z*, persequentibus *H*) in insulam transportatus . . . sit. *remissius i. qui subsequitur, postveniens – einer der folgt, (noch) Nachkommender:* THIETM. chron. 7,22 hunc *(antistitem)* cum victores . . . eminus viderunt, de -bus timidi primo fugerunt.

2. consequens, -entis *et* **consequentia,** -ium *n. quod (sub)sequitur, sequens, sequentia – das Folgende, Folge:* **1** *de tempore, successione:* **a** *in univ.: v. p.1534,40. processus – (Ver-)Lauf:* CHART. Naumb. 321 p. 303,15 (a. 1184) ne unquam per -ia (consequentia<m> *ed.*) temporis alicui veniat in questionem et in dubium (397 p. 359,5 per -ia temporum. *cf. p.1533,33sqq.*). **b** *accedente notione effectus:* **α** *gener.:* THIETM. chron. 4,67 cum . . . quendam clericum . . . laqueo suspensum esse conperiret *Huswardus*, nobis omnibus et antecedens ac -s intimavit. **β** *philos., theol., natur.:* ALBERT. M. sent. 1,5,3 p. 178a,28 de omni -e generationem possum dicere, quod per se vel ex -i generatur. phys. 5,1,6 p. 368b,36 ubi . . . non est primum, ibi non est immediatum -s ex illo primo. metaph. 1,1,1 p. 2,27 (ed. B. Geyer. 1960) *causa* primaria non fundatur in aliquo, sed est fundamentum omnium -ium. 5,4capit. de -bus ens. *ibid. al.* ex -i *vel* per -s *i. q. secundum consequentiam, ratione consequentiae – gemäß der (inneren, zwangsläufigen Ab-, Aufeinander-)Folge, als Folge (sed cf. p.1541,7.10sqq.):* ALBERT. M. sent. 1,5,3 p. 178a,31 essentia divina vel per se vel ex -i generatur, quod falsum est. p. 178b,16 actus generationis vel per se vel per -s vel per accidens. *ibid. al. v. et l.33.* **2** *de ordine, serie:* **a** *conscriptionis:* OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 129,18 quamvis et alium predictae auctoritati prophetae *(sc. Vulg. psalm. 17,26sq.)* precedentia et -ia (sequencia *A*) generent sensum *eqs.* in -bus (-i) *i. q. in posteris, infra – im folgenden, (weiter) unten:* AGOB. dogma Fel. 6 l. 11 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. LII. 1981. p. 77) sicut liquido in -bus . . . apparebit. GERB. geom. 4,2 quae *(figurae planae)* singulae . . . in -bus (sequentibus *var. l.*) apertius describentur. DIPL. Heinr. III. 213 p. 284,16 infra terminos, quos in -i nominamus. ALBERT. M. metaph. 1,1,1 p. 3,13 (ed. B. Geyer. 1960) sicut in -bus (sequentibus *var. l.; opp.* in praehabitis) docebimus. *al.* **b** *mus.:* IOH. GARL. mus. mens. 12,7 (ArchMusWiss. Beih. X. 1972) prima pars dicitur antecedens, secunda vero -s. **c** *philos. et natur. i. quod adiacet, coniungitur – das sich (unmittelbar) Anschließende:* ALBERT. M. phys. 6,1,1 p. 405b,16 si continuum et quod tangitur et -s (*p. 231a,21* ἐφεξῆς) bene . . . diffinita sint *eqs. ibid. al.* **3** *de conclusione, ratione:* **a** *in univ. i. q. consecutio, assumptio, illatio – Folge(satz), Nachsatz (des hypothetischen Urteils), (Schluß-)Folgerung (t. t. log. et rhet.):* EPIST. Ratisb. 24 p. 355,8 unius -s est alterius repugnans. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 138,8 (ed. Ch. Burnett. 1982) ex cuiusmodi . . . antecedente huiusmodi -s sumant. IDUNG. PRUF. dial. 2,29 (ed. R. B. C. Huygens. 1980. p. 136) in premissa similitudine, ubi -s adaptatur antecedenti. ALBERT. M. cael. hier. 1,1 p. 8b,21 antecedentia et -ia fidem. eth. comm. 12 p. 10,17 (ed. W. Kübel. 1972) -s, quod est conclusio intenta. elench. 1,3,1 p. 558a,34 identitas est causa apparentiae in f a l l a c i a -is (p. 559a,2sqq. f. -is a destructione antecedentis; . . . f. -is a positione -is. 1,3,12 p. 579b,7sqq.

[Antony]

1,3,16capit. de f. -is et modis eius. *al. cf. l.9*). 1,3,15 p. 584a,45 -s . . . est id, quod . . . infertur ex antecedente. summ. theol. I 1,5,3 p. 19,48sq. (ed. D. Siedler. 1978) in omni scientia, in qua est antecedens et medium et -s, medium potest argui ex antecedente et -s ex medio et antecedente. *ibid. saepe. v. et p.1533,56. 1534,56.58. vol. I. p. 691,8sq.* ex -i *vel* secundum -s: ALBERT. M. elench. 1,3,10 p. 576b,2 contradictio ex -i (1,3,11 p. 578a,40. *al.*). 1,3,16 p. 585b,6 his praelibatis . . . de fallacia secundum -s. p. 585b,7 elenchus, qui est secundum -s (*p. 167b,1* παρὰ τὸ ἑπόμενον). **b** per -s *i. q. consequenter, sequaciter, ex eo – demzufolge, demnach, folglich, infolgedessen (sed cf. p.1540,37sqq.):* CHART. Hall. 226 p. 216,16 (a. 1236) fidelis . . . et iustus est, qui regnum Dei querentibus primo loco affutura omnia per -s repromisit *(cf. Vulg. Matth. 6,33)*. p. 217,10 prepositum . . . in . . . molendini et per -s omnium predictorum possessionem . . . induximus. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 84,24 digiti . . . sunt, super quos tamquam super bases suas stabiliuntur crura et coxe et per -s tota avis. ALBERT. M. veget. 1,41 masculinum . . . est durius et siccius et per -s asperius in tactu. *al.*

3. consecuta, -orum *n. conquisita, comparata – das Gewonnene, Erworbene:* RHYTHM. 150,125,2 cuncta male -a . . . distribuere egenis . . . curabimus.

adv. **consequenter. I** *subsequenter – in der Folge, im Anschluß (daran):* **A** *de tempore, successione (saepius accedente notione effectus):* **1** *gener.:* **a** *in univ. i. q. deinde, tum, postea – darauf(hin), (so)dann, danach:* BEDA hist. eccl. 5,11 p. 301,30 ut . . . haberet in promptu reliquias sanctorum . . .; quibusque . . . depositis -r . . . singula quaeque loca dedicaret *Uilbrord*. CAND. FULD. Eigil. I 19 effossa . . . terra operis magistri -r fundamenta ponebant. OTTO FRISING. chron. 2,17 p. 88,3 successit Xerses et rursum post illum Xerses et deinde Sogdianus et sic -r (sequenter *B1*) Darius. ORD. coron. imp. 15,15 dat ei *(imperatori)* osculum *pontifex*; -r dat ei sceptrum. CHART. Salem. 125 fidem dedit et -r iuramento firmavit, quod *eqs.* ALBERT. M. veget. 4,162 mirobolani . . ., cum primum apparent formati in arbore, sunt fructus dulces, et -r fiunt pontici. *saepe. c. dat. fere vice praep. i. q. post – nach (cf. l.65):* ANNAL. Mett. a. 830 p. 96,29 Pippinum . . . regem primo . . . ad Parisiacam urbem . . . adduxerunt *insidiatores*, ⌞cui -r et⌟ (et postea *B1*) Hlotharium venire fecerunt. **b** *expressius i. q. statim, ilico – sogleich, auf der Stelle* (*cf.* GLOSS. II 235,46 St.-S. -r sâr): VITA Rimb. 2 qualiter primo ei *(Ansgario)* cognitus sit et -r ascitus. **c** *remissius i. q. iam, proinde – nun(mehr), denn:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 144,23 quam . . . disputationem . . . quisquis . . . legit, simul etiam -r intellegit, quod *eqs. al.* VITA Rimb. 6 p. 84,37 sic -r confidamus, quia . . . ex adiutorio divino *bonum opus* erit in perfectione. REGINO chron. a. 741 p. 40,26 ubi iste *(libellus)* finitur, ille -r initium capiat. **2** *philos., theol., natur. i. q. secundum consequentiam, ratione consequentiae – gemäß der (inneren, zwangsläufigen Ab-, Aufeinander-)Folge, als Folge:* ALFAN. premn. phys. 1,6 p. 6 corporis desideria . . . existentia . . . animalis quidem principaliter, hominis vero -r, quoniam et animal est homo. 2,62 p. 38 vita . . . innata est animae, corpori vero -r (*PG 40,564C* κατὰ μέθεξιν). 40,12 p. 130 matre non bene diaetata et nutrita, -r (*PG 40,772A* ἀκολούθως), quae generat, corporibus distemperata . . . nascuntur. ALBERT. M. phys. 5,2,3 p. 381a,17 -r (*p. 226b,34* ἐφεξῆς) . . . est, quod, cum sit solum post id, quod est eius principium . . ., nullum habet medium, quod sit de numero eorum, quae sunt eiusdem generis cum ipso principio suo. p. 381a,39sqq. omne . . ., quod est alicui -r, et secundum aliquem modum -r est, et oportet, quod sit posterius illo, ex quo accipit -r esse. *ibid. al. c. dat. (cf. l.38): v. l.64.* **B** *de ordine, serie:* **1** *in univ.:* **a** *conscriptionis i. q. in consequentibus – im folgenden:* HRABAN. hom. II 8 p. 148D sicut ipse *(apostolus)* -r exposuit dicens: *'eqs.'* CHART. Naumb. 391 p. 350,10 de redditibus et eorum differentiis -r annotatis. CHART. cell. Paulin. 62 p. 75,19 decimas, que -r subscripte sunt. CHART. Sangall. B 493 p. 358,21 testes . . ., qui viderunt et interfuerunt, -r sunt subnotati. *al. neumarum:* IOH. GARL. mus. mens. 4,2 (ArchMusWiss. Beih. X. 1972) tres *figurae* ligatae ad invicem in principio et ⌞in posterum⌟ (-r *P*) cum duabus et duabus ligatis. **b** *philos. et natur. i. q. cohaerenter – (unmittelbar) an(einander)schließend:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 83,2 huic . . . ossi *(sc. coxae)* -r colligantur duo focilia cruris. ALBERT. M. phys. 5,2,3 p. 381a,37sq. si casa stat inter duas domos -r existentes, nihilominus -r sunt adhuc. **2** *deinceps, ordine – der Reihe nach, nacheinander:* MUS. ENCHIR. 13,4 (ed. H. Schmid. 1981. p. 37) dictum . . ., quotis locis voces ab invicem distantes singulas -r simphonias reddant. ALFAN. premn. phys. 1,15 p. 8 iterum -r (*PG 40,509A* ἑξῆς) a plantis ad animalia procedens . . . ad mobilem et sensibilem pervenit naturam *Creator*. MARIAN. chron. a. m. 2350 Castor chronographus . . . -r persequens reges Argi ab Inacho usque in Sthenelum. *al.* **C** *de conclusione, ratione i. q. per consequens, sequaciter, secundum rationem, ex eo – (in) folgerichtig(er Weise), folglich, demzufolge, infolgedessen:* LEG. Wisig. 1,1,4 erit -r (conquenster *R1*) . . . lator iuris . . . mores eloquiis anteponens. IOH. SCOT. praedest. 3,2 l. 70 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. L. 1978) si . . . divina natura summa omnium, quae sunt, causa multiplex . . . creditur, -r necesse est *eqs.* EPIST. Ratisb. app. 1 p. 368,26 aut fratrem me estimate et non alienum, aut -r dicam, quia mediator noster gratis mortuus est. ALBERT. M. lin. 4 p. 474b,10sqq. uno . . . istorum *(sc. linea, planum, corpus)* ente indivisibili oportet, quod -r omnia alia sint indivisibilia, propter hoc, quod, si unum istorum dividitur, utrumque aliorum -r sequitur dividi. *al.*

II *apte, convenienter – passend, angemessen* (*cf.* GLOSS. I 274,16 St.-S. -r kilimflihho): BEDA hist. eccl. 5,2 p. 284,11 cum in omnibus -r responderet *mutus*. temp. rat. 6,64 de . . . singulis suo loco -ius . . . exponemus. SIGEB. GEMBL. apol. 7 (MG Lib. Lit. II p. 444,37) nihil -ius inferri video quam illud apostoli: *'eqs.' fort. huc spectat:* GLOSS. p. 80,11 M. (ed. H. Mayer, Ahd. Glossen: Nachträge. 1974) -r adalliho.

***consermocinatio,** -onis *f. confabulatio, colloquium – Gespräch, Unterredung:* ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p. 547,16 inter familiares . . . -es.

1. consero, -sevi, -situm, -ere. *script.:* -suevi: *l.44.* -sutus: *l.50. form.* -satus: *l.70. occurrit fere formis partic. perf. de confusione c.* 2. conserere *v. p.1544,35sqq. 58sqq.*

1 *obserere, complantare – besäen, bepflanzen, besetzen (cf.* GLOSS. I 489,26 St.-S. -tum kimbitot. 546,18 -suevi *[cf. p.1544,37]* ea kisazta ih dei. 553,18 -te kiflanzotiu. 553,31 -te kiuolahan. II 631,27 -ere pisezan. *al.):* **a** *proprie* (-tus *remissius i. q. vestitus, tectus – bewachsen, bestanden, e. g. l.51sq.55):* **α** *seq. abl.:* ERMOLD. Ludow. 3,586 locus . . . -tus arboribus (CHART. archiep. Magd. 374 que *[area]* a. -suta erat. *v. et p.1543,3*). UFFING. Ida 1,3 ad locum . . . amoenis nemoribus -tum (MIRAC. Donat. [MGScript. XIV p. 178,2] n. -tus *mons*). TRAD. Biburg. 32 vineis. HEINR. TEG. advoc. 1 (ArchÖstGesch. 133. 1983. p. 276,6) pomeriis. **β** *seq. gen.:* CARM. var. I 35,69 locus fuerat nemorum . . . -tus apte. **b** *in imag. c. sensu excolendi:* EPIST. Hann. 50tit. -tę a pigmentariis areolę H. B. servitutis affectum *(cf. Vulg. cant. 5,13).* **c** *translate i. q. sternere – auslegen, pflastern:* CHART. Pomm. 312 p. 381,20 (ed. K. Conrad. 1970; a. 1235) ad finem Gardne est fossatum -tum lapidibus (*inde* 373 p. 446,25. *cf.* CHART. Pommerell. 394 p. 358,12 iuxta viam l. -tam). **2** *(in)serere, (im)plantare – (ein)säen, (ein)pflanzen, (ein)setzen (cf.* GLOSS. I 62,25 St.-S. -tum kasitot. 489,41 -tum gimpitot *a* . . . gipelzot *q* gisazt *f. al.):* **a** *proprie (interdum i. q. facere, ponere – anlegen, e. g. l.69):* COD. Lauresh. 809 (a. 801) I hobam indominicatam cum . . . pomiferis in ea -tis. FORM. Sangall. II 10 vel manu -tum vel semine inspersum . . . nemus. CHART. Epternac. 157 p. 240,7 casam dominicatam cum domibus in ea edificatis et pomeriis honorifice -tis. **b** *in imag. c. sensu gignendi:* BONIF. carm. app. 8,1,4 per . . . genitoris semen in orbem -satus egrediens matris de ventre processi *(sc. homo).*

adi. **consitus,** -a, -um. **1** *strictius i. q. (pomiferis) com-*

plantatus – (mit Obstbäumen) bepflanzt: ALBERT. M. veget. 7,34 -um . . . eum *agrum vocabant Aegyptii*, qui arboribus erat consitus, quae portabant fructus salubres usui hominum. *ibid. al. v. et p. 1038,14.* **2** *latius i. q. spisse denseque vestitus – dicht bewachsen, überwuchert:* AETHICUS ISTER 72 p. 54,33 fluminibus -is, stipatis virenti[a] coma. p. 55,21 concentus altilium -a conventicula escam facile invenientes gramina.

subst. **consitum,** -i *n. seminarium, pomarium – (Baum-)Pflanzung, Obstgarten:* DIPL. Conr. III. 85 p. 151,34 (ed. F. Hausmann. 1969) in arvis, in pratis, in -is, in pascuis, in silvis. CHRON. Reinh. a. 1206 p. 570,12 quedam -a (*syn.* pomerium) monasterio vicinata . . . frequentare.

2. consero, -serui, -sertum, -ere. *script.* -sortus: *l.28. absol. (usu ellipt.): p.1544,25.33. refl.: l.36.67. medial.: l.32.35.62.*

I *(con)iungere, (co)nectere – (aneinander-, zusammen)fügen, verbinden, (ver)knüpfen (cf.* GLOSS. II 430,50 St.-S -it gisaminota *a* zasamana hafta *b*. 505,13 -it geflaht. 749,5 -to anagihaftemo. *al.):* **A** *pendet obi. affectum:* **1** *proprie:* **a** *de hominibus:* **α** *in univ. i. q. coadunare – verein(ig)en (c. dat. plerumque i. q. consociare – hinzugesellen):* ENGELM. carm. 3,88 (MGPoet. III p. 64) o veneranda viri . . . mens moderata . . . , angelicis -ta (*syn.* sotiata) choris exultat. HEIRIC. Germ. I 2,8 agmina cleri nobilibus -ta (gloss.: permixta) ruunt. CARM. cod. Vat. (5330) 6,13 sanctos . . . -tos lumine sancti Flaminis. WALDO Anscar. 108,62 martyribus . . . vitae -sortus in albo. HILDEG. epist. II 13,4 p. 373,11 *s. Martinus* et apostolis et prophetis . . . -tus esse . . . decantatur *eqs.* **β** *usu medial. et refl. c. notione se applicandi: adire – sich wenden (an):* CHRONOGR. Corb. p. 60,17 cum *abbatissa* curiae Frankenvorde . . . frustra -ta fuisset. *sensu hostili i. q. congredi – zusammentreffen (cf. l.45sqq. p.1544,26sqq.):* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 123,12 -ti sunt . . . pugnantes. METELL. exp. Hieros.1,425 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) exul . . . forti pugna se -it hosti. **b** *de partibus corporis (fere de manibus, aliter: l.44) i. q. applicare, complicare, implicare – an-, zusammen-, ineinanderlegen (cf.* GLOSS. I 530,42 St.-S. -es zisamane sliuzis *a* . . . zisamin stozist *r.* 541,21 -is kichlenchis. *al.):* **α** *in univ.:* ALCUIN. carm. 97,19 -e . . . manus, modico dormire memento *(cf. Vulg. prov. 6,10).* HROTSV. Sap. 4,5 -tis palmulis incedamus. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 18,31 dormiendo opponunt sua pectora vento *aves*, ut penne ipsarum iaceant -te corpori. *sensu hostili* manum (-us) -ere *i. q. manus conferre, pugnare – sich zum Kampf stellen, den Kampf beginnen, kämpfen (cf. l.33sqq. p.1544,26sqq.):* LAMB. HERSF. annal. a. 1070 p. 114,15 ut . . . -ta cum adversario suo manu . . . iudici Deo rem committeret *dux*. LIGURINUS 4,99 (MG Script. rer. Germ. LXIII. 1987) -uere manus. **β** *in imag.* manum -ere *i. q. foedus facere – sich verbünden:* WIDUK. gest. 2,24 *Evurhardus* -ta manu cum Isilberhto ad incentiva bellorum pariter conspirant. CHART. Heinr. Leon. 134 (spur.) quatinus mihi contra marchionem N. bella gerenti . . . consilium et auxilium feratis, una mecum contra eum pugnando manum -atis. **c** *de rebus:* **α** *configere – zusammenheften:* GLOSS. II 695,62 St.-S. -tum kefrienit *(spectat ad Verg. Aen. 3,594).* **β** *medial. i. q. (secundum naturam in unum) concrescere – (von Natur zu einer Einheit) zusammenwachsen (cf. p.1544,49sqq.):* ALBERT. M. phys. 5,2,3 p. 382^{b},42 necesse est, quod tangant se ultima, si -untur (*p. 227^{a},25* συμφύσεται). **γ** *immiscere – ver-, beimischen:* ALBERT. M. animal. 20,10 -tum . . . humido unctuoso viscoso est in nervis et venis et arteriis *terrestrum*. **δ** *inserere – einreihen (usu refl.):* WILH. HIRS. mus. 9 p. 26,24 in tetrardum . . . continuandum quartae utrobique se -unt, una, quae est a D in d, altera, quae est a G in g. **2** *translate:* **a** *adicere – hinzufügen:* HEIRIC. Germ. I 5,317 -tis ad dogmata signis. **b** *infigere – einprägen:* CHRONOGR. Corb. p. 47,3 per factum omnium pene cognitioni -tum. **c** *iniungere – auferlegen:* CHRONOGR. Corb. p. 53,23 dummodo ne alienaretur praelationi -tae *abbas*. **d** *una attribuere – gemeinsam zuteilen:* ENGELM. carm. 3,73 (MG Poet. III p. 64) quae *(simplicitas et virtus)* . . . angelici . . . chori -ta dote gregales te *(sc. Ratpertum abbatem)* . . . concivem caeli . . . ministeriis aptarent cunctipotentis. **B** *pendet obi. effectum:* **1** *proprie i. q. conficere – (ver)fertigen:* **a** *contexere – weben, wirken, flechten:* ERMOLD. Ludow. 4,375 -tam clamidem gemmis seu murice rubro. HONOR. AUGUST. spec. p. 956^{B} dyademate auro et lauro -to (conserte *ed., falso ut vid.*) coronatur *Christus*. ODO MAGDEB. Ern. 8,186 (ed. B. Gansweidt. 1989) trilicem auro -tam *(cf. Verg. Aen. 3,468). in imag. de carmine:* LIGURINUS 10,640 (MG Script. rer. Germ. LXIII. 1987) -uisse leves, quas texit aranea, telas. **b** *construere – bauen, errichten:* ODO MAGDEB. Ern. 3,341 (ed. B. Gansweidt. 1989) solidis -ta lacertis murorum tormenta levant. **2** *translate:* **a** *de sermone, verbis sim. i. q. habere, facere – führen:* ENGELM. carm. 3,93 (MGPoet. III p. 64) veneranda viri . . . mens moderata . . . -to alloquitur . . . sermone prophetas. WALTH. SPIR. Christoph. I 12 mutuę inter se narrationis verba. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,46 sermociniis . . . ab utraque parte . . . -tis. MANEG. ad Gebeh. 8 p. 326,27 ut . . . solus cum solo colloquium -ret. WALRAM. ad Ludow. (MG Lib. Lit. II p. 287,5) iudicia -amus. *al. ellipt. i. q. pacisci – sich absprechen, verständigen:* ECBERT. fec. rat. 1,1312 lupus, vulpes et . . . alauda -uere, quod *eqs. (cf. ind. s. v.).* **b** *de pugna, proelio sim. i. q. committere, inire – austragen, aufnehmen, beginnen (cf. p.1543,33sqq.45sqq.):* BEDA hist. eccl. 2,20 p. 124,22 -to gravi proelio in campo, qui vocatur Haethfelth. POETA Saxo 2,417 -itur pugne certamen utrimque. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,47 bellum cum rege . . . -ere. LIGURINUS 7,555 (MG Script. rer. Germ. LXIII. 1987) si . . . pugnam . . . -at hostis. *al. ellipt.:* WALTHARIUS 622 de pugna palmam revocare memento; . . . non, si -imus, nos prospera cuncta sequentur.

II *per confusionem c.* 1. conserere *i. q. complantare – bepflanzen:* GLOSS. I 547,17 St.-S. -ui kaimpitota (*spectat ad Vulg. eccl. 2,5* consevi [-ui, consuevi *var. l.*]). -tus *remissius i. q. vestitus, tectus – bewachsen, bestanden:* ODO MAGDEB. Ern. 7,337 (ed. B. Gansweidt. 1989) hanc *(silvam)* secuit . . . semita late -ta spinis. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 49,18 provincia . . . nemoribus . . . -ta.

adi. **consertus,** -a, -um. **1** *gener. i. q. densus, spissus – dicht, fest:* **a** *de acie i. q. constipatus, confertus – dichtgedrängt, fest geschlossen:* REGINO chron. a. 888 p. 130,21 insequentium -as acies. THEOD. AMORB. Mart. 15 gladios acutos et -os (ANAST. BIBL. coll. [PL 129,591^{C}] confertos) ad invicem. *v. et p. 1303,5.* **b** *de carne i. q. solidus, tenax – fest (zusammenhängend), zäh:* ALBERT. M. animal. 23,66 alba frigida *corpora* -as habent carnes. *v. et p. 1426,35.* **2** *philos. i. q. (secundum naturam in unum) concretus – (von Natur zu einer Einheit) zusammengewachsen (cf. p.1543,58sqq.):* ALBERT. M. phys. 5,2,3 p. 382^{b},44sqq. contacta . . . ultima non universaliter apta nata sunt esse -a (*p. 227^{a},25* συμπέφυκεν); sed . . . si non contacta, absque dubio non erunt -a.

subst. **consertum,** -i *n.* **1** *adiectio, additamentum – Hinzufügung, Zusatz:* CHART. Col. II 513 p. 573,35 (s. XIII.$^{ex.}$) magis hic sequimur antiqui nostri scripti testimonium veritatis quam alicuius nove institutionis -a. **2** *per confusionem c.* 1. conserere *i. q. seminarium – Pflanzung:* DIPL. Karlom. (II.) 16 p. 307,29 que *(via)* . . . coheret ex parte orientali -o pomorum monasterii.

consertio (-cio), -onis *f.* **1** *de contextione:* **a** *confictio – Erfindung:* LEG. Wisig. 6,2,2 pia veritas mendacii -e (assertione *var. l.*) non capitur. **b** *qualitas, structura – Beschaffenheit, 'Struktur':* TRACT. de chirurg. 188 cuius *(quadruplicis membrani)* -cio (constitutio *var. l.*) a superiori est constricta. **2** *de arta conexione:* **a** *concretio, condensatio – Verdichtung, Verfestigung:* ALBERT. M. animal. 10,54 in partu moriuntur illae, quae pariturae sunt tempore tanti frigoris, propter constrictionem et carnium -em. **b** *spissitudo, soliditas – Dichte, Festigkeit:* ALBERT. M. veget. 6,95 est *ebenus* . . . ligni compactissimi, cuius tactus et -o est sicut

[Antony]

cornu . . .; in aqua autem mergitur propter victoriam terrei ipsius et -em suarum partium. animal. 23,66 illi *(spiritus)* propter carnium -em non cito evaporantes evanescunt.

***consertorius** *v.* *confertorius. **consertum** *v.* 2. consero.

1. *consertus, -us *m. arta conexio, concretio – enger Zusammenschluß, das Zusammenwachsen:* ALBERT. M. phys. 5,2,3 p. 382b,48 in quibus non est contactus, non erit etiam -us (*p. 227a,27* σύμφυσις). *Antony*

2. consertus *v.* 2. consero.

1. conserva, -ae *f. quae una cum aliis (hominibus condicionis servilis) eidem domino vel dominae servit – (unfreie) Mitdienerin:* EINH. epist. 46 quod -am suam, ancillam vestram *(sc. comitis)*, sibi in coniugium sociasset *Hunno servus*. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 28 -ae eius *(ancillae)* nuntiaverunt dominae suae.

2. *conserva, -ae *f. (ital.* conserva *a* conservare, *cf. Corominas, Dicc. etim. castell. ²II. 1980. p. 178sq.) societas navium (praesidii mutui causa) simul navigantium – Schiffsverband, Konvoi:* ANNAL. Ianuens. IV p. 93,21 facta -a et . . . Pesceto admirato ordinato dictarum trium galearum *eqs.*

3. conserva *v.* conferva.

conservabilis, -e. *(memoria) servandus, memorabilis – (für alle Zeit) festzuhalten(d), erhaltenswert:* CHART. Austr. sup. II 124 p. 126,7 (a. 1245) solent cause -es scripti . . . et testium munimine solidari.

***conservamen,** -inis *n. conservatio – Wahrung, Erhaltung:* ALBERT. STAD. Troil. 6,351 mox reseratores pro -e ramum a Pyrrho pacis praesidiique ferunt.

conservantia (-cia), -ae *f.* **1** *conservatio – Bewahrung, (Aufrecht-)Erhaltung:* CHART. Argent. I 181 p. 146,18 (a. 1220) alios quoscunque . . ., quos ad horum -ciam et stabilitatem . . . credent expedire aut quorum consilio . . . supramemorata firma . . . consistere poterunt (312 p. 235,34). CHART. Meckl. 686 p. 15,3 omnem iusticiam et integram iuris -ciam . . . ipsis . . . indulgemus. **2** *observantia (amicitiae mutua) – (die gegenseitig entgegengebrachte) Freundschaft:* EPIST. Hann. 36 p. 77,13 nec aliud reor, quod sit nostrę divulsionis separatio, quam conservandę olim -ę dis<ci>plinatio.

conservatio (-cio), -onis *f.* **I** *servatio, sustentatio, tutatio – (Be-)Wahrung, Erhaltung, Schutz:* **A** *gener.:* **1** *spectat ad homines (aves: l.47) eorumque vitam:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* CHART. archiep. Magd. 289 (a. 1157) nisi vitae suae -em omnimodis postponere vellet *episcopus*. ALBERT. M. sent. 2,19,5 p. 337b,32 -o a violenta morte est prohibitio extrinsecus laedentium *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 66,20 matres tunc diutius expectant pro -e filiorum. **β** *venia – Verschonung:* VISIO Godesc. A 26,12 (ed. E. Assmann. 1979) qui ad presens -i eius *(pueri homicidae)* operam inpenderent. **γ** *victus – Unterhalt:* CHART. Aquens. 179 (ed. E. Meuthen. 1972; dipl. Frid. II.) -i vestre intendere cupientes . . . indulgemus, quatinus *eqs.* CHART. Wirt. VII 2060 pro -e domine Willebirgis. CHART. Babenb. 232,72 (spur.) quod iudex posterior pro -cione captivorum . . . a quolibet duodecim denarios recipiat. **b** *latius i. q. cura, tutela – Fürsorge, Obhut:* CHRON. Reinh. a. 1226 p. 607,6 data fuit hec domicella ad custodiam et -cionem duci Austrie. HELW. denar. p. 87,14 -o usque ad annos discretionis. p. 89,31. **2** *spectat ad res:* **a** *in univ.:* PONTIF. Rom.-Germ. 99,420 (Studi e Testi 227. 1963) omnes . . . Dei misericordiam exorent . . . pro -e frugum. TROTULA 58capit. pro -e corporis humani ab aliquot infirmitatibus. *al.* **b** *tuitio – Instandhaltung:* CONC. Merov. p. 124,23 nullus . . . clericorum . . . ancillam . . . pro -e rerum in domum suam stabilire praesumat. CHART. Babenb. 447 (a. 1248) pro -cione castri Nuwenburc . . . expensas facere. CHART. Burgenl. II 149 p. 103,23 pro reparacione et -cione turrium. *al.* *servatio puritatis, salubritatis – Reinhaltung:* CONST. Melf. 3,48tit. (ed. H. Conrad et al. 1973) de -e aeris. **B** *philos. et theol.:* **1** *in univ.:* ALFAN. premn. phys. 13,1 p. 87 memoria . . . secundum Platonem . . . -o (*PG 40,661A* σωτηρία) est sensibilitatis notitiae. ARNO REICHERSB. scut. p. 1504B quoniam ista perfectio ac perfectionis -o non unius diei opus est. ALBERT. M. div. nom. 4,15 p. 124,21 (ed. P. Simon. 1972) quod subtracta -e divina ab angelis . . . non possent subsistere. pol. 6,4k p. 589b,27 tales scripturae non valent ad -em democraticae politiae. *al. v. et p.1226,1.* **2** *de statu (firmo), perpetuitate:* ALBERT. M. sent. 1,37,1 p. 230b,28 opus suum *(sc. Dei)*, quod conservatur, non habebit -em nisi ab ipso *eqs.* 2,19capit. de hominis duratione et -e quantum ad immortalitatem. *ibid. al.* **C** *publ., iur., canon.:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 5,1,2tit. de -e et redintegratione ecclesiastice rei. CAPIT. reg. Franc. 281,5 de -e earum rerum, quas *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,7 *Longobardi* in . . . r e i p u b l i c a e -e . . . Romanorum imitantur sollertiam (CONST. III 47). CHART. Argent. I 467 p. 351,33 quarum *(mensurarum)* ad nostrum officium -o noscitur pertinere. CHART. Hohenloh. 392 p. 267,23 sanctimonialibus . . . defensionibus et iurium -cionibus . . . adesse . . . tenemur. *al.* **b** *defensio – Verteidigung:* CHART. Tirol. 1131 p. 172,43 (a. 1241) pro patrie liberatione et fidei catholice -e. ANNAL. Mell. Sancr. II a. 1237 Styrienses . . . Austriam intraverunt cum exercitu ad -em terre. CHART. Burgenl. I 290 p. 206,6 que *(servitia)* . . . regno nostro . . . impenderunt *comites* . . . in -e c a s t r i Strigoniensis (II 9. 149 p. 102,39. *al.*). 382 p. 261,19 in -cione c o n f i n i o r u m n o s t r o r u m (428 p. 291,15. *al.*). 425 p. 288,48 in -cione dicte turris contra insultus Teotonicorum. *al.* **2** *latius:* **a** *obtemperatio, observantia – Einhaltung:* CAPIT. reg. Franc. 161 p. 324,18 quale *(iuramentum)* dominus Eugenius papa . . . pro -e omnium factum habet. *c. sensu confirmationis:* CHART. Tirol. 1102 p. 146,1 (a. 1239) ad -em istius venditionis et cautelam *eqs.* CHART. Wirt. IV 1158 huius facti. *al. v. et p. 416,21.* **b** *retentio – Beibehaltung:* CHART. Westph. VII 86 (a. 1212) iurati . . . sub datione fidei et -e christianitatis requisiti dixerunt *eqs.* **D** *natur. et medic.:* **1** *in univ.:* URSO gloss. 15 p. 39,18 cum vere temperata ad -em dentur vere temperatis corporibus. ALBERT. M. aet. 1,4 p. 311a,23 quarum *(operationum)* una est -o substantiae in natura *eqs.* animal. quaest. 1,6 p. 84,20 duplex est indigentia *animalium*, scilicet completionis et -is. *al.* **2** *actio firmandi, diuturnum reddendi – das Haltbarmachen, 'Konservierung' (c. sensu durabilitatis: l.43):* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 366C quarta *causa compositionis* medicinarum -o. p. 368B apponitur balsamum . . . ad -em *eqs.* p. 370G inserenda est terebinthina ad maiorem -em. *ibid. al.*

II *asservatio, collocatio – Verwahrung, Aufbewahrung, Unterbringung:* **A** *gener.:* **1** *strictius:* LEG. Wisig. 4,5,6 p. 205,6 quicquid . . . de scripturis ecclesie . . . apud se -is causa habere se novit *episcopus*. CHART. Rhen. inf. I 433 p. 303,3 (a. 1169) fragmenta edificiorum . . . in suam faciet deferri -em *burggravius*. ALBERT. M. veget. 2,122 *apes* ex ipso *(croceo)* . . . componunt casas ad mellis -em. CHRON. Worm. p. 191,1 *domuncula* ad -em ballistarum civitatis. **2** *latius i. q. memoria – (An-)Gedenken:* CHART. Rhen. inf. I 364 (a. 1148) universis ecclesię fidelibus . . . subiectę rei cognitionem et -em. **B** *philos. i. q. actio (memoria) tenendi, recordatio – das Festhalten (im Gedächtnis), Erinnerung:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,40,1 p. 345a,14sq. quod memoria nihil aliud est quam -o continua et reminiscentia -o intercisa. mem. 1,1 p. 99a,11 -o et memoria in posteriori *parte cerebri sunt.* **C** *publ. et iur. i. q. actio (sibi) detinendi, possessio – das (in Besitz) Behalten, Besitzen:* CHART. Lub. I 199 p. 184,16 (a. 1253) quicumque de rebus sic ablatis in emptione, permutatione vel -e aliquid participare presumpserit. CHART. Raitenh. 305 p. 246,40 pro perpetua -cione monasterii. **D** *medic. i. q. actio stabiliendi, fulciendi – das Feststellen, Stützen:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,18 p. 115E secunda *curatio ossium* est per ligaturam -o. THEOD. CERV. chirurg. 1,4 p. 136B tertia *intentio* est -o, quare . . . artificiose ligetur *vulnus*.

conservativus, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *integrum servans, sustentationem praebens – unversehrt bewahrend, erhaltend:* **1** *philos. et theol.:* VITA Agric. 33 p. 205,30 in corpore gentis istius *(sc. Treverensis)* fervor caritatis -us nihilominus friguerat. ABSAL. serm. 17 p. 107C cuius sanitatis -a est

[Meile/Dinter]

perseverantia virtutis (Ps. ARIST. tract. p. 794,20). ALBERT. M. eth. comm. 32 p. 29,22 (ed. W. Kübel. 1968/72) 'factiva . . . vel -a (*p. 1096b,11* φυλακτικά) horum', scilicet per se dictorum, 'dici' bona 'aliqualiter'. mot. animal. 1,2,4 p. 275a,14 nihil omnino fugit, quod naturale est sibi et -um sui. CONR. SAXO spec. 14 p. 453,3 (Bibl. Francisc. Asc. XI. 1975) fructus iste . . . virtute -a virtuosissimus est. *al. cf. l.17.* **2** *natur. et medic.:* **a** *in univ.:* URSO qual. 26 calor . . . inductae siccitatis est -us *eqs.* (*cf.* GEBER. summ. 2,19 p. 663,11 ignis . . . lentus humiditatis est -us). ALBERT. M. eth. 1,4,6 p. 56a,5 medicina praeservativa, -a, curativa. WILH. SALIC. chirurg. 2,7 p. 331E confirmavi . . . suturam cum pulvere -o. *al.* **b** *durabilem reddens – haltbar machend, 'konservierend':* BERNH. PROV. comm. 7,1 p. 293,36 mel est -um, colativum, dulcorativum, . . . ponitur in medicinis, ut conservet et dulcoret medicinas. *per compar.:* ABSAL. serm. 7 p. 50D est . . . divina natura . . . mel -um, quando augendo gratiam dirigit iustum. ALBERT. M. epist. Dion. 9 p. 544,53 (ed. P. Simon. 1978) eloquia Dei assimilantur . . . melli propter 'virtutem mundativam et -am' (*PG 3,1112B* ϕϱουϱητική). **B** *recondens, retinens – aufbewahrend, behaltend:* **1** *strictius:* ALBERT. M. animal. 26,4 cera naturalis locus et -us est mellis. **2** *latius:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,40,1 p. 344a,12 dicitur memoria potentia aequaliter -a praesentis, praeteriti et futuri. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 57,29 *canis* habet . . . virtutem extimativam et -am, quibus suscipit et conservat illud, quod docetur. ALBERT. M. mem. 1,1 p. 99a,20sq. quod -a *pars cerebri* . . . non differt a memoriali nisi secundum esse, quia -a conservat tam imagines quam intentiones.

II *subst. neutr.: medicamentum sanitatem (recuperatam) conservans – ein die (wiederhergestellte) Gesundheit erhaltendes (Arznei-)Mittel:* ABSAL. serm. 17 p. 107B quibus *(operibus curandis)* medici primo apponunt purgativa, secundo mitigativa, tertio sanativa, quarto -a.

adv. **conservative**. **1** *modo servativo – bewahrend, erhaltend:* HUGO RIPELIN compend. 6,4 p. 203b,28 (ed. A. Borgnet, Alberti M. opera. XXXIV. 1895) Deus . . . sanat corpus auctoritate, medicina effective, dieta -e. **2** *cum respectu conservationis – im Hinblick auf die Erhaltung:* ALBERT. M. top. 1,4,5 p. 283b,7 casus, qui est sanative, multipliciter dicitur etiam effective vel -e (*p.106b,37* φυλακτικῶς) vel significative *(ex Boeth. top. Arist. l. c.)* sanitatis.

conservator, -oris *m.* **I** *servator, protector – (Be-)Wahrer, Erhalter, Beschützer:* **A** *gener.:* **1** *strictius:* **a** *spectat ad homines eorumque societates:* IULIAN. TOLET. iudic. 3 p. 532,8 ubi . . . -es civitatis ipsius reliquit *Paulus tyrannus*. CAPIT. reg. Franc. 150,8 ut . . . populi -es iuste dici . . . possitis. 183 p. 416,11. **b** *spectat ad res:* HERBORD. Ott. 3,38 p. 204,9 (ed. J. Wikarjak. 1974) in talem domum providum . . . et r e r u m -em . . . convenit intromitti rectorem (CHART. Traiect. 854 p. 272,11). DIPL. Otton. I. 438 p. 592,9 (spur. s. XII.2) advocati . . . debent esse non predatores, sed -es ecclesiarum. *spirit.:* BERTH. (?) annal. a. 1054 p. 267,20 *Herimannus* castitatis amator, virgineae incorruptionis -r. **2** *latius i. qui perseverat (in aliqua re), observator – einer der festhält (an), Beachter:* VITA Agric. 8 p. 189,28 christianę religionis -r. DIPL. Heinr. IV. 335 p. 440,1 divinę . . . legis -es. ARNOLD. O. P. epist. de correct. eccl. (ed. E. Winkelmann. 1865. p. 13,3) sui ordinis -es. *v. et vol. I. p.815,13.* **B** *eccl. et theol.:* **1** *in univ.:* **a** *de Deo, Christo:* CHRON. Pol. 2,19 Deus, christianorum -r sueque vigilie vindicator. EPIST. Dominic. 19 p. 62,18 gratias creatori omnium, redemptori hominum, -i creaturarum potenti. ALBERT. M. euch. 3,3,1 p. 307b,22 quarum *(substantiarum)* ipse *(Christus)* est c r e a t o r et -r (summ. theol. I 4,21,1 p. 111,55 [ed. D. Siedler. 1978]). *v. et p.1331,28. de Christo salvatore:* GLOSS. I 731,39 St.-S. -r salvator heilant. **b** *de sanctis (patronis):* PAULIN. AQUIL. carm. 14,4,4 (ed. D. Norberg. 1979) Petrus . . . -r ovium arcet luporum . . . rabiem. MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 179,48) Blandiniensis cenobii -em ac mansionarium beatum Gudwalum. **c** *de abbate:* HARIULF. chron. 4,35 p. 273,1 bone confessor, cur non tam bonum tibi reservasti famulisque tuis -em? **2** *in alleg.:* EKKEB. SCHON. opusc. 1 p. 240,28 misericordie -r est timor Domini. **C** *publ., iur., canon. i. q. defensor, intercessor, provisor – (Schutz-, Rechts-)Bevollmächtigter, 'Anwalt':* **1** *latius:* CHART. Gosl. I 629 (a. 1246/49) excusantes vos per litteras -um iuris nostri. CHART. Brixin. 141 nos et Alheidis mater patruelum nostrorum tamquam tutores et -es dictorum puerorum. CHART. Lips. III 16 sanctimonialibus . . . prefecimus -es . . . et tutores. CHART. Raitenh. 367 p. 295,26 ut hec omnia . . . conserventur, . . . canonicos . . . pro -bus deputavi. CONR. MUR. summ. p. 37,2 (ed. W. Kronbichler. 1968) iustitiarius, -r, interlocutor. *al.* **2** *strictius de provisoribus cum mandato defensionis, intercessionis sim. a papa institutis (de re v. H. Hénaff, Rev. de droit canon. 24. 1974. p.223sqq.):* **a** *in univ.:* CHART. ord. Teut. (Hass.) 36 p. 36,5 (epist. papae a. 1233) cum . . . magistrum Conradum de Marburch -em dedissemus eidem *(hospitali)*. ORD. canc. pap. 3,3,5 ut -es . . . a . . . violentiis et iniuriis defendere possint, quos *eqs.* CHART. Sangall. A 900 (epist. papae) ut nullus . . . executor sive -r deputatus a sede apostolica . . . possit . . . excommunicationis sententiam promulgare *(sim.* CHART. Gosl. I 634. CHART. Argent. I 336. *saepe)*. CHART. ord. Teut. (Thur.) 186 qui *(episcopus)* eorundem *(fratrum)* in dicta causa -r fuerat a sede apostolica delegatus. CHART. Lamb. Leod. add. 26 p. 261,7 decano Laudunensi, -i seu iudici a sede apostolica deputato, . . . reverentiam. *al.* **b** *de intercessore privilegiorum decretorumque:* CHART. Pomm. 454 p. 534,19 (ed. K. Conrad. 1970; a. 1247) ad -es suos . . . recurrent *monachi*. INNOC. IV. registr. A 523 datus est eis super hiis -r . . . abbas de Wectingen *(sim.* A 620. B 173. *al.)*. CHART. Argent. I 354 p. 269,36 C. . . . decanus et Ottho canonicus . . . asserentes se -es indulgenciarum custodi . . . concessarum. EPIST. Dominic. 34 nos . . . , qui ex . . . mandato apostolico . . . iudicis ac -is personam gerimus. CHART. eccl. Werd. 70 p. 91,2 Walramus . . . -r privilegiorum ecclesie Werdinensi[s] . . . indultorum. *saepe*. **c** *de defensore ordinis sororum paenitentium:* SUMMA dict. Saxon. 11,42 p. 297,4 quod idem *(Conradus episcopus)* se scribit -em ordinis sororum penitentum. CHART. Gosl. I 548 p. 525,12 W(altherus) . . . et Th(eobaldus) . . . decani Maguntini, -es et iudices ordinis sancte Marie Magdalene *eqs.* CHART. eccl. Erf. 309 p. 184,35. *saepe.*

II *qui asservat, administrat – Aufbewahrer, Verwalter:* **A** *in univ.:* GISLEB. MONT. chron. app. p. 341,11 heres Petri -r vini. CHART. Ital. Ficker 472,10 alius *liber stet* penes -es rationum comunis Padue. CHART. Brem. 342 p. 384,14 si . . . requisitor plus peteret, quam -r fateretur *eqs*. CHART. Westph. VII 1547 sex viri . . . cum elemosinarum -e possessionem . . . intrabunt. *al.* **B** *possessor – Inhaber:* **1** *de administratore officii, beneficii:* CHART. Gelr. 647 p. 655,21 (a. 1244) ipse Theodericus aut -r huius advocatiae. 968 p. 936,33 dominus Rutgerus . . . aut iustus limitis seu feodi -r. *ibid. al.* **2** *de possessore privilegii i. qui exhibet (instrumentum) – Beibringer (einer Urkunde):* CHART. Traiect. 998 (a. 1243) quod . . . aream . . . Hemerico, p r e s e n c i u m -i, . . . perpetuo concessimus possidendam (1026. CHART. Gelr. 1002. *al.*). CHART. Westph. III 974 Iohannes, -r litere presentis. *al.*

conservatoria, -ae *f.* *epistula defensionis – Schutzbrief:* CHART. Aquens. 14 (ed. E. Meuthen. 1972; epist. papae a. 1248; in plica) -a privilegiorum. 16 -a Aquensium, ne citentur. ORD. canc. pap. 3,9,33 de episcopis, regibus et . . . aliis magnatibus -a: legatur per notarium. *ibid. al.*

conservatrix, -icis *f.* *usu attrib.: l.67. p.1549,1.*

1 *servatrix, sustentatrix, tutrix – Bewahrerin, Erhalterin, Beschützerin:* **a** *in univ.:* **α** *de trinitate:* GERHOH. Antichr. 2,23 p. 235,32 quamvis huius creatricis, formatricis, -is trinitatis opera indivisa sint. **β** *de rebus spirit.:* WALRAM. ad Ludow. (MG Lib. Lit. II p. 286,23) haec . . . virtus *(sc. iustitia)* mater est probitatis et -x totius honestatis. ARNO REICHERSB. apol. p. 73,36 quae *(forma)* omnium formarum creatrix et -x est. ALBERT. M. bon. 107 p. 71,22 medietas erit -x

[Meile/Dinter]

boni. HELW. denar. p. 89,42 defuit . . . custodia gratie -is. **b** *de patrona:* CAES. HEIST. mirac. I 7,1 p. 2,26 ipsa *(Maria)* est orbis -x. **c** *de procuratrice:* CHART. Rhen. inf. I 503 p. 353,35 (a. 1187) ut . . . abbatissa . . . rerum . . . sacrarum -em ab ipso conventu electam . . . ei preficiat. ACTA civ. Wism. A 164 (ed. F. Techen, Das älteste Wismarsche Stadtbuch. 1912) Margareta . . . electa est in tutricem et -em, quod wormundere dicitur, puerorum filie ipsius. **2** *quae asservat, custodit – Verwahrerin, Aufbewahrerin, Hüterin:* **a** *gener. (c. sensu depositorii: l.11):* VITA Agric. 17 p. 195,29 in domum sancti Petri, quę huius est -x thesauri. THEOD. TRUD. Bav. 42 tu *(Ganda)* . . . huius salutiferi vasis -x. **b** *philos. de memoria:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,40,1 p. 340[a],11 quod memoria est -x harum intentionum, quas *eqs.* sent. 1,3,20 p. 119[b],38 cuius *(temporis)* ipsa memoria est -x. *ibid. al.* **c** *publ. et iur. i. quae possidet, exhibet (litteras, instrumentum) – Inhaberin, Beibringerin (einer Urkunde):* CHART. Traiect. 1999 (a. 1279) quod nos Iuliane, . . . presentium -i, decimam . . . contulimus tenendam.

conserviens, -entis *m. qui una cum aliis servit, confamulans – Mitdiener, Kollege:* CONR. MUR. summ. p. 158,26 (ed. W. Kronbichler. 1968) quilibet parens et magister . . . appelletur . . . cliens, conservus, -s, coheres.

conservitium, -i *n. societas eidem domino servientium, familia – Dienstleute, Gesinde:* EPIST. Einh. 71 quem *(clericum)* vestro iussu -o (*intelleg.* e -o) ipsius A. suscepimus.

conservo, -avi, -atum, -are. **I** *(illaesum, intactum) servare, sustentare, tueri – (unversehrt) bewahren, erhalten, behüten, (be)schützen:* **A** *gener.:* **1** *obi. homines eorumque animus, vita sim.:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 87 ego *(sc. clipeus)* proprio gestantis corpore corpus -bo. OTTO FRISING. gest. 1,38 ut non pauci . . . in oppido principis . . . ad -andam vitam se reciperent. *al. spirit.:* PIRMIN. scar. 34 ut . . . peccare cessemus et -emus (-imus *A*) nos in bona voluntate. THEOD. TREV. Liutr. 15,1 nec se solos -bant in bonis operibus, sed *eqs. al.* **β** *in voto pio, deprecatione:* BONIF. carm. 5,1 te D e u s altithronus sancta -et in aede *eqs.* (AGIUS epic. Hath. 428. *al.*). CONST. Constant. 302 (ed. H. Fuhrmann. 1968) d i v i n i t a s vos -et per multos annos (HRABAN. epist. 13 p. 401,33 d. . . . Iesu Christi vitam tuam -et in aevum. *al.*). ALCUIN. carm. 27,7 C h r i s t e , salus mundi, . . . dilectum David -a (SEDUL. SCOT. carm. 2,78,35. *al. cf.* HRABAN. carm. 32,11 te . . . mei memorem -et gratia Christi. *al.*). EPIST. Dominic. 10 petentes vos *(sc. episcopum)* ordini . . . incolumes -ari. *saepe. adde:* DIPL. Otton. I. 181 quas *(animas)* -are debemus in nostra oratione vel elemosina. **b** *latius usu refl. i. q. se custodire, cavere – sich hüten, in acht nehmen:* WALTHARIUS 882 te -ans melioribus utere fatis. PAX Valenc. p. 608[a],31 nullus tenetur se -are de inimico suo mortali. **2** *obi. res:* **a** *strictius:* **α** *in univ. (in imag.: l.54):* LIBER diurn. 41 in oratorio instantia sua -to. ALCUIN. carm. 88,8,2 hanc . . . Laurentius aulam -et. CARM. de Karolo et Leone 21 iste *(David)* suam aeterno -at sidere lucem. HELM. chron. 30 p. 58,19 *Saxones* videntes ei *(Heinrico)* regnum -ari. TRAD. Patav. 783 domum indemnem -ans in eo statu, in quo eam inveniret *Egelolfus. al. spirit.:* LEG. Wisig. 12,2,17 p. 425,6 pro -anda fide catholica *(item de religione:* WILLIB. Bonif. 6 p. 28,31 ut . . . intemeratam fidei munitionem -ret *famulus Dei. al.).* 2,1,7 pro fide regia -anda *(item de fidelitate:* DIPL. Karoli M. 78 illis, qui parentibus nostris fidem visi sunt -asse inlaesam. CHART. Bund. 57 p. 50,8 causa fidelitatis nobis -te. *al. v. et p.1545,39).* ALDH. virg. I 23 p. 254,9 salvator, . . . -andae castitatis alma praefiguratio *(item de virtute, moribus:* BONIF. epist. 40 mores in castitate. STATUT. ord. Teut. p. 52,15 etsi forte sit -ta *castitas. al.).* CONC. Karol. 36,39 ut honor Dei et sanctorum eius -etur. *al.* **β** *custodire – bewachen:* ALDH. ad Acirc. 65 fida satis custos *(sc. felis)* -ans pervigil aedes. **γ** *tutum reddere – in Sicherheit bringen, retten:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,21 ad quas *(ecclesias)* cum rebus suis -andis terrae inquilini confugerant. *v. et p. 1397,62.* **δ** *observare – sichern, verschließen:* POETA Saxo 3,276 quibus *(clavibus)* est confessio sancti -ta Petri. **b** *latius de ordine, mensura sim. i. q. tenere, obtinere – einhalten, wahren:* ALDH. virg. II 831 *Iohannes* -ans geminum iusto moderamine pondus. AUREL. REOM. mus. 17,17 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) quae *(divisio)* tenorem versiculi usque in quinta . . . -at. GERB. geom. 6,8 horum *(orthogoniorum)* latus tetragonale . . . geometricae . . . medietatis proprietates . . . -are dinoscitur. MANEG. c. Wolfh. 16 p. 79,5 (ed. W. Hartmann. 1972) in liberandis hominibus . . . quendam ordinem -vit *Christus. al.* **B** *philos. et theol.:* ALBERT. M. div. nom. 4,15 p. 124,17 (ed. P. Simon. 1972) quod causa prima . . . -at i n e s s e omnia causata sua (animal. 20,83). aet. 1,4 p. 311[a],39 nihil augetur, cuius substantia non -etur. veget. 3,2 in quo *(semine)* natura intendit -are et multiplicare speciem. CONR. SAXO spec. 14 p. 453,7 (Bibl. Francisc. Asc. XI. 1975) lignum vitae . . . virtutem habuit -andi vitam naturae *eqs. al. v. et p.1546,6.* **C** *publ., iur., canon.:* **1** *obi. homines:* **a** *strictius de hominibus in suae condicionis integritate, indemnitate sim. servandis:* **α** *in univ.:* NICOL. I. epist. 90 p. 500,27 quomodo non debeamus nos Ignatium . . . usque ad audientiam . . . indemnem penitus -are? CHART. Burgenl. II 149 p. 102,37 ipsos *(cives)* in libertate ipsorum . . . -are. *al. in causis fideiussoriis:* CHART. Tirol. notar. I 194 (a. 1236) Concius . . . denunciavit . . . Olderico de Rambaldo . . . , ut debeat ipsum -are indempnem a debito Olderici de Terlacu. 380[c] *Martinus* presbiter iuravit et promisit . . . Ottoni ipsum -are indempne a dicta fideiussione. CHART. civ. Erf. 220 p. 137,32 ut nos . . . dominabus . . . cautionem . . . faciamus et indempnes . . . -emus. *al.* **β** *protegere – in Obhut, Schutz nehmen:* HIST. Welf. 1 p. 458,20 ut proscriptos . . . usque ad excusationem . . . -rent *Franci.* CHART. Lips. III 16 ut . . . dominas in earum iusticia protegant et -ent *conservatores et tutores.* **b** *latius i. q. eximere – entbinden:* FORM. Senon. I 19 ut de omnis hostis vel omnibus bannis . . . sit -tus *senex.* **2** *obi. res:* **a** *strictius de rebus in statu integro servandis:* **α** *de possessione:* LEG. Wisig. cod. Eur. 321 p. 21,32 ut nihil . . . alienare praesumat, sed omnia filiis suis integra et intemerata -et *maritus.* LEG. Wisig. 10,3,1[tit.] ut termini et limites -entur. TRAD. Frising. 218 res proprias Dei electorum . . . fideliter -are. DIPL. Zwent. 20 p. 55,21 pro -anda eius *(sc. patris)* pietatis munificentia. DIPL. Otton. III. 45 p. 446,21 sub quo *(advocato)* res et homines abbatie defendantur et -entur. DIPL. Conr. III. 20 p. 34,31 (ed. F. Hausmann. 1969) si bona ęcclesiis Dei collata -amus, -ta . . . regalibus scriptis corroboramus. CHART. Raitenh. 295 ut . . . eidem ecclesie predicta -ent *officiales. persaepe.* **β** *de iuribus, privilegiis sim.:* DIPL. Merov. I 19 p. 20,33 ut . . . per tempora -itur *auctoritas (item in corroborationis formula:* DIPL. Karoli M. 78 ut . . . melius -etur. DIPL. Zwent. 1 p. 18,26 diligentius. *persaepe).* 84 p. 74,40 se f a c t a parentum nostrorum -ammus (96 p. 86,30. DIPL. Ludow. Germ. 17 p. 21,3. *saepe*). CONC. Karol. 14 p. 84,22 ob -andas unicuique iustitias. FORM. Flav. 44 p. 482,37 quo p r e v i l e g i u m , ut in perpetuum tempore -etur *eqs.* (EIGIL Sturm. 20 p. 155,23 [ed. P. Engelbert. 1968]. *al.*). CHART. Sangall. A 302 haec praesens traditio semper sit -ta. THIETM. chron. 6,74 pro -andae e l e c t i o n i s gratia (CHART. Traiect. 854 p. 272,21). CHART. Brixin. 122 p. 129,29 quod . . . predictam advocaciam in perpetuum nostro domino -emus. *saepe.* **γ** *de pace:* LIBER diurn. 76 p. 81,9 ut semper pax . . . inter rempublicam et nos *(sc. Langobardos)* . . . -etur. FORM. Sangall. II 39 qualem . . . pacem ad consobrinum suum . . . -ent *filii Ludowici.* VISIO Godesc. A praef. p. 46,15 (ed. E. Assmann. 1979) pro -anda . . . pace reipublice. *al.* **b** *latius i. q. observare – beachten, (ein)halten:* **α** *de mandatis divinis:* ALDH. virg. II 90 praecepta Dei . . . -are. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,31 divina mandata . . . -antes. *al.* **β** *de statutis ecclesiasticis:* DIPL. Merov. I 52 p. 47,31 sicut . . . sanctus ordo monachorum dinoscitur esse -andus (*item de regula monastica:* ALCUIN. carm. 51,5,4 mandata patrum . . . -ate. *al. cf.* CONC. Karol. 24[A],2 ut . . . vitam -asset canonicam). WILLIB. Bonif. 5 p. 19,2 ut . . . ęc-

[Meile/Dinter]

clesiasticae diffinitionis normam in omnibus -rent. CONC. Karol. 46B,5 p. 569b,2 ut in eligendis episcopis canonum regula -etur. *al.* **γ** *usu vario:* LEG. Wisig. 1,1,9 cum salus tota plebium in -ando iure consistat. TRAD. Frising. 35 sicut ... polliciti sumus, ita -are volumus. THEGAN. Ludow. 55 iuramentum. CONST. Constant. 296 (ed. H. Fuhrmann. 1968) spondentes nos cuncta inviolabiliter -are *eqs.* DIPL. Otton. III. 165 si quis hoc non -verit (observaverit *D1*). CHART. Brixin. 145 p. 154,35 iuraverunt istud urvech ratum -ari. *persaepe. v. et p.1397,51. de lecto coniugali i. q. castum et pudicum servare – ehrbar halten:* TRAD. Frising. 556a (a. 828) si inantea matrimonii thorum -asset *vidua*. TRAD. Ratisb. 26 quamdiu lectum suum -ret *vidua. al.* **D** *natur. et medic.:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* CONSTANT. AFRIC. coit. 8,2 (ed. E. Montero Cartelle. 1983) res, que -ant sanitatem, sunt exercicium, balneum *eqs.* PAUL. AEGIN. cur. 187 cotis limatura -at (*3,35,3* διαφυλάττει) virginum mamillas. TRACT. de aegr. cur. p. 141,30 pillule Galieni ... memoriam -ant. ALBERT. M. animal. 1,529 paucus ... est spiritus animalis, et oportet, ut diligenter -etur. veget. 6,36. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *durabilem reddere – haltbar machen, 'konservieren' (absol.: l.22):* URSO qual. 333 -at ... frigiditas naturaliter. ALBERT. M. veget. 6,4 *lignum* -atur aquae frigiditate. *al. v. et p. 1547,15. medial. i. q. (durabilem) permanere – (haltbar) bleiben:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370H *medicinae* -antur ... effectu suo per VII annos. ALBERT. M. veget. 6,27 si ... viride immittatur in aquam, ... perpetuo viride -atur *lignum alni*. 6,37 *balsamum* in aqua ... non dissolvitur, sed potius -atur. **β** *stabilem reddere, fulcire – Halt verleihen, stützen:* ALBERT. M. animal. 1,301 membrum, ... quod dat motum alii, debere esse -tum *eqs.* **2** *latius i. q. cohibere, constringere – aufhalten, in (seinen) Grenzen halten:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,16 p. 114C ut -etur *cancer*, quin ad antiquam ulcerationem deveniat.

II *recondere, asservare – verwahren, aufbewahren:* **A** *gener.:* **1** *obi. homines (corpus defuncti: l.45):* **a** *strictius:* **α** *(in habitaculo) collocare – unterbringen:* CONC. Karol. 46B,9 p. 571a,23 ibi *(sc. in episcopiis)* eos *(sacerdotes)* -ari et enutriri oportet. **β** *in custodia tenere – in Gewahrsam, gefangen halten:* ANNAL. Magd. a. 1037 p. 171,23 Augustus ... episcopos trans Alpes -andos contulit. BURCH. URSB. chron. p. 43,11 ubi ... in compedibus ... -ti sunt *captivi*. CHART. Gelr. 968 p. 936,7 vinculabantur et -bantur illi, qui *eqs.* **b** *latius i. q. sinere (esse, manere) – (be)lassen:* HROTSV. prim. 548 patris ... corpus per triduum -bant inhumatum. CHART. Bund. 266 (epist. papae) te ... in servicio ecclesię ... volumus -are. **2** *obi. animalia:* **a** *praevalente sensu collocandi:* FORMA mon. Sangall. p. 15a,48 ista bubis -andis domus. **b** *praevalente sensu asservandi:* LEG. Wisig. 8,5,7tit. ut errantia animalia ... qui invenit, diligenter ... -et. **3** *obi. res:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 12,3,28 qualiter pro ... testimonio studiosius -te persistant *scripturae*. BEDA hist. eccl. 2,20 p. 126,11 quae *(vasa)* hactenus in ecclesia Cantiae -ta monstrantur. CONC. Karol. 39B,25 quae *(cellarariae)* ... inviolabiliter congregata -ent. RIMB. Anscar. 20 p. 44,38 vinum tribus fere annis ... -tum est. STATUT. ord. Teut. p. 102,2 *magister* iubebit eas *(commendationes)* in thesauro mitti et ... -ari. *al. v. et p. 1165,7.* **β** *reponere – aufheben, zurücklegen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 413,28 quam *(paraturam)* ad obitum suum -tam habuit. **γ** *retinere – übrig-, zurückbehalten:* VITA Galli II 703 discipulus ... cum cerneret ... e cunctis opibus nil -asse magistrum. **δ** *(prae)parare – bereithalten:* ALCUIN. carm. 100,2,2 prospera -ans famulis. FLOR. LUGD. carm. 28,138 cui *(gregi)* pater aeterni -at gaudia regni. **ε** *reservare – vorbehalten, überlassen:* HROTSV. gest. 246 haec perfectorum sunt -anda virorum sudori. **b** *latius i. q. (memoriae) mandare, (memoria) tenere – (im Gedächtnis) festhalten, behalten, bewahren* (*cf.* GLOSS. I 732,42 St.-S. -bat kehealt): HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,30 ut de illorum *(sanctorum)* imitatione scripturarum aliquid exsequendo -ret. TRAD. Scheftl. 279a noticię presentium et futurorum inviolabiliter -andum tradimus, qualiter *eqs.* CHART. Wirt. IV 1108 cum negotia fragilitatis humane scripturarum testimonio -antur. *al.* **B** *philos. de memoria:* URSO gloss. 22 p. 47,11 secundum magis et minus concepta retinent et -ant *instrumenta memoriae. v. et p. 1547,26sqq.* **C** *publ. et iur.:* **1** *de possessione:* **a** *(ultra) possidere – (in Besitz) behalten:* TRAD. Ratisb. 260 (c. 1000) Mahthilda sive filii eius ... hoc ipsum *(praedium)* teneant sueque ... servituti -ent. CHART. Advoc. 105 p. 54,27 illa bona, que nunc habemus de rege, -bimus. *al. adde:* ARBEO Corb. 22 p. 213,15 ammissarium ... in postremum -are pertractans. **b** *(vice fiduciarii) procurare – (treuhänderisch) verwalten:* TRAD. Welt. 97 (a. 1133/35) ut ... predium traderent in manum domni Altmanni ... -andum beato Georio. 118 p. 85,39 ignobiliores ... homines meos in manus ... Cůnradi mihi -andos commisi. TRAD. Scheftl. 232 ut *praedium comministerialis* predictę -ret ęcclesię. CHART. Eichst. 18 p. 41,23 quod *(praedium)* ... in manus ... Berengarii ... iure salamanni delegatum et -tum sibi fuerat. CHART. Heinr. Leon. 91 p. 140,14 (spur. s. XIII.) altera *(pars)* ecclesie debet per capitulum -ari. *saepe.* **2** *de causis agendis i. q. reicere, protelare – zurückstellen:* FORM. imp. 31 p. 310,32 usque in praesentiam nostram sint suspensae vel -tae *causae*. **D** *medic. i. q. in eodem loco, in eadem positione tenere – an derselben Stelle, in derselben Stellung festhalten:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,18 p. 116C neque oportet ..., ut ligatura stringatur *apostema* nisi debiliter ..., ut -etur medicamen. THEOD. CERV. chirurg. 1,4 p. 136G ut partes vulneris iam coniunctas -et *ligatura. ibid. al.*

adi. **1. conservans,** -antis. *sustentans, servans – erhaltend, bewahrend:* ALBERT. M. Matth. 6,9 p. 181,85 (ed. B. Schmidt. 1987) ens *Patris* ... ex primitate est influentissimum, ... ex immutabilitate -issimum (conservatissimum *var. l.*). *v. et p. 1486,35.*

2. conservatus, -a, -um. **1** *salvus, integer – heil, unversehrt:* BONIF. epist. 95 ut hunc missum ... per vestros fines -um transire permittatis. POETA Saxo 5,388 quam -um floruit imperium. **2** *beneficialiter procuratus – als Lehen verwaltet:* CHART. Sangall. A 331 p. 305,5 (a. 830) trado ... unum agrum salicam *(sic)* et tres silvas -as.

subst. **conservans,** -antis *n. quod integrum, intactum servat – das Erhaltende, Bewahrende:* ALBERT. M. div. nom. 4,15 p. 123,75 (ed. P. Simon. 1972) omne, quod conservatur in suo esse ab alio, oportet illud deficere subtracto -e. animal. quaest. 1,6 p. 84,21 homo ... indiget multis ipsum -bus. *ibid. al. de medicamine:* PAUL. AEGIN. cur. 187capit. -ia (*3,35,3* διαφυλακτικά) mamillarum.

conservulus, -i *m. qui (una cum aliis) eidem domino servit, conservus – Mitknecht, -diener:* GODESC. AQUENS. seq. 13,5a,5 cum servus ut sese diligit -os.

1. conservus, -i *m. script.:* cun-: *l.60.* -rb(us): *l.62. adde* LEG. Wisig. 5,7,16 *(var. l.)*.

I *qui (una cum aliis) eidem domino servit vel subditus est, servus socius – Mitknecht, -diener, -sklave:* **A** *strictius:* **1** *gener. de famulis, ministris:* ARBEO Emm. 38 p. 86,10 contigit, ut quidam de -is suis *(sc. viri religiosi venundati)* moreretur. 39 p. 88,4. THEODULF. carm. 28,945 dum -o contempnit parcere servus. *per compar. (loci spectant ad Vulg. Luc. 12,42):* WALAHFR. carm. 1,21 -is alimenta iubens in tempore poni. AGNELL. lib. pont. 104 p. 346,20 qui sunt ex cun-is, nuncient domino suo de eo, qui *eqs. al.* **2** *iur. de hominibus propriis, colonis sim.:* LEG. Wisig. 6,5,12 p. 276b,16 illi, qui suos -os (-bos *E2*) occiderint (*sim.* DIPL. Conr. II. 216 p. 296,12). 7,2,21tit. si servus domino vel -o (-o suo *var. l.*) fecerit furtum. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,24 de familia ... quicumque ante eum venerat se exclamando iniuste esse oppressum ... de domino proprio ... sive de -o eius. TRAD. Teg. 58 colonus quidam sancti Quirini ... in beneficio serviens delegavit ancillam suam ... in manum -i sui *eqs.* CHART. episc. August. 10 p. 7,15 si filii ad idem altare non essent -i parentum. TRAD. Michaelb. 74 quidam homo ... dormivit cum quadam ancilla cuiusdam -i sui. *al.* **B** *latius de consodalibus* (*cf.* GLOSS. II 280,10 St.-S. -us

[Meile/Dinter]

epanginoz. III 426,44 -us geleibo): **1** *in univ.:* **a** *de collegis, comministris:* EINH. Marc. et Petr. I 3,11 p. 251,44 supervenit puer missus a quodam -o nostro *(sc. ministri)*. PASS. Trudp. 5 p. 360,5 ceteris . . . -is (servis *1**) nequaquam sibi consentientibus. LIUTPR. antap. 1,12 p. 14,8 undecim his -is meis *(sc. custodis)* . . . dormientibus. *v. et p.1549,23. de subditorum allocutione modesta:* EKKEH. URAUG. chron. a. 1099 p. 211,19 *Conradus* universos a palatio patris adventantes sub appellatione -orum . . . sociali benivolentia tractans. **b** *de angelis:* CAES. HEIST. hom. II p. 51b,16 qui *(angeli)* nostri sunt amici et -i. ALEX. MIN. apoc. praef. p. 6,23 dicit se angelus -um esse eorum ac beatos, qui ipsum *(librum)* conservant. 22 p. 502,25 *(cf. Vulg. apoc. 22,9).* **2** *c. colore quodam:* **a** *alter homo – Mitmensch:* EPIST. Worm. I 34 p. 64,19 quanto magis homo -i sui poenitentia gaudere debet. HEINR. AUGUST. planct. 1788 -i guttur stringendo Cain imitatur. **b** *confrater – Mitbruder:* WILLIB. Bonif. 2 p. 9,1 ut ad finitima . . . monasteria . . . cum consensu . . . -orum fidelium . . . perveniret. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,10 propter unius -i obstinationem. GERB. epist. 15 (ed. F. Weigle. 1966) qui te quondam . . . dominum clamabant . . . , nunc -um habere dedignantur. PETR. DAM. grat. 2 p. 20,20 servis promovendi -os ministerium prerogat *Christus.* CHART. Mog. A II 488 (ed. P. Acht. 1971) cuius *(papae)* in Christo -um et cooperatorem nos esse cognoscimus. *al.*

II *qui (item ac alii) domino servit vel subditus est, servus – Knecht, Diener, Höriger:* **A** *gener. de famulis, ministris:* ECBASIS capt. 1157 -us vilis. CONR. HILD. ad Hartb. p. 195,15 faber Vulcanus cum suis -is gygantibus. **B** *iur. de hominibus propriis, colonis sim.:* CONC. Karol. 50D,50 p. 643,10 a -is servitio eorum *(dominorum)* pressis perraro . . . coli invenitur *dies dominicus*. DIPL. Heinr. III. 317 p. 434,13 ut nulla . . . persona . . . homines liberos et -os legem facere aut distringere . . . compellat. TRAD. Neocell. (Brixin.) 246 hec sunt beneficia -orum nostrorum husgenoz. *al. Meile/Dinter*

2. conservus *v.* converto.

1. consessio, -onis *f. confunditur c.:* confessio: *l.45.47. 49sq.52.* concessio: *l.47.*

1 *actus (una, iuxta, ad latus) sedendi, consessus – das (Dabei-, Zur-Seite-)Sitzen (usu theol.; saepius c. gen. obi., e. g. l.43.47.51.59):* **a** *de Christo:* ALCUIN. rhythm. 1,14,4 (MGPoet. IV p. 906) sedis paternae -o. PONTIF. Rom.-Germ. 99,148 (Studi e Testi 227. 1963) ascensio ipsius *(Filii)* super caelos et confessio (-o *corr. ed.* [op. cit. 269. 1972. p. 62]) in dextera paternae maiestatis. VITA Steph. reg. I 15 (MGScript. XI p. 236,36) post . . . ascensionem et mirabilem Patris -em (confessionem, concessionem *var. l.*). ARNO REICHERSB. apol. p. 107,11 Filii -em (confessionem *ed., vix recte*) a morte resurgentis, quomodo *eqs.* p. 229,8 honorem donatae -is (confessionis *ed., vix recte*). p. 232,15 -em throni divinae naturae proprium debes deputare. p. 235,12 ut subiectio -i (confessioni *ed., vix recte*) contraria non sit (*item corrigendum est* p. 237,15. *cf.* p. 240,28 nec ea *[subiectio]*, quae corporis est, . . . -i Filii cum Patre . . . invenitur contraria). *ibid. al. v. et p. 1518,3.* **b** *de participibus sacramenti eucharistiae i. q. commercium, communio – Teilnahme, Gemeinschaft:* ALBERT. M. euch. 3,4,5 p. 329a,5 per . . . suae *(sc. Patris)* mensae -em seu consessum. **2** *conventus, congregatio, coetus – Versammlung, Zusammenkunft, Sitzung:* HEITO Wett. 2 de loco -is praedictae *(i. refectorio)*. CAND. FULD. Eigil. II 10,4 porticibus claustri -o longa cernitur. WOLFHER. Godeh. I 31 p. 190,26 infra huiusmodi coronam cum monachis regiisque capellanis episcoporum clerici . . . assidebant. II 23 p. 208,44 pulchra . . . erat ibi et racionabiliter ordinata tam regalis quam et episcopalis -o.

2. consessio *v.* concessio.

consessor, -oris *m. qui consedet, conviva – einer der beisammensitzt (mit), Tischgenosse:* REIN. ALEM. phagifac. 88 hec *(Ceres, i. panis)* tibi . . . domino . . . secanda sedenti, nec tantum domino, cuius -r es, immo et *eqs.*

consessurus *v.* consedeo.

1. consessus, -us *m. script.* cums-: *l.48. confunditur c.:* concessus: *l.12.16.37.48. al.* consensus: *l.10.25.29.34.43.48. 58.63. (cf. H. Löwe, DtArch. 46. 1990. p.507sqq.).*

1 *actus vel ius (una, iuxta, ad latus) sedendi, consessio, commercium, communio – (das Recht auf) das (Dabei-, Zur-Seite-)Sitzen, Teilnahme, Gemeinschaft (saepius c. gen. obi., e. g. l.12sqq.25):* **a** *proprie:* **α** *gener.:* IOH. VIII. epist. B 23 fratrem tuum *(sc. Annonis)* Methodium . . . tyrannice magis quam canonice tractans nec presbiterorum, qui penes te reperti sunt, iudicasti dignum consensu (-u *coni. Bishop, recte ut vid.*). VITA Sev. Col. 8 Deus, dum Martinum ad coelestem gloriam extulit, huic *(Severino)* eius -us (concessus *ed., vix recte*) et consortii securitatem dedit. RUOTG. Brun. 27 prope in -um (concessum *var. l.*) tantę dignitatis *(i. pontificatus)* admissus est. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 249,25 sanctorum patrum . . . -um voti compos percipies. **β** *theol. (de Christo):* ARNO REICHERSB. apol. p. 227,8 usque ad paternae maiestatis -um elevatus. p. 242,17. p. 244,40 sublimis -us aequalitatis. HUGO RIPELIN compend. 4,25capit. (ed. A. Borgnet, Alberti M. opera XXXIV, 1895) de -u Christi ad dexteram. *adde: p.1553,59.* **b** *meton. i. q. sedes – Sitz:* **α** *in univ.:* OTTO FRISING. chron. 8,26 p. 434,26 vox suavis . . . de sublimi divinitatis -u (concessu *A*) dulciter increpitans. **β** *sedes iuxta posita – der Sitz neben:* FLOD. annal. a. 948 p. 111,12 exurgens Ludowicus rex e latere et -u (consensu *var. l.*) domni regis Othonis. **2** *conventus, congregatio, coetus – (Rats-)Versammlung, Zusammenkunft, Sitzung (cf.* GLOSS. II 460,64 St.-S. -us gisidili. 515,51 -us kistole. *al.):* **a** *proprie:* CONC. Merov. p. 158,24 nec ante sacerdotes -um (consensum *var. l.*) nisi ordenati habere praesumant *Iudaei.* LIBRI confrat. I app. a 9 p. 139,38 universi in sacro illo -u conspiravere, ut *eqs.* EKKEH. IV. cas. 112 veniunt . . . in fratrum -um *legati*. LAMB. TUIT. Herib. 1,5 p. 743,37 legati civium . . . in -u (consensu *var. l.*) pontificum et magnatorum consonam electionem fatentur suam. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 249,18 patres, qui assiderent, nolle eum *(episcopum)* in suum admittere -um. PAUL. BERNR. Greg. 93 per -um (concessum *ed., vix recte*) singuli surrexerunt et . . . lamentari coeperunt. CHART. Mog. A II 457a (ed. P. Acht. 1971) -u sanctificationis vestre *(sc. archiepiscopi)* absentiam meam supplebit presentia Dei. *al. concilium, synodus – Konzil, Synode:* CAPIT. reg. Franc. 225,2 sicut in Toletano et Bracharense consensu *(codd.,* -u *coni. Pertz, fort. recte)* episcopi considerasse dicuntur. **b** *meton.:* **α** *(congregata) manus, chorus, multitudo – (versammelte) Schar, Menge:* WALAHFR. Wett. 608 catervas virgineas adeunt, ubi splendor . . . adornavit nitidis -bus ipsas. AGNELL. lib. pont. prol. p. 280,2 (vs.) petit . . . spiritus eius *(Apollinaris)* caeli cum-us (cumsensus, concessus *var. l.*) angelicosque choros. EKKEH. IV. bened. prol. 2,108 -us cunctus (gloss.: çelorum caveę) latio dat robore 'sanctus'. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 307,19 iniurias . . . totius audientiae -us . . . conquesti sunt *legati*. MANEG. c. Wolfh. 24 p. 107,19 (ed. W. Hartmann. 1972) offendere impiorum -um. *al.* **β** *subsellia – (Versammlungs-)Bänke:* CONST. I 399 p. 571,34 (a. 1123) surgentibus ex -u fratribus gratie Deo . . . acte sunt. **3** *praesentia – Beisein, Anwesenheit:* **a** *in univ.:* CHART. archiep. Magd. 325 (a. 1167) Bodo . . . in placito . . . urbani comitis et in -u *(ed.,* consensu *V,* confessu *R)* scabinorum iudicum universorumque burgensium aream quandam . . . emit. *huc spectare potest etiam exemplum supra (p.1521,60) allatum.* **b** in -u esse *i. q. adesse, assidere – dabeisein, dabeisitzen:* IONAS BOB. Columb. 1,21 p. 200,1 erat simul in -u (consensu *var. l.*) vir eius *(mulieris)* . . . , de quo sciscitati sunt, quis esset. **4** *occupatio, possessio – Besetzung, Inbesitznahme:* CHART. Sangall. A 562 (a. 841/72) ego Grimaldus . . . post vestituram et -um easdem res illis *(germanis fratribus)* in beneficium . . . concessimus.

2. consessus *v.* consedeo.

***consibilo,** -are. *(commixtim confusimque) sibilare, stridere – (in buntem Durcheinander) zischen:* PETR. DAM. epist. 96 p. 63,14 (ed. K. Reindel. 1989) hinc . . . draco . . . sufflat, illinc virulenta serpentium turma . . . -at.

[Antony]

? ***consida,** -ae *f.* (*orig. et sensu inc., ni per errorem pro* consolida) *genus herbae cuiusdam – eine Pflanzenart:* TRACT. de aegr. cur. p. 340,40 ad vulvam constringendam . . . -am et mirtum coque in aqua et inde lavet vulvam (p. 346,1). *Antony*

consideo *v.* consedeo.

***considerabilis,** -e. *spectabilis – ansehnlich, der Betrachtung wert:* VITA Annon. I 2,21 p. 494^{b},49 quasi redivivam -em faciem eius considerantes.

consideranter, considerate *v.* considero.

considerātio (-cio), -onis *f.* **I** *proprie:* **A** *spectatio, aspectus, obtutus – das Betrachten, Anschauen, Erblicken, Blick, Wahrnehmung:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* BEDA. temp. rat. 30,75 sicut . . . horologica -e docemur. TRACT. cod. Bamb. (ed. M. Grabmann, Gesch. d. schol. Meth. II. 1911. p. 38,15) secundum -em operis nature. OTTO SANBLAS. chron. 38 p. 57,22 ex -e anuli ipsum *(regem)* . . . recognoscens. ALBERT. M. nat. bon. 228 p. 89,45 (ed. E. Filthaut. 1974) non modo contemplatione mentis, sed etiam -e sensibili. *al. in imag., alleg., sensu spirit.:* WILLIB. Bonif. 2 p. 10,18 humilitatis . . . eius . . . excellentiam . . . Deus intimae inspectionis eius -e novit. RATHER. ascens. 2,5 l. 145 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 188) dicere vel facere, quae tuam *(sc. Domini)* -em dedecent, non horresco. WOLBERO cant. 2 p. 1123^{B} in subtilium rerum -e mentis oculus caligat. 3 p. 1231^{B} oculi . . . ecclesiae sive . . . animae . . . accipi possunt duae in mente quasi in capite -es dextra laevaque intendentes *eqs.* HELM. chron. 96 p. 189,3. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *lectio – Durchsicht, Lektüre:* BERNOLD. CONST. libell. XV 2 integrae eorum *(decretorum)* -es studiosis vix satis sufficiunt. **β** *observatio – Beobachtung:* ALBERT. M. animal. 3,17 qui voluerit scire . . . extensionem venarum, studebit in -e corporis animalium maceratorum secundum nostram -em (*cf.* 3,15). **2** *medic. i. q. inspectio – ärztliche Untersuchung:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,5 p. 108^{C} est . . . considerandum -e bona, utrum nervus discoopertus sit *eqs. ibid. al.* **B** *species, imago – Ansicht, Abbild:* PRUD. TREC. annal. a. 842 (ed. F. Grat et al. 1964. p. 41,14) in quo *(disco argenteo)* et orbis totius descriptio et astrorum -o . . . radiabant.

II *translate:* **A** *contemplatio, meditatio, intuitus, deliberatio, cogitatio – Betrachtung, das geistige (An-)Schauen, Anschauung, Erwägung, Überlegung, das (Nach-)Denken, Vorstellung* (*cf.* GLOSS. II 200,24 St.-S. -e bitrahtido. 285,51 in -e geffido): **1** *gener.:* **a** *in univ.:* SERMO de Marso 15 (WestfZ. 110. 1960. p. 216; c. 864) non eum . . . peregrinationis -o avertere . . . valuit. RATHER. Metr. 5 l. 191 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 16) reatus sui -e. BONIZO ad amic. 9 p. 617,5 sententia, que sine -e pronunciatur. CHART. Raitenh. 4 p. 7,8 alta . . . -e consilii. HILDEG. scivias 2,4 l. 347 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIII. 1978) in mandata Dei visum iustae -is . . . ponunt. l. 368. VITA Eberh. Salisb. I 8 p. 81,42 post longam . . . -em. ALBERT. M. summ. creat. II 1,40,1 p. 343^{b},22 quaeritur, quae differentia sit inter -em et memoriam. *saepe. cf. l.22sqq. in titulo libri:* OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 93,33 libro, quem *Bernhardus* Eugenio papae de -e scribens *eqs.* **b** *(animi) attentio, animadversio – Aufmerksamkeit:* CONC. Karol. 11 p. 60,8 dum in voluminibus divinarum seriem scripturarum . . . attonitis auribus et sedula -e inspicerem *eqs.* WENR. epist. 2 p. 287,25 quicunque . . . disputare desiderat, . . . -em suam in presentem aecclesiae . . . statum attollat. *al.* **c** *examinatio, examen – prüfende Betrachtung, (Über-)Prüfung:* CAPIT. reg. Franc. 71,9 in -e vitae vel morum nostrorum. WIDUK. gest. 1,25 -em tui habeto. HUMB. Sim. 1,3 p. 105,43 sine aliqua -e et retractatione. HILDEG. scivias 2,6 l. 1755 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIII. 1978) sic hac devotione -is suae de pane illo sanctitatis accipiat. DIPL. Frid. I. 366 p. 219,33 (ed. H. Appelt. 1979) cum nos ex diligentiori -e certum haberemus *eqs. al.* **d** *intentio – Absicht:* PETR. DAM. epist. 40 p. 509,1 (ed. K. Reindel. 1988) hac . . . -e servata, ut nec . . . ecclesiasticus ordo corrueret nec *eqs.* BERNOLD. CONST. libell. III 24 p. 88,38 ea hoc -e praetermisi, ne gravis essem idiotis. *al.* **e** *intellegentia, intellectus – Erkenntnis(vermögen), Einsicht, Verstand:* MANEG. c. Wolfh. 6 p. 56,14 (ed. W. Hartmann. 1972) vir . . . sublimis -is. HILDEG. scivias 1,1 l. 91 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIII. XLIII^{A}. 1978) mortali et infirma. 3,2 l. 293 homo sentit in -e boni et mali, quod opus sit contrarium. VISIO Godesc. B praef. 4 (ed. E. Assmann. 1979) *Deus* quedam insolita . . . profert, quibus humanarum mencium -cionem exerceat. CHART. eccl. Erf. 110 p. 60,21 aciem nostrae -is. *al.* **f** *mens – Denkungsart, Sinn:* MANEG. ad Gebeh. 42 p. 383,21 quod Adonias regnum obtinere quesivit . . . , Salemon clementi -e dimisit. HERRAND. ad Walram. (MG Lib. Lit. II p. 290,1) liquet . . . ab omni spirituali te -e inanem. HILDEG. scivias 2,5 l. 241 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIII. 1978) pigmentarii . . . sincera -e inspectori omnium aliquas donationes . . . offerant. *al.* **2** *spec. in sermone artium et scientiarum:* **a** *speculatio, inquisitio, pervestigatio, tractatio – wissenschaftliche Betrachtung(sweise), (Er-)Forschung, Untersuchung, Frage(stellung), Erörterung:* **α** *in univ.:* ALCUIN. epist. 162 p. 262,9 quia talis dubitatio ex antecedentis linguae -e solvi poterit. IOH. SCOT. praedest. 15,1 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. L. 1978) maiore . . . -e indiget, quod *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,31 non mathematica abstractione, sed theologica -e. ALBERT. M. anim. 2,1,2 p. 66,63 (ed. C. Stroick. 1968) 'vigilantia' . . . similis est '-i' (*p. 412^{a},25* τῷ θεωρεῖν), quae est exercitium secundi actus scientiae. sens. 1,1 p. 1^{b},14 facere -em (*p. 436^{a},3* ἐπίσκεψιν) de animalium naturis. top. 4,1,1 p. 355^{b},15 de his . . . praedicatis . . . raro -es (*p. 120^{b},14* σκέψεις) fiunt in disputationibus. eth. 1,3,1 p. 30^{a},2 intentio nostrae -is. 1,4,3$^{capit.}$ quales in hac scientia possint haberi -es. metaph. 2,1 p. 91,23 (ed. B. Geyer. 1960) 'theoria' sive contemplatio vel -o 'de veritate' existens. 4,3,7 p. 195,73 tota philosophiae -o. *saepe.* **β** *scientia, disciplina – Wissenschaft(sbereich), Fach(gebiet):* ALBERT. M. anim. 1,1,1 p. 2,25 (ed. C. Stroick. 1968) inquantum talis anima perfectio est huius animati, venit in -em naturalis philosophi. praedicab. 2,1$^{capit.}$ quomodo universale est de -e logici. *ibid. al.* **γ** *doctrina, theoria – (wissenschaftliche) Lehre, Theorie:* ALIA MUSICA p. 125^{b},4 de harmonica -e Boetius ita disseruit: quia *eqs.* (p. 127^{b},27 de cubicis numeris, qui harmonicam -em suggerunt). MANEG. c. Wolfh. 2 p. 48,8 (ed. W. Hartmann. 1972) a numeris tracta -e. ALBERT. M. metaph. 5,1,1 p. 209,15 (ed. B. Geyer. 1960) non secundum Averrois -em. *ibid. al.* **b** *argumentatio, argumentum – Beweis(verfahren), Argument(ation):* ALBERT. M. phys. 1,1,5 p. 8,36 (ed. P. Hoßfeld. 1987) -es topicas. top. 2,1,2 p. 294^{b},11 sumemus -es a locis intrinsecis. eth. 1,4,4 p. 54^{a},33 auditor in logicis auditum refert ad -um probabilitatem. *ibid. al. expressius i. q.* τόπος, *locus – Topos:* ALBERT. M. top. 4,3,1$^{capit.}$ de -bus sumptis ab habitu. 7,2,4 p. 489^{b},25 loci sive -es, per quas idonei erimus argumentari ad singula problemata. *ibid. saepius.* **c** *definitio, conceptio – (Begriffs-, Wesens-)Bestimmung:* TRACT. cod. Bamb. (ed. M. Grabmann, Gesch. d. schol. Meth. II. 1911. p. 39,31; s. XII.^{1}) est . . . quadrifaria -o rerum circa rationem. ALBERT. M. phys. 2,1,9 p. 91,37sq. (ed. P. Hoßfeld. 1987) quod physicus 'consideret de' forma naturali -e concepta cum materia, 'sicut est' -o 'simi'. gener. 1,1,1 p. 109,8 (ed. P. Hoßfeld. 1980) cum duae sint -es de mobili simplici *eqs.* pol. 1,1 praef. p. 6^{a},34 est . . . hominis -o triplex secundum naturam. *al.* **d** *mensuratio, mensura – Messung, Maß:* **α** *geom.:* Ps. BOETH. geom. 549 (ed. M. Folkerts. 1970) quadratus . . . pes habetur, ubi trinae dimensionis -o in aequalitate censetur (558). **β** *mus.:* IOH. GARL. mus. mens. add. 1,35 p. 92 (ArchMusWiss. Beih. X. 1972) modus obliquus habet plures -es. ANON. IV mus. 1,1 p. 22,8 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) modus . . . vel temporis -o. 2 p. 50,19 de -e temporum. **e** *regula – Regel(ung):* ANON. IV mus. 5 p. 78,6 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) sunt . . . organistae . . . , qui non regulariter iuxta -em praedictam ponunt discordantias loco concordantiae. *ibid. al.* **f** *relatio, combinatio – Wechselbeziehung, Kombination(smöglichkeit):* ANON. IV mus. 4,3 p. 76,8 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) discantus cum tenore

[Hellmuth]

multas et plures -es habet; una est, quando in discantu et in tenore fuerit modus rectus *eqs.* **g** *computatio – Berechnung:* **α** *de tempore:* HAIMO BAMB. chron. (DtArch. 16. 1960. p. 173,2; a. 1135) incipit -o annorum seculi et Iesu Christi. *ibid. al.* **β** *de pecunia:* CHART. Steph. Wirz. 258 p. 285,33 (a. 1249) si Lutoldus et Cristina . . . in solutione dicte medie partis defecerint, retentorum denariorum per eos -o certa fiet. **B** *respectus, ratio, observantia – Beachtung, Berücksichtigung, Hinsicht, Ansehung:* **1** *gener.:* EPIST. var. II suppl. 8 p. 631,20 absque verborum -e. WENR. epist. 1 p. 284,35 haec sententia cum et sui -e et auctoritatis assertione evidenti veritate subnixa sit. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 290,12 laicis . . . pro aetatis et virium -e . . . penitentiam indixit. BERNOLD. CONST. libell. X 57 p. 139,36 -o . . . temporum, locorum sive personarum. LIBER de unit. eccl. 1,16 p. 209,12 ex meritorum -e. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,16 eadem . . . res alia et alia -e . . . erit bona et erit non bona. CHART. Port. 76 p. 100,38 pietatis et vere caritatis admonet -o, ut *eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 115,19 honestatis -cio. *saepe.* **2** *mus.:* ARIBO FRISING. mus. p. 58,1 de -e proportionum in his speciebus. *ibid. al.* **C** *circumspectio, diligentia, cura – Umsicht, Sorgfalt, (Vor-, Für-)Sorge* (*cf.* GLOSS. IV 293,52 St.-S. -e keuuerido): **1** *gener.:* LIBER diurn. 92 p. 121,12 pia -e sancire, ut nullam . . . inopiam . . . ecclesia . . . perpeti debeat. CAPIT. reg. Franc. 271 p. 301,39 misericors. DIPL. Heinr. II. 254 p. 292,37 ne ibi Deo servientes aliquam iniuriam patiantur, sollicita -e providere. VITA Ger. Bron. 20 p. 670,38 quas *(decimas)* prudentissima -e tripertivit. STATUT. ord. Teut. p. 74,1 de -cione agendorum. *saepe. expressius i. q. custodia – Überwachung:* CONC. Karol. III 23,7 (ed. W. Hartmann. 1984; a. 850) oportet . . . curam gerere presbiteros, qualiter pęnitentes . . . abstinentię formam custodiant . . . , ut hac -e praemissa pęnitudinis tempus rationabilem possit accipere terminum. **2** *spec.:* **a** *publ. i. q. procuratio – Verwaltung:* CHART. Gelr. 877 p. 854,28 (a. 1264) cum iustitia minore et -e terre et aggerum, quod Theutonice 'bedrijf' dicitur. **b** *medic. i. q. curatio – Behandlung(smethode):* THADD. FLORENT. cons. 43,40 ad preservationem . . . competunt due -es; una est per evacuationem humorum *eqs.* **D** *consilium – Rat(schluß):* **1** *consultatio – Beratung, Begutachtung:* CONC. Karol. 50^{D},93 p. 680,4 pondus tante -is parvitatis nostrae *(sc. episcoporum)* vires excessit. p. 680,7 tantae -is perfectio. HINCM. ord. pal. 572 (ed. Th. Gross. 1980) sine eorum *(consiliariorum)* certa -e. **2** *consultum – Beschluß:* **a** *constitutio, iussio – Anordnung, Verfügung:* CONC. Karol. 36,6 iuxta . . . vestram *(sc. imperatoris)* sanctam ammonitionem et -em. CAPIT. reg. Franc. 141,15 ut de debito . . . talis -o fiat, ut *eqs. al.* CONC. Karol. III 11,62 (ed. W. Hartmann. 1984) ubi . . . melior consuetudo inde habetur, pro hac nostra necessitudinis -e non decidat. CHART. Lux. II 385 (a. 1241) ad dictum et -em domini W. **b** *arbitrium, iudicium – Ermessen, Entscheidung, Urteil:* LEG. Lang. p. 132,21 ut nostra -e vel successorum nostrorum debeat permanere, quomodo *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 287,4 cuius *(paenitentiae)* modus erit in -e episcopi. DIPL. Heinr. IV. 351 p. 464,10 huic . . . spontanea -e bene facere volentes . . . abbaciam . . . tradidimus. HIST. peregr. p. 118,19 ex -e baronum et iuris peritorum. *al. de consilio Dei:* LIBER diurn. 74 p. 75,5 Dei -e. **c** *consensus – Billigung:* CAPIT. reg. Franc. 33,18 ut nemo alterius filiam suam in congregationem sanctemonialium recipiat absque notitia vel -e episcopi. **3** *conventum, pactio – Übereinkunft, Abmachung:* CAPIT. reg. Franc. 140,5 de . . . restauratione ecclesiarum comes et episcopus . . . una cum misso nostro . . . -em faciant, ut *eqs.* CHART. Lux. II 62 (a. 1213) huius -is modum et tenorem . . . observari decrevimus.

***considerativus,** -a, -um. *considerans, intentus – betrachtend, gerichtet (auf):* ALBERT. M. sent. 1,22,1 p. 568^{b},40 iustitia, quae -a est ordinis. phys. 2,1,11 p. 95,70 (ed. P. Hoßfeld. 1987) quod ita physica sit -a tam materiae quam formae. eth. 1,3,13 p. 46^{b},29 *ars* ultimi boni -a in quolibet genere architectonica dicitur ad totam coordinationem illius generis. *ibid. al.*

considerator, -oris *m. contemplator, spectator – Betrachter, Beobachter, Augenzeuge* (*cf.* GLOSS. I 84,5 St.-S. -r scauonti): RATHER. oct. pasch. 1 l. 45 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 172) me mendacissimi conductis -bus accusant eandem *(domum episcopalem)* destruere. epist. 29 p. 161,23 ista *(sc. crimina publica)* et operatores necant et -bus nocent. ALBERT. M. meteor. 3,4,11 p. 679^{b},36 cum . . . experta sint a me et ab aliis veridicis -bus sociis meis ea, quae sunt obiecta.

***consideratrix,** -icis *f. contemplatrix – Betrachterin:* ALBERT. M. nat. bon. 260 p. 98,1 (ed. E. Filthaut. 1974) ipsa *(beata Virgo)* . . . sui ipsius fuit diligentissima -x, considerans omnia sua in pectore vel corpore et anima.

considero, -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: *p.1560,31. adde* AGNELL. lib. pont. 55 p. 317,80. -cid-: *p.1561,66. adde* WALTH. AGIL. med. 17 p. 115,40. -scid-: *p.1559,8. 1560,44. 1561,61.* -sed-: *p.1559,51.* -syd-: *l.72. p.1560,33. 1563,10. depon. (cf. D. Norberg, Syntakt. Forsch. 1943. p. 155): p.1560,5. metr.* -sĭ-: *p.1560,25. struct. c. gen.: p.1560,37. de originatione:* ALBERT. M. Iob 1,8 p. 28,45 (ed. M. Weiss. 1904) -are . . . est toto visu et tota virtute sidus, hoc est lumen intelligentiae vel oculi, in aliquid dirigere, ut perfecte comprehendatur.

I *proprie i. q. intueri, spectare, aspicere, videre – betrachten, (an)schauen, (an)sehen* (*cf.* GLOSS. I 84,30 St.-S. -are scauuuon): **A** *strictius:* **1** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 5,21 p. 343,29 ubi ad cervicem -ando perveneris. THIETM. chron. 7,55 p. 468,9 *(in visione)* -tis multo melioribus hiis. THEOPH. sched. 3 prol. p. 151,17 si *humanus oculus* -at parietes. *al. in imag.:* RATHER. quadrag. 2,38 l. 778 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 87) munda illum oculum cordis, qui -are quoquomodo valeat . . . Deum. DIPL. Frid. I. 223 (ed. H. Appelt. 1979) nos pleno nostre circumspectionis oculo -antes grata obsequia, que *eqs. al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *conspicere, conspicari – ansichtig werden, von Angesicht sehen:* ALCUIN. epist. 13 p. 39,1 quid mihi divitiae, . . . si non -o, quem desidero. CARM. Bur. B 92,74,4 quas *(virgines)* deus -ans prevenit salute. **b** *coram videre – als Augenzeuge sehen:* WETT. Gall. 34 haec omnia conprobata sunt testimonio Meginaldi . . . et aliorum . . . , qui . . . vitam eius -bant. **c** *visere – besichtigen:* EBO BAMB. Ott. 3,8 p. 108,23 (ed. J. Wikarjak. 1969) fanum. *v. et p.1563,6.* **d** *perlegere – durchsehen, -lesen:* PETR. DAM. epist. 40 p. 424,14 (ed. K. Reindel. 1988) qui eorum hystorias studiose -at. OTLOH. Bonif. praef. p. 113,9 mihi -anti literas omnes, quas de eo habetis. *al.* **e** *pass. i. q. videri, (oculis) apparere – erscheinen, sich darstellen:* HUMB. Sim. 2,44 p. 193,1 nomen Christi . . . , quod est Iesus, Graecis elementis -tum DCCCLXXXVIII exprimit *eqs.* ADAM. gest. 1,1 Saxonia . . . tota fere declivis in planitiem -atur. **B** *latius:* **1** *perspicere, speculari, oculis perlustrare – prüfend betrachten, besehen, in Augenschein nehmen, erkunden:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* EIGIL Sturm. 7 (ed. P. Engelbert. 1968) *Sturmi* avidus locorum explorator . . . torrentes atque fluvios -ans (*syn.* perlustrans, aspiciens) pergebat. WIDUK. gest. 1,22 p. 34,4 pontifex opus -andi gratia ingreditur ad aurificem. BRUNO MAGD. bell. 21 p. 26,4 rex . . . castellum . . . -vit. TRAD. Frising. 1480 qui *(ecclesiae servientes)* utraque -verunt bona. *al.* **β** *recognoscere – nachsehen, überprüfen:* CONC. Karol. 22^{C},5 sacramentarium unusquisque habeat, quod episcopus debet -are, quomodo scriptum sit secundum ordinem. THIETM. chron. 4,66 cum . . . altare . . . , si aliquid in eo deesset, -are voluisset *custos*. STATUT. ord. Teut. p. 108,27 -bit frater . . . , si aliquid in eis *(vestibus)* inveniat emendandum. *al.* **γ** *absol. i. q. circumspicere – Umschau halten:* WILLIB. Bonif. 5 p. 22,16 in Thyringeam iuxta mandatum apostolicae sedis -ando progressus est. **b** *spec.:* **α** *medic. c. sensu inspiciendi:* FRAGM. mul. I 25 capit. p. 10,29 ad -andam, si virgo est (*cf.* 32 ad -andam virginem). BRUNUS LONG. chirurg. 2,9 p. 126^{D} -a . . . , utrum generatio aquae sit ex parte intestinorum aut *eqs.* WILH. SALIC. chirurg. 2,2 p. 327^{C} -syderet medicus super vulnus . . .

[Hellmuth]

ac super debilitate . . . patientis. 2,12 p. 334C bene -a et speculare, si aliquod membrorum . . . fuerit lęsum. *al. v. et p.1555,35.* *in imag.:* ALDH. virg. I 7 p. 235,3 *verax medicus* cicatrices criminum -ans. **β** *milit. i. q. explorare – ausspähen, -kundschaften (cf.* GLOSS. I 378,1 St.-S. -are pispehon *a* pisehin *e):* LIUTPR. antap. 2,7 cum . . . exploratoribus directis terrae situm gentisque multitudinem seu raritatem -rent (-scid- *B*). ANNAL. Disib. a. 1075 p. 7,39 speculatores Henrici -to exercitu venerunt ad dominum suum. *al.* **γ** *canon. i. q. visitare – visitieren:* WILLIB. Bonif. 6 p. 35,22 multas -ando circuit ecclęsias. **2** *cernere, percipere, notare – wahrnehmen, gewahr werden, bemerken:* **a** *in univ.:* WETT. Gall. 36 -batur . . . ab eo corpus sanctum digna sepultura non conditum ac arae nudae *eqs.* THEOPH. sched. 3,31 ut nullus -are queat, in quo loco steterint *clavi.* 3,32. ALBERT. M. animal. 3,15 difficultas -andi ramificationes earum *(venarum)* secundum suas divisiones. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *(notis exterioribus) noscitare – (an äußeren Merkmalen) erkennen:* STATUT. ord. Teut. p. 40,4 fratres ita tonsos capillos habeant, ut ante et retro regulariter et ordinate -ari possint. **β** *discernere – unterscheiden:* THEOPH. sched. 3,54 ut . . . nullus possit -are, quae pars sicca, quae humida sit. **γ** *invenire – ausfindig machen:* ALBERT. M. nat. bon. 140 p. 56,66 (ed. E. Filthaut. 1974) versus ipsam *(stellam maris)* semper nautae portum et viam -ant navigandi (146 p. 60,12). **3** *observare – beobachten:* **a** *gener.:* WALAHFR. Gall. 1,11 p. 293,24 diaconus dormire se simulans, quod vir . . . gessit cum bestia, -bat. THEOPH. sched. 3,52 p. 233,2 per quae *(foramina)* possis -are, qualiter solidatura circumfluat. STATUT. ord. Teut. p. 121,15 debes observare et -are, quando sacerdos Pater noster dicit. ALBERT. M. animal. 24,40 ego . . . vidi et -vi, quod cum piscem capit *lucius*, primo in ore . . . dentibus perforatum diu portat. *al.* *de Deo:* HILDEG. vit. mer. 5,57 divinus aspectus acutissime -at, quali intelligentia in speculo fidei eum inspiciant. **b** *astron.:* THIETM. chron. 6,100 -ta per fistulam quadam stella. **c** *de vaticinatione:* SERMO de sacril. 27 sternudationes -are et observare nolite. **4** *asservare, custodire – achten (auf), (be)hüten:* CAPIT. reg. Franc. 46,4 ut . . . episcopi . . . diligenter -ent thesauros ecclesiasticos. HILDEG. scivias 3,6 l. 955sq. (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIIIA. 1978) quos *(lapillos) Discretio* multa sollicitudine et diligentia -at, veluti mercator res suas diligenter -are solet.

II *translate:* **A** *(animo) contemplari, deliberare, perpendere, meditari, cogitare – geistig betrachten, überlegen, erwägen, be-, nachdenken, sich (geistig) beschäftigen mit (cf.* GLOSS. II 175,16 St.-S. -ent goumaneman. 280,33 -are pidenchan. IV 137,32 -at bitrahtet. 290,1 tu . . . -ans sihis. *al.):* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* CONC. Karol. 22C,2 de supradictis verbis -et. TRAD. Frising. 674 p. 568,27 Erchanbertus hoc caute -sederans . . . ita fieri permisit. GODESC. SAXO theol. 19 p. 269,26 pie, prudenter ac sobrie -a, quid de Deo . . . dicat psalmista. DIPL. Otton. III. 278 p. 702,7 domnus Leo -are cępit intra se, quid de hoc faceret. CONSUET. Springirsb.-Rod. 247 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVIII. 1978) sunt alia multa, que discretus rector per se -et. ARCHIPOETA 9,17,1 hic . . . -ans orbem conturbatum. CHART. Raitenh. 65 nos . . . venerabilis viri propositum altius -antes. BERTH. RATISB. serm. 20 p. 103,16 vide et -a utilitatem . . . religionis. *persaepe. cf. p.1558,31sqq.* *refl.:* HILDEG. div. op. 2,5,42 p. 942C qui . . . velut columbina simplicitate semetipsos -ant. *al.* **b** *cognoscere, animadvertere, sentire, comprehendere – erkennen, erfassen, begreifen, einsehen:* ARBEO Corb. 20 verbis . . . se victum -ans. ALCUIN. epist. 135 p. 204,6 tria sunt genera visionum: . . . intellectuale est, quod sola mentis vivacitate -amus. HRABAN. epist. 8 p. 394,19 per patriarcharum . . . transmigrationem nostram in hoc mundo -a peregrinationem. HUMB. Sim. 3,27 p. 233,24 in qua . . . sententia -andum est, quanto venialior fuerit reatus Ananiae . . . quam perfidi magi. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 246,32 ad ultimum -ans archiepiscopus completam esse maliciam eius. LIBER de unit. eccl. 2,41 p. 272,24 ex his . . . verbis poterit -ari, quam spiritualis sit institutio . . . Benedicti. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,15 quod ex intuitu naturalium facilius -atur. *saepe.* **c** *opinari, putare, existimare – der Meinung sein, annehmen, halten für (c. acc. dupl.: l.9.10. cf. l.14):* COD. Karol. 80 p. 613,27 in hoc minime vestra . . . excellentia -ari debeat, quod pro nostra aviditate . . . talia vobis insinuari studuimus. EPIST. var. 4,16 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 130) quem *(Teutbertum)* tanto animarum deposito indignum -antes monendo suggerimus, ut *eqs.* DIPL. Otton. I. 45 nos inutilem eam *(proclamationem)* -antes. WIDUK. gest. 1,15 *Karolus* -bat . . . finitimam gentem . . . vano errore retineri non oportere. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66,25 divinam id animadversionem potius quam naturalem inundationem ⌞esse⌟ *(deest A)* -antes amplius attoniti fuimus. CHART. ord. Teut. (Thur.) 298 p. 242,23 -antes . . . , quod . . . cenobium per fratres illius ordinis nunquam potest vires resumere nec reformari. *al.* **d** *examinare, exquirere – prüfen, (zu) ermitteln (suchen):* WILLIB. Bonif. 5 p. 22,5 ad inspiciendos . . . Germaniae populos directus est, ut, an inculta cordium arva . . . praedicationis recipere semen voluissent, -ret. CAPIT. part. Saxon. 4 -etur a sacerdote, ne forte causa necessitatis hoc cuilibet proveniat, ut *eqs.* Ps. BEDA arithm. 1 l. 9 (Sudhoffs Arch. 56. 1972. p. 37) quoties . . . in ea *(sc. parte numeri divisi)* . . . VIIII inveniri possint, -etur. 3 l. 104 (ed. cit. p. 40). GESTA Alber. 90 cuius si quis rationem -are velit. *al.* **e** *sibi ante oculos ponere, sibi conscium esse, recordari – sich vor Augen halten, sich bewußt, eingedenk sein:* VITA Goar. 7 p. 419,13 -a sententiam . . . : 'age penitentiam *eqs.*' LIUTG. Greg. 13 p. 78,4 -vit . . . sanctos patres . . . de elemosinarum operibus . . . sollicitos inventos. AGNELL. lib. pont. 97 p. 341,30 in crimine cun-ate Aegiptiam, in falsitate Iezabel. HROTSV. Abr. 7,12 proprii enormitatem sceleris -ando. BERNOLD. CONST. libell. II 3,6 nec ociose -andum (-syd- *2*), quod sancti patres . . . etiam de dubiis criminibus iudicare solebant. *saepe.* *in formulis traditionum:* TRAD. Patav. 18 (a. 788/89) ego . . . et filius meus . . . -antes, qua gravamur sarcina peccatorum. TRAD. Frising. 400a p. 341,34 ego . . . -vi huius vanis et fragilitatis seculi, ut *eqs.* DIPL. Conr. II. 82 perpendimus atque -vimus animas nostras peccatorum maculis obfuscatas hoc multum posse iuvare *eqs. al.* **f** *exspectare – erwarten:* **α** *c. sensu sperandi:* TRAD. Brixin. 4 (a. 955/75) ego Ratpot . . . cogitans instabilitatem presentium rerum et -ans adipisci premium futurorum. DIPL. Karoli III. 182 p. 304,20 (spur.) nos . . . -sciderantes eterne retributionis . . . graciam. **β** *c. sensu metuendi:* REGISTR. Pant. Col. 4 p. 87,24 (a. 1106/21) -vimus cottidie domum illam concidere et ad reconstruendum eam . . . censum . . . non posse sufficere. **g** *absol. i. q. resipiscere – sich (eines Besseren) besinnen:* TRAD. Ratisb. 11 p. 10,30 (a. 810) postea -verunt Gundbertus et Hunrih . . . et partem, quam contradicebant, ad Salvatorem . . . tradiderunt. **2** *spec. in sermone artium et scientiarum:* **a** θεωρεῖν, *inquirere, pervestigare, perscrutari – wissenschaftlich betrachten, untersuchen, (er)forschen, ergründen:* **α** *in univ.:* ALCUIN. epist. 162 p. 262,7 -andum esse, quae praepositio in Greco esset posita. IOH. SCOT. praedest. 8,6 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. L. 1978) diligentius -andum, quid est liberum arbitrium. SCHOL. enchir. 2,161 (ed. H. Schmid. 1981. p. 107) *mathesis* abstractas -at quantitates *(cf.* ALBERT. M. phys. 2,1,9 p. 91,54 [ed. P. Hoßfeld. 1987] cum . . . de rebus diversis diversae -ent scientiae. anal. post. 1,1,1 p. 2b,32 logica . . . non res, sed intentiones rerum -at. *ibid. al.).* ALBERT. M. anim. 1,1,4 p. 7,60 (ed. C. Stroick. 1968) '-andum' (*p. 402b,1* σκεπτέον) erit nobis, utrum anima 'sit partibilis an impartibilis.' 1,1,7capit. qualiter differenter -at physicus de eis, quae hic quaeruntur, a dialectico et mathematico. 1,2,5 p. 27,21 -andum (*p. 405b,31* ἐπισκεπτέον) est de motu. animal. 1,3 -are comparationes aliorum animalium ad membra hominis secundum convenientiam. *saepe.* *absol.:* ALBERT. M. anim. 2,1,1 p. 66,25sq. (ed. C. Stroick. 1968) dicimus scientem esse potentem -are, cum voluerit, et ignorantem dicimus -andi habere impotentiam. 2,1,2 p. 66,45sq. '-are' (*p. 412a,23* θεωρεῖν), quod est actio scientis in actu -antis.

[Hellmuth]

ibid. al. **β** *disserere, tractare – erörtern, be-, abhandeln:* Bernold. Const. libell. III 2 p. 61,10 priusquam haec statuta singulatim -emus. Albert. M. phys. 2,1,1 p. 77,37 (ed. P. Hoßfeld. 1987) in . . . quinto libro largius naturam -bimus. metaph. 5,1,3 p. 215,48 (ed. B. Geyer. 1960) sicut . . . iam -vimus modos efficientis et finis, sic *eqs. ibid. al.* **γ** *exponere, interpretari – auslegen, (exegetisch) deuten:* Alcuin. epist. 136 p. 206,40 diligentius -andum est, quid uterque *gladius* significet. Hraban. epist. 12 p. 399,9 ad deuteronomium . . . -andum perveni. Hildeg. div. op. 2,5,21 p. 919^{C} 'vox Domini super aquas . . .'; hoc -andum sic est: *eqs. al.* **b** *intellegere, accipere, sumere – auffassen, verstehen, (unter einem bestimmten Gesichtspunkt) sehen:* Humb. Sim. 2,16 p. 158,5 si bene diffinitio fidei -etur, fides . . . demonibus inesse . . . abusive dicitur. Herm. Carinth. essent. 1 p. 102,12 (ed. Ch. Burnett. 1982) dum actu ipso -entur *materiae corporum.* Otto Frising. gest. 1,54 p. 77,7 ea rationis proportione trium personarum excellentiam se -asse, cum tria singularia diceret, asserebat. Albert. M. phys. 1,1,2 p. 5,9 (ed. P. Hoßfeld. 1987) quando -amus lignum secundum esse ligni et rationem et non in eo, quod est hoc lignum. top. 5,2,1 p. 397^{a},24 in conditionibus proprii absolute -ti (*antea:* accepti). metaph. 7,5,1 p. 373,14sqq. (ed. B. Geyer. 1964) homo . . . dupliciter -atur . . .; si . . . -atur secundum ea, quae accidunt ei, tunc -atur secundum esse, quod contingere ei potest *eqs.* Anon. mus. Sowa 6 p. 129,28 organum speciale dupliciter sumitur vel -atur. *al.* **c** *designare, (de)terminare, constituere – angeben, bestimmen, festlegen (nonnisi usu pass.):* Gerb. geom. 4,2 figurae planae dicuntur, quae profunditate . . . carentes in longitudine tantum latitudineque -antur. Ps. Boeth. geom. 548 (ed. M. Folkerts. 1970) constratus . . . pes ille diiudicatur, in quo longitudo latitudoque -atur. Conr. Hirs. dial. 112 (ed. R. B. C. Huygens. 1970. p. 74) rihtmus est, ubi sillabarum tantum -atur numerus *(ex Bernh. Traiect.).* Anon. IV mus. 3 p. 57,15 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) tempus . . . eius *(pausationis)* -atur iuxta ordinem longarum et brevium modi ante ipsam coniuncti. Hier. Mor. mus. p. 94,30 numerus linealis est, qui tantum -atur penes progressum. *al.* **d** *ordinare – regeln:* Ioh. Garl. mus. mens. 11,9 (ArchMusWiss. Beih. X. 1972) primus et secundus *(cantus)* in tribus simul et semel sunt -andi, scilicet in modo, in numero, in concordantia (*cf.* 11,6. 8). **e** *computare – berechnen:* Haimo Bamb. chron. (DtArch. 16. 1960. p. 174,14; a. 1135) calculatorie artis ratione duce possumus . . . procursum totius temporis . . . -are. *ibid. al.*

B *(animum) attendere, respicere, rationem habere – die Aufmerksamkeit richten (auf), beachten, in Betracht ziehen, berücksichtigen:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* Hraban. epist. 41 p. 479,34 -anda est infirmitas personę penitentis. Conc. Karol. III 6,4 p. 34,4 (ed. W. Hartmann. 1984) nec contra Dei faciem iratas hominum facies -etis. Petr. Dam. epist. 40 p. 398,15 (ed. K. Reindel. 1988) nec expedit in consecratore -are, qualiter vixit, sed ministerium tantummodo attendendum est. Humb. Sim. 2,10 p. 150,49 qui *(Deus)* verba . . . hominum ex sola intentione cordis perpendit nec -at, quid boni dicant, sed dicendo quo intendant. Gesta Rom. eccl. V p. 407,24 non solum scripta eorum . . ., sed opera -etis. Chart. Mog. A II 638 p. 1040,18 (ed. P. Acht. 1971) -to etiam, quod idem locus Moguntine attinet ecclesie, . . . ei prodesse intendimus *(sim.* Chart. Neocell. Brixin. 74 [Font. rer. Austr. II 77. 1965]. *al.).* Chart. Sangall. B 320 p. 249,7 (dipl. Frid. II.) -sciderantes quoque divina obsequia . . . conventum . . . sub speciali protectione . . . recepimus. *saepe.* **b** *medic.:* Antidot. Sangall. p. 81,49 -a v i r t u t e m eius, qui patitur (Maurus phleb. p. 10^{a},32sqq.). Walth. Agil. med. 70 p. 180,28 -ciderandum est primo, an ventus sit calidus estivalis aut *eqs. al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *refl. i. q. se observare, se coercere – auf sich achten:* Conc. Karol. 24^{A},38 ut admoneantur archipresbyteri . . . diligenter -are semetipsos. Thietm. chron. 8,23 cum is, qui se iugiter -at, sine famine bono nil valeat. **b** *pass. i. q. referri – in Betracht kommen (für):* Gerb. geom. 3,12 actus minimus in quantitate tantum superficiei agrorum -atur.

C *curare, curam habere, operam dare, prospicere – im Auge haben, sich angelegen sein lassen, bedacht sein (auf), Sorge tragen (für), sich kümmern (um):* **1** *in univ.:* Conc. Karol. 22^{C},4 hoc -et episcopus, ut ipsi presbyteri non sint idiothae, sed *eqs.* Capit. reg. Franc. 101,2 qui . . . de propriis potius quam de communis *(sic)* -are solent, reiciantur de loco consiliariorum. Form. Ratisb. II 16 ego . . . et coniux mea . . . ambo -antes (cogitantes Form. Sal. Lind. add. 3) de Dei timore vel pro animae nostrae salute, . . . ut *eqs.* Dipl. Karoli III. 126 p. 203,10 nos . . . nostrae mercedis augmentationem sollicite -antes. Dipl. Heinr. II. 369 p. 473,2 alius *(abbas)* . . . constituatur, qui res ecclesie misericorditer valeat -are, tractare atque disponere. *saepe.* **2** *colere, exhibere – (aus)üben:* Lex Baiuv. 15,9 misericordiam. Capit. reg. Franc. 273 p. 320,1 in pauperioribus . . . -are volumus discretionem. Liber de unit. eccl. 2,36 p. 263,22 unus *(Petrus)* praecepit infirmum vas muliebre castam suam conversationem in timore -are *(spectat ad Vulg. I Petr. 3,2.7).* Carm. var. Walther 1,86,1 compescant hunc plasphemum, qui iusta -ant.

D *de consilio:* **1** *consulere, consiliari, consilium habere – (sich) beraten, Beratung halten, verhandeln:* Capit. reg. Franc. 192,6 ut ibi c u m f i d e l i b u s n o s t r i s -emus, quid de tali homine faciendum sit (145,4 c. plurioribus f. n. 205 p. 74,15. *ibid. al.*). 204 p. 71,9 fratres nostri et nos communiter placitum . . . habemus, ubi de . . . ceteris, quae ad . . . communem profectum invenire potuerimus, -emus. 298^{B} p. 446,34 ipse *(rex)* . . . respondit, quod in illud scriptum non intraret, antequam cum suis episcopis -ret. 242 p. 154,8 qui *(episcopi)* . . . -verunt cum . . . fidelibus laicis firmitatem, quam . . . reges . . . inter se fecerunt. Hincm. ord. pal. 493 (ed. Th. Gross. 1980) cum ita per . . . seniorum consilium, quid futuri temporis actio . . . posceret, a longe -rent. Thietm. chron. 6,33 p. 314,6 haec rex cum suis principibus caute -ans. *al.* **2** *decernere, decidere, statuere, consilium capere – beschließen, anordnen, entscheiden:* **a** *in univ.:* Capit. reg. Franc. 162,1 -are volumus, quis eant aut quis remaneant. 185 p. 4,19 in . . . placito cum fidelibus nostris -vimus, ut . . . archiepiscopi cum suis suffraganeis . . . convenirent. 255,2 *episcopi* accipiant . . . duos solidos . . ., sicut in Toletano . . . consessu (-sensu *codd.*) episcopi -asse dicuntur. 205 p. 74,40 qualiter hoc -tum . . . habeamus, hic vobis relegetur. *al. impers:* Gesta Aldr. 25 p. 319,14 ad has . . . festivitates -tum et decretum est, ut . . . sacerdotes . . . conveniant. **b** *c. colore quodam:* **α** *congruum iudicare – für angemessen erachten:* Capit. reg. Franc. 180,38 dignae penitentiae submittatur, ut sacerdos loci -verit. Nicol. I. epist. 99,26 paenitentiae . . ., quam antistes loci . . . -verit, . . . summittantur. **β** *eligere – ins Auge fassen, auswählen:* Capit. reg. Franc. 48,3 unusquisque missorum nostrorum per singula ministeria -are faciat unum de vasallis. 255,4 *episcopi* -ent et denuntient loca sibi et populo convenientia. **γ** *censere – bewerten:* Leg. Lang. p. 132,17 statuere prędevidemus, quomodo sit ipsa qualitas *personae* -anda. **3** *convenire – übereinkommen, vereinbaren:* Capit. reg. Franc. 260 p. 271,16 cum . . . fratre nostro Hlothario . . . locuti fuimus et communi consilio cum fidelibus nostris communibus -vimus, ut *eqs.* 244,4 -vimus et confirmavimus in fide nostra inter nos de uxoribus . . ., ut *eqs. ibid. al.*

adi. **1. considerans,** -antis. *prudens, circumspectus – umsichtig, (wohl)überlegt:* Maneg. ad Gebeh. 28 p. 361,31 -issima deliberatione. Epist. Ratisb. 8 p. 311,7 ea *(lex)* maiori observantię inheret, quę -issima est (*cf. Cic. inv. 2,146* quae diligentissime sancta est).

2. consideratus, -a, -um. *circumspectus, prudens, diligens – (wohl)überlegt, umsichtig, klug:* **1** *de hominibus:* Chart. Turic. 263 p. 147,1 (a. 1122) ut pater monasterii . . . ęligat advocatum Deum timentem et bene -um (*inde* 265 p. 150,26 [dipl. Heinr. V.]). Dipl. Heinr. IV. 461 (spur.) -us abbas. **2** *de rebus:* Dipl. Heinr. IV. 224 nos -am eius *(patris nostri)* rationem et piam voluntatem . . . amplectentes. Bernold. Const. libell. IV 9 a -issimis antiquorum patrum sen-

[Hellmuth]

tenciis deviare. IDUNG. PRUF. dial. 2,9 (ed. R. B. C. Huygens. 1980. p. 125) nostri ordinis auctores supersederunt istam vestrae consuetudinis minus -am devotionem.

subst. **1. considerans,** -antis *m.* **1** *proprie i. qui intuetur – einer der (an)schaut, sieht:* **a** *gener.:* WETT. Gall. 38 timor . . . -es invasit. LIUTG. Greg. 2 p. 70,8 -bus regionem illam. HELM. chron. 96 p. 189,19 omnis -s vultum nativitatis suae in speculo *(cf. Vulg. Iac. 1,23).* **b** *medic. i. qui inspicit – einer der untersucht:* WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 42^{b},38 apud omnes -syderantes et inspicientes in istorum membrorum . . . incisionibus. **2** *translate i. qui (animo) contemplatur, meditatur, deliberat, investigat – einer der (geistig) betrachtet, überlegt, erwägt, nach-, bedenkt, (er)forscht:* GODESC. SAXO fragm. p. 38,7 veteris et novi testamenti paginae . . . praebent sollerter ac sobrie -bus indicium. MANEG. ad Gebeh. 13 p. 335,26 subtilius -bus. GODESC. AQUENS. opusc. 5,13 p. 165,6 grave est . . ., domina, te -bus et omnipotentiam filii tui perpendentibus *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 22,11 a tam mutabilitatem naturae quam morae -bus. ALBERT. M. top. 4,1,3 p. 360^{b},5 -i . . . statim occurrit, quod *eqs.* pol. 7,1^{b} p. 623^{b},13 'secundum rationem -bus (*p. 1323^{b},6* σκοπουμένοις) facile conspicabile est.' *al. expressius i. qui scientiam adhibet – einer der Wissen(schaft) anwendet, ausübt:* ALBERT. M. anim. 2,3,2 p. 98,68 (ed. C. Stroick. 1968) dicimus scientem et non -em esse potentia scientem. p. 99,10 -s (*p. 417^{a},29* θεωρῶν). *ibid. al. v. et p.1560,72.*

2. consideratum, -i *n. quod pervestigatur – Forschungsgegenstand:* ALBERT. M. anim. 1,1,7 p. 15,13 (ed. C. Stroick. 1968) cuius *(mathematici)* . . . omnia -a sunt in physico corpore, sed tamen non trahunt rationem ab ipso.

adv. **1. consideranter.** **1** *circumspecte, prudenter – umsichtig, mit Überlegung:* AETHICUS ISTER 58 p. 37,1 -r, quae utilia sunt, legere, inutilia refutare. VITA Ger. Bron. 20 p. 670,36 ut . . . decimas . . . acceptaret easque ut prudens economus -r dispensaret. **2** *moderate – besonnen, maßvoll:* RATHER. Donat. 4,6 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI^{A}. 1984. p. 282) ipsi . . . prospera -r, adversa suscipienti patienter.

2. considerate. *circumspecte, prudenter, cogitate, diligenter – umsichtig, überlegt, mit Bedacht, klug:* BERNOLD. CONST. libell. I 1 p. 7,19 minus -e. X 55 p. 138,17 sententiam -ius . . . intelligere debemus. MANEG. ad Gebeh. 48 p. 392,20 quamvis . . . Heinrico . . . parum -e iurassent *principes.* CONST. I 429,2 huius . . . condictionis observantiam in dies et in tempora -e distributam. IDUNG. PRUF. dial. 1,61 (ed. R. B. C. Huygens. 1980. p. 121) cras tamquam premeditatus respondebo . . . -ius. ALBERT. M. caus. univ. 1,1,6 p. 373^{b},26 non -e. *al.* *Hellmuth*

consido *v.* consedeo. **consientia** *v.* conscientia.

***consigillo,** -are *sigillo roborare – besiegeln:* DIPL. Otton. I. 430 *praeceptum* anuli . . . nostri impressione -ari iussimus.

***consignabilis,** -e. *qui vel quod imprimendo assimilari potest – (angleichend) prägbar (spectat ad signum sacramentale, charactera):* ALBERT. M. sent. 4,6,4 p. 126^{b},9 uno habitu non sunt -ia plura, nisi sint unius rationis *eqs.*

consignatio (-cio), -onis. *f. script.* -nsci-: *l.71. valet sensus communiter signandi: p.1564,14.*

1 *spectat ad signandum:* **a** *gener. i. q. appositio signi – Kennzeichnung:* ALBERT. M. euch. 3,3,2,3 p. 320^{b},8 -o sive tutatio sanguinem illum accipientis, qui signatur ne laedatur ab angelo percussore *(spectat ad Vulg. exod. 12,13).* **b** *publ.:* **α** *obsignatio – Besiegelung:* CHART. Bund. 466 p. 359,16 (epist. papae a. 1194) in ipsis attestationibus nobis s i g i l l o r u m -e transmissis (CHART. Eichst. 29 p. 61,31 per sigilli nostri testificationem et -em). CHART. ord. Teut. (Thur.) 323 p. 274,16 testes . . . -cionis huius pagine sunt hii: *eqs.* **β** *firmatio (manus signaculo facta) – Unterfertigung (durch Handzeichen):* TRAD. Weiss. 158 l. 67 (ed. A. Doll. 1979; a. 833) cartulas . . . testium -e roboratas. DIPL. Frid. I. 461 p. 368,22 (ed. H. Appelt. 1979) ut abbas . . . nullo modo cogatur sacramentum calumpnie . . . vel decredentie seu -scignationis instrumentorum . . . subire (*inde* ACTA imp. Winkelm. I 52 p. 48,44). **γ** *testificatio, probatio (signis facta) – Beweis (durch Zeugen, Zeichen):* CHART. Ital. Ficker 3 p. 5,13 (a. 796) ipsi Arnulfi de -em wadiam dare fecimus *eqs.* LEG. Lang. p. 223,25 si aut per -em aut per pugnam adprobare potuerint, quod *eqs.* DIPL. Otton. I. 245^{b} p. 352,29 per verissimas cartulas et iustas -es. *al.* **δ** *terminatio, metatio – Abgrenzung, Markierung:* CHART. Ticin. 39 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929. p. 124,10; a. 1271) ut in quaterno mensurationis et -is earundem rerum continetur. **c** *eccl. i. q. signatio signo crucis facta – Bezeichnung mit dem Kreuzzeichen, das Bekreuzigen:* **α** *de signo crucis manu facto:* BERNOLD. CONST. microl. 14 p. 986^{C} tres tantum cruces super panem et vinum communiter facimus nec umquam panem a calice separamus in -e. DECRET. Frision. A 8 p. 56,10 propter -em, que fieri debet contra dyabolum. *adde:* GERHOH. psalm. 25 p. 422,13 in sacramentalibus -bus. **β** *de signo crucis chrismate facto (in sacramentis):* CONST. Constant. 135 (ed. H. Fuhrmann. 1968) sancti spiritus in me -e adhibuit praesul beati chrismatis unctionem. CAPIT. reg. Franc. 272,1 p. 303,41. BRUNO SIGN. Sim. 11 (MG Lib. Lit. II p. 557,12) et chrismatis -o et penitentum reconciliatio manus impositio dicitur. *ibid. al. adde:* AMALAR. off. 1,12,5 in -e neofytorum. **γ** *de signo crucis vestibus assuto (meton. de expeditione in Terram Sanctam suscepta):* MAGNUS chron. a. 1189 p. 512,17 cum audisset Saladinus de -e et de adventu Latinorum principum. **d** *gramm. i. q. notio obliqua, significatio secundaria – indirekte, implizite Bedeutung, Konnotation:* ALBERT. M. div. 5,3 p. 87,7 potest etiam casu hoc *(sc. distinctio inter amnem Cannam et herbam cannarum)* fieri vel numero sive numeri -e.

2 *spectat ad assignandum i. q. assignatio, traditio, datio, resignatio – Zuweisung, Übereignung, Übergabe, Auflassung:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 5,2,6 p. 215,19 sive per traditionem condite scripture sive per -em vel traditionem rerum. TRAD. Corb. A 133 p. 240,6 (ed. K. A. Eckhardt. 1970) ne huius traditionis aliquid imperfectum remaneret, iussit . . . comes illarum rerum fieri -em et manus vestituram per homines suos. DIPL. Merov. III A 61 p. 178,38 per vestram *(sc. ducis)* -em et revestionem. CHART. Sangall. B 469 p. 343,8 domus seu castrum . . . extiterant libere consignata, et -o generavit . . . gaudium. **b** *de beneficiorum sim. (post precariae finem) restitutione facta:* TRAD. Weiss. 195 p. 453, 191 (ed. A. Doll. 1979; a. 718) post discessum . . . meum sine ullius i u d i c i s -e in vestram redeat *res* potestatem (FORM. Turon. 1^{b} p. 136,5 absque . . . iudicum -e. *al. v. et l.49).* FORM. Sal. Lind. 3 p. 269,18 post eius . . . discessum ipsas res . . . absque ullius contradictione vel iudiciaria -e revocare faciatis in vestrum dominium (*item* TRAD. Lunaelac. 10. *cf.* CHART. Rhen. med. I 118 p. 123,22 absque ullius iudicis contradictione vel -e heredum). *al.*

consignator, -oris *m. qui denotat, demonstrat – einer der bezeichnet, feststellt:* CHART. Salem. 44 p. 69,13 (a. 1191) divisores . . . et -es horum terminorum fuerunt: *eqs.*

***consignatorium,** -i *n. aedes confirmationi (sacramento chrismatis) destinata – Firmungsraum, -kapelle (de re cf. LThK. ²III. p. 46):* GESTA Neap. 25 p. 414,22 hic *(episcopus)* fecit -um (CATAL. Neap. 28 [MGLang. p. 437,43] consumatorium) alvatorum . . .; id ipsud et in parietibus . . . depingere iussit.

***consignifer,** -eri. *m. qui itidem signum fert – einer der gleichfalls das Feldzeichen trägt (in imag.):* RATHER. phren. 10 l. 273 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI^{A}. 1984. p. 206) cum . . . vestrae . . . partis non modo fautore, sed et -o, acie quamvis diversa. epist. 11 p. 58,6.

***consignificantia,** -ae *f.* **1** *quod simul (c. nomine et verbo) dicitur,* συγκατηγόρημα *– etwas das zugleich (mit Nomen und Verbum) gesagt wird:* CONR. HIRS. dial. 304 (ed. R. B. C. Huygens. 1970. p. 81) ut his partibus *(sc. orationis)* partiumque -is, accidentiis videlicet et consequentiis . . . assuescerent *(sc. discipuli).* **2** *quod aliqua re, voce obiter vel addendo significatur, notio obliqua – Nebenbedeutung:* CONR. HIRS. dial. 1636 (ed. R. B. C. Huygens. 1970. p. 124)

[Heßler/Poiss]

cognita ... cuiusque rei proprietate cicius patet, quicquid accidit eius -ae.

consignificatio, -onis *f.* **1** *de significatione:* **a** *mentio, nominatio (simul facta) – (gleichzeitige) Angabe, Nennung:* ELIS. SCHON. vis. 3,31 p. 81,10 quicquid ... dici potest sine -e persone, hoc ... commune habet *pater* cum filio et spiritu sancto. **b** *quod aliqua voce obiter vel addendo significatur, notio obliqua – Nebenbedeutung, Konnotation:* ALBERT. M. sent. 1,2,18 p. 75^{b},20 ex -e praepositionis 'ad', quae videtur notare assimilationem cum ratione alicuius distantiae. elench. 1,2,1 p. 538^{b},42 diversa significatio communiter sumitur ad significationem et -em: quamvis enim dictio principaliter significat hoc, quod dicit in recto, tamen significat etiam hoc, quod dicit in obliquo. summ. theol. I 12,50^{a} p. 386,49 (ed. D. Siedler. 1978). **2** *de consignatione i. q. actio signum (crucis) faciendi – das Bezeichnen (mit dem Kreuz), Bekreuzigung:* CAES. HEIST. mirac. I 5,6 p. 286,22 cum ... essent ... aliqui ex eis *(fratribus)* remissi per otiosam signorum -em.

consignifico, -avi, -atum, -are. **1** *significare – bezeichnen:* **a** *gener.:* CARM. var. Walther 1,8,3 bissenis nobilibus menses tot notamus ... diesque tyronibus *(sc. CCCLX)* -amus. **b** *gramm. et log.:* **α** *absol. (gerund. usu subst.):* ALBERT. M. elench. 1,2,1 p. 539^{a},7 hic *(sc. in elenchis)* ... sumitur *aequivocatio* prout est principium decipiendi, et hoc facit ex diverso modo -andi et ex diversa significatione principali aequaliter. **β** *idem significare – das Gleiche bedeuten*: RUP. TUIT. Ioh. 8,1708 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. IX. 1969) constat, quod hoc loco -ent Veritas et Filius *eqs.* **γ** *figuraliter significare – allegorisch bezeichnen:* ABSAL. serm. 18 p. 112^{C} in aeternitate, quae per dexteram -atur *(spectat ad Vulg. gen. 35,18).* **δ** *simul (una c. aliis notionibus) dicere, declarare – zugleich (mit anderen Bedeutungen) ausdrücken, angeben, konnotieren:* ALBERT. M. sent. 1,8,12$^{capit.}$ verba -antia differentias temporis, ut 'fuit' et 'erit'. metaph. 5,2,1 p. 250,67sq. (ed. B. Geyer. 1960) dicunt *quidam* ... in hac 'homo est homo' significari esse ut actum simpliciter et -tum tempus praesens propter hoc -ari ut praesens simpliciter *eqs. ibid. al.* **ε** *non nisi una (cum aliis nominis syllabis) significare – nur in Verbindung (mit den anderen Wortsilben) Bedeutung haben:* THIOFR. Willibr. II 2,33 cum nil nisi se designet syllaba per se, sed -et. **c** *eccl. i. q. benedicere – segnen: v. p.1567,31.* **2** *assignare, imputare – zurechnen, zuordnen:* GERHOH. tract. app. p. 366,7 vulnus ... vulnerationi preterite, videlicet passioni, -ari astruis.

subst. **1. consignificans,** -antis *n. quod non nisi una (c. aliis nominibus vel verbis) significat, dicit – etwas das nur in Verbindung eine Bezeichnung, Aussage bietet:* CONR. HIRS. dial. 259 (ed. R. B. C. Huygens. 1970. p. 79) istae II particulae *orationis* principalium partium, id est nominis et verbi, quasi appendices vocantur sinkategoremata, id est -ia, quia per se parum significant, nisi nomini et verbo adiciantur *(cf. Prisc. gramm. II p. 54,7).*

2. consignificatum, -i *n. quod simul (c. aliis notionibus) significatur, notio obliqua – etwas das zugleich (mit anderen Bedeutungen) ausgedrückt wird, Nebenbedeutung, Konnotation:* ALBERT. M. sent. 1,2,25 p. 86^{b},16 auctoritates ... trinitatem innuunt novem modis; primo ex -o numeri pluralis, sicut 'elohim' vel 'dii' *eqs.* summ. theol. I 6,29,1,1 p. 216,24sqq. (ed. D. Siedler. 1978). *ibid. al.*

***consignio,** -itum, -ire. **1** *(as)sigillare – (be)siegeln:* DIPL. Otton. I. 13 illud *praeceptum* ... anuli nostri impressione -iri iussimus. CHART. Austr. sup. III 73 p. 79,30 (a. 1240) paginam ... sigillo domini Pilgrimi decani ... et meo ... feci -iri. CHART. Turic. 576 p. 82,11 per presentem literam nostri *(sc. episcopi)* sigilli m u n i m i n e -tam (743 instrumentum ... sigillorum m. -tum. 795). *al.* **2** *affirmare, sancire – bekräftigen, bestätigen:* CHART. march. Misn. II 55 p. 49,10 (s. XII.$^{med.}$; spur.?) vetus ... factum ... privilegio *papae* -iri impetravi. **3** *destinare, consecrare – bestimmen, weihen: v. p.1568,63.* **4** *significare – bezeichnen: v. p.1566,16.*

consigno, -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: *p.1567,26.* -nsci-: *p.1568,24.* -nssi-: *p.1567,39.* -ing-: *p.1566,27.29. 1568,51. coni. praes.* -it: *p.1568,32.39. coni. plusquamperf.* -asit: *p.1567,54. usu medial.: p.1567,20. struct. c. acc. dupl.: l.7.62. p.1569,11. inf. praes. usu subst.: p.1567,46sq.*

I *(de)signare – bezeichnen, kennzeichnen:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* ANNAL. regni Franc. a. 798 p. 104,7 acceptis obsidibus, etiam et his, quos perfidissimos primores Saxonum -bant. EPIST. var. II 3 alia ..., quae a Benedicto dictata sunt ..., oboelo et punctis duobus -vimus. VITA Odil. 4 (MGMer. VI p. 40,2) ad -tum pervenit *ancilla* locum. DIPL. Frid. I. 844,2 (ed. H. Appelt. 1990) qui *(viri bonae opinionis)* ... perquirent *regalia* et inquisita -bunt. CHART. Heinr. Leon. 78 p. 114,15 (interp.) bona ... confirmamus scripto nostro singula -antes, centum videlicet mansos *eqs. adde:* PS. BOETH. geom. 779 (ed. M. Folkerts. 1970) ponatur modo tetragonus pari numero -tus (consignitus n_1), id est VIII. **2** *c. colore quodam:* **a** *inscribere – mit einer Inschrift versehen:* VITA Burch. Worm. 9 p. 837,3 monasterium ... construxit -ans hoc titulo: '*eqs.*' **b** *(prodigio) nuntiare – (zeichenhaft) ankündigen:* STEPH. EDD. Wilfr. 36 Christe ..., qui ... famuli tui horam ... igneo splendore -bas. **c** *illustrare, docere – aufweisen, lehren:* MANEG. ad Gebeh. 48 p. 392,37 intus resoluta *(sc. sacramenta regi iurata)* populo Dei non observanda -vit *papa.* **B** *publ. et iur.:* **1** *spectat ad sigilla (in imag.: p.1567,46.50):* **a** *(as)sigillare – (be)siegeln (de ipso sigillo: l.31):* DIPL. Arnulfi 71 eam *(auctoritatem)* ... a n u l o nostro -ari iussimus (DIPL. Conr. I. 17 -singnari). DIPL. Conr. I. 3 p. 4,31 illud *(praeceptum)* s i g i l l o nostro -ari (CHART. Raitenh. 333 s. civium Saline placuit -singnari. *cf.* TRAD. Patav. 1001 p. 337,20 ipsam *[collationem]* presenti pagine nostre -ante s. ... iussimus adnotari). CHART. Burgenl. II 51 in litteris ... capite sigilli nostri *(sc. regis)* -tis. *saepe. c. sensu approbandi:* ODILO SUESS. Seb. 30 (14) ad praesentiam usque domni apostolici illud *(corpus martyris)* deportavere, eius ut anulo -retur ex more. **b** *obsignare, occludere – versiegeln, -schließen (de clavibus: l.41):* CAPIT. reg. Franc. 252,32 p. 232,28 episcopus ... ecclesiae claudat ostia et sub sigillo -et (constringat 4) ea. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,32 sacrum Agnetis imperatricis ... corpusculum in sarcophago -tum. CHART. Rhen. med. III 9 p. 14,31 (epist. papae) in illis ... ecclesiis ... truncus concavus statuetur tribus clavibus -tus. **2** *spectat ad scripturae confirmationem:* **a** *firmare (signaculo manus) – (durch Handzeichen) unterfertigen:* DIPL. Conr. I. 37 p. 35,22 (spur. s. X.^{2}) propriae manus subnotatione eam *(auctoritatem)* -antes *eqs.* DIPL. Heinr. II. 93 p. 118,2 ut hec auctoritas ... obtineat stabilitatem, dextera regali -vimus. CHART. Fuld. B 73^{C} p. 136,27 caractere nominis nostri -vimus *(sc. rex). v. et p.1567,59. adde:* CHART. Aquens. 129 (ed. E. Meuthen. 1972; a. 1240) habet quelibet pars similem litteram cyrographo -tam. **b** *scribendo notare – auf-, verzeichnen:* CHART. Welt. 2 p. 103,20 (a. 1123) quorum *(testium)* de numero placuit hec nomina -ari: *eqs.* TRAD. Salisb. I 155 p. 326^{b},14 super his omne quod scribitur testamentum ... officio stili -ari in hunc modum iussimus. **3** *spectat ad probationem i. q. demonstrare – be-, erweisen:* LEG. Lang. p. 202,19 si ... ipse possessionem suam de triginta annis -verit. CHART. Ital. Ficker 1 p. 1,37sq. quanquam Agio electus minime -are potuisset, ut dicitis, nos *(sc. episcopus)* sic possumus -are, quomodo *eqs.* 3 p. 4,41 -are per testimonia, qualiter *eqs. refl. i. q. se praestare – sich erweisen:* MIRAC. Eparch. 9 (MGMer. III p. 562,14; s. IX.) ut se ad sepulchrum sancti Eparchi -ret *femina* ydoneam. **4** *spectat ad fines, terminos:* **a** *strictius i. q. metari, determinari – markieren, abgrenzen:* CHART. Fuld. B 83 (a. 777) descriptus est atque -tus idem locus undique his terminis. TRAD. Frising. 331 Chraft c i r c u m d u x i t et -vit ... terram advocatos ... et in manus illorum vestivit (TRAD. Ratisb. 16 p. 16,32 sicut hunc *[sc. commarcam]* eundem episcopum ... circumducentes -vimus). DIPL. Ludow. Germ. 133 p. 185,32 cum vineis, quas missus noster ibi -vit. CHART. Port. 156 p. 177,34 ut eadem insula ... -retur. *al. c. sensu delineandi:* VITA Burch. Worm. 11 vir Dei ... ponens ... fundamentum -vit mirae

[Heßler/Poiss]

magnitudinis monasterium. **b** *latius i. q. (de)monstrare – weisen, zeigen:* Cod. Lauresh. 2012 (a. 780) dono ... terram aratoriam, quam ego nuntio ... ostendi et -vi (*cf.* 1047 in locis septem, sicut missis ... -tum fuit). Dipl. Ludow. Germ. 18 p. 22,27 totum ..., quemadmodum ... comes ... corepiscopo ipsas res -vit, ... concessimus. **5** *spectat ad poenam i. q. stigmate notare – brandmarken:* Pax Valenc. p. 607b,40 si convincatur ..., abscidetur sibi auricula aut -bitur in maxilla ferro candenti. **C** *eccl. et theol.:* **1** *(cruce) signare – (mit dem Kreuz) bezeichnen, bekreuzigen (refl.: l.15sq.; absol.: l.12):* **a** *strictius:* Ordo Rom. 23,31 baptizant presbiteri et duo diaconi, et ille *(papa)* postea -at et chrismat. Thegan. Ludow. 7 signum sanctae crucis fronti inprimens et super pectus et omne corpus -vit *Karolus rex.* Notker. Balb. gest. 1,21 p. 29,23 se Christi nomine ... -vit *episcopus*. 1,33 cum ... se cruce Domini -ret *imperator.* Haimo (?) Wilh. 13 brachium eius *(fratris)* benedicendo -ans pristinae sanitati restituit. *de signo crucis vestibus assuto (expeditione in Terram Sanctam suscepta):* Chron. rhythm. Austr. 570 abhinc lustri termino Franci -antur, terram sanctam adeunt. **b** *latius i. q. consecrare – weihen:* **α** *de sacramento chrismatis* (*cf.* Gloss. II 124,18 St.-S. -andis zi giuirmonne): Conc. Karol. 44B p. 506,26 baptizandis vel baptizatis eodem signo sanctae crucis -ando vel benedicendo uti (Decret. Burch. 4,69tit. ut a solis episcopis baptizati sint -andi). Agnell. lib. pont. 125 p. 360,28 dicite ... pontifici, ut cun-et hunc parvulum. *al. de unctione campanae:* Casus Petrish. 5,8 et sacro lavacro perfusa et crismate -ta *campana*. **β** *de benedictione:* Dedic. altar. (MGScript. XV p. 3,7; s. IX.1) Bertradam ... in Dei nomine -vit *papa*. Vita Corb. 21 crucis Christi signo cum Dei laude superpositam -vit (consignificavit *6*) alimoniam. Ruotg. Brun. 45 p. 49,3 eos, qui presto erant, benedictione -vit (Gerh. August. Udalr. I 27 p. 413,47 gratia suae benedictionis). Frul. Leod. 2,31 (MG Mer. V p. 360,19) -tus est puer cum oculo sancti martyris *(sim.* Vita Udalr. Cell. II 74 [39] locum doloris -at sanctorum reliquiis. *al. cf.* Rahew. gest. 4,86 p. 343,23 divinis -tus reliquiis *imperator [v. adn. ed.])*. Helm. chron. 59 p. 114,27 ceteros *aegrotos* ... verbo tantum -vit (consignavit *2*) *Bernardus. al. c. sensu catechizandi:* Lamb. Ard. hist. 150 p. 639,30 Beatrix ... peperit ... puerum ..., quem catecizavimus et ... baptizavimus; peperit et ... Adelidem et ... Beatricem, quas similiter -vimus et ... baptizavimus. **2** *imprimendo assimilare – angleichend prägen (in imag. de charactere):* Albert. M. sacram. 219 p. 143,21sqq. quaeratur, utrum essentialius sit caracteri distinguere vel -are trinitatem in mente rationali trinitati increatae; et videtur, quod -are. sent. 4,6,4 p. 127b,36 secunda diffinitio *characteris* melior est quam prima, quia tangit proprium actum qui est -are. 4,6,5 p. 131a,17 imprimunt *virtutes* quasdam notas -antes nos Deo. *ibid. al.*

II *assignare – zuweisen* (*cf.* Gloss. II 53,30 St.-S. -et pivelehe): **A** *strictius (fere publ.):* **1** *obi. res immobiles:* **a** *de praediorum donatione, renuntiatione sim. i. q. tradere – übergeben:* Form. Andec. 53 qui ipsa vinia eis -asit. Lex Raet. Cur. 23,12 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) ad illos heredes legitimam porcionem -et. Wolfhard. Waldb. 1,6 (ed. A. Bauch. 1979) ut ... proprii solatia iuris Deo et virgini -ret et in manu pontificis ... traderet. Dipl. Heinr. IV. 196 p. 254,1 pater noster avorum -vit dona manuque -vit propria. Chart. Bund. 397 fundum ... huic ecclesię -asse. Chart. episc. Halb. 202 coram his ... viris, qui cooperatores et testes commercii aderant, -ti sunt mansi ... in possessionem. Const. I 140,5 si ... comes eandem hereditatem regiae potestati -et (assignet *6*). Chart. Port. 56 quem mansum uxor ... Egelolfi, quia iuri eius *(sc. uxoris)* attinebat, ... in manus nostras *(sc. lantgravii)* -vit. *saepe. remissius de aedificio nuper exstructo:* Ratpert. cas. 20 Hartmotus ... claustri habitacula ... ad perfectionem ... perducta venienti Grimaldo -vit. **b** *de munerum, beneficiorum sim. concessione i. q. committere, attribuere – übertragen, überlassen:* Lex Raet. Cur. 23,5,2 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) in alias res procuratur esse non potest, vel quas ei ante testes non fuerint -tas *eqs.* Trad. Lunaelac. 36 illud ... Helmrico in ... beneficium -are. Capit. reg. Franc. 45,1 illam portionem Burgundiae ... filio nostro -vimus. Hincm. annal. a. 866 p. 130,5 (ed. F. Grat et al. 1964) Karolus ad -andam Bituricensem metropolim Vulfado filium suum Karlomannum ... transmittit *(item de investitura:* Chart. cell. Paulin. 96. *al.)*. Dipl. Arnulfi 150 p. 229,23 nisi idem coenobium alicui de fidelibus nostris ... ad procurandum ... -retur. Chart. Rhen. med. I 644 p. 702,21 nec ... uxori suę amplius aliquid inde -bit quam usum fructuarium. *al. remissius:* Ordo Rom. 19,32 die sabbati ... -ant officia sua ad pares suos *presbiter et mansionarii.* **c** *de cura, imperio i. q. delegare, mandare – anvertrauen:* Arnold. Lub. chron. 1,1 p. 116,6 terre sue tutelam ... archiepiscopo ... -ans *dux*. 4,13 p. 175,29 quem *(sc. filium imperatoris)* princeps Anthiochie honorifice suscipiens ipsam civitatem ei -vit, ut de ipsa ordinaret, quod vellet. **2** *obi. res mobiles (animalia: l.32sq.):* **a** *afferre, in manus dare, reddere – aus-, einhändigen, abliefern:* Leg. Wisig. 10,2,6 p. 394,17 iudex id, quod reposcitur, ... petenti -are procuret. Form. Arvern. 2b defensor cum suis curialibus ... ipsa gesta tradiderunt vel -verunt. Lamb. Hersf. annal. a. 1054 p. 65,18 dona ..., quae ab imperatore ... deferebat, aecclesiae Romanae -vit *archidiaconus*. Chart. Bund. 491 p. 7,29 decimam partem ... -scignatam ipsi domino. Chart. Rhen. med. III 1015 p. 757,32 vinum in vas illius ... annuatim tenebuntur -are. *al. spectat ad pecuniam:* Leg. Lang. p. 596b,27 ut ipsi denarii in ... monasterio -entur ipsi abbati. Chart. Sangall. B 303 p. 236,41 eos *solidos* -are et dare noncio vel misso (Chart. Tirol. notar. I 415 p. 194,11 datum et -tum Tridenti). Chart. march. Misn. III 343 p. 243,33 argentum ... abbati ... -verunt. *al.* **b** *apportare – herbeibringen:* Edict. Roth. 328 ut -et (-it *1*) ... intrigatum *animal* illi. Notker. Balb. gest. 2,8 p. 61,4 imperatori *feram* palpitantem -vit. Land. Mediol. hist. I 2,20 p. 57,48 panes. Chart. Rhen. inf. I 344 p. 233,9 melius, quod inter vestes habuerit, ... villico ... -et *femina*. **3** *obi. homines:* **a** *addicere – überantworten:* Leg. Wisig. 7,5,2 p. 304,23 illis -entur *servi* perenniter servituri, quibus *eqs.* Leg. Lang. p. 126,19 sculdahis eum *(servum fugacem)* iudici suo -et (-it *5*). *reddere – herausgeben:* Form. Wisig. 45 si quis ... in domum suam me *(sc. hominem ecclesiasticum)* ... retinere voluerit ... et minime -are vobis *(sc. episcopo)* intenderit. **b** *mittere, allegare – schicken, abordnen:* Dipl. Heinr. III. 272a p. 368,8 (spur. s. XII.med.) quos *(extraneos)* ... abbates in illam *(silvam)* pro salvendo sibi frumento -verint. Registr. Trident. I 5 p. 23,10 ipsi tenentur ... dare et -are ... canonicis ... unum hominem, qui ducat omnes bestias Tridentum. **c** *refl. i. q. se sistere – sich stellen:* Chart. Bund. 856 p. 304,5 (a. 1248) quod ... teneantur *debitores* se -are in propriis personis quam obsides in loco de Louvero (984 p. 408,18 o. ... ad octo dies se debent -singnare). *spectat ad arbitros:* Chart. Bund. 884 loco comitis ... Rudolfus ... et Egeno ... se debent Curiae -are ... concordiam ordinaturi.

B *latius:* **1** *offerre – über-, hingeben:* **a** *de hominibus i. q. spondere, sacrare – angeloben, weihen (usu refl. et mediopass.):* Wolfhard. Waldb. 2,4c p. 218,25 (ed. A. Bauch. 1979) mater ... se ... totam Domino et Virgini -vit. Hrotsv. Bas. 31 quae *(puellae)* -tae Christo velamine sacro *eqs.* (Annal. Quedl. a. 995 p. 73,3 Adelheid ... sacri velaminis arrabone Christo ... -ta est. Sigeboto Paulin. 13 eterno -ta sponso. *cf.* Vita Mathild. II 11 p. 291,8 *filii* cogebant eam ... s. v. se -are). *al. remissius:* Helm. chron. 108 p. 213,5 cuius *(s. Viti)* veneracioni provincia -ta (consignita *2*) est. **b** *de rebus i. q. dedicare – widmen:* Vita Burch. Worm. prol. p. 830,23 tu praesul ... occurrebas menti meae, ut nomini tuo scripta -rem et consecrarem. **2** *commendare, concredere – empfehlen, anbefehlen:* **a** *eccl.:* Wolfhard. Waldb. 1,1 p. 148,18 (ed. A. Bauch. 1979) veniente hora vocationis dominicae oves, quas rexerat, ... Domino -vit *Willibaldus*. Ps. Adalb. Bamb. Heinr. 1,32 hanc 'ecce' inquit *imperator moriens* 'michi ... per Christum -tam ipsi Christo ... resigno virginem'. Cod. Udalr. 282,13 (vs.) *Maria* con-

[Heßler/Poiss]

regnans nato . . . , -a nos prece proli. *adde:* EKKEH. IV. bened. I 19,95 filius his *(verbis)* animam patri -at (gloss.: repręsentat) habendam. **b** *publ. c. sensu introducendi:* HERBORD. Ott. 3,38 p. 205,18 (ed. J. Wikarjak. 1974) investitum *(sc. episcopum)* legatis -vit *imperator*. **3** *ascribere, imputare – zurechnen:* **a** *obi. homines:* ARNO REICHERSB. apol. p. 101,13 Ioannes ei *(s. Mariae)* proxime in filium -atur, siquidem ipsa eius mater in fide . . . effecta est. **b** *obi. res:* LEG. Wisig. 2,1,25 liceat iudici . . . , quod ipsi *testes* . . . firmaverint, illi, qui eos protulit, . . . -are. **4** *destinare – bestimmen:* DUNGAL. (?) carm. 1,6 imperio *Karoli* oceanum -ans *Deus* ordine metam. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 466,22 quasi cuilibet nascentium sit . . . -ta seu deputata sortitio. VITA Berth. Garst. I prol. (ed. J. Lenzenweger. 1958. p. 225,13) quia te, dilecte pater, divina benedictione nobis -tum desiderabiliter tenemus. *dedere – preisgeben:* HROTSV. Pel. 194 locum . . . sub fornice tetrum, oblitum lucis -tumque tenebris.

adi. **consignatus,** -a, -um. *ornatus, (acu) pictus – geschmückt, verziert, bestickt:* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,17 p. 554^{a},55 tollite . . . mea . . . viginti pallia -a.

subst. **1. consignandus,** -i *m. qui chrismate confirmandus est – Firmling:* DECRET. Burch. ind. 540^{C} quartus liber continet . . . ministerium . . . baptizandorum . . . et -orum et consignatorum.

2. consignatus, -i *m.* **1** *qui chrismate confirmatus est – ein Gefirmter: v. l.24.* **2** *qui imprimendo assimilatus est – einer der angleichend geprägt (worden) ist (in imag. de charactere):* ALBERT. M. sacram. 219 p. 143,30 caracter est relatio . . . consignans mentem trinitati increatae et distinguens a non-is.

adv. ***consignanter.** *figuraliter, typice – modell-, musterhaft, allegorisch:* WALAHFR. exord. 1 ut, quicquid modo spiritalibus ecclesiae celebratur in studiis, totum in illis constructionum *(sc. tabernaculi et templi)* figuris pleniter et, ut ita dicam, -r deliniatum . . . videatur.

consil *v.* consul.

consiliabilis, -e. **1** *adi.:* **a** *qui in utramque partem considerari potest – der Erwägung offenstehend, erwägenswert:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,65,2 p. 550^{b},18 ad finem . . . est, quod -e est. eth. 3,1,17 p. 219^{b},24 considerandum est . . . , utrum omne -e (*p. 1112^{a},18* βουλευτόν) sit. *ibid. al.* **b** *deliberatus, consideratus – überlegt, bedacht:* ALBERT. M. bon. 91 p. 59,28 dicit Aristoteles . . . , quod 'eligentia est -e (*p. 1113^{a},11* βουλευτική) desiderium eorum, quae in nobis sunt'. eth. 3,1,19 p. 225^{b},35. **2** *subst. neutr.: de quo deliberari potest, res deliberanda – das einer Beratung Offenstehende, (möglicher) Gegenstand der Überlegung:* ALBERT. M. bon. 444 p. 234,90 discretio non exigitur nisi in -bus et dubiis. eth. 3,1,19 p. 225^{b},1 -e (*p. 1113^{a},2* βουλευτόν) et eligibile est idem secundum subiectum et substantiam. summ. theol. I 20,80,1 p. 859^{b},21 significat *consilium* abundantiam prudentiae in -bus. *ibid. al.*

consiliaris (-nsci-), -e. **1** *adi.: consultans, consilium habens – beratend, eine Beratung abhaltend:* GESTA Ern. duc. I p. 14,21 ipse et comes . . . procedunt, ubi imperatorem et Henricum palatinum cum nonnullis aliis in conclavi -es noverunt *dux et comes*. **2** *subst. masc.:* **a** *consiliator, auricularius – Ratgeber, Berater:* MILO carm. 3,4,1,64 sacerdotes et septem -es *(spectat ad Vulg. Ier. 52,25)*. ANNAL. Plac. a. 1271 p. 553,15 rex . . . fideles et -sciliares transmisit in Lombardia. **b** *decurio – Ratsherr:* CHART. Tirol. 1234^{a} p. 368,3 (a. 1248) Danixius . . . super animas -ium ibi presentium iuravit.

consiliarius, -a, -um. *script.:* cos-: *p.1570,30*. -nci-: *p.1570,16*. -nsci-: *p.1570,66. 1571,9. adde* CHART. Bund. 834 p. 282,31. -sola-: *p.1570,17.27*. -igli-: *p.1570,67*. -lua-: *p.1570,15*.

I *adi.: consilium dans, praebens – beratend, Rat erteilend:* CHRON. Cosmae app. I 2 p. 248,7 dux . . . propria fautorum suorum -a diffinitione utens. ALBERT. M. meteor. 3,3,22 p. 664^{a},14 species tonitrui sunt tres, scilicet -um, auctoritatis sive inductorium, et quod dicitur status *(cf. Sen. nat. 2, 39, 1)*. p. 664^{a},23 -um tonitruum.

II *subst.:* **A** *masc. (usu attrib.: l.71):* **1** *consiliator, auricularius – Ratgeber(in), Berater* (*cf.* GLOSS. III 183,45 St.-S. -us vel auricularius radgebo. 378,48 -us ratgeue): **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,70,3 p. 581^{b},36 -us . . . disponit agentem. **β** *de auctoritate sancta:* RATHER. Mar. 8 l. 288 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 152) -um sed ad hoc habemus perutilem ita dicentem *(spectat ad Vulg. Sirach 5,5-7): 'eqs.'* UFFING. Ida 2,7 p. 487,2 praesul . . . , quod initiandum proposuerat, . . . summo delegavit -o Christo. **γ** *de conscientia:* RATHER. Metr. 13 l. 658 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 28) qui temerare sunt ausi sacrarium, interiorem moneo adire -um *eqs.* pasch. 2,1 l. 5 (ed. cit. p. 165). **b** *publ.:* **α** *apud reges, imperatores:* LEG. Burgund. const. I praef. 5 obtimates, -i (-luarii *A1*), domestici et maiores domus nostrae. STEPH. EDD. Wilfr. 59 persuasus a -is (-ciliaris *2a*) suis *rex*. ALCUIN. epist. 130 p. 193,16 -solarii (-i *A1 p. corr.*) prudentiores. DIPL. Ludow. Germ. 26 p. 32,2 coram . . . familiaribus -is nostris. VITA Gerem. 3 (MGMer. IV p. 628,28) secretorum -us *(cf.* REGINO chron. a. 901 -us a secreto. *v. et l.45)*. ACTA imp. Winkelm. I 989 p. 739,34 quod expediantur *petitiones* coram -is ordinatis per regem et magistris racionalibus. *persaepe. pro titulo honoris q. d.* βασιλεοπάτωρ: IOH. VEN. chron. p. 134,9 respondisse fertur *(sc. Romanus dux)* se nulla ratione . . . rediturum nisi eum in palacio maiorem -um et quasi patrem coleret *(sc. Constantinus imperator)*. **β** *apud duces, proceres, potentes:* IULIAN. TOLET. Wamb. 20 -i (-solarii *1d*) tui *(sc. ducis)*. ANNAL. Lauresh. a. 788 -i Tassilonis et legatarii ipsius. WIDUK. gest. 3,55 eiusque *(subreguli Sclavorum)* -us (cos- *C2*) . . . lingua est privatus. CHART. Carniol. II 299 p. 237,2 dux Karinthie et eius -i. *al.* **c** *spectat ad arbitros, assessores (iudicis):* LEX Raet. Cur. 1,11,1 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) si filius . . . cuiuscumque iudices (-is *Bb*) -us adheserit. 1,11,2 ipse cancellarius vel -us aput illum alium iudicem tres annus conversare debet *(v. adn. ed.)*. CHART. Nuremb. 443 p. 274,28 (a. 1269) comitibus et -is . . . facultas reservatur libera recompensandi. **c** *eccl.:* **α** *apud papam (de re v. E. Mayer, Ital. Verfassungsgeschichte. II. 1909. p. 26):* STEPH. EDD. Wilfr. 5 Bonifatium archidiaconem, unum ex -is sapientissimum. EPIST. divort. Loth. 12 p. 227,27 apocrisiariu m atque fidelissimum -um (COSMAS chron. 2,29 p. 124,21 Růdolfus apocrisiarius et -us Gregorii papae). BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 288,4 per Romanos et caeteros -os illius *(sc. papae). al. de honore:* IOH. VIII. epist. A 4 vobis *(sc. episcopo)*, utpote a secreto -is nostris, . . . patefacere (*sim.* 87 p. 83,26). *ibid. al.* **β** *apud (archi)episcopos (per compar: l.48):* THEGAN. Ludow. 44 p. 599,30 quis tuus *(sc. archiepiscopi)* -us fuit aut ductor tuus *(cf. Vulg. Is. 40,13 et 63,14)*. LIBELL. de cal. Trev. p. 740,32 Ravingerum . . . et Odelbertum internuncios et -os eligit *Meingaudus*. CHART. Hall. 310 p. 288,8 cives nobis . . . impenderunt centum marcas et duo milia marcarum et -is nostris centum. *al. de decano:* CHART. Westph. IV 224 (a. 1233) testes . . . sunt -i ecclesie *Corbeiensis*, videlicet . . . prior, . . . praepositus, . . . camerarius. **2** *qui collegii deliberantium particeps est – Mitglied eines beratenden Ausschusses, Rat* (*cf.* GLOSS. V 18,35 St.-S. [decurio] -us dingman): **a** *in antiquitate:* LUP. FERR. epist. 93 p. 91,19 (ed. P. K. Marshall. 1984) Romani . . . quibus -is usi sint, hac . . . sententia . . . considerare dignamini: *'eqs.'* ALBERT. M. pol. 4,12^{k} p. 409^{a},44 '-us (*p. 1299^{b},37* βουλευτής) . . . enim democraticum', qui scilicet ex populo eligitur. **b** *in gente Francorum:* LIBER hist. Franc. 4 (rec. B) legem habere coeperunt *Franci*, quam -i eorum . . . tractaverunt. **c** *in civitatibus Italiae:* ACERB. MOR. hist. p. 140,2 omnes eorum *(Mediolanensium)* -i. CONST. II 85,1 -i locorum. IOH. CODAGN. annal. a. 1229 p. 92,8 prout Placentie -sciliarii statuerunt. CHART. Ital. Ficker 417 p. 430,17 nomina . . . -sigliariorum *Grosseti: 'eqs.' al.* **d** *in civitatibus Germaniae:* CHART. Argent. I 144 (a. 1190/ 1202) -is et rectoribus nostre civitatis. CHART. Worm. 120 p. 92,28 adstipulantibus XL -is. 163 p. 122,42 rex ex novem burgensibus -is eliget unum in magistrum civitatis. CHART. Traiect. 1560 -i in Groninge. *al.*

[Heßler/Poiss]

v. et p.1572,11. **B** *fem.: consiliatrix – Ratgeberin:* HERM. SANGALL. Wibor. 1,11 (ed. W. Berschin. 1983. p. 140,23) diffamatur fratris esse concubina fraternę castitatis -a. *in imag.:* ADALBOLD. Heinr. 15 cupiditas in eo *(Harduino)* erat -a, avaritia cameraria. **C** *neutr.: consilium civitatis – Stadtrat:* CHART. Tirol. 1234[a] p. 367,25 (a. 1248) de v o l u n t a t e expressa universi -i nullo discordante, in quo consilio erant numero CC (CHART. Bund. 925 p. 361,5 de v. . . . tocius . . . -sciliarii Clavenne seu omnium . . . hominum de ipso conscilio).

consiliatio, -onis *f. actio consiliandi, deliberatio – das Nachdenken, Überlegung:* ALBERT. M. bon. 443 p. 234,48 illae *rationes* non tangunt nisi actum, qui est -o de operabili. eth. comm. 545 p. 468,36 (ed. W. Kübel. 1987) -o est regens et activum exsequens. eth. 6,3,1 p. 447[b],4 eubulia idem est quod bona -o *eqs.*

consiliativus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *deliberans, considerans – überlegend, erwägend:* ALBERT. M. eth. comm. 429 p. 364,71 (ed. W. Kübel. 1968/72) scientia moralis est -a. eth. 6,1,5 p. 402[a],15 electio . . . *est* appetitus -us. 6,2,22 p. 440[a],16 secundum rationem -am. summ. theol. I 6,26,1,2,4 p. 180,5 (ed. D. Siedler. 1978) qui *(sensus cognitionis)* est sensus -us et electivus et aestimativus. *ibid. al.* **b** *consultans, consulens – beratend, beschließend:* ALBERT. M. pol. 3,1[f] p. 210[b],23 'cui enim potestas' supple: est 'communicandi principatu -o (*p. 1275[b],19* βουλευτικής) et iudicativo, civem iam dicimus esse'. 4,11[o] p. 400[a],15 quod plures de populo ex sorte sint de congregatione -a. *ibid. al.* **2** *subst. neutr.:* **a** *sensu act.:* **α** *quod deliberat, considerat, ratiocinatur – etwas das überlegt, abwägt, plant:* ALFAN. premn. phys. 41,4 p. 131 practicum . . . -um (*PG 40,773[B]* τὸ βουλευτικόν) est determinans operabilibus rectam rationem. ALBERT. M. eth. 6,1,3 p. 398[b],31 ratiocinativum . . . sive -um una quidem pars est partis animae, quae dicitur rationem habens. pol. 1,9[g] p. 79[a],25 'servus . . . non habet -um'. **β** *potestas consilio habendo destinata, collegium consiliatorum – beratende Instanz, Rat:* ALBERT. M. pol. 4,11[k] p. 398[b],6 'ipsi qui domini eius quod est -um' (*p. 1298[b],3* τοῦ βουλεύεσθαι). 6,1[a] p. 560[b],26 'quae eius, quod -um' (*p. 1316[b],31* τοῦ . . . βουλευτικοῦ), supple: sint differentiae *eqs. ibid. al.* **b** *sensu pass. i. quod ex deliberatione pendet – etwas das auf Überlegung beruht:* ALBERT. M. eth. 6,1,1 p. 392[b],40sq. prudentialia . . . omnia -a sunt; -a vero omnia per intensionem ad medium veniunt.

consiliator, -oris *m. script.:* -nci-: *l.71.* -tur: *p.1572,4.*

1 *qui (secum) deliberat, considerat – einer der überlegt, erwägt:* ALFAN. premn. phys. 41,5 p. 132 omnis autem -r (*PG 40,773[C]* ὁ βουλευόμενος) . . . de operabilibus consiliatur. **2** *consiliarius, auricularius – Ratgeber, Berater:* **a** *gener.:* **α** *strictius:* STEPH. EDD. Wilfr. 33 p. 228,15 c o n s o l a t o r civium, -r senum (EPIST. Teg. I 105 p. 108,12 tu pastor, -r et c.). NIVARD. Ysengr. 2,614 accelera sodes, -r ades! ALBERT. M. eth. comm. 183 p. 163,6 (ed. W. Kübel. 1968/72) cum dicit: '-es (*p. 1112[b],10* συμβούλους) . . .' ostendit, quod de parvis non est consilium. *in cognomine ut vid.:* CHART. Eichst. 89 p. 138,4 (a. 1270) de feodo, quod dictus C-r habuit. **β** *latius i. q. suasor – Befürworter:* CHRON. Thietm. 5,24 electionis . . . -es et f a u t o r e s (DIPL. Otton. I. 453 p. 614,42 [spur.] f. et -es . . . libertatis). **b** *publ. et eccl.:* **α** *in univ.:* PASS. Praeiecti I 4 ad sui auriculam *pontifex* habuit -em *Praeiectum.* LULL. epist. 110 p. 237,3 instituta . . . r e g i s Pippini -umque eius (ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 887 p. 115,19 maximus -r r. palatii. *cf.* EPIST. Worm. I 62 p. 107,3 palatini -es). VITA Heinr. IV. 9 p. 30,27 insidiatores, non -es. GESTA Halb. p. 94,23 regni -r. COD. Wang. Trident. 206 p. 406,34 ad instanciam precium . . . fidelium -um . . . episcopi. *al.* *de satellitibus:* ANNAL. Guelf. a. 799 (Scrin. Friburg. I. 1971) papa Leo . . . et alii Romani -es eius CCIII. **β** *in malam partem (expressius i. q. auctor criminis – Anstifter: p.1572,2):* THIETM. chron. 4,25 presbiter quasi -r (conliator *1*, -ciliator CHRON. Thietm.) capitur. DIPL. Heinr. IV. 485 per consilium . . . iniqui -is. CHRON. Pol. 3,25 p. 156,11 credimus ab ipsis malis -bus hoc fuisse machinatum. CONST. I 163,13 uterque et -r et occisor. *fort. add.:* EDICT. Roth. 163 si quis in mortem . . . consubrini insidiatus aut -ur (-or, -tus *var. l.)* fuerit. **3** *decurio – Ratsherr:* **a** *in univ.:* CHART. scrin. Col. A II 1 p. 71,29 (a. 1150/65) in presentia iudicum, senatorum, civium, -um. ANNAL. Ianuens. I p. 3,15 audito consilio -um. *adde:* EPIST. Wibald. 215 p. 335,1 Nicolaus et Guido -es curiae sacri senatus *Romae (de re v. E. Mayer, Ital. Verfassungsgeschichte. II. 1909. p. 34sq.).* **b** *de custode sigilli:* CHART. Bern. II 281 p. 304,34 (a. 1249) sigillum ville alter -um, ad quem consiliarii potius concordaverint, debet custodire.

***consiliatorius,** -a, -um. *ex consilio communi pendens – auf gemeinsamer Entscheidung beruhend:* ALBERT. M. eth. 8,1,1 p. 518[a],30 laudamus . . . φιλοφίλους, hoc est amatores amicitiae -ae.

consiliatrix (-nsci-), -icis *f.* **1** *quae consilium dat, praebet – Ratgeberin, Beraterin (in imag.: l.20):* STEPH. EDD. Wilfr. 60 p. 255,7 abbatissa, semper totius provinciae consolatrix optimaque -x. WIPO tetral. 183 ego -x, lex tua *(sc. regis).* DONIZO Mathild. 1,432 Ildegarda . . . docta, gubernatrix, . . . -sciliatrix: ad meliora virum suadebat. CHRON. rhythm. Col. 5,42 antea non nota magnis plebs est operatrix, nunc claret tota prelati -x. CONR. SAXO spec. 8 p. 298,22 (Bibl. Francisc. Asc. XI. 1975) eia, sapientissima domina, esto nobis insipientibus -x. *al.* **2** *per confusionem c. voce* conciliatrix *i. q. lena – Kupplerin:* LEX Raet. Cur. 3,16 (ed. E. Meyer-Marthaler. 1959) nisi trea crimina ei *(uxori)* adprobare potuerit *maritus*, hoc est adultera aut malifica aut -em (*cf. Cod. Theod. 3,16,1* conciliatricem).

1. consilio *v.* consilior. **2. consilio** *v.* 1. concilio. **3. consilio** *v.* consulo. **4. consilio** *v.* exsilio.

***consiliolum,** -i *n. humile, pusillum consilium – bescheidener, unbedeutender Rat:* COLUMB. epist. 5 p. 171,33 noli *(sc. papa)* despicere -um alienigenae. EPIST. Worm. I 57 p. 97,25 si meum non renuitis *(sc. episcopus)* -um (*antea:* vestro subveniente consilio).

consilior (-nsci-), -atus sum, -ari *et* **consilio,** -avi, -atum, -are. *form.: fut.* -ar: *p.1573,20. perf.* -tum habeo: *l.67. inf. praes. usu subst.: l.60. p.1575,40. usu et intrans. et (rarius) trans. (e. g. l.53sq.67sq. al.). pendet enunt.:* qualiter: *l.49.* quatenus: *p.1573,12. adde* TRAD. Frising. 438 p. 377,13. ut: *l.50.68. p.1573,18sq.*

I *consilium inire, habere, consultare – beratschlagen, beraten:* **A** *in bonam partem:* **1** *strictius:* **a** *una cum aliis:* EPIST. Merov. 15 p. 458,5 vulgari sermone ita dicitur: 'qui cum pluribus -atur, solus non peccat'. TRAD. Frising. 23 p. 51,26 per quandam dubitationem filiorum meorum -vi cum illis. HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,16 illi *(sc. fratres)* . . . -bant, qualiter *eqs.* TRAD. Frising. 518 p. 442,4 Jisi . . . -vit cum eo *(pontifice)*, ut *eqs.* ANNAL. Fuld. II a. 874 p. 82,4 de . . . statu regni cum fidelibus suis -tus est *rex*. COD. Lauresh. 53 l. 71 -tum et ordinatum publice in civitate Wormatia. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,22 aliquid super tam grandi negotio -turi convenerunt *regni primates*. p. 292,24 pro constituendo rege. ALBERT. M. pol. 4,11[q] p. 400[b],14 '-ari (*p. 1298[b],34* βουλεύεσθαι) . . . principes' solos. *al.* **b** *secum i. q. deliberare, considerare, meditari – überlegen, erwägen, nachdenken:* ALFAN. premn. phys. 34,3 p. 121 perscrutari . . . quandoque pro -ari (*PG 40,736[C]* βουλεύεσθαι) dicimus. 34,10 p. 122. CHART. Tirol. notar. I 66 sit -tus super exemplo carte debiti (*sim.* 94). ALBERT. M. eth. 3,1,18 p. 223[b],28 -amur . . . quaerendo consilium . . . de his, quae sunt ad fines. 3,1,19 p. 225[b],40. *al.* *expressius c. sensu prospiciendi, consulendi:* GESTA Alber. 52 rei propriae . . . -ari. **2** *latius:* **a** *decernere – beschließen:* TRAD. Frising. 329 (a. 814) nuntiavimus ei *(episcopo)* omnia, quod -tum habuimus. 423 p. 363,4 venerunt *fratres* ad . . . episcopum et -verunt bonum consilium . . . , ut *eqs.* PAUL. DIAC. Lang. 6,6 p. 215,8 domine mi rex, tu scis, quia postquam hoc -ti sumus, ego a tuo conspectu non exivi. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 417,1 sicut antea -ti sunt, occupavit . . . civitates. ALBERT. M. bon. 214 p. 131,4 civitas -ta

[Heßler/Poiss]

est (*p. 1152a,23* ἐβούλετο), cui legum nulla cura. *al.* **b** *censere, arbitrari – befinden, meinen:* EPIST. Teg. I 12 p. 13,12 ratum fore -ti sumus *eqs.* 16 cautum fore nostri sunt -ti, si nuntium premitteremus. **B** *in malam partem i. q. machinari, dolose agitare, coniurare – (etwas) anzetteln, tückisch vorgehen, sich absprechen:* EDICT. Roth. 1 si quis ... contra animam regis cogitaverit aut -verit (-berit, -tus fuerit *var. l.*). 10 si quis homo liber in m o r t e alterius -verit (202. *cf.* LEX Alam. 23 in mortem duci. LEX Baiuv. 2,1 de m. ducis. *ibid.* in necem). CAPIT. reg. Franc. 104,8 si *senior* in vita eius *(vassalli)* -verit. CHRON. Salern. 38 p. 39,22 unus ... iam nuper -verat, quatenus ... principem vita privaret. LEX fam. Worm. 32 qui contra seniorem suum, episcopum videlicet, cum suis inimicis -tus est. INVENT. Matth. 8 (5) ne malevolae mentis homines aliqua machinando -erent. *saepe.*

II *consilium dare, hortari, suadere – (an)raten, empfehlen:* **A** *in univ.:* TRANSL. Iuven. 6 (MGScript. XXX p. 980,20; s. IX./X.) unde a suis ... rex -tus est, ut *eqs.* EPIST. Teg. I 86 cui *(fratri)* -ti sumus, ut ad vos confugeret. WALTHARIUS 1439 tibi -bor. RUODLIEB XVIII 13 ni quod -ar, facias. METELL. peripar. 2,31 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) cui *(advocato)* ... -antur cari causas annichilari. CHART. Tirol. notar. I 588a sicut sapiens homo vel notarius dictaverit vel -verit (*sim.* 609a p. 300,37). *al.* **B** *c. sensu assentiendi, approbandi, favendi:* DIPL. Otton. I. 14 p. 101,31 -antibus nobis episcopis. 120 regni nostri principibus ... diiudicantibus atque nostrę fidelitati -antibus abbatem ... constituimus. TRAD. Frising. 1436b p. 289,35 cunctis ... ęcclesię clericis atque laicis ... in id factum *(sc. commutationem)* assentiendo et -ando votum commune prebentibus. CHART. Mar. Magd. 9 p. 9,9 collaudantibus nobis *(sc. abbatissa)* et -antibus ecclesie tam ministerialibus quam servis. CHART. Bund. 879 p. 330,20 aliis quam pluribus ... bonum pacis inter nos -antibus. *al. adde:* LEX Sal. Merov. 100,1 mulier *(sc. iterum nuptura)* si de anteriore marito filios habet, parentes infantum suorum -are debent (debet *ed., ex quo sequeretur* -are *sensu consilium exquirendi intellegendum esse. cf. ThLL. IV. p. 440,30*).

III *consilium exquirere – Rat erbitten:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,12 p. 81,33 ab apostolico aut ab aliquo religioso viro prius ... debuisses -sciliari, quam *eqs. v. et l.35.*

subst. **1. consilians,** -antis. **1** *masc.: consiliator – Ratgeber:* ANNAL. Fuld. II a. 838 ex invidia -ium talem prodisse sententiam. *adde:* EPIST. Worm. I 8 p. 25,26 consilium ... male -ium cum ipsis damnetur. **2** *neutr.:* **a** *potestas consilio habendo destinata, collegium deliberantium – beratende Instanz, Rat:* ALBERT. M. pol. 4,11m p. 399a,26 quod in democratiis -ans sit populus dominus. 4,11r p. 401a,2 de -e (*p. 1299a,1* τοῦ βουλευομένου) ... et dominante ... politiae. 6,1c p. 561a,26. **b** *actio consultandi – Beratung, das Beraten:* ALBERT. M. pol. 6,6z p. 614a,32 circa -s (*p. 1322b,37* τὸ ... βουλευόμενον) communium.

2. consiliata, -orum *n. quae deliberata sunt – was man (sich) überlegt hat:* ALBERT. M. eth. 6,3,1 p. 447a,9 -a (*p. 1142b,4* τὰ βουλευθέντα) velociter operanda et implenda sunt.

consiliosus, -a, -um. *prudens, (boni) consilii plenus – klug, voll (guten) Rates:* CHRON. Fred. 4,61 Peppinus, cum esset ... -us valde ..., ab omnibus delictus pro iustitiae amorem, quam Dagoberti consiliose instruxerat *eqs.* CHART. Steph. Wirz. 24 p. 35,18 (spur. s. XII.ex.) predium ... nostra *(sc. episcopi)* -a auctoritate mediante ... donavit *Arnoldus.*

adv. ***consiliose.** **1** *prudenter, callide – klug, schlau:* CHRON. Fred. 3,71 Austrasiae valde -ae dicent ad eum *(Sigibertum)*: *'eqs.' v. et l.59.*

consilium, -i *n. script.:* cun-: *p.1575,45.47. 1576,69.* cos-: *p.1579,32.* -nci-: *p.1574,4. 1575,65. 1576,1.59. 1578,27.33.41.* -nsci-: *saepe, e. g. p.1575,47.60sq.65. 1576,3. 6.26.* -ill(i)-: *p.1576,42. 1577,16.19. form.: masc.* -us: *p. 1577,25. cf. p.1575,46. 1577,2.24.68. (?)fem.* -a: *p.1577,40; cf. p.1577,72. 1579,32. miscetur vel confunditur cum voce* concilium: *p.1574,4. 1575,65. 1576,1sqq.; cf. p. 1173,64sqq. opp. vel iuxta ponitur* concilium: *p.1574,58.1575,35.1580,54. usu adv.:* -o: *l.9.* per -um: *l.14.*

I *de facultate consiliandi i. q. circumspectio, intellegentia, prudentia – Umsicht, Bedacht, Einsicht, Klugheit* (*cf.* GLOSS. I 176,5 St.-S. sine -cilio anu carati. II 140,28 temere, sine -o vel violenter unredihafto. 233,37 -i rates): **A** *de hominibus:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* **α** *proprie:* WILLIB. Bonif. 8 p. 46,23 fili, tuo cuncta prudentissimo provide -o. LEX Sal. Pipp. prol. 1 gens Francorum inclita ..., profunda in -o. ALCUIN. carm. 62,53 -o f a c i a s (ERMOLD. Pipp. 2,51. CAND. FULD. Eigil. II 14,34 cum -o. CHART. Dortm. 77 p. 32,16. *cf.* ALCUIN. carm. 62,141 nil sine -o f. *[cf. Vulg. Sirach 32,24]*). WALAHFR. Mamm. 26,15 -um Ioseph, ... sapientia Moysi. GODESC. SAXO gramm.1,74 consulto est prudenter vel per -um. WIDUK. gest. 1,17 pater ... videns prudentiam adolescentis et -i magnitudinem (*sim.* 1,24). RUOTG. Brun. 20 p. 21,17 -o illo tuo, quo calles *(sc. Bruno)*. OTLOH. prov. C 38 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) contra Deum -um nec m a g n u m nec minimum (CHART. archiep. Magd. 365 p. 479,27 a XII burgensibus ..., qui maioris industrie et -i erant). *saepe.* **β** *meton.:* RADBERT. carm. 1,112 (MGPoet. III p. 49) en subito periit *(sc. Adalhardus)* ..., -um patriae, Christi sapientia plenus. **γ** *alleg.:* HILDEG. phys. 3,27 Asch ... -um signat. METELL. Quir. 7,64 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) clavim -i tenens. **b** *c. colore quodam:* **α** *mentis sanitas – klarer Verstand, Besinnung:* RIMB. Anscar. 18 p. 39,14 horrore ... et terrore perculsus ... tandem vix reperto -o, ... quae passus sit, retulit *miser quidam.* **β** *existimatio, aestimatio, iudicatio – Erachten, Ansicht, Urteil(skraft):* IONAS BOB. Columb. 1,24 p. 207,20 si videretur eius -i (-o *var. l.*). DIPL. Otton. I. 418 p. 571,15 liceat ... abbati ... omnia iuxta -i sui provisionem ... gubernare. CHART. Heinr. Leon. 89 p. 134,22 in dispositione et -o ducis ... ordinari oportebit, ut *eqs. al. adde:* CONC. Karol. 22C,5 tunc *presbyter* recurrat ad -um episcopi sui. CAPIT. reg. Franc. 219,5 de quo ... non est scripta *lex*, hoc nostro -o offeratur. **γ** *mens, animus, studium – Gesinnung, Sinn, Streben:* HRABAN. epist. 1 p. 381,20 qui *(Deus)* parem voluntatem, idem -um, unum studium eandemque dilectionem ... tribuit. BERNO epist. 14 p. 47,8 (ed. F.-J. Schmale. 1961) Wolfrat, cuius vocabulum iure mihi videtur interpretari posse 'lupi -um'. STATUT. ord. Teut. p. 42,18 decretum est -o pietatis, ut ... decima pars panum ... erogetur pauperibus. *al. de voto:* CAPIT. reg. Franc. 172 p. 354,47 eum, quem ... Romani uno -o atque concordia ... elegerint. 249,5 ex pari voto atque -o. WIPO gest. 2 p. 16,7 secretiori -o et avido desiderio. **2** *iur. (in testamentis, donationibus sim.):* FORM. Wisig. 21 s a n a m e n t e s a n o q u e -o ... hanc voluntatis meae epistolam fieri elegi (CHART. Epternac. 4 p. 21,30 testamentum meum fieri rogavi. CHART. Fuld. B 22 p. 44,18. *ibid. al. cf.* FORM. Marculfi 2,17 l. 5 [ed. A. Uddholm. 1962] s. mentae integroque -o). **3** *publ. et eccl.:* CAND. FULD. Eigil. I 6 pars prima patrum s a n i o r i -o dixit: *'eqs.'* (DIPL. Conr. II. 73 p. 93,36 ille subrogetur *abbas*, quem cuncta congregatio vel pars quamlibet parva s. -o ... elegerit. CHART. Rhen. med. II app. 45 p. 30,38 -um ... hoc principaliter ex decano ... et sanioris -i fratribus pendeat. *al. de re v. Ph. Hofmeister, StudMittBenOrd. 70. 1959. p. 12sqq.*). *adde:* WILLIB. Bonif. 8 p. 42,22 ita ... conciliorum canones reciperentur synodalisque spiritalis -i episcoporum congregatio ... conveniret. **4** *theol. et philos.:* HILDEG. scivias 3,9 l. 671 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLIIIA. 1978) sapientiam et -um, quod a me *(sc. Deo)* in corde suo habuerunt, ... in forum posuerunt *(sc. simoniaci)*. ALBERT. M. incarn. 3 p. 174,2 donum sapientiae, intellectus vel -i et scientiae sunt dona appropriabilia filio. sent. 3,35,5 p. 650b,3 -um est pars virtutis prudentiae. *al.*

B *de Deo i. q. sapientia, summa voluntas – Weisheit, Ratschluß:* BEDA hist. eccl. 4,22 p. 260,2 laudare debemus ... potentiam creatoris et -um illius. ARBEO Corb. 41 p. 229,7 divino me contuli -o. GODESC. SAXO conf. p. 73,7 absque praedestinationis -o. theol. 22,6 p. 306,22 magno -o et inenarrabili ad imaginem ... suam *Deus* perficiens *hominem eqs.* DIPL. Karoli III. 49 p. 82,35 fidelium cętu freti -o generali

[Heßler/Poiss]

D e i nostraque imperiali auctoritate decernimus *eqs.* (Albert. M. Is. 9,7 p. 142,10 dicit ... Gregorius *[spectat ad moral. 11,8,11]*, quod -um D. est diffinitio de futuris. 38,22 p. 403,36. *al. cf.* sent. 1,5,7 p. 185^{b},18 -um in Deo dicitur aeterna dispositio sapientiae suae de rebus fiendis). *al. v. et p.1578,21. meton.:* Ioseph. Scot. carm. 5,6 (MGPoet. I p. 156) Iessus, lex optima, ... -um. Heiric. Germ. I 6,540 Iesu ..., ars et -um.

II *de actione consiliandi:* **A** *proprie:* **1** *consideratio cogitatio, actio pensitandi – Überlegung, Er-, Abwägung:* **a** *gener. (in imag.):* Ligurinus 1,260 (MG Script. rer. Germ. LXIII. 1987) quo nostri pondera vergant -i, ... promam *(sc. nobilis quidam).* **b** *philos.:* Alfan. premn. phys. 34,2 p. 120sq. est ... inquisitio genus -i; ... sed non omnis inquisitio est -um (*cf.* Albert. M. bon. 96 p. 63,50. *loci spectant ad Arist. p. 1112^{b},22* ζήτησις). Albert. M. bon. 94 p. 61,18 -um ... numquam est finis, sed eorum quae sunt ad finem. eth. 3,1,19 p. 225^{b},9 electio ... finis -i est. *ibid. al.* **c** *iur. c. sensu examinationis:* Chart. Tirol. notar. I 292^{a} (a. 1236) Iohannes iudex ... statuit terminum ... Rubeo, ut in crastina ... habeat -um super instrumentis Wercii. I 453 p. 216,27 habito super hoc cum diligenti deliberatione -o. *ibid. al.* **2** *consultatio – Beratung (nonnulla exempla hic allata et spectare possunt ad l.55sqq. 62sqq.):* **a** *spectat ad conventum plurium:* Ionas Bob. Columb. 1,26 p. 209,6 vir sapiens et -is regiis gratus (*cf.* Wipo gest. 1 p. 10,6 Aribo ... aptus regalibus -is). Willib. Bonif. 6 p. 31,26 -o i n i t o cum fratribus (Dipl. Conr. I. 11 p. 12,7 i. ... -o nostrorum fidelium. *al.*). Capit. reg. Franc. 300,9 in eo -o et tractatu. Transl. Viti 3 p. 40,11 (VeröffHistKommWestf. XLI. 1979) abbas ... h a b u i t -um cum senioribus fratribus (Vita Mathild. II 9 p. 289,13 ductores primi conveniebant et de statu regni -um habebant. *al.*). Ruotg. Brun. 37 p. 39,7 non solum in lectione, -o et disputatione, sed etiam in acie. Wipo gest. 1 p. 12,20 quae divina providentia tam pacis quam belli -is, conciliis et conventibus ... peregit. Otto Frising. gest. 2,31 responderunt *(sc. missi)* se prius ea ... concivibus suis referre et tunc demum ex -o ... redire velle. 2,45 p. 153,25 imperator cum principibus -um capit. Albert. M. pol. 4,11^{1} p. 398^{b},21 domini eius, quod est consiliari, id est, quorum est ordinare -um. *al.* **b** *spectat ad singulorum colloquium (usu theol.: l.49):* Arbeo Emm. 9 facto invicem -o. Eigil Sturm. 22 p. 157,19 (cod. W; ed. P. Engelbert. 1968) vocato ... ad se Sturme abbate, -um cum eo i n i i t *rex* (Agnell. lib. pont. 169 p. 387,24 inito <cum> archiepiscopo cun-o). Trad. Frising. 417 qualem -um ... clericus cum parentibus suis h a b u i t (Annal. Ianuens. I p. 258,22 habentes -scilium [cunscilium *N*] secum *consules. cf.* Rup. Tuit. vict. 9,3 p. 343,31 [ed. R. Haacke. 1970] per ipsum Verbum ..., cum quo habebat -um suum antiquum *Deus*). Burch. Ursb. chron. p. 90,9 regem et cancellarium et ... dapiferum ..., qui erant in -o. *al. percontatio – Befragung:* Thietm. chron. 2,23 p. 66,17 qualiter ... curaretur *vulnus*, diligenti -o quesivit *Bruno*.

B *meton.:* **1** *coetus deliberantium – Zusammenkunft von Beratenden, beratende Versammlung:* **a** *publ.:* **α** *de contione populi, civium:* Vita Leb. 4 moris ... erat *Saxonum*, ut semel in anno generale -um agerent. *cf. p. 1175,26.* Vita Mathild. I 4 principes ... regni *(sc. gentis Saxonicae)* -um ineuntes tractabant *eqs.* Chart. Ital. Ficker 221 p. 273,39 *Ymolae* in publico -scilio sonato per campanam *eqs.* Chart. Bund. 925 p. 360,8 in quo -scilio erant homines quadraginta de ipso -scilio. *al. v. et p.1576,16sqq.* **β** *de conventu procerum, fidelium, vassallorum:* Theodulf. carm. 25,61 -i celebretur honos (*cf.* Carm. de Frid. I. imp. 2603 [ed. J. Schmale-Ott. 1965] concilium *[ed.,* -sci- *cod.]* celebrare). Eigil Sturm. 23 p. 158,12 (cod. EPB; ed. P. Engelbert. 1968) habito prudentum virorum -o magnum collegit exercitum *rex*. Norb. Iburg. Benn. 7 p. 875,8 in -is sive colloquiis privatis. *al.* **b** *eccl.:* **α** *de capitulo:* Cand. Fuld. Eigil. II 7,8 -um ... voca fratresque saluta! 16,2. Chron. Noval. 2,1 p. 83,6 -um solvebatur. *v. et p. 1576,38sqq.* **β** *de concilio (fort. per confusionem, cf. p. 1173,64):* Liber diurn. 84 p. 98,15 haec ... universalia -a (-cilia *var. l.*) quattuor ... quintum concilium ... adsecutum est. Ioh. Codagn. annal. a. 1215 p. 53,15 magnum -scilium domini Innocentii ... fuit celebratum. **γ** *in nom. propr. ecclesiae cuiusdam:* Land. Mediol. hist. II 40 p. 37,34 ad ecclesiam sancti Babile sanctique Romani, que antiquitus dicitur Conscilia Sanctorum *Mediolani*. **2** *collegium consiliatorum – Rat(sgremium):* **a** *publ. (milit.: l.15):* **α** *apud reges, imperatores:* Dipl. Frid. I. 192 p. 322,39 (ed. H. Appelt. 1975) summus princeps -i nostri. Chart. Friburg. 54 (dipl. Heinr. [VII.]) cum de nostro fideliter sit *comes* -o. Acta imp. Winkelm. I 483 villam ... de plenitudine nostri -i ... et aliorum familiarium nostrorum obligavimus. I 988^{II} p. 736,15 magister proponet in -o ante pedes nostri culminis *petitiones. al. de ducibus exercitus:* Const. II 121 p. 161,28 (a. 1229) fere omne -um totius exercitus iam desperare cepit. **β** *in civitatibus sim.:* Innoc. III. registr. 1,298 (ed. O. Hageneder, A. Haidacher. 1964) ut ... heretici ad -a et dignitates Lombardie nullatenus admittantur. Const. II 62 p. 75,25 -um c i v i t a t i s instituere *Basileae* (287 et a scultetis et a -o civitatum nostrarum. Chart. Const. 10 p. 15,36 [ed. K. Beyerle, Konstanzer Grundeigentumsurk. 1902] communitas c. Constantiensis vel aliqui, qui sunt c. -um. *al.*). Chart. Ital. Ficker 341 p. 369,1 ad palatium potestatis -i et c o m m u n i s Florentie (Chart. Bund. 743 p. 208,31 omnes de -o et de credentia c. de Clavena. *al.*). Chart. Bund. 733 p. 201,5 Cumane credencie et -scilii voluntas. Chart. Dortm. 123 p. 59,7 ad domum -i. Chart. Babenb. 232,115 ad -um et informacionem civium -i iuratorum. *saepe.* **b** *eccl.:* **α** *de collegio cardinalium:* Gesta Rom. eccl. II 8 ut -o cardinalium papam eligendum Romam mittat *imperator*, exposcit *Romana ecclesia.* **β** *apud episcopos:* Chart. Babenb. 280 (a. 1229) dux ... episcopo dare promisit mille quingentas marcas ... et ipsius -o centum L marcas. Chart. Tirol. 991 p. 44,40 episcopus in pleno -o coadunato ... investivit Heginonem. Chart. Ror. 54 p. 211,42 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) de consensu ... tocius nostri capituli et -i. *al.* **γ** *apud ordinis magistrum:* Statut. ord. Teut. p. 98,3 nisi quando magistro eiusque -o congruum visum fuerit. **δ** *de monachorum conventu:* Chart. Rhen. med. III 686 (a. 1240) presentibus ... priore et -o monasterii de Himmenrode. Chart. Ticin. 37 p. 104,9 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929) in parte -scillii sancti Habondii. *ibid. al.* **c** *iur. de iudicio:* **α** *in univ.:* Chart. Westph. II 249 p. 38,19 (a. 1144) ad diem legitimum liberi -i. **β** *spectat ad assessores, scabinos:* Chart. Tirol. notar. I 562 (a. 1236) Albertus iudex et ... Pellegrinus ... facientes racionem ... de -o -i ac bonorum hominum de Tridento dederunt licentiam *eqs.* Chart. Friburg. 104 in iuditio ... coram sculteto et -o. **γ** *spectat ad regis, imperatoris placitum:* Dipl. Heinr. V. (ed. L. A. Muratori, Antiquitates Ital. IV. 1741. p. 685^{A}) dum ... imperator augustus in -o staret. Dipl. Heinr. V. (ed. A. Gloria, Cod. dipl. Padov. I 4. 1878. p. 66,17) -um, qui ibi fuerant, misit bannum super ... abbatem. *cf. l.8sqq.*

III *de effectu consultandi, considerandi:* **A** *diiudicatio, decretum, sententia – Entscheidung, Be-, Entschluß (hic illic spectat ad facultatem iudicandi, e. g. p.1577,5.9.13. al.):* **1** *in univ.:* **a** *spectat ad magistratus, auctoritates, consiliatores:* Eigil Sturm. 15 p. 148,16 (ed. P. Engelbert. 1968) habitatores -cilium (concilio collecto -um *EP*) grande i n i e r u n t, quatenus *eqs.* (Transl. Viti 3 p. 34,4 *monachi* i. -um cum episcopis ..., ut *eqs. al.*). Capit. Saxon. 8 de ipso placito commune -o facto. Capit. reg. Franc. 297,15 p. 440,3 synodali -o. Liutolf. Sever. I 4 p. 290,47 magnatorum super episcopi electione -um. Hincm. ord. pal. 475 (ed. Th. Gross. 1980) seniores propter -um ordinandum *conveniebant*, minores propter idem -um suscipiendum. Otto Frising. gest. 2,55 -um, quod iam diu ... retentum celabatur, publicatum est. Carm. de Frid. I. imp. 246 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) -um (cun- *cod.*) ... pervertere. Chart. Ital. Ficker 417 p. 428,34sq. nos ... potestas Grosseti de -o et auctoritate expressa generalis et spetialis -i ... promictimus *eqs. al. v. et p.1574,54.* **b** *spectat ad singulos, privatos:* Arbeo Corb. 6

[Heßler/Poiss]

inhians -um ad Romam ... ire decrevit. FORM. Sal. Bign. 18 prudentem -um baiolat, qui *eqs.* (TRAD. Frising. 37). DONIZO Mathild. 1,328 tu -scilium cape primus. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *iudicium – (Urteils)Spruch:* **α** *in univ.:* DIPL. Loth. III. 116 iudicio et -o principum. CHART. episc. Halb. 323 seu audiendo sententiam sive componendo ac se -o supponendo. CHART. Tirol. 826 p. 245,5 ut -scilium imponatis *(sc. episcopus).* **β** *de arbitrio:* CHART. Aquens. 37 l. 22 (ed. E. Meuthen. 1972; a. 1180) nostro mediante -o. CHART. Tirol. 745 p. 175,9 si in arbitrando fuerint discordes, eligent unam personam in concordia, cuius -o stabunt *partes* (764 p. 196,18). CHART. Stir. II 220 p. 312,25 questio ... per amicabilem compositionem de -o ... episcopi et ... abbatis ... est sopita. *al.* **b** *usu meton. i. q. consultum (civitatis) – (städtische) Satzung, 'Willkür':* CHART. Bund. 856 p. 304,17 (a. 1248) ita ..., quod ... ius fiat ... nec statutis nec -scillis comunis de Cumis. 925 p. 361,28 renunciando ... beneficio statutorum et -sciliorum (CHART. Ticin. 33 p. 77,11 [ed. L. Brentani, Cod. dipl. Ticin. I. 1929] -scilliis).

B *quod in animo est, proponitur – Gedanke, Absicht, Vorhaben, Plan:* **1** *in bonam partem:* BEDA hist. eccl. 4,29 p. 278,20 concepit *Badudegn* utillimum mente -um, ut *eqs.* VITA Sollemn. 8 (MGMer. VII p. 318,5) rex gaudens conlaudans eum (tale, eorum *var. l.*) -um *eqs.* CHART. Sangall. A 11 talis mihi sumpsit -us ..., ut *eqs.* (FORM. Augiens. B 42 -um). POETA Saxo 1,199 utile -um comitantur strenua facta *(cf.* OTLOH. prov. C 48 [ed. W. C. Korfmacher. 1936] -o opus est facto *[cf. Sall. Cat. 1,6]).* DIPL. Otton. III. 331 -a imperii nostri cum ... papa ... et cum aliis nostris optimatibus ... tractavimus. ANNAL. Ianuens. I p. 110,12 christiani ... in -scilio eorum *(Ianuensium)* capiende civitatis ... steterunt. CHART. Tirol. 563 p. 44,20 (epist. papae) -um sibi creditum ... episcopo reseravit *testis. saepe. locut.:* IONAS BOB. Ioh. 3 fuit tandem -i melius esse *eqs.* (MIRAC. Annon. 4,23 [Siegburg. Stud. IV. 1967. p. 220] -i f., ut *eqs.*). THIETM. chron. 4,13 non est nobis honor nec -um ... amicos ... nunc effici manifestos hostes. 6,33 p. 314,25. GUIDO ARET. microl. 12,6 -um ... fuit, ut quisque modus partiretur in duos. **2** *in malam partem (praecipue usu publ. et iur.):* **a** *in univ.:* CHRON. Fred. 2,57 p. 81,8 ut huius -ae nullus proditur esset. EIGIL Sturm. 17 p. 151,12 (ed. P. Engelbert. 1968) malo inter se -o inito (WIDUK. gest. 1,36 p. 52,19 -um pessimum ... barbarorum. CHRON. Thietm. 5,18 p. 243,7 dolo mali -i). VITA Heinr. IV. 2 p. 14,29 qualiter eum *(regem)* ... extinguerent ... -is incumbebant *homines scelerati. saepe. praemeditatio – Vorsatz:* LEX Saxon. 38 qui domum alterius ... suo tantu -o volens incenderit. WIDUK. 3,68 p. 142,16 casu nescio an prudenti -o. ALBERT. M. Iob 18,7 p. 222,16 (ed. M. Weiss. 1904) -um dicitur diffinitio deliberata ad malum faciendum. **b** *dolus – List, Trick:* LEG. Wisig. 2,5,19 nefariae argumentationis -is ... obviare. WIDUK. gest. 1,22 p. 35,4 Adelberhtus ... eius *(sc. Hathonis)* est -o deceptus. *al.* **c** *machinatio, coniuratio, conspiratio – Anschlag, Verschwörung, Komplott:* LEX Baiuv. 2,3 alii homines, qui ... -um cum ipso *(sc. qui seditionem excitaverit)* habuerunt. CAPIT. part. Saxon. 10 si quis cum paganis -um adversus christianos inierit (LAMB. HERSF. annal. a. 974 p. 42,14 inierunt contra imperatorem pravum -um). ANNAL. Iur. II a. 786 Hartrat ... -um malum fecit contra ... regem (DIPL. Frid. I. 166 p. 286,6 [ed. H. Appelt. 1975] adversus aliquem *Iudaeorum*). WIDUK. gest. 3,9 in loco -is funesto Salaveldun. THIETM. chron. 2,21 avum ... meum ..., eiusdem -i participem. VITA Heinr. IV. 7 p. 25,24 inimicum -um ... illi fideles firmavit. *al.*

IV *de usu consultandi, considerandi i. q. suasio – Ratschlag:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* LEX Alam. 35,1 per -um malorum hominum (*cf.* LEX Baiuv. 2,9 malignorum). ARBEO Emm. 15 p. 48,14 tibi -um do, sed scio te eum non recepisse. HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,24 cum -o et consultu nautorum. 8 p. 113,19 ut secundum scripturam *(Vulg. Matth. 18,16)* in ore duorum vel trium firma staret -um. WETT. Gall. 22 p. 268,25 rex ... -um ... sacerdotum sumens. HROTSV. Gall. I 2,5 si meum digneris captare -um (-sci- *var. l.*) *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. I 16 nostris acquiesce -is. I 17 malefici illius seductę -o. THIETM. chron. 7,12 vicit pecunia -um. EPIST. Ratisb. 13 p. 332,12 -o amicorum frui. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 147,18 communicato concivium suorum -o. *persaepe. adde:* GODESC. SAXO theol. 22,11 p. 313,1 manus *(sc. Dei)* intellegitur -um. IOH. CANAP. Adalb. A 13 p. 19,5 (ed. J. Karwasińska. 1962) -o doloris accepto venit Romam *episcopus.* **b** *c. colore quodam:* **α** *actus edocendi, instructio – Auskunft, Hinweis, Information:* HROTSV. Pafn. 2,3 negotium absque -o peragere incolarum. DIPL. Conr. III. 236 (ed. F. Hausmann. 1969) tum per scripta tum per privata -a. DIPL. Frid. I. 896 p. 150,42 (ed. H. Appelt. 1990) *consules* dabunt nobis ... rectum -um de illis negotiis. **β** *sententia (sapientis) – (weiser) Gedanke:* CHART. Brixin. 163 (a. 1269) tenendum est -um Aristotilis, qui dicit: *'eqs.' usu plur. c. sensu sapientiae:* WALAHFR. imag. Tetr. 191 progenies ... nomine quem sequitur, factis ... sequatur ..., dogmate, -is, successu. WIPO gest. prol. p. 5,14 Salomonis -a, Gedeonis ingenia. OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 131,11 comprehendere ... occulta -a Dei. *al.* **γ** *admonitio, hortatus – Mahnung, Aufforderung (dissuasio – Abraten: l.28):* WILLIB. Bonif. 6 p. 31,11 quorum consultu atque -o roborem ... succidere temptavit. HRABAN. carm. 33,16 sic ... venter -is certet cuncta monere suis. RUOTG. Brun. 18 p. 16,21 paterno ... obędire -o. THIETM. chron. 1,5 tunc illa *(matrona)* multorum precibus et -o (-cilio CHRON. Thietm.) devicta *eqs.* 7,22 imperator ... multorum tardatus -o id ... omisit. *al. alloquium – Zureden:* WIPO gest. 38 imperator ... aegrotantem exercitum medicinis et -o reficiebat. **δ** *praeceptio, mandatum, iussum – Weisung, Auftrag, Anordnung:* PIRMIN. scar. 25 ante quam ... penitentiam agat per -um (-cilium *C*) sacerdotis (*cf.* ALBERT. AQUENS. hist. 2,37 p. 328[B] quatenus ei *[sanctimoniali]* a domno ... episcopo -um poenitentiae daretur). BONIF. epist. 41 pontifex ... -um et praeceptum dedit, ut *eqs.* DIPL. Ludow. Germ. 42 p. 56,35 iussu et -o domni Karoli (CHRON. Thietm. 5,22 i. et -o regis). CONST. II 246,5 qui *(cardinales)* ... nihil facient sine -o et mandato domini pape. *al. v. et p.1576,27. fort. add.:* ALBERT. STAD. annal. a. 1224 p. 358,37 vocatus *ab archiepiscopo* venit, missam de -cilio (-o *2; sc. eius, ni spectat ad* -um *a Deo invocandum*) celebravit *episcopus.* **ε** *preces, deprecatio – (Für-)Bitte:* ERMOLD. Ludow. 1,143 rex, age, -is, si dignor, consule nostris atque meis votis ... fave. BONIZO ad amic. 7 p. 605,37 qui *(Placentini capti)* -o beatissimę Beatricis liberati sunt. **2** *theol.:* ALDH. virg. I 18 p. 247,20 hoc ... non rigido praecepti stimulo, sed clementi suggestionis -o suadere videtur *apostolus.* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,49 iuxta -um apostoli ... viriliter continuit *praefectus* (STATUT. ord. Teut. p. 48,32). ALBERT. M. sent. 3,35,6 p. 651[a],13 in sacra scriptura, in qua -a vocantur, ad quae non obligantur omnes. *al. in malam partem:* MANEG. c. Wolfh. 11 p. 67,21 (ed. W. Hartmann. 1972) sciens *Dominus* ... deceptibilem limum aliunde -um superbiendi accepisse. **3** *publ., iur., canon.:* **a** *in bonam partem:* **α** *spectat ad consiliatores (hic illic accedente notione hortatus, e. g. l.60. 66sq.):* CHRON. Fred. 2,57 p. 80,5 cum ... placuisset -us Tolomei. CAPIT. reg. Franc. 101,2 ut illi semper audiantur, qui ad profectum ... communem -a sua proferunt. 206,8 p. 76,9 secundum -um et iudicium episcoporum (CONST. I 108 ut, si qua inter partes *electionis* discordia emerserit, metropolitani et conprovincialium -o vel iudicio saniori parti assensum et auxilium praebeas *[sc. imperator; de re v. H. Hattenhauer, ZRGGerm. 80. 1963. p. 325sqq.] al. cf.* RAHEW. gest. 4,36 p. 279,20 omnem iusticiam sive -um). DIPL. Ludow. Inf. 19 p. 124,31 per interventum et -um ... pontificum (CHART. Heinr. Leon. 79 -o et interventu. CHART. Babenb. 106). WIDUK. gest. 2,10 rex ... meliori -o usus *eqs.* (NORB. IBURG. Benn. 6 p. 874,27 eo *viro* a -is uti. *al.*). BERTH. (?) annal. a. 1058 p. 270,36 episcopus apud imperatricem summum -i locum habuit (*cf.* ADAM gest. 2,11 archiepiscopus, apud quem summa -orum [-cil- *var. l.*] pende-

[Heßler/Poiss]

bat). CHART. Naumb. 217 p. 197,35 episcopus ... participato ecclesię suę multorumque sapientum -o *eqs.* CHART. Burgenl. I 430 p. 292,43 baronum nostrorum *(sc. regis)* deliberato -o. *saepe*. **β** *spectat ad magistratus, auctoritates:* WILLIB. Bonif. 6 p. 27,18 plura ob -um sedis apostolicae interrogando conscripsit (*cf.* CONST. II 119,2 cum ... speraremus ab ecclesia Romana omne -scilium). HINCM. ord. pal. 330 (ed. Th. Gross. 1980) ut ... consolationem spiritalem sive -um ... quicunque quaereret, apud eum *(sc. apocrisiarium)* ... inveniret. RIMB. Anscar. 19 p. 43,1 accepto ... ab eo *(praefecto)* -o. DIPL. Otton. I. 199 ut ..., qualiter ipsum locum ... mutare possent *monachi*, et -um eis et locum ... concederemus. *al.* **γ** *spectat ad iuris peritos:* DIPL. Otton. III. 227 p. 642,21 sumite -um inter vos *(principes et sapientes)* et nuntiate nobis *eqs.* CHART. Ital. Ficker 67 p. 92,7 domnus papa quesivit -um a iudicibus, quid super hac re fieri deberet. 99 p. 144,36. CHART. Aquens. 57 l. 22 (ed. E. Meuthen. 1972) nos *(sc. arbitri)* ... de prudentum -o pronuntiavimus, quod *eqs. al.* *responsum (litteris conceptum) – (schriftliches) Rechtsgutachten:* CHART. Ital. Ficker 257 p. 303,28 (a. 1213) iudex ... aperuit ... literam sigillatam ..., in qua dicebat esse -scilium sibi datum a sapientibus Cremone. CHART. Tirol. notar. I 116 quod quelibet pars debeat dare unum pignus ... pro -o habendo. **δ** *spectat ad testes:* TRAD. Scheftl. 179 (a. 1172/75) lis, quę fuit ... de terminis agrorum, sedata est secundum -um affinium. CHART. Tirol. notar. I 153[a] nos ... extimatores ... -o bonorum hominum extimamus. **b** *in malam partem i. q. suggestio, instigatio – Anstiftung, Betreiben:* LEG. Wisig. 6,5,12 p. 277,22 -o quisque vel iussu homicidium faciendum insistens noxior iudicandus est *eqs.* (LEX Saxon. 18 per iussum vel -um domini). CHRON. Fred. cont. 52 ut adserunt, cosilia (-um, -o *var. l.*) regis factum fuisset. CAPIT. part. Saxon. 30 si quis comitem interficerit vel de eius morte -um dederit (POETA Saxo 3,166 -um credens *rex* ... sibi dantibus istud). LEX fam. Worm. 30 p. 643,39 -i et facti iuramento sese expurgare (CHART. Burgenl. I 467 facto vel -o). DIPL. Conr. II. 198 p. 263,26 iniusto persuasi -o. IOH. CODAGN. annal. a. 1218 p. 64,16 voluntate quorundam ... civium ac -scilio. *al. v. et p.1580,14sqq.* **4** *medic.:* **a** *in univ.:* EINH. Karol. 22 p. 27,7 plura suo arbitratu quam medicorum -o faciebat (MIRAC. Annon. 2,37 [Siegburg. Stud. III. 1966. p. 110] defecerat auxilium et -um m.). THEOD. CERV. chirurg. 2,17 p. 149[E] usus -o meo, brevi tempore curatus est. *de libro:* THADD. FLORENT. cons. 185,54 expliciunt -scilia Thadei. **b** *de praecepto:* MAPPAE CLAVIC. 70 hoc ... -o et ferrum ... et erramentum solvis. MOSES PANORM. marisc. 21 p. 190,21 postea strigia eum *(equum)* et lava, cum isto -o liberabitur. p. 191,20 fac istud -um semel vel bis.

B *latius:* **1** *ratio, methodus, regula – Art und Weise, Verfahren, Maßgabe:* CAPIT. reg. Franc. 255,7 hoc episcopi ... sine intentione turpis lucri mature -o canonico tractent. TRANSL. Eug. Tolet. 4,6 (RevBén. 76. 1966. p. 261) salubri tandem -o (-scilio *B*) reperto (THIETM. chron. 6,81 p. 370,36 ut cum iustitia aut alio s. -o haec finirentur). ALBERT. M. eth. 3,1,17 p. 221[a],13 homines ... quaerunt -um de his, quae per ipsos sunt operabilia. 3,1,18 p. 223[b],40. *al.* *in imag.:* ITIN. Petr. Dam. 3 monasticae disciplinae se munivit *(sc. abbas)* -o. **2** *auxilium, opitulatio, remedium – tätiger Rat, Beistand, (Ab-)Hilfe:* **a** *gener.:* REGINO chron. a. 860 p. 78,20 destitutam terram principibus et -o nudatam perspicientes Brittones. THIETM. chron. 1,19 aliquod -um vel solamen cito non providetur. WIPO gest. 27 a quo *(comite)* dum -um et auxilium peteret *dux* (EPIST. Hann. 29 p. 66,7 ab inimicis -um, a. petere). CHART. Babenb. 25 p. 35,3 marchio ... locum istum ... -is fovit, rebus auxit. *al.* *in nom. propr.:* CHART. Turic. 809 p. 275,35 (a. 1251) in loco, qui ex nunc Domus C-i *('Rathausen')* dici debet. **b** *eccl.:* BRUNO MAGD. bell. 81 sine -o perpetuae salutis ab hac vita recessit *Liuppoldus*. **c** *publ. et iur.:* **α** *in bonam partem (praecipue ex fidelitate; de re cf. E. Magnou-Nortier, Foi et Fidélité. 1976. p. 66sqq.):* LEG. Wisig. 9,2,7 si quis ... mancipio patrocinium aut -um prestiterit. LEX Baiuv. 1,11 requirat eam *(sanctimonialem)* episcopus ... cum -o ducis. CAPIT. reg. Franc. 43,12 tantos congreget, quantis -um (subsidium *13*) dare potest *(sc. praepositus)*. 151,2 quod ... sine eorum *(missorum)* -o vel adiutorio emendari non possit (BERTH. [?] annal. a. 1075 p. 280,27 ut ... in hoc suam *[sc. regis]* oboedientiam, -um et adiutorium sibi non defutura ... experiretur *papa*). GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 393,46 eorum *(vassallorum)* -o caute tractare et regere. DIPL. Conr. III. 2 p. 4,2 (ed. F. Hausmann. 1969) qui *(antecessores nostri)* et -o et patrimonio suo ... ęcclesias Dei ... ampliare studuerunt. CHART. Brixin. 119 p. 126,20 cum -o et favore. *al.* *meton. de pacto adiuvandi:* CAPIT. reg. Franc. 300,14 promisso ac subscripto -o. **β** *in malam partem ('Beihilfe', cf. His, Strafrecht. I. p. 126):* CONST. I 87 (a. 1111) ego Heinricus rex ... non ero in facto aut -o, ut domnus papa ... perdat papatum ... vel vitam (*sim.* 205,7. 294). CHART. Brixin. 151 p. 164,13 Willihelmus promisit ... se numquam ... facturum aliquid -o vel opere contra ... episcopum. *al.* **3** *convenientia (consultando impetrata), approbatio, assensus – Zustimmung, Genehmigung, Erlaubnis:* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl. praef. 1 p. 6,23 Nothelmus ... epistolas ... nostrae historiae inserendas cum -o ... Albani ... patris adtulit. THEGAN. Ludow. 39 quod ... filius eius *(Ludowici)* cum -o Hlutharii voluisset visitare patrem in hoste. CHRON. Thietm. 5,26 cum ... amicorum -o. *al.* **b** *publ., iur., canon.:* **α** *spectat ad traditionem, venditionem, commutationem sim.:* DIPL. Merov. I 19 p. 20,28 quia nos ... hunc beneficium ad locum ipsum sanctum cum -o pontefecum et inlustrium virorum ... vise fuemus prestetisse. *al.* CHART. Epternac. 20 cum -o et licentia fratris mei ... aliquid ... de rebus meis donandum decrevi. TRAD. Frising. 963 hoc *(sc. commutatio)* actum fuit cum -o ac consensu canonicorum (1190. COD. Odalb. 25. *al. v. et l.40*). DIPL. Frid. I. 195 p. 327,24 (ed. H. Appelt. 1975) aliquid vendere vel alienare ... sine -o vel permissione ... episcopi. *saepe*. **β** *spectat ad fundationem:* CHART. Epternac. 3 p. 19,8 (a. 697/8) ego *(sc. abbatissa)* ... pro -o virorum apostolicorum ... basilicas ... et monasteriolum ... construxi. DIPL. Otton. III. 208 qualiter nos consensu et -o episcoporum atque laicorum ... mercatum ... construi ... concessimus. *al.* **γ** *spectat ad ordinationem, nominationem sim.:* WILLIB. Bonif. 8 p. 45,8 consultu atque -o ... regis idoneum praeponere ministrum ... gregi diffinivit *sanctus vir* (*item de episcopo:* DIPL. Otton. I. 366 p. 502,43 -o ... archiepiscopi ... ceterorumque fidelium nostrorum). COD. Lauresh. 12 l. 29 abb<a> ... cum -o bonorum hominum ... ęligat ... abbatissam. DIPL. Frid. I. 621 p. 114,4 (ed. H. Appelt. 1985) ut prepositus eius *(ecclesiae)* scultetos ..., non tamen absque -o fratrum, ordinabat. *al.* **δ** *usu vario:* LEX Sal. Merov. 21,1 si quis extra -um domini sui navem alienam moverit (LEX Ribv. 44 caballum ... ascenderit. *al.*). 24,2 si quis ... puerum crinitum ... sine -o parentum ... totunderit. CAPIT. reg. Franc. 10 praef. p. 24,26 ego Karlmannus ... cum -o servorum Dei et optimatum meorum ... et concilium et synodum ... congregavi (*sim.* WILLIB. Bonif. 4 p. 13,26). HUGEB. Willib. 2 p. 89,12 ut cum eorum *(fratrum)* -o sive licentia hoc foret, ille *(abbas)* flagitabat. LEX fam. Worm. praef. p. 640,20 cum -o cleri et militum et totius familie has iussi scribere leges. *al.* *Heßler/Poiss*

***consimeter** *v.* *consymmeter.

consimilis, -e. *script.:* cum-: *p.1581,25.* -semel-: *p.1581,20.* *form. abl. plur.* -is: *p.1581,31.* *seq.* sicut: *p.1581,6.15.*

I *adi.:* **A** *(per)similis, aequalis, comparabilis, congruus – (sehr, ganz) ähnlich, gleich(artig), vergleichbar, entsprechend:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* **α** *in univ.:* ERMENR. Sval. 1 apostolis in omni actione sua pene -is Solus. THIETM. chron. 8,16 tu, lector, mortalitate ... mihi -is. HERM. AUGIENS. vit. 565 pecori ... -illimi sumus. BONIZO ad amic. 6 p. 595,6 ut ... pontifex eligeretur a -bus fornicatoribus et symoniacis. LIGURINUS 1,709 (MG Script. rer. Germ. LXIII. 1987) alter ... aequivocum sibi -emque Rogerum progenuit.

[Heßler/Müller-Glauser]

al. cf. l.16sqq. **β** *compar – standesgleich, ebenbürtig:* VITA Liutw. 3 qui ... generis sibi -em duxit uxorem. *cf. p.1582,33.* **γ** *coaetaneus – gleichaltrig:* FROUM. carm. 21,24 iuvenum mihi -is tu turmula. **b** *de rebus:* WALAHFR. hort. 135 grana, quae tibi -em possunt promittere messem. ANNAL. Xant. a. 840 acies -es apparuerunt ... sicut hae, quae in priore anno fuerunt. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 423,20 verbum. AUREL. REOM. mus. 17,23 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) consentanea atque -is ... melodia. AGIUS vita Hath. 5 habitus. HROTSV. prim. 474 cui *(detrimento)* ... -is successit causa doloris. OTTO FRISING. gest. 2,44 caeteri ... quique iuxta suam conditionem ... in plusve minusve -i pena dampnantur. ANON. IV mus. 2 p. 45,5 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) -i m o d o (3 p. 57,23. 4,1 p. 70,12). 7 p. 85,26 est figuratio *modorum irregularium* -is sicut in aliis regularibus. *saepe. adde:* FROUM. carm. 35,7 quid tibi -e est rerum subtus, rogo, celum? PS. ADALB. BAMB. Heinr. 1 p. 817^{b},31 quia -em res omnis amat, ... castus castissimam casto cepit amore complecti. **2** *publ. et iur.:* **a** *in univ.:* EDICT. Roth. 155 naturales filius aequales aut -is (-es, -semelis *var. l.*) facere legetimis filiis. TRAD. Ratisb. 157 p. 122,5 ut et dato et accepto ... -i iure proprietatis uteretur. CHART. Friburg. 119 secundum morem illorum, qui -es administraciones eidem preposito ... de bonis -bus faciunt. *al.* **b** *aequivalens – gleichwertig:* LEX Alam. 59,1 addat ei -em (cum- *var. l.*) *caballum*. LEG. Lang. p. 126,16 ut ... r e m -em reddat, cui donavit (LEX Baiuv. 16,1 ipsam *rem* ... et -em aliam). LEX Baiuv. 1,5 duos similes (-es *var. l.*) *servos* restituat. 9,11 si quis ... occiderit alienum animal ..., -e dare non tardet. RATHER. chart. (QuellForschItArch. 29. 1938/39. p. 13,18) tantum et in quantum ... comutacio cum omnia super se habita ... in -is l o c i s ... valuerint, ... in duplum restituant (DIPL. Otton. III. 411 p. 845,48 ut tunc componant ipsi ... in -es locas. DIPL. Heinr. IV. 419 p. 560,12 in -bus l. CHART. Tirol. notar. I 61 p. 29,14 loco. 610 p. 301,33. *al.*). *v. et p. 262,67.* **3** *theol.:* AUDRAD. carm. 3,4,182 quem *(Deum filium)* tibi -em genuisti. BERNOLD. CONST. libell. X 41 p. 130,45 si Nicena synodus filium patri ὁμοούσιον, id est consubstantialem ..., an ὁμοιούσιον, id est -em tantum assereret. RUP. TUIT. trin. 38,18 l. 826 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XXIV. 1972.) Arius ... creatorem increatum creaturae volens esse -em. HUGO HONAUG. hom. 3,20,6 (ArchHistDoctrLitt. 35 [43]. 1968. p. 233) negabat *Constantius* naturali similitudine Deo patri filium conformem, sed imitatoria -em. **4** *natur. et philos.:* ALFAN. premn. phys. 5,9 p. 63 medium ignis et aquae ... ordinavit *creator* aerem, humiditate ... aquae -em (*PG 40,616^{B}* οἰκειούμενον), caliditate vero igni. HUGO HONAUG. hom. 3,25,4 (ArchHistDoctrLitt. 35 [43]. 1968. p. 242) haec imitacio *(sc. simiae vel castoris)* non est ex insitae proprietatis participatione, sed extrinseca cuiusdam -is habitudinis conparatione. 3,25,5 ex proprietate naturae -is. ALBERT. M. animal. 2,2 quaedam membra animalium exteriora sunt -ia (*cf. p. 497^{b},6* κοινά) ...; -ia ... dicimus, quae multum conformem habent figuram, licet non omnino sint figurae eiusdem *eqs. sibi similis – einheitlich:* HUMB. Sim. 3,24 p. 229,34 ista *(dyas)* ... nil nisi ab individuo, -i et communi bono ... abscindere temptat. **5** *anat. et medic. i. q. ex partibus inter se similibus constans, simplex – aus gleichartigen Teilen bestehend, homogen:* **a** *strictius de partibus corporis:* **α** *def.:* RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 80,13 membrorum alia *sunt* -ia, alia officialia; -ia sunt, que tantum habent partes -es in composicione et natura, ut caro, cutis et similia. NICOL. anat. 51 membrum -e est, cuius quaelibet pars est eiusdem naturae cum suo toto *eqs.* ALBERT. M. animal. 12,52 -ia *membra* sunt secundum dominium ... unius elementi, sicut ossa, in quibus dominatur terra *eqs. al.* **β** *exempla:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,4 p. 26b^{r} separatio iuncture est morbus universaliter in -bus *(cf. Galen. VI p. 871,6 ed. Kühn* ὁμοιομερῶν. *al.)* membris vel officialibus *eqs.* RICHARD. ANGL. anat. I 199 quoddam -e membrum, quod ligamentum ... dicitur. 385 membra organica et -ia. WILH. CONG. chirurg. 1573 que *(venae)* sparguntur per essentiam membrorum -ium. ALBERT. M. animal. 12,27 membra sicca et dura ex membris -bus (*p. 647^{b},16* ὁμοιομερῶν) sunt. *al.* **b** *latius de morbis membra simplicia afficientibus:* URSO med. 19 *caliditas* aliquando inducit morbum -em, interdum officialem *eqs.* MAURUS progn. 16 p. 33^{a},38 (ed. M. H. Saffron. 1972) febris morbus est -is, unde natura -ium est immutata. GLOSS. Roger. I A praef. p. 502,38 ista compositio suum exiens temperamentum facit morbum -em; et dicitur morbus -is a membris, in quibus est. **B** *simul, pariter similis – (zu)gleich, gleichermaßen ähnlich:* HUGO HONAUG. div. 24,3 (ArchHistDoctrLitt. 29 [37]. 1962. p. 158; c. 1180) consubstantiale ... esse non potest, nisi quod est substantiale, sicut nec coaccidens, nisi quod est accidens, nec -e, nisi quod est simile.

II *subst.:* **A** *masc.: compar, socius – Gleich(gestellt)er, Standes-, (Art-)Genosse:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* AGOB. epist. 9 p. 200,11 inter pares et -es. DHUODA 4,1,73 (Sources chrét. 225. 1975) ut praecipites corruant et alios sui -es praecipitare faciant. EPIST. Worm. I 8 p. 25,21 si quis meorum -ium delectatur huiusmodi negotio ... insudasse. DEUSD. c. invas. 1,2 (MG Lib. Lit. II p. 302,8) Carolus, Ludovicus et his imperio et religione -es. HILDEG. vit. mer. 2,79 quia *impii* ... sibi superiorem nolunt et quia etiam sibi -em non patiuntur. *al.* **b** *qui eadem consilia sequitur – Gleichgesinnter:* ANNAL. Plac. a. 1250 p. 501,21 aliqui ..., sicut erant Ubertus ..., Roglerius ... et -es. a. 1260 p. 511,48 XXV decapitaverunt ..., scilicet Guidonem comitem ..., Guillermum ... notarium ... et alios -es. **2** *eccl.:* CONSUET. Vird. 42 (Corp. Consuet. Monast. VII/3. 1984. p. 424,10; s. XI./XII.) -bus fratre sepulto (*antea:* cuius ordinis fuerit, eiusmodi fratres). CHART. eccl. Erf. 45 p. 28,38 et nos *(sc. archiepiscopus)* et nostri -es. **3** *publ. et iur.:* CAPIT. reg. Franc. 3,5 prosecutor causae de suos -es tres ... dabit, qui sacramenta firment (*cf.* FORM. Sal. Merk. 27 ut apud duodecim homines suos -es ... hoc coniuraret. 30). CHART. Basil. A I 96 p. 152,26 suis -bus ad firmandum dare (CHART. Bern. I 4,70 consimiliter). CHART. Turic. 265 p. 151,21 (dipl. Heinr. V.) neque per ammonitionem suorum dominorum ... nec per sui -ium. CHART. Gosl. I 234 p. 266,42 nomina ... testium ... hęc sunt: ... Liudericus ..., Widekinus ... et alii de Snetlingen eorum -es *eqs.* CHART. Salem. 552 hii ... omnes ... tamquam -es mei super ea, que relata ... sunt, procedent. *al. qui simili officio fungitur – Träger eines ähnlichen Amtes:* CONST. II 211,2 (a. 1238) neque pro potestatibus neque pro consulibus seu pro -bus habeantur *potestates*. **B** *neutr.: (aliquid) simile, aequale – (etwas) Ähnliches, Gleich(artig)es:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* HUMB. Sim. 3,12 p. 213,35 audiat ... beatum papam Stephanum -ia his ... decernentem. ANON. IV mus. 7 p. 85,9 (ArchMusWiss. Beih. IV. 1967) sic subtilis ex levi percipiet -ia. **b** *quod ex altera parte respondit – Gegenstück, Entsprechung:* CONR. MUR. summ. p. 80,3 (ed. W. Kronbichler. 1968) quando vis reddere correlativum relativo, hoc facere debes per suum -e, reddens ... ad 'tanto' 'quanto' *eqs.* **2** *publ. et iur.:* **a** *in univ.:* CONST. II 212 (a. 1238) officium sculteti et iudicium seculare necnon et -ia (similia *var. l.*), que principes ecclesiastici recipiunt ... de manu imperiali. **b** *aliquid aequivalens – etwas Gleichwertiges:* LEX Baiuv. 16,3 si ipsud non habet, -e reddat. **3** *philos.:* HUMB. Sim. 3,34 p. 242,3 a coniunctis causae et -bus sumantur argumenta. HUGO HONAUG. hom. 3,26,2 (ArchHistDoctrLitt. 35 [43]. 1968. p. 246) quoniam actiones similes non possint esse nisi in natura -bus. **4** *anat. i. q. membrum ex partibus inter se similibus constans – homogener Körperteil:* MAURUS progn. 16 p. 33^{a},46 (ed. M. H. Saffron. 1972) phisis ... non potest resistere morbo neque per naturam -ium neque per naturam officialium. *v. et l.6.*

adv. **consimiliter**. **1** *simili modo, similiter – auf ähnliche Weise, ähnlich:* HUGO HONAUG. hom. 3,25,5 (ArchHistDoctrLitt. 35 [43]. 1968. p. 242; s. XII.^{2}) imitatur ... homo Deum non eadem ... -r actione illum sequendo, sed *eqs.* ALBERT. M. eth. comm. 355 p. 301,36 (ed. W. Kübel. 1968/72) videtur falsum dicere, quod *verecundia* est 'circa pericula timori -r' (*cf. p. 1128^{b},12* παραπλήσιον). p. 301,59 per hoc, quod dicit '-r', non intendit perfectam similitudinem, sed

[Heßler/Müller-Glauser]

quandam similitudinem in genere. CHART. Wirt. VIII 2821 p. 134,26 manipulum frumenti recidendo aut aliquod aliud dampnum moderatum -r irrogando. **2** *pariter, itidem, item – gleichermaßen, ebenso, desgleichen:* GALB. Karol. 41 p. 584,9 ad predam et spolia reversi sunt *cives* . . . ; -r fecerunt universi, qui in obsidione aderant. DIPL. Loth. III. 74 p. 115,12 contulimus . . . hereditatem nostram . . . cum omnibus attinentiis . . . , insuper silvas . . . cum omnibus attinentiis -r earundem. ALBERT. M. summ. creat. I 3,15,1 p. 431^{b},30 si . . . dicitur, quod *luna* illustratur a sole, tunc videtur, quod cum aliae partes orbis -r illustrentur, deberent sic recipere lumen. *per errorem pro* consimilibus: *p. 1582,35.*

***consimilitudo,** -inis *f.* **1** *proprie i. q. similitudo, affinitas – Ähnlichkeit, Verwandtschaft:* **a** *gener.:* Ps. BEDA mund. const. 2,104 (ed. Ch. Burnett. 1985; s. XII.$^{in.}$) argumentum de -e morum *(sc. patrum et filiorum).* ALBERT. M. top. 3,1,5 p. 341^{a},18 in heroicis virtutibus *Aiax* similior erat Achilli . . . quam Ulysses; instantia autem huius -is quaedam esse videtur, quae *eqs.* p. 341^{b},15 istae -es . . . sumptae sunt in contracto bono ad quantitatem boni. **b** *natur.:* URSO med. 344 herpes . . . de incensiva materia *(sic B,* modo *ed.)* factus calidissimis . . . medicaminibus appositis curatur; -e quadam adusta materia . . . ad exteriora repellatur. **2** *meton. i. q. (aliquid) simile – (etwas) Ähnliches, Gleichartiges:* **a** *gener.:* AUREL. REOM. mus. 9,7 (Corp. Script. Mus. XXI. 1975) nostra *(sc. Graeca)* in lingua *litteraturae tonorum* videntur habere -em, qualem arantes . . . exprimere solent. ANON. miseric. 432 *philosophi* viderunt in omni re in creatura magna -em in creatura minori. **b** *alch.:* ANON. miseric. 202 omnis res coniungitur cum sua -e et fugit a sua contrarietate. 252 omnes nature roborantur suis -bus et destruuntur suis contrariis. 697 elexir rubeum . . . est -o conmista ad rubedinem argenti absconditi in ea. *ibid. al.*

consimilo, -avi, -atum, -are. *script.:* -mul(o): *l. 53.* -li(o): *l. 40. 69.*

1 *act.:* **a** *(con)similem reddere, assimilare – (ganz) ähnlich machen, angleichen:* EPIST. Mog. 15 p. 343,11 (a. 937/54) iam superne nostra -ta et unita constat ierarchia. VITA Serv. 29 p. 99,4 gemmulas, que oculorum ferebant effigiem, haud prorsus indifferens parilitas -vit (-lia- *var. l.*). EMBR. Mahum. 959 (Coll. Latomus 52. 1962. p. 85) vos exaltabo, michi vos ego -bo. METELL. Quir. 2^{a},36 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) acta verbis verbaque . . . actis -are. **b** *aequare, aequiperare – gleichsetzen, -stellen:* LEG. Lang. p. 171,6 (a. 734) non potuimus mulierum collectionem ad arschild -are (adsimilare *var. l.*). **2** *mediopass. i. q. similem esse, congruere – ähnlich sein, gleichen, übereinstimmen:* **a** *gener.:* WILLIR. cant. 1,7 (14,11 ed. E. H. Bartelmez. 1967. p. 3) hęc *(plebs)* . . . non agnis, sed -bitur hedis. 7,5 (119,1 ed. cit. p. 29) in cono capitis Carmelo -ris (CARM. Teg. 25,17 [DtArch. 18. 1962. p. 497] in c. c. auro tu -ris). EMBR. Mahum. 561 (Coll. Latomus 52. 1962. p. 70) hec gens *(sc. Libyae)* equatur et tauro -atur (-mul- *var. l.*). CONR. MUR. summ. p. 50,21 (ed. W. Kronbichler. 1968) ut prima *distinctio* cum tertia et secunda cum quarta conformentur et -entur (*syn.:* sint sibi similes). **b** *philos. et theol.:* HUGO HONAUG. hom. 2,24,1 (ArchHistDoctrLitt. 34 [42]. 1967. p. 196; s. XII.^{2}) in quocumque . . . aliqua -antur, in eodem uniri dicuntur, ut similitudo sit unio. 3,24,1 (ArchHistDoctrLitt. 35 [43]. 1968. p. 240) secundum eandem . . . causam Filius Patri -atur in genere et coimaginatur in specie. ALBERT. M. eth. 8,1,3 p. 522^{b},33 isti *(boni)* -antur eo, quod solum . . . perfecte bonum est. **c** *alch.:* ANON. miseric. 258 quod concordatur . . . , nominatur consimile, quia concordatur et -atur. 296 remanet, quod -atur, et fit congregatio totius, quod concordatur.

adi. **consimilans,** -antis. *(con)similis (sehr, ganz) ähnlich:* CHRON. Ven. Alt. p. 57,21 se ipse Aurius . . . cum . . . omnibus suis subiugavit eis ducibus, quod retro incolomitatis ordinis statutum illis -bus (-lia- *var. l.*) erat, quando fuerunt in Altinensem civitatem. p. 58,16 duo radia solis -es (-bus *var. l.*) mihi erat videntem. *Heßler/Müller-Glauser*

consinsus *v.* 1. consensus.

consistentia (-cia), -ae *f.* **1** *constitutio, dispositio – (gehörige) Einrichtung, Anlage:* **a** *de statu:* **α** *condicio – Zustand, Befindlichkeit:* PAUL. AEGIN. cur. 45 lithargus . . . propriam . . . -am (*3,9,2* σύστασιν) habet. MAURUS progn. 28 p. 41^{b},15 (ed. M. H. Saffron. 1972) quod corpus non multum sit permutatum a priori -a. Ps. ARIST. magist. p. 639^{a},31 si . . . cognoveris exteriorum rerum -as. *al. expressius i. q. habitus – Aussehen:* CONR. EBERB. exord. 3,17 p. 189,14 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) beatus Bernardus angelico vultu . . . apparuit, in ea tamen -a . . . , qua ante obitum fuit. **β** *compositio, structura – Gefüge, Bau:* ALBERT. M. cael. hier. 13,2 p. 338^{a},33 domus . . . vera causa est dispositio partium . . . faciens -am in tali figura. pol. 7,6^{a} p. 669^{a},11 'non hae sunt partes totius -ae' (*p. 1328^{a},23* συστάσεως) id est, ex quibus constat totum. **b** *de efficientia i. q. formatio, generatio – das Zustandebringen:* MAURUS progn. 18 p. 34^{b},29 (ed. M. H. Saffron. 1972) ad horum membrorum -am copia mittitur nervorum. ALBERT. M. animal. 10,12 signum est ipsam *(mulierem)* . . . ad -am corporis emisisse in pollutione. **c** *meton. i. q. constituens – das was zustandebringt, ausmacht:* ALBERT. M. eth. comm. 225 p. 198,65 (ed. W. Kübel. 1968/72) bonae -ae vitae sunt circa rectitudinem. **2** *incolumitas, sustentatio – Fortbestand, (Aufrecht-)Erhaltung:* ALFAN. premn. phys. 1,69 p. 17 quae . . . propter alia facta sunt, ad -am ipsorum et permanentiam . . . facta sunt. ALBERT. M. bon. 22 p. 12,71 similitudo . . . est in convenientibus perfectioni et -ae rei. veget. 5,6 oportet . . . adesse . . . terram . . . propter -am substantiae et retentionem figurarum. *al.* **3** *praesentia – Beisein, Anwesenheit:* HIST. mart. Trev. 28 marito . . . votum . . . in cleri atque populi non modica -a faciente.

consisto, -stiti, -ere. *form.: praes. indic.* -ent: *p. 1585,20. adde* LEX Sal. Pipp. 80,1. *stirp. perf.:* -stet-: *p. 1586,1.* -sist-: *p. 1585,48.62. 1586,57. depon.: p. 1585,28.53.*

I *de motu:* **A** *intrans.:* **1** *proprie i. q. assistere, accedere – sich hinstellen, hintreten:* **a** *gener.:* POETA Saxo 3,617 ad limina . . . basilice . . . venit *(sc. papa)* et in gradibus templi . . . -stitit ipse. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,182 adducto -unt corniferi arcu. WALTHARIUS 733 contra tamen ille virilis -stitit. *al. c. sensu se congregandi:* CONC. Karol. 26 in cuius *(beati Petri)* basilica -imus. HROTSV. Mar. 410 cum sub tectis templi -ret omnis *populus.* **b** *iur.:* TRAD. Salisb. I 62 (c. 1077) hac re testes -unt: *eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 95,16 ut secure possit in extremo iudicio -ere *magister electus.* **2** *translate:* **a** *subi. homines i. q. se adiungere – beitreten:* TRAD. Frising. 142 p. 147,9 (a. 791) qui *(coheredes)* . . . partibus Eioni presbiteri -ere videbantur. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 317,24 omnes . . . meliores in parte Roudolfi regis firmissime -erant. **b** *subi. res i. q. exsistere, nasci – sich stellen, sich erheben:* AMALAR. bapt. 3 quarum interrogationum prima haec -it, cur *eqs.* **B** *trans.:* **1** *sistere – stellen* (*cf.* GLOSS. I 567,57 St.-S. contra -at ingaganseze): **a** *proprie:* ERMOLD. Ludow. 1,245 crudelis matrem -it in arce. **b** *in imag. c. sensu tuendi (usu refl.):* ERMOLD. Pipp. 2,219 rex bone, te propter famulum -e Nigellum. **2** *constituere – bilden:* MAURUS progn. 18 p. 34^{b},35 (ed. M. H. Saffron. 1972) *venae et arteriae* uniuntur et quoddam membrum offitiale -unt.

II *de motu inhibito vel statu:* **A** *proprie:* **1** *subi. anim. i. q. sistere gradum, subsistere – stehenbleiben, haltmachen, zum Stillstand kommen* (*cf.* GLOSS. II 567,7 St.-S. -it gesteit): **a** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 3,9 p. 145,31 equus subito lassescere, -ere, . . . in terram coepit ruere. WOLFHARD. Waldb. 2,6^{d} p. 230,20 (ed. A. Bauch. 1979) ubi dum aliquantulum -rent viatores. HIST. mart. Trev. 27 cum discessurus . . . in summo . . . fossae margine . . . -isset paenitens. *al. per prosop.:* RHYTHM. I 146,4,1 mollibus horresco *(sc. scamnum)* semper -ere locis. *ibid. al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *conquiescere – zur Ruhe kommen (in imag):* HROTSV. Cal. 9,21 coniugalis amor . . . meam haut patitur mentem -ere, nisi *eqs.* **β** *astare – dastehen:* BEDA hist. eccl. 3,14 p. 156,27 rex . . .

[Meile/Dinter]

coepit -ens ad focum calefieri. 5,12 p. 306,6 cum diutius ibi pavidus -rem. WALAHFR. Wett. 448 contemplatur ... quendam ... fixo -ere gressu. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,193 ut ... inter medias nudato corpore flammas -stitit *Nicea. al.* **γ** *considere – sich niederlassen:* DIPL. Ludow. Iun. 18 p. 358,39 ut in eodem loco ... -ant clerici XII. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,144 si litoreis vetitor -ere campis. **δ** *commorari, praesentem esse – sich aufhalten, anwesend sein:* LEG. Burgund. Rom. 6,2 si dominus servum ... sciens in domo ... -entem iudicibus non praesentat. EINH. Karol. 5 quem *(Hunoldum)* ... ibi *(in Wasconia)* -ere non sustinens. RIMB. Anscar. 40 p. 75,14 ad missam in oratorio -ens *vir Dei.* THANGM. Bernw. 41 p. 776,8 Parisius ... aliquot dies -ens *pontifex.* DIPL. Heinr. III. 317 p. 434,31 ubicumque necesse fuerit figere naves ac -ere. TRAD. Ratisb. 852 Adelperto abbate ... in presentia -ente cum fratribus. *al.* **ε** *habitare, vivere – wohnen, leben:* CONC. Merov. p. 159,8 Iudaeos per civitates aut municipia -entes. DIPL. Merov. I 19 p. 20,8 abbati vel fratrebus ibidem -entebus. CHRON. Fred. 4,58 p. 150,14 que *(gentes)* circa limite Avarorum ... -ent. CONC. Karol. 46B,6capit. (cod. V1) ubi clerici -ere debeant. CAPIT. reg. Franc. 221,13 ut episcopi ... in suis ministeriis commorantes in suis -ant domibus. *saepe. expressius de exsistentia:* COD. Lauresh. 488 (a. 769) dum quis -it in hoc seculo. WOLFHARD. Waldb. 4,12c p. 336,23 (ed. A. Bauch. 1979) adhuc ieiuna -it *famula* tercio ... vergente anni circulo. **2** *subi. res i. q. situm esse – liegen, gelegen sein:* **a** *gener.*: NOTIT. Arnon. 4,2 in quo *(locello)* prata et silva -itur. EIGIL Sturm. 16 p. 150,11 (ed. P. Engelbert. 1968) quae *(villa)* in ripa Moyn fluminis -it. CHART. Rhen. inf. I 9 pars tertia hereditatis mee tribus in locis -it: *eqs.* DIPL. Ludow. Germ. 91 curtem nostram ... -ens in ducatu Alamannico ... tradimus. DIPL. Conr. II. 239 p. 328,12 haec omnia cum suis pertinentiis ... ubique -entibus et coniacentibus. CHART. Naumb. 197 domos in platea ... ex utraque parte -entes. *saepe. remissius i. q. inveniri – sich (be)finden:* AMALAR. bapt. 35 per pectus, ubi ... -it cubiculum cogitationum. HRABAN. epist. 28 p. 443,30 quorum *(sc. patrum)* verba ... in pagella -unt. *al.* **b** *geom.:* PS. BOETH. geom. 102 (ed. M. Folkerts. 1970) ut in ea *(particula)* angulus -ere perhibeatur. 142.

B *translate:* **1** *subi. homines (Deus: l.65. 67.):* **a** *insistere, pausare – innehalten:* FRANCO LEOD. quadr. circ. 5,200 (ArchInternatHistScienc. 26. 1976. p. 90) de his satis, nunc ... -amus. **b** *resistere, valere – standhalten, sich behaupten* (*cf.* GLOSS. IV 6,11 St.-S. -ere ebanstantan): RIMB. Anscar. 7 p. 29,30 in regno suo Herioldus rex -ere non poterat. CHART. march. Misn. III 167 p. 130,25 (a. 1212) super lantgravium ... cum exercitu nostro ... potenter -sistimus et terram eius ... vastavimus. *confirmari – erstarken:* VITA Serv. 54 p. 127,16 ille *(sc. mortuus qui revixit)* demum -ente spiritu ... ait: *'eqs.'* **c** *perstare, pertinacem esse – durchhalten, beständig sein:* IULIAN. TOLET. Wamb. 14 acrius quam coeperant *nostri* in bellando -unt (-untur *2a*). CONC. Karol. 46b,3 episcopum ... bono opere -ere oportet. EPIST. var. II 31 p. 352,4 ut vos ... in mutua dilectione ... -atis. RATHER. cena Dom. 4 l. 140 (Corp. Christ. Cont. Mediaev. XLVI. 1976. p. 100) tanto attentius -ite in precibus, quo *eqs. al. perseverare – verharren:* PASS. Kil. I 10 quando in Dei laudibus unanimiter -bant *sancti Dei.* **d** *constitutum esse – beschaffen sein:* WALAHFR. carm. 80,1,1 sic homo -it. ANSELM. BIS. rhet. 3,6 p. 174,6 diabolus cum angelica illa natura -sisterat. ALFAN. premn. phys. 1,1 p. 5 ut nequaquam oportuerit eum *(hominem)* aliter fieri vel -ere (*PG 40,504A* συνεστάναι). *al. se praestare – sich erweisen:* CARM. ad Ludow. 7,2 (MGPoet. IV p. 925) quoniam Dominus tibi -et miserator. 25,1 (p. 926). MIRAC. Pirm. 2 quam incommutabili pietate *redemptor noster* circa genus -at humanum *eqs.* **2** *subi. res:* **a** *gener.:* **α** *fieri, accidere – geschehen, stattfinden:* LEX Baiuv. 12,10 in ... huiusmodi aedificiis ... nullatenus testificatio -at. HROTSV. Dion. 10 si tunc eclipsis posset -ere solis. MARIAN. chron. a. Chr. praef. (DtArch. 17. 1961. p. 215,15) certum est ... incarnationem ... in anno II. magni cicli -isse (-stetisse *V*). *al. evenire – zustande kommen, werden:* POETA Saxo 3,173 non perfectum poterat -ere prorsus hoc opus. **β** *stabilem permanere, constare – Bestand haben, bestehen* (*cf.* GLOSS. I 715,20 St.-S. stet, -at, firmetur fastostande): WALAHFR. Wett. 671 quo *(sc. in gehenna)* vermis et ignis in aevum -unt. WOLFHARD. Waldb. 4,12c p. 338,5 (ed. A. Bauch. 1979) quia in ipso *(Christo)* -it omne, quod est (*cf.* HROTSV. Gall. I 5,3 cuius dispositione -unt et moderantur universa). SALOM. III. carm. 1,130 num sic divisum credis -ere regnum? OTTO SANBLAS. chron. 6 marchia orientalis ... a ducatu seiuncta per se -ens. *al. adde:* GERB. epist. math. I 2 de numeris aut per se aut in relatione -entibus. **γ** *positum esse, niti (in) – begründet sein (in), beruhen (auf):* LEX Baiuv. 8,7 eius *(sc. raptoris)* defensio in Deo et in duce atque iudicibus debet -ere. THIETM. chron. 6,21 p. 298,24 omnis hominum Deo acceptabilis fructus in corde bono -ens. WALTHARIUS 634 in vestris -ant omnia telis. *al. dedicatum esse – geweiht sein:* DIPL. Otton. II. 250a p. 284,15 cuius *(Iohannis)* vocabulo eadem -it aecclesia. **δ** *compositum esse – zusammengesetzt sein:* CARM. Salisb. 10,37 Octobris nomen numero -it et imbre *(cf. Isid. orig. 5,33,11).* ASILO rhythmimach. 8 (SBHeidelb. Suppl. 5. 1986. p. 332) non solum ipsam pyramidem auferat basis, sed omnes tetragonos, quibus -at (constat *K*). **b** *publ. et iur.:* **α** *de pacto i. q. (ratum) manere – (gültig) bleiben:* TRAD. Frising. 105a (a. 782) ut ipsa traditio ... in perpetuum confirmata -ret. DIPL. Zwent. 2 ut hec ... firmatio inconvulsa ... perpetualiter -at. COD. Odalb. 60 commutatio. *al.* **β** *de possessione i. q. pertinere (ad) – gehören:* TRAD. Frising. 5 p. 31,22 (a. 750) ut ipsa ... fines ... ditionibus beatę ... Mariae -ere ... firma permaneat. TRAD. Ratisb. 16 p. 16,32 ista omnis commarca ... debet -ere ... ad sanctum Petrum. DIPL. Zwent. 1 concessimus ... locum ... ad idem cenobium ... eternaliter -endum. COD. Odalb. 95 ad sanctum ... Rodbertum uterque locus in proprietatem -at (COD. Thietm. 7). TRAD. Scheftl. 30 iugera LX ... ad altare sancti Dionisii ... perpetualiter -enda. *persaepe.* **3** *impers.*: **a** *contingere (naturā) – (von Natur aus) eintreten:* ALFAN. premn. phys. 3,12 p. 54 non -it (*PG 40,596A* πέφυκε) intellegibile secundum essentiam permutari. **b** *certum, firmum esse – sicher sein, feststehen:* DIPL. Heinr. IV. 134 regię dignitatis ... esse -it donata ... stabili ... iure confirmare.

C *vice verbi copulativi fere i. q. esse – sein:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* TRAD. Frising. 373a (a. 817) unicuique incertus dies exitus sui -it. HRABAN. epist. 17a p. 421,8 adhuc ... in agone -itis. VITA Liutb. 31 in partus vicinitate -o. EPITAPH. var. II 40,9 -erat *Bruno* prudens regum dignissima proles. CONSUET. Trev. 36 (Corp. Consuet. Monast. VII/3. 1984. p. 293,7) si dies ... breves -ant in illo tempore. VITA Mahum. 293 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 121) haud certa -o, an *eqs. saepe. alicuius esse – jemandes Sache sein:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 321 (a. 1279) omnium habere memoriam non humanitatis, sed divinitatis -it. 322. **b** *c. colore quodam:* **α** *adesse, reperiri – vorhanden sein:* ALCUIN. (?) mus. p. 26a,15 octo tonos in musica -ere musicus scire debet. CHART. Sangall. A 342 p. 316,24 illud quod supra dotem uxoris meae -sisterit. **β** *superesse – übrig sein:* BERTH. carm. 1,107 (MGPoet. III p. 396) fratribus en nullus -it panis in antris. **γ** *usui esse – zur Verfügung stehen:* DIPL. Ludow. Germ. 93 ut ... sanctis monialibus ... in cibariis ... -ant (*postea:* deserviant) *res.* **2** *publ. et iur.:* **a** *(sub aliquo) esse – (unter)stehen:* CONC. Merov. p. 4,8 ut filii clericorum ... in episcoporum potestate ... -ant (TRAD. Patav. 28b ut illud *[sc. locus]* sub ipsius *[matronae]* p. -ret in vita sua. CHART. Rhen. med. I 95 p. 99,7 omnibus ..., qui sub nostra dominatione ... in iudiciaria -unt p. *al.*). LEG. Wisig. 9,1,13 fugitivus ... sub illius, aput quem inventus est, fideiussione tamdiu -at, quamdiu *eqs.* 10,3,5 id *(quod translatum est)* in eius fundi, ad quem ... probatur adiunctum, iure -at (LIBER diurn. 23 si in tue diocesis i. -it antedicta fundatio. DIPL. Zwent. 26 ut due partes telonei ... in eorum *[sanctorum]* i. ... -ant. *al.*). LEX Ribv. 61,1 ipse ... et omnis procreatio eius

[Meile/Dinter]

... sub tuitione ecclesiae -ant (DIPL. Otton. I. 319 ut ... sub nostra ... t. ... -ant *coenobia. al.*). TRAD. Patav. 13 ut ... ipse Rodinc ... cum ipso benefitiolo debuisset -ere in suum *(Tagadeonis)* servitium. DIPL. Loth. I. 3 p. 59,31 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut omnes res ... sub defensione ... palatii nostri ... -ant (DIPL. Conr. III. 40 p. 65,22 [ed. F. Hausmann. 1969] abbatia ... in d. et ordinatione ... regum ... semper -ens). *al. spectat ad condicionem:* TRAD. Frising. 316 (a. 814) duo fratres ... in ordinatione sacerdocii -entes. DIPL. Ludow. Germ. 171 episcopi ... ceterique fideles in sancta Dei aecclesia -entes (*cf.* CHART. Aquens. 103 l. 4 [ed. E. Meuthen. 1972] qui sub religione -it). TRAD. Frising. 1463 ut ipsa *(femina)* et liberi eius liberali ministerio -ant, quo et hactinus -bant. **b** *(in alicuius auctoritate) esse – (in jemandes Befugnis) liegen:* CONC. Merov. p. 83,1 in sacerdotis potestate -at, qualiter ... debeat *(sc. armatus)* castigari (DIPL. Heinr. II. 107 p. 132,39 sin autem inter se in electione dissenserint *sanctimoniales*, in episcopi p. -at). DIPL. Heinr. IV. 138 in communi fratrum -at arbitrio, cui detur ... prebenda. STATUT. ord. Teut. p. 107,7 in placito ... magistri -it, utrum *eqs. al.* **c** *potentem esse – Herr sein, mächtig sein:* FORM. Marculfi 2,4 l. 6 (ed. A. Uddholm. 1962) nisi, dum suo iure et potestate -it, preparit *unusquisque* sibi viam salutis *(inde* CHART. Rhen. med. I 34 p. 38,20. *al.)*.

subst. **1. consistens,** -entis *m. (f.: l.36)* **1** *qui adest – ein Anwesender:* TRAD. Frising. 426 p. 365,11 (a. 819) synodus habebatur ..., et omnibus -bus ... indicavit *presbyter*, quod *eqs.* CONC. Karol. app. 9 p. 848,17 coram omnibus in eodem concilio -bus. CONR. BRUNW. Wolfh. 31 (ed. H. E. Stiene. 1991) qui *(vir Dei)* ... cum secum -bus accessit ad altare. **2** *habitator, incola – Ansässiger, Bewohner:* LEG. Burgund. const. I 99,1 si loci ... -bus scriptura ... signata non fuerit. DIPL. Karoli III. 158 p. 257,9 omnes sub memorati loci dominio -es. *al.* **3** *qui (aliquo modo) vivit – einer der (in bestimmter Weise) lebt:* LEG. Wisig. 3,5,2 p. 160,10 ut ... nullus Deo devotam virginem, nullus sub religionis abitum -em ... accipiat coniugem. TRAD. Frising. 338 p. 289,3 tam in clero -bus quam ... in saeculari habitu conversantibus. 1060 notum sit omnibus in tempore presenti -bus.

2. consistentia, -ium *n. de scriptis i. quae memorata sunt – das Genannte:* DIPL. Ludow. Germ. 96 p. 139,31 monachi ... medietatem fisci cum omnibus supra -bus recipiant.

consistorium, -i *n. script.:* -ter-: *p.1588,21.* -tur-: *l.59.p.1588,19.*

1 *de loco:* **a** *in univ.:* **α** *statio – Standort, Platz:* WALTH. SPIR. Christoph. I 24 rex ... de -o, in quo stabat, cecidisse perhibetur in terram. VITA Serv. 13 p. 54,11 *episcopus* ediciori locatus -o. *de fundamento:* LIBELL. de cal. Trev. p. 740,6 molendinum unum in aliud impegit sicque transeundo ... aliis suum abstulit -um. **β** *sedes, solium – (erhöhter) Sitz, Thron:* VITA Dalm. 7 (MGMer. III p. 547,17) dum ad missas celebrandas -o basilice ... resideret *antistes*. ODILO SUESS. Seb. 88 (43) missarum sollempnia caesar -um scandens ... fecit decantari. **γ** *catasta – Schaugerüst:* CHRON. Andag. 44 p. 112,1 locato ... -o in area campestri ibidemque aperto reliquiarum scrinio. **b** *spectat ad aedificium:* **α** *palatium – Palast, Residenz:* VITA Wandr. 7 (MGMer. V p. 16,12) qui *(vir Dei)* cum vinisset prope de -urio (*antea:* palacio) principis *(sim.* WALTH. SPIR. Christoph. I 12 ingressus *vir Dei* ... -um *regis*. CONST. I 31 p. 63,3 in -o regali Goslare praeminenti. *al.)*. VITA Deic. 36 (13) in -o Lateranensi papa cum rege colloquium habuit (THEOD. AMORB. Mart. 9). CHRON. Reinh. a. 1026 p. 517,47 Wichmannus ... Mogunciam devenit, ubi ... ad -um ... intravit. p. 518,5. **β** *praetorium, domus iudicii – Rathaus, Gerichtsgebäude (cf.* GLOSS. I 491,28 St.-S. -o sprahhuse. II 290,36 in -o in dinchhuse. III 416,64 -um sprachus, dinchus. *al.):* HONOR. AUGUST. cant. 3,9 p. 406D est ... -um domus iudicii. ALBERT. M. bon. 479 p. 250,69 ad iudicium *locus est* -um. **γ** *domicilium – Wohnstätte (in imag.):* EPIST. Lup. Ferr. 10,4 sapientia ... Lugduni sibi ... familiare -um collocavit. DIPL. Heinr. II. 144 ut ... sine fine mansura in celis studeamus adipisci -a. *ibid. al.* **c** *spectat ad interiorem partem aedificii:* **α** *salutatorium, locus conveniendi – Vorzimmer, Versammlungsraum (cf.* GLOSS. I 296,52 St.-S. in -o in gisuasheidi. 494,31 in -o ufhus. *al.):* NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 56,13 *legati* reppererunt in -o cubicularios imperatoris. GLOSS. med. cod. Trev. p. 165,19 primo peraulam ...; tercio -um, hoc est locus, in quo consistunt ante prandium. **β** *exedra, locus sessionis – Audienzraum, Verhandlungs-, Sitzungssaal:* PETR. CAS. chron. 4,108 (MGScript. XXXIV p. 572,35) quo *(die)* utraque pars in -o convenirent. 4,114 (p. 587,5). WILH. ANDR. chron. 171 p. 744,24 post missam dominus papa in -o sedit. FUND. Consecr. Petri p. 200,8 (ed. P. A. Breatneach. 1977) rex ... Karolus sedit in -o domus regie. *al. de aula concilii:* CHRON. Andag. 25 p. 74,12 in publico -o Lateranensis palatii, quod dicitur 'ad speculum'. **γ** *navis (ecclesiae) – (Kirchen-)Schiff:* WOLFHARD. Waldb. 2,7 (ed. A. Bauch. 1979) in -o basilicae. **2** *de conventu:* **a** *gener. i. q. congregatio, concursus – Versammlung, Zusammenkunft (cf.* GLOSS. I 94,14 St.-S. -urium ufstantanti): CHRONOGR. Corb. p. 54,6 commorantur *abbas et episcopus* ... una in -i (-erii *cod.)* mansione. CHRON. Erf. min. p. 618,8 demon in -o publice coram omnibus prodidit factum. **b** *publ. et iur.:* **α** *consilium consulum – Ratsversammlung, Sitzung:* CHART. Ital. Ficker 127 p. 169,2 (a. 1160) nos senatores ... in novo -o senatus annuatim in capitolio constituti. CHART. civ. Spir. 110 p. 81,40 in publico -o. CHART. Basil. C II 322 actum Basilee in nostro *(sc. officialis curiae)* -o. *al. per compar.:* CARM. var. Walther 12,2,1 celesti in -o congregata virtutum concio disputavit. ALBERT. M. nat. bon. 262 (ed. E. Filthaut. 1974) in utero eius *(Mariae)* quasi in -o tractatores pacis pater et filius et spiritus sanctus ... conveniunt. **β** *consessus (iudiciarius), actio – (Gerichts-)Verhandlung, Prozeß:* ARNO REICHERSB. apol. p. 216,35 in omni -o hanc iustitiam defendi posse. CARM. Bur. B 42,6,1 in hoc -o si quis causam regat suam. CHART. Rhen. med. III 710 coram ... sculteto, schabinis et civibus Bopardiensibus in publico -o. CHART. Wirt. VII 2061 p. 21,22 in -o iudiciario. *al. per compar.:* RICHARD. ANGL. anat. I 118 eo quod hic *(sc. in cellula logistica)* tanquam in quodam -o ... anima discernat et iudicet. **γ** *iudicium curiae – Hofgericht:* CHART. Nuremb. 473 (a. 1274) in publico -o tempore ... regalis curie Nurenberc celebrate. **δ** *curia (regis, imperatoris) – Hoftag:* PETR. CAS. chron. 4,125 (MGScript. XXXIV p. 600,22) Lotharius imperator Petrum diaconum ad suum -um evocans. OTTO FRISING. gest. 2,43 sedente ... in publico -o imperatore. 2,56. CHRON. Reinh. a. 1195 p. 552,8 Adilbertus marchio ... proponens in -o principis Romanorum, quod *eqs.* CONST. Melf. 3,94 (ed. H. Conrad et al. 1973) actum in solemni -o Melfiensi. *al.* **c** *eccl. de -o papali:* CHART. archiep. Magd. 185 (a. 1105) dominus papa ... cassata in pleno -o electione adversarii vestram ... confirmavit. CONST. III 50 p. 45,34 privilegia ... in -o vestro, sanctissime pater ..., fuerunt exposita. 200 p. 187,11 actum Viterbii in episcopali palatio in magno -o. SALIMB. chron. p. 226,16 *frater Hugo* loquebatur in -o pape. p. 231,10. *al. de capitulo generali (abbatum):* EMO chron. p. 507,3 quod ... per ipsum abbatem ... in -o abbatum ... pronunciatum est. **d** *mus. i. q. ordinatio, systema – Anordnung, System:* ELIAS SAL. mus. 9capit. rubrica de -o tonorum. 10 p. 27b,2.

***consistorius,** -a, -um. *curialis – Rat-:* ACTA. civ. Wism. B 308 (ed. L. Knabe, Das zweite Wismarsche Stadtbuch. 1966; a. 1274) pecuniam tulerunt consules super domum -am. *Dinter*

consitor, -oris *m. qui conserit – Pflanzer:* ODO MAGDEB. Ern. 6,433 (ed. B. Gansweidt. 1989) caprum genialis -r uve *(ex Ov. met. 4,14)* Tyoneo mactat.

1. consitus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *situs – gelegen, befindlich:* CHART. Fuld. B 86a p. 159,1 (a. 779) ad monasterium, quod nominatur Fulda, in silva Bochonia in pago Grapfeld -um. CHART. Sangall. A 414 p. 34,21 cum omni ambitu circumquaque -u *(sic)*. DIPL. Heinr. II. 80 saltum ... iuxta Renum ... -um. ANNAL. Rod. a. 1151 p. 721,24 assignaverunt nobis allodium aput Sinneche ... -um. *al. v. et vol. I. p. 697,64.* **b** *assitus, adiacens – anliegend, benachbart:* TRAD.

[Meile/Dinter]

Frising. 33 (a. 769) ad beati Zenonis ecclesiam ... confluentibus Hisanis moeniis -am. CHART. march. Misn. III 80 p. 66,21 (a. 1204) pratum ... parrochiani curie -um et contiguum. **2** *subst. neutr. plur.: adiacentia, pertinentia – das Zugehörige, 'Drum und Dran':* DIPL. Conr. III. 273 (ed. F. Hausmann. 1969) castrum Waltenstein cum omnibus sibi attinentibus ..., curtis Lintheim cum omnibus sibi -is.

2. consitus *v.* 1. consero.

consius *v.* conscius. **consobinus** *v.* consobrinus.

consobrina (-sub-), -ae *f. filia e sorore vel fratre matris vel patris orta – Base, 'Cousine'* (*cf.* GLOSS. I 319,3 St.-S. -a gesuia): **1** *in univ.:* **a** *gener.:* EPIST. var. III 26,2 p. 186,16 altera *sanctimonialis* est mea -a. CHART. Welt. 16 (c. 1251) eosdem *(agros)* concessimus Ulrico ... et -subrine sue Irmgardi. *al. cf. l.36.* **b** *iur. et canon.:* CONC. Merov. p. 26,8 si quis -subrinae subrinaeque se societ. p. 182,11 non licet -subrinam, hoc est quod de duos fratres aut de duas sorores procreantur, in coniugium accipere. CAPIT. reg. Franc. 16,18 qui cum -a uxoris suae manet. NICOL. I. epist. 141. *saepe.* **2** *de filia materni generis:* LEG. Wisig. 4,1,4 consubrinus et -subrina, id est avunculi et matertere filius, filia. 4,1,6 sexto gradu veniunt ... amitini, amitine, consubrini, -subrine. GISLEB. MONT. chron. 33 p. 63,8 Henricus comes Namurcensis ... feoda ... obtinuit contra -am suam. 84 p. 123,14 qui *(Hugo)* ... ipsius comitis -am habebat uxorem. *fort. add.:* LEX Sal. Pipp. 79,5 -subrine filius, qui ex materno genere venit, ipse accipiat *reipus* (*inde* LEX Sal. Karol. 46,7). **3** *de filia paterni generis:* DIPL. Otton. II. 308 p. 365,10 illustris dux Beatrix, nostra -a. *cf.* *cosina.

consobrinus (-sub-), -i *m. script.:* cumsop-, cumsup-: CHART. Ital. Ficker 32 p. 46,11. 16. cun-: *l.38.* cossofrenus: *p.1590,11.* -bin(us): GLOSS. III 218,34 St.-S.

filius e sorore vel fratre matris vel patris ortus – Vetter, 'Cousin' (plur. de -o et consobrina: l.36. 59sqq.): **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* CHRON. Fred. 4,51 procurrentibus -subrinis Gundebergam et Aripertum. AGNELL. lib. pont. 121 p. 357,33 Theodorus archipresbiterum ivit ad Theodorum archidiaconum, cun-um suum. THIETM. chron. 4,39 cum licentia Wirdunensis Wigfridi presulis, -i eius *(Godilae).* DIPL. Loth. III. 117 Otto de Burchisino, -us imperatoris. SALIMB. chron. p. 55,33 hic *(Iacobus)* fuit filius -i mei. *saepe.* **β** *iur. et canon.:* CAPIT. reg. Franc. 96,4 qui uxorem -o aut insobrino suo uxorem duxisset. 252 p. 207,35 si frater illius aut -us ... eam *(uxorem)* corrumperet. **b** *de filio materni generis:* **α** *de filio materterae (cf.* GLOSS. II 332,15 St.-S. -os muomunsuni. III 364,1 -us můmenkint. *al.):* LEG. Wisig. 4,1,4 -subrini, qui ex duobus sororibus nascuntur. ALDH. carm. eccl. 4,7,2 Iacobus Christi matertera cretus et -i felici nomine fretus. WIDUK. gest. 3,18 -us regis, Ecberhtus. HERM. AUGIENS. chron. a. 1054 Babinbergensis aecclesiae praesulatum -o suo Adalberoni donavit *Heinricus*. GISLEB. MONT. chron. 79 dominus Rogerus, Reinaldi ... frater, ... comitis Hanoniensis -us. 92. *saepe.* **β** *de filio avunculi* (*cf.* GLOSS. I 478,59 St.-S. -o oheimissune): GISLEB. MONT. chron. 73 Philippus ... in regem Anglorum, seniorem suum -um, insurrexit. 136 p. 203,12. RYCCARD. chron. a. 1224 p. 118a,28 (epist. Frid. II.) tempore secundi regis Willelmi, -i nostri. **γ** *usu non distincto (cf.* GLOSS. III 67,14 St.-S. -i můmensune vel oheimessune. *al.):* LEG. Wisig. 2,4,13 -subrini vel amitini ... testimonium dicere non admittantur. 4,2,10 hereditates, que a materno genere venientibus, sive avunculis sive -subrinis seu materteris, relincuntur. *v. et l.20. fort. huc spectat:* GLOSS. III 427,26 St.-S. -us swestersun. *al.* **c** *de filio paterni generis:* **α** *de fratre amitino:* GISLEB. MONT. chron. 76 p. 116,31 Gerardus ..., comitis Hanoniensis -us, ... patri ... successit. 140 p. 209,24. *ibid. al.* **β** *de fratre patrueli:* DIPL. Karlom. (II.) 4 p. 290,2 quod *(monasterium)* ... antecessor ac -us noster Ludouuicus ... construxit. DIPL. Karoli III. 145 p. 233,21 per preceptum Ludovici ... regis, -i nostri. HIST. de exp. Frid. imp. p. 65,19 super promissorum fide ... habenda obsides ... dabit Isaacius ... domnum Alexium, filium -i eius. *saepe. v. et p. 1550,63. de patrueli patris:* DIPL. Arnulfi 31 p. 46,18 -us noster, Lotharius rex. DIPL. Heinr. III. 26 p. 34,26 Brunonis ..., nostri karissimi -i, ... conscilio. *al.* **2** *latius:* **a** *de nepote:* DIPL. Otton. II. 203 ob ... interventum Ottonis ... -i nostri, Karentenorum ducis. HELM. chron. 41 p. 83,22 conati sunt ... suscitare regem, Conradum videlicet, -um Heinrici cesaris. **b** *de affini:* CHART. Tirol. notar. I 698 (a. 1237) Fridericus ... investivit Conradum -subrinum suum ... de una pecia terre. DIPL. Loth. III. 127 p. 217,30 (spur.) quidam vir ... Elverus nomine ... cum consensu ... -i sui Brunonis ... tradidit ... predium. **c** *de quolibet cognato* (*cf.* GLOSS. II 603,56 St.-S. -us gilegano. III 6,29 cossofrenus gatulinc): DIPL. Heinr. III. 29 p. 38,39 per domnum Herimannum, ... Coloniensem archiepiscopum et ... -um nostrum. CHRON. Bened. II 1 cuius *(loci)* conditores ... fuerunt tres fratres, ... predicti regis *(sc. Karoli maioris domus)* -i. *Meile/Dinter*

***consocia** *v.* consocius.

***consocialis,** -e. **1** *gener.:* **a** *(matrimonio) coniunctus – (in Ehegemeinschaft) verbunden, zusammenlebend:* RUODLIEB V 477 ancillam propriam ... non velut uxorem facias tibi -em. **b** *coniugalis – ehelich:* HEINR. AUGUST. planct. 247 *Eva* et soror et coniunx fuit, utpote formula tradux tam naturalis quam -is amoris. **2** *publ. et iur.:* **a** *genere compar – standesgemäß:* TRAD. Kuehb. 8 (SBMünch. 1894. p. 283,13; s. XI.) si ille *(filius)* absque -i vel legali conubio vitam finiat. **b** *ad eandem familiam pertinens – zu derselben 'familia' gehörig:* CHART. Wirt. I 285 p. 365,18 (a. 1125) si quis de ministerialibus eiusdem predii -em sibi duxerit uxorem *eqs.* OTTO BAMB. epist. 39 p. 1348A (chart.) quod filios non de -i, sed de externa (aeterna *ed.*) habeat uxore *ministerialis*.

consociatio, -onis *f. coniunctio – Verbindung:* ALBERT. M. serm. 3 (SBMünch. 1966/III. p. 43,25) in Christo est -o humanorum ad divina et divinorum ad humana.

consocietas, -atis *f.* **1** *communio – Gemeinschaft:* WILLIB. Bonif. 8 p. 53,11 honorabiles tam sanctae -is fratres. **2** *conexio – Verbindung:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,19 p. 28av a vulva mulieris frigidus fumus ascendit os stomachi, cum mulier non menstruaverit neque sperma emiserit, de ore stomachi cerebrum ascendit ex -e sui.

consocio, -avi, -atum, -are. *script.:* cums-: *p.1591,26.* -oti-: *l.44.71. p.1591,1. al.*

I *trans.:* **A** *obi. anim. eorumque congregationes:* **1** *strictius i. q. coadunare, congregare, (as)sociare – vereinigen, zusammenführen, zugesellen* (*cf.* GLOSS. I 60,24 St.-S. -at [-tiat *c*] kanaozsamot): **a** *gener.:* **α** *praevalente sensu congregandi (refl.: l.50):* PAUL. DIAC. carm. 26,22 cum vos mellifluus -vit amor. HUCBALD. carm. 2,139 calvos -a! VITA Annon. I 3,12 p. 502b,25 quae *(veritas)* duos nos -ans unum effecit. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 113,16 quas *(aves)* unitas et similitudo nature -at et confederat. p. 113,19 omnes aves ad pullificandum -ant se mas et femina. *de mortuis:* CARM. Paul. Diac. app. II 50,20 hunc tumulum ... tuum tibi condidit uxor, quae tecum rursus -ta iacet. **β** *praevalente sensu aggregandi (medial. et refl. i. q. se associare – sich anschließen; usu spirit.: l.60):* THEODULF. carm. 1,246 Dominus ... agmina caelicolis terrea -at. ERMOLD. Ludow. 3,266 Burgundia ... auget Francorum numerum -ando viros. 4,332. POETA Saxo 5,692 me pius *(sc. Christus)* ut dextris -es ovibus. EPIST. Teg. I 57 ancillarum vestrarum operibus eam *(sororem)* -ari dignemini. EKKEH. IV. bened. I 1,78 patri cum nato laus pneumate -to. CHART. Mog. A I 451 p. 359,3 (dipl. Heinr. V.) ducem Fridericum ... circumvenire molitur *Adelbertus*, quatenus ... sue se velit machinationi -are. OTTO SANBLAS. chron. 2 p. 4,9 principes ... cum ... exercitu eandem viam aggressi ... regi Ludewico ... illuc *(sc. Hierosolymam)* tendenti -antur. *al. in imag.:* ERMOLD. Ludow. 1,616 fratribus ut ternis -tus eas (*sc. libellus; cf.* 2,602 celerans fratri ecce libellus -andus adest ... suo). **γ** *continere – zusammenhalten, einen:* HRABAN. carm. 13,34 illaesum ut serves -ansque iuves *gregem Christi.* **δ** *(sibi) conciliare – an sich binden, für sich gewinnen:* CAPIT. reg. Franc. 213,3 quod quidam ... concilient sibi atque -tient latrones. POETA Saxo 2,91 esse reum clamant *primores* Widukindum ... et quos hortatu proprio

[Lošek/Hellmuth]

sibi -tiavit. HUMB. Sim. 3,40 p. 248,29 laicas personas a caritate Christi dissociant et sibi -ant *simoniani.* RANGER. carm. 811 qui *(sc. Christus)* cum discipulos necdum sibi -asset *eqs. al.* **b** *eccl.:* EPIST. Teg. I 50 precantur, ut fraternitati vestreque oracioni . . . -entur. CHART. Livon. A 38 ego Albertus . . . episcopus . . . universae fidelium societati Christo -ari (*sim.* CHART. Hans. 88). **c** *publ. et iur.:* **α** *de coniugio:* WALTHARIUS 81 iusiurandum . . . reges inter se dederant, pueros quod -rent. THIETM. chron. 4,40 Liutharius comes . . . , qualiter eam *(puellam)* -ret filio suo, mentis secreto . . . volvit. RUODLIEB IX 59 lege maritali cupientes -ari (XV 25). DIPL. Frid. I. 884 p. 131,6 (ed. H. Appelt. 1990) si servi . . . mulieres sibi coniugio -verint. *al.* **β** *refl. i. q. se confoederare – sich verbünden:* DIPL. Merov. I 46 Adalricus dux . . . se Austrasiis -vit. CAPIT. reg. Franc. 207 p. 77,21 audita perturbatione . . . -are nos voluimus. **d** *milit. i. q. contrahere – zusammenziehen, sammeln:* WALAHFR. carm. 22,1,3 Machabeo . . . arma . . . terribili . . . -tiante manu. **2** *latius:* **a** *comparare – an die Seite stellen, vergleichen:* WALAHFR. exord. 32 p. 515,8 aliae ecclesiae dignitati sedis Romanae -tiantur, id est Antiochensis in Asia *eqs.* **b** *participem facere – Anteil gewähren (an):* GESTA Camer. cont. II C 14,3 p. 215 quem filiae coniunxerat . . . , rebus suis -at. **B** *obi. res:* **1** *strictius:* **a** *coniungere, conectere, adiungere – verbinden, vereinen, anschließen:* PAUL. DIAC. Lang. 2,21 quinta decima provinciarum est Apulia, cum-ta sibi Calabria. THEODULF. carm. 69,52 illa *(plebs)* . . . baptistae concurrit ab arce Iohannis, -ans ramis dicta canora suis. 71,22. ERMOLD. Ludow. 4,424 quam *(Iudith imperatricem)* proceres . . . summo comitantur honore . . . -ando gradum. WANDALB. mens. 172 hunc *(mensem Iulium)* -tiat sexto solis lux aurea mensi. MIRAC. Verenae 10 (AS Boll. Sept. I p. 170) Confluentia, ubi Araris fluvius Rheno -tus decurrit. CONR. MUR. summ. p. 88,117 (ed. W. Kronbichler. 1968) annomino sic conformia verba vocando ad res dissimiles et eisdem -ando. REGISTR. Xant. (QuellRechtsWirtschGesch-Xanten. I. 1937. p. 60,36) celeraria et curtis Xanctensis ex longa consuetudine sibi sunt -te. *medial. i. q. congregari – sich zusammengesellen:* BURCH. Iud. 142 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. 1959. p. 255) consensu . . . levi -antur ea, que . . . congrua noscuntur mutuo visa sibi. **b** *(in se) comprehendere – in sich vereinen, (mit) einschließen:* CARM. Augiens. 1,3,2 salvatoris honor presentem continet aram multaque sanctorum pignora -at. **2** *latius:* **a** *(insuper) conferre – (zusätzlich) übertragen:* LIBER diurn. 88 p. 116,12 cum quo *(monasterio)* pariter -antes ei et diaconiam. **b** *communicare – zuteil werden lassen:* ERMOLD. Ludow. 4,348 ut mihi vestra fides -ta foret. **c** *(una) efficere – (gemeinsam) hervor-, zustandebringen:* HEINR. AUGUST. planct. 793 -ant carmen faux, guttur, fistula, rumen.

II *intrans.:* **A** *in univ.:* **1** *convivere (alicui) – zusammenleben (mit jemandem):* ERMOLD. Ludow. 1,210 hic . . . dum patrias servaret ab hostibus aedes sospite matre sibi -ante domo. **2** *consequi – sich anschließen:* ERMOLD. Ludow. 1,542 Zado tremens . . . pergit et ipse pigro -ante gradu. **B** *in formulis chartarum i. q. participari, partem capere – teilhaben, einen Anteil bekommen, nehmen:* TRAD. Weiss. 39 (ed. A. Doll. 1979; c. 700) inferat ad partibus suprascripti monasterii una -anti f i s c o auri libram unam (COD. Lauresh. 319 -ante f. auri uncias VI . . . multa sustineat *al.*).

adi. **consociatus,** -a, -um. **1** *confoederatus – verbündet:* ERMOLD. Ludow. 3,264 Turinga manus -a venit. WILH. APUL. gest. 3,514 sibi -is fisi praesidiis. CARM. de Frid. I. imp. 2039 (ed. I. Schmale-Ott. 1965) quem *(rectorem)* . . . Mediolano -a *(sc. Brixia)* gravem fecit tolerare laborem. 2765 quis . . . audebit vos ledere -os? **2** *conexus, alligatus – verknüpft, befestigt:* ERMOLD. Ludow. 4,288 volant . . . puppes velaque candidolis -a modis.

consocius (-oti-), -a, -um. **I** *adi.:* **A** *gener:* **1** *coniunctus – verbunden:* HUGEB. Wynneb. 8 p. 113,16 prudentes viros, quas illo in familiaritate et in divino amicitio -i fuerunt. **2** *aequalis, par – entsprechend, gleichartig:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 31a^{r} laudabile pondus inter se et sibi -um familiatur, sicut pulsus pueri pulsui assimilatur puerili. **3** *vicinus, adiacens – benachbart, anliegend:* CHART. Luneb. VII 84 p. 67,31 (ed. W. v. Hodenberg, Lüneburger UB VII. 1860; a. 1262) aliqua domus, que non habet -am. **B** *publ. et iur.:* **1** *ad eandem familiam pertinens – zu derselben 'familia' gehörig:* CHART. episc. August. 10 p. 7,11 (a. 1067) si -i heredes eis *(servientibus)* non succederent. TRAD. Altah. sup. 59 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXX/1. 1979) eum *(Rahewinum)* habentem uxorem alienam, sibi non -am. **2** *particeps – Anteil habend, (mit)beteiligt (cf. p.1591,58sq.):* FOLCUIN. Bert. 1,20 p. 40,26 (chart. a. 708) duplam . . . pecuniam -o f i s c o distringente coactus exsolvat (FORM. extrav. 1,8 <infer>amus . . . ad suo -o f. auri uncias duas).

II *subst.:* **A** *masc. i. q. sodalis, socius – Gefährte, Genosse, Kamerad:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ALCUIN. epist. 10 p. 36,19 saluta . . . Laedredum, -um et amicum meum. THIETM. chron. 8,27 -i (socii CHRON. Thietm.) nobiles et incliti *(v. et p.1593,9).* CARM. Bur. B 162,1,1 o -i, quid vobis videtur? HEINR. LETT. chron. 16,4 p. 108,31 Russinus . . . Bertoldum . . . , draugum suum, id est -um, alloquitur. *saepe. adde:* TRAD. Frising. 39 p. 67,21 (a. 770) cuius *(Corbiniani)* corpus infra moeniis conditus esse dinoscitur et reliquiarum earum -tius. DIPL. Heinr. III. 309^{b} p. 422,5 ne sanctus Eucharius . . . tam . . . amabili -o *(sc. corpore sancti Valerii)* . . . careret. **b** *c. colore quodam:* **α** *comes – Begleiter (plur. i. q. cohors – Gefolge):* THIETM. chron. 5,43 qui *(Tagino)* . . . dominum ac reginam cum omnibus -is . . . honorat muneribus. 7,27 larga benignitas -is arrisit utrisque. *ibid. al.* **β** *commilito – Kampfgenosse, Waffengefährte:* OTTO FRISING. gest. 1,3 p. 15,1 ad expugnationem earum provinciarum -os invitavit *Robertus.* HEINR. LETT. chron. 14,5 p. 77,3 quicumque . . . vulneratus cecidit, statim frater suus aut alius -us suus . . . eum totaliter interfecit. *al.* **γ** *conviator, particeps (expeditionis christianae) – Weggefährte, Teilnehmer (eines Kreuzzuges):* ALBERT. AQUENS. hist. 1,1 ut . . . quasi in via . . . tota mente et anima -us esse elaborarem. MAGNUS chron. a. 1190 p. 517,37 itineris -us. **δ** *consentiens – Gesinnungsgenosse:* THIETM. chron. 4,2 -i eorum adversus ducem iam palam conspirantes. **ε** *complex (sceleris) – Komplize:* CHRON. Mont. Ser. a. 1208 p. 175,38 cuius necis Ekkehardus . . . et frater eius . . . -i ferebantur. **2** *spec.:* **a** *eccl. i. q. confrater – Mitbruder:* **α** *de monachis:* CAND. FULD. Eigil. I praef. querebar, quia non haberem quemquam mecum -orum. FROUM. carm. 21,8 -os . . . meos, qui turgent, acriter urget *abbas.* WILH. HIRS. const. 2,29 p. 1080^{A} si ipse *(hebdomadarius)* . . . tempestive non revertitur, ab aliquo -orum eius pulsatur *signum. al.* **β** *de canonicis:* THIETM. chron. 5,41 qui *(rex)* . . . sui *(praepositi)* licentiam ac -tiorum in eleccione Taginonis gratiam acquisivit. CHART. episc. Hild. I 677 p. 644,25 ex una parte statuimus prepositum sancti Georgii cum uno suo concanonico, ex altera parte prepositum de Richenberch cum uno suo -tio. *al.* **b** *publ. et iur. i. q. collega, compar – Kollege, Partner:* **α** *qui dignitate vel genere par est – Amtskollege, Standesgenosse:* MEGINH. FULD. Alex. 4 p. 427,11 ut palatinorum -tius ministerium regis impleret *Waltbraht.* CHART. Burgenl. I 376 (a. 1256) iobagiones castri . . . terram . . . alienatam per Banaw -um eorundem dicebant detineri. CHART. civ. Erf. 214 nos consules civitatis Erphordensis . . . cum aliis nostris -is recognoscimus *eqs. al.* **β** *qui eiusdem familiae est – Angehöriger derselben 'familia':* CONST. I 438,30 p. 643,33 (a. 1023/25) si quis ex familia -tium suum sine necessitate . . . interfecerit. p. 644,10. **γ** *(con)civis – (Mit-)Bürger:* CHART. select. Keutgen 139,29 (s. XII./XIII.) si concives nostri extra provinciam inter se dissenserint . . . , iudicem unum de -is iudicem statuant. **δ** *eiusdem negotii consors – an demselben (Rechts-)Geschäft Beteiligter:* CHART. Carniol. II 396^{a} p. 305,4 (a. 1269) tam pro se quam pro omnibus aliis in hac parte -is et debitoribus. CHART. Argent. II 66 protestor et fratrem meum . . . et eius -um debita . . . remisisse. *al.*

B *fem. i. q. socia – Gefährtin:* PASS. Ursulae 18 erat . . . virgo Cordula . . . , quae . . . omnibus necatis -is (cum sociis *1a.b*) . . . in quadam navium excubans alvo.

[Lošek/Hellmuth]

consodalis, -is *m. vel rarius f. usu atrrib.: l.8.*
socius (-a), sodalis, compar – Gefährte (-in), Kamerad(in), Genosse (-in): **1** *gener.:* **a** *in univ.:* VITA Gertr. A 2 p. 456,26 Itta filiam suam ... sacerdotibus ... tradidit ad accipiendum sacrum velamen cum -bus (sodalibus *A3*) suis. PAUL. FULD. Erh. 1,2 multis -ium (sodalium *3b*) per devia morum exorbitantibus. HARIULF. Arnulf. 1,30 p. 883,10 fuerat ei quidam miles -is pre ceteris carus nomine Gericus. CHRON. Thietm. 7,38 pro cuius *(regis)* eiusque -ium (consociorum THIETM. chron.) conversione. CONST. II 204 p. 274,24 privilegium ... indultum Wormaciensibus Iudeis et -bus eorum. *saepe. adde:* TRANSL. virg. Col. 11 (MGScript. XXX p. 1380,38; c. 1130) relatae ... reliquiae tantis miraculis ... claruere, ut de sui reversione sanctis -bus suis viderentur applaudere. **b** *c. colore quodam:* **α** *coaetaneus (-a) – Altersgenosse (-in):* VITA Bertilae 2 (MGMer. VI p. 102,24) erat ... matura, ita ut ... senibus esset exemplum, -bus solatium, iunioribus sanctorum demonstratrix gressuum. **β** *consiliarius – Berater, Ratgeber:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 391,32 erat et in regalibus negociis pertractandis ... -is eius *(sc. Heinrici imperatoris)* domnus Ermenfridus. **γ** *commilito – Waffenbruder, Kampfgefährte:* ALBERT. AQUENS. hist. 4,33 p. 411G Robertus suique -es ... viriliter ... inimicis resistebant. *de piratis:* ALBERT. AQUENS. hist. 3,14 Winimerus ... caput et magister universorum -ium. **δ** *satelles – Spießgeselle:* GESTA Camer. cont. II F 112,1 p. 232 -es tres fuerunt, qui tunc insidiati sunt illi *(Godefrido).* **2** *eccl. i. q. confrater (-soror), eiusdem coenobii monachus (-a) – Mitbruder (-schwester), Mönch (Nonne) desselben Klosters:* IONAS BOB. Ioh. 9 qualiter solita solemnia ... suis -bus perageret *vir Dei.* VITA Balth. A 16 p. 503,6 pietatis regulam -bus exemplum sanctissimum dereliquit *Balthildis.* VITA Annon. I 1,14 p. 473a,7 sanctimonialis omni morum honestate ... inter -es suas a primevo succreverat tempore. TRANSL. Auct. 7 cucurrit custos ... ad refectorium una cum -bus suis. *al.*

***consodes,** -is *m. amicus, sodalis – Freund, Kamerad:* CARM. Cantabr. 6,3,3 p. 18 (cod. P) fuerunt duo viri nobiles ..., unus Cobbo vocabatur, Lantfridus et -es.*Lošek/Hellmuth*

consol *v.* consul.

consolabilis, -e. *consolativus – tröstlich:* ALBERT. M. Iob 17,15 (ed. M. Weiss. 1904) 'ubi est ergo', hoc est in quo -i, ... 'praestolatio mea?' *(usu subst. neutr.).*

adv. ***consolabiliter.** *modo consolatorio – in tröstlicher Weise:* CONST. III 178 (a. 1279) dilectioni vestre michi ... -r declarate volens de grato gratior ... inveniri.

***consolacior,** -ari. *adesse, opitulari – beistehen:* CARM. var. Walther 1,100,1 decet pares paribus -ari. GESTA Lob. 24 p. 327,47 reverendum ... adeo universis se prestabat, ut ... quibusdam necesse habentibus facundia sua ... plurimum -retur (solaciaretur *2*).

***consolacium** (-tium), -i *n. adiutorium – Beistand:* EPIST. Bonif. 117 p. 253,14 tuae sanctitatis dilectionem in ... fraternae societatis -um libenter suscipio. CAPIT. reg. Franc. 288 quae ... sunt ... depravata, ... reformabo cum vestro -tio et auxilio.

***consolamen,** -inis *n.* **1** *strictius i. q. solacium, confirmatio (animi) – Trost, Ermutigung:* **a** *proprie:* TRAD. Frising. 1035 p. 779,28 (a. 902) hoc ... -e conpunctus ... Vuillibertus. **b** *meton. de consolatoribus:* CARM. Cantabr. 41,18 -n viduarum, virginum constantia. WIDR. Gerh. 1,22 p. 504,6 mestorum -n, pauperum levamen. **2** *latius:* **a** *adiumentum, subsidium – Hilfe, Unterstützung:* DIPL. Karlom. (II.) 17 si ... Deo dicatis hominibus nostra -a prębeamus. ARNOLD. LUB. Greg. 1,836 se elongatum viderat ab omni -e. CHRON. Worm. p. 186,10 civitates Moguntia ... et Wormatia nullum habebant adiutorium et -n. **b** *compensatio, retributio, merces – Entschädigung, Lohn:* PURCH. Witig. 486 omnes sancti ... iura potestatis ... adquirant illi *(Witigowoni)* pro -e Christi. CHART. Turic. 365 p. 245,3 in huius laboris -n X et VIII denarii ... offeruntur ipsi *(praeposito).*

***consolamentum,** -i *n. solacium, compensatio – Trost, Entschädigung:* METELL. exp. Hieros. 4,970 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1982) bona cunctorum -a dolorum.

***consolanter** *v.* consolor. ***consolaria** *sim. v.* consul-.

consolarius *v.* consiliarius.

1. consolatio (-cio), -onis *f. (de re cf. P. von Moos, Consolatio. Darstellungsbd. 1971. p. 57-86).*

I *strictius i. q. actio consolandi, solacium, confirmatio animi, affatus – Tröstung, Trost, Ermutigung, Zuspruch* (*cf.* GLOSS. I 733,56 St.-S. -em trost): **A** *proprie:* **1** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 2,20 interposito ... temporum spatio rursus -is solamina prodiere. TRAD. Frising. 11 p. 38,14 ut Iosephum episcopum ad -em animae meę ... vocassem. CONC. Karol. 39A,142 ut eis *(infirmis)* ... subveniant *fratres* et assiduis visitationibus et scripturarum sanctarum -bus. WETT. Gall. 15 ob -em tristitiae iudicis. RIMB. Anscar. 32 consolatus est ... eum *(episcopum)* Dominus spiritali in animo -e (DAVID compos. 3,2,1 -o spiritualis consistit in ... carnis ad spiritum quieta concordatione). AGIUS epic. Hath. 511 sit saltem maestis haec -o nobis, ut *eqs.* RUOTG. Brun. 33 p. 34,11 suę ... exhortationis caritativa -e munitos per ... cellulas inclusit. WALTH. SPIR. Christoph. I 5 talis querelę gemitum divinę -is pręsentia ... prosequitur (ALBERT. M. Iob 20,17 [ed. M. Weiss. 1904]. *al.*). GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 397,30 ubi *(sc. in inferno)* -is spes omnino non habetur, sed de hora in horam tristitia augetur. THIETM. chron. 5,44 *rex* Merseburg diu pastore suo viduatam -is gratia adiens. ALBERT. M. miss. 1,3,1 in diebus -um, quando consolandus est populus. 3,8,3 p. 113a,12. *saepe. v. et vol. I. p. 96,15 et infra p.1596,50. in titulo operis:* THEODULF. carm. 21tit. -o de obitu cuiusdam fratris. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,10 Boetius in tertio libro de -e. *v. et p.1597,14.* **2** *c. colore quodam:* **a** *placatio – Beruhigung:* AGIUS vita Hath. 19 -is nostrae gratia tam laete se ... continere contendit, ut *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. I 21 p. 407,41 a celsitudine ... imperialis potentiae promissum -is accipere. *al.* **b** *excitatio, adhortatio – Aufmunterung:* CONC. Karol. 61 p. 795,30 quorum *(fratrum)* pia -e recreatus. VITA Willeh. 7 -e ... papae ... corroboratus servus Dei gaudens repedabat in Frantiam. *al. cf. l.19.* **c** *aedificatio – Erbauung:* MANEG. c. Wolfh. 21 p. 92,15 (ed. W. Hartmann. 1972) quicunque de incarnato verbo sive ad aliorum eruditionem seu ad sui -em ... locuti sunt *eqs.* CAES. HEIST. hom. exc. 14 ut et vobis aliqua referat *Christianus* ad fratrum -cionem. *al.* **d** *gaudium – Freude:* GERH. AUGUST. Udalr. I 9 capit. p. 385,4 de timore in die iudicii et de -e iustorum. THANGM. Bernw. 56 quid pro ipsa cordis humilitate -is ... conceperit *pius pater eqs. al.* **B** *meton.:* **1** *de consolatoribus:* PAULIN. AQUIL. carm. 5,17,2 (ed. D. Norberg. 1979) fili mi Ioseph ..., baclum meae senectutis, patri (patris *var. l.*) -o. IOH. CANAP. Adalb. C 30 p. 84,19 (ed. J. Karwasińska. 1969) heu, -o nostra ..., cur nos flentes non consolaris? *al.* **2** *de rebus consolatoriis:* CAPIT. reg. Franc. 248,26 *infirmos* orationibus et -bus aecclesiasticis *reficere.* HROTSV. Cal. 9,17 maerentem -bus attollere. CAES. HEIST. hom. exc. 15 ista *(monialis)* plurimas solita fuit habere a Deo -ciones. 277 multas -ciones multasque revelaciones. *al. exemplum aedificatorium – erbauliches Beispiel:* CAES. HEIST. hom. exc. 14 cum ... recitaret ... ei *(filio)* quasdam -ciones.

II *latius:* **A** *adiutorium, subsidium – Hilfe, Beistand, Unterstützung* (*cf.* GLOSS. I 765,3 St.-S. tocius -cionis alles kirates): **1** *proprie:* **a** *de auxilio:* **α** *praevalente sensu spirit.:* CONC. Karol. 38,33 sese mutuis studeant sublevare -bus. HEITO Wett. 2 capit. p. 267,18 qui *(terror)* -e sanctorum virorum fugatus est. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,12 est magna miseris tyrannicae obviantibus immanitati -o conscientiae spes. ALBERT. M. nat. bon. 289 (ed. E. Filthaut. 1974) propter illum *(dilectum)* sola est *sponsa* et -es non quaerit aliorum. *saepe. v. et p.1595,13. adde:* ACTA pacis Sangerm. 4,3 ut ab uberibus -is sedis apostolice, matris et domine vestre, ... recreemini *(cf. Vulg. Is. 66,11).* **β** *praevalente sensu corpor.:* DIPL. Merov. I 47 merito illi nostri iovamen vel -cione percipeunt, qui *eqs.* FORM. Augiens. A 6 dono ... donatumque ad -em pauperum ... in perpe-

[Dinter]

tuum esse volo donatum (CHART. Brixin. 172 p. 183,32. *al.*). DIPL. Ludow. Inf. 28 p. 139,9 ut aliquod -is supplementum ad restaurationem ... ecclesiae sibi *(praesuli)* largiremur. CONR. EBERB. exord. 4,27 p. 257,22 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) -es infirmitorii. *al. ?usus – ?(Be-)Nutzung (ni spectat ad p.1594,69sqq.):* DIPL. Loth. II. 7 p. 393,33 (ed. Th. Schieffer. 1966) ut memoratę ... sedi ... locum ad -em et refugium canonicorum tribueremus. DIPL. Conr. I. 7 pro augendis divinis cultibus et -e eorundem fratrum. *al.* **b** *de remedio i. q. sanatio, salvatio – Heil(ung):* ALTFR. Liutg. 2,6 quanta per eum faceret Dominus ad -em infirmantium. TRANSL. Marci in Aug. 11 variis laboribus detenti non solum corporis, sed et mentis recipiunt -em. BENVEN. GRAFF. ocul. B 22 p. 41,14 purgare cerebrum et stomachum cum pillulis nostris -cionis. **2** *meton.:* **a** *de adiutoribus:* CHART. Sangall. A 1 (c. 700) Magulfus ... ad potentiam nostram veniens ... petivit -em nostram, ut *eqs.* CONC. Karol. app. 10 p. 855,14 rex Ludovicus ... gloria eclesiarum, -o profligatorum. BRUNO QUERF. Adalb. A 1 (ed. J. Karwasińska. 1969) Wogitihc ..., quod nomen interpretatum sonat -o exercitus. EPIST. Worm. I 58 p. 98,28 resurgat ... vestra imperialis dignitas, spes et -o nostra. *al.* **b** *de rebus adiuvantibus:* **α** *adiumentum – (Hilfs-)Mittel:* VITA Lupi Senon. 7 (MGMer. IV p. 181,5) Iesus Christus ... ad nostram inplendam caritatem ... tribuet -em. DIPL. Karoli M. 191 p. 256,33 unde fratres -em habere possint ... ad volumina librorum tegenda. **β** *donum, oblatio – Stiftung, Spende:* DIPL. Heinr. III. 309[b] p. 421,36 ut nostrę voluntati aliqua sanctorum reliquiarum -e satisfaceret *archiepiscopus*. DIPL. Heinr. IV. 260 -es, quas de multis sive in praediis sive in aliis ... substantiae speciebus ... acceperant. CHART. Raitenh. 57 ut ad ipsum *(sacerdotem)* spectent fidelium -es, oblationes. CHART. eccl. Erf. 398 ne monasteria ... ullam ex premissa -cione porcionem valeant vendicare. *al.* **γ** *victus – (Lebens-)Unterhalt:* VISIO Baront. 10 p. 385,11 bonae possesiones, unde servi Dei et peregrini habent plenam -em. TRAD. Frising. 22 ubi nos deservimus et -em habemus. EPIST. Hann. 24 p. 58,9 facultates, unde fratres ... -e diurna lętificari ... oportuit *eqs.* TRAD. Ratisb. 926 quod *(praedium)* ... in pauperum et peregrinorum -em ad hospitale ... traderetur. CHART. Ror. 56 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XXI. 1966) parrochiam ... pro -cione fratrum inf<irmo>rum ... in ecclesiam Ror ... transfudimus. *al.* **δ** *cibus, cena, refectio – Speise, Mahl, 'Stärkung' (plerumque de cibo [potu: l.49.54] superaddito; de cibo lautiore: l.46):* LUP. FERR. epist. 71 Dei servi ... leguminibus ... sustentantur, piscium et casei -em rarissime consequuntur. CHART. eccl. Werd. 10 p. 15,9 ad cottidianam statuimus -em cottidianam et orationem *eqs.* TRAD. Scheftl. 257 ut fratribus ... vinum ematur et ex hoc ... illis -o prebeatur. 264 ut sorores ..., quotienscumque minuantur sanguine, -em ... recipiant (*item post minutionem:* CHART. Raitenh. 383). CHART. episc. Hild. II 346 fratres ... -cionem de ferculis duorum pullorum, panis, vini et apri percipiant. CHART. Raitenh. 152 in subsidium vecture vini de Austria pro fratrum -e. *saepe. de prandio in anniversario defuncti ministrato:* TRAD. Werd. 90 p. 52,23 (a. 1047) *abbas* fratribus ... ipso die refectionis -em in pane et vino et pisce exhiberi precepit copiosissimam. TRAD. Frising. 1683 ut in anniversario uxoris suę confratribus -o congruam impendatur. CHART. Heinr. Leon. 60 p. 89,10 altera *pars praedii* in anniversario nostro ad servicium et -em fratrum proveniat. CHART. eccl. Erf. 217 ut ... de proventu eiusdem mansi dominis -is servicium in refectorio exhibeatur. CHART. episc. Halb. 675 l. 21 quicunque ... fratrum ... misse non interfuerit, huius -is expers erit *eqs.* CHART. Worm. 290 p. 194,16 die anniversarii ... fratribus ... refectio, -cio sive pitancia consueta ministrabitur. *saepe. v. et vol. I. p. 209,58.* **B** *compensatio, merces – Entschädigung, Lohn:* EINH. epist. 1 usque dum nos illi de altero beneficio ... aliquam -em ... facere potuerimus. CONC. Karol. 50[D],82 ut ... de earum *(sedum episcopalium)* sublevatione et -e cogitetis. VITA Willeh. 8 qui *(Karolus)* pro -e laboris ... dedit ei in benefitium quandam cellam (CHART. episc. Hild. I 750 in -cione l.). *al.*

2. consolatio *v.* 1. collatio. *adde ad p. 830,43:* CHART. eccl. Erf. 376 (a. 1263) in restaurum ... consolacionis, que erbelosunge ... nominatur (*sim.* 1374 p. 769,35 [a. 1328] collacionis).

***consolatiuncula,** -ae *f.* **1** *(parvum) levamen – (kleine) Erleichterung:* CONR. EBERB. exord. 4,27 p. 257,14 (Series script. s. ord. Cist. II. 1961) ut ... -as ... corporales ... recipere nullatenus acquiescerent. **2** *delectatio, voluptas – Freude, Vergnügung:* DAVID compos. 3,6,2 ad exteriores -as et saeculares levitates. VITA Hugon. Tenn. 12 monachus ... negligens et carnales -as cum affectu querens.

consolativus, -a, -um. *consolabilis – tröstlich:* ALBERT. M. eth. 9,3,5 p. 596[a],26 amicus ... quoddam -um (*p.1171[b],2* παραμυθητικόν) est. *(usu subst.).*

consolator, -oris *m. script.:* -sul-: *l.30. adde* EKKEB. HERSF. Heimer. 10 p. 602,6. -tur: VITA Wandr. 7 (MGMer. V p. 16,11). *usu attrib.: l.36.*

1 dator solacii – Tröster: ARBEO Emm. 2 defensor viduarum, gementium -r (VITA Emm. 2 p. 28,24). TRAD. Frising. 278[a] Attonis episcopi, -is et adiutoris mei. CONSUET. Trev. 16 (Corp. Consuet. Monast. VII/3. 1984. p. 279,22) ad eum *(praevaricatorem)* -es dirigere. ALBERT. M. miss. 1,1,7 imperfectio -um, qui ... ad consolandum populum mittebantur. *al.* **2** *adiutor, protector – Helfer, Beschützer:* **a** *in univ.:* **α** *praevalente sensu adiutorii:* EPIST. Teg. I 105 tu pastor, consiliator et -r. VITA Heinr. IV. 1 p. 10,16 paupertatis vestrae -em amisistis. *al.* **β** *praevalente sensu protectionis:* STEPH. EDD. Wilfr. 33 p. 228,15 ut aedificator urbium, -r (-sul- *2a*) civium ... esset. THEGAN. Ludow. 6 p. 592,1 coenobiorum -r (*inde* VITA Karoli M. 1,6 p. 27,34). BRUNO MAGD. bell. 87 ut ... genti paene perditae -r adesset *apostolicus. al.* **b** *de Deo, Christo, spiritu sancto:* BONIF. epist. 63 p. 130,13 pius laborantium -r Deus. EPIST. Teg. I 51 post Deum unicissimum omnium -em nullum quesivimus ... adiutorem nisi vos. HIST. peregr. p. 163,19 -r spiritus ... erit nobis adiutor. CARM. Bur. B. 15*,103 (ed. B. Bischoff. 1970. p. 139) pro nostro -e, ... quem ... Iudeorum morti dedit populus. *al.*

consolatorius, -a, -um. *script.:* cun-: *l.45.* -tur-: GLOSS. I 225,4 St.-S.

1 *solacium praebens, solacii plenus – tröstlich, Trost-:* LIBER diurn. 106[tit.] epistola -a (RUD. FULD. mirac. 15 p. 341,3). BONIF. epist. 94 p. 214,22 hortatorias et -as ... litteras ad te transmitto (GESTA Halb. p. 114,28. *al.*). AGNELL. lib. pont. 99 p. 343,7 cun-a verba (WETT. Gall. 17. *al.*). NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 57,15 -is allocutionibus animare. EPIST. Hann. 99 condoluissem quam plurimum, nisi illud et mihi et vobis -um attendissem, quod *eqs.* LUDOLF. summ. 2,4 conclusionum ... alia minatoria, alia -a ...; -a est, que habet aliquid consolacionis in se ad illum, cui scribitur. *al. v. et p. 268,17.* **2** *adiuvans, confirmationem praebens – hilfreich, stärkend:* **a** *in univ.:* EPIST. Teg. I 7 fluctuationes ... aliquo -o stabilimine sedare. I 14 -am paternitatis vestrę clementiam ... habebamus. **b** *salutaris – heilbringend, heilsam:* ABSAL. serm. 23 p. 139[c] Christi sanguis ... lapsus in terram -us et subsidialis est. ALBERT. M. summ. theol. I 15,62 p. 638[b],14 propter hoc poena -a dicitur.

adv. **consolatorie.** **1** *modo consolatorio – tröstend:* HERM. SANGALL. Wibor. 1,20 (ed. W. Berschin. 1983. p. 162) cum ... serva nimis contristaretur, -e dixit ei beata virgo: *'eqs.'* VITA Serv. 20 p. 82,19 illi ... tristi ac paventi ... -e dictum est *eqs.* CHART. Rhen. inf. I 279 p. 181,32 laborem eius -e suasu placido demulcens. **2** *gaudenter – freudig:* SALIMB. chron. p. 253,40 recesserunt fratres ... -e et valde edificati. p. 296,34 -e et libenter.

consolatrix, -icis *f.* **1** *subst. (usu attrib.: p.1597,9):* **a** *donatrix solacii – Trösterin:* **α** *in univ.:* WIDUK. gest. 3,74 p. 151,5 ubique ... *Mahthilda* erat moerentium -x. EPIST. Worm. I 52 p. 89,15 Boetiana ... -x. *al.* **β** *de beata Maria:* ELIS. SCHON. vis. 1,7 respexi -em meam in celesti lumine. 1,53 salve ... virgo Maria, ... tu adiutrix et -x. *ibid. al. in titulo ecclesiae:* RATHER. iud. (QuellForschItArch. 29. 1938/39.

[Dinter]

p. 27,10) praeter ... ecclesiam sancte Mariae, quae cognomen sortita est C-is *ibid. al.* **b** *adiutrix, tutrix – Helferin, Beschützerin:* **α** *in univ.:* VITA Balth. A 18 p. 506,28 de Ultrogoda fertur ... eo quod -x fuisset p a u p e r u m (CHART. march. Misn. III 476 p. 331,23 [epist.] in omni vita sua *Elisabeth* p. fuit -x *al. cf.* CONR. MEND. Attal. p. 123,22 hi *[sc. pauperes]* -em flebili voce ... deplorabant). STEPH. EDD. Wilfr. 60 p. 255,6 Aelfleda abbatissa, ... totius provinciae -x. **β** *de gratia, virtute:* CHRONOGR. Corb. p. 45,25 nisi et -x et adiutrix divina gratia ... et sanctorum pignera ... nos adiuvarent. HILDEG. epist. II 29,28 -em mihi assumam patientiam. ord. virt. (ed. P. Barth et al. 1969. p. 304,32). **2** *adi.:* **a** *consolatorius – tröstend, tröstlich:* CONR. HIRS. dial. 1114 (ed. R. B. C. Huygens. 1970. p. 107) liber ... de consolatione, id est de sententiis -bus philosophie. 1132 philosophice -es sententie. **b** *adiuvans – helfend, hilfreich:* ACTA imp. Böhmer 236 p. 214,1 (a. 1209) miserabilibus personis decet nos dexteram -em extendere. CHART. Westph. VII 1611 p. 735,35 pauperi ... -is susceptionis beneficium inpendatis.

1. consolatus, -us *m. abl. sg.* -o: *l. 22. consolatio – Trost, Beistand:* EPIST. Wisig. 13 p. 680,36 cum -o caritatis. REGINO syn. caus. app. 3,59 pauperes -u (*ex Conc. Vas. a. 442 l. 32 [Corp. Christ. CXLVIII. p. 97]* collatu [-u *var. l.*]) alimoniae et necessaria sustentatione fraudantur. VITA Verenae II 6[a],5 (MGPoet. V p. 100) dux Mauricius ... visitaverat afflictam -u.

2. consolatus *v.* consulatus.

consolida, -ae *f. script.:* -sulta: *l. 36.* -ld(a): *l. 35. 38. 65. adde* GLOSS. III 569,27 St.-S.

1 -a (maior) *i. q. symphytum – Beinwell (Symphytum officinale L. [cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 537]; interdum aliae herbae consimili vi medendi praeditae subesse possunt, e. g. Delphinium consolida L. – Rittersporn: l. 36; Prunella vulgaris L. – Braunelle: l. 55):* ANTIDOT. Glasg. p. 126,9sq. -lda maiore, alia -lda, tres -ldas minoribus. GLOSS. III 387,58 St.-S. -a suarzwrz. 497,16 -a similiter -sulta gahheila *(cf. Marzell, op. cit. I. p. 87 et II. p. 69).* 519,27 -a maior beinwelle. 719,39 -lda vel solago lodwrz. *al.* EPIST. Reinh. 91 ut nobis -am maiorem atque minorem mittatis. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 372[B] symphitum -a maior est, sed proprie symphitum dicitur. HILDEG. phys. 1,145 -a frigida est. GLOSS. Salern. p. 5[b],29 -a maior, sinphitum, anagallum. TRACT. de aegr. cur. p. 191,34 sumatur ... manipulum I maioris -e et minoris manipulos II. GLOSS. Roger. III 441 pulvis factus de san<guine> dra<conis>, de bolo, utraque -a. WALTH. AGIL. med. 4 p. 93,18 recipe radicis feniculi, ... -e maioris et minoris et medie ... ana mir. I. *al.* NOTULAE Wilh. Cong. 181 -a maior herba quedam est, quam ponunt cirurgici in suis unguentis consolidativis ...; dicunt, quod ... ossa consolidet et ... a tali effectu in teutonico nomen accepit. ALBERT. M. veget. 6,332 quae *(folia inulae)* ... expansa sunt super terram sicut folia -ae maioris. ALPHITA II p. 45,6 -a maior, anagallicum, ... symphicum idem, longa habet folia et flores subalbos. *al. v. et vol. I. p. 607,14. 1427,21. adde:* GLOSS. III 52,39 St.-S. -a wizwrz vel cunsele *(cf. Marzell, op. cit. I. p. 167. 172 et III. p. 1086. 1088).* **2** -a media: **a** *?bellis maior – ?Margerite (Chrysanthemum leucanthemum L.):* GLOSS. Salern. p. 6[a],20 c e n t r i x, id est -a media, habens testiculos similes enule campane (ALPHITA II p. 45,11 -a media, c. idem, unum habet stipitem, florem album latum ... similem camomille, sed maiorem). TRACT. de aegr. cur. p. 192,17 -a minor et -a media. **b** *pirola – Wintergrün (Pirola rotundifolia L., cf. Marzell, op. cit. III. p. 1196) vel vincapervinca – Immergrün (Vinca minor L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* GLOSS. III 471,28 St.-S. -lda mediana singruone. **3** -a minor *i. q. bellis (perennis L.) – Gänseblümchen (ni subest Aiuga reptans L. – Günsel vel Prunella vulgaris L. – Braunelle [de re v. l. 55]):* GLOSS. III 538,15 St.-S. -a minor cleine beinwelle (519,32 wntwrtz). ROGER. SALERN. chirurg. 2,144 -a ... minor ... contrita. THEOD. CERV. chirurg. 3,12 p. 163[G] -a minor, illa scilicet, que ab aliquibus dicitur h e r b a v e n t i, et in quibusdam partibus vocatur v i n c e t o x i c u m (ALPHITA II p. 47,10. 79,15). ALPHITA II p. 45,17 -a minor, primula veris idem, ossa fracta consolidat. *al. fort. huc spectat:* BOTAN. Sangall. 24[capit.] equissipium ... -a minuta.

consolidatio (-cio), onis *f.* **1** *proprie:* **a** *natur. i. q. actus solidescendi, confirmatio – das Festwerden, Verfestigung:* ALBERT. M. incarn. 20 p. 191,11 operatione illa *(sc. seminis)* fit -o, formatio et incrementum. phys. 8,3,1 p. 599[b],21 organorum. veget. 2,26 corporis plantae. 5,79. *al.* Ps. AVIC. tinct. 2 p. 627[b],59 plumbum ... ponderosum est magis propter suum argentum vivum quam propter -em partium. **b** *medic. i. q. processus coalescendi – das Verheilen, Vernarben (hic illic remissius i. q. sanatio – Heilung, e. g. l. 20. 24):* TRACT. de chirurg. 685 cum ... hoc factum fuerit, quod prosit -i. GLOSS. Roger. III 589 emplastrum ... valet ad -em fracture gule. 602 v u l n e r i s (ALBERT. M. eth. 1,1,3 p. 7[b],6. THEOD. CERV. chirurg. 2,11 p. 148[D] prohibere conglutinationem et -em v. *al.*). BRUNUS LONG. chirurg. praef. p. 105[C] *operatio* fit in ossibus ruptis et dicitur -o fractorum. ALBERT. M. veget. 6,308 *calamus* consolidat fissa et putrida, quae sunt difficilis -is. animal. 9,75 umbilici. 10,42 ulcerum. THADD. FLORENT. cons. 163,161 tussis est ex egritudinibus ..., que -em *rupturae sifac* prohibent. 167,114 ex eis, que bibuntur, que sunt mirabilia in mundificatione et -e simul *eqs. saepe. v. et p. 1403,52. vis medica – Heilkraft:* GLOSS. ROGER. I A 1,30 p. 572,44 aristolochia combusta est vehementis -is. **2** *translate:* **a** *gener. i. q. compositio – Festlegung, Abschluß:* CONST. III 116 (a. 1276) que *(castra)* post ipsius concordie -cionem (solidacionem *K*) sunt expugnata. **b** *iur. i. q. coniunctio usus-fructus cum proprietate, cessio – Heimfall, 'Konsolidierung' (de re v. Dt. Rechtswb. VII. p. 1256):* CHART. Wirt. II 367 p. 123,27 (a. 1159) quod ... *villa* vice cuiusdam -is cum omni suo iure ... ad iam dictum ... pertineat ... cenobium. CHART. Friburg. 256 me ... defuncta -cione facta usufructus cum proprietate seu dominio *eqs. al.*

***consolidativus,** -a -um. **1** *adi.:* **a** *natur. i. q. soliditatem efficiens – verfestigend:* ALBERT. M. miner. 5,1,1 p. 98[a],17 sunt aquae eorum *(mineralium)* multum -ae et restrictivae. 5,1,4 p. 100[b],5. **b** *medic. i. q. processum coalescendi, sanescendi adiuvans – das (Ver-)Heilen fördernd:* **α** *in univ.:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 1a[r] medicina ... solutionis -a. THADD. FLORENT. cons. 167,95sq. eorum *[medicaminum]* ..., que interius assumuntur, quedam sunt ... incarnativa et -a ...; et que exterius applicantur, similiter sunt -a et incarnativa. **β** *spectat ad solutiones, fracturas consolidandas:* GLOSS. Roger. I A 1,12 p. 533,21 utendum est potionibus -is. 1,26 p. 567,2 potus. BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,4 p. 117[E] aequa ipsam *(fracturam)* aequatione ultima, deinde pone emplastrum -um. WALTH. AGIL. med. 45 p. 155,41 fiat clistere -um vel stipticum. *al.* **γ** *spectat ad vulnera cicatricanda:* TRACT. de chirurg. 1110 si *sanguis* exierit nimis, constringimus p u l v e r i b u s constrictivis et -is (1198. WILH. CONG. chirurg. 1339 per unguenta -a et pulvere -o. *al.*). BRUNUS LONG. chirurg. 1,10 p. 109[D] medicamen -um est illud, quod exiccat superficiem vulneris, donec fiat ut cortex. THADD. FLORENT. cons. 40,113 hoc est medicamen -um exterius; consolidans interius quoddam sumitur per os *eqs. al. v. et p. 1597,49.* **2** *subst. neutr.: medicamentum confirmativum – Schorfbildung (und Heilung) förderndes Mittel:* TRACT. de aegr. cur. p. 228,6 recipe ... spodium, rosas et cetera constrictiva et -a. WILH. CONG. chirurg. 1536 -a per os exhibeantur. 1753 ponantur -a et bone carnis regenerativa. WALTH. AGIL. med. 6 p. 99,49 conglutinativa et -a sunt sicut succi stiptici. 35 p. 137,17 cibi convenientes ei sunt glutinativi et opilativi et omne -um et omne infrigidativum sanguinis. WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 328[A] *vulnus* consolidetur cum -is.

consolidator, -oris *m. adiutor – Förderer:* THIETM. chron. 6,100 succedebant Sergius ... atque Benedictus, ambo preclari et -es nostri.

***consolidatura,** -ae *f. ferruminatio – das Zusammenlöten, Lötung:* Ps. AVIC. tinct. 2 p. 628[b],8 aurifabri facientes

[Dinter]

-as ad aurum.

consolido, -avi, -atum, -are. **I** *proprie:* **A** *solidum, rigidum reddere – fest, starr machen, verfestigen (saepe usu medial.):* **1** *in univ.:* TRACT. de aegr. cur. p. 263,28 si statim indurescat et -etur *gutta*. ARBEO Emm. 36 p. 82,12 ut ... omnes conpagines membrorum solidarentur (-bantur *var. l.*). HERM. CARINTH. essent. 2 p. 232,33 (ed. Ch. Burnett. 1982) retentum *semen* ... Iupiter nutrit, deinde Mars -at, post hunc Sol informat. ALBERT. M. sent. 3,2,14capit. an Christus simul sibi corpus formavit, -vit et univit. animal. 12,121 si ... *cerebrum* citius, quam debet ..., contingit -ari et indurari. 22,45 cornu cervi decoctum cum aceto ... -at gingivas. *al.* **2** *de congelatione:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,11 frigoris congelamento Renus ... et Eridanus ... in tantum -ti sunt, ut *eqs.* **B** *(arte) coniungere – (fest) verbinden:* **1** *in univ.:* **a** *techn. i. q. conferruminare – zusammen-, verlöten:* THEOPH. sched. 2,27capit. de coniungendis et -andis (solidandis *var. l.*) fenestris. 3,76 -antur haec duo *(sc. argentum et aurum)* praescripta solidatura auri, donec ... sibi invicem adhaereant. *al.* THADD. FLORENT. cons. 183,11 sit ... bene -tum ... vas cum eo *(serpente).* **b** *medic. i. q. sanare – heilen (medial. [intrans.: l.30] i. q. concrescere – verheilen, zusammenwachsen):* **α** *strictius (tam de actione medici quam de effectu medicamenti):* ANTIDOT. Glasg. p. 159,41 *medicamen* facit ... ad coxarum ... fraturas -are. TRACT. de aegr. cur. p. 162,22 primo mundificandum est vulnus a sanie, deinde -andum. p. 376,24 *unguentum* vulnus -at. MIRAC. Annon. 1,37 (Siegburg. Stud. III. 1966) hec *(mulier)* ... votum ... peregit et fractura brachii -ta est. BENVEN. GRAFF. ocul. B 25 p. 44,30 *spongia marina* facit plagam -are. *al.* ALBERT. M. animal. 9,75 una partium umbelici ... cadit ... et altera -atur (*p.587a,15* συμφύεται). WILH. SALIC. chirurg. 2,9 p. 332H incarna et -a, ut dixi. 2,15 p. 336F. *saepe. v. et p.1597,49. 1598,20. al. per compar. de plantis:* ALBERT. M. veget. 7,84 -to vulnere superior pars *arboris* emendatum ... proferet fructum. *ibid. al. in imag.:* URBAN. IV. epist. (DtArch. 18. 1962. p. 208,32) -tis rancoris concepti vulneribus. **β** *latius usu medial. i. q. convalescere – gesund werden* (*cf.* GLOSS. II 27,41 St.-S. -ti sunt convalescebant erquekedun): CHART. Bund. 16 p. 12,20 (spur. s. XII.) rogavit, ut intercederent patronos suos ..., quorum precibus -tus *eqs.* ALBERT. M. animal. 6,45 si quis perforaverit oculos eorum *(hirundinum),* ... oculi iterum revertuntur et -antur (*p.563a,15* γίνονται ὑγιεῖς). **2** *illigare, adiungere – (fest) anbringen, befestigen:* **a** *gener.:* OTTO FRISING. chron. 4 prol. p. 180,10 pelles tabernaculorum tuorum -a. **b** *techn.:* HERACLIUS I 9,6 sic ebori facile poteris ipsam *(petulam)* -are. THEOPH. sched. 3,89 effusorium ... limatum ... vasi -etur. 3,94 p. 351,11 -bis christallum ad lignum. *al.* **c** *medic.:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 108,19 cum nullis medicorum experimentis pars illa corpori potuit -ari, ... pes amputatur. *in imag.:* DIPL. Heinr. III. 203 p. 265,35 quod iniuste tribuit *abbas,* iuste auferat et membrum fractum corpori diminuto -et. **C** *(solide) exstruere, aedificare – (fest) erbauen*: DUNGAL. (?) carm. 10,2 domus ... sit super ... firmam -ta petram. METELL. Quir. 18,21 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) consummatis tumbis et -tis. 62,106 templum ... muro -vit.

II *translate:* **A** *obi. res:* **1** *in statum solidum, firmum redigere – stärken, festigen:* **a** *stabilire, ordinare – ordnen, 'konsolidieren':* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 12,2,15 p. 423,17 conpulsi sumus et ea, que concreta sunt, solidare, et que -ta (solidata *var. l.*) sunt, pulcritudine venustare. MEGINH. FULD. Alex. praef. p. 436,45 Deus ... vestrum confirmet et -et cursum. **β** *c. sensu emendandi:* LIUTPR. antap. 3,40 si quippiam, quod displiceat, actum est, -etur. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,8 quomodo regnum ... tam miserabiliter scismaticum factum ... rationabiliter -retur. **γ** *c. sensu restituendi:* IOH. VEN. chron. p. 124,16 ubi ... tandem pax pristina -ta esset. p. 143,11. **b** *tutum praestare – sichern, sicherstellen:* THIETM. chron. 4,7 quod ... cum securitate eorum *(fautorum regis)* ex parte -ta huic *(duci)* abire liceret. EKKEH. IV. carm. var. II 6,10 locum cęlo discrimina vocum -ent ... viro. **c** *confirmare, sancire – bekräftigen, bestätigen:* **α** *in univ.:* THIETM. chron. 6,63 episcopus Wigo ... electionem nostram -vit. NIVARD. Ysengr. 7,636 -at ... agri sessor agerque fidem *prodigii*. CHART. Berg. Magd. 99 p. 72,40 ne iacture subdatur, quicquid ... mortalium pactione -atur. *al.* **β** *de confirmatione concessionum:* DIPL. Karoli III. 59 per ... auctoritatis praeceptum ... -are ac corroborare. DIPL. Heinr. III. 23 quatinus ... ecclesiae possessiones ... nostro ... praecepto -remus atque confirmaremus. CHART. Merseb. 382 p. 317,16 proprietatem dictorum ... mansorum -vimus. *al. medial. i. q. stabilem permanere – Bestand haben:* DIPL. Arnulfi 160 ut haec ... confirmatio ... in Christi nomine usque in finem -etur. **2** *de integritate possessionis restituenda i. q. (usumfructum proprietati) coniungere, redintegrare – (wieder) vereinigen (t. t. iur., de re v. p.1598,31):* CHART. Basil. C I 420 (a. 1263) ipsa ... defuncta u s u s f r u c t u s proprietati -bitur (CHART. episc. Spir. 400 p. 364,19 cum proprietate ... bonorum ... -bitur u.). II 205 p. 116,3 media pars ... bonorum ... parti -ta priori. *al.* **3** *(firmiter) constituere, componere – festlegen, (be-, ab)schließen:* EKKEH. IV. pict. Mog. 101 pacta Noe dantur, nova fędera -antur. **B** *obi. homines:* **1** *confortare, adiuvare – (be)stärken, unterstützen:* SYLL. Sangall. 7,14 protege, quas recreas, ... -ans dono nos ... tuo. TRAD. Welt. 19 qualiter quidam monachus ... filium sororis suę ... ad Dei servitium -ret. CHRON. Reinh. a. 1213 p. 581,34 ut in prosperis et adversis mutuis se vicissitudinibus -rent. *al.* **2** *(in potestate vel loco) roborare – (in der Stellung) festigen:* VITA Magni Fauc. I 26 p. 184,11 (ed. D. Walz. 1989) Karolo rege -to et confirmato in provincia Galliae. METELL. peripar. 10,24 (ed. P. Ch. Jacobsen. 1965) quoslibet ordine lectos amplificavit, in propriis gradibus firmatos -vit. **3** *medial. i. q. (stabiliter) considere – sich (fest, endgültig) niederlassen:* VITA Magni Fauc. I 19 p. 152,21 (ed. D. Walz. 1989) ut audiero te -tum in locum a Deo tibi electum. I 23 p. 170,3.

adi. **consolidans,** -antis. *sanum faciens – heilend:* THADD. FLORENT. cons. 40,134 *infirmus* istis ... m e d i c i n i s -bus ... utatur, dum iacet (47,60).

subst. **consolidans,** -antis *n. medicamentum (ad sananda vulnera aptum) – (Wund-)Heilmittel:* THADD. FLORENT. cons. 167,11 excoriationi competunt stiptica, desiccantia et -a. *v. et. p.1598,56.*

1. consolo *v.* consolor. **2. consolo** *v.* consulo.

consolor, -atus sum, -ari *et* **consolo,** -avi, -atum, -are. *script.* -sul-: *p.1601,12. form. partic. praes.* -ens: *p.1601,5. struct.: c. dat.: p.1601,30.35. c. gen.: p.1601,56.*

I *strictius i. q. consolatione afficere, solacio, alloquio confirmare – trösten, durch Trost, Zuspruch aufrichten* (*cf.* GLOSS. I 92,8 St.-S. -et flobrit. IV 199,51 -or troston): **A** *in univ. (spectat ad maerorem levandum):* LIBER diurn. 60 p. 50,16 ut qui nuper consternabantur afflicti, ... appareant nimium -ti. LIUTG. Greg. 9 p. 74,23 ut eum aliquid in hoc -rentur post mortem carorum, si *eqs.* 15 p. 79,12 coepit eos monitis -ari et condoleri merentibus. RHYTHM. 12,11,1 lacrimantem -asti Mariam, ... Deus. AGIUS epic. Hath. 5 pauca ... -andi ... dicere causa. POETA Saxo 5,13 res -atur haec sola fideles ..., ut *eqs.* THIETM. chron. 6,63 familiam sancti Mauricii orbatam et nimis tristem tanto patre -ari. HARTW. Emm. 54 per sermones humiles sic -atur flebiles. CONR. HIRS. dial. 1152 (ed. R. B. C. Huygens. 1970. p. 108) Boetius miser querens, ut -etur philosophia, quae -atur. *persaepe. v. et p.1594,14. 50.al. usu medial. (iron.: l.66):* CARM. Cantabr. 14,5a,3sq. -are, coniux, -are, cara. EPIST. Teg. I 49 Gozpertus ... requievit in Domino, pro quo miseri nequaqam possumus -ari. CHART. Brixin. 98 p. 103,33 filii de morte ipsius *(patris)* quantocius -ti *eqs.* **B** *c. colore quodam:* **1** *spectat ad sollicitudinem compescendam (expressius i. q. placare, demulcere – beruhigen, beschwichtigen*; *cf.* GLOSS. II 774,24 St.-S. mulcet -atur lochot): IONAS BOB. Columb. 2,15 p. 266,14 *mater* primum terribilibus daemonum aspectibus territa est, deinde largitoris ope -ta. ARBEO Corb. 4 p. 191,18 ipse *(vir Dei)* ... eos leniter -tos amisit. RIMB. Anscar. 3 p. 24,9

[Dinter]

ex hac . . . visione . . . servus Dei et perterritus et -tus coepit se . . . in divino exercere timore. *al.* **2** *spectat ad animum addendum (expressius i. q. erigere, adhortari – ermutigen, ermuntern; c. sensu incitandi: l.6; refl.: l.9):* TRAD. Frising. 23 p. 51,33 (a. 765) ipse pastor ac medicus animarum -ens nos. BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 103,17 -ari me ad convertendos Pruzos . . . voluit. THIETM. chron. 2,9 quas *(legiones)* adversum hostes dispositas -atur *rex.* EBERW. Symeon. 8 *fratres* unanimiter se -antur, ut . . . nullus recederet. EKKEH. IV. cas. 118 p. 230,20 Ekkehardus . . . rem sancti Galli . . . agens non modice -tus est. MARIAN. chron. a. Chr. 263 p. 518,1 multis eos -ulatus sermonibus. METELL. exp. Hieros. 4,384 qua *(voce)* -tus pius Israel est animatus *eqs. saepe. v. et p.1201,35. medial. i. q. animum capere – Mut fassen:* LIBER diurn. 106 p. 140,5 -are, sancte frater, et esto robustus *(cf. Vulg. deut. 31,7. 23).* **3** *spectat ad delectationem parandam (expressius i. q. gaudio afficere – erfreuen):* EIGIL Sturm. 5 p. 135,38 (cod. W) eos *(socios)* . . . multum et de adventu suo et de episcopi narratione -tus est. HINCM. ord. pal. 28 ut a domino videndo vel alloquendo -rentur. WIDUK. gest. 1,33 nichil dulcius esse possit quam . . . fama virtutum tuarum -ari. CARM. Bur. 146,5,3 nisi me pre ceteris velis -ari. ALBERT. M. miss. 1,3,23 p. 35[a],31 *spiritus sanctus* est delectatio Patris et Filii, qua nos -antur, ut *eqs. al. medial. i. q. gaudere – Freude haben:* SALIMB. chron. p. 236,5 fratres . . . delectantur et -antur in magnis conventibus habitare potius quam in parvis.

II *latius i. q. (ad)iuvare – helfen:* **A** *auxilium ferre, confortare, opitulari, subvenire – Hilfe gewähren, stärken, beistehen, unterstützen:* **1** *in univ.:* **a** *spirit.:* FORM. Marculfi 2,50 peto, ut eis . . . solita pietate -are (-ari *A2*) iubeatis. VITA Lamb. Traiect. 25 (MGMer. VI p. 381,3) tu, dulcido pauperum, . . . noli deserere, quos usque nunc -asti (-tus es, -tus fuisti *var. l.*). WETT. epist. (MGPoet. II p. 332,32) de alio saeculo meam infirmitatem -are (-ari *O*) dignemini. PASS. Quir. Teg. 10 in servis suis -bitur Deus humanae fragilitati. CARM. Bur. 224,2,6 o presbiteri beati, genus preelectum, me . . . -ans despectum. STATUT. ord. Teut. p. 130,44sq. -are, Domine, hos famulos tuos . . ., sicut -are dignatus es apostolos tuos. *al.* **b** *corpor. (interdum expressius i. q. sustentare – versorgen, e. g. l.42):* ADDIT. Nivial. (MGMer. IV p. 450,8) multis . . . pauperibus -tis. FORM. Turon. 43 ut me tam de v i c t u quam et de vestimento . . . adiuvare vel -are debeas (TRAD. Ratisb. 210[a]). DIPL. Karoli III. 3 si . . . fratres . . . solatia prebendo -amus. EPIST. Worm. I 10 p. 27,20 hinc ut vestrę dapsilitatis iuvamine -emur. CHART. eccl. Erf. 165 p. 89,31 cum uno fertone hospitalarius . . . ad susceptionem peregrinorum -bitur. CHART. episc. Hild. II 497 p. 243,28 de quorum elemosinis . . . in huius vite necessariis cottidie -amur. *saepe.* **2** *c. colore quodam:* **a** *alere, satiare – beköstigen:* TRAD. Frising. 1652[b] p. 479,41 (a. 1082/97) ut . . . pauperes hic elemosinentur et ut fratres . . . -entur. CHART. Hall. 143 ut . . . in anniversario obitus nostri die fratres . . . decem solidorum servicio -entur. CHART. Raitenh. 367 p. 295,16 si pisces . . . non poterunt haberi, cum alio bono ferculo -entur. *al.* **b** *c. gen. i. q. misereri – sich erbarmen:* HERIG. gest. 25 p. 175,40 nudi sumus et famelici; quis -bitur nostri? **c** *refl. i. q. se expedire – sich behelfen:* DIPL. Heinr. IV. 269 ut . . . ad hanc *chartam* recurrendo se -etur. **B** *remedium praebere, lenire, mitigare – Abhilfe schaffen, lindern:* **1** *gener.:* PASS. Leod. 21 (MGMer. V p. 303,8) de eodem argento -vit paupertatem multorum. ADAM gest. 2,17 *Hammaburg* viduitatis suae dampna -ans in provectu filiorum. CHART. Engelberg. 38 p. 18,25 ad -andam et alleviandam . . . cenobii inopiam. *al.* **2** *medic. i. q. sanare – heilen:* PAUL. AEGIN. cur. 254 p. 202,5 psillium coctum . . . ignotos flegmones . . . -atur (*3,78,6* παραμυθεῖται). 255 p. 204,30 ad -andum . . . recentem esse oportet axungiam. *ibid. al.*

adi. **consolans,** -antis. *solacium praebens – Trost spendend, tröstend:* CONR. SAXO serm. Mar. p. 563,135sqq. virgo Maria fidelibus solet quadrifariam . . . misericordiam exhibere, . . . -em, subvenientem, liberantem, remunerantem; -em . . . in tribulatione *eqs. v. et p.1602,8.*

subst. **1. consolans,** -antis *m.* *consolator – Tröster:* EPIST. Wisig. 14 p. 682,33 geminavit hanc in -bus me divina clementia retributionem. BEDA hist. eccl. 5,5 p. 288,19 egrediens dixit solito -ium sermone: *'eqs.'* PURCH. Witig. 467 cum quis tristatur . . ., per -em sibi quaerit . . . quietem. THANGM. Bernw. 54 si -em dolemus perdidisse in terris.

2. consolans, -antis *n.* *quod solacium praebet – Tröstliches:* ALBERT. M. eth. II 9,3,5 p. 596[a],27 amicus . . . quoddam consolativum est et inter -ia consolantius tam visione quam sermone.

adv. ***consolanter.** *modo consolatorio – tröstlich:* VITA Serv. 13 p. 58,13 sanctus oves circumfusas -r allocutus . . . ait: *'eqs.'*

***consomnium,** -i *n.* *(a francog. vet.* consomer, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1096) liquor (diuturna coctione) condensatus, syrupus – (durch Verkochen) eingedickte Flüssigkeit, Sirup:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 35 p. 57,23 zuccari -um. *Dinter*

***consonabilis,** -e. *concorditer sonans – harmonisch erklingend, konsonant:* SCHOL. enchir. 2,216 undecima regione -es (consonales *Br*) sunt *voces*, quoniam ad diapason resonat diatessaron.

*?****consonalis,** -e. *concorditer sonans – harmonisch erklingend, konsonant: v. l.20.*

consonans, -anter *v.* consono.

consonantia (-cia), -ae *f.* **I** *proprie:* **A** *spectat ad res:* **1** *concentus – Zusammen-, Wohl-, Einklang:* **a** *gener.:* BOVO CORB. Boeth. 16 maximis mundi partibus, id est septem planetarum circulis, maximam . . . -am . . . inesse dicunt *(item de harmonia caeli:* HILDEG. caus. 1 p. 10,19 de firmamenti -is. *al.).* GALB. Karol. 67 vocum iubilatione et melodiarum -is personantes . . . susceperunt *comitem.* MIRAC. Heinr. II. 17 (7) signorum grandium -am. *al.* **b** *spec.:* **α** *philos.:* ALBERT. M. anim. 2,4,9 p. 161,32 'est . . . vox' et 'sonus', prout movent sensum, 'symphonia quaedam' et '-a' sive 'proportio' et contemperatio agentis ad patiens *eqs. ibid. al.* **β** *rhet. (accedente interdum sensu sonitus aequalis):* REMIG. ALTISS. mus. 499, 13 hoc interest inter rithmum et metrum, quod rithmus est sola verborum -a sine ullo certo numero. Ps. OTHO med. praef. p. 158,11 quod pedalis -cia delectationem ingerens in animo auditoris . . . constanter reponitur. ANON. mus. Sowa praef. p. 76,6 dicens *auctor*, quod . . . tria ornatuum genera per libri seriem ordinabit; . . . scilicet leoninitatem . . ., -am, quia affinitatem habet cum leoninitate, nunc cruce signatum eloquium. *al. v. et p. 1167,59. de vitio orationis i. q. repetitio consonantium – Konsonantenwiederholung (cf. p.1604,68):* LUDOLF. summ. 3 p. 369,8 antiqui septem vicia solebant vitare, scilicet hyatum . . ., -ciam, themesim. **γ** *mus. i. q. concordia sonorum, symphonia – klangliches Zusammenpassen, Konsonanz (cf. H. P. Gysin, Studien zum Vokabular d. Musiktheorie im Mittelalter. Diss. Zürich. 1959. p. 16. 37. 54. al.):* REMIG. ALTISS. mus. 494,13 omnis ars musica proportionibus constat, id est -is. MUS. ENCHIR. 10,32 dum novissimus *sonus* sonuerit, senties eum ad primum, id est octavum ad octavum, perfectam -am reddere. 11,20 maxima simphonia diapason dicitur, quod in ea perfectior ceteris -a fiat. *saepe (v. ind.).* HUCBALD. harm. inst. p. 104[b],8 in -a duae voces . . . simul concorditer sonant. Ps. ODO CLUN. mus. p. 276[b],36 omnis . . . vox . . . ad proximam . . . iuncta -am reddit. LIBER argum. 8 consonantia, hoc est simul sonantia, quia nisi simul duae voces sonuerint, -a esse non potest. FRANCO COL. cant. mens. 11,2 quia discantus . . . per -as regulatur, videndum est de -is et dissonantiis. *saepe. v. et p. 1130,2. 1199,41. 1202,40. 1204,38.* **2** *sonus similis – Klangähnlichkeit:* ANSELM. LEOD. gest. praef. p. 162,26 quod vestrates eum *(sc. Ebergisum)* Evergislum vocant ex aliquo huius nominis episcopo . . ., ob nominis -am huic nostro Ebergiso hoc attributum esse arbitramur. **B** *spectat ad anim. i. q. cantus (concinens) – (wohlklingender) Gesang:* HRABAN. inst. cler. 1,33 p. 72,10 ut dominicae celebrationis mysteria ministrorum . . . praecedat -a. CARM. Cantabr. A 10,8,1 felix tempus, cui resultat talis -a *lusciniae.*

II *translate:* **A** *convenientia, congruentia – Übereinstimmung, Entsprechung:* **1** *gener.:* AMALAR. ord. antiph. 13,16

[Sroder]

fas est, ut demonstrem, ... quam -am habeant singulae *antiphonae* cum singulis gradibus spiritus sancti. NICOL. I. epist. 87 p. 453,11 nos ... utraque lingua proponentes scribere necessarium existimavimus duarum vocum -am demonstrare verbum e verbo transferentes. OTLOH. quaest. 41 p. 118^{D} speculatur, quae -a sit in diversitate corporalium artium *eqs.* p. 119^{A} ostendere ..., quanta -a a Deo sint facta omnia tam terrestria quam coelestia. *al.* VOLQUIN. serm. 598 (StudMediev. III/3. 1962. p. 339) lector nullam ... suspicetur dissonantiam ..., sed magis advertat omnimodam -am ... et ... convenientiam. URSO element. 3 p. 58,20sq. quandoque est in eis *(elementis)* consona -a, quandoque consona dissonantia, interdum dissona -a *eqs.* ALBERT. M. miss. 1,2,1 p. 15^{b},28 Kyrie eleison est introductum ad repraesentandum, quomodo populus ... clero per acclamationem obedientiae facit -am. *al.* **2** *philos. i. q. ordo consonus, apta compositio – harmonische Zusammensetzung, gehörige Anordnung (cf. J. Schneider, Das Gute und die Liebe nach der Lehre Alberts d. Großen. 1967. p. 92):* ALBERT. M. div. nom. 4,76 p. 185,51 'supersubstantiale pulchrorum dicitur p u l c h r i t u d o sicut causa -ae (*PG 3,701*^{C} εὐαρμοστίας) universorum', idest proportionis 'et c l a r i t a t i s' (p. 186,10). p. 185,70 -a ..., cum sit qualitas circa quantitatem, est in quarta specie qualitatis. phys. 1,3,1 p. 39,14 quando corrumpitur *consonans compositum*, 'corrumpitur in inconsonantiam' privative 'oppositam' -ae. p. 39,18 nec est 'differentia' ..., utrum 'dicamus -am' (*p. 188*^{b}*,15* ἐπὶ ἁρμονίας) illam attendi 'in ordine' componentium vel in 'compositione' eorum *eqs. ibid. al.* **B** *concordia, unanimitas – Eintracht, Einmütigkeit:* **1** *gener.:* LIBER diurn. 60 p. 52,5 quem ... ad hoc ... officium ... Dei ... providentia predestinatum habuerat, quomodo non et humanis mentibus unanimis -a conveniret? **2** *theol.:* ALBERT. M. sent. 1,31,14 p. 119^{b},26 dicit *Hilarius (syn. 29. al.)* ..., quod tres personae tres erant per substantiam et per -am unum *eqs.* p. 119^{b},40 intenderunt *patres*, quod ... -a non diceret tantum conformitatem voluntatum, sed unitatem essentiae et connexionem, quae est spiritus sanctus.

consonatio, -onis *f.* *unanimitas – Einstimmigkeit:* ACTA imp. Winkelm. I 399 (a. 1248) qualiter processus tuos ... dominice ... rationis auctoritas et popularis laudis ... confessio concordie debita -e rubricant.

***consonativus,** -a, -um. *ad consonantiam pertinens – Konsonanz-:* ALBERT. M. anal. post. 1,2,16 p. 61^{b},41 sicut se habet -a (*sc. scientia, cf. p. 75*^{b}*,16* τὰ ἁρμονικά), quae est de cantu consonante, quae dicitur harmonica sive musica, ad arithmeticam *(an subest subst. fem. ?).*

consono, -ui, -iturum, -are. *form.:* *praes. partic. abl. pl.* -antis: *p.1604,37.* *perf.* -narunt: *p.1604,11.*

I *proprie:* **A** *intrans.:* **1** *subi. res i. q. concinere, simul sonare – zusammenklingen, zugleich ertönen, erschallen:* **a** *gener.:* WALAHFR. (?) carm. 50,1,8 armoniae ... decus -et omne tibi. EPIST. Hann. 37 p. 79,25 ubi cimbala ... in meo adventu -tura? CHART. Mog. A I 457 p. 365,22 commemorationem eorum *(parentum)* fieri ... missis ac vigiliis campanis -antibus decretum ... est. ANON. princ. magistr. 74 huic *(fonti)* garritus avium mire concrepabat, carmine dulcisono rivo -bat. *al.* *adde de armorum sono:* LIBER de unit. eccl. 1,33 p. 259,24 inter pulsandum ad vesperam ... -bant ... tumultuariae seditiones. **b** *mus. i. q. concorditer sonare – klanglich zusammenpassen, harmonisch ertönen:* MUS. ENCHIR. 11,3 si duabus virilibus vocibus per diapason -antibus tertia puerilis aequisona adiungatur. *al.* REGINO harm. inst. 1,6 responsoria ... -antibus sibi tonorum convenientiis associare ... elaboravi. GUIDO ARET. reg. rhythm. 54 quasi quintae sint eaedem, quarum quaedam dissonant, quaedam ... non perfecte -ant. microl. 5,9 quia naturali eas *(voces)* concordia -are sentimus. *al. v. et p. 1070,27.* **2** *subi. homines:* **a** *(communiter) canere – (gemeinsam) die Stimme erschallen lassen:* BONIF. carm. 3,4 in sempiterno solio, qua ... prophetae apostolicis -bunt ... laudibus. SYLL. Sangall. 20,1,1 turba fratrum voce dulci -et. *al.* **b** *conclamare – Zustimmung äußern:* CAPIT. reg. Franc. 276^{C},4 p. 341,4 quodsi vobis placet, propriis vocibus -ate. **B** *trans.:* **1** *(com)pulsare – (zugleich) läuten (lassen):* VITA Mathild. I 7 iussit s i g n a ... ecclesiae -ari (TRANSL. Modo. 38 p. 307,29). **2** *unanimiter exclamare – einmütig ausrufen:* EINH. (?) Marc. et Petr. II 36,1 hoc et cuncta -at familia.

II *translate:* **A** *intrans.:* **1** *subi. res:* **a** *convenire, congruere – übereinstimmen (mit), entsprechen:* HRABAN. carm. 19,22 ut ... operi verbum -et. MANEG. ad Gebeh. 20 p. 344,18 ut eadem nostri apostolici statuta synodicis sanctorum patrum sententiis -are monstremus. URSO element. 5 p. 159,6 quod cum nulli elemento -et *commixtio* ex substantia, eius tamen quedam partes ... elementis assimilantur. CHART. Hall. 139 p. 136,12 quorum *(laicorum)* testimonia ... privilegiis -narunt. ACTA pacis Sangerm. 4 app. 6 p. 105,11 cum ... lex Iustiniana ... cum decretis sanctorum patrum videatur ad omnia -are. ALBERT. M. eth. II 1,6,12 p. 99^{b},17 vero (vera *ed., vix recte*) ... omnia -ant (*p. 1098*^{b}*,11* συνάδει) existentia, quia vera sunt, falso autem ... dissonant vera. *al. v. et p. 1178,27.* *impers. i. q. congruenter exprimi – entsprechend zum Ausdruck kommen:* CHART. Sangall. A 151 (a. 798) sicut in nostra -at cartula. **b** *idem valere – gleichbedeutend sein:* HROTSV. Mar. 276 mandans *vox* ... Mariam vocitare puellam, 'stella maris' lingua quod -at ... Latina. **2** *subi. homines:* **a** *concordem esse – einträchtig sein:* DIPL. Frid. I. 858 p. 92,42 serenitatem imperialis clementie decet, ut ... discordes -are faciat. **b** *consentire – in Einklang stehen:* AGOB. 7,20 l. 26 teneo, quod omnes ortodoxi rectores ... divinarum litterarum auctoritati ... studuerint -are. CAPIT. reg. Franc. 198 p. 57,17 his gestis ego Agobardus ... episcopus interfui et melioribus -ans et consentiens iudicavi. GODESC. SAXO conf. p. 61,11 cui *(sc. David)* per omnia ... -at ... Ioannes apostolus ... dicens: '*eqs.*' *al.* **B** *trans.:* **1** *probare – erweisen:* WOLFHER. Godeh. I 9 p. 174,25 quanto me talibus condigniorem ... -at frugalitas, tanto reprobaciorem ... resonat fragilitas. **2** *convendo promovere – Vorschub leisten:* CAPIT. reg. Franc. 273,18 ne ullus alius unquam falsitatem ... consentire (-are 3) ... audeat.

adi. **consonans,** -antis. **1** *proprie:* **a** *concinens – zusammen-, wohlklingend:* **α** *gener.:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,2 qui *(sc. omnis plebs)* -is canentium vocibus ... garrule concinnantes crepitabant. HERM. CARINTH.essent. 2 p. 230,29 -bus Musarum choreis. **β** *mus. i. q. concorditer sonans – klanglich zusammenpassend, konsonant:* SCHOL.enchir. 3,302 dum ... -es sint soni. *v. et p.1603,44.* **b** *non per se sonans – mitlautend:* ALBERT. M. metaph. 7,3,2 p. 357,78 secundum quod *syllaba* est vox composita ex duabus vocibus, sonante videlicet et -e *eqs.* **2** *translate i. q. conveniens, congruus – übereinstimmend, entsprechend:* **a** *gener.:* BONIZO ad amic. 2 p. 573,22 legem ... evangelice doctrine -em. DEUSD. c. invas. 1,16 (MG Lib. Lit. II p. 315,25) constitutio ... -issima sanctorum patrum constitutionibus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 230,16 -i partitione. DIPL. Frid. I. 845 que -bus votis a predecessoribus ... stabilita sunt. *al. v. et p. 1342,53.* *expressius i. q. verbis congruens – gleichlautend, gleichen Inhalts:* LIUTPR. leg. 19 p. 186,2 symphona, id est -ia, scripta. **b** *philos. i. q. apte compositus – angemessen zusammengesetzt, wohlgefügt:* ALBERT. M. phys. 1,3,1 p. 39,12 'necesse est', quod '-s compositum' (*p. 188*^{b}*,12* τὸ ἡρμοσμένον) in proportione partium et harmonia 'fiat ex inconsonanti'. p. 39,31 ita fit -s compositio ab inconsonanti divisione.

subst. **consonans,** -antis *f.* *littera non per se sonans – Mitlaut, Konsonant:* PAUL. DIAC. carm. 15,2,7,2 'i' sine vocalem solam, perimitur -s, scindo ut est atque scidi. *al.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 375,5 illa ... verba *(sc. rex, dux)* non habent -em ante 'x'. *al.* OTFR. ad Liutb. 65 interdum tria 'u u u' ... quaerit *lingua Theodisca* in sono: priores duo -es, tertium vocali sono manente. ALBERT. M. metaph. 5,1,9 p. 229,48 in orthographia est primum indivisibile 'vocalis' simplicissima vel '-s' (*p. 1016*^{b}*,22* ἄφωνον). CONR. MUR. summ. p. 55,22 sextum *vitium dictaminis est* absona -ium asperitas, que fit, si eadem -s ter vel quater ... repetetur. *al.* *in imag.:* HUGO TRIMB. sols. epil. 220 -es fatuorum sciencie vocales ... mutas faciunt.

adv. **consonanter.** **1** *proprie i. q. concinenter – zusammenklingend, konsonant:* MUS. ENCHIR. 11,37 sicut quinde-

[Sroder]

cimi *phthongi* ... -r sibi miscentur, ita et ptongus ... ad duodecimum ... resonat. *al.* SCHOL. enchir. 3,638 non sequitur *vox* sui loci ordinem, sed eius, cui -r responderit. *al.* GUIDO ARET. microl. 15,42 ut ... neumae neumis ... quadam ... similitudine sibi -r respondeant. HEINR. AUGUST. mus. 83 -r dissonant *diapente et diatessaron* et dissonanter consonant. *al.* **2** *translate:* **a** *convenienter, congruenter – übereinstimmend (mit), entsprechend:* ALCUIN. epist. 209 p. 349,11 tu ... pacem cum omnibus habeas ..., qui sanctorum moribus -r (consociantur *var. l.*) vivant. AGOB. 7,20 l. 14 quicquid -r sanctis scripturis statuunt *ecclesiae rectores. ibid. al.* **b** *concorditer, unanimiter – einmütig, einträchtig:* FORM. extrav. II 4 p. 554,28 concorditer et -r conclamando virum memoratum ... eligimus. PETR. DAM. serm. 64,1 l. 46 in pluribus aliis propheta cum apostolo -r incedit. *al.* **c** *pariter – ebenso:* EPIST. Bonif. 77 p. 160,11 ut ... desiderabilis vox inter illos, qui ... ei *(sc. Christo)* placuerunt, -r te in illorum invitatione submittat.

consonus, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *proprie:* **1** *de rebus:* **a** *concinens – zusammen-, wohlklingend:* **α** *gener.:* BONIF. epist. 10 p. 8,26 qui *(angeli)* iocundis et -is vocibus canebant: *'eqs.'* MODOIN. ecl. 2,6 -a nostra terat nostrumque cicuta labellum. EKKEH. IV. pict. Mog. 311 vociferat Moyses per -a carmina (*a. corr.* simphona neumata) laudes. TRACT. de Lamb. II 3 (MGScript. XV p. 952,13) cantantibus organis et -ae musicae instrumentis gaudiis universa replentur. *al.* **β** *rhet.:* GUIDO ARET. microl. 17,10 videmus tam -os et sibimet ... respondentes versus in metris, ut *eqs.* OTLOH. doctr. prol. p. 263B interdum subiungo -a verba. **γ** *mus. i. q. concorditer sonans – klanglich zusammenpassend, konsonant:* MUS. ENCHIR. 14,20 voces sibi per diapason -ae. SCHOL. enchir. 3,175 per congrua et -a intervalla. 3,404 -am commixtionem. *al.* BERNO epist. 1 p. 17,14 versiculos super -a tonorum diversitate compositos. GUIDO ARET. reg. rhythm. 216 quarta *constitutio* octo sonat modis diapente -is. *al.* ANON. pos. disc. p. 189,26 est ... discantus diversus -us cantus. *al. v. et vol. I. p. 312,30sqq.* **b** *aequaliter sonans – einheitlich (klingend):* ALCUIN. carm. 69,50 extruit inmensam damnanda superbia turrem, pro qua dividitur -a vox hominum. **2** *de anim. i. q. communiter sonans – mit einstimmend:* WALAHFR. carm. 83,6 quem *(Deum)* ... collaudat chorus angelorum, tacma caelestis Solimae supernae -a cantu. SYLL. Sangall. 12,3,1 implorate, confessores -eque virgines, quo *eqs.* **B** *translate:* **1** *de rebus i. q. conveniens, congruens – übereinstimmend, entsprechend:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* HYMN. Hraban. 17 (10),10,2 sit patri ... gloria maxima, sit nato pariter -a gloria. AGOB. 7,4 l. 5 Deus praeparavit animos ... imperatoris, ut ... velit agnoscere temporis vires -as vel dissonas equitati. BERNO epist. 14 p. 47,9 Wolfrat ... non cessat nomini suo simul et moribus -um ... exercere officium. LIGURINUS 3,457 quantum Roma meo ... gaudeat adventu, secrete -a menti verba satis fecere palam. URSO element. 5 p. 158,1 talem virtutem dicimus commixtivam, que ... elementa ... divisa -a proportione ... coniungit. CHART. Basil. C II 143 p. 77,31 nos ... subditorum nostrorum civium ... iuri -is, equitati convenientibus supplicacionibus favorabiliter inclinati. *al. v. et p. 1603, 12.* **β** *de hominum mente, voce sim. i.q. consentiens – einstimmig, einhellig:* IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 191,8 auligum ... -a voce vota prorumpunt (WILLIB. Bonif. 5 p. 19,4. *al.*). EPIST. Bonif. 132 omnes -a una concordia responderunt. LAMB. TUIT. Herib. 1,5 p. 743,38 -am electionem. MANEG. ad Gebeh. 22 p. 353,27 quos concors et -a ... sanctorum auctoritas patrum ... anathemate dampnandos ... iudicavit. CHART. Heinr. Leon. 59 p. 87,8 uniformis et -a ... sententia. *al.* **b** *philos.:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. phys. 4,1,3 p. 206,6 quia una et '-a' est (*p. 209a,9* ἁρμόσει) 'ratio' de motu corporis ad locum 'et' de motu 'terminorum' corporis ad locum. div. nom. 2,80 p. 94,3 'quae', scilicet deitas Iesu, 'salvat partes -as' (*PG 3,648C* σύμφωνα), idest proportionatas, 'totalitati'. **β** *decens – angemessen:* ALBERT. M. eth. I 350 p. 297,13 'videtur', quod 'in' tali 'conversatione ludi' sit 'quaedam collocutio -a' (*p. 1128a,1* ἐμμελής), idest contemperata secundum debitas circumstantias (II 4,3,4 p. 323b,3). *al.* **c** *iur. i. q. conventione effectus – einvernehmlich:* DIPL. Heinr. III. 408 p. 572,3 (spur.) -am traditionem praeceptoria charta imperatoriae maiestatis roborari. **2** *de anim. i. q. concors, unanimus – einträchtig, einmütig:* CONST. imp. I 433,19 (a. 916) omni clero -oque populo una sententia est. BERNH. GEIST. palp. 1,375 ut domini gesto, sic verbo -us esto.

II *subst. neutr.:* **A** *proprie i. quod concinit – Zusammen-, Wohlklingendes:* AUDRAD. carm. 3,2,315 auditur ... psallens exercitus ... militiae ... caelestis -a laudum pangere ... Christo. GLOSS. IV 112,35 St.-S. armonicum ..., -um luthnussida. **B** *translate i. quod convenit, congruit – Übereinstimmendes, Entsprechendes:* AGOB. 9,7 l. 21 -a huic intellectui ... Augustinus ... loquitur. EXCERPT. Widon. (MG Lib. Lit. I p. 462,4) cupiens aliquid huic parti vel illi -um invenire. METELL. peripar. 2,51 miscent dissona, findunt -a. *al.*

adv. **consone.** **1** *proprie i. q. concinenter – zusammen-, wohlklingend:* SIGL. rhythm. 2,8 (MGPoet. IV p. 176) Christo laudes ... iubilando -e. GODESC. AQUENS. seq. 16,9a,3 ter 'sanctus' -e conclamantes *angeli.* **2** *translate:* **a** *unanimiter – einmütig:* RHYTHM. 150,152,1 illae *(sc. Nicaea et Aquilia)* ... sic aiebant -e: *'eqs.'* **b** *congruenter – übereinstimmend:* GESTA Mett. 1 non sibi -e respondebunt anni pontificum Romanorum annis imperatorum. *al.* *Sroder*

consopio, -itum, -ire. **1** *strictius i. q. in languorem vertere, somnolentum reddere – einschläfern, 'betäuben':* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,2,10 heretici ... de proprii mendacii falsitate -ti. ALBERT. M. nat. bon. 108 p. 43,32 novem species libidinis, in quibus omnes luxuriosi in amplexibus satanae iacent -ti. **2** *latius:* **a** *componere, finire – beilegen, beenden:* WALAHFR. Karol. tit. 12 (11) de bello Baioarico facile -to (LAUR. LEOD. gest. 10 p. 497,17). CHART. Traiect. 377 p. 340, 40 que *(querimoniae)* ... sic sunt -te ac terminate, ut *eqs.* CHART. Turic. 414 pro querela, si exorta fuerit, -enda. CHART. Altenberg. 97 ut ipsi omnes con<t>radictiones, que ... oriri possunt, -ire et conplanare teneantur. CHART. Salem. 192 p. 224,17 de consensu utriusque partis lis est ... -ta. **b** *(in principio) reprimere, avertere – im Keim ersticken, abwenden:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,48 bello inminenti ... ea conditione dirempto et -to, quatinus *eqs.* CHART. Naumb. 418 p. 373,13 ut omnem querimonie scrupulum et offendiculum, quod ... in posterum posset emergere, ... mediante pecunia -ret (*sim.* CHART. Port. 62 p. 85,22).

consorcium *v.* consortium.

consoror, -oris *f.* **1** *gener. i. q. soror (germana) – (leibliche) Schwester:* THIETM. chron. 5,3 dux quendam militem ... ad neptes suas, -es Sophyam et Ethelheidam, ... misit. 7,55 p. 466,21 in urbe Parthenopolitana duae -es fuere. CHART. Turg. 418 p. 195,10 ut, quicunque ... in hereditatem redire voluerit, suis tam confratribus quam -bus debet simili pecunia providere, quanta *eqs. al.* **2** *eccl.:* **a** *soror consocia – Mitschwester:* **α** *proprie:* ANSO Ursmar. 4 (MGMer. VI p. 458,9) tenentes ... -es eius *(sanctimonialis)* eam *(item de nonna:* EPIST. Hildeg. 80 quatenus omnes -es vestras et dominas meas ... salutare dignemini. CHART. Turic. 453. *al.).* AGIUS vita Hath. 5 ubi *(sc. in monasterio)* cum -bus suis ... quanta mentis vixerit sanctitate *eqs. (item de canonissa:* VITA Odil. 21 [MGMer. VI p. 48,20]. THEOD. TREV. mirac. Celsi 12. *al.).* VITA Annon. I 1,13 p. 472b,50 pius pastor ... ovem, quae aberraverat, ... ad -um suarum domicilia destinavit. CHART. Rhen. inf. II 442 Conradus ... archiepiscopus ... Heylewigi recluse ... ceterisque -bus suis ... salutem. *al.* **β** *in imag.:* CHART. episc. Hild. I 95 p. 95,11 (a. 1054/79) si controversiam cum aliqua ecclesia -e nostra habuerint *fratres Hamelenses. al.* **b** *soror (spiritalis) – (geistliche) Schwester:* **α** *proprie:* DIPL. Otton. I. 190 in potestate ... -um sanctimonialium ibidem Deo famulantium. DIPL. Otton. II. 35 p. 45a,23 -es aliique fideles. 78 p. 94,35 abbatissae -busque spiritalibus ibidem Deo famulantibus. CHART. Bund. 741 p. 207,8 quicumque est confrater vel conversus vel -r vel conversa unius ipsarum ecclesiarum. *al.* *femina serviens (militibus ordinis*

[Meile/Dinter]

Teutonici) – Dienst-, Halbschwester (de re v. Ph. Hofmeister, StudMittBenOrd. 72. 1961. p. 22): STATUT. ord. Teut. p. 52,9 liceat mulieres in -es ad talia ministeria recipi. **β** *in imag.:* CHART. Hamb. 468 (a. 1223) sepedicte ecclesie sint -es et servent eam confraternitatis vicissitudinem, quam *eqs.*

***consororii,** -orum *m. coniuges sororis et fratris, sororius et sororia – Ehegatten der Geschwister, Schwager und Schwägerin:* TRAD. Teg. 353 p. 271,16 (a. 1155/86) in Ollingen sunt ... Reginpreht et soror eius Mathilt cum liberis ⌞filii Heinric⌟ *(deest CB)* et soror eius Gerdrut et frater eius Pernhart et -i illorum. *Meile/Dinter*

consors, -sortis. *form.: nom. sg.* -tis: PIRMIN. (?) scar. 34 (add. A) cum sortis. *gen. pl.* -tum: *p.1608,4.*

I *adi.:* **A** *strictius:* **1** *de hominibus (de creatura: l.26):* **a** *sorte aequalis – das (gleiche) Los teilend:* HYMN. Hraban. 10 (7),11,4 *Iudaea* tristis sola doles ..., -s daemonum, particeps gehennae. THIETM. chron. 1,20 ex magna parte -s mei. **b** *(aeque) particeps – (gleichen) Anteil habend, teilhaftig:* ANNAL. regni Franc. a. 813 p. 138,4 *Karolus* imperialis n o m i n i s sibi -em fecit *filium* (AGOB. 16,4 l. 24). WALAHFR. Wett. 323 mulier ... est -s (gloss. R: concors) poenalis Averni. GESTA Apoll. 177 sons simul ac insons fuerat discrimine -s. WIPO gest. 40 p. 61,21 fama post mortem v i t a e praestet hunc *(imperatorem)* -em (THIOFR. Willibr. II 2,114). HERM. CARINTH. essent. 1 p. 90,2 quin aliquid sibi *(Deo)* gratie sue tanteque glorie -s efficeret. CONST. imp. II 275 alicuius beneficii. *saepe.* **2** *de rebus i. q. communis – gemeinsam:* SYLL. Sangall. app. 5,65 haec *(sc. Geometria)* soror Uranię, officii -is amatrix. **B** *latius i. q. aequalis, compar – gleich(artig, -wertig, -rangig):* **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* CAPIT. reg. Franc. 38,7 -es eorum *(sc. subditorum)* se esse considerent *episcopi.* CONC. Karol. A 56^{A},29 qui *(presbyteri)* ... in confectione divini corporis ... -es cum episcopis sunt. THIETM. chron. 4,62 in benedictione hiis *(episcopis)* -es non valuerunt effici *capellani. al.* **b** *de rebus:* ALDH. carm. eccl. 3,85 spiritus ... sacer -i laude fruatur. HUGO HONAUG. hom. 2,23,3 in quacumque ratione sibi -ia fiunt aliqua. *al.* **2** *theol. i. q. coessentialis – wesensgleich:* FLOR. LUGD. carm. 29,27 quem *(natum)* ... tibi -em ... creasti. HUGO HONAUG. hom. 2,38,2 Deus pater ... habet ... filium et spiritum sanctum in ea *(proprietate)* -es. ALBERT. STAD. quadr. 17 verbum nature -s sine fine paterne. *al.* **C** *per confusionem i. q. concors – einmütig:* CHRON. Cosmae app. I 2 p. 247,16 -s societas ... nepotem eius *(Procopii)* elegit. *v. et l.21. p. 1207,6.*

II *subst. masc. et fem.:* **A** *strictius i. q. particeps, consocius (-a) – Teilhaber(in), Genosse (-in):* **1** *de socio (-a) regni:* **a** *in univ.:* ANNAL. Fuld. II a. 882 p. 99,7 Gotafridum ... -em r e g n i constituit *imperator* (RATHER. prael. 1,35 l. 1208. GERB. epist. 39). *iron.:* BENZO ad Heinr. 2,12 Romana sapientia ... ita defluxit, ut paciatur Normannos -es imperii. **b** *de filio regis, imperatoris:* CHRON. Fred. 4,47 *Chlotharius* Dagobertum, filium suum, -em r e g n i facit (EINH. Karol. 30 p. 34,12. POETA Saxo 5,576. *al.*). FORM. imp. 10 filio nostro Hlothario, caesari et -i i m p e r i i nostri, concedimus *eqs.* (RADBERT. Arsen. 2,27 p. 86,25. *al.*). DIPL. Loth. I. 51 p. 148, 24 quem *(sc. me Lotharium)* ... in vita sua -em iam fecerat *genitor. per compar.:* ERMOLD. Ludow. 4,50 ille *(Deus)* ... natum transmisit ad arva, -em regni. **c** *de uxore regis, imperatoris (de re v. Th. Vogelsang, Die Frau als Herrscherin im hohen MA. 1954):* DIPL. Loth. I. 101 quae *(Irmingarda)* iugali vinculo nobis sociata est -sque i m p e r i i nostri effecta (DIPL. Conr. III. 224 p. 397,31). DIPL. Conr. III. 32 p. 52,3 interventu Gerdrudis augustę -is regię. *al. adde:* ALBERT. M. nat. bon. 196 p. 79,91 sic *(sc. ut Esther ab Assuero)* beata virgo ... in -em regni caelestis ab ipso *(rege beatitudinis)* advocata est. **2** *de socio officii:* ANNAL. Xant. a. 865 -s vero illius *(Guntharii archiepiscopi)* nihil horum agere temptabatur. WALTH. SPIR. Christoph. II epist. ad coll. p. 10,3 dominis Liutfredo ... et Fridericho una cum cęteris datę -bus pacis. ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 477,11 secundum quod tui -es tibi consulent, ages. *al.* **3** *de homine eiusdem collegii:* DIPL. Frid. I. 491 p. 413,37 ut ... nemo nisi unus ex -bus eorum *(monetariorum)* sententiam in eos promulgare debeat. CHART. Basil. C I 108 p. 77,16 si in eadem confraternitate -es esse voluerint. CHART. select. Schwind 55 p. 113,30sq. (dipl. Rud. Habsb.) -e aliquo vel alio ex licencia magistri monete vel -um loco sui consedente. *ibid. al.* **4** *de socio foederis:* CONST. imp. II 444,12 (a. 1265) quilibet pacis -s procedet secundum quod ipsi *(pacis exsecutores)* sibi ... decreverint inponendum. **5** *de socio causae:* LEG. Wisig. 10,1,4 presente eo, qui rei litigiose -s est. CHART. Turg. III 342 p. 81,19 (a. 1255) prefatum ministrum et suos socios, litis -es, ab ... impeticione absolventes. *al.* **6** *de participe possessionis, reditus sim.:* **a** *spectat ad fundum, agrum:* LEG. Wisig. 10,1,7 qui vineam in ... territorio, in quo ipse -s non est, ... plantaverit. DIPL. Loth. III. 113 p. 181,24 ut fratres ipsius *(ecclesiae)* ... -es et participes sint sicut ipsi *(Clumiaclenses)* silvę. CHART. Burgenl. II 131 p. 92,18 quod eiusdem possessionis se assereret *Lucas* participem et -em. *saepe. remissius de vicino, concive:* LEG. Wisig. 8,5,2$^{tit.}$ de porcis inter -es ad glandem in communi fructu susceptis. CHART. Ital. Ficker 88 p. 133,14 venerunt ... Petrus ... et Bruno et Bauzo vicini et -es de loco Burno. *al.* **b** *spectat ad fructus, feudum:* DIPL. Frid. I. 242 p. 36,6 aliud ... feudum, si -es voluerint, dividatur ita, ut *eqs.* REGISTR. Trident. I 1 p. 19,3 confitetur Natalis ..., quod tenetur solvere fictum ... cum suo -e Iacomino. CHART. Tirol. 1120 p. 163,19 ego et -es mei tenemur eis *(canonicis)* dare expendium. *al.* **7** *de socio (-a) tori:* ALDH. virg. I 23 p. 255,19 Didymus ... pudicos t h a l a m i -es instruens (CARM. de Frid. I. imp. 2793). HEIRIC. Germ. I 1,68 ut ... viro non desit gloria prolis ..., in -e t o r i spes est (CARM. Bur. 101,8,2. *al. cf.* CHART. Merseb. 308 -s lecti). **B** *latius:* **1** *de hominibus i. q. sodalis, comes, amicus (-a) – Gefährte (-in), Partner(in), Freund(in):* **a** *in univ.:* COD. Lauresh. 10 l. 12 (a. 770) per Agilolfum et suos -es. EPIST. Col. 6 p. 248,38 Deus ... nos *(sc. reges)* ... vestrae *(sc. papae)* pietati ... instituit -es. CHART. Basil. A I 181 p. 272,21 (epist. papae) rogantibus nobilibus viris Hugone, Amadeo ... aliisque eorum -bus. DIPL. Frid. I. 251 p. 49,4 qui *(martyres)* Thebayde legionis -es fuerunt. EPIST. Hildeg. 94 cognovi ... te unctam esse oleo letitie pre -bus tuis *(cf. Vulg. psalm. 44,8).* MIRAC. Otton. Bamb. I prol. p. 911^{a},33 qui *(Otto)* ... -em et conformem suum inopem ... adiuvit. *saepe. per compar. vel in imag.:* ALDH. virg. I 16 nequaquam carnalis integritas comprobatur, nisi -s spiritalis castimonia comitetur. CARM. Scot. II 1 sol. 5,12 alterius forme duplo -e vocato. URSO gloss. 24 p. 54,33 quae *(anima)* ... de -is *(i. e. naturae corporis)* laetitia exhilarata. **b** *de coniugibus:* **α** *uxor – Ehefrau:* COD. Lauresh. 449 (a. 766) dono ... I casado nomine Willulf cum -e sua. DIPL. Conr. II. 38 p. 42,4 pro ... nostrae -is reginae Gisellae ... interventione *(item de regina vel imperatrice:* CONST. imp. I 379 si vero ... -s nostra praemoreretur. *al.).* CHART. Raitenh. 174 nos Chůonradus ... una cum Chunigunde nostra -e domum ... donamus. *al.* **β** *maritus – Ehemann:* TRAD. Weihenst. 199 (a. 1148/56) quędam ... femina ... possessionem ... in manu Ortwini ... -is sui ... delegavit. CHART. Babenb. 446 ab illustri duce Austrie Friderico, ... olim -e nostro. **c** *de complice (sceleris):* LEG. Wisig. 7,1,3 qui ... rem, que furtim ablata est, cum furti ipsius -e diviserit. LIBER diurn. 84 p. 95,22 concilium ... Arrium ... cum suis -bus expulit. SALUTARIS POETA 129 -es Iude vendunt patrimonia Christi. *al.* **2** *res (ex altera parte) respondens – Zugehöriges, Gegenstück:* THEOG. mus. p. 192^{a},13 (cod. P) graves voces ... cum suis -bus (censoribus *ed.)* ... principalem locum obtinere deberent.

consortalis, -is *m. consocius – Mitgenosse:* CHART. Tirol. notar. II 534 (a. 1272) quod *(sc. pars)* per Crescencium ... una cum ... Amigeto et Benafe, suis -bus, solvebatur ... Martino.

***consortia** (-cia), -ae *f.* **1** *communitas – Gemeinschaft:* IONAS BOB. Ioh. 18 p. 341,3 ne ... immitatores eius *(Adam)* ... a -cia (-cio *var. l.*) iustorum abscise ... damnarentur. TRAD. Lunaelac. 95 qui contra hanc cartulam ... temptare ... voluerit, ... a -cia christianorum alienus efficiatur. **2** *de officio quodam, fort. i. q. procuratio terrae consortium q. d. – viell.: Aufsicht über das Land der sog. consortes:* ACTA imp.

[Dinter]

Winkelm. I 66 p. 63,3 (a. 1212) exercere omnia, que ad comitatum et iurisditionem pertinent, cum ... causis civilibus et criminalibus, -is et marigantiis ... et cum omni iure et honore *(cf.* CHART. Ecel. 103 p. 203, 11 [ed. G. Verci, Storia degli Ecelini III. 1779] cum comitatu, marigancia, -cia, avocatia. *ibid. al.).* **3** *ius possidendi, participandi – Anteilsrecht: v. l.52.*

***consortialis,** -e. *communis – gemeinschaftlich:* VITAE patr. Iur. 1,1 ante quem *(Romanum)* nullus ... monachorum ... aut solitariam aut -is observantiae sectatus est vitam.

consortio (-cio), -avi, -are. *participem esse – teilhaben:* LEX Sal. Merov. 40,12 si servus cum ingenuum furtum fecerit, servus in duplum, si quod -ciaverit, reddat.

***consortior,** -tus sum, -iri. **1** *sortem mittere – (aus)losen:* LEX Baiuv. 12,8 in campiones ⌞non sortiantur⌟ (non sociantur *Mg. Mt;* -antur *Bb. T2 p. corr.*) *commarcani.* **2** *una (sorte) adipisci – gemeinsam (durch Los) erlangen:* PETR. DAM. serm. 57,11 beatos fratres, Petrum ... et Andream, ... legimus ... non easdem provincias praedicationis gratia -tos.

consortium (-cium), -i *n. script.:* -nco-: *p. 1610,47.* -rzi-: *p. 1610,60.*

communio, communitas, societas – Gemeinschaft, Gemeinsamkeit, Gesellschaft: **I** *de -o quo colitur, communicatur aliquid cum aliquo:* **A** *praevalente notione participationis:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* WALAHFR. Mamm. 9,23 multi ... venere sacri -a verbi quaerentes. CAPIT. reg. Franc. 248,26 ne ... alieni ex -o venie fiant *infirmi.* MANEG. c. Wolf. 16 p. 80,21 ne -cio ... gratię alios ... indignos arbitrarentur. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 79,14 ut -o rationis utar. DIPL. Frid. I. 447 p. 347,44 reus cum omnibus ... quocumque familiaritatis -o ipsum *(fugitivum)* recipientibus iudicetur. *al. sensu act.:* HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,3 quales repperire possit, ut illis euangelici sermonis -um commendasset. **b** *spectat ad dona spiritalia:* AMALAR. off. 1,3,3 si quis ... decem verba legis compleverit ..., non dubitat ad -um perveniendum esse beatae resurrectionis. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 249,24 beatae huius mansionis -um ... percipies. TRAD. Weihenst. 209 qui *(laicus)* plenarie f r a t e r n i t a t i s in hoc monasterio habens -um (CHART. Tirol. 846. *al.*). **2** *philos. et theol.:* RADBERT. Arsen. 2,22 p. 94,4 legem mortis communem non recipere, n a t u r e -um recusare (ARNO REICHERSB. apol. p. 48,1. 231,15. HUGO HONAUG. hom. 4,2,1 ad significandam in Filio naturae divinae -um et aequalem communionem cum Patre). HUGO HONAUG. hom. 2,23,2 quod praeter -a sanguinis, loci, ... non sint et aliae -orum rationes, quibus *eqs. al.* URSO element. 2 p. 41,3 asserit *Plato* eam *(materiam)* sine corporum fuisse -o. *al.* **3** *publ. et iur.:* **a** *spectat ad dominationem:* ANNAL. regni Franc. a. 827 p. 173,25 reges Danorum ... Herioldum de -o r e g n i eicientes (LAMB. HERSF. annal. a. 1066 p. 102,2. RAHEW. gest. 3,13 p. 182,17. *al.*). HIST. de exp. Frid. imp. p. 99,6 nec alios *dominii* -um habere permisit *imperator. al.* **b** *spectat ad ius possidendi:* LEX Sal. Merov. 100,2 ut dotem ... filiis suis ... sine ullum -cium (-ciam *A17**) sibi vendicent. FORM. Marculfi 2,11 quicquid ... facire volueris, absque -cio fratrum ... habeas potestatem. *al. expressius i. q. pars possessionis – Anteil am Besitz:* GESTA Lob. 9 p. 313, 32 (chart. a. 1095) dedit *abbas* ... decimas de Maregio, ... Carneriis cum -is earundem villarum. CHART. Heinr. Leon. 30 p. 43,31 Enricus ... dux Saxonum Bonifacium et Fulconem marchiones ... investivit ... de Este ... et de omnibus ... communiis, -is atque piscationibus. ACTA imp. Winkelm. I 818 p. 635,23 qui ... in partibus iusticiaratus Aprucii partem castrorum, -cium feudorum ... receperunt. **c** *spectat ad statum sodalium:* CHART. civ. Magd. 94 p. 48,16 (a. 1231) nemo presumat incidere pannum, nisi -cium habet nostre fraternitatis. CHART. select. Schwind 55 p. 113,40 (dipl. Rud. Habsb.) si quis ... horum *(monetae consortium)* transgressus fuerit hoc statutum, illius vacare -cium volumus. *al.* **B** *praevalente notione coniunctionis, consuetudinis:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* CONC. Merov. p. 68,11 presbyteri ... ad sacrum electi mysterium repudient c a r n a l e -um (ALDH. virg. I 31 p. 270,6). LEG. Wisig. 3,6,2 p. 169,19 manere ... in c o n i u g a l i ... -o (FORM. Marculfi 2,30. *al. cf.* CAPIT. reg. Franc. 301 p. 454,44 Domine ..., respice ... super hanc famulam tuam maritali iunctam -o). EPIST. Bonif. 80 p. 177,11 qui dicit *hoc,* vacuus est spiritu sancto et ... a -o sacerdotali abiciendus. WIDO FERR. schism. 1,3 p. 536,14 gaudebat *rex Heinricus* multum -o puerorum. CHART. Ror. 45 p. 201,6 decanus ... infringens ordinatione sua arbitrium ... -o careat et prebenda. *persaepe. de partibus:* PAUL. DIAC. Lang. 4,51 p. 138,16 ut eius *(Transemundi)* regionis Langobardos suo -o coaptaret *Grimualdus.* **b** *spectat ad propinquitatem (loci):* UFFING. Ida 1,8 ut ... tam medicabilis glebae -um obtinuerit *Berehtgerus.* 2,5 p. 485,41. GUTOLF. sermo de Schol. p. 91,6 septimum *sigillum* ... perpenditur in beate sepulture -o, quo *eqs.* **c** *spectat ad familiaritatem:* BEDA hist. eccl. 5,7 p. 292,32 ut ... nominis ipsius *(Petri)* -o iungeretur *rex.* NADDA Cyriac. I 3,5 militavi ... non uni, sed omnibus, immo non ex debito, sed amicabili -cio. *al.* **d** *spectat ad sortem communem:* TRAD. Lunaelac. 128 p. 234,37 (c. 784/99) si quis ... huic voluntati ... obvius ... extiterit, a conventu omnium christianorum ... extraneus habeatur et Iuda traditoris ... perfruatur -cio (*item* 134). *al.* **2** *philos.:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 228,8 humanos spiritus in alterutrius generis -um ... redire necesse est. HUGO HONAUG. hom. 2,40,1 quod ... absque omnium -o est, necessario est sine ullo altero. 2,40,6 ex his patet ... singulare ... et unicum ... -cii societatem removendi potestatem optinere. *ibid. al.* **3** *eccl.:* **a** *spectat ad vitam monasticam:* CONC. Merov. p. 165,31 si *fuerit* ... monachus, mensibus sex a -o suspendetur f r a t r u m (ECBASIS capt. 3. STATUT. ord. Teut. p. 55,18. *al.*). WILLIB. Bonif. 2 p. 9,12 servorum Dei iunctus -o. CHART. Sangall. A 529 ut ipsorum *(monachorum)* -o dignus inveniar, tunc suscipiar in congregationem. HEINR. LETT. chron. 13,2 p. 67,8 qui *(frater Wickbertus)* sancte conversationis abhorrens -cium. *al.* **b** *spectat ad communionem precum:* CAPIT. reg. Franc. 28,56 ut Aliquinum ... sancta synodus in suo -o sive in orationibus recipere dignaretur *eqs.* CHART. Bund. 72 p. 63,8 omnium ... defunctorum fratrum, qui in nostro -o coadunati sunt, commemoratio fiat. *al.* **c** *spectat ad sanctorum communionem:* WILLIB. Bonif. 6 p. 29,8 quod maximam ... multitudinem plebis a ... demonum cultura ad -um sanctae e c c l e s i a e adsciscret (ANNAL. Fuld. II a. 867. *al.*). CONC. Karol. A 19^{D} p. 141,2 indignos eos *(haereticos)* et ingratos a -o c a t h o l i c o r u m ... eliminare decernimus (CAPIT. reg. Franc. 248,5). HEINR. LETT. chron. 14,8 p. 80,19 *Estones* iugulaverunt et in martyrum -cium ... in celum transmiserunt *Teutonicos. saepe.*

II *de -o consistente in singulis:* **A** *gener. i. q. coetus, manus – Gruppe, Schar:* CHART. Basil. A I 35 p. 70,20 (a. 728) ut inter iustorum -cortium *(sic?)* ... valeat adipisci locum. WALAHFR. Wett. 555 sanctorum pariter -a surgunt. THIETM. chron. 3,13 cum -o aliorum fratrum et militum. INNOC. III. registr. 1,420 p. 631,3 si ... pedestrium fuerit -o deputatus. *grex – Herde (in imag.):* DIPL. Otton. I. 243 quatinus in die districti examinis repudiato setigero laneo hęreamus -o. **B** *publ. et iur. i. q. sodalicium, corpus personarum, collegium – Genossenschaft, (Personen-)Verband, Körperschaft:* **1** *spectat ad ministeriales, mancipia:* CHART. select. Keutgen 23 p. 17,14 (dipl. Heinr. V.) qui *(civis)* uxorem seu de -cio suo sive de alia familia ... acceperit. TRAD. Teg. 220 quidam ... censuales unius denarii ... se transferri pecierunt in -cium v denarios persolventium. CHART. Ticin. 10 vendiderunt ... ministri decimanorum ... ad partem ... -zii ... trium plebium omnes illas casas ..., quas *eqs.* CHART. episc. August. 86 p. 89,21 maiores, qui ministerialium nomine funguntur, ... ceterorum m i n i s t e r i a l i u m -is adunamus (CHART. Berg. Magd. 122. 123). *al. de compossessoribus:* CHART. Turg. III 646 p. 524,9 (a. 1276) quod agros ... teneant inter se nec eos unquam extra suum -um alienent *fratres.* **2** *spectat ad artifices, mercatores:* DIPL. Frid. I. 491 p. 413,23 quicumque ... in -cium ipsorum *(monetariorum)* assumptus fuerit (*item de monetariis:* CHART. Rhen. med. III 521 -um civitatis Trevirensis, quod huschenozscaph vulgo vocatur, XXX debet habere personas. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1276 p. 707,26). CHART. Babenb. 161 p. 209,25 ut in eorum *(Flandrensium)* officio neg-

[Dinter]

ociari nullus presumat ..., nisi ab ipsis receptus in -um. CHART. Basil. C I 302 p. 218,33 repulsus a -cio pistorum. *al.* **3** *spectat ad cives:* CHART. Nuremb. 105 p. 74,22 (dipl. Philippi) hoc ... concedentes civibus, ut de -o ipsorum fas sit eis eligere scultetum. CHART. Bern. II 586 que *(iura)* ... erga ... religiosos in nostrum civile -um receptos servare consuevimus. *al. v. et p. 1185,49.* *de foedere civitatum:* CONST. imp. II 428,11,5 (a. 1256) quod ... recipiant *cives Herbipolenses* in sancte pacis -um dominos et civitates provinciarum ipsis coniunctarum. 435 cives Ratisponenses secundum formam pacis generalis in nostrum ... recepimus -cium. *ibid. al.* **C** *eccl.:* **1** *ordo, conventus – Orden, Konvent:* CHART. Tirol. notar. I 830 (a. 1237) in -cio sororum minorum de Tridento. CHART. Bund. 891 (epist. papae) expediebat pectoris sui *(sc. fratris)* paci ad aliud -um se transferre. CHART. Stir. IV 377 quod ... suam *(sc. Ortulfi)* uxorem ... ad -cium nostrarum sororum recepimus. SALIMB. chron. p. 37,31 quod Oliverius ... fecit -um sancte Marie de Parma. *al.* *adde de instituto conversorum q. d.:* TRAD. Scheftl. 337[a] (c. 1197/99) duas filias eius *(Udelrici)* ... in -um nostrum suscepimus. 339. *ibid. al.* **2** *collatio – Konferenz (de re v. p. 1374,24sq.):* REGINO syn. caus. 2,441 p. 386,24 de collectis vel confratriis, quas -a vocant. **D** *mus. de compositione vocum consonarum:* LAMB. mus. quadr. p. 280[b] huiusmodi ligaturarum pones ... illam, per se perfectarum que est de -o. ANON. mus. Sowa 1,1 p. 104,11 ex puris et veris imperfectis *figuris* non posset cantus perfectus absque perfectarum -o compilari. 1,2 p. 122,10. *ibid. al.*

consortius (-cius), -a, -um. **1** *adi.:* *eadem sorte attactus – vom gleichen Geschick betroffen:* ANSELM. HAV. litan. (ZKirchGesch. 5. 1882. p. 147,11) alii cum -a sibi martirum caterva cognominantur, quia et ipsi simul passi sunt. **2** *subst. masc.:* **a** *socius – Gefährte:* CHRON. Fred. cont. 2 p. 169,9 per consilium beati Leudegarii et -ciorum eius. **b** *compossessor – Mitbesitzer:* TRAD. Frising. 5 p. 31,15 (a. 750) consentientibus Alfrid cum fratribus suis et participibus eorum atque -is.

[consortus *v.* 2. consero.] **consotio** *sim. v.* consoc-.

conspar- *v.* consper-.

***conspecialis,** -e. *ad eandem speciem pertinens – zur selben Art gehörig:* ALBERT. M. metaph. 5,1,2 p. 211,39sqq. *causae* efficientes ... dicuntur secundum multos modos, quae -es sunt ...; et est unus modus '-ium' (*p. 1013[b],31* ὁμοειδῶν) causarum *eqs.*

***conspecialitas,** -atis *f.* *status pertinendi ad eandem speciem – Zugehörigkeit zu derselben Art:* ALBERT. M. metaph. 5,1,2 p. 211,43 in -e causae efficientis istius effectus, qui est sanitas, dicitur causa proxima hic medicus *eqs.*

***conspecte** *v.* conspicio.

***conspectibilis,** -e. *visibilis – sichtbar:* ALBERT. M. pol. 2,11[f] p. 199[a],1 'sepulcra ipsorum *(Philolai et Dioclis)* ... invicem ... facile -ia existentia', ut ipsa ... conspectibilitas sepulcrorum ostenderet amorem, quem habuerunt ad invicem. p. 199[a],7 'ad regionem ... Corinthiorum hoc ...,' scilicet sepulcro Philolai, '-i' (*p. 1274[a],38* συνόπτου) *eqs.*

***conspectibilitas,** -atis *f.* *visibilitas (mutua) – (gegenseitige) Sichtbarkeit: v. l.51.*

conspectio, -onis *f.* *inspectio – Besichtigung:* SIGEH. Maxim. 15 (13) ille *(comes)* ... diem ... statuens ad -em ac circumductionem terminorum ... advenit.

***conspectivus,** -a, -um. *ad actionem videndi pertinens, visualis – das Sehen betreffend, Seh-:* ALBERT. M. cael. hier. 15 p. 235,75 'virtutes -as' (*PG 3,332[A]* ὀπτικάς), id est visivas, quae eis *(angelis)* circumformantur (summ. theol. II 13,76 p. 68[b],18).

conspecto, -are. **1** *conspicere, videre – sehen:* HEIRIC. Germ. I 3,229 quanquam ... volucrum copia ... domibus -retur in illis. HUCBALD. carm. 2,19 corde creatorem -at *calvus*, corpore caelum. **2** *inspicere – (genau) betrachten:* EKKEH. IV. cas. 39 p. 88,15 terram -ando.

conspector, -oris *m.* *qui conspicit, videt – einer der sieht:* COD. Karol. 8 p. 494,13 quis ... harum tribulacionum -r (*opp.* auditor) non lugeat? ANAST. BIBL. Mart. (PL 129,595[C]) quia est Deus in coelo -r eorum, quae fiebant (*inde* THEOD. AMORB. Mart. 19; *cf.* RICHER. REM. hist. 2,22 Deo -i omnium). IOTS. Odil. 2,14 (MGScript. XV p. 817,37) visionis -es papam adeunt. GESTA Ern. duc. I p. 19,23 quid putas horum -es dicere?

***conspectrix,** -icis *f.* *quae conspicit – eine Schauende:* HILDEG. ordo virt. 98 ego *(sc. Spes)* sum dulcis -x viventis oculi, quam fallax torpor non decipit *eqs.*

conspectus, -us *m.* *script.* cun-: *l.29. adde* AGNELL. lib. pont. 109 p. 349,3. 147. *ibid. al.* *form. sing.:* *dat.* -o: *l.26. abl.* -o: PIRMIN. (?) scar. 2. 30.

1 *sensu act. i. q. intuitus – (Hin-)Blick:* **a** *latius de praesentia* (*locut.* in -u, ante -um *i. q. coram – vor [dem Angesicht]):* **α** *de Deo, Christo:* PASS. Afrae I 6 Domine Deus ..., peto ..., ut ... me a -bus tuis non facias alienam. CONC. Karol. A 26 testis mihi *(sc. papae)* est Deus, ... in cuius -u consistimus. DIPL. Karoli III. 12 p. 19,26 nostrum memoriale ... Christi -ui ... repraesentare. HILDEG. vit. mer. 3,33 *Deus* vult, ut omnia in -u eius munda sint. *al.* *expressius de Deo iudice:* LIBER diurn. 83 p. 93,4 ut inreprehensibilis appaream ante -um iudicis omnium *eqs.* CHART. Rhen. inf. I 48 si aliquis ... hanc concambiam infrangere voluerit, inde ante -um Dei in die iudicii reddet rationem (GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 169). DIPL. Conr. III. 164 p. 297,9 ne ... apparerem reus in -u Domini. *saepe.* **β** *usu vario:* CHRON. Fred. 4,54 si Godinus -o Chlothariae presentatur (HROTSV. Sap. 2,1. *al.*). EINH. Karol. 10 si ipse *(dux)* ad -um venire cogeretur. AGNELL. lib. pont. 38 antiqua verba ... vestris feram cun-bus. VITA Heinr. IV. 10 p. 34,17 nisi et ipse coram veniret et in -u omnium imperio renunciaret. DIPL. Conr. III. 222 p. 395,12 que *(causa)* in -u et in presentia Basiliensis episcopi ... diligenter discussa est. CHART. Burgenl. I 92 p. 62,28 duas litteras ... nostro iudiciario -ui curarunt exhibere. *persaepe. adde:* VITA Paulin. Trev. 10 Paulinum ... utpote ... -u imperii ... remotissimum. **b** *strictius:* **α** *proprie:* HRABAN. epist. 36 p. 472,12 te magis velle interno -ui conditoris tui ... placere, quam *eqs.* HUCBALD. carm. 2,112 clarivido cernens -u cunctipotentem *Paulus. al.* *obtutus – Blickfeld, Gesichtskreis (per compar.):* INNOC. III. registr. 1,401 p. 600,11 sicut luna lumen suum a sole sortitur, ... sic regalis potestas ab auctoritate pontificali sue sortitur dignitatis splendorem, cuius -ui quanto magis inheret, tanto minori lumine decoratur. **β** *in imag.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 65,20 septena ... signacula ... perspicacissimis mundi cordis -bus ... cernere promeruit *Iohannes* (RUOTG. Brun. 30 p. 30,23). **2** *sensu pass. i. q. spectaculum – Anblick:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* WANDALB. Goar. 2,7 si -us eorum, quos horreat, vitare velit. VITA Galli II 782 vestris *(sc. regis)* o utinam ... -bus utar. WALTHARIUS 1023 qui *(Trogus)* ... attonitus ... horribili ... hostis -u coeperat ... temptare fugam. *al. v. et p. 1427,45.* **β** *in visione beatifica:* HRABAN. epist. 24 p. 431,12 quae *(vita aeterna)* in -u gloriae eius *(sc. Dei)* est (37 p. 474,39). CARM. Cantabr. A 12,4[b],15 ubi deitatis se -um semper cernere gaudent beati. *al.* **b** *latius i. q. species – (äußere) Erscheinung:* ERMOLD. Ludow. 2,219 alter in alterius -um ut lumina fixit. WALAHFR. Mamm. 20,13 *ursa* stupet ora beati -umque viri. *facies – Gesicht:* CARM. var. I 12,20 sollers ac mitis, ... lactea -u (*ni subest supinum verbi q. e.* conspicio), plus probitate micans *principis coniux*.

***conspeculatio** (-spic-), -onis *f.* *inspectio (oculata) – Augenschein:* CHRON. Noval. 5,25 conspic-o hominum ostendit minime nos falli.

conspergo (-spar-), -spersi, -spersum, -ere. *script.* -ri(o): *p. 1613,16.* *struct. contam.: p.1613,29 (cf. Svennung, Pallad. p. 229).*

I *aspergere, tinguere, consternere – besprengen, benetzen, bestreuen (refl.: p.1613,4):* **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* CONC. Merov. p. 167,20 innocentes ... easdem reliquias *(sc. eucharistiae)* -sas vino accipiant. ARBEO Emm. 24 p. 60,10 quae *(area)* ... frumenti ... purgati tritici, id est cruore, -arsa deiacebat (*cf.* VITA Galli II 1722 sanguine). WALAHFR. hort. 53 vernali ... -itur (-spar- *CK*) imbre parva seges. PETR.

[Dinter]

DAM. serm. 68,10 omne sacrificium sale -itur. RITUALE Rhenaug. 120 ut domnus abba -at eos *(novicios)* aqua benedicta *(cf.* WOLFHARD. Waldb. 3,2 p. 262,21 sanctificatione ... aquae benedictae ... se -ere cupiens *mulier). al.* **b** *c. sensu unguendi:* HUCBALD. carm. 2,31 consociant *calvi* cuneo -sos crismate coetus. PETR. DAM. serm. 38,8 dum ... oleo chrismatis est -sa *ecclesia.* **c** *c. sensu sparsim tegendi: v. p. 167,14.* **2** *translate i. q. maculare – beflecken:* LEG. Wisig. 2,1,29 ut ... eos, qui iudicaverunt ..., nullius infamie nota -at. **B** *latius de rebus aridis madefaciendis i. q. subigere, permiscere – anrühren, vermengen:* **1** *de medicaminibus conficiendis:* AESCULAPIUS 1 p. 2,21 columbino fimo ... trito et ex aceto -so frontem ... linito. DYNAMID. Hippocr. 1,21 semen apii ..., semen hyoscyami ... trita et cribrata, -sa aqua, pillulae figurentur. ANTIDOT. Glasg. p. 140,38 lactuce semen ... tunsum cum melle -arie. *al.* **2** *de farina -enda ad panem coquendum:* **a** *proprie:* DYNAMID. Hippocr. 1,5 farina -arsa virtutem ... non habet magnam *eqs.* 1,7 is *(panis)* ..., qui suco -itur, levissimus est *eqs.* WILH. HIRS. const. 2,32 p. 1087B quorum *(sc. sacerdotum)* unus farinam -it ...; -it autem cum aqua frigida *eqs.* ALBERT. M. sacram. 15 p. 11,53 sqq. similago -sa et sal et tus ... non debent esse materia alicuius sacramenti, quia ... similago *significat* ... puritatem conscientiae -sam devotione. *al. expressius i. q. depsere – Teig bereiten:* FORMA mon. Sangall. p. 12a locus -endi. **b** *in imag. et alleg.:* RADBERT. corp. Dom. 20,83 ut digne hunc panem de hac aqua *(sc. sancti spiritus)* -sum accipere possimus. *al.*

II *inspergere – auf-, einstreuen:* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* RECEPT. Sangall. I 45 plantaginis semen vulnus -arge. HUCBALD. carm. 2,87 capiti cineres -ere calvo. **2** *c. sensu immiscendi:* ALFAN. premn. phys. 1,46 p. 13 in cunctis ... sive maior sive minor pars ignis -sa est (*PG 40,517B* ἐγκατέσπαρται). **B** *translate i. q. inserere – einpflanzen:* ALFAN. premn. phys. 39,15 p. 127 omnibus hominibus notitia eius, quod in nobis, -sa est (*PG 40,765B* συγκατέσπαρται).

III *spargere – (aus)streuen, aussprengen:* **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* CARM. var. III A 6,6,41 has ... inter laudes varios -ite flores. **b** *effundere – verspritzen:* AETHICUS p. 177,13 Tamaris regina ... de utre sanguinem regis Darei ... -arsit. **2** *in imag.:* SMAR. carm. 3,11 campos ... gravidos ... ordine multidico -so (-sos *E*) semine vatum continet ... iste libellus. PETR. DAM. epist. 40 p. 484,16 quicquid sordium sacrilega *manus* -sisset (-spar- *V 10*). **B** *latius:* **1** *emittere – aussenden, ausbreiten:* VITA Galli II 278 lucis radios -ere Phebus incipit. **2** *medial. i. q. diffundi – sich verbreiten:* HUGEB. Wynneb. 10 p. 114,34 odoris nectar ... per totam aecclesiam quasi fumi vapor ... -argebatur.

adi. **conspersus,** -a, -um. *livoribus infectus – von (Toten-)Flecken entstellt:* VITA Cuneg. B 24 vita redit recipitque cutis -sa colorem.

1.*conspero, -are. *ex animo sperare – inständig hoffen:* CONST. imp. II 424,18 (a. 1265) ut cupimus et nobis desuper dandum divino -amus iudicio.

2. conspero *v.* conspiro.

conspersio (-spar-), -onis *f. de forma recomposita q. d.:* GODESC. SAXO gramm. 1,49 'dispersio' ... et 'respersio' bene profertur per 'e', '-arsio' tamen satius per 'a' profertur.

1 *proprie i. q. actio conspergendi, aspersio – das Besprengen, Aussprengen, Befeuchten:* **a** *strictius:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,203 extinguat calidum roris -o fumum. AMARC. serm. 2,660 sanguinis ut sacri -o redderet ipsos *(infirmos)* incolomes. ODO MAGDEB. Ern. 6,416 sacra ... prunas -o lustrat. **b** *latius de farina conspergenda ad panem coquendum (in imag. et alleg., cf. l. 25sqq.) fere i. q. actio condepsendi, permixtio – etwa: das Anrühren (des Teiges), Vermengung:* RADBERT. corp. Dom. 20,75sq. in pane ... nihil praeter corpus, ubi nos per Christi -em iam membra sumus; quae ... -o per aquam sancti spiritus fit. 20,80 haec ... -o de multis granis fecit unum corpus *eqs. al.* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,10 quem *(panem)* viventis aquę ... -o tinxit. **2** *meton.:* **a** *stratura, tegimen – Schicht, Decke:* LEG. Wisig. 2,1,19 p. 67,17 si ... aditum non obstruxerit ... -o (-arsio *var. l.*) superflua n i v i u m (2,1,33 -o [conpartio *E1*] nivis. AEG. AUR. gest. 2,12 p. 42,16). **b** *macula – Fleck:* HERM. SANGALL. Wibor. 1,35 cruor ... profluens ... conspersit murum ...; quę -o ... nullatenus per multos annos potuit aboleri. **c** *massa farinae – (zubereiteter) Teig (in imag., spectat ad Vulg. I Cor. 5,6sqq.):* ARNULF. SAG. invect. 3 p. 93,10 ut ... veteri fermento tota Romanae sinceritatis -o corrumperetur. ALBERT. M. sent. 3,3,20 antiqua -o est antiqua ab infectione vitii. **d** *amylum liquefactum – Stärke(lösung):* WILH. HIRS. const. 2,33 p. 1088B quae *(corporalia)* ... intinguntur -i, quae facta est clara et liquida de ... farina. **3** *translate:* **a** *disseminatio – Verbreitung, das In-Umlauf-Setzen:* RADBERT. Arsen. 1,7 p. 31,15 cum varius rumor varias rerum -bus inficiat mentes. **b** *diffusio – Ausbreitung:* COD. Udalr. 56 p. 116,9 morbi huius -e ad usque pestilentiam convalescente. **c** *temperamentum, complexio – Beschaffenheit, Natur(ell), Anlage:* **α** *corpor. de colore:* ALDH. virg. I 50 p. 305,15 vultus venustatem non stibio confectam ..., sed genuina -e ingenitam praeses ... contemplans. ANSELM. LEOD. gest. 52 p. 220,49 nec facies ... macie est confecta, nec gratia roseae -is est immutata. *per pravam interpr. i. q. tabes, lues – Siechtum, Seuche:* GLOSS. II 249,5 St.-S. -arsio suht *(spectat ad Greg. M. dial. 3,6).* **β** *spirit. de indole:* RADBERT. Arsen. 1 praef. p. 20,18 *pater* videbatur ... mihi ... -em m o r u m habere prioris Arsenii (1,1 p. 22,5). RATHER. prael. 1,32 l. 1075 in doctoribus diversae reperiuntur -es affectuum. ANSELM. BIS. rhet. 1,5 p. 112,15 cum eiusmodi extes -is, quam portando ... nemo meliorem, sed omnis reddere valeat deteriorem. OTLOH. Wolfk. 33 famulus Dei velut ex -e paululum irascens.

1. conspersus (-spar-), -us *m. aspersio (sancta) – das Besprengen (mit Weihwasser):* VISIO Baront. 1 frater ... rogabat -sparsum in ipsam domum facere *(cf. Sacr. Gelas. 1558).*

2. conspersus *v.* conspergo. **conspesso** *v.* conspisso.

conspicabilis, -e. *script.:* coms-: *l. 58.*

1 *strictius:* **a** *proprie:* **α** *visibilis – sichtbar:* AGIUS vita Hath. 14 quem *(sanctum Martinum)* sibi et corporeis oculis -em dixit. THIETM. chron. 6,63 Waltherdus locum ... introeuntibus cunctis -em dilecto suimet seniori providit. CHRON. Sigeb. cont. a. 1147 (MGScript. VI p. 389,47) stellam -em in aere multi suspexerunt. **β** *visu comprehensibilis – überschaubar:* ALBERT. M. pol. 7,3q p. 651b,40sq. 'multitudinis maximus excessus' ... 'ad αὐταρκείαν vitae ... facile -is' (*p. 1326b,24* εὐσύνοπτος), ut ... tot et tales sint cives, qui -es unicuique, quod *eqs.* 7,4c p. 656b,28 'quod autem facile -e, est regionem esse' talem ... 'facile auxiliabilem'. *ibid. al.* **b** *translate i. q. cognoscibilis, intellegibilis – einsehbar, verständlich:* HONOR. AUGUST. inev. A (SBWien 150/III. 1905. p. 11,14) tu *(sc. magister)* ... facis nobis ... palpabile, quod ipsi *(doctores)* longis tractatibus non fecerunt nobis saltem -e. ALBERT. M. pol. 7,1f p. 623b,14 'secundum rationem considerantibus facile -e (*p. 1323b,7* εὐσύνοπτον) est', ... quod dictum est. **2** *latius i. q. conspicuus – ansehnlich, schön:* RATHER. chart. (QuellForschItArch. 29. 1938/39. p. 33,3) sancti Petri ecclesia ... omnibus est -is, clerici vero indigentissimi. WOLBERO cant. 3 p. 1222C quandiu ... sub umbra latebas *(sc. sponsa),* despicabilis eras, postquam vero ad veritatis lucem existi, -is apparuisti. GESTA Mett. praef. p. 534,18 Mettis est civitas ... montibus -is (com- *1*).

adv. ***conspicabiliter.** *evidenter – deutlich, unverkennbar:* AGIUS vita Hath. 14 sanctum Martinum -r etiam sibi vigilanti visum esse.

***conspicatus,** -a, -um. (con *et* spicatus) *de unguento i. q. nardo spicato confectus – mit Narde(nöl) zubereitet:* VITA Mariae rhythm. 4238 unguentum sumpsit optimum de nardo -um *(cf. Vulg. Marc. 14,3).*

***conspicax,** -acis. (*a* conspicere) **1** *in uno conspectu positus – übersichtlich, augenfällig:* ALBERT. M. div. nom. 3,12 p. 109,29 '-es' (*PG 3,681B* συνοπτικούς), idest subtiles, '<diffinitiones>' ostendentes 'in uno' universali 'multa' particularia. p. 109,37. **2** *compos perspiciendi, perspicax – zur Erkenntnis fähig, einsichtig:* ALBERT. M. div. nom. 7,10 p. 344,79 quantum ad perspicacitatem ... intellectus ipsorum *(an-*

[Dinter]

gelorum) dicit *Dionysius*: 'et resplendens simplicitate -i' (*PG 3,868^{B}* συνοπτική), idest perspicaci, 'divinorum intellectuum', id est eorum, quae de Deo intelligenda sunt.

adv. ***conspicaciter.** *manifeste, lucide – augenscheinlich, deutlich:* ALBERT. M. div. nom. 3,16 p. 112,42 'discernentes', idest divisim tractantes . . .; '-r' (*PG 3,684^{D}* συνοπτικῶς), idest aperte et evidenter *(per pravam interpr.)*.

conspicientia (-cia), -ae *f.* **1** *facultas conspiciendi, videndi – Fähigkeit zu sehen, das Sehen:* EPIST. var. I 40 p. 562,9 prudentia a porro videntia, id est a longe ante -cia quecunque venientia. **2** *perspicientia – (vollständige) Einsicht:* EMO chron. p. 519,46 quia in se lucida est *anima*, rerum -am habet *(ex Cassiod. anim. 5)*.

conspicio, -spexi, -spectum, -ere. *script.:* cun-: *l. 22. 35. adde* AGNELL. lib. pont. 96 p. 340,22. cums-: AGNELL. lib. pont. 37 p. 302,21. -iti(o): *l. 71. form.: praes. indic.* -cunt: *l. 21. depon.: l. 26. 41. p. 1616,8. partic. fut. usu subst: l. 28.*

I *proprie:* **A** *videre, cernere, oculis percipere – sehen, erblicken:* **1** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 6 p. 27,33 Romanae urbis moenibus -tis altithrono . . . laudes rependit. RHYTHM. 8,4,2 migrantes iubar -cunt magi. AGNELL. lib. pont. 119 quis similem *thecam* cun-xit? CARM. var. I 25,24 quisquis vultum augusti . . . -erit umquam. HEIRIC. Germ. I 6,26 quin et -rent *Germanum* et -to fruerentur *Ravennates*. WALTHARIUS 198 hunc *(Walthario)* ubi -unt hostes tantas dare strages. IOH. VEN. chron. p. 162,9 tetre noctis obscuritate minime -i vicissim sese valebant. CHART. Brixin. 158 notum sit universis presentem litteram -turis, quod *eqs. persaepe. in prophetica visione:* HILDEG. scivias 3,1 l. 38 vidi ad orientem, et ecce illic -xi velut lapidem unum totum integrum. 3,4 l. 107 circa eam *(imaginem)* -xi . . . multitudinem angelicam formam et alas habentem. vit. mer. 4,24. *ibid. al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *animadvertere – bemerken, feststellen:* WALAHFR. Mamm. 21,2 Mammem nullo violari vulnere iudex -it. AGNELL. lib. pont. 16 narrabo vobis, quod nostris temporibus facta cun-ximus. HRABAN. epist. 50 p. 505,36 si quid in eo *(opere)* . . . scriptorum vitio depravatum -eritis. *al.* **b** *pass. i. q. apparere – sich darstellen, zeigen:* ANON. secret. 71,21 quae *(herba)* quasi in forma roris marini -itur. **B** *aspicere, intueri – ansehen, anschauen:* **1** *in univ.:* COD. Karol. 2 p. 478,24 ut propriis oculis persecutionem nostram . . . -atur *missus*. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,257 nos, Christofore, placido si -is ore. GERH. AUGUST. Udalr. 1,26 l. 86 cum . . . ante posita eum fuissent et ille ea *(sc. res suas)* -isset, dixit: *'eqs.' al. expressius:* VITA Galli II 1585 inclite Galle, . . . qui . . . -is . . . tuum factorem nocte dieque. **2** *c. colore quodam:* **a** *perlustrare – besichtigen:* WILLIB. Bonif. 4 p. 17,3 multis illarum circumvallatis ac -tis terrarum partibus. EIGIL Sturm. 13 p. 144,13 -tis cunctis loci . . . commodis. **b** *attendere, observare – achten (auf), beobachten:* DHUODA 4,1,45 columbae lympham bibentes . . . -unt . . . accipitres, ne ab eis capiantur. **C** *oculos figere – hinstarren:* GERH. AUGUST. Udalr. 1,17 l. 22 nautis incaute ante se -entibus.

II *translate:* **A** *subi. anim.:* **1** *de actione percipiendi, intellegendi:* **a** *apprehendere – wahrnehmen:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 22,10 tempus tam acutum emergit, ut eius instans vix vel numquam -i queat. **b** *cognoscere – erkennen:* **α** *gener.:* WETT. Gall. 25 p. 270,28 quanto eum *(alumnum)* in capessendis exemplis divinis obligatiorem esse -xit. POETA Saxo 2,324 undique dux . . . circumsessum fore sese -ens. *al.* **β** *philos.:* ALFAN. premn. phys. 2,12 p. 26 anima per se ipsam adest indimensibilis, secundum accidens vero, in quo est, existente tripliciter dimensibili -etur (*PG 40,540^{C}* συνθεωρεῖται) et ipsa tripliciter dimensibilis. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17, 19 tamquam de re incerta palpitantes melius negando quam affirmando . . . -imus. ALBERT. M. div. nom. 3,13 p. 110,6 contemplationem . . . eorum, quae per se -untur. **c** *perspicere – durchschauen:* VITA Bonif. II 2 p. 94,8 ingeniose calliditate eius *(Adelberti pseudoprophetae)* -ta (circumspecta *2*). **d** *putare, censere – meinen, erachten:* DIPL. Karlom. (II.) 9 p. 298,13 nos . . . eius *(episcopi)* petitiones rationabiles fieri -tientes. DIPL. Arnulfi 60 prout usui fratrum . . . necesse esse -erint *abbates*. **e** *pass. c. nom. c. inf. i. q. nosci – bekannt sein:* COD. Laures. 503 (a. 782) in monasterio . . . , ubi vir venerabilis Helmericus p r e e s s e abbas -itur (DIPL. Heinr. I. 17). TRAD. Frising. 405 <quicquid> hereditatis . . . habere -itur *Cozoltus.* **2** *de actione contuendi, considerandi:* **a** *sibi ante oculos ponere – sich vor Augen halten:* DHUODA 4,1,67 animalia senas habentes alas oculosque ante et retro in exemplum nobis sacra iubet -ere (-i *P*) scriptura. **b** *inspicere – überprüfen:* CAPIT. reg. Franc. 160 abbates, qui ab episcopis electi sunt ad -endum (*syn.* inspicere) regulae observationem. **c** *respicere – beachten:* WALAHFR. carm. 17,2 suscipe . . . , pater optime, versus, . . . -e maestum animum. WALTHARIUS 147 modici famulatus causam -itis. **B** *subi. res i. q. pertinere – gehören:* CHART. Sangall. A 64 (a. 771/75) quidquid ad ipsam terram -it vel continet. DIPL. Conr. I. 1 una cum caeteris . . . oppidis illuc iuste -entibus. *al.*

adv. ***conspecte.** *evidenter, insigniter – auffallend, deutlich:* IOH. METT. Ioh. 1 sancti viri quanto latere desiderant, tanto -ius . . . produntur. CONST. imp. I 34 p. 72,41 si -ius agatur. CHART. Alsat. A 24 p. 29,1 (epist. spur. papae) quin latius et -ius quam in aliis appareret *macula*.

1. *conspico, -avi, -are. (con *et* spicare) *(ex)acuere – an-, zuspitzen:* VITA Bonif. II 2 p. 95,3 quem *(truncum)* rodendo de carceris lamina sua panda -verat.

[2. conspico *v.* conspiro *p. 1618,53*.**]**

conspicor, -atus sum, -ari. *sensu pass.: l. 36.*

1 *proprie:* **a** *spectare – schauen:* GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 153 ille *(Rampertus)* . . . coepit oculis pavens in eum *(Uodalricum)* -ari. *accedente notione quaerendi:* WALTH. SPIR. Christoph. I 8 *mulier* reiectis in eum *(virum)* . . . vultibus, quisnam esset, -atur. CONSUET. Trev. 2 abbas . . . -ans, quis accepta velit dormitum ire licentia. **b** *aspicere, intueri – anschauen, betrachten:* EINH. (?) Marc. et Petr. II 55,1 quos *(martyres)* ut torvis coram stantes -atur vultibus *iudex*. **c** *videre, cernere, oculis percipere – sehen, erblicken:* IONAS BOB. Columb. 2,15 p. 266,1 -tam (-ta *var. l.*) eam *(matrem)* puella ovans gratulatur. ALDH. virg. I 32 p. 273,3 -atur Alexander . . . puerorum catervas . . . sacerdotalem Athanasio contulisse reverentiam. GONZO Geng. 18 acum unam in terra -ta iacere, 'cur', inquit *puella*, '. . . acus ista perditur, quae a me hic iacere conspicitur?' *in visione:* THIETM. chron. 2,16 *clericus* civitatem magnam et pulchra eius -atur aedificia. **2** *translate:* **a** *putare, censere – erachten, halten (für):* GODESC. SAXO theol. 19 p. 266,4 ne non intellegatur, quae nimis necessaria -or. **b** *suspicari – vermeinen:* AGIUS vita Hath. 13 omnes fere, quae ex sororibus suis iuvenili aetate florebant, se vidisse -ta est.

conspicuitas, -atis *f.* **1** *visibilitas – Anschaubarkeit:* DHUODA 1,1,31 in hac denegatione -is . . . meus marcescit animus *(spectat ad Vulg. exod. 33,20)*. **2** *perspicuitas – Klarheit, Glanz:* RUP. MEDIOL. Adalb. 15 in celesti -e posito. **3** *speciositas – Schönheit:* VITA Serv. 27 p. 96,16 *uxor ducis* processit ad basilicam proprie -is lascivum enitens iubar.

***conspiculatio** *v.* *conspeculatio.

conspicuus, -a, -um. *script.* cosp-: *p. 1617,2*.

1 *visibilis, oculis subiectus – sichtbar:* BEDA hist. eccl. 3,11 p. 148,22 columna lucis . . . omnibus pene . . . provinciae locis -a stabat. CARM. var. I 27,1,12 -um . . . manet visu et palpabile, quicquid . . . olim condiderat *Dominus*. FLOR. LUGD. carm. 5,174 circumdatus . . . nube nulli -us mortales exuit artus *Andreas. al.* **2** *spectabilis, speciosus – sehenswert, ansehnlich:* **a** *proprie i. q. pulcher (aspectu), decorus, magnificus – schön (anzusehen), prächtig, herrlich:* CARM. Walahfr. app. 5,3,3 cernite -um sacris aedibus altar. CARM. var. I 13,14 *Radelcarius* immobilis verbis, . . . -us forma. NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 56,22 stabat . . . Karolus iuxta fenestram . . . , gemmis et auro -us. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 65,23 vallem . . . amniculi . . . medio decursu -am attingimus. *al.* **b** *translate i. q. egregius, celeber – hervorragend, ausgezeichnet, berühmt:* VITA Rup. 2 erat . . . vir . . . strenuus in actu, -us in caritate. CARM. var. I 12,16 undique -o fulta vigore fuit *Caretruda*. WIPO gest. 1 p. 11,6 Ratisponensis ecclesiae episcopus erat Kebehardus, benevolentiae gratia -us. TRAD. Reichersb. 60 vir quidam -e nobilitatis

[Dinter]

... predium ... contradidit. ROM. SALERN. annal. p. 122,10 fuit ... Guthrannus ... in omni bonitate cosp-us. CHART. Solod. I 299 (epist. papae) cum personis nobilitate -is. *al. in titulo i. q. illustris – erlaucht:* CHART. Bonn. 22 (BonnJb. 136/7. 1932. p. 232,12; a. 911/18) pro remedio meae animae ... atque ... Kunradi Francorum -i regis. **3** *lucidus, clarus, splendidus – leuchtend, hell, strahlend:* **a** *in univ.:* PAUL. DIAC. carm. 18,14 crastina -o cum lux fulgebit Eoo. WALAHFR. hort. 31 cum ... prata ... -is vernarent ... virectis. FLOR. LUGD. carm. 10,4 hunc ... Michahel ... -o nobis consecrat ore diem. *in imag.:* FLOR. LUGD. carm. 27,77 -us Christi per saecula cultus fulsit. **b** *perspicuus, perlucidus – durchsichtig, durchscheinend:* MARB. RED. lap. 40 p. 1762A -us praxus gemmis solet annumerari (*cf.* ARNOLD. SAXO fin. 3 p. 74,23 prassius gemma est, color -us et viridis).

adv. ***conspicue.** **1** *in conspectu omnium – allen sichtbar:* CONSUET. Trev. 15 illi *(sc. leviori culpae subditi)* -e ante confessionem prosternuntur. **2** *magnifice – herrlich, großartig:* CARM. de Quint. prol. 40 plebs electorum tibi *(sc. Deo)* laudes preconiorum -e reboat, mirifice modulat.

conspinso *v.* compenso.

***conspiramen,** -inis *n.* *collusio – geheimes Einverständnis:* DIPL. Arnulfi 4 p. 11,17 (interp. s. XI.2) decimas ... iurgioso et iniusto antecessorum ... -e divisas (*item* 62 p. 92,16. 183 p. 280,3).

conspiratio (-cio), -onis *f.* **I** *de spiritu unanimo:* **A** *consilium, decretum commune – gemeinsamer Plan, Beschluß:* **1** *in bonam vel neutram partem:* LEG. Wisig. 12, 2,16 quicumque christianus ... ritus Iudaicos exercuisse reppertus est ..., -e et zelo catholicorum ... morte ... perimatur. CONC. Merov. p. 209,7 omnes una -e et connibente animo sentientes definivimus, ut *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,30 Saxones ... et Thoringi ... facta -e occurrere regi deliberabant. *al.* **2** *in malam partem i. q. coniuratio, seditio – Verschwörung, Aufruhr:* **a** *gener.:* EIGIL Sturm. 24 p. 160,4 si quo modo posset pravorum -em cohibere. CHRON. Thietm. 8,3 p. 497,6 maritum maligna -cione ... morti tradit *maxima pars matronarum*. CAES. HEIST. mirac. I 11,57 auctor tantae -is corruit et exspiravit. *al.* **b** *publ.:* THEGAN. Ludow. 22 investigavit infidelium nequissimas -es *imperator*. ADAM gest. 3,51 p. 195,10 omnes Sclavi facta -e generali ad paganismum ... relapsi sunt. CHRON. Reinh. a. 1211 p. 578,24 ad hanc -cionem ... prefatos principes ... littere apostolice animaverant. HEINR. LETT. chron. 10,3 de -e Ruthenorum cum Lyvonibus et Lettis contra Rigenses. *al.* BURCH. URSB. chron. p. 52,22 Mediolanenses ... -em inierunt cum aliis civitatibus Lombardie. CHART. Tirol. notar. I 523 p. 254,29 dicebatur ipsos homines fecisse raxam et ... -em, quod nollebant solvere coltam. *saepe*. **c** *eccl. de synodo (Wormatiensi):* BERNOLD. CONST. libell. II 3,7 quorum *(fidelium virorum)* alios corpore quidem, non animo, Wormatiensi -i ... interfuisse cognovimus *(sim. 3,12. al.)*. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,20. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 255,7 caeteris, qui -is huius participes extiterant, diem statuit *papa*, qua *eqs. al.* **B** *societas (per iuramentum facta) – (auf Eid, Versprechen beruhendes) Bündnis:* **1** *in bonam vel neutram partem:* ACTA imp. Winkelm. I 7 p. 6,14 (a. 1205) ne ... civibus ... licitum sit ... contra aliquem ... ordinare -em, nisi *eqs.* CHART. Tirol. 1183 p. 226,36 si ipse dominus electus ... -cionem seu societatem ... sine eorum *(fratrum)* voluntate faciet. CHART. Argent. I 478 nos *(sc. cives Columbarienses)* cum civibus Argentinensibus ... -cionis ac amicicie firme fedus ineuntes. *al.* **2** *in malam partem i. q. consociatio (clandestina), confoederatio (iurata) – (Geheim-)Bund, (Schwur-)Genossenschaft (de re v. F. Staab, Unters. zur Gesellschaft am Mittelrhein in der Karolingerzeit. 1975. p. 372sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 22,29 item in eodem concilio *(sc. Chalcedonensi)*, ut nec clerici nec monachi -es (*cf. Conc. II 1,2 p. 161,25 ed. Schwartz* φρατρίας) vel insidias contra pastorem suum faciant *(cf.* 44,10 de -bus ..., quicumque facere praesumpserit et sacramento ... -em firmaverint, ut triplici ratione iudicentur. *al.)*. NICOL. I. epist. 18,3 si cum his *(complicibus)* coniuncti seditiones, coniurationes vel -es fecerint *episcopi*. CONST. imp. II 159 si qua ... persona ... -es, facciones vel illicitas societates inivit. CHART. Raitenh. 270 p. 216,14 (epist. papae) alii *(monachi)* ... pro denegata ... obedientia seu -is offensa in excommunicationis laqueum inciderunt. *saepe.*

II *de spiramine i. q. afflatus – Anhauch:* GLOSS. I 63,4 St.-S. -o anaplast *(per pravam interpr.?)*.

***conspirativus,** -a, -um. *ad coniurationem pertinens – verschwörerisch:* FRID. COL. epist. (NArch. 7. 1882. p. 193,11; c. 1121) in quibus *(litteris)* ... ad cumulum inexcusabilitatis vestrae -a confederatione ... affirmastis *eqs.*

***conspirator,** -oris *m.* **1** *coniurator, concitator – Verschwörer, Aufwiegler:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* THIETM. chron. 6,98 hoc ... rex comperiens -es hos sibi precepit presentari. HUGO FLAV. chron. 2 p. 488, 38 quendam de suis contra me -es illi miserunt. CAES. HEIST. mirac. I 11,57 corpus ... -is in campo sepultum est. *al.* **β** *de sociis synodi Wormatiensis a. 1076 factae:* BERNOLD. CONST. libell. II 3,8 p. 50,20 hunc *(papam)* ... non confessum, non convictum ... predicti -es ... degradare volebant. MANEG. ad Gebeh. 24 p. 355,35 quem *(libellum)* novi nostri -es contra domnum papam conscripserunt. *al.* **b** *iur. et canon.:* RATHER. epist. 26 p. 143,22 si legeretur contemptores canonum acrius arguendos de conspirationibus ... et -bus (*spectat ad Ps. Isid. decret. ed. P. Hinschius. 1863. p. 138 et 165; cf.* DECRET. Burch. ind. p. 541A decimus liber continet ... de contentiosis et de -bus). RANGER. Anselm. 1747 -es damnat Fabyanus. CHART. civ. Spir. 90 p. 66,22 si ... aliquis de ... consiliariis ... in preiudicium ... civitatis Spirensis inventus fuerit -r. CHART. Eichsf. 401 p. 239,25 -es ... et iniquarum actionum ... fabricatores ... excommunicentur. CHART. Stir. IV 261 p. 158,43 quicumque inventus fuerit -r vel discordie seminator. *al.* **2** *complex, socius – Komplize, Mitverschworener:* THIETM. chron. 6,51 dux Heinricus ... cum caeteris -bus magnam regi ... molestiam inferens. PETR. DAM. epist. 40 p. 415,18 ut -es suos ad accelerandam mortem dominicam ... incitaret *Caiphas*. PASS. Thiem. II 7 p. 56,15 huius *(imperatoris)* ... -es eo usque venerabilem virum persequendo deducti sunt, ut *eqs. al. c. gen. obi. rei i. q. comparticeps – Mitbeteiligter:* VITA Landel. Laub. 172 unus comitum, -r feritatum, ... profudit corporis ignem. **3** *machinator, auctor – Anstifter, Rädelsführer:* ACTA imp. Winkelm. I 386 (a. 1246) <qui> *(regnicolae)* ... per ... spem frivolam -bus factionis adheserant.

conspiro, -avi, -atum, -are. *script.* -sper-: *l. 64. partic. praes. usu adi. vel subst.: p. 1467. 8. 42.*

I *de spiritu unanimo:* **A** *intrans. (refl.: l. 62) i. q. consentire – sich einig sein:* **1** *concordare, assensum praebere, convenire – übereinstimmen, zustimmen, übereinkommen:* **a** *de hominibus (de Deo: l. 64):* **α** *in univ.:* RUOTG. Brun. 12 -antibus itaque omnibus et idem ... sentientibus. DIPL. Conr. II. 192 p. 255,12 si ... aliis in idem -antibus votum prebuerimus assensum. CHART. Stir. I 172 p. 172,21 patre ... et matre in idipsum -antibus (conspicantibus *ed.*). CHRON. reg. a. 953 populus pari deliberacione in virum Domini Brunonem ... -at. HUGO HONAUG. hom. 4,2,2 contra nefandum hoc dogma -verunt *patres*. *al.* **β** *c. sensu oboediendi:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,34 qui *(rex)* ... auricullariorum suorum ... -ans susurriis. **γ** *c. sensu constituendi:* EIGIL Sturm. 24 p. 159,29 (cod. W) -verunt *Saxones*, ut ... virorum multitudinem ... ad ipsum monasterium mitterent. CAND. FULD. Eigil. II 10 capit. p. 96 datur licentia -andi super abbatis electione. *al. refl.:* VITA Mathild. II 7 ambobus hoc placuit consilium, et se -bant implendum. **δ** *c. sensu favendi:* FORM. Andec. 41 p. 18,11 -sperante Deo. **b** *de rebus i. q. consonare – in Einklang stehen:* VITA Ludow. Pii 25 p. 619,42 lege Romanorum in id -ante. CARM. Bur. 61,10,4 cuius *(virginis)* nutu me versante et ad votum -ante me fero beatum. **2** *coniurare, confoederari, se adunare – sich verschwören, verbünden, zusammentun (fere in malam partem, aliter: p. 1619,7):* **a** *strictius:* EINH. Karol. 20 in ambabus *coniurationibus* contra regem -tum est. MEGINH. FULD. Alex. praef. p. 436,21 quotiens victi iterum in bella -verint *Saxones* (*cf.* WIDUK. gest. 2,24 p. 87,2 ad in-

[Dinter]

centiva bellorum. 3,54 p. 134,14 ad pugnam). REGINO chron. a. 839 multi . . . exilio dampnantur, qui in deiectione imperatoris -verant. BERNOLD. CONST. libell. II 3,14 si qui clerici . . . reperti fuerint coniurantes aut -antes (*cf. Conc. II 1,2 p. 161,27 ed. Schwartz* φρατριάζοντες). PETR. CAS. (?) chron. 4,11 p. 475,15 tot simul gentes . . . absque hominis ullius imperio -visse. CAES. HEIST. mirac. I 3,29 p. 146,28 quid si duo contra suum praelatum -rent? *saepe*. *in imag.:* WALTHARIUS 1286 adversus solum -ant arma duorum. **b** *latius:* **α** *(iurando) promittere, vovere – (eidlich) versichern, geloben:* ANNAL. Quedl. a. 1015 p. 84,4 milites . . . procumbunt fortiter illi *(Domino)* obsequendo, ut -verant constanti animo. **β** in nomine -are *i. q. in nomen iurare – huldigen, Gefolgschaft leisten:* AETHICUS p. 193,16 ut in eius *(Arcadiae)* nomine omnis Grecia -et. **B** *trans.:* **1** *machinari, concitare – ins Werk setzen, anzetteln:* THIETM. chron. 4,49 duces et comites . . . multa contra eum *(imperatorem)* -are nituntur. PETR. DAM. epist. 105 p. 159,14 ne tibi -tae factionis scandalum generarent *monachi.* **2** *inspirare, concitare – entflammen, (hin)treiben:* CARM. Scot. II 1 probl. 1,9 ne nova lis socios . . . -ret in arma.

II *de spiramine:* **A** *intrans. i. q. spirare – atmen, hauchen:* **1** *strictius:* PASS. Karoli Boni 6 (MGScript. XII p. 621, 47; s. XIII.ex.) ipse *(Borchardus)* et complices sui . . . advertentes, quod -ret et loqueretur *castellanus vulneratus*. **2** *latius i. q. sonare – (er)tönen:* CARM. Cantabr. A 30,2 clare -ant cannule. **B** *trans. i. q. exsprirare, anhelare – aushauchen, -schnauben (in imag.):* CARM. cod. Vat. (5330) 11,10 *Sirius* auram -at iniquam.

adi. **conspiratus,** -a, -um. *confoederatus, coniuratus – verbündet, verschworen:* **1** *in bonam partem i. q. concors – einmütig:* PASS. Ursulae prol. p. 143,4 ut tam prolixius . . . conflueret martyrum in Deo numerus -us. 8 in divinae operae laudibus -um sui voti conscium . . . reddidit virgineum . . . chorum. **2** *in malam partem:* **a** *in univ. i. q. rebellis – aufrührerisch:* THIETM. chron. 3,17 Sclavorum -a manus Brandeburgiensem episcopatum . . . invasit. **b** *locut.* -a manu *i. q. communiter, uno consensu – gemeinschaftlich, im gemeinsamen Einverständnis:* RUP. MEDIOL. Adalb. 26/27 p. 66,30 fratres -a manu . . . patruum suum . . . solo prosternunt. HELM. chron. 25 p. 47,20 -a manu statuerunt *(sc. Slavi)* Crutonem in principatum.

conspisso, -avi, -atum, -are. *script.* -spess-: *l.47.* -is(o): *l. 48.51.*

1 *(con)densare, grossiorem facere – verdichten, verdicken:* **a** *de materia:* ANTIDOT. Bamb. 15 antidotum . . . sputum subtilem -spessa<t>. ANON. coit. 2,5,3 manne *uncias* II, zuccari *uncias* VI coque in acerrimo igne, usque dum -etur (-isetur *G*) ut mel. GESTA Ern. duc. I p. 26,23 aqua -ta non fluitat. *usu subst.:* ANON. coit. 2,4,4 ciminum et maiorana . . . luxurie sunt inimica, item omnia frigida et -ancia (-isancia *H*). **b** *de frequentia:* PS. GALEN. puls. cod. Vr 271 cum passio gravior fuerit facta, plus -atur et fit velox *pulsus*. **2** *coartare – verengen:* AESCULAPIUS 3 p. 5,23 ex crasso humore . . . foramina -antur a naturalium exclusione.

conspitio *v.* conspicio.

consponsus, -a, -um. *mutua fide obligatus – (feierlich) verpflichtet:* HUCBALD. carm. 2,121 conciliando -orum christicolarum corda ciet *Paulus*.

***conspumatio,** -onis *f.* *spuma – Geifer:* HILDEG. scivias 3,9 l. 937 -em (cum spumationem *B*) ardentis libidinis . . . ab eo *(dracone)* extorquet *Fortitudo*.

***conspumo,** -are. *spuma contegere – mit Geifer bedecken:* HILDEG. scivias 2,7 l. 223 quae *(vipera)* -at caelum.

conspuo, -ui, -utum, -ere. **1** *proprie i. q. sputo conspergere – anspeien:* VITA Virg. Salisb. II 2 p. 89b,13 *iuvenis daemoniacus* admotus . . . sepulchro ipsum sepulchrum -bat. ALBERT. M. euch. 3,1,6,6 p. 263a,38 constat, quod passibilis fuit *Christus* et passus, crucifixus, . . . -tus. *ibid. al.* *in imag.:* HUGO FLOR. tract. prol. (MG Lib. Lit. II p. 467,7) ab his, qui rerum ordinem . . . conantur evertere, non solum damnabitur *opus meum*, sed etiam -etur. **2** *translate i. q. detestari, despicere – verabscheuen, verachten:* LAMB. TUIT. Herib. 2 prol. p. 1246,1 etsi olim . . . a peritioribus -i debeat et annullari *labor*. HONOR. AUGUST. phys. 65,19 si . . . negavero *Deum hunc mundum fecisse*, totus mundus me -et. HERM. IUD. conv. 3 p. 77,7 magnum vos christiani Iudeis preiudicium facitis, qui eos . . . execrando et abhorrendo -itis. *ibid. al.*

consputo, -are. *sputo conspergere – anspeien:* GLOSS. III 414,65 St.-S. -at bespiet.

consscribo *sim. v.* consc-. **conssencio** *v.* 1. consentio.

conssul *v.* consul.

constabilio, -ivi, -itum, -ire. *script. et form.:* *perf.* -u(i): *l.33.* *imperf.* -iba(m): *l.25.*

1 *proprie i. q. (firmiter) statuere – hinstellen, errichten:* ISO Otm. 1,9 nec . . . eas *(tabulas)* -ire praevaluerunt *opifices*. MIRAC. Adalb. Wirz. 7 p. 52,2 est aliquid super rivulos aquarum habitacula hominum -iri. *in imag.:* CAPIT. reg. Franc. 126 p. 248,9 ut . . . in vero atque perpetuo fundamine permanendo -ta persistat *ecclesia Christi*. **2** *translate:* **a** *corroborare, munire – stärken, festigen:* PAUL. DIAC. Rom. 15,20 Theodericus . . . , ut sui regni vires -ret *eqs.* ADALB. MAGD. chron. a. 925 Heinrico rege coadunatum et -tum Lotharienese regnum in sua potestate habente. METELL. Quir. 9,56 quę *(invidia)* thronum raptis opibus -ire tendit. *al.* *tenere, tutum praestare – halten, sichern:* HIST. Mosom. 2,4 p. 612,21 quod *(castellum)* tunc frater eius *(episcopi)* . . . -ibat. **b** *(con)firmare – bekräftigen, bestätigen:* **α** *in univ.:* TRAD. Frising. 1458a (a. 1047/53) lite cepta et finita confirmaverunt et -verunt (stabiliverunt *C*) pactionem. CHART. Mog. A I 471 cartam . . . conscribi . . . precepi et banno meo -vi. TRAD. Ratisb. 833 Askerich . . . hereditatem suam . . . tradidit et sub his testibus Norico more per aurem tractis -vit: *eqs.* CHART. Drubic. 15 p. 16,8 ipsorum *(mansorum)* possessionem ecclesie iure iudiciario -uit *comes. al.* **β** *c. sensu tradendi:* DIPL. Frid. I. 10 p. 19, 12 molendinum . . . regia . . . auctoritate in perpetuam proprietatem eidem ecclesie -vimus. **γ** *c. sensu affirmandi:* CHART. Osn. I 162 (a. 1070/88) noverint omnes . . . fideles Volchardum nobilem se ipsum offerendo . . . sancto Petro canonicum futurum -visse.

1. constabilis, -e. *firmus, fidelis – fest, beständig:* DIPL. Karoli M. 130 p. 180,27 in consensu eorum nos ire . . . oportet atquae -em permanere, qui *eqs.*

2. *constabilis *v.* *comestabulus.

constabilitio, -onis *f.* *corroboratio, affirmatio – Bekräftigung, Zusicherung:* FUND. Sangeorg. 17 confirmationem et -em . . . spoponderunt *(sc. fundatores)*. *Dinter*

***constablia** *v.* *comestabulia.

***constabularia** (connes-), -ae *f.* (*constabularius) *vicus sive vicini sub constabulario constituti – unter einem Konstabler stehendes Stadtviertel oder dessen Einwohnerschaft:* PAX Valenc. 58 si aliqui de qualibet conne-a . . . remaneant *eqs.*

***constabularius** (connes-, -stamu-), -i *m.* (*cf.* *comestabulus) *vice tituli i. q. (summus) magister stabuli – (oberster) Stallmeister, 'Connétable', 'Konstabler':* **1** *publ.:* **a** *spectat ad dignitatem aulicam:* **α** *de duce exercitus regalis:* ANNAL. Ianuens. I p. 106,4 constamularius eius *(Turchorum principis)* Vermilio Leo. CHART. ord. Teut. 10 Humfridus regius -us (OLIV. hist. reg. 73 p. 133,21. *al.*). ROB. TOR. chron. a. 1181 p. 529,23 -us regis *Angliae*. CHRON. Albr. a. 1230 p. 927,31 Almaricus comes Montisfortis, Francorum -us. **β** *de ministro domini feodalis (nom. propr.: l.62):* ANNAL. Ianuens. I p. 115,17 Raynaldi filius, -i Antioceni principis. FUND. Niniv. (MGScript. XXV p. 552,24) Gerardus nomine C-us, filius Amelrici, -i Flandrensis. **b** *spectat ad gradus medios vel infimos:* **α** *de praefecto regionis, urbis, castelli:* ROB. TOR. chron. a. 1185 p. 535,17 quidam . . . -us domni regis Henrici . . . , qui castrum Cesarisburgi cum patria, que ad illud pertinet, custodiebat. GESTA Bert. 3,8 p. 671,45. LAMB. ARD. hist. 34 que *(Havidis)* nupsit Balduino . . . , Bolonie -o. **β** *de praefecto vici ut vid.:* PAX Valenc. 28 conne-i debent congregari ante capellam sancti Petri. **2** *eccl. de custode stabulorum monasterii:* CHART. Basil. A I 163 p. 240,4 (a. 1120) testes . . . fuerunt . . . Hugo -us, . . . Wilhelmus prior s. Albani.

[Heßler]

*?***constabulum,** -i *n.* *manipulus a comestabulo ductus – Abteilung unter einem Konstabler, 'Konstablerschaft': v. p. 919,6.* *Heßler*

***constabulus** *v.* *comestabulus.

***constagia** (cost-), -ae *f. vel* ***constangia,** -ae *f. (francog. vet.* coustage *et* coustange, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1081) impensa, sumptus – Ausgabe, Kosten:* GISLEB. MONT. chron. 250 debent *comites* ... eas -as pro ipsa ecclesia persolvere. app. p. 338,20 si panem ... propria cost-a sua seu per cost-am domini comitis ... debeat facere portari *Petrus. al.* RICHER. SENON. gest. 1,17 contigit abbatem ... -angiis ... armatorum ita attritum, ut *eqs.*

constagno, -avi, -are. *sistere – zum Stillstand bringen:* RHYTHM. 12,17,3 sanguinis fluxum -asti *(sc. Christus).*

***constamen,** -inis *n.* (constare) *impendium, sumptus – Aufwand, Kosten:* CHART. Rhen. med. II 83 (a. 1186) autumnali ... tempore de colligendo vel quolibet -is gravamine liberi simus. 272 p. 310,29 tres modios siliginis ... suo -e advectos pro censu ... persolvant *milites.*

***constamentum** (cost-), -i *n. impensa, sumptus – Ausgabe, Kosten:* ACTA imp. Böhmer 1072 p. 770,39 (a. 1210) si ... restitueritis ... omne cost-um et omnes expensas factas. CHART. Gelr. 989 p. 959,9 sub pena ... restitutionis una cum dicta pecunia faciende omnium expensarum et -orum. *al.*

***constamularius** *v.* *constabularius.

***constangia** *v.* *constagia.

1. constans *v.* consto. **[2. constans** *v.* costa.**]**

constanter *v.* consto.

constantia (-cia), -ae *f.* **1** *gener.:* **a** *firmitudo, fortitudo animi – Standhaftigkeit, Unerschrockenheit:* LIBER diurn. 82 p. 89,7 hunc ... virum pro eius ... bone voluntatis -a ... nobis elegimus pastorem. ALCUIN. epist. 132,10 debet ... sapientia ministrare -am et -a perficere sapientiam, ut sit -a sapiens. THEOD. TREV. Liutr. 77,3 *virgo* predicabilis ... et infatigabunda animi -cia. EPIST. Hann. 74 p. 122,10 personę tuę administrationem et diligenti -a et constanti diligentia obeas. ALBERT. M. sacram. 259 p. 169,72 -a condicio fortitudinis est. *saepe. v. et p. 1593,60. per prosop.:* CARM. var. Walther 12,27,3 hunc *(Christum)* ... ad sepulcrum fortis C-cia, ad infernum duxit Victoria. **b** *perseverantia, assiduitas – Ausdauer, Beharrlichkeit:* FORM. Marculfi 1,2 l. 71 ut pro ... felicitate patriae seu regis -ciam dilectit ... monachis inmensam Domini pietate ... inplorare. DIPL. Arnulfi 92 p. 135,31 propositi ... sui -am in divinis officiis indefessam fore cognoscentes. EPIST. Teg. 38tit. vester servitor devotus seduļe orationis -am. CHART. Heinr. Leon. 8 Wiboldus ... in administratione ... singulari -a usque ad mortem adhesit. INNOC. IV. registr. A 622 devotionis puritas et fidelitatis -a, quas dilecti filii ... Romane ecclesie ... servaverunt. *saepe. assidua persecutio – das beharrliche Verfolgen:* ALBERT. AQUENS. hist. 1,2 Petrus ... huius viae *(sc. expeditionis in Hierusalem)* -am ... adhortatus est. **2** *philos. et natur.:* **a** *continuatio – innerer Zusammenhalt:* ALBERT. M. meteor. 4,2,11 p. 764a,43 siccatio est coagulatio sive -a terrestrium per humidi sequestrationem. veget. 1,119 stringuntur pori *arboris* ... propter -am et compactionem partium. 5,109 -a ... secundum materiam partium ... non est nisi siccitas in ipsis. *in imag.:* BRUNO MAGD. bell. 107 prius coelum stare ... crediderant *nostrates* ..., quam cathedram Petri amittere -am Petri. **b** *qualitas, status – Beschaffenheit, Zustand:* ALFAN. premn. phys. 1,52 p. 14 ad temperantiam reducere corporis -am (*PG 40,520B* κατάστασιν). 1,87 p. 21 secundum modernam -am nostrae vitae. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 76,7 que *(sc. res)* ... subiecti quidem inconstantia ... agitantur, nullam tamen ... naturalis -e sue iniuriam patientia. **3** *publ. et iur.:* **a** *auctoritas – Gültigkeit:* FORM. Sangall. II 21 p. 408,21 subscripsi hanc traditionis firmitatem et -am. DIPL. Conr. II. 210 nullis umquam liceat ... nostri precepti -am violare. CHART. Aquens. 39 l. 28 ut ... conventio augmentum ... -ę glorietur se accepisse. *al.* **b** *constitutio – Grundlage, Bestimmung:* DIPL. Conr. III. 123 p. 221,13 dedit ... archiepiscopus ... Hartwico ... XL libras ... denariorum in beneficio hac ... c o n d i t i o n i s interiecta -a, ne *eqs.* (CHART. Merseb. 109).

[2. constantia *v.* inconstantia: TRAD. Ratisb. 1038 (c. 1210/17).**]**

constellatio, -onis *f. script.* -still-: GLOSS. II 282,35 St.-S.

1 *sidus, signum – Sternbild:* ALBERT. M. Iob 9,9 p. 133,20 Orion -o est versus meridiem. **2** *coniunctio stellarum – Konstellation:* **a** *proprie:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 466,5 *mathematici* fatentur ... unumquemque hominem sub -e seu constitutione siderum nasci. PS. BEDA mund. const. 1,284 cum ... bonum sua -e plurimum designet *luna.* HONOR. AUGUST. lib. arb. 1 (PL 172,1223B) decepti homines ... -es introduxerunt asserentes ... sub bona stella natos bonos ... futuros. ALBERT. M. cael. 2,3,5 p. 150,66 *accidentia* sicut sunt eventus unius hominis nati in hac -e vel illa. HEINR. WIRZ. cur. 813 que -o regnat, cum generatur homo prospera nulla videns? SALIMB. chron. p. 206,17 in ... cuppa erat ... ymago ... non artificialiter ... depicta, sed ex virtute -is ibi impressa. *saepe.* **b** *translate i. q. concursus (fortuitus) – das Zusammentreffen von (besonderen) Umständen:* ALBERT. M. phys. 2,1,4 p. 82,77 caput hominis in corpore porci, quod fit per -es extraneas naturae seminis. metaph. 5,6,9 p. 289,89 hoc ... quidam ponunt -em unam *eqs.*

constellatus, -a, -um. *stella signatus – mit einem Stern bezeichnet (spectat ad fratres stellatos ord. b. Augustini vel crucigeros cum rubea stella; cf. W. Lorenz, Die Kreuzherren mit dem roten Stern. 1964):* CHRON. rhythm. Austr. 391 veniunt et alii fratres -i (*inde* ANNAL. Mell. Vind. II a. 1214).

***consteria** *v.* *costarium.

1. consternatio, -onis *f. perturbatio – Bestürzung:* RATHER. prael. 6,19 l. 661 'fructum nullum habent lamenta, quae cum lacrimis student querere peritura', quod et Esau approbat -o cassa *(cf. Vulg. gen. 27,34).*

2. *consternatio, -onis *f.* (*a* consternere) *collapsus, prostratio – das Zusammenbrechen, Niederstürzen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 888 p. 117,12 tanta ... in isto itinere -o equinorum cadaverum fit, ut *eqs.*

1. consterno, -avi, -atum, -are. **1** *usu originario i. q. perturbare – verwirren, bestürzt machen:* HROTSV. Abr. 3,8 fueram -tus m e n t e ex ostensae visionis terrore (GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 45. *cf.* HELM. chron. 25 p. 51,11 -tus animo. *al.*). HIST. de exp. Frid. imp. p. 61,16 turbabatur *rex* ... et -batur super ... regni Grecię vastatione. *usu subst.:* LAMB. HERSF. annal. a. 1065 p. 96,32 ut uno ictu -tum ad pavimentum usque precipitem daret *episcopus.* **2** *per confusionem c.* consternere: **a** *prosternere – niederwerfen:* REIN. LEOD. triumph. 2 p. 587,9 *mulier* terrae -ta ... Deo ... gratias reddidit. *v. et p. 1623,2.* **b** *destruere – zerstören:* ACERB. MOR. hist. a. 1162 p. 157,15 tot de menibus civitatis -vere *Cremonenses.* **c** *extendere – ausbreiten (usu adi.):* GLOSS. I 92,10 St.-S. -tus ardanit.

2. consterno, -stravi, -stratum, -ere. *form. perf.* -nuit: *p. 1623,2. partic. perf. usu adi.: l.57.66.*

1 *usu originario:* **a** *(con)tegere, sternere – (be-, über)decken, be-, auslegen:* **α** *proprie:* PAUL. DIAC. Lang. 2,19 constat ... Aureliam ... et Flamminiam *(sc. provinciam)* a -tis viis ... et ab eorum vocabulis, a quibus sunt -tae ..., appellari. YSENGRIMUS 5,609 ganga ... pro fęno lanam -ta ... accipiat. CHART. episc. Hild. I 323 p. 309,5 hospitale novum cum ... ponte lapidibus -to ... construxit *praepositus. adde:* POETA Saxo 5,443 Rheni -vit *rex* ponte fluenta. **β** *in imag. (cf. Vulg. cant. 3,10):* CHART. Mog. A I 451 p. 358,24 (dipl. Heinr. V.) Mogontinam sedem caritate sibi *(cancellario)* -vimus. WOLBERO cant. 3 p. 1140D. *al.* *c. sensu uniendi:* RUOTG. Brun. 2 p. 3,24 media caritate -ta sunt *res dissimiles.* **b** *collocare, construere – (an)legen, errichten:* GESTA Camer. 1,2 p. 403,43 parent ... -tis aggeribus loca apud Mariolum, ubi *eqs.* METELL. exp. Hieros. 2,18 quatuor ... virorum milia cura viarum -endarum tenuit *dux.* CHRON. reg. a. 1158 p. 98,12 -tis pontibus ... exercitui transitum fecerunt *Boemi.* **c** *deicere – niederwerfen:* **α** *proprie:* EPIST. Bonif. 105 p. 231,9 quorum *(falconum)* ars ... sit grues ... arripiendo -ere solo. HROTSV. Mar. 805 cuncti praesentes opstupefacti in terram proni -untur.

[Dinter]

β *in imag.:* EPIST. Bonif. 15 p. 27,11 inimicum catholicę ecclesiae Rathbodum coram te -nuit (consternavit *var. l.*) *Deus*. **2** *per confusionem i. q. (defectione) consternari – von Ohnmacht betroffen sein:* HUGO HONAUG. div. 4,2 cum . . . humana mens -atur attingere filium Dei *(cf. Hil. trin. 2,7sq.)*.

adi. **constratus,** -a, -um. *planus, quadratus – quadratisch, Quadrat- (t. t. math.):* GERB. geom. 2,6 *pes* -us est sive planus, per quem superficies sive planities . . . mensuratur. 2,8 sedecim palmos -os. *ibid. saepe*. *Dinter*

constibo *v.* 1. constipo.

1. constillatio, -onis *f.* *stillatio – das Tröpfeln:* GLOSS. II 309,30 St.-S. -bus troffizanum.

2. constillatio *v.* constellatio.

constipatio, -onis *f.* *script.:* cost-: *l.43*.

1 *gener.:* **a** *spectat ad homines i. q. stipatio, conglobatio – Gedränge:* **α** *proprie:* TRANSL. Alex. Frising. 1 (MG Script. XV p. 287,27; c. 834) densabatur . . . -o catervarum. UFFING. Ida 1,11 fit virorum -o. OTTO FRISING. chron. 3,14 p. 152,21 de his, qui -e populi in foribus templi obprimerentur. RAHEW. gest. 3,48 p. 225,5 erat . . . validissima -o. GESTA Ern. duc. II 33 p. 237,7 ingens iuventutis -o circa ducem . . . facta est. *al.* **β** *meton. i. q. turba, coetus – (dichte) Schar:* UFFING. Ida 1,17 quem *(daemoniacum)* mox non parva iuvenum -o . . . detinuit. CONST. imp. I 31 p. 63,6 Henricus . . . -e episcoporum . . . circumfultus undique. VITA Annon. I 3,16 p. 504[a],43 aderant . . . praeter . . . nobilitatis magnas -es episcopalis familiae religiosorumque greges. **b** *spectat ad res i. q. spissatio, compressio – Verdichtung:* HERM. CARINTH. essent. 2 p.206,26 conclusus infra terre viscera spiritus quasi -e quadam infervescit. **2** *medic.:* **a** *emphraxis, obstrusio, constrictio – Verstopfung (t. t.):* **α** *de -e intestini ('Konstipation', 'Obstipation'):* PRACT. puer. 42 si . . . *puer* patiatur nimiam -em, fiat suppositorium. CIRCA INSTANS p. 32b[r] contra -em v e n t r i s (IOH. IAMAT. chirurg. 1,15 v. fluxus et eiusdem -o, utrumque malum. WALTH. AGIL. med. 97 p. 192,19. ALBERT. M. animal. 22,34. *al.*). MAURUS progn. 15 p. 32[a],56 ydropisis provenit vitio intestinorum vel ex retentione fecum propter -em vel propter inmoderatum f l u x u m intestinorum *eqs.* (16 p. 33[b],3). VISIO Godesc. A 61,1 stomacho . . . vi expulsiva carente . . . -em continuam patiebatur *eqs.* NOTULAE Wilh. Cong. 1462 ad oppilationem splenis et epatis et -em. *al.* **β** *usu vario:* RECEPT. Bamb. 22[capit.] ad enfraxina eparis, hoc est cos-o vel conclusio. (*cf.* IOH. S. PAUL. diaet. 520 -em hepatis). PETR. HISP. chirurg. 36 -o pectoris cum mala actione inspirandi et respirandi. WALTH. AGIL. med. 19 p. 119,35 -o venarum sanguinem emittentium. *al.* **b** *obturatio – das Zu-, Verstopfen:* AURELIUS 26 p. 730,14 extendit . . . dolores ad mentum aurium -o.

***constipativus,** -a, -um. *stypticus – stopfend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,32 p. 22a[r] p a n i s . . . est plus -us (IOH. S. PAUL. diaet. 115). IOH. S. PAUL. diaet. 517 caseus calidus est et siccus et -us. ALBERT. M. animal. 9,80 cibi inflativi et -i. *al.*

***constipendialis,** -e. *stipendii comparticeps – einer der am (Meß-)Stipendium Anteil hat:* CHART. Westph. I 95 p. 76,15 (a. 1018) stipendialis refocilacio, quae convenit uni eiusdem ecclesiae fratri -i dari.

1. constipo, -avi, -atum, -are. *script.* -stib(o): GLOSS. IV 5,59 St.-S. *partic. perf. usu adi.: passim.*

1 *gener.:* **a** *strictius:* **α** *refl. et medial. i. q. se conglobare – sich zusammendrängen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 896 p. 128,7 multitudo virorum portis se -at. ANNAL. Altah. a. 1062 p. 60,31 in unam partem ratis -antur cuncti. VITA Heinr. IV. 12 p. 39,19 tanto plus sceleris impia manus peregit, quanto minus -ta turba se movere potuit. **β** *circumstipare, circumdare – umdrängen, umringen, umgeben:* ALDH. virg. I 6 p. 233,18 nusquam apud mortales videas extorrem . . . tam . . . spissis legionum cohortibus -ari. ORDO Rom. 36,51 ipse *(pontifex)* . . . incedit in medio -tus agmine sacerdotum. WIDUK. gest. 2,24 licet raro milite -retur *rex*. CHRON. Pol. 1,9 p.27,5 quamvis esset . . . multis . . . cuneis et magnatum et militum -tus *Bolezlavus.* THIOFR. Willibr. II 2,222 progreditur socia se -ante caterva. *circumsistere – umzingeln:* GALB. Karol. 48 cives -verunt villam, in qua fugitivus ille latuit. **γ** *(examine) occupare – (im Schwarm) besetzen:* ALDH. virg. I 4 p. 232,2 quae *(apes)* . . . hederarum corimbos et . . . tiliae surculos -antes . . . favorum machinam . . . construunt. **δ** *replere – (er)füllen:* VITA Sulp. 8 (MGMer. IV p. 378,2) -tis omnibus plateis. THEOD. AMORB. Bened. I 2 Nortmannica feritas . . . Galliam . . . suis copiis -ando compressit. **b** *latius:* **α** *refl. i. q. se involvere – sich einmummen:* PETR. DAM. epist. 107 p.187,15 coepit eurus violenter infremere . . . , e contra viator clamidem stringere seseque, ne vestem perderet, undique -are. **β** *immobilem reddere – unbeweglich machen:* TRANSL. Auct. 12 sarcophagus tantae gravedinis mole figitur et -atur, ut inde abduci nullatenus valeat. **2** *medic.:* **a** *de emphraxi i. q. constringere, obturare – (ver)stopfen (t. t.):* **α** *de partibus corporis:* BERNH. PROV. comm. 2,4 p. 280,20 si v e n t r e m -ant *diuretica* (IOH. S. PAUL. diaet. 96. *al.*). p. 280,22. ANNAL. Ianuens. III p.54,16 taliter -tum est guttur eius, quod non poterat excreare. NOTULAE Wilh. Cong. 508 hoc unguento inungatur venter -tus. *subst. neutr.:* DIAETA Theod. 485 caro *amygdali* aperit . . . -ta et purgat epar et splen. **β** *de anim. usu mediopass. i. q. constipatione affici, emphraxin pati – Verstopfung bekommen, an Verstopfung leiden:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 376[c] confectum bene potest dari . . . -tis cholericis. CAES. HEIST. Engelb. 3,58 periculosum est infirmo -to sumere medicinam laxativam. *al.* ALBERT. M. animal. 22,34 si cibi . . . stiptici dantur canibus, -antur. NOTULAE Wilh. Cong. 506 (add. B) vulnerati quandoque -antur. *in imag.:* CARM. Bur. 42,15,4 Rome viget physica bursis -tis. **b** *accumulare, colligere – (an)stauen:* DIAETA Theod. 182 (cod. Harl.) porrus . . . epar et splen curat et que in eis sunt -ta, thoraces et pulmones purgat. **c** *coagulare – zum Stocken bringen:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 348,39 sanguinem . . . , undecunque fluat, -at *cacabre*.

2. *constipo, -are. (*cf.* stipes) *stipitibus instruere – mit Pfählen versehen:* CHART. Altenberg. 142 (a. 1239) de sylvis meis palos et ramos colligent, quibus . . . vineas -bunt.

constipulatio, -onis *f.* *t. t. iur. i. q. confirmatio, stipulatio – Bekräftigung, Stipulation:* DIPL. Otton. III. 360 p. 789,25 ipsis . . . commutationes . . . iniuste . . . factas . . . legali -e penitus refutantibus. DIPL. Conr. II. 6 quam *(possessionem)* . . . domnus imperator . . . Leodiensi ecclesie firma -e tradidit. CHART. Traiect. 209 p. 191,23 regali . . . -e ac manutraditione. SIGEB. GEMBL. gest. 23 p. 535,1 -e interposita.

constipulo, -atum, -are. *confirmare, roborare, astipulare – bekräftigen, beglaubigen, bestätigen:* **1** *iur. i. q. testificari – bezeugen:* CHART. Rhen. med. I 415 p. 477,8 (a. 1107) acta sunt hęc . . . testibus his . . . astantibus et -antibus. **2** *usu communi:* **a** *fulcire – stützen, beweisen:* EPIST. var. II suppl. 5 p. 622,1 aliqua . . . -ta exemplis subnectere presumpsi. **b** *sancire – festlegen, bestimmen:* MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 179,29; a. 1091/92) firma cautione apud superos -tum esse, quod machinaris.

***constirpatio,** -onis *f.* *terra per exstirpationem occupata – durch Rodung gewonnenes Land:* DIPL. Ludow. Germ. 150 p. 212,3 (interp. s. XI./XII.) Hildesemensis praesul . . . omnem Folcberti -em recepit. *Montero-Cartelle*

constituo, -ui, -utum, -ere. *script.:* cun-: *p. 1626,23*. cost-: *p.1626,26*. -stet-: *p.1627,2*. -ud(um): *p.1628,2*. *usu intrans.: p.1627,34sqq*.

I *de actione faciendi, parandi:* **A** *proprie (subi. fere homines; Deus: p.1625,14sqq.) i. q. condere, creare – einrichten, gründen, schaffen:* **1** *gener.:* EIGIL Sturm. 1 quod *(monasterium)* ab eo fundatum atque -tum (constructum *EP*) est. RIMB. Anscar. 12 p. 33,16 s e d e m -ere . . . episcopalem (23 p. 51,34. TRANSL. Libor. I 2 p. 150,7. *al. cf.* THIETM. chron. 2,36 de tribus -endis episcopatibus. *al.*). DIPL. Ludow. Inf. 58 publice negotiationis mercatum -ere (construere *E2. M; cf.* DIPL. Otton. I. 265 p. 378,17 negotia. CHART. select. Keutgen 133 p. 117,10 forum). DIPL. Frid. I. 789 Brixinensi episcopo contulimus ius . . . -ende monete. *saepe. adde:* LEG. Wisig. 8,3,9 si quis . . . fossas per circuitum . . . -at. **2** *spec.:* **a** *math. i. q. (com)putare – berechnen, errechnen:* GERB. epist.

[Dinter]

math. I 1,2,6 p. 21,26 secundum eandem rationem pro extremo divisore unitatem -es. 9,3 aream eius *(quadrati)* ... in XLII pedes -is. **b** *geom. i. q. (de)scribere – zeichnen, konstruieren:* ANON. geom. I 3,18 p. 329,4 re orthogonaliter -ta. GERB. geom. 6,2 p. 80,5 in his ... orthogoniis in eisdem laterum proportionibus -tis. PS. BOETH. geom. 164 tres ... rectas lineas oportet -ere. FRANCO LEOD. circ. 99 triangulum aequilaterum -o. *al.* **c** *mus. de neumis componendis:* GUIDO ARET. microl. 16,8 videamus, quibus modis distantes ab invicem neumas -ere valeamus. **d** *philos. et theol.:* ALFAN. premn. phys. 28,20 p. 138 haec *(instrumenta)* ... principaliter et secundum primam rationem -ta sunt (*PG 40,713*^{B} κατεσκεύασται). HILDEG. vit. mer. 1,96 p. 44,10 Deus feminam ita -it, ut ... timorem ... ad virum suum habeat. *expressius de actione procreandi:* HILDEG. vit. mer. 3,26 creator, qui mundum -it, elementis eum solidavit. 5,17 diem et noctem. *ibid. al.* **B** *translate (subi. fere res) i. q. efficere, (con)fingere, formare – ausmachen, ergeben, bilden:* **1** *natur. et philos.:* ALFAN. premn. phys. 5,30 p. 68 -itur (*PG 40,625*^{A} συνίσταται) aer specificas habens qualitates *eqs.* HERM. CARINTH. essent. 1 p. 86,19 omne ... opus gemina auctoritate -itur, artificis ... et instrumenti. ALBERT. M. animal. 20,1$^{capit.}$ tractatus primus de hiis, quae -unt corpus. MORIEN. ROM. alch. p. 516^{a},24 non est ... res, quae homini esse -at. *al. v. et p. 1158,24. 1228,5. redigere – machen (zu):* ALFAN. premn. phys. 40,14 p. 130 ut ... -at (*PG 40,772*^{B} καθίστησι) *anima* animales dispositiones in bonam habitudinem. **2** *log.:* ALBERT. M. herm. 1,1,2 p. 377^{a},11 quibus *(principiis)* -itur interpretatio sive enuntiatio. anal. pr. 2,1,1 p. 689^{b},24 syllogismorum quidam sunt universales, ex ambabus praemissis universalibus -ti *eqs. ibid. al.* **3** *geom., math., mus.:* ANON. geom. I 4,3 huius *(sc. XL)* pars media basim trigoni -et. HERIG. reg. 1 p. 208,3 quorum *(singularium)* multiplicatores in sua sede -unt digitos. GUIDO ARET. microl. 15,4 ipsae *(syllabae)* ... neumam, id est partem -unt cantilenae. HERM. AUGIENS. mus. p. 52,28 omne regulare diapente tribus tonis semitonioque -itur. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 452,12 quarum *(mensurarum)* X -unt modium Andernacensem. *al. medial. i. q. figurari – sich darstellen:* GERB. epist. math. I 1 praef. p. 7,6 cum idem numerus ... nunc digitus, nunc -atur ut articulus.

II *de actione ponendi:* **A** *proprie i. q. (col)locare – (hin)stellen, -setzen:* **1** *obi. homines:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* WALAHFR. Mamm. 10,2 praeses Mammem iubet ante tribunal -i. VITA Magni Fauc. I 12 p. 130,4 -it *Gallus* eum *(diaconum)* coram duce. WIDUK. gest. 3,74 p. 150,20 cantoribus ... in via triformiter -tis. TRACT. de chirurg. 734 infirmo ante te -to. LIBER ordin. Rhenaug. p. 120,20 prelatus in prima fronte pauperum -tus. *al. in imag.:* WALAHFR. carm. 20,24 *Christus* surgit, ut in vitae limine -at *te*. **β** *imponere – (darauf)setzen:* THIETM. chron. 5,41 rex ... eundem *(Taginonem)* ... in cathedram episcopalem ipse -it. **b** *latius i. q. sedem attribuere, collocare – ansiedeln, ansässig machen:* **α** *in univ.:* CHART. Fuld. B 13 p. 24,25 (c. 750) in quo *(loco)* ... monachos -imus sub regula ... Benedicti viventes. CHART. Rhen. inf. I 65 p. 32,2 qui *(testes)* in orientali ripa Hreni fluminis ... -ti esse noscuntur. VITA Hildulfi 12 Hildulfus in cella ... virum ... Spinulum nomine -it. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 147,23 volebat *rex* ... deletis ... Saxonibus loco eorum gentem Suevorum -ere. *al.* **β** *partic. perf. i. q. habitans, commorans – wohnhaft, ansässig:* CONST. Constant. 12 episcopis ... in universo orbe terrarum ... -tis. CHART. Heinr. Leon. 130 H. dux Saxonie ... ministerialibus suis -tis in Suevia. *al. remissius i. q. praesens – anwesend, zugegen:* HRABAN. epist. 19 memini me in palatio Wangionum civitatis -tum. STATUT. ord. Teut. p. 41,20 *fratres* in mensa -ti. ACTA civ. Wism. A 663 ego Riculfus scolaris ... coram consulibus -tus. *saepe*. **2** *obi. res.:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 10,1,14 signa -ant *heredes*, ut ... nulla accedat causatio. VITA Emm. 35 p. 78,18 erat inmensus lapis desuper *(sc. sepulcrum)* -tus. PASS. Trudp. 5 prandium ... illis *(servis)* -ens. CHART. Heinr. Leon. 94 p. 144,26 tercia *lampas* ... coram ... sancte crucis ligno -atur. *al. in imag.:* WANDALB. martyr. concl. 7 martyrum vexilla ante oculos -i. **β** *partic. perf. i. q. positus, situs – befindlich, gelegen:* LIBER diurn. 34 vineas atque casales ... in patrimonio ill. ... -tos. CAND. FULD. Eigil. I 1 translatus est ... ad m o n a s t e r i u m in silva Bochoniae -tum (DIPL. Karoli III. 21 p. 35,26. *al.*). CHART. Burgenl. I 312 pro molendinis nocivis super Rabam ... -tis. *saepe*. **b** *latius i. q. apponere, affigere – ansetzen, anbringen:* GERB. epist. math. I 3,1 alterum pedem *circini* e regione ibi -e, ubi *eqs.* 3,2 in quibus *(foraminibus)* ... semipedales fistulas -is. 3,3.

B *translate:* **1** *obi. homines:* **a** *designare, nominare, eligere – einsetzen, erklären (zu), ernennen, erwählen:* **α** *gener.:* LEX Sal. Merov. 84 ut <qui ad> vigilias -tas nocturnas fures non caperent. WILLIB. Bonif. 8 p. 45,11 Lul suum ... discipulum ad erudiendum tantae plebis numerositatem -it. CONST. imp. I 5,6 ibi *(Lauduni)* ... susceptus a rege secum manere -or. *saepe*. *statuere – aufstellen:* CONST. imp. II 428,11,4 (a. 1256) quod quelibet civitas pro posse ... soldarios -at. **β** *publ.:* LEG. Wisig. 2,1,18 p. 64,10 si nec fuerit i u d e x -tus (institutus *R2*) ex regiam iussionem (LEX Alam. 41,1. *al.*). VITA Goar. 9 si Deus te r e g e m seculi -it (EINH. Karol. 3 p. 5,16. OTTO FRISING. gest. 1,45. *saepe*). AGNELL. lib. pont. 111 p. 350,5 *pontifex* voluit ipsum *(diaconum)* rectorem Siciliae cun-ere. EPIST. Teg. 51 ut nobis a d v o c a t u m sine mora -atis (VITA Annon. I 1,25 p. 477^{b},2. CHART. Babenb. 162 p. 211,29. *al.*). CHART. Bund. 764 ego Romedius notarius ... cost-tus per dominum Guidonem. *persaepe*. *refl.:* CHART. Bund. 583 (a. 1215) *conversi* -erunt se principales d e b i t o r e s (CHART. Tirol. notar. I 19. CHART. episc. Vratisl. 41. *al.*). **γ** *eccl.:* TRAD. Frising. 352 p. 301,19 (a. 815) Hitto exiguus episcopus ... ad augmentum sanctae Dei ecclesiae ... -tus. CONST. Constant. 160 *Silvester* vicarius filii Dei esse videtur -tus. EIGIL Sturm. 18 p. 152,12 Lullus ... a b b a t e m ibi *(Fuldae)* ... -it (FORM. Flav. 43 p. 480,17. *al.*). AGIUS vita Hath. 4 cum ... episcopi sui benedictione ... sororibus est mater spiritalis et electa et -ta. CHART. Raitenh. 336 fratrem Heinricum cellerarium nostrum -imus. *persaepe*. **b** *subicere – unterstellen:* WILLIB. Bonif. 6 p. 36,5 ad fratres sub suae dioceseon gubernationis -tos ... migravit *vir Dei*. HRABAN. epist. 5 p. 388,25 si dignum iudicaveris *opus* ad legendum fratribus sub tuo regimine -tis. THANGM. Bernw. 5 p. 760,9 quasi regulariter sub disciplina -tus *episcopus*. *al.* **c** *adducere – versetzen (in), bringen (zu):* PASS. Flor. 7 qui *(Christus)* ... in exultationem hanc -it me. WALTH. SPIR. Christoph. I 5 in amore lucrificandi. **d** *pass. i. q. exsistere, versari – sich befinden:* WILLIB. Bonif. 1 p. 7,2 puerilibus adhuc i n a n n i s -tus (5 p. 24,23. *al.*). LIUTG. Greg. 7 p. 73,15 in quanto periculo ... humana sit -ta infirmitas. ANNAL. Fuld. II a. 874 p. 82,7 vidit *Hludovicus iunior* ... in somnis genitorem suum ... i n a n g u s t i i s -tum (VITA Rimb. 17. *al.*). CHART. Hersf. 53 in hac ... vita. *saepe*. **2** *obi. res i. q. statuere, determinare, praecipere – festsetzen, beschließen, anordnen, bestimmen:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* EIGIL Sturm. 21 ministeria ... monastica -ere. CAND. FULD. Eigil. I 14 pavimenta refundi -it. WALAHFR. carm. 76,11 quod magni sub amore Dei ... omnia -is. THIETM. chron. 1,25 legimus ... a Deo nullum esse viciis locum ab inicio -tum. OTTO FRISING. chron. 8,21 p. 425,8 quidam ... totidem *(sc. novem ordines)* infernalis ergastuli puniendorum cuneos -unt. *saepe*. *c. sensu condicendi:* HINCM. ord. pal. 518 consiliarii una cum rege hoc inter se ... -tum habebant, ut *eqs.* THIETM. chron. 4,52 ante -tum in Werlo colloquium. *al.* **β** *instituere, disponere – einrichten:* HINCM. ord. pal. 63 David rex ... duos in sacerdotibus o r d i n e s -it (WIDUK. gest. 3,75 p. 153,13 ministrorum). RUOTG. Brun. 41 p. 44,17 hic eidem *(imperatori)* gravissimus auctor ad -endam ... r e m p u b l i c a m ... fuit (ALBERT. M. pol. 4,1$^{capit.}$). *al.* *c. sensu inducendi:* ADAM gest. 2,58 in qua *(regione)* ecclesiam et christianitatem -ens *rex*. **b** *log.:* ALBERT. M. praedicab. 1,6 p. 14^{a},7 in qua *(materia)* ... sunt inchoatae -entes et dividentes d i f f e r e n t i a e (metaph. 7,3,2 p. 356,76). herm. 1,1,3 p. 378^{a},25 ad tractandum ... de enuntiatione oportet primum -ere, quid sit nomen. p. 379^{a},17. metaph. 7,3,1 p. 356,12 eo quod -entia sunt priora -to. *ibid. al.*

[Dinter]

c *publ., iur., canon.:* **α** *in univ.:* DIPL. Pipp. 8 p. 13,11 per praesentem praecepcionem nostram ordinamus et -etuimus. CONC. Karol. A 15A,3 *synodus* ita -it. *al.* ANNAL. Quedl. a. 781 huius ... episcopii terminos -it *Karolus* fluvios Albiam, Salam *eqs.* CHART. Carniol. II 5 p. 3,15 si in terminis ab eis -tis non eadem pecunia solveretur (CHART. Babenb. 162 p. 211,18). CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 452,13 talem ... tenentur mensuram iuramento -ere. *persaepe.* **β** *dispensare – regeln:* TRAD. Frising. 236 (a. 806/08) qualiter Hitto diaconus -it causam hereditatis suae. **γ** *assignare, impertire, praestare – zuteilen, zuweisen, gewähren:* COD. Lauresh. 3700 (a. 781) quas *(hubas)* totidem viris cum uxoribus suis -ens *Teothbirc.* WANDALB. Goar. app. p. 88,5 iurisiurandi condicio causidico monasterii ... est -ta. DIPL. Otton. I. 227 p. 312,19 hominibus ... famulatum ... monasterii facientibus ... tuitionem nostram -imus. CHART. Sangall. B 143 p. 141,29 ipsis *(fratribus)* -imus duo ... per diem pocula *vini.* CHART. com. Mansf. I 27 bona monasterii dividens *comes* quosdam mansos uni -it, alios alii. *al. dividere – aufteilen:* CHART. Argent. I 13 p. 8,23 (epist. papae a. 773) qualiter ipse *(episcopus)* ... sue dioceseos episcopatum ... in septem archidiaconatus -erit. **δ** *promulgare, pronuntiare – verkünden, erlassen:* LEX Alam. tit. (cod. A4) incipit lex Alamannorum, quae temporibus Hlotharii regis ... -ta est. CAPIT. reg. Franc. 12,10 contra hanc decretam, quam ... episcopi ... -erunt (CONC. Karol. A 16A praef. *al.*). 154,16 constitutio ..., quae ab antiquis patribus -ta est (EINH. Karol. 33 p. 41,4). ANNAL. Quedl. a. 816 Ludovicus imperator Aquisgrani ... -it regulam canonicorum. *al.* **ε** *conscribere – ausstellen:* THEGAN. Ludow. 19 p. 594,44 praecepta -it (construit, construxit *var. l.*) et ... roboravit. *spectat ad donationem nuptialem (de re v. E. Hoyer, Die Ehen minderen Rechts. 1926. p. 117):* FORM. extrav. I 15 de rebus meis ... tibi *(sc. sponsae meae)* osculum -o.

III *consistere – stehenbleiben:* **A** *in univ.:* ANNAL. regni Franc. a. 791 p. 88,8 -erunt *exercitus* laetanias faciendi per triduo. **B** *sedem, domicilium servare – wohnen bleiben:* DIPL. Ludow. Germ. 64 p. 88,38 ut omnes homines, qui super easdem res commanere noscuntur ..., et inantea -ere (consistere C) ... potuerint.

adi. **constitutus,** -a, -um. **1** *certus, condictus – festgesetzt, vereinbart:* LEG. Wisig. 9,2,9 p. 375,11 si ... in loco vel tempore -o minime occurrerint *thiufadi* (CONSUET. Marb. 64. *al.*). LEX Alam. 36,2 ut in -o die ... legitime iuret, *qui vult mallare* (DIPL. Karoli III. 25 p. 42,36 in -a d.). DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 91,47 paraverunt se ... a placito -o discedere *seniores.* CHART. Sangall. B 143 p. 141,34 de curte Bidenins eis *(fratribus)* -am *praebendam* dari cottidie constituimus. p. 142,7 cum karitate -a. *al.* **2** *validus – gültig:* LEX Alam. 36,2 si vult iurare, iuret secundum -am legem. CAPIT. reg. Franc. 273B,15 ut ... omnes ... argentum suum in -is monetis concambiari faciant.

subst. **1. constitutus,** -i *m. qui mandatum vel officium accipit – Beauftragter, Eingesetzter:* EPIST. Heinr. IV. 12 p. 17,2 tu ..., quia Deum non times, me -um eius inhonoras. *adde:* VITA Rimb. 14 -os habebat *vir Dei*, qui pecuniam ... gestarent.

2. constitutum, -i *n.* **1** *decretum, lex – Beschluß, Gesetz:* **a** *strictius:* LIBER diurn. 83 p. 91,9 sicut ... conciliis et -is ... pontificum ... scriptis sunt commendata *dogmata.* CONST. Constant. 281 obtestamus per hoc nostrum imperialem -um. DIPL. Loth. I 80 p. 201,5 quisquis ... hoc -um ... infregerit (CHART. Burgenl. I 45. *al.*). CHART. scrin. Col. A I p. 37,39 dederunt in testimonium -a civium. CONST. imp. II 394,17 hoc ponatur in -o et in brevi potestatis. *saepe.* **b** *latius i. q. praeceptum – Vorschrift:* AMALAR. off. 1,11,5 postquam tetigerimus officii -a. CHART. Sangall. B 143 p. 141,28 iuxta -um eximii patris Benedicti. *al.* **2** *conventum – Übereinkunft:* LEX Baiuv. 16,12 si firmare promiserit emptori ... et -um ruperit. OTTO SANBLAS. chron. 21 p. 28,27 Heinricus ... argentum pro -o dare distulit. *al.* **3** *dies praestituta – Termin, Frist:* LEG. Lang. p. 152,19 ante prefinitum -um, quod ... posuimus de triginta ... dies. CHART. Ital. Ficker 1 p. 1,33 cum minime per tria -a fuissent parati *episcopus et sacerdotes.* 10 p. 14,31 posito inter eis *(comitibus)* -udo. *al.* **4** *certa summa – festgesetzter Betrag:* GESTA Camer. cont. II F 373,2 nolentes *exactores* concedere -um pecuniae. 379,4.

***constitura,** -ae *f.* (*a* constare) *impensum, sumptus – Aufwand, Kosten:* RUD. TRUD. (?) gest. 9,26 ut ... omnem tertiam partem -arum (constitutarum *edd.*) solverent *manentes in domo.* GESTA Trud. cont. I 10,13 p. 295,52 pylariis tanto labore et -a erectis, qualem nemo novit, qui non interfuerit.

***constitutarius,** -i m. *(ital.* costitutario, *cf. Battaglia, Dizionario. III. 1964. p. 902) emendator statutorum – mit der Revision von Gesetzen Beauftragter (de re v. N. Kamp, Istituzioni comunali in Viterbo nel medioevo. 1963. p. 28sqq.):* GREG. IX. registr. 387 libertates ... in eligendis ... iudicibus ... et -is facturis constitutiones municipales seu statuta, quibus regamini, ... confirmamus.

1. constitutio (-cio), -onis *f.* **I** *de compositione:* **A** *gener. i. q. dispositio, natura – Beschaffenheit, Zustand:* **1** *de anim.:* **a** *in univ.:* EPIST. Meginh. 29 p. 227,3 habili ... et inoffensa corporis -e ... vegetari. HILDEG. epist. I 80 p. 302C scissuram mentis tuae habes ... propter -em laboris tui. GLOSS. Roger. I A 3,21 p. 695,8 *cauteria* in omni -e conveniunt. ALBERT. M. nat. anim. 2,14 p. 40,31 ut nec modicum deflectatur *homo* a mentis -e. *al.* **b** *spectat ad structuram (societatis):* HILDEG. scivias 2,3 l. 269 -em ecclesiastici ordinis ... intrantes *homines.* 2,5 l. 549. *ibid. al. congregatio – Versammlung:* VITA Serv. 5 p. 15,19 -o ... generalis habebatur; ... negotium de sacerdotii causis agebatur. **2** *de rebus:* ALCUIN. epist. 54 p. 98,4 satis mihi placuit ... domorum ... -o. DIPL. Heinr. III. 23 ecclesiarum Dei -es stabilire. *meton. i. q. situs – Anlage:* THIETM. peregr. p. 53,4 (ed. J. de Saint-Genois. 1851) huius civitatis prima -o ... maxima fuit. **B** *spec.:* **1** *natur. et philos. i. q. figuratio, instructio, formatio – Aufbau, Gestaltung, Einrichtung:* PS. BEDA mund. const.tit. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 122,1 mundi -o ... id primo debitum habebat, ut *eqs.* p. 128,18 in omni rerum -e tenacissimum compaginis vinculum amor. ALBERT. M. veget. 4,93 quod *aeris* venit in plantae -em. animal. quaest. 16,15 p. 285,59 secundina ... exit cum fetu neque cedit in -em eius. *al. adde:* GERB. geom. 6,3 p. 82,18 tertii *lateris* poterit indagari quantitas naturae -e certissima hoc modo: *eqs.* **2** *log. i. q. constructio – Konstruktion:* ALBERT. M. herm. 1,1,2 p. 377b,29 oportet, quod secundum diversitatem significationis diversis terminis fiat -o interpretationis. 1,1,3 p. 379b,23 ad enuntiationis -em. **3** *theol. i. q. creatio – Erschaffung:* GODESC. SAXO fragm. p. 38,17 sicut Deus ... ante mundi -em omnes electos ... praedestinavit ad vitam aeternam (VITA Find. p. 503,9 *[loci spectant ad Vulg. Eph. 1,4]. cf.* HILDEG. scivias 1,2 l. 439 quid ante -em saeculi fuerit. *al.*). **4** *mus. i. q. systema – System:* ALIA MUSICA 48 p. 127 singuli modi suam propriam habent -em. FROUM. (?) carm. p. XIII,8 Musica perpulchrum profert sistemate (gloss.: -e) cantum. GUIDO ARET. reg. rhythm. p. 31,37 -o sic omnis nascitur ex altera. HERM. AUGIENS. mus. p. 28,17 quia inter legales -es locum non habet, repudiatur *diatessaron quaedam. al.* **5** *publ. et iur. i. q. pactum, contractus – Vertrag, Vergleich:* DIPL. Frid. I. 885 p. 132,27 ut ... hec inter ... fideles nostros -o validum vigorem ... obtineat. CHART. Port. 44 ut ... huius concambii -o rata ... perseveret (CHART. march. Misn. II 596). CONST. imp. II 299 quod nulla civitas, nullum oppidum ... -es, colligationes, ... vel coniurationes ... facere possent. CHART. select. Keutgen 268 -es coriatorum, ... quas inter se de communi consensu fecerunt. *al.*

II *de actione ponendi, statuendi:* **A** *de hominibus:* **1** *proprie i. q. actio domicilii attribuendi – Ansiedlung, Niederlassung:* ANNAL. Mell. a. 1089 -o monachorum in loco Medilicensi. **2** *translate i. q. nominatio, ordinatio – Ernennung, Bestellung:* DIPL. Otton. III. 111 contentio ... de electione abbatisse et advocati -e oborta est. THIETM. chron. 6,81 p. 370,34 ante -cionem archipresulis. HELM. chron. 40 p. 80,17 quod ... -es episcoporum ... huic *(imperatori)* ... privilegio stabilierit *papa.* DIAL. cler. et laic. 33 cum ... nec dux

[Dinter]

... a suis hominibus ... eligatur, sed nec eorum in eius -e requiratur assensus. *al. de divina providentia:* FORM. Sangall. II 5 Karolus ex Dei -e ... rex Alemanniae. DIPL. Heinr. IV. 214 Heinricus quartus Dei gratia atque -e rex. **B** *de rebus:* **1** *gener.:* **a** *institutio, destinatio – Einsetzung, Festsetzung:* AMALAR. off. 1,1,19 -e officii sui ipsud ieiunium ... intimavit *praeceptor*. HILDEG. scivias 2,3 l. 599 in hac -e regenerationis, quae revelatio regni mei est. 3,2 l. 202 in quo *(filio Dei)* finita est -o carnalis observationis veteris testamenti. *al.* RAHEW. gest. 4,4 p. 237,8 in eius *(iuris)* -e considerandum est, ut sit honestum. *fundatio – Gründung:* DIPL. Karlom. (II.) 21 p. 315,13 quicquid eidem ... monasterio ... a tempore -is suae usque in praesens ... divina pietas contulit. **b** *condicio – Voraussetzung, Bedingung:* CHART. Sangall. A 727 p. 330,16 (a. 908) cognata eius *(Otheris)* Kerhilt ... sub eadem -e ... res ipsas habeat. CHART. Aquens. 203 l. 41 hanc possessionem ... fratribus ... contradidi ea quidem -e, ut *eqs. adde de vento:* IOH. IAMAT. chirurg. 2,1 oculus ... lacrimatur, precipue sub -e austrina. **2** *rhet. i. q. status,* στάσις *– Feststellung, Grundlegung:* GUNZO epist. 12 p. 43,11 -es ... plures tres esse voluerunt *auctores*. ANSELM. BIS. rhet. 1,17 p. 135,6 *Tullius* in inventionum libro quattuor nominavit -es: *eqs. al.* **3** *math. i. q. ratio – Verhältnis:* MATHEM. var. Bubnov p. 289,12 aequi quadrati ad circulum -o. **4** *publ., iur., canon.:* **a** *decretum, lex – Erlaß, Bestimmung, Gesetz:* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 3 p. 12,28 qui *(Bonifatius)* ... documentum ... iuxta canonicae -is regulam suscepit (FORM. Senon. II 9 p. 216,16. VITA Meinw. 100 p. 55,9. *al.*). CONST. Constant. 11 per hanc nostram imperialem -em (DIPL. Heinr. II. 405 p. 519,41. *al.*). RATHER. epist. 29 p. 162,11 quod ... scribtum invenitur in lege Moysi, ... in ... decretalibus pontificum et -bus canonum. CHART. episc. Halb. 953 l. 61 (epist. papae) -e de duabus dietis edita in concilio generali (CHART. Carniol. II 251 p. 199,28. CHART. Traiect. 1460 p. 223,12). *persaepe*. **β** *spectat ad tributum:* COD. Lauresh. 141 l. 40 (c. 1095) concessis vel datis decrevi super adicere ... reditus et -em XII hůbarum. FUND. Mur. 8 p. 28,8 locus Mura cum omnibus iustitiis et -bus legitimis ad se pertinentibus. 20 p. 63,15 unusquisque ... debet ex -e quatuor boves prestare. *al.* **γ** *sensu attenuato vel circumscribendo i. q. institutum, praeceptum – Verfügung, Vorschrift, Weisung:* CONC. Karol. A 3^{B},4 qui huius -is contemptor existerit. FORM. imp. $25^{tit.}$ confirmatio -is alicuius de rebus ecclesie, quas praelatus ... ad habitacula commendat. COD. Lauresh. 138 iuxta fratrum sancti Nazarii consuetudines eiusdemque loci -es. TRAD. Werd. 106 quem *(caseum)* ex antiqua -e habiturus est *(sc. conventus)*. ALBERT. M. miss. 2,2,3 p. 43^{a},25 statuit -o (*syn.* institutio) quinque *modos*, quas petitiones ponit Dominus. *saepe*. *consilium – Ratschlag:* NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 35,13 sanctus ille *(sc. papa)* divinam -em secutus *eqs.* **b** *legum datio – Gesetzgebung:* STEPH. EDD. Wilfr. 20 p. 201,15 *rex* interrogans eum ... de disciplina diversa Romanae ecclesiae -is (et institutionis *var. l.*). DIPL. Heinr. I. 27 episcopus ... obtulit obtutibus nostris quasdam auctoritates -is regum antiquorum.

[2. constitutio *v.* constrictio.**]**

constitutivus, -a, -um. **1** *sensu act. i. q. (naturam, essentiam) efficiens, constituens – (das Wesen) bewirkend, bestimmend, 'konstituierend':* **a** *philos. (de re v. Hist. Wb. d. Philos. IV. 1976. p. 994sqq.):* GUNZO epist. 15 p. 50,5 qui *(Porphyrius)* differentias substantiales et divisas affirmat generum et -as *(isag. p. 3^{b},14* συστατικαί, *cf. Boeth. in Porph. comm. sec. 4,7)* specierum (ALBERT. M. bon. 137 p. 91,7. sent. 2,40,$1^{capit.}$ praedicab. 5,$3^{capit.}$ *ibid. al.*). ALFAN. premn. phys. 16,7 p. 94 sunt ... istae passiones -ae vitalis essentiae. Ps. BEDA mund. const. app. 1,478 partes ... integrales et -e differunt (GERHOH. Sim. p. 253,41. *al.*). ALBERT. M. meteor. 4,1,6 p. 715^{a},46 cum ... omne naturale -um sit naturae. *al. adde:* ALBERT. M. sent. 4,16,22 p. 589^{a},12 quaecumque sunt -ae particulae, in quibus est actus. *cf. p. 632,30.* **b** *mus. et math.:* HERM. AUGIENS. mus. p. 26,7 ea *(quadrichorda)* ... troporum -a dici possunt. HIST. mart. Trev. 9 partes ... summae huius *(sc. septenarii numeri)* -ae, ternarius scilicet et quaternarius. *al.* **c** *iur. i. q. efficientia praeditus, valens – wirksam, gültig:* CHART. Salisb. III 593 p. 76,17 (a. 1207/15) ego Ita comitissa ... presentem paginulam ... iure legis -e ... confirmo. **2** *sensu pass. i. q. praeceptus – vorgeschrieben:* DIPL. Heinr. III. 236^{b} p. 315,11 ut illius *(Conradi)* obitus dies anniversarius ... et -is elemosinis et ... cleri ... celebretur orationibus.

adv. ***constitutive.** **1** *per modum constitutionis – 'konstitutiv':* ALBERT. M. summ. creat. II 1,15,1 p. 140^{a},5 non-quantum ... actu, potentiā tamen quantum -e facit quantum. eth. II 1,7,3 p. 111^{b},45 quod ... aliquis in contrarium operatur rationi, hoc est ex defectu generantium formam virtutis proxime et -e. **2** *per nominationem – durch Ernennung:* ARNO REICHERSB. apol. p. 10,6 sancti accidentali dono dicuntur dii, ... -e in deos adoptati *(spectat ad Vulg. exod. 7,1)*.

constitutor, -oris *m. conditor, auctor – Gründer, Urheber:* CHART. Stab. 110 p. 228,30 (epist. papae a. 1049) qui *(reges)* ... -es fuere monasteriorum. GREG. CAT. chron. II p. 254,22 numquam sui poterit esse ... -r, qui alieni extitit monimenti ... violator. HILDEG. euang. 8,2 p. 265,21 'ostende te ... sacerdoti', id est -i et legis datori.

***constitutrix,** -icis *f. auctrix – Urheberin:* ALBERT. M. caus. univ. 2,3,15 p. 152,22 hae *(bonitates)* ... -es sunt ... et omnis naturae praeparatrices.

consto, -stiti, -are. *script.:* cun-: *p. 1632,36.* cost-: *p. 1631,67.* -avit *(fut.): p. 1632,1. form. perf.:* -stet-: *l. 71. p. 1631,66. al.* -arunt: *p. 1631,22. struct. impers. abl. absol.* -ante: *p. 1631,59.*

I *proprie i. q. (firmiter) stare – (fest) stehen:* **A** *strictius:* **1** *de hominibus:* **a** *in univ.:* ALCUIN. epist. 43 p. 88,4 dum horum *(patrum)* inter sacratissimas -amus reliquias. LIBELL. de Willig. 4 p. 745,32 quasi ... firmissima columna -bat immobilis *archipraesul*. VITA Gebeh. Const. 1,12 super quae *(lignorum instrumenta)* ... opera facientes -are possent. *al. remissius:* AGIUS epic. Hath. 711 Christi electa loco Christique vicaria -at. VITA Erasmi 145 tu *(sc. caesar)* ... cum patre tuo ... demone -as. **b** *consistere in loco – stehenbleiben:* LEX Baiuv. 4,27 si quis liber ... fugerit et alius eum per vim -are fecerit. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 108,27 nisi vallo ... suspensa -ret *cohors*. VITA Herm. Ios. 3 puerulus ... ante illius *(beatae Mariae)* imaginem ... -are consuevit. **2** *de rebus:* **a** *in univ.:* RIMB. Anscar. 33 p. 64,23 in quo *(portu)* naves ... -bant. **b** *c. colore quodam:* **α** *contineri – Halt finden:* POETA Saxo 3,179 cum ... alveus ... firmo -ret litore nusquam. **β** *firmum haerere – steckenbleiben:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 883 p. 109,30 usque in cerebro -bat *malleolus*. **γ** *erigi – sich aufrichten, -stellen:* ALBERT. M. animal. 1,426 *villi* -bunt super ipsum *(cibum)* et etiam depellent eum. **δ** *cohaerere, coniacere – zusammenhängen, -liegen:* NOTKER. BALB. Gall. 3^{b} duo lacus ... -antes Constantiae dant nomen a -ando. *coniunctum esse – verbunden sein:* HROTSV. Cal. 9,9 Deus ..., qui ... unum, quod -bat, resolvis. **ε** *solidescere – fest werden:* ALBERT. M. meteor. 4,2,5 p. 754^{b},38 congelatum est, cuius partes aqueae -ant per frigidum. veget. 2,120 est in ... vapore ... aliquid ..., quod non de facili -at et inspissatur. animal. 12,107 brodium ..., in quo decoquitur caro ..., congelatur et -at. *ibid. al.* **B** *latius:* **1** *exsistere, situm esse – sich befinden, gelegen sein:* ARBEO Emm. 30 p. 72,17 cuius *(lacus)* in septentrione plage ... constructa -at ecclesia. NOTIT. Arnon. 4,2 tradidit ... dux ... lacum, in quo -at pascua et prata. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 107,16 quae *(munitio)* circumsepta -bat secus litus Mosae fluminis. DIPL. Conr. II. 38 p. 42,14 concedimus ... corticellam, quę -at in Matteo. *al.* **2** *scriptum esse – (geschrieben) stehen:* WALAHFR. Wett. 304 psalmus ... post carmina -ans septena atque decem centumque. PAUL. ALBAR. carm. 11,14 *Hieronymus* latine dedit, quidquid hebrayce -at. DIPL. Ludow. Inf. 1 p. 96,20 sicut in beati patris nostri praecepto ... -at insertum. *al.* **3** *vice verbi auxiliaris:* FORM. Marculfi 2,42 qua felicitatis prosperitatem vestra -stetit industria ... peregisse *resurrectionis mysteria*. ALCUIN. carm. 90,3,1 hoc altare tibi -at,

[Dinter]

Martine, dicatum (TRAD. Ratisb. 93). HRABAN. carm. 20,9 hinc ... -ant glosae parvique libelli. AMALAR. off. 1,31,7 Hebrea *lingua* ... nobilissima -at. RIMBERT. Anscar. 26 p. 57,21 ut ... negotium publicum magis in populi ... voluntate quam in regia -et (consistat *var. l.*) potestate. ABBO SANGERM. bell. 3,26 basileus -es (gloss.: sis). YSENGRIMUS 5,97 omnia -bunt summis leviora duobus. *saepe*.

II *translate:* **A** *firmum esse, durare – fest sein, Bestand haben:* **1** *in univ.:* WALAHFR. carm. 49,5 in terris ... fiat ... tua ... v o l u n t a s, sic ... poli qualis in culmine -at (DIPL. Conr. II. 64). AGIUS comput. 4,19 cum haec c o n c o r d i a -et (ECBASIS capt. 789). REGISTR. abb. Werd. 2,10 p. 34,4 quousque -ret successio generis eorum *(filiorum)*. HROTSV. Mar. 817 cuius *(sc. Dei)* regnum iuge -at. WILH. SALIC. chirurg. 1,14 p. 308A extrahatur sanies tota prima vice, si -et virtus *eqs. al.* *ordine se habere – in Ordnung sein:* EPIST. Hann. 67 in claustro ... pro tempore omnia -ant. **2** *spectat ad constitutionem, qualitatem:* **a** *pendere (ex), positum esse (in) – abhängen (von), beruhen (auf):* LIUTG. Greg. praef. p. 66,32 in quibus *(monitis)* -at ... norma vivendi. WANDALB. creat. mund. 8 verbo cuncta creante rerum machina -at. HEIRIC. Germ. I 6,269 arbitrio patris -arunt cuncta beati. RAGIMB. epist. 4 p. 523,19 quae *(quantitas)* -at partium positione. VITA Heinr. IV. 4 p. 18,25 in equis equitum salus ... -bat. *al.* *spectare ad – sich beziehen auf:* CONST. imp. I 13 p. 28,24 (a. 967) si cartarum conscriptio, quae -bat ex praediis, falsa ... diceretur. **b** *consistere (in, ex) – bestehen (in, aus):* **α** *de compositione:* AMALAR. off. 4,3,24 quattuor elementis -at homo. ALFAN. premn. phys. 1,3 p. 5 ex tribus hominem -are (*PG 40, 504A* συνεστάναι) volunt *quidam*, corpore ... et anima et intellectu. 2,24 p. 29. *al.* ODO CAMER. (?) rhythmimach. 9 auferant piramides et simul omnes tetragonos, quibus -ant. REGIMEN san. Salern. 256 ossibus ex denis bis centenisque novenis -at homo. *al.* *formam, originem trahere (a) – sich herleiten (von):* WALAHFR. hort. 129 quod *(tornatile lignum)* mamfure -at. METELL. exp. Hieros. 6,485 eius ... nomen *(sc. Ierusalem)* de pace, tuum quoque nomen *(sc. Gotfridus)* diversa -ant lingua. **β** *de mensura:* LEX Alam. 54,1 dotis ... legitima CCCC solidis -at. WANDALB. martyr. compr. 18 *menses* bis bina ebdomada -ant geminisque diebus. TRAD. Ratisb. 79 quinque hobarum subplemento id *(sc. commutationem)* -are permisit *rex* (*sim.* 80. 95. 111). GERB. geom. 3,3 qui *(pes)* sedecim digitis -at. *al.* TRAD. Fuld. I 72 p. 150,22 campanam ... fundi iussit *cellerarius*, que -at ex XVIII centenariis. *al.* **3** *spectat ad emptionem, venditionem i. q. (aliquo pretio) stare, (aliquid) valere – zu stehen kommen, wert sein, 'kosten':* WALAHFR. hort. 302 hoc *(puleium)* apud Indorum tanti -are peritos fertur, ... quanti *eqs.* REGISTR. Prum. 41 p. 197,19 que *(burdura)* aliquando duobus -at denarios tantum ..., aliquando usque ad unciam pervenit. CHART. Quedl. 18 p. 16,22 que *(hara porcorum)* -bat dimidiam marcam *eqs.* CHART. Hall. 224,26 innunge sutorum -at ex II fertonibus. SALIMB. chron. p. 445,29 -bat una ciborum appositio multas marchas. *al.* **4** *impers. i. q. manifestum, certum, notum esse – offenkundig, gewiß, bekannt sein:* **a** *gener.:* TRAD. Frising. 41 (a. 771) -at ... omnium bonorum auctorem esse ... Deum. HRABAN. epist. 2a p. 383,12 sive ... me a presenti vita -erit (constituerit *S*) excessisse. VISIO Godesc. A 18,1 nemini ... de fine retributionis sue -ante. CHART. Tirol. notar. I 734 prout vobis -erit de terminis. ALBERT. M. phys. 8,1,4 p. 558,21 -at ..., quod nihil praecedit formam primam *eqs.* CHART. com. Mansf. VIII 8 p. 542,23 quod ei *(praeposito)* -et, que et quot sint ingredientes *dominae*. *persaepe*. **b** *publ. et iur.:* FORM. Andec. 4 -at me v e n d e d i s s e et ita vendedi (TRAD. Weiss. 186. COD. Lauresh. 1087. *saepe*). DIPL. Merov. I 34 nus ... -steti d e c r e v i s s e (64 p. 57,28 -stitet d. 76 p. 68,5 -stedit d. *al.*). CHART. Sangall. A 9 costa me dare adque donare Audemaro appati *eqs.* CHART. Turic. 454 u n i v e r s i t a t i omnium ... presentium ... -are volumus, quod *eqs.* (CHART. Eichsf. 494. *al.*). ACTA civ. Wism. A 262c hoc -at consulibus. *saepe*. **B** *pertinere (ad) – zustehen, zukommen:* **1** *gener.:* EPIST. Desid. Cad. 2,13 <res> non nobis sine labore -vit. BREV. NOTIT. p. A 12,19 nisi ... sciam, ad quem locum illorum *(ecclesiae et monasterii)* ... dominatio -are debeat. PASS. Kil. II 3 quamvis ... martyrii palma per gratiam magis quam per meritum -et. RUODLIEB IV 202 si fortuna iuvet, mihi quod victoria -et. TRAD. Ratisb. 980 manutraditio Marquardum ... -bat. *al.* **2** *publ. et iur. i. q. contingere – gehören:* TRAD. Patav. 61a (a. 804/06) Ooto tradidit de partione sua, qui illum -stetit. DIPL. Ludow. Germ. 151 ut ... omnia ... ad sanctum Emmeramum -rent. DIPL. Conr. I. 33 ut ... post obitum ... suum *(episcopi)* firma -rent *loca* ad ... monasterium. CHART. Steph. Wirz. 13 p. 20,30 domum cum -antibus sibi edificiis ... ad monasterium ... firmavimus. *al.*

adi. **constans,** -antis. **1** *proprie i. q. solidus, spissus, consertus - dicht, fest:* ALBERT. M. veget. 1,181 *mineralia* sunt ... multum -ia et compacta in partibus. 2,116 in corpore ... plantae magis -s ... et coagulabilis invenitur *humor*. animal. 24,53 mas huius piscis ... nigrior est et -ioris carnis quam femina. **2** *translate:* **a** *de hominibus (de avibus: l.38):* **α** *promptus, firmus – entschlossen, standhaft, mutig:* LIUTG. Greg. 2 p. 70,3 tanto -ior et paratior animam suam ponere pro ovibus suis, quanto *eqs.* GODESC. SAXO theol. 22 p. 321,12 *Deus* me faciat ... humillimum, ... -issimum ... cultorem suum. VITA Sev. Col. 12 -issimus Christi confessor ... fidei ... exempla ... proposuit. DIPL. Otton. I. 236 p. 328,16 quatinus orationibus eorum *(canonicorum)* ... -iores nos in ista vita ... esse possimus. ALBERT. M. sacram. 259 p. 169,73 -s dicitur, qui in periculis timet timenda et non timet non-timenda. *saepe*. *subst. masc.:* INNOC. IV. registr. A 126 si ... metus talis ... fuit, quod merito potuerit ... c a d e r e in -em (536. ALBERT. M. sent. 4,29,2 p. 201b,24. 4,29,3capit.). ALBERT. M. sent. 4,29,3 p. 205b,32 de ratione -is est non trepidare in periculo. *al.* **β** *continens – beherrscht:* LIBELL. de Willig. 1 p. 744,12 -s erat facie, sed multo -ior mente. **γ** *assiduus, fidelis – ausdauernd, zuverlässig:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,8 vir Dei ... semper -s et fide robustus. AGNELL. lib. pont. 137 p. 367,19 esto cun-s meis parere praeceptis. THIETM. chron. 6,44 post longam animi -is deliberationem. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 187,20 quamvis sint -es ad quod docentur *falcones*. *al.* *per prosop.:* CARM. didasc. 1037 ipsa *(Temperantia)* sibi -s viciis stipatur utrimque virtus. **δ** *unanimus – einmütig:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 310,41 Saxones ... -i animo ... palam protestati sunt. MANEG. c. Wolf. 14 p. 76,4 -i ... consequencia proponebant *philosophi*: *'eqs.'* **b** *de rebus:* **α** *certus – gewiß, sicher:* TRAD. Frising. 1435 (a. 1031/39) hęc commutatio cum necdum taliter acta satis firma sit et -s. ALBERT. M. anal. pr. 1,6,3 p. 635b,5 sex *combinationes* ... sunt -es sive utiles. **β** *perseverans, stabilis – beständig, bleibend:* WALAHFR. carm. 73,5 ut omne, quod bona vox monstrat, servet -ior actus. POETA Saxo 5,267 quam *(probitatem)* -issimus ordo in cunctis eius moribus enituit. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 210,15 genus in parte occiduum, in parte -s. *al. v. et vol. I. p. 208,46.* *rhet.:* LUDOLF. summ. 3 p. 369,17 prima *distinctio* est suspensiva, secunda -s, tercia finitiva. CONR. MUR. summ. p. 107,5 secunda *pausatio* dicitur -s. **γ** *durans – andauernd:* ALBERT. M. animal. 7,162 in hieme ... -e. **δ** *exsistens – zugrundeliegend:* ALBERT. M. praedicam. 5,8 p. 259a,15 quartum ... genus qualitatis est forma et circa aliquid -s (*p. 10a,12* ὑπάρχουσα) figura. metaph. 5,3,5capit.

subst. **constans,** -antis *n.* **1** pro -i *sensu adv. i. q. pro certo – für gewiß, als sicher:* EPIST. Bamb. 29 p. 524,8 (a. 1135) hoc ... pro -i tibi promittimus, quod *eqs.* CONST. imp. I 196 p. 275,6 pro -i habere (*sim.* II 397,41). CARM. Bur. 42,12,1 cum ad papam veneris, habe pro -i: *eqs.* **2** *usu plur.:* **a** *(sibi) aequalia, stabilia – das Gleichbleibende, 'Konstante':* ALBERT. M. veget. 2,16 probatum est omnium natura -ium esse quantitatem determinatam inter duos terminos. **b** *impensa – Ausgaben:* YSENGRIMUS 3,177 parva quis extimeat magno -ia lucro? **c** *quae nota sunt – das Bekannte:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 58,18 reliqua -ia circa hec pretermittimus.

adv. **constanter.** **1** *firmiter, impavide – standhaft, unerschrocken:* WILLIB. Bonif. 8 p. 50,14 -r subite mortis articulum. CAND. FULD. Eigil. I 6 aperta mala reorum -r agendo

[Dinter]

damnabat. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 123,20 utrique *(sc. pugnantes)* in acie ut murus ... -r applicati sunt. HROTSV. Dion. 184 certa -r servaque fidem patienter. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 324,21 rex Roudolfus ... bello congredi -issime destinavit. *al.* **2** *assidue, continue – fortwährend, ununterbrochen:* ARBEO Emm. 1 ut occidentales *provinciae* ... in Dei laude -r fulsissent. WALAHFR. carm. 41,4 pisces nare vetet -r avesque volare. CHART. civ. Spir. 4 p. 4,38 ut ... ad altare, ad quod prius -r pertinebant, ... revertant *cuncta*. *firma munitione – haltbar:* TRAD. Fuld. I 76 p. 155,27 (s. XII.med.) per plumbeas harundines meatum fontis -issime reparari feci. **3** *fideliter, perseveranter – beständig, zuverlässig:* EINH. Karol. 19 p. 24,19 ut eas *(amicitias)* et facile admitteret et -issime retineret. DIPL. Otton. III. 324 p. 752,13 ut constantiam fidelis nostri -r remuneraremus. ALBERT. M. eth. II 8,3,6 p. 548a,34 ferventius ... diligit mater, pater autem -ius. *al.* **4** *modo fide digno – in glaubwürdiger Weise:* CONST. imp. II 118 p. 158,17 (a. 1228) ut vobis ex parte nostra -r promittat *filius ducis* (SUMMA dict. Saxon. 11,34 p. 290,31 fideliter et -r). CHART. Stir. IV 539 canonici ... coram me iusticiam postulando -issime proponebant, quod *eqs.* *Dinter*

constrango *v.* constringo.

1.*constratus, -us *m.* *de sede honorabiliore i. q. pulvinus – Auflage, Polster:* CHRONOGR. Corb. p. 80,12 ipsa *(abbatissa)* in edicioris loci -u pueris suis sollemnius convescens.

2. constratus *v.* 2. consterno.

constrepo, -ere. *conclamitare, tumultuari – heftig lärmen, toben:* BALDER. Alber. 4 furere et -ere et ... populum civitatis in eum *(Alberonem)* concitare accelerabant *canonici*.

constricte *v.* constringo.

***constrictibilis,** -e. *constrictionis efficiens – von zusammenziehender Wirkung:* AESCULAPIUS 42 p. 71,38 purificatione ... utendum et cibis -bus ex aceto confectis.

1. constrictio (-ccio), -onis *f.* *script.:* -ntr-: *l. 40. 43. p. 1634,63.* *confunditur c.:* constructio: *l. 58. p. 1634,27. 1635, 25.* constitutio: *p. 1634,22.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. contractio – Zusammenziehung, Kontraktion:* **1** *medic.:* **a** *in univ.:* Ps. GALEN. urin. p. 8,25 ex -em venarum carnosa potest effici *urina* (p. 32, 25 -triccionem. *al.*). ALFAN. premn. phys. 23,5 p. 143 per -em (*PG 40,693B* τῆς συστολῆς) arteriarum. MAURUS urin. I p. 5,7 in egris ... fit pauca *(sc. urina)* ... ex pororum -e (URSO anat. 74 -trictione. *al.*). ALBERT. M. bon. 375 p. 205, 16 cordis. animal. 5,22 ponitur membrum maris intra vulvam feminae, et claudit se vulva tunc forti -e. *meton. i. q. virtus astrictoria, stypsis – zusammenziehende Wirkung, Kraft:* ALBERT. M. veget. 6,209 *gallae glaucae* aduruntur ... super prunas et pulvis colligitur, quia -o illius est vehemens *(ex Avic.).* **b** *de infirmitatibus:* **α** *angor – Beklemmung:* ANTIDOT. Augiens. p. 47,10 qui *(sc. antidotum)* facit ... ad -em thoracis. MAURUS urin. I p. 23,2 vitium ... et -em pectoris significat *(sc. urina).* *adde:* ALBERT. M. cael. hier. 15 p. 249,17 -o ... affectus est tristitiae (*cf. Aug. in euang. Joh. 46,8* contractio). *ibid. al.* **β** *spasmus – Krampf:* Ps. GALEN. urin. p. 18,25 spasmum patiuntur *infirmi*, quodsi latinae -e corporis dicimus. ANTIDOT. Augiens. p. 48,19 -em stomachi tollit *antidotum*. VITA Magni Fauc. I 14 videns *Magnoaldus* eum *(s. Gallum)* infirmari et a febrium -e (constructione *B*, contractione *Tr*) valde languere *eqs.* ALBERT. M. animal. 7,111 membra posteriora *(sc. equorum ileo affectorum)* adunantur per -em, ita quod quaedam videntur constringi ad quaedam. *al.* *adde de compressione dentium ('Trismus'):* TRACT. de aegr. cur. p. 111,15 cum tremore cervicis et totius corporis, et dentium -e. IOH. IAMAT. chirurg. 8,25capit. de alligatione gingivarum cum dentium -e. *ibid. iterum.* **γ** *constipatio, emphraxis – Verstopfung:* AESCULAPIUS 5 p. 9,13 pro -e ventris (ANTIDOT. Augiens. p. 63,19. TRACT. de chirurg. 324). ANTIDOT. Glasg. p. 124,9 -cciones antiquissimas ... resolvit. *al.* **δ** *de purgatione mulierum i. q. intermissio – das Ausbleiben (der Menstruation), Amenorrhoe:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,42 p. 50ar menstruorum -o nascitur propter emorroydas *(ibid.:* significatio universalis -is m.: *eqs.). ibid. al.* *meton.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,42 p. 50ar vocatur hoc tempus menstruorum -o. **ε** *de difficili urinae egestione i. q. dysuria, tormina – Harnstrenge, Harnzwang:* GLOSS. med. p. 17,4 stranguria: id est -o urinae (p. 83,24). Ps. GALEN. urin. p. 21, 25 si in febre etiam dolor capitis fuerit et urine -o *eqs. al.* **ζ** *de oculis lacrimantibus i. q. suppressio – das Stillen:* TRACT. de aegr. cur. p. 156,23 opiatis ... ad lacrimas offeras -em et exsiccationem. **η** *concretio, spissatio, coagulatio – Verdichtung, Verdickung:* ANTIDOT. Augiens. p. 50,2 qui *(sc. antidotum)* facit mirabiliter podagricis et omnem -em nodorum mirabiliter. p. 51,48 -es vel trobos *(an leg.* thrombos?*)* renum et vessice purgat. CONSTANT. AFRIC. theor. 9,42 p. 50ar hec passio *(sc. epilepsia)* ex plenitudine est vulve et spermatis -e. **2** *natur.:* **a** *de effectu frigidi(tatis):* URSO gloss. 88 frigiditas -e naturali partes separatas coniungit. *expressius de induratione: v. p. 1392,19.* **b** *de motu -is et dilatationis* (*def.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,1 p. 15ar dilatatio est motus a mediis ad extrema, -o est reductio ab extremis ad media): FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 93,12 quod *(cor)* etiam extractum diu movetur ... secundum dilationem et -em (constitutionem *ed., vix recte*). ALBERT. M. mot. animal. 2,1,1 p. 283b,17 est ... motus cordis primus in -e et dilatatione secundum systolem vel diastolem. *expressius de progressu:* ALBERT. M. mot. animal. 2,1,1capit. de motu -is et dilatationis animalium (animal. 21,38 motu d. vel -is [constructionis *ed., vix recte*] removent se de loco *animalia*. mot. proc. 1,1capit. *ibid. al.*). 2,1,1 p. 284b,36 cum movetur animal motu -is, retrahitur tota eius superficies versus unum punctum. *saepe.*

B *latius:* **1** *de forma, specie, qualitate:* **a** *contractura – Verjüngung:* ALBERT. M. mot. animal. 2,1,1 p. 285b,6 ad cuius *(pyramidis)* principium est ultima -o. veget. 2,104 a defectu materiae in superioribus habet -em *planta*. 2,138 *florem* habere -em et coarctationem ad punctum unum. **b** *coartatio – Verengung:* ALBERT. M. animal. 1,422 ubi est ipsa lingua fistulae, habet -em *trachia*. 1,432 quia non gradatim procedit eius *(intestini)* -o ab amplo in strictum. **c** *densitas, spissitas – Dichtheit, Dichte:* ALBERT. M. miner. 1,1,1 p. 2a,6 porositas et -o *lapidum*. veget. 2,84 propter nimiam -em et duritiam partium eius *(buxi).* **d** *tensio – Straffheit, Spannung:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106E ut ex vehementia -is ipsius *(ligaturae)* ... virus ad exteriora currat. 1,17 p. 115E ligationis. *al.* ALBERT. M. animal. 1,340 cum voluntas est mingendi, tunc laxatur eius *(musculi)* -o. **2** *de tactu, apprehensione:* **a** *circumplexus, compressio – das Umschließen, Zusammendrücken:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 147,15 teneat ipsum *(falconem)* cum ambabus manibus per dorsum ... cavens a nimia -e. **b** *de blandimentis i. q. permulsio – das Streicheln:* CONSTANT. AFRIC. coit. 16,15 quicquid ei *(libidini)* adiunctum est, accendit eam, ut ... oscula maxillarum, -ccio manuum et cum sugitur lingua. HILDEG. scivias 2,6 l. 2283 cum in incentivo ardore ardentis libidinis in -e corporis sui semetipsas fatigant *feminae*. **3** *de obvolutione i. q.* σπλήνιον, *fomentatio – Kompresse, Bähung (usu medic.):* TRACT. de aegr. cur. p. 111,33 cathalemptici ... casum presentiunt ... et sepe per -em extremitatum preservantur ab accessione.

II *translate:* **A** *gener.:* **1** *modestia, humilitas – Zurückhaltung, Demut:* HILDEG. phys. 6,3 p. 1288D femina *(sc. pavo)* ... aerem illum, ut pennae ei crescant, non quaerit, sed velut in -e circa inferiora versatur. **2** *castigatio – Kasteiung:* HILDEG. euang. 27,2 p. 325,35 -trictiones fortissimarum repressionum. p. 326,28 passiones et -es ..., quibus se virtuosi homines ad virtutes coercere contenderunt. *ibid. al.* **3** *coercitio, multatio – Züchtigung, Bestrafung:* EPIST. var. I 7 p. 503,34 quinta *(sc. columna castra Dei sustentans est)* malorum correptio et -o. EPIST. Hann. 16 p. 36,11 domno episcopo nec bannum umquam intendi ... sciens eius nominis -em ad maioris sedis censuram pertinere. HILDEG. scivias 2,5 l. 1513 verberibus et -e frigoris ac famis et aliis his similibus castigationibus. **B** *philos. et theol.:* **1** *terminatio – Be-*

[Konstanciak]

grenzung: Albert. M. Iob 11,9 longitudo *(sc. Dei est)* in aeternitatis immensitate, latitudo in transitoriorum ambitu et -e *(cf. Greg. M. moral. 10,14).* **2** *minutio – Be-, Einschränkung:* Albert. M. eth. I 261 p. 227,41 duplex contingit esse peccatum -is in datione. p. 227,45 liberalitas ... debet curare omnem -em in datione. **C** *publ., iur., canon.:* **1** *obligamentum – Verbindlichkeit, Bindung:* Leg. Wisig. suppl. p. 475,38 si nostri regni temporibus eorundem *(antiquorum)* canonum -o dissoluta pertranseat. **2** *impeditio, molestia – Beeinträchtigung, Behelligung:* Dipl. Arnulfi 170 sine ulla alicuius iuditiariae potestatis -e. Capit. reg. Franc. 253,4 si autem locum mercati ... transire voluerint *Bawari vel Sclavi*, per mediam plateam transeant sine ulla -e. 253,7 liberam ac securam licentiam vendendi ... habeant sine ullo banno comitis vel -e alicuius persone. **3** *exceptio – (einschränkende) Verfügung:* Trad. Ratisb. 279 p. 227,28 (c. 1006) haec traditio sub tali -is lege facta est, quod *eqs.* (828). **4** *potestas, auctoritas, districtio – Amts-, Verfügungsgewalt, Herrschaft(srecht):* Dipl. Otton. I. 158 p. 240,15 sanccimus ..., ut ... nec illo *(advocato)* nec aliquo homini potestativa -ccione adquisitum nulla inde conficiatur servitium. Dipl. Otton. II. 179 ne ulla ... persona ... aliquam exigat potestatem, firmiter imperiali -e interdicimus. Dipl. Conr. II. 234 per bannitam imperii nostri -em precoepimus, ut *eqs.* 278 p. 385,14 homines ... sub banno et -e (constructione *var. l.*) advocati ... manere decernimus. *al.*

[2. constrictio *v.* contritio.**]**

constrictivus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *contrahens, compescens, stypticus, – zusammmenziehend, hemmend, verstopfend:* **α** *in univ.:* Dyasc. p. 74[a] virtus est illi *(chrysocollae)* ... -a (*Diosc. 5,89,3* καταστaλτική). Urso element. 3,1 p. 54,13 terra est elementum ... -um. 4,3 p. 112,17. *al.* Albert. M. veget. 6,373 est ... inflativa et composita ex virtute abstersiva et -a *lens.* animal. 10,42 quos *(meatus spermatis)* constringit ... aut humor opilativus aut siccitas -a. *al.* **β** *de effectu frigidi(tatis):* Albert. M. meteor. 4,2,16 p. 769[b],28 cum ... aqueum sit dilatativum pororum et frigidum -um eorumdem *eqs.* methaph. 1,3,7 p. 36,74 sua *(sc. terrae)* ... frigiditas, cum sit -a, *eqs. ibid. al.* **γ** *de medicaminibus, cibis stypticis:* Aesculapius 16 p. 22,6 -is potionibus. p. 22,9 c i b o s (21 p. 32,25. *al.*). Tract. de aegr. cur. p. 270,7 dentur ... pira elixa, sorba, mespila ... et ceteri fructus -i. *al. spectat ad fluxum (sanguinis, saniei sim.) sistendum:* Tract. de aegr. cur. p. 266,27 purgata sanie ... exterius apponantur emplastra -a. Theod. Cerv. chirurg. 1,13 p. 140[C] pone medicinam sanguinis -am. *al. v. et p. 1598,52.* **b** *per systolen constitutus – von der Systole bestimmt, 'systolisch':* Constant. Afric. theor. 7,9 p. 33b[r] cum humores ... sint plures, constrictio velocior est et dilatatio tardior ...; vocatur autem pulsus -us *eqs.* **c** *?constrictione effectus – ?durch Zusammenziehung bewirkt:* Aesculapius 15 p. 19,15 ad omnes duricias -as ... trociscum diaspermaton *(sc. dandum est).* **2** *subst. neutr. i. q. medicamentum astringens – zusammenziehendes Mittel:* Tract. de aegr. cur. p. 228,6 recipe corticem thuris, succum plantaginis ... et cetera -a et consolidativa. Maurus phleb. p. 11[b] omnia opilativa, -a et infrigidativa sunt fugienda. *al.*

constricto, -are. *illicere, adigere – verleiten, dazu bringen:* Ord. iud. Dei A 26[c] p. 629,27 exorcizo te, inmunde spiritus, qui hominem suadis et -as, ut furtum faciat *eqs.*

constrictorium, -i *n.* **1** *gener. i. q. feminalia – Hosen, Beinkleid:* Gloss. III 409,71 St.-S. manachasin, quod -um et graece braccae, latine femoralia dici potest, brůch *(cf. Cassiod. Ios. antiq. 3,152).* **2** *medic. i. q. medicamentum astringens – zusammenziehendes Mittel:* Aurelius 22 p. 726,23 quodsi omnia *aeger* contempserit: ⌞quodsi ipse⌟ *(cod. Augiens. CXX;* quod in spe *ed.)* contraria voluerit, accipiat: -a voluerit, utenda sunt.

1.*constrictus, -us *m. potestas, auctoritas, districtio – Amts-, Verfügungsgewalt, Herrschaft(srecht), Banngewalt ('twing und ban'); de re cf. A. Waas, Vogtei und Bede. I. 1919. p. 135):* Chart. Lux. I 274 p. 395,14sqq. (a. 1052) Walram et coninux ipsius ... predia, que possidebant ... cum ęcclesiis, areis ..., cum banno et -u, ... et omni utilitate, quę haberi vel excogitari potest, et tali potestate et -u, quali vel antecessores ... possidebant, ... ęcclesię nostrę ... tradiderunt.

2. constrictus *v.* constringo.

***constrido,** -ere. *advolando stridere – heranrauschen:* Odo Magdeb. Ern. 6,264 cum passis ... -ere pennis, suspiciunt pullos ... grife.

***constringa,** -ae *f. ?armilla, bracchiale, dextrale – ?Armreif, -spange, -band:* Gloss. III 175,18 St.-S. -a hanttwenk *(cf. Heyne, Hausalt. III. p. 348).*

1. constringo, -strinxi, -strictum, -ere. *script.:* cos-: *l.51.* -ntr-: *p.1640,68. adde* Aldh.virg. II 1210 *(var. l.).* Gloss. I 6,12 St.-S. 220,24. -tin-: Aldh.virg. II 2332 *(var. l.).* -ran-: Gloss. I 217,22 St.-S. -rig-: *p.1640,58. adde* Gloss. I 84,13 St.-S. -ns(i): Chron. Salern. 5 p. 8,4. -ire: Rhythm. 146,3,3 *(var. l.). form.: praes. indic.* -ent: *p. 1637, 33. perf.:* -ig(i): *l. 27.* -it(us): Chron. Ven. Alt. p. 76,6 *(var. l.).* -inct(us): *l.28.p.1637,54. struct. notabiliores: c. dat.: l.47.p.1637,3.25.1640,20. al. pendet* a: *p.1640,24. ?absol.: p. 1640, 34. confunditur c.:* confringere: *l. 67. p. 1641,44.* construere: *l.41.p.1637,62.* contingere *p.1727,16.*

I *stringere, ligare, devincire – schnüren, (fest)binden, fesseln:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* Chron. Fred. 2,62 p. 87,29sqq. Bellesarius promittens nec ferri nec ligni ... nec aeris legamini non -retur *Ghyldemer*, ... tamen ... catena argentea eum -igit *eqs.* Aldh. virg. II 1051 impius ... cogere poenis christicolam coepit -tum (-nctum *P*) nexibus artis. *al.* Einh. (?) Marc. et Petr. II 5,2 Artemius, qui reorum turbam diris -bat vinculis. Rup. Mediol. Adalb. 26/27 p. 68, 12 alter *(reus)* ... gladio quasi fascia pectorali se -xerat. Walth. Spir. Christoph. I 17 *rex* iussit ... Aquilinam ... manibus et pedibus -tis ... suspendi. Metell. exp. Hieros. 5,707 se -ens ... cinctu, Paule, tuo ... propheta *(cf. Vulg. act. 21,11). saepius. in imag. et per compar.:* Aldh. ad Acirc. 142 p. 202,10 mens meticulosa ... quasi quodam artissimo catenarum repagulo -tur. Alcuin. carm. 17,16 te *(sc. Paulinum)* mea mens ardet sacris -ta catenis. Capit. reg. Franc. 249,3 a n a t h e m a t i s v i n c u l o -antur *decimas dare nolentes* usque ad satisfactionem (Dipl. Zwent. 20 p. 55,31. *v. et vol. I. p. 995,44*). Erinh. Heimer. 694 mutis -te (constructe *ed.)* solvuntur vincula lingue. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *praestringere – zu-, abbinden, -schnüren:* Ruodlieb VIII 92 cum quibus *(resticolis)* ... -xerat illa mamillas. Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 159,8 -atur maleolum per laqueos. **β** *deligare – festbinden an:* Rup. Tuit. off. 1,508 quibus *(lingulis)* ipsa pedibus sandalia -untur. **γ** *cingere – gürten, schürzen:* Amalar. off. 2,22,2 camisa cingulo continentiae -itur. **2** *latius:* **a** *stringendo efficere, nectere – knüpfen (in imag.):* Aldh. virg. II 937 iuramenti ... vincla ... nititur imprudens verbis -ere (cost- *a. corr. P*) falsis. **b** *deprehendere – festhalten, -setzen:* **α** *gener.:* Hugeb. Willib. 4 p. 101,11 cives urbis ... eos *(Willibaldum sociosque)* -bant. Vita Meginr. 9 p. 447,39. Berth. (?) annal. a. 1073 p. 276,18 ex inopinato eum *(regem)* -ere ... deliberabant *(sc. rebellantes). usu subst. i. q. captus – Gefangener:* Walahfr. carm. 5,18,7 p. 363 carcere -tis ut lucis vena diurnae, sic *eqs.* **β** *publ., iur., canon. i. q. (custodia) asservare – in Haft halten:* Conc. Karol. A 36,22 sub vinculis -antur usque ad synodum *clerici vagi.* Capit. reg. Franc. 253,3 -atur *servus* ..., donec dominus eius ... dampnum persolvat. Vita Mathild. II 15 p. 174,4 praecipiens *(sc. rex)* illum *(Berengarium)* in regionem Baiowariorum mitti et illic sub arta c u s t o d i a -i (Vita Heinr. IV. 3 p. 15,20). *al.* **c** *affigere – befestigen:* Hraban. univ. 18,4 p. 497[C] quod *(bumbumlum)* in ligno alto speciosoque formato superiore capite -tur *(ex Ps. Hier. epist. 23,5).* Theoph. sched. 3,27[med.] -es (confringes *V*) eos *(ferros)* tribus curvis ferris fortibus in tribus locis. **d** *medial. i. q. haerere – festsitzen, -stecken:* Wipo gest. 30 p. 49,22 si pedes infixissent terrae *equi* ..., per noctem ita gelati -rentur, ut nequaquam nisi securibus ... de terra ... gelata evelli potuissent.

[Konstanciak]

B *translate:* **1** *tenere, obstringere – binden, verpflichten:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* Willib. Bonif. p. 25,24 sponsionis voto -tus sum servituti (Mirac. Annon. 4,12 p. 216,7). Alcuin. epist. 272 p. 430,36 Christo certare vosmetipsos -xistis. Uffing. Ida praef. p. 471,11 coniugali lege -ta *Ida*. Nicol. Biber. carm. 958 quod violarunt *plebani* verba sacra fidei, que ... pontifici vere se -endo dedere. *al.* **β** *de possessione:* Trad. Ratisb. 157 (a. 889/91) coeperunt quidam ... excogitare, qualiter et beneficia praesentis vitę ... artius sibi ... -rent. Chart. Mog. A II 164 p. 304,29 precipuos civium anathematis vinculo obligavit *parrochianus*, quousque ad parrochianam ecclesiam -rentur. **γ** *de occupatione:* Leg. Wisig. 12,3,20 quod si ... se esse asserant *Iudaei* ... inevitabilis necessitudinis causa -tos, quo illos non liceat diutine inmorari, tunc *eqs.* **δ** *de obsequio:* Chron. Bened. II 24 p. 235,45 dominos pati, quorum ... spiritali obedientia non -imur, grave est. **b** *publ., iur., canon.:* **α** *in univ. (interdum c. sensu ad iusiurandum adigendi, e. g. l.24. 26):* Leg. Wisig. 6,1,5[a] p. 252,20 ille, qui accusat, <h>ac se condicione -at, ut *eqs*. Form. extrav. 1,6 ego ... me -o atque conscribo *eqs.* Conc. Karol. A 6[A] p. 47,34 Romana aecclesia nos ordinatos cum sacramento -xit, ut *eqs.* (Chart. Fuld. B 13 p. 23,10. Liber de unit. eccl. 1,15 p. 208,23 qui -untur sub maiori s. Annal. Quedl. a. 1015 p. 83,16 nuncios ... sibi in s. -xit *Heinricus imperator. al.*). Conc. Karol. A 37,18 iuramento ... eos -i nolumus propter periculum periurii (Capit. reg. Franc. 185[B] p. 6,15. Trad. Ratisb. 393. *al.*). Capit. reg. Franc. 249,8 populus ... iuramento seo banno christianitatis -tus (Gerh. August. Udalr. 1,10 l. 87. *al.*). *saepe.* **β** *refl. i. q. confoederari, coniurare – sich verbünden, verschwören:* Chron. Fred. 4,86 Grimoldus cum Chuniberto pontefice se in amiciciam -ens *(cf.* 4,85 eorum amiciciam -ent; *de re v. W. Fritze, ZRGGerm. 71. 1954. p. 109).* Conc. Merov. p. 197,17 si clerici revellionis ausu sacramentis se ... -xerint *eqs.* Leg. Wisig. 2,5,19 ut nemo ... se cum alio ... tam scelerate fraudis audeat actione -i. **c** *eccl. i. q. (potestate ligandi et solvendi q. d.) stabilire, sancire – bindend festlegen, verbindlich machen:* Vita Landel. Laub. 381 quod -it *Petrus*, hoc Christi numine stringit *(cf. Vulg. Matth. 18,18).* **2** *illaqueare – verstricken:* Maneg. ad Gebeh. 41 p. 383,1 -untur *conspiratores* ... hoc peccati genere, pro quo relaxando ... nefas est orare. Visio Godesc. B 7,2 ex hiis, quos adhuc propria culpa -xit *eqs.* **3** *capere, illicere – betören, verleiten:* Liutg. Greg. 2 p. 68,26 carnali affectu -ta *avia*. Widuk. gest. 3,18 p. 114,8 illi *(fautores insidiarum)* ... quodammodo arte antiqui hostis -ti *eqs.* **4** *de animi motu i. q. implere – beseelen:* Tit. metr. I 2,5 locatur *Cumianus* Ebovio Domini -tus amore. Ioh. Ven. chron. p. 166,23 divino -tus timore *dux*. *in malam partem:* Notker. Balb. gest. 1,23 ultra omnem modum tenacitate -tus *pontifex*.

II *contrahere, coartare, condensare – zusammenziehen, -drängen, verdichten:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *strictius:* **α** *astringere – straffen, eng anlegen:* Chron. Fred. 3,87 reclausus ..., qui -nctis catenis ... ferreis *eqs.* (*cf. Greg. Tur. Franc. 6,6* -tus catenis). Udalr. Cell. consuet. 3,29 p. 773[B] ipsa ... cuculla per loca consuendo ita -itur, ut in nulla parte sit laxa (*inde* Consuet. Marb. 318). Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 202,32 si plumas tenuerit lassas, distringet eas ad se et, si -tas ad se tenuerit, magis -et eas *falco*. Brunus Long. chirurg. 1,3 p. 106[D] super locum vero laesum fortius -atur *ligatura fasciae*. *al. de frenis i. q. contendere – straff anziehen (in imag.):* Consuet. Marb. 138 -tis (constructis *E*) luxurię frenis dignus efficiatur *famulus*. **β** *de gutture i. q. strangulare – würgen:* Ord. iud. Dei A 30[b] adsit angelus Michahel et ... sanctus Raphahel, -ant guttur illius, et claudatur. B 8,6[b] p. 660,14 ut perceptum panem et caseum deglutire non valeat -to gutture. B 15,4 p. 681,42 per -entes angelos. *ibid. al.* **γ** *de oculis i. q. conivere – etwas zu(sammen)kneifen, zudrücken:* Frid. II. Imp. art. ven. 3 p. 36,1 -endo exacuit oculos *falco.* Albert. M. sens. 1,3 p. 6[a],16 -to et celeriter moto oculo ... videtur oculis ignem lucentem emittere *homo.* **δ** *de avibus i. q. conglobare – zusammenscharen, aneinanderdrängen:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 51,21 nidus ... concavus est, ut ... pulli ... -ti unus cum altero magis calescant. p. 117,32 tota agmina in se ipsa densius se -unt avibus rapacibus facientibus insultum in ea. **b** *latius:* **α** *angustare – verengen:* Leg. Wisig. 8,4,25 nullus precepti nostri temerator exsistat, ut eam *(viam)* excludat (vel -at *add. V2*). **β** *debilitare – lähmen, verkrüppeln:* Hugeb. Wynneb. 8 p. 112,44 valde -tos atque retentos habebantur corporis artos. Anast. Bibl. Mart. (PL 129,591[D]) artubus -tus *Martinus papa* (*inde* Theod. Amorb. Mart. 15). Mirac. Hucberti 1,7 p. 821[C] universa eius *(puellae)* membra valide debilitas -xit. **2** *medic. et natur.:* **a** *de contractione, condensatione:* **α** *in univ.:* Antidot. Lond. p. 20,32 quibus se nervi -xerunt, resolvet et sanat *medicamentum.* Constant. Afric. theor. 4,5 p. 16b[r] per illam *(partem virtutis spiritualis)* ... cor et arterie dilatantur et -untur *(item de contractione cordis:* Urso gloss. 39 p. 73,16. Albert. M. mot. animal. 1,2,4 p. 274[b],38 movetur cor secundum systolem -endo. *al.).* Urso element. 6 p. 187,15 res mediocri grossitie partes lingue adunando -it. Albert. M. mot. animal. 2,1,1 p. 284[a],7 si ... pungantur acu (actu *ed.*), -untur *animalia*. animal. 1,318 musculi, qui eam *(epiglottida)* -unt (*opp.:* dilatant). *saepe. usu subst.:* Alfan. premn. phys. 2,9 p. 25 indigent *corpora* aliquo componente et conducente et velut -ente (*PG 40,540[A]* συσφίγγοντος) et continente ipsa. Constant. Afric. theor. 4,5 p. 16b[r] sed nos prius de dilatante et -ente dicemus. **β** *de sanatione laesionum:* Tract. de chirurg. p. 115[29] lumbrici terre nervorum incisionem plurimum -unt, si *eqs.* Wilh. Salic. chirurg. 5,3 p. 357[C] eorum *(emplastrorum)* simplicia ... confortant membrum debile ... ipsum -endo et uniendo. *al. adde de naribus comprimendis:* Circa Instans p. 36a[v] contra fluxum sanguinis e naribus impone pulverem et postea -antur, ut pulvis orificiis venarum adhereat. **γ** *de alvo astricta i. q. oppilare – verstopfen:* Antidot. Lond. p. 18,37 si ventrem -tum habuerit *infirmus*, ... fac ... cura per clistere (Gloss. med. p. 21,3). Aurelius 1 p. 491,11 solos, qui -ti sunt, adiutoriis relevamus. Gloss. IV 178,2 St.-S. constipati bistoppet -ti. **δ** *de virtute qualitatis (fere frigidae; interdum accedente notione claudendi, e. g. l. 46; indurandi l.44):* Tract. de aegr. cur. p. 335,46 utraque ... qualitas *(sc. frigiditas et siccitas)* venas -it. Urso qual. 82 frigiditas -endo ..., siccitas vero inspissando *motum ad centrum facit.* element. 4,3 p. 108,15 *nascitur* per frigiditatem -entem durities. Albert. M. meteor. 4,2,16 p. 769[b],30 contingit propter materiam, scilicet aqueum humidum et frigidum, adeo -i poros, quod *eqs.* animal. 5,48 acutior *vox feminarum est* ... propter viarum *(sc. vocis)* stricturam, quam operatur -ens complexionalis frigiditas. *saepe.* **ε** *de aere condensato:* Albert. M. anim. 2,3,18 p. 125,35 est necessarium, ut aliqua pars aeris intra percutiens et percussum -atur; et illae *(percussiones)* faciunt sonum. *ibid. al.* **b** *de corporis umore minuendo vel profluvio supprimendo i. q. exhumorare, (ex)siccare, sistere – von Flüssigkeit befreien, (aus)trocknen, zum Stillstand bringen, stillen:* Recept. Sangall. I 12 ad lacrimas -endas (Tract. de aegr. cur. p. 159,47). Constant. Afric. grad. p. 359,32 cataractam oculorum -ere. Roger. Salern. chirurg. 2,107 granum frumenti in ore conmasticatum et superpositum sanguinem -it (Tract. de chirurg. 1109. *al.*). *saepe.* **c** *de congelatione i. q. indurare, coagulare – verfestigen:* Compos. Luc. X 27 florentem flore<m> *(i. crystallum)* -it terra ipsa prasina et fient petre. Geber. clar. 2,52[capit.] ad -endum mercurium. Albert. M. meteor. 4,3,6 p. 780[b],1 glacies, quae -ta aqua est *eqs. al. adde:* Annal. Fuld. II a. 860 mare ... glaciali rigore ita -tum est, ut *eqs.* **4** *techn.:* **a** *solidari – fest werden (usu medial.):* Mappae Clavic. 109 oleo ... super picturam ad solem perunge et ita -itur, ut nunquam deleri possit *(sc. per aquam).* **b** *de metallo i.q. artiorem reddere – 'einziehen':* Theoph. sched. 3,57 collum eius *(ampullae)* ... malleo ... debet -i. 3,59 priusquam latitudinem *thuribuli* -as *eqs.* **B** *translate i. q. breviter comprehendere – (zusammenfassend) knapp darstellen, streifen:* Guido Aret. microl. 6,2 ut ... in pau-

[Konstanciak]

c i s m u l t a perstringam (-am *var. l.*) *eqs.* (ign. cant. p. 46^{b},17). *usu adi. i. q. compressus – knapp:* ALBERT. M. caus. element. 1,1 p. 49,33 modus . . . noster est '-tus' et brevis. *usu subst. in locut. adv.* in -to *i. q. propria et principali significatione – im engeren, eigentlichen Sinne:* ALBERT. M. top. 5,2,3 p. 401^{b},18 si quis dixit, quoniam proprium est animalis animam habere, nullo usus est termino communi in -o *(cf. Boeth. top. Arist. 130^{b},22)*.

III *circumplecti, circumcludere, concludere – umgeben, um-, einschließen:* **A** *praevalente notione circumdandi:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* ERMOLD. Ludow. 4,379 aurea . . . geminos -unt vincla lacertos. MIRAC. Wigb. 5 (MG Script. VIII p. 521,9) boia . . . tam convinctim -bat undique utrumque captivi pedem, ut *eqs.* **b** *(manibus, brachiis) amplecti – umfassen:* ALTFR. Liutg. 2,13 quae *(puella)* . . . brachiis assidue caput consueverat -ere. AGIUS epic. Hath. 625 hunc *(ramum)* hic *(pater Hathumodae)* -it manibus. RHYTHM. 61,32,5 ceperunt se osculari atque -ere *mater filiique*. TRACT. de chirurg. p. 145,13 (cod. II) testiculus . . . manibus medici . . . -atur. *al. in imag.:* FLOR. LUGD. carm. 5,156 cuius *(Christi)* eos *(choros prudentes)* dextra aeterno -it amore. **c** *circumsistere – dicht umdrängen:* LIBER de unit. eccl. 2,28 p. 250,7 via ereptionis aperitur, quia, quem turba persequentium unita -xerat, divisa laxabat. **2** *translate de morte i. q. circumfluere – umfangen:* ALDH. virg. II 1496 gelida -tum morte camellum perdebat gippum *(sc. qui vota fefellit)*. HUGEB. Willib. 3 p. 92,10 *germani* magna mortis exitio -ti, febri fatigati *eqs.* **B** *praevalente notione contegendi:* **1** *involvere, obvolvere, obtegere, velare – ein-, um-, verhüllen, bedekken:* WALAHFR. hort. 194 mollis fotos -at fascia crines *(sc. capitis dolentis)*. CONSUET. Eins. 40 revestiti sint *presbyter et diaconus* capitibus coopertis et -tis. MART. VALER. buc. 4,89 horret *Daphne* adhaerenti -ere viscera libro, horret et in rigidas mentem durare medullas. ODO MAGDEB. Ern. 8,264 hanc *(matronam)* inflat serica vestis, linostema alias tegit aut pannucia vilis -it fuco velatas tempora peplo. CAES. HEIST. hom. exc. 231 p. 158,11 que *(cappa novicii)* clausa est et brachia -it. *al.* **2** *arte circumcingere, premere – eng umspannen, einzwängen:* VITA Berth. Garst. I 22 una de stultis mulieribus . . . artis studiose induta et -ta vestibus. VITA Hildeg. Schon. 32 (AS Boll. ^{3}Apr. II p. 787) circa pectus defuncti fascia muliebris est inventa, qua -ta fuerant ubera. **C** *praevalente notione concludendi:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* CARM. var. III A 6,7,55 undique -or . . . clausus in angustis artor ubique locis *mortuus*. GREG. CAT. chron. I p. 155,27 sub terra decurrens -ta . . . hoc loco honeste fluit aqua. **β** *natur.:* ALBERT. M. meteor. 4,1,9 p. 719^{b},36 frigus coagulans claudit poros et -it intus calidum complexionale. veget. 4,17 cum -tae fuerint aquae ipsorum *(fluviorum sub terra manantium)* interius, aliquando calore terrae fit ex eis vapor in visceribus terrae. **γ** *mus.:* WILH. HIRS. mus. 8,18 tertia *species diapason* a tertiis, id est F et f, -tur. **δ** *geom.:* RAGIMB. epist. 4 p. 527,1 unum *(angulum)* extra se respiciat, alium infra se -at *angulus rectus*. **b** *occludere – verschließen:* **α** *proprie:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 124,30 cum annulo -atur rostrum *falconis* prope nares. **β** *translate:* ELIS. SCHON. viar. 14 p. 109,45 ut . . . -at virgo cor suum adversus omne, quod inverecundum est. **2** *latius i. q. concipere – fassen:* **a** *c. sensu recipiendi:* EPIST. var. 5,5 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 131; a. 887/88) quantum vestram excellentiam . . . exuberari cupio . . . , nec mortalium litterarum contextus valet -ere, nec *eqs.* ALFAN. premn. phys. 2,92 p. 46 *Plato* dicit . . . hanc . . . animam esse circumferentem circulariter totum et continentem et -entem (*PG 40,580^{A}* συσφίγγουσαν), quod est mundi corporeum. **b** *c. sensu ordinandi:* FRUTOLF. ton. p. 176,12 si quis tamen vellet cantum huius *(differentiae sextae)* certo -ere ordine ac legali sono modulari *eqs.* ODO ARET. ton. B p. 90^{a},3 placet istas symphonias sub eadem regula -i. **D** *praevalente notione determinandi i. q. circumscribere – um-, eingrenzen:* **1** *in univ.:* ARIBO mus. p. 46,19 ars enim ab arctis, quibus -i conformarique debet, dicitur regulis *(cf. Isid. orig. 1,1,2). refl.:* ODO ARET. ton. B p. 88^{a},8 ardua hic *(tropus)* spernit . . . et se per duplas patitur -ere formas *(i. differentias)*. **2** *c. colore quodam:* **a** *definire – näher bezeichnen:* TRAD. Frising. 337 p. 288,21 (a. 815) nihil . . . extra relinquens nisi . . . duos mancipias, quos quidem nominatim non -xit vel designavit. **b** *destinare – festlegen, bestimmen:* HRABAN. epist. 42 p. 481,29 qui *(Gotescalcus)* dogmatizet, quod predestinatio Dei omnem hominem ita -at, ut *eqs.*

IV *cohibere, coercere, frenare – beschränken, im Zaume halten, zügeln:* **A** *de refrenatione:* **1** *in univ.:* CARM. de Karolo et Leone 36 iniustos merito duris -it habenis *rex*. AMALAR. off. 2,22,2 ut per duas virtutes . . . -atur omnis voluptas. LIBER de unit. eccl. 2,29 p. 255,43 quae *(verba)* -unt . . . declinantes in . . . scismata. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *impedire – (in der Bewegungsfreiheit) behindern:* THIETM. chron. 4, 64 quae *(sanctimonialis)* . . . capta in tantum -ta est, ut neque dominicam nativitatem . . . celebrare . . . potuisset. **b** *terminos ponere – Schranken setzen:* FORM. Salisb. II 3,15,6 ne irascaris contra me, quia amplius mihi insipientiam -it quam *eqs.* **c** *refl. i. q. se reprimere, abstinere – sich zurück-, enthalten (expressius i. q. cruciari – sich kasteien: l. 23):* EIGIL Sturm. 4 p. 133,23 ut arctiori se vita et eremi squalore -ret. OTFR. ad Liutb. 58 olfactus et gustus sese a pravitate -ant Christique dulcedine iungant. HILDEG. scivias 2,6 l. 2290 in officio castitatis se -ere noluerunt *feminae et viri*. ELIS. SCHON. viar. 14 p. 109,27 pudicitia, qua debet se ipsam virgo -ere. *al.* HILDEG. epist. II13 p. 376,13 ita se -enti *(homini)* . . . subvenit *Deus*. *se restringere – sich Einschränkungen auferlegen:* GUIDO ARET. microl. 15,18 nisi quod musicus non se tanta legis necessitate -at *(sc. quam metricus)*. **d** *?absol. i. q. modestum esse – Zurückhaltung üben:* HILDEG. euang. 27,2 p. 326,19 'distribuit discumbentibus' *(sc. Iesus panem)*, id est divisit . . . illis, qui secrete (*ni leg.* se secrete) et bene -xerant. **e** *medial. i. q. contentum esse – sich bescheiden:* HILDEG. euang. 27,2 p. 326,3 homo ille . . . desiderium habet ad Deum, quod etiam vix in humilitate ista -itur, ut se hominem esse . . . cognoscat. **B** *de correctione i. q. durius educare, castigare, corrigere – in Zucht nehmen, züchtigen, bessern:* **1** *in univ.:* CONC. Karol. A 46^{B},17 si quis autem contra haec temerator extiterit, aut desinat aut doctoris proprii -atur sententia. CHRIST. STAB. Matth. 56 p. 1470^{C} carcer a coercendo dicitur, eo quod rei ibi coerceantur, hoc est -antur *(cf. Isid. orig. 15,2,46)*. CONSUET. Marb. 44 qui *(frater)* eorum *(in scholis discentium)* curam summa gerat industria eosque ita artissime -at, qualiter *eqs. al.* **2** *de poena (fere constituta; de poena exacta l. 53):* **a** *ferire – treffen:* LEG. Wisig. suppl. 1,1,2 p. 466,16 ut universos ordinationis nostrae et disciplina teneat et poena -at. LIBER de unit. eccl. 2,37 p. 264,36 quos *(participes inimicorum principum)* et similis error involvit et -it p a r p o e n a peccati (2,40 p. 270,15 similis p. GODEFR. VINDOC. libell. VIII [MG Lib. Lit. II p. 700,32]). *al.* **b** *afficere – belegen:* THIETM. chron. 2,31 hic *(Bruno antistes)*, quia Herimannum, dum vixit, banno -tum habuit, suppliciter rogatur *eqs.* CHART. Fuld. B 14 p. 23,21 (spur.) perpetuo anathemate eos -xit *papa*, qui *eqs.* **C** *de gubernatione:* **1** *gubernare, regere – lenken, leiten, regieren:* FORM. Marculfi suppl. 5 p. 346,3 plebem vobis commissam . . . severitate -ere (-igere *A1*) studiatis. CAPIT. reg. Franc. 169 p. 341^{a},23 sibi . . . subditas in sanctae religionis proposito -ant *abbatissae*. DIPL. Otton. I. 349 ut ob famem et nuditatem regula -i minime valerent *monachi*. ADAM gest. 3,34 indignantes enim principes aut muliebri potestate -i aut infantili ditione regi *eqs. (cf.* VITA Heinr. IV. 2 p. 14,26 qui *[principes]* legem abiecerant lege -i et . . . frena pati respuentes *eqs.). al. adde:* DIPL. Otton. III. 228 naturae necessitas suo iure omnia -ens *eqs.* **2** *subdere – unterstellen:* TRAD. Salisb. I 20^{c} (a. 991/1023) femina . . . sub fratrum iam dicti propositi obsequio -xit (-trinxit *var. l.*) *mancipia*.

V *urgere, affligere, torquere, vexare – bedrängen, bedrücken, peinigen, plagen:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* **a** *corpor.:* WILLIB. Bonif. 6 p. 32,14 captivata est *multitudo comitum* in tantumque diversis -ta malis, ut *eqs.* MIRAC. Hucberti

[Konstanciak]

1,1 p. 819D ne ulla eum *(episcopum)* inopia -ret. THIETM. chron. 7,42 quod . . . antistitem Dunsten . . . caperent et vinculis et inedia ac ineffabili poena . . . -rent *Northmanni*. HILDEG. epist. 94R o filia Dei, . . . cum amaritudine tui corporis -ta es bellis. *al.* *adde:* ANON. coit. 1,6,10 angustia paulo ante -ti . . . labores veneris abhominamini! **b** *spirit.:* GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 101 ne ab eo *(papa)* plus verbis -retur. IOH. VEN. chron. p. 159,27 qui *(cives)* timore -ti pacifica verba protulerunt. HUGO FLAV. chron. 2 p. 382,9 nimio praesentis mortis tormentorum terrore -ta *anima*. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *minuere, detrimentum inferre – schwächen, benachteiligen:* CHART. archiep. Magd. 421 p. 554,39 (a. 1188) cum ex antiqua institucione multis modis in iure civili et aliis incommoditatibus -ta fuerit *civitas Magdeburg*. **b** *confutare, refutare – in die Enge treiben, widerlegen:* ARIBO mus. p. 31,20 si negabimus, ab adversario subsequente -emur argumentatione: *eqs.* **c** *opprimere – erdrücken:* WETT. epist. (MG Poet. II p. 332,33) ut huius corruptionis mole deposita ibi quoque gravitate poenarum non -ar. WALTH. SPIR. Christoph. I 14 quia nos dignę cruciatibus culpę -unt *eqs.* **B** *milit.:* **1** *in univ.:* ANNAL. Guelf. a. 797 Karolus rex . . . -xit Saxones nimis. CHRON. Thietm. 5,23 populum ineffabiliter -xit *Bolizlaus*. *al.* **2** *de obsidione:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 108,11 per dies XII obsessam *civitatem* -xit *rex*. CHRON. Salern. 106 cum omni conamine eam *(civitatem Barim)* undique -xerunt *principes*. *al.* THIETM. chron. 6,35 obsidione eciam continua eos, qui palas tuebantur, in tantum -xit *rex*, ut *eqs.* *al.* *per compar.:* VITA Heinr. IV. 13 p. 42,8 premente fame quasi quadam obsidione -ti laborabant *milites*.

VI *cogere – zwingen:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* RUOTG. Brun. 10 in quibus *(monasteriis)* degentes . . . partim voluntate, partim vi ad regularem vitam -xit. *al.* CHART. Bund. 49 ego inutilis Victor . . . non levitate aliqua, sed potius -tus necessitate, confugium feci *eqs.* (NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 28,6 *episcopus* ultima n. -tus [coactus *var. l.*]). BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,1 ut regem ad apostolicae sedis oboedientiam perfectius -rent. *al.* LAND. MEDIOL. hist. cont. 46 de concilio . . . isto . . . plura scribere digitum mee sexagenarie etatis non -o. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *subigere, dominari – untertan machen, beherrschen:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 298,17 quibus *(militantibus)* . . . adversarios . . . subdere et omnifariam sibi ad servitium -ere . . . sufficeret *Roudolfus rex*. ADAM gest. 4,22 sua potentia ceteras aquilonis gentes -ere (confringere *var. l.*) videntur *populi Sueonum*. *expressius i. q. superare, devincere – niederwerfen, bezwingen:* ADAM gest. 2,5 quos *(populos Sclavorum)* pater eius uno grandi bello domuerat, ipse *(Otto)* tanta virtute deinceps -xit, ut *eqs.* (3,54). **b** *domare – bändigen:* **α** *de diabolo:* Ps. VEN. FORT. Remig. 17 (MG Auct. Ant. IV 2 p. 66; s. VIII.) hunc responsum hostis antiquus reddidit divini nominis obsecratione -tus. FRAGM. sacram. Arnon. add. p. 59,21 evola, procede -tus *(sc. immundus spititus)*. ALTFR. Liutg. 2,18 diabolus repente -tus et . . . abstractus est. **β** *de feris i. q. mansuefacere – zähmen:* VITA Erasmi 82 virtutes . . . fecisse probatur mulcendoque feris mentes -ere duris. **B** *medic.:* **1** *in univ.:* HILDEG. caus. 4 p. 186,29 balneum hominem aliquantum ad digestionem -it. **2** *de stranguria i. q. exprimere – erzwingen, (unter Harnzwang) herauspressen:* Ps. GALEN. urin. p. 26,8 urina in febribus -ta . . . spasmum significat. **C** *publ., iur., canon.:* **1** *(potestate, legibus, vi, iure districtionis q. d.) adducere, adigere, compellere – (kraft Amtes, gesetzlich, zwangsweise, durch Ausübung der allgemein zwingenden Gewalt) dazu bringen, bestimmen, veranlassen (expressius i. q. [vi] dirigere – 'verbringen': p. 1642, 5):* **a** *in univ.:* LEX Ribv. 61,5 ille, qui causam prosequitur, in presente -atur, ut se ante iudicem representet. CAPIT. reg. Franc. 91,2 ut pontifices . . . sacerdotes suos vel clericos -ant canonice vivendo ordine. TRAD. Frising. 636 p. 541,21 illi *(filii Kisonis)* convicti legibusque -ti reddiderunt supradictas res . . . episcopo. LEX fam. Worm. 30 p. 643,37 weregeldum reddat et cum proximis occisi . . . pacem faciat, et ad hoc -antur proximi, ut accipiant. CONST. imp. I 66 si . . . papa Gregorius ultra montes . . . ire voluerit, securus erit ex mei parte et eorum, quos -ere potero. DIPL. Heinr. IV. 476 p. 649,32 hic *(qui censum de capite suo persolvit)* si extra potestatem fugerit . . . , advocatus . . . illuc eat et . . . rebellem ad curtim propriam -at. *al.* *usu subst. i. q. ius distringendi – Recht, zwingende Gewalt auszuüben (de re cf. p. 1635,71):* DIPL. Otton. I. 336 p. 451,43 confirmamus in integrum castellum de Sublacum cum glandatico et erbatico atque -to et placito *eqs.* *remissius i. q. praecipere, exposcere – vorschreiben, verlangen:* FORM. Turon. 22 voluntatem eius *(patris)* . . . lex Romana -it adimplere (24 l. R. -it, ut *eqs.*). **b** *de servitio, censu, angaria sim.:* CAPIT. reg. Franc. 33,30 ut nullus eos sibi servitio -ere . . . audeant *(sic)*. DIPL. Heinr. III. 12 ut . . . nullus . . . comes . . . super prefate ecclesie proprietatem residentes quoquo modo distringere . . . nec non ad pretorium comitis ad laborem -ere . . . presumat. DIPL. Heinr. IV. 476 p. 649,29 quisquis huius modi iuris est, ut ad bubulcum iure possit -i. VITA Annon. I 1,25 ne quis abbatem ad aliquod curiale servitium aut non regulare officium -at. *al.* **c** *de emendatione, compositione:* CAPIT. reg. Franc. 260,7 *missus* illum *(latronem)* -at, ut illuc, velit nolit, reveniat et ibi malum emendet, ubi illud perpetravit. *al.* **d** *de quaestione:* CAPIT. reg. Franc. 112,15 ut diligentissima examinatione -antur *(sc. malefactores)*, si forte confiteantur malorum, quae gesserunt. **2** *arcessere, citare, compellare, in ius vocare – (gerichtlich) vorladen, belangen:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 2,1,30a potestatis eius *(episcopi)* sit eundem comitem legis huius permissione -ere. *ibid. iterum.* CAPIT. reg. Franc. 143,1 si aliquis constituta mercata fugiens . . . extra praedicta loca aliquid emere voluerit . . . , -atur et debitum telonei persolvere cogatur. 261,8 de hominibus, qui in banno et in paenitentia missi sunt et peius semper faciunt, scilicet ut a missis capiantur et -antur. DIPL. Conr. II. 278 p. 385,4 ut advocatus . . . potestatem habeat banno nostro -endi omnes . . . ad omnem iustitiam faciendam. *al.* *refl. i. q. ad rationem reddendam compelli sinere – sich zur Rechenschaft ziehen lassen:* DIPL. Heinr. III. 382 iubemus, ut . . . omnes communiter conveniatis et per eum *(episcopum)* . . . vos -atis. **b** *iudicium facere, iudicare – Gericht halten, richten (interdum i. q. multare – [be]strafen, e. g. l. 52):* LEX Alam. 36,2 (rec. B) ut ille iudex eum distringat (-at *var. l.*) secundum legem. LEX Baiuv. 2,5 si talis homo potens hoc fecerit, quem ille comis destringere (-ere *Bb*) non potest *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 141,27 qui *(vassi)* . . . propter fruges colligendas et familiam -endam . . . dimissi fuerunt. 148,1 domini . . . pro eo, quod eos *(sc. servos superbos)* -ere noluerunt, . . . bannum . . . solvere cogantur. 267,1 quodsi quis transgressus fuerit, anathematis vindicta feriatur et comitis districtione -atur et banni regalis exactione dampnetur. *al.* DIPL. Heinr. III. 382 si quis . . . ita rebellis extiterit, ut . . . per eum *(episcopum)* -i recusaverit *eqs.* CHART. Argent. I 616,11 p. 468,2 *causidicus* habet . . . potestatem cogendi et -endi iudicatos, quam vocant bannum. *de iudicio interdicto (de re v. E. E. Stengel, Die Immunität in Deutschland. 1910. p. 467 et passim):* CONC. Merov. p. 91,15 ut nullus saecularium personarum praetermisso pontifice seu praeposito ecclesiae quemquam clericorum pro sua potestate -ere, discutere audeat aut damnare. DIPL. Ludow. Germ. 64 p. 88,39 ut . . . nullus iudex publicus neque ulla potestas eos *(homines praefati monasterii)* in quoquam -ere audeat (DIPL. Otton. I. 11. *al.*). DIPL. Otton. III. 48 p. 450, 31sqq. ut nullus dux . . . aliquam habeat potestatem . . . aut homines . . . distringere . . . praesumat, sed omnes . . . tantum ad placitum advocati . . . -antur et . . . non in cuiuslibet ducis . . . placito . . . -antur (CHART. Bund. 148 p. 123, 35. *al.*). *saepe.*

adi. **constrictus,** -a, -um. **1** *gener.:* **a** *angustus – eng:* WALTHARIUS 1198 dum -i penetratur semita callis. **b** *strictus, artus – knapp, eng anliegend:* HILDEG. in reg. Bened. (PL 197,1062B) tunicam . . . aliquantum cuculla -iorem. **2** *natur. et medic.:* **a** *brevis, rarus – kurz:* ALFAN. premn. phys. 28,1 p. 135 et copiosus et -us (*PG 40,709A* ἀθρόα) anhelitus in magnis afflictionibus factus animalem

[Konstanciak]

demonstrat operationem. **b** *pavidus, timidus – ängstlich, scheu:* ALBERT. M. mot. animal. 1,2,6 p. 279a,35 remanent illa animalia -a. **c** *condens(at)us, spissus – verfestigt, fest, dicht (usu subst.):* AESCULAPIUS 4 p. 8,4 ut ... -iora *(sc. in capite)* relaxentur, frigdor calefaciatur (*cf. Gariopont. pass. 1,9 p. 8v [ed. Basil. 1531]* constrictio relaxetur). ALBERT.M. cael. hier. 15 p. 249,17 nihil diffunditur nisi -um.

adv. **constricte.** **1** *diligenter, restricte – genau, streng:* COD. Karol. 7 p. 493,6 coniuro vos ... per tremendum iudicii diem, ubi omnes -e ad reddendum de nostris factis rationem adsistere habemus. **2** *compar. i. q. interius – enger, vertrauter:* GLOSS. II 252,55 St.-S. artius -ius einliho. *Konstanciak*

[2. constringo *v.* 1. contingo.]

***constris** *v.* *custrix.

1. constructio (-ccio), -onis *f.* *script.:* cost-: *l.70.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. aedificatio – Bau:* **1** *actio aedificandi, exstructio – Aufbau, Erbauung, Errichtung:* **a** *in univ.:* HEITO Wett. 15 ad loca pulcherrima naturali -e fundata. NOTKER. BALB. gest. 1,31 p. 42,7 ut ... cuncta, quę ad -em (constitutionem *var. l.*) illam pertinerent, ... impendere ... instaret *praepositus*. HROTSV. prim. 237 coepta secundo coenobii ... -o. THEOPH. sched. 2,1capit. de -e furni. 3,1capit. fabricae. PETR. CAS. (?) chron. 4,13 pro -e cimiterii. ANNAL. Egm. a. 1161 post -em et ornatum templi. CHART. Worm. 371 p. 237,24 strate. *saepe*. *sensu spirit.:* HILDEG. scivias 2,3 l. 2 de -e ecclesiae, quae semper gignit filios suos *eqs.* 2,6 l. 1880 ne ... impoliti inventi *(sc. diaconi)* de -e ecclesiasticae aedificationis ... eiciantur. *ibid. al.* **b** *c. sensu instituendi, condendi i. q. fundatio – Gründung, Stiftung:* BREV. NOTIT. p. A 2,21 breves noticie de -e ecclesie sive sedis episcopatus (*cf.* VITA Bonif. II 4capit. de -e episcopatus). DIPL. Arnulfi 3 p. 7,23 quod a b e x o r d i o -is ... monasteriorum ... constitutum est (DIPL. Ludow. Inf. 6 p. 103,24. *cf.* DIPL. Heinr. IV. 161 a principio -is. CHRON. Gladb. 5 [MGScript. IV p. 75b,40] in -is initio). VITA Pirmin. II 11 p. 41D hic ..., sicut in reliquis eius -bus, ... adstitit Christus. CHART. Babenb. 287 p. 123,29 devocio patris nostri, quam habuit circa -em monasterii. *saepe.* **2** *modus aedificationis, structura – Bauweise, -art:* HILDEG. scivias 3,6 l. 305 murus, plebs scilicet Iudaica ..., est ubique arcubus circumdata ... iuxta -em cancellorum *(in alleg.).* **3** *aedificium, aedes – Bauwerk, Gebäude:* LIBER diurn. 11 si in tuae parrochie memorata -o iure consistit, ... oratorium ... consecrabis. 22 spacia ..., in quibus eadem est fundata -o. *al.* BREV. NOTIT. p. A 3,5 -es antiquas atque dilapsas. DIPL. Karoli M. 214 p. 286,35 atria vel reliquas -es. HROTSV. prim. 150 omnis coenobii -o. DIPL. Heinr. II. 440 ad restaurationem -is ... ecclesię. *al. sensu spirit. (loci spectant ad Vulg. Eph. 2,21. I Petr. 2,5):* THIOFR. serm. 1 (PL 157,406B) sacrae ... fidei -o per miracula crevit. HILDEG. scivias 2,3 l. 127 plena -o viventium animarum, quae construitur in caelis vivis ex lapidibus. *al.* **B** *latius:* **1** *gener.:* **a** *fabricatio, confectio – Verfertigung, Herstellung, Gestaltung:* HRABAN. epist. 9 p. 395,10 tabernaculi -o atque vasorum eius simul cum cultu ... fieri iubentur. CHRON. Hild. 10 ipse *(episcopus)* ... aurum et gemmas ... in -em calicis et patinae collegit. **b** *opus, figmentum – (Kunst-)Gebilde:* BEDA hist. eccl. 2,10 p. 103,14 (epist. papae) dum ... meliores vos ... eorum *(sc. deorum gentilium simulacrorum)* -i (-e *var. l.*) ... existatis. WALAHFR. exord. 1 p. 475,38 ut, quicquid modo spiritalibus ecclesiae celebratur in studiis, totum in illis -um figuris *(sc. tabernaculi, templi sim.)* pleniter ... constructum videatur. *expressius i. q. instrumentum – Gerät, Instrument:* BERNO ton. prol. 5 p. 68a,27 tonorum ... positiones invenies ... in totius monochordi -e alternatim dispositas. **2** *natur. et philos.:* **a** *generatio – Entstehung, Bildung (de creatione mundi: p.1644,1):* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,1 p. 15ar motus *(sc. mutatio essentialis)* -o vel d e s t r u c t i o vocatur (*ibid.:* augmentatio et diminutio et -o et d. *al.* ARTEPH. secret. p. 48,22 eum ... ignorare necessario cost-em metallorum, qui ignorat destructionem). HERM. CARINTH. essent. 1 p. 78,1 in omni ... rerum -e sustinens *(i. materia)* ... est necessarium. 2 p. 150,7 michi ... nulla ratione universitatis -o absoluta videatur, si *eqs. ibid. al.* **b** *constitutio corporis – Körperbau, -beschaffenheit:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,5 p. 117G secundum dispositionem -um et dispositionem virtutis.

II *translate:* **A** *spectat ad res:* **1** *gener.:* **a** *conscriptio – Aufzeichnung:* LEG. Wisig. 2,1,1 p. 45,23 novellarum nostrarum sanctionum ordinata -o. **b** *scriptum – Schrift(werk):* EPIST. Hann. 80 p. 130,17 de nescio quibus -bus tuis mecum agis iniuriarum *(v. notam ed.).* ALBERT. M. eccl. hier. 3,13 p. 589a,28 'professarum -um' (*PG 3,432B* συντάξεων), id est scripturarum. **2** *gramm. et rhet. i. q. conexio, (co)ordinatio (partium orationis),* σύνταξις *– Zusammensetzung, Verbindung, Anordnung (der Redeteile), 'Konstruktion':* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 427,9 sicut in metro, sic et in melo praeposterata fit frequenter -o. p. 434,10 regularis. GUNZO epist. 4 p. 27,9. HONOR. III. registr. 20 p. 16,27 in alia *parte rescripti* dissueta -o videbatur. EBERH. ALEM. labor. 187 vocum. ALBERT. M. herm. 1,2,4 p. 388b,7 pars *(orationis)* dicit ordinabile in toto ad debitam totius -em. CONR. MUR. summ. p. 59, 15 longa verborum continuatio et -is suspensio. HUGO TRIMB. sols. epil. 223 incongrue -cciones. *saepe. v. et vol. I. p. 584,46. in titulo libri:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 434,1 lege '-em' P r i s c i a n i (CHRON. Lippold. p. 557,36. *al.*). **3** *log. i. q. astructio, assertio (propositionis) – Begründung, Aufrechterhaltung, Behauptung (einer These):* ALBERT. M. anal. pr. 1,5,6 p. 624b,23 facilis destructio et difficilis -o (*p. 43a,15* τοῦ κατασκευάζειν) est in universalibus privativis. top. 5,2,4capit. de interemptione et -e problematis. *ibid. al.* **B** *spectat ad homines eorumque animum sim.:* **1** *instructio, informatio – Unterrichtung, (Aus-)Bildung:* VITA Annon. I 1,1 p. 467a, 32 didicit ... fortitudinem, ... dum inedia sitique ... et vigiliis aestuat, quae cuncta in eo futurae -i necessario parabantur. **2** *dispositio (spiritualis) – (Gemüts-) Verfassung:* HILDEG. epist. 104R l. 3 -em populi, cum quo es, Deo placidam video et etiam in meliorem partem ... ascendentem.

[2. constructio *v.* constrictio.]

constructivus, -a, -um. **1** *proprie i. q. aedificationem efficiens – den Bau, die Errichtung bewirkend:* ALBERT. M. anim. 1,2,7 p. 38,76 'architectonica' *(sc. ars),* quae est -a domus. **2** *translate:* **a** *gramm. i. q. constructionem formans, efficiens – die Konstruktion bildend, konstituierend:* ALBERT. M. herm. 1,2,4 p. 388b,9 hoc ... debitum habet *pars orationis* ex hoc, quod est -a ad designandum de re et modo orantis. **b** *log. i. q. ad astruendum, asserendum aptus, pertinens – zum Begründen, Behaupten geeignet, gehörig:* ALBERT. M. top. 2,2,6 p. 325a,32 hic est tertius *locus* et -us et destructivus (7,1,3 p. 482b,26 -orum [*p. 153a,2* κατασκευαστικῶν] ... locorum ... nullus est ad diffinitiones construendas utilis). 5,2,1 p. 398b,23 considerationes. *ibid. al.*

adv. **constructive.** *per modum astructionis, assertionis – in begründendem, behauptendem Sinne:* ALBERT. M. top. 2,1,1 p. 292a,26 universalia communia sunt et ad concludenda universalia et ... particularia et -e (*cf. p. 109a,3* κατασκευαστικά) et d e s t r u c t i v e (8,1,1 p. 492a,8. elench. 1,5,8 p. 636b,5. *ibid. al.*). *expressius i. q. affirmative – in bejahendem, positivem Sinne:* ALBERT. M. phys. 2,3,6 p. 143,42 -e necessitas materiae 'non est causa finis', sed e converso *eqs.*

***constructo,** -are. *aedificare, exstruere – bauen, errichten:* VITA Landel. Laub. 393 -ans marmore templum (401 -as).

constructor, -oris *m.* **1** *proprie i. q. aedificator, exstructor – Erbauer:* **a** *in univ.:* CARM. Teg. 27,30 (DtArch. 18. 1962. p. 499; a. 1160/80) Noë -r archę. TRAD. Ratisb. 931 p. 463,16 Winther -r ... molendini (*cf.* CHART. Pomm. 585 p. 4,11 ut ... due partes redituum nobis et tertia pars -bus *molendinorum* tribuatur). ARNOLD. LUB. chron. 2,4 machinarum -em. *de fabris, operariis (in imag.):* ADAM gest. praef. p. 1,9 accepi ecclesiam vestram ... multis egere -um manibus. **b** *c. sensu instituendi i. q. conditor, fundator – Gründer, Stifter (fere de institutionibus ecclesiasticis; de urbibus: p. 1645, 7):* RHYTHM. 145,3,2 a fundamentis -r coenubii (*cf.* SIGEB. GEMBL. Theod. 19 p. 480,13 ab ipsis parietinis huius

[Müller-Glauser]

loci -r). AGOB. 7,15 l. 32 ea, quę a -bus *ecclesiarum* conlata sunt. DIPL. Conr. II. 206[a] p. 281,22 p r i m i -is memoriam ... celebrare (DIPL. Conr. III. 115 p. 206,14. *al.*). DIPL. Heinr. III. 228 p. 304,37 monasterii f u n d a t o r atque -r (DIPL. Frid. I. 209 p. 351,3 ęcclesię. *al.*). TRAD. Fuld. I 66 p. 145,18 Otto imperator, Magedeburgensis -r episcopii. VINC. PRAG. annal. prol. p. 658,31 quis earum *(urbium)* -r seu destructor extiterit, incertum est. *saepe.* **2** *translate:* **a** *auctor, instigator – Urheber, Anstifter:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 883 p. 109,30 male factionis. **b** *artis grammaticae peritus – Grammatikkundiger:* RATHER. epist. 11 p. 65,33 quae *(obscure posita)* ... dilucidare actutum valebit *invidia*, si -em industrium ac studiosum habebit. **c** *conscriptor – Verfasser:* ROLAND. PATAV. chron. 12,18 si quem ... cura ... commoverit presentis operis nosse non artificem, set simplicem -em.

***constructrix,** -icis *f. conditrix, fundatrix – Gründerin, Stifterin:* ANNAL. Quedl. a. 999 p. 75,47 quarum *(vernularum s. Pusinnae famulantium)* licet primaeva nequaquam -x fuerit *Mechthild*. DIPL. Heinr. II. 510 p. 654,2 (spur.) post discessum prenobilium constructorum et -um ... m o n a s t e r i i Drubiki (DIPL. Heinr. III. 390 [spur.]. ANNAL. Magd. a. 968 p. 148,51).

constructura, -ae *f. structura, aedificatio – Bauwerk, Anlage:* MIRAC. Hucberti 1,2 p. 819[E] aedificii -am (instructuram *var. l.*) inspiciendo valde admiror. GREG. CAT. chron. app. II p. 317,29 (chart.) casam totam ... cum -is et edificiis suis.

1. constructus *v.* construo.

[2. constructus *v.* constringo.**]**

construo, -struxi, -structum, -ere. *script.:* cun-: *p.1646, 18. adde* AGNELL. lib. pont. 31 p. 297,3. *ibid. al.* cost-: *p. 1648,22. adde* DIPL. Frid. I. 17 p. 30,25. -nes-: *p.1646,12.* -uh(o): *p. 1648,9.* -cs(i): ALDH. carm. eccl. 3,39 *(var. l.).* -cx(i): *p.1647,6. al.* -ut(us): ALDH. virg. I 60 p. 321,9 *(var. l.). form.: perf.* -u(i): *l.58.p.1646,4. adde* RUOTG. Brun. 49 p. 53,12. *al. depon.: l.55. adde* TRAD. Frising. 143[a] p. 148,14. *act. sensu pass.: l.53.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *congerere, coacervare – aufhäufen, aufschichten:* ALDH. virg. I 29 p. 266,18 pyram strue stipitum in edito -tam. HROTSV. Dulc. 11,3 instemus -endis rogis (Pafn. 4,2). VITA Anton. Senon. 105 (MGScript. XXV p. 347) fert lapis haut lapidem, quem non -erit idem. *v. et vol. I. p. 113,5.* **2** *erigere – aufrichten:* CARM. Cantabr. A 30,5 carpe callem commodam, convalle -e *(in imag.; spectat ad Vulg. Is. 40,4).* **3** *de aedificiis fabricandis et usu inde derivato:* **a** *aedificare, exstruere – (er)bauen, errichten, anlegen:* **α** *in univ. (spectat ad vineas sim.: l.52; ad opera animalium: l.59.60):* CONC. Merov. p. 126,3 scola laborem communi -atur. DIPL. Merov. I 15 p. 17,8 illustris vir Dado ... eiusque germani ... monasterium ... in honore sancti Petri et Pauli ... -erunt. LEG. Wisig. 10,1,6[tit.] si vineam aut domum quis ... -erit. RHYTHM. 82,18,3 Nathan ... predixit templo ab ipso *(David)* -ere. LEX Baiuv. 10,3 quae *(aedificia minora)* per se -ta (contruncata *var. l.*) sunt. ARBEO Emm. 35 p. 78,2 qui *(caementarii)* sua arte ... sepulchrum ... -rentur (-rent *var. l.*). EINH. Karol. 31 p. 35,22 quam *(basilicam)* ... proprio sumptu ... -xit. CHART. archiep. Magd. 420 p. 553,21 quod *(molendinum)* largis sumptibus ... -ueramus. ALBERT. M. animal. 7,50 in quo *(loco)* casam -unt *castores*. 8,52 nidos. 8,145 favos (8,149. *cf. l.63*). *persaepe. in imag., per compar., sensu spirit.:* HRABAN. carm. 16,87 -xit moenia templi, ecclesiam Christus. ENGELM. carm. 3,117 (MGPoet. III p. 65) librorum ... favos. RADBOD. (?) Bonif. 4 p. 64,30 pro lapidibus et cemento fidem cum spe statuit -endam. ALBERT. M. nat. bon. 169 p. 70,69 ex ipsis *(castitatis repagulis)* domum ... -xit verbo ... Patris *Maria. al. v. et p. 1455,29.* **β** *c. sensu instituendi, condendi (interdum expressius i. q. fundare – gründen):* DIPL. Merov. 26 (ArchDipl. 14. 1968. p. 140,1) monasterium, quod ... -isse visa sum et o r d i n a s s e ... vel dotasse (DIPL. Conr. III. 200 p. 362,33. *al.*). BREV. NOTIT. p. A 2,31 episcopii sedem (VITA Rimb. 1 p. 81,34 ut ... archiepiscopalis -retur [constitueretur *var. l.*] sedes. *saepe*). DIPL. Loth. I. 13 p. 79,43 quatenus ... quoddam liceret -ere m e r c a t u m (104 p. 245,17. DIPL. Otton. III. 311 p. 738,8. *al.*). HERM. AUGIENS. chron. a. 874 Ratolfus ... obiit, qui sui nominis cellam ... -uit. DECRET. Bern. 1 Berctoldus dux ... burgum de Berno -xit cum omni libertate *eqs.* 54 iura et libertates ..., per que et in quibus Chůnradus dux ... Friburgum ... -xit et libertate donavit. *saepe. partic. usu subst.:* CONC. Karol. B I 32 app. 2,23 definitum est, ut ... per sollicitudinem episcopi intentio -entium conservetur. **γ** *c. sensu collocandi, ponendi (partic. perf. fere i. q. situs – gelegen):* DIPL. Merov. I 72 p. 64,19 in ... monestirio, quod est ... in ipso l o c o Fossatus cone-tum (TRAD. Scheftl. 23. TRAD. Brixin. 4. *saepe*). TRAD. Weiss. 47 ad ipsam ecclesiam ... seu et reliquorum pignora, qui ibidem -ta (*cf.* 8 constituta) sunt. DIPL. Karoli III. 60 quo *(in monte)* reliquiae et ecclesia ... -ta esse dinoscitur. **b** *exornare – ausschmücken:* AGNELL. lib. pont. 72 p. 327,24 *effigies* per in giro mirifice opere vitreo cun-ta est. **c** *(aedificando) perficere, effingere – (baulich) ausführen, zum Ausdruck bringen:* WALAHFR. exord. 1 p. 475,38 ut, quicquid modo spiritalibus ecclesiae celebratur in studiis, totum in ... constructionum figuris pleniter et ... consignanter delineatum atque -tum (perstructum *1. 2*) videatur. **d** *coaedificare, (aedificiis) ornare – bebauen, (mit Bauten) ausstatten:* CARM. de Nyn. 72 plurima basilicis -xit rura novellis *Nynia episcopus.* CHART. Samb. 52[a] p. 17,16 due partes sunt fratrum, suburbium videlicet et area -enda. **e** *in aedificatione adhibere, uti – verbauen, zum Bauen verwenden:* MAPPAE CLAVIC. 254 marina arena ... non continue, sed intermissis temporibus -enda est *(ex Pallad. 1,10,2). fort. huc spectat:* LEX Baiuv. 10,14 asseres laterculi axes vel quicquid in aedificio -itur. **f** *in aedificatione (con)iungere – im Bau vereinigen, verbinden:* EKKEH. IV. bened. I 28,29 Cornelios licet immundos, Petre, -e mundis *(in imag.; cf. Vulg. act. 10,1sqq.).*

B *latius:* **1** *fabrefacere, fabricare, creare – verfertigen, herstellen, schaffen:* **a** *gener.:* VITA Leod. 2,497 (MGPoet. III p. 37) ara ... fulvo -ta metallo. Ps. ODO CLUN. organistr.[tit.] quomodo organistrum -atur. HONOR. AUGUST. spec. p. 892[B] apis ... nectar ad ... potum et ceram ad lumen -it. CATAL. Weing. (MGScript. XV p. 1313,19) cortinam de serico. *al.* **b** *techn.:* AMALAR. off. 4,3,6 cementum ... -itur calce et sabulo atque aqua. **c** *alch.:* GEBER. invent. 13 p. 724,27 destruere, -ere, corpora emundare. **d** *natur.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,1 p. 15[a r] differt ... augmentandi et -endi motus. ALBERT. M. anal. pr. 1,9,3 p. 688[b],19 quamvis ... in natura simile -at et non destruat simile. **e** *philos. et theol. de creatione mundi:* GODESC. SAXO carm. 10,1,17 creator aeterne ..., qui ... tam magnam -isti machinam. PETR. DAM. epist. 89 p. 542,20 verbum, per quod -tum est caelum et terra. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 116,26 extremam omnia continentem speram. **2** *instruere, parare – bereitmachen, -stellen, rüsten:* **a** *de rebus:* **α** *in univ.:* ADALB. MAGD. chron. a. 961 p. 171,18 rex ... abbatem ad -enda sibi habitacula Romam premisit. **β** *de lectis i. q. (con)sternere – herrichten:* BAUDON. Radeg. 8 (MGMer. II p. 383,6) lectulum ... poenalem sibi -xit *Radegundis*. VITA Liutg. I 32 lectisternium ... ad ... focum -batur. CONSUET. Trev. 118 p. 356,13 lecta. 119 p. 359,5. **γ** *de igne i. q. accendere – anfachen:* VITA Liutg. I 32 ut ... se ... incurvaverit ad -endum f o c u m *clericus* (UFFING. Ida 1,10). CHRON. Mont. Ser. a. 1199 p. 167,25 ignem. **b** *de coetibus hominum (apium: l.65) i. q. coadunare, congregare, colligere – (ver)sammeln, aufstellen:* **α** *gener.:* THEOD. TREV. transl. Celsi 18 processionem festivam ... -xit *archipraesul*. ALBERT. M. animal. 8,180 quarum *(apium)* communicatione quadam -itur et continetur examen. **β** *milit.:* VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 672,17 e x e r c i t u s de Bavarorum militia ... -tus (FUND. Consecr. Petri p. 162,3). *expressius i. q. dirigere – in Schlachtordnung bringen, formieren:* ANNAL. Mett. a. 690 p. 9,9 Theodericus ... exercitum congregat, aciem contra Pippinum -it. *al.* WIDUK. gest. 3,44 p. 125,3 sextam et septimam *legionem* -erunt Suavi. **3** *(ex)colere, laborare, operari –*

[Müller-Glauser]

kultivieren, bestellen, bewirtschaften: **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 33,6 ut beneficium ... imperatoris desertare nemo audeat, propriam suam exinde -ere. 49,4. DIPL. Loth. I. 10 p. 73,33 quattinus res, quas genitor ... ab heremo ... trahens ... -xit, ... proprietario iure concederemus. THIETM. chron. 2,36 in ... saltu, quod ipse *(Boso)* -cxit ac suo nomine vocavit. DIPL. Conr. II. 47 omnem decimationem ... in omnibus locis -tis et -endis ... donamus. *al.* **b** *de vineis, hortis i. q. conserere, complantare – (an)pflanzen:* CHART. Stab. 20 (a. 755) vinea -ta in castro Rigomo (CHART. Rhen. med. I 193. *cf.* III 334 partem terre ad ortum herbarum -endum ... demonstrabo). *cf. p.1645,52.*

II *translate:* **A** *praevalente notione componendi:* **1** *(ordine) conferre, disponere – zusammenstellen, zusammen-, anordnen:* **a** *gener.:* WALAHFR. Wett. 286 sancti Gregorii ... dialogus, quo multa bonis documenta ministris -xit. **b** *philos.:* ALBERT. M. intellect. 2,3 p. 508a,46 sua *(sc. animae)* ars est certa ratione ... omnia -ere faciens in intellectu possibili. **c** *gramm. i. q. (secundum regulas artis grammaticae) conectere, coniungere, (co)ordinare – (nach den Regeln der Grammatik) zusammensetzen, verbinden, 'konstruieren':* MUS. ENCHIR. app. D 7 p. 224 veluti orationis bene -tae effectivae fiunt litterae, ita *eqs.* RATHER. epist. 11 p. 66,1 constat eum -endi fore prorsus ignarum, ... qui *eqs.* OTTO FRISING. chron. praef. p. 4,18 certa lege dictionem dictioni ... -ere iubens *grammatica*. ALBERT. M. phys. 5,1,6 p. 412,42 si -itur in habitudine subiecti, sensus est, quod *eqs.* herm. 1,2,4 p. 388a,14 in grammaticis ... quia de omni oratione -ta ex dictionibus congrue agitur. summ. theol. I 12,50,1 p. 380,24 quaeritur, in qua habitudine ablativi 'spiritu sancto' ... -untur cum hoc verbo 'diligit'. *al.* **2** *(componendo) efficere, (con)fingere, formare – (durch Zusammensetzung) hervorbringen, bilden, gestalten:* **a** *gener.:* FUND. Brunw. 6 p. 128,39 qui *(Otto III.)* ... adeo peritus effulsit in -endo (constituendo *var. l.*) sive dissolvendo flexuoso alearum scemate, ut *eqs. in malam partem i. q. concinnare, conflare – listig bewerkstelligen:* BRUNO MAGD. bell. 92 p. 86,20 miserunt ... iuvenes, ut ... aliquam qualibet arte materiam belli -rent. **b** *mus.:* HERM. AUGIENS. mus. p. 37,3 ypolidius -itur a C in c (*cf.* p. 37,33 frigius. p. 42,26 deuterus). p. 53,1 quae *(diapente species)* ... finalium et superiorum collatione -untur. GUIDO ARET. microl. 7,10 nota has vocum affinitates per diatessaron et diapente -tas: *eqs.* **c** *log. de constitutione ratiocinationis:* ALBERT. M. anal. pr. 1,6,6 p. 645b,23 figuras ... non contingit per aliam viam seu artem -i (*p. 45b,40* συσταθῆναι) seu constitui nisi per sequentia et antecedentia. top. 7,2,3 p. 487a,24 syllogismum.

B *praevalente notione instruendi:* **1** *de rebus:* **a** *administrare, gubernare – verwalten, lenken, leiten:* ACTA reg. Burgund. 9 p. 107,18 (a. 903) quem *(locum)* ipse abbas et sui confratres tenent vel -unt regulariter. RUOTG. Brun. 48 p. 51,9 quod *(monasterium)* ... consilio et providentia sua -it et ordinare non cessat. **b** *praeparare, machinari, moliri – vorbereiten, betreiben, 'organisieren':* REGINO chron. a. 890 p. 135,25 b e l l u m ... communibus viribus -unt *duces Brittonum* (FUND. Consecr. Petri p. 163,16). VITA Pirmin. II 13 p. 43C alii ... Fresonum ... pessima -unt (struunt *var. l.*) molimina *eqs.* LAND. MEDIOL. hist. I 2,20 p. 58,10 multis cum ducibus et episcopis ... colloquium decenter -xit *archiepiscopus*. *c. inf.:* VITA Landel. Laub. 106 fama ... dicit, quid fingere ... -ret presul. **c** *log. i. q. astruere, comprobare, asserere – begründen, verfechten, behaupten* (*opp. fere* destruere): ALBERT. M. anal. pr. 1,5,6 p. 624b,41 -ere (*cf. p. 43a,9* κατασκευάζοντι) particulare ... est facilius quam destruere. 1,6,4 p. 638b,30 -ere ... aliquod p r o b l e m a affirmativum (top. 2,2,6 p. 324a,30. *al.*). top. 1,2,2 p. 254a,16 circa diffinitiones et -endo et destruendo plurima fit attentio laboris *(item absol.:* 8,1,2 p. 493a,36. *al.).* 2,1,5 p. 302b,36sq. -itur ... veritas causa una -ta veritatis eiusdem *(propositionis). ibid. saepe.* **2** *de hominibus i. q. imbuere, informare, implere – ausstatten, versehen mit:* **a** *in univ.:* FORM. Turon. 9 vindedi servo ... sano corpore moribusque bonis -to. HELM. chron. 101 p. 200,8 ut universis videretur -tus virtutibus *comes*. **b** *(spiritualiter) confortare – (im Geiste) stärken:* VITA Liutb. 22 benedictionibus ac doctrina, paterno scilicet more -tam *Liutbirgam* ... discessit *episcopus*. **c** *initiare – einführen, einweihen:* FLOR. LUGD. carm. 29,17 aspice -tam tanta in mysteria plebem. **C** *praevalente notione constituendi:* **1** *de rebus:* **a** *de decretis i. q. statuere, sancire – festsetzen, an-, verordnen:* LEX Sal. Merov. epil. p. 410,3 quid amplius dibiat -struhere, ab LXXXIIII titolus usque ad LX<L>III statuit permanere *Chlotharius*. p. 410,5 convinit, ut <i>sta omnia sicut anteriore -ta starent. **b** *de chartis i. q. conficere – ausfertigen, ausstellen:* CHART. Sangall. A 953 (a. 1260) presens scriptum desuper -tum. *v. et p. 1627,30. adde:* DONIZO Mathild. 2,1188 investituram super aram -it unam *imperator*. **2** *de hominibus i. q. designare, destinare – einsetzen, bestimmen (zu):* DIPL. Otton. I. 1 p. 90,23 sanctimoniales feminae, quae ... a regibus ... ad Dei servitium -tae videntur. 407 p. 554,26 quatinus nullus ... presumat ... aliquod officium *(i. officialem?)* -ere nisi eius *(possessoris)* licentia (*inde* DIPL. Otton. II. 154 p. 174,28). *remissius:* FORM. Bitur. app. 12 omnibus sacerdotibus et omni gradu ecclaesiae cost-ti ... nos ... salutem ... mittere presumpsimus.

adi. **constructus,** -a, -um. *stabilis, solidus – fest, gediegen:* CHART. Hans. 9 p. 7,2 (a. 1127) quia ... huic negocio *(sc. mercatis habendis)* domus firmiores et -iores, sed etiam locus aptior ... videbatur.

construx *v.* costrus.

constudeo, -ere. *simul studere, niti – sich zugleich bemühen, bestreben:* HARIULF. chron. 1,19 p. 31,16 principes ... sancti viri benedictionibus certatim perfrui -bant (contendebant *var. l.*).

constuprator, -oris *m. fornicator, corruptor – Schänder, Wüstling:* RADBERT. Arsen. 2,8 p. 69,15 non illius virtute -is *(sc. Bernhardi comitis)*, sed dolo et fraude pessimę deceptionis. GERHOH. ad Innoc. p. 218,42 de vagis vagarum feminarum -bus. *in alleg.:* GERHOH. aedif. 37 p. 1285B si unicam filiam, commissam videlicet ecclesiam, ... in suum ius recipiat *episcopus*, receptam nunquam illis -bus et incircumcisis reddat *(de clericis irregularibus).*

constupro, -avi, -atum, -are. *script.:* -strup(o): *l. 53.* -struprr(o): *l.61.*

fornicari (cum), corrumpere, vitiare, violare – Unzucht treiben (mit), entehren, schänden: **1** *proprie:* **a** *gener.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 476,20 *Gyges* perrexit in palatium, -vit reginam, peremit regem, obtinuit regnum. NOTKER. BALB. gest. 1,22 p. 30,8 ad lectum suum vocatam *feminam* lugubriter -vit (stupravit *var. l.*) *episcopus*. HERM. AUGIENS. vit. 1277 dives unam vel duas aut concubinas plurimas -at. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,27 mulieres ... ad usque mortem -ando nonnullas oppresserant. MANEG. ad Gebeh. 29 p. 363,14 proprias illum *(Heinricum regem)* duas sorores -asse (-strupa- *var. l.*) ... vera relatione cognovi. EPIST. var. (PL 194,1488A) Susannam sanctam. *al.* **b** *iur. et canon.:* LEX Frision. 9,4 si *ancilla* ... ab alio prius fuerit -ta, solidos III *componat*. HRABAN. paen. ad Herib. 20 (PL 110, 487A) filiolam suam (*inde* REGINO syn. caus. 2,199. DECRET. Burch. 17,26). CAPIT. reg. Franc. 252,40 p. 236,25 de eo, quod quidam u x o r e m alterius vivente eo -vit (252,46 p. 239,30). *adde:* ADAM gest. 4,6 p. 234,1 *Danorum* mulieres, si -tae (-strupra-, stupratae *var. l.*) fuerint, statim venduntur. **2** *in imag. et alleg.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 28 -ta tantis sordibus terra. RADBERT. Arsen. 2,15 p. 83,6 dignitatem regiam et ecclesiarum afflictam et deiectam vel -tam. HERM. AUGIENS. vit. 1462 mentem Satan qui flebilem -at u s q u e a d v e r t i c e m *([cf. Vulg. Ier. 2,16]*. HUMB. Sim. 2,32 p. 181, 20). HONOR. AUGUST. offend. 9 illa ... aecclesia pro meretrice reputatur, quae ab hereticis consecrata, immo -ta (stuprata *var. l.*), nulli nisi pro pecunia datur. *al.*

consuaesco *sim. v.* consue-.

***consubdelegatus,** -i *m. collega subdelegati – Mitsubdelegat (de re cf. LThK. ²III. 1959. p. 206sq. s. v. Delega-*

[Müller-Glauser]

tion): CHART. Beron. 174 (a. 1280) sigillo magistri R., mei -i predicti, utor in hac parte.

[consubito *v.* subito.] **consubrina, -us** *v.* consob-.

*?****consubscriptio,** -onis *f.* *subscriptio (adiecta, addita) – (zusätzliche) Unterschrift:* THEGAN. Ludow. 19 p. 594,45 praecepta constituit et anuli sui inpressione cum -e (conscriptione, subscriptione *var. l.*) manu propria roboravit.

***consubstantia,** -ae *f.* *substantia simul exsistens – zugleich existierende Wesenheit:* ANSELM. HAV. dial. 2,3 p. 1169B tres personae *(sc. trinitatis)* recte dicuntur consubstantiales nec tamen recte dicuntur tres -ae.

consubstantialis (-ci-), -e. *script.* -supst-: *l.19.*

I ὁμοούσιος, *unius substantiae exsistens, coessentialis – wesenseins, wesensgleich* (*cf.* PONTIF. Rom.-Germ. 111,1 -e, hoc est unius substantiae): **A** *theol.:* **1** *strictius de Deo (cf. LThK. ²V. 1960. p. 467):* **a** *spectat ad trinitatem eiusque personas:* LIBER diurn. 84 p. 99,12 qui *(filius Dei)* cum sit -is patri atque c o a e t e r n u s (LIUTPR. antap. 2,46 Iesus Christus, c. et -is [-sup- *var. l.*] patri sanctoque spiritui. ALBERT. M. Matth. 4,4 p. 88,68. *al. v. et p. 747,28*). GERB. epist. 180 totam ... in trinitate deitatem coessentialem et -em et coeternalem et coomnipotentem praedico (*[ex Stat. eccl. ant. p. 164,9]. cf.* ORD. coron. imp. 14,14 p. 39,10). ARNO REICHERSB. apol. p. 22,32sqq. naturali et -i sibi amore altissimus usus est, sancto videlicet spiritu, ut sibi naturalis quoque et -is filius Deus homo ... nasceretur. *saepe. v. et p. 1105,15. 1581,38. adde:* VITA Liutg. II 2,38 cui *(Christo)* est cum patre et sancto spiritu gloria coaequalis, essentia -is. **b** *spectat ad duas naturas Christi:* LIBER diurn. 85 p. 107,8sq. predicamus ... Dei verbum ... -em patri secundum deitatem et -em eundem nobis secundum humanitatem *(ex Conc. II 2,2 p. 8,24 ed. Schwartz).* ARNO REICHERSB. apol. p. 44,32 secundus homo *(i. Christus)* ... ex uno patri et spiritui sancto, ex alio vero matri nobisque -is existens. *al.* **2** *latius:* **a** *de angelis:* ARNO REICHERSB. apol. p. 179,36 angeli ... cum inter se omnes -es sint, non tamen omnes sunt Seraphim aut Cherubin. **b** *de hominibus:* ARNO REICHERSB. apol. p. 42,15 factus est homo in altero angelis, in altero bestiis -is (p. 44,29). **B** *natur. et philos.:* **1** *def.:* HUGO HONAUG. hom. 4,1,4 plenam ... et in nullo dissidentem substantiae communionem significat -e *eqs.* 4,2,3 in humanarum elocutionum usu et consuetudine -e non est nisi plurium illorumque secundum substantiae similitudinem notat consortium. *ibid. al.* **2** *exempla:* GERHOH. glor. 8,5 p. 1100B quomodo in naturalibus quilibet patri suo -is est. 11,3 p. 1110B naturale est omnibus gignentibus gignere sui generis prolem sibi connaturalem et -em. ARNO REICHERSB. apol. p. 179,29 omnes homines sibi inter se -es cum sint. HUGO HONAUG. hom. 4,1,2 dicitur tantum corpus corpori, animal animali, lapis lapidi -is. *al. adde:* ALBERT. M. eth. II 1,6,16 p. 103b,26 maxime ... in operatione, quae felicitas est, -is et concepta est delectatio et non adiuncta, quia ipsa ... est per se ... delectabilis. *cf. p. 1650,29.*

II *simul, pariter substantialis – (zu)gleich substantiell, gleichermaßen zur Substanz gehörend:* HUGO HONAUG. div. 24,2 quod consortium *(sc. essentiae et potentiae Dei)* in substantialitatis ratione notat illud 'con', cum dicit '-e' *(cf. Aug. in euang. Ioh. 20,4).* 24,3 homini -e est spiritualitas et corporalitas. *ibid.:* cum dicitur de eis *(sc. de essentia et potestate),* quod sint Deo -ia, comparatio tantum est in nominum diversitate. 31,2 quodlibet istorum *(sc. sapientia, bonitas, divinitas)* est esse, quia -ia Deo.

adv. **consubstantialiter.** *per unitatem substantiae – in der Einheit der Substanz:* ELIS. SCHON. vis. 2,18 p. 48,17 vidisti in visione tua ... tres personas in una essentia -r et compotentialiter.

consubstantialitas, -atis *f.* **1** ὁμοουσιότης, *unitas, identitas substantiae – Wesenseinheit, -gleichheit:* **a** *theol.:* **α** *spectat ad trinitatem:* WALAHFR. exord. 27 p. 511,16 quia heretici quidam ... ea *(trina mersione)* usi sint ad -em sanctae trinitatis negandam. RUP. TUIT. trin. 38,18 l. 831 dicebat *Arius* in fide -is non esse consentiendum *(cf. Cassiod. hist. 2,9,3).* GERHOH. Sim. p. 247,39 patrum sententiam ... de patris et filii -e in uno spiritu prolatam. psalm. 35,13 p. 468,7 inter Deum genitorem et Deum genitum ac de utroque Deum procedentem -s notatur. HUGO HONAUG. hom. 2,77,1 unitas ... divinae substantiae ... est ... essentiae plenitudine perfecta, ... -is veritate non cohaerens, sed existens. *al.* ALBERT. M. miss. 2,9,2 p. 62a,2 oportet, quod inter generantem *(Deum)* et genitum -s esse credatur. *al.* **β** *spectat ad cognationem substantiae angelorum et Dei:* ALBERT. M. Matth. 18,10 p. 479,41 'semper vident' *angeli* ... 'faciem ... patris ... mei' per -em, quia substantiam vident. **b** *natur. et philos.:* GERHOH. glor. 11,3 p. 1110C quod ... de asino et equa nascitur mulus ..., abusio est naturae, servata tamen hic generis -e, non naturae identitate. HUGO HONAUG. div. 24,6 in naturalibus sicut -s est diversorum subsistentium, ita est secundum diversas causas. hom. 4,1,2 ad instar ... similitudinis et aequalitatis -s semper est diversorum subsistentium secundum diversas numero subsistentias. ALBERT. M. sent. 1,3,22 p. 123a, 23 quoad ... -em et aequalitatem verius est imago in anima, quando meminit ... se, quam quando meminit ... Deum, qui non coaequatur ei. **2** *communio substantiarum – Wesensverbindung, -gemeinschaft:* ALBERT. M. metaph. 8,2,5 p. 407,1 'alii' ... causam unitatis corporis ... et animae ... dicunt esse '-em' (*p. 1045b,9* συνουσίαν) quandam, ita quod substantia una composita sit per mixtionem duarum substantiarum diversarum (p. 407,26).

consubstantiatus, -a, -um. *consubstantialis – wesensgleich:* ALBERT. M. eth. II 1,6,16 p. 104b,7 haec tria *(sc. pulcherrimum, optimum, delectabilissimum)* existent -a et concepta in optimis operationibus. *cf. p.1649,51.*

***consubstantio,** -are. **1** *act. i. q. consubstantialem praedicare – als wesensgleich bekennen:* ARNO REICHERSB. apol. p. 119,30 utrique parenti in fide et professione mea eum *(Christum)* -bo. **2** *medial. i. q. consubstantialem esse – wesensgleich sein:* ARNO REICHERSB. apol. p. 72,34 si naturalis est ei *(patri)* filius ... Iesus in eo, quod homo est, in eodem quoque -ari necesse est *eqs. (item de doctrina Folmari:* p. 179,24 sic ... loqui et scribere soles: non coaequatur Christus patri in gloria, nisi in quo et -atur *eqs. al.).* p. 180,9 palam est homines per omnia non -ari angelis. *ibid. al.*

consubstantivus, -a, -um. *consubstantialis – wesensgleich:* BARDO serm. p. 331,68 in qua *(unitate)* Dei verbum ... soli omnia facienti -um et coaeternum apud eundem idem est.

*?****consubtus** *adv.* *subtus, infra – unten:* AGNELL. lib. pont. 124 humu submersus est, in ardica beati Apolenaris -s (consumptus *ci. Antony. cf. p.1671,31*) iacet *Theodorus archiepiscopus.* *Müller-Glauser*

***consuebilis,** -e. *consuetudine acquisitus, consuetudinarius – durch Gewohnheit erworben, gewohnheitsmäßig:* ALBERT. M. eth. II 7,1,14 p. 498b,34 in modum ... naturae movet -is habitus, ut dicit Tullius *(cf. p.1652,27).*

consuefio, -factus sum, -fieri. (*cf. ThLL. s. v.* consuefacio) *assuefieri, exercendo discere – sich gewöhnen, vertraut werden:* RUODLIEB XI (IX) 5 sic -te sunt *aves* post modicum cito cuncte.

consueo, -ere. *solere – gewohnt sein:* WILH. RUBRUQU. itin. 32,11 quod descenderemus cum aliis nunciis, et non ante curiam, ubi -bamus.

***consuescibilis,** -e. *consuetudine acquisitus, consuetudinarius – durch Gewohnheit erworben, gewohnheitsmäßig:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,70,2 p. 578b,12 eligentia causa est virtutis -is. eth. II 1,1,6 p. 14b,33 ex frequentibus ... operationibus virtus -is in anima generatur.

consuesco, -evi, -etum, -ere. *script.:* -swe-: *p.1651,40. 1652,4.* -suae-: CHRON. Fred. 3,88. *form. perf.* -suistis: FORM. Flav. 117f. *rhythm.* -ue- *disyllab.: p.1651,38.45.*

1 *assuescere – sich gewöhnen (an), sich zur Gewohnheit machen (usu perf. plerumque sensu praes. i. q. solere – gewohnt sein, pflegen; partic. perf. i. q. solitus – gewohnt; usu subst.: p.1651,6):* **a** *spectat ad res:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 8,4,25 per quam *(viam)* ad civitatem ... ire -vimus. EINH.

[Dinter]

Karol. 2 p. 4,13 qui honor non aliis a populo dari -verat quam *eqs.* CARM. Sangall. I 1,9 nec . . . haedi . . . cursare per herbam -ti fuerant. NOTKER. BALB. notat. 17 exameron Ambrosii . . . pro ludo relegere -as. EGBERT. fec. rat. 1,1428 -tus vivere raptis . . . lupus. 2,183 cui *(sc. diabolo)* semper -ta malis innata voluntas. URSO med. 301 -tos oportet ad -ta transmittere. WALTH. AGIL. med. 2 p. 87,3 oportet, ut -at vomere ante cibum multocies. ALBERT. M. metaph. 2,11 p. 102,50 'ut -vimus' (*p. 995a,1* εἰώθαμεν) audire, 'ita *eqs.*' *persaepe. c. acc.:* ALCUIN. carm. 62,29 qui bona dissuescit, mox hic -it iniqua. **β** *impers.* -tum est *c. inf. i. q. solet – es pflegt:* STATUT. ord. Teut. p. 36,18 cum . . . in aliis ordinibus pluries sit -tum *communicari.* CHART. Eichsf. 439 que geruntur in tempore, . . . -tum est . . . scripturarum testimonio perhennari. CHART. Raitenh. 367 p. 295,23 quatenus . . . fiat memoria mei . . . , sicut pro monacho fieri est -tum. *al.* **b** *spectat ad homines i. q. familiariter uti, conversari – (vertrauten) Umgang haben:* RICHER. REM. hist. 2,59 p. 226,7 Salernitano *medico* -bat *episcopus*. 3,16 qui *(fautores)* duci -bant. EGBERT. fec. rat. 2,523 hic *(Moyses)* . . . sermone Dei -tus et ore. *de concubitu*: DIPL. Conr. II. 285 p. 400,30 (spur. a. 1084/88) Gozelo . . . -verat cum nepte eius *(ducis).* **2** *solere – pflegen:* YSENGRIMUS 5,279 -unt multos offendere multi. **3** *assuefacere – vertraut machen:* WANDALB. mens. 314 porcorum . . . greges silvis -ere faetis. *c. gen. obi.:* EPIST. Hann. 4 insignis vestra vestrum me -vit . . . benevolentia.

adi. **consuetus,** -a, -um. **1** *solitus – gewohnt:* **a** *strictius:* WETT. Gall. 12 p. 263,25 forte Dominus -am misericordiam suam nobis ostendet. GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 92 ut postmodum -a vitia omitterent. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,224 hanc virgam . . . frondere . . . -a largire manu. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 281,11 si in errore -o . . . perduraret. HUGO FLAV. chron. 2 p. 434,53 pessime consuetudinis et -ae nequitiae . . . fetore fideles gravantur. *al.* **b** *latius i. q. usitatus, consuetudinarius – gewöhnlich, üblich, gebräuchlich:* CONC. Merov. p. 221,5 ut . . . monachi ab abbate victum et vestitum -um accipiant. BEDA hist. eccl. 3,9 p. 146,6 -o equorum more . . . virecta . . . carpere coepit. RHYTHM. 113,36,2 -a regula . . . demonstratur *eqs.* CONSUET. Marb. 176 cum precibus et orationibus -is (-swetis *W*). CONST. imp. II 196,17 si renuerint, cogantur a iudice iure debito et -o. CHART. Eichsf. 456 pro X marcis argenti in Hosterroth -i *eqs. persaepe.* **2** *(consuetudine) exercitatus – (durch Gewohnheit) geübt:* CARM. de Herm. 7,2 (MGPoet. II p. 136) mortis praedam conprehendit -is umeris *nutrix.*

subst. **1. consuetus,** -i *m. familiaris – Vertrauter:* ALBERT. M. eth. I 329 p. 282,1 'ad notos et ignotos et -os (*p. 1126b,25* συνήθεις) et inconsuetos' . . . se habebit secundum quod decet. p. 282,3 '-os et extraneos'. II 4,3,1 p. 316b,13sqq.

2. consueta, -ae *f.* **1** *consuetudo (monastica) – (klösterliche) Gewohnheit:* LIBER tram. 184 p. 255,23 nisi quod -a fuerit monasterii. **2** *ius ex usu factum – (auf Gewohnheit beruhender Rechts-)Anspruch:* CHART. Argent. I 414 p. 312,11 (a. 1257) ut . . . prepositus . . . ius advocatie . . . necnon pullos et anseres . . . dari -as habeat.

3. consuetum, -i *n.* **1** *gener. i. quod usitatum, solitum est – das Gewohnte, Übliche:* ANNAL. Xant. a. 842 stella . . . maiorem -o radium . . . habens (*item c. compar.:* TRANSL. Annon. 9 p. 18,3 -o plures). ALBERT. M. animal. quaest. 9, 24 p. 213,65 -a placent. *v. et l.6. expressius i. q. consuetudo – Gewohnheit:* BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 44,12 extra preeuntium regum -a. **2** *publ. et iur. i. quod (lege et consuetudine) exigitur, tributum – das (nach Gewohnheitsrecht) Eingeforderte, Abgabe:* LEG. Wisig. 10,1,19 quodcumque de promisso vel -o (consuetudine *var. l.*) debet, rei domino in duplum exolvat *acceptor eqs.* CHART. Eberb. 431 p. 210,2 (a. 1274) *milites* nichil iuris habere nec aliquid posse requirere praeter censum et -um. CONST. imp. III 144,9 solutis . . . theloneis et tributis et -is.

adv. **consuete, *consueto.** *solito more, ex consuetudine – gewohnheitsmäßig, der Gewohnheit entsprechend:* **1** *strictius:* ANNAL. Xant. a. 849 gentilitas . . . -o . . . christianitatem nocuit. FORM. Sangall. II 32 ut omnes . . . clerici . . . alimentis . . . -e uterentur. HROTSV. Agn. 138 comperit . . . Agnen esse suum sponsum -o dicere Christum. CHRON. Reinh. a. 1189 p. 543,41 imperator -swete progrediens in fortitudine virtutis. *al.* **2** *latius i. q. vulgo, communiter – (für) gewöhnlich, im allgemeinen:* BEDA temp. rat. 36,10 qui *(lunaris annus secundus)* -e mensis appellatur. HUCBALD. harm. inst. p. 107a,13 ut fit . . . in eo, quod -e organizationem vocant (*sim.* BERNO ton. prol. 3 p. 65a,2). METELL. buc. 7,27 multus -e plaustro fit sermo cadente. *al. v. et vol. I. p. 652,6. vergit in sensum q. e. decenter, apte – gebührend, in angemessener Weise:* COD. Karol. 76 p. 607,23 redemptorem mundi -e referuimus grates. EPIST. var. II suppl. I p. 615,27 sensus . . . ad sua ministeria implens -ius anima dicitur.

***consuetudinalis,** -e. *solitus, consuetudinarius – gewohnt, gewohnheitsmäßig:* **1** *strictius:* **a** *consuetudine nisus – auf Gewohnheit beruhend:* HILDEG. scivias 3,10 l. 227 in -bus peccatis tuis dormivisti. CONR. FAB. Gall. 14 quos *(principes)* iam dictus *imperator* in suis perturbaverat tam feodis quam -bus iusticiis. ALBERT. M. pol. 4,5c p. 352a,30 'haec . . . una species est democratiae', -is scilicet. 4,5g. *ibid. al.* **b** *consuetudine acquisitus – durch Gewohnheit erworben:* ARNOLD. SAXO fin. 5,1,3capit. de virtute intellectuali et -i (ALBERT. M. nat. bon. 20 p. 10,62. summ. theol. II 4,14,4,2 p. 200a,28. *al.*). ALBERT. M. summ. theol. I 6,29,2 p. 224,34 -is . . . habitus in modum naturae movet, ut dicit Tullius *(Cic. inv. 2,159). ibid. al.* **2** *latius i. q. usitatus – üblich:* **a** *publ. et iur.:* CONC. Karol. A 51 p. 681,28 dedi ad servitium monachorum . . . ecclesiam . . . ab omni -i exactione liberrimam. LIBRI confrat. I app. A 9 p. 139,41 ut . . . pro eodem . . . pontifice . . . -is annona tribueretur. **b** *liturg.:* IOH. METT. Ioh. 82 post reliquum cursus nocturni vel psalmorum -ium. CONSUET. Trev. 30 mandato ritu -i expleto. WILH. HIRS. const. 1,62 p. 990D sine versu -i . . . coenat *frater*. VITA Annon. I 2,19 p. 492a,48 donec ad -es ymnos ventum est. *al. usu subst.:* EPIST. Reinh. 54 ut . . . defunctorum nomina . . . recitari iubeatis eisque -ia facientes *eqs.*

adv. ***consuetudinaliter.** **1** *gener.:* **a** *solito more, ex consuetudine – gewohnheitsmäßig, der Gewohnheit entsprechend:* **α** *strictius:* HADR. II. epist. 14 regiam excellentiam . . . sedis apostolicae scita -r observantem. RATHER. epist. 29 p. 160,23 prohibitas . . . in Nicena sinodo mulieres tam -r tamque publice habere. THEOD. AMORB. comm. p. 17,32 cum quasi impune peccato -r potitur anima. EPIST. Teg. 106 p. 109,34 ut -r pro nobis dignemini studere, ut *eqs.* **β** *latius i. q. vulgo, communiter – (für) gewöhnlich, im allgemeinen:* RATHER. Metr. 4 qui *(reges)* ita -r nuncupantur. epist. 16 p. 86,17 solet -r ordinandus *ad apostolicatum* moneri: *eqs.* WILH. HIRS. const. 1,28 p. 960C quicunque . . . conversi . . . in choro -r esse non valent. LEO MARS. chron. 3,26 p. 395,22 que . . . domus secretarium -r appellatur. *al.* **b** *decenter, apte – gebührend, in angemessener Weise:* EPIST. Teg. 107 p. 110,31 ad . . . caritatem sabbatis omnibus -r celebrandam. **2** *publ. et iur. i. q. secundum ius consuetudinis – nach Gewohnheitsrecht:* DIPL. Conr. II. 226 secundum quod actenus -r et localiter habebatur. CHART. Argent. III 1 promittimus bona suprascripta -r warantare. *al.*

consuetudinarius, -a, -um. *script.:* -set-: *p. 1653, 3.* -tuti-: GLOSS. I 268,29 St.-S.

1 *consuetus, solitus, usitatus – gewohnt, gewohnheitsmäßig, üblich:* **a** *gener.:* STEPH. EDD. Wilfr. 50 p. 244,4 pro sua -a pietatis clementia. NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 35,2 sollempne Romanis et -um fuit, ut *eqs.* EPIST. Teg. 10 si . . . vivaria . . . scaturriant . . . -a piscium foetura. NORB. IBURG. Benn. 29 quam *(exhortationem)* sibi . . . -am (-um *G*) fecerat et specialem. HERM. IUD. conv. 5 p. 83,22 pane . . . et aqua iuxta -am sibi religionem contentus. *al. in malam partem:* PETR. CAS. (?) chron. 4,90 incolarum fraude et -a proditione illum *(sc. castrum)* obtinuit. HILDEG. vit. mer. 3,54 in odorem -i saporis. *al.* **b** *eccl. et liturg.:* FORM. Augiens. A 21 eorum *(fratrum)* memoriam -am . . . habere. VITA Liutg. I 31 p. 79,22 dum -is ex more psalmis et orationibus instaret. RA-

THER. epist. 25 p. 134,20 psalmorum verba ... cum canticis -is pronunciare sciat *presbyter*. GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 124 -o (-set- *P*) ritu ordinatio eius peracta est. LIBER ordin. Patav. 6,16[b] sequitur -us ordo in dominica, quae *eqs.* LIBER ordin. Rhenaug. p. 59,21 secunda oratio de patrono, deinde reliquę -ę. *saepe*. **c** *publ. et iur.:* **α** *in univ.:* CONC. Merov. p. 71,24 si ... salvata possessio -am intulerit functionem. HINCM. coll. 2 p. 108,1 pro -o ac debito c e n s u (CHART. Otterb. 20 p. 18,29). CHART. Stir. I 77[I] p. 91,27 decimam quam dicunt -am (585). CHART. Burgel. 106 p. 125,29 collaciones annales sive -as. *al.* **β** *expressius de iure i. q. consuetudine nisus – auf Gewohnheit beruhend, Gewohnheits-:* ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,14sq. quae *(iustitia)* dividitur in duo, in naturalem et -am. DIPL. Heinr. IV. 280 p. 360,41 *advocatus* nullum ... aliud servitium ... sibi ... concedi recognoscat nisi tercium bannum et -am iusticiam. CHART. select. Keutgen 133,5 pro -o et ligitimo iure omnium mercatorum. CHART. Helv. arb. 57 p. 92,6 renunciantes ... omni iuri canonico, -o et civili. *al.* **d** *natur. et medic.:* **α** *in univ.:* PETR. CAS. (?) chron. 4,5 -o sibi lateris dolore ... tactus est *papa*. TRACT. de aegr. cur. p. 246,11 frigiditas ... absque -a acetositate. CONR. MEND. Attal. p. 138,3 domina nobilis ... laborans ex -a mulierum passione. *al.* *ex consuetudine inefficax – aufgrund der Gewöhnung wirkungslos:* THADD. FLORENT. cons. 35,28 ne fieret -a et non operetur *decoctio*. 38,106. **β** *diuturnus – chronisch:* CIRCA INSTANS p. 29b[v] in acutis febribus et ethicis, id est febribus -is. **γ** *vitae consuetudine effectus – durch die Lebensgewohnheit bedingt:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,23 differunt ... naturales et -e pinguedines. **2** *consuetudinibus obstrictus, tributarius – abgabenpflichtig:* FORM. extrav. add. 27 p. 725,36 sicut mos est aliis ingenuis super terram -am faciendi. **3** *consuetudines (monasticas) continens – Klosterbräuche enthaltend:* CATAL. biblioth. A I 3 p. 19,4 librum -um vel consuetudinum.

adv. **consuetudinarie.** *solite – (für) gewöhnlich:* STEPH. EDD. Wilfr. 21 quod *(corpus)* in aqua benedicta ... estate et hieme -e lavavit.

consuetudo, -inis *f.* *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 60 p. 321,4. 126. *ibid. al.* -swe-: *p. 1654,66. 1655,21. al.* -suęt-, -suaet-: *l.72.p.1654,17. al.* -suit-: *l.42.46. al.* -edu-: *p.1654,53.* -tut(o): PIRMIN. (?) scar. 28[b] p. 68,8. LEG. Lang. p. 135,14 -suitutinem.

usus, mos, ritus – Gewohnheit, Sitte, Brauch: **I** *gener.:* **A** *strictius:* **1** *spectat ad actionem repetitam:* **a** *in univ.:* **α** *in bonam vel neutram partem:* LEX Alam. 36,1 ut conventus secundum -em (-suit- *1.10*) antiquam fiat. ARBEO Corb. 6 orationis studium ultra amittere -em. WALAHFR. Gall. 2,46 quibus *(Scottis)* -o peregrinandi ... i n n a t u r a m conversa est (CONSTANT. AFRIC. theor. 1,23. *al.*) TRAD. Frising. 675 cum -o i n o l e v i t hominum locis sanctorum aliquid ... offerre (TRAD. Patav. 86. *al.*). RIMB. Anscar. 4 -em sibi fecerat (-o sibi fuerat *2*) in oratorio ... precibus ... insistere. 19 p. 43,2 sicut sibi -is erat. CHART. Sangall. B 143 p. 141,22 sicut ... -is huius ad nos linea pervenit. OTTO SANBLAS. chron. 14 p. 15,29 iura disueta in -em reduxit *imperator. persaepe*. *necessitas (naturae) – (natürliches) Bedürfnis:* MIRAC. Austrig. 3 (MGMer. IV p. 202,5; s. XI.) cum ... in loco -is sederet, statim obdormivit *maior domus*. **β** *in malam partem:* LEG. Wisig. 3,4,17 p. 157,27 que *(mulieres)* ... in fornicandi -e fuerint deprehense. CAPIT. reg. Franc. 242 p. 158,2 quas *(rapinas)* ... quasi pro lege multi per -em tenent. PONTIF. Rom.-Germ. 136,16 interroga, si hoc per -em fecerit aut non, nam maius peccatum fit per -em. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 128,9 haec in aecclesiam introducta est -o, ut *eqs.* ALBERT. M. eth. II 7,1,14 p. 498[b],21 sanabiliores sunt incontinentes per -em quam illi per naturam. *saepe*. *exercitatio trita – mechanische Übung, Routine:* VOLQUIN. serm. 336 (StudMediev. III/3. 1962. p. 332; s. XII.[1]) divinae servitutis pensum ex -e potius quam ex devotione baiulare. **b** *de modo consueto:* Ps. GALEN. urin. 11,15 si amplius, quam -em habuerit, egeratur *urina*. 474 extra -em. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,19 post paternam in me suę -ętudinis ammonicionem. DIPL. Conr. II. 208[a] p. 285,7 manu propria ex -e roboratum *scriptum. al.* *modus vivendi – Lebensweise:* MAURUS phleb. p. 9[a],24 in flebotomia quattuor ... adtenduntur: ... tempus, -o, etas et virtus. **2** *spectat ad institutum:* PASS. Leod. 8 (MGMer. V p. 290,11) cur -is (-es *var. l.*) patrias ... inmutasset *rex.* COMPUT. cod. Bern. 3 reliqui *menses* iusta -suitudinem nostram dicuntur. ARBEO Emm. 39 p. 88,16 secundum nuptiarum -e. WETT. Gall. 2 p. 258,9 diligenter -e erga peregrinos peracta. WALAHFR. exord. 32 p. 515,29 Gallica -e. STATUT. ord. Teut. p. 76,22 festum beati Georgii ... secundum -em patrie observetur. CHRON. Brunsv. 1 (MG Script. XXX p. 22,22) *dierum communium* observacio ... superstitiosa ... mutata est in -em pietatis. *persaepe.* **3** *spectat ad qualitatem i. q. habitus, natura – Wesen(sart), Beschaffenheit, Eigenart:* **a** *de anim.:* HROTSV. gest. 745 *Liudulfus* pertimuit fragilis pro -e mentis. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 64,25 cum id communis ... mortalium habeat -ętudo, uti *eqs.* OTLOH. prov. C 64 -o mala vix aut numquam superatur. VITA Norb. II 48 populorum -o novitatum imitatrix esse solet. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 153,2 -o ... falconum est libenter ad illas aves, quas *eqs. al.* *expressius de bonis moribus:* LIBELL. de Willig. praef. p. 743,26 morales -es ... Willigisi scribere rogatus. 1 p. 744,3 conversationis eius -es. VITA Udalr. Cell. I 2 nisi ... curiam deseruisset *Odalricus*, ... pro sua -e pontificalem honorem ... consecutus fuisset. **b** *de locis:* WILLIB. Bonif. 9 p. 57,21 limpidissimus extra -em illius terrae fons ... prorumpebat. PASS. Kil. I 11 est ... loci illius -is *eqs.* **B** *latius:* **1** *usus familiaris – (vertrauter) Umgang:* RUOTG. Brun. 36 p. 37,31 imperator ... cum fratre suo veterem necessitudinem nova -e iunxit. **2** *usurpatio – Gebrauch:* HEINR. LETT. chron. 10,12 p. 41,37 Rutheni ... arcuum -em habentes. **3** *honestas, dignitas – Ansehen, Würde:* THIETM. chron. 8,1 Oda ... nupsit duci ... absque canonica auctoritate, quae vivebat ... sine matronali -e.

II *philos.:* ALBERT. M. sacram. 238 p. 156,22 unus numero consensus causat -em habitualem. bon. 74 p. 46,46 -o est actus multiplicatus secundum tempus. eth. I 383 p. 325,31 binarius actus non facit -em. II 5,3,3 p. 369[b],16 -is medium est inter legale et naturale. pol. 7,11[k] p. 709[a],41 optime dispositus est ad felicitatem, in quo haec tria concordant, ... natura, -o et ratio. metaph. 2,11 p. 102,50 'contingunt ... auditiones ... secundum -es' (*p. 994[b],32* κατὰ τὰ ἔθη). *ibid. al.*

III *eccl.:* **A** *caerimonia, ritus sacer – Zeremonie, Ritus:* **1** *in univ.:* HUGEB. Willib. 4 p. 94,10 habebant letania secundum -em eorum *(Graecorum)*. CONC. Karol. A 24[A],43 orationem et collectam secundum Romanam -em faciamus. HRABAN. epist. 29 p. 446,26 *Theodorus* tam orientalium quam occidentalium ecclesiarum -bus ... institutus fuerat. HEINR. LETT. chron. 18,3 fidem christianam a Ruthenis susceptam in Latinorum -em commutare. *al.* **2** *de celebratione sacramentorum:* CONC. Merov. p. 74,1 quem *(sc. privilegium)* ordinationis -suitudo requirit. ALCUIN. epist. 139 p. 221,19 baptismatis catholicae -is (-dudinis *K*[2]) regulam inmutare. RUP. TUIT. vict. 13,18 p. 424,1 ministri ... baptizando insufflant, sicut habet -o ecclesiastica. *al.* **B** *ordo ab usibus monasticis deductus – monastische (Tages- und Lebens-)Ordnung, 'Consuetudo':* **1** *in univ.:* EIGIL Sturm. 14 p. 146,6 (cod. EPB) *Sturmi* mores ... fratrum ... et -es m o n a s t e r i o r u m ad plenum discere cupiens (ARDO Bened. 36 p. 215,38. RATHER. epist. 3 p. 23,1. *al.*). ANNAL. Hild. a. 1031 p. 37,3 imperatoris decreto ... mutata est monachica -o. VITA Udalr. Cell. II 65 (34) Alamanniae monasteriis -es Cluniacensis ecclesiae invexit. CHART. Nuremb. 389 quas *(areas)* iuxta sui ordinis -em ... habent *fratres minores. saepe.* *expressius de regulis conscriptis:* CATAL. biblioth. A I 42 p. 212,20 (s. XI.) duo libri de -swetudine monachorum. CONSUET. Marb. tit. p. 101,2 incipiunt -es canonicorum. STATUT. ord. Teut. p. 74,12 regula et -es ter in anno ... legantur fratribus. CATAL. biblioth. A III 64 p. 189,13 -o. *al.* **2** *de statutis singulis:* ORDO Rom. 19[capit.] qualiter in monastiria ... constitutis *monachis* est -o *cenandi*. CONSUET. Trev. 1[capit.] de hyemali -e. 20 -em loquendi ... habent *monachi* in circuito claustri. UDALR.

[Dinter]

CELL. consuet. 1,41capit. de -bus in Novembri. *al.* **3** *de vita monastica:* EPIST. Teg. 10 -i monachicę constitutionis ... deservientes. *expressius i. q. conversatio – klösterliches Leben:* BRUNO QUERF. fratr. 3 p. 39,14 postquam in -em venit *Iohannes*. **C** *doctrina tradita – (Lehr-)Tradition:* CONC. Karol. A 19E p. 150,1 -o ecclesiastica solet in Christo duas substantias nominare. WALAHFR. exord. 26 p. 508,12 ut in ... Latinorum ecclesiis -o et magisterium eiusdem *(sc. Romanae)* sedis praevaleret. *al.*

IV *publ., iur., canon.:* **A** *ius ex usu factum, lex et institutum – Gewohnheitsrecht, Rechtsgewohnheit:* **1** *in univ.:* LEX Sal. Merov. 116 ut, sicut antea -aetudo fuit ..., sic sequatur *eqs.* DIPL. Pipp. 6 p. 10,33 quem *(mercatum)* Soanechyldis et Gairefredus comis ... in -e miserunt. EPIST. Alcuin. 100 p. 145,23 iuxta antiquam -em negotiandi. CAPIT. reg. Franc. 105,22 ut longa -o ... pro lege servetur. DIPL. Loth. III. 41 -o est longo usu in habitum legis conversa. CHART. Argent. I 88 p. 69,3 secundum -em terrę (CHART. Babenb. 168 p. 224,36. CHART. Carniol. II 350. *saepe*). CHART. Osn. III 196 p. 141,7 *milites* opidum nostrum ... -e militari intrabunt. CHART. Bund. 933 p. 371,14 secundum -swetudinem et morem ... feodi. *persaepe*. **2** *c. colore quodam:* **a** *praeceptum, decretum, norma – Vorschrift, Satzung, Regelung:* CAPIT. reg. Franc. 173 p. 356,40 *sacerdos* ad sacri ordinis susceptionem e c c l e s i a s t i c a -e perveniat (248,31. *cf.* NORB. IBURG. Benn. 7 p. 875,29 ecclesiarum -o. *al.*). DIPL. Otton. III. 100 p. 511,32 ut nulla nova -o eis *(Veneticis)* imponatur, sed *eqs.* VITA Meinw. 178 p. 98,30 de ... ieiunio ... hanc -em statuimus, ut *eqs.* CHART. Burgenl. I 332 eandem *(chartam)* secundum -em modernam sigillando. *saepe*. *spectat ad rationem aerariam:* CHART. Col. I 106 p. 601,12 (dipl. Heinr. VI.) eas *(monetas)* ... cudi non permittemus nisi secundum antiquam -em. **b** *vindicatio, ius ususfructus – Rechtsanspruch, Nutzungsrecht ('Herkommen'; cf. Dt. Rechtswb. V. p. 774sq.):* FORM. Flav. 44 p. 482,17 non hoc in -e vertat nec munera ... requirat *episcopus*. ANNAL. Quedl. a. 1015 p. 83,19 imperator ... privilegia et -es *Corbeiensium* ... mutavit. ORD. coron. imp. 14,58 ego ... futurus imperator iuro me servaturum Romanis b o n a s -es (CHART. select. Keutgen 159,7. CHART. Basil. C II 147. *al.*). CHART. Naumb. 148 p. 129,18 usus piscationum seu aliarum -um in fluvio Sala. CHART. Bern. I 5,131 p. 518,8 hee sunt libertates, -es sive mores, quas contulit dux ... ville de Murat. *saepe. expressius de licentia, privilegio:* CHART. Gosl. I 301 p. 333,25 (a. 1174/95) exspiravit -o faciende cervisie. CHART. Stir. II 348 -es approbatas, videlicet de portandis rebus ... per Styriam libere ..., confirmare. **B** *utilitas, praestatio (e consuetudine proveniens) – (aus dem Herkommen erwachsende) Nutzung, Leistung:* **1** *in univ.:* ACTA reg. Burgund. 121 p. 293,33 concedimus ... coenobio ... aeternam -em in silva Maydunensi. DIPL. Heinr. IV. 336 p. 442,39 -es, quas habent de mari. CHART. Tirol. 592 p. 69,9 quod mager de Bolçano habeat ... -em et usanciam ... in dicta costa. CHART. Laus. 802 habet Vuulelmus ... quandam -em in pratis. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *reditus – Einnahme, Einkünfte:* HARIULF. chron. 4,22 p. 240,8 ut -em XX porcorum, quam habebam in villa ..., alleviarem. ROB. TOR. chron. a. 1163 p. 513, 12 legales redditus et -es ad regem ... pertinentes. CHART. Stab. 252 p. 482,11 quicquid ... in ... redditibus ..., censibus, -bus ... alienatum est. **b** *vectigal, tributum – Abgabe:* VITA Sulp. 6 (rec. A; MGMer. IV p. 376,4) ut plebem Bethuricam ⌞subitam -em⌟ (rec. B: insueto censu) poneret *fautor*. DIPL. Pipp. 6 p. 10,31 ut ... nec -es nec illos dinarios ... exigere ... <pr>esumatis. CAPIT. reg. Franc. 139,17 de iniustis teloneis et -bus. CHART. Ital. Ficker 38 p. 57,9 de aliis -bus vel rectitudine ecclesiarum *(inde* DIPL. Conr. II. 162 p. 214,15. *al.)*. DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,4 nec aliquam -em super inponemus, nisi *eqs.* DIPL. Conr. III. 141 p. 255,10 nocivam -em, quę vulgo gâvlum dicitur, ... remittimus. CONST. imp. I 373 mercatores ... ab hac ... excludimus -e inordinate statuta. ACTA Petr. p. 51,16 *pistor* persolvat ... duos solidos secundum illam -em, que vulgo sonat wegelose. *saepe.* **c** *angaria – Frondienst:* HARIULF. chron. 4,24 p. 245,3 (dipl.) ubi *(sc. in dictis villis)* habentur omnes praedictae -es carrucarum.

1. consuevi *v.* consuesco. **[2. consuevi** *v.* 1. consero.**]**

***consuffraganeus** (-sufr-), -i *m.* (con *et* suffraganeus) *qui ad (eandem) provinciam metropolitanam pertinet – Angehöriger der(selben) Kirchenprovinz:* **1** *de fidelibus (eiusdem) provinciae vel dioeceseos:* FORM. Salisb. I 15 nomen vestrum apud confratres et -os nostros ... firmiter retinetur. **2** *de episcopo i. q. comprovincialis, coepiscopus – Suffragan, Mitbischof:* ACTA reg. Burgund. 23 quatinus reliquis suis -sufraganeis subvenire dignaretur *archiepiscopus*. RAHEW. gest. 4,82 p. 339,12 (epist.) presentes ... eius *(archiepiscopi)* suffraganei ... pro se et -o suo ... spoponderunt.

consuitudo *v.* consuetudo.

consul, -is *m. script.:* cun-: *l. 32.* -ssul: MARIAN. chron. a. Chr. 479. -sil: *l. 24.* -sol: *l. 22. adde* CONC. Merov. p. 87,4. *al.*

I *magistratus summa vel magna potestate praeditus – höchster oder hoher öffentlicher Würdenträger:* **A** *strictius in re publica Romana i. q.* ὕπατος *– Konsul:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* CHRON. Fred. 2,27 inicium -solum Romanorum *eqs.* FORM. Arvern. 1 Honorio et Theodosio -silibus. FROUM. (?) carm. p. XII,26 ypatos et -l Romę tum prefuit iste *(Boethius)*. RUP. TUIT. vict. 11,5 per quos *(dentes ferreos)* ... intelligimus Romanę potentię -es. CARM. Bur. 14,1,16 de rhetore -em eligens *Fortuna (cf. Iuv. 7,197). al.* **b** *in indictione anni (de locis s. VI. recentioribus l. 33sqq. citatis v. Bresslau, Urkundenlehre II. p. 406):* LEG. Burgund. const. I 42,2 data ... in colloquio sub die III nonas Septembris, Abieno viro clarissimo -e. CONC. Merov. p. 9,18 Felice v. c. cunsule. TRAD. Frising. 13a actum ... s u b d i e -e, quod fecit pridie kal. Iun. *eqs.* (CONC. Karol. A 16B. TRAD. Frising. 226. 890. *saepe*). BERNOLD. CONST. libell. X 47 hinc est, quod sancti patres ... scriptis diem et -em assignare solent *(spectat ad Cod. Theod. 1,1,1). al.* **2** *translate vel in imag.:* ETHELW. chron. (MGScript. XIII p. 122,41; s. X.2) patricius -l Fabius quaestor Ethelwerdus. HIST. mart. Trev. 7 corpus ... sancti martyris Palmatii, -is Trevericae urbis et patritii. LAMBERT. HERSF. inst. 1 p. 348,25 nostrae rei publicae -es, hoc est monasterii nostri patres atque rectores. TRAD. Salisb. I 169 p. 339,11 Otto ... prepositus monachorum sub -bus Petro et Paulo militantium. HONOR. AUGUST. anim. 2 prima ... civitas est grammatica; ... in hac nomen et verbum quasi duo -es imperant. *al.* **3** *meton.:* **a** *in nomine plantae* oculus -is *q. d. (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 139. 241):* GLOSS. III 562,39 St.-S. oculus -is bachmynce. HILDEG. phys. 1capit. (cod. G) oculus -is frideles ouge. ALPHITA I p. 303,28. II p. 126,35. *al.* **b** *mus. de primo tetrachordi sono (in systemate Graeco):* REMIG. ALTISS. mus. 495,10 ὕπατος graece, latine -l. 502,12 est enim hypatos, id est -l vel rector sequentis tetrachordi.

B *latius de persona cuiusdam potestatis vel auctoritatis:* **1** *spectat ad civitates Langobardiae:* **a** *(civitatis) rector et gubernator – (Staats-)Lenker, Leiter:* EPIST. Bamb. 20 p. 513,12 (a. 1117) -bus, capitaneis, omni milicie universoque Mediolanensi populo *eqs.* DIPL. Loth. III. 109 Placentinorum civium et -um plebisque voluntate. DIPL. Frid. I. 224 p. 9,18 venturi ... -es a populo eligantur et ab ... imperatore confirmentur. CONST. imp. I 291 p. 406,1 iuraverunt Oprandus ... de Brixia -l et rector *eqs.* II 85,7. CHART. Tirol. 764 p. 196,40 potestas Cumanus vel -es Cumani. *persaepe.* **b** *de aliis officii civilis administratoribus:* **α** *de magistratu iudiciali:* BONIZO vit. christ. 7,16 p. 242,24 (ed. E. Perels. 1930) alii *(iudices)* ..., qui dicuntur -es, iudicatus regunt et reos legibus puniunt. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 61,2 consulare ... officium ita legitime tractatur, si -l iure ac legaliter tractat civilia iura. CHART. Ital. Ficker 108 p. 153,4 utraque pars se iudicio -um civitatis ... sumiserunt. ANNAL. Ianuens. I p. 232,28 causarum -es ... ierunt ad comites absque mandato -um comunis Ianue. CHART. Bund. 497 Albertus de Saxo -l Cumanus de i u s t i t i a (ACTA imp. Winkelm. I 135 p. 114,34. 164 p.

[Dinter]

141,37. CHART. Ital. Ficker 473. *al.*). CHART. Ticin. 122 p. 96,13 quando ipse erat -l et sindicus de valle Osornono. *saepe.* **β** *de magistratu militari:* ANNAL. Ianuens. I p. 11,9 Willielmus Caputmalli, -l exercitus Ianuensium. IOH. CODAGN. annal. a. 1223 p. 73,5 potestas Cremone precepit -bus militum, ut *eqs. al.* **γ** *de praeside negotiatorum, artificum:* ACTA imp. Böhmer 900 p. 613,33 (a. 1193) in praesentia testium ... Leonardi iudicis, Conradini ... -is negotiatorum. CONST. imp. I 356,2. II 393 p. 493,34 per capitaneum populi ... et -es mercatorum terre et -es artium. IOH. CODAGN. annal. a. 1187 p. 16,16 Albertonus et socii ... -es offitiorum et societatum iurare fecerunt. *al.* **2** *spectat ad civitates Germaniae i. q. senator – Ratsherr:* **a** *in univ.:* CHART. Traiect. 529 p. 469,29 (a. 1196) acta sunt ... coram testibus his: Theoderico ... preposito, ... ministerialibus, ... scabinis, ... -bus civitatis. CHART. Lub. I 9 p. 14,25 testium nomina sunt hec: ... Lutbertus, Giselbertus, ... -es Lubicenses. CHART. Solod. I 334 scultetus de Berno cum -bus. CHART. civ. Halb. 46 ubi d o m u s -um est constructa (CHART. select. Keutgen 139,36. *cf.* CHART. civ. Erf. 282 in pirali curie -um). ANNAL. Worm. a. 1246 p. 150,39 ut essent quadraginta -es, qui *eqs.* CHART. civ. Erf. 241 magistri -um et rectores et alii -es Erfordenses. CHART. Mekl. 886 de consensu novorum -um et antiquorum. *persaepe.* **b** *de arbitro, assessore iudiciali:* CHART. Argent. I 617,2 (c. 1200) magister vere iudicabit, -es dabunt sententiam. CHART. Dortm. 78 p. 33,20 unus -um ..., qui teutonice richteman dicitur, ... vadium porriget. CHART. select. Keutgen 139,47 si quis -l pro iusticia ... munus ab aliquo accipere presumpserit. CHART. ord. Teut. (Hass.) 376 p. 280,4 nos sex -es seu arbitri ... litem ... discutere possumus. *al.* **c** *de praeside fraternitatis (artificum):* CHART. Brand. A XV 14 p. 13,21 (a. 1251) -es huius institucionis *(sc. fraternitatis textorum)* sunt: *eqs.* **3** *de variis proceribus pro titulo dignitatis:* **a** *de praefecto provinciae:* IONAS BOB. Ioh. 2 p. 329,21 quo *(tempore)* Gallias sub imperii iure Iohannes -l regebat. LEG. Wisig. chron. A 17/18 Theudericus ... tutelam agens Amalarici ... per -es. ALDH. virg. I 42 p. 294,9 Pascasius -l tribunica potestate fretus. *al.* **b** *de duce (spectat ad ducatus Italiae):* EPIST. Lang. 19 p. 713,33 Mauricio -i et imperiali duci huius Venetiarum provinciae. COD. Karol. 68 p. 598,18 direximus vestrae regali potentiae ... Theodorum ... -em et ducem. CONST. Constant. 231 clericis ... praecellentiam habere sancimus ... patricios atque -es effici. IOH. NEAP. gest. 50 Anthimus Neapolitanorum -l. PETR. CAS. (?) chron. 4,52 p. 518,12 Andreas -l et dux Cagetanorum. ACTA imp. Böhmer 171 p. 158,41 nobilis vir Leo de Anguillara, Romanorum -l. *saepe.* **c** *de comite:* ABBO SANGERM. bell. 1,453 nepos eius ... Adalelmus -is (gloss.: comitis) intererat populo. VITA Wilh. 4 (MGScript. XV p. 212,18) suscipit nomen -is et consulatum. ROB. TOR. chron. a. 1110 Helias ..., -l Cenomanie, ... vita privatus est. *saepe.* **d** *usu communi (fere poetice):* ALCUIN. carm. 42,7 quos *(ludos)* tibi dulcis amor, David, clarissime -l, optulit. EPITAPH. var. II 9,2 -l et augustus hic iacet expositus Lotharius. EKKEH. IV. bened. I 36,28 o fidei parma, spe fulgida -is (gloss.: Mauricii) arma. OLIV. hist. Dam. 73 frequenter nostri -es convenerunt. FUND. Consecr. Petri p. 181,3 convocavit *rex* ... spiritales personas et -es tocius exercitus. *saepe. de sancto, patrono:* MILO carm. 1,6,4,470 cum celsum iure tribunal -bus iunctis consederis arbiter orbis. SIGEH. Maxim. 10 (8) qui *(terricola)* ... se super c a e l i -em Maximinum extendisset (TRANSL. Modo. 30 p. 302,38. MIRAC. Modo. 14 p. 315^{b},17). VITA Maxim. Trev. II 87 -l in ęthere cęli. EKKEH. IV. bened. I 38,145 plaudamus cuncti tam certo -e functi. *al.*

II *consiliarius – Ratgeber:* **A** *gener.:* CONC. Karol. A 61 p.803,18 tres -es salutis meae. EKKEH. IV. pict. Mog. 550 dispereunt cuncti tam sęvo -e (gloss.: crudeli consiliario) functi. YSENGRIMUS 1,688 da tibi consilium, -e memet agor. 3,878. VITA Godefr. Cap. II 173 noster praesul non rectus denuo -l sancto consuluit *eqs.* ENGELH. LANGH. epist. (NArch. 6. 1881. p. 525,42) verum est nos fecisse, sed te proditore, te adiutore, te -e. *al.* *de sacrae scripturae magistro:* HRABAN. univ. 16,3 p. 447^{C} -es ... recte dici possunt magistri ecclesiae *eqs.* ALBERT. M. euch. 3,1,3,4 p. 247^{a},13 -es ... sunt doctores de secretis scripturae in dubiis fidelibus consulentes. **B** *publ. et iur.:* **1** *de ministro regis, principis:* RADBERT. Arsen. 2,6 p. 66,19 non -es, non provisores patriae fuerunt *capellani*, sed latrones. ANNAL. Xant. a. 834 direxerunt ... aciem contra Mahtfridum atque Landbertum, principes Lotharii -es. METELL. exp. Hieros. 1,520 ille *(Boimundus)* duces tantos, tot -bus comitatos ... cernens. *al.* **2** *de villico episcopi:* CHART. select. Keutgen 141,20 (a. 1165) de iniustis modiis ... iudicium pertinet ad -es nostros *(sc. archiepiscopi).* **3** *in Frisiae universitatibus i. q. iuratus, iudex – Redjeva, Richter (de re v. H. Schmidt. Festschr. H. Heimpel. III. 1973. p. 538sqq.):* OLIV. epist. 4 dilectis ... amicis, ... decanis, plebanis et -bus Frisie. CHART. Fris. or. 29 scabinis et burgensibus civitatis Bremensis -es et universitas Federgonum quicquid possunt pacis. 31 p. 28,12 nos -es, iurati et universitates Emesgonie et Brocmannie terrarum. DECRET. Frision. B p. 136^{b},12 si Brocmannus ... hoc dixerit per -es ... terre. *al.*

***consularia** (-sol-), -ae *f.* **1** *consulatus – 'Konsulat':* **a** *de munere:* CHART. Bund. 435 p. 329,21 (a. 1186) qui fuerunt sotii eius in -solaria (*postea:* sui consulatus). ACTA imp. Böhmer 280 investivit *rex* praefatum Falcetam ... de consulatu sive de -a *eqs.* MEMOR. Mediol. a. 1198 (MGScript. XVIII p. 400,37) fuit una -solaria in Mediolano in anno primo archiepiscopatus domini Felipi. *ibid. al.* **b** *de collegio:* CHART. Bund. 607 p. 106,36 (a. 1219) unaqueque potestas ... -a (*antea:* consules), queque pro tempore fuerint in comuni de Cumis. **2** *sacramentum (consulare) – (konsularischer) Amtseid:* ACTA imp. Stumpf 405 p. 570,3 (a. 1191) in principio sui consulatus, quando iurabunt -am nobis (*inde* ACTA imp. Winkelm. I 33 p. 25,31).

consularis, -e. **1** *adi.:* **a** *consulis proprius – konsularisch:* **α** *strictius de consulibus Romanorum:* OTTO FRISING. chron. 5,1 p. 229,32 vir clarissimus -is ordinis Anitius M. Boetius. **β** *latius de consulibus civitatis, comitibus sim.:* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 61,1 -e ... officium ita legitime tractatur, si *eqs.* GALB. Karol. 44 redditus -es solvere. ROB. TOR. chron. a. 1104 non nimiam cladem rebus -bus ingesserunt *milites.* **b** *dignitate consulatus praeditus – mit der Würde eines Konsuls ausgestattet (fere de comitibus):* CHART. archiep. Magd. 99 p. 143,37 (epist. papae a. 983) quę ... donavimus ..., nulli personę regię, inperiali sive -i liceat abstrahere. RICHER. REM. hist. 1,45 quibus *(sc. exercitui)* ... virum -em nomine Fulbertum ducem constituit *rex.* GALB. Karol. 6 p. 564,48 quod ... viderimus imperatores, ... duces ac -es viros. ROB. TOR. chron. a. 1183 multi episcopi et consules et viri -es et mediocres et pauperes. *al. v. et vol. I. p. 1068,48.* **2** *subst. masc.:* **a** *magistratus dignitate consulatus praeditus – Amtsträger, Behörde im Range eines Konsul(at)s:* DIPL. Frid. I. 757 p. 309,44 quatenus nec civitas nec castrum nec -is nec populus ... presumant *eqs.* **b** *dux – Herzog:* IOH. NEAP. gest. 60 p. 432,42 Sergius -is (*antea:* consul; *postea:* dux) ... bellum cum eis *(Saracenis)* est aggressus.

***consularius,** -i *m.* (*cf.* consul *et* consiliarius) *consiliarius, consilii urbani particeps – Beirat, Stadtrat:* CONST. imp. I 341,1 p. 487,16 (a. 1191) sacramentum, quod fecerunt consules et -i utriusque civitatis. IOH. CODAGN. annal. a. 1212 p. 42,18 iuraverunt ... consules Bobii et -i attendere ... in totum preceptum ... consulum communis Placentie.

***consulator,** -oris *m.* (*cf.* consolator) *consiliarius – Berater: v. p.1662,2. loco obscuro:* EKKEB. HERSF. Heimer. 10 p. 602,6 sicut -r (confabulator *ed. prior, fort. recte)* sapientiae dixit: *'eqs.' (spectat ad Vulg. Rom. 11,34).*

consulatus, -us *m. script.:* -sol-: *p.1659,7.11.* -lt(us): *p.1659,5. adde* GLOSS. II 77,18 St.-S. *abl. sg.* -o: *p.1659,5. 45.*

1 *strictius i. q. summus magistratus,* ὑπατεία *– höchstes Staatsamt, Konsulat:* **a** *proprie de gubernatione rei publicae Romanis consulibus delata:* LEG. Burgund. const. I 79,5 datum ... Lugduno post -um Senatoris viri clarissimi consulis.

[Dinter]

CONC. Merov. p. 61,2 post -um tertium Lampadi et Orestis. *al.* **b** *translate:* **α** *de initiis regni (de re v. Bresslau, Urkundenlehre II p. 407sq.):* PASS. Praeiecti I prol. p. 225,8 usque in -u Theodosii principis. CHRON. Fred. cont. 22 ut ... Romano -sulto ... principe Carlo sanciret. CONC. Karol. A 12 p. 71,15 imperante domno Constantino Augusto ..., post -solatum eius anno vicesimo tertio. CHART. Sangall. A 733 p. 336,34 (epist. papae) imperante domno ... Hludowico ... imperatore ... post -um anno IIII. *al. meton. i. q. dona, missilia – Geschenke:* CHRON. Fred. 2,62 p. 88,9 ut circum expectaret et -solatum populi daret *Iustinianus.* **β** *usu vario:* ADAM gest. 3,47 p. 190,24 iam -um adeptus est *archiepiscopus.* ALBERT. M. pol. 2,8[c] p. 172[a],12 eligebant *Lacedaemonii* ... seniores, qui per totam vitam principarentur in -u. *al. spectat ad consiliationem:* RADBERT. Arsen. 2,6 p. 66,22 ut ipsum -us nomen ... nec capere aut sustinere potuissent *capellani.* **c** *in imag.:* ALDH. virg. I 6 ille *(sc. apis)*, cui -us vice regimen ceterarum commissum est. **2** *latius i. q. magisterium publicum, administratio – Regierungs-, Verwaltungsamt (c. gen. obi.: l. 50):* **a** *de officio, collegio senatorum i. q. senatus, consilium – Senat, Rat (de re v. LexMA. V. p. 1409sqq.):* **α** *in civitatibus Italiae:* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 61,5 statum consularem in Parmensi -u consulte atque discrete agere. DIPL. Frid. I. 224 p. 9,17 consules ... pro suo -u domno imperatori iurent. ANNAL. Ianuens. I p. 3,7 partem -uum Ianuensis civitatis rexit et habuit *Cafarus.* DIPL. Frid. I. 924 nulla civitas, nullus -us ... nullave potestas ... hanc ... paginam audeat violare. ACTA imp. Stumpf 423 p. 592,28 in camera palatii -us Mediolanensis. *saepe. meton.: de loco, ubi consules congregantur:* CHART. Ital. Ficker 113 p. 157,10 (a. 1140) ipse Marchese ibi in -u iuravit coram consulibus, quod *eqs.* ANNAL. Ianuens. IV p. 100,2 in ipso ... anno fuerunt consules quatuor ...; in palacio seu -u foritanorum Enricus Brocus *eqs. ibid. al. de spatio temporis ('Amtszeit'):* CHART. Ital. Ficker 118 p. 162,14 si in suo *(sc. consulum)* -u omnes ... denarii ... dati non fuerint. **β** *in civitatibus Germaniae:* CHART. Worm. 162* p. 723,44 (a. 1233) illi ... XV simul sedeant nobiscum in -u. CHART. civ. Erf. 191 -us Erffurdensis ... utilitati communi intendens. CHART. Francof. 401 nos Heinricus scultetus, scabini, -us et universi cives Frankenvordensis. *al.* **b** *de officio praefecti:* PLAC. hon. eccl. 59 (MG Lib. Lit. II p. 594, 11) Ambrosius, qui -um Emiliensem ... regendum susceperat. **c** *de dignitate ducis:* IOH. NEAP. gest. 46 Theophilactus ... -um regebat Parthenopensem. 57 p. 431,35 -o suscepto. *ibid. al.* **d** *de dignitate comitis:* VITA Wilh. 4 (MGScript. XV p. 212,18; c. s. XI.) Willelmus ... stat ante regis conspectum, suscipit nomen consulis et -um. LAMB. WAT. annal. a. 1168 p. 545,52 domnus rex ... tradidit illi praesulatus fastigium patriaeque -us dominium. *al. meton. i. q. comitatus – Grafschaft:* GALB. Karol. 121 p. 618,45 ut in ducis ... auxilio obiret extra -um nostrum. p. 619,2 in -u Flandrensi. **e** *de principatu iudiciali:* TRAD. Moosb. 114 (a. 1171) quoniam idem *(gmainde)* ad ius ipsius palatini -us pertinere deberet. CHART. Fris. or. 24 p. 16,18 omnes ecclesie constitute sub -u Brocmannorum.

***consulcaneus** (-lta-) -a, -um. (sulcus) **1** *adi.: confinis, vicinus – angrenzend, benachbart:* REGISTR. Eberb. 8[a],211 Burchardus dedit nobis ... duale -um Henrico. *saepe.* CHART. Otterb. 191 p. 141,27 tria iugera et dimidium -tanea dominis de Otterburg *eqs. ibid. al.* **2** *subst. masc. (fem.: l. 64): agri finitimi possessor, accola – 'Furchgenosse', Anrainer:* CHART. Worm. 389 p. 250,26sqq. (a. 1279) -us versus civitatem Iacobus Keyser et exterius Gozo Pullus; ... -a domina relicta Iacobi Margravii. *ibid. al.*

***consulcatus,** -a, -um. *confinis, vicinus – angrenzend, benachbart:* CHART. Mog. A II 30 (ante 1141) II iugera et dimidium agri ex ista parte ... -a VIII iurnalibus comitis. REGISTR. Eberb. 6,27 placuit ... Hartwico ... vendere vineam suam vineę nostrę Steinberch -am. 12[a],17 duale iurnalis vineę hiis *(iugeris)* -um. *saepe.* CHART. Rhen. med. III 336 p. 270,1 contulimus ecclesie ... duo iugera et dimidium predictis -a *eqs.*

consulentia, -ae *f. cura – Fürsorge:* DIPL. Heinr. II. 136 pro nostrę seniorisque nostri Ottonis imperatoris anime -a.

consulo, -lui, -ltum, -ere. *script.:* -sil-: GLOSS. IV 319,48 St.-S. -sol-: *l. 10. 44. al. form.* -are: *l. 62. trans. praeter solitum: l. 32. p. 1661, 8. metr.* -sūl-: ALDH. virg. II 2284.

I *consilium habere, consiliari, considerare – Rat halten, beratschlagen, überlegen:* **A** *in univ.:* CONC. Merov. p. 170,16 in medio -solentis decernimus, ut *eqs.* (LIGURINUS 1,255. *al.*). VITA Ansb. 5 (MGMer. V p. 622,25) audiens ... pater ... eius postulationem inducias -endi super hoc dicebat haberi se velle. RUOTG. Brun. 36 p. 38,5 de statu regni ... in commune -tum. WIPO gest. 1 p. 13,16 in rebus arduis secreto -ere. RUD. TRUD. gest. 7,15 p. 271,2 exi, -e, revertere et responde. *al. in malam partem i. q. coniurare – sich verschwören:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 885 Gotafridus rex accusatus, ut in regnum Francorum cum Nordmannis -ret. **B** *decernere – beschließen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 108, 32 -tum est ex utraque parte, ut *eqs.* METELL. exp. Hieros. 5,70 Francorum ... cetus -it ad regem Constantinopolitanum ... Hugonem mittere. *al. (apud iudices) agere – (gerichtlich) verhandeln:* WIDUK. gest. 3,53 -tum de Saxonibus, qui cum Sclavis conspiraverant, ... est. **C** *curam impendere, (in)servire, prospicere – bedacht sein (auf), Sorge tragen (für), Vorsorge treffen (c. acc.: l. 32):* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **α** *subi. homines (Deus: l. 35):* DIPL. Zwent. 18 p. 50,16 ecclesiasticis utilitatibus -imus (WIDUK. gest. 2,28 p. 90,15. CHART. Raitenh. 61. *al.*). DIPL. Merov. I 22 p. 22,35 -ere cupientes, quatenus ... aeternae remunerationis copiam adipisci mereremur. DIPL. Loth. I. 1 p. 51,33 ad necessitates ... monasterii -endas. AUDRAD. carm. 1,126 -e ..., dilecte, saluti (INNOC. III. registr. 1,236. *al.*). DIPL. Heinr. IV. 304 in aeternum nobis -tum voluimus. SOLIMARIUS 204 tam Deus adversis quam letis rebus amicis -it ipse suis. *persaepe.* **β** *subi. res i. q. prodesse, lucrum ferre – (zum Vorteil) gereichen, zugute kommen:* THEODULF. carm. 59,10 cunctis -at ista domus. HRABAN. epist. 8 p. 394,24 ut ... nostri laboris effectus plurimorum ... -at utilitati. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 65 malo mori quam lux mea -at hosti. EPIST. Ratisb. 8 p. 301,8 id dico optimum, ... quod animę -it saluti. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** sibi -ere *i. q. ipsius saluti, commodis providere – an sein Heil, seinen Vorteil denken:* CONC. Merov. p. 142,7 quia sibi sacerdotes in hoc maxime -solunt, si *eqs.* DIPL. Merov. III B 6 p. 213,14 si quis sibi et animae suae -ens aliquid ecclesiae Dei ... contulerit. POETA Saxo 2,256 nisi dux ... prudenti sibimet facto bene -uisset. WIDUK. gest. 1,10 p. 18,13 -ite vobis ipsis et fuga salutem quaerite. LEO MARS. chron. 2,59 illa *(mulier)* ... sibi potius quam marito -ens. LIGURINUS 6,684 nobisque tibique -e. *al.* **β** *salutem ferre – retten:* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 210,29 qua *(fuga)* extremo in periculo vitae -ere coactus fuisset (HELM. chron. 49 p. 97,1. 101 p. 200,15). **γ** *respectum, rationem habere – Rücksicht nehmen, Rechnung tragen:* ERMOLD. Ludow. 1,163 -o consiliis, ut poscis, -o votis. HUMB. Sim. 2,47 p. 196,12 scriptoris recreationi -tum ire cupientes necessarium duximus, ut *eqs. al. occurrere – vorbeugen:* CONR. EBERB. exord. 3,13 p. 176,22 legentium taedio volo -ere. **2** *latius i. q. auxilium ferre, subvenire – helfen, beistehen:* **a** *in univ.:* LIBER diurn. 96 p. 126,11 dum ..., si quos artat necessitas, -emus (consolamur *GB;* consolemus *R*). HUGEB. Willib. 1 p. 88,36 Dominum Deum ... illis -are (consolari *var. l.*) ... flagitabant parentes. RUOTG. Brun. 34 p. 35,7 ipsis *(praedonibus)* licet nescientibus profecto -uit. *al.* **b** *mederi – abhelfen:* TRAD. Frising. 626[a] p. 534,16 (a. 837) -uit *episcopus* paupertati eorum (HRABAN. epist. 34 p. 468,1). HINCM. coll. 1 p. 75,11 si ... unanimitas coepiscoporum ... plebium infirmitatibus -endo consenserit. *v. et p. 1663, 15. c. sensu sanandi:* MEGINH. FULD. Alex. 6 p. 430,43 ut illius mulieris ... infirmitati -rent *Deus et martyr.* **D** *existimare, censere – erachten (für), meinen:* DIPL. Otton. II. 228 praedecessorum ... si mores donationibus compleverimus, ... imperii nostri stabilitatem

[Dinter]

fuisse -imus. EPIST. Hann. 66 p. 114,8 ęqui bonique -o. DIPL. Loth. III. 75 ut advocatus . . . tantum accipiat, quantum abbas . . . -uerit. *v. et vol. I. p. 319,1.*

II *consilium dare, suadere – Rat geben, (an-, be)raten (usu pass.: l.8):* **A** *in univ.:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 896 p. 130,6 quid eis *(Bulgaris)* ab imminenti periculo evadendum -ret *rex*. HROTSV. Sap. 5,16 quid hortaris, quid -is? EGBERT. fec. rat. 1,40 qui male - itur, melius quid suadet agendum (*sim.* 1,286 schol.). TRAD. Patav. 483 p. 191,29 -endo *(sic cod.;* -solendo *ed.)* rogavit et rogando -uit *canonicus*, ut *eqs.* YSENGRIMUS 3,488 non aliquis si non -ere ille potest. CHRONOGR. Corb. add. 3 (epist.) suademus . . . et discretioni vestrę -imus, quatinus *eqs. saepe*. **B** *c. colore quodam:* **1** *assentire – zustimmen:* TRAD. Frising. 1316 p. 200,22 (a. 994/97) presentibus . . . quam plurimis -entibusque consanguineis meis. CHART. Brixin. 74 p. 81,3 annuentibus et -entibus dominis canonicis. *al.* **2** *magno opere mandare, inculcare – dringend empfehlen, einschärfen:* RUD. TRUD. gest. 7,15 p. 271,9 ut -atis ei *(excommunicato)*, quatenus cesset ab ea re. CARM. Bur. 31,4,7 scriptura -it, viam intrem morum. *al. minari – drohen:* LEG. Wisig. 9,2,9 p. 374,18 -endum est . . . talibus per disciplinam, quos *eqs.*

III *in consilium vocare, orando adire – zu Rate ziehen, um Rat fragen:* **A** *obi. homines:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* CONC. Karol. A 50^{D} praef. p. 608,20 non ab re duxerunt s u p e r suis . . . erratibus sacerdotes legem Domini scientes -endos (REGINO chron. a. 897. *al.*). CAND. FULD. Eigil. II 14,39 -e quosque tuos fratres. CAPIT. reg. Franc. 273,34 p. 325,38 comites nostri nos -uerunt de illis . . . hominibus, qui *eqs.* HELM. chron. 51 p. 100,26 comes incertus, quid ageret, -uit maiores provinciae. STATUT. ord. Teut. p. 64,28 ut adiri valeat de hoc negocio -endus *magister. saepe. absol. i. q. consilium petere – Rat suchen:* YSENGRIMUS 6,459 -turus eat *asellus*. **b** *spectat ad vates, deos sim. (ad Deum: l.37):* LEG. Wisig. 6,2,1$^{tit.}$ si ingenuus de salute vel morte hominis vaticinatores -at. 6,2,4$^{tit.}$ de maleficis et -entibus eos. GODESC. SAXO gramm. 2,117 ad -endum Deum loco statuto collocabantur *ephot et theraphim*. VITA Antonini Surr. 22 cum sors gentilis superstitionis more -retur. *al.* **2** *latius:* **a** *interrogare - fragen:* VITA Galli II 999 evocat . . . Iohannem . . . princeps, quem talia -it aiens: '*eqs.*' GODESC. SAXO theol. 21 p. 283,15 cum fuisset -tus *Hieronymus* a sancto Augustino, cur *eqs.* RUD. TRUD. gest. 7,6 -tus signatas michi dedit *episcopus* duas litteras. *al.* **b** *certiorem facere – benachrichtigen:* RUD. TRUD. gest. 3,1 p. 247,9 prepositus . . . -it episcopum . . . de secunda sua electione et fratrum de eo unanimitate. **B** *obi. res:* IOH. SCOT. praedest. 3,5 l. 130 utinam veritatem -res in ceteris, quae dixisti. RANGER. carm. 318 si lingua Latina -itur. *al. quaerere – suchen:* THANGM. Bernw. 51 p. 779,34 (chart.) cuius rei experimentum dum -imus.

adi. **consultus,** -a, -um. **1** *de hominibus i. q. gnarus, peritus – kundig, erfahren:* CONR. MUR. summ. p. 157,22 quilibet de nobilibus . . . nominetur: . . . confidens, -us, curialis. **2** *de rebus:* **a** *(bene) consideratus – (wohl)überlegt:* DIPL. Otton. I. 127 cuius *(episcopi)* -is annuentes precibus . . . tradicionem . . . renovavimus. DIPL. Heinr. IV. 436 -is . . . peticionibus fidelium . . . cumdescendere. **b** *commendatus – empfohlen:* DIPL. Merov. I 65 fratres . . . ad -um regulae tramitem . . . revocare. **c** *commodus, commendabilis – (zweck)dienlich, ratsam:* DIPL. Heinr. I. 8 -um ac ratum nobis visum est, ut *eqs.* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 230,30 iracundiae suae hoc -ius fore iudicabat *rex*, ut *eqs.* CHART. Sil. D I 45 p. 28,1 -issimum constat animę salvandę providere. *al.*

subst. **1. consulens,** -entis *m. consiliarius – Ratgeber, Berater:* **1** *gener.:* ARNULF. SAG. invect. 6 p. 103,7 ista non bona fide -is animo mandaveras, sed fallentis. **2** *iur.:* GERB. epist. 164 ego . . . factionum, conspirationum iuris consulti ac -ium conscius.

2. consultus, -i *m. consiliarius, peritus – Berater, Sachverständiger:* **1** *gener.:* CONST. imp. I 449,4 (spur. s. XI.$^{ex.}$) XII super alios . . . constituerunt *Romani*, quos senatus -os nominaverunt. EBO BAMB. Ott. 1,4 augustus . . . ex -is accito . . . auriculario suo Ottone. **2** *iur.:* ALDH. epist. 1 p. 476,9 cuncta iuris -orum (consulatorum *V*) secreta. CHART. Worm. II 128* p. 722,37 (a. 1223) universi iuris -i, iudices et concives in Warmacia. *al.*

3. consultum, -i *n.* **1** *de consilio quod habetur i. q. decretum, iudicium – Beschluß, Entscheidung:* WIPO gest. 1 p. 10,2 quod prudentissimorum virorum -o cernitur actum. CHRON. Erf. mod. I a. 1177 ordinationes . . . episcoporum cassantur imperiali edicto ac senatus -o. *al.* **2** *de consilio quod datur i. q. suasio – das Ratgeben:* **a** *gener.:* **α** *consilium, commendatio – Rat(schlag), Empfehlung:* LIBER diurn. 50 solatium eis *(petentibus)* ac -um impertientes. WALAHFR. imag. Tetr. 81 pedem . . . unum optima . . . contra -a levasti. DIPL. Loth. II. 9 p. 397,8 per hoc edictum munificentiae nostrae et -um . . . episcoporum. WIDUK. gest. 2,15 p. 80,4 commilitonum . . . -o (consultu *B2*). CARM. de Frid. I. imp. 261 sequens procerum ductor -a. *saepe.* **β** *subsidium – Hilfe:* LEG. Wisig. 4,3,4 p. 193,11 huius . . . legis remedium cunctis pupillis dabit . . . -um. LIBER diurn. 67 ex quibus *(rebus)* pauperum potest provenire -um. **γ** *salus – Rettung:* EPIST. Heinr. IV. 39 p. 56,18 nisi . . . imperata facerem, nullum vitę meę -um (consilium *ES*) fieri posse. **b** *publ. et eccl.:* **α** *praeceptum – Weisung:* LIBER diurn. 34 sicut salubre est pontificale providere -um, ita *eqs.* CONC. Karol. A 38,16 per -a episcoporum. CARM. imag. 11,2^{a},2 utile conveniat, -um legis ut optat. *al.* **β** *licentia – Erlaubnis:* LEG. Wisig. 2,1,25 si . . . pars altera de iudicio se absque iudicis -um (consultu *var. l.*) subtraxerit. 6,5,16 absque -um (consultu *var. l.*) sacerdotis. **3** *de consilio quod petitur i. q. consultatio, interrogatio – (An-)Frage:* BEDA hist. eccl. 1,28 p. 62,6 responsiones . . . papae Gregorii ad -a . . . antistitis Augustini. NOTKER. BALB. gest. 1,33 cum . . . legislator *(sc. Moyses)* . . . discipulum . . . ad -a mittat Eleazari. *cf.* 1. consultus.

adv. **consulte, consulto** *vel rarius* ***consultim.** **1** *re bene deliberata, considerate – nach reiflicher Überlegung, mit Bedacht:* LEG. Wisig. 2,2,9 p. 86,1 id -issime decernendum helegimus, ut *eqs.* CONC. Karol. A 50^{D} p. 607,24 principes . . . -o ad Deum . . . conversionem iudicaverunt esse faciendam. EUPOLEMIUS 1,577 stultus habetur, . . . qui non -e (-ta *BD*) bellat. METELL. exp. Hieros. 2,454 -o . . . id *(castrum)* Boimundo post tribuebat *Tancredus*. CHART. Salisb. II 81 p. 140,37 tali . . . concambio bono zelo et -m determinato. CHART. Traiect. 1399 p. 169,16 quicquid . . . provide extiterit ordinatum et -e ratum. *al. usu compar. i. q. potius, satius – lieber, besser:* DIPL. Karoli III. 6 p. 10,27 tranquillitati illorum *(fratrum)* -ius agere cupientes. WIDUK. gest. 3,32 p. 119,12 omnem calamitatem omnemque laborem -ius velle pati, quam *eqs. al.* **2** *cogitatim, de industria – absichtlich:* EKKEH. IV. cas. 100 p. 202,12 huic edicto Ekkehardus -o cum non interesset.

consulor *v.* consolor. **consulta** *v.* consolida.

***consultaneus** *v.* *consulcaneus.

consultatio (-cio), -onis *f.* **1** *de consilio quod habetur:* **a** *actio consulendi, deliberatio (cum aliis) – (gemeinsame) Beratung, Erwägung:* HINCM. ord. pal. 548 ut . . . palatini . . . ex domestica . . . responsione et -e studium haberent. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 289,20 causam . . . sollerti -e . . . secum pensabant. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,13 nullam rem magnam sine crebra . . . -e adgrediuntur. *al.* **b** *decretum, conventum – Beschluß, Abmachung:* RAHEW. gest. 4,84 p. 341,13 responsa portantes *nuntii* . . . super . . . quibusdam secretioribus -bus contra Wilhelmum. CHART. eccl. Halb. I 14 p. 11,38 queque rite . . . per -em sive per proclamationem fuerint proposita. **2** *de consilio quod datur i. q. suasio, commendatio – Ratschlag, Empfehlung:* CAPIT. reg. Franc. 196$^{tit.}$ rescriptum -is sive exortationis episcoporum ad domnum Hludowicum imperatorem. HELM. chron. 93 p. 183,19 sera . . . medicinae -cio est, quando eger desperatus est. *al.* **3** *de consilio quod petitur i. q. quaestio, interrogatio – Befragung, (An-)Frage:* CAPIT. reg. Franc. 284^{C} p. 368,16 non invenientes, qui suae -i respondere vellent. ACTA imp. Winkelm. I 946 p. 717,38 -cio: 'si *eqs.*'; responsio domini: '*eqs.*'

[Dinter]

CHART. civ. Erf. 176 p. 103,15 facta fuit ad nos -o, quid *eqs. al. spectat ad deos:* RUD. FULD. Alex. 2 p. 425,6 si publica -o fuit, sacerdos ... precatus deos ... est *(cf. Tac. Germ. 10).*

***consultativus,** -a, -um. *consulens, suasorius – (be)ratend, Rat gebend:* CONR. MUR. summ. p. 162,20 sunt verba ... consultiva, -a, consolatoria.

***consultator,** -oris *m. qui consilium petit, consultor – Ratsuchender:* EPIST. Ratisb. 7 p. 296,11 cęcitas ... G. Atrusi plenam domum -bus (*cf. Cic. Tusc. 5,112* consultoribus) habenti *(sic).*

consulte, *consultim *v.* consulo.

***consultio** (-cio), -onis *f. consilium, auxilium – Rat, Hilfe:* ERINH. Heimer. 345 unde valet relique fieri -cio vite? (*cf.* EKKEB. HERSF. Heimer. 14 quibus rebus vitae indigentiae consulerent).

***consultivus,** -a, -um. **1** *deliberatus – überlegt:* ALFAN. premn. phys. 33,10 p. 120 praeelectionem esse appetitum -um (*PG 40,736*^{A} βουλευτικήν) eorum, quae in nobis. **2** *consultui aptus – zum Rat geeignet: v. l.6.*

1. consulto, -are. **1** *consilium habere, deliberare – beratschlagen, überlegen:* EINH. Karol. 6 p. 8,7 cum quibus *(primoribus)* -are solebat. OTTO FRISING. gest. 2,1 cum de eligendo principe primates -rent. 2,4. *ibid. al.* **2** *consilium dare, proponere – Rat erteilen, vorschlagen:* CARM. Sangall. I 1,15 maximus at fratrum -ans omnibus illis: '*eqs.*' **3** *in consilium vocare – um Rat fragen:* DIPL. Frid. I. 307 p. 124,6 dum ... nobis quid super tanto scismate agendum esset, viros religiosos ... -remus.

2. consulto *v.* consulo.

consultor, -oris *m. consilii auctor, consiliarius – Berater, Ratgeber:* **1** *de hominibus:* **a** *gener.:* VITA Liutb. 16 desideratae mentis tanto -i secreta detegere. EKKEH. IV. cas. 100 p. 204,14 tot -es amicissimos ... dirigimus, ut *eqs.* METELL. peripar. 5,38 actor ... ac -r pellitur illac, qua *eqs. al. v. et vol. I. p. 261,55.* **b** *publ.:* THEOD. AMORB. comm. p. 34,10 quae *(personae)* a sapientissimis regni -bus ... explorabantur. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 271,3 pessimis usus *rex* -bus. CHART. archiep. Magd. 206 p. 263,20 his ... tantis -bus diffinitis et certis testibus assignatis. *al.* **2** *de Deo, Christo:* VITA Eucher. praef. (MGMer. VII p. 46,30) -r providus ... nobilitatem largitur in saeculum.

***consultorius,** -a, -um. *consilium praebens, suasorius – Rat gebend:* SUMMA dict. Saxon. 11,83$^{tit.}$ littera -a. CHART. Wirt. VII 2444 (dipl. Rud. Habsb.) litteras ... cardinalium ... hortatorias et -as recepimus.

consultum *v.* consulo.

***consultura,** -ae *f. (summus) magistratus, consulatus – (hohes) Staatsamt, Konsulat:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,99 persona trium, quos -a gravabat (*cf.* I 22 tres de consulibus).

1. consultus, -us *m. de formis decl. II. v. s. v.* consultum *(p.1662,5sqq.).*

1 *de consilio quod habetur i. q. actio consulendi, deliberatio – (gemeinsame) Beratung, Erwägung:* **a** *in univ.:* HINCM. epist. 131^{b} p. 71,5 ut, quotienscumque in catholica fide ... quiddam novi emerserit, ... episcoporum -ui referatur. TRAD. Patav. 108 ut ... arbitrii sui -ui satisfaciant. *al. usu adv. i. q. consultatione, deliberatione habita – nach Beratung, Überlegung:* RADBERT. Adalh. 16 testis est Francia et omnia regna ... -u sibi submissa. YSENGRIMUS 6,468 -u redeunt. *meton. de concilio:* THEOD. AMORB. Bened. II 1 p. 258,19 quo soluto -u tres episcopos Floriacum ... direxit *rex.* **b** *decretum, iudicium – Beschluß, Entscheidung:* WILLIB. Bonif. 4 p. 13,31 prudentiori inito -u. CONC. Karol. A 58 p. 783,26 decernimus et -u totius synodi statuimus, ut *eqs.* CONST. imp. I 21 p. 47,16 magnis opus est -bus. *al.* **c** *cura, providentia – (Für-, Vor-)Sorge:* AUDRAD. carm. 3,4, 144 -u ... tui praesens sollemne paravi. DIPL. Heinr. II. 116 pro animae nostrae -u. *al.* **2** *de consilio quod datur i. q. suasio, sententia – Rat(schlag), das Anraten, Vorschlag:* **a** *in univ.:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,24 cum consilio et -u nautorum navalia adepti fuerant loca. CAPIT. reg. Franc. 31 una cum -u fidelium nostrorum. ARDERIC. carm. 45 (Stud-LatStockh. IV. 1957. p. 62) robore Samsonem, Aitofel -bus artas. DIPL. Ludow. Inf. 31 r o g a t u a c -u fidelium nostrorum (DIPL. Heinr. I. 2. CHART. civ. Spir. 4 p. 4,27. *al.*). WIDUK. gest. 1,16 eius *(Oddonis)* ... -u Cuonradus ... dux ... ungitur in regem. DIPL. Otton. III. 140 quorundam factioso -u. CHART. Traiect. 329 p. 303,3 cum -u priorum ... nec minus cleri totius consensu. *persaepe.* **b** *assensus, licentia – Zustimmung, Erlaubnis:* EPIST. Bonif. 80 p. 180,2 ut cum nostro -u ... in eadem sede ... debeas collocare *alium.* CHART. Alsat. B 538 quod consentire sine -u sui episcopi ... non auderent *monachi.* THIOFR. Willibr. I 23 p. 474^{A} nisi eiusdem *(apostolici)* -u et iussione autentica. OTTO SANBLAS. chron. 14 p. 16,7 sine eius *(imperatoris)* -u. *al.* **c** *praeceptum, mandatum – Weisung, Auftrag:* PASS. Kil. I 4 cum illius *(sc. papae)* -u iterum revertamus et praedicamus. DIPL. Heinr. III. 69 divino instinctu nostręque petitionis -u. HERM. ALTAH. annal. a. 1193 Chunradus ... de -u regis Anglie ... occiditur. *al.* **3** *de consilio quod petitur i. q. consultatio – Anfrage:* CHART. Traiect. 84 p. 93,12 (a. 890) de ... martirum ... translatione ... sufficiat, quod primo -ui responsum est. *Dinter*

2. consultus *v.* consulo. **3. consultus** *v.*consulatus.

(consum), coesse. (*cf. ThLL. IV. p. 259,3 s. v.* confuit) *script.* cohe(ssens): *p.1665,7. form.* confore *sensu praes.: l. 40.46.71sqq.*

1 *(simul, una) adesse, coadesse – da-, dabei-, zusammensein (mit), (mit)anwesend sein (partic. praes.* -essens *i. q. [com]praesens – [mit]anwesend; usu adi.:l. 56, usu subst.: l. 32. 41. 52. 58. 61):* **a** *de praesentia:* **α** *in univ.:* HIST. Mosom. 2,2 p. 160,4 quosdam procerum suorum ... in praesenti sibi -entes advocat *pontifex.* ADAM gest. 3,70 p. 217,17 cum Magnus dux adesset presens itemque magna -esset recumbentium multitudo. YSENGRIMUS 3,629 vos tres -eratis ibidem. CHART. Westph. VII 199 p. 86,9 quam *(villicationem)* nos *(sc. abbas)* in personam ... prioris ... et fratrum suorum sibi ex sui conventus parte ... -entium ... transtulimus. 377 nobis *(sc. decano)* et capituli fratribus -entibus. *c. sensu instandi, urgendi:* ECBASIS capt. 1115 fraudem, quam fecit, vicinam -fore scibit. ANNAL. Erf. Loth. a. 1134 p. 41,8 rex ... se ... a -entibus sibi comminus *(i. adversariis)* moriturum suspicatus. **β** *interesse – teilnehmen (an):* CHRON. Reinh. a. 1197 p. 555,26 indictis ... solempniis ipse *(imperator)* -esse non potuit. **b** *de conversatione:* THEOD. TREV. transl. Celsi 10 accidit ..., ut ... principi ... morali affatu -esset. WOLFHER. Godeh. I 16 p. 179,35 qui et illi -fore et hunc videre meruerant. CONR. EBERB. exord. 3,8 p. 165,15 idoneus non sum *(sc. abbas infirmus)* nec praeesse nec -esse. **c** *de societate:* **α** *in univ.:* HEIRIC. Germ. I 1,424 carnis gratamur compede solvi, spiritus ut Christo mereatur iure -esse. RADBOD. Bonif. 4 p. 65,8 taliter ... vir iste edificabat et -entibus sibi taliter edificare suadebat. YSENGRIMUS 4,872 nos non dubitas velle -esse tibi, quin, ne nos famulos tibi dedignere, veremur. 4,922. **β** *(more monastico) cohabitare – (klösterlich) zusammenleben:* ARNO REICHERSB. scut. p. 1525^{A} verbum doctrinae in sacerdote vitae propriae et -entium fratrum sanctitas. CHART. eccl. Erf. 97 p. 52,37 domnus Wolframus ... tam nos *(sc. abbatem)* quam nobis -entes devotus adiit. **γ** *consentire – gemeinsame Sache machen (mit):* HUGO FLAV. chron. 2 p. 490,5 quanta ... in eis *(sc. huiusmodi hominibus)* et -entibus sibi sit obcaecatio, hinc datur intelligi, quod *eqs.* **δ** *assistere, prodesse – zur Seite stehen, helfen:* CHRON. Reinh. a. 1213 p. 581,34 fedus ad invicem pepigerunt *reges,* ut ... alter alteri favorabiliter -esse deberent. **ε** *participem esse, participare – teilhaben:* GOZECH. epist.$^{tit.}$ fratri ... Walchero frater Gozechinus in eo, quod est esse, feliciter -esse. **ζ** *coexsistere, concomitari – in wesenhafter Beziehung stehen (zu), Hand in Hand gehen (mit):* ALBERT. M. eth. II 10,1,8 p. 614^{b},38 tali ... operationi *(sc. secundum virtutem iuventutis)* semper supervenit et -est pulchritudo. **2** *vi praeverbii evanida* -fore *i. q. esse – sein:* HUCBALD. carm. 2,16 consortem cleri consignat *corona* -fore

[Antony]

calvum. VITA Landel. Laub. 444 adfuit extimplo, quem constat -fore presto, quo locus est, nusquam *(i. Deus)*. 446. DONIZO Mathild. 2,644 Reginus presul ... faciendam -fore pacem astruit.

subst. **coessentes,** -ium *m. sodales, socii – Gefährten, Genossen:* MIRAC. Donat. (MGScript. XV p. 857,31; s. XI.^{2}) cunctos Flandriae optimates cum suis -hessentibus. HARIULF. chron. 4,23 p. 243,3 exorto mane -es redeunt ad Gervinum.

consumatio *sim. v.* consumm-. **consumeo** *v.* 1. consumo.

***consumesco,** -ere. *(evaporatione) evanescere – sich verflüchtigen, verdampfen:* ANTIDOT. Glasg. p. 144,21 coquis, usque dum aqua -at. p. 148,16 fenogreci farina mittis in caccabo et inples de vino albo ... et sic bullit fortiter, et vinum -at *eqs.*

consummate, consummatim *v.* 1. consummo.

consummatio (-uma-, -cio), -onis *f. script.:* cun-: *l.38.* -mpm-: *l.50. usu plur.: l.63.*

I *complexio, enarrationis comprehensio – Zusammenfassung, zusammenfassende Darstellung:* PURCH. Witig. praef. p. 263,15 quod per singulos annos fecisse probatur, in uniuscuiusque operis -e singulariter declaratur.

II *perfectio, completio, finis – Vollendung, Beendigung, Ende:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* **α** *varia:* HEITO Wett. 4 principia ... libri ... lecta sunt usque ad -em ... decem foliorum. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 318,47 usque ad ... colloquii -em. HIST. peregr. p. 168,26 ante -em belli. ALBERT. M. meteor. 3,2,11 p. 628^b,14 tertius *sonus* ... est in ipso terraemotu, et quartus in -e ipsius. CHART. Friburg. 136 ad -umacionem ipsius *(ecclesiae)* ac sustentacionem. ANON. mus. Sowa 5,1 p. 270,2 praeparatio et -umatio omnium cantuum. *saepe. adimpletio – Erfüllung:* ARBEO Corb. 33 votis deposcens -em. RUP. TUIT. vict. 13,3 p. 406,30 quod iurasti ..., nondum usque ad -em perfeceras; promissionis namque ... sermo hic erat: *'eqs.' al.* **β** *de morte:* WALTH. SPIR. Christoph. I 24 diversa usque ad -em supplicia patieris. BERTH. (?) annal. praef. p. 269,13 felici ... -e ... homo Dei ... exspiravit. *al.* **γ** *de interitu:* AGNELL. lib. pont. 68 ploratus fit in cun-e mundi. ANNAL. Fuld. II a. 847 p. 37,3 certum -is seculi diem ... scire se fatebatur *pseudoprophetissa. al.* **b** *spec. i. q. confectio, exsecutio – Vollzug, Abschluß:* **α** *publ., iur., canon.:* CHART. march. Misn. II 290 (a. 1159) huius ... rei -o et confirmatio acta est in villa Elvebue. DIPL. Frid. I. 970 p. 248,24 ad ... coniugii -umationem. CHART. Berg. Magd. 71 p. 50,3 propter quorundam ... fratrum nostrorum absentiam -em ... negotii suspendi oportuit et differri. CONST. imp. II 189 pro -umatione m a t r i m o n i i inter nos *(sc. Fridericum)* et regem eundem *(sc. Anglorum)* de Ysabella sorore sua ... tractati (190 p. 234,11). CHART. Burgenl. II 71 p. 49,29 premissa ... secundum sui expedicionem et -mpmacionem ... patrocinio nostri privilegii debebant confirmari. *al.* **β** *theol.:* AMALAR. off. 4,29,9 imitando Christi mortem et eius resurrectionem debemus -em nostri baptysmatis in die dominico cogitare. ALBERT. M. eccl. hier. 4,6 p. 656^a,24 'in eo', scilicet chrismate, 'sacrificantem *sacerdotem* -em' (*PG 3,477^C* τελείωσιν), id est consecrantem ipsum per aliquam orationem. *al. v. et p.1666,37.* **2** *latius:* **a** *facinus – Tat:* CHRON. Reinh. a. 1208 p. 575,16 ad hanc -umacionem palatinus introgrediens evaginato ... proludit gladio. **b** *functio (sacra) – (heilige) Handlung:* GODESC. AQUENS. seq. 16,4^b,3 tu *(sc. Michael archangelus)* ... Deum placas humilis ... minister -um. ALBERT. M. eccl. hier. 1,1 p. 472^b,43 de quibusdam, quae tamen non sunt sacramenta, sicut ... de mysticis -bus. 5$^{capit.}$ de sacerdotalibus -bus (*PG 3,500^C* τελειώσεων). **B** *translate i.q. (summa et ultima) perfectio, absolutio – (höchste, äußerste, letzte) Vollendung, Vollkommenheit, Vervollkommnung:* AMALAR. off. 4,29,16 caelebretur per septem dies opus septiformis spiritus, et in octava die -o et declaratio atque glorificatio eiusdem operis. RUP. TUIT. vict. 13,14 p. 418,30 -o denarrati certaminis, -o victorię verbi Dei. ALBERT. M. miss. 2,9,3 p. 62^a,23 -o conceptionis est nativitas. summ. theol. I praef. p. 1,30 in actibus ... beatificationis sive glorificationis *innotescit Deus* per -em gloriae. *al. v. et p. 1669,46. apex, culmen – Gipfel, Giebel:* CHART. archiep. Magd. 309 (a. 1164) vinculum profectionis (perfectionis *R*) et -o virtutum est caritas. ALBERT. M. summ. theol. II 16,104,3 p. 269^a,46 fides est fundamentum in aedificio spirituali, charitas vero -o.

III *consumptio – das Aufbrauchen, Aufzehrung:* **A** *in univ.:* MAPPAE CLAVIC. 167 p. 219,26 hoc facies, donec ... flores consumentur; post -em autem florum ... confectionem cooperi. **B** *c. colore quodam:* **1** *de exsiccatione, decoctione:* TRACT. de aegr. cur. p. 132,39 acetum bullitum cum calida usque ad aque -em. TRACT. de chirurg. 372 (add. cod. II) usque ad -umationem medietatis. **2** *tabes – Auszehrung, Schwindsucht:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,7 p. 37b^v illa humectatio incipit calefieri, que in coniunctionibus est fundamenti cuiuslibet membri; que vocatur phthysis et -o.

***consummativus,** -a, -um. **1** *consummans, perfectionis efficiens – vollendend, die Vollendung bewirkend (usu subst. in def.:* ALBERT. M. eccl. hier. 4,3 p. 641^b,25sqq. -um dicitur dupliciter, vel quod largitur rei propriam perfectionem, et sic non est -um chrisma baptismi; dicitur etiam -um communiter, quod consistit in quodam cumulo et aggregatione bonorum, et sic, quod addit aliquam perfectionem super alterum, est -um eius, et sic chrisma est -um baptismi, cum *eqs.):* **a** *strictius:* **α** *gener.:* GERHOH. psalm. 32,22 p. 147,21 donum -um in electis omnibus illius dilectionis et perfectionis, quam *eqs. (de Spiritu sancto).* HIST. de exp. Frid. imp. p. 6,10 qui *(Deus)*, ut in Ezechiele legitur: 'a sanctuario meo incipite' *(Vulg. Ezech. 9,6)*, a terra nostrę salutis -a *(Gr., -am sensu depravato ed. ex Str.)* plagam suam propter peccata populi christiani primo exercuit. ALBERT. M. cael. hier. 3 p. 49,8 haec ... pulchritudo *(sc. divina)* est ut ... '-a' (*PG 3,164^D* τελεταρχικόν), alias non perficeretur hierarchia in lumine fluente ab ipso. **β** *theol. i. q. confectionis (sacramenti) efficiens – den (sakramentalen) Vollzug bewirkend:* ALBERT. M. eccl. hier. 4,3 p. 641^b,14 'ipsa anagoge' ... 'huius sanctificationis' ... 'introductiva -ae' (*PG 3,473^B* τελειωτικῆς), id est, quae introducitur ad consummationem in aliis sacramentis. 7,19 p. 797^a,13 'invocationes -as' (*PG 3,565^C* τελεστικάς), id est, quibus sacramenta consecrantur. *cf. l.20.* **b** *latius i.q. comprehensivus, summam constituens – zusammenfassend, den krönenden Abschluß bildend:* GERHOH. psalm. 33,9 p. 270,1 in isto novo et omnium sacrificiorum -o sacrificio *(i. morte crucis). cf. l. 23. consumens, letalis – verzehrend, tödlich* (*cf.* *consumptivus): CONSTANT. AFRIC. theor. 8,7 p. 37 b^v -a ... febris, sicut ethica nascens ex hemitriteo. *cf. l.29.*

consummator (-uma-), -oris *m. qui consummat, perfector – einer der zur Vollendung führt, Vollender:* **1** *in univ.:* MIRAC. Liutw. 23 (MGScript. XV p. 1267,43; s. XI.^{2}) dirutorum ... fuit efficax reparator et imperfectarum rerum studiosus -r *Nizo.* RAHEW. gest. 4,14 p. 248,29 Otto Frisingensis aecclesiae ... presul, huius istius operis auctor et ... futurus -r (-umator *A*), nisi *eqs. per pravam interpr.:* ALBERT. M. eccl. hier. 7,16 p. 792^b,10 'adducente *summo sacerdote* amicos Dei' ..., sicut qui est 'manifestator' divinorum iudiciorum et '-r', id est perfector subditorum; alia translatio, 'manifestative' et 'consummatorie' (*PG 3,564^C* διαπορθμευτικῶς) ..., id est illuminando et perficiendo in divinis. **2** *completor – Vollzieher, Vollstrecker:* GODESC. AQUENS. seq. 16,2^a,3 tu purgator Raphael, illustrator Gabriel, -r Michael. GESTA Lob. 20 p. 324,1 qui *(abbas)* se in iis a principio usque ad finem primum et novissimum initiatorem -emque prae aliis exhibuerat. CHART. Wirt. II 425 p. 212,30 authores et -umatores ... huius concambii et pactionis.

***consummatorie** *adv. modo perfectionis – in vollendender Weise: v. l.57 (per pravam interpr.).*

***consummatorium** (-uma-), -i *n. de loco ad sacramentum baptismi per confirmationem consummandum i. q. aedes confirmationis – Firmungskapelle:* CATAL. Neap. (MG Lang. p. 437,43; s. IX.^{2}) hic *(Iohannes episcopus)* fecit -umatorium (consignatorium GESTA Neap. 25 p. 414,22) albatorum inter fontes maiore et ecclesiae Stephaniae.

[Antony]

consummatrix, -icis *f. quae consummat, perfectrix – eine die zur Vollendung führt, Vollenderin:* HRABAN. cruc. 1,28 p. 264D illam formam in eo *(opere)* cantavi, quae -x et perfectio rerum est. *usu adi.:* GERHOH. psalm. 34,27 p. 394,27 in tertio *statu liberi arbitrii* iuvatur *homo* per gratiam reparatricem, in quarto perfectus erit per gratiam -em.

1. consummo (-umo), -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: *l. 33. p. 1669,1. adde* AGNELL. lib. pont. 155. coms-: *p. 1668, 27.44. usu intrans. (ellipt.): l. 54. p. 1668,70.*

I *de actione in summam redigendi i. q. coadunare, colligere – (zu einem Ganzen) zusammenbringen, (in eins) zusammenfassen:* **A** *de numeris i. q. constituere – bilden:* **1** *computare – zusammenrechnen:* ANON. algor. Salem. p. 3,19 additio . . . nil aliud est quam ex diversis numeris unum -are. **2** *efficere – ergeben:* GERB. geom. 6,2 p. 82,12 cui *(sc. basi completae)* nona praefata . . . superaddita podismum . . . -at. **B** *de hominibus i. q. congregare, coniungere – verein(ig)en:* **1** *de unione fidelium in Christo (cf. Vulg. Ioh. 17,23):* HUMB. Sim. 2,22 p. 166,20 ut sint omnes *(Christi oviculae)* -tae in unum. 3,35 p. 243,15. *ibid. al.* **2** *de exercitu i. q. cogere, conducere – versammeln, aufbieten:* DIPL. Frid. I. 367 p. 224,33 donec predictus exercitus fuerit -umatus.

II *de actione ad summam perducendi i. q. perficere, complere, absolvere, finire – zu Ende führen, zur Vollendung bringen, vollenden, beenden, beschließen, fertigstellen:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *varia:* BEDA temp. rat. 55,30 lunarem cursum in laeva manu intrinsecus a radice pollicis incipiunt et in ungue minimi digiti . . . eundem -ant (consumunt P^1). FORM. Salisb. I 50 caritas, quae . . . inperfecta -umat. DIPL. Conr. III. 195 p. 354,30 mature expeditionem -are volentes. OLIV. epist. 5 p. 302,11 stude -are, quod cepisti. *saepe. v. et p. 1671,57.* **b** *de aedificiis:* AGNELL. lib. pont. 31 aedificator Tricolli *Exuperantius*, sed non cun-vit. THANGM. Bernw. 12 p. 763,14 ante -tam fabricam Gandenesheimensis aecclesiae. RUD. TRUD. gest. 6,2 p. 255,20 criptam. CHART. Aquens. 260 pro . . . edificiis -andis. *saepe.* **c** *de operibus scriptis:* HRABAN. cruc. 1,28 p. 264D opus. CAND. FULD. Eigil. I praef. p. 222,33 librum . . . incepi atque fidelibus legendum studioso labore -vi. ANNAL. Basil. a. 1276 p. 200,16 reliquam lexionarii partem penna sola . . . -vit *scriptrix. saepe. continuare – fortführen:* REGINO chron. praef. p. 1,12 -ans coeptum opus usque in presentem annum. **d** *de sermonibus:* HRABAN. epist. 5 p. 390,4 ubi evangelista sermones Domini -tos esse referebat. WALTHARIUS 666 -are . . . sermones nunc volo cunctos. *al.* **e** *de vita et morte (plerumque in bonam partem):* **α** *subi. homines (c. sensu perfungendi):* ARBEO Emm. 45 p. 97,18 beatus pontifex gloriosum -vit martyrium. TRAD. Frising. 394 p. 335,12 usque dum cursum sui temporis -umasset. WETT. Gall. 37 finem vitae miserabiliter -verunt. IOH. CODAGN. trist. p. 44,9 multi . . . sub pedibus equorum vitam eorum -umantes (consumentes ANNAL. Plac. a. 1160 p. 460,14). *saepe. ellipt. i. q. decedere – hinscheiden:* VITA Desid. Vienn. 13 de stipite illo, unde martir Dei meruit martirio -are. **β** *subi. Deus (c. sensu coronandi):* HRABAN. carm. 20,17 certamen . . . bonum cursu -et honesto *divinitas*, cum Christo ut maneas semper in arce poli. epist. 39 p. 478,7 vitam vestram . . . Deus . . . aeterna beatitudine -are dignetur. **f** *de tempore :* RHYTHM. de Pipp. 7,1 (MGPoet. I p. 117) regna vestra -umata, ultra non regnabitis. THIETM. chron. 2,23 p. 66,31 -tis . . . diebus festivis. *al.* **g** *de itinere i. q. emetiri – bis ans Ende verfolgen, zurücklegen, hinter sich bringen:* HESSO rel. (MG Lib. Lit. III p. 26,41) tanta festinatione . . . cucurrit *papa*, ut viginti leuvis -tis eadem die missam Remis celebraret. CHART. Wirt. II 330 p. 50,7 (spur.?) necdum . . . ripam fluvii deserens *terminus*, set fluvio -to transcendens montis . . . celsitudinem. OTTO FRISING. gest. 2,42 -to feliciter viae labore. **2** *spec.:* **a** *publ., iur., canon. i. q. (legaliter, rite) conficere, exsequi – (rechtsgültig, ordnungsgemäß) vollziehen, (ab)schließen:* BEDA hist. eccl. 4,2 p. 205,31 ipse *(Theodorus)* ordinationem eius *(episcopi)* . . . catholica ratione -vit. CHART. Gosl. I 314 inchoata sunt hec apud Goslariam . . . , -ta vero apud Gandersem eodem anno. DIPL. Heinr. IV. 263 p. 337,28 (spur.) hiis . . . dispositis traditionem -umat et predia . . . fratribus . . . confert. CONST. imp. II 191, 4 prius . . . quam . . . m a t r i m o n i u m . . . -etur (CHART. Friburg. 66 p. 54,13. CHART. Traiect. 1562 p. 312,19). CHART. Turic. 1357 p. 71,31 datum et -tum per comitem Hu. de Werdinberg apud Arowe. CHART. civ. Erf. 235 p. 148,23 statim post -umatum contractum. *al.* **b** *liturg. i. q. consecrare – weihen, mit der Weihe versehen:* **α** *in univ.:* DIPL. Heinr. II. 83a p. 104,28 aedificato . . . monasterio et in honorem sanctae Dei genitricis Mariae . . . -to. ALBERT. M. eccl. hier. 6,4 p. 746a,5 -andus, id est, qui debet consecrari in monachum. **β** *ordinare – installieren:* CHRON. Reinh. a. 1206 p. 571,9 benediccionem sacerdotalem et episcopalem necnon et pallium de manu pape . . . accipiens bene -umatus rediit *Adelbertus.* CHART. Hamb. 384 p. 339,7 quando Bremensis ecclesia -tum habuerit archiepiscopum *eqs.* **γ** *consignare – firmen:* PONTIF. Rom.-Germ. 14,7 episcopum oportet . . . consecrare, -are, ordinare *eqs.* PETR. DAM. epist. 40,31 p. 63,10 rite baptizatos ab evangelista Philippo Petrus et Iohannes sola manus impositione -ant. **B** *latius:* **1** *componere – regeln, erledigen:* GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 52 ut . . . iustis iuditiis omnia in Dei voluntate -rentur. THIETM. chron. 2,31 -tis . . . pacifice cunctis. *al.* **2** *peragere, habere – verrichten, durchführen, abhalten:* PONTIF. Rom.-Germ. 16,15 ad -andum diaconi officium. GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 183 orationibus multipliciter -tis. HELM. chron. 75 p. 143,24 -ans (com- *1*) . . . pontifex sacra misteria. STATUT. ord. Teut. p. 93,6 per hos *(sc. tredecim personas)* erit eleccio -anda. *al.* **3** *adimplere, ad effectum perducere – erfüllen, in die Tat umsetzen:* HUGEB. Willib. 1 p. 88,41 statim . . . postquam illi *(parentes)* vota voverunt, verba -verunt filiumque suum caeleste commendaverunt rege militare. RUD. TRUD. gest. 2,4 p. 237,39 bonum . . . et utile consilium, si magistra discretione et non ira vindice esset -tum. *al.* **4** *committere – begehen, verüben:* HUMB. Sim. 2,21 p. 165,41 mortem eis generat peccatum -umatum *(cf. Vulg. Iac. 1,15).* **5** *perfrui – (bis zum Ende) auskosten, genießen:* MART. VALER. buc. 4,63 -ta . . . post gaudia.

III *de actione consumendi (hic illic accedente notione consummationis, e. g. l. 44. 47. 48. p. 1669,13sqq.):* **A** *absumere, comedere, exedere – ver-, auf-, auszehren (c. sensu combibendi: l. 44. 47):* **1** *proprie:* ALDH. virg. I 23 p. 255,6 cum cogeretur *Iohannes evangelista*, ut mortiferum poculi haustum . . . potando -ret (com- *A a. corr.*, consumeret *B*). ANNAL. Plac. a. 1269 p. 533,24 -umata erant omnia victualia. *spectat ad eucharistiam:* AMALAR. epist. 4,2 hunc calicem -vit Dominus in caena sua. off. 1,12,34 in isto . . . die -atur agnus typicus . . . ; ratione suprascripta potius est -andum corpus quam reservandum. **2** *translate:* **a** *c. sensu exsiccandi:* ALBERT. M. anim. 2,1,10 p. 79,17 si . . . hoc umidum esset cum calido, tunc calidum -ret partem umidi. *medial. i. q. evanescere – sich verflüchtigen:* ANTIDOT. Lond. p. 19,36 coque, donec vino -umetur. ANTIDOT. Glasg. p. 116,44 acetum quoquis . . . , et cum acetus fuerit -umatus *eqs. al. v. et p. 1670,26.* **b** *c. sensu corrodendi:* DIPL. Karoli III. 32 p. 55,5 thesaurum . . . , quem non -umat erugo *(cf. Vulg. Matth. 6,20). v. et p. 1670,33.* **c** *c. sensu extenuandi, enervandi:* WETT. Gall. 29 p. 273,39 inbecillibus membris -umatis et absque cute et ossibus penitus defectis. *v. et p. 1670,44.* **d** *c. sensu resolvendi:* ALBERT. M. animal. 1,424 *aliquid cibi* intrans in ipsum *(pulmonem)* oportet, quod aut -umatur paulatim . . . aut putrescit in eo. **B** *abuti – verbrauchen, aufbrauchen:* **1** *in univ.:* CASUS Petrish. 5,41 p. 676,5 -tum *(cod.*, consumptum *ed.)* est totum decus, quod in auro et argento fuerat in basilica. *v. et p. 1670,54.* **2** *de tempore, vita i. q. transigere, agere – hinbringen, führen:* CHART. Heinr. Leon. 4 p. 5,27 expedit . . . episcopis, ut . . . alumnos et filios . . . , sine quibus hec vita -umari non potest, revocillent impensis. *ellipt. i. q. degere – leben, weilen:* DHUODA 8,17,5 tempore, quo in saeculo -umaveris isto. **C** *perdere, delere – zugrunde richten, vernichten, zerstören:* **1** *de rebus:* AGNELL. lib. pont. 166 p. 384,33 a suis civibus maxime

[Antony]

cun-bitur *Ravenna.* CARM. de Aquil. 12,2 (MGPoet. II p. 151) Aquilegia corde duro -umata crimine. CHRON. Salern. 95 civitas ... creberrime ad ignem -umabatur. CHRON. Bened. I 8 incendio ignis cuncta -verunt *Hungarii.* CHART. Austr. sup. II 528 p. 487,14 quod ... privilegia ... essent per incendium -umata. *al. in imag.:* AMALAR. off. 3,26,15 carnales motus -are (consumere *var. l.*) fervore Spiritus sancti. **2** *de hominibus i. q. auferre – hinwegraffen, umkommen lassen:* HILDEB. epist. (MG Lib. Lit. II p. 668,11) insania pereuntis mundi reliquias filiorum Dei preciosa morte -at. HAIMO BAMB. chronogr. p. 185,35 Syxtum papam ... martirio -vit *Decius imperator.* OLIV. hist. Dam. 74 p. 271,27 unus de cogonibus nostris ... combustus -vit agonistas. *pass. i. q. defungi, mori, perire – sein Ende finden, sterben, umkommen (plerumque in bonam partem):* PASS. Flor. 1 alii *(christiani)* ... a pessimis principibus torquebantur et sic -bantur (consumebantur *var. l.*) in Domino Iesu Christo. RIMB. Anscar. 33 p. 64,27 die assumptionis sanctae Mariae ipse ... in bonae voluntatis cursu feliciter -tus est. ADAM gest. 2,53 fratre per martyrium -to. *al. v. et p.1671,33.* **D** *tollere – beseitigen:* BOTAN. Sangall. 17,4 herba agrimonia in cybo sumpta <*ci.* dolorem s>plenis -at (*ex Ps. Apul. herb. 31,8* splenem consumet).

adi.: **1. consummans,** -antis. **1** *finiens, complexivus – abschließend, zusammenfassend:* TURBA phil. 9 p. 117,29 -ia (consumentia *B*) ... verba dicam. **2** *perfectionis efficiens – vollendend, die Vollendung bewirkend:* GERHOH. psalm. 34,27 p. 394,24 in ... quatuor statibus liberi arbitrii ... pertinet ... tertius ad gratiam salvantem, quartus ad gratiam -em. SIMON sacram. p. 1,9 semite: bona -ia *(spectat ad Vulg. psalm. 16,5).*

2. consummatus, -a, -um. **1** *(absolute) perfectus – (in höchstem Maße) vollendet, vollkommen (usu philos. et theol.):* HUGO HONAUG. hom. 2,78,5 'in unaquaque' *(persona)* 'permanens una' *divinitas*, i. e. -a et plena. ALBERT. M. sent. 4,26,15 p. 125^{b},6 infantem dicimus perfectum hominem, non tamen -um. eccl. hier. 7,19 p. 797^{a},7 *futuram fore ipsius (hominis) resurrectionem* '-issimam' (*PG 3,565^{B}* τελειωτάτην) propter perfectionem gloriae super perfectionem naturae. summ. theol. II 14,90 praef. p. 172^{a},19 si -as habuit *homo* virtutes secundum ultimam perfectionem uniuscuiusque virtutis. *al. v. et l.56. usu subst.:* OLIV. epist. 5 p. 302,6 recte appellatus es Kemel, quod interpretatur -us, quod in politicis virtutibus reges et principes antecedis. ALBERT. M. sent. 4,26,15 p. 125^{b},3 -um dicit ultimum posse consequens ipsum perfectum. cael. 2,4,1 p. 180,20 in fine est consummatio, et -um est nobilius non-consummato. **2** *maturus – reif:* ARBEO Emm. 7 ut in augmentum frumentum iam doctrine -um conderet horreis.

adv. **consummate, consummatim.** **1** *compendiose, cursim – zusammenfassend, in groben Zügen:* ALBERT. STAD. chron. a. 769 hiis -m (summatim *2*) de rege Karolo explanatis iterum ad propositum redeamus. **2** *perfecte, absolute – vollkommen, völlig:* HUGO HONAUG. hom. 2,77,9sq. non erunt -e unum, quoniam aliquid est pater, quod non filius, et aliquid filius, quod non pater ...; in Patre autem aeterno et eius coaeterno filio talis est unitas, quod consumata, quod perfecta <unitate *ci.*> Deus est Pater, Deus est et Filius.

2. consummo *v.* 1. consumo.

1. consumo (-mmo), -sum(p)si, -sum(p)tum, -ere. *script.:* cun-: *p.1670,65.1671,35.59.* cumps-: *p.1671,30. form. inf. praes. pass.:* -ier: *p. 1670,12.* -eri: *p. 1671,33. usu intrans.: p.1670,27.29.*

I *absumere, comedere, exedere – ver-, auf-, auszehren (c. sensu combibendi: p. 1670,5.6):* **A** *proprie:* **1** *univ.:* ARBEO Corb. 19 ut nequaquam cunctus comitatus -ere valuisset. ALCUIN. carm. 8,19 quicquid ibi potus remanet vel quicquid edendum, omnia saeva fames nosmet -ere cogit. THEODULF. carm. 75,31 pulvere de nimio -mtum vermibus olim consurget corpus. GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 32 cibo ... -pto. VITA Heinr. IV. 13 p. 42,20 dum ruris copia -pta esurire inciperent. *al. v. et p.1668,44. in imag.:* AEDILV. carm. 18, 20 sic ... die rursum psalmos complevit eosdem, ut vicibus geminis lyricas -ret escas. RATHER. prael. 5,17 l. 544 ab invicem mordentes ab invicem -imur *(cf. Vulg. Gal. 5,15).* **2** *spectat ad eucharistiam:* AMALAR. epist. 6,1 ne ilico post -ptum sacrificium spuerem. off. add. p. 546 in eo calice, qui -itur feria quinta. PONTIF. Rom.-Germ. 99,280 sanguis *(sc. Domini)* eadem die penitus -atur. **B** *translate:* **1** *quasi devorando, absorbendo:* **a** *de actione ignis:* ALDH. ad Acirc. 7 ramnus igne proprio flammisque voracibus Libani cedros -pturus (-mturus *var. l.*). AGOB. 8 p. 453 l. 933 utramque partem eorum *(malleolorum)* primum ignis arripit, deinde flamma -mmit. WALAHFR. carm. 14,4,6. HROTSV. Theoph. 188 me vereor flamis caelo -ier actis. *al. medial. i. q. proprio ardore exhauriri – niederbrennen:* WALAHFR. Mamm. 18,5 ligna iubet praeses -ptis addere flammis. AUDRAD. carm. 3,2,251 inlaesi tibi post haec parebimus omnes -ptis flammis. **b** *de actione caloris:* **α** *in univ.:* URSO qual. 57 siccitas ... humiditatem -endo caliditatem quodammodo videtur inducere. ALBERT. M. veget. 7,38 siquis calore moderato, movente quidem humidum, sed non -ente, usus fuerit. meteor. 3,1,11 p. 597^{b},20 calor ... vehemens -it vaporem paucum. *al. usu adi.:* URSO qual. 169 pura substantia ... caliditati -enti resistit. MAURUS progn. 43 p. 52^{b},11 ex caloris acumine -entis (ALBERT. M. animal. 23,67). **β** *medial. et intrans. i. q. evanescere – sich verflüchtigen:* COMPOS. Luc. R 14 tamdiu quoquis, quoadusque -mmatur ipsa urina (*inde* MAPPAE CLAVIC. 167 p. 219,30 consumetur). ANTIDOT. Sangall. p. 87,28 coquis tamdiu, ut aqua -at. ANTIDOT. Glasg. p. 124,22 donec sucus -atur et solus oleos remaneat. p. 145,21 coquis, usque acetus -mmat, lento igne. **2** *quasi corrodendo, erodendo:* **a** *corrumpere, resolvere – verderben, auflösen (medial. interdum i. q. resolvi – sich auflösen, e. g. l. 36.40):* GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 160 ne sacerdotalis paratura, qua indutus erat, cito a terra -retur (cums- *E*, consumaretur *W1*). THEOPH. sched. 3,69 non ... sulphur auri quicquam -it, sed solum argentum. COMPOS. Matr. 5,2 tam diu tere, donec se crocum dimittat et -atur. ALBERT. M. veget. 6,317 inanit *cicuta* -endo spiritus et mortificando membra. CHART. archiep. Magd. 136 p. 194,35 (spur.) ut ..., que vetustas in lignorum instrumentis -pserit, reparentur. CHART. Carinth. V 434 quia ... carta ceperat iam -i. *al. c. sensu atterendi:* IOH. AEGID. mus. 17,87 ex frequenti ictu sese -it *campana.* **b** *extenuare, enervare, afficere – schwächen, erschöpfen, heimsuchen:* BEDA hist. eccl. 5,23 p. 349,29 archiepiscopus longa -mtus (consummatus *var. l.*) aetate defunctus est. PRUD. TREC. annal. a. 845 p. 50,1 fames valida Galliae inferiora -it. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,18 si ... populum supprimant *reges* ... et ad interneciem usque -ant. MART. VALER. buc. 1,24 hunc *(agnum)* ... exhaustum nec ipsos edere balatus -pta voce valentem. TRACT. de chirurg. 581 si quis scabiosus sit vel scabie -itur (-atur *II*). *al.*

II *abuti – verbrauchen, aufbrauchen:* **A** *strictius:* **1** *varia:* COMPOS. Luc. R 8 ipsos flores ... defricas diu et reponis; facies, donec ipsi flores -mmantur (*inde* MAPPAE CLAVIC. 167 p. 219,26 consumentur). WALTHARIUS 737 postquam Pandarides se -psisse sagittas incassum videt *eqs. al.* **2** *de bonis, pecunia sim.:* LEX Ribv. 41,3 quod si ex his, quae conscribta vel tradita sunt, simul -pserint *vir et mulier*, nihil requirat *mulier*. HUGO FLOR. tract. 1,7 (MG Lib. Lit. II p. 474,47) pecunia facile -itur, consilia vero virorum sapientium nequeunt exauriri. CASUS Petrish. 5,41 p. 676,9 haec omnia nostris diebus -pta sunt. *al. in malam partem i. q. dissipare, effundere – verprassen, verschleudern, verschwenden (usu adi.: p.1673,16):* LEG. Wisig. 4,3,3 p. 191,5 quod si eas *(res iuniorum fratrum)* ipse *(frater maior)* forte -mserit. AGNELL. lib. pont. 166 p.385,20 postquam omnia cun-pserint ornamenta ecclesiae, praedia tribuent *mali pontifices.* CHART. Tirol. notar. I 249 totum precium, quod habuit de predictis rebus venditis, -ptum est. *al.* **B** *latius:* **1** *impendere – aufwenden, verwenden:* WIPO gest. 8 p. 31,26 ad quam rem commendandam imperator Heinricus infinitam pecuniam ... -psit. 27 labores in vanum. CONFL. ovis et lini 253 in capitis cultum -it femina linum. MANEG. c. Wolf. 8 p. 61,6 operam.

[Antony]

CHART. Raitenh. 39 p. 38,4 duo talenda ... in usus tocius conventus nostri ... -enda. *al. v. et p.1672,30.* **2** *de tempore, vita i. q. transigere, agere – hinbringen, verbringen:* THEODULF. carm. 60,2 qui ... tempora -is actibus ... variis, nil gere turpe. WALAHFR. Wett. 905 taliter ... diem frater -pserat illam. GESTA Apoll. 753 in externis soles -ere terris. WALTHARIUS 399 insomnem -pserat Attila noctem. *al.*

III *perdere, delere – zugrunde richten, vernichten, zerstören:* **A** *obi. res:* **1** *proprie:* BEDA hist. eccl. 5,10 p. 300,24 vicum ... i n c e n d i o -msit *satrapa* (THIETM. chron. 3,8. 6,53. CASUS Petrish. 5,49. *al.*). NOTKER. BALB. gest. 1,30 p. 41,4 quem *(pontem)* ... fraudulentia ... quorundam malivolorum ... -psit. THIETM. chron. 5,12 Alemannorum turba ... i g n e domum Domini -psit (WIPO gest. 35 p. 56,10. CHART. Eichsf. 387. *al.*). CHRON. Brem. (MGScript. VII p. 391,5) Dani et Nortmanni devastato imperio Romano Bremam destruxerunt et totam Saxoniam -pserunt. CHART. Brand. A XXIII 3 pannum ... reprehensibilem et falsum ... consules per incendium -ere habent potestatem. *saepe. in imag.: v. p. 1669,7.* **2** *translate i. q. evacuare – zunichte machen:* GLOSS. psalt. Lunaelac. 7,10 non aliter ... -mmitur nequitia si non per paenitentiam. GODESC. SAXO theol. 22 p. 295,11 ut humanitatem divinitas assumeret, non se ... ipsa -ret, nec tamen ... humanitatem ... absumeret. VITA Mathild. II 16 p. 175,7 dolor ingens accidit, qui hoc gaudium in moerore penitus -msit. TRAD. Patav. 941 ne presentis etatis negotia oblivio -at *eqs. al.* **B** *obi. anim. i. q. auferre, conficere – hinwegraffen, aufreiben (pass. interdum i. q. perire – zugrunde gehen, umkommen: e. g. l.33):* LEX Ribv. 75,1 quod ibidem ipse intertiatus ... commune m o r t e -ptus (cumpsumptis *A3*, consubtus *A5*) sepultus iaceat (LEX Baiuv. 15,1. HROTSV. Cal. 9,4. *al.*). ARBEO Corb. 4 p. 192,20 se amplius peccare detestans *fur*, quamvis inopiae - eri *(m. al. corr.* consumari *1)* debuisset. AGNELL. lib. pont. 162 si dixero vobis, mors me cun-et. POETA Saxo 3,92 lues ... equos morbo -psit atroci. WIDUK. gest. 1,36 p. 53,23 ut omnis illa nimia multitudo aut gladio -retur aut in mari mergeretur. THIETM. chron. 7,57 tempestas ingruit horrida homines cum pecoribus ... late -ens. BERTH. (?) annal. a. 1061 magna fames multos -psit (occidit *var. l.*). PETR. CRASS. def. 6 p. 445,35 his in regno fatali sorte -mtis (-msit *cod.*). BONIZO ad amic. 4 p. 580,24 rex ... tercio bello pene -ptos inter fines suos eos *(Ungaros)* habitare coegit. *persaepe. expressius i. q. interficere, occidere – umbringen, töten:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 113,4 servi et ancillae cum parvulis suis -pti sunt. MART. VALER. buc. 2,103 Eufilis ipsa suum fallens -psit Iarbam. *al.*

IV *tollere – beseitigen, aufheben:* ALBERT. M. veget. 6,478 si ... sunt puncturae in praecordiis, -it eas *ziduarium.* ANON. algor. Hann. p. 34,14 si totus superior *numerus* -ptus fuerit, inferior eius radix erit. p. 34,23 si ... numerus radicem non habuit, non superior per inferiorem arte predicta -i (*syn.* auferri) poterit. *ibid. al.*

V *assumere – an sich nehmen, fassen:* ALBERT. METT. div. temp. 2,21 p. 84,26 ille *(dux)* -pto spiritu fortiter restitit.

VI *consummare, perficere, finire – zu Ende bringen, vollenden, beenden:* **A** *in univ.:* AMALAR. off. 4,42,1 ut tertia die -at (consummet *B*) illa *(officia mortuorum) sacerdos.* AGNELL. lib. pont. 74 ut talem Iustiniani augusti praesentia cun-ret contentionem. HERACLIUS I 12,7 rectum recto -ere cursum. THEOD. TREV. Liutr. 87,2 -ptis ... profectioni ... necessariis. VITA Landel. Ettenh. 3,9 missarum solemniis -ptis. *v. et p.1667,28.51.* **B** *c. sensu intereundi (usu pass.):* CARM. Cenom. 1,7 donec -pta recedant *saecula.* ALBERT. STAD. chron. p. 285,18 tunc -ptum est regnum Sicioniorum. *v. et p. 1669, 17.* **C** *c. sensu perpetiendi:* AUDRAD. carm. 3,2,203 omnibus ... p o e n i s -ptis (WALTH. SPIR. Christoph. II 6,134). LIGURINUS 4,557 -pto vix eluctata labore constitit in summa bellatrix rupe iuventus (*sim.* SOLIMARIUS 44). **D** *c. sensu adimplendi:* VITA Leod. 1,677 (MGPoet. III p. 23) -ite iussum.

adi. **consumens,** -entis. *finiens, complexivus – abschließend, zusammenfassend: v. p.1669,26.*

2. consumo *v.* 1. consummo. **consumpcio** *v.* consumptio. **consumpmacio** *v.* consummatio.

consumptibilis, -e. *qui consumi potest, delebilis, corruptibilis – aufzehrbar, vernichtbar, vergänglich:* ALBERT. M. sent. 4,21,2 p. 864[a],2 lignum, foenum, stipula -ia sunt in igne. phys. 1,2,4 p. 23,71 si ... -is est materia, tunc est corruptibilis *eqs.* meteor. 3,1,11 p. 597[b],26 qui *(vapor spissus)* non de facili -is est a calore. *ibid. al. subst. neutr.:* ALBERT. M. sent. 4,21,2 p. 864[a],43 inter cremabilia -ia diutius in igne manet lignum in genere et minime stipula. cael. hier. 15 p. 244,32 'electrum' ... 'significat imputribile', id est non facile -e.

consumptio (-cio), -onis *f. script.:* -unt-: *l.42.* -upt-: *l.48. usu plur.: l.16.27.*

I *absumptio, comestio, abusus – Aufzehrung, das Aufbrauchen, Verbrauch:* **A** *gener.:* **1** *strictius:* ANNAL. Prag. III a. 1282 p. 203,49 -bus omnium rerum inimici induxerant famem in medium eorum *(Bohemorum).* **2** *latius:* **a** *confectio, actio – das Hinbringen, Vergehen:* ANSCAR. mirac. Willeh. 24 (23) dierum suorum otiosam -em deplorans. **b** *defectus – Mangel:* DIPL. Frid. I. 858 p. 92,37 ne ... dispendiosa temporis -o iudicem cogat properatam ferre sententiam. ALBERT. M. animal. 8,181 plurimum ... laboris earum *(apium)* est in tempore -is vel diminutionis mellis post hyemem. HERM. ALTAH. annal. a. 1271 propter -em victualium reverti cogitur in Boemiam *Otaker rex.* **c** *detrimentum – Schaden:* CHART. Burgenl. II 149 p. 103,15 (a. 1277) consideratis ... antiquis operum -cionibus et fracturis in ... castro nostro Supruniensi. **d** *sumptus – Aufwand:* CHART. Rhen. med. II 254 p. 294,18 (a. 1174/1209) ad hec omnia restauranda ... multam pecuniam consumpsit; propter quam -em *eqs.* **B** *spec.:* **1** *natur. et medic.:* **a** *decoctio, exsiccatio – Verflüchtigung, das Hinschwinden:* TRACT. de aegr. cur. p. 137,20 bullire facias usque ad -em a c e t i (CIRCA INSTANS p. 24b[r]). p. 223,32 ptisis est -o substantialis humiditatis corporis. TRACT. de chirurg. 334 ad -em aque coque lento igne *eqs.* ALBERT. M. nutrim. 1,4 p. 332[b],33 deperditio est -o et exsiccatio humidi. veget. 2,17. *ibid. al. tabes – Auszehrung, Schwindsucht:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,7 p. 37b[v] que de huiusmodi causa nascitur, phthysis et -o vocatur. **b** *erosio, exustio – Zerfressung, 'Brand':* PAUL. AEGIN. cur. 175 p. 98,21 si secundum rupturam sanguinis fiat sputum, multum evacuabitur ..., si vero secundum -untionem (-em *B*; *3,31,1* κατὰ διάβρωσιν), non simul, sed paulatim sanguinis reiectio fit. URSO qual. 172 pura ... substantia ... caloris effectum protrahit in -e non puri. ALBERT. M. animal. 1,497 nisi fuerit nimia macie cavatus pes; hoc enim melancolicae esset -is. *canceroma – Krebsgeschwür:* PAUL. AEGIN. cur. 238 p. 175,22 adtendere diligenter, ne aliqua -o (-uptio *A*; *3,63,1* ἀνάβρωσις) facta sit in matrice. **c** *amotio, levatio – Beseitigung, Linderung:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 381[F] in secundo die purgationis detur rubea opiata ad -em reliquiarum *(sc. guttae).* GLOSS. Roger. I A 1,27 p. 569,21 hoc ... valet ad -em ventositatis. **2** *techn. i. q. vis absorbendi – Absorption:* MAPPAE CLAVIC. 288 p. 242,15 pones aquam frigidam bis et ter, secundum -em suppositi cineris et calcis.

II *ruina – Untergang:* **A** *perditio, interitus – Vernichtung:* ALBERT. AQUENS. hist. 1,22 quidam Graecus ... Petro ... omnia pericula illorum *(christianorum)* retulit, et ceterorum casum et -em. 9,25 intellecta ... obsidione ... et suorum *(sc. regis Baldewini)* confratrum -e. *meton. de causa:* SALOM. III. carm. 1,103 mandere delectat vel si mordere vicissim alterutrum, vobis ne fors -o sitis, ... cernite *(cf. Vulg. Gal. 5,15).* **B** *demersio – das Versinken:* ABBO SANGERM. bell. 1,505 cecidit pons ... obsitus alluviis (gloss.: -o riparum) ... bachantibus.

***consumptivus,** -a, -um. *script.:* -unt-: *p. 1673, 10.* -mt-: *p.1673,14.*

consumens, absumens, comedens – ver-, auf-, auszehrend: **1** *strictius:* **a** *natur. et medic.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,7 p. 37b[v] hec est, que vocatur ethica -a. TRACT. de aegr. cur. p. 184, 5 gargarismus -us et desiccativus. URSO qual. 57 caliditate ... inducta, quae humiditatis est -a (*syn.* peremptoria),

[Antony]

siccitas magis acuitur. GLOSS. Roger. I A 1,27 p. 569,4 emplastrum ventositatis -um. GEBER. summ. 71 p. 545 ignis ... humiditatis est -us. 77 p. 570. ALBERT. M. meteor. 1,2,6 p. 498b,44 cum sit naturae -ae et ustivae *ignis.* veget. 5,100 quod *(calidum temperatum)* est elevativum et non -um humidi. euch. 3,2,1,6 p. 284b,7 videmus multam sitim patientes eos, qui calidam et -am passi sunt infirmitatem. *ibid. al. subst. neutr. i. q. antidotum consumptionis efficiens – abzehrendes, auszehrendes Mittel:* PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 151,1 in timpanio ... catartica et totius corporis -ntiva (-a *B; 3,48,5* συντηκτικά) vitandum. TRACT. de aegr. cur. p. 202,28 gargarismus ex -is et mollitivis. **b** *usu communi:* CARM. Bur. 104,1,3,1, uror igne -o. CAES. HEIST. mirac. I 2,33 p. 108,2 non solum defectivae, sed et -mtivae naturae est *usura.* **2** *latius i. q. prodigus – verschwenderisch:* ALBERT. M. eth. II 4,1,7 p. 284a,33 qui ... facile consumentes sunt et dantes, facillime in intemperantias -i fiunt. *subst. masc.:* ALBERT. M. eth. II 4,1,7 p. 284a,42 dativus et -us in multos per amorem in multis applicabilis est.

consumptor, -oris *m. script.* -unt-: GLOSS. I 16,2 St.-S. *qui consumit, edax – Verzehrer, Fresser (usu adi.):* CARM. de bello Saxon. 3,235 vastatas praedis villas dant ignibus atris, -r furit immissis vulcanus habenis.

consumptrix, -icis *f. quae consumit, devoratrix – Verzehrerin, Verschlingerin:* **1** *strictius:* WALAHFR. hort. 20 bruma ..., totius anni venter et ... -x saeva laboris. **2** *latius i. q. prodiga – Verschwenderin (usu adi.):* GESTA Bereng. 2,144 rabies et vitę prodiga (gloss.: -x, i. e. non curans vitam) virtus.

***consumptuosus,** -a, -um. *(usque ad consumptionem) sumptuosus, perniciosus – (bis zur Erschöpfung hin) aufwendig, verderblich:* BERTH. RATISB. serm. 6 p. 36,33 ut expensis laboriosis et -is, quas homo supra vires ... expenderet, Deus parcat. *Antony*

***consumtivus** *v.* *consumptivus. **consunt-** *v.* consumpt-.

consuo, -sui, -sutum, -ere. *form. vulg.:* cuse: *l.40.41.42.* cosire: *l.57.* cosu(o): *l.54.*

I *strictius:* **A** *sutura coniungere, filo vel acu conectere – (zusammen)nähen, -heften:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* COMPOS. Luc. D 22 cuse (cusse *L a. corr.*) ipsas p e l l e s sicut hutres (COMPOS. Matr. 85,10 cuse [cu<m> se *ed.*] ipsa pelle. 86,6 cuse. MAPPAE CLAVIC. 231. *al.*). NOTKER. BALB. gest. 2,19 p. 90,14 iussit incidi camisilia et in modum sepium -i. UDALR. CELL. consuet. 3,29 capellum cucullae (*inde* CONSUET. Marb. 318 sudarium) desuper faciem ex utraque parte -itur contra pectus. *al.* THEOPH. sched. 1,23 p. 21,8 facies ... ex pergameno vituli quasi marsupium et fortiter -es. GESTA Ern. duc. II 24 p. 224,10sq. dux et comes ... aliquas illarum pellium *(sc. boum)* -i et -tis se ipsos ... insui ... mandant. *al. v. et vol. I. p. 147,28. remissius c. sensu contexendi:* ALDH. virg. I 28 Paulus ... -ta ... palmarum plecta et praedulci dactulorum sagina ... sustentans corpusculum. **b** *c. sensu conficiendi:* **α** *proprie:* VITAE patr. Iur. 173 usque ad acum ipsam lanasque netas etiam suendi -endique (cosu- C) cuncta praebebantur. ALCUIN. epist. 184 p. 309,9 cappam Romano more -tam. LEX Raet. Cur. add. p. 646,6 lavandarias cosire. THEOPH. sched. 1,38 p. 35,3 folliculos ex pergameno diligenter -tos (consirtos C). IDUNG. PRUF. dial. 3,366 vestem de pellibus -tam. TRAD. Patav. 850 pro camisiis ... et bracis de panno lineo paratis et -tis. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 123,14 loyrum ... ad airones -i debet de alis aironum. *al. v. et vol. I. p. 146,72. adde:* ALTFR. Liutg. 1,8 ipse -it sibi de illis collectionibus *(sc. pellicularum et corticum)* quasi libellos. **β** *in imag.:* VITA Bonif. II 1 p. 92,14 ut ... dissuta acumine predicationis evangelii -ret. CONST. imp. II 6,5 regis electio si in se scissa fuerit, ... eligentium voluntate ... -enda *est.* **c** *c. sensu occludendi:* WOLFHARD. Waldb. 2,3 p. 212,23 ut prius fuerat conligatus atque -tus *sacculus.* ADEMAR. hist. 3,47ex. venter eius *(regis)* lapidibus oppletus -tus est. ALBERT. M. animal. 23,15 incolae terrae ... eis *(pullis aquilae)* anos in posterioribus ligando vel -endo obstruunt. **2** *spec.:* **a** *medic.:* WILH. CONG. chirurg. 160 -atur v u l n u s cum acu quadrata et filo sericino (THEOD. CERV. chirurg. 2,16 p. 149C. *al.*). TRACT. de chirurg. p. 145,27 (cod. II) foliculus *testiculorum* ita -tus supra asserem ponatur. NOTULAE Wilh. Cong. 173 eam *(cutem)* -ere non oportet. *v. et p.1677,5.* **b** *publ. de litteris clausis:* CHART. Pommerell. 113 p. 100,37 (a. 1248) cedulas non sigillatas, sed -tas. **B** *assuere, filo adnectere – annähen, -heften:* **1** *in univ.:* WOLFHARD. Waldb. 1,17b quae *(manicella)* prius in loco inventa priori -ta se sponte dissuerat. THEOPH. sched. 3,4 ubi *(sc. in folle)* ... duae ansae ex eadem pelle -antur. CAES. HEIST. Elis. I 3 p. 350,36 honesta vota ... facere consuevit, ... velud de manicis non -endis ante missas *(sim. 9* p. 357,37. *de re v. Heyne, Hausalt. III. p. 311).* WILH. CONG. chirurg. 226 -antur fortes corrigiae ad ipsum pilleolum. **2** *de ornamentis:* **a** *suendo applicare – aufnähen:* WILH. RUBRUQU. itin. 2,2 -unt ... filtrum coloratum in aliud faciendo vites et arbores *eqs.* **b** *limbo ornare – mit einem Zierbesatz versehen:* CATAL. thes. Germ. I 48,37 (c. 1078) duo pallia, unum artificiose -tum. 91,18 casulam nondum -tam. 151,8. CHART. civ. Hild. 287 p. 139,25 manutera III -ta et II parvi cussini. **C** *insuere – einnähen:* WOLFHARD. Waldb. 2,3 p. 210,21 saculum, in quo benedictiunculas ipsa *(muliercula)* -erat. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 45,10 duo baculi utrimque -antur in panno.

II *latius:* **A** *coagmentare – zusammenfügen:* ALDH. virg. I 6 tuguria gracillimis contexta viminibus seu cavatis -ta codicibus (corticibus *var. l.; cf. Verg. georg. 4,33).* *c. sensu plectendi:* CONSUET. Trev. 14 p. 278,1 flagello ... -to, quod in latitudine digitos quatuor habebit, unam percussionem accipit. **B** *colligare, alligare – zusammenbinden, anbringen:* HARIULF. Arnulf. 2,21 illi *(architecti)* ... restes preparant, balistas erigunt, ligamenta -unt. **C** *superalligare, imponere – darüberbinden, auflegen:* HILDEG. phys. 6,3 (ed. princ.) si homo cocturam habet, vesicam pavonis super corticem -at. **D** *(?clavis) concludere – (?mit Nägeln) verschließen (de notione cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II p. 1088):* BOVO SITH. Bert. 16 scrinium clauditur, ferreis circulis clavisque artatur, -itur, vincitur.

consurgo, -surrexi, -surrectum, -ere. *script.* -sorg-: GESTA Apoll. 691 *(cod.). depon.: p.1676,28. trans.: p.1676,16.*

I *proprie i. q. exsurgere – sich erheben:* **A** *subi. anim. (de partibus corporis: l.53. p.1675,9):* **1** *strictius i. q. assurgere, se erigere – aufstehen, sich aufrichten:* **a** *in univ.:* ARBEO Corb. 28 episcopus diluculo -ens *(item de accubantibus:* ALCUIN. carm. 121,12,2. VITA Heinr. IV. 1 p. 10,24. *al.).* RIMB. Anscar. 27 p. 58,13 -ens unus, qui erat senior natu, in medio plebis dixit: *'eqs.' (item de contionantibus:* DIPL. Conr. II. 205 p. 278,9. *al.).* WALTHARIUS 906 hic dum -it, pariter se subrigit ille. THANGM. Bernw. 36 p. 774,15 Thangmarus ... pedibus utriusque principis provolvitur -ensque ita incipit: *'eqs.'* EKKEH. IV. cas. 73 p. 152,4 rex ... in ira -ens consessum diremit. *al.* **b** *c. sensu incumbendi:* CARM. de Karolo et Leone 5 iubet *ancora* ... manum gravidis -ere remis (*cf. Verg. Aen. 3,560* insurgite). **2** *latius:* **a** *gener. (plerumque de actione hostili vel militari):* **α** *procedere, proficisci – sich aufmachen, aufbrechen:* WALAHFR. Gall. 1,7 -e, inquit ille *(daemon)*, in adiutorium mihi (*cf.* VITA Galli II 110 -amus, ait, pariter, pellamus ut hostes hinc adventicios). WALTHARIUS 179 nec mora, -it *Waltharius* sequiturque exercitus omnis. **β** *(ad pugnandum) prodire – (zum Kampf) antreten:* VITA Mathild. I 1 ut ipsi *(principes)* singuli invicem dimicaturi -rent. **γ** *incurrere, impetum facere, congredi – losgehen, -stürmen, angreifen, kämpfen:* THEODULF. carm. 72,175 hinc Rutilos, illinc videas -ere Teucros *(de proelio avium).* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 322,16 ne in se alterutrum bello -rent (a. 1080 p. 324,37). *al. de ludicris equitum:* CHRON. Salern. 81 p. 80,31 dum ... vicissim inter se ... cum equitibus -rent. **δ** *irruere, opprimere – überfallen, herfallen (über):* VITA Paulin. Trev. 19 in ipsum *(custodem ecclesiae)* -erunt eumque ... peremerunt. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 281,46 -ens in illum *(papam)* ... ab altari rapuit, vulneratum cepit *eqs.* RUD. TRUD. gest. 6,12 dum ... adversus

[Sterz]

eum *(servum ecclesiae)* ... -issent armati *oppidani. al.* **b** *iur. i. q. in iudicio exsistere – vor Gericht auftreten:* CAPIT. reg. Franc. 145,3 nequaquam volumus, si nostri testes boni ... sunt, ut alii adversus eos in nostram contrarietatem -ant. **c** *theol. de mortuis i. q. resurgere – auferstehen:* THEODULF. carm. 75,32 consumtum vermibus olim -et corpus non peritura caro. **d** *natur. i. q. crescere – wachsen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 141,15 ex quo *(sc. carnibus bene digestis)* penne -unt duriores et firmiores. p. 141,33 esto, quod nutriantur, minus boni erunt et -unt *pulli rapacium.* **B** *subi. res:* **1** *de motu:* **a** *strictius i. q. ascendere, attolli, sursum moveri – auf-, hochsteigen, emporwachsen:* **α** *de nubibus:* BONIF. carm. app. 8,3,1 de mare velivolo -o *(sc. nubes). v. et p. 1240,27.* **β** *de fluctibus intumescentibus:* WANDALB. mens. 55 aestus oceani hoc *(mense)* primum -ere magnos ... cernimus. *in imag.:* RUD. TRUD. gest. 5,1 quo altius provehor, terribiliores fluctus in faciem michi -ere video. **γ** *de velis tumidis:* WILLIB. Bonif. 5 p. 20,15 inmensa choro flante carbasa -bant. *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,3 ardua nec summi -unt carbasa mali. **δ** *de aedificiis exstruendis:* CARM. de Karolo et Leone 95 Roma secunda ... magna -it ad alta mole. FLOR. LUGD. carm. 5,158 sacri quotiens fundamina templi -unt. HARIULF. chron. 4,36 p. 278,20 diatim fabrica -bat. *al. in imag.:* THEODULF. carm. 30,7 ut ... pium -at opus fundamine iacto. **ε** *de sole, aurora i. q. exoriri – aufgehen:* AEDILV. carm. 6,21 est ... collis ..., quo sol -ens ... tempore librae pervolat. *per compar.:* ANGILB. carm. 1,3 (MGPoet. I p. 358) velut eois -it Phoebus ab astris, gentibus occiduis sic decus ipse *(Pippinus)* nites. RHYTHM. 81,6,2 quasi aurora -et ecclesia. *v. et vol. I. p. 1261,50.* **b** *latius:* **α** *profluere – entspringen:* CHART. Lux. I 145 p. 168,32 (a. 915) a loco -it rivulus Reddebach. DIPL. Otton. I. 118 p. 200,33 ubi Stembach -it *eqs. (ex dipl. Ludow. Pii).* DIPL. Pipp. 37 (spur.) ubi Gorzia fluviolus -it. **β** *(ex area) erigi – (auf einer Grundfläche) errichtet werden (geom.):* ADALBOLD. sphaer. 5 qui *(cubus)* ex area XLVIIII pedum -erat. **γ** *de cantu, sonis i. q. in altum surgere – ansteigen:* Ps. ODO CLUN. mus. p. 271^{b},14 cantus ad octavam a fine -it. FRUTOLF. ton. p. 118,3 differentia prima ... in diapente, id est ad a ..., -it. **2** *de loco, situ i. q. eminere – (hoch) auf-, emporragen:* RHYTHM. 39,12,1 Armenia ... -it. PAUL. DIAC. carm. 4,1,1 aemula Romuleis -unt moenia templis. THEODULF. carm. 46,14 arboris illius *(sc. picti)* recto de stipite rami undique -unt e regione sibi. HUCBALD. carm. 2,79 creator ... clarum -ere calvi concedens culmen. GESTA Lob. 7 p. 312,13 maceria, quae inde -it. *de littera (sc. E):* PETR. PIS. carm. 13 (21),24 (MGPoet. I p. 51) per ternos -at littera ramos *(inde* PAUL. DIAC. carm. 22,43 *[cf. notam ed.]).*

II *translate:* **A** *subi. anim. (de viribus: l. 59):* **1** *intrans.:* **a** *provenire, apparere – in Erscheinung treten, sich zeigen:* ALTFR. Liutg. 1,21 -xit radix sceleris Widukind. FLOR. LUGD. carm. 1,221 falsos meminit *Christus* -ere christos (*cf. Vulg. Matth. 24,24* surgent). 10,43 hic *(Michael)* ... -et toto caelestis turbine pugnae. **b** *promoveri – aufrücken:* ARNOLD. LUB. chron. 2,10 p. 133,22 ut ... alter in locum eius *(ducis)* -at. **c** *convalescere, confortari – (wieder) hochkommen, erstarken:* CARM. de exord. Franc. 104 (MGPoet. II p. 144) huius *(viri, sc. Karoli)* in aspectu vires *Hunorum* cecidere superbae et semel attritae nequeunt -ere demum. CHART. Basil. C I 378 p. 283,32 (epist. papae) quod ... ecclesia ipsa tam circa spiritualia quam temporalia gratis ... -et augmentis. **d** *aggredi, excedere – herangehen (an), sich versteigen (zu):* DIPL. Arnulfi 123 p. 182,4 ut nullus comes vel iudex ... ad ... redibitiones ... ex rebus ... monasterii requirendas -ere audeat vel exigere presumat. **e** *insurgere, rebellare – sich auflehnen, einen Aufstand machen:* WIDUK. gest. 3,25 iungitur ... Ecberhtus Wichmanno eademque sententia -unt in ducem. 3,73 populus ... audiens a suis male pugnatum -erunt adversus imperatorem suum. VITA Heinr. IV. 4 p. 19,9 ut nemo contra dominum suum -at. *al.* **f** *adversari, resistere – Widerstand leisten:* **α** *animadvertere – entgegentreten, vorgehen, einschreiten:* PETR. DAM. epist. 40 p. 497,19 qui ... claves tenet ecclesiae, ipse potissimum adversus novum dogma -at. CHART. Raitenh. 69 p. 67,42 (epist. papae) ut ... in tribulationibus suis contra malefactores eorum ... debeatis ... -ere *(cf. l. 10).* CONST. imp. II 444,21 quilibet pro se -et suis viribus (*cf.* III 627,2 in cuiuscumque nostrum districtu ... tale facinus fuerit perpetratum, ille primum contra predictos, si moniti non emendaverint, potenter ... -et. 627,3). *c. sensu adiuvandi:* CHART. Traiect. 1339 p. 119,18 (epist. papae a. 1254) ut ... eis in tribulationibus suis contra malefactores earum ... debeatis ... -ere *(cf. l.4).* **β** *se opponere – sich widersetzen:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,44 qui *(simoniaci haeretici et nicolaitae)* ... in authenticas sacrorum canonum sanctiones perduelles ... -bant. **2** *trans. i. q. movere – erregen, anstiften (ni subest casuum confusio):* FORM. Andec. 33 cum per ceca cupiditate ... austes anticus bella -et. **B** *subi. res:* **1** *oriri, nasci, emergere – entstehen, aufkommen:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* CONC. Merov. p. 212,13 dum levia minime corriguntur, saepius maiora -unt. DUNGAL. (?) carm. 2,59 hic *(serpens)* ... mortiferis suadet verbis -ere lites. CARM. de Karolo et Leone 122 fit strepitus, magna -it stridor in urbe. BOVO SITH. Bert. 6 p. 529,43 quibus peccatis ... tanta mala -erint. CHRON. Thietm. 5,19 publicum inde -it gaudium. HELM. chron. 62 p. 119,8 bella Slavorum clam -entia. *al.* **β** *iur.:* CAPIT. reg. Franc. 8,13 nec actio tantis aevi spatiis sepulta ... sub alequa repeticione -at. DIPL. Karoli M. 159 aliquas altercationes ... -isse. *al. depon. i. q. praeberi – sich bieten:* FORM. Bitur. 1 nec inmutandi tribuitur occasio nec ulla -itur virtus litigii. **γ** *medic.:* ARS med. 8 p. 431,12 circa ventrem ... cum valitudo -it *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 298,20 superflua ex indigestione -entia. ROGER. SALERN. chirurg. 1,932 dolor in auricula ... -it ex discursu humorum *eqs.* 2,175 cancer aliquando vicio interiorum, aliquando vicio exteriorum in corpore -it. *al. v. et p. 407,4.* **b** *exordium habere, initium capere – ausgehen (von):* TRACT. de aegr. cur. p. 115,40 dolor a stomacho -it. MAURUS progn. 16 p. 33^{a},48 *hydrops* -it (*cf. Hippocr. progn. 8* ἄρχονται) ... ex lumbis et yliis. *al.* **c** *incipere, incohare – anheben, beginnen:* WANDALB. martyr. 264 torrida tum ... novis -it frugibus aetas. 470 -unt autumni tempora. **2** *increscere, augeri – (an)wachsen:* **a** *gener.:* THEODULF. carm. 1,171 quae *(superbia)* ... in geminum duplicata ... -it hiulcum. **b** *math.:* ANON. geom. I 3,26 p. 335,22 quatuor ... posterioris fili numerus in se ductus in XVI -at. ANON. minut. 1,2 sex ... in senarium in XXXVI -it. GERB. geom. 6,8 embada inter se ducta in IDCVI bissem emisesclam -unt. Ps. BOETH. geom. 602 ducatur ... area octies et in IIICCXLVIII numerum -it. *al. effici, fieri – sich ergeben:* GERB. geom. 6,5 p. 91,26 huic *(ductae in se hypotenusae)* quatuor embada iuncta CXCVI (in CXCVI *var. l.*) -unt. Ps. BOETH. geom. 595 DCCLXXXIIII summa -et.

consuscipio, -ere. *(traditionem) accipere – (eine Schenkung) entgegennehmen:* TRAD. Claustr. 263 (Font. rer. Austr. II 4 p. 52,26; s. XII./XIII.) astante et -ente advocato duce Heinrico.

consuscito, -avi, -are. *suscitare – erstehen lassen:* GERHOH. ad Innoc. p. 205,30 inimicus homo ... temptavit superseminare zizania, dum ... Ananian primum illicitae proprietatis amatorem -vit.

consutilis, -e. **1** *limbo ornatus – mit einem Zierbesatz versehen:* CATAL. thes. Germ. I 31,19 (s. XIII.^{1}) *manutergium altaris* Suevicum -e de lino. **2** *qui acupicturae est – Stick-:* GESTA Halb. p. 121,17 Conradus ... altare nobilissima purpura opere -i auro intexta ... decoravit.

consutor, -oris *m.* **1** *confector, sartor vestimentorum – (Flick-)Schneider:* GESTA Trud. cont. I 8,9 p. 275,29 prior ... mittens eam *(tunicam)* -bus fecit inde capitium honeste deponi. 10,5 prebendae lautorum et -um. WOLFGER. itin. comput. 2 p. 14,16 -bus vestimentorum episcopi LX den. 4 p. 29,17. **2** *qui insuit – einer der einnäht:* GESTA Ern. duc. II 25 p. 224,37 neminem sui in pelles -em habuit *ultimus.*

***consutrix,** -icis *f. confectrix, sartrix vestimentorum – (Flick-)Schneiderin:* NECROL. II p. 331,31 (s. XIII.) Meht-

[Sterz]

hildis -x de Ochsenhof.

***consutura,** -ae *f. form. vulg.* cusidura: *l.6.*

1 *actio consuendi – das (Ver-)Nähen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,15 p. 8b[v] quidam putant chirurgici in -a ventris vulnerati solum syphac tangi et consui. **2** *sutura – Naht:* GLOSS. III 651,26 St.-S. cusidura nat. VITA Mariae rhythm. 3048 in tota tunica nulla -a fuit. *Sterz*

1. consutus *v.* consuo. **[2. consutus** *v.* 1. consero.**]**

conswe- *v.* consue-.

***consymmeter** (-sime-) *adi. commensurabilis – mit demselben Maß meßbar, kommensurabel:* ALBERT. M. elench. 1,3,17 p. 590[a],42 *(de hypothesi impossibili)* diameter est costae -simeter (*opp.:* asymmeter).

***consynodalis,** -e. *eiusdem synodi particeps – an derselben Synode teilnehmend:* DIPL. Ludow. Germ. 137 p. 191,10 una cum decreto ... archiepiscopi ... atque omnium -ium suorum episcoporum.

***contabernacularis** *v.* *contubernacularis.

contabesco, -tabui, -ere. *script.* -tub-: GLOSS. I 76,29 St.-S. *(var. l.). form. praes. indic.* -ent: *l.36.*

1 *proprie i. q. tabescere, debilitari, deficere – dahinschwinden, -siechen, an Kraft verlieren:* **a** *subi. homines:* WALAHFR. Gall. 2,38 usque adeo ... infirmitate -uit, ut *eqs.* BERTH. (?) annal. praef. p. 268,18 pleuretica arreptus passione decem -ens dies ... laboravit letali hac invasione. a. 1077 p. 304,21 aegerrime multum defecit et -uit *imperatrix.* HELM. chron. 60 p. 117,9 -uerunt fame et siti. *al.* **b** *subi. animalia:* PETR. DAM. epist. 40 p. 504,16 ipsae *(apes)* mox periture famis inopia -unt. HIST. de exp. Frid. imp. p. 76,19 nec herbas nec frondes invenimus, unde plurimum iumenta -uerunt. ALBERT. M. animal. 8,140 tabescit ... omnis aranea, quando nimis texit; ... similiter ... araneae nigrae, quae ... continuam faciunt texturam, -unt et moriuntur. **c** *subi. res i. q. vanescere, exstingui – verschwinden, vergehen (in imag.):* FORM. Sangall. II 27 omnia maledicorum seminaria -ant. *c. sensu obmutescendi:* RHYTHM. 39,20,3 verba -ent (-unt *var. l.*) labiis *(v. notam ed.).* **2** *translate:* **a** *vexari, coangustari, laborare – heimgesucht werden, in Bedrängnis geraten, leiden:* WALAHFR. Gall. 1,16 tota ... domus una clade -uit: puella vexabatur insania, ceteri torquebantur tristitia. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,40 caeteri ... non minus miserabiles ... ac tot miseriis ... non impariter -entes. NIZO Frid. 6 fautores ... Alexandri -entes in se malitia recrudescunt. **b** *(maerore) confici, conturbari, confusum esse – sich grämen, bestürzt, betroffen sein:* EUGEN. VULG. syll. 6,10 <cum> te dominum ... meque pulicem considerassem et sic filium me appellasse legissem, expavi et -ui. EPIST. Mog. 22 p. 356,12 retractans nil ... in laudem ... Nazarii ... ad nos ... traiectum ..., non minus quam de privatis molestiis intra me -ui. EKKEH. IV. cas. 77 p. 162,29 tantum -uit, ut vix loqui residens valeret. HIST. mart. Trev. 22 adeo ... fuit mirabile *signum*, ut non solum, si quae fuerunt mentes infidelium, inde nimirum -uissent, sed et ipsa fidelium Christi corda ... contremuissent. MANEG. ad Gebeh. 29 p. 364,28 rex ... cepit ... aecclesias dissipare; ... vir ... Deo plenus hec ... audiens dolore -uit. VITA Otton. Bamb. III 3,6 p. 63,6 super his ... malis episcopus -ens. *al. seq. acc. c. inf.:* PAUL. BERNR. Greg. 96 nisi qui ... ecclesiam iuxta canonicas sanctiones instituendam fore -uit.

***contactio,** -onis *f. tactus – Berührung (usu alleg.):* HRABAN. univ. 22,2 p. 596[C] tabernaculum ... testimonii *(Vulg. lev. 10,9)* coelestium rerum est -o (*cf.* HRABAN. lev. 2,16 [PL 108,346[A]] contrectationes).

1. contactus, -us *m. tactus, attactus – Berührung, 'Kontakt':* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* IOSEPH. SCOT. carm. 3,33 (MGPoet. I p. 152) inlicitis ... Eva cibis os contulit ..., sed mortem rapido -u detulit orbis. CHRON. Noval. 1,9 illa *(monialis)* ... hunc *(scyphum aqua plenum)* ... -u reliquiarum ... in vinum convertit. CARM. Bur. 72,2[a],2 visu, colloquio, -u, basio frui virgo dederat. CHRON. Mont. Ser. a. 1203 p. 171,15 quando ... reliquie ... aspectui omnium vel eciam -ui exponuntur. ARNOLD. LUB. Greg. 4,27,25 per virtutem Domini egri sanantur plurimi, quidam -u manuum, hi pedum, illi vestium. *meton. i. q. locus contiguus, adiacens – Berührungsstelle, anstoßendes Gebiet:* CHART. Altenburg. 240 p. 186,38 (spur. a. 1275) cum ecclesia ... totum montem a decursu et -u piscinarum usque ad curiam ... possedisset. **b** *spec. (interdum expressius i. q. coniunctio – Verbindung, Vereinigung, e. g. l.30.37):* **α** *philos.:* HUGO HONAUG. hom. 2,58,1 spiritus ... corporalem non patitur -um et contingentiam. 2,59 quantum ... ad partes, quae per mutuum -um vel consequentiam uniuntur, erit unio genere consortii specie continuationis. ALBERT. M. sacram. 89 p. 63,67 -us est eorum, quorum ultima sunt simul, ut dicit philosophus (*cf. Arist. p. 226[b],23* ἅπτεσθαι) *eqs.* phys. 8,2,9 p. 609,17 haec ... componentia *(sc. movens et motum)* dicuntur aliquando 'contacta ad invicem', ita quod -us pro coniunctione sumatur *eqs.* metaph. 5,1,5 p. 219,35 quia in tactu 'nihil' est 'praeter -um' (*p. 1014[b],23* τὴν ἁφήν) ultimorum. *ibid. al.* **β** *theol.:* ALBERT. M. sacram. 87 p. 62,24 quaeritur ..., utrum sit -us corporis Christi ad formas *eqs.* 201 p. 130,70 Dominus praeparavit materiam, ut in baptismo per -um ... suae carnis vim regenerativam contulit aquis. *ibid. al.* **γ** *geom.:* HUGO HONAUG. hom. 2,59 per -um ... uniuntur partes lineae. ALBERT. M. phys. 5,2,1 p. 423,19 qui *(angulus)* in -u duarum linearum in puncto uno ... factus est. lin. 5 p. 511,89 '-us (*p. 971[b],22* σύναψις) punctorum nihil ... differt', neque 'in' linea 'recta' neque in 'peripheria'. metaph. 5,3,1 p. 258,52 aliter ... non esset -us indivisibilis duarum linearum. *ibid. al.* **δ** *alch.:* TURBA phil. 49 p. 152,33 compositio ..., -us et congelatio unum quid sunt. **ε** *natur.:* MAURUS urin. II p. 34,13 quare multiplicatio ignearum partium urinam -u colorat. ALBERT. M. animal. 7,6 cum animalibus ... conveniunt *plantae quaedam* in ... motu constrictionis in tactu nocentis et dilatationis in -u convenientis. 12,131 ut fortis sit *ventriculus cerebri* ad sustinendum membranae -um. **ζ** *zool.:* ALBERT. M. animal. 5,10 p. 411,37 iterant *passeres* coitum multotiens ..., nec hoc fieri posset nisi per symmetriam corporum adiuvarentur ad -um genitalium membrorum. *meton. i. q. locus conexionis – Verbindungsstelle:* ALBERT. M. animal. 24,21 in hiis conchis ... inveniuntur margaritae in -u concarum. **2** *c. colore quodam i. q. contagio – befleckende Berührung:* **a** *spectat ad stuprum, coitum:* BEDA hist. eccl. 4,17 p. 243,26 quia virili -u incorrupta duraverit *Aedilthryda.* HONOR. AUGUST. offend. 19 p. 44,2 ab omni -u mulierum debent se ... observare, qui *eqs. de contrectatione genitalium:* EPIST. Wibald. 2 p. 78,10 utrum alicui viro sive feminae ... propter aliquem -um seminisque effusionem concidat *virginitatis palma*, non peracto commixtionis opere sive coitu. RUP. TUIT. virg. 2 (PL 170,548[C]) cuius *(sc. virginitatis)* ad excidium sola sufficit voluntas -u atque pollutione ... manifestata. ALBERT. M. bon. 272 p. 157,60 si continet *continentia* alia membra, ut ... manum a -bus. **b** *spectat ad sacrilegia, immunditiam hominum perfidorum, impiorum sim.:* HUMB. Sim. 2,21 p. 165,5 augmentum damnationis sibi conquirunt *sacrilegi*, ubi suae inmundae oblationis -u sanctuarium ... polluunt. 3,12 p. 212,47 caveant laici ... ecclesiastica vestimenta suo -u temerare. SIGEB. GEMBL. apol. 7 (MG Lib. Lit. II p. 444,28) alii in lapides et ligna prophanorum ... -u dechristianata scopis animadvertentes *eqs. sensu pass. de coinquinatione:* CHRON. Andag. 19 p. 52,18 ne ... sacrilegii -u contaminaretur *puer.*

2. contactus *v.* 1. contingo.

[3. contactus *v.* contraho.**]**

1. contagio, -onis *f. contactus inficiens, contagium – ansteckende Berührung, Ansteckung:* **1** *de morbo:* **a** *in univ.:* EPIST. Bonif. 87 p. 197,22 ne eiusdem morbi -e ceteri *equi* coinquinentur. WIPO gest. 37 p. 57,26 nimia -o pestilentiae exercitum invasit. **b** *pestis – Seuche (in imag.):* PETR. PICT. carm. 2 (MG Lib. Lit. III p. 708) quam sit feralis -o simonialis. **c** *vitium – Gebrechen:* MIRAC. Pirmin. 6 mulier corporis -e clauda cum adminiculo venit. **2** *de immunditia i. q. commaculatio, coinquinatio – Befleckung, Besudelung:* **a** *in univ.:* CONC. Merov. p. 150,15 huius facinoris -e. LIUTPR. serm. 97 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 26) ut-

[Sroder]

puta sancta ... divinitas sine sui -e et corruptione ... possit carni adherere. THIETM. chron. 1,25 quia fragilitas carnis sine aliqua -e non valet esse. PETR. DAM. epist. 40 p. 421,17 donum Dei, quod per illum *(sc. consecrantem)* transit, ... nullius -e foedatur. MANEG. c. Wolf. 1 p. 46,14 ut ... corpus turpius subintretis, quod cum rursus ferina -e pollueritis *(de metempsychosi, cf. Macr. somn. 1,9,5)*, ... eterna salute ... careatis. HILDEG. scivias 2,6 l. 1104 cum ... unigenitus ... omni -e peccatorum careret. ALBERT. M. bon. 274 p. 158,8 quod dicitur 'integritas expers -is' *(Ambr. virg. 1,5,21)* aut intellegitur de -e corporis aut mentis. p. 158,16 -o sonat maculam ... omnis peccati inficientis imaginem Dei in nobis *eqs.* euch. 6,2,4 p. 409^{b},1 hoc *(corpus mysticum)* ... habet ... peccati actualis immunditiam et peccati venialis maculosam -em *eqs. saepe. v. et l. 66. p. 1681,15.* *vigente sensu tactionis:* HILDEG. scivias 2,6 l. 1907 ut sacerdos a -e mulieris se custodire debet, sic *eqs.* **b** *commercium pestiferum – verderblicher Umgang (mit):* EPIST. Meginh. 41 p. 244,29 ut ... fratres ... ab omni eius *(sc. episcopi excommunicati)* -e ... precaverent. VITA Gebeh. Salisb. II 25 p. 46,5 Widoni scismatico ... episcopi ... iuraverunt paucissimis se ab hac -e subtrahentibus. **c** *effectus perniciosus – verderbliche Wirkung (auf):* GESTA Rom. eccl. II 8 p. 378,35 quorum *(idolatrarum)* memoriam aeterno carcere a -e hominum removere debuit *Heinricus.*

2. contagio, -atum, -are. *corripere, contingere – erfassen, treffen:* VITA Deic. 37 (13) ita cum suis ... subita aura -tus ... est *rex*, ut *eqs.*

contagiosus, -a, -um. *inficiens, pestifer, perniciosus – ansteckend, verderblich, schädlich:* **1** *de morbo:* GLOSS. Roger. I A 2,6 p. 602,16 istud ... botium provenit ex humore reumaticis sive -us *(sic)*. p. 602,19 omnes ... isti morbi sunt -i. THEOD. CERV. chirurg. 3,8 p. 160^{G} de -is morbis. *in imag.:* CHART. Sangall. B 459 p. 333,10 (epist. papae s. XIII.$^{med.}$) foco est -ior *Ezelinus.* **2** *de immunditia:* CHART. civ. Magd. 104 p. 54,36 (a. 1243) primorum parentum -a transgressio radicem posteritatis infecit. ALBERT. M. miss. 3,16,3 p. 134^{a},43 si ... illis *(bonis)* aliquid adhaeret parvum ex terrena ista et -a inhabitatione *(cf. Vulg. sap. 9,15)*. CHART. Gosl. II 174 p. 224,28 -o et criminoso facto pro posse consulere. CONR. MUR. summ. p. 127,2 in iudiciis omnimodo fugere susurria ... pestifera, corruptiva, -a. p. 160,2 mulier ... poterit nominari: ... captiosa, -a.

contagium, -i *n.* *contactus inficiens, contagio – ansteckende Berührung, Ansteckung:* **1** *de morbo (saepius in imag. vel per compar.):* **a** *in univ.:* THEODULF. carm. 72,1,41 haec non quis frater timeat -a demens, ne illi ... inrepat ... lues. WALAHFR. Wett. 647 sordida ... hic morbus *(sc. sodomia)* -a praebens. WIDO FERR. schism. 1,2 p. 535,27 ex hoc ... -o *(sc. simonia)* ... cunctorum ... viciorum morbus invaluit. CHART. Argent. I 616,101 si inter hos boves ... plures senio vel ... alio modo preter morbum -i fuerint inutiles redditi ad culturam. *al. v. et p. 1681,5.* **b** *pestis, lues – Krankheit, Seuche:* ALDH. virg. I 37 p. 285,2 matrimonii sortem acsi squalentis ceni -a ... refragabatur. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,16 gregem subita ferient -a labe. EPIST. Hann. app. p. 255,20 quia generalis mali -um generalis synodi est cauterio comburendum. HONOR. AUGUST. apost. 23 (MG Lib. Lit. III p. 63,3) ut -um devitentur *transfugae.* CHRON. Sigeb. auct. a. 1159 (MGScript. VI p. 404,24) magnum malum processit et quasi quoddam -um terram ... invasit. **c** *signum, nota – Anzeichen, Symptom:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,139 ut medica succisa manu -a morbi effugiant. **2** *de immunditia i. q. commaculatio, pollutio – Befleckung, Besudelung, Makel:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 7,2,13 persona, que se furti -o (contagione *var. l.*) sordidavit. CONC. Merov. p. 221,20 mundus ... per eorum *(monachorum)* orationis assiduas omnibus malis carebit -is. PONTIF. Rom.-Germ. 50,7 nihil ... noceat praeteriti culpa -i. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,246 rex ... sceleris ... sui -a mesto corde premens. DIPL. Conr. II. 252 p. 348,27 ut ... tanti facinoris -a nequaquam in consuetudinem prorumpant. PETR. DAM. epist. 40 p. 453,7 nullam sacrum munus ... maculam ex dantis culpa contrahere, nullum necesse fuerat in accipientem -um redundare. RANGER. carm. 391 baptismus animae -a mundat. HILDEG. scivias 1,6 l. 176 qui *(unigenitus)* nulla -a humanorum peccatorum in se habuit. *saepe.* *vigente sensu tactionis:* CONC. Merov. p. 68,4 si quis ... sororem uxoris ... carnalis -i crediderit consortio violandam. HUGO FLOR. tract. 2,1 (MG Lib. Lit. II p. 484,17) cum ... Uriae militis sui uxorem adulterii -o maculasset *David.* CARM. Bur. 60,10,1 lubrica -a te gaudes insectari. *al.* **b** *commercium pestiferum, proximitas perniciosa – verderblicher Umgang, gefährliche Nähe:* EIGIL Sturm. 2 populos ... ab ... paganorum -is ... infectos. THEODULF. carm. 28,685 saepe mali socii socium -a laedunt. LIBER de unit. eccl. 2,22 p. 240,11 qui voluntarie sectantur -a perfidorum. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 127,23 quas *(calamitates)* sustinemus non nostro merito, sed ... perditissimorum ... civium -o. *al.* **c** -o opponere *i. q. crimini dare – (böswillig) vorwerfen:* COD. Karol. 67 p. 596,2 quod fatus est *Rodicausus*, nullo modo talia proferui ..., sed -o ex omni parte mihi opponit.

contamen, -inis *n.* *commaculatio – Befleckung:* IOH. SCOT. carm. 2,7,23 o rex, ... indulge famulo fragilis -a vitae. EKKEH. IV. bened. I 52,27 his *(sanctis)* fuit indignus scelerum -e mundus. BENZO ad Heinr. IV. 5,4 p. 651,17 quos redemisti proprio sanguine, hosti ne tradas carnis -e.

contamina *v.* condamina.

contaminatio (-cio), -onis *f.* *coinquinatio – Verunreinigung, Be-, Verschmutzung:* **1** *corpor.:* **a** *infectio – Verseuchung:* **α** *proprie:* RUD. FULD. Leob. 12 p. 127,12 aquae. **β** *meton.:* *sordes – Schmutz:* LIBRI Karol. 4,26 p. 225,10 non convenit sanctitati et -i. *liquor (purulentus) – (eitrige) Flüssigkeit, Absonderung:* WILH. CONG. chirurg. 232 (add. L) si ... multa sanies vel lues et saniosa -cio ... defluit. **b** *vitium – Gebrechen:* ALTFR. Liutg. 2,7 *puella a daemonio muto invasa* gratias agens Domino ..., qui ... de tam crudeli eam -e (peste *var. l.*) liberare dignatus est. **2** *spirit.:* **a** *proprie i. q. commaculatio, pollutio – Befleckung, Besudelung:* **α** *strictius:* HUMB. Sim. 2,26 p. 171,12 nil sanctificationis, sed ... plurimum -is acceperunt. DEUSD. c. invas. 2,5 (MG Lib. Lit. II p. 323,30) cum ... patres eorundem *(haereticorum)* sacrificia -em et sacrilegium affirment. EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 17,45) maledictionis, que apud eum *(haereticum)* est, -em non accipit *catholicus.* RUP. TUIT. inc. 9 nullam pati ... secularium rerum -em. ALBERT. M. sent. 2,4,1 p. 104^{b},21 -o ... fit ex laesione tactus relinquentis infectionem. *al.* *vigente sensu impudicitiae:* LEG. Wisig. 12,3,21 dum virus libidinis execrabili -e exagitat *corda sacerdotum*. HERRAND. ad Walram. (MG Lib. Lit. II p. 288,44) viduas ... nefanda -e prostituere. HILDEG. scivias 2,6 l. 1894 si ... in pollutione mulieris labitur *minister ecclesiae,* tunc -em illam velut ardentem ignem ... fugiat. *al.* **β** *latius i. q. calumniatio – Verleumdung:* VULC. Bard. 6 usque ad satisfactionem illum *(imperatorem)* iniquae -is inpulsione coegit *Erkenbaldus.* **b** *meton. i. q. macula, labes – Makel, (Schmutz-)Fleck:* HUMB. Sim. 3,19 p. 222,44 ab idolatriae sordibus reliquisque -bus ... aqua expiationis purificata *utensilia altaris.* FUND. Andern. (MGScript. XV p. 969,8) vetustas ... ecclesiae -es expiavit *abbas. al.*

contaminator, -oris *m.* **1** *violator – Schänder:* CAPIT. reg. Franc. 248 p. 175,25 corruptoribus templi Dei et -bus sacrorum locorum iudicium congruum inferre. EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 9,25) liquet ... contentiosos sacri ministerii -es hereticos esse. **2** *falsarius – Fälscher:* DIPL. Frid. I. 67 in civitatibus ..., ubi talis -r *(sc. monetae)* latitare prescitus fuerit.

contamino, -avi, -atum, -are. *?depon.: p. 1681,53.*

I *coinquinare, spurcare – verunreinigen, beschmutzen, besudeln:* **A** *corpor.:* **1** *strictius:* ALDH. virg. I 33 Numerianum Augustum interfectorum cruore -tum. RANGER. carm. 616 ne ... pes in lutea -etur humo. *accedente sensu profanandi:* LIBER de unit. eccl. 2,30 p. 256,35 ille non episcopus, sed tyrannus ... caedes hominum fecit, ... ipsam quoque

[Sroder]

domum sanctificationis -vit *(cf. Vulg. I Macc. 1,39)*. HUGO FLOR. tract. 2,4 (MG Lib. Lit. II p. 490,12) loca Dei sacrata humano sanguine polluuntur et -antur. *cf. et l. 25sqq.* **2** *latius i. q. inficere – anstecken:* HUMB. Sim. 2,30 p. 179,4 quo contagio pauculae oves morbidae totum gregem -ant (*Bened. reg. 28,8* contagiet). **B** *spirit. i. q. commaculare, polluere – unrein machen, beflecken:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* HUMB. Sim. 2,6 p. 146,16 quoscumque ... -at manus eorum *(Simoniacorum)* impositio. EPIST. Hann. app. p. 255,12 (epist. papae) quicumque seu ignorantia seu timore ... eorum *(excommunicatorum)* se convictu ..., oratione osculove -verit. BERNOLD. CONST. libell. XIV 7 p. 155,18 iuxta Augustinum *(epist. 87,2)* nullum -ant ... aliena peccata. HILDEG. scivias 2,6 l. 1664 animam suam diversa sorde peccatorum humanae contagionis inficiendo -ant. *al.* **b** *de stupro (cum pecoribus facto: l. 18):* WILLIB. Bonif. 5 p. 23,10 alii *sacerdotes* ... fornicaria -ti pollutione. HRABAN. epist. 41 p. 480,14 pecora iussa interfici, quia tali flagitio -ta indignam replicant facti memoriam. RUP. TUIT. virg. 1 (PL 170,546^{C}) cum multa sint genera pollutionum, quibus humana fragilitas -ari vel sordidari potest. *al.* *expressius i. q. incestare, dehonestare – schänden, entehren:* CAPIT. reg. Franc. 15,10 si quis uxore accepta invenit eam apud fratrem suum -tam. BERNH. CONST. can. 25 p. 496,42 Dietpirgam ... professam se germani fratris incesto -tam. *al.* **c** *de sacrilegio i. q. profanare – entweihen:* WETT. Gall. 6 Columbanus ... sanctificando loca -ta ecclesiae sanctae Aureliae honorem pristinum restituit. HUMB. Sim. 3,4 p. 202,5 qui res Deo sanctificatas -ant. 3,19 p. 222,40 expiant -tas ab hereticis ecclesias. SIGEB. GEMBL. apol. 7 (MG Lib. Lit. II p. 444,25) loca sacra sacrilegiorum ... ingressu et egressu -ta. *al. cf. et p. 1680,70.* **2** *latius:* **a** *mendacii veneno inficere – 'vergiften':* DUNGAL. (?) carm. 2,65 adgreditur famā, cunctum -at orbem *invidus serpens.* **b** *offendere – beleidigen:* MANEG. ad Gebeh. 33 p. 370,26 spurcissimis suis factis, quae aliquomodo prolata humanum -ant auditum. **c** *vituperare – schelten:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 169,17 melius fore ... pro ignorantia -ari quam ... pro inobedientia condempnari.

II *corrumpere, vitiare, laedere – verderben, beschädigen, verletzen:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* ALDH. epist. 4 p. 482,6 caritatem dira contentio -at. **2** *inutilem reddere – unbrauchbar machen:* OTTO FRISING. chron. 6,33 p. 301,19 victui necessariis vel reconditis vel -tis militem ... sustentare non valens *rex.* **3** *pessum dare – zu Fall bringen, zugrunde richten:* LIBER de unit. eccl. 2,40 p. 270,32 horridi heresium tribuli, quibus eos, qui sibi incaute appropiant, foede lacerando -ant. **B** *publ. et iur.:* **1** *invadere, detrimento afficere – antasten, Abbruch tun:* CONC. Merov. p. 134,6 ecclesiastica rura contingere aut -are. GESTA Font. 5,2 p. 45,7 quatinus res ... coenobii universaque sua salva esse valerent nec a quoquam diripi aut -ari ... possent. **2** *impugnare, confringere – anfechten, entkräften:* CHART. Sangall. A 153 (a. 798) si ... quilibet persona hanc cartam traditionis -ari voluerit. DIPL. Otton. III. 311 se sciat compositurum talem ... bannum, qualem ille componeret debitus, qui illud m e r k a t u m ... frangeret sive -ret (364. DIPL. Frid. I. 46 p. 77,18).

adi. **contaminatus,** -a, -um. *commaculatus – befleckt:* CONR. MUR. summ. p. 160,4 mulier ... poterit nominari: ... coinquinata, -a, corrupta.

subst. **contaminatus,** -i *m.* *homo impurus – unreiner Mensch:* PETR. DAM. epist. 40 p. 453,13 -is ... et inmundis nihil est mundum *(cf. Vulg. Tit. 1,15).* *Sroder*

contango *v.* 1. contingo.

***contaratus** (-ter-), -i *m.* (*cf.* contarius) *miles hastatus, contarius – Spießträger, Lanzenkämpfer:* ANNAL. Bar. a. 1040 (MGScript. V p. 54^{a},15) occisus est Michael Criti ... ab ipsis -eratis *eqs.* LUP. PROT. chron. a. 1040 Dulchianus excussit -eratos de Apulia et praedicti -erati occiderunt Chirisfactira *eqs.*

***contaxatio,** -onis *f.* **1** *solutio – Zahlung:* ANNAL. Rod. a. 1121 p. 701,24 ut *episcopus* ... quaeque aecclesiastica, quae prius distrahebantur precio, constitueret gratis dari et absque -e ullius precii. **2** *conventio (de pretio solvendo facta) – (Preis-)Vereinbarung:* ANNAL. Rod. a. 1152 p. 721,40 facta inter se mutua -e.

***contaxator,** -oris *m.* *(munerum ecclesiasticorum) nundinator – Schacherer (mit Kirchenämtern):* ANNAL. Rod. a. 1131 p. 709,29 percussos anathemate -es aecclesiasticae dignitatis.

contectalis, -is *m. et f.* *script.:* -til-: DIPL. Heinr. III. 211. -tua-: *l. 35.*

cohabitator (-trix), contubernalis – Hausgenosse (-in), (Wohn-)Gefährte (-in): **1** *latius:* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* HERM. AUGIENS. chron. a. 925 Wiborada ... Rachildisque, -is eius. CONR. SAXO spec. 4 p. 212,1 -es et socii et vicini eorum *(sc. immitium).* **β** *de eiusdem monasterii sim. consociis:* ARNO REICHERSB. scut. p. 1494^{A} visiones nostris notis et -bus factas. TRANSL. virg. Col. 12 (MGScript. XXX p. 1380,43) per quendam huius cenobii nutricium, nostrum olim conscolarem, -em et commilitonem. **γ** *de eiusdem domini vel familiae (com)ministerialibus:* CHART. episc. Hild. I 497 p. 473,4 (a. 1193) Heinricus ministerialis ęcclesię nostre ... sex mansos ... vendere disponens eos ... primo nobis *(sc. episcopo)* optulit, deinde proximis heredibus suis, postmodum -bus. **b** *in imag. de ecclesiis coniacentibus:* THIOFR. Willibr. II 1,375 obiit Patris unica proles, liquit dilectam -em viduatam. TRANSL. Annon. 8 scisma erat in eis in tantum, ut maior ęcclesia in Colonia et ęcclesia sanctę Marię ad Gradus, cum sint -es, a se discrepando ab unisono quodammodo recedere viderentur. **2** *strictius i. q. coniux, uxor – Gemahlin, Gattin, (Ehe-)Frau (usu plur. i. q. coniuges – Eheleute: l. 38):* **a** *gener.:* ANNAL. Quedl. a. 946 Edith regina, -is magni Ottonis regis. THIETM. chron. 1,5 nuptiis ... peractis sponsus cum -i ad Merseburch venit. 8,32 quarum *(sororum Iarizlavi)* unam ... Bolizlavus oblita -i sua iniuste duxerat. *al.* FUND. Sangeorg. 122 anno ... MCLV Bertholdus ... conversus est apud sanctum Georgium cum -tuali sua. CHRON. Cosmae cont. I a. 1134 p. 139,35 episcopus ... ab imperatore ac ab eius -i (conthorali *var. l.*) ... muneribus ... donatus. RUODLIEB VI 112 -es sibi tam bene convenientes. *saepe.* *remissius de sponsa rapta:* THIETM. chron. 4,42 sponsum cum -i. **b** *publ.:* DIPL. Otton. II. 115 pro nostrae -isque ... incolumitatis successu ... villam ... aecclesiae ... tradidimus. TRAD. Werd. 84 *Baldricus comes* pro plena sui suaeque -is Adala memoria aeterna tradidit ... mansus VIII. DIPL. Heinr. II. 480 per interventum dilectissimae -is (conlectalis *P*) nostrae, Cunigundae videlicet imperatricis augustae *(sim.* DIPL. Conr. II. 255. DIPL. Heinr. IV. 396. *al.).* CHART. Hersf. 90 p. 167,31 -i suae Huozun ... tradidit ipse *(Wiggerus)* omnem suppellectilem suam. CHART. Heinr. Leon. 4 p. 6,4 quod *(beneficium)* gracia ducis ... Henrici nec non et eius gloriose -is Gerdrudis ... obtinuerat. CHART. Babenb. 167 p. 222,17 omnia ... monasterio ... annuente -i mea Theodora delego. *persaepe.*

contectio, -onis *f.* *tectum – Dach:* VITA Sulp. 2 (MG Mer. IV p. 373,13; rec. B) casu contigit -e (-o, -em *var. l.*) domus illius concepisse ignem. *v. et p. 1209,39.*

contectualis *v.* contectalis.

1. conteg(i) *v.* 1. contingo. **2. conteg(i)** *v.* 1. contego.

1. contego, -texi, -tectum, -ere. *script. et form.:* *praes.* -tig-: ALPHITA II p. 138,2. *perf.:* -teg(i): *p. 1683, 44.* *partic.:* -tex(us): *p. 1683, 52.* -textus: MARIAN. chron. a. Chr. 35.

1 *strictius i. q. tegere, operire – zu-, bedecken, um-, einhüllen:* **a** *in univ.:* AEDILV. carm. 22,49 culmina tumbae vestis -xit. WALAHFR. Wett. 826 corpus *Geroldi* Insulanensis humus -xit. CAND. FULD. Eigil. II 15,4 altaria ... in summo petris -ta politis. WANDALB. mens. 342 in faciem tellus -ta nivosam. GODESC. SAXO theol. 6 p. 175,23 qui libellus nigra prorsus est pelle -tus (*cf.* CARM. biblioth. 5,2 biblorum seriem Karolus rex ... istam -xit chryso. CARM. imag. 3^{c},5). CHART. Mekl. 139 p. 134,30 sarta tecta ipsius *(ecclesiae)* nova lignorum macerie plumbeisque laminibus -ere. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *c. sensu occludendi:* ALPHITA I p. 309,30 ut ...

[Poiss]

difficile a palpebris -antur *oculi (ex Cass. Fel. 29 p. 50,17).* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 146,31 sunt oculi ipsorum *(falconum)* -endi et claudendi. p. 147,5 cum palpebra inferiore -itur oculus usque ad cilium. **β** *c. sensu obducendi, opplendi:* ALDH. virg. II 658 examen apum numerosis ... catervis -xit faciem pueri. ad Acirc. 2 p. 70,1 quem *(principem)* ... leprae spurcitia membratim ... tabo -erat. **γ** *c. sensu vestiendi, ornandi:* WALAHFR. Wett. 717 tegminis ornatus mutetur ..., nudos ... ut -at artus. THEOD. AMORB. Mart. 21 una mulierum ... reclinavit eum *(Martinum)* in praediolo suo -ens utiliter et involvens. PETR. CAS. chron. 4,114 p. 587,14 vestimenta ... habemus, que corpus -ant *eqs.* SIMON sacram. p. 44,24 monachico habitu -i. METELL. exp. Hieros. 4,14 milia terna ... -torum ferro per membra virorum. *al. in imag. et per compar.:* THEODULF. carm. 2,262 illius *(sc. pontificis Iudaeorum)* caput resplendens mitra tegebat, -at et mentem ius pietasque tuam *(sc. episcopi).* PETR. DAM. epist. 59 p. 197,6 honestatis ac piae conversationis veste -tus *sacerdos* (*sim.* 50 p. 117,16). **δ** *c. sensu sepeliendi:* HROTSV. Agn. 432 cura parentum excultam *(Agnetem)* magna ... pompa in gremio terrae toto -xit honore. **2** *latius i. q. occultare, abscondere – verdecken, verhüllen, verbergen:* **a** *proprie:* ALCUIN. carm. 92,1,10 ne videat ..., -xit primi quod rea dextra patris. RUP. TUIT. off. prol. l. 15 *viri religiosi* imitati sunt ... benedictos filios Noe ..., qui nuditatem patris ... assumpto pallio ... -erunt *eqs.* CONR. HIRS. mund. cont. 912 novi ... quosdam ..., quicquid in donis divinitus possident, ita -ere, ut cauta custodia nesciat indigum (930). ALBERT. M. sens. 2,2 p. 46^{b},17 quod aut nihil aut prope nihil est, non debet -ere colores. *al. v. et p. 39,16.* **b** *in imag. et alleg. (loci spectant ad Vulg. gen. 9,23; cf. l.26):* **α** *de vitiis (sacerdotum non detegendis):* NICOL. I. epist. 120 ut ... pudoratos Noe filios imitantes patriam ... verecundiam -atis. IOSC. ad Ivon. (MG Lib. Lit. II p. 656,10) utinam ipse pater pudenda ... ista ... -i pateretur. *adde:* RATHER. cena Dom. 3,99 qui ... sub pallio castitatis ... suam libidinem -unt, ad Phariseorum similitudinem ... pertingunt. **β** *sensu satirico:* IOH. DIAC. cen. 2,36 quibus *(vestibus)* Sem et Iapheth ⌞cunctos discumbentes -unt⌟ (cooperuerunt recumbentes *Ps. Cypr.*). **c** *translate:* **α** *celare, dissimulare – verheimlichen, verhehlen:* PAUL. DIAC. carm. 7,10,4 arcana, cor, non -is. HROTSV. Abr. 6,1 simulata vultus hilaritate internae amaritudinem maestitudinis -o. THIETM. chron. 6,77 conscienciae secreto congruis temporibus manifestanda -it (-xit CHRON. Thietm.). CONST. imp. II 201,11 vulnerate consciencie nephanda -ere. *al.* **β** *protegere, adiuvare – decken, begünstigen:* RATHER. concl. 2,19 ne Dei ipsius ore dampnatum furem ... mei cessione atque silentio ... -am.

adi. **contectus,** -a, -um. *arcanus, obscurus – geheimnisvoll, dunkel:* HIST. Aquic. app. (MGScript. XIV p. 592,22; s. XII.^{2}) id ipsum aperta locutione testificans, quod iubar ethereum -xioribus signis innuerat.

2. contego *v.* 1. contingo.

contemero, -are. *temerare, attrectare – sich vergreifen (an):* GLOSS. II 604,49 St.-S. -ent givalchtun *(spectat ad Rufin. hist. 5,28,15).*

contemnatio *v.* condemnatio.

***contemnibiliter** (-mpn-) *adv. contemptim, superbe – verachtungsvoll, höhnisch:* ANNAL. Ianuens. III p. 14,3 Saonenses ... post eos ridebant et -r (-mpn- *var. l.*) nauseabant.

contemno (-mpno), -tem(p)si, -tem(p)tum, -ere. *script.:* compt-: CHART. Ital. Ficker 341 p. 370,17sq. -nde-: ODO MAGDEB. Ern. 6,30. -timpn(o): CONC. Merov. p. 69,7. -ten(o): GLOSS. I 44,37 St.-S. -tenn(o): *p.1684,61. form.: praes.: inf.* -are: GLOSS. II 171,69 St.-S. ERMENR. Sval. 1 p. 157,19 *(var. l.). indic.* -et: *p. 1685, 24. perf. indic.* -temnerunt: EPIST. pont. Rom. sel. I 1 p. 3,14. *depon.:* LEG. Wisig. 2,1,30. *fort. add.:* PASS. Kil. I 2. *confunditur c.* contendere*: p.1685,60. adde* HONOR. III. registr. 3 p. 3,39.

I *strictius i. q. despicere, spernere, dedignari – herabblicken (auf), verachten, für unter seiner Würde halten:* **A** *gener.:* **1** *-untur homines:* **a** *in univ.:* CONC. Karol. B I 21 p. 212,15 quos *(archipresbyteros)* tamquam patres venerari debuerant, velut subditos -pnunt *laici quidam.* THIETM. chron. 6,65 nobiles ... amavit, ignobiles ... non -psit *Tagino.* GERHOH. Antichr. p. 360,10 quis a duobus sustinendus quisve -pnendus sit. ALBERT. M. eth. II 4,2,6 p. 305^{a},28 *magnanimus et veridicus* ironia utitur ad multos sive idiotas, quos -it. *al. expressius i. q. contemptim tractare – verächtlich behandeln:* THIETM. chron. 7,44 IIII confratres ... a quodam libero ... milite bono sepe -pti. 8,23 -pnimur et ... depredamur. **b** *inter coniugatos, sponsos sim. i. q. repudiare – verschmähen:* LEG. Wisig. 3,6,2 p. 168,23 quae *mulier* -mta ab eodem marito ... esse dinoscitur. HROTSV. Sap. 1,5 nostrae coniuges fastidiendo nos -pnunt. WIDO FERR. schism. 1 p. 536,16 uxore -pta vagus et lubricus ... desideriis agebatur *Heinricus rex. al.* **2** *-untur res:* **a** *in univ.:* ENGELM. carm. 1,59 (MG Poet. III p. 57) -it egentum ... vimineas ... penetrare casas *Alexis.* WALTHARIUS 1054 preces -psit promere Trogus. *al. v. et p. 1225,46.* **b** *vitare – meiden:* **α** *proprie:* CONC. Karol. B I 23 p. 221,14 ut episcopus ... equorum ... mulorumque ... curam -at. MANEG. c. Wolf. 7 p. 58,10 spiritus ... superbię locum -pnit. **β** *in imag. et alleg.:* ALDH. virg. II 49 spondei quintam -at sillaba partem. PAUL. ALBAR. carm. 4,21 vos, cigni lautique ... pavones, ... rithmi -ite monstra. **3** *absol. i. q. recusare – sich weigern:* HROTSV. Dulc. 2,2 quid si suadeam blandimentis? :: -pnunt *virgines.* THIETM. chron. 8,15 p. 512,9 per somnum vidi turbam astare ... de apposita mihi testa aliquid manducare cogentem; et ego ... primitus -psi, ad ultimum vero ... me istud percipere respondi. *adde:* DIPL. Frid. I. 242 p. 36,12 si ... pater vult eum deducere *(sc. ad dominum)*, ut satisfaciat, et filius -pnit, patre mortuo in feudum non succedat. **B** *eccl. i. q. damnando abicere, reprobare – verwerfen:* **1** *-it Deus:* VITA Galli II 572 gratia Christi, quae ... -pnit ... superbos. THIETM. chron. 4,72 a Deo -pneris. *al.* **2** *-unt homines (c. sensu abdicandi):* **a** *spectat ad cultum paganum:* ALDH. virg. II 561 Roma ... prisca ... -ens fana deorum. **b** *spectat ad vanitates mundi:* PIRMIN. (?) scar. 14 p. 45,26 vana gloria -pnite. WILLIB. Bonif. 2 p. 8,25 caduca huius mundi -pnens ornamenta (*cf.* HUGEB. Willib. 2 p. 89,31 caduca cuncta cosmi istius -ere. AMARC. serm. 3,563). IDUNG. PRUF. argum. 185 huius mundi felicitatem ... -pnere. *al. v. et vol. I. p. 1500,21.* **c** *spectat ad nuptias, conubia:* ALDH. virg. I 19 p. 249,4 quae *(castitas)* ... matrimonii commercia ... -psit. VITA Galli II 795 coniugium quae *(virgo sponsata)* terreni -psit amici. HROTSV. Agn. 2 luxus fragilis ... -pnere carnis. *al.*

II *latius i. q. neglegere, non curare, flocci facere, supersedere, nolle, praetermittere – nicht (be)achten, mißachten, keinen Wert legen (auf), es unterlassen (zu), es verabsäumen (zu):* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* **a** *obi. homines eorumque voluntas:* LIUTG. Greg. 2 p. 69,3 -ptis ... parentibus et patria omnibusque ... relictis. FLOR. LUGD. carm. 27,147 si pater es cleri, noli -ere clerum. VITA Galli II 1373 noli mea ... -pnere vota. DIPL. Heinr. IV. 280 p. 360,24 fratrum premonitiones -ens *abbas. al. in litote:* ADREV. Bened. 22 non -pnenda copia virorum. 24. BERNO epist. 13 p. 42,12 Amalarius, divinorum officiorum scrutator non -pnendus. *al.* **b** *obi. res:* ARBEO Emm. 15 cum haec ... princeps audire -psisset *eqs.* WALAHFR. hort. 11 si modo non tua cura ... holitoris opes -pnere ... assuescit. CHRON. Salern. 106 p. 114,34 (epist. Ludow. II.) appellacionem ... illam *(sc. nomen imperatoris)* ... possidere -tennimus. LIGURINUS 2,642 omnes ... -ere casus. STATUT. ord. Teut. p. 33,15 si qui ... eorum *(praeceptorum)* -pserint vel neglexerint ipsis *(sc. infirmis)* necessaria ministrare *eqs. saepe.* **2** *c. sensu negandi:* IOH. SCOT. praedest. 4,1 l. 16 omni conatu liberi arbitrii -pto. 11,1 l. 20. LIBER de unit. eccl. 2,6 p. 217,6 quidam ex parte Hildebrandi ... nesciens aut -ens, quod *eqs.* **3** *c. sensu non timendi:* WALAHFR. carm. 21,12,3 te *(sc. caesarem)* -imus et severitatis temptamenta tuae minasque viles. WIDUK. gest. 1,9 p. 15,18 neque ... gratiam maiorem amicis exhibere possumus, quam ut pro eis mortem -pnamus (*cf.* PETR. DAM. epist. 40 p. 421,7 Filius ... inferri sibi mortis atrociam non -psit).

[Poiss]

FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 15,21 Marchiso ... offerentem *(sc. Salahadinum)* irridet, minantem -pnit. *al. adde:* ALBERT. M. bon. 129 p. 85,80 -ere est proprie irascibilis actus ...; ideo ... proprie attribuitur fortitudini *eqs.* **4** *refl. c. sensu se humiliandi:* RANGER. carm. 963 tantum sese -psit *David*, ut ante archam saltaret nudus. **B** *medic. i. q. haud recipiendo perseverare – nicht ansprechen (auf):* AURELIUS 6 p. 691,27 quodsi omnia -mserit *dolor capitis*, cucurbita erit adhibenda. **C** *eccl. i. q. aspernari, reicere – ablehnen, zurückweisen:* **1** *spectat ad fidem, doctrinam, cultum:* LEG. Wisig. 12,3,2 si quis ... sacrum corpus et sanguinem aut -pserit sumendum percipere *eqs.* TRAD. Frising. 18 qualiter -entes D e u m poenam incidunt (TRAD. Patav. 7. *saepe. cf.* THEGAN. Ludow. 53 Dominum -pnere). WALAHFR. Mamm. 11,11 nomen ... -pne Dei. CONC. Karol. A 56^{B},44 quo *(peccato)* cultus Dei -pnitur. HRABAN. univ. 18,5 p. 502^{D} surdus, qui -it audire verbum Dei. DIPL. Karoli III. 49 p. 82,28 -pto timore Dei. SIGEB. GEMBL. apol. 2 (MG Lib. Lit. II p. 439,2) ecclesiae mysteria -ere. ALBERT. M. sacram. 186 p. 120,35 sit ita, quod aliquis post contritionem veram -at confiteri. *al. adde:* ALDH. virg. I 43 p. 295,1 Iustina ... ab orthodoxis non -enda virago. **2** *spectat ad continentiam:* **a** *renuntiare, abstinere – verzichten, sich enthalten:* FORM. Marculfi 2,1 l. 129 quia facile -pnet omnia, qui cupit ab inferni faucibus erui. AEDILV. carm. 18,32 plus iusto quicquam -pnens sumere victus *Vulfsigus sacerdos*. IOH. VEN. chron. p. 140,20 qui *(Petrus Ursoylus)* ... nil aliud quam Deo placere studens, ad tante dignitatis *(sc. ducatus)* provectum scandere -pnebat. *al. derelinquere – zurücklassen:* ALDH. carm. eccl. 4,3,8 Andreas ... pendula capturae -ens retia spretae ... Christi praecepta facessit. ALCUIN. carm. 109,5,3. **b** *parvi aestimare – geringschätzen:* BEDA hist. eccl. 5,21 p. 343,24 et a d v e r s a ... mundi et p r o s p e r a -ere (ALBERT. M. bon. 126 p. 84,63). HRABAN. epist. 4 p. 387,17 cuius *(sapientiae)* possessio mundi divitias -pnit. ALBERT. M. bon. 424 p. 226,77sqq. humilis ... -it mundum per considerationem inidoneitatis sui ad mundum ...; prudens ... -it mundum inventione vanitatis in ipso. *al.* **D** *publ., iur., canon. (c. sensu non respiciendi):* **1** *obi. homines vel auctoritates:* LEG. Wisig. 2,2,8 quod si potens -mserit iudicem. CONC. Karol. B I 7,12 p. 44,27 sin autem nos *(sc. episcopos)*, immo Deum per nos loquentem -pseritis. CONSUET. Trev. 14 p. 277,13 qui ... priores suos signo vel verbo -psere *eqs.* GREG. CAT. defens. 7 (MG Lib. Lit. II p. 539,37) -entes a Deo ordinatum imperatorem. OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 86,9 Galli ... etiam faciem nostram *(sc. cardinalium)* -pnentes. *saepe.* **2** *obi. leges, iussa, mandata sim.:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 7,4 qui ... e d i c t u m nostrum ausus fuerit -pnere (LEX Sal. Pipp. decr. Child. 2,2). LEG. Wisig. 2,1,33$^{tit.}$ de his, qui regiam -mserint i u s s i o n e m (LEX Baiuv. 2,13. *al.*). CAPIT. part. Saxon. 4 quadragensimale ieiunium. CAPIT. reg. Franc. 33,38 qui ... bannum ... praesumunt -pnere. DIPL. Frid. I. 6 p. 12,35 is ... in sua contumacia -pta iusticia perduravit. CONST. Melf. 1,18$^{tit.}$ de ... poena -entium ipsas *defensas. persaepe.* **b** *spectat ad iuramenta:* OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,9 sacramenta, quae ... principi a milite ... exhiberi solent, -pnuntur. CONST. Melf. 3,7 fidei debitae sacramento -pto. **c** *spectat ad vocationem, iudicia:* LEX Ribv. capit. 36 p. 57,39 (cod. A7) de eis, qui tertio ... amoniti ad mallum v e n i r e -tendunt (CONC. Karol. B I 32 p. 333,6. DIPL. Otton. I. 334 p. 449,13. *al. sim.* CHART. Sigeb. I 70 p. 157,15 nisi forte inculpatus iudicio stare -pnat). LEX Alam. 41,2 si ... iudicium suum *(sc. iudicis)* -it (*syn.* dedignat). GUNTH. COL. diab. cap. A 4 tuam maledictam s e n t e n t i a m ... -pnimus atque abicimus (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 294,4. *al.*). DIPL. Frid. I. 795 p. 362,30 quia citacione vocatus *Heinricus dux* maiestati nostrę presentari -pserit. *al.* **3** *absol. i. q. contumacem esse – ungehorsam, renitent sein:* ARNULF. SAG. invect. 8 p. 106,32 numquid haec opera te non imprudenter ex simplicitate delinquere, sed impudenter ex arrogantia -pnere manifestant? *fort. add.:* LEG. Wisig. suppl. p. 470,30 qui ad iudicium ... non reddiderit debitum et -pserit in duobus mensibus.

adi. **contemptus,** -a, -um. *vilis, nullius pretii – gering(geschätzt), wertlos:* PETR. DAM. epist. 40 p. 502,24 in Dei sacrificium versa est aqua -ta.

adv. **contemptim.** *neglegenter, obiter – leichthin, nebenbei:* LAMB. HERSF. annal. a. 1069 p. 108,21 iussum ... eis est ab rege facile et -m. a. 1073 p. 152,27 leviter et -m. a. 1076 p. 257,9 -m et summis, ut dici solet, labiis.

contemperamentum, -i *n. temperamentum, (aequa) mixtura – Ausgeglichenheit, (ausgewogene) Mischung:* MAURUS progn. 20 p. 36^{b},27 'utile est' ... 'stercus densari' ..., id est mediocritatem habere cum densitate, per quod declaratur -um qualitatum passivarum. ALBERT. M. anim. 1,2,8 p. 40,45 'inconveniens est animam' dicere 'esse rationem' et 'proportionem -i' (*p. 408^{a},14* μίξεως) vel 'mixturae'. *ibid. al.*

***contemperantia,** -ae *f.* **1** *de statu i. q. temperatio, (aequa) mixtura – (ausgewogene) Mischung:* ALBERT. M. miner. 3,1,1 p. 60^{b},3 ante formas metallorum -as oportet praeexistere sulphuris et argenti vivi *eqs.* anim. 1,2,13 p. 53,5 cum harmonia sit corporalis -a elementorum. *al. adde:* ALBERT. M. eth. I 364 p. 308,61 sanitas et aegritudo causantur ex aliqua -a calidi et frigidi. **2** *de actione i. q. commixtio uniens – einigende Vermischung:* ALBERT. M. cael. hier. 1 p. 12,10 *radius divinus* multiplicatur ... 'ad -am' (*PG 3,121^{B}* σύγκρασιν), i. e. ordinem rerum ad unum finem ... constituendum *eqs. ibid. al.*

contemperatio, -onis *f.* **1** *strictius i. q. temperatio, (aequa) mixtura – (ausgewogene) Mischung:* **a** *in univ.:* RATHER. prael. 2,30 l. 909 dignitatibus, veluti quibusdam elementorum -bus, quasi ... ut arbor est inaltatus *rex*. ALBERT. M. caus. element. 1,1,2 p. 52,13 oportet fieri -em elementorum in semine et suco. veget. 7,11 per laetamen et laetaminis -em. animal. 19,22 accidit ... hoc ... in -bus humanae complexionis. *al.* **b** *admixtio – Beimengung, Zusatz:* ALBERT. M. veget. 6,66 'si contritum' *(sc. cinnamum)* per -em vini 'redigatur in trochiscos'. **2** *latius:* **a** *modulatio – Stimmung(-sverhältnis):* ALBERT. M. sent. 1,44,3 p. 394^{a},8 sicut cithara omnibus chordis ... aliter positis ab artifice ... sciente -es harmoniarum. **b** *accommodatio – Anpassung, Angleichung:* ALBERT. M. eth. I 457 p. 389,31 temperantia non dicetur specialis virtus, ... sed -o circumstantiarum ad medium. anim. 2,4,9 p. 161,33 'proportio' et -o agentis ad patiens. p. 161,66. animal. 18,62 unius ad alterum.

contempero, -avi, -atum, -are. **1** *proprie i. q. temperare, (convenienter) commiscere – in die richtige Mischung bringen, (gehörig) mischen:* **a** *strictius:* **α** *gener.:* NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 24,13 potuum ... genera ... pigmentis aut medicaminibus -ta. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382^{A} vinum lymphatum, bene -tum. ALBERT. M. animal. 16, 113 quae *(opera figulorum)* -antur et mollificantur humido. **β** *natur. de complexione:* ALBERT. M. caus. univ. 2,1,9 p. 72,18 in corpore bene complexionato et -to. *ibid. al.* **b** *latius:* **α** *aeque componere – ausgewogen zusammensetzen:* ALBERT. M. metaph. 7,3,4 p. 360,12 'digitus pars hominis' ... -ta carne et osse. **β** *mitigare – mildern:* Ps. BEDA mund. const. 1,64 Occeanum in medio peruste positum ideo physici referunt, ut ignis solis ... aquis -etur. **γ** *fomentare – (durch einen Umschlag) warmhalten:* TRACT. de chirurg. 788 fomentatione ... -etur et ... fomentato iterum rumpatur os. **δ** *concinentem facere – (ab-)stimmen:* COMM. microl. 83 p. 115 eaedem voces variantur, cum diversis finalibus discrete et caute -antur. *in imag.:* EUGEN. VULG. syll. 31,9,4 lusciola ... dicens *proli*: '... futura vocis organa -a citissima'. **2** *translate:* **a** *moderare – mäßigen:* OTLOH. Dion. 4 p. 827,9 letitiae tuae incrementa -a. ELIS. SCHON. vis. 3,31 p. 82,33 filios suos benignus ... pater castigat -ando dulcedinem misericordie. *al.* **b** *coaptare, accomodare – angleichen, anpassen:* **α** *spectat ad homines:* LUP. FERR. Wigb. 7 fratrum se -bat societati. WENR. epist. 4 p. 290,37 suae eos *(peccatores)* -are imitationi volens *Paulus*. ALBERT. M. div. nom. 1,14 p. 7,31 debemus nos -are circa divina. *al. medial. i. q. aequalem fieri – gleich werden:* HUGO HONAUG. hom. 3,15,1 qui in honori-

bus ... sibi ita -antur, quod nullus excessus ... eorum indifferentiam disturbet. **β** *spectat ad res:* HAIMO BAMB. chronogr. p. 184,2 ad arbitrium sue estimationis annos imperatorum -at. p. 188,15. CONR. HIRS. mund. cont. 421 viribus suis -tam ... sarcinam. *assignare – zuordnen:* SIGEB. GEMBL. catal. 718 -ans cordas monocordi litteris *Hucbaldus*. **3** *per confusionem i. q. obtemperare, morem gerere – gehorchen, willfahren:* LAND. MEDIOL. hist. cont. 10 propter hoc scandalum vitandum tibi *(sc. archiepiscopo)* -bo *(sc. Liprandus presbyter)*. *Poiss*

contemplabilis, -e. **1** *sensu pass.:* **a** *(sola mente) cognoscibilis, intellegibilis – (nur geistig) erkennbar, 'intelligibel' (t. t. philos.):* ALBERT. M. eth. I 926 p. 774,53 in divinum -e. *subst. neutr.:* ALFAN. premn. phys. 18,25 p. 102 -e (*PG 40,685*^{A} τὸ θεωρούμενον) unum et idem est semper. ALBERT. M. eth. I 646 p. 552,52 sicut se habent habitus speculativi ad -ia, ita se habent habitus operativi ad agibilia. summ. theol. I 8,35,3,4 p. 275,74 *divinus intellectus* de se non producit nisi unum Verbum, quod est lux operabilium et -ium. *ibid. al.* **b** *perspicuus – deutlich:* ALFAN. premn. phys. 28,18 p. 138 si ... quid derelictum est, ex iam dictis -e (*PG 40,713*^{A} εὐσύνοπτον) erit. **2** *sensu act. i. q. contemplans – (geistig) betrachtend:* CARM. imag. 21,9,A,1 menti -i carmen occurit Domini.

***contemplanter** *v.* contemplor.

contemplatio (-cio), -onis *f.* *usu plur.: l.42.52. al.*

I *consideratio – Betrachtung:* **A** *de actu oculis contemplandi i. q. spectatio, aspectus – das Betrachten, das (An-)Schauen, Anblick:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* AMALAR. off. 4,2,9 per -em spectaculorum turpium. CONSTANT. AFRIC. coit. 16,15 -cio vultus dilecte. RUD. TRUD. epist. p. 332,17 ex earum *(reliquiarum)* presenti -e. ARNULF. SAG. invect. 2 p. 92,2 ut ... ambitioni satisfaceret -o subiectorum. *al.* *in imag.:* DESID. CAD. epist. 1,1 ille recte vigilat, qui ... intimę -cionis semper oculos apertos geret (WOLBERO cant. 2 p. 1105^{A}). *al.* **b** *spectatio intima – liebevolles Anschauen:* ALBERT. M. eccl. hier. 4,3 p. 645^{b},6 'contemplatores' secundum quod -o dicit visionem cum amore, quia ubi amor, ibi oculus. **2** *eccl.:* **a** *visio – Vision:* ANAST. BIBL. epist. 14 p. 434,29 haec ..., sicut ... seni fuerant mystice per -em visa. ANSELM. HAV. apol. p. 1130^{B} o magna visio! o ingens -o! EPIST. Hildeg. 1 p. 328,22 de -um cellariis ... ad exteriora regrediens *(sc. Hildegardis)*. BERTH. RATISB. serm. 9 p. 53,7 cavendum, ne homo etiam in -e decipiatur *eqs. al.* **b** *de divina -e in beatitudine caelesti:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 307,25 in futuro promisit *Deus* ... esse nos beatissima -e ibi, ubi *eqs.* ALFAN. premn. phys. 41,11 p. 133 quaecumque vero per puritatem ... naturae Deo ... adhaerent huiusque -e (*PG 40,776*^{C} κατανοήσει) beatitudinem lucrantur *eqs.* CAES. HEIST. hom. exc. 242 p. 162,17 gaudium internum, quod eis *(angelis)* inest ex divina -cione. ALBERT. M. miss. 3,4,19 p. 92^{b},11 quia altivolum *(sc. angelorum)* in divinas est -es. *al.* **c** *de omnividentia Dei:* HUGEB. Wynneb. 6 superni iudicis -e, cuius oculis omnia ... aperta sunt. DIPL. Heinr. IV. 414 p. 552,1 sub oculis divine -is, qua<m> nichil latet. *al.* **B** *de actu mente contemplandi i. q. intuitus, meditatio – geistige(s) Schau(en), (An-, Be-)Schauung, 'Kontemplation':* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* WOLBERO cant. 1 p. 1070^{B} -o alia naturalis, alia intelligibilis, tertia intellectibilis. ALBERT. M. animal. 1,38 aliquando ... *homo* est solus propter felicitatem -is, aliquando *eqs.* metaph. 11,3,2 p. 536,20 -o intellectus, qua contemplatur seipsum. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *recordatio – Vergegenwärtigung:* ARNULF. SAG. invect. 1 p. 90,3 vir illustris, qui mentem suam -e sceleris ... fieri sordidam iudicabat. **β** *capacitas – geistige Fähigkeit:* ALBERT. M. nat. bon. 247 p. 94,84 sublimes -es, in quibus ardet lumen cognitionis divinae ...: sapientia, intellectus ... et investigatio rationis. **2** *spec.:* **a** *eccl.:* **α** *in univ. de -e spirituali:* HUGEB. Willib. 4 p. 92,19 Christi crucicolus ... cordis -e ad superna internis vitae ... properabat. DONAT. Ermenl. 15 (MGMer. V p. 701,11) in ... cella se reclaudens caelestibus inserviebat -bus. VITA Euch. Val. Mat. 19 nec in -e positus deserebat *Valerius* ... condescensionem vitae actualis nec *eqs.* THIETM. chron. 7,72 cor ad speculum divinae -cionis infixit *praesul* (ALEX. MIN. apoc. 21 p. 484,2. ALBERT. M. Is. 6,2 p. 88,74. *al.*). THIOFR. flor. praef. p. 314^{A} internam summi boni -em. CONR. BRUNW. Wolfh. 22 quamquam ... iugi esset -e suspensus. ALBERT. M. eccl. hier. 4,3 p. 644^{b},24 '-o (*PG 3,473*^{C} θεωρία) intenta ad formam', scilicet divinam pulchritudinem. *saepe.* **β** *de ecstasi (mystica):* CAES. HEIST. hom. exc. 62 -cio excedens racionem quodam modo mors carnis est *eqs.* ALBERT. M. incarn. 52 p. 228,27 -em abstrahentem vel rapientem. phys. 4,3,4 p. 266,57 homines divini, quando sunt in vehementi delectatione -is, non percipiunt tempus. *ibid. al.* **γ** *vita contemplativa – beschauliches Leben, Beschaulichkeit (praecipue de vita monastica):* IOH. CANAP. Adalb. A p. 19,13 arripe tibi ocia -is et sede inter eos, qui vitam quiętam ... agunt. THANGM. Bernw. 51 p. 780,34 (chart.) quatenus servitores Christi ... beatae -i inhaereant. CHART. Raitenh. 140 videntes honeste -is inibi *(in monasterio)* conversationem. *al.* *adde:* DIPL. Otton. III. 362 his est tranquillitas exhibenda, qui ... quietioris vitę -em disposuerunt servandam. **b** *in sermone artium et scientiarum:* **α** *speculatio, quaestio, scientia – wissenschaftliche Betrachtung, (Er-)Forschung, Wissenschaft:* ALFAN. premn. phys. 1,5 p. 6 ad profectum notitiae et -is (*PG 40,505*^{A} θεωρίας) naturalium. FRID. II. IMP. art. ven. 2 praef. p. 124,3 sunt ... partes artis et scientie secundum modum sciendi, una in habendo in anima -e universali ea, que docemus *eqs.* ALBERT. M. eth. I 927 p. 774,59 similiter theologica et philosophica -o est consideratio intellectualium. metaph. 11,1,3 p. 462,73 ista theoria multum est super physicam -em. *saepe.* **β** *cognitio, intellegentia – Erkenntnis, Verständnis:* ALBERT. M. eth. I 928 p. 775,75 in exterioribus potest *contemplans* invenire multas bonas -es. praedicab. 1,3 p. 6^{b},21 haec ... scientia *(sc. logica)* ... ostendit falsitates et lumen dat rectae -is in omnibus. *ibid. al.* *spectat ad Christum:* ALBERT. M. sent. 3,14,2$^{capit.}$ an illa scientia, quam Christus de omnibus habet, sit in -e Verbi sibi uniti *eqs. ibid. al.* **γ** *computatio – Berechnung:* Ps. BOETH. geom. 747 Architas ... alio modo ... aream reperiri constituit ..., non ut XXXVI, sed XXXII in se colligeret arealis illa -o.

II *observantia, respectus – Be(ob)achtung, Befolgung, Berücksichtigung:* **A** *in univ.:* LEX Ribv. 69,5 cum verborum -e coniurare. MANEG. ad Gebeh. 49 p. 395,25 satius ... ducens iuramenta contempnere quam -e iuramentorum in ... perdicione anathematis permanere. **B** *abl.* -e *i. q. respectu, gratia, causa – im Hinblick (auf), um ... willen, wegen:* HRABAN. epist. 16 p. 418,49 ut minores -e piaetatis suos non contempnant dominos. CHART. Heinr. Leon. 77 p. 112, 27 donationem -e eterne retributionis ... fratribus eiusdem ecclesie collatam. CONST. imp. III 25 p. 27,4 nunctius, quem -e mittentis et sue probitatis obtentu benigne recepimus. *al.*

III *diligentia, prudentia, cura – Umsicht, Achtsamkeit, (Für-)Sorge:* ANAST. BIBL. epist. 5 p. 415,24 quisquis ... prudentiae pennis ad alta sustollitur, omnia insidiarum muscipula ... alto -is saltu transcendet. DIPL. Heinr. II. 369 p. 472,15 imperialis nos -o commonet illa semper ... disponere, que *eqs.* CHART. Sangall. B 419 (epist. papae) -i ... nobilis mulieris Clemente ... condescendere.

contemplativus, -a, -um. **1** *contemplationi intentus, in contemplatione situs – auf geistige Betrachtung (aus)gerichtet, 'kontemplativ'* (*opp.* activus, actualis, practicus, operativus): **a** *eccl. i. q. contemplationi spirituali deditus, contemplando Deo deditus – beschaulich (lebend), sich der Betrachtung Gottes widmend:* **α** *in univ.:* BONIF. epist. 94 p. 214,18 quietem -ae vitae (DIPL. Arnulfi 170. CARM. Cantabr. A 7,4^{b},16. CHART. Bund. 280 p. 208,19. *saepe*). RATHER. Mar. 2,40 alterum *(genus vivendi)*, quod a visu vel otio θηορικήν, id est -um, vocatur. IDUNG. PRUF. dial. 2,867 in utraque vita, heremetica scilicet, id est -a, et cenobiali, id est activa. ODO MAGDEB. Ern. 1,27 que *(mater Ernesti)* ... meliorem -e partem sortita Marie. SALIMB. chron. p. 120,21 homines, qui ... sunt ... spirituales et -i et Deo devoti. *al.*

[Hellmuth]

subst. masc. (spectat ad visionem divinam: l. 4): ANSELM. HAV. apol. p. 1130C Iosue et Caleb ... -orum secreta coelestis patriae rimantium figuram apte gerunt. BERTH. RATISB. serm. 9 p. 53,2 duo sunt genera -orum. ALBERT. M. Matth. 2,2 p. 49,72 suspirium -orum, quibus omne lumen parvum est respectu interni luminis. *al. subst. fem. i. q. vita contemplativa, contemplatio – kontemplatives Leben, Kontemplation:* ABSAL. serm. 43 p. 249D cum ... -a ad Deum, activa ad proximum pertineat *eqs.* ALBERT. M. Is. 11,2 p. 168,7 istorum donorum *(sc. spiritus sancti)* quaedam deserviunt -ae et quaedam activae *eqs. al. v. et p. 809,27.* **β** *monasticus – mönchisch, Mönchs-:* DIPL. Merov. I 22 ut ibidem *(in monasterio)* familia Dei vel custodes eiusdem ecclesiae quieto ordine -am v i t a m agere deberent (WILLIB. Bonif. 1 p. 6,4. POETA Saxo 2,369. *saepe*). EINH. Karol. 2 p. 4,20 amore conversationis -ae succensus. DIPL. Zwent. 16 p. 46,18 quidquid ... -e celestium laudum assiduitati collegiis invigilantibus ... conferimus. CHART. Port. 76 p. 100,41 ut -orum virorum paci ... intendamus. *al. subst. masc.:* ODILO CLUN. Adelh. 18 dixit *Adalheida*: 'memento mei, fili, in -is.' OFFIC. Willig. p. 748,31 alia ... est professio sanctimonialium, alia -orum (contemplatorum *2*), alia canonicorum. DIPL. Frid. I. 753 p. 303, 21 si ... -is pacis commoda ... providere studeamus. *al.* **b** *philos.:* **α** *theoreticus, in cognitione positus, contemplans, speculativus – theoretisch, auf Erkenntnis gerichtet, geistig (betrachtend), spekulativ:* ALFAN. premn. phys. 34,7 p. 121 de -a (*PG 40,737A* θεωρητικῆς) vocata philosophia. WOLBERO cant. 1 p. 1053D est ... intellectualis diei mane virtus inchoativa ..., vespera virtus -a. ALBERT. M. sacram. 72 p. 51,56 secundum duplicem aspectum mentis, scilicet intellectum -um et practicum. eth. II 10,2capit. de felicitate -a. metaph. 2,5 p. 94,55 'theoricae' sive -ae sive speculativae scientiae 'veritas est finis.' *ibid. saepe. subst. neutr.:* ALBERT. M. bon. 360 p. 198,55 -um sive speculativum consistit in cognitione veri. eth. I 40 p. 39,10 -um principalius est quam operativum. *ibid. al. subst. masc. de sapiente:* ALBERT. M. eth. I 909 p. 761,65 Aristoteles supponit, quod -us habeat necessaria vitae. *ibid. al.* **β** *(sola mente) cognoscibilis, intellegibilis – (nur geistig) erkennbar, intelligibel:* ALBERT. M. animal. 21,20 prout in nominibus significantur quiditates rerum -ae. *subst. neutr.:* ALBERT. M. sens. 1,2 p. 4a,14 *visus et auditus* annuntiant differentias rerum, ex quibus inest hominibus tam discretio -orum (*p. 437a,2* τῶν νοητῶν) secundum intellectum speculativum quam operabilium secundum practicum. *ibid. al.* **2** *contemplationem, vitam contemplativam significans – die Kontemplation, das kontemplative Leben versinnbildlichend (metaph. de rebus et animalibus):* ALCUIN. carm. 1,659 hanc *(insulam)* petit ... Christi bellator ..., -os cupiens et carpere flores. EGBERT. fec. rat. 1,952 solivagus gemit ... turtur, signat avis -a preces heremitę. *al.* **3** *intuens – anschauend:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 184,16 partem *(sc. caelestium spirituum)* ... divine simplicitatis -am.

adv. ***contemplative.** *per contemplationem, spiritualiter, intellectualiter, cognitive – (auf) beschaulich(e Weise), 'kontemplativ', durch geistige Tätigkeit, geistig, durch Erkenntnis* (*opp.* active, practice): **1** *spectat ad religionem:* EPIST. var. II suppl. 8 p. 630,33 studium ... vestrum *(sc. episcoporum)* ... sursum versus -e erigitur ad speculandam veritatem. RADOIN. Pard. 4 (ASBoll. Mai. VI p. 368) -e divinis praecinctus orationibus *Radoynus.* BENZO ad Heinr. 7,6 p. 678,31 qui -e vivit, angelis est socius. *al.* **2** *spectat ad actionem mentis vel vitam sapientis:* ALBERT. M. animal. 21,27 bruta omnia non accipiunt formas sensus et ymaginationis nisi practice et non -e. eth. II 10,2,3 p. 629a,45 ambobus ..., felici scilicet civiliter et felici -e. *ibid. al.*

contemplator, -oris *m.* **1** *gener.:* **a** *spectator – Betrachter:* COLUMB. epist. 5 p. 173,7 acsi quidam campi bellici roscidus cadaverum ... post pugnam -r. *v. et p.1687,38. expressius i. q. spectator et testis – Augenzeuge:* THEOD. AMORB. Mart. 14 plurimorum proprie -r factus (*ex* ANAST. BIBL. coll. [PL 129,591B]). **b** *qui (congruum) respectum habet, venerator – einer der (gebührende) Rücksicht nimmt, Verehrer:* PAUL. BERNR. epist. p. 478,1 Oberto, ... ecclesię Mediolanensis speculatori, Paulus et Gebhardus, humiles -es et amatores honoris eius. **2** *eccl.:* **a** *qui contemplativus est, qui contemplationi spirituali vacat – ein geistig Schauender, Betrachtender, einer der sich der Kontemplation widmet:* **α** *in univ.:* VITA Theod. 4 p. 39,5 Theodericum ..., quod potest interpretari Dei -r sive divinorum speculator. CHART. Sil. D I 45 p. 28,21 assumpsimus eos *(monachos)* ... pro litteratis divinorum celebratoribus celestiumque -bus. CONR. EBERB. exord. 6,2 p. 343,9 praecipuus et maximus ille -r, ... beatum dico Bernardum. VITA Notkeri 44 tantus -r in tantis se coelestium virtutum gymnasiis exercuit. *al. usu attrib.:* BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 35,19 Romaldus cum esset vir -r. **β** *spectat ad ecstasim mysticam:* ALBERT. M. myst. theol. 1 p. 462,51 quia -r omnis cognitionis vacatione ... ignoto Deo coniungitur. *ibid. al.* **γ** *propheta – Seher:* EPIST. Hildeg. 1 p. 329,21 tu ... in visionum seu revelationum Domini mysteriis ... -bus ... coaequanda videris. **b** *qui cognoscit – einer der erkennt:* ALBERT. M. sent. 3,14,1 p. 254b,13 Deus perfectissimus sui est -r. *ibid. al.*

contemplatorius, -a, -um. *contemplativus, ad contemplationem dispositus – der Schauung hingegeben, auf die Kontemplation gerichtet:* WOLBERO cant. 2 p. 1105A aeternalia ... bona illo -o concupiscibilis animae oculo intendebat *dilecta. al.* ABSAL. serm. 48 p. 273A propter diversa eorum *(angelorum)* officia alios -os, alios operatorios ... spiritus possumus appellare.

contemplatrix, -icis *f.* **1** *quae contemplatur, spectatrix – die Schauende, Betrachterin:* **a** *in univ.:* THEOD. TRUD. Bav. 42 tu *(Ganda)* ... huius salutiferi vasis conservatrix et miraculorum Dei in eo meruisti fieri pene quotidiana -x. **b** *spectat ad contemplationem spiritualem sive mysticam:* EKKEB. SCHON. opusc. 4 p. 286,14 eterni solis accedentissima -x *(Maria). usu attrib.:* RUP. TUIT. off. 5,13 l. 760 unde contremiscit ecclesia tantorum mirabilium -x. trin. 30,9 l. 451 anima Dei et supernae gloriae -x. **2** *quae cognoscit – eine die erkennt:* ALBERT. M. metaph. 11,2,7 p. 491,55 prima substantia -x sui est, et ideo sola perfecte seipsam contemplatur.

contemplatus, -us *m. visus, aspectus – das Sehen, Anblick:* EINH. (?) Marc. et Petr. II 23,1 non tantum -u, sed palmarum tactibus.

contemplor, -atus sum, -ari *vel rarius* **contemplo,** -avi, -atum, -are. *script.* -enp-: *p.1691,10.*

I *proprie:* **A** *aspicere, contueri – ansehen, anschauen:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* BONIF. carm. 1,328 caelum terramve ... -ans. ARBEO Emm. 28 sicut et -ta loca testificant. WALTHARIUS 566 -ans cautius omnes. CHRON. Pol. 3,23 p. 151,15 arma subtilius -antes. *al.* **b** *eccl. de divina contemplatione in beatitudine caelesti:* HROTSV. Agn. 387 quo merear vere -ari sine fine te *(Deum).* HUMB. Sim. 2,16 p. 158,8 quem *(Deum)* in angelica dignitate ... solebant facie ad faciem -ari. GERHOH. Antichr. 2,20 p. 232,28 cum angelis faciem Patris -antibus. *al. usu subst.:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 305,24 -anti redditur praemium. RIMB. Anscar. 3 p. 23,17 claritas ..., quae oculos -antium impediret. **2** *c. colore quodam:* **a** *inspicere, oculis collustrare – in Augenschein nehmen, nachsehen, prüfen:* MIRAC. Verenae 3 (ASBoll. Sept. I p. 168; s. XI.in.) diligenter circumquaque -bantur *omnes* fenestram. EGBERT. fec. rat. 1,845 gratis equo oblato ne -eris in ore. ARNULF. SAG. invect. 3 p. 93,31 ad -andas parietum ruinas sese duci propensius exigebat. TRACT. de chirurg. 205 oportet ... -ari, ne sagitta toxicata fuisset. *al. expressius i. q. perlegere – durchlesen:* EPIST. Worm. I 33 p. 59,14 mira pater alacritate sępe dictata mea -ari consueveras. **b** *explorare, speculari – erkunden, (aus)spähen:* RICHER. REM. hist. 3,69 centuriones ... Ottonem non sufficientem habere exercitum diligenter -ti sunt. EKKEH. IV. bened. I 38,56 dux -atur (gloss.: clam inspicit), iacet et dormire putatur. ANSELM. HAV. apol. p. 1130C dum ad terram promissionis explorandam et -andam vadunt *Iosue et Caleb. al.* **c** *prospicere – überblicken (per compar.):* OTTO FRISING. chron. 5,24 p. 251,23 mons ... campi planiciem tamquam e specula longe lateque -ans. **B**

[Hellmuth]

videre, oculis percipere – sehen, erblicken: **1** *in univ.:* **a** *gener.:* ARBEO Corb. 17 p. 207,1 episcopus ... aquilam in aeris altitudine -ans. THEGAN. Ludow. 55 in campo magno, ubi eum *(imperatorem)* exercitus omnis -ari potuit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,18 cum circa se undique incendiis ardere ... regionem depopulatam -retur (-ret *2*) *rex*. ALBERT. M. animal. 12,189 aves ... acumine visus indigent ..., quoniam cibum -ari habent a remotis. *al.* **b** *eccl. de visione:* AGNELL. lib. pont. 38 quomodo sanctus vir ... angelicam spiritualem -nplasset effigiem. RIMB. Anscar. 3 p. 23,7 in ipsa immensitate luminis, quid intus haberetur, -ari non poteram. VITA Liutb. 30 p. 36,21 his illa *(Liutbirga)* -tis aspectibus ... perterrita. HERM. SANGALL. Wibor. 2,21 quomodo beata virgo ... invisibiles sui natura spiritus posset -ari. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *conspicari – ansichtig werden, von Angesicht sehen:* IONAS BOB. Ioh. 6 qualiter ... prolem suis obtutibus -are (-ari *A2*) meruisset *mater*. HROTSV. prim. 527 haut minus illius *(ducis)* ... amore flagramus, quam quae praesentem -bantur eundem. LEO MARS. chron. 2,63 p. 290,7 faciem vestram -ari desideravimus. *al.* **b** *mediopass. i. q. apparere, se manifestare – erscheinen, sich offenbaren:* LIBER diurn. 84 p. 98,9 ex quibus *(duabus naturis)* eum *(Christum)* ... subsistere credimus, in eisdem inconfuse, inseparabiliter et indivise et esse et -ari ... prędicamus. **C** *sentire – wahrnehmen:* VITA Desid. Vienn. 4 relatione bonorum hominum, quorum hoc meruit vita cernere visu et ... -are auditu.

II *translate:* **A** *(mente) considerare, intueri, sibi ante oculos ponere, meditari – (geistig) betrachten, schauen, sich vor Augen halten, sich geistig beschäftigen (mit):* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* SALOM. III. carm. 2,65 -or abunde cernens erumnam pauperiemque meam. ALFAN. premn. phys. 3,15 p. 54 quando secundum se ipsam -ta (*PG 40,597A* ἐπισκέπτηται) fuerit *anima* aliquid eorum, quae sunt. ALBERT. M. metaph. 11,3,6 p. 540,22sq. quae *(intellegentia)* ... -atur se et -atur id quod est ante eam *eqs. al. usu subst.:* ALBERT. M. cael. hier. 13 p. 184,38 contemplatio intima potest impediri vel ex parte -antis vel ex parte -ti *eqs. al.* **b** *absol. i. q. omniscientiam habere – allwissend sein:* ALBERT. M. sent. 3,14,4 p. 260b,25 non adeo limpide et pure -batur anima Christi sicut Deus. **2** *spec.:* **a** *eccl.:* **α** *in univ. de contemplatione Dei divinarumque rerum (spectat ad ecstasim mysticam: l. 48. 50):* RATHER. Mar. 4,131 neque monachos meos -andi Deum amore a seculi actibus se facere alienos velle ... cerno. EPIST. Worm. I 6 p. 22,10 domno suo A., luce interiori die noctuque cęlestia -anti. AMADEUS LAUS. hom. 4,119 si Dei essentia -etur. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,16 cum ... ad -anda celsa divinitatis attollimur. ALBERT. M. myst. theol. 1 p. 461,56 qui ... divina -atur, ... ab imperfectis segregatur. *al. usu subst.:* ALBERT. M. Is. 6,2 p. 91,1 columba ... significat ... Deum, pennae elevationes -antium *(cf. Vulg. psalm. 67,14). ibid. al.* **β** *absol. i. q. vitam contemplativam agere – ein kontemplatives Leben führen (de monachis):* CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,20 (a. 720) servi Dei, qui in ipsa loca ordine sancta -are videntur. *usu subst.:* BERTH. RATISB. serm. 8 p. 44,9 Rachel *signat vitam* bonam interiorem, quam -antes habent. **b** *in sermone artium et scientiarum i. q. inquirere, pervestigare, cognoscere – wissenschaftlich untersuchen, (er)forschen, erkennen:* **α** *in univ.:* GERB. geom. 1,2 geometria est disciplina ... formarum, quae secundum magnitudinem -antur. ALFAN. premn. phys. 1,6 p. 6 Plato ... melius -tus (*PG 40,505A* φανταζόμενος), quae sunt circa hominem. Ps. BEDA mund. const. 1,319 philosophi ... rei veritatem -antes. HUGO HONAUG. div. 3,2 qui *(doctores)* ... per abstrahentem intellectum formas sine materia possunt -ari. FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 2,13 cuius *(libri)* partium quedam consistit in -ando seu in sciendo, que theorica dicitur. ALBERT. M. eth. II 1,6,12 p. 98b,20 principiorum ... quaedam de inductione -ta sunt (*p. 1098b,3* θεωροῦνται), quaedam ... sensu. *al.* **β** *absol. i. q. philosophari – philosophieren:* ALBERT. M. eth. I 901 p. 755,51 qui *(Diogenes)* -tus est (*antea:* ad speculandum) in ligno concavo. *ibid. al.* **B** *intellegere – gewahr werden:* VITA Desid. Vienn. 14 numquid apud ... Christum ... parvam in postmodum -vimus esse sententiam, ut *eqs.* CONC. Karol. B I 32 p. 318,26 ut excellentiam pontificatus vestri ... gratiam *(sic)* sancti spiritus perfusam ubertissime -emur. RATHER. Mar. 5,154 dum plus eam *(seriem sermonis)* -or aloes quam mellis habere. **C** *respicere – sehen, bedacht sein (auf):* CHART. Friburg. 297 (a. 1276) habito diligenti tractatu ... subtiliter -antes utilitatem ecclesie.

adv. ***contemplanter.** *in contemplatione – in Betrachtung, kontemplativ:* RATHER. Mar. 3,88 nec, ut Martha, Deo deserviens actualiter nec, ut Maria, illi assidens -r. *Hellmuth*

contempno *v.* contemno.

contemporalis, -e. **1** *adi.: secundum rationem temporis respondens – der Zeit(rechnung) nach entsprechend, zeitlich korrespondierend:* THEOD. PALID. annal. prol. p. 51,22 Eusebius ... regnorum et regum -es annos ... Graeci sermonis concludit historia. **2** *subst. masc. et fem.:* **a** *contemporaneus (-a), aequalis – Zeitgenosse (-in):* THIETM. chron. 1,6 Sigimundus ... arcium scientia omnes suimet -es tunc precellens. 3,5 quam *(matrem Willigisi)* Dominus pre caeteris -bus ... visitavit. OTLOH. Dion. 15 p. 835,40 Clemens, apostolorum -is et discipulus. HIST. Torn. app. I 3 qualiter ... id acciderit, ... nemo mihi vel -bus nostris notificavit. *al.* **b** *coaetaneus – Altersgenosse:* THIETM. chron. 7,25 p. 428,32 nobis -bus suis ... eius conversacio displicuit. *v. et p. 1494,36.*

adv. ***contemporaliter.** *simul, uno eodemque tempore – zugleich, gleichzeitig:* HUMB. Sim. 3,24 p. 229,9 quae tria *(sc. mensura, numerus, pondus)* -r et inseparabiliter omnibus creaturis insunt.

***contemporalitas,** -atis *f.* **1** *(eiusdem) temporis spatium – (gleicher) Zeitraum:* LAUR. LEOD. gest. 8 ecclesia beati Agerici ... ita florebat viris religiosis, ut illa -e de filiis eius duodecim abbates ... ordinati sint. **2** *ratio uno eodemque tempore intercedens (inter) – das zeitliche Nebeneinander:* SIGEB. GEMBL. chron. praef. p. 300,4 dicturi aliquid ... de -e r e g n o r u m (catal. 633 -es r. sibi coaptans *Freculfus*).

contemporaneus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *aeque perpetuus (ac) – von gleicher Dauer (wie):* ALBERT. M. bon. 155 p. 100,79 magnum *(i. magnitudo)* quandoque est difficile eo, quod continue iniacet quasi c o n n a t u r a l e et -um vitae (eth. I 114 p. 102,14). **b** *aequalis, eodem tempore vigens – zur gleichen Zeit lebend:* WIPO gest. 1 p. 12,5 duces ... supra dictis viris -i hi fuerunt: *eqs. usu subst.:* ALEX. MIN. apoc. 2 p. 30,3 Iohannes non semper de sibi -is prophetat. 6 p. 90,4 Marcus evangelista, -us rege (regi *C p. corr.*), de quo narrabimus *(sim.* 10 p. 152,7. *al.).* **2** *subst. masc. et fem.:* **a** *aequalis, contemporalis – Zeitgenosse (-in):* TURBA phil. 6 puto ... -os suos hac ipsum *(Democritum)* scientia superare. CHART. Heinr. Leon. 7 p. 13,2 noverint ... -i, noverint ... nobis in posteritatem successuri, qualiter *eqs. (sim.* CHART. episc. Halb. 255. *al.).* CHRON. Gozec. 1,29 p. 33,32 que fama didicimus, dicturi sumus, quippe quorum -i fuimus. *al. accedente notione testis:* DIPL. Heinr. II. 88 nostrae ... aetatis -is nec non posteritati ... sit cognitum, qualiter *eqs.* **b** *coaetaneus – Altersgenosse:* LAMB. ARD. hist. 38 Robertus ... -us et ... conscolaris ... Ernulphi. WILH. ANDR. chron. 206 Willelmus ... Lamberto ... episcopo, suo -o, ... litteras ... direxit. *al.*

contempta *v.* 1. contemptus.

***contemptatio** (-tent-), -onis *f.* (contemptare) *temptatio – Versuchung:* BERTH. RATISB. serm. 12 p. 65,22 talia *(sc. saecularia)* per -tentationes ... oblata ... pro onere reputat.

***contemptator,** -oris *m. contemptor, (homo) contumax – einer der mißachtet, ein Ungehorsamer:* GLOSS. I 62,19 St.-S. -or (-temptor *a.c*) fardanchendi. CHART. Carniol. II 342 quod si forte ... id facere contumaciter recusaverint, vos in -es ... excommunicationis sententiam proferatis.

contemptibilis (-mt-), -e. *script.:* -temptil(is): *p.1693,16. contemnendus, contemptu dignus, vilis, turpis – verachtenswert, wertlos, schäbig:* **1** *spectat ad homines:* CONC. Karol. B I 41,1 qui iubet impossibile, facit se -em. REGINO syn. caus. 1,2 quem *(ministrum episcopi)* ... conversatio

[Poiss]

reprehensibilis -mtibilem reddat (*inde* HUGO FLOR. tract. 1,5 [MG Lib. Lit. II p. 472,19]). MANEG. ad Gebeh. 5 p. 319,41 quam ecclesie -es sint *episcopi indocti*, sermo propheticus ostendit: *eqs.* ALBERT. M. summ. theol. I 20,80,2,4,2 p. 894^{b},3 praelatus non debet publica poena puniri, ne -is subditis efficiatur. *al. v. et p. 1237,2.* **2** *spectat ad res:* BONIF. epist. 73 p. 153,11 animam -i et despecta morte perdidit *Osredus*. CONC. Karol. B I 14,6 quisquis ... domum Dei ducit -em. HONOR. AUGUST. offend. 29 has artes *(sc. quae manu fiunt)* multi -es ducunt (*cf.* OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116, 24 -ium ... mechanicarum artium opifices). CHART. Grimm. 257 p. 182,12 in vestitu -i (*inde* CHART. Merseb. 356 p. 289, 3). *al. subst. neutr. (per prosop.: l.16):* LIUTG. Greg. 12 p. 77,24 -ia et suae personae indigna ... ferre ... aequanimiter. p. 77,30. *al.* CARM. in Sim. 6,42 (MG Lib. Lit. III p. 706) iam adtemptant cęlestia mundi -ia (-ptilia *A1; cf. Vulg. I Cor. 1,28*).

adv. **contemptibiliter.** **1** *sensu act. i. q. contemptim, superbe – verachtungsvoll, überheblich:* INNOC. IV. registr. B 278 p. 243,30 cum ... sustinuisset -r anathema *Ezelinus*. CLEM. IV. registr. 685 p. 716,35 sententiis -r vilipensis. *al.* **2** *sensu pass. i. q. modo contumelioso, misere, inhoneste – auf erniedrigende Weise, schmählich, unehrenhaft:* CONSUET. Vird. 10 quod si quis voluerit criminari, ... -r magister erroris iudicabitur esse. ACTA imp. Winkelm. II 1037 p. 720,9 eucharistiam precepit *imperator* ... ab excommunicatis presbyteris confici et ... studio et precepto -r profanari. HEINR. TREV. gest. 21 p. 426,35 fratres ... monasterii ... coacti sunt miserabiliter et -r exulare. *al.*

contemptim *v.* contemno.

1. contemptio, -onis *f.* *despectio, contemptus – Geringschätzung, Verachtung:* ALEX. MIN. apoc. 10 p. 166,12 hac nube *(spectat ad Vulg. psalm. 103,3),* id est terrenorum -e, Benedictus pater amictus. p. 198,24 cum in -e mundana stabilem ... se ostendit *Benedictus*.

2. contemptio *v.* contentio.

***contemptivus,** -a, -um. **1** *sensu act. i. q. contemnens – verachtend:* ALBERT. M. eth. II 4,2,6 p. 305^{a},18 est ... magnanimus liber propalator ..., eo quod -us est latibulorum *eqs.* **2** *sensu pass. i. q. contemptui obnoxius, contemptu dignus – der Verachtung ausgesetzt, verachtenswert:* ALBERT. M. pol. 5,7^{nn} p. 520^{b},46 'fruitive' ... 'viventes facile -i (*p. 1312^{b},24* εὐκαταφρόνητοι) fiunt'.

adv. ***contemptive.** *contemptim, irreverenter – verachtungsvoll, respektlos:* CAPIT. reg. Franc. 161,1 quod si quis ... hoc *(constitutum)* -e violare praesumpserit. HECEL. Clem. 1,4 (MGScript. XXX p. 901,1) prima sillaba nominis sepius -e repetita.

contempto, -atus, -are. **1** *in discrimen adducere – auf die Probe stellen, in Versuchung führen:* ANSELM. LEOD. gest. 59 contra Deum ... ut infideliter ageret, -tus *Wazo episcopus*. **2** *conari, experiri – versuchen, unternehmen:* FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 15,20 varios -at accessus *Salahadinus*.

contemptor (-mt-, -ent-), -oris *m.* *usu attrib.: l.69.70.*

qui non respicit, non curat, flocci facit, neglector – einer der vernachlässigt, keinen Wert legt (auf), mißachtet, Verächter: **1** *gener.:* CONC. Merov. p. 140,15 si quis animae suae -r aliquid alienare praesumpserit. AUREL. REOM. mus. app. 15,12 -es sanctorum patrum. GESTA Camer. cont. I A 16 magisterii et disciplinae -r. **2** *eccl.:* **a** *de irreverente:* FLOR. LUGD. carm. 11,10 -r Christi Iulianus. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 281,46 Quintius, ... vesanus et sacrilegus -r omnium sacrorum Dei. p. 282,19 Dei -r induratus (DIPL. Heinr. IV. 280 p. 361,26). *al.* *absol. i. q. infidelis – Ungläubiger:* AGOB. 7,16 l. 15 quicquid in illa *(domo Domini)* a cultoribus vel -bus ... gestum est. RADBERT. 8,248 nec dubium, quin fidelis vitam, -r ... mortem accipiat. **b** *de abrenuntiante:* BEDA hist. eccl. 3,17 p. 161,20 laudans animum *(sc. episcopi)* ... vanae gloriae -mtorem (*cf.* ADALD. ad Flod. [PL 135,14^{B}] mundanae gloriae -em animum). WANDALB. martyr. 380 -r mundi Carilephus. 397 -r opum ... Effrem (ARCHIPOETA 9,6,3). HILDEG. scivias 3,9 l. 447 -es caducorum. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 168,34 castitatem dabo terrenorum -bus. *al.* **3** *publ., iur., canon. de contumaci, temeratore sim.:* **a** *spectat ad homines vel auctoritates:* **α** *in univ.:* CONC. Karol. B I 33,13 quoties aliqui ... adversus ecclesiam ... -es et rebelles existunt. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 298,1 sedis apostolicae -r (BERNOLD. CONST. libell. III 22 p. 86,23. *al.*). CHART. Raitenh. 337 p. 271,28 adversus ... clavium -em. *al.* *c. dat.:* CONC. Merov. p. 216,14 si quis ... -r fuerit senodali concilio. **β** *de laesa maiestate:* LEG. Lang. p. 585^{b},17 decet imperialem solertiam -ntorem suae praesentiae capitali dampnare sententia. DIPL. Frid. I. 323 p. 148,20 reus et -r maiestatis. *defector – Abtrünniger:* DIPL. Conr. III. 196 de quibus ... -bus ... nostris ... in aliis litteris tibi mandabimus. **b** *spectat ad leges, iussa, mandata sim. (iuramentum: l.26):* **α** *in univ.:* LEX Baiuv. 13,1 qui non vult recte respondere, non vult iusticiam facere: ille est -r (temptator *var. l.*) legis. CAPIT. reg. Franc. 138,17 -es sacrorum canonum (CONC. Karol. B I 11,37. 23,18. *al.*). CONC. Karol. B I 11,13 si quis ... divinę legis ... -r repertus fuerit (HELM. chron. 28 p. 55,8. *cf.* CAPIT. reg. Franc. 273^{B},2 -es legum, divinae ... et humanae). DIPL. Karlom. (II.) 25 p. 323,12 si quis -r aut violator existerit huius precepti (DIPL. Otton. I. 259 p. 370,23. *al.*). CHART. Laus. 338 p. 301,27 si de hoc censu negligentes vel -ntores apparuerint. CHART. Turic. 757 p. 230,15 protestamur nos esse fidei ... violatores et iuramenti ... -es. *saepe. adde:* IDUNG. PRUF. dial. 3,120 si est transgressor *legis*, non tamen est -r, quia transgressionem suam regulari satisfactione emendat *Cisterciensis*. **β** *de vocatione, iudiciis:* LEG. Wisig. 2,1,19 p. 66,2 -mtor ... vel dilatator *(sc. veniendi ad iudicium)*. LEX Alam. 41,2 ille -r, qui iudici iniuriam fecit. *al.*

contemptrix, -icis *f.* *usu adi.: l.38.* *quae neglegit, aspernatur – eine die vernachlässigt, verschmäht, Verächterin:* ALDH. virg. I 47 p. 301,2 *Cristina* fanaticae superstitionis -x. CONR. HIRS. mund. cont. 716 humilis mens ... magnorum magna -x. IUSTIN. Lippifl. 934 gens Stadingorum, cultrix haeresis fideique -x. *alleg.:* GERHOH. Antichr. 1,62 p. 378,18 sicut visio filie -is *(sc. domus Hospitalensium)* continua semper est, ita et contemptus memoria cottidie patri matrique *(sc. patriarchae ecclesiaeque Hierosolymitanis)* renovatur.

***contemptuosus,** -a, -um. *pronus ad contemptum, superbus – zur Verachtung neigend, überheblich:* ALCUIN. epist. 250 p. 405,27 non sint luxuriosi, non ebrietati servientes, non -i *adulescentuli erudiendi*.

adv. ***contemptuose.** *contumeliose, inhoneste – auf erniedrigende Weise, schmählich:* FRID. COL. epist. (NArch. 7. 1892. p. 193,21; c. 1121) fraternitatis nostrae dilectio ... -e videtur repudiata.

1. contemptus (-mt-, -ent-), -us *m.* *script.:* -ept-: CHART. Ital. Ficker 341 p. 370,19. *form. sing.:* *?nom.* -um: GLOSS. I 158,9 St.-S. *acc.* -am: *p.1695,49.* *abl.* -o: LEG. Wisig. 8,3,15. *usu plur.: p.1695,2.6.*

aspernatio, despectio, spretio – Verachtung, Geringschätzung: **I** *strictius:* **A** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 196,16 didicimus ... episcopos ... neglegentes exstitisse et ob id multos in sui detractionem et -um provocasse. HROTSV. Sap. 5,4 o stultum imperatoris praeceptum, omni -u dignum. MANEG. c. Wolf. 13 p. 72,1 quia humana superbia -ui habere solet, quod humile est. LIGURINUS 2,378 damnatam proprii -u presulis Astum hostili terrore petunt. ALBERT. M. pol. 5,7^{nn} p. 520^{b},4 ponit *Aristoteles* duas causas, propter quas ... insurgitur contra tyrannos, odium ... et -um (*1312,^{b}15* καταφρονήσεως) *eqs. al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *ludibrium, contumelia – Spott, Schmach:* WIDUK. gest. 3,2 p. 104,20 addidit *Hugo* ... -um vane tumideque super Saxones loquendo. ANNAL. Ianuens. III p. 13,13 *Saonenses* Obertum ... pro potestate tenebant in comunis Ianue opprobrium et -um. *sensu pass.:* WALAHFR. Gall. 1,7 quod de tuis calumniis narras, ex meo -u percipio. LIGURINUS 3,606 -us minor est iniuria nostri. RUOTG. Brun. 18 p. 16,26 sacerdos Domini dolens de -u fratris. *al.* **2** *condemnatio, reprobatio – Ver-*

werfung: CARM. biblioth. 6,9,3 Numerus fortes recitat ... cordaque dura Chorae comitumque cremata ... -tusque Abiron, Dathan tellure vorante. **3** *vis, violentia – Übergriff, Mißhandlung:* CAPIT. reg. Franc. 9,20 nec cuiuscumque -um per se facere non praesumant *agentes*. *sensu pass.:* LIGURINUS 2,356 acta gemens *marchio* ... improba vulgi -usque suos.

II *latius i. q. neglegentia, incuria – Mißachtung, Nichtbeachtung, Vernachlässigung:* **A** *gener.:* WETT. Gall. 37 sub ... -u meritorum venerandi patris. CONR. HIRS. mund. cont. 82 ut ex -u privati gaudeas de communi. 666 discipline. *al. c. notione nullius timoris:* WIDUK. gest. 1,11 p. 19,8 quid necesse habeo exhortationem protrahere ... de -u m o r t i s ? (HILDEG. scivias 3,7 l. 285). **B** *eccl. et theol.:* **1** *de irreligiositate, irreverentia, superbia:* AGOB. 9,23 l. 26 cum divine r e l i g i o n i s -u (SIMON sacram. p. 10,8). RADBERT. corp. Dom. 8,90 qui cum Iuda -mtu suo ... criminis reus tenetur. CAPIT. reg. Franc. 273^{B},3 D e i et nostrum *(sc. regis)* ac totius christianitatis -um (OTLOH. prov. A 52. HILDEG. scivias 3,9 l. 464. *al.*). ALBERT. M. sacram. 186 p. 120,79 nec potest dici, quod peccata unita sint in aliquo uno sicut in libidine vel -u *eqs.* Matth. 6,24 p. 232,82 -us duplex. *al. c. notione repugnantiae:* ALBERT. M. sacram. 190 p. 122,79 privat ipsum *(sc. bonum sacramenti)* -us confessionis. sent. 4,22$^{capit.}$ ostendit, quantum confessionis -us obsit. *ibid. al.* **2** *de abrenuntiatione:* WIPO prov. 91 m u n d i -us a Deo est inventus (OTTO FRISING. chron. 2,14 p. 83,6. *al. cf.* BERTH. [?] annal. praef. p. 268,31 mihi totus hic ... mundus ... -ui et tedio est). WALAHFR. Gall. 1,22 p. 300,35 sanctimoniae nitorem cum quodam sui secuta -u *Fridiburga*. CONR. HIRS. mund. cont.$^{tit.}$ *al.* ALEX. MIN. apoc. 10 p. 169,2 cum ... -u ... terrenorum. *al.* **C** *publ., iur., canon. i. q. contumacia – Ungehorsam:* **1** *spectat ad homines vel auctoritates:* **a** *in univ.:* LUP. FERR. epist. 80 ne ... pro triplici -u multiplicem vindictam sustinere cogamini. THANGM. Bernw. 21 -um ... Romanae sedi ... tali praesumptione irrogari. 36 p. 774,34. CONST. imp. II 246,2 super -u c l a v i u m scribet ... imperator (CHART. Raitenh. 270 p. 216,30). *al. v. et p. 1694, 39.* **b** *de laesa maiestate:* DIPL. Westph. 213 p. 280,25 (dipl. Heinr. V.) qui ... hec temeraverit, pro -u regie maiestatis ... CCC^{ta} talenta persolvat. DIPL. Frid. I. 38 p. 65,43. *al.* **2** *spectat ad leges, iussa, mandata sim.:* CONC. Merov. p. 165,28 si quis ... hanc ... exortationem ... -mtui tradiderit. CAPIT. reg. Franc. 14,9 si quis presbyter ... degradatus fuerit et ipse per -um postea aliquid de suo officio ... facere praesumpserit. BERTH. (?) annal. 1077 p. 297,36 quas *(litteras)* ... antiepiscopi ... -ui habentes flocci pendebant. DIPL. Frid. I. 361 p. 211,18 -ntu p r e c e p t i nostri (VITA Balder. 27 p. 735,15). SUMMA dict. Saxon. 11,45 p. 299,35 qui ... in -am (-um *B*) mandati ... contumax est inventus. *al.* **3** *spectat ad vocationem, iudicia:* LEG. Wisig. 2,1,19 p. 66,1 si ... admonitione conventus ... ad iudicium venire contemserit, ... pro -mtu quinque alios *(solidos)* iudici ... exolvat. ACTA imp. Winkelm. I 955 (c. 1230/50) cum ... dederimus in mandatis sub pena -us, ut ... bovem reddere<t> *eqs. al.*

2. contemptus *v.* contemno. **3. contemptus** *v.* 1. contentus.

contems(i) *v.* contemno.

contemtibilis, -temtor *v.* contempt-. **contemtio** *v.* contentio.

1. contemtus *v.* 1. contemptus. **2. contemtus** *v.* 1. contentus.

contenciosus *v.* contentiosus.

1. contendo, -tendi, -tentum, -ere. *script.:* cun-: DIPL. Otton. I. 342 p. 468,40. -nt(o): *p. 1697,47. form.: perf. partic.* -sus: *p. 1696,2. depon.: p. 1696,9. struct. c. dat.: p. 1696,23.69.72. al.*

I *proprie:* **A** *de nervis i. q. contrahendo tendere – anspannen:* GLOSS. II 641,63 St.-S. -ta, extenta givagemo *(spectat ad Verg. georg. 3,536).* **B** *de vinculis i. q. astringere – festzurren, zusammenschnüren:* GLOSS. II 645,6 St.-S. -e tene, deni. 677,27 -e ziuch vel dene *(loci spectant ad Verg. georg. 4,412).* **C** *de arcu i. q. intendere – spannen:* GLOSS. II 655,38 St.-S. -ta gidenitiv. 671,23 -ret spieni *(loci spectant ad Verg. Aen. 5,513. 12,815).* **D** *de tela i. q. extendere – aus-, aufspannen:* AENIGM. lini (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 101; s. IX.[1]) quid est, qui ... -sus inter longitudinem et latitudinem *est*?

II *translate:* **A** *c. sensu nitendi:* **1** *elaborare, operam dare – sich anstrengen, sich bemühen:* CONC. Merov. p. 56,12 placuit, ut ... eos *(lectores)* ... in lege Domini erudire -ant *presbyteri*. LEG. Wisig. 2,1,3 qui intellegere noluit, bene agere non -it *(cf. Vulg. psalm. 35,4).* AETHICUS p. 152,13 contra creatorem creatura sapere -itur. HRABAN. epist. 2^{a} p. 383,8 eius *(catholicae fidei)* ... iura ... s e r v a r e -o (ADAM gest. 2,28 p. 88,26 leges et iura). IOH. SCOT. praedest. 5,8 l. 178 quis mandata Dei custodit, nisi ille, qui ... ea, quae iubet, desiderat et -it, ut faciat. STATUT. ord. Teut. p. 76,2 ut ... -ant secundum ewangelium maioritatem mutuis ministeriis ... obtinere *(spectat ad Vulg. Matth. 23,11sq.). saepe. expressius i. q. pro virili parte mereri (de) – sich nach Kräften einsetzen (für):* OTTO FRISING. gest. 2 prol. p. 102,23 secundo operi de tui principatus gloria -turo ... imponatur initium. **2** *adniti (ad) – streben (nach):* GODESC. SAXO epist. p. 50,11 cum obiero, tunc ad id *(sc. Deo laudes rependere)* incipiam -ere. *c. dat. i. q. studere – bedacht sein (auf):* VITA Eberh. Salisb. I 5 p. 79,40 plura transiliens indicendo et tacendo brevitati -o. **3** *maturare – sich beeilen:* ALCUIN. carm. 98,3,2 -e prior tecta subire Dei. AMALAR. ord. antiph. 6,23 qui ... -it obviam sponso venire, gradus ascensionis disponit in corde suo. WIDUK. gest. 3,54 p. 134,19 barbari ... obviare legionibus -unt. CHRON. Thietm. 5,19 regnum Luithariorum petere -it *Heinricus rex.* **4** *latius i. q. pertinere, spectare (ad) – abzielen, gerichtet sein (auf):* ALBERT. M. top. 1,3,2 p. 269^{a},27sqq. problema est speculatio -ens ad electionem vel fugam ...; -ens dico in eo, quod -it ... ad ipsum ut finis *eqs. ibid. al. v. et p. 1698,30. usu subst.:* ALBERT. M eth. I 585 p. 504,31 -entia ad finem (*cf. p. 1144^{a},25* τὰ ... συντείνοντα). *ibid. al.*

B *c. sensu proficiscendi:* **1** *intrans. i. q. progredi, se conferre – aufbrechen, ziehen, sich begeben (nach):* **a** *de hominibus:* IULIAN. TOLET. Wamb. 28 princeps ... placida progressione Narbonam -ens. PETR. CAS. (?) chron. 4,11 p. 481,8 quam *(Tharsum civitatem)* Tancredus Balduino relinquens et in anteriora -ens. *spirit.:* AUDRAD. carm. 1,236 terrigenae, ... <ad> aeternum cursim -ite fontem. CHRON. Merseb. 4 p. 173,8 Dithmarus ..., ubi ... ramum attigit Pitagoricum, laevi rami devitans declivia dexter -it ardua. **b** *de stellis:* ALBERT. M. veget. 2,75 quorum *(circulorum)* sex antecedunt oriens signum tendentia in occasum et sex succedunt -entia ad ortum. **2** *trans.:* **a** *raptim ducere – eilig führen:* GESTA Bereng. 2,19 Gauslinus ... equites fera bella volentes precelerare iubet, pariter -it (gloss.: ducit) Ubertus bis centum pro laude viros. **b** *dirigere – lenken, richten:* GESTA Bereng. 1,57 gressum ... -it ad urbem *(cf. Lat. Hex. Lex. V. 1982. p. 420).*

C *c. sensu petendi (fere usu publ. et iur.):* **1** *(sibi) vindicare, exposcere, expetere, efflagitare – reklamieren, verlangen, beanspruchen, einfordern:* LEX Alam. 3,3 (rec. B) si ... presbiter eum *(servum)* -it. AGOB. 2,8 illum, qui tua repetit aut -it, ... superabis. DIPL. Otton. III. 193 p. 602,36 de re, quod ... illi *(marchio eiusque frater)* per vim ab ipsi monasterio -unt. *al. absol. i. q. actionem instituere, postulare – gerichtliche Forderungen erheben:* DIPL. Heinr. III. 339 p. 463,26 respondit ... Gandulfus: '... nullam ... firmitatem vel racionem habeo, per quas intencionare aut -ere possem'. **2** *in controversiam vocare, denegare, exigere – streitig machen, absprechen, abfordern (fere c. dat. incommodi, c. acc. dupl.: l.65; c. inf. i. q. prohibere – untersagen: l.69):* LEX Sal. Pipp. 49,1 (cod. E) si quis hominem ingenuum viam suam -erit aut inpinxerit. CAPIT. reg. Franc. 57,1 ut ... iterantibus (iter agentibus *3*) nullus hospitium deneget ..., similiter pastum nullus -ere faciat. DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,16 terras ... eis laborare non -emus. *al. publicare – beschlagnahmen:* CAPIT. Bened. 3,432 p. 129,59 quod si aliquis ... inobediens ... extiterit, omnes res ... a comite et a misso episcopi ei -antur.

[Poiss]

D *c. sensu dicendi:* **1** *affirmare, asserere, asseverare – behaupten, versichern:* CONC. Merov. p. 47,16 si quis . . . volumtatem nostram Deum expectare -it, . . . resistit . . . spiritui sancto. ALBERT. M. metaph. 3,3,18 p. 157,74 illi *(Epicurei)* . . . -bant omnium principia esse singularia. *al.* **2** *proponere, proferre – vertreten, vorbringen:* HRABAN. epist. 22 de heresi, quam quidam de predestinatione Dei inique -unt. *absol. i. q. loqui, disserere – sprechen, Aussagen treffen (über):* BERNOLD. CONST. libell. XV 9 est . . . nobis . . . providendum, ut de reparatione virginitatis tam moderate -amus, ne *eqs.* **3** *contra dicere, obloqui – dagegen sagen, einwenden (fere usu publ. et iur.):* CHART. Ital. Ficker 4 p. 6,19 (a. 800) interrogavimus . . . Liutprandum . . ., si aliquid -ret contra ipsam cartam. DIPL. Ludow. Germ. 184 p. 267,1 (spur.) de his, quae . . . in antiquis praeceptis non contineri -itur. CHART. Heinr. Leon. 106 p. 163,26 de pratis . . . -bat *Heinricus*, quod ad concambium ville Můnstur non attinerent. *al.*

E *c. sensu certandi:* **1** *intrans. i. q. confligere, congredi, pugnare, dimicare – einen Kampf ausfechten, aufeinandertreffen, kämpfen, streiten:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 6,5,4 quicumque . . ., dum eum, cum quo -it, percutere querit, alterum . . . occiderit *eqs.* AGOB. 2,11 l. 28 si duo pro uno asino molino . . . -ant. WALTHARIUS 1013 quattuor hi adversum . . . unum -unt pariter. WIPO gest. 33 p. 52,16 Saxones ad refellendos paganos . . . singulare certamen, quamvis iniuste -rent, imperatori spondebant. OTTO FRISING. gest. 1,30 p. 47,34 quatuor fratribus, tribus cum quarto pro ducatu -entibus (*sim.* 2,9 p. 111,2). *al.* *in imag. et alleg.:* THEODULF. carm. 25,232 non ideo didicit, sapiens ut possit haberi, sed -endi ut promptus ad arma foret *Scottulus*. VITA Leod. 2,330 (MGPoet. III p. 33) inque vicem pugnis -unt eurus et auster. *usu subst. i. q. adversarius – Gegner:* EXCERPT. Widon. (MG Lib. Lit. I p. 466,23) ad multitudinem -entium reprimendam. **β** *altercari, disputare – zanken, diskutieren:* CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,40 quare -itis mecum, cum regula prohibeat, uti monachus cum abbate suo non -at *(cf. Bened. reg. 3,9)*? RUD. TRUD. gest. praef. p. 229,17 confusionem annorum inter se -entes fecerunt *abbates*. IDUNG. PRUF. dial. 1,790 quia monachorum non est -ere, sed conferre, sit hoc negocium . . . non contentio, sed collatio. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 138,22 ratione -amus. *al. v. et p. 1203,20.* *in carmine amoebaeo:* SEDUL. SCOT. carm. 2,81,33 pignora cara mei *(sc. veris)*, cur vos *(sc. rosa et lilium)* -itis? **γ** *concertare, agonizare, aemulari – um die Wette streiten, es aufnehmen (mit), wetteifern:* BEDA hist. eccl. 5,6 p. 290,7 ludentibus me miscui et simul cursu equi -ere coepi. MARIAN. chron. a. Chr. 68 Nero . . . in citarizarum agone -tens. PS. BEDA mund. const. 1,242 Saturnus in tantum cum eius *(sc. firmamenti)* celeritate -it, quod *eqs.* VITA Heinr. IV. 1 p. 10,7 si superstes esset *rex* . . ., illud *(sc. Moguntinum)* illi famoso Spirensi monasterio -ret. ODO MAGDEB. Ern. 1,376 lyricis . . . vielle -unt odis. *spirit.:* THIETM. chron. 8,8 in agone huius . . . seculi haec *(Sisu solitaria)* -ens ab inlicitis omnibus abstinuit. **δ** *laborare – zu kämpfen haben (mit):* VITA Burch. Worm. 13 quid tacetis? quid rubore -itis? **ε** *obluctari – ankämpfen:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 189,2 raro inveniuntur *falcones*, qui possunt -ere contra ventum. **ζ** *repugnare, abhorrere (a) – widerstreiten, unvereinbar sein (mit):* IOH. SCOT. praedest. 4,4 l. 98 illarum *(sc. haereseum)* . . . una libero -it arbitrio, altera gratiae. **b** *publ. et iur.:* **α** *causam agere, litigare – prozessieren, einen Rechtsstreit führen:* LEX Alam. 81 illas genealogias, qui -unt, levent illa terra praesente comite *eqs.* FORM. imp. 46 p. 322,16 cum . . . actor et defensor dissona voce -rent *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 201,11 quodsi una pars se subtraxerit, tunc illa, quae ausa fuerit -ere, recipiatur ad testimonium. DIPL. Heinr. IV. 412 p. 549,10 quod si Iudeus contra christianum . . . -erit, uterque . . . secundum legem suam iusticiam faciat. DIPL. Frid. I. 25,8 si duo homines pro uno beneficio -unt. CHART. Burgenl. II 182 p. 129,20 terra, super qua -itur. *persaepe.* *usu subst.:* LEG. Wisig. 10,3,4 si ex his -entibus unus possessoris . . . dominium repperiatur advenisse postremum. TRAD. Frising. 299 interrogavit Arn episcopus unum de -entibus contra Attonem episcopum. **β** *apud iudicem decertare – einen gerichtlichen Zweikampf führen:* CAPIT. reg. Franc. 20,10 quod si accusator -ere voluerit de ipso periurio, stent ad crucem. 41,7 si auctor venerit et rem interciatam recipere rennuerit, campo vel cruce -atur (campo -ant *7*). LEX Frision. 11,3 si audes, nega sacramentum meum et armis mecum -e. LEG. Lang. p. 499,33 melius est, ut in campo cum fustibus . . . -ant. DECRET. Frision. A p. 35,12 octava petitio est, quod nullus privatus contra dominum suum nimis -at *(de re v. W. Krogmann – W. Ch. Kersting, ZRG Germ. 89. 1972. p. 56sq.). al.* **2** *trans.:* **a** *gener. i. q. in dubium vocare, oppugnare, recusare – bezweifeln, anfechten, bestreiten, ablehnen:* LEX Ribv. 63 capit. p. 65,7 (codd. A 6.7) de testibus si quis alicuius emptionem -erit. CAPIT. reg. Franc. 18,12 ut quicquid missi . . . cum . . . senioribus . . . consenserint, nullus -ere hoc praesumat. PETR. DAM. epist. 40 p. 414,19 quisquis haec *(verba)* . . . pertinaci . . . animo parat . . . -ere, . . . Augustinum convincitur impugnare. *al.* **b** *publ. et iur.:* **α** *lite, inimicitiis petere – streithaft belangen:* DIPL. Otton. I. 267 p. 381,15 precipientes . . . , ut nullus dux . . . abbatem . . . inquietare, molestare, -ere, invadere . . . sine legali iudicio presumat (*sim.* DIPL. Heinr. II. 475). **β** *decertando probare – ausfechten:* CAPIT. reg. Franc. 70,5 si aliquis Saxo hominem comprehenderit . . . dicens, quod illi habeat damnum factum, et hoc -ere voluerit, in iudicio aut in campo . . . licentiam habeat. **c** *rhet. et log. i. q. opponere (ad conferendum), comparare – (zum Vergleich) gegenüberstellen, vergleichen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 112,40 attendant, iudicent atque -ant detractores veri *(sc. pacem servatam cum pace vitiata)*. ALBERT. M. top. 1,3,2 p. 269^{a},41 -ere conatum dicit ad ulteriora et dicit pugnam, quam considerans intellectus habet ad utramque partem contradictionis. p. 269^{b},16 speculatio -it, quid eligatur . . . et quid fugiatur. summ. theol. II 20,127,1 p. 420^{a},4 possunt aliqui -ere sine clamore, cum -ere sit in diversa tendere contraria . . . per disputationem. *v. et p. 1696,30.*

F *per confusionem:* **1** *(con)tradere – übereignen:* CHART. archiep. Magd. 279 p. 348,24 (a. 1154; spur.?) Gerhardum cardinalem . . . me, ut ecclesiam . . . beati Michaelis . . . in usus sanctimonialium sancti Stephani . . . -rem, . . . rogasse. **2** *?contrahere, pangere – ?vereinbaren, abschließen:* CHART. Bund. 387 p. 287,12 (a. 1174) comutacio bone fidei noscitur ese -ta, ut vice emcionis optineat firmitatem eodemque nexu oblihat contentes (*corrupt. ut vid.; de formula correcta v.* 445 p. 344,16).

[2. contendo *v.* contemno.**]**

contenebratio, -onis *f.* *obscuratio – Verfinsterung, Verdunkelung:* CAES. HEIST. mirac. I 2,30 p. 102,13 post -em solis (*antea:* obumbrationem).

contenebro, -avi, -atum, -are. *obscurare, obumbrare – verfinstern, verdunkeln:* **1** *proprie:* MEGINFR. Emm. 13 p. 983^{B} lucida regio poli nubibus obducitur et -atur coeli facies. OTLOH. doctr. 14 p. 280^{A} tali languore gravabar, ut verrucarum tumor . . . orbibus obductis oculos . . . -ret. CARM. de Iuda 3,107 super undis umbra . . . vesperis aparet, ut eas iam -ret. *v. et p. 1211,56.* **2** *in imag. et translate i. q. occaecare, confundere – umnachten, blind machen, verwirren:* ARNOLD. BERG. chron. a. 1125 p. 763,5 quo *(schismate)* ecclesia Dei . . . multorum animos . . . quodam erroris nubilo -verat. CONR. EBERB. exord. 5,5 p. 280,14 ita oculi mei obnubilabantur et -bantur, ut radios veri . . . luminis . . . nullo modo respicere valerem. *al.*

conteneo *v.* 1. contineo.

***conteneritas,** -atis *f.* *mollities – Schwammigkeit:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 26 p. 45,30 quando homo vult apprehendere ipsum *(sc. carnositatem)* cum uncino et rasorio, non tenetur . . . propter suam -em *eqs.*

contenio *v.* 1. contineo. **contenno** *v.* contemno.

1. conteno *v.* contemno. **2. conteno** *v.* 1. contineo.

contentatio *v.* contemptatio.

[contentes *v.* 1. contendo *l.44*.**]**

contentio (-cio), -onis *f.* *script.:* -emt-: *p. 1699,10.*

[Poiss]

-empt-: *l.6.p.1700,36. adde* CHART. Tirol. 552 p. 33,4. contio: *l.55. def. diversorum generum -is:* ALBERT. M. summ. theol. II 20,127.

I *proprie i. q. (nervorum) contractio prava, rigor – (Muskel-)Verspannung, Starre:* AURELIUS 12 p. 707,23 *synanchici* habent gracilitatem cervicis <et> -em (-mptionem *cod.)*, ut intus non possint flectere cervicem *(cf. Cael. Aur. acut. 3,2,9).*

II *translate:* **A** *de nisu vel intentione animi i. q. cura, studium – Sorge, Bemühung (um):* LEG. Wisig. 1,1,1 salutare daturi in legum -mtione preconium ... antiquorum istudiis novos artus aptamus. 1,1,4. **B** *de certatione:* **1** *gener.:* **a** *pugna, rixa, iurgium – Kampf, Streit, Zwist:* LEX Alam. 33 ille ..., per cuius voce vel opere haec -o (*antea:* pugna) orta fuerit. CAPIT. reg. Franc. 123,4 ut nullus presbyter ... aut -es ... audiat aut intersit. AGOB. 3,6 l. 137 rixis et -bus cognoscuntur discipuli diaboli. DIPL. Otton. I. 175 precipimus ... solitas ministrorum -es ... removendas. CHART. Bund. 280 p. 208,16 in domo, ubi -es, irę, rixę ... locum invenire possunt. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 206,11 est ... -o de cupro inter Martem et Venerem. *al.* **b** *altercatio, disputatio, disceptatio, dissensio – Wortstreit, Diskussion, Debatte, Meinungsverschiedenheit:* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 25,9 spiritalis inter eos orta est -o. RHYTHM. 83[tit.] versum de -e zabuli cum averno. CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,42 necessariam suggestionem dicet esse -em *abbas doctus*. CARM. var. III 46,49 his modo se vinclis -o stringat inanis. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,9 qui *(contentiosi)* non veritati, set -bus conati sunt deservire. BERNOLD. CONST. libell. III 24 p. 88,40 potius veritati quam ... -i operam dare. ALBERT. M. epist. Dion. 7 p. 501,31 Dionysius rescribit ... excusando se a -e sibi imposita. *al. v. et p.1697,40. proverb.:* EPIST. Ratisb. 22 p. 349,6 nemo -em de lana caprina moveat *(cf. Hor. epist. 1,18,15).* **β** *quaestio disputata – Streitfrage:* CONC. Karol. A 25 p. 221,19 prolatas a nobis *(sc. Felice episcopo)* sententias de supradicta -e, hoc est de adoptione carnis *eqs.* **γ** *zelus iniquus, pertinacia – parteiischer Eifer, Streitlust:* LEG. Wisig. 10,1,18 sepe -is acie inprobos vidimus sinceram intellegentiam desecare. ALBERT. M. metaph. 4,3,7[capit.] qui ista non persuasi, sed ex -e dicunt. *al. v. et p. 1348,60.* **c** *agon, aemulatio – Wettstreit, Rivalität:* HRABAN. carm. 39,78,3 in quo *(die)* cessat mulierum amor ac desiderium hominumque -o. MANEG. c. Wolf. praef. p. 39,6 trahere cępimus -is funem (RUD. TRUD. gest. 6,21. 7,6. *al.; cf. Hier. adv. Pelag. 2,4).* **2** *publ. i. q. controversia, conflictus – (öffentliche) Auseinandersetzung, Konflikt:* **a** *in univ.:* CONC. Merov. p. 139,34 si quid inter fratres, id est coepiscopos ..., -is ortum fuerit. AGOB. 6,68 de causis Iudęorum non esset ulla -o aut discordia, si ille *(magister Iudaeorum)* rationabiliter agere voluisset. WALAHFR. exord. 8 p. 482,34 huius rei questio apud Grecos ... tantas -es excitavit, ut ... Constantinus imperator ... omnes imagines deposuerit. ADAM gest. 1,51 *Hogerus* per -em ordinatus est a Coloniensi archiepiscopo. ROM. SALERN. annal. p. 223,20 propter quod *(sc. Pisam expugnatam)* inter apostolicum et imperatorem maxima -o *(C recte ut vid.;* contio *ed. ex A.B)* est oborta. *saepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *de rebellione, discidio factionum, bello civili:* AGOB. 2,9 l. 1 quando erat publica -o de veritate religionis, ... illi fuerunt victores, qui occisi sunt. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 124,2 Ambrosius comes, auctor -is contra regem. WIPO gest. 12 p. 33,22 grande malum factum est in Italia propter -es Papiensium. ADAM gest. 1,22 Ludvicus imperator obiit, regnum in -e remansit. *al.* **β** *de guerra, faida:* TRAD. Frising. 275 (a. 808) Atto ... donavit ei *(Kyppo)* pro aedificia, quae deleta fuerant in illa -e, unum caballum *eqs.* ANNAL. Fuld. II a. 854 inter Horic ... et Gudurm ... orta -e ... se mutua caede mactaverunt. RUD. TRUD. gest. 9,8 molendinum ... ita erat perditum -e fortium virorum, ut *eqs.* CHART. Babenb. 166 p. 219,9 -o ... per arbitros ita decisa est, ut *eqs.* CHART. Burgenl. I 390 p. 266,47 partes ... -ciones usque hodie ventilatas mutuo sedaverunt. *al.* **3** *iur. i. q. lis iudicialis – Rechtsstreit:* **a** *in univ.:* LEX Baiuv. 15,6 rem in -e positam non liceat donare nec vindere *(sim.* LEX Raet. Cur. 4,5. *al.).* CAPIT. reg. Franc. 134,1 si quis cum altero de qualibet causa -em habuerit, ... liceat ei ... testes ... opponere. CHART. Turic. 190 notitia -is inter Turicinos clericos et Adilhelmum de proprietate. CHART. Babenb. 323 p. 163,7 cessit ... plebanus in Alaeht questioni et -i, quam habuit de exemptione monasterii (*sim.* CHART. Raitenh. 220). *persaepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *iudicium, actio (causae) – Gerichtsverhandlung, -verfahren:* LEG. Wisig. 2,1,28 quidam *(iudices)* ... partes ... inter se nexibus ligant, ne iniuste datum iudicium quandoque iusta -e resolvant. TRAD. Frising. 299 pervenit haec -o in publico conventu episcoporum. CHART. Fuld. A 513 facta est -o Gozboldi et Hrabani abbatis coram imperatore. OTTO FRISING. gest. 2 capit. 54 p. 102,7 de -e Coloniensis cleri coram principe. **β** *certamen singulare apud iudicem – gerichtlicher Zweikampf:* LEX Frision. 14,7 in hac ... -e licet unicuique pro se campionem mercede conducere. CHART. Burgenl. I 480 p. 321,35 (a. 1265) iuxta -cionem in duello coram ... palatino habitam. **γ** *interpellatio – Einspruch:* LEG. Wisig. 5,7,18 *liberti religiosi* non erunt ad hominum patrocinium reducendi -e qualibet heredis. *in formulis chartarum i. q. impugnatio, contradictio – Anfechtung, Widerspruch:* CHART. Rhen. med. I 19 p. 24,18 (a. 765) absque ulla marricione vel -e (CHART. Salem. 30 p. 48,13). FORM. Augiens. B 7 sine alicuius praeiudicaria -e (TRAD. Weiss. 152. *al.*). CHART. Bund. 442 ea, que ... statuuntur, ... debent ..., ne sedata litigia ... in recidive -is scrupulum redigantur, scriptis ... muniri *(sim.* 684. CHART. Babenb. 336. *al.).* **δ** *causa – Streitfall:* LEX Baiuv. 16,11 capit. p. 250,3 de mancipium extra terminum conprehenso et de aliis -bus. **4** *eccl.:* **a** *haeresis – Häresie:* VITA Sev. Col. 3 p. 57[C] Ariana ... tunc -o grassabatur. MANEG. ad Gebeh. 6 p. 321,10 quibus *(testimoniis sacrae scripturae)* depravato sensu eorum ad perversitatem -cionis tue ... abuteris. **b** *schisma – Schisma:* WENR. epist. 2 p. 287,16 ut non sit episcopatus, non monasterium ..., ad quod non -o (-mptio *2*) et quaedam totius religionis incertitudo pervenerit *(inde* MANEG. ad Gebeh. 15 p. 338,1. *al.).* LIBER de unit. eccl. 2,6 p. 217,35 Clemens papa ... videtur his, qui sunt ex -e ..., culpabilis esse. *al.* **c** *discordia – Zwietracht:* RUOTG. Brun. 38 p. 40,17 per zelum et -em, unde fieri solet inconstantia et omne opus pravum. HILDEG. vit. mer. 2,87 -o ... inquietum malum est nec concordiam amat. *al.* **5** *rhet.:* **a** *irritatio – Provozierung:* ALBERT. M. elench. 1,7,1 p. 650[b],31 est tertium documentum et -o (*p. 174[a],20* ὀργὴ καὶ φιλονεικία), hoc est, quod contentiosis verbis ... respondens ad iram provocetur *eqs.* **b** *contrarium,* ἀντίθετον – *Antithese:* ONULF. rhet. I 5 oratoria -cio, quae dum ex rebus contrariis orationem expolire convincitur, exornationis una species esse contenditur. EPIST. Hann. 105 p. 175,26 nervosis -bus tam verborum quam sententiarum. *al.* **c** *gramm. de collisione syllabarum i. q. inconcinnitas – Unvereinbarkeit: v. p. 859,28.*

III *meton. i. q. res contentiosa, terra, de qua lis est – Streitsache, strittiges Land:* LEX Alam. 81 p. 145,16 *partes* girent ipsam -em (-mpcionem *A1*; terram contentiosam *A2*). p. 146,16 qualis ... vicerit, ipse possedeat illa -e (illam -em *var. l.*). TRAD. Frising. 277 Atto ... et defensores illius dimiserunt ipsam -em inter manus ... Isancrimi.

***contentiositas,** -atis *f. cupiditas contendendi, pertinacia – Streitsucht, -lust:* VITA Paulin. Trev. 14 nisi ... intervenissent, qui gravitatis signa potius vel (quam *var. l.*) levitatis vel -is sequerentur machinamenta.

contentiosus (-nci-), -a, -um. *script.* -osse: CHART. Ticin. 134 p. 122,21.

1 *sensu act.:* **a** *de hominibus i. q. litigiosus, contentioni intentus – streitsüchtig, die Auseinandersetzung suchend:* TRAD. Frising. 247 p. 224,3 (a. 806/11) post obitum ... Arperhti presbiteri cepit -issimus Salomon dicere, quod *eqs.* GODESC. SAXO theol. 19 p. 278,28 duris et -is hereticis. HUMB. Sim. 1,2 p. 105,22 scandalum -ae et imperitae multitudinis ... devitantes *catholici.* ALBERT. M. eth. I 308 p. 264,26 'neque' est '-us (*p. 1125[a],15* σύντονος), quia nihil magnum'

reputat, pro quo contendere cum alio debeat *homo magnanimus. al. v. et p. 1418,44.* *subst. masc.:* CAPIT. reg. Franc. 177,15 quod *(sc. censum)* si quis -us intendere repertus fuerit, ... communione privabitur. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,9 apud -os ..., qui non veritati, set contentionibus conati sunt deservire. p. 285,44. ANSELM. HAV. apol. p. 1122^{B} o christianorum omni dignitate indignum, de aliqua umquam dignitate -um *(cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 318).* CHART. Turic. 651 ut -is ... omnis litis occasio decidatur. *al.* **b** *de rebus:* **α** *gener. i. q. contentionis plenus – polemisch, auf Streit ausgerichtet:* ALCUIN. epist. 162 p. 262,38 -as scolasticorum terminare quaestiones. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 290,26 quod *(pactum)* ipsi *(familiares regis)* -a ... discordia ... pervertere conantes. RAHEW. (?) dial. p. 532,16 -is defensionibus ... uti nolo. *al.* *proverb.:* ALCUIN. epist. 23 p. 60,31 non -um disceptationis funem trahentes (145 p. 232,19. *ibid. al. cf. Hier. ep. 62,2; cf. p.1699,42).* **β** *iur. i. q. ad lites vel contentiones iudicandas pertinens – mit Streitfällen befaßt, 'streitig':* DIPL. Frid. I. 725 ut habeat *comes* tam -ciosam quam voluntariam iurisdictionem. CONST. Melf. 1,95,3 iudices -am iurisdicionem habentes. CHART. Fris. or. 30 p. 26,35 clerici ... nec iurisditionem secularem exerceant nec advocent in foro -cioso. *al.* **2** *sensu pass. i. q. in contentione positus, in controversiam vocatus – umstritten, strittig:* LEX Baiuv. capit. 15,6 p. 246,9 de -a re. CARM. de Germ. 2,24,1 (MGPoet. IV p. 131) vinea -a se ad locum transtulit, ubi erat viri sancti libera possessio. CHART. Burgenl. I 487 p. 327,22 ad reamblandam ... terram -ciosam. *ibid. al. v. et p.1700,55.*

adv. **contentiose.** **1** *sensu act.:* **a** *gener. i. q. per contentionem, litigiose – streithaft, polemisch, in streitsüchtiger Weise:* GODESC. SAXO theol. 2 p. 92,12 ne -e videar ... hic agere, vide ... testimonia. BOVO CORB. Boeth. 24 haec ... dicta ... -e defendenda non arbitror. THEOB. STAMP. epist. (MG Lib. Lit. III p. 606,31) scrupulose et -e d i s p u t a n t *prolatores novitatis* (ALBERT. M. summ. theol. II 20,127, 3$^{capit.}$). RUP. TUIT. trin. 16,34 l. 1522 accidit ..., ut ... patrem -e audeant obscurare ... filii. *al.* *in contentione – im Streit:* HILDEG. vit. mer. 2,85 animae, quae, dum in corporibus suis fuissent, -e vixerant. **b** *publ., iur., canon.:* **α** *vi et armis – kriegerisch:* ANNAL. Sangall. IV a. 978 Lotharius, rex Francorum, -e agens adversus Ottonem imperatorem de finibus regni. **β** *lite instituta – gerichtlich, auf dem Rechtswege:* CAPIT. reg. Franc. 77,7 de hereditate inter heredes, si -e egerint. TRAD. Ensd. 20 querelati sunt ... -ciose super ... predio *tres patrueles. al.* **2** *sensu pass. i. q. contentione perseverante – strittig:* **a** *in univ.:* EPIST. Wibald. 131 p. 208,10 omnia ... dilata sunt et -e relicta. **b** *de gemina electione i. q. sub controversia – in streitiger Weise:* EXCERPT. Widon. (MG Lib. Lit. I p. 464,1) Simachus ... una die -e cum Laurentio ordinatur. OTTO FRISING. chron. 7 p. 387,16 (cod. B3) Richardus rex de Anglia -e cum Alfonso de Yspania *imperator creatus.*

***contentivus,** -a, -um. (*a* continere) **1** *continens – enthaltend, beinhaltend:* CHART. Rhen. med. II 195 (a. 1171/1201) litteras ... veritatis -as. ALBERT. M. animal. quaest. 3,3 p. 125,49 vena est -a et delativa sanguinis. 3,4 p. 126,41 ipsa *vena* ... non solum -a est sanguinis, sed spiritus. **2** *complectens – umfassend:* **a** *philos.:* ALBERT. M. sent. 2,2,3 p. 51^{a},35 locus est -us et salvativus locati. phys. 2,3,5 p. 141,67 hoc est operimentum a pluviis in tempestate, et -um esse divitiarum et salvativum esse contentorum. **b** *theol.:* ARNO REICHERSB. apol. p. 118,21 nec nostra vasa, nisi remissis peccatis purgata fuissent, tantae gratiae capacia et -a fuissent. ALBERT. M. euch. 1 praef. p. 192,5 eucharistia omnis gratiae -a. 1,1 p. 193^{a},13 cor ... significans corpus Christi -um animae Christi. *ibid. al.* **3** *continuans – verbindend, den Zusammenhalt bewirkend:* ALBERT. M. gener. 2,1,5 p. 181,9 retentivum est *siccum* sui et -um figurarum. meteor. 4,2,16 p. 770^{a},7 frigidum est coadunativum et partium -um. metaph. 11,2,32 p. 524,22 superioris *caeli* ... motus est magis universalis et formalis et -us. **4** *retinens – zurück(be)haltend:* ALFAN. premn. phys. 23,1 p. 143 naturales virtutes sunt IIII: attractiva, -a (*PG 40,693^{A}* καθεκτική), immutativa, expulsiva (*sim.* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,2 p. 15b^{r},45). MATTH. PLATEAR. gloss. p. 377^{A} ex debilitate v i r t u t i s -ae (CIRCA INSTANS p. 24b^{v},26. TRACT. de aegr. cur. p. 109,34. *al.*). *subst. fem. (ellipt.):* THADD. FLORENT. cons. 48,143 propter defectum -e intestinorum. **5** *conservans, sustentans – bewahrend, (aufrecht)erhaltend:* ALBERT. M. div. nom. 6,4 p. 330,4 'ex causa vivifica', scilicet Deo, 'effectiva et -a' (*PG 3,856^{B}* συνοχικής), idest conservativa. eth. I 452 p. 384,72 lex civilis ... intendit bonum civitatis ... et ideo aliquid, quod est -um multitudinis, ne decidat in damnum rerum ..., permittit. top. 4,3,1 p. 378^{a},40 si memoriam ... dixit esse habitum -um (*p. 125^{b},18* καθεκτικήν) sive conservativum opinionis *eqs. ibid. al.*

adv. ***contentive.** **1** *per contentum – durch den Inhalt:* HUGO RIPELIN. compend. 6,4 p. 203^{b},29 Deus ... sanat corpus auctoritate, ... vas medicinae *(i. sacramentum)* -e, unde dicitur ...: pyxis ista sanavit me. **2** *respectu (se) conservandi – hinsichtlich der (Selbst-)Erhaltung:* ALBERT. M. div. nom. 4,116 p. 213,15 'ipsa' etiam 'singula' amant 'seipsa' -e' (*PG 3,708^{A}* συνεκτικῶς), idest continendo se in esse et in bene esse. summ. theol. I 6,26,1,2,4 p. 179,24.

1. contento, -are. *contentum reddere, satiare – zufriedenstellen, sättigen:* CHART. Westph. VII 1372 p. 626,12 (a. 1270) abbas ... tanta stramina iubebit introduci, quod sex vacce ... pro pascuis -buntur.

2. contento *v.* 1. contendo. **contentor** *v.* contemptor.

contentum *v.* 1. contineo.

1. contentus, -a, -um. *script.:* cun-: DIPL. Otton. I. 342 p. 469,14. coptept-: CHART. Ital. Ficker 341 p. 370,17. -emt-: *l. 53. adde* CONC. Merov. p. 219,22. *al.* -empt: *l. 39. 53. 61. al.* *c. dat. pron. refl.: l. 53.*

se continens, acquiescens, satiatus, tranquillus – sich beschränkend (auf), sich begnügend, einverstanden, zufrieden (mit): **1** *gener.:* LIBER hist. Franc. 44 fuit ... Chlodoveus ... inlusor feminarum, gulae et ebrietate -us. LIUTG. Greg. 12 p. 76,28 aequali cum ceteris vestimento et victu ... -us erat. PASS. Sigism. 4 (MGMer. II p. 335,9) omnis gens Burgundionum una cum paucis Romanis ... durabant -i (-mpti *var. l.*). AMALAR. ord. antiph. 54,10 praesens ecclesia non est -a, ut ipsa sola cantet Deo. EPIST. var. II suppl. 3 -us ... ero ... in cunctis, que *eqs.* CARM. Sangall. I 7,2,35 -us pueros Deus est benedicere parvos. GODESC. SAXO theol. 22 p. 316, 19 princeps angelorum propria minime conditione -us. VITA Norb. II 54 p. 1294^{B} voluit, ut omni tempore ieiunarent, una vice -i in die. RAHEW. gest. 3,41 p. 215,27 -us *comes* ad laudem, quia *eqs. persaepe.* *expressius i. q. patiens, valens – ertragend, imstande (zu):* LIBER diurn. 45 p. 32,16 si pastores ovium solem geluque ... ferre -i sunt. HELM. chron. 75 p. 144,23 duobus ... annis ... versatus est in lecto egritudinis, nec sedere nec iacere -us *Vicelinus.* **2** *publ. et iur.:* **a** *in univ.:* EDICT. Roth. 190 sponsus post accepta ... compositionis poena sit sibi -mtus (-mptus, -us *var. l.*). CHART. Argent. I 75 (dipl. Heinr. V.) ut antecessorum suorum consuetudinibus -i suis dominis serviendo satisfaciant *servientes.* DIPL. Frid. I. 17 p. 31,4 ut memorata ęcclesia uno tantum ... sit advocato -a. REGISTR. Trident. I 5 p. 23,18 dominus O. de omnibus predictis stetit -us. *saepe.* **b** *in formulis chartarum:* CHART. Ital. Ficker 19 p. 25,16 (a. 903) ut ... Stefanu et Atualdu iuxta suorum professio et refutacio exinde t a c i t i et -mpti manerent (DIPL. Otton. III. 411 p. 846,10. CHART. Ticin. 16 p. 41,6. *saepe*). CHART. Ticin. 97 p. 34,24 m a n i f e s t u s et -us fuit Osspinellus ... esse solutum a Petro (CHART. Bund. 604 p. 96,27. 903. *al.*). CHART. Tirol. 543 p. 17,15 Otto ... et ... Zuco ... c o n f e s s i fuerunt et -i steterunt, quod ipsi erant certi nuncii constituti (CHART. Bund. 511. *al.*). CHART. Bund. 797 quia ego Marquardus sigillo carui, presentibus s i g i l l i s et appensis -us fui (CHART. Friburg. 143 p. 120,19. *al.*).

2. *contentus, -us *m.* (*a* contendere) *contentio – Anstrengung:* HERIG. gest. 55 p. 188,51 omnes clari et nobilitati labores -u etiam fiunt tolerabiles *(cf. Cic. Tusc. 2,62* conten-

[Poiss]

dendo *[ci. Bentley]*, continuo *[ed. recent.]*). *Poiss*

3. contentus *v.* 1. contendo. **4. contentus** *v.* 1. contemptus.

5. contentus *v.* 1. contineo. **conteptus** *v.* 1. contemptus.

***conteratus** *v.* *contaratus.

conterebro, -atum, -are. *perforare, compungere – durchbohren, durchstechen:* **1** *proprie:* **a** *strictius (in imag.):* VITA Alcuini 4 p. 187,26 videres ... pueros praeparatis se -are telis, discutientes in secreto, quid ... protelarunt in publico. **b** *latius i. q. pungendo efficere – einstechen:* CHRON. Albr. a. 1167 p. 849,43 in singulis ... capitibus *(sc. christianorum mortuorum)* signum crucis ... patet ..., nescio an innatum crebris (cerebris *ed.*) foraminibus -tum intus et foras. **2** *translate:* CONR. EBERB. exord. 3,27 p. 214,22 animam ... magno dolore -tam.

***conteribilis,** -e. **1** *proprie i. q. friabilis, fragosus – zerreibbar, bröckelig:* ALBERT. M. animal. 4,5 primum *genus* ... horum *(animalium)*, quod est extra durum, habet durum non curvabile ..., sed -e (*p. 523*^{b}*,7* θλαστόν) *eqs.* 12,110 esset ... -is (*p. 651*^{b}*,36* θραυστός) *medulla,* quando esset frigida. *ibid. al.* **2** *translate i. q. exstinguibilis, auferendus – zerstörbar, auszurotten(d):* ALBERT. M. eth. II 4,2,8 p. 309^{b},35 homines procliviores sunt ad ipsam *(sc. pusillanimitatem),* propter quod difficulter -is est.

conterminalis, -e. **1** *de loco:* **a** *confinalis, vicinus – angrenzend, benachbart:* **α** *de rebus:* DIPL. Heinr. II. 326 per -es silvulas *eqs.* DIPL. Heinr. III. 231 mansos ... curti ... -es. VITA Otton. Bamb. (MGScript. XII p. 759,30) agris -bus comparatis. CHART. Burgenl. I 68 eadem ... villa ex parte orientis -em habet villam Wolbrum. 237 ubi est meta -is cum meta ecclesie. *al.* **β** *de hominibus:* CHART. Hamb. 35 p. 44,26 (epist. papae a. 948) episcopo Alverstedensis ... et ceteris -bus episcopis. CHART. Austr. sup. II app. 10 p. 720,23 persone ... barrochię -es. *al. subst. masc. i. q. accola, vicinus – Anwohner, (Grenz-)Nachbar:* DIPL. Heinr. II. 326 quatinus ... securitatem de ... -bus et circumsidentibus ... obtineat *ecclesiae provisor. al.* **b** *in eodem puncto finiens – am gleichen Punkt endend:* ALBERT. M. sent. 1,33,5 p. 149^{b},31 inter lineas ... -es. **2** *de relatione i. q. similis – nahestehend, ähnlich:* ALBERT. M. eth. I 744 p. 633,34 dicit, quod 'sunt -es' (*p. 1160*^{b}*,17* σύνοροι) *democratia et timocratia*, idest vicinae. II 8,3,2 p. 541^{b},42.

conterminis *v.* conterminus.

***conterminium,** -i *n.* **1** *finis, terminatio – Grenze, Begrenzung:* DIPL. Otton. II. 59 aream cum tali -o, quali eam ... pontifex in vestitura habere videbatur. REIN. LEOD. triumph. 1 p. 584,49 castrum illud ... Lotharingi Francique -um regni facit. CHART. Carniol. II 121 p. 94,13 donationis -a ... exprimentes: primus terminus est iuxta Kersteten *eqs. al.* **2** *regio confinis, collimitanea – angrenzendes, benachbartes Gebiet:* CHART. Carniol. II 59 p. 42,19 (a. 1228) in -is nostre diocesis. CHART. Carinth. IV 2461 hospitale ... cum suis -is. *al.*

contermino, -avi, -atum, -are. **1** *de loco:* **a** *limitare, terminare – ab-, begrenzen:* CHART. Neocell. Brixin. 96 p. 140,19 (a. 1271) mensurato ... utroque agro *(sc. commutandorum)* equali mensura -to. *expressius i. q. finem constituere – die Grenze bilden:* CHART. Mekl. 861 p. 149,16 (a. 1260) ad pontem ..., ubi de Stowenhachen ... -are termini dinoscuntur. **b** *assignare (finibus quibusdam) – (einem Gebiet) einverleiben, zuweisen:* EKKEH. URAUG. Burch. 2,3 pontifex ... episcopo ... contiguas ecclesias in ... eius parrochiam -vit. CHART. Austr. sup. II 285 p. 417,25 capellam ... terminis ... ecclesie ..., cum ... in territorio eius esset sita, -vimus. **2** *de hominibus:* **a** *proximum reddere, recommendare – nahebringen:* GUNDECH. lib. pont. p. 243,23 nos Waltburga Deo -et ... virgo. **b** *finire – umbringen:* GENEAL. Flandr. V 13 complices ... in precipitium missi -ti sunt.

conterminus, -a, -um. *acc. sg.*-em: *p.1704,9.*

1 *adi.:* **a** *de loco i. q. confinis, vicinus – angrenzend, benachbart:* **α** *de rebus:* DIPL. Heinr. III. 141 in locis -is predio Gebehardi. ANNAL. Altah. a. 1045 p. 39,18 marcham suae terrae -am dedit *rex.* SCHOL. Adam gest. 18 p. 81,4 sunt eis *(Sorabis)* -i fines Thuringorum. CHART. Heinr. Leon. 2 p. 2, 18 paludem australem ... villis ... -am ... divisimus. CHART. Babenb. 28 p. 41,20 cenobium ... beneficiis ... monasterio -is ... ampliare. NARR. itin. nav. p. 180,35 Brittania ... -as habens Andagaviam et Pictaviam. CHART. Ioh. Ratisb. 24 p. 48, 29 predium ... nostro predio in situ -um et collaterale. *al. expressius i. q. finem constituens – die Grenze bildend:* VITA Ludow. Pii 2 p. 608,1 transiit *Karolus* Garonnam fluvium Aquitanorum et Wasconum -em (-um *var. l.*). *in imag. i. q. propinquus – nahe:* ODO MAGDEB. Ern. 1,275 per quam *(feminam, sc. Adelheidem)* Francia celo iunctior Eoo et primo -a soli *(de expansione imperii versus orientem).* **β** *de hominibus:* EINH. Karol. 11 p. 14,8, cum Hunis, qui Baioariis sunt ab oriente -i. CHART. Babenb. 93 ut ... ministeriales ..., qui prediis eorum *(Admontensium)* sint -i ..., nullam inferant violentiam. *al. in vicino stans – in der Nähe stehend:* CHRON. Reinh. a. 1192 p. 550,7 -us Apulie castrametatus est *imperator.* **b** *de relatione i. q. similis – nahestehend, ähnlich:* HEIRIC. Germ. I 6 praef. 63 est ... trinitas animae -a nostrae, qua fit imago Dei. HELW. denar. p. 89,22 infantulus ... mihi -us. **2** *subst.:* **a** *masc.:* **α** *finis – Grenze:* REGINO chron. a. 866 p. 91,23 cum ad terminos (-os *var. l.*) gentis appropinquasset *Karolus.* CHART. Carniol. II 66 p. 52,16 donationis -os exprimentes, primus terminus est *eqs. al.* **β** *vicinus – Nachbar:* DIPL. Frid. I. 793 p. 358,36 dolum quibusdam -is et ... vicinis detegentibus. **b** *neutr.: confinium – (Grenz-)Gebiet:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,255 per tota mei ... -a regni.

conterno, -are. *tripliciter praesentem, efficacem esse – dreifach gegenwärtig, wirksam sein:* METELL. Quir. 7,37 -ant animae iura forinsecus, corpus vivificat, sensificat, regit. *Sroder*

contero, -trivi (-terui), -tritum, -ere. *script.:* cun-: *p. 1705,23.* cumt-: *l.49. form.: praes. indic.* -entur: *p.1705, 40. de stirpe perf.* -u(i) *cf.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 410,1sqq. *(ex gramm. suppl. 182,32).* NOTKER. BALB. gest. 2,7. *usu act. sensu pass.: p.1705,7. cf.* *contrivo.

I *proprie (saepius in imag., e. g. l.62.p.1705,8sqq.):* **A** *de rebus:* **1** *strictius de actione comminuendi:* **a** *de praeparatione i. q. (minutatim) terere, friare, commolere, contundere – (zer)reiben, zerbröckeln, zermahlen, zerstampfen:* **α** *gener.:* VITA Aniani 6 (MGMer. III p. 112,10) digito parumper pulvis -uit (-vit *var. l.*). WANDALB. mens. 253 vinitor, adgestas pedibus qui -at uvas. REGINO chron. a. 746 p. 42,25 pilum, unde panis in holera fratrum mittendus -batur. HILDEG. scivias 2,3 l. 708 infans ... de escis ab alio sibi -tis ... pascitur. ALBERT. M. animal. 1,225 qui *(cibus)* -endus est dentibus. *al.* **β** *techn. et pharm.:* COMPOS. Luc. N 7 adicies aeri[e]s flos modicum et fel taurinum et -is simul. BOTAN. Sangall. 25,4 herba malva salvatica radices ... cum-is. HERACLIUS I 2,8sq. desuper ... petram -veris istos flores; incoctum pariter tum -e (congere *T*) gypsum. CONSTANT. AFRIC. coit. 17,7 staphisagriam, semen urtice -e. CYMBALA VIII 1. *al.* **b** *de dissolutione, destructione i. q. confringere, concidere, delere – zertrümmern, zerbrechen, in Stücke schlagen, zerstören:* CARM. Aldh. 1,156 casam -tam crepore. WALAHFR. Gall. 1,7 simulacra mea *(sc. daemonis)* -verunt (detriverunt *var. l.*). SEDUL. SCOT. carm. 2,53,10 aries ... muros ... -it atque quatit. PAUL. AEGIN. cur. 148 sponte ... -etur (*3,26,4* θρυβήσεται) *dens auferendus.* VISIO Godesc. A 26,13 partes ossium fractorum de acie rastelli penitus -vit *tortor. al. rumpere – zerreißen:* EPIST. Col. 2 ut succurratis inretitis et -atis laqueos venantis *(cf. Vulg. psalm. 123,7).* **2** *latius:* **a** *usu atterere, absumere – abnutzen, verbrauchen:* LEG. Wisig. 5,6,4 si quis ... hoc *(pignus)* ante tempus ... taxatum vendere vel in usus proprios adque alienos -endum presumserit adtentare. **b** *tundere (ad) – schlagen (an):* BERTH. RATISB. serm. 20 p. 105,8 lapis ad lapidem -tus ignem emittit. **B** *de anim. eorumque viribus, corpore, membris i. q. obterere, obtundere, percutere, opprimere – zermalmen, zerschmettern, zerquetschen:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* HRABAN. carm. 16,85 ora leonis. GESTA Rom. eccl. I 5 miser homo ... lapide -tus periit. ROGER. SALERN. chirurg. 3,254

[Antony]

quod si lacertus -atur vel contundatur ferro aliquo *eqs.* CHART. Heinr. Leon. 41 p. 58,21 (spur.) perfidorum servilia colla ... ferro -ere. *al.* *remissius i. q. (graviter) laedere, vulnerare – (schwer) verletzen:* BEDA hist. eccl. 5,6 p. 289,5 ut clericum suum cadendo -tum ... a morte revocaverit *episcopus.* HERM. AUGIENS. chron. a. 896 Arnolfus imperator quodam aedificio cadente ... graviter -ens corpus cecidit. **b** *c. sensu conculcandi (cf. Vulg. gen. 3,15):* DONAT. Ermenl. 1 (MGMer. V p. 686,17) in ipso exortu caput antiqui -uit (-vit *var.l.*) serpentis. SEDUL. SCOT. carm. 2,34,22 -e colla ... aspidis. VITA Heinr. IV. 13 p. 42,2 reputans *rex* se sibi membra facilius subicere -to tam valido capite *(i. Colonia urbe). al.* **c** *c. sensu interficiendi:* CARM. de Tim. 22 vermis ... tenerrimus ipse uno octingentos impete -uit (*cf. Vulg. II reg. 23,8* interfecit). VISIO Godesc. A 10,1 quomodo si ... pirate ... regia ... classe ... confluente iam se -endos, iam se maris profundo -tos precipitandos exhorrescant. *al.* **2** *latius i. q. perdere, deprimere, prosternere – vernichten, unschädlich machen, niederwerfen:* IULIAN. TOLET. Wamb. 25 qui *(Deus)* ... in virtute brachii tui -uisti (-visti *var. l.*) adversarios meos. RHYTHM. 42,2,5 depressit demones, principem fortem potenter -uit *(sc. Christus).* AGNELL. lib. pont. 37 p. 302,6 cun-tus est ipse *(rex)* cum exercitu suo *(cf. Vulg. I Macc. 3,23).* HUMB. Sim. 3,27 p. 233,36 cum ... -tus et -endus de medio hominum sit ablatus *Symon.* MANEG. ad Gebeh. 23 p. 370,12 disciplinae executionem, qua contumaces ... per publicam ... potestatem sint -endi. STATUT. ord. Teut. p. 25,31 milites ... manu valida hostes fidei -entes. *saepe.*

II *translate:* **A** *de rebus i. q. confundere, adnullare – zuschanden, zunichte machen:* **1** *in univ.:* HRABAN. carm. 53,58 -at *Deus* ... longe daemonis insidias. GODESC. SAXO conf. p. 66,14 quem *(Faustum)* convicit idem doctor *(sc. Fulgentius)* ... -vitque commenta diaboli. MANEG. ad Gebeh. 36 p. 373,38 ut error eorum *(Donatistarum)* per ipsos *(legatos)* ... -atur. ALBERT. M. div. nom. 4,230 p. 302,44 'veritas eloquiorum' ... '-vit' (*PG 3,736*^{B} ἀπεῤῥάπισεν [ἀπεῤῥάγησεν *var. l.*]), idest annihilavit, 'sophisticas rationes loquentes contra Deum'. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *auferre, tollere – hinwegnehmen, (aus)tilgen:* RHYTHM. 40,17,2 paternam sedem Absalon preoccopans, per concupinas -entur maculas. ALDH. ad Acirc. 10 p. 86,10 Christus de cruce -vit mala mundi cuncta. CARM. pro schola Wirz. 103 nevum. *c. sensu vitandi:* CHART. cell. Paulin. 71 (a. 1246) ut lites et dissensiones quascunque -amus, necessarium est facta hominum scripto perhennari. **b** *imminuere – (herab)mindern, schmälern:* CARM. Bur. 35,1,5 magnus maior maximus, parvus minor minimus, per quos gradus comperi augeri et -i gradus status hominis. **c** *cassare – für ungültig erklären:* DIPL. Otton. III. 222 p. 636,3 ut nullus ... per illud iniustum et a nobis omnino -tum et evacuatum <preceptum> ... episcopo ... iniuriam ... inferre presumat. **B** *de hominibus:* **1** *gener. i. q. atterere, conficere, debilitare, vexare – aufreiben, heimsuchen, schwächen, plagen:* LEG. Wisig. 12,3,2 blasphemator ... perpetui exilii -etur (-atur *var. l.*) erumna (*sim.* 12,3,11. 12,3,13 p. 441,20). WIDUK. gest. 3,66 barbaros crebris preliis -vit *comes.* DIPL. Heinr. II. 73 p. 93,19 sicut hactenus iniuste fuerunt -ti, dissipati et ad nimiam ... paupertatem redacti *habitatores praedictorum locorum,* ita *eqs.* RUD. TRUD. gest. 2,13 gravissima -tus est divinitus adversitate *abbas. al.* **2** *eccl. i. q. compungi, contritione et paenitentia affici – zerknirscht sein, bereuen, Zerknirschung und Reue empfinden (usu medial.; plerumque usu adi. vel subst.):* ERMENR. ad Grim. 5 p. 539,39 ut nullus peccator ... abiciendus sit ..., quin ... -atur contritione humilitatis. REGINO chron. a. 498 p. 21,29 Deum ... -to c o r d e exorant (HROTSV. Theoph. 198. AMARC. serm. 2,74. *al.*). WALTHARIUS 1165 deprecor ... Dominum -ta mente. CHART. Port. 201 quadraginta dies ... de iniuncta sibi super -tis et c o n f e s s i s penitentia ... indulgemus (CHART. Brixin. 198. CHART. Friburg. 303. *al. cf.* CHART. Raitenh. 253 p. 206,33 omnibus Christi fidelibus ..., qui de peccatis suis vere -ti fuerint et confessi). ALBERT. M. sacram. 6,2,5$^{capit.}$ an teneamur -i in toto corde et quid sit hoc. *saepe.* *Antony*

***conterralis,** -is *m.* *compatriota – Landsmann:* ALBERT. METT. episc. Mett. 1 p. 110,15 *Theophanu* -es suos, erat enim de Graecia, ad cęlum extollere.

conterraneus, -i *m.* **1** *compatriota, qui eiusdem regionis est – Landsmann:* DECRET. Frision. B p. 136^{b},12 si Brocmannus ... in aliquem ... terre sue -um egerit. CHART. Pruss. I 105,8 si possessor vicinos et alios -os suos ... in testimonium iuste possessionis habuerit. **2** *cultor – Landbebauer, -bewohner:* ANNAL. Mell. a. 1256 tam prospera tempora ... sunt secuta, ut -i ex ... frugum habundancia ... vix possent preacte penurie reminisci.

conterreo, -itum, -ere. **1** *territare, conturbare – in Schrecken versetzen, verstören:* CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,44 in multis ... rebus -ti sumus. II 25,24 ut nec sponte suos umquam terrore bidentes praeciperet nec ab his umquam -tus iret *pater.* NARR. itin. nav. p. 187,9 in nocte pavore -ti abscesserunt. **2** *labefacere – ins Wanken bringen, hinfällig machen:* BEDA hist. eccl. 1,20 p. 38,23 -to (contempto *Constantius vita Germ. 17*) armorum praesidio divinitatis expectatur auxilium.

conterrito, -are. *terrorem fundere – Schrecken verbreiten:* CONR. MUR. summ. p. 87 vs. 111 corde pavet leporis, -at ore leonis.

***contestamentum,** -i *n.* (contestari) *lis – (Rechts-)Streit:* CHART. Bund. 838 p. 285,27 (a. 1247) per omne tempus per pacem et guerram et bannum et -um.

contestatio (-cio), -onis *f.* *script.* –text– : *l.34.*

1 *gener.:* **a** *obtestatio, invocatio, obsecratio – Beschwörung, Anrufung, inständige Bitte:* DIPL. Pipp. 3 donamus ... capturam piscium ... sub -e d i v i n a, ut ... nulla vis regia ... licentiam habeat ... ipsas res ... alienare (ACTA reg. Burgund. 100. 101). CAPIT. reg. Franc. 33,32 homicidia ... omni -textatione ... vetare mandamus. DIPL. Heinr. II. 289 p. 351,34 iubemus sub omni -e, ut *eqs.* VITA Liutw. 6 ne ... haec ... innotescerent, ... sub magna -e interdixit. VITA Norb. II 116 cum ... prior quaereret, quod esset signum huius tam subitae -is. *accedente sensu comminationis:* CHART. Mog. A II 54 p. 105,15 (a. 1144) comitem ... terribilibus contestatus est *Liudolfus* sacramentis, ne ... prestaret beneficium ...; quę -o bannique interminatio a comitibus ... laudata est. **b** *affirmatio – Beteuerung:* THEOD. THEOL. Conr. 2 p. 215^{a},52 episcopum ... numquam ... urbem intraturum ... modo sacramentis, modo -bus, modo maledictis iurabant. **c** *constitutio – Festlegung, Bestimmung:* ALBERT. M. herm. 1,1,3 p. 379^{a},18 intelligitur, quod haec constituuntur, quae ipsa -e sunt haec, quae sunt. **2** *iur.:* **a** *testimonium – Zeugnis:* **α** *de hominibus:* DIPL. Conr. III. 237 p. 416,11 mons ... liberorum virorum iuramento et -e proprietati ecclesię ... adiudicatus est. CHART. Wirt. IV 1158 p. 226,13 sub quorum *(testium)* -e cedulam ... sigillo meo dedi communitam. *al.* **β** *de scriptis:* DIPL. Conr. III. 168 concambii nostri statutum regia auctoritate et presentis privilegii -e insignitum corroboravimus. CHART. episc. Halb. 249 l. 17 bona ... inconvulsa persistant presentis p a g i n e -e munita (CHART. Salem. 14 p. 25,17. *al.*). CHART. Raitenh. 189 p. 160,33 ob diu durabilem literarum -em. *al.* **b** *de lite i. q. actus suscipiendi, iudicium – (Prozeß-)Einleitung, gerichtliches Vorgehen:* OTTO FRISING. gest. 1,68 p. 97,13 quos rex ... ad pacem ... cum adversariis suis sine litis -e revocare volens. CARM. de Hildeg. 76 (NArch. 6. 1881. p. 535) lis recidivatur, nova -o litis ... urget. SUMMA dict. Saxon. 7,7 p. 234,12 si precessit citacio, litis -cio, testium recepcio. CHART. eccl. Erf. 234 citra omnem -em ... compositum fuit inter partes. ALBERT. STAD. chron. a. 1144 p. 325,7 in litis -e homines ducis arma rapuerunt. CHART. Ticin. 33 p. 77,10 sine dacione libelli et -cione litis. *al.* **c** *admonitio – Mahnung, (Ver-)Warnung:* EDICT. Roth. 246 si quis ante -em pignerabit. 271 si ... actor regis ... mancipium post secundam aut terciam -em reddere dilataverit. CAPIT. reg. Franc. 166,2 si post primam -em episcopi sui a tribus ... testibus convincitur *presbyter* praevaricasse. 187 p. 8,26 si post talem ammonitionem et -em (constitutionem *var.*

[Sroder]

l.) aliter quam se veritas habeat dixisse aliquis deprehensus fuerit. *al. de denuntiatione belli:* LEG. Lang. p. 221,7 non ... barbaricum facere ... ante primam, secundam, tertiam et quartam -em. **3** *liturg. i. q. oratio (confitens) – (bekennendes) Gebet: v. p.1708,33.*

contestatiuncula (-aci), -ae *f. declaratio publicata chartae vice authentici perditi impetrandae causa – öffentliche Erklärung zur Erlangung einer Ersatzurkunde anstelle des verlorenen Originals (cf. K. Zeumer, ZRGGerm. 1. 1880. p. 89 sqq.):* FORM. Arvern. 1 petimus, ut hanc -ciuncula seu plancturia per hanc cartolas ... adfirmare deberemus *eqs.*

***contestativus**, -a, -um. *confirmativus – bestätigend:* CHART. Mog. A II 337 p. 572,17 (a. 1171) huius actionis -am paginam nostri impressione sigilli roboravimus.

***contestator,** -oris *m. testis – Zeuge:* VITA Reginsw. 4 cum ... hac de re nonnullos haberet -es satis idoneos.

***contestatorie** *adv. asseveranter, modo monitorio – eindringlich, mahnend:* PETR. DAM. epist. 31 p. 318,13 Dominum inmundorum sacrificia reprobantem et -e prohibentem. 105 p. 162,15 haec praecipit fieri, illa -e (contestatione *var. l.*) interdicit.

contestifico, -avi, -are. *(simul, una) testari, confirmare – (zugleich, gemeinsam) bezeugen, bestätigen:* MARIAN. chron. a. Chr. 892 qui *(Lotharius)* respondit se ita observasse omnia ...; quod ... obtimates sui cum eo -verunt.

***contestis,** -is *m. qui (una cum aliis) testificatur – (Mit)-Zeuge:* **1** *gener.:* CARM. Bur. 219,12,3 tunicam qui recipit, ... pallium mox reiicit Decio -e, cingulum huic detrahit ludus manifeste. 224,2,8 pauperie mea -e patet manifeste, quod eo sine veste. **2** *iur.:* DIPL. Karoli M. 312 p. 471,40 (spur. s. XII.) hanc ... paginam ... post roboriada -bus tradita complivi. CHART. Bern. II 229 p. 424,29 quando ... coram suo iudice hoc duobus -bus concivibus suis probaverit. CHART. Hamb. 687 p. 566,28 promiserunt *fratres* comiti ... presentibus -bus suis ..., quod *eqs.* CHART. Turg. III 631 p. 501,20 nos ..., qui propria non habemus, sigillis -ium nostrorum contenti sumus.

contestor, -atus sum, -ari *vel* **contesto,** -avi, -atum, -are. *script.* -text-: *l.47.*

1 *gener.:* **a** *obtestari, (testem) invocare, obsecrare – beschwören, (zum Zeugen) anrufen, inständig bitten:* **α** *in univ.:* DIPL. Merov. III A 26 (spur.) -amur ... et obtestamus omnes successores nostros ..., ut honor ... ecclesiae ... conservetur (DIPL. Otton. III. 383 p. 812,3. *al.*). CHART. Alsat. B 113 p. 55,25 preco ... et -or quoram Deo et ... angelis eius, ut *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 33,17 p. 95,2 rogamus et -textamur, ut ... se ex his malis conservare studeant. RUD. FULD. Leob. 17 eam *(Leobam)* ... -ans de non relinquendo peregrinationis suae loco. WIDO FERR. schism. 1,7 p. 540,13 -tus *Hildebrandus* caelum et terram, quod *eqs.* CHART. Heinr. Leon. 4 p. 7,4 sanctos Dei -or ..., ut *eqs. al. v. et p. 1465,40. p.1706,39. accedente sensu interrogandi:* HELM. chron. 32 p. 60,18 tu quoque, Coloniensis, per fidem te -amur, quid nobis dedisti pro sede? **β** *c. acc. obi. interioris:* METELL. Quir. 23,32 femina ... vota -ta ... ponit ... dona *(cf. P. Stotz, Sonderformen der Sapphischen Dichtung. 1982. p. 170).* **b** *asseverare, confiteri, pronuntiare – versichern, bekennen, aussagen:* ALCUIN. carm. 52,10 quod ... non vidi te ..., -or vere, cor dolet hoc nimium. AEDILV. carm. 18,4 se fore non dignum -ans pondera tanta sumere. HROTSV. gest. 717 se regnum pretio -ans emere magno *Berengarius.* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 290,15 cuius *(sc. communionis)* participatione rex se indignum fore -ans incommunicatus digreditur. MANEG. ad Gebeh. 29 p. 364,33 similia passurum *filium* -ans *miles Dei,* si ... a recta christianitate deviaret. LEO MARS. chron. 2,92 p. 350,1 monachi ... sibi ... eandem factam iniuriam -antur. *al.* **c** *edocere – aufklären:* ANNAL. regni Franc. a. 787 p. 76,12 obtestans *apostolicus* missos, ut -rent (-rentur *var. l.*) Tassilonem, ut non aliter fecisset, nisi *eqs.* **2** *publ. et iur.:* **a** *testificare – bezeugen:* **α** *de hominibus:* FORM. Sal. Lind. 21 (cod. 2) advocatus ... hominem ... interpellavit -ans, quia ... esset servus ... ecclesie. DIPL. Frid. I. 137 p. 231,16 -ti sunt *prudentes viri* fratrum esse omnem decimam *eqs. al.* **β** *de scriptis:* CHART. Brixin. 96 (a. 1240) necesse est, ut ea, que rationabiliter disponuntur, scripto -antur. **b** *adiurare, spondere – eidlich versprechen, geloben:* CAPIT. reg. Franc. 23,18 his verbis -ari debet: 'sic promitto *eqs.*' ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 113,15 Zwentibaldus -tus illi *(sc. imperatori)* fidelitatem iuramento et ... numquam in regnum suum hostili exercitu esset venturus (EPIST. Teg. 39. *al.*). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,50 accepta ... fidei securitate iureiurando sibi -ta. *al.* **c** *de lite, causa sim. i. q. (testibus adhibitis) suscipere, (in iudicio) agere – (einen Streitfall durch Heranziehung von Zeugen) einleiten, (vor Gericht) verhandeln:* CONC. Merov. p. 167,26 in episcopi ... iudicio, in cuius presentia litem -ans, quae sunt iusticie ..., audiat *(sc. qui actiones habet).* CHART. Bund. 607 p. 106,8 de illis causis ..., que antea contradicte et -te forent. CHART. cell. Paulin. 55 p. 66,42 partibus convocatis post litem -tam. CHART. Tirol. notar. I 189 lite -ta et non -ta. CHART. eccl. Erf. app. 3 p. 797,10 lite legittime -ta, receptis testibus. CHART. Wirt. VII 2288 p. 199,25 potestatem ... litem -andi et, si necesse fuerit, appellandi. *saepius.* **d** *admonere – mahnen, verwarnen:* LEX Baiuv. 2,5 dominus ... omnia ... restituat, quia servo suo non -vit (-tus est *var. l.*), ut talia non faceret. CHART. Bund. 838 p. 285,40 quod ... creditor possit convenire et -are ... ipsos debitores (925 p. 361,32). *al.* **e** *impugnare, retinere – streitig machen, beschlagnahmen:* CHART. Ticin. 33 p. 77,9 (a. 1264) quod liçeat ipsi ... capere et detinere in personis et rebus et bona eorum -are.

subst. **contestata,** -ae *f. oratio (confitens) – (bekennendes) Gebet:* ORD. Rom. 36,37 pontifex ... ponet manum super caput eius *(episcopi consecrandi)* et dicit ... alteram *orationem* eo modulamine, quo solet -a (contestatio *var. l.*) cantari. *Sroder*

contestus *v.* contexo.

***contexatio** *v.* 1. *contex(t)atio. **contexio** *v.* contextio.

contexo, -ui, -tum, -ere. *script.* -est(us): *p.1710,1. form. stirp. perf.* -x(i): *p.1709,41.69.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *texere, plectere, nectere – weben, flechten, knüpfen:* **a** *de opere hominum:* **α** *de vestimentis, telis:* ALDH. ad Acirc. 128 p. 176,17 serica vestis lentis filorum staminibus -itur (HROTSV. prim. 45. ARNO REICHERSB. scut. p. 1520^{C}). EKKEH. I. (?) Wibor. 6 p. 40,2 decora ... -ere linteamina. RUP. TUIT. Ioh. 13,1241 qualem *(tunicam)* ... Maria forte diligenter -erat. BERTH. ZWIF. chron. 11 p. 201,29 dorsale ... ex lana -tum. *al. alleg. et in imag.:* PAULIN. AQUIL. carm. 4,6,4 perizomata ... peccatorum -ta de foliis. EKKEH. IV. bened. I 34,26 se -entes benedicat gratia gentes *eqs.* HONOR. AUGUST. spec. p. 892^{C} vestes virtutum. p. 1087^{A} linum ad capiendos evangelicos pisces -ui. *al. v. et vol. I. p. 1254,59.* **β** *de cratibus:* BEDA hist. eccl. 3,10 p. 147,16 culmen domus, quod erat virgis -tum ac foeno tectum (*sim.* HELM. chron. 109 p. 216,25). HRABAN. hom. II 121 p. 378^{D} sportae iunco et palmarum foliis solent -i. WIDUK. gest. 3,2 p. 105,4 pilleorum foeninorum (ex culmis -torum *C*). *v. et p.1674,26.* **γ** *de sertis sim.:* EPIST. Hildeg. 52 l. 16 coronas ... auro -tas. *in imag.:* ALDH. virg. I 19 p. 249,15 pudicitiae flores ... decerpens ... virginitatis coronam ... -ere nitar. **b** *de opere naturae:* **α** *de cassibus aranearum sim.:* ALBERT. M. animal. 8,134 telam continuam et bene spisse ad modum panniculi -tam (*ibid.:* tela ... debilis et male -ta. 21,47 telis de suis *[sc. anulosorum]* filis -tis). 8,135 texturam non per modum panni, sed per modum retis -tam. 26,7 quaedam *(aranea)* ... ad modum subtilis panni textili opere -it. **β** *de partibus corporis in modum telae, retis sim. compositis (plerumque i. q. formare – bilden):* ALBERT. M. animal. 1,203 secundus ... panniculus *(sc. cornea)* est stricte valde -tus (1,458. WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 15,7). 1,457 quasi sit -tum ex cordis musculorum *collum matricis.* 1,461 quod *(sifac)* ... dilatatur ad interiorem tunicam ocei -endam. 1,476 substantia zirbi, quae ex duabus aut pluribus tunicis -ta est. WILH. SALIC. chirurg. 4,3 p. 31,12 velamen

[Müller-Glauser]

nervosum ... -tum ex nervis *eqs. al. v. et p. 212,24.* **2** *intertexere – (durch)wirken:* ARBEO Corb. 5 p. 194,4 indumentum ex auro et lapidibus -tum (HERACLIUS I 6,16. BERTH. ZWIF. chron. 11 p. 200,34 sqq. *al.*). RUD. TRUD. gest. 6,7 p. 257,5 alium *(cingulum)* ... filis aureis ... operose multum crasseque undique -tum. **3** *intexere – einweben:* **a** *techn.:* AGNELL. lib. pont. 66 p. 324,31 subtus figuratos pedes salvatoris graphia -ta est purpurata. BERTH. ZWIF. chron. 18 p. 207,31 pallam altaris ... maiestatem cum duodecim apostolis in se habentem -tam. **b** *anat.:* ALBERT. M. animal. 12,135 iuvant nervi ad confirmationem ... omnis membri, circa quod complectuntur et in quo -untur. *ibid. al.* **4** *texendo coniungere – zusammen-, verweben:* ALBERT. M. animal. 3,132 quando fila in ipso *(sanguine)* videntur esse -ta ad modum telae. 7,89 propter cibi longam privationem inveniuntur sua *(sc. ursorum)* intestina quasi -ta et cohaerentia (*cf. p. 600b,10* συμφύεσθαι). *per compar.:* LIGURINUS 1,128 non pauca videntur inseruisse suis ... chartis, que ... nec -ta rei, sed tanquam adsuta coherent. **5** *?circumligare – ?umwinden:* MAPPAE CLAVIC. 270 astringens arietes et -es funibus. **B** *latius:* **1** *(ex partibus, elementis) construere, fabricare – (aus Teilen) zusammenfügen, verfertigen:* **a** *de opere hominum:* ADAM gest. 3,46 p. 190,2 altare maius et calix, ambo rutilantia ex auro et lapidibus -ta. LEO MARS. chron. 1,53 p. 136,9 domuncula ... de lignis -ta. LIGURINUS 6,95 innumeras ... -ere puppes. *in imag.:* ARNO REICHERSB. scut. p. 1516B haec ... quasi scutum defensionis nostrae de consuetudinum nostrarum omine et conversationis nostrae -ens themate ... perstringere volui. **b** *de opere naturae:* HROTSV. Gong. 478 corpus ... -tum venis fictile languidolis. URSO element. 3 p. 60,15 ex his ... elementis -untur omnia elementata per varium commixtionis modum. **2** *circumdare, contegere – umhüllen, überziehen:* WALTHARIUS 776 lancea taurino -tum tergore lignum diffidit. LEO MARS. chron. 2,3 p. 172,16 textum evangelii undique -tum argento inaurato et smaltis ac gemmis.

II *translate:* **A** *in univ.:* **1** *conectere, coniungere – verknüpfen, verbinden:* SCHOL. enchir. 3,418 qua ratione vel ordine in sonorum serie toni cum semitoniis -antur. **2** *conserere, continuare – aneinanderreihen, -fügen:* LULL. epist. 140 p. 280,28 tibi laudes -xero atque grates ingemino. *accedente notione condendi:* SEDUL. SCOT. carm. 2,15,25 aurea saecla novis -ant ordine sceptris *reges*. **3** *componere – zusammensetzen:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 71,14 orationis dominicae intercessio ... septem sententiarum serie -itur. AGIUS comput. 7,8 quae *(pars cycli paschalis)* centum triginta tribus -itur annis. *v. et p. 1029,39. de sonis, modis musicis:* MUS. ENCHIR. 12,4 dum ... tetracordo veluti elemento armonia -atur (contextatur *H*). BERNO ton. prol. 1 p. 63b,30 omnis cantilena ... certis et determinatis sonis ... ordinabiliter -itur (3 p. 65a,37. ANON. IV mus. 4 p. 63,26. *al. cf.* LAMB. mus. quadr. p. 257a,10 omnis cantus). ODO ARET. ton. B p. 88a,5 -ere plagin. IOH. AFFLIG. mus. 8capit. melodia -itur (8,1). **4** *efficere, parare – hervor-, zustandebringen:* PROV. Graec. B 5 (ed. S. Hellmann, Sedulius Scottus. 1906. p. 131; s. VII./VIII.) haec sunt tria, quae in regalibus rebus gaudium -unt (*syn.* praeparant). SEDUL. SCOT. carm. 2,57,9 tortis pedibus giros -uit illa *(vulpecula)*. ALBERT. M. phys. 2,2,19 p. 126,68 fatalis series -itur (*ex Boeth. cons. 4,6,13* texitur). *fort. add.:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 111,13 ex hac re -ta ... detrimentum Pannoniam sentire IIII versiculis prose intertextis ... pandemus. **B** *de scriptis, sermone:* **1** *perscribere, (in tabulam) congerere – zusammenstellen, verzeichnen:* ABBO FLOR. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. 1899. p. 202,20; a. 970/80) in hoc calculo *(sc. Victorii)* rata serie -untur undequinquaginta species eius generis, quod dicitur multiplex. DIPL. Merov. III A 39 p. 157,19 quicquid ubique ad loca sanctorum ... ad presens contulimus, infra simili adnotatione -ximus (-uimus *Aimoin. hist.*). **2** *describere, narrare – beschreiben, darstellen, erzählen:* VITA Galli II 1041 naturarum -ere causas. 1471 quod *(signum)* nunc summatim -ere mentibus instat. ANDR. BERG. hist. 1 p. 221,18 Langobardorum gesta ... a Paulo ... -sta et per ordinem narrata invenimus. THANGM. Bernw. 19 p. 767,42 breviter strictimque ... pauca -uit. MANEG. ad Gebeh. 3 p. 316,20 aliorum calumnias. 6 p. 320,32 hec omnia ... a te inventa ... poteras digerere atque -ere. LEO MARS. chron. II 2,100 p. 357,23 (rec. II) reliqua illius *(Desiderii)* opera ... -amus. *al.* **3** *conscribere, in unum redigere – zusammenschreiben, kompilieren:* HRABAN. epist. 19 p. 424,32 ipsum opus ... partim de divina historia, partim de Iosephi ... traditione, partim ... de aliarum gentium historiis -ui. DHUODA 9,1,3 ex diversis librorum voluminibus ... utiliter -tus *libellus*. WENR. epist. 7 p. 296,12 haec omnia contra ... absolutionem *(sc. a iuramento)* -entes. *c. sensu confingendi:* ALBERT. M. animal. 16,17 Homerus ... ex miris fabulosis philosophiam -ens. **4** *scribere, condere – (ab)schreiben, verfassen:* WALAHFR. Wett. 865 odas. EPIST. var. III 3 p. 134,11 fabulam (*cf.* CONR. HIRS. dial. 386 mendosa commenta fabularum). HROTSV. lib. 1 epil. secundus *liber* dramatica serie -tus. WIDUK. gest. 1,2 de quibus *(Saxonibus)* et in contione Agrippae ad Iudaeos in Iosepho oratio -itur. LIBER tram. 2 quaecumque ... didicit, ... ad purum -uit. BONIZO ad amic. 9 p. 618,9 quam *(historiam)* nunc -ui. *al. concipere – formulieren:* ARNO REICHERSB. apol. p. 229,31 in fide, quae ab ipso *(Athanasio)* catholice -ta est. **C** *de argumentis i. q. colligere, concludere – schließen, einen Schluß ziehen, folgern:* IOH. SCOT. praedest. 3,1 l. 27 deinde -itur: si omnia, quae de Deo praedicantur, unum sunt *eqs.* BERNOLD. CONST. libell. VII 1,3 tu ipse -e, quod sequitur.

subst. **contextum,** -i *n.* **1** *textum – Gewebe: v. l.38.* **2** *dumetum – Dickicht: v. p. 1240,46.*

1. *contex(t)atio, -onis *f.* *(a* *contextare, *corrupt. ex* contextio) **1** *consertio – das Aneinanderfügen:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 154,6 testudo scutorum -xatio (*Isid. orig. 18,12,6* conexio). **2** *narratio – Darstellung: v. l.60.*

2. contextatio *v.* contestatio.

contextio (-xio), -onis *f.* *script.* -tect-: *l.52.*

1 *proprie:* **a** *de actione:* **α** *strictius i. q. actio texendi – das Weben:* ALBERT. M. metaph. 9,4,2 p. 425,44 '-o' (*p. 1050a,32* ὕφανσις), quae est textoris actio, est 'in contexto' (*p. 1050a,33* ἐν τῷ ὑφαινομένῳ). **β** *latius i. q. compositio – das Zusammensetzen:* PS. BEDA mund. const. 2,11 de statu in statum mutantur *elementa* per -em et recontextionem sui. **b** *de re contexta:* **α** *textura – Gewebe, Geflecht:* ALBERT. M. animal. 1,467 inter -em ligamentorum et arteriarum et venarum. 1,621. WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 20,11 eius *(panniculi)* -xio est ex parte nervorum cerebri *eqs. al.* **β** *compages – Gefüge (in imag.):* COD. Udalr. 36 p. 68,19 merito omnis menbrorum articulata -o (-xio *G*) vobis *(sc. papae)* ut capiti obedit. **2** *translate:* **a** *in univ. i. q. conexio, cohaerentia – Verbindung, Zusammenhang:* ALBERT. M. sent. 2,18,7 p. 322b,44 causae naturales sunt proprie -xio universalis causarum in creatis dispositis et ordinatis (phys. 2,2,19 p. 127,5 dispositio providentiae infusa toti isti -xioni [-tectioni *var. l.*] c. dicitur fatum. p. 127,28 [*antea:* implexionem]). **b** *de scriptis:* **α** *compositio, conscriptio – Zusammen-, Aufstellung, Aufzeichnung:* ALBERT. M. Matth. 1,2 p. 14,51 genealogiae. p. 14,54 -o ... ipsa fit tribus formis. **β** *narratio – Darstellung:* CONR. HIRS. dial. 412 rationali creaturae moribus devianti conferri videtur fabularum huiusmodi -o (426). ALBERT. M. Matth. 13,3 p. 395,77 ponitur ... parabolae -o (-xio, contexatio *var. l.*) per partes. **γ** *textus (cohaerens) – Text(zusammenhang):* TRACT. cod. Bamb. p. 39,20 quod ... aliter per rationem occulta Dei cognoscamus, ... innuit apostolus in eadem -e orationis *(sc. Vulg. Rom. 1,20)*. ALBERT. M. sent. 1,10,6 p. 320a,26 sicut Augustinus hic *(trin. 15,17,29)* dicit ... per -em et consequentiam, quam accipit ex epistola Ioannis. euch. 6,2,2,10 p. 389a,36 in una -e in forma sacramenti totum hoc Christus pronuntiavit.

***contexto,** -are. *componere – zusammensetzen: v. p. 1709,49.*

1. contextor, -oris *m.* *compositor – Verfertiger:* CONR. HIRS. mund. cont. 44 Aristotelicarum -es sophismatum.

2. contextor *v.* contestor. **contextum** *v.* contexo.

[Müller-Glauser]

***contextura,** -ae *f.* **1** *textura, cratis – Geflecht, Flechtwerk:* GALB. Karol. 63 p. 595,23 ut ... sub -a virgarum securi agerent arietis impulsores. **2** *compages – Gefüge:* NICOL. anat. 364 diversi nervi secundum -am spinae dorsi oriuntur a nuca (373).

1. contextus, -us *m. script.* -x(us): *l.27.*

1 *proprie:* **a** *textura, cratis – Geflecht, Flechtwerk:* REIN. LEOD. triumph. 1 p. 586,18 aquae artificioso -u sepium retentae. *de densitate fruticum:* GLOSS. IV 127,26 St.-S. frutectum arborum -us vel densitas spreid. **b** *compages, structura – Gefüge, Bau:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 150, 6 Aristotiles ... extremitates *(sc. terram et ultimam sphaeram)* ... sine mediorum *(sc. planetarum)* -u terminavit. p. 150,9 in -u mundi (p. 228,17). **2** *translate:* **a** *in univ. i. q. conexio, cohaerentia – Verbindung, Zusammenhang:* **α** *spectat ad ordinem verborum:* ALDH. ad Acirc. 113 p. 154,29 si ... verba sine -u partium orationis ... proferuntur. **β** *spectat ad nexum argumentorum:* THANGM. Bernw. 1 p. 758,37 interdum simplici -u rationem contulimus, saepe syllogisticis cavillationibus desudavimus. **γ** *locut.* sub uno -u *i. q. iunctim, continenter – zusammenhängend, in einem Zug:* CHART. Basil. A II 227 p. 291,6 (a. 1278) quatenus mane una missa vel plures, tamen sub uno -u, succincte pro ipsis *(mortuis)* cantentur ibidem. **b** *de scriptis:* **α** *textus (cohaerens) – Text(zusammenhang):* EPIST. var. II 3 verba, quae ... in -um regulae huius non inseruit. EPIST. var. 5,5 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 131) mortalium litterarum -us (-xus *cod.*). BARDO serm. p. 332,2 in cuius *(evangelii)* -u. CONR. HIRS. dial. 103 dicitur etiam liber orationum -us *(ex Bernh. Traiect. comm. 4* prolixae -us orationis *[v. notam ed.]). al.* **β** *adnotatio, scriptum (publicum) – (urkundliche) Aufzeichnung:* CHART. Sangall. A 81 p. 77,20 (a. 776) -um vel commemorationem adque requiem facimus animę nostrę. GREG. CAT. chron. I p. 149,4 in alio prȩcepto, -um prȩcipuum, ut *eqs. (de fonte v. notam ed.).* CHART. Wirt. VIII 2679 p. 30,6 hunc -um indagantibus ... declaramus. 2680 p. 31,20 presentium per -um.

2. contextus *v.* contexo. **3. contextus** *v.* 1. contego.

contexus *v.* 1. contego. ***conthoralis** *v.* *contoralis.

conthus *v.* 1. contus. **contia** *v.* congius.

conticeo, -ui, -ere. *script.* -igu(i): *l.62.*

1 *intrans. i. q. tacere, silere – schweigen, still, ruhig sein:* **a** *de hominibus:* **α** *in univ.:* HROTSV. Mar. 880 patienter -uisti, tempore virgineas quo suxisti pie mammas. WALTHARIUS 236 virgo ... paulum -uit (649). RUODLIEB VIII 65 quę *(rea)* dum -uit, rector ... ita dixit: *'eqs.'* WOLFHER. Godeh. II 17 p. 205,52 qui *(Erchanbaldus)* ibidem novem annos praesidens ... de ... controversia omnino -uit. ANNAL. Ianuens. I p. 66,23 de imperatore ... interea -entes. *al. v. et p. 1712,44. 45. per prosop. de provincia:* LIGURINUS 8,479 bellatrix positis Alemannia -et armis. **β** *c. sensu abstinendi ab interpellatione iudicis:* CHART. Osn. I 236 p. 199,13 (a. 1120) pro quo XXX iam annis -uerat, officium requisivit *mater.* **b** *de rebus:* TIT. metr. I 5,27 -at nostrae nunc fistula linguae. HONOR. AUGUST. imag. 2,30 conticinium, cum omnia -ent, id est silent. **2** *trans.:* **a** *comprimere, continere – unterdrücken, zurückhalten:* VITA Balth. B 15 p. 501,23 paulisper ... sorores ... doloris gemitum cum repressione lacrimarum ... silentio -uerunt. **b** *reticere, celare – verschweigen, verhehlen:* VITA Balth. A 15 p. 501,20 hoc *(sc. mortem Balthildis)* ita paulisper sorores ille comitante doloris gemitu -guerunt. EBERW. Magner. 4 iustitiam non -ere, magis autem pro iustitia mori.

conticesco (-cisco), -ui, -ere. *script.:* -tisc-: *p. 1712, 1.* -itisc(o): GLOSS. II 220,58 St.-S. -ss(o): *p. 1712, 1. 30.* -igu(i): *p. 1712, 21. de exemplis stirp. perf. v. et s. v.* conticeo.

I *intrans.:* **A** *proprie i. q. obmutescere, conquiescere – verstummen, still, ruhig werden:* **1** *strictius:* **a** *de anim.:* RIMB. Anscar. 3 p. 23,32 ad quam vocem omnis concentus sanctorum Deum ... laudantium -uit. GODESC. SAXO theol. 11 p. 218,27 erubescant et -ant inimici crucis Christi. CONSUET. Trev. 8 p. 270,12 in hac voce -scessit ipse *(abbas).* OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 139,25 orationem terminans -uit *Fridericus.* ALBERT. M. animal. 26,6 una *apis* ... strepit sicut buccina et tunc communiter omnes -unt (*p. 627a,28* σιωπῶσιν). *saepe.* **b** *de rebus personarum loco positis:* GODESC. SAXO theol. 7 p. 185,25 -at ... corrupta natura. SOLIMARIUS 227 trepido compressa pavore -uit tellus. ARCHIPOETA 1,12,1 -at falsa temeritas, ubi palam loquitur veritas. *al.* **c** *de vocibus, sonis i. q. evanescere – verklingen, verhallen:* FLOR. LUGD. carm. 23,17 -uit cytharae quondam vox optima vestrae. SCHOL. enchir. 1,70 donec *voculae* vel nimium attenuatae deficiant vel gravatione -ant (-iscant *var. l.*). **2** *latius i. q. acquiescere, cedere – (stillschweigend) nachgeben, sich zufrieden geben:* HUGO FLOR. tract. 1,13 (MG Lib. Lit. II p. 481,44) non dicimus, ut -at episcopus odio malorum hominum territus, sed consilio caritatis. PETR. CAS. (?) chron. 4,29 p. 495,13 papa illorum *(abbatis et priorum)* precibus inclinatus -uit. CHART. eccl. Erf. 187 p. 99,10 qui *(fratres)* a preposito redarguti tandem -uerunt. *al.* **B** *translate i. q. sedari, finiri – sich legen, aufhören:* VITA Arnulfi 17 ira eius *(Dagoberti)* ... paulisper -guit. EXCERPT. Widon. (MG Lib. Lit. I p. 466, 26) contentio ..., quae ... ecclesiastica censura terminari non potuit, regio precepto compressa omnino -uit.

II *trans.:* **A** *comprimere, supprimere – unterdrücken, verstummen lassen:* MART. VALER. buc. 4,92 dulcia ... mestis interpellata querelis carmina -uit *Apollo.* **B** *reticere, celare, silentio praeterire – verschweigen, verheimlichen:* EGBERT. fec. rat. 1,374 (schol.) boni plurima propter pudorem -unt, quę inutilia sciunt. CASUS Gall. cont. 7 regulares ... viri ... utilius iudicant mala, quę viderant, ad tempus -ere (-essere *var. l.*).

conticinium, -i *n. script. et form:* cant-: *l.52.61. adde* PASS. Quir. Teg. 8 p. 14,8 *(var. l.). abl. sg.:* -a: *l. 60.* -ticione: *l.56.*

silentium noctis, (primum) tempus quietis – Nachtstille, (erste) Schlafenszeit: **1** *def. et etym.:* **a** *de tempore noctis in septem (sex: l. 43) partes divisae (loci pendent ab Isid. orig. 5,31,4. 8; nat. 2,2):* BEDA temp. 3 *noctis* partes sunt septem: crepusculum ..., vesperum ..., -um, quando omnia silent, intempestum ..., gallicinium ..., matutinum ... et diluculum. AMALAR. off. 4,8,1 tertia *pars noctis* -um ..., quam ideo sic posse vocari opinor, quia in eo conticescunt omnia. ALBERT. M. Matth. 14,25 p. 433,49sqq. sex ... horae noctis sunt crepusculum, -um *eqs.*; ... -um quidem a conticendo dictum, quia tunc ... incipiunt conticere homines. *al. v. et p. 1711,55.* **b** *de tempore noctis in quatuor vigilias divisae (de re v. H. Grotefend, Zeitrechnung des deutschen Mittelalters. I. 1891. p. 31):* GUNTH. PAR. (?) orat. 8,3 p. 165D secunda *(vigilia)* dicitur -um, quia videlicet eo tempore omnia in terris animantium genera ... conticescunt. **2** *exempla:* **a** *strictius de priore parte noctis:* VITA Gamalb. 19 aliquando ... circa can-um, multoties vero media nocte. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1117 p. 376,44 primo noctis -o (HIST. peregr. p. 171,18. *al. cf.* HIST. de exp. Frid. imp. p. 59,24 primę n. -o). *al.* **b** *latius:* ALDH. virg. I 38 p. 288,6 intempestae noctis -o (-icione *var. l.*) angelus ... virum Dei de ... lautumiae squaloribus eripuit (50 p. 305,18. LIUTPR. antap. 2,39. *al.*). AETHICUS p. 192,2 subumbraneum palpare diem fumum, -um igneum dare flatum. p. 194,6 vespere divitias congregat, -a quiescent in purpora. METELL. Quir. 16,23 imminente -o (cant- *var. l.*).

conticisco *v.* conticesco. **conticuus** *v.* contiguus.

1. contignatio, -onis *f. script.* -tin-: *l.68. confunditur c.* contiguatio: *p.1713,1.*

1 *gener. i. q. structura tecti tignis confecta, cantherii – Dachgebälk, Sparrenwerk:* ANNAL. regni Franc. a. 817 p. 146,10 iam ... putrefacta, quae -em et tabulatum sustinebant, transtra (*inde* BENED. ANDR. chron. p. 129,2 -tinatione). LUP. FERR. epist. 14 ad diuturnitatem -is. FOLCUIN. Lob. 29 p. 70,41 *obambulatorium* lapide cinxit et facta -e asseribus ... texit *episcopus.* **2** *philos. i. q. coniunctio, compaginatio – Verbindung, Gefüge:* ALBERT. M. phys. 2,2,8 p. 109,78 hoc

[Müller-Glauser]

(sc. domus immediata causa) est -o (contiguatio *var. l.*) et conglutinatio partium (*cf.* probl. det. 20 p. 56,25 causa ... coniuncta efficiens *domus* ... est -o et continuatio continens et componens figuram). metaph. 7,2,6 p. 46,45 si ... lapides et ligna sic disponantur, fiet -o et compago parietum et tecti *eqs. v. et p. 1189,27.*

[2. contignatio *v.* *contiguatio.**]**

***contignatius** (-cius), -a, -um. *(in modum tecti) compaginatus – (nach Art eines Daches) eng aneinandergefügt:* AETHICUS p. 131,5 -a (-cia *Lo*) coria camillorum ... a sole praedurata. p. 158,3 tuguria virgulis circumsepta harundinea (harundine *L*) -a. *v. et p. 167,50. subst.:* AETHICUS p. 176,5 carnes ... vitulorum ac pecudum super -a positae.

***contignativus,** -a, -um. *contignationem efficiens – die Verbindung (von Balken) bewirkend:* ALBERT. M. caus. univ. 2,5,10 p. 177,82 artis ... tectonicae potentiae sunt secativa, dolativa ... et -a.

1. contigno, -avi, -atum, -are. *confunditur c.* contiguo: *l. 23. adde* LEO MARS. chron. 3,10 p. 372,29 (rec. II *[var. l.]*).

1 *(tignis) fabricare – zimmern:* LEO MARS. chron. 1,18 tectum ... ipsius *(ecclesiae)* ... cipressinis -tum lignis plumbo cooperiens. ALBERT. M. eth. II 1,6,1 p. 85^{a},9 quaecumque fiunt securi, dolabra, ... elevando, -ando (contiguando *ed.*) ... ad facturam domus referuntur. **2** *cantheriis instruere – mit einem Dachstuhl, Sparrenwerk versehen:* LEO MARS. chron. 2,3 p. 172,11 ecclesiam ... totam ... novis t r a b i b u s ac lignis cipressinis -ans tegulis cooperuit (PETR. CAS. [?] chron. 4,3).

[2. contigno *v.* 1. contiguo.**]**

1. contigo *v.* 1. contego. **2. contigo** *v.* 1. contingo.

***contiguate** *v.* 1. contiguo.

***contiguatio,** -onis *f. confunditur c.:* contignatio: *l.43. 52.53.* continuatio: *passim (cf. p.1714,26sqq.).*

1 *proprie i. q. coniunctio, (con)tactus – (enge) Verbindung, Berührung:* **a** *gener.:* ALBERT. M. eth. I 524 p. 450,46 quod haec actio *(sc. intelligentiae)* deveniat in nos, sufficit -o corporum; non enim ponimus unum corpus penetrans omnia corpora ..., sed quod unum elementum contiguatur alteri. top. 4,1,4 p. 364^{a},12 exemplum huius *(sc. comparationis generis ad speciem)* est, quod -o (*cf. p. 122^{b},25* ἅψιν) dicatur esse species continuationis. **b** *anat. et medic.:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. animal. 1,122 tertius modus *ligationis ossium* est per -em *(cod.,* contignationem *ed.)* et colligationem ligamentorum fortissimam. WILH. SALIC. chirurg. 2,12 p. 335^{D} diaphragma reflectitur in sua -e et alligantia cum spina et costis. 4,5 p. 40,27 descendunt *rami arteriarum* per dorsum et miscentur -e cum venis illis. **β** *consertio – Zusammenfügung:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 89,11 cum *spina* non sit -o spondilium omnium in unum corpus. **γ** *coartatio, conspissatio – Zusammendrängung, Verdichtung:* URSO gloss. 10 p. 34,3 cor adeo immoderate quandoque constringitur, quod partium -e (contignatione *ed.*) vacuitate exclusa ... animal moritur. **c** *alch.:* TURBA phil. 48 quod philosophi de -e (contignatione, continuatione *var. l.*) multipliciter tractaverunt (*postea:* de ... contactu). **2** *meton. i. q. locus conexionis – Verbindungsstelle:* ALBERT. M. animal. 24,21 sunt duae *conchae* se concludentes ..., et piscis in -e nascitur concarum (*cf. ibid.:* in contactu concarum). WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 25,28 hoc os *(sc. furcula)* in -e diminutum est ab osse spatulae. **3** *translate i. q. similitudo – Ähnlichkeit:* AUREL. REOM. mus. 19,7 habet autentus protus quandam -em in litterature modulatione cum autentu deutero et autentu tetrardo.

contigue *v.* contiguus. **contigu(i)** *v.* contice(sc)o.

contiguitas, -atis *f.* **1** *proprie:* **a** *gener. i. q. propinquitas, vicinitas – Nähe, Nachbarschaft:* EPIST. Worm. I 53 quatinus ... in aliqua nostri loci -e vos conveniendi locum prebere velitis. CHART. Wirt. II 450 p. 250,1 quia ... praepositus ecclesiam Vvaldu ex -e loci suae ecclesiae commodam esse perspexit. **b** *natur. et philos. i. q. contactus – Berührung, 'Kontakt':* ARNO REICHERSB. apol. p. 202,1 aeris vel aetheris -e circumscriptus et inclusus. URSO element. 4 p. 79,12 secundum immediatam ... -em inferius aeris sui calore agit in superius aque. ALBERT. M. top. 4,1,4 p. 364^{b},5 non ... necessarium est, ut -s (*p. 122^{b},28* ἅψιν) sit continuitas *eqs.* animal. quaest. 12,4 p. 226,71 *pars officialis* non componitur ex eis *(partibus consimilibus)* per modum continuitatis; neque per modum -is, quia contigua sunt, quorum ultima sunt simul, sed non unum. *cohaerentia, continentia – Verbindung, Zusammenhalt:* ANON. miseric. 525 conmistio est -s totius et non habet divisionem in eternum ex toto. **2** *meton.:* **a** *terra coniacens – an(einander)grenzendes Gebiet:* HERBORD. Ott. 2,1 p. 60,5 *Pomerania* Poloniam spaciosa -e ... se habet attingendo extendentem. CHART. Salem. 271 p. 305,27 cum universitates villarum ... distinctionem supradictarum -um per positionem terminorum ... fieri procurassent. **b** *locus concurrendi, confluendi – Ort des Zusammentreffens, Zusammenfluß:* CHART. Stir. I 552 p. 523,1 (a. 1173) ab ortu duorum rivorum ... a summo ex utraque parte ... predii defluentium usque ad -em eorundem. **3** *translate:* **a** *de hominibus i. q. contagio – (übler) Einfluß:* RAHEW. gest. 3,1 p. 167,19 natio *Polanorum* tam propria feritate quam vicinarum -e gentium pene barbara. **b** *de rebus i. q. similitudo, relatio – Ähnlichkeit, Beziehung:* EPIST. Worm. I 21 p. 42,9 an aliqua se calculationis -e coniungant *vocabula.*

1. contiguo, -atum, -are. *script.:* -tingu(o): *l.36.37. al.* -ting(o): *l.42.* -tig(o): *l.41. struct.: c. dat.: saepius. c. gen.: l.49. c. praep.:* ad: *l.60.63.* cum: *l.53.57. al. absol.: l.61.67. confunditur c.:* contignare: *l.63.* continuare: *passim; apud quosdam auctores* (*e. g.* FRID. II. IMP. art. ven., WILH. SALIC. chirurg.) *haec duo verba indifferenter eodem sensu occurrunt. cf. l.61.66.*

1 *act.:* **a** *tangere, contingere – berühren:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 54,29 ubi plures canne se -ant in summo. CONR. MUR. clip. 10 nigro rex Dacus aquilam sibi dimidiare ex rubro currusque rotam vult -are. **b** *coaptare, coniungere – zusammenfügen, verbinden:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 2,23 ossa duo ... coniungantur invicem cum aliis duobus ossibus alterius ale et -entur (-nguetur *var. l.*) ea positione. p. 2,27 ambabus ... alis sic i n v i c e m -tis ([-ngu- *var. l.*]. WILH. SALIC. chirurg. 3,3 p. 342^{D}). **2** *medial. (refl.: l.43):* **a** *gener. i. q. adiacere, finitimum esse – angrenzen, anstoßen:* WILH. RUBRUQU. itin. 18,4 montes ... Muliech ..., qui -antur (-iga- *var. l.*) cum montibus Caspiis. 29,46 alii ... populi ... -antur (contingantur *var. l.*) ... cum terra Pascaver. CHART. Basil. C II 212 p. 120,3 ubi se -at *area* fundo ecclesie ... prenominate. *al. usu adi. i. q. adiacens, confinis – angrenzend, anstoßend, benachbart:* CHART. scrin. Col. B 467 (s. XIII.^{1}) in domuncula d o m u i , que dicitur Ad Porcum, -ta versus Iudeos (CHART. Traiect. 1055. CHART. Altenberg. 258. *al. cf.* CHART. scrin. Col. B 589 domunculam ... domus sue -tam). 506 census de tribus domibus et areis ... subtus et superius insimul -tis. CHART. Col. II 211 in domo fabrice -ta. **b** *natur. et anat.:* **α** *contiguum fieri, esse – in Berührung kommen, stehen:* PS. GALEN. anat. 14 p. 190^{D} quarum venarum *(sc. mesaraicarum)* orificia -antur cum faecibus ipsis. **β** *coniungi, conexum esse, cohaerere – sich anschließen, verbunden sein, zusammenhängen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 70,13 parti superiori rostri -atur palatum. p. 80,30 in quibus *(partibus)* -atur *os* cum furca pectoris. p. 101,2 hee ... decem *pennae* sunt magis -te invicem quam cum illis, que sequuntur. ALBERT. M. phys. 3,2,8 p. 184,35 in partibus ... suis *(sc. infiniti)*, quae homogeniae sunt, una -atur ad aliam in infinitum. 7,1,2 p. 521,31 quod omnia moventia mota -entur *(cf. p. 242^{b}, 25* ἅπτεσθαι*)* vel continuentur *(ex Averr.).* animal. 1,455 ad quos *(poros)* -antur (contignantur *ed.*) panniculi *eqs.* WILH. SALIC. chirurg. 3,4 p.342^{C} firmantur ... ipsae costae in cartilaginibus -tis cum ossibus pectoris. 3,17 p. 347^{D} scias ..., quod os continuatur vel -atur cum osse modis IIII: *eqs.* 4,5 p. 39,16 quae *(ossa)* ... -antur secundum longitudinem usque ad calcaneum. *saepius.*

adv. ***contiguate.** *proxime, vicine – angrenzend, anstoßend, benachbart:* CHART. scrin. Col. B 73 (s. XIII.^{1}) Heribordus ... comparavit sibi aream, que -e sita est retro domum, que vocatur ad Veterem Ursam.

[Müller-Glauser]

[2. contiguo *v.* contigno.]

contiguus, -a, -um. *script.:* -ting-: *l.19.24. al.* -tic-: *l. 15. 41. adde:* DIPL. Arnulfi 17. 18 p. 28,34. *al.* -tiq-: AETHICUS p. 108,5. 169,19. *struct.: fere absol. vel c. dat. c. praep.:* cum: *l.43.63.* iuxta: *l.14.* inter: *l.17.* prope: DIPL. Arnulfi 116. versus: *l.22. c. inf.: p.1716,12.*

adi.: **I** *sensu act.:* **A** *proprie i. q. contingens, propinquus, proximus – berührend, (ganz, unmittelbar) nahe:* **1** *de loco i. q. adiacens, confinis, vicinus – angrenzend, anstoßend, benachbart:* **a** *in univ:* **α** *de rebus:* DIPL. Merov. I 13 p. 15,19 non solum in -is, sed etiam in longinquis regionibus. PAUL. DIAC. Lang. 1,1 quae *(gentes)* ... sibi -am Europam adflixerunt. CHART. Rhen. inf. I 17 haec ... conprehensio ... iuxta illas conprehensiones -a est et cohęrens. HEITO Wett. 2 in ... cellulam eidem cellulae -am (-tic- *var. l.*). DIPL. Ludow. Germ. 86 in territorio, quod est inter Suueinaha et monasterium Altaha -um. ANNAL. Fuld. II a. 883 p. 100,22 in -is locis eiusdem fluminis. WIDUK. gest. 2,11 p. 77,6 per fenestram altari -am (-ing- *var. l.*). TRAD. Ratisb. 201 p. 183,22 proprietatem ... rebus ... fratrum b e n e -um *(sic).* 203. 389). CHART. Altenberg. 298 census ... de mansione -a versus Renum. *persaepe. mutuo, invicem adiacens – aneinandergrenzend, -stoßend:* EINH. Karol. 7 p. 9,21 termini ... nostri et illorum poene ubique in plano -i (-ing- *var. l.*). HERM. CARINTH. essent. 1 p. 118,16 has duas *sphaeras* ... primas et -as edidit *prudentissimus artifex*, ut *eqs.* **β** *de hominibus:* BEDA hist. eccl. 2,3 p. 85,10 ipsi *(Saxones)* orientali mari -i. CARM. biblioth. 6,18,11 filius ... -as quassat gentes. ODILO SUESS. Seb. 71 villanos. METELL. Quir. 15b,10 iudicibus secli, qui sunt duo lumina celi, -us merito et prestans ... martyribus reliquis. STATUT. ord. Teut. p. 114,15 *fratres* non debent ... hospicium ... adire, nisi sint valde -i. *al.* **b** *attingens, pertingens (ad) – heran-, hinaufreichend (zu):* HROTSV. Mar. 764 cum videas ramos ... astris -os caelum pulsare. VITA Annon. I 1,20 signum crucis c o e l o -um (HELM. chron. 82 p. 155,32). *in imag. de aetate hominis:* BERNOLD. CONST. libell. III 7 beatus Leo papa ... nostro tempori pene -us (*inde* MANEG. ad Gebeh. 8 p. 326,18. 20 p. 344,8). **c** *(tangendo) cohaerens – (durch Berührung) zusammenhängend:* **α** *gener.:* AETHICUS p. 194,10 Maratonius ... guttis -cuis madidus. ALBERT. M. veget. 5,24 invenitur lignum eius *(sc. visci)* aut continuum aut quasi -um cum ligno arboris, cui unitur. **β** *philos.:* ALBERT. M. gener. 1,1,17 p. 125,21 'quoniam ... punctus non est puncto -us' (*p. 317a,3* ἐχομένη), tamen dicitur, quod magnitudo 'undique est divisibilis'. p. 125,26. *ibid. al.* **2** *de tempore, ordine:* **a** *(proxime) subsequens – (unmittelbar) anschließend, (nach)folgend:* WIDUK. gest. 1,36 p. 52,9 nocte -a. BERNO ton. p. 79b,30 post -um tonum statim in diapente consurgunt *antiphonae*. GUIDO ARET. ign. cant. p. 49a,30 ipsa prima ... et aliae -ae voces. OTLOH. Dion. praef. p. 824,29 in -is iam temporibus. *in imag.:* THEODULF. carm. app. 9,4 tua *(sc. Patris)* -is pateant vestigia plantis. **b** *continuus – (unmittelbar) aufeinanderfolgend:* ALCUIN. carm. 1,587 -is ... sub tribus a n n i s non ros ... inrigat agros (CHART. Hall. 342 p. 314,2). GODESC. SAXO gramm. 1 p. 371,7 'in sicco in medio mari' ... Hieronimus 'per siccum' transtulit, quia duos ablativos ponere -os noluit. **B** *translate:* **1** *de rebus:* **a** *similis – ähnlich:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 437,2 est et alia locutio huic veluti -a, sed non est ipsa. PAUL. ALBAR. carm. 9,32 -i (-cui *var. l.*) verbis alii *(sc. prophetae)* et sensu sonori. AUREL. REOM. mus. 19, 43 -a est sonoritas autenti deuteri ... perparum cum modulatione autenti proti. 19,89. **b** *commodus, utilis – zuträglich, nützlich:* DIPL. Ludow. Inf. 50 p. 174,34 ea, que a fidelibus nostris suis oportunitatibus -a expetuntur. TRANSL. Dion. Ratisb. 21 esset ... regni negotiis -um malo exemplo perire scelerosum. 26 p. 366b,42 dulcia, blandia et usibus -a amplectimur. **c** *pertinens, proprius – gehörig, eigen:* BURCH. URSB. chron. p. 92,2 *Philippus rex* cepit distrahere predia ..., ita ut cuilibet baroni ... villas ... vel ecclesias sibi -as obligaret. *fort. huc spectat:* GESTA Lob. 9 p. 314,9 (chart.) longum est describere singula, que de nostra mensa in eius *(Oibaldi)* sunt translata, nullo patrimonio -a *eqs.* CHART. Ital. Ficker 165 p. 209,17 placita, quae dicuntur -cua in ipso loco. **2** *de hominibus:* **a** *cognatus – verwandt:* HARTW. Emm. 93 an generosum gremium, natis regum -um, facis tu ... lupanare ludibrium? *subst. fem.:* CHART. Rhen. med. I 307 p. 359,32 (a. 1036) immorati sumus questione, utrum cuiquam iura conubii ad huiusmodi -am licerent. **b** *animo propensus, amicus – geneigt, freundlich gesinnt:* RATHER. coni. 2,39 redarguit omnes, -us nulli, cuius mores placeant illi. **c** *periclitans – gefährdet:* TRANSL. Heliani (MGLang. p. 581, 23; s. VIII./IX.) omnes ..., quia demergi -i erant, solvuntur formidine.

II *sensu pass.:* **A** *strictius i. q. tangibilis – berührbar, (er)greifbar:* PAUL. DIAC. Lang. 1,6 cum ... una ex illis *(navibus)* ei -a fieret, ad eam se ... adprehendit *vir. fort. huc spectat:* Ps. BEDA mund. const. 1,428 ipsa ... spera est quoddam spatium -um habens tres dimensiones, longum, latum et altum *(cf. Chalc. transl. 31B.32C).* **B** *latius:* **1** *percipibilis, visibilis – wahrnehmbar, sichtbar:* ANSELM. LEOD. gest. 13 iste *(praedo)* ... propius altarii cancellos ..., unde omnium oculis -us esset, astitit. **2** *paratus – verfügbar:* VISIO Karoli M. p. 293,15 ubicumque noctu manebat, ... lucernas et tabulas sibi -as habere solitus erat. NORB. IBURG. Benn. 10 p. 877,37 *rex* in his eum regionibus ... episcopum instituere decreverat, ubi sibi, ad quae vellet, semper posset esse -us.

subst. neutr.: **1** *gener.:* **a** *proximitas, vicinitas – Nähe, Nachbarschaft:* RUP. MEDIOL. Adalb. 12 qui maris vel viderunt vel inhabitant -a. GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 593,13 hi ... e -o caballis insidentes, illi ... plaustris innitentes. THIETM. chron. 5,13 episcopus ... Lanbertus ... Herimannum auxiliabatur, non tantum ex animo, quantum in civitatis -o. 6 prol. 32 ex -o. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 112,24 siccitati ex proximo frigus, frigori ex -o humorem ... copulans singulas commixtiones ... maritavit *prudentissimus artifex*. **b** *confinium, terminus – Grenze, Grenzbereich:* DIPL. Heinr. III. 148 p. 187,33 ecclesiis Dei i n f r a n o s t r i -um r e g n i constitutis (154 aecclesias Christi. *al.*). CHART. Salem. 20 p. 32,38 palus ... et terra, que ... sic ascendit per confinium terrarum ęcclesie Salem usque ad -a ville Frichingen. *in imag.:* TRANSL. Heliani (MemIstorBenev. I. 1763. p. 205,15; s. VIII./IX.) confines ... mirantur, dum eum cernunt sanitati redditum, quem paulo ante viderunt infra mortis -um (*antea:* necis terminum). **c** in -o *sensu adv. i. q. subsequenter, paulo post – in der Folge, bald darauf:* SALIMB. chron. p. 14,24 modius *frumenti* una die a centum bisanciis ad octo descendit et in -o declinavit usque ad unum. **2** *philos. i. quod (se invicem) tangit, contactu cohaeret – das (sich gegenseitig) Berührende, durch Berührung Zusammenhängende (de re v. Hist. Wb. d. Philos. IV. p. 1026sq. s. v. Kontiguität):* GLOSS. Roger. I A praef. p. 497,28 continuata sunt illa, quorum termini sunt idem, -a, quorum termini sunt diversi. ALBERT. M. phys. 6,1,1 p. 446,25 illa 'sunt -a' (*p. 231a,22* ἁπτόμενα) sive se 'tangentia, quorum ultima sunt simul' (top. 4,1,4 p. 364a,18 termini duorum -nguorum sunt simul. animal. quaest. 12,4 p. 226,72). top. 4,1,4 p. 364a,28 qui dicit, quod continuum est -um (*cf. p. 122b,25* τὴν ἅψιν), ponit genus in speciem (*cf.* cael. 1,3,9 p. 74,16 per modum, quo -um continuum dicitur). *ibid. al.*

adv. **contigue.** **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *prope, proxime, comminus – (ganz) nahe, unmittelbar (neben):* VITA Pirmin. II 13 p. 43B capellam mansioni ... -e adhaerentem. TRANSL. Auct. 11 p. 51a,47 cum iam -e fugientibus incumberent insistendo *Treverenses*. CHART. Altenberg. 348 domus et aree site -e domui de Brůssele. CHART. Eichsf. 578 agros ... situatos -e iuxta silvam. *iuxta (invicem) – nebeneinander:* CHART. Worm. 371 p. 237,40 (a. 1275) stratam adeo latam ... faciemus, quod duo currus in ea sibi concurrere possint invicem et transire bono comodo, -e et quiete. **β** *spisse, dense – dicht gedrängt:* VISIO Godesc. A 3,1 *tilia* per totos -e ramos suos calciamentis onusta erat combinatis. **b** *natur. et philos. i. q. per modum invicem tangentium – sich*

[Müller-Glauser]

gegenseitig berührend: ALBERT. M. gener. 1,1,17 p. 125,38 'plures puncti non sunt una' vel 'simul', eo quod 'non sunt' in continuo '-e'. veget. 4,64 inter arenulas ... sunt raritates, eo quod partes arenarum sunt -e et non continue sibi compositae. **2** *translate:* **a** *de rebus i. q. exacte – genau:* CHART. Pruss. I 177 p. 129,17 (a. 1246) habebunt ... cives ... in Warmia mansos duo milia et quingentos ... mensurandos ..., donec ... -e ipsorum mansorum numerus impleatur. **b** *de hominibus i. q. arte, intime – eng, innig:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 169,8 qui *(presbyter)* ei *(Godehardo)* ab infantia fideli amministratione -e coherebat.

***contile,** -is *n.* (*cf. ital.* conte) **1** *potestas iuridica (comitis) – (gräfliche) Gerichtsbefugnis:* ALEX. IV. registr. 378 temporalis iurisdictio, -e, dominium ... et alia iura, que Astensis ecclesia ... habere dinoscitur. **2** *territorium, districtus – (Land-)Gebiet:* ACTA imp. Winkelm. I 33 p. 25,1 (a. 1209) totum id, quod habeo et teneo in Saona cum toto -i, quod continetur infra predicta confinia. 154 p. 130,13 cum omnibus earum *(curtium)* pertinentiis ... et ceteris omnibus, que ad eum comitatum seu -e pertinent. 217 p. 200,3 castrum et villam Spolturni cum ... pertinentiis omnibus in -i ipsius castri.

contimax *v.* contumax. **contimpno** *v.* contemno.

***contina,** -ae *f.* (*slav.* gontyna, *cf. notas ed. ad l.30sqq.*) *templum (veterum Slavorum) – (altslawischer) Göttertempel:* VITA Otton. Bamb. III 2,11 sella eius *(Trigloi dei)* ... in altera -arum ... servabatur. 2,16 -am unam ... in manum episcopi tradiderunt *Julinenses. al.* HERBORD. Ott. 2,30 p. 121,10 simulacra et -as. 2,32 p. 122,15 erant ... in civitate Stetinensi -e quatuor. *ibid. al. de etym.:* VITA Otton. Bamb. III 2,11 quas *(domus)* ab eo, quod inclusa deorum symulacra continerent, -as dixere priores (*inde* HERBORD. Ott. 2,31 puto ab eo, quod est continere, -as vocatas). *Müller-Glauser*

continatio *v.* contignatio. **continens, -enter** *v.* 1. contineo.

1. continentia (-cia), -ae *f.* *confunditur c.* concinentia: *l. 41.p.1719,14.*

I *de coniunctione, conexu:* **A** *strictius:* **1** *compositio, structura, compages – (An-)Ordnung, Einrichtung, (Auf-)Bau:* MUS. ENCHIR. 1,4 ptongi ... origines sunt, et totius musicae -a (concinentia *var. l.*) in eorum ultimam resolutionem desinit *(cf. Chalc. comm. 44 p. 92,13)*. URSO element. 2 p. 48,12 que *(sc. quattuor)* elementa integra ... ad mundi -am sumpta sunt. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 81,2 de -a ... pectoris sunt lacerti venientes ab utraque ala ad pectus utrinque. **2** *terra continens – Festland:* EKKEH. IV. pict. Sangall. 9 (gloss.) tria maria sunt inter Hiberniam et Galletię -am. **3** *pertinentia – Zubehör, 'Drum und Dran':* GESTA Camer. 1,68 p. 425,39 (dipl. a. 921) cum villulis ... ac earum -is. DIPL. Frid. I. 253 p. 53,35 tam in ipso *(loco Modoetensi)* quam in omni -a sua intus et extra. CHART. Livon. A 403 donamus ... dominabus ... libertatem ... possidendo ac perfruendo ... locum ... cum omnibus attinentiis tum -a loci praedicti. CHART. Wirt. VII 2064 p. 24,35 curia ... cum omni -a et iure suo. *al.* **B** *latius i. q. relatio – Beziehung:* LUDOLF. summ. 2,1 p. 365,20 maxime attendenda est -cia scribentis ad illum, cui scribitur.

II *de amplexu, capacitate:* **A** *strictius:* **1** *sensu act.:* **a** *proprie:* **α** *comprehensio – das Umfassen:* ALBERT. M. div. nom. 7,14 p. 347,88 per simplicem et 'unam -am' (*PG 3,869*^{B} περιοχήν) primae 'causae scit omnia' *Deus.* **β** *possessio – das Innehaben, Besitz:* THEOD. AMORB. Bened. I praef. p. 363,14 in illo ... monachorum archisterio, quod sacratissimi monarchae Benedicti ⌞glebae -a⌟ (ob glebae -am *Dümmler*) omnium paene monasteriorum obtinet monarchiam. **b** *meton.:* **α** *terminus, finis – Grenze, Begrenzung:* CHART. ord. Teut. 27 p. 23,38 (a. 1192) confirmo ... fratribus ... terram apud Accon ... secundum -as et divisas inferius subnotatas. ALBERT. M. gener. 2,1,7 p. 182,33 molle ... manet in seipso cedens infra suam -am sive terminum, sicut pasta vel mollis cera. **β** *spatium – Zeitraum:* MARIAN. chron. a. m. 2722 qui *(libri)* paulo minus ad tria milia annorum -am gerunt. **2** *sensu pass.:* **a** *proprie i. q. complexio, ratio complexionis – das Enthaltensein, Weise des Enthaltenseins:* ALBERT. M. sacram. 5,1,4$^{capit.}$ de -a Christi sub formis. div. nom. 1,9 p. 4,72 'in' potest notare -am tantum. praedicab. 8,5 p. 130^{b},22 species ... continetur et non continet genera per talem -ae modum: *eqs.* **b** *meton. i. q. contentum – Inhalt:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. phys. 4,1,13 p. 228,27 aequalitas duplex est: una ... secundum -am, sicut dicitur circulus aequalis figurae angulosae in geometria *eqs.* animal. 1,9 quorum *(librorum)* capitulariter per ordinem descripsimus -as. **β** *argumentum, tenor, textus – Wortlaut, Text (fere chartarum sim.):* FORM. Augiens. B 40 sig. comitis ill. et iudicibus, quorum ista -a definita fuit. DIPL. Frid. I. 579 p. 54,15 cuius *(privilegii)* forma hęc est et -a: *eqs.* CHART. Bund. 431 ex -a l i t t e r a r u m (776. EPIST. Worm. II 20). TRANSL. Annon. 7 p. 16,5 tabulę plumbeę, ... discretis exaratę litteris, quarum -a ista fuit: *eqs.* CHART. Ioh. Halb. 26 p. 31,35 duas paginas in se -ciam unam et eandem habentes. CHART. Sangall. A IV app. 44,13 p. 978 volentes per ipsarum *(sc. litterarum)* -am ... plenius experiri, quorum mandatis parendum sit. CHART. Tirol. 1294 p. 333,38 secundum t e n o r e m et -am instrumenti (CHART. Neocell. Brixin. 83. CHART. ord. Teut. [Thur.] 223). *saepe.* **B** *latius i. q. expositio – Darlegung, Ausführung:* AMALAR. off. 1 praef.$^{tit.}$ -a causae secuturae scriptionis. URSO element. 1 p. 37,8 in cuius *(libelli)* compendiosa -a singuli creationum modi ... summatim ... conscripti reperiuntur.

III *de restrictione, refrenatione:* **A** *abstinentia, temperantia, moderatio – Enthaltung, Zurückhaltung, Enthaltsamkeit, Mäßigung:* **1** *gener.:* EINH. Karol. 30 p. 35,6 cibi sibi abstinentiam indixit arbitratus hac -a morbum posse depelli. **2** *eccl.:* **a** *in univ.:* ARBEO Emm. 2 erat ... ieiuniis, castitate et -a praeclarus. LIUTOLF. Sever. I 1 ut ... mihi ... de praesentibus *(criminibus)* -am largiri ... dignaretur *Dominus.* MANEG. ad Gebeh. 11 p. 333,39 Iacobo apostolo, cum de lingue -cia loqueretur, testante *eqs.* HILDEG. scivias 3,10 l. 333 de interiori -a mentis. ARNOLD. LUB. chron. 5,30 p. 212,24 multi ... -as (-am *var. l.*) voventes ... Christi militie se reddiderunt. *persaepe. in imag. et alleg.:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,14 clippeo -ae ... contra ... diaboli artes ... dimicabat. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 166,31 cum quis pro castitate servanda -ae armis praecingitur. *al.* **b** *spectat ad ieiunium:* BEDA hist. eccl. 3,27 p. 194,12 cuius modum -ae etiam XL diebus ante natale Domini ... observare curabat *Ecgberct.* ARBEO Corb. 18 p. 208,14 ob diei -ae fasti. *al.* **c** *spectat ad castitatem:* LEG. Wisig. 3,5,2 devotas Deo virgines et -am viduitatis ... profitentes (*sim.* TRAD. Salisb. I 2. CHART. march. Misn. III 288). CONC. Karol. A 21,11 virginitatis sive -ae propositum. THIETM. chron. 7,74 Christus ... -ciam et non aliquod provocamen innotuit. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 199,3 nec quisquam ... ad sacerdocium admittatur, qui non in perpetuum -am vitamque celibem profiteatur. MANEG. ad Gebeh. 22 p. 350,7 si ... divini communio sacramenti ne laicis quidem nisi saltem post triduanam -ciam iure conceditur *eqs.* HILDEG. scivias 3,10 l. 210 in -a carnalium. *saepe. de caelibatu:* EPIST. Ratisb. 8 p. 309,1 in Affricanis conciliis, ubi de -a clericorum agitur. BERNOLD. CONST. chron. a. 1085 p. 443,4 in eadem sinodo presbiteris ... perpetua iuxta decreta sanctorum patrum indicta est -a. *al.* **3** *philos.:* OTLOH. prov. C 51 -a non corporis, sed animi est virtus. ALBERT. M. bon. 3,2$^{capit.}$ de partibus -ae. eth. I 605 p. 520,15 'de -a' (*p. 1145*^{a}*,36* καρτέριας), quae dicit intentionem simplicem in mente. II 7,1$^{capit.}$ de -a et incontinentia. summ. theol. II 13,82,1 p. 124^{a},45 -a est virtus vi rationis continens hominem infra metas mentis. *al.* **B** *inhibitio – das Anstauen, Hemmung:* AESCULAPIUS 20 p. 26,21 ex haemorroidarum -a fit *anhelitus.*

IV *de statu, habitu:* **A** *condicio, constitutio – Zustand, Lage, Beschaffenheit:* ALBERT. M. nat. loc. 3,1 p. 29,38 omnis mundi -a, quae tunc erat, perlata est ad senatum *(ex Cosmogr. 1,2)*. MOSES PANORM. marisc. praef. p. 143,2 recito -as equorum a parvitate eorum usque ad magnitudinem

[Poiss/Antony]

(1capit.). **B** *ratio – Sachverhalt:* RATHER. prael. praef. l. 62 non curans de gestorum -a, vera, falsa sit aut dubia. **C** *modus se gerendi – Verhalten, Gebaren:* MIRAC. Ursm. 2,6 p. 839,36 quis inter eos delatus fuerit, ... patenter ipsa sua -a ostenderunt *(sc. milites).* ROD. GLAB. hist. 2,19 p. 82,29 quorum *(virorum)* ... -ę gravitas plurimum de ipsis instituebat eos cernentem. **D** *auctoritas – Machtvollkommenheit, Zuständigkeit:* DIPL. Frid. I. 447 p. 347,34 de nostre -a iustitie ... annotandum hoc modo decrevimus: *eqs.*

V *per confusionem i. q. contentio – Anstrengung:* ANNAL. Plac. a. 1270 p. 541,35 fecerunt maximas -as et asmencias se deffendendi et manutenendi ab ... inimicis suis.

[2. continentia *v.* concinentia. *adde ad p. 1177,11:* MUS. ENCHIR. 11,31 in hac *(sc. diapason)* -a *(var. l.,* continentia *ed.; ex Boeth. mus. 5,10* in hac consonantia*).*]

1. contineo, -ui, -tentum, -ere. *script. et form.:* cun-: *p. 1721,12.* -teni(o): *l. 49. p. 1720, 23. 39. 40. al. (usque ad s. VIII.ex.).* -tene(o): *l.56.p.1720,67.1721,20. al.* -tenuntur: *p. 1721,2.* -tenisset: *p. 1724,28.* -tinuntur: *p. 1721,1. adde* DIPL. Otton. II. 266 p. 310,12. -tinuente: *p.1720,60. depon.: l.42.46. p.1720,61.67.1722,15.1723,70. adde* LEG. Lang. p. 138,11. *usu intrans. sensu (medio)pass. vel refl.: passim. partic. praes. vel perf. pro subst.: passim, e. g. l.36.p.1720,50. 51.1721,49.50; pro adi.: p.1721,42.43.1722,2. confunditur c.:* contingere: *p.1726,10.* continuare: GLOSS. II 254,42 St.-S. consentire: *p.1722,65.*

I *una tenere, coniungere, conectere – zusammenhalten, verbinden:* **A** *trans.:* LEX Sal. Merov. 34,1 si quis ... retorta, unde palum aut sepis -etur, capulaverit. LEG. Wisig. 2,1,1 p. 45,20 populos, quos una et evidens pax nostri regiminis -et. LEX Baiuv. capit. 10,13 p. 234 de spangis, quae parietes -ent. 10,17 superiorem ... virgam ..., qui sepis -et firmitatem. IOH. SCOT. praedest. 3,6 l. 173 tu *(sc. aeterna caritas)*, vinculum insolubile, quo -entur omnia. ALFAN. premn. phys. 2,9 p. 25 corpora ... indigent aliquo componente ... et velut constringente et -ente (*PG 40,540A* συγκρατοῦντος) ipsa, quod animam dicimus. *al.* **B** *medial. et intrans. (trans.: l.50) i. q. coniungi, cohaerere – verbunden sein, zusammenhängen:* **1** *strictius:* DIPL. Ludow. Germ. 69 p. 98,26 tempore, quando episcopatus et monasterium simul -bantur. **2** *latius:* **a** *referri (ad) – sich beziehen (auf):* DHUODA inc. 10 utrumque hae partes locutionis in nos specietenus -entur cuncta: norma ex me, forma in te. 2,2,33 utrumque *(sc. caritas et dilectio)* ad summum -et pertinendum, qui adoratur et colitur Deus. **b** *pertinere (ad), contingere – (dazu)gehören:* **α** *gener.:* DHUODA 1,5,3 ad nomen, qui dicitur Deus, duae -entur sillabae et quatuor litterae. **β** *publ. et iur.:* CHART. Sangall. A 64 (a. 772) quidquid ad ipsam terram conspicit vel -et. 123 silvam, que ad ipsam casam -tenit. TRAD. Patav. 12 omnia ... trado ad ... ecclesiam ... absque -et uxorem meam. TRAD. Frising. 1057 hobas II cum curta et pratis ac silvulis ad eam iure -entibus. DIPL. Heinr. II. 320 p. 401,31 curtem ... quondam ... episcopio -entem. *al. obtingere, redire (ad) – zu-, anheimfallen:* TRAD. Frising. 41 (a. 771) si ... genetrice aut infante proprio supervixisse contigerit, tertia pars *(sc. hereditatis)* ecclesiae -teneatur.

II *in se tenere, amplecti, complecti, includere – (in sich) enthalten, umfassen, ein-, umschließen, beinhalten:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *de loco, corpore:* **α** *in univ.:* CAND. FULD. Eigil. II 15,17 quae *(crypta)* -et aram. ENGELM. carm. 3,38 (MGPoet. III p. 63) cuncti, latus quos -et orbis. DIPL. Otton. I. 116 ad sanctam crucem, in qua sanguis Domini Iesu Christi -etur. EBERW. Magner. 5 usque quo spiritus in hos artus -tus fuerit, numquam te derelinquam. THIETM. chron. 3,1 p. 98,11 quicquid Merseburgiensis murus -et urbis. CHART. Mog. A I 501 p. 403,35 calicem aureum triginta tres marcas -entes (-entem *var. l.*) accepimus. OTTO FRISING. chron. 6,30 p. 294,11 quod ... Celtica *(sc. Gallia)* in Belgica -atur, Orosius velle videtur *(cf. Oros. hist. 1,2,63).* CHART. Mog. A II 712 (spur.) unusquisque eorum, qui in nostra diocesi -entur. *saepe. in imag. et alleg.:* CARM. Paul. Diac. app. II 55,5,4 alvus *(sc. Virginis)* ... saecula -ens. HRABAN. carm. 16,55sq. -et haec *(sc. arca Dei)* tabulas ..., cum Christo binas -et haec *(sc. Ecclesia)* tabulas. LIBER de unit. eccl. 1,12 p. 202,28 Hierusalem ... -et in fundamento lapidem summum angularem ..., hoc est Christum. *al.* **β** *fovere – (schützend) bergen (in imag.):* OTTO FRISING. chron. 1,10 p. 49,7 ut ... utrosque uno sinu populos ... -tura fore monstraretur ęcclesia. gest. 2,13 p. 115,3 quae *(sc. colonia)* modo Tuscia vocatur, eo quod Apennino inclusa urbem quoque ipsam in sinu suo -at, interior Italia iure dicta est. *accedente notione cupiendi:* CHART. Westph. V 702 p. 332,25 (epist. papae a. 1275) de ... ecclesie Monasteriensis ordinatione tanto sollicicius cogitantes, quanto ipsam ... in Christi visceribus -emus *(cf. Vulg. Phil. 1,8).* **γ** *contegere – verhüllen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 236,25 capellum ... ad -endum caput ipsorum *(falconum)* usque ad collum. **δ** *capere – fassen:* DIPL. Merov. III A 3 p. 119,40 (spur.) cognoscens loci angustias tantam fidelium ... multitudinem -ere non posse ... statui *eqs.* **ε** *terminare – begrenzen:* VITA Magni Fauc. I 22 p. 168,13 sicuti marcha -etur. DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 91,38 infra hos terminos ... marcham -eri. **ζ** *inveniri, (ad)esse – sich (be)finden, (vorhanden) sein (fere usu medial.; refl.: l.32, intrans.: l.23):* FORM. Senon. I 25 quicquid in domo rationabiliter -tenit. EIGIL Sturm. 21 regula praefatur, ut artes diversae infra coenobium -rentur. DIPL. Frid. I. 998 p. 288,35 predium Owe, super quod -etur ecclesia. STATUT. ord. Teut. p. 24,12 visio nos ammonet quosdam in ecclesia militante debere -eri milites. *al. de territoriis i. q. situm esse, iacere – liegen:* DIPL. Merov. I 2 p. 5,4 (spur.?) omnia ..., quae infra istis terminis -entur. ANNAL. Mett. a. 754 p. 48,3 Ravennam ... et Cecanum et quicquid in illis partibus -batur. DIPL. Otton. III. 53 p. 457,11 terram ... se sub terminis -entem. **b** *de tempore:* LEG. Wisig. 3,1,4 p. 126,5 non amplius quam duorum annorum tempus prolongatio -bit. ALDH. ad Acirc. 119 p. 164,1 totidem tempora arsis sibi usurpat, quot in thesi -entur. IOH. GARL. mus. mens. add. 1,9 recta brevis est, quae unum tempus -et. **c** *de scriptis (cf. p. 1724,32sqq.; absol.: l.54.66sqq., depon.: l.61.67, intrans. sensu pass.: passim, e. g. l.41.44.50):* **α** *in univ.:* FORM. Andec. 41 p. 18,24 iuxta ut superios -tenitur depectum. DIPL. Merov. I 35 p. 33,25 exceptio ... -tenibat, ut *eqs.* LIBER diurn. 83 p. 93,9 professionem meam, ut supra -et. BONIF. epist. 33 p. 57,10 qua *(epistula)* -etur *(sic)* ... interrogationes Augustini pontificis. DIPL. Otton. I. 399 p. 543,36 de ipsa re, que in ista cartula -et. DIPL. Otton. III. 122 p. 534,20 praecepta ..., in quibus scriptum -etur, qualiter *eqs.* ALFAN. premn. phys. 2,117 p. 51 divinorum verborum doctrina ... -ens, quod verum est. DIPL. Conr. II. 112 p. 156,33 (spur.) nomina, quę cartulę in se -ent scripta. PETR. CAS. (?) chron. 4,34 p. 500,10 quod *(praeceptum)* ... lucide satis et aperte -bat, qualiter *eqs.* EPIST. Hildeg. 176 in eis *(sc. litteris deperditis)* -entia iterum replicabo. CHART. Beron. 59 testes super -tis in libello. *persaepe.* **β** *c. sensu agendi, tractandi:* HRABAN. epist. 3 p. 385,32 quorum *(librorum)* primus de ęcclesiasticis ordinibus ... -et. AGIUS comput. 8tit. de pagina octava, in qua magnus ciclus pasche -etur. *al.* **γ** *c. sensu referendi, narrandi:* EPIST. var. III 16 in hoc libello -etur, qualiter *eqs.* REGINO chron. a. 655 p. 37,4 mille quingenti tantum ex Francis ceciderunt, ut in epistola ... missa ... de eadem victoria -etur. CATAL. biblioth. A I 3 p. 18,30 lectionarium ... de sanctis -tinuente *(v. adn. ed.). al.* **δ** *c. sensu notum faciendi, (ad)nuntiandi:* COD. Karol. 51 p. 572,7 -batur series vestrae excellentiae, quod *eqs.* WETT. Gall. 15 missa est ... sacerdoti epistola, in qua -batur adesse eum *(episcopum)* ... in villa nuncupata Iburninga. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 282,33 litteras ... inoboedientiam -entes ... ad Romanam synodum dirigebant *principes. al.* **ε** *c. sensu praecipiendi:* LEX Ribv. 32 sicut lex -tenet (LEX Alam. 3,1 [rec. B] s. l. -etur. FORM. Senon. I 45 s. l. Salica -tenit. *al. cf.* LEX Sal. Pipp. 86,3 in quo l. Salica -et). DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 92,24 ut in lege -etur. EPIST. Bonif. 87 p. 198,23 (epist. papae) sacerdotes ordinantur, quemadmodum in lege Domini -et. **ζ** *c. sensu subscribendi:* CHART. Sangall. A 6 (a. 731/42) eorum ig

[Poiss/Antony]

s i g n a c u l a -tinuntur: *eqs.* (566 quorum *[praesentium]* hic s. -tenuntur). **η** *c. sensu nominandi, commemorandi:* DHUODA 3,4,18 quid dicam ... de Ioab Abnerque ... et multi alii in scripturis -entes sacris seniorum iussa fideliter obtemperantes? TRAD. Frising. 1693[b] testes sunt de nobilibus: *eqs.*; de stirpe mulieris -entur ... Chuenza, Richilt *eqs.* **ϑ** *c. sensu apparendi:* CHART. Turic. add. 1402[e] (a. 1269) ut dixerunt -eri ex instrumento scripto manu ... notarii. **d** *de imaginibus pictis:* EINH. Karol. 33 p. 40,19 quae *(mensa)* forma quadrangula descriptionem urbis Constantinopolitanae -et. AGNELL. lib. pont. 80 p. 332,2 endothim (*i.* ἐνδύτην) ... aculis factam, omnem salvatoris nostri historiam cuntinentem. DIPL. Conr. II. 58 p. 70,6 sigilli ... nostrę <im>aginis figuram -entis. **e** *de coetibus vel rebus complexis:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 73,5 qui *(aethralis taurus)* zodiaco circulo inter XII signa -etur. *in imag.:* THEODULF. (?) carm. 75,72 *domus* multiplices aedes -et una sinu. RAHEW. (?) dial. p. 529,29 omnes, quos sub unius regimine pastoris unus grex -et. **2** *publ. et iur.:* CHART. Fuld. B 42 p. 73,31 (a. 765) dupla pecunia, quantum ista res in se -teneat. CHART. Rhen. med. I 13 p. 17,5 aliud tantum, quantum presens d o n a c i o ... in se -et (COD. Lauresh. 12 p. 290,48. *al.*). TRAD. Frising. 652 inter illos *(mansos)* -entur mancipia X. DIPL. Otton. II. 234 p. 263, 20 curtes ... -entes ... XXX mansos cum mancipiis. DIPL. Conr. II. 132 ut nemo ... habeat potestatem venandi ... aut ... feras decipiendi, que merito sub iure banni -entur. CHART. Port. 91 p. 118,11 quod predicta bona ... diligenter mensurari vellemus, ne forte amplius, quam predictum est, -rent. CHART. Pruss. I 56 p. 42,18 (dipl. Frid. II.) terra ipsa sub monarchia imperii est -ta. *al.* **3** *theol. (de Deo notionibus sustinendi, regendi, possidendi conflatis):* TIT. metr. I 11,1 -et ista manus mundum, prosternit elatos. ANGILB. carm. 42,7 (MG Poet. I p. 75) omnipotens, cunctum qui -et orbem (*sim.* EPIST. var. II 3). EINH. (?) Marc. et Petr. 8 Deum ..., qui caelum terramque sua -et in dextera. MANEG. c. Wolf. 21 p. 91,1 Spiritu omnia -ente. *al.* **4** *philos. et alch.:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 158,12 circumscriptibilem ... substantiam dicimus omne corpus aut rem infra determinabile spatium -tam. ROSIN. ad Euth. 2 p. 285,5sq. quid est pulvis? -ens et -tum; et quid est -tum? ... lapis, qui non est lapis. ALBERT. M. phys. 4,1,9[capit.] locus ... est ... terminus et superficies -entis corporis. 4,1,9 p. 217,9 'extrema' ... '-entis' corporis 'et -ti' (*p. 211[b],12* τοῦ περιέχοντος καὶ τοῦ περιεχομένου). fat. 1 p. 65,43 superiora informant, -ent et movent inferiora. *al.* **5** *natur. et anat.:* LEX Frision. 22,7 membranam, qua cerebrum -etur. URSO element. 6 p. 206,28 humores ... in extremitatibus ... -tos. MAURUS progn. 24 p. 37[b],53 laudat *Hippocrates* bonam urinam per bonam ypostasim, profert diffinitionem -entis ex -to. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 91,9 forma ... lingue sequitur ... formam rostri ut -tum -entis. ALBERT. M. animal. 1,114 diversitas ... ossium est tum propter ipsum os tum propter -tum in osse. THEOD. CERV. chirurg. 3,42 p. 171[B] incide illas carnes, quę -entur infra spacum. *al.* **6** *math., geom., mus.:* MUS. ENCHIR. 10,25 octavi ad octavum fit consonantia duas superiores in suo sistemate -ens. 16,19. ANON. geom. I 4,24 in pentagono ..., qui aequalibus -etur lateribus. GERB. geom. 3,2 digitus est minima ... mensura, -ens quatuor hordei grana. 6,5 p. 91,13 invento numero, qui basim et cathetum confuse -bat. RADOLF. epist. 1 p. 515,14 angulus rectus, qui sub duabus lineis -etur equalibus. Ps. BOETH. geom. 28 circulus ... est figura quaedam plana et circumducta et sub una linea -ta (ALBERT. M. phys. 1,1,1 p. 2,5. *ex Eucl. 1 def. 15, ed. I. L. Heiberg. p. 4* περιεχόμενον). ALBERT. M. metaph. 5,3,8 p. 268,66sqq. '-ens' (*p. 1021[a],4* τὸ ... ὑπερέχον) ... numerus dicitur 'ad -tum' (*ibid.* τὸ ὑπερεχόμενον) in hoc, quod 'est' totum -tum 'et amplius'. *saepe. adde:* HUMB. Sim. 2,44 p. 193,26 qui *(Iesus)* non frustra eo numero *(sc. octonario)* significatur, quo senarius et septenarius -etur. **7** *gramm. et log.:* **a** *de metonymia:* CONR. HIRS. dial. 864 tropice ... haec accipienda sunt, ubi ponitur -ens pro eo, quod -etur, id est fides pro fideli *eqs.* GERHOH. novit. 4,11 figurativa locutione, qua -ens pro -to vel pro -to -ens nominamus. EBERH. ALEM. labor. 399sq. sumo pro re, quae -et, ipsam -tam. *al.* **b** *de ratione logica secundum schemata definiendi:* LIBER de unit. eccl. 1,14 omnes virtutum species uno iustitiae -entur nomine. ALBERT. M. animal. 1,100 nullum animal -tum sub hoc genere habet sanguinem. *v. et p. 1718, 5. cf. p. 1725, 32.* **B** *latius:* **1** *comprehendere – (geistig) auf-, erfassen:* RUP. TUIT. vict. 6,12 p. 195,19 quomodo ... anima stulti *(sc. Nabuchodonosor; spectat ad Vulg. Dan. 3,32)* ... -ere posset rem tanti sacramenti, quam viderat? **2** *significando complecti, significare – bezeichnen, bedeuten (depon.: l. 15):* **a** *in univ.:* HRABAN. carm. 17,21 nomen posco tuum *(sc. 'Friduricum')*, videas, quid -et ipsum ... : 'ulciscere pactum'. SMAR. carm. 1,7,7 -et hic *(sc. casus rectus)* propria *eqs.* DHUODA 2,1,42 naturaliter horum *(sc. personarum Trinitatis)* nomen -etur trinum, qui dicitur Deus. RANGER. carm. 798 sermo poscit Ebreus, ut, quando geminat, omnia -at *(spectat ad Vulg. psalm. 132,2).* **b** *de significatione figurativa, typica:* THEODULF. carm. 17,105 Noe specimen rectorum -et almus. AMALAR. off. 3,1,6 quod *(sc. crucis)* ... lignum a superioribus -etur, quia dominica crux a prophetis et antiquis patribus -etur. MANEG. c. Wolf. 12 p. 69,17 David lapsum ... magnum gratię revelande preconium -ere. *al.*

III *retinere – fest-, zurückhalten:* **A** *strictius:* **1** *c. sensu attinendi:* WETT. Gall. 15 *Fridiburga* volutans in terra spumabat nec eam -ere nisi quattuor poterant. ALFAN. premn. phys. 1,14 p. 8 trahit ad se atque -et (*PG 40,508[C]* κατέχειν) ferrum *lapis magnetes. adde:* LEX Alam. 6,1 (rec. B) licet unicuique, qualem sacramentalem unum secum habere vult, in suo sacramento -ere. **2** *c. sensu prohibendi:* BEDA hist. eccl. 2,9 p. 98,27 laboravit *episcopus* ..., ut et eos, qui secum venerant, ne a fide deficerent, ... -ret. ARBEO Emm. 12 p. 44,13 pater ... ita a suis vix -tus, ut proprias in eam *(filiam)* non inmitteretur manus. **3** *c. sensu detinendi:* LEX Alam. 3,2 presbyter ... aput se illum *(servum fugitivum)* -teneat et curam de illo habeat, ut *eqs.* ARBEO Corb. 21 p. 212,25 quamdiu -tus pontifex ... a rege valefactus amissus est. 23 ibi ... nolens quamdiu coactus -tus (detentus VITA Corb.) est. *al.* **4** *c. sensu accipiendo in se retinendi:* WANDALB. mens. 73 plantas ... fecunda ex arbore lectas arboris alterius natus de germine cortex accipit inque sinu ... -et. TRACT. de caus. mul. 68 si ... venter dolet et non -tenit sperma *(sc. mulier).* **5** *c. sensu coercendi:* SCHOL. enchir. 1,394 infra scandendi legem vocem -ere. **6** *c. sensu inhibendi, compescendi:* **a** *gener.:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,49 iuvenilem in se ardorem ... viriliter -uit *praefectus urbis.* RATHER. Metr. 10, 414 triumphantius te ... gaudemus ipso ipsius casu devictum, quam si ab ipso ... -uisses ... m a n u m (RUD. TRUD. gest. 2,4 p. 237,25. *al. cf.* HELM. chron. 103 p. 202,23 manus principum formido cesaris -uit). ARNULF. SAG. invect. praef. p. 85,27 stilum ... -ere non potui. 1 p. 90,3 ter vocem in media narratione -uit. RAHEW. gest. 4,56 p. 293,9 qui *(Fridericus)* ubi impetum insanientium -ere non poterat ..., placuit in contumaces ... severitatem exercere. *al.* **b** *philos.:* TURBA phil. 1 p. 109,21 doceo ... vos stellas esse igneas et aera ipsas -ere. **c** *medic.:* LEX Alam. 57,12 si ... subterior *(palpebra)* maculata fuerit, ut lacrime -ere non possit. 16 muccus. 19 salivam. RECEPT. Sangall. II 71 ad eos, qui urinam non -ent. *al.* **B** *latius:* **1** *abstinere, temperare – sich enthalten (usu refl. et intrans.):* **a** *gener.:* DIPL. Merov. III A 30 p. 148,11 (spur.) ut quisquis fidelis ... ab ecclesiarum Dei vastatione se -at. RIMB. Anscar. 42 p. 77,7 se ... a fletu -ere. VITA Heinr. IV. 1 p. 9,16 non possum me -ere, quin lugeam. GESTA Lob. 27 p. 332,49 non aliter huic periculo *(sc. moli debitorum)* succurrendum estimavit *abbas*, nisi et ipse a susceptione hostium ... -ret (consentiret *ed., vix recte*). CONST. imp. II 10,3 ipse *(dux)* tanto labori ... se subtrahens ab incepto negotio -uit (-muit *cod.*). *al.* **b** *philos.:* ALBERT. M. bon. 210 p. 128, 63sq. non sequitur, quod -ere ab omnibus sit magis quam temperare, quia -ere ab omnibus est vitii, quod est insensibilitas. 221 p. 134,14sq. actum -endi et dispositionem ad -endum. **c** *eccl.:* HRABAN. epist. 29 p. 447,33 si se uxoratus -ere non vult, Deo satisfaciat. GODESC. SAXO theol. 19 p. 263,13 -bant

[Poiss/Antony]

se a coitu dominicis noctibus ac diebus. *al. spectat ad matrimonium ineundum:* Hraban. epist. 31 p. 458,23 si quis voluerit se -ere usque ad quintam et sextam vel etiam septimam generationem. **2** *(con)servare – (auf)bewahren, behalten:* **a** *corpor.:* **α** *in univ.:* Dipl. Merov. I 3 p. 6,19 (spur.?) quorum *(sanctorum)* inibi *(sc. in ecclesia Parisiaca)* pignorum -entur. Agius epic. Hath. 308 corpus *(sc. Iohannis baptistae)* Sebaste, caput Alexandria ... -et. Antidot. Bamb. 45 hec omnia ... bene conmisces et sic -e (cum bene *ed., sed cf. Frg. Ps. Apul. herb. p. 221,27* -e) diligenter in buxide. Chart. eccl. Erf. 144 p. 78,33 proposuit *praepositus*, quod de -tis in gazophilatio, que ... ad officium custodie pertinere dicuntur, disponerent *monachi. al. remissius c. sensu non perdendi:* Mappae Clavic. 146 p. 216,34 cum limaveris et batis illud *(aeramen)*, -et colorem. **β** *reponere – hinterlegen:* Trad. Ratisb. 97 (a. 882/85) placuit duas cartulas pari tenore conscriptas utrimque -ere (104). **b** *spirit.:* **α** *in univ.:* Leg. Wisig. 12,2,4 nullus *(Iudaeus)* spem quandoque profanationis iterande -at. Lup. Ferr. epist. 15 non eram nescius te id animo -ere, quod litteris expressisti. Thietm. chron. 3,3 si fideliter hoc *(sc. secretum)* -ere mihi promittis *eqs.* **β** *observare – wahren, einhalten, sich richten (nach):* Vita Leod. prol. 34 (MGPoet. III p. 6) si tempus non propria -et atque loca *scansio metri.* Trad. Teg. 291 omnis sexus et etas, qui huius seculi -et metas.

IV *sustinere, sustentare, in suo statu tenere – aufrecht (er)halten:* **A** *strictius:* Hrotsv. Mar. 553 -e subiecto tantum te rite iumento. Ruodlieb XVI 10 iuvenescebam ..., -o melius et me modo quam mea sit v<is>. **B** *latius:* **1** *integrum servare – instandhalten:* Hetti epist. 2 scrutemini ..., si officinae ... constructe adque innovate -antur. Dipl. Karoli III. 84 p. 136,12 ut ... prȩberemus adiutorium ad ... ecclesiam -endum. **2** *alere, nutrire – ernähren, (nährend) erhalten (loci spectant ad Greg. M. past. 3,20 p. 83C):* Gloss. II 191,47 St.-S. -eri gineritуverd. 224,21 -eri calapot uuesan.

V *tenere, habere – halten, haben:* **A** *strictius:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* Carm. Paul. Diac. app. II 47,3 o ... virgo, ... posce Deum natumque, piis quem -es ulnis *eqs.* **b** *tangere – berühren, anfassen:* Leg. Wisig. 12,3,15 quod *(altarium)* manibus meis -o vel contingo *(sc. in actione iurandi).* **c** *clausum tenere, comprimere – (sich) zuhalten:* Tract. de caus. mul. 67 si naris -tenit, ut non sternutit. Wenr. epist. 9 ad huius ... rei auditum -ent aures suas, ... oculos summittunt *(cf. Vulg. act. 7,56).* **2** *translate:* **a** *in univ.:* Aldh. ad Acirc. 120 p. 166,15 tempus participii praeteritum triplicem -et regulam *eqs.* Walahfr. Wett. 882 cuius *(magistri)* ob auxilium praesens me -et aetas. Dipl. Otton. I. 35 quedam ... matrona, Martswith vocabulum -ens. Statut. ord. Teut. p. 75,10 notandum iussionem ... magistri -ere vim precepti. *al.* **b** *obtinere, possidere – innehaben, besitzen (depon.: l. 70):* **α** *gener.:* Hraban. carm. 26,2 Deus ..., caeli summus qui -et arcem. 49,4,1 coetus apostolicus hanc sacram -et a r a m (Carm. Augiens. 1,13). Helm. chron. 1 p. 5,16 Dani ... ac Sueones ... septentrionale litus ... -ent. *al. occupare, implere – Besitz ergreifen (von), erfüllen:* Walahfr. carm. 75,6,2 si ... nostram veneranda mentem possidens prudentia -ret ..., tutior essem. Tract. de caus. mul. 79 calor et frigus ventrem -tenet. **β** *publ. et iur.:* Dipl. Merov. I 3 p. 6,6 (spur.?) quicquid ad ipsam villam aspicit et fiscus noster -et. Capit. reg. Franc. 140,6 actor ... villae aut ea *(mancipia fugitiva)* legitime -at aut quaerenti domino reddat. Trad. Frising. 1261 dedit ... curtiferum I et totidem iugera arabilis terrę ... servo ... in proprietatem -endum. Acta reg. Burgund. 160 anno XXIII, ex quo Radulfus rex -et regnum Alamannorum. *al. accedente notione defendendi, tuendi:* Capit. reg. Franc. 188,1 volumus, ut omnes res ecclesiasticae eo modo -antur, sicut res ad fiscum nostrum -eri solent (*cf.* 191,8 sicut res ad fiscum dominicum pertinentes -eri solent). Chart. Sangall. A 494 si ... emollierint heredes mei, ut proprietatem suam -eri non possint. **c** *defendere, armis tenere – verteidigen, 'halten':* Annal. regni Franc. a. 766 Pippinus rex ... ibi Francos misit Aquitaniam -endo. Rimb. Anscar. 16 p. 37,13 episcopus ... locum ... -ere voluit, donec maius eis veniret auxilium. Helm. chron. 105 p. 207,12 soli *(sc. milites)*, qui erant in castro ..., -uerunt se usque ad reditum archiepiscopi. **B** *latius:* **1** *proprie i. q. (re)manere, versari, morari – bleiben, sich aufhalten, verweilen (usu refl. et medial.; intrans.: l. 22):* **a** *in univ.:* Annal. Einh. a. 764 illo anno d o m i se -uit *rex* (Berth. [?] annal. a. 1079 p. 321,9). Epist. Worm. I 27 p. 50,8 principes ... Mogontia se -ent. Rud. Trud. gest. 3,2 p. 241,18 cuius *(Luiponis)* tirannidem Lanzo veritus intra parietes se -uit. Solimarius 228 in latebris trepidus se -et hostis. *al. spirit.:* Capit. reg. Franc. 22 praef. p. 53,39 sunt ... conpellendi *(sc. christiani)*, ut firma fide ... intra paternas sanctiones se -teneant. Ioh. Scot. praedest. 18,7 l. 162 ut ... intra fines aeternae legis gaudeant -eri *electi.* Frutolf. ton. p. 175 se morosius in suo cantu superius -et *(sc. differentia quinta).* **b** *moram pati – es aushalten:* Wett. Gall. 30 p. 274,20 pontifex se ... non -uit in navi, sed ... misit se in aquam. **c** *considere, haerere – sich festsetzen, Halt finden:* Aethicus p. 132,7 *bastarma* tantam vim ad sustentandum habet ferrum ... vel lapides ..., ut quasi parvolus lapillus aut scentilla ignis super dorsa glaciarum -tenere non valet. **2** *translate i. q. se habere – sich verhalten (usu refl. et intrans.):* **a** *de hominibus i. q. se gerere – sich benehmen, sich aufführen:* Thegan. Ludow. 20 p. 595,39 nullus ... credi (credere *var. l.*) potest, quomodo se -ent *(sc. pontifices ex servis facti)*, nisi hi soli, qui hoc malum ... patiuntur. Andr. Berg. hist. 4 p. 224,27 consilio inito, ut se viriliter -tenisset. Widuk. gest. 3,64 Wichmannus aequanimiter se -uit. *al.* **b** *de rebus:* **α** *in univ.:* Trad. Frising. 674 p. 568,4 (a. 845) conplacitatio ..., quomodo se ordo rationis -et. Rather. epist. 7 p. 35,15 ut sese instabilitas mundanae -et volubilitatis. **β** *de scriptis i. q. dicere – lauten (cf. p. 1720,38sqq.):* Agnell. lib. pont. 72 p. 328,5 versus metricos -entes ita: *eqs. (cf.* 150 p. 375,10 epitaphium ... abens -entes ita: *eqs.). al.* Meginh. Fuld. Alex. 4 p. 428,28 tertiam *(epistulam)* ... scripsit ... sic se -entem: *eqs.* Udalsc. Egin. 14 p. 438,24 litteras ... in hunc modum se -entes accepit: *eqs.* Chart. Carinth. V 142 litteras sigillatas sub hac forma -entes: *eqs. (secundum formam) consistere – (in seiner Form) bestehen:* Chart. Rhen. med. I 42 p. 47,43 (a. 804) cum in libris Theodosiani et Hermogeniani seu Papiani, per quem lex -et, scriptum est *eqs.* **γ** *de finibus i. q. (de)currere – verlaufen:* Dipl. Karlom. (II.) 14 p. 305,1 termini ... in aquilonem inter duos lacus ... se -ent. Adam gest. 2,18 limitem Saxoniae, quae trans Albiam est, ... ita se -entem, hoc est: *eqs.*

VI *assequi – erreichen:* **A** *c. sensu impetrandi:* Annal. regni Franc. a. 788 p. 80,30 rex ... -tenuit ab ipsis Dei ac suis fidelibus, ut non moriretur *(sc. consanguineus).* **B** *c. sensu attingendi:* Chron. Bened. I 7 p. 217,23 iam sextas Iulius mensis dum -et idus, ... debita solvit Adae *(sc. abbas).*

adi. **continens,** -entis. **1** *cohaerens – zusammenhängend:* **a** terra -s *i. q.* ἤπειρος – *Festland:* Beda hist. eccl. 1,25 p. 45,6 quam *(insulam Tanatos)* a -i terra secernit fluvius Vantsumu. **b** *consequens – (logisch) kohärent, stringent:* Epist. Ratisb. 7 p. 295,21sq. per -es perque -iores et per -issimas propositiones accedere ad ea, quę concludenda sunt. **2** *comprehensivus – (begrifflich) umfassend:* Richer. Rem. hist. 3,65capit. quid -ius sit, rationale an mortale. **3** *compos, plenus – verfügend (über), voll (von):* Helm. chron. 67 p. 127,21 vir audax et virtutis -s. **4** *abstinens, castus – enthaltsam, keusch:* Beda hist. eccl. 4,3 p. 211,24 vir sanctissimus et -issimus. Epist. Col. 4 p. 246,6 presbiterum ... iustum, sanctum, -em. Hariulf. chron. 1,26 p. 42,16 Filibertus ... -issimae servitutis tirocinium gerens in Resbacensi coenobio. *al.* **5** *parcus, parvis contentus – genügsam, anspruchslos:* Adam gest. 4,31 p. 264,17 sunt *Nortmanni* ... -issimi omnium mortalium.

subst. **1. continens,** -entis. **1** *masc.: homo abstinens – der Enthaltsame:* Salom. II. epist. 24 p. 410,11 coniugibus et -bus. Conr. Hirs. mund. cont. 205 tres habet ordinum dignitates in ęcclesia christiana: religio coniugatorum, doctorum,

[Poiss/Antony]

-ium *(v. et adn. ed.).* 218 qui *(Daniel)* forma est -ium. ALBERT. M. bon. 221 p. 133,53 tribus modis dicitur -s: *eqs.* eth. II 818 p. 689,2 sicut -s dicitur a tenendo, ita anima ab amando *eqs. al.* **2** *fem.:* ἤπειρος, *terra continens – Festland, Kontinent (cf. p.1724,54):* WANDALB. Goar. II 11 p. 57,8 in pelago fatigati ... ingruente nocte in -em egressi sunt. LUP. FERR. epist. 13 meam parvitatem a vestra *(sc. regis)* excellentia separat -s. **3** *neutr.:* **a** *vas – Gefäß, Behälter:* NOTIT. Altd. 1 (MGScript. XV p. 993,19; c. s. XIII.) in scriniis, pixidibus, cristallis, bursis et aliis -bus. **b** *confinium, vicinitas – angrenzendes Gebiet, Umgebung, Nachbarschaft:* ACTA imp. Winkelm. I 629 p. 505,11 (a. 1233) de guerra et discordia, que est in Provincia seu in -bus Provincie. *fort. huc spectat:* CHART. Mog. A II 310 p. 534,18 (a. 1168) cum in rebus vel in possessionibus aliquod subsidium in -i facere non possemus *(cf. K.-U. Jäschke, ArchDipl. 15. 1969. p. 103sq.).* **c** in -i (incontinenti) *sensu adv. i. q. statim, confestim, ilico – (unmittelbar) anschließend, sogleich, auf der Stelle:* OTTO FRISING. gest. 1,68 p. 97,21 in -i propter prestitum commeatum ulcisci non valuit *rex.* CHRON. reg. cont. I a. 1188 p. 139,14 imperator interrogavit ..., quid potissimum iudicarent, an in -i crucem sumeret an differret. CHART. Eichsf. 182 p. 106,1 votum ... non poteram in -i exsolvere. CHART. Hall. 237 p. 226,25 quod procurator abbatis ... parti adverse literas papales incontinenti presentaret. MIRAC. Gunth. erem. 12 p. 1077^{E} Barbara ..., cum allatam *(aquam)* bibisset, incontinenti furere coepit. *persaepe.*

2. contentum, -i *n. quod continetur, res contenta – Inhalt:* **1** *in univ.:* THIETM. peregr. 1,30 cui *(Deo)* cum suis -tis elementa, natura cum naturatis ... obsecundant. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,16 eadem ... res alia et alia consideratione eiusdem speciei -is ... erit bona et erit non bona. **2** *spectat ad scripta i. q. tenor, textus – Wortlaut, Text:* CHART. Naumb. 426 p. 381,36 (a. 1205) innotescat ... omnibus ... -um huius pagine legentibus, quod *eqs.* ALBERT. M. Iob prol. Hier. p. 7,41 haec translatio non diminuta nec superflua est in -is. **3** *spectat ad urinam i. q. materia inhaerens, enaeorema – (stofflicher) Gehalt, Ausflockung:* MAURUS urin. II p. 6,26 -um *(sc. urinae)* multiplex est, scilicet sedimentum, resolutio, arena et crudus humor *eqs.* WALTH. AGIL. med. praef. p. 85,7sqq. tria sunt accidentia urine ..., scilicet color, substantia et -um ...; per resolutiones vero sive per -a, que apparent cum urina, locus egritudinis et accidentia egritudinis cognoscuntur. *cf. p.1721,49.*

adv. **continenter.** *abstinenter, temperanter, caste – enthaltsam, zurückhaltend, keusch:* THIETM. chron. 2,41 haec *(Iudith)* in viduitate sua -r vivens *eqs.* OTTO FRISING. chron. 4,5 p. 191,29 *Paulus* -issime (contentissime *var. l.*) vivens plenus dierum moritur. *al.*

2. contineo *v.* 1. contingo *p.1728,32.*

[3. contineo *v.* 1. concino. *adde ad p. 1180,56:* OTLOH. doctr. prol. 13 hic, rogo, ne quaeras vel -ia (continentia *ed., vix recte*) dicta sive modos metri maius quam dogmata verbi, quae *eqs.*] *Poiss/Antony*

contingens, -enter *v.* 1. contingo.

contingentia, -ae *f.* **1** *gener. i. q. attactus, contactus – Berührung: cohaerentia – Zusammenhang:* HUGO HONAUG. hom. 2,58,1 spiritus ... corporalem non patitur contactum et -am. **b** *consecutio – Erlangung, Erreichung:* ALBERT. M. div. nom. 4,112 p. 210,58 'omnis tactus', idest -a (*cf. PG 3, 705^{D}* ἐπαφή) finis. **c** *congressus – das Zusammentreffen:* ALFAN. premn. phys. 39,2 p. 125 diffiniunt ... eventum -am (*PG 40,761^{B}* σύμπτωσιν) et concursum duarum causarum a praeelectione initium habentium. **2** *t. t. philos. i. q. accidentia fortuita, possibilitas (aliter se habendi) – Zufälligkeit, Möglichkeit, das Andersseinkönnen, 'Kontingenz' (opp.* necessitas; *de re v. Hist. Wb. d. Philos. IV. p. 1027 sqq.):* ALBERT. M. sent. 1,8,15 p. 242^{a},23 accidens dicitur, quod contingit inesse et non inesse, et causa -ae istius est ex parte subiecti, quod causat accidens. herm. 1,5,6 p. 422^{a},27 se habent orationes ad necessitatem et -am sicut et res. anal. pr. 1,4,1 p. 538^{b},8 modus -ae. *ibid. al.*

***contingibilis,** -e. -e esse *i. q. pertinere (ad) – betreffen, anbelangen:* TRACT. de chirurg. 195 quid ... -e est cura vulneris in ventrem *eqs.*

1. contingo (-igo, -guo), -tigi (-tegi, -ingi), -tactum, -ere. *script. et form.: stirp. praes.:* -tang-: *l.16. p.1727,68.72. ?*-teg-*: p. 1730, 11. adde* CONC. Merov. p. 28,3 *(var. l.).* -nk(o): *p. 1751, 55.* -ire: LEX Alam. 44 capit. *(var. l.). praes. indic.* -et, -ent: *p.1727,14.1730,11.20. adde* TRACT. de caus. mul. 43. *stirp. perf.:* -tetig-: *l.18.* -tex-: *p.1728,64.* -tinx-: *p.1729,34. confunditur c.:* continere: *p.1727,33.65. 1728,32. al.* constringere: *p.1727,16. struct. notabiliores: v. sub II A 2.*

I *trans. (intrans.: p.1727,11.31):* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. attingere, tangere – berühren, anrühren:* **a** *de anim.:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 12,3,15 p. 445,32 in ... altario sancti illius, quod manibus meis contineo vel -o (-ango *var. l.*). VITA Elig. 2,75 is *(frater)* ... melotem beati Eligii ... sibi inposuit atque ex eius ora pedem tumidum ... -tetigit (-igit *var. l.*). WILLIB. Bonif. 8 p. 53,22 aecclesiae ... gloccum ... humana non -uente (-ente *var. l.*) manu commotum est. CONC. Karol. A 34,18 non ab aliis nisi a sacerdotibus -i debet *chrisma.* PETR. DAM. epist. 40 p. 442,6 cum ... ferales cibos necdum lingua -rent *canes.* TRAD. Teg. 193^{b} ministerialibus ... in testimonium huius concambii aure -tis. *saepius. in imag. c. sensu nominandi:* HROTSV. Theoph. 284 -ere ... altithroni nomen sanctum ... pollutis ... labellis. **β** *c. sensu profanandi, commaculandi:* CONC. Karol. A 50^{D},45 sacrata ... vasa inpudenter -ere. HUMB. Sim. 3,12 p. 213,6. BERNOLD. CONST. chron. a. 1085 p. 443,5 ne laici pallas altaris ... -ant. *al.* **γ** *c. sensu auferendi, furandi:* VITA Meginr. 10 tantus ... eos *(sc. occisores)* ... invasit timor, ut nihil -ere de rebus ad altaris officia pertinentibus auderent. WIDO FERR. schism. 1,2 p. 534,31 nullus *(sc. militum)* ... tam audax ... habebatur, qui bona Petri -ere non timeret. *al.* **δ** *c. sensu comedendi, (con)sumendi:* AGOB. 7,23 l. 26 Adam ... vetitum -endo morti obnoxius ... effectus est. RATHER. cena Dom. 7,284 illud sumas, istud non -as. BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 675,25. *spectat ad eucharistiam:* WALAHFR. exord. 20 p. 493,18 ut ... ieiuni et sobrii ... ipsa sacramenta -amus. HILDEG. scivias 2,6 l. 1693 illoti sacramentum hoc -ere praesumunt. VOLQUIN. serm. 269 (StudMediev. III/3. 1962. p. 330). **ε** *c. sensu comprehendendi, vim inferendi:* LEG. Wisig. 9,3,4 eos, qui ad ecclesiam ... confugerint, nullus -ere presumat. BEDA hist. eccl. 5,12 p. 306,28 minitabantur me conprehendere, nec tamen me ullatenus -ere ... praesumebant *spiritus obscuri* (*cf.* ALCUIN. carm. 1,949). **ζ** *c. sensu carnaliter sibi coniungendi:* LEG. Wisig. 12,2,6 nullus usque ad sextum generis gradum coitum personam quamcumque -at. CAPIT. reg. Franc. 252,41 a neutro *(sc. fratrum)* ulterius eadem mulier -atur. **b** *de rebus i. q. contactu coniungi – in Berührung kommen (mit), (berührend) treffen (auf):* **α** *gener.:* WALAHFR. Mamm. 3,7 mox virga ut -igit occas campi *eqs.* TURBA phil. 48 ut argentum vivum corpus magnesie -ere faciatis. ALBERT. M. phys. 5,2,1 p. 422,38 quando *duo* -unt se in loco utriusque proprio. *al. in imag. c. sensu contagio afficiendi:* HUMB. Sim. 3,7 p. 206,34 pecunia ... immunda fit, quandocumque symoniana pecunia accedens illam -it. **β** *geom.:* GERB. geom. 4,4 si rectam lineam iacentem altera stans erecta -at. PS. BOETH. geom. 281 si circulum linea recta -at. ALBERT. M. anal. pr. 1,2,2 p. 487^{b},28 lineae in uno termino ... sese -entes. *al.* **2** *latius:* **a** *corripere, apprehendere – erfassen, ergreifen:* ALDH. virg. I 34 p. 276,15 in profunda maris flustra demersos *(sc. confessores)* ... fluctuum ferocitas -ere non audens illaesos litoribus restituit. CAND. FULD. Eigil. II 10,10 vulgi sententia fatur, quod quis ... -tus ab igne ignem ... veretur. WALTH. SPIR. Christoph. I 19 eam *(beatam Niceam)* in nullo -bat incendium. *(manibus) nancisci – zu fassen kriegen, 'erwischen':* MIRAC. Pirmin. 3 p. 32,14 qui *(puer)* ... de muro prolapsus solis manibus angularis saxi superficiem -ens ... adhesit. CARM. Bur. 151,5,8 hanc desidero ulnis plecti et subnecti, ... si -ero (-ingero *B*). **b** *ferire, percutere – (schlagend, stoßend) treffen:* BEDA hist. eccl. 3,19 p. 166,25

[Antony]

arripientes inmundi spiritus unum de eis, quos in ignibus torrebant, iactaverunt in eum *(Furseum)* et -entes humerum maxillamque eius incenderunt. METELL. exp. Hieros. 5,617 que -unt *nostri*, per spissum corpora scindunt. *c. sensu vulnerandi:* LEX Alam. 57,54 si ... in latus punctus fuerit, ita ut interiora membra non -at (-uat *var. l.*). **c** *(per)venire (ad), intrare – (hin)gelangen (zu), betreten:* MODOIN. ecl. 1,14 -ere sedes Davidicas. HUMB. Sim. 3,29 p. 236,4 cuius *(ecclesiae)* ... limina -ere. METELL. exp. Hieros. 5,714 hanc ubi -unt urbem, tentoria figunt. *al. adde:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,43 qui non poterat ad eum *(sc. corpus)* -uere, conabant, ut saltim una manu ad eum porrigendo perveniret. **d** *tinguere, madidare – (be)netzen, befeuchten:* LEX Alam. 59,2 (rec. B) si ... sanguinem fuderit, sic ut terram tangat (-et *19*). MAPPAE CLAVIC. 60 accipe laminas stagneas, -is aceto (*inde* COMPOS. Matr. 33,1 constringes). 90 calefac *(sc. permixtionem)* ... non -ens nisi semel. RIMB. Anscar. 19 p. 40,26 ne aliqua stilla pluviae me -at. *illinere – bestreichen:* GLOSS. II 748,54 St.-S. -ere salpon *(spectat ad Sulp. Sev. Mart. 19,4).*

B *translate:* **1** *gener.:* **a** *-unt homines:* **α** *necessitudinem habere (cum) – in Beziehung stehen (zu):* DIPL. Heinr. IV. 386 nos Ekberto marchioni rebellionem ... respectu ętatis eius et consanguinitatis, qua nos -bat, indulsimus. CHART. Turic. 883 (epist. papae) non obstante, quod quarta consanguinitatis linea se -unt. **β** *tractare – sich befassen (mit):* EPIST. var. II 12 p. 316,31 ipsi mundi principes nec praesumentes neque volentes ... ista *(sc. causam)* -ere, sed tuo *(sc. papae)* ... reservavere iudicio. **γ** *commemorare – zu sprechen kommen (auf):* VITA Galli II 1043 hinc primogeniti delictum -igit Adae. *adde:* VITA Bonif. II 12 p. 104,12 ut ad paululum iam dicta -am. **δ** *polluere, coinquinare – entweihen, besudeln:* LEG. Wisig. 12,2,5 festa ritu observantie sue *(sc. Iudaeorum)* ... -ere (continere *var. l.*). HUMB. Sim. 2,6 p. 146,44 quicquid ipsi leprosi et maledicti ore manuque -unt. **ε** *adhibere, uti – heranziehen, verwenden:* ANON. ton. Schneider p. 115 que voces -ende sunt libere, que licite *eqs. (sc. in cantu componendo).* **ζ** *assequi – erreichen:* BEDA hist. eccl. 5,19 p. 322,30 ubi XIIII^{um} aetatis -igit annum, monasticam saeculari vitam praetulit *Uuilfrid. adimplere – erfüllen:* DONAT. Trud. 1 (MGMer. VI p. 275, 31) cuius ... vasculi normam ... minime -ingisse (-isse *var. l.*) me fateor *(spectat ad Vulg. exod. 25,29).* **η** *conicere, intellegere – erahnen, begreifen:* WALAHFR. carm. 5,3 iudicii secreta Dei dum Paulus ... scrutatus ... tanti non posset honoris, non dico effari, sed nec -ere molem. *solvere – lösen:* PAUL. DIAC. carm. 18,20 miror, qua numeri textum non -igit arte *(sc. Petrus).* **b** *-unt res:* **α** *commovere, impellere – bewegen, veranlassen:* TRAD. Ratisb. 18 p. 22,31 (a. 822) ego Immo hac ammonitione -tus ... tradidi *eqs.* DIPL. Otton. II. 259 nos divino amore -ti ... abbatiam ... tradidimus. **β** *invadere, opprimere – befallen:* WALAHFR. Wett. 925 me sopor oppressit, vigilem non -igit illum. WIPO gest. 37 p. 58,4 maxima multitudo exercitus morbo -ta periit. *al.* **γ** *(accidendo) ferire, cadere (in) – (be)treffen:* LEG. Wisig. 7,3,5 ita ut ... servum iussa domini conplentem molestia non -at. 10,1,15 qualiter unumquemque -erit (-ingerit *var. l.*). CONC. Karol. A 16^{B} si infirmum coactos -igeret eventus. *in bonam partem i. q. devenire (super) – kommen (über):* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 78 ego, quem ... Christi gratia -erat iam sub puerilibus annis. **δ** *accedere (ad) – heranrücken (an):* VITA Galli II 241 cum ... dies solito nonam -ret horam. **2** *publ., iur., canon.:* **a** *spectat ad violationem:* **α** *obi. res i. q. surripere, occupare, invadere (in) – sich vergreifen (an), sich (widerrechtlich) aneignen, 'antasten':* LEG. Wisig. 2,1,32$^{tit.}$ de damnis iudicum aliena -entium (continentium *R*1). DIPL. Merov. I 48 p. 44,46 ut res suas *(sc. episcopi)* neque vos ... nec quislibet contradicere nec minuare nec -angere nec infiscare non praesummatis. FORM. Dion. 3 p. 498,32 nihil audeant usurpare, nihil auferre, nihil -igere. *al.* **β** *obi. homines i. q. inquietare, molestare – behelligen, belästigen:* DIPL. Karoli M. 89 p. 129,22 nisi ... niminem aliquis ... legem canonicam eos *(monachos)* -angere non presumat (*cf.* CHART. Hersf. 6 p. 12,32 per legem canonicam eos -ere). CHART. Xant. 54 p. 43,34 ne aliquis umquam decimator manipulos fratrum in Lohusen -ere seu ... quicquam exigere presumat (*inde* 55 p. 44,29. *sim.* CHART. Westph. III 1 p. 3,21). **b** *spectat ad vindicias iniustas:* **α** *usurpare – (widerrechtlich) ausüben:* ANNAL. Fuld. II a. 864 ministerium sacerdotale ab apostolico sibi interdictum -ere praesumpserat *Guntharius.* REGINO chron. a. 865 p. 84,3 Thietgaudus depositionis suae ... prolatam sententiam patienter ferens ... nihil omnino de sacro ministerio -ere presumpsit. **β** *exigere, exposcere – (ein)fordern, verlangen:* DIPL. Karoli M. 89 p. 129,19 ut nullus ... in vilabus eorum *(monachorum)* nec in rebus eorum se presumant aliquid -ere (*cf.* CHART. Hersf. 29 p. 51,15 exactare). DIPL. Zwent. 9 p. 34,6 nec bannum nec fredum ... -ere aut exactare (*ex dipl. Ludow. Pii; inde* DIPL. Heinr. I. 27 p. 63,15).

II *intrans. (trans.: p. 1729,48; refl.: p. 1729,25sqq.):* **A** *gener. i. q. (casu, fortuito) accidere, evenire, fieri, exsistere – (zufällig) sich fügen, sich ergeben, sich ereignen, geschehen, sich zutragen, ein-, auftreten (accedente dat. [interdum supplendo, e. g. l. 51.63] plerumque i. q. obtingere, obvenire – zuteil werden, widerfahren, zustoßen, gelingen, ergehen):* **1** *usu communi:* **a** *subi. subst. vel pron. (interdum supplendum, e. g. l. 28; enunt. rel. vel compar.: l. 31.40):* **α** *in univ.:* EDICT. Roth. 162 si ... -egerit (-erit, -ingerit *var. l.*) casus, ut *eqs.* LEX Alam. 56,2 si ... muliere haec -ingerit (-erit, -egerit, -igit *var. l.*). ARBEO Corb. 46 ita ut ulterius huiusmodi minime -egisse probantur. PASS. Quir. Teg. 16 miraculum, quod de sanctis eius reliquiis ... -igit. HROTSV. Dulc. 6,2 quid -igit? Pafn. 10,1 quid novi gaudii mihi -igit? RUODLIEB V 539 si tibi -at, animus tuus unde vacillet. CHART. Turic. 913 casu quolibet continente. ALBERT. M. gener. 2,3,1 p. 201,5 '-it' (*p. 335^{a},25* τυγχάνει οὖσα) generatio 'circa medium locum' sphaerae caelestis. animal. 2,39 aliter non -ret eis *(animalibus)* saltus. *persaepe.* **β** *exoriri – entstehen:* TRAD. Frising. 340 (a. 815) ut caveret *presbyter*, quod exinde nulla contentio -isset. TRACT. de caus. mul. 67 si infirmitas ex unaquaque de istas *(sc. causis)* -it. *al.* **γ** *in mentem venire – in den Sinn kommen:* TRAD. Weiss. 144 (a. 757) mihi ... ex digna ammonicione -igit sicut dicit: '*eqs.*' *(Vulg. II Cor. 9,7).* **δ** *(utilem) esse – gereichen, dienen (zu):* OTLOH. Bonif. praef. p. 113,31 tanta ... auctoritas ... -et eis *(sacerdotibus)* in testimonium damnationis, quod *eqs.* **ε** *de rebus corporeis i. q. in manus venire, se adipiscendum praebere – in die Hände kommen, erreichbar sein:* LEG. Wisig. 11,1,2 si aliquid mortiferum his *(sc. custodia retentis)* -erit *eqs.* THANGM. Bernw. 41 p. 776,14 si cui ... particula de casula ... confessoris posset -ere. RUODLIEB XI (IX) 4 concurrebant *pulli* ... captantes avide, quod quit -ere cuique. **ζ** *de anim. i. q. concedi – überlassen werden:* ALBERT. STAD. Troil. 3,747 quae *(Polyxena)* si -erit *(Peiper, -igitur ed.),* praesentia proelia ponet *(sc. Achilles).* **b** *impers.:* **α** *in univ.:* LEX Alam. 57,7 sicut solet -ere. LEX Baiuv. 19,5 ut sepe -it (-igit *var. l.*). GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 49 aliis ... episcopis similiter -igit. CHART. Eichsf. 401 p. 239,46 ne ... monasteriis ... ad deterius -at. *al.* **β** *c. inf.:* LEG. Wisig. 12,3,25 si ⌞episcopo ... de sede sua -erit⌟ (episcopi ad sedes suas -ingerint *V1.8*) ... progredi. VITA Bonif. I 7 -igit ⌞beato Bonifacio⌟ (beatum Bonifacium *1b*) relatu didicisse *eqs.* PETR. DAM. epist. 40 p. 474,17 sepe ... reperire -it, ut *eqs.* TRAD. Scheftl. 433 si -erit idem predium vendere. CHART. Hall. 310 p. 287,27 quicumque ... feoda nunc tenent vel in futuro tenere -erit. *saepe.* **γ** *c. acc. c. inf.:* EDICT. Roth. 171 si ... eum -egerit (-erit, -exerit *var. l.*) filius legitimus procreare. VITA Emm. 33 quo lumine honoraretur in caelis, cui ... lumen -igit in terris defuisse. RIMB. Anscar. 21 -igit ... imperatorem ... vitae praesenti decessisse. WOLFHER. Godeh. I 16 -igit imperatorem ... Saxoniam ... visitaturum. STATUT. ord. Teut. p. 52,6 cum viriles animos per feminarum blandicias frequenter -at emolliri. CHART. Bund. 926 quod si ... arbitros ... dissentire -ingerit. *persaepe.* **δ** *pendet* ut: EDICT. Roth. 143 si ... -egerit (-erit *var. l.*), ut *eqs.* TRAD. Ratisb. 1 multis ęculi

[Antony]

curis occupatis -igit, ut reliquerunt caelestia sibi previdere premia. RIMB. Anscar. 9 p. 30,38 -igit, ut ... ad palatium vocaretur. CHRON. Thietm. 4,34 -igit, ut ... comitissa ... cepit egrotare. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 117,2 frequenter -it, ut *eqs. persaepe.* **ε** *pendet* quod: WETT. Gall. 28 p. 271,36 -igit, quod vir Dei Eustasius hoc aerumnosum exilium dereliquit. ALBERT. M. metaph. 9,2,2 p. 416,35 '-it' (*p. 1047a, 6* συμβήσεται) ... his *(Megaricis)*, quod incidant in 'rationem' erroris 'Protagorae'. ACTA civ. Wism. B 270 si vero sic -igeret ..., quod hereditas combureretur *eqs. saepius.* **2** *struct. notabiliores:* **a** *c. gerundivo:* CHART. Hall. 162 (a. 1219) si qui in eisdem areis putei -erint fodiendi. **b** *c. nom. c. inf.:* VITA Bonif. II 11 p. 103,17 in omnibus locis, in quibus -igit meridiare sive noctare *(sc. sanctum corpus). v. et p. 1728,58. fort. huc spectat: p. 1728,65.* **c** *pendet* quatenus, si, quin: DIPL. Otton. II. 281 p. 328,25 si -erit ..., quatinus abbas ... huius ... lucis habitaculum deserat *(inde* DIPL. Otton. III. 375 p. 803,7. *al.)*. CHART. Tirol. notar. I 703b p. 352,17 si casu -ingerit, si (*corr. ex* quod) dicta domina ... obierit sine communis heredibus (p. 352,22). ALBERT. M. animal. 10,45 quando ... in latere disponitur *mulier*, vix -it, quin in latus gutturis *(sc. matricis)* semen proiciatur. **d** *c. coni. nudo (coniunctione omissa):* AGNELL. lib. pont. 30 p. 294,18 -igit ... eo tempore, unus ex his superscriptis compatribus alteri compatri suo mutuasset solidos trecentos. **e** *refl. (cf. p.1730,40):* ARBEO Emm. 12 episcopi se *(om. A2a)* commiscione hoc -egisse professa est *ducis filia (an* se *pro* sibi *ponitur?). abund.:* SERVITIA mensae (Cod. Guelf. Gud. 131 f. 20v; s. XII.) hec omnia in usum episcopi recepta et servicio peracto presbytero restituantur, que se -ere possunt. **f** *c. praep. (respectu personae vel rei affectae, cf. p.1727,11.31.1730,8.19.60):* **α** *in univ.:* LEX Alam. 48 de feminis ... si ita -erit (-egerit, -ingerit, -igit *var. l.*) *eqs.* (*inde* LEX Baiuv. 4,30 -erit [-ingerit, -inxerit *var. l.*]). TRAD. Frising. 11 p. 38,12 peccatis meis facientibus causa circa me -igit, quod *eqs.* NOTIT. Arnon. 8,1 de cella ... sancti Maximiliani ita -igit, ut construeretur ab initio. TRAD. Frising. 235 qualiter -igit erga ecclesiam sancti Martini. TRAD. Ratisb. 40 p. 46,16 haec *(sc. commutatio)* ... frequentissime ... inter nobilium substantias atque aecclesiasticarum rerum portiones -ere solet. BERNOLD. CONST. libell. II p. 44,36 referam, quod -igit apud ... Hildenesheimensem ecclesiam. ACTA civ. Wism. B 225 dum subscripta -erunt de Abbone. **β** *incidere (in) – fallen (auf):* BEBO ad Heinr. II. 1 p. 494,27 summa festivitas eiusdem loci in decimo -erat. MARIAN. chron. a. Chr. add. p. 213,23 apud Dionisium XII. kal. Apr. in die dominico -igit (-egit *V*) *feria. adde:* MARIAN. chron. a. Chr. 554 p. 539,18 in quo *(anno)* V. kal. April. pascha -egit. **γ** *convenire, valere – zutreffen (auf), Gültigkeit haben (für):* ANON. geom. I 4,14 quod ... in omni -it quadrato, per latitudinem longitudo est multiplicanda *eqs.* LIBER de unit. eccl. 1,8 p. 194,26 quod ... exemplum *(sc. Vulg. I reg. 3,16-18)* ... Iesus Christus voluit -ere in figuram nostri. **δ** *pertingere (ad) – reichen (bis zu), übergreifen (auf):* TRACT. de caus. mul. 60 in loca dilectabilia -it dolor. **g** *in struct. contam.:* LEG. Wisig. 6,2,2 p. 259,1 ut, quicumque sint illi, quibus augurii vel auguria observare -erint (-ingerint, -erit *var. l.*), ... subiciantur verberibus cohercendi. PASS. Afrae II 1 p. 61,12 -igit Afram ... a persecutoribus conprehenditur (conprehendi *var. l.*). ARBEO Emm. 44 ad memoriam venisse me -igit rem, quam narro. THIETM. chron. 3,12 p. 112,1 -igit ... episcopum ... eandem *(crucem)* complectens ..., ut Ohtricus et Ico numquam sedem possiderent suam, ... postulat.

B *t. t. philos. i. q. possibilem esse, secundum possibilitatem esse, (secundum contingentiam) posse, esse posse – möglich sein, möglicherweise sein, (der Möglichkeit, Eventualität nach) können, sein können:* ALBERT. M. eth. I 426 p. 362,35 '-it' (*p. 1134b,34* ἐνδέχεται) aliquem 'ambidexterum esse'. herm. 2,2,3 p. 445b,9sq. anal. pr. 1,1,14 p. 48ob,19 quaecumque *(propositiones)* -ere dicuntur, eo quod non ex necessitate insunt *eqs.* eth. II 6,2,1 p. 407a,14 suspicione ... et opinione -it aliquando falsum dicere. metaph. 9,4,3 p. 426,11sq. quod ... 'possibile' est 'esse, -it esse et' -it 'non esse'. *ibid. persaepe.*

III *et trans. et intrans. i. q. (iure) obtingere, redire, pervenire, pertinere (ad) – zufallen, zukommen, zustehen, gehören (t. t. publ. et iur.):* **A** *spectat ad hereditatem:* LEG. Wisig. 4,2,18 p. 187,3 antequam ei *(filio)* pater suus omnem portionem, que ei -bat (-igebat *var. l.*), inplesset. LEX Alam. 55 si ... ad ipsas *(sorores)* hereditas paternica -at (-uat *var. l.*). CHART. Sangall. A 28 quicquid ... mihi in hereditatem -it (TRAD. Frising. 46a p. 75,17 nos. 128). 40 quantum mihi in portionem -eget (TRAD. Frising. 382 eum incontra filios suos). TRAD. Frising. 46b quicquid mihi ... in partem -igit (TRAD. Scheftl. 3 p. 9,1. 74 p. 83,9). CHART. Traiect. 458 p. 410,28 de patrimonio, quod eum hereditario iure -bat. ACTA civ. Wism. B 82 puero. *persaepe. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. I 2 ut ... hunc apostolici nominis -at hereditas, quem *eqs.* **B** *usu vario:* **1** *de rebus:* DIPL. Merov. II 21 p. 106,40 ad ipsam casam sancti Dionisii ... -bat *oratorium* ad habendum. TRAD. Lunaelac. 127 omnia, que me -ent. TRAD. Frising. 1068 p. 16,6 cum ... omnibus suppellentibus ad illum locum -entibus. VITA Mathild. I 8 regni partem, quae in dotem ei *(reginae)* -erat. TRAD. Patav. 93 p. 81,27 quod suę ... aecclesię iuris in decimatione -ret. CHART. Heinr. Leon. 92 p. 141,30 ab his ..., que iure ducatus nos -unt, ista ... excludimus *eqs.* CHART. Gosl. II 174 p. 224,16 que *(capella)* nos iure proprietatis -bat. *saepe. de honore i. q. deberi – gebühren:* HUGO FLOR. tract. 1,7 (MG Lib. Lit. II p. 475,23) ad dexteram Dei Patris sedere temere concupivit *diabolus*, cum hoc illi non -ret, sed esset filii Dei. **2** *de hominibus:* TRAD. Brixin. 19 (c. 985/93) nomina eorum *(mancipiorum)*, que episcopo ... in partem -erant. *de clientibus, ministerialibus i. q. subiectum esse – an-, zugehören:* DIPL. Conr. II. 140 p. 190,27 (spur.) ut ... liceret eis *(clientibus)* excogitare, qualiter ... regno apte possent -ere. CHART. Eichsf. 527 Reinherus de Birkungen, qui nos *(sc. comites)* -bat.

adi. **1. contingens,** -entis. **1** *gener.:* **a** *adiacens, finitimus – angrenzend, benachbart:* HROTSV. gest. 381 Ottonis regnum ... non laedunt ... tangere nec -es audent nationes. *refl.:* METELL. exp. Hieros. 5,230 urbs Marra vocata, se -is sentina gravissima gentis. **b** *conveniens – angemessen, gehörig:* CONR. MUR. summ. p. 147,19 oportet, decet, constans et -s est. **c** *similis, cognatus – ähnlich, verwandt:* ALLEG. sapient. 27 p. 478a,67 elementa congenera et -iora. **2** *t. t. philos. i. q. possibilis, fortuitus, secundum contingentiam exsistens, conveniens – möglich, zufällig, der Möglichkeit nach seiend, zukommend, 'kontingent' (opp.* necessarius*):* ALBERT. M. sent. 1,38,1 p. 280b,13 a necessaria causa est necessarius effectus, et a -e -s. div. nom. 3,15 p. 111,64 secundum analogiam nostri intellectus, '-em' (*PG 3,684C* ἐνδεχομένης), idest possibilem nobis. phys. 2,2,12 p. 118,79 cum ipse *(Aristoteles)* loqueretur de causis -bus. herm. 1,5,5 p. 421a,25 in omnibus, in quibus utrumque est -s, et esse scilicet et non esse. *ibid. saepius.*

2. contactus, -a, -um. **1** *sordidus – schmutzig:* UDALR. CELL. consuet. 2,13 lavat femoralia sua, quantum illa eventione sunt -a (*sim.* WILH. HIRS. const. 1,43 p. 975C). **2** *cohaerens, consertus – zusammenhängend, verknüpft:* ALBERT. M. phys. 8,2,9 p. 609,16 haec ... componentia dicuntur aliquando '-a (*p. 258a,20* ἁπτόμενα) ad invicem', ita quod contactus pro coniunctione sumatur. p. 609,20 quando ... sunt tria, tunc secundum et tertium -a sunt proprie.

subst. **contingens,** -entis *n.* **1** *gener. i. q. res competens, necessaria – sachliches Erfordernis, das Nötige:* MAURUS progn. 2 p. 23a,19 Boetius: nec medicus semper curabit ..., sed si nil ⌞ex -bus⌟ (*Boeth. trin. praef. p. 150,27* eorum, quae fieri oportebat) omiserit, non minus suum finem consecutum esse censemus. TRAD. Weihenst. 345a cellerarius ... nichil de -bus omittens laboravit, ut illud *(praedium)* ... evinceret (EMO chron. p. 494,2. ANNAL. Prag. II a. 1279 p. 195,47). CHART. com. Mansf. IX 5 p. 554,13 quod omnia rite processerint et nichil fuerit de -bus pretermissum. **2** *t. t.*

[Antony]

philos. i. q. τὸ ἐνδεχόμενον, *quod possibile, fortuito est, quod secundum contingentiam fit – das Mögliche, Zufällige, ein möglicherweise sich Ereignendes, zufällig Geschehendes, Eventualität:* ALBERT. M. sacram. 126 p. 86,45 veritas immobilis de -bus futuris. sent. 1,6,1 p. 196^{b},9 Deus Pater in nullo subiicitur -i et possibili. phys. 2,2,12 p. 118,30 cum triplex sit -s, scilicet ut in pluribus et ad utrumlibet et ut in paucioribus. 2,2,13 p. 119,45 quod . . . habet causam non impedibilem, hoc non est -s, sed necessarium. herm. 1,5,4 p. 418^{a},27 cum -s possit esse et non esse. 2,2,1 p. 440^{b},38 quatuor modi, possibile, -s, necessarium et impossibile. 2,2,6$^{capit.}$ de differentia possibilis et -is. anal. pr. 1,1,12$^{capit.}$ de distinctione modorum, quibus accipitur -s. *ibid. persaepe.* *c. inf. i. quod (secundum contingentiam) potest – was (der Möglichkeit nach) kann:* ALBERT. M. somn. 3,2,5 p. 202^{b},17 non omne -s fieri in futurum eveniet. herm. 2,2,5 p. 450^{b},46 possibile esse et -s esse consequuntur se invicem. *ibid.al.*

adv. **contingenter.** **1** *gener.:* **a** *temere, sine ratione – blindlings, planlos, wahllos:* CHART. Francof. 142 (dipl. Conr. IV.) negligenter et -r potius quam voluntarie commisisse *(sc. caedem Iudaeorum).* ALBERT. M. eth. I 304 p. 260,64 'glorificant' se *divites* '-r' (*p. 1124^{b},6* τυχόντως), idest sine ratione (*sim.* II 4,2,4 p. 301^{b},25). anim. 2,1,9 p. 78,21 'non' quaelibet anima 'accipit quodlibet' corpus, quodcumque '-r' et indifferenter. **b** *consequenter – zwangsläufig:* MANEG. c. Wolf. 8 p. 60,1 cunctorum existentium -rque transeuntium series. **2** *t. t. philos. i. q. secundum contingentiam – im Sinne der Möglichkeit, Zufälligkeit, Eventualität:* ALBERT. M. herm. 1,5,5 p. 421^{a},6 quod . . . omne, quod -r evenit, possibile sit non evenire. anal. pr. 1,1,15 p. 483^{b},17 inesse sive -r sive ex necessitate. caus. univ. 1,2,3 p. 29,42 sciet . . . mobilia immobiliter, contingentia non -r *(sc. primus intellectus).* summ. theol. I 20,79,2,1,3 p. 846^{b},28 quod fit voluntate et non ex necessitate, fit -r. *ibid. saepius.* *per accidens – akzidentell:* ALBERT. M. metaph. 6,2,3 p. 309,25 'facit' salubre -r *coquus*, 'simpliciter autem non' facit.

*?***2. contingo,** -ere. (con *et* tinguere) *tinguere, illinere – benetzen, bestreichen: v. p.1727,12sqq.*

continguus *v.* contiguus.

[continno *v.* 1. concinno. *adde ad p. 1178,46sqq.:* SERMO de sacril. 13 sive ad agendam viam sive ad agrum arandum . . . aut . . . ligna incidenda aut domum -andam (continnandam *ed., vix recte*) aut quocumque aliud agendum.]

contino *v.* 1. contineo.

***continuabilis,** -e. **1** *ad continuationem habilis, qui uniri potest – der (fortlaufenden) Verbindung fähig, vereinbar:* ALBERT. M. phys. 7,1,2 p. 520,63 omne mobile inquantum mobile -e est cum omni mobili, inquantum est mobile. miner. 4,4 p. 87^{b},29 rigidum . . . et induratum in superficie non bene miscetur alii et non bene -e propinquo sibi coniuncto *(sc. est).* **2** *continuus, continens – (in sich) zusammenhängend, seinen (inneren) Zusammenhalt bewahrend:* ALBERT. M. veget. 4,6 'ex aqua, qua commixtum unitur' ac -e efficitur lutum, sine qua . . . comminueretur et in figuram ollae . . . institui non posset.

continuanter *v.* 1. continuo.

continuate, continuatim *v.* 1. continuo.

continuatio (-cio), -onis *f.* *de confusione c.**contiguatio *v. p.1713,33.*

I *proprie:* **A** *sensu act. i. q. actio continuandi, actio continua – Fortsetzung, Fort-, Weiterführung:* **1** *de propagatione:* **a** *gener.:* **α** *diffusio – Ausstrahlung:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 249,33 per cirotecas calefient pedes *(sc. falconis)* et per capellum caput, et ex utroque per -em calefiet totum corpus. **β** *sustentatio, conservatio continua – fortgesetzte Aufrechterhaltung, Bewahrung:* THIETM. chron. 6,54 presidii -e ab hostibus Misni muniens *rex.* TRAD. Werd. 102 p. 5,14 cottidiani luminaris perpetuam (perpetua *ed.*) nocte et die -em . . . iugiter subministrari (*sim.* 119 p. 16,25). ALBERT. M. gener. 2,2,18 p. 200,78 additur *nutrimentum* ei *(nutrito)* extrinsecus per -em; et hoc modo nutritur ignis. **γ** sub una -e vocis *i. q. uno tenore – in einem fort:* CONSUET. Marb. 49 (cod. L) lector finita . . . lectione de regula statim sub una -e vocis kalendarium . . . pronuntiat (*sim.* 51). **b** *mus.:* IOH. GARL. mus. mens. add. 15,8 p. 95 -o sonorum si post semitonium fit *eqs.* ANON. IV mus. 1 p. 35,29 -o difficilis est nescienti. 2 p. 55,11 pro -e modi . . . post longam et duas breves cum una longa pausatione ponuntur tres *eqs. ibid. al.* **c** *rhet.* longa -o *i. q. ambitus (verborum) – Weitschweifigkeit:* OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 136,26 rex . . . cursum verborum illorum . . . more Italico longa -e periodorumque circuitibus sermonem producturis interrupit. OTTO SANBLAS. chron. 47 p. 79,7 theologos . . . de longis -bus et sophisticis disputationibus redarguit *Volco.* CONR. MUR. summ. p. 59,15 octavum decimum *(vitium dictaminis)* est longa verborum -o et constructionis suspensio. **d** *publ. et iur.:* **α** *dilatatio – Erweiterung:* CHART. civ. Erf. 203 p. 125,41 (a. 1266) vicum . . . assignamus fratribus . . . pro -e arearum suarum suis septis libere includendum. **β** *protelatio – Hinausschiebung, Vertagung:* CHART. Beron. 176 (a. 1280) quantum ad dictum terminum et eius -em ac alterius termini prefixionem. **γ** *consilium (gradatim) continuatum (de) – das (schrittweise) Vorgehen, Verfahren (betreffs):* CHART. Heist. 19 p. 120,6 (a. 1203) in notitiam venire volumus . . . rationabilem et ordinatam -em *(an leg.* conmutationem*?)* quarundam possessionum factam inter . . . Brunonem Bůnnensem et Herimannum sancti Severini prepositos . . ., cuius actionis series hinc sumpsit exordium: *eqs.* **2** *de repetitione i. q. iteratio, frequentatio – wiederholende Fortsetzung, fortgesetzte Wiederholung:* **a** *gener.:* **α** *usus continuus – fortgesetzte (Aus-)Übung:* CONC. Karol. A 39^{B},18 p. 450,20 ieiuniorum. ODILO SUESS. Seb. 26 maceratione ieiunii et vigiliarum -e fessus. FLOD. hist. 2,19 p. 471,21 psalmorum -e fatigatus. HERM. IUD. conv. 6 p. 89,19 orationum et vigiliarum. **β** *applicatio continua – fortgesetzte Anwendung:* WILH. SALIC. chirurg. 2,23 p. 339^{H} per longam ipsorum *(remediorum stupefacientium)* positionem et -em posset . . . membrum nimis infrigidari. **b** *mus.:* Ps. ODO CLUN. mus. p. 277^{b},9 quotiens huiusmodi -es inveniuntur, multiplicationes potius dicendae sunt syllabarum. **c** *rhet.:* CONR. MUR. summ. p. 86 vs. 81 si verbis, quorum condensa frequentia, secte sunt sententiole, fit -o recte, cuius vim quasi funiculo cum triplice necte *(cf. Rhet. Her. 19,27).* **B** *sensu pass. i. q. continuitas – fortlaufender, stetiger Zusammenhang:* **1** *gener.:* **a** *extensio – Erstreckung, Ausdehnung:* CHART. Austr. sup. II 91 p. 128,27 (a. 1109) ne qua dubitatio de terminis . . . allodiorum oriatur, manifestum sit, quod eorum -o sine interruptione iacet a capite Ebresbac usque ad fines Boemie. **b** *decursus, spatium – Ablauf, Dauer:* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,28 quicquid in utroque scribendi genere . . . brevi quasi duorum mensium -e involabam. **c** *aeternitas – Ewigkeit:* BERENG. TURON. orat. dom. 132 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 53) illos *(caelos)* tu *(sc. Deus)* fecisti et in illis es secundum -em virtutum. **2** *spec. i. q. coniunctio, conexus, unio, cohaerentia – (unmittelbare) Verbindung, Verknüpfung, Vereinigung, Zusammenhang:* **a** *philos.:* HUGO HONAUG. hom. 2,13$^{capit.}$ quid sit unum -e. 2,76,1 nec omne -e unum est numero unum nec omne numero unum unum est -e. *al.* ALBERT. M. phys. 5,2,3 p. 426,4 unum recipitur inter spatia et poros alterius, sicut sunt mixta elementa in corporibus, et haec vocatur -o poralis. cael. 2,3,15 p. 177,38 non indiget *orbis postremus* colligatione et -e. meteor. 1,1,2 p. 479^{b},20sq. -o aeris cum igne maior est -e eius cum aqua *eqs.* anim. 2,1,7 p. 75,37 corpus est unum et habet partes organicas, quae omnes -em habent ad unam, quae est cor. metaph. 5,1,7 p. 227,1 'aut -e' (*p. 1016^{b},9* συνεχείᾳ) . . . 'aut specie' remota vel propinqua. *ibid. saepe.* **b** *natur. i. q. qualitas continens – (innerer) Zusammenhalt:* ALFRED. ANGL. miner. p. 45,3 terra pura lapis non fit, quia -cionem non facit, sed commutacionem (*inde* ALBERT. M. miner. 1,1,2 p. 3^{b},3). ALBERT. M. veget. 4,7 per humidum imbibitum siccis, quod praestat -em luto. animal. 20,49 colla . . . mixturae corporum mixtorum est humidum, nec aliquid est, quod contineat mixta in -e unius formae, nisi humidum. *ibid. al.* **c** *anat. et medic.:* BRUNUS

[Antony]

LONG. chirurg. 1,3 p. 106D sola ligatura curari potest *vulnus parvum*, quae sibi adinvicem partes coniungat et eiusdem -em contineat. ALBERT. M. animal. 1,431 ut -o *(sc. tunicae interioris stomachi)* sit ad epyglotim. WILH. SALIC. chirurg. 2,23 p. 339A ex -e . . . nervorum cum cerebro. 3,17 p. 347D -o adiutorii cum osse spathulae aut . . . quelibet aliarum iuncturarum ad invicem -o. *al. expressius i. q. integritas – Unversehrtheit, Ganzheit:* ALFAN. premn. phys. 1,51 p. 14 ut feras fugeremus et qualitatum distemperantiam et dissolutionem -is (*PG 40,520B* συνεχείας) corporis. **d** *geom.:* RAGIMB. epist. 4 p. 523,24 occurret . . . cum linearum -e per punctum ultima pars *(sc. superficiei)* . . . angulus. **e** *mus.:* GUIDO ARET. microl. 17,39 iste -em (gloss. MC: id est coniugationem) et mollitiem . . . quaerit, ille . . . sobriis cantibus demulcetur.

II *meton. i. quod continuatim coniungit, continuitatis efficiens – das (fortlaufend) Verbindende, den stetigen Zusammenhang Bewirkende:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,12 p. 10bv necesse fuit, ut duo prore ventriculi ventriculo iungerentur puppis: unde huius vie perforatio ventriculorum est -o. ALBERT. M. phys. 4,3,7 p. 272,52 *punctum* est -o lineae et causa partium et tamen nulla pars lineae existens. cael. 1,4,9 p. 98,44 nunc praesens -o est praeteriti et futuri. *ibid. al.*

continuativus, -a, -um. **1** *continuans, coniunctionis, cohaerentiae efficiens – fortsetzend, Verbindung, Zusammenhang bewirkend:* **a** *gramm.:* GERHOH. tract. p. 28,15 si . . . placet magis -am quam expletivam intelligere istam coniunctionem *(sc. 'igitur') eqs.* CONR. MUR. summ. p. 104,12 per -as et subiunctivas coniunctiones. **b** *anat.:* ALBERT. M. animal. 12,90 medulla dorsi . . . est . . . -a quasi per modum ligamenti spondiliorum. **c** *natur. i. q. qualitatis continentis efficiens – den (inneren) Zusammenhalt bewirkend:* ALFRED. ANGL. miner. p. 45,10 quod . . . tale *(sc. unctuosum)* est, coniunctivum (-um *ed. Manget p. 636b,12*) erit. ALBERT. M. sent. 1,8,33 p. 268a,34 humidum aqueum est -um sicci. miner. 1,1,2 p. 3b,34 quae *(humiditas)* est -a materiae lapidis. animal. 20,49 p. 1298,29 humidum -um est corporis. *ibid. al.* **2** *continuus, perpetuus – andauernd, ununterbrochen:* AURELIUS 12 p. 708,21 *synanchen* passionem esse . . . stricturam acutam sane aliquando -am et sane ex intervallis agentem. *cf.* *continuitivus.

***continuator,** -oris *m. qui continuat, mediator – einer der die Verbindung herstellt, (Ver-)Mittler:* ALBERT. M. caus. univ. 2,4,3capit. quod inter omne agens compositum et suum actum -em necesse est esse medium. 2,4,4 p. 158,71. *ibid. al. v. et p.1736,70.72.*

continue *v.* continuus. **continuens** *v.* 1. contineo.

continuitas, -atis *f. continuatio – fortlaufender, stetiger Zusammenhang:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. animal. 15,44 sericum . . ., quod fecerunt *bombices*, non erat continuorum filorum . . . nec poterat reduci ad -em filorum *eqs. meton. i. q. compages (continua) – (zusammenhängendes) Gefüge:* RAHEW. gest. 4,17 p. 256,9 -e muri rupta ruina molesta plerosque involvit. **b** *tractus, extensio – Verlauf, Erstreckung:* ALBERT. M. animal. 1,326 -s eius *(musculi)* est transversim eum *(alterum musculum).* **c** *diffusio – Ausbreitung:* ALBERT. M. veget. 4,81 'effusa est *planta* super locum' talem *(sc. humiditatem paucam in superficie respersam habentem)* 'sicut pannus viridis' propter humoris -em. **d** *perpetuitas – das Andauern, Fortdauer:* MAURUS urin. II p. 27,9 sinochus dicitur *febris continua*, quia coherens, id est omnem causam putredinis vel -is simul habens. **e** *consequentia – Abfolge:* RATHER. epist. 11 p. 63,4sq. quos *(libellos)* non -s orationis, sed copulavit -s rationis. **f** *successio (hereditaria) – (erbliche) Nachfolge:* CLEM. IV. registr. 668 p. 689,16 nec est proprie -s in illicitis; unde vitiosa possessio alteri . . . non accedit. **2** *spec. i. q. coniunctio, conexus, cohaerentia – (unmittelbare) Verbindung, Verknüpfung, Zusammenhang:* **a** *philos.:* **α** *latius:* ALBERT. M. summ. creat. II 2,81,2 p. 660a,1 anima in omni corpore animato aut -em ponit aut colligantiam ad unum per naturam. cael. hier. 4 p. 67,14sq. tactus exigit aliquam -em, angelus autem non habet -em cum anima. animal. 12,154 illo modo -is, quo continua dicuntur compaginata exeuntia a principio uno. metaph. 5,1,7 p. 224,1 haec omnia dicuntur . . . '-e' unum, 'sicut' unum dicuntur 'singulae partium' animalis. *ibid. al.* **β** *strictius i. q. natura continua, modus continuus – Stetigkeit, 'Kontinuität':* ALBERT. M. phys. 4,3,5 p. 267,47 -s motus localis est a -e spatii, in quo est motus. 6,1capit. de -e motus et divisibilitate. cael. 1,1,2 p. 6,47 formam lineae, quae est -s. top. 4,1,4 p. 364b,6 non . . . necessarium est, ut contiguitas sit -s (*p. 122b,28* συνοχήν), sed e converso -s est contiguitas quaedam necessario. metaph. 5,3,1 p. 256,39 si continuum dividitur in aliquot partes, quaelibet habet entitatem et unitatem -is sicut et totum. *ibid. saepe. per pravam interpr.:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,61,4 p. 655b,18 omnium *(sc. animalium)* . . . potens *(sc. angelus humaniformis)* . . . secundum rationabilem scientiam -e (*PG 3,329D* ἐπικρατείᾳ). p. 656a,16 omni -e habet scientiam rationalem *(sc. homo)*; continuat enim terminum termino *eqs.* (*sim.* cael. hier. 15 p. 233,64). cael. hier. 2 p. 33,36 dicimus eam *(concupiscentiam)* esse '-em (*PG 3,144A* ἐπικράτειαν) voluptatis corporalis'. p. 34,23sqq. non sumitur -s pro -e temporis, sed pro quadam -e soliditatis. **b** *natur. et alch.:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. veget. 2,90 propter . . . -em suam cum radice . . . infunditur eis *(foliis)* humor. **β** *qualitas continens – (innerer) Zusammenhalt:* ALBERT. M. meteor. 4,2,2 p. 749a,43 humidum . . . est cum sicco, ut determinetur -e (continuite *ed., vix recte*), quia sine humido siccum caderet in pulveres. summ. theol. II 13,76 p. 66a,42 consistentia corporum . . . et substantia est ex terra . . .; -s vero ex aqua est continuante terrestrem substantiam in omnibus partibus. *al.* GEBER. summ. 47 p. 419 propter soliditatem et latitationem sulphureitatis in -e substantie argenti vivi *eqs.* **c** *anat. et medic.:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. veget. 5,32 -em ligaturae ad os. animal. 1,379 non . . . est forma -is adiutorii cum spatula sicut forma -is coxae cum ancha *eqs. ibid. al. meton. i. quod continuatur, continuum – Fortsetzung, das zusammenhängende Ganze:* MAURUS progn. 19 p. 35a,39 dum spiritus nequeat venire per -em meatuum ad oculos. NICOL. anat. 300 quidam nervi, qui protenduntur per -em colli usque ad cor (*sim.* 305). 370 descendunt *nervi* per -em coxarum <et *ci.*> tibiarum usque ad pedes. **β** *status incorruptus et ordinatus, integritas – Unversehrtheit, Ganzheit (fere de constitutione totius corporis,* ἕνωσις, συνέχεια *q. d. [cf. e. g. Galen. I. p. 238,10 ed. Kühn]):* TRACT. de chirurg. 49 si . . . in unius parte ossis -s fuerit *eqs.* CIRCA INSTANS p. 1 ar omnis . . . morbi causa fit aut ex humorum abundantia . . . vel ex s o l u t i o n e -is (IOH. IAMAT. chirurg. 1,1capit. GLOSS. Roger. I A praef. p. 503,1. BRUNUS LONG. chirurg. 1,1capit. *saepius*). ALBERT. M. anim. 2,3,30 p. 142,3sqq. dissolutio -is in corpore . . . et . . . oppositum eius, quod est consolidatio -is. animal. 9,85 quamvis . . . quaedam venae . . . redire ad -em possent videri post abscisionem *eqs.* 9,133. *de virginitate:* ALBERT. M. summ. theol. II 14,84 p. 132b,12sq. triplicem corruptionem, scilicet -is, foeditatis et impuritatis; -is, quae est in divisione corporis. p. 133a,18 integra a divisione -is corporis.

*?***continuitivus,** -a, -um. *(spiritualiter) continuans, complexivus – (gedanklich) weiterführend, verbindend:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,61,4 p. 656a,38 habent *angeli* -as et rationales scientias non per investigationem inquisitionis, sed *eqs. (per pravam interpr., cf. l.14.15). cf.* continuativus.

1. continuo, -avi, -atum, -are. *?form. coniug. III.: p.1736, 27. adde* GLOSS. II 50,42 St.-S. -uenda. *partic. perf. pro adi.: passim; pro subst.: p.1736,30.56.57.59. partic. praes. pro subst.: p.1736,57sqq. confunditur c.:* concinnare: *p. 1738,37sqq. cf. p.1735,56.1736,16.* commutare: *p.1736,51.* continere: *p.1737,16. de confusione c.* contiguare *v. p.1714, 26sqq.*

I *trans. et medial.:* **A** *de unius rei vel actionis continuatione i. q. (in se) continuum facere, propagare, non intermittere – (in sich) zusammenhängen, fortlaufen machen, fort-, weiterführen, fortsetzen:* **1** *local. et corpor.:* **a** *gener.:* **α** *strictius c. sensu (continue) extendendi (fere usu medial.):* BEDA hist. eccl. 1,15 p. 32,22 ab orientali mari usque ad occidentale . . . suum -vit incendium *ignis.* THEODULF. carm. 28,

[Antony]

160 illic et dumis et acutae stramine cautis ... -atur iter. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 158,6 spatium ... dicimus omne corporis intervallum inter omnes ... eius terminos -tum (continuum *C*). ALBERT. M. veget. 2,51 quando ligna scinduntur per ariditatem, profundatur frequenter scissura continue usque ad medullam, et ultra non invenitur -ari (-ta *var. l.*) scissura nisi raro. 2,56. *usu adi.:* CHART. Naumb. 271 p. 255,7 (c. 1169) quod *(pratum)* ... usque ad pratum ... fratrum -tum extenditur. CHART. Hagenow. 139 p. 110,1 II iugera agrorum, unum -tum, alterum de duabus partibus dimidiatum. **β** *latius i. q. patefacere – eröffnen, gewähren:* HELM. chron. 25 p. 50,6 est ... urbs ... lacu ... inclusa, et commeantibus aditum pons ... -at. **b** *natur. i. q. continere, continentem reddere – zusammenhalten, als zusammenhängende Substanz erhalten:* ALBERT. M. nat. loc. 2,1 p. 23,34 aqua ... -at terrae siccum undique influens partibus eius. gener. 2,2,17 p. 200,14 'terra non commoratur sine umido' -ante (*cf. p. 335[a],2* τὸ συνέχον). veget. 1,117 medulla ... aliquando est quasi quidam ... pulvis, parvo humore -tus. *ibid. al.* **2** *temp.:* **a** *strictius c. sensu perpetuandi:* **α** *in univ.:* WANDALB. Goar. II 29 p. 74,18 -to navigio quietis ... locum attingere. IDUNG. PRUF. argum. 1010 conceptum sermonem. RAHEW. (?) dial. p. 538,5 bello -to vim vi repellere. ANON. IV mus. 2 p. 50,28 -vit *Iohannes* modos *(sc. notandi)* omnium supradictorum usque ad tempus magistri Franconis. *al. usu philos.:* ALBERT. M. phys. 4,3,8 p. 274,9 'tempus' et '-atur ipso nunc et dividitur secundum ipsum'. gener. 2,3,6 p. 207,29 '-bitur' (*p. 336[b],33* συνείροιτο) perpetualiter secundum naturam 'esse'. **β** *conservare, sustentare – bewahren, aufrechterhalten:* THEODULF. carm. 34,12 ut regni solidus -etur apex. CHRON. Andag. 10 p. 28,14 hunc sibimet usum vivendi -andum instituit *abbas,* ut nonnisi semel in die semper reficeret. CHART. civ. Halb. 115 p. 102,8 lumen predicte lampadis *(sc. die noctuque ardentis)* de tam paucis denariis -ari non poterat in ecclesia. *al.* **γ** *remanere, perseverare – an-, fortdauern (usu medial.):* POETA Saxo 1,68 -to aestatis fervore diu ... arebant agri. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,13 algoris vi -ta. ALBERT. M. animal. 1,47 -atur hoc *(sc. coitus)* desiderium ... usque ad eductionem pullorum. *al. usu adi. i. q. perpetuus, assiduus, diutinus – ständig, fortwährend, unablässig:* WALAHFR. carm. 25,6 gloria ... domini -ta pii. VITA Liutb. 10 -tus labor. HUMB. Sim. 1,21 p. 136,15 -ta repulsio. *al.* **δ** *pergere – fortfahren (usu absol.):* THEODULF. carm. 41,1,16 iudicibus quis et ordo cucurrit et actus, -ante stilo concinit inde sequens *(sc. liber sacrae scripturae).* WILH. SALIC. chirurg. 3,8 p. 344[C] sic -a usque ad finem *(sc. curationis). al.* **b** *latius:* **α** *gener. i. q. (exsequendo) conficere – (fortführend) schaffen:* THEODULF. carm. 15,2 quando unum ex variis -atur opus. **β** *publ. et iur. i. q. differre, protelare – aufschieben, vertagen (cf. p.1737,39sqq.):* CHART. eccl. Halb. I 72 p. 53,4 (a. 1277) iudicium in diem -vimus subsequentem. CHART. Beron. 178 in causa ... ex parte altera feria quarta post Letare -ta in crastinum *eqs.* **c** *translate i. q. insuper exornare – weiter ausstatten:* RUD. TRUD. gest. 6,2 abbas ... totam illam partem monasterii ... calce dealbavit, fenestris vitreis decoravit, caelatura -vit *(an leg.* concinnavit *?).*

B *de plurium eiusdem generis serie non intermissa i. q. conserere, continuo se invicem sequi facere – aneinanderreihen, ununterbrochen aufeinander folgen lassen:* **1** *c. sensu ordinandi:* RATHER. epist. 11 p. 62,21 non haec ... est ordinatio compacta librorum, quod ... -ti sint isti effectu et ad sensum praecedentis sermo respondeat sequentis. **2** *c. sensu consummandi:* **a** *(continue) transigere – (fortlaufend) verbringen:* THEODULF. carm. 28,388 qui, legem ut caperet, ieiunia magna peregit, fertur in hoc actu -asse dies *(spectat ad Vulg. exod. 34,28).* THANGM. Bernw. 2 p. 759,12 dies noctesque -ans. BERNH. CONST. can. 42 -to in canonica excommunicatione septennio. *medial. i. q. transigi – ablaufen, vergehen:* VITA Magni Fauc. I 10 iam -to ... triduo. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 162,4 tempus ... est pars evi circulari motu in perpetuum -ta. **b** *(continue) exponere – (fortlaufend) schildern:* RUD. TRUD. gest. 6,1 ab obitu ... abbatis Adelardi secundi usque ad introitum abbatis Theoderici in abbatiam annos -bo. **3** *c. sensu repetendi:* **a** *strictius i. q. (continue) iterare, frequentare – (unablässig) wiederholen, wiederholend fortsetzen:* WALAHFR. Wett. 281 plurima psalmorum modulamina ... addunt, quae tanta anxietas sibi -are (gloss. O: frequentare) requirit. OLBERT. Veron. 10 orationum munia. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 128,12 tanto amplius -entur et multiplicentur trayne ipsis *(falconibus layneriis)* ad airones, quanto *eqs. al.* **b** *latius:* **α** *continue applicare – fortgesetzt anwenden:* WILH. SALIC. chirurg. 2,23 p. 339[H] ista *(sc. stupefacientia)* remedia non debent multum -ari. **β** *continue fundere – unablässig vergießen:* AGIUS epic. Hath. 564 quae *(Dei famulae)* pro se *(sc. traditore loci)* iuges -ant lacrimas. **γ** *iterum atque iterum dare – immer wieder geben:* RAPULARIUS 136 revertenti coniux occurrit eique oscula -ans (concinnens *var. l.*) dulcia dixit ave. **δ** *iterum atque iterum invocare – immer wieder anrufen:* OLBERT. Veron. 9 Veronum ... clamosis -are vocibus.

C *de duorum vel plurium arto atque continuo conexu i. q. coniungere, conectere – verknüpfen, verbinden (medial. fere i. q. coniungi, conecti, cohaerere – in Verbindung stehen, sich anschließen, zusammenhängen):* **1** *local. et corpor. (in imag. de rebus incorporeis: l.37. p.1737,16sqq.):* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* CHRON. Merseb. praef. p. 164,8 duos montes aggeris comportatione -are. RAHEW. gest. 4,2 p. 234,37 castra Ligurum ... pons medius ... cum castris nostrorum -vit. NARR. itin. nav. p. 188,4 qui *(murus)* ... -batur (-ebatur *cod.*) cuidam turri almadine. ALBERT. M. meteor. 2,3,5 p. 568[a],32 -antur ad oceanum *maria. al. usu subst.:* LIUTPR. leg. 15 Ravennam ... et Romam cum his omnibus -tis, quae ab his sunt usque ad nos. **β** *apponere – legen (auf):* CAES. HEIST. hom. exc. 77 os suum ori militis -ans *serpens.* **γ** *conglutinari – zusammenkleben, -haften (usu medial.):* ALBERT. M. animal. 6,75 remanent ova simul in ipso *(pisce)* et -antur ad invicem. **δ** *adiungere, addere – anreihen, folgen lassen:* CARM. biblioth. 3,1,82 Salomon nec non Sapientia iuxta, tertius est Iesus -tus eis *(item de libris sacrae scripturae:* OTTO SANBLAS. chron. 12 p. 13,28 Pentateuco librum Iosue Iudicumque et Ruth -vit *Petrus Manducator).* ALBERT. BEH. epist. 1 p. 57,5 adiecit ... manus Domini votis augmenta successuum et -vit victoriam. *c. sensu trahendi:* FRUTOLF. brev. 17 p. 110,20 secundus biduplus ... duas sesquioctavas proportiones ... post se -at. *ibid. al.* **ε** *componere – zusammenstellen:* CHART. Argent. I 90 p. 71,23 (a. 1143) priora donativa oblationum cum his, quę nostro tempore ... donata sunt, in una pagina -are decrevimus. **b** *philos.:* **α** *in univ.:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 162,3 est ... totus ... locus continuus ... interposito ... interstitio non discrepante, sed -ante. URSO element. 3,2 p. 63,6 ex eorum *(elementorum)* essentiis elementatum trahit esse et ex eisdem elementis -tis (commutatis *C*) quantum esse. ALBERT. M. phys. 5,2,3 p. 425,39 'continua' ... sunt ..., cum 'utriusque' continuorum sit 'unus et idem terminus et' ita '-antur' (*p. 227[a],12* συνέχηται) ad invicem. *al. usu subst.:* ALBERT. M. phys. 4,2,9 p. 255,46 'utres' pleni vento sunt causa, quod sursum 'ferantur' alligata sibi et -ta. 6,1,1 p. 448,33sqq. in continuo ... duo sunt necessaria, scilicet -tum et -ans, et -tum quidem est pars continui, sed -ans non potest esse pars eius, aliter enim idem esset -tum et -ans; unde primum -ans est punctum. **β** *uniri – sich vereinigen (usu medial.):* ALBERT. M. gener. 1,5,15 p. 165,63 cum ... una pars *(sc. aquae)* 'tangat' aliam, statim -atur ei. animal. 16,136 quae -antur ad invicem, ex hiis fit unum, sicut quando miscentur vinum et aqua. *ibid. al.* **γ** *pendere – abhängen (usu medial.):* ALBERT. M. sens. 3,5 p. 89[b],23 omnium ... organa sensuum particularium colliguntur et -antur ab organo sensitivi primi. **δ** *conexionem efficere, mediare – die Verbindung herstellen, vermitteln:* ALBERT. M. caus. univ. 2,4,3 p. 157,79 necesse est, quod inter agens compositum et suum causatum sit aliquid, quod est in utroque, quod -ans sit et per modum continuatoris inter agens et id, quod agitur. 2,4,4 p. 159,8 ipsum 'recipiens' non 'recipit' ab agente nisi 'per continuatorem', qui -at 'inter ipsum' re-

[Antony]

cipiens 'et factorem suum'. **c** *natur. et anat.:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 160,33 in loco, in quo -ta est dorso *cauda falconis.* ALBERT. M. animal. 8,169 aculeus -tus est cum intestino apis. WILH. SALIC. chirurg. 4,5 p. 39,27 rascetae . . . pedis -atur pecten *eqs. al.* *usu adi.:* GLOSS. Roger. I A 3,21 p. 700,16 duo ossa -ta. *al. v. et p. 1459,30.* **d** *medic.:* WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 328[B] ut . . . -es et conducas partes vulneris adinvicem. 2,9 p. 332[G] quum restaurator conducit partes ossis fracti ad invicem . . . et eas bene -at et annectit *eqs. ibid. al.* **e** *publ. et iur.* manu -ta *i. q. coadunata manu – mit gesamter Hand, gemeinsam (de re v. p. 1459,4sq.):* CHART. Steph. Wirz. 31 p. 43,8 (a. 1103) octo iugera vineti . . . firma traditione manu -ta delegavimus (121 p. 128,16. 162 p. 170,5. 164 p. 171,16). **f** *math., geom., mus.:* GERB. geom. 6,7 p. 94,16 si . . . VI ad CL conferas, in medio . . . XXX, qui quincupla utrosque *(sc. numeros)* collatione -et (continet *var. l.*), investiges. 6,9 eadem . . . proportione . . . orthogonii . . . -antur, qua *eqs.* HERIG. reg. 2,13 ubi . . . tribus vel quatuor vel quotlibet deinceps -tis numeris fiunt divisores *eqs.* ANON. IV mus. 3 p. 58,6 omnis pausatio regulativa -at modum praecedentem et postsequentem. *al.* **g** *gramm. et rhet.:* ALBERT. M. euch. 6,2,2,17 p. 391[b],40 est *'enim'* coniunctio causalis -ans sequentia cum antecedentibus. CONR. MUR. summ. p. 50,3 convenienter -are dicta dicendis seu dictis dicenda. *al.* **2** *temp.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* VITA Liutb. 22 p. 26,12 nisi . . . meditando diem -ret nocti. VITA Bonif. II 13 p. 105,18 ecclesiae dedicationem ob memoriam . . . Bonifatii ipsius passioni -vit *Willigisus.* OTTO FRISING. chron. 7,32 p. 362,2 nativitatem Domini epiphaniae -antes duas illas festivitates unam faciunt *Armenii.* ARNOLD. LUB. chron. 7,20 volens -are hoc dictamen operi Helmoldi sacerdotis. **β** *(paulatim) transire (ad), se coaequare – (allmählich) übergehen (in), sich angleichen (usu medial.):* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 194,24 visio . . . falconis nocturna . . . -bitur visioni diurne. **b** *philos.:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 234,9 etas Saturnia nature orbe expleto finem origini -ans. ALBERT. M. metaph. 3,2,12 p. 135,23 ipsum nunc in tempore 'videtur semper aliud' et aliud 'esse' . . . secundum esse praeteriti et futuri, quae -at. *al.* **c** *publ. et iur. de protelatione diei (cf. p.1735,49sqq.):* CHART. Eichsf. 388 p. 288,27 (a. 1257) renunciavimus illis bonis . . . sane in die Philippi et Iacobi etiam sequentem diem -antes cum precedente et placitantes.

II *intrans. i. q. progredi – fortschreiten:* THEODULF. carm. 75,108 obliquo solis -ante die.

III *refl.:* **A** *se aggregare – sich hinzugesellen:* VITA Eucher. 3 (MGMer. VII p. 48,8) relinquens militiae saeculi cingulum -vit se ad caeli cultores. **B** *recurrere (ad), attingere – Bezug nehmen (auf):* ALBERT. M. div. nom. 1,5 p. 3,42 in prima *(parte)* -at se *Dionysius* ad quendam librum . . ., quem non habemus. p. 3,60. eth. I 16 p. 14,44 revertitur ad propositum *Aristoteles* -ans se praecedentibus quaesitis. 197 p. 177,67 -at se ad sequentia. 561 p. 483,57 -at se ad praecedentia.

adv. **1. continuanter.** *continenter – fortlaufend:* MATHEM. var. Bubnov p. 292,3 in divisione de dissipandis ponantur divisores ad placitum, hoc est vel -r (continuantur *cod.*) vel interruptim.

2. continuate. *sine intermissione – ohne Unterbrechung:* **1** *uno tenore – in einem (fortlaufend):* GERHOH. tract. p. 40,24 quae *(constructio)* tunc recte ordinatur, si, postquam dicitur 'communicantes', aliquantula distinctio habeatur nec 'communicantes et memoriam venerantes' -e proferatur. **2** *incessanter – unablässig:* INNOC. IV. registr. B 32 p. 24,23 illo *(sc. imperatore Friderico)* sublato de medio, qui vos *(sc. clerum populumque regni Siciliae)* . . . persecutionis malleo -e contrivit.

3. continuatim. **1** *continenter – (in sich) zusammenhängend:* **a** *local.:* CHART. Rhen. med. I 400 p. 457,18 (c. 1100) terminus parrochie . . . -m et sine interruptione a villa, que vocatur Kerna, usque ad pontem contra Kirriche Cardonensis est ecclesie. CHART. Worm. 200 p. 140,17 X iugera terre arabilis sita -m in campo. **b** *temp. i. q. sine intermissione, uno tenore – ohne Unterbrechung, (in einem Zuge) fortlaufend:* CONC. Karol. A 39[A],123 p. 404,4 -m legatur lectio (*inde* CONSUET. Marb. 219[e]). ODILO SUESS. Seb. 34 (18) per triginta -m dies. CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 31b[r] aut . . . -m minoratur *pulsus* . . .; aut gradatim minoratur. VITA Gamalb. 21 (10) novem . . . annis -m . . . languerat infirmitate. *al.* **2** *deinceps, ordine, subsequenter – nacheinander, der Reihe nach, unmittelbar aufeinanderfolgend:* HRABAN. epist. 36 p. 471,11 ut -m positam invenires hystoricam et mysticam singularum rerum expositionem. TRAD. Fuld. II p. 161,16 si duo . . . -m, id est, si unus in alterius XXX diebus moriatur. GERB. geom. 3,2 digitus est minima . . . mensura, continens quatuor hordei grana, in longitudinem scilicet -m disposita. LIBER ordin. Rhenaug. p. 101,6 post primam et alias horas psalmis familiaribus predicti quoque duo -m iunguntur. *al.* **3** *iugiter, perpetuo, semper – immerzu, ständig, stets:* DIPL. Loth. I. 119 p. 273,25 res ecclesiae illorum *(monachorum),* unde victum vestitumque habere -m debebant. VITA Antonini Surr. 23 p. 792[F] ipse et superius nominati sancti suis Surrentinis -m assistentes. HINCM. Remig. app. p. 343,15 res . . . ad usum . . . loci . . . -m deservire precipio. TRAD. Patav. 93 p. 81,30 penitus . . . ac -m omnem decimationem . . . in dicione . . . Pataviensis aecclesie . . . fuisse. *al.* **4** *protenus, statim – unmittelbar danach, gleich (darauf):* AMALAR. off. 4,23,5 quae sint istae sanitates, Iohannes -m, postquam dixit: 'ecce princeps mundi eicietur foras', subiunxit dicens: *'eqs.'* VITA Antonini Surr. 4 dorso ipsius iam finito -m caput mare versus . . . erigit *mons. al.* **5** *cohaerenter – in umittelbarem Anschluß:* HERIG. reg. 2,8 divisio, quae fit per duos -m positos *(sc. numeros).* ALFAN. premn. phys. 28,16 p. 137 coniungitur . . . tracheae arteriae -m (*PG 40,712[C]* κατὰ τὸ συνεχές) guttur. *al.* **6** *coniuncte – verbunden, ungetrennt:* ERMENR. ad Grim. 14 p.549,13 non dicitur -m hiaspis ut ianua, sed seperatim. **7** *modo complexivo – in umfassender Weise:* ALBERT. M. eccl. hier. 5,28 p. 734[a],18 'eloquia' . . . 'manifestatoria -m' (*PG 3,513[C]* περιεκτικῶς), id est compendiose.

2. continuo *v.* continuus.

[3. continuo *v.* 1. concinno. *adde ad p. 1178,46sqq.:* DIPL. Merov. III A 2 p. 116,41 (spur. s. XIII.[in.]?) in alimonia servorum Dei . . . et luminaria -anda (continuanda *ed., sed cf.* 16 p. 134,8 ad luminaria -anda [continuanda *var. l.*]).**]**

continuus, -a, -um. *script.* cun-: *p.1741,60. ?form. gen. sg.* -is: *p.1740,48. superl.* -issimus: *p.1741,2. usu subst.: neutr.: passim. fem.: p.1741,32sqq.*

I *latius:* **A** *de unius rei vel actionis continuatione:* **1** *local. et corpor. i. q. continens, (in se) cohaerens – (in einem Stück, als Ganzes) fortlaufend, (in sich) zusammenhängend:* **a** *proprie i. q. consertus, solidus, spissus, compactus – (in sich) geschlossen, fest, dicht, kompakt:* **α** *gener.:* VITA Find. p. 504,23 putabat . . . *insulam* terram esse -am (contiguam *1 p. corr.*). ARNULF. SAG. invect. 4 p. 99,28 illud *(sc. ex fuga subsidium temptare)* -a seniorum corona claudebat. **β** *natur. et anat.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 368[A] album *genus zeduarii* . . . est eligendum, quod est acutum et -um et solidum *(sim.* p. 368[H] eligendum est *rheubarbarum* subcitrinum, -um [contiavum *ed.*], non perforatum. p. 382[B] tuberosiores et crassiores eligendi sunt *chebuli* . . ., rugosi et -am habentes substantiam. *al.).* ALBERT. M. veget. 5,67 fundum . . . solidum et -um facere. animal. 2,26 Avicenna . . . dicit, quod quidam cameli sunt fissi pedis . . ., quidam autem -i, sicut equus habet -um pedem. animal. quaest. 2,10[capit.] quare cervus habet cornua -a et non concava. *ibid. al.* **b** *in imag. de rebus incorporeis:* **α** *gener.:* METELL. Quir. 23[tit.] metrum saphicum -um. DAVID compos. 2 prol. p. 63,8 collationes meas . . . in unam -am materiam . . . ordinavi. *prorsus – ungebunden, prosaisch:* FORM. Sangall. II add. 6 p. 436,32 -ae orationis indiculum. **β** *mus.:* GUNZO epist. 16 p. 53,7 utrum . . . -e aut disgregate voces armonie melius conveniant. Ps. ODO CLUN. mus. p. 279[a],31 fit . . . syllaba ‹ex tribus› (et tribuis *ed., vix recte*) vocibus . . . tum -a, tum interrupta *eqs.* Ps. GUIDO ARET. epil. p. 79[a] omnis . . . vox aut est -a aut divisa *eqs.* ANON. mus. Sowa 1,2 p. 152,35 figurae . . . possunt haberi per -um ascensum vel -um descensum *eqs. al.* **c** *translate i. q. aequalis –*

[Antony]

gleichmäßig, eben: ALBERT. M. animal. 1,136 qui ... frontem planam habent atque -am *eqs. (ex Physiogn. 17).* **2** *temp. i. q. perpetuus, iugis, perennis – (an)dauernd, fortwährend, ununterbrochen:* **a** *spectat ad res:* **α** *in univ.:* EINH. Karol. 9 cum ... assiduo ac poene -o cum Saxonibus bello certaretur. VITA Ludow. Pii 28 p. 621,35 porticus lignea ... humectatione -a putrefacta. HROTSV. Mar. 569 quam *(speluncam)* -ae semper tenuere tenebrae. THIETM. chron. 6, 75 in timore -o ... Deum agnovit. TRAD. Salisb. II 54 ut ..., si ... debitum censum ... representare omiserit, in servitio -o fratrum ... permaneat. IDUNG. PRUF. argum. 552 -am ... in monasterio suo habere stabilitatem. RAHEW. gest. 4,52 ut huius negotii tractatus perpetua seu -a decurrat oratione. ARTEPH. secret. p. 49,8 oportet coquere album istud in igne sicco -o. *persaepe.* **β** *aeternus – ewig:* TRAD. Lunaelac. 113 (post 817) <ut> ad eam *(vitam)*, que non est annua, sed -a, perveniamus. VITA Otton. Bamb. I 25 ut ... ad sepulchrum eius die noctuque -um l u m e n administretur (TRAD. Frising. 1569). **γ** *sine intermissione valens – fortwirkend:* CLEM. IV. registr. 668 p. 689,12 que ... licite predecessor obtinuit, quodam iure -o ad eius transeunt successorem. **δ** *sine intermissione contingens – ständig zuteil werdend, zukommend:* ALBERT. M. veget. 2,14 hoc *(humidum nutrimentale)* ... est -um plantis et non deficiens. 4,74 unde *(sc. ex terra)* -um possit trahere nutrimentum *planta.* **ε** *ad diuturnitatem institutus – auf Dauer eingerichtet:* CONST. imp. II 335,6 (a. 1241) prohibeatur -a taberna. CHART. Sigeb. 129 p. 240,28 ut ... propensius excitetur devotio fidelium, ubi divinum officium invenitur -um. **ζ** *totus, omnis – ganz:* RIMB. Anscar. 41 p. 76,20 noctem ... in talibus admonitionibus pene duxit -am. DIPL. Heinr. II. 252 -is diuturnis temporibus firmum constare. **b** *spectat ad homines i. q. assiduus – ständig:* **α** *in univ.:* PURCH. Witig. 69 si sponsus solum vellet sibi vivere mecum *(i. in monasterio Augiensi)* -us, stabilis, nusquam pergendo localis. CHART. Mog. A II 315 p. 540,13 cum eis *(fratribus suis)* -us (continuo *J*) esse non poterat *praepositus. indefessus – unermüdlich:* BERTH. (?) annal. praef. p. 268,16 in his ..., quantum ad inbecillitatem suam, totus semper -us studuerat *(sc. Hermannus Contractus).* **β** *de officio, munere:* WETT. Gall. 38 erat ... quidam diaconus ... custos ecclesiae die ac nocte -us. CONST. Melf. 1,62,2 p. 98,26 quorum *(baiulorum)* singuli i u d i c e m unum ... -um adicient assessorem (1,95,1 p. 150,16). ACTA imp. Winkelm. I 990 p. 741,28 prothonotarius habebit duos -os scriptores.

B *de plurium eiusdem generis serie non intermissa:* **1** *de ordinatione i. q. ordine se invicem consequens, ordinatus – (in einer Reihe) fortlaufend, der Reihe(nfolge) nach (an)geordnet:* CATAL. biblioth. A I 4 duo apostoli glossati et -e glossae eiusdem. 75 p. 411,38 -as glozas super epistolas Pauli. *al.* OTTO SANBLAS. chron. 12 p. 13,22 psalterium per -as glosas luculenter ... exposuit *Petrus Lombardus.* ALBERT. M. top. 8,1,2 p. 495[a],28 quod non proponat *(sc. celans)* eas *(propositiones)* -as secundum situm, quem habere debent in syllogismo proprio, sed permutatim maiorem unius syllogismi cum maiori alterius syllogismi. *subst. neutr. in locut. adv.* per -um *i. q. consequenter, per ordinem – der Reihe nach, fortlaufend:* CHRON. Lippold. p. 556,10 (catal. libr.) Matheum et Iohannem per -um expositos. **2** *de consummatione i. q. (uno tenore) subsequens, sibi invicem consertus – hintereinander abfolgend, aufeinanderfolgend (c. numer. plerumque i. q. completus – voll):* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ARBEO Emm. 42 p. 92,19 peractis ... suis in profectionibus -is diebus XV. EINH. Karol. 7 p. 9,30 bellum, quod ... per -os triginta tres annos gerebatur. RIMB. Anscar. 41 p. 75,34 cum iam per tres -os menses ... laboraret infirmitate. POETA Saxo 3,25 -is Francos compluribus annis ... impugnabant Huni. FUND. Brunw. 6 p. 128,44 ut, cui per tres -as vices victoria proveniret, alterius potiretur rebus. *al.* **β** *cunctus – jeder:* WALAHFR. hort. 354 quam *(herbam)* quosdam pendere tanti novimus, ut ... soleant haurire diebus -is hoc acre genus medicaminis. Mamm. prol. 18 hos ... versiculos ... -is promite solibus. **b** *mus.:* Ps. ODO CLUN. mus. p. 268[a] ne a sexta voce ... usque ad nonam ... tres -i toni invenirentur. p. 279[b] tres ... -ae voces aut duos tonos aut tonum et semitonium duobus suis spatiis claudunt. **3** *de repetitione i. q. iteratus, frequens, creber – (unablässig) wiederholt, (wiederholend) fortgesetzt, häufig:* EIGIL Sturm. 19 p. 153,18 Dei ... praesidium -is p r e c i b u s postulabant (DIPL. Loth. I. 73 p. 189,13. *al.*). RUOTG. Brun. 3 cum ipse *(rex)* omnia regni sui spacia ... -is finitimorum i n c u r s i o n i b u s ... concussa ... reppererit (THANGM. Bernw. 7 p. 760,47. *al.*). GERH. AUGUST. Udalr. 1,13 l. 43 -is o r a t i o n i b u s ... misericordiam Domini ... deprecari (HUGO FLOR. tract. 1,4 [MG Lib. Lit. II p. 471,21]. *al.*). THIETM. chron. 4,20 qui *(dux)* omne suimet delictum -is mundavit elemosinis. 8,7 ob inobedienciam -ae vocacionis excommunicati sunt. CHART. Raitenh. 200 p. 169,12 propter cuius *(abbatis)* obsequia -a, que nobis *(sc. electo)* ... exhibuit. ALBERT. M. animal. 1,576 propter -as eius *(cordis)* dyastoles et sistoles. *persaepe. subst. neutr.:* RUODLIEB V 474 plus ... solet rarum quam -um fore karum.

C *de duorum vel plurium arto conexu:* **1** *local. et corpor.:* **a** *coniunctus, unitus, cohaerens – verbunden, vereint, zusammenhängend:* **α** *gener.:* LIOS MON. 92 quattuor ... fluvios ingentes -osque magnificos cursus *(spectat ad Vulg. gen. 2,10).* DIPL. Zwent. 1 p. 18,15 prefatum locum ... cum ... aquis aquarumve decursibus, viis -is (*sic CD pro* et inviis), exitibus et reditibus *eqs.* **β** *natur. et anat.:* NICOL. anat. 514 habet ... uvula foramen -um cum naribus. ALBERT. M. meteor. 1,1,3[capit.] qualiter unum elementum -um est alteri, et qualiter unum magis -um est alicui quam aliud alteri. animal. 1,112 capita ... virorum ... continent multas suturas, quarum quaedam -ae (*cf. p. 491[b],3* συναπτούσας) ducuntur ad alias. 1,329 qui *(musculus)* ... cum alio est -us, sicut duo sint unus musculus. 7,6 in mari ... sunt quaedam animata, de quibus dubium est, utrum sint animalia vel plantae: sicut enim plantae sunt -a et radicata cum locis, in quibus inveniuntur. *ibid. al.* **γ** *philos.:* ALBERT. M. metaph. 2,13 p. 104,57 intellectus hominis -us est cum -o et tempore per imaginationem et sensum *(cf. p. 1741,14).* **δ** *geom.:* RAGIMB. epist. 4 p. 523,19 partes eius *(superficiei)*, quamvis -e, distant ... quadam inter se diversitate. *coniunctionis efficiens – die Verbindung herstellend:* RAGIMB. epist. 4 p. 523,27 habent *(sc. lineae angulum describentes)* unum terminum communem et -um, id est punctum. **b** *adiacens, finitimus, contiguus – angrenzend, benachbart:* **α** *gener.:* OLBERT. Veron. 14 in ... villa castello Gislengin -a homo erat Saruguardus nomine. Ps. BEDA mund. const. 1,287 Saturnus duo -a *(sc. domicilia)* obtinuit, scilicet aquarium et capricornum. **β** *publ. et iur.:* CHART. Heinr. Leon. 28 p. 39,32 terciam partem silve ... monasterio ... ad occidentem -is ... obtulerunt *dux et ducissa.* CHART. ord. Teut. 29 dono ... quandam vautam ..., que ... est -a muris civitatis Acconensis. CHART. Hall. 142 tria iugera vineis ecclesie ... -a. CHART. Aquens. 93 l. 19 in terris -is. CHART. Sangall. B 337 p. 260,14 curtim et vineam ecclesię in Regaz -am. CHART. Carinth. V 127 domum ... cum suis pertinenciis, id est orto -o cum domo eadem, legavit. **2** *temp. i. q. subsequenter accidens – unmittelbar darauf folgend:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,129 hac *(famula prima)* vice -a sequitur gradiente secunda. *subst. neutr. in locut. adv.* in -o *i. q. subsequenter, paulo post – in der Folge, bald darauf:* CHRON. Fred. 3,9 fertur ... uxor *(sc. regis)* ad mare labandum vadens bistea Neptuni Quinotauri similis eam adpetisset; cumque in -o aut a bistea aut a viro fuisset concepta, peperit filium. **3** *spirit. i. q. proximus – nächstfolgend, -stehend:* RADOLF. epist. 1 p. 514,12 triangulo quadratus inter multiformes figuras habetur -us.

II *strictius i. q.* συνεχής *– stetig, 'kontinuierlich':* **A** *t. t. philos. (de re v. Hist. Wb. d. Philos. IV. p. 1044sqq.):* **1** *in univ.:* ALFAN. premn. phys. 2,73 p. 41 anima -a est; numerus autem -us non est *eqs.* SCHOL. Boeth. mus. 1,5,9 arithmetica ... et musica ... ad discretam quantitatem pertinent, geometria vero et astrologia -ae quantitatis sunt. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 162,1 est ... totus quidem locus -us, particulatim tamen discretus. ALBERT. M. cael. hier. 4 p. 66,28

[Antony]

vita ... est -us actus animae in corpus. eth. I 901 p. 755,26 felicitas est maxime stabilis, et sic operatio '-issima' (*p. 1177a,21* συνεχεστάτη) debet esse felicitas. phys. 5,2,3capit. praedicam. 3,3capit. qualiter linea, superficies et corpus sunt quantitates -ae. metaph. 5,2,2 p. 236,83 substantia ... corporea <est> substantia una -a. *persaepe. subst. neutr. ('Kontinuum'):* ALBERT. M. phys. 3,2,11capit. secundum quem modum infinitum est in -o et discreto. 4,3,12 p. 283,77 -um ... est, cuius partes ad eundem terminum copulantur. 5,2,3 p. 425,40 -um ... dicitur quasi simul in uno se tenens vel in uno se 'tangens'. praedicam. 3,3 p. 198a,37 linea de numero -orum est. top. 4,1,4 p. 364b,8sq. non ... omne contiguum est -um, sed e converso -um est contiguum quoddam sive quodammodo. metaph. 1,2,8 p. 25,27 -o et tempori coniunctus est hominis intellectus. 10,1,1 p. 432,33 -um circulare magis unum est ... quam rectum. summ. theol. II 11,47 p. 524a,18 omne ... -um initiatur et fluit ab aliquo indivisibili. *ibid. persaepe.* **2** *de proportione:* GERB. epist. math. I 5 p. 31,7 proportiones -ae superparticulares. ALBERT. M. eth. I 394 p. 333,65 omnis proportionalitas est 'disiuncta' vel '-a'. anim. 2,1,5 p. 71,95 -am ... voco proportionem, quando in una et eadem proportione, in qua prima *(quantitas)* se habet ad mediam, media habet se ad tertiam. *ibid. al.* **B** *t. t. medic.:* GLOSS. med. p. 79,19 sinocus, quod est -us, febris est, que nascitur a plurima colera. CONSTANT. AFRIC. theor. 8,5 p. 37av f e b r i s -a nascens ex phlegmate (MAURUS urin. II p. 27,1 f. ... -a est illa, que existens in corpore usque ad sui creticam declinationem, licet inequaliter affligat patientem, tamen non intermittit affligere. WALTH. AGIL. med. 7 p. 100,28. *saepe*). TRACT. de aegr. cur. p. 134,32 dolor -us in fronte. MAURUS phleb. p. 19a,28 laborans -a (-tinna *ed.*) cottidiana vel terciana vel sinocha vel causon. *al. subst. fem. (ellipt.) i. q. febris non intermissa – stetiges Fieber:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 381E detur *electarium* ... febricitantibus tam -is quam interpolatis. p. 381F in -is specialiter detur *electarium. subst. neutr. i. q. morbus chronicus – chronische Krankheit:* GLOSS. Roger. I A praef. p. 497,26 intentio *(sc. tractatus)* ... est soluta vel -a vel superflua cyrurgie beneficio curare.

adv. **1. continuo.** **1** *sine intermissione – ohne Unterbrechung, in einem fort:* **a** *in univ.:* ARBEO Emm. 7 p. 37,9 se ... -o (continuum *var. l.*) per triennium satagebat per urbes ... discurrens. 38 p. 86,4 dum hoc -o per triennium ... implevisset. WALAHFR. Wett. 858 iam dicta retexere coepit, illi *(fratres)* -o tabulae impressere liquenti. **b** *iugiter, perpetuo, semper – immerzu, ständig, stets:* AGOB. 8,68 ne spes in superbiam erigat, metus -o adiacens mentem premat. HROTSV. Dion. 255 cuius *(martyris)* -o nos intercessio ... commendet Christo. THIETM. chron. 4,12 p. 144,29 inimicum te -o persequentem. WILH. CONG. chirurg. 233 si capud non est nimis depuratum, sed multa sanies ... inde -o (continue *P*) defluit. *al.* **2** *consequenter, subsequenter – in der Folge:* **a** *de tempore:* **α** *ilico, statim, confestim – auf der Stelle, sofort, unverzüglich:* DIPL. Karoli III. 81 p. 132,28 quibus cognitis ... iussimus hoc praeceptum nostrum -o fieri. HROTSV. Bas. 157 splendorem diei cur nata recepi, vel cur -o non sum concessa sepulchro! WALTH. SPIR. Christoph. I 28 quod *(lutum)* cum in effossi oculi vulnus imponeret, visum -o ... recepit. HERBORD. Ott. 2,3 ille *(dux)* ... non -o de pace acquiescere voluit, nisi prius *eqs.* ANNAL. Plac. a. 1261 p. 513,11 statim ... Albertus ... aufugit de civitate, et cun-o ... episcopus ... venit. *persaepe. abund.:* ANNAL. Lauresh. a. 791 statim, ut ipse *(Carlus)* ... ibi advenit, -o aut se tradiderunt aut occisi sunt *Avari.* CAND. FULD. Eigil. II 2,19 nec mora -o (12,22. *sim.* 10,52 haud mora -o). *remissius i. q. econtra – darauf, dagegen:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 299,9 et ille respondit: *'eqs.'*; et ego dixi -o: *'eqs.'* **β** *mox, paulo post, deinde – (als)bald, (bald) danach, sodann:* VITA Balth. B 15 p. 501,27 cuius *(Balthildis)* obitum -o ... abbatissa ... et cuncta congregatio cognoscens ... requirere coeperunt redarguendo, quod eis cognitam non fecissent exitus tante matris *sorores.* CHRON. Thietm. 5,27 -o animadvertentes *Heremannus ac Theodericus* auctori iusticie se merito succumbere. RUODLIEB V 482 *ancilla* tecum manducans pernox tecum ve repausans -o domina cunctorum vult fore summa. ORD. coron. imp. 16,17 ter illum *(ensem)* vibrat *coronandus* et vagine -o recommendat. *al.* **b** *de conclusione i. q. necessario, eo ipso – zwangsläufig, 'automatisch':* HUMB. Sim. 1 praef. p. 102,1 nec ... quis -o hereticus habendus est, ubi quid contra fidem senserit. PS. BEDA mund. const. 1,404 neque -o malum designat canicula, nam temperatur de adiacentibus bonis signis. ARNO REICHERSB. apol. p. 149,3 neque ... consequitur, ut, quod secundum aliquid factum ... dicitur, -o absolute factum dicatur.

2. continue. **1** *sine intermissione – ohne Unterbrechung, in einem fort:* **a** *in univ.:* **α** *local. i. q. continenter – (in sich) fortlaufend:* CHRON. Lippold. p. 556,43 (catal. libr.) psalterium non -e, sed versatim ... expositum. ALBERT. M. animal. 3,72 ossa ... genarum -e sunt extensa ex anteriori ossis capitis, quod petrosum vocatur. *v. et p.1735,5.* **β** *temp.:* THIETM. chron. 4,50 tristis turba ... bellorum asperitates VII dies -e perpessa est. METELL. Quir. 9,49 dies per octo ... corpus almum -e refotant. CHART. Basil. A II 242 p. 318,11 a dictis natalibus Domini in quinque annos -e subsequentes. *al.* **b** *iugiter, perpetuo, semper – immerzu, ständig, stets:* **α** *gener.:* RIMB. Anscar. 35 p. 66,21 qualiter ... corpus suum ... -e afflixerit. PASS. Trudp. 5 cum ... servi ... terrenum opus cum illo pariter -e (continuo *var. l.*) exercerent. MAURUS urin. II p. 27,18 augmasticus dicitur ab augendo, eo quod hec species sinochi a principio sui usque ad sui criticam declinationem -e videtur augmentari. CHART. Raitenh. 152 p. 133,11 ad materiam trium lampadarum ... -e ardencium nocturnis temporibus. CHART. Advoc. 87 p. 46,10 (epist. papae) in monasterio vestro *(sc. monialium)* ... fratres residere -e non tenentur. *al.* **β** *philos. et natur.:* ALBERT. M. phys. 3,1,3 p. 152,47sq. motus est id, quod -e aliquid abicit et aliquid inducit -e in subiectum. gener. 2,3,3 p. 202,36 'quare non -e' (*p. 335b,19* συνεχῶς) sine intermissione res 'generantur'. 2,3,4 p. 204,10 'allatio' ... 'facit generationem -e' (*p. 336a,17* ἐνδελεχῶς) durare *eqs.* veget. 4,61 -e formatur humidum in plantis. mot. proc. 2,7 p. 67,42 movetur ... -e cor in animalibus. *ibid. saepius.* **2** *consequenter – in der Folge:* **a** *de ordine, tempore i. q. statim – unmittelbar:* ALBERT. M. elench. 1,1,1 p. 527a,14 -e hoc opus post opus Topicorum est ordinandum. CHART. eccl. Erf. 473 promisi viginti marcas exsolvendas in proximo Walburgis pro parte dimidia et pro parte residua in festo Martini -e subsequenti. **b** *de conclusione i. q. necessario, eo ipso – zwangsläufig, 'automatisch':* ALBERT. M. phys. 2,2,2 p. 100,28 non ... sequitur, si aliquid dicatur substantiale, quod illud -e sit substantia. *Antony*

[continxit *v.* contraho.**]**

1. contio (-cio), -onis *f. script.:* cun-: *p. 1743, 5.* compt-: *p.1744,14.* -nct-: *p.1743,4.* -nsc-: *p.1743,29.1744,9.*

I *conventus – Versammlung:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* ALDH. virg. I 27 p. 264,3 in diversae -is cuneo. ERCHANB. gramm. p. 78,23 -o i. e. conventio multitudinis. LAMB. HERSF. Lull. 11 p. 320,31 *Lullus* totam ... multitudinis frequentiam vocat in -em. **2** *publ. et iur. (interdum i. q. concilium, actio – Verhandlung, Beratung, e. g. l.60):* **a** *in univ.:* ANNAL. Werth. a. 784 (MGScript. XX p. 6,8) -e cum Francis h a b i t a ... in Franciam reversus est *Karolus* (RAHEW. gest. 3,45 p. 218,28). ANNAL. Ved. a. 884 p. 55,11 post longam et diuturnam -em (-cionem, conditionem *var. l.*). REGINO chron. a. 891 p. 136,28 principes -e convocata non tam de periculo quam de re dubia consulunt. CHRON. Pol. 2,16 p. 81,4 Bolezlavus ... maiores et seniores civitatis, deinde totum populum in -cionem advocavit. *al.* **b** *concilium populi vel civium – Volks-, Bürgerversammlung:* ANSELM. BIS. rhet. 1,2 ut oratorie nostre facultati ut in i u d i c i o, sic in s e n a t u et in -cione in te sit perorare (2,4 p. 148,17). CHRON. rhythm. Col. 3,5 -cio colligitur, domus et communis aditur. ALBERT. M. pol. 4,10k p. 388b,2 fit -cio communitatis et tractatus. 4,10l p. 388b,34 -cioni interesse et conventibus. *al. v. et p. 1275,54. de parlamento vel arenga q. d. civitatum Italiae (cf. N. Kamp, Istituzioni comunali in Viterbo nel medioevo. I.*

[Lošek]

1963. p. 28sq.): ANNAL. Ianuens. I p. 237,29 ut consules facerent -em, id est parlamentum. CHART. Tirol. 557 p. 38,39 in p l e n a -cione hominum civitatis Tridenti (ALBERT. MIL. temp. 258 in p. -ctione). 764 p. 196,41 in -cione Cumana. ANNAL. Plac. a. 1257 p. 508,43 elegerunt in petra cuncionis Albertum ... in potestatem. a. 1267 p. 522,36 legati fecerunt magnum *(sic?)* -cionem in civitate Cremone, in qua *eqs. al.* **c** *concilium principum, colloquium (generale), curia – Reichsversammlung, -tag, Hoftag:* REGINO chron. a. 887 p. 127,18 coniugem Richgardem ... pro eadem re in -em vocat *Karolus*. WIDUK. gest. 3,16 soluta -e multitudine dimissa sese rex in orientales partes contulit. THIETM. chron. 1,8 -cione in Fridisleri celeriter p o s i t a (2,28). RAHEW. gest. 4,3 p. 236,5 quarta ... die ... imperator in -cionem venit. HELM. chron. 50 p. 98,17 cum ... populus venisset in -cionem et rex senior sedisset in trono. *al.* **d** *consessus iudicum, iudicium, mallum, placitum – Gerichtsversammlung, -tag, Ding:* VITA Walar. 12 (MGMer. IV p. 165,2; a. 1031/51) comes ... iuxta morem saeculi -cioni praesidebat, quod rustici mallum vocant. CHART. Mog. A II 101 p. 196,18 in -cione ... populi, cum presidente iudice civilia iura tractarentur, sicut t r i b u s v i c i b u s in a n n o fieri solet (HIST. Walc. 51 p. 526,37. *cf.* CHART. Bern. II 281 p. 298,28 ter in anno -cionem aule nos vocabimus). METELL. peripar. 3,15 proxima culpam plectens -o quandam iuris iudice bannum sanxit crimine dandum. *al. in nom. loci (cf. B. Eberl, Die Ungarnschlacht auf dem Lechfeld [Gunzelê] im Jahre 955. 1956. p. 118sqq.):* OTTO SANBLAS. chron. 44 in loco, qui Gunzinlech, a quibusdam Concio legum dicitur. BURCH. URSB. chron. p. 75,1 Conscio (-o *E*) legis. CHRON. Ebersb. II p. 7ª,64 locus ... certaminis ... Latino eloquio nominatur Conciolegis, vulgares vero vocant Gunzenlen; ibique regalis magnificentia ... thronum iudicialem habere debet. *al.* **3** *eccl. i. q. synodus – Synode:* BEDA hist. eccl. 3,26 p. 189,11 finito ... conflictu ac soluta -e (contentione *var. l.*) Agilberctus domum rediit. *adde:* YSENGRIMUS 4,732 cum fuerit synodi -o lecta meę.

B *latius i. q. congregatio, coetus, caterva – Schar, Menge, Gruppe:* **1** *gener.:* **a** *in bonam vel neutram partem:* **α** *in univ.:* MIRAC. Winn. 11 (MGMer. V p. 786,1; s. X./XI.) -cio populorum adstantium. LAMB. TUIT. Herib. 2,17 contiguorum ... -o. VITA Godefr. Cap. I 4 p. 518,33 suorum -cione vallatus. METELL. exp. Hieros. 5,390 victus rarescit, edens ubi -o crescit. CARM. Bur. 58,3,8 pennata. 61,1ª,1 Pieridum. 74,3,5 Satyrorum. 150,2,6 iuvenum militia, dulcis et leta -o. 19*,7,6 p. 179,7 ducentena -o. TRANSL. Auct. 1 (prol.) quos *(sanctos)* ... in uranica aula ... honore coronari et in terrestri -cione vult extolli celebriter *Deus. al. v. et p. 1588,28. adde:* ECBASIS capt. 1038 discedit -cio castris. 1101 esse potest ab re, quod tardat -cio turbe. **β** *de populo:* ALDH. epist. 3 celydro Ebreae -is obtutibus praesentato. **b** *in malam partem de factione:* GLOSS. IV 126,47 St.-S. factio, coniuratio, ... consensio in malo, gesemine, -o. CHRON. rhythm. Col. 1,6 gens ... bellis iniecit se, quod mala -c<io> fecit. **2** *eccl.:* **a** *in univ.:* HYMN. Hraban. 15,5,4 totus ... nobis chorus angelorum semper assistat simul et beata -o tota. WARN. synod. 106 cum tua -o (-cio *B*), Christe, ardens de celis variis est usa loquelis. TRANSL. Modo. 37 p. 306,35 sequebatur totius veneratio nis cultu ornata -cio clericorum cum crucibus et thymiamateriis. GESTA Halb. p. 81,23 -e multorum episcoporum conbenedicentium comitante. **b** *de hominibus ad vitam communem agendam congregatis:* IONAS BOB. Columb. 1,14 p. 176,13 Flavia ... monasterium puellarum ... construxit, omni munimine roborans multarum puellarum ... -em adunavit. 2,10 p. 256,13 monachorum ... -o (cohors *var. l.*) maxima creverat. WOLFHER. Godeh. I 13 p. 178,6 illuc *(sc. in monasterium)* -cionem clericorum eis certae annonae vestitusque necessaria dando ... congregavit. OTLOH. Bonif. 1,28 duo ... monasteriola duobus subiunxit ęcclesiis hisque non minimam Deo servientium -em subrogavit. *al. expressius i. q. congregatio coenobialis, coenobium – klösterliche Gemeinschaft, Konvent:* FORM. Laudun. 9 p. 516,42 humillima -o coenobitarum insignis confessoris Christi Remigii. TRAD. Salisb. I 1 p. 253,1 in antiquissimo coenobio Petri principis apostolorum Iuvavensiumque -um. 2 p. 255,23 mansas numero X ... huic pro Deo mortificate -i ... tradidit *Truta*. ADSO Waldeb. praef. (MGScript. XV p. 1171,20) Luxoviensium cenobitarum sacrae -cioni (cohorti *2*) Adso ... salutem. HERM. AUGIENS. vit. 26 vos, o -o candida. CHART. Burgel. 62 conventus -o tota. *al.* **c** *de plebe ad missam celebrandam congregata:* CHRON. Pol. 3,1 p. 127,19 in illa hora christianorum -cio (-scio *ZS*) de missarum sollempniis exiebat. *expressius i. q. plebs fidelium – (versammelte) Gemeinde:* AMALAR. off. 4, 3,22 hoc interest inter has lectiones et illam, quae ad missam caelebratur, quod est inter domesticam ammonitionem et illam, quae ad -em agitur. **d** *de societate fidelium i. q. ecclesia – Kirche:* WILLIR. cant. 50,5 gentilis -o (comptio *Ley*) prolis (*syn.* ecclesia de gentibus). *remissius:* TRAD. Frising. 1416 (a. 1024/31) universę -i christianae notum sit *eqs.* **3** *milit. i. q. agmen, turma, exercitus – Haufen, Truppe, Heer:* VITA Sym. Ach. 1 (MGScript. IV p. 445*,23; s. X.med.) ne ... prius discederent, quam profana -o *(i. Saraceni)* superata fuisset. WILH. APUL. gest. 3,533 Normannica -cio. RHYTHM. de Pasch. 29,6 (MG Lib. Lit. II p. 675) vestro sternenda gladio Teutonicorum -cio. DONIZO Mathild. 2,364 gaudet turba Petri, turbatur -o regis. 2,592sq. super ipsum *(Manfredum captum)* -o regis maxime gaudebat, comitissae -o flebat. *al. adde:* ECBASIS capt. 390 iacula, quę presens -cio vibrat.

II *oratio – Rede:* **A** *in univ.:* **1** *publ.:* WIDUK. gest. 1,38 capit. p. 3,28 -o regis. 1,2 de quibus *(Saxonibus)* et in -e Agrippae ad Iudaeos in Iosepho oratio contexitur. ALBERT. M. pol. 3,1ᵈ p. 209ᵇ,7 concionator ... *est*, qui in conventu populi -ciones proponit. *al.* **2** *eccl. i. q. sermo (sacer), praedicatio – (geistliche) Ansprache, Predigt:* CHART. Carniol. I 83 (c. 1136) ut ... religiosi ... administri forent huius parochiae, confessiones audirent, -ciones facerent *eqs.* (*item* 99). VITA Annon. III 2,9,1 -ciones ad populum sibi commissum habebat non sine fructibus. **B** *c. sensu suasionis:* EPIST. Desid. Cad. 21 pravorum adulantium -cione percepta ... reor misisse epistulam.

[2. contio *v.* contentio.**]**

***contiola** (-nci-), -ae *f. congregatiuncula, congregatio (parva) – (kleiner) Konvent:* THIOFR. flor. 4,7 p. 401ᶜ cum prioribus -ciolae curae suae creditae ... consilii sui habuit mysterium *abbas*. Willibr. I 28 p. 476ᶠ ab unanimi et devota -ciola ymnidica Deo laudum persoluta sunt munia. II 1,519 constituit cathedram sibi -cioląeque proseucham. serm. 1,10 (OrgVerChristlKunstLuxemb. 15. 1885. p. 90,33) Epternacensi -ciolae. *ibid. al.*

***contionabulum** (-nci-), -i *n. conciliabulum – Versammlungsort:* VITA Deic. 5 qui *(doctores)* ... ab ipso apostolorum principe Treverim directi conc-um diaboli fecerunt ecclesiam Christi.

contionalis, -e. *de suasione et dissuasione i. q. ad contionem directus – an die Volksversammlung gerichtet (t. t. rhet., cf. Lausberg, Rhetorik §61,2):* RATHER. prael. 1,31 l. 1011 ut mixtum et veluti -e texam eloquium.

***contionatio** (-nci-), -onis *f. sermo (sacer) – Predigt:* GERHOH. tract. p. 270,23 pulchre, sicut in fine libri, qui dicitur Ecclesiastes, ... ponitur extremum signaculum totius conc-is timor Domini.

***contionativus** (-nci-), -a, -um. *contionalis, ad contionem pertinens – an die Volksversammlung gerichtet, die Volksversammlung betreffend:* ALBERT. M. eth. I 953 p. 793,40 conscribere 'sermones iudicativos' idest iudicantes punitiones malorum, 'et -os' (*p. 1181ª,5* δημηγορικούς), qui sunt ad persuadendum iudicem (II 10,3,3 p. 639ᵇ,10. *cf.* p. 641ª,11 oportet totaliter intendere de politia et non tantum de parte, quae iudicativa vel conc-a est).

contionator (-nci-), -oris *m. (?f.: p. 1746,7) script.:* cun-: GLOSS. III 299,10 St.-S. ecclesiastes cunc-r. -cin-: *p. 1745,22.* -tur (*per confusionem c.* contionari): GLOSS. I 64,26 St.-S. -tur kamahhari *(cf. J. Splett, Abrogansstudien. 1976. p. 123).*

I *orator – Redner, Sprecher:* **A** *publ. et iur.:* **1** *in*

[Lošek]

univ.: ALDH. virg. I 27 p. 264,1 consuetudo peritorum ... -um. VITA Leb. 6 p. 794,19 conc-r quidam Buto nomine conscendens truncum arboris sic clamabat omnibus: *'eqs.'* SALIMB. chron. p. 75,21 *Girardus Maletta* parve litterature fuit, magnus conc-r, optimus ... predicator. **2** *c. colore quodam:* **a** *qui in contione verba facit – Sprecher in der Volksversammlung:* ALBERT. M. pol. 4,10^{m} p. 389^{a},6 'leges ferunt', conc-es scilicet. 5,3^{k} p. 457^{a},42 qui potentiam habent ad loquendum, 'fiunt demagogi', id est conc-es, scilicet ad populum. *v. et p.1744,29. spectat ad percontationem:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1051^{D} mihi sub persona conc-is quaestionem moventi luculente ratione satisfecisti. GERHOH. Antichr. 1 praef. p. 308,33 conc-is modo sententiam suspensam tenens in neutram partem declinare facilis fui. p. 309,2 finis loquendi audiendus est, non conc-is percontationibus inherendum. **b** *actor, procurator – Verhandlungsführer, Sachwalter:* WOLFHER. Godeh. I 30 qui *(Godehardus)* ... domno Brunone ... episcopo ... conc-e usus. NORB. IBURG. Benn. 6 hunc ... virum ... episcopus ... publicis negotiis conc-em praeesse decrevit. **c** *qui ius dicit, iudex, scabinus – einer der Recht spricht, Richter, Schöffe:* GLOSS. I 65,26 St.-S. -r scephin. IV 277,1 celech hebr., ecclesiastes grece, conc-r (-concin- *a*) lat. i. lantrechtere. *al.* **B** *eccl. i. q. praedicator – Prediger:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* TRANSL. Bav. 4 (MGScript. XV p. 598,23; c. 1058) conc-r divinus in verbum ad populum resolvit os et labia. WOLFHER. Godeh. II 9 p. 202,51 nos ..., quos ... abbatis licentia circumquaque ad fenestras conc-e ignorante clanculo collocavit. *de -e die festo (consecrationis) sermonem faciente:* RATHER. phren. 11,306 preconio ... tantae dicacitatis, vos uti fuistis, conc-is tamque suadibiliter concionantis. **b** *per antonomasiam de Salomone auctore libri Ecclesiastes q. d. (inde etiam de auctore libri Proverbiorum: l.35):* **α** *proprie:* ALDH. virg. I 59 p. 319,29 quia illustris -r 'tempus', inquit, 'loquendi *eqs.' (cf. Vulg. eccles. 3,7).* BONIF. epist. 9 p. 6,8 secundum sanctionem ingeniosi -is omne pretiosum non est ea *(divina sapientia)* dignum *(cf. Vulg. prov. 8,11).* **β** *per compar. de Christo Salomone vero:* GREG. IX. registr. 474 p. 382,10 Ierusalem rex ..., Salomon ecclesiastes et Idida verus, ... nobis pacificus -r, diligens et dilectus advenit, in nativitate pacificus, -r in vita *eqs.* p. 382,24 erudito conc-i. **γ** *meton. de libro Ecclesiastes q. d.:* HRABAN. epist. 21 p. 427,26 quod ille liber Salomonis, qui dicitur E c c l e s i a s t e s, et iste Iesu filii Sirach ... ad instructionem ecclesię Dei ... sunt utilissimi; quorum priorem -em possumus dicere (OTTO FRISING. chron. 4,4 p. 190,6). *v. et l.22.* **2** *latius i. q. narrator, cantor – Vortragender, Sänger:* AMALAR. ord. antiph. 13,2 quae *(visio)* plus pertinet ad mentis ruminationem quam ad conc-is narrationem.

II *qui contioni interest – Teilnehmer an der Volksversammlung:* ALBERT. M. pol. 3,1^{d} p. 209^{b},14 'forte ... dicet ... aliquis neque p r i n c i p e s esse tales', p r a e t o r e s scilicet et conc-em (*cf.* p. 209^{b},19). 3,1^{f} p. 210^{b},13 'non qui indeterminatus' est 'princeps, conc-r *(p. 1275^{b}14* ἐκκλησιαστής*)* est et praetor, sed *eqs.' ibid. al.*

contionor (-nci-), -atus sum, -ari *vel raro* **contiono** (-nci-), -atum, -are. *script.:* can-: *p.1746,5.* -nsi- : *p.1746,31. confunditur c.* concinnare: *l.62.p.1746,13.*

I *praevalente respectu orationis:* **A** *intrans. (seq. oratio recta: p.1746,5) i. q. orationem habere, loqui – eine Rede, Ansprache halten, reden, sprechen:* **1** *publ.:* **a** *in univ.:* THEGAN. Ludow. 44 p. 599,36 ille, qui Herodem iuniorem conc-antem (concinantem *1*) percussit. RICHER. REM. hist. 3, 30 p. 38,4 metropolitanus coram sic conc-tus ait: *'eqs.'.* COD. Udalr. 168 p. 297,10 velut rex conc-turus ad populum. HERBORD. Ott. 3,17 p. 179,7 gradus lignei, de quibus precones et magistratus ad populum conc-ari soliti erant. SALIMB. chron. p. 519,12 a platea nova, ubi conc-atur a potestate. *al. usu subst.:* LEG. Wisig. 1,1,6 erit conc-ans eloquio clarus, sententia non dubius. **b** *c. sensu tumultuandi, iurgandi:* LAND. MEDIOL. hist. 3,18 p. 86,37 qui diu per plurimas et longas orationes -antes *eqs.* 3,30 p. 96,35 cum ... nova nomina inhonesta illis imponens Herlembaldus conc-retur. **2** *eccl.:* **a** *sermonem facere – eine Predigt halten:* RATHER. concl. 32 ne conc-antis, archiepiscopus quoque cum fuerit, dignitatem *contemnam (usu subst.). v. et p.1745,30.* **b** *verba (orationis) praeire – (ein Gebet) vorsprechen:* CONSUET. Trev. 8 p. 271,3 is ante incipit *(sc. prior inter infirmos)* can-ari (-ari *F^{1}*): *'eqs.'.* **3** *usu communi:* FORM. Salisb. II 3,20,12 unde vos *(sc. principis filia)* iam dudum contionator (-ta *ci. ed. p. 22)* fuisti. ADAM gest. 3,62 p. 208,13 si eum audires -antem. VISIO Godesc. B 6,1 angelus ... ad eos -cionatus est dicens: *'eqs.' usu subst.:* DESID. CAD. epist. 12 aderit, credo, Dominus de se conc-antibus. **B** *trans.:* **1** *praedicare – verkünden, predigen:* ALDH. carm. eccl. 4,7,7 quod Christum populis ... conc-retur (concinnaretur, continuaretur *var. l.*) crebro sermone sacerdos. VITA Desid. Cad. 19 p. 578,2 multa salubria multaque terrifica praesentibus -tus est. **2** *tractare – besprechen, behandeln:* SALOM. III. carm. 1,8 bina *(sc. fidem et spem)* parum tangens plus conc-bar amorem. **3** *declarare, asserere – (öffentlich) erklären:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 296,25 pertinaces nonnulli passim conc-ti sunt in reges ... iudicium et sententiam cadere non debere. GESTA Lob. 9 p. 314,7 (chart.) altare unum invasit et invasum conc-atur facultatem retinendi. CHRON. reg. a. 1151 p. 89,23 (rec. II) quod ... inter consecretales suos conc-tus fuerit *Fridericus*, quia regnum adepturus esset. ANNAL. Plac. a. 1250 p. 502,2 dictum et conc-tum fuit coram eo *(sc. potestate)* in ipso consilio, quod *eqs.*

II *praevalente respectu conventus:* **A** *intrans. i. q. contionem habere, agere – eine Versammlung abhalten, eine Verhandlung führen, verhandeln:* **1** *publ. et iur.:* **a** *in univ.:* VITA Leb. 6 p. 793,30 disposito grandi orbe conc-ari (consi- *1*) coeperunt. WOLFHER. Godeh. I 32 p. 191,41 domno Brunone conc-ante (*sim.* II 23 p. 208,38). WALDO Anscar. 68,5 ut cum rege ... sit copia conc-andi. ANNAL. Altah. a. 1044 p. 35,28 internunciis utrimque -antibus. ALBERT. M. pol. 4,10^{h} p. 388^{a},2 quid oportet conc-ando utiliter proferre ad populum. **b** *conventum iudicialem agere, ius dicere – Gericht halten, zu Gericht sitzen:* ALDH. virg. I 36 p. 282,12 Marciano praeside in alto tribunalis culmine vel theatri pulpito -ante. NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 56,7 videntes comitem palatii in medio procerum conc-antem. FUND. Boson. 1 (MG Script. XV p. 978,18) si aliquid conc-ando acquireret *(cf. l.52).* HIST. Walc. 51 p. 526,49sqq. ne ibidem conc-retur, ei *(vilico)* ... interdicitur, sed ... usque ad vesperam conc-tus est. **2** *usu communi i. q. convenire – sich versammeln:* AETHICUS p. 237,15 ubi *(sc. Babyloniae)* conc-antes (-antes *O*) operam dederunt filii hominum. **B** *trans.:* **1** *coadunare, conciere – (ver)sammeln, zusammenziehen:* AETHICUS p. 180,10 quae *(reginae)* ... multitudinem non modicam conc-antes ad proelium *eqs.* **2** *(iudicio) constituere – (gerichtlich) festlegen, bestimmen:* FUND. Boson. 1 (MGScript. XV p. 979,9; s. XI./XII.) quicquid iudicio vel decreto scabiniorum conditialiter fuerit conc-tum *(cf. l.41).* *Lošek*

contiro, -onis *m. commilito – Kampf-, Waffengefährte:* GESTA Ern. duc. II 17 p. 214,4 dux ... sociis et -bus ait: *'eqs.' c. gen. obi.:* GESTA Ern. duc. II 31 p. 234,17 dux ... abscessit ... assumptis suis, scilicet seriorum -bus et ludorum actoribus, quos in bello adeptos collegerat.

contiscesco, -esso *v.* conticesco.

*?***contistes,** -itis *m. (per confusionem ex* antistes *et* *contestis *ut vid.) sacerdos, episcopus – Priester, Bischof:* FORM. Augiens. C 19 ille sanctae ille eclesiae humilis antistes (-s *cod.*).

***conto** (cun-), -onis *m.* (*cf.* contus) *hasta (perlonga) – (langer) Wurfspieß:* OTTO MOR. hist. p. 91,12 Cremenses ... super ... ducem eiusque milites ... irruentes ... eos cum ... ensibus atque lanceis ac maxime cum -bus (cun- *rec. M*) urserunt.

contomacia *sim. v.* contum-. **contono** *v.* condono.

contonsus *v.* contundo. **contor** *v.* cunctor.

***contoralis** (-tho-), -is *f.* (con *et* torus) *consors tori, coniux – Gemahlin, (Ehe-)Gattin:* CHART. Helmarsh. 8 (NArch. 49. 1932. p. 111,34; a. 1014) monasterium structum ab

[Antony]

Echehardo comite et -thorali eius Mathilda. CHART. Carinth. III 749[b] p. 292,11. CHART. Wirt. III app. 6 p. 466,24 ob interventum domne Gertrudis, dilecte -is nostre. ANNAL. Ianuens. II p. 12,2. CHRON. Reinh. a. 1207 p. 572,9 -thoralis ... lantgravii. *v. et p. 829,38. 1206,10.*

***contorno,** -are. (con *et* tornare, *cf. francog. vet.* contorner) *refl. i. q. se torquere, se vertere – sich drehen:* ORD. iud. Dei A 5[o] p. 609,32 si iste culpabilis est de illa causa, ... aquae se contremulent, et tu, urceole, te -es (*item* B IV 1 p. 648,4. VII 2 p. 655,2).

contorpeo, -ui, -ere. *rigere, defixum esse – erstarrt, festgebannt sein:* HILDEB. epist. (MG Lib. Lit. II p. 672,22) satius ... erit tibi, lingua dolosa, iugi silentio -ere (cum torpore *1*, cum corpore *2*) quam viri sancti conscientiam ... accusare. *in imag.:* CONST. imp. III 85[A],1 (a. 1275) claves Petri ... lapse fuerant in contemptum et libertatis ecclesiastice pulchritudo -uit furibunda tirannide conculcata (*item* 85[B],1).

contorqueo, -torsi, -tortum, -ere. *partic. perf.* -rsus: *l. 56. struct. c. dat. vice praep.: l. 56.*

1 *notione praeverbii vigente:* **a** *intorquere – zusammendrehen:* THEOPH. sched. 3,80 p. 307,5 quod (*sc. ferreum*) filum ... induci debet ... foramini ... et in eo bis -eri. CONR. MEND. Attal. p. 131,29 quaedam mulier ... arrepto colo ... coepit nere et filum -ere. **b** *convolvere, conglobare – zusammen-, einrollen:* HILDEG. phys. 5,33 p. 1283[B] anguilla super illa *(grana)* se extendendo -et. **c** *(in)curvare, inflectere – (zusammen-, ver)krümmen:* ALBERT. M. meteor. 4,2,8 p. 759[a],22 lateres in fornacibus -entur, et illi praecipue, qui magis humidi fuerint. *usu subst.:* WILH. SALIC. chirurg. 2,25 p. 340[H] si talis verberatus aut flagellatus, extensus vel -tus cum fune vel alio huiusmodi, ponatur ... in corio ovis *eqs.* **d** *complicare – ballen:* VISIO Godesc. A 21,1 quomodo si quis ... pugnum -ens ... internum animi sui motum ... manifestet. **e** *convelli – sich zusammenkrampfen (usu medial.):* RHYTHM. de Pasch. 18,5 (MG Lib. Lit. II p. 674) -batur *(sic)* viscera videncium hec scelera. **f** *corrugare – rümpfen:* EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,12 non pertimescentes litteratos, qui nasum veluti sapientes -ent. **g** *dis-, detorquere – verzerren, verdrehen:* TRANSL. Chrys. et Dar. 20 (17) ore ... ad aurem prope -to ... monstrum quoddam extiterat *femina. in imag.:* HUMB. Sim. praef. p. 101,7 sanctas scripturas ... -endo depravat *(sc. Michael Caerularius).* **2** *notione praeverbii evanida:* **a** *strictius i. q. (con)vertere, torquere, dirigere – wenden, drehen, hinwenden (zu), richten (auf):* **α** *in univ.:* NOTKER. BALB. gest. 1,3 p. 4,14 ad sinistros cum magna animadversione vultum -ens *Karolus.* 1,8 p. 10,23 cervicem in modum circuli -ens *(cf. Vulg. Is. 58,5).* PAUL. AEGIN. cur. 113 quando adhuc ad nasum -serint (*3,22, 32* συννεύσωσι) oculos *(sc. parvuli strabi) eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,19 ob coniurationem principum ... suspicans *rex* in se -endas perfidiam et versutias illorum. ALBERT. M. animal. 1,266 cum ... ad duo latera movetur *caput* sine transversione -ente ipsum in circulum *eqs.* 1,284 motus -ens et resupinans brachium. *directio indicatur per dat.:* TIT. metr. III 7,94 aurea ad sacrae vertuntur sidera plantae, at suo terrẹnis -rso vertice himis *(de crucifixione Petri).* **β** *conicere, emittere – schleudern, loslassen (saepius in imag.):* WALTHARIUS 1033 quod *(saxum)* rapiens ... obnixum -sit in hostem *Trogus.* 1356 contum. HUMB. Sim. 1,9 p. 114,2 contra ... armaturam perfidi ... Symonis vibremus et -amus iacula sanctorum patrum. MANEG. ad Gebeh. praef. p. 313,15 ad ea, que in sancte ecclesie Romane oppugnatores spicula ... -simus. *al.* **b** *latius:* **α** *committere – begehen, verüben:* HILDEG. scivias 3,5 l. 158 iniquitates hominum conceptas et prolatas atque -tas in operantibus ita examino *(sc. Deus),* quod *eqs.* **β** *(ex)cruciare – quälen, plagen:* AESCULAPIUS 20 p. 26,11 quibus inveteraverit hęc passio *(sc. anhelitus),* multoties -entur in thorace. 41 p. 70,27 scuria ... est suffocatio vesicae ..., ut et ipsa vesica -atur omnium venarum partium dolore. **γ** *cogere – zwingen, nötigen:* COD. Lauresh. 488 (a. 769) si quis ... contra hunc titulum ... venire ... temptaverit, ... argenti pondera II -tus desolvat.

adi. **contortus,** -a, -um. **1** *(firmiter) nexus – (fest) gedreht, geknüpft:* UNIBOS 167,2 ligate me de funibus aut de -is restibus. **2** *pravus, incurvus – verdreht, krumm:* TRANSL. Libor. I 14 ut tibiae ... graciles et -ae omnem ambulandi usum ... denegarent. **3** *perversus, degener – verkehrt, entartet:* AETHICUS p. 136,3 locusta, brucus et tinea, formica Arabica ungulis ferreis rabie frivolosa -a subdole eradicaverunt intemerata saxa.

***contorsio,** -onis *f.* (*cf. ThLL. IV. p. 737,72* contortio) *conversio, luxatio – Verdrehung, Verrenkung:* WILH. SALIC. chirurg. 3,17 p. 347[E] mollificatio ..., -o, separatio et huiusmodi habent fieri in ... nodis quibuscunque.

contortor, -oris *m. perversor, depravator – Verdreher:* RATHER. coni. 11 l. 381 verborum -r, legum ... distortor.

***contorvus,** -a, -um. (*aequo modo) ira flagrans, trux – (in gleichem Maße) ergrimmt, trotzig:* GODEFR. VIT. Frid. 316 hiis *(sc. duobus pontificibus in schismate exsistentibus)* ita -is totus confunditur orbis.

*?****contoxicatus,** -a, -um. *venenatus – vergiftet, Gift-:* LEX Baiuv. 4,21 si quis ⌞cum toxicata⌟ (-a *P6*) sagitta alicui sanguinem fuderit *eqs.*

contra *adv. et praep. script.:* cun-: *p. 1750,19.49. 1751, 70. adde* AGNELL. lib. pont. 166 p. 384,36. comt-: LEX Baiuv. 1,2 *(var. l.).* cot-: *p. 1750,51. 1751,43. adde* ARBEO Emm. 7 *(var. l.).* TRAD. Patav. 48. FORM. Turon. 6 p. 139,3 *(var. l.).* -am: *p. 1751,51. postponitur vel interponitur: p. 1749,53. 1750,19. 21. 32. 36. al. struct. praep.: fere c. acc. c. abl. (vel potius acc. ad speciem abl. mutilato vel depravato): p. 1750,3. 4. 47. 1751,35. persaepe. c. dat. (abl.?): p. 1750,15. 25. 1752,17. c. gen. (per ellipsin): p. 1751,2. 55. c. nom.: p. 70. c. acc. supplendo: p. 1752,4. struct. mixt.: p. 1749,51. 1750,48. 49. 50. 1751,3.*

I *adv.:* **A** *proprie:* **1** *de loco i. q. ex adverso – gegenüber, entgegengesetzt:* BEDA hist. eccl. 2,7 p. 94,29 ventus ... vim sui furoris a lesione locorum, quae -a erant, abstraxit. GERB. epist. math. I 3,1 in altera parte sphaerae, ubi primum pedem fixeras, attendens, ut -a (*syn.* e regione) statuas *(sc. alterum pedem circini). v. et p. 1752,10. circum – ringsum:* COD. Wang. Trident. 85 p. 196,2 (a. 1210) homines suos *(sc. episcopi)* ibi -a commorantes. **2** *de motu i. q. obviam – entgegen:* CAND. FULD. Eigil. II 14,91 propius accedere -a. FLOD. annal. a. 955 p. 141,10 Willelmus ... exercitum regis insequitur; quo audito rex et Hugo -a redeunt. VITA Heinr. IV. 4 p. 20,8 aliis, qui intus erant, raptis armis viriliter -a procurrentibus. **B** *translate i. q. econtra, incontra – dagegen:* **1** *de actione vel intentione hostili, contraria:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ANNAL. Xant. a. 871 p. 29,16 Hilduvinum quendam ... ad Coloniam misit episcopum ordinandum Karolus ...; at -a Ludewicus *eqs.* METELL. exp. Hieros. 4,224 quis ... dominus proprium sic despiceret ius, ut subiectorum cedem spectando suorum non -a faceret vindex, quodcumque valeret? *in bello (fere subaudita notione locali):* ALDH. virg. II 2631 gestat cetram Patientia -a. THIETM. chron. 8,31 inimica ... acies -a turmatim ordinata. WALTHARIUS 732 -a ... ille virilis constitit. **β** -a esse *i. q. obesse – schaden, ungünstig sein:* SERMO de sacril. 14 prodesse aliquid aut -a esse. YSENGRIMUS 2,319 aspera sors -a est, ubi vim comitatur egestas. **b** *publ. et iur.:* CHART. Bund. 501 p. 15,5 (a. 1203) ut ita teneantur *(sc. pacta)* firmiter in perpetuum, et quod unquam *(sic)* v e n i a n t -a *praescripti* (CONST. imp. II 168,5 promiserunt ... penam ... pro qualibet parte, si -a facerent aut venirent *eqs.* CHART. Bern. III 73 -a non venire aliquatenus in futurum. CHART. Asp. 18 p. 104,27 non -a facere vel venire). *abund.:* LIBER diurn. 76 p. 81,9 nullo modo -a agere facerevel *(sic)* quippiam adversum promitto. **2** *de oppositione i. q. ex contrario, rursus – hingegen, umgekehrt, andererseits:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* WALAHFR. Mamm. 23,9 qui *(Dominus)* linquere memet numquam ... volet, vos -a ... damnabit. ANNAL. Xant. a. 864 p. 21,9 at -a Saxones ... agiliter agebant. VITA Heinr. IV. 5 p. 21,19 quid periculi, quid -a premii ... inesset. *al. res contraria non exprimitur:* AGNELL. (?) lib. pont. prol. p. 275,30 solvendi et -a *(i. ligan-*

[Antony]

di) ... numina Petri. **β** *aliter – anders:* ANSELM. LEOD. gest. 28 quia longe res est -a (*syn.* e contrario). DIPL. Heinr. IV. 49 p. 64,35 (interp.) -a, quam hoc scriptum est, facere (*inde* DIPL. Loth. III. 79 p. 124,13). *sensu subst. i. q. aliud – Anderes:* ANSELM. BIS. rhet. 3,6 p. 175,4 ex necessitate semper ... peccare, ut aliquid -a iam sit inpossibile. **b** *philos. (fere per ellipsin):* ALBERT. M. sent. 1,1[A],7 p. 21[b],9 sed -a: *eqs.* 1,1[B],15 p. 35[b], 12 -a: *eqs.* eth. I 58 p. 57,68 -a sunt duae rationes. *ibid. saepe.* **3** *de responsione i. q. vicissim, vice versa – im Wechsel, seinerseits:* **a** *spectat ad sermonem i. q. ad ea – darauf(hin):* HROTSV. Agn. 159 -a sed sic ait Agnes: *'eqs.'* WALTHARIUS 1237 Alpharides -a regi non reddidit ulla. CHRON. Thietm. 5,16 talia querebat *dux*, ac -a rex referebat: *'eqs.' saepe. v. et p.1751,26. per ellipsin:* LEX Baiuv. 16,17 et ille alius -a: *'eqs.'* WALAHFR. Mamm. 9,12 iudex haec -a: *'eqs.'* CAND. FULD. Eigil. II 11,1. **b** *spectat ad recompensationem i. q. pro hoc – dafür, als Gegenleistung:* TRAD. Frising. 898[c] (a. 869) iteravit suam traditionem ... et -a conplacitavit beneficium. **c** *spectat ad communionem i. q. simul, item – zugleich, ebenfalls:* EUPOLEMIUS 2,232 stridit aqualiculus, stridunt ... viscera ... -a.

cf. contradico, *contrado, contraeo, contrafacio, contrahabitans, contrahisco, contranitor, contravenio *(quae omnia et divisim scripta occurrunt).*

II *praep. i. q. adversus – gegen(über):* **A** *proprie:* **1** *de loco i. q. exadversus – gegenüber (interdum i. q. ad, ante – an, bei, vor):* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* COD. Lauresh. 245 (a. 773/74) in IIII[or] rubis, qui sunt -a ipsum monasterium. HUGEB. Willib. 4 p. 98,20 ibi stant duas columnas intus in aecclesia -a parietem aquilonis. ANNAL. Xant. a. 840 in insula quaedam ... -a villam regiam. THIETM. chron. 4,31 ut tentorium suum ... cottidie poneret e regione -a imperiale *Ansfridus comes.* OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 123,28 in campania, quae -a (circa *A*) Papiam ... ad orientem vel aquilonem extenditur. COD. Lauresh. 3814 -a Heimbach iurnalis *eqs. al. fort. huc spectat:* TRAD. Frising. 439 (a. 820) venit suus *(sc. presbyteri mortui)* ... nepus ... ad Hittonem episcopum, sedit -a marcam et ipsam ... traditionem ... renovavit. **β** *in nom. propr.:* DIPL. Otton. III. 275 p. 695,18 <in> ... fundo Contra-Padum (*inde* DIPL. Heinr. II. 279 p. 330,11). **γ** *abund.:* WIDUK. gest. 2,23 subulci ducis cum -a portas urbis transirent. **δ** *vice dat.:* CHRON. Fred. 2,62 p. 88,3 in provincias -a Persas vicinas. **b** *latius:* **α** *trans – jenseits:* CHART. Westph. III 751 p. 389,15 (c. 1265) inter eos, qui manserunt extra -a fossatum. **β** *intra – innerhalb:* CHART. civ. Magd. 107 p. 57,6 (a. 1244) si quis -a muros nostre civitatis et eius ambitum ... plures gladios quam unum ... portaverit *eqs.* **2** *de motu (interdum i. q. obviam – entgegen, e. g. l.65.67):* **a** *de occursu hostili:* ANNAL. Xant. a. 816 Ludewicus imperator direxit suum exercitum -a Sclavos. ANNAL. Ved. a. 894 p. 74,15 Odo rex disponit ire Remis -a Karolum eiusque fidelibus. LIUTPR. antap. 1,21 p. 20,6 hunc *(Hubaldum)* -a properat laetus *Bagoarius.* WIDUK. gest. 1,27 signa movit -a Galliam et Lotharii regnum *Heinricus rex. persaepe.* **b** *de ascensu:* **α** *fluminum:* ALCUIN. carm. 1,1059 quae *(corpora)* ... ordine miro -a praevalidos ferebantur fluminis ictus. ANNAL. Xant. a. 847 -a flumen Reni. DIPL. Conr. II. 187 p. 249,29 potestatem navigandi sursum -a Rurae fluvii decursum (*inde* DIPL. Heinr. III. 32). *al.* **β** *montium:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,5 -a inmensas Alpium ardua ... scandere. GESTA Ern. duc. I p. 16,12 saxum ingens -a montem provolvere. **c** *usu vario i. q. versus, in, ad – auf ... hin, auf ... zu, nach ... (hin):* LEX Baiuv. 12,10 iactet securem ... -a meridiem, orientem atque occidentem. HUGEB. Willib. 4 p. 93,10 cives sumunt corpus sanctae Agathae et -a ignem ponunt, et cessat. LEX Frision. iud. Wul. 1 -a stochachum *(sic)* vulnus factum. REGINO chron. a. 870 p. 101,8 ⌞-a fratrem⌟ (obviam fratri *A*) ad Marsana profiscitur *rex*. BRUNO MAGD. bell. 121 p. 114,18. CASUS Petrish. 2,23 per stagnum -a Constantiam navigavit. *saepe. ?per confusionem i. q. intra – in ... hinein:* LEX Alam. 3,1 ipse *(fugitivus)* intra (-a *var. l.*) ianuas ecclesiae confugiens.

B *translate:* **1** *de consensus defectu, incongruentia:* LEX Alam. 3,2 -a l e g e m (LEX Baiuv. 1,11. TRAD. Ratisb. 20 p. 26,21. DIPL. Karoli III. 25 p. 42,1 lege. *persaepe*). 75,1 -a v o l u n t a t e m (voluntate *var. l.*) eius (GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 88. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 139,14 -a [circa *A*] suam v. *saepe*). LEX Baiuv. 7,5 qui -a hoc p r a e c e p t u m fecerit (CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,36. *al.*). ANNAL. Xant. a. 865 -a f a s (WIDUK. gest. 1,39. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34,12. *al.*). WIDUK. gest. 2,36 p. 97,6 -a morem antiquum. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 315,31 -a nostri climatis situm. PETR. CAS. (?) chron. 4,62 infans ... -a etatem locutus. CHART. Wirt. III 783 -a salutem anime mee. *persaepe.* **2** *de actione vel intentione adversa, hostili, nociva:* **a** *exempla:* **α** *gener.:* AETHICUS p. 151,3 quam *(sc. aenigma)* nos ... comentavimus ... -a hereticorum detractatoribus male latrantibus. EINH. Karol. 20 -a regem conspiratum est. HRABAN. epist. 18 p. 424,2 -a invidorum morsus nos defende. AGNELL. lib. pont. 166 p. 384,41 levabit mare cuntra creaturam suam. SEDUL. SCOT. carm. 2,56,12 inopes -a sibilat aspis oves. POETA Saxo 3,207 scriptus ... libellus est illam *(haeresim)* -a. RAHEW. gest. 4 capit. 43 p. 231,22 Mediolanenses -a (in *A*) vitam principis ... consilium inierunt. ARNO REICHERSB. apol. p. 73,32 -a fidem disputant *(sc. haeretici). persaepe.* **β** *milit.:* CHRON. Fred. 2,53 p. 73,16 auxiliare -a Chunis. EINH. Karol. 6 p. 8,4 bellum -a Langobardos suscepit. WIDUK. gest. 2,27 Immo ... arma sumit -a regem. ANNAL. Hild. a. 910 Ludowicus rex pugnavit -a Ungarios (cum Ungariis ANNAL. Weiss., LAMB. HERSF. annal.). VITA Heinr. IV. 3 p. 15,1 cum paucis -a innumeros armatos confligere. OTTO FRISING. chron. 3,24 p. 165,16 -a Germanorum ... gentem manum conserere. *persaepe. de pugna spirituali:* EPIST. Bonif. 49 p. 79,7 nostram lintrem ... atra -a piaculorum spicula parma tuae *(sc. abbatissae)* orationis protegere. HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,3. HRABAN. epist. 40 p. 478,33 cum virtutibus -a vitia pugnare. TRANSL. Dion. Ratisb. p. 354[b],35 spiritales nequitias -a dimicare. *saepe.* **γ** *iur. (de iudicio extremo: l. 41):* LEX Baiuv. 9,19 si quis -a caput alterius falsa suggesserit. CONC. Karol. A 16[A],5 se ... erigere -a querentem. TRAD. Ratisb. 22 p. 28,35 parti, -a quem litem intulerit (*item* TRAD. Frising. 671 p. 565,36). HRABAN. carm. 39,93,3 cum -a me sententia profertur in angustia. OTTO FRISING. gest. 1,53. *al. sensu debilitato (vice 'et' positum):* CHART. Ital. Ficker 177,9 (a. 1192) de lite ..., que vertitur inter Ambrosium ... -a Gislardinum. **δ** *publ. c. respectu contentionis, inquietudinis sim. (fere in stipulatione poenae):* LIBER diurn. 71 si quisquam -a huius nostri preceptionis ... pagina (paginam *HGB*) v e n i r e temptaverit (TRAD. Frising. 3 hanc donationis cartulę. CHART. Fuld. B 18 hanc vendicionis kartam. CHART. Sangall. A 78 cuntra hanc dunacioni ista vinire. *saepe*). TRAD. Frising. 5 p. 31,24 -a haec firmitatis epistolam fraudare. FORM. Turon. 4 p. 137,24 -a (cotra *A3*) hanc cessionem aliquid refragare. *al. abund.:* TRAD. Patav. 7 (a. 764/88) -a hanc cartam tradicionis contra ire. *cf. p.1765, 29.30.35.* **ε** *medic. et pharm. de effectu passioni contrario (in imag.: l.57):* WALAHFR. hort. 351 -a totam, quae iniuria corpus impetit interius, muniri viribus eius *(vettonicae)*. SEDUL. SCOT. carm. 2,9,25 salutiferum -a vulnuscula ... famulo da cataplasma tuo. ANTIDOT. Glasg. p. 101,13 facit ad lateris dolorem ... et -a venenas. WILH. SALIC. chirurg. 23 p. 311[D] -a scroffulas. *al. aspectu converso de effectu aegroto salutari i. q. ad – für, zu:* RECEPT. Sangall. I 140 potio bibenda -a ... vermes eiciendos. ANTIDOT. Augiens. p. 54,9 est validissimus -a omnia venena resistenda et ad omnes morsus venenatorum. ANTIDOT. Cantabr. p. 166,30 potio -a demoniacum. **b** *syntactica:* **α** *pendet a subst.:* LIUTG. Greg. 2 p. 70,11 in custodia ovium -a rabiem luporum. WETT. Gall. 16 iniuria -a missos regios. WIDUK. gest. 2,39 e x p e d i t i o n e m ... -a Hugonem (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 298,45. OTTO FRISING. gest. 2,53. *al.*). OTTO FRISING. gest. 1 capit. 38 p. 7,21 de persecutione -a Iudeos. CHART. Wirt. III 725 p. 210,6 warentationem ac securitatem ... -a omnem calumpniam et querelam. CHART. Westph. III 751 p. 389,29

[Antony]

ad querelam domini Ludgeri . . . -a cives. *saepe. v. et p.1750, 64.* **β** *pendet ab adi.:* COD. Karol. 25 consilia -a sedis nostrae contraria. FORM. Senon. II add. 3,4 -a adversarium consilio te putas sapiente. RUOTG. Brun. 22 -a adversa omnia robustissimus erat. VITA Heinr. IV. 1 p. 12,29 -a se contumaces . . . retundit. *al. v. et p. 1750, 57. 63. sensu debilitato:* SALOM. III. carm. 1,108 regnum -a se scismate scissum (*cf. Vulg. Luc. 11,17* in se ipsum divisum). **3** *de oppositione:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,25sq. ut 'simplex' -a compositionem, 'singularis' -a conformitatem, 'solitaria' dividat -a concretionem *(de attributis divinae essentiae).* p. 21,3sq. 1,58 p. 84,31 -a quatuor predicta . . . capitula fidem suam . . . exposuerunt. **β** *philos.:* ALBERT. M. cael. hier. 9 p. 157,63 hic solvit *Dionysius*, quod -a praedicta posset obici. p. 157,77 'illud eloquium' Moysi, quod videtur -a hoc esse. *ibid. al.* **γ** *mus.:* IOH. GARL. mus. mens. 11,17sq. aut rectus modus -a rectum, aut modus per ultra mensuram -a (ad *P*) modum per ultra mensuram, aut *eqs. ibid. al.* **b** haec -a *i. q. econtra, rursus – hingegen, umgekehrt:* ARBEO Corb. 41 p. 229,4sq. ne praecipiti . . . hoc conmitteremur reducendi consilium et haec -a pigritudine reatui subiaceremur. COD. Wang. Trident. 85 p. 198,24 (a. 1210) episcopus . . . finem fecit et pacem prenominatis . . . ; hec -a prenominati *eqs.* **4** *de responso reddito i. q. ad – auf:* AUDRAD. carm. 3,2,246 Celsius haec -a . . . respondit: *'eqs.'* 3,3,29. WIDUK. gest. 1,9 p. 12,16 legatus -a ⌞haec satis⌟ (satis haec *var. l.*) commotus: 'mallem', inquit, *'eqs.'*. WALTHARIUS 1264 -a quae Hagano . . . haec affamina . . . edidit . . . : *'eqs.'* **5** *de recompensatione i. q. pro – um, (im Tausch, als Gegenleistung, Ersatz) für:* LEX Alam. 19 ut nullus presbiter . . . potestatem non habeat vindendi ecclesiasticam terram, nisi -a aliam terram. TRAD. Lunaelac. 88 ista precaria fuit facta -a unum mulinum et duos iurnales. TRAD. Patav. 76 -a victum et vestimentum meum. TRAD. Ratisb. 19 p. 24,7 -a censum condignum. TRAD. Frising. 580 silvam -a illo . . . pretio . . . tradidit. CHART. Rhen. inf. I 48. DIPL. Otton. II. 208 ut quandam . . . villam . . . traderemus et haec -a villam Steinaha reciperemus. *al. adde:* VITA Heinr. IV. 9 p. 31,5 reddidit -a filii factum paternitatis affectum. **6** *de relatione inter homines eorumve instituta intercedente i. q. erga, exadversum – gegenüber, hinsichtlich, im Hinblick auf:* **a** *gener.:* CHRON. Fred. 3,71 -a Gunthramnum ut pacem servarint. ARBEO Emm. 7 -a mites humilis apparuit, -a (cotra *var. l.*) potentes *eqs.* HUGEB. Willib. 4 p. 95,13 non habent peccatum -a nos. RUODLIEB IV 24 -a se *(sc. regem)* nece dignos. *al.* **b** *publ. et iur.:* **α** *in univ.:* TRAD. Frising. 667[a] (a. 845) si fidem inlesam conservaret erga ipsam episcopalem domum seu -a ipsos rectores. DIPL. Conr. II. 92 p. 126,35sq. obligavit se . . . dux . . . -a . . . patriarcham . . . vel -a (circa *var. l.*) omnes Aquileiensis ecclesie partes *eqs.* CHART. Ital. Ficker 74 p. 101,7sqq. -a hecclesia . . . et -am habatem . . . et -am avocatum. CHART. civ. Misn. 11 p. 7,24 renunciantes . . . omni iuris beneficio eis -a dictam donationem competente. *al.* **β** *in definitione propriae portionis hereditatis:* TRAD. Patav. 37 (a. 791/804) hereditatem meam, quod mihi contingit -a filii mei. 42 sic ego -a frater meus in partem tulissem. TRAD. Frising. 186 p. 179,7 portionem, quod ei accedere debuit -a patruum suum. REGISTR. abb. Werd. 2,28 p. 60,3 omnem hereditatem suę partis, quam possederat -a fratrem suum. *al.* **γ** *in alicuius commodis tuendis i. q. pro – (stellvertretend) für:* DIPL. Karoli M. 169 p. 227,36 homines . . . super ipsam terram commanentes . . . ad proserviendum -a ipsam casam Dei teneant *terram*. TRAD. Frising. 247 p. 224,1 quamdiu hoc -a domum sancte Marię . . . cum tali censu proservirent (*item* 345 p. 295,23). CHART. Traiect. 1124 si . . . vos . . . aliquas expensas -a nos contingeret facere, nos eadem vobis restituemus. **δ** *in rebus cedendis vel debitis reddendis vice dat.:* CHRON. Fred. 4,37 docatum Denteleni, quem -a Theudeberto cassaverat, . . . Chlotarius . . . receperit. LEX Baiuv. 8,1 cum weragildo uxoris -a maritum conponat. CHART. Sangall. A 14 inferat cuntra ipsus sanctus auro libra una. LEX Sal. Pipp. 92,3 -a unumquemque de illis racemburgiis <DC dinarius> . . . culpabilis iudicetur. CAPIT. reg. Franc. 73,6 -a missos . . . imperatoris . . . rationem reddere (*cf.* WIDUK. gest. 3,50 in ratione reddenda -a suum patruum). *c. acc. supplendo (enunt. rel. pro obi.):* COD. Lauresh. 14 l. 28 (a. 790) -a cui litem intulerit solidos quingentos componat. **7** *de conspectu i. q. coram, ante – im Angesicht, angesichts, vor:* LEX Alam. 40 coram (-a *var. l.*) omnes parentes eius *(sc. parricidae)* res eius infiscentur. LEX Baiuv. 12,4 -a signa evidentia. ANNAL. Lauresh. a. 770 fuit Berta regina in Langobardia ad placitum -a Desiderio rege. WALAHFR. Wett. 731 ianua ne caeli -a claudatur eosdem *(corr.* eisdem *G).* LIUTOLF. Sever. II 2 nec -a hostes in bello positos talis . . . timor nos . . . invasit. VITA Heinr. IV. 1 p. 10,21. OTTO FRISING. chron. 1,4 p. 42,4 robustus venator ⌞-a Dominum⌟ (coram Domino *var. l. secundum Vulg. gen. 10,9*). **8** *de acquisitione i. q. a, ab – von (seiten):* FORM. Senon. I 5 ita ut . . . unusquisque, -a pare suo quod accepit, abeat. DIPL. Ludow. Germ. 64 p. 88, 43 -a istis h<om>inibus *(m. al. corr.* istos homines *C)* . . . aliqu<a>s iust<iti>as requirere aut exactare. DIPL. Conr. II. 40 p. 45,36 molendinum -a Adelardum . . . canonicum . . . acquisitum (*inde* DIPL. Heinr. III. 53 p. 70,17). CHART. Rhen. inf. IV 610 curtim . . . -a domnum Liupponem . . . acquisivimus. I 364. ACTA civ. Wism. A 1024 Hermannus advocatus e<mit> duas tabernas -a Sibernum fabrum. *al.* **9** *de fine temporali i. q. (usque) in – (bis) in . . . hinein, für:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 179,12 reservant illud *(butyrum)* -a hyemem. p. 179,16. p. 179,25 magni domini habent casalia versus meridiem, de quibus afferunt eis milium et farinam -a hiemem.

compos.: *acontra, decontra, econtra, incontra, *quocontra, *percontra, *transcontra *(quae maximam partem et coniunctim et divisim scripta occurrunt).*

contraago, -ere. *querimoniam habere – Klage führen:* CHART. Burgenl. I 208 (dipl. spur. a. 1233/43) ut ipse *(comes)* fratribus -entibus teneretur sive in precio seu in concambio. *cf. p.1748,64.*

***contraboo,** -are. *reclamare, contradicere – Beschwerde führen, widersprechen:* CHART. episc. Hild. I 693 (a. 1216/20) ne . . . huic ordinationi quisquam fratrum ausu temerario -ando presumat obviare *eqs. cf. DuC. s. v.* contrabare.

***contracambio,** -are. *usu refl. i. q. damnum pignoribus captis compensare – sich durch Pfandnahme schadlos halten:* CHART. Tirol. notar. I 562 (a. 1236) Albertus iudex et . . . Pellegrinus de Rambaldo . . . dederunt licentiam et parabolam Zeno . . . -andi se super bonis hominum Verone *(de re v. praef. ed. p. CXXIXsqq.).*

***contracambium,** -i *n.* **1** *commutatio – (Aus-)Tausch:* CHART. Tirol. 438[b] (a. 1188) Christina mater prescripti Arponis . . . omni . . . iuri et racioni, quod per datum vel per -um habebat, . . . abrenuntiavit. ACTA imp. Böhmer 256 per conveniens -um. ALBERT. MIL. chron. 163 aliam medietatem *casamenti* habuit *Petrus* per -um a dicta abbatissa (*item* temp. 188 [add.]). **2** *recompensatio, remuneratio – Gegenleistung, -gabe:* CHART. Tirol. 608 p. 83,7 (a. 1210) pro -o et precio suprascripte venditionis . . . debent habere *eqs.* p. 83,23 dare -um. p. 83,26 accipere -um. CHART. Tirol. notar. I 99 econtra . . . Trentinus dedit . . . abbati pro -o et ad proprium tradidit unam peciam terre prative. *cf. et* *chartacambium.

***contracantus,** -us *m. (cf. ital.* controcanto, *Battaglia, Dizionario. III. 1964. p. 697) cantus secundarius – Gegengesang:* SALIMB. chron. p. 183,12 secundum . . . cantum, qui ibi est, id est -um, fecit frater Vita. p. 184,8. p. 384,7.

***contracausatio,** -onis *f. postulatio, querela – Forderung, Klage:* DIPL. Loth. I. 11 p. 75,38 eo quod Goradus comes aliquas ei *(episcopo)* inferat -es de quibusdam rebus.

contraccio *v.* 1. contractio.

***contracredo,** -ere. *vice creditoris obstringere – als Gläubiger in die Pflicht nehmen:* CHART. Rhen. inf. II 691 (a. 1276) fideiubentes pro . . . milite et . . . famulo suo, ipsos -endo pro quadringentis marcis Coloniensium denariorum.

1. contracta *v.* contraho. **2.*contracta** *v.* *contrata.

contractatio *v.* contrectatio. ***contractim** *v.* contraho.

1. contractio (-ccio), -onis *f. script.* -atio: *p. 1753, 18.*

[Antony]

confunditur c.: confractio: *l. 17.* contradictio: *l. 19.* ?contractatio: *l.43.*

1 *proprie i. q. constrictio, conductio – Zusammenziehung:* **a** *de corpore eiusque partibus (de plantis: l.6):* **α** *gener.:* ALBERT. M. veget. 2,139 in quibus *(floribus)* d i l a t a t i o et -o sensibiliter apprehenduntur (animal. 1,32. *al.*). animal. 1, 93 movetur ... extenssione caudae et -e sive replicatione ipsius versus suum ventrem *(de locusta sim.).* 1,309 -o et relaxatio. 1,492 -o et clausio digitorum. *ibid. al. apertio et clausio ad modum convulsionis facta – krampfartiges Aufreißen und Zuklappen:* CARM. de monstr. Ind. 18 (RheinMusPhil. 119. 1976. p. 272; s. XII.²) vox est latratus, sermo -o rictus. **β** *medic. i. q. spasmus, convulsio, paralysis – Krampf, Verkrampfung, Lähmung:* IONAS BOB. Columb. 2, 25 p. 290,10 -o poplitum. GLOSS. med. p. 29,19 enpristotania tetanus: id est -o n e r v o r u m (ANTIDOT. Glasg. p. 141,37. ALBERT. M. animal. 7,112 equis etiam accidit -o [confractio *ed., vix recte*] n. *al.*). p. 52,12 paralisis: id est stomaci -o (-atio *L*). PS. GALEN. puls. 4 urina tenuis ... -em (cod. Vr. contradictionem, *vix recte*) corporis significat. AURELIUS 20 p. 721,7 spasmus e<s>t tensio atque -o (*Cael. Aur. acut. 3,6,63* conductio) partium corporis. CHRON. Reinh. a. 1233 p. 615,35 quedam puella in -ccione crurium alleviata est. ALBERT. M. veget. 6,435 prohibet *semen lini* spasmum et ... -em inguinum (unguinum *C;* unguium *ed., vix recte*). *al.* **b** *de prosodia i. q. correptio – Verkürzung, Kürze:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 200,4 tempus est significatio extensionis sive -is. **2** *meton.:* **a** *virtus constrictiva – zusammenziehende Wirkung:* ALBERT. M. veget. 3,87 ponticum ... fortioris est -is (contritionis *Z*) et exasperationis *(sc. quam stypticum).* **b** *locus contractus, plica – zusammengezogene Stelle, Falte:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 87,10 rugarum et -um rupturas *(de vestibus rigore perditis).* **3** *translate:* **a** *gener. i. q. collectio, coadunatio – (Ver-)Sammlung, Vereinigung:* ADALBOLD. Boeth. 33 nihil ... aliud est aevum quam -o totius temporis praesentialiter habita in conspectu omnia videntis *(i. Dei).* HONOR. AUGUST. spec. p. 1089A hinc artium -o, inde iustorum confabulatio. **b** *iur.:* **α** *acquisitio – Erwerb:* CHART. Rhen. inf. I 507 (a. 1188) id, quod de pretaxate curtis -e rationabiliter actum est *eqs.* DAVID expos. reg. p. 353,21 in incauta et contra regulam -e pecuniae. **β** *contrectatio, invasio – Entwendung, Aneignung:* CHRIST. STAB. Matth. 35 p. 1389B furtum est rei alienae clandestina -o (*ni leg.* contrectatio). **γ** *contractus, pactum – Vertrag, Vereinbarung:* CHART. Tirol. notar. II 88c (a. 1242) cartam -is et matrimonii. *ibid. iterum. cf. s. v.* contractio *2b.* **c** *log. i. q. coartatio, restrictio – Einengung, Beschränkung:* ALBERT. M. anal. pr. 1,7,9 p. 669a,21sqq. non est idem voluptatem esse bonum simpliciter sine -e facta per reduplicationem, et esse voluptatem quid bonum per -em reduplicationis.

[2.*contractio *v.* 1. questio: CHART. Worm. 326 (a. 1265).]

contractiuncula, -ae *f. angor mediocris – leichte Beklemmung:* EPIST. Ratisb. 16 morsus ... et -as quasdam animi contrahens securitatem ... recipere non vis *(cf. Cic. Tusc. 3,83).*

***contractivus,** -a, -um. **1** *contractionis, reductionis efficiens – zusammenziehend, das Anlegen bewirkend:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 77,33 extensivus ... motus ale et -us seu replicativus per alios et alios lacertos fiunt. **2** *collectivus – vereinigend, verbindend:* ALBERT. M. eth. II 2,1,3 p. 154a,7 bona ... civilitas -a est et perfectiva est civium in bono. **3** *contractus ineundi proprius – einem Vertrag(sabschluß) eigentümlich:* CONR. MUR. summ. p. 162,21 sunt verba ... conminatoria, -a, concessiva *eqs.*

adv. ***contractive.** *modo contractionis, replicationis – in zusammenziehender, anlegender Weise:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 77,29 moventur ... ale multipliciter secundum voluntatem avis, scilicet ... extensive et -e.

contracto *v.* contrecto.

contractor, -oris *m. qui contractum init, contrahens – Vertragsgegner, Kontrahent:* LEX Sal. Merov. 113 l. 34 suo -em, qui eum invitavit *(dub. de eo, qui contra agit, cf. ThLL. IV. p. 752,75sq.).*

***contractulus,** -i *m. homunculus claudus – Krüppelchen:* GONZO Geng. 36 coepit -us ille ... gressum conari.

contractum *v.* contraho.

contractura, -ae *f.* **1** *paralysis – Lähmung:* EKKEH. IV. cas. 88 p. 182,2 ille *(contractus)* ... oblitus -ę citus assurrexit. **2** *collectio, rugae et sinus – Zusammenraffung, Faltenwurf:* GUMP. Wenc. 17 armis vestium -a dolose latentibus.

1. contractus, -us *m. de formis decl. II. v.* contractum *s. v.* contraho.

1 *medic. i. q. contractio, paralysis – Verkrampfung, Lähmung:* BERTHA Adelh. 12 cui *(sc. infirmo)* sanctissima virgo in somnis ... visa est astitisse omnesque nervorum ⌞-us resolvisse⌟ (retractus reliquisse *2*). MIRAC. Heinr. II. 12 adolescens quidam irrefragabili membrorum -u globatus. *al.* **2** *iur.:* **a** *conventio, pactum – Vertrag, Vereinbarung:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 7,5,8 per cuiuscumque scripture -um. CAPIT. reg. Franc. 153 p. 311,3 emphitheuseos perpetuum -um. CHART. Heinr. Leon. 4 p. 5,31 possidendi. ANNAL. Ianuens. I p. 23,12 publici testes, qui se scribunt in laudibus et in -bus. CHART. Carniol. II 42 amicicie. CHART. Bund. 642 ex vitio -us. CHART. Westph. VI 597 p. 172,19 pignoraticius. HEINR. TREV. gest. 52 (chart.) quod -us huiusmodi extitit simulatus, condicionalis eciam et non purus. CHART. Welt. 25 p. 135,37 que *(pars)* ... irritum fecerit hunc -um. *persaepe (praecipue in chartis inde a s. XII.med.). de ipso actu sollemni i. q. conventionis perfectio – Vertragsabschluß:* DIPL. Conr. III. 125 p. 225,28 nomina quorundam excellentium personarum, qụe huic -ui i n t e r f u e r u n t (CHART. Aquens. 128. CHART. Babenb. 375. *al.*). CHART. Tirol. 1128 qui -us ... per nos fuit postmodum confirmatus. CHART. Brixin. 140 se ipsum in presentia nostra constituit *fideiussor* et hunc -um procuravit. *al. de modo paciscendi i. q. ratio (rite atque legaliter) contrahendi – das (ordnungsgemäße) Verfahren beim Abschluß eines Vertrages:* PETR. DAM. epist. 40 p. 436,14 quod ... eos negotiatorum crimen obruat, qui -um poenitus negotiationis ignorant. p. 479,14. **β** *obligatio – Verpflichtung, Verbindlichkeit:* ADAM gest. 3,46 infelicem maturavit -um perficere archiepiscopus. HERM. ALTAH. gest. (MGScript. XVII p. 378,27) quod ... ecclesia nostra ... in ... -bus diversis esset multiformiter disturbata. *al.* **γ** *coniunctio (matrimonialis), conubium – (eheliche) Verbindung, Ehe, Heirat:* CONC. Karol. A 21,8 ex huiuscemodi *(sc. pueri vel puellae)* nuptiali -u ruinas animarum factas. ARNOLD. LUB. chron. 5,20 quia legitimus -us dissolvi non poterat. CHART. Wessof. 22 super -u cuiusdam femine. 26 liberi ... de tali -u procreati. CHART. Neocell. Frising. 59 p. 133,12 ante -um cum ... uxore sua. **b** *acquisitio, quaestus – Erwerb, Gewinn (remissius i. q. consecutio – Erreichung: l.54):* **α** *in univ.:* LIBER diurn. 34 quaeque ad ecclesiasticarum rerum locationes -usque respiciunt. FORM. Senon. I 38 quicquid ex haccessione parentum aut ex -u habebat. IOH. METT. Ioh. 102 quaedam, que ex suo -u ibi habuerat. CHART. Mog. A II 234 p. 423,18 pro meliorationis -u bona ęcclesiarum licet vendere et commutare (*cf.* 236 p. 427,17). CHART. Port. 139 p. 161,25 pro -u quorumdam mansorum. *al. meton. de rebus acquisitis:* VITA Fel. Trev. 4 omnem terrenae facultatis -um in necessitatibus pauperum Christi ... expendebat. **β** *modus acquisitionis – Art des Erwerbes:* LEG. Wisig. 2,1,6 p. 51,8 quocunque -u. TRAD. Weiss. 38 l. 81 tam de alode quam de comparatione vel de qualibet -u. DIPL. Ludow. Germ. 171 ea, quae ipsa sibi qualicumque -u iuste et legaliter adquisivit. *al.* **γ** *actus lucrum intendens – auf Gewinn ausgerichtete Tätigkeit:* ALBERT. M. eccl. hier. 6,4 p. 746a,15 saecularibus ... studiis, ut puta negotiationibus aliisque -bus *(sc. abrenuntiat monachus).* ANNAL. Mell. Vind. I a. 1267 p. 701,16 (chart.) usuras et -us usurarios exercere. **3** *singularia quaedam:* **a** *de peccato commisso i. q. coacervatio – das Auf-sich-Laden:* RATHER. laps. 4,87 mestitia de peccatorum -u ... letitiam interrumpente. **b** *de morte suscepta i. q. passio – das Erleiden:* LEG. Wisig. 4,2,17 p. 184,23 quem ... non hereditabit producta lux celi, qualiter ⌞morte contractum⌟ (mortis

[Antony]

-u *V4*) inprobisa ditabit portio mundi? **c** *de origine tracta i. q. ortus – das Hervorgehen, Entspringen:* MARIAN. chron. a. m. 2875 quos *(Spartos)* Palaephatus scribit ... propter repentinos quasi de terra -us et ex omni parte conflictus Spartos vocatos.

2. contractus *v.* contraho. ***contrada** *v.* *contrata.

***contradatum,** -i *n. antidotum, remedium – Gegen-, Heilmittel:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 372F antidoton, id est -um.

contradiccio *v.* 1. contradictio.

1. contradicio *v.* 1. contradictio.

2. *contradicio *v.* 1. *contraditio.

contradico, -dixi, -dictum, -ere. *script. et form.:* contra dico: *l.33.* cun-: AGNELL. lib. pont. 109 p. 349,16. -ire: *p. 1756, 47.* -dicerat: *p. 1757, 12. struct. notabiliores: aliquid alicui: passim sub II. aliquid ad aliquem: p.1756, 46. alicui alicui rei: p.1756,54.56. aliquem: p.1757,2.40. 42. al. aliquem aliqua re: p.1757,24. c. (acc. c.) inf. vel enunt.* (ut, ne, quod): *l.72.p.1756,2.4.38.39.43.1757,14.18. al. partic. praes. pro adi. vel subst.: l.26.35.70.p.1756,51. saepe.*

I *strictius i. q. obloqui, adversari, resistere, reniti – widersprechen, sich widersetzen, Widerstand leisten:* **A** *subi. homines:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* WILLIB. Bonif. 6 p. 29,13 quia -ere ... pontifici ... non auderet, consentit. CONC. Karol. B I 11,15 potestati regię. RIMB. Anscar. 13 p. 35,12 omnem resistentem ac -entem ... anathematis mucrone percussit. HROTSV. Mar. 510 nec verbo ... -xerat ullo. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 89 imperator ... peticioni non -xit, neque continuo adimplevit. VITA Burch. Worm. 6 si quis ... civium voluntati eorum *(latronum)* aliquid -xit *eqs.* HIST. peregr. p. 116,10 iussioni. *persaepe.* **b** *philos. et theol.:* VITA Maxim. Trev. I 2 illi *(Arianae)* haeresi -bat. ALFAN. premn. phys. 2,32 p. 31 contra dicens (-ens *var. l.; PG 40,552A* ἀντιλέγων) ... Socrati animam harmoniam dixit esse *Dinarchus.* GODESC. SAXO fragm. p. 24,9 -entes quoscumque convincat *catholicus.* MANEG. c. Wolf. praef. p. 40,4 te ... studio -endi, quę nescires, velle defendere. BRUNO SIGN. epist. 4 (MG Lib. Lit. II p. 565,38) heretici sunt, qui catholicae aecclesiae fidei et doctrine ... -unt. ALBERT. M. phys. 4,2,1 p. 232,21 illi *(physici)* 'non secundum' hypothesim 'ad problema -unt' (*p. 213b,3* ἁπαντῶσιν). *saepe.* **c** *publ. et iur.:* **α** *obviandi, contraveniendi causa:* TRAD. Frising. 284 (a. 808) confessus est *presbyter* se mentisse omnia verba, quibus -bat domui sanctae Mariae. CAPIT. reg. Franc. 205,8 si aliquis de senioribus ... huic communi decreto ... -xerit. GREG. VII. registr. 4,20 p. 328,8 sin ... eum *(archiepiscopum)* ... et arbitrio -entem et minus oboedientem inveneris *eqs.* CHART. Hall. 226 p. 217,21 ne quis contraveniat vel ei *(privilegio)* ausu temerario in verbo aut in opere -at. *saepe.* **β** *impediendi causa i. q. interpellare, intercedere (contra) – Einspruch erheben (gegen):* LEG. Burgund. const. I 31,1 quicumque in communi campo n u l l o -ente vineam fortasse plantaverit (TRAD. Frising. 591 p. 506,39. TRAD. Scheftl. 33. TRAD. Neocell. Frising. 6. *al.*). LEX Baiuv. 17,2 labores de isto campo semper ego tuli n e m i n e -ente (TRAD. Ratisb. 251 p. 210,11. *al.*). LEX fam. Worm. 6 si quis predium ... vendiderit et aliquis heredum suorum presens fuerit et nichil -xerit *eqs.* DIPL. Conr. III. 139 p. 251,10 facultas aut occasio -endi. CHART. Babenb. 191 p. 266,24 multis honestis viris astantibus ... nec aliquo reclamante vel -ente. CHART. Tirol. notar. I 142a debito. TRAD. Salisb. I 244b traditioni. CHART. civ. Halb. 56 -ere ... aut consentire. CHART. Burgenl. II 144. *persaepe. spectat ad litteras -tas q. d. (de re v. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 285sq.; cf. p. 1757,65sqq. 1758,2sqq.):* HEINR. WIRZ. cur. 317 si -tum fuerit mihi forsitan illic, absolvi per quem littera capta potest? CHART. Argent. II 54 p. 37,23 eisdem litteris ... procuratores civium ... pro ipsis in audientia publica -xerunt. **2** *c. colore quodam:* **a** *recusare – sich weigern:* PASS. Afrae I 1 cum ... christiani ... conpellerentur sacrificare atque -entibus et resistentibus ... adferretur mors. PASS. Quir. Teg. 7 hoc se facere *(sc. corpus s. Quirini dare)* propter metum Romanorum -xit *papa.* CHART. Brixin. 73 homines censuales ... debitum censum ... ecclesiis suis dare denegant et -unt. *al.* **b** *(econtra) respondere – (dagegen) antworten, erwidern:* ANNAL. Fuld. II a. 850 p. 40,27 quidam ... uxorem ... affatus est: '*eqs.*'; illa ... -ente, ne *eqs.* EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 8,35) quid loquitur Christus in Paulo? ...; quid isti *(moderni praedicatores)* -unt? **c** *dissuadere – abraten:* RIMB. Anscar. 26 p. 56,38 qui *(amici)* omnes toto annisu -entes asserebant *eqs.* **d** *abrenuntiare – entsagen:* CARM. Cantabr. A 17,5,4 voluptati -xit, sobrie vixit *Heinricus.* AMARC. serm. 4,40 quid iuvat inferno -xisse tiranno ipsius et pompis, si *eqs.*

B *subi. res i. q. contrarium, oppositum esse, obstare – im Widerspruch stehen (zu), entgegenstehen:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* HRABAN. epist. 53 p. 507,17 incestis coniunctionibus omnis sanctorum canonum constitutio ... -it. DIPL. Heinr. IV. 270 sic ..., ut ecclesie utilitas non -at. IOH. AFFLIG. mus. 16,14 aliquando cantus ... in medio alicuius toni cursu utitur, cui tamen in fine -it. IDUNG. PRUF. dial. 1,627 ista sententia ... -it nostrae consuetudini. *al.* **b** *log. de oppositione contradictoria:* ALBERT. M. herm. 1,5,2 p. 413b,21 una *(sc. affirmatio)* universaliter significat, et alia *(sc. negatio)* -ens ei significat non universaliter, sed particulariter *eqs.* anal. pr. 2,3,2 p. 730a,2 quae *(sc. propositio)* -it primae, quae dixit, quod *eqs. ibid. al.* **c** *natur. et medic. i. q. repugnare – sich im Widerstreit befinden, entgegenwirken:* MAURUS progn. 7 p. 27a,39 humiditas sanguinis -endo siccitati *eqs.* urin. II p. 39,15 nec ex flegmate potest provenire albus color -ente nigro colore melancolie. URSO element. 2 p. 42,22 cum nichil haberet *hyle* ... qualitatis contra dicentis mutationi contrarie. 3,2 p. 65,18 contrariis elementis -entibus. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *deesse – fehlen:* CHART. episc. Halb. 1066 (a. 1263) ne ... tam pio ac laudabili facto consensus noster -ere videatur. **b** *carere – entbehren:* MAURUS progn. 12 p. 30a,27 pars, quam possidet *apostema*, sensibilitati -it. **c** *nocere – schaden:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 134,25 in eo *(tempore nubilo)* non est aliquid, quod -at falconi.

II *latius:* **A** *negare, infitiari – bestreiten, leugnen:* LEG. Wisig. 12,2,12 servus ... vel ancilla, qui -xerint esse Iudei. HROTSV. Agn. 241 cognoscunt, nec -ere possunt, quod *eqs.* ALFAN. premn. phys. 39,1 p. 124 multi ... hoc -unt (*PG 40,761A* πρὸς τοῦτο ἀντιβαίνοντες). HUMB. Sim. 3,22 p. 226,19. MANEG. ad Gebeh. 64 p. 427,23 constat ... nec ulla ratione potest -i scismaticos ... esse, qui *eqs.* CHART. Solod. I 242. *al.* **B** *denegare, contendere – absprechen, streitig machen (t. t. iur. de lite super possessiones vel iura orta):* **1** *in univ.:* LEX Alam. 54,2 si ... proximus mariti defuncti -ere (-ire *1*) ipsam dotem ad illam mulierem voluerit. TRAD. Frising. 403 coeperunt fratres illius *(Isanharti)* ei -ere propriam hereditatem. 438 beneficium domo sanctę Mariae. DIPL. Conr. II. 259 p. 358,18. CHART. Bund. 476 silvam ... ab omni homine -ente defendere. ACTA civ. Wism. B 351 si ... area fuerit Nicholao ab Henrico -ta. *persaepe. in struct. contam. (c. dat. dupl.):* TRAD. Frising. 888 (a. 861) ut nullus ei *(traditioni)* deinceps -ere queat domui sancte Mariae. DIPL. Otton. I. 400 p. 545,41 vobis ... omnibus rebus in easdem loco ... non -o nec -ere quero, quia cum lege non possumus. **2** *c. colore quodam:* **a** *abiudicare – aberkennen:* CAPIT. reg. Franc. 91,7 iudex ... -at illi beneficium illum, interim quod ipse aut missus eius iustitias faciant. GREG. VII. registr. 3,6 p. 253,22 Heinrico regi ... totius regni gubernacula ... -o. **b** *abstrahere – entziehen:* EIGIL Sturm. 11 ut sanctum servis Christi -rent locum *mali homines.* TRAD. Frising. 466 p. 399,8 Adaluni ipsam ecclesiam iniuste -xit et se ipsum vestivit. *al.* **c** *(contra aliquem) sui iuris esse contendendo retinere – (jemandem gegenüber) als sein rechtmäßiges Eigentum behaupten:* TRAD. Frising. 223 (a. 806) ita ut legitime reddidit, quicquid in eodem loco ante -xit. DIPL. Ludow. Germ. 72 evenit ... missos ... affuisse ... pro vineis ... -endis. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 116 beneficia accepta episcopo -xerunt et in eorum potestate eo nolente tenuerunt. *al. defendere – verteidigen:* LEX Alam. 98,1 non facit violentia, qui repellit, quia sua -it. **C** *abnegare, reddere nolle – verweigern,*

[Antony]

vorenthalten: Lex Alam. 3,2 si ... presbyter neglexerit reddere aut -xerit illum *(sc. fugitivum)* servum *eqs.* Capit. reg. Franc. 40,17 de missis nostris discurrentibus ..., ut nullus mansionem -ere praesumat. Brev. Notit. p. A 9,8 illam ... medietatem, quam quesivit episcopus, non potuit ei Ottilo dux -ere. Trad. Frising. 402 p. 346,32 servum ... -entem rectum ac debitum servitium domui episcopali. Capit. reg. Franc. 168,7 si -xerint ea *(sc. decimam)*, publice distringantur. Nadda Cyriac. I 18,1 vectigal et annuos redditus. *al.* **D** *vetare, interdicere – verbieten, verwehren:* **1** *in univ.:* Lex Ribv. 49,2 quod si in domo fuerit *animal* et ei scludinium, cuius est domus, -xerit (-xerat, -cerat *var. l.*) *eqs.* Trad. Scheftl. 1[a] si aliquis eorum *(coheredum)* mihi hoc -ere voluisset peragendum. Conc. Karol. A 36 p. 273,1 -imus ..., ut in quarta generatione nullus amplius coniugio copuletur. Hraban. epist. 29 p. 447,30 nec lex divina hoc -it, nec ... sanctorum patrum dicta hoc prohibent. Capit. reg. Franc. 252,55[a] p. 243,13 ei -tum sit ... canonica auctoritate, ut ... ad nullam feminam ... accedat. Greg. VII. registr. 6,9 p. 409,22 -imus vobis *(clericis)* ... omnem penitus ecclesię ingressum et christianam communionem. *persaepe.* **2** *impedire, prohibere – (be-, ver)hindern:* Lex Ribv. 36,4 quod si ipsam strudem -ere voluerit *eqs.* Lex Alam. 58 si quis liber liberum in via manus iniecerit ... et eum via -xerit *eqs.* Eigil Sturm. 16 p. 150,4 omnes terrore correpti ultra sancti martyris inde transitum -ere timuerunt. Epist. Teg. 64. *de via i. q. intercludere – versperren:* Lex Alam. capit. 58 p. 46 (cod. 4) de eo, qui alteri v i a m -xerit (Dipl. Otton. III. 192. Wipo gest. 22. *al.*). **E** *reicere, repudiare, spernere – ablehnen, zurückweisen (c. dat. rei: l.37):* **1** *in univ.:* Willib. Bonif. 5 p. 25,11 grandi praeventus humilitate tanti gradum -xit honoris. Capit. reg. Franc. 28,5 si quis -it eos *(novos denarios)*. Gerh. August. Udalr. 1,10 l. 89 peccunia -ta ... male incepta omittere noluerunt. Albert. Aquens. hist. 7,18 ille *(dux)* cibum -ens (interdicens *B*) ... gravi infirmitate correptus est. Trad. Werd. 150 Hildegundis ... dicta bona nobis emenda exhibuit, nobisque -entibus emptioni Sophia ... bona comparavit. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *repellere, refutare – abweisen, widerlegen:* Lex Baiuv. 17,3 illum *(testem)* potest -ere cum duorum pugna. **b** *vituperare – schelten:* Lex Sal. Merov. 57,4 si ... ille, contra quem legem dicunt *rachimburgii*, eos -xerit, quod legem non iudicant *eqs.* **F** *revocare, renuntiare – widerrufen, aufkündigen (c. dat. rei: l.47.53):* **1** *de institutis:* Acta civ. Wism. A 1131[b] p. 88,7 (a. 1271/85) hec prescripta stabilia permanebunt, quousque personaliter -am. **2** *de foederibus:* **a** *in univ.:* Const. imp. I 318,18 (a. 1186) ut, quicumque treugas alicui dederit, ... -ere eas (eis *3*) ante terminum statutum nequaquam possit. Hist. peregr. p. 119,23 comes misit ad Saladinum predicte familiaritatis amiciciam -ens. Chart. Bund. 607 p. 106,12 si hec concordia aliquo tempore -retur per comune Mediolani comuni de Cumis. Heinr. Lett. chron. 2,5 domnus episcopus ipsorum *(Lyvonum)* lancea remissa paci -xit. Chart. Rhen. inf. II 702 nisi prius ... data inter nos hincinde securitas ... fuerit -ta. *al.* **b** *ellipt. i. q. faidam, inimicitias indicere – Fehde bieten, Feindschaft ansagen:* Const. imp. I 318,17 (a. 1186) si mortuus est nuntius, iuret dominus ..., quod -xerit ei. 318,19 quicumque nuntium aliquem pro eo, quod -turus mittitur, laeserit, fidem suam violavit ..., et in posterum nullus ei -at. Chart. select. Keutgen 147 p. 164,43 nisi eis *(civibus)* per sex septimanas antea -xisset *archiepiscopus. bellum inferre – befehden, bekriegen:* Chron. rhythm. Col. 2,45 gens furit in gentem, -unt sibi turbe.

adi. **contradictus,** -a, -um. *contradictione impugnatus – durch Widerspruch angefochten (t. t. iur.):* **1** *spectat ad litteras (cf. p.1755,63sqq. 1758,2sqq.):* Chart. Argent. II 54 p. 36,39 (a. 1277) domini pape capellanus et ipsius litterarum -arum auditor (*item* Chart. Lub. I 397). **2** *spectat ad iudicium definitivum i.q. appellatorius, appellatione impetratus – Berufungs-, durch Berufung erwirkt:* Acta imp. Winkelm. I 313 p. 281,15 (a. 1230) cum ... episcopus in iudicio -o confessus sit, quod *eqs.* Chart. Babenb. 429 p. 283,10 possessiones ... per abbatem ... optentas iudicio -o.

subst. **1. contradicta,** -ae *f.* *per ellipsin i. q. littera contradictione impugnata – durch Widerspruch angefochtene (Papst-)Urkunde (cf. p.1757,65sqq.):* Chron. Mont. Ser. a. 1222 p. 200,25 littera illa suspensa et sequenti die a magistro -arum cissa est. Heinr. Wirz. cur. 319 -arum certus sedet arbiter illic, officio cuius discucietur opus. Catal. fam. pap. p. 197[b] auditor -arum. *v. et vol. I. p. 1191,46. 1198,46sqq.*

2. contradictum, -i *n.* *contradictio – Widerspruch, Einspruch:* Form. Augiens. B 38 absque ulla *(sic)* -o. Acta reg. Burgund. 95 ut ... habeant *monachi* potestatem de ipsis *(hominibus)* faciendi quicquid voluerint sine ullo -o.

1. contradictio (-itio, -icio, -ccio), -onis *f.* *script. et form.:* -ndr-: *l.45.* *?abl. pl.* -is: Dipl. Karoli M. 56. *struct.:* *c. gen. obi.: l.36.58.71.p.1759,12.23.25.32. al.* *c. dat.: l.44.* contra: *l.38. adde* Albert. M. metaph. 1,5,6[capit.] 1,5,7[capit.] adversus: *p.1759,34.* *confunditur c.:* contractio: *p.1759,2.13.* condictio: *p.1759,39.*

I *spectat ad homines:* **A** *strictius i. q. oblocutio, obloquium, adversatio – Widerspruch, Einspruch, Widerrede, Gegenrede (saepius accedente notione resistendi, renitendi):* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* Aldh. ad Acirc. 136 p. 189,31 approbante versifico *(i. Cypriano Gallo)* de a q u a -is (Thietm. peregr. 15,10; *cf. Vulg. num. 20,13*). Rimb. Anscar. 40 p. 74, 18 propter ... -es malignantium. Annal. Senon. a. 919 (MG Script. I p. 104,49) regi ... cunctorum adversantium cessit rebellio, atque consopita est -o. Bruno Querf. Adalb. A 11 p. 13,3 erat ... labor plurimus, -o (B 11 p. 51,23 -ccio) crescens. Vita Otton. Bamb. III 2,8 cum multa -o fieret. Otto Frising. gest. 1,32 p. 50,23 manifestis illum *(principem)* -bus exasperare. Annal. Plac. a. 1258 p. 509,16 fecit se regem ... vocari ... et habuit totam terram sine -itionem *Manfredus. saepe.* **b** *philos. et theol. de argumentatione contraria:* Alfan. premn. phys. 3,29 p. 57 firma ... testimonia nullamque -em (*PG 40,604[A]* ἀντιλογίαν) suscipientia. Idung. Pruf. dial. 3,264 sententiarum suarum -em ... prevídens *(sc. Bernhardus Claraevallensis)*. Albert. M. metaph. 1,5,5[capit.] de -e contra positionem Platonis, qua posuit ideas, et sumitur -o ex hoc, quod *eqs. al.* *de haeresi:* Leg. Wisig. 12,2,2 ea, que in luce fidei manent, a tenebris -um ... defendere. *ibid. iterum.* **c** *publ. et iur. de impugnatione, inquietudine sim.:* Leg. Burgund. const. I 38,5 s i n e -e aliqua (Trad. Frising. 420. Chart. Bund. 391 s. omni nostra et heredum nostrorum -icione. Chart. Tirol. 592 p. 68,44 s. unius alteri -e vel molestacione. Chart. Brixin. 217 p. 207,9 s. qualibet condra-e. *persaepe*). Chart. Fuld. B 175[b] p. 268,28 a b s q u e ullius iudicis interpellatione vel -e ullius haeredis (Capit. reg. Franc. 132,3. Dipl. Otton. III. 59 a. omnium hominum -itione. Chart. Tirol. notar. I 777 p. 397,16 a. aliqua -ccione vel querimonia alicuius persone. *persaepe*). Dipl. Loth. III. 31 omni -ccione sublata. Trad. Ror. 76 ne ab eisdem hominibus fieret predicte ecclesie ... aliqua -ccio. Chart. Bund. 431 nullius -e vel appellatione obstante. Chart. ord. Teut. (Thur.) 236 p. 186,4 ad impeticiones et -es secus emergentes. *persaepe.* *meton. i. q. ius contradicendi – Einspruchs-, Widerspruchsrecht:* Dipl. Karoli III. 165 quicquid ... Hermingardi filioque eius ... pertinet, cum omni ... integritate earundem rerum ... de potestate et -e omnium illis ... transfundimus. Const. imp. II 196,17 omni prorsus -e et exceptione cessantibus. **2** *c. colore quodam:* **a** *dissensio, controversia, iurgium – Meinungsverschiedenheit, Streit(igkeit), Hader:* **α** *gener.:* Epist. var. I 33,11 occasiones ... scandalorum, dissensionum et -um. Cand. Fuld. Eigil. I 9 p. 227,2 animositates, -es, inimicitiae. Wibert. Gembl. Hildeg. 180 a -e l i n g u a r u m ... protecta (Engelh. Lang. Mathild. 12 p. 441[a],26; *cf. Vulg. psalm. 30,21*). Albert. M. animal. 3,33 -o est inter eos *(medicos)* de origine nervorum. *al.* **β** *iur. i. q. lis – Rechtsstreit:* Trad. Frising. 335 (a. 815) -em ... excitare seu movere. Chart. Monast. 19 p. 117,13 de duobus agris, unde -o erat. *al.* *actio – Verhandlung:* Leg. Wisig. 2,3,1 si contra eos *(principes)* vilior persona in -e (contractione *R1*) cause videatur adsistere. **b** *recusatio – Weigerung:* Leg.

[Antony]

Wisig. 8,5,1 si ... aliquis sub pactione decimarum porcos in silva intromittit aliena ..., decimas sine ulla -e (contractione *R1*) persolvat. Lex Alam. 5,3 (rec. B). Capit. reg. Franc. 39,2 si ille *(episcopus)* contradixerit et eum *(furem)* reddere noluerit, in prima -e solidis xv culpabilis iudicetur (*sim.* 82,5). **c** *pugna, defensio – Widerstand, Gegenwehr:* Vita Bonif. I 12 carnifices ... irruerunt in famulos Dei ... eos ... ad terram sine -e prosternentes. Hist. de exp. Frid. imp. p. 94,17 feliciter sibi *(sc. Heinrico)* succedente fortuna sine -e et absque sanguinis effusione. **B** *latius:* **1** *denegatio – Verweigerung:* Gesta Camer. cont. II D 70,4 benedictionis fit -o. **2** *prohibitio, interdictum – Verbot:* Leg. Wisig. 3,2,3 si post hanc *(sc. iudicis)* -em (contractionem *R1*) se iterum coniuncxerint *mulier ingenua et servus*. Dipl. Otton. III. 237 p. 654,33 imperiali nostra -e omnium mortalium ... remota molestia. Greg. VII. registr. 4,19 hanc excommunicationem atque -em ... recitare. Chart. Traiect. 709 p. 158,4 (dipl. Frid. II.) si ... comes ... huic nostre -i ac inhibitioni contrarius exstiterit. **3** *impeditio – Behinderung:* Gerh. August. Udalr. 1,28 l. 179 ut nullus ... de ponte theloneum ... acciperet ..., sed ..., quicumque voluissent, sine -e et occupatione pergerent. **4** *reiectio, repudiatio – Ablehnung, Zurückweisung:* Gerh. August. Udalr. 1,28 l. 284 post -em ... episcopatus ... infirmari coepit *Werenharius.* **5** *refutatio – Widerlegung:* Marian. chron. a. Chr. capit. 1,5 p. 495,8 de -e earum *(passionis et resurrectionis dominicae, sc. respectu temporis)* secundum auctoritatem Bedae in ordinatione paschali. **6** *revocatio, renuntiatio – Widerruf, Aufkündigung:* Chart. Traiect. 1490 (a. 1259) noster *(sc. comitis)* ... conductus et eorum *(civium)* securitas perdurabit ..., donec post -em ratione discordie eis directam ... mensis unius spacium fuerit devolutum. 1546 post diem -itionis conductus. **7** *indictio faidae – Fehdeansage, 'Widersage':* Chron. Reinh. a. 1211 p. 578,25 ad hanc conspiracionem et adversus Ottonem -cionem ... littere apostolice animaverant. **C** *per errorem i. q. condictio, exceptio – Bedingung, Auflage:* Chart. Carinth. V 65 (a. 1271) redditus ... ecclesiae Mariae ... cum consensu meae coniugis et <absque *ci.*> aliorum omnimoda -e legavi ... huiuscemodi adhibita -e *(an leg.* condictione *?)*, ut usu dictorum reddituum diebus perfruar vitae meae.

II *spectat ad res i. q. contrarietas, oppositio – (innerer) Widerspruch, Widersprüchlichkeit, Gegensätzlichkeit:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* Hugo Honaug. (?) ignor. 43 illud *(sc. involuntarium contradictive dictum)* non removet voluntatem ab operante involuntarie, sed per quandam -em obviat cogitque, ut faciat, quod non vult. *conflictus – Konflikt:* Hildeg. epist. 63 in praescientia Dei sunt bona et mala atque -o; Deus bona perfecit et malum contrivit atque -em correpsit. **2** *log. i. q. oppositio, propositio contradictoria – kontradiktorischer Gegensatz, kontradiktorische Behauptung:* Albert. M. phys. 5,1,2 p. 406,40 illa *(mutatio)* ..., quae est 'ex non-subiecto in subiectum, est' in '-is' modo (*p. 225a,13* κατ' ἀντίφασιν). animal. 16,105. praedicam. 7,6capit. de oppositione secundum -em. herm. 1,5,2 p. 416a,25sqq. si ... quaeratur, quae oppositio est maior, vel -is vel contrarietatis, ... dicendum, quod oppositio -is maior est omnibus. metaph. 4,4capit. -o est oppositio, cuius non est medium secundum se. *ibid. saepius. remissius:* Albert. M. herm. 1,5,2 p. 414b,15 -o extenso nomine -is dicitur de omni oppositione communiter. **3** *natur. et medic. i. q. repugnantia, actus contrarius – Widerstreit, das Entgegenwirken:* Maurus urin. II p. 35,6 subtilis ... est et fluidus *phlegmaticus umor*, qui non ad superiora ... rapitur tamen ex -e sue gravitatis. Urso element. 4,1 p. 77,23 hee *(qualitates ignis)* ... dissona -e suo subiecto non obviant, sed *eqs.* 6,3 p. 173,23 varia contrariarum qualitatum aliorum elementorum -e. 6,9 p. 197,24 equali eorum *(elementorum)* -e vera mediocritas habet innasci. *ibid. al.* **B** *meton.:* **1** *defectus – Mangel:* Hildeg. quaest. sol. 30 (PL 197, 1050D) in moribus suis iram, tristitiam et -em omnis iustitiae habet *(sc. melancholicus).* **2** *oppositum, contrarium – Gegensatz:* Maurus progn. 20 p. 36a,1 ex utraque -e *(sc. albo et citrino colore)* compositus color provenit, scilicet subcitrinus. **3** *obstaculum – Hindernis:* Maurus progn. 42 p. 51a,14 expurgata materia fluenti humori fit -o.

[2. contradictio *v.* contractio.**]**

[3. *contradictio *v.* 1. *contraditio.**]**

***contradictivus,** -a, -um. *contradictionem significans – Widerspruch bezeichnend:* Conr. Mur. summ. p. 162,20 sunt verba ... contradictoria, -a, id est contraria alicuius expressiva.

adv. ***contradictive.** *significatione contradictionis subaudita – im Sinne eines Widerspruchs, Gegensatzes:* Hugo Honaug. (?) ignor. 43 involuntarium per ignorantiam ... duobus dicitur modis: uno -e et obviative, quasi involuntarium, id est contra voluntatem; altero negative ut involuntarium, id est non ex voluntate.

contradictor, -oris *m. struct.: c. gen. obi.: l.24.38.40.57. 60. saepius. c. dat.: l.38.41. pendet* de: *l.37.*

qui contradicit, adversarius, contrarius – einer der widerspricht, sich widersetzt, Widersacher, Gegner: **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* Alcuin. epist. 289 cui *(robusto praedicatori in fide sanctae trinitatis)* non deesse ... -es ... probatum habemus. Rather. epist. 16 p. 91,22 faciunt illi *(homines)*, et tacet Deus, id est nullum eis -em adversari permittit. Ekkeh. IV. cas. 99 p. 202,8 si ... ibi senseritis ... nuntii vestri ... in aliquo -es. Oliv. epist. 5 p. 299,14 doctor tuus *(sc. Mahumeth)* ... -es gladio subiugavit et bello. Cono Laus. gest. cont. p. 809,6 (chart.) sentencias, quas in -es (-itores *cod.*) et rebelles ... tulerit *episcopus.* Chron. Erf. mod. II a. 1274 nullus ibi *(sc. in curia)* -r vel adversarius audebat resistere ... regi. *al.* **β** *philos. et theol. de eo qui econtra argumentatur:* Ermenr. ad Grim. 13 p. 547,31 interroga in hac disputatione -es nostros, ubi *eqs.* Idung. Pruf. dial. 1,629 consuetudo vestra *(sc. Cluniacensium)* multos sacrae scripturae tractatores habet -es. 1,642. Arno Reichersb. apol. p. 75,3 quodsi ... ille -r *(sc. Folmarus)* stet ex adverso dicens *eqs. al.* **γ** *publ et. iur. de interpellatore, inquietatore, temeratore sim.:* Lex Sal. Pipp. 80,2 (codd. E) -r testare illum *(migrantem)* debet. Dipl. Loth. I. 71 volumus, ut nullus -r de hac re existat. Chart. Sangall. A 548 si quis ... huic cartę -r emerserit (549 huius cartę). Dipl. Otton. III. 364 quicumque ... huius ... perdonationis -r et violator ... exstiterit. Trad. Scheftl. 298 si huic voto -r existat. Chart. Tirol. 783 (epist. papae) -es per censuram ecclesiasticam apostolica potestate compescentes (Innoc. IV. registr. A 85 p. 62,7. Chart. Raitenh. 271 [epist. papae]. *al.*). Chart. Burgenl. II 81 p. 60,35. *saepe. pro titulo magistratus cuiusdam curiae:* Conr. Mur. summ. p. 37,3 assessor, magister seu auditor, -r, subpunctator *eqs.* **b** *qui recusat – einer der sich weigert:* Iulian. Tolet. Wamb. 2 quamdiu aut expeditio nostra te regem accipiat aut -em ... casus mortis obsorbeat. Capit. reg. Franc. 82,5 si in tertia munitione -r perseveraverit. Chart. Rhen. med. II app. 15 p. 416,15 illi, qui Metriche, ... debent ... tres ligni ductus; -es constringendi sunt. *al.* **2** *latius:* **a** *negator – einer der leugnet, bestreitet:* Mirac. Annon. 2,1 qui incredulus est virtutum Annonis, ipse ... sibi testis est, quod ex invidentia ... -r existit. **b** *denegator, interdictor – einer der verwehrt, verbietet:* Triumph. Remacli 1,18 p. 446,38 viae nostrae -es illos *(Malmundarienses)* invenimus. Chart. Bern. I 4,37 p. 275B,19 (spur.) habeat ... archiclavum tocius monarchie ecclesiarum ... obstitorem et ... pardysi aditus -em. **c** *contemptor – einer der mißachtet, sich im Widerspruch befindet (zu):* Conc. Karol. B I 11,13 si quis ... sanctorum patrum constitutionibus -r vel subsannator comprobatus fuerit. Aurel. Reom. mus. 18,22 quisquis huic *(numero)* addere ... praesumpserit ..., -em tam priscorum quamque nostro in tempore cantorum noverit se fore. Consuet. Vird. 20 canonum -r erit, qui haec violaverit.

contradictorius, -a, -um. **1** *adi.: contradicens, ad contradictionem pertinens, contradictionem continens, proferens – widersprechend, Widerspruch enthaltend, vorbringend:* **a** *gener.:* Arno Reichersb. apol. p. 76,3 istorum *(haereticorum)* super eisdem *(sc. naturis Christi)* -us sermo ut cancer serpit. Albert. M. metaph. 4,2,6 p. 182,43 opiniones

[Antony]

-ae. *v. et p. 1760, 7. contumax – widersetzlich:* GESTA Camer. cont. II F 450,4 de hac . . . concordia . . . fuit dolens et invida atque -a . . . turba civium. **b** *publ. et iur.:* **α** *in univ.:* CHART. Ital. Ficker 92 p. 136,37sq. (a. 1107) aliquando aliarum scripturarum memoria opus est ad exemplum -orum libellorum, ut, si in primis litteris aliquid prave intelligitur, in -is quasi per expositionem pravitatis aboleatur. pestis -a *i. q. cupiditas litigandi – Prozeßsucht:* CHART. Mog. A II 160 p. 299,2 (a. 1151) neve ea, quę usibus Deo servientium collata sunt, . . . ullius querela veluti peste -a distrahantur. lex -a *i. q. ius quod in armis est – Recht des Stärkeren:* GENEAL. Flandr. V 14 divisum est . . . regnum non in fratres sorte hereditaria, sed in hostes lege -a. **β** *adversarius – gegnerisch, Gegen-:* LAMB. WAT. annal. a. 1167 p. 543,33 exposuit *abbas* illis *(civibus)* plurima incommoda ex parte sibi -a. **γ** *spectat ad iudicium definitivum i. q. appellatorius, appellatione impetratus – Berufungs-, durch Berufung erwirkt:* CONST. imp. II 196 praef. p. 241,37 (a. 1235) optente -o iudicio consuetudinis sentencia. 196,29. CHART. Turic. 830 prepositus et capitulum . . . antiquam viam . . . a Růdolfo dicto Berthlino . . . in -o iudicio legittimis probationibus evicerunt. CHART. Eichsf. 368 cum . . . cives in probatione eius *(exemptionis)* defecerint in -o iudicio coram nobis *(sc. archiepiscopo). interdictorius – untersagend:* EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 2,23) post -a iudicia totius orbis catholicorum episcoporum . . . provocare ad iudicia quorum nescimus episcoporum. **c** *t. t. log. i. q. se invicem excludendi ratione oppositus – in einander ausschließender Weise entgegengesetzt, 'kontradiktorisch' (de re v. R. Eisler, Wb. d. philos. Begriffe. 4I. 1927. p. 850):* ALBERT. M. anal. pr. 1,9,3 p. 685b,29 antecedens et oppositum -um antecedentis. metaph. 4,2,5 p. 181,35 affirmatio dictae negationi '-a' (*cf. p. 1007b,25* ἀντίφασις). *ibid. al.* **2** *subst.: contradictio – Widerspruch:* **a** *fem.:* **α** *publ. et iur.:* CHART. Mind. (NArch. 50. 1935. p. 469,10; a. 1080/95) Egilbertus . . . omnia, quae praelibatus Heinricus . . . habuit . . ., filiis suis absque omnia -a in beneficium concessit. CHART. Turg. III 396. 397 p. 158,22 omni -a postposita. ACTA civ. Wism. A 469 habebit liberum arbitrium vendendi . . . sine -a (*item* 470). *indictio faidae – Fehdeansage, 'Widersage':* CHRON. Reinh. a. 1203 p. 566,19 Philippi lantgravius non accepit -am nisi pridie fere quam inpacatus. a. 1208 p. 574,40 germani fratres per manifestam -am . . . ab ipso *(rege)* recesserant. a. 1211 p. 578,23 donec idem iurati . . . publicam ei *(Ottoni)* facientes -am Fredericum . . . futurum imperatorem declararent (*inde* CHRON. Erf. mod. II a. 1211 p. 209,17). p. 579,37. **β** *t. t. log. i. q. propositio contradictionis ratione opposita – kontradiktorische Behauptung, kontradiktorischer Gegensatz:* EPIST. Ratisb. 4 p. 281,21 si non est vera propositio, que dicit: 'omnis prudentia honesta est', erit sua -a vera, que dicit: 'quedam prudentia honesta est'. p. 281,26. ALBERT. M. anal. pr. 2,3,2 p. 730b,26 -a conclusionis (2,3,4 p. 733b, 15. *al.*). 2,4,5 p. 751b,34 -a, quae est universalis negativa. p. 751b,44 -a particularis affirmativa. metaph. 4,2,6capit. per consequentiam affirmationis ad negationem et e contra probatur, quod -ae non sunt simul verae. *ibid. saepius.* **b** *neutr. (t. t. log.) i. q. propositio contradictionis ratione opposita – kontradiktorische Behauptung, kontradiktorischer Gegensatz:* ALBERT. M. phys. 6,3, 2capit. de solutione rationum Zenonis circa mutationes existentes inter contraria et -a. animal. 11,57. praedicab. 4,5 p. 67b,36 -um ad illud, quod . . . ante probatum est. anal. pr. 2,3,2capit. qualiter fit conversivus syllogismus . . . tam contrarium quam -um conclusionis accipiendo. metaph. 4,2,4capit. quod si -a sunt simul vera, sequitur *eqs.* 4,4,1 p. 201,8sq. sicut -a non sunt simul, ita etiam 'necessarium' est, quod 'inter -a (*p. 1011b,23* ἀντιφάσεως) nihil' sit medium, sed *eqs.* unit. intellect. 2 p. 14,32. *ibid. saepe.*

adv. **contradictorie.** **1** *gener.:* **a** *negative – in abschlägiger Weise:* WIDR. Gerh. 1,7 p. 496,27 quod *(sc. potiri ad altare s. Petri immolatione sacrificii)* obnixis conatus adipisci precibus nequivit . . . impetrare . . . -ę hac . . . accepta ratione *eqs.* **b** *modo contrario – im Gegensatz (zu):* Ps. GERH. CREM. sal. II 58 p. 75,7 superficies usurub est frigida et sicca . . ., -e (I 68 p. 41,17 e contrario) plumbo alkali, cuius . . . superficies aurum. **c** *decussatim – kreuzweise:* ANON. IV mus. 4,1 p. 70,18 pone quatuor unum, et sub ipsis duo et unum multiplica -e et *eqs.* **2** *t. t. log. i. q. per contradictionem, ratione se invicem excludendi – als Widerspruch, in einander ausschließender Weise, 'kontradiktorisch':* ALBERT. M. phys. 1,1,2 p. 4,11 terminos illos esse oppositos contrarie et -e. herm. 1,5,2 p. 413b,20 opponi . . . dico affirmationem et negationem -e (*p. 17b,17* ἀντιφατικῶς), quoniam *eqs.* anal. pr. 2,3,3 p. 731b,47 conclusio conversa -e. metaph. 4,4,5 sunt . . . -e opposita maxime opposita et non possunt simul congregari. *ibid. saepius.*

contradictum *v.* contradico.

1. *contradictus, -us *m. contradictio – Widerspruch (usu publ. et iur.):* CAPIT. reg. Franc. 275 p. 336,41 decimas, unde statutum est, absque alicuius -u recipiant *ecclesiae.* CHART. Sangall. A 577 absque ullius -u. TRAD. Patav. 83b omnia . . . ad domum Dei pertineant sine ullo -u (*cf.* 83a absque ullam contradiccionem).

2. contradictus *v.* contradico.

[contradistinctus *v.* centrum *et* distinguo: Ps. GALEN. anat. 42 p. 213D.**]**

1. *contraditio (-cio), -onis *f. confunditur c.* contradictio: *l. 30. 35. 37. traditio, collatio, condonatio – Übergabe, Übereignung, Schenkung:* LEX Ribv. 77 ut nullus cum servo alieno negotium faciat . . . nec ei ullam commendationem vel traditionem (-cionis *A1*) faciat. TRAD. Frising. 1471i huius -is testes sunt: *eqs.* EPIST. Hann. 32 regale privilegium, imperialis -o. DIPL. Conr. III. 258 p. 448,18 in qua contradictione *(ed.; leg.* -e, *ut vid.)* filii eius *(comitis)* . . . consenserunt. CHART. Mog. A II 238 p. 432,6 pro -e castri nostri quandam . . . villulam . . . recipientes. CONST. imp. II 427,17 hominum dampnosorum . . . nec dux nec episcopus aliquem per contractum, resignationem feodorum vel contradictionem *(ed.; leg.* -em, *ut vid.)* allodiorum debet eum assumere. CHART. ord. Teut. (Thur.) 107 p. 84,16 in vendicione et pro -cione (contradictione *ed. prior in* CHART. Hall. 256 p. 244,3) omnium predictorum recepimus *eqs.* CHART. Port. 177 p. 193,28 huic nostre -cioni . . . obviare. *al.*

2. contraditio *v.* 1. contradictio.

***contradivisio,** -onis *f. comparatio discretiva, distinctio – unterscheidende Gegenüberstellung, Differenzierung:* ALBERT. M. top. 1 praef. 2 p. 236b,6 dicendum est, quid sit syllogismus, et quae sunt eius differentiae specificae, quibus in specie constituitur, quatenus ex -e sumatur syllogismus dialecticus. *cf.* *condivisio.

***contradivisus,** -a, -um. *in divisione logica contrapositus, distinctus (ab) – auf gleicher logischer Ebene gegenübergestellt, unterschieden (von):* ALBERT. M. eth. I 715 p. 612,38 aliae duae amicitiae *(sc. utilis et delectabilis)* non sunt -ae verae amicitiae sicut species eiusdem generis. *cf.* *condivisus.

1. contrado, -didi, -ditum, -ere. *script.:* cun-: *p.1763,55.* cumt-: *p.1763,24.* -ndr-: *p.1763,5. partic. perf. pro adi. vel subst.: l.64.66.72.p.1763,1. confunditur: c.* *contradare *et false disiungitur: p.1764,34.38.* -tus *c.* contradictus: *l.64. p.1763,47.*

I *tradere, dare – übergeben, geben:* **A** *publ., eccl., iur.:* **1** *strictius i. q. conferre, delegare, condonare – übertragen, übereignen, schenken:* **a** *in univ.:* CONST. Constant. 219 concedimus . . . pontificibus . . . atque de praesenti -imus palatium imperii nostri Lateranense. FORM. Sangall. I 4 haec . . . pro supradictis a praefato Epitide mihi -tis (contradictis *cod.*) ego ipsi in perpetuum possidendam -didi. COD. Odalb. 41 p. 103,29 locum . . . cum mancipiis -tis et praedictis. CHART. Mog. A I 510 p. 412,34 ius et potestatem . . . de dando et -endo cœnobio, quod vulgariter sale vocant. HELM. chron. 49 p. 96,12 filio . . . regnum. *saepe.* **b** *de traditionibus ad loca sancta factis:* **α** *obi. res:* FORM. Augiens. B 5 proprias res ad ecclesiam Dei -ere. COD. Lauresh. 21 sunt quidam, qui . . . a Christi fidelibus . . . monasteriis -ta invadunt. CHART. San-

[Antony]

gall. A 342 p. 316,15 ut easdem res iam -tas ad me recipiam et habeam. TRAD. Salisb. I 139 predium ... simul cum vestitura super altare sancti Petri monachorum usui -didit. CHART. Rhen. med. III 260 comes ... patronatum ecclesie ... abbati ... -dradidit. TRAD. Ror. 119[a] p. 125,22 dominus Albertus ... duas villas ... ecclesie nostre libere et absolute -didit (contratradidit *A*). *persaepe.* **β** *obi. homines:* TRAD. Ratisb. 17 p. 18,1 (a. 820/21) Beffonem et uxorem eius ... -o ad sanctum Hemmerammum. WOLFHARD. Waldb. 4,12 p. 328,20 ut eam *(ancillam)* ... Virginis dominio ex suo iure -ret *dominus.* CHART. Hersf. 53 ego Himiza ... in propriam ancillam ad altare ... memet ipsam -didi. CHART. Mog. A II 606 p. 1000,14. *al.* **2** *latius:* **a** *obi. res:* **α** *de chartis sim. i. q. concedere – ausstellen:* LIBER diurn. 71 quam preceptionis paginam a nobis subscriptam tibi *(sc. abbati)* ... -didimus pro futura cautela (73 p. 74,2. CHART. Raitenh. 300 p. 241,41). DIPL. Loth. I. 107 p. 255,3 ostendit *episcopus* ... quandam conscriptionem rerum suarum ... canonicis ... eiusdem episcopatus publice -tam. **β** *de sigillo i. q. appendere – anfügen:* CHART. Burgel. 58 p. 74,36 (a. 1219) huic cedule sigillum nostrum duxi -endum *(sc. episcopus).* **γ** *deferre (ad) – vorbringen, einreichen (bei):* CONC. Merov. p. 167,25 ut, quas se quispiam dixerit contra eos *(libertos)* actionis habere, non audeat eas magistratui cum-ere (-ere *AB*), sed in episcopi tantum iudicio. **δ** *comparare – verschaffen:* MEGINH. FULD. (?) Ferr. 15 fratribus ... victus atque vestitus sufficientes reditus -didit *Lullus.* LIUTPR. leg. 5 p. 178,26 dominus meus, qui ... impios abstulit et sanctorum apostolorum vicariis potestatem et honorem omnem -didit. **ε** *addicere, adiudicare – zusprechen, zuerkennen:* LEG. Wisig. 2,4,7 p. 100,18 res ..., de qua agitur, ... in iure illius, ad cuius partem testificaverunt *testes*, iudicis instantia -atur. **ζ** *confirmare – bestätigen:* CHRON. Erf. mod. I a. 1208 p. 206,12 rex Otto confirmatus leges, pacem, edicta Karoli ... -didit. **b** *obi. homines:* **α** *offerre – als Oblaten darbringen:* LAMB. TUIT. Herib. 2,22 cur ... hodie ... quam plures et praecipue ingenui filios ... debiles -unt monasterio. GUIM. poss. (MG Script. XIII p. 714,3) a sua genitrice beate Dei genitrici in ancillam est -ta *puella.* HELM. chron. 13 p. 26,28. *al.* **β** *in matrimonium dare – zur Frau geben:* LAMB. TUIT. Herib. 1,1 legitimis sponsalibus et dote domno Hugoni -itur et iungitur *Tiedwidis*.

B *usu communi i. q. reddere, dedere, permittere, committere – zukommen lassen, überlassen, anheimgeben, überantworten:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* **α** *obi. res:* SISEB. Desid. 8 munere potestatis omnigenae donum ei *(Dei famulo)* curationis ... esse -tum (contradictum *codd.*). BEDA hist. eccl. 3,29 p. 198,18 (epist.) reliquias ... eis *(missis)* fecimus *(sc. episcopus)* dari vestrae *(sc. regis)* excellentiae -endas. WALAHFR. Mamm. 5,11 pauperibus ..., quod Dominus tribuit, largis -ere palmis. BERNO epist. 1 p. 17,15 ut quosdam versiculos ... vestre sagacitatis industriae ad discendum -rem. *al. exhibere – aushändigen:* AGNELL. lib. pont. 60 p. 320,37 notarii ... documenta ecclesiastica ... suscipiant, ut, quotiens exigerit causa, ... cun-ant atque recipiant. p. 320,44. **β** *obi. homines:* LEG. Wisig. 12,3,18 si quis Iudeorum servus ... ad Christi gratiam convolare desiderat, ... libertatis erit effectibus -endus (tradendus *var. l.*). BEDA hist. eccl. 5,14 p. 314,17 Caiphan ... flammis ultricibus -tum. *refl. (medial.: l.63) i. q. se dare – sich hingeben, widmen:* BERNO epist. 9 p. 36,7 te ... mihi ad salutandum, colloquendum amplexandumque totum ... -e. BERTH. (?) annal. praef. p. 267,5 a primis annis ... studio et otiis ... -tus (traditus *var. l.*) ... est *Herimannus.* ANON. Has. 38 sancto Petro totum me, hoc est corpore et anima, -o. BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 453,25 multae villae ex integro se religioni -diderunt. *al.* **b** *mandare, commendare – anvertrauen:* **α** *obi. res:* LIBER diurn. 33 quae *(monimina)* ... -ere scrinariis ... ecclesiae. EPIST. var. II 14 p. 319,37 hos libellos suae non dedignabitur -ere memoriae *filius.* GESTA Trev. 14 p. 144,15 qua *(cena)* discipulis suis Dominus ... corporis et sanguinis sui misteria celebranda -didit. **β** *obi. homines:* WALAHFR. Gall. 1,28 p. 305,30 fratres ... consilium inierunt, ut ... eius regimini se subdendo -rent. EPIST. Hann. 84 p. 143,2 hominem *(sc. episcopum)* ... cuidam fideli suo ... omni honorificentia habendum -didi *(sc. comes).* **c** *in potestatem tradere, prodere – ausliefern, preisgeben:* **α** *obi. res:* IULIAN. TOLET. Wamb. 12 p. 512,18 ut civitatem sine sanguinis effusione -ret (traderet *var. l.*) *Wittimirus* (FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 15,19). METELL. exp. Hieros. 3,850 -ens ... tres ... turres pando tue genti portam. BURCH. URSB. chron. p. 94,14 qui *(Philippus)* primus ecclesias in potestatem tyrannorum -didit. *al.* **β** *obi. homines:* LEG. Wisig. 6,5,16 p. 282,9 in potestate ... eorum, cuius propinquus occisus fuerit, -endus est *homicida.* POETA SAXO 2,260 natos utrosque suos ... regi -didit *dux*. EKKEB. HERSF. Heimer. 7 p. 600,53 Dei servum exactori, qui carnificibus preerat, -didit *abbas.* CHART. Babenb. 334 p. 173,8 quod ... cingulotenus iudici -atur *fur. al. refl. i. q. se dedere – sich ergeben:* ANNAL. Mett. a. 803 p. 90,14 Zodan princeps Pannoniorum veniens manibus imperatoris se -didit. HELM. chron. 27 p. 54,24 ut se in potestatem regis -rent principes eorum *(Saxonum).* OTTO SANBLAS. chron. 11 p. 12,16 dies statuitur, qua cives dediticii se suaque omnia in manus cesaris -rent. *al.* **2** *latius:* **a** *memoriae prodere – überliefern, weitergeben (an):* BEDA temp. rat. 22,5 est ... vetus argumentum ... maiorum ... nobis auctoritate -tum atque ideo minoribus ... tradendum. HRABAN. hom. II 48 p. 237[A] ea ..., quae ipse *(Christus)* mandavit *(sc. apostolis)*, ... omnia suis auditoribus ad servandum -ere iubet. 66 p. 273[C] ab ipsis apostolis ... ecclesiae morem esse -tum, ut ... perungantur aegroti. *docendo committere – unterrichtend vermitteln:* BEDA hist. eccl. 4,2 p. 205,1 ita ut ... arithmeticae ecclesiasticae disciplinam ... suis auditoribus -rent *Theodorus et Hadrianus.* **b** *communicare – mitteilen:* BEDA temp. rat. 1,69 qua *(manuali loquela)* ... quis ... verba ... alteri ... legenda atque intellegenda -at (GLOSS. II 47,5 St.-S. contra dat gigeban mag). **c** *ascribere – zuschreiben, zuteilen:* Ps. BOETH. geom. 818 ascribatur ... vertici summa quindenaria ...; basi vero ad hanc sesqualteram servans habitudinem terminus -atur (contra datur *ed., vix recte*).

II *una, communiter tradere, condonare – gemeinsam übergeben, mitschenken:* TRAD. Scheftl. 83 (c. 1154/57) qualiter Luthkardis predium ... cum ... filiis suis -didit. CHART. Wirt. III 661 fratribus meis ... unanimi consensu id mecum agentibus et idem predium collata manu ... in perpetuam proprietatem monasterio ... sollempni donatione -entibus. CHART. Bern. II 98 ego ... comes ... collaudantibus et -entibus fratribus meis ... contuli ecclesie ... decimam. 110 p. 119,28.

2. *contrado, -dedi, -are. *script.* contra dedit: *l.52.*

1 *(incontra) dare, tradere – (als Gegenleistung) geben, übereignen (?per contam. pro* contradere, *cf. l. 34. 38):* CHART. Rhen. inf. I 55 (a. 841) donavit ... Meinhardus ... Thiadungo in concambio ... iornales VIII ...; similiter ei contra dedit ... Thiadungus ... Meinhardo in concambio terram suam. ACTA imp. Stumpf 130 p. 167,23 ut ... fratres ... pro lite solvenda ... duo predia ... ęcclesię -rent. **2** *contradicere – Widerspruch erheben:* DIPL. Otton. II. 166 p. 188,34 ut ... habeant ... ipsi liberi homines facundiam testes esse ... et -are *(an leg.* contrariare *vel* contrastare*?)* et ad partem ipsius ecclesie inquisitionem facere posse (*ex* DIPL. Ludow. III. spur. 1 [ed. L. Schiaparelli. 1910. p. 68,11]; *inde* DIPL. Arduini 2 p. 702,4).

[contradrictum *v.* incontra *et* directum: CHART. Sangall. A 187 p. 177,7 (a. 806/08?).]

contraeo, -ii, -itum, -ire. *script.:* contra ire: *p.1765,1.13. v. et p. 1750,53.* -ro(eo): *p. 1765,43.* -ahire: *p. 1765,32. struct.: c. acc.: p.1765,25.36sqq. c. gen.: p.1765,34. c. praep.:* contra: *p.1765,29.31.35. al.* ad: *l.71.*

1 *subi. homines i. q. adversari, se opponere, resistere – sich widersetzen, Widerstand leisten:* **a** *in univ.:* EIGIL Sturm. 16 p. 150,8 secundum Domini potentiam, cuius voluntati -iri (-ire *var. l.*) non potest. VITA Rimb. 11 p. 89,37 ad haec *(sc. admonitiones)* ... Rimberto reniti vel -ire constantia defecit. RUOTG. Brun. prol. p. 2,12 ego, qui votis vestris ... ausus fu-

[Antony]

erim -ire. CONSUET. Marb. 57 monitis obstinate -ire (contra ire *T*). DIPL. Conr. III. 89 p. 159,15 quin eisdem *(sc. Alemannorum iudicii)* diffinitionibus pro viribus -ret *comes. al.* **b** *contrafacere – zuwiderhandeln:* LEG. Wisig. 12,3,1 p. 429,28 institutis contra se legibus nititur . . . -ire *Iudaici erroris calliditas.* WALTH. SPIR. Christoph. I 4 patrię legis et observantię . . . -isse mandatis. CHART. Babenb. 50 nostre voluntatis interdicto -ire. 232,12 (spur.) divinis et humanis legibus -itur (contrariatur *var. l.*), cum quis *eqs. al.* **c** *occurrere, obviare – entgegentreten:* EPIST. Heinr. IV. 17 p. 25,26 cur a vobis *(sc. cardinalibus)* sibi *(Hildebrando)* non -itur? CHRON. Thietm. 5,31 se *(regem)* armis illi *(Bolizlao)* velle -ire (contra ire *2*). DIPL. Loth. III. 71 imperialis est auctoritatis superbos deicere, contumacibus -ire. CHART. Heinr. Leon. 7 p. 12,33 non solum malis presentibus -ire, verum etiam futuris . . . precavere. **d** *contradicere – widersprechen:* **α** *gener.:* WOLFHARD. Waldb. 2,4 p. 218,30 si quis . . . huic verissimae rationi -ire conatus fuerit. PETR. CRASS. def. 4 p. 439, 34 sacrae scripturae -ire contrariaque dictare ac praedicare. EPIST. Ratisb. 31 p. 365,25 si hec compositio syllogismus esse negatur, -itur Boetio, qui *eqs.* HONOR. AUGUST. glor. 8 quis demens -bit (contradicit *var. l.*) divinae auctoritati? *al. c. acc. i. q. refutare – widerlegen:* EPIST. var. II 32 p. 355,22 quicquid minus responsum minusque praemissis pravis obiectis -tum repererit *(sc. lector).* **β** *publ. et iur. de lite super iura vel possessiones movenda i. q. intercedere (contra) – Widerspruch erheben (gegen):* TRAD. Frising. 33 (a. 769) si quis . . . -ire aut frangere temptaverit. DIPL. Karlom. (II.) 24 p. 321,35 contra hoc nostre donationis . . . preceptum -ire, tollere aut causari. CHART. Bund. 355 p. 265,26 contra hanc cartam . . . temptare, -ire vel irrumpere. CHART. episc. Halb. 412 ne quis huic precepto -ire (-hire *A*) presumat. CHART. Carniol. II 8 ei *(paginae)* a u s u t e m e r a r i o -ire (CHART. Bund. 532 eius. 533 ei. CHART. Raitenh. 77 p. 80,40 contra hanc . . . paginam. *al.*). CHART. Eichsf. 523 ne . . . aliquis in futurum huic facto valeat -ire. *saepe. c. acc. i. q. spernere, impugnare – sich hinwegsetzen (über), anfechten (abnegare – verweigern: l. 40):* LIBER diurn. 96 p. 127,10 si quis . . . huius nostri fuerit ausus decreti paginam -ire. DIPL. Karoli M. 88 teloneos . . . -ire. CONC. Karol. B I 11,82. DIPL. Otton. I. 132 (interp.) -ire et refragare aut impedire nostram . . . edictionem. CHART. Mulh. Thur. 169 p. 63,24 si . . . quisquam -oierit antedicta. *al.* **2** *subi. res:* **a** *strictius:* **α** *contrarium, oppositum esse, discrepare – im Widerspruch stehen (zu):* VITA Burch. Wirz. 4 nihil . . ., quod pontificali officio videatur -ire. LIBELL. de conv. Baiuv. 5 p. 7,36 nihil . . ., quod decretis sanctorum patrum -ret. Ps. ODO CLUN. dial. 18 p. 263[b] paucos cantus his regulis -ire invenio. STATUT. ord. Teut. p. 30,26 talis *(sc. sedis apostolicae)* ecclesie defensio nullatenus iusticie -ire intendit. **β** *(interdicendo) obstare – (verbietend) entgegenstehen:* EXCERPT. Widon. (MG Lib. Lit. I p. 467,2) illum collaudando . . . preferre, cui sanctorum de hoc *(sc. ordinatione episcopi)* scripta sentiunt -ire *principes.* p. 467,5 illum . . ., cui canonum precepta poterunt -ire. **b** *latius i. q. ex contrario succedere – gegenläufig erfolgen:* GERB. (?) astrolab. 5,1 dicimus . . . altitudinem solis cursum eius, per quem ipse a primo suo ortu . . . impetu mundi -eunte (contrahente *var. l.*) . . . ad altiora ascendendo spatia coeli . . . procedit.

***contrafaccio** *v.* *contrafactio.

contrafacio, -feci, -factum, -ere *et pass.* **contrafit,** -fieri. *script.* contra facio: *l. 71. 72. v. et p. 1748,51. 61. 63. 64. cf. p. 1750,6. partic. praes. pro adi. vel. subst.: l. 67. 69. 72. p. 1766,3. al.*

1 *contraire, adversari, obviare – sich widersetzen, sich auflehnen, zuwiderhandeln:* **a** *gener.:* ALBERT. M. Matth. 5,3 p. 106,39 potestas stans et non nutans, quae in se inconcussibilis sit et -entes conterere possit. **b** *publ. et iur.:* CHART. Argent. I 130 p. 107,24 (dipl. Heinr. VI.) ut nulla persona . . . huic nostre magnitudinis magnificencie presumat obviare . . ., -ens celsitudinis nostre incurrat indignacionem. CHART. Aquens. 222 l. 58 si heredes sui contra fecerint. CONST. imp. II 162,5 ut . . . domnus imperator, si contra faceret, et -entes sint excommunicati. ACTA imp. Winkelm. II 1028 p. 689,38sq. si altera comunitatum -erit seu per alteram . . . fuerit -tum, pars -ens det *eqs.* ORD. canc. pap. 3,4,5 si quis -erit. CHART. Bund. 1031 p. 437,5 quociens -tum vel ventum fuerit. *al.* **2** *rependere – vergelten:* ALBERT. M. eth. I 403 p. 342,55sqq. 'in' . . . 'proportionali -ere (*p. 1132[b],33* τῷ ἀντιποιεῖν) manet civilitas'; . . . constat, quod omnes quaerunt sibi proportionaliter -fieri; . . . cuicumque autem bene quaerenti pro suo facto retributionem 'si non -fiat' *eqs.* eth. II 5,2,9 p. 355[b],33. **3** *per errorem i. q. confici, transigi – ablaufen, verstreichen (usu pass.):* CHART. Turg. III 418 p. 193,34 (a. 1260) quod si -to *(an leg.* contra transacto *vel* confecto?) illius anni et diei spacio gracia mea *(sc. comitis)* non rehabita nec persona sua *(sc. civis)* nec res . . . pacem habebunt.

***contrafactio** (-ccio), -onis *f. remuneratio pro dote facta – Gegenleistung für die Mitgift, 'Widerlage':* COD. Wang. Trident. 138 p. 316,22 (a. 1217) Irmilla, uxor . . . Zuconis, . . . refutacionem . . . de omnibus suis racionibus, quas habebat . . . in dicta domo per suam dotem et donacionem et -ccionem, fecit.

***contrafactum,** -i *n. script.* -ref-: *l. 30. remuneratio pro dote facta – Gegenleistung für die Mitgift, 'Widerlage':* LEG. Lang. p. 582,46 de antifacto et -o et hereditate. COD. Wang. Trident. 25 p. 67,2 refutationem fecit . . . Palmera . . . de bonis . . . quondam mariti sui pro sua dote aut sue dotis -o inquirendo seu repetendo. CHART. Tirol. notar. I 42 investivit *Henricus* . . . Diadasiam de tanto suorum bonorum . . . et pro ea se possidere manifestavit . . . nomine -i. 47[a] p. 21,21 nomine donationis pro -o. 729[c] p. 365,40 pro sua dote, silicet C libris, que pertinent ad -refactum *(de re v. praef. ed. p. CXI).* II 211[e] ita quod filia sua bene sit seccura de sua dote et -o et antelecto. *ibid. al.*

***contrafero,** -ferre. *refl. i. q. se ad resistendum conferre, defendere – sich verschanzen, verteidigen:* ANNAL. Ianuens. IV p. 22,15 erant . . . Pisanorum in Sardinea capitanei . . ., qui tenebant . . . quandam villam munitam . . ., in qua se -bant.

contrafit, -fieri *v.* contrafacio.

contrahabitans (contra habitans), -antis. *usu subst.: l. 41. 43. ex adverso consistens – gegenüber ansässig:* CHART. Westph. III 751 p. 389,16 (c. 1265) quod aqueductus subterraneus divideret spatium fossati inter murum et inter -es. p. 389, 19 in gratia dominorum contra habitantium. p. 389,33 a muro versus domos contra habitantium.

contrahisco, -ere. *script.* contra hisco: *l. 47. cf. ThLL. VI/3. p. 2831,76. 2832,30. contradicere, adversari – widersprechen, sich widersetzen:* THEOD. AMORB. Bened. I 2 ut . . . nullus contra hiscere illis *(sc. Nortmannis)* praesumeret. ALBERT. METT. div. temp. 2,23 quid -is, animal? EPIST. Worm. I 15 p. 32,7 litteris nostris . . . ad eos *(Herbipolenses)* directis hactenus nil -ere audivimus. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 272,8 si obniti, si -ere temptarent *principes.*

contraho, -traxi, -tractum, -ere. *script.:* -a(o): *p. 1768,57. 1771,38.* -at(us): *p. 1770,45. 1771,3. struct.: absol. (ellipt.): p. 1768,51sqq. medial. et refl.: passim. intrans. sensu refl.: p. 1767,5. 7. 1769,10. c. acc. directionis: p. 1769,9. pendet* quin: *p. 1770,65.*

I *(stringendo) conducere – zusammen-, an-, einziehen:* **A** *proprie:* **1** *de corpore eiusque partibus:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,201 peste rogali . . . -ta cuticula. WALTHARIUS 902 sub tegmine flexus delituit corpusque suum -xit. ANON. coit. 2,2,23 cui *(sc. impotenti)* si virgam -i videris. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 74,31 qui *(pelicanus et airo)* collo replicato ad se et -to volant. ALBERT. M. animal. 1, 287 dilatare se et -ere. *saepe. in imag. c. sensu claudendi:* MANEG. ad Gebeh. 57 p. 410,7 quasi in diebus Ysidori iniquitas os suum -ret *(cf. Vulg. Iob 5,16).* HERBORD. Ott. 1,7 nequaquam m a n u m -xit (*item de illiberalitate:* GESTA Vill. 1 [MGScript. XXV p. 224,31]). **β** *de affectibus vultu expressis c. sensu contorquendi, corrugandi:* THIETM. chron. 6,71 archipresul . . . -xit faciem quasi ploraturus. PETR. DAM. epist. 44 p. 26,9 -ta se ora resolvant. GODESC. AQUENS. opusc. 4,16 p. 151,3 nasum. *al. in imag. c. sensu taedium afferendi:* BER-

NOLD. CONST. libell. II 3,21 ut ... vos saltem habeamus, cui veritas audita nares non -at. **γ** *de torpore, spasmo c. sensu astringendi, debilitandi (intrans. sensu refl.: l.5.7):* VITA Genov. 55 (MGMer. III p. 237,12) cuidam Goto die dominico operanti manus utraque -xerunt (-xarunt, -tae sunt *var. l.; cf. Greg. Tur. Mart. 3,7*). DUNGAL. epist. 4 p. 579,39 caballus ... nervis ... rigentibus et -entibus stringitur et claudicat. SIGEH. Maxim. 10 caducus terricola ... infra semet ipsum totus -itur. METELL. Quir. 21,1 -tis ad coxas ... plantis. *al. v. et p.1773, 38. in imag.:* CARM. Salisb. 11,2 mensis dictus de nomine Iani heret -tus frigore sive sedet. **b** *latius:* **α** *coangustare – einengen, einpferchen:* HROTSV. Mar. 876 parvo praesepi -tus procubuisti *(de Christo). in imag:* IORDAN. SAXO epist. I 41 mitto tibi verbum abbreviatum in praesepio -tum. **β** *refl. i. q. involvi – sich einpuppen:* ALBERT. M. animal. 1,31 quae *(eruca)* ... -it se ... et mutatur in volatilem vermem. **2** *de rebus:* **a** *in univ.:* CAES. HEIST. mirac. II 1,33 p. 60,23 subtilissimis rugis totam eiusdem *(vestis)* superficiem -xit *matrona*. **b** *c. colore quodam:* **α** *constringere – schürzen, raffen:* CONSUET. Marb. 31capit. de collectione vestimentorum (de -endis vestibus *C*). **β** *condensare, conspissare – verdichten, bündeln:* THIETM. chron. 3,17 aerem nube densa -tum. ANNAL. Trudp. a. 1191 (MGScript. XVII p. 292,11) sol ... radios suos -ens quasi imminutus visus est. **γ** *imminuere – verkleinern, verengen:* GERB. (?) astrolab. 2,9 p. 121,23 arctius hemisphaerium ... etsi minorum correptione spatiorum -tum est *eqs.* ANON. circ. p. 537,1 circulum. *iron.:* TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 126,2) orbis terrarum ... nimis monstruose ... abbreviatus et -tus est. **δ** *inflectere – zusammenbiegen:* NOTKER. BALB. gest. 2,18 qua *(spatha)* cęsar accepta ... in modum viminis -xit. **ε** *convellere – zerknüllen:* ANNAL. Rosenv. a. 1107 ut ... tempestas ... corium ... interius eiusdem *(regalis)* clypei per partes in rugam -ret (converteret ANNAL. Disib.). **B** *translate:* **1** *de hominibus i. q. premere, infringere – bedrücken, knicken:* DHUODA lib. man. 5,2,18 tu me erige, Domine, quem lapsus peccati ... -xit. **2** *de rebus:* **a** *gener.:* **α** *comprehendere – zusammenfassen:* HRABAN. epist. 5 p. 388,28 cum plurimorum sensus ac sententias in unum -xerim. GUIDO AUGENS. mus. 529 plagales omnem suam compositionem sub quarta debent -ere. **β** *(nimis) coartare – (allzu) verkürzt darstellen:* PASS. Ursulae prol. p. 142,12 si quid inde -ere videar. **γ** *circumcidere – einschränken:* EPIST. Hann. 29 p. 66,2 amplitudinem prediorum meorum ... tam iniquo limite regia mensura -xit, ut *eqs.* COD. Udalr. 168 p. 296,27 ecclesiam ... ad solos Tanchelmistas -ere. **δ** *coercere – in Schranken halten:* ALFAN. premn. phys. 1,86 p. 21 repellere et -ere (*cf. PG 40,531A* εἴργειν καὶ ἀμύνεσθαι) ... subdolas eorum *(sc. venenatarum bestiarum)* potestates. **ε** *breviare – verkürzen:* RHYTHM. 113,38,2 *lunam* in kalendas Iulias ... -tam de triginta in nonam vigesimam remanere embolismi facit superfluitas (*cf.* BEDA temp. rat. 20,28sqq.). GERB. (?) astrolab. 2,9 p. 121,25 dies. RUP. TUIT. off. 8,3 l. 209 nostri ... non debent immutare regulam, ut ... nocturnas ulla dominica ad tres lectiones -ant vigilias. *refl. i. q. declinare – sich neigen:* ITIN. Willib. 15 autumno se in hiemem -ente. **b** *metr. et mus. i. q. (prolatione) corripere – (in der Aussprache, im Vortrag) verkürzen:* SCHOL. enchir. 1,393 longis brevibusque sonis ratas morulas metiri, nec per loca protrahere vel -ere ..., sed infra scandendi legem vocem continere. PS. HUCBALD. ton. 297 non per momenta neuma quaelibet aut sonus indecenter protendatur aut -atur. *usu adi.:* IOH. AEGID. mus. 1,31 solo instinctu naturae novit ipsa *(philomela)* punctum ... -tum, protractum, acutum *eqs.* **c** *log.:* **α** *(consideratione) restringere, (restringendo) referre – (in der Betrachtung) beschränken, (beschränkend) beziehen:* ALBERT. M. cael. 1,1,1 p. 1,15 inter mobilia sensibilia -ta ad materiam. anal. pr. 1,7,9 p. 668b,44 quid animal est animal -tum ad speciem. metaph. 4,1,1 p. 162,4 physica ... ens -it ad corpus mobile. *ibid. al.* **β** *medial. i. q. referri, pertinere – sich beziehen, erstrecken:* OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,3 quod genus ad ea tantum, ad quae species predicatione sua non -atur.

II *coniungere, cogere, colligere – zusammenbringen, -ziehen, (ver)sammeln:* **A** *proprie:* **1** *de hominibus eorumque coetibus:* **a** *gener.:* AEDILV. carm. 8,58 cuneus fratrum numerum -tus in unum. HEIRIC. Germ. I 5,284 sollempnis ... dies -xerat illuc plures pontificum. *al. usu subst.:* TRAD. Ratisb. 278 (c. 1006) cunctis ... per universum corpus aeclesiae ad fidem Christi efficaciter -tis ... innotescere procuramus, quemadmodum *eqs.* (*item* 807). **b** *milit.:* EINH. Karol. 11 copiis undique -tis (BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 309,38. a. 1079 p. 321,11). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,13 exercitum (a. 1079 p. 321,41). LIBER de unit. eccl. 2,33 p. 259,21 -tis undique multis militaribus viris. HELM. chron. 36 p. 71,10 ad -enda auxilia. *al.* **c** *publ. et eccl. c. sensu convocandi:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 302,37 -to ... principum apud Goslariam collegio. PETR. CRASS. def. 4 p. 438,16 synodale concilium. LIBER de unit. eccl. 2,25 p. 246,28 conventicula. **2** *de rebus:* **a** *c. sensu congregandi:* ARIBO mus. p. 36 syrin ... graece dicitur -ere; unde syrtes dicuntur, ubi harenae -untur. HEINR. AUGUST. planct. 62 quae *(unda)* spissata locum se ... -xit in unum *(cf. Vulg. gen. 1,9).* **b** *c. sensu comportandi:* **α** *in univ.:* DEFENS. med. II 9 valitudinis auxilia. RUOTG. Brun. 5 p. 7,14. THIETM. chron. 6,77 librorum copiam et sacerdotalem apparatum. COD. Wang. Trident. 68 p. 151,7 si aliquis ... aliquod forum ... in episcopatu Prixinensi ... -xerit *eqs. al.* **β** *offerre – darbringen:* LIBER diurn. 87 p. 114,9 illa ..., quae a christianis in Dei ⌞laude -ta⌟ (laudem constructa *var. l.*) sunt. **γ** *coacervare – (auf)häufen:* CHART. Mog. B 104 p. 107,28 (a. 1187) quidam ... homo ... summam quandam super se -xerat pecunie. **δ** *exigere – einnehmen, erheben (de vectigalibus):* DIPL. Loth. I. 13 quicquid inde *(sc. ex mercato)* nostrae parti -i poterat. **B** *translate:* **1** *gener. i. q. conferre (ad) – vereinigen (auf):* THIETM. chron. 4,58 quod *(regnum)* ... filius ... calliditate -xit in unum. OTTO FRISING. chron. 3,2 p. 138,23 Roma nondum ad unam personam imperium -xerat. **2** *publ. et iur. de negotiis, contractibus sim.:* **a** *c. obi. (enunt.: l.37):* **α** *in univ. i. q. pacisci, condicere – (vertraglich) vereinbaren, festlegen:* FORM. imp. 54 quidquid bona fide -tum est. CHART. eccl. Erf. 246 p. 132,29 pater meus -xit cum fratribus ecclesie ..., ut *eqs.* CHART. Babenb. 466 p. 334,39 quicquid cum rege Boemie tractavimus vel -ximus in premissis. *al.* **β** *facere, inire – (ab)schließen, eingehen:* CAPIT. reg. Franc. 153,2 permutationem. DIPL. Frid. I. 582 p. 59,22 instituta vel conventiones. CHART. Tirol. notar. I 352 sub ypoteca bonorum suorum sollempniter -ta. CHART. Brixin. 96 fedus amicitie. CHART. Gosl. II 233 p. 266,28 quam *(ordinationem)* cum ... ecclesia ... -xit (continxit *ed., vix recte; cf.* CHART. Merseb. 424) *capellanus. saepe. de matrimonio (de concubinatu: l.72):* LEX Frision. add. III 77 illicitas nuptias. BERNOLD. CONST. chron. a. 992 coniugium. DIPL. Conr. III. 229 p. 406, 43 in -endo matrimonio (CHRON. Reinh. a. 1226 p. 607,17. TRAD. Brixin. 612. *al.*). *al.* **γ** *gerere – besorgen, 'führen':* ARNOLD. BERG. chron. a. 1038 p. 681,47 pro posse res suas. **b** *absol. vel ellipt.:* **α** *pactionem inire – einen Vertrag (ab)schließen, eine Vereinbarung treffen (usu adi.: l.55; usu subst.: l.58):* LIBER diurn. 33 ne qua ... possit esse -endi dubietas. CHART. Berg. Magd. 71 p. 50,33 sicut a partibus -entibus ... est fideliter compromissum. CHART. Bern. I 5,131 p. 520,34 si filius familias in potestate patris vel matris existens sine ipsorum consilio -aat. ALBERT. M. eth. II 9,1,2 p. 562b,49sq. taliter ... -entes scientes et valentes -unt. *al.* **β** *matrimonium inire, se (matrimonio) coniungere – die Ehe eingehen, (sich ver)heiraten (remissius de promisso: l. 67):* CHRON. Reinh. a. 1223 p. 559,2 ipsa domina cum comite Poppone -xerat. CHART. ord. Teut. (Hass.) 61 p. 59,26 si ... superstes matrimonialiter -xerit. ALBERT. M. sent. 4,34,6capit. separatione facta ... si -xerint cum aliis. DECRET. Bern. 41 si duo -xerint et filios genuerint. CHART. Ital. Ficker 421 p. 432,39 qui *(pater)* infra annos pubertatis existens cum Adelita ... per verba -xerat de futuro. CHRON. Erf. min. p. 552,5 ut nullus -at cum cognata eius. *persaepe. de concubinatu:* CHART. Sil. D I 109 p. 76,39 (a. 1207) quod quidam in vestris diocesibus constituti publice cum mulieribus -entes ecclesiasticas non verentur suscipere dignitates. HONOR. III. registr. 5 ut ... clerici ... de facto -rent ac sic -to contubernio

[Antony]

uterentur.

III *attrahere, adducere – her-, hin-, herbei-, zuziehen:* **A** *proprie:* **1** *de hominibus:* **a** *gener.:* **α** *aggregare, associare – hinzugesellen, anschließen (c. acc. directionis: l.9; intrans. sensu refl.: l.10):* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 298,44 omnes, quoscumque et quomodocumque poterat, ad se . . . undecumque -xerat (*sim.* a. 1078 p. 310,21 suae parti). a. 1079 p. 322,23 ut eam partem, quam . . . iustam fore decernerent, sese omnes unanimiter -rent. BERENG. TREV. laud. 2,7 p. 958A cum . . . concurrisset turba plebis bifariae, -ere pars coepit ad partem. **β** *refl. i. q. se conferre, migrare – sich begeben, 'ziehen':* DIPL. Loth. III. 82 quisquis ad locum . . . ipsi *(ecclesiae)* pertinentem causa habitandi se -xerit. **γ** *apportare – herbeischaffen, -tragen:* ARBEO Corb. 38 qui *(vir Dei)* inter tot montium spatia fuerat -tus (*corr. m.2*; contactus *m.1 et ed., vix recte; cf.* VITA Corb. 31 adportatus). **b** *iur. de testibus:* **α** *afferre, producere – aufbieten, beibringen:* COD. Lauresh. 532 l. 20 (s. X.med.) Grimoldus . . . et Hugizo . . . -xerunt suum testimonium in publico mallo. l. 31 episcopus et . . . abbas -xerunt suum testimonium, qui hanc traditionem viderunt. **β** *(per aures trahendo) adducere – (durch Ziehen am Ohr) beiziehen (cf. p. 1770, 51sq.; de re v. vol. I. p. 1258,7sqq.):* TRAD. Weihenst. 112 (a. 1138/47) testes hi sunt -ti: *eqs.* CHART. Babenb. 814 p. 164,44 isti . . . laici ad eiusdem rei confirmacionem testes -ti sunt: *eqs.* **2** *de aquaeductu i. q. ducere – führen:* CHART. Wirt. VI 1964 p. 357,1 (a. 1268) cives . . . pro libitu posse -ere aqueductum. **B** *translate:* **1** *de hominibus i. q. inducere, commovere – bewegen, veranlassen:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,27 ut ipsum *(regem)* . . . ad consensum concordiae . . . -ret *apostolicus.* **2** *de rebus:* **a** *gener.:* **α** *adhibere – heranziehen:* CHART. Merseb. 310 (a. 1262 ?) per stipulacionem solempniter -tam se . . . obligavit ad hoc, quod *eqs.* **β** *applicare, transferre (ad) – anwenden, übertragen (auf):* WILH. SALIC. chirurg. praef. p. 303A aptare vel -ere, quod docetur in universali, ad particulare, quod medicatur. **γ** *addere – hinzufügen:* DIPL. Heinr. III. 25 p. 32,22 ubi . . . omnipotentis laudi aliquid -itur, ibi adversariae potestati detrahitur. **δ** *parere – schaffen, bereiten:* WALTH. SPIR. Christoph. I 3 quicquid . . . sibi minus idoneum paterna fuligo -xit *eqs.* **b** *publ. et iur. de bonis, possessionibus sim. (cf. l.68sqq.) i. q. traducere, redigere – überführen, bringen:* WALAHFR. Otm. 4 res ecclesiarum . . . in proprietatis suae dominium. TRAD. Wessof. 19c p. 32,37 predium in suam dicionem. OTTO SANBLAS. chron. 21 p. 28,20 possessiones . . . in suam potestatem. *al.*

IV *ad se trahere, assumere, suscipere, accipere – an, auf sich ziehen, sich zuziehen, sich aneignen, auf-, annehmen, bekommen, erhalten:* **A** *gener.:* **1** *corpor.:* PETR. DAM. epist. 104 p. 155,21 dum et illa *(aspis)* sanguinem sugeret et haec *(Cleopatra)* in se venena -ret. HUGO FLOR. tract. 2,5 (MG Lib. Lit. II p. 491,32) de terra sicca pulverem -ere solent *pedes.* OTTO FRISING. chron. 3,8 rubiginem. *al. in imag. de sollicitudine:* PETR. DAM. epist. 118 p. 333,12 rugas -et fumantis edulii disputator. **2** *spirit.:* **a** *in univ.:* BONIF. carm. 3,9 supplicia. SIGEB. GEMBL. apol. 3 (MG Lib. Lit. II p. 439,20) aliquid contagii. WENR. epist. 5 p. 292,10 offensam. DIPL. Loth. III. 54 p. 86,16 nomen. DIPL. Frid. I. 582 p. 59,32 ut . . . ampliorem roboris perfectionem traditio ista imperialis nominis auctoritate -ret. ALBERT. M. Matth. 4,21 p. 98,19 notitiam. *saepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *consequi – erlangen:* BRUNO MAGD. bell. 34 p. 36,28 nisi prius eam virtutem -xisset *rex*, qua posset . . . facere, quicquid sibi libuisset. **β** *committere – begehen:* SIMON sacram. p. 43,13 remissionem p e c c a t o r u m . . . -torum (CHART. Mog. A II 418 p. 678,3). **γ** *concipere – hegen:* WALTHARIUS 1076 iram de nostra -tam decute culpa. **δ** *innatum habere – angeboren haben (usu adi.: l.68sqq.):* ALBERT. M. sent. 3,15,7capit. an Christus hos *(sc. nostros)* defectus -xerit, an voluntarie susceperit. p. 277a,39 Christus non habet defectus -tos, sed assumptos. *ibid. al.* **B** *publ. et iur.:* **1** *de bonis, possessionibus sim. (cf. l.39sqq.) i. q. acquirere, comparare – erwerben, gewinnen:* **a** *in univ. (usu adi.: p.1770,3):* TRAD. Frising. 144 p. 150,13 (c. 791) quicquid de paterno hereditate . . . accepi seu quolibet modo ad me iure -xi. DIPL. Conr. III. 268 p. 464,26 quecumque . . . sollicitudo fratrum quoquomodo iuste -xerit. CHART. Sigeb. 163 p. 280,34 omnia bona nostra mobilia -ta et -enda, acquisita et acquirenda. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *emere – kaufen:* CHART. archiep. Magd. 426 p. 562,10 (a. 1190) novem mansos . . . , quos . . . prepositus . . . datis centum quadraginta marcis . . . ecclesie sue -xit. CHART. Hall. 269 p. 253,35 quas *(possessiones)* . . . aliquibus denariis -xerunt. *al.* **β** *recipere – empfangen:* COD. Lauresh. 21 l. 6 (a. 819) in his, que de regia manu . . . imperatoris in loco Michlenstat -xi. **γ** *subtrahere, arripere – (widerrechtlich) an sich bringen, reißen:* BONIF. epist. 109 p. 236,7 vult Colonensis episcopus sedem . . . Uuilbrordi sibi -ere. CONC. Karol. A 38 app. B 12 si . . . praefatae personae . . . reclamationem fecerunt, hi, qui eos clericaverunt, ipsis . . . hoc per legem exolvant, quod contra eos -xerunt *eqs.* DIPL. Ludow. Inf. 23 p. 130,3. **δ** *efficere, confirmare – erwirken, sichern:* DIPL. Heinr. IV. 33 quicquid in supra dicto loco regio iure -ente habuimus. **2** *de debitis, mutuo i. q. sumere – borgen, 'aufnehmen':* CHART. Bund. 783 p. 241,2 (a. 1241) que *(causa)* vertitur . . . super debitis a predecessoribus suis *(sc. episcopi)* a nobis *(sc. mercatore et sociis)* -tis. DAVID expos. reg. p. 351,10 mutuum . . . non possunt fratres directe -ere. CONST. imp. III 8/9 ipse dominus noster electus rex . . . mutuum -endo fideiussores pro solvendis debitis obligavit (*item* 10). *al.* **3** *de damno i. q. percipere, ferre – hinnehmen, erleiden:* CHART. Altenberg. 334 p. 243,23 (a. 1276) si . . . propter moram solutionis extunc cogerer . . . damna aliqua -ere ad usuras.

V *retrahere – zurückziehen:* **A** *proprie:* CHRIST. STAB. Matth. 21 p. 1333A cum sanguis deficit . . . , deserit anima membra et -it se, ubi sanguis est *(de paralysi).* BRUNO MAGD. bell. 92 p. 87,5 -xerunt . . . se curiales . . . in maiorem ecclesiam. VITA Heinr. IV. 11 p. 37,33 in extremis regni tui finibus me -xi. VITA Udalr. Cell. II 40 (21) reverendi seniores saecularium hominum cohabitationem declinantes in speluncam quamdam . . . sese -xere. CHART. scrin. Col. B 909. **B** *in imag. i. q. continere – zurückhalten:* SIGEH. Maxim. 27 multa . . . dicenda restant; sed . . . stylum -imus. EKKEH. IV. pict. Mog. 151 -e cede manus. **C** *translate i. q. repetere, tollere – zurücknehmen, 'einziehen':* CHART. Rhen. med. I 614 p. 675,25 (c. 1158) beneficium expetitum -ximus *(ni leg.* contradiximus, *cf. p. 1756,58)*, quia id nulla ratione concedere debuimus.

VI *abstrahere, extrahere – weg-, herausziehen:* **A** *deducere – abziehen, (weg)nehmen:* COD. Hartw. 12 quedam loca silvarum . . . ex curte Messlinge -tum *(sic).* **B** *(ab)solvere – lösen:* ANNAL. Plac. a. 1269 p. 533,26 -atis omnibus, qui ibi erant, de banno. **C** *auferre – hinwegraffen:* LEG. Wisig. 4,2, 17 p. 184,23 quem . . . non hereditabit producta lux celi, qualiter morte -tum (mortis contractu *V4*) inprobisa ditabit portio mundi?

VII *trahere – ziehen:* TRAD. Frising. 1144 (a. 955/57) isti sunt testes . . . per aurem -ti: *eqs. (item de testibus:* TRAD. Brixin. 445b manibus per aures. *cf. p.1769,20sqq.).*

VIII moram -ere *i. q. moram (longiorem) habere, morari – (längeren) Aufenthalt nehmen, sich aufhalten:* CHART. Stir. IV 261 p. 157,40 (a. 1267) ut . . . in claustro nullam -ant moram *mulieres.* CHART. Friburg. 221 p. 196,5 si fratres . . . ibidem absque necessitate moram -xerint. SALIMB. chron. p. 313,1 de mora, quam cum fratre Hugone -xi. *ibid. al.*

IX *contraire, contradicere – bestreiten, widersprechen (notione per confusionem formarum* contrait *et* contrahit *effecta, ut vid.):* GESTA Camer. cont. II D 39,4 maluisset *electus* . . . poni in carcere . . . quam sibi ab ipso archipontifice de sua -i benedictione (*cf.* 37,3 electo denegat consecrationem *papa.* 70,4 benedictionis fit contradictio). 72,1 in eius *(Burchardi)* persona quisquam non -it . . . , quin episcopio et laude dignus sit.

adi. **contractus,** -a, -um. **1** *proprie:* **a** *de hominibus vel partibus corporis (de planta: p.1771,3):* **α** *contortus, mancus, debilis – gelähmt, lahm, verkrüppelt:* ARBEO Corb. 4 p. 192, 23 qui *(fur)* tam concitus surrexit, quasi rigidus atque -us minime fuisset. BERTH. (?) annal. praef. p. 267,2 Herimannus . . . passione paralytica omnibus membris dissolutorie -us. CHART. march. Misn. III 468 p. 323,24 quedam puella -a, gipposa et ce-

[Antony]

ca. *saepe*. **β** *rigidus, torpidus – steif, erstarrt:* MAURUS progn. 3 p. 24[b],6 aures frigide et -e. p. 24[b],20. **γ** *vietus – welk:* ARS med. 7 p. 429,16 in raffani -ati (-i *H*) similitudinem. **b** *de rebus i. q. artus, angustus, minutus – eng, schmal, klein:* **α** *in univ.:* EINH. Karol. 12 sinus . . . latitudinis . . . , quae nusquam centum milia passuum excedat, cum in multis locis -ior inveniatur. NOTKER. BALB. gest. 2,1 p. 50,21 quamvis ipsi *(sc. Hunnorum)* circuli alius alio multo -iores fuerint. HELM. chron. 38 p. 75,18 tractus . . . maris -ior et qui visu traici potest. *al.* **β** *de aspectu i. q. distinctus – scharf, klar umrissen:* ANNAL. Sangall. IV a. 1006 quae *(stella)* . . . aliquando -ior, aliquando diffusior. Ps. BEDA mund. const. 1,384 solis spera alicubi est diffusior et alicubi -ior *eqs.* **2** *translate i. q. strictus, restrictus – beschränkt, eingeschränkt:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* VITA Liutg. II praef. p. 87,3 -ior brevitas. ADALBOLD. Boeth. 239 quanto quaeque *(natura animae)* -ior, tanto est pretiosior. RAHEW. gest. 3,51 tanta *erat* . . . maximorum fluviorum ariditas et -a violentia, ut *eqs.* *de effectu:* HILDEG. scivias 2,6 l. 1436 idem *(sc. eucharistiae)* sacramentum non erit huic sanctius, qui plus ex eo perceperit, nec illi -ius, qui minus ex eo sumpserit. **β** *exilis, pusillus – dürftig, mager:* HROTSV. lib. 2 praef. 1,6 quod huius vilitas dictationis . . . multo -ior penitusque dissimilis eius, quem proponebam imitari *(i. Terentii)*, sit sententiis. **b** *mus. i. q. brevis – kurz:* Ps. ODO CLUN. dial. 3 p. 254[a] minus . . . spatium . . . semitonium vocatur, faciens -iorem elevationem vel depositionem. GUIDO ARET. microl. 17, 27 et productiori et -iori . . . motu incedere. *cf. p.1767,62.* **c** *log. i. q. (immediate) ad determinationem relatus, restrictus – (unmittelbar) auf die Begriffsbestimmung bezogen, beschränkt:* ALBERT. M. top. 3,1[capit.] de accidente -o et comparato. 3,2,1 p. 348[b],28 -um et comparatum praedicatum accidentis. 3,2,2 p. 349[b],44sqq. *ibid. al.* *usu subst.:* ALBERT. M. top. 3,2, 2 p. 349[a],5sq. ita ut -um non-contractum fiat, et speciale fiat generale. *ibid. al.*

subst. **1. contrahentes,** -ium (-cium) *m.* *paciscentes, contractus ineundi partes – Vertragspartner, 'Kontrahenten':* CHART. Bund. 445 p. 344,16 (a. 1187) conmutatio bone fidei noscitur esse contractus, ut . . . eodem nexu obligat -aentes. CHART. Diess. 14 p. 123,11 pari voto et voluntate -cium. CHART. Ticin. 33 predicti -es hanc cartam fieri rogaverunt. *saepius*.

2. contractus, -i *m.* *homo contortus, mancus, debilis – Krüppel, der Lahme:* WETT. Gall. prol. 23 -orum prosiliente caterva. HECEL. Clem. 2,4[capit.] de -o erecto. HILDEG. caus. 2 p. 52,20 de -is. *al.* *in nom. propr.:* GENEAL. Flandr. II p. 304, 34 Arnulfus marchio magnus, qui dicebatur C-s.

3. contracta, -ae *f.* **1** *femina contorta – eine Gelähmte:* METELL. Quir. 21[tit.] de -a directa. **2** *conquestus – Erwerb(sart), Gewinn (cf. l. 58sqq.):* TRAD. Weiss. 234 l. 91 (a. 712) quicquid . . . de conparato aut quamlibet -a mihi ligibus obvinit (*cf.* 237 l. 39 de . . . contractu [contructa *cod.*]).

4. contractum, -i *n.* **1** *medic. i. q. contractio – Verkrampfung, Lähmung:* VITA Arnulfi 29 resolutis nervorum -is (contractibus *var. l.; corr. ed.* [MGMer. VII p. 791]). **2** *iur.:* **a** *contractus – Vertrag:* **α** *in univ.:* CHART. Tirol. notar. II 33 p. 17,38 (a. 1242) II brevia huius -i fieri rogaverunt (*sim.* 267 p. 179,21). **β** *coniunctio – (Ehe-)Schließung:* CHART. Tirol. notar. II 98 p. 56,26 (a. 1242) tempore illo -i nuptiarum. **b** *conquestus – Erwerb(sart), Gewinn (cf. l.48sqq. p. 1754,58sqq.):* FORM. Andec. 41 p. 18,15 de omne corpore facultatis mei, quem . . . ex aloto parentum meorum vel de qualibet -um mihi legibus obvenit. DIPL. Merov. I 47 de concamio vel de comparatho aut de qualibet *(sic)* -o. FORM. Marculfi 2,17 l. 18 de quibuslibet titulis atquae -is. FORM. Augiens. B 1 p. 348,1 constat . . . quasdam res nobis . . . hereditario iure provenisse, necnon et de quodam modo iusto -o. DIPL. Otton. I. 336 p. 453,13 cum omnibus, que . . . monasterio pertinent quolibet -o. *meton. de rebus acquisitis:* COD. Lauresh. 533 (a. 766) omnia . . . tam de paterno quam de materno, vel de -o seu de conlaborato . . . trado. FORM. Augiens. B 2 cum quolibet iusto -o (*sim.* 3).

adv. ***contractim.** *in contractione – im Krampf, verkrampft:* GONZO Geng. 20 subito coepit omnibus membris contrahi et deficere et in eodem, quo stabat, loco laxis nervis -m accubare *clericulus*.

contraiacens, -entis. *oppositus, contrarius – entgegengesetzt (usu subst.: l.8):* ALBERT. M. phys. 2,3,6 p. 144,85 digestio est completio a proprio et naturali calore ex -bus (*p. 379[b],19* ἀντικειμένων) passionibus (animal. 20,18. *al.*). meteor. 4,1,4 p. 713[a],28 generatio et -s sibi putrefactio. anim. 2,2,8 p. 93, 60 ex qualitatibus -bus. Matth. 4,1 p. 82,72 -es (contradicentes *O*) tertiis *(deserti tironibus)* sunt indivini.

[contraior *v.* contrarior.**]**

***contraluctor,** -ari. *repugnare, reniti – sich widersetzen, sich sträuben (usu subst.: l.14):* HROTSV. Gong. 128 non -or, sed tua iussa sequor. Dulc. 1,8 istae contumaces nostrisque decretis -antes. Pafn. 7,10 quoadusque desinat -ari *mens.* Sap. 1,2 tuo potentatui. *ibid. al.*

***contralunium,** -i *n.* *luna adversa, aliena – 'Unglücksmond':* SERMO de sacril. 13 quicumque . . . novam lunam -um (contra lunium *cod.*) vocat . . . et per lunam sibi fieri impedimentum credit, iste non christianus, sed paganus est.

contram *v.* contra.

***contramando,** -avi, -are. (*cf. francog.* contremander) *renuntiare – absagen, (auf)kündigen:* **1** *de evocatione inhibenda:* GISLEB. MONT. chron. 103 p. 148,29 sub spe pacis future . . . comes Flandrie suo exercitui . . . -vit. **2** *de pace revocanda i. q. faidam indicere – Fehde bieten:* CHART. Rhen. med. III 953 p. 713,17 (a. 1248) nos *(sc. archiepiscopus)* . . . Gerardo . . . -bimus et predicemus ad tres septimanas.

***contramolior,** -iri. *resistere – sich zur Wehr setzen:* ANSELM. LEOD. gest. 7 p. 194,28 nichil reniti vel -iri querens . . . mortem operitur.

? ***contramunitio,** -onis *f.* *munitio (contra aliquem) renovata – (jemandem gegenüber) erneuerte Zusicherung:* CHART. Rhen. inf. I 393 (a. 1158) testes . . . huius nostrę donationis seu -is *(an leg.* communitionis *?)*.

contranitor (contra nitor), -i. *adversari, resistere – sich widersetzen, standhalten:* EKKEH. IV. bened. I 46,41 his *(Petro et Andreae)* -i valeat neque porta Cociti. VITA Heinr. IV. 7 p. 27,20 plerique contra nitebantur. *cf. p.1780,38.*

***contranoceo,** -ere. *(defendendo) rursus damnum inferre – (in Gegenwehr) wieder (be)schädigen:* ALBERT. M. eth. I 456 p. 387,38sqq. quicumque 'praeter legem nocet non -ens (*p. 1138[a],8* ἀντιβλάπτων), facit iniustum' . . . ; et dicit 'non -ens', quia *eqs.*

[contrantia *v.* 1. contrarius *p.1778,32.***]**

contrao *v.* contraho.

***contrapassio,** -onis *f.* *remuneratio, repensatio (apta) – (entsprechende) Vergeltung, Erwiderung:* ALBERT. M. sent. 4,15,1 p. 469[a],13 vult Aristoteles, quod iustitia . . . idem sit quod -o, et iustum idem quod contrapassum. eth. I 699 p. 599,40 'benevolentia' cum -e. II 8,1,3 p. 523[a],42 omnis amicitia secundum similitudinem est -is.

***contrapatior,** -passus sum, -i. *sensu pass.: l.56.58sqq.* *repensum accipere – vergolten, erwidert bekommen, Vergeltung erfahren:* ALBERT. M. sent. 4,15,1 p. 471[b],3 inferens iniuriam -itur tantum, quantum intulit. eth. I 402 p. 342,40 non oportet, quod semper -atur. Matth. 10,11 p. 327,28 magnifici est velle facere beneficium et non -i. *ibid. al.*

subst. **contrapassum,** -i *n.* *(apte) repensum – (entsprechende) Vergeltung, Erwiderung:* ALBERT. M. eth. I 402 p. 341,65 'Pythagorici dixerunt', quod 'iustum simpliciter' . . . 'esset' idem quod -um (*p. 1132[b],21* τὸ ἀντιπεπονθός). 699 p. 599, 32 'benevolentia' cum '-o' (*cf. p. 1155[b],33* ἐν ἀντιπεπονθόσι) facit 'amicitiam'. II 5,2,8[capit.] pol. 2,1[i] p. 93[b],46 aequale -um salvat civitates. *ibid. al. v. et l.49.*

***contrapello,** -atum, -are. (*cf.* interpellare) *accusare, in ius vocare – belangen, anklagen:* ORD. iud. Dei A 21[h] si culpabiles sunt homines isti . . . sive de furto vel adulterio, sive de quacumque causa huic -ti fuerint. 21[l] si de hac causa, qua -tus es, si sciens fuisti.

***contraplacitatio,** -onis *f.* *cessio, traditio – Abtretung, Schenkung:* TRAD. Frising. 679[tit.] (a. 846) -o Isanharti sculdhaisi. *cf.* *complacitatio.

[Antony]

***contraplacito,** -are. *cedere, resignare, renuntiare – abtreten, sich (eines Anspruches) begeben, verzichten (auf):* TRAD. Frising. 386[tit.] (a. 817) quomodo Toto et Rihheri et Ascrih adquisitionem -bant. 442 p. 380,2 illi . . . eorum portionem et locutionem, quam in ipsa eclesia habuerunt, -bant. 543 p. 463,27 Epucho -bat cum suo wadio omnem questionem, quam habuit ad illo vico contra Irminfridum advocatum. 563 Hitto omnem adquisitionem vel mallationem . . . hoc firmiter -bat, ut nulla occasione hoc amplius inquietare . . . potuisset. 679 sculdhaisus -bat adversus . . . episcopum . . . wergaldum Kaganharti barscalti sui. *ibid. al. cf.* *complacito.

contrapono, -positum, -ere. *opponere – entgegensetzen, gegenüberstellen (medial. i. q. ex adverso positum esse – gegenüberliegen, -stehen; usu adi.: l.16.17; usu subst. neutr.: l.19):* **1** *local.:* BEDA temp. rat. 26,39 ubi . . . recto intuitu oculos . . . ad -ta (conposita *var. l.*) . . . parietis loca sustuleris. ARS med. 5 p. 422,29 lingua . . . cum -tis dentibus. OLIV. hist. reg. 74 cui *(insulae)* -itur Tortosa. *cf. l.38.* **2** *spirit. (usu rhet. et log.):* ALDH. ad Acirc. 124 p. 171,11 antitheta -ta. RATHER. epist. 11 p. 63,22. ALBERT. M. phys. 5,3,5 p. 436,8 '-ere' (*p. 229[a],16* ἀντιθεῖναι) subiectum ad subiectum. pol. 3,10[i] p. 302[a], 10 'ad hoc', id est contra hoc, '-endum' . . . est, 'quod' *eqs.*

contrapositio, -onis *f. log. de argumentatione ex contraria parte i. q. oppositio – Gegenteil, gegenteilige Behauptung, 'Kontraposition' (de re v. Hist. Wb. Philos. IV. p. 1065):* ALBERT. M. phys. 4,3,11 p. 281,21 ex his . . . per -em ostenditur, quod *eqs.* 6,3,4 p. 496,14 convertissemus ipsam *(propositionem)* per -em in hanc, quod *eqs.* anal. pr. 1,1,8 p. 469[a],36 per -em conversio *(cf. Boeth. syll. categ. 1 p. 804[A]).* metaph. 10,2,1 p. 441,44 '-es' (*p. 1054[a],23* ἀντιθέσεις) sive oppositiones 'quattuor modis dicuntur' *eqs. ibid. al. conversio in oppositum – Verkehrung ins Gegenteil:* RAHEW. gest. 4,5 p. 238,13 qui *(tyranni)* hoc . . . mandatum *(sc. Vulg. gen. 1,28)* per -em interpretarentur versa vice dominantes hominibus.

***contraposte** *adv.* (*cf. ital.* contrapposto) *ex adverso – gegenüber:* COD. Wang. Trident. 89 p. 212,17 (a. 1210) in villa de Roxano iuxta domum Engelmarii -e *(cod., recte ut vid.*; contrapositam *ed.)* bonis Enrici Pocenari.

***contraprehendo** (-prendo, -prindo), -ere. *manum prehendendo iuramento prohibere – durch Ergreifen der Hand am Schwur hindern:* LEX Ribv. 69,5 si quis eum *(sc. coniurare studentem)* -prindere (-ere, -prendere, contra reprehendere *var. l.*) voluerit *eqs.*

***contrapugno,** -are. *repugnare, adversari – ankämpfen (gegen), widerstreiten, sich widersetzen:* ALBERT. M. div. nom. 11,7 p. 413,53 bellum non est nisi eorum, quae -ant ad invicem. 11,9 p. 414,50 unumquodque *(elementum)* habet actionem propriam suae speciei, secundum quam unum alteri -at. Matth. 5,39 p. 154,62sq. resistere . . . est -are, et hoc plus est quam malum repellere, quia -are est pugnando velle malum inferre. *ibid. al. se invicem oppugnare – sich gegenseitig bekämpfen:* ALBERT. M. eth. II 8,1,4 p. 525[a],39 non -ant, sed amicitiae sunt *compugnationes.*

contrariaetas *v.* contrarietas.

? ***contrarialis,** -e. *contrarius – gegensätzlich (usu subst. neutr. plur.?):* HERACLIUS II 57 ex . . . cognitione . . . contrarietatum naturalium insistentium materiis . . . colorum et rerum -bus in ipsa arte intervenientium (*an locus corruptus?; cf. antea:* eorum *[colorum]* et aliarum rerum in ipsa arte concurrentium differentias).

***contrariatio,** -onis *f. conversio in contrarium – Umwandlung(sprozeß):* GEBER. investig. 2 p. 476 haec corpora imperfecta *(sc. stannum etc.)* ad . . . perfectionem non sunt reducibilia nisi contrarium in eis operetur . . .: quae operatio vel -o fit per praeparationem.

contrarie *v.* 1. contrarius.

contrarietas, -atis *f. script.:* -aar-: *p.1774,1.* -iae-: *p. 1775,3. adde* FORM. Sal. Merk. 6.7. *struct.: c. gen. obi.: passim, e. g. p.1774,11.25. pendet* ad: *p.1774,13.*

I *de essentia, natura opposita:* **A** *proprie:* **1** *adversitas, esse contrarium – Gegensätzlichkeit, Gegensatz:* **a** *gener.:* CONC. Merov. p. 63,5 contracta matrimonia . . . nulla voluntates -e (-aarietate *AB*) solvantur. DIPL. Otton. III. 228 naturae necessitas . . . qualitates Italici aeris qualitatibus mei corporis quadam sui generis -e opponit. **b** *natur. et alch.:* BOVO CORB. Boeth. 10 quae *(aqua et aer)* utriusque illius *(sc. ignis et terrae)* -is apto quodam participio temperata *eqs.* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 192,25 in materia -s, ut caloris et frigoris. ANON. miseric. 227 recedet ab eis *(speciebus contrariis)* -s, quando conmiscentur. ALBERT. M. animal. quaest. 16,10 p. 280,71 natura operatur mediantibus qualitatibus activis et passivis, in quibus est -s. *al. c. gen. obi.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 11,28 aves . . . rapaces . . . -em habent aque. **c** *philos. et log.:* ALBERT. M. phys. 5,1,4 p. 410,51 in omni genere una est -s prima. 5,3,6[capit.] de -e quietis ad motum et quietis ad quietem. top. 8,2,10 p. 519[a],35 contraria secundum oppositionem -is dicta. metaph. 4,1,6 p. 169,35 differentiae sunt '-s' (*p. 1004[a],21* ἡ ἐναντιότης) generis *eqs.* 10,2,3 p. 444,56 -s est duorum sub uno genere differentium maxima distantia. *ibid. saepius. v. et p. 1759,55.* **d** *math. de proportionalitate inversa:* MATHEM. var. Bubnov p. 285,30 quibus duobus generibus, magnitudini dico et multitudini, haec inest passio -is, ut uno crescente aliud decrescat. **e** *rhet. i. q. oppositio – Gegenüberstellung:* CONR. MUR. summ. p. 85,64 fit -s duo per contraria, quorum unum *eqs.* **2** *diversitas, differentia – Verschiedenheit, -artigkeit, Unterschied (c. gen. obi.: l.25):* CIRCA INSTANS p. 1a[r] morborum. HERACLIUS II 57 una materia ex -e quadam naturali alterius . . . alterat alteram. ALBERT. M. animal. 1,20 tota multitudo membrorum diversificatur per convenientias et -es proprietatum . . ., sicut per colorem aut figuram. *al.* **3** *perversitas – Verkehrtheit, Widernatürlichkeit:* HILDEG. scivias 2,6 l. 2243 qui se non solum in fornicatione mulierum polluunt, sed etiam in -e fornicationis se contaminantes *eqs.* vit. mer. 3,1517 mavult *diabolus*, quod homines in -e se polluant. **B** *meton.:* **1** *oppositum – Gegenteil:* COLUMB. epist. 5 p. 173,32 omnis . . . res laeditur vicina -e. ANON. miseric. 202 omnis res coniungitur cum sua consimilitudine et fugit a sua -e. **2** *de palea i. quod vile est – das Schlechte:* HILDEG. scivias 1,4 l. 630 sicut . . . triticum ab omni -e expurgatur.

II *de consensus defectu, incongruentia:* **A** *proprie:* **1** *dissensio – gegensätzliche Auffassung, Meinungsverschiedenheit:* BERNOLD. CONST. libell. II 3,23 essentiam rerum non solet in contrarium ducere -s opinantium. CHART. Tirol. 563 p. 44,21 (epist. papae) inter testes . . . manifesta -s invenitur. ALBERT. M. animal. 3,53 determinare hanc inductam -em *(sc. Aristotelis et Galieni).* **2** *discrepantia, inconcinnitas – Widersprüchlichkeit, Unstimmigkeit:* IDUNG. PRUF. dial. 1,93 verborum. REINHER. PADERB. comput. 2,8 secundum Dionisii compotum . . . -s invenitur de annis Domini et de die passionis eius. CHRON. Albr. a. 269. SALIMB. chron. p. 217,10 ex quibus *(chronicis)* resecavi . . . falsitates et -es. **3** *varietas, dubitatio – Unschlüssigkeit, Zweifel:* HILDEG. scivias 2,5 l. 778 o . . . filii mei, qui valde in -e dissipati estis. **4** *c. gen. obi. i. q. contemptio – Mißachtung:* IDUNG. PRUF. dial. 1,71 sanctae regulae. 1, 744 est . . . consuetudo vestra *(sc. Cluniacensium)* . . . canonibus contraria; sed de -e canonum postea dicemus. **B** *meton. i. q. notio contraria – Gegensinn:* THEOD. AMORB. comm. p. 20,41 per antiphrasin, id est per -em.

III *de actione vel intentione adversa, hostili, nociva:* **A** *proprie:* **1** *inimicitia, hostilitas – Feindschaft, Feindseligkeit:* **a** *strictius:* CAPIT. reg. Franc. 205,1 omnium preteritorum malorum et -um . . . abolitio. EPIST. ad Wrat. 1 p. 388,11 aufer . . . omnem de animo tuo . . . -is rubiginem. *al.* **b** *latius:* **α** *iniquitas – Ungunst:* NARR. itin. nav. p. 180,10 ventorum. p. 195,8 flatus. **β** *asperitas – Barschheit:* CHRON. Thietm. 6,37 si quid in eo *(Wigberto)* suis . . . umquam occurrit -is, hoc stimulus effecit . . . infirmitatis. **γ** *c. gen. obi. i. q. cruciatus voluntarius – Kasteiung:* HILDEG. Disib. 30 in vigiliis, in ieiuniis atque in aliis carnis suae -bus. **2** *contradictio, adversatio, actio contraria – Widerspruch, Widerstand, Einspruch, 'Schwierigkeit':* **a** *gener.:* HROTSV. Pafn. 2,4 nihil tibi obviabit -is. VITA Annon. I 3,8 p. 501[a],21 ne quas transferendo corpori eius in Sigeberg -es inferri paterentur *magnates. al.* **b** *publ. et iur. de impugnatione, inquietudine sim.:* **α** *in univ.:* CAPIT. reg.

[Antony]

Franc. 9,6 propinqui a b s q u e -e iudicum in eius *(sc. defuncti)* facultatem . . . succedant (DIPL. Merov. 47 a. vestra aut cuiuslibet -aetate. CHART. Heinr. Leon. 93. *saepe*). LIBER diurn. 101 p. 135,1 ullam laesionem aut -em malam . . . i n f e r r e (DIPL. Loth. I. 10. DIPL. Conr. III. 21 p. 36,24. *al.*). DIPL. Ludow. Germ. 1 ut nullus . . . aliquam -em in his rebus f a c e r e auderet (CAPIT. reg. Franc. 239 p. 147,31. *al.*). CHART. archiep. Magd. 410 p. 540,20 ne ea, que rationabiliter agimus, dampnosam in posterum -em inveniant. CHART. Friburg. 191 renunciantes . . . omni . . . exceptioni cuiuscumque -is et litis contestationis. *al. expressius i. q. causa, facultas impugnandi – Grund, Möglichkeit zur Anfechtung:* CHART. archiep. Magd. 405 p. 533,43 (a. 1185) ne . . . per oblivionis caliginem facta nostra aliquam in se dampnosam inveniantur habere -em *(cf. l. 9)*. **β** *impeditio – Behinderung:* DIPL. Karlom. (I.) 47 ut . . . nec ad ambulandum aut revertendum pro ipsa pascua eis *(hominibus monasterii)* -em non faciatis. DIPL. Ludow. Iun. 10 licitum sit absque alicuius -e vel detentione naves . . . ire et redire. *al. c. gen. obi. i. q. denegatio – Verwehrung, Versperrung:* LEX Ribv. capit. 83 p. 70 (codd. A6.7) de -e viae. **B** *meton.:* **1** *contrarium, malum, calamitas – Widrigkeit, Ungemach, Unheil:* **a** *in univ.:* RIMB. Anscar. 9 p. 31,3 si quid . . . in huiusmodi profectione -is sive adversitatis ei potuisset accidere. RATHER. epist. 26 p. 155,3 -s maxima rursum. THIETM. chron. 8, 12 -em . . . presentem ac futuram contrahis. HILDEG. epist. I 27 p. 187^{B} video . . . te . . . in plurimis turbinibus et -bus viventem. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *tristitia, maeror – Leid, Kummer:* GODESC. BENED. Anast. 10 p. 227,46 quia compatior tibi . . ., non possum tibi facere plus -is, sed . . . dabo tibi istas reliquias. **β** *vitium, morbus – Schaden, Krankheit:* HILDEG. phys. 1 praef. p. 1127^{A} si . . . herbae omnes calidae essent et nullae frigidae, -em utentibus facerent. **2** *iniuria, culpa – Unrecht, Schuld:* LEG. Lang. p. 224,43 ut neque per consensum meum neque per vestram -em talia vobis facta sint. **3** *c. gen. obi. i. q. impedimentum – Hindernis:* RATHER. ascens. 1,5 l. 233 vicia ut egestatem mortiferam famemque perpetuam, -em utique ascensus nostri pernoxiam, hic relinquamus. **C** *locut.* in, ad -em *c. gen. obi. vel pron. poss. i. q. contra – gegen:* LEG. Wisig. 2,1,8 p. 54,25 scandalum in -em regni nostri . . . facere. CAPIT. reg. Franc. 158,18 ad . . . -em fidelium nostrorum. 197,2 in -em . . . primi pacti et iuramenti aliud sacramentum iurare. 274,1 ad nostram -em. 300,7 in meam -em. GERH. AUGUST. Udalr. 1,10 l. 123 in -em sancte Dei genitricis Marie. *al.*

1. contrario *v.* contrarior.

2. contrario *v.* 1. contrarius *sub II C 2.*

contrarior, -ari *vel rarius* **contrario,** -avi, -are. *script.:* cun-: *l. 52.* -ai-: *p. 1776,10.23. form.: praes. partic.* -iens: *p. 1776,10. fut.* -ietur: *l. 52. struct.: c. acc.: l. 64sqq. seq.* ad: *l. 71. p. 1776,12. act. sensu pass.: l. 62.*

1 *subi. homines (civitas: l. 52):* **a** *de dissensione i. q. (in se) discindi – in Spaltung geraten, auseinanderbrechen:* AGNELL. lib. pont. 166 p. 385,10 Ravenna paulatim . . . cun-etur; non invenietur in ea viri quatuor unam voluntatem habentem. **b** *de actione vel intentione adversa i. q. contradicere, adversari, resistere – widersprechen, Einspruch erheben (gegen), sich widersetzen, Widerstand leisten:* **α** *publ. et iur. c. sensu interpellandi, obviandi, contendendi:* CHART. Lux. I 144 p. 166,22 (dipl. Karoli Simpl.) nemine -ante. DIPL. Frid. I. 390 p. 261,15 abbatissa . . . ante nostram maiestatem . . . veniens -ando querimoniam adversus . . . propositum . . . protulit. CHART. Ital. Ficker 196 A^{I} p. 243,5 ei *(sc. adiutori hostis)* . . . -bimus et -are faciemus. CHART. Wirt. V 1410 p. 172,23 cum . . . pater meus . . . predicte libertati in omnibus -retur. *al. cf. p. 1764,57. c. acc. (expressius i. q. vexare – bedrängen, schikanieren: l. 68):* CHART. Ital. Ficker 124 p. 166,39 (a. 1156) edificia . . . non -bo neque tollam neque diminuam *eqs.* DIPL. Frid. I. 390 p. 261,36 abbatissam . . . vel res cenobii eius . . . inquietare vel molestare vel aliquo modo -are. CHART. Ital. Ficker 165 p. 207, 43 interrogatus *(sc. testis)*, si comes . . . -vit hoc *(sc. collectionem fodri ab abbatissa factam)* . . ., respondit: 'non'. **β** *usu communi:* ALBERT. M. pol. 5,5^{n} p. 478^{b},23 -bantur ad hoc, quod sinerent istam legem sanciri, ut perpetuo essent duces. 5,7^{c} p. 511^{a},2 'credibiles facti' *demagogi*, id est, quando credentiam fecerunt 'ex -ari (*p. 1310^{b},16* διαβάλλειν) insignibus'. CHRON. rhythm. Austr. 446 principes et milites huic *(duci)* -antur. SALIMB. chron. p. 481,20 dicunt *Veneti*, quod *eqs.*; cui -andum non est. **2** *subi. res i. q. contrarium, oppositum esse – entgegengesetzt sein, im Widerspruch, Gegensatz stehen (zu):* **a** *de incongruentia, discrepantia:* CONSTANT. AFRIC. theor. 10, 11 p. 55b^{v} cum homines dormire de die . . . consueverint, et nature -atur, malum est. ALBERT. M. bon. 314 p. 175,54 opera -antia (-aiantia, -aientia *var. l.*) sibi *(sc. continentiae virtuti)* sunt non continere a coitu et huiusmodi. animal. 3,29 Galieni . . . sententia in multis ad haec, quae hic dicta sunt, -atur. *al.* SALIMB. chron. p. 244,34 que *(scriptura)* . . . catholice fidei non -atur. **b** *de contrarietate naturali:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. div. nom. 4,200 p. 281,13sq. quicquid -atur alicui secundum esse, -atur eidem secundum rationem. phys. 5,3,5 p. 435,39. veget. 3,82 dulce et amarum -ari per formas saporum. *ibid. al. remissius i. q. differre (ab) – sich unterscheiden (von):* ALBERT. M. veget. 6,64 gaudet *cinnamomum* . . . sicco vehementer tempore et calido . . .; et in hoc -atur . . . ceteris cannis. **β** *accedente notione effectus i. q. repugnare – entgegenwirken:* URSO gloss. 59 p. 97,41 aquositate . . . superabundans *humiditas* ipsi *(calori)* -aiatur. ALBERT. M. animal. 7,131 saliva hominis ieiuni . . . -atur omnibus venenosis. *al. expressius i. q. officere – abträglich sein, schaden:* ALBERT. M. animal. 8,49 odor rutae serpenti -atur.

1. contrarius, -a, -um. *script.:* cun-: *p. 1777,63. superl.* -issimus: *l. 52. struct. notabiliores: c. acc.: p. 1777,22. 67. 1778,7. c. praep.:* inter se: *p. 1777,9.* ad: *l. 56. adde* ALBERT. M. anal. pr. 2,4,2 p. 742^{b},30. contra: *p. 1777,5.* in: *l. 39.* a: *l. 72. seq.* ut: *p. 1777,53.*

I *adi. (usu subst.: passim):* **A** *proprie:* **1** *de loco i. q. ex adverso situs – gegenüberliegend:* IOH. IAMAT. chirurg. 2,6 p. 11,3 ut . . . in -am partem impungatur et exinde trahatur *telum.* 2,10 qualiter vel qua iniectum est parte vel -a educatur *telum.* **2** *de motu i. q. in adversum directus, obvius – entgegen(gerichtet):* WIDUK. gest. 3,17 ille *(dux)* . . . signa signis -a invexit. *innascens (in) – hineinwachsend:* ANTIDOT. Glasg. p. 150,36 ad pilos -os in oculos. **B** *translate:* **1** *de contrarietate naturali, essentiali i. q. ex adverso positus, adversus, oppositus – entgegengesetzt, gegensätzlich, gegenteilig:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 124 p. 171,11 antibachius -us bachio . . . et Antichristus -us Christo. IDUNG. PRUF. dial. 1,259 econtrario in -a causa. CHART. Babenb. 116 p. 152,23 vite claustralis conditio, que seculari conditioni -a est. **β** *natur. et philos.:* MAPPAE CLAVIC. praef. p. 189,17 si vis scire, qui colores sibi sint -i (*inde* HERACLIUS II 57 sibi invicem alter alteri). ALFAN. premn. phys. 1,52 p. 14 per -as (*PG 40,520^{B}* ἀντικειμένης) qualitates ad temperantiam reducere corporis constantiam. URSO element. 3 p. 51,16 a -a qualitate -i elementi. ALBERT. M. phys. 7,1,5 p. 527,51 *prima sensibilia* per se -a sunt. pol. 5,8^{d} p. 533^{a},44 'tyrannides salvantur secundum duos modos -issimos' (*p. 1313^{a},34* ἐναντιωτάτους). *saepe.* **γ** *t. t. log. i. q. prorsus oppositus – diametral entgegengesetzt, 'konträr' (de re v. R. Eisler, Wb. d. philos. Begriffe. 4I. 1927. p. 851):* ALBERT. M. praedicam. 7,10 p. 291^{b},7 Socratem esse canum -um est ad id, quod est Socratem languere. anal. pr. 2,3,3 p. 732^{b},15 sunt octo syllogismi supposita contradictoria conclusionis: supposita autem -a sunt quatuor. metaph. 10,2,6 p. 449,3 quaeramus, 'quomodo aequale -um (*p. 1056^{a},7* ἐναντίον) est inaequali'. *ibid. al.* **δ** *mus. et metr.:* ANON. II mus. Gerbert 53 omnimodis est -a trite synemmenon. ANON. mus. La Fage 14,2 discantus cantui debet esse -us . . .; quando . . . cantus elevatur, discantus debet deponi. ANON. mus. plan. Coussemaker p. 491^{b} antipastus dicitur ab anty, quod est contra, quasi -us suis spatiis; constat enim ex iambo et trocheo, qui sibi sunt -i. *v. et l. 42.* **ε** *math. de proportionalitate inversa:* ANON. minut. prol. p. 228,14 passione -a, id est augmentatione et diminutione. HERIG. reg. 2,10 secundum duorum generum -as passiones, ut alterius incrementum alterius sit detrimentum (*item* MATHEM. var. Bubnov p. 287,3). **b** *diversus – verschieden:* ALBERT. M. animal. 1,468 neque omnino -a et remota est creatio substantiae eorum *(testi-*

[Antony]

culorum) a creatione substantiae carnis. **2** *de consensus defectu, incongruentia:* **a** *strictius i. q. contradicens, dissentiens, discrepans – widersprechend, zuwiderlaufend, im Widerspruch, Gegensatz stehend (zu):* **α** *spectat ad res:* CONC. Merov. p. 215,14 cum . . . multa -a contra statuta patrum . . . inventa sunt. BEDA hist. eccl. 3,25 p. 187,5 numquid . . . Columbam . . . divinis paginis -a (contra *B*) sapuisse vel egisse credendum est? ERMOLD. Ludow. 1,401 reddidit e contra verbis -a verba *Vilhelm.* GODESC. SAXO theol. 23 p. 326,14 -a . . . inter se dicta. HROTSV. Abr. 3,5 se nostris -a monitis egisse. THANGM. Bernw. 22 p. 769,20 tam audax inceptum, canonibus patrumque regulis -um. IDUNG. PRUF. dial. 2,571 ista . . . observantia -a est auctoritati. CHART. Raitenh. 34 p. 35,16 (epist. papae) interpretationem huiusmodi perversam esse et intellectui sano -am. *persaepe. iur. de tenore instrumenti:* LEX Ribv. 59,3 quod si testamentum regis absque -o (contrio *A2*) testamento falsum clamaverit *eqs.* COD. Lauresh. 20 l. 35 si . . . a quolibet homine aliud instrumentum in nostro nomine prolatum fuerit, quod huic nostro testamento -um sit. ACTA imp. Winkelm. I 216 quod Albertus Cagnola . . . veniens ad curiam nostram -as sibi *(Ardicioni)* literas reportavit. **β** *spectat ad homines:* CHART. Sangall. A 27 (a. 761) ullam reverentiam -us. GODESC. SAXO conf. p. 59,23 fac illum . . . attendere, quam sit -us veritati. Ps. UDALR. epist. (MG Lib. Lit. I p. 257,24) ne . . . tam veteri quam novo -us inveniaris testamento. IDUNG. PRUF. dial. 1,241 abbatem in suis dictis et scriptis sibimetipsi fuisse -um. *al.* **b** *latius:* **α** *legi non respondens, illegitimus – gesetzwidrig:* LEX Ribv. 56 si quis causam suam prosequitur, et rachinburgii inter eos secundum legem Ribvariam dicere noluerint, tunc ille, in quem sententiam -am dixerint, dicat: *'eqs.'* **β** *absurdus – widersinnig:* GODESC. SAXO theol. 21 p. 291,4 cum . . . Deus . . . de spiritibus illorum *(animalium)* creet spiritus . . . ipsorum, nemini debet hinc esse -um, si *eqs.* **γ** *involuntarius, coactus – unfreiwillig, erzwungen:* CHART. Pommerell. 72 (a. 1240) quam *(sc. villae)* donacionem liberam esse volumus . . . ab expedicione -a sive voluntaria. **3** *de actione vel intentione adversa, hostili, nociva:* **a** *inimicus, infestus, adversarius – feindlich (gesinnt), feindselig, gegnerisch:* **α** *in univ.:* ALDH. virg. I 43 p. 295,13 -arum virium machinas (*item de daemonibus:* CONR. EBERB. exord. 4,4 p. 229,7 -ae potestates. STATUT. ord. Teut. p. 24,10). CONST. Constant. 290 si quis . . . in hoc . . . contemptor extiterit, . . . Petrum et Paulum sibi . . . sentiat -os. HRABAN. carm. 18,17 regna -a regnis exsistunt bello. THIETM. chron. 2,2 Avares . . . patri suimet *(sc. regis)* quondam -i. ASILO rhythmimach. 7 aliquem -ae partis numerum. INNOC. IV. registr. A 417 p. 303,18 archiepiscopus . . . tactum -um in eos, quos sub sua protectione susceperat, ferre non valens. *al. usu iur.:* DIPL. Ludow. Inf. 16 ut nulla -a potestas hoc confringere nullatenus presumat. CONST. Melf. 1,18 p. 28, 12 per testes -os. CHART. Eichsf. 273 pagellam hanc . . . parti -e cum voce testium concedimus reclamare. **β** *alienus, renuens – abgeneigt, ablehnend:* CAPIT. reg. Franc. 44,5 quis e duobus -us sit, ut pacati sint. RIMB. Anscar. 36 p. 70,37 -i . . . esse videbantur his, quae ille *(apostolus)* eis ante proposuerat. DIPL. Zwent. 2 p. 19,33 cuius *(presbyteri)* rogationi . . . rex nullatenus -um se existere dignum percensuit. DIPL. Heinr. III. 103 p. 130, 30 petitioni. **γ** *contumax, renitens, rebellis – aufbegehrend (gegen), widersetzlich, widerspenstig:* ANNAL. Guelf. a. 800 exiliavit *Karolus* Romanos, qui contra Leonem -i (contrii *cod.*) fuerunt. CAPIT. reg. Franc. 33,8 ut . . . nullus . . . -us fierit voluntati vel praeceptis eius *(imperatoris).* 33,18 neque in nullo magistris et abbatissis inhobedientes vel -ae fieri audeant *puellae.* AGNELL. lib. pont. 171 statim cun-us ordinatori suo extitit *Georgius.* CARM. de evers. Glonn. 19,2 (MGPoet. II p. 148) cum caeteris rebellibus fit Karolo -us *Nemenoius. al. publ. et iur. de inquietatore, temeratore:* CHART. Sangall. A 27 (a. 761) si ullus est, qui hanc donationem meam . . . -us apparuerit. CHART. Rhen. med. I 110 p. 116,11 si quis rectorum . . . huic devotioni nostrę . . . in rebus ipsis . . . -us aut fraudator exstiterit. DIPL. Karoli III. 88 p. 143,24 si . . . quilibet huic nostrae . . . ordinationi -us et infidelis corruptor extiterit. *al. cf. p.1780,19.* **δ** *temerarius – ungebührlich:* DIPL. Karoli III. 146 p. 235,17 per praepositi sui *(sc. episcopi)* ordinationem -a praesumptione disponere. **ε** *obstans – im Wege stehend, hinderlich:* THIETM. chron. 7,62 ex quibus *(viris)* fuit unus Walteri Pulverel nomine, eo quod in favillam sibi -a redigisset, vocatus. **b** *iniquus, inopportunus, incommodus, damnosus – widrig, ungünstig, abträglich, schädlich:* AETHICUS p. 228,1 Ebosus insola serpentes (serpentis *O1*) -a Hispania subiacens. SEDUL. SCOT. carm. II 31,18 quis *(antidotis)* expelluntur -a quaeque saluti. THIETM. chron. 6,33 p. 314,2 multa sibi *(sc. regi)* -a molyri. EPIST. Hann. 5 p. 23,13 de statu rerum tuarum bono multum lętor, quia de -o econtrario multum contristor. CONSTANT. AFRIC. coit. 15,4 rutam -am esse semini (seminis *H*). ALBERT. M. veget. 2,139 sensum convenientis et -i . . . inesse vegetabilibus. *saepe.*

II *subst. (afferuntur tantum exempla evidentiora selecta, de cetero v. sub I):* **A** *masc.: adversarius, inimicus, hostis – Widersacher, Gegner, Feind:* **1** *gener.:* CONC. Karol. A 56A, 24 si quispiam . . . eius *(imperatoris)* -is . . . se copulaverit. DHUODA lib. man. 3,7,31 ipse *(Aman)* -us existens malus (*cf. Vulg. Esth. 7,6* hostis et inimicus . . . pessimus) in eo *(patibulo)* suspensus est. VITA Bonif. II 9 p. 101,3 irruentibus -is. DIPL. Heinr. II. 275 p. 325,36 si quis . . . contra hanc nostram confirmationem . . . agere temptaverit, reus et -us regiae maiestatis iudicetur. *al.* **2** *publ. et iur.:* **a** *contradictor – Opponent:* LEX Ribv. 36,4 ut se ante regem repraesentet et ibidem cum arma sua contra -um suum se studeat defensare. 60,2 si quis in postmodum -us steterit et dixerit, quod *eqs.* **b** *contemptor – Zuwiderhandelnder:* CAPIT. reg. Franc. 180,12 ut sacerdotes feneralia aut rustica ministeria non exerceant . . .; -us . . . inventus . . . canonicae subiaceat disciplinae. **B** *fem.:* **1** *pars opposita, adversa – die gegenüberliegende, andere Seite:* IOH. IAMAT. chirurg. 2,2 machinandum est, quoad contrantiam *(ed.; leg.* quo ad -am *ut vid., cf. p.1776,34.35)* . . . exeat *telum.* e -a *sensu adv. i. q. econtra – dagegen, umgekehrt: v. p.1779,29.* **2** *t.t. log. i. q. propositio contrarietatis ratione opposita – konträre Behauptung, konträrer Gegensatz:* ALBERT. M. anal. pr. 2,3, 1 p. 729a,4 -ae aliquando sunt ambae falsae. 2,3,2 p. 729b,30sqq. si . . . sumatur -a conclusionis cum maiori facti syllogismi, syllogizabitur per secundam figuram -a minoris sic: *eqs.* 2,3,3 p. 731a,35 vere -ae nunquam sunt simul verae. *ibid. saepius. adde:* ALBERT. M. anal. pr. 2,3,3 p. 731a,27sqq. dico . . . '-am' large accipiendo -am, ita quod subcontraria dicatur -a. **C** *neutr.:* **1** *in univ.:* **a** *pars opposita, adversa – die gegenüberliegende, andere Seite:* IOH. IAMAT. chirurg. 2,4 ut ex -o ipsum *(telum)* elicias. **b** *oppositum, adversum, contrarietas – das Entgegengesetzte, Gegenteil, Gegensatz:* **α** *gener.:* AGIUS vita Hath. 19 cuncta in -um versa gaudium nostrum in moerorem . . . commutaverunt. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,84 si nostrum cadit in -a velle. MANEG. ad Gebeh. 12 p. 335,17 illa in -um inflectere non timetis, que *eqs.* EPIST. Ratisb. 10 p. 321,23 quod timor dissuadet, -um timoris permittit. ALBERT. M. incarn. 52 p. 227,7 summus dolor et summum gaudium sunt -a. *al.* **β** *natur. et philos.:* PIRMIN. (?) scar. 26 p. 59,14sq. -a ⌞-is sanantur⌟ (sanantur contrarie *C*). ALFAN. premn. phys. 1,44 p. 13 unumquodque . . . proprio quidem et simili nutritur, -o (*PG 40, 517A* τῷ . . . ἐναντίῳ) vero curatur. ALBERT. M. phys. 5,3,5 p. 437,85 processus de -o in -um. veget. 3,64 in corpore, quod ex -is commixtum est. animal. 3,129 -um . . . frequenter generatur a -o per accidens. animal. quaest. 14,12 p. 258,82 omne -um fugit suum -um naturaliter, inquantum potest. *persaepe.* **γ** *t. t. log. i. q. propositio contrarietatis ratione opposita – konträre Behauptung, konträrer Gegensatz:* EPIST. Ratisb. 1 p. 276,16 quod ex -is probari potest. CONR. HIRS. dial. 188 fiunt *argumenta* a genere, a specie, . . . a -is, a consequentibus *(cf. Isid. orig. 2,30,6sqq.).* ALBERT. M. anal. pr. 2,3,2capit. qualiter fit conversivus syllogismus . . . tam -um quam contradictorium conclusionis accipiendo. metaph. 5,2,9capit. de modis oppositorum et maxime -orum. *al.* **δ** *rhet. i. q. enuntiatum contradictorium – widersprüchliche Aussage:* CONR. MUR. summ. p. 85,64 fit contrarietas duo per -a, quorum unum de facili concedit quisque virorum. **c** *actio adversa, offensa – Zuwiderhandlung, Verstoß:* CONC. Merov. p. 215,17 eo quod clerici

[Antony]

. . . amplius quam secularis diversa -a agerent. CHART. Babenb. 109,7 nulli civium de Suevia . . . liceat intrare cum mercibus suis in Hungariam; quicunque -um fecerit *eqs.* **d** *contradictio, adversatio – Widerspruch, Widerstand:* **α** *gener.:* CARM. de haer. 39 (MG Lib. Lit. III p. 617) securus regnat *nummus*; obstant -a nulla. **β** *iur. i. q. recusatio – Weigerung:* DIPL. Conr. II. 189 p. 251,38 de quo . . . censu ipsi abbati -um ab ipsis debitoribus evenerat. **e** *damnum, detrimentum, incommoditas – Schaden, Nachteil, Unannehmlichkeit:* **α** *gener.:* EPIST. Wibald. 214 p. 334,8 pontem Milvium . . . per tempora multa pro imperatorum -o destructum nos . . . restauramus. **β** *publ. et iur.:* CAPIT. Saxon. 6 si aliquid eis *(presbyteris)* . . . quis -um facere aut tollere presumpserit. DIPL. Karoli III. 21 p. 36,14 aliquod -um facere. DIPL. Otton. III. 100 p. 512,14 si ipsi *(Venetici)* aliquam querimoniam fecerint comitibus . . . de aliquo -o ipsis peracto. DIPL. Conr. II. 253. **2** *abl.* -o *sensu adv. i. q. econtra, vice versa – umgekehrt, dagegen:* GODESC. SAXO theol. 14 p. 237,9 'salus . . . iustorum a Domino'*(Vulg. psalm. 36,39)*, cum de reprobis dicat esse -o *(corr. ed. p. 685: sic B, fort. ex* e -o *male lecto)*: '*eqs.*' GLOSS. II 330,28 St.-S. et -o inkagandiu (*spectat ad Hier. in Matth. 6,9 l. 757* e -o). *v. et l.28. 33.37.70. contradicendo – mit Widerspruch:* ARBEO Emm. 38 cui seni . . . dominus suus praecepit, ut eam *(sc. viduam)* sibi in matrimonio sotiaret . . .; religiosus autem senex -o respondit dicens: '*eqs.*' **3** *locut. adv.:* **a** e -o *vel* econtrario (aec-: *l.30*, -ium: *l.47*) *i. q. econtra, vice versa, rursus – umgekehrt, auf der anderen Seite, dagegen:* **α** *gener.:* LEX Baiuv. 12,9 si quis . . . per fortiam aedificia elevare voluerit et ⌞e -o⌟ (contrario *Ad*, e contraria *P6*) ille alter iacentibus columnis contradixerit. TRAD. Patav. 13 aecontrario ipse Tagadeo ressponsum dedit, ut *eqs.* HRABAN. epist. 37 p. 473,22 addidi . . . in presenti opusculo non pauca de fide catholica et religione christiana; et ⌞e -o⌟ (contrario *P*) de gentilium superstitione et hereticorum errore. DIPL. Heinr. II. 501ª p. 640,40 si quis ex familia sancti Petri . . . aliquem ex familia sancti Nazarii vel e -o aliquis ex familia sancti Nazarii quemquam servorum sancti Petri insequitur. WIPO gest. 7 p. 30,14 ⌞e -o⌟ (contrario *P*) rex: 'scio', inquit, 'quod *eqs.*' BERTH. (?) annal. praef. p. 268,31 mihi . . . haec vita mortalis . . . tedio est, et e -o . . . desiderio . . . aeterna illa et inmortalis vita. *saepe. v. et p.1778,11. incontra, modo opposito – nach der anderen Seite, andersherum:* ALBERT. M. veget. 3, 64 calidum . . . albificat corpora terrea . . .; frigus facit e -o. 6, 215 siliqua . . . rosae . . . cadit, quando maturatur pomum eius; econtrario autem in mespilo. *v. et p.1776,43. cf. l.20.* **β** *publ. et iur. de recompensatione:* TRAD. Frising. 195 p. 186,33 (a. 804) qui e -o praedicti homines . . . tradiderunt duos mansos. 1302 econtrarium autem tantundem proprietatis. TRAD. Brixin. 27 econtrario . . . episcopus . . . tradidit . . . iugera IIII habitabilis terrę. CHART. ord. Teut. (Thur.) 128 p. 96,30 ut . . . Gerhardus racione commutacionis . . . septem mansos . . . in suam assumat potestatem et e -o commendator . . . tres mansos . . . in proprietatem redigat domus sue. *al.* **b** in -um: **α** *(in)contra – dagegen, im Widerspruch dazu:* DIPL. Loth. III. 74 p. 115,37 si quis in -um . . . conatus fuerit. CHART. Tirol. 1273 volentes pium affectum patris nostri potius confirmare quam in -um aliquid agere. CHART. Altenberg. 323 p. 230,10 nobis . . . abbate et conventu proponentibus eandem capellam . . . ad nos . . . spectare . . .; me . . . rectore in -um proponente . . . eandem capellam . . . ad me . . . pertinere. ALBERT. M. summ. theol. II 11, 62,1 p. 598ª,40 ad id, quod in -um obiicitur, dicendum, quod *eqs.* **β** *ex adverso – gegenüber:* Ps. BOETH. geom. 53 romboides . . . est, quod in -um collocatas lineas atque angulos habet aequales, non autem rectis angulis nec aequis lateribus continetur. **γ** *aliorsum – anderswohin, davon:* WENR. epist. 5 p. 293,1 sicut avis in -um volans (*Vulg. prov. 26,2* ad alia transvolans), sic maledictum frustra prolatum *(sim.* BERNH. CONST. can. 10 p. 484,11. *al.).* **c** per -um (-a): **α** *econtra – umgekehrt:* BERNOLD. CONST. libell. X 50 ut illa semper capitula recipiamus, quaecunque . . . aecclesiasticae utilitati competere videamus . . .; ⌞per -um⌟ (contrario *7*) . . . nusquam illa recipere debemus, quaecunque *eqs.* **β** *inique, inopportune – in widriger, ungünstiger Weise:* CHART. Raitenh. 257 (a. 1262) quia malitia hominum decursus temporum etiam bene gestis solent sepius per -um obviare. *sine prospero successu – erfolglos:* ERMOLD. Ludow. 1,379 haec . . . bis denos res per -a soles accidit *(an intellegendum* bis denos per soles *et exemplum ad p. 1778,5sqq. referendum est?).* **d** a -o *i. q. incontra – dagegen, dawider:* GLOSS. I 781,9 St.-S. (sicut iuravi in ira mea) . . . a -o vuidere vf *(spectat ad Vulg. Hebr. 3,11).*

adv. **contrarie** (-ae: *l.16*). **1** *gener.:* **a** *modo opposito, diverse, aliter – gegensätzlich, unterschiedlich, anders:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 201,3 hyfen ponitur infra ad dexteram partem . . .; hypodiastoli ponitur infra ⌞-e atque⌟ (contrarietate *codd.*) hyfen. *v. et p.1778,54.* **b** *incongruenter, prave – unzutreffend, unrichtig:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 356,8 illud etiam -e exponit *Priscianus* testimonium: '*eqs.*' **2** *iur. i. q. temerarie – in ungebührlicher Weise:* TRAD. Frising. 380 p. 323,30 (a. 817) si aliquis aliquando de his rebus agere -ae temptasset. *fort. huc spectat:* DIPL. Karlom. (I.) 45 ut neque vus neque iuniores . . . vestri eidem *(abbati)* penitus -ae non existatis (*ex* DIPL. Merov. I 30 contrarite [C; contrarii *ed.*]). **3** *t. t. log. i. q. per contrarietatem, ratione prorsus adversa – als diametraler Gegensatz, in diametral entgegengesetzter Weise, 'konträr':* ALBERT. M. phys. 5,1,2 p. 405,59 'non-subiectum . . . ad non-subiectum neque opponitur contradictorie neque -e' *eqs.* animal. 20,65 album et nigrum hoc modo privative opponi magis quam -e. anal. pr. 2,3,1 p. 729ª,25 '-e' (*p. 59ᵇ,6* ἐναντίως) *dico convertere conclusionem syllogismi . . .*, quando *eqs.* 2,3,4 p. 733ª,38 si . . . non -e, sed opposite per contradictionem convertatur conclusio. *ibid. saepius. v. et. p. 1762,8.*

[2. contrarius *v.* pecuniarius: CHART. Ital. Ficker 228 p. 280, 1 (dipl. Otton. IV.).]

***contrasigillum,** -i *n. sigillum sigillo ex adverso oppositum – Rücksiegel, Gegensiegel (de re v. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 582sq.):* CHART. Lux. IV 137 (a. 1269) in cuius sigilli circomferentia continetur: '*eqs.*'; in -o autem: '*eqs.*'

contrasisto, -ere. *resistere, reniti – sich widersetzen, Widerstand leisten:* CONST. imp. I 434,15 (a. 922) quodsi illi *(episcopo)* . . . aliqua -et persona *eqs.* GESTA Ern. duc. I p. 16,12 domino, contra quem hactenus nisus sum, ulterius -ere non valeo. *denegare – verweigern, abschlagen:* VITA Liutb. 14 p. 19,27 animum . . . meum *(sc. comitis)* in tantum obligasti iustis desideriis tuis, ut nil penitus -o.

contrasto, -steti, -are *vel (?per confusionem)* **contristo,** -avi, -are. *form. depon.* -istari: *l.56. struct.: c. inf.: p.1781,4. c. acc.: l.64. p.1781,14.16. cf. p.1781,7.10. c. gen.: l.70. c. praep.:* contra: *l.69.* a: *l.53.* coram: *l.57.* cum: *l.55. usu subst. : l.49.*

1 *proprie:* **a** *sensu locali i. q. ex adverso stare – gegenüberstehen:* ALBERT. M. Matth. 5,39 p. 155,74 in maxillam nullus percutitur nisi a contra se stante contra faciem; -antis autem dextra est contra maxillam sinistram. **b** *sensu hostili:* **α** *obstare, resistere, se defendere – Widerstand leisten, standhalten, sich zur Wehr setzen (gegen):* CHRON. Ven. Alt. p. 135,19 videntes, ut minime poterant -are (-istare *D*) a vulgo ab armis strenuis, in palacium venire ceperunt. p. 135,21 per triginta dies morati sunt in palacio -antes infra cum omni circumstantium Venecie populo. p. 135,23 pars parti non poterat -istari. p. 136,2 omnes . . . contumaces erant illis . . . et -istantes (-antes *S*) coram universo populo. ALBERT. MIL. temp. 251 p. 519,4 qui *(banniti)* . . . venerunt ad dictam civitatem nemo -ante et eam ceperunt (*inde* SALIMB. chron. p. 188,33). **β** *instare, aggredi – losgehen (auf), angreifen:* PRUD. TREC. annal. a. 846 p. 52,1 per viam facto agmine gradientes volentibusque resistere fortiter unanimiterque -are feruntur *lupi.* CHRON. Ven. Alt. p. 80,10 nec illius *(imperatoris)* iussionibus -istare vos poterit aliquis per ullum navigium. **2** *translate i. q. adversari, obviare, contravenire – sich widersetzen, sich wenden (gegen), sich empören:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* CHRON. Ven. Alt. p. 52,1 si talia . . . facta essent . . ., tam Venetica gente cum multitudine gentium partis -istantes (-istabantes *V*) essent contra Romanum Constantinopolitanum imperium. p. 58,8 -istavit eorum Deus. p. 93,2 omnimodis -istant (-istavit *S*) ei *(imperatori)* omnes. BENZO ad Heinr. IV. 2,9 p. 218,16 cuius *(cancellarii)* auctorita-

[Antony]

ti -are lex iubet esse capitale. **β** *obloqui – widersprechen:* Arno Reichersb. apol. p. 74,8 si quis . . . -ans disputaret dicens *eqs.* **γ** *denegare – verwehren:* Chron. Ven. Alt. p. 93,3 cum audisset *imperator*, quod -istassent ei venire. **b** *publ. et iur.:* **α** *spectat ad contentionem, inquietudinem sim.:* Capit. reg. Franc. 211,2 de decimis . . . , quicumque neglexerit, canonico iudicio corrigatur; et qui in hoc aliquid -steterit, sciat *eqs.* Dipl. Conr. II. 282 p. 393,6 (spur.) ut nullus . . . ecclesiam sanctam Cumanam vel eius pontifices de iam dicto comitatu . . . disvestire, inquietare vel in aliquo -are audeat. Acta imp. Böhmer 944 p. 654,31 ut consilium et adiutorium prestare debeant Cremonensibus . . . et in nullo debeant -are *civitates Lombardiae.* **β** *actorem exsistere (contra), accusare – als Kläger auftreten (gegen), anklagen:* Pactus Alam. II 35 si ipsam vir -steterit culpabilem et ille, propter quem ei reputator, mortuos fuerit, ille, qui feminam -steterit, wiregildum ⌞cum desolvat⌟ (eiusdem solvat *ci. Eckhardt*). *cf. p. 1764,57.*

***contrata** (-acta, -ada, -atta), -ae *f.* (*ital.* contrada) *gen. pl.* -atactarum: *l. 35.* **1** *de parte urbis:* **a** *strictius i. q. strata, platea – Straße, Gasse, Platz:* Chron. Ven. Alt. p. 96,20 naves Veneticorum, quod per totam noctem per -ctas (-das *S*) . . . nunciatum erat omnem populum, . . . erant venientes. Chart. Tirol. notar. I 198 in domo . . . abbatis sancti Laurentii posita in -a de Molinario. Chart. Const. 70ª p. 79,11 ad -am, que dicitur Bruggegazze. Salimb. chron. p. 528,5 stabant Mutinenses armati per -as ante hostia domorum suarum. *al.* **b** *latius i. q. vicus – Stadtteil, (Stadt-)Viertel, 'Quartier':* Const. imp. I 134 (a. 1151) quatuor de populo per unamquamque -dam facient *Romani* iurare securitatem et pacem vobis *(sc. pontifici).* II 328 p. 438,13 ego Gulielmus . . . de -a de Cornaredo civitatis Mediolani, notarius . . . , suprascriptis interfui. Annal. Plac. a. 1261 p. 513,1sq. Albertus de Funtana . . . armata manu ivit ad Sanctum Salvatorem cum hominibus illius -cte debellando . . . et robando homines illius -cte. a. 1266 p. 518,4 homines et vilas illarum -atactarum. Chart. Basil. C II 201 p. 112,6 in . . . domibus . . . sitis in civitate Basiliensi in -a sive porta Spalon. Albert. Mil. temp. 230 Bononienses obviaverunt eis *(Mutinensibus)* in -a Sancte Marie in Strata. *al.* **2** *de qualibet parte terrae i. q. regio, districtus, territorium, pagus – Gegend, Bezirk, Gebiet, Gau:* **a** *strictius de locis administratione (rei publicae) unitis:* **α** *in univ.:* Cod. Wang. Trident. 109 p. 250,22 (a. 1212) quicquid iuris ipsi habebant . . . in toto terratorio Matarelli et in tota illa -cta et pertinentia. Acta imp. Winkelm. I 318 p. 284,32 per probos viros et fideles de -a nostra extitit curia informata, quod *eqs.* Const. Melf. 3,55 p. 320,10 in unaquaque -a, tam in terris demanii nostri quam in terris comitum . . . , ultra quam quattuor foresterii non statuantur. Chart. Wirt. IV app. 161 (epist. papae) in Constantiensi dioecesi in -a, que Bregenzaerwalt dicitur. Thom. Tusc. gest. p. 504,10 a quo *(Lamello castro)* -a tota dicta est Lamelia. Chart. Carinth. V 441 in -a seu valle Saegritz. Albert. Mil. temp. 227 in -tta Canusie. *saepe.* **β** *locus – Ortschaft:* Chart. Tirol. 531 p. 8,19 (a. 1201) de una pecia terre cum vineis, que iacet in -a, ubi dicitur a Gries. Chart. Tirol. notar. I 201 que *(terra)* . . . posita est in -a de Nave. *al.* **γ** *provincia (ecclesiastica) – (Kirchen-)Provinz:* Chart. Lux. II 496 (a. 1246) per quod *(castrum)* toti -e ac ecclesie Treverensi immineret periculum grande nimis, si *eqs.* **b** *latius de tractu:* Const. imp. II 122,3 p. 165,12 (a. 1229) non solum restitutum est nobis corpus civitatis sancte *(sc. Ierusalem)*, sed tota -a (-cta *1*), sicut descendit inde usque ad maritimam et castrum Ioppen. Lanzil. lament. (MGScript. XXII p. 375,24sq.) o Viterbium, cum quiescis, tota -da quiescit, et cum molestaris, tota molestatur -da *eqs.* Salimb. chron. p. 521,25 regio illa sive -a adhuc est tota inhabitabilis et deserta. *al. de finibus, intra quos animal quoddam vagari solet i. q. regio (consueta) – (Stamm-)Revier:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 63, 2 postquam . . . sciunt *pulli* volare et venari, fugat *mater* eos a tota -a. 2 p. 156,21 illi *(falcones)*, qui dimiserunt nido vicina loca et volant per -am *eqs. ibid. al.*

***contratempto,** -avi, -are. *adversari, contradicere – sich widersetzen, Widerspruch erheben (gegen):* Chart. Raitenh. 29 (a. 1176/80) si quis . . . huic statuto -verit.

***contratendo,** -ere. *repugnare, resistere – widerstreben, widerstehen:* Albert. M. eth. I 615 p. 527,59 contingit aliquem trahi ad passiones 'prudentia -ente' (*p. 1146ª,4* ἀντιτεινούσης). II 7,1,11 p. 490ᵇ,28 a vipera percussus primum dolorem diu sustinuit -ens passioni *Philoctetes.* p. 491ª,8 si quis vincitur . . . a delectationibus et non potest -ere per vim rationis. *ibid. al. usu subst.:* Albert. M. eth. II 7,1,2 p. 467ᵇ,20 prudentia fortissimum -ens est in operabilibus. *c. acc. i. q. coercere – zügeln:* Albert. M. eth. II 7,1,2 p. 467ª,29 passionem.

***contratta** *v.* *contrata. **contratus** *v.* contraho.

***contravadium,** -i *n. hypotheca, pignus – (Unter-)Pfand:* Chart. Lamb. Leod. 196 (a. 1230) promisi . . . , quod . . . maior filius meus accipiet feminam de casa . . . beati Lamberti; et quod hoc faciet, in -um et in ostagium posui predictum feodum.

contravenio, -veni, -ventum, -ire. *script.:* contra venio: *l. 18. v. et p. 1748,60sqq. 1766,4. cf. p. 1750,47sqq.* **1** *proprie i. q. (hostiliter) obviare, occurrere – (feindlich) entgegenkommen, -ziehen, begegnen:* Annal. Xant. a. 840 cui *(Lothario)* contra veniens . . . Ludewicus, frater illius, iterum intercapere regnum orientale. Frid. II. Imp. art. ven. 6 p. 204,17 quia alia -ire possent, que verberarent ipsum *(falconem)*, ut sunt cornices, corvi. *subst. masc. i. q. aggressor – Angreifer:* Rahew. gest. 4,12 p. 247,30 salutis spem Ianuensibus certam et -entibus hesitationem natura loci prestare maxime poterat. **2** *translate:* **a** *de hominibus i. q. adversari, contradicere – sich widersetzen, widersprechen:* **α** *gener.:* Waldo Anscar. 100,9 pondera . . . viri *(sc. Anscarii)* -endo maligni auxerunt. **β** *publ. et. iur. c. sensu inquietandi, interpellandi:* Chart. Tirol. notar. I 413ᵇ (a. 1236) iuraverunt omnia firma habere nec -ire aliquo modo vel iure. Chart. Carinth. IV 2243 p. 295,29 promisit *comes* . . . non -ire vel facere aliqua racione vel occasione. Chart. Brixin. 136 ut emptioni voluntarie consentiant et promittant numquam -ire *filii.* Chart. Basil. C I 405 p. 301,29 promittimus . . . omnia supradicta nos firmiter servaturos nec -turos nec -ire volenti in aliquo consensuros (*sim.* Chart. Friburg. 283 p. 254,16). *contrafacere, offendere – zuwiderhandeln, verstoßen (gegen):* Const. imp. II 118 p. 157,25 (a. 1228) ipsi rectores ecclesie -entes, immo pervertentes huiusmodi nostrum beneficium in abusum dominandi *eqs.* Chart. eccl. Erf. 247 p. 134,22 quod, sive nos sive abbas et conventus contra formam supradictam . . . veniant, pars -ens alteri parti . . . x marcas argenti . . . persolvat. Chart. Brixin. 219 p. 210,23 si forte predicti captivi paci et amicicie iurate vel caucioni prestite -rent *eqs. al.* **b** *de rebus i. q. obstare, contrarium esse – entgegenstehen, zuwiderlaufen:* Ars med. 3 p. 419,24 si natura -it, omnia vana sunt. Chart. Tirol. notar. I 612ᵇ hoc promisit ei . . . , sicut iurasset, ita adtendere . . . nulla racione -ente *(item 701ª. al.). usu subst.:* Vita Conr. Salisb. 14 p. 71,38 ab his diebus athletam suum Dominus eripere curavit, cuius cor et omnem cordis intentionem ita fixam sciebat in his, quae ad Deum spectant, ut -entia impatientissimo animo abhominaretur. **3** *per errorem i. q. convenire – vereinbaren:* Chart. Bund. 1032 p. 440,7 (a. 1272) hec omnia promisit et convenit dictus Gasparrus sub pena librarum mille denariorum . . . ; quam penam idem Gasparrus promisit et convenit . . . , et pena comissa . . . nichilominus promissum et -tum sit et predicta omnia rata et firma sint.

***contraventio,** -onis *f. contradictio, interpellatio – Anfechtung, Klage:* Const. imp. II 118 p. 158,2 (a. 1228) de quorum *(filiorum Discordiae)* presentia . . . prodiret iniquitas, que vos *(sc. fideles)* redderet inquietos et tedio -um afficeret.

***contraventor,** -oris *m. contradictor, contemptor – Opponent, Zuwiderhandelnder:* Chart. Otterb. 119 p. 89,19 (epist. papae a. 1254) quatenus abbates et fratres . . . a prestatione decimarum . . . omnino servetis immunes -es per censuram ecclesiasticam . . . compescendo. *Antony*

contraversia *sim. v.* controv-.

contrectabilis, -e. *tangibilis – berührbar, anfaßbar:* Ekkeb. Schon. opusc. 4 p. 288,34 ut te . . . visibilem et -em preberes *(sc. Iesus).*

contrectatio (-tract-, -cio), -onis *f.* **1** *gener.:* **a** *proprie i. q. contactus, palpatio – Berührung, das Betasten:* Chron. Sigeb. cont. a. 1142 (MGScript. VI p. 388,5) mel stillavit de caelo

[Hellmuth]

. . ., quod verum mel fuisse probaverunt multi visu, gustu et -e. HELM. chron. 59 p. 114,28 hunc *(puerum)* . . . exhibitum manibus excepit *Bernardus* oculisque morosa -cione visum restituit. *v. et p. 1677,63. sensu erotico:* PETR. DAM. epist. 31 p. 318,5 -e genitalium sanguis in humorem seminis excitatur. **b** *translate i. q. tractatio, contentio – das Betreiben, Bestrebung, Bemühung:* TRIUMPH. Remacli 1,1 p. 438,20 res ridiculosa clandestinis saepe agitata -bus . . . repressa est. LAND. MEDIOL. hist. cont. 3 Cono . . . rex . . . per -tractationem Matildis comitisse et officium huius Anselmi *(sc. archiepiscopi)* . . . fuit coronatus. **2** *iur.:* **a** *amotio, actus surripiendi – Entwendung:* ALBERT. M. bon. 532 p. 278,28 'furtum dicitur actus -is r e i a l i e n a e invito domino' *(ex Bernard. Papiens. decret.)* ex avaritiae libidine *eqs.* (sent. 4,16,26 p. 600ª,1. HUGO RIPELIN compend. 5,66 p. 196ª,14sqq.). *cf. p. 1753,43.* **b** *contractus, conventio – Vertrag, Vereinbarung:* CHART. Tirol. notar. II 88ᵇ (a. 1242) Arnoldus . . . promisit . . ., quod ipse eis det . . . cartam -tractationis illius, quod ad invicem contraxerant. CHART. Lub. I 405 quod . . . in Ordenborg quilibet hospites cum aliis hospitibus . . . emptiones et venditiones ac -es quarumlibet rerum suarum . . . libere valeant exercere.

contrectator, -oris *m. fur – Dieb (de usurpatore):* INNOC. IV. registr. B 208,8 p. 176,28 imperator, ipsius regni tunc feudatarius et -r iniquus.

contrecto (-tract-), -avi, -atum, -are. *usu depon.: l.32.*

I *proprie i. q. tangere, contingere, pertractare, apprehendere – berühren, be-, antasten, anfassen:* **A** *gener.:* **1** *strictius:* EINH. (?) Marc. et Petr. II 34,3 se . . . verum Christi servum . . . esse monstrat, dum multorum -atur (-act- *R*) m a n i b u s (MIRAC. Genes. Hieros. 5. RUD. FULD. Leob. 15). WOLFHARD. Waldb. 3,4 de quibus *(sc. miraculo)* si aliquis titubat, si vult, eat, -etur *(sc. chirothecas)* et videat. RAHEW. gest. 4,83 p. 340,15 a leprosis se tangi et -ari passus est *archiepiscopus. al. sensu erotico:* ALDH. virg. II 1238 gestibus obscenis -ans corpus honestum. 1728. CARM. Bur. 86,1,1 non -o, quam affecto. **2** *latius:* **a** *inspicere – untersuchen:* WANDALB. Goar. 2,29 p. 76,1 qui *(servus per aquam tractus)* diligentissime -tus . . . non aliud potuit deprehendi quam mortuus. CONR. FRISING. gest. p. 318,26 Chunradus . . . -ans et perspiciens volumina huius aecclesiae . . . vetustate consumpta. *al.* **b** *suscipere – auf sich nehmen:* RHYTHM. 52,5,3 dum lignum Christus crucis -vit, vitam nobis . . . donavit. **c** *convellere – zerzausen:* CARM. Bur. 105,4,3 cur sint ale -te nec, ut decet, ordinate. **d** *se commovere – sich bewegen, sich rühren (usu absol.):* RADOIN. Pard. 10 (ASBoll. Mai. VI p. 369; c. s. X.) beate Parde, qui . . . caecos videre fecisti . . ., paralyticos -actare. **B** *spec.:* **1** *eccl. c. sensu profanandi:* CONC. Karol. A 50ᴰ,45 inlicitus accessus feminarum ad altare sacraque v a s a -antium (CONSUET. Eins. 16 v. sancta; *cf. Vulg. II Macc. 5,16*). BERNOLD. CONST. libell. III 18 p. 82,40 ille *(sc. sacerdos damnatus)*, qui contra fas . . . corpus Domini -are sibique incorporare presumit indignus. HONOR. AUGUST. offend. 19 p. 44,12 isti *(sacerdotes)* in anima pereunt, qui, omnibus sordibus immunditiae involuti, illum -are presumunt, in cuius conspectu nec cęli mundi sunt. **2** *iur.:* **a** *surripere, furari – (heimlich) an sich bringen, entwenden, stehlen:* CONST. imp. II 196,7 (a. 1235) cum aliena invito domino non sine iuris iniuria -actentur *(cf. Inst. Iust. 4,1,6)*. CHART. Basil. A II 215 p. 274,12 si quis . . . domum ad alios usus transtulerit . . ., sciat se rem contra domini voluntatem, id est meam, illicite -antem furtum . . . committere vel rapinam. *al.* **b** *in manibus habere – in Händen halten (spectat ad tenorem chartarum comprobandum, cf. HRG V. p. 907sqq. s. v. 'Vidimus'):* CHART. Babenb. 434 (a. 1244) nos Fridericus . . . dux Austrie . . . vidimus et -vimus privilegium . . . Ottonis imperatoris. CHART. Raitenh. 282 intimamus nos originale, cuius rescriptum huic nostre littere inseruimus, vidisse ac etiam -asse salvum. *al.*

II *translate:* **A** *tractare, agere – behandeln, betreiben, sich befassen (mit):* **1** *gener.:* EPIST. Worm. I 20 p. 37,23 necessariis incumbentibus . . . vestrę benignitatis aurem adhibere, adhibita consilii Minerva -actare . . . fides . . . monet. **2** *publ. et iur.:* **a** *in univ.:* CHART. Stir. IV 235 (a. 1266) ne calumpnia malignancium evertat facta, que in tempore -antur. *vi praeverbii vigente i. q. communiter tractare – gemeinsam durchführen:* CHRON. Cosmae cont. I a. 1136 p. 142,14 ut . . . praesul . . . et dux Wratizlaus . . . quaelibet concilia -actaturi (tractaturi *var. l.*) convenirent. **b** *administrare – verwalten:* DIPL. Frid. I. 324 p. 150,7 ut supradictas res . . . abbatissa successoresque eius . . . teneant et secundum loci utilitatem -ent. **3** *eccl. i. q. perficere, celebrare – durchführen, vollziehen, feiern:* CONC. Merov. p. 167,13 ut nullus presbiterorum confertus cibo . . . sacrificia -are . . . praesumat. CARM. de vita past. 13,10 mundus Deus vult esse, qui sacra sancta -actat. NOTKER. BALB. gest. 1,22 p. 30,23 clementia conditoris . . . de sua certioratum *(episcopum)* indulgentia ad -anda (-act- *var. l.*) cęlestibus metuenda ministeria . . . animavit. BERNOLD. CONST. libell. III 13 p. 73,16 quorum *(sacerdotum)* cottidianum est officium . . . divina sacramenta -are (-act- *1*). **B** *contrahere – auf sich ziehen:* CHART. Bern. II 210 (a.1241) nos ipsum . . . una cum universis, qui cum ipso . . . aliquam excommunicationis maculam -actaverint, absolvimus.

contremisco (-mes-), -tremui, -ere. *script.:* cun -: *l.25.*

1 *intrans. i. q. (in)tremescere, horrescere – (er)zittern, (er)beben, erschauern (saepius in imag.):* **a** *de anim.:* GLOSS. med. p. 88,13 toto corpore -escunt cum pallore vultus *(sc. tromo laborantes)*. AGNELL. lib. pont. 37 p. 301,26 audiens . . . rex . . . verba, per unam . . . horam in semetipsum cun-uit. AMADEUS LAUS. hom. 3,259 ut attactu eius *(spiritus sancti)* venter tuus *(sc. Mariae)* -at. HELM. chron. 28 p. 55,27 pre timore sedis apostolicae -unt potestates. MIRAC. Matth. 3 (MG Script. VIII p. 234ª,17) equus . . . totus -uit. IORDAN. RUFF. equ. p. 116,6 membra eiusdem *(equi)* singula -unt. *saepe*. **b** *de rebus:* AETHICUS p. 183,11 montana, quae omni tempore -escunt (-unt *V*). SEDUL. SCOT. carm. II 28,12 quo *(caesare)* moriente . . . o r b i s -uit caeruleumque mare (BONIZO ad amic. 8 p. 609,13. DIPL. Frid. I. 538). PETR. DAM. epist. 161 p. 140, 27 fundamenta montium -ent. DIETW. epist. (MGScript. XI p. 434,23) cantat aecclesia, -it aula. VITA Heinr. IV. 6 p. 24,13 Roma -uit, dum impulsa turrium altitudo corruit. *al.* **2** *trans. i. q. cum tremore metuere, pavescere, exhorrescere – zitternd fürchten, schaudern, sich entsetzen (vor):* BEDA hist. eccl. 1,18 p. 36,19 miraculum populus -escit. 1,20 p. 39,12. ORD. iud. Dei A 6ª p. 610,15 ut omnis homo timeat, -at nomen sanctum glorie Domini nostri. *c. acc. c. inf.:* CHART. Naumb. 168 p. 148,5 (a. 1144) quicumque presens manuscriptum . . . prevaricari presumpserit . . ., abactum se -at . . . ab unitate catholice ecclesie.

contremo, -ere. *(in)tremere – (er)zittern, (er)beben:* **1** *de hominibus:* FUND. Consecr. Petri p. 167,24 ut nullius terroris incussione aliquis -ret. *usu subst.:* SEDUL. SCOT. carm. I 17, 10 corda -entium. **2** *de rebus:* FROUM. carm. 20,22 -it a sonitu telluris . . . moles, quem faciunt populi lepidulique chori. BOVO SITH. Bert. 13 vidisse se ait . . . altare concussum instar folii -ere. REIN. LEOD. Regin. 11 ut pre tonitruis . . . terra commoveri et -ere putaretur.

***contremulo,** -are. *refl. i. q. contremiscere, crispari – in zitternde Bewegung geraten, sich kräuseln:* ORD. iud. Dei A 5º si iste culpabilis est de illa causa, . . . aquae se -ent (*spectat ad iudicium aquae ferventis; item* B IV 1 p. 648,3. VII 2 p. 655,2).

contribulatio (-cio), -onis *f. contristatio, compassio – Betrübnis, Mitleid:* CONST. imp. III 152 p. 148,34 (a. 1277) vos *(sc. cardinales)* . . . potest potisissime ad -cionis precipue lacrimam commovere illius immense tribulacionis . . . acerbitas.

contribulis, -is *m. vel rarius (praecipue s. VII.-VIII.)* **contribulus,** -i *m. form. gen. plur.* -um: *l.70. usu adi.: p.1785, 5sqq. def.:* LIBRI Karol. 3,5 p. 116,3 -i dicuntur, qui de una tribu sunt *eqs.* ALBERT. M. pol. 2,1ⁿ p. 97ᵇ,13 '-em' (*p. 1262, 13* φυλέτην), id est de eadem tribu natum.

1 *strictius:* **a** *qui eiusdem gentis, nationis est, popularis, compatriota – Angehöriger desselben Stammes, Stammesgenosse, Landsmann:* HUGEB. Willib. 4 p. 94,13 tunc erant cum Willibaldo VII -i (-es *var. l.*) illius. Wynneb. 2 p. 108,8 cum comitatu -um. CONC. Karol. A 44ᴬ p. 477,29 omnes, qui cum eo *(Thoma)* erant, tam -es quam etiam alienigenas. PETR. DAM. epist. 145 p. 531,16 ut -es suos ab . . . barbarorum cede protege-

[Hellmuth]

ret *Iudas Macchabaeus.* HELM. chron. 16 p. 34,32 qui spernens -es tuos *(sc. Slavos)* excoluisti Saxones. *saepe. de Iudaeis:* HUMB. Sim. 2,3 p. 143,10 cognatione, qua -es erant ipse *(Core)* et Aaron. 3,13 p. 214,9. MANEG. c. Wolfh. 12 p. 71,1 Aaron -is eius *(sc. David). usu adi. (attrib.: l.8.10) i. q. eiusdem generis – gleichartig:* CONC. Mansi XI. p. 466 (a. 680) *credo* in unum spiritum sanctum, . . . Patri et Filio consempiternum . . . atque -em (ὁμόφυλον) . . . ; trinitatem consubstantialem . . . atque -em (*inde* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 13,14sqq. spiritum sanctum -um Patri et Filio . . . ; trinitatem . . . -em). **b** *qui ad idem commune pertinet – Angehöriger desselben Gemeinwesens:* **α** *concivis – Mitbürger:* PETR. CAS. chron. 4,113 p. 586,14 cur ipse *(diaconus)* Romano genere ortus amorem exterorum pretulisset -bus suis. REGISTR. Pant. Col. 5 p. 89,2 testes sunt . . . iudices quoque amici et -es ipsius Rudolfi. CHART. Livon. A 114 p. 151,13 -bus (*postea:* concivibus) nostris mansus assignantes *(sc. consules Rigenses).* **β** *convicanus – Dorfgenosse (cf. Waitz, Verf.-Gesch. II. p. 391. V. p. 390, adn. 3):* CHART. Sangall. A II app. 18 p. 395 (a. 816/36) generali -ium circumquaque conventu facto. GLOSS. I 700,13 St.-S. -es gipura. *al.* CHART. Rhen. inf. I 312 ut familia curtis . . . immunis esse debeat ab . . . simbolo . . . -ium vel pagensium. **2** *latius:* **a** *cognatus, consanguineus – Verwandter:* EPIST. Bonif. 14 p. 23,20 amissio amicorum et -ium. RUODLIEB V 293 tibi . . . nolo reconsiliari, quin . . . consoleris eandem *(matrem)* -esque tuos. XIV 47 his post -is pactum dixit. VITA Theog. 2,28 iuvenis quidam, . . . -is abbatis. CHART. Sil. D I 83 p. 55,35 filii Stephani et ceteri ipsorum -es. *al. per compar.:* HONOR. AUGUST. cant. 1,4 p. 369^{A} Ecclesia . . . olim a -bus suis *(sc. Synagoga eiusque filiis)* tanto odio est habita, ut *eqs.* **b** *conchristianus, confrater – Mitchrist, Mitbruder:* ALDH. epist. 9 p. 501,2 vos *(sc. abbates)* viscerales -os . . . exposco . . . nequaquam . . . scandalizari. EPIST. var. I 2 Virgilione episcopo ego Adalpert aliisque -bus nostris salutem. ALCUIN. epist. 138 p. 216,19 illi *(monachi)* cotidianis suos -es (-os *var. l.*) orationibus adiuvare non desistunt. **c** *assecula, sectator – Parteigänger, Anhänger:* ERCHEMB. CAS. hist. 48 Gaideris . . . a -bus dicti Landonis captus . . . est. 79.

contribulo, -avi, -atum, -are. *metr.* -trĭ-: *l.44.* **1** *proprie:* **a** *confringere – (zer)brechen:* AENIGM. lini (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 101; s. IX.^{1}) -tus *(sc. linum)* et concrematus inter ignem et aquam. **b** *conterere – (ab)reiben:* METELL. Quir. 1,38 auri more rudis, rudera quod scrobis aut limus madidis -ant vadis. **2** *translate i. q. opprimere, affligere, urgere – bedrücken, bedrängen, heimsuchen:* **a** *in univ.:* CHART. Carinth. III 506 p. 203,9 (a. 1098) qualiter locus hic *(sc. monasterium)* . . . ordinari posset . . . , ne . . . opus egregium . . . valeat . . . heredum . . . quavis temeritate -ari. GESTA Camer. cont. II F 59,3 cives . . . -ti sepius Gerardi facinoribus. ALBERT. M. Matth. 5,3 p. 104,7 sic infortunia -ant felicem. *usu adi. i. q. compunctus – zerknirscht:* VITA Burch. Worm. 17 Brunicho . . . corde contrito s p i r i t u que -to soli Deo placere studuit (HUGO FLAV. chron. 1 p. 311,24. *al. [cf. Vulg. psalm. 50,19]*). **b** *vi praeverbii vigente i. q. una contristari, compati – mitbetrübt sein, mitleiden (usu mediopass.):* VITA Mariae rhythm. 876 ipsa *(Maria)* . . . cum tribulatis -atur.

1. contribulus *v.* contribulis.

2. *contribulus, -a, -um. *ad eandem gentem pertinens – vom gleichen Stamme:* ALDH. epist. 5 p. 490,12 velut quaedam -a apium germanitas.

***contribunalis,** -is *m. (per contam. ex* contribulis *et* contubernalis, *ut vid.) consocius, contribulis – Gefährte, Landsmann:* WILLIB. Bonif. 5 p. 21,1 cohors -ium comitatu huius sancti viri inherens limina beati Petri . . . adgressus est *(v. notas ed.).*

contribuo, -ui, -utum, -ere. *tribuere, attribuere, dare – zuteilen, zuweisen, geben (fere usu publ. et iur.):* **1** *(con)tradere – übereignen, -geben:* NICOL. I. epist. 106,3 de his . . . rebus, quae semel Deo -tae atque dicatae sunt. DIPL. Frid. I. 233 p. 23,11 marchio . . . possessiones, mansus, decimam . . . -it et dedit ad honorem Dei. *vi praeverbii vigente:* CHART. episc. Hild. I 296 p. 281,33 (a. 1155) notum esse volumus nos ecclesię beati Mauritii silvam . . . contulisse collaudantibus et una nobiscum -entibus fratribus nostris et . . . circumvicinis. **2** *concedere – gewähren, verleihen:* DIPL. Pipp. 9 p. 13,41 si beneficia opportuna loca ecclesiarum . . . concedimus ac . . . stabiliter perdurare -imus (constituimus C). CONC. Karol. B I 34 p. 369,30 potestate nobis *(praesulibus)* a Domino caelitus -ta. **3** *conferre (ad) – beisteuern (zu):* CHART. eccl. Erf. 424 p. 250,18 (a. 1270) Otto plebanus . . . ad solutionem dicte pensionis . . . dedit et -it triginta duas marcas argenti. **4** *solvere, pendere – (be)zahlen, entrichten:* CHART. Worm. 237 p. 158,33 (a. 1253) expensis . . . communium necessitatum, in quibus . . . domine *(sc. sanctimoniales)* . . . partem ipsas contingentem solvere et dictis capitulis . . . proporcionaliter -ere consueverunt. CONST. imp. II 444,17 quilibet currus . . . deferens mercimonia . . . de qualibet marca secundum rerum suarum taxacionem debitam -et denarium unum. *al. absol.:* CHART. Wirt. VII 2516 p. 378,14 (dipl. Rud. Habsb.) statuimus, quod quicunque . . . bona . . . in districtu . . . civitatis de Buochhorn possidet, de his possessor una cum civibus . . . -et et serviet iuxta bonorum . . . facultatem.

contributio (-cio), -onis *f.* **1** *collatio, praestatio – Beitrag(sleistung), (das) Beisteuer(n):* CHART. Rhen. med. II 102 p. 139,6 (a. 1190) religiosi viri . . . curtem . . . -i annue precarie universitati . . . villarum nostrarum *(sc. comitis palatini)* . . . imposite . . . sub certa summa quatuor marcarum . . . submiserunt *eqs.* ALBERT. M. pol. 2,8^{e} p. 173^{b},2 communes expensae, quae fiebant in festis . . . , fiebant per -em pauperum. 2,8^{f} p. 174^{b}, 1sqq. CHART. eccl. Erf. 400 ita -o ad expensas octo solidos non excedat. *al.* **2** *tributum, vectigal – Abgabe, Steuer:* CHART. Burgenl. I 102 p. 70,5 (a. 1217) quod predicta curia . . . et villa dicta Sasun . . . ab omni donacione, collecta, steura, -cione . . . seu taxacione qualibet nomine regio exigenda vel civitatum . . . libere sint. HONOR. III. registr. 224 p. 151,28 quoniam ex collecta -e . . . poterit provideri Terre Sancte subsidium. CHART. Worm. 238 onera -um, ad que . . . religiose domine . . . in Nunnenmunstere hactenus tenebantur. CHART. Rhen. inf. II 657 (dipl. Rud. Habsb.) cives civitatis Coloniensis . . . -em, que assisia vocatur, statuere, inponere ipsamque recipere consueverunt. *al.*

***contricatio** (-cio), -onis *f. intricatio, implicatio – Wirrnis, Verwicklung:* CHRON. Albr. a. 893 p. 748,45 tam longa fuit -o inter utrumque bellorum, donec . . . cessit Odo Karolo Franciam. CONST. imp. II 402,2 dolemus plurimos hominum in concertationis (-cionis *2*) insane prorupisse dementiam.

contricatus, -a,-um. *fort. per confusionem i. q. contritus – gemahlen, geschrotet:* REGISTR. Geisenf. 29 p. 431,7 dabuntur . . . due metretule -i ordei.

1. contrictio *v.* 1. constrictio. **2. contrictio** *v.* contritio.

contrictus, contringo *v.* 1. constringo.

***contripunctis,** -e. *mus. i. q. in fronte et retro tribus punctis instructus – vorn und hinten mit drei Punkten versehen:* FRUTOLF. brev. 14 p. 102,2 virga conbipunctis, virga -is. p. 102,15 quilisma . . . -e.

***contristabilis,** -e. **1** *sensu act. i. q. tristificus, acerbus – betrüblich, schmerzlich:* ALBERT. M. metaph. 2,12 p. 103,60 aliis . . . 'flebilis' et -is 'est certitudo' philosophica. 5,1,6 p. 221, 40. *subst. neutr.:* ALBERT. M. animal. 13,28 ipsum *(cor)* est, in cuius motibus primum apparent delectabilia et -ia (*p. 666^{a},11* τῶν λυπηρῶν). *ibid. al.* **2** *sensu pass. i. q. tristis, maestus – betrübt, traurig:* ALBERT. M. mot. animal. 1,2,7 p. 280^{b},24 erit cor illud non -e. p. 280^{b},38 cor . . . , quod est habens sanguinem grossum . . . , erit nec multum -e nec multum laetum.

contristatio, -onis *f. sollicitudo, molestia – Kummer, Verdruß:* ALBERT. M. eth. I 329 p. 281,21 'oportet quibuslibet' et bonis et malis in omnibus 'sine -e' convivere. eth. II 4,3,1 p. 315^{b},22 illi, qui . . . se habent . . . ad omnes contrariantes . . . et nihil curantes de aliorum -e (*cf. p. 1126^{b},15* τοῦ λυπεῖν). p. 317^{a},41. *expressius de actione condolendi:* ALBERT. M. eth. II 9,3,5 p. 596^{b},32 ad infortunia . . . in malis fortunis pigritare debet amicus, ne advocet amicum ad -em.

***contristativus,** -a, -um. *tristitiam afferens, tristificus – traurig machend, betrüblich:* FRID. II. IMP. epist. B 10 p. 428,17 sinistri casus acerbitas . . . serenitati mentis nostre nebu-

[Hellmuth]

las -e . . . caliginis superduxit. ALBERT. M. eth. I 837 p. 704,43 amici 'praesentia' in tristitiis 'est mixta', quia est et delectabilis et -a. Matth. 9,15 p. 308,44 apud sanctos est triplex ieiunium: unum . . . satisfactivum, alterum . . . -um et tertium laetificativum. *ibid. al.*

1. contristo, -avi, -atum, -are. *script.* cun -: *l.14. usu depon. (cf. D. Norberg, Syntakt. Forsch. 1943. p. 142): l.17.34. 37. partic. praes. usu subst.: l.19. struct. c. gen.: l.24.*

I *proprie:* **A** *gener.:* **1** *in univ. i. q. tristem reddere, maerore, dolore afficere – traurig machen, betrüben, verstimmen (medial. i. q. dolere, maerere – betrübt, traurig sein, trauern):* BONIF. epist. 73 p. 148,17 si . . . famam gloriae tuae . . . confuderis, in hoc valde -amur. AGNELL. lib. pont. 105 p. 347, 10 una vox laetificat nos, alia cun-at. REGINO chron. a. 891 p. 137,25 pro amissis fidelibus nimium -atur (tristatur *B*). WIDUK. gest. 2,11 p. 77,12 rex . . . fervente adhuc bello civili non potuit eos *(milites suos)* -ari. EPIST. anon. p. 8,20 non legimus aliquem super hoc indignatum sive -tum fuisse catholicum. ALBERT. M. sent. 2,19,2 p. 331b,20 Adae . . . et malum et -ans non potuit inesse, nisi *eqs.* eth. I 329 p. 282,18 'coniciet' . . . 'non -are' (*p. 1126b, 30* λυπεῖν), quando non potest delectare. *persaepe. vi praeverbii vigente i. q. condolere, collugere – mitleiden, die Betrübnis teilen, mittrauern (usu medial.):* CONSUET. Trev. 8 p. 270,11 egrotationis vestre nimis -bamur. EPIST. Ratisb. 6 p. 290, 18 quod sancta ecclesia debeat . . . -ari, comportare, condescendere. ALBERT. M. eth. II 9,3,4 p. 594a,28 uni . . . amicorum condelectari, alteri -ari (*p. 1171a, 8* συνάχθεσθαι). *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *offendere – beleidigen:* CHART. Welt. 2 p. 103,8 (a. 1123) si quis . . . inminucione vel alienacione spiritum sanctum . . . in famulis eius -verit *(cf. Vulg. Eph. 4,30).* **b** *afficere, afflictare – befallen, heimsuchen:* Ps. HIPPOCR. sang. 16 qui hac ex sanguine passione -tus est, oculi turbidi erunt. **c** *comprimere – dämpfen:* ALCUIN. epist. 133 p. 200,12 ne tuam -em (-er *var. l.*) sollicitudinem. **B** *iur. i. q. detrimento, incommodo, iniuria afficere – schädigen, Schaden, Unrecht zufügen, kränken (cf.* contrasto *p. 1781,55qq.):* DIPL. Conr. II. 68 p. 85,25 si quis . . . fratres de suis rebus -ari voluerit. SIGEB. GEMBL. invest. 182 successores . . . Gregorii cavere debent scandalum nec -ent noviter reges in suis antiquis iuribus. DIPL. Heinr. IV. 368 (spur.) ut in bonis . . . ac familiis eorum nullus eos *(fratres)* -et. DIPL. Frid. I. 336 p. 171,15 advocatus si claustri incolas iniuste -verit. *al.*

II *translate i. q. obscurare – verfinstern:* WANDALB. martyr. 755 Arcitenens gelido hinc -at sidere caelum *(cf. Verg. Aen. 10, 275).* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,218 si forte poli faciem -et Orion.

2. contristo *v.* contrasto.

contritio (-cio), -onis *f. script.* -ict-: *l.65.p.1788,61. struct. c. gen. subi.: l.67. confunditur c.* constrictio: *l.55.p.1788,2.*

I *proprie i. q. actio conterendi, comminutio – Zerreibung, das Zerschlagen:* **A** *gener.:* **1** *confractio – das Auf-, Zerbrechen:* ALBERT. M. animal. 5,63 murileguli . . . student, ut conterant eas *(barcoras)* vivas, quoniam si praemoriantur ante -em, eiciunt florem. **2** *manducatio – das Kauen:* ALBERT. M. veget. 3,69 in gustu . . . propter -em (constrictionem *B*) et humidum salivale . . . in actu efficiuntur qualitates. **3** *actio obterendi, opprimendi – das Zerschmettern, Zermalmen:* MIRAC. Pirmin. 3 p. 32,6 urbani . . . adcurrunt, . . . perculsi dolore, non dampno parietis, sed -cione plebis. **4** *eversio, ruina – Zerstörung:* WETT. Gall. 8 illi *(incolae)* . . . conati sunt adfligere eos *(servos Dei)* propter deorum suorum -es. **B** *spec.:* **1** *techn. et pharm. i. q. actio terendi, contundendi, comminuendi – das (Zer-)Reiben, Zerstoßen, Zerstampfen, Zerkleinern:* COMPOS. Luc. T 9 lapis adama nascitur ex cathmia et auri coctione in prima -ctione massae. MAPPAE CLAVIC. 150 tere in mortario . . .: post -em *eqs.* TURBA phil. 36 p. 143,11 absque manuum -e. p. 143,17 -o philosophorum. CIRCA INSTANS p. 16 bv *tragacanthum* per se debet teri, quia -i resistit. Ps. CALID. secret. 7 decoctio, -o atque cribratio. THADD. FLORENT. cons. 146,7 terantur optime reubarbarum et agaricum -e ultima. *saepe.* **2** *medic.:* **a** *strictius i. q. contusio, vulneratio – Quetschung, Verletzung:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,4 p. 26br si . . . ossibus accidat *separatio*, dicitur fractura . . ., si in mediis lacertis, constrictio (-o *ed. Basil., sim.* IOH. IAMAT. chirurg. 1,1). GERH. STED. annal. p. 227,29 dux de equo corruit et ex -e tibiae ab itinere . . . impeditus est. ALBERT. M. veget. 6, 78 confert *calamus* -i lacertorum (6,474). *in imag.:* WENR. epist. 3 p. 288,17 nullus *sanctorum patrum* tales -es talibus alligaturis aliquando refecit *(cf. Vulg. psalm. 146,3).* HILDEG. div. op. 1,4,90 p. 869A Domine, . . . sana -es cicatricum vulnerum meorum. *al.* **b** *latius i. q. corruptio, defectio – Versehrtheit, körperliche Beeinträchtigung, Entkräftung:* HILDEG. phys. 3,26 p. 1235B quod omnes humores hominis, qui in alienam viam . . . gelwe fellis vertuntur, emendes per vivens Verbum, quod hominem absque -e eius fecit. ALBERT. M. animal. 25,41 ex morsu horum *(serpentium)* accidit apostema dolorosum et primo -o (*Avic.* post -em) totius corporis, deinde putrefactio *eqs.*

II *translate:* **A** *gener.:* **1** *afflictio, calamitas, miseria, pernicies, vexatio – Bedrängnis, Elend, Unglück, Verderben, Heimsuchung:* EPIST. Col. 2 flagitamus . . . mederi lacrimabilem -em. EKKEH. I. (?) Wibor. 29 p. 76,5 metu populi -is. THIETM. chron. 8,30 iste annus nova nuncupacione . . . magna -cio . . . appellari potest. HUMB. Sim. 2,3 p. 143,38 Abiron atque Chore duplici -e, corporis scilicet et animae, creduntur contriti (RAHEW. gest. 4,14 p. 249,2. *al.; cf. Vulg. Ier. 17, 18*). PETR. DAM. epist. 76 p. 379,15 praevalet Deus ex alienis -bus nobis utilia providere. TRACT. Garsiae 174 has intolerandas -es, has plagas . . . sustinuit Romanus pontifex. *al. meton.:* CHART. Scafhus. 57 p. 93,12 (a. 1120) ut per apostolicam auctoritatem sitis . . . spes humilium, -o superborum. **2** *clades – Niederlage, Vernichtung:* COD. Karol. 27 p. 531,29 desiderium . . . nobis inheret, . . . vestris *(sc. Pippini regis)* salutaribus profectibus gratulari et contra inimicorum -em agnoscere. **3** *punitio, castigatio – Bestrafung, Züchtigung:* EKKEH. IV. bened. I 16,53 sanet commotam salubris -o (gloss.: punitio) terram. MANEG. ad Gebeh. 37 p. 375,1 qualemcunque afflictionem vel -em corpore patiantur *haeretici.* **4** *remotio, sublatio – Beseitigung, Ausschaltung:* ALBERT. M. myst. theol. 1 p. 457,45 ut *discipulus* 'circa' intellectus 'mysticos relinquat sensus et intellectuales operationes forti -e' (*PG 3,997B* διατριβῇ), quasi conterendo sub lumine divino *(per pravam interpr.).* **B** *theol. i. q. compunctio, dolor peccati, paenitentia – Reue, Zerknirschung, Bußfertigkeit (de re v. A. M. Landgraf, Dogmengesch. d. Frühscholastik. III/2. 1955. p. 244sqq.):* **1** *def.:* CAES. HEIST. mirac. I 2,1 p. 56,5 -o est cordis poenitudo, scilicet dolor de peccatis, partim surgens ex timore gehennae, partim ex amore coelestis patriae. ALBERT. M. sacram. 117 p. 81, 54sqq. -o dicit dolorem, inquantum refertur ad diversas species peccati, et propter hoc dicitur -o quasi simul tritio. 119 p. 82,60 attritio et -o non sunt idem. *al. v. et p. 1125,61sqq.* **2** *exempla:* CONC. Karol. A 37,36 mentem . . . et corpus, quae libido traxit ad culpam, afflictio et -o debet reducere ad veniam. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 28,15 ut . . . acrioribus ieiuniis et -cione cordis . . . peccatum . . . abluere niteretur *episcopus* (BRUNO MAGD. bell. 90 p. 84,17. *saepe*). AMARC. serm. 3,371 -cio crebra. RAHEW. gest. 3,20 p. 194,1 his et similibus se cum magna mentium -e Grecis de obiectis excusantibus. ALBERT. STAD. chron. a. 1218 Otto imperator . . . ineffabili -e compunctus. *saepe. accedente notione castigandi:* RUD. TRUD. gest. 2,11 iram eius *(Dei)* . . . portare in humilitate cordis et -e carnis. RYCCARD. chron. a. 1215 p. 66,28 propter <carnis> maceration em et -ctionem.

***contritor,** -oris *m. oppressor, exstinctor – Unterdrücker, Vernichter:* DIPL. Otton. II. 315 p. 372,30 humilium adiutor, superborum -r domnus Otto.

***contritura,** -ae *f. contusio – Quetschung:* RECEPT. Sangall. II 132 capit. p. 40,12 ad -as et rupturas.

***contrivo,** -ere. *(a* contrivi *formatum) prosternere, perdere – niederwerfen, vernichten:* DUDO hist. 3 p. 98,48 timore perterriti *(sc. rex comesque),* ne . . . duorum ducum militum frequentia -rentur subacti.

***contro,** -avi, -are. **1** *contradicere, denegare, contendere – wider-, absprechen, streitig machen:* CHART. Ital. Ficker 19 p.

[Hellmuth]

25,4 (a. 903) volo scire, si contendere aut -are volueritis. DIPL. Otton. I. 344 mandamus vobis *(abbatissae)* precipiendo, ut nullatenus -etis ei ipsum monasterium, sed . . . lassate eundem abbatem ordinare eundem locum. *ibid. iterum. in struct. contam. (c. dat. dupl.):* DIPL. Otton. II. 266 p. 309,24 Iohannes abbas . . . causaverat adversum . . . Landulfum comitem, ut -asset ei in parte sui monasterii terris. *ibid. al.* **2** *?intercludere – ?versperren:* LEX Alam. capit. 59 p. 47 (cod. 8) si quis alii via -verit (*ni corrupt.; cf.* 58 p. 46 [cod. 4] *et* 58 p. 47 [cod. 11] contradixerit). **3** *?resistere – ?sich wehren:* LEX Baiuv. 4,27 si quis liber . . . fugerit, et alius eum per vim constare (-are *sP*) fecerit.

controeo *v.* contraeo.

controversia (-rav-), -ae *f. script.* -ves-: *l. 50. adde* GLOSS. II 147,7 St.-S.

I *lis, contentio, iurgium, dissensio, altercatio, conflictio – Auseinandersetzung, (Rechts-)Streit, Streiterei, Zwist, Konflikt:* **A** *strictius:* **1** *publ., iur., canon.:* **a** *de lite (privata) super iura, possessiones sim. habita:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 3,1,5 p. 130,3 omni -a s o p i t a (DIPL. Frid. I. 497 p. 424,27. CHART. civ. Erf. 265 p. 166,31. *al.*). LIBER diurn. 104 ut nullus . . . praesumat . . . quamlibet requisitionis -am vobis . . . i n f e r r e (DIPL. Ludow. Germ. 56 p. 77,34. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 252,21 si quis presbyter contra laicum . . . aliquem habet querimoniae -am. EPIST. Adm. 23 super -a, que diu a g i t a t a est inter nos *(sc. episcopum)* et fratres Cremesmunstere de electo eorum (OTTO FRISING. gest. 2,7 p. 107,20. *al.*). ANNAL. Plac. a. 1270 p. 544,47 de omnibus litibus et -aversiis et questionibus, que inter utrasque partes vertuntur (*sim.* CHART. Carinth. V 75 p. 51,35). *persaepe.* **β** *actio (causae), iudicium – Gerichtsverfahren, Prozeß:* LEG. Wisig. 2,5,10 quia . . . de statu scripturarum solet dubietas in -is exoriri. *al.* CONST. imp. I 50 p. 97,1 non aliquis monachus . . . in quacumque -a sive criminali sive civili iusiurandum compellatur . . . subire. DIPL. Frid. I. 858 p. 92,39 decet . . . imperatorem . . . in promulgatione sententie, qua omnis -a iusto fine clauditur, prudentem sollertiam adhibere. CHART. Bund. 556 p. 57,5 super lite et -a, que v e r t e b a t u r . . . inter Menegacium decanum . . . ex parte una et ex altera Anselmum (569). *saepe.* **γ** *causa, quaestio – Streitfall, -frage:* BERNH. CONST. damn. 7 qualiter . . . sit determinanda huiusmodi coniecturalis -a. TRAD. Ratisb. 771 que -a cum ante abbatem Reginhardum venisset et ipse gestę rei ordinem audisset. CONST. imp. I 236 quod . . . seculares -am nusquam nisi in curia nostra ad discutiendum debent transferre. *al.* **b** *de contentione inter reges, civitates, factiones sim. habita:* CAPIT. reg. Franc. 45,14 si causa vel intentio sive -a talis inter partes propter terminos . . . regnorum orta fuerit. ANAST. BIBL. epist. 5 p. 414,2 -am, pro qua disponenda et diffinienda . . . a praesulibus nostris destinati sumus, . . . sane dissolvimus. REGINO chron. a. 888 p. 129,28 ex qua dissensionum -a (-esia *A1 B1.2*) tanta strages . . . facta est, ut *eqs.* WIPO gest. 7 p. 30,9 ex qua audacia diu magna -a inter regem et Papienses habita est. EXCERPT. Widon. (MG Lib. Lit. I p. 462,3) de -a presenti inter sacerdotium et regnum. DIPL. Frid. I. 363 p. 216,8 pro . . . -a, que inter nos et regem Francorum pro scismate Romane ecclesie iam diu agitabatur. *saepius.* **2** *usu communi i. q. disceptatio, disputatio, diversitas – (wissenschaftliche) Kontroverse, Diskussion, Meinungsverschiedenheit:* BEDA hist. eccl. 3,25 p. 182,20 gravior de observatione paschae . . . -a nata est. ALCUIN. epist. 172 p. 285,5 quidam Iudaeus . . . cum Petro magistro habuit disputationem, et scriptam esse eandem -am . . . audivi. BERNOLD. CONST. chron. p. 394,24 sunt quidam, qui inquisiti praefatis embolismorum -is hac ratione medentur, quod *eqs.* ALBERT. M. sent. 4,12,6 p. 299[a],28 an debeat confici in azymo vel fermentato propter Graecorum -am. animal. quaest. 3,3 p. 125,20 circa istam quaestionem magna est -a inter medicos et Philosophum vel philosophos. *al. expressius i. q. interpretatio contraria – gegenteilige Beurteilung:* LIBER de unit. eccl. 2,15 p. 229,10 ideoque huius exempli -a a nobis reprobatur. **B** *latius:* **1** *molestia, simultas, contumelia – Belästigung, Widerwärtigkeit, Feindseligkeit, Schmach:* EIGIL Sturm. 18 eius *(abbatis)* ulterius -am ferre non valentes . . . eum abiecerunt *fratres*. DIPL. Loth. I. 116 p. 268,13 episcopus a quibusdam hominibus contra nostram auctoritatem non modicas exinde patitur -as. DIPL. Otton. I. 428 quę *(vineta)* . . . monasterio ex -a quorumdam ablata. THIETM. chron. 7,39 Miseconis filia . . ., quae a viro suimet diu depulsa non minimam cum caeteris perpessa est -am. DIPL. Heinr. IV. 442 p. 595,12 hominibus naufragium patientibus aliquam -am inferre *nemo* presumat. *al.* **2** *rixa – Rauferei:* LEX Ribv. 24 capit. p. 55 (cod. A6.7) de servorum inter se ictuum -a. VITA Hildulfi 2 dum . . . multi talium *(sc. puerorum)* -is forensibus, alii ludis multiplicibus . . . intenti obstupescant. **3** *pugna, faida – kriegerische Auseinandersetzung, Kampf, Fehde:* ANNAL. regni Franc. a. 811 p. 135,5 imperator . . . misit alterum *(exercitum)* in Pannonias ad -as (-aversias *var. l.*) Hunorum et Sclavorum finiendas. OTTO FRISING. gest. 2,43 capit. p. 101,19 de -a inter Maguntinum archiepiscopum et palatinum comitem de Rheno. CHART. Bund. 879 p. 329,27 quod dominus H. de Ruchuns . . . universam -am, quam de morte patris sui contra communitatem ecclesie Desertinensis conceperat, . . . remisit. *al.*

II *contradictio – Widerspruch:* **A** *strictius:* **1** *in univ.:* EPIST. Worm. I 34 p. 63,18 Deus omnem . . . excusationem ipothetica -a eliminat dicens: *'eqs.'* EPIST. Ratisb. 22 p. 349,26 non me effugit multa me dixisse, quę -am incidere possunt. *locut.* sine, absque -a *i. q. sine dubio, nullo obloquente – ohne Zweifel, ohne Widerrede:* ERMENR. ad Grim. 12 p. 547,20 quanto magis auctori totius artis sine ulla -a licitum est . . . uti regula sua. HUMB. Sim. 3,26 p. 232,25 sine -a concedatur eis accipere . . . spiritum sanctum. EPIST. Meginh. 41 p. 244,10 tum archiepiscopus . . . absque omni -a eum *(episcopum)* symoniacum pronunciavit. *al.* **2** *in formulis chartarum i. q. impugnatio, inquietudo, vindicatio (alterius) – Anfechtung, Einspruch, Anspruchsrecht (eines anderen):* FORM. Marculfi 1,35 l. 33 ut omnis facultatis . . . a b s q u e cuiuslibet inlicitas -aversias (-as *var. l.*) inibi . . . proficiat (TRAD. Frising. 414. DIPL. Arnulfi 138. *al.*). DIPL. Loth. III. 80 p. 126,5 ego . . . traditiones . . . signo sigilloque meo c o n t r a o m n e m in perpetuum -am communivi (DIPL. Conr. III. 56 p. 95,32). CHART. Pommerell. 40 tuguria . . . ab omni exaccione libera esse volumus . . . et ab omni -a. *al.* **B** *latius:* **1** *criminatio, accusatio – Beschuldigung, Anklage:* REGINO chron. a. 800 p. 62,23 cum nullus probator . . . appareret, qui locum -ae subire presumeret. **2** *contumacia – Widerspenstigkeit:* WOLFHARD. Waldb. 2,11 p. 240,8 ut mundalis -a stoliditatis palam agnosceret, quid Christi . . . omnipotentia quiret.

controversialis, -e. *ad controversiam pertinens – zur Auseinandersetzung gehörig, Streit-:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 310,49 sermone -i utrobique . . . habito.

***controversio** (-rav-), -onis *f.* **1** *lis – Rechtsstreit:* CHART. Turic. 606 (a. 1244) cum inter . . . conventum . . . ex una parte et Iohannem . . . ex altera lis et -o diu verteretur pro eo, quod *eqs.* CHART. Bund. 977 -em, quam habui . . . cum preposito et conventu . . . super decimam. **2** *contradictio, impugnatio – Widerspruch, Anfechtung:* DIPL. Heinr. III. 317 p. 435,14 corroboramus tria massaricia . . . huic monasterio concessa, ut seculariter teneat omnium hominum sublata -aversione (*inde* DIPL. Frid. I. 324 p. 150,31 -e).

1. controversor, -atus sum, -ari. *usu pass.: l. 70.* **1** *intrans.:* **a** *disputare, controversiam facere – erörtern, (gelehrt) streiten, disputieren:* RICHER. REM. hist. 3,57 ut, si incautus appeteretur, maiorem -andi animum in contrarium moveret *Gerbertus*. EPIST. Hann. 75 p. 122,32 soleo dubitandus mecum agere et -ari, quęnam initia nos in hanc animorum unitatem invitaverint. **b** *contradicere – widersprechen:* TRAD. Formb. 155 (c. 1126) quam *(investituram)* . . . genitrici Dei satisfaciendo nullo -ante persolvit *nobilis*. **c** *queri – sich beschweren:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,12 induciae, pro quibus nunc . . . minime datis maxime -ti sunt *synodiaci.* **2** *trans. i. q. vexare, molestare – drangsalieren, belästigen:* DIPL. Frid. I. 691 p. 211,21 ut . . . prescriptas res . . . quietudine habeat *episcopus*, ita ut a nullo . . . nostrorum fidelium -etur aut inquietetur.

2. *controversor, -oris *m. litigator – Prozeßgegner:* CHART. Argent. I 122 p. 101,39 (a. 1187) capitulum XVII libras

[Hellmuth]

. . . tradidit; econtra . . . -es, quicquid iuris in . . . parte molendini . . . videbantur habere, . . . capitulo resignaverunt.

controversus (-rav-), -a, -um. **1** *proprie i. q. contrarius, oppositus – entgegengesetzt:* THEOD. carm. (NArch. 39. 1914. p. 163; c. s. XII.) favonius . . .; hinc -aversum solanum *eqs. expressius i. q. in contrarium versus – entgegenstehend, -gerichtet:* CARM. de monstr. Ind. 67 (RheinMusPhil. 119. 1976. p. 275; s. XII.2) qui *(tauri)* ⌞-aversis horrescunt corpora setis⌟ (-aversus . . . fetus *cod.; v. adn. ed.*). **2** *translate i. q. repugnans – im Widerspruch stehend:* MANEG. c. Wolfh. 3 p. 49,9 quorum *(sc. philosophorum)* plures . . . contra se dissonas et -as sententias in animę suę iudicio ediderunt. PAUL. BERNR. Greg. 61 p. 507,25 -us Deo *(sc. Heinricus IV.)*, quod deliberaverat, nequaquam ad effectum perducere potuit.

adv. **controversim.** *incontra – dagegen, umgekehrt:* WIBALD. epist. 167 p. 283,16 et -m acutior illa collectio. *Hellmuth*

contrudo, -ere. **1** *coacervare – anhäufen, ansammeln:* FRANCO LEOD. circ. 1,22 aurum in massam -ere diabolicum putas, distribuere . . . humanum. **2** *protrudere, inicere – hineinschieben, -'schubsen':* ALBERT. M. animal. 23,119 retrorsum in rete -itur *phasianus*.

?***contrunco,** -atum, -are. (con *et* truncus) *dolare, e truncis fabricare – zurechthauen, aus (rohen) Stämmen zimmern: v. p. 1645,54.*

***contrutino,** -atum, -are. *perpendere, trutinare – abwägen:* TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 354b,45 ab his *(viris)* decalogus vere -tus inspicitur et inspectus perficitur.

***contubernacularis** (-tab-), -is *m. contubernalis, socius – Kamerad, Genosse:* SUMM. Heinr. C p. 209 contubernalis/ contubernialis quasi contabernacularis/-is, id est heregisello.

***contubernaculum,** -i *n. contubernium, aula regia – Gefolgsleute, Hofstaat:* CHRON. Reinh. a. 1189 p. 543,35 imperatorem . . . suscepit et . . . cum omni -i frequencia largis sustentat stipendiis *rex Ungarorum*.

contubernalis (-nia-), -e. **1** *adi.:* **a** *de hominibus i. q. ad contubernium pertinens, domesticus – zur Familie, Hausgemeinschaft gehörig:* DIPL. Heinr. II. 390 p. 501,34 (spur. s. XI.ex.) petitione nostrae dilectae atque -ialis coniugis Cunigundae. NARR. de rel. Scafhus. 4 p. 956,7 ne fidelibus Domini Salvatoris veniret vacua, sed ut eos . . . letificaret donis, quorum fuerat . . . socia -is. **b** *de rebus incorpor. i. q. in (contubernii) communione exsistens – beruhend auf, sich ergebend aus der (Haus-)Gemeinschaft:* MIRAC. Adalh. 2,2 (MGScript. XV p. 864,15; c. 1100) quasi pro -i (-iali *var. l.*) foedere ad requirenda eius *(s. Petri)* bona fungebatur legatione. CHART. Udalr. August. I 19 cum ministeriales . . . pro -i obsequio ab abbate . . . calceos hiemales iure feodali repeterent. CHART. Turg. III 419 p. 197,21 pauperibus . . . lepre flagello perculsis ac humane familiaritatis -i solatio destitutis . . . panes . . . ministrare. **2** *subst. masc. et fem. (usu attrib.: l. 59):* **a** *cohabitator (-trix) – Hausgenosse (-in), Mitbewohner(in):* HEITO Wett. 10 mansio mihi et alio data -i meo. PETR. DAM. epist. 124 p. 410,20 Christus tibi -is sit et conviva. CHART. Mog. A I 462 p. 370,27 si quis homo predictę ęcclesię uxorem in -ialem legitime duxerit. ALBERT. M. summ. creat. 1,58,3 p. 608b,17 quod angelus est cum anima, Deus in anima; ille ut -is animae inest, Deus ut vita. *saepius*. **b** *sodalis, socius (-a) – Begleiter(in), Gefährte (-in), Genosse (-in):* VITA Desid. Cad. 9 (epist.) regi sis fidelis, -es diligas. VITA Burch. Wirz. 2 misit nobis Deus virum -ialem (-em *var. l.*), cui *eqs.* GUNZO epist 15 p. 48,26 Helię non immerito quis eam *(Astream)* -ialem (-em *V*) dixerit, cui *eqs. al. v. et l. 29.*

adv. ***contubernaliter.** *more contubernalis, convivae – als Haus-, Tischgenosse:* VITA Richardi 3 contigit . . ., ut . . . comes . . . hospitio huius viri . . . -r frueretur.

***contubernia** *v.* contubernium.

contubernialis *v.* contubernalis.

***contuberniolum,** -i *n. parva manus – kleine Schar:* VITA Landel. Laub. 429 -tūberniolo comitum fretus venerando, quos iam litterulis depinxit scedula tupis *(i.* typis; *hos duos versus post v. 421 transponendos esse ci. H. Antony).*

contubernium, -i *n. vel raro* ***contubernia,** -ae *f. script.* -urb-: *l. 8. consortium, communio, societas – Gemeinschaft, Gesellschaft (plus minus vigente notione cohabitandi, convivendi):* **1** *proprie:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* EINH. Karol. 19 p. 25,8 dicens se earum *(filiarum)* -o carere non posse. RUOTG. Brun. 43 p. 45,15 cum . . . Bruno . . . fratris sui . . . -a . . . reliquisset. PETR. DAM. epist. 28 p. 272,1 nec abesse sibi per spiritale -um credit *sacerdos,* quos *eqs.* UDALSC. Egin. 22 p. 441,14 episcopus in regiae -urbernio expeditionis Italiam proficiscitur. DIPL. Frid. I. 25,6 si clericus . . . pacis violatorem in -o suo habuerit. 171 p. 291,24 in sustentatione servorum Dei civium celestis patrie -um promereri. CARM. Bur. 33,5,10 prelati vita vilium vilescit -o. ALBERT. M. sacram. 232 p. 151,72 in quibus *(foventibus societatem)* consistit -um et convivatus. *saepe*. **β** *de convictu monastico:* WILLIB. Bonif. 2 p. 9,11 abbatis . . . elegit magisterium fratrumque secum . . . viventium -am (-a, -um *var. l.*). AGIUS vita Hath. 3 parentum tectis ancillarum Dei -um anteponens. VITA Mathild. I 7 p. 126,4 puellam . . . rex tradidit in -um sanctimonialium. *al.* **γ** *de concubinatu:* CONC. Merov. p. 68,12 cum presbyteri . . . permixtionis . . . -um permutent germanitatis affectu. NICOL. I. epist. 99,2 p. 569,30 quanto potius a carnali oportet inter se -o cessare, quos *eqs. al. v. et p. 1769,5.* **δ** *de matrimonio:* NICOL. I. epist. 99,3 p. 569,37 in nuptialibus -is (*postea:* foedera). **ε** *de confoederatione:* OTTO FRISING. gest. 2,20 p. 122,9 a Mediolani -o recedere Papiaeque sociari (RAHEW. gest. 4,11 p. 246,3). NARR. itin. nav. p. 183,1 que *(Galicia)* nobis -o iuncta est. **b** *latius:* **α** *commercium – Umgang, Verkehr:* HIST. Mosom. 1,6 p. 150,37 cum neque legum iudicio neque civili -o, quae sua erant, quiete possidere potuisset. EBO BAMB. Ott. 1,1 domna . . . Iudita, cui familiare -um prestabat. *al. v. et p. 723,3. consuetudo, familiaritas – Vertrautheit, Freundschaft:* DESID. CAD. epist. 1,5 recordatio -i et dulcido auspicatae indolis. EPIST. var. II 24 antiqui -i memor esse. **β** *participatio – Anteil, Teilhabe:* DIPL. Otton. I. 356 p. 488,39 quatinus . . . felicitatis aeternae -um nobis non denegetur *(cf. Vulg. Luc. 16,9). al.* **2** *meton.:* **a** *coetus, manus, grex – Schar, Gruppe, Truppe:* **α** *in univ.:* ALCUIN. epist. 187 p. 313,29 legimus Dominum discipulis praecepisse, ut turbas per -a (-as *var. l.; cf. Vulg. Luc. 9,14* convivia) discumbere fecissent. VULC. Bard. 5 p. 320,4 milites . . . sui *(episcopi)* . . . ab eo recedentes regalibus sese subdiderunt -is. ANNAL. Ianuens. I p. 75,4 predecessoris sui . . . atque aliorum multorum sanctorum -is . . . sociari meruit *Syrus. al. adde de receptione:* ULMAR. Ved. 6 (MGScript. XV p. 400,17; a. 875/ 80) recusantibus illis *(nautis)* consortium nostrorum, nisi darent solidos -i. **β** *conventus – Konvent:* HUGEB. Willib. 5 p. 102, 22 felicem fratrum -am sedulis disputationum admonitiis . . . docebat. FORM. Bitur. app. 4 abbatissae una cum omni -o ancillarum Dei vobiscum degentae. VITA Pirmin. I 5 p. 25,15 Deo . . . aedificavit domum atque suorum alumnorum . . . dimisit -um. BERNO epist. 15 cum omni -o Augiensium fratrum. ALEX. MIN. apoc. 20 p. 425,29 moniales eiusdem -i. *saepius*. **γ** *(latronum) manus – (Räuber-)Bande:* LEX Sal. Merov. 72 (rec. B) si quis ingenuam feminam . . . -o facto seu in itinere . . . adsalierit. LEX Ribv. 45,2 si quis a -o probabiliter ligatus super res alienas fuerit. *al.* **δ** *comitatus – Begleitung, Gefolge:* VITA Liutg. I 29 p. 75,18 quidam ex eius -o clericus (clericis *A et ed.*) . . . vigilavit. OLBERT. Veron. 5 venit . . . vir . . . nec a -o suorum solus, sed collegio sex mulierum . . . comitatus. *al. de aula regia:* LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 167,6 tanta in me incanduit *rex* indignatione, ut a -o suo . . . me amoveret. **b** *sedes, domicilium – Wohnsitz:* LUP. FERR. epist. 116,5 vos elegit, . . . intra quorum collegium admissus vicarium nostri loci -um possideret. HELM. chron. 41 p. 84,5 eo quod fuerit illic Heinrici familiare -um. 55 p. 107,5 in quibus *(circumiacentibus)* Saxonum erant -a. *al. v. et vol. I. p. 1077,3.* **3** *translate et rebus:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 167,46 ut . . . quodam copulationis -o alternatim semet . . . iungat seiungatque conexio *fluctuantis materiae*. ARIBO mus. 5 p. 57 diatesseron et diapente . . . in quibusdam cantilenis suum ostendunt -um.

contubernius, -i *m. contubernalis, socius – Kamerad, Genosse:* GLOSS. IV 48,43 St.-S. -us ginoz vel gisello. III 426,42. IV 169,30. ANNAL. Ianuens. II p. 27,2 Hugo . . . ad superna

[Dinter]

gaudia transmeavit et beato Syro aliisque -is meruit . . . sociari *(ni subest* contubernium, *cf. p.1792,42)*.

contudelon *v.* cotyledon.

contueor (-uor), -eri *vel rarius* **contueo,** -ere. *partic. praes. usu subst.: l. 9. 12.* **1** *intueri, (in)spectare, videre – sehen, (an)schauen, betrachten:* **a** *proprie:* RATHER. quadrag. 2,37 l. 747 Deus . . . , caput universorum, oculi omnia -entes. PETR. DAM. epist. 165 p. 199,25 sanctitatis illum *(monachum)* opinio -entibus plerumque commendat. YSENGRIMUS 3,118 -uor in primo te calidum esse gradu. 3,225 -uor (cum tuor *B*) ac stupeo. CHART. Brixin. 152 p. 165,23 universi . . . presens scriptum -entes. *al.* **b** *translate:* **α** *perspicere, intellegere – einsehen, erkennen:* SCHOL. enchir. 419 id apertius -eri (intueri *Kr*) poteris, si *eqs.* ALBERT. M. metaph. 7,1,6 p. 326,42 intellectus noster non surgit ad theologica -enda, nisi *eqs. al.* **β** *respicere – Rücksicht nehmen (auf):* AMBR. AUTP. Pald. 12 (MGLang. p. 552,39) si considerare negligat *abbas* et -ere infirmorum imbecillitates. DIPL. Constantiae 8 p. 28,18 si iusta fidelium nostrorum desideria imperialis . . . -etur immensitas. **2** *tueri, (con)servare – schützen, bewahren:* **a** *in univ.:* DIPL. Frid. I. 226 p. 12,13 tamquam nostra propria ipsum *(comitem)* et sua imperialiter -emur. CHART. civ. Spir. 28 p. 30,17 ecclesias Dei . . . a malo futuro -eri. *al.* **b** *tegere, occultare – decken, verbergen:* ORD. iud. Dei A 2^{b} p. 607^{b},7 si culpabilis . . . per herbas peccata sua -eri (tueri *3*) voluerit. 12^{b} p. 617,8.

contuitio (-cio), -onis *f.* **1** *tuitio, conservatio – Schutz, Bewahrung:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,29 quicquid eis optimum videretur de statu regni . . . et vitae illorum necessaria -e. CHART. civ. Spir. 28 p. 30,15 cum ex officii nostri . . . gracia benignitatis et amminiculo -cionis equaliter omnibus teneri videamur. **2** *conversatio, observantia – Wandel, 'Observanz':* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,27 quorum *(magistrorum)* . . . collatione, disciplina et -e salutari . . . se undique praemuniri cupiebat *imperatrix*.

contuitus, -us *m. script.* quon-: *l. 52.* **1** *contemplatio, consideratio – Betrachtung, das Anschauen:* **a** *corpor.:* ALBERT. M. eth. II 9,3,6 p. 598^{a},2 sensum (sensus *ed.*), quo utitur *amicus* circa seipsum et quem eligit ad suiipsius -um et notitiam habet, eligit etiam ad amicum noscendum (nocendum *ed.*). **b** *spirit.:* BEDA temp. 15 cum . . . lunae conversio mentis gloriam de terrenis ad caelestem doceat mutari -um. ALBERT. M. sent. 3,35,3 p. 647^{b},47 carnalitas deprimens a -u divinorum. div. nom. 1,18 p. 9,57 dicitur . . . 'contemplatio' propter simplicem -um essentiae simplicis. anim. 3,2,11 p. 192,38 -us . . . intelligibilis indivisibilis et unus est ante scientiam et post. **2** *obtutus – Blick:* ARNO REICHERSB. scut. p. 1501^{A} quod muri . . . obstacula . . . -um impedire non valuerint. **3** *aspectus, species – Anblick:* IULIAN. TOLET. insult. 9 sub isto te *(sc. Galliam)* semper humilitatis -u agens. TUTO opusc. 5 p. 129,31 nec repentino militum adventu nec armorum -u . . . conterritus. **4** *respectus – Hinblick, Hinsicht:* IULIAN. TOLET. Wamb. 30 utraque pars in -u (quon- *1d*) quodam sese lectionis huius inspiciens. RANGER. carm. 1057 ex hoc -u, quia Christus filius esse creditur . . . cum genitore Deus.

***contulitio** (-llicio, -lacio), -onis *f.* *(v.* confero *p. 1293,41) collatio, donatio – Verleihung, Schenkung:* FORM. Andec. 31 qualiter aliquis homo . . . fuit . . . naufragium passus et exinde perdidit . . . strumenta sua . . . vindicionis, dotis, . . . -llicionis. 32 p. 14,33 -lacionis. FORM. Turon. 18 dono tibi per hanc epistolam -is (donacionis *A3*) . . . locello *eqs.*

***contulus,** -i *m.* (contus) *baculum, virga, contus – Stab, Stecken, Stange:* NOTKER. BALB. martyr. V. id. Iun. p. 1102^{B} -um in veru sanctus exacuit. ROD. GLAB. hist. 5,12 pannus . . . aura flante a -o elapsus . . . avolavit. *de signo:* PAUL. DIAC. Lang. 5,10 Amalongus, qui regium contum ferre erat solitus, quendam Greculum eodem -o (contu, conto *var. l.*) . . . percutiens.

contum *v.* 1. contus.

contumacia (-tia), -ae *f.* *usu plur.: p.1794,9.* **1** *pertinacia, obstinatio, immodestia, arrogantia – Hartnäckigkeit, Widerspenstigkeit, Unbotmäßigkeit, Anmaßung:* **a** *gener.:* LEX Baiuv. 12,9 si quis . . . propter -am (-tiam *P1*) legi obtemperare noluerit. CAPIT. reg. Franc. 148,1 si servi per -tiam collecta multitudine alicui vim intulerint. EINH. Karol. 28 p. 32,28 vicit . . . eorum *(imperatorum)* -am magnanimitate. DIPL. Conr. II. 251 p. 347,32 ad eorum *(civium)* comprimendam -tiam. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 208,2 r e b e l l i o n i s atque -ae pestilens . . . morbus (ORTL. chron. 1,9 p. 48,28). HILDEG. scivias 1,3 l. 564 de stultitia et -a hominis. CHART. Carniol. II 272 p. 212,3 propter -tiam subditorum. CHART. civ. Erf. 281 p. 179,6 ut de offensa satisfacerent *consules* . . . et purgarent -as *eqs. persaepe*. *spectat ad solutionem debiti:* CHART. Tirol. 635 (a. 1212) si in prescripto termino pensum curie dare per -tiam neglexerit. CHART. Brixin. 73 si in tali -a persisteret *censualis*. **b** *t. t. iur. i. q. recusatio citationis – Ladungsungehorsam:* CONC. Karol. A app. 9 p. 839,41 de sua absentia vel -a . . . dampnatum eum esse legibus iudicamus. FORM. extrav. I 3^{b} trinis est litteris evocatus et faciente -tia (incontumatia *3*) iudiciis adesse dispexit. CHART. Aquens. 184 l. 9 nec venerunt nec pro se miserunt, unde eos pro -a excommunicavimus (CHART. Solod. I 344 p. 192,12. *ibid. al.*). CHART. Carniol. II 346 p. 270,23 de citatis tercio et ob -am se a iudicio absentantibus emendam . . . iudex . . . recipiet. *saepe*. **2** *summitas (capitis), calvaria – (Schädel-)Decke:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,337 de vulnere . . . facto in -a capitis. 338 si vulnus fuerit in -a (gloss.: id est in summitate *M*; id est eminencia *Fl*). GLOSS. Roger. I B 1,4 p. 515,27sqq.

[contumacio *v.* commutatio *p. 1015,70.]*

contumacitas, -atis *f.* *contumacia, arrogantia – Starrsinn, Anmaßung:* INNOC. III. registr. 1,118 p. 179,9 ut sic rebellium et superborum -s elidatur.

contumax, -acis. *script.:* -tim-: CHART. archiep. Magd. 192. -tom-: *l. 34.* *form.* -acus: *l. 36.* **1** *de hominibus i. q. obstinatus, arrogans, seditiosus – trotzig, widerspenstig, rebellisch:* **a** *gener.:* CHRON. Fred. 4,70 Chrotharius . . . multus nubilium Langobardorum, quos sibi sinserat -tomacis, interfecit. FORM. Marculfi 2,41 quod si non feceremus et ob hoc neglegentes, tardi aut -i (-is *A 1. 2*) fueremus. LEX Baiuv. 1,7 homo -x et superbus (CAPIT. reg. Franc. 98,20. *al.*). PETR. DAM. epist. 44 p. 30,1 quam perniciosa res spiritus -x et litigiosus in monacho. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 324,47 Dei iustitiae -issimi contemptores. ACTA pacis Sangerm. app. 2 p. 101,28 cum . . . Gaietani imperialis corone -es . . . et rebelles . . . papam sibi in dominum elegerint. *persaepe*. *subst. masc. (fem.: l. 46):* HUGEB. Willib. 4 p. 94,26 qui *(Deus)* . . . suos . . . inter carceres et -ium catervas . . . protegere . . . dignatus est. WALAHFR. Gall. 1, 5 -ium sterilem turbam reliquit *Columbanus*. HROTSV. Sap. 5,3 cur dignaris cum hac -e verba miscere? DIPL. Frid. I. 120 p. 203,16 ut -es iusta severitate puniat *imperialis excellentia*. STATUT. ord. Teut. p. 75,8 fratres . . . debent . . . per . . . districtas emendaciones flectere -es. *saepe*. **b** *t. t. iur. i. q. (citationi) non parens – (die Ladung) verweigernd:* CHART. episc. Hild. II 216 p. 91,9 (c. 1227) nec per se nec per nuntium . . . comparuit *miles*; ipsum . . . -em iudicavimus et pro contumatia excommunicavimus. CHART. Tirol. notar. I 92 p. 45,32 condempnamus . . . Tomasium absentem et -em in dictis sex libris. CHART. Stir. IV 82 p. 52,19 ut . . . eam *(partem)* -em reputare . . . deberemus. *al.* *subst. masc.:* FORM. extrav. I 3^{b} ut . . . nos adversum se secundum legis in -es ferre sententiam recognoscat. DIPL. Otton. III. 339 p. 768,46 -em tertia vice vocatum datum iudicatum firmum est *(cf. Cod. Iust. 7,43,9)*. CONST. Melf. 1,100 p. 162,16 eadem censura . . . facienda <est> contra evidentes et expressim -es, qui *eqs. al.* **2** *de morbo i. q. permanens, pertinax – fortdauernd, hartnäckig:* CHART. Sangall. B 459 p. 333,7 (epist. papae s. XIII.$^{med.}$) qui *(zelus noster)* morbum eius post fomenta lenia -em *(an leg.* continuantem*?)* gladio sectoris inpetiit.

adv. **contumaciter**. *script. compar.* -tius: *l. 71.* **1** *pertinaciter, arroganter, superbe, seditiose – trotzig, anmaßend, überheblich, aufsässig:* LEX Baiuv. 14,16 si quis . . . -r alterius iumento . . . hoc iniuste perpetraverit. ARBEO Emm. 27 qui *(extorquentes)* suae crudelitatis in eum -r manus inponebant. MANEG. ad Gebeh. 25 p. 357,27 imperatam . . . sibi contumatiam et rebellionem rebellius et -tius . . . publicabant. ANSELM. Hav. dial. 1,9 p. 78,26 fuit Manes . . . duo principia -r docens. DIPL.

[Dinter]

Frid. I. 137 p. 231,29 cetera . . . , quę . . . presumptuose et -r retinet. Const. imp. II 300 p. 414,27 creditor debitorem . . . traxit in causam conquerens ipsum -r et violenter, quod vulgariter wreveliche vocatur, pecunie sibi debite solutionem neglexisse. *saepe*. **2** *inoboedienter – aus Ungehorsam (usu iur.):* Chart. Bund. 466 p. 358,20 (epist. papae a. 1194) si . . . episcopus ab eorundem iudicum presentia se -r absentaret *(sim.* Chart. episc. Misn. 65. *al.)*. Chart. Salem. 441 cum . . . Alwicus -r de iudicio recesserit. *al.*

contumelia, -ae *f. vel raro* **contumelium,** -i *n. script.:* cumt-: *l.17.* -mil-: Aethicus p. 170,11. -mul-: *l.17. ?usu attrib.: l.15.*

1 *strictius:* **a** *de actione:* **α** *ignominia, probrum, offensa – Beschimpfung, Beleidigung, Kränkung:* Arbeo Emm. 15 cum . . . princeps . . . multis iniuriosissimis et -is . . . verbis (verba *var. l.*) in faciem illius iacularet. Form. Salisb. II 3,22 qui facit cumtumulia fratri, miser est. Thangm. Bernw. 15 pro . . . beneficiis iniuriam et -am sibi reconpensari. Vita Heinr. IV. 13 p. 40,19 cui umquam regiae personae tanta -a facta est? *eqs.* Idung. Pruf. dial. 1,79 ut . . . absque omni doloris sensu sentiam hanc -am illatam michi propter veritatem. Albert. M. summ. theol. II 18,119,2 p. 378^{a},11 -a . . . oritur ex ira, quando *eqs. persaepe*. *sensu pass.:* Eigil Sturm. 25 p. 162,11 (cod. W) ego cunctis . . . omnia convicia et omnes -as meas ignosco. **β** *vexatio (corporalis), vulneratio, castigatio – (körperliche) Mißhandlung, Verletzung, Züchtigung:* Leg. Wisig. 6,4,3 p. 264,26 his, qui male pertulerit aut corporis -am (-um *V6*) sustinuerit. 6,4,7$^{tit.}$ si servus ingenuo fecerit -um (-am *var. l.*). Trad. Ratisb. 25 ut iniuste -am non paterentur servi ab eo *(abbate)*. Annal. Xant. a. 848 qui *(sc. secta)* . . . -is verberum affecti reversi sunt in Galliam. Chart. Ror. 4 famuli . . . ecclesie post predas et -as in tantam audatiam proruperunt, quod *eqs.* Hist. de exp. Frid. imp. p. 50,22 qui *(imperator)* nuntios meos . . . diversis -is affecit. *al.* **γ** *vitiatio – Schändung:* Leg. Wisig. 3,3,1 p. 140,13 quidquid de raptoris rebus pro -o sui perceperat *mulier*. **δ** *incursio, violatio – Angriff, Übergriff:* Vita Poppon. 3 p. 295,43 qualiter . . . naufragia, paganorum . . . -ae (incursiones *1*) . . . in ipsis excesserint. Dipl. Conr. III. 233 de iniuria et -a, quam . . . abbati in eisdem bonis irrogant. **b** *de statu i. q. dedecus – Schande:* Annal. regni Franc. a. 778 p. 52,21 fugientes *Saxones* cum ⌞magno -o⌟ (magna -a *var. l.*) reversi sunt Saxoniam. Ioh. Scot. praedest. 18,10 odientibus eam *(disciplinam)* sit suppliciorum -a. Dipl. Otton. II. 231 p. 259,13 Regiensis ecclesie . . . in obprobrium et -am omnium ecclesiarum redacte . . . angustiis subvenientes. Lambert. Hersf. annal. a. 1071 p. 119,15 cuius *(ducis)* . . . ducatum alius in suam . . . -am invasisset. Hildeg. scivias 1,1 l. 113 homines . . . in -a dormitant. *al.* **2** *latius:* **a** *seditio – Aufstand:* Chron. Ven. Alt. p. 139,20 orta est inter . . . populum contra Otonem ducem magna -a. **b** *labor, miseria – Ungemach, Mühsal:* Liber diurn. 106 p. 140,7 pro cuius *(Christi)* amore tantam peregrinationis -am sustines.

contumelio, -avi, -atum -are. *ignominia afficere, indigne tractare – schmählich behandeln, mißhandeln:* Hugo Flav. chron. 1 p. 352,56 habita questione de eis, qui . . . papam ita inhoneste tractaverant et deponendo -verant. Gesta Vird. cont. II 6 p. 519,36 ut, qui . . . predecessorem suum -verat, et ipse . . . pari ludibrio subiaceret. Arnold. Lub. chron. 5,24 p. 201,25 a quibus *(Sclavis)* . . . antistes sepius -tus *est*. Greg. 4,16,50 ipsum *(virum Dei)* stratu rustico et verbis -at.

contumeliosus, -a, -um. *ignominiosus, probrosus, iniuriosus – beleidigend, schändlich, schimpflich:* **1** *de actione:* Regino chron. a. 885 p. 124,27 cum a ferocis . . . gentis homine durius et -ius (incontumeliosius *A1*) v e r b u m sibi esset prolatum (Petr. Dam. serm. 4,2 l. 97. *al.*). Petr. Dam. epist. 153 p. 57,15 illatis contumeliis non vox -a respondeat, sed *eqs.* Maneg. ad Gebeh. 1 p. 314,11 cum . . . tot . . . mendaciis, tot -is . . . conviciis feteant *scripta tua. al. subst. neutr.:* Bernold. Const. libell. I 3 p. 13,17 literae . . . tuae . . . te et amicam admonitionem sprevisse et insuper -a respondisse denotant. **2** *de statu:* Godesc. Saxo theol. 16 p. 243,12 -issimam, . . . turpissimam mortem crucis est . . . passus *Christus*. Hildeg. scivias 2,6 l. 2260 in conspectu meo polluti et -i apparent *adulteri*. Hugo Honaug. hom. 3,35,3 non est more Arrianorum vituperabilis et -a putanda similitudo, quae est inter Patrem et Filium. *al.*

adv. **contumeliose.** **1** *probrose, malitiose – in beleidigender, böswilliger Weise:* Epist. Meginh. 8 ne quis . . . superbe aut -e interpretari possit. Trad. Werd. 30 non pauca contumeliarum verba cum suis -e loquutus est. Dipl. Conr. III. 268 p. 464,36 si quam iniuriam ecclesię . . . sciens et -e facere presumpserit *advocatus*. *al.* **2** *ignominiose, inhoneste – mit Schimpf und Schande:* Gloss. psalt. Lunaelac. 17,43 viriliter -eque eos tractabo. Rud. Trud. gest. 2,12 intelligentes *monachi*, . . . quod . . . violenter et -e truderentur in exilium, si *eqs. al.*

contumelium *v.* contumelia.

contumesco, -ere. *(simul) tumescere – (gleichfalls) anschwellen:* Aesculapius 41 p. 66,1 aliquoties et collum . . . vesicae tumescit; sic agnoscimus . . . , ut . . . vicina loca -ant.

contumilia, -mulia *v.* contumelia.

contumulo, -atum, -are. *consepelire – begraben (mit, bei):* Ysengrimus 7,536 nunc patruo dulci -andus obi. Oliv. descr. p. 21,24 beatus Stephanus . . . ad ultimum Rome beato Laurentio -tus est.

contundo, -tudi, -tusum, -ere. *script. et form:* cumt-: *l.30.* -tons(us): *l.35.* tuns(us): *l.30. al.* -tuss(us): *l.30. adde* Antidot. Glasg. p. 120,34.

1 *spectat ad confectionem:* **a** *(in mortario) conterere, in pulverem redigere – (im Mörser) zerstoßen, zerstampfen, pulverisieren:* Mappae Clavic. 4 elidrii -si et cribellati partes VII. 52 omnia -is et cribellas. Botan. Sangall. 1,1 herba vitonica cumtussa. Walahfr. hort. 258 si, quod -sum (-nsum *var. l.*) est *(sc. liliae),* summo liventis in ore ponatur puncti. Theoph. sched. 1,20 semen lini . . . mitte in mortarium et -e illud pila *eqs.* Caes. Heist. mirac. II 1,33 p. 60,25 faciens *matrona* condimentum ex speciebus aromaticis -sis. *saepius*. *subst. neutr.:* Antidot. Glasg. p. 120,33 radicis felicis -tonsa inponis. **b** *comprimere, obterere – zerquetschen, zertreten:* Aldh. virg. II 2800 e quibus *(racemis)* in praelo plantis -itur uva. Albert. M. animal. 8,180 quaedam *(apes)* . . . pistando et quasi -endo pedibus faciunt subchuda. 23,78 caro . . . primo ponatur . . . in suco facto de -sis rafano et lumbricis terrae. **2** *spectat ad laesionem:* **a** *proprie:* **α** *ferire, tundere – schlagen, stoßen:* Vita Erasmi 316 in maxillas -i hunc *(sanctum)* . . . iubebat *caesar*. Vita Poppon. 28 p. 312,21 ut . . . sumpto lapide p e c t u s eo -ret, ut *eqs.* (Mirac. Cuneg. 79. *al.*). Theoph. sched. 1,38 cum quibus *(malleis)* . . . -as ipsas spinas, donec *eqs.* **β** *collidere, consauciare – prellen, quetschen:* Albert. M. animal. 2, 115 si forte -antur testiculi animalium. Theod. Cerv. chirurg. 1,3 p. 135^{G} oportet . . . , ut caro -sa putrescat. *ibid. al.* **γ** *impingere – aufschlagen:* Walahfr. exord. 12 p. 486,27 quidam in oratione pectus pugnis pavimentant, caput -unt. **δ** *verberare, concutere – peitschen, durchrütteln:* Walth. Spir. Christoph. II 5,139 undarum nimiis multum -sa procellis *Nicea*. Ligurinus 2,268 frigora passus miles et hyberni -sus turbine caeli. 7,179 candida lilia nimbus -udit. **ε** *percutere – (verwundend) einhauen, einhacken (auf):* Gerh. August. Udalr. 1, 10 l. 115 paucissimi . . . ictibus -nsi (-si *E*) ac diversis modis vulnerati . . . evaserunt. Eupolemius 2,261 caput hostis -udit ense. Thiofr. Willibr. I 13 p. 468^{E} aquila *(sc. Willibrordus)* . . . predicationis rostro interiora eius *(gentis)* . . . -ere elaboravit. *v. et p.1798,39.* **ζ** *rumpere – bersten machen:* Egbert. fec. rat. 1,736 madefactus Aprilis frigidus et Maius -ent horrea messe. *medial. i. q. confringi – brechen:* Albert. M. animal. 3,77 os . . . non incurvatur neque flectitur, sed potius -itur. **b** *translate i. q. affligere, confundere – niederwerfen, zunichte machen:* Bonif. epist. 78 p. 168,11 superbiam talium sermo divinus -it dicens: *'eqs.'* Einh. Karol. 12 p. 15,9 quos *(sc. nationes)* ille una tantum . . . expeditione ita -udit (contrivit *A2*) ac domuit, ut *eqs.* Vita Heinr. IV. 3 p. 15,16 diffidentes *Saxones* viribus suis . . . in priori bello gravissime -sis. Ligurinus 8,72 fames Ligurum . . . superbas ceperat . . . mentes -ere morbo. *al.*

contuor *v.* contueor.

?conturana, -ae *f.* (*cf. ital.* contorno) *loca vicina, circum-*

[Dinter]

iacentia – Umgebung: CHART. Ital. Ficker 244 p. 292,32 (a. 1210) nullus baiulus civitatis ponatur super Villova, nisi pro custodia castri et -e.

conturbatio (-cio), -onis *f.* *perturbatio – Verwirrung:* **1** *corpor.:* **a** *gener. i. q. tumultus – Aufruhr:* LEG. Wisig. 2,1,8 p. 54,24 quicumque . . . -em aut scandalum in contrarietatem regni nostri . . . facere voluerit. *meton. de turba tumultuosa (loci spectant ad Vulg. psalm. 30,21):* CHART. Rhen. inf. I 308 p. 204,28 (a. 1130) ut Deo . . . servientes . . . tanto sint liberiores, quanto a -e hominum fuerint remotiores (CASUS Petrish. 5,1 p. 669,18). **b** *medic. de morbo intestini:* PAUL. AEGIN. cur. 195 p. 118,8 cholera ventris est inmoderata -o (*3,39,1* ἐκτάραξις). **2** *spirit.:* **a** *sollicitudo, inquietudo, vexatio – Unruhe, Störung, Belästigung:* COD. Karol. 80 p. 613,13 ut . . . Adalgisus . . . non aliquam nobis vobisque -cionem facere moliatur. CAPIT. reg. Franc. 62,26 de traditionibus ut in abscondito non fiant propter -es (contentiones *var. l.*) diversas. HILDEG. scivias 2,4 l. 426 quibus haec felicitas deest, hos maligna -o possidebit. BERTH. RATISB. serm. 16 p. 85,15 nocet *nocumentum vitiorum* proximo per scandalum imitationis, -is *eqs. al.* **b** *consternatio, confusio – Bestürzung, Verstörung:* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 32 antecedentis maestitiae -o in subsequentis gaudii iocunditatem conversa est. ALBERT. METT. div. temp. 1,7 clericus . . . errori Iudeorum consensit; hoc audiens rex . . . -e commotus est. BERENG. TREV. serm. 2 (PL 160,1018^{B}) commotio parturit gemitum, -o dolorem. HIST. peregr. p. 172,19 imperator . . . ad -em et detrimentum exercitus expiravit. ALBERT. M. anim. 1,2,9 p. 41,55 quando . . . irascitur, primo anima movet cor secundum systolen propter -em *eqs. al.*

***conturbativus,** -a, -um. *turbationum efficiens – Störungen auslösend:* ALBERT. M. veget. 6,437 est *scamonea* . . . -a et facit nauseam *(ex Avic.)*.

conturbator, -oris *m.* *concitator, inquietator – Aufwiegler, Störenfried:* CAPIT. Bened. 3,11 de -bus ecclesiae opprimendis.

conturbernium *v.* contubernium.

***conturbium,** -i *n.* **1** *tumultus – Aufruhr:* LEG. Wisig. suppl. p. 483,12 quicumque . . . -um intra fines Hispaniae temptaverit excitare. CAPIT. reg. Franc. 25,1 magnum -um in regnum . . . terminare. **2** *sollicitudo, turbatio – Unruhe, Störung:* ANNAL. regni Franc. a. 773 p. 36,11 sine lesione vel aliquo -o . . . Italiam introivit *Karolus*. **3** *dissensio, iurgium – Streit, Hader:* CAPIT. part. Saxon. 29 si . . . inter eos *(comites)* aliqua discordia aut -um ortum fuerit.

conturbo, -avi, -atum, -are. *script.* cun-: *l.66.* *perturbare, confundere – verwirren, durcheinanderbringen:* **I** *strictius:* **A** *corpor.:* WIDUK. gest. 1,36 p. 53,18 ille *(legatus)* . . . prefectum cum quinquaginta armatis lateri hostili inmisit et ordines -vit. ALFAN. premn. phys. 7,29 p. 80 -at (*PG 40,648*^{C} συνταράσσει) . . . visum citatus motus, ut *eqs.* (TRACT. de chirurg. 1239). ALBERT. M. animal. 1,279 illi *(motus)* -assent cor et omnia nobilia membra. 1,424 mery -tum. *de aere sim. i. q. permiscere – aufwühlen:* ARBEO Corb. 12 divina virtus . . . tantum tranquillitatem -ans, . . . ut *eqs.* CONC. Karol. A 50^{D},69 p. 669,35 ferunt *magos* . . . suis maleficiis aera posse -are et grandines inmittere. **B** *spirit.:* **1** *de rebus i. q. disturbare – in Unordnung bringen:* **a** *in univ.:* EINH. Karol. 28 Romam veniens propter reparandum, qui nimis -tus erat, ecclesiae statum. CONC. Karol. B I 18 aecclesiastica et civilia negotia contra . . . nomen monachi -are. *al.* **b** *(inter)rumpere – stören, (unter)brechen:* EINH. Karol. 7 p. 9,20 pacem -are. HROTSV. prim. 40 quis foret ille, suum qui -are secretum praesumpsisset. *al.* **2** *de hominibus eorumve animis sim. i. q. inqietare – in Unruhe versetzen:* **a** *gener.:* **α** *sollicitare, concitare, dolore affligere – beunruhigen, aufregen, betrüben:* AGNELL. lib. pont. 52 p. 314,29 ipsum *(pastorem)* audite, non cunturbemini. WALAHFR. carm. 76,7 non tanta meos -ant tristia sensus, exhilarant me quanta tuis de laudibus. VITA Magni Fauc. I 17 p. 144,9 multos homines -at *fluvius* propter velocissimum suum cursum. REGINO syn. caus. 2,446 neminem . . . -et, quia iussimus dare solidos XX. PETR. DAM. epist. 156 p. 74,17 qui *(papa)* cor meum . . . maerore -at . . . ; tulit enim librum nostrum. *al.* *c. sensu agitandi (loci spectant ad Vulg. psalm. 38,12):* MANEG. c. Wolfh. 10 p. 64,17 quas *(sensuum fraudes)* velut aranea tabescentes . . . vane -ti stultorum imitationi pretexebant. CHART. Eichsf. 87 p. 50,17. **β** *concutere, commovere – erschüttern, bestürzt machen:* HROTSV. Abr. 3,6 visceratenus -or totisque membris resolvor. GESTA Camer. cont. I A 12 hiis auditis episcopus usque ad animam -atur. ALBERT. M. eth. I 76 p. 68,8 videtur, quod non -ent eum *(felicem)* infortunia *eqs. al.* **b** *publ. et iur. i. q. molestare, detrimento afficere – belästigen, beeinträchtigen:* CAPIT. reg. Franc. 252,9 nullus . . . legationem episcoporum impediat vel -are praesumat. DIPL. Conr. II. 186 p. 248,12 ut nullam potestatem . . . exerceant in predictis rebus . . . vel abbatem i n a l i q u o -ent (DIPL. Frid. I. 66. *al.*). DIPL. Heinr. III. 387 p. 533,9 (spur.) ut . . . nullus . . . aecclesiam divestire, molestare, -are audeat. *al.*

II *latius i. q. pessum dare, perimere – zunichte machen, vereiteln:* DIPL. Frid. I. 539 p. 487,20 quod discordia membrorum capitis . . . unitatem et tante rei *(sc. electionis)* frugalitatem -vit.

conturnix *v.* coturnix.

1. contus (cun-, comt-, compt-, -ncus, -nctus, -thus), -i *m.* (-um, -i *n.: l.48*) **1** *pertica, baculum – Stange, Stab:* **a** *in univ.:* EKKEH. IV. cas. 53 p. 118,8 dum . . . -is . . . incendia certatim plures miscerent. WILH. HIRS. const. 1,98 p. 1033^{A} unus -us ad subportationem caldariorum *sit in coquina*. LEX minist. Col. II p. 60,21 marschalco *dabuntur* . . . una tina cum suo -o. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,26 quot . . . uncos ferreos -cis immissos, . . . quot ad expugnandum diversa genera facta fuerint. *al.* **b** *lignum ad naves propellendas – Stake:* WALAHFR. carm. 14,3,4 ni -o pigra robora et remis subigas celer. HERBORD. Ott. 3,17 p. 178,15 -o (remo *O*) gubernata *navicula*. *al. de malo (ut vid.):* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,9 erige confractos . . . -os. 5,143. **2** *hasta, lancea – Spieß, Lanze:* CHRON. Fred. 2,57 p. 80,28 quem *(Avarum)* -tho (cuncto *2a*) in brachio percusso . . . a Theuderico . . . superatus est. WALTHARIUS 1356 -um contorsit in ipsum. EKKEH. IV. pict. Mog. 192 Iacob redit . . . , horruit et fratris -os (gloss.: arma). GESTA Ern. duc. I p. 33,5 horum *(gigantum)* insigne armorum erat -cus metallinus. LIGURINUS 10,369 duro contundit timpora -mpto. SALIMB. chron. p. 543,26 iste insanus . . . cum -cto sive cum darda percussit episcopum *eqs. saepius*. **3** *signum, vexillum (-o affixum) – Feldzeichen, Standarte, Banner:* PAUL. DIAC. Lang. 5,10 Amalongus, qui regium -um ferre erat solitus (*inde* ROM. SALERN. annal. p. 130,4 comtum. *sim.* AGNELL. lib. pont. 156 regalem cuntum. THEOD. PALID. annal. p. 55,61 -um regis). 5,41 inter -os (cunctos *var. l.*) suos *(sc. adversarii)* sancti archangeli Michahelis . . . imaginem conspicio. CONST. Constant. 225 conferentes . . . imperialia sceptra . . . et -a (-os, cuncta *var. l.*) atque signa. *al. in Italia.*

2. contus *v.* 1. como. **3. contus** *v.* cunctus.

[4. contus *v.* 2. cantus. *adde ad p. 197,42sqq.:* ALBERT. M. mot. proc. 2,3 p. 62,2 quae *(circumferentia maior)* est in -orum *(A1, recte ut vid.;* contorum *ed.)* circumpositione.**]**

contusio, -onis *f.* *script.:* -ncu-: *l.70.* -uns-: *l.72.p.1799, 4.* -uss-: *l.65. adde* IOH. IAMAT. chirurg. 1,1.

1 *percussio, concussio – (Zer-)Quetschung:* **a** *proprie:* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 219,33 Rudolfus dux . . . multis . . . ex assidua -e membrorum affectus est incommodis. BRUNUS LONG. chirurg. 1,7 cum vulnera ex -e accidunt, non negligatur -o. GEBER. summ. 8 p. 274 qua *(humiditate)* -em et extensionem suscipiunt *metalla*. 9 p. 279 quod fiat in eis *(sc. sulphure et argento vivo)* -o (concussio *var. l.*) et extensio per malei compulsionem. **b** *meton.:* **α** *vulnus percussione effectum – Quetschwunde, -verletzung, 'Kontusion' (t. t. medic.):* ANTIDOT. Sangall. p. 92,17 cataplasma ad tumores . . . et -ssiones. ADALBOLD. Heinr. 23 insipientis est, in vulnere . . . cutem sanare et -em carnis sub sanatione cutis occultare. CONSTANT. AFRIC. theor. 9,15 p. 44a^{r} -o nascens ex percussione. GLOSS. Roger. III 635 valet . . . contra recentes -es, si fiat minutio. CHIRURG. Sudhoff II p. 387,94 quod in omni -cusione valet minutio. *al. v. et p. 1231,42.* **β** *massa contusa – Brei:* WALAHFR. hort. 261 haec . . . laxis prodest -o (-nsio *var. l.*) mem-

[Dinter]

bris *(de cataplasmate).* **2** *pulsus, plaga – das Schlagen, Schlag:* FLOD. hist. 3,22 p. 520,9 adeo sum gravatus lacerationibus atque -bus, ut *eqs.* PETR. DAM. epist. 80 p. 414,26 sit ... mens nostra ... pretiosi ... vena metalli, quae sub mallei -nsione purgatur. *al. de planctu:* RATHER. Mar. 1,13 nulla suspiria, pectorum -o sonuit nulla. **3** *prostratio – das Niederstrekken:* THIOFR. Willibr. I 22 p. 472F hic *(Pippinus)* ... ob creberrimam hostium -em cognominatus Tudites.

contussus *v.* contundo.

***contutatrix,** -icis *f. tutrix – Beschützerin:* CHART. Heinr. Leon. 27 p. 37,38 quę *(Maria)* eiusdem ęcclesię principalis -x est.

contuto, -avi, -atum, -are. *depon.:* PETR. DAM. epist. 153 p. 41,1 *(cf. Vulg. II Macc. 1,19).*

1 *in tuto collocare, condere – in Sicherheit bringen, (ver)bergen:* RHYTHM. 151,9,1 ne quisquam potuisset -ari latebris. SERMO de Const. 2,9 (MGScript. XXX p. 1022,6) in abditis locis se -verunt *habitatores*. HELM. chron. 85 p. 167,20 -ans se in locis firmissimis *rex*. 109 p. 216,30 uxores et parvulos ... silvis -ant *Slavi*. METELL. Quir. 52,3 qui *(hostis)* turre -tus ... latet. *al.* **2** *custodire, tueri – in Schutz nehmen, schützen:* TRAD. Baumb. 102 (Mon. Boica III p. 36,21; c. 1150) ut predia ... delegaret in manum ... Sigihardi ... ad -andum et conservandum ecclesie. CHART. Heinr. Leon. 27 p. 37,20 genitricis Dei patrocinio me uberius -ari exopto. METELL. exp. Hieros. 4,961 ad -tum Tancredo principe castrum dum pervenissent *primates. confirmare – bestätigen:* DIPL. Ludow. Germ. 43a p. 58,38 (interp. s. XII.med.) si ... ea, quę fideles ... commutaverint, nostris -verimus edictis. *Dinter*

***convalentia,** -ae *f. restitutio sanitatis – Genesung:* MIRAC. Pirmin. 6 mulier corporis contagione clauda ... sanitate convaluit totiusque populi gaudia in sui -a duplicavit.

convaleo, -ere. **1** *sanescere, se recreare, refici – genesen, sich erholen:* EGBERT. fec. rat. 1,1397a de uno fratre -ente et altero obeunte. CARM. Bur. add. 14,10b,4 egrum medicamine *privas*, unde -ret (-esceret *La*)? CHRON. Erf. mod. II a. 1238 puer ... mortem ... evasit, ita ut ... postea plene -ret. **2** *perseverare, permanere – bestehen bleiben, Bestand haben:* DIPL. Merov. I 69 p. 62,12 unde mercis nostra apud Domino retributure perennis temporibus debiat -ere.

convalescentia (-cia), -ae *f. script.* -exe-: ANNAL. Plac. a. 1273 p. 558,15. **1** *strictius:* **a** *restitutio sanitatis – Gesundung, Genesung:* **α** *in univ.:* CHART. Wirt. II 404 p. 177,30 (a. 1174) ut ... ecclesiae obventiones ... vestri infirmi et debiles recipiant et eisdem usque ad -am debitam fruantur. CAES. HEIST. Engelb. 3,51 carpentarius quidam ..., cum crus haberet infirmum ..., spe -e ... sacrum locum adiit. IORDAN. RUFF. equ. p. 34,10 semper locum calidum usque ad -am repetit pro quiete *(sc. equus patiens). al.* **β** *c. sensu curationis:* CAES. HEIST. mirac. I 4,15 p. 186,33 rex ... cum medico ... de -a illius *(infirmi)* disputavit. ALBERT. M. metaph. 5,1,2 p. 212,60 destructa *causa* destruit 'ut hic medens' secundum actum 'cum hoc convalescente' secundum actum -ae. *al.* **b** *sanitas (restituta) – (wiedererlangte) Gesundheit:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 35 p. 58,6 si posueris in occulo colliria ..., nunquam paciens postea ad -ciam revertetur *eqs.* WIGAND. Waldg. 36 sanus ... per merita b. Waltgeri priori redditur -e *(sc. sancti blasphemator).* CONST. imp. II 116,12 nondum resumpta -a. CHART. Basil. C I 202 (epist. papae) etiam si es ... ita -e restitutus, ut *eqs.* **2** *latius i. q. bona valetudo, salus – gutes Befinden, Wohlergehen:* DIPL. Frid. I. 1009 p. 303,40 quarum *(litterarum)* tenore plurimum exhilarati super -a tua spem firmam concepimus et optatam. *salus animae – Seelenheil:* CHART. Argent. I 238 p. 187,22 (a. 1233) cum iam de -a eius *(sc. marescalci excommunicati)* desperaretur.

convalesco, -valui, -valiturum, -ere. *script. et form.:* comba-: *p.1800,47.* -lis-: *p.1800,56.* -escerat: *p.1800,11. partic. praes. usu subst.: p.1800,29sqq.*

I *proprie:* **A** *spectat ad virium amplificationem i. q. robustiorem fieri, roborascere, accrescere, vigescere – erstarken, kräftig werden, heranwachsen, gedeihen:* **1** *de anim., plantis sim.:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. nat. loc. 1,9 p. 15,64 vegetabilia ... frigida ibi aliquantulum -unt sicut avena et hordeum *eqs.* veget. 2,44 -it *planta* per humorem, quem accipit ex radice. 4,48. animal. 3,81 melius -unt *oves* in salsis et tenuibus pascuis. 7,96 multum -unt *pisces* in ea *(aqua pluvia). ibid. al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *crescere – wachsen:* ALBERT. M. veget. 5,59 quod modo non nascuntur vites nisi praecisis aliis arboribus, ideo est, quia, postquam -uerunt ex antiquo, ad se traxerunt loci humorem et nutrimenta. 6,190 pirus est arbor nota valde, quasi in omni terra -ens. **β** *de homine seniore i. q. provehi – fortschreiten:* CHRON. Noval. 5,38 domnus Gezo ... plenus dierum iam -escerat bona etate. **γ** *de ovis i. q. maturescere – reifen:* ALBERT. M. animal. 23,110 haec *(sc. aestivalia)* ova -unt et pullificant. **δ** *de semine i. q. germinare – keimen:* ALBERT. M. veget. 3,54 lutum, in quo semen facilius -at. **2** *de rebus naturalibus i. q. (vi) augescere – (an Intensität) zunehmen, sich entfalten:* ALBERT. M. veget. 4,60 calor complexionalis non -it et retinetur nisi in humido temperato. **B** *spectat ad virium recuperationem i. q. sanescere, se recreare, refici – genesen, sich erholen:* **1** *corpor.:* **a** *de anim.:* **α** *de hominibus:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 170,16 ille -et, id est spassabit, qui iacet in lecto. ANTIDOT. Berolin. 14 qui *(sc. antidotum)* facit ... ad eos, qui ex longa egritudine minime -unt. ROD. GLAB. hist. 4,5 illum *(sc. militem languentem)* -turum in proximum. PETR. DAM. epist. 55 p. 151,5 de languore. ADAM gest. 3,66 qui *(medici)* te iuraverunt -turum esse de hac infirmitate. TRACT. de aegr. cur. p. 125,16 vidi quendam a febre -entem melancolicam *(sic)* fieri. ALBERT. M. metaph. 7,2,6 p. 346,15 'ut <si> -it' (*p. 1032b,18* ὑγιανεῖ) aliquis ex infirmitate frigida. *persaepe. usu subst.:* CIRCA INSTANS p. 9ar -entibus et melancholicis valet cruda vel cocta comesta *baucia*. PETR. MUSAND. summ. p. 265,5 in -entibus a febre. *v. et p.1799,53.* **β** *de animalibus:* HEINR. TEG. Quir. II 14 mater familias ... vovit reverendo martiri bovem, si -ret. **b** *de corpore eiusque partibus i. q. salvari – heil werden:* ALCUIN. carm. 3,31,13 -uit ... viro nervorum flexilis ordo. ALBERT. M. anim. 1,2,16 p. 62,91 corpora animata sunt aliquando valde similia ...; et haec divisa -unt, quia *eqs.* **2** *spirit. i. q. se colligere – sich fassen:* HROTSV. Cal. 5,2 si quando ex tristitia hac -am. RUODLIEB VIII 34 postquam -uit *(sc. ancilla flens)*, quod quid fari valet, inquit: '*eqs.*'

II *translate:* **A** *validiorem fieri, invalescere – (an Stärke, Macht, Einfluß, Umfang) zunehmen, die Oberhand gewinnen:* **1** *de hominibus:* ANNAL. Xant. a. 849 gentilitas ... christianitatem nocuit magis magisque -uit. **2** *de rebus i. q. augeri, increscere – sich steigern, sich mehren:* **a** *in bonam vel neutram partem:* EPIST. Wisig. 9 p. 673,18 ardor fidei comb-ens. AGOB. 14,85 ut salus ac virtus ecclesiae ... gloriosius in dies singulos -at. FLOR. LUGD. carm. 11,13 ubi -uit misero *(Iuliano)* terrena potestas. RUP. TUIT. off. 2,10 l. 486 calente ... memoria ... celebri caritas Christi -it. *de decimis i. q. fructuosiorem, uberiorem fieri – mehr eintragen, üppiger werden:* CHART. Heinr. Leon. 89 p. 134,22 cum ... decime postmodum lege christianorum -uerint (*inde* 90 p. 137,12 [spur.]. 91 p. 139,32 [spur.]). **b** *in malam partem c. sensu ingravescendi, inveterascendi:* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 18,20 languoris -iscente inmensitate. AGOB. 12,27 incredulorum -ente improbitate. LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 89,16 -ente audacia in ipsa monasteria impetum faciebant *(sc. regni provisores).* LIBER de unit. eccl. 1,12 p. 200,12 ut magis ac magis -bat civilis, immo plus quam civilis discordia *eqs.* HIST. Walc. 39 -ente ... tyrannidis enormitate. *al.* **β** -ere in, ad *i. q. abire, mutari – ausarten, umschlagen (in):* CONC. Karol. B I 33,23 p. 364,4 quia proprie episcopale ministerium est, ut ... pro ecclesiasticis necessitatibus ... desudent nec tantum malum *(sc. iniquissimi iuramenti)* ad perturbationem ecclesiarum Dei -at *eqs.* PS. UDALR. epist. p. 256,6 morbi huius *(sc. fornicationis)* conspersione ad usque pestilentiam -ente. DIPL. Frid. I. 965 p. 242,3 quatinus ..., quę ad pacem sunt, in litem iterato non -ant (*sim.* NARR. itin. nav. p. 192,15). **B** *firmiorem fieri, confirmari, corroborari – bestärkt, gefestigt werden, Festigung, Bestärkung erfahren:* **1** *de hominibus:* **a** *in univ.:* RIMB. Anscar. 19 p. 41,27 in fide Christi -ens magis magisque incredulos

[Wellhausen]

confundebat (BERNOLD. CONST. libell. XV 2). RUOTG. Brun. 2 p. 3,30 habent . . . in illa *(Brunonis conversatione)* mediocres et humiles, unde -ant. **b** -ere ad *i. q. procedere, pervenire – voranschreiten, gelangen (zu):* ANNAL. Mett. a. 688 p. 3,23 ipse *(episcopus)* illum *(Pippinum)* . . . divinis et humanis frequentissime, ut ad potiora -ret, roborat disciplinis. RATHER. pentec. II 2,55 si te temporaliter flagellat *Iesus* . . . , ad salutem inde -is eternam. PETR. DAM. epist. 40 p. 407,13 ad capescenda vitae praemia. 50 p. 131,12 ad fortiora. **2** *de rebus:* **a** *gener.:* **α** *probari – Gültigkeit haben, sich bewahrheiten:* BEDA temp. rat. 19,31 ponamus aliquod quod et caetera, . . . -at exemplum. PAUL. FULD. Erh. 1,10 (6) -uit in eo scriptura dicens: *'eqs.'* **β** *proficere, adimpleri – Erfolg haben, in Erfüllung gehen:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,23 ad extremum invaliscente omnipotentis Dei providentia -uit etiam sermo petentis. WALAHFR. Otm. 1 ut sui *(sc. Walthrammi)* melius desiderii -ret utilitas *eqs.* PAUL. FULD. Erh. 1,5 (2) voluit, quod valuit, et velle -uit. **γ** *(prospere) succedere, florescere – sich (günstig) entwickeln, aufblühen:* VITA Magni Fauc. II 8 quibus artibus humana habitatio ibidem -ere posset. GUIDO ARET. microl. 20,22 usque in hunc diem ars paulatim crescendo -uit (invaluit *G*). **b** *publ. et iur.:* **α** *ratum haberi, sanciri – (Rechts-)Gültigkeit erlangen, (rechtlich) anerkannt werden:* HIST. Walc. 38 -ente electione . . . in rectorem animarum . . . benedicitur *Immo*. DIPL. Frid. I. 91 p. 152,40 quod ab initio de iure non valuit, tractu temporis -ere non debet. **β** *perseverare, permanere – bestehen bleiben, Bestand haben:* TRAD. Teg. 350[b] (a. 1155/86) ut hęc institutiones in futuris temporibus -ant et apud successores nostros maiorem firmitatem habeant. DIPL. Frid. I. 858 p. 95,7 ut . . . hec maiestatis nostre statuta rata maneant et in evum firmiori robore -ant. **C** *valere – vermögen:* WILLIB. Bonif. 8 p. 53,18 quia omnipotentis magis quam hominum -it fortitudo. WANDALB. Goar. II 26 tantum apud omnipotentem Deum supplicatio . . . viro sancto fusa -uit . . . , ut *eqs.* ACTA reg. Burgund. 11 quicquid iuste et legaliter secundum priscum testamentum cognoscimus actum, nostra regia auctoritas satis confirmare et corroborare -it.

convalido, -are. *confirmare, corroborare – bekräftigen, bestätigen:* ACTA imp. Stumpf 195 (a. 1194) ea, que ab ipso *(patre)* tradita et suo privilegio sunt confirmata, dignum duximus rata habere et nostri privilegii munimine -are. DIPL. Karoli M. 277 p. 413,15 (spur.) quod ut verius credatur . . . , manu propria roborantes . . . iussimus insigniri et -ari.

convalisco *v.* convalesco.

***convalitor,** -oris *m.* (con *et* *valitor; *fort. cohaeret c.* *balitor) *auxiliator, adhaerens, sequax – Helfer, Anhänger, Gefolgsmann:* CHART. Bern. II 589 (a. 1265) quod si quis . . . tedium vel gravamen inferret . . . comiti . . . vel suis hominibus, coadiutoribus, -bus seu fautoribus *eqs.*

***convalliculatus,** -a, -um. *concavus, laculla impressus – vertieft, eingekerbt:* VITA Mariae rhythm. 710 mentum eius *(Mariae)* decens erat semicirculatum parumque per medium -um.

convallis, -is *f. vel* **convalle,** -is *n. (fere usu plur.). script.* cumv-: *l.68.*

I *proprie:* **A** *vallis, saltus - Tal:* ARBEO Corb. 4 p. 191,13 per latera montium et i m a -ium (Emm. 2. DIPL. Conr. III. 89 p. 159,34. *al.*). DIPL. Zwent. 12 quandam curtem inter -ia . . . consistentem. FROUM. carm. 11,30 nos in tuta positi -e salicti *eqs.* ANNAL. Quedl. a. 1008 per -es terrarum. CHART. Turic. 384 p. 270,9 -is quedam nomine Sweicstat. CHART. Advoc. 83 p. 42,16 usque ad -e citra colliculum patibuli descendens. CHART. Port. 239 que *(via)* . . . protenditur in -e, que . . . Elmetal appellatur. *saepius*. **B** *alveus - Flußbett:* VITA Arnulfi 24 veniunt *(sc. episcopus cum caterva)* ad quondam ripe, cuius riparum telloris excisaque euntibus -em adque lubricum pandebat meatum. *ibid.* surgentes, qui lapsi fuerunt, iam transmeatum cumv-em sese iungunt ad collegas. **C** *concavum, stria - Höhlung, Rinne:* WILLIR. cant. 119,19 p. 29 se reprimunt animis velut in -e canalis, ut mea dicta bibant et regia purpura fiant *(sc. Christi imitatores).*

II *in imag.:* **A** *bibl. et theol.:* **1** *spectat ad humilitatem:* **a** *de humilitate ipsa:* HRABAN. univ. 19,6 p. 514[B] p o m a -is fructus est humilitatis (HILDEG. scivias 1,2 l. 599. *cf. Vulg. cant. 6,10*). *fort. huc spectat:* CARM. Cantabr. A 30,5 carpe ⌞callem commodam⌟ (colles commodos *var. l. [ed. Bulst p. 76, 6], fort. recte*), -es construe *(spectare videtur ad Vulg. Is. 40, 4).* **b** *de personis humilibus:* HILDEG. scivias 2,6 l. 1278 qui *(Filius)* flos est rosarum et lilium -ium *(cf. Vulg. cant. 2,1). de corde hominis:* ARBEO Corb. prol. 12 tot fontis eminentiae tuae pectoris arcem divini muneris, -ia ⌞iam sitientia⌟ (ima scientia *cod., recte ut vid.*) abyssi, micantem conperimus claritatem. **2** *spectat ad luctum:* **a** -is lacrimarum *i. q. mundus, saeculum – (klägliche) Welt, 'Jammertal' (cf. Vet. Lat. psalm. 83,7 [codd. 305.306]):* RADBERT. corp. Dom. 9,401 dum in hac -e lacrimarum vivimus (RUP. MEDIOL. Adalb. 7,3. *al.*). **b** -is plorationis *i. q. contritio cordis – Zerknirschung:* VITA Udalr. Cell. II 18 (9) ascensionis Christi montem adiit ibique in -e plorationis ascendens venturo iudici se totum commendavit. **3** *spectat ad vitia:* **a** *in univ.:* PETR. DAM. epist. 136 p. 463,6 in campo Senaar habitant, qui non constituti in arce virtutum, sed potius in -e vitiorum. **b** *de gentilitate:* LIBRI Karol. III 21 p. 148,2 gentilicae -is abiecta opera invisit eamque sibi fidei integritate adscivit *Dominus*. **B** *alch. i. q. ratio probata, fundamentum solidum – bewährte Methode, feste Grundlage:* GEBER. forn. 28 p. 764 illud *(arsenicum)* . . . Martem dealbat mirifice et intrat secundum ordinem, si sagaciter ambulaveris in -bus huius artis.

convario, -are. *una mutari, accommodari – sich mitverändern, anpassen:* ALBERT. M. animal. 20,7 viscosum . . . est *siccum terreum* ideo, quod -ant partes eius cum humido apprehensae inseparabiliter.

convaso, -avi, -atum, -are. **1** *strictius i. q. in unum colligere – zusammenbringen:* **a** *infundere – hineingießen (in imag.):* PETR. DAM. serm. 50,8 vinum divini carismatis in mentium vestrarum tunnulis -are. **b** *(furandi causa) corripere – (zum Zweck des Diebstahls) zusammenraffen:* TRANSL. Dion. Ratisb. 31 p. 368[a], 31 ut totum *(sc. reliquias)* -vit (-vasit *cod.*), suspensis . . . capsellis . . . custodes praeterit *praedo*. THIOFR. Willibr. II 3,129 -tis ornamentis preciosis. HEINR. TEG. Quir. II 21 dum fures . . . quedam de ecclesiasticis asportanda -assent. METELL. Quir. 62,51 dum res ecclesie fur -ando tulisset. **2** *latius i. q. furari – stehlen:* THIOFR. Willibr. I 27 p. 476[D] omne . . . , quod a quocumque monachicę professionis -atur, conveni-entius sacrilegium quam furtum appellatur.

***convassallus** (-asa-), -i *m. socius vassallus, consors vassalatici – Mitvasall, Mitlehnsmann:* CHART. Brand. B I 137 p. 103 (a. 1269) de nova civitate Parchem . . . dicimus, quod comite Guncellino, qui dictam civitatem tenet in foedo a dominis marchionibus . . . , stabit pro suo iure eo modo, quo sui -i uti in causis similibus consueverunt.

***conub(i)a** (-nn-), -ae *f. uxor – Ehefrau:* EKKEH. IV. pict. Mog. 139 restat gemma salis Loth connuba. *fort. huc spectat p.1803,49. adde de concubina:* EINH. Karol. 18 p. 22,14 habuit . . . tertiam *(filiam)* de concubina (connubia *B1*, conubia *B2*) quadam.

conubialis (-nn-), -e. *ad conubium pertinens – die Ehe betreffend, ehelich:* UFFING. Ida 1,4 quae *(operatio sancti spiritus)* illos *(sc. duos in carne una)* . . . conn-i iure connexos . . . coelestium . . . inflammavit amore. ANNAL. Quedl. a. 951 rex . . . Otto Adelheidam reginam conn-i sibi vinculo sociandam adquisivit. SIGEBOTO Paulin. 13 vidualem continentiam . . . sic amplectens, sicut prius iuncta est conn-is pudicitiae iura non resolvens.

conubium (-nn-), -i *n. metr.* -nŭb-: *l.69. adde* AMARC. serm. 1,207.

I *proprie:* **A** *strictius i. q. coniunctio (maritalis), matrimonium, coniugium – (eheliche) Verbindung, Gemeinschaft, Ehe:* **1** *gener.:* ALDH. virg. I 19 p. 249,5 iugalitas, quae . . . licitis -i nexibus nodatur. DIPL. Otton. II. 202[a] nos . . . legitimo sortientes -o *eqs.* EGBERT. fec. rat. 1,85 dignum -um, proculo dum competit uxor. ANSELM. Bis. rhet. 3,1 p. 163,2 sibi *(sc. puellulae)* promiseras maritale -um, nuptias legittimas. PETR. DAM. epist. 102 p. 132,21 rex . . . divortit incestum, init legale

[Wellhausen]

connubium. LAMB. LEOD. Matth. I 1245 fędera -i carnis tribulatio. *persaepe*. *remissius de consortio matrimonio simili, concubinatu:* COSMAS chron. 1,3 p. 8,12 ipsa -a erant illis *(tunc temporis hominibus)* c o m m u n i a (1,36 p. 65,22. 2,4 p. 86, 9). DIPL. Pipp. 35 (spur.) ubicumque . . . sive masculus sive foemina . . . sese aliis . . . hominibus lege matrimonii sive connubii . . . sive legitimo sive furtivo complexu miscuerint. **2** *iur. et canon.:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 9,1,16 si servus fugiens . . . mulieris ingenue connubia sortiatur. 12,2,14 p. 422,3 mancipia . . . , quae ex christianorum et Hebreorum -is (cenobiis *E1*) nata . . . esse noscuntur *eqs.* HRABAN. epist. 29 p. 445,10 quota generatione legitimum -um esse posset *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 228,22 cum ad etatem idoneam adulescentes venerint, tunc legitimo possint -o copulari. NICOL. I. epist. 10 qualiter pro duabus feminis Hlotharii regis ecclesiae . . . facies i l l i c i t i -i nevo aspersa sit (49. *al.*). DIPL. Conr. II. 216 p. 296,22 omnium . . . ius est, quod, si connubia de aliena familia sortiti fuerint, . . . divorcium facere poterit *abbas*. *al.* **b** *spectat ad impedimenta matrimonii (de re v. LThK. ²III. p. 702sqq.):* CONC. Karol. A 3B,6 ab inlicitis *(sc. inter propinquos contractis)* -is observare debemus. 21,8. NICOL. I. epist. 99 p. 569,19 inter eos *(parentes et filios spiritales)* non arbitramur esse quodlibet posse coniugale -um. OTTO FRISING. gest. 1,1 p. 13,23 quibus *(clericis)* . . . -a ab . . . pontifice inhibita fuerant. **c** *spectat ad prohibitionem matrimonii poenalem (de re v. B. Poschmann, Die abendländische Kirchenbuße im frühen Mittelalter. 1930. p. 154sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 252,40 p. 237,4 tale . . . -um *(sc. inter fornicatorem et adulteram)* anathematizamus et christianis omnibus obseramus (*item de moecho et moecha:* 40a p. 236, 31). **3** *eccl.:* FORM. extrav. I 13 quod . . . legale -um religio sit, non delictum, . . . Iesus Christus . . . patefecit. NICOL. I. epist. 138 p. 657,18 vir et uxor una caro per -um efficiuntur. TRACT. pro conub. (MG Lib. Lit. III p. 588,25) legittime celebrata -a clericorum casta esse et sincera. **B** *latius i. q. contractus matrimonii, nuptiae – Eheschließung, Heirat:* **1** *in univ.:* FORM. Wisig. 20 p. 583,27 gentibus indixit *Iacob* grata connubia. WALAHFR. Gall. 1,22 p. 300,30 admirantibus multis, cur tam diu . . . distulissent -a *rex et puella a spiritu liberata*. CHRON. Pol. 2,33 p. 100,19 desponsatos infelici connubio . . . convenisse nec anniversarium desponsacionis implevisse. *al.* **2** *nuptiarum sollemnia – Hochzeit(sfeier):* VITA Mathild. II 3 p. 152,19 ibi *(sc. in Walohusun)* perfruebantur connubiis *Heinricus et Mathildis*. CARM. de Frid. I. imp. 1116 rex . . . Herbipoli celebrat connubia letus.

II *meton. i. q. uxor, coniux – Ehefrau, Gattin:* LEG. Wisig. 12,3,8 ne Iudei ex propinquitate sui sanguinis -a ducant *eqs.* CARM. Cent. 92,34 muniat . . . te, rex, dextera Christi una cum claro -oque tuo. GESTA Bereng. 2,133 mors . . . abolet . . . domos, -a, natos. ANDR. STRUM. Ioh. 30 clerici spretis -is et concubinis . . . ceperunt . . . vitam communem ducere. COSMAS chron. 1,12 p. 27,9 ut defendamus dulcia pignera et cara -a.

III *translate i. q. commixtio (carnalis), concubitus – (geschlechtliche) Vereinigung, Beischlaf:* **A** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 22,68 furta et i n i u s t a -a . . . prohibete diligenter (35,43). THIETM. chron. 1,9 iniusto se . . . multum peccasse -o (conn- *2*) . . . professus *rex*. OTTO FRISING. chron. 1,23 uxores . . . petitis . . . a vicinis -is masculos necabant. *per similitudinem de novilunio:* EKKEH. IV. bened. I 20,151 luna -o . . . cupit iungi *fratri* splendoreque fungi. **B** *amor – (Liebes-)Verhältnis:* ALDH. virg. I 45 p. 298,16 quatenus optata impetraret -a *procus*. II 1959 quod sua *(sc. proci)* dispiceret *Agnes* . . . -a. *adulterium – Ehebruch:* ALDH. virg. II 441 atrocis . . . -a regis, qui . . . disrupit foedera fratris.

[conuca *v.* colucula.] **conucula** *v.* colucula.

***convectatio,** -onis *f.* **1** *transitus, commercium – Passage, (Handels-)Verkehr:* RICHER. REM. hist. 4,87 ex cuius *(castri)* munitione arbitrabatur *regina* posse omnem navium -em prohiberi. **2** *vectura, onus – Fuhre, Ladung:* ADSO Mans. 7 (MG Script. IV p. 510b,36; s. X.2) datis . . . in coemptionem rerum venalium -bus . . . salis commertia referebant *rustici*.

convectio, -onis *f.* **1** *comportatio, commeatus – Transport, Verkehr:* MIRAC. Bav. 1,1 *amnes* sunt . . . et piscium captura uberes et mercium -e feraces. **2** *apportatio, advectio – das Herbeischaffen, Heranfahren:* GESTA Camer. 3,49 p. 483,30 lenta -o columnarum, quae procul ab urbe . . . caedebantur.

convecto, -are. **I** *proprie:* **A** *vi praeverbii vigente:* **1** *de rebus i. q. comportare, conferre, colligere – zusammentragen, -bringen, sammeln:* **a** *in univ.:* IOH. NEAP. Sever. 8 (4) apocrisarii . . . tantum terrorem . . . suis incusserunt, ut . . . , quaeque ex agris necessaria erant, raptim -rent in urbes. RICHER. REM. hist. 2,62 frumentum ex locis contiguis in usum pugnae -ant *cohortes*. GESTA Ern. duc. I p. 15,19 *rex* iussit ligna multa -ari et machinas . . . fieri. *al.* *in malam partem i. q. corripere, coacervare – zusammenraffen, aufhäufen:* PETR. DAM. epist. 47 p. 48,17 ex fidelium oblatione ditescant *presbyteri*, . . . ut sibi vel suis turpia lucra -ent. **b** *congerere, metere – einfahren, ernten (in imag.):* VITA Landel. Laub. 275 ut referat fructus agrorum . . . popellus in manibus sanctos -ent atque maniplos. PETR. DAM. epist. 126 p. 414,14 ut . . . uberis proventus copiam . . . -ans . . . in spiritalium deliciarum affluentia . . . vivas. **c** *conducere, solvere – (ab)liefern, entrichten:* LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 141,5 *rex* permisit, ut . . . ad . . . castella munienda circumquaque manentes cogerent *(sc. praesidium)* . . . impensas affatim -are. CHART. episc. Hild. I 237 p. 217,14 si quis . . . determinatam sibi frumenti mensuram . . . ad predictum locum -are neglexerit *eqs.* **2** *de hominibus i. q. congregare, coniungere – zusammenführen, vereinigen:* VITA Landel. Laub. 376 construxit . . . templum, quo . . . -at cuneum florentem clericulorum. **B** *vi praeverbii evanida i. q. portare – tragen:* GESTA Camer. 1,98 p. 441,19 sarcinas bellicae suppellectilis -bant *famuli*.

II *translate i. q. ferre, afferre – (mit sich) bringen, eintragen:* IOH. NEAP. Ian. 2 (praef.) ignoras, quantas utilitates talium narrationum scripta -ent? PETR. DAM. epist. 50 p. 82,10 plurima virtutum . . . incrementa -at (convertat, conservat *var. l.*) *heremitica vita*.

convector, -oris *m.* *vector – Träger, Beförderer:* CAES. HEIST. mirac. I 10,2 p. 219,16 ex gratia coelestis -oris *(de angelo peregrinantem equo secum portante)*.

1. conveho, -vexi, -vectum, -ere. **1** *proprie:* **a** *vi praeverbii vigente i. q. comportare, conferre – zusammentragen, -bringen:* **α** *in univ.: v. p. 1854,23.* *in imag.:* RUP. TUIT. trin. 35,23 l. 1134 cuius *(Dei genetricis)* in sacrarium pectoris spiritus sanctus prophetias omnes -erat. **β** *invehere – einfahren:* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 440,3 (s. XIII.in.) sunt . . . ibi *(sc. in Medernach)* tres croade . . . , quas colunt, metunt et -unt in horreum. **γ** *conducere, solvere – (ab)liefern, entrichten:* CONC. Karol. B I 4,3 statuant episcopi loca convenientia . . . , quo . . . presbyteri . . . debitam dispensam archipresbyteris . . . -ant. CHART. Épternac. 227 p. 398,18 in tercio anno . . . modium tritici solvant *duo fratres* et -ant ad curiam nostram . . . pro decima. **b** *vi praeverbii evanida i. q. portare, ferre – tragen, bringen:* **α** *secum ferre – mitführen:* LAMB. TUIT. Herib. 2,2 p. 1246,33 sacra illa praeferens *processio*, quae in augustorum -untur introitu. **β** *trahere – ziehen, schleppen:* HARIULF. Arnulf. 3,8 piscatores balenam permaximam circumdederunt . . . vulnerantes, ut devictam ad terram -rent. **2** *translate:* **a** *transferre, tradere – überführen, übergeben:* HIST. Lunaelac. 26 quem *(locum)* . . . ditat *Ottilo* agris multis -tis in sua. **b** *referre, reddere – zurückbringen, wiedergeben:* PAUL. DIAC. Lang. 5,10 cunctis securitatem sublato hostium timore -xit *Romuald*.

[2. conveho *v.* conquinisco *p. 1483,44*.]

convello, -velli, -vulsum, -ere. *inf. praes. pass.* -e: *p. 1805, 17sqq. depon.: p. 1805,19.* **1** *proprie i. q. scindere, dirumpere – zer-, aus(einander)reißen:* **a** *in univ.:* BEDA hist. eccl. 5, 6 p. 290,28 vomebam . . . sanguinem, eo quod . . . interanea essent ruendo -sa. *in imag.:* WANDALB. mens. 211 licet . . . effusi -ant aera nimbi. EBERH. ALEM. labor. 968 aures -it vox lacrimosa. **b** *c. sensu diruendi:* CARM. Walahfr. app. 5,1,8 moenia . . . olim -sa agnoscuntur et . . . lapsa. **c** *c. sensu eruendi:* LEG. Wisig. 10,3,2 si quis . . . , dum arat . . . , terminum casu . . . -erit *eqs.* *in imag.:* FLOR. LUGD. carm. 27,87 veteres fines nostro -ere fundo niteris. **2** *translate:* **a** *de rebus i. q. concu-*

[Wellhausen]

tere, labefactare, infringere, confundere – erschüttern, ins Wanken bringen, rütteln (an), zunichte machen (fere usu publ., eccl., iur., canon.): **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 12,2,2 nullus evangelia sacra -at (conpellat, contemnat *var. l.*). PETR. DAM. epist. 40,20 p. 452,14 sanctorum patrum . . . instituta. 40, 29 p. 476,4 ecclesie fundamenta. HELM. chron. 34 p. 67,12 pactum firmissimum nulla bellorum tempestate -endum. 66 p. 123, 14 comes . . . -sas reparans a m i c i c i a s (105 p. 205,34). LIGURINUS 3,315 ille *(Eugenius)* Petri solidam cupiens -ere petram, ut caput infirmum per caetera membra dolorem diffundat. *al.* **β** *infirmare, deminuere, contendere – entkräften, beeinträchtigen, anfechten:* CAPIT. reg. Franc. 6 p. 13,23 si quid de agris fiscalibus . . . cuiquam conferre voluerit *rex*, in perpetuo . . . conservetur neque a quocumque . . . -atur. FORM. Marculfi 2,7 l. 7 quicquid . . . inter coniugatus . . . invicem condonare placuerit, scribturarum necesse est titulis alligari, ne . . . ab heredibus eorum . . . posset -e. 2,7 l. 51 presente . . . aepistola in nullo possit -e (-i *var. l.*). CONST. Constant. 287 haec, quae a nobis . . . concessa sunt, refragare aut confringere vel in quoquam -i (-e, -ere *var. l.*). COD. Lauresh. 20 l. 29 -ere atque evacuare. DIPL. Heinr. IV. 255 -ere . . . aut qualibet molestia calumniari et e statu legitimo infringere. 377 temerare et -ere. CHART. Naumb. 425 p. 380,40 -ere . . . aliquatenus aut immutare. *persaepe. adde:* FORM. Marculfi 1,1 l. 68 quia nihil de canonica auctoritate -atur [conpellitur *A2*], quicquid domesticis fidei . . . tribuetur. *al.).* DIPL. Merov. I 15 p. 17,13 nihil de canonica auctoritate -itur, si aliquid . . . domesticis fidei . . . conceditur *(formula immutata i. q. demere, subtrahere – ab-, entziehen:* DIPL. Merov. III A 65 p. 182,27 non de canonica institutione -itur, quidquid domesticis fidei . . . conceditur. *per errorem pro opposito:* TRAD. Patav. 61ª (a. 804/06) ut in evum et -sum permaneat *(sc. traditio).* **γ** *contemnere, transcendere, violare – mißachten, übertreten, verletzen:* LEG. Wisig. 5,2,2 non oportet principum statuta -i, que *eqs.* 12,1,3 p. 409,39 iubemus, ut . . . sinodalia gesta . . . nullus . . . preterire aut -ere audeat. PETR. CAS. chron. 4,112 p. 580,37 quemadmodum alios hec *(praecepta)* observare compellemus, si nos ea -imus? WIBALD. epist. 294 p. 421,7 ita ut . . . terminos ipsorum *(Walcidorensium)* absque ulla iuris assertione -rent *monachi Hasterienses.* CHART. march. Misn. II 475 p. 331,16 ne quis huius cautionis constitutionem -ere vel supergredi . . . presumat. **δ** *revocare – widerrufen:* LEG. Wisig. 3,1,5 si . . . sponsus . . . sacramenti vinculo . . . alligetur amplius se sponse daturum quam quod hac lege constat esse permissum, id postea ipse -ere et in iuris sui potestatem reducere libero potietur arbitrio. **ε** *tollere, abolere – aufheben, abschaffen:* CHART. archiep. Magd. 92 p. 132,23 (epist. papae a. 981) placuit nobis . . . episcopalem titulum, qui Mersiburch fuerat, -ere et annullare. **b** *de hominibus i. q. frangi, deficere – schwach, abtrünnig werden (usu pass.):* COLUMB. epist. 5 p. 176,23 martyres suum sanguinem fuderunt malentes mori quam -i.

convena, -ae *m. qui (cum aliis) convenit – einer der sich (mit anderen) zusammenfindet:* **1** *subst.:* **a** *incola (noviter ascitus) – (neu aufgenommener) Bewohner:* HARIULF. Arnulf. 2,30 p. 894,14 tu caelica regna repente . . . suscipies, paradysi -a fies. **b** *particeps, socius – Teilnehmer, Gefährte:* HERIG. gest. 44 p. 182,47 qui *(Badelinus)* . . . -a dicitur fuisse peregrinationis illius *(Remacli).* **c** *confoederatus, fautor – Verbündeter, Parteigänger:* CHART. Traiect. 660 p. 123,12 (epist. papae a. 1218) illo, qui felicibus invidet actibus, armante partes suas . . . in Fuxensem et -arum comites ac filios ipsorum et complices eorumdem. **2** *adi. (usu attrib.) i. q. convocatus, congregatus – zusammengerufen, versammelt:* CHART. Stab. 78 p. 178,10 (a. 960) cum habitatores illius ville *(sc. Waldorf)* -as debitam exigeremus *eqs.*

***convenancerius,** -i *m.* (*cf ital.* convenenza) *?qui per convenientiam institutus est, vassallus – ?einer der durch einen (Lehns-)Vertrag eingesetzt ist, Lehnsmann, Vasall:* ACTA imp. Winkelm. II 1036 p. 707,43 (a. 1245) dixit *Iohannes Ruber*, quod . . . interfuit tamquam -us curie, qui adiuvabat . . . archipresbiteros ad oneranda animalia, que . . . decimam . . . deferebant.

convendo, -didi, -ere. *nomine socii venditoris facere – als Mitverkäufer tätigen, abschließen:* CHART. Bern. II 109 p. 118,32 (a. 1231) hanc vendicionem mecum collaudaverunt et -erunt filii mei.

***conveneratio,** -onis *f. veneratio, reverentia – Verehrung, Achtung:* DIPL. Loth. I. 67 p. 180,15 propter amorem Dei et -em ipsius sancti loci. CHART. Rhen. med. I 425 p. 487,23 quemcumque . . . fratres . . . elegerint, hunc et ipsi debita -e tamquam patrem spiritualem suscipiant.

conveneror, -ari. *venerari, colere – verehren:* CARM. potat. 15 (MGPoet. IV p. 351) hos *(archangelos)* aliosque poli cives pie -antes . . . potus haurite salubres.

convenentia *v.* convenientia.

***convenibilis,** -e. **1** *aptus, ideoneus – passend, geeignet:* **a** *in univ.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 26,29 elegit *mater avis* . . . -iorem mansionem ad tutelam filiorum. 4 p. 84,20 canes mittantur ad alia loca -ia succursui canum circa. 5 p. 132,10 quoniam omnia tempora non sunt equaliter -ia *eqs.* **b** *de quantitate i. q. sufficiens – ausreichend:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 125, 28 si carnes, que sunt super aironem, non sunt -es ad pascendum falconem. **2** *congruus, consentaneus – übereinstimmend, entsprechend:* URSO gloss. 83 p. 118,16 aliquando utrique *(sc. natura et anima)* appetunt delectabilia, naturae -ia. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 9,28 qui *(funiculus)* debet esse levis et subtilis ad proportionem -em magnitudini vel parvitati avis. 6 p. 214,19 cum . . . distinguenda sit . . . dieta secundum qualitatem -em qualitati recipientis. *ibid. al.*

conveniens, convenienter *v.* convenio.

convenientia (-cia), -ae *f. script.:* -vientia: *p.1807,2.* -ventia: *l.70. p.1807,2.* -nen-: *l.35.58.63. p.1807,19.45. persaepe.* -ta: TRAD. Ratisb. 17 p. 21,27. *abl. plur.* -tis: *l.66. confunditur c.* coniventia: *l.51.63.p.1807,20.22.23.*

I *proprie:* **A** *congressio – das Zusammenkommen, -treffen:* **1** *de hominibus:* DIPL. Merov. I 70 p. 62,47 quasi conlocucione et -nencia . . . apud . . . Berchario habuissit *Magnoaldus. adde de commixtione carnali, concubitu:* CHRIST. STAB. Matth. 1 p. 1276C 'antequam convenirent'; hoc est ea -a, quae usus erat convenire sponsum et sponsam. **2** *de rebus i. q. contactus, coniunctio – Berührung, Verbindung:* THIETM. peregr. 15,13 quia sepe propter clausuras et -cias scopulorum hinc inde aerem videre non potui. **B** *congregatio – Versammlung:* **1** *publ. de contione populi:* TRAD. Ratisb. 103 (c. 883/87) actum est . . . ad Rispah ad -am omnium Bauuariorum. **2** *eccl. de synodo, concilio:* CONC. Karol. A 7,1 sancta synodus, id est -a, tractande salutis ipsorum *(episcoporum ceterorumque sacerdotum).* 24A p. 210,5 si quis *(sc. ex clero)* post istam -am mulieres in domo sua habuerit, deponatur.

II *meton. i. q. societas, communitas – Gesellschaft, Gemeinschaft:* **A** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 255,2 Amatus . . . ac Romaricus venerabilis Eusthasii conibentiam (coniventiam, -am, communionem *var. l.*) postulantes recipiunt atque . . . fruuntur. **B** *c. colore quodam:* **1** *de conventu (coenobiali):* IONAS BOB. Ioh. 7 fratrum -a (coniventia *A1*) ad rura purganda . . . processerat. **2** *de consociatione, coniuratione (de re v. p. 1462,68sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 20,16 de sacramentis per gildonia invicem coniurantibus, ut nemo facere praesumat; alio vero modo de illorum elemosinis aut de incendio aut de naufragio quamvis -nentias faciant, nemo in hoc iurare praesumat.

III *translate:* **A** *de actione inter se conveniendi i. q. conventio, pactio, contractus – Vereinbarung, Übereinkunft, Vertrag:* **1** *gener.:* VITA Arnulfi 19 Romaricus . . . ad beatum pergit Arnulfum adque ex -nencia (-a, conibentia *var. l.*) utriusque infra vasta heremi aptum eidem praeparat locum. **2** *publ., eccl., iur.:* **a** *in univ. (spectat ad chartam contractus: l.71.p.1807,1):* FORM. Andec. 33 pactis, conmutacionis, -tis, securitatis. LEX Raet. Cur. 2,8 p. 65,3 qualecumque carta aut -cia (-am, convencionem *var. l.*) firmaverint *(sc. homines iuniores) eqs.* LEG. Lang. p. 201,21 si quis Langobardus cum pontificibus . . . ⌞-am (-ventia, -as *var. l.*) fecerit⌟ (convenerit *var. l.*). CHART. Ital. Ficker 8 p. 10,45 fecimus relegi illam -am . . . , quam *eqs.* ODO GLANN. Maur. 12(2) perlustratis . . . omnibus

[Wellhausen]

-is, quibus locus ... floruit. DIPL. Arnulfi 147 p. 225,5 tali -ventia facta, ut *eqs.* ADALB. MAGD. chron. a. 961 -a (-vientia *A 3*) ... et electione omnium Lothariensium ... rex ordinatur. LEO MARS. chron. 1,24 p. 71,7 per scriptum -e. *persaepe*. *c. notione reconciliationis:* LEG. Wisig. 2,2,10[tit.] de his, qui ... inter se citra iudicium pacificare presumunt et ad -am redire *eqs.* **b** *c. colore quodam:* **α** *condicio, exceptio – Bedingung, Vorbehalt(sklausel):* CHART. Sangall. A 190 p. 180,29 (a. 806) in eam ... rationem et -am, ut *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 133 p. 264,6 sub quali -a atque conditione acceperunt *Hispani*, tali eas *(terras)* in futurum ... possideant. HINCM. annal. a. 862 p. 94,21 post quam professionem sub hac -a Karolus et episcopi ... in communionem Hlotharium receperunt. CHART. Turic. 152 ea ... -a, ut illud beneficium ... in meam accipiam ... proprietatem. *saepe*. **β** *assensio, approbatio, licentia – Zustimmung, Billigung, Erlaubnis:* LEX Raet. Cur. 22,13 ut si aliqui alterius caballum super -ciam ipsius ... minaverit. CAPIT. reg. Franc. 113,3 inrita erit episcopis donatio ... rei ecclesiastice absque -nentia vel scriptionem clericorum. ALCUIN. Willibr. 1,4 (MG Mer. VII p. 119,5) beatus adoliscens ... cum -a (coniventia *var. l.*) sui abbatis ... in Hiberniam ... contendit. DIPL. Ludow. Inf. 9 cum -a (connivencia *var. l.*) terminalis comitis. DIPL. Otton. II. 67 p. 80,15 cum consensu et -a (conniventia *var. l.*) Traiectensis ecclesiae episcopi. *saepe. v. et p. 1436,67.* **γ** *consilium – Ratschluß, Beschluß:* HERBORD. Ott. 2,14 p. 86,11 quam facili consensu ... multitudo populi auditis primatum verbis in eandem sese -am (voluntatem *var. l.*) inclinaverit. **δ** *decretum, statutum – Erlaß:* CAPIT. reg. Franc. 45,16 quod si de his statutis atque -is aliquid ... fuerit irruptum. CONC. Karol. B I 3,4 omnes, sicut in vestra bene memorabili -a pepigistis, conservare studebitis. CAPIT. reg. Franc. 205 p. 73,43 si aliquis de subditis ... de hac -a exierit ... vel huic communi decreto contradixerit. *ibid. al.* **ε** *mos, consuetudo – Sitte, Herkommen:* MIRAC. Adalb. Wirz. 4 p. 44,26 parcius utens verbis ... reliquisque, quę -a huius temporis *(sc. quadragesimalis observantiae)* exarata tenet.

B *de statu congruentiae:* **1** *spectat ad consensum:* **a** *de hominibus i. q. concordia, unanimitas – (gutes) Einvernehmen, Einmütigkeit:* CONC. Karol. A 36,8[capit.] de potestate episcoporum pro rebus ecclesiasticis ac de -a episcoporum c u m l a i c i s (app. C 7. CONC. Karol. B I 14,7[capit.]). ERMOLD. Ludow. 2,515 pastori ... gregem quae -a iungat, ut grex pastorem diligat, ipse ut oves. CHART. Ticin. 23 p. 53,8 statuit *abbas* ..., quod camparius de Somovico et camparius de Dignio ... debeant insimul guadiare et in -nentiam ipsam terram inter eos. **b** *de rebus:* **α** *adaequatio temporis – zeitliches Zusammentreffen, Gleichzeitigkeit:* OTLOH. Bonif. 2,29 p. 213,33 presul ... simul advenit Deo tantam -am ordinante, ut illis communiter advenientibus ... fieret etiam commune gaudium. TRANSL. Mod. 34 p. 305,23 tanta fuit -a pluendi et hospitandi, ut una eademque videretur hora et viantes domus limen subire et imbrium largitatem effluere. **β** *consonantia, similitudo – Übereinstimmung, Ähnlichkeit:* LEG. Wisig. 2,5,17 p. 117,6 ille, qui scripturam profert, ... alias scripturas auctoris procuret inquirere, per quarum similitudinem scripturam ... veram esse confirmet; sicque per talem -am latenti veritate repperta *eqs.* ALBERT. M. summ. creat. I 4,30[capit.] primo quaeritur de -a angeli ad animam rationalem et consequenter de differentia eius ab eadem. FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 2,24 modus agendi est ... partim ... divisivus, ... partim -arum et d i f f e r e n t i a r u m assignativus (2 p. 133,26. ALBERT. M. animal. 1,3. *saepius*). ALBERT. M. animal. 1,603 quorum est -a in virtute, eorum etiam -a est in substantia. *saepe*. **γ** *conexio, relatio – Zusammenhang, Beziehung:* AMALAR. off. 1,2,6 quarta feria habet -am cum quarta aetate mundi. 1,19,18 propter -am lectionis et duorum canticorum. CONR. HIRS. dial. 323 de librorum proprietatibus et eorum -is. VOLQUIN. serm. 598 (StudMediev. III/3. 1962. p. 339) lector nullam ... suspicetur dissonantiam, ... sed ... advertat ... quasi naturalem -am, qualem ... habet causa ad suum effectum. **δ** *relatio mutua, analogia, proportio – Entsprechung, Verhältnis, Proportion:* SCHOL. enchir. 3,134 omnis ptongorum -a secundum hos numeros deformatur, qui *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,22 secundum -am (*p. 486[b],19* κατ' ἀναλογίαν) proportionis, in qua accedit unum ad aliud. metaph. 1,1,2 p. 5,40 huiusmodi multa ponunt *quidam Latinorum* secundum logicas et communes -as *eqs.* THEOD. CERV. chirurg. 2,20 p. 151[D] secundum -am membrorum sit quantitas latitudinis fasciarum. ANON. VII mus. Coussemaker p. 379[a] sequitur de -a modorum. ANON. mus. Sowa 1 p. 108,34 qualiter haec sex voces ... accentaliter per -am aliquam ad perfectionem omnium cantuum operentur. *al.* *adde:* BRUNO SIGN. Sim. 4 (MG Lib. Lit. II p. 549,35) coaptans particulas ad se secundum -as, quibus prius ad invicem sibi herere videbatur, tenuit *pontifex* eum *(sc. scyphum fractum)* ... in manibus. **ε** *cohaerentia, compositio, ordo (consonus) – Zusammenhalt, Fügung, (harmonische) Ordnung:* AMALAR. cod. expos. I 6,3 ipse, qui in -a responsorii vocavit apostolos, ipse modo laudat Deum Patrem. AUREL. REOM. mus. 1,12 mundi istius compago -aque naturalis armonicam quodammodo continet congruentiam. ITIN. Petr. Dam. 13 p. 1042,3 cum ... congregationis ordinem ... coepi prospicere ... et monasticam omnium causarum pollere -am. **ζ** *concinnitas, concinentia, concentus – Zusammen-, Einklang, Harmonie:* WALAHFR. exord. 32 p. 516,24 ista *(sc. membrorum)* -a eo usque tenenda est, 'donec occurramus omnes in virum perfectum'. REGINO harm. inst. 12,2 accidit, ut praeteriens fabrorum officinas pulsos malleos exaudiret *(sc. Pythagoras)* ex diversis sonis unam quodammodo -am (*cf. Boeth. mus. 1,10* concinentiam) personantes. HROTSV. Pafn. 1,17 quia musica dicitur -a non solum vocum, sed etiam aliarum dissimilium rerum. ALFAN. premn. phys. 7,8 p. 76 Galenus ... concordans Platoni in septimo -ae (*PG 40 p. 640[B]* τῆς Συμφωνίας) dicit scribens *eqs.* **2** *spectat ad aptitudinem:* **a** *de hominibus:* **α** *capacitas – Fähigkeit:* CAPIT. reg. Franc. 122 p. 241,32 intelleximus, quod non eis *(sacerdotibus)* fuit -a, et ... discretionem factam habuimus, quanto tempore se unusquisque abstinere debuisset ab hoc *(sc. baptismatis)* opere. **β** *fidelitas – Loyalität:* CAPIT. reg. Franc. 254 p. 254,29 tanta fidelium erga dominationem nostram ... perspecta benignitate ... nos nostramque potestatem eorum bonae -ae ... sociam et comitem fore ... spopondimus. **γ** *urbanitas, facilitas – Höflichkeit, Umgänglichkeit:* OTLOH. Bonif. 1,12 p. 127,14 vir Domini ... catholicae fidei sententiam omni -a et eloquentia prolatam literis ... pontifici obtulit. MANEG. ad Gebeh. praef. p. 312,25 absolucionem sacramentorum dudum regi exhibitorum -cia qua potui iuste progressam racione et auctoritate firmavi. **b** *de rebus:* **α** *idoneitas, commoditas – Eignung, Angemessenheit:* CONC. Karol. B I 11,53 qui ... episcoporum loci -am aut facultatem non habuerit, ut hoc ... ordinare possit. HINCM. ord. pal. 289 nec ipsi superiores omnes aequaliter propter ministeriorum diversitatem, qualitatem vel -am prodesse poterant. ALBERT. M. animal. 9,96 quoniam istae *(sc. generandi omne animal)* -ae communes sunt omni spermati animalis uniuscuiusque. CHART. Raitenh. 253 p. 206,24 recto -cie metimur modulo, quod ecclesie ... prerogativam aliquam habere debeant specialem. *consensus (cum re) – das Zutreffen (auf die Situation):* VITA Annon. I 1,32 p. 480[a],51 cum in eum *(psalmum)* altius intenderet *sacerdos*, contigit, ut ex -a psalmi dolor cordis eius incresceret. **β** *gratia, decor – Anmut, Gefälligkeit:* WALAHFR. exord. 8 p. 482,26 quasi ea, quae ab ipsis *(pictoribus et fabris)* fiunt, propter artis decorem et -am ad cultum sui inliciant insipientes. Ps. HUCBALD. ton. 3 debitum servitutis nostrae ... non solum integrum debet esse et plenum, sed decenti quoque -a iocundum atque suave. **γ** *utilitas – Nutzen:* HRABAN. epist. 3 p. 386,21 quorum *(sc. auctorum)* dicta alicubi in ipso opere ... pro -a posui. HINCM. coll. 1 p. 87,5 aedificantur ecclesiae pro oportunitate et -a populi in parrochiis nostris. 2 p. 110,26 provinciarum. TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 123,25) extra quam *(unitatis communionem)* omnes preces et sacrificia non solum omni fructu carent et -cia, set *eqs.* **δ** *norma, necessitas, exemplum – Maßgabe, Erfordernis, Vorbild:* HRABAN. inst. cler. 1,32 p. 71,24 secundum quam -am omnis ordo ille *(sc. missae)* institutus sit, persequamur. epist. 11 p. 398,2 ubi *(sc. in libro Numerorum)* ... oblatio principum secundum -am divinorum sacramentorum prefiguratur. HINCM. coll. 3 p. 113,3 si quiddam consilii gratia ... mihi

[Wellhausen]

visum fuerat pro -a rationis et commoditate plebis dicendum. Ps. Hucbald. ton. 316 sive eiusdem sint modi voces ambae seu alia pro -a aut necessitate mutanda, sint tamen . . . ambae aequisonae. *al.* **ε** *decentia - Schicklichkeit:* Alboin. incont. 2 p. 12,13 quae . . . -a quaeve ratio tripartitam historiam . . . post tot secula a nobis esse refutandam?

convenio, -veni, -ventum, -ire. *script.:* cun-: *l.17.* cumv-: *l.27.p.1810,59.1812,8.* -vin-: *p.1810,22. adde* Form. Marculfi 1,30. *ibid. al. form. perf.: indic.* -i(i): *l.30. adde* Chart. Tirol. notar. 93[a]. *partic.* -et(us): *l.33. struct. c. gerundivo finali: l.31. p.1810,27.35.* -ti fuimus (erant, sunt) *pro* -imus (-erunt): *l.28.33.p.1810,21.*

I *proprie:* **A** *intrans. (refl.: l.35):* **1** *in unum venire, coniungi, congredi, congregari, coadunari – zusammenkommen, -treffen, sich versammeln, vereinigen:* **a** *de anim.:* **α** *in univ.:* Hraban. carm. 40,11 cuncti -unt undique fratres. Agnell. lib. pont. 29 p. 294,22 cras mane hic cun-amus, et deferam inter me et te. Hrotsv. Dion. 171 docuit *praesul* plebem studiose -entem. Bernold. Const. libell. II 1,1 si . . . ad invicem -endi et dulce colloquium conserendi facultatem haberemus. Ruodlieb II 8 quo *(stagno)* pisces agmine magno -unt. II 46 <q>uo *(sc. sub tegmine fagi)* dum -unt hirpi, capram reperierunt. *saepe. publ. et eccl.:* Liber diurn. 83 p. 91,21 sanctum sextum concilium, quod nuper sub Constantino . . . principe . . . -it (*sim.* Willib. Bonif. 8 p. 42,24 congregatio. Bernold. Const. libell. III 23 p. 87,36 synodus). Hist. Daret. p. 196,7 reges minores ad diem festum . . . cum-erunt sacrificare Iovem. Amalar. off. 4,9,1 quando pridem in nocte -ti fuimus, commendavimus nos Domino. Marian. chron. a. Chr. 733 ubi *(sc. Nicomediae)* papa et rex simul -ierunt. Ruodlieb V 153 convocat iste *(rex)* suos summates -endos *eqs.* Rud. Trud. gest. 2, 5 ab utrisque episcopis cum religiosis . . . -itur. Chart. Bund. 567 qui *(vicini)* ad hoc -eti erant ad campanas pulsatas. Annal. Plac. a. 1258 ubi *(sc. ad Turizelam)* plures de parte Brixiensium extrinseca s e -erant (a. 1266 p. 517,43. 45). *persaepe.* **β** *(hostiliter) congredi – (feindlich) aufeinandertreffen:* Thietm. chron. 4,37 perventum est ad hoc, ut armati ex utraque parte periculosissime -ire et plures vita deberent carere. Leo Mars. chron. 2,66 p. 299,23 (rec. II) iuxta fluvium . . . -itur in pugnam. *al.* **γ** *se consociare – sich zusammenschließen, verbünden:* Thietm. chron. 7,23 p. 426,10 ad huius operis supplementum . . . Gero archiepiscopus et Arnulfus presul . . . cum comitibus . . . -bant. Alfan. premn. phys. 1,55 p. 15 quia . . . egemus adinvicem, in unum multi -entes (*PG 40,520*[C] συνελθόντες) communicamus alterutris. Otto Frising. chron. 2,30 p. 101,14 cum Lucanis . . . Samnites contra Romanos -unt *(cf. Oros. hist. 3,22,12). al. v. et p. 1228,1.* **δ** *matrimonio se coniungere – sich ehelich verbinden:* Hincm. epist. I 136 p. 103,2 'antequam . . . -rent', id est, antequam nuptiarum solemnia rite celebrarent *Maria et Ioseph*; verbo enim -endi non ipsum concubitum, sed nuptiarum . . . tempus insinuat. *adde:* Hincm. divort. 1 p. 120,24 nefas est illud, ut deinceps more maris et feminae simul -atis *(sc. Hlotharius et Tetberga).* **ε** *coire, copulari – sich paaren:* Theoph. sched. 3,48 p. 97,8 qui *(galli)* cum ingrassati fuerint, ex calore pinguedinis -unt inter se et ponunt ova. Albert. M. sent. 2,20,3[capit.] utrum primi parentes -issent manente vel corrupta virginitate. 2,20,4[capit.] an in primo statu -issent alia de causa quam spe prolis. **b** *de rebus:* **α** *gener.:* Tit. metr. II 3,2 cum lapides *(sc. aulae ecclesiae)* vivi pacis conpage ligantur inque pares numeros omnia -unt. Dipl. Ludow. II. 80 (spur.) sicut Padus et Adua ab inc discurrunt, quousque simul -unt. Alfan. premn. phys. 7,3 p. 75 contingit . . . visum . . . videre . . . perfecta ea, in quibus -unt (*PG 40,640*[A] συνεμπέσωσιν) radii. Otto Frising. gest. 2,13 p. 115,18 nonnulli . . . alpes Apenninium et Pyreneum eadem montana esse volunt, eo quod . . . -endo predictam claudant provinciam. *al. incorpor.:* Walth. Spir. Christoph. I 3 in quo . . . velut in uno capite omnium pariter virtutum summa -it, si *eqs.* Thietm. chron. 2,44 si in me facundia, scientia et memoria -rent, in explicanda cesaris laude deficerent. Petr. Crass. def. 7 p. 439,20 postquam in Romana sede concupiscentia cum licentia . . . -erat. Maneg. c. Wolfh. 16 p. 79,3 sicut in mediatore duę naturę -erant. *al.* **β** *geom. et mus.:* Mus. Enchir. 17, 28 ut ambae *(voces)* in unum -ant. Schol. enchir. 3,216 voces commensuralibus intervallis -entes auditum oblectant, ceterae sunt dissonae. Gerb. geom. 5,8 in utraque linea, quae in eo *(angulo)* -unt. Hildeb. epist. (MG Lib. Lit. II p. 673,1) deliciosa varietas in unam -at symphoniam. Anon. inst. patr. 15 si . . . -erint in unum accentus et melodia, communiter deponantur. *al. per compar.:* Thietm. chron. 4,8 fit unus laicorum atque clericorum . . . concentus . . . -itque in unum dissona turba dominium. **γ** *natur. et philos. (usu subst.: l.13):* Schol. enchir. 3,173 tu numeris elementa ligas, ut frigora flammis, arida -ant (liquescunt *var. l.*) liquidis. Alfan. premn. phys. 3,2 p. 52 omnia . . . -entia (*PG 40,592*[A] συνιόντα) in existentiam unius substantiae . . . uniuntur. 5,8 p. 63 quia contraria invicem -ire (*PG 40,616*[A] συνάπτεσθαι) non possunt sine aliquo vinculo medio ordinato conectente ea. Albert. M. gener. 2,2,17[capit.] de eo, quod omnia elementa -unt ad quodlibet mixtum. *al. c. sensu accedendi:* Urso element. 3 p. 55,10 omnia *(elementa)*, in quibus . . . -ret ignis, essent ignis vel ignea. **2** *(ad)venire – (hin-, herbei)kommen:* **a** *de hominibus:* Chron. Fred. 2,56 adversus Romanorum imperium -ti . . . sunt Wandali consolentis. 4, 42 p. 141,17 Chlotharius . . ., ut -vinerat . . . cum exercitum sequens, usque . . . fluvium pervenit. Vita Goar. 10 cum . . . ibidem *(sc. ad cellulam suam)* -isset, coepit tristis esse. Dipl. Otton. I. 419[b] p. 573,21 nos . . . cives Curienses Constantie nobis obviam -ire iussimus. Ruodlieb VI 10 Rufus pastorem vocat unum -end<um>. *saepe.* **b** *de finibus i. q. contingere, pertinere – reichen, sich erstrecken:* Dipl. Otton. II. 235 quoad usque idem comitatus -it ac tangit comitatum, qui dicitur Sovuina. **B** *trans. i. q. aggredi (ad), quaerere, visere – herangehen (an), auf-, besuchen, treffen:* Siseb. Desid. 4 quandam pariter matronam -unt *quidam compares*. Carm. de vita past. 6,6 nullus *(frater)* sine altero -atur in loco. Maneg. ad Gebeh. 10 p. 330,23 quia ipse Philipenses -ire non poterat *Paulus.* Ruodlieb XVI 50 <ad vos> *(consanguineos et amicos)* misi me -endos. *saepius*.

II *translate:* **A** *intrans. (trans. vel pendente acc.: l.48.49. 61.63.64):* **1** *conciliari, pacisci, condicere, decernere – übereinkommen, sich einigen (auf), vereinbaren, zusagen, beschließen (in imag.: l.43):* **a** *person.:* **α** *in univ.:* Adam gest. 1,15 p. 20,10 cum inter se de primatu regni -ire non possent *nepotes Godafridi.* Arnulf. Sag. invect. 7 p. 104,27 ut ad idem contuendum mirabili nequeant *oculi* discordia -ire. Cod. Wang. Trident. 265 p. 492,13 episcopus p r o m i s i t atque -it . . . suprascriptam locacionem . . . warentare et defendere (Chart. Bund. 585. 802 p. 261,22. 1031 p. 437,4. *saepe*). Chart. Friburg. 189 cum . . . fratres . . . bona quedam . . . comparaverint certa et -ta sibi tradita pecunie quantitate. Chart. Bund. 1029 p. 434,38 ita et eo acto et -to expressim, quod *eqs.* (*item* 1031 p. 438,15. 1033 p. 442,2). *persaepe. c. sensu reconciliandi:* Conc. Merov. p. 138,2 si quis alterius caritatis offensam . . . incurrit, . . . in amplexu verae concordiae festinent iam celerrime -ire. Thietm. chron. 1,7 quod postremo bonorum instinctu in amiciciam -rent *(sc. Heinricus dux et Hatho archipraesul).* **β** *consentire – einwilligen, sich einlassen (auf):* Conc. Karol. A 3[B],6 si quis . . . in hoc nefario coniugio -erit et in eo permanserit (*sim.* 3[C],6 huic tali nefario coniugio). **b** *impers.:* Capit. reg. Franc. 3,14 sicut cum episcopis -it. 3,15 si de precium -erit (cum-erit *var. l.*). Form. Wisig. 28 nostrae p l a c u i t a t q u e -it voluntati, ut *eqs.* (Trad. Lunaelac. 49. Dipl. Ludow. Germ. 159. *saepius*). Trad. Ratisb. 9 p. 8,15 -it nos, ut Pernhardus filius Erhardi habeat . . . pascua. Trad. Frising. 200[b] nos germanos . . . -it nos tibi . . . vendere omnes res. 317 -it mihi simul cum fratre meo . . ., ut *eqs.* 594 p. 509,5 -it eos *(presbyterum et clericum)*, ut hereditatem eorum . . . communiter usitarent. *persaepe. usu pass.:* Leg. Lang. p. 210,2 de sepulto . . . supradictis personis, ut libet, -atur. Trad. Ratisb. 72 p l a c i t u m a t q u e -tum inter Ambrichonem . . . episcopum necnon et quandam . . . viduam . . ., ut *eqs.* (46. 168). Chart. Bund. 1031 p. 437,7 pena comissa . . . soluta vel non soluta nichilominus promissum et -tum sit. **2** *congruere, concordare – übereinstimmen, zusammenpassen:* **a** *gener.:* **α**

[Wellhausen]

in univ.: LIBER diurn. 45 p. 33,14 hortamur, ut ei *(pallio)* morum tuorum ornamenta -ant (consentiant *var. l.*). LIUTG. Greg. 7 p. 73,5 oratio cum sanctis meritis ipsius *(Bonifatii)* -ens. THIETM. chron. 3,12 cum . . . episcopus et Ohtricus numquam -rent moribus. RAGIMB. epist. 4 p. 528,3 invenies eos *(angulos)* -ire perfecta equalitate. ALFAN. premn. phys. 1,86 p. 21 quia aliis -unt (*PG 40,532A* ἁρμόζει) *virtutes* utilitatibus. *saepe. v. et p. 1202,7.* **β** *uno animo sentire, conspirare – sich einig, eines Sinnes sein (assentire – zustimmen: l.10):* ALFAN. premn. phys. 2,76 p. 42 quidam hoc sentiunt, quibus non omnes -unt (*PG 40,572B* συμφέρονται). MANEG. c. Wolfh. 22 p. 95,8 in hoc, ut opinor, mecum -is, quod *eqs.* RUD. TRUD. gest. 9,9 episcopus irasci . . . et me in hoc cum eo -isse suos nostrosque attestari. LIGURINUS 8,172 consilium plerique probant . . . nec desunt alii, qui dicere contra -ant. *al. v. et p. 1205,20. 1228,19. impers.:* IOH. SCOT. praedest. 3,5 l. 131 -it . . . inter nos de caritate et de praedestinatione in eo, quod *eqs.* LAMB. HERSF. annal. a. 1069 p. 106,2 rex ad publicum refert sibi cum uxore sua non -ire. DIPL. Heinr. IV. 464 quia inter Spirensem episcopum . . . et advocatum eiusdem abbacie . . . sepius non bene -it. **γ** *coniurare – sich verschwören:* THIETM. chron. 6,7 caeteros . . . omnes in detrimentum sui *(regis)* . . . -isse (se illis coniunxisse CHRON. Thietm.). PETR. DAM. epist. 40 p. 505,5 ut videatis . . . omnium . . . sanctorum agmina . . . in dampnationis vestre sententiam concordi simul . . . iudicio -ire. PETR. CAS. (?) chron. 3,67 p. 449,31 prefectus imperatoris . . . cum aliquantis . . . contra . . . electum -ens persecutiones ei maximas intulit. *al.* **b** *mus. i. q. consonare, concinere – harmonieren:* REMIG. ALTISS. mus. 505,18 congruunt, -unt, concordant *(sc. soni).* GUIDO ARET. microl. 13,7 ut cum fine alicuius antiphonae hanc neumam bene viderimus -ire. ANON. pos. disc. p. 194,14 sive cum tenore in notis -at *quartus modus* sive non. ANON. IV mus. 5 p. 81,9 prout melius competunt vel -unt *puncta. saepius.* **c** *natur. i. q. cooperari – zusammenwirken:* HERM. CARINTH. essent. 1 p. 138,14 que *(sc. vires)* si ambo -ant, equaliter omnia sidera moveri consequens est. ALBERT. M. animal. 1,350 quando cum eo *(musculo)* primus -it musculus secundum aequa litatem et rectitudinem operans. **3** *aptum, idoneum esse, expedire – passend, geeignet, förderlich sein (impers. passim, e. g. l.46.64.67):* **a** *in univ.:* LEG. Lang. p. 185,10 ea, que genti nobis commissae -unt, . . . statuenda previdimus. CAND. FULD. Eigil. I 6 quod pater Aeigil propter . . . gravitatem morum suorum congruentius -at in locum ministerii huius. IOH. SCOT. praedest. 17,8 l. 163 sicut una eademque lux sanis . . . oculis -it, impedit dolentibus. ALFAN. premn. phys. 33,7 p. 118 quod non omnibus, quibus -it (*PG 40,732B* ἁρμόζει) praeeligere, his -at et consiliari. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 309,21 quia nonnisi cum tempore medicamina -unt. *saepe. v. et p. 1820,49.* **b** *referri (ad) – entsprechen, sich beziehen (auf):* IOH. SCOT. praedest. 9,5 quae *(exempla)* . . . coniuncta propterea dicuntur, quod duobus locis -ant. RATHER. Mar. 1,22 nostrae querelae illud ad prophetam . . . dictum vidimus -ire: *eqs.* AFFLIG. mus. 10,8 quicumque . . . cantum componere curat, prius, ad quem tonum eum -ire faciat, secum destinat. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 196,19 quod . . . toti -it, ad singulas etiam partes cognatio transducit. *al.* **c** *commodum esse, placere – genehm sein, gefallen:* HINCM. epist. 132 timeo, ne . . . episcopi suspicentur, si quid secundum sacras regulas diffinierint, cupere *(sc. me)*, quod mihi non -it, retractare. DIPL. Loth. II. 34 quia Berta, . . . patrui nostri . . . filia, . . . deprecans pro quibusdam nostrae proprietatis sibi -entibus rebus. HROTSV. Abr. 2,7 faciam illi *(Mariae)* exiguam . . . cellulam:: -it. *al. v. et p. 1064, 57.* **d** *opus, necesse esse – notwendig, erforderlich sein:* CONC. Merov. p. 114,10 sanctae synodi Arausicae praecepta -it custodire. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 434,19 quia de discipulis . . . dicit *antiphona*, 'tollunt' . . . et 'sunt' -it. SCHOL. enchir. 1,192 ubi aliud post aliud . . . subiungi -at vel ubi necesse non sit. *saepius.* **4** *competere – zukommen, zustehen (impers. passim, e. g. p. 1812,10.25.32.35):* **a** *in univ.:* CHART. Fuld. B 50 (a. 770) donamus . . . ad monasterium . . . , hoc est, quod ei legibus -it tam terris, mansis, domibus. DIPL. Loth. I. 35 p. 113,23 oportet imperiali gloria sublimatos . . . ea, que divine famulationi -unt, . . . firmissime corroborare. CONC. Karol. B I 7,11 nobis . . . illi potissimum -ire videtur *praelatio*, qui . . . communione sacerdotii nobis . . . sociatur. PLAC. hon. eccl. 95 (MG Lib. Lit. II p. 616, 11) non . . . , quod uni specialiter conceditur, statim omnibus -it. *al.* **b** *decere, congruum esse – sich ziemen, angebracht sein:* LIBER diurn. 93 ut ea, quae legaliter geruntur et equitatis forma -unt, nulla valeant refragatione perturbari. FORM. Bitur. 12 uni Deo . . . honor et laus . . . adscribi . . . cum-it. GODESC. SAXO theol. 1 p. 91,4 mutemus delicias carnales in delicias . . . , ceu competit congruit -it, spiritales. DIPL. Conr. I. 14 -it nostrae regali celsitudini, ut petitiones fidelium nostrorum . . . ad effectum perducamus. EPIST. Worm. I 30 p. 54,15 -is et tali pacto tu Bachus amari. *saepe.* **c** *permitti, concedi – erlaubt, gestattet sein (fere accedente negatione):* EDICT. Roth. 368 nullus camphio praesumat . . . herbas . . . super se habere nec alias tales . . . res nisi tantum arma sua, quae -it (-unt, pertinet *var. l.*). CONC. Karol. B I 32 app. 1 p. 340,27 cum necessitas . . . presbyteros ordinandi occurrerit, ut reverentius observentur *episcopi*, non sine consensu ibidem habitantium fieri -it. GREG. CAT. defens. 6 (MG Lib. Lit. II p. 539,4) sacramentum . . . ecclesiasticis viris iuxta . . . canonum interdictionem nulli seculari -it prebere. *al.* **d** *obvenire, obtingere – zufallen, zuteil werden:* CHART. Fuld. B 56 (a. 772) quicquid in hereditatem mihi -it, ad . . . monasterium . . . volo esse donatum. 57b p. 98,16 que *(sc. utilitates)* hominibus super terram -it possidere et habere vel uti. IOH. SCOT. praedest. 11,4 l. 100 quo genere locutionis dixerit *Augustinus* praedestinationem divinam utrique hominum generi -ire. DIPL. Frid. I. 356 p. 200,18 damus . . . vobis *(sc. Pisanis)* . . . rugam unam cum domibus -entem Pisanis mercatoribus. *c. inf. supplendo c. sensu possidendi:* TRAD. Frising. 118 (a. 784) nihil pretermisi *(sc. in traditione)* nisi istos: Miltunc, Sindperht, Uuolfpirc et alios tres, quas nobis -it. 325 excepto iurnales octo . . . et una mancipia, quale mihi -it. **e** *licere – möglich sein:* ALFAN. premn. phys. 2,115 p. 51 eisdem . . . utentem rationibus -it (*PG 40,589B* ἔστιν) demonstrare animam immortalem esse. 3,30 p. 57 non ignorandum . . . -ire (*PG 40,604A* ἐνδέχεσθαι) aliquam substantiam accipi ad complementum alterius substantiae. **5** *evenire – zustandekommen (fere de rebus):* **a** *in univ.:* TRAD. Frising. 172 (a. 794) haec conventio . . . firma permaneat nihil abstrahente, sed iusta divisione -ente. TRAD. Ratisb. 51 -it inter . . . episcopum . . . et quendam nobilem . . . ista commutatio (*sim.* 53). TRAD. Brixin. 28 notum sit . . . pactum, quod inter Albuvinum episcopum fratremque eius . . . -it. ADAM gest. 1,22 tandem . . . pax inter fratres -it. *al.* **b** *exsistere, gigni – hervorgehen, entstehen:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 190,14 liquet . . . mortalis geniture materiam ex substantia contrahi, formam ex essentia -ire. p. 228,2 ex diversis elementis diversa tormentorum genera . . . -unt. *de hominibus:* TRAD. Frising. 1613 p. 457,12 (a. 1047/53) patescat . . . cunctis . . . credentibus in Christo tam . . . presentibus quam forsitan postmodum -bus . . . , qualiter *eqs.* **c** *fieri, accidere – geschehen, eintreten, widerfahren:* **α** *person.:* LEG. Lang. p. 110,16 si qualiscumque causa inter conlibertus aut parentis -erit (evenerit *var. l.*) aut facta fuerit (*item* p. 96,32). CONC. Karol. B I 34 p. 368,18 huius . . . institutionis utilitates et -entes pro tempore necessitudines cum efficacius pertractare . . . sacer conventus optaret. CONSUET. Marb. 254 in vigiliis . . . omnium sanctorum, si vigilię eorum in sabbato -erint (evenerint *var. l.*). **β** *impers.:* LEG. Wisig. 3,1,4 p. 126,5 quotiens fieri ita -erit, biennii tantummodo in definitione spatium erit. HINCM. epist. I 136 p. 89, 9 ut adsolet, . . . in fragili iuventutis aetate cum quadam femina iuvene mihi -it. Ps. BOETH. geom. 184 rectas lineas aequales subalternas esse -et. GUIDO ARET. reg. rhythm. 151 si plagas ab autentis -it discernere, plagae saliunt ad quintas. *al.*

B *trans.:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus i. q. adire, alloqui – herantreten, sich wenden (an), anreden:* **α** *in univ.:* UFFING. Ida 2,6 visum est seniori nostro . . . episcopum precibus -ire, quatenus *eqs.* EKKEH. IV. bened. I 45,40 hostem vir mactus ita -it (gloss.: allocutus est): *'eqs.'* TRANSL. Dion. Ratisb. 24 p. 365b,7 Gisilbertus singulos *(sc. fratrum)* -ens familiari alloquio. IOSC. ad Ivon. (MG Lib. Lit. II p. 654,25) fraternitatem tuam paucis -ire decrevimus. *saepius.* **β** *rogare, consulere –*

[Wellhausen]

(be)fragen, um Rat fragen: Conc. Karol. B I 11,32 ut principes . . . a metropolitanis . . . episcopis sinodice -iri concedant. Paul. Bernr. Greg. 58 p. 506,5 ad satisfaciendum . . . incredulis caeterorum ordinum viri -antur. Rud. Trud. epist. p. 319, 39 nunc ad te michi conversio; -o te, responde. *al.* **γ** *exquirere – er-, ausforschen:* Vita Annon. I 2,16 p. 490^{b},56 qua praesul inquisitione conscientiam suam -tam intelligens . . . dixit *eqs.* Helm. chron. 105 p. 205,29 -it eum *(episcopum)* dux super hiis, quae ad ipsum perlata fuerant. Vita Eberh. Commed. 9 p. 60,2 frater Eberardus . . . de facto puellas -it. *al.* **δ** *adhortari, admonere – ersuchen, auffordern, ermahnen:* Heito Wett. 10 quod episcopus solatia precum suarum etiam a mortuis -tus (correptus *var. l.*) non subministraverit. Conc. Karol. B I 23, 11 cum . . . ab episcopo . . . loci -ti (commoniti *var. l.*) fuerint *(sc. possessores)*, ut penitudinem gerant. Epist. Hann. 7 p. 26,1 quod . . . quoniam tu . . . profers in lumine, fraterna te caritate -o. Bernold. Const. chron. a. 1078 Beringarius . . . canonicus, ut ab heresi sua resipisceret, sinodaliter -itur. *saepe*. **ε** *compellare, vituperare – schelten, tadeln:* Petr. Dam. epist. 57 p. 188,4 -o hominem et acriter invehor. Maneg. ad Gebeh. 4 p. 318,4 fraudulenciam tuam . . . -i, ut . . . fictionem tuam deprehensam senciens erubescas. *al.* **ζ** *urgere, premere – (be)drängen, zusetzen:* Rimb. Anscar. 7 p. 26,23 ut Herioldus . . . rex . . . ab aliis . . . regibus odio et inimicitia -tus regno suo expulsus sit. Epist. Meginh. 41 p. 244,7 papa . . . archiepiscopum aliosque nostrates terribili obtestatione -it, ut *eqs.* Wido Ferr. schism. 3 p. 537,6 vir ille . . . durioribus regem -it alloquiis, comminatus ei apostolicae maledictionis sententiam. **η** *(sibi) conciliare – (für sich) einnehmen, gewinnen:* Leo Mars. chron. 1,43 p. 113,11 papa . . . pollicitationibus multis cepit -ire Caietanos, quatinus . . . sibi reconciliarentur. Vita Udalr. Cell. II 10 (5) illius *(famuli Christi)* . . . delectabilium morum -ta suavitate suis eum obsequiis voluit *regina* adhaerere. Nicol. Leod. Lamb. 14 (MGMer. VI p. 418,23) beatum virum per domesticos . . . suos . . . -endum iudicavit *Dodo* . . . pertemptans, si *eqs.* *c. sensu adducendi:* Walahfr. Otm. prol. p. 41,18 incredulus . . . qui fuerit, . . . multiplici astipulatione testium -tus ad fidem . . . segnis non erit. Ekkeh. I. (?) Wibor. 4 operibus manuum suarum impigre . . . institerat, ac si iam scripturarum auctoritate -ta . . . diligeret sponsionem. **b** *de tempore i. q. commensurare – bemessen (nach), in Beziehung setzen (zu):* Amalar. off. 2,1,9 per singula tempora, quae -iri possunt virtutibus et interpretationibus patriarcharum . . . , consecratio *(sc. sacrorum ordinum)* celebratur. **2** *iur.:* **a** *de hominibus i. q. in ius vocare, arcessere, accusare – vorladen, belangen, anklagen:* Lex Frision. 21 si . . . , qui venditus fuit, . . . eum, qui se vendiderat, de facinore -erit. Rahew. (?) dial. p. 543,21 ut persona -ta . . . fateatur obiecta. Chart. Bund. 472 ut unusquisque in solidum possit -iri, quem creditores . . . voluerint. Chart. episc. Halb. 1221 p. 352,23 comes . . . lesorem secundo non debet ullatenus -ire nec querulans esse de illo. *saepe*. **b** *de causa i. q. componere, agere – beilegen, verhandeln:* Dipl. Constantiae 49 p. 158,22 (spur. a. 1221) in omnibus causis, quas ad curiam nostram volumus pertinere ibidemque -iri. **3** *publ.:* **a** *de hominibus i. q. (mercede) conducere – (für Lohn) einstellen, dingen:* Summ. Heinr. C p. 235 conduco convoco -o mieten. Acta civ. Rost. B I 3,1 p. 72 quod Heinricus notarius . . . ad duos annos in negocium civitatis est -tus quolibet anno pro VI mr den. **b** *de rebus:* **α** *accipere – erhalten:* Acta civ. Wism. A 467 (a. 1260/72) tali . . . conditione interposita, quod ille, qui prius hereditatem illam -erat, si rediret, pro eadem pecunia sibi posset comparare. **β** *redimere – pachten:* Chart. Mekl. 1174 (a. 1270) magister Henricus Humularius -erat quendam agrum a civitate ad excolendum humulum. **γ** *continere – zum Inhalt haben:* Trad. Lunaelac. 21 (a. 803) quislibet ulla opposita persona . . . <inferat> in pars . . . sancti loci duplum tantum, quantum haec t r a d i c i o -it (continet *cod.*; 30. 47. *saepe*). 80/2 quantum . . . precaria -it (contenit *cod.*). 88.

adi. **1. conveniens,** -entis. *(usu subst. neutr. passim, e. g. p.1814,6.30.40.55)* **I** *proprie i. q. (sine compage) coniunctus – (fugenlos) zusammengesetzt:* Ligurinus 8,29 haec *(moles)* . . . surgebat . . . tam sibi -s, ut visu nemo . . . posset ab alterutris unum secernere saxis.

II *translate:* **A** *(convento) constitutus – (vertraglich) vereinbart:* Annal. Ved. a. 893 p. 73,19 ipse *(Odo rex)* . . . , ut tunc -s fuerat, Aquitaniam degens. **B** *congruens – übereinstimmend:* **1** *de rebus:* **a** *in univ.:* Thietm. chron. 1,12 custodes . . . his, quae predixi, -ia visu et auditu percipientes. Sigeb. Gembl. (?) invest. 153 ut bannus episcopalis banno regali -s in communem salutem operetur. Herm. Carinth. essent. 1 p. 128,27 medium . . . statuendum videtur . . . diversis et differens et -s. *al.* **b** *concinens – harmonierend:* Schol. enchir. 3,127 voces musicae, id est concordi suavitate -es. 3,142 ptongi, id est voculae sibi -es (consentientes *var. l.*). 3,257 constat . . . -es sibi sonos ex -bus sibi numeris concordiam sumere. Alfan. premn. phys. 2,4 p. 24 eam *(animam)* esse substantiam . . . a se ipsa mobilem secundum numerum -em (*PG 40,537*^{A} ἐναρμόνιον). *al.* **c** *unanimus – einhellig:* Dipl. Karol. III. 30 communi -i consultu monasterium . . . ecclesie . . . conferimus. Dipl. Merov. III A 29 p. 147,7 (spur.) qualiter ego . . . cum -i consilio episcoporum . . . legatos . . . ad abbatem direxi. **2** *de anim.:* **a** *consimilis, comparabilis - ähnlich, vergleichbar:* Albert. M. animal. 2,35 nullum animal . . . mutat cornu praeter cervum et cervo -ia animalia. **b** *concordans – einträchtig zugetan:* Ruodlieb VI 112 <nusq>uam . . . cernebamus . . . <c>ontectales sibi tam bene -es. **C** *aptus, idoneus, accomodatus – passend, geeignet, angemessen, entsprechend:* **1** *de rebus:* **a** *in univ.:* Ermold. Ludow. 4,529 arma aevo tenero . . . -ia sumit . . . puer. Capit. reg. Franc. 255,3 statuant episcopi l o c a -ia per decanias (Vita Pirmin. I 8. Dipl. Frid. I. 449. *al.*). Walth. Spir. Christoph. II 3,204 cuius *(summi iudicis)* . . . recta voluntas . . . iuste dat -ia cuique. Wolfher. Godeh. I 13 nova et etiam -iora *(aedificia)* reedificando. Albert. M. Matth. 3,14 p. 77,85 hoc . . . -issimum fuit sanandae nostrae miseriae. *persaepe*. **b** *competens – zutreffend:* Godesc. Saxo gramm. 1 p. 418,4 sic est . . . sensus -issimus *eqs.* Albert. M. sens. 1,3 p. 6^{b},20 causam huius -em assignare non possunt *antiqui*. **c** *proprius – eigen(tümlich):* Albert. M. veget. 2,1 investigandum est, . . . quae sint sibi *(plantae)* primo et per se -ia, et quae sibi et aliis quibusdam attributa. 2,13 quoniam membra . . . non trahunt nisi purum -s et simile sibi. 2,139 natura florum gaudet -i . . . et tristatur contrario *eqs.* animal. 3,48 probavit . . . Aristoteles . . . unumquodque generari ex -i. *ibid. saepius*. **d** *gratus – gefällig:* Regino harm. inst. 1,3 ut decens et -s fiat concinentia. Rud. Trud. gest. 1,9 quia . . . erat *abbas* . . . corporis proceritate -ique grossitudine delectabilis hominum aspectibus. **e** *utilis – nützlich, förderlich:* Trad. Ratisb. 84 qualiter Berehtcund . . . et Grimheri commutationem -em fecerunt. Satira in Mett. (MG Lib. Lit. III p. 620) 57 -s non est illos sibi consociare carnifices. Albert. M. veget. 1,9 quod ad -ia dilatari inveniuntur *plantae* . . . et ad nociva inconvenientia restringere se in se ipsis (*sim.* 2,11). *al.* *efficax – wirkungsvoll:* Albert. M. veget. 1,190 propter velociorem et -iorem assimilationem nutrimenti. **f** *necessarius – notwendig:* Dipl. Otton. III. 181 ut ipsi *(episcopi)* eam *(abbatiam)* regant et . . . , ubi -s sit, illam corrigant. Frid. Imp. art. ven. 6 p. 198,15 falconarius debet equitare foras portando falconem, loyrum, carnes et alia -ia. **g** *licitus – zulässig, gestattet:* Alfan. premn. phys. 39,8 p. 125 nec Deo -s (*PG 40,764*^{A} θεμιτόν) est ascribere turpes . . . actus et iniustos. **2** *de hominibus:* **a** *sollers, habilis – fähig, tauglich:* Hraban. epist. 8 p. 393,19 quod -em personam ad istud conamen non requisieris. Dipl. Conr. III. 251 p. 438,1 si . . . in Hasteriensi ecclesia persona -s inventa fuerit. Dipl. Frid. I. 329 p. 158,8 iurisdictionis officium . . . -i persone . . . committant *episcopi*. **b** *comis, urbanus – freundlich, umgänglich:* Bruno Querf. fratr. 32 p. 83,17 Iohannes pulchre loquens temperatis moribus fit affabilis et homo -s erat.

2. conventus, -a, -um. **1** *aptus, competens – passend, zutreffend:* Rhythmimach. 14,14 propriori et -iori nomine pronuntiantur superbitercius, supertriquartus *eqs.* **2** *afflictus, vexatus – bedrängt, gequält:* Rather. fragm. A l. 19 (CC Cont. Med. XLVI^{A}. 1984. p. 287) quid praestolandum ulterius ducerem, quod tamen ad aliam sufficeret lectionem -issimo mihi?

subst. **1. conventus,** -i *m.* **1** *gener. (usu plur.) i. qui conve-*

[Wellhausen]

nerunt – Versammelte: HEINR. TEG. Quir. I 6 p. 252,26 presul -os secreto levat promissis, dat optionem de omnibus tumbis sanctorum. **2** *iur. i. qui accusatus, in ius vocatus est – Angeklagter, Vorgeladener:* CONST. Melf. 1,96 si -i domus distet a curia per octo dies. 1,99,1 contumacem . . . -um civiliter vel criminaliter accusatum . . . mulctandum esse censemus. 1,102 rei vindicatione -us . . . si contumax fuerit.

2. conventum, -i *n.* **1** *conventus, concilium – Versammlung, Konzil:* ANNAL. Lauresh. a. 788 factum est . . . -um Francorum ceterarumque gentium. FORM. Turon. 3 cum -um Turonus civitate adfuisset. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 110,23 habitum est . . . generale -um (*item* a. 894 p. 125,1). **2** *sponsio, obligatio – Zusage, Verpflichtung:* CHART. Bund. 1031 p. 437, 9 (a. 1272) quod . . . pro predictis omnibus premissis *(sic)* et -is . . . Gasparrus possit capi et detineri personaliter. 1032 p. 440,9 promissis et -is.

adv. **convenienter.** **1** *congruenter – in übereinstimmender Weise:* **a** *concorditer, unanimiter – einmütig, einträchtig:* TRAD. Frising. 480 (a. 822) convenit . . . matronam et . . . clericum, ut -r tradidissent . . . rem. TRAD. Ratisb. 38 illorum *(pontificis et quorundam nobilium)* consensu . . . commutatio -r peracta est. CHART. Advoc. 121 p. 63,32 si Heinricus . . . cum . . . duce . . . -r (-tur *ed.*) vel amicabiliter placitare . . . renuerit. **b** *concinenter – harmonisch (fere usu mus.):* AUREL. REOM. mus. 1,15 haec omnia -r sobria mens sibi convenire . . . poterit cognoscere. MUS. ENCHIR. app. A I p. 196,233 primae modulationi -r quascumque primi toni melodias aptare poteris. HROTSV. Pafn. 1,6 dissona elementa -r concordantia unum perficiunt mundum. ANON. IV mus. 1 p. 29,29 sive fuerit aliquis illorum *(punctorum)* cum alio diverso -r sumpto ac etiam ordinato. **2** *apte, accomodate, idonee – in passender, angemessener, geeigneter, entsprechender Weise:* **a** *in univ.:* AGIUS vita Hath. 24 ut . . . attenderemus, in quo psalmo . . . obiret; quod satis -r sanctis meritis suis provenit. GERH. AUGUST. Udalr. 1, 1 l. 129 qualiter -issime . . . destructa reaedificare potuisset. ALFAN. premn. phys. 2,51 p. 36 si . . . congrue adaptetur *corpus*, cooperatur animae ipsumque -r (*PG 40,560A* ἐπιτηδείως) habet. ALBERT. M. veget. 4,71 sit *locus* -r se habens ad latitudinem. *persaepe.* **b** *competenter – zutreffend:* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,15,4 videamus . . . , utrumnam haec duo vocabula in Christo . . . -ius sint adtributa. IOH. SCOT. praedest. 2,6 l. 153 sequitur praedestinationis . . . vocabulo . . . essentiae naturam -issime insinuari. GODESC. SAXO theol. 7,2 ille gradus gratia Dei potest -r intellegi. RUD. TRUD. epist. p. 318,37 consideremus, si ista sententia . . . Augustini -r possit nostro . . . avaro aptari. *al.* **c** *legitime, recte – rechtmäßig, 'korrekt':* LEG. Wisig. 2,5,5 pactum . . . -r hac iustissime inter partes conscriptum . . . resolvi . . . nulla ratione permittimus. CONC. Karol. B I 27 p. 267,14 ut -r et canonice vobis valeat *synodus* respondere. DIPL. Ludow. Inf. 15 ut habeant . . . clerici canonice atque ecclesiastice . . . , digne . . . et -r eligendi episcoporum . . . facultatem. **d** *utiliter – zuträglich:* ALBERT. M. veget. 7,18 palus ex illa *(sc. aqua descendente super terram)* -issime fit iuxta laetamen. *efficaciter – wirkungsvoll:* ALBERT. M. veget. 7,70 tunc -ius iuvatur virtus eorum *(seminum)* a luna.

***convenor,** -ari. *una venari – gemeinsam jagen:* ALBERT. M. eth. II 9,3,6 p. 598a,35 quando conveniunt *amici*, aliqui quidem compotant . . . , aliqui autem -antur (*p. 1172a,4* συγκυνηγοῦσιν).

[*conventia *v.* convenientia.**]**

***conventialis,** -e. *ad conventum, pactum (pacis) pertinens – eine Übereinkunft, einen (Friedens-)Vertrag betreffend:* FLOD. hist. 2,10 p. 458,12 -e . . . scriptum digestum apud nos adhuc reservatur utriusque partis assignatione roboratum.

conventiculum, -i *n. vel rarius* ***conventicula,** -ae *f. script.* cun-: *p.1817,12.*

I *conventus, congressus – Zusammenkunft, Versammlung:* **A** *in bonam vel neutram partem:* **1** *gener.:* VITA Bard. 3 aliquotiens in -is suis privatis . . . querebantur *fratres* inopiam eius spontaneae paupertatis. CONC. Karol. A 56A, 4 p. 707,17 tam in domibus quam in forinsecis -is. *concursus (vulgi) – (Volks-)Auflauf:* VITA Liutg. I 27 *antistes sanctus* volens cognoscere, quae causa huiusmodi -i existeret. **2** *publ. de consilio, colloquio:* ANDR. STRUM. Ariald. 21 p. 1065,40 per dies . . . quindecim duo populorum -a sunt . . . vehementia assidue habita. ANNAL. Altah. a. 1062 p. 59,18 optimates regni crebra -a faciebant. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,31 quatinus sedis apostolicae legati . . . ad hoc instantis causae -um . . . pervenirent. LAMB. HERSF. annal. a. 1057 p. 71,1 principes Saxoniae crebris -is agitabant de iniuriis, quibus . . . affecti fuerant. CHART. Neocell. Brixin. 6 p. 38,20 (epist. papae) nulle . . . potestati liceat . . . secularium causarum -a ecclesiastice quieti et religioni contraria infra terminos . . . loci . . . exercere. CHART. Westph. VII 1047 p. 472,40 electiones . . . erunt in -is, qui vulgo ty dicuntur. **3** *eccl.:* **a** *de concilio, synodo:* WILLIB. Bonif. 8 p. 45,7 sanctus vir . . . synodalia conciliorum -a per omnia adire non poterat. MARIAN. chron. a. Chr. 1093 in -o episcoporum et abbatum. **b** *usu vario:* VITA Elig. 1,3 ecclesiarum . . . -is frequenter intererat. EPIST. Alcuin. 3,3 (synod.) p. 21,30 ut unusquisque episcopus parroechiam suam . . . circumeat . . . -a . . . constituendo *eqs.* WALAHFR. exord. 3 p. 477,19 saepe . . . persecutorum rabiem declinantes in criptis . . . -a faciebant *credentes.* NICOL. I. epist. 26 p. 291,29 si -a contra diffinitionem nostram in ipsos prolatam congregare temptaverint *episcopi*. VITA Sev. Col. 15 saepius repetendorum *(sc. beati viri miraculorum)* in suis -is . . . non amittebant memoriam *sanctissimi custodes cineris*. **B** *in malam partem:* **1** *gener.:* EBO BAMB. Ott. 1,19 crebra inibi *(sc. in colle Lůgebůhel)* -a stultorum mendaciis et vanitatibus plena agebantur. *conglobatio – Zusammenrottung:* DIPL. Conr. III. 1 p. 2,34 ut . . . nullam . . . inmunditiam meretricum et -a latronum patiatur *(sc. ecclesiae praepositus)*. HIST. peregr. p. 132,6 Greci . . . machinabantur . . . -a . . . de sanguinibus et de pernicie gentis nostre *(cf. Vulg. psalm. 15,4)*. **2** *publ. de coetu rebellium, coniuratorum:* LIUTPR. antap. 2,61 dum in montanis . . . -a ob Berengarii deiectionem haberent *(sc. comites)*. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 262,27 quod . . . principes collatis per crebra -a consiliis defectionem meditarentur. CHART. Mog. A I 451 p. 358,37 (dipl. Heinr. V.) -is et coniurationibus omnium, quos . . . corrumpere potest, manus in nos . . . armat *archiepiscopus eqs.* BURCH. URSB. chron. p. 79,25 illuc *(sc. Coloniam)* -um suum condicunt *Alamanni. saepe*. **3** *eccl.:* **a** *de coetu schismaticorum, haereticorum:* NICOL. I. epist. 90 p. 491,3 ecclesiam ab iconomachis . . . asserebant *(sc. legati)* vexari Christumque per singula -a blasphemari (*inde* 91 p. 513,31. 98 p. 554,27). HUMB. Sim. 2,28 p. 174,41 talia sunt hereticorum -a, quae domum Dei faciunt speluncam latronum et lupanar. *al.* GESTA Trev. cont. I 20 p. 194,25 delatoribus . . . affirmantibus . . . se . . . -is (-o, quaestiunculis *var. l.*) . . . hereticorum supervenisse. CHART. Rhen. med. III 432 p. 341,7 (epist. papae) si quis hereticos sciverit vel aliquos occulta -a celebrantes *eqs. al.* **b** *sensu derisorio de concilio non canonice et rite peracto:* NICOL. I. epist. 79 p. 416,13 non eos in nomine Domini congregatos extitisse . . . , qui tale concilium, immo -a sua de sanguinibus contra psalmistam congregaverunt *(cf. Vulg. psalm. 15,4)*. THANGM. Bernw. 22 p. 768,49 si synodus habenda . . . esset . . . , praecipue cum episcopus defuerit . . . , vel quo nomine tale -um vocitandum sit. *al. v. et p. 1170,61.*

II *societas, congregatio, grex – Gemeinschaft, Verband, Schar:* **A** *in bonam partem:* **1** *strictius:* **a** *de fidelibus:* HRABAN. hom. II 15 p. 169A saepe pluraliter appellantur ecclesiae propter multifaria . . . fidelium -a variis tribubus, populis et linguis discreta. CHART. Stab. 32 p. 79,19 ut ex . . . monasterio sacerdos . . . ad . . . basilicam deputetur . . . , ubi eis -a . . . ville adunatur missam acceptura. **b** *de monachis:* VITA Winn. 24 (MGMer. V p. 771,6; s. IX.in.) -o servorum Dei in predicta cella commoranti. ALBERT. METT. div. temp. 1,14 p. 30,22 claustro effecto -am (-a *var. l.*) monachorum ibidem collocavit *Ansfridus*. CHART. Wirt. II 532 p. 357,11 ad alia -a mulierum eiusdem professionis. CHART. civ. Misn. 391 p. 294,4 bonorum hominum conventus et sanctarum feminarum . . . -a sibi pro thalamo congregavit *(sc. Deus)*. *al.* **2** *latius i. q. numerus familiarium – Kreis der Vertrauten:* PASS. Praeiecti I 33 quos *(duos pares)* iugiter in -a secum habebat *pontifex*. **B** *in malam partem:* **1** *gener. i. q. globus, colluvies – Haufen, Gesindel:* HROTSV.

[Wellhausen]

Agn. 209 praeses . . . caelestis sponsam regis iussit . . . concurrente trahi -o populari. PETR. DAM. Rom. 5 p. 23,3 huius *(sc. Venetiarum incolarum)* . . . -ę coniuratione comperta . . . dux . . . hostiles insidias ad nichilum redigebat. VITA Adalb. Wirz. 5 p. 22,22 nunc . . . aspicimus . . . plebeia -a pro religiosis conventibus in sanctitate . . . Deo servientibus. **2** *spec. i. q. coniuratio, communio clandestina coniurata – Schwurgemeinschaft, Geheimbund (de re v. p. 1462,68sqq.):* ALCUIN. epist. 290 p. 448,22 illa -a, in quibus deceptus est populus, aecclesias relinquentes et montana petentes loca, ibi non orationibus, sed ebrietatibus servientes. AGNELL. lib. pont. 60 p. 320,9 nullam cuniurationem, nullum cun-um . . . in ecclesia Dei ullus facere temptet ex clero. DIPL. Frid. I. 241 p. 34,1 -a (-as *var. l.*) . . . et omnes coniurationes in civitatibus et extra . . . fieri prohibemus *eqs.* LIGURINUS 8,686 ne -um vel conspiratio fiat . . . urbibus in nostris, tali sub lege vetamus *eqs.*

III *locus conveniendi, habitaculum – Versammlungsort, Wohnstätte:* **A** *in univ. (de avibus):* AETHICUS p. 187,5 concentus altilium consita -a escam facile invenientes gramina. **B** *domus (Dei) – (Gottes-)Haus:* MIRAC. Firm. 2,5 quibus *(oblationibus)* sancti -a exornari mererentur. **C** *conciliabulum, receptaculum – Sammelbecken, Schlupfwinkel:* IULIAN. TOLET. Wamb. 8 fit . . . tota Gallia repente -um perfidorum, perfidiae speleum, conciliabulum perditorum. HERM. AUGIENS. chron. a. 1054 furibus infestus nonnulla eorum -a exuri iubens *(sc. imperator).*

***conventicum,** -i *n. pecunia contractu constituta – vertraglich vereinbarte Zahlung:* CHART. Rhen. med. I 252 p. 308,41 (a. 979) ut . . . de quocunque proventu sive fructuaria sive -o sive bannico aliquod debitum persolvendum accideret.

conventio (-cio), -onis *f. script.:* -vin-: CONC. Merov. p. 170,15.

I *proprie:* **A** *congressus, occursus – das (Zusammen-)Treffen, Begegnung:* HUGEB. Willib. 5 p. 105,4 videndo gaudebant et -e gratulabantur ambos *(sc. Willibaldus et frater eius).* ADALB. MAGD. chron. a. 967 p. 179,11 facta . . . est . . . leticia de iocundissima duorum augustorum cum domno papa -e. CHRON. Pol. 1,23 computatis . . . passibus equinis de statione ad locum -cionis totidem auri marcas Ruthenus posuit. PAUL. BERNR. Herl. 43 tarde solitariam adeptus Herlucae -em rogavi eam, quatenus *eqs. al. de amantibus i. q. constitutum – Stelldichein:* CHART. Carinth. III 749[b] p. 293,1 (a. 1142) -cio iuvenis et filie mendaciter propalatur. **B** *congregatio, consilium – Zusammenkunft, Versammlung:* **1** *gener.:* WILLIB. Bonif. 1 p. 6,23 puerum propinquorum facta -e ad monasterium . . . direxit *pater.* WETT. Gall. 6 -o facta est populi ad solitam festivitatem templi. *in malam partem i. q. concursus, coitio – Zusammenrottung:* IULIAN. TOLET. Wamb. 27 p. 523,11 nulla hostis praesumptio, nullus eventus, nulla prorsus hostilis -o (contentio *var. l.*) monstrabatur. **2** *publ. de contione, colloquio:* ANNAL. Mett. a. 690 p. 8,7 convocatis optimatibus suis . . . intentionem suam succincta -e (concione *var. l.*) innotuit *Pippinus.* WIDUK. gest. 2,10 exiit edictum a rege, ut universalis populi -o fieret (*cf.* ARNOLD. BERG. chron. a. 938 conventus). THIETM. chron. 6,28 sepe cum Sclavis . . . -e habita . . . necessaria regni suimet tractavit *rex.* TRAD. Wessof. 74[a] p. 119,23 amicam -em Landesperch indixerunt *principes.* CHRON. Erf. mod. I a. 1120 paucis Saxonum ad regem, reliquis omnibus ad propria redeuntibus -cionis eorum propositum dirimit *rex. al.* **3** *eccl.:* **a** *de concilio, synodo:* CONC. Merov. p. 116,13 ut, unde sacerdotem . . . manifesta . . . culpa deiecerat, qualiter reparare Domini gregis pastor . . . debuisset, pontificalis -o declararet. STEPH. EDD. Wilfr. 12 ibi *(sc. in Galliae regione)* . . . -o magna facta est non minus quam duodecim episcoporum catholicorum. CONC. Karol. A 21 p. 180,11 in generali celeberrimae synodi venerabilium patrum -e. PONTIF. Rom.-Germ. 79,19 s y n o d a l i -e (LIBER de unit. eccl. 2,25 p. 246,22 *al.*). RATHER. epist. 8 p. 44,17 auxilium . . . deprecor non aliud . . . quam synodicam -em. *al.* **b** *de officio capituli q. d.:* CARM. Walahfr. app. 5,7,3 fiet . . . iugiter -o fratrum et pia mellifluis satiant . . . pectora verbis.

II *meton.:* **A** *de hominibus:* **1** *grex, caterva – Gruppe, Schar:* MIRAC. Pirm. 3 p. 31,37 plebis -o copiosa perculsa advenit luctuosa . . . et . . . parabat funebria mortis. WIBALD. epist. 375 p. 504,3 ut tanto esset Coloniensis *(sc. archiepiscopus)* . . . cautior ac liberior, quanto esset . . . ab omni turbulentae -is impetu securior. **2** *societas – Gemeinschaft:* **a** *in univ.:* EKKEH. IV. pict. Mog. 70 invidia plena fratrem . . . duodena vendit in Egyptum -o perfide captum *(spectat ad Vulg. gen. 37,28).* **b** *de monachis i. q. conventus – Konvent:* HUGEB. Willib. 2 p. 89,13 omnis . . . -o (contentio *var. l.*) fratrum . . . illum *(Willibaldum)* . . . inter cenobiale vitae eorum consortio iungendo sociabant. **B** *de rebus i. q. acervus, numerus – Haufen, Anzahl:* UNIBOS 65,2 reddunt *(sc. praepositus et alii)* per vadimonium -em tergorum, quam posuerunt in foro.

III *translate:* **A** *de actione inter se conveniendi i. q. pactio, conventum, contractus – Vereinbarung, Übereinkunft, Vertrag:* **1** *gener.:* CAND. FULD. Eigil. I 6 quamvis pauci *(sc. monachi)* . . . de hac -e *(sc. Eigilem abbatem creandi)* claudicarent timore correpti. RIMB. Anscar. 17 p. 38,14 factum . . . est, ut ad domum . . . u n a n i m a -e pars quaedam populi causa direptionis irruerit (30 p. 62,31). HERM. IUD. conv. 5 p. 86,17 doctor egregius pactum nostre *(sc. Iudaei et christiani)* -is . . . dissuadendo diremit. **2** *publ. et iur.:* **a** *in univ.:* TRAD. Ratisb. 4 (a. 776) -e facta cum Engilbaldo . . . , ut *eqs.* FORM. Sangall. I 21 praesens -is cartula perennem obtineat vigorem stipulatione subnexa. ECBASIS capt. 692 caucio firmatur, -o si stabilitur. ALBERT. AQUENS. hist. 7,31 remansit . . . Baldewinus . . . in obsequio militari et solidorum -e. DIPL. Frid. I. 615 p. 106,7 si nec solverint *Altimontenses*, tunc preordinata exspiret -o. CHART. Babenb. 150 quia contractus ex -e legem accipiunt *eqs.* HEINR. WIRZ. cur. 329 cum fuerit concors -cio (contencio *var. l.*) facta, . . . mittitur ad bullam carta refecta sacram. *persaepe. v. et p.1806,68. in malam partem de pacto vel negotio clandestino, illicito:* CHRON. Mich. 16 -e *(sc. venditionis corporis Kalisti papae)* . . . facta ventum est ad cymiterium. HUMB. Sim. 3, 39 p. 247,3 sicut Iudas ante proditionis -em. DECRET. Wiberti (MG Lib. Lit. I p. 626,4) ut nullus deinceps alicui manum presumat imponere pro cuiusquam pessimi commertii -e. **b** *c. colore quodam:* **α** *condicio, exceptio, clausula – Bedingung, Nebenabsprache, Vorbehalt(sklausel):* CHART. Sangall. A 179 (a. 804) hęc omnia . . . trado . . . ad monasterium . . . in ea -e, ut ipsas res ego et coniux mea . . . possedeamus. 367 sub tali -e, ut . . . neutra pars ullam inquietudinem seu repetitionem moliatur. DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 133,38 in ea ratione atque -e prefatas res tradiderunt, ut *eqs.* CHART. Turic. 203 hac interposita -e, ut *eqs.* CHART. Heinr. Leon. 130 si venditionem sub certa -e de bonis nostris inire vultis. CHART. Aquens. 234 huic . . . collationi talis est interposita -o, quod *eqs. saepius.* **β** *assensio, approbatio – Zustimmung, Billigung:* LEX Alam. 41,1 ut causas nullus audire praesumat, nisi qui a duce per -em populi iudex constitutus sit. TRAD. Frising. 238 cum comiatu Attonis episcopi et -e . . . fideliter Deo servientium. 295 cum consilio vel -e Attoni episcopi. 599 pontifex eius *(superstitis fratris)* dolori conpassus cum -e hoc *(sc. divisionem)* permisit fieri. 791 cum consensu et -e canonicorum. **γ** *cautio, fides – Sicherheit, Garantie:* DIPL. Conr. III. 229 p. 406,28 ut precelsus vir tuus maiorem de nobis amicicie certitudinem et adimplendi -es habeat, firmiorem inter nos affinitatem . . . fieri disponimus. **δ** *commutatio, remuneratio – Austausch, Gegenleistung:* TRAD. Brixin. 236 (a. 1070/80) Heinricus suaque coniux . . . tale . . . praedium, quale . . . pro sui praedii -e . . . acceperunt, . . . episcopo . . . legaliter rediderunt. 237 munitionem Steina, quam prius in -em alterius munitionis . . . recępit, . . . praesuli resignando reddidit *Heinricus.* **3** *eccl. i. q. confraternitas, communio precum – Gebetsverbrüderung, -gemeinschaft (de re v. p. 1373,43sqq.):* CHART. Bund. 72 (a. 800) anno . . . DCCC . . . facta est -o et unanimitas precum . . . sancti Galli et Augensis coenobii. CHART. Alsat. B 621 facta est -o salubris inter nos et fratres de monasterio Morbachcensi. **B** *de actione conveniendi aliquem:* **1** *gener. i. q. rogatio, consultatio – Anfrage, Anliegen:* ADALBOLD. sphaer. 1 p. 302,12 valde peccare est publicis intentum utilitatibus privatis inquietare -bus. p. 302,20 si benignitatem vestram in hac -e offendero, . . . me vos convenisse

[Wellhausen]

dolebo. **2** *iur. et canon.:* **a** *vindicatio, repetitio, exactio – Anspruchserhebung, Anmahnung, Einforderung:* CONC. Merov. p. 4,19 si quis ab episcopo vel de ecclesiae vel de proprio iure crediderit aliquid repetendum, . . . eum pro sola -e a communione ecclesiae non liceat submoveri. CHART. Lux. IV 219 p. 301,35 donec . . . abbatem et conventum reddiderimus ab omni inquietacione, -cione et molestacione super ipso deposito liberos et absolutos. *fort. add.:* LEX Baiuv. 16,4 capit. p. 248,9 de contentione (-e *var. l.*) venditae rei (*ex* LEG. Wisig. cod. Eur. 289). **b** *exhortatio, admonitio, reprehensio – Aufforderung, Ermahnung, Zurechtweisung:* LEG. Wisig. 2,2,7 si ad unam -em (commonitionem *var. l.*) sperationem eius *(querellantis)* inplere distulerit *iudex*. NICOL. I. epist. 103 p. 612,25 ammonitio . . . vel -o beatitudinis vestrae, quam ei *(Herimanno episcopo)* fecisse vos perhibetis, valde placet. 68 p. 384,10 post secundam et tertiam -em et ammonitionem sanctitatis tuae. HADR. II. epist. 23 p. 728,33 si in obstinationis suae perfidia post vestram -em persistere maluerit quam iuxta nostra monita resipiscere. *accedente notione comminationis:* PETR. CAS. (?) chron. 4,70 p. 535,1 tali . . . abbatissa -e *(sc. pontificis conspectui se repraesentandi)* perterrita accedit ad comitem Raynulfum, rogat, obsecrat, ut *eqs.* **c** *compellatio, interpellatio – Klage, (gerichtliche) Belangung:* CONST. Melf. 3,38 quod interruptionem praescriptionis . . . per -em legitimam aut contestationem litis . . . inducere potuerunt *(sc. possessores feudorum).* **C** *de statu convenientiae i. q. concordia, consensus, unanimitas – Einvernehmen, Eintracht, Einmütigkeit:* **1** *in univ.:* CHART. Alsat. B 76 (s. VII./VIII.) hunc *(abbatem)* . . . venerabilis virgo Christi Odilia . . . tali sibi ac monasterio . . . -e et connexione caritatis coniunxit, ut *eqs.* CHART. Sangall. A 468 convenit nos cum Grimaldo abbate . . . , ut de nostra aliquid hereditate causa pacis atque -is ad ipsum coenobium contraderemus. **2** *c. sensu gratiae, leporis:* CHRONOGR. Corb. p. 76,8 rex . . . convictus amica eius dilectione . . . blandaque, qua et abundabat, -e . . . peticioni abbatis annuit.

conventionalis (-nci-), -e. **1** *de actione inter se conveniendi:* **a** *publ. i. q. ad conventionem pertinens – einen Vertrag betreffend, Vertrags-:* CHART. Burgenl. I 487 p. 327,31 (a. 1266) Clemens et Tyba exhibuerunt nobis litteras -cionales . . . et etiam litteras capituli Iauriensis, in quibus conventum extiterat inter partes eo modo, ut *eqs.* CONST. imp. III 251 prorogatio -is inter . . . regem Romanorum et . . . Sicilie . . . regem facta super quibusdam privilegiis. **b** *iur. i. q. conventione, contractu constitutus – vertraglich vereinbart, festgesetzt:* CHART. Wetzlar. I 192 p. 76,42 (a. 1274) si . . . nos . . . a pronunciacione arbitrii . . . arbitrorum nostrorum presumpserimus resilire, illa pars, que hoc facit, incidat in penam -cionalem et solvat *eqs.* **2** *de actione conveniendi aliquem i. qui accusationis est, accusatorius – zur Anklage gehörig, Anklage-:* WILH. ANDR. chron. 166 parte adversa . . . multa allegante et parte nostra parum . . . respondente forma mandati apostolici, l i b e l l u s -is . . . petitur a nobis (CHART. Frising. 183 p. 183,36. CHART. Sil. D III 399. *al. cf.* CHART. Traiect. 948 in libro -i). *fort. huc spectat:* CONR. MUR. summ. p. 162,22 sunt verba . . . condempnativa, concordativa, -ia, conquestiva.

***conventivalis** *v.* *conventualis.

convento, -avi, -atum, -are. *gradum doctoris adipisci – den Doktorgrad erlangen, promoviert werden (cf. Battaglia, Dizionario. III. p. 719):* CAES. HEIST. mirac. I 5,22 p. 304,15 Odo diaconus, magister Garinus, qui -verat Parisiis de artibus, et hic sacerdos audierat theologiam. SALIMB. chron. p. 210,32 hic *(frater Gerardus)* fuit germanus fratris Arlotti, qui -vit Parisius et factus est cathedralis magister. *partic. perf. i. q. honore doctoris ornatus – mit der Doktorwürde ausgezeichnet, promoviert (cf. O. Weijers, Terminologie des universités au XIIIe siècle. 1987. p. 401sqq.):* SALIMB. chron. p. 579,30 illi *(Italici)* dolent, si habemus magistros cathedratos, id est Parisius -tos. p. 593,35 qui *(frater Bartholomeus)* Parisius magister fuerat -tus.

conventor, -oris *m.* *qui conventionem facit, contrahit – einer der einen Vertrag abschließt, Vertragspartner:* CAPIT. Bened. 1,198 ut precariae modo renoventur; et ubi non sunt scriptae, fiat descriptio inter -es de verbo nostro (*item* add. 4, 132).

***conventualis,** -e. *script.* -tiva-: *l.40.* *conventui adscriptus, ad conventum pertinens – zu einem Konvent gehörig, einen Konvent betreffend, Konvent(ual)-:* **1** *de hominibus (usu subst. i. q. socius conventus – Konventsangehöriger, -bruder, e. g. l.9):* **a** *in univ.:* CHRON. Erf. mod. II a. 1244 p. 239,2 Magontinus *(sc. episcopus)* precepit, ut omnes religiosi, tam -es quam et capellani, . . . Erphordiam exirent. *expressius i. q. eidem conventui adscriptus, confrater – zu demselben Konvent gehörig, Mitbruder:* CHART. Friburg. 235 (a. 1270) quod . . . apud fratres recipiantur *fratres in Oberriet* tamquam -es. 252 p. 225,2 cum eis *(fratribus)* sicut sui -es . . . poterunt manducare *fratres de Friburg*. **b** *de fratribus ordinum mendicantium:* CHART. eccl. Erf. III add. 1 p. 407,17 (epist. papae a. 1254) Innocencius . . . priori generali ordinis Heremitarum ac aliis provincialibus et -bus prioribus . . . salutem. CHART. Pruss. II 158 p. 132,1 (epist. papae) Urbanus . . . provincialibus, -bus prioribus ac su<b>prioribus ordinis fratrum predicatorum . . . salutem. *al.* HERM. MIND. epist. 1 (RömQuartSchr. 33. 1925. p. 161,28) consuluit me vestra devocio, quid potestatis habeat prior -is super sorores ordinis infra sue predicacionis terminos constitutas. **c** *de fratribus ordinis Teutonici:* STATUT. ord. Teut. p. 65,9 fratres officiati non debent dare -bus fratribus denarios sine licencia superioris. p. 65,21 cum fratres -es . . . denarios susceperint, non debent eos per noctem servare. **2** *de rebus:* **a** *gener.:* **α** *de loco:* CHART. civ. Magd. 88 (a. 1227) ut curiam . . . Helewici militis ad ampliationem ipsorum *(fratrum praedicatorum)* -is areę conferremus. 89 p. 45,10 cum . . . ewangelizationi fratres . . . se dedicaverint verbi divini curia tantum -i contenti *eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 79,12 ad capitulum proxime d o m u s -is (CHART. Lux. II 282 p. 303,22. 420 p. 461,26). FUND. Schild. 2 p. 1047,43 ut . . . de hereditate mea cellam -em instituam in honore sancte . . . Marie. SALIMB. chron. p. 261,18 quod non facerent *(sc. apostoli falsi)* loca -ia nec congregarentur in domibus, sed irent per mundum. *expressius de ecclesia i. q. collegiatus – Stifts-, Kollegiat-:* TRANSL. Annon. 10 p. 20,1 quod . . . ex duabus -bus ęcclesiis . . . canonici . . . navigio per Rhenum . . . ascenderunt. CHART. Rhen. med. II app. p. 338,10 quam *(vineam)* contuli conventivali *(leg.* -i, *ut vid.)* ecclesie b. Marie in Andernaco. CHART. march. Misn. III 408 ut de parrochiali ipsam *(ecclesiam)* facerent -em *fideles nostri.* SUMMA dict. Saxon. 7,14 p. 248,20 aliqua -is ecclesia canonicorum secularium vel regularium vel etiam monachorum. CHART. episc. Halb. 907 ecclesias -es necnon parrochiales cum suis capellis . . . a iure diocesanorum . . . duximus eximendas. *persaepe.* **β** *de cibo i. q. conventui destinatus – für den Konvent bestimmt:* STATUT. ord. Teut. p. 67,18 fratres, quibus propter aliquas egritudines non conveniunt cibi -es, ad tabulam sedeant infirmorum. VITA Hugon. Tenn. 24 frater quidam . . . preparans . . . iuxta lectulum eius *(Hugonis)* mensulam, volens iam iam inferre cibum -em. **b** *canon.:* INNOC. III. registr. 1,133 ius -e, quod in cappellis ecclesie prenominate tibi de iure competit, . . . valeas exercere. CHART. civ. Magd. 84 p. 42,7 ipsam *(curiam)* . . . omnis iuris parrochialis immunem -is et cenobialis privilegii libertate dotamus. CHART. Hall. 209 p. 195,32 statuimus . . . , ut famule Dei . . . -i et omni sui ordinis gaudeant libertate. **c** *liturg. de missa:* GISLEB. MONT. chron. 251 p. 326,31 conventus . . . firmavit, quod . . . quaque die lune ad . . . altare sancti Jacobi missam -em . . . celebrabit. SALIMB. chron. p. 237,10 cum diceretur per totam Franciam in missa -i qualibet die . . . psalmus: *eqs. al.* REGISTR. Xant. p. 106,28 de ipsa cera dantur candele . . . exceptis candelis misse -is. *de hora i. q. canonicus – kanonisch:* GISLEB. MONT. chron. 248 p. 323,19 sacerdos . . . continuum . . . ecclesie in horis -bus tam matutinis quam missis et aliis horis exhibebit servitium *eqs.*

adv. ***conventualiter.** *secundum regulam conventus, communiter – nach der Regel eines Konvents, gemeinschaftlich:* CHART. Sangall. B 584 (a. 1271) sororibus apud Arowa -r habitare volentibus . . . consentimus.

conventum *v.* convenio.

1. conventus, -us *m.* *script.* cun-: *p. 1821,55.* *form. sg.:*

[Wellhausen]

nom. -um: *p.1823,13. gen.* -ui: *p.1823,10. dat.:* -i: *p.1823, 17.* -o: *p.1823,16. abl.* -o: *l.60.62.p.1822,26. al.*

I *proprie:* **A** *de actione i. q. congressio – das Zusammenkommen, -treffen:* **1** *de anim.:* **a** *gener.:* HRABAN. inst. cler. 1,1 'ecclesia Graecum est, quod in Latinum vertitur convocatio' vel -us, 'eo quod omnes convocat ad se'. HROTSV. Abr. 6, 4 hic non est aptus querelae locus, ubi convivarum confluit -us. ADALB. MAGD. chron. a. 956 rex . . . maximo suorum fidelium -u Coloniae placitum regale habuit. *c. notione commercii, usus:* CONC. Karol. B I 7,4 eis *(monachis)*, . . . qui sua culpa proiciuntur, . . . hoc credimus posse remedio subveniri, si in ergastulis inclusi . . . a -u hominum abstineantur. **b** *publ. i. q. congressus – Begegnung, das Treffen:* DIPL. Ludow. Germ. 85 contigit -um illorum *(sc. regum Baiowariorum et Longobardorum)* alloqui fore ad Trientam . . . civitatem. ANNAL. Xant. a. 851 -us . . . r e g u m nostrorum . . . erat apud Mosam fluvium (GERB. epist. 174). **c** *milit. i. q. conflictus, pugna – (feindlicher) Zusammenstoß, Kampf:* THEODULF. carm. 72, 171 iam . . . dies sextus -us fluxerat . . . , certatim in bellum parte ab utraque ruunt *aves*. FROUM. carm. 17,27 salveris *(sc. Heinricus)* iuvenesque tui cunctęque phalanges, . . . sit procul occursus -usque malus. **2** *de rebus i. q. coniunctio, adunatio – Verbindung, Vereinigung:* **a** *corpor.:* ALFAN. premn. phys. 5,20 p. 66 omnia . . . corpora originem ex -u (*PG 40,621A* ἐκ τῆς συνόδου) elementorum . . . quattuor habent. ALBERT. M. epist. Dion. 7 p. 509,1 circa eclipsim tria considerat Dionysius, scilicet tempus et modum et modum repurgationis; tempus, quia 'non erat -us tempus' (*sim. 7* p. 512,43). **b** *spirit.:* CONC. Merov. p. 165,4 nos . . . trinitas quemadmodum spiritu corpore quoque in uno copulavit -u. *in malam partem i. q. coacervatio, conglobatio – Ansammlung, Zusammenballung:* Ps. UDALR. epist. (MG Lib. Lit. I p. 260,1) hic est . . . tocius eorum *(quorundam)* manipulus zizaniae, tocius -us (eventus, virentus *var. l.*) insaniae, ut . . . fornicatores et adulteri . . . efficiantur *clerici*.

B *de statu vel meton. i. q. congregatio – Versammlung (fere de hominibus; de loco conveniendi: l. 58):* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* RIMB. Anscar. 24 p. 52,32 ubi *(sc. in portu)* ex omni parte -us fiebat negotiatorum. 26 p. 56,15 contigit . . . , ut quidam . . . adveniens diceret se in -u deorum, qui ipsam terram possidere credebantur, affuisse et ab eis missum. ALBERT. M. metaph. 1,3,4 p. 34,53 hunc . . . -um virtutis deorum caelestium in medio aquae quidam vocant deorum synodum . . . ; synodum . . . propter virtutum suarum congregationem in loco illo. *al.* **b** *schola – Unterricht(sversammlung):* CARM. pro schola Wirz. 16 nostros -us adeat tua *(sc. urbis)* stulta iuventus, quam sint limantes aurum velud igne probantes. **c** *grex, multitudo, caterva – Gruppe, Menge, Schar:* MIRAC. Genes. Hieros. 4 quidam vir ex plebeio -u. VITA Galli II 1627 indumenta pii dum presbiter erogat almus pauperibus turbis -bus atque misellis. ANSCAR. mirac. Willeh. 38 (37) cum maxima fidelium turma ac cleri innumerabilis -u. CHRON. reg. a. 1147 p. 83,18 periit maxima ex parte innumerabilis ille -us fame, peste, paganorum gladio. *al. in malam partem i. q. coitio – Zusammenrottung:* AGNELL. lib. pont. 107 p. 348,22 ut, ubi omnium cun-us daemonum congregabantur, et ibi omnium sanctorum et Dei electorum memoria veneraretur. DIPL. Frid. I. 167 locum quendam . . . , ubi latronum aliquando -us erat, nunc autem devotę mulieres et fratres . . . congregantur. **2** *publ. et iur.:* **a** *in univ.:* EDICT. Roth. 8 capit. p. 3a si quis in -o scandalum comiserit. 343 ille, qui eum *(caballum)* . . . invenit, ducat eum . . . ante ecclesia in -o (-u, -um, -us *var. l.*). WALAHFR. exord. 23 p. 498,16 solebant *auctores* . . . in . . . orationibus, -bus (convenientibus *var. l.*) et collocutionibus . . . brevi oratione opus concludere. WIDUK. gest. 1,35 concilia et omnes -us atque convivia in urbibus voluit celebrari. LEX fam. Worm. 32 aut in macello publico aut in -u concivium. CHART. Rhen. med. I 640 p. 699,33 in . . . rusticorum placitali -u. *persaepe*. **b** *de contione exercitus:* ANNAL. Mosell. a. 782 (MGScript. XVI p. 497,18) habuit Karlus rex -um magnum exercitus sui in Saxonia. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,19 regem Roudolfum . . . militum suorum, quos undecumque colligere . . . potuerit, -um exspectasse. HIST. de Frid. imp. p. 3,4 iverunt *(sc. quidam socii)* ad Saladinum . . . dixeruntque illi -um exercituum regis Iherusalem et angustias eorum. *al. castra – (Heer-)Lager:* HEINR. LETT. chron. 15,3 p. 89,22 qui *(Estones)* . . . et ex Lyvonibus comprehensos occidunt . . . et boves et pecora in -um suorum compellunt. **c** *de congregatione populi, principum, episcoporum sim. i. q. concilium, colloquium, placitum (publicum, generale, universale, synodale) – (allgemeine) Reichsversammlung, Reichstag, Hoftag, Reichssynode (de conciliis mixtis aevi Carolini v. LThK. VI. 1934. p. 184):* TRANSL. Libor. I 3 generale placitum habiturus *imperator* . . . populi -um fieri iussit. RIMB. Anscar. 12 p. 34,22 una cum pluribus aliis in -u imperii praesulibus congregatis. DIPL. Ludow. Germ. 170 p. 239,39 consencientibus . . . episcopis, comitibus omnique -u nobilium personarum. WIDUK. gest. 3,16 universalis populi -us. DIPL. Otton. III. 147 imperialis vel regalis -us. EPIST. Heinr. IV. 11 p. 14,19 generalem -um omnium regni primatum . . . habui. OTTO SANBLAS. chron. 9 p. 10,10 -us imperatorios absque imperatore . . . celebrabant *cancellarius et Otto palatinus. persaepe*. *c. sensu sollemnitatis:* CARM. de Frid. I. imp. 1115 hanc *(Beatricem reginam)* magno procerum -u rex Fredericus ducit et . . . celebrat connubia letus. BURCH. URSB. chron. p. 57,19 imperator . . . maximum festum et convivium celebravit . . . ; in quo -u II de filiis ipsius . . . gladios accinxerunt. **d** *de sessione iudicii, arbitrorum sim.:* **α** *in univ.:* LEG. Burgund. const. I 97 ut in -u (-o, -um *var. l.*) . . . posteriorem ipsius canis osculetur *(sc. fur canis)*. FLOR. LUGD. carm. 28,78 -u assiduo populantur iura salutis. DIPL. Karoli III. 89 p. 146,29 ut . . . nemo . . . procurator ad causas iudiciario more audiendas -um facere . . . praesumat (*item* DIPL. Conr. II. 90 p. 122,31). CHART. Salem. 34 p. 55,24 (epist. papae) ut . . . nullus episcopus neque aliqua persona ad sinodos vel -us f o r e n s e s vos invitos ire compellat (CHART. Burgenl. I 71 p. 42,31. CHART. Brand. A XXII 6 p. 367,15. *saepius*). *al. adde:* CONST. Melf. 3,45 iubemus in posterum nullum medici titulum praetendentem audere practicari . . . , nisi Salerni primitus publico in -u magistrorum iudicio comprobatus . . . medendi licentiam consequatur. **β** *de curia regis:* DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 92,18 scabini . . . aliique quam plurimi, qui in -u magnatorum aderant, coram rege diiudicaverunt, ut *eqs.* **γ** *per compar. de iudicio extremo:* OTTO FRISING. chron. 8,18 p. 416,29 videndum est, ubi extremi illius iudicii -us agatur. **e** *de (clandestina) coniuratione:* ALCUIN. epist. 291 p. 449,27 -us singulares, quos solent *Angli* habere et nominant coniurationes, omnino Deo non placere certissimum est. **3** *eccl. et canon.:* **a** *de cultu divino:* **α** *in univ.:* VITA Elig. 2,6 p. 699,29 quae *(ecclesia)* exigua ⌞-bus populi⌟ (conveni-entibus populis *var. l.*) videbatur. CAPIT. part. Saxon. 18 in festivitatibus praeclaris Deo et ecclesiae -ui deserviant *Saxones*. AMALAR. off. 3,2,6 in -u ecclesiastico seorsum masculi et seorsum feminae stant. CAPIT. reg. Franc. 303,1 p. 458,22 presbyter Cordubensis . . . seorsum -us agens. BERNOLD. CONST. microl. 38 p. 1007B non tam ex e c c l e s i a s t i c i -us necessitate quam ex propria devotione (41 p. 1009A. *ibid. al.*). HERM. IUD. conv. 2 p. 76,2 ubi totiens christianorum me -us frequentantem . . . deprehendit *paedagogus. al.* **β** *de conventiculo haereticorum:* EPIST. Bonif. 59 p. 112,1 fecit *haereticus* cruciculas et oratoriola in campis . . . , donec multitudines populorum . . . dimissis antiquis ęcclesiis in talibus locis -us celebrabant. **γ** *de officio divino monachorum, canonicorum:* CONSUET. Trev. 55 ad lectionis -um sedeant *fratres*. UDALR. CELL. consuet. 3,27 p. 769C frater, qui incoeperit ita infirmari, ut -um tenere non possit, petit veniam in capitulo. p. 770A qui ita convaluerit, ut redire possit ad -um, redeundi licentiam quaerit a priore. **b** *de consociatione i. q. societas (religiosa) – (religiöse) Gemeinschaft (fere christianorum; Iudaeorum: l. 69. 71):* **α** *de fidelibus (interdum expressius i. q. ecclesia [localis] – Kirche[ngemeinde]):* CONC. Merov. p. 108,7 qui *(gentilis dominus)* a -u ecclesiae probatur extraneus. LEG. Wisig. 12,3,21 omnis Iudeorum -us . . . ad episcopum loci . . . diebus . . . festivitatum . . . convenire debebit. 12,3,26 prout unusquisque *(sc. presbyter vel iudex)* -um Iudeorum ad se pertinere cognoverit. *al.* TRAD. Lunaelac. 128 p. 234,35 si quis . . . voluntati nostre

[Wellhausen]

. . . obvius . . . extiterit, a -u omnium Christianorum . . . extraneus habeatur (134 p. 241,27. TRAD. Frising. 177 p. 170,42. *al.*). RADBERT. corp. Dom. 6,69 de tam egregii virtute miraculi Christi fidelium laetabatur -us. MANEG. c. Wolfh. 17 p. 81,2 assumitur . . . Simon Bariona, mansueti -us magister. *saepius.* *c. notione tribus:* OLIV. hist. Hieros. 112 p. 73,6 missus a Romanis Gabinius gentem Iudeorum in quinque -us divisit. **β** *de -u coenobiali vel collegiato (interdum i. q. coenobium, ecclesia collegiata – Kloster, Stift; expressius de choro ecclesiae: l.12):* STEPH. EDD. Wilfr. 60 p. 255,23 omnis -ui praesules ecclesiarum huius provinciae. ADAM gest. 3,69 p. 216, 19 vidit *vir superbissimus* . . . se in -um ecclesiae raptum. CHART. Tirol. notar. I 824 quod . . . confratres et -um habeant . . . mansum donatum. MENKO chron. 47 p. 408,14 -us occidentalis totus corruit. CHART. Tirol. 1258 p. 298,18 promisit . . . procurator . . . preposito et -o . . . terram warentare. CHART. Beron. 138 p. 189,14 bona . . . abbati et -ti . . . tradidimus possidenda. *persaepe.* **γ** *de capitulo monachorum, canonicorum:* CONSUET. Bamb. p. 298,3 in tertio . . . die petentibus fratribus in -u redeat *frater sanguine minutus* (*cf.* CONSUET. Marb. 78 ad capitulum veniens). CHART. Aquens. 34 l. 8 quod cum in pleno -u ventilaretur, eius *(Philippi militis)* assertioni fratres . . . minime contradixerunt. *de aedificio capituli:* GESTA Font. p. 106,23 quam *(domum)* -us sive curiae . . . appellari placuit. **δ** *de synodo, concilio clericorum:* EPIST. Bonif. 59 p. 110,18 postquam indigno mihi mandastis . . . sacerdotali concilio et sinodali -ui prẹesse. CAPIT. reg. Franc. 249,6 p. 187,37 in concilio . . . Agatensi et reliquis sanctorum patrum -bus (convenientibus *var. l.*). HINCM. divort. 1 p. 117,14 a synodo, id est -u episcopali. BERNH. CONST. damn. 10 collecto . . . concilio, facto . . . -u in nomine Domini, id est canonico. RANGER. carm. 1116 cum causas habuisset pontificalis -us. PETR. CAS. chron. 4,109 p. 575,6 omnes . . . maximeque divini -us cause ordinate . . . fieri debent. *persaepe.* *de conciliabulo schismaticorum:* GREG. VII. registr. 8,5 p. 522,33 in quo nimirum sathanę -u illi interfuere, quorum est vita detestabilis et ordinatio heretica.

II *translate:* **A** *conventio, pactio, contractus, foedus – Vereinbarung, Übereinkunft, Vertrag, Bündnis:* **1** *in univ.:* Lex Alam. 37,2 post -um nostrum, quod <con>placuit cunctis Alamannis. CHART. Sangall. A 33 ut . . . annis singulis per -um vestrum censum solvam. 581 ex consensu et -u utrorumque partium. TRAD. Frising. 1166 qualiter utilis effectus est -us inter . . . episcopos. TRAD. Brixin. 73 p. 30,8 diffinitum est . . . subscriptum consummare -um. HIST. Walc. 4 p. 506,48 fratrum quaesivit *comes* consilium exponens illis . . . mercimonii -um. *al.* *in malam partem de negotio illicito, corruptione: v. p. 955,58.* **2** *c. colore quodam:* **a** *condicio, exceptio – Bedingung, Vorbehalt(sklausel):* DIPL. Karoli M. 251 p. 356,42 (spur. s. XI.ex.) hos *(canonicos)* tali -u inter fratres esse constituit *Pippinus*, ut *eqs.* **b** *assensio, approbatio – Zustimmung, Billigung:* RIMB. Anscar. 12 p. 34,10 una cum consensu episcoporum ac plurimo synodi -u . . . sedem constituit *Hludowicus* archiepiscopalem (DIPL. Heinr. II. 519 [spur.]). DIPL. Heinr. V. 71 (ed. H. Bresslau, Diplomata centum. 1872. p. 103, 10) Wirceburgensis aecclesiae presul . . . adiit maiestatem nostram cum universo . . . plebis eiusdem loci -u rogans, ut *eqs. v. et p. 1122,10.* **B** *communio, consensio, concordia – Gemeinsamkeit, Übereinstimmung, Einvernehmen:* TURBA phil. 64 quam mira est philosophorum diversitas in his, quae prius posuerunt, et eorum -us in hac paula re vilissima, qua regitur pretiosum. LIBER de unit. eccl. 2,19 p. 236,29 aliqui episcoporum exierunt ab illorum communione, quorum -us est sive consensus . . . fuerat pro recuperanda pace. **C** *ratio, momentum – (Beweg-)Grund, Entscheidung:* VITA Menel. 1,5 (MGMer. V p. 139,19) Meneleus presentes veridicos et necessarios itineris sui reddidit -us. 1,10 p. 142,15 replicat *mater* super illud *(sc. accipiendi filiam in coniugium)* negocium sue materne aestimationis -us. p. 142,19 divini amoris igne succensus . . . Meneleus nec matris emolliebatur ploratibus nec anteriores se penitebat fecisse -us. **D** *convenientia, consuetudo – Angemessenheit, Herkommen:* GLOSS. II 347,11 St.-S. previos adire -us er anagen gizamida *(spectat ad Isid. eccl. off. 2,20,2).* *Wellhausen*

2. conventus *v.* convenio.

convenusto, -are. **1** *strictius:* **a** *venustum reddere – verschönern:* VISIO Godesc. A 48,2 leticia faciem exilaratam -ante. **b** *exornare, insignire – schmücken, auszeichnen:* HONOR. III. registr. 248 p. 176,32 qui *(episcopus)* . . . honestatis candore ipsius *(domus Domini)* superficiem -at. CHART. Argent. add. 89 illas *(personas)*, quas morum -at honestas et titulus nobilitatis exornat. **2** *latius i. q. consummare – vervollkommnen:* GUMP. Wenc. 7 p. 215,29 bonitatis . . . cumulum magis magisque in dies -ando exaggerans.

*?****converbalis,** -e. *affabilis – ansprechbar (für): v. l.15.*

conversa *v.* converto.

***conversabilis,** -e. (conversari) **1** *sensu pass. i. q. facilis ad conversationem, comis – umgänglich, leutselig (im Umgang):* ARBEO Emm. 8 p. 38,21 erat . . . -is (converbalis, conservabilis *var. l.*) supra modum tam cum feminis quam cum viris. **2** *sensu act. i. q. commorans, commanens – verweilend, verbleibend:* TRAD. Weiss. 3 (a. 739) dum est anima in proprio corpore -is (*item* 235).

***conversaticum** (-ves-), -i *n.* (conversari) *vectigal commercii – Verkehrs-, Handelssteuer:* CHART. Ital. Ficker 192,1 p. 233,32 (a. 1196) de . . . mercato, baneatico et -o (*sim.* 192,2 p. 235,6 -vesatico). 192,2 p. 235,41 quod . . . -vesaticum et bancaticum ad ecclesiam Vercellensem . . . non pertinebant.

conversatio (-cio), -onis *f.* *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 60 p. 319,22. -nfe-: *l.45.* *struct. c. gen. obi.: l.71. p. 1825,5.* *confunditur c.* conservatio: *l.40.p.1825,67.*

I *usu originario:* **A** *spectat ad homines:* **1** *de vita agenda eiusque modis et normis:* **a** *vita, ratio (vivendi) – Leben, Lebenswandel, -weise, -art, -form (expressius i. q. recta ratio vivendi – rechter Lebenswandel, e. g. l.36):* **α** *in univ.:* BONIF. epist. 86 p. 193,11 ut populorum, quoscumque visitassem, -em et mores . . . pontifici indicassem. CONC. Karol. A 50D,19 p. 625,35 in turpi inhonestaque -e. CHART. Rhen. inf. I 65 p. 30, 15 laicalem habitum et secularem -em . . . dimisi. RUOTG. Brun. 30 p. 30,32 testes supersunt -is eius quam plurimi. OTTO FRISING. chron. 3,11 p. 147,13 post resurrectionem . . . Domini Pilatus de -e (conversione *var. l.*) . . . eius . . . Tyberio cesari scripsit. HELM. chron. 58 in spiritali -cione. CHART. Babenb. 232 p. 38,3 ad iusticie tramitem -cionemque (conservacionemque *var. l.*) bonam. *persaepe.* *spec. de vita monastica:* HUGEB. Willib. 6 p. 106,14 sanctae -is . . . exercitium (LIUTPR. antap. 3,24. DESID. CAS. dial. 3,4 p. 1147,42. *saepius*). ALCUIN. epist. 168 p. 276,3 laudabilem in Christo unanimitatis vestrae *(sc. fratrum)* -em (-fersacionem *var. l.*). EIGIL Sturm. 14 p. 146,6 (codd. EPB) cunctis monasteriis lustratis et omnium mores -esque fratrum ibi consistentium . . . discere cupiens. FORM. extrav. II 14 monastice -is amore succensus (TRAD. Ratisb. 259. *al.*). DIPL. Karoli III. 145 p. 234,15 ad regularem -cionem agendam (DIPL. Loth. III. 63. *al.*). THIETM. chron. 5,42 habitu et -e monachus. *persaepe.* **β** *vita terrena, exsilium – irdisches Dasein, 'Erdenwallen':* TRAD. Frising. 371 p. 316,10 (a. 817) quousque in hac caduca -e degimus. HRABAN. epist. 36 p. 472,15 in primis et in ultimis -is tuae temporibus. *al.* **γ** *mores, indoles – Wesen(sart), Charakter:* EINH. Karol. prol. p. 1, 1 vitam et -em . . . domini . . . mei Karoli . . . conplexus sum. THIETM. chron. 2,33 affabilis et laudandae fuit -is *praesul.* 6,15 ex nostris . . . unus nobilis et genere et virili -e. *al.* **δ** *modus se gerendi, apparendi – Verhalten, Auftreten:* WILLIB. Bonif. 2 p. 10,13 omnibus . . . exemplum bene vivendi in verbo, in -e, in fide et castitate se praebens. THIETM. chron. 6,21 hii, quorum nova -o et in habitu et in victu laudabilis extat. **b** *victus – Lebensunterhalt:* CAPIT. reg. Franc. 163,7 ut singuli episcopi -em canonicorum eorumque habitationes . . . habeant praeparatas. DIPL. Otton. I. 179 abbas . . . conquerens . . . nullo modo sufficere monachicę -i. **2** *de commercio, convictu:* **a** *consuetudo, societas – Umgang, Verkehr, Gesellschaft:* LEG. Wisig. 12,3, 20 -em cum christianis probatissimis habituri sunt *Iudaei.* CAPIT. reg. Franc. 104,5 qualiter episcopus atque comes inter se habent -em (universationem *cod.*). CONSUET. Marb. 4 quatenus omnes de societate et -e (conversione *var. l.*) eius *(novicii)* gaudeant. CONST. Melf. 3,77tit. de submota -e inter bonas feminae

[Antony]

quaestuosae. *al.* **b** *communio, consortium – Gemeinschaft:* **α** *gener.:* CAPIT. reg. Franc. 72,11 quod is, qui pastor . . . cuiuscumque venerabilis loci esse debet, magis studet in sua -e habere multos quam bonos. AMALAR. cod. expos. I 3,2 hortor, ut intimo animi affectu eorum *(angelorum)* -em inplores. CAPIT. reg. Franc. 166,2 presbiteri . . . clericos boni testimonii secum -e habeant. **β** *spec. de monachis i. q. cohabitatio (coenobialis) – (klösterliches) Zusammenleben (hic illic accedente notione institutionis, e. g. l.10.11):* EIGIL Sturm. 11 diabolus pertimescens servorum Dei in solitudine -em. WETT. Gall. 2 p. 258,11 ut in terminis Galliae -is eorum locum eligerent nec diutius se itineris longitudine fatigarent *fratres.* 28 fraternalis societas prioris -is non inmemor ob adquirendum magisterium . . . Galli tractabat. VITA Rup. 9 colligens congregationem sanctarum monialium et earum -em rationabiliter . . . disponens. *al. meton. de coetu sancto i. q. congregatio, conventus – (Kloster-)-Gemeinschaft, Konvent:* TRAD. Salisb. I 1 p. 254,15 (a. 987) ita ut omnia ad eas *(possessiunculas)* pertinentia . . . huic actuali -i servitura essent. TRAD. Weihenst. 13 sive sit -o monachorum vel congregatio clericorum. DIPL. Heinr. III. 25 p. 32,27 nobilis quidam . . . monachicae -i se inseruit. CHART. Sangall. B 192 p. 177,14 (epist. papae) liceat . . . vobis personas liberas . . . e seculo fugientes ad -em vestram recipere *(cf. p. 1828,50). al.* **3** *de mansione, statione i. q. commoratio – Aufenthalt:* **a** *gener.:* CONC. Karol. B I 11,26 domus episcopi ab huiusmodi *(sc. feminarum)* inhabitatione et -e . . . debet inmunis esse et aliena. *ibid.:* inmunitates praecedentium imperatorum . . . ab . . . longiori et diuturna -e et commoratione regum . . . in episcopio prohibent. CAPIT. reg. Franc. 303,3 ubi *(sc. in ecclesia)* postposito Dei cultu foeda efficitur -o rusticorum. *meton. de loco:* THIETM. chron. 6,5 rex . . . fixis . . . tentoriis requievit exploratores prestolans . . . ad quaerendam Hardwigi hostis -em clandestinam. **b** *spec. de contubernio coenobiali:* CHART. Sangall. A 391 (a. 844/51) si filii nostri . . . -cio ibidemque *(sc. in monasterio)* fuerit, stet firmum *(sc. donatio).* **4** *de actione, intentione:* **a** *studium, exercitatio – Bestrebung, Bemühung, Übung:* CAND. FULD. Eigil. I 1 turbam monachorum dignis -bus regere. 10 p. 227,49 senem patrem vestrum sanctis -bus vestris honorate. VITA Magni Fauc. I 25 p. 180,19 de tanti viri -cionibus simul cum beato Columbano. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 fidei . . . et operum honesta -cione. **b** *usus, mos – Brauch, Gewohnheit:* LEG. Wisig. 12,2,17 p. 425,19 non ex omnibus, que Iudeorum usus et abominanda consuetudo vel -o agit, aliquatenus faciamus. 12,3,7 Iudeorum detestabilis -o . . . mundas ab inmundis diiudicans escas. GLOSS. psalt. Lunaelac. 120,8 -em exeundi de domo ad actum proprium et iterum reverti. **B** *spectat ad res i. q. condicio, status – Verfassung, Zustand, Lage:* **1** *in univ.:* CHART. Basil. A I 32 p. 61,22 (c. 708) ut hae duae abbatiae in tam aequali essent -e, ut neutra alteram vel divitiis vel honore preiret. p. 62,9 unius per omnia esse . . . paritatis tam dignitate quam -e. CHART. Lips. I 7 (a. 1270) ad confirmandam pacificam -em . . . civitatis nostrae. *fort. huc spectat:* GLOSS. psalt. Lunaelac. 58,7 -o temporum novissimorum. **2** *plur. i. q. vicissitudines, casus – Wechselfälle:* VITA Liutb. 3 omnes . . . vitae suae -es exponenti *(sc. puellā).*

II *c. sensu conversionis:* **A** *eccl. i. q. actus (spiritualiter) convertendi, conversio – Bekehrung, (innere) Umkehr, Einkehr:* **1** *spectat ad fidei catholicae amplexum:* CONC. Merov. p. 76,16 pro novitate -is (conversionis *var. l.*). LEG. Wisig. 12,2,18 p. 426,25 quicumque . . . ex perfida Hebreorum plebe . . . ad catholice fidei rectitudinem per veram -em sive professionem redierit. GLOSS. psalt. Lunaelac. 65,13 de -e gentium. *al.* **2** *spectat ad paenitentiam, contritionem (expressius i. q. correctio, emendatio – Besserung, Läuterung, e. g. p. 1828,34):* CONC. Karol. A 22^{C},16 ut, qui . . . excommunicatus fuerit, ante emendationem et -em non suscipiatur ab aliquo. ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1048^{C} per -em (conservationem *ed. Waitz*) alter factus *imperator.* OTTO SANBLAS. chron. 42 p. 68,10 districta -is ipsius *(episcopi)* penitentia. *al.* **3** *spectat ad vitae monasticae professionem eiusque praeparationem (interdum i. q. ingressus monasterii – Klostereintritt):* IONAS BOB. Columb. 2,1$^{capit.}$ de -e (conversione *var. l.*) et suffectu abbatis Athalae. VITA Wandr. 4 (MGMer. V p. 14,32) cogitavit, ut acciperit eam *(puellam)* et postea ei de -is habetum fabolarit. CONC. Karol. A 39^{B},9 de his, quarum -e simultates . . . pati solent monasteria, cavendum abbatissis est, ne incaute . . . eas in congregatione admittant. *al. recessus – Abkehr:* IONAS BOB. Columb. 2,23 p. 280,14 qualis *(sc. Bertulfi praesulis)* -o (conversio *var. l.*) e saeculo fuerit. **4** *spectat ad praeparationem muneris ecclesiastici suscipiendi:* CONC. Merov. p. 36,20 ut . . . episcopatus . . . vel presbyterii honore nullus laicus ante praemissa -e (conversione *var. l.*) vel ante triginta aetatis annus accipiat. *v. et p.1828,59.60.61.* **B** *natur., alch., medic. i. q. commutatio – Ver-, Umwandlung:* **1** *in univ.:* Ps. PLATO quart. 1 p. 105,6 per -em eius *(rei)* ad propinquiorem similitudinem simplicis. **2** *perversitas, perturbatio – Verkehrtheit, Verwirrung:* AESCULAPIUS 5 p. 8,15 cognoscitur *melancholia* . . . ex crebra immutatione sensus . . . atque -e (*Gariopont. pass. 1,12* conversio) humanae mentis. **3** *corruptio, consumptio – Verderbnis, Zerfall:* ARS med. 7 p. 426,17 euvilisio pustellarum circa cutem apostima dicitur -o (comestio *H*) carnium in sanium redactum.

conversibilis, -e. **1** *log. i. qui inverti potest, in conversione consistens – umkehrbar, Umkehr-:* LIBRI Karol. 4,23 p. 219, 41 argumentationem suam . . . inani conclusione quasi quodam -i syllogismo conficere. **2** *natur. i. q. commutabilis, commutationi subiacens – verwandelbar, der Umwandlung unterworfen:* RATHER. epist. 30 p. 173,17 panes in stercus ilico -es. *cf.* convertibilis.

conversim *v.* converto.

conversio, -onis *f. script.* -rti(o): *p.1828,59.*

I *usu originario:* **A** *proprie et in imag.:* **1** *inversio – Umkehrung, Umdrehung, (Um-)Wendung:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* TRACT. de ord. pont. (MG Lib. Lit. I p. 10,3) cuius rei *(sc. sententiae Leonis papae)* Innocentius -em facit. ALBERT. M. veget. 4,73 'quia saepe usus est -e' motus 'ad lapidem' sursum, calefactus est *vapor.* 7,85 tanta . . . est vis nodi et -is pororum, qui prius *(sc. ante insitionem)* recte ascenderunt, quod *eqs.* animal. 9,133 vigore proprio se convertit *(sc. puer in alvo matris),* et ad -em iuvat pondus capitis. nat. anim. 2,9 p. 33,51 non . . . anima habet situm vel partes situ distantes, ut -em situs ipsi animae attribuamus; si autem -o ista est ordinis *eqs.* **β** *de gladio i. q. actus recondendi – das Zurückstecken:* ALCUIN. epist. 136 p. 207,28 de -e . . . gladii in vaginam suam et de periculo accipientis . . . diximus *(spectat ad Vulg. Matth. 26,52).* **b** *medic.:* **α** *status reversatus – Umstülpung:* PAUL. AEGIN. cur. 83 propter cicatricem -em (*sc. palpebrae; 3,22,10* τὸ . . . ἐκτρόπιον) . . . cirurgia sanat. 247 p. 186,23 matricis suffocatio -o (*3,71,1* ἀναδρομή) ad superiora matricis est. **β** *distortio – Verdrehung:* PAUL. AEGIN. cur. 249 p. 192,7 -es (*sc. matricis; 3,74,10* διαστροφάς) . . . pyriis dirigere. **γ** *luxatio – Verrenkung:* PAUL. AEGIN. cur. 253 p. 200,23 in propulsationibus . . . aut percussionibus aut -bus (*3,78,4* στρέμμασιν). **δ** *tortio – Windung, Krampf:* PAUL. AEGIN. cur. 198 p. 123,4 si . . . admixta stercori ulcerationis egerit signa *(sc. patiens)* cum doloribus et -bus (*3,42,1* στρόφων). **c** *log. ('Konversion', de re v. Hist. Wb. Philos. IV. p. 1082):* EPIST. Ratisb. 12 p. 331,8 quid per impossibile et per -em esset probari. ALBERT. M. praedicam. 4,6 p. 232^{a},10 -o *est* . . . in transpositione subiecti in praedicatum et e converso sub eadem qualitate et quantitate vel diversis. anal. pr. 1,1,$8^{capit.}$ qualiter -o principium est imperfecti syllogismi, et quid sit -o. 1,1,$11^{capit.}$ de -e propositionum de necessario. 1,1,13 p. 477^{b},31 in affirmativis . . . -o (*cf. p. 25^{a},40* κατὰ τὴν ἀντιστροφήν) similiter se habebit in omnibus. *saepius.* **d** *math.:* ANON. minut. 1,3 p. 232,1 in omni multiplicatione . . . tantumdem valet -o quantum directio; sicut enim idem mihi est, si dicam vel directim 'ter quatuor' vel conversim 'quater tres' . . . , sic *eqs.* **e** *mus.:* ALIA MUSICA 13 p. 105,27 tropus de Graeco in Latinum -o dicitur idcirco, quod . . . alter in alterum convertitur. COMM. microl. 93 quod . . . nos modum dicimus, hoc Graeci tropum, id est -em, dicunt. ANON. IV mus. 4 p. 77,4 subversio vel -o praedictorum *(sc. modorum).* ANON. mus. Sowa 2 p. 236,46 qualiter brevis modus in sextam speciem conversus a tertia specie vel a quarta per -em simplicem extor-

[Antony]

quetur. p. 238,12 qualiter per convenientiam tertiae speciei sive quartae . . . eadem -o regulariter reperitur, utputa tertiae vel quartae in sextam. **f** *rhet.:* **α** *de figura* ἀντιμεταβολή *q. d.:* RATHER. epist. 16 p. 94,10 cum . . . per -em ita hoc *(sc. Vulg. Ioh. 6,57)* possit resolvi: 'qui in me manet et ego in eo, ipse manducat carnem meam et bibit sanguinem meum'. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 57,24 alius *(modus)* fit per similitudinem . . . , alius per repetitionem, alius per -em (*sim.* CONR. MUR. summ. p. 103,13). CONR. MUR. summ. p. 104,20 per -em, que fit, quando, quod dicimus per affirmationem, probamus per negationem. **β** *de figura* ἀναστροφή *q. d.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 474,7 'anastropha' -o, 'apostropha' aversio. **2** *inclinatio, directio, intentio – Hin-, Zuwendung, Ausrichtung:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. nat. anim. 2,9 p. 33,57 haec *(sc. animae)* -o ad intelligentiam. **β** *de occupatione:* ALBERT. M. animal. 8,232 ad id, quod est in fantasia -o animae et iudicium compositionis vel divisionis. **γ** *de favore:* PRUD. TREC. annal. a. 845 p. 50,12 omnes Aquitanici, qui eatenus cum Karolo fuerant, ad . . . Pippinum . . . sui -em efficere studuerunt. CONST. imp. II 221 si ad nostram et imperii devotionem vos prompta -e dederitis et converti alios facietis. **b** *eccl.:* LEG. Wisig. 3,6,2 p. 167,17 si -is (conversationis *var. l.*) a d D e u m volumtas extiterit *eqs.* (CONC. Karol. A 50^{D} p. 607,25. *al. v. et p.1834,17*). EPIST. Ratisb. 29 p. 360,31 si . . . -o peccatoris voluntas eius *(Dei)* est, aversio ipsius voluntati eius contradicit. ALBERT. M. sent. 2,5,2 p. 112^{b},23 sunt in peccato duo, scilicet aversio et -o. cael. hier. 9 p. 152,4 7sq. prima hierarchia *(sc. angelorum)* sumitur secundum -em in Deum, ultima vero secundum -em in homines. *ibid. al.* **c** *rhet. de figura* ἀποστροφή *q. d.:* RUD. TRUD. epist. p. 319,39 nunc ad te mihi -o, pecuniose avare. RUP. TUIT. medit. 1,12 p. 370^{A} per tropum, qui apostropha dicitur, id est -o. **d** *astron. i. q. situs, positio – Lage, Richtung:* BEDA temp. rat. 25,13 cum . . . lunae . . . status idem eademque sit pro variante solis digressu -o. 25,53 non . . . lunae -o (gloss.: id est, sive sopina sive erecta fit), quae naturalis est et fixa, potest futuri mensis portendere statum. **3** *versatio – Umdrehung (im Kreis), Kreisbewegung:* **a** *gener. i. q. circumvolutatio – das Herumdrehen, 'Rollen':* ALBERT. M. animal. 1,435 cum . . . vides . . . inordinatam oculorum -em *eqs.* **b** *astron. i. q. ambitus, revolutio – Umlauf:* BEDA temp. rat. 46, 11 ogdoadibus est et hendecadibus tota lunae digesta -o. BOVO CORB. Boeth. 18 caeli. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 212,15 mundi. ALBERT. M. animal. 18,90 revolutiones, -es dierum et noctium, mensium et annorum. eth. II 3,1,17 p. 220^{b},18 de solis et astrorum -bus sive revolutionibus (resolutionibus *ed.*). *ibid. al.* **4** *reversio – Wende, Umkehr:* **a** *gener.:* AMALAR. ord. antiph. 1,6 versus dicitur ille cantus, per quem revertitur intentio mentis in aliam intentionem, quasi quaedam compositio officialis disponens iter mentis . . . de uno affectu ad alterum . . . , de sollicitudine omnium ecclesiarum ad propriam conscientiam, quae -o addiscitur in responsoriis. **b** *astron. de solstitio:* BEDA temp. rat. 15,32 menses Giuli a -e solis in auctum diei . . . nomen accipiunt. *de lunae luminum varietate:* BEDA temp. 15 ut resurrectio . . . in tertia lunae septimana veneretur, cum et ipsa tunc lunae -o mentis gloriam de terrenis ad caelestem doceat mutari contuitum. **c** *rhet. de figura* ἐπιφορά *q. d.:* CONR. MUR. summ. p. 82,9 diversas clausas -o finit eadem voce. *adde:* ONULF. rhet. I 2 si . . . placet tibi -o, non oratoria, sed Deo digna placeat, non ea, quae per crebram repeticionem ultimae dictionis orationem expolit, sed quae impios . . . extinguit.

B *meton.:* **1** *analogia (conversa), contrarium – (umgekehrte) Entsprechung, Gegenstück:* ALBERT. M. animal. 1, 459 virilia . . . , quae sunt -o matricis et colli eius. **2** *imago – Abbild:* ALBERT. M. animal. 8,231 proportionatus . . . spiritus . . . adunatas et stantes ministrat formas, super quas bona potest esse -o cognitionis animalis *(de imaginatione).* **3** *facultas substituendi – Austauschbarkeit (de synonymia):* BERENG. TREV. myst. (PL 160,995^{A}) illa lux, per quam ita nominum istorum *(sc. 'divisio' et 'dispersio')* reciproca variatur -o, ut *eqs. (spectat ad Vulg. gen. 49,7).*

C *translate:* **1** *gener.:* **a** *(per)mutatio – Umschwung, Umschlag:* **α** *in univ.:* CARM. cod. Vindob. (806) 4,22 hunc *(sc. felicem)* subito miserum mutat -o rerum. *de crisi in febribus:* MAURUS progn. 34 p. 46^{b},45 que imparibus *(sc. numeris dierum)* iudicantur, discreta sunt et amica -i. **β** *praecipitatio – das jähe Hineingeraten:* ALBERT. M. Iob 19,20 'pelli meae' . . . 'consumptis carnibus', ex nimia macie et in famem -e, 'adhaesit os meum'. **b** *immutatio animi – Umstimmung, Gesinnungswandel:* LAND. MEDIOL. hist. cont. 41 p. 38,23 Grosulanus . . . intendebat ad destruendam Yordani impositionem et -em eorum, qui ipsam fecerant impositionem. 62 Mediolanenses . . . ordinarii . . . confortati de hac Mediolanensium -e. **c** *reformatio – Umgestaltung:* CHART. Rhen. inf. II 462 (a. 1258) concedimus . . . fratribus . . . potestatem . . . omnes domos . . . in agros destruendi et ad quoscunque voluerint usus convertendi . . . , nec pro -e aut destructione predicte ville . . . nobis . . . ad aliqua servicia . . . tenebuntur. **2** *eccl. i. q. actus (spiritualiter) convertendi – Bekehrung, (innere) Umkehr, Einkehr:* **a** *spectat ad fidei catholicae amplexum:* LIUTG. Greg. 10 in qua *(Fresonia)* primus sanctus Willibrordus . . . in -e gentis illius initiavit rudimenta christianae fidei. EPIST. Hann. 83 p. 137,23 capitalis illa de infidelitate ad fidem -o. ADAM gest. 2,2 ad -em paganorum. HERM. IUD. conv. epist. p. 69,8 inter ipsa -is mee primordia. HEINR. LETT. chron. 7,3 pro -e gentis Lyvonice. *persaepe. expressius de baptismo:* AMALAR. off. 1,24,10 propter -is (conversationis *var. l.*) sacramentum. *v. et p.1834, 18.* **b** *spectat ad paenitentiam, contritionem:* CONC. Merov. p. 81,13 de paenetentum -e (conversatione *var. l.*). RHYTHM. 150,163,2 quo, sicut vestram audiere cuncti apostasiam, sic vestram -em aeque cuncti videant. BERTH. (?) annal. a. 1056 bona -e, poenitentia et confessione purissima praemunitus. ADAM gest. 3,70 p. 217,8 signa penitentiae vel -is. CAES. HEIST. mirac. I 1,2 p. 7,29 contritio aliquando praecedit -em, aliquando sequitur. *persaepe. v. et p. 1827, 58. expressius i. q. correctio, emendatio – Besserung, Läuterung:* FORM. extrav. II 30 ego ill. promitto stabilitatem meam et -em (conversationem *var. l.*) m o r u m et oboedientiam secundum regulam sancti Benedicti *(sc. Bened. reg. 58,17* de . . . conversatione [-e *var. l.*]; EPIST. Ratisb. 4 p. 280,17. *al.).* GERH. AUGUST. Udalr. prol. l. 26 ut . . . Dei praecepta spernentibus -is emolumentum . . . adaugeant *(sc. haec scripta).* CONST. imp. II 107,1 adeo pertinaciter hostinati sunt *Lombardi* . . . , quod nec verba salutis accipere nec -is tramitem agnoscere voluerunt. *al.* **c** *spectat ad vitae monasticae professionem eiusque praeparationem (saepius i. q. ingressus monasterii – Klostereintritt):* VISIO Baront. 13 p. 387, 13 quando a d -em (conversationem, monasterium, confessionem *var. l.*) v e n i s t i (TRAD. Ratisb. 346. LIBER de unit. eccl. 2,41 p. 272,34. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 183,1,137 de -e liberi hominis. IDUNG. PRUF. dial. prol. 16 primae -is meae et locum et ordinem deserui. CHART. Engelb. 7 p. 246,20 (epist. papae) liceat . . . vobis clericos e seculo fugientes vel laicos liberos . . . ad -em suscipere *(sim.* CHART. Burgenl. I 71 p. 42,12 [epist. papae]. *al. cf. p. 1825, 23).* TRAD. Scheftl. 181 in die -is suę. CAES. HEIST. hom. exc. 140 adolescens . . . , cum . . . a proposito -is retraheretur *eqs. persaepe. cf. p.1827,22.* **d** *spectat ad praeparationem muneris ecclesiastici suscipiendi:* CONC. Merov. p. 37,3 ut nullus metropolitanorum cuicumque laico dignitatem episcopatus tribuat, sed nec reliqui pontifices presbyterii vel diaconatus honorem conferre praesumant, nisi anno intigro fuerit ab his praemissa -o. p. 75,3 de clericorum praemittenda -rtione (-e, conversatione *var. l.*) id . . . observetur, ne ullus ex lahicis ante annualem conversationem (-em *var. l.*) . . . ordinetur. p. 103,14 ut nullus ex laicis absque ⌞anni -e⌟ (annua conversatione *var. l.*) praemissa episcopus ordinetur. *v. et p.1826,10.* **3** *natur. et alch. i. q. commutatio – Umwandlung:* ANON. tab. p. 163,29 in -e spirituum. Ps. ARIST. pract. p. 659^{b},30 pacem inter elementa facere non potes nisi per -em eorum ad invicem. Ps. PLATO quart. 4 p. 170,39 -es fiunt pro maiori parte ex aqua et terra per aerem et ignem. ALBERT. M. meteor. 2,1,8 p. 526^{a},34 -o vaporis . . . in aquam. animal. 9,120 modus . . . et mensura -is et formationis spermatis in concepto . . . est, quod *eqs. al.* **4** *theol. i. q. transsubstantiatio – (Wesens-)Wandlung:* ALBERT. M. sacram. 82 p. 58,23 de ratione -is et consecrationis non est ibi *(sc. in eucharistia)* nisi corpus. p. 58,70

[Antony]

quantum ad rationem -is et transsubstantiationis. sent. 4,11,2 p. 268b,17 cuiusmodi mutatio vel -o sit ista, quae est in sacramento. *ibid. al.*

II *c. sensu conversationis:* **A** *vita – Leben:* VITA Libor. 1 in hac mortali -e. OTLOH. quaest. 46 p. 124C teneram hominis infantiam vel -em *(ni leg.* conversationem, *cf. p.1831,18)* nox *significat,* dies autem maturos hominis annos et mores. *v. et p. 1824,38.* **B** *institutio cohabitationis monasticae – Einrichtung, Aufnahme des klösterlichen Zusammenlebens:* ANNAL. Maxim. a. 934 (MGScript. IV p. 6,50) -o monachorum sancti Maximini; et Ugo abbas efficitur. ANNAL. Div. a. 934 (MG Script. V p. 40,38) -o monachorum sancti Apri.

***conversivus,** -a, -um. **1** *log. i. q. in conversione, inversione consistens – auf Umkehrung beruhend, Umkehr-:* ALBERT. M. anal. pr. 1,5,2 p. 613a,7 in omnibus . . . syllogismis, qui fiunt ex hypothesi, sicut in circulari et -o. 2,3capit. de -o syllogismo. 2,4,7 p. 757b,22 syllogismi per conversionem sive -i. *ibid. saepius. subst. neutr. (ellipt.) i. q. conversio – Umkehrung:* ALBERT. M. elench. 1,3,16 eadem est bonitas et idem peccatum alicuius consequentiae sive argumenti et sui -i. **2** *philos. i. q. conversionis (ad se) efficiens, dirigens – die Hinwendung bewirkend, hinwendend:* ALBERT. M. sent. 1,42,1 p. 357b,14 potentia intelligendi et volendi est secundum relationem ad naturam spiritualem -am supra se. div. nom. 1,66 p. 42, 27 'substantia omnium' . . . 'ad ipsum', idest ad se, '-a' (*PG 3, 596C* ἐπιστρεπτική), secundum quod omnia ordinat ad se ut ad finem. **3** *astron.:* **a** *circumvolutans – rollend, (um)wälzend:* ALBERT. M. cael. 2,3,8 p. 158,3 'corpori' stellarum ab antiquis 'sunt duo motus' attributi, quia 'unus est tropicus', hoc 'est -us' (*cf. p. 290a,10* κύλισις) secundum circulationem perfectam manente circulo immoto. **b** *ad (solis) conversionem pertinens – zur (Sonnen-)Wende gehörig, Wende-:* MEGINFR. (?) carm. p. 649A cancer signorum summum (summus *ed.*), capricornus et imum (unum *ed.*) est, hic *(an leg.* haec *?)* duo sunt tropica, quae -a vocantur, sol quoniam signis positus *(an leg.* positis *?)* convertitur istis. **4** *natur.:* **a** *commutationis efficiens – die Umwandlung bewirkend, umwandelnd:* ALBERT. M. mort. 2,12 p. 371b,3 in quantum . . . est calor elementi, est alterativus et -us. *subst. fem. (ellipt.) de virtute cibum commutante:* ALBERT. M. animal. quaest. 6,19/22 p. 168, 50 *auster* mollificat . . . et debilitat digestivam et -am et retentivam, et ideo reddit ventrem laxum, quia venter non potest retinere superfluitatem. **b** *figurationis, fictionis efficiens – die Gestaltung bewirkend, gestaltend:* ALBERT. M. sent. 3,4,4 p. 80a,6 videmus secundum naturam operationem patris esse decisivam materiae, -am eius ad corpus nati *eqs.* **c** *commutabilis – umwandelbar:* Ps. ARIST. pract. p. 659b,45 sunt . . . elementa . . . circulariter -a.

adv. ***conversive.** *per conversionem, ex conversione – in, aus der Umkehrung, Umdrehung:* **1** *log. de inversione:* ALBERT. M. anal. pr. 2,4,6 p. 754a,47 utrum idem sit syllogizare -e et ad impossibile. p. 754b,8. **2** *astron. de circumvolutatione (per pravam interpr.):* ALBERT. M. phys. 8,3,9 p. 640,83 sphaera 'quiescit quodammodo semper in manendo' subiectum suum in eodem loco 'totum' et tamen 'movetur continue', quia motus suus 'accidit -e' (*p. 265b,8* ἀντιστρόφως) circa idem centrum.

1. converso *v.* conversor.

2. converso *v.* converto *p.1838,54sqq.*

conversor, -atus sum, -ari *vel rarius* **converso,** -avi, -are. *script.* -situs: LEX Alam. 14 *(var. l.). form. praes. inf.* -arier: ALDH. virg. II 2053. *struct. c.* in *c. acc.: p.1830,49. cf. p.1830, 13. usu trans.: p.1830,67. partic. praes. pro subst.: passim. confunditur c.* conservare: *p.1830,21.25.31.45. al.*

I *de anim. (de sole: p.1830,2):* **A** *versari, morari, habitare, vivere – sich aufhalten, sich befinden, (ver)weilen, wohnen, leben:* **1** *corpor. et local.:* **a** *spectat ad stationem, mansionem:* **α** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 93,1 in curvis -or quadripes antris *(sc. mustela).* CAPIT. reg. Franc. 213,5 quod potentes . . . viri in locis, quibus -antur, minorem populum . . . opprimant. THANGM. Bernw. 41 p. 776,10 ibi *(Turonis)* . . . septimanam -tus. CHART. Bund. 264 p. 199,33 adulterum et adulteram . . . excommunicavi; ut idem faciant, vicinis episcopis, in quorum parrochiis -antur, prȩcepi. *al.* **β** *consistere – stehen:* BEDA temp. rat. 18,54 in qua *(parte)* . . . -tus lunam suo receperat in coitu *sol.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 10 cum rex Otto in Alamannia . . . cum exercitu -retur iuxta flumen, quod Hilara vocatur. **γ** *c. sensu assuescendi i. q. se continere – ausharren, es aushalten (cf. l.63):* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 185,23 multi homines loquentes et canes et cetera multa, inter que debet -ari *falco.* **b** *spectat ad vitam agendam:* **α** *gener.:* PASS. Leod. 3 (MGMer. V p. 285,16) Leodegarius dum in Agustidunense urbe felix in pace -vit (-tus est, -tus esset, -retur *var. l.*) episcopus *eqs.* ALCUIN. epist. 188 Deo . . . placenti vita -ari (-are *var. l.*) inter homines. CHART. Rhen. med. I 41 p. 46,7 unusquisque, dum in hunc mundum . . . videtur -are *eqs.* COD. Lauresh. 20 l. 1 redemptor noster corporaliter in terris -tus. TRAD. Lunaelac. 60 hoc tempus breve, in qua periculose -amur. THANGM. Bernw. 31 sperans . . . summa pace se -turum. *saepius. usu subst. de fidelibus in episcopio degentibus:* TRAD. Frising. 104 (a. 780/82) notum est cunctis in domo sanctae Mariae -antibus. **β** *spec. de vita monastica:* FORM. Marculfi 2, 48tit. supplecaturio pro eo, qui in monasterio -are desiderat (FORM. Augiens. B 12tit. *al. sim.* HROTSV. prim. 409 -ando [conservando *var. l.*] . . . intra claustra monasterii). VITA Richer. 11 (MGMer. VII p. 451,13) ex Centulo vico, ubi ipse antea -verat. CAPIT. reg. Franc. 25,3 clerici, qui monachorum nomine non pleniter -are (conservare *cod.*) videntur. HRABAN. inst. cler. 1,2 p. 7,2 secundus *(ordo)* est monachicus, id est singulariter -ans (-tus, -antium *var. l.*). IDUNG. PRUF. dial. 1,54 in Cluniacensi ordine . . . iam decem annis -tus sum. *saepe. usu subst. de monachis:* TRAD. Salisb. I 1 p. 254,16 (a. 987) ea . . . abbati committens communiter -antibus dispensanda. LIBER de unit. eccl. 2,41 p. 272,30 -antes (conservantes *cod.*) in schola servitii divini non debere unquam discedere a magisterio Christi *(cf. Bened. reg. prol.). v. et l.27.* **2** *spirit.:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 5,2,5 si . . . ipsa *(uxor)* post obitum mariti sui in nullo scelere adulterii fuerit -ta. LIBER de unit. eccl. 2,2 p. 213,17 describuntur *episcopi Hildebrandi papae* . . . spiritales esse, quod est in caelis -ari. *al. usu subst.:* HRABAN. epist. 40 p. 478,15 qualiter . . . in paganico errore adhuc -antes ad fidem Christi percipiendam invitares. **b** *occupari, operam dare – sich beschäftigen (mit), sich widmen:* EPIST. Aldh. 9 p. 495,7 tecum legendi studio -tus demorabar. THANGM. Bernw. 53 piae devotionis studiis . . . omni vitae suae tempore -tus. **c** *se gerere, agere – sich verhalten, sich aufführen, handeln:* EPIST. Bonif. 16 contra instituta antiqua sanctorum patrum -ari. CAPIT. reg. Franc. 89,1 ut canonice . . . vivere et -are *(ci. Baluze;* conservare *cod. et ed., vix recte)* debeant *pontifices.* VITA Bertilae 6 (MG Mer. VI p. 106,9) ut . . . sobrie in omnibus -rent (-rentur *var. l.*) *subditi.* PILGR. ad Bened. p. 47,22 qualiter . . . idiotas erudire debeam et ipse in susceptam novitiorum ȩcclesiam -ari. ORD. coron. imp. 14,13 p. 38,21 ut . . . is, qui ordinandus est, antea erudiatur, qualiter eum in ea prelatione constitutum oporteat -ari. *al.* **B** *commorari, consuetudinem, commercium habere (cum) – zusammensein, verkehren, Umgang haben (mit):* **1** *in univ.:* CONC. Karol. A 46B,15 fabulari cum ea *(femina)* aliquove modo -ari. WIPO gest. 22 cum . . . ab imperatore Graecorum honorifice susceptus esset secumque satis familiariter -retur *Werinharius eqs.* BERNH. CONST. can. 41 p. 511,22 illis *(peccatoribus)* convescendo et cum eis -ando non commaculamur. STATUT. ord. Teut. p. 66,17 universis fratribus competit, ut omnibus hominibus, cum quibus -antur, vite bone exemplum prebere studeant. *al. c. sensu assuescendi (cf. l. 8):* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 173,29 que *(moderata macies)* . . . inducat falconem ad effectum -andi cum homine et ad hominem redeundi. **2** *convivere, cohabitare – zusammenleben, -wohnen:* **a** *gener.:* LIUTG. Greg. 11 p. 75,20 qualiter discipulos suos simul cum eis communi vita -ando ut pater filios educarit. VITA Liutb. 20 qui aliquid inusitatum inter eos, quos -tus est, inchoare maluerit *eqs.* RIMB. Anscar. 7 p. 27,30 cum ignotis ac barbaris -ari. ALBERT. M. eth. II 8,1,5 p. 526b,20 continue . . . ad invicem -ari (*p. 1157b,15* συνημερεύειν) non possunt, qui condelectabiles non sunt. *al. usu subst.:* HRABAN. epist. 10 p. 397, 18 omnibus tecum -antibus. HINCM. ord. pal. 335 tam ab assi-

[Antony]

due -antibus quamque et a supervenientibus. **b** *spec.:* **α** *de contubernio coenobiali:* DIPL. Arnulfi 103[A] p. 151,13 qui *(capellanus)* cum illuc *(sc. in monasterium)* pervenisset ac devote a fratribus susceptus fuisset devotiusque ipse cum illis -tus fuisset *eqs.* THIETM. chron. 7,55 p. 466,24 non cum caeteris sanctimonialibus -ando, sed singulariter *eqs.* THANGM. Bernw. 5 p. 760,9 capitulum cum fratribus, qui secum -bantur, adiit. **β** *de coniugio:* FORM. Marculfi 2,30 dum inter illo et coniuva sua illa ... discordia regnat, et ob hoc pariter -are minime possunt (*sim.* FORM. Turon. 19 dum ... nulla est voluntas pariter -andi).

II *de rebus incorporeis:* **A** *agitari, vigilare – sich regen, wachsam sein:* HRABAN. epist. 21 p. 427,35 cogitatio, quae tecum ... incessabiliter -atur. **B** *se habere, constitutum esse – beschaffen, angelegt sein:* OTLOH. quaest. 46 p. 124[C] vetus testamentum nec non teneritudo annorum simul et morum carnaliter -antia praecedunt, sequuntur autem novum et aetas et conversatio matura spiritualem intelligentiam sortitae. **C** *(in ore vulgi) versari, vulgariter appellari – geläufig sein (als), gemeinhin genannt werden:* THEOTM. epist. (MGStud. XV. 1997. p. 138,8; a. 900) universus clerus populusque christianus per totam Noricam, que et Bauuaria -atur.

subst. **conversans,** -antis *m. de laico paenitentiae atque conversioni dedito i. q. conversus – (Halb-)'Konverse' (de re v. LThK. [2]VI. p. 518sq.):* HRABAN. inst. cler. 1,2 p. 6,11 sunt ... tres ordines in ecclesia: -ium, id est laicorum, monachorum et clericorum.

convers(s)us *v.* converto.

?*convertantia, -ae *f. (?per analogiam ad* consonantia *sim. formatum) conversio – Umkehr, Hinwendung:* LIBELL. prec. Col. 6,2 Domine, da illis *(inimicis)* indulgentiam et requiem sempiternam et -am ad bonam voluntatem.

convertentia, -ae *f. t. t. log. i. q. convertibilitas, vicissitudinis ratio (inter certos terminos intercedens), responsio mutua – Umkehrbarkeit, Austauschbarkeit, Auswechselbarkeit, gegenseitige Entsprechung:* ALBERT. M. praedicam. 4,6 p. 231[b],43sqq. -a et convertibilitas et conversio in hoc differunt, quod -a dicitur eorum, quae ad invicem referuntur per habitudinem, ut, sicut primum refertur ad secundum, ita secundum refertur ad primum sub eodem casu vel diverso. anal. pr. 1,1,8 p. 471[b],34 est ... modus consequentiae, qui est -ae consequentia, quando aliquid sub uno situ partium sequitur ad seipsum sub alio partium situ. *ibid. al. in locut. adv.* ad -am dicere: WOLBERO cant. 2 p. 1120[A] proprium est ... relativorum ad -am dici, quod enim praedicatur de dilecto, e converso praedicatur de dilecta. ALBERT. M. sent. 1,3,28 p. 127[a],24 non dicitur memoria ad -am cum intellectu *eqs.* praedicam. 4,6[capit.] de proprio relativorum, quod est dici ad -am. *ibid. al.*

convertibilis, -e. **1** *sensu pass.:* **a** *ad conversionem, immutationem habilis, qui loco alterius poni potest – umkehrbar, austauschbar, auswechselbar:* **α** *log.:* IDUNG. PRUF. dial. 3,90 *descriptio* -is est hoc modo: 'regula est omnia precepta illa' et 'omnia precepta illa simul compaginata sunt regula'. ALBERT. M. anal. pr. 1,9,3[capit.] ex habitudine antecedentis et consequentis -ium. anal. post. 1,3,5 p. 80[a],9 in terminis -bus. 2,2,2 p. 168[b],12 A erit proprium B, et B erit proprium ipsi C, et sic omnia tria sunt ad invicem -ia (*p. 91[a],18* ἀλλήλων) et propria. *ibid. al.* **β** *philos.:* ALBERT. M. div. nom. 7,19 p. 351,66 id ..., quo perfecte cognoscitur res, est -e cum re *eqs.* animal. 18, 92 causam esse rei propinquam et -em cum re ipsa. metaph. 7,4, 3[capit.] ultima cum specie -is differentia. summ. theol. I 20,80,1 p. 858[b],40 signum -e est cum causa *eqs. ibid. saepius. subst. neutr.:* ALBERT. M. caus. univ. 2,1,5 p. 66,14 nec valet ..., quod causa secundaria influit ex proximis, ex quibus fit rei diffinitio et demonstratio, causa autem primaria ex remotis et non -bus cum re. **b** *inclinabilis – der Hinwendung fähig:* HRABAN. anim. 1 p. 1110[D] anima est a Deo creata ... -is ... ad bona et ad mala *(ex Cassiod. anim. 4 l. 7).* HILDEG. div. op. 1,3,6 p. 797[C] quatenus ad quaelibet bona -es sint *mentes hominum.* **c** *(com)mutabilis – (ver-, um)wandelbar:* **α** *natur. et alch.:* ALFAN. premn. phys. 2,9 p. 25 corpora propria natura mutabilia et -ia (*cf. PG 40,540[A]* σκεδαστά) esse et divisibilia. THADD. FLORENT. cons. 47,6 caveat ab omni cibo salso ... -i ad coleram *(sc. patiens).* Ps. ARIST. lap. I p. 208,1 est -is ad quamlibet aliam naturam lapidum *(sc. zegeg vitrum).* ALBERT. M. miner. 5,1 p. 98[b],11 videntur *metalla* incompleta esse in specie et ideo in quodlibet -ia. spirit. 1,1,7 p. 225[a],5 humidum ... semper cum calido est vaporativum et -e in spiritum. *saepius. locut. adv.* ex -i *i. q. secundum mutabilitatem – gemäß, im Sinne der (Um-)Wandelbarkeit:* Ps. PLATO quart. 3 p. 124,38sq. 'opus ..., quod erat ex -i super lunam, subtus eam ex -i difficile est' *eqs.* **β** *usu communi i. q. inconstans, varians – veränderlich, unbeständig, wechselhaft:* RATHER. pentec. I 124 -es ... ad invicem cum nostri sint amores vel odia. RUP. TUIT. volunt. 8 (PL 170,442[D]) commutabilem sive -em esse oportuit angelum et hominem. WIBALD. epist. 150 p. 247,27 qui *(frater)* tam mobilis et -is animi est. *al. caducus – hinfällig, vergänglich:* OTTO FRISING. chron. 1 prol. p. 8,3 -is est humana potentia. **d** *versatilis – drehbar:* HERM. AUGIENS. util. astrolab. 2,1[capit.] demonstratio componendi cum -i sciothero horologici viatorum instrumenti. **2** *sensu act. i. q. commutationem efficiens – die Umwandlung bewirkend:* Ps. PLATO quart. 4 p. 183,7 si proieceris ipsum videlicet opus super aere, fiet -e aliorum corporum ad substantiam aeris. *cf.* conversibilis.

adv. **convertibiliter.** **1** *ad modum convertibilitatis – in umkehrbarer, austauschbarer Weise (usu philos. et log.):* ALBERT. M. praedicab. 5,5 p. 99[b],47 diffinitio dicit totum esse in potentia et actu, et ideo praedicatur -r. anal. post. 1,3,5 p. 80[a],14 media utrisque extremitatibus -r inhaerentia. *ibid. al. conversim – umgekehrt (proportional):* ALBERT. M. phys. 3,2,11 p. 189,33 'infinitum', quod est in 'additione', in modo '-r' (*p. 206[b],5* ἀντεστραμμένως) se habet infinito per divisionem. **2** *?per modum commutationis – ?nach der Art der Umwandlung (usu alch. in loco obscuro):* Ps. PLATO quart. 1 p. 105,20 Hermonites erravit, cum voluit addere rei compositae, -r componitur ei in simile, hoc autem convertitur actu voluntatis.

convertibilitas, -atis *f.* **1** *philos. et log. i. q. facultas convertendi, vicissim ponendi, qualitas convertibilis – Umkehrbarkeit, Austauschbarkeit:* ALBERT. M. bon. 37 p. 20,20 quaeritur ... de -e eius *(veri)* cum bono. praedicam. 4,6 p. 232[a],6 -s ... proprii et speciei, cuius est proprium, est, quod, sicut unum sequitur ad alterum, ita sequetur alterum ad primum, ut utrumque sit antecedens et consequens ad alterum. anal. pr. 2,2,2 p. 719[a],10 in negativa *(propositione)* termini, quantum possunt, debent accedere ad -em. *ibid. al.* **2** *natur. et alch. i. q. mutabilitas – (Ver-, Um-)Wandlungsfähigkeit:* Ps. ARIST. magist. p. 642[a],53 suae *(sc. argenti vivi)* -s exigit, ut nunc corporibus, nunc spiritibus societur. ALBERT. M. caus. element. 1,2,9 p. 78, 71 aer umore et -e iuvat ad multitudinem aquarum.

***convertibulum,** -i *n. ?conversio (repentina) – ?(plötzliche) Kehrtwendung:* COLUMB. epist. 5 p. 171,22 quae *(oves)* vos ipsos *(sc. pastorem)* ... nimio ... pavore in alternantem circumactae -um timent.

convertio *v.* conversio.

converto, -verti, -versum, -ere. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 109. -ssus: *p. 1838,17. adde* CHART. Bund. 716. 751. 957. *form.: inf. praes. pass.* -ier: *p. 1834,67. subst. fem. abl. pl.* -abus: *p. 1838,27. depon.: p. 1833,61. 1835,29. 65. 1837, 22. cf. p. 1836,7. usu medial. et refl.: passim; intrans.: saepius, e. g. p. 1833,21. 34. 44. 47. struct. c. dat.: p. 1833,27. 1834,13. 1835,59. al. partic. perf. pro subst.: passim. partic. praes. pro subst.: p. 1833,63; pro adi.: p. 1833,21. subst.* -us *confunditur c.* conservus: *p. 1838,12.*

I *proprie et in imag.:* **A** *invertere, in contrarium (statum, modum) vertere – umkehren, umwenden, umdrehen:* **1** *gener.:* CARM. Petr. Pis. 43,9 (MGPoet. I p. 76) prius Renus cursum -et ad Alpes ... quam *eqs.* AGIUS vita Hath. 14 se ... sine alicuius adiumento in illud *(sc. dextrum latus)* -it. COD. Odalb. 85 -sa cartula nomina mancipiorum summa notatur. WALTHARIUS 1214 qui *(vir)* ... -sus visos cognovit. BRUNO MAGD. bell. 117 p. 110,14 legionis ordinem. HEINR. LETT. chron. 19,5 p. 128,32 ventus ab oriente -it ventilogium ... in contrarium. *al.* terga -ere *i. q. fugam inire – die Flucht ergreifen:* BRUNO QUERF. Adalb. B 10 p. 50,2 marchio laceris vexillis terga -it

[Antony]

(vertit rec. A). **2** *medic. i. q. reversare – umstülpen:* TRACT. de caus. mul. 95 p. 54,22 matrix in loco suo bene -sa (-sie *cod.*) est. TRACT. de chirurg. 681 ut pilorum *(sc. palpebrarum)* multitudo intrinseca extrinsecus -atur. **3** *log., philos., math., mus.:* **a** *in univ.:* GERB. epist. math. I 6,1 p. 33,13 XVI, IIII, I -e et sic dispone: I, IIII, XVI. p. 34,1 quadruplis -sis. *al.* ALBERT. M. anal. pr. 2,3,1capit. quid sit -ere et conversivus syllogismus. p. 729a,19 conclusionem praeconstituti syllogismi -ere (*p. 59b,6* ἀντιστρέφειν) opposite sive contradictorie. 2,3,3 p. 731b,17 si ... conclusio -atur in contrariam. *ibid. al.* **b** *medial. (intrans.: l.21) i. q. convertibilem esse – umkehrbar, austauschbar sein:* ALFAN. premn. phys. 2,21 p. 28 nullum ... pulmonem non habens anhelat aerem, quod et -itur (*PG 40,545A* ἀντιστρέφει); nam nullum non anhelans aerem pulmonem habet. HERM. AUGIENS. mus. p. 19,27 non considerantes tropos invicem -i. ALBERT. M. cael. 1,4,8capit. quod -itur generabile cum corruptibili. animal. 11,20 qui istorum modorum -untur super se, et qui non. metaph. 5,1,1 p. 207,34 omnis causa principium est, et non -itur, quod omne principium sit causa. *saepius. usu adi.:* OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 78,17 individuum et singulare non sunt ad se -entia. **B** *(ad)vertere, flectere, dirigere, inclinare – (hin-, zu)wenden, richten (auf, nach), (hin)lenken:* **1** *fere corpor. et local.:* **a** *in univ.:* BEDA temp. rat. 25,9 numquid credibile est lunae statum ... pro subiacentium mutatione flabrorum ... posse aliorsum, quam fuerat, -i? hist. eccl. 4,23 p. 256,26 -so ad interanea dolore ad diem pervenit ultimum *abbatissa.* RHYTHM. 149,245 olli *(sc. ad nucem)* -sus Eligius 'arescat in te', inquit, 'fructus'. CAND. FULD. Eigil. II 17,37 ecclesiasticus ... martyris ad tumbam ... -itur ordo. HROTSV. Pel. 229 in quem *(Pelagium)* -sis omnes mirantur ocellis. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 296,3 ad regem et caeteros auditores se -it *episcopus.* CONSUET. Marb. 24 -at se chorus contra altare. *saepe. intrans.:* BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 66,1 ita ut ... Benedictus ... mutato latere ad parietem -ret. **b** *de armis, exercitu sim.:* ERMOLD. Ludow. 1,59 ad Hispanos -ens ... a r m a (MANEG. ad Gebeh. praef. p. 312,22 contra ... conspiratores. LIBER de unit. eccl. 1,3 p. 188,2 in semet ipsos. *al.*). HELM. chron. 86 p. 170,27 cesar -it exercitum ad Mediolanum. CHART. Rhen. med. III 1451 (dipl. Richardi regis) contra ... rebelles nostros in manu forti -ere castra nostra. *al.* **c** *de itinere:* ALCUIN. carm. 1,957 -it i t e r brumalem solis ad ortum *dux* (VITA Heinr. IV. 13 p. 39,31). METELL. exp. Hieros. 1,569 in vallem quandam -ere callem. *intrans. (ellipt.) i. q. accedere – heranrücken:* CHRON. Thietm. 3,19 -unt (convenerunt THIETM. chron.) e Sclavis ... plus quam XXX legiones. **d** *de loco i. q. vergere – sich erstrecken, gelegen sein (usu medial. et intrans.):* WALAHFR. hort. 33 atriolum, quod ... solis -it ad ortum. ALBERT. M. veget. 4,62 'festinat' in his *(locis clivosis montium)* humidi 'decoctio', praecipue in latere -so ... circa (contra *A*) meridiem. **e** in fugam -ere *i. q. fugare – vertreiben:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 304,7 omnes ... timore ... perculsos in fugam -it *(sc. defunctus reviviscens). in exsilium eicere – verbannen:* ACTA civ. Wism. A 790 (c. 1260) Marquardus Silex et Hemminc, frater suus, -si sunt in fugam pro furto. **2** *fere spirit.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* WALAHFR. Mamm. 1,23 cunctorum in sese purum -it amorem. ALFAN. premn. phys. 1,6 p. 6 nos -it (*PG 40,505A* ἐπιστρέφων) ad animae solius divinitatem et studium *Plato.* CHRON. Thietm. 6,39 mentem suam a me ad meliora -bat *rex.* OTTO FRISING. gest. 2,49 p. 158,1 ad compescendam Mediolanensium contumatiam iram -it *(sc. princeps).* CHART. Hall. 223 p. 206,2 dum non -untur interiorem intuitum ad terrena *(sc. sanctimoniales). al. usu subst.:* ALBERT. M. nat. anim. 2,9 p. 33,45 idem esset -sum et -ens, quod est impossibile *(de conversione animae ad intellegentiam).* **β** *de occupatione, actione suscipienda:* AMALAR. off. 4,1,6 quia pater noster audivit: 'in sudore vultus tui vesceris pane tuo', -imur (-imus *var. l.*) nos aliquando ad opera temporalia. HROTSV. prim. 84 ad opus coeptum ... perficiendum est -endus stilus noster. HELM. chron. 52 p. 102,30 consummatis ... sacrificiis populus ad epulas et plausus -itur. *al.* **γ** *de favore, consensu (usu subst. de fautoribus: p.1834,2):* RIMB. Anscar. 27 p. 58,37 mandans populi unanimitatem ad suam voluntatem -sam *rex.* THIETM. chron. 6,54 ut ... ad exemplum omnibus ad vos *(sc. regem)* -sis in eo *(sc. reo)* faciatis. LIBER de unit. eccl. 2,33 p. 259,31 sese a coniuratorum societate ad regem -it *Egbertus. al. v. et p. 1827, 21. consistere – sich stellen (usu medial.):* HUMB. Sim. 2,8 p. 148,42 si ... Deo votum reddere deficimus, post satanan -imur. **b** *eccl. (cf. p.1835,56sqq.):* **α** *in univ.:* RIMB. Anscar. 3 p. 21,26 totum ... se in Dei servitium -ens orationi et vigiliis ... operam dabat. ALFAN. premn. phys. 41,11 p. 133 ad se ipsas et Deum solummodo -sae (*PG 40,776C* ἐστραμμέναι) *naturae.* MANEG. c. Wolfh. 13 p. 72,19 ad quem *(Dominum)* animam suam -i hortatur *David. al.* **β** *spectat ad fidei catholicae amplexum (usu subst.: l.19):* ALDH. virg. II 2111 plures ... C h r i s t o -it dogmate turmas *Constantina* (ALCUIN. carm. 1,213. 607). WETT. Gall. 6 ortando eos *(sc. populum)* ad creatorem suum -i Iesum Christum. *al. intrans.:* AMALAR. bapt. 48 quamvis parvuli pro aetate non possint intellegere ipsam conversionem ad Deum ..., credimus tamen eos ad Deum -ere propter conversionis sacramentum. off. 2,1,11 in semine multorum -entium ... ad Dominum. ord. antiph. 22,3 multitudinem gentium -entium ... ad Dominum. **γ** *spectat ad vitae monasticae professionem eiusque praeparationem (usu medial. et refl.):* VITA Sadalb. 18 (MGMer. V p. 60,9) Odila ... cum legali viro ... ad Dominum sunt -si. CAPIT. reg. Franc. 273B,28 ad divinum servitium -i. *al. se conferre, transire – ein-, übertreten (de mutatione ordinis: l.26):* ANNAL. Zwif. II a. 1239 abbas Fridricus -it se ad Predicatores. CHART. Solod. I 420 quicumque ... ad ipsas *(religiosas sorores)* ... -i voluerit. CHART. scrin. Col. B 722 se -ere ad claustrum. **C** *circumagere – (herum)drehen:* THEOPH. sched. 3,29 tene vas ... et verte ex omni parte, qua fluere videris, et ita -endo (vertendo *HL*) cave, ne in terram nigellum cadat. 3,36 p. 87,11 ut possit in illo foramine -i *lapis.* **D** *redire, reducem esse – zurückkehren (usu medial.):* GERH. AUGUST. Udalr. 2,21 filius ducis -sus ad vitam consolationem patri ... obtulit. **E** *repellere, reicere – zurücktreiben:* HEINR. LETT. chron. 27,1 p. 194,25 persequebantur eos *(Estones) Theutonici* ventilantes et -entes eos per viam, qua veniebant. **F** *adinvicem vertere – gegeneinander wenden:* MAPPAE CLAVIC. 3 -is vatillos duos faciem ad faciem. **G** *evertere – zerstören:* CHRON. reg. cont. I a. 1185 imperator Cremam ... civitatem olim a se eversam (-sam *BC*) ... reedificat.

II *translate:* **A** *gener.:* **1** *praevalente sensu ad aliquid, aliquo vertendi:* **a** *commovere, adducere – bewegen, veranlassen, bringen (zu):* CAPIT. reg. Franc. 244,5 si aliquis ... ab hoc deviare tentaverit ..., ut ad hoc redeat, illum -ere decertemus. ADAM gest. 4,8 ad eius *(Eginonis)* predicationem -si ad lacrimas *Pleicani*. HONOR. AUGUST. glor. 15 eam *(ecclesiam)* a cultu veri Dei avertere et ad culturam demonum -ere, immo conpellere. *al.* **b** *conciliare, adiungere – gewinnen (für), zum Anschluß bringen:* (WIDUK.) gest. 2 capit. 18 p. 62 qualiter Dadi milites Heinrici callide ad regem -it. THIETM. chron. 4, 4 dux ... -sis ad se omnibus Bawariorum episcopis ... Francorum terminos his fretus sociis adiit. 8,32 cuius *(Zentepulci)* gratia et nostrorum timore omnis hec regio -sa est. *al.* **c** *inducere, (aliqua re) afficere – versetzen (in):* HROTSV. Pel. 276 rex ... -sus in iram. CONSTANT. AFRIC. coit. 9,12 -etur corpus in ultimam frigiditatem. BRUNO SIGN. Sim. 7 (MG Lib. Lit. II p. 552, 18) in stuporem et admirationem. *al. c. sensu demergendi:* ARBEO Emm. 10 egressionis illius tot civitas in funere -sa est. RUOTG. Brun. 18 p. 17,14 quomodo -sus es in amaritudinem? **d** *descendere, confugere – sich verlegen (auf), greifen (zu), Zuflucht nehmen (usu medial. et refl.):* WIDUK. gest. 3,71 Graeci ... ad artes paternas -si ... super inprovisos ... irruunt. PETR. DAM. epist. 40 p. 406,22 ad deceptionis se argumenta -it *(sc. Balaam).* GESTA Rom. eccl. VII canis ... irascitur, ad morsus -itur. *al.* **e** *referre (ad) – beziehen, übertragen (auf):* UFFING. Liutg. 21 valet haec series alias -ier ad res. **f** *transponere – versetzen, ansetzen (auf):* BEDA temp. rat. 42, 40 Victorinus tertio ante finem ogdoadis anno hanc *(sc. lunae mutationem)* interserendam censuit lunam kl. Ianuariarum de quarta in sextam decimam -ens. **g** *adhibere – heranziehen:* CARM. libr. I 8,2,46 quae nota tibi vel quae percepta legendo, ad

[Antony]

virtutis opus . . . -e. WETT. Gall. 25 p. 270,21 prophetarum visio ad morum correctionem . . . ab eis *(sc. Gallo eiusque alumno)* -batur. **2** *praevalente sensu invertendi:* **a** *(im)mutare – verwandeln, (ver)ändern, machen (zu):* **α** *in univ.:* HUGEB. Willib. 4 p. 95,26 Dominus aquas in vino (vinum *var. l.*) -it. NOTKER. BALB. gest. 2,24 p. 32,22 -o me in mulum *(sc. diabolus)*. THEOD. PALID. annal. a. 1022 p. 67,40 Cono . . . -it . . . nomen in melius, et de Conone dictus est Conradus. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 190,12 oblivisceretur *falcones* dilectionis . . . nondum -se in habitum. CHART. Welt. 25 p. 135,27 frumentum . . . in farinam. *saepius. in bonam partem c. sensu corrigendi:* TRAD. Frising. 703ª p. 589,25 (a. 849) -it pravum sensum atque confessus est priorem traditionem *presbyter.* HELM. chron. 67 p. 129,12 eos *(sc. Holzatos)* -isse mores et revocasse gressus ad iter pacis. *in malam partem c. sensu pervertendi:* ALFAN. premn. phys. 2,51 p. 36 si nimis repugnaverit *organum corporis*, ad illud quoque -itur (*PG 40,560*^{A} συνδιαστρέφεται αὐτῷ) *anima*. LIBER de unit. eccl. 2,12 sanctorum patrum documenta, quae -it ille perversus *(sc. scriptor epistulae)* ad confirmanda bellorum studia. *al.* **β** *reformare – umgestalten:* WALAHFR. exord. 4 p. 477,24 quia diversitas idolatriae diversis modis templa construxerat, non magnopere curabant illius temporis iusti, quam in partem orationis loca -rent. CHART. Turic. 301 p. 184, 2 ut quoddam predium . . . quasi nemorosum et silvestre . . . in agriculturam -rem. **b** *(animo) inflectere – umstimmen (depon.: l.29; medial. i. q. inflecti – umschwenken):* WETT. Gall. 22 p. 268,19 ut -atur cor regis secundum voluntatem meam. CAPIT. reg. Franc. 254,2 si quis quemcumque contra nos . . . aliquid moliri . . . cognoverit, si eum -i nequiverit, aperte prodat. WIDUK. gest. 2,11 p. 75,12 Wichmannus . . . , qui se primum alienavit a rege, . . . -sus pacem fecit cum rege. THIETM. chron. 7,64 residui *(sc. Liutici)* . . . a servicio cesaris se . . . abalienare nituntur, sed . . . a prioribus suis -untur. *al.* **c** *excusare – rechtfertigen:* BERTH. RATISB. serm. exc. p. 3,26 si Deus prohibuit periurare, ubi licentiatum, . . . quod debes tot -ere, quot periuria facis? **d** *tollere – aufheben, beenden:* STATUT. ord. Teut. p. 23,19 captivitate innocentum -sa. **e** *declinare – abwenden, ablenken:* ADAM gest. 3,10 videri potest eorum *(praepositorum)* nequitia . . . voluntatem presulis a bono incepto sepe -sam. **f** *evenire – ausschlagen, ausgehen (usu medial.):* ANNAL. Fuld. II a. 870 p. 71,24 omnes . . . rogabant in bonum monstra -i. **g** *pro bono redire – zugute kommen (usu medial.):* STATUT. ord. Teut. p. 91,3 quidquid *(sc. orationis)* amplius impenditur ei *(sc. mortuo)*, non expenditur, sed in sinum -itur operantis. **3** *c. sensu conversandi (usu medial.):* **a** *morari, vivere – sich aufhalten, leben:* CONC. Merov. p. 107,7 illae *(sc. sacra relinquentes loca)*, quae in domibus propriis . . . conmutatis vestibus -untur, . . . ab ecclesiae communione priventur. VITA Greg. Porc. I 3 sicut trium venerabilium virorum . . . , Andreae . . . , Sabae . . . , Serii ⌞iam ab adolescentia apud eum -si⌟ (qui . . . sunt conversati *1 p. corr.*) . . . relatione comperimus. **b** *(in)esse – sich befinden, innewohnen:* ALFAN. premn. phys. 2,103 p. 48 quod non -atur (*PG 40,584*^{B} μέτεστι . . . αὐτοῖς) in ipsis *(irrationabilibus animalibus)* rationalis anima.

B *eccl. i. q. (ad conversionem spiritualem) inclinare – bekehren (cf. p.1834,6sqq.):* **1** *spectat ad fidei catholicae amplexum (usu subst.: l.59):* LEG. Wisig. 12,2,18 p. 427,10 quod si quispiam de eisdem sancte fidei -sis *(sc. Iudaeis)* prevaricator exstiterit. LIBER diurn. 46 p. 36,10 fidelium corda corrobora, infidelium vero . . . -e. BREV. NOTIT. p. A2,29 dux . . . de paganitate ad christianitatem -sus. EIGIL Sturm. 23 p. 158,27 (cod. W) gentem illam *(sc. Saxonum)* ad fidem Christi -it *rex* (HINCM. coll. 3 p. 122,26. ADAM gest. 1,10. *saepe*). VITA Paulin. Trev. 11 ut, quos verbis -i nequisset, eos ad conditoris sui agnitionem per diversa miracula perduceret. HEINR. LETT. chron. 9,14 per bella plurima . . . -enda erat gentilitas. *persaepe. avertere – abbringen:* ALDH. virg. I 40 procum . . . a . . . delubrorum cultura -ens *(sc. Caecilia)*. ADAM gest. 2,49 qui *(fratres)* populum -rent ab errore ydolatriae. *al.* **2** *spectat ad paenitentiam, contritionem c. sensu emendandi (usu subst.: p. 1836,11):* CONC. Karol. A 3^{C},6 si . . . -sus divisusque fuerit copulatione, dignae paenitentiae submittatur *(sc. nefarie coniunctus)*. WALAHFR. Wett. 631 corrupta . . . se . . . -ens anima. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 286,14 regi . . . ad poenitentiam -so et reconciliato . . . servire. BERNOLD. CONST. libell. II 30 cum excommunicatis communicare prohibemur, nisi -antur. IDUNG. PRUF. dial. 1,462 si pro eodem *(impio)* non -so post mortem oratur. CARM. Bur. 43,2,3 o sedes apostolica, . . . -ere! -ere! *persaepe. desistere, reverti – ablassen (von), umkehren (usu medial.):* PASS. Afrae I 6 ex qua ora -sus fuerit peccator a suis iniquitatibus. BERNOLD. CONST. libell. X 24 quemlibet ex heresi vel scismate -sum sanctae ecclesiae . . . redintegrari. *al.* **3** *spectat ad vitae monasticae professionem eiusque praeparationem (usu subst.: l. 26; expressius i. q. conversorum habitu conversari – als Konverse leben, e. g. l.19):* IONAS BOB. Columb. 2,21 p. 276,14 quaedam puella . . . in supradicto coenubio -sa est. CAPIT. reg. Franc. 43,9 de laicis noviter -sis. CONSUET. Marb. 4 admonendus est noviter (novitius *var. l.*) -sus, ut *eqs.* DIPL. Conr. III. 65 p. 115,3 homo quidam . . . apud eos *(fratres)* -sus. CHART. Heinr. Leon. 106 p. 161,22 dominus Gebehardus ex comite -sus. CHART. Babenb. 65 p. 89,21 quicunque se -ere . . . disposuerit, in cl<a>ustris subter nominatis . . . facere poterit. *saepe. recedere – sich zurückziehen (usu medial.):* IONAS BOB. Columb. 2,25 p. 291,31 fuerat . . . his *(monachus)* a pueritia sub regularis disciplinae norma eruditus, sub beato Columbano e s a e c u l o -sus (DONAT. Ermenl. 4 [MGMer. V p. 693,16] multi e s. -si. *al.* PONTIF. Rom.-Germ. 23$^{tit.}$ a seculo). VITA Sadalb. 9 (MGMer. V p. 54,30) venerandus vir Romaricus ex palatio magnifice -sus.

C *publ. et iur.:* **1** *conferre, deferre, tradere, assignare – übertragen, übergeben, zuweisen (pass. i. q. cedere – übergehen [auf], zu-, anheimfallen):* ANNAL. Einh. a. 761 Karlus, ad quem post patris obitum totius imperii summa -sa est. TRAD. Frising. 733 p. 609,32 omnia ad domum sanctae Mariae -it *sacerdos*. LIBELL. de conv. Baiuv. 6 qualiter . . . illa pars Pannoniae ad diocesim Iuvavensem -sa est. DIPL. Arnulfi 167 p. 256, 13 ut . . . cappella . . . ad sanctum Philippum . . . -atur. DIPL. Ludow. Inf. 17 monetam . . . de comitatu ad episcopatum . . . -imus. CHART. scrin. Col. B 807 quod Hermanno . . . et uxori sue . . . cessit dimidietas domus . . . , ita quod eam -ere possint, quo volunt. *al.* **2** *redigere – bringen (in):* DIPL. Loth. II. 21 quod res quaslibet episcopatus . . . quorumdam hominum olim usurpasset improbitas inque sui iuris . . . ditionem cupida -isset antiquitas. GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 37 quae . . . ab eis *(ministris)* . . . in statum rectitudinis -i persensit, eorum regimini perficiendum . . . commendavit. CHART. Ror. 26 p. 176,28 ut plereque *(possessiones)* . . . tanquam in proprietatem possidentium -antur. **3** *advertere, impendere, traducere – ver-, auf-, zuwenden:* ANNAL. Xant. a. 865 ipse *(sc. Guntharius episcopus)*, qui . . . ad secularem pompam necnon et ad fratres et nepotes . . . ea *(sc. bona ecclesiae)* -it. DIPL. Karoli III. 64 p. 108, 27 ut nullus . . . fratres de supra fatis rebus inquietare presumat nec i n alios -at u s u s (DIPL. Heinr. II. 31. CHART. archiep. Magd. 236 p. 294,38 ad . . . usus suos. *al.*). DIPL. Otton. III. 229 ut . . . praedium i n u t i l i t a t e m monachorum . . . -atur (CHART. Brixin. 119 p. 126,18. *al.*). CHART. Friburg. 67 p. 56, 10 recepta . . . pecunia et in solutionem debiti nostri . . . -sa. CHART. civ. Spir. 78 ad melioracionem . . . virgulti decem libras . . . Hallensium -ere. *al.* **4** *(immutando) collocare – (im Tausch) anlegen:* CHART. Eichsf. 590 p. 358,15 (a. 1280) quandocunque . . . archiepiscopus aut ipsius successores bona . . . pro predicta pecunia duxerint redimenda, ego et filii mei ipsis reddere . . . tenebimur ipsam pecuniam pro viginti marcarum redditibus sitis apud munitiones Maguntine ecclesie -suri. **5** *refl. i. q. appellare, adire – vorstellig werden (bei):* LEX Saxon. 43 si tutor abnuerit, -at se ad proximos eius *(sc. qui viduam ducere velit)*.

D *natur., techn., alch.:* **1** *commutare – (um)wandeln (intrans. sensu refl.: p.1837,1):* ALFAN. premn. phys. 3,30 p. 57 eam *(substantiam)* quidem non -sam, -entem (*PG 40,604*^{A} τρεπομένην, τρέπουσαν) vero illa, in quibus accedit, sua praesentia in actum suum. 7,11 p. 77 accedente rubeo aliquo . . . splendido luce praesente ab illato -itur (*PG 40,641*^{B} ἀλλοιοῦ-

[Antony]

σθαι) aer. Ioh. sacerd. 4 pars quedam . . . in aurum -et. Albert. M. meteor. 2,1,3 p. 522[a],9 vapor roridus -itur in aquam. *al. adde:* Theoph. sched. 2,8 si . . . perspexeris, quod se forte vas aliquod in fulvum colorem -at (vertat *H*). **2** *maturescere – (aus)reifen:* Albert. M. animal. 6,79 ova eorum *(piscium)*, quae tanguntur a multo spermate, -untur et crescunt in die uno. **3** *adaequare, assimilare – angleichen, ähnlich machen:* Geber. summ. 31 p. 341 est *argentum* . . . albedinis tinctura et indurat Iovem per artificium et -et (-it *var. l.*) ad se. 43 p. 398 est . . . vitri proprietas omnia vincere et ad se -ere.

E *theol. i. q. transmutare – (der Wesenheit nach) überführen (in), verwandeln:* Albert. M. sent. 4,11,5 p. 278[b],13 hic panis -itur in id, quod prius erat secundum formam et esse, quia in corpus Christi. 4,11,7 p. 285[a],13. *ibid. al. adde:* Hraban. inst. cler. 1,31 p. 62,13sqq. sicut . . . in nos id *(sacramentum)* -itur, cum id manducamus et bibimus, sic et nos in corpus Christi -imur, dum oboedienter pie vivimus.

F *gramm., rhet., mus., geom.:* **1** *demutare – ab-, verändern:* Aldh. ad Acirc. 140 p. 194,21 'ad' praepositio saepe finalem 'd' litteram in eandem -it litteram, a qua sequens orationis inchoat pars, ut 'cedo', 'accedo', non 'adcedo'. p. 195,18 'sub' . . . interdum 'b' litteram amittens in eam -it (-itur *codd.*), qua sequens oritur vocabulum. Godesc. Saxo gramm. 1,13 'n' . . . -itur, ut 'collocat'. 1,30 nisi 'u' -sum esset in 'o' *(de forma 'luxoria')*. **2** *transformare, permutare – umsetzen (in), umformen:* Aldh. ad Acirc. 115 p. 158,29 cum significationes verbi activi et neutralis in participia praesentis temporis -untur, 'doceo', 'docens'. Alfan. premn. phys. 5,26 p. 67 kybon . . . resolutum neque in aliquam aliarum trium figurarum *(sc. pyramida, octaedron, icosaedron)* posse -i (*PG 40,624[A]* μεταβάλλειν). Conr. Mur. summ. p. 79,7 quando duo verba concurrunt eiusdem persone, alterum illorum . . . est in participium -endum *eqs.* Anon. mus. Sowa 2 p. 238,15 qualiter aequipollentiae ibi repertae sunt in semibreves -endae. *al.* **3** *transvertere – übersetzen:* Notker. Balb. gest. 2,7 antiphonas in Latinum -sas (2,10 p. 66,18). **4** *interpretari, exponere – interpretieren, auslegen:* Anon. mus. Sowa 1 p. 96,32 'sensa' etc. -e sic: *eqs.* 3 p. 252,24. *ibid. al.*

adi. **conversus,** -a, -um. **1** *contrarius – umgekehrt, entgegengesetzt:* Theodulf. carm. 35,24 vice -a gaudia dant lacrimas. Berno epist. 13 p. 41,12 -o modo. Fortolf. rhythmimach. 162 dupli . . . -o ordine positi. Chart. civ. Halb. 119 sicut idem mansus de manu in manum descenderat obligatus, sic usque ad nos a manu ad manum per viam -am rediit resignatus. *al.* **2** *in contrarium versus, inflexus – einwärts gewendet, nach innen gekrümmt:* Albert. M. animal. 3,81 quando ad non fertilia *(sc. pascua)* mutatur *bos*, habebit pilos duros -os sive crispos et grossos. *de spinis uncinatis in nomine herbae cuiusdam (Agrimonia eupatoria L.):* Gloss. III 475,11 St.-S. lappa -a clhetto (*cf. Oribas. eup. 2,1 A34 La p. 439* argimonia, quam rustici lappa inversa vocant). **3** *paenitens – reuig:* Aldh. virg. II 2819 qui *(Dominus)* solet . . . -is . . . reis noxarum solvere vincla. **4** *expertus, versatus – beschlagen, 'versiert':* Epitaph. var. I 1,3 artibus omnigenis -us, pectore largus.

subst. **1. convertens,** -entis *m. paenitens, contritus – der Reuige:* Rhythm. 12,22,2 ymnum dicant penitentes, laudes canant -es. *spectat ad ingressum monasterii:* Caes. Heist. hom. exc. 29 timendum, ne Ihesus, qui -i positus fuerat in resurreccionem divini amoris, morienti propter apostasiam fuerit in ruinam eterne dampnacionis.

2. conversus, -i *m.* **1** *latius i. q. paenitens, contritus – der Reuige:* Arbeo Corb. 8 ad ignoscendum -is non piger. Hraban. hom. II 52 p. 246[B] qui propter inobedientiam perversorum descendit, propter obedientiam . . . -orum ascendit. Thietm. chron. 2,23 p. 66,17 -is quibusque paratus ad omnia Deus. Bernold. Const. libell. IV 4 cum -os non reordinarent *sancti patres. al.* **2** *strictius de vitam monasticam profitentibus vel sine regulari professione cum monachis cohabitantibus ('Konverse' [t. t. eccl.], de re v. LexMA. V. p. 1423sq.):* **a** *monachus – Mönch (de eis, qui adulta iam aetate saeculum reliquerunt):* Ioh. Canap. Adalb. A 29 cuidam -o Iohanni Canaparío talia Dominus per visum ostendit *eqs.* Thietm. chron. 7,52 p. 462,28 Gunterius -us causa Liuticios predicandi ivit. Amarc. serm. 1,131 quid de -is, quos recto et nomine vero appellare volens perversos dicere debet, . . . feram? *al.* **b** *frater laicus – Laienbruder:* **α** *def.:* Idung. Pruf. argum. 830 ille est laicus, qui nullum ordinem clericalem habet, quem consuetudo vocat -um. Epist. Hildeg. 84 de secularibus et idiotis ad spiritalem conversationem conversis, quos nos -os dicimus. Chron. Reinh. a. 1215 p. 585,39 duo illitterati, quos -os vocant. **β** *exempla:* Haimo (?) Wilh. 23 p. 219,34 religiosos monachos simul cum -is laicis. Chart. Wirt. I 302 aderant . . . de -is (conservis *cod.*): Adalbero *eqs. (item de testimonio:* Chart. Tirol. 923. Chart. Welt. 19. *saepe)*. Chart. Bund. 305 p. 226,26 servientes -i. Chart. Heinr. Leon. 31 rogatu Gelperadi fratris -i (Chart. Burgenl. II 157. *al.*). Chart. Mog. A II 671 p. 1095,4 que *(animalia)* per -os suos nutriunt *(sc. fratres)*. Chart. Bund. 508 p. 23,35 Danio -sso ecclesie sancti Remidii. Caes. Heist. hom. exc. 44 -us quidam simplex de grangia. Chart. Eberb. 472 p. 270,14 duos forestarios -os. *persaepe*.

3. conversa, -ae *f.* **1** *eccl. ('Konverse', cf. p.1837,70):* **a** *monialis – Nonne (de eis, quae adulta iam aetate saeculum reliquerunt):* Vita Liutg. III 1,748 condidit aliqua . . . claustricula, istic conversorum, illic -arum. **b** *soror laica – Laienschwester:* Gesta Lob. 23 p. 326,8 tantam . . . noviciorum tam laycorum et mulierum . . . quam etiam clericorum multitudinem adiuravit, ut exceptis conversis et, ut ita dicam, -abus de solis monachis pene ad centum claustrum impleverit. Chart. Solod. I 331 p. 185,9 II scopoze, quas contulit Iudenta -a ecclesie. Trad. Patav. 1345 Diemudis . . . et Gerdrudis videlicet -a sunt censuales sancti Stephani ad V denarios. *al.* **2** *log. (ellipt.) i. q. conversio, propositio inversa – Umkehrung, umgekehrte Aussage:* Albert. M. anal. pr. 2,3,5 p. 735[a],36 omne C A, aliquod B non est A, ergo aliquod B non est C, quae non est opposita minori, sed -a eius. *ibid. al.*

4. conversum, -i *n.* **1** *locut. adv.* e -o (econverso) *i. q. ex contrario, econtra, vice versa, rursus – umgekehrt, auf der anderen Seite, dagegen:* **a** *gener.:* Alfan. premn. phys. 27,8 p. 108 creator . . . complexus est animalia naturalibus et e -o (*PG 40,708[A]* ἀνάπαλιν). Vita Norb. II 74 p. 1307[A] vir Dei e -o videns . . . principis cor nobile. Urso element. 4 p. 107,9 dum aliquid calidum et siccum fit frigidum et humidum . . . vel e -o (contra *R*). Burch. Ursb. chron. p. 84,4 recedentes quam plurimi a Philippo Ottoni adherentes, et e -o. Albert. M. veget. 1,187 'non . . . de facili fit, quod ex semine malo proveniat planta bona neque econverso (econtrario *V*)'. *saepe.* **b** *publ. et iur. de recompensatione:* Trad. Patav. 121 p. 97,39 (a. 1121/38) Manegoldus . . . predium . . . super altare sancti Stephani in proprium dedit; et e -o IIII hŏbas . . . in suam proprietatem recepit. Chart. Raithenh. 209 p. 176,2 quod . . . unam libram denariorum . . . reciperem annuatim et econverso . . . fratres . . . predictas curias . . . possiderent. Acta civ. Wism. A 107 Hinricus Niger . . . resignavit uxori sue bona sua . . . et ipsa econverso. *al.* **2** -o *(abl. pro adv.) i. q. ex contrario, econtra – umgekehrt, dagegen:* Herm. Carinth. essent. 1 p. 124,17 aut celum . . . stare terramque moveri aut -o aut utrumque . . . necesse est. p. 140,11 aiunt . . . ex motu celestium intervalla eorum deprehensa . . .; nos . . . -o et distantias intervallorum partim metiemur et inde motus ipsos longe inequales demonstrabimus. *ibid. al.*

adv. **conversim.** *per conversionem, e converso, convertibiliter – in der Umkehrung, umgekehrt, in umkehrbarer Weise:* **1** *gener.:* Heiric. Germ. I 6,553 verbum caro fit, carnem quod fecerat olim, ut caro -m fieret . . . verbum. Ysengrimus 1,1009 quod numerum serie -m diceret acta *rusticus. al. item (ex nostra parte) – ebenso (unsererseits):* Epist. Teg. 52 p. 62, 3 hęc -m volumus, sed non possumus. **2** *log.:* Carm. var. III C 3,58 risibile est hominis proprium, quapropter idipsum -m (conversum *var. l.*) dici valet *eqs.* Idung. Pruf. dial. 1,377 lex nichil aliud est quam omnia illa *(sc. decem)* precepta, et -m nichil sunt aliud omnia illa precepta quam lex. Albert. M. praedicab. 6,2 p. 115[b],32 haec *(sc. praedicabilia)* . . . sic dicuntur proprie propria, quoniam etiam convertuntur et -m praedican-

[Antony]

tur de specie universaliter. herm. 2,2,3 p. 446a,28 sequuntur ista *(sc. modales enuntiationes)* -m, ita quod quaelibet earum et antecedit ad aliam et consequitur eam. *ibid. al.* **3** *math. et mus.:* SCHOL. enchir. 3,369 facies cordam ad cordam . . . sesculpo maiorem . . . ; rursus -m cordam ad cordam . . . metieris epitritam. MATHEM. var. Bubnov p. 254,4 si . . . multiplicatores et multiplicandos -m disponas *eqs. al. v. et p.1826,65. Antony*

***convesaticum** *v.* *conversaticum.

convescor, -i *vel rarius* **convesco,** -ere. *script.* cov- : GLOSS. I 88,33 St.-S. *partic. praes. usu subst.: l.16.*

(communiter) edere – (gemeinsam) speisen: **1** *in univ.:* VITA Filib. 30 (MGMer. V p. 600,5) cum . . . simul -rent (-rentur *var. l.*) *Filibertus et Ansoaldus*. HRABAN. hom. II 95 p. 325D qui *(paenitentes)* . . . non solum ad colloquendum, sed etiam ad -endum recepti sunt. PETR. DAM. epist. 55 p. 152,16 lucium dapifer attulit et in se -entium oculos et ora convertit. VITA Ger. Bron. 22 p. 672,54 amoenum . . . ac herbidum descendentes in locum protinus discumbunt ad -endum. VITA Annon. I 1,8 p. 470b,25 introducebantur ante eum ad -endum peregrini. ASINARIUS 205 hoc contentus ero, si -ar (converser *var. l.*) domicelle. *al. v. et p. 1633,25.* **2** *de Christo et discipulis eius (exempla spectant ad Vulg. act.1,4. al.):* RHYTHM. 42,19,4 videndum se ipsum prebuit apostolis . . . favumque mellis -ens. VITA Euch. Val. Mat. 12 per dies XL . . . apparuit *Christus* colloquens cum eis et -ens *(sim.* FLOR. LUGD. carm. 3,20. *al.)*.

convessur *v.* confessor.

***convestigium,** -i *n. vestigium – Fußspur:* ANNAL. Mell. Claustr. III a. 1178 p. 632,1 *dux Austriae* -a (*cf. Lucan. 2,652* vestigia) premens fugientis *(ducis Bohemiae)* per loca aspera . . . exercitum duxit.

convestio, -itum, -ire. **1** *vestire, induere – (be)kleiden (in imag.):* HRABAN. univ. 19,6 p. 514C cunctis . . . arboribus prior flore se -it *amygdala*. **2** *tegere – decken:* BREVIL. de inc. (MGScript. XX p. 620,23; c. 1187) flammae . . . monasterio incumbuere et tecta, quamvis -ta diligentissime plumbo, . . . deiecere.

convexatio, -onis *f. molestia, vexatio – Belästigung, Behelligung:* DIPL. Merov. I 18 ab<sque> lite . . . convexacion *(in loco corrupto)*.

[convexit *v.* conquinisco *p. 1483,44.***]**

convexitas, -atis *f. curvamen, curvatura – Krümmung, Wölbung:* **1** *gener.:* ADALBOLD. Boeth. 165 aeris puritatem caelestis sperae -i substrinxit *creator*. BERTH. ENGELB. assert. 23 (Angelomontana. 1914. p. 163) in opaca vallis -e (connexitate *ed., vix recte*) ad superiora evadere. ALBERT. M. cael. 2,2,1 p. 128,27 oportet, quod corpus locatum in concavo corporis rotundi sit -is rotundae necessario. caus. element. 1,2,6 p. 72,52 illa -s *litoris* potest esse duobus modis, versus mare . . . aut versus terram vel forte versus utrumque. *al. de declivitate:* ALBERT. M. veget. 7,54 agri . . . in -bus montium siti frequentissime patiuntur siccitatem. 7,55. **2** *spec.:* **a** *anat.:* ALBERT. M. animal. 1,214 quae *(pars)* interiacet inter oculum et aurem, vocatur gybosum sive -s genarum. 1,400 altera . . . pars *(sc. venae)* egreditur usque ad stomachi gybositatem sive -em. *ibid. al.* **b** *geom.:* ANON. circ. p. 537,3 circuli -es.

convexo, -avi, -atum, -are. *molestare, vexare – belästigen, behelligen, plagen:* **1** *gener.:* SIGEB. Desid. 22 quacumque fuerit quispiam egritudine -tus *eqs*. LUP. FERR. Wigb. 24 ne . . . populus . . . fratres . . . caeca seditione -ret (vexaret *var. l.*). **2** *publ. et iur.:* LEG. Wisig. 2,1,18 nullus . . . quemcumque presumat per iussionem aut saionem vel distringere vel in aliquo molestius -are, si nec fuerit iudex. 5,7,17 si . . . liberti . . . manumissores . . . extra iusta negotia . . . -verint aut leserint. *ibid. al.*

1. convexus, -a, -um. **1** *adi.: gibbus, arcuatus – gewölbt:* **a** *in univ.:* AETHICUS p. 107,1 ultra oceanum -um praemagnum. ARNOLD. SAXO fin. 4,9 p. 87,32 in -is speculis ydola -a apparent. ALBERT. M. caus. element. 1,2,6 p. 72,52 aliquando . . . litus est -um. 2,2,1 p. 95,32 'fecit Socrates speculum de chalybde' planum, non -um neque concavum. WILH. RUBRUQU. itin. p. 318,6 vidi duos *Tartaros* armatos tunicis de peccaciis (*i.* pittaciis) -is de corio rigido. *al.* **b** *de caelo, firmamento:* CARM. Aldh. 1,16 elementa inormia . . . quassantur sub aetherea -i celi camara. BERNOW. carm. 1,1 (MGPoet. I p. 395) o Deus omnipotens, -ae conditor arcis. FLOR. LUGD. carm. 18,6 *patroni* -o varia rutilant ceu sidera caelo. *al. v. et p. 724,43.* **2** *subst. neutr. (?fem.: l.20):* **a** *de rebus -is i. q. superficies flexa, convexitas – gekrümmte Oberfläche, Wölbung:* **α** *de sphaeris mundi:* ALBERT. M. phys. 4,1,11 p. 222,56 erit motus ignis non solum super -um aeris tantum, sed *eqs.* 4,1,13 p. 225, 54 dicitur orbis primus esse in loco et moveri in loco, quia movetur circa -um illorum *(inferiorum)* orbium *(ex Averr.)*. cael. 1,2,2 p. 38,15 caelum . . . 'perambulat' spatium 'infinitum', cuius -um est simile in quantitate concavo caeli. 1,3,10capit. de perpetuitate vitae, quae est in exteriori -o caeli. caus. element. 1, 2,6 p. 71,42 radii eius *(lunae)* oblique sparguntur supra superficiem maris et secant -um maris. *ibid. saepe. poetice de caelo (fere usu plur.):* SIGEB. carm. 34 nam . . . aspice Foebum, quam sublimis eat -a (-xsa *var. l.*) per aurea mundi. THEODULF. carm. 15,40 quae *(virtus Dei)* -a poli, rura Thetimque tenet. 46, 113. PAUL. ALBAR. carm. 7,8 Christe . . . , quem virtus omnis, concentus laudat et omnis, sidera vel quicquid centri -a tenetur. 10,7 ecce Christi signo centri -a refulgent. MARB. RED. lap. 50 p. 1766B quod si celsa micent (miscent *ed., vix recte*) tonitru -a corusco. THEOD. carm. (NArch. 39. 1914. p. 162) virtus . . . -a poli replet et ampla soli. *al.* **β** *de partibus corporis:* ALBERT. M. animal. 1,179 dicit *Loxus* . . . esse debere aures formatas semicirculariter -o lineae in medio . . . compresso versus centrum. caus. univ. 1,4,7 p. 55,44 figura . . . semicirculi in concavo perficit pyxidem, et figura semicirculi in -o perficit vertebrum. *de plantis:* ALBERT. M. veget. 2,72 duo arcus, qui componunt figuram in exterioribus plantae, -a sua habent in exteriori superficie. **γ** *de devexitate montis sim. i. q. declivitas, acclivitas – Abhang, Anstieg:* IOH. CANAP. Adalb. A 15 p. 22,4 ivit deorsum per montis -a. OTTO FRISING. gest. 2,22 ad superioris arcis -a tendunt, castrum ingrediuntur. ALBERT. M. veget. 4,62 quae *(claritas)* est radiorum solis et stellarum et multa ad -um montis reverberatio. *al.* **δ** *de linea circuli i. q. curvatura (exterior) – (äußere) Krümmung, Konvexität:* ALBERT. M. phys. 4,3,13 p. 285,87 peripheria 'circuli in eadem' linea indivisibili secundum latitudinem 'habet ambitum', hoc est 'concavum, et planum', hoc est -um (*cf. p. 222b,3* τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον). 8,3,3 p. 625,8 forma . . . circuli est -um et concavum. metaph. 5,2,11 p. 247,77 hoc . . . principium dupliciter potest esse determinatum, ad 'ultimum' locum . . . , qui est caeli concavum, 'aut medium', quod est terrae -um. *ibid. al.* **b** *de qualitate i. q. curvitas – das Gekrümmtsein:* ALBERT. M. metaph. 7,3,2 p. 357,47 aliquando . . . est designatio materiae imaginabilis, sicut concavum vel -um. *ibid. al.*

[2. convexus *v.* conquinisco. *adde ad p. 1483,34sqq.:* RICHER. REM. hist. 3,88 comprehensum *(hospitem)* ligatis manibus et pedibus in ergastulum detruserunt; qui voce suppressa ibi usque crepusculum -quexus *(cod.;* convexus *ed., vix recte)* iacuit.**]**

***convians, *conviates** *v.* *convio.

***conviatio,** -onis *f. comitatus, actio comitandi – Begleitung:* PETR. DAM. epist. 18 p. 170,7 gaudendum est, si fraterna possim vestigia parili -e tenere. 28 p. 275,2.

conviator, -oris *m. comes – Begleiter:* **1** *strictius:* **a** *socius itineris, commeans – Reise-, Wegbegleiter, Mitreisender (fere de hominibus; de Deo: l.65):* VISIO Baront. 18 pervenerunt aput nos fratres nostri . . . simulque et alii -es. WILLIB. Bonif. 8 p. 47,1 sumptis secum -bus, navem ascendit. VITA Deic. 15 p. 567b,3 in tam vasta eremo sine ductore vel -e incedere. PETR. DAM. epist. 102 p. 130,19 Adraldus, dum in Burgundiae regno michi -r (obviator *var. l.*) incederet. EKKEH. URAUG. Hieros. 15,7 Deo -e et cooperatore. SIGEBOTO Paulin. 14 -es eius *(Paulinae)* ab urbe discedunt ipsamque . . . post se relinquunt. *saepe. accedente notione periti, ducis:* VITA Magni Fauc. II 5 cum aprica cerneret *Magnus* loca, . . . sciolus rerum -r rem aperit sibi. **b** *qui funus exsequitur – Teilnehmer am Leichenzug:* WETT. Gall. 31 ad cuius *(viri)* exsequium tam insolitus pedestris ordinis -r factus est *episcopus*. *spectat ad translationem corporis sancti:* THEOD. AMORB.

[Vitali]

Bened. II 1 p. 259,14 quocumque ire decreveris, devotissimos -es habebis *(sc. Benedictus).* **2** *latius i. q. collega, consors – Gefährte, (Schicksals-)Genosse:* VITA Deic. 9 eremi vastitate una cum paucis -bus inclusus *Columbanus*. PETR. DAM. serm. 25,187 hunc . . . virum *(sc. Iohannem)* ad currendam ut gigas mortalitatis nostrae viam quasi -em sibi Salvator adscivit. RUP. TUIT. Matth. 9,385 ut non posset *Iohannes* illa calciamenta portantium . . . socius aut -r existere *(spectat ad Vulg. Ioh. 1,27).* VISIO Godesc. A 1,2 cum . . . ordo dispositionis parrochianos nostros ad obsidionem castri evocaret, . . . iter cum -bus arripuit *Godescalcus*. *al.*

***conviatrix,** -icis *f. quae comitatur – Begleiterin:* VITA Hildeg. Schon. 5 (ASBoll.[3] Apr. II p. 780[F]; c. 1200) filiam . . . secum ducere viaeque suae -em facere . . . cogitavit *pater*.

convicaneus, -a, -um. **I** *adi.: vicinus – benachbart, nahe gelegen:* PETR. DAM. epist. 89 p. 539,8 -a . . . tibi *(sc. pseudo-episcopo)* regio Placentia est. MIRAC. Donat. 3 (MGScript. XV p. 858,25) corpus . . . in plateam templo -am . . . delatum est. EKKEH. URAUG. Burch. 1,1 p. 7,30 sese . . . non tantum -is ei contribulibus, sed et universo regno prebuit famosissimam *parentela Burkardi*.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *strictius i. q. concivis, convicanus – Dorfgenosse, Dorfnachbar:* MIRAC. Alex. 2 (MGScript. IV p. 619[a],30; s. XI.[in.]) e quorum *(fidelium)* numero extitit . . . -us et compater eius Franco. LAMB. TUIT. Herib. 2,19 p. 1254,39 confluxerant vicini . . ., laetum parentibus et -is spectaculum praebuit *paralyticus*. PETR. DAM. epist. 57 p. 179,4 cum -o meo . . . ad ligna cedenda pergebam. VITA Landel. Ettenh. 3,6 quod . . . damno non parvo suos -os contristabat. CHART. Bund. 714 Monasteriensses -i . . . quandam porcionem de communi pastu pecudum suorum contradiderunt. *saepe.* **2** *latius i. q. vicinus, habitator eiusdem regionis – Nachbar, Bewohner derselben Gegend:* **a** *in univ.:* HECEL. Clem. 1,2 (MG Script. XXX p. 900,7; s. XI.[ex.]) -i et maxime, qui periculum incommodi evaserant, . . . sanctas reliquias salutiferi pulveris expetunt. ANNAL. Rod. a. 1104 p. 691,36 -i huius loci . . . asserebant sibi . . . visiones apparuisse. FUND. Mur. 14 p. 45,7 quam periculosos dominos et -os et quam instabiles habitatores . . . semper habuit *iste locus*. CHART. Mog. A II 695 p. 1139,11 quod -us noster . . . bona sancti Iohannis babtiste . . . invasit. *al.* **b** *de clientibus:* RYCCARD. chron. a. 1214 p. 56[a],33 (epist.) qui *(Sephedinus)* tenet terram istam cum omnibus -is, civitatibus, castris et villis. **c** *de convivantibus:* GESTA Ern. duc. II 9 p. 202,35 civitatis Spiriae capitanei et amici mensarum Gnathonici eorum adcurrunt, -i aulae irruunt. **B** *fem.: vicina – Nachbarin:* VITA Virg. Salisb. II 1 p. 88[b],52 quaedam . . . ipsius mulieris -a, cum . . . viscerum dolore torqueretur *eqs*. *de habitatrice eiusdem regionis:* SALIMB. chron. p. 267, 16 vix potuit *Guillietta* habere aliquam -am, cum qua iret.

***conviciatio,** -onis *f. contumelia – Beschimpfung:* RAHEW. (?) dial. p. 536,20 si huic -i respondero, in vicio procacitatis similis tibi apparebo.

conviciator (-iti-), -oris *m. homo maledicus, detractor – Lästermaul, Ehrabschneider:* AGOB. 11,93 si aliquis homo . . . quempiam hominum senserit illi *(seniori)* esse inimicum, detractorem, -tiatorem et comminatorem. FLOD. hist. 3,21 p. 515,14 refellens *Ludowicus* hos -es suos. LAMB. HERSF. Lull. 26 p. 339,23 tumidus ille Dei sanctorumque eius -tiator. RAHEW. (?) dial. p. 536,24 veniant venti -um, irruant flumina exprobrantium. *al. iron.:* EPIST. Worm. I 56[tit.] domino -i facetissimo A. nec ob hoc minus iocundo dulcique amico M. suus.

***conviciatrix** (-iti-), -icis *f. mulier iurgiosa, maledica – zänkische Frau, Lästerin:* CONR. MUR. summ. p. 160,3 mulier deridenda . . . poterit nominari: . . . captiosa, contagiosa, calumpniatrix, -tiatrix.

***convicinalis,** -e. **1** *adi.: vicinorum communis – den Nachbarn gemeinsam (de via):* LEX Baiuv. 10,20 de via -e vel pastorale, qui eam . . . clauserit. 10,21 de semita -e. *ellipt.:* LEX Baiuv. 10,20 tit. p. 236 de -e. **2** *subst. masc.: vicinus, confinis – (Grenz-)Nachbar:* CONST. Melf. 3,55 p. 322,1 inter convicinos et -es statutum est, ut *eqs.*

convicinans, -antis. **1** *adi.: vicinus, adiacens – benachbart, angrenzend:* CHRON. Grad. p. 31,17 universa huius populi multitudo -cium (convitinarum *var. l.*) insularum loca invaserat. CHRON. Ven. Alt. p. 56,13 prope -em locum. *ibid. al.* **2** *subst. masc.: vicinus, habitator eiusdem regionis – Nachbar, Bewohner derselben Gegend:* CAPIT. reg. Franc. 54 p. 141,15 ministeria eorum -ium, qui in exercitu simul cum equivoco nostro *(sc. Karolo)* perrexerunt. CHRON. Ven. Alt. p. 68, 24 cum -ium laude . . . episcopum eligere. p. 142,19 isti *(Valeressi et Pipini)* cum aliis -bus fecerunt ecclesiam. *ibid. al.*

***convicinia,** -ae *f. vel* ***convicinium,** -i *n. vicinitas, loca vicina – Nachbarschaft, Umgebung:* LEX Sal. Merov. add. fragm. 11 p. 536 non potest homo migrare, nisi -a et herba et aquam et via *(de re v. R. Schmidt-Wiegand, Stammesrecht und Volkssprache. 1991. p. 346).* PAUL. BERNR. Greg. 115 p. 542,39 in illa . . . -a (convicia *cod.*), hoc est in confinio Noricorum. CHART. Rhen. inf. I 520 solvit . . . -a de Duripvelde cum curia de Dune XV marcas. CHART. Mog. A II 695 p. 1140,8 convocatis . . . clericis et laicis in -o morantibus. ANNAL. Ven. a. 1106 (MGScript. XIV p. 70,30) ignis . . . combussit sex ecclesias . . . cum omnibus earum -is. a. 1167 p. 71,47.

***convicinus** (-iti-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *de rebus i. q. vicinus – benachbart:* LEG. Wisig. 6,2,4 malefici . . . decem -as possessiones circuire cogantur. DIPL. Karoli III. 88 p. 143,5 de rebus et familiis, quae -iores eidem cenobii videntur esse. CHART. Bern. I 4,8 p. 257,8 de -a ecclesia. PS. HELIOD. chirurg. 58 incisuram rectam faciamus in caput, aures, in collum vel -a loca femorum. ACTA imp. Winkelm. I 1005 p. 779,11 adiuvare potest reparacioni ipsius castri tota terra . . ., que est sibi -a. *al. v. et l.2.* **b** *de hominibus:* **α** *strictius i. q. in vicinia habitans – in der Nachbarschaft wohnend:* TRAD. Frising. 477 p. 409, 15 (a. 822) cum consensu . . . episcopi et omnium -orum in eodem loco bonorum virorum ibidem conmanentium. ACTA imp. Böhmer 163 iubemus, ut . . . exteri homines -i predictum forum et mercatum querant. CHART. Sil. D I 261 p. 191,18 (epist. papae) observant episcopi -i, quod *eqs.* **β** *latius i. q. finitimus, similis – nahestehend, ähnlich:* GODESC. AQUENS. seq. 7, 10[a],3 nos corde percipimus, qualis et quantus est *(sc. Iohannes baptista)*, quam -us dignitate Christo sit et morte. **2** *subst. masc.:* **a** *gener. i. q. vicinus, qui in eodem pago habitat – Nachbar, einer der in der gleichen Gegend wohnt:* CHRON. Ven. Alt. p. 144,15 illi *(Pressi de Patua)* ecclesiam Sancti Gregorii fecerunt cum ceteris -is (*antea:* convicinantibus). THIETM. chron. 6,75 p. 364,15 sine omni iactantia -is plurima impendit *antistes*. DIPL. Frid. I. 405 p. 284,6 nullus . . . ex -is eorum *(burgensium)* in nemoribus seu in silvis aliquid eis iniuste auferre presumat. 760 p. 313,25 tanquam ceteri -i debent se indaginibus munire *homines ecclesiae*. CHART. Babenb. 249 p. 77,31 de quibus *(mansis)* praefati *homines* . . . compromiserunt in meliores -os. *al. v. et p.1841,71.* **b** *publ. i.q. convillanus, comparrochianus, qui communitatis civium particeps est – Dorfgenosse, Angehöriger derselben Pfarrei (fere usu plur.):* CAPIT. Saxon. 4 qui in patria iuxta quod sui -i iudicaverint seque pacificare noluerit *eqs*. LAND. MEDIOL. hist. cont. 37 -i mei cur . . . presumpserunt me exturbare ab ecclesia sancti Pauli *eqs*. DIPL. Frid. I. 935 p. 203,9 concedimus eis *(hominibus)* . . . potestatem in causis plenarie iudicandi et ordinandi -os suos. CHART. Neocell. Brixin. 20 quod *(allodium)* . . . ego *(sc. comes)* exemi ab omni iure comitie atque communitatis -orum. *al.*

convicior (-iti-), -atus sum, -ari *vel rarius* **convicio** (-iti-), -atum, -are. *struct. fere c. acc.; c. dat.: l.63.65.*

1 *offendere, maledicere – beleidigen, schmähen:* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,11 -bantur rursus Iudaei Domino. RATHER. coni. 7,221 ut duodecim nummos nuperrime cuidam dederit, qui ei tota die -retur. 11,328. EBERW. Magner. 19 mulier . . . et sacerdotem -tiare (*cf. Greg. Tur. Franc. 8,12* clamare sacerdoti) ac dicere coepit: '*eqs.*' PETR. DAM. epist. 70 p. 317,12 ipsum . . . non leviter -tiatus (comminatus, vitiatus *var. l.*) sum. ALBERT. M. eth. I 372 p. 315,84 non -ari. 374 p. 318,30 'non moechari neque -ari' (*p. 1129[b],22* ὑβρίζειν), hoc pertinet ad eutrapeliam. *al. usu subst.:* PETR. DAM. epist. 153 p. 58,5 cum -ti mens sese in humilitate velut inclinata deponit. **2** *(ludendo)*

[Vitali]

irridere – (scherzend) verspotten (usu subst: l.2; usu adi.: l.5) ALBERT. M. eth. I 347 p. 295,56 sq. bene -ans dicitur qui delectabiliter -atur (*cf. p. 1128a,7* σκωπτόμενον) et non ad contristationem. eth. II 4,3,4 p. 324b,47sqq. in ludis propter iucunditatem hominum aliquando -ari oportet; . . . ludos autem -antes vocamus convicia hominum repraesentantes. *ibid. saepe*.

conviciosus (-iti-), -a, -um. *probrosus, maledicus, protervus – schmähend, beleidigend, unverschämt:* VITA Annon. I 1,13 p. 472a,23 quam plurimi . . . erga peccantes vel infirmiores . . . non compassione, sed -a dedignatione feruntur. ELIS. SCHON. viar. 19 p. 122,10 prohibite eos *(parvulos)* a v e r b i s impudicis et -is et obscenu cantu (CONR. MUR. summ. p. 119, 10).

adv. **conviciose.** *cum maledictionibus – mit Schmähungen:* GESTA Trud. cont. I 8,3 de emendanda religione contenderet . . . ipse (*Rudolfus)* et sodalis suus, . . . fratribus eis -tiose multum atque iniuriose resistentibus.

convicium (-iti-), -i *n.* **1** *usu originario i. q. opprobrium, probrum – Vorwurf, Beschimpfung, Schmähung:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 14 principem illum vestrum . . . alligatum vobis ostendam, -is addicam, insultatione inludam. EIGIL Sturm. 25 p. 162,10 ego cunctis ex intimo corde omnia -a et omnes contumelias meas ignosco. CAPIT. reg. Franc. 38,15 ut . . . doceantur abstinere a fornicatione . . . , ebrietate et -tio. GEBEH. SALISB. ad Herm. 23 -a pro accusatione recipienda non sunt. CHART. Rhen. med. I 582 p. 641,18 qui *(foris parrochiam commorantes)* de potentia sua presumentes pro decima solvebant -tia. ALBERT. M. metaph. 5,6,1 p. 281,29 est 'ex -o' (*p. 1023a,30* ἐκ λοιδορίας) *pugna*, eo quod -um 'principium est pugnae'. *persaepe. meton. i. q. conviciator – Lästermaul (de pica, v. adn. ed.):* MART. VALER. buc. 4,25 astupet omnis ager, reprimunt -tia cantus. **β** *publ. et iur.:* LEG. Wisig. add. 2 A p. 462,22 titulus de -is et verbis odiose dictis. CAPIT. reg. Franc. 224,9 si quis iudicibus nostris . . . minas aut etiam -a intulerit eosque verbis aut factis turpiter dehonestaverit. DIPL. Frid. I. 447 p. 348,25 mulier inutilis si probam et honestam -is male tractaverit. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *calumnia – Verleumdung:* AMARC. serm. 2,544 te . . . non dubium est, Discordia, . . . suadere dolos, -a, sediciones. VITA Heinr. IV. 6 p. 22,5 iterum se -is armaverunt et eum apud apostolicum . . . criminati sunt *adversarii. al.* **β** *irrisus – Spott:* HROTSV. gest. praef. 8 unde . . . vereor me temeritatis argui tendiculasque multorum non devitare -i. ALBERT. M. eth. I 351 p. 298,53 non . . . per turpia ludit *eutrapelus*, quia '-um (*p. 1128a, 30* σκῶμμα) est quaedam contumelia'. eth. II 4,3,4 p. 324b,39. *ibid. al.* **γ** *vituperatio – Tadel:* RATHER. Mar. 8,313 'increpa', id est, etiam -is, excommunicationibus, verberibus, . . . commissos fatiga. RUP. TUIT. Ioh. 9,481 refutato vanae gloriae -o, quo denotaverant eum *(Christum)* adversarii. **δ** *accusatio – Beschuldigung:* STEPH. LEOD. Lamb. 23 (ASBoll. Sept. V p. 585F; s. XI.in.) Faramundus . . . plurimorum criminatus -is expulsus est a pontificali cathedra. MANEG. c. Wolfh. 23 p. 107,18 optimus amicus maluit domini et magistri sui ficta -a decantare, quam *eqs. usu iur. i. q. criminatio – Anklage:* FLOD. hist. 2,5 p. 453,15 Iudeorum vero -a (*cf.* CONC. Merov. p. 199,11 convivia) in Christianos penitus refutanda sunt. **2** *per confusionem i. q. vitium – Gebrechen:* SEDUL. SCOT. coll. 13,4,1 (CC Cont. Med. LXVII. 1988. p. 58) octo sunt principalia -tia (*cf. Cassian. conl. 5,2* vitia), quae humanum genus invastant.

1. convictio, -onis *f.* **1** *t. t. iur. i. q. actio probatione coarguendi – Überführung durch Beweis:* CONC. Karol. B 31,1 p. 305,23 quod *(sc. remotio episcopi)* sine aperta -e vel manifesta confessione fieri non licet (*inde* HINCM. divort. 5 p. 142,11). RUP. TUIT. trin. 41,7 l. 269 de his, qui sive confessione sua sive -e legali aut regulari de criminibus detecti sunt. GERHOH. psalm. 31,3 p. 26,25 cum se peccasse confitebatur *Saul* . . . praecedente forti accusatione atque -e de mandati transgressione. Antichr. 1,57 p. 369,9 non . . . iudico, . . . nisi vel ex confessione seu -e (convinctione *ed., vix recte*). **2** *persuasio – Überzeugung:* ALBERT. M. bon. 511 p. 267,15 instinctus . . . nihil est nisi obligatio ex -e conscientiae.

2. convictio, -onis *f. convictus, familiaritas – das Zusammenleben, (vertrauter) Umgang:* ALBERT. M. eth. II 9,3,2 p. 589b,46 ex -e amici ad amicum . . . et ex tali convivere bonis ad invicem ἀσχεσις *(sic)* fit, id est coexercitatio ad bonum.

1. convictor, -oris *m.* **1** *strictius i. q. conviva, familiaris – Tisch-, Hausgenosse:* ARNULF. delic. 589 -r lepidus conviva vocere facetus: quin epulo pecces, raro convivia cures. VITA Ger. Bron. 22 p. 673,7 tandem convictus -r fit philochristus. **2** *latius i. q. aequalis – Zeitgenosse:* VITA Eberh. Salisb. I 14 p. 84,28 restat suspirare post tantum celibem et -es suos super eum iam minus velle hoc seculum.

2. *convictor, -oris *m. victor socius – siegreicher Mitstreiter*: ALBERT. AQUENS. hist. 3,49 p. 373E plausu maiorum et minorum gloriosus iuvenis attollitur suique adiutores et -es. GESTA Ern. duc. II 20 p. 217,25 rex Agrippae compos victoriae cum -bus suis urbem suam . . . ingreditur.

***convictrix,** -icis *f. contubernalis – Hausgenossin:* AMARC. serm. 2,327 quę . . . hominum est -x, mitis hirundo.

1. convictus, -us *m.* **1** *strictius:* **a** *proprie i. q. actus convivendi, contubernium – Zusammenleben, Umgang, Gesellschaft:* AGOB. 12, 11 l. 19 fideles devote separare se debent et -u et societate infidelium. LUP. FERR. epist. 116 p. 111,24 publicum vestrum -um regio famulatu nobis penitus adimente. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 257,31 nihil eum *(regem)* . . . de pessimorum hominum -u ac familiaritate mutasse. BERTH. RATISB. serm. 19 p. 102,1 ex -u formantur mores. CARM. Bur. 33,5,8 sic trahitur presumptio a -u similium. GESTA Ern. duc. II 2 p. 194,27 ista *(domina)* post aliquantulum -us cum imperatore . . . transcursum temporis spatium ab hoc saeculo . . . migravit. *al.* **b** *meton. i. q. comitatus – Begleitung, Gefolge:* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 281,24 omnes, quos ille *(papa)* excommunicavit, extemplo a -u contubernioque suo amoveat *rex*. CHART. select. Waitz 15 p. 38,17 (dipl. Heinr. V.) si alicuius canonici serviens, qui in -u suo sit, aliquid in civitate peccaverit (*inde* CHART. Lamb. Leod. 662 p. 239,4). **2** *latius:* **a** *convivium – Tischgesellschaft, Gastmahl:* CONC. Karol. A 50D,21capit. ut episcopi . . . eis *(clericis suis)* . . . in -u participes existant. CAPIT. reg. Franc. 228,3 removeantur ab eius *(episcopi)* -bus (-u *var. l.*) cuncta turpidinis argumenta. DIPL. Heinr. IV. 466 p. 631,26 si quis illorum *(canonicorum)* serviens hospicio et -u alicuius eorum cotidiano participans. *al. hospitium – Bewirtung, Gastfreundschaft:* VITA Desid. Vienn. 5 cum . . . longo tempore universis venientibus fuisset -us (convivus *ed., vix recte*) praeparatus. EPIST. Hann. 65 p. 112,27 neque enim -u vestro, quo apud vos humanissime acceptus sum, quicquam potest esse liberalius. **b** *conversatio – Lebensweise, -umstände:* CONC. Karol. A 37,52 talem . . . se debet abbatissa exhibere subditis in habitu, in veste, in omni -u, ut *eqs.* EPIST. Meginh. 1 p. 194,3 sic te age, ut qui hoc -u Coloniam . . . tibi despondeas. RAHEW. gest. 4,17 p. 256,23 quod longas manus mortis nec terra securior nec -us delicatior faciet declinare. *al.*

2. convictus *v.* convinco.

convideo, -ere. *videre, conspicere – sehen, erblicken:* CHRON. Fred. cont. 35 -entes (quo, quod videntes *var. l.*) Saxones *(sc. excidium Saxoniae)* . . . cum solito timore clementia regis petunt, ut *eqs.*

convigilo, -are. *communiter vigilare (cum) – gemeinsam wachen (mit):* CARM. de Iuda 2,130 expedit orare Christo quoque -are.

? ***conviguitas,** -atis *f. gravitas aequa (argumentorum) – gleiche Gewichtigkeit (der Argumente):* GREG. CAT. chron. I p. 188,11 ea *(sc. iudicia)* tantum differantur, quę propter -em *(an leg.* ambiguitatem *?)* diffiniri non possunt.

***convilesco,** -vilui, -ere. *vilescere – gering, wertlos werden:* TRIUMPH. Remacli 2,20 nihil actum esse, quod eo iniuriarum expositus dicebatur magis -uisse.

***convillanus,** -i *m. convicanus, concivis – Dorfgenosse, Mitbürger:* STEPEL. Trud. 95 quidam . . . sensu omnimodis privatus -orum suorum ducatu ad nos usque pervenit. TRAD. Neocell. Frising. 65 Geroldo . . . in delegatione ipsius predii astiterunt tres viri . . . et alii quam plures predicti viri -i. CHART. Austr. sup. II 82 p. 88,21 servicia communia, ad quae ceteri -i sui tenentur. *al. in chartis s. XIII*.

[Vitali]

1. convincio, -nxi, -nctum, -ire. **1** *proprie:* **a** *constringere, colligare – (zusammen)binden, -schnüren:* RUODLIEB XVII 28 dum tam preclarum -tum viderat *domina* ostr‹um›. MIRAC. Wigb. 5 (MGScript. VIII p. 521,10) quis enim -tis et immotis pedibus incedat? VISIO Godesc. B 7,1 *fluvius* diversorum armorum aciem acutam preferebat ita -tam et densatam, ut *eqs. in imag.:* BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 324,46 Mogontinus archiepiscopus ... Heinricum ... cum suis complicibus ... dampnatos et excommunes anathematis strictura -erat. *fort. add.:* CARM. ad Agob. 6,2 (CC Cont. Med. LII. 1981. p. 372) vox pollinctoris -xit (covinxit *cod.*, co vinxit *ed.*) ‹me› inlex. **b** *vinculo coniungere – fesseln (an):* THEOD. AMORB. Mart. 21 erat ... magister custodiae coniunctus (ANAST. BIBL. Mart. [PL 129 p. 596^{C}] -tus) beato episcopo, quia sic erat mos, ut futurus pati per gladium -retur magistro custodiae illa nocte. *usu subst.:* CHRON. Mont. Ser. a. 1128 p. 142,33 qui *(rusticus cum alio quodam compeditus)* cum se non solum vinculorum, sed eciam -ti sui ... impedimento detineri quereretur. **2** *translate i. q. commendare, delegare – anvertrauen, überantworten:* MANEG. ad Gebeh. 63 p. 416,3 Gratioso Numentano episcopo curam gubernationemque sancti Anathemii *(sc. ecclesiae)* ... -xit *papa*.

2. convincio *v.* convinco.

convinco, -vici, -victum, -ere. *script.:* cumv-: *l. 36. adde* PIRMIN. scar. 17 p. 49,19. -nfi-: *l. 39.* -ven-: LEX Sal. Merov. 35,2 *(var. l.). form.: stirp. praes.:* -ic(o): CAPIT. reg. Franc. 9,4. -ci(o): *l. 57. p. 1846,30. stirp. perf.:* -icu(i)-: *l. 42.* -inc(i): *l. 55. adde* LEG. Wisig. 6,4,3 p. 265,5. -incu(i): *l. 41. p. 1846,13.* -inx(i): LEX Sal. Merov. 56,6a. 65c. *partic. perf.* -inct(us): *l. 36. p. 1846,38. 53. saepe. depon.:* LEX Sal. Merov. 9,9. *struct. notabiliores:* ad: *l. 41. 42.* cum: *l. 48.* ob: *l. 48.* per: *l. 38.* pro: *l. 44. 47.* propter: *l. 43.* quia: *p. 1846,3. adde* CAPIT. reg. Franc. 271 p. 302,4.

I *de actione arguendi, probandi:* **A** *coarguere – überführen (fere usu iur.):* **1** *in univ.:* LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,5 si quis iudex conprehenso latrone -tus (cumvinctus *var. l.*) fuerit laxasse. LEG. Wisig. 6,1,2 p. 248,26 per probationem -tus qui accusatur. LEX Alam. 6 si quis res ecclesiae furaverit et -tus (confictus *var. l.*) fuerit. FORM. Sal. Bign. 13 ipso ill. omine, qui ipsa terra proprisit, ad ipso iudicio vel ad ipsa cruce eum -ncuit *(item de iudicio Dei:* DIPL. Karoli M. 102 p. 147,15 ad crucem ... -icuit. CAPIT. reg. Franc. 134,1 qui *[campio]* -tus [victus *var. l.*] fuerit propter periurium. *al.).* CAPIT. reg. Franc. 273,15 quorumcumque coloni et servi pro hoc -ti fuerint. BERTH. (?) annal. a. 1067 p. 273,48 Petrus ... a domno papa advocatus et pro heresis praedictae reatu huius iudicii argumento -tus. a. 1071 p. 275,17 ob praedictam heresim ... synodaliter -tus. CHART. Babenb. 237 p. 62,24 si quis -tus fuerit cum VII viris honestis. *persaepe. usu subst.:* CHART. Carniol. II 272 p. 212,6 (a. 1260) res -ti omnino ecclesie remaneant. CHART. Burgenl. I 496 ut ... Ponith omnimode compareat contra filios Ebed ..., alioquin habebitur pro -to. **2** *c. colore quodam:* **a** *accusare, incusare – beschuldigen, bezichtigen:* FORM. Marculfi 2,19 si quis ... contra hanc vindicionem venire timptaverit aut me male vindedisse -ncerit (-erit *var. l.*). LAND. MEDIOL. hist. 3,19 p. 88,5 iusta dignaque res est, ut ille *(papa)* ... simoniacus vocetur et -iatur. **b** *condemnare – verurteilen:* CONC. Karol. A app. 9 p. 839,31 (spur.) venire, ne -retur, noluit *abbas*, quia nullam iusticiam ... se habere confidebat. GESTA Camer. cont. II F 442,4 legati civium, quod temere abstulerunt, iudicio pontificum restaurari -ti sunt. *al.* **B** *(com)probare, manifestare – glaubhaft machen, erweisen (als), beweisen:* **1** *strictius:* **a** *spectat ad homines:* RATHER. concl. 16 ne ... nomen Dei in vanum -ar assumere. WALTHARIUS 702 si -ar, quod proelia primus temptarim. RUP. TUIT. Ioh. 5,2307 -icit *Filius Dei* illos Moysi non credere nec Iudaeos esse, sed esse in synagoga satanae. DIPL. Frid. I. 602 p. 87,8 coram quibus *(scabinis)* debitorem -at *mercator. usu adi. i. q. notus – ausgewiesen, bekannt:* ACTA civ. Wism. A 1097 ita quod, in quacunque civitate inventus fuerit, per litteras de tali pecunia sit -tus *Simon. al.* **b** *spectat ad res:* **α** *in univ.:* FORM. Wisig. 40 p. 593,22 si ... res illa esse patris tui ill. iure fuisse debita affirmas, -ere te oportet. LEG. Wisig. 2,1,19 p. 66,7 si ... hoc nullo potuerit teste -i. 6,5,7 cum aut sacramento aut testibus -tum fuerit, quia id ... nocendi volumtate conmissum non fuit. *al.* DIPL. Conr. II. 244 p. 336,43 ut nullus miles ... sine certa et -ta culpa suum beneficium perdat. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,16 in dubiis ... causis, licet veris, nondum autem publicatis vel sponte confessis seu aperte -tis. BRUNO MAGD. bell. 34 p. 36,22 plurima *(castella)* ... de praedis et latrociniis -ta ... intacta manere praecepit *rex.* RUP. TUIT. Ioh. 10,331 totam vim argumenti ad -endum, quod *eqs. saepius.* **β** *de proprietate:* EDICT. Roth. 379 si quis ... terram suam, sicut lex habet, -ere non potuerit. CHART. Tirol. 619 p. 92,27 (a. 1211) si dominus episcopus de iure -incuerit illas tres galetas, quod ille sint rectum feodum ipsius comitis *eqs.* (*sim.* p. 94,5). **2** *latius:* **a** *manifestum, notum facere – deutlich machen, kundtun:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 2,5,17 p. 117,10 ad -endam dignitatem scripture. WENR. epist. 6 p. 294, 12 periuria eius *(Rodulfi)* facile -imus. MANEG. ad Gebeh. 10 p. 332,12 ut prius tot preclaros et illustres viros vituperacione dignos -ant. 24 p. 356,15 si ... apostolici nostri statuta ... verae religioni refragari -rent. RANGER. carm. 282 Christum docet *Stephanus* in sinagogis et -it eum per nova signa Deum. **β** *mediopass. i. q. apparere, probari – sich erweisen, sich herausstellen:* CONC. Merov. p. 102,16 si ... saecularium servus esse -itur (cognuscitur *var. l.*). IULIAN. TOLET. insult. 9 quibus *(versibus)* quidam sapiens morti insultasse -itur. GODESC. SAXO theol. 23 p. 324,10 quisquis hoc negat esse, cognoscitur et -itur infidelis. RATHER. otios. serm. 3 l. 64 non scelus ille, sed illum scelus -itur reliquisse. THIETM. chron. 8,20 munera nostrimet in omnibus priora esse -untur (-ciuntur *var. l.*). EPIST. Ratisb. 13 p. 333,4 quod ... in usu non profluit aliorum, nec tibi multum prodesse -itur. *saepe.* **b** *redarguere, refellere – widerlegen, zurückweisen:* **α** *gener.:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 295,15 Nestorium, qui putavit in Christo duas esse personas, apertissime -it scriptura divina. *al.* BERTH.(?) annal. a. 1076 p. 285,43 contradictores et perversores earum *(scripturarum)* facillime possunt -i. PETR. DAM. epist. 89 p. 546,2 si dare *(sc. nomina)* non poteris, in hoc te -tum (-nctum *var. l.*) per omnia necesse est fatearis. WENR. epist. 4 p. 288,36 litteris istis ... facile -imur. *al.* **β** *publ. et iur. i. q. iudicio repellere – gerichtlich abweisen (fere usu pass.):* TRAD. Frising. 142 p. 147,11 (a. 791) legitime -ti reddiderunt ipsam ecclesiam in manus Eioni. 288 legitime -ti atque superati. *al.* TRAD. Ratisb. 8 quod si hoc *(sc. pactum)* quisquam derogaverit, a ... defensoribus -atur. CHART. Sangall. A 437 quasdam res ... a preposito et advocato -ti restituimus. *al.*

II *de actione suadendi i. q. persuadere – überreden, überzeugen:* AGNELL. lib. pont. 123 cum multa controversia et alterna verba inter eos essent, -tus est pontifex. CHRIST. STAB. Matth. 56 p. 1502^{B} vos omnes episcopi, non potestis -ere istos septem, qui dicunt verbi Dei et carnis naturam unam esse. p. 1503^{A}. LUDOW. II. ad Basil. (MGEpist. VII p. 386,30) ne ... quasi ratione -ncti siluisse ... videamur. DIPL. Otton. II. 93 p. 107,36 sancti Petri ... iussu -ente ... genitor‹em› nostrum ... exoravit *archiepiscopus*, ut *eqs.* TRACT. de ord. pont. (MG Lib. Lit. I p. 12,17) introducantur testes ..., qui eum *(imperatorem)* -ant, in sacerdotem eum non debuisse mittere manum. DIPL. Heinr. IV. 471 p. 641,3 Henricum ... iudicio et testimonio principum, quod abbati predium ... reddidit, -icimus. VITA Heinr. IV. 13 p. 41,10 quam *(dignitatem)* non ratione -tus, sed vi ferroque ... coactus dimisisset. *al. v. et vol. I. p. 1519,5.*

III *de actione vincendi:* **A** *(e)vincere, superare – überwinden, überwältigen, besiegen:* **1** *strictius:* **a** *proprie:* ANNAL. Maxim. I a. 750 (MGScript. XIII p. 20,56; c. s. IX.$^{in.}$) diu circumclusus a rege ... cum exercitu valido tandem -tus dedit obsides XL *Haistolfus*. LEX fam. Worm. 20 si quis ... duello -tus ceciderit, sexaginta solidos vadetur. MANEG. ad Gebeh. 29 p. 364,32 filium bello aggressus facile -icit *rex* et captum ... occulis privavit. BERTH. ZWIF. chron. 22 p. 210, 25 Witigou ... turbatae pacis reus a quodam milite duello -tus est et occisus. CHART. Sil. D I 28 p. 21,4 (epist. papae) cum dux Mesico

[Vitali]

-tos decimos Gedchenses vellet abducere. **b** *in imag. vel per compar.:* Bonif. carm. 1,262 viribus infestis alias -o *(sc. Superbia)* sorores. Vita Galli II 1337 esuries numquam Domini superabit amicos, quin potius -ta iacet. Ekkeh. IV. cas. 30 p. 72,1 ibat mulier vigiliis -ta dormitum. Petr. Dam. serm. 68,19 per eos *(simplices ac ignaros)* versuta mundanae sapientiae argumenta -it *Deus*. Rup. Tuit. trin. capit. l. 2104 p. 61 quod . . . totiens Philistiim vincat David, quotiens catholicus haereticum -it. *al. absol. i. q. triumphare – den Sieg davontragen:* Gesta Apoll. 58 pugnavit . . . dolor, pariter -erat ardor. Maneg. ad Gebeh. 49 p. 412,27 si . . . studia ceperint esse diversa eorum, de quibus certamen emerserit, -at (*cf. Epist. pontif. Thiel Symm. 1,5* vincat) sententia plurimorum. **2** *latius i. q. commovere – beeindrucken:* Berth. (?) annal. a. 1076 p. 288,9 si . . . papam metu, minis et blanditiis Romanorum -tum morigerum sibi rex per omnia efficeret. **B** *antecedere, anteire – übertreffen:* Aldh. virg. II 182 lustrat dum terras obliquo tramite Titan cuncta supernorum -ens astra polorum. Vita Radbodi p. 163,5 quos *(sodales)* ambos meritis -bat. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 303,42 omnes suos tam ultra modum diu noctuque laborando -erat *imperatrix.*

[convinctim *v.* coniungo *p. 1461,63.***]**

convinctio *v.* 1. convictio *p.1843,69.*

[convinctiva *v.* coniunctivus.**]**

convinculo, -are. *coniungere – verbinden:* Aribo mus. p. 53,14sqq. ille *(motus commixtus)* . . . duabus diapente diatesseronve potest -ari susum et iusum et ditono et semiditono, sed ita ut semiditonus iambicus ascendat, non descendat, nisi si duo semiditoni -entur (*inde* Comm. microl. p. 168,24sqq.). p. 57,30 interdum per commixtum motum . . . sibimet -etur *diapente*.

convinio *v.* convenio.

***convio,** -are. *(francog. vet.* convoier; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1135). partic. praes. usu subst.: l.36.*

1 *intrans. i. q. (simul) viare – (zusammen) reisen:* Mirac. Heinr. II. 15 mulier . . . corporis miserabili specie deformis et distorta a -antibus (conviatibus *ed.*) vehicule *(sic)* trahebatur. Caes. Heist. mirac. I 9,29 p. 186,33 in quali *(fodro)* scyphi a -antibus (convivantibus, communicantibus *var. l.*) portari solent argentei. **2** *trans. i. q. (secure) conducere – (sicher) geleiten:* Albert. M. Matth. 8,22 p. 293,10 sic . . . determinatum est, a quo recedendum et cui adhaerendum his, qui -ari quaerunt a Christo in temptationibus, eo quod 'temptatio est vita hominis super terram'.

conviolo, -avi, -are. *violare, profanare – verletzen, entweihen:* Warn. paracl. 412 mors venit ei quoque, tempus qui requiei -vit (inviolavit, convolavit, cum violavit *var. l.*) egens, paucula ligna legens.

***conviolus,** -i *m.* (*cf.* *convius*, ni subest* conviva *vel* convolus) *comes, prosecutor – Begleiter, Geleiter:* Theod. Amorb. Bened. II 1 p. 258,12 quatinus . . . beatissimum monarchem Benedictum . . . per praesentes suos *(sc. Sigeberti)* -os cum digno honore transmitteret *Karlomannus*.

convirginalis, -is *f. virgo socia – jungfräuliche Gefährtin:* Hariulf. chron. 3,29 p. 169,29 hae . . . beatissimae virgines *(sc. Elevara et Sponsara)* . . . beatae Macrae martyris sociae et -es exstiterunt et . . . martyrizatae sunt. Vita Salomae 15 quae *(regalis filia)* patria bona cum ipsa patria sponte reliquerat -ium suarum votivo . . . adiutorio. 21 -is . . . eius, filia regis . . . exulantis cognatae urgeri affectu coepit.

convirgo, -inis *f. virgo socia – jungfräuliche Gefährtin:* Notker. Balb. martyr. non. Mai. p. 1079^{D} cum . . . Euphrosynam et Theodoram, collactaneas et -es suas, . . . ad fidem Domini convertisset *Flavia Domitilla*. Vita Theog. 1,26 p. 461,3 sorores ad id idoneas in eius *(Beatricis)* obsequium deputavit, ut cum dissolutionem corporis ipsius imminere sentirent, ei ac ceteris -bus nuntiarent. Vita Herm. Ios. 18 p. 691^{A} beata virgo Maria cum quibusdam aliis -bus suis.

***conviscatio,** -onis *f. coniunctio, unio – Verbindung, Vereinigung:* Albert. M. euch. 3,1,9,3 p. 277^{b},17 haec -o mutui amoris vocatur adhaesio. p. 277^{b},27 per -em amoris vita a fonte vitae influitur Christo conviscatis.

***convisceralis,** -e. **1** *strictius i. q. penitus coniunctus – innigst verbunden, vereinigt:* Tract. Garsiae 351 ecce apostolicae sedis lateralis effectus est *archiepiscopus*, ecce filius unicus et -is (cervicalis, convicalis *var. l.*) tibi *(sc. papae)* est. **2** *latius i. q. profundus, intimus – tief, innig:* Gesta Autis. 39 (MG Script. XIII p. 398,35; s. IX./X.) fuit . . . huic viro *(sc. episcopo)* sincera et -is affectio.

***convisceratio,** -onis *f. coniunctio – Verbindung:* Radbert. fid. 3,261 quoniam amor et dilectio -o est patris in filium et filiorum refusio in patres fraterna quoque germanitas.

conviscero, -atum, -are. *penitus coniungere, commiscere – innigst verbinden, vereinigen, vermischen:* Radbert. corp. Dom. 19,13 carni . . . nostrae caro Christi spiritaliter -ta transformatur. 19,58 cibo potuque *(i. corpore et sanguine Domini)* pascamur et potemur, ut ex ipso per ipsum refecti -remur in Christo. Herig. gest. 55 p. 188,13 fratres karissimi, praecordiorum meorum -ti compage.

1. convisco, -atum, -are. *medial. (?intrans. l.20) i. q. (ad-, in)haerere – (an)haften, sich festsetzen:* **1** *proprie:* Circa Instans p. 16b^{r} ex frigiditate . . . aquae potest medicina scamoneata -are *(an leg.* -ari *?)* villis stomachi. p. 25a^{r} manna . . . est . . . ros, qui super herbas diureticas cadit . . . et -atur circa herbam. Matth. Platear. gloss. p. 382^{D} signum . . . decoctionis est, quando tota illa substantia lateribus stagnati non -atur, sed *eqs. fort. add.:* Antidot. Bamb. app. p. 36,32 callus et epatis et splenis et renis et -tus (*cf. Alex. Trall. 2,270* callos -tos) in articulis humidis satis bone solvet *antidotum. subst. neutr. i. quod cohaeret – Zusammenhängendes: v. p. 1407, 11.* **2** *translate i. q. constringi – verhaftet sein (mit):* Albert. M. euch. 3,1,9,3 p. 278^{a},4 animam et cor transponit *amor* extra amantem in amatum, sicut mors transponit animam, quae -ta in amatum redire non potest ad seipsum. *usu subst v. p.1847,71.*

2. convisco *v.* confisco.

***convisitator,** -oris *m. qui una (cum alio) visitator est – Mitvisitator, -inspektor (usu canon.; de re v. LThK. ²X. p. 813sq.):* Casus Geng. p. 105,19 (epist.) Bertoldus . . . episcopus . . . -bus suis . . . sincerae charitatis affectum. p. 105,36 irrationabilia -um suorum facta . . . cassando penitus retractavit *episcopus*.

*?****convitaneus,** -i *m. vitae socius – Lebensgefährte:* Albert. M. eth. II 4,3,4 p. 323^{b},26 magis coniectant *bomolochi* risum facere quam quod subtrahendo contristent conviventem sive -um *(an leg.* convicaneus*?).*

convitiator *sim. v.* convici-.

1. convitio, -are. *script.* -tit: *l.50. (vitiis suis) inficere, corrumpere, depravare – (mit seinen Fehlern) anstecken, verderben:* Frid. II. Imp. art. ven. 3 p. 36,16 si de duobus *(sc. falconibus)*, qui se comprehendunt super praedam, unus solus sit viciosus in hoc et non consentiens, -bit omnes illos, cum quibus volabit. Albert. M. Matth. 7,3 p. 245,12 peccatum . . . iudicum -tit (*sic A, ?an legendum* -tiat) urbes et terras et redundat in nocumenta multorum.

2. convitio(r) *v.* convicio(r). **convitiosus** *sim. v.* convici-.

convito, -avi, -are. *(francog. vet.* convier; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1136) invitare – einladen:* Greg. VII. registr. 4,22 p. 333,11 ut . . . abbatem tecum synodo interesse ex nostra parte -are rogando et multum instando procures. Marcus chron. (MGScript. XIV p. 54,39) ubi *(sc. in palatio)* dux et Veneti -verunt imperatorem suamque miliciam tam egregie quam tanto principi decens erat.

conviva, -ae *m. vel raro f. (p.1849,6. al.) confunditur c.* convivium *(cf. p.1850,34sq.): p.1849,21.29.*

qui (quae) convivio interest, hospes – eine(r) der (die) am Gastmahl teilnimmt, Tischgenosse (-in), Gast: **1** *gener.:* **a** *in univ.:* **α** *de hominibus (de Christo: l.71):* Syll. Elnon. 3,7 humanus, prudens, acer, -a facitus (facitis *cod.*). Alcuin. carm. 3,20,8 ad nostras epulas -a venito et bibe nobiscum. Conc. Karol. A 38,6 peregrini et pauperes -ae sint episcoporum. Waltharius 297 centenos simul accubitus iniere sodales diversasque dapes libans -a (convivia *var. l.*) resudat. Petr. Dam. epist. 124 p. 410,21 Christus sit confabulator tuus, Christus tibi contubernalis sit et -a. Carm. Bur. 91,25^{a},3 p. 92 sacerdotem impudicum . . . et -am meretricum dare missas est ini-

quum. ALBERT. STAD. Troil. 5,157 -is (convivus *ed., vix recte*) citharista canit, quod *eqs. saepius. potator – Zecher:* HROTSV. Abr. 6,4 hic *(sc. in caupona)* non est aptus querelae locus, ubi -arum confluit conventus. 7,8. **β** *de animalibus (per compar.):* ERMOLD. Pipp. 2,81 qui *(musio)* solamen erat monacho -aque soli. RUODLIEB XIII 21 matri -a solet esse monedula sola. **b** *simul cenantium proximus – Tischnachbar:* RUODLIEB XIII 18 Rŏtlieb contribulis -a fuit socialis. METELL. Quir. 10,11 -a Iesu proximus tu perpetua frueris dieta. ASINARIUS 201 'vis fore', rex inquit, 'huius -a puelle?' *ibid. al.* **2** *bibl. et theol.:* **a** *in univ. (fere de beatitudine caelesti, cf. Vulg. Luc. 13,29):* THEODULF. carm. 63,4 de ... tuis epulis pascatur pauper egenus, ut -a queas lectus adesse Deo. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,8 forsitan ... noctis si venerit umbra ..., te ... -am dignum faciat *sponsus (i. Christus)* discumbere secum. PETR. DAM. epist. 90 p. 578,6 non ... eis *(sc. impiis)* sapit cibus ille caelestis, ad quem propheta spiritales -as invitat? BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,32 illic *(sc. in conviviis imperatricis)* -a Christus semper in pauperibus officiose procurabatur. *al. v. et l. 9.* **b** *spectat ad eucharistiam:* RADBERT. corp. Dom. 21,69 Christus convivium et -a (-as, -am, convivia *var. l.*) noster simul esse voluit (*sim.* 21, 152). FLOR. LUGD. carm. 16,1 -is Christi caelestis mensa paratur, sumitur hic vivus divino munere panis. **3** *publ. de -a regis (de re v. D. Claude, ZRGGerm. 81. 1964. p. 74sqq.):* **a** *in univ.:* PAUL. DIAC. Lang. 1,23 Langobardi ... regi suo Audoin suggerunt, ut eius Alboin -a fieret, cuius virtute in proelio victoriam cepissent. IOH. VEN. chron. 168,14 convivantium gaudiis haud defuerunt ipsi familiares -e. FUND. Consecr. Petri p. 135,7 -e (convivia *var. l.*) regis ad convivandum invitati. p. 135,19 rex ... cum omnibus conviviis (-is *var. l.*) suis. **b** *expressius de munere aulico i. q. comes, satelles regis – Begleiter, Gefolgsmann des Königs (de re v. HRG V. p. 384sq.):* LEG. Burgund. const. I 38 quicumque hospiti venienti tectum aut focum negaverit, trium solidorum inlatione multetur; si -a regis est, VI solidos multae nomine solvat. LEX Sal. Merov. 41,8 si ... Romanus homo, -a regis, occisus fuerit, ... solidos CCC culpabilis iudicetur. 41,9. IONAS BOB. Columb. 1,26 p. 209,5 quidam vir nobilis Chagnericus, Theudeberti -a, vir sapiens et consiliis regis gratus.

convivalis, -e. denarii -es *i. q. pecunia cibariorum loco tributa – Mahlgeld (de re cf. Dt. Rechtswb. VIII. p. 1600):* CHART. Traiect. 558 p. 23,39 (a. 1202) vino elemosinario et caseo Selandensi et denariis -bus et candela in Purificatione sancte Marie ... sit contentus *praebendarius*. CHART. Ger. Col. 126 p. 129,4 decimam ... cum onere denariorum -ium annectimus.

convivatio (-cio), -onis *f.* **1** *hospitium, convivium – Bewirtung, Gastmahl:* ALBERT. M. pol. 6,5^{m} p. 601^{a},7 dat *Aristoteles* exemplum ibi, 'ut iis', id est, in his 'quae circa -es' (*p. 1321^{a},37* ἑστιάσεις), ut scilicet tunc faciant *principes* magnifica et splendida *(sc. sacrificia).* **2** *participatio – Teilhabe:* IOH. CANAP. Adalb. A 20 inter utrosque *(sc. ordines in caelo)* est tibi locus, -cio mensae et aptissimus honor. ALBERT. M. Matth. 15,29 alterum *(sc. inducens ad fidem)* est bonorum omnium collatio per bonorum Domini -em.

convivator, -oris *m.* **1** *instructor convivii, qui convivium parat praebetque – Gastgeber, einer der ein Gastmahl ausrichtet:* TRANSL. Dion. Ratisb. 29 p. 367^{a},37 ingreditur blande vinum, in novissimo mordens assimilabit colubrum, adstat -r infaustus *(cf. Vulg. prov. 23,31sq.).* **2** *conviva, qui convivio interest – Tischgenosse, einer der am Gastmahl teilnimmt:* VITA Bard. 17 p. 335,44 inter caelestes -es epulatus ... sedebat. RUP. TUIT. trin. 6,19 l. 746 quia -r iste verus Isaac, id est verus risus et vera laetitia est *(cf. Vulg. gen. 21,8).* **3** *ganeo, comedo – Schwelger, Schlemmer:* GERHOH. psalm. 64 p. 459, 40 utinam contra istos -es *(i. clericos)* tale aliquid scribi valeat, quo ira Dei eis innotescat.

***convivatus,** -us *m.* *convictus, contubernium – das Zusammenleben:* ALBERT. M. sacram. 232 p. 151,72 sunt etiam alia foventia societatem ..., in quibus consistit contubernium et -us fidelium. eth. II 2,2,7 p. 186^{a},1 alia ... pars est in omnibus verbis et operibus, quae sunt secundum vitae et -us rationem. Matth. 13,36 'non ... habet amaritudinem convictus eius neque taedium -us eius' (*sc. sapientiae; cf. Vulg. sap. 8,16* conversatio illius ... convictus ipsius).

***convivificatio,** -onis *f.* *vivificatio – (Mit-)Belebung:* ANSELM. HAV. dial. 3,20 p. 1243^{D} quo *(sanguine)* pueri communicantes ... unitatem corporis Christi, quae est ecclesia, spirituali purificatione et -e transeant.

convivifico, -are. *(simul) vivificare – (zusammen) beleben, zum Leben erwecken:* HERIG. gest. 2 p. 166,10 verbo caelos -ante (cum vivificante *var. l.*) spiritu volubiles perduxit *Deus*. GODESC. AQUENS. opusc. 1,13 p. 76,37 adfixus est *diabolus* cruci in profundum inferni, ut semper habeat mori, nunquam cum confixis Christo in cruce -ari. RUP. TUIT. trin. 34,1 l. 34 si spiritus eius, qui suscitavit Iesum a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit Iesum a mortuis, -bit (*cf. Vulg. Rom. 8,11* vivificabit) et mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis (*sim.* 36,27 l. 1187. 1191). CASUS Petrish. praef. 21 ut si Christo commoriantur *inclusi*, et -entur, et si consepeliantur, et conresurgant.

[convivio *v.* communio. *adde ad p. 1002,21sqq.:* CHART. Rhen. inf. II 296 (a. 1245) quicquid ... residuum fuerit de proventibus ecclesie prefate, ad -em (convivionem *ed., vix recte*) refectorii ac infirmarie refectionem ... convertetur *(cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 321).***]**

conviviolum, -i *n.* **1** *parvum convivium – kleines (gemeinsames) Essen:* IOH. LAUD. Petr. Dam. 17 (MGStud. XIII. 1995. p. 249,14) in suis -is (convolis *a. corr. A*^{2}), quae semper ex more cum hospitibus communicabat, *eqs.* **2** *familiaris coetus – vertrauliche Zusammenkunft, Beisammensein, 'Tête-à-tête':* DAVID compos. 3,35,6 sextum *(sc. carnalis amoris indicium)* est munuscula et dulces litterae amatorii dictaminis et -a et morselli ab ore dilecti rapti *eqs*.

convivium, -i *n. (?*-a, -ae *f.: p. 1851,25) script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 60 p. 320,6. -nvium: *p. 1851,27.* -v(um): *p. 1851,18.40. al.*

epulae complurium, symposium – geselliges Mahl, Gastmahl: **I** *gener.:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* CONC. Karol. A 24^{A},24 ut monachi ad -a laicorum minime accedere praesumant. HRABAN. hom. I 42 p. 79^{B} contradixi enim vobis saepius illorum *(paganorum)* consortia et nefanda -a *(item de -is interdictis:* CAPIT. reg. Franc. 33, 23. *saepe.).* WIDUK. gest. 2,20 -o claro delibutos ac vino sepultos ad triginta fere principum barbarorum una nocte extinxit *Gero*. TRANSL. Dion. Ratisb. 28 p. 367^{a},29 conticuit sancta lectio, et ut in -is solet, inanis perstrepit fabulatio. CHRON. Pol. 1,1 qui *(dux)* more gentilitatis ad eorum *(filiorum)* tonsuram grande -um praeparavit. *persaepe. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,49 invitavit *(sc. magister)* ... suę nos ad -a mensae. CARM. Cantabr. A 37,8 ad mensam philosophie sitientes currite; ... laetificat -a Mantuana fistula. GEBER. invent. 13 p. 724, 29 sine quibus *(clavibus)* ad huiusmodi -i *(sc. praeparationis metallorum)* epulas non vocaberis. *v. et p. 1851,33sqq. proverb. de calamitate, plaga:* VINC. PRAG. annal. a. 1159 p. 676, 39 ea nocte capella ... episcopi et camera tota penitus comburitur ...; hoc autem durum et strictum -um ... feliciter evasi *(v. notam ed.).* **b** *helluatio – Prasserei:* STEPH. EDD. Wilfr. 21 sicut ... eum unda -i non demersit, ita et abstinentia in superbiam non proiecit. **2** *latius:* **a** *convictus, consuetudo – Beisammensein, Gesellschaft, Umgang:* CONC. Merov. p. 3,4 reus periurii non solum a communione ecclesiae vel omnium clericorum, verum etiam a catholicorum -o separetur. WALAHFR. Gall. 1,22 p. 300,30 admirantibus multis, cur tam diu divisi -o distulissent conubia. CONC. Karol. B I 33,11 ut ... omnium christianorum consortio atque -o reddatur extraneus *(sc. periurus).* 36,2 p. 376,19. BRUNO MAGD. bell. 90 p. 84,18 ut eos, qui erant excommunicati, -o vel colloquio vitaret *rex. al.* **b** *hospitium – Gastfreundschaft, Bewirtung:* AMALAR. off. 1,40,2 -um illarum mulierum est, quando ipsae de se satiant hospitem suum. VITA Galli II 1338 insperata solet -a ferre beatis, est inopum qui sola salus. THIETM. chron. 7,47 hostem ... -o et munere accepto placat *Wigmannus*. SCHOL. Adam gest. 55 per integrum mensem Coloniae in -o secum habuit *archi-*

episcopum nostrum. **B** *meton. i. q. cibus, esca – Speise, Nahrung:* THANGM. (?) vita Epiph. 3 quotiens ... suo nobili -o, id est pane, ... iucundabatur. *in imag.:* ALBERT. M. Matth. 11,28 p. 364,77 addit *veritas* saginam et -um internae dulcedinis in spiritu.

II *eccl.:* **A** *strictius:* **1** *cena Domini – Herren-, Abendmahl:* **a** *de cena Christi:* FLOR. LUGD. carm. 3,214 ultima discipulis iungens *Iesus* -a sacris. **b** *de eucharistia:* RATHER. cena Dom. 4,152 quisquis itaque odii in corde retinet venenum, non accedat ad istud charitatis -um. RUP. TUIT. trin. 41,12 l. 562 nisi inventus fuerit, qui perierat, ... non licet eum invitari vel admitti ad -um vituli saginati, id est ad participationem corporis et sanguinis Domini *(cf. Vulg. Luc. 15,23sq.).* LIGURINUS 3,2 qua *(die)* Christus mistica caenae discipulis statuens -a *eqs. v. et p.1849,21.* **c** *de cena caelesti:* TRAD. Frising. 476 p. 408,6 (a. 822) erogate, ut celestibus -is et spiritalibus alimentis perfrui mereatis. IOH. CANAP. Adalb. A 29 cui *(Adalberto)* angelicus minister iam celestis mense -a (conviva *var. l.*) preparavit. PETR. DAM. epist. 28 p. 273,16 brevis afflictio carnis emit caeleste -um. SIMON sacram. p. 64,17 quartum -um *(sc. Christi)* erat, quod non in hoc seculo promittitur, sed in futuram vitam differtur. *al. v. et l.35.* **2** *de -o caritatis, agape:* ARBEO Corb. 24 p. 216,22 communem sumpserunt -um: tam corporis alimoniam quam animarum a viro Dei propinabantur sacramenta. DHUODA lib. man. 3,11,115 -a tua ... cum peregrinis victum egentibus ... sit frequens. RIMB. Anscar. 41 p. 75,38 praecepit et clero et pauperibus -um (convium *var. l.*) praeparari. VITA Pirmin. I 3 officio itaque divino rite peracto, epularum -a in Domino laeti celebraverunt. EKKEH. IV. cas. 59 p. 128,23 ducitur vas vinarium ... ad caritatis fratrum ... -um. CHART. Solod. I 7 p. 13,36 in festivitate sancti Michahelis per triduum publico -o omnes in Christi nomine advenientes pauperes et clericos pascat *heres. saepe.* **B** *latius de lectione divina (in imag.; cf. p.1850,47sqq.):* WALAHFR. Gall. 1,5 inter sancta doctrinae salutaris -a. HRABAN. univ. 22,1 p. 587B -um ... mystice sive sanctae scripturae meditationem significat, ubi refectio spiritalis sumitur; vel remunerationem futuram demonstrat, ubi plenitudo omnium bonorum sanctis et dignis hominibus praeparata esse creditur. IOH. CANAP. Adalb. A 9 surgit ad solite orationis -a (conviva *var. l.*). *al.*

III *publ.:* **A** *proprie:* **1** *de -o regis:* CARM. de Karolo et Leone 319 laeta parat Karolus sociis -a laetus. HRABAN. epist. 34 p. 468,24 -um fecit *Baltasar* obtimatibus suis. CHRON. Pol. 1,15 singulos *(familiares)* singulis civitatibus vel castellis deputabat *rex*, qui loco sui ... -a celebrarent. *al.* **2** *de -o pro remuneratione facto:* REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 18,30 (c. 900) census de singulis mansis: ... ad nativitatem sancti Martini octo denarios, et debetur eis -um. CHART. Rhen. med. II app. 10 p. 340,33 debent ... omnes predicte obe secundo semper anno, si eis dominus -um fecerit, solvere porcum valentem VI denarios *eqs.* **3** *de -o coniurationis, gildoniae sim.:* CHART. select. Keutgen (a. 1258) 147 p. 166,39 quando ad commune -um scabinatus vocantur *scabini.* REGISTR. Xant. p. 57,37 de quibus *(mansis)* XV integri porci solvuntur, de quibus annuatim cedit in dimidium ad -um hiemannorum sive familie, quod dicitur gildebier. *al. fort. huc spectat:* WIDUK. gest. 1,35 p. 49,5 concilia et omnes conventus atque -a in urbibus voluit celebrari *rex.* **B** *meton.:* **1** *servitium (regis) – (Königs-)Gastung:* FORM. Marculfi 2,1 l. 66 ut ... nulla funcciones vel exactacionis, neque exquesita et lauda -a ... de ipsa facultate penitus non requiratur. ADALB. MAGD. chron. a. 931 rex ... in Franciam vocatus singillatim ab unoquoque eorum *(comitum seu episcoporum)* in domibus suis vel ecclesiarum sedibus regem decentibus est -is et muneribus honoratus. CHRON. Ved. p. 697,25 (chart.) neque comes nec aliqua regia vel iudiciaria potestas presumat illorum ingredi monasterium sive castrum neque ibi -a extruere. DIPL. Frid. I. 903 p. 162,36 nullus ... ius albergarie vel -i vel cuiuscumque servitutis ... petere aut exigere ... praesumat. *saepius. de censu vice hospitii praestando:* CHART. Naumb. 391 p. 350,15 (a. 1196) senior eiusdem ville III sol<i-dos> dat pro -o et III solidos pro caballo et situlam mellis. *ibid. al.* **2** *coniuratio, gildonia – geschworene Einung, Gilde (de re v. p. 1462,68sqq.):* CHART. episc. Hild. I 517 p. 492,36 (a. 1195) cives in Luthingesen et Ochtersem ex communi -o suo solvunt ... annuatim II solidos. p. 492,39 que *(luminaria)* providere debent magistri -i, quos seniores viros vulgo appellant. p. 493,3. CHART. Westph. III 636 abbas ... petivit declarari, utrum conversi ecclesie sue ... ad ministranda -a, que vulgo geltscap dicuntur, et eisdem -is interesse teneantur.

1. convivo, -vixi, -ere. *pendet* ad: *l.19. partic. praes. usu subst.:* ALBERT. M. eth. II 2,2,7 p. 186b,1. 22.

1 *strictius i. q. (simul, una) vivere – (zugleich, zusammen) leben:* **a** *gener.:* RUOTG. Brun. 9 quibus -xerat (quibuscum vixerat *var. l.*) ..., satisfecit. SIGEB. GEMBL. Wigb. 19 Erluini testimonium accedat, qui ei *(viro Dei)* diutissime -xit, quem nichil illius latuit. gest. 23 p. 534,31. decenn. 1,106. GODESC. GEMBL. gest. 64 descriptor vitae domni abbatis Olberti de vita et actibus eius vera dixit ..., quia diu ei -xit. ALBERT. M. eth. I 308 p. 263,78 *magnanimus* de facili 'non potest ⌞-ere alii⌟ (*p. 1124b,31* πρὸς ἄλλον ... ζῆν) alii, sed vel', idest saltem, 'ad amicum' -it, si *eqs. ibid. al.* **b** *eccl. et theol. (exempla spectant ad Vulg. II Tim. 2,11sq.):* GESTA Rom. eccl. VII si compatimur, et conregnabimus; et si commorimur, et -emus. RUP. TUIT. trin. 1,8 l. 239 in quibus *(formis)* creatori iungeretur, -ret atque conregnaret creatura. CHART. civ. Spir. 34 p. 34,13 Conradus ... universis Christi fidelibus praesens scriptum inspecturis eidem domino Ihesu Christo -ere et conregnare. **2** *latius (vi praeverbii evanida):* **a** *vivere, superstitem esse – (über)leben, am Leben bleiben:* CHART. Gelr. 271 p. 266,16 (a. 1138) quod si uxor praefati Theoderici diutius -ret et ... sobolem de ipso non haberet. **b** *versari, commorari – (ver)weilen:* ERCHEMB. CAS. hist. 48 honoratus ditatusque donis imperialibus Oeream urbem accepit ad -endum *Gaideris.* **c** *vitam gerere, degere – das Leben hinbringen:* CONC. Merov. p. 194a,4 ut monachi iuxta reco<lam> vivant nec sequestrati per cellas <h>abitent vel -ant. PETR. DAM. epist. 40 p. 473,21 iste *(Samuhel)* in Ofni et Finees pravitate -xit (coniunxit, convinxit, non consensit *var. l.*).

2. *convivo, -are. *(cf. francog. vet.* aviver [le feu]; *v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIV. p. 584) incendere inflammare – entzünden, entfachen:* CAPIT. reg. Franc. 168,3 si quaelibet persona in finibus regni nostri ignem in silvam -are ausa fuerit.

3. convivo *v.* combibo. **4. convivo** *v.* convivor.

[5. convivo *v.* coniungo. *adde ad p. 1455,48sqq.:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 94 quantum naturę vigili -iuxeris *(ci. Pez [cf. P. Vossen, Der Libellus Scolasticus des Walther von Speyer. 1962. p. 15sq.];* convixeris *ed.)* arte.**]**

convivor, -atus sum, -ari *vel* **convivo,** -are. *script.* -ib(or): *l. 58.*

1 *vi praeverbii vigente i. q. simul cenare, convivium facere, convivio interesse – gemeinsam tafeln, Mahl halten, am Mahl teilnehmen (usu subst.: l. 54. 58):* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* CONC. Karol. A 38,5 quamdiu -atur *episcopus*, potius sacra lectio ante mensam eius recitetur. WALAHFR. Gall. 1,11 p. 293,16 descendens ursus de monte, micas et fragmenta, quae -antibus (conviventibus *var. l.*) deciderunt, caute legebat. WANDALB. Goar. 2,1 p. 44,13 ipse *(archiepiscopus)* cum abbate et coepiscopis ad -andum abscessit. CYPR. CORD. carm. app. 3,5,2 (MGPoet. III p. 148) discurrat donum paterae sollemniter, mensas reviset, -bantes supplicet. RUODLIEB I 105 ad mensam comites superexaltans locupletes, dum -atur *rex*, nobiscum *(sc. venatoribus)* fando iocatur *(item de rege:* FUND. Consecr. Petri p. 135,7. *al.).* ALEX. MIN. apoc. 10 p. 214,18 optima et felix auditio, quae non solum -ari, immo convivere ... praestat ... cum Deo. *saepius. in imag.:* RUP. TUIT. Ioh. 2,2283 in cunctis Iudaeorum atque haereticorum conventiculis, quia mater Iesu ibi non est, id est non -atur dominicae incarnationis fides, istae aquae vertuntur illis in sanguinem. **β** *de confraternitate precum:* EKKEH. IV. cas. 16 p. 44,11 ut fratres nostri conscripti ... etiam in memoriam mei debeant -ari. TRAD. Monast. 67 <ut> in anniversario eiusdem Alt<manni> ... fratres inde simul -ren<t>. **γ** *expressius i. q. potare, comissari, helluari – zechen, feiern, prassen:* TRANSL. Dion. Ratisb. 28 p. 367a,27 circuit Gisilbertus, singulos inebri-

[Vitali]

are avidus, nomine quemquam vocans hortatur -are, laetum diem ducere. HILDEG. epist. 3 l. 14 nec permitte eas *(animas)* in lacum perditionis dimergi per potestatem -antium prelatorum. *al.* **b** *eccl. de mensa Domini:* SPEC. virg. 6,562 respice nunc, o filia, respice, fidelis anima, quibus vel quantis deliciis -buntur, qui ad cenam nuptiarum agni vocantur et admittuntur. HERM. IUD. conv. 21 p. 124,22 ad mensam regis *(i. Christi)* -turus accessi. WIGAND. Waldg. 12 nuptias carnales -turus in cena nuptiarum agni Dei pro Domino sprevit. **2** *vi praeverbii evanida i. q. vivere (de), vesci, ali – leben (von), sich (er)-nähren:* VITA Antonini Surr. 18 aqua vino modico condita -bat. REGISTR. Xant. p. 90,38 de ea *(carne)* in carniprivio -are solebant.

***convius,** -i *m. conviator – Begleiter:* VISIO Godesc. A 22,3 nocte quadam consilio eius *(Dasonidae)* previo et ductore ab eo destinato -o ecclesiam . . . irrepentes *Bakaridae*. *Vitali*

[convivus *v.* 1. convictus *p.1844,42.* conviva *p.1849,1.***]**

convocatio (-cio), -onis *f.* **1** *de actione congregandi:* **a** *strictius i. q. advocatio – das Herbeirufen, Versammeln:* WALAHFR. exord. 5 his vasis *(i. tubis)* utimur in -e fidelium. CONST. imp. II 106 p. 135,10 ne sono campane ad aliquam -em civium faciendam . . . cives utantur. *al.* **b** *latius i. q. evocatio – Aufforderung, Aufruf:* **α** *gener.:* HRABAN. epist. 40 p. 478, 23 -o adhuc foris positorum ad percipiendam fidem Christi. CHRON. Mont. Ser. a 1224 p. 211,47 quo *(clamore vulgari)* ad arma -cio fit. *al.* **β** *iur. et canon. i. q. citatio – Vorladung:* CHART. Worm. 294 p. 198,10 (a. 1261) ad -em iudicii . . . unum tantum nuncium . . . pro se transmitet *molendinator*. HEINR. TREV. gest. 35 p. 434,39 convenerunt *fratres* aduituri, quid sibi vellet hec -cio eorum tam repentina. *expressius de vocatione scripta:* CONST. imp. II 233,4 (a. 1240) formam huius -cionis attende, in qua nil . . . de . . . pacis tractatu describitur. **γ** *eccl. i. q. vocatio – Berufung:* AMALAR. cod. expos. I 5,1 cantavit unus Christus, . . . et illi *(apostoli)* responderunt; . . . ideo responsorium -i apostolorum convenit. **2** *de coetu convocato:* **a** *strictius i. q. conventus, contio – (beratende) Versammlung:* LEGENDA Bonif. 3 (ZNiedersachs. 1882. p. 24; s. XII.) facta . . . synodali -cione prelatorum et cleri. CHRON. Vill. 3 (MGScript. XXV p. 195,17) facta -e multorum abbatum Remis. CHART. episc. Halb. 1318 l. 13 quod prepositus ad -em . . . ab archidiacono factam venire minime teneatur. *al.* **b** *latius de conventu Christianorum i. q.* ἐκκλησία *– Kirche, Gemeinde (loci pendent ab Isid. orig. 8,1,1 sqq.):* PONTIF. Rom.-Germ. 35,4 aecclesia . . . -o interpretatur, sed . . . non propriae aecclesia vocatur domus, que convocari non potest. ALBERT. M. miss. 3,6,8 p. 102^{b},15 Graeco . . . nomine ecclesia, . . . Latino nomine dicitur -o. *al.*

***convociferor,** -ari. *una vociferari , communiter clamare – miteinander die Stimme erheben, einmütig schreien:* CHRON. rhythm. Austr. 442 concors cohors militum -atur.

***convocitatus,** -a, -um. *vulgo vocatus – allgemein genannt:* VITA Landel. Laub. 287 perveniunt Romam caput orbis -tam.

convoco, -avi, -atum, -are. *script.:* cun-: AGNELL. lib. pont. 122 p. 359,27. cumv-: CARM. de Bened. 108. CHART. Bund. 586 p. 79,21.

I *in unum locum vocare, cogere, congregare – zusammenrufen, einberufen, versammeln:* **A** *strictius (praevalente notione vocandi):* CONVERS. Afrae 2 -ans puellas . . . dixit eis: *'eqs.'* ARBEO Corb. 3 tintinnabulo ministros -ans. THIETM. chron. 5,34 alta voce per kirieleison sotios -antes *milites*. *al. per compar.:* HRABAN. carm. 40,13 signum ecclesiae -at omnes. **B** *latius (praevalente notione congregandi):* **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* EIGIL Sturm. 15 p. 148,3 cum . . . ad suam doctrinam populum -asset *Bonifatius*. WIDUK. gest. 1,38 p. 55,3 -to omni populo tali oratione eos est affatus *rex: 'eqs.'* THIETM. chron. 5,40 -tis in unum confratribus universis . . . adventum regis . . . indixit *Waltherdus*. *saepe.* **b** *de rebus i. q. colligere – sammeln:* GESTA Bereng. 1,100 cui *(serpenti)* . . . longa sitis . . . -at in fauces . . . venenum. **2** *spec.:* **a** *publ. et eccl.:* CONC. Karol. A 39^{A} p. 312,19 cum . . . Hludowicus . . . Aquisgrani palatio generalem sanctumque -asset conventum. BERTH (?) annal. a. 1077 p. 293,32 -to . . . fratrum collegio capitulum . . . fecerunt *legati*. CHART. Tirol. notar. I 518 p. 252,5 in curia vassallorum . . . -ta. *persaepe*. *c. sensu constituendi:* DIPL. Loth. I 104 quod . . . forum publicumque construere et -are vellet mercatum *archiepiscopus*. **b** *milit.:* THIETM. chron. 6,97 -tis . . . militibus suis Arnulfus . . . remeavit. VITA Heinr. IV. 4 p. 18,13 cum rex ad propellendum hostem exercitum -asset. *al.*

II *advocare, arcessere – herbeirufen, (zu sich) rufen:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* RIMB. Anscar. 28 -to ad se rex domno episcopo, quae fuerant gesta, retulit. EBERW. Magner. 12 sacerdotem -ans . . . interrogat *episcopus eqs.* THANGM. Bernw. 19 domnum apostolicum . . . -vit in occursum. TRANSL. Conr. Const. 2 p. 444^{a},30 antistes . . . monachum . . . -vit eumque vitam . . . patris . . . conscribere postulavit. *persaepe*. **2** *c. colore quodam:* **a** *evocare – berufen:* HRABAN. epist. 10 p. 397,16 qui *(Iesus)* nos ad suam gratiam -verat. 13 p. 401,30 in regnum suum. *usu subst.:* HRABAN. epist. 40 p. 478,29 per praedicationis officium iam -tos catechumenos facere. **b** *invitare – einladen:* HINCM. ord. pal. 451 ut rarus quisque infra ebdomadam remaneret, qui non ab aliquo . . . -retur. CHRON. Ebersb. I p. 14,43 quae *(Riblinde)* . . . caesarem -at domum. *al.* **c** *conclamare – rufen (nach):* ALBERT. AQUENS. hist. 6,10 undique . . . aquam -ant (convehunt *var. l.*). **d** *invocare – anrufen:* CHART. Stir. IV 276 (a. 1267) -ta spiritus sancti gratia. **e** *in auxilium vocare – zu Hilfe rufen:* ALBERT. M. animal. 8,19 hyrundo non valens eicere passerem -vit . . . multas hyrundines. **B** *iur. et canon.:* **1** *in ius vocare, citare – vor Gericht laden, vorladen:* CAPIT. Saxon. 4 si . . . iterum pro ista causa ad palatium fuerit -tus et deiudicatus. TRAD. Frising. 192 clerici vel laici, qui ad testimonium ibidem -ti fuerunt. CHART. Raitenh. 371 partibus -tis et meritis cause visis ipsam fine canonico terminetis. *saepius.* **2** *provocare (ad) – appellieren (an):* CONC. Karol. A 39^{A},86 quod non oporteat clericos . . . episcopum relinquere et ad secularia iudicia -are.

III *impers. i. q. resonat – es ruft, schallt:* MODOIN. ecl. 2,57 it vastus fragor, undique 'pacem' -at.

***convocus,** -i *m. aequivocus – Namensvetter:* ANNAL. Xant. a. 835 Ludewicus imperator cum -o suo perrexit ad Burgundiam. a. 855. a. 873. *usu adi. i. q. eiusdem nominis – gleichnamig, namensgleich:* ANNAL. Xant. a. 856 Nordmanni . . . regem sibi constituunt, cognatum et -um priori.

***convolatio,** -onis *f.* *actio convertendi – Hinwendung:* ALBERT. M. sent. 4,28,6 p. 195^{a},20 societas coniugalis non impedit -em ad frugem melioris vitae.

convolatus, -us *m.* *de palpebratione i. q. concursus – das Zusammenschlagen, Schließen:* ALDH. virg. I 60 p. 321,7 si . . . ferreus leti somnus palpebrarum -us non tricaverit.

***convolito,** -are. *(gregatim) volare – (im Schwarm) fliegen:* ARNULF. delic. 784 -are (cum volitare *var. l. [Werner p. 422]*) grues suspeximus L simulantes. AMARC. serm. 1,520 suavia quando petunt thyma -antque gregatim ad cithisum *apes*.

1. convolo, -avi, -are. **1** *strictius:* **a** *concurrere, confluere – zusammeneilen, -fliegen, sich versammeln:* OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 147,7 in hac arce . . . latrunculorum predandi causa -verat multitudo. ALBERT. M. metaph. 1,1,6 p. 9,37 sicut videmus aves fugere vel -are ad garritus . . . auditos. **b** *advolare, (celeriter) accedere (ad) – herbeieilen, -fliegen, sich (eilends) begeben (zu):* HROTSV. Gall. inscr. p. 109 qui *(Gallicanus)* . . . per Iohannem et Paulum . . . conversus ad b a p t i s m a -vit (HELM. chron. 108 p. 212,18). I 7,1 ut vocem . . . domnae hausimus, tibi ad obsequium -vimus. VITA Theog. 2,24 episcopus . . . fratribus . . . valedicens ad monasterium sancti Georgii . . . -vit. OTTO FRISING. gest. 2,22 nisi . . . oppidani excitati . . . ad arma -assent. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 198,25 ut falco -et desiderio comedendi *eqs. al. per compar. de mortuis:* FORM. Salisb. I 32 quatinus contempto desiderio terreno, ad aeternam -emus sedem. ANNAL. Plac. a. 1159 p. 459,38 ut . . . papa ad superos -vit. a. 1270 p. 547,35 ad eternam gloriam. **2** *latius:* **a** *confugere (ad), appellare – sich (hilfesuchend) wenden (an), Zuflucht suchen (c. dat.: l. 71):* EPIST. Lang. 20 p. 714,21 quod vos . . . episcopi . . . secularibus -antes auxiliis ab . . . episcopatus sede . . . recedere presumpsistis. HINCM. epist. I 160^{b},6 epi-

[Lenzinger]

scopus ad primatem alterius provintiae non habet licentiam appellandi vel -andi seu conquirendi. CONR. BRUNW. Wolfh. 30 p. 120,7 ad orationem -ans ... sanctorum ... implorat suffragia. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66,26 ad equorum ... robur -amus. CHART. Rhen. med. II 184 p. 225,5 dum ... controversia ... inter nos seviret, ad iudices delegatos Maguntine sedis -vimus. *al. expressius i. q. intrare – eintreten:* CHART. Turic. 1021 (epist. papae a. 1257) que *(possessiones)* personas liberas fratrum vel sororum ... ad monasterium ... mundi relicta vanitate -antium ... contigissent. CHART. Basil. C I 423 p. 311,36. **b** *se conferre (ad), aggredi – sich zuwenden, schreiten (zu):* CHART. Westph. III 295 p. 162,31 a. (1231) si ad matrimonium -verit *puer* (*cf.* CHART. Nuremb. 278 ad secundas nuptias). ALBERT. M. sent. 4,38,3 p. 400[a],9quod videmus filiosfamilias ad religionem contra voluntatem parentum -are. *al.*

2. *convolo, -velle. *unanimiter velle, consentire – einmütig wollen, übereinstimmen:* ANNAL. Plac. a. 1271 p. 554,40 predicti arbitri ... presentibus -entibus omnibus cardinalibus ... eligerunt domnum Tedaldum ... in summum pontificem.

convolvo, -volvi, -volutum, -ere. **1** *proprie:* **a** *conglomerare, complicare – zusammenrollen, -ballen, einrollen (usu medial.: l.24):* **α** *in univ.:* SIGEH. Maxim. 10 (8) infra semet ipsum ... contrahitur et ... in spaeram ... vel globum pene informem -itur *dux*. RUP. TUIT. inc. 3 corporale ... -tum flammis ... iniecit. SUMM. Heinr. C p. 445 rotula -ta cartula id est rodel. *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,180 ceruleam -it Cynthia pallam. *comprimere – zusammendrücken:* HERBORD. Ott. 1,35 patula retro haurimenta omnibus *(sagittis)* -i iussit *abbas*. **β** -ere casum *i. q. concidere – einstürzen:* EKKEH. IV. carm. var. II 5,13 somnia Parnasum faciant -ere casum. **γ** *refl. i. q. se congregare – sich versammeln:* CARM. de Iuda 2,287 primatus et seniores se -entes Ihesum dampnare volentes. **b** *(circulatim) movere, volvere – (kreisförmig) bewegen, rollen, wälzen (usu medial.: l.36.45):* **α** *corpor.:* CONC. Merov. p. 171,17 qui ... in merda ... sua ut sues teterrimi -untur. WALAHFR. hort. 267 qui *(carbunculus)* ructus ... -it amaros oris adusque fores. AUDRAD. carm. 3,4,335 picei ... bituminis amnes -ent *animam miseram*. ALBERT. M. veget. 6,254 ovum ... penetrat et emollit *acetum*, ita quod ... -tum prolongatur. *per compar. de tempore i. q. evolvere – entrollen, ablaufen lassen:* ALDH. ad Acirc. 17,2 tempora reciprocis -ens *luna* menstrua cyclis. **β** *spirit.:* THEODULF. carm. 28,621 suas ... solent -ere causas magni. VITA Galli II 6,159 mente ... languorem febris ... -ens *pater*. ALBERT. M. eth. I 928 p. 776,28 anima retrahitur ... in intima et in illis -itur (*cf. PG 3, 704[D]* κινεῖσθαι κυκλικῶς) in simplicitatem intellectualis luminis *eqs*. *c. sensu recedendi:* ALBERT. M. eth. II 6,4,3 p. 460[a],27 ratio ... ad se -ens. **c** *circumdare, involvere – umgeben, umwickeln, einwickeln:* VITA Galli II 6,1788 ne nos laqueis ... -at ... hostis tartareus. INVENT. Quint. I 148 (MG Poet. IV p. 995) linteolis ... suis -ens munia tanta. ALBERT. M. animal. 1,302 qui *(panniculus)* concludat eam *(carnem)* et -at. **2** *translate:* **a** *evenire, transire – eintreten, verlaufen:* ALBERT. METT. episc. Mett. 3 p. 112,25 omnia sub animi sui voluntate esse -ta. **b** *impellere, commovere – anregen, rege machen:* EUGEN. VULG. calend. 119 Iulius ... cantando Processum -it sensum deposcens Martinianum.

***convolutio,** -onis *f.* **1** *gener. i. q. involucrum, tegumentum – Hülle, Umhüllung:* SUMM. Heinr. C p. 122 involucrum -o vestium wollůch (*sim.* p. 333). **2** *zool. i. q. actio complectendi, comprehendendi – das Umfassen, Umschließen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 86,28 quia amplius debeat brancare *medius digitus* quam alii, in circulari -e medium obtinebat. **3** *philos. i. q. consideratio collectiva, comprehensio – Zusammenschau, Zusammenfassung:* ALBERT. M. div. nom. 3,12 p. 109,34 'unitivas ... -es' (*PG 3,681[B]* συνελίξεις), idest sermones, in quibus multa implicantur quasi involuta.

conus, -i *m.* **1** κῶνος – *Kegel:* RICHARD. ANGL. anat. I 220 cor ... formam -i habens, superius latam, inferius angustam. ALBERT. M. probl. det. 40 p. 63,71sqq. cuius *(mercurii)*deferens ... -um umbre terre vix attingit, ita quod nil sui in -um immergitur. *al.* *in imag.:* ODILO SUESS. Seb. epil. (46) quorum *(insignium virtutum)* summa in -um redacta surgit in milibus quattuor centum septuaginta. **2** *de rebus -o, metae similibus:* **a** *strictius:* **α** *de uberibus i. q. mamma, papilla – Zitze, Brust(warze):* ALBERT. M. animal. 2,36 secundum numerum ... non habent *bruta animalia* nisi duas mamillas sive duos -os *eqs*. 9,79 habundant ... quaedam mulieres tantum in lacte, quod ... non habent ipsum solummodo in -is mamillarum, sed ... emittunt iuxta -os. *ibid. al.* **β** *de fructu i. q. baca – Beere:* GLOSS. II 695,75 St.-S. -us dicitur fructus beri. **b** *latius i. q. summa pars, apex, vertex – oberster Teil, Spitze, Gipfel:* **α** *in univ.:* METELL. exp. Hieros. 6,850 standarus aureolo -o capitatus ... nitet. YSENGRIMUS 5,775 sublimis scopulus -o petit ęthera. ALBERT. M. veget. 6,204 glans ... habet ... siliquam ... columnalis figurae, nisi quod -us eius ... est ... sicut hemisphaerium. *saepius.* **β** *de superiore parte nasi:* ALBERT. M. animal. 1,138 quando fuerint *supercilia* arcualia usquequo coiungantur ad -um nasi. 139 quorum *(angulorum ciliorum)* unus est aput -um nasi et alter aput gibum genae. *al.* *de acumine:* ALBERT. M. animal. 1,224 quae *(nares)* in extremitate inferiori in cartillagine nasi elevantur et linea recta descendendo pertingunt ad nasi -um. **γ** *de crista (avium):* THEOD. carm. (NArch. 39. 1914. p. 165; c. s. XII.) surgit honoratus plumis a vertice *(sc. avis Phoenicis)* -us. **δ** *de ornamento galeae i. q. iuba, cornu – (Helm-)Bügel, -Busch:* ALDH. ad Acirc. 124 'cristatus Achilles', id est crista et -o galeatus. EUPOLEMIUS 2, 262 caput hostis contudit ense infringens levem -o cedente galerum. ODO MAGDEB. Ern. 2,433 galee -o sub vertice scisso. *meton. i. q. galea – Helm:* ABBO SANGERM. bell. 2,521 pepulit -um (gloss.: helmum) de vertice regis in humeros lapsum. **ε** *de loco i. q. angulus (extremus) – (äußerster) Winkel:* CHART. scrin. Col. B 775 (c. 1265) in fabrica ... in -o vici, qui dicitur Kovergassen. *ibid. iterum*.

***conutilitas** *v.* *coutilitas.

convulnero, -avi, -atum, -are. **1** *proprie i. q. (ubique) vulnerare, violare – (überall) verwunden, verletzen:* RUP. TUIT. off. 12,13 l. 340 appropians *Samaritanus* homini a latronibus despoliato et -to. ALBERT. M. Iob 30,11 sagittas suas mittens in me ... -vit me *Deus*. **2** *translate i. q. affligere, contristare – bedrücken, betrüben:* RUP. TUIT. trin. 29,57 l. 1778 considera, quae fecisti, et videndo mente -tus ... reliquos consolaberis.

convulsio, -onis *f.* *imminutio, detractio – Beeinträchtigung, Schmälerung:* DIPL. Heinr. IV. 466 p. 630,43 liberam habeat *canonicus* potestatem allodium ... fratribus ... absque omni -e donandi *eqs.* (*inde* DIPL. Conr. III. 43 p. 71,34sqq.). *ibid. al.*

***convulsor,** -oris *m.* *contemptor, violator – Mißachter, Verletzer:* FORM. Marculfi 2,1 l. 105 si quis huic volontate mea ... -r ... aut tergiversatur exteterit, anathema sit. DIPL. Frid. I. 1037 p. 339,32 (spur.) quicumque -r, contradictor aut temerator huius pagine extiterit. CHART. Pomm. 61 p. 75,31 -es earum *(donationum)* et invasores anathemate perpetuo percussimus.

convulsus *v.* convello. **[conydes** *v.* cymindis.]

conyza (-iza, -isa), -ae *f.* (κόνυζα) *abl. sg.* -i: *l.59*.

1 *inula conyza – Dürrwurz (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 1009sqq.):* RECEPT. Bamb. 55 -iza incensa loci adspargatur. 56. PAUL. AEGIN. cur. 249 p. 192,1 clausas ... matrices aperire oportet ... calefacientem his, que ex malva ... et fortioribus artemisia et -isi (*3,74,9* κονύζη). DYASC. p. 71[a] -iza alia est maior, ... alia parva, ... alia est media ..., quorum prima appellata est ... -iza lata ... vel ... armentalis *eqs*. ALBERT. M. animal. 4,87 quae *(species medicinalis)* ... ab Aristotele ... vocatur kabara (*p. 534[b],28* κόνυζα). *al. v. et p. 921,26.* **2** *cicuta, conium – Schierling:* GLOSS. V 42,34 St.-S. cicuta -iza vel kanna scierlinc. ALPHITA I p. 284,13 cicunita (cicuta *var. l.*), -iza, conium idem. p. 285,43.

***conzatura** *v.* *conciatura.

***conzelivum** *sim. v.* *conciliv(i)us.

conzium, -us *v.* congius. **conzlarius** *v.* cancellarius.

***conzolus** *v.* *congiolus.

***coobses,** -idis *m.* *qui una cum aliis fideiussor est, socius obses – Mitbürge:* CHART. Turic. 921 p. 7,1 (a. 1255) sigillis

[Lenzinger]

dominorum dictorum et -um . . . utimur.

***coofficialis,** -is *m.* **1** *strictius i. q. collega – Amtsgenosse:* EPIST. Worm. I 47[tit.] summę religionis speculo E. -i suo A. Wormatiensis ęcclesię episcopus. **2** *latius i. q. consors – (Leidens-)Genosse:* EPIST. Worm. I 37 p. 71,32 illos septem -es meos, qui . . . mecum satisfacturi sunt, . . . ad te . . . perducere non sufficio.

coogniveo *v.* coniveo.

coomnipotens, -entis. *aeque omnipotens – in gleicher Weise allmächtig:* REGINO syn. caus. 1,455 p. 204,18 totam . . . in trinitate deitatem coessentialem et . . . -em praedicans. ORD. coron. imp. 14 p. 39,19 credis ipsum Dei filium . . . consubstancialem, -em et coequalem. GERHOH. glor. 11,4 p. 1111[B] volo, ut ostenderet se *Christus* . . . suo patri -em. *al.*

cooperarius, -i *m. socius operis, adiutor – (Mit-)Arbeiter, Gehilfe:* GESTA Camer. 1,8 vir sanctus senio gravis . . . beatum . . . Vedastum vicariae sollicitudinis -um direxit. EPIST. Ratisb. app. 1 p. 369,25 vobis . . . hanc potestatem contulit, quos secum -os in vineam . . . introduxit (VITA Meinw. 133; *loci spectant ad Vulg. Matth. 20,1*).

cooperatio (-cio), -onis *f. usu plur.: l.32.*

auxilium, adiuvamen, operis consociatio – Mitwirkung, Zusammenarbeit: **1** *gener.:* **a** *strictius:* CHART. episc. Hild. I 64 p. 60,8 (a. 1020) Bernwardus . . . antistes omnibus bonae -is fratribus patribusque . . . gaudia salutis et pacis. PETR. DAM. epist. 80 p. 416,13 faciat ipsa *(libido)* suis viribus contenta, . . . nam meae -is auxilium habere non potest. CONST. imp. II 53 p. 65,1 ut . . . ecclesia . . . ipsorum *(regum)* -e . . . semper pace letetur. CHART. Hall. 226 p. 216,3 oportet, ut . . . assit . . . -cio subsidii temporalis. *meton. i. q. collecta (communis) – (gemeinsamer) Beitrag:* GESTA Ern. duc. II 39 p. 248,7 episcopus . . . missarum solemnia populo quoque orationum -es inchoate inchoat. **b** *latius de interventione:* DIPL. Heinr. III. 325 ut res, . . . quas . . . in Bonnensi pago tenent *fratres,* . . . conscientia et -e (comparatione *B*) . . . episcopi . . . confirmaremus. ACTA imp. Winkelm. I 569 p. 456,30 dum sentimus . . . ecclesiasticos viros in secure pacis pulcritudine . . . mediante nostre -is industria respirare. *al.* **2** *natur. et philos.:* ALBERT. M. anim. 1,1,6 p. 13,17 quia semper exiget *anima* illius *(sc. corporis)* -em. anal. post. 1,2,10 p. 45[a],6 quidquid habet appetitum contrarii doloris, habet circa cor accensionem sanguinis ex -e fellis. **3** *theol.:* **a** *de trinitate:* AUDRAD. carm. suppl. 2 explicit de aeterna Filii Dei et hominis cum Deo Patre -e liber secundus. HROTSV. Sap. 9,6 qui . . . es forma sine materia ex Patris voluntate et spiritus sancti -e. MANEG. c. Wolfh. 14 p. 74,13 accipe bonam Patris voluntatem et piam Filii obediențiam, completam per consubstancialis spiritus -em. **b** *de homine (de re v. A. M. Landgraf, Dogmengesch. der Frühscholastik. III/1. 1953. p. 207):* ALBERT. M. cael. hier. 3 p. 51,73 quod non omnes existentes in hierarchia sint cooperatores Dei; haec . . . -o consistit in reducendo ad Deum.

cooperativus, -a, -um. *cooperans – (hilfreich) mitwirkend:* ALBERT. M. top. 3,1,7 p. 345[b],20 alterum illi appositum . . . est -um (*cf. p. 118[b],13* συνεργόν) illi et quasi adminiculans *eqs.* eth. II 1,6,10 p. 97[a],41 in tempore . . . genus inventivum et -um est ad cognitionem principiorum artis per experientiam.

cooperator, -oris *m. (f.: l.60) script.* coho-: *l.68.*

auxiliator, cooperarius, socius operis – (Mit-)Helfer, Gehilfe, Mitarbeiter: **1** *gener.:* **a** *in univ.:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,3 die noctuque certando contra indefessas diaboli -es conflictum habebat. CONC. Karol. B I 45,9 si se promiserit *rex* adiutorem et -em Dei . . . futurum (VITA Meinw. 12 p. 21, 5. *al.*). PETR. DAM. epist. 39 p. 381,23 qui *(clerici)* . . . sacramentorum caelestium Deo -es et dispensatores existunt. EPIST. Hann. 82 p. 133,33 quod . . . regię sublimitati perpendendum est et omnibus eius in administrationem rei publice -bus. CHART. Hagenow. 418 p. 312,18 dominus Rupertus miles . . . bonus coho-r existens . . . dedit . . . abbati septuaginta marcas. ALBERT. M. summ. theol. II 10,37,1 p. 409[a],38 dicit *(sc. Dionysius)* . . .: 'est unicuique hierarchiam sortientium perfectio . . . Dei -em (*PG 3,173*[C] συνεργόν) fieri' *eqs. persaepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *de scelerum complice:* CONST. imp. I 42 (a. 1027) sunt anathematizati pro sacrilegio et homicidio . . . cum fautoribus et -bus et etiam communicatoribus eorum. RUD. TRUD. gest. 3,4 p. 242,44 horum omnium malorum non tam incentores quam etiam -es existebant *fratres*. PETR. CAS. (?) chron. 4,91 si eorum *(civium)* in tam nefando negotio -r pro suo posse existeret *prior*. HESSO rel. (MG Lib. Lit. III p. 28,11) qui *(spiritus adversarius)* . . . ad perturbandam . . . concordiam -es maliciae suae quaesivit et invenit. *al.* **β** *fautor, adiutor – Förderer, Unterstützer:* ADSO Frodob. 36 (MGMer. V p. 88,6; s. X.[2]) horum omnium *(sc. factorum Frodoberti)* auctore, auspice et -e (cooperante *var. l.*) immortali Deo. DIPL. Heinr. IV. 88 p. 114,37 eorum *(antecessorum)* benefactis -es esse decrevimus, ut eorum . . . retributionis fructum metamus. *al.* **2** *particeps, socius – Teilnehmer, Beteiligter, Mitwirkender:* **a** *gener.:* CHART. episc. Halb. 202 (a. 1142) coram . . . idoneis viris, qui -es et testes commercii aderant (CHART. episc. Wirz. II 14 p. 29,6. *al.*). VITA Hildeg. Schon. 24 (ASBoll.[3] Apr. II p. 785[D]) quod ipse *(Eberardus)* fuerat -r meae conversionis. *al. remissius (pro titulo dignitatis):* CHRON. Pol. 1,6 p. 20,1 imperator eum *(sc. Bolezlavum)* fratrem et -em imperii constituit et populi Romani amicum et socium appellavit *(cf. Vulg. Phil. 2,25).* **b** *eccl.:* **α** *de concelebrantibus sacra:* PONTIF. Rom.-Germ. 63,19 his ita peractis duo episcopi -es ordinis sacri reducant ipsum electum in sacrarium. BEBO ad Heinr. II. p. 494,1 ad benedicenda crismatis oleique sacramenta duodenos -es pontificalis ordinis habuit *vicarius sancti Petri* (*sim.* CHART. Salem. 13 p. 23,14). **β** *de capellano, vicario:* VITA Vulfr. 5 (MGMer. V p. 664,25) Wando, tunc temporis diaconus et -r eiusdem praesulis . . ., postea . . . praesbiter et succedenti tempore abbas. GESTA Halb. p. 88,43 Hiddonem, prefati antistitis fidelissimum -em in pontificem elegerunt. CHART. Stir. II 205 p. 295,32 ut sacerdoti et -i suo de proventibus eiusdem ęcclesię . . . assignetur stipendium. *al.* **γ** *de chorepiscopo, episcopo auxiliari:* HRABAN. epist. 25 p. 433,6 ut dispectis -bus suis ipsi *(sc. episcopi)* soli potentes ac sanctificatione pollentes videri appetant. CHART. Traiect. III 1234 Theodericus episcopus Vironensis, -r . . . electi Traiectensis.

cooperatrix, -icis *f. script.:* coho-: *l.55.* -ore-: *l.42. usu adi.: l.53.55.*

adiutrix, particeps, socia operis – Helferin, Unterstützerin, Mitarbeiterin: **1** *in univ.:* DIPL. Loth. II. 34 p. 441,34 (interp.) sedula coore-x (cooratrix *B. D*). CHART. Mog. A I 346 (epist. papae) studeat . . . fraternitas tua sic se in his rebus nobis -em exhibere, . . . quatinus *eqs.* TRACT. Ebor. IV (MG Lib. Lit. III p. 676,6) quę *(imperatoris potestas)* -x est gratię Dei. EPIST. Hildeg. 51,6 lux vivens, omnis boni operatrix, cui omnis anima vitalis et . . . preelecta sit -x. CHART. Lux. VIII 139,3 quam *(Virginem)* nostre salutis -em . . . esse cupimus. *al.* **2** *usu attrib.:* EPIST. Worm. I 63 p. 107,17 -x Dei Sapientia. CHART.Mekl. 125 p. 122,2 ut . . . per Dei gratiam, studioso labori nostro -em, . . . inquietudo a servis Dei propellatur. *expressius i. q. auxiliaris, cooperarius - hilfreich, mitwirkend:* MIRAC. Ursm. 1,22 p. 834,46 cum . . . iam fugatis -bus tenebris noctis dies adesset. ACTA imp. Böhmer 1067 p. 764,5 fuit *Federicus* quasi causa inductiva et coho-x ad inducendum ministeriales.

cooperculum, -i *n. vel raro* **coopercula,** -ae *f. et* **cooperculus,** -i *m. script.:* cup-: *l.60.* copercol-: *l.61sq.*

1 *strictius i. q. operculum, tegimen – Deckel:* CAPIT. reg. Franc. 128,2 bustam cum cup-o argenteam ad timiama portandum. TRACT. de caus. mul. 37 cacabus copercolum habeat gipsatum et ipse copercolus suspirium habeat fistolam. IOH. WIRZ. descr. 16 p. 165 martyris corpus . . . in quadam lignea arcellula reconditum elevato -o peregrinis advenientibus ostenditur. Ps. GERH. CREM. sal. I 55 pone eas *(laminas)* in olla vitreata et -o vitreato cooperi. ALBERT. M. animal. 7,155 a -o reflexus convertitur *fumus elevatus* in aquam et recurrit in ollam. *al. superpositum – Aufsatz:* GEBER. forn. 3 p. 739 in sublimatione sulphuris debes -um sublimatorii facere . . . ad modum alembici sine naso. **2** *latius i. q. velamentum, involucrum – (schützende) Bedeckung, Hülle:* **a** *gener.:* WILH. HIRS. const. 2,65 p. 1137[C] defuncto in illud *(feretrum)* posito

[Lenzinger]

asperso et incensato -um superponitur. **b** *natur.:* **α** *in univ.:* ALBERT. M. veget. 1,177 in quibusdam fructibus statim formatur semen cum suo -o, quo operiuntur semina *eqs.* animal. 1,531 qui *(sc. panniculus)* cerebrum cooperit usque ad postremam eius partem, ubi -o non indiget. animal. quaest. 12, 20 p. 237,58 natura provida ... providit illis partibus coopertoria, sicut oculo palpebras et olfactui -um intra nares. *ibid. al.* **β** *de penna in cauda avium sita i. q. penna cooperiens – Deckfeder:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 104,16sq. que decem *(pennae)*, quoniam cooperiuntur a duabus coopertoriis (-is *var. l.*), quando cauda non est extensa, dicuntur -e (cooperte *var. l.*), hee dextere, ille sinistre. 2 p. 167,4 que due *(pennae)* vocantur -a. **γ** *de cancro i. q. testa, cutis dura – Schale, Panzer:* ALBERT. M. animal. 4,21 omnes ... isti modi cancrorum ... sunt duri corii ... et sunt asperi in tactu, licet -um omnium eorum nascatur ex membrana molli.

cooperimentum, -i *n.* **1** *de operimento:* **a** *tegimentum, stragulum – Decke, Teppich:* **α** *in univ.:* CATAL. thes. Germ. I 46,6 (s. XI.ex.) -a altarium VI auro parata et V pallia super altaria auro parata (*sim.* 51,4). HERBORD. Ott. 1,34capit. de -o (nobili operimento *var. l.*) valde precioso, quod super leprosum poni precepit. *praesidium – Schutz:* ALBERT. M. metaph. 8,1,5 p. 395,42 alii ... diffinientes domum dicunt, quod est 'vas', quod est '-um pecuniarum'. **β** *de nive:* ALBERT. M. veget. 4,59 quod vis terrae evaporans reflectitur saepius ad terram propter nivis -um. **b** *velamen, involucrum – Hülle, Umhüllung:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,15 p. 8bv membra interiora pectoris duobus sunt operta panniculis preter illum, qui costarum est -um. ALBERT. M. veget. 2,2capit. p. 142,6 quare quaedam folia habent quaedam -a et quaedam non. animal. 17, 47 propter quod etiam vulgariter ovum vocatur aborsus eiectus in -o suo et corruptus. *al.* **c** *tectum, tecti basis – Dach(stuhl):* ALBERT. M. eth. I 44 p. 44,3 'inquantum est utile' sibi *(tectori)* ad mensurandum -a domus. **2** *de effectu operiendi:* **a** *proprie i. q. opertio – Bedeckung:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 94,3 quod plumagium necessarium est avibus ad melius esse, scilicet ad -um cutis. ALBERT. M. veget. 2,91 finalis ... intentio foliorum est ad fructuum -um. *ibid. al.* **b** *translate i. q. occultatio – das Verdecken, Verbergen:* THEOD. AMORB. Mart. 6 studuit *episcopus* ad -um proprii erroris quibusdam subreptionibus, ut *eqs.*

cooperio, -rui, -rtum, -ire. *script.:* cop-: *p.1860,60. al.* cohop-: *p.1860,51. al. form. perf. coni.* -ierit: *p.1860,22.*

1 *proprie:* **a** *contegere, (ad)operire – be-, überdecken:* **α** *in univ.:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,5 cum ... illi *(sc. episcopus et alii)* foderunt, ... nares suas -ire temptaverunt. LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 5,13 aedificia ... tunc paene dilapsa silvisque -ta. ANNAL. Xant. a. 873 p. 33,14 nix totam superficiem terrae -uit. BRUNUS LONG. chirurg. 1,5 p. 108B valet *sulphur* ad vulnera nervorum, scilicet -torum (cooperatorum *ed.; sed cf.* WILH. SALIC. chirurg. 2,23 p. 339A utrum medicina, quae ponitur super nervo discooperto, magis laedat, quam quae ponitur super -to). *saepe.* **β** *c. sensu ornandi (de rebus cultui divino constitutis):* BERTH. (?) annal. a. 1070 p. 274,47 tabulas altaris argento -tas furtive dilaminavit *invasor.* RUD. TRUD. gest. 1,3 p. 230,40 repperimus ... pallas lineas serico -tas. OTTO FRISING. chron. 5,11 p. 243,18 Constans ... beato Petro mirae magnitudinis evangelia auro -ta, gemmis ornata misit. *al.* **γ** *de aedificiis i. q. tegere – (ein-)decken:* DIPL. Ludow. Germ. 69 p. 97,45 decreverunt *imperatores* ..., ut ... abbates ... ecclesiam sancti Stephani ... proprio sumptu -rent. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 175 matricem aecclesiam novo tecto -ire praecepit *episcopus.* RUD. TRUD. (?) gest. 9,22 reditus ad plumbum emendum constitui, ut inde -retur monasterium. ACTA imp. Winkelm. I 1005 p. 774,27 debent *homines subscripti* reparare girum in facie et cohoperire cannas septem. *al.* **δ** *de equis i. q. insternere, instruere – satteln, (zu)rüsten:* CHART. Advoc. 81 p. 41,26 (a. 1244) de hiis bonis uno homine servietur domui nostre armato ad integrum in dextrario -to. ANNAL. Otak. a. 1260 p. 183,47 contra inimicos ... galeati et nonnulli in -tis equis properarunt *milites et clientes. al.* **b** *vestire, amicire, circumdare – bekleiden, umhüllen, umgeben:* **α** *de corpore anim.:* LIUTG. Greg. 13 p. 78,14 nudus fui, et -uistis (*cf. Vulg. Matth. 25,36* operuistis) me. TRACT. de caus. mul. 37 mulier coperta esse debet de sagu. OTLOH. Wolfk. 33 cum ... praesul videret eum in choro sedentem -to capite, sicut mos est aegrotantium in oculis. ANON. coit. 1,4,23 in stratis mollibus -ti dormiant *senes et debiles.* CONSUET. Marb. 317 sola verenda *(sc. mortui)* veteri panno sint -ta. TRACT. de chirurg. 921 -atur (coperiatur *I*), ut a frigore non ledatur. *saepius.* *usu subst.:* ALBERT. M. animal. 1,23 attenditur haec comparatio in -entibus a nocumento exteriori, sicut *eqs.* **β** *de rebus:* AMALAR. off. 1,12,31 ampulla -itur, ut a nemine nuda videatur. THEOPH. sched. 3,17 ut fortiores sint *limae*, ... exterius ... -untur calibe. STATUT. ord. Teut. p. 47,1 lanceas politas, ut hostem acrius vulnerent, poterunt -ire *milites. al.* *obducere – überziehen:* DIPL. Karoli M. 87 p. 126, 36 ex quorum *(cervorum capreolorum)* coriis libros ... -endos ordinamus. **c** *obtegere, concludere – zudecken, verschließen:* COMPOS. Luc. R 9 repositum in vaso -is utiliter. MAPPAE CLAVIC. p. 187,13 quando videris fumum exire ex ore ampullae blavum, -i. THEOPH. sched. 3,21 sequenti nocte -i eum *(hircum)* in dolio inferius perforato. *al.* *c. sensu abscondendi:* EDICT. Roth. 305 si eum *(fossatum)* occulte -ierit (-uerit, -uit *var. l.*) et damnum si factum fuerit, conponatur ab ipso, qui occulte fecit. LEX Ribv. 16 (15) si ... eum *(sc. interfectum)* ⌞cum rama aut callis⌟ (cum ramo -uerit *B*) vel in puteo seu in aqua ... celare voluerit. LEX Alam. 57,27 si ... aliqua plaga in facie alicuius facta fuerit, ut capilli vel barba non -ant. *al.* **d** *superfluere – überströmen:* OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66, 23 amniculus ... tantum ... preter morem inundaverat, ut totum -ret exercitum. **e** *(super)tendere – (darüber)spannen:* ANTIDOT. Sangall. p. 96,39 ligas *ampullam* diligenter lineo et desuper pellem -is propter pluviam aut solem. **2** *translate:* **a** *celare, occultare – verheimlichen, verbergen:* HUGEB. Wynneb. 6 p. 110,39 illam *(abstinentiae tolerantiam)* sic in operatione conplevit -tam, ut nullo ... nota claruerat. OLIV. hist. Dam. 64 qui *(Neoforitae)* legem habent -tam, quam filiis suis ... non exponunt nisi anno tricesimo. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 10,17 qui *(haeretici)* ... ad primum impetum fidem suam negant verbis expressis vel -tis. *al.* **b** *investire, dotare – ausstatten:* DIPL. Richenzae 3 p. 231,9 de Domnino Carapeza ... lamentata est ecclesia, qui ... tenet terram in Canarole, unde eadem ecclesia -batur (*postea:* investiri).

subst. **1. cooperta,** -ae *f.* *stratum – (Pferde-)Decke:* CHART. Tirol. notar. II 47 (a. 1242) quomodo ipse *(Engelmarius)* debeat observare I -am de ferro equi.

2. coopertum, -i *n.* **1** *stragulum, textile – Decke, Tuch:* WILH. HIRS. const. 1,16 p. 947C pro signo -orum ... hoc adde, ut manum in brachio deorsum trahas rursum, quasi qui coopertorio se contegit. ANNAL. Ianuens. IV p. 5,26 fecerunt *cives* ... civitatem ornari et vias et vicos, per quas transitum habere debebat *papa*, sericis cohopertis. **2** *membrana continens intestina, peritonaeum – (Bauch-, Darm-)Fell:* MARIAN. chron. a. Chr. 1087 p. 559,10 supertectum ventris intra duo latera et -a viscerum ab imo ventris usque gutur super faciem eius *(militis)* proicientes *Arabitae.* **3** *constratum – (Ver-)Deck:* ANNAL. Ianuens. III p. 116, 28 fugierunt *inimici* eicientes in mari, quecumque in cohopertis galearum habebant. **4** *?tectum – ?Dach, Überdachung:* REGISTR. Trident. III 10 p. 234,35 mediet<as> ... II molendinorum cum omnibus suis sarcinis iac<entium> super aquam sub uno coperto in loco Murii.

cooperor, -atus sum, -ari. *script.* quo-: *p.1861,42. trans.: p.1861,49. cf. p.1861,23.*

1 *simul, una facere, adiuvare, conferre (ad) – (unterstützend) mitwirken, zusammenarbeiten, beitragen (zu):* **a** *gener.:* GODESC. SAXO theol. 7 p. 183,2 ipse *(Dominus)* solus operatus est ... praedestinando, solus ... operatur inspirando et de suo iam nobis volentibus -atur adiuvando. ALFAN. premn. phys. 2,51 p. 36 corpus ... organum, id est instrumentum, existens animae, si ... congrue adaptetur, -atur (*PG 40,560A* συνεργεῖ) animae ipsumque convenienter habet. 3,28 p. 56 manet *modus mixturae* ... incommixtus ..., non compatiens, sed -ans solum (*PG 40,601B* συμπράττων). ARIBO mus. p. 15,16

[Lenzinger]

principaliter dico, quia aliae chordae -antur, istae . . . principantur. CHART. Heist. 82 p. 177,10 nos . . . , qui consecracioni predicte ecclesie -ti sumus manum imponendo. ALBERT. M. phys. 5,3,7 p. 441,30 ad talem actum nihil . . . -atur id, quod 'violentiam' patitur, sicut motus lapidis sursum. *saepius.* **b** *theol. (de re v. A. M. Landgraf, Dogmengesch. d. Frühscholastik. I/1. 1952. p. 51. 55sqq.):* HUMB. Sim. praef. p. 100,41 unam eandemque catholicis et hereticis contendit *daemoniosus argumentator* inesse et -ari gratiam. ALBERT. M. summ. theol. II 16,101 p. 253a,14 diversi sunt actus gratiae praevenientis et subsequentis, operantis et -antis. *al.* **2** *auxiliari, assistere, prodesse – helfen, zur Seite stehen, förderlich sein:* **a** *gener.:* **α** *de hominibus (usu subst.: l.17.):* DIPL. Arnulfi 165 p. 252,24 nostris patefecit auribus *praesul* . . . episcopum . . . c o n s e n t i e n t e atque -ante fratrum collegio . . . basilicam . . . construxisse (RUD. TRUD. gest. 3,4 p. 242,28. *al.*). CHART. Welt. 2 p. 103,13 omni . . . cooptanti et -anti nobis in bonum . . . sit gaudium et pax in spiritu sancto. VITA Meinw. 12 p. 20,5 quo *(clavo)* . . . facto -urus operantibus apponitur *vir incognitus*. CHART. march. Misn. III 403 ut . . . vos, qui negociorum meorum estis executores, . . . eis assistatis et -emini; predia eorum . . . volo, ut sint libera *(inde* 420 ut . . . eis assistatis et predia eorum -emini *eqs. [struct. per confusionem])*. CHART. Basil. C II 315 p. 178,29 cui *(priori)* villicus fideliter et efficaciter -bitur. *saepius*. *c. sensu assentiendi:* ARNOLD. LUB. chron. 2,2 p. 128,39 -antes verbis imperatoris omni honore eum privandum iudicabant *principes*. CHART. Aquens. 101 notum facio . . . , quod . . . Domino inspirante et prudentium consilio -ante sic ordinavi. *al.* **β** *de rebus:* PAUL. AEGIN. cur. 178 oportet . . . digestioni empiimatos -ari cum spongiis. ALBERT. M. veget. 2,107 cui *(humori)* -atur vicinitas trium venarum talis folii. 4,133 -atur . . . porositas radicum. eth. II 1,3,9 p. 42a,14 essentialiter . . . -atur virtus, organice autem apotelesma. *usu subst.:* ALBERT. M. eth. II 1,3,9 p. 42a,12 si . . . debeat *operatio felicitatis* esse non impedita, oportet quod -antia habeat. **b** *eccl.:* LIBER diurn. 60 p. 51,22 Deo -ante (OTTO FRISING. gest 2,2 p. 104,4. *al.*). WILLIB. Bonif. 9 p. 56,11 Domino -ante (DIPL. Loth. I. 136 p. 306,13. *al.*). HUGEB. Wynneb. 11 Christo -ante (HROTSV. Pafn. 7,4. *al.*). ALCUIN. Willibr. 32 (MG Mer. VII p. 140,11) divina -ante gratia (TRAD. Ratisb. 259. *cf.* RATHER. ascens. I 1,10 -ante gratia Dei. *al.*). DHUODA lib. man. 4,4,144 ita agendo sancto quooperante (gloss.: adiuvante) donationum S p i r i t u ad regnum valebis pertingere supernum (DIPL. Frid. I. 75 p. 126,30. *al.*). **3** *(item) operari, laborare – (ebenfalls) arbeiten:* ARS med. 2 invenit *Hippocrates* . . . fabros ferrarios et multos alios, quotquot ab igne -bantur, sana habentes corpora. **4** *per confusionem i. q. comparare – beschaffen*: CHART. Mog. A I 256 (spur. s. XII.med.) pro vestimentis sororum -andis terciam partem redituum . . . adiecit *comes Adelhardus*.

coopertio, -onis *f.* *de passione palpebrarum i. q. facultas (defectiva) operiendi – das (mangelhafte) Schließvermögen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,15 p. 43bv,21 passiones in palpebris nascentes sunt . . . accubitas (ambitas *ed.*), -o *eqs.*; p. 43bv, 43 -is tres sunt species; una est altitudo superioris palpebre, cum oculum non possit cooperire *eqs*.

***coopertionalis,** -e. *cooperiens, contegens – bedeckend: v. p.1862,62.*

***coopertor,** -oris *m.* *qui operit, qui vestem dat – Bekleider, einer der Kleidung gibt:* VITA Hildulfi 5 omni petenti se libentissime tribuebat *Hildulfus*, . . . consolatorem moestis, nudis -em.

***coopertorialis,** -e. *cooperiens, contegens – bedeckend (t. t. anat. de cartilagine cymbalari q. d. 'Gießbeckenknorpel'; de re v. J. Hyrtl, Das Arab. u. Hebr. in d. Anatomie. 1879. p. 160):* ALBERT. M. animal. 1,244 superior haec *(sc. cartilago epiglossidis)* vocatur -is pelta a quibusdam, ab aliis . . . cimbalaris appellatur.

***coopertoriolum,** -i *n.* *opertorium parvum – kleine Decke:* CATAL. thes. Germ. I 77,10 (c. 1000) heę sunt res ęcclesię . . .: panchilia XVIII, -a IIII.

coopertorium, -i *n.* *script.:* coap-: WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 23,29. cop-: *l. 5. 43. adde* CAPIT. reg. Franc. 128,36.

1 *proprie:* **a** *tegimen, velamentum – (schützende) Bedeckung, Hülle:* **α** *in univ.:* VITA Desid. Vienn. 11 ut -um (cop- *1*) illum . . . adtingere meruit *filia claudicans* ac oleo sancto illo linire contigit. ALBERT. M. veget. 6,60 habent . . . grana punica exterius -um continuum et grana pomi cypressi habent -um ligneum et divisum. animal. 1,213 primum . . . oculi -um sunt palpebrae et deinde secundum -um est tunica. *saepius*. GLOSS. Roger. II 72 in -is et pelliculis istorum membrorum. SALIMB. chron. p. 256,17 super -um lampadis societatis et fraternitatis beati Francisci depicti erant apostoli. **β** *de vestimentis i. q. amictus – Umhang, Überwurf:* GERH. AUGUST. Udalr. 1,26 l. 84 nisi . . . unum -um mardrinum ad servicium sui successoris dimisit. CONSUET. Marb. 235 ut singuli duas vel tres pellicias et unum -um sive pelles habeant. CHART. Sangall. B 143 p. 142,24 datur . . . singulis ad vestitum . . . II . . . ulnę et dimidia panni lanei ad caligas et -a. *al.* **γ** *de libris i. q. involucrum – Einband:* TRAD. Fuld. I 72 p. 150,20 (s. XII.med.) conquisivit *cellerarius* ecclesie . . . unum collectarium cum -o piscino (*i.* byssino). **δ** *de penna in cauda avium sita i. q. penna cooperiens – Deckfeder:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 129,14 penne maiores sunt recollecte sub duabus, que dicuntur -a. *v. et p.1859,10.* **b** *stragulum – Decke:* **α** *in univ.:* AESCULAPIUS 16 p. 21,35 -a leviatissima, quae eos *(sc. morbo affectos)* non calefaciant, ne *eqs*. BRUNO QUERF. fratr. 25 p. 75,10 quadam nocte . . . , quasi ablato -o aliquis eum vigilare fecisset, . . . exilivit *frater Andreas*. WIPO gest. 35 p. 55,18 superducto -o latuit, ut . . . falleret custodes. *al.* **β** *de textile supellectili superstrato i. q. integumentum, toral, lodix – (schmückende) Überdecke, Überwurf:* CATAL. thes. Germ. I 48,36 (c. 1078) -a sedis III. 62b -um analogii coccineum. CONSUET. Marb. 36 surgant *fratres* . . . et super lectum extendant -um. *al.* **γ** *de velamentis altaris i. q. velum, pallium – Altardecke, Altarbekleidung:* TRANSL. Senes. 6 (MGScript. XXX p. 989,17; s. XI.) duo -a, unum auro intextum, alterum . . . mirifice operatum. LEO MARS. chron. 2,63 p. 290,16 posuit *imperator* super altarium . . . -um purpureum. PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p. 456, 32 panni de altare sancte Marie: facies una purpurea . . . , -um cum smaltis. *saepius*. **c** *operculum – Deckel:* **α** *gener.:* PASS. Quir. Teg. 8 p. 14,19 rupto signaculo . . . ut -um sublevare conati sunt. COD. Falk. 104 apud Nevenpurch sunt VI ciphi cum cop-is argentei *eqs*. PS. ARIST. magist. p. 648a,12 aperi vas et reperies ad latera -i auripigmentum. *al.* **β** *anat. et natur.:* MAURUS anat. I 46 epiglotum sive brancus, -um scilicet tracheae arteriae, quod . . . clauditur et cooperitur prout aer inspiratur *eqs*. ALBERT. M. animal. 4,47 quae *(ostrea)* habent unam portam latam ad modum cuiusdam -i (*cf. p. 529b,7* ἐπίθεμα). 14,82 piscium . . . , qui habent branchos, quidam habent -a (*cf. p. 505a,1* ἐπικαλύμματα) super branchos omnino. *ibid. al.* **2** *translate i. q. obstaculum, claustrum – Hemmnis, Riegel:* LAND. MEDIOL. hist. 3,29 p. 95,17 moriens linguam quasi bovinam orribilem, qua multum offenderat *Landulfus*, quae -um non habebat, . . . emisit.

coopertorius, -a, -um. *cooperiens, contegens – bedeckend, Deck-:* **1** *gener.:* CHRON. Sigeb. auct. a. 1107 (MGScript. VI p. 464, 31) reicientes *fratres* a se, quicquid regule refragabatur, froccos videlicet et . . . -a stramina lectorum *(ex Exord. Cist.)*. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 104,11 penne, que, quoniam cooperiunt alias pennas . . . , dicuntur -e. **2** *anat. de cartilagine i. q. cymbalaris – Gießbeckenknorpel:* PS. GALEN. anat. 23 p. 204B haec . . . chartilago cymbalaris et -a (coopertionalis *V*) vocatur.

coopertura, -ae *f.* *script.:* cop-: *p.1863,19.* cohop-: *p. 1863,13.*

1 *tegimen, velamentum, operimentum – Bedeckung, Hülle, schützende Schicht:* **a** *in univ.:* ALBERT. M. veget. 2,43 illud, quod . . . purgandum erat, convertit *natura* in -am substantiae, ut a laesura . . . defendatur substantia. animal. 1,188 quae *(ossa)* deserviunt -ae nervorum (*item de -a nervorum:* WILH. SALIC. chirurg. 2,23 p. 339B). *al.* **b** *tunica, cutis – Umhüllung, Haut:* ALBERT. M. veget. 1,128 fructuum . . . ha-

[Lenzinger]

bent aliqui tres -as, sicut *eqs.* animal. 1,431 una . . . et eadem tunica interior stomachi et meri, quae est interioris in faucibus -a. *al.* **c** *ornamentum muri, arenatum sim. – Wandverputz, -verkleidung:* MIRAC. Gorg. 26 p. 246^{b},59 muri . . . fictiles absque -a insigniti sunt venustate et honore. **d** *pavimentum – Belag, Pflaster:* ACTA imp. Winkelm. II 93 p. 82,6 pons . . . ab initio fuit integer atque firmus, refectione indigens modica vel solummodo -a. **e** *stragula – Pferde-, Reitdecke (interdum accedente notione q. e. armatus, lorica – Rüstung, Panzer):* GISLEB. MONT. chron. 131 p. 197,23 cum omnes milites . . . equos ferreis -is ornatos haberent. IOH. CODAGN. annal. a. 1229 p. 94,15 milites . . . equis et armis decentibus . . . et equorum cohop-is egregie preparati . . . exierunt. CHART. Brixin. 74 p. 82,16 quicumque miles . . . dextrarium . . . habeat cum -a. *al.* **2** *tectum – Dach:* CHART. Rhen. med. I 198 p. 258,29 (a. 955) muro et -a . . . emendatum est monasterium. ROB. TOR. chron. a. 1180 p. 528,42 melioravit *abbas* dormitorium in maceriis, in vitreis et -a. COD. Wang. Trident. 85 p. 202,24 domos . . . nullo modo . . . redificent . . . iaciendo eciam cop-am et stilicidium ipsarum super murum illarum domorum. *al. adde:* RYCCARD. chron. a. 1230 p. 170,27 (epist.) in planis circumdatis montibus facite -as trabium et terram superponite. **3** *operculum – Deckel:* **a** *techn.:* ALBERT. M. veget. 6,8 -ae ventrium *(sc. instrumentorum musicorum)* optimae sunt ex abiete factae, quia *eqs.* **b** *anat.:* ALBERT. M. animal. 1,422 ubi est ipsa lingua fistulae, habet *canna* constrictionem, et iterum habet os amplum versus -am epyglotis. **4** *actio cooperiendi, opertio, circumdatio – das Be-, Überdecken, Umhüllen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 77,16 cum . . . essent *(sc. iuncturae alarum)* impedimento -e, quam faciunt penne alarum inter se invicem. ALBERT. M. animal. 9,110 in ista . . . -a superficiebus interioribus pluribus tangit *matrix* circumdando istos humores *(sc. viri et mulieris)* sic conglobatos et incipit retinere menstruum. *Lenzinger*

***coopitulor,** -ari. *iuvare – Hilfe leisten, beistehen:* COD. Karol. 83 p. 619,1 nostra . . . sospitate . . . D o m i n o -ante vestram omnino instar agnoscentes salutem *eqs.* (88 p. 624,30. *cf.* ARDO Bened. 2 p. 202,31 gratia divina).

***cooppidana,** -ae *f. concivis – Mitbürgerin:* CHART. Westph. VII 1332 (a. 1269) quod nostra quedam -a Ida nomine . . . et . . . filius eiusdem . . . legitimi sunt heredes.

***cooppidanus,** -i *m. concivis – Mitbürger:* CHART. Duisb. 61 p. 89,16 (a. 1259) Theodericus pie recordationis dictus de Cassele noster -us. CHART. Hamb. 699 sicut et -us vester . . . nobis retulit. CHART. Rhen. inf. II 610 aliquis -orum nostrorum. 696 p. 407,4 nec aliquem hominem nostrum . . . in suum colligent -um, nisi *eqs. al.*

[coopressus *v.* cypressus.**]**

coopto, -are. *una (c. aliis) optare – zusammen (mit anderen) wünschen (usu subst.):* CHART. Welt. 2 p. 103,13 (a. 1123) omni . . . -anti et cooperanti nobis in bonum circa prenominatum locum sit gaudium et pax.

? ***cooratrix,** -icis *f. orationis consocia – Mitbeterin: v. p. 1858,42.*

***coorda,** -ae *f. (orig. inc.) herba quaedam medicinalis – eine Heilpflanze:* TRACT. de aegr. cur. p. 145,1 ad malum capitis: -am aggrestem pistabis, bullies cum vino.

***coordinabilis**, -e. *attribuendus, relativus – zuweisbar, beziehbar (auf):* ALBERT. M. princ. 2,1 p. 320^{a},9 ad quarum *(primarum formarum)* modum praedicationis omnia sibi similia reduci habent ut in illam communem formam -ia. metaph. 4,4,4 p. 205,43 prima . . . veritas non est in quolibet genere, nec habet aliquam ad demonstrationes generum ordinationem, nisi sicut causa efficiens omnium, non -is alicui suorum effectuum. *subst. neutr.:* ALBERT. M. praedicam. 7,1 p. 273^{b},16 completur omnis -ium et praedicabilium coordinatio, quam sequitur actus rationis, qui *eqs.* metaph. 5,3,5 p. 264,46 diximus de -bus ad invicem secundum unam naturam praedicabilis univoce de omnibus.

***coordinabilitas,** -atis *f. facultas relationem ineundi – Zuweisbarkeit:* ALBERT. M. praedicam. 7,1 p. 273^{a},20 haec *(quae coordinanda sunt)* . . . talia sunt cum ipsis nominibus -em habentia, et tamen ad unum aliquod genus praedicamenti reduci non possunt.

***coordinalis**, -e. *eiusdem ordinis – gleichgeordnet:* ALBERT. M. summ. theol. II 4,14,4,3 p. 202^{a},22 angelus . . . propinquior est angelo quam homo angelo, et angelus -is et eiusdem hierarchiae propinquior est angelo alterius hierarchiae et alterius ordinis. p. 203^{b},2 de -bus et de his, qui sunt eiusdem hierarchiae.

coordinatio, -onis *f. constitutio, ordo, relatio – (An-, Zu-)Ordnung, Beziehung:* **1** *gener.:* ALBERT. M. pol. 2,3^{l} p. 128^{a},6 '-o . . .' (*p. 1265^{b},26* σύνταξις) politiae . . . talis 'vult . . .' esse 'neque democratica' tota *eqs.* 4,10^{s} p. 390^{b},8 sine -e . . . praeliabantur nec sciverunt ad hoc ordinare acies *Graeci. ibid. al.* **2** *spec.:* **a** *philos. et theol.:* ALBERT. M. eccl. hier. 4,1 p. 635^{b},21 'sanctissimae synaxeos . . . bona invisibilia . . . sunt sacrificantia' . . . 'societatem hierarchice' . . . 'et -em' (*PG 3,472^{D}* σύναξιν) quantum ad ordinem hierarchicum, 'nobis ad unum'. epist. Dion. 4 p. 488,57 -o aliquorum ad invicem fit gratia naturae. eth. II 1,2,4 p. 22^{a},35 'summum in ordine' oportet, quod sit aliquid coordinatorum in forma boni, sicut est -o omnium generum a primo ad ultimum. *ibid. al.* **b** *log.:* ALBERT. M. phys. 5,3,1 p. 428,3 ab ipsa *(sc. essentia)* causatur unum 'in genere', quod est 'unum secundum figuram praedicamenti' et -em p r a e d i c a b i l i u m (praedicam. 2,6 p. 177^{b},39. metaph. 3,3,4 p. 143,71. *ibid. saepius*). **c** *publ. i. q. conventio – Übereinkunft:* CHART. Livon. A 277 p. 359,30 (a. 1254) de -e . . . facta inter dominum Curoniensem et fratres in Curonia commorantes in speciali littera plenius continetur.

***coordino,** -atum, -are. *struct. fere c. dat.; seq.* ad: *l.38.46. partic. praes. usu adi.: l.35.*

1 *(ad invicem) componere, disponere, coniungere – (einander) zuordnen, in Beziehung setzen (zu), verbinden:* **a** *gener.:* ALBERT. M. elench. 1,2,8 p. 550^{a},12 adiectivum . . . et substantivum semper volunt simul -ari immediate. pol. 4,2^{f} p. 328^{b},42 'alias autem', scilicet harmonias, '-antes' . . . dicunt. 6,1^{a} p. 560^{b},33 'qualia ad qualem politiam -ta sunt'. **b** *natur.:* ALFAN. premn. phys. 5,2 p. 62 sunt . . . elementa quattuor . . . -ta (*PG 40,613^{A}* συντεταγμένα) secundum dicendum ordinem ab inferioribus ad superiora corpora. PS. GERH. CREM. sal. II 81 cum ita -ta fuerint *(sc. sal armoniacus et sal panis)*, limabis quodlibet corpus, quod resolvere volueris. ALBERT. M. anim. 1,2,7 p. 33,67 dixit Plato, quod circulum 'unum' Deus . . . 'divisit in duos circulos dupliciter -tos' *eqs.* **c** *philos.:* ALBERT. M. bon. 343 p. 191,41 modus . . . est dispositio entis . . . aut in comparatione ad aliud ens, quod est -tum sibi, aut *eqs.* praedicam. 7,1 p. 274^{a},22 ratio -ans praedicabilia ad unum commune, quod in generibus pluribus invenitur. *ibid. al.* **d** *theol.:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,13 p. 589^{a},23 ea, quae sunt '-ta' (*PG 3, 432^{A}* τὰ συντετμημένα), id est, simul posita *(sc. in psalmis)*. 5,26 p. 730^{b},20 'vertex discipulorum', id est Petrus, '-ta sibi', id est, eiusdem ordinis, 'decade'. epist. Dion. 4 p. 488,47 sq. videtur, quod non sit -tus aliis *Christus*; quaecumque enim sunt -ta, communicant in aliqua natura communi, quae invenitur in utroque *eqs. ibid. al.* **2** *una (c. aliis), simul ordinare, statuere – gemeinsam, zugleich anordnen, verfügen:* **a** *publ.:* CHART. Beron. 40 p. 113,21 (a. 1236) quisquis . . . huic mee ordinatione provide facte preposito et canonicis tunc presentibus et -antibus contraire voluerit. **b** *canon.:* HINCM. epist. I 160^{a}, 22 p. 131,29 apostolica est sedes, quae in nobis famulis suis . . . , id est pro apostolis ordinatis episcopis, in ordinandis -at et in decernendis canonice condecernit.

adi. **coordinatus,** -a, -um. *dispositus – geordnet:* ALBERT. M. summ. theol. I 18,73,2,1 p. 757^{a},27 -iora sunt opera Dei quam naturae: non possunt esse duo spiritus creati in uno loco, eo quod alter superfluit.

adv. **coordinate.** *secundum ordinem, disposite – geordnet:* ALBERT. M. pol. 2,10^{b} p. 187^{b},40 'signum . . . politiae' . . . bonae est '-e populum habentem', id est, quod quilibet secundum suum officium habet se ordinate ad alium.

[cooreratrix *v.* cooperatrix.**]**

coorior, -rtus sum, -iri. *script.* coho-: *p. 1865, 3. adde* GLOSS. I 74,2 St.-S. *oriri, nasci – sich erheben, entstehen:*

[Pörnbacher]

HEIRIC. Germ. I 6,452 valida inter partes lite -ta. SIGEB. GEMBL. Theb. 1,31 (AbhBerl. 1893/I. p. 49) tempestates hac tempestate -tę (cohorte *var. l.*) undique terrores spargunt et ubique fragores. *al.* RUP. TUIT. trin. 1,34 l. 1318 per loca aequalia et nuda gignentium ventus -tus humo arenam excitavit magna vi agitata. LIGURINUS 2,660 ni temere clamore -to indicium facti iuvenes properantius aequo fecissent.

coorno, -are. **1** *(simul) ornare – (gleichermaßen) schmükken:* LIBER tram. 95 p. 142,22 altaria cuncta -entur (*sim.* 124 p. 181,80). ANNAL. Eins. a. 1173 (MGScript. III p. 148,21) casuculam ... coeruleam ... haut parvo a<uri> decore -ta<m>. *refl. c. sensu se vestiendi:* LIBER tram. 115 p. 174,19 ad missam maiorem omnes sacerdotes atque levitae -ent se cappis. **2** *(ornatui) ponere, sternere – (zum Schmuck) aufstellen, ausbreiten:* LIBER tram. 90 p. 138,10 super altare textes omnes -ent et tres cruces. 93 in formulas -entur tapetia. *ibid. al.*

coors *v.* cohors.

***coortivus,** -a, -um. *simul germinans – gleichzeitig sprießend:* CONST. imp. III 171 (a. 1278) ut ... utraque domus alterius amplexibus insignita perhenniter in -os future propaginis palmites adolescat.

copa *v.* cupa.

copadium (cap-, cup-), -i *n.* *(?*-a, -ae *f.: l.30)* (κοπάδιον) *script.:* -pid-: GLOSS. III 686,65 St.-S. IV 219[3]. -pod-: *l.26.* **1** *caro animalium ad assandum praeparata – Bratenfleisch:* GLOSS. III 717,48 St.-S. capodium vel assatura brado. IV 200, 24 cup-um brado. *ibid. saepius.* **2** *caro luxurians, verruca – Hautwucherung, 'wildes' Fleisch, Warze:* SUMM. Heinr. C p. 110 -um wildiwahso, quod in collo bovis iacet. GLOSS. I p. 212,33 Th. capadia particula carnis warza. *al.*

***copanicum,** -i *n.* (cum *et* panis) *obsonium, pulmentum – Zubrot, Zukost:* CHART. Mog. A II 9 p. 13,38 (a. 1139) cuique annuatim dentur ... pro -is et indumentis XXX[ta] solidi. *cf.* *companaticum.

***copanus** *v.* *cophanus. ***copatus** *v.* *cupatus.

cope, *acc.* -en *f.* (κοπή) *punctio, ictus – (Seiten-)Stechen:* AURELIUS 11 p. 705,16 signa *(sc. peripleumoniae)* haec sunt: febris cum gravedine pectoris et sensus, quae graece compen (-en *cod. Augiens. CXX*) dicuntur, in dorso et in lateribus.

copeditas *v.* cupiditas.

***copelectus** *v.* *cappellettus *(de quo lemmate apud nos pro* *capilitus *substituendo v. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 330).*

copellus *v.* cupella. **copercolus** *v.* cooperculum.

coperio *v.* cooperio. ***coperosa** *sim. v.* *cuperosa.

copert- *v.* coopert-.

coph (ko-). (qoph) *alleg. de littera undevicesima alphabeti Hebraici i. q. vocatio – Berufung:* CARM. Scot. I 14,1,19 koph electorum est sincera vocatio dicta *(cf. Hier. epist. 30,5).*

copha *v.* cufus.

***cophanus** (copa-), -i *m.* *(ital.* cofano; *cf. Rohlfs, Lex. Graec. p. 274)* *canistrum – Korb:* ANNAL. Ianuens. II p. 176,12 copanum unum plenum lapidibus ... demersit *potestas. cf.* cophinus.

cophia *v.* cofia. **cophina** *v.* cophinus.

***cophinarius,** -i *m.* *vitor – Korbmacher:* REGISTR. abb. Werd. 8,3 p. 264,22(s. XII.[in.]) iuxta Hůtnon -us solvens III denarios.

***cophinata,** -ae *f.* (*?*cophinus) *stramentum (calefactorium) viminibus confectum – (wärmende) Unterlage aus Flechtwerk:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 387[A] typice febrientibus ... danda est decoctio pigani strutii ..., patiente collocato super -am ad provocandum sudorem.

***cophino,** -are. *stercore alere – düngen:* BENZO ad Heinr. IV. 7,6 p. 640,14 ficum ergo -emus *(spectat ad Vet. Lat. Luc. 13,8).*

cophinus (cofi-, coffi-, confi-), -i *m.* (κόφινος) *form.* chophina: GLOSS. IV 275,29 St.-S.

1 *strictius i. q. canistrum, qualum, vas sportae simile – Korb, korbartiges Gefäß:* **a** *proprie:* **α** *def.:* CHRIST. STAB. Matth. 35 p. 1383[C] -us vasculum rusticorum est de virgulis factum ad terram deportandum *(cf. Isid. orig. 20,9,9).* **β** *exempla:* CONST. Constant. 192 duodecim nos sciatis ... secundum numerum duodecim apostolorum -os terra onustatos propriis asportasse humeris *(inde* THIOFR. flor. 2,5 p. 352[B]. COSMAS chron. p. 253,24. *al.).* COD. Wang. Trident. 70 p. 158, 7 abbatissa debet *episcopo* ... soumarium cum duobus bonis coffinis. CHRON. Mont. Ser. p. 139,11 quia tritico in se contento vilitas -i nichil derogat. ALBERT. M. pol. 1,8[c] p. 66[b],9 opus -i, quod est ad purgationem viarum et platearum (*sim.* 4,2[a] p. 327[a],26). SALIMB. chron. p. 314,35 terram cum -is asportare. *al.* *de vase ad conficiendum unguentum vel saponem apto:* MAPPAE CLAVIC. 288 p. 242,13 totum pones in -o fortiter impressum. GLOSS. Roger. I B 2,24 p. 647,14 insimul commisce in -o vel concha (*sim.* p. 647,16). **b** *alleg.:* BONIF. epist. 78 p. 165,15 circumfodi *vineam (i. ecclesiam)*, cofinum stercoris adportavi *(sim.* LAUR. LEOD. gest. 32 p. 510,31*; loci spectant ad Vet. Lat. Luc. 13,8).* PAUL. BERNR. Greg. 64 p. 509,18 praedicationis suae -os misit *papa*. CAES. HEIST. hom. exc. 149 p. 119,27 -i sunt libri vel cartulae, in quibus illa *(fragmenta)* colliguntur *eqs. (spectat ad Vulg. Matth. 14,20). al.* **c** *meton. de mensura:* COMPOS. Luc. E 22 in quam *(primam cocturam)* mittis carbonem cofinos X. CHART. Eberb. 140 p. 250,12 suis praecolligere poterunt infirmis ... circa duos -os manuales. CHART. Brem. 393 p. 428,6 concessimus, quod libere possint emere ... butirum, si novem -os non excedat. *al.* **2** *latius:* **a** *ferculum viminibus confectum, benna – geflochtene Bahre, Benne:* VITA Desid. Vienn. 10 ubi coffino, quo ferebatur, devota mente petisset *pauperculus adtractus*. EBERW. Symeon. 31 in -o ... ad viri Dei sepulcrum deportata *ancilla paralytica*. ANNAL. Rod. a. 1108 p. 694,38 Obbertus ... contractus fuit corpore et -i baiulabatur subvectione. **b** *scrinium – Truhe:* CAPIT. reg. Franc. 32,62 quid de huticis et confinis, id est scriniis, ... habuerint. **c** *capsa – (Reliquien-)Schrein, Kästchen:* MIRAC. Genes. Hieros. 2 p. 10,29 membratim cesa ... in duobus -is ad hoc ipsum praeparatis ossa sanctorum condidit martyrum. p. 11,17 -is ... reseratis laudem Christo papa Leo retulit. *fort. add.:* CATAL. thes. Germ. I 34,5 V sisinellas, XII -os, ... VI calices. *cf.* *cophanus.

cophium *v.* cofia.

***cophos** *adi.* (κωφός) *mutus et surdus – taubstumm:* CHRIST. STAB. Matth. 25 p. 1341[D] nomen, quod est alalos ἄλαλος, graece solummodo mutus dicitur, -os κοφός quidem et mutus et surdus.

[cophus *v.* tophus.**]**

copia, -ae *f.* *script.* cup-: *l.49. form.:* *acc. pl.* -a: *l.50.57. p.1867,20. al.* *decl. III. : l.49.p.1867,1.14.*

I *proprie:* **A** *de rebus i. q. abundantia, affluentia – (große) Menge, Fülle (expressius i. q. exuberantia – Überfluß, e. g. l.52.57):* **1** *corpor.:* **a** *in univ.:* IONAS BOB. Ioh. 13 ait *unus e subditis* se tanti farris cupiem (-am *var. l.*) non habere. VITA Lamb. Traiect. 27 (MGMer. VI. p. 382,10) ‹tanta -a› (tantae -ae *var. l.*) auri vel gemmarum ... sunt conlatae. ARBEO Corb. 17 p. 207,18 h e r b a r u m -a (WILLIB. Bonif. 5 p. 22, 19). HRABAN. epist. 5 p. 388,28 lector pauperculus, qui -am l i b r o r u m non habet (EINH. Karol. 33 p. 40,12 [testam.]. IOH. CANAP. Adalb. A 3. *al.*). WETT. Gall. 35 p. 276,25 r e r u m -a sublevata est (POETA Saxo 3,48. *al.*). ERMOLD. Pipp. 1,85 colles dant -a vini. DIPL. Heinr. II. 331 uti ex ... abbatis ... industria ac ... abbatiae -a ... fratrum relevetur i n o p i a (STATUT. ord. Teut. p. 98,2. *al.*). *persaepe.* *adde de vi solis:* THEODULF. carm. 14,7 -a deest solis. CARM. Cantabr. A app. 1,5,2 (MittellatJb. 22. 1987. p. 128) quando humus fert erbarum -a titania ... species. **b** *c. colore quodam:* **α** *penus, commeatus – Verpflegung, Vorrat:* THANGM. Bernw. 27 p. 771, 19 hospitium plenis -is providebant. VITA Heinr. IV. 13 p. 42,20 dum ruris -a consumpta esurire inciperent. CHRON. reg. cont. I a. 1184 p. 133,22 liberalissime eis imperatore per triduum -am inpertiente. **β** *apparatus, arma – (Aus-)Rüstung:* REGINO chron. a. 860 p. 79,21 Brittones ... belli -am capessunt. WIDUK. gest. 1,9 p. 12,11 militum manus et arma ceterasque belli -as ... parum procedere. *ibid. al.* **γ** *opes - Mittel (usu plur.):* RUOTG. Brun. 37 p. 38,11 ut neque consilium neque -ę deessent. **2** *spirit.:* IONAS BOB. Columb. 1,6 p. 163,1

[Pörnbacher]

ob egregiae doctrinae -am (-em *A 1a*). IULIAN. TOLET. Wamb. 4 oleum benedictionis ... refunditur et benedictionis -a exibetur (ADAM gest. 3,1 p. 142,13). GODESC. SAXO theol. 22, 11 p. 313,4 caelestis -am charismatis infundi. HILDEG. scivias 1,3 l. 275 celeri -a verborum. *saepe.* **3** *per prosop. (cf. ThLL. IV. p. 968,67sqq.):* EKKEH. IV. cas. 103 neque vitam plus communem, etiamsi in loco pleno sit C-a cornu, statuere poterimus. CARM. Bur. 2,1 C-a dicat. 63, 2[b], 6 qui *(Hercules)* ... frontis Acheloie cornu dedit C-e. *adde:* EGBERT. fec. rat. 1, 1542 non magis inde ferax, si C-a vacca vocetur. **B** *de hominibus (de animalibus: l.13.14) i. q. multitudo, grex, turba – (große) Anzahl, Schar, Haufe:* **1** *in univ.:* ARBEO Emm. 6 p. 35,20 melli et apium -a ... habundans. HUGEB. Wynneb. 11 cum cuncta populariae multitudinis -e. VITA Galli II 328 -a serpentum. WIDUK. gest. 1,9 p. 14,9 qui *(maiores nostri)* parvis -is ingentes gentium -as superaverunt. OTTO FRISING. gest. 1,48 propter litteratorum virorum -am. *al.* CHART. Tirol. 959 Albertus comes ... et alii quam plures, quorum -a ibi fuit. *saepe. adde:* SISEB. Desid. 22 ad cuius venerantissimum corpus tanta Christus confert -a sanitatum: *eqs.* **2** *de viribus armatis i. q. manus, exercitus – Truppe(n), Streitmacht:* LEG. Wisig. 5,7, 19 licet ... gentes nostre affluant -a bellatorum. EINH. Karol. 11 -is undique contractis ... cum maximo venit exercitu *rex.* LAMB. HERSF. Lull. 10 p. 320,10 habens secum armatorum -as non modicas. (VITA Heinr. IV. 8 p. 28,13. *al.*). THANGM. Bernw. 7 p. 761,10 -is militum dispositis (OTTO FRISING. gest. 1,26 p. 43,19 cum magna m. -a. *al.*). BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,32 collectis auxiliantium -is. a. 1077 p. 295,10 rex tanta auxiliatorum -a roboratus. VITA Heinr. IV. 10 p. 33,14 ut ... ad curiam ambo mediocri -a venirent *eqs. persaepe.*

II *translate:* **A** *occasio, facultas, permissio – Gelegenheit, Möglichkeit, Erlaubnis (interdum c. gerundi(v)o supplendo, e. g. l.42):* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* CAND. FULD. Eigil. II 10,1 larga ... concessa est -a fandi fratribus (WIDUK. gest. 1,9 p. 15,11. *saepe; cf. Verg. Aen. 1,250*). WIDUK. gest. 1,4 vendendi emendique. RUODLIEB II 26 hoc volo ... speculari, -a dum fit. CONSUET. Marb. 28 sedendi. LIGURINUS 6, 307 -a ... detorquere gradum. *saepe.* **b** *publ. et iur.:* CONST. Melf. 1,53,3 -a reclamandi. CHART. Solod. II 25 ne ... probacionis -a subtrahatur (CHART. Turic. 1583 [epist. papae]). CHART. Eichst. 54 -am sigilli nostri non habuimus. *al. expressius i. q. permissus, auctoritas - Ermächtigung, Vollmacht :* CONST. Melf. 1,53,2 p. 84,3 dandam vel negandam inquisitionis -am ... nostrae maiestatis arbitrium provida deliberatione mandabit (1,86). **2** *c. colore quodam:* **a** *capacitas, pollentia - Fähigkeit, Vermögen:* WANDALB. martyr. comm. 32 negat priorum nos aequare locum ... vatum ... exilis -ae loquacis usus. THANGM. Bernw. 27 p. 771,14 vir litteris eruditus, fandi quoque -a exercitatus. *de opulentia:* DIPL. Conr. II. 114 p. 159,24 que -a *(sc. ecclesias locupletandi)* cum ... regibus ... presto fuisset *eqs.* **b** *potestas – Verfügungsgewalt:* CHART. Turic. 248 (1106/11) ut ... abbas et monachi liberam -am ... ex ipsis prediis habeant. **c** *praesentia, status eius qui (quod) praesto est – 'Präsenz', Erreichbarkeit, Verfügung:* **α** *de hominibus (publ. et canon.):* VITA Norb. I 15 p. 689,12 pronunciavit ... -am sui se ei *(comiti)* facturum. CHART. Raitenh. 75 p. 77,12 quia ... propriorum episcoporum -am non habetis (CHART. Port. 152. CHART. Eichsf. 422 [epist. papae] vestri -am. *al.*). CONST. Melf. 2,22 accusati ... sui -am facere non detrectent. *ibid. al.* **β** *de rebus (fere de documentis):* DIPL. Constantiae 23 p. 76,26 quia -am de privilegiis ..., quotiens ei *(notario)* necessias incumbit, habere non potest. CHART. episc. Misn. 104 ut presentis libelli ei *(adversario)* -am faciatis. CHART. Lamb. Leod. 479 p. 588,5 predicti *(sc. canonici)* ... de clavibus ipsis facient -am, cum opus fuerit. HEINR. TREV. gest. 46 p. 440,28 (chart.) quibus *(sacerdotibus)* facta fuit -a littere. *al.* **B** *descriptum, exemplar – Abschrift, Kopie (fere de instrumentis):* GESTA Trud. cont. II 1,3 require ... de iure grutarii -as supra. CHART. Solod. I 344 p. 192,25 autentici -a ... petita et habita *eqs.* CHART. ord. Teut. (Thur.) 166 datum per -am sub sigillo domini decani (HEINR. TREV. gest. 39 ut -am ... s. s. suo ipsis daret duplicatam). CHART. Argent. I 508 p. 387,13 cuius *(libelli)* -am et transcriptum dicitur habere episcopus (CHART. Babenb. 466 p. 336, 37).

copiditas *v.* cupiditas. **copidium** *v.* copadium.

copies *v.* copia. **copio** *v.* cupio.

copiola, -ae *f.* *parvae res – geringes Vermögen:* CHART. episc. August. 11 p. 9,7 (a. 1071) ad serviendum Deo ... pauculos constituimus prebendarios ex facultatibus a nobis iuste ... conquisitis pro -a sustentandos.

copiositas, -atis *f.* **1** *corpor. de quantitate i. q. numerus, numerositas, multitudo – (große) Anzahl, Menge:* **a** *de rebus:* EPIST. Hann. 18 p. 42,28 in constitutione episcoporum vel vana considerabatur nobilitas vel divitiarum irrumpebat -s. VITA Steph. reg. II 6 (MGScript. XI p. 228,31) sexaginta viri Byssenorum ... cum universo apparatu suo, videlicet auri et argenti -e ... egressi. ANNAL. Mell. a. 1256 ex felici frugum habundancia vinique -e. **b** *de anim.:* **α** *de hominibus:* PAUL. DIAC. hom. 54 (PL 95, 1196[A]) ubi *(in regno Dei)* multitudo martyrum in aeterna gloria gloriatur, ubi -s virginum in saecula exsultat. COSMAS chron. 2,24 p. 117,7 maior militum -s iuvat. **β** *de animalibus:* MIRAC. Gorg. 22 p. 245[b],62 elephantorum nares tanta culicum replevit -s, ut ... stare ... nequirent. **2** *spirit. de qualitate i. q. magnitudo, abundantia – Größe, Fülle:* CONC. Karol. B I 28,4 quia ... omnes passionis eius *(Christi)* mysterio non redimuntur, non respicit ad magnitudinem et pretii -em, sed *eqs.* ALBERT. M. euch. 2,2,1 p. 220[a],7 doni *(sc. sacramenti)* sufficientissima -s (*sim.* 2,2,2 p. 221[a],30).

copiosus, -a, -um. *script.:* cup-: VITA Lamb. Traiect. 27 (MGMer. VI. p. 382,9). *?*-iusus: *l.56.*

I *proprie:* **A** *de rebus i. q. locuples, amplus, ingens – reichlich, ansehnlich, (gut) ausgestattet, gewaltig (c. abl. i. q. dives, uber – reich [an]: l.34.40):* **1** *corpor.:* **a** *in univ.:* ARBEO Emm. 6 prospiciens ... terram optimam ... vino -am. WALTH. SPIR. Christoph. I 23 facta ... congerie lignorum ignis -us accenditur. THANGM. Bernw. 6 -am bibliothecam ... codicum comparavit. TRAD. Werd. 90 p. 52,24 fratribus ... refectionis consolationem in pane et vino et pisce exhiberi precepit *abbas* -issimam. OTTO FRISING. gest. 2,46 p. 153,34 regio ... piscationibus -a. CHART. Walkenr. 113 archiepiscopus abbati ... gratiam impertitur, quod ... pastores ... stipendio gaudeant -o. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 143,10 eorum *(pullorum)*, que velociter ... nutriuntur, veloces et -i secessus fiunt. *saepe. in imag.:* REGINO chron. a. 866 p. 86,1 in sopitis discordiarum et odiorum cineribus denuo -us ignis accenditur. **b** *c. colore quodam:* **α** *immoderatus – übermäßig:* ALFAN. premn. phys. 28,16 p. 137 ut ... nequaquam cerebrum laedatur a -o (*PG 40 p. 713[A]* ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς) spiritu incidente in ipsum. **β** *velox, frequens – rasch, häufig:* ALFAN. premn. phys. 28,1 p. 135 -us (*PG 40,709[A]* ἀθρόα) et constrictus anhelitus in magnis afflictionibus factus animalem demonstrat operationem. **2** *spirit.:* **a** *in univ.:* SISEB. Desid. 11 reddita sunt a Domino ... -a suffragia. 22 gratiam. RUOTG. Brun. 1 ut ... -is gratię muneribus ditentur *electi*. HELM. chron. 100 p. 198,12 dolorem ... mitigavit -ior victoria. *al. fort. add. (in formula magica):* RECEPT. Sangall. I 53 -usus, coprius, coprius, coprius, copriola. *subst. neutr. (de abundantia):* IOH. SCOT. praedest. 16,141 homo de paradiso in hoc saeculum expulsus est, id est ... a -is ad egena. HRABAN. epist. 57 cum nobilitatis vestrae ... aviditatem ... -a investigandi perspiciam. **b** *c. colore quodam:* **α** *de facundia i. q. (verbis) abundans – (wort)reich, beredt:* HRABAN. epist. 23 p. 429,16 iuxta -am facundiam. GODESC. SAXO theol. 4 p. 144,21 cum -issimam tum fructuosissimam disputationem magistri quisquis ... legit. RUOTG. Brun. 38 p. 40,13 propter abundantem doctrinam et eloquentiam -am. *al.* **β** *in malam partem i. q. immodicus – maßlos:* BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 46,17 -a vanitate multum erravit *Otto III*. **B** *de anim. i. q. numerosus, magnus – zahlreich, groß:* **1** *de hominibus eorumque coetibus sim.:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* TRANSL. Viti 5 p. 48,20 abbas habens secum turbam -am tam suorum monachorum quam aliorum virorum. GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 28 pauperum multitudo

[Pörnbacher]

-a. HIST. princ. Thur. 9 (MGScript. XXIV p. 821,43) coram universitate -a . . . abiudicavit *imperator. saepius.* **β** *milit.:* THEGAN. Ludow. 54 pater . . . congregavit multitudinem -am. WIPO gest. 11 rex . . . cum exercitu -o Italiam petere coepit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,38 si ad Renum tam -o exercitus . . . impetu . . . pertenderet. OTTO FRISING. gest. 1,2 p. 14,3 princeps militem -um colligens. CHART. Mog. A I 451 p. 359, 14 armatorum -a manu. *saepe. usu praed. i. q. magno comitatu – mit großer Begleitung:* REIN. LEOD. annal. a. 1205 p. 659,22 dux Brabantinus, qui ad auxilium eius *(sc. regis)* -us venerat. **b** *(verbis) potens – (wort)mächtig:* EINH. Karol. 25 erat eloquentia -us et exuberans. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,15 plus . . . verborum profluvio quam sententiarum pondere -us. *al.* **2** *de animalibus eorumque gregibus:* VITA Pirmin. I 10 ut populus . . . -am abundantiam *piscium* sibi recepisset. WIDUK. gest. 2,14 -a equorum multitudine cum aliquibus signis capta. ANNAL. Iburg. a. 1083 (MGScript. XVI p. 437,33) aestas adeo fervida fuit, ut piscium -a multitudo in aquis periret.

II *translate i. q. capax – fähig:* URSO element. 1 p. 38,12 ut ex his lector diligens et ad proponendas . . . questiones idoneus et ad propositas solvendas -us efficiatur.

adv. **copiose.** **1** *large, liberaliter – reichlich, freigebig:* DIPL. Ludow. Inf. 33 iustum est, ut . . . bona a Deo nobis concessa -ius largiamur. VITA Godefr. Cap. III 14 ministeriales . . . -e inbeneficiatos . . . donavit ecclesiae. CHART. Raitenh. 243 p. 200,2 ut in die beati Iacobi fratribus -ius amministretur. *al.* **2** *crebro, multum – häufig, viel:* DIPL. Loth. I. 137 p. 308,31 delectet monachos . . . pro nostra . . . salute Domini -ius implorare misericordiam. EPIST. Worm. I 32 p. 58,22 eo . . . mitto *librum* studiosius, quo manifestum est te preceptis philosophicis delectari -ius. **3** *bene – gut:* DIPL. Heinr. III. 68 p. 88,6 ut . . . abbatissa cętereque moniales Dei . . . servitium . . . -ius possint adimplere. **4** *late, fuse, multis verbis – ausführlich, wortreich:* HRABAN. epist. 36 p. 471,2 quo haberes . . . breviter annotatum, quod ante . . . facunda . . . locutione dissertum -e legisti. GODESC. SAXO conf. p. 66,11 -issime disputavit *Fulgentius*. HILDEB. epist. (MG Lib. Lit. II p. 669,25) singula sane tam -e et tam luculenter explanas . . . , ut *eqs. saepe. v. et p. 230,36.* **5** *frequenter – in großer Zahl:* CHART. Salem. 198 p. 231,26 (a. 1239) propter . . . occursum amicorum nostrorum, qui vocati -e ibidem convenerant, monasterium graves sustinuit expensas.

*?***copis** (copp-), -is *f.* *copia verborum – rhetorische Fülle, Eloquenz:* COLUMB. epist. 5 p. 176,12 qui nova quaeque, licet epicroca, iudicant coppes *(aliter J. W. Smit, Studies on the Language and Style of Columba the Younger. 1971. p.137 sqq.).*

copiusus *v.* copiosus. **copla** *v.* copula.

***copmannus,** -i *m.* (*theod. inf. vet.* kôpman) *mercator – Kaufmann:* ACTA civ. Rost. C 1,345 p. 133 (a. 1266) Hyllike . . . habet cum Arnoldo -o LXX marcas denariorum (*sim.* 368 p. 135). *Pörnbacher*

copola *sim. v.* copula.

[***coporobius** *v.* *cuperosa.]

***copos** *(m.)* (κόπος) *labor – Anstrengung:* ALPHITA I p. 272,28 'copos' quod est 'labor'

coppa *v.* cupa. ***coppata** *v.* *cupata.

***coppera** (-prea) *subst. (?orig. germ.) gobio – 'Koppe', Gründling:* HILDEG. phys. 5,8 capit. p. 1270 -a. 5,8 copprea . . . semper in novis et frigidis aquis et iuxta fundum aquarum versatur.

***coppetella** *v.* *cupatella.

***coppinus,** -i *m. (?orig. germ.) script. et form.:* cepp-: *l.68. acc. sg.* -pim: *l.71.*

gemma, germen – Knospe, Trieb, Sproß: HILDEG. phys. 3,1 p. 1217A cum in verno tempore in affaldra primae eruptionis *(sic)*, id est cepp-i procedunt, ramusculum unum . . . abrumpe. 3,11 -os eius *(sc. coryli)*, id est ubi flores primo erumpere debent, accipe . . . ; masculus quoque . . . eosdem grossos coryli . . . sumat. 3,45 qui orfimas in corpore suo habet, -pim, id est primum erumpentem fructum, gelbaum accipiat *eqs. ibid. al.*

coppis *v.* copis. **coppla** *v.* 1. copula.

***copprea** *v.* *coppera. **coppula** *v.* 1. copula.

copressus *v.* cypressus.

***copreus,** -i *m.* (κόπρος) *stercus, fimum – Kot, Mist:* RHYTHM. 1,3,2 (auctore Chilperico) u<t> -um respuit *Medardus* ornas gentiles, mulus, bucula<s>.

***copriola, *coprius.** (*fort. subest* *copros) *voces in formula magica usurpatae:* RECEPT. Sangall. I 53 pro calido locio dicis 'copiusus, coprius, coprius, coprius, copriola', . . . sanat.

***copros** (cap-, -pios, -pnus, -res) *vel* ***copron** (-rion) *subst.* (κόπρος) *stercus, fimum – Kot, Mist:* PAUL. AEGIN. cur. 219 p. 160,27 onida -on (-rion *B*) ÷ I. ALPHITA I p. 282,19 capros, sterus *(sic)* idem; inde aegios capros, id est fimus caprinus. ALPHITA II p. 30,3 capres vel capios, stercus, capnus idem.

***copsa** *v.* coxa.

***coptivus,** -a, -um. (*cf.* κόπτη) *porri sectivi proprius – Schnittlauch-:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 34 p. 54,3 debetis cum ipsis *(sc. pulveribus lapidum)* miscere de pulvere facto de suco -o, . . . ut temporetur sua malicia.

***copton** *subst.* (*cf.* κόπτη) *porrum sectivum – Schnittlauch:* PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 145,9 flegmonem . . . patiente epate . . . exterius cataplasmandum viscera farina ordei et fenogreci . . . ; epithimata . . . mileos esto et euodes . . . et dia melliloton et -n (*3,46,6* τὸ κοπτόν).

1. copula, -ae *f.* (-um, -i *n.: l.51*) *script.:* cup-: *p.1871,30. 31.36.* cuppla: *p.1871,26.* cobla: *p.1871,25.* cop(p)la: *l.38.p. 1871,26.* -pola: FORM. Marculfi 2,30.

1 *proprie i. q. vinculum, funis, catena – Band, Binde, Schlinge, Kette:* **a** *in univ.:* EPIST. Worm. I 30 p. 55,22 sine his *(adiumentis)* . . . fragilitas huic -ę (*antea:* catenam) accidit. TRACT. de aegr. cur. p. 128,41 super capillos folia nucis pone et de super -am, et per III dies non disligatur. CAES. HEIST. hom. II p. 52a habet *diabolus* . . . instrumenta venationi congrua: -as, cornua sagittasque toxicatas. *in imag.:* CARM. Bur. 120,2,4 dum nos ligavit amoris -a. **b** *lorum (canum) – (Hunde-)Leine, Riemen (proverb.: l.38):* EGBERT. fec. rat. 1,21 it sero canis ad coplas senioribus annis. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 425,25 dimissis canibus . . . domum revertetur *forestarius* . . . et -am in arborem suspendet. **2** *translate i. q. coniunctio, sociatio, societas – Vereinigung, Verbindung, Bündnis:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* HEIRIC. Germ. I 2 praef. 28 suggere dactilos spondeosque . . . ; nam . . . haec -a gratior. MEGINFR. (?) carm. p. 645B qua concurrens procedat origine prima, addimus et talis quid signet -a nobis. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 112, 16 ipsa semina eiusmodi dederat *prudentissimus artifex*, ut partim mascula, partim essent feminea nec in eodem sexu ullum -e videret consensum *eqs.* **β** *coniugium, matrimonium – Ehe(bund, -band), ehe(ähn)liche Verbindung:* LEG. Wisig. 3,1,4 p. 125,1 si aut etatum aut personarum inconpetenti condicione adnectitur -um nuptiale. WILLIB. Bonif. 7 p. 40,7 tam laicorum iniusta concubinarum -a . . . separata est, quam . . . clericorum nefanda cum uxoribus coniunctio seiuncta. NICOL. I. epist. 46 p. 324,14 si et ipse pudicitiam sectatus religionis obtentu -am dissolvere vis, tantum ne simulate fiat, concedimus. ORD. coron. imp. 3,2 exoramus, ut . . . hanc famulam tuam . . . ad dignam sublimemque regis nostri -am regnique sui participium . . . transire concedas. *al.* OTTO FRISING. gest. 1,19 p. 32,16 Friderico duci, haut memor affinitatis, quae ex -a sororis suae Iudithae inter ipsos erat, bellum indicit *Heinricus*. ALBERT. M. sacram. 254 p. 166,52 quaeritur, utrum fuerit consensus in maritalem -am. *persaepe. de facultate matrimonii ineundi:* EPIST. anon. p. 4,24 quod iam dudum apud Anglos cessavit terciae et quarte generationis -a, quam *eqs.* **γ** *concubitus, coitus – (geschlechtliche) Vereinigung, Beilager:* VITA Agnet. 234 miserae notissimus illi congaudere putans -ae successit in antrum. HUMB. Sim. praef. p. 101,38 coniugium et -am carnalem . . . separatum iri. COSMAS chron. 1,29 p. 52,14 multa conquestus *presul* . . . de incesta -a et super illicita discidia inconstantis coniugii. *saepe.* **δ** *familiaritas, amicitia – Umgang, Verkehr:* MANEG. ad Gebeh. 9 p. 327,23 iuniorum . . . cum senioribus -am tantum beatus Ambrosius commendavit, ut

[Lenzinger]

eqs. **b** *spec.:* **α** *philos. i. q. cohaerentia – Zusammenhalt:* HONOR. AUGUST. phys. 163 p. 129,36 quoniam totius universitatis essentia est *divina bonitas* . . . et quantitas et qualitas et omnium -a. **β** *mus. de coniunctione et concentu sonorum vel punctorum (expressius i. q. punctum organi – vokale Schlußgruppe: l.8.10):* GUIDO ARET. reg. rhythm. 209 aliquorum sic sonorum nominatur -a, cum intensio est sola vel contra remissio. IOH. GARL. mus. mens. 12,2 -a dicitur esse id, quod est inter discantum et organum. ANON. mus. Sowa praef. p. 70,26 mensurabilis musice tria sunt genera, scilicet discantus, -a et organum. FRANCO COL. cant. mens. 12,1 -a est velox discantus adinvicem copulatus. *saepius*. **γ** *gramm.:* CONR. MUR. summ. p. 75,5 coniunctio vim copulandi habens . . . inter participium et verbum . . . non debet poni, cum participium intra se habeat -am interclusam, ut *eqs*. **3** *meton.:* **a** *de anim. (de sidere: l. 21):* **α** *uxor, coniunx – (Ehe-)Frau, Gattin:* HRABAN. carm. 39,26,2 adire et temptat *chelydros* feminam, quam (quem *ed*.) sator iunxit -am. WIGAND. Waldg. 37 prole, domo, cura -e spretis. **β** *caterva, manus – Gruppe, Verein:* CARM. Aldh. 1,77,75 torrentibus septem latet lampadibus Pliadis pulchra -a. VITA Galli II 916 omnibus e gradibus confluxerat illuc -a magna satis, per quos *eqs*. **γ** *par, iugum – Paar, Gespann:* CHART. Ital. Ficker 401 p. 415,28 (a. 1246) si aliquis inventus fuerit cum bestiis in predicta regula Puliani, emendet de cobla bovum . . . X soldos. **δ** *de canibus (copula coniunctis):* CAPIT. reg. Franc. 23,31 ut episcopi . . . cupplas (coppla, cuppla *var. l.*) canum non habeant nec falcones. **b** *de loco saepto i. q. pascuum – Weide, (Vieh-)'Koppel':* CHART. Rhen. inf. IV 646 p. 792,42sq. (a. 1202) comes Gerardus . . . cupula, que solius est comitis de Hostade, utetur cum equis . . .; comes de Hostade magistrum cupule ad ducendum eos providebit, si *eqs*. *ius compascui – Koppelrecht:* CHART. Mog. A I 582 p. 500,5 (a. 1133) notum facio . . . hortos . . . pascuis nostrae episcopalis -ae addictos ab omni -ae iure et mariscalcorum potestate . . . me absolvisse. CHART. Brixin. 130 p. 137,17 de iure . . ., quod vulgo dicitur cupula, sic diffinitur: *eqs*.

2. copula *v*. cupula.

copulabilis, -e. *qui coniungi potest – verbindbar:* HUGO HONAUG. div. 21,3 unde eorum *(Patris et Filii)* essentia nec separabilis est pluralitate nec -is est alicuius rationis unione, sed est unica singularitate. *expressius i. q. copulatione efficiendus – durch Verbindung herstellbar:* HUGO HONAUG. div. 21,2 'unitas' -is est, quae ex unione vel similitudinis vel integrativae compositionis vel adunationis vel concretionis, qualiter vel ex forma et materia dicitur una statua *eqs*.

***copulariter** *adv. maritaliter, coniugaliter – im Ehebund, ehelich:* VITA Cuneg. A 1 p. 821[a],7 Cunegundis terreno inperatori -r (corporaliter *rec. B*), non carnaliter coniuncta celesti regi virginitatem suam consecravit.

copulatim *v*. copulo.

copulatio (-cio), -onis *f*. *coniunctio, conexio, unitio, consociatio – Verbindung, Verknüpfung, Vereinigung:* **I** *de statu, relatione:* **A** *spectat ad res:* **1** *philos.:* ADALBOLD. Boeth. 228 frigora flammis per aeris zinzugiam, id est -em, arida liquidis per aquarum -em conveniunt. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 21,13 ut corpus corporeitate esse . . . dicitur, sic et spiritus creatus . . ., quamvis -e partium carens simplex esse videatur, tamen . . . simplex dici non potest. ALBERT. M. praedicam. 3,3 p. 199[a],2 ubicumque accipiantur duae partes in superficie, erit linea copulans partes illas et est communis terminus -is earum. metaph. 3,2,12 p. 135,28 sua *(sc. eius, quod ipsum nunc est in tempore)* -o, qua copulat prius et posterius, non est compositio, qua componitur generatum. *al.* **2** *mus.:* REMIG. ALTISS. mus. 511,6 alia *modulantur* per plocen, id est geminationem vel -em. MUS. ENCHIR. 1,5 ex sonorum . . . -e diastemata, porro ex diastematibus concrescunt systemata. ANON. IV mus. 1 p. 29,28 si iste ultimus ordo duorum punctorum cum reliquo duorum punctorum dicatur, bona -o fiet inde. *al. adde de facultate:* AUREL. REOM. mus. 19,89 sicuti contiguus est autentus protus autentu tetrardo in litteraturae concentu, . . . amplius hi duo in versibus antiphonarum seu introituum perplurimam habent -em. **3** *gramm. et log.:* ACCESS. ad auct. p. 49 dico utramque, et de apta pronuntiatione et de congrua -e, quia tantum est vicium in grammatica prava pronunciatio quam prava -o. ALBERT. M. sent. 1,37,7 p. 239[a],35 de absente dicimus, quod est alibi et non hic, nisi adderetur coniunctio copulans sic 'Deus est alibi etiam quam hic'; tunc . . . gratia -is, quae vult notare -em inter similia, notaretur esse in utroque loco. elench. 1,2,2 p. 540[a],26 dicendum, quod terminus aequivocus significata sua dicit discreta et quodlibet illorum actu significat et per modum -is. *ibid. al.* **B** *spectat ad homines (Deum: l. 28):* **1** *gener.:* **a** *necessitudo – (enge) Bindung:* HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,8 qui carnale propinquitatis et sanguini -e illo *(Bonifatio)* fuerat sociatus atque glutinatus. *adde de dioecesibus:* ADAM gest. 1,34 supervixit *Ansgarius* . . . post illam plenariam Hammaburg et Bremae -em annos VII. **b** *coniugium, concubinatus – (Ehe-)Bündnis, Konkubinat:* HUGEB. Wynneb. 5 multos . . . iniuste -is coniugio nuptos . . . a pravitate prohibuit morum. CONC. Karol. B I 11,77 uterque . . . sine ulla spe uxoreę -is perenniter maneant. DIPL. Merov. III A 47 p. 165,36 (spur.) de -bus mancipiorum, servorum et ancillarum. GREG. VII. registr. 2,1, p. 125,1 quod de incesta -e per litteras nostras hominibus . . . mandavimus. *saepius. v. et p. 1199,26. expressius de coitu, concubitu:* ARBEO Emm. 39 p. 89,4 hoc sustenta, ut ne me -is vivente coniuge praecipites in animae interitum. WALTH. AGIL. med. 42 p. 147,29 quod mulieres elongantur a conceptione vel -e, quam habent in consuetudine. *al.* **2** *theol.:* AMALAR. off. 4,2,18 ante assumptam humanitatem, quando trinitas invocabatur sine -e humanae naturae. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 416,6 in unitate personae duarum divinitatis . . . et humanitatis -o, conexio, coadunatio, coniunctio naturarum dicitur iure commercium. HONOR. AUGUST. spec. p. 1019[A] de hac felici angelorum et hominum -e promittit Dominus . . .: *'eqs.'*

II *de actione componendi, instituendi:* **A** *corpor.:* **1** *proprie:* ISO Otm. 1,9 omnem . . . artificiosae manus -em videbantur respuere *tabulae dolii dissoluti*. **2** *meton. de rebus -e effectis fere i. q. fascis, crates – etwa: Gebinde, Geflecht:* ALBERT. AQUENS. hist. 1,8 p. 278[C] quam plurimi, quibus naves defecerant, iunctura lignorum et -e viminum transire certabant; sed . . . plurimi in ipsa lignorum et viminum -e fluctuantes . . . interierunt. 2,6 p. 303[C]. **B** *spirit. i. q. constitutio – Fügung:* DIPL. Heinr. II. 411 religiosum illius studium . . . nos oportet adiuvare, cum qua una caro divina existimus -e.

copulativus, -a, -um. *copulationis efficiens, coniungens, continuativus – die Verbindung herstellend, Verbindungs-:* **1** *gener.:* RICHER. SENON. gest. 1,2 p. 258,43 vallem . . . dulcedine natalis patrie . . ., immo civitatis . . ., que Senonas vocatur, quasi nomine -o Senonias vocavit *Gundelbertus*. *spectat ad coniugium (alleg.):* GESTA Hort. Mar. 21 p. 585,48 ibi *(sc. in libro explanationum)* . . . invenies . . . granum triticeum sub palea, hoc est sub verbis amatoriis sponsi et sponse -am coniunctionem sive coniunctam dilectionem Christi et ecclesie. **2** *gramm.:* ERCHANB. gramm. p. 52,28 -a species inde dicitur, quia copulat tam verba quam sensum *eqs*. GERHOH. tract. p. 28,17 si . . . placet magis continuativam quam expletivam intelligere istam coniunctionem *(sc. 'igitur')*, non hoc est inusitatum scripturis divinis, cum saepe ab 'et' -a c o n i u n c t i o n e visiones suas incipiant prophetae (HUGO HONAUG. [?] ignor. 45. *al.*). **3** *log.:* ALBERT. M. anal. pr. 1,5,3 p. 616[b],39 quod . . . oportet conclusionem esse particularem, quando altera praemissarum particularis est, ideo est, quia, quando medium coniungitur alteri extremorum particulariter, non potest esse unitivum et -um universaliter. *subst. (ellipt.) de propositione (vel conclusione) -a:* ALBERT. M. elench. 1,2,2 p. 540[a],16 si pars copulationis est falsa, -a similiter est falsa. summ. theol. I 10, 45,2,2 p. 358,84 pro prima parte -ae adducit *Praepositinus* tres rationes *eqs. ibid. al.*

adv. **copulative.** *coniunctive, ratione conexionis – in (logisch) verbindender Weise, (eng) verbindend:* ALBERT. M. elench. 1,2,2 p. 541[a],16 si quis . . . obiiciat dicens, quod pars -e est falsa, tota est falsa *dictio*. princ. 4,4 p. 340[b],20 quando . . ., quod est in praeterito, et quando, quod est in futuro, -e redu-

[Lenzinger]

cuntur sive copulantur ad praesens nunc. *ibid. al.*

copulo, -avi, -atum, -are. *script.:* -pol(o): *p. 1874, 59.* -pull(o): *p. 1874, 63.* *metr.* cŏp-: *l. 56. p. 1874, 69. adde* HROTSV. Agn. 148. MEGINFR. (?) carm. p. 645B. *struct.: seq.* in *c. acc.: p.1874,53. c. acc. vice dat.: p.1874,50. c. acc. solo: p.1875,13. ?intrans.: p.1874,23. depon.: p.1874,53.*

I *proprie i. q. colligare, constringere – zusammenbinden, aneinanderbinden, -reihen:* GALB. Karol. 83 pedes militis -ari rex iusserat. DIPL. Loth. III. 92 p. 144,5 statuimus, ut . . . de maxima navi tres solidos, de duabus mediocribus navibus -tis (sibi -tis *var. l.*) decem et octo denarios . . . persolvant *mercatores* (*sim.* p. 144,10). *al. in imag.:* EPIST. Worm. I 30 p. 55, 18 quibus . . . metalli instrumentis invisibilem Lemnius catenam conflaret, qua aureę guttas pluvię dulcis arvi culturę -vit. CARM. Bur. 92,19,1 quis amicos -et nostros loro pari?

II *translate i. q. (arte) coniungere, coadunare, associare – (eng) verbinden, verknüpfen, verein(ig)en:* **A** *de rebus:* **1** *corpor. et local.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* TURBA phil. 51 p. 155,22 dicunt *philosophi* esse plumbum et aes et nummum -tum. ALBERT. M. metaph. 5,1,7 p. 223,69 continua . . . dicuntur communiter, quocumque modo ad unum -ta. 7,1,1 p. 317,50 cuius *(continui)* partes ad unum communem terminum -antur. *de territoriis:* AETHICUS p. 198,18 Thesalia . . . idem vicina provincia adfinitate -ta, coniuncta Macedoniae nobilissimae. CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1137 regnum Francie et ducatus Aquitanie -antur. **β** *de operibus conscribendis i. q. conserere, componere – zusammenfügen, verfassen:* DHUODA lib. man. 10,1,8 fortiora tibi in verbis -rem (-are *P*) prolixis. REGISTR. Dal. praef. p. 386,18 presens opusculum conscripsi et fideliter -vi, in quo . . . pacta necnon iura . . . conscripsi et inserui. **b** *publ. et iur.:* **α** *de areis, possessionibus i. q. adicere, attribuere – zueignen, anfügen, einverleiben:* MIRAC. Hucberti 2,10 p. 824E temerarius quidam tentabat invadere partem agri ecclesiastici iuris et possessioni suae . . . -are. DIPL. Otton. I. 381 iussimus . . . pontifici, ut quendam locum . . . supradicto cenobio . . . -ret *eqs.* FUND. Grat. Dei 1 p. 685,30 domum . . . ad domum coniungentes et agrum agro -antes ecclesias Dei . . . non reverentur *domini insatiabiles. al. expressius i. q. vindicare – sich aneignen:* TRAD. Ratisb. 153 p. 119,19 (a. 889/91) placuit . . . clerico . . . quasdam res proprietatis suę sibi ad commudum perducere atque -are. MIRAC. Hucberti 1,3 p. 820B is . . . , qui equum sibi nequiter -vit, . . . nequaquam silvam . . . transmeare valuit. **β** *de terminis, fluminibus, confinio i. q. se unire, contingere, concurrere – sich vereinigen, zusammentreffen, -laufen (usu medial.):* DIPL. Merov. III A 40 p. 159, 38 (spur.) damus . . . omnem terram, quae est inter duas aquas, . . . ad eumdem locum, ubi hae duae aquae -antur. CHART. Sil. D I 83 p. 56,15 septimus *(sc. lapis)*, ubi ville Potrcouichi, Minichi, Wgrinouo ad eundem -antur terminum. *concidere – zusammenfallen (mit):* CHART. Burgenl. I 478 p. 320,35 (a. 1265) processus metarum . . . venit ad duas metas, quarum una plantago -atur, alia terrea. **2** *incorpor. et spirit.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* RUD. FULD. Leob. 1 p. 122,32 quae *(memoratu digna)* supradictis adnotationibus -are et . . . opusculo inserere congruum iudicavi. OTLOH. doctr. prol. p. 263B si quaeretur, cur versibus haec -entur. LIBER de unit. eccl. 2,42 p. 277,25 ut prudentia . . . -ta sit cum iustitia. *al.* **β** *(sibi) imponere, iniungere – (sich) auferlegen, binden an:* WALAHFR. carm. 20,52 quae *(sc. virginum constantia)* sibi virgineum -at officium. **γ** *superaddere – obendrein hinzufügen:* HELM. chron. 14 p. 29,32 illi . . . rupta pollicitacione ad cepta devoluti sunt flagicia furtisque villarum incendia -verunt. **b** *spec.:* **α** *mus., metr., gramm. i. q. ligare, adiungere – binden, anschließen:* ERCHANB. gramm. p. 6,13 sunt . . . orationis genera quinque: -ta et ligata in metris, absoluta in prosa *eqs.* HUCBALD. mus. p. 45 secundam *(notulam)* . . . , quam pressiorem attendis, cum primae -are quaesieris *eqs.* CONR. MUR. summ. p. 75,3 coniunctio vim -andi habens secundum vocem aut intellectum inter participium et verbum. FRANCO COL. cant. mens. 2,2 discantus alius simpliciter prolatus, alius truncatus . . . , alius -tus, qui copula nuncupatur. *saepius.* **β** *math., geom., comput. i. q. addere, adnectere, annumerare – zusammenzählen, an-, hinzufügen, zuzählen:* ANON. geom. I 3,12 si 'bh ha' mensurabiliter -atur, . . . tota altitudo 'ab' mensurata non dubitatur. CARM. de conc. mens. 24,2 sume dies . . . pro feria, ipsa<m> quoque, quam kalendis habuisti, -ans . . . per septenos numera. GERB. geom. 6,4 p. 87,4 si laterum summas . . . -o, XVI conficio. FORTOLF. rhythmimach. 648 extremitates -tae (coplate *Z*). *al. in proportionem redigere, proportionaliter componere – in Proportion setzen, in ein (proportionales) Verhältnis bringen:* GERB. geom. 6,7 p. 95,5 si . . . primum *(orthogonium)* . . . ad eum . . . conferas, in medio . . . , qui sesquitertia alterutros habitudine -et, mox aspicias (*sim.* 6,9). **γ** *log. i. q. conferre, combinare, (mente) conectere – in Zusammenhang bringen, in Verbindung setzen:* WALAHFR. Gall. 1,34 quod iunctum est parilitate factorum, sit etiam -tum comprehensione dictorum. HERM. IUD. conv. 2 p. 76,13 cepi . . . litteras sillabis et sillabas dictionibus . . . -are. ALBERT. M. eth. II 4,1,1 p. 273b, 25sqq. quia illiberalitatem semper -amus magis studentibus quam oportet circa pecunias ad habendum . . . ; -are vocamus, quando unus et idem actus, qui est cum difformitate principalis vitii, alterius vitii habet difformitatem sibi coniunctam et subservientem. *intrans. (c. acc. supplendo?) c. sensu respondendi:* GESTA Neap. 2 p. 403,42 omni provitate conspicuus, nominis sui operibus -ans, placida morte quievit *Probus episcopus.*

B *de hominibus eorumque coetibus (de Christo: l. 39; de animalibus: l. 35) c. sensu consociandi:* **1** *corpor. et local.:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* CONC. Karol. B I 3 praef. p. 15,5 ut cuncti . . . animi rancorem . . . a corde propellerent . . . , quin etiam sese in pacis concordia et vera amicitia -rent. VITA Willeh. 7 discipuli eius, qui . . . passim dispersi fuerant, ad eum sunt denuo -ti. **β** *concumbere, commisceri – beiwohnen, sich geschlechtlich vereinigen:* CONC. Merov. p. 138,15 si qui . . . incesta se coniunctione visi sunt -asse. HONOR. AUGUST. offend. 26 ne quis ad sacerdotium accedere presumeret, nisi is, qui . . . numquam ei *(uxori)* in carnis commixtione se -ret. ALBERT. M. animal. 6,116 maior . . . pars vaccarum -are se consuevit in mense Augusto. **b** *theol. de incarnatione Christi:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 295,5 domum sibi intra uterum beatissimae Mariae . . . aedificavit *Christus* eamque sibi in unitatem personae . . . dum aedificaret -vit. **2** *spirit. de communitate, societate:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 25,23 sponte tuae me gubernationis dominio iniuncxi et propriae voluntatis arbitrio . . . -vi. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 minimos . . . hilari facultatum sibi -vit erogatione. VITA Liutw. 13 quippe qui . . . seipsum praecessor sicut ordini, ita consortio digne -ret. *al.* **β** *de fide, religione:* ADAM gest. 1,10 p. 11,12 Hessones ac Thuringos . . . Christo et ecclesiae -vit *Winfridus.* 2,15 subiugatis christianaeque fidei -tis Sclavorum gentibus. *per compar. de unione c. Christo:* BAUDON. Radeg. 4 (MG Mer. II p. 381, 14) ante optaret vitam finire quam regi terreno iterum iungi, quia iam regis caelestis -batur amplexus (amplexu, amplexibus *var. l.*). VITA Wandr. 21 (MGMer. V p. 24,19) qui *(Christus)* confessorem suum in presente vita protexit et post funus in sanctorum gaudia -tus est gloria. HROTSV. Pafn. 5,2 quia his *(amasionibus)* abrenuntiasti, superno amatori iam nunc poteris -ari. *al.* **γ** *de foedere, amicitia i. q. facere – schließen:* ALDH. virg. II 2628 -ta piae disrumpit *Ira* foedera pacis. EPIST. Bonif. 29 quam *(amicitiam)* iam dudum cum patre meo -asti. LULL. epist. 125 ut amicitiae inter nos olim in Christo copolate . . . reminisci digneris. **b** *publ. et canon. de coniugio, matrimonio:* **α** *contrahere – eingehen:* LEG. Wisig. 12,3,1 p. 430,24 ne Iudei . . . more suo fedus nuptiale -are presumant. CONC. Karol. B I 14,30capit. quota generatione coniugia -ari debeant. ANNAL. Plac. a 1271 p. 553,43 ad copullandum . . . matrimonium. *al.* **β** *(matrimonialiter) coniungere – (ehelich) verbinden, vermählen:* CONC. Karol. B I 17 p. 188, 37 nullus de propria cognatione coniugem sibi audeat -are. CHART. Rhen. med. I 186 p. 248 si superstes fuerit eius uxor, -etur homini . . . , quem pari consensu elegerimus. HROTSV. Agn. 148 ut se sponte sui nati -ret amori. HERM. IUD. conv. 10 p. 102,15 mentem meam . . . -te mihi coniugis excecavit affectus. DIPL. Frid. I. 422 p. 311,10 qui *(famuli)* se famulis ipsius monasterii -verint sive . . . se cum famulis . . . iunxerint. GESTA

[Lenzinger]

Halb. p. 84,24 Adelheidem reginam sibi matrimonialiter -vit *Otto rex*. CARM. Bur. 153,4,4 unam . . . amavi, quam sub firmo federe michi -avi. *persaepe. adde de concubinatu:* PRUD. TREC. annal. a. 855 p. 67,24 duas sibi ancillas ex villa regia -vit *Lotharius*. CONC. Karol. B I 21,12 qui incesta matrimonia contraxerunt et vel proximis suis vel Deo sacratis mulieribus -ti sunt. HEINR. LETT. chron. 30,1 miserias et nequitias cum . . . mulierculis et virginibus exercere solebant *(sc. Osiliani)* . . . illudentes eas et -antes alias sibi in uxores. *saepius*. **γ** *(uxorem) ducere – heiraten:* CHRON. Fred. 3,19 p. 97,9 quem *(sc. Basinam)* Childericus . . . in coniugio -polavit (*sim.* LEX Raet. Cur. 3,5,4). Ps. BEDA mund. const. 1,424 in matrimonio matres, filias aut sorores -antes.

III *per confusionem i. q. capulare – abschneiden:* ALCUIN. epist. 3,19 p. 27,8 (synod.) *equis* aures -atis.

adi. **copulatus,** -a, -um. *(spiritaliter) iunctus, familiaris – (geistig) verbunden, vertraut:* MARIAN. chron. a. Chr. 459 quos *(viros)* rex, ut -tiores sibi faceret, in Arrianam sectam transire precepit.

adv. **copulatim**. *coniuncte – ungetrennt, verbunden:* ELIAS SAL. mus. 8 p. 25[a] habemus . . . secundam clavem seu . . . instructionem de tribus punctis continue cantandis sine pausa quasi divisim et postea -m sine pausa. *Lenzinger*

copulum *v.* 1. copula. **copus** *v.* 2. cupus.

***coquatus** (coca-), -us *m.* (*ni per errorem pro* coquinatus) *coquina – Küche, das Kochen:* CHART. eccl. Werd. 66 p. 85,8 (a. 1279) cum Theodericus, filius . . . coci nostri, prebendam et alia quedam iura ad officium cocatus pertinentia sibi iure hereditario usurparet.

coquilium *v.* conchylium.

***coquilla,** -ae *f.* (*francog. vet.* coquille *a* conchylia) *conchylium – Muschel:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 55,12 in eis *(lignis)* vidimus quasi -as adherentes ligno, que -e *eqs*. GEBER. clar. 2,10 pone ista . . . in -a, unde extrahuntur pisces. 2,40 duodecim *uncias* de aqua <de co>quillis, qui similantur pernis. *cf. p. 1166,62.*

coquina (quo-), -ae *f.* (-um, -i *n.: l.61.*) *script.* cocci-: *l.41.*

I *proprie i. q. culina – Küche:* **A** *strictius de loco:* LEX Baiuv. 10,3 quae *(aedificia minora)* per se constructa sunt, id est balnearius, pistoria, -a. GLOSS. med. cod. Trev. p. 165,28 coccina, hoc est locus, ubi varietas praeparabatur escarum. WILH. HIRS. const. 2,21 p. 1067[C] circationes debent fieri . . . usque ad limen exterioris -ae, in regularem -am *eqs*. HIST. Aret. 2 (MGScript. XXX p. 1475,4) ut . . . unam coppam de vino et unum panem canonici custodi illi darent ad fenestram -ę. CARM. Bur. 211,1,5 cuius *(ventris)* templum est -a, in qua *eqs. persaepe. per compar. vel in imag.:* ALCUIN. epist. 145 p. 233,5 intremus paululum calculatorum pistrillas vel mathematicorum fuliginosas -as. VOLQUIN. serm. 311 (StudMediev. III/3. 1962. p. 331) donec in exitu vitae . . . proiciatur in cacabum infernalis -ae, ubi torquetur *sacerdos*. **B** *latius de institutione vel arte culinaria:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* VISIO Baront. 5 unum ex fratribus vidi portantem herbas virentes ad quo-ae servitium. DIPL. Karoli III. 145 p. 233,35 ut . . . ex proxima silva . . . ad opus furni vel -e . . . ligna deferantur. CONSUET. Eins. 27 p. 205,7 servitores ecclesiae inserantur . . . ex illis, . . . qui minoris utilitatis sunt in choro, ad ultimum quo-ae. ANDR. STRUM. Ioh. 12 nec umquam pro labore cellae deseruit *Albertus* officium -ae nec pro labore -ae curam omisit cellae. CHART. Mog. A II 327 p. 557,24 si qui de familia ecclesię preposito aut fratribus in lavatorio, in -o, pistrino . . . deserviant. CHART. select. Keutgen 147,53 de . . . obventione bonorum ipse *(camerarius)* ministrat piper in -am archiepiscopi. *persaepe.* **b** magister -ae *i. q. princeps coquorum – Küchenmeister (interdum expressius i. q. dapifer – Truchseß; de re v. K. Bosl, Die Reichsministerialität der Salier und Staufer. II. 1951. p. 386sqq.):* TRAD. Ratisb. 957 (a. 1181) testes: . . . Heinricus advocatus, Ludewicus de Stopfe magister -e episcopi (CHART. Babenb. 253 p. 83,37. CHART. Raitenh. 221. *al.*). CHART. Wirt. III 624 p. 93,29 Hertwicus magister -e regie (707. *al. cf.* 633 magister -e imperialis). CHART. episc. Wirz. I 398 quam *(silvam)* Lupoldus senior de Nortenberc, imperialis aule -e magister, iure feodali a nostra tenuit ecclesia. *saepius.* **c** *in cognomine:* TRAD. Scheftl. 351[b] (a. 1199/1200) testes . . . ex familia: . . . Heinricus, Meinwardus, Adelbertus de C-a et alii quam plures. CHART. ord. Teut. (Hass.) 114 testes . . .: David post C-am, Wolframus de Peternsheim. REGISTR. Patav. I p. 359,5 quam *(aream)* inhabitat Cunradus in C-a. *al.* **d** *de opera, ministerio, labore ad coquinam pertinentibus:* VITA Sadalb. 25 (MGMer. V p. 64,22) -am . . . vel reliquas causas . . . vicissim suis ebdomadibus ministrabat. EPIST. var. I 33,16 ut ipsa monasterii ministeria per fratres ordinentur, id est pistrinum, hortus, . . . -a, agricultura et cetera ministeria. CONSUET. Mell. 24 p. 401,2 qui *(fratres)* in preterita septimana -am fecerunt (SALIMB. chron. p. 103, 22). *al.* **2** *publ. de administratione:* CHART. Stir. I 123 (c. 1130) decima, que ad -am veniebat fratrum, commutata est *eqs*. NOTAE Gembl. (MG Script. XIV p. 594,10) prebende fratrum, quam prepositus in vino et -a debet, . . . X sol. adiecit. CHART. Bund. 635 relique, que supersunt *(sc. oves agnique)* ad -am . . . consignentur. CHART. episc. Halb. 1134 prebendam -e nostre . . . ad usus nostre ecclesie comparavit *clericus. al.*

II *meton. i. q. cibus, esca – Speise, Nahrung:* PETR. HISP. chirurg. 73 sunt prohibenda in omni vitio ipsius *(hepatis)* . . . legumina et acrumina, . . . omnis -a cruda. HEINR. WIRZ. cur. 764 pauca pater . . . temptat gustatque . . . , cetera mittit eis, nulla -a quibus. *v. et l.44.*

***coquinalis,** -e. *culinaris – Küchen-:* **1** *de stipendio, servitio tantummodo culinae deferendo:* REGISTR. Xant. p. 51,25sqq. XVIII porcos -es . . . et vaccam -em . . . et VI arietes -es . . . et LXXII arietes censuales. CHART. episc. Hild. III 484 p. 228,14 solvunt . . . X porcos -es. *al.* **2** *usu vario:* REGISTR. Xant. p. 51,29sq. notandum, quod aries debet continere XVI carnes -es, porcus et aper -is XXXVI carnes -es.

coquinarius, -a, -um. *script.* quo-: *l.42.*

1 *adi.: ad coquinam, coquendum pertinens – Küchen-, Koch-:* BALDER. Alber. 26 p. 257,22 Francovordium petiit *Albero* . . . cum XXXX navibus cameratis exceptis liburnis et honerariis atque -is ratibus. ALBERT. M. metaph. 6,2,3 p. 309,23 secundum artem opsopoticam sive -am. *ellipt.:* ALBERT. M. pol. 6,3[o] p. 580[a],12 operum, quae maculant corpus, sicut est -a *eqs.* **2** *subst. masc.:* **a** *coquus, minister coquinae – Koch, Küchengehilfe:* CONSUET. Eins. 63 p. 240,15 aqua calida . . . a qu-is . . . preparetur. LIBER tram. 164 p. 236,18 pueri, qui -i sunt, omnia faciant in coquina, quae fieri debentur a septimanariis. SALIMB. chron. p. 558,3 ut coquinam, id est potagium sive pulmentum . . . faceret *(quidam frater)*, quousque -us rediret. *saepius*. **b** *magister coquinae – Küchenmeister (de re v. p. 1875,65sqq.):* CHART. episc. Wirz. I 215 (a. 1228) testes sunt . . . ministeriales ecclesie: Henricus marscalcus de Lure . . . Henricus et Hertwicus -i regis. 412 nos Liupoldo, imperialis aule -o, . . . feoda . . . contulimus. *al.*

***coquinatio,** -onis *f. actio coquendi, cibum parandi – das Kochen, Zubereitung von Speisen:* ALBERT. M. summ. theol. I 1,6 p. 23,28 secundum corpus propter ancillationem quaerit *natura humana* mechanicas, ut aedificativam, lanificium, -em.

***coquinativa,** -ae *f. opus, ars coquendi – das Kochen, Kochkunst:* ALBERT. M. eth. II 1,3,14 p. 48[b],7 sicut victoria, quae est in duce exercitus, secundum aliquam virtutem in -a et secundum aliquam in marescaltiva *eqs*.

coquinator, -oris *m. coquus – Koch:* LIBER tram. 164 p. 236,23 cum viderint fratres -es opus esse, ut bulliantur scutellule propter adipem, dent eas cellerario.

1. *coquinatus, -us *m.* **1** *cibus coctus – Gekochtes, gekochte Speise:* PETR. DAM. epist. 50 p. 90,6 quidam . . . fratres in . . . dominicis diebus -bus (coquinantibus *var. l.*) abstinent. **2** *officium magistri coquinae – Amt des Küchenmeisters:* GISLEB. MONT. chron. app. p. 342,13 heres Wettici agnomine Papelart pincernatum et heres Arnulfi Manekin -um reclamant.

2. coquinatus *v.* coquino.

coquino, -atum, -are. *script.:* cuci-: *p.1877,6.* coc(c)i-: *p. 1877,6.7.*

coquere – kochen: **1** *c. sensu cibum parandi:* STATUT. Murb. p. 444,11 in -andi . . . arte in commune ab omnibus adiu-

[Lenzinger/Leithe-Jasper]

vetur *frater in coquina*. ALBERT. M. pol. 3,7^{y} p. 261^{b},42 coquus . . . ad artem -andi et salciandi facit eam *(salsitiam)*. metaph. 1,2,5 p. 22,71 in exercitu . . . quidam . . . parum participant victoriae bonum ut . . . -antes militi. 11,2,36 p. 528,7 -ans et cibum parans. *adde:* LEX Sal. Merov. 64,1 qui *(heregburgio)* inium portare dicitur, ubi strias coccinant (cuc-, coqu-tur, coc- *var. l.*). **2** *c. sensu calore tractandi:* TRACT. de aegr. cur. p. 206,33 detur . . . amidum cum ptisana -tum, frumentum cum ptisana . . . -tum. MAURUS urin. II p. 36,34 utatur . . . hac dieta: farre ordei . . . amido -to. ALBERT. M. eth. II 7,1,8 p. 483^{a},33 naturale homini est -tum cibum desiderare.

coquinus, -a, -um. *ad coquendum pertinens, coquinarius – Koch-, Küchen-:* CHART. Otterb. 209 p. 153,37 (a. 1277) conventui . . . quatuor maldra siliginis vendidi . . . fratri, qui -o fungitur officio, . . . presentanda.

coquo (quo-, coco), coxi, coctum, -ere. *form. praes.: indic.* -ent: *p.1879,19. inf. pass.* -eri: *p.1879,2. metr.* cōqu-: *p.1879,19.*

I *proprie:* **A** *trans. (absol.: l.49. p.1878,39.52.64.66):* **1** *strictius:* **a** *(in)fervefacere, igne, calore tractare – zum Siedepunkt bringen, erhitzen, sieden, kochen lassen:* **α** *in univ.:* ANTIDOT. Lond. p. 21,6sq. quoquis lento igni et cum -to fuerit, colas per linteolo, sic -is, ut ipsas herbas aridas fiant. MAPPAE CLAVIC. 1 omnia in patina super carbones pones et leviter -es. WALAHFR. hort. 283 ventrem . . . salubri provocat *sclarega* auxilio radicis munere -tae. VITA Rimb. 7 p. 86,11 sicut bissus . . . longo exercitio siccandi, tundendi, purgandi, -endi et nendi gramineum solet perdere . . . colorem. CONSTANT. AFRIC. coit. 17,8 piretrum . . . contere et cum suis oleis -e et unge. RICHER. SENON. gest. 3,16 p. 296,23 quod, quam cito mortuus esset *imperator*, corpus eius -retur et ad papam ossa . . . deportarent *amici*. ALBERT. M. animal. 1,185 divisiones istae manifestantur in ossibus capitis, si . . . fortiter -atur et . . . in terra maceratum fuerit. *saepe.* **β** *de cruciatu hominum:* SALOM. III. carm. 2,103 cum . . . diuturno -rentur membra *(sc. martyris)* camino. ANNAL. Aquens. a. 1171 (MGScript. XXIV p. 38,37) II latrones Wassenbergis -ti sunt aqua et tercius igne assatus. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 34,22 ex martyribus vestris quidam comburuntur, quidam -untur. ANNAL. Basil. a. 1275 p. 198,34 falsarius monete -tus in caldario Columbarie. *in imag.:* EPIST. Meginh. 5 p. 197,22 fornacem ferream, in qua eos orcus ille Othnandus dudum -xerat, . . . execrabant *Forcheimenses*. *de iudicio Dei q. d.:* HINCM. divort. 6 p. 158,15 in aqua calida -untur noxii, innoxii . . . reservantur incocti. *ibid. al.* **b** *ad edendum vel bibendum praeparare, (con)coquendo vel assando parare – zum Essen oder Trinken zubereiten, durch Kochen, Sieden oder Braten bereiten:* **α** *de cibis:* ALCUIN. carm. 26,14 ille -it pultes, alter sed pocula praefert. REGISTR. Prum. 33 p. 194,10 -unt et wactant (wactas *cod.*) et braciant. EKKEH. IV. bened. II 39 hos pisces -tos cruce sumamus benedictos. WIPO gest. 2 p. 15,5 expedit ori bene -ere cibum, qui crudus sumptus generat periculum. HILDEG. phys. 1,13 p. 1134^{C} si caseum, non -tum, nec crudum, sed aridum comedat *qui in pulmone dolet*. *al. proverb.:* IOCALIS 125 qualis erat mulier, tale -bat olus. **β** *de cervisia:* VITA Liutg. II 2,9 p. 118,10 donec cervisae . . . confectio -ta in alia esset vasa transponenda. TRAD. Fuld. I 13,1 ligna ad II cervisias -endas. CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 213,38 fratres . . . in -enda cervisia dediti. *al.* **γ** *de vino, musto, medo:* WANDALB. mens. 291 lento mustum congesta vapore flamma -it. CAES. HEIST. mirac. II 1,31 p. 57,32 ex quibusdam vasculis melle occulte sublato medonem ex eo -xi et bibi. GALB. Karol. 76 p. 601,42 obtinuit *Gervasius* vinum . . . optimum, etiam -tum vinum, quod consulis erat. IOH. S. PAUL. diaet. 591sq. vinum -tum sanum est; vinum -tum de melle inflativum est. **c** *fervefaciendo vel -endo conficere, purgare, conflare – durch Erhitzen oder Sieden gewinnen, erzeugen, läutern, (aus)schmelzen:* **α** *de sale:* NOTIT. Arnon. 7,6 tradidit ipse dux . . . ad sal -endum fornaces VIIII. TRAD. Lunaelac. 65 trado . . . patenas duas ad sal -endum. CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 212,7 quibus *(hominibus)* est -endi salis officium. *al.* sal -tum *i. q. sal exhalatione confectum – Siedesalz:* BERNH. PROV. comm. 1,5 p. 277,20 est sal gemma et est sal nitrum et sal -tum. MARC. GRAEC. ign. 26 ignem graecum tali modo facies: recipe sulfur vivum, . . . sal -tum, oleum petroleum. **β** *de auro, argento, metallis:* COMPOS. Luc. S 23sqq. alium metalum indicamus vobis cocendum . . .; qui ipsum cocere voluerit *eqs.* THEOPH. sched. 3,34 si . . . parum fuerit auri, quod -ere vis. 3,50 proba singulas partes auri . . ., ut non findantur; . . . quod . . . finditur, singulariter *(pone)*, ut -atur. *ibid. al.* aurum, argentum -tum *i. q. aurum, argentum purum, obryzum – reines, geläutertes Gold, Silber:* CHART. Rhen. inf. I 48 (a. 834) conponat C. libros *(sic)* de auro -to vel ducenti de argento. PURCH. Witig. 457 pulchrę quę *(sc. altaria)* -to vestivit funditus auro. TRAD. Ratisb. 783 p. 364,27 persolvent . . . annuatim . . . censum . . ., scilicet marcam -ti argenti. *saepius. v. et p. 1879, 30.* **γ** *de idolis aereis i. q. fundere – gießen:* WALAHFR. imag. Tetr. 216 ante tibi contingit aquis, Thetis . . ., carere, idola quam tantus -at execranda sacerdos. **δ** *concoquendo procreare, temperando componere – durch gemeinsames Erhitzen herstellen, durch Mischung erzeugen (usu alch.):* TURBA phil. 72 p. 169, 16sqq. cum provide -untur *compositiones*, fiunt unum et dicitur bonum plurimorum nominum . . .; ecce eius patefeci nomina tam cruda quam -ta. **d** *siccare, torrere, torrefacere, (igne vel calore) durare – brennen, backen, dörren, trocknen, (durch Feuer oder Hitze) härten:* **α** *in univ. (in imag. l.28; refl.: l. 27):* WALAHFR. hort. 46 nothi -itur flabris solisque calore areola. RECEPT. Sangall. I 154$^{capit.}$ ad eum, qui se in foco cocet. PASS. Ursulae 14 quam cum tyrannus . . . prospiceret, nimia detestandae libidinis incensus -batur flamma. THIOFR. Willibr. II 2,324 sole -ente diem. *adde:* ANNAL. Niv. a. 891 (MGScript. XIII p. 89,20) in isto anno fuit glacies, qui -xit vineas. **β** *de pane, oblatis sim.:* ANNAL. Fuld. II a. 870 p. 71,30 mulier quaedam in festivitate . . . panes -xit venales. WOLFHARD. Waldb. 3,1 p. 258,14 prius actas et nitide -tas . . . altario oblatas impone. EKKEH. IV. bened. II 24 tam noviter -ti cruce panes sint benedicti. LAMB. LEOD. Matth. I 1623 dum mulier . . . -endis panibus instaret, puer . . . adstans corruit in prunas. TRACT. de aegr. cur. p. 91,26 panem assum, id est bis -tum, tempera cum aloe. CHART. Lux. IV 263 p. 363,20 homines . . . nullatenus . . . patiemur extra dictas villas . . . seu finagia -ere seu molere. *saepius. in imag.:* EKKEH. IV. cas. 44 p. 100,30 ille . . . Deum, uti se diutius morbo -ret rogans, panis nitidus factus . . . in paradysum . . . transiit. **γ** *de lateribus, fictilibus, vitro sim.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,186 raucet . . . fluvido non -ta fidelia limo. THEOPH. sched. 2,13 cum siccatum fuerit, mittunt in furnum, in quo . . . vitrum pictum -itur. ANNAL. Rod. a. 1153 p. 722,49 ceperunt . . . fingere lateres et -ere ad tegumentum aecclesiae. *al.* **e** *cauterizare – mit dem Brenneisen behandeln:* LEX Alam. 57,33 si manum transpunxerit ita, ut focus non intret ad -endum venas vel sanguinem stagnandum. VITA Elig. 2,67 cum . . . medicus quoquendi ulceris congruum ferri opificium praepararet. WILH. CONG. chirurg. 1542 suere, incidere et -ere ad officium spectat cyrurgicum. ALBERT. M. animal. 23,79 -endus est *falco* cum stilo argenteo vel aureo ad nares et humor exeat. *al.* **2** *latius:* **a** *maturare, ad maturitatem perducere – reifen, zur Reife bringen:* ADALH. brev. Corb. 28 lardus . . . nec statim, cum factus fuerit, bene -tus nec ante Pascha bene comedi potest crudus. *alleg.:* BERTH. RATISB. serm. 17 p. 89,42 quod . . . religiosus praeparatus sit et perfecte -tus, i. e. perfecte et bene in religione profecerit. *ibid. al.* **b** *concoquere, digerere, conficere, subigere – verdauen, ver-, durcharbeiten (alleg.: l.64.66):* AESCULAPIUS 21 p. 30,1 solutio ventris solum *est diarrhoea,* ut qui cibum accaeperint inoperatum, non -tum digerunt. HRABAN. univ. 22,1 p. 587^{A} -ere . . . significat verbum Domini subtiliter in corde debere meditari, hoc est quasi mente decoquere. p. 592^{D} -ere . . . diligentem meditationem significat. ALBERT. M. animal. 1,431 illud . . . intestinum est transitus cibi -ti et mollis. *al. remissius:* CONSTANT. AFRIC. coit. 3,12 hec *(sputum aut mucus)* sunt liquida et cruda, semen autem est -tum et densum (*sim.* HILDEG. scivias 1,4 l. 500). **B** *intrans. (medial.: p.1879,2):* **1** *aestuare, calere – heiß sein, glühen:* WALAHFR. carm. 4,3 dum cauma -it. **2** *bullire, infervere –*

(auf)wallen, (auf)sieden: Antidot. Glasg. p. 132,10 mittis . . . oleum et quoqueri ceperit primum teris spumma. p. 135,38 adis mel dispumatum . . . et sic -at ad mensuras mellis. p. 151,8 marrubium . . . inponis in foco . . . -at ad ubi se ceperit solvere. *ibid. al.* **3** *dolere, inflammari – schmerzen, entzündet sein:* Ps. Hippocr. phleb. 139 si dolet dorsum, fleotoma in brachia, . . . si cocit visica, fleotoma in tibiis.

II *translate:* **A** *trans.:* **1** *excogitare, considerare, machinari – ersinnen, erwägen, 'ausbrüten':* Wipo gest. 2 p. 15,3 neque . . . de mediocri re consulendum fuerat, sed de ea, quae, nisi ferventi pectore maximo studio -retur (conquereretur *K*), ad pernitiem . . . terminaretur. Epist. Meginh. 38 p. 237,31 adversarii . . . consiliis, que . . . multo tempore -xere, . . . instant. *de odio i. q. fovere, alere – hegen, nähren:* Ligurinus 6, 414 falsis . . . iuvenem damnare parabat *frater* indiciis odiumque furens ferale -bat. **2** *cruciare, affligere, opprimere – quälen, bedrängen, niederdrücken:* Alcuin. carm. 1,99 quae te dura -it, iuvenum fortissime, cura? Carm. de Nyn. 263 homines iustos sevissima pondera -ent. *adde:* Donizo Mathild. 2,678 nudis quando plantis illic stetit *rex*, algor nix pariterque pedes illius -xit. **B** *intrans. i. q. purgari,sanari – geläutert, geheilt werden:* Vita Richar. 13 (MGMer. VII p. 452,16) ad sepulchrum sanctum expetierunt et de clave -xerunt et ex fide ad eum petierunt.

adi. **1. coquens,** -entis. *de sartagine prunarum i. q. ardens – Heiz-, Glut- (de re v. Heyne, Hausalt. I. p. 121):* Trad. Fuld. I 77 p. 158,13 (s. XII.$^{med.}$) ligna . . . ac lebetes -es et cetera necessaria villicus abbatis providebit.

2. coctus, -a, -um. **1** *purus, probatus – rein, von bewährter Güte:* Dipl. Arduini 4 p. 704,26 mille libras -issimi auri componat. *v. et p.1878,8sqq..* **2** *sanguinis missione purgatus, phlebotomiam passus – durch Aderlaß gereinigt, zur Ader gelassen:* Udalr. Cell. consuet. 3,26 ut lavet *famulus* pannos ad cocturas omnium . . . fratrum -orum necessarias *eqs.* (*sim.* 2,14).

subst. **coctum,** -i *n.* **1** *excoctum – das Ausgeschmolzene:* Compos. Luc. G 26 sulfor ex terra nascitur et ipse incenditur locus; -um autem commixtum oleo et coquitur. **2** *calefactum – das Erhitzte:* Mappae Clavic. 69 -um . . . cum in vitrum velis producere *eqs.* **3** *calor, fervor – Hitze, Glut:* Carm. de temp. rat. 572 ver . . . aequat aqua ignis -um.

coquodrillus *v.* crocodil(l)us.

coquus (quoc-, choc-, coc- *sim.*), -i *m. form.: nom. sg.* quoquis: Lex Alam. 74,3 *(var. l.). gen. pl.* cocum: Acta civ. Kil. 757.

qui coquit, coquinator – Koch: **1** *proprie:* **a** *in univ.:* Leg. Wisig. 2,4,4 ut non inmerito palatinis officiis liberaliter honorentur, id est stabulariorum . . . -orumque (coco- *var. l.*) prepositi. Andr. Strum. Ioh. 12 qui *(Albertus)* supra XL annos eiusdem cenobii cellerarius fuit et quocus. Trad. Ratisb. 699 p. 335,3 testes sunt . . . Rodolf cocus et Ozi cocus *(sim.* Chart. Raitenh. 305. *persaepe in chartis).* Chron. Andag. 24 p. 66,8 Gregorius executionem huius detruncationis m a g i s t r o -orum suorum publice commisit (Cosmas chron. 2,15 p. 106,12. *al.*). Chart. Mog. A II 456 p. 739,25 quod Sefridus chocus benificii nomine . . . partem decime retinebat. Caes. Heist. mirac. II prol. p. 15,13 ad -um pertinet diversas species herbarum cognoscere. Albert. M. metaph. 6,2,3 p. 309,21 opsopius sive -us. *persaepe. proverb.:* Egbert. fec. rat. 1,981 hic pariter cocus et focus excessere culinam. *c. contemptu vel pro convicio:* Form. Senon. II add. 4 p. 225,29 non vales uno coco, non simulas tuo patre vere nec tua matre. Adalb. Magd. chron. a. 951 p. 165,11 ut nec civitas nec castellum, quae subsequenter regis pistoribus et cocis patuerant, filio regis aperiretur. Lamb. Hersf. annal. a. 1076 p. 265,28 ad palacium eum *(episcopum)* evocavit *rex* et ibi . . . inter cocos et coquinarum spurcicias . . . custodiri fecit. **b** *pro nom. propr.:* Chart. Ticin. 107 p. 54,9 (a. 1218) ego Petrus C-us, notarius, hautenticum huius exempli vidi et legi. **2** *per compar. de ventre vel visceribus:* Petr. Dam. epist. 142 p. 512,11 -orum . . . princeps iure venter asseritur. Nicol. anat. 580 habet *stomachus* . . . epar sibi suppositum, quod est quasi ignis suppositus lebeti, unde . . . olla cibi stomachus, fel cocus, ignis epar.

Lenzinger/Leithe-Jasper

1. cor, cordis *n. (m.: l.35.41.52) form.: nom. sg.* cors: *l. 33. acc. sg.* -em: *p.1881,35. gen. pl. in schedulis nostris tantum* -ium. *confunditur c.* chorda: Gloss. I 154,27 St.-S. 154,31. *de etym.:* Christ. Stab. Matth. 35 -r a Graeco venit, quod est cardia, et dicitur a cura *(cf. Isid. orig. 11,1,118).*

καρδία – *Herz:* **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* Walahfr. hort. 256 per vulnus ad intima mortem -a . . . mittens *anguis.* Notker. Balb. gest. 2 p. 61,3 consecutus . . . feram Isambardo . . . librata lancea . . . -r eius penetravit. Regino chron. a. 889 p. 133,15 -a hominum, quos capiunt, . . . devorant *Hungares.* Frid. II. Imp. art. ven. 3 p. 47,24 postquam occiderit et deplumaverit *gyrofalcus* ipsam super pectus, extrahatur -r gruis. *saepius.* **2** *natur., anat., medic.:* **a** *def.:* Constant. Afric. theor. 1,9 p. 2 a^{v} -r . . . calidius est omnibus membris corporis, quia inde calor naturalis ad omnia membra corporis procedit. Hildeg. fragm. 369 -r fundamentum vite est et tabernaculum sciencie boni et mali. Albert. M. mot. animal. 1, 2,2$^{capit.}$ probatur -r esse principium motuum animalium. mot. proc. 1,1 p. 48,36 -r . . . est primum sensitivum et suus motus est per modum constrictionis et dilatationis. animal. quaest. 1, 44/47 p. 105,7 -r est oppositum cerebro, ut alterum per alterum temperetur. *saepius.* **b** *exempla:* Recept. Sangall. I 155 ad -is pulsio: passer dum vivus est, -r eius tolle et in vino bibe, sanat. Alfan. premn. phys. 21,6 p. 106 venter inferior est diaphragmate, -r (*PG 40,689^{B}* καρδία) vero superius. Tract. de aegr. cur. p. 215,42 minutio de vena -is. Ps. Galen. anat. 4$^{capit.}$ de -e eiusque partibus. Albert. M. animal. 1,381 per -is dyastolem et sistolem. 1,578 ventriculi -is. *saepe.* **B** *latius:* **1** *de sinistra parte pectoris:* Pontif. Rom.-Germ. 143,22 *unctio olei* ad -r (in -e *G*). **2** *de praecordiis:* Gloss. I 233,20 St.-S. (cod. c) precordia -rs est umpiherza.

II *in imag. et alleg.:* Pass. Leod. 23 (MGMer. V p. 304,13) ubi . . . non . . . fuerit -r emundatus (emundatum *var. l.*). Willib. Bonif. 5 p. 22,4 inculta -ium arva evangelico arata vomere. Arbeo Emm. 40 p. 90,8 ex himo -is arcae . . . fundebat preces. Amalar. epist. ad Hild. 66 -a sanctorum . . . et praecipue dominicum, qui est fons omnium virtutum. Walahfr. (?) carm. 55,1,2 cubilia -is. Dhuoda lib. man. 5,3,6 'omni custodia serva -r tuum' *(Vulg. prov. 4,23)*; custoditus (custoditum *P*) autem ut stet, certa, ut vales. Bruno Querf. Adalb. A 34 orate ad Christum, ad -r celi. Chart. Heinr. Leon. 117 perhennem . . . in -e meo pepigistis mansionem. Chart. Burgenl. II 61 p. 40, 21 hoc . . . in -is nostri revolventes armariolo. *saepe. de stellis signorum caeli:* Gerb. (?) astrolab. 17 p. 137,17 in leone . . . Calbalazeda, id est -r, superior et lucida. p. 137,19 in scorpione Calbalagrab . . . , id est -r scorpionis.

III *translate de sede affectuum et intellectus, cogitationis et voluntatis, sensuum et morum i. q. animus, anima, sensus, mens – 'Herz', Sinn(e), Gesinnung, Seele, Gemüt, Geist, Verstand:* **A** *in univ.:* **1** *usu communi:* Visio Baront. 6 -a incredula, qui (quae *var. l.*) non compunguntur. Arbeo Emm. 27 p. 66,22 -is nequitiam. Walahfr. Mamm. 1,17 carne puer, sed -e senex. Rimb. Anscar. 1 p. 19,26 supplici -e rogamus. Agius epic. Hath. 649 nec de -e meo . . . recedit imago. Waltharius 856 Hagano . . . has imo fudit de -e loquelas: *'eqs.'* Thietm. chron. 6,50 gemina -is ac corporis virtute. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 303,17 cum . . . -is compunctione. Vita Heinr. IV. 1 p. 12,9 sive adversum se -r odii seu gereret amoris *alius.* Chart. ord. Teut. (Hass.) 93 ore -eque concordi. *persaepe.* **2** *de sinceritate, devotione, studio in locut.* ex (toto) -e, (toto) -e, de -e: Wett. Gall. 20 vetera novaque *(sc. sacrae scripturae)* rimabat de -e. Rimb. Anscar. 2 p. 20,15 quo . . . toto -e caelestibus inhiaret. Poeta Saxo 3,619 Deo grates ex toto -e rependens. Epist. Teg. 51 omnes . . . de -e locuntur, quod *eqs.* Bruno Querf. Adalb. A 24 p. 30,1 si -e (ex -e *S*) veniunt, recta petentibus salutes currunt. Thietm. chron. 3,5 omnes se ex -e diligentes . . . amat *Deus.* Ord. coron. imp. 14,13 p. 38,25 toto -e volo in omnibus obedire et consentire. *saepe.* -e et -e *i. q. mendaciter, dolose – unaufrichtig, hinterlistig:* Udalsc. Egin. 15 -e et -e loqui ab omnibus deprehenditur *falsitatis*

[Antony]

nuntius (*cf. Vulg. psalm. 11,3* in -e et -e). **3** *de cura in locut.* -i est: DIPL. Frid. I. 989 nos . . . , quibus -i est ea, que sacris locis conferuntur, . . . augere. DIPL. Constantiae 66 p. 207,18 -i nobis est in omnes fideles nostros adfluentiam nostre liberalitatis expendere. *al. adde:* DIPL. Otton. III. 390 p. 821,12 Hildeneshemensis ęcclesiae prȩsul Bernuuardus nomine et nostrę imperiali clementiae -i homo. **B** *c. colore quodam:* **1** *audacia – (Wage-)Mut, Kühnheit:* METELL. Quir. 14ª,21 homines, qui -r Achillis referebant. CHRIST. cal. Mog. 9 (MG Script. XXV p. 243,17) a -e carentibus timeantur *canes Moguntini. superbia – Hoffart:* EKKEH. IV. pict. Mog. 512 Sedechias anticipatur credere nolle Deo stimulatus -e Iudeo (gloss.: perfidia). **2** *mens sana, sanitas – klarer Verstand, Besinnung:* ALTFR. Liutg. 2,8 p. 46,3 ad -r rediens *(sc. contractus sanatus)* recensuit universa, quae circa se fuerant gesta. *de actione resipiscendi i. q. ratio – Vernunft, Einsicht:* ARNOLD. BERG. chron. a. 907 p. 592,10 quos *(sc. fratres)* ad -r nequiens Heinricus revocare maluit *eqs.* CHART. Naumb. 270 p. 253,12 advocatus . . . ad -r rediit et . . . votum . . . vovit . . . a supradicta . . . iniuria recedere *(cf. Vulg. Is. 46,8).* CHART. Beron. 26 nos, cum multa mala . . . ecclesie intulissemus, reversi tandem ad -r . . . contradimus *eqs. al.* **3** *cogitatio – Gedanken:* CONC. Karol. A 39B,15 ut in domo Dei nihil inhonestatis -e aut lingua vel opere perpetrent *sanctimoniales.* ALBERT. M. sent. 4,16,5capit. an tribus differentiis peccati, quae sunt -r, factum et consuetudo, correspondeant tres partes poenitentiae? *al.* **4** *memoria – Gedächtnis, Erinnerung:* RATHER. epist. 25 p. 134,20 psalmorum verba et distinctiones regulariter ex -e . . . pronunciare sciat *presbyter.* DIPL. Heinr. II. 416 omnes presentis et futuri temporis fideles auribus percipere fixumque -bus cupimus tenere, quia *eqs.* HELM. chron. 104 p. 205,1 ut revocaret *archiepiscopus* ad -r omnes pressuras, quibus attrivisset eum dux. *al.* **5** *desiderium, voluntas, libitus – Wunsch, Wille, 'Geschmack':* CHRON. Salern. 84 p. 84,26 ad sensum illorum *(Beneventanorum)* -emque. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 288,7 ut . . . eum *(papam)* . . . cathedra depellerent et alium iuxta -r regis pro eo substituerent *Romani (cf. Vulg. I reg. 13, 14).* DIPL. Frid. I. 541 virum secundum -r nostrum, Arnoldum . . . prepositum *(cf. Vulg. II reg. 7,21). al.* **6** *diligentia, cura – Umsicht, Sorgfalt:* CHART. march. Misn. II 523 p. 361,36 (a. 1186) ad controversiam . . . decidendam . . . studium et -r apposuimus.

IV *meton.:* **A** *de hominibus:* **1** *pro toto homine:* WALAHFR. carm. 38,37 mens . . . non ante . . . requiem . . . habuit, quam prima potentum -a per Hesperiam scriptis verboque coegit sacrilegum gemuisse nefas. EPITAPH. var. II 41,1 fundite, -a, preces, lacrimosas mittite voces. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 57,17 ad quarum *(epistularum)* similitudinem plures poterit componere -r docibile. CARM. Bur. 115,1,3 medullitus amat meum te -r. *al. de orante:* AMALAR. off. 3,23,23 his . . . praelibatis dicit pium -r: *'eqs.'* **2** *de amicorum carissimo:* EKKEH. IV. cas. 11 Hatto ille Magontinus archiepiscopus . . . , quem -r regis nominabant. **B** *de rerum parte intima:* **1** *de gremio, medio terrae vel maris (fere usu bibl.):* HRABAN. univ. 6,1 p. 170B in alteram . . . significationem nuncupatio -is ponitur, cum mortem vel infernum vel sepulcrum significat; unde est illa sententia . . . 'erit Filius hominis in -e terrae tribus noctibus' *(Vulg. Matth. 12,40, sed minus accurate interpretatum).* ANSELM. GEMBL. chron. a. 1124 Tyrus . . . urbs maxima Fenicis . . . , in -e maris sita *(cf. Vulg. Ezech. 27,4).* OTTO FRISING. gest. 1,56 remotis ibi *(sc. in angulis Galliae)* a -e Franciae populis simplicitas . . . habundat. CHRON. Albr. a. 1130 p. 830,25 ut . . . transferrentur montes in -r maris *(cf. Vulg. psalm. 45,3). al.* **2** *de medulla sim. plantarum et arborum:* RHYTHM. 146,15,3 dulcia petenti de -e poma produco nullumque de ramis cultori confero fructum *(sc. palma).* 146,26,6 occultum produco -e saporem *(sc. sinapis).* 146,52,1 mollis ego *(sc. rosa)* de -e (corpore *L*) genero natos. HILDEG. phys. 3,20 de ligno, quod est in medietate ipsius arboris *(sc. cupressi)*, quod -r arboris est. ALBERT. M. veget. 1,148 'quidam vocant *(sc. medullam)* -r', quia vitalem virtutem confert nutrimento attracto. **3** *de ultimo quasi nucleo substantiae:* **a** *gener.:* HILDEG. phys. 4,20 p. 1263C ipsa aqua . . . velut quaedam massa per frigus coagulatur et quasi -r aquae in fortitudinem coagulatur *(de crystallo).* **b** *alch. (in locis satis obscuris vel dubiis):* ALLEG. sapient. 1 p. 469ª,30 fecem accipe, quae inferius in cucurbita remanet et custodi, corona namque -is est. ANON. tab. p. 171,28 quod dicit: 'calefaciamus eis aquam extractam a -bus (corporibus *corr. ed., vix recte*) statuarum ex lapidibus', vult per '-a' animas lapidis in magnesia collectas. ANON. miseric. 78 ista tinctura elcalbi, idest -is. *t. t.* -r solis (*ex arab.* corsufle *depravatum et perperam interpretatum, ut vid.; cf.* chrysocolla)*:* TURBA phil. 20 p. 130,2 quidam -r (corpus *var. l.*) solis . . . dixerunt esse *(sc. lapidem).* TRACT. Micrer. p. 92,20 -r solis, oculi visus, tegmen -is et lumen rationis apparebunt. ROSIN. ad Euth. 2 p. 285,3 quę ex mortuis extrahuntur metallis, quae quidam philosophi -r solis nuncupant *eqs.*

[2. cor (album) *v.* corall(i)um.**]**

1. *cora (ko-, cho-), -ae *f.* (*theod. vet.* kür) *constitutio, statutum, praeceptum (legis civitatis ex communi consensu factum) – (auf gemeinsamem Beschluß beruhende stadtrechtliche) Verordnung, Bestimmung, Vorschrift (cf. Dt. Rechtswb. VIII. p. 128sqq. sub B I):* CHART. Hans. 433 p. 148,4 (a. 1252) nullus balliv<u>s nec scabini aliquod bannum vel koram poterunt facere in eorum *(mercatorum)* preiudicium et gravamen. CHART. Brem. 264 p. 305,15 chora vel bannus iuri contrarius non fiat in mercatorum . . . gravamen. CHART. Hans. 660 p. 228,4 omnes . . . ordinationes, statuta sive -as, quas cives Hamburgenses . . . facient super suos concives, mercatores nostri Flandrenses pro se observare tenebuntur ibidem.

[2. cora *v.* 1. coma.**]**

***coracias** *(m.)* (κορακίας) *species monedularum – Rabendohle (pyrrhocorax alpinus vel sim.):* ALBERT. M. animal. 8,88 quod avis, quae graece vocatur foloreon, sit trium modorum, quorum unus vocatur torrykyés (*p. 617b,16* κορακίας).

coracinus (-agi-), -i *m.* (κορακῖνος) *species piscium – 'Rabenfisch' (cf. H. Leitner, Zool. Terminologie beim älteren Plinius. 1972. p. 99sq.):* IOH. DIAC. cen. 2,155 Tecla araneum sustollit et Noe -um (-ginum *var. l.; alluditur ad corvum emissum in Vulg. gen. 8,6).* GLOSS. III 46,14 St.-S. -us rot *a* . . . rave *ł.* 56,26. VITA Berth. Garst. I 11 p. 237,27 obviam factus est ei quidam inmanem -um (gloss.: rot; quod est rufus) portans. ALBERT. M. animal. 5,36 qui *(parvi pisces)* crasceon (*p. 543ª,31* κορακίνῳ) dicuntur. 6,92 farachynoz . . . ; faraconoz. 6,95 forakyno. 7,99 barcora . . . et . . . chylez. 7,137 karechynoz. 8,32 cheadoreth.

***coracoides** *subst.* (κορακοειδής) *species corvorum – eine Rabenart:* ALBERT. M. animal. 1,48 avis, quae graece quidem gracocendrum (*p. 488b,5* τῶν κορακοειδῶν ὀρνίθων) dicitur, latine autem corvus terrenus. 23,112 gracocenderon avis esse dicitur nigra.

***coracon** *(an* -os *?) subst.* (κόρακος) *emplastrum quoddam – ein bestimmtes Pflaster:* PAUL. AEGIN. cur. 224 pruritu . . . existente cataplasmandum lente cum sidiis et -o (*3,59,1* κοράκῳ) ex oximelle.

corado *v.* 1. corrado. **coradrius** *v.* charadrius.

coragium *v.* choragium.

coragius *v.* carag(i)us. *adde:* GLOSS. II 365,35 St.-S. co-ios liodirsâzo.

[coralbum *v.* corall(i)um.**]**

1. coralis, -e. (cor) **1** *ad cor pertinens, cardiacus – das Herz betreffend, Herz-:* TRACT. de aegr. cur. p. 235,6 ad guttam -em (p. 355,9; *de apoplexia*). RICHARD. ANGL. anat. I 452 cardiaca *(sc. vena)*, que cordi et spiritualibus providet et -is dicitur. *subst. neutr. i. q. loca cordi circumsita – Herzgegend:* Ps. HIPPOCR. phleb. 185 vena octualis venit . . . per pulmonare, per edalica, per -e, per umeratica. **2** *interior, intus situs – der innere, innen liegend:* RECEPT. Sangall. I 62 remedium ad ficum -e (106. *sim.* II 47 ad siringuinem interiorem, quod alii fico -e dicunt; *cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 327sq.*). *de pennis falconum ('Flaggen'):* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 99,24sq. quatuor *(sc. pennae)* magis propinque corpori, que dicuntur -es, et postea <duo>decim, que dicuntur vane, firmiores

[Antony]

et duriores -bus. *ibid. al.*

2. coralis *v.* choralis.

corall(i)um, -i *n. vel saepius* **corall(i)us,** -i *m. script.:* car-: *l.16.* -auli-: *l.14.26. form.: gen. sg.:* -u: ANTIDOT. Bamb. app. p. 37,3. -ios: ANTIDOT. Lond. p. 20,13. *acc. sg.* -o: *l.16.*

κορά̆λλιον – *Koralle:* **1** *proprie:* **a** *def.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 368^{B} -li sunt lapides, qui inveniuntur circa mare in lapidosis locis; -li alii albi, alii rubei *eqs.* ALLEG. super turb. p. 495^{a},42 -lus est quoddam vegetabile nascens in mari, radices et ramos habens *eqs.* CIRCA INSTANS p. 14b^{r} -lus frigidus est et siccus . . .; est . . . quedam substantia terrea, quae reperitur in locis maritimis *eqs. al.* **b** *exempla:* PAUL. AEGIN. cur. 256 p. 208,9 id *(antidotum)* . . ., quod ex -aulio (*3,78,22* διὰ κοραλλίου) *eqs.* AETHICUS p. 225,15 mare . . . -ium pretiosum mittit. TRACT. de caus. mul. 19 p. 23,17 ad fluxum rem probata: carallo quoquis in vino vetere. PS. OTHO med. 71 forma -lorum . . . sit tibi nota bonorum. THEOD. CERV. chirurg. 3,55 p. 179^{D} marmor album, -los (cetallos *ed., sed cf.* 3,54 p. 177^{H}) albos pulveriza. *saepius. cf.* *diacorallium. **2** *in imag. et alleg.:* HRABAN. univ. 17,7 p. 471^{C} -ius gignitur in mari . . .; extractus confestim duratur . . .; hic ergo lapis eorum figuram . . . exprimit, qui . . . per robur continentiae durescunt. ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,22 de quibus *(sc. rebus)* . . . enucleatius domino regi quaedam colligere cogitavi et inter alia ludi nostri dicta ceu quoddam -aulium dare *(aliter explanabatur supra p. 543,47).* **3** *meton.:* TURBA phil. 72 p. 169, 17 cum . . . rubeum fit *plumbum*, auri flos dicitur et auri fermentum, aurum -li ac aurum ostri. ALPHITA I p. 273,21 agaricus, fungus abietis, -lum (coralbum *ed.*) abietis idem (p. 285,46 -lum [cor album *ed.*] album abietis; *cf. ALMA 22. 1952. p. 112 s. v.* corallum).

coram *adv. et praep. script.:* quo-: *p.1884,5.19.21. al.* ko-: TRAD. Patav. 73. cho-: *p.1884,6.28.* conram: FORM. extrav. I 26. corram: TRAD. Frising. 427. *praep. postponitur vel interponitur: p.1884,4.13.30.34. al. struct. praep.: fere c. abl. c. acc.: p.1884,20.23.34.43.45. al. c. gen.: p. 1884,24. c. nom. (vel potius abl. depravato): p. 1884,25. struct. mixt.: p.1884,19.21.22. al.*

I *adv.:* **A** *proprie (sive de positione sive de motu):* **1** *ante ora, oculos, conspectum – vor (den, die) Augen:* **a** *strictius (abund.: l.42):* WALAHFR. carm. 24,18 visa libri series -m . . . ante meos vultus. DIPL. Otton. I. 86 p. 168,31 precessoris nostri . . . preceptum -m detulit *archiepiscopus.* HROTSV. Mar. 555 iuvenem -m prospexit herilem *Ioseph.* PASS. Ursulae 7 legati . . . quaeque sibi commissa votis concordare tyranni reportantes -m intromissi sunt locuturi. *al. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,252 capitale subibant supplicium -m posita mercede polorum. **b** *latius:* **α** *palam, publice – vor aller Augen, öffentlich:* THIETM. chron. 3,1 p. 98,2 recitato -m precepto inperiali. EMBR. Mahum. 99 (Coll. Latomus 52. 1962. p. 52) quando pergebat -m *(sc. homo sceleratus) eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,11 p. 27,12 domino . . . illorum *(oppidanorum)* -m ducto. *al.* **β** *(in consequentibus) manifeste – (im folgenden) offenkundig:* TRAD. Frising. 1315^{e} (a. 957/94) earum *(filiarum)* nomina -m scripta sunt. **2** *in praesenti, praesentialiter – zugegen, dabei:* **a** *in univ.:* LEX Baiuv. 16,2 -m *(add. Mg. Mt)* duos vel tres vel amplius debent esse testes. **b** -m positus *i. q. praesens – anwesend, gegenwärtig:* DIPL. Ludow. Inf. 71 p. 208,11 nobis nostrisque fidelibus -m positis. CHART. archiep. Magd. 307 p. 389,12 corampositis multis idoneis testibus. *al.* **c** *persona propria, oculis propriis – in eigener Person, mit eigenen Augen, persönlich, selbst:* WALAHFR. carm. 38,42 -m suscipiens mandata *(sc. reginae).* CAND. FULD. Eigil. II 20,9 haec . . . -m sollemnia praesens ut vidi, . . . versibus exposui. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,42 illius *(adventicii)* ut formam liceat sibi *(sc. regi)* cernere -m. *al.* **B** *translate i. q. perspicue, lucide – augenscheinlich, in einsichtiger Weise:* ERMENR. ad Grim. 17 p. 554,37 quibusdam minus studiosis . . . hęc -m exposita . . . vilescunt. 36 p. 576,14 quo . . . loco sanctus sit natus Gallus . . ., dicere conamur humili cum carmine -m.

II *praep.:* **A** *proprie (sive de positione sive de motu):* **1** *ante (conspectum), in praesentia – vor (den, die Augen), in Gegenwart, Anwesenheit:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* IONAS BOB. Columb. 1,20 p. 197,10 quem *(sc. malivolum)* cernens ille ˛se -m˛ (-m se *var. l.*) ultione percussum. CHART. Alsat. B 113 p. 55,26 contestor qu-m D e o et electis angelis eius *eqs.* (FORM. Flav. add. 5 p. 491,21 ch-m. RUOTG. Brun. 20 p. 21, 23sq. non tantum -m D., sed etiam -m hominibus. *saepius*). THEGAN. Ludow. 19 p. 204,4 quando . . . procedebant . . . mimi . . . ad mensam -m eo. AGIUS vita Hath. 27 se -m aliis . . . cohibuisse. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,92 velut immota -m regnante columna . . . constitit. THIETM. chron. 6,92 canones -m se poni . . . precipit *(sc. Bolizlavus). persaepe. fere vice dat.:* HUGEB. Willib. praef. p. 88,2 scripta vestra . . . -m scientia presentata. *locut.* -m . . . legere *i. q. recitare – vorlesen:* LIUTG. Greg. 15 p. 79,3 libros divinos legere -m se . . . fecit. HRABAN. epist. 50 p. 505,35 iubete illud *(opus)* -m vobis legi. WIDUK. gest. 3,2 p. 106,6 (rec. B) Bovo Graecas litteras -m Cuonrado rege legendo factus est clarus. *al.* **β** *publ. et iur.:* LEX Alam. 23 -m (qu-m *var. l.*) duce aut cui (quem *var. l.*) ille miserit. 40 -m (contra *var. l.*) omnes parentes eius *(sc. delinquentis).* FORM. Sal. Lind. 6 -m (qu-m *1*) plures testibus. LEX Frision. 14,4 in placito -m iudicibus. TRAD. Frising. 208 -m Attone episcopo et aliorum. 434^{a} venit . . . presbiter . . . -m Hittonem episcopum. TRAD. Ratisb. 31 p. 39,17 -m domni Hludouuici gloriosissimi regis. CHART. Sangall. A 581 p. 194,16 -m multitudo populorum. DIPL. Zwent. 20 p. 56,6 vestitura . . . a rege -m (cum *B*) multitudine populi facta. CHART. Mog. A I 526 p. 433,6 ch-m amicis et cognatis. *persaepe.* **b** *sub aspectu – im Angesichte, angesichts:* HROTSV. Mar. 728 condecet . . . feras . . . mansuescere cunctas me *(sc. Christo)* -m. WIDUK. gest. 1,11 p. 19,6 -m inimicis loco cedere. 3,70 p. 144,6 cum . . . -m Wichmanno fugerent *pedites. al. in imag.:* VITA Desid. Vienn. 12 pusillus sensus et insipiens animus . . . indignus digna -m stantes. **2** *sensu plane locali:* **a** *strictius i. q. ante – vor:* **α** *de hominibus:* CAND. FULD. Eigil. II 14,66 -m . . . fit mensa reposta vate atque hospitibus. ALTFR. Liutg. 1,25 p. 31,1 tenens manum suam -m eo *(caeco)* interrogavit, si aliquid videret. 2,4 qui *(frater)* eam *(puellam)* -m se equitando in sago ferebat. VITA Magni Fauc. II 17 p. 146,5 Magnoaldus . . . faciens signum sanctae crucis -m se. WIDUK. gest. 1,38 p. 57,10 milites imperatorem . . . videntes -mque eo angelum *(i. signum maximum). al.* **β** *de rebus:* HUGEB. Willib. 1 p. 88,32 obtulerunt illum *(filium)* -m . . . crucem salvatoris *parentes.* RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,5 illa *(muliere)* -m a l t a r i prostrata et orante (WOLFHARD. Waldb. 2,6^{e} -m altare sacrum. *saepius*). DIPL. Otton. II. 218 p. 246,43 -m porta civitatis. THEOPH. sched. 3,70 -m fornace ponens liquefac *(sc. rasuram auri).* CHRON. Thietm. 5,21 lanceam . . . -m tentorio . . . affixam. HELM. chron. 26 p. 52,28 -m castro. ALBERT. M. animal. 1,330 musculus, qui haeret pectini *(sc. manus)* -m auriculari. *saepe.* **γ** *locut.* -m oculis *sim.:* TRAD. Frising. 26 (a. 765/76) -m conspectu Dei. ANNAL. Xant. a. 837 stella cometes visa est . . . -m humanis obtutibus. VITA Liutg. I 8 ut sua illum delubra destruere -m oculis paterentur *pagani.* DIPL. Heinr. II. 144 p. 173,4 -m oculis Dei. *al. in imag.:* AGIUS epic. Hath. 460 haec . . . -m vestris ponite vos oculis. **b** *latius:* **α** *iuxta – neben:* RIMB. Anscar. 36 p. 70,29 domnum episcopum -m se stantem eis *(hominibus petentibus)* proponens *(sc. Petrus in visione).* THIETM. chron. 1,13 ille, qui -m me dormivit, capellanus. **β** *ad – zu:* RIMB. Anscar. 42 p. 77,15 vas electionis ad portandum Christi nomen -m gentibus. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,28 videbo, utrum clamorem, qui venit -m me, opere compleverint (*ex Vulg. gen. 18,21* ad me). **B** *translate:* **1** *de hominibus:* **a** *apud – bei:* DIPL. Otton. III. 4 p. 399,12 ut haec . . . confirmatio praesenti ac futuro tempore -m cunctis . . . fidelibus firma et stabilis permaneat (*inde* 231 p. 646,38). **b** *fere vice dat. (cf. Ph. Heck, Übersetzungsprobleme im frühen MA. 1931. p. 27. 45sq.):* **α** *in nomen (alicuius) – auf:* DECRET. Frision. A p. 33,23 asega non habet quemque iudicare, nisi plebs elegerit ipsum et ipse -m imperatore Romano iuraverit. **β** *ad partem (alicuius) – an:* DECRET. Frision. A p. 43,2 perdet ille *(sc. spoliator)* vel frangit X marcas -m populo et

[Antony]

tria talenta apud scultetum (*sim.* p. 44,12 apud plebem et . . . -m sculteto). **2** *de rebus:* **a** *in – in:* VULC. Bard. 7 arborem -m sompnis adstare vidit. **b** *secundum – entsprechend, gemäß:* ANSCAR. pigm. pag. 17 Domine, . . . qui -m precibus (patribus ALCUIN.) nostris inimicarum gentium regna vicisti. **c** *de, respectu – betreffend, hinsichtlich:* DIPL. Frid. I. 516 p. 453, 28 quod ea, quę ab imperatoribus vel regibus -m regno rationabiliter promoventur, firma sint.

corampositus *v.* coram *p. 1883,60.*

***coramsisto,** -ere. *praesentare, commendare – vorstellen:* CHRON. reg. cont. II a. 1205 p. 177,7 Heinricus comes de Seine, admodum puer, . . . regis presentie -itur.

[coranstus *v.* coraustus.**]** **corarius** *v.* coriarius.

coraula *v.* choraula. **coraulium** *v.* corall(i)um.

coraustus (cho-), -i *m. vel raro* **corausta,** -ae *f.* (*cf. Grom. Bubnov p. 520,13. 15. 521,4sq.* chorauste) (κορυστός, *per traditionem arab.?*) *script.* -ans-: *l.23.*

t. t. geom. i. q. linea superior, vertex, κορυφή *– obere Linie, Scheitellinie:* **1** *def.:* GERB. geom. 5,10 quae *(linea)* . . . in summo quasi in culmine figurae . . . directim ducitur, -us appellatur. RAGIMB. epist. 4 p. 526,19 quarum linearum *(sc. recti anguli)* una vocatur cathetus, sic: ⏐, alia basis, sic: ⎣ vel -anstus (-a sic *B*): ⎡ (*sim.* ANON. circ. p. 537,23 ch-us). HERM. AUGIENS. util. astrolab. 1 p. 405^{C} -us et cathetus, id est superiacens et deorsum pendens linea. **2** *exempla:* ANON. geom. I 4,9 trapizeti, cuius est basis pedum XL, cathetus XXX, -us XXV, embadum dinoscere si vis, per cathetum multiplica -um *eqs.* GERB. geom. 5,11. ANON. circ. p. 537,2 inter ch-um quadrati interioris et eminentes amplioris circuli convexitates. HERM. AUGIENS. util. astrolab. 1 p. 405^{D} regulam . . . in centrum . . . a parte -i pone. *ibid. al. meton. de intervallo supremo in schemate mus.:* WILH. HIRS. mus. 41,14 basis et hinc proti, -us et inde tetrardi. *Antony*

1. corax, -acis *m.* (κόραξ) *metr.* cōr-: LIGURINUS 4,154.

corvus – Rabe: **1** *de avibus:* **a** *strictius:* PAUL. DIAC. carm. 6,45sq. fert alimenta -x digitis oblata benignis, dira procul iussus fert alimenta -x *(cf. Greg. M. dial. 2,8).* SEDUL. SCOT. carm. II 55,2 omnis mendosus corvos fert esse columbas sicque columba Dei dicitur esse -x. SUMM. Heinr. B 3,245 corvus rapbo vel -x. **b** *latius de aliis avibus:* GLOSS. I 93,27 St.-S. -x nahthram vel nahtigala. *ibid. al. (cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 379sqq.). v. et p. 268,43.* **2** *de piscibus:* ARNOLD. SAXO fin. 2,8 p. 65,24 aqua pluvie convenit omnibus *(sc. piscibus)* . . . preter corroaz (*cf. Arist. p. 602^{a},12* κορακίνοις). 4,5 p. 82,29 cum pluit, occultat se piscis corez in cavernis. *v. et p.1882,35sqq.*

2. *corax *v.* *coriax. **coraxo** *v.* charaxo.

corban(an) *v.* corbona.

1. *corbinus, -i *m. (an* -um, -i *n.?) (orig. et signif. inc.)* ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 713,26 (a. 1239/41) *valent* cabelle -orum tar. centum quinquaginta.

2. corbinus *v.* corvinus.

corbis, -is *m. et f. vel rarius* ***corbus,** -i *m. script.:* chor-: *l.65.* cur-: *l.60.* corp(is): GLOSS. III 630,37 St.-S. *form. nom. sg.* -es: *p.1886,5.*

qualus – Korb: **1** *proprie de vase vimineo:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 67,13 legitur septem -es (-os *var. l.*) vel cistellas . . . replevisse. LIUTPR. hist. 17 non latibula, non -es, non concava ligna . . . fugientibus tutelae esse possunt. CARUS Clem. 220 discipuli curbes bis sex cum sumere iussi fragmentis panum. BRUNO QUERF. fratr. 28 opera manuum facere manus sanctorum consueverunt, iuncus et -es. EBERW. Symeon. 20 -em cum pane ad fenestram suspendit *Stephanus. al. v. et p.1886, 36. ferculum – Tragbahre:* ARNOLD RATISB. Emm. 1,14 p. 1012^{D} libenter quam attulerat, imo qua allata fuerat, ch-e cum doloribus carebat, eam laeta secus basim altaris reliquerat. **2** *meton. de mensura quadam frumentaria:* CAPIT. reg. Franc. 32,9 ut unusquisque iudex in suo ministerio mensuram modiorum, sextariorum . . . et -orum eo tenore habeant sicut et in palatio habemus. 128,25 p. 254,15 spelta vetus de anno praeterito -es LXXXX. *al.* ADALH. brev. Corb. 3 p. 375,6 ut annis singulis veniant de spelta . . . -i DCCL, unusquisque -us habens modia duodecim *eqs.* RUD. TRUD. gest. 1,3 p. 231,7 (chart.) habent ipsi fratres . . . speltam ad panem faciendum -os CXX. *al. de mensura quadam liquaria:* THADD. FLORENT. cons. 12,57 rute, salvie, coriandri, ana mensuram .I. . . .; buliant hec in uno -e vini. 131,94 fiat unus -es vel duo de isto vino.

corbita, -ae *f. phaselus, navicula celeris – schnelles, kleines Schiff:* VITA Galli II 681 vada salsa queat *Gallus* celeri superare faselo; aequoreos fluctus dum verrit -īta levis, non cessat sanctum Gallus cantare celeuma.

***corbitaria** *v.* *horbitaria. **corbius** *v.* corvinus.

corbona, -ae *f. vel* **corban(an)** *indecl. (hebr.* qorbān; *cf. LThK. ²VI. p. 550). script.* chor-: *l.18.*

1 *def.:* RUP. TUIT. Matth. 11,769 erat . . . -bana gazophylacium, et interpretatur -bana oblatio, et proinde sic appellabatur, quia de oblationibus implebatur, quae nimirum oblationes ad ipsos *(sacerdotes)* perveniebant (*sim.* ALBERT. M. sent. 1 prol. p. 7^{b},2sqq.). **2** *exempla:* **a** *donum – Geschenk:* SALOM. III. carm. 1,312 profer, largire, ministra, quod tibi divina chorban descendit ab aula. PETR. DAM. epist. 40 p. 389,3 ubi mangonum scelerata negotia desunt nec grave -bona (-banan, -bonan *var. l.*) turget venale talentum. **b** *aerarium templi, ecclesiae – Tempel-, Kirchenschatz:* HUMB. Sim. 2,21 p. 164, 44 non licere mitti *pecuniam proditionis* in -banan, id est cum donariis sacri templi. UNIBOS 26,2 non est in musac cesarum nec -banan pontificum argenti tantum pretium. CARM. de Iuda 2,317 nil huius doni decet ad donaria poni nec concedatur, ut -banan ingrediatur. **c** *cippus – Opferstock:* CHRIST. STAB. Matth. 11 p. 1309^{D} unde in uno evangelio mulier quadrantem, in alio duo minuta misisse in -am scribitur *(cf. Vulg. Marc. 12, 24).* THEOD. TRUD. Bav. 14 alii . . . de superfluis suis aera in evangelicum -banan proiiciant.

? ***corbua** *subst. (orig. inc.) herba quaedam (medicinalis) – eine (Heil-)Pflanze:* RECEPT. Sangall. I 122 ad canis rabidi morsum: . . . herba -a dabis manducare et bibere.

corbulo, -onis *m. baiularius, gestator – (Last-)Träger:* EGBERT. fec. rat. 1,389 -o nomen habet de corbe ferenda *(v. adn. ed.).*

1. *corbus *v.* corbis. **2. corbus** *v.* corvus.

[corcera *v.* purpura.**]** **corcetium** *v.* corticeus.

corcite *v.* cortex. **corcodillus** *sim. v.* crocodil(l)us.

[corcula *v.* choraula.**]** **corculio** *v.* curculio.

corculum, -i *n. script.* corcorc-: GLOSS. IV 169,34 St.-S.

pectus, animus – Brust, Herz: SEDUL. SCOT. carm. II 7,33 quam tristifico doluerunt -a vati te *(sc. Musa)* non praesente. II 34,6 fateor, quod non mihi cornea fibra sit neque de scopulo -a creta. HERIG. Ursm. 1,680 qui *(Deus)* . . . scrutatur . . . hominum renes et -a (*cf. Vulg. psalm. 7,10* corda) prorsum. CARM. var. III A 6,1,35 auster . . . violas ut conflat . . ., sic egomet placidis flavi tua -a dictis. HERM. AUGIENS. vit. 460 haec *(carmina)* auribus et mentibus accipe et percepta tuo firmius haec credito -o. *al.*

[**corcum** *v.* corium *p.1892,40.*] **corda** *v.* chorda.

cordacitus (-dic-) *adv.* **1** *toto pectore, ex animo – von (ganzem) Herzen:* HUGO TRIMB. registr. 335 omnis homo sapiens ad verum tendens esse Deum ut -icitus amet, est necesse. 398 solam . . . divini studii noticiam -icitus (cordiatus *var. l.*) amabat *Prosper*. sols. 1 Deum . . . -icitus diligendo. **2** *penitus (in pectore) – tief (im Herzen):* CHRONOGR. Corb. add. 2 p. 92,8 (epist.) regula beati Benedicti diligenter inspecta, -s ruminata. HUGO TRIMB. laur. 84 Ignatius, totus ignitus pneumatis igne, insita -icitus Christi fert nomina digne. registr. 801 hec prosunt minime, que non voluntate bona sunt -icitus in illo *(sc. Deo)* radicata. sols. 6 p. 33,20 peccatrix . . . pro suis delictis -icitus ingemuit. *ibid. al.*

***cordalis** *v.* *chordalis. ***cordaliter** *v.* *cordialis.

cordapsus *v.* chordapsus.

***cordaritia** (go-cia, go-recia), -ae *f. (a* chorda*; de re v. DuC. II. p. 562^{a}) species tributi – eine Abgabe:* CHART. Ticin. 126 p. 105,26 (a. 1236) in dispendio facto in go-ecia. 127 p. 107,16 finem et remissionem atque pactum de non petendo . . . fecit dominus presbiter Anricus . . . de tota illa go-cia et iuris gordaricie, quam ipse . . . habere debebat.

[Vitali]

***cordarius,** -i *m.* *restiarius – Seiler (?nom. propr.):* CHART. Laus. 896 (a. 1237) illam vineam vendidit dictus Vuibertus cardinalis Iohanni -o.

***cordatim** *adv.* *in pectore – im Herzen:* CARM. Paul. Diac. app. I 8,28 pro me posce Deum, tremendi iudicis alta limina mellisono ⌞-m murmure⌟ (cordatimmure *cod.*) pulsa, quatenus *eqs.* HERIG. Ursm. 1,556 vitę conscensus -m (*cf. Vulg. psalm. 83,6* in corde) dispositurus.

cordatus, -a, -um. **1** *prudens, sapiens – klug, verständig (usu subst. l.12):* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 387,21 perfacile -us quisque potest videre, quod *eqs.* p. 388,3. WENR. epist. 2 p. 287,17 videant . . . prudentes, videant -i (concordantes *var. l.*), si *eqs.* RUP. TUIT. Ioh. 10,2488 -is auditoribus non dubium fore putavit *evangelista*, quam ob causam Deus hoc fecerit. trin. 26,30 l. 1422 -um hominem virtute discretionis utentem utiliter erudiunt *prophetae et apostoli*. PETR. CAS. chron. 4, 116 viri -i et sensu vigentes, advertite. *al.* **2** *animosus, fortis, audax – beherzt, mutig, kühn:* ALBERT. AQUENS. hist. 4, 19capit. viri -i (*postea:* audaces) qualiter per coriciam scalam intromissi sint. VITA Reginsw. prol. p. 92C qui *(martyres)* -issima veritatis assertione Christum . . . omnium seculorum regem esse praedicaverunt. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 552,36 extranei affirmabant se nusquam sic audaces et -as feminas invenisse. SALIMB. chron. p. 466,8 multi -i iuvenes de Parma disponebant penitus ire illuc *(sc. Cremonam). al.* *expressius i. q. magnanimus – hochherzig:* SALIMB. chron. p. 329,33 erat . . . rex . . . valens homo et valde -us, id est magnifici cordis. **3** *(in pectore) impletus – (im Herzen) erfüllt:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,52 rex . . . longe alia intentione -us. PAUL. FULD. Erh. 2,2 p. 17,27 pro nostris . . . subvenito reatibus, qui brutitate lignea -i (concordati *var. l.*) sumus. **4** *ex corde oriens – vom Herzen ausgehend, Herzens-:* CARM. biblioth. 4,3,13 archivum penetrans Hebraeum lampade cordis Hieronimus . . . Iudaeumque nemus . . . ingressus -o lumine lustrat.

cordax, -acis. **1** *animosus, fortis – beherzt, mutig:* HUCBALD. carm. 2,50 censorem calvum censuram condere constat -em. **2** *sapiens – verständig:* SEDUL. SCOT. carm. II 72,24 dicite -i florigeroque patri *(i. episcopo)*: '*eqs.*'

***cordelita,** -ae *m.* *(francog. vet.* cordelois, cordelier, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 646) monachus ordinis fratrum minorum – Minderbruder, 'Franziskaner':* CHRON. rhythm. Austr. 378 -e nudum Christum predicant ut Israhelite veri nudis pedibus.

1. *cordella *v.* *chordella. **2. cordella** *v.* cardella.

cordetenus *v.* cor *et* tenus.

***cordevesus** *sim. v.* *cordovesus.

***cordewan-** *v.* *corduan-. ***cordex** *v.* *chordex.

cordiacus *v.* cardiacus.

***cordialis** (-dya-), -e. *script.* -dal-: ODO inton. p. 135a. *ad cor pertinens – das Herz betreffend, Herz-:* **1** *proprie (usu medic.):* **a** *de medicamentis:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 374G posita in electariis vel in aliis medicinis -bus . . . confert *confectio* syncopi et cardiacae. WALTH. AGIL. med. 7 p. 104, 42 calefiat cor cum medicinis -bus calefacientibus ipsum cor. **b** *de morbis i. q. a corde oriens – vom Herzen ausgehend:* WALTH. AGIL. med. 16 p. 114,17 cura contra sincopim -dyalem . . . est talis: *eqs. ibid. al.* **2** *translate i. qui est a parte cordis, sinister – herzseitig, links:* LAND. MEDIOL. hist. 2,2 p. 46,36 qua *(spina)* arrepta, velut canem . . . ipsum *(regem)* tractare curavit *Azo*, ac ipsum percussa mamilla ⌞cordiali a⌟ (cordialia *ed. vix recte; cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 327)* protinus interemit. *cf.* *cardialis, coralis.

adv. **cordialiter**. *(ex) corde – im, von Herzen:* ODO inton. p. 117a quicumque . . . vult in ecclesia Dei absque cantore existere, studeat antiphonarum formitates . . . -r retinere. EPIST. Hildeg. 113 sanctitati . . . vestre . . . -r congaudemus. LEGENDA Bonif. 5 (ZNiedersachs. 1882. p. 27) quem *(Bonifacium)* ipse Carolus lete suscipiens -r et sincere rogavit, ut *eqs. al.*

cordicitus *v.* cordacitus.

***cordifluus,** -a, -um. *ab imo pectore profluens – aus tiefstem Herzen strömend:* WOLFHARD. Waldb. 2,10 expleta cum laudibus oratione -a. VITA Willib. p. 16,17 cum . . . pater et genitrix anxii -a saepius saepiusque protraherent suspiria.

1. *cordo, -are. (chorda) *iungere, conectere – verbinden, verknüpfen:* ANON. mus. Sowa 2 p. 200,15 tres ibi nunc -o (gloss.: iungo) post binas, ut docet ordo. 5,1 p. 272,38 haec, modus ac ordo, numerus sit (sic *ed.*), scemaque -o.

2. cordo *v.* curto. **3. cordo** *v.* 2. cardo.

***cordobelus** *v.* *cordovesus.

***cordonarius** *v.* *corduanarius. ***cordosus** *v.* *chordosus.

***cordovesus** (-rtavis-, -dev-, -debis- *sim.*), -a, -um. (Corduba) **1** *adi.: Cordubensis, alumine et galla tenuiter confectus – aus Córdoba, mit Alaun und Eichengalle fein bearbeitet (de pelle, cf.* THEODULF. carm. 28,245sq. iste tuo dictas de nomine, Cordoba, pelles, hic niveas, alter protrahit inde rubras; *de re cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1182sq.):* DIPL. Merov. I 86 p. 76,36 Chlothacharius quondam rex seo etiam . . . Baldechildis regina . . . ad ipso monasterio concesserunt: . . . seoda pelles X, -devisae pelles X, carta tomi L. CATAL. thes. Germ. I 118,21 unicuique fratrum pellicium cum pelle curtamisia dari precepit *episcopus*. GLOSS. 5,124 K. -dobelus cordeinusin. **2** *subst. masc. (fem.: l. 26):* **a** *proprie i. q. pellis Cordubensis, pellis tenuiter (alumine et galla) confecta, aluta – Leder aus Córdoba, (mit Alaun und Eichengalle) fein bearbeitetes Leder, 'Korduan-', Maroquinleder:* GESTA Font. p. 122,2 ad pelles hircinas LX compositas libras II, ad -debisos XL comparandum libras III, ad coria bovina XX libram I. GLOSS. III 622,50 St.-S. -tavisas churtimesfel. **b** *meton. i. q. calceamentum (tenue) – (weiches) Schuhwerk:* CONC. Karol. A 53 p. 690,13 ut dentur eis *(fratribus)* annis singulis . . . ad -devesos et solas eorum componendas uncti ducenti.

***corduan** *v.* *corduanus.

***corduanarius** (chuderw-, -dewan-, -dewar-, -donar- *sim.*), -i *m.* **1** *sutor calceos ex aluta conficiens – Schuster, der Schuhe aus Korduanleder herstellt (interdum notione cerdonis accedente):* CHART. scrin. Col. A I p. 255,26 (a. 1175/91) que *(domus)* fuerat Lůdowici -dewarii *(sim.* B 478. *ibid. saepius)*. ACTA imp. Böhmer 933 p. 641,40 consules pelizariorum, . . . consules -donariorum, . . . consules calegariorum. CHART. civ. Ratisb. 69 p. 33,8 omnes sutores civitatis ius trium strata-rum,videlicet chudruwanorum,gademaer et schreinaer. CHART. select. Keutgen 130 p. 110,21 dant ei *(sculteto)* . . . -dewenarii unam £ et quadraginta d. pro duobus ocreis. CHART. Duisb. 84 p. 110,21 quod nos . . . locum seu bancos, quae schumakerbänk vulgariter appellantur, . . . concedimus -enariis ac sutoribus. REGISTR. Baiuv. B p. 363,21 pistores persolvunt VI lib., . . . chuderwanarii I lib. et dim. *pro cognomine:* CHART. Col. I 8,3 p. 338,2 (a. 1247) nomina fratrum integros pannos vendencium: . . . Bruno C-duenarius. **2** *alutarius – Weißgerber:* CHART. Brem. 215 (a. 1240) omnibus alutificibus civitatis eiusdem, quos expressius -dewanarios nominamus, perpetuo contulimus, ut *eqs.*

***corduanellus** (cur-), -i *m. (an* -um, -i *n.?) calceus ex aluta confectus – Schuh aus Korduanleder:* RUODLIEB X (XIII) 118 contribulis rubeos soccos sub cur-is <. . .> gestans operosis.

***corduanus** (-dewa-), -i *m.* (-um, -i *n.: l. 58*) *vel* ***corduan** (-uwan) *indecl.* **1** *pellis Cordubensis, pellis tenuiter (alumine et galla) confecta, aluta – Leder aus Córdoba, (mit Alaun und Eichengalle) fein bearbeitetes Leder, 'Korduan-', Maroquinleder:* HERACLIUS II 33 quomodo -um tingitur: accipe corium, quem -um vocant, nondum coloribus tinctum. CHART. episc. Wirz. I 170 p. 171,26 retro domos illorum, qui faciunt corium, quod dicitur -duan. CHART. Hans. III 600,2 p. 382,14 si fustaneum vel -dewanum, non minus quam duodenam simul vendat *mercator foraneus*. *fort. add.:* MAPPAE CLAVIC. 191 extende -duan super tabulam, et cum pulvere et sputo tuo super -duan fricando lapidem colorabis. **2** *qui opus alutarium perficit (cerdo, sutor) – einer der mit Korduanleder arbeitet (Gerber, Schuster):* CHART. scrin. Col. A I p. 244,6 (a. 1162/72) manifestamus vobis qualiter Hertwicus aquisivit domum sitam inter -dewanos (*sim.* p. 222,15 que *[domus]* sita est in angulo platee Iudeorum versus -os). *pro cognomine:* CHART. scrin. Col. A I p. 309,8 (a. 1197/1215) in hereditate Henrici C-dewani et uxoris eius Albernis. p. 336,16 Cuno C-us. *ibid.*

[Vitali]

al. in nomine domus: CHART. scrin. Col. B 1644 (a. 1290) quod Petrus . . . dedit et legavit post mortem suam superiorem partem domus vocate -duwan XII begginis pauperibus ad manendum in eadem.

***corduenarius** *v.* *corduanarius. **cordula** *v.* chordula.

***cordumeni** (-dim-, -meon, -menon *sim.*) *subst. (orig. arab.) careum – Wiesenkümmel (Carum carvi L.):* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 385F recipe . . . semen petroselini, -i, id est carvi agrestis. THADD. FLORENT. cons. 2,8 evacuatio . . . humorum fit precedente digestione materie cum huiusmodi scirupo: recipe . . . dauci, ameos levistici, -i, omnium ana unzias IV. *al.* ALPHITA I p. 286,6 -dimeni, carvi agreste idem. II p. 30,21 carvi agreste, cumnella, ameos, -dumeon (-dumenon *var. l.*) vel -i idem. p. 46,7 *(v. adn. ed.).*

***cordyalis** *v.* *cordialis.

***cordylos** (cod-) *subst.* (κορδύλος) *de amphibio fort. i. q. Triturus alpestris (L.) – viell.: Bergmolch:* ALBERT. M. animal. 1,28 'quaedam animalia sunt . . . paludosa, sicut rana et animal quod graeco nomine tarchoquios' (*p. 487a,28* κορδύλος), et est quoddam genus ranunculi cenulentum in dorso, habens in ventre croceas maculas. 7,13 'quod *(animal)* dicitur a quibusdam codylôs' (*p. 589b,27* κορδύλος), ab aliis autem sedoz *eqs.* 14,79 'modi piscium, qui feidolez (*p. 695b,25* κορδύλος) dicuntur, habent branchos et pedes, sed non habent alas, sed caudam habent latam et spissam.' *Vitali*

corea *v.* chorea. ***coredium** *v.* *corred(i)um.

coredulus, -i *m. fort. i. q. alauda – viell.: Lerche (cf. J. André, Les noms d'oiseaux en latin. 1967. p. 60):* ALBERT. M. animal. 23,39 -us avis sic est vocata eo quod . . . corda eorum, quae venatur, edat *(cf. Isid. orig. 12,7,34).*

***coreizo** *v.* *chorizo. **coreon** *v.* chorion.

corepiscopus *sim. v.* chor-. ***corerius** *v.* *currerius.

coreum *v.* corium.

***corialis,** -e. *membranaceus, cute (natatoria) contectus – häutig, mit (Schwimm-)Haut versehen, bedeckt:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 12,1 nec . . . possunt *aves rapaces* esse in aquis . . ., cum non habeant pedes -es neque digitos, sicut habent anseres. p. 85,21 alii vero digiti *(avium)* prorsus carent corio et ideo dicuntur non-coriales. *al.* ALBERT. M. animal. 1,34 omne avium genus ambulat, sive habeat alas -es sive pennatas. 1,94sq.

coriambus *sim. v.* chor-.

***coriamen,** -inis *n. (cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1184) corium – Leder:* STATUT. Murb. p. 446,14 -n vero confectum fratribus datur ad annum.

coriandrum (-annum, corian), -i *n.* (κορίανδρον, κορίαννον, κόριον) *script. et form.:* sco-: TRACT. de aegr. cur. p. 209,41. crua-: *p.1890,9.* coli-: *l.55.59. saepe.* cola-: SUMM. Heinr. A 4,401. *ibid. al. nom.* -der *(?m.):* TRACT. de caus. mul. 59 coliander. *gen.:* -annu: *l. 62.* cruderi: MOSES PANORM. marisc. 9 p. 169,3. *acc.* -der: *p.1890,9. usu plur.: l.60.*

1 κορίανδρον – *Koriander:* **a** *strictius (Coriandrum sativum L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennamen. I. p. 1159sqq.):* AESCULAPIUS 21 p. 33,15 item . . . col-i s e m e n . . ., addis mel (ANTIDOT. Lond. p. 152,14 -i s. RECEPT. Sangall. I 41. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, id est . . . -um *eqs. al.* GLOSS. I 274,62 St.-S. col-i chullintares. *saepe.* RECEPT. Sangall. II 44 -o v i r i d e (RECEPT. Bamb. 70). WALAHFR. carm. 5,6,18 violas et -a legit. PAUL. AEGIN. cur. 76 p. 53,3 utendum cataplasmate de croco . . . et -annu (*3,22,3* κοριάννου) foliis (189 p. 113, 9). 117 p. 71,14 sucum . . . -anni. *al.* DYASC. p. 58a -um sive ut alii corian (*Diosc. 3,63* κόριον). ALBERT. M. euch. 3,1,1,8 p. 235a,10 in manna, quod ad modum grani -i cadebat *(cf. Vulg. exod. 16, 31). saepe.* **b** *latius de variis plantis (per confusionem):* GLOSS. med. p. 66,5 psillios: pulicaria, id est -um. SUMM. Heinr. C p. 212 col-um abrotanum stabewrz. -um aticho herba quedam. GLOSS. III 539,59 St.-S. col-um eberworz. 552,66 -um hederwrz. 596,28 -i sprincwort. *ibid. al. meton. de usu i. q. venenum, remedium – Gift, Heilmittel (cf. Marzell, op. cit. p. 1163):* GLOSS. III 572,33 St.-S. (cod. d) col-um luppi. *cf.* I 328,6. **2** -um agreste: **a** *adianton – Frauenhaar: v. p. 214, 29.* **b** *trichomanes – Brauner Milzfarn (Asplenium trichomanes L., cf. Marzell, op. cit. p. 490):* GLOSS. III 498,4 St.-S. -um agreste steinuarfn (*i.* steinuarn). **3** -um salvaticum *fort. i. q. Bifora testiculata (L.) – viell.: Hodenförmiger Hohlsamen (ital.* coriandolo selvatico [*tusc. dial.* salvatico], *cf. Hegi, Flora. V. 2. p. 1074sq., O. Penzig, Flora popolare italiana. II. 1924. p. 142):* MOSES PANORM. infirm. 36 p. 135,10 accipe cruander salvaticum et pista bene.

coriarius, -a, -um. *script.:* cur-: *l.41.* cona-: *l.19.* cora-: *l.43. v. et p. 1292,57.*

I *adi.: ad corium, ad artem coria perficiendi pertinens – das Leder, die Gerberei betreffend, Gerber-:* PETR. DAM. epist. 100 p. 106,4 dum populus ille . . . non -ae arti operam daret. CHART. Livon. A 429 p. 541,31 domum corticariam sive -am.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *de certo quolibet artifice:* **a** *qui coria subigit – Gerber:* FORMA mon. Sangall. p. 15a sutores . . ., -i. GLOSS. I 744,76 St.-S. -um ledergaravun. V 20,9 conarium lederare. *al.* PAUL. AEGIN. cur. 198 p. 125,15 quercus glans, quo utuntur -i. CYMBALA VIII 1 sume . . . tertiam partem pilorum ibi collectorum, ubi eos -i cutibus evulsos proiecerunt. *al. in nomine loci:* CHART. Berg. Magd. 79 (a. 1227) cum . . . Waltherus civis Magdeburgensis . . . duo tuguria in foro -orum *('Gerbermarkt')* . . . nostre contulisset ecclesie. **b** *sutor – Schuhmacher:* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,9 p. 1008B prius erat -us seu calceamentorum sutor. VISIO Godesc. A 3,1 quemadmodum in virgis longiusculis -os opera sua ferre videmus. ALBERT. M. pol. 4,3e p. 336b,20 '-um' (*p. 1291a,13* σκυτοτόμον), qui . . . intendit coriis parandis ad pellicia et calceos. **c** *confector perarum – Taschner:* CHART. Altenberg. 63 p. 53,4 (a. 1210) contulit domina Aleidis . . . domum quandam sitam Colonie inter -os *('Unter Taschenmacher')* in vico, qui vocatur Steschene *(sim.* CHART. scrin. Col. A I p. 295,3. *ibid. al.).* **2** *usu vario vel incerto (fere in chartis):* DIPL. Otton. II. 212 peciam unam de terra . . ., cuius lateribus uni sancti Ambrosii terra adiungi dinoscitur, secundo Iohannis -i. MIRAC. Bav. 2,2 qui *(laici)* ex officio agnominabantur -i. TRAD. Frising. 1752a huius rei t e s t e s: . . . Pernhart -us et Gerolt pellifex (TRAD. Neocell. Frising. 41a. TRAD. Scheftl. 410a Heinricus cur-us. *saepe*). TRAD. Salisb. I 382 abbas . . . tradidit iure concambii . . . quendam -um. NECROL. II Dec. 21 p. 198,42 Ulricus corarius. *saepius.* **B** *fem. (ellipt.) i. q. ars sutrina – Schuhmacherhandwerk:* ALBERT. M. metaph. 3,2,1 p. 112,40 in . . . 'artibus illiberalibus', quae mechanicae vocantur, 'ut' est 'tectonica . . . et -a' (*p. 996a,34* σκυτικῆ). **C** *neutr. i. q. officina coriarii, sutoris – Gerberei, Schusterwerkstatt:* TRAD. Scheftl. 351b (a. 1199/1200) testes . . . ex familia: . . . Eberhardus de -o, . . . Adelbertus de coquina.

***coriator** (corr-), -oris *m. coriarius – Gerber:* CHART. Ypolit. 60 (c. 1262) constitutiones -um huius civitatis. CHART. select. Keutgen 230,7 calcifices, pellifices, corr-es. CHART. Neocell. Brixin. 94 p. 138,42 Petrus -r. *al.*

***coriatrix,** -icis *f. coriarii coniux, vidua – Gerberin:* TRAD. Patav. 1401 (a. 1220/40) Kunegundis de Velde, Adheledis -x (corizatrix *ed., sed cf. ind. p. 465b*).

***coriatus,** -a, -um. *corio instructus, vestitus – mit Leder ausgestattet, überzogen:* HARIULF. chron. 4,32 p. 265,2 Gervinus . . . in . . . sarcophago invenit lecticam ligneam -am domni Nithardi . . . corpus continentem.

***coriax** (corax) *subst.* (κορίαξος) *quod incidit – das Einschneidende (per confusionem c.* χαράσσειν, *ut vid.):* ALPHITA I p. 286,1sq. corax interpretatur incisivum, unde in Alexandro de siti encacia corax *(cf. Alex. Trall. 7,4 p. 263,26. 1,12 p. 501,17* κορίαξος *et Alex. Trall. lat. 1,47* caraxos *et adn.)*, id est salsamenta incisivi.

***coribedis** *v.* *curmeda.

***coricida** (corr-), -ae *m. incisor corii – Riemenschneider:* ACTA civ. Wism. B 938 (a. 1280) Johannes . . . corricida. *ibid. al. in nomine loci:* CHART. scrin. Col. B 407 p. 93,5 (a. 1241) de novem partibus domus et aree . . . site i n t e r -as (CHART. Col. III 112; *'Unter Riemenschneider'*).

[Hellmuth]

***coricius,** -a, -um. *ex corio confectus – aus Leder gefertigt:* Albert. Aquens. hist. 4,19capit. viri cordati qualiter per -am scalam intromissi sint.

***corido** *v.* *corredo. ***coridon** *v.* *corydos.

coriepiscopus *v.* chorepiscopus. **coriga** *v.* corrigia.

***corigiola** *v.* *corrigiola. **[corignum** *v.* dorycnium.]

corigo *v.* corrigo. **coril-** *v.* coryl-.

corimbata *v.* corymbus. ***corimbr(i)um** *v.* *cozumbrum.

corimbus *v.* corymbus. ***corimedis** *v.* *curmeda.

corinbus *v.* corymbus. **coriofola,** -um *v.* caryophyllum.

***coriola** *v.* *corrigiola.

coriolum, -i *n. parvum corium – Lederstückchen:* Gloss. I 376,6 St.-S. pitaciis modicis -is vel oahsteftim. *ibid. al.*

[coriosuru *v.* gonos.]

***coris** *subst.* (κόρις) *cimex – Wanze:* Paul. Aegin. cur. 96 sanguinem coreon (*3,22,19* αἷμα κόρεων).

corisa *v.* coryza.

***coristus** *subst.* (*fort. corruptum ex* corylus) *corylus – Haselstrauch:* Gloss. IV 184,43 St.-S. -us arbor hasel.

coritae (cho-), -arum *m. pl. posteri Core – Korachiten (cf. Vulg. exod. 6,24. I par. 9,19; per compar. de clericis non canonice ordinatis):* Caes. Heist. mirac. I 6,5 p. 354,3 choritae, id est per potentiam magnorum intrusi *(clerici).* hom. II p. 102b.

corit(h)us *v.* corytus.

1. corium, -i *n.* (-us, -i *m.:p.1892,45.46;* -a, -ae *f.: p.1893,11*) *script.:* cho-: *p.1892,29.* quo-: *p.1892,29.* cur-: *l.57. p. 1892,29.* -reum: *l.44.47. al.* -ruum: Gloss. IV 49,27 St.-S. 137,68. -r(us): *p. 1892,46. form. abl. pl.* -bus: Chart. Tirol. notar. II 389.

I *strictius i. q. pellis, cutis – Haut, Fell, Leder:* **A** *de pelle animalium:* **1** *gener.:* **a** *spectat ad pellem inhaerentem corpori vel detractam:* Ionas Bob. Columb. 1,17 p. 181,18 ut . . . e cervi cadaver -um avellerint. Alfan. premn. phys. 1,49 p. 14 non circumposuit *(sc. creator)* nobis -um (*p. 520,1* δέρμα) grossum ut bubus. Arnold. Saxo fin. 2,8 p. 65,24 aqua pluvie convenit omnibus testei -i (Albert. M. animal. 4,6 [*cf. p. 523b,9* τὰ ὀστρακόδερμα]. 7,90). Albert. M. animal. 2,80 quidam *pisces* . . . sunt asperi -i *eqs.* (14,85). animal. quaest. 12,20 p. 237, 79 serpentes, qui habent -um durum et squammosum. *ibid. al.* **b** *spectat ad praeparationem et genera -i depsti:* **α** *in univ.:* Mappae Clavic. 190 si vis . . . -um viridem habere, pincello hinc desuper illine. Chart. scrin. Col. B 406 inter -eorum incisores (Chart. civ. Erf. 132 per . . . -ei incisorem). Albert. M. eth. II 10,3,3 p. 639b,45 oportet . . . sutoriam cognoscere -a et -orum incisiones et unctiones. Trad. Weiss. app. II 7 p. 329,10 -eum . . . non ungent *sutores* aqua salis, sed sagimine puro. *al. v. et p. 38,31. 78,65.* **β** *de aluta sive corduano:* Lex minist. Col. I 11 pennam . . . circumductam lato -o et sculpto, quod erg dicitur. Trad. Weiss. app. 7 p. 329, 12 omnes album -eum facientes. *v. et p.1888,55sqq.* **c** *spectat ad confectionem et usum rerum ex -o factarum:* **α** *de cooperimentis, supellectile, calceamentis:* Ionas Bob. Columb. 1,17 p. 181,13 ne -um, quod ad usus calciamentorum necessarium erat, lederet. Mappae Clavic. 270 compositio arietis ad muros: . . . proteges eum -o *eqs.* Notker Balb. gest. 34 p. 46, 24 quę spata primum vagina, secundo -o (curio *V1*) qualicumque . . . cingebatur. Gerb. epist. math. II 7 incepimus sphaeram, quae . . . sit . . . artificiose equino -o obvoluta. Matth. Platear. gloss. p. 376C per cribrum de -o. Chron. Laet. 9 p. 498,13 restituo . . . vobis -a cervorum . . . ad usum librorum vestrorum. *saepe. v. et p. 118,1. 242,7. 538,65sq.* **β** *de confectione glutinis:* Theoph. sched. 1,18capit. de glutine -i (Theod. Cerv. chirurg. 2,29 p. 153E). *al. v. et vol. I. p. 1508, 55sq.* **γ** *usu vario:* Iulian. Tolet. Wamb. 30 rex . . . perditionis praeibat . . . picea ex -eis (-is *var. l.*) laurea coronatus. Rhythm. 38,8,2 lora, frenum comedentes vel plantarum -a. Petr. Dam. epist. 117 p. 320,8 -um quippe non sonat, nisi siccum relinquens humor abscedat. Lamb. Hersf. annal. a. 1077 p. 287,4 mulieres boum -is impositas duces itineris . . . deorsum trahebant. Fund. Consecr. Petri p. 130,4 in navibus de -o factis. *al. v. et p. 1713,10.* *in ritu paganorum:* Vita Barb. 1 quasi sollempnem diem sacram colebant *Langobardi* arborem, in qua suspendentes -um *eqs.* **d** *meton. de rebus ex -o confectis:* **α** *supellex scortea, aulaeum scorteum – Lederzeug, -decke, -vorhang:* Einh. Karol. 33 p. 39,26 (testam.) cum vestibus alioque . . . ad varios usus facto suppellectili, ut sunt . . . filtra, -a. Vita Ludow. Pii 13 p. 316,14 vetustissima hostiis -a detrahere. Catal. thes. Germ. I 54,7 scrinia tria, . . . -um unum. Wilh. Rubruqu. itin. 30,14 patriarcha eorum *(sc. Nestorianorum)* misit eis de Baldach -um quadrangulum sicut altare portatile. **β** *lorum, corrigia – Lederriemen:* Theoph. sched. 3,85 p. 158,6 -um . . . spissum de collo cervi circumponatur ferro illi curvo, quod interius haeret in medio campanae. Caes. Heist. mirac. I 4,10 p. 182,17 tunc -eo (-o *var. l.*) ligatus . . . deportatus est *Sigerus.* **γ** *culleus – Ledersack:* Wandalb. Goar. 2,6 homo . . . nobilis . . . , cum . . . spiritu daemonico ageretur, insutus -o . . . est deportatus. Mirac. Waldb. I 2 (MGScript. XV p. 765,4) dum furias eius ferre non possent, . . . in -um bovis, quod lingua Britanniorum hudisac vocatur, inligaverunt. *al.* *de receptaculo reliquiarum:* Vita Richardi 10 viscera -o insuta ibi reposuit (11 p. 286,12). **δ** *scortea – Ledergewand:* Chron. reg. cont. V a. 1240 p. 277,21 imperator . . . filium ducis . . . suspendit, vestitum -o, ut cadaver ipsius eo tardius putrescat. **ε** *libri tegumentum ex -o factum – Lederdeckel, -einband:* Theoph. sched. 3,76 p. 139,3 his *(clavis)* configuntur . . . -a super libros. **2** *publ. et iur.:* **a** *spectat ad indicium:* Edict. Roth. 343 si mortuus fuerit *caballus*, signa de ipso -o conservit. Lex Ribv. 75,6 -o cum caput decorticato in praesentia iudicis . . . ostendere. Lex Baiuv. 15,1 reddat -um (chorio, quo-, cu- *var. l.*) *caballi.* **b** *spectat ad censum, tributum sim.:* Cod. Lauresh. 33 l. 26 (a. 866) spondeo . . . memetipsum in censum annis singulis . . . -a bovina ad opus fratrum quadraginta persolvere. Trad. Salisb. I 124a debetur dari: . . . III modii radicum et I -um ad oleum comparandum. Vita Meinw. 47 ut . . . omni anno darentur . . . duo camisię, unum -um hirci. *al. v. et p. 574,61.* **c** *spectat ad mercatum, teloneum sim.:* Chart. eccl. Halb. I 3 p. 4,21 (a. 1174) XVI solidos debent dare Sclavi pro -o. Dipl. Frid. I. 978 p. 258,43 stationes sutorum et . . . vendentium -a. Chart. Heist. 72 (dipl. Heinr. [VII.]) libere transeant *(sc. naves)* . . . cum sale, -o (corco *ed.*) et butiro. Chart. Basil. A I 396 (epist. papae) ut de . . . sale, -o et aliis, quae . . . emere vos contingeret, nulli pedagia . . . solvere teneamini. Chart. Rhen. med. III 932 p. 700,20 de pelle vacce . . . obulum, . . . de -eo capri den., de -eo capre ob. *al.* **d** *spectat ad pignus:* Chart. Tirol. notar. II 222 quod ipsi observent ipsum pignus dictos -os. *al.* 287 assesor . . . interdixit C et LXXV coros bovium iacentes in canipa. **e** *spectat ad pecuniam ex -o percussam:* Gesta Neap. 39 -i solidos pro aureis nomismatis fecit *imperator* a negotiatoribus dari et recipi *eqs.* *adde:* Theod. Palid. annal. a. 950 ad hoc eos coegit *rex*, ut . . . quidquid veteris -i de bursis vel ocreis habere potuit, solummodo impresso numismate, argentum inde ab ipsis emi paterentur. **3** *medic.:* Paul. Aegin. cur. 265 -um (cornu *ed.; 3,79,7* δέρμα) . . . pitaciorum conbustum flegmonem . . . habentia non adiuvat.

B *de cute, velamento:* **1** *de cute exteriore hominum:* **a** *gener.:* Rimb. Anscar. 41 p. 76,7 ut . . . in corpore ipsius nihil remaneret exceptis ossibus nervis ligatis et -o tectis. Conr. Brunw. Wolfh. 25 p. 106,27 recenti -o . . . est superindutus *aegrotus*. Tract. de chirurg. 96 -um tantum in longitudine scindatur *eqs.* Benven. Graff. ocul. B 13 p. 33,23 de -eo palpebre (p. 34,2). Albert. M. animal. 1,467 -um . . . extrinsecum cooperiens virgam. *al.* **b** *iur. (spectat ad poenam):* Lex Frision. 3,7 servus vapulet, nisi dominus eius quatuor solidis -um eius redimere voluerit (Chart. Mog. A I 443 p. 350,9 -um suum ac pilos). Regino syn. caus. 2,435 p. 384,13 nudo -o virgis caedatur. Dipl. Heinr. II. 507 p. 649,21 illi . . . tollantur -um et capilli. Dipl. Frid. I. 147 p. 248,27 -o et crinibus puniendus est. *v. et p. 214,5sq.* **2** *de cute interiore i. q. cuticula, membrana, tunica – Häutchen, Hülle, 'Tunica':* **a** *spectat ad corpora animantium:* Frid. II. Imp. art. ven. 3 p. 47,25 si cor *gruis* fuerit durum . . . in circuitu superiori, quia -um est durum, findat ipsum cum cultello. Albert. M. animal. 1,112

[Hellmuth]

testa . . . capitis creata est ex osse duro rotundo, quod continet -um superius. 3,149 quaedam *(humiditates)* . . . sunt . . . in -o . . . sicut . . . urina in -o vesicae. **b** *spectat ad ovum:* ALBERT. M. animal. 6,36 alia tela similis -o membranali, quae continet citrinum. **c** *spectat ad nucem:* VITA Hartw. prol. (MGScript. XI p. 95,32; a. 1181/83) nuces sunt animae iustorum, testa nucis vas humani corporis, -um mundani livoris amaritudo.

II *latius de superficie vel tegumento arborum, fructuum sim.:* **A** *cortex – Borke, (äußere) Rinde:* ANTIDOT. Glasg. p. 125,30 tunc mittis -a caprofici. *ibid. al.* **B** *liber – Bast, (innere) Rinde:* FRAGM. med. falc. 122 adprehende geniperis -am medianam, qui prope ipso ligno est. **C** *putamen – Schale:* RECEPT. Lauresh. 2,42 -um de nuce viride tundis. MAPPAE CLAVIC. 44 -um m a l i P u n i c i (46. COMPOS. Matr. 39,3). ODO MAGD. herb. 294 in -o mali granati. *v. et p. 444,48. adde de operimento fungorum:* MAPPAE CLAVIC. 277 qui *(fungus)* ut siccus conculcatur . . . , exiet pulvis, et reliquum durum -um remanet *eqs.*

2. corium, -i *n.* (κόριον) *hypericum – Johanniskraut (cf. André, Plantes. p. 75 s. v.* corion *2.):* DYASC. p. 72ª -um, quod multi ypericon dicunt *(cf. Diosc. 3,157).*

corivo *v.* corrivo.

*?***1. *corius,** -i *m. laesio quaedam corii equi nimio pressu effecta – eine Druckverletzung des Pferdefells:* IORDAN. RUFF. equ. p. 58,20 fit . . . laesio in equi corio, . . . quae ex nimia . . . sellae oppressione efficitur, . . . quae laesio -us *(?an subest* cornu, *cf. p.1898,22)* vulgariter appellatur.

2. corius *v.* choreus. **3. corius** *v.* 1. corium.

***cori(v)us,** -a, -um. *(ital.* corrivo; *cf. Battaglia, Dizionario. III. p. 836).* aqua -a *i. q. rivus, fluvius – Bach, Fluß:* CHART. Bund. 508 (a. 1206) est ei *(peciae)* . . . a meridie aquam -ivam. 815 p. 268,10 aqua -ia de Posclavino *eqs. (sim.* 929 p. 365,15).

coriza *v.* coryza. **[*corizatrix** *v.* *coriatrix.]

1. *corizo *v.* *chorizo. **2. corizo** *v.* corrixor.

***corlinus,** -i *m. (ital.* chiurlo; *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 912) species scolopacis – Brachvogel:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 9,13 que *(aves)* permanent libentius in aquis quam in terris . . . ut modi -orum. p. 72,30 alie habent rostrum longum et curvum ad inferius, ut alius modus -orum. *ibid. al.*

***cormedia, *cormeyda** *v.* *curmeda.

***cornaria,** -ae *f.* (cornu, *cf. DuC. s. v.* cornagium) *species praestationis – eine Abgabe:* CHART. Helv. arb. 29 p. 50,25 (a. 1226) communitas bannum, -as, theloneum burgensium . . . ad censum sexaginta quinque solidorum retinebit.

cornarius *v.* coronarius. **[cornatilis** *v.* tornatilis.]

cornea *v.* corneus. ***cornecta** *v.* *corneta.

corneleus, cornelion *v.* corneolus.

***cornellus,** -i *m. species cornicum – eine Krähenart:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 72,19 habent aptitudinem rostri ad colligendum grana et ad dilacerandum carnes, ut sunt corvi, -i.

1. *corneola (-nilia), -ae *f.* (cornu; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1189) faux, arteria aspera, gula – Kehle, Luft-, Speiseröhre:* PS. HIPPOCR. phleb. 143 vena edalica iudicat -ilias. 153 splenetica vena iudicat . . . sanguinem inter pulmones et -ilias.

2. *corneola (-niola), -ae *f.* (*cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1115 s. v.* cornìola[2]) *gemma rubra – Karneol:* PS. ARIST. lap. II 5 de -iola. generaciones huius lapidis multe sunt . . . et quidam habent colorem sicut aqua, cum qua fuerint ablute carnes.

corneolus, -i *m. script. et form.:* -eleus: ALBERT. M. miner. 2,2,3 p. 33ᵇ,35. -elion: *l.66.*

gemma rubra – Karneol: MARB. RED. lap. 22,1 -os lapides. HILDEG. phys. 4,23 -elion plus de calido aere quam de frigido est et in arena reperitur. IOH. sacerd. 16 accipe minutas partes lapidis smaragdi, -i pariter .I. (108). ARNOLD. SAXO fin. 3,20 -us lapis est coloris rufi obscuri, ut lavature carnis.

***corneta** (-ecta), -ae *f.* (cornu; *cf. Battaglia, Dizionario. III. p. 785 s. v.* cornétta[2] *nr. 5) sarcosis, sarcoma – Auswuchs, Geschwulst:* MOSES PANORM. infirm. 29ᶜᵃᵖᶦᵗ. capitulum curandi supra ossa et -ectas, que adveniunt in iuncturis pedum. *Hellmuth*

1. corneus, -a, -um. *e cornu consistens – aus Horn, Horn-:* **1** *de partibus corporis:* **a** *in univ.:* EGBERT. fec. rat. 1,27 quid comedat, sapit omnis avis per -a rostra. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 18,12 que *(aves)* . . . tenent caput inter spatulas, ut rostrum, quod est -um et frigidum, et caput . . . calefiat. p. 87,31 sunt . . . ungues . . . solidi substantie -e, concavi interius. ALBERT. M. animal. 12,229 non invenitur animal habens sotularem -um integrum habens cornu nisi asinus Indicus (*sim.* 18, 77). *al.* **b** *de tunica quadam oculi:* PS. COPHO anat. 97 quae *(tunica)* est iuxta eam *(sc. coniunctivam)* . . . , *dicitur* -a. BRUNUS LONG. chirurg. 2,1,4 p. 120ᴮ operatio chirurgiae in oculis est timorosa valde, quoniam timetur, ne tangatur tunica -a. ALBERT. M. sens. 1,4 p. 8ª,42 per . . . diaphaneitatem tunicae, quae vocatur -a. WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 19,17 panniculus -us. *al. v. et p. 1449,24. subst. fem. (ellipt.) i. q. tunica -a – Hornhaut:* TRACT. de chirurg. 718 cum illud *(instrumentum ferreum)* per medium -e viderit *medicus*, secus pupilla<m> inferius premat. WILH. SALIC. chirurg. 1,9ᶜᵃᵖᶦᵗ. de eminentia oculi propter rupturam -ae. *al. v. et p. 1450,27.* **2** *de rebus technice confectis:* REGINO chron. a. 889 p. 133,2 quas *(sagittas)* . . . ex -is a r c u b u s dirigunt (GESTA Ern. duc. I p. 24, 26). CATAL. thes. Germ. I 23,5 scrineum . . . -um cum reliquiis sancti Adelphi. CONSUET. Trev. 21 p. 282,22 -o percutit maleolo cimbalum *circuitor*. THEOPH. sched. 3,58 collum eius *(ampullae)* . . . malleo -o et mediocri ferro debet constringi. *al.* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 458,45 dimidius mansus, qui solvit triginta coclearia -a. *al. poet. de portis Somni (loci spectant ad Verg. Aen. 6,894):* THEODULF. carm. 45,55 -a vera trahit, producit eburnea falsa *(sim.* THIOFR. Willibr. II 1, 427. *al.).*

2. corneus, -a, -um. *de corno – (Kornel-)Kirsch-:* LIBER de appar. Mich. 5 (MGLang. p. 543,14) vertex . . . montis extrinsecus partim -a (GLOSS. II 761,28 St.-S. -a silva tirnpauma) silva tegitur, partim *eqs. (sim.* EGBERT. fec. rat. 2,563). DYASC. p. 72ª cranea arbor, id est -a, semen habet simile olive *(cf. Diosc. lat. 1,131).*

***cornicatio,** -onis *f.* (cornicari) *crocitus – das Krächzen:* CHRON. Noval. 5,42 a -e harum *(cornicum)* mox citati genitores cognoscunt illorum fuisse filius.

***cornicator,** -oris *m.* (cornicari) *criticus – Kritiker:* CARM. Cent. 16 prol. 2 oro . . . , ne cuilibet -i nostram propaletis neniam.

cornicen, -inis *m. qui cornu canit, aeneator – Hornbläser:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1086ᴰ ad buccinam -um . . . ad dominum repedavit suum *miles*. WILH. APUL. gest. 4,264 -um sonitu circumdatus atque tubarum. ALBERT. AQUENS. hist. 1,19 p. 287ᴮ iubentur armari universi equites et pedites et signis -um intonare et ad bellum congregari (3,62 p. 383ᴬ). IUSTIN. Lippifl. 381 -en et fidicen praecedunt, tibia flatur *eqs. al.*

***cornicinor,** -ari. *(quasi cornu) annuntiare – verkünden:* YSENGRIMUS 7, 435 -or pacem.

cornicla *v.* cornicula.

1. *cornico, -are. *cornu canere – das Horn blasen:* CHRON. Albr. a. 1237 p. 941,12 qui duos boves de scarlata vestitos equitabant -antes ad singula fercula.

2. cornico *v.* cornicor. **cornicola** *v.* cornicula.

***cornicolor** *v.* 2.*corniculor.

cornicor, -ari. *form. act.: l.70.*

1 *disputare, commentari – erörtern, besprechen:* EPIST. Worm. I 36 p. 66,24 liceat . . . tua coram maiestate quedam -ari privata. HUGO TRIMB. registr. 52 quidam de sciencia nimis gloriantur et inter suos socios soli -antur. 113 que ad rem non pertinent, ea -antur. *v. et vol. I. p. 109,26.* **2** *carpere – bekritteln:* GOZECH. epist. 10 profecto non, ut -aris, dedi ei libellum repudii, sed decorem tripudii. **3** *(verbis funestis) canere – (unheilvoll) verkünden:* BENZO ad Heinr. IV. 2,18 p. 621,7 Normanni . . . excitati currunt ad arma parvi curantes, quod -at Parma. *cf.* cornizo.

cornicula, -ae *f. script.:* -nilia: *p.1895,4.* -col-: *p.1895,4.* -cl-: *p.1895,4.10.*

[Pörnbacher]

(parva) cornix – (kleine) Krähe (expressius i. q. Corvus frugilegus [L.] – Saatkrähe: l.10): **1** *strictius:* **a** *in univ.:* PACTUS Alam. V 8 si auca fuerit furata . . . , novigildus solvat; . . . cornicla (-nilia, -cola *var. l.*), columba et chaucha alia similia requirantur. METELL. exp. Hieros. 3,992 mons . . . sic despicit undique turrim, ut tamquam -a cernatur procul illa, quam *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 10,28 *aves* non rapaces . . . dicuntur . . . etiam ille terrestres, que quandoque rapiunt . . . , sicut sunt modi corvorum, -arum, picarum. p. 20,19 genera . . . cornicum, corvorum, qui sunt similes -is (-clis *var. l.*), sed *eqs. saepius*. *pro cognomine:* IOH. VEN. chron. p. 95,4 Felix cognomento C-a. **b** *proverb.:* DECRET. Burch. 19,5 p. 970^{D} si -a ex sinistra eorum *(sc. incredulorum)* in dexteram illis cantaverit, inde se sperant habere prosperum iter. HUGO METELL. epist. (MG Lib. Lit. III p. 714,21) cum -a alienis pennis me ornavi *(spectat ad Hor. epist. 1,3,19).* **2** *latius de galerida (per pravam interpr., ut vid.):* ALFAN. premn. phys. 1,48 p.13 -ae (*PG 40,517*^{B} κόρυδοι) . . . et columbae . . . atque perdices terra cibantur.

corniculatus, -a, -um. **1** *ad formam cornus factus, lunatus – horn-, halbmondförmig:* PRUD. TREC. annal. a. 860 p. 83,8 fertur quaedam obscuritas -a eodem scemate, quo luna splendebat, per medium eiusdem lunae apparuisse, ita ut *eqs.* TAGENO descr. (MGScript. XVII p. 514,28) Turci . . . nos ad instar lunae -ae circumdederunt (*inde* HIST. de exp. Frid. imp. p. 84,13). ALBERT. M. anal. post. 1,3,6 p. 83^{b},15 non . . . luna propter augmenta -a circularis est, sed *eqs. al. in imag.:* REIN. LEOD. inept. 1 p. 593,18 inconstans . . . est in pluribus fides frequentemque patitur eclypsin -am quorundam amicitia. **2** *mitra praeditus – die Mitra tragend:* CAES. HEIST. mirac. I 4,79 p. 247,17 monachus -us non est.

adv. ***corniculatim.** *sub forma cornus – in Horngestalt:* VITA Ludow. Pii 62 p. 544,10 quin potius luna. . . paulatim orientem petendo -m *(an leg.* corniculatum*? cf. ThLL. IV. p. 958,48)* illi *(sc. soli)* lumen a parte occidentali restitueret *(de eclipsi).*

1. *corniculor, -ari. (cornicula) *crocire – krächzen:* CHRON. Noval. 5,42 cornices . . . , quae ibi -bantur, . . . nitebantur comedere illud *(sc. puerum).*

2. *corniculor (-col-), -ari. *cornu canere – das Horn blasen:* GERH. STED. annal. p. 199,45 venatoribus bestias -colando insequentibus.

corniculum, -i *n. cornu parvum – Hörnchen:* **1** *de animalibus:* RUP. TUIT. trin. 14,6 l. 199 anniculus . . . iam fortis est -umque vibrare potest *eqs.* (*sim.* 42,12 l. 499). *in imag.:* EKKEH. IV. cas. 88 p. 182,11 tute ei -um abmorderes *(v. adn. ed.).* **2** *de forma lunae:* CARM. Aldh. 4,34 Phoebe . . . noctem . . . lucens lustrat -is. HONOR. AUGUST. imag. 1,74 si in summo -o maculis nigrescit *luna*, pluvidum mensis exordium *ostendit (ex Isid. nat. 38,2).*

***cornicum,** -i *n. de specie cerasi fort. i. q. prunum cerasum – viell.: Sauerkirsche:* BERNH. PROV. comm. 1,1 p. 271, 31 cerasa rubei coloris . . . -a dicuntur, quare eorum succus quodammodo niger est.

cornifer, -era, -erum. **1** *adi.:* **a** *cornutus – geweihtragend:* CARM. var. II 13,11 -os potui cervos prostrare sagittis. **b** *cornu, bucinam ferens – horntragend:* ECBASIS capt. 943 omne genus hominum vincam *(sc. cycnus)* clangore tubarum, non iuxta solitum Francorum -orum. **2** *subst. masc.: qui arcum fert, sagittarius – Bogenschütze:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,182 adducto consistunt -i arcu.

corniger, -era, -erum. **1** *proprie i. q. cornutus, cornua ferens – horn-, geweihtragend, gehörnt:* **a** *de animalibus:* THEODULF. carm. 10,12 quid iuvat . . . -o . . . lituus si strepat arte bovi? CARM. de Karolo et Leone 152 solet *Karolus* . . . sternere -am . . . turbam. ERMOLD. Ludow. 2,591 -is quondam sedes gratissima cervis. SEDUL. SCOT. carm. II 41,138 -o capiti. EUPOLEMIUS 1,487 -o . . . muscho. *saepius. usu subst.:* SEDUL. SCOT. carm. II 41,8 contra -os bella superba gerant *multones*. ECBASIS capt. 324 -r armenti perlustrat ovilia vici. **b** *de Fauno:* CARM. Bur. 58,2,13 conciliis . . . adest . . . Faunus quoque -r. **c** *per prosop. de flumine:* SEDUL. SCOT. carm. II 12, 20 -r hunc *(Karolum)* Rhenus personat. *al.* GUTOLF. Delic. p. 18,24 -um illum contempnens Renum . . . hunc nostrum dignata es invisere Histrum. **2** *metaph. i. q. formam cornus exhibens – horn-, sichelförmig, gebogen:* SEDUL. SCOT. carm. I 18,4 ut globus lunae modo luce crescit . . . nuncque decrescit . . . -r orbis.

***cornilia** *v.* 1. *corneola. ***corniola** *v.* 2. *corneola.

cornipes, -edis. *script.:* -nup-: *l.17. form. nom. sg.* -pedes: *l.14. metr.* -pĕs: *l.15.*

ungulatus – hornfüßig, behuft: ALDH. ad Acirc. 99,5 terreo -um nunc velox agmen equorum. *subst. masc. i. q. equus – Pferd:* VITA Germ. 3 (MGMer. VII p. 420,28) duorum sagmata -um panibus oneratis. ERMOLD. Ludow. 3,609 Bero figit equum, giros dare -des mox incipit. EGBERT. fec. rat. 1,18 ante novam moriens procumbit -s herbam. CHRON. Reinh. a. 1026 p. 517,46 Wichmannus . . . Mogunciam devenit, ubi . . . velocissimo cornupede locato . . . ad consistorium . . . intravit. *saepe*.

cornipeta *v.* cornupeta.

***cornipotens,** -entis. *cornibus potentibus praeditus – mit mächtigen Hörnern ausgestattet:* EKKEH. IV. bened. II 123 signet vesontem benedictio -em.

***corniseca,** -ae *m. qui cornua secat – Hornzersäger:* YSENGRIMUS 2,412 cognominor Ysengrimus -a (cornifera *var. l.*). 607 Reinardum consule . . . ; -a hic fieret fortasse, secare solebat cornua.

cornix, -icis *f.* κορώνη – *Krähe:* **1** *proprie:* **a** *strictius:* WALAHFR. (?) carm. 50,1,31 -em alpinam si quis transmittat ad illam *(sc. Thaliam)* . . . , munera grata dabit. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 10,9 plures . . . de terrestribus *(sc. avibus)* ad aquas refugiunt timore rapacium . . . , sicut sunt -es. ALBERT. M. animal. 8,12 pugnant cum aquila -x et pica. 23,38 -x sive cornicula avis est generis corvini. *saepius. proverb.:* THEODULF. (?) carm. 52,5 -x imbriferos fluxus cum vocat ore procax. EGBERT. fec. rat. 1,49 -e inmuni tollet stipendia milvus? EPIST. Hann. 27 p. 62,29 -x satura ieiunę -i non est credula. CARM. Ratisb. 55,11 emula -is quicquid fers g a r r u l a dicis (ARNOLD. LUB. Greg. 2,12,30). *al. pro cognomine:* REGISTR. Ringrav. 10,2 p. 29,39 hii sunt census domine Ringravie . . .: Hertwicus C-x de tribus scamnis V solidos. CHART. Turic. 938 p. 22,23 testes . . . sunt hii: R. abbas, . . . C. dictus C-x. *al.* **b** *latius de ave phoenice:* ECBASIS capt. 480 conrugor, felix velud assolet Indica -x. **2** *meton. in nomine plantae* pes -is *q. d. – Krähenfuß (Coronopus procumbens Gil.):* ALBERT. M. veget. 6,215 quorum *(florum)* siliquae et flores ex multis ordinibus foliorum componuntur, sicut patet in flore boraginis et herbae, quae vocatur pes -is.

***cornizo,** -are. (cornix) *crocitare, clamitare – kreischen, schreien (usu subst.):* VITA Richardi 14 p. 287,40 ne, dum fessis corporibus quietem noctibus indulgerent *coenobitae* . . . , cornizantium aut vociferantium ululatus eis molestias inferrent. *cf.* cornicor.

***corno,** -are. *(cornu) canere – (das Horn) blasen:* GUIC. (?) bers. 3 debet *bersator* bene scire -are cornum modis omnibus. 5 si . . . acciderit, quod brachetus inveniret aliquem cervum . . . , -a (*sim.* 8).

cornopedion, -podion *v.* coronopodion.

1. cornu, -us *n.* (-us, -us, *m.: p.1897,16*) *script.* cur-: *l.66. form.: acc. sg.* -o*: p.1898,10. al. pl.: gen.:* -uorum: *p. 1898,25. acc.* -us: *p.1898,11. decl. II.: l.65.66.p.1898,10.13. 34. al. gen. sg. in schedulis nostris tantum* -u*; dat. et abl. pl.* -ibus.

κέρας – *Horn, Gehörn, Geweih:* **I** *proprie (saepe in imag. vel per compar.):* **A** *de partibus capitis anim.:* **1** *strictius:* **a** *de quadrupedibus:* **α** *gener.:* CHRON. Fred. 2,57 p. 81,20 *cervus* cum adorasset leonem, adpraehendit -um eius. LEX Baiuv. 14,9 si quis bovem alterius -u (curnu, -um, -ua *var. l.*) a capite excusserit. *al.* COSMAS chron. 2,43 p. 149,5 sicut leo pertimuisse tres iuvencos inter se collatis -bus stantes, ita numquam ausus est rex invadere suos fratres. ALFAN. premn. phys. 8,5 p. 82 praeter ossa et ungulas et -ua (*PG 40,649*^{C} πλὴν . . . κεράτων). YSENGRIMUS 2,277 *fratrum* proximus intortis quod opertę -bus aures vix pateant, nomen Colvarianus habet.

[Pörnbacher]

ALBERT. M. animal. quaest. 2, 9-12 p. 114,11 animal non habens dentes in superiori mandibula ruminat et habet . . . -ua anfractuosa, ut bos et agnus. *saepe. proverb.:* ALBERT. M. animal. 8,37 vade ad locum, ubi cervi eiciunt -ua. **β** *astron.:* POETA Saxo 3,1 aurea siderei transcendere -ua Tauri. ARNOLD. SAXO fin. 1,2,2 p. 17, 25 in vicesimo sexto gradu *(sc. Geminorum)* . . . Aldebaran oritur, que est in -bus Tauri. *al.* **γ** *log. (spectat ad syllogismum):* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,38 l. 14 utrumque latus sylogisticis praebes -bus fodiendum (*sim.* 2,32 l. 5). **δ** *in nomine loci:* CHART. Eberb. 77 p. 152,18 (a. 1212) testes . . .: Gerhardus in Mûligazzin, Franko ad C-u. CHART. Aquens. 131 p. 362,3 Iohannes dictus de C-u. **ε** -u cervinum *i. q. coronopus – Schlitzwegerich (Plantago coronopus L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 803):* ANTIDOT. Sangall. p. 89,27 dentisfritium ad gingivas confortandas et dissicandas: . . . perfoliu — I, salis frixus — I ʃ, -us cervunus < IIII. RECEPT. Bamb. 6 -um cervinum combustum. *al.* **b** *de aliis animalibus:* ALBERT. M. animal. 2,32 serpens . . . est . . . in Aegypti partibus, qui aliez dicitur, . . . qui -u habet et non est quadrupes. 2,96 scarabeus . . . silvanus habet duo -ua in superiori parte capitis sui, quae *eqs.* 23,141 trogopales avis est . . . in Ethiopia caput habens ut fenix, excepto quod -ua habet arietis et omnes aves adversas -uum feritate deponit. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 68,1 galli . . . visi sunt habere supra caput quoddam durum ut -u *eqs. al.* **c** *de hominibus (de diabolo: l.31):* ARNOLD. BERG. chron. a. 1074 p. 702,14 a fronte illius scolaris *(sc. Hildibrandi futuri Gregorii VII.)* vidit *imperator* -u excrevisse, quo *eqs.* (*inde* THEOD. PALID. annal. a. 1046 p. 69,22). CAES. HEIST. mirac. I 6,37 quando saeculares mulieres senescunt, -ua et barbas emittunt. 12,5 p. 318,17 erat . . . facies eius *(sc. diaboli)* ad instar symeae disposita -ua habens caprina. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1257 p. 794,29 puer . . . nascitur cum duobus -bus. *in locut.:* HEINR. WIRZ. cur. 833 femina si qua suo ⌞quesivit -ua⌟ (gloss. W: idest fuerit adulterata) sponso, an sit legitimo iure fuganda thoro? *(de orig. locut. cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1203b). v. et p.1900,62.* **d** *de agno (i. Christo):* ALEX. MIN. apoc. 5 p. 72,14 qui *(spiritus sanctus)* procedit ab ipso filio Dei in modum oculorum et -uum. *al.* **2** *latius:* **a** *de dentibus curvatis:* ALTM. Florian. (Script. rer. Austr. I p. 54,35; s. XIII.1) hi *(sc. apri, i. Diocletianus et Maximianus)* feritate truces in Christicolas sua vertunt -ua. **b** *de corniculis limacum:* SIGEB. GEMBL. Theb. 2,826 (AbhBerl. 1893/I. p. 94) -bus elatis . . . trans limen cecidit preceps et -ua lesit *limax*. PS. GALEN. anat. 6 p. 183C extremitates *limacis* vulgus -ua vocat. ALBERT. M. animal. 24,21 cocleae . . . dicuntur oculos non habere, habent tamen -ua quaedam mollia, quibus . . . praetemptant viam. *ibid. al.* **c** *de rostro:* EGBERT. fec. rat. 1,459 'but, but' de -bus *(sc. bitrisci)* exit. HONOR. AUGUST. spec. p. 842B dicitur, quod aquilae senescenti -u oris . . . incurvetur. **B** *de -bus in usum instrumentorum redactis:* **1** *de vasis:* **a** *in univ.:* **α** *gener.:* ALTFR. Liutg. 1,7 mulier . . . occulte nutrivit eam *(puellam)* mittendo lac per -u in os eius. THEOD. TREV. transl. Celsi 6 novum . . . in illo Ioannem *(sc. Eleimonem)* . . . videres, quia opes . . . p l e n o . . . -u per manus egentium transmisit in coelum (BEBO ad Heinr. II. p. 494, 12). THEOPH. sched. 1,29 mitte minium in -u et infunde clarum. ANNAL. Mell. a. 1256 effuso -u Copie . . . prospera tempora divinitus sunt secuta. *al. v. et p.1867,7sqq.* **β** *publ.:* CAPIT. reg. Franc. 32 p. 89,8 ut unusquisque iudex . . . quid de -bus . . . habuerint, . . . nobis notum faciant. REGISTR. Salisb. 1,8 quadrans in Pinzgaev, unde venatores solvunt -ua capricorni. *al.* **b** *de donis, reliquiariis:* FORM. Augiens. C 11 cristallum . . . et -ua <i>bicina mittere nobis. EPIST. Reinh. 21 peto, ut mittere mihi dignemini ad conservandum pignus dilectionis -u ibicis et dentem piscis. CATAL. thes. Germ. I 84,36 -u eburneum, pixis eburnea. *al.* HUGO FLAV. chron. 2,8 p. 375,12 dedit et Heinricus imperator . . . -ua II eburnea idemtidem reliquiis conferta. *saepius. de decore (in ludis liturgicis; de re v. adn. ed.):* IOH. DIAC. cen. 1,3,2 hac *(sc. satira)* ludat papa Romanus in albis pascalibus, quando venit coronatus scolae prior -bus, ut silenus cum asello derisus cantantibus. **c** *de atramentario:* EGBERT. fec. rat. 2,227 Gregorius . . . calamum in -u tinxit spiraminis alti. EPIST. Salisb. 28 p. 188,32 -u domini Danielis episcopi cum stilo argenteo mihi transmisistis. CONR. MUR. summ. p. 135,24 penna et -u scriptoris *instrumenta sunt. al.* **d** *de instrumento ventosae sim.:* HILDEG. caus. 2 p. 126,37 qui in oculis . . . seu in toto capite dolet, -u vel ventosam in confinio colli et dorsi ponat. *al.* BERTH. RATISB. serm. 3 p. 22,48 in qua *(ventosa)* . . . attrahit sibi sanguinem, similiter in -u, quod ad hoc ipsum homini apponitur. **2** *de instrumentis musicis:* LEX Alam. 72 qui *(pastor porcarius)* . . . habet cano docto et cornu (-o, -um *var. l.*). SERMO de sacril. 16 qui grandinem . . . per -us incantatos avertere potant, isti non christiani . . . sunt. AGNELL. lib. pont. 64 p. 323,39 vinum veniat cum canticis et organis, . . . -is et cinbalis et sinphoniis. WALTHARIUS 208 ductor recavo vocat agmina -u. THEOD. AMORB. Mart. 5 de area dominica eosdem lupos *(i. schismaticos)* verae fidei -u ventilavit. IOCALIS 197sq. non est venator omnis, qui -ua sufflat, pastores eciam -ua flare solent. *saepe.* **C** *de materia -us:* **1** *natur.:* ALBERT. M. animal. 1,289 ungues . . . sunt . . . de natura -u, quod medium est inter os et cartillaginem. 2,74 quaedam *(aves)* habent compositam linguam retro ex carne et ante ex -u acutissimo, sicut picus niger. *de infirmitate equi:* ALBERT. M. animal. 22,73 -u vocatur infirmitas *(sc. equi)*, eo quod corium in carne dorsi . . . videatur sicut -u indurata *eqs.* **2** *techn.:* COMPOS. Luc. F 9 tictio ossuorum et omnium co<r>nuorum et omnium lignorum. MAPPAE CLAVIC. praef. p. 189,7 viride Grecum . . . mitizabis de albo, quod fit de -u cervi. THEOPH. sched. 1,18 de glutine corii et -uum cervi; . . . accipiens -ua cervi . . . confracta . . . compone in ollam novam. CATAL. thes. Germ. I 49,12 cruces in -u paratas. GREG. IX. registr. 791 p. 697,32 balistariorum quilibet habeat duas balistas, unam de -u et aliam de ligno (*sim.* ANNAL. Basil. a. 1275 p. 198,29). *al.* **3** *medic. et pharm.:* ANTIDOT. Sangall. p. 95,11 ad fugandos serpentes capillos mulieris aut de capra aut cervi -um . . . sumis. RECEPT. Sangall. I 108 ad serpentis morsum agrimonia cum -u c e r v u n o distemperato in aqua bibat (II 53. *al.*). PS. ODO MAGD. herb. 412 cervi strictivae -u virtutis habetur. ALBERT. M. animal. 12,76 qui recipit . . . ossa crurium vel lateris equi et -u cervi vel arietis *eqs.* (*sim.* 22,83.85). *saepius. v. et p. 364,39sqq.*

II *metaph. i. q. pars extrema, acumen, angulus – Ende, Spitze, Ecke:* **A** *spectat ad anim.:* **1** *de ala exercitus:* ALDH. virg. II 2460 stimulant Martem legionum -ua cantu. COSMAS chron. 2,35 p. 133,1 Wratizlaus ut vidit hostes non cedere loco, iussit Teutonicos dextrum irrumpere -u. PETR. CAS. (?) chron. 4,11 p. 479,34 ordinaverunt acies steteruntque in sinistro -u Boamundus et comes de Normannia *eqs. expressius de exercitu:* METELL. exp. Hieros. 6,628 Robertus princeps Normannica -ua ducens. **2** *de partibus corporis:* **a** *de eminentiis dentium:* CAES. HEIST. mirac. I 8,54 p. 127,5 est apud nos dens molaris . . . Praecursoris Domini tria habens -ua. **b** *de ossibus ex fronte procedentibus i. q. processus zygomaticus ossis frontalis – Jochfortsatz des Stirnbeins:* AESCULAPIUS 1 p. 2,2 si . . . dolor fuerit magnus et in ambobus -bus capitis. BRUNUS LONG. chirurg. 2,18 p. 129F contra chronicum dolorem capitis fiat cauterium super duobus -bus. *al.* **c** *de apicibus matricis:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 13bv *matrix* utrinque habet quasi quedam frustula -bus assimilata (*sim.* MAURUS anat. I 127). ALBERT. M. animal. 2,116 quod -ua, quae sunt superiores matricum extremitates, in duo distinguuntur. *saepius*. **B** *spectat ad res:* **1** *de cruce i. q. brachium, transtrum – Arm, Querbalken:* THEODULF. carm. 41,1,46 Abbacuc *(sc. 3,4)* interno in cruce Christum spectat ocello: -bus his vis est, eius operta tonat *(sim.* RUP. TUIT. vict. 12,22 p. 395,10. *ibid. al.).* GODESC. AQUENS. opusc. 1,1 p. 63,6 in uno -u crucis, quod super caput est crucifixi Dei. THEOPH. sched. 3,61 p. 114,13 ut in crucis modum formetur *incisura* et unumquodque -u aequales habeat latitudines. METELL. Quir. 2,10 dexteram caelo validus rubentem extulit -u crucis explicatam *(sc. Deus). al.* **2** *de apicibus tegumenti capitis regis vel episcopi:* ORD. coron. imp. 17,34 summus pontifex mitram imponat *(sc. reginae)* ita, quod -ua mitre sint a dextris et a sinistris, et super mitram imponat coronam (*inde* 18,51. 19,50).

[Pörnbacher]

expressius de mitra (usu plur.): VITA Eberh. Salisb. I 6 p. 80,26 ungitur et exosa -ua metropolitani frontem insignitur. HEINR. WIRZ. cur. 495 pontificumne putas, quod mystica -ua tangam? SALIMB. chron. p. 325,19 promisit *episcopus Reatinus*, quod . . . -ua violenter sibi imposita removeret a se. *cf. l. 55sqq.* **3** *de angulo altaris (saepe i. q. latus – Seite, e. g. l. 10.12; cf. Vulg. exod. 27,2.):* AMALAR. off. prooem. 21 sudarium ponitur in -u altaris. WETT. Gall. 22 p. 268,17 -u altaris adprehendit et his verbis oravit *(regina)*. UDALR. CELL. consuet. 2,30 p. 716B *sacerdos* stat prope dextrum -u altaris et diaconus prope sinistrum. CHART. Chemnit. 307 p. 268,16 (dipl. Frid. II.) terminos duorum miliarium a -u quolibet altaris se circumquaque in longum extendencium . . . donatos. *persaepe.* **4** *de parte terrae, aedificii:* LEO MARS. chron. 3,26 p. 396,6 in occidentali . . . atrii parte in singulis -bus singulas basilicas . . . erexit *abbas*. DIPL. Frid. I. 754 p. 305,14sqq. terrae hi sunt termini: . . . in superiore -u terra sancti Georgii . . . , via . . . in subteriori -u terram sancti Appollinaris . . . terminat. CHART. Wirt. II 482 p. 296,27 (dipl. Heinr. VI.) -u, quod dicitur Alcgeres Ruthen. CHART. Livon. A I 21 p. 29,20 fossatum, quod . . . concurrit ad -u muri. *al. de provincia Galliae* C-u Galliae *q. d.:* FLOD. annal. a. 919 p. 1,9 Nordmanni omnem Britanniam in C-u Galliae, in ora scilicet maritima sitam, depopulantur. **5** *de luna:* BEDA temp. rat. 25,4 sunt, qui . . . dicant lunam novam, quotiens supino -u utroque videtur, tempestuosum mensem . . . portendere. WALTH. SPIR. Christoph. II 3, 216 texit -ua Phebes *(i. Christus)*. THEOD. AMORB. Bened. I 4 in modum Δ litterae proprio statu cernitur sidereum -u occupare *(sc. monasterium Floriacense). al.* **6** *de arcu:* MART. VALER. buc. 4,16 supinatis pendebat -bus arcus. *al. expressius i. q. arcus – Bogen:* MILO carm. 1,6, 3,184 vivificam iecit -u curvante sagittam. **7** *usu vario de parte extrema:* VITA Leod. 2,360 -ua qui feretri tangat. (TRANSL. Libor. 27). ERMENT. Philib. 1,82 (MGScript. XV p. 301,5) nautae . . . sublevant -ua antennarum. THEOPH. sched. 1,23 p. 22,7 cauda . . . pincelli in ore tuo madefacta continges unum -u incisae petulae *auri*. METELL. peripar. 9,6 trans -ua sceptri.

III *translate de potentia, animo, superbia sim. (fere usu bibl.):* **A** *spectat ad regnum, potestatem:* EKKEH. IV. carm. var. II 15,3 -ua regnorum signant hęc vim variorum. LIBER de unit. eccl. 1,6 p. 192,21 ex quorum *(hostium)* manu abstulit -u principatus sui *rex*. HUGO FLAV. chron. 2 p. 453,14 cum videret . . . Annonem dolere . . . contritum -u dominii. *al. adde de Christo:* CARM. Bur. 47,1,12 incurvatur -u David. *al.* **B** *spectat ad fiduciam (ingenii) sui:* **1** *de signo fortitudinis, virtutis:* HRABAN. univ. 7,8 p. 200B animalia cornuta . . . virtutes significant sanctorum -ua virtutum adversus diabolum . . . gestantes. SEDUL. SCOT. carm. II 15,12 per vos ecclesiae -ua clara levent. AMARC. serm. 3,266 Socratico quamquam cunctos discindere -u noverit astantes et Aristotiles fuit alter *(sc. Christus)*. CHRON. Pol. 3,23 p. 150,17 Deus omnipotens -u humilitatis nostre . . . exaltabit. RUP. TUIT. vict. 9,12 p. 288,6 propter invictam fortitudinem . . . presignatus est per '-u insigne' *(spectat ad Vulg. Dan. 8,5)*. REIN. ALEM. phagifac. 236 de potu et vino . . . Bacche veni . . . , sol animi, -u Codri. *al.* **2** *de signo superbiae:* ARCHIPOETA 9,9,3 scimus per desidiam regum Romanorum . . . sumpsisse -ua multos. DIPL. Frid. I. 439 duae civitates . . . -ua rebellionis et superbiae contra nos erexerunt. ACTA imp. Böhmer 1066 p. 763,8 deponas ergo -ua et mitram, quam tibi papa concessit, et studeas penitere. *al. cf. p. 1898, 69sqq. in nomine loci:* MIRAC. Pirmin. 10 patresfamilias C-u *(nota ed.: 'Hornbach')* petunt per tumorem.

[2. cornu *v.* corium *p.1892,53.*]

cornualis, -e. *cornu similis – hornförmig:* ALBERT. M. animal. 15,53 vasa spermatis in mulieribus . . . transeunt ad additamenta -ia *(ex Avic.)*.

cornuatus, -a, -um. *cornutus – Horn-, 'gehörnt':* GODESC. SAXO theol. 9 p. 206,21 syllogismus est argumentum et sententia -a *(item* gramm. 1 p. 418,18*; cf. Hier. in Matth. 19,3 l. 715)*. BERTH. ENGELB. assert. 4 (Angelomontana. 1914. p. 158) manifestum est . . . te . . . ipsum -o syllogismo comprehensum. *cf. p.1901,36sqq.*

***cornuco,** -avi, -are. (cornu) *(furtim) fornicare – (heimlich) Unzucht treiben:* CHRON. Reinh. a. 1290 p. 634,27 magister scolarium -vit cum sanctimoniali quadam tam diu, quod impregnavit eam.

cornulum, -i *n. cornu parvum – Hörnchen:* BRUNUS LONG. chirurg. 2,18 p. 129H cum cauterio habente duo -a.

cornum, -i *n.* (κράνον) *fructus corni – Kornelkirsche:* RECEPT. Lauresh. 5,17 ros Syriaci in linteo ligati ff I, -a heminam, cocymela . . . simul coques. BERNH. PROV. comm. 5,2 p. 286,24 uva inmatura . . . , -a . . . stringunt. WILH. SALIC. chirurg. 5,3 p. 357G confortativa membrorum sua frigiditate . . . sunt . . . rosa, myrtus, -a. *fort. add.:* THADD. FLORENT. cons. 41,151 hec herba, cum qua ponantur corra.

cornupes *v.* cornipes.

cornupeta (-nip-), -ae *m. et f. metr.* -nūp-: *l. 32. qui (quae) cornibus petit – der (die) mit den Hörnern Stoßende, Stößige (fere usu adi.):* **1** *proprie de tauro (aliter: l. 23):* **a** *in univ.:* FLOR. LUGD. ad Drogon. 7 p. 270,38 claudendus est plane iuxta legis praeceptum bos -ipeta *(cf. Vulg. exod. 21,29)*. PETR. DAM. epist. 44 p. 32,10 de bove -a antiquitus dicebatur: foenum habet in cornu. REIN. LEOD. inept. 2 p. 602,25 Minotauri cornua me putaveram incurrisse; . . . tamen . . . -am dirum evasi. ALBERT. M. animal. 22,48 est *damma* . . . -a in adversas sibi bestias. **b** *in imag. vel per compar. de ferocitate, pugnacitate, superbia:* FLOR. LUGD. carm. 27,20 bos -ipeta in Dominum turgida colla vibras. VITA Liutb. 26 p. 30,10 vultu terribiliter minitans seque veluti -ipetam ostentans *malignus spiritus*. THEOD. AMORB. Bened. I praef. p. 362,50 Augustinus . . . si adesset, . . . huius negotii iugum indomitus -a (-nip- *var. l.*) evaderet? *al. proverb.: v. p.1901,31.* **2** *translate:* **a** *violentus, fervens – ungestüm, hitzig:* SEDUL. SCOT. carm. II 72,3 duce grammatica vos ars -a fandi protegat. COSMAS chron. 3,59 p. 238,2 o sophistica -a, ultro viris syllogisticis appetenda *(sc. Musa)*. **b** *adversus, molestus – widerwärtig, lästig:* EPIST. Worm. I 34 p. 64,28 ex illorum hominum numero . . . , quibus lectio queque -a videtur (*sim.* 61 p. 103,13).

1. cornus, -i *f.* (κράνος) *de arbore i. q. Cornus mas (L.) – Kornel(baum, -kirsche):* ALDH. virg. II 166 ut flos flavescens scandit de cortice -i. HILDEG. phys. 3,40 erlizbaum (-us *ed. prior*) calida est. BERNH. PROV. comm. 5,1 p. 286,18 frondes -i, folia cypressi in fomentis valent. THEOD. CERV. chirurg. 3,50 p. 176B oleum de ligno, quod dicitur -us. *meton. de iaculo corneo:* WALTHARIUS 186 fraxinus et -us ludum miscebat in unum. 771 ferratam -um.

2. cornus *v.* cornu.

1. cornutus, -a, -um. *corniger, cornibus praeditus – gehörnt, Hörner tragend, Horn-:* **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *de animalibus:* LEX Ribv. 40,11 si quis weregeldum solvere coeperit, bovem -um videntem . . . pro duos solidos tribuat. ALCUIN. carm. 8,22 si -us veniat ad fercula vervex. SEDUL. SCOT. carm. II 58,28 -i multones. CONSTANT. AFRIC. theor. 8,27 p. 40aʳ serpens -us, qui vocatur basiliscus. ALBERT. M. animal. 1, 615 non est piscis ille -us, qui bos in mari vocatur. 8, 220 omnia *(animalia)* -a, quae domestica sunt, ruminant. PEREGRINUS 297 -a . . . a pede dicta *(i. pedicula). saepe. subst. fem. i. q. acus – Hornhecht:* IOH. DIAC. cen. 2,152 Esau captat -am *(ex Ps. Cypr. cena 131)*. **2** *de diabolo:* ALBERT. M. animal. quaest. 15,11 p. 266,5 est cavendum . . . a . . . diabolo -o. **3** *de hominibus (per compar.):* LIUTPR. leg. 10 p. 181,21 Sylvanus vultu, . . . capripes, -e *(de Nicephoro; cf. Anth. 682,1). in lusu verborum:* EPIST. Rem. 29 (NArch. 47. 1928. p. 537,15; s. XIII.1) dedecus hic *(Cifridus)* matris si tollat cornua patris, utpote -us intrabit prelia tutus. *pro cognomine:* CHART. Laus. 653 (a. 1220) Umbertus C-us. **4** *de Rhetorica (in imag. de superbia):* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,141 *Rethorica* -a surgens ad sidera fronte. **B** *latius:* **1** *de luna:* CARM. var. II 14,14 non pallida luna -am pandit faciem. **2** *de plantis:* ALBERT. M. veget. 6,420 est quoddam papaver marinum -um, cuius anterior pars est sicut cornua tauri. **3** *de hominibus:* **a** *mitra decoratus – die Mitra tragend:* **α** *in univ.:* CARM. Bur. 39,4,1 episcopi -i conticuere muti. 42,18,1 redeunt a curia capite -o. *de figura ludi scachorum:* CARM. Bur. 210,15,1

[Pörnbacher]

alficus trivius -a fronte timendus. **β** *subst. masc. de praesule, episcopo:* ANNAL. Hamb. a. 1215 non intrant tuti iussum papale secuti nostri -i (*inde* ALEX. MIN. apoc. 20 p. 439,4. ANNAL. Thur. a. 1187 [MGScript. XXIV p. 41,3]). *de papa:* ALBERT. STAD. chron. a. 1246 p. 371,6 terra *(sc. Austria)* ... -o discet servire tributo. **b** *radiatus – strahlend (de facie Moysis, cf. Vulg. exod. 34,29sq.):* CARM. biblioth. 6,2,22 Moyses legem -a luce ministrat. FLOR. LUGD. carm. 25,49 legiferum nobis monstrat *Horeb* ... flammea -o vibrantem lumina v u l t u (SIGEB. GEMBL. Theb. 2,800 [AbhBerl. 1893/I. p. 93]). ALBERT. M. Iob 42,14 p. 511,42 unus interpres transtulit: 'splendida facta est facies Moysi,' alius dixit '-a'. *saepe. per compar. de imperatore:* WALAHFR. imag. Tetr. 155 (236) percepi ... ora sacri -a patris splendore corusco. SEDUL. SCOT. carm. II 57,21 -a facie ceu Moyses esto coruscus. **4** *de rebus i. q. acuminatus, (prae)acutus – mit einer Spitze versehen, spitz (zulaufend), zugespitzt:* **a** *in univ.:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 108,19 -a et inequali et aspera facie omnibus cernentibus ... spectaculum praebuit *grando*. THEOPH. sched. 3,5 incudes aequales et -ae. CHART. Laus. 531 totum nemus ... usque ad petram -am. CHART. Sil. D IV 5,13 ordinavimus, ut Iudei -um pileum ... resument. **b** *?cooperculo metalis formae praeditus – ?mit kegelförmigem Deckel versehen:* CATAL. thes. Germ. I 58,9 (a. 1218) vas electri -um. NOTAE Duac. (MG Script. XXIV p. 28,42) septem magna filacteria cuprina et -a. **c** *bicornis – zweizinkig:* PETR. DAM. epist. 129 p. 433,19 ut ... iste *(Ambrosius)* veteris et novi testamenti testimoniis eum *(Auxentium)* -a quodammodo furca repelleret.

II *in imag. vel per compar. de pugnacitate, repugnantia:* GUNZO epist. 11 p. 42,1 sedens in conclavi monasterii -um se putat secundum proverbium ...: 'limax in suo conclavi cornupeta sibi videtur' (*sim.* 6 p. 32,22). PETR. DAM. epist. 31 p. 302,25 quae *(ludibria)* a semetipsis tam dissona et velut -a fronte resultant. EPIST. Reinh. 62 qui *(archiepiscopus)* licet me dammulam putaverit -am, me tamen sibi bestiam sentiet.

III *translate:* **A** *de syllogismo fallaci ('Hörnerfrage', de re v. Hist. Wb. Philos. III. p. 1206):* CHRON. Andag. 77 p. 186, 17 obstupuit Otbertus quasi -o, ut dicitur, syllogismo interceptus. *cf. l.42.* **B** *de hominibus i. q. contumax, superbus – die Stirne bietend, hochmütig (cf.* RUP. TUIT. trin. 29,38 superbum ... -um dici usitatum est *eqs.):* EPIST. Ratisb. 6 p. 288,13 si Achademici cum -is Stoicis contendant. CHRON. Lippold. 9 p. 551,1 noverat *episcopus* ... Halberstadenses esse -os. *subst. masc. fort. i. q. inquietator – viell.: Unruhestifter:* EPIST. Rem. 29 (NArch. 47. 1928. p. 537,1; s. XIII.[1]) in lege Cornelia valet et in paragrapho de -is *Cifridus*.

2. *cornutus, -a, -um. *de corno – Kirsch-:* GLOSS. Salern. p. 11[a],28 xilocaracta: lignum -um. *Pörnbacher*

***coroada** *sim. v.* *corrogata. **coroboratio** *v.* corroboratio.

corocottas, -ae *m.* (κροκόττας) *species hyaenae – eine Hyänenart, viell.: 'Tüpfelhyäne':* ALBERT. M. animal. 22,47 cyrocrothes, ut dicit Solinus, bestia est, quae ut hyena voces hominum imitatur *(cf. Thom. Cantimpr. 4,27)*.

corodo *v.* 1. corrodo.

corolla, -ae *f. parva corona – kleiner Kranz:* EKKEH. IV. bened. I 14,62 redditor aureolam ponet tibi fronte -am (coronam *a. corr.*).

corollarium, -i *n. script.:* chor-: *l.67.* corro-: *l.65.* -ola-: *l.67.p.1902,12. metr.* -lăr-: *l.63*.

1 *gener. i. q. (parva) corona – (kleiner) Kranz:* **a** *strictius (fere in imag. vel per compar. de dono, praemio sim.):* CARM. imag. 21,2[c],2 stemmata virtutum comitantia lumine Christum compta -is dantur pro munere iustis. DUDO hist. 3 p. 103,50 -i superi commercia lucrans vivet in arce poli. WOLFHER. Godeh. I 7 p. 173,26 credens apud Deum sibi corr-um iusticiae repositum. BENZO ad Heinr. IV. 7 prol. p. 580,9 Benzo ... misit domino suo regi et fratribus hoc litterale chorolarium. VITA Reginsw. 6 unde sibi divina providentia perpetui -um tripudii disposuit destinare. *saepius.* **b** *latius i. q. additamentum, auctarium – Zugabe, Zulage:* EPIST. Worm. I 21 p. 43,14 unum, exemplo ... habile, meminisse libet, tibi -um, stilo vero fermentum. **2** *log.:* **a** *strictius de parte syllogismi i. q. consectarium (conclusionis), porisma – Folgesatz, 'Korollar' (interdum fere i. q. conclusio – Schlußfolgerung: l. 5. 7):* ALBERT. M. intellect. 1,1,5 p. 485[b],5 ex quo tria -a habentur (*sim.* somn. 1,1,8 p. 134[b],26. anal. pr. 1,2,9[capit]). anal. post. 1,2,16 p. 60[b],12 ex his ... ulterius quasi ex -o c o n c l u d i t u r (pol. 1,1[b]. 3,6[P] p. 249,18). pol. 1,1[r] p. 12[b],33 probata est prima conclusio, ex qua sicut ex -o sequitur ulterius, quod inducit. miss. 2,8,5 p. 59[b],10 habet *(sc. fides)* consequentia, quae sunt quasi conclusiones ulteriores ex istis conclusionibus habitae, quae a philosophis -a vocantur. *ibid. saepius. spectat ad probationem circularem, ut vid.:* HEIRIC. Germ. I 6,586 (schol.) idem *(sc. quod porisma)* est et corolarium quasi quidem circuitus dicendi repetitus. **b** *latius i. q. comprehensio, summa – Zusammenfassung, Quintessenz:* HONOR. AUGUST. inev. A (SBWien 150/III. 1905. p. 11,19) ut ... totum sequens opus a lectore facile queat notari, prius libet summam totius materie in breve -um (colorarium *var. l.*) coartari. ARTEPH. secret. p. 42 pro -o est ignis calidus, siccus, humidus et frigidus. ALBERT. M. metaph. 9,4,4 p. 427,59 et -um huius capituli est, quod ex dictis patet, quod *eqs.* **3** *per confusionem i. q. collarium, monile – Halsband, -kette:* GLOSS. IV 138,5 St.-S. -um halsgolt. *ibid. al.*

***corollarius,** -a, -um. *ad corollarium pertinens – Korollar-, Zusatz-:* ALBERT. M. eth. I 32 p. 29,42 inducit quandam -am conclusionem contra Platonem. eth. II 1,6,16 p. 103[b],32 ex hac conditione duae -ae conditiones habentur.

coromis *v.* chromis.

corona, -ae *f.* (κορώνη) **I** *strictius de capitis ornamento circulari:* **A** *sertum – Kranz:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,4 dum plumatam portarent colla *(sc. columbarum)* -am. *saepius. adde:* ANTIDOT. Cantabr. p. 161,5 de ipso puleio cocto -a facta calidum in capite pone. **b** *de insigni virtutis, honoris:* CONC. Karol. A 19[D] p. 132,10 non plectitur circa verticem triumphalis -a. HERACLIUS I 8,3 *hedera* erat ipsa -a poetis. COSMAS chron. 1,27 peplum capitis sui deposuit *Dubrauca* et puellarum -am sibi imposuit. *saepius. per compar.:* HROTSV. lib. 2. app. 2,24 mulier ... fulget ... bis senum nitida stellarum compta -a. *adde:* FORM. Senon. II add. 4,29 ad tua falsatura talis decet -a. **c** *de -a spinea Christi:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 493,13 spineam -am habuit *(sc. Christus)* in capite suo. CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 267,21 (epist. papae) cum ... Karolus -am Domini spineam manibus ... tractaret. *saepe.* **2** *t. t. iur.* sub -a vendere *i. q. venum dare in servitutem – in die Sklaverei verkaufen:* STEPH. EDD. Wilfr. 33 p. 228,3 unus ... cogitans ... sodales ... aut in servitutem redigere aut vendere sub -a. *adde:* OTTO FRISING. chron. 7,19 p. 336,11 regem ... Datiae in signum subiectionis ... gladium sibi sub -a deferre fecit. **B** *diadema – Krone:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* ORD. Rom. 5,36 in ipsa hora neque -a neque aliud operimentum super capita ... habeatur. THEOPH. sched. 1,23 ex ea *(aurea petula)* incides forcipe particulas ... et inde ordinabis -as circa capita imaginum. CHRON. Pol. 1,12 mulieres ... curiales -is aureis, monilibus ... onuste procedebant. ALBERT. STAD. chron. a. 1196 imperator ... -am ignitam clavis ferreis capiti eius *(sc. Iordani)* incussit. *per compar. de insigni gloriae:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,81 martirii gratam portabo -am. CARM. Cantabr. A 5,9[b],4 rex resurgens ... thronum tenet, quo -as sanctis coronandis imponit. HUGO FLAV. chron. 1 p. 335,20 c i v i c a m -am Ierusalem supernae quomodo potest filius hominis vermis apprehendere? (RUP. TUIT. vict. 8,8 p. 253,18). *saepe.* **b** *de -a regali, imperiali:* IULIAN. TOLET. Wamb. 26 -am ... auream, quam ... Reccardus princeps ad corpus beatissimi Felicis obtulit *(item de dono votivo:* CATAL. thes. Germ. I 8,15 -a sancti Heinrici est in pignore apud Iacobum. *saepe).* CHRON. Moiss. a. 813 (MGScript. I p. 310,17) *Karolus* per -am auream tradidit ei *(filio)* imperium. ANNAL. Einh. a. 781 quibus *(Pippino et Hludowico)* ... -am inposuit *pontifex (sim.* ORD. coron. imp. 19,50 super mitram -am imperialem imponat *pontifex. persaepe).* OTTO FRISING. gest. 1,69 pentecosten in Confluentia ... sub -a incedendo celebrans *rex. persaepe. adde:* BERNOLD. CONST. chron. a. 1084 p. 440,16 Heinricus ab heresiarcha suo Raven-

[Leithe-Jasper]

nate -am non gloriae set confusionis accepit. **c** *de -a ducali (de re v. G. Tellenbach, DtArch. 5. 1942. p. 55sqq.):* HINCM. annal. a. 876 p. 200,7 Bosone . . . duce . . . constituto et -a ducali ornato. **d** *de -a ferrea q. d. (de re v. Waitz, Verf.-Gesch. VI. p.223):* ALBERT. MIL. temp. 66 p. 409,32 cuius *(Italiae regni)* -a est ferrea a viris ferocibus dicta. **e** *de -a patricii Romanorum:* BERTH. (?) annal. a. 1061 p. 271,35 qui *(rex)* . . . imposita -a patritius Romanorum appellatus est. PETR. CAS. chron. 4,119 p. 593,17 ipse *(imperator)* . . . in civitate -am circuli patricialis accepturus remansit. **f** *de -a papali vel episcopali (de re v. B. Sirch, Der Ursprung der bischöflichen Mitra u. päpstlichen Tiara. 1975. p. 135sqq.):* VITA Sollemn. 5 (MG Mer. VII p. 316,1) -am pretiosam posuerunt capiti tradentes et baculum pastoralem. RANGER. Anselm. 2307 quid sibi *(papae)* vult auro radians . . . -a et superexaltans regia palma capud? *al.* **g** *de capsa in modum -ae facta:* TESTAM. Eberh. p. 93^{b},43 ut habeat *primogenitus noster* . . . -am auream cum ligno Domini. **2** *in imag.:* **a** *c. sensu decoris, cacuminis:* RHYTHM. 21,16,2 quam ante partum virginalis integram, tam post servantem suae carnis -am prece pulsemus . . . Mariam. CARM. libr. II A 17,2 Arator carmen apostolicis cecinit insigne -is (PURCH. Witig. 398 sub a. Petri Paulique -is). PONTIF. Rom.-Germ. 2,1 qui *(sc. Christus)* es . . . -a omnium sanctorum (MANEG. c. Wolfh. 20 p. 88,23). RUOTG. Brun. 18 p. 17,13 qui eras gaudium et -a patris tui. ANON. tab. p. 152,6 Hermes -a sapientum. *al.* *de occultis alch. fere i. q. summa, apex – etwa: das Höchste, 'Krönung':* ALLEG. sapient. 1 p. 469^{a},29 fecem accipe, quae inferius in cucurbita remanet, et custodi, -a . . . cordis est. ANON. tab. p. 162,10 terra alba foliata, est -a victoriae, quae est cinis extractus a cinere. Ps. GERH. CREM. sept. 26^{tit} liber -e. **b** *c. sensu mercedis, beatitudinis:* WALAHFR. Wett. 389 haud capies communi sorte -am. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,148 Dominus regum . . . tibi perpetuam dat pro mercede -am. CHRON. Reinh. a. 1190 p. 547,37 ad promerendam vite -am . . . ad terram sanctam accesserant. ALBERT. M. Is. 28,6 p. 308,33 hae sunt duae -ae in beatitudine, una substantialis, . . . alia <accidentalis> *eqs. persaepe.* **3** *meton.:* **a** *coronatio – Krönung:* ORD. coron. imp. 14,19 sandalia, quibus utatur in -a sua. CHRON. Basil. a. 1191 hic *(Henricus)* . . . anno -e sue Sicilie regnum intravit. *al.* **b** *princeps, imperator – Herrscher:* THIETM. chron. 4,49 Romani -a inperii exivit ab hoc seculo. SALIMB. chron. p. 540,21 in ipsa Cremona sibi nidum acquiret -a. *al.* **c** *in titulatione i. q. altitudo, clementia – Hoheit, 'Gnaden':* FORM. Marculfi 1,26 presentem indecolum ad -am beatitudinis vestre direximus. DIPL. Conr. III. 29 ad nostrę dignitatis spectat -am boni operis dare. EPIST. Wibald. 400 p. 534,3 ammonere -am vestram non dubitavimus. *al.* **d** *regnum, imperium – Herrschaft, Reich, 'Krone':* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,98 planxit Romanę Iuvenalis signa -ae. DIPL. Heinr. III. 142 nostrę -ę status augendo dilatatur *(sim.* DIPL. Conr. III. 182 p. 330,6. *al.).* VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 675,22 versus prepositurarn Moyce, que ad imperialem spectat -am. DECRET. Bern. 1 cunctis principibus -e Romani imperii . . . consentientibus. CHART. Burgenl. I 515 p. 346,4 pro fidelitate regie -e debita. *persaepe.*

II *latius i. q. circulus, orbis, rotunditas – Kreis, Ring, Rundung:* **A** *de rebus in speciem -ae conformatis:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* CARM. var. I 21,1,7 -a caput *(sc. montis)* cingit sublime nivalis. ANNAL. Quedl. a. 1015 p. 83,40 frondium cingente -a. CONFL. ovis et lini 47 quoties structam iaculis ex mille -am transibis *(sc. linum),* quoties *eqs.* CHRON. Andag. 18 cepta est fieri octo turrium -a. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,35 Viterbienses . . . semitam ampliabant . . . erigentes -am palorum cum propugnaculis altiorem. *per compar. de circulo anni:* CHART. Gosl. I 301 p. 330,21 (a. 1174/95) infra -am anni. **b** *lychnuchus pensilis, rota – Kron-, Radleuchter:* ISO Otm. 1,8 cum lucernam, quae in medio ipsius -ae pendebat, iterato vellet incendere. THIETM. chron. 2,28 p. 74,20 quot duci campanas sonare vel quot -as accendi preciperet (CHART. Aquens. 120. *al.*). CHART. Basil. C I 108 p. 77,24 ut . . . in omnibus festivitatibus -a pendens in ecclesia . . . cum candelis . . . impleatur. CHART. civ. Hild. 358 ad lumen -e. *persaepe.* **c** *comae (circa verticem) tonsae – Haarkranz, Tonsur:* VITA Gertr. A 2 p. 456,13 capillos sanctae puellae ad instar -ae (comę *var. l.*) abscisit. CONST. Constant. 254 papa super -am clericatus . . . ipsam ex auro non est passus uti -am. EKKEH. IV. cas. 72 per -am meam istam. YSENGRIMUS 1,857 tibi neglectam pensat renovare -am. THIETM. peregr. 28,13 omnes *(Gregoriani)* habent -as . . . , laici quadratas, clerici rotundas. *persaepe.* **d** *margo – Rand:* VITA Magni Fauc. I 2 p. 106,10 quanta rotunditas infra typri inerat -a (-am *var. l.*), talis *eqs.* GLOSS. III 409,57 St.-S. -a ranft vel bort. *ibid. al.* **e** *de confinio agri, limite:* CHART. Carniol. I 30 p. 38,36 (c. 1044) ab hinc retorquetur *(sc. finis)* sursum usque ad -am terre sancti Mauri. 31 p. 41,27 vadit *(sc. finis)* per unam magnam -am usque ad pedes montis. *ibid. al.* **2** *spec.:* **a** *archit.:* **α** *crepido, margo muri excellens – Gesims, Mauerkrone:* MAPPAE CLAVIC. 255 que trabibus subiacebit structura testea, cum -is prominentibus fiat. EINH. Karol. 32 p. 37,7 in margine -ae, quae . . . interiorem aedis partem ambiebat. **β** *murus circularis, communitio (castri) – Ringmauer, Festungsanlage:* CHART. Tirol. 683 (a. 1215) in pratis sub -a de Tremunno. CHART. Ital. Ficker 265 p. 309,15 quod idem . . . Brianus . . . habet . . . in villa de Suscignalo cum sua -a et in sua pertinencia *eqs.* COD. Wang. Trident. 168 p. 359,17 quod -a de Castellano et -a de Besagno penitus destruantur. *ibid. al.* **b** *astron.:* **α** *halos – Halo, 'Hof':* ALBERT. M. meteor. 3,4,1 p. 666^{a},24 tangemus de -is, quae graece ἅλωνες (*cf. p. 344^{b},2* ἅλῳ) vocantur. 3,4,3 p. 668^{a},20 de circulo . . . circa luminaria et stellas, qui graece ἅλων, . . . latine -a vocatur. **β** *de sidere* C-a Borealis *q. d.:* HONOR. AUGUST. imag. 1,116 C-a, a Vulcano facta, . . . inter astra locata. BURCH. URSB. chron. p. 113,20 in directo sideris illius, quod vocant astrologi -am Ariadne. *al.* **c** *anat.:* **α** *margo (carnosus) unguis – Nagelwall:* WILH. SALIC. chirurg. 1,32 p. 314^{C} faciunt *puncturae* apostemari -am digiti. **β** -a oculi *i. q. iris – Regenbogenhaut:* GLOSS. Roger. I A 3,6 p. 668,37 macula . . . est passio, que provenit in -a oculi in perforatione uvee tunice. Ps. GALEN. anat. 6 p. 185^{B} circulus latus foramen habens in medio de uvea tunica . . . oculi -a appellatur. *ibid. iterum.* **γ** *de parte natium i. q. sphincter ani – Schließmuskel:* PAUL. AEGIN. cur. 224 trociscus et lithofrigium . . . bona sunt et ad ragadas et circa -am (*3, 59,1* στεφάνην) sordida ulcera. **δ** *semicirculus hirsutus – Hufkrone:* IORDAN. RUFF. equ. p. 87,7 fit . . . infirmitas . . . supra -am pedis proprie in pastura. *ibid. al.* **d** *bot. in nomine plantae* -a regis *q. d.:* **α** *hypericum – Tüpfel-Hartheu, Johanniskraut (Hypericum perforatum L.):* ALBERT. M. veget. 6,319 -a regis est herba, . . . alio nomine perforata vocatur, graece . . . dicitur ypericon. animal. 8,177 -a regis (*cf. p. 627^{a},8* μελίλωτον), quam illi *(sc. Graeci)* ypericon vocant *(per confusionem, ut vid.).* **β** *melilotum – Steinklee (Melilotus officinalis Lam.):* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 385^{C} melilotum . . . herba est diuretica . . . et dicitur -a regia (*sim.* ALPHITA I p. 300,17). **B** *de coetibus hominum (angelorum: l. 60; animalium: l. 54) ad modum circuli congregatis:* **1** *in univ.:* ALDH. virg. II 1650 canes . . . stipant . . . aprum undique vallantes densa cingente -a. CONC. Karol. A 19^{D} p. 131,4 adsistentibus in modum -ae presbyteris (RAHEW. gest. 3,42 p. 216,19). HIST. peregr. app. p. 175,2 Turci . . . ex omni parte quasi -a totum cinxerant. **2** *expressius i. q. congregatio, caterva, turba – Versammlung, Schar, Menge:* CAND. FULD. Eigil. II 14,76 fratrum gyrante -a. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,159 comitum stipante -a. 2,34 ait angelicę quidam collega -ae. RAHEW. gest. 4,3 p. 236,7 imperator . . . circumsedente eum -a . . . herorum . . . elocutus est: *'eqs'.* CARM. de Frid. I. imp. 2244 hii vallum densa cingunt murosque -a. *saepius.*

coronalis, -e. **1** *adi.:* *ad modum coronae formatus – kranz-, kronenförmig:* **a** *gener.:* ALBERT. M. animal. 2,75 quaedam genera avium habent in capitibus suis additamenta -ia (*p. 504^{b},9* λόφον), quasi sint galeata . **b** *anat. de sutura vel osse frontis (de re v. J. Hyrtl, Onomatologia anatomica. 1880. nr. 351):* ALBERT. M. animal. 1,187 primum *os* . . . , quod incipit super frontem et porrigitur usque ad primam suturam capitis, vocatur . . . os -e. 3,72 una *sutura* ante per transversum -is facta. *al.* WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 16,19 primum

[Leithe-Jasper]

. . . os capitis est frons sive os frontis et appellatur -e. **c** *bot. de umbella plantae:* ALBERT. M. veget. 6,318 flos . . . eius *(carvi)* est albus -is, . . . sicut esset compositus ex capitibus clavorum. *ibid. al.* **d** *astron. de area (stellarum):* ALBERT. M. meteor. 3,4,3 p. 669^{a},25 calor vaporis adiutus calore luminis . . . potest complere operationem -em in vapore elevato. **2** *subst. neutr.:* -e capitis *i. q. os frontale – Stirnbein:* ALBERT. M. animal. 1,111 pars superior capitis, quae vocatur -e capitis, in qua est origo capillorum, vocata est . . . olla capitis.

adv. ***coronaliter.** *bot. i. q. ad modum umbellae – doldenförmig:* ALBERT. M. veget. 6,346 -r disponit *feniculum* fructum sicut anetum et sambucus (*sim.* 6,478).

coronamentum, -i *n.* *coronatio – Krönung:* GISLEB. MONT. chron. 92 comes Hanoniensis . . . cum LXXX militibus et armis ad illud -um in propriis expensis venit (*sim.* 109 p. 156,7).

coronarius, -a, -um. *script.* corn-: *l. 19.* *ad coronam, coronationem pertinens – Kron(en)-, Krönungs-:* **1** *gener.:* MAPPAE CLAVIC. 13$^{capit.}$ auri infectio ex ere corn-o (*cf. Plin. 1,34,94* -um), quam oportet abscondere. LIUTPR. leg. 3 in domo, quae dicitur στεφάνα, id est -a, ante Nicephorum sum deductus. **2** *publ. de tributo* aurum -um *q. d.:* DIPL. Frid. I. 240 pro agro dabatur aut annona . . . aut aurum -um aut navicularia functio.

coronatio (-cio), -onis *f.* *impositio coronae – Krönung:* **1** *strictius:* ORD. coron. imp. 13,1 (s. XI.^{2}) instante tempore -is imperatoris . . . imperator vestitur veste bisina intesta auro. PETR. CAS. (?) chron. 4,40 capit. p. 463 de -e . . . imperatoris ab eodem papa recepta. CONST. imp. III 66 p. 56,23 ad unctionem, consecrationem et imperialis diadematis -em de nostris recipiendas manibus. *saepius.* *de -e papae:* OTTO FRISING. chron. 7 add. p. 389,28 (cod. C3^{1}; a. 1277) Iohannes . . . cardinalis . . . post . . . -em . . . sibi factam illam sanctam constitucionem Gregorii . . . revocavit. **2** *latius:* **a** *de sollemnitate, in qua rex coronatur:* ROB. TOR. chron. a. 1178 p. 526,26 vix in aliqua festivitate tot milites secum habuit *rex*, nisi in -e sua sive in -e filii sui. CHART. Heist. 143 datum Aquisgrani in -cione regis Richardi. CHART. Hagenow. 471 (dipl. Rud. Habsb.) de consensu principum nostrorum, qui -cioni nostre . . . interesse poterant. *saepe.* **b** *de institutione regis, imperatoris (expressius i. q. [regni] initia – [Regierungs-]Antritt: l. 44. 45. 50):* CONST. imp. II 3,4 (a. 1199) Romam . . . veniemus pro imperatorie -is dignitate . . . obtinenda. ACTA imp. Böhmer 221 datum Argentine . . . anno -is nostre Aquis primo. CHART. Lub. I 157 p. 147,3 datum apud Bergas . . . anno . . . -cionis nostre *(sc. regis Norwagiae)* quarto anno. CONST. imp. II 405,9 nullo se inibi -i tue realiter aut verbaliter opponente. CHART. Burgenl. II 61 p. 40,48 cum Herricus banus . . . post -cionem patris nostri . . . superatus . . . se ad . . . regem corporaliter transtulisset. SALIMB. chron. p. 243,9 a -e imperii usque ad ultimum diem vite. p. 509,31 ecclesia de sua *(sc. Rodulfi)* -e parum curare videtur. *al.*

coronator, -oris *m.* **1** *gener. i. qui coronat – einer der die Krönung vollzieht:* **a** *proprie de papa:* BERNOLD. CONST. chron. a. 1084 p. 440,16 huiusmodi -r *(sc. haeresiarcha Ravennas)* . . . damnationem . . . suo coronato imposuit. SICARD. chron. a. 1209 coronatus contra patrem, -em suum, et contra matrem ecclesiam . . . sese confestim armavit (*inde* SALIMB. chron. p. 26,30. ALBERT. MIL. temp. 207). **b** *in imag. de Deo:* GODESC. SAXO fragm. p. 41,16 profiteor, quod Deus noster . . . nullius . . . reproborum . . . esse voluit . . . -r. theol. 1 p. 84,2 trinus et unus perfectus ens id est . . . -r, tutor et victor. **2** *t. t. iur.* viri -es *i. qui ad iudicium assistunt – 'Umstand' bei Gericht (de re v. Waitz, Verf.-Gesch. ^{2}IV. p. 406 adn. 4):* TRAD. Frising. 463 (a. 822) dum sedissent . . . episcopi, . . . iudices ceterique omnes -es viri. **3** *per confusionem pro* coronatus: BENED. ANDR. chron. p. 116,11 victor et -r triumphator rex in Francia est reversus.

***corone** *(f.) et* **coronus,** -i *m.* (κορώνη) *species corvi – ein Rabenvogel (fort. i. q. Corvus corone L. – Aaskrähe):* ARNOLD. SAXO fin. 2,6,5 p. 60,4 avis orene id est corvi . . . non cognoscuntur a parentibus suis, ante<quam> *eqs.* ALBERT. M. animal. 7,39 tharaglyoz et kydelez et animal, quod dicitur karime (*p. 593^{b},13* κορῶναι) . . . cibantur iuxta mare. 8,15 quorum *(sc. fethis et gali)* utrumque est quaedam species milvi et -i, quod est corvus.

***coronella,** -ae *f.* *panis in speciem sertae formatus – Kranzbrot, 'Kringel':* RUODLIEB VI 86 tot bene cribratos presentabo tibi panes . . . atque -as <compen>sa<bi>s, uti menclas.

***coronifer,** -era, -erum. *coronam gestans – einen Kranz, eine Krone tragend:* VITA Serv. 7 p. 25,19 ut refertur in apocalipsi *(sc. 6,2)*, . . . equus albus, vector victoris -eri . . . , exivit.

corono, -avi, -atum, -are. *script.* caur-: *l. 22.*

I *strictius i. q. sertum, coronam imponere – bekränzen, krönen:* **A** *proprie:* **1** *obi. homines (Christus: l. 37):* **a** *in univ.:* CHART. Wessof. 3 p. 375,9 (c. s. VIII.) Baucver -tus vir appellatur. CARM. Bur. 156,3,11 frons nimirum -ta, supercilia nigrata. ALBERT. M. eth. II 1,6,14 p. 102^{a},3 quemadmodum . . . in Olympiis decertantes, non -antur optimi . . . secundum habitum, sed *eqs. al.* **b** *de coronatione principis:* **α** *spectat ad caerimoniam:* ANNAL. Baiuv. a. 801 (MGScript. XX p. 8, 31) domnus Karolus Romae i m p e r a t o r et augustus -atur (LEO III. epist. 8 p. 99,32. HERM. AUGIENS. chron. a. 1027. *saepius. cf.* CATAL. reg. [MGLang. p. 519,27] fuit *Otto* caur-tus ad inperator esse). ANNAL. Mett. a. 830 p. 95,22 quae *(Iudith)* . . . imperatrix -ta et augusta ab omnibus est acclamata. CONST. imp. II 405,9 fuisti *(sc. Ricardus)* per . . . Coloniensem archiepiscopum . . . consecratus, inunctus, -tus ac intronizatus. *persaepe.* **β** *spectat ad dignitatem, potestatem:* LIBER diurn. 103 imperante . . . tali a D e o -to . . . imperatore (DIPL. Karoli M. 197 p. 265,14. WIBALD. epist. 410. *saepe. cf.* INNOC. III. registr. 2,201 p. 390,8 divinitus -tus). *al.* *adde:* ANNAL. Pegav. a. 1096 p. 245,28 Iudita comitissa . . . -ta . . . processit. *al.* **c** *de coronatione episcopi, papae:* TRAD. Frising. 352 p. 301,17 (a. 815) Hitto . . . episcopus . . . gratia Dei electus atque a Deo -tus. ANNAL. Weing. a. 891 (MGScript. I p. 66,41) ipse *(sc. abbas)* episcopali honore -atur. EGINO epist. 5 p. 446,34 -tus *papa* . . . per medium deducitur civitatis. *al.* **d** *de irrisione Christi:* HROTSV. Theoph. 308 -tus s p i n i s et felle potatus *Christus* (CHRON. Erf. mod. II a. 1267 p. 258,17). **2** *obi. animalia:* ALBERT. M. animal. 23,133 pavo avis est nota parvo capite . . . longis pennis -to. *ibid. al.* *de avi venatica fort. i. q. capello cooperire – viell.: 'aufhauben':* AMARC. serm. 1, 432 irretit assuetos vivere rapto accipitres pedicis et captos sepe -at. **3** *obi. res:* NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 24,15 potuum . . . diversissima genera . . . herbis et floribus . . . -ta . . . tepebant in manibus. **B** *in imag. vel translate i. q. sublimare, laudibus efferre, insignire – emporheben, (lobend) hervorheben, auszeichnen:* **1** *obi. homines:* **a** *gener. :* WALAHFR. carm. 39,17 qui vos laudat, honore se -at. NADDA Cyriac. I 4,4 emerita senectute iam -tus. CARM. Bur. 15,4,1 -at militem finis, non prelium. NICOL. BIBER. carm. 905 quod cleri turba . . . scriptum componet, quod te non rite -et. *al.* **b** *eccl.:* **α** *in univ.:* HUGEB. Wynneb. 8 p. 113,25 ille -tus virtutibus . . . ad vitae aeternae pervenisset brabio. CONST. Constant. 184 Paulus . . . pro Christo . . . m a r t y r i o -tus est (OLIV. hist. reg. 62. METELL. exp. Hieros. 3,832. *saepe*). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 306,4 si . . . gloriae coelestis triumpho perenniter -ari delectat. DIPL. Frid. I. 502 p. 432,43 quem *(Karolum)* . . . verum confessorem credimus -tum in cęlis. *saepe.* **β** *c. sensu (praemio) remunerandi:* COD. Lauresh. 1 p. 267,10 (a. 764) ut non inveniat in nobis ultrix flamma, quod devoret, sed Domini pietas, quod -et. HINCM. divort. 12 p. 192,8 rex a Deo . . . constitutus . . . de suis . . . iustis actibus -bitur. WIDUK. gest. 2,1 p. 66,17 ut in presenti et in futuro sempiterno premio -eris. *al. iron.:* CARM. pro schola Wirz. 126 pace -aris, quam tu sermone sequaris. **2** *obi. res:* CARM. libr. III 56,1 (s. X.$^{ex.}$) nobilitas cuius *(sc. regis)* sceptrum generosa -at. EKKEH. IV. bened. I 8,8 Christus aquas donat vinique sapore -at. CHART. Sil. D I 266 p. 195,13 sepulturam . . . et alias oblationes privilegio securitatis -amus. *v. et p. 433,6.*

II *latius:* **A** *comam (modo circuli) tondere – tonsurieren:* UDALR. CELL. consuet. 2,1 p. 701^{C} ducendus est laicus in chorum et . . . sedere iussus et abscissa coma -atur. CARM. Bur.

[Leithe-Jasper]

39,7,4 monachi sunt . . . bene cucullati et male -ti (*sim.* 39,4,4). EPIST. Hildesh. 112 cum iuxta verbum vulgare clericus illiteratus similis sit asino -to. *al. usu subst.:* IDUNG. PRUF. dial. 3, 850 omnis -tus per sacerdotalem benedictionem est clericus. **B** *circumdare, cingere – umgeben, umringen, einkreisen:* **1** *obi. homines:* CHRON. Pol. 3,22 p. 149,13 Bolezlauus . . . iuvenum multitudine circumstantium -tus ascendit in locum . . . altiorem. ALBERT. AQUENS. hist. 10,55 Turci . . . Gervasium et suos ex omni parte -antes gravi cursu oppresserunt. *ibid. al.* **2** *obi. res:* **a** *in univ.:* ALBERT. AQUENS. hist. 9,24 gentiles . . . hanc *(sc. puppim)* undique -antes . . . eius inhabitatores . . . vexaverunt (*sim.* 9,9). **b** *de sole i. q. area ornare – mit einem Hof versehen:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 168,22 suspiciens in celum vidit solem -tum. HILDEG. phys. 4,15 amethystus crescit, cum sol circulum suum ostendit, quasi -tus sit. **c** *margine elata instruere – mit einem erhöhten Rand versehen, 'bekrönen':* GERB. (?) astrolab. 2,5 cuius *(sc. tabulae astrolabii)* in extremis labris -ta gyratione prominens umbo tenaci soliditate affigitur. RUD. TRUD. gest. 3,6 erat . . . totum oppidum nostrum vallo fortissimo munitum atque desuper postibus fortissimis magnisque tabulis -tum. **d** *includere – (ein)fassen:* WILH. SALIC. chirurg. 1,32 p. 314^{B} puncturae . . . digitorum sunt quaedam partes circumferentiae ligantis et -antis unguem. **e** *obsidere, occupare – besetzen, einnehmen:* CARM. de Frid. I. imp. 2428 armati . . . ruunt cives vallumque -ant. FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 18,2 nec mora muros -ant *cives*, propugnacula conscendunt. **C** *infundere, implere (usque ad marginem) – (bis zum Rand) einschenken, füllen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,53 mensas onerant dapibus paterasque -ant *(cf. Serv. Aen. 1,724)*. EKKEH. IV. bened. I 43,42 vina -antur, epotaque non minuuntur. TRANSL. Dion. Ratisb. 29 adstat Gisilbertus vino -tas coram *(add.*, coronam *ed.)* manibus tenens pateras. *al.* **D** *(ad)ornare – (aus)schmücken:* TRANSL. Marci in Aug. 5 quibus *(reliquiis)* ipsa ecclesia -etur. OTTO SANBLAS. chron. 40 p. 62,14 triumphali pompa preparata tota -atur civitas tapetibus . . . redolentibus plateis. *al. adde:* GESTA Camer. cont. 1 B 9 capita columpnarum . . . turpiter fixa et corrupta decenter -avit. *c. sensu replendi:* VITA Agnet. 388 urbem . . . fama -at, gaudia succedunt *eqs.* DIPL. Conr. III. 252 p. 439,35 ingressi . . . urbem Coloniensem, quę tota erat -ta gaudio, spe et alacritate.

adi. **coronatus,** -a, -um. *in nomine partis capitis* os -um *q. d. (?sutura coronalis – ?Kranznaht):* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,3 p. 5b^{v},21 est aliud *(sc. os)* in capitis prora, ubi inciditur corona, et vocatur -um. IOH. IAMAT. chirurg. 6,1 p. 35,38 in cuius *(sc. cranei)* prora est os quod dicitur -um ex opposito.

subst. **coronatus,** -i *m.* **1** *imperator – Kaiser:* EKKEH. IV. cas. 66 p. 142,1 vidi egomet ipse . . . officium . . . in medio chori crebro -i inspectu agere. **2** *martyr – Märtyrer:* **a** *in univ.:* TRAD. Frising. 721^{a} p. 601,6 (a. 850) basilicam I in honore -orum Domini consecratam. **b** *de IV C-tis q. d. ('die Vier Gekrönten'):* PONTIF. Rom.-Germ. 99,463 Quatuor C-orum nomina . . . haec sunt: Severus, Severianus, Victorinus et Carpophorus. CHART. Walkenr. 160 p. 122, 35 de partium consensu diem Quatuor C-orum finalem ipsis praefiximus. *al.*

coronopodion, -u *n. vel rarius* **coronopus,** -odos *f.* (κορωνοπόδιον, κορωνόπους) *script.:* carn-: *l.62.* corop-: *l.64.* *in nomine plantae:* **1** *'pes corvinus' – Krähenfuß (Coronopus L.):* PAUL. AEGIN. cur. 111 p. 68,20 in oculis . . . subscripto *(medicamine)* utimur: caucalidon suco, camedreos, -odos (*3,22,30* κορωνόποδος) *eqs.* ALPHITA I p. 282,42 carn-n, pes corvinus idem, herba est (*sim.* II p. 141,34). *cf.* *diacoronopodion. **2** *per confusionem i. q. Cydonia mala (L.) – Quitte:* SUMM. Heinr. C p. 249 corop-n vel chutina vel mala cedonia.

coronula, -ae *f. parva corona – kleiner Kranz, kleine Krone:* **1** *strictius:* IOH. DIAC. cen. 2,193 Anna benedixit casta, Rachel dat -as (*Ps. Cypr.* coronas). HONOR. AUGUST. inev. A (SBWien 150/III. 1905. p. 26,3) quasi aliquos flosculos inde ad -am (coronam *var. l.*) carpam. *al.* **2** *latius:* **a** *de corona votiva:* DIPL. Loth. I. 122 quod . . . iussimus ad ornatum . . . capsulam modicam altari superpositam et -am auream (*sim.* CATAL. thes. Germ. I 74,25). ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1060^{A} suspenderunt eumdem fusum . . . in -a, quae super idem sepulcrum pendebat, argentea. **b** *de parvo lychno pensili:* MIRAC. Gorg. 16 p. 244^{a},37 vesanus . . . pervenit . . . ad stationem abbatis, ubi ex more dependebat -a argentea cum candela.

***coronus** *v.* *corone. ***corpalatius** *v.* *curopalates.

corpis *v.* corbis. **corpolentus** *v.* corpulentus.

[corporabilis *v.* corruptibilis.**]**

[corporabilitas *v.* corporalitas *p.1909,64*.**]**

corporalis, -e. *form.:* -i(us): *l.13. abl. sg.* -e: *l.13.36. al.*

I *adi.:* **A** *ad corpus humanum pertinens, corporeus – leiblich, Leib(es)-, Körper-:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* VITA Furs. 5 (MGMer. IV p. 436,15) nocte molestia -e (-ia, -i *var. l.*) correptus. WILLIB. Bonif. 6 p. 32,12 comitum multitudo . . . -i . . . praeventa m o r t e . . . captivata est (CHART. Babenb. 267 p. 100,19. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 55 ceteri clerici . . . d i s c i p l i n a m -em et carceris custodiam sustineant (STATUT. ord. Teut. p. 88,30. *al.*). CAES. HEIST. hom. exc. 280 p. 176,19 quidam sompnolenti . . . pena -i divinitus sunt puniti. *saepe. adde de cadavere:* PASS. Quir. Teg. 10 sustulerunt eum *(sc. mortuum)* . . . cum vasculo -i de ramis palmarum conflexo. DIPL. Otton. III. 348 p. 777,25 confessoris Gregorii in . . . monasterio -i quiescentis materia. **β** *spectat ad carnalitatem:* HINCM. divort. 5 p. 142,11 coniugium nulla potest ratione dissolvi, nisi . . . aperta convictione ex -i fornicatione. ALFAN. premn. phys. 19,4 p. 103 in -bus solis delectationibus superfluitates fiunt. *al.* IDUNG. PRUF. argum. 70 cuius erroris socius non de illo, qui in corde mechatur, sed qui -i peccato labitur, . . . asserit: '*eqs.*' **γ** *spectat ad terrestria, corruptibilia (fere usu eccl.):* GODESC. SAXO theol. 14 p. 236,20 quantum differant haec salus -is et temporalis . . . et salus illa spiritalis et sempiterna. ALFAN. premn. phys. 1,57 p. 15 angelis . . . naturaliter existentibus liberis a -bus passionibus. MANEG. c. Wolfh. 17 p. 81,20 quanquam ligationis pena . . . in quibusdam . . . usque ad -em . . . dampnationem proruperit. *al.* **b** *anat.:* Ps. HIPPOCR. phleb. 129 de vena -e; . . . vena -is in collo separat de vena vitale. **2** *latius i. q. personalis – persönlich:* BONIF. epist. 63 p. 129,30 a talium *(sc. sacerdotum falsorum)* -i communione abstinere . . . non possumus (*cf.* FROUM. epist. 6 -i colloquio). LIBER diurn. 83 p. 93,12 conscientia devota -i iureiurando sinceriter optuli *(cf.* CHART. Babenb. 277 -i fide. CHART. Brixin. 104 p. 111,36 -i sacramento. *saepius)*. CONC. Karol. A 61 p. 809,9 qui . . . detenti infirmitatibus illuc -i p r a e s e n t i a occurrere non valentes (CHART. eccl. Erf. 398 p. 236,24. *saepius*). IDUNG. PRUF. dial. 3,62 ordo tenet . . . -es . . . observantias. *al.* **B** *corporeus, materialis – körperhaft, materiell, substantiell:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* AGOB. 18,12 l. 15 ut . . . -ia verba . . . in ora illorum *(prophetarum)* ipse *(spiritus sanctus)* formaverit. DIPL. Heinr. II. 440 ut . . . muri releventur . . . et quicquid oportunum fuerit ad -em formam ipsius domus Domini *eqs. al.* **b** *manifestus, conspicabilis – handgreiflich, (leibhaftig) sichtbar:* GLOSS. psalt. Lunaelac. 80,4 docet *luna* illos *(filios Israel)* per typos -es, qualiter *eqs.* HINCM. divort. 13 p. 200,25 in primordio ecclesiae necessaria erant -ia signa. MATHEM. var. Bubnov p. 274,7 sicut in fine huiusce sententiae -i sub exemplo postea docebimus. **2** *natur. et philos.:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 310,23 caro et spiritus . . . duae sunt s u b s t a n t i a e, -is et incorporalis (ALBERT. M. metaph. 5,2,1 p. 236,80. *saepius*). GUNZO epist. 14 p. 48,15 quia sine huius lineamentis nulla -is dimensio possit ostendi. ALFAN. premn. phys. 2,75 p. 42 omne . . . , quod ortum habet -em simul et temporalem, corruptibile est. ALBERT. M. cael. 1,2,8 p. 53,81 tres . . . dimensiones sunt ultima materiae -is. anim. 2,3,18 p. 125,45 aqua -ior est aere. *saepe. de deis:* ALBERT. M. metaph. 1,4,7 p. 56,70 intulit *Xenophanes* deum esse omnia et fieri deum -em ex . . . adveniente corporeitate. **3** *alch.:* ANON. secret. p. 42,19 alia *species* est -is ut aurum . . . alia incorporalis, ut viride aes. Ps. ARIST. pract. p. 661^{b},38 desponsatio lapidis in calcem -em. **4** *publ. et iur.:* **a** *in univ. (usu subst.: l.72):* CONST. Melf. 1,73 p. 112,31 in iudiciis possessionum rerum -ium. CHART. Merseb. 251 p. 203,28 nichil -ium vel i n c o r p o r a l i u m sibi retinens in eodem *praedio*

[Leithe-Jasper]

(CHART. Hall. 256 p. 243,43. *al.*). **b** *realis – tatsächlich:* **α** *de iure possessionis:* LIBER diurn. 33 quamquam rei commutatio ex ipsa -i traditione possit firma consistere (GREG. CAT. chron. II p. 263,29). CHART. Ticin. 99 p. 37,20 (a. 1209) ut . . . intret in -em possessionem iamscripte terre. CHART. Turic. 1475 p. 185,7 eorum ecclesiam in possessionem predicte ecclesie . . . cum omni iure . . . mittimus -em. *saepius.* **β** *de investitura (de re v. H. Hoffmann, Ivo v. Chartres u. d. Lösung d. Investiturproblems, in: DtArch. 15. 1959. p. 409 c. not.):* IVO CARN. ad Hugon. (MG Lib. Lit. II p. 645,1) papa Urbanus reges tantum a -i investitura excludit. WIBALD. epist. 395 p. 527,10 ut . . . electus -em investituram a . . . abbate susciperet. *al.* **C** palla -is *i. q. pannus linteus, -e q. d. – 'Korporale':* PONTIF. Rhen. sup. 24 ubi palle -es lavate fuerint, nullum linteamen ibidem aliud debet lavi. ORD. Rom. 31,22 quam *(sc. sindonem mundam)* prius preparaverant in ore altaris e regione pontificis post -em pallam expansam. *al.*

II *subst. neutr. vel raro masc. (e. g. l. 20. 22): liturg. de panno linteo, in quo corpus Domini consecratum ponitur ('Korporale'):* CAPIT. reg. Franc. 128,4 invenimus ibi . . . -es IV, orasii II, plumatium serico indutum I (*cf.* CATAL. thes. Germ. I 28,12 -em I). FUND. Werd. app. p. 168,1 dirupuerunt . . . calicem cum patena et tabulam altaris . . . cum -e. CONST. imp. I 437,6 ut nemo -e ad extinguendum incendium in ignem proiciat (*ibid. iterum. sim.* RUP. TUIT. inc. 3). CHART. Turic. 1609[a] sunt . . . hec reliquie: . . . de carne corporis Elisabete, . . . particula de -i, quod dicitur suscepisse guttas cruoris dominici. *saepe. v. et p. 553,11.*

adv. **corporaliter**. **1** *(in) corpore – körperlich, leibhaftig:* **a** *de hominibus (de Christo: l. 31. 35):* **α** *in univ.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 493,9 Christus -r visus est a sancto Stephano. theol. 24 p. 343,8 -r . . . resurrectorum communis erit omnium resurrectio. THIETM. chron. 8,16 quamvis -r appareat *phantasia.* MARIAN. chron. a. Chr. 2,67[capit.] p.497,40 de ambulatione Domini in Galilea -r. CONST. Melf. 1,85 convicti -r puniantur. *saepe. adde de cadavere:* CONC. Karol. A app. 9 p. 842,37 in qua *(ecclesia)* . . . sanctus Karilephus -r requiescit (DIPL. Karoli III. 157. *al.*). **β** *spectat ad vitam (terrenam):* CONC. Karol. B I 27 p. 288,18 ut . . . poenitentiam temporaliter et -r agant *criminosi*, ne aeternaliter pereant. DIPL. Heinr. II. 317 quicquid -r operamur, ad utilitatem referimus animae. THIETM. chron. 6,78 etsi -r non eque degant, una tamen felicitatis aeternitate gaudent *boni. al.* **b** *de animalibus:* RATHER. epist. 26 p. 148,13 peior . . . est lupus interimens spiritaliter homines quam lupus devorans -r oves. **c** *de plantis:* ALBERT. M. veget. 1,69 licet non agant *plantae* animaliter, sed -r. **2** *personaliter, ipse – persönlich, selbst:* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl. 3,15 p. 158,22 ut vir Dei . . . tempestatem . . . exortam, quamvis -r absens, sopiverit. CHART. eccl. Erf. 67 p. 41,29 quibuscunque dyocesis . . . -r preesse non possumus. GESTA Halb. p. 111,39 quod . . . episcopus . . . imperatori -r intimavit. *saepius.* **b** *publ.:* LIBER diurn. 83 p. 93,16 iusiurandum -r offerens. CHART. civ Magd. 75 p. 37,11 *Teodericus* -r presentit sacramentum, quod *eqs.* (CHART. Sangall. B 376 p. 283,16. CHART. Port. 136 p. 158,27. *saepius*). CHART. Brixin. 126 Henricus -r iuravit *eqs. al.* **3** *de possessione i. q. materialiter, reapse – der Sache nach, tatsächlich:* DIPL. Otton. I. 340 p. 466,5 ut -r de ipsis . . . possessionibus eum *(archiepiscopum)* investisset Iohannes *papa* (DIPL. Heinr. III. 192 p. 243,13). NARR. de Gron. 30 l. 15 quod *(sc. Covordiam)* ipse . . . in possessionem suam et ecclesie -r recepit.

corporalitas, -atis *f. conditio, natura corporalis – Körperlichkeit, körperliche Beschaffenheit:* **1** *philos.:* HILDEG. phys. 6 praef. p. 1286[B] quod homo . . . in corporabilitate *(leg.* -e, *ut vid.)* discernitur. HUGO HONAUG. hom. 1,8,3 sicut ex habitu -is corpus est corpus, sic *eqs.* ALBERT. M. metaph. 5,2,2 p. 237,91 quae . . . differentia sit -is et corporeitatis, usque adhuc non est auditum. *al.* **2** *alch. de materia solida:* Ps. GERH. CREM. sal. II 76 p. 80,25 mutat *sal* illud *(argentum)* a -e (*cf.* sal. I 5 p. 16,3 corporeitate) in spiritualitatem (GEBER. investig. 2 p. 476).

***corporarius,** -i *m. litus, proprius – Unfreier, Leibeigener (de re v. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 212):* TRAD. Patav. 18 (a. 788/89) hoc est dotum huius aecclesie: . . . II -os Liutfridus et uxor eius . . . et alia mancipia.

corporatio, -onis *f. incarnatio, inhumanatio – Fleisch-, Menschwerdung (de Christo):* ARNO REICHERSB. apol. p. 25,28 divinae -is opus et Verbi incarnati vel incarnandi sacramentum, utpote nostro intellectui incapabile *eqs.*

***corporeitas,** -atis *f. corporalitas, materialitas – Körperlichkeit, Stofflichkeit:* **1** *philos.:* GERHOH. haer. 1 p. 1165[B] hoc propter -em dicimus, quae est substantialis forma subiecti (*sim.* glor. 4,4 p. 1089[C]). OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 21,11 ut corpus -e esse, colore aliquid esse dicitur, sic *eqs.* 1,55 p. 77,30. ARNO REICHERSB. apol. p. 9,24 quamvis genere et forma -is et incorporeitatis disparata *anima et caro*. ALBERT. M. sent. 4, 44,3 p. 547[a],8 corpus dicitur dupliciter, scilicet a -e et corpulentia. gener. 1,3,2 p. 140,22 quae *(materia)* habeat magnitudinem et -em. *saepius.* **2** *alch. de materia solida:* ARTEPH. secret. p. 22,7 reincrudare corpora, idest . . . mollire, donec priventur -e dura. *v. et p. 1909,70.*

corporeus, -a, -um. **1** *ad corpus humanum pertinens, corporalis – leiblich, Körper-:* **a** *in univ.:* MEMORIALE qual. 1 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 230,6; s. VIII.[ex.]) provideat sibi -am (-ae *var. l.*) necessitatem naturae. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 358,3 intellegibilia ad mentem, sensibilia ad sensus -os pertinent. IOH. VEN. chron. p. 140,7 diva anima -o relicto ergastulo superum petiit solita. CHART. Naumb. 112 p. 98,7 pro multiplici amministratione -e refectionis Martha notatur nimium sollicitari. *persaepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *spectat ad carnalitatem:* ALFAN. premn. phys. 1,27 p. 10 omnes floccipendens delectationes -as. **β** *spectat ad terrestria, corruptibilia:* CARM. var. III A 6,7,15 incipe -am studio proscindere glebam *eqs.* ALFAN. premn. phys. prol. 7 disciplinis et virtutibus . . . a rubigine -a . . . elimetur *homo. al. spectat ad vitam (terrenam):* CHART. Epternac. 23 (a. 698/714) si dum quisque -is motibus terram inhabitat, pro amore Dei donum cogitat eternum (*item* 137. 143). **γ** *de Christo (incarnato) i. q. humanus – menschlich:* POETA Saxo 5,500 quae loca Christi gestis -is sanctificata manent. HROTSV. Mar. 308 -ae tectus *Christus* velamine formae. *al.* **2** *materialis, substantia praeditus – materiell, substantiell:* **a** *gener.:* RIMB. Anscar. 3 p. 22,26 gressu immobili sine via -a ambulantes *viri sancti.* p. 23,20. AGIUS vita Hath. 12 sibi visum esse dicebat . . . corpore exutam, tamen -am *eqs.* **b** *philos. et theol.:* **α** *in univ.:* AGOB. 9,15 l. 2 quantum amor -arum rerum . . . ad spiritalia contemplanda *noceat*. ANSELM. BIS. rhet. 2,4 p. 150,1 -um . . . cum incorporeis . . . non esse consistere dixit dialectica. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 100,12 cum . . . ad materiale -e forme receptaculum respicimus. ALBERT. M. animal. 20,33 utrum -a lux dividitur a substantia orbis. *saepius.* **β** *corpore indutus – gestalthaft:* ALBERT. M. sent. 2,8,1 p. 168[a],20 utrum concedendum sit, quod angeli . . . -i sint. 4,44,41 p. 599[a],5 cum ipse *(sc. homo)* sit -us. animal. 20,70 p. 1310,10 -os . . . deos distinxerunt in caelestes et terrestres. **c** *mus.:* SCHOL. enchir. 2,262 voces . . . celeriter transeunt, numeri . . . , qui -a vocum et motuum materia decolorantur, manent. **d** *alch. de materia solida:* Ps. AVIC. lap. p. 635[b],2 nisi corpora feceritis incorporea et spiritus -os. Ps. PLATO quart. 2 p. 118,42 quod transferam sermonem ad homogenea, scilicet -a et proprie ad aurum et argentum. *al.*

corporor, -atus sum, -ari. *incorporari, incarnari – (Menschen-)Gestalt annehmen, Fleisch werden:* RUP. TUIT. Ioh. 2,1810 quia . . . incorporeum verbum Patris . . . concepit *Maria* et de carne sua -tum ex virgineo ventre peperit.

[corporulentus *v.* corpulentus *p. 1911,32.]*

corpulentia, -ae *f.* **1** *de amplitudine corporis:* **a** *crassitudo, obesitas – das Dicksein, Beleibtheit:* BENZO ad Heinr. IV. 4,4 p. 384,4 pocior fuit Alricus tardus -a, quam *eqs.* CONR. HIRS. dial. 1221 propter tiranni *(sc. Neronis)* crassitudinem et -am. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 162,5 neque propter -am et pinguedinem nimiam fastidiat *falconarius* laborem. **b** *magnitudo, robur – Größe, Stärke:* **α** *de hominibus:* THEOD.

TREV. mirac. Celsi 4 post curationem tanta -a viguit et viribus abundavit *pauper*, ut *eqs.* **β** *de animalibus:* HERM. IUD. conv. 1 p. 71,6 rex . . . nivei mihi candoris mireque -e equum obtulit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 58,23 si magnus, tederet eum *(sc. canem)* laborare propter -am. *al.* **2** *de substantia corporali i. q. corporalitas, corpus – Körperlichkeit, Körper:* **a** *gener.:* LOTH. I. ad Hraban. (MGEpist. V p. 475,29) haec est . . . forma certandi . . . , que . . . ultra -e facultatem gratia divini spiritus erigitur. HUGO FLAV. chron. 1 p. 337,3 audiebantur carmina . . . nec, qui essent cantores, -a tenebrosa et fragilis videre praevalebat. RUP. TUIT. trin. 16,38 l. 1797 ut . . . isti *(haeretici)* . . . nimiam . . . substantiae vitiosamque expectent -am. **b** *natur. et philos.:* Ps. BEDA mund. const. 1,277 in cancro, si solem secum habuerit, incrementum et -am rebus maxime infundit *luna*. HONOR. AUGUST. hex. 2 (PL 172, p. 257^{B}) quod . . . tenuitas lucis in -am solis sit compacta. URSO element. 2 p. 42,21sqq. cum nichil haberet *hyle* -e . . . contra dicentis mutationi contrarie, nec erat exuenda hac -a, ut alia -a indueretur, nec *eqs.* ALBERT. M. sent. 4,44,3 p. 547^{a},9 a -a . . . habet *corpus* repletionem loci. WILH. SALIC. chirurg. 2, 23 p. 339^{D} oleum sua oleaginitate, humiditate et -a omne vulnus dilatat. *al.* **c** *anat.:* WILH. SALIC. chirurg. 1,24 p. 311^{F} facit *hernia gutturis* intra suam -am nodositates multas.

corpulentus, -a, -um. **1** *crassus, robustus – dick, kräftig:* **a** *de hominibus:* WALAHFR. subvers. Hieros. p. 968^{D} Titus . . . iuvenes, quos -iores reperit, in captivitatem destinavit. CONSTANT. METT. Adalb. 10 erat . . . ex genere -us. HERM. TORN. rest. 4 p. 276,43 homo quondam lactei candoris -ique . . . nitoris subita ieiuniorum maceratione attritus. **b** *de animalibus:* GILO Hug. (MGScript. XV p. 940,17; a. 1109/22) mulam -am . . . ad viam reduxit. ALBERT. M. animal. 8,204 sunt *(sc. bonasi)* magis -porulenta (*sic; p. 630^{a},21* ὀγκωδέστερον) et magis obesas carnes habentia. **2** *corporalis, materialis – körperlich, stofflich:* **a** *in univ.:* RUP. TUIT. off. 11,7 l. 277 quae *(terra)* protecto densior atque -ior aquae elemento est. trin. 1,1 l. 18 dum non solum caelum incorporeum, sed etiam -am creavit *Deus* terram. HONOR. AUGUST. phys. 227,24 quarum *(aeris partium)* . . . inferior . . . humida est et -ioris qualitatis. ALBERT. M. incarn. 6,1,5 p. 224,57 qui *(Christus)* secundum -am substantiam . . . descendit ab Adam. *saepius.* **b** *densus, solidus – dicht, fest:* PETR. DAM. epist. 50 p. 131,20 quatinus imbecilles . . . sic lactis liquor enutriat ut valentes . . . -ioris cibi soliditas. ALBERT. M. animal. 16,94 cum . . . adunatur et constat id, quod -ius (*p. 739^{b},26* σωματώδους) est in menstruo.

corpus, -oris *n. (m.: p. 1912,17. 1913,2. al.; f.: p. 1912,44) script.* -per-: *p. 1912,33.* -pur-: *p. 1913,36. adde* DIPL. Merov. I 60. *form.: sing. abl.:* -a: *p. 1912,44.* -i: ARBEO Corb. 18. p. 208,21. *plur.: acc.* -us: *p. 1913,2. abl.* -rebus: *p. 1913,57.*

I σῶμα – *Körper, Leib:* **A** *gener.:* **1** *spectat ad homines vivos (ad Christum: l. 60):* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* ANTIDOT. Lond. p. 18,33 ungue totum -s a planta pedis usque ad vertice. LIUTG. Greg. 15 p. 79,13 pater . . . coepit eos monitis consolari . . . sicut frequenter et s a n u s -e ante solebat (CHART. Friburg. 75. *al.*). WALTH. SPIR. Christoph. I 14 quicquid pro -is nostri vili mercede suscepimus. FROUM. carm. 14, 19 sepibus infantes appendant -a parva. ALBERT. M. summ. theol. II 13,75$^{capit.}$ utrum ab alio quam a Deo potuit formari -s primi hominis. *persaepe.* **β** *de statura, habitu, gestu sim.:* HUGEB. Willib. praef. p. 87,8 discendendo in humani -is adsumptione (*cf.* POETA Saxo 3,102 Christus . . . -e sumpto). WIDUK. gest. 2,36 p. 97,15 erat *Heinricus* -e p r e s t a n t i (WALTH. SPIR. Christoph. II 1,125. *cf.* 1,182 intulit auledas iuvenili -e). ANSELM. BIS. rhet. 3,6 p. 178,7 ubi vocis vel -is moderacio expediat (*sim.* OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 136,27). WILH. APUL. gest. 2,94sq. Teutonici, quia . . . forma decoros fecerat egregie proceri -is illos, -a derident Normannica, quae breviora esse videbantur. **b** *latius:* **α** *de toto homine (fere per pleonasmum):* WILLIB. Bonif. 8 p. 50,19 felici sanctorum cede -a cruentavit *paganorum tumultus*. DIPL. Karoli M. 87 p. 126,37 ex . . . venatione infirmorum fratrum -a . . . r e f i c i e n d a . . . constituimus (WIDUK. gest 1,11 p. 19,16. *al.*). CHART. Tirol. 1133 p. 175,32 ut pauperes . . . habeant . . . paleam sufficientem ad repausationem -um suorum. *saepe. in imag.:* PETR. CAS. chron. 4,111 gravius telum -e recipio, cum a Romano pontifice mea instituta dampnantur. **β** *de media -is parte i. q. truncus – Rumpf:* LEX Saxon. 5 si . . . -s vel coxam vel brachium perforaverit. WETT. Gall. 34 cernebant per tracturam cinctorii carnem vulneratam . . . in modum cinguli -s gyrante vulnere. WALAHFR. Mamm. 22,21 abscisas aliena manus ad -a iungi cernere erat. *al.* **γ** *de conversatione terrena:* ARBEO Corb. 21 p. 212,18 cuius *(viri)* ammissionem iam receperant -is. LIUTG. Greg. 1 prope regna Francorum v i v e n s i n -e (HRABAN. epist. 2^{a} p. 383,15. *al.*). ERMOLD. Ludow. 2, 579 si subito finis humani -is esset. FROUM. carm. 18,4 -e dum maneo. CHART. Solod. II 98 prout quisque gesserit in -e sive malum sive bonum. *saepius.* **2** *spectat ad homines mortuos:* **a** *in univ.:* CAPIT. part. Saxon. 7 si quis -s defuncti hominis secundum ritum paganorum flamma consumi fecerit. TRAD. Frising. 167 in ipsa ecclesia -s eius sepultus est. ANNAL. Xant. a. 869 p. 26,25 ut homines hominum -a comedisse feruntur. THIETM. chron. 2,43 -s . . . a r o m a t i b u s c o n d i t u m ad Parthenopolim translatum est (WIPO gest. 37 p. 58,5). HONOR. AUGUST. sacram. 95 p. 798^{B} -a non intersunt . . . publicis officiis, quia non decet musica in luctu. CAES. HEIST. Engelb. 2,9 p. 266,30 -s sacrum decoquentes et a carnibus ossa separantes . . . carnes sepelierunt. *persaepe.* **b** *spectat ad personam mortui ipsam:* WILLIB. Bonif. 8 p. 53,22 gloccum in signum ammonitionis sancti -is humana non continguente manu commotum est. THIETM. chron. 4,53 animae presentis -is ab archipresule remissio datur. DIPL. Frid. I. 502 p. 433,4 pro revelatione . . . atque canonizatione sanctissimi -is eius *(sc. Karoli)* sollempnem curiam . . . celebravimus. **c** *de reliquiis sanctorum:* **α** *strictius:* CHART. Alsat. B 271 p. 170,8 (a. 778) ubi . . . sancta Sophia preposita in -e r e q u i e s c i t (EIGIL Sturm. 16 p. 149,19. CHART. Sangall. A 343 in -ere r. *saepe*). ANNAL. Iuv. III a. 765 venerunt -a sanctorum in Franciam de Roma. TRANSL. Herm. p. 410,28 ut de -bus sanctorum aliquam ei partem dare dignaretur. THIETM. chron. 2,17 -s sancti Mauricii . . . cum aliis sanctorum porcionibus Ratisbone . . . allatum est. *persaepe.* **β** *latius de tumba:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,29 variis -um infirmitatibus conprimati sanctum quesiverunt -s. WETT. Gall. 30 p. 274,36 cum episcopus cum clero ad -s venit, multorum manus loculum levare coepit. *al.* *de ecclesia:* TRAD. Frising. 45^{a} p. 73,29 (a. 772) omnia . . . trado ad -s . . . Tertuliani martyris (179). **3** *spectat ad animalia:* RHYTHM. 39,35,3 gignit *Mauritania* . . . elefantes cum ˌingente -aˌ (ingenti -e *var. l.*). HUGEB. Willib. 6 p. 105,28 cruribus et toto -e referta ad alveariis gestando properat *apis*. WANDALB. mens. 44 aprorum praefigere -a ferro . . . placet. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 18,24 omne -s *avium* quanto super plures bases steterit, firmius stat. *saepius.* **4** *in imag. et per compar.:* **a** *spectat ad plantas:* ALDH. ad Acirc. 69,1 semper habens *taxus* virides frondenti in -e crines. WALAHFR. hort. 132 tenui . . . ferunt *cucurbitae* ingentia collo -a. RAPULARIUS 17 tam dilatata foliis, tam -e grandis *(sc. rapula)*. ALBERT. M. veget. 1,110 quaerendo . . . de -e plantarum *eqs. al.* **b** *spectat ad aedem capitalem ecclesiae:* CHART. Mog. A I 553 p. 462,20 (a. 1128) ad ecclesie . . . restauracionem . . . ordinavit *Willegisus*: . . . dexterum chorum Odernh<eim> . . . tegere debet, Boys -s. VITA Norb. I 12 p. 682,31 qui *(puteus)* est inter sanctuarium et -s eiusdem ecclesiae. CHART. Bern. II 111 ut in omni fabrica lignea -is ecclesie . . . media pars a nobis, media . . . a parrochianis impendatur. **c** *spectat ad naves:* ANNAL. Ianuens. II p. 49,10 restituerunt Ianuenses . . . -a galearum eorum. GREG. IX. registr. 394 p. 312,46 -s . . . galee cum apparatu ipsius . . . sedes apostolica . . . exhibebit. **d** *usu vario:* ALDH. ad Acirc. 72,7 frustra factor confinxit -s inorme, totis membrorum dum frauder sensibus intus. WALAHFR. carm. 6,16 aurificis studium . . . gracilem -e cudit acum. CYMBALA XXI p. 56,35 si . . . omnes *(sc. tintinnabula)* aequaliter facias in -e. HIER. MOR. mus. 28 p. 290,5 quod extra -s v i e l l a e, id est a latere, affixa sit *chorda.* p. 290,19. *al.*

B *spec.:* **1** *natur. et medic.:* LEX Alam. 88,2 si . . . iam non fuit formatus *(sc. fetus)* in liniamenta -is. AGIUS epic. Hath. 209

[Leithe-Jasper]

sicut . . . -s crescente splene tabescit. RECEPT. Bamb. 13capit. ad eos, qui variatos -s habent. CONSTANT. AFRIC. coit. 9,6 qui *(fumus)* sua natura infestat temperanciam -is. 9,17 quia frequens coitus desiccat -s. ALBERT. M. veget. 1,2 quamvis . . . unumquodque vivorum habeat -s heterogeneum magis, quam *eqs. al.* **2** *eccl. et theol.:* **a** *spectat ad materialem partem hominis (opponitur anima, mens):* ARBEO Corb. 24 p. 216,22 tam -is alimoniam quam animarum a viro Dei propinabantur sacramenta. HINCM. coll. 1 p. 64,7 quoniam vestra regia . . . sublimitas . . . et cordis et -is cervices devote inclinat. FROUM. carm. 24,13 -a dum pereunt, animas tunc morte beabunt. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 79,26 quod cum hoc -e ad constituendum hunc hominem conveniat *anima*. CHART. Tirol. 566 p. 49,9 ut . . . Rodulfus . . . vel cui dederit seu p r o a n i m a e t -e i u d i c a v e r i t, dictum vinetum . . . habere et tenere debeat (CHART. Brixin. 126. *saepius*). *persaepe.* **b** *spectat ad 'carcerem' animae:* WILLIB. Bonif. 5 p. 18,22 deposito -is e r g a s t u l o (GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 97. *saepius*). HYMN. Hraban. 20,2,3 lethum viceras amarum -is claustra reserans *Christus*. WALAHFR. Mamm. 1,10 peregrinus et hospes -is ac mundi felix . . . incola Mammes. THIETM. chron. 7,72 p. 488,7 ex arto -is carcere solutus. *saepe.* **c** *spectat ad naturam hominis glorificatam (ad angelos: l. 24. 29. 32):* IOH. SCOT. praedest. 17,7 l. 141 cum in aethereo -e primum a Deo creatus sit *(sc. Lucifer)*. VITA Gang. I 10 (MGMer. VII p. 164,15) cum resumpto in finem mundi -e carnis simul et animae gaudebit inmortalitate. MANEG. c. Wolfh. 22 p. 96,10 homo sepultus resuscitatus est in ęternum cum vero -e. RUP. TUIT. vict. 1,28 p. 42,11 habent *angeli* . . . -a aeria. ALBERT. M. resurr. 67 p. 277,61 non . . . est tangibile -s g l o r i o s u m a non-glorioso (sent. 4,44,2 p. 544a,21. *ibid. saepius*). summ. creat. I 4,61capit. de formis et figuris angelicorum -um. *al.* **d** *spectat ad -s Christi eucharisticum q. d.:* **α** *de eucharistia, communione:* STEPH. EDD. Wilfr. 32 p. 227,9 extraneus efficiatur a salvatoris -e et sanguine Domini *(sim.* CHART. Sangall. A 40 a communionis -uris. BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 302,39. *al.)*. LIUTG. Greg. 15 p. 79,25 communione sacri -is et sanguinis Domini suscepta (*sim.* THANGM. Bernw. 42). CATAL. thes. Germ. I 48,28 vasculum argenteum, in quo -s Domini continetur. *persaepe. de festivitate (de re v. P. Browe, Verehrung d. Eucharistie im MA. 1933. p. 76sqq.):* CHART. episc. Wirz. I 419 p. 487,5 (a. 1278) in festo eiusdem -is et sanguinis Domini a . . . Urbano papa instituto. **β** *de transsubstantiatione:* ABBO SANGERM. serm. 13,2 in ista die consecravit Dominus . . . de pane suum -s et de vino suum sanguinem. ALBERT. M. sent. 4,10,7 p. 259b,1 panis transsubstantiatur in -s Christi. *al.* **e** *spectat ad ecclesiam, i. -s Christi mysticum q. d.:* HRABAN. univ. 1,2 p. 21C -s . . . Christi sancta est ecclesia. ALEX. MIN. apoc. 5 p. 79,24 non sunt multa -a Christi, sed unum est -s Iesu in caelo et in medio ecclesiae suae. ALBERT. M. eccl. hier. 3,28 p. 625a,9 sumus enim m y s t i c u m -s eius (miss. 3,6,9 p. 104a,10. *ibid. saepius*). *saepe. cf. p. 1915,20sqq. de papa vicario Christi:* INNOC. III. registr. 1,345 p. 515,23 per fratres nostros, qui sunt membra -is nostri *eqs.* **3** *publ. et iur. i. q. persona – Person:* **a** *in univ.:* DIPL. Merov. I 19 p. 20,15 ut si qua ad ipsum locum . . . in villabus, mancipiis vel quibuscumque rebus adque -ebus . . . delegatum . . . fuerit (*sim.* 69 p. 61, 45. CHART. Rhen. med. I 21 p. 26,16). EINH. Karol. 22 p. 27,19 satellitum et c u s t o d u m -i s turbam invitavit (POETA Saxo 5,330. *sim.* HROTSV. Agn. 226). CONC. Karol. B I 45,6 si sponderit . . . praesentia -is ad pacem et concordiam . . . se rediturum. TRAD. Fuld. I 48 p. 133,21 que familie singulis annis debent . . . censum reddere tam de proprio -e quam de possessione. CHART. scrin. Col. B 841 per . . . captivitatem proprii -is. *saepe.* **b** *spectat ad probationem duelli (de re v. HRG I. p. 789sq.):* CHART. Bern. II 281 p. 308,32 (a. 1249) ego te per -s meum probabo -s tuum (*sim.* III 58 p. 58,39).

II *substantia (materialis, essentialis), massa – (materielle, wesentliche) Substanz, Masse:* **A** *strictius de materia, forma (solida, corporea):* **1** *gener.:* FLOR. LUGD. carm. 4,19 tu torpentis humi -s de -e sumptum . . . erigis. CONSTANT. AFRIC. theor. 1,4 p. 2a,15 metallorum . . . -a seu lapides . . . ex his . . . quattuor *elementis* conficiuntur (*cf.* ALBERT. M. veget. 1,1 in -bus mineralium). *adde:* FUND. Brunw. praef. p. 123,37 scire . . . litteras, quae sunt notae elementorum, sicut . . . illa mundum, sic istae -a vocum constituunt. **2** *spec.:* **a** *philos. et natur.:* WANDALB. creat. mund. 47 sensu -a nullo afflatove moventur. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 102,24 mediam . . . substantiam . . . perspiciemus, si inter -s et incorporeum . . . intelligamus. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 20,33 omne . . . -s ex -bus constat. ALBERT. M. cael. hier. 6,4 p. 85,17 sunt . . . -a incorruptibilia et corruptibilia, . . . inanimata et animata. gener. 2, 2,14capit. qualiter ex elementis generantur mixta physica -a. animal. 3,100 quod humor -is animalis est -s fluidum *(ex Avic.)*. metaph. 5,2,1 p. 236,68 substantia aut est -s aut non-s. *persaepe. spectat ad lucem:* ALBERT. M. sent. 4,44,3 p. 547a,17 -s spirituale, quod est lux, cum quolibet alio -e est in eodem loco. sens. 1,7 p. 13b,44 quae *(foramina per aerem)* transeunt -a radialia. **b** *math. et geom.:* GERB. geom. 2,2 solidum -s est quidquid tribus intervallis seu dimensionibus porrigitur. ALBERT. M. cael. 1,1,2 p. 3,47 species . . . magnitudinis, quae tres habet dimensiones, est -s tripliciter divisibile. praedicam. 3,3 p. 198a,1 qualiter continuae quantitates sunt linea, superficies et -s. metaph. 1,4,1 p. 47,48 cum divisio in infinitum sit passio mathematici -is *eqs. saepius.* **c** *astron.:* GUNZO epist. 15 p. 49,22 oritur . . . magna inter philosophos de c ę l e s t i b u s -bus quęstio, utrum *eqs.* (ALBERT. M. sent. 1,9,3 p. 275a,18. *al.*). GALB. Karol. 2 l. 6 universis terrarum habitatoribus in -e solari . . . apparuit eclipsis (*cf.* CHART. Pomm. 920 sub lunari -e). ALBERT. M. sent. 4,44,3 p. 546b,39 quod mathematici tradunt -s solis et aliorum planetarum transire per circulos suos. *al.* **d** *alch.:* MAPPAE CLAVIC. 93 mittis -s m a g n e s i a e et hoc teris cum eo *(ferro)* diligenter (TURBA phil. 72 p. 169,6. *al.*). PS. GERH. CREM. sal. I 5 p. 16,4 abluit *sal* -a ex sorde. 9 p. 18, 18 cum . . . volueris liquefacere -s. GEBER. summ. 40 p. 367 si . . . cum calce alicuius -um sublimavit. *al.* **e** *medic.:* MAURUS URIN. II p. 41,19 prima regio *urinae* dicitur circulus, secunda superficies seu -s aereum. ALBERT. M. animal. 12,136 apponit eis *(musculis)* natura quoddam -s, quod est medium inter nervum et kartillaginem.

B *latius de compagine:* **1** *gener.:* **a** *de libris:* **α** *codex (collectivus) – (Sammel-)Band:* BONIF. epist. 63 p. 131,9 ubi sex prophete in uno -e . . . scripti repperientur. CATAL. biblioth. A I 54 p. 264,26 Gregorius, cuius moralia in VI -bus. CONR. HIRS. didasc. 1023 duos libros Catilinarium et Iugurtinum in uno -e compegit *Sallustius. al.* **β** *opus collectivum, collectio – Sammelwerk, Sammlung, 'Korpus':* LEG. Lang. p. 210,30 inserta in edicti -e retinentur *capitula. saepius*. PETR. DAM. epist. 141 p. 491,13 quanquam -s c a n o n u m desit ad praesens (BERNOLD. CONST. libell. X 49 p. 135,14). ANNAL. Erf. praed. a. 1234 p. 89,7 papa -s novorum decretalium autenticavit. *al.* **b** *usu vario:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,171 Geometrica . . . oppositum redigens -s numerorum in digitos . . . disperserat articulosque. **2** *spec.:* **a** *publ. et iur. de summa possessionum, bonorum sim.:* FORM. Andec. 41 p. 18, 14 tris porcionis de omne -e facultatis mei . . . tibi transcribo (*sim.* DIPL. Merov. I 95 p. 85,22). FORM. Wisig. 23 dominam . . . te in cuncta constituo in omnibus -bus mobilibus et immobilibus. EINH. Karol. 3 p. 6,3 ut totum r e g n i -s ex aequo partirentur *liberi Pippini* (RUP. TUIT. vict. 8,30 p. 274,3. CHART. Burgenl. I 290 p. 206,5. *al.*). DIPL. Frid. I. 192 p. 322,17 de universo -e c i v i t a t i s Lugduni . . . plenarie eum *(sc. archiepiscopum)* investivimus (CONST. imp. II 122,3 p. 165,12). CHART. Argent. I 205 a -e vinee nostre . . . quandam portionem dedimus fratribus de Lucela. CHART. eccl. Erf. 352 ut . . . ministretur eis *(canonicis)* -s prebende. *al.* **b** *astron. de universo:* ALBERT. M. summ. creat. I 3,7,1 p. 396b,29 quod si stellae sint igneae, totum -s coeleste est igneum. cael. 1,2,7 p. 53,59 'quod -s totius universi est finitum' secundum actum. *al.* **c** *mus. fere i. q. ambitus, compages tonorum – etwa: Tonumfang, -gefüge, Gesamtklang:* SCHOL. enchir. 1,182 in omnibus sonis idem evenit, ut . . . in uno concordiae -e convenire nequeant. MODORUM ORDO (VeröffMusHistKommBAdW. III. 1981. p. 183,43) cantilenae -s . . . elevatione sonorum et positi-

[Leithe-Jasper]

one completur. HIER. MOR. mus. 23 p. 168,20 quod nullus ... trium cantuum est sufficiens ad complendam melodiam totius -is uniuscuiusque toni. **d** *pharm.:* ALCUIN. epist. 213 p. 357,2 fateri praesumunt *medici* ... ministros esse ... in unum pigmentaria manu conficiendo -s. BOTAN. Sangall. 5,1 herba ... pulvere facis ..., uno -e miscis (*sim.* 10,3). *al.* THADD. FLORENT. cons. 41,171 permisceantur omnia ..., donec fiat unum -s.

III *societas, congregatio, collegium – Gemeinschaft, Verband, Körperschaft:* **A** *gener.:* THEODULF. carm. 34,10 unus ut e fratrum -e sceptra gerat. *per compar.:* OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 85,26 ut ... tamquam unum -s effecti una omnes voce ... dicerent: '*eqs.*' *ibid. al.* **B** *publ.:* CONST. imp. II 215,26 p. 299,8 (a. 1239)quod honor omnium tangitur, quicunque de -e principum secularium offendatur. CHART. Hall. 353 p. 325,29 qui antea de -e, innunghe dicto, eorum, qui in valle operantur ..., non fuerit. CHART. episc. Wirz. I 433 p. 507,18 cum clamor ... contra societates, -a sive collegia civitatis ..., que vulgariter zumpfte nuncupantur, ... ad aures nostras ... pervenisset. **C** *eccl.:* **1** *in univ.:* CONC. Karol. A 14 p. 84,13 quem ... ex -e sanctae nostrae ecclesiae, videlicet de sacerdotibus ..., nobis eligeremus antistitem. WALDR. carm. 2,1,81 turba sacerdotum, monachorum -s inerme. LIBER de unit. eccl. 2,2 p. 212,39 ut iam non sint unum -s vel ecclesiae vel rei publicae. *saepe. cf. p. 1913,47sqq.* **2** *de congregatione damnatorum:* AGOB. 17,15 due bestie operante diabolo eminentiores sunt in universo -e perditorum. GODESC. SAXO theol. 7 p. 189,2 qui *(reprobi)* sunt membra diaboli et -s Antichristi (*sim. 9* p. 203,8. RUP. TUIT. vict. 11,5). HUMB. Sim. 2,38 p. 187,15 ipsis *(haereticis)* tota moles diabolici -is sustentatur. *al.* **3** *de conventu monastico:* EPIST. var. I 33,7 quod nullus ante probationem ... -i monasterii societur. WALAHFR. Gall. 2,28 -i eiusdem congregationis insertus (OTLOH. vis. 3 p. 51,11. *al.*). CHART. Solod. II 215 ipsa duo monasteria ... redigimus in unum -s. *al.*

corpusculum, -i *n.* (-us, -i *m.*: *l.* 50) *script.:* -pos-: ARBEO Corb. 37 *(var. l.).* -col-: *l.* 51.

(parvum) corpus – (kleiner) Körper: **1** *proprie:* **a** *de hominibus vivis:* **α** *strictius:* GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 7 quamvis statura -i eligans, tali tamen macilentia confectus, ut *eqs.* IOH. CANAP. Adalb. A 2 cerneres ... infantuli -um subita magnitudine excrevisse. EPIST. Worm. I 52 p. 92,2 dignitatis qualitatem divina creatrix et in parvis -is conservare voluit. *abstr.:* RUD. FULD. Leob. 11 p. 126,24 nisi ... alimento vel somno -um reficeret. THANGM. Bernw. 5 p. 760,7 aliquantulum pausans -um recreabat. *al.* **β** *latius de vita terrena:* ALDH. virg. I 28 p. 265,12 dactulorum sagina squalidum sustentans -um naturae debitum solvit. HRABAN. epist. 35 p. 470,12 quamdiu in hoc -o vixero. **b** *de hominibus mortuis:* VISIO Baront. 14 ad limen ecclesiae sancti Petri -us (-um *var. l.*) eius iacet. FORM. Marculfi 2,34 hubi meum requiescit -olum (-um *var. l.*). *saepe.* **c** *de animalibus:* ALDH. virg. II 400 hic *(Iohannes)* ... locustarum mandens -a frugi. GODESC. SAXO theol. 21 p. 290,15 si homines de uno ... verme ... tot vermiculas tot -a tot animulas *habentes* ... secando potuerunt facere *eqs.* **2** *in imag. vel per compar. de volumine, opusculo:* LAMB. HERSF. Lull. 27 p. 340,25 ut ... ea quasi disiecta historiae membra in unius libelli -um congererem. EBERH. BAMB. epist. 8 p. 512^{A} auctoritates velut in unum -um redigere studuimus. *al. v. et p. 1193,48.* *Leithe-Jasper*

[corra *v.* cornum *p. 1900,13.***]**

***corradico** (conr-), -avi, -atum, -are. **1** *(una) radices agere, (in unum) coalescere – (beieinander) wurzeln, zusammen-, verwachsen:* DUDO hist. 4,112 (ed. Lair) alii *(sc. Franci)* paludibus, alnis populisque densius con-tis reponunt se, ne occiderentur a Northmannis. **2** *radicari (facere) – Wurzel schlagen (lassen [in imag.]):* ALBERT. M. eccl. hier. 3,11 p. 585^{b},27 'omnis ... sacra et agiographos deltos', id est divina scriptura ..., '-vit' (*PG 3,429*^{D} συνεῤῥίζωσεν), id est quasi fundamentum et radicem posuit. p. 586^{b},19 'qui *(evangelista)* ... -vit hanc theologiam sacris et deiformibus anagogis.'

1. corrado (conr-), -rasi, -rasum, -ere. *script.* cora-: *p. 1916, 17. confunditur c.* corrodere: *l. 12. 13. 24. al. cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 311.*

I *in unum cogere – (ver)sammeln:* **A** *strictius i. q. radendo colligere, converrere – zusammenkratzen, -scharren:* **1** *proprie:* CONSUET. Marb. 98 cum cultello -at (radat *var. l.*) eas *(micas)* de mensali, ut ad ultimum cum flabello in scutellam colligantur. **2** *translate de possessionibus sim.:* **a** *(laboriose) conquirere – (mühevoll) auftreiben, -bringen:* HUMB. Sim. 1,20 p. 134,18 peiurando assumunt nomen Dei sui et animas suas in vanum, ut sibi -ant lucri aliquantulum *negotiatores.* PETR. DAM. epist. 94 p. 37,1 ut, quaeque potuerint hic inde -ere (corrodere *var. l.*), his *(receptaculis)* studeant cautius infercire *puellae*. RUD. TRUD. gest. 4,9 p. 250,8 *abbas* vix -ere (corrodere *ed., vix recte*) poterat, unde pauci quoque, qui redierant, fratres victitarent. TRIUMPH. Lamb. 1 (MGScript. XX p. 499,42) mille trecentis argenti purissimi marcis undecumque -sis (corasis *var. l.; item* AEG. AUR. gest. 3,14 p. 91,32). *al.* **b** *in malam partem i. q. (cupide) corripere – (gierig) zusammenraffen:* RHYTHM. 79,27,1 con-unt (-unt *var. l.*), quaerunt, inhiant *primates* velut sagaces avidi. VITA Antonini Surr. 27 rebus, quas invenit, rapaci tractu et avaris manibus -sis exire ... paravit *fur*. ADAM gest. 3,17 p. 159,24 oblationes ... ac tesauros, qui ... collati sunt ad tumulum fratris, ipse Haroldus unca manu -ens *(B. C2;* corrodens *ed.)* militibus dispersit (*sim.* 3, 35). AMARC. serm. 1,107 se nitidum sperans *pontifex* -ere posse metallum, quod multi ignavi protendant divite palma. *al. v. et p. 1351,56.* **B** *latius:* **1** *obi. res i. q. congerere, comportare – zusammenbringen, -schaffen, -tragen (de studiis: l. 34):* **a** *in univ.:* FOLCUIN. Lob. 18 quae *(ecclesia)* ad id opus columnis undecumque -sis cum basibus et epistiliis ... est incomparabilis. CONSTANT. METT. Adalb. 10 si non ... pro solo divinae remunerationis respectu totum congestum -sumque fuerit. PETR. DAM. epist. 117 p. 323,3 studiis toto, ut ita loquar, orbe -sis ... docere pueros coepit *Gualterus.* CHRON. Merseb. 3 p. 172,19 librorum ... aliarumque rerum divina ministeria respicientia plurimum -sit *episcopus. al.* **b** *de scriptis, sententiis, rebus gestis sim. i. q. conscribere – zusammenschreiben:* HERIG. gest. 1 p. 165,16 caeterorum nostrae sedis pontificum tempora et gesta, quae undecumque potuere con-i, ad nostra usque tempora collegi. BERNO (?) rat. (PL 142, 1087^{A}) haec sunt, quae ... ex libro officiorum sancti Hilarii non inutiliter mihi -si. **2** *obi. homines i. q. congregare, convocare – zusammenführen, -rufen:* THEOD. TREV. transl. Celsi 12 pontifex ... quamplurimis strenue accersitis et -sis caementariis atque fossoribus ad locum tetendit.

II *(ab)radere – (ab)scheren, -schaben:* **A** *proprie (in lusu verborum):* CHRON. Vill. 9 (MGScript. XXV p. 199,20; s. XIII.$^{med.}$) hispida con-sit Conrardus corpora, barbam ordinis, imperii collum Romeque coronam. **B** *translate i. q. diripere, expilare – (aus)plündern:* HEINR. TEG. Quir. I 5 p. 251,7 veniunt proceres *(sc. Romam)*, -sa omnia a barbaris transmarinis inveniunt.

2. corrado *v.* 1. corrodo. **corram** *v.* coram.

***corrasce** *subst. (fort. ab arab.* corrāz; *cf. R. Dozy, W. H. Engelman, Glossaire des mots Espagnols et Portugais dérivés de l'Arabe. ^{2}1869. p. 86sq.) castellum, dividiculum – Wasserschloß ('Wasserturm' ind. ed.):* NARR. itin. nav. p. 184,18 super conductum quatuor turres, ita ut superior civitas inde aquis habundaret; et hec munitio -e dicitur. *ibid. al.*

***corrasor,** -oris *m. qui corradit, colligit – einer der (ver)sammelt, Sammler:* AGNELL. lib. pont. app. (PL 106,754^{C}; c. s. XIII.$^{ex.}$) vitiorum extirpator austerrimus et virtutum -r avidissimus.

***corrationabilis,** -e. *accomodatus, aptus – angemessen, entsprechend:* ALBERT. M. cael. hier. 1 p. 14,55sqq. 'misericors' Deus, 'principium' omnis 'perfectionis propter hanc theosim', idest propositionem nostram, '-em' (corrationalem *var. l.; PG 3,124*^{A} ἀναλόγου), idest propter hanc dispositionem manifestandi spiritualia -em (corrationabiliter *var. l.*) nobis, misericors.

adv. **corrationabiliter**. *accomodate, apte – in angemessener Weise, passend:* ALBERT. M. cael. hier. 9 p. 151,40 reci-

[Vitali]

dentes *gentiles* . . . ex amore . . . eorum, quae opinantur 'divinitus', idest esse divina, et '-r (*PG 3,268*^{D} ἀναλόγῳ) cultui', idest esse decentia divinum cultum. *v. et p.1916,69.*

***corrationalis,** -e. *aequalis, comparabilis, analogos – gleich(artig), vergleichbar, analog:* ARNO REICHERSB. apol. p. 180,12 angeli cum sint natura spiritus rationales, corpore animali et vegetali carentes, in hoc solo eis consubstantiamur, quod mente ac spiritu et ipsis -es sumus. *v. et p.1916,67.*

***correcapitulo,** -are. *(in unum) comprehendere, complecti – (in eins) zusammenfassen, einschließen, einbegreifen:* CONC. Mansi XI p. 466^{D} (a. 680) trinitatem consubstantialem cohonorandamque ac coassistricem, connaturalem et cognatam atque contribulem, in unam -andam (συγκεφαλαιουμένην) deitatem.

***correcipio** (conr-), -ere. *(una) recipere – (zusammen, gemeinsam) erhalten:* ALBERT. M. eccl. hier. 7,2 p. 762^{b},10 'con-ent' (*PG 3,553*^{A} συναπολήψεται) *sanctorum corpora*, id est simul cum animabus, 'propriam resurrectionem'.

***correcognosco** (conr-), -ere. *(una) agnoscere, approbare – (zusammen, gemeinsam) anerkennen, billigen:* DIPL. Frid. I. 72 p. 121,22 mons . . . comprovintialium attestatione ac liberorum virorum iuramento . . . proprietati ęcclesię sancti Blasii est adiudicatus, unde et nos eandem contestationem . . . nostra auctoritate con-imus. *fort. add.:* CHART. Laus. 159 (a. 1225) recognovit P. sacerdos sub periculo anime sue, quod audierat conrecongnoscere *(sic)* patri suo et avunculo suo P., quod *eqs.*

***correcte** *v.* corrigo.

correctio (-ccio), -onis *f.* *confunditur c.* correptio: *l.43. p. 1918,18. al.*

conversio in melius, emendatio – (Ver-)Besserung, Korrektur: **I** *spectat ad homines:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. disciplina – sittliche Erziehung, Zucht:* **a** *in univ.:* LIUTG. Greg. 4 p. 71,28 quantas . . . synodos . . . ad -em populi . . . instituisset. WETT. Gall. 25 p. 270,20 prophetarum visio a d m o r u m -em (SIGEB. GEMBL. adv. Pasch. 7 [MG Lib. Lit. II p. 459,27]). LUDOW. II. ad Basil. (MGEpist. VII p. 392,9) e c c l e s i a s t i c a e -is negotia strenue peragentes *apocrisiarii* (MANEG. ad Gebeh. 41 p. 383,4. *al.*). SALOM. II. epist. 24 p. 410,25 vos *(sc. episcopum)* . . . ad custodiam gregis sui, ad -em (-ccionem *var. l.*) totius Germaniae . . . sancta Trinitas diu conservare . . . dignetur. *saepe.* **b** *c. sensu paenitentiae, conversionis:* WALAHFR. Gall. 2,7 dum is, qui per se resipiscere noluit, per correptionem (-em *var. l.*) ad -em (correptionem *var. l.*) pervenit. BERTH. (?) annal. a. 1074 reum in eorum manus se . . . sub -is sponsione commisit *rex* (*item* BERNOLD. CONST. chron. a. 1074). HILDEG. scivias 1,3 l. 607 o homo, age paenitentiam et -em. *saepe*. **2** *latius:* **a** *admonitio, exhortatio – Mahnung, Zurechtweisung:* CONC. Karol. A 44^{B} prol. p. 484,13 aperte sermo vestrae *(sc. caesaris)* -is contra illos usquequaque dirigi potest (*sim.* B I 11 praef. p. 82,1). HROTSV. lib. 1 praef. 2 errores fatenti facilis venia vitiisque debetur pia -o. STATUT. ord. Teut. p. 78,37 -ccionem f r a t e r n a m ut osculum accipiat columbinum (ALBERT. M. sent. 4,19,17$^{capit.}$ *al.*). *saepe. v. et l.43.* **b** *monitio – Warnung:* CHART. Turic. 1670^{a} (a. 1277) ut casus dementis -o fit sapientis. FRAGM. chron. Fuld. 23^{a},20 (ArchDipl. Beih. 1. 1976) quod *(scelus)* . . . ad -ccionem, immo pocius ad cautelam omnium abbatum . . . duximus annotandum. **c** *punitio, castigatio, poena – Bestrafung, Züchtigung, Strafe:* CAPIT. reg. Franc. 5 p. 12,8 universos excedentes pro disciplinae tenore servando -is fraena constringant. 150,21 dignam -em accipiat *culpabilis*, ut ceteris neglegentibus exemplum terroris praebeat (*sim.* CONC. Karol. A 39^{A},144). 196,56 p. 47,27 iuxta facti qualitatem erit m o d u s iustae -is (228,6). CHART. civ. Hild. 342 p. 167,25 si . . . talis excessus emerserit, qui aliam quam manualem -em requirat *eqs. saepe. v. et p.1922,59. remissius i. q. destrictio, severitas – Schärfe, Strenge:* CAPIT. reg. Franc. 5 p. 11,42 ita universam populi multitudinem . . . corrigite, ut . . . excedentes ad viam recti itineris -o pastoralis adducat. 69,5 ut latrones . . . sub magna districtione et -e sint correpti. MANEG. ad Gebeh. 23 p. 353,33 ne . . . prostitutas quisquam ab ecclesiae -e et districtione alienas credat. DIPL. Frid. I. 988 p. 275,9 ut . . . reprobos quoslibet ac scelerosos . . . equitatis nostrę -e compescamus. **B** *meton. i. q. ius corrigendi, potestas puniendi, iurisdictio – Aufsichtsrecht, Strafgewalt, Gerichtsbarkeit (usu publ., iur., canon.; de re v. LThK. [1]I. p. 799):* DIPL. Otton. II. 230 p. 258,29 ne . . . legalis -o eis *(fratribus)* denegetur. DIPL. Constantiae 4 p. 15,9 que *(monasteria)* sub eius *(archimandritae)* sollicitudine et -e (p. 16,14 διόρθωσιν) comissimus. ACTA imp. Winkelm. I 874 licet per certas provincias officialium -o et supplementum eorum defectuum . . . tibi specialiter committantur. CHART. select. Keutgen 150,9 officium *(sc. sculteti)* habet<ur> ad -em super cibaria et super quasdam alias causas. *al.*

II *spectat ad res:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* CONC. Karol. 50^{D},70 de mensurarum . . . inaequalitate . . . qualiter res ad certam -em perduci possit, non satis perspicue nobis patet. HRABAN. epist. 8 p. 394,9 ut opus . . . diligenter examines, et sicubi -e (correptione *var. l.*) opus sit, . . . hoc mihi intimare non tardes. GUIDO ARET. microl. 10,1$^{capit.}$ de modis et falsi meli agnitione et -e (correptione *var. l.*). DIPL. Frid. I. 805 ut in eodem scabinatus magisterio diuturnitatis consuetudine utili -e abolita ipsum de cetero annuum fiat. THADD. FLORENT. cons. 121,53 hec est -o aeris in camera pestilentiali. *saepe.* **2** *c. colore quodam:* **a** *curatio – Behandlung:* THADD. FLORENT. cons. 139,3 ad -em . . . matricis domine Clare sic videtur mihi procedendum: *eqs.* **b** *reformatio – Erneuerung, 'Reform':* CONC. Karol. A 52 p. 684,14 vi<sum est illis, ut monasteri>um . . . beati Dionysii . . . magna emendat<ione et -e opus haberet.> B I 1 p. 3,32 congruebat . . . , ut . . . de praefati . . . ordinis -e atque exaltatione laetificari cuperemus. EPIST. Reinh. 87 abbatibus . . . congregatis placuit, ut . . . in villa Erpesphord pro regularis ordinis -e conveniant. **c** *restitutio, compensatio – Rückerstattung, Entschädigung:* DIPL. Heinr. III. 372^{B} p. 512,9 (spur. c. 1116) servitio eos *(advocatos)* abbas constringat, donec ea, quę . . . accusata sunt, ad -em perducant (*inde* DIPL. Heinr. IV. 159 p. 207,25 [spur.]). **d** *levigatio – das Glätten:* CONR. MEND. Attal. p. 136,37 binae sorores . . . peplum quoddam more mulierum manuum alternatis motibus ad solem tenendo causa desiccationis et -is . . . expandebant. **B** *natur.:* ALBERT. M. meteor. 4,3,2 p. 776^{a},15 haec exsiccatio potius est -o argenti vivi quam coagulatio. **C** *iur. et canon.:* LEG. Wisig. 2,1,1 p. 45,22 legum -o vel novellarum nostrarum sanctionum ordinata constructio . . . a nostra gloria valorem obtineat. HINCM. coll. 1 p. 65,22 beatus Gregorius commonitorium . . . ad -em et constitutionem ecclesiasticarum sanctionum composuit. BURCH. URSB. chron. p. 16,9 quem *(librum)* . . . Iustinianus ad suppletionem et -em legum imperialium supperaddidit. *al.* **D** *rhet. i. q.* ἐπιδιόρθωσις – *(Selbst-)Berichtigung:* ONULF. rhet. I 18 hoc . . . urbaniori loquendi modo per -em ostendere propono: *eqs.* CONR. MUR. summ. p. 90,158 corrigit in melius -o verba priora atque prius dicta tollens ponit meliora.

correctivus, -a, -um. *corrigens, puniens, animadvertens – verbessernd, strafend:* ALBERT. M. pol. 4,14^{b} p. 418^{b},21 distinguit *Aristoteles* octo praetoria, enumerando species praetoriorum . . . ; 'una quidem', scilicet prima, '-a' (*cf. 1300^{b},19* εὐθυντικόν), transgressionum scilicet *(per pravam interpr., ut vid.)*.

corrector, -oris *m.* **I** *strictius i. qui corrigit, emendator – einer der (ver)bessert, berichtigt, Verbesserer:* **A** *rerum:* **1** *spectat ad leges:* FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 8,29 Salahadinus appellatus est, quod legis -r interpretatur. **2** *spectat ad litteras:* **a** *gener.:* EPIST. var. II 30 p. 348,28 si . . . incorrecta . . . corrigere libuerit, libenter carta mea perferat -em (correptionem *var. l.*). LUP. FERR. epist. 27 in eo *(libro)* mutare nihil voluimus, ut operis vestri sitis ipsi -es, cuius estis auctores. GODESC. SAXO theol. 9 p. 206,19 ne forte nimis graviter offendatur ille -r immo corruptor. CARM. cod. Pal. lat. 206 f. 183^{v} (ed. B. Bischoff, Lorsch im Spiegel seiner Hss. ^{2}1989. p. 70) sic ubi -r meus hęsit, corrige lector. *al.* *adde de lectione mensae:* SALIMB. chron. p. 552,27 bonus fuit dictator et bonus et pulcher scriptor et bonus -r a d m e n s a m (p. 631,16). **b** *canon. de officialibus curiae Romanae (de re v. P. Herde, Beitr. zum päpstl. Kanzlei- und Urkundenwesen im 13. Jh.*

[Vitali]

²1967. p. 197sqq.): **α** *def.:* HEINR. WIRZ. cur. 271 hoc -is (correptoris, correctionis *var. l.*) factum *(sc. litterae rescribendae)* dependet in arte, qui iubet, ut redeat carta sapore novo *eqs.* **β** *exempla:* INNOC. III. registr. 15,167 (PL 216,690^{C}) cum . . . Petrum Marcum subdiaconum nostrum -em litterarum nostrarum pro colligendis ecclesiae Romanae censibus aliisque negotiis destinemus, *eqs.* ANNAL. Senens. a. 1227 (MGScript. XIX p. 228,10) remansit ibi *(sc. Romae)* . . . magister Bandinus pro -e litterarum domini pape. CONST. imp. II 401 p. 513,23 sederunt ad sinistram *(sc. papae)* . . . vicecancellarius . . . cum notariis, auditore contradictarum, -e *(sim.* ORD. canc. pap. 3,6, 4. *ibid. saepius).* CATAL. fam. pap. p. 197^{b} Franciscus . . . mercator II, -r II *recipiunt praebendas. v. et p. 1920,1.* **B** *hominum i. q. doctor – Lehrer, Bekehrer:* LIBER de unit. eccl. 1,12 p. 200,22 ut potius sit *rex* . . . hereticorum atque scismaticorum destructor, si pro . . . erroris perseverantia eorum non potuerit fieri -r. HUGO FLOR. tract. 2,5 (MG Lib. Lit. II p. 491,25) Balaam propheta . . . -em habuit suae vesaniae animal mutum, cui insidere solebat.

II *latius:* **A** *admonitor, correptor, censor – Mahner, Tadler, Kritiker:* **1** *in univ.:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,32 quatinus sedis apostolicae legati . . . ad hoc . . . conventiculum consultores, mediatores et -es idonei pervenirent. SIGEB. GEMBL. apol. 8 (MG Lib. Lit. II p. 447,15) nostrorum . . . temporum -es . . . vitium vitio . . . moliuntur expellere. FRUTOLF. ton. p. 183 in qua *(chorda)* per quosdam -es (*antea:* corrigere cupientes) . . . deponi solet *versus*. METELL. exp. Hieros. 5,142 occidit *praesul*, . . . spes inopum, . . . lex delinquentum, -r desipientum. CHRON. Pol. 2,33 p. 102,16 Bolezlavus . . . aurem -bus non adhibuit. *in titulo libri vel operis:* DECRET. Burch. ind. p. 542^{A} nonus decimus liber, qui -r vocatur, continet correctiones corporum et animarum medicinas (*sim.* 19 arg.). CATAL. biblioth. B III p. 82,19 psalterium closatum; liber -r (rectore *a. corr.*). **2** *de magistratu Atheniensi i. q.* εὔθυνος, *qui rationem administrationis reposcit – Beamter zur Abnahme der Rechenschaft:* ALBERT. M. pol. 6,3^{d} p. 577^{a},22 sufficit . . . eis, qui honorari appetunt, quod sint electores et -es principum. 6,6^{t} p. 613^{a},6 'vocant . . . hos ii quidem -es (*p. 1322^{b},11* εὐθύνους), ii autem ratiocinatores *eqs*. **B** *qui animadvertit, persecutor, iudex – einer der bestraft, Strafverfolger, Richter:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 196,12 ut . . . , si abhinc huius rei -es esse neglexerint, . . . quasi consentientes malorum coherceantur *episcopi*. IOH. CANAP. Adalb. C 26 non est -r scelerum patrieque liberator et civium. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,7 unusquisque, prout poterat, ita se iudice et -e victitabat. *al.* **b** *praefectus mancipiorum – Aufseher über das Gesinde:* EGBERT. fec. rat. 1,25 (schol.) quicquid a servis delinquitur, ad -em familię destinatur. **2** *eccl.:* **a** *in univ.:* METELL. peripar. 10,31 sevior illis archiepiscopus horis ac titulis lesis it -r diocesis. CHART. Traiect. 854 p. 272,11 eos *(sc. rectores Campensis ecclesiae)* . . . in perpetuos visitatores, -es ordinis et rerum conservatores elegerunt *fratres*. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1267 p. 701,26 (chart.) siqui ex eis *(clericis)* . . . contra suos -es auxilium brachii secularis invocaverint. **b** *superior ordinis – Ordensoberer:* CHART. Nuremb. 605 (a. 1279) Macrobius Dei gratia abbas monasterii sancti Iacobi Scotorum Ratisponen<sis> -r Scotorum per totam Allemaniam constitutus (*sim.* 440).

correctorius, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *admonens, castigans, emendans – mahnend, zurechtweisend, bessernd:* ACCESS. ad auct. p. 50,21 est *Horatius* . . . -us quantum ad suos contemporaneos, introductorius quantum ad posteros (*sim.* CONR. HIRS. dial. 969). HILDEG. epist. 29,29 p. 434,7 (ed. Pitra) licet . . . vel servus vel asinus . . . dulciter nutriendi non sunt, tamen cavendum, ne -a afflictio illis fiat exitus. LUDOLF. summ. 2,4 p. 368,28sqq. conclusionum alia deprecatoria, alia minatoria, . . . alia -a . . . ; -a est, quando aliquem corrigere volumus vel revocare a malo. **b** *rescissorius, revocatorius – aufhebend, widerrufend:* SIMON SITH. gest. 3,6 lis utrimque conseritur, antiquiora et -a mediis opponuntur privilegia; . . . post illorum nostra sucesserunt -a, quae *eqs*. **2** *subst. fem.:* **a** *munere i. q. correctura (apostolica) – (päpstliche) Korrektur (de re v. p. 1918,71):* ORD. canc. pap. 3,7,14 quod corrector non debet habere aliud officium quam officium -e (correctoris *var. l.*) nec debet esse scriptor vel abbreviator.

***correctrix,** -icis *f. quae corrigit, emendatrix – eine die (ver)bessert:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,5 ut in Theutonicis partibus monitrix illius *(filii)* et -x . . . moraretur *imperatrix*.

correctura, -ae *f. emendatio, correctio – das Verbessern, 'Korrektur':* VITA Mariae rhythm. 6085 viris . . . litteratis libellum hunc transmitto . . . , ut hic si qua reppererint, que metam veritatis excedant . . . , precidant . . . vel, placitum si fuerit, remittant -e.

correctus *v.* corrigo.

***corred(i)um** (conr-, core-, -rad-, -rod-, -ddum, -etum), -i *n.* (*corredare) **1** *gener. i. q. apparatus – Austattung, Zurüstung:* **a** *alimenta, stipendium – Verpflegung(sgeld), Sold:* ACTA imp. Winkelm. I 766 p. 607,43 (a. 1231) qui *(comes)* preparetur in equis duobus, . . . et habeat pro -o suo unius anni uncias quinquaginta (*inde* RYCCARD. chron. a. 1231 p. 173,24). 772 ut . . . -um . . . pro se, duobus notariis, octo scuteriis et duodecim equitaturis diebus singulis de proventibus eiusdem camerariatus percipere debeant *camerarii. ibid. al.* **b** *dos – Mitgift:* CHART. Trident. 13 p. 17,17 (a. 1199) filie sue Matilde quingentas libras Veron. et centum libras Veron. monet. in coredium dari disposuit idem testator. **2** *publ. i. q. servitium (regis) – (Königs-)Gastung (de re v. LexMA. IV. p. 1137sq.):* **a** *proprie:* GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 711,24; a. 1170/92) quod pro conrodiis (conradiis *cod.*) regis vel comitis institutum sit gavulum. p. 712,4 cum in Atrebatum veniret *rex*, conrodia sibi in ecclesia Sancti Vedasti extrui mandavit. *ibid. al.* **b** *meton. de censu vice hospitii praestando ('Gastungsabgabe'):* ACTA imp. Winkelm. I 240 p. 222,32 (a. 1222) monasterium . . . liberum et exemptum . . . ab omnibus collectis, talliis, exactionibus, correto. RYCCARD chron. a. 1223 p. 110^{a},11 inquisitiones in regno fiunt imperatore mandante, ut quilibet . . . diceret, quid pro decimis . . . , quid pro -is . . . dedisset. CONST. Melf. 3,20 <pro> -o (-rodo *var. l.*) nostro, cum in terris eorum nos hospitari vel -um (-reddum *var. l.*) ab eis recipere contigerit. GREG. IX. registr. 766 cum inter vos *(sc. milites castri)* ex parte una et populares castri de Frusinone ex altera super -o, quod deberi vobis in denariis ab ipsis popularibus dicebatis, . . . questio verteretur. *al.*

***corredo** (corido), -are. *(got.* garedan*; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 700^{a}) de curatione equi i. q. fricare, destringere – abreiben, striegeln:* MOSES PANORM. infirm. 44 p. 141,4 quando volueris purgare equum malis humoribus . . . , noli dare ei bibere aquam neque eum coridare et noli dare ei annonam; . . . et postea da ei bibere aquam, quantum vult, et strigila eum multum bene semper.

***corredum** *v.* *corred(i)um. **[correfacio** *v.* torrefacio.**]**

corregionalis (conr-), -e. **1** *in eadem regione habitans – in derselben Gegend ansässig:* CONC. Karol. A 61 p. 809,11 receptus est *imperator* . . . a canonicis et monachis atque -bus presbyteris totius diocesis. DECRET. Burch. 5,45 presbyteri, qui -es (conreligionales *ed., vix recte*) non sunt, in ecclesiis praesentibus episcopis vel presbyteris civitatis offerre non poterunt. CHRON. Bened. II 4 confirmatum . . . a sancto Bonifacio Mogontino archipontifice . . . et pene universis con-bus episcopis. **2** *eadem regione natus – aus derselben Gegend stammend:* LAMB. TUIT. Herib. 2,20 p. 1255,15 con-es (*antea:* suae gentis) regulari disciplinae mancipatos invenit *adolescens*. METELL. buc. 4,2 Sicilides musę, transite lacus Arethusę, con-es vobis quoniam Latiales.

***corregionarius,** -i *m. qui eiusdem regionis, civitatis est – Landsmann:* PETR. DAM. epist. 170 p. 250,19 ammoneo, quatinus . . . iuramentis, quae a tuis -is sacrilego ritu frequentantur, abstineas.

***corregnalis** (conr-), -is *m. qui eiusdem est regni, popularis – einer der aus demselben Königreich stammt, Landsmann:* ALBERT. M. pol. 1,1^{d} p. 8^{b},23 inter concives in civitate vel con-es in regno.

corregno (conr-), -are. *partic. praes. usu subst.: p. 1921,8.*

[Vitali]

confunditur c. congregare: *l.8.12*.

una (c. aliis) regnare – mitherrschen: **a** *in terra (fere de coniuge vel filio; de Deo: l.5):* Libri Karol. 1,1 p. 8,27 dolenda potius quam admiranda est illorum vecordia, qui . . . Deum sibi con-are . . . dicunt. *saepius*. Hrotsv. gest. 22 omine felici tenuit *imperator* . . . culmina regni . . . con-ante sua Mathilda coniuge clara. Epist. Gerb. 32 p. 58,13 nec regnum querunt eripere *Galliae principes* ut tu nec con-antem (congregantem *var. l.*) instituere. Chart. Naumb. 326 p. 310,7 data in Nuwenburg . . . regnante victoriosissimo imperatore Friderico, etiam con-ante ei filio suo rege Heinrico. Arnold. Lub. chron. 6,2 p. 214,6 his regibus non con-antibus (congregantibus *var. l.*), sed invicem discordantibus turbatur ecclesia. *al. vi praeverbii evanida:* Hucbald. carm. 2,45 con-ant calvi, conscendunt culmina caeli. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 299,11 inaudita hactenus discordiarum scismata, fraudium turpisque quaestus ignominia . . . passim con-bant. **b** *de sanctis in caelo:* **α** *in univ.:* Hincm. carm. 2,98 caeli claris praelata ministris Christo con-ans *(sc. Maria)*. Walth. Spir. Christoph. II 2,68 cui *(Filio)* in deitate quidem con-at Spiritus idem. Arnold. Ratisb. Emm. 1,17 p. 553^{b},28 gloria sanctorum Christo con-antium . . . est valde reverenda. Annal. Magd. a. 981 p. 155,20 rite supernorum factus consors monachorum, ut nova stella chorum con-ans fulcit eorum *Adelbertus archiepiscopus. al.* **β** *spectat ad beatitudinem caelestem (cf. Vulg. II Tim. 2,12):* Conc. Karol. B I 45,12 ut sic studeat *rex* . . . Deo militare in regno terreno, quatenus mereatur con-are Christo in regno coelesti *(sim.* Ord. coron. imp. 10,8. *al.)*. Chart. Carinth. III 889 ut . . . non temporali lucro sed partis melioris fructu centuplicato beatis con-turus gaudeat *Gerhoc.* Chart. civ. Spir. 34 p. 34,14 Conradus . . . cancellarius universis Christi fidelibus presens scriptum inspecturis eidem domino Ihesu Christo convivere et con-are (*sim.* Chart. com. Mansf. III 31). *al.*

corrego *v.* corrigo.

***corregularis** (conr-), -is *m. consodalis, collega – Mit-, Amtsbruder:* Dipl. Ludow. Germ. 177 p. 253,31 (spur. s. XII.) a nullo eiciantur *abbates*, nisi tali . . . facinori involvantur, quod aecclesiastici viri eos inter se non paciantur; tunc primo in generali concilio . . . iusto con-ium iudicio deponantur.

***correlatio,** -onis *f.* **1** *log. i. q. relatio mutua – Wechselbeziehung, 'Korrelation':* Albert. M. anim. 2,4,2 p. 151,12 illud *(sensibile)* agit alterando etiam corpora non-animata; et hoc modo sensus et sensatum -em ad invicem non habent. praedicab. 4,7 p. 78^{b},43 quod . . . ea, quae de genere et specie dicta sunt, ad invicem propter -em dependeant, uno epilogo patet: *eqs.* praedicam. 4,10 p. 241^{b},27 quod duae oppositae relationes sive -es non sunt una. **2** *philos. i. q. ratio comparationis potens – vergleichendes Denkvermögen:* Ps. Beda mund. const. 2,25 hauriunt *animae descendentes in terram* aliquid in singulis speris, ut in prima Saturni -em (ratiocinatione, collectione *var. l.*), id est similium collectionem, ut per unum simile sciat aliquid approbare.

***correlativus,** -a, -um. **1** *adi.: pertinens (ad), cohaerens – dazugehörig, in Zusammenhang stehend:* Albert. M. miner. 3,1,3$^{capit.}$ est -um praecedentium, quare lapis non producitur neque liquatur sicut metalla. pol. 6,3^{r} p. 580^{b},24 ex hoc ulterius concludit *Aristoteles* -am conclusionem inferens *eqs.* **2** *subst. neutr.: quod relationem mutuam habet – das in einer Wechselbeziehung Stehende, 'Korrelat' (de re v. R. Eisler, Wb. d. philos. Begriffe. 4I. p.860):* Albert. M. bon. 54 p. 30, 93 genus et species -a sunt . . .; ergo posito uno ponitur reliquum. anim. 2,4,2 p. 151,8 sic sensus et sensatum sunt -a, quae posita se ponunt et perempta se perimunt. top. 2,1,5 p. 303^{b},13 propter quaedam relativa, quae expresse determinant sua -a. summ. theol. I 9,37 p. 287,45 totum, quod est, dicit et praedicat ad id, quod extra est, hoc est ad oppositum -um, quod *eqs. saepius*. Conr. Mur. summ. p. 80,2 quando vis reddere -um relativo, hoc facere debes per suum consimile reddens . . . ad totum quotum, ad talem qualem. Anon. mus. Sowa 2 p. 214,4 si unum -orum non inest nec alterum iam manebit. *v. et p.1923, 58. pro adv.:* Chart. Eichst. 66 p. 109,17 (a. 1259) cum gloria patris sit filius sapiens, illud non solum in filiis, sed et in patres credimus conmendandum, ut -um utrimque sic se habeat, quod *eqs*.

adv. ***correlative.** *mutuo, per relationem mutuam – wechselseitig, in einer Wechselbeziehung:* Albert. M. top. 2, 2,4 p. 321^{a},46 si opposita his -e sequuntur se invicem secundum consequentiam in ipso factam. Conr. Mur. summ. p. 42,2 hee due clausule . . . quasi -e seu respective se habent ad invicem, ita quod una posita aliam poni non esset necesse. Anon. mus. Sowa 3 p. 244,8 nota, quod modus et pausa -e se habent (*sim.* 1,1 p. 106,3. 2 p. 214,5).

[correligionalis *v.* corregionalis *p. 1920,55*.**]**

***corremigo,** -are. *una remigare – mitrudern:* Sigeboto Paulin. 9 p. 915,9 Salvatore omnium -ante omnes ad portum perveniunt.

***corremunero** (conr-), -are. *simul remunerare – mitbeschenken, -belohnen:* David compos. 3,68,1 sicut . . . corpus collaborat spiritui et compatitur in merito, ita digne comparticipat et con-atur ei in praemio, non solum futurae gloriae, sed etiam praesentis gratiae.

***correncia** *v.* *currentia. **correpte** *v.* corripio.

1. correptio (-cio), -onis *f. script.* -epp-: *l.46. confunditur c.* correctio: *passim, e. g. l.52sqq*.

I *de actione (vehementer) arripiendi:* **A** *strictius i. q. impetus, incursus – Andrang, Ansturm:* Carm. Aldh. 1,102 marina cerula glomerantur in glarea, qua inruit inruptio ventorum ac -o. **B** *latius:* **1** *castigatio verbalis, increpatio – tadelnde Zurechtweisung, Schelte:* **a** *gener.:* Ionas Bob. Columb. 1,5 p. 162,4 simul omnes . . . neglegentem -bus cedere studebant. *al.* Hrotsv. Pafn. 3,6 severitas tuae -is concussit penetral pavidi cordis. Thietm. chron. 4,75 p. 218,32 post -em f r a t e r n a m congruit suppliciter orare (Albert. M. epist. Dion. 8 p. 517,44. *al.*). Epist. Hildesh. 140 vestrę -is (correctionis *var. l.*) verba, . . . licet aspera, equanimiter suscepi. *persaepe*. **b** *eccl.:* Thegan. Ludow. 49 qui sponte -es Domini non suscipit, filius eius fieri non poterit. Dipl. Merov. III A 30 p. 148,20 Dei benignitas obstinate mentis superbiam conterens virga -is iniquitates meas visitavit. Rup. Tuit. inc. 15 p. 459,17 prevenit me pervigili custodia custos Israel . . . et corripuit -e sensibili quidem, sed non effabili. Chart. Rhen. med. I 452 p. 511,22 (dipl. Heinr. V.) divina -e terribiliter commonitus. *al.* **c** *publ. et canon. i. q. reprehensio, monitio – Verweis, Verwarnung (de re v. LThK. ²IX. p. 1101):* Lex Alam. 38 liber . . . corripiatur usque ad tertium; si autem post tertiam -em (corrupcionem *A1*, correctionem *B34*) in hoc vitio inventus fuerit *eqs.* Ord. Cas. I 9 quos modos *(sc. paenitentiae)* esse septem dicunt regulares; . . . secundus -o (-pptio *var. l.*) publica coram omnibus absque excommunicatione. Bernold. Const. libell. III 24 p. 88,16 episcopum ab iniuria per -em vel damnationem apostolica auctoritate refrenando. *saepius*. *remissius i. q. (benevola) admonitio – (gütige) Ermahnung:* Conc. Karol. B I 47^{B},3 quorum *(episcoporum)* paternis -bus (ereptionibus *var. l.*) et castigatoris iudiciis me subdere fui paratus. **2** *castigatio poenalis, punitio – strafende Zurechtweisung, Bestrafung (interdum expressius i. q. poena – Strafe, e. g. l.59):* Ord. iud. Dei C 17 p. 702,20 per -em (correctionem *var. l.*) obdurationis. Conc. Karol. A 50^{D},40 canonice -is poenas luet *transgressor*. Lex fam. Worm. 32 ad -em (correctionem *C*) malorum constituimus, ut *eqs.* Consuet. Marb. 195 quamvis delinquentium culpę talibus -bus (correctionibus *var. l.*) castigandę sint. *saepe*. *meton. i. q. potestas iudiciaria, ius puniendi – Gerichtsbarkeit, Strafgewalt:* Acta imp. Stumpf 190 p. 264,8 (a. 1193) ducatum Fori-Iulii cum omni iure et pertinentiis suis et sanguinolentum denarium . . . furta quoque et omnia maleficia, quae ad -em et bannum principum spectare noscuntur (*inde* Acta imp. Winkelm. I 23 p. 15,9). **3** *correctio, emendatio – Besserung, Berichtigung:* **a** *spectat ad homines:* Godesc. Saxo theol. 21 p. 284, 19 ab eo *(Vincentio)* . . . rescriptum -is (*cf. Aug. retract. 2,56* correctionis) meruit vel accepit *Augustinus*. Capit. reg. Franc. 275,10 si commonitus de certa et manifesta causa, ut ad emendationem et -em (correctionem *var. l.*) redeat *peccator*. **b** *spectat ad res:* Acta imp. Winkelm. I 992 p. 745,17 (a. 1272?) collacione super illis *(litteris)* habita cum eodem *(protonotario)*, quod

[Vitali]

si aliquod dubium in -cionibus (correctionibus *var. l.*) emerserit, ad conscienciam domini regis deducatur. **4** *expiatio – Sühnung:* CHART. archiep. Magd. 190 (epist. papae a. 1107) cuius prevaricationis -em alias non posse fieri credimus, nisi *eqs*.

II *de actione contrahendi:* **A** *gener. i. q. deminutio – Verringerung, Abnahme:* GERB. (?) astrolab. 2,9 p. 121,10 eius *(volvelli)* versationibus . . . horarum proprietates patefiunt et -es et crescentiae noctium et dierum probantur *(cf. Vitr. 9,8,7)*. p. 121,22 minorum -e spatiorum contractum est *hemisphaerium*. 8,3 dicuntur *horae* inaequales propter mutuam alternationem -is et depalationis. **B** *metr. et mus. i. q.* συστολή *– (Ver-)Kürzung, Kürze:* AUREL. REOM. mus. 19,19 non consideratur numerus syllabarum, utrum in prima an in secunda efficiatur melodia, sed segregationes partium orationis et -es (-is *var. l.; sim.* 19,27. 77). MUS. ENCHIR. app. B IV l. 1 observandum est, ut aequaliter cantetur rata scilicet -is mensura. CONR. MUR. summ. p. 28,20 metricum *genus locutionis* observat certum numerum sillabarum, dictionum, pedum, temporum, productionum et -um. *al.*

[2. correptio *v.* corruptio.**]**

***correptiosus,** -a, -um. *puniens, castigans – züchtigend, strafend:* CHART. Turg. III 419 p. 197,21 (a. 1259) quod . . . die sabbati Iesu Christi pauperibus -o lepre flagello perculsis . . . viginti panes . . . teneamur . . . ministrare (*sim.* app. 7 p. 973,34).

correpto, -are. **1** *proprie i. q. correpere – hineinkriechen, sich verkriechen (exempla spectant ad Iuvenc. 2,191):* GLOSS. II 349,12 St.-S. -et uuidar chrese. IV 337,31. **2** *translate i. q. obrepere – beschleichen, überfallen:* ARNULF. delic. 430 quod satis est edito mellis dulcore reperto: horrifluax numquam ⌞-at nausia quemquam⌟ (succedat . . . cuiquam *V*; subrepat . . . cuiquam *cod. Turic. ed. Werner*).

correptor, -oris *m.* **1** *obiurgator, castigator – Schelter, Tadler:* HUMB. Sim. 1capit. incipitur libellus primus contra . . . symonianos, instar dialogi sub nomine corruptoris et -is. 3,22 p. 227,24 libera sit . . . vox -is (*cf. Prosp. epigr. 88,5* correctoris [-is *var. l.*]) amici. *al.* MANEG. ad Gebeh. 13 p. 336,9 ab ipsa iuventute sua symoniacorum . . . severissimus ultor . . . ac liberrimus -r extitit *Gregorius*. WALTH. TER. Karol. 11 p. 543,40 marchio venerabilis Karolus suis -bus mansuetum se et humilem exibebat. MAGNUS chron. a. 1132 p. 493,18 quibus *(pueri)* . . . nunc benignus monitor nunc severus -r instabat *Gerhohus magister*. **2** *corrector – Verbesserer:* ROM. SALERN. annal. p. 71,17 *Aurelianus imperator* discipline . . . militaris et morum magna ex parte -r (*cf. Eutr. 9,14* corrector). FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 23,8 Dominus . . . salvet salvationem . . . regis, . . . vexilli veritatis, -is orbis et legis.

***correrius** *v.* *currerius.

***corresarcio** (conr-), -ire. *resarcire – flicken, ausbessern:* METELL. Quir. 33,2 rusticus dirupta sepis con-ens.

***corresigno** (conr-), -are. *una (cum aliis) resignare – zusammen (mit anderen) aufgeben, verzichten:* CHART. episc. Halb. 676 l. 12 (a. 1238) quod . . . mansum . . . de consensu et voluntate fratrum et sororum suarum . . . ipsis renuntiantibus et con-antibus nobis voluntarie resignarunt *castrenses*.

***correspectivum,** -i *n.* *quod inter se coniunctum est – (miteinander) in Beziehung, Verbindung Stehendes:* ALBERT. M. summ. theol. I 9,39,2 p. 299,57 distinguere et distingui licet correlativa non sint, tamen sunt -a *(ex Alex. Hal. sent. 33,1, ut vid.)*.

***correspectus,** -us *m.* *relatio (simul exsistens) – (Mit-)Beziehung:* ALBERT. M. sent. 1,22,2 p. 570b,25 creatura reali respectu dependet ad creatorem et non e converso nisi secundum intellectum, quia dependentia respectus creaturae non potest intellegi sine -u in creatore. summ. theol. I 13,52 p. 533b,34 ille respectus non potest intelligi nisi cointelligatur -us eius *eqs*. *al.*

***correspondentia,** -ae *f.* *relatio mutua – Entsprechung:* REGISTR. Xant. p. 102,3 iste . . . respectus et -a carnium et denariorum fallit in decania et magistris coquine.

***correspondeo** (conr-), -ere. *partic. usu adi.: p.1924,3; usu subst.: p.1924,12.*

1 *respondere, congruere – entsprechen, übereinstimmen:* ANON. pos. disc. p. 193,23 semper nota longa de motheto notae longae -et de tenore et brevis brevi et e converso (*sim.* p. 194,7). DAVID expos. reg. prol. 24 secundum . . . has tres institutionis *(sc. ordinis)* causas congrua dedit *Franciscus* in ipsa regula -entia statuta, scilicet *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,73 haec . . . membra *(sc. cor, cerebrum, epar)* . . . sunt in omnibus animalibus perfectis; in aliis autem sunt membra -entia hiis, quae supplent vices ipsorum. pol. 7,14y p. 741b,8 ut . . . quantitas poenae -at quantitati culpae. animal. quaest. 3,6 p. 127,59 sicut virtuti vitali -et arteria . . . et naturali vena, sic *eqs. al.* *usu subst. i. q. exemplar,* ἀπόγραφον *– Abschrift, Kopie:* CONST. imp. III 243,4 (a. 1280) privilegia . . . domino nostro . . . duplicata vel triplicata mittantur, ut . . . unum con-ens dictus dominus noster dare possit . . . et aliud . . . retineat. **2** *pertinere (ad) – zugehören:* CHART. civ. Erf. 203 p. 126,12 (a. 1266) si . . . fratres areas aliquas versus molendinum comparaverint, ipsas cum vico sibi -ente suis septis includere . . . libere poterunt.

corresurgo (conr-), -surrexi, -ere. *(simul) resurgere - (mit)-auferstehen (loci spectant ad Vet. Lat. Col. 2,12 et Vulg. Col. 3,1):* RADBERT. fid. 2,104 iam con-ximus per baptismum sicuti et consepulti sumus illi per mortem. EPIST. Meginh. 23 p. 219, 22 tu quoque novus homo in novitate vite illi con-e (cum resurge *cod.; sim.* NARR. de rel. Scafhus. 5. ARNO REICHERSB. scut. p. 1520B). PETR. DAM. epist. 118 p. 335,22 ad hoc erigimur *(sc. e lavacro)*, ut con-entes Christo . . . de caetero iam vivere debeamus. ARNOLD. LUB. chron. 4,5 p. 169,14 leti moriamur cum illo, ut simul con-amus (consurgamus *var. l.*) cum ipso. *al. v. et p. 1850,19.*

***corresurrectio** (conr-), -onis *f.* *resurrectio (simul eveniens) – (Mit-)Auferstehung:* AMALAR. off. 1,12,11 qui in Christo sanctificatur per con-em, non eget consolatione ex dolore.

corresuscito (conr-), -atum, -are. *(simul) resuscitare – (zugleich) wiedererwecken (cf. Vulg. Eph. 2,6. Col. 2,12):* RADBERT. corp. Dom. app. l. 867 in cruce cum illo simul crucifixi sumus, in baptismo simul consepulti et in resurrectione simul con-ti. HINCM. Remig. 7 p. 278,36 ut . . . , in quo crucifixi, cui commortui et consepulti et con-ti, ipsum per omnia spiritu et carne gestemus. GERHOH. psalm. 33,18 p. 301,13 Dominus Christus exaudivit eos in resurrectione sua et . . . liberavit eos -ando sibi et in paradiso exsultationis collocando.

***corretum** *v.* *corred(i)um. ***corriator** *v.* *coriator.

***corricida** *v.* *coricida.

corrideo (conr-), -ere. *usu trans.: l.55. de assimilatione:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 358,21. app. 1 p. 498,13.

1 *simul ridere, congaudere – mitlachen, sich gemeinsam freuen:* ANNAL. Quedl. a. 1000 p. 77,13 dominae . . . imperiales . . . ipso, ut ita dicam, -ente m u n d o unanimi gratulatione suscipiunt *imperatorem* (a. 1021 p. 86,17). GERHOH. tract. p. 259,23 risit sibique con-eri voluit *(sc. Maria)*, quando de Virgine per fidem fecundata natus est verus Isaac *eqs*. p. 260,6 multi con-bant illi *(angelo)*. *in imag. de cantu i. q. exsultare – frohlocken, jauchzen:* AUREL. REOM. mus. 19,69 quarte et quinte *(syllabae)* rursus arsis con-bit, id est 'Pa-' atque '-tri'. **2** *arridere – zu-, anlächeln:* URSO gloss. 39 p. 72,10 qua ratione cervi parvi fascinantur et agni, quia, dum quis eos attente videndo multiplici laude -et, fortius sui malitiam . . . aeri ab ipsis attracto infundit.

[corridia *v.* corrigia.**]**

[corrificium *v.* caryophyllum. *adde ad p. 317,43sqq.:* TRACT. de aegr. cur. p. 171,27 si vero multa fuerit caro *(sc. polypi)* . . . , purgatis naribus eius prius cum theodericu ypericu foliis apponas corrificium *(fort. leg.* corrifillum*; cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 322sq.)*.**]**

***corrigesco** *v.* *corrugesco.

corrigia (cori-, -ga), -ae *f. (?n.: p.1925,49). script.:* -rug-: *p.1925,16.* -idi(a): *p.1925,48. form. nom. sg.* -gio: *p.1925, 58sq. metr.* corī-: YSENGRIMUS 5,1235.

I *proprie:* **A** *strictius i. q. lorum (coriaceum) – (Leder-)-Riemen:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 46,22 super quę *(tibialia)* . . . longissimę illę -ę tendebantur. WILH. HIRS. const. 1,50 p. 980B si -am rasoriorum . . . inciderit *frater*. THEOPH. sched. 2,26 ligna coniunge, ligans cum -a (-ga *Ilg*). *al.* CHRON. Pol. 1,17 captus et genitalia, ne gignere

[Vitali]

posset, -is (corigiis *var. l.*) astrictus *Mescho*. STATUT. ord. Teut. p. 110,12 frater de domo sellarum dabit fratribus -as ad strepas, habenas, capistra, cingulas, -as ad arma. ALBERT. M. animal. 1,308 sicut contrahitur bursa per -am. *persaepe. v. et vol. I. p. 1552,28. pro cognomine:* ACTA civ. Rost. A 303 p. 54 (s. XIII.med.) cum socero suo Arnoldo C-a. *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,271 -as excide alieno in tergore largas. **b** *de loris calceamenti:* MIRAC. Bertini (MGMer. V p. 779,1) aliquando se incurvavit *(sc. fur)*, quasi inibi dissolutas religaret -as. PETR. DAM. epist. 86 p. 501,18 pedibus suis calceos rubris aeque -is illigat *venator.* UDALR. CELL. consuet. 3,11 p. 752B duo paria calceorum cum -is. COSMAS chron. 2,39 p. 142,12 ipsos *(sc. cives)* . . . usque ad -am calciamenti spoliant *missi regis*. ARNOLD. LUB. chron. 1,11 p. 123,16 exercitus nimia fame attenuaretur, ita ut omnes fere equi et quicquid habebant usque ad -am (corrugias *var. l.*) calciamentorum consumptum fuisset. *al. v. et p. 123,59. in locut. (cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwb. d. dt. Aberglaubens. VII. 1935/36. p. 1351):* ANNAL. Ianuens. I p. 142,16 dixit *Saladinus*, quod se bonum hominem faciebat et quod etiam iurare nolebat nisi supra -as calciamentorum suorum. *alleg. (loci spectant ad Vulg. Marc. 1,7):* ALBERT. M. sent. 3,22,11 -a . . . ligans est unio duarum naturarum in singularitatem personae. Matth. 1,18 p. 24,22 quia . . . non sumus digni per subtilem intellectum solvere -am unionis, qua calceamentum nostrae mortalitatis cum pede deitatis . . . colligatum est. **2** *publ. de collari (in signum humilitatis, obsequii impositio):* MIRAC. Gorg. 17 -a discinctus collum suum circumdedit atque per eundem se sancto Gorgonio famulum contradidit. HIST. Mosom. 1,10 p. 158,25 -am sibi in collo posuit, ancillatui sese subdidit *mulier.* MARIAN. chron. a. Chr. 1087 p. 559,17 sicut consuetudinis est paganorum reos tenere, extendit *dux Arabitarum* -am circa collum . . . episcopi. VITA Bern. Parm. II 8 (MGScript. XXX p. 1326,7) totus populus, -is ad collum positis, misericordiam petens . . . accessit. *adde:* PETR. DAM. epist. 106 p. 178,9 depositis nudatus exuviis collo -am, qua cingebatur, innexuit *Severus*, altari se beatae Dei genitricis velut servile mancipium tradidit. **B** *latius:* **1** *lamina – (Metall-)Streifen:* THEOPH. sched. 3,27 p. 79,11 inter quos *(ferros)* facies -am ferream aequaliter percussam ac mediocriter spissam. 3, 52 p. 101,23 incide *aurum tenue* per particulas quasi -as. 3,77. **2** *filum, linea – Faden, Schnur:* TRACT. de chirurg. 748 parvam -am de laureola circum liga et cadet *verruca.* GLOSS. Roger. III 698 contra ficus in virili virga primo ligentur cum filo serico . . . laureole, facta inde -a et constringatur de die in diem, donec cadat.

II *meton. i. q. corium, cutis – Leder, Haut:* CHRON. Fred. 2,62 p. 87,29 Bellesarius promittens nec ferri nec ligni neque -diae nec aeris legamini non constringeretur *Ghyldemer.* RECEPT. Bamb. 10 ad epilenticos: . . . -a de hyrco cum suis pilis tollis; . . . quamdiu super eum fuerit, non vexabitur *epilepticus*. HILDEG. phys. 3,1 p. 1217A -am cervi in ipsam eruptione arboris et rami hac et illac trahe, ut de succo eius madida fiat . . .; et si quis de gicht . . . fatigatur, eadem -a . . . ad nudam carnem se cingat. *al.*

III *translate de agro i. q. lacinia, ligula – (Acker-)Streifen (ital.* correggio; *cf. Battaglia, Dizionario. III. p. 816a):* DIPL. Loth. I. 141 p. 316,41 (spur. s. X.2) monasterio tribuitur: . . . fossa Bruxola et -o Brancudo et Valle alba et casale Fontanellae et -o Boni seu casale Acus.

***corrigiarius,** -i *m. lorarius, qui corrigias conficit – Riemer, Riemenschneider:* ALBERT. M. pol. 1,9k p. 81a,44 '-us' (*p. 1260b,2* σκυτοτόμος) . . ., qui incidit corrigias in cingula. 2, 1k p. 94a,41sqq. 'si . . . -i (*p. 1261a,36* σκυτεῖς) vel fabri transmutarentur . . . et non semper iidem -i' et fabri 'essent', sed *eqs.*

***corrigiatus,** -a, -um. *corrigiis instructus – mit Riemen versehen:* CHART. Carinth. II 635 p. 83,37 (a. 1260) eidem *(Otwino)* in tunica grisea et duobus calceis -is . . . annuatim providere.

***corrigibilis,** -e. **1** *de facultate i. qui corrigi potest, ad correctionem paratus, emendabilis, sanabilis – (ver)besserbar, besserungswillig, -fähig, heilbar:* WALAHFR. lev. 27 (PL 114, 848C) significat illum magistrum considerare debere, utrum sit -is *discipulus* an non. EPIST. pont. Rom. sel. I 15 p. 82,11 congratulandi, non abiciendi sunt, qui correpti tanta castigatione corde contrito . . . se -es reddunt. SIGEB. GEMBL. adv. Pasch. 8 (MG Lib. Lit. II p. 460,7) iuxta regulam obedientes et -es sumus. ALBERT. M. Matth. 10,1 p. 320,44 *potestas* data est eis *(apostolis)* ad curam -is defectus, qui impedit promotionem ad bonum. summ. theol. II 20,126 p. 419b,10 debet *praelatus* praedicare, dum -es videat esse subditos aliquo modo. **2** *de necessitate:* **a** *correctione dignus, corrigendus – der Besserung bedürftig, zu bessern(d):* THIETM. chron. 4,75 p. 218,20 sum . . . in omnibus -is, quia me non converto ad eum, qui est super omnia laudabilis. **b** *culpabilis, puniendus – strafbar, zu bestrafen(d):* THIETM. chron. 8,6 *ultimae diei adventus* timendus est iustis ac multo magis -bus cunctis.

***corrigibilitas,** -atis *f. voluntas se corrigendi – Vermögen, Wille zur Besserung:* ALBERT. M. sent. 4,19,21 p. 828a,12 quia de quolibet *(sc. homine)* praesumere debemus -em, nisi ipse contrarium exhibeat in seipso saepius admonitus.

***corrigiola** (cori-, -rug-, -riiola, -riola *sim.*), -ae *f.* (-us, -i *m.: l.31*) (corrigia) **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. corrigia parva – (Leder-)Riemchen:* THEOPH. sched. 3,19 circumdabis *limas incisas* -is (corriolis *var. l.;* coriolis *Ilg*) ex hyrcino corio incisis. GLOSS. Roger. III 733 tenta facta in modum -e de cortice herbe tinctorum. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 152,30 alligabitur hoc tornettum . . . cum quadam -a subtili et forti. p. 239,32capit. -a capelli. *ibid. saepius.* **b** *latius i. q. lamina parva – (Metall-)Streifchen:* THEOPH. sched. 3,53 p. 104,28 cum mensura et regula incides *(sc. aliam)* -am (corriolam *var. l.*) auri, quod aliquantulum sit spissius, et complicabis eas . . ., ita ut inter ipsas -as (corriolas, corrigiunculas *var. l.*) subtile spatium sit. 3,92 p. 165,13 circumpone ei *(serae)* -as (-os *H, Ilg*) ex eodem ferro. **2** *translate de plantis (cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1225b):* **a** *Polygonum aviculare (L.) – Vogel-Knöterich (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 891sqq.):* TRACT. de aegr. cur. p. 274,19 tempera cum succo poligonie, i. e. -e, seu plantaginis. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 387A *proserpinata* herba est communis, quae -a dicitur *eqs.* GLOSS. Salern. p. 5b, 26 -a, poligonium, proserpinaca, ling<u>a passerina, centinodia. GLOSS. III 538,45 St.-S. centinodia -riola (corciola *var. l.*), poligonia, proserpinaria, wegerute *(sim.* ALPHITA II p. 147,12. *al.).* **b** *Convolvulus arvensis (L.) – Ackerwinde (cf. Marzell, op. cit. I. p. 1136sqq.):* HILDEG. phys. 1,57 winda (gloss. G: volubilis maior, -a maior) frigida est, fortes vires non habet. **c** *lupus – Hopfen:* GLOSS. III 554,33 St.-S. -riola volubilis hoppho. **d** *de speciebus non determinandis:* ANTIDOT. Glasg. p. 125,6 unguentum calasticum: . . . abrotanum, -riiola. TRACT. de aegr. cur. p. 103,42 fiant epithemata a pocrustica ex succo -rugiole vel solatri. THADD. Flor. 123,114 fiat balneum huiusmodi: recipe sulfuris libr. I, virge pastoris, cori-e ana mensuram I. *al.*

corrigo, -rexi, -rectum, -ere. *script.:* conr-: CONC. Merov. p. 7,2. cor(i)-: *p. 1928,10. adde* DHUODA lib. man. 6,4,22. -reg-: *p.1927,29.1928,10.17. al. in schedulis nostris usque ad s. VII. pendet:* ad: *l.68.p.1927,3.23. al.* de: *p.1927,4. absol.: l.64. p.1929,13.16. adde* CONC. Karol. B I 7,3. CHART. Heinr. Leon. 37 p. 53,8. *confundidur c.* corripere: *passim*.

I *strictius:* **A** *erigere, rectum reddere – auf-, gerade, zurecht richten:* EINH. Marc. et Petr. I 4,2 qui *(sc. iuvenis extortus)* . . . ita -tus (correptus *var. l.*) est, ut, qui manibus alienis subvectus in oratorium venerat, propriis pedibus de oratorio procederet. EKKEH. IV. bened. I 21,122 -xit membra (gloss.: inflexa) defuncta diu Wiborada. *in imag.:* EPIST. Ratisb. 17 idem ipsum tibi . . . obicio, qui videris regere, cum non videaris -ere. **B** *meliorare, ad virtutem revocare - (ver)bessern, auf den rechten Weg bringen (refl. [medial.: p.1927,15] i. q. ad virtutem redire – sich bessern):* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 23,14 sacerdotes . . . a malitiae pravitate ad canonicae constitutionis rectitudine -xit. HUGEB. Wynneb. 6 quosdam increpatio dura, quosdam exortatio -it blanda. CONC. Karol. A 56A,62 necesse est, quantum ratio permittit, ut moderna -atur consuetudo. AGIUS vita Hath. 28 ubi *(sc. in speculo)* vita et mores vestri -antur (SIGEB. GEMBL. apol. 2

[MG Lib. Lit. II p. 438,20]. *saepe*). WENR. epist. 1 p. 285,40 distorta perversorum corda ad rectitudinis lineam summa vi -ere. SIGEB. GEMBL. adv. Pasch. 8 (MG Lib. Lit. II p. 460,5sq.) cur de gravibus et manifestis non reprehendantur et -antur Romani episcopi? qui reprehendi et -i non vult, pseudo est. *persaepe. v. et p.1928,19.* *c. sensu educandi:* RIMB. Anscar. 2 p. 20, 22 ut . . . legentes agnoscant, quanta gratia Dominus servum suum a primaeva aetate -ere ac deinceps . . . clarificare dignatus fuerit. THANGM. Bernw. 51 p. 779,31 (chart.) quo amplius quemque -erit divinior haustus, tanto divinius se Deo quisque obligat. **b** *publ., iur., canon:* TRAD. Patav. 44^{b} p. 38,39 (a. 798) si quis hanc traditionem infrangere temptaverit, si se exinde non -erit *eqs. (sim.* CHART. Rhen. inf. I 12. *saepius in chartis).* CONC. Karol. B I 23,20 si huiusmodi oppressores ad episcopalem admonitionem -i voluerint, gratulandum his est. **2** *c. colore quodam:* **a** *emendare, expurgare - berichtigen, bereinigen:* **α** *de textibus, libris:* CAPIT. reg. Franc. 30 universos veteris ac novi instrumenti libros librariorum imperitia depravatos . . . examussim -ximus (*sim.* THEGAN. Ludow. 7). AGOB. 24,3 antiphonarium pro viribus nostris magna ex parte -ximus, amputatis his, quae . . . superflua . . . videbantur (ANNAL. August. I a. 1060). REGINO chron. a. 813 p. 73,3 quae *(supra expressa)* . . . ad Latinam regulam -xi. ARCHIPOETA 4,9,2sq. scripta sua -unt eciam diserti; <ver>sus volunt -i denuoque verti. CHART. Tirol. notar. I 104 quod carta vendicionis . . . deberet -i. SALIMB. chron. p. 233,31 in conventu . . . Lugdunensi audivi ipsum *(Guillielmum)* -entem ad mensam. *saepe; v. et p. 1918, 48.* **β** *de legibus:* EDICT. Roth. prol. p. 2,1 necessarium esse prospeximus praesentem -egere (-ere *var. l.*) legem, quae priores omnes renovet et emendet. *al.* LEG. Wisig. suppl. 1 p. 466,1 quod in legibus videbatur iniquum, meliore deliberatione -imus. *al.* FORM. Ratisb. III 37 canon . . . -ere. EINH. Karol. 29 p. 33,7 cogitavit *Karolus*, quae deerant *(sc. in legibus)*, addere et discrepantia unire, prava quoque ac perperam prolata -ere (*sim.* POETA Saxo 5,539). **γ** *usu vario:* BEDA temp. rat. 14,8 mutatis ex tempore et -tis praedictarum intercalationum ambagibus cunctis. ALFAN. premn. phys. 8,14 p. 83 alterius delicta alter *(sensus)* -it (*PG 40,653^{A}* διασαφεῖ); cum enim visus sculpturae eminentias quasdam videt, . . . tactus accedens -xit (conexit *var. l.; PG 40,653^{B}* διήλεγξεν) ipsius delictum. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,10 regulam . . . , quod distortum pravumque quid -at, nominari non ignotum est. BERNOLD. CONST. libell. V 1 ut errorem -re non erubescamus (LIBER de unit. eccl. 2,17 p. 233,27. *al.*). LIGURINUS 7,161 transacta sequentibus, oro, -e. *al. v. et p. 1170,5.* *expressius de satisfactione:* CAPIT. reg. Franc. 192,10 digna emendatione -antur *praesumptiones.* 210,2 si cito delicta non -erint, severiori sententiae subiacebunt. TRAD. Frising. 1649^{a} quodsi eundem censum duobus annis retineant, in tercio anno hoc -endi potestatem habeant. CHART. Basil. A I 181 p. 273,23 (epist. papae) si non reatum suum congrua satisfactione -erit, indignationem omnipotentis Dei . . . incurrat *(inde* DIPL. Frid. I. 135 p. 228,16. *ibid. al.).* DIPL. Conr. III. 250 ut factum tuum . . . discreta mutatione -as. *saepe.* **b** *(meliora) docere, convertere – (eines besseren) belehren, bekehren:* ERMENR. Sval. 1 gentem nostram in tantum -xere *episcopi*, ut apostolos praesentes cerneres. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 305,31 symonianis hereticis zelo Dei in tantum restitit *Erlebaldus*, ut ferme . . . nullus eorum non -tus sive non conversus remanserit. LAMB. HERSF. annal. a. 1003 p. 50,2 plerique principes a rege deficiunt, sed post modicum -ti in gratiam recipiuntur. *al.* **c** *avertere (a) – abbringen, abwenden (von):* WILLIB. Bonif. 6 p. 36,4 populum a perversa sectae eius idolatria -xit. CONC. Karol. B I 16 p. 184,12 sint . . . , qui propter praedestinationem Dei . . . non possint ab errore et peccato se -ere (HUMB. Sim. 2,25 p. 170,19. *al.*). CONR. HIRS. dial. 1483 materia Persii vita confusibilis . . . erat, intentio vero eius per reprehensionem a viciis delinquentes -ere. *al.* **d** *tollere – beheben (de vitiis i. q. ponere – ablegen: l.72. p.1928,1):* CONC. Karol. A 50^{D},51 p. 645,4sqq. quamquam . . . consuetudines perversae non facile -antur, haec tamen consuetudo inaequalium modiorum . . . necesse est, ut . . . ocius -atur. RADBERT. Matth. 3,2813 vitium pravae mentis -atur. RATHER. conf. 40,1624 procacitatem nisi precipitationis linguae -as tuae. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 309,21 subiectorum offendicula aliquotiens . . . mature toleranda sunt, ut oportuniori tempore -antur. *saepe.* *c. sensu compensandi:* CHART. archiep. Magd. 338 p. 444,18 (a. 1172) cum . . . locus ille religioni minus commodus esset, . . . episcopus . . . tam magnum eorum *(fratrum)* -xit incommodum. **e** *arcere, praecavere – verhindern, verhüten:* LEG. Burgund. const. I 46,1 oportet ut ea, quae . . . hominibus periculum videntur inferre, interdicto legis rationabiliter -antur (-egantur, -entur *var. l.*). CONO LAUS. notae p. 793,27 non corexerunt *canonici* crimen, quando sciverunt. **C** *reprehendere, obiurgare, castigare – tadeln, zurechtweisen, züchtigen:* **1** *in univ.:* FORM. Marculfi 1,1 l. 66 si aliquid ipsi monachi de eorum relegione tepedi . . . egerint, secundum eorum regulam ab eorum abba . . . -egantur (-antur, -iantur *var. l.; inde* CONC. Karol. A 11 p. 62,15). PIRMIN. (?) scar. 32 subditus vestros . . . sepius admonete adque -egite. CONC. Karol. A 39^{B},21 si . . . famulae . . . crebro admonitae atque -tae (correptae *var. l.*) non se -erint. ALBERT. M. sent. 4,19,18$^{capit.}$ an ille, qui debet -ere, debet esse irreprehensibilis. *saepe.* **2** *c. colore quodam:* **a** *coercere – in Schranken halten, zügeln:* LEG. Burgund. const. I 52,5 rectius est . . . , ut paucorum condemnatione multitudo -atur (-rigitur, -regitur, -regatur *var. l.; sim.* LEG. Wisig. 6,2, 4). ERMOLD. Ludow. 2,340 pater architenens plagis variisque flagellis -xit *populum Israel.* HRABAN. epist. 40 p. 478,32 christianos catholico dogmate erudire atque ecclesiastica disciplina -ere. CONC. Karol. B I 41,12 p. 420,14 scolastici, id est disciplinati et bene -ti. HUGO FLOR. tract. 1,4 (MG Lib. Lit. II p. 469, 9) populus . . . regis metu facile -itur. *al.* **b** *animadvertere, punire – ahnden, (be)strafen:* **α** *in univ.:* CONC. Karol. A 39^{A},144 ita severiter a praelatis et magistris -atur *frater*, ut *eqs.* 50^{D},69 p. 671,15 sunt . . . et alia plura flagitia pernecessario -enda. CAPIT. reg. Franc. 196,54 p. 45,6 in tantum disciplina et vigore principis acrius -endi (corruendi *var. l.*) sunt *magi*, in quantum *eqs.* 211,2 de decimis . . . quicumque neglexerit, canonico iudicio -atur. IOH. SCOT. praedest. 14,5 decrevit *res publica* . . . reos iusta poena -ere. BRUNO QUERF. Adalb. A 3 pater infrendens diris ictibus et vitalibus plagis fugam *(sc. filii)* -xit. DIPL. Frid. I. 563 p. 31,22 potestatem habebit *episcopus* -endi omnes excessus . . . in fodinis et salinis ecclesie. CHART. civ. Hild. 342 p. 167,22 cantor . . . excessus scolarium manualiter -endo . . . habebit liberam facultatem. *persaepe.* **β** *spectat ad iurisdictionem (v. p. 1918,2):* CONC. Karol. B I 41,7 p. 413,27 ut episcopi quietam libertatem suas parroechias circumeundi et praedicandi ac confirmandi atque -endi habeant (*sim.* CAPIT. reg. Franc. 221,6). DIPL. Constantiae 40 p. 127,2 ut liceat ipsi episcopo ipsas ecclesias ordinare, disponere et -ere. CHART. Stir. IV 415 episcopo . . . ius instituendi, -endi et destituendi secundum canonicas sanctiones . . . recognovimus. *al.* **D** *reficere, reparare – (wieder) aufbauen, ausbessern:* **1** *corpor.:* **a** *in univ.:* THEOPH. sched. 3,52 p. 103,9 circumspiciens . . . diligenter, si quid -endum est, -es, rursumque liniens . . . solidabis *(sc. aurum).* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 151,18 -ende erunt *pennae* propter incisionem aliarum pennarum in eis. **b** *de aedificiis sim.:* TRAD. Frising. 1098 p. 39,21 (a. 937/57) tradidit . . . unam molinam -tam. *al.* DIPL. Heinr. II. 8 p. 10,25 ad pontem restaurandum aut -endum (*sim.* DIPL. Arnulfi 183 p. 280, 18 [spur. s. XI.]). LIGURINUS 8,190 veterum neglecta palacia regum lapsaque -tis relevabunt tecta ruinis. **c** *de instrumentis musicorum i. q. contendere, moderari – stimmen:* ALFAN. premn. phys. 2,52 p. 36 musicus simul peccat cum distortione lyrae, nisi prius eam bene -erit (*PG 40,560^{B}* καταστήσῃ). **d** *de rasorio i. q. acuere – schärfen (per paronomasiam, ut vid.):* CAES. HEIST. mirac. I 4,51 cum . . . is, qui eum *(novicium)* radere debebat, rasorium in corrigia -ret. **2** *spirit. i. q. restituere, ordinare – wiederherstellen, ordnen:* **a** *gener.:* POETA Saxo 5,418 labore pervigili lapsum -it *Arnulfus* imperium. ANNAL. Magd. a. 1037 p. 170,60 conventum tenuit *caesar* de -enda re publica. ALBERT. M. pol. 4,1^{f} p. 320^{b},19 tantae virtutis est politiam institutam -ere (*cf. p. 1289^{a},3* ἐπανορθῶσαι) . . . , quantae instituere primo et ordinare. **b** *publ.:* CAPIT. reg. Franc. 22 p. 53,41 nostros ad vos direximus missos, qui ex nostri

[Vitali]

nominis auctoritate una vobiscum -rent, quae -enda essent. Annal. Mett. a. 759 p. 50,11 hoc anno preter domesticas regni sui causas -endas Pippinus nullum iter exercuit. *al.* Capit. reg. Franc. 260,11 ut rationabiliter et legaliter cuncta -ant et disponant *missi.* 217,5 quicquid inordinatum reppererint, regulariter -ant *abbates*. Hugo Flor. tract. 2,4 (MG Lib. Lit. II p. 490,9) causas . . . audire et auctoritatis suae *(sc. regis)* privilegio -ere vel pacificare. *al.* **c** *canon. c. sensu reformandi:* Cand. Fuld. Eigil. I 3 qui *(monachi)* . . . , si quae de regulae institutis apud nos aut incoepta aut dilapsa fuissent, . . . -rent. Dipl. Ludow. II. 11 p. 86,11 studiosius decertavit *Adalbertus* congregationem monachorum . . . regulariter -ere. Annal. Quedl. a. 781 id *(monasterium)* . . . ad -endum et propagandum . . . Hildegrimo . . . commendavit *Karolus*. a. 1013 p. 82,12 monasterii bona miserabiliter diripuit *rex*, dum sibi fratrum vita displicuit; data occasione -endi invaluit potestas destruendi. Anselm. Leod. gest. 29 p. 205,30 a multis . . . , qui . . . sub eo *(Notkero)* coaluissent, quam plurimae -tae sunt aecclesiae. *saepius*. **d** *medic. c. sensu sanandi (usu subst. vel adi.):* Thadd. Florent. cons. 38,107sq. videamus curam per -entia malam complexionem derelictam: -entia autem malam complexionem humidam presertim sunt hec: *eqs.* 41,207 non recedatur ab usu medicaminum -entium et confortantium epar.

II *latius:* **A** *mutare – ändern:* **1** *gener.:* Flor. Lugd. 27, 19 terga cruenta geris, nec sulcum -is *(in imag.)*. Dipl. Arnulfi 78 ut nulla iudiciaria persona potestatem habeat quicquam in hisdem rebus -endi. Chron. Thietm. 5,28 omne, quod nequit -i, lenitur paciencia *(cf. Hor. carm. 1,24,20)*. Theoph. sched. 3,87 quae *(cymbala)* cum fuderis . . . , si quid per negligentiam vel incuriam de aequitate tonorum defuerit, -es. Dipl. Conr. III. 58 p. 102,29 petiit *abbatissa* . . . , quatenus . . . , que male creverant, in melius -rentur. Dipl. Frid. I. 546 p. 5,36 nec priora quassare valemus, ubi nichil est, quod -ere debeamus. **2** *alch.:* Ps. Arist. magist. p. 642^{a},56sq. spiritibus . . . sociatur *argentum vivum* . . . propter fugacitatem ab igne, quam habet, antequam -atur; . . . cum est -tum, corporibus quoque de iure sociatur. **B** *regere, custodire – leiten, beaufsichtigen:* Dipl. Ludow. Germ. 67 p. 94,18 ut . . . familiam . . . Domino militantem suoque dominatui subiectam disciplinis regularibus et observantiae monasterialis institutione -at et nutriat *Hildigarda*. Chart. Rhen. med. II app. 16 p. 446,26 in die, quo fenum nostrum secatur, aderit *carpentarius*, falcastratores -et . . . , operarios nostros ad opus ducet. Albert. M. pol. 6,3^{d} p. 577^{a},6 quod in democratiis domini eliguntur . . . et . . . electi -untur (*p. 1318^{b},22* εὐθύνειν) a populo, si quid delinquant. **C** *dirigere – richten, lenken:* Chart. Stir. IV 183 (epist. papae a. 1265) qui nomen Domini in ore recipere -tum in vacuum non formidant *(cf. Vet. Lat. exod. 20,7 [Aug. serm. 8,5])*. **D** *(oculos) allevare – (Augen) emporrichten:* Vita Erasmi 313 sanctus homo ad cęlos propere -xit ocellos. **E** *aequare - ausgleichen:* Ligurinus 8,414 si difficili fuerint loca pendula clivo asperiusve solum, primo -ta labore complanare solet *miles Romanus*.

adi. **correctus,** -a, -um. **1** *bonus, probus, rectus – (moralisch) gut, richtig:* Beda hist. eccl. 3,25 p. 181,30 quos ad -iorem viam erudire poterat *diaconus*. Wandalb. Goar. I p. 7,4 ut multi . . . ad meliorem vitam et -iores actus a pravitate converterentur. Alfan. premn. phys. 32,5 p. 116 -a (*sc. gesta;* correpta *var. l.; PG 40,729^{A}* κατορθούμενα) laudantur et delinquentia vituperantur. *subst. neutr.:* Chart. archiep. Magd. 214 p. 270,33 (a. 1129) imminuta redintegrare et minus -a reformare vel in melius mutare. **2** *purus, integer – rein, tugendhaft:* Hildeg. epist. 13,3 p. 372,9 (ed. Pitra) ei *(Martino)* et velle et posse contribuit, ut in ipsa militia quam -issimus exercebat. **3** *emendatus – fehlerfrei:* Epist. Alcuin. app. 2 p. 490,7 rogo, ut diligenter et morose relegatis, quod cita occupatio nec -a (incorrecta *cod.*) perfectio avulsit.

adv. ***correcte.** *recte, iuste, emendate – recht, richtig, fehlerfrei:* Epist. var. II 19 p. 327,21 quae *(sc. gesta)* . . . ex eo *(Dionysio)* reperta sunt, in altero volumine colligas nobisque distincte et -e transcripta quantocius dirigas. Statut. ord. Teut. p. 74,11 quicumque fratres regulam vel consuetudines faciant rescribi, diligentes sint, ut -e scribantur. *Vitali*

***corri(i)ola** *v.* corrigiola.

corripio, -ripui, -reptum, -ere. *form. perf. act.:* -reps-: *l. 46. p. 1931,9. al.* -rex-: *l. 47. struct. notabiliores: c. gen.: obi.: p. 1931,17. pro abl. in struct. pass.: l. 70. c. praep.:* a: *p. 1931,14.* de: *p. 1931,11. adde:* Agob. 1,10,10. super: *p. 1931,12.*

I *(com)prehendere, (vehementer) arripere, (raptim) sumere – ergreifen, (rauh) (an)fassen, (an)packen:* **A** *proprie:* **1** *obi. homines:* Leg. Burgund. const. I 5,4 si quis ingenuum hominem per capillos -uerit, . . . II solidos inferat. 6,1 si quis fugitivum . . . -uerit. *al.* Thangm. Bernw. 25 duos -unt *Romani* . . . , quos crudeliter caesos . . . ante imperatorem proiciunt. Rud. Trud. gest. 3,10 -untur, percutiuntur, spoliantur *monachi*. **2** *obi. animalia i. q. capere – (ein)fangen:* Leg. Burgund. const. I 49,3 ut caballos alienos per regionem vagantes nemo -at. Ligurinus 1,684 aut leporem venatur agris aut aethere cygnum -it *regia volucris*. **3** *obi. res:* **a** *capessere, (ap)prehendere – greifen (zu), erfassen:* Ermold. Ludow. 3,155 pacem semper amat, nolens . . . -it a r m a (Poeta Saxo 1, 255. Otto Frising. gest. 1,13 p. 29,15. *saepe*). Ekkeh. I. hymn. 5^{b},5 (Festgabe W. Bulst. 1981. p. 191) qui paulo ante castra christiana persecutor invaserat, pro isdem dimicans signa -it *(sc. Paulus). al. in imag. de elementis:* Beda hist. eccl. 2,7 p. 94,15 civitas . . . igni -ta coepit . . . flammis consumi. Rud. Trud. gest. 3,8 qui *(episcopus)* lacrimas . . . dicitur fudisse, cum . . . flammam videret aecclesiam . . . -uisse. Ligurinus 7,437 unda . . . involvens arma virosque . . . -ta deorsum cuncta trahit. *al.* **b** *rapere – rauben:* Thietm. chron. 5,34 omnem thesaurum . . . Maganus . . . cum suis -it. **c** *colligere – zusammenpacken:* Wibald. epist. 292 exemplaria . . . privilegiorum tam imperatorum quam pontificum Romanorum optime -ta nobis mittatis. **d** *accipere – empfangen:* Tit. metr. III 12,4 -e, preceptor, donum.

B *translate:* **1** *(cupide, vi) potiri – sich (gewaltsam) bemächtigen:* Ligurinus 3,619 qui *(fortes)* sacra beati -ant . . . limina Petri atque Leoninae munimina . . . urbis. **2** *(viam) inire – (einen Weg) einschlagen:* Walth. Spir. Christoph. II praef. 107 licet obvia sistant spicula -tum temere prohibentia callem. Bruno Magd. bell. 123 p. 117,13 multi fugientes . . . equis derelictis . . . fugam trepidi -uerunt. Ligurinus 4,271 cives . . . compendia montis ardua -unt trepidi. **3** *concipere – fassen, fällen:* Dipl. Heinr. IV. 343 p. 454,11 largimur . . . priori . . . , ut habeat potestatem . . . iustum arbitrium -ere. **4** *afficere – überkommen:* **a** *in malam partem i. q. invadere, affligere – befallen, heimsuchen:* **α** *de morbis (interdum expressius i. q. absumere – hinraffen, e. g. l. 49. 50):* Ionas Bob. Columb. 2,8 p. 245,13 quendam fratrem . . . febrium ignis -psit (-it, -xit, coxit *var. l.*). Arbeo Corb. 1 divina praeveniente genitor eius evocatione languori -tus ex hac luce migravit. Vita Leod. 2,89 (MGPoet. III p. 27) confestim pestis iniqua -it hunc *(nuntium)*. Widuk. gest. 1,40 infirmitate -tus iter intermisit *rex* (*sim.* Wipo gest. 1 p. 9,1). Petr. Cas. (?) chron. 3,56 ubi se tali -tum pena perspexit *Transmundus. persaepe*. **β** *de affectibus:* Eigil Sturm. 16 p. 150,4 nimio . . . omnes terrore -ti. Annal. Xant. a. 864 p. 20,20 censum sanctuarii . . . nimium vesania -ti . . . remiserunt *pagani*. Walth. Spir. Christoph. I 17 rex furore -tus. Dipl. Heinr. II. 95 p. 120,20 si quis . . . infelici animo . . . -tus contra hoc nostrum preceptum agere temptaverit. Otto Frising. gest. 2,26 p. 131,30 ultima . . . desperatione -ti Terdonenses . . . de reddenda . . . pertractant arce. *saepius*. **γ** *de diabolo:* Arbeo Emm. 21 a spiritu inmundo -tus (ereptus *var. l.*) . . . huc illucque discurrens *presbyter*. Annal. Xant. a. 867 p. 24,22 ita ut, qui prior eorum *(sc. duorum presbiterorum)* videbatur, nimia infestatione diaboli -tus est. Humb. Sim. 1,21 p. 135,16 -untur *praedicatores* . . . a superveniente iniquitate, maligno spiritu scilicet. Ranger. carm. 147 -bantur *quidam* a demone. **b** *in bonam partem i. q. implere, stimulare – erfüllen, anspornen (fere de Deo):* Willib. Bonif. 1 p. 6,25 puerum . . . ad monasterium . . . spontaneus, a Domino quidem -tus, direxit *pater*. Trad. Frising. 70 ego Toto divine ammonicionis -tus . . . , ut portionem donarem . . . , ita et feci. *de ratione:* Alcuin. carm. 1,1413 quem *(Aelbertum)* . . . a primis ratio pulcherrima cunis -uit rerum. **5** *reprehendere, castigare, in-*

[Pörnbacher]

crepare – 'sich vornehmen', maßregeln, zurechtweisen (in imag.: l. 5): **a** *in univ.:* Lex Baiuv. 7,4 si quis . . . liber homo . . . aliquod opus servile fecerit die Dominico, -atur semel vel bis. Arbeo Corb. 10 p. 199,1 -ens *(sc. reum)* emendationem promittere studuit. Theodulf. carm. 28, 503 his iaculis -ta lues . . . cedat. Cand. Fuld. Eigil. I 23 p. 232,46 divina voce -tus factus est discipulus veritatis *Paulus (item de Deo castigante:* Hildeg. epist. 63 Deus . . . malum contrivit atque contradictionem -psit. *al.).* Petr. Dam. epist. 89 p. 557,26 Paulus . . . Petrum de iudaizandi rediviva usurpatione -uit. Helm. chron. 84 p. 162,10 -uit eum *(regulum)* dux de verbo blasphemiae. Dipl. Frid. I. 948 Amedeum super . . . negligentia -uimus. *persaepe. c. sensu revocandi:* Dipl. Frid. I. 919 p. 186,25 ut . . . inquietos ab infidelitatis sue pervicacia -uerit *imperialis excellentia.* **b** *accusare – anklagen:* Aedilv. carm. 11,43 femina -ens despexit facta mariti: *'eqs.'* Annal. Fuld. II a. 885 p. 102,25 infidelitatis -tus . . . occisus est *Gotafrid.* **c** *punire – bestrafen:* Leg. Wisig. 6,5,14 iudex . . . licentiam habeat -ere criminosum, ut penam reus excipiat, quam meretur. Conc. Karol. A 18[A] si quis vel si qua in hoc vitio reperti fuerint, aut -antur aut excommunicentur. Theodulf. carm. 28,869 -e tu vinclis sceleratos, -e flagris. Cand. Fuld. Eigil. I 9 p. 227,5 ut zelo iustitiae -antur auctores dissensionis. *saepius.* **d** *emendare – berichtigen, verbessern:* Walahfr. carm. 2,22 quîs *(scriptis)* nos -tos admoneas. *medial. fere i. q. ad cor reverti – etwa: zur Vernunft kommen:* Capit. Saxon. 4 si . . . necdum -tus tertia vice pro eadem re ad palatium remeaverit *aliquis.*

II *contrahere, breviorem efficere – zusammenziehen, (ver)kürzen:* **A** *de tempore:* Gerb. (?) astrolab. 2,9 p. 122,2 a libra maius hemisphaerium initiatum . . . autumnales -endo dies ad capricorni solstitium pervenit. **B** *de mensura:* Albert. M. mot. proc. 2,7 p. 67,55 ex his . . . duobus motibus *(sc. impulsu et retractu)* spiritus quodlibet motus instrumentum augeri potest . . . et -i (*p. 703[a],21* συστέλλεσθαι) sive diminui. p. 67,59. **C** *de syllabis, vocalibus (t. t. gramm. et mus.):* Erchanb. gramm. p. 40,14 -itur 'i', quando tertiae, producitur vero, quando verbum fit quartae coniugationis. Aurel. Reom. mus. 19, 41 in nona . . . syllaba . . . non . . . protraitur vocis concentus, sed -itur. Godesc. Saxo gramm. 1 p. 406,23 illa nomina Latina, quae sunt a Graecis nominibus dirivata, -untur in penultima. Conr. Mur. summ. p. 74,5 si tetrasillaba fuerit finitiva et eius penultima sit acuta, tunc suam penultimam -it antecedens. *saepius.*

adi. **correptus,** -a, -um. *t. t. gramm. et mus. i. q. brevis – kurz:* Erchanb. gramm. p. 40,19 'i' semper producta est ante 'ris', nam -a in 'e' convertitur. Aurel. Reom. mus. 19,11 syllaba . . . secunda acuto enuntiabitur accentu, . . . si dactylus fuerit vel quaelibet -a syllaba. 19,26 -a syllaba media. Godesc. Saxo gramm. 1 p. 406,24 sunt . . . penes nos naturaliter -a 'faginus, oleaginus'. Christ. Stab. Matth. 56 p. 1458[B] fulgur neutri generi nomen est nec habet 'o' in nominativo, sed -um 'u'. Mus. Enchir. app. D p. 230,208 semitonio inter tonos -os et productos . . . alternando. *saepius.*

adv. **correpte.** *t. t. gramm. et mus. i. q. breviter – kurz:* Aurel. Reom. mus. 19,81 videlicet in 'i' ut 'ilicem' -e dicamus. Schol. enchir. 1,400 ob hoc sumamus quodvis melum canere, nunc -ius, nunc productius. Arno Reichersb. scut. p. 1509[C] in psalmodia . . . hoc amo, ut mediocriter, item ut neque nimis -e neque nimis producte . . . fiat. *al.*

corrisa *v.* coryza.

corrivalis (conr-), -is *m.* **1** *contribulis, vicinus – Stammesgenosse, Nachbar:* Arnold. Ratisb. Emm. 1,11 p. 1009[C] repedavit *(sc. unus e stirpe Lantperti)* ad propria, huiusmodi sermone inter con-es et consanguineos exeunte: *eqs.* **2** *aemulus – Nebenbuhler:* Gesta Trev. 4 p. 133,4 mulier necem mariti, vitam servi con-is operiebatur.

corrivor (cori-), -ari. **1** *confluere – zusammenfließen:* Gesta Camer. 3,19 p. 471,4 ubi . . . Mosa et Wal fluvius de Rheno effluens pariter -antur. **2** *oriri – entspringen:* Carus Clem. 1044 surrexit presul amęnus, rivus ut a magno corivatur fonte serenus.

corrixor (conr-), -ari *et* **corrixo** (corizo), -avi, -are. *litigare, dimicare – (miteinander) streiten, kämpfen (remissius i. q. [ludendo] concertare – sich [im Scherz] messen [mit]: l. 7):* Otto Frising. gest. 2,54 procedunt Colonienses, . . . de sua utrique electione per triduum coram principe decertant et con-antur. Eberh. Bamb. epist. (MGScript. XI p. 83,37) manus eius *(archiepiscopi)* non est aversa ab ullo paupere, cum quo cordi erat iocari, con-ari *eqs.* Chart. episc. Wirz. I 139 p. 129, 18 ne licentius occasionem -andi propter impunitatem arriperent. Albert. M. animal. 22,21 ad invicem apri -antes, cum viderint lupos, . . . se iuvant mutuo. miss. 1,3,5 p. 24[a],17 haec *(sc. quatuor suggestiones diabolicae)* . . . totum mundum quasi bestias faciunt -ari. *al.* Acta civ. Wism. B 2732 qui *(pistores)* corizaverunt et pugnam fecerunt. Vita Ermin. 37 duo . . . satellites simul ierant ad predandum et capta preda . . . ceperunt mutuo -ari.

corriza *v.* coryza. ***corroborate** *v.* corroboro.

corroboratio (conr-, coro-, -cio), -onis *f.* **1** *de actione roborandi, firmandi:* **a** *corpor. i. q. solidatio – Festigung:* Ps. Galen. anat. 1 p. 166[C] iuvamentum ipsius *(ligamenti)* est nexio et concatenatio iuncturarum et -o nervorum. **b** *spirit. i. q. confirmatio – (Be-)Stärkung:* Dipl. Karoli III. 39 p. 67,33 ut . . . fratres . . . sub nostre inmunitatis tuitione ac defensionis -e suscepissemus. Thietm. chron. 4,57 propter salutem patriae et -cionem pacis. Dipl. Frid. I. 502 p. 433,7 curiam . . . apud Aquisgranum celebravimus, ubi corpus eius *(sc. Karoli)* . . . ad -em Romani imperii . . . elevavimus. *al.* **2** *de actione affirmandi, sanciendi:* **a** *strictius i. q. affirmatio, astipulatio – Bestätigung, Beglaubigung (fere in chartis):* **α** *in univ.:* Capit. reg. Franc. 234 p. 136,35 ut hec nostrae confirmationis atque -is a u c t o r i t a s a fidelibus sancte Dei ecclesie et nostris verius credatur . . . , manu propria . . . eam firmavimus (Dipl. Loth. II. 25 p. 426,12. *saepius*). Dipl. Otton. III. 267 p. 684,34 scripta . . . a nostris antecessoribus facta . . . hac nostrae auctoritatis et -is pagina . . . corroboramus *(inde* Dipl. Heinr. III. 216 p. 289,40. *al.).* Dipl. Heinr. IV. 422 p. 566,33 hęc omnia . . . dicta nostra con-e . . . corroboramus. Dipl. Frid. I. 394 p. 268, 14 quandocunque nostrę -is pie exposcitur suffragium, celeri affectu est attribuendum. *persaepe. meton. de formula ('Corroboratio'):* Dipl. Heinr. I. 28 ut hoc firmius credatur . . . , hanc nostri -em praecepti inde conscribi iussimus. Conr. Mur. summ. p. 133,18 privilegiorum . . . hee sunt partes: titulus, exordium, . . . narratio, finalis -o et singulorum subscriptio. *de toto diplomate:* Dipl. Loth. I. 104 p. 244,19 memoratas res a iam dictis viris . . . illi *(sc. Angilmaro)* contraditas, prout plenius in eorum -e continetur, illi per hoc nostrum praeceptum sanccimus. Dipl. Otton. I. 412 p. 562,4 quemadmodum imperatores . . . suarum firmitatum manuum coro-es contulerunt. **β** *spectat ad auctoritatem:* Dipl. Loth. I. 35 p. 113,24 ut futura -o hac (*i.* ac) Dei utilitatis decertata confirmatio sibi *(sc. imperatori)* perhenniter maneat. Dipl. Otton. I. 166 ut huius cartę -o omni tempore firma . . . permaneat. Dipl. Heinr. IV. 462 p. 624,38 manu propria eam *(sc. scripturam nostrae auctoritatis)* subter signavimus et sigilli nostri impressione ad -em insigniri iussimus. *al.* **b** *latius:* **α** *approbatio – Zustimmung:* Nicol. I. epist. 59 p. 366,7 quem *(Hincmarum)* primatem . . . praedecessores nostri Leo . . . in largitione usus pallii et Benedictus privilegio suae -is . . . confirmaverunt. Dipl. Otton. II. 305 p. 361,33 preceptum confirmationis et -is, quatinus nos . . . concedere dignaremur. *al. de testimonio:* Dipl. Otton. II. 261 p. 302,36 propria scriptione cartarum . . . Landulfus diiudicaverat -e multorum . . . ecclesie pertinere *castella.* **β** *decretum, constitutio – Bestimmung, Anordnung:* Dipl. Loth. II. 25 p. 425,16 si . . . eis *(servis Christi)* authoritatem nostrae -is largimur. Dipl. Karoli III. 85 p. 138,7 per hanc nostram imperialem institutionem et inviolabilem -em. Greg. Cat. chron. II p. 108,3[B] curam huius cęnobii, et si non imperiali -e, optinuit tamen canonica . . . electione *Suppo.* Dipl. Frid. I. 490 p. 411,39 quicumque . . . mortalium hanc nostram constitutionem vel -em infringere . . . attentaverit. *al.*

***corroborativus,** -a, -um. *confirmativus – bestätigend:* Acta civ. Rost. B I 3,44 p. 77 (a. 1258/60) super hoc factum . . . Hynso dedit solidum -um seu pacis, quod vulgo dicitur vrede-

[Pörnbacher]

schilling *(de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 943)*.

***corroborator,** -oris *m. fautor, defensor, tutor – Förderer, Gönner, Beschützer:* Conc. Rem. 26 (MGScript. III p. 671,25; a. 991) sentiamus in vobis *(sc. papa)* alterum Petrum defensorem et -em christianae fidei. Dipl. Conr. II. 206[a] p. 281,23 quatinus ibidem Deo famulantes . . . nos . . . fautores et -es possint . . . Deo . . . commendare *(inde* Dipl. Heinr. III. 3. *al.)*. Hugo Flav. chron. 2 p. 498,10 adiutor et -r ero *(sc. abbas moriens)* fidei vestrae. *v. et p.1937,46. de Christo:* Chart. Rhen. med. I 327 p. 382,29 (epist. papae a. 1047) in Domno nostro Ihesu Christo, qui est virtutum dator et -r.

corroboro (conr-), -avi, -atum, -are. *script.* -opo-: *l. 52. depon.: p. 1934, 6. adde* Dipl. Karoli III. 15 p. 23,22. *al. struct.: c. praep.:* de: *l.57.* super: *l.36. c. enunt.:* ut: *p. 1934,25.* quod: *p.1934,22.* quo: *p.1934,22.*

I *(con)firmare, stabilire – (be-, ver)stärken, kräftigen, (be)festigen:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* Eigil Sturm. 20 domos omnes monasterii . . . columnis et . . . trabibus . . . -vit. Ecbasis capt. 823 -et *rex* antra ferarum. Greg. Cat. chron. II p. 272,6 (epist.) nos . . . castrum nostrum -antes. *al. in imag.:* Leg. Wisig. 12,2,14 p. 422,22 eius solium in veritate con-et *dextera Christi*, cuius *eqs.* Radbert. Matth. 4,2883 domus . . . fundamento Christi -tur. **b** *c. sensu augendi:* Albert. M. veget. 4,19 -bitur vis vaporis moventis. **c** *c. sensu recreandi:* Amarc. serm. 3,369 ni siccam . . . fons . . . gulam -et. **d** *c. sensu constituendi, consolidandi:* Heinr. August. planct. 1083 sopitus Adam costa -at Evam. **2** *natur. et medic.:* Odo Magd. herb. 2142 iecur et stomachum -at haustum *caryophylli*. Diaeta Theod. 491 dactilus dulcis . . . non solum extrinsecus impositus -at et desiccat, verum *eqs.* Albert. M. animal. 1,355 utilitas nervi . . . est, . . . ut caro -etur involuta in retiaculis et panniculis nervorum *(ex Avic.). al.* **B** *translate:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* Agob. 7,3 l. 9 ad -andam f i d e m (Rimb. Anscar. 7 p. 26,37. *al.*). Trad. Teg. 380[a] p. 293,34 ut in futuris temporibus iustitia -etur. Chron. Hild. 1 Karolus . . . , qui . . . christianam religionem super eos *(Saxones)* -vit. *persaepe. in malam partem:* Thietm. chron. 4,73 p. 216,22 non sic -retur pertinax presumpcio iniquorum. Humb. Sim. 1,2 p. 104,28 errorem suum -are conatur *calumniator*. Berth. (?) annal. a. 1079 p. 322, 13 regni . . . desolationem . . . et iniquitatem . . . miserabiliter tueri ac -are. *al.* **b** *publ.:* Dipl. Merov. I 21 p. 21,48 quia tunc regia potestas suum cultum -are videtur, quando *eqs.* Dipl. Otton. I. 81 p. 160,40 decrevimus, ut illud monasterium . . . in usus peregrinorum . . . firmetur atque -etur. Dipl. Conr. III. 86 p. 153,37 (spur.) beneficiis nostris novellam illam plantationem desideramus -are. Dipl. Frid. I. 10 p. 18,31 ut eorum paci . . . , quorum orationibus regni nostri res publica -atur, . . . provideamus. Otto Frising. gest. 1,64 ad -andum imperii statum. Chart. Chemnit. 307 p. 268,25 (dipl. Frid. II.) terminos . . . donatos . . . et suis *(sc. regis)* beneficiis et donis -tos. *al.* **2** *cohortari – ermutigen:* Alcuin. epist. 239 p. 384,36 tuis sanctissimis -tus (-poratus *var. l.*) consiliis et orationibus. Hrotsv. lib. 2 praef. 2,5 vestris -ta sententiis . . . praesumo . . . componendis operam dare. Petr. Dam. epist. 50 p. 119,11 -et me in omni opere bono *Deus*. Thangm. Bernw. 17 p. 766,19 populum alloquitur, benedicit et -at. Petr. Cas. chron. 4,125 p. 601, 23 Guibaldus . . . -tus de his, que imperator . . . dixerat. *al.*

II *affirmare, probare, sancire, testari – bestätigen, bekräftigen, anerkennen, beglaubigen:* **A** *gener.:* Walahfr. Gall. prol. p. 280,31 cuius *(sc. scriptoris)* dicta nec doctrina -at nec vita confirmat. Carm. in Sim. 2,1,3 (MG Lib. Lit. III p. 700) quam *(satiram)* . . . vir magnus -at Hugo. Hugo Flor. tract. 1,13 (MG Lib. Lit. II p. 482,40) praesentem libellum exemplis sanctae scripturae diligenter -are curavi. Consuet. Marb. 57 ibi *(in capitulo)* . . . licet omnibus . . . utilia . . . suggerere vel ab aliis suggesta -are. *al.* **B** *publ.:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* Conc. Karol. A 44[A] p. 478,27 per has . . . syllabas -amus et confirmamus priorem p a c e m et amicitiam (Cosmas chron. 3,42 p. 215,9). Dipl. Loth. I. 50 p. 145,13 ut eandem ordinationem nostro -remus praecepto. Thietm. chron. 7,31 p. 436,23 monasterium . . . a libertate diu -ta in servitium redactum est. Cosmas chron. 2,38 papa . . . suo privilegio -at Pragensem episcopatum. *persaepe. spectat ad donationes, possessiones sim.:* Dipl. Ludow. Germ. 43[b] p. 59,16 quicquid . . . tenere visus fui, . . . regi ad suum proprium . . . tenendum tradidi atque legaliter -vi. Dipl. Karoli III. 53[a] p. 91,32 concedimus, c o n f i r m a m u s et -amus et omnino transfundimus cuncta, que *eqs.* (Dipl. Otton. I. 241[a] p. 339[a],30 -amur. *al.*) Thangm. Bernw. 22 p. 769,16 coenobium . . . tuo iuri redintegro et -o. Dipl. Conr. III. 6 p. 12,32 omnes possessiones . . . confirmamus et presentis auctoritate privilegii nostro regio banno -amus. *persaepe.* **b** *in formula corroborationis q. d. (expressius i. q. [con]signare – unterzeichnen, ausfertigen: l.12):* Dipl. Karoli M. 208 p. 279,34 m a n u p r o p r i a subter con-are decrevimus (Dipl. Otton. III. 48 p. 450,37. Thietm. chron. 3,1 p. 98, 15. *persaepe*). Form. extrav. I 10 p. 539,39 manu mea propria subter firmavi et bonorum virorum testimonio -andam *(sc. chartam)* decrevi *(sim.* Registr. Pant. Col. 6. Chart. Epternac. 223. *al.)*. Dipl. Karoli III. 94 p. 154,34 eam *(concessionis auctoritatem)* . . . iussimus . . . sigillo nostro -i. Dipl. Heinr. IV. 343 p. 454,18 nostri sigilli impressione infra -i iussimus. Trad. Teg. 373[c] p. 289[b],41 sunt hec . . . sigillo sancti Quirini -ta. *persaepe.* **2** *latius:* **a** *decernere, constituere – festsetzen, bestimmen:* Cosmas chron. 2,46 p. 153,18 -at *rex* omnium sacramento comitum, quo (quod *var. l.*) . . . Conradus obtineat solium. Dipl. Conr. III. 172 p. 311,30 decernimus et . . . privilegii auctoritate -amus, ut *eqs. al.* **b** *instruere – bevollmächtigen:* Wipo gest. 2 p. 19,19 ad regnandum . . . illum *(Chuononem)* -vit *imperatrix*.

adv. ***corroborate.** *viribus confirmatis – gekräftigt, gestärkt:* Urso gloss. 83 p. 118,11 confortatur *aeger* in tantum, ut -e illico ad perficiendam crisim incitetur.

corroco *v.* corrogo.

1. corrodo (conr-, coro-), -rosi, -rosum, -ere. *confunditur c.* corradere: *p.1935,9. partic. praes. vel perf. usu adi.: l.58.59. 71.p.1935,31. al.*

I *(e)rodere, exedere – (be-, zer)nagen, zerfressen:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *de animalibus:* Audrad. carm. 3,4,379 -sus v e r m i b u s . . . miseram exspiravit . . . animam *praesul* (Chart. Sil. D IV 15 p. 22,15 [epist. papae]). Arnold. Berg. chron. a. 1026 p. 677,2 quem *(comitem)* cum m u r e s -issent usque ad mortem (Rein. Leod. inept. 1 p. 598,18). Volquin. serm. 295 (StudMediev. III/ 3.1962. p. 331) quod vultures iecur Titii -unt. Albert. M. veget. 7,102 quae *(erucae)* sunt vermes longi -entes folia. *saepius*. **b** *de hominibus:* Ecbasis capt. 13 vivus con-itur unguis *(spectat ad Hor. sat. 1,10,71)*. Leo Mars. chron. 1,27 p. 79,16 digitos sibi ceperunt manusque . . . -ere *Saraceni*. **2** *medic. et pharm.:* **a** *in bonam partem:* Aesculapius 40 p. 63,20 post eruptionem *(sc. apostematis)* collectiones variae medicamine aliquo -untur. Benven. Graff. ocul. A 10 p. 28[a],20 potenter corodit *pulvis nabietis*, quia . . . in oculis purificat. Gloss. Roger. I A 1,22 p. 554,6 stercus caprinum . . . superponatur, quia -it leniter et mundificat vulnus. Albert. M. veget. 5,115 cauterizant . . . quaedam *(plantae)* -endo et adurendo. *al.* **b** *in malam partem:* Vita Udalr. Cell. II 62 (32) iam . . . nares -serat *cancer*. Ioh. Iamat. chirurg. 7,4 p. 46,47 cum iam videris carnem superfluam -sam penitus removeri. Brunus Long. chirurg. 1,14 p. 112[A] si modum excedit *medicina*, -it membrum; . . . in curatione ulcerum -entium. Albert. M. veget. 6,111 confert *galbanum* dolori dentis -si *(ex Avic.)*. animal. quaest. 2,30 p. 121,68 fugit *cholera* ad illa *(intestina)* et ea -it et ulcerat. *al.* Vita Mariae rhythm. 3255 digiti tornatiles . . . scabro non -si. *saepius. usu refl.:* Roger. Salern. chirurg. 2,149[7] fit *apostema* . . . herpes estiomenus, id est se ipsum -ens (*inde* Gloss. Roger. I A 2,2 p. 586, 30). 4,126 cancer . . . se constringit . . . et a latebris se -it. **B** *in imag.:* Dhuoda lib. man. 3,7,7 con-et . . . te ut tinea *(sc. homo iracundus)*. Carm. var. II 18,25 tune *(sc. delusor)* . . . meas con-is d e n t e Camenas? (Petr. Dam. epist. 105 p. 165,8. Bernold. Const. chron.a. 1091 p. 453,8). Hildeg. epist. II 13,6 p. 376,16 ut . . . anima vipereis morsibus non -atur (connodatur *ed., vix recte*). Albert. M. nat. bon. 323 p. 116,3 vermis conscientiae -entis. Chart. Basil. C I 386 p. 288,27 facta hominum ne mordaci lima oblivionis -antur. Albert. M. metaph. 3,

[Pörnbacher]

2,10 p. 129,5 'verum' omnes philosophi '-unt' (*p. 1001a,2* ἀποτρώγουσιν). **C** *translate:* **1** *expilare, despoliare – ausplündern, berauben:* ANNAL. Quedl. a. 997 p. 73,47 Sclavi . . . terminos . . . Saxonicos latrociniis -serunt furtivis. ARNOLD. LUB. chron. 3,17 p. 158,29 ecclesie quasi -se et exspoliate . . . inveniuntur. HEINR. LETT. chron. 11,4 quia inique egerat . . . neophitos -endo *advocatus*. *effundere – verschleudern:* COD. Lauresh. 134a l. 18 omnem . . . monasterii ecclesiasticum thesaurum . . . corrasit *(an leg.* -sit *?)*, exhausit. **2** *conterere, fatigare – aufreiben, zermürben:* CHART. archiep. Magd. 92 p. 131,38 (epist. papae a. 981) dum talibus altercationibus -sa distrahitur *ecclesia*. CARM. Bur. 43,5,4 basem rei publice . . . machina -it presentium malorum. *exstinguere – auslöschen:* CHART. Sangall. A 1015 p. 214,28 (a. 1278) ne res geste oblivionis caligine imposterum -antur. **3** *conviciis proscindere – herabsetzen, 'heruntermachen':* PETR. CAS. chron. 4,115 p. 590,12 quidam philosophus . . . canino latratu . . . occidentalem ecclesiam -ere cepit dicens *eqs.* LIGURINUS 3,270 pontifices ipsumque gravi -ere lingua audebat papam *Arnoldus*.

II *(ab)radere, defricare – (ab)schaben, abreiben:* **A** *in univ.:* WALDR. carm. 3,63 menbranas . . . pumice -o. MIRAC. Annon. 3,30 de saxo . . . cultello -sit *mulier*. TRACT. de chirurg. 50 os cum spatumili -endo perforetur. **B** *usu terere, corrumpere – abnützen, beschädigen:* CHART. Ital. Ficker 27 p. 36,48 (a. 974) quod ibi *(sc. in exemplo chartae)* -sum vel deletum fuerat. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 118,20 si primo anno non mutarentur *(sc. pennae)*, tantum -rentur . . . , quod *eqs.* 2 p. 131,7 margines in cauda si -si inveniantur. *al.* ALBERT. M. animal. 19, 48 acutum . . . facile retunditur et -itur (*p. 789a,9* ἀμβλύνεται). **C** *atterere, laedere – wund machen, verletzen:* VITA Mariae rhythm. 3259 fuerunt *pedes Iesu* . . . -si propter iter plurimum. 5497 tantum . . . ploraverat . . . , quod . . . ipsius palpebre -se iam tumebant.

2. corrodo *v.* 1. corrado.

***corrogata** (car-) *et* ***coroada** (croa-, crua-, -ata)*, saepius* ***corvada** (cur(r)-, carr-, corr-, -rba-, -rweda, -ata) *et* ***corveia** (gor-, chor-, -ea), -ae *f.* (corrogare; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1226sq.*).

1 *proprie i. q. servitium, angaria – (Fron-)Dienst:* **a** *in univ. (interdum de iure, e. g. l.47):* CAPIT. reg. Franc. 32 p. 83,8 ut non praesumant iudices nostram familiam in eorum servitium ponere, non -vadas, non materia cedere . . . cogant. CHART. select. Waitz 2 p. 4,24 faciat . . . mansus unusquisque anzingam integram in -a dies II ad utramque sationem. 7 p. 14,2 herban et -wedan nullomodo habeant *villani nostri* nisi . . . licentia abbatum. CHART. Helv. arb. 5 p. 7,16 forationes vini et totum ripale, -oadam et mutationes domorum . . . debet ut dominus possidere *comes*. CHART. Lamb. Leod. 572 p. 122,21 in . . . recipiendo . . . forestariam et -veias ab ipsis hominibus. DIPL. Heinr. II. 517 p. 665,40 (spur.) de avena advocationis et gorveia sint illi liberi, qui *eqs. al.* **b** *munus vehendi, arandi – Spanndienst:* REGISTR. Foss. I 12 arat *(sc. unusquisque mansus)* -badam inter iverna ticum et tramisum perticas IV. *al.* REGISTR. Prum. 1 quando XV noctes facit et fenum colligit et curvadas (gloss.: atepluge) facit *Widradus. persaepe*. CHART. select. Waitz 3 p. 6,9 debent in anno quatuor -vadas, tres ad arandum et quartam ad colligendum. CHRON. Andag. 41 advocatus . . . in exigendo . . . chorveias adeo imminebat . . . familie, ut in arando vacca . . . pauperis abortiret. TRAD. Altaerip. 212,5 omnia casalia . . . debent curie . . . ter in anno -oatas aratrorum. *al.* CHART. Helv. arb. 102 p. 162,15 quod advocatus . . . tribus vicibus in anno habet -vatas des charrues. **2** *meton. i. q. ager, dominium – Salland, Dominikalland, Achte, Beunde:* DIPL. Karoli III. 143 p. 230,10 decimam de dominicis laborationibus et de vineis dominicis et de curvatis canonicis . . . persolvant *episcopi*. CHART. select. Waitz 2 p. 4,29 in ca-a perticas IV, . . . in vineis perticas IV. CHART. Rhen. med. I 368 p. 425,24 (epist. papae) quicquid illi *(monasterio)* subiacet in suburbio . . . cum condumis et curvadis et vineis indominicatis. DIPL. Frid. I. 490 p. 411,13 tres -vatae Widonis heremitae. CHART. Rhen. med. III 881 vineam sitam in parrochia nostra in croada versus s. Remigium concessimus Hadewigi. CHART. Lux. IV 324 pro croada et prato, que vulgo hatten et brul nuncupantur. *saepius*. *cf.* *corvidica, *corvigium.

corrogatio, -onis *f.* *servitium – Frondienst:* LUP. FERR. epist. 51 quod nostri boves . . . non suffecerint, frequentes impleant -es.

corrogo (conr-, -roc-), -avi, -atum, -are. **1** *strictius i. q. (rogando, petendo) sibi comparare, colligere – (bittend, fordernd) sich beschaffen, (ver)sammeln:* **a** *de rebus:* ARNULF. SAG. invect. 3 p. 93,3 cum inestimabilem pecuniam . . . -asset usura *avus*. LIGURINUS 2,25 ex omni collectos agmine nummos -at *rex* . . . et licite compensat dampna. EPIST. Hildesh. 100 facultatis mee rebus collectis et amicorum -tis auxiliis. *expetere – herbeiwünschen:* ALBERT. STAD. Troil. 5,560 mortem -at ille *(Pyrrhus)* sibi. **b** *de hominibus:* **α** *accire – herbeirufen:* HERM. SANGALL. Wibor. 1,29 p. 180,30 -ta una ex domesticis. *in imag.:* ANON. minut. prol. p. 229,2 cum ipsa *(unitas)* a sua immobilitate . . . nequeat -ari, velut *eqs.* **β** *citare – vorladen:* TRAD. Weiss. 8 l. 81 (a. 737) testes, qui . . . signarent, modis omnibus con-vi. CHART. Sangall. A 9 testis, qui suscrivere conrocaverunt. **γ** *convocare – einberufen:* PRUD. TREC. annal. a. 825 p. 65,19 con-ta manu valida. THEOD. TREV. transl. Celsi 16 -ta est . . . solennis synodus . . . episcoporum. **δ** *conciliare – gewinnen:* WOLFHER. Godeh. II 8 p. 202,22 ipsum *(imperatorem)* . . . adiutorem ad corrigendum talem hominem -vit *abbas*. *petere, rogare – erbitten, 'sich ausbitten':* PASS. Ursulae 3 cui *(filio)* . . . beatam in conubium -ari Ursulam . . . flagrabat *tyrannus*. **2** *latius i. q. (ef)flagitare, evocare – (dringend) bitten, auffordern:* GUMP. Wenc. 18 conviviis eum *(principem)* interesse . . . -vit. WOLFHER. Godeh. I praef. p. 168,22 quam pluribus me ardua quaedam delucidare -antibus. *al.* ANNAL. Pegav. a. 1091 p. 244,32 cum quo *(archiepiscopo)* . . . Albuwinum . . . venire -vit *Wicpertus*.

subst. ***corrogata,** -ae *f.*: *v. p.1935,35.*

corrollarium *v.* corollarium.

corrosio, -onis *f.* **I** *proprie i. q. rosio, consumptio – das (Be-, Zer-)Nagen:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* SIMON sacram. p. 31,11 de fractione et . . . a muribus -e dici debet, quod *eqs.* CHART. Col. I 76 p. 558,20 privilegium . . . ex . . . -e vermium extiterat consumptum. ALBERT. M. animal. 25,8 si . . . sentiatur mordicatio et -o *serpentis (ex Avic.)*. VITA Herm. Ios. 10 ut . . . puer . . . in illa -e nihil molestiae sustineret. *in imag.:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,71,3 p. 597b,23 non . . . parva poena est -o vermis *(i. conscientiae)*. DAVID compos. 1,17 ex quibus *(verbis nocivis)* oriuntur . . . graves . . . conscientiae -es. **2** *medic. i. q. erosio – 'Korrosion', Zersetzung:* **a** *in malam partem de tabe:* TRACT. de aegr. cur. p. 172,9 aliud contra putredinem et -em gingivarum. GLOSS. Roger. I A 2,2 p. 588,20 -e . . . cessante, quod cognoscitur per saniem fluentem *eqs.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 112A ambulatio -is cogit nos incidere membrum, ut sanetur corpus a -e (*inde* THEOD. CERV. chirurg. 1,7 p. 138C). NOTULAE Wilh. Cong. 499 cum . . . sanies libere expurgari non potest, -o circa fundum profundatur. *al. de dentibus i. q. caries – Fäule:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9, 19 p. 44av in dentibus dolor est nimius: -es, exacerbationes. p. 44bv -es patitur dens ex humorum acutorum . . . putredinibus. ALBERT. M. veget. 6,209 conferunt . . . gallae positae in -e dentium (*sim.* 6,228). **b** *in bonam partem de diabrosi:* MIRAC. Otton. Bamb. I 28 ipsa . . . -o iam nervos et ossa militis invaserat. WILH. CONG. chirurg. 1705 facta . . . -e . . . superponatur emplastrum. GLOSS. Roger. I A 2,2 p. 588,8 de . . . unguento . . . ad -em cancri . . . servato. *al.* **B** *latius:* **1** *laceratio – das (Zer-)Kratzen:* CONR. MEND. Attal. p. 133,27 quoslibet sibi vicinantes morsu dentium, -e unguium . . . attrectare non dubitabat *mulier*. **2** *corruptio – Abnützung:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 119,3 cum contingat -em usque ad radicem *(sc. pennarum)* . . . protendi.

II *translate:* **A** *expilatio – Ausplünderung:* CHART. Steph. Wirz. 32 p. 45,18 (s. XII.ex.) quatenus . . . ab . . . advocatorum . . . insaciabili -e liberi . . . habitent *homines*. **B** *exstinctio – das Auslöschen:* CHART. Rhen. med. II 212 p. 250,10 (a. 1203) ut . . . saltem ab oblivionis -e defendantur *facta*. **C** *detrectatio, insectatio – Herabsetzung, Verhöhnung:* ADALBOLD.

[Pörnbacher]

Heinr. 2 ut invidorum -es devitare valeret *philosophus*. Godesc. Aquens. opusc. 4,15 p. 150,21 quorum talium *(haereticorum)* -bus eum acuentibus multa contra eos ... scripsit ... Hieronymus. *c. gen. explicativo:* Rod. Glab. Wilh. 7 ab huiusce suasoribus detractionum -bus lacessitur, ab ... presule redarguitur.

***corrositas,** -atis *f.* *fluxus putridus – fauliger Ausfluß:* Benven. Graff. ocul. B 5 p. 19,25 vocamus catharactam serenam ideo, quia <generatur> a quadam -e descendente a cerebro ad modum gute aque ... sic repente, quod omnes humores oculorum corrumpit.

***corrosivus,** -a, -um. **1** *adi.:* **a** *gener. i. q. rodens, mordax – nagend, beißend, bissig (in imag. vel translate):* Rein. Leod. inept. 1 p. 598,17 liber ille in senatu ... abiudicatus est sententiamque accepit -am. Chart. Traiect. 501 p. 447,24 quoniam ea, que ... geruntur, ... -o invidorum dente ... in exterminium precipitantur. David compos. 3,20,1 ita ... indevote facimus, quod nec Deo est valde gratum ..., immo -um conscientiae. **b** *medic. et pharm.:* **α** *corrosionis efficiens, suppurans – fressend, zersetzend, schwärend:* Brunus Long. chirurg. 1,14 p. 112B Galenus huiusmodi u l c e r a -a ... formicam ambulativam nominavit (Albert. M. veget. 6,354). Theod. Cerv. chirurg. 1,6 p. 137B catharticum ... utile est vulneribus -is deambulantibus. *al.* **β** *acer, adurens – scharf, (ver)brennend:* Brunus Long. chirurg. 1,3 p. 106A sanies est nitrosa et -a. 1,8 p. 108G propter sanguinem ... corruptum in qualitate ..., sicut si fuerit acutus vel -us. Albert. M. veget. 6,436 est *staphisagria* ... adustiva in operatione et -a. euch. 3,2,1,3 p. 282b,11 lixivia ... exsiccativa est et -a viscerum hominis. Ps. Arist. tract. p. 796,34 spiritus et anima non penetrant nisi per quandam vim -am. *al.* *de medicamentis (purgativis) i. q. causticus – ätzend:* Tract. de chirurg. 1075 cum saniare voluerit, -is pulveribus utaris, ut apertum maneat *(sc. vulnus)*. Gloss. Roger. I A 2,2 p. 588,11 si ... unguentum sit nimis ignitum vel -um. Albert. M. animal. 22,85 ibi *(sc. in iuncturis)* non est laudabile ... emplastrum multum -um apponere. *saepius.* **2** *subst. neutr. i. q. medicamentum causticum – Ätzmittel:* Mirac. Otton. Bamb. I 28 aspero ... -o praemortuas carnes ... abstergebat *miles*. Tract. de aegr. cur. p. 171,4 polippus cum -is curatur. Wilh. Cong. chirurg. 244 si ... ferrum timeat *(sc. medicus)*, per sola -a procedatur. *saepius.* *adde:* Tract. de aegr. cur. p. 149,18 nota, quod quidam vehementer dissolutiva et -a oculis imponunt.

***corrosor,** -oris *m.* **1** *homo prodigus – Verschwender:* Chron. Sigeb. cont. Aquic. a. 1157 p. 408,33 (epist.) non orbis corroboratores, set pecunie ... insatiabiles -es. **2** *perditor – Verderber:* Const. imp. II 158,1 tamquam materni uteri -es. **3** *detractor, calumniator – Kritiker, Verleumder:* Rather. prael. 3,24 nec desunt ... in episcopio -es, qui ... concinnent ... adversus istum *(episcopum)* ... obloquia. Anselm. Mog. Adalb. 410 nec fuerat Cynicus, nec -is amicus. *Pörnbacher*

***corrotor** (conr-), -ari. *circumvolvi, converti – sich im Kreis herumbewegen, periodisch ablaufen, wiederkehren:* Carm. de temp. rat. 583 cursu annali con-antia *tempora anni.* 647 nonis Martis ... et Decembris ... duabus *(i. pridie nonarum)* con-atur (*sc. tertia et quarta luna embolismorum; cf.* Beda temp. rat. 45,41sqq.). 715 cyclos magnus con-atur simul annorum sexcentorum.

corrotundatus (conr-), -a, -um. *in formam rotundam redactus, ad modum rotae ordinatus – abgerundet, radförmig angeordnet:* Eugen. Vulg. syll. 24,21 mathematici ... genesim omnium perscrutantes cudebant omnia con-a ... in circulo anni haerere (*cf.* 24,24sq. formantes ... genesim nascentium per duodecim signa).

***corruada** *v.* *corrogata.

***corrubesco,** -ere. *rubore splendescere – rötlich schimmern:* Anon. princ. magistr. 55 hoc *(pratum)* inestimabili flore compubescit et achanto croceo fraglans -it.

corrubtio *v.* corruptio.

***corrudimentum** (conr-), -i *n.* *rudimentum (congrue) timidum – (entsprechend) zaghafter Anfangsschritt:* Petr. Crass. def. 7 p. 449,25 ideo abominabilis magis debet esse omnibus, quod incipiens peccare con-a *(cod., recte ut vid.;* erudimenta *ed.)* in elementis non posuit, sed confestim ad ecclesiasticae pecuniae furtum ... prorupit *Ildebrandus*.

***corrugatio,** -onis *f.* *contractio (rugas inducens) – (faltige) Zusammenziehung, (Zusammen-, Ein-)Schrumpfung:* Urso gloss. 60 p. 103,17 siccitas -e vehementi cutim scindit. Gloss. Roger. I B 3,11 p. 673,19 nihil actu frigidum in auricula debet poni et nihil actu calidum in oculis propter -em telarum. Walth. Agil. med. 19 p. 119,36 propter -em matricis. Albert. M. veget. 7,157 servantur ... pruna sicut cerasa et fere omnis fructus fissus et exsiccatus ad solem usque ad -em. animal. 12,74 cuius *(virilis aetatis)* signum est ... laxatio et -o cutis *eqs.* 12,155 -em et prolongationem anulorum suorum *(sc. animalis anulosi). ibid. al.* *c. sensu coaptationis, coniunctionis:* Gloss. Roger. I B 4,1 p. 707,35 propter huiusmodi *(sc. labiorum vulneris)* contractionem vel cu-em *(sic?)*.

***corrugesco** (conr-), -ere. *rugosum fieri, viescere – faltig werden, zusammenschrumpfen:* Aurelius 13 p. 711,18 cutes eorum *(cardiacorum)* corrugantur *(corr. ed. ex* corrigantur *cod. Bruxell.;* conrugantur *cod. Vindob. Lat. 68)*, plerumque in tantum in modum uvae passae -unt (corrigescunt *ed. ex cod. Bruxell.;* con-unt *cod. Vindob. Lat. 68)*.

***corrugiola** *v.* *corrigiola.

corrugo (conr-), -avi, -atum, -are. **1** *strictius i. q. rugosum reddere, in rugas contrahere – faltig machen, in Falten ziehen (medial. i. q. rugosum, vietum fieri – faltig, runzelig werden, zusammenschrumpfen; partic. perf. usu adi.: l.29.32. 36):* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* Albert. M. animal. 1,621 quando -atur pellis ex frigore aetatis *eqs.* 10,42 adeo est sicca et -ta *matrix,* quod prohibet incrementum infantis. Theod. Cerv. chirurg. 3,56 p. 180B cerussa ... faciem -at. Annal. Prag. III a. 1282 p. 205,21 vultum -tum et palidum defers. *al. v. et l.19.* **β** *de nare, fronte sim. i. q. con-, distorquere – verziehen, kraus ziehen:* Walth. Spir. Christoph. II 4,124 quęnam, filiolę, -at ineptia frontem? Amarc. serm. 1,3 -are genas et eas conspergere fletu. Rup. Tuit. medit. 1,18 p. 375D cum quis -ta nare vel pallenti facie osculum fratri subtrahit ecclesiasticae pacis. *al.* **γ** *convellere, laedere – zerknittern, beschädigen:* Ruotg. Brun. 4 p. 6,6 libros ... incaute refringi aut -ari (corrigi *B1*) vel quomodolibet minus diligenter tractari ... egerrime tulit. **b** *in imag. c. sensu maculandi:* Humb. Sim. 2,32 p. 180,31 quam *(sc. gloriosam ecclesiam)* ... -ant, dum simplicem eius intentionem velut nitidam cutem duplicitate suae calliditatis deturpant *(sc. haeretici).* **c** *translate i. q. senem turpemque fieri – alt und häßlich werden (usu medial.):* Ecbasis capt. 480 con-or, felix velud assolet Indica cornix. **2** *latius i. q. contrahere, constringere – zusammenziehen:* **a** *in univ.:* Olbert. Veron. 9 diu -ti coeperunt nervi distendi. Urso gloss. 54 exasperat caliditas rei grossae subtiles partes solvendo, ... frigiditas -ando. Albert. M. veget. 3,95 'ponticum' ... -at (congregat, coagulat, congruat, congerit *var. l.*) et 'contrahit'. *al.* **b** *(complicando) collocare – (faltend) legen, schieben:* Albert. M. animal. 4,7 plura *(sc. animalia anulosa)* ... habent anulos duplicatos, ita quod unus -atur super alium, quando se contrahunt animalia illa. **c** *crispare – kräuseln:* Albert. M. animal. 19,28 pars terrestris *(sc. capillorum)* desiccata ex aere continenti ... -atur et crispa efficitur. *ibid.:* ex quo *(igne propinquo)* -antur et involvuntur *pili eqs.* **d** *subducere – einziehen, 'reffen':* Carm. didasc. 474 nunc hec *(carbasa)* -ans, nunc ... extenuans.

[corrum *v.* cornum.**]**

***corrumpentia** (conr-cia), -ae *f.* *(cf. francog. vet.* corrompance; *Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 899) macula, opprobrium – Makel, Vorwurf:* Lex Raet. Cur. 2,16,1 ut postea ille iudex conrupcionem (corruptione *Ac*, con-cia *Bb*) non habiat, que ipsam causam bene non exquisiset.

? ***corrumpia** (coru-), -ae *f.* (*?per contam. ex* corrumpere *et* rumpia [*i.* rhomphaea]) *corruptio, consumptio (igne et gladio effecta) – (durch Feuer und Schwert bewirkte) Vernichtung, Zerstörung:* Form. Turon. add. 7 quociens quippe causa ministrantes naufragium evenit destitucio cartarum, quod hoc publicis auribus est intuendum, ut qualitorum coru-am ... non debui modolari.

[Antony]

corrumpo, -rupi, -ruptum, -ere. *script.:* quo-: *l. 68.* conr-: *l. 29. p. 1940,49.* coru-: *l. 39. 66. al. form.: stirp. praes.:* -rup-: *l. 34. p. 1940,17.* -ando: *l. 39. stirp. perf.:* -rump-: *l. 71. p. 1940,26. 1941,8.* -rupu-: *p. 1941,10. ? depon.: l. 65. inf. pro subst.: l. 42. usu refl.: l. 43. p. 1940,57. 1941,8. 9. partic. praes. et perf. usu adi. vel subst.: passim. confunditur c.:* corripere: *p. 1940,17. 45. 47.* corruere: *p. 1942,50. 67. 70. de assimilatione:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 358,12 quando 'con' . . . praepositio . . . praeponitur 'l' vel 'r' sequentibus, . . . in supradictas litteras 'n' ipsum convertitur, ut . . . '-it'.

I *de actione ad nihilum redigendi, deperdendi:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *de rebus:* **α** *dirumpere, scindere – zerreißen, (zer)sprengen:* WALAHFR. Gall. 1,7 retia. HINCM. divort. 12 p. 182,18sq. virgineum . . . , id est pellicula, quae . . . in concubitu primo -itur . . . ; et postquam virgineum illud -itur, virgo femina non habetur. **β** *putrefacere, consumere, diluere – in Fäulnis überführen, zersetzen, aufweichen (pass. de cibo indigesto i. q. acescere – sauer werden: l. 19):* RECEPT. Lauresh. 3,72 p. 282 ad eos, cui cybus in ventre -itur. ANNAL. regni Franc. a. 820 p. 154,11 frumenta . . . imbrium adsiduitate -ta. URSO element. 3,4 p. 73,14 virtus digestiva per calorem naturalem digerit et -it. ALBERT. M. animal. 1,559 -itur *faex* in eis *(inferioribus intestinis) eqs.* 6,15 ovum turbatur et -itur. *al. partic. praes. usu subst. de substantiis acidis:* ALBERT. M. animal. 1,562 creatae sunt . . . in hoc intestino *(sc. recto)* duae tunicae, ut non cito imbibatur -entibus. **b** *de hominibus i. q. auferre, absumere, exstinguere – hinwegraffen, umbringen, auslöschen:* CHRON. Fred. 2,36 p. 60,8 in eo *(Nerone)* omnes Agusti familia con-ta (consumpta *Hier.*) est. WIDUK. gest. 3,61 eo quod subsequens lepra multos mortales -ret. **2** *natur., philos., alch. i. q. perdere, destruere, delere – zugrunde richten, vernichten, zerstören (pass. i. q. perire, tabescere, dis-, resolvi – zugrunde gehen, vergehen, sich auflösen):* **a** *in univ.:* ALFAN. premn. phys. 3,5 p. 53 commixtio vini et aquae utraque -it (-upit *P; PG 40,593*^{A} συνδιαφθείρει). 13,9 p. 89 posteriori *(ventre cerebri)* . . . patiente memoria -itur (*PG 40,664*^{B} παραπόλυται). URSO element. 4,1 p. 88,10 cum . . . elementa -ta (corruptata *C*) ordinem teneant corruptionis *eqs.* 4,2 p. 94,27 in -endo (-ando *R*). 6,1 p. 161,18 illa materia . . . -itur (corumpit *O*) in plura materiata similia. ALBERT. M. eth. I 477 p. 407,3 quaecumque dependent ad aliquid secundum suum fieri, dependent ad illud secundum suum -i. mot. proc. 1,5 p. 55,61 nihil generat seipsum et nihil -it seipsum. metaph. 3,2,10 p. 128,69. GEBER. summ. 65 p. 519 sulphureitas . . . et argenti vivi substantia feda, que omnia sunt Saturni et Iovis substantiam -entia. *persaepe.* **b** *partic. usu subst.:* **α** *praes. de virtutibus vel substantiis destructivis:* ALBERT. M. top. 2,2,6$^{capit.}$ in generationibus et corruptionibus et in efficientibus et -entibus. GEBER. summ. 65 p. 520 hec -entia delere. **β** *perf. de rebus evanidis, perditioni subiectis:* ALBERT. M. metaph. 7,5,4 p. 379,58 '-ta (*p. 1040*^{a}*,2* φθειρόμενα) . . . scientiam habentibus' veram non sunt manifesta. summ. theol. I 6,27,4 p. 207,40 plurium . . . -torum plures sunt corruptiones. **B** *translate i. q. confundere, conturbare – zuschanden, zunichte machen:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 4,5,6 p. 202,18 iustitiam rescindit, quisquis aliena vota -it. RUOTG. Brun. 4 p. 6,4 fervorem animi sui non passus est . . . superfluis vanisque -i colloquiis. CARM. de mus. 46 p. 110^{b} quarta si statuitur, diapason -itur. *v. et p. 1940,28.* **b** *rumpere, violare – brechen, verletzen:* WALTHARIUS 1113 fidei normam. CARM. de Frid. I. imp. 2744 fiunt . . . -ta pace rebelles *Cremenses. al.* **2** *publ. et iur. i. q. contemnere, infringere, contraire, exinanire – mißachten, antasten, anfechten, außer Kraft setzen:* TRAD. Frising. 26 (a. 765/76) si quis contra hanc causam inire voluerit vel -ere cogitat. 161 si quis hanc cartulam -i voluerit. DIPL. Otton. I. 346 si . . . aliquis . . . contra omnia supradicta moliri aliquid presumpserit seu infringere vel corumpere . . . temptaverit. DIPL. Otton. III. 412 si quis . . . hoc preceptum violare vel quo-ere voluerit. BERNOLD. CONST. libell. VII 2,3 quicunque . . . bannum ab episcopis impositum . . . -isset. GREG. CAT. chron. app. I p. 302,15 (chart.) si ego aut aliquis noster successor istam convenientiam -mperimus. CHART. Brixin. 150 p. 162,15. *saepe. transgredi – übertreten:* CAPIT. episc. I p. 240,3 commissi officii praefixas . . . -ere metas.

II *de actione in peius convertendi, deteriorandi:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *laedere, affligere – (be)schädigen, herunterbringen:* DIPL. Merov. I 42 p. 40,9 quod . . . ipsum monasterium a malis hominibus irruptum (-tum *2*) et expoliatum fuerit. DIPL. Heinr. III. 304 ut nullus . . . episcopus . . . praedictum monasterium praesumat destruere vel -ere aut quicquam minuere vel tollere de bonis. CONSUET. Marb. 208 ne tinea vel rubigine vel lesione ulla -antur *(sc. vestimenta, vasa sim.).* **b** *contaminare, inficere – verseuchen, verpesten:* OTTO FRISING. gest. 2,36 eo quod ex adustione cadaverum totus in vicino -tus aer intollerabilem generaret nidorem *eqs.* CONST. Melf. 3,48 ne . . . aeris dispositio -atur. **2** *medic. i. q. afficere, gravare – angreifen, schädigen:* Ps. ARIST. probl. 32 quare in dolore magno cum inflammatione facta oculi -untur? RECEPT. Lauresh. 5,3 p. 354 his . . . , quibus stomachus -tus est. ANON. coit. 1,5,9 aliquibus . . . caput flammeo fumo -itur (-upitur *G*, corripitur *AF*) et dolore gravi afficitur. MAURUS phleb. p. 20^{a} solet . . . sanguis in febre . . . facile -i. CAES. HEIST. mirac. II 1,31 p. 58,32 quatuor . . . sunt, quibus natura corporis humani maxime -itur: *eqs. partic. praes. usu adi. i. q. nocivus – schädlich:* CAES. HEIST. mirac. II 1,31 p. 59,2 quanto res -ens subtilior, tanto periculosior tantoque ad nocendum efficacior. **3** *publ. et iur. i. q. falsare, interpolare – verfälschen:* LEG. Wisig. 7,6, 3$^{tit.}$ de his, qui acceptum aurum alterius metalli permixtione -erint (-mperint *var. l.*). CHART. Sangall. A 491 si . . . quis . . . hanc cartulam a me potestativa manu factam -ere voluerit et voluntatis -tae machinationem publicaverit. WIDUK. gest. 2,16 regalium litterarum . . . sigilla -isse. CHART. Solod. I 255 (epist. papae) monetam. *al.* **4** *rhet. et gramm.:* **a** *vitiare, detorquere – (dem Sinn nach) entstellen, 'verhunzen':* HRABAN. epist. 44 p. 490,36 dixistis, quod . . . Gotescalcus ea *(opuscula mea)* -ret ac vitiaret. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 371,4 nullatenus reor ita sanctum Hieronimum transtulisse, sed imperitos postmodum -isse. 2 p. 440,1 non debemus interpolare, -ere, violare, detruncare sive mutilare sensus integritatem. **b** *mutilare – verstümmeln:* ALDH. virg. II 1088 qui *(balbi)* scaevis verba loquelis fantes -unt. *partic. perf. usu subst. de fragmentis verborum:* GUNZO epist. 5 p. 29,17sqq. verba ex -tis composita . . . , in quibus brevi prolatu multa monstrantur; uti in nomine 'verna', quod aiunt ex tribus -tis compositum, que sunt: 'bonus', 'hereditarius', 'natus' *(cf. Martyr. gramm. VII 176,5sq.).* **c** *convertere, immutare – verwandeln, verändern (de assimilatione vel vocalium attenuatione in compositis):* ALDH. ad Acirc. 115 p. 158,12 accepta . . . praepositione 'a' -itur (corripitur *var. l.*), ut 'lateo' . . . , 'delitesco'. 140 p. 195,28 ex duobus *(sc. praepositione et verbo)* -tis (correptis *var. l.*), ut 'supprimo'. p. 199,3 praepositiones, quae . . . in compositione figurarum -unt (con- *var. l.*) annexas orationum partes. LIBRI Karol. IV 23 p. 219,28 que *(praepositiones)* plerumque alias partes *(sc. verba)* -unt, plerumque ab aliis partibus -untur *eqs. (cf. Ps. Cassiod. de orat. p. 1240*^{A}*). al.* **B** *translate:* **1** *pervertere, depravare, malo imbuere – verderben, verkehren, zum Schlechten wandeln:* WALAHFR. Wett. 590 vitam moresque suos. RADBERT. corp. Dom. 21,171 in hoc nostri germinis vino castitas -itur. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 358,15 unus homo . . . se vel alium -it vel corrigit. ALBERT. M. eth. I 744 p. 633,8 -itur per 'tyrannidem' *regnum. al.* **2** *seducere, pellicere – verführen, verleiten:* **a** *in univ.:* HINCM. divort. 10 p. 172,27 utilitatem . . . -te menti obicit *(sc. diabolus).* NOTKER. BALB. gest. 1,17 tanta ambitione -ti (correpti *T*) sunt *episcopi*, ut *eqs.* HROTSV. gest. 342 male blanditis cessis horum suadelis *Henricus*, ipsum qui verbis -erunt simulatis. WIDUK. gest. 1,13 p. 22, 14 falsis promissionibus -tus. THIETM. chron. 6,11 letantur in Deo familiares regis, -tique tristantur fautores adulterini ducis. RUP. TUIT. vict. 12,4 p. 375,32 ille est *diabolus*, qui semper hac intentione tentat, ut -at. *al.* **b** *(donis) ad suam causam perducere, emere – bestechen, kaufen:* CAPIT. reg. Franc. 138,6 adhibitis testibus munere conductis vel -tis. IOH. CANAP. Adalb. A 19 p. 30,11 -tus auro proditor. THIETM. chron. 6,22 ducibus -tis et sua defendere cupientibus. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 326,27 qui *(episcopus)* . . . ab ipso *(Heinrico)* muneribus non

[Antony]

minimum -tus, set et ad -endum alios intentus. CONST. Melf. 2, 50,3 quoslibet ex promissione vel datione -tos. *persaepe*. **c** *maculare, constuprare, coinquinare – schänden, mißbrauchen, entehren, beflecken (spectat ad peccatum originale: l. 14):* LEG. Burgund. const. I 30tit. de -tis mulieribus (*item* LEG. Burgund. Rom. 29tit.). CONC. Karol. A 21,11 si *feminae continentiae propositum pollicentes* . . . postea sese sive c l a n c u l o -erint (-mperint *V*) seu publicae nupserint (50D,43 dum c. se -unt *virgines puellae. cf. Epist. pontif. 286*). PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 237,27 virginem -isti (-uisti *var. l.*) aut sanctam monialem vel Deo dicatam? PETR. DAM. epist. 31 p. 288,3 districtius iudicantur, qui alios in posteriora -unt, quam *eqs.* ALBERT. M. incarn. 40 p. 212,2 nihil . . . fuit de carne Abrahae, quod non fuerit -tum. bon. 284 quaeritur, si sola mente aliqua *(virgo)* possit -i. *saepe*. *sensu constuprandi evanido i. q. devirginare – entjungfern:* ALBERT. M. nat. bon. 154 p. 65,30 habent etiam benedictionem mulieres -tae in honestate nuptiarum et utilitate subolis. **3** *detrectare, infamare – herabsetzen, schmähen:* CARM. var. II 18,28 tene, superbe, meas decuit -ere Musas? HROTSV. Pel. 64 -ere dictis marmora, quae princeps . . . veneratur.

adi. **corruptus,** -a, -um. *corruptione affectus, vitiatus – verdorben, schlecht (usu subst.: l.37):* **1** *proprie:* **a** *putidus, putridus – faul(ig), verfault:* RUD. TRUD. (?) gest. 9,33 trabium -arum periculo. HIST. peregr. p. 166,20 latex palustris et -us. CONST. Melf. 3,49 p. 310,17 carnes morticinas . . . et qualitercumque -as vel infectas . . . vendere. *al.* **b** *impurus, pestilens – unrein, verseucht:* HUCBALD. carm. 2,71 -um (correptum, coreptum *var. l.*) . . . cruorem. OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 143,16 -um . . . aerem farmatiis propellendum. CAES. HEIST. mirac. II 1,31 p. 59,3 aer -us . . . etiam homines sanos . . . subito extinguit. **c** *vitiosus, corruptelarum plenus – fehlerhaft, verderbt:* OTFR. ad Liutb. 121 qualicumque modo, sive -a seu lingua integrae artis. ALBERT. M. metaph. 13,2,4 p. 598,77 forte -us est liber. **2** *translate i. q. pravus, perversus, malus – verkehrt, schlimm:* VITA Heinr. IV. 8 p. 28,23 -i mores. IDUNG. PRUF. argum. 1032 quamvis etiam -issimi per veram penitentiam possint salvari, tamen *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 326, 29 ad inferna -issimus . . . Dei iudicio praecipitatus est *episcopus*. BERTH. RATISB. serm. 14 p. 74,33 mala exemplaria et -a. *al.*

subst. **corrupta,** -ae *f.* *quae non iam virgo est – eine die keine Jungfrau mehr ist (cf. l.17):* BRUNUS LONG. chirurg. 2, 17 p. 129B oportet te considerare in primis, an mulier sit virgo an -a *eqs.*

adv. **corrupte.** *vitiose, prave – fehlerhaft, verkehrt:* **1** *gener.:* **a** *male, turpiter – schlecht, schändlich:* IDUNG. PRUF. argum. 1034 illa gloria, quae -e vivendo perditur, est inrecuperabilis. **b** *false – falsch, fälschlich:* NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 14,7 diversissime et quam -issime poterant excogitare et ipsi canere et sic alios docere laborabant *clerici doctissimi cantilenae*. RUD. TRUD. gest. 1,1 quam *(linguam)* -e nominant Romanam, theutonice Walonicam. **2** *spec. de sermone, stilo sim. ('verderbt'):* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 388,10 quia ita profertur -e, reor id scriptorum vitio accidisse, ut dicatur 'explicit' pro 'explicat' vel 'explicuit'. PASS. Kil. II 19 in locum, qui nunc -e Carliburg vocitatur. EKKEH. IV. prol. Gall. p. 92,26 vitam s. Galli a Scotis semilatinis -ius scriptam. *al.*

corrumptibilis *v.* corruptibilis.

1. corruo (conr-), -ui, -uiturus, -ere. *script.* cur-: *p.1942,15. form. praes. indic.* -ent: *p.1942,63. confunditur c.* corrumpere: *p.1942,50.67.70.*

I *intrans. (medial.: p.1942,10.36.39):* **A** *labi, concidere, cadere – zu Fall kommen, stürzen, fallen:* **1** *proprie:* **a** *de anim.:* **α** *in univ.:* LEG. Wisig. 6,5,3 si quis . . . casu . . . precipitatus in alterum conruerit hominemque occiderit. WETT. Gall. 11 p. 263,2 vir Dei . . . -it in vepre pedem suum offendens. ALBERT. AQUENS. hist. 8,21 trans quem *(cervum)* ambo *(equites)* casu -entes. *al.* *in imag.:* HROTSV. Abr. 6,3 in quam perditionis foveam -i! DIPL. Conr. III. 252 p. 439,43 ut labenti et -enti matri suę *(sc. Coloniensi ecclesiae)* tanquam pius filius manum accommodaret *(sc. episcopus electus). al.* **β** *c. sensu collabendi, procidendi:* RECEPT. Lauresh. 3,43 p. 268 ad epilemticos, qui . . . subito -unt (*item* 5,1,15). ARBEO Corb. 43 tantus . . . his, ecclesiam qui fuerant, timor invasit, ut nimio pavore perterriti humo -issent. MIRAC. Matth. 3 (MGScript. VIII p. 34a,23) equus comitis . . . ad genua -it. *al.* **γ** *c. sensu occumbendi:* WILLIB. Bonif. 8 p. 52,15 magna . . . clade -erunt *pagani*. WIDUK. gest. 2,26 dux . . . perfossus . . . telis -it. THIETM. chron. 7,1 utrimque multi -erunt. *saepius.* **δ** *c. sensu decidendi:* AETHICUS p. 94,8 quos *(caelicolas)* firmamentum appellavit, eo quod post ruinam antiquam ultra -i ex ea parte nullatenus possint. WALAHFR. Wett. epil. 1,6 ales . . ., quaecumque suas praecurrere pennas cogitur, ex superis -it ima petens. AUDRAD. carm. 2,1,7 de superis decimus . . . -it ordo, dum nollet laudare Deum. *al.* **ε** *c. sensu procumbendi, se prosternendi:* IONAS BOB. Ioh. 7 ad vestigia beati viri cu-it *(sc. fur)*. WALTHARIUS 565 humotenus . . . -it et veniam petiit *heros.* OTTO SANBLAS. chron. 19 qui *(palatinus)* tribus vicibus coram duce Welf in terram -ens. *saepius.* **b** *de rebus:* **α** *in univ.:* RUD. FULD. mirac. 2 p. 331,44 quae *(donaria)* cum posuisset super altare *vir*, protinus elapsa in terram ceciderunt, factumque est, ut tertio superposita nihilominus in terram -rent. **β** *ruinam facere – ein-, umstürzen:* CHRON. Fred. 2,33 p. 56,33 plurimae civitatum partis terre moto conruerunt. WILLIB. Bonif. 6 p. 31,20 ad modicum . . . arbore praeciso confestim inmensa roboris moles divino desuper flatu exagitata . . . -it. VITA Heinr. IV. 6 p. 24,14 impulsa turrium altitudo -it. ACTA civ. Wism. A 604 si . . . contingat domos ambas -ere. *saepius.* *in imag.:* HRABAN. carm. 18,14 nunc ruit orbis honor, -et ipse cito. POETA Saxo 5,421 moles immensa *(i. imperium),* diu quę -it ante. **γ** *demitti – niederfahren:* OTTO FRISING. chron. 3,39 ante cuius *(Aureliani)* oculos fulmen . . . -it (ruit *Oros.*). **2** *translate:* **a** *perire, pessum ire – zugrunde gehen:* **α** *de hominibus i. q. in perniciem incurrere – ins Verderben stürzen:* LEX Baiuv. 1,12 ne . . . pollutus offerat sacrificium Deo *presbyter*, nec plebs per eius offensionem -at. AETHICUS p. 95,12 mole livores -i malos. CARM. Cantabr. A 17,1,3 pro iniquitate -imus late. *al.* **β** *de rebus i. q. ad irritum cadere, perverti – zuschanden, zunichte werden:* CHART. Turic. 448 (a. 1228) actiones hominum, ne oblivione -antur, scriptorum suffragio adiuvantur. CHART. Raitenh. 379 p. 303,40 ne . . . labilis fidelium memoria . . . acta -ere faciat in posterum subnotata. **b** *incidere (in) – verfallen, geraten (in):* **α** *de hominibus:* THEGAN. Ludow. 44 p. 599,43 -e nunc in obprobrium omnibus diebus vitae tuae. **β** *de rebus:* CARM. cod. Vindob. (806) 3,2 fraus regnat ubique, omneque iudicium -it in vicium. DIPL. Frid. I. 745 ea, que . . . in presencia nostre magestatis tractata fuerint aut diffinita, . . . confirmationem accipiunt, ne . . . temporum lapsu in oblivionem -ant. **c** *peccare, culpam contrahere – sich vergehen, schuldig werden:* RADBERT. corp. Dom. 8,14 tam quia -it (corrupit *F*) quam quia in conscientia dampnatus ausus est . . . sancta mysteria temerare *(sc. peccator). expressius de concubitu:* PETR. DAM. epist. 57 p. 184,19 inquisitus . . . presbyter, si noviter aliquid criminis admisisset, . . . tandem -isse se nocte preterita in quandam . . . cubiculariam confitetur. **B** *colligi, confluere – sich (ver)sammeln, zusammenströmen:* ALFAN. premn. phys. 21,5 p. 105 Galenus in tertio demonstrationis ait dicens: 'affligentibus non modicum cholerae rubeae -it (*PG 40, 689B* καταῤῥεῖ) in ventrem'. HILDEG. epist. 6,13 multus populus in idem edificium irruit (-it *R*).

II *trans.:* **A** *labefacere – zu Fall bringen:* **1** *proprie i. q. deicere, destruere – zerstören, niederreißen:* AETHICUS p. 135,17 alii . . . malleorum ictibus fundamenta murorum quatiunt et urbes -ent (-unt *V1*). CHRON. Worm. p. 194,1 pistrinum et domus Edelwini -it et secavit *Iacobus.* **2** *translate i. q. corrumpere – verderben:* **a** *de hominibus i. q. constuprare – schänden:* LEX Raet. Cur. 23,19 quicumque homo . . . alienam ancillam per forciam virginem conruerit (corruperit *Bb*). **b** *de rebus i. q. depravare, vitiare – verdrehen, entstellen:* GESTA Trev. 7 p. 135,9 Galathae . . . eandem pene proprietatem sermonis habent quam Treberi, nec refert, si aliqua exinde -erint (corruperint *Hier. in Gal. prol. lib. 2 p. 357A*), cum et Afri Fenicum linguam nonnulla parte mutaverint. **B** *raptim colligere,*

[Antony]

corripere – eilends aufnehmen, ergreifen: CHRON. Fred. 2,28 in Persas arma conruit (conripuit *Hier.*) *Alexander.*

[2. corruo *v.* torreo: VISIO Godesc. B 9.**]**

corruptela, -ae *f. script.:* coru-: *l.14.* -ut-: *l.15.* -lla: *l. 13.*

corruptio, vitium – Verderben, Verderbnis, Verderbtheit: **1** *proprie:* **a** *de corpore eiusque partibus:* **α** *putrefactio, putredo – Fäulnis, Verwesung:* VITA Liutg. I 34 ut corpus beati viri . . . sine aliqua -a duraverit. UFFING. Ida 1,9 cuius *(Idae)* sepulchrum Deus nullo carnalis -ae foetore . . . zelatus est maculari. **β** *infirmitas, affectio, passio – Schwäche, Erkrankung, Leiden:* AESCULAPIUS 21 p. 30,4 itora stomachi, hoc est -a. RECEPT. Lauresh. 5,1,16 p. 330 -llam ventris vel stomachi patientis solvit *antidotus.* ANTIDOT. Berolin. 14 ad coru-am ventris. ANTIDOT. Glasg. p. 115,4 omnem -utela . . . discutit *antidotum.* MIRAC. Pirmin. 17 hic *(sc. puer mutus et claudus)* . . . officium suscepit linguae reliquo corpore . . . priori -a tabente. *al.* **b** *de scriptis i. q. interpolatio, conversio sensus – Verfälschung, Sinnentstellung:* CONST. Melf. 1,95,3 in quibus *(publicis documentis)* si falsitas fuerit vel -a probata. **2** *translate:* **a** *perversio, depravatio, excessus, malum – Verkehrtheit, Entartung, Auswuchs, Übel:* **α** *in univ.:* MANEG. c. Wolfh. 16 p. 80,10 ut . . . hominem . . . inter -as concupiscenciarum carnalium delirantem ad se ipsum reduceret *Filius.* ALBERT. M. eth. I 744 p. 632,49 'sunt tres et' habent tres '-as' (*p. 1160*^{a}*,32* φθοραί) oppositas *politicae.* metaph. 1,1,5 p. 7,65 -ae consuetudinum et affectionum a natura deducunt hominem. *al.* **β** *consuetudo prava – Unsitte:* CHART. Sil. D I 109 p. 77,21 (a. 1207) prelibatam . . . ludibriorum consuetudinem vel potius -am curetis ab ecclesiis vestris . . . extirpare. CHART. Carniol. II 36 volentes . . . abusum -e huiusmodi aboleri. CONST. imp. II 156 p. 193,7 huiusmodi consuetudines, quas censemus pocius -as (desuetudines *8*). *al.* **γ** *damnum, noxa – Schaden, Einbuße:* CONST. Melf. 3,23,2 per mixturam diversarum gentium passa est ex alienis moribus regni sinceritas -am. **δ** *peccatum, reatus – Vergehen, Schuld:* HELM. chron. 55 p. 108,9 ipse auctor -ae *(sc. diabolus).* CHART. Raitenh. 188 ex antique . . . -e fermento . . . labilis facta est humane memorie teneritas. STATUT. ord. Teut. p. 80,1 ut transgressor per frequencie -am notabilis . . . condignam . . . penitenciam non evitet. **b** *acceptio vel datio praemii iniusti, temptatio integritatis (iudicis sim.) – Bestechung, 'Korruption':* CONST. Melf. 1,43 p. 66,31 officialis, cui in -am sui promissionem fieri contigerit. 2,50,3 -ae crimen . . . publicum omnibus esse. *ibid. al.* **c** *vitiatio, constupratio, coinquinatio – Schändung, Entehrung, Befleckung:* CONC. Karol. B I 23,9 et si post -am legitimis viris copulatę fuerint *filiae.* HROTSV. Agn. 39 victrix hostis -am suadentis. 264 Christi pietas . . . a -a propriam protexit alumnam. *de adulterio:* HROTSV. Gong. 421 -am . . . piari loetali poena . . . apposita. **3** *meton.:* **a** *mundus corruptus et caducus, immunditia – die verdorbene und vergängliche Welt, 'Sündenpfuhl':* CONR. HIRS. mund. cont. 743 frustra . . . habitum mutaveris vel coronam de pugna speraveris, si spiritualem et animalem hominem . . . in hac -a concludere conaris. CHART. Port. 182 vergente in senium seculi -a (*item* 229 p. 237,9). **b** *causa corruptrix – Ursache des Verderbens:* DAVID expos. reg. 5,34 pecuniam esse religionis cuiuscumque praecipuam -am et omnis vitii originalem causam.

corruptibilis, -e. *script. et form.:* -umpt-: *p. 1944,19. nom. sg. f.* -ia: *p.1944,13.*

1 *corruptioni subiectus, delebilis, destructilis – dem Verderben, der Zerstörung unterworfen, verderblich, vernichtbar:* **a** *natur. et philos.:* ALFAN. premn. phys. 2,115 p. 51 quod *(corpus)* natura ostensum est dissolubile et -e (*PG 40,589*^{B} φθαρτόν). ALBERT. M. animal. 20,31 natura orbis est generabilis et -is. nat. anim. 2,6 p. 26,79 id, quod est subiectum incorruptibilium, nullo modo est -e. caus. univ. 2,1,21 p. 469^{a},26 nec mobiles sunt nec generabiles nec -es (corporabiles *ed., vix recte*) *tales formae.* probl. det. 26 p. 57,64 dupliciter dicitur aliquid -e, quoad compositum et quoad complexionem *eqs. saepe. subst. neutr.:* ALFAN. premn. phys. 2,87 p. 44 -ium . . . genus. ALBERT. M. cael. 1,4,4$^{capit.}$ de distinctionibus generabilis et ingenerabilis, -is et incorruptibilis generalibus. metaph. 3,2,10 p. 126,28 'utrum' . . . 'eadem -ium et incorruptibilium sint principia aut diversa'. *ibid. saepe.* **b** *eccl.:* **α** *fragilis, caducus, terrenus, mortalis–vergänglich, hinfällig, irdisch, sterblich:* LIBER diurn. 83 p. 93,3 in hac vita -i. TRAD. Ratisb. 6 vivunt aeternaliter, qui cum rebus -bus aeterna adquirunt sibi gaudia. HROTSV. Theoph. 434 exemptus -is de carcere carnis. THIETM. chron. 8,8 non pro recipienda -i gloria, sed pro florigera caelestis bravii corona. CHART. Eichsf. 87 p. 50,16 in ymagine positi -is corporis vane conturbamur. *al. subst. neutr. de bonis terrenis:* THIETM. chron. 6,48 p. 334,28 pro -bus accipiendis semper laboramus. **β** *infirmus – schwach:* HUGEB. Willib. praef. p. 86,33 ego feminea fragilique sexus inbecillitate -ia (-is *var. l.*). *subst. masc.:* RADBERT. corp. Dom. 14,183 ad inmortalitatem . . . inmaculatos . . . perducat *(sc. sacramentum eucharistiae)*; carnales quoque et -es ad spiritalia et incorruptibilia perficit. **2** *corruptus, rancidus – verdorben, ranzig:* IOH. S. PAUL. diaet. 388 (cod. B) quod *(oleum)* cum pro vetustate saporis fiat asperioris et -mptibilioris, inconveniens est esui.

corruptibilitas, -atis *f. status, condicio corruptibilis – Zerstörbarkeit, Vernichtbarkeit:* **1** *natur. et philos.:* ALBERT. M. animal. 20,34 cum caelum sit omogenium quoad incorruptibilitatem et -em. **2** *eccl. i. q. fragilitas, vanitas – Vergänglichkeit, Eitelkeit:* RATHER. prael. 5,24 superbia . . . nec ipsa hodie deserit cenobia, videlicet ut eligendi non virtutum meritis, sed . . . terrenae nobilitatis, re autem vera -is, taxentur preconiis. HIST. Mosom. 1,2 qui *(sancti)* . . . carnis materiam portantes, sed tanquam de carnali -e assumpti praeter carnem vixerunt. ALBERT. M. Matth. 7,12 p. 255,4 'mali', hoc est -i, cui omnis creatura subiacet, inclinati. *al.*

corruptilis, -e. *fragilis, terrenus – vergänglich, irdisch:* TRAD. Ratisb. 1 (c. 760) si Dei sanctis aliquid de -bus substantiis contulissem.

corruptio (-cio), -onis *f. script.:* coru-: *l.56. adde* URSO element. 4,1 p. 85,12 *(var. l.).* -ubt-: *p.1945,24. confunditur c.* correptio: *l.42.56.p.1945,40.61. al.*

I *proprie:* **A** *de redactione ad nihilum:* **1** *putrefactio, putredo, consumptio – Fäulnis, Verwesung, Zersetzung:* PAUL. DIAC. Lang. 1,4 sine ulla per tot annorum curricula -e perdurant *corpora et vestimenta septem virorum.* VITA Serv. 21 p. 86,22 quid pontificale memorem vestimentum nulla quicquam -e *(pars codd., recte ut vid.;* correptione *ed. ex altera parte codd.)* lesum? ALBERT. M. animal. 6,16 tertius modus -is est ex -e secundinarum ovi et ex -e filorum, quae extenduntur per albuginem. Ps. ARIST. pract. p. 660^{a},62 -o est substantiae rei putrefactio ex vaporis retentione et ignis actione. *al.* **2** *interitus, perditio, destructio, dissolutio – Untergang, Vernichtung, Zerstörung, Auflösung:* **a** *gener.:* CHART. Sil. D III 189 (a. 1256) sigillum *(sc. privilegii)* extitit -i vicinum. ALBERT. M. animal. 8,93 sunt multae opinionum diversitates de modo -is pullorum avis, quae nutrit gugulum. *sublatio – Aufhebung, Beseitigung:* OTLOH. Wolfk. 28 p. 578^{a},51 accidens est . . . , quod adest et abest praeter subiecti -em. **b** *natur. et philos.:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 204,2 hac vicissitudine alternantur rerum omnium generationes et -es. URSO element. 4,1 p. 83, 10 quantum ad ineptiam -is (et coru-em, et correptionem *var. l.*). ALBERT. M. phys. 8,3,2 p. 623,34 '-o' (*p. 261*^{b}*,12* φθορά) mutatio est 'ad non-ens'. gener. 1,1,1 p. 111,39 'de generatione . . . et -e' secundum causas naturales. metaph. 1,3,8 p. 38,69 id, quod -em vocamus, est dissolutio modi et commensurationis et harmoniae compositorum. animal. quaest. 3,19 p. 134,18 duplex est -o, scilicet naturalis et accidentalis. *persaepe.* **B** *de conversione in peius:* **1** *laesio, afflictio – (Be-)Schädigung, Beeinträchtigung:* **a** *in univ.:* CONR. HILD. ad Hartb. p. 194,29 ante equi illius *(sc. aerei)* compositionem et post eiusdem equi quantulamcunque -em. *expressius i. q. damnum – Schaden:* CHART. Francof. 224 p. 109,1 (a. 1259) fideiussores intrabunt more fideiussorio exsolvendo, donec talis -o reformetur. **b** *de valetudine, viribus sim. i. q. affectio, gravatio, infirmatio, passio – Schwächung, Schwäche, Entkräftung, Leiden (in imag.: p. 1945,1):* AESCULAPIUS 36 p. 56,6 ex . . . vehementi epatis . . . -e. CONC. Karol. B I 6,1 si . . . ab hac eadem ecclesia

[Antony]

. . . tam multiplices ac perniciosas -is pestilentias vultis amovere. VITA Rimb. 16 spiritus sanctus, qui in exterioris hominis -e interiorem renovaret *(cf. Vulg. II Cor. 4,16)*. OTTO FRISING. gest. 2,37 vix . . . aliquibus residuis, qui estus fervore et aeris intemperie -em non sentirent. ALBERT. M. animal. 18,80 in mulieribus . . . aliquando accidit post impraegnationem turbatio appetitus et -o (*cf. p. 775a,30* δυσφοροῦσι). ROSIN. def. p. 318, 10sq. puer in ventre matris suae ex -e matricis contrahit infirmitatem et -em. *al. expressius i. q. dolor – Schmerz:* VISIO Godesc. B 25,8 multo tempore -ciones capitis pertulit. **2** *contaminatio, infectio, impuritas – Verseuchung, Verpestung, Verunreinigung:* **a** *in univ.:* OTTO FRISING. chron. 7,7 p. 316,4 multis ex -e aeris mortuis. MAURUS phleb. p. 20a debet subtrahi *(sc. sanguis corruptus)*, ne sua -e [sua] pocius laedat quam iuvet. ALBERT. M. caus. element. 2,2,2capit. de -e aquae. *al. de impedimento perfectionis alch.:* GEBER. investig. 13 p. 496 perfectorum materiam . . . puram esse sine -e superveniente aliqua *eqs.* summ. 54 p. 459 sulphur . . . et illius compar causam -is habent, inflammabilem scilicet substantiam et terream feculentiam *eqs.* **b** *contagio – Ansteckung:* LIUTPR. serm. 97 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 26) quo . . . pacto fieri possit, ⌞ut pura⌟ (utputa *ed.*), sancta, incorrupta, inmaculata divinitas sine sui contagione et -e corruptibili possit carni adherere. INNOC. III. registr. 1,147 p. 213,16 ne -btione ipsius *(sc. partis infectae)* pars sincera trahatur ab unitate corporis. *in imag.:* HINCM. divort. 1 p. 122,27 novum auditu scelus . . . ne praesentibus ac futuris pestiferam -em inferat. **3** *falsatio, interpolatio – (Ver-)Fälschung:* LEG. Wisig. 7,6,1tit. de torquendis servis in dominorum capite pro -e monete. **4** *traditio prava – verderbte Überlieferung:* ALBERT. M. Iob prol. Hier. 2 p. 15,40 'beatum Iob' in libro suo, 'qui' . . . 'adhuc apud Latinos', vitio sc. translationis antiquae, 'iacebat in stercore', -is sc. **5** *conversio, immutatio – Verwandlung, Veränderung (de assimilatione vel vocalium attenuatione in compositis):* ALDH. ad Acirc. 140 p. 195,7 'arripio' . . . (cuius simplex est 'rapio'; sed accepta praepositione 'ad' neutra pars -e carebit). GODESC. SAXO gramm. 2 p. 480,17 praepositionis -o.

II *translate:* **A** *perversio, depravatio, pravitas, malum – Verderbnis, Verderbtheit, Entartung, Übel:* **1** *in univ.:* WIPO prov. 27 incendium bellorum -o (correptio *var. l.*) est morum. ALBERT. M. eth. I 393 p. 332,40sqq. dicit *Aristoteles* . . . huius *(aristocratiae)* -em per oligarchiam . . .; alia *(civilitas)* est timocratia . . . , et huius -o est democratia. II 8,3,5 p. 546a,12 tyrannidem -em esse unius, democratiam autem plurium. *ibid. al.* **2** *de peccato (originali) i. q. macula, reatus, culpa – Makel, (Erb-)Sünde, Schuld:* RADBERT. corp. Dom. 22,130 'in azimis sinceritatis et veritatis' eas *(agni carnes)* comedamus absque fermento -is. HINCM. coll. p. 82,1 perseverantes in fide recta . . . cunctis simul animae carnisque -bus exuti . . . aulam regni caelestis ingredientur. ALBERT. M. sacram. 245 p. 160,75 propter -em, quae concomitatur concubitum. *al.* **B** *seductio, pellectio – Verführung, Verleitung:* **1** *in univ.:* HILDEG. caus. 2 p. 103,10 de Evae -e. **2** *acceptio vel datio (praemii iniusti), temptatio integritatis (iudicis sim.) – Bestechung, 'Korruption':* LEG. Burgund. const. I praef. p. 32,16 iudex in -e accusatus. CONST. Melf. 2,50,3 promissa pecunia de -e legitima probatione convictis praemio <detur> . . . accusantibus corruptelas. CONR. MUR. summ. p. 127,1 quaslibet in iudicio -es declinare vel penitus evitare. *al. expressius i. q. pecunia corrumpendi causa data – Bestechungsgeld:* LEG. Burgund. const. I praef. p. 31,1 ut integritas et aequitas iudicandi a se omnia praemia vel -es (correptionis *var.l.*) excludat. **3** *vitiatio, constupratio, coinquinatio – Schändung, Entehrung, Befleckung:* CONC. Karol. B I 23,9 si . . . -is *(sc. filiarum)* turpitudinem ipsi *(parentes)* consenserint. HROTSV. Dulc. 1,2 ad -em integritatis . . . compelli. IDUNG. PRUF. dial. 2,638 quamvis . . . -o carnis sine consensu mentis nullatenus minuat meritum virginis. ALBERT. M. bon. 283 p. 162,35 de -e virginum. CHART. Carniol. II 346 p. 270,10 de raptu seu violenta -cione virginum seu mulierum, quod vulgariter dicitur notnumft. *saepius. sensu constuprationis evanido i. q. devirginatio – Entjungferung:* ALBERT. M. animal. 1,458 ante -em in collo et ore matricis virginum sunt panniculi . . . , quae signa sunt virginitatis.

III *meton.:* **A** *materia (corporis) corrupta, substantia nociva – verdorbener Stoff (des Körpers), schädliche Substanz:* AESCULAPIUS 5 p. 8,19 cognoscitur *melancholia* . . . ex . . . frigido corpore . . . cum . . . -bus fumosis ac spumosis. BRUNUS LONG. chirurg. 1,15 p. 113E ut tota -o et nigredo ipsius *(fistulae)* auferatur. ALBERT. M. animal. 9,34 humiditates . . . , quae post impraegnationem . . . descendunt, . . . vocantur -es. **B** *corruptibilitas, fragilitas – Vergänglichkeit, Hinfälligkeit:* **1** *in univ.:* CHART. Basil. A I 215 p. 330,31 (a. 1157) quia nostra imitatur -em corporum memoria. CHART. Raitenh. 172 cum omnia facta mortalium -i subiaceant et oblivione quandoque depereant. CHART. ord. Teut. (Thur.) 244 quoniam hominum memoria labilis esse dinoscitur atque humana condicio -cioni subiacet. **2** *mors – Tod:* CONC. Merov. p. 47,1 si quis per offensam praevaricationis Adae . . . animae libertate inlaesa durante corpus tantummodo -i credit obnoxium, Pelagii errore deceptus adversatur scripturae *eqs.* **3** *vita terrena – irdisches Leben:* WETT. epist. (MGPoet. II p. 332,28) ut huius -is mole deposita ibi quoque gravitate poenarum non constringar. CHART. Mog. A II 240 p. 436,11 Anselmo . . . vocatione Dei -is huius corpus exeunte.

corruptivus, -a, -um. **1** *corruptionis, interitus efficiens, damnosus, destructivus, nocivus – das Verderben, den Untergang bewirkend, verderblich, zerstörend, schädlich:* ARNOLD. SAXO fin. 1,3,5 p. 27,27 -a . . . sunt ad invicem contraria. ALBERT. M. cael. 4,2,6 p. 265,3 hic *(ignis)* . . . est -us eorum, quae sunt, ille autem generativus. animal. 7,61 frigus et calor salubria uni *(animali)* sunt -a aliorum. pol. 3,7c p. 256a,42 'neque iustum civitatis -um' (*p. 1281a,20* φθαρτικόν), supple, est. animal. quaest. 16,4 p. 276,34 nihil est -um sui. THEOD. CERV. chirurg. 3,45 p. 173A exiccat *cauterium* humiditatem -am. CONR. MUR. summ. p. 127,2 fugere susurria . . . pestifera, -a, contagiosa. GEBER. summ. 78 p. 570 sulphur cuiuscunque generis perfectionis esse -um. *saepius. subst. neutr.:* ALBERT. M. animal. quaest. 5,11/14 p. 160,43 quanto res rarior est, tanto citius et -o penetratur *eqs.* **2** *corruptibilis, fragilis – vergänglich, hinfällig:* THEOD. TRUD. Bav. 30 donec mortale hoc indueret immortalitatem et -um hoc vestiretur incorruptione *(subst. neutr. de corpore; cf. Vet. Lat. I Cor. 15,53 [Tert. resurr. 42, 2. al.])*.

? ***corrupto,** -atum, -are. *corrumpere – verderben, zugrunde richten: v. p.1939,37.*

corruptor, -oris *m.* **1** *consumptor, destructor – Vernichter, Zerstörer:* PETR. DAM. epist. 119 p. 369,22 rerum ille -r, ignis *(ex Aug. civ. 21,4 p. 493,5)*. **2** *contemptor, violator, transgressor – einer der mißachtet, Verletzer, Übertreter:* CHART. Sangall. A 496 (a. 864) si ego aut aliquis de cognatis meis huius cartulae -r existere conatus fuerit. DIPL. Karoli III. 88 p. 143,24 si . . . quilibet huic nostrae . . . ordinationi contrarius et infidelis -r (correptor *D*) extiterit. CONST. imp. I 430,7 qui sciens -em pacis paverit vel receperit *eqs. al.* **3** *falsator, interpolator – (Ver-)Fälscher:* DIPL. Conr. III. 48 dantes auctoritatem . . . -es *(sc. monetae)* iusto iudicio castigandi. *sensus vitiator – einer der den Sinn entstellt:* GODESC. SAXO theol. 9 p. 206,19 ille corrector, immo -r. **4** *depravator, seductor, temptator – Verderber, Verführer, Versucher:* **a** *in univ.:* HINCM. divort. 15 p. 210,34 animarum -r, draco tortuosus. RUOTG. Brun. 18 p. 17, 25 dolet pius pater filium sibi -um impietate prereptum. HUMB. Sim. 1 p. 103,32 incipitur libellus primus contra . . . Symonianos, instar dialogi sub nomine -is et correptoris. CAES. HEIST. mirac. I 7,26 p. 36,17sq. non solum -es mentium, id est daemones, sed et -es corporum, scilicet malos ac libidinosos homines. *al.* **b** *de emptore (donis corrumpente):* PAUL. BERNR. Greg. 17 p. 480,13 zelotes Dei . . . frixorium cordis sui super illis, qui corrupti erant, . . . significans ait ad -em: *'eqs.' usu attrib.:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,22 per suaviloquos, illices et -es internuntios. **c** *de stupratore, fornicatore:* CAPIT. reg. Franc. 228,9 ipsos parentes filiarum suarum -bus conhibentiam praebere. WIBALD. epist. 251 p. 376,14 quae *(abbatissa)* non solum clausa et correcta non est, set etiam per totam terram cum suis -bus volitat. IDUNG. PRUF. dial. 2,636 sacrae virgini licere se-

[Antony]

metipsam interficere, si non possit aliter -em carnis suae evadere. *al. usu attrib.:* CHART. Osn. I 394 (a. 1188) dominus Iohannes de Honhorst . . . elegit filiam suam Amelradem contubernio celestis sponsi pocius aggregandam quam -i marito infaustis nuptiis copulandam.

corruptrix, -icis *f. quae corrumpit, perditrix – Verderberin:* EGBERT. fec. rat. 1,670 rerum -x, regina Pecunia. ALBERT. M. animal. 8,95 quam *(speciem avis)* pastores -em vocant, eo quod *eqs. usu attrib.:* EGBERT. fec. rat. 2,512 Samson . . . femina -x . . . viribus exspoliavit.

***corruptura,** -ae *f. laesio, ruptura – Verletzung, Beschädigung:* AESCULAPIUS 16 p. 21,42 sine -a venę alicuius sanguinis.

corrusc- *v.* corusc-. **corrutela** *v.* corruptela.

***corrutilo** (conr-), -are. *rutilare, splendere – schimmern, glänzen:* HUCBALD. carm. 2,143 calvorum cassida candet con-ans. *Antony*

1. cors *v.* cohors. **2. cors** *v.* 1. cor.

***corseriatus** *v.* *curseriatus.

corsum *v.* quorsum. **corsus** *v.* 1. cursus.

***cortagium,** -i *n. (cf. francog. vet.* couratage; *v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1569) interpretium – Maklergeld:* CHART. Hans. 600,2 p. 383,18 (s. XIII.$^{med.}$) hospes domus non potest accipere aliquid de -o nec de aliquibus aliis, sed *eqs.*

***cortalis** (cur-), -e. (*cortis) **1** *adi. i. q. ad cortem pertinens – dem Hof zustehend, Hof-:* DIPL. Heinr. II. 212 predium . . . cum -bus decimationibus in illis duabus villis *(inde* DIPL. Heinr. III. 297. 362^{a}). -is locus *i. q. casale – Hofstatt:* CHART. Stir. I 335 (c. 1150) tres agros et pomerium et cu-em locum delegaverunt cenobio. 493 delegavit . . . predium suum . . . , scilet X agros et cu-em locum (gloss.: houestat) et IIII prata. **2** *subst. fem. et neutr. i. q. fundus, villa – Hofstelle, Gehöft:* CHART. Sangall. A 106 (a. 785/89) dono . . . iornales X et cu-e circumcinctum cum casas, ędificiis et servo meo. CHART. Gottwic. 5 p. 12,4 Hunisperch mansum I, Halla cu-e I et sartaginem I, . . . Zeinarin mansus II et cu-ia VIII. TRAD. Gottwic. 4^{a} p. 151, 22 ad Pataviam cu-e unum. *al.* COD. Lauresh. 3667 in Hantscusheim sunt mansi XXV . . . , V cu-es. CHART. Stir. I 487 Liupoldus . . . delegavit . . . dimidium mansum . . . et duas cu-es. 605 p. 573, 14 in . . . villa Halle sedes patellarum cum cu-bus acceperunt *homines. al. de area aedificationi apta:* CHART. Wirt. II 324 (a. 1147) preter unam cu-em in villa sitam vix domui exigue sufficientem. *cf.* *cortilis.

***cortaneum,** -i *n. (an* -a, -ae *f.?)* (*cortis) *fundus – Liegenschaft:* LEO MARS. chron. 1,19 p. 65,14 Dachopertus . . . obtulit beato Benedicto casalem suum . . . cum casis et -is et omnibus exintegro pertinentiis eius.

***cortarius** (cur-), -i *m. colonus (servilis), accola censualis – (unfreier) Landarbeiter, Hofhöriger:* COD. Lauresh. 139 p. 412,32 (c. 1100) aream et vineas . . . hobariis atque cu-is . . . sub annua . . . pensione iure hereditario contradidi. p. 413,4 persolvere . . . debent . . . cu-i . . . IIII amas vini. *ibid. al.*

***cortavisa** *v.* *cordovesus. ***cortecella** *v.* 2. *corticella.

***cortensis** (cur-), -is. (*cortis; *cf. Meyer-Lübke, REW^{3} nr. 2032*) **1** *adi.:* **a** *ad cortem pertinens - dem Hof zustehend, Hof-:* DIPL. Heinr. III. 106 p. 135,4 curtem . . . cum familiis utriusque sexus, exeptis illis -bus servis et ancillis, qui eidem comiti semper in curte serviebant. **b** *moribus curialem decentibus instructus – höfisch gesittet:* HARIULF. chron. 3,1 p. 83,20 miser ille et male cu-is Heuto. **2** *subst. masc. i. q. dominus praedii – Hof-, Gutsbesitzer:* DIPL. Heinr. III. 351 p. 478,15 populo Ferrariensi . . . omnes cu-es a datione . . . tutos esse permittimus.

cortex, -icis *m. et f. script. et form:* -tix: *l.70.* -rcit-: *l.69. ?gen. sg.* cortis: *p.1948,27. gen. pl.* -orum: *p.1948,2.*

1 *strictius de tegmine arborum vel fructuum:* **a** φλοιός – *Rinde, Borke:* **α** *proprie:* IONAS BOB. Columb. 1,7 p. 164,6 -um et herbarum pabula. COMPOS. Luc. G 3 munda ramus eius *(ligni cerrini)* ex corcite. AETHICUS p. 109,8 mirices . . . arboris tanta amaritudine praeditae, ut aloe -ix et fructus eius saporem reddat. WANDALB. mens. 71 plantas . . . lectas arboris alterius natus de germine -x accipit. EGBERT. fec. rat. 1,72 -is et ligni medium ne fixeris unguem. TRAD. Fuld. I 77 p. 158,11 dande sunt spine ad incaustum, de Frikenh. VI modii -orum. ALLEG. sapient. 1 p. 468^{b},3 cribra nostra de -bus sunt mundis. ALBERT. M. veget. 1,112 quaedam arbores habent nodos . . . et -em. *saepius. de subere i. q. obturamentum – Kork(stöpsel):* GLOSS. II 336,11 St.-S. -em pil opertorium *(cf. Ahd. Wb. I. p. 1028). v. et l.14.* **β** *alleg. vel metaph.:* MILO carm. 3,4,1,42 hinc -x storacis, suaves quia spargit odores virgo Deum gignens. YSENGRIMUS 2,647 vivit adhuc spisso tutus sub -e limes. ALBERT. M. Is. 11,1 p. 163,48 haec virga -e contecta est, hoc est habitu humilitatis exterioris, ne *eqs. al.* **b** *liber – Bast:* WANDALB. mens. 99 furcas . . . bicornes -bus . . . ligant *agricolae*. CARM. de Cass. 10 quotquot erant scripti celestis -e libri. SUMM. Heinr. C p. 478 suber -x id est löft vel rinda, maser, past. CONR. HIRS. dial. 101 liber . . . ductus a libro arboris -e *(ex Bernh. Traiect.).* WILH. CONG. chirurg. 1475 si . . . hec ligatura facta fuerit de filo -is laureole. ALBERT. M. veget. 2,34 quae *(fibex)* est arbor extra habens -em, qui liber ab antiquis vocatur. *al.* **c** *putamen, gluma – Hülse, Spelze, (Frucht-)Schale (interdum in imag., e. g. l. 21. 25):* GODESC. SAXO theol. 24 p. 341,5 quippe non superficie contentus . . . -em lambis, sed . . . medulla pasceris. VITA Rimb. 7 p. 86,1 in quibus *(malis punicis)* multa interius grana uno foris -e teguntur. HERRAND. ad Walram. (MG Lib. Lit. II p. 291,11) quia intima tua proiecisti et nil nisi -em mandere nosti. HILDEG. phys. 3,12 p. 1226^{B} qui virgichtiget est . . . , folia et hulsen (-em *ed. pr.*) . . . eius *(castaneae)* in aqua *coquat*. TRACT. de aegr. cur. p. 175,6 succi cortis *(sic?)* nucis libras III. STATUT. ord. Teut. p. 67,29 fabe cum -e. ALBERT. M. animal. 22,91 grana . . . cum sua -e vel palea. *saepius. alleg.:* HELW. denar. p. 93,42 ubi *(in terra promissionis)* satiabor adipe frumenti sine -e sacramentali. **2** *latius de superficie concreta rerum, partium corporis, animalium:* **a** *crusta, crustula – Kruste:* **α** *in univ.:* THADD. FLORENT. cons. 48, 16 remotis -bus *(sc. panis).* ALBERT. M. animal. 9,81 quod in humido . . . faciat *(sc. calidum)* primo venire -em terrestrem durum, sicut contingit in pane. **β** *eschara – (Wund-)Schorf:* THEOD. CERV. chirurg. 1,13 p. 140^{A} medicina incensiva . . . in ore venę . . . , ut -em faciat, ponatur. p. 140^{H}. *v. et p. 1674,34. 2048,6. adde:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,10 p. 109^{D} quod *(medicamen consolidativum)* exiccat superficiem vulneris, donec fiat ut -x custodiens illam . . . ex nocumentis. **γ** *scabies, impetigo – Grind, Krätze:* IOH. S. PAUL. diaet. 54 medulla frumenti . . . -em vincit et furfurem. WILH. SALIC. chirurg. 1, 53 p. 319^{F} signa earum *(infirmitatum)*, quae fiunt ex phlegmate salso, sunt pruritus et multiplicatio -um et crustarum. **b** *squama, cutis squamosa – Schuppe(nhaut):* ALBERT. M. animal. 3, 95 -es (*p. 518^{b},28* αἱ λεπίδες) . . . piscium iuniorum. 6,71 omnes . . . pisces habentes -es (*p. 567^{a},19* οἵ τε λεπιδωτοί), qui squamae dicuntur, ovant. 25,15 p. 1560,1 cum incedit *serpens*, facit strepitum . . . propter siccitatem -is ventris sui *(ex Avic.). ibid. al.* **c** *testa – Schale:* TURBA phil. 4 eius *(ovi)* -x apparens est terra. DONIZO Mathild. 1,1300 ovum gallinae sculptum gestans in -e scutum. PAUL. BERNR. Greg. 68 p. 512,3 serpens, . . . qui . . . ex eodem ovi -e se . . . erexerat. ALBERT. M. animal. 6,62 habent *pisces* -em testeum in ovo suo. 17,49 omnes . . . illi modi *(sc. vermium et piscium)* postea quam acceperunt naturam vermis . . . , immobilitantur et -x induratur. *al. v. et l.59.* **d** *membrana, pellicula – Haut(schicht), Häutchen:* TURBA phil. 4 eius *(ovi)* . . . -x (pellicula *var. l.*) . . . tenuissima -i iuncta est separans inter terram et aquam *eqs.* PS. GALEN. anat. 2 p. 171^{D} quae *(sc. tunica cornea)* . . . composita est ex tunicis subtilibus IIII, quae sunt -es superpositi (*sim.* ALBERT. M. animal. 1,203).

***cortexanus** *v.* *cortisianus. ***cortexella** *v.* 2. *corticella.

***cortibaldus** *v.* *curceboldus.

***corticalis,** -e. (cortex) **1** *cortici similis – rindenartig:* ALBERT. M. animal. 26,13 crabrones mella inutilia . . . faciunt et ceras -es, terrestres et siccas. **2** *squamosus – mit Schuppen versehen, schuppig:* ALBERT. M. animal. 2,80 multa genera piscium sunt -ia (*p. 505^{a},24* λεπιδωτοί). 2,81.

***corticanus** (cur-), -i *m.* (*cortis) *hortus (clausus) – (umfriedeter) Garten:* DIPL. Karoli III. 145 p. 232,35 cu-us et clausellus de Patriniaco cum aliis vineolis. GESTA Autis. 36

[Pörnbacher]

(MGScript. XIII p. 397,36) cellam . . . cum suis appendiciis duasque vineas, -um et plantas . . . usui deputavit *episcopus*.

***corticarius,** -a, -um. (cortex) *ad corticem (in corium perficiendum) pertinens – die Rinde (zum Gerben) betreffend:* CHART. Livon. A I 429 p. 541,31 (a. 1272) domum necessariam et domum -am sive coriariam . . . teneat *capitulum*.

1. *corticella, -ae *f.* (cortex) *folliculus (grani) – (Getreide-)Hülse, Schale:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 150,9 glumula -a.

2. *corticella (cur-, cult-, -tec-, -texe-, -isc-), -ae *f.* (*cortis; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 852*) *fundus (mediocris), praediolum – (bescheidene) Hofstelle, (kleines) Gut (interdum de sede villicationis, e. g. l.15):* EPIST. Desid. Cad. 2,7 ut de ipsa curte-a vel hominibus inibi consistentibus sub vestra defensione tamquam propria familia dignetis haberae receptos. DIPL. Loth. I. 63 p. 173,17 in Ciarde cu-am unam cum mansis septem et cum vineis inibi pertinentibus. DIPL. Ludow. II 11 p. 86,17 cum . . . cul-a de Bisentio. DIPL. Karoli III. 126 p. 203,4 ut . . . corte-am . . . confirmare dignaremur. DIPL. Heinr. II. p. 590,5 integram -am . . . et unum mansum. DIPL. Frid. I. 107 p. 182,16 de medietate . . . cu-e, que vocatur Palude, cum silvis et omnibus suis pertinentiis. p. 182,20 curtiscelle. GREG. CAT. chron. I p. 250,30 cu-a . . . , quam . . . abbas tulit quibusdam pauperibus. *saepe. v. et l.62. in nomine loci:* DIPL. Mer. III A 88 p. 202,36 villam . . . cum . . . omnibus suis adiacentibus, hoc est Curte-a, Villena. HUGO FLAV. chron. 2 p. 479,35 pratum . . . iuxta C-as . . . dedit *Walterius*. GREG. CAT. chron. I p. 234,12 ex cella nostra . . . , ubi dicitur C-a. SALIMB. chron. p. 587,25 in villa C-exelle.

***corticellula** (cur-), -ae *f. praediolum – kleines Gut:* DIPL. Arnulfi 140 p. 212,38 cellam sancti Severi . . . cum ipsa cu-a de Bisentio, cellam . . . sancti Miniati cum cellula *(ex* Dipl. Ludow. II. 11 p. 86,17*; v. l.17)*.

corticeus (-rcetius), -a, -um. **1** *adi. i. q. e cortice factus – aus Rinde hergestellt, gewonnen:* UDALR. CELL. consuet. 2, 30 p. 722D recens consecratum a diacono in pixide -a (cortica *ed., vix recte*) reponitur. GLOSS. II 489,25 St.-S. -o hulpoumine *(spectat ad Prud. cath. 3,43).* **2** *subst. neutr. i. q. resina – Harz:* ALPHITA II app. 206b,10 corcetium combustum i. pix.

***cortico,** -avi, -are. (cortex) *de-, excorticare – entrinden, schälen:* GESTA Frid. I. imp. A app. p. 66,3 arbores eorum *(Pergamensium)* -verunt et blavas devastaverunt *Mediolanenses*.

corticosus, -a, -um. *corticis similis, crustosus – rindenartig, Krusten-:* ALBERT. M. animal. 13,53 in multis animalibus -is (*p. 670b,2* τῶν λεπιδωτῶν) et squamosis, quae vesica carent. 15, 11 in . . . omnibus quadrupedibus squamosae pellis sive -ae cutis existentibus.

***corticula** (cur-, -cla), -ae *f.* (*cortis) **1** *strictius de loco saepto:* **a** *atrium – Hof:* ANGILB. inst. 11 p. 300,22 per cu-am domni a b b a t i s et per . . . portam monasterii . . . perveniant ad sanctam Nativitatem (ADALH. brev. Corb. 2). GESTA Trud. cont. I 10,13 p. 295,22sqq. sub . . . uno ipsius tecto domus erat lavatoria, domus elemosinaria et cu-a ante cum posticio; . . . cu-a ante porta claudebatur. **b** *vestibulum, porticus – Vorplatz, -halle:* NOTKER. BALB. gest. 1,31 p. 42,19 ut . . . in porticu, que tunc cu-a dicebatur, imperatorem . . . expectarent *clerici* (*sim.* 2,21 p. 92,12). **2** *latius:* **a** *de area (rustica):* **α** *fundus (mediocris), praedium, praediolum – (bescheidene) Hofstelle, (kleines) Gut:* CHART. Arnstad. 1 p. 1,22 (a. 704) curtem . . . cum . . . casis, cu-clis, campis, pratis. CHART. Sangall. B 32 p. 37,11 (dipl. spur. Ludow. Pii) ecclesiam sancte Marie cum cu-a . . . , ecclesiam sancti Sulpicii . . . , curticellam cum omnibus ad eas pertinentibus . . . subtractas esse iudicaverunt *monachi*. DIPL. Otton. I. 251 p. 359,29 largimur . . . commiti . . . -as duas iuris regni nostri . . . una cum capellis *eqs.* CHART. Tirol. 276a dederunt . . . unam cu-am in vico Nalles . . . et cu-am Slanders . . . cum vinea. CHART. civ. Erf. 95 p. 51,2 cu-am . . . quatuor pullos solventem . . . nobis resignavit. *saepius.* locus -ae *i. q. casale – Hofstatt:* HINCM. coll. 1 p. 76,3 sit . . . ibi *(sc. in capellae circuitu)* -ę locus, ubi presbiter possit descendere. *in nomine loci:* DIPL. Arnulfi 140 p. 212,39 cum ipsis rebus de Cu-a. **β** *pometum – Obstgarten:* CAPIT. reg. Franc. 128,25 p. 254,9 invenimus . . . cu-am . . . tunimo interclausam ordinabiliter dispositam diversique generis plantatam arborum. *ibid. al.* **b** *domicilium – Wohnsitz, Anwesen:* FLOD. hist. 3,25 p. 537, 46 ut sibi *(abbati)* pretiosa sit illa domus ad tenendum vel -a. *cf.* *cortilis.

[corticus *v.* corticeus.**]**

***cortifer** (cur-), -i *m. vel* ***cortiferum** (cur-), -i *n. vel rarius* ***cortifera** (cur-), -ae *f. (?* -is, -is *f.: l.27). (per analogiam ad* pomifer *sim. formatum) script.:* cult-: *l.18. adde* DIPL. Merov. III A 2a p. 116,16. -tef-: *l.18. adde* FORM. Sal. Lind. 2 p. 268,6. -iff-: *l.19. adde* TRAD. Frising. 1721. *form.: nom. sg.* -rus: *l.32. acc. sg.* -rium: *l.34.*

area rustica, fundus – (Wirtschafts-)Gut, Hof(stelle): **1** *in univ.:* DIPL. Merov. I 41 p. 39,31 quod . . . tenuisse noscuntur *homines* . . . tam terris, cu-is, casis, vineis. TRAD. Patav. 44b donatum . . . esse volo . . . mansos una cum domibus, aedificiis, cu-is, cum wadriscapis. TRAD. Frising. 566 Jûto tradidit cu-am unam. 849 cu-a II. 1198 curtefera II. 1389b cum pratis et cul-o uno. TRAD. Monast. 2 numerus cu-fferorum IIII. CHART. Stir. I 484 p. 451,30 tria cu-a in suburbano castri Graece sita. ACTA imp. Winkelm. I 307 p. 276,13 cum toto tenimento ipsius feudi . . . , aquis aquarumque cursibus, -is (conferis *ed.*), vineis. *persaepe.* **2** *c. colore quodam:* **a** *de manso, hoba:* TRAD. Frising. 671 p. 565,21 (a. 845) dedit . . . Hitto . . . curtem cum domo et cu-um unum et talem partem, sicut *eqs.* 769 dedit . . . dimidiam partem cu-e unius; . . . in recompensatione iam dicte cu-is dedit *eqs.* 1262 tradidit . . . Nithardus . . . legitimam cu-am unam arabilis terrę. CHART. Stir. I 67 ut presul . . . de cu-o uno . . . decimam integram habeat. TRAD. Brixin. 387a medietatem curtis . . . cu-umque . . . contradidit *Grimolt*. TRAD. Scheftl. 93 delegavit . . . cu-um unum cum omni familia ad ipsum curtile pertinenti. 126. REGISTR. Frising. 8 p. 13,6 cu-us de Safniz tantundem servit per omnia. p. 13,36 hobe, . . . que . . . solvunt sex urnas cervisię . . . et colunt unum cu-ium. *saepe in hac regione.* **b** *de sede villicationis:* TRAD. Neocell. Frising. 8 p. 13,6 (a. 1152) qui *(mansionarius)* . . . debet manere in cu-o fratrum, ubi decimacio eorum colligitur. GLOSS. III 647,23 St.-S. cu-r maierhof.

***cortificalis** (cur-), -e. (*cf.* *cortificium) *ad cortem pertinens – dem Hof zustehend, Hof-* (-e locum *i. q. casale – Hofstatt):* TRAD. Frising. 1211 (a. 957/72) dedit . . . servus in manus episcopi . . . cu-e locum I et iugera III *eqs.* 1231. 1273.

***cortificium** (cur-, -tef-), -i *n. (per analogiam ad* aedificium *sim. formatum) area rustica, fundus – (Wirtschafts-)Gut, Hofstelle:* CHRON. Ebersh. 9 p. 435,39 (dipl. Ludow. Pii) curtes cum cu-is, familia ministerialis. DIPL. Heinr. II. 205 cum omnibus ad eadem . . . loca pertinentibus cu-is, ędificiis ac utriusque sexus familiis. 481 mansum unum et duo cu-a. CHART. Bund. 329 pro omnibus . . . substantiis . . . , hoc est tam casis, quam hedificiis, areis, curte-is, ortis. DIPL. Otton. III. 427 p. 862,6 (spur.) mansos et cu-um molendinare. *al.*

***cortilicius** (cur-), -a, -um. (*cortilis) **1** *adi. i. q. ad cortem pertinens – dem Hof zustehend, Hof-:* GESTA Trud. cont. I 10,7 de loco, ubi olim camba extiterat et modo status cu-us est. **2** *subst. (?neutr.) i. q. area rustica, fundus – (Wirtschafts-)Gut, Hofstelle:* CHART. Carniol. I 66 p. 72,11 (a. 1102) casis, cu-is, vineis, campis.

***cortilis** (cur-), -e. (*cortis) *script.:* colt-: *l.63.* cult-: *p. 1951,17. al.* -ticl-: *p.1951,10. form.: abl. sg.* -e: *l.63.p.1951, 8.10. al. decl. I et II: p.1951,14.44sqq. al.*

1 *adi. i. q. ad cortem pertinens – dem Hof zustehend, Hof-:* CAPIT. reg. Franc. 168,8 decima de suo *(sc. sacerdotis)* domo col-e . . . in eadem ecclesia concedimus. COD. Odalb. 101 archiepiscopus . . . tradidit locum unum . . . cum ecclesiasticis vel cu-bus rebus et mancipiis. DIPL. Arnulfi 184 p. 284,16 (spur.) terciam partem civitatis cum . . . hobis XV sine cu-i terra (*inde* DIPL. Otton. II. 165). TRAD. Ratisb. 195 p. 146,11 tradidit . . . curtem cum edificiis et reliquis cu-bus villis et casis (*sim.* DIPL. Heinr. III. 335). COD. Bald. app. p. 246,7 cum omni familia, servis . . . et ancillis tam cu-bus quam villanis ad . . . curtes servientibus. *al.* -is locus (-e locum: *p.1951,2.5. al.*) *i. q. casale – Hofstatt:* TRAD. Ratisb. 172 (c. 900) accepit de rebus sancti

[Pörnbacher]

Emmerammi . . . cu-em locum. 184 p. 138,17 tradidit *vir* . . . tria loca cu-ia et duas domos et horrea II. OTLOH. vis. 6 p. 66,2 ut pro . . . eius *(sc. patris vestri)* relaxatione illum cu-em locum reddatis, quem *eqs.* CHART. Salisb. II 240 p. 344,27 duo loca cu-ia contulit. *saepe*. **2** *subst.:* **a** *masc. i. q. colonus – Hofhöriger:* GLOSS. III 381,23 St.-S. cu-es id est houeiungere. **b** *masc. et fem. et neutr.:* **α** *villa rustica, fundus – Hofstelle, Gehöft:* CHART. Rhen. 46 (a. 691/92) vineam I cum cu-e vel casa et terra aratoria. CHART. Epternac. 16 p. 45,10 aliquid . . . donare decrevi . . . hoc est casatas XI cum sala et cu-cle (curtidi *var. l.*) meo, quem (quod *var. l.*) . . . habere visus sum. *al.* CHART. Sangall. A 38 dono sala mea cum cu-e circumcinctum cum omnibus edificiis (*sim.* 553). CHART. Alsat. B 267 hobas III cum curtilis et quicquid ad ipsas cu-es aspicere videtur. DIPL. Arnulfi 116 urbe Radaspona cu-ia quinque cum universis aedificiis . . . ibidem prope curtem, quae *eqs.* DIPL. Heinr. III. 123 III mansos et XIIII cul-ia. CHART. Solod. I 196 p. 100,7 (epist. papae spur.) unum cu-e *(cod.,* curale *ed.)* volunt auferre. CHART. Babenb. 263 super tribus -bus, que vulgo dicuntur lehen. *persaepe*. *de area aedificationi apta:* DIPL. Ludow. Germ. 145 genitor noster . . . concessit quoddam cu-e . . . ad unam ecclesiam construendam. **β** *praedium, mansus – Gut, Hufe:* CHART. Alsat. B 234 p. 141,28 (a. 783/84) excepto uno cu-e, quam Harioldus tenet. 242 qui *(sc. villa vinea)* ad illum cu-e aspicit. CHART. Epternac. 89 donamus . . . res nostras . . . cum terris et cu-i i n d o m i n i c a t o (CHART. Fuld. B 403. CHART. Alsat. B 402. *al.*). EPIST. Teg. 44 si vestro iuvamine nobis cu-ia restituantur. THANGM. Bernw. 8 p. 761,32 ut triginta . . . praecipuos cu-es cum . . . familiis, clarissimis aedificiis praenitentes compararet. DIPL. Conr. III. 188 p. 340,41 cum omnibus . . . pertinentiis mansorum, censuum, cu-ium, mancipiorum. REGISTR. Patav. I p. 7a,5 ibidem sunt III curtes, que solvunt III sol.; item ibidem III cu-ia, que solvunt LX den. *persaepe*. *in nomine loci:* DIPL. Merov. I 20 locello, qui dicitur Cu-is. DIPL. Heinr. II. 360 duas curtes, id est Uillam et Cu-e . . . donamus. *cf.* *cortalis *et* *corticula.

***cortil(i)us** (cur-), -a, -um. (*cortilis) **1** *adi. i. q. ad cortem pertinens – dem Hof zustehend, Hof-* (locus -us *i. q. casale – Hofstatt):* DIPL. Otton. I. 328 ditavimus . . . quattuor mansas . . . cum cu-iis locis. **2** *subst. fem. et neutr. (raro masc., e. g. l.44.49):* **a** *hortus – (Gemüse-)Garten:* CHART. Stab. 129 p. 265,22 (a. 1095) dedimus quartarium terre et -ium iacens in dominicatu. LAMB. ARD. hist. 152 p. 640,37 quem . . . fossarium . . . cu-os cum oleribus et linis fodientem . . . non delectaret aspicere? **b** *area rustica, fundus – (Wirtschafts-)Gut, Hofstelle:* CHART. Epternac. 106 p. 173,26 (a. 793/94) cum omni integritate, id est tam terris, casis, . . . cu-is. COD. Lauresh. 1043 tradidit ad sanctum Nazarium . . . cu-am et vineam. CHART. Rhen. inf. I 30 -us habet in longitudine pedes CXX *eqs.* HARIULF. chron. 4,21 p. 234,1 (chart.) addita et quarta parte cu-ii. GODESC. GEMBL. gest. 48 p. 543,5 de censu -iorum. *al. v. et l.14*.

***cortilla** (cur-, -tel-), -ae *f. vel* ***cortillus** (cur-), -i *m.* (*cortis) *praedium, praediolum – (kleiner) Hof:* DIPL. Frid. I. 288 septem . . . cu-os de dote altaris. DIPL. Karoli M. 264 p. 384,23 (spur.) Asso *(sc. flumen)* . . . redit ad via Mociana iuxta curtella. LAMB. ARD. hist. 115 p. 617,7 Arnoldus . . . contulit . . . iuxta molendinum cu-um unum. *al.* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 432,27 habemus cu-as XVI. *ibid. al. expressius de loco cortis:* CHART. Epternac. 140 p. 210,1 (a. 832/33) mansos tres . . . cum cu-is et casis superpositis.

***cortillanus** (cur-, -ila-), -i *m.* (*per analogiam ad* castellanus *sim. formatum) villicus, colonus – Verwalter, Pächter eines Hofes:* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 442,24 (c. 1220) in hac villa sunt XXVIIII curtes; flagellant nobis cu-i annonam nostram. p. 460,40 mansionarii et cu-i (curtillarii *ed., vix recte*) . . . sepem facient. CHART. Trud. a. 1264 (ed. Lamprecht, Wirtschaftsleben III. p. 30,1) quam *(vineam nostram)* colit cu-lanus noster. *ibid. al.*

***cortilocus** (cur-), -i *m.* (*cortis *et* locus; *cf. p.1953,36sqq.*) *casale, fundus – Hofstatt, Gehöft:* DIPL. Heinr. II. 157 cum omnibus . . . aderentiis, videlicet servis et ancillis, -is sive patellarum locis. CHART. Babenb. 11 exceptis cu-is, ubi stabula sunt constructa. CHART. Austr. sup. I 359 p. 514,15 mansum . . . tradidimus . . . per concambium unius cu-i . . . , unde pisces nobis solvebantur (*sim.* CHART. Babenb. 164 p. 214,42). *al.*

***cortimarchia** (cur-), -ae *f.* (*cortis *et* marca) *districtus rusticus – Hofmark (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1287):* DIPL. Heinr. II. 520 p. 670,41 (spur. a. 1172/89) si coloni in litibus . . . decidendis inter se dissenciunt, ad proximam cu-am eos pro sentenciis ferendis statuimus habere recursum. 523 (spur.) predictas . . . curtes vel cu-as . . . monasterio . . . contulimus.

1. cortina (cur-), -ae *f.* (-um, -i *n.:* GLOSS. IV 227,5 St.-S.) *pallium, aulaeum, velum – Decke, Behang, Vorhang:* **1** *in univ.:* CHART. Epternac. 6 p. 25,24 (a. 699) quantumcumque . . . in quelibet presidia dedi tam auro quam argento, . . . altarium velis, -is. IOH. SCOT. carm. 2,3,71 -is patulis longa per atria tentis. OTLOH. Wolfk. 27 de -a, quae pendebat ad lectum eius, partem abscidens . . . aufugit *pauper*. UDALR. CELL. consuet. 3,13 p. 757B molam lavat *famulus* utramque operitque . . . -is. CHRON. Laet. 7 sicut in -is paschalibus cernitur. CARM. Bur. 82,6,1 in -is (cordibus *B*) milites depingunt nostras facies. *persaepe*. *?proverb.:* CHART. Sil. D II 305 (a. 1246) ut -a -am trahat et, qui audit, dicat veni. **2** *de velo intergerivo:* ALBERT. M. animal. 12,175 est dispositum *membrum (i. nasus)* 'quasi -a (*p. 657a,10* ἐπὶ στάθμην) disposita sit' in medio narium *(per pravam interpr.; v. notam ed.)*.

2. *cortina (cur-), -ae *f. vel rarius* ***cortinum** (cur-), -i *n.* (*cortis) **1** *campus – Platz (in nomine loci):* BONIZO ad amic. 8 p. 611,23 caput . . . eius *(Stephani)* et manus in C-a beati Petri suspendunt (*sim.* BENZO ad Heinr. IV. 2,9 p. 220,14. HIST. Frid. imp. cont. p. 202,11). **2** *de area rustica:* **a** *hortus – Baumgarten, Hauswiese:* CHART. Bund. 17 p. 15,17 (a. 765) cu-um cum pomiferis suis, item ortos et vineas subter curtem. 140 omnia mea proprietate . . . in edificiis, in vineis, in -is, in agris. *ibid. al.* **b** *praedium – Gut:* CHART. Sangall. B 42 (a. 858/65) vendo ego Petrus . . . -um, que mihi advenit in fundo Quarauedes. 64. CHART. Basil. A III 4 p. 5,3 (a. 1236) omnes spectantes ad cu-am de Courenov concessi sunt comiti. *in nomine loci:* REGISTR. Patav. II p. 75,13 ad Cu-a hovasacha est, que laborabitur, I höba.

***cortinalis** (cur-), -e. (2. *cortina) *ad cortem pertinens – dem Hof zustehend, Hof-* (locus -is *i. q. casale – Hofstatt):* CHART. Salisb. II 240 p. 344,27 (a. 1145) Ianco . . . in eadem villa locum cu-em, pratum et III iugera *contulit*.

***cortinatus,** -a, -um. (1. cortina) *cortinis praeditus – mit Vorhängen versehen:* RUD. TRUD. gest. 1,10 p. 234,13 ut in papilionibus tabernaculisque frondeis -isque habitantes totum . . . oppidum circumsedisse . . . viderentur *peregrini*.

***cortinula** (cur-), -ae *f.* (1. cortina) *cortina (parva, pretiosa) – (kleiner, feiner) Behang:* RATHER. testam. 2 (Quell-ForschItArch. 29. 1938/39. p. 38,31) quidquid in suppellectili mea domestica invenitur, . . . mansalia . . . , scamnalia, lectisternia, cu-e.

1. cortinum *v.* 1. cortina. **2. *cortinum** *v.* 2. *cortina.

***cortiola** (cur-) *vel* **-um,** *abl. pl.* -is *f. vel n.* (*cortis) *praediolum – kleines Gut:* TRAD. Claustr. 187 (Font. rer. Austr. II 4 p. 38,32; s. XII.med./ XIII.med.) predium, quod . . . decem et VII beneficiis divisum itemque VI cu-is adauctum est.

1. *cortis (cur-), -is *f. et (rarius) m.* (cohors) *script.:* gur-: TRAD. Ransh. 56. kor-: *p. 1953,54.* kur-: CHART. Rhen. med. II 241 p. 279,25. chor-: *p.1954,32. adde* CHART. Rhen. med. I 324 p. 378,5.12. *ibid. al.* chur-: ACTA Petr. 1 p. 77,7. -rd-: *p.1953,27. gen. pl.* -cium: DIPL. Otton. II. 231 p. 259,43. *form.: sing.: acc.:* -im: *p.1953,31.60. saepe*. -e: *l.69.p.1954,4.16. adde* DIPL. Ludow. II. 11 p. 86,13. *al. abl.* -i: COD. Lauresh. 1342. METELL. Quir. 31,6. *al. acc. pl.* -is: *p.1953,56. decl. I: l.71.p.1953,34.1954,41. saepe*.

I *proprie:* **A** *strictius i. q. locus saepto circumdatus – eingefriedeter Bereich, umfriedeter (Hof-)Raum:* **1** *in univ.:* LEX Alam. 78,6 si quis canem, qui curte (curtem *var. l.*) defendit alicuius, occiderit. CHART. Sangall. A 12 p. 15,7 trado . . . loca . . . cum domibus, aedificiis . . . , cum curtis clausis, cum ortiferis, pumiferis. CONSUET. Eins. 49 provisor pauperum multi-

[Pörnbacher]

tudinem indigentium in aliqua curte adsideat. EGBERT. fec. rat. 1,19 in curte est pecus adveniens nutritus apud rus. CHART. Tirol. 530 p. 6,31 cartam divisionis inter se fecerunt *(sc. fratres)* ... de omnibus casis cum curte et orto. *persaepe. spectat ad saepem:* LEX Baiuv. 10,15 si curtem dissipaverit aut inrumperit liber liberi *eqs.* **2** *c. colore quodam:* **a** *propatulum – Vorhof:* HARIULF. chron. 3,1 p. 83,23 iussit *Heuto* portari *truncum* in suae domus atrium, quod vulgus curtem dicit. **b** *campus (publicus) – (öffentlicher) Platz:* NOTKER. BALB. gest. 2, 21 p. 92,12 quando ... per latissimam curtem ... Aquarumgrani ... voces efferrent *pauperes*. ANON. geom. I 3,24 si quaeris scire latitudinem ... campi vel curtis (*sim.* GERB. geom. 2,5). RUODLIEB V 1 cum regi<a> lata curtis fuit amphiprehensa. 5. 163. SALIMB. chron. p. 572,17 in ... civitate Parmensi ... in quadam curte litigium habuit *clericus. al. in nomine loci:* IOH. VEN. chron. p. 147,22 febre mortuus est sepultusque in sancti Petri Curte *Otto II.* **c** *coemeterium – Friedhof:* GLOSS. 6,46 K. curtis frithof. **d** *domicilium, casa – Anwesen, Haus:* WILLIR. carm. 3,13 dum propriae curtis custos est fortis in armis *eqs. (spectat ad Vulg. Luc. 11,21)*. HERM. TORN. rest. 72 domos sive mansiones, quas abusive curtes vocamus, ... construxit. 80.

B *latius:* **1** *area rustica – Wirtschaftsgut:* **a** *fundus (cum aedificiis ibi constructis vel construendis ruri vel infra civitatem situs) – Grundstück (mit Hofanlage), Hofstelle (de ipsis aedificiis: l.29.32):* **α** *in univ.:* TRAD. Weiss. 147 (a. 744) hobam I cum casali et vinea infra ipsa curde. COD. Lauresh. 497 curtis cum superpositis ędificiis. DIPL. Karlom. (II.) 24 p. 321, 10 confirmamus ... -em regiam exstructam infra civitatem Parmam cum omni officio suo. HERBORD. Ott. 2,24 p. 105,8 in singulis ... civitatibus dux palacium habebat et curtim cum edibus. CHART. Tirol. 330 quod ... duas vineas et unam curtem bene edificatam ... contradidit *comes*. CHART. march. Misn. III 344 p. 243,38 libertatem curię beati Georgii ... cum curtis et areis in civitate et circa curiam sitis. *persaepe. v. et p. 606,25. 691,12.* locus -is *i. q. casale – Hofstatt:* CHART. Fuld. B 219 (a. 780/802) dono ... illum curte locum, id est houastat, et omnem aedificium, quod ibi constructum est. CHART. Sangall. A 561 tradidit ... Grimaldus unum locum curtis, id est hovistat. CHART. Stir. I 336 tradidit *mulier* ... vineam unam ... et duos locos curtium. II 28 p. 57,35 frater noster ... vineas duas et locum curtis unius et aliam curtem ... coemit. *ibid. al.* **β** *de agro:* NICOL. I. epist. 105 p. 615,14 qua *(oppressione)* perhibuistis ... vos ... -es fodere et vineas pastinare *eqs.* CHART. Argent. I 616,87 curtis ..., ubi porci pascuntur, est inter portam *eqs.* **γ** *de villa, vico:* CAPIT. reg. Franc. 91,8 iudex unusquisque per civitatem ... faciat iurare ... homines ... seu foris per curtes vel vicoras ... mansuros. MIRAC. Furs. 8 (MGMer. IV p. 442,20) veniens ... in curtem (curte *var. l.*) ..., ubi obviavit ei vir malignus ... pergens ad domum suam. HINCM. Remig. 22 p. 315,27 sicut turres per muros civitatis, ita per circuitum curtis mete habebantur. *in nomine loci:* CHART. Bund. 349 p. 260, 14 (a. 1163) in vico C-is *('Kortsch'; sim.* CHRON. Ottenb. p. 617,30 curtem in K-is. *al.).* **b** *praedium, dominium – (Land-)Gut, Besitz (saepe de beneficio, praebenda):* **α** *in univ.:* VITA Gaug. 11 (MGMer. III p. 656,5) ut curtis (-es *var. l.*), quas ecclesia sua ... habebat, accederet visitandum. TRAD. Frising. 213a p. 201,37 ut usufructuario ipsum curtem habuisset ... ad augmentandum. COD. Bald. app. p. 245,32sqq. tradiderunt ... sedilem ... curtim ... cum tribus stabularibus curtibus. CHART. Turic. 259 p. 143,11 (dipl. Heinr. V.) quod ... advocatus curtes fratrum nullomodo intrare debet ..., quia *eqs. (sim.* CONST. imp. I 320,2). CHART. Stir. II 10 p. 28,12 duas ... maiores curtes cum agris, pratis, silvis (TRAD. Teg. 390. *al.*). REGISTR. Xant. p. 57,46 principales ... curtes habent ... alias minores sub se, quarum iura ipse ... determinant. *persaepe.* **β** *mansus – (Pacht-)Lehen, Hufe:* CHART. Stab. 156 p. 318,8 (a. 1132) commutationem de curte, quam vulgo mansionem vel sensum dicunt, ... confirmamus. COD. Wang. Trident. 132 p. 305,10 concessit montem ... ad construendum ... viginti curtes seu mansos. *al. expressius de agricultura:* CHART. select. Keutgen 387,9 (a. 1241) de quibus *(duabus villis)* frater ... debet perficere opus curtis. **2** *sedes domini, domus, regia – Herrensitz, 'Hof':* **a** *de villa dominica, sede villicationis:* EDICT. Roth. 15 gastaldius regis ... requirat culpa ipsa et ad curte (curtem, curtes *var. l.*) regis exegat. COD. Karol. 84 p. 620,23 nulla alia illis *(missis)* tradere voluerunt *(sc. civitates)* nisi episcopia, monasteria et curtes puplicas (TRAD. Patav. 15 p. 14,24. VITA Paulin. Trev. 21. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 52,7 ut in nullo loco moneta percutiatur nisi ad curtem. CHART. Rhen. med. I 120 p. 125,20 dederunt ... fratres ... curtem salaricium cum casa et horrea et spicario (CHART. Wirt. III 609. *al.*). CHART. Argent. I 616,94 ad curtim dominicam, que est infra civitatem, dabit causidicus ... boves. CHART. Tirol. notar. I 201 in curte scarie domini abbatis. CHART. Altenberg. 288 p. 202,24 magister curtis. *saepe. in nomine loci:* CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,2 (a. 720) aqua usque ubi nobis obtingit legitimo usque ad Uuinardo Curte. DIPL. Loth. II 17 p. 412,8 in ipso pago ... villam Silvestram C-em (*inde* DIPL. Ludow. Germ. 147 p. 205,17 Silvestricurtem). ACTA reg. Burgund. 35 in loco, qui dicitur Curte. *saepius. spectat ad districtum:* ACTA imp. Winkelm. I 26 p. 17,7 (a. 1209) confirmamus communi ... omnem publicam functionem tocius curtis et territorii. **b** *de palatio, aula domini (per compar. de caelo: l.32):* LEX Alam. 9 si quis in curte (-em *var. l.*) episcopi armatus ... intraverit. 28,1 in curte duci. DIPL. Karoli M. 134 p. 185,8 in palacio nostro seu in curte (-e *var. l.*) ducali nostra Tarvisana. TRAD. Frising. 358 p. 306,7 dum in curte dominicale pedissequa filiae regalis fuit *Mezcunda*. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 889 p. 118,21 placitum curte regia Franconofurti haberi ... regi conplacuit. IOH. CANAP. Adalb. A 6 p. 9,10 magister ... imperatoris servitio ascriptus accessit in regiam curtem (curiam, cohortem *var. l.*). BRUNO QUERF. Adalb. A 32 p. 38,20 tu, qui multa potes ad regis *(i. Dei)* curtem (chortem *var. l.*), fac nobis legem. EBO BAMB. Ott. 1,4 qui ... ad curtem (aulam *var. l.*) regiam regressus pecuniam ... ei *(regi)* resignabat. *persaepe. v. et p.1953,31. fort. huc spectat:* EKKEH. IV. cas. 67 p. 144,12 in domiciliis curtis abbatis. CHART. Heinr. Leon. 111 ut nullus ... infra ambitum curtis eiusdem abbatis et allodii, quod adiacet, ... aliquid disponere presumat.

II *meton.:* **A** *concilium (in palatio peragendum), placitum – 'Hoftag':* CHART. Sangall. A 244 (a. 819) hoc faciamus ad proximam curtam. 249. *al.* CAPIT. reg. Franc. 242 p. 158,5 unusquisque ... ad placitum sive ad curtem veniens. METELL. Quir. 18a,23 dum Ratispone curtim parat. ANNAL. Crem. a. 1231 (MGScript. XXXI p. 15,31) Fredericus apud Ravennam curtem celebrans solempnem ... se coronavit. **B** *familia principis, comitatus aulicus – Hofstaat:* CAPIT. reg. Franc. 297,14 p. 438,8 quin ... habeatis, unde sufficienter ... cum domestica -e vestra possitis vivere. NOTKER. BALB. gest. 1,11 qui *(extremi officiales)* sunt in curte mea. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 883 p. 110,10 ita invalescente morbo ..., ut in -em et inter militiam vel ipsum regem hec miseria perveniret. LEG. Lang. p. 514a,39 ut ... tam curtis regia quamque et Longobardi talem inibi *(sc. in ecclesiis)* habeant dominationem, qualis *eqs.* COSMAS chron. 1, 23 p. 45,15 qui *(archiepiscopus)* tunc preerat curti. *adde de servitio aulico:* EGBERT. fec. rat. 1,647 emeritus de curte senex ... mendicus perreptabit castella.

2. cortis *v.* cortex.

***cortisianus** (-texa-), -a, -um. **1** *adi. i. q. ad cortem pertinens – zum (Meier-)Hof gehörig:* CHART. Bund. 841 p. 290, 26 (a. 1247) Lafrancus ... et Redulfus ... investiverunt ... canevarium ... de pecia una terre campive ..., que est terra -exana (857 p. 305,17). **2** *subst. masc. i. q. colonus (servilis), accola censualis – (unfreier) Landarbeiter, Hofhöriger:* DIPL. Otton. I. 245b p. 352,45 (spur.?) ut nullus ex servis aut ex familia ... monasterii vel eos, quos -os vocant, audeat inquietare (*inde* DIPL. Heinr. II. 286 p. 342,10).

***cortisius,** -i *m. colonus (servilis), accola censualis – (unfreier) Landarbeiter, Hofhöriger:* ACTA imp. Böhmer 952 p. 661,31 (a. 1221) precipimus, ut rustici et -i Placentini districtus collectas ... prestent communi Placentie, sicut *eqs.*

***cortivus** (cur-), -a, -um. **1** *adi. i. q. ad cortem pertinens – dem Hof zustehend, Hof-:* CHART. Tirol. 837 p. 254,3 (a.

[Pörnbacher]

1224) cum domibus seu casis et casalis, cu-a terra aratoria et prativa. **2** *subst. neutr. (?vel masc.) i. q. atrium, cortile – Hof(raum):* CHART. Tirol. notar. II 420[a] p. 273,31 (a. 1242) in cu-o domus Ysenbrandi.

cortix *v.* cortex.

***cortulum** (cur-), -i *n.* (*cortis) *praedium, praediolum – (kleines) Gut:* ALCUIN. epist. 165 p. 267,24 venies nobis obviam ad Coisacam . . . cellam vel ad Noviantum cu-um nostrum.

1. cortus *v.* curtus.

[2. cortus *v.* coitus. *adde ad p. 820,44sqq.:* ANTIDOT. Augiens. p. 65,6 mittis *pessum* in orificium matricis in die et nocte tollis et cortum faciat *mulier*.**]**

***corvada, *corvata, *corve(i)a** *v.* *corrogata.

*?****corvidica,** -ae *f.* (*cf.* *corrogata) *servitium, angaria – (Fron-)Dienst:* REGISTR. Prum. 48 colligunt . . . mense Augusto -as (*antea:* corvadas) IIII unusquisque per denarios IIII.

***corvigena,** -ae *m.* (corvus) *e genere corvorum oriundus – einer aus dem Rabengeschlecht (per compar. de Saracenis):* SEDUL. SCOT. carm. II 25,30 contra -as cignea turba stetit.

***corvigium,** -i *n.* (*cf.* *corrogata) *servitium, angaria – (Fron-)Dienst:* ACTA imp. Winkelm. II 29 p. 27,27 (a. 1238) faciant *homines* duodecim -a omni anno. *Pörnbacher*

corvinus, -a, -um. *script.:* -rbi-: *l.26.43.* -rbi(us): *l.51.*

1 *adi. i. qui corvi est, ad corvum pertinens – zum Raben gehörig, Raben-:* **a** *proprie:* RECEPT. Sangall. II 28 s t e r c u s corbino ibidem inponis (BOTAN. Sangall. 34,3 s. -um). ALBERT. M. animal. 8,112 multa congregatio -i g e n e r i s in loco uno mortes significat (23,37. *v. et p. 1896,32*). **b** *per compar. vel in imag.:* **α** *corvo similis, naturae corvi conveniens – rabenähnlich, -artig, -gleich:* HRABAN. hom. II 65 p. 271[B] frustra . . . gratiam Spiritus emere tentat, qui se mente -a non curavit exuere *(sc. Simon)*. PETR. DAM. epist. 109 p. 206, 17 lapsos . . . potius erigam quam ex eorum cadaveribus -o more pinguescam. *v. et p. 895,62. spectat ad tarditatem, procrastinationem (cf. Aug. in psalm. 102,16 et serm. 82,14):* RATHER. conf. 41,1674 quod, cum . . . monachum se fieri velle . . . promiserit . . . , dilatione -a miserrimus facta in clericatus habitu infelix . . . obierit. BENZO ad Heinr. IV. 3,15 p. 314,16 oportet quocirca regem esse sollicitum, ut non sequatur vocem -am, sed *eqs.* **β** *niger (tamquam corvus), nigricans – (raben)schwarz, schwärzlich, dunkel(farbig):* AETHICUS p. 121,18 habent *Turchi* . . . statura fuligine teterrima, crines -i similitudinis. SEDUL. SCOT. carm. II 7,3 horrida -o (-rbi- *cod.*) squalebat barbula mento. 25,16 -a phalanx *(sc. Saracenorum)*. DONIZO Mathild. 2,1043 o Petre, Paule . . . , insectatores vestri ducatus homones penna -a loca iam peragrant peregrina. *de ministris infernis:* HROTSV. Bas. 76 dampnandarum princeps *(sc. satan)* legionum consedit medius, -o milite saeptus. **c** *meton.:* **α** *de piscibus:* ALBERT. M. animal. 3,139 sicut quaedam nigra genera marinorum, quae -a vocantur. **β** *de herba:* GLOSS. med. p. 62,12 polipodia: foliacla, folia habet simile quo modo corbia pede. *v. et p. 1907,62.* **2** *subst. masc. i. q. latrunculus niger – schwarzer Spielstein:* CARM. Scot. II 1 sol. 2,8 post duo -i, ac nivei sunt denique bini.

corulus *v.* corylus. **corum** *v.* qui.

***corumbrum** *v.* *cozumbrum.

***corumpia, corumpo, coruptela** *v.* corr-.

1. corus (cho-), -i *m.* (κόϱος, χόϱ) *acc. pl.* coruus: *l.69. mensura quaedam capax – ein Hohlmaß:* **1** *mensura Hebraica (triginta modios continens) – ein hebräisches Maß (von dreißig Scheffeln):* DICUIL. epist. cens. app. (cod. Paris. N. A. 1645 f. 13[v]) -us . . . Hebrea mensura triginta modiorum, idest onus cameli . . . , capiens *(cf. Isid. orig. 16,26,17)*. WOLBERO cant. 4 p. 1266[D] similiter neque unus tantum -us hordei neque duo sunt -i, sed *eqs. (spectat ad Vulg. Os. 3,2). al.* **2** *mensura Germanica (per regiones diversa) – ein deutsches (regional unterschiedliches) Maß, 'Wispel':* **a** *strictius de mensura frumentaria:* REGISTR. Bav. 2,4 (Frühmittelalt. Stud. 5. 1971. p. 233; a. 800/11) de spelta coruus LX (*item* 2,15). CHART. Mog. A II 147 (c. 1150) in Birkenevelt hobe due persolventes choros X. CHART. Anhalt. II 8 octo choros, qui in vulgari vocantur winsceple, siliginis. CHART. Hall. 224,24 ad predictos panes pistores communiter dant quatuor choros Hallensium. CHART. episc. Halb. 996 decem choros tritici, ita quod chorus contineat sex malderas Halb. mensure. *saepe*. **b** *latius:* **α** *spectat ad alimenta (solida) varia:* DIPL. Loth. III. 74 p. 115,9 bona . . . , quae nos . . . contulimus ecclesiae: in Luneburg super salinam unum chorum s a l i s cum medio (CHART. Ramelsloh. 7 [ed. D. Brosius. 1981]. *sim.* CHART. Hans. 745 p. 260,37). CHART. Hans. 745 p. 260,10 de -o fabarum aut pisorum III den., de -o farine albe IV den. CHART. episc. Hild. III 421 p. 200,31sq. ecclesia nostra dabit . . . Hogero annis singulis quatuor choros bracii triticei et chorum humuli pro potu. **β** *spectat ad cervisiam: v. vol. I. p. 1557,49.*

2. corus *v.* 1. chorus. **3. corus** *v.* caurus.

coruscamen, -inis *n.* *splendor – Glanz:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 167,42 domno suo ac praeceptori diserto . . . conformisque liberalitatis -e pluraliter amphisepto. REIN. LEOD. grat. (MGScript. XX p. 617,22) nec . . . syderei vultus -n eternae filius noctis sufferens.

***coruscantia** (corr-), -ae *f.* *splendor – heller Schein:* CONST. imp. III 85[B],1 (a. 1275) lune . . . corr-a iam diu subducta de nature habitabilis emisperio.

coruscatio (cho-, corr-, -cha-, -cio), -onis *f.* **1** *fulgur, fulmen – Blitz(schlag), Wetterleuchten:* VITA Maxim. Trev. I 5 p. 22[D] -es, fulgura et tonitrua super ipsos coeperunt discurrere. AGOB. 1,8 terror -is. RUD. FULD. Leob. 14 -es . . . valde terribiles et fulmina crebro dimissa horrorem . . . inferebant *eqs.* ALBERT. M. meteor. 3,3,8[capit.] quare -o magis apparet in nocte quam in die. *saepius*. **2** *splendor, fulgor, lumen – Glanz, (strahlende) Helligkeit, das Leuchten, Licht(schein):* **a** *proprie:* **α** *de fulgure:* HELM. chron. 97 p. 190,33 fulgorum ch-o (-cio *2*). ANNAL. Magd. a. 1164 fulgurum chorusch-es. **β** *de lapide caelo decidente:* ALFRED. ANGL. miner. p. 47,10 sepe contingit corpora ferrea vel lapidea cadere cum corr-cionibus *eqs.* **γ** *de luce divina de caelo descendente:* PETR. CAS. chron. 4,129 p. 605,12 immensa -o super eum *(fratrem Albertum)* descendit adeo, ut ipse . . . lumen reciperet oculorum. HILDEG. scivias 2,6 l. 218 repente ignea -o inaestimabilis claritatis aperto caelo super eandem oblationem descendit. l. 557. **δ** *de divinitate et caelestibus:* HILDEG. scivias 2,5 l. 704 secundum -em supernorum spirituum. 3,4 l. 369 est in -e luminis filii Dei in corde patris fulgentis igneus spiritus sanctus. *ibid. al.* **b** *in imag. vel translate:* WILLIB. Bonif. praef. p. 2,30 Bonifatii martyris fama m i r a c u l o r u m q u e ch-o perstrepuit (THEOD. TREV. transl. Celsi 1). OTLOH. Dion. 6 ut . . . diceret *(sc. monachi)* nullatenus se posse . . . credere, quod nulla patrum -o posterorum traderet memoriae. HILDEG. scivias 3,10 l. 587 maximae -es virtutum, quae ante novissimum diem in hominibus manifestandae sunt.

corusco (cho-, cur-, corr-, -cho), -avi, -atum, -are. *partic. praes. usu. adi.: l.58. al.*

I *intrans.:* **A** *splendere, micare, clarere, fulgere – (er)glänzen, leuchten, strahlen, schimmern, blitzen:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* AETHICUS p. 186,8 clivi . . . corr-ant ligirio. ERMENR. Har. 4 super eundem fratrem lumen coeleste sole splendidius ch-are vidit. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 14 ut . . . luminare ad sepulchrum eius . . . interdiu noctuque -are fecissent. CARUS Clem. 87 angelus . . . missus est igne ch-chans. HIST. peregr. p. 141,29 arma -ancia nostrorum cominus aspexerunt. *saepius*. **b** *de fulgure:* HRABAN. carm. 39,76,3 discurrunt -antia f u l g u r a (LEO MARS. chron. 1,27 p. 79,8). **2** *in imag. vel translate:* **a** *in univ.:* CARM. de Karolo et Leone 170 facie . . . -at *Karolus*. ERMENR. ad Grim. 36 p. 575,37 habet *ecclesia* vineam florentem et in martyrum sanguine -antem. ALFAN. premn. phys. prol. 7 -antibus rationis radiis. PETR. DAM. epist. 180 p. 293,21 evangelium -are per mundum coepit. DIPL. Frid. I. 300 p. 113,33 sicut sacra divę memorię principum -at auctoritas. CHART. com. Mansf. VII 101 p. 428,25 (dipl. Rud. Habsb.) considerantes . . . fidei puritatem, qua erga nos et Romanum imperium ch-are dicuntur *religiosi viri. saepius*. **b** *spectat ad sanctos eorumque miracula:* DIPL. Pipp. 25 p. 34,18 ad basilicam ipsorum *(martyrum)*, ubi . . . in miraculis ch-ant. TRANSL. Libor. I 17 quod si non ita esset, . . . tanta nequaquam m i r a -

[Hellmuth]

c u l a -assent (Pass. Quir. Teg. 11. Otloh. Dion. 5 p. 828,36. *saepius*). Liutolf. Sever. I 4 p. 291,9 Severus . . . m i r a c u l i s -ans (Annal. Magd. a. 1054 m. cu-at. *al.*). Petr. Dam. epist. 40 p. 478,3 quod nonnullos venerabiles viros . . . videamus insignibus miraculorum virtutibus corr-are. *al.* **B** *vibrari – (vorwärts) schnellen:* Waltharius 992 qui (*tridens*) ventos penetrans iaculorum more -at.

II *trans. i. q. illuminare – erleuchten:* Aldh. ad Acirc. 10 p. 88,14 Dei proles cruce saecla -at.

coruscus (cho-, corr-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *splendidus, micans, fulgidus – (er)glänzend, strahlend, schimmernd, blitzend:* **α** *proprie:* Libri Karol. 2,5 p. 67,4 -i ensis inlisiones. Heito Wett. 18 sanctarum virginum multitudo . . . splendore -i luminis fulgens. Waltharius 453 hastam . . . -am (ch-am *T*). Hrotsv. Dion. 69 altithronum miro splendore -um viderat. *saepius*. *spectat ad colorem:* Albert. M. animal. 23,136 picus, qui rufus est in vertice . . . , in alis caeruleus et in cauda -us *(ex Thom. Cantimpr.).* **β** *in imag. vel translate i. q. (prae)clarus, lucidus, magnificus, excellens – glanzvoll, hell, herrlich, ausgezeichnet:* Willib. Bonif. 8 p. 55,8 qui *(Deus)* suum dignatus est servum . . . ch-a miraculorum patefactione . . . glorificare. Carm. de Karolo et Leone 251 egreditur vultu Theodrada -o. Ermold. Ludow. 4,401 tecta nitent vario clero repleta -o. Poeta Saxo 3,586 confessor apostolica v i r t u t e ch-us (Waltharius 525). Hrotsv. prim. 478 quae *(abbatissa)* . . . coenobium donis ornavit saepe -is. Warn. synod. 214 Levi, . . . Ethiopas fuscos fecisti mente -os. *saepius*. *v. et p. 1901,14sq.* **b** *tremens, palpitans – zitternd, zuckend:* Aethicus p. 204,1 corr-o, immo vibrante virago edidit lactante. **2** *subst. masc.:* **a** *fulmen – Blitz(schlag):* Convers. Afrae 4 sicut -us venire solet ante tonitruum. Theod. Palid. annal. a. 1129 -us irruens eum prostravit. *al.* **b** *fulgor, splendor – das Blitzen, (strahlende) Helligkeit:* Agob. 1,11 l. 17 territi . . . -is f u l g u r u m (Rhythm. 150,341,1). Petr. Dam. epist. 107 p. 187,7 unus vestrum me tanquam sol -o fervidi splendoris irradiat.

adv. ***corusce.** *tremule – (er)zitternd:* Carm. ad Agob. 4,1 (CC Cont. Med. LII. 1981. p. 371) bibrans -e iam sicca procumbit.

coruum *v.* 1. corium. **coruus** *v.* 1. corus.

corvus, -i *m. script.:* cur-: Gloss. III 6,7 St.-S. -rb(us): *l.59. al.*

I *de avibus:* **A** *corax – Rabe:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* Ionas Bob. Columb. 1,15 p. 178,17 -us alis rapax advolavit. Alcuin. carm. 115,13 alba columba redit -o pereunte nigello. Vita Erasmi 88 esca Dei famulo . . . non defuit ulla, sed volitans -us pastum quoque contulit. Alfan. premn. phys. 1,21 p. 9 variatam ac diversam *exclamationem* -orum (*PG40, 512A* τῶν κοράκων). Hildeg. phys. 6,23 -us plus calidus quam frigidus est et quasi in medio aeris volat. Carm. Bur. 132,2b,4 -us croccitat. *saepe*. *proverb.:* Egbert. fec. rat. 1,1276 albus erit -us, si strenuus exit alumnus. *ibid. al.* **b** *in nomine loci:* Chart. Gosl. I 301 p. 324,20 (a. 1174/95) in Monte C-orum. Fund. Consecr. Petri p. 267,8 iuxta Montem Sancte Marie, tunc vulgariter dictum Ravenstain, latine Petra C-orum. **2** *per compar. vel in imag.:* **a** *gener.:* Theodulf. carm. 27,1 quid cycni faciunt, resonant dum talia -i. Walahfr. carm. 41,1 albentes capiat -os cignosque nigrantes. Sedul. Scot. carm. II 30,51 stupent hilares ex -is (-bis *cod.*) esse columbas sese gentiles *eqs.* Froum. carm. 19,37 hunc -us super interitum nunc croccidet albus. Tract. Garsiae 298 ecce Urbanus . . . -os in candorem vertit. Carm. Bur. 91,12,3 dum amoris tantum pignus -us tractas et non cygnus. Berth. Ratisb. serm. exc. p. 13,18 -i infernales hec duo *(sc. oculos cordis)* maxime appetunt homini auferre. *al. v. et p. 894,24.* **b** *alch.:* Alleg. sapient. 1 p. 468a,21 artis origo est c a p u t -i sine alis volantis in nigredine noctis (Ps. Arist. pract. p. 660a,23; *de re v. H. Biedermann, Handlex. der magischen Künste. 21973. p. 418 s. v. 'Rabenhaupt'*). Anon. tab. p. 178,6 masculus eius *(reptilis)* . . . proiiciet semen suum supra marmorem in simulachrum, et venient -i volantes *eqs.* **3** *meton.:* **a** *de herba:* Brunus Long. chirurg. 1,10 p. 110D Hippocrates commendavit herbam, quae p e s -i nominatur (Albert. M. veget. 6,418). **b** *de sidere:* Albert. M. animal. 5,27 in astronomicis -us celestis alchorab vocatur. *adde:* Honor. August. imag. 1,130 super hanc *(hydram)* etiam -us ab Apolline dilectus et inter astra raptus. **c** *de falarica quadam:* Marc. Graec. ign. 3 alius modus ignis ad comburendos hostes . . .: -os eodem perungens ad hostilia loca super tentoria destinabis. **B** *de aliis avibus:* **1** -us terrenus *i. q. species corvorum – eine Rabenart: v. p. 1882,49.* **2** -us aquaticus *i. q. phalacrocorax – Kormoran:* Albert. M. animal. 1,27 avis nigra, quae vocatur -us aquaticus. 5,28. **3** -us marinus: **a** *phalacrocorax – Kormoran (cf. J. André, Les noms d'oiseaux en latin. 1967. p. 62sq.):* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 8,16 -i marini, qui mergones etiam dicuntur. *ibid. al.* **b** *alcion – Eisvogel:* Albert. M. animal. 5,27 illa *avis* arabice . . . vocatur cheren et latine alciones et est avis nigra . . . , et forte hanc vocavit *Avicenna* -um marinum propter coloris similitudinem. **c** -us nocturnus *i. q. ulula – (Stein-)Kauz:* Albert. M. animal. 7,32 -us nocturnus . . . est nigra avis et apparet circa ruinosa aedificia.

II *de pisce* -us maris *('Rabenfisch'):* Albert. M. animal. 24, 20 -i maris pisces sunt <sic vocati> eo, quod brancis et pectore, non voce sonant aliquando sicut -i *(cf. Isid. orig. 12,6,13).*

***corweda** *v.* *corrogata.

corydalus, -i *m.* (κορυδαλλός) **1** *alauda – Lerche (cf. J. André, Les noms d'oiseaux en latin. 1967. p. 63):* Carm. Bur. 92,63,3 -us . . . atque philomena. **2** *per confusionem i. q. Vanellus (L.) – Kiebitz:* Albert. M. animal. 8,89 avis, quae dicitur karorieon (*cf. p. 617b,19* κορυδάλων), est duorum modorum . . . ; et hii modi a nobis gywid vocantur.

Corydon (-rid-) *m.* (Κορυδών) *nomen pastoris (e. g. Verg. ecl. 2) meton. i. q. rusticus – Landmann:* Mappae Clavic. 288ex. per ignem et aquam subclusis ventilabit -idon *(in descriptione automati, ut vid.).*

coryletum (ko-, -ril-), -i *n. frutectum corylorum – Haselgebüsch:* **1** *proprie:* Vita Landel. Laub. 426 saltus . . . fulgens quercetis ex fructibus ac -iletis. Summ. Heinr. C p. 224 -iletum haselah. *in nomine loci:* Vita Norb. I 8 p. 677,7 venit ad proximam villam, quae vocatur Kori-um *('Couroy').* **2** *in imag.:* Vita Landel. Laub. 45 fidei plantant -ileta.

***corylinus** (-ril-), -a, -um. **1** *adi. i. qui coryli est – Hasel-:* Ruodlieb X (XIII) 110 corticibus -ilinis. **2** *subst. neutr. i. q. glis – Haselmaus:* Albert. M. animal. 22,123 -ilinum, quod comedit avellanas, et hoc est rubeum cauda pilosa.

corylus (-ril(l)-, -rul-), -i *f. (m.: l.47) (nux) avellana – Hasel(strauch):* **1** *proprie:* Wandalb. mens. 42 incipiunt . . . -i nucibus frondere futuris. Vita Leod. prol. 18 (MGPoet. III p. 5) excellit densos fraxinus . . . -ilos. Ysengrimus 2,91 quercubus et -ilis (-ulis *B*). Bernh. Prov. comm. 6,3 p. 292,5 flos -illi. Visio Godesc. A 26,4 tempore, quo avellane de -ilis discerpi solent. Albert. M. meteor. 4,3,2 p. 775b,49 -illus attrahit vehementer humidum *eqs. saepe*. **2** *meton.:* **a** *de virga -i vel baculo colurno:* Lex Ribv. 69,5 cum XII ad stafflo regis in circulo et in colore (collore *A3;* collere *A6.7*) . . . coniurare studeat *(v. notam ed. p. 122,10 et 168sq.).* **b** *de ligno -i:* Albert. M. veget. 6,150 lignum avellanae, quod vocatur -ilus.

corymbus (cho-, -rim-, -rum-, -rib-, -brus), -i *m.* (κόρυμβος) *racemus, florum vel fructuum fasciculus – Fruchtbündel, Frucht-, Blütentraube:* **1** *de hedera:* **a** *proprie:* Paul. Aegin. cur. 25 edere -imbi (*3,4,2* κόρυμβοι) cocti in aceto. Tract. de chirurg. 597 hoc medicamentum facimus . . .: olibani, -umbri. *v. et l.70.* **b** *in imag.:* Engelm. carm. 2,1 (MGPoet. III p. 59) Castalidum madidos divino rore -imbos intexens . . . strophium . . . sacratum compegi. **c** *meton. i. q. hedera – Efeu:* Carm. Paul. Diac. app. I 4,1,5 ubi multa salecta nascitur et iuncus, pariter tegumenta -i. **2** *de polio:* Gloss. med. p. 62, 6 in summitate habens *polion* quasi quosdam -imbos canescentes, odore graves et subdulces. **3** *de vite i. q. uva, acinus – Weintraube, -beere:* Gloss. II 676,45 St.-S. chorimbos drubin. Walahfr. hort. 107 arbustivum vitis genus . . . ramorum . . . alta -imbis (gloss. L: cum uvis. -imbi proprie sunt uvae hederae) vestiit. Ermold. Ludow. 1,91 volucres . . . per vineta volant rapiuntque . . . -imbos. Sedul. Scot. carm. II 60,21 palmes ge-

[Hellmuth]

nerans -os (-imbos *B*). SUMM. Heinr. C p. 238 -imbus, -ibus (-umbus *a*) botrus drubo. *al.*

***coryphe** *(f.)* (κορυφή) *vertex – Gipfel:* IOH. SCOT. carm. 2,8,6 γνόφος quondam velabat Sina κορυφήν (gloss.: verticem).

corystus *v.* coraustus.

corytus (cur-, -rit(h)us, -ricus), -i *m.* (γωρυτός) **1** *pharetra, theca sagittarum – Köcher:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,17 gaudent . . . -ithos . . . suis habiles suspendere lumbis. **2** *theca arcus – Bogenfutteral:* GLOSS. III 668,38 St.-S. curitus pogiuoitir. *al.* GESTA Ern. duc. II p. 264,7 falarice . . . , arcus, -iti id est bogfûter . . . fabricantur.

coryza (corr-, -rica, -risa, -riza), -ae *f.* (κόρυζα) **1** *gravedo, destillatio narium – (Stock-)Schnupfen, Nasenschleim:* AURELIUS praef. p. 480,7 sunt . . . similia *(sc. passionum chroniarum genera)*: diabites, -ica. ALFAN. premn. phys. 6,7 p. 74 per passionem -ae (*PG 40,636B* κορύζης). CONSTANT. AFRIC. theor. 9,17 p. 44a^{v} -iza est humor humidus descendens a ventriculis prore cerebri in naribus. WALTH. AGIL. med. 39 p. 141,42 cuius *(rheumatismi)* due sunt species, scilicet catarrus et corriza *eqs.* GLOSS. Roger. I B 3,15 p. 679,40 differunt autem brancus et corrisa. p. 679,42 -isa. ALPHITA I p. 286,8 -iza (corriz *var. l.*) est opilatio narium de fluxu humoris et est nomen membri et nomen morbi, id est caruncularum *eqs. al. v. et p. 364,69. de inflammatione faucium:* AESCULAPIUS 13 p. 17,31 -izam faucibus catarron advenisse inde cognoscimus *eqs. ibid. al.* **2** *carunculae (in naribus) – Fleischgewächse, (Nasen-)Polypen (?per confusionem): l.22.*

***coryzans,** -antis *m.* (κορυζᾶν) *qui gravedine laborat – einer der an Schnupfen leidet:* ALFAN. premn. phys. 6,7 p. 74 -es (*PG40,636B* κορυζῶντες) . . . trahunt aerem per anhelitum.

***coryzaticus** (corriz-), -i *m. qui gravedine laborat – einer der an Schnupfen leidet:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,107 p. 25b^{r} si qui rursum coeant, qui pectoris . . . infirmitatem habeant, vel artetici . . . , ⌞cathartici et corrizatici⌟ (catarrici et coryzaici *ed. Basil. p. 140*), . . . in his infirmatibus augmentantur.

cos, cotis *f. script.:* cut-: *l.39.44. adde* COMPOS. Matr. 50. cud-: *l. 42. 53. form. nom. sg.:* cotus: GLOSS. III 497,8. St.-S. -sus: GLOSS. III 641,4 St.-S. cutis: RHYTHM. 149,27.

lapis ferramentis acuendis levigandisque aptus – Wetz-, Schleifstein: **1** *strictius:* **a** *proprie:* REGISTR. Raet. Cur. p. 393,8 falces XVI cum cudibus tantis *eqs.* PAUL. AEGIN. cur. 187 -is (*3,35,3* ἀκόνης) limatura conservat virginum mamillas. FRAGM. med. falc. 128 super cutem, quae est ad cultellos vel ad rasoria acutiare *eqs.* THEOPH. sched. 3,26 p. 78,6 accipiens ferum obtusum fricabis super -em aequalem. WOLFGER. itin. comput. 1,94 p. 81 pro -e ad rasoria III den. *saepius.* **b** *in imag.:* ALCUIN. carm. 1,1436 istos *(discipulos)* veridica curavit *magister* -e polire. EPIST. Ratisb. 4 p. 281,33 ad ea te conferre memento, que . . . animum in -e artis limare videantur. EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 13,26) quod . . . eius iudicium offenderit, . . . ad me remitte, quatenus a me . . . abrasum in nova emendationis cude reformetur. CONST. imp. II 263,1 per victorie gladium, quem pontificalis -is asperitas acuit. *al.* **2** *latius de mortario vel lapide aspero (quo res variae conteruntur):* WILH. CONG. chirurg. 370 zinziber lapsetur super -em cum vino et illud instilletur oculis (*sim.* 379).

***coscina,** -ae *f.* (κόσκινον; *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1129sq.*) *mensura frumentaria Italica – ein italienisches Getreidemaß:* ANNAL. Cas. a. 1192 (MGScript. XIX p. 316,40) adeo fames invaluit, ut . . . venderetur -a frumenti plus quam una uncia auri.

***coscuta** *v.* *cuscuta.

***cosela** *subst. (orig. inc., ni subest* coxa; *cf. francog. vet.* cuisseux, *v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1260a) pars sellae curvata – Sattelbogen:* GLOSS. IV 184,56 St.-S. -a lignum erectum in sella i. satelboge.

cosensus *v.* consensus.

[coseolum *v.* *caseola. *adde ad p. 325,30:* ACTA imp. Winkelm. I 33 p. 26,3 (a. 1209) de castro . . . et curia sive pertinentiis Quiliani, in quibus continentur cos-a.**]**

***cosina,** -ae *f.* (consobrina, *cf. francog.* cousine) *cognata – Verwandte:* GLOSS. III 6,30 St.-S. -a magin.

cosio *v.* consuo. **cosmagraphia** *v.* cosmographia.

cosmeta, -ae *m. et f.* (κοσμητής) **1** *minister, ministra – Diener(in):* PETR. DAM. epist. 66 p. 270,19 non -a, non servulus, vix una dumtaxat ancilla . . . in eius *(sc. feminae nobilis)* obsequii sedulitate permansit. 88 p. 516,2. THIOFR. serm. Willibr. 12 (OrgVerChristlKunstLuxemb. 15. 1885. p. 101,17) quatinus cum eiusdem sponsi *caelestis* ac eius sponsae pulcherrimis -is et pedissequis . . . adduci mereamini in templum. *de sanctimonialibus:* THIOFR. Willibr. II 2,541 hic . . . domus est exstructa Marie, incolitur castis -is virginitatis. **2** *ornatrix – die Schmückende, Schmückerin:* SEDUL. SCOT. carm. II 72,9 Ethica christicolas ducat -a sophistas illuc.

[cosmetria *v.* *cosmimetria.**]**

cosmicus, -a, -um. (κοσμικός) **1** *mundanus – zur Welt, zum Weltall gehörend:* **a** *gener. i. q. terrestris – irdisch:* SEDUL. SCOT. carm. II 63,4 dies . . . , in quo laetatur -us orbis ovans. FROUM. carm. 36,22 -a cuncta manent detersa tristia. **b** *astron. de ortu occasuque astrorum fixorum ('kosmisch', opp.* heliacus; *de re v. RE VI. p. 2422sqq.):* ALBERT. M. meteor. 3, 1,17 p. 601^{b},32sq. cum duplex sit ortus *(sc. canis)*, scilicet -us et eliacus *(cf. Serv. georg. 1,218)*: -us autem est, quando oritur in mundo et praecipue constat cum sole *eqs.* p. 602^{b},23 occidit *canis . . . o c c a s u* -o in hyeme *eqs.* (animal. 7,83). animal. 7,26 in *o r t u* -o Pliadum, et hoc est in septimo decimo kal. Iunii (Iob 9,9 p. 133,23 o. -o sive mundano. *ibid. al.*). **2** *qui cosmorum (Cretensium) est – den (kretischen) Kosmoi zukommend (cf. p.1961,67sqq.):* ALBERT. M. pol. 2,9^{i} p. 183^{a},17 a -a dignitate (*sim.* p. 183^{a},19).

adv. ***cosmice.** *modo cosmico – auf 'kosmische' Weise, 'kosmisch' (de ortu occasuque astrorum fixorum; cf. l. 19):* ALBERT. M. animal. 7,26 quando etiam taurus oritur, quia tunc -e oritur cum sole stellatio Pliadum. 7,84 occidit *Arcturus* -e in aequinoctio autumnali.

***cosmigena,** -ae *m. de Christo i. qui mundo genitus est, terrigena – der für die Welt Geborene, 'Erdensohn' (usu attrib.):* HEINR. AUGUST. planct. 7 ut notum faceret . . . , quid posset et esset, -e (cordigenae *F*) Verbi cum consilio sapienti quando quod, ut voluit . . . , fecit personis trinus *eqs.*

***cosmimetria,** -ae *f.* (-um, -i *n.*) *script.* cosmetria: *l.44. adde* ALBERT. M. anal. post. 1,2,17 p. 66^{b},46.

de stereometria q. d. i. q. mensura mundi – Erdmessung: CARM. var. Walther 1,70,1 quinque zonas orbis esse prodit -a. ALBERT. M. eth. II 3,1,18 p. 223^{b},14 cosmetria, quae mensurat mundum per principia geometriae. metaph. 3,2,3 p. 118,3 *geosophia* dividitur in planimetriam et profundimetriam et altimetriam et -am. 4,1,6 p. 168,35 scientia de planimetrio et -o (-ro *P*). *ibid. al. v. et p. 67,22.*

cosmocrator (ko-), -oris *m.* (κοσμοκράτωρ) *princeps mundi, imperator – Weltherrscher, Kaiser:* LIUTPR. leg. 12 ipsi, quos vos k-es, id est imperatores, appellatis. 17 Constantinus imperator . . . Romanae ecclesiae, ut erat k-r, multa donaria contulit.

cosmographia (cho-, -mag-, -myg-, -afia, -phya), -ae *f.* (κοσμογραφία) *acc. sg.* -an: *l.71. metr.* -ia: *l.61.*

1 *descriptio orbis terrae, mundi,* κοσμολογία *– Erd-, Weltbeschreibung, Erdkunde, Kosmologie:* **a** *proprie:* VITA Athan. Neap. 1 p. 439,38 Italiam partem esse Europae . . . ditissimam . . . nemo, qui vel ex parte -am noverit, ignorat. GESTA Camer. cont. II app. p. 248,27 de -phya. EBERH. ALEM. labor. 65 -a Platonis nomine discipuli praetitulata sui *(spectat ad Timaeum)*. ALBERT. M. nat. loc. 3$^{capit.}$ distinctio tertia libri de natura locorum habitabilium, in qua est -a (-mygrafia *A*). CONR. MUR. summ. p. 61,11 -agrafia. *al. in titulo librorum:* AETHICUS p. 88,8 Aethicus . . . primos . . . codices suos Ch-fiam (-am *V*) nuncupavit. CATAL. biblioth. A I 16 p. 73,18 Ch-ae liber primus Aethici philosophi. ALBERT. M. meteor. 2,2,7 p. 551^{b},4 secundum C-am Iulii Caesaris. *al.* **b** *per compar. de homine:* NOTKER. BALB. notat. 233 libris eius *(Prosperi)* de . . . libero arbitrio . . . intende, quos ille ex . . . patrum libris quasi in brevissima tabula quandam vel potius veram -an (-fian *corr. T,* -am *β*) depinxit, quia videlicet non . . . homo minor est mun-

[Hellmuth]

dus, sed maior. **2** *per confusionem c.* chronographia *i. q. liber rerum gestarum – Geschichtswerk:* ANAST. BIBL. epist. 7 p. 420,17 ex horum *(sc. Georgii et Theophanis)* . . . -ae (-phyae *VF; antea:* chronographia) amoenissimo quaedam decerpam orto. p. 420,25 Nicephori . . . -am.

***cosmographicus,** -i *m. descriptor mundi – Kosmograph: v. l.10.*

***cosmographus** (cho-, -af(f)us, -phius), -i *m.* (κοσμογράφος) *descriptor mundi, orbis terrae – Kosmograph, Geograph:* BEDA temp. rat. 35,48 in libris -orum (-iorum, cosmographicorum *var. l.*) authenticis . . . eadem tempora ad lineam distincta reperimus. AETHICUS p. 103,13 Aethicus ch-fus (ch-ffus, -us *var. l.*). EPIST. Bonif. 124 p. 261,28 libros -fiorum necdum nobis ad manum venerunt. HRABAN. univ. 11,5 p. 314^{B} cetum . . . -i maxime in oceani profunditate conversari dicunt. ALBERT. M. nat. loc. 3,1 p. 30,42 fluviorum ortus et fluxus . . . descripserunt -i. *al.*

***cosmometra,** -ae *m.* (cosmos; *per analogiam ad* geometra *formatum*) *qui cosmum metitur – einer der (mittels astronomischer Geodäsie) die Welt mißt:* HERM. AUGIENS. util. astrolab. 2 sumpto horoscopo . . . inspectoque polo . . . notataque graduum, in qua stetit mediclinium, multitudine profectus est -a per rectam lineam contra septentrionem *eqs.* HERM. CARINTH. essent. 1 p. 134,20 cum circuli ipsius *(sc. orbis terrae)* ambitus, ut -a seu horoscopus invenire potuit, miliaria fere XXVII contineat.

***cosmonarcha** *m.* (*cf.* κοσμάρχης *et* μονάρχης) *princeps mundi – Weltherrscher:* CONR. MUR. summ. p. 156,6 imperator seu rex appelletur: . . . constantissimus, -a, . . . monarcha.

cosmopoeia (-peia), -ae *f.* (κοσμοποιία) *creatio mundi – Weltschöpfung, Kosmogonie:* GERB. geom. 6,7 p. 93,18 iuxta quod Plato in -peia Timaei de planis figuris proponit *(cf. Boeth. arithm. 2,46 p. 149,22).*

1. cosmos *vel* **cosmus,** -i *m.* (κόσμος) *script.:* ko-: *l.46. adde* BOVO CORB. Boeth. 17. cho-: *l.43.66.* cus-: CARM. Aldh. 2,102 (*cod.*). *form. gen. sg.* -oy: *l.60.*

1 *mundus – Welt:* **a** *universum, universitas – (Welt-)All, 'Kosmos':* CARM. Cent. 28,1 post primam genesim . . . -i. CARM. potat. 97 (MGPoet. IV p. 353) theotocos kai partonos -i (gloss.: mundi) basilissa. CARM. Otton. III. 4,6 Christus ab arce poli comptus diademate -i venit totus. *al.* **b** *orbis (terrarum), terra – Erdkreis, Erde:* AETHICUS p. 233,21 si ultra inundatio aquarum ch-o vim intulissit. TRAD. Patav. 22 haec traditio firma permaneat in omni tempore in -o praeclara *(item 24. al.).* ABBO SANGERM. bell. 1,49 imperio cuius *(Karoli)* regitur totus prope k-us (gloss.: mundus). EPITAPH. var. II 1,37 plangent te *(sc. Ottonem)* c l i m a t a -i (ODILO CLUN. Adelh. 4). RUODLIEB XIV (XV) 30 quod in hoc -o fuit usquam femina, que *eqs.* THIOFR. Willibr. II 1,18 quadrifidi -i solem peperere Britanni, solem Wilbrordum, qui *eqs. al.* **c** *hoc saeculum – irdische, vergängliche Welt:* BONIF. carm. 3,8 nigerrima imi -i contagia temne. CARM. var. III 21,7 deliciis -i . . . vanis servire caduci. CARM. imag. 21,3^{a},1 herebum, -um loetumque . . . vicit . . . Christus. DONIZO Mathild. 1,1206 papa recessit . . . ex isto -o. *al.* **d** *universum genus hominum – Menschheit, Menschengeschlecht:* ERMENR. ad Grim. 30 p. 569,15 quia nec -us, toto si sudat in orbe, hanc digna poterit laude sonare crucem. CARM. potat. 3,6,2 est caritas monarchitas, totius -i faustitas. CARUS Clem. 351 Christum oblatum pro crimine -i. FROUM. carm. p. XII,16 chere salus -oy (gloss.: mundi) . . . Sophya. **2** *decus, ornamentum – Zierde, Schmuck:* **a** *proprie:* AGNELL. lib. pont. 86 de hoc fero nomine -i, quod Latinum sit, . . . nam sine omni reprehensionem -i, id est ornata, unde et mundus apud Grecos -os appellatur. RUP. TUIT. vict. 2,5 p. 51,16 istis partibus . . . locus effectus est, scilicet hic mundus, et deinde ornatus est, ita ut recte vocetur ch-os in Greco, quod ornatum sonat in Latino. *al.* **b** *meton. de collegio (Cretensium) -orum q. d. ('Kosmoi', de re v. RE XI. p. 1495sqq.):* **α** *spectat ad institutionem:* ALBERT. M. pol. 2,9^{d} p. 181^{a},20 κόσμος idem est quod ornatus; et quia sapientes, quibus committitur ordinatio rei publicae, ornatus sunt civitatis, ideo . . . -os appellati sunt. **β** *spectat ad personas:* ALBERT. M. pol. 2,9^{d} p. 181^{a},44 -i . . . elegerunt duces exercitus et ordinaverunt militiam. *ibid. saepius. de uno ex -is:* ALBERT. M. pol. 2,9^{i} p. 183^{a},29 finis iniuriae, quam facit -us.

2. *cosmos *vel* ***comos** *subst. (orig. mongol.) potio ex lacte equino confecta – 'Kumyß':* WILH. RUBRUQU. itin. 2,9 in estate non curant *Tartari* nisi de cosmos (comos *C*, cosmo *L*). 3,1 cosmos, hoc est lac equinum. *ibid. al.*

cospicuus *v.* conspicuus. **cospis** *v.* cuspis.

1. cossa *v.* coxa.

[2. cossa *v.* *causta. *adde ad p. 414,72:* GLOSS. III 667,11 St.-S. cossa vel incaustum tinti.]

cossessio *v.* concessio. ***cossinus** *v.* *cussinus.

cossofrenus *v.* consobrinus.

1. costa, -ae *f. abl. sg.* -e: *p.1963,25.*

I *strictius i. q.* πλευρά *– Rippe:* **A** *proprie de ossibus pectus saepientibus:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* LEX Ribv. 4 si quis ingenuus alterum transpunxerit aut infra -as plagaverit *(item de laesione:* LEX Frision. 22,23. *al.).* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,45 prestrinxit *toparcha* teneras commoto verbere -as. EPIST. Hann. 27 p. 62,6 moverent te ad miserationem . . . -e interlucentes et ex integro numerabiles. IOH. IAMAT. chirurg. 6,19 de fractura alicuius -arum. *saepe. in nominibus locorum vel pro cognomine:* TRAD. Frising. 1619 (a. 1053/78) in loco, qui dicitur C-a Theodorici. CHART. Hohenloh. 219 p. 127,16 Retersheim cum C-a sex modii de curta (*cf.* 559 p. 388,26 advocaciam . . . in villa Retirsheim dictam zu dem Rippe). CHART. Port. 226 p. 234,7 Cunradus C-a. *al.* **b** *spectat ad -am Adae (cf. Vulg. gen. 2,21sq.):* ALCUIN. carm. 115,4 -a viri matrem pausante protulit Adam. *saepius.* **2** *anat.:* PS. GALEN. urin. p. 11,13 si ypocondriae partis dextrae doluerit sub -a m o l l i, quae iungitur stomacho (GLOSS. med. p. 95,19). ALFAN. premn. phys. 14, 4 p. 91 musculi . . ., qui sunt in -is mediis (*PG40,668^{A}* μεσοπλεύροις). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 82,4 latera *avium* . . . constant ex -is, in quibusdam pluribus, in quibusdam paucioribus. ALBERT. M. animal. 1,377 inter -as puras sive v e r a s (THEOD. CERV. chirurg. 2,33 p. 153^{H}). 25,4 serpens . . . serpit -is . . . et ideo -as mobiles a natura sortitus est. *saepe. v. et p. 1142,4.* **B** *meton.:* **1** *imbrex, caro de -a – Rippenstück, Kotelett:* REGISTR. Xant. p. 91,15 de carnibus, que dantur in coquina, habent *magistri coquinae* quasdam partes specialiter, scilicet . . . de quolibet apro III -as minores. **2** *coniux – Gattin (cf. l.27sqq.):* ERMENR. ad Grim. 4 p. 539,7 pro . . . rege nostro . . . eiusque clarissima laterali -a. **C** *translate de partibus rerum variarum:* **1** *gener.:* **a** *de ornamentis calicis ('Rippe'):* THEOPH. sched. 3,27 p. 80,2 percute in ventre *calicis* . . . -as aequales sive rotundas, quae *eqs.* **b** *de assere (cratis ferreae):* EKKEH. IV. bened. I 31,69sq. stat triplici -a ferri compacta catasta, craticulę -is tractim torretur obustis. *al.* **c** *de trabe (navali):* GLOSS. II 361,44 St.-S. -a bort *(spectat ad Pers. 6,31).* **d** *de angulo, margine:* THEOPH. sched. 3,10 de limis inferius fossis: . . . inferius . . . est tractus fossus et limatus quasi sulcus, et ex utraque parte eius sunt -ae acute limatae. **e** *fort. de ornamentis albae pontificis applicatis:* ORD. Rom. 8,1 linea cum -is sirica et cingulum. **2** *natur. et bot.:* **a** *spectat ad plantas i. q. caulis, cauliculus, germen, pampinus – Stengel, Sproß, Ranke:* ALBERT. M. veget. 6,283 in una -a emittit *agrimonia* ex utroque latere multa folia. 6,414 stipes eius *(paeoniae)* videtur esse -a foliorum eius, et dividitur superius -a potius in folia quam folia adhaereant ei. 6,447 expanditur *semperviva* . . . super terram longis -is. *ibid. al.* **b** *spectat ad folia i. q. pinna, pinnula – Fieder(chen):* ALBERT. M. veget. 6,294 fila . . . foliorum suorum *(sc. camomillae)*, quae -ae vocantur, minus lata sunt -is cotulae. **c** *spectat ad pennas i. q. scapus – Schaft:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 94,14 plume habent . . . -am procedentem per medium gibbositatis usque ad ultimum earum *eqs.*

II *latius i. q. latus – Seite:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* WANDALB. mens. 320 fricant solidandas arbore -as caeci *(sc. apri; cf. Verg. georg. 3,256).* THEOPH. sched. 3,61 p. 113,9 ligno in longitudine in quatuor -is aequaliter inciso (p. 113,12). WILH. RUBRUQU. itin. 6,1 viri radunt in summitate capitis quadrangulum et ab anterioribus angulis ducunt rasuram per succuras -e capitis usque ad timpora. *spectat ad terminos:* OTTO MOR. hist. p.

[Hellmuth]

52,8sqq. fuerunt . . . termini ipsius *(civitatis)* sic constituti: videlicet a -a, que dicitur nunc Sancti Vincencii . . .; item sicuti vadit ipsa -a ab ipso fossato usque in Aduam *eqs. al.* **2** *geom.:* ALBERT. M. lin. 3 p. 471^{a},32 quadratum, quod fit ex diametro, est inaequale duobus quadratis, quae fiunt ex duabus -is quadrati aequalibus. eth. II 3,1,15 p. 216^{b},32 considerans . . . finitatem -ae (*p. 1112^{a},23* πλευρᾶς). *ibid. al.* **B** *meton. de locis declivibus (de notione cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1248sq.):* **1** *latus montis, clivus – Bergflanke, -hang, -rükken, Abhang:* DIPL. Karoli M. 80 p. 114,35 incipiens . . . de rivo de Casa Veteri ascendit *alpis* per -am in summitate Cuchari. p. 115,3 vergitur . . . abhinc finis a petra Corice per summitatem -e in via publica *eqs.* DIPL. Otton. I. 412 p. 562,16sq. descendentem *(sc. limitem)* in petra Groam . . ., venientem in -am Transdignam, per summam -am descendentem in fluvio Trevia. YSENGRIMUS 1,941 colliculi -am terebrat rugosa crepido. CHART. Tirol. 592 p. 69,11 in . . . dosso et -a de Lankecco castrum et municiones edificare. IOH. CODAGN. trist. p. 45,28 milites . . . ascenderunt super quandam -am. *saepius.* **2** *ripa, margo – Ufer, Rand:* ACERB. MOR. hist. p. 134,2 fuit . . . palacium . . . supra -am fluminis Adue. HIST. Frid. imp. cont. p. 191,4 quod *(hospitale)* est situm supra -am paludis. GESTA Frid. I. imp. A app. p. 66,11 Ticinus totam vallem implevit usque ad fundamentum -arum eius. *al.* **3** *ora maritima – Küste:* BERNH. MAR. annal. a. 1167 p. 254,23 Pisani . . . galeas in -e de Callari revertentes eminus viderunt. NARR. itin. nav. p. 181,31 in -a Galicie nonnisi arduas rupes vidimus. *huc spectare vid.:* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,22 *(in vaticinatione)* cum perveneris ad -am tetragoni sedentis aeterni et ad -am tetragonorum stantium aeternorum (*sim.* CARM. Bur. 46,4,3).

2. *costa, -ae *f.* (*francog. vet.* coste*; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1082*) *expensae, sumptus – Ausgaben, Kosten:* CHART. Bund. 764 p. 223,29 (a. 1239) promisit ipse Iohannes . . . de rendere omnia carta . . . et instrumenta . . . salvas et integras suo damno sine -am . . . Scaldafridi. *cf.* 2. *costus.

costadus *v.* 1. costatus. *Hellmuth*

***costagia** *v.* *constagia. ***costaldio** *v.* *gastaldio.

***costamentum** *v.* *constamentum.

***costaneum,** -i *n.* (costa) *frustum carnis de costa (ad assandum aptum) – Rippenstück (zum Braten geeignet):* GLOSS. III 363,17 St.-S. -um ribbenbrado.

***costarium,** -i *n. vel* ***coster(i)a,** -ae *f.* (costa, *cf. francog. vet.* costiere) *script.* cons-: *l. 51.* **1** *ora – Küste:* CHART. Hans. 292 p. 97,38sq. (dipl. a. 1236) quotiescumque . . . contigerit aliquam navem periclitari in potestate nostra sive in -era maris Anglie sive in -era Pictavie. 473 in -era maris de Walkere. **2** *clivus, latus montis – Abhang, Hügelflanke:* ACTA imp. Stumpf 387 p. 548,17 (a. 1185) que *(res)* . . . infra hec latera continentur: a primo latere piri de Leporaza<na> et recte in ea costa de piro de Medio et exinde . . . pergit in -arium de piro de Furcano. CHART. Lux. III 342 p. 371,29 nemus situm in consteria, que est inter nemus et domum leprosorum.

***costatio,** -onis *f.* (costa) *thorax (osseus) – Brustkorb, Knochengerüst der Brust:* ALBERT. M. animal. 12,159 'in membris . . ., quae non moventur, ponit *natura* ossa propter custodiam, sicut -o (*p. 654^{b},35* πλευραί) continens' et custodiens 'pectus: haec enim -o non fuit creata nisi ad salutem membrorum anteriorum cor continentium; ossa autem' in eadem -e, 'quae ventri vicinantur, sunt parva, ne ventris tumorem impediant'. *ibid. al.*

1. costatus, -a, -um. *script.* -ad(us): *l.68.* **1** *adi.:* **a** *costis instructus – mit Rippen, Gräten versehen:* ALBERT. M. animal. 2,64 pisces . . . -i sunt usque post ventrem ad locum, ubi incipit piscis non esse concavus. **b** *angulatus – eckig, kantig:* THEOPH. sched. 3,93 p. 166,24 forma . . . manubria ex ebore rotunda sive -a. **2** *subst. masc.: lumbus, frustum carnis de costa – Rippenstück:* CHART. Tirol. 670 (a. 1215) iamdicti homines dant in rota fogatias IIII, spatulas II, -dos II, porcinos II.

2. costatus, -a, -um. *costo conditus, de costo praeparatus – mit Kostwurz gewürzt, aus Kostwurz bereitet:* CONSTANT. AFRIC. coit. 17,11 unge . . . cum balsamo vel cum oleo -o (costaco, costaceo, costaceno, costino, rosato, mentastro *var. l.*) vel cum aliis similibus.

coster(i)a** *v.* *costarium. **[costia** *v.* 1. costum: *l. 51]**

***costile** (cus-), -is *n.* (costa) *frustum carnis de costa – Rippenstück:* CHART. Laus. 495 p. 428,33 (c. 1213) debet *homo de Crans* unum solum cus-e villico.

costipatio *v.* constipatio. **costituo** *v.* constituo.

[costivus *v.* *cultivus.**]** **costo** *v.* consto.

costod- *v.* custod-. **costom** *v.* 1. costum.

costos *v.* custos. **costruo** *sim. v.* constr-.

costrus (cu-, castros) *vel* ***costrux** (cons-) *subst. masc.* (οἶστρος, *cf. ThLL. IX/2. p. 484,6sqq.*) *rex apium – Bienenkönig(in), Weisel:* SUMM. Heinr. A 3,763 castros wisun, wisele grece dicuntur duces seu reges apium. CONR. MUR. nat. animal. 2351. GLOSS. 6,22 K. construx bimuoder. GLOSS. III 672,68 St.-S. -s wisil. V 48,36 -x bina uuiso. *saepius.*

costud- *v.* custod-.

costula, -ae *f.* **1** *cartilago costae – Rippenknorpel:* ALBERT. M. animal. 3,74 ex parte pectoris 'sunt quedam -ae, quae applicantur costis' a posteriori venientibus, ut *eqs.* **2** *caulis pennae – Federschaft, -kiel:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 104, 19 coopertorie . . ., ut amplius cooperire possent, ex utroque latere -e sue fuerunt equa amplitudine pilose.

1. costum, -i *n. vel* **costus,** -i *m. script.:* gus-: *l.50.* -tom: *l.56.*

κόστος – *Kostwurz (plurium herbarum odoriferarum et earum radicum nomen; antiquis i. q. Saussurea lappa Clarke [cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 133], ita fort. l.31. 33.35; in schedulis nostris plerumque i. q. Tanacetum balsamita L., ut vid. [cf. Marzell, op. cit. IV. p. 574]):* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* FORM. Marculfi 1,11 l. 14 umanitas ministretur, hoc est: . . . cimino liberas tantas, piper tantum, -o tantum. DIPL. Merov. I 86 p. 76,34 de tulloneo de Fossas . . . ad ipso monasterio concesserunt: . . . cinamo lib. I, spicio lib. II, -o lib. XXX. EPIST. Bonif. 62 p. 128,22 cum magna reverentia direximus cinnamomum uncias IIII, -um uncias IIII, piper libras II. *al.* CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant: id est lilium, rosas, fenigrecum, -um (*sim.* 128,29 p. 255,6. 128,37 p. 256,35). *al.* **b** *de natura et origine:* RECEPT. Lauresh. 4,76 -us radix est herbe, nascitur enim in India et in Arabia atque Syria *eqs.* ODO MAGD. herb. 2165 -i sunt geminae species: gravis una rubensque est et amara nimis, haec Indica dicitur esse; altera vero levis, nec amara, colore subalba, hanc Arabes mittunt *eqs. (sim.* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 366,27. CIRCA INSTANS p. 15a^{r}. *al.).* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380^{C} menta Romana sive Saracenica, quae apud Montem Pessulanum -um dicitur (*sim.* BERNH. PROV. comm. 8,3 p. 303,32). **c** *de usu (medic.):* RECEPT. Lauresh. 5,1,40 p. 348,9 mittis mel, quod sufficiat, et -i pulverem coclear unum et das bibere. ANTIDOT. Bamb. 10 confectio eius *(sc. antidoti)* hec est: . . . gustia rabici (*leg.* gusti arabici) < dece, rute sicce < dece (*cf.* 46 -ia rabici dragma dece). THADD. FLORENT. cons. 42,94 ungatur dorsum cum oleo de -o mixto cum pinguedine castorei. *persaepe.* **2** *latius de aliis herbis (per confusionem):* DYNAMID. Hippocr. 1,64 damasonium, hoc est -um hortense, epilempticis prodest. GLOSS. I p. 261,125 Th. de -o hirzmintze. ALPHITA I p. 295,20 inicion, id est -om (-um *var. l.*).

2. *costum *v.* 2. *costus.

***costum(i)a** (cus-, -tom-), -ae *f.* (*francog. vet.* costume*; cf.* consuetudo) **1** *gener. i. q. consuetudo, mos – Gewohnheit, Sitte, Brauch:* GESTA Camer. 3,40 postpositis Karlensibus cus-iis talem honorem tibi observabo, qualem *eqs.* (*sim.* 3,2 p. 466,43). **2** *publ. et iur. i. q. utilitas, praestatio (e consuetudine proveniens) – (aus dem Herkommen erwachsende) Nutzung, Leistung:* **a** *in univ.:* CHART. Bern. III 212 p. 204,14 (a. 1277) quod . . . quittat et concedit *Rodulfus* . . ., quicquid habet seu habere debet . . ., videlicet terris, pratis, nemoribus, censivis, cus-iis. **b** *vectigal, tributum – Abgabe:* ACTA imp. Winkelm. I 132 p. 111,45 (a. 1215) ut . . . omnes possessiones ecclesie . . . indempnes et omnimoda exactione vel cus-ia liberas . . . conservetis. DIPL. Merov. III A 33 p. 152,36 quam *(villulam)* . . . ab omnium dominacione, advocatione, bannis, cus-iis liberam fecimus.

[Vitali]

1. costus *v.* 1. costum.

2. *costus (cus-), -us *m. vel raro* ***costum,** -i *n.* (constare; *cf. francog.* coût, *ital.* costo) **1** *expensae, sumptus – Ausgaben, Kosten:* ANNAL. Aquic. a. 1243 (MGScript. XVI p. 506, 4) non sine magnis cu-bus ac expensis. CHART. Bern. II 487 p. 513,5 promittentes, quod si . . . dominus Petrus vel sui custus vel missiones aliquas faceret, easdem sibi resarciemus. CHART. Traiect. 1589 p. 339,29 ut infra septem dies . . . bona totaliter abstracta sine damno et custu restituant indilate *Henricus et Hugo. al.* **2** *fenus – Zins:* CHART. Traiect. 704 p. 154,1 (a. 1222) concessum est creditoribus, ut summam predicte pecunie mutuo accipiant . . ., ita quod debitores solvent omne -um, quod accreverit causa huius mutuationis. CHART. Gelr. 746 cum . . . dux Lotharingie . . . ipsum dominum Aubertum super ipsa plegiatione, tam de sorte quam de cu-bus et dampnis, si qua deinde haberet . . ., promiserit acquitare. *cf.* 2. *costa.

cosus *v.* cos. **cot** *v.* quot.

***cota** (ko-), -ae *f.* (*theod. inf. vet.* kōte) *casa, tugurium agreste – Bauernhütte, 'Kate':* CHART. Mekl. 1016 (a. 1264) quod dedi . . . duas kotas in villa Quitzin sitas ante borchwal plebano et ecclesie . . . sub hac forma, quod rustici morantes in kotis debent servire plebano in anno quatuor dies . . . et debent dare . . . duos pullos de ambabus kotis (*sim.* 1238).

***cotafia** *adi.* (κοτταβία, *cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 327*) *crispus – kraushaarig, gelockt:* AETHICUS p. 216,17 capris copiosa velleraque -a atque mollissima ultra omnes insolas vel vicinia provinciarum.

***cotaninus** *v.* *cydoninus. **cotanum, -us** *v.* cydonius.

***cotarius** (-ter-), -i *m.* (*cota) *form. nom. pl.* -res: *l.32. *paganus agro proprio carens – Häusler, 'Kötter', 'Kätner', 'Kossäte' (de re v. LexMA. V. p. 1461sq.):* REGISTR. Corb. II 48 in Lunne pertinent IIII^or liti et VIII coteres et ecclesia. CHART. Mekl. 471 p. 468,14 in eadem villa . . . septimum dimidium mansum et -os . . . perpetuo assignamus. *cf.* *cotsatus.

cotdidie *sim. v.* cottid-.

***coterellus,** -i *m.* *(francog. vet.* coterel*, cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 346[b]) mercennarius, stipendiarius (praedatorius) – (räuberischer, beutegieriger) Söldner (de re v. vol. I. p. 1551,22):* GALB. Karol. 95 l. 52 implevit *comes* Ipram militibus suis et -is praeparatis et ad pugnandum accinctis. *al.* ANNAL. Marb. a. 1212 p. 83,10 facta est expeditio . . . ad inpugnandum Albienses, qui et ruptarii vel -i. CHRON. Albr. a. 1179 p. 855,44 ibi *(sc. Romae in concilio)* . . . contra hereticos et contra -os sive ruptarios quedam capitula diffinita *sunt. v. et vol. I. p. 1551,24.*

[cotereses *v.* croceus.] ***coternulus** *v.* *quaternulus.

cotes *v.* 1. cautes. **cotex** *v.* codex.

? ***cothum,** -i *n. (an* -us, -i *m.?)* (*orig. et sensu inc., ni subest* crocus) THEOPH. sched. 1,34 (ed. Ilg) accipies . . . de -o parumper et misces cum auro.

cothurnatus (-tu-), -a, -um. **1** *proprie i. q. cothurnis calceatus – mit Kothurnen versehen (usu subst. de poeta tragico):* PETR. DAM. epist. 48 p. 54,17 ne tamquam cotu-i tragoediam videamur attollere, sufficiat nobis apostolica . . . verba referre. **2** *translate:* **a** *de hominibus i. q. fastosus, superbus – stolz, hochmütig:* GOZECH. Alban. prol. p. 986,10 quae hac illac per scedas dispersa erant . . ., in unum stilo subserviente collegi, . . . ⌞non de -o⌟ (non decoratu *cod.*) turgentium verborum presumens fastu, sed *eqs.* **b** *de sermone i. q. elatus, tumidus, turgidus – erhaben, hochtrabend, schwülstig (sensu adv.: l.63):* PETR. DAM. epist. 28 p. 252,4 quid mihi tumentium tragicorum -a discrimina? 40 p. 507,4 nos . . ., qui nudis pedibus ire praecipimur, cotu-i (conturbati *var. l.*) scribere non debemus.

***cothurnitas** (-tu-), -atis *f. fastus, superbia – Stolz, Hochmut, Übermut:* FORM. Pith. B 79 quod si hoc facere praesumpsero aut per quaelibet ingenium aliqua cotu-e contra vos facere temptavero.

cothurnositas, -atis *f. fastus, superbia – Stolz, Hochmut, Übermut:* VITAE patr. Iur. 35 scientiae quadam effecit *hostis antiquus* -e superbos *(sc. fratres).*

cothurnosus (quotu-, -tu-), -a, -um. *fastosus, superbus – stolz, hochmütig:* CONC. Karol. B I 23,4 sit sacerdotis eloquium spiritali sale conditum, non iniuriosis et protervis et cotu-is (quotu-, gutturnosis *var. l.*) vocibus tumidum.

cothurnus (-tu-), -i *m.* (κόθορνος) *script.* cut-: *l.48. usu attrib. sensu adi.: l.45.*

1 *proprie i. q. calceamentum – Fußbekleidung, Schuhwerk:* **a** *in univ.:* WANDALB. mens. 252 abiecto nudet sua crura -turno vinitor *(cf. Verg. georg. 2,7sq.).* COSMAS chron. 1,7 p. 17, 14 tollit *rex* secum suos -turnos ex omni parte subere consutos. CHART. select. Keutgen 254 quod . . . utrique sculteto civitatis duos -turnos . . . annuatim persolvebant *sutores (sim.* CHART. Aquens. 43 l. 10. *al.).* GESTA Trud. cont. I 12,6 p. 307,20 pedibus -turnis munitis atque subtus a planta ferreis aculeis propter lubricam glaciem armatis. YSENGRIMUS 5,21 dum graditur *Reinardus*, veterem speculatur forte -turnum. *saepius. vestimentum, ornamentum – Bekleidung, Rüstung:* GLOSS. I 90, 28 St.-S. -turno hregil *(cf. J. Splett, Abrogans-Studien. 1976. p. 156).* **b** *de calceamento tragoedorum (in imag., spectat ad genus dicendi):* ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,10 ut interdum comico -turno, aliquando vero veste septemplici . . . indutus mirifice procedis. 28 p. 566,30 voluit . . . ille *(Walahfridus)* poaetico -turno gesta beatissimi Galli comere (*sim.* 33 p. 573,36). **2** *meton. i. q. carmen, ars poetica – Dichtung, Dichtkunst:* ALCUIN. carm. 6,23 quia clarus carmine David insistendo probat pretioso sancta -turno. WALAHFR. hort. 320 dum canimus, quae certa . . . tenemus, quaedam audita etiam vero miscere -turno fas ususque sinit. imag. Tetr. 18 nos pro silvis, hederis, echone, -turno immanes omni ferimus de parte tumultus. CARM. Otton. III. 5,1 Otto valens caesar, nostro tu cede (*i.* incede) -turno (-o *var. l.*). CARM. de Cunone 149 secula Saturni veteres cecinere -turni. *al. expressius i. q. tragoedia – Tragödie:* EKKEH. IV. bened. I 33,55 tanta Sophocleo non sunt mala fleta -turno *(cf. Verg. ecl. 8,10).* **3** *translate:* **a** *altitudo, ornatus orationis, eloquium – erhabener Stil, Redeschmuck, Beredsamkeit (nonnumquam contemptim i. q. tumor – Schwulst: e. g. l.36.38):* VITA Elig. 2,81 p. 740,8 maxime hoc opus -turno tumentis eloquii nullatenus inflari debuit. CARM. Cenom. 5,59 cum nec scematico niteant figmenta -turno. CARM. var. I 34,27 non hic grandisoni reboant figmenta -turni, sed *eqs.* GESTA Apoll. 15 hoc opus ut digno concludat quippe -turno. CHRON. Albr. a. 842 p. 733,28 Guido . . . more suo Gallicano -turno incedit ita dicens, quod *eqs. (sim.* VITA Deic. 3 Parisiacum possidere -um *[cf. Hier. epist. 37,3]). al. usu attrib. sensu adi. i. q. tumidus – schwülstig:* VITA Sigir. praef. (MGMer. IV p. 606,22) iusta intellectus mei cappacitatem non quidem sermone -turno, set simpliciter de vita . . . Sigiranni cupio proloqui. **b** *fastus, superbia – Stolz, Hochmut, Übermut:* IULIAN. TOLET. Wamb. 8 pars aliqua Tarraconensis provinciae cuturnum rebellionis adtemptat. *al.* CHRON. Fred. cont. 28 provocati *germani* -turno Wascorum. VITA Desid. Cad. 43 p. 596,20 tandem torosa caervix -turno deposito recuperari meruit salutem. HUGO FLAV. chron. 1 p. 291,3 humiliabatur Gallicus -us substratus sancti viri pedibus *eqs.* (2 p. 471, 44. *sim.* SIMON SITH. gest. 2,103). *fort. add.:* FORM. Marculfi 2,16 dum et te fatiente -turno (conturno *A2*) contra voluntate parentum tuorum raptoscelere coniugium sociavi *(ni subest* contubernium, *cf. p. 1792,52sqq).* **c** *splendor, magnificentia – Glanz, Pracht:* CARM. de Lamb. 1,76 pontificalis . . . cathedra divino coepit splendere -turno.

***cotibula** *subst.* *(?*cotula; *per analogiam ad* tribula *formatum, ut vid.) ventilabrum, vannus – Getreideschwinge:* GLOSS. III 348,5 St.-S. -a wanna *(sed cf. notam ed.).*

coticula, -ae *f.* *parva cos – kleiner Wetzstein:* ALDH. ad Acirc. 38^tit. -a. 136 p. 189,29 -a . . ., cuius primitivum est cos.

***coticus** *v.* *zoticus. **cotidie** *sim. v.* cottid-.

cotiens *v.* quotiens.

cotila *v.* cotula. **cotiledon, -os** *sim. v.* cotyledon.

cotilla *v.* 1. cotula. **cotinus** *v.* cytinus. **cotio** *v.* cocio.

[cotla *v.* accumulo. *adde ad vol. I. p. 103,37sqq.:* GLOSS. I 42,19 St.-S. amplare cotla *(leg.* adcomolat, *cf. J. Splett, Abrogans-Studien. 1976. p. 97).*]

***cotlandum,** -i *n.* (*cota) *fundus cotarii – Kätnerstelle:* REGISTR. abb. Werd. 7,8 p. 214,7 (s. XII.^med.) in Harpena de

[Vitali]

quodam -o II s.

1. *coto *v.* *cotum. 2. **coto** *v.* cogito.

[cotohon *v.* *cottyphos.**]** ***cotoma** *v.* *cottuma.

cotoneum, -ium *sim. v.* cydon-.

1. *cotonum (coct-), -i *n.* *(arab.* quṭn*; cf. LexMA. I. p. 1669)* *lana gossypini, linum xylinum – (Roh-)Baumwolle:* CHART. ord. Teut. 112 p. 92,39 (a. 1257) solvent *fratres* nobis . . . quintam decimam partem . . . de frumento, ordeo, ciceribus, lenticulis, fabis, avena, meliqua, coctono. *cf.* *cotum.

2. cotonum *v.* cydonius.

***cotos** *subst.* (κότος) *ira diu condita, odium occultum – lange schwelender Zorn, heimlicher Groll:* ALFAN. premn. phys. 20 species . . . sunt irascibilis potestatis tres: furor et ira permanens . . . et ira reposita, quae graece dicitur -s (coteos, cothos *var. l.; PG 40,692A* κότος); . . . -s est ira tempus observans ad vindictam.

cotra *v.* contra.

***cotrosus** (go-), -i *m.* *(cf. francog. vet.* cuistron, coitrart*; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1169a et XXI. p. 503a) pro maledicto fort. i. q. nothus, spurius – viell.: Bastard:* LEG. Wisig. add. 2 p. 462,26 si quis genebrosum vel -um (gotrosum *var. l.*) dixerit et ille non habuerit, cui dixerit, dictor criminis . . . CL flagella suscipiat *(ni subest* gutturosus *vel* *guttosus*, cf. DuC. IV. p. 142b).*

[cotrunum *v.* *catranum. *adde ad p. 383,29sqq.:* IOH. IAMAT. chirurg. 8,1 p. 53,40 recipe . . . aluminis zucarini, cotruni, tartari, aloes ana unc. I.**]**

***cotsatum,** -i *n.* (*cota) *fundus cotsati – Kossätenstelle:* CHART. Brand. A XVI 19 p. 405,31 (a. 1257) conventui . . . medietatem advocatie trium curiarum et VI -orum ibidem sitorum damus . . . possidendam.

***cotsatus,** -i *m.* (*cota) *paganus agro proprio carens – Häusler, 'Kossäte' (de re v. p. 1965,31):* CHART. Brand. A V 31 p. 36,11 (a. 1247) de quibus . . . septem mansis, septimo eorum inter -os diviso, solvuntur annuatim septem chori siliginis. CHART. Mekl. 770 omnes -i quisque pro se singulis annis pullum . . . solvere teneatur.

***cotta** *v.* 1. *cottus.

***cottabismus** (-avi-), -i *m.* (κοτταβισμός) κοτταβισμός *– Kottabusspiel:* PAUL. AEGIN. cur. 210 mirabiliter . . . adiuvat eos *(sc. cachecticos)* et potio absinthii et -vismi (coctavismi *A*, cotanismi *B; 3,47* κοτταβισμοί) et dropaces *(fort. de perfusione, quae guttatim fiat).*

cottana, -um *v.* cydonius.

cottidianarius (quoti-, coti-), -a, -um. *script.:* -din-: *l.48. abl. pl.* -ris: *l.60. adde* ANTIDOT. Augiens. p. 41,7.

1 *adi.: cottidianus – täglich:* **a** *gener.:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 400,50 quibus *(monachis)* . . . ad usum cotidin-um in ornamentis et praediis, fundis et reditibus tanta largitus est *comes*, ut *eqs.* **b** *medic. de accessione febris (sensu adv.: l. 53):* GLOSS. med. p. 59,19 inter quoti-os et planetas, id est erraticas febres, haec habetur distantia, quod *eqs.* ANTIDOT. Berol. 2 febrientibus coti-is, tertianariis, quartanariis in vino vetere datur *antidotum*. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 379E diminuit *diatrionpipereon* typos quartanarios et quoti-os. *al.* **2** *subst. masc.: qui febre cottidiana laborat – einer der an täglichen Fieberanfällen leidet:* ANTIDOT. Sangall. p. 91,21 cartaticum quartanariis et -is et omnibus flecmaticis. ANTIDOT. Glasg. p. 115,46 qui *(sc. antidotum)* facit . . . quartanariis, tercianariis, -ris.

cottidianus (quot(t)i-, coti-), -a, -um. *script.:* codi-: *p. 1968,10.32.* cotdi-: MANEG. ad Gebeh. 11 p. 332,39. cothi-: CHRON. rhythm. Col. 1,57. *metr.* cōt(t)ĭd-: *p. 1968,24. adde* RUODLIEB V 195. *al.* METELL. exp. Hieros. 4,685.

1 *qui cottidie fit,* καθημερινός *– täglich, Tage(s)-:* **a** *de rebus (sensu adv.: l.70. p. 1968,2. al.):* **α** *gener.:* CAPIT. reg. Franc. 170,77 ut fratres aliquid pinguedinis in v i c t u quoti-o habeant (WIDUK. gest. 1,34 p. 47,7. *al.*). EINH. Karol. 33 p. 39,8 ut . . . tertia *(pars)* in u s u coti-o versaretur (DIPL. Heinr. III. 372B p. 512,41. *al.*). THIETM. chron. 7,38 coti-o pondere aggravatur *rex.* DIPL. Heinr. III. 134 p. 170,19 in annuis et in coti-is (cothi-is *var. l.*) mercatis *(sim.* DIPL. Frid. I. 189. *al.).* ANNAL. Altah. a. 1064 p. 64,10 quo-a querela. BERNOLD. CONST. libell. X 29 cum . . . -am mortem ex persecutione timerent *episcopi. persaepe. assiduus – beständig:* CONSTANT. AFRIC. coit. 16,12 novimus eciam alia, que . . . adaugent libidinem, ut cor ociosum et coti-a (-a *var. l.*) leticia. **β** *medic. de accessione febris:* ANTIDOT. Augiens. p. 41,15 facit *antidotum* ad omnem accessionem febrium ptypicorum, tertianarum, quartanarum, -arum. HILDEG. caus. 4 p. 215,25 qui coti-am febrem patitur, dost accipiat. ARNOLD. SAXO fin. 3 p. 75,43 liberant *lapides* eos *(homines)* a febribus codi-is et ydropisi. *saepius. diurnus – einen Tag dauernd:* TRACT. de aegr. cur. p. 82,17 interpolate *sunt* . . . febres III principales, cot-a scilicet, tertiana, quartana. MAURUS phleb. p. 17,18 laborans -a interpolata . . . minuat sibi de mediana. **γ** *publ. et iur. de servitiis angarialibus:* REGISTR. Raet. Cur. p. 393,2 ex istis colonis XXVII reddit unusquisque solidos IIII exceptis aliis -is operibus. TRAD. Salisb. I 7 si tres annos supersederint *(sc. censuales)* et in quarto non impleverint *(sc. censum)*, -o servitio subiaceant *(sim.* TRAD. Teg. 155. *saepius).* 415 archiepiscopus . . . Herburgem quandam . . . ęcclesię sancti Petri ad ius -i servitii tradidit. *al.* **b** *de hominibus (sensu adv.: l.24.28):* **α** *gener.:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 322,12 pontifex clementissime, piissime Samaritane, paraclyte coti-e *(i. Deus).* EKKEH. IV. bened. I 32,19 cuncti germanas adamemus coti-as *(sc. Mariam et Martham).* 38,96. GESTA Trev. 31 p. 172,35 quod hostem -um sibi tam proximum ob munitionem castelli non posset debellare. CHART. Rhen. med. II 118 p. 161,3 pastoralis cure necessitate detentus cum nobiscum nullomodo -us esse potest *confrater. al.* **β** *publ. et iur. de servis angariis obnoxiis ('leibeigene Tagwerker'; de re v. Ph. Dollinger, Der bayer. Bauernstand. 1982. p. 245sqq.):* LEX Raet. Cur. 4,8,3 si ingenuus omo in alterius colona aut in codi-a (-a *var. l.*) ancilla infantes generavit. 9,4,3 coti-a f a m i l i a (CHART. select. Waitz 16 p. 38,24 [dipl. Heinr. V.]. GALB. Karol. 79 l. 14). CHART. Rhen. med. I add. 37 p. 23,1 -i servitores, qui ad coquinam, qui ad pistrinum, . . . qui ad quodque -um fratrum servitium pertinent. TRAD. Weihenst. 80a Perhta . . . Marquardum -um operarium sancti Stephani duxit in maritum *eqs. al. adde de mercennariis:* ALBERT. M. serm. II 2,59 si omnes sutores aut sartores aut coti-i laboratores *(sc. essent)*, quando ingruente bello panem aut victum non possent acquirere uno die, sequenti deficerent. **γ** *canon. de ministris cottidie in ecclesia deservientibus:* CHART. Traiect. 354 (a. 1135) quod . . . proprium et coti-um presbiterum de suo sumptu sibi acquirant *(sc. cives).* 464 fratres quoti-i, qui presentes in propriis personis . . . quotidie ministrant. 638 p. 103,31 capitulum instituet . . . unum de canonicis suis -is. CHART. Rhen. med. II 194 p. 232,21 pecierunt a nobis, ut sacerdotem eis concederemus, qui cum eis coti-us resideret.

2 *vulgaris, communis – alltäglich, gewöhnlich:* **a** *gener.:* EINH. Karol. 24 p. 29,4 caena coti-a quaternis tantum ferculis praebebatur. CHRON. Mont. Ser. a. 1216 p. 190,2 ut in habitu -o venientes peterent *fratres* absolucionem. STATUT. ord. Teut. p. 108,7 in qua *(domo)* fiunt tam -e v e s t e s quam alie ad arma pertinentes (ACTA civ. Kil. 644). **b** *liturg. (expressius i. q. profestus – Werktags-: l. 61):* GREG. CAT. chron. app. I p. 291,17 reliquit *abbas* . . . -um evangelistarium cum tabulis deargentatis. PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p. 456,22 planete coti-e sex, quadragesimales quattuor. CHRON. Hild. 25 p. 858,40 dedit *episcopus* . . . tres pallas altaris, . . . unam de auro circulatam, aliam stellatam, terciam coti-am in altari. CATAL. thes. Germ. I 149,37 tres . . . pallas, unam -am, unam dominicalem, unam in festis apostolorum. *ibid. al. v. et p. 838,72.* **c** *theol. de peccatis venialibus:* RADBERT. corp. Dom. 15,98 quia in terris sine coti-is levibusque delictis vivere non possumus. 19,56 quatenus . . . exuamur a culpis coti-is levibusque peccatis. BERNOLD. CONST. (?) libell. app. p. 166,27 -a peccata non minus pro peccatis reputamus. ALBERT. M. nat. bon. 37 p. 18,57 quidquid furatur diabolus occulta temptatione et peccatis -is venialibus.

3 *locut.* (in) -is diebus *(sensu adv.):* **a** *cottidie – täglich:* LIBER diurn. 64 p. 60,17 ita ut -is (quoti- *var. l.*) diebus ac noctibus iuges Deo laudes canere debeant. ALCUIN. epist. 221 p. 365,2 febrium castigatio coti-is diebus nos non relinquit. THE-

[Vitali]

GAN. Ludow. 19 p. 202,2 quociens mane in -is diebus ad ecclesiam perrexerat. WALAHFR. exord. 21 p. 495,7 cum adhuc alii dominicis tantum, iam quoque nonulli coti-is communicarent diebus. *adde:* ARBEO Corb. 26 caeperunt . . . viro Dei divitias . . . -is insistere chronis. DIPL. Karoli III. 13 concessimus . . . curtam . . . , ut inde octo homines . . . per coti-a tempora alerentur. **b** *diebus negotiosis, profestis – werktags:* VITA Mathild. I 9 p. 130,1 festis quoque diebus lectioni vacans se occupabat . . . ; coti-is vero diebus, quibus operari licet, . . . manuum tamen instabat operibus. IOH. CANAP. Adalb. A 9 coti-is diebus (*antea:* omni die festo) ter quaternos habere solitus erat, quos . . . dape et potu saciat. LEO MARS. chron. 3,20 p. 386,23 (rec. II) statuit *abbas* . . . omnibus per annum coti-is diebus orationem . . . adiungi. PETR. CAS. chron. 4,101 ut omnibus dominicis diebus . . . adderetur et antiphona beati Mauri . . . , sicut in coti-is diebus antiphona et oratio eius diceretur.

cottidie (quot(t)i-, coti-) *adv. script.:* cotd-: MANEG. ad Gebeh. 7 p. 325,19. 8 p. 326,21. -iae: *l.21. metr.* cōt(t)ĭd-: WALAHFR. Wett. 740. WARN. paracl. 661. *saepius (cf.* METELL. exp. Hieros. *ind. metr. p. 184).*

1 *omnibus diebus – täglich:* LIBER diurn. 65 quatenus . . . -ae Deo laudes decantare debeatis. BEDA hist. eccl. 3,3 p. 132,4 bis cotidie instar insulae maris circumluitur *locus* undis. DIPL. Ludow. Germ. 141 p. 198,5 ut . . . pauperes XII cotidie pascantur. BERNOLD. CONST. libell. I p. 9,18 non intermisse, sed cotidie. WIDO FERR. schism. 1 p. 535,16 semel reficiebatur cotidie *Hildebrandus*. DIPL. Constantiae 37 p. 116,17 ubi sancta religio precipue <et> quotidie (cotidie *var. l.*) colitur. *persaepe. adde:* EPIST. var. II 31 p. 352,18 ut quotidie excepta illa *(sc. die)*, quam sacerdotibus ad consilium salutis sue capiendum . . . facit, de omnibus peccatis suis . . . confessionem faciat. **2** *in dies – von Tag zu Tag:* LIUTG. Greg. 3 sic ibant *discipuli* de virtute in virtutem -e in melius proficientes. AGIUS vita Hath. 3 virtutibus se ipsa -e (quotti- *var. l.*) maior effulsit. RATHER. prael. 4,28 l. 1113 virtutibus paulatim cotidie deficientibus. THANGM. Bernw. 37 ingravescente . . . -e morbo. VITA Heinr. IV. 5 p. 22,1 res regis in altiorem et feliciorem statum se -e promovebant. *saepius.* **3** *omni tempore – jederzeit:* BERTH. (?) annal. praef. p. 269,6 tete -e cogitans moriturum praepara te semper . . . in id ipsum iter. *v. et p. 1168,6.*

cottilidon *v.* cotyledon. ***cottula** *v.* 2. *cotula.

***cottum** *v.* 1. *cottus.

***cottuma** (cotom-), -ae *f. (cf. ital.* cattare; *v. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 328) fovea (qua ferae capi solent) – (Wild-)Falle, Fallgrube:* DIPL. Frid. II. (ed. J. L. A. Huillard-Bréholles, Hist. dipl. Frid. II. tom. II. 1852. p. 567,29) curtem . . . cum omnibus pertinentiis suis, cum paludibus, piscariis, venationibus, aucupationibus, silvis, spinetis, salinis, cotomis (*ex* dipl. Heinr. V.).

1. *cottus (ko-), -i *m. vel* ***cottum,** -i *n.*, *rarius* ***cotta,** -ae *f. (theod. vet.* kozzo, *francog. vet.* cotte; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 346^{b}sqq.) script.* coccum: *l.66. ?form. abl. sg.* cotte: *l.62.*

1 *strictius:* **a** *amictus, amiculum – Umhang, Mantel, 'Kotze':* CONC. Mansi XVIII p. 79^{D} (a. 888) ut nemo clericorum . . . indumenta laica induat, id est -os vel mantellos sine cappas non portet *(sim.* CAPIT. reg. Franc. 252 add. 8. *al.).* TRAD. Ratisb. 136 p. 110,5 per singulos annos . . . vestimentum deorsum textum I et . . . camisam quoque et -um similiter I. REGISTR. abb. Werd. 2,14 p. 38,12 Fastrad duos k-os pro landsculdi *eqs. saepius.* CHART. Westph. I 87,3 ut . . . unum pauperem cum I camisia et I bracca et I -e et I tunica . . . vestiret *Nithing.* INSTIT. regal. 3 (MGScript. XXX p. 1452,19) magistro camere debent *Angli et Saxones* dare duas magnas -as de vario minuto. *al. ?liturg.:* GESTA Font. p. 102,19 de vestimentis . . . aecclesiasticis largitus est *abbas:* . . . roccum subdiaconilem I, coccum I. **b** *stragulum, opertorium – Matratze, (Bett-)Decke:* ADALH. brev. Corb. 9 p. 371,12 haec *(sc. vestimenta)* omni anno, cappam vero de sago et pellitiam, -um aut lectarium sive sagum in tertio anno accipiant *fratres.* PETR. DAM. epist. 102 p. 131,16 tune, ait *daemoniacus*, ille es, qui sub -o cotidie completorium insusurras? UDALR. CELL. consuet. 3,11 p. 752^{B} ad lectum capitale, coopertorium, -um stragulatum. WILH. HIRS. const. 1,16 p. 947^{C} pro signo -i trahe manum per brachium *eqs.* **2** *latius i. q. lana (crassa) – (grobes) Wollzeug:* CHART. Mog. A I 492 p. 395,37 (a. 1121) unicuique *(fratri)* II pelles ovinas ad calceos; in festo sancti Martini II soccos de -o. **3** *pro cognomine:* THEODULF. carm. 27,63 hic Scottus Sottus C-us trinomen habebit *(i. Cadac-Andreas; cf. B. Bischoff, Mittelalt. Stud. II. 1967. p. 19sqq.). cf.* *cozzus.

2. *cottus *v.* coitus.

***cottyphos** *subst.* (κόττυφος) **1** *de avibus i. q. merula – Amsel:* ALBERT. M. animal. 7,88 'ex hiis *(avibus)* . . . , quae . . . latent in cavernis, sunt plargosi, faceotos (*p. 600^{a},20* κόττυφος), thacoren, forador.' 8,29 folkynoz. 8,76 kocokoz. 8,84 focoton. *ibid. al.* **2** *de piscibus fort. i. q. Labrus merula (L.) – viell.: Amsellippfisch (cf. H. Leitner, Zoolog. Terminologie beim älteren Plinius. 1972. p. 166sq.):* ALBERT. M. animal. 7, 84 'pisces . . . lapidosi manent pares mas cum femina, et cum pullificant, est quasi chaygel, cotohon (*p. 599^{b},8* κόττυφοι), berica.' 7,137 foco coko.

1. cotula (cocu-, cocil-, -til-, -till-), -ae *f.* (κοτύλη) *script.* cocoleoz: ALBERT. M. animal. 7,57. *form.: nom. sg.* cotili: *l.25. acc. sg.* cotilin: *l.32.*

1 *de mensura quadam capaci (dimidiam partem sextarii continente) i. q. hemina – 'Hemine':* **a** *strictius:* **α** *def.:* CAPIT. reg. Franc. II p. 538^{a},11 gomor -tili emina est in Ezechiele *(cf. Vet. Lat. Ezech. 45,14 [Eucher. instr. 2 p. 159,15]).* DICUIL epist. cens. 189 (cod. Paris. N. A. 1645 f. 11^{v}) mediam et magnam -tilam appellamus utrasque *(sc. heminas).* **β** *exempla (fere medic.):* TRACT. de caus. mul. 31 p. 28,30 alfeta da eis *(sc. mulieribus)* ieiunis in pocione -tillas IIII. ANTIDOT. Glasg. p. 109,8 sucum plantaginis tepefactum quiatos III in aqua -a I coctum. PAUL. AEGIN. cur. 235 -tilin (*sc. potionis; 3,60* κοτύλην) . . . bibens deambulationibus moveat menstrua *(sc. mulier). al.* CARM. Cent. 74,7 -tilam mihi posco dari tantumve sinapi. 161,10. *al.* **b** *latius de vasculo:* GLOSS. III 496,8 St.-S. -cila lefel. IV 184,59 -cula polle (vas potacionis vel coxa vel cratus *a*). **2** *pondus quoddam – ein Gewicht:* CATAL. mensur. 12 -a dimidia libra. GLOSS. Salern. p. 11^{b},32 -tila pondus est. ALPHITA I p. 286,16 -tilla est pondus octo unciarum.

2. *cotula (codu-, -til-), -ae *f.* (*cf. ital.* cota, cotula) *script.:* cit-: GLOSS. III 527,20 St.-S. cottu-: GLOSS. III 552,63 St.-S.

-a foetida *i. q. anthemis, amarusca – Stink-, Hundskamille (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 317sq.):* TRACT. de aegr. cur. p. 284,15 si . . . fuerit fluxus sanguinis . . . , herbam fetidam, i. e. -tilam, cum oleo . . . coque. p. 356,1 ad idem *(sc. podagram)* valet succus factus ex illo citrino, quod est in flore -e fetide. BERNH. PROV. comm. 11,2 p. 319,19 -e fomentis ponitur. ALBERT. M. veget. 3,103 alia *(vegetabilia)* . . . foetida sunt, sicut -a (cocula *var. l.*) foetida. *al. de specie non determinata:* GLOSS. Salern. p. 5^{b},25 -dula montana.

***cotum** (cu-, coct-, cocu-), -i *n. vel* ***coto,** -onis. (*arab.* quṭn) **1** *gossypinum – Baumwollpflanze:* DYASC. p. 81^{a} cutum idem bambace, medulla seminis eius calefactoria est *eqs.* **2** *lana gossypini, linum xylinum – (Roh-)Baumwolle:* WILH. RUBRUQU. itin. 1,2 alii *(mercatores)* portant telas de -e sive wambasio et pannos sericos. 1,13 dant duas telas de -e. *al. v. et vol. I. p. 910,72. 1514,60.* **3** *flocci lanae gossypini – Watte (hic illic fort. i. q. pannus – viell.: Lappen, e. g. l.63):* THADD. FLOR. cons. 185,6 debet *aqua vitae* . . . toties distillari, . . . quod lineus pannus vel cocum ex ea imbibitum primo succendatur ab igne et secundo comburatur. WALTH. AGIL. med. 49 p. 159,25 contra stricturam pectoris: . . . -um carpinatum infusum in butyro calefacto superponatur. BRUNUS LONG. chirurg. 1,5 p. 108^{A} ut in primis sanies abstergatur cum -o vel cum panno *eqs.* (*sim.* THEOD. CERV. chirurg. 2,6 p. 147^{D}). 1,17 p. 114^{H} de laesione medulle -o repleta pluries liberari. p. 115^{A} cum lana vel -o. *cf.* *cotonum.

coturnus *sim. v.* cothurn-.

coturnix, -icis *f. script.:* chort-: ALBERT. M. animal. 23, 40. cont-: *p.1971,9.14.*

ortyga – Wachtel (hic illic confunditur c. ortygometra, *e. g.*

[Vitali]

p. 1971,6; *cf.* Rup. Tuit. trin. 12,5 l. 174sqq.): **1** *strictius:* Flor. Lugd. carm. 4,107 carnifluis epulis servit numerosa -x *(sim.* Petr. Dam. epist. 160 p. 114,16. *al.)*. Carm. Cantabr. A 23,5,2 clangit -x, gracula resultat. Honor. August. imag. 1,33 hęc *(sc. Delos insula)* et Ortiga ab ortigometris, id est -bus, quę primum ibi visę sunt. Gloss. I 321,45 St.-S. -x grece ortigometra dicitur *eqs*. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 8,31 alie *(sc. aves)* semper manent in terris . . . ut modi -um. *saepius*. Thadd. Florent. cons. 6,27 utatur *infirmus* . . . cont-bus (*item* 19,20). Albert. M. animal. quaest. 3,18 p. 133,23 quaedam aves comedunt venenum, ut muscas, et -x iusquiamum (*sim.* veget. 6,391). *persaepe*. **2** *latius de aliis avibus familiae phasianorum cognatis:* Summ. Heinr. A 3,732 perdix de voce nomen habet vel -x (cott-, cont- *var. l.*) rebhůn vel velthun *(sim.* Gloss. III 464,35 St.-S. *ibid. saepius)*. Gloss. III 354, 62 St.-S. -x birkhun. 465,25 -x orrehůn. Bern. Prov. comm. 7,3 p. 296,4 duo . . . sunt genera perdicum: est enim perdix, que rostrum habet rubeum, dicitur -x, et illa non bona, quia nimis duras carnes habet.

***cotus** *v.* cos.

cotyledon (cott-, -til-, -lid- *sim.*), -onis *m.* (κοτυληδών) *script.:* contudelon: *l.27*. coctilid-: Albert. M. animal. 9, 68. *form. gen. sg.* -os: *l.29*.

1 *de herba quadam i. q. Cotyledon umbilicus (L.), Saxifraga cotyledon L. – Venusnabel, Nabel-Steinbrech (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1213 et IV. p. 136):* Gloss. med. p. 22,1 contudelon: Grecum nomen est; haec herba nascitur in tectis aut in monumentis. p. 57,1. Paul. Aegin. cur. 206 cataplasmandum . . . ypocondrium . . . foliis vitis et -tilidonos (*3,45, 10* κοτυληδόνος) et elxinis. Dyasc. p. 56[a] -tilidon sive ut alii cibalion sive latine umbilicus veneris. Alphita I p. 286,14 -tilidion (colelidion *var. l.*), calcantum secundum quosdam, secundum alios capillus veneris. *al.* **2** *de particula quadam coniunctiva anim. vel plantarum* (*de analogia cf.* Albert. M. metaph. 5,1,5 p. 219,45 'est aliquid unum' et 'idem' medium 'in ambobus existens', . . . et hoc vocatur -tilidon in plantis et umbilicus in animalium conceptibus et subnexus in membris): **a** *anat. i. q. coniunctio vascularis inter fetum et uterum – Gefäßverbindung zwischen Foetus und Uterus (de re v. J. Hyrtl, Onomatologia anatomica. 1880 [1970]. p. 152sq.):* Ps. Copho anat. 87 illi meatuli, quibus fetus alligatur *(sc. matrici)*, dicuntur -tiledones (-tollidones *var. l.*). Trotula 17 p. 14,24 dixit . . . Copho: conquassentur membra et rumpantur -tilidones et sic foetus egredietur. Tract. de aegr. cur. p. 341,1 impeditur conceptio . . . sepius ex humore nimio opilante os matricis et o r a -tilidonum (Albert. M. animal. 10,7). Albert. M. anim. 1,2,13 p. 53,44 compertum est embrya per -tilidones adhaerere matricibus et habere arteriam contra arteriam matricis et venam contra venam. animal. 9,68 'si matrix habuerit -ttilidones' (*p. 586[a],32* κοτυληδόνας) venarum et arteriarum *eqs*. *ibid. saepius*. *adde:* Albert. M. animal. quaest. 10,5 p. 217,30 rumpuntur et abradantur per choleram tamquam per rasorium -ttilidones continentes seu alligantes molyn vel molam, unde effluit. **b** *bot. i. q. petiolus, pediculus – Frucht-, Blattstiel:* Albert. M. veget. 1,142 invenitur folium a radice -is fructus. 2,107 iuxta -em folii. 6,337 producit . . . haec herba *(sc. faba)* siliquam longam, in qua secundum ordinem sunt multa semina sugentia ab ipsa per -em iuxta fissuram siliquae. Matth. 13,32 p. 409,30 quando multa folia non nisi -ttilidonibus adiunguntur uni radici, sicut est in petroselino. *ibid. saepius*. *stamen – Staubfaden:* Albert. M. veget. 2,132 invenit *(sc. qui inspicit)* adhaerere granulis pulverem illum per -es parvulos. 2,133 omnis fere flos . . . in medio sui huiusmodi habet granulorum congeriem per parvulos -es fundo floris infixam. **3** *chalcanthum – Kupfervitriol (per confusionem): v. l.32*.

***cotzumbrum** *v.* *cozumbrum. ***cotzus** *v.* *cozzus.

***covalum** (cho-, cuv-, guv-), -i *n.* (*theod. vet.* kofel) *form. gen. sg.* -is: *p.1972,6*.

culmen, dorsum montis – Bergkuppe, -rücken: Cod. Wang. Trident. 132 p. 305,7 (a. 1216) concessit *episcopus* montem . . . , qui tendit a Fulgarida usque ad -um Cente. Chart. Tirol. 1208 p. 254,37 quod ipse dominus Ůlricus ei *(Menhardo de Hohenchovele)* ad feudum dederat et feudaverat usque ad ch-um inferius. *pro nomine loci:* Chart. Tirol. 1006 p. 60,3 (a. 1234) investivit *episcopus* dominum Federicum . . . de uno manso iacente ad C-um subtus Furmigaro (*'Hof Gufel'; sim.* 1034 p. 79,41 unum casale sicut vadit turrim . . . usque ad cantonem capiti C-is. 1120 p. 162,17 in loco, ubi dicitur in Cuvalo; *cf.* 1043 que *(curia)* Guvele vulgariter appellatur).

counio, -ivi, -itum, -ire. *script.* cohu-: *l.23*.

unire, coniungere – (ver)ein(ig)en, verbinden: **1** *gener.:* Radbert. corp. Dom. 11,42 nulli . . . liquores sic ⌞se -unt⌟ (se communiunt, se conveniunt, sibi conveniunt *var. l.*) quomodo vinum et aqua. Matth. 6,1726 partes . . . huius doctrinae partibus consentiunt et -unt universa. Honor. August. hex. 4 (PL 172,261[B]) hoc ab intellectu excluditur, cum intelligibile melius insensibili -atur. *spectat ad matrimonium:* Chron. Pol. 2,1 unam *(filiam)* . . . sue gentis quidam sibi -vit. **2** *publ. et eccl.:* Berth. (?) annal. a. 1079 p. 319,36 tota Saxonia pace firmissima mirabiliter -ta. Rom. Salern. annal. p. 290,31 quod si imperialis maiestas cum regia magnificentia perfecte pacis v i n c u l o fuerit -ta (Innoc. III. registr. 1,182 p. 270,14 caritatis v.). Const. imp. II 392,1 p. 491,14 per vos . . . imperia abusive divisa in unum videantur posse colligi et in vobis divinitus coh-iri. 436 nobis et omnibus civitatibus estis pacis f e d e r e -ti (Chart. Turic. add. 959[b] [epist. papae] professionis f.). *al.* *c. sensu confoederandi:* Chron. Pol. 1,6 p. 20,1 tanta sunt illa die dileccione -ti (cogniti, cogerti, congerti, coniuncti *var. l.*), quod imperator eum *(Boleslavum)* . . . cooperatorem imperii constituit. Acta imp. Winkelm. I 180 p. 158,13 frater eius cum quodam comite . . . in nostrum est preiudicium -tus, qui ad invicem antea vivi fuerant inimici. **3** *theol.:* **a** *spectat ad duas naturas Christi:* Radbert. Matth. 9,2327 tota humanitas in divinitate sua catholice -ta personaliter predicatur. Petr. Dam. epist. 81 p. 422,7 veram . . . carnem et veram sibimet animam substantialiter -vit *Christus*. p. 432,30 in ipso *(Deo)* coepit illud humani corporis templum, quod sibi Dei filius essentialiter -ret. Gerhoh. ord. p. 279,8 prius erat *(sc. Christus)* in spiritu, qua *(distinctione)* haberet corpus de virginea terra sibi -tum. *saepius*. *adde:* Honor. August. hex. 3 (PL 172, 258[C]) quia ei *(homini)* Dominus quandoque -iri disposuit. **b** *spectat ad unitatem ecclesiae (in Christo):* Radbert. Matth. 2,3034 in cuius *(patientiae)* nimirum soliditate -ta seminis grana *(i. credentes)*, quia ex ipso sunt, a Christo neqeunt separari. 4,329 quid denique magis unum esse potest quam corpus ecclesiae, quae multis ex partibus -tur? corp. Dom. 20,74 in calice nihil aliud bibimus, quam Christi sanguinem, ubi et nos per aquam admixti -ti (communiti, communoti *var. l.*) sumus. *ibid. al.*

couno, -avi, -are. **1** *congregare, convocare – versammeln:* Chart. march. Misn. III 124 p. 98,29 (a. 1208) marchio Dedo . . . ecclesiam construxit . . . ibique fratres . . . -vit. **2** *continere – zusammenhalten:* Albert. M. animal. 1,478 utilitates . . . istorum corporum *(sc. peritonaei et omenti)* sunt in communi, ut calefaciant et contineant stomachum et quod -ent viscera *(ex Avic.)*.

***cousio,** -onis *f.* *usura communis – gemeinsamer Nutzen, Genuß:* Chart. Traiect. 374 p. 337,31 (a. 1139; spur.?) qui cum aliis in communi refectionis loco hac misericordia couti . . . omiserit, nullam partem extra predictam -em accipiet (*item* 375 p. 339,4).

cousque *v.* quousque.

couterinus, -a, -um. **1** *adi.:* *uterinus, ex eadem matre natus – von derselben Mutter geboren, leiblich:* Carm. Aldh. 2, 84 alter e felicibus -is fratribus. Gerhoh. novit. 26,1 illo *(sc. Christo)* principante speramus fratres eius -os habundantius benedici quam non-couterinos. Herbord. Ott. 1,38 p. 46,27 rex Ungarorum . . . indecenter vel contra decus regii sanguinis habitam germanam suam -am causari non poterit. Trad. Garz. 17 duę -ę sorores. *al.* **2** *subst. masc.:* *frater (ex matre) – (Halb-)Bruder (mütterlicherseits):* Gerhoh. novit. 26,1 quia non erat eis *(fratribus)* ipse Beniamin -us, qui omnes de Lia vel de ancillis nati. Chart. Weihenst. 12 contulimus . . . curiam unam . . . cum . . . quibusdam colonis, Heinrico videlicet et -is

[Vitali]

suis, Ůlrico cum matre sua et -is suis. REGISTR. Garz. 1 Ulricus Teuzaer et -i eius. *al.*

***coutilis,** -e. *(invicem) utilis – (gegenseitig) nützlich:* ALBERT. M. eth. II 8,1,6 p. 528[a],5 placere multis et amicos esse propter delectabile vel utile saepe contingit; multi enim sunt -es (*cf. p. 1158[a],16* διὰ τὸ χρήσιμον) vel condelectabiles.

***coutilitas** (conu-), -atis *f. (communis) utilitas – (gemeinsamer) Nutzen, Interesse:* MIRAC. Apri 25 (MGScript. IV p. 518[b],6; c. s. X.[ex.]) non eorum *(fratrum)* ullo auxilio vestra munitur aut tuetur civitas, nulla nobis in commune con-s.

coutor, -usus sum, -i. *struct.: c. praep.* super: *l.40. pendet inf.: l.46.*

1 *(pariter, una, communiter) uti – (in gleicher Weise, gemeinsam, mit) benutzen, sich bedienen, (aus)üben, pflegen:* **a** *gener.:* **α** *in univ. (indicatur communio per dat. personae: l.19):* RICHER. Rem. hist. 1,47 p. 94,29 datis . . . osculis excepti familiaribus colloquiis -si sunt *rex et proditor*. BERNH. CONST. can. 41 p. 511,31 excommunicatis . . . cibo, salutatione vel oratione -i interdicunt . . . decreta. CASUS Petrish. 1,1 Togata Gallia pro eo nomen accepit, quod huius provincię incolę togis . . . -untur. IORDAN. RUFF. equ. praef. p. 1,11 qui equis assidue -untur. *c. sensu participandi:* HIST. Mosom. 2,2 p. 161, 23 usibus saeculi -untur *monachi*. **β** *commercium habere, familiarem esse (cum) – Umgang haben, verkehren (mit):* WILH. ANDR. chron. 173 p. 746,13 cum usque hodie tota Morinensis ecclesia et tota vicinitas nostra . . . nobis -atur (cunctatur *var. l.*). *sensu obsceno:* RADBERT. thren. 5,587 (CC Cont. Med. LXXV. 1988. p. 330) quod nostra editio ait . . . , Romanorum tangit flagitium, qui masculis coitu feminio -bantur ad lasciviam. **b** *publ. i. q. (pariter, communiter) frui – (in gleicher Weise, gemeinsam) brauchen, genießen, Nießbrauch haben:* CHART. Worm. 253 p. 170,40 (a. 1254) omnia iura civilia . . . ipsis *(sc. civibus Moguntiae)* . . . exhibebimus equa lance, ita quod hiis iidem . . . una nobiscum perhenniter -entur (contentur *ed.*). CHART. Rhen. med. III 1357 p. 979,14 abbas et sui cum nostris castrensibus . . . aquis et pascuis communiter -entur (contentur *ed.*). TRAD. Weiss. app. 8 p. 332,15 (dipl. Rud. Habsb.) quod . . . consimili magistratu et dominio uti et gaudere plenarie debeat *abbas* super aquas et pascua, quo congaudet et -itur super silvas. *al. v. et p.1972,57.* **c** *medic. i. q. (simul) adhibere – (zugleich) anwenden:* IORDAN. RUFF. equ. 6,3 p. 30,4 curetur vulnus sicut . . . superius continetur, praeter de . . . equitatu et loco frigido, quibus nullo modo -atur (*sim.* 6,4 p. 30, 24). 6,49 p. 93,18 sic -endo patiens liberabitur tali cura. *ibid. al. adde:* IORDAN. RUFF. equ. 6,41 p. 83,1 ad idem *(sc. crepatias)* valet, si patiens -atur mane et sero stare in aqua marina diu. **2** *(simul) uti – (zugleich) gebrauchen:* RUP. TUIT. Ioh. 6,1246 putabant *Iudaei* . . . , quod concidi vellet *Christus* carnem suam et manducari, in qua -batur quinque sensibus. **3** *(una) utilem esse – (zusammen) nützlich sein:* ALBERT. M. eth. II 9,1,3 p. 565[b],34 concivibus . . . semper tentandum proprium unicuique reddere et comparare et ea, quae singulis sunt propria, . . . secundum proprium usum, quo nobis -untur (*cf. p. 1165[a],33* κατά . . . χρῆσιν).

coxa (cossa), -ae *f. script.:* go-: EDICT. Roth. 60 capit. p. 5,11 (cod. Vat.). 94 *(var. l.)*. SUMM. Heinr. A 3,242. *al.* coxs-: GLOSS. III 19,18 St.-S. cocs-: *p.1974,4.* cops-: EDICT. Roth. 111 capit. p. 6,12 (cod. Vat.).

de parte corporis inferioris (fere de hominibus; de animalibus: p.1974,9.10.22sqq.): **1** *coxendix, scia – Hüftbein, -gelenk (usu anat. et medic.):* GLOSS. med. p. 75,4 hoc *(os)* Greci scion vocaverunt, id est -a. p. 75,10 a -a usque ad femur. RECEPT. Bamb. 37 ad nesciam (*i.* ischiadem) potio: . . . -am . . . axacopo calastico unguis. ANTIDOT. Glasg. p. 146,26 ad luxatura et -arum d o l o r e m (BOTAN. Sangall. 2,14 dolorum. *al.*). TRACT. de chirurg. 767 -arum ossa sunt duo, id est cranos, quod grece sedilia; unum illud concavum, ubi femur incidit. *al.* **2** *femur, os femoris – Oberschenkel(knochen; interdum de crure, e. g. p.1974,9):* **a** *gener.:* RUD. FULD. mirac. 3 p. 332, 37 singulorum ossa sanctorum . . . abbati dederunt, -am videlicet ac pedem sancti Alexandri papae *eqs.* PONTIF. Rom.-Germ. 136,15 interroga eum *(sc. poenitentem)*, . . . si pollutus intra -as, si cum manibus aut quovis ingenio. TRANSL. Eug. Tolet. 32 distentis . . . nervis -arum ac tibiarum et plena sanitate recepta . . . recessit *contractus*. GLOSS. Graecolat. 13 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 249) isdilia cocsas. *al. v. et vol. I. p. 1567,42.* **b** *anat. et medic.:* TRACT. de chirurg. 891 si . . . -e c a p i t a exierint (BRUNUS. LONG. chirurg. 1,15 p. 113[F]. 1,20,8 p. 119[B]). ROGER. SALERN. chirurg. 4,70[capit.] de disiunctura -e a superioribus. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 83,10sq. hec . . . duo focilia, que nos dicimus constituere crus, a quibusdam appelantur -a, qui etiam, quod superius est, appellant supra -am. ALBERT. M. animal. 1,446 quidam . . . vocant vertebrum -ae pomum -ae . . . : et hic est locus, in quo movetur -a in ambulando. *saepe*. **c** *iur.:* EDICT. Roth. 384 si -a (-am *var. l.*) ruperit super genuculum, quod est lagi *eqs. al.* PACTUS Alam. 9,1 si quis alteri . . . -a super ienuculum cum spata aut cum fuste frigerit. LEX Alam. 57, 60 si quis alium ambas -as uno ictu transpunxerit. *saepius*. **3** *clunis, perna – Hinterbacke, -keule:* **a** *in univ.:* SUMM. Heinr. C p. 217 -a, -ę vel clunis, clunes diech vel huffe, goffe. METELL. exp. Hieros. 6,308 rapit *Wikerus* alto vulnere -am; . . . caro secta nefanda inmensi de parte culi cadit. *meton. de sede libidinis muliebris:* ALBERT. STAD. Troil. 6,775 hanc noxam -a decoxit, non tua *(sc. Helenae)* dextra. **b** *de carne animalium (spectat ad cibaria):* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 169, 23 falconarius habeat in carneria sua -am unam galline aut alias carnes. REGISTR. Geisenf. 8 scapula datur pro tribus carnibus et assatura dicta slaufbrat pro una et -a (*theod.* hamm) pro una carne.

[coxalidas *v.* caucalis. *fort. add. ad p. 387,9sqq.:* ALPHITA I p. 280,19 blitus, ortus, coxalidas idem (*ni subest* sicla).**]**

coxalis, -e. **1** *adi.: ad femur, coxam pertinens – den Oberschenkel, die Hüfte betreffend, Oberschenkel-, Hüft-:* IOH. IAMAT. chirurg. 8,4 p. 56,28 renum, vesice, femorum, vulve, -i dolori . . . convenit flebotomia saphene. *adde:* MIRAC. Bav. 2,25 complicatis brachiis inter -ia genua herebat *coriarius* malis. **2** *subst. neutr.:* **a** *vestimentum ad femora tegendum aptum, femorale – (halblange) Hose:* NOTKER. BALB. gest. 1, 34 p. 46,19 erat antiquorum ornatus vel paratura Francorum: . . . fasciolę crurales vermiculatę et subtus eas tibialia vel -ia linea. **b** *?poples – ?Kniebeuge:* PETR. DAM. epist. 109 p. 219,10 duo pendebant vincula cervicetenus per humeros altrinsecus, . . . duos vero in -bus circulos, duos suscaepit in ulnis *Dominicus*.

***coxiosus,** -i *m.* (coxa) *ischiadicus, coxendicus – einer der an Hüftbeschwerden leidet, ein Hinkender:* DYASC. p. 85[a] folia *(sc. helenii)* ex vino cocta et renibus inposita -os (*Diosc. 1,28* ἰσχιαδικοῖς) emendat. p. 183[a] tussientibus et suspiriosis et ydropicis et -is (*cf. Diosc. 3,68* πρός . . . ἰσχιάδας) prodest *herba smirnon*.

coxsa *v.* coxa. **coytus** *v.* coitus.

***cozambrum** *v.* *cozumbrum.

***cozardus** (cora-, cota-, coya-, coia-), -i *m. (ital. merid.* cucciarda; *orig. normann., cf. G. Alessio, Archivio Storico Pugliese 16. 1963. p. 101sqq.) galerita, cassita – Haubenlerche:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 23,14 quacumque hora per diem avicule . . . terrestres, sicut sunt alaude, -i (coyardi, coiardi *var. l.*) . . . , idem *(sc. pasci)* faciunt. p. 67,13 alie *(aves)* habent plumas elevatas in medio capitis ad modum criste, ut upupe, -i (corardi, cotardi *var. l.*). *ibid. al.*

***cozumbrum** (gozam-, corim-, corum-, -rium *sim.*), -i *n. vel rarius* ***cozumber,** -bris *m. (fort. a* turifer *per pravam interpr., cf. J. D. Latham, Journal of Semitic Studies 21. 1976. p. 134sq.) de specie quadam resinae arboris i. q. gutta styracis – Styraxharz:* **1** *gener.:* EPIST. Bonif. 54 p. 97,5 transmisimus . . . aliquantum cotz-i (-i *var. l.*), quod incensum Domino offeratis temporibus matutinis et vespertinis . . . , miri odoris atque fraglantiae. 62 p. 128,22 direximus . . . -em libram I. ODO MAGDEB. Ern. 6,176 pigmentorum species Arabumque labores, -zambrum rarumque laser Meropisque labores. **2** *bot.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 388[D] corimbrium gummi arboris in India et Graecia, . . . alio nomine thymiama. ALPHITA I p. 275,12 amarascus, samsucus, maiorana, persa, olimbrum (colimbrum ALPHITA II p. 7,27) idem. p. 317,40 thymiama, id est corimbrum (-zimbrum ALPHITA II p. 185,18) vel fex lapda-

[Vitali]

ni. *al. v. et p. 1339,35. 39.* **3** *pharm.:* ANTIDOT. Lond. p. 21, 9 mittis pigmentas . . . , id est -io, mastice, libanum. GLOSS. IV 370,6 St.-S. collige . . . ko-ium, quod est thimiama, et tere in vino. TRACT. de aegr. cur. p. 351,36 arrogon, gozambrum, laudanum . . . simul conficiantur. *al. v. et p. 1339,47.*

***cozzus** (ko-, cho-, cotz-), -i *vel* ***cozzo,** -onis *m.* (*theod. vet.* kozzo) *pallium, amictus – Mantel, Umhang:* CONC. Karol. A 24A,9 ut nullus communibus vestimentis spretis nova et insolita assumat, id est, quod vulgo nominatur cotzos vel trembilos. CATAL. thes. Germ. I 118,24 cuncti *(fratres)* . . . munera perceperunt, scilicet aut sagum laneum album aut camisile . . . seu ch-em sive lenam. TRAD. Fuld. I 43,11 XXVIII Sclavi k-os reddunt. *de symbolo traditionis (de re v. Dt. Rechtswb. IX. p. 175sq.):* TRAD. Frising. 345 p. 295,12 (a. 815) quod Arperht presbiter cum uno -o tradidisset, quicquid proprie hereditatis habuisset. *cf.* *cottus. *Vitali*

crabro (ca-, -apr-, -bo), -onis *m. vel* **sc(r)ab(r)o** (strobo, serabo, scarbo), -onis *m. (per contam. ex* crabro *et* scarabaeus, *cf. ThLL. IV. p. 1096,60sqq.) nom. sg.* scaba: *l. 37. nom. pl.* gubrunes: *l. 25. gen. pl.:* scraborum: *l. 42.* scrabornum: *l. 29. de re v. W. Pfeiffer, Wb. d. deutschen Tiernamen. Beiheft 1. 1963. p. 24. 28sqq.*

1 *strictius i. q. Vespa crabro (L.) – Hornisse:* GLOSS. I 337, 37 St.-S. craprones hornaz. II 9,45 de crabone i. hornuz. III 6,64 gubrunes hornazz. *saepe*. EGBERT. fec. rat. 1,818 vivit apes bene congestis et fruge benigna, crabrones (gloss.: muscę, quę de asinis nascuntur) avidis predonum more rapinis. HILDEG. epist. 187R aliquod volatile crabronum (scrabronum, scrabonum, scrabornum *var. l.*). ARNOLD. SAXO fin. 4,4 p. 82,19 cum putrescit caro equorum, fiunt crabrones (scarbones *cod.; cf. Isid. orig. 12,8,2*). ALBERT. M. animal. 26,13 crabrones a Plinio vocantur vespae maximae citrinae longae aculeos saevissimos habentes. *al.* **2** *latius vel per confusionem:* **a** *asilus – (Vieh-, Pferde-)Bremse:* GLOSS. IV 191,22 St.-S. scabro, oestrum, breme *(?, v. notam ed.)* vel piswrm. **b** *scarabaeus,* κάραβος *– (Mist-, Holz-, Hirsch-)Käfer:* GLOSS. III 48,31 St.-S. scaba (scabro *K*, strobo *U*) keuer *Hq* chutcheuer *U*. IV 41,45 cabro cheuer. 263,23 crabrones cheueron. YSENGRIMUS 6,123 scrabonis (serabonis *B*) vetuli penna paganior essem. ALBERT. M. animal. 1,96 gurgullio et scarabeus et scabrones. 4,69 volantium anulosorum quaedam habent alas suas coopertas membrana, sicut scarabeorum et scraborum genera (*cf. p. 531b,25* οἷον μηλολόνθη καὶ κάραβος καὶ κανθαρίς), quas quidam vespas vocant. 22,49 scrabonibus et aliis vermibus vivit *daxus.* 26,14 scabronem illum, qui cornua cervina gestat.

***crabronistus,** -a, -um. (crabro) *aculeatus, longo acumine praeditus – mit einem Stachel, einer langen Spitze versehen (de genere lancearum):* AETHICUS p. 165,1 habentes *Albani* arma bellica . . . , gladius atque ornechas -as *(an subest subst.?).*

cracatius (-agatus, -atacus), -i *m. Acipenser sturio (L.) – Stör (cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1266 s. v.* cragacus*):* CARM. Cent. 112,10 si . . . -us magnus . . . mihi . . . adesset . . . , quem digno valuissem mittere patri. GLOSS. IV 184,65 St.-S. -gatus (-tacus *b*) nomen piscis i. sturio *a* i. stuer *b.*

craccito *v.* graccito. **cracilis** *v.* gracilis.

[cracinus *v.* graculus: GLOSS. p. 121,8 M.**]**

cracior *v.* crassus.

***cracito,** -are. (cracare, *cf. ThLL. IV. p. 1097,23*) *crocire, crocitare – krächzen:* **1** *proprie de voce corvi sim.:* EPIST. praed. 83 p. 106,15 ut ibi . . . passeres singultiant, corvi -ent. SALIMB. chron. p. 481,6 alie aves eiusdem generis *(sc. turulorum)* succedebant volando et -ando. **2** *in imag. et translate:* HUCBALD. carm. 1,43 en corvus -ans (crocitans *var. l.*) te, princeps magne, salutat. VITA Menel. 2,9 (MGMer. V p. 153,21) peracte virtutis opus Brunichildis audiens . . . per incantationem demonum hec eum fecisse -at. BENZO ad Heinr. IV. 1,15 ne putetis verba Sybille vocem -antis corniculae. VERS. cod. Brux. II 972 f. 13v non sic claribus -at *(an corr. in* gr- *?)* Aurelius. *cf.* crocito.

[cracmus *v.* graculus: GLOSS. IV 184,64 St.-S.**]**

[craco *v.* *crato.**]**

1. *craculus, -i *m. (?*clatrus; *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1145 s. v.* craculi; *fort. et voce* baculus *cooperante) ?lignum rotundum, fustis – ?Rundholz, Knüppel, Stock:* CHART. Tirol. 672 p. 131,3 (a. 1215/18) solvunt ambo *(sc. mansi)* I truncum thede et I plaustrum -orum.

2. craculus *v.* graculus.

cradale *v.* gradalis. **craebo** *v.* crepo.

***craepale** (-apele), *acc.* -en *f.* (κραιπάλη) *valetudo incommoda ebrietatem consequens – Übelkeit als Folge eines Rausches, 'Kater':* DYASC. p. 55a est etiam prohibens *radix croci* vinolentie vexationem, quam Greci -apelen vocant.

cragatus *v.* cracatius.

***craicium,** -i *n.* (*?per contam. ex* cracca *et* vicia) *de specie leguminis fort. i. q. vicia – viell.: (Vogel-)Wicke:* ALPHITA I p. 286,17 -um vel cicrum est legumen quoddam . . . , dicitur etiam quandoque citrum, pomum citrinum.

1. crama, -ae *f. vel* **cramum,** -i *n. (orig. gall.; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1271sqq.)* **1** *flos (lactis) – Rahm, Sahne:* GLOSS. III 496,4 St.-S. -a rouma lactis. **2** *spuma (pinguis) – (Fett-)Schaum:* TRACT. de chirurg. 71 recipe . . . lardum et sepum castrati arietis in frixorio liquefactum et abstrahe inde -um (gloss.: id est spumam).

2. *crama (gra-, -ana), -atis (-atos) *n.* (κρᾶμα) *vinum (herbis) commixtum – (mit Kräutern) vermischter Wein:* ANTIDOT. Bamb. 36 dedi *(sc. antidotum)* . . . et cum -atos, fit enim -a quem admodum nectar (ANTIDOT. Glasg. p. 156,5sq. con granatus, fit enim gramam). ALPHITA I p. 286,19 -a, -atis, sive croma, id est vinum herbatum sive nectar.

3. *crama *v.* *cramus.

***cramacula** (gram(m)-, crem-, crum-, -ana-, -muc-, -cha), -ae *f.* (-us, -i *m.: l. 39*; -um, -i *n.: l. 40*) *vel rarius* ***cramal(i)a** (gram(m)-, -maila, -agla), -ae *f.* (-um, -i *n.: l. 42; ?*-us, -i *m. vel* -um, -i *n.: l. 40. 41*) (κρεμαστήρ; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1312sqq.*) *hamus ad ahenum appendendum, cremaster focarius – Kesselhaken:* GLOSS. III 11,26 St.-S. -ailas (*corr. ex* cri-) hahla. 388,32 cremacula ketehake *(sim.* 633,45 crumaculę. 635,48 -acha. 639,55 -nacula. 650,34 g-agla. 657,12 -uculas. 677,44 -cula. IV 69,44 grammala. 202,56 grammacula. *al.).* CAPIT. reg. Franc. 32,42 ut unaquaeque villa intra cameram . . . catenas, -culos . . . vel omnia utensilia ibidem habeant. 128,7 caldaria aerea III . . . , g-cula V *repperimus.* 128,25 g-alium I, andedam I *invenimus* (*sim.* 128,30. 34 -alium). FUND. Werd. app. p. 168,14 diripuerunt *carnifices* . . . caldaria, -ala. AMARC. serm. 1,401 aduncа cremacula. CHART. Georg. Col. 30 p. 333, 31 andelam maiorem cum cremacula et catena. *cf.* *cramula.

***cramarius** (chr-, -rus), -i *m.* (*theod. vet.* krâmaere) *tabernarius, institor – Krämer:* TRAD. Ratisb. 807 p. 383,23 (a. 1142/43) mercatores, scilicet ch-i. CHART. Tirol. 602 Odolricum -rum. CHART. Tirol. notar. I 905 carta Wernherii ch-i. *saepe (v. ind.).* CHART. Bund. 788a in presencia . . . Hainrici -i, Bertoldi Longi -i . . . et aliorum testium. CHART. Neocell. Brixin. 92 p. 136,13 Witegum -um de Boçano. *al.*

cramba (cambria, -bra), -ae *f. (m.: l. 56)* (κράμβη) *acc. sg.* -in: *l. 56. brassica – Kohl:* PAUL. AEGIN. cur. 30 cum aceto aut suco . . . ˌaut -eˌ (*3,4,7* κισσοῦ ἢ κράμβης); et ipsa folia -e . . . circumposita capiti . . . agunt contra ebrietatem; oportet . . . et comedere elixatum -in. 164 et -e (-bre *B; 3,28,3* κράμβαι) et bene cocta porra. DYASC. p. 81a cambria comesta coli dolorem sedat.

***cramelarius,** -i *m.* (*theod. vet.* grempeler, *cf.* *cramarius) *tabernarius, propola – Krämer, Trödler:* CHART. Salem. 162 (a. 1229) presentibus . . . duobus filiis Rodegeri -i.

***cramista** (crem-), -ae *f.* (*theod. vet.* krâm) *taberna, institorium – (Kram-)Bude, (Verkaufs-)Stand:* DIPL. Frid. I. 978 p. 258,42 inter lobium fori . . . et plateam -arum, que sunt stationes sutorum et institorum et vendentium coria. CHART. Hall. 262 quandam casam inter antiquas cre-as Hallis sitam . . . vendidimus.

***cramor,** -oris *m.* (*theod. vet.* krâmaere) *tabernarius, institor – Krämer:* CHART. Sil. D IV 394 p. 263,16 (a. 1280) in cramis et cameris -um (*cf.* III 563 [spur.] insuper cameris et cramis institorum).

[crampeleon *v.* ampelos.**]** ***cramucula** *v.* *cramacula.

[Antony]

***cramula,** -ae *f.* (κρεμαστήρ, *cf.* *cramacula) **1** *proprie i. q. hamus ad ahenum appendendum, cremaster focarius – Kesselhaken:* GLOSS. IV 50,6 St.-S. -a hahala. 138,37 -a hala t. **2** *per confusionem:* **a** *instrumentum ad linum frangendum – Gerät zum Brechen des Flachses:* GLOSS. III 358,55 St.-S. -a preche. **b** *?trulla – ?Kelle:* GLOSS. IV 168,25 St.-S. -a chelle *(Ahd. GlWb. p. 326 locum s. v.* kella *affert, sed potius* <ha>-chelle *sim. subesse vid.).*

cramum *v.* 1. crama.

***cramus,** -i *m.* (-a, -ae *f.: l.17*) (*theod. vet.* krâm) *taberna, institorium – (Kram-)Bude, (Verkaufs-)Stand:* CHART. civ. Spir. 63 (a. 1241) Bertoldus . . . vendidit . . . plateam . . ., septem -os dimidios et domum . . . dimidiam. CHART. Sil. D III 541 gades mercium institorum quadraginta septem et medium -os habentes . . .; ut quivis institor de -o . . . debitum censum . . . solvere non recuset *eqs.* CHRON. Worm. p. 165,12 concremate sunt omnes -e (domus mercatorum *var. l.*) et veteres gades. *al. v. et l. p.1976,70.*

crana *v.* granum. ***cranacula** *v.* *cramacula.

cranarium *v.* granarium. **crancea** *sim. v.* 1. cancer.

crandevitas *v.* grandaevitas.

cranea (-nia), -ae *f. et* **cranum,** -i *n.* (κράνεια, κράνον) *gen. sg.* -u: *l.24. cornus, cornum – Kornelkirsche(nbaum):* PAUL. AEGIN. cur. 176 p. 102,14 mespila, mala granata, -u (-um *A*, id est cornus *suprascr. B; 3,31,4* κράνου) fructum. 198 p. 124,1 utilissimum . . . est ad hoc *(sc. dysenteriam)* mespila, myrta, -ia (cornus *suprascr. A; 3,42,2* κράνεια). DYASC. p. 72^{a} -a arbor, id est cornea, semen habet simile olive.

***craneatus,** -a, -um. (*craneum) *in osse (capitis) consistens, osseus – den (Schädel-)Knochen bildend, knöchern:* THEOD. CERV. chirurg. 2,2 p. 145^{D} caput dividitur in tres partes, scilicet in substantiam carnosam, -am et cerebrum.

***craneum** (-nium), -i *n.* (-eus, -i *m.: l. 46*) (κρανίον) *script.:* gra-: *l.44.* cara-: *l.42.* cren-: *l.42.*

1 *strictius de osse capitis i. q. calvaria, testa – Schädel(dekke, -knochen), Hirnschale:* **a** *in univ. (fere usu anat. et medic.):* PAUL. AEGIN. cur. 33 quibus . . . dispositio *(sc. ad capitis dolorem)* intus est -ii (-i *B; 3,5,1* κρανίου) *eqs.* TRACT. de chirurg. 89 in vulnere capitis et -o fracto. RICHARD. ANGL. anat. I 44 -um . . . cerebrum defendit ab exterioribus circumdans undique in modum galee *(cf. Galen. III. p. 661,18 ed. Kühn) eqs.* URSO gloss. 2 p. 22,26 secundum formam -ii (crenei, caranei *var. l.*) animalium capita variantur. ANON. anat. 28 est . . . g-um os quoddam ex omni parte cerebrum amplectens. ALBERT. M. animal. 1,117 medium . . . capitis, quod vocatur olla capitis vel -us, a quibusdam vocatur capitis involutio. *persaepe. remissius c. sensu ossis:* ALBERT. M. animal. 1,118 de -o capitis (1,622). **b** *de reliquiis:* CATAL. thes. Germ. I 128,22 (c. 1050) -um beati Nicolai. GESTA Halb. p. 120,49 de -o sancti Stephani prothomartiris cum cubito eius. *al. adde:* CAES. HEIST. Elis. II 4 p. 387,16 fratres cultello carnes cum pelle et capillis a -io separaverunt. **2** *latius:* **a** *caput – Kopf:* ALBERT. M. animal. 23,47 color . . . falconum generi conveniens est . . . cilia habere nigra et cinereum subnigrum colorem in -o et dorso. **b** *os, facies – Gesicht, Antlitz:* ARNOLD. SAXO fin. 4, 2 p. 80,10 leopardus cum viderit [cum] -um hominis, tunc fugit.

***crangon** *subst.* (κραγγών) *squilla, caris – Krabbe, Garnele:* ALBERT. M. animal. 4,22 genus *(sc. cancrorum)* . . ., quod graece vocatur crysos (*p. 525^{b},21* ἡ . . . κραγγών), quod Avicenna vocat kanisse, et est coloris aurei. 4,23 genus . . . illud, quod vocavimus crysos. *ibid.:* in isto modo cancri crisos.

crania *v.* cranea. ***cranium** *v.* *craneum.

***cranna,** -ae *f.* (*cf. theod. vet.* krinne *et francog.* cran) *incisura (taleae q. d. ad rationem ducendam), constitutio tributi debiti – Kerbung (eines sog. Kerbholzes zum Zwecke der Verrechnung), Festsetzung der geschuldeten Abgabe (de re v. Dt. Rechtswb. VII. p. 754sqq. s. v.* Kerb, Kerbe, kerben): CHART. Sigeb. 53 p. 118,35 (a. 1144) ut, . . . dum post pastionem glandium porci taxantur, quod -am vocant, officialis fratrum decimam omnium porcorum vel denarios pro porcis accipiat.

***crannellus** *v.* *crenellus.

[cranos *v.* *hedranos: TRACT. de chirurg. 767.**]**

1. cranum *v.* granum. **2. cranum** *v.* cranea.

***crapa,** -ae *f. (theod. inf. vet.* krabbe; *cf. Mittelniederdt. Handwb. II. fasc. 20. 1977. p. 656) squilla – Krabbe:* ALBERT. M. animal. 1,100 id *(genus)*, quod vocatur hastacooz et aput nos vocatur -a, et est genus cancri parvulum rotundum, quod ad latus incedit.

***crapaldus** (gr-), -i *m.* (*cf. francog.* crapaud) *bufo – Kröte:* BERNH. PROV. comm. 7,4 p. 296,32 eruca, spinarchia, atriplex, que est mater -orum, id est bufonum *(sc. herbae resumptivae et nutrientes sunt).* 12,3 p. 328,13 g-i veniunt ad salviam et ad pedem salvie vomunt suum venenum.

***crapele** *v.* *craepale.

***crapellus,** -i *m. et* ***crapella,** -ae *f.* (*theod. vet.* krapfe) *opus pistorium quoddam incurvatum – eine Art gebogenes Gebäck, 'Krapfen':* CHART. Argent. add. 228 p. 139,37 (c. 1260) in die Iohannis de mane non dantur -e et milchmuser propter servitia, sed de nocte. p. 142,26 dimidium servitium preter -os et placentas et denarios.

crapobalsamum *v.* carpobalsamum.

***crapodina,** -ae *f.* (*francog. vet.* crapaudine, *cf.* *crapaldus) *batrachites – Krötenstein:* ALBERT. M. miner. 2,2,2 p. 32^{a},34 borax . . . lapis est, qui ita dicitur a buffone, quod in capite ipsum portat . . .; vulgariter autem -ae dicuntur hi lapides.

crapro *v.* crabro.

crapula, -ae *f.* (-um, -i *n.: l.50*) *script.* gr-: GLOSS. I 81,4 St.-S.

1 *proprie de intemperantia (et potus et cibi):* **a** *strictius de ebrietate eiusque consequentiis (cf.* *craepale): **α** *inebriatio, temulentia – Trunkenheit, Rausch:* AESCULAPIUS 23 p. 38,17 ventris solutio fit frequenter per corruptelam ciborum vel per -am. ODO MAGD. herb. 1350 -a discutitur bibitis *(sc. violis)* capitisque gravedo. TRACT. de chirurg. 926 ad horam, secundum quam -e solvuntur. *al.* **β** *vinolentia – Trunksucht:* HILDEG. caus. 1 p. 18,22 homo . . ., qui in voracitate et in -a est, in membris suis saepe leprosus et tortuosus fit. **γ** *debilitatio virium, infirmitas (ebrietate effecta) – Entkräftung, Zerrüttung (als Folge unmäßigen Trinkens):* WILH. APUL. gest. 1, 227 cum genus *(sc. Graecorum)* ignavum sit, quod comes ebrietatis -a dissolvat. **b** *latius:* **α** *edacitas, ingluvies ventris – Fresserei, Völlerei:* CONC. Karol. A 38,48 e b r i e t a t e m et -am fideles sectari non debere Dominus in evangelio auctor est (ALEX. MIN. apoc. 10 p. 176,16 mare praesens est saeculum, quod est . . . fluidum per e. et -am. *al.* [*cf. Vulg. Luc. 21,34*]). HRABAN. univ. 22,1 p. 589^{C} -a est immoderata voracitas, quasi cruda epula, cuius cruditate gravatur cor et stomachus indigestus efficitur *(ex Isid. orig. 20,2,9)* . . .; -a autem iuxta allegoriam vel tropologiam in contrariam partem magis quam bonam accipitur. *al.* **β** *nimia repletio, ingurgitatio – Übersättigung, Maßlosigkeit:* WIPO prov. 57 per -am (-um, -a, -as, culpam *var. l.*) c i b i e t p o t u s perit homo totus (CHART. Wirt. VI 1638 p. 32,15 sorores . . . a superfluitate et -a c. e. p. se abstineant). CONSUET. Marb. 42 solet huiusmodi illusio *(sc. pollutio)* fieri . . . ex natura, ex infirmitate, ex -a, ex cogitatione *(cf. Greg. M. resp. ad Aug. p. 342,14). al.* **2** *translate i. q. vexatio, fatigatio – Plage, Qual:* WALAHFR. imag. Tetr. 17 mens *(sc. veterum poetarum)* secura, procul furibundae -a curae. **3** *meton. i. q. potus – Trank:* AETHICUS p. 234,3 nox pro cibo et -a mihi fuit.

crapulatio, -onis *f. potatio – Zecherei:* PETR. HISP. chirurg. 124 <c>aveat patiens . . . a sompno immoderato, a -bus, a constipacione ventris.

crapulor, -atus sum, -ari. *script.* gr-: GLOSS. I 519,55 St.-S. *(a). occurrit fere partic. perf.*

1 *inebriari – sich berauschen:* CONC. Merov. p. 167,12 ut nullus presbiterorum confertus cibo aut -tus vino sacrificia contrectare . . . praesumat. **2** *(nimio cibo et potu) repleri, se ingurgitare – sich übervoll fressen und saufen:* WALAHFR. exord. 20 p. 493,12 quid tam absurdum quam tunc spiritalem atque vitalem percipere victum, cum ex nimietate ingestorum nec corporalia alimenta potest -tus honeste tractare? RATHER. epist. 25 p. 136,11 si . . . uno die ieiunas, altero -aris. COSMAS chron.

[Antony]

3,32 p. 203,11 Priuitan . . ., cuius super humeros alligato . . . cane scabioso et hesterno iure -to, . . . circa forum ductus est. HIST. de exp. Frid. imp. p. 60,8 nonnulli . . . plebeiorum -ti ceno luxurię turpiter se inquinabant.

crapulosus, -a, -um. **1** *bibulus, vinolentus – trunksüchtig, versoffen (usu subst.):* PS. ARIST. tract. p. 796,8 -i, gulosi, luxuriosi . . . lapidem generare non possunt utilem. **2** *intemperatus in cibo et potu – unmäßig im Essen und Trinken:* CONR. SAXO spec. 4 p. 216,12 nunquam Maria Deum in utero concepisset, si idem uterus contra Deum -us fuisset.

crapulus *v.* crepulus.

cras *adv.* **1** *strictius i. q. crastino die, postero die – morgen, am folgenden Tag:* **a** *in univ.:* HRABAN. carm. 37,1 una dies ridet, casus -s altera plangit. WALAHFR. Wett. 213 '-s torqueris', ait *spiritus doli.* EPIST. Mog. 15 p. 344,8 quod nostrum est hodie, -s erit alterius. WIDUK. gest. 1,10 p. 18,10 si -s inveniamini in castris, . . . occidamini. WALTH. SPIR. Christoph. I 26 -s . . . certaminis mei laurea fuero coronandus. THIETM. chron. 7,23 p. 426,1 qui *(socii)* . . . ibi cum seniore suo -s ad urbem pugnaturi pernoctarent, ni *eqs. al.* -s et -s *i. q. continuo – immerfort:* LIBELL. de Willig. 3 p. 745,5 -s et -s idem ipse erat, qui fuerat, et crastina vicissitudo mutare illum non valebat in animo. **b** *usu subst. i. q. crastinus dies, posterus dies – das Morgen, der folgende Tag:* WALTHARIUS 402 vix . . . erupit -s *eqs.* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 30 accelerate . . . ac . . . futurum -s minime expectetis. CHART. Traiect. 643 p. 100,31 (epist. papae) cum omne -s sit dubium expectanti. *al.* in -s: RUODLIEB IV 119 in -s induciat, his ut responsa rependat (*sim.* 193). **2** *latius i. q. postero tempore – in Zukunft:* **a** *aliquando – dereinst:* GLOSS. I 327,48 St.-S. -s pivuri *abc* . . . morgin *q (spectat ad Vulg. exod. 13,14).* **b** *in posterum – künftighin:* GLOSS. I 303,29 -s anavvartes *(spectat ad Vulg. gen. 30,33).*

[crascentia *v.* irascentia: ALBERT. M. spirit. 1,2,1 p. 231ª,15.**]**

crasesco *v.* crassesco.

***crasion** (craton) *n.* (κρασίον; *v. Rohlfs, Lex. Graec. p. 276*) *vinum – Wein:* ALPHITA I p. 277,42 hii exponunt . . . mellicratum pro vino et melle; verumtamen craton interpretatur vinum in vulgari Graeco (*per confusionem c.* meli-craton).

1. crasis (-ss-), -is *f.* (κρᾶσις) *t. t. natur. et medic. de mixtura (recta) elementorum vel humorum in corporibus i. q. temperamentum, complexio – (richtige Säfte-)Mischung, Ausgewogenheit, 'Komplexion':* GLOSS. med. cod. Leninopol. p. 271,38 -ssis (gloss.: temperantia, quae constat calido, sicco et humido). ALFAN. premn. phys. 2,41 p. 33 horum *(quattuor elementorum)* -is (*PG 40,556ᴬ* κρᾶσις), id est temperantia, corpora constituit. 2,44 p. 34 si anima -is est *(sc. corporis)*, cum -es permutentur secundum aetates . . ., et anima permutabitur; sed si permutabitur, non eandem habebimus animam velut et -in (-im *var. l.*). ALBERT. M. veget. 4,54 'a temperamento' complexionis et -is (tr-, -ssis *var. l.*) plantarum. 4,71 in temperantia et -i (-ssi *var. l.*). animal. 20,56 stomachum infrigidatum ad -im reducit epar caldum. *al.*

[2. crasis *v.* 1. crisis.**]** **[crasona** *v.* cnasona.**]**

***craspiscis** (-icis), -is *m.* (crassus, piscis; *cf. francog. vet.* craspois [*Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1015sq.; Wartburg, Frz. etym. Wb. VIII. p. 583*]) *pingue ceti – Walfett:* CHART. Hans. add. 599 (s. XI.²?) homines de Rotomaga, qui veniebant cum vino vel -ice, dabant rectitudinem sex solidorum de magna navi et vicesimum frustum de ipse -ice.

***crassa** *v.* *crass(i)a.

crassantus (-axa-), -i *m. bufo – Kröte (cf. A. Thomas, Alma 3. 1927. p. 49sqq.):* RECEPT. Sangall. I 139 si rana fuerit *(sc. vermis maleficus)*, cantat, et si -xantus fuerit, similiter. 140 ranas et -xantos haec potio expellere solet.

crassator *v.* grassator. **crasse** *v.* crassus.

crassesco, -ere. *script.:* -ase-: GLOSS. II 318,30 St.-S. -sis-: *l.70.*

crassum fieri, crassari, spissari – dick werden, sich verdikken, verdichten: **1** *proprie:* RECEPT. Sangall. II 17 radices fenuculi coquis in aqua quousque -iscat. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 44,29 ut acuitas cuspidis ipsorum unguium *(sc. gruum)* . . . obtundatur et -at. *(spisse) diffundi – sich (dicht) ausbreiten:* SEDUL. SCOT. carm. II 4,27 lucente die noctis imago -it vetulis aedibus istis. **2** *translate i. q. augescere, tumescere – sich verstärken, zunehmen, anschwellen:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1084ᴬ quae ira . . . non solum periculose aliquando -ere, quin etiam perniciosissime solet indurescere. PS. GALEN. anat. 23 p. 204ᶜ quanto magis elevatur peltalis et cymbalaris, tanto magis gracilescit vox . . .; quando vero illae chartilagines deprimuntur, vox -it.

***crass(i)a** (gr-, -scia), -ae *f.* (crassus; *cf. ital.* grascia [*Battaglia, Dizionario. VI. p. 1064sq.*]) **1** *proprie:* **a** *victualia necessaria – die notwendigen Lebensmittel:* ACTA imp. Winkelm. I 505 (a. 1264) quod cives mercatores . . . civitatis Firmane libere possint . . . redire . . . cum -ia ad civitatem eamdem . . . deferenda. **b** *axungia, adeps – Schmalz, (Schweine-)Fett:* MOSES PANORM. infirm. 18 p. 117,18 accipe farinam de semine lini et de grascia (gloss.: id est de assongia porcina) frisca sine sale. 19 p. 120,4 cum cera et g-ia (*item* 27 g-sa). 33 g-sam albam. *ibid. al.* **2** *in imag. de opibus i. q. medulla – Mark:* ACTA imp. Winkelm. I 828 p. 640,33 (a. 1238) super . . . aliis, per quos -sa de regno extracta dicitur.

crassicies *v.* crassities.

***crassina** (ca-), -ae *f.* (*?a theod. vet.* kresan) *serpullum – Quendel, Feldthymian:* GLOSS. III 486,37 St.-S. -a ueltquenela (*sim.* 50,33. 487,23). 519,9 ca-a saturcia quenel.

***crassinella** (ca-, -ecla, -ela) *vel* ***grassinula** (grasm-, -nola), -ae *f.* (*deminutive a* *crassina) *serpullum – Quendel, Feldthymian:* SUMM. Heinr. A 4,273 -ela (ca-ecla *E*, g-ola *L*, grasmula *T*, g-ula *W*) vel ecigios id est veltquenela (*sim.* B 2,326 -ela [-ella *N*]).

crassis *v.* 1. crasis. **crassisco** *v.* crassesco.

crassities (-ici-), -ei *f.* **1** *proprie i. q. crassitudo – Dicke:* **a** *de corpore eiusque partibus i. q. pinguedo – Fette, Fettheit:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 147,24 aut propter maciem nimiam . . . aut p r o p t e r -em nimiam (p. 150,2. 151,21). ALBERT. M. animal. 13,59 animal habens magnum splen parvae est -ei; -es enim fit ab epate. *in imag. de segnitia:* VATIC. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 570,7) qui *(rex Graecorum)* quasi in -cie et pinguedine sui cordis ita in auro et argento multisque suis thesauris incrassatus, inpinguatus sine ullo armorum labore vel virium fervore securus quiescit. **b** *de substantiis i. q. densitas, spissitudo – dicke, zähe Konsistenz:* ODO MAGD. herb. 1701 donec . . . quasi -em mellis decoctio sumat. PS. GALEN. anat. 14 p. 192ᴬ crassam et amplam habet compositionem *(sc. orbum intestinum)*, ne laedatur a -e faecis contentae in ipso (*sim.* p. 191ᴰ). **2** *meton. i. q. substantia crassa – Fett(schicht):* MAURUS progn. 26 p. 40ª,50 'cras<sicies> ut ara<nee> te<la> supernа-<tans> urine vitu<peranda> est'; significat enim resolutionem pinguedinis.

crassitudo (gr-), -inis *f.* *script.* -asi-: *p.1981,24.*

I *proprie i. q. crassities, grossitudo – Dicke, das Dicksein:* **A** *spectat ad dimensionem:* **1** *gener.:* EINH. epist. 59 lateres quadratos habentes in omnem partem duos pedes manuales et quattuor digitos in -em *eqs.* MAPPAE CLAVIC. 16 sumis aurum . . ., in laminas producis ad unguis -em. ANNAL. Fuld. II a. 873 p. 79,28 longitudo et -o (grossitudo *var. l.*) illarum *(sc. locustarum)* quasi pollex viri. RYCCARD. chron. a. 1222 p. 103ª,31 (epist. imp.) universi . . . propter monete -em dampnum non modicum patiuntur. *al.* **2** *math. et geom.:* **a** *altitudo – Höhe:* PS. BOETH. geom. 558 geometricae . . . artis mensuralis speculatio trinae dimensionis, id est longitudinis, latitudinis, -is (altitudinis *var. l.*), consideratione colligitur. 568 solidum . . . est . . ., quod longitudinem et latitudinem -emque habere comprobatur. GERB. geom. 2,2 ut nihil sibi altitudinis, id est -is, usurpet, sed tantum longitudine latitudineque contenta se dilatet *superficies. ibid. al.* **b** *capacitas – Volumen, Inhalt:* ANON. geom. I 47 sphaerae -o. ADALBOLD. sphaer. 4 circuli *(i. sphaerae)*, cuius diametrum est VII pedum, -em sic quaero: *eqs.* 8 ratio sphaericam -em inveniendi. *ibid. al.* **B** *spectat ad qualitatem, essentiam:* **1** *de corpore eiusque partibus:* **a** *gener.:* **α** *corporalitas, soliditas, massa – Körperlichkeit, Festigkeit, Masse:* BOVO CORB. Boeth. 10 aliis quibusdam . . . differentiis maxime dissociantur *terra et ignis,* hoc est levitate et gravitate,

[Antony]

puritate et -e. GERHOH. Antichr. 2,57 p. 308,31 quis . . . dubitet nostrorum -em corporum posse redigi, cum physica doceat . . . aquam in aerem . . . posse attenuari? p. 309,9 ignis -em nostri terreni corporis in resurrectione consumens. **β** *pinguedo – Fette, Fettheit:* HILDEG. phys. 5,1 p. 1269C se de loco ad locum movet et ita -em et pinguedinem suam aliquantum amittit et levior fit *(sc. cetus).* HERBORD. Ott. 2,41 p. 141,9 de cuius *(allecis)* sapore vel -e gulositatis arguerer, si dicerem, quod sencio. ALBERT. M. animal. 24,48 tota fere caro eius *(porci marini)* transit in pinguedinem et -em. **γ** *obesitas, corpulentia – Fettleibigkeit, Leibesfülle:* LAMB. HERSF. annal. a. 1065 p. 100,14 erat *episcopus* . . . edacitatis nimiae, -is tantae, quae aspicientibus horrorem magis incuteret quam admirationem. a. 1070 p. 117,26 propria . . . -e prefocatus interiit. CONR. HIRS. dial. 1221 propter tiranni *(sc. Neronis)* -em et corpulentiam. **b** *medic. i. q. crassatio, tumor, turgor – Verdickung, Schwellung:* RECEPT. Lauresh. 2,223 p. 224 faucium tumorem mitigat, uvae g-em . . . conpescit *antidotum.* PAUL. AEGIN. cur. 94 ptillosis -o (*3,22,17* παχύτης) est palpebrarum putrida, rubea. **2** *de substantiis (fere liquidis) i. q. spissitudo, densitas – Dichte, Dichtheit, Dick-, Zähflüssigkeit:* EINH. Marc. et Petr. I 3,19 p. 255,13 quae *(nebula)* sua -e visum impediens. ANTIDOT. Sangall. p. 89,12 iterum quoquis usque ad m e l l i s g-em (ANTIDOT. Glasg. p. 100,17 ad grasi-is m. *al.*). HRABAN. anim. 4 humorum. PETR. DAM. serm. 42,6 philosophi dicunt spatium aeriae -is non amplius quam decem stadiis a terra distendi. CHART. Rhen. inf. II 381 ut . . . cervisia . . . ad confortandum corpora Deo famulantium -e substantie aucmentetur. ALBERT. M. animal. 3,164 spermatis. *al.*

II *in imag. et translate:* **A** *in malam partem:* **1** *hebetudo, segnitia, stupor – Stumpfheit, Trägheit, Schwerfälligkeit:* RUP. MEDIOL. Adalb. 28 cuicumque . . . libellus hic in manus venerit, non hebetis ingenii -em, non inculte rusticitatis intendat absonitatem. GUNTH. PAR. orat. prol. p. 104B propter ingenii -em. **2** *obstinatio – Verstocktheit:* HRABAN. univ. 7,8 p. 210C -o duritia est cordis. **B** *in bonam partem i. q. plenitudo, copia, abundantia – Fülle, Überfluß:* ALBERT. M. Iob 29,6 'quando lavabam pedes meos butyro', i. e. omni -e animalium abundabam . . .; 'et petra fundebat mihi rivos olei' . . . , per quod omnis -o terrae nascentium intelligitur. euch. 1,1,1 p. 193b, 34 anima aerumnosa et destitua in -e dulcedinis Dei delectatur *(cf. Vulg. Is. 55,2).*

III *meton.:* **A** *adeps, axungia – Fett:* COMPOS. Matr. 10,1 sume aurum in laminis factum atque productum et adungis -em *(item per errorem:* 17,2 ungue -e<m>; *sed v. supra p.1980,54).* **B** *laetamen – Dünger:* HELM. chron. 65 p. 122,22 hii, qui tenebantur inclusi, . . . facta subita eruptione percusserunt ex eis *(Danis)* multos et posuerunt eos -em terrae *(spectat ad Vulg. psalm. 140,7 ut vid., sed per pravam interpr.).*

[crassium *v.* heraclea: GLOSS. III 580,2 St.-S.**]**

1. crasso, -atum, -are. *crassiorem facere – dick machen, verdicken (medial. [intrans.: l.58] i. q. crassescere – dick werden, sich verdicken):* **1** *proprie:* **a** *de corpore eiusque partibus:* **α** *in univ.:* AESCULAPIUS 27 non satiato corpore -antur (*Gariopont. pass. 2,51* incrassantur) et tabidi efficiuntur *(sc. bulimi).* **β** *tumescere – anschwellen (usu intrans.):* TRANSL. Athan. Neap. 21 adolescens quidam . . . oculorum lumen amiserat, cuius palpebrae -antes supra genas ut ubera dependebant. **γ** *saginare – mästen:* TRAD. Weiss. 4 (a. 743) dono . . . silva ibidem mihi aspicientem ad porcos -are. **δ** *extendi – sich ausdehnen (usu mediał.):* GUNZO epist. 13 p. 45,9 hanc . . . viraginem *(sc. Arithmeticam)* corpore tenuem memoravi, quia abstracta a rebus corporeis in natura sui nulla corporalitate -atur. **b** *de substantiis i. q. inspissare – verdichten:* OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 143,1 e vicinis stagnis . . . exhalantibus nebulis totus vicinus -atur aer. ALBERT. M. veget. 2,146 ex abundantia pinguis nutrimenti, ⌞ex quo -atur⌟ (excrassatur *var. l.*) substantia supernatans. **2** *translate:* **a** *augere, nutrire – verstärken, nähren:* RADBERT. corp. Dom. 13,39 quod si carnis species in his *(sc. sacramento eucharistiae)* visibilis appareret, . . . fieret miraculum, quo . . . a perfidis execratio communicantibus inportunior -retur. **b** *beare – beglücken, 'segnen':* VITA Landel. Laub. 289 Italiam crassis -tam . . . glebis conlustrant.

2. ***crasso** *v.* *cresso. **crassor** *v.* grassor.

***crassula** (tres-, gr-, crasulla, -ola), -ae *f.* (crassus) *herba crassa – 'Fettkraut':* **1** *strictius i. q. Sedum telephium, acrum, album (L.) – Fetthenne, Mauerpfeffer:* ANTIDOT. Lond. p. 20,44 herba g-ola. GLOSS. III 527,42 St.-S. -a maior druzwrz 552,44 -a minor blatelose. 552,46 -a maior ertpheffer *a* stainpheffer *b. al.* TRACT. de aegr. cur. p. 290,15 da . . . portulacas, sempervivam, g-am et similia. GLOSS. Salern. p. 6a,14sq. -a maior, id est faba silvestris; -a mi<nor> similis est ei, sed multo minor. BERNH. PROV. comm. 9,3 p. 313,19 -a, vermicularis, cimballaria, semperviva: iste quatuor sunt sorores et hiis antibolomenice uti possumus. ALBERT. M. veget. 6,402 'orpinum' est herba, 'quae' communiter '-a' (tress- *V*) vocatur. *al.* **2** *latius vel per confusionem de aliis plantis:* GLOSS. III 527,44 St.-S. -a minor erdapel. 539,52 -a minor cartenworz. ALPHITA II p. 152,8sqq. quercula maior, camepitheos, -asulla maior, germandria idem; quercula minor, polion, camedreos, germandrea minor, -a minor, trisogus idem.

crassus (gr-), -a, -um. *compar.* -acior: *l.37.*

I *proprie i. q. crassitudinem habens, grossus – dick:* **A** *spectat ad dimensionem:* **1** *gener.:* AESCULAPIUS 31 p. 48,2 in -is et gracilioribus intestinis. WILLIR. cant. 2,9 p. 6 paries -us. COSMAS chron. 3,23 p. 192,4 -a auri massa. *v. et p.1980,43.* **2** *math. et geom. i. q. cubicus, solidus – Kubik-, Raum-:* SYLL. Sangall. app. 5,74 numerus -us ad alta volans. GERB. epist. math. I 9,3 notum tibi esse credo, qui pedes longi, qui quadrati, qui -i esse dicantur, quodque ad areas metiendas non nisi quadratos recipere solemus. **B** *spectat ad qualitatem, essentiam:* **1** *de corpore eiusque partibus (in imag.: l.33):* **a** *corporalis, materialis – körperlich, gegenständlich:* EPIST. Hann. 36 p. 76,17 ut ex instanti . . . pasca geminam mihi fecerim solennitatem, unam quidem cum reliquis -am, palpabilem et corporalem festivitatem, aliam . . . unicam . . . intellectualem celebritatem. **b** *pinguis, opimus – fett, feist:* EKKEH. IV. bened. II 66 walaram -am. ARNOLD. SAXO fin. 2,2 p. 53,23 genas cum -ciores habent, ignavi et vinolenti *(ex Physiogn. 49).* THADD. FLORENT. cons. 62,175 caveat *(sc. patiens)* a carnibus g-is, quales sunt porcine et vaccine. ALBERT. M. animal. 3,143 hii, qui sunt valde pingues et -i in corpore. *al. subst. neutr.:* ALBERT. M. metaph. 9,1,2 p. 412,28 '-um' (*p. 1046a,24* τὸ λιπαρόν) . . . propter potentiam combustibilem 'combustum est' ab alio quodam comburente. **c** *obesus, corpulentus – dick-, fettleibig:* **α** *in univ.:* CHRON. Mont. Ser. a. 1190 p. 163,5 qui *(marchio)* itineris . . . asperitatem et aeris qualitatem corpori suo, quia -us erat, contrariam sciens (*sim.* a. 1192 p. 164,10). *subst. masc.:* CONSTANT. AFRIC. coit. 9,17 frequens coitus desiccat corpus, sicut contingit -o (grosso, -is hominibus, grossis hominibus, g-is *var. l.*), cum institerit solvere corpus. **β** *pro cognomento:* DIPL. Otton. I. 145 p. 226,11 Iohannes, qui et G-us vocatur. ARNOLD. BERG. chron. a. 887 p. 587,12 Arnulfus . . . rex . . . principabatur . . . post mortem Karoli C-i Lotharingis. ANNAL. Traiect. a. 1101 (MGScript. XV p. 1302,6) Heinricus C-us comes Fresiae. CHART. Bund. 1092 p. 53,4sq. Nicolla G-us . . . , filius . . . Alberti G-i *al.* **d** *turgens, turgidus – dick, geschwollen:* LUP. FERR. epist. 30,5 -um glaucoma . . . obductum oculis. ALBERT. M. eth. II 3,1,11 p. 208a,12 -i oculi male vident. **e** *perunctus, spisse pollutus – dick beschmiert, über und über besudelt:* EUPOLEMIUS 2,664 mactatum sanguine -um Politeona tua prosternis, Pistena, dextra. **2** *de substantiis (fere liquidis) i. q. spissus, densus – dicht, dick-(flüssig), zähflüssig:* GLOSS. med. p. 72,21 evenit . . . haec passio . . . ex multis humoribus g-is. IOH. NEAP. Ian. 34 cum . . . saepius -um vomeret ore cruorem *puer.* ANNAL. Magd. a. 1173 nebula -a. MAURUS urin. I p. 15,39 urina alba vel lactea, -a, globosa. HERACLIUS II 21 imagines . . . de puro vernicio vel de -o oleo poteris verniciare. WILH. RUBRUQU. itin. 5,1 sclavi *(sc. apud Tartaros)* etiam implent ventrem suum aqua -a, et hoc contenti sunt *(spectat ad coagulum in aqua resolutum, cf. 4, 6). al. subst. neutr.:* GEBER. clar. 2,49 p. 207,17 vocaverunt eum *(sc. mercurium)* urinam turbulentam, et vocaverunt eum g-um molle *(v. notam ed.).*

[Antony]

II *in imag. et translate:* **A** *in malam partem i. q. hebes, segnis, stupidus – stumpf, träge, schwerfällig, borniert:* Casus Petrish. 4,23 quatenus abbatia se abdicaret . . . , ipse vero reliquum vitae suae tempus privatus requiesceret *Bertolfus*; erat enim -us nimis. Amarc. serm. epist. dedic. 6 si magnum te parva iuvant, hoc excipe carmen contextum -o pectoris igniculo. Caes. Heist. mirac. II 2,14 p. 93,22 i g n o r a n t i a m illam nimis fuisse -am (grossam *var. l.*; Albert. M. eth. II 3,1,11 p. 208ª,8 haec . . . ignorantia affectata dicitur et -a et supina. *ibid. al.*). *subst. masc.:* Gloss. psalt. Lunaelac. 113,24 -ioribus sensu profeta dicit 'caelum caeli Domino', ut *eqs.* **B** *in bonam partem i. q. nitidus, fertilis – üppig, fruchtbar: v. p. 1982,1. in nomine loci:* Annal. Altah. a. 1062 p. 60,10 in loco, qui Campus C-us dicitur.

adv. **crasse.** **1** *spisse, dense – dicht:* Heiric. Germ. I 2,154 Phrigio perscriptas pectine vestes . . . , -ius his aurum super insutasque zmaragdos. Rud. Trud. gest. 6,7 p. 257,5 alium *(cingulum)* . . . filis aureis usque ad summitatem operose multum -eque undique contextum. **2** *insipienter, incommode – unverständig, ungeschickt:* Herm. Sangall. Wibor. prol. p. 110,10 quicquam ab eis *(patribus)* reprehendi, non quia -e compositum inlepideque putetur, sed quia nuper. *prave – verkehrt:* Epist. Hann. 97 te . . . nec plurimę occupationes tuę . . . a perscrutatione scripturarum retrahunt nec impediunt, ut vel eas prorsus non intelligas vel in eis -e aliquid sapias.

crastenus, crastina *v.* crastinus.

crastinatio, -onis *f.* *delatio, mora – Aufschub, Verzögerung:* Trad. Ebersb. 1,38 (c. 1040) ut post obitum eorum *(sc. tradentium)* absque -e cedant *omnia* usibus monachorum.

1. *crastino (ca-), -avi, -are. *(in crastinum) differre, prolatare – (auf morgen) vertagen, hinausschieben:* Aldh. ad Acirc. 120 p. 165,14 irrigo, -o (ca- *var. l.*), milito *(inter exempla metrica)*. Chart. Burgenl. I 544 (a. 1267/69) quod *Keled* duodecim marcas solvet in octavis epiphanie Domini . . . et, si ipsum terminum -verit in solvendo, duplo subiacebit.

2. crastino *v.* crastinus.

crastinus, -a, -um. *script.:* chr-: *l.69.* castri-: *l.56.* -ten-: *l.67.p.1984,1.*

1 *adi.:* **a** *spectat ad diem i. q. posterus, sequens, proximus – morgig, folgend, der nächste:* Hugeb. Wynneb. 13 p. 117,11 -a d i e, eadem fere hora, qua pridie (Thietm. chron. 2,14. *al.* 3,11 -o . . . d.). Walahfr. Wett. 904 -a . . . dies animam de corpore pellet. Walth. Spir. Christoph. II 6,216 cum -a punctum lux videt octavum. Gerh. August. Udalr. 1,23 l. 44 inducias usque in -um diem. Thietm. chron. 4,13 -o . . . crepusculo. *al. de eventibus postero die contingentibus:* Cand. Fuld. Eigil. II capit. 19 de -a dedicatione. **b** *matutinus, oriens – morgendlich, früh, anbrechend:* **α** *de primo die:* Epitaph. var. II 50,5 -a Septembris lux his fuit ultima membris. **β** *de hesterno die (qui de multa nocte respicitur):* Liber hist. Franc. 36 p. 305,26 nonne -a (hesterna, esterna, hesterno *var. l.*) die in illo et illo loco campestria erant, quomodo silvas cernimus? **2** *subst. et masc. vel fem. (per ellipsin) et neutr. i. q. posterus dies – der morgige, folgende, nächste Tag (c. gen. de die post festum, e. g. l.61.69.p.1984,14.19):* **a** *in univ.:* Arbeo Corb. 19 residua sarcinis in -um (castrinum *1 m.*¹) condiderunt. Heito Wett. 1 -a . . . inlucescente. Thietm. chron. 5,5 usque in -um. Consuet. Vird. 42 p. 426,8 non differetur in -um, sed *eqs.* Carm. Bur. 127,1,3 si concedis -um, faciam me monachum. Chart. Tirol. notar. I 21 a -a ad quindecim dies *(sim.* 33. *ibid. al.; cf. l.69sqq.)*. Chart. Landeshut. 62 infra -um beati Egidii. *al. v. et p.1984,17. usu plur.:* Chart. Sigeb. 81 p. 173,15 (a. 1206) ut his, qui propter Deum pauperes facti sunt . . . , cura -orum amputetur. **b** *sensu adv. i. q. cras, postero die – morgen, am folgenden Tag:* **α** in -o: Chron. Fred. 4,87 p. 165,3 cum aliae eodem diae vellint procedere ad bellum, et aliae in -eno. Pirmin. (?) scar. 8 in -o de cena Domini. Walth. Spir. Christoph. I 28 in -o . . . post passionem. Chart. Stir. IV 207 p. 129,11 in ch-o Fabiani et Sebastiani. *al.* **β** in -a: Chart. Tirol. notar. I 26 (a. 1236) statuit *(sc. iudex)* ei terminum in -a ad probandum. 35 terminum in -a ad octo dies *(item* 38 *[de re v. praef. ed. p. CXLVII sq.]. cf. l.60).* **γ** in -um *(sed aliter: l. 56. 57):* Form. Andec. 32 p. 15,3 in -enum (*item* 33). Thangm. Bernw. 24 hostes . . . arma proiciunt, in -um se ad palatium venturos promittunt. Otto Frising. gest. 1,58 p. 83, 8 in -um (-o *var. l.*) . . . recitatur scriptum. *al. latius i. q. postero tempore – in Zukunft:* Trad. Petr. (FreibDiöcArch. 15. 1882. p. 137,3; epist. papae a. 1095) si quis in -um huius nostrę constitutionis paginam sciens contra eam temere venire temptaverit (*sim.* Dipl. Loth. III. 4 p. 6,9 [*ex* Dipl. Heinr. V.]). Dipl. Heinr. V. (spur.; ed. A. Naudé, Die Fälschung der ält. Reinhardsbr. Urk. 1883. p. 116,23) quidquid hodie Deo illic servientes possident sive in -um oblacione fidelium adipisci poterunt. **δ** -o: Thietm. chron. 1,13 hoc -o cum comperirem. Bruno Magd. bell. 122 p. 115,14 -o mane primo. Helm. chron. 25 p. 50,1 -o . . . Slavi redibunt. Chart. Friburg. 207 -o Petri et Pauli. *al.* **ε** -ā: Donat. Ermenl. 18 (MGMer. V p. 703,21) cum surrexeris -a (-a die, -o *var. l.*). Helm. chron. 83 p. 159,9 quod nocte furatus fueris, -a (-e *var. l.*) hospitibus disperties. Chart. Laus. 633 anno ab incarnatione Domini MCCXVIIII, -a ascensionis. *al.*

***crastis** *subst.* (κράστις) *gramen, pastus gramineus – Gras, Grünfutter:* Albert. M. animal. 7,56 gozata (*p. 595ᵇ,26* ἡ . . . κράστις) facit pilos eorum *(mulorum)* molles.

[crastpon *v.* cassiterum.] ***crasulla** *v.* *crassula.

cratallum *v.* cartallum.

***crateola,** -ae *f.* (*cf.* cratera) *pelvis, concha, crater – Bekken, Schüssel, Schale:* Gloss. II 15,3 St.-S. -as nartin.

crater, -is *m. et* **cratera,** -ae *f.* (κρατήρ) *script.:* gr-: *l.36. 52.53.* ara-: *l.39.* -the-: *l.39.44.45.p.1985,9. al. form.: acc. sg.* -e: *l.52. acc. pl.* -os: *l.49. metr. plerumque* crātēr(a), *e. g. l.43(incontra:* Godesc. Saxo gramm. 1 p. 391,6 Graeco more . . . protulit Vergilius '-as' . . . ut 'poetas', at penes nos corripitur '-r, -is' ut 'stater, stateris').

mixtarius, poculum, scyphus, scutella, catinus – (Misch-, Trink-)Gefäß, Becher, Schale, Napf (cf. Gloss. I 334,22 St.-S. -a gellida. II 375,3 -a napf. 635,53 -e tunna. 691,74 -es pachuueiga. III 642,36 -r scala. 657,28 g-r chuph. 686,2 -a bechere. IV 213,52 -a char. *persaepe):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* Mappae Clavic. 4 in -a habentem huius confectionem commixtionis: *eqs.* (*inde* Compos. Matr. 3,2 in arathera). Herbord. Ott. 2,32 p. 123,5 -es (crates *var. l.*) . . . aureos vel argenteos. Hildeg. div. op. 1,4,22 p. 819ᴰ superior . . . et inferior pars firmamenti ut ⌞-r tornatilis⌟ *(cf. Vulg. cant. 7,2)* rotunda est *eqs.* Ligurinus 10,568 -as, pelves, discos paterasque capaces. Caes. Heist. mirac. I 9,24 aqua in ⌞-thera munda⌟ (-there mundo *var. l.*) recepta est. Registr. Xant. p. 95,38sq. officium, quod dicitur officium -arum, quia solet amministrare -as . . . , quibus propinatur in capitulo per anni circulum. *saepe.* **β** *lucerna – Lampe(nschale):* Hugeb. Willib. 4 p. 97,21 ibi *(sc. in sepulcro)* stant in lecto XV ⌞-as aureas⌟ (-os aureos *2*) cum oleo ardentes die noctuque. **b** *liturg. i. q. calix – (Meß-)Kelch:* Agnell. lib. pont. 52 p. 314,3 obtulit *Petrus* munera, id est -e aureo uno et patera argentea altera. 143 p. 372,4 g-em uno cristallicium, grandis, ex auro et gemmis ornatus, et alios g-es duos ex gemma onichina. **c** *publ. et iur. (spectat ad praestationem):* Registr. abb. Werd. 3,44 p. 132,17 (c. 1050) in nativitate Domini . . . X minores -as et II maiores. 4,12 XII scutellas, totidem -as. *al.* Chart. Traiect. 1529 dicta ecclesia . . . pro decima -am . . . domino Stephano . . . pro annuali pensione ministrabit. **2** *in imag. et per compar.:* **a** *gener.:* Epist. Ratisb. 30 p. 362,29 seculares secularium -e librorum inebriati. Conr. Fab. Gall. 32 p. 84,12 qui *(sc. comes Diethelmus)* fratrem invitans ad convivium in -a iniquitatis mortis propinavit exicium. *de -e inverso:* Pass. Colom. 17 uno oculorum eius *(viri)* in modum -ae extra locum tumore eiecto. **b** *astron. et philos.:* **α** *de caeli signo ('Crater', 'Becher'):* Honor. August. imag. 1,129 super hanc *(Hydram)* C-r, in quo Tatagon, id est summus Deus, pastam commiscuit, de quo animas fecit, de quo adhuc animę letheum poculum bibunt, cum corpora introeunt. **β** *per pravam interpr. (confunduntur Plato Tim. p. 41ᴰ [κρατῆρα] necnon et iuncturae* poculum lethaeum *[cf. l.68] et* orbis lacteus, *ut vid.):* Albert. M. somn. 1,2,8 p. 151ª,32 hanc humiditatem *(sc. in infantibus)* vocavit Plato '-em lacteum', in quo obli-

[Antony]

viscuntur omnium animae a stellis ... descendentes eorum, quorum scientiae naturaliter sunt apud eas. aet. 1,3 p. 308b,30 debilitata *(sc. creatura in infantia)* '-e lacteo', ut dicit Plato, eo quod nuper fuit humor lacteus spermatis et sanguinis menstrui. **3** *meton.:* **a** *de mensura ('Becher', cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1331):* TRAD. Westph. III p. 23,2 (c. 1100) IV cunei et tot -e cervisie. p. 23,4 amphora cervisie de IV -is. SERVITIA mensae (Cod. Guelf. Gud. 131 f. 20v) cervisie X mod.; -as II mellis. CHART. Westph. III 320 domus Hermanni XXIIIIor -theras et domus Hildegardis XVIIIo -theras tritici memorato militi solvent annuatim. **b** *de receptaculo census solvendi fere i. q. olla, cista – etwa: (Abgaben-)'Topf', Kasse:* CHART. Traiect. 661 p. 124,35 (a. 1218) ut prepositus et fratres de Betlehem annuatim ... Embrice *(sc. ecclesiae)* quattuor solidos ... in -am exhiberent.

***craterarius,** -i *m. fabricator craterum, fusor cantharorum – Bechermacher, Kleinböttcher, Kannengießer:* ACTA civ. Wism. A 544 (c. 1260/70) Fridericus -us. ACTA civ. Rost. C 433 p. 140 Rotcher et Thimmo -us. ACTA civ. Kil. 40 ego Nicolaus ... vendidi Everhardo -o tabernam meam (*de eodem:* 302).

***craterator,** -is *m. fabricator craterum, fusor cantharorum – Bechermacher, Kleinböttcher, Kannengießer:* ACTA civ. Wism. A 39 (c. 1250/60) Hermannus Steneke emit domum Iohannis -is de Magdeburg. ACTA civ. Kil. 161 ego Thacco pistor et ego Everhardus -r vendidimus domum et aream.

***cratericus,** -a, -um. *crateri similis – schalenförmig, becherartig:* HERM. CARINTH. essent. 1 p. 124,7 figuram vel columparem vel -am sive angularem.

crates *v.* cratis. **crather(a)** *v.* crater. **crathis** *v.* cratis.

***cratia** *f.* (*cf.* κράτος) *dominium – Herrschaft:* ALBERT. M. pol. 2,3l p. 127b,42 quae *(timocratia)* a pretiis sic dicitur, τίμος enim graece pretium est, et κρατία potestas sive principatus.

1. craticula (gr-), -ae *f.* (-um, -i *n.: l.38*) *script.:* cart-: *l.42. inter exempla metrica:* ALDH. ad Acirc. 133 p. 183,6 assecula, coticula, g-a.

opus (im)plexum, cratis – Geflecht, Rost, Gitter (cf. GLOSS. I 323,57 St.-S. g-a rohost. 339,1 -a a crate harst hurd. II 635,15 -um rostisan. *persaepe*. SUMM. Heinr. C p. 245 -a rogus harsda. *al.):* **1** *de ferro (ad assandum) igni superposito:* **a** *in univ.:* REGISTR. abb. Werd. 3,44 p. 133,21 (s. XI.) Benzo I lebetem ad pistrinum et Bunikin lebetem et -am et bakiseren *(sc. daturi sunt)*. DYASC. p. 113a alii ... cart-am teste imponunt positis ibi frustulis tede minutis et sic igni subitiunt. MAURUS urin. II p. 50,46 accipiatur splen yrci et assetur in -a ferrea. **b** *spectat ad tormenta:* HROTSV. Sap. 5,10 in -am substratis ignibus assanda ponatur *(sc. Fides)*. WALTH. SPIR. Christoph. I 23 cum ... carnifices ... olei liquorem ardentibus prunis infunderent, -a ferri ... resolvitur. EKKEH. IV. bened. I 31,70 -ę costis tractim torretur obustis *Laurentius (de eodem:* CATAL. thes. Germ. I 6,32 de -a sancti Laurentii pars auro ornata. *al.). adde:* ANNAL. Einh. a. 799 p. 107,6 ad ecclesiam beati Laurentii, quae ad C-am (g- *var. l.*) vocatur. **2** *de suppositorio cancellato:* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,15 in auream dominici altaris -am. CATAL. thes. Germ. I 125,11 -am deargentatam. ARNOLD. RATISB. Emm. 1 p. 1005A argenteam -am ... ciborio subponendam. **3** *?in titulo libri alch.:* Ps. CALID. verb. 7 p. 359 in XXXII particulis C-ae *(an leg.* Carticulae *?)* partitur libellus.

2. *craticula *v.* *gradiculum.

***craticulatus** *adi.* (craticula) *pro cognomento s. Laurentii i. q. craticulā insignis – mit dem Rost ausgezeichnet:* LAMB. TUIT. Herib. 1,11 p. 750,26 -us Laurentius Lucillum nocte illuminatum visitabat. ANSELM. LEOD. gest. 5 p. 193,29 -us ille Laurentius. REIN. LEOD. fulm. (MGScript. XX p. 615, 8) levamus oculos nostros in montes, unde veniat auxilium nobis ..., in te, o Laurenti mons -e.

***craticulo,** -avi, -are. *(a* *craticulatus *quasi a partic. perf. formatum) in craticula torquere – auf dem Rost foltern:* REIN. LEOD. Laur. prol. 15 te cesar ut iniquus -arit.

craticulum *v.* 1. craticula.

cratis (gr-, -es), -is *f. (m.: p.1986,43) script. et form:* cridas: *p.1986,3.* -th(is): *p.1986,15.*

opus (im)plexum, textum, cancellatum (fere vimineum), craticula – Flechtwerk, (Weiden-)Geflecht, Rost, Gitter, Hürde (*cf.* GLOSS. I 640,12 St.-S. vineas i. hurdi vel cridas. II 699,38 -es hurde egidun. III 414,59 -es rost. 650,19 g-is hurd. *saepe*. SUMM. Heinr. C p. 246 -is rogus harsta): **1** *proprie:* **a** *de tegimine, munitione, vinea sim.:* ANNAL. Petav. a. 785 (MGScript. I p. 17,17) rex Karolus ... destruxit Saxonorum <c>ratibus sive eorum firmitatibus. LIUTPR. antap. 1,27 clipeis ... -busque catervatim operti muros adire contendunt. CARM. de Frid. I. imp. 2997 ligna, trabes arcuum, centones, retia, -es, cuncta, quibus fuerat turris munita. ANNAL. Plac. a. 1277 p. 568,24 pontem ... construxerunt de assidibus et g-bus. *al.* **b** *de ferro (ad assandum) igni superposito:* **α** *in univ.:* CARM. var. Walther 1,87,1 -em ... conficere. REGISTR. abb. Werd. 7,4 p. 197,21 dabit ... villicus ... -them ferream, fornacem ferream. GEBER. summ. 84 p. 605 super -em (trabem, strabem *var.l.*) ferream extendantur tabellae, ita tamen, quod una ex eis alteram non tangat, ut libere ignis virtus ad illas percurrat equaliter. **β** *spectat ad tormenta:* WALTH. SPIR. Christoph. I 23 in quem *(ignem)* preco Dei super ferream -em extensus imponitur. CHRON. Reinh. a. 1215 p. 587,32 princeps ... quosdam carceris custodes ... suppremo mortis supplicio torret in -e. *al. in imag.:* HUGO TRIMB. laur. 238 martir venerande Donate, nos precibus grate de penarum trahe -e. **c** *de saepto, nassa:* WANDALB. mens. 353 amnibus ... piscosis ponere -es vimineas. DIPL. Ludow. II. 31 p. 131,31 piscariam facere aut -es ponere vel retia trahere. **d** *de fenestella clatrata, transenna:* CHART. Wirt. IV 1239 p. 312,7sqq. (epist. papae a. 1252) per -em ... ferream, per quam communionem accipiunt vel officium audiunt *(sc. sorores)*, nemo loquatur ...; quibus -bus ferreis pannus interius apponatur, ita ut nulla inde in capella valeat exterius aliquid intueri. CHART. Sil. D III 273 (epist. papae) ad -em vel parlatorium ... causa confitendi ... attendere. *al.* **e** *usu vario:* WALAHFR. hort. 38 virides ... texere lentis viminibus -es (gloss. L: hurdi) stabuli solet arte magister. MAPPAE CLAVIC. 280 -i baticie de minutulis virgulis sive spisso et forti colatorio supersterne ... cinerem. *in imag. de narratione:* OTTO FRISING. chron. 2,17 p. 87,4 inextricabilem malorum texere -em *(cf. Oros. hist. 3,2,9).* **2** *translate:* **a** *de favis, tecto apium:* ALDH. epist. 5 p. 490,15 mellifluum examen *(sc. apium)* ... ad -es (g- *var. l.*) graciles ... flava ... gestamina asportat. 9 p. 502, 2 ad gratam -em sedemque pristinam. **b** *de compage costarum:* ALDH. virg. I 29 p. 267,1 squamigeros c o s t a r u m -es rigidamque spinae curvaturam (CONR. EBERB. exord. 2,28 p. 133,40. *al.*). *expressius i. q. costa(e) – Rippe(n):* GLOSS. II 3, 18 St.-S. -em rieba *(per interpr. minus accuratam, spectat ad Alc. Avit. carm. 1,100).* 444,32 g-e tenus vnzizenrippvn. **3** *per confusionem i. q. crater – Becher: v. p.1984,40.*

***crato** (gr-), -avi, -are. *(germ.* *kratton; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 371sqq.) radere, scalpere – (zer)kratzen, ritzen, scharren:* LEX Frision. add. III A 44 p. 88 si quis alium unguibus -verit. DIPL. Heinr. II. 501a p. 640,46 illi, qui huius audatie ... princeps fuerit, tollantur corium et capilli et insuper in utraque maxilla ferro ... candenti bene g-etur et comburatur (*inde* 507 p. 649,22 -etur). ALBERT. M. animal. 8,59 aves ... huiusmodi ... g-ando effodiunt ipsum *(cibum)* de pulvere per ungues, sicut gallinae. 23,117 gallina est avis unguibus -ando (cracando *ed., vix recte*) victum quaerens. *cf.* *gratto.

[craton *v.* *crasion.]

***cratos** *subst.* (κράτος) *dominium – Herrschaft:* ALBERT. M. eth. I 393 p. 332,36 alia *(urbanitas)* dicitur 'aristocratia' ab 'aris', quod est virtus, et 'cratos', quod est potestas (*sim.* 742 p. 631,63sqq.).

***cratus** (gr-), -i *m.* (*per contam. ex* crater *et* cyathus) *scyphus, scutella – Becher, Schale:* ECBASIS capt. 113 tertius est mensis, quod frustror nectare carnis, nec biberam -um pecudis de sanguine tinctum. GLOSS. IV 245,50 St.-S. g-us bollo. *fort. huc spectat:* ANON. secret. p. 48,12 alenbic debet esse ˌcum -oˌ (cum grando, concreto *var. l.*) cupo, cum quo ponitur id, quod debet dissolvi.

***cravarius** (-awa-), -i *m. (ital. vet.* crava; *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1147) custos caprarum – Ziegen-*

[Antony]

hirt (pro nom. propr.?): CHART. Turic. 539 (a. 1240) presentibus . . . C. Clotario civi de Wintertur et C. Crawario de Abinberc. *cf.* caprarius.

[cravie *v.* creagra.**]** ***cravonum** *v.* *clavona.

***crauros** *subst.* (κραῦρος) *de peste porcorum et boum i. q. exsiccatio (per febrem effecta) – das (vom Fieber bewirkte) Verdorren:* ALBERT. M. animal. 7,106 haec duplex aegritudo *(sc. porcorum)* fraretin (*cf. p. 603b,7* κραυρᾶν) in Arabico vocatur. 7,110 vaccis . . . accidunt infirmitates duae, podagra videlicet et crocharos (*p. 604a,14* κραῦρος), quod est dolor capitis arabice.

***crausna** *v.* *crusina. ***crawarius** *v.* *cravarius.

craxantus *v.* crassantus. **craxo** *v.* charaxo.

crea, -ae *f. faex, excrementum – Ausscheidung, Absonderung:* **1** *de tartaro q. d. ('Weinstein'):* MAPPAE CLAVIC. 202 (interp.) -am vini assam, quantum estimas. **2** *de stercore:* GLOSS. IV 50,12 St.-S. -a stercus spurcicia chot.

creabilis, -e. *creationi subiectus, generabilis – der Schöpfung unterworfen, erschaffbar:* ALBERT. M. praedicam. 7,9 p. 290a,39 creator non -is est nec creatus. summ. theol. I 3,13,1 p. 38,42 Chrysostomus . . . sic dicit: '. . . ; ⌞quod . . . -is (-e *var. l.*) est naturae⌟ (*PG 59,98* ἡ . . . κτιστὴ φύσις), qualiter videre poterit, quod est increabile?' *ibid. al. subst. neutr.:* ALBERT. M. princ. 4,6 p. 342b,14 dicit Damascenus, quod ⌞omne -e⌟ (*PG 94, 960B* πᾶν . . . γεννητόν) variabile est (*sim.* summ. theol. I 18, 74,1 p. 765b,40).

creacio *v.* 1. creatio. **creacra** *v.* creagra.

***creager,** -gra, -grum. *sensu ambiguo i. q. hebes, acer – stumpf-, scharfsinnig (per pravam interpr. Mart. Cap. 9,997 [vers.]* Pelasgos dum docere nititur *Satura* artes creagris vix amicas Atticis): REMIG. ALTISS. mus. 533,12 '-is', vel agrestibus vel ingeniosis; -r duobus modis intelligitur, aut enim ab eo, quod est creos et agros, id est aries rusticus, aut ab eo, quod est creagra, id est fuscinula vel arpago; '-is Atticis', rusticis . . . aut acutis.

creagra, -ae *f.* (κρεάγρα) *script.* -acr(a): GLOSS. I 635,42 St.-S. 637,25. *?form. corrupt.:* cravie: GLOSS. V 48,13 St.-S. -astus: GLOSS. IV 138,24 St.-S. (-as *a1*; *cf. notam ed.*). *fuscinula (ad carnes ex caldariis efferendas) – Fleischgabel:* MILO carm. 3,4,1,63 iste *(Nabuzardan)* . . . mare transtulit in Babylonem et labrum ac ciatos, fialas lebetesque, -as *(cf. Vulg. Ier. 52, 18).* GLOSS. IV 185,3 St.-S. -a fuscinula arpago i. capho vel chrŏle. 214,11 -a chrewel. *ibid. al. v. et l.34.*

***creanto** (gra(i)n-, gre(i)n-, green-, cren-), -avi, -are. *(francog. vet.* creanter; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1303sq. s. v.* credere *et Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1021sqq.)* **1** *confirmare, spondere – ver-, zusichern, geloben:* CHART. Lux. II 13 (a. 1204) tam milites quam burgenses . . . comiti fidelitatem fecerunt et -verunt. CHART. Helv. arb. 22 p. 38,4 abbas . . . bona fide in manibus nostris grantavit, quod *eqs.* CONO LAUS. notae p. 784,36 donnus fecit . . . hominibus capituli pacem bona fide . . . et grentavit fide prestita in manu C. prepositi se firmiter observaturum *eqs.* CHART. Hans. 429 p. 142,5 mercator certificabit vel -bit manu sua bona fide theloneario, quod *eqs.* CHART. Bern. III 161 p. 155,6 recepi . . . XXXIII libras Basilienses, ex quibus crentavit (cremavit *ed., sed syn.:* iuravit) Burchardus Husarius decem marcas . . . argenti. *al.* **2** *comprobare, consentire – billigen, genehmigen, sich einverstanden erklären (mit):* CHART. Helv. arb. 27 p. 46,23 comes crentavit istud placitum. CHART. Laus. 34 Iohannes de Lora . . . invadiavit domino Cononi . . . decimam, quam habebat in feodum a capitulo apud Mornai . . . et fecit greintare capitulum. 237 p. 288,8 promisi, quod milites meos hoc facerem concedere et greentare. *al.* **3** *concedere, committere – verleihen, (zur Nutzung) überlassen:* CHART. Laus. 462 (a. 1228) Rodulfus de Vualbroie promisit fidelitatem capitulo . . . ; et capitulum graintavit ei casale. *cf.* *warando.

1. creatio (-cio), -onis *f.* **1** *gener. i. q. generatio, procreatio – Zeugung:* **a** *proprie:* PS. ODO MAGD. herb. 278 huius *(salicis)* flos sumptus in aqua frigescere cogit instinctus veneris . . . et sic desiccat, ut nulla -o fiat. HILDEG. caus. 2 p. 136,19 virtutem illam -is Deus viro dedit, ut . . . filios procrearet. *v. et p. 1989,61.* **b** *meton. i. q. proles – Nachkommenschaft:* LEX Ribv. 61,1 et tam ipse *(servus)* quam et omnis procreatio (-o *A6. 7*) eius. **2** *theol. et philos. i. q. conditio, genesis – Schöpfung(svorgang), Erschaffung, Entstehung:* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* WANDALB. creat. mund.tit. de -e mundi . . . descriptio brevis. ALFAN. premn. phys. 1,24 p. 10 Moyses -em (*PG 40, 512B* δημιουργίαν) exponens. 2,81 p. 43 differentiam -is (*PG 40,573B* κτίσεως) et providentiae. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 86,13 -o . . . a primordio principiorum ex nichilo. HILDEG. caus. 2 p. 136,15 de Adae -e et Evae formatione. ALBERT. M. summ. creat. I 1,1capit. de -e. summ. theol. I 13,53,2capit. quid sit -o passiva. II 11,47 p. 520a,34 -o primus actus est, qui non nisi Deo convenit. *persaepe.* **β** *de renovatione:* MANEG. c. Wolfh. 21 p. 91,20 ut nova -e facta terre faciem renovaret *Spiritus.* **γ** *in titulo libri alch. de extractione 'olei' q. d.:* PS. GERH. CREM. sept. p. 339,25 Liber -is. **b** *meton. i. quod creatum est, creatura – das Erschaffene, Schöpfung:* LIBRI Karol. 1,4 p. 17,1 Deus . . . lucem condidisse legitur . . . et hominem sive omnium rerum -em patrasse. MANEG. c. Wolfh. 8 p. 59,11 tocius -is universitas (*sim.* 11 p. 67,9). **3** *natur. i. q. dispositio, compositio, structura – Einrichtung, Zusammensetzung, Struktur:* ALBERT. M. veget. 2,121 per modum dulcis phlegmatis in -e humorum in animalibus. animal. 1,297 pedis . . . -o est ad fixionem gressus et status. 1,543 pulmonis -o . . . est ex substantiis quatuor *eqs. ibid. al. qualitas – Beschaffenheit:* ALBERT. M. animal. 1,468 -o illorum *(testiculorum)* non est sicut communis -o carnis, sed *eqs.* 4,57 -o . . . testae eius *(animalis)* est intra -em testae et corii quasi media. **4** *publ. et iur.:* **a** *electio, designatio, ordinatio – Erwählung, Wahl, Ernennung, (Amts-)Einsetzung:* VITA Heinr. IV. 5 in -e regum. CONST. Melf. 1,48tit. de prohibita officialium -e. CHART. Carinth. V 151 p. 102,21 ante -em domini patriarche. CONST. imp. III 21,1 post multos et varios de futuri regis -cione (electione *V*) tractatus. ACTA imp. Winkelm. I 995 p. 749,33 magistri racionales debent interesse -cionibus officialium. *al. per compar. de assumptione inter beatos:* CHART. Naumb. 168 p. 148,10 (a. 1144) ad capessendum . . . premium intermine -cionis. **b** *fundatio, institutio – Stiftung, Gründung:* CHART. Brem. 162 p. 192,13 (c. 1230) secundum -em altarium. CHART. Lamb. Leod. 657 p. 231,29 in carta sue *(sc. canonicorum Parvae Mensae)* -is et institutionis. CHART. Pommerell. 272 p. 229,33 donavimus . . . ad -cionem predictam *(sc. novi coenobii)* quendam fluvium dictum Dribok.

[2. creatio *v.* curatio: URSO element. 1 p. 37,9.**]**

***creativus,** -a, -um. **1** *effectivus, generans – erschaffend, hervorbringend, bildend:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106B antequam ipsi *(vulneri)* medicinam carnis -am seu sigillativam adhibeas (*sim.* p. 107B. 1,10 p. 109E). ALBERT. M. animal. 19,48 calor . . . -us est et formativus. eth. II 1,5,12 p. 74b,1 apud omnes antiquos divinum dicitur esse -um; -um autem est . . . , quod nullo praesupposito causat. caus. univ. 2,2,17 p. 110,6sqq. causae primae . . . virtus -a est et praeparativa omnium; virtus autem intelligentiae . . . non est -a, sed potius creati formativa et determinativa. *ibid. al.* **2** *consummationis (electi ordinationis) efficiens – den Vollzug (der Ernennung des Gewählten) bewirkend:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 178,4 cui *(sc. Saul regi)* spiritus sanctus illud dabat, quod prophetabat, non quidem sicut electo, sed . . . ut uncto, non . . . spiritu sancto, sed . . . -o potius oleo.

creator, -is *m. script.* -tur: *l.66. adde* FORM. Marculfi 1,12 l. 2 *(var. l.).* FORM. Bitur. 15a p. 174,28. CONST. Constant. 52 *(var. l.).*

conditor, auctor – Schöpfer, Erschaffer (raro usu attrib., e. g. l.66): **1** *strictius de Deo (hic illic de philosophorum antiquorum demiurgo q. d., e. g. l.71):* **a** *in univ.:* DIPL. Merov. I 67 p. 59,44 -ur omnium Deus. WALAHFR. Wett. 733 omnipotens hominum sator atque -r. HROTSV. Pafn. 1,3 ut placuit -i. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 209 -em et redemptorem nostrum. WIPO gest. 3 p. 21,8 -em et creaturam inter se conferre. ALFAN. premn. phys. 1,11 p. 7 patet unum esse omnium existentium -em (*PG 40,508B* δημιουργός). RUP. TUIT. vict. 7,6 de quibus *(angelis et hominibus)* -is est et erit iudicium. AL-

[Antony]

BERT. M. summ. theol. I 13,53capit. de hoc nomine, '-r'. *persaepe. adde:* RADBERT. corp. Dom. 12,53sqq. sacerdos non ex se dicit, quod ipse -r corporis et sanguinis esse possit, quia, si hoc posset, . . . -r -is fieret. *v. et l.19.* **b** *dominus, rex – Herr, König:* ALDH. ad Acirc. 36,1 vis . . . naturae . . . , immo -r Olimpi. CARM. de Bened. prol. 3,5 Hierusalem compos, Hierico venerande -r, rex regum. **2** *latius i. q. fundator – Stifter, Gründer:* METELL. Quir. 15,53 -es . . . pluribus almarum regionibus ęcclesiarum.

creatrix, -icis *f. conditrix, auctrix, effectrix – Schöpferin, eine die hervorbringt, erschafft, erzeugt (saepius usu attrib., e. g. l.15.23; expressius i. q. genetrix, mater – Mutter, e. g. l. 21):* **1** *strictius:* **a** *spectat ad Dei naturam, virtutes (ad deam paganorum: l.15):* EPIST. Wisig. 9 p. 672,23 increata -x omnium, sempiterna trinitas. BEDA temp. rat. 2,28 dea -x una de pluribus. EPIST. Worm. I 52 p. 92,1 divina -x *(sc. natura).* ARNO REICHERSB. apol. p. 44,38 sapientia Dei, -x omnium. *saepe. adde:* GODESC. SAXO theol. 21 p. 291,8 non . . . sunt . . . patres et matres creatores et -es ullatenus animarum, sicut omnino nec corporum, sed solus Deus, qui creator est universorum. **b** *usu vario:* ERMOLD. Ludow. 4,523 pulcra -x *(sc. Iudith)* ire vetat *(sc. puerum Karolum).* MANEG. c. Wolfh. 22 p. 98,6 perfidia, desperationis -x. ALBERT. M. animal. 12,16 virtus -x sanguinis. caus. univ. 2,1,15 p. 78,71sq. 'omnis anima nobilis' in genere 'tres habet operationes', -em scilicet, 'intellectualem et animalem'; dico autem -em formarum ad esse collatricem. *al.* **2** *latius i. q. ordinatrix, quae coronat – Ernennerin, eine die krönt:* CARM. Otton. III. 19,12,1 regum -x maxima . . . Italia. EPIST. Wibald. 404 p. 539,14 sacrosanctam urbem, dominam mundi, -em et matrem omnium imperatorum.

creatum *v.* creo. **creatur** *v.* creator.

creatura, -ae *f.* **I** *de actu creandi, genesi i. q. creatio – Erschaffung, Schöpfung(svorgang):* GLOSS. psalt. Lunaelac. 148, 5 de -a et nativitate aquae. RUP. TUIT. vict. 1,5 p. 10,19 de -a mundi. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 20,11 non . . . de theologica et ineffabili generatione seu nativitate . . . , sed tantum de ea, quae a phylosophis genitura, a nobis factura seu -a dici solet. *al.*

II *de eo, quod ex creatione provenit, creatum est i. q. conditio, natura – Schöpfung, Natur:* **A** *strictius:* **1** *de summa, universitate:* CONST. Constant. 44 universam ex nihilo formavit -am Deus. MEGINH. FULD. (?) Ferr. 1 -a . . . omnis, rationalis videlicet, irrationalis et insensibilis *eqs.* ALFAN. premn. phys. 1,11 p. 7 unam esse uniusque generis omnem -am (*PG 40, 508A* κτίσιν). HILDEG. scivias 1,2 l. 663 -a illa, quae ad servitutem hominis creata fuerat. ALBERT. M. summ. theol. II 11, 43capit. quare nomine coeli et terrae intelligitur spiritualis et corporalis -a. ANON. miseric. 432 viderunt *(sc. philosophi)* in omni re in -a magna consimilitudinem in -a minori. *saepe.* **2** *de singulis quibuslibet creatis:* **a** *de anim. i. q. animal, animans, anima – Geschöpf, (Lebe-)Wesen, 'Kreatur' (usu attrib.: l. 55):* **α** *in univ.:* WETT. Gall. 29 p. 274,1 montes et colles omniaque ligna silvarum cum diversis -is. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 155 ubi . . . omnes sancti creatorem suum et omnium -arum . . . videbunt. MARIAN. chron. a. Chr. capit. 1,9 p. 495 de formatione rerum -arum septem diebus. HILDEG. epist. I 47 p. 237D quaedam -a ex viriditate, quaedam carnibus induta ex sensibili natura sua, quaedam ex ventoso flatu suo, quaedam ex aere fluentis aquae vivit. ALBERT. M. sent. 3,2,1 p. 22a,27 inter creatorem et quamcumque -am infinita est distantia. *persaepe. de procreatione humana:* ALBERT. M. animal. 15,7 virtus . . . spermatis facit -am et creationem sive formationem et facturam embrionis. **β** *de angelis:* ALEX. MIN. apoc. 3 p. 45,1 de caelo . . . , id est de conformitate caelestium -arum. ALBERT. M. summ. theol. I 18,74capit. de motu -ae spiritualis per tempus et locum. *al.* **γ** *de hominibus:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 408, 5 'praedicate evangelium omni -ae' *(Vulg. Marc. 16,15),* id est omni homini. WALTH. SPIR. Christoph. I 9 Deus errantis reparatio -ę. MANEG. c. Wolfh. 1 p. 46,2 illi -ę, quę ad 'imaginem et similitudinem' creatoris omnium condita est. ALBERT. M. sent. 1,40,6capit. an praedestinatio sit solius rationabilis -ae. *saepius.* **δ** *de certa quadam persona (amabili, praesertim de muliere, puella):* CARM. Cantabr. A 43,11 viri atque femine tam nobili -e *(sc. Wilhelmo cuidam)* se cupibant flectere. CARM. Bur. 76, 11,1 Venus clementissima, felix -a. 76,14,2 plurime belle -e. 111, 3,7 in qua *(valle)* pius collocat hanc creator -am, vultu claram, mente puram, quam cor meum invocat. *pro nom. propr. ('Mensch'):* CHART. episc. Hild. II 200 (a. 1226) capellanus noster, qui dicitur C-a. **b** *de corpore Christi eucharistico q. d.:* RADBERT. corp. Dom. 15,10 creatur . . . ibidem *(sc. in sacramento eucharistiae)* . . . nova salutis -a. **c** *de rebus, substantiis (in circumlocutione sollemni):* ORD. iud. Dei A 6a exorcizo te, -a aquae, in nomine Dei. 27h p. 631,27 apponatur ei *(sc. reo furti)* -a panis vel formatici. 30b p. 634,6 -a panis et casei. *ibid. al.* **B** *latius:* **1** *proprietas, essentia – (eigentümliche) Beschaffenheit, Wesenheit:* AETHICUS p. 100,4 fortissimam atque rutilantem conditionem ac -am *(sc. angelorum).* VITA Galli I 11 mat<er>ia liquide -e *(sc. cera)* petra durissi<ma redd>ita est. ALBERT. M. animal. 1,62 omne animal habens semen . . . habet membra convenientia -ae suae ad conceptum et partum filiorum. summ. theol. I 15,60,4,1 p. 613a,38 -a in creatore est creatrix essentia, quia . . . causatum in causa non est causatum, sed causa. **2** *constitutio, corporis figura – Körperbau, Gestalt:* ALBERT. M. animal. 25,24 incipit -a eius *(serpentis)* a collo grosso usque ad caudam subtilem continue diminui. **3** *progenies, fetus – Brut:* VITA Pirmin. I 5 p. 25,9 cuncta illa horrenda -a variorum atque inauditorum vermium.

III novella -a *i. q. noviter electus, ordinatus – Neugewählter, eben erst Ernannter (contemptim dictum, subauditur 'homo novus', ut vid.):* VINC. PRAG. annal. a. 1154 Fridericus . . . , dux Sueviae, . . . in regem eligitur, qui . . . suis principibus . . . curiam indicit, ad quam . . . dux Wladizlaus, tamquam novelle -e obaudire nolens, ire rennuit (*postea:* ad novellum regem).

***crebatus** *v.* crepo.

creber, -bra, -brum. *script. et form.:* crib-: *p. 2012,43. nom. sg.* -brer: *l.55. adv.:* cebro: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 487,9 *(cod.).* crebo: *p.1991,12. adde* ALDH. virg. II 1520 *(var. l.).* HROTSV. Agn. 112 *(var. l.). superl.:* -brissime (-brisime, -bissime, -evissime): CHRON. Salern. 18 *et saepius (v. comm. gramm. ed. p. 258).* -epissime: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,28 l. 20. 2,31 l. 19. *metr.* -ĕb-: *l.50. p.1991,20. adde* CARM. libr. II 9,6. *al.*

I *temp. i. q. frequens, saepe repetitus, continuus, perpetuus – häufig, oftmalig, ständig (wiederholt), fortwährend:* **A** *strictius:* **1** *usu communi:* GLOSS. med. p. 73,12 quae *(satyriasis)* ita agnoscitur, id est ex . . . p u l s u . . . -o (AESCULAPIUS 42 p. 72,3 cerebri) et anelitu (PS. GALEN. puls. 11 -r pulsus est, qui adsiduitate motus sui intervallum non facit. *al.*). DIPL. Arnulfi 150 auribus serenitatis nostrę -errima detractione delatum est, qualiter *eqs.* WIDUK. gest. 1,8 p. 9,7 Saxones . . . -is hostium incursionibus fatigati. OTLOH. doctr. 34 p. 291A quae *(crimina)* . . . refert Paulus sermone -o venerandus. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,13 nullam rem magnam sine -a et longa consultatione adgrediuntur *Graeci. persaepe.* **2** *sensu adv.:* **a** *usu praed.:* EINH. Karol. 32 p. 36,6 solis et lunae -errima defectio . . . visa. CAND. FULD. Eigil. II 7,14 hortatur socios -r. BENZO ad Heinr. IV. 5,7 p. 476,10 fit -rer in urbe tumultus. YSENGRIMUS 2,11 quam michi Gerardus *(i. anser)* -r bonus, improbe raptor, fraude tua periit, quam bona Teta *(i. gallina)* frequens! *al.* **b** *usu attrib.:* WALAHFR. hort. 356 -a . . . imponito *(sc. capiti)* . . . tegmina vettonicae. WALTHARIUS 1061 caesi volvuntur pulvere amici -is . . . ferientes calcibus arvum. **c** *?subst. neutr. in locut.* in -o: CATAL. reg. (MGLang. p. 497,33; s. XI.?) Capuanenses iere Parthenopen predatum, utpote quoniam in *(deletum m.²)* -o inter eos lolium pullulat. **B** *latius:* **1** *multus – viel:* WALAHFR. hort. 203 coenam cyatis . . . claudere -is. GODESC. SAXO conf. p. 72,16 Domine Deus . . . , mutatus es -errimis vicibus, immo innumeris vicissitudinibus. CARM. Cantabr. 41,20 quo te -a (-o *cod., fort. recte*) conservet per saecula Deus. **2** *celeber, notus – weit verbreitet, bekannt:* BEDA hist. eccl. 3,13 p. 153,17 audivimus . . . , et fama est *(om. M. N)* -errima, quia fuerit in gente vestra rex mirandae sanctitatis.

II *local. i. q. densus, spissus, numerosus, multiplex – dicht (gedrängt), zahlreich, vielfach:* **A** *strictius:* WALAHFR. hort.

[Antony]

101 cucurbita . . . -is . . . iacit retinacula ramis. ERMOLD. Ludow. 3,183 imbribus . . . -is . . . concidit ignis. HROTSV. gest. prol. 2,8 cum perspicias maculis sordescere -is *(sc. textum). al. v. et p. 1703,12. usu praed.:* EBERH. HEIST. Betel. 15 urbis in hiis *(collibus)* edes firmas figunt sibi sedes; -e descendunt, que vallis ad infima tendunt. **B** *latius i. q. plenus, refertus – voll, überfüllt:* AETHICUS p. 102,13 quicquid in luna minuere cernimus paulatim . . . volventem cursu lunae in ipso densissimo ac -errimo itinere.

adv. **crebre, crebro.** *saepe, frequenter, continue, iterum atque iterum – oft(mals), häufig, ständig, immer wieder:* VITA Genov. rec. A 30 (MGMer. III p. 227,22; s. VI.) ad -o (-bo *var. l.*) d i c t a m basilicam pervenit (DIPL. Arnulfi 90 p. 133, 5. *ibid. al.*). FORM. Marculfi 1,35 l. 46 pro salutae nostra -ius exorare. EINH. Karol. 26 aedituos -errime (celeberrime *var. l.*) commonens. TRAD. Ratisb. 40 p. 46,14 haec *(consuetudo commutandi)* . . . modernis temporibus -ius ac -ius . . . conficitur. CYPR. CORD. carm. 1,7 (MGPoet. III p. 144) hoc cibo *(sc. novi veterisque testamenti)* quis fuerit pastus, . . . -e spiritum alit. HROTSV. Dion. 264 mortua membra signorum titulis -o glorificata coruscis. RUD. TRUD. gest. 7,4 foetor . . . fimi . . . -o perurgens ad vomitum. *persaepe. v. et p. 1990,63. 67. abund.:* HROTSV. Dion. 143 in qua *(urbe)* -o . . . Gallorum proceres concurrunt saepius omnes.

crebo *v.* crepo.

crebresco (-be-, -eve-, -epis-, -ris-), -ere. **1** *crebrius evenire, multiplicari, augescere, accrescere – sich häufen, sich mehren, sich steigern, zunehmen:* **a** *in univ.:* FORM. Marculfi 2,3 l. 3 mundi terminum r u i n i s -iscentibus adpropinquantem indicia certa manifestantur (PETR. DAM. epist. 38 p. 355,17 -entibus. *al.*). TRAD. Frising. 39 p. 67,6 corpori meo -piscente languore cotidianis adfligor doloribus. LEG. Lang. p. 208,4 -vescentibus malis. CARM. cod. Vat. (5330) 14,6 fulgura dira -bescunt. RUP. TUIT. Pant. 1 (AnalBoll. 55. 1937. p. 255,2) quorum *(martyrum)* meritis sanitates -unt. CHART. ord. Teut. (Thur.) 296 p. 239,6 clamore valido de excessibus . . . monachorum in auribus . . . episcoporum -ente. *al.* **b** *se diffundere, evagari – sich ver-, ausbreiten:* BEDA hist. eccl. 2,7 p. 94,15 civitas . . . igni correpta -entibus coepit flammis consumi. WILLIB. Bonif. 2 p. 10,25 rumore sanctae exortationis eius -ente. CHRON. Noval. app. 2 cum . . . iam aurora -ret. *al.* **2** *clarescere, celebrescere – glänzen, in aller Munde sein:* OTTO FRISING. gest. 2 prol. non sum nescius . . . -entibus victoriis stilum materiae succubiturum. MIRAC. Annon. 3,43 p. 166,18 Annonem . . . tot signis -bescere (-ere *add. in marg. A*). *al.*

crebris(s)ime *v.* creber. **1. crebro** *v.* creber.

2. crebro, -atum, -are. (*cf. ThLL. s. v.* crebratus) *condensare, frequenter mittere – verdichten, dicht entsenden:* CARM. Aldh. 1,54 quae *(grandines)* catervatim caelitus -antur nigris nubibus. *partic. perf. usu adi. de voce et crebra et summa:* VITA Leod. 1,606 (MGPoet. III p. 22) virum quendam -ta voce ciebat.

***crebrositas,** -atis *f.* *(per analogiam ad* numerositas *formatum, ut vid.) frequentia – Häufigkeit:* VITA Burch. Worm. 20 p. 844,26 muro *(sc. monasterii)* ex parte peracto regalis -e serviminis et . . . assidua infirmitate . . . impeditus . . . peragere non potuit.

1. crebrum *v.* creber. **2. crebrum** *v.* cerebrum.

***crecius** *v.* *grezius. **[crecuculus** *v.* cuculus.**]**

***creda** *v.* 1. *cridum.

***credda** *f.* (*theod. vet.* kreta) *bufo – Kröte:* HILDEG. phys. 8,4 -a (rubeta *ed. pr.*) ex parte magnum calorem habet et ex parte magnam acerbitatem in se habet.

***credencia, *credenciarius** *v.* credent-.

***credendarius** (-der-), -i *m.* (credere) **1** *gener. i. q. consiliorum particeps – Vertrauter, Ratgeber:* VITA Maxim. Trev. I 12 Carolus -um (LUP. FERR. Maxim. 17 [MGMer. III p. 80,13] satellitem) vocans suum dixit ei: *'eqs.'* **2** *spec. de consocio credentiae q. d. (cf. p. 1993,1sqq.) i. q. consiliarius – Ratsherr:* ACTA imp. Böhmer 898 p. 611,26 (a. 1191) -erii Cremone. CONST. imp. II 453,2 ipse potestas a parte et nomine communis illius civitatis et -i omnes, qui erant in illa credencia, . . . fidelitatem iuraverunt. CHART. Ital. Ficker 314 p. 345,25 dictam potestatem vestram et omnes -os civitatis vestre. *al. cf.* *credentiarius.

***credentia** (-cia), -ae *f.* (credere, *cf. Meyer-Lübke, REW*^{3} *nr. 2306*)

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *fides (habita), fiducia – Glaube, Vertrauen:* **a** *in univ.:* VITA Reginsw. 4 quibus *(sc. dictis)* princeps celerem adhibens -am. **b** *spectat ad religionem:* HETTI (?) interr. p. 91,26 fides quid est?:: credulitas sive -a. BRUNO WIRZ. fid. 1 (PL 142,561^C) dicitur . . . fides, credulitas sive -a; catholica, universalis dicitur. VITA Serv. 54 p. 128,18 astantes . . . spondent -e devocionem conversionisque participationem. **c** *spectat ad prolationem diei ad solvendum ('Kredit'):* CHART. Laus. 319 p. 281,24 (a. 1221) quicumque vendunt in villa, debent dominis -ciam XL dierum. 556 p. 470,29 debent ei *(episcopo)* burgenses in victualibus et ferratura -am usque ad XL. diem *eqs.* **d** *spectat ad munera fiscalia officialium fidei commissa ('Treu und Glauben'):* CONST. Melf. 1,60,1 qui *(camerarii)* a curia nostra camerariatus officium in -am recipiunt. 1,71 sive in extalium sive ad -am collocentur *baiulationes.* ACTA imp. Winkelm. I 901 de officio camerarii, quod ipse *(Rogerius)* . . . exercuit . . . ad -ciam. *al.* **2** *fides (facta), confidentia – Gewähr, Vertrauens-, Glaubwürdigkeit:* **a** *in univ.: v. p. 1776,1.* **b** *spectat ad promissa sollemnia i. q. securitas, cautio – Garantie, Sicherheit, Ver-, Zusicherung:* ANNAL. regni Franc. a. 785 p. 70,6 petentibus illis *(Widochindo et Abbione),* ut -as haberent, quod inlaesi fuissent. CAPIT. reg. Franc. 45,13 qui *(obsides)* propter -as dati sunt (*item* 194,9). DIPL. Karoli M. 208 qualiter nos . . . regnum Langobardorum adquesivimus et pro -is aliquos Langobardos foras patriam in Francia ductos habuimus. LEG. Lang. p. 224,40 si . . . populus portionis meae cum populo vestrae partis ierint per -am in exercitu quocumque. VITA Deic. 45 p. 574,30 (15 p. 682,2) sacramento firmissimo -am talem faciant *(sc. usurpatores loci)* . . . fidelibus tuis, quatinus *eqs. vadimonium – Bürgschaft, Haftung:* CHART. Bern. II 325 p. 351,4 (a. 1252) ipsi cives aliquem de nostris hominibus vadiare non debent . . . , nisi eum, qui est sibi . . . personaliter obligatus, et ob hoc caveat sibi quilibet de -a facienda. **c** *spectat ad instrumentorum publicorum confirmationem i. q. corroboratio, auctoritas – Beglaubigung, Rechtskraft:* WILH. ANDR. chron. 150 p. 734,44 scriptum patens, Andrensi capitulo sigillatum, de -a et ratihabitatione confectum, . . . publicatur. CHART. Sangall. A 871 p. 86,11 presentem paginam sigillorum nostrorum -a fecimus insigniri. CHART. ord. Teut. (Hass.) 191 in cuius rei -am presens scriptum fecimus . . . conscribi. **d** *spectat ad testimonium auctoritatis missorum per litteras factum fere i. q. potestas – etwa: Ermächtigung, Vollmacht:* RYCCARD. chron. a. 1239 p. 201,3sq. ne quis . . . portet papales litteras contra cesarem . . . ; et si portaverit litteras de -a, cogatur confiteri modum et tenorem -e. CONST. imp. II 224,5 per nuncium suum *(sc. papae)* litteras de -a deferentem. SALIMB. chron. p. 523,11 (chart.) cum Petrus rex Aragonum prepositum Massiliensem cum suis litteris de -a ad . . . regem Karulum destinasset. **B** *latius i. q. taciturnitas, fidelitas – Verschwiegenheit, Zuverlässigkeit:* CHART. Tirol. 563 p. 44,19 (epist. papae a. 1206) cum decano iuraverit servare -am, postmodum consilium sibi creditum . . . episcopo reseravit *testis periurus.* CONST. imp. II 165 p. 203,13 nulli litteras istas legi faciatis, nisi iuramento -am fecerit. 453,3 si ipse *(rex)* vel aliquis eius nunctius mihi aliquid in -ciam preceperit, illud privatum tenebo. ACTA imp. Winkelm. II 1026 p. 687,45 omnia . . . sub -a tenebo. CHART. Ital. Ficker 461 -am eis *(dominis)* tenebit modis omnibus *(sc. notarius investitus). c. gen. obi.:* OTTO MOR. hist. p. 6,9 communicato consulum consilio aliorumque sapientum de Laude, qui -am consulum iurarant *(cf. p. 1993,5).*

II *meton. i. q. secretum (commissum), arcanum (communicatum) – (anvertrautes) Geheimnis, vertrauliche Mitteilung:* DIPL. Frid. I. 375 p. 240,6 -as suas *(sc. imperatoris),* quas per se vel per suum certum missum vel suas certas litteras michi significaverit, bona fide celabo. CHART. Tirol. 563 p. 44,22 (epist. papae) non revelare -am. CHART. Ital. Ficker 264 -as sibi comissas . . . tenebit *gastaldio. al.*

[Antony]

III *translate:* **A** *de conventu patriciorum in civitatibus Italiae res publicas tractantium i. q. consilium – Rat(sversammlung), 'credenza' (de re v. E. Mayer, Ital. Verfassungsgesch. II. 1909. p. 549):* Otto Mor. hist. p. 6,21 omnes consules aliosque de Laude sapientes, qui de -a fuerant *(cf. p.1992, 65)*. Dipl. Frid. I. 896 p. 150,41 consules et -a iurabunt, quod *eqs.* Chart. Ital. Ficker 215 p. 267,10 in -a comuniter coadhunata vel concione. Const. imp. II 453,1 congregata -cia Albensi. Chart. Bund. 733 p. 201,5 de consensu et voluntate Cumane -cie *eqs. persaepe. v. et l.25.p.1991,72. remissius de colloquio secreto:* Annal. Ianuens. III p. 151,27 potestas vocatis paucis ex nobilibus Ianue, in quibus confidebat . . . , revelavit eis in -a litteras *(sc. papae).* **B** *de instrumento ad falconem fugam temptantem revocandum fere i. q. funiculus securitatis – etwa: Sicherheitsleine:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 praef. p. 125, 23 quedam *(sc. instrumenta sunt)* in instruendo ipsas *(aves rapaces)* exire de manu et ad manum redire, ut id, quod fileria seu -a dicitur. 3 p. 9,31 funiculus . . . iste dicitur fileria, que a quibusdam -a dicitur pro eo, quod in primis recessibus avis de manu . . . non creditur ipsi avi . . . , sed creditur illi filerie, que -a dici potest. *ibid. al.*

*?***credentiarium,** -i *n. consilium – Rat(sversammlung), 'credenza' (cf. l.1sqq.):* Chart. Bund. 838 p. 285,23 (a. 1247) de consensu et parabola . . . potestatis ipsius comunis et totius -i (*ni leg.* credentiae) predicti comunis vel maioris partis eorum congregatorum in ecclesia . . . ad sonum campane.

***credentiarius** (-nci-, -nzer-), -i *m.* (*credentia; *ital.* credenziario, *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1149*) **1** *de subalterno, vicario i. q. consiliorum particeps, procurator – Vertrauter, Bevollmächtigter:* Acta imp. Winkelm. I 996 p. 750,33 (s. XIII.med.) quaterni particulares introytus subofficialium suorum *(sc. officialium)* -zeriorum. 997 p. 754,34 si sit officialis -zerius, qui recipit *(sc. pecuniam)*, tenetur <pena> constitucione regia comprehensa. 1000 p. 761,26 in quaterno emptoris et -zerii emptoris. **2** *de consocio credentiae q. d. (cf. l.1sqq.) i. q. consiliarius – Ratsherr:* Chart. Bund. 829 p. 279,4 (a. 1246) Martinus de Prata et Iohannes de Arboredo et Arialdus de Mentorculis, omnes -ciarii iamscripti comunis. 840 p. 289,24 quod . . . sindici facient -ciarios de Clavenna hunc contractum firmare. *ibid. al. cf.* *credendarius.

credetarius *v.* creditarius.

credibilis, -e. *facilis creditu, fide dignus, probabilis – glaublich, glaubhaft, glaubwürdig:* **I** *adi.:* **A** *strictius:* **1** *de rebus:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* Thietm. chron. 6,98 marchio se iuramento admodum -i expurgat. Idung. Pruf. dial. 2, 839 valde amara invectio in apostolicam sedem est ista et vix -is. *al.* **β** *locut. impers.* -e est: Agius vita Hath. 17 illud sane -e est magni eam aliquid et divini vidisse. Bruno Magd. bell. 11 p. 19,33 nulli, quin esset . . . praecepto regis occisus *secretarius*, -e fuit. *al. ellipt. pro assensu:* Hrotsv. Dulc. 2,1 captus sum illarum *(puellularum)* specie:: -e. Sap. 3,6 clara ex stirpe me originem non nego trahere:: -e. **b** *publ.:* Chart. Sangall. A 621 (a. 882) ut firmior et -ior omnibus in futurum maneret, placuit inter nos cartam pacationis ex utraque parte allevari. Dipl. Arnulfi 159 ut haec . . . auctoritas robustiorem atque -iorem . . . obtineat firmitatem. Dipl. Heinr. II. 409 ut . . . nostrae donationis auctoritas omnibus . . . fidelibus -is habeatur et vera credatur. *al.* **2** *de hominibus i. q. fidelis – zuverlässig, vertrauenswürdig:* Capit. reg. Franc. 287,11 per -es fideiussores. *ibid.:* melior homo eorum *(vassorum)* et -ior (-is 3). Thietm. chron. 7,75 sicut a -bus viris audivi. **B** *latius i. q. aestimabilis, intellegibilis – ermeßlich, vorstellbar:* Rup. Mediol. Adalb. 17 fundus *(sc. lacus)* vix -is habetur.

II *subst. neutr.:* **A** *gener.:* Thietm. chron. 8,12 multo -iora tibi quam alius indico. **B** *theol. de principiis et rationibus fidei atque doctrinae christianae i. q. verum fidei subiectum – Glaubens-, Offenbarungswahrheit:* Albert. M. sent. 1,1 p. 55b,7sq. est -e, quod prius intelligitur quam credatur; et est -e, in quod non potest ratio ex seipsa *eqs.* 3,23,12capit. an fides sit una vel differens secundum -ia. miss. 2,8,4 p. 59a,10 articulus . . . , ut dicit Richardus de sancto Victore, est minimum -e arctans nos ad credendum. *ibid. al.*

adv. **credibiliter.** *fideliter – zuverlässig, getreu:* Dipl. Arnulfi 104 ut hec . . . auctoritas firmiori imperpetuum solidetur robore -ius diligentiusque semper a nostris observata fidelibus, manu nostra . . . eam firmavimus.

***credinde.** (*mutilatum ex* credo in Deum) *iocose de 'Credo' (i. symbolo) irreverenter deblaterato:* Ysengrimus 2,97 bis . . . Pater nuster sanctum et Credinde (crede inde, credo deinde, credo inde *var. l.*) revolvit *anus*.

creditarius (-det-), -a, -um. *fidelis, fide dignus – vertraut, getreu:* Chron. Fred. 2,57 p. 78,5 Idacius patricius et uxor Eugenia cum sine liberis essent, habentes in ministerio -etarius (creditorios, crediturios, crediturios *var. l.*) sibi puerum nomine Theudorum et puella nomine Liliam. 3,11 p. 96,19 misit *Wiomadus* puerum -um sibi cum mediam partem aureae. *subst. masc. de famulo speciali et intimo:* Vita Ludow. Pii 23 per universas regni sui partes fideles ac -os a latere suo misit. Chronogr. Corb. p. 86,25 Wolfhardus . . . sacerdos, abbatisse Reithe iam incluse -us, . . . litteras ex persona abbatisse late circumquaque destinavit.

***creditio,** -onis *f.* **1** *de actione alicuius fidei aliquid committendi:* **a** *gener. i. q. mandatum – Auftrag:* Walth. Spir. Christoph. II epist. ad coll. p. 10,14 qui *(Baldericus)* recepto suae -is debito, quod ammonuit, . . . sua examinatione probavit. **b** *iur.:* **α** *ius emendi in diem – Rechtsanspruch auf Kredit:* Chart. select. Waitz p. 14,23 (a. 1063/76) violentam precem non faciat . . . nec executionem, que villanis nostris in damnum veniret (-em nullam faciet, que damno sit hominibus ville *B*). **β** *mutuae pecuniae datio – Gewährung von Darlehen:* Chart. Argent. I 617,24 p. 478,42 (a. 1214) isti *(scabini)* . . . testes inducendi sunt in venditionibus et emptionibus ac -bus et persolutionibus debitorum. **2** *de fide facta i. q. confirmatio – Bestätigung:* Leg. Wisig. add. 1 ille homo, qui accepit . . . suum directum, habebit secum scriptum seu -em, quomodo iudicatum est.

***creditivus,** -a, -um. *credulus, securus – gläubig, bedenkenlos:* Chart. Pomm. 1099 (a. 1278) testes . . . sunt milites . . . Thomas cum platha . . . , Hinricus de Osten, et alii quam plures viri, quibus non immerito fides adhibetur -a.

creditor, -oris *m. script.:* -det-: *l.44.45.* -tur: *l.45.* -orri: *l.50. rhythm.* -dít-: *p.1995,17.*

1 *publ. et iur.:* **a** *strictius de eo cui mutuum datum vel quaelibet res credita reddenda est:* **α** *qui debitorem obligatum tenet, crediti repetitor – Gläubiger:* Leg. Burgund. Rom. 14,2 pignus a -e (-etore *A2*) sine dilatione reddendum. 14,3 mancipia -r (-ur *A4*, -etur *A2*) . . . de domo debitoris abduxit. Lex Raet. Cur. 2,25 ut . . . ipsum debitum -i suo secundum legem solvat *(sc. qui cautionem fecit)*. Chart. Babenb. 109,4 si aliquis venerit, qui se haeredem . . . vel -em *(sc. defuncti)* legitime ostenderit. Chart. Ticin. 121 solvit et dedit . . . abbas . . . -rri dicti monasterii libras centum. Chart. Tirol. 1299 nomine pignoris obligaverunt . . . -bus omnia eorum bona. Chart. Turg. III 526 ut a -um instantia nos possemus commodius liberare. *persaepe. per compar.:* Liber diurn. 46 p. 36,5 ut, dum -r rationes nobiscum positurus advenerit, lucrum nos fecisse repperiat *(de Deo)*. Wido Ferr. schism. 1,7 p. 541,1 tam diu . . . ius nostrum -i debemus, quam diu fidei nostrae pignus penes eum est *(de eo cui sacramento dato fidelitas debetur).* **β** *fenerator, usurarius – Geldverleiher, Wucherer:* Capit. reg. Franc. 153 p. 311,1 his omnibus *(sc. ecclesiis sim.)* non liceat alienare rem immobilem . . . neque -bus specialis hypothecae titulo obligare. Innoc. III. registr. 1,336 p. 503,29 quodsi quisquam -um eos *(sc. cruce signatos proficiscentes)* ad solutionem coegerit usurarum *eqs.* Chart. Hall. 354 Magdeburgensis archiepiscopus intravit debita ducum Saxonie . . . et eorum factus est tam apud christianos -es quam Iudeos etiam fideiussor. *al.* **γ** *venditor in diem (solutionem prorogans) – Verkäufer auf Kredit:* Mirac. Hucberti 2,11 qui *(pauper)* pacto pretio carnes a -e deferens domum revertitur. **b** *latius:* **α** fidei -r *i. q. fideiussor – Bürge:* Folcuin. Bert. 110 p. 632,23 isti sunt testes: . . . Everhardus advocatus, Egelbodo, fidei -es. **β** *procurator, villicus – Verwalter, Meier, Schultheiß:* Gloss. II 31,34 St.-S. -r suochenari, meior. 773,74 -r meier *(loci spectant ad Arator act. 2,*

[Antony]

681; per interpr. minus accuratam). CHART. Argent. I 104 p. 85,19 acta sunt . . . Burcardo . . . cathedram Argentinensem . . . gubernante, Hugone prefecturam amministrante, Heinrico de Stulingen ecclesie sancte Marie canonico -e super villam memoratam existente. CHART. episc. Halb. 597 hanc paginam . . . sibi *(sc. canonico cruce signato)* suisque salemannis -bus vel etiam eis, quibus quicquam ordinare decreverit, in testimonium validum erogantes. **γ** *debitor – Schuldner:* CHART. Nuremb. 178 p. 113,29 (dipl. Frid. II.) quicumque dominus aut alius -r alicui Nůrembergensi accommodata reddere rennuerit. CHART. Mekl. 911,25 quam *(domum)* si -r . . . non redemerit *eqs. (inde* 987 p. 228,2 [debitor -r *2*]*).* **2** *usu communi:* **a** *qui fidem habet, sectator – einer der Glauben schenkt, Anhänger:* AMADEUS LAUS. hom. 8,45 suggerit *diabolus* -bus suis honores . . . appetere. **b** *qui committit, traditor – einer der anvertraut, überantwortet:* CHRON. rhythm. Leod. 390 qui nobilem nutrivit puerum, vento fuit -r cinerum.

creditorius (-tur-), -a, -um. *fidelis, fide dignus – vertraut, getreu: v. p.1994,12.*

creditrix, -icis *f. gen. sg.* -e: *l.23.24. quae debitorem obligatum tenet, creditum repetit – Gläubigerin:* **1** *proprie:* CHART. Tirol. 552 p. 33,31 (a. 1204) salvis privillegiis creditorum et -um. CHART. Tirol. notar. I 584 in Bozano in domo -e. 768[b] p. 390,33 dicta domina Ella -x. 776 ante domum -e. **2** *per compar.:* CHART. Salisb. IV 49 p. 48,30 (a. 1265) cum nature solveret debitum, quod ipsa -x cunctis constituit generale. *usu attrib.:* ACTA imp. Winkelm. I 875 (a. 1241/42) cum sit inevitabile debitum, quod disposuit -x natura <a> mortalibus . . . persolvendum.

1. credo, -didi, -ditum, -ere. *script. et form.:* gr-: *p.1996, 50. adde* CHART. Sangall. A 40. 407. crẹd-: *p.1996,1.25.1998, 18. adde* WALTH. SPIR. Christoph. I 15. *ibid. al. praes.: indic.:* -et: *p. 1996, 22. adde* SERMO de sacril. 5. *ibid. al.* -emus: *p.1997,45. adde* VITA Goar. 7 p. 418,14 *(var. l.). inf.* -ire: *l. 50. 69. partic. gen. pl.* -entum: *p.1998,37.38.39. adde* POETA Saxo 5,109. *imperf. coni.* -irent: PIRMIN. (?) scar. 7 p. 37,25. *perf.: stirp.:* -ded-: *l.39.41.p.1996,26.1997,38.40.41. al.* cred-: *p.1997,38.39.57. adde* CONC. Merov. p. 19,9 *(var. l.). indic.* -emus: *p.1997,39. adde* CONC. Merov. p. 19,9 -dedemus. *coni.* -iri(n)t: *p.1997,38.40. adde* CONC. Merov. p. 94, 8 -dedirit. *item* PIRMIN. (?) scar. 28[a]. *depon.: p.1996,40.57. metr.* crĕ-: *p.1997,62. adde* HROTSV. Theoph. 147. Dion. 129. *struct. notabiliores: c. acc. praeter solitum: l.59sqq. c. inf. puro: p.1996,55.1997,49. supinum: p.1996,46.47. struct. contam.: p.1996,53. partic. praes. et perf. usu adi. vel subst.: saepe, e. g. l.55.70.p.1996,69.70.*

I *fidere, confidere (in) – (zuversichtlich, fest) glauben (an), vertrauen (auf):* **A** *fidem habere – Glauben schenken, (ver)trauen:* **1** *gener.:* PIRMIN. (?) scar. 22 p. 55,7 nolite ˹eis *(tempestariis)* -ire˺ (eos -ere *var. l.*). LEX Baiuv. 2,1 cui Deus dederit victoriam, illi (ille, illum *var. l.*) -atur. AGIUS vita Hath. 1 testimonio. WIDUK. gest. 1,32 rudi adhuc militi . . . contra tam saevam gentem non -bat *rex.* THIETM. chron. 3,14 lector, -e mihi, quod *eqs.* 4,73 p. 216,27 in unitatem. 7,69 hostis . . . in se aliquid -entes ad ultimum decipit. CHART. Sangall. A 868 p. 82,6 dare expensas . . . -endo et stando legali verbo ipsorum mercatorum. CHART. Tirol. notar. I 639 eidem domino Boueto -to sine iuramento. CHART. Basil. C II 268 -ere subnotatis. *persaepe. c. acc.:* IONAS BOB. Columb. 2,7 p. 242,26 puella . . . -didit unius sodalis consilium (consilio *var. l.*). FORM. Senon. II add. 4,8 parcat, qui eum -it. VITA Filib. 28 p. 599,17 vir Dei, quos (quibus *var. l.*) -didit, . . . dixit, quod *eqs.* CHRON. Salern. 89 p. 90,3 minime eorum verba -erunt. *al. v. et l.50.51.* **2** *theol. et eccl. de confessione fidei christianae i. q. credulum esse, fide adhaerere, sequi – gläubig sein, gläubig anhängen, folgen, (an Gott) 'glauben':* **a** *in univ.:* **α** *usu communi:* LIBER diurn. 85 p. 107,3 trinitatis nomine -entes baptizati sumus et -endum fideliter predicamus. PIRMIN. (?) scar. 13 in Christo -ire (-ere *var. l.*). TRAD. Frising. 569 notum sit omnibus fidelibus Christoque -entibus viris, quod *eqs. (sim.* CHART. Eichsf. 77 p. 45,39 omnibus in Christum -entibus seu -turis. *al.).* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,27 nos unum virtute Deum de nomine trino crẹdimus. AMARC. serm. 4,33 quę conditor ipse sese -enti . . . paravit. *persaepe. c. sensu conversandi:* GLOSS. psalt. Lunaelac. 84,14 recte -ere atque conversari. WIPO prov. 11 bene -it (cedit *var. l.*), qui neminem ledit. **β** *spectat ad symbolum:* CAPIT. reg. Franc. 120,3 ut orationem dominicam, id est 'Pater noster', et 'C-o in Deum' omnibus sibi subiectis insinuent *presbyteri.* STATUT. ord. Teut. p. 121,9 ad 'Pater noster' et ad 'C-o' et ad 'Confiteor' fit venia. ALBERT. M. miss. 2, 9,1 p. 60[b],38 quod dicit: 'C-o', idem est ac si dicat: corde assentio, devotione tendo 'in Deum'. *al. struct. sensu distinguuntur in interpr. (cf. ThLL. IV. p. 1149,28sqq.):* MEGINH. BAMB. fid. 3 p. 261,22sqq. -ere . . . in Deum est -endo in Deum ire et eius membris incorporari . . .; -ere porro Deum, hoc est fidem habere Deum esse . . .; -ere autem Deo est fidem dictis vel promissis eius habere; -ere vero in Deo *eqs.* (*sim.* RUP. TUIT. off. 10,8 l. 461sqq. ALBERT. M. sent. 3,23,7[capit.]). **γ** *spectat ad haeresim:* TRACT. de loc. terr. sanct. (SBMünch. 1865/II. p. 146,11) Iacobini sive Iacobite, a quodam Iacobo in Nestorianam heresim depravati, pessime -entes, Chaldeam habentes literam. **b** *(fidem) amplecti, convertere – (den Glauben) annehmen, sich bekehren (zu):* SERMO de sacril. 2 quicumque . . . nomen Christi -et et fidem catholicam suscipit. EIGIL Sturm. 23 p. 158,23 (cod. W) suave Christi iugum -endo subire. WALTH. SPIR. Christoph. I 20 circumstantium multitudo . . . crẹdidit in Dominum. MARIAN. chron. a. Chr. 621 Edilberctus cum -dedisset cum sua gente. *saepe.* **3** *publ. et iur.:* **a** *creditum, mutuum dare – Kredit geben (cf. p. 1998,75qq.):* CHART. Stab. 165 p. 340,28sq. (a. 1138) qui . . . panem seu cervisiam vendent, -ent nobis XII denarios . . ., ultra quos nobis -ere . . . non habebunt. **b** sibi -ere *i. q. positionem (non iustam) defendere – auf seinem (unrechtmäßigen) Standpunkt beharren (cf. p.1997,20sqq.):* TRAD. Ratisb. 20 p. 26,35 (a. 822) testimonio convictus est *Bernhardus* et non -didit sibi et dedit wadium . . . pro se et filio suo . . ., ut ex hac eadem causa ulterius nihil inquietarent. **B** *pro certo habere, pro vero accipere, persuasum habere – als gewiß annehmen, für wahr halten, überzeugt sein (von):* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ARBEO Corb. 24 p. 216,13 divino non deesse -imus solatio. WETT. Gall. prol. 29 haec . . . acta, prout -untur. THEGAN. Ludow. 36 quod impium est fari vel -i. RIMB. Anscar. 40 p. 75,19 firmissime . . . -e . . . et nullatenus dubites, quia *eqs.* HROTSV. Mar. 198 esse . . . angelicae consortem -ito turmae. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 169 cum . . . in veritate verum esse cognovisset *episcopus*, quod antea -ere noluit. THIETM. chron. 8,12 ut . . . de mea proficuitate -as. *persaepe. supinum:* CONR. MEND. Attal. 132,34 ut -tu dignum est. p. 134,23 res . . . digna est auditu, etsi mira sit -tu. **b** *c. sensu exspectandi, sperandi:* CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,26 (a. 720) si quis . . . contra hunc testamentum . . . venire temptaverit . . ., quod futurum esse non -imus *eqs. (sim.* CHART. Sangall. A 6 quod fudurum ese non g-o. DIPL. Karoli III. 15 p. 23,35 quod minime -imus. *saepe).* RUD. FULD. mirac. 2 p. 330,46 populi . . . debiles . . . coeperunt adducere -entes . . . pristinam recuperare sanitatem. ACTA imp. Böhmer 72 -imus, quod nos . . . aeternam retributionem . . . accipere. *persaepe. c. inf. puro:* RHYTHM. 53,5,3 cunctis simul desolatis solus -it vivere *Iudas.* **c** *c. sensu imaginandi, animo concipiendi:* THEGAN. Ludow. 20 p. 208,12 nullus . . . -i (-ere *var. l.*) potest, quomodo se continent *(sc. episcopi),* nisi hi soli, qui hoc malum . . . patiuntur. WIDUK. gest. 22 supra quam quod -i possit. WIPO gest. 3 p. 23,21 ultra quam -i possit. *al.* **2** *theol. et eccl. de dogmatibus fidei fere c. sensu profitendi:* CONC. Merov. p. 52,16 hoc secundum fidem catholicam -imus, quod *eqs.* CONSUET. Vird. 40 ut . . . possit affirmare *infirmus* verum esse, quod lectum est, seque de Dei filio omnino sic -ere. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 84,18 quod non natura, sed Filii persona carnem suscepisse -enda sit. ALBERT. M. miss. 2,8,5 p. 59[b],31 articuli fidei, quos . . . nobis -endos apostoli proposuerunt. sent. 1,1 p. 55[a],5 -ere dicit assentire *eqs.* summ. theol. I 3,15,3 p. 76,43 acceptio . . . animae ex rebus -tis est fides. p. 77,22 fides est medium et ducens in scientiam -ti et coadiuvans -entem ad intelligendum *eqs. persaepe. spectat ad haeresim, religionem non-christianam:* CARM. de Frid. I. imp. 808 hoc *(Arnaldi dogma)*

[Antony]

. . . turbavit . . . Romanam facilem nova -ere plebem. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 28,13sqq. nec gentiles unam fidem habent . . . , nam aliqui -unt hoc, aliqui hoc; similiter nec Iudei, qui . . . in modico concordant cum fide, quam antiqui patres eorum -erunt *eqs. al.* **3** *publ. et iur. i. q. agnoscere, ratum habere, acceptare – (als wahr, richtig) anerkennen, gelten lassen, akzeptieren:* **a** *de chartis earumque tenore:* DIPL. Loth. I. 2 p. 54,16 hec . . . auctoritas ut nostra esse -atur *eqs.* TRAD. Ratisb. 33 ut haec commutatio firmior habeatur et a posteris melius -atur. DIPL. Heinr. II. 132 secundum preceptum domni Karuli imperatoris . . . , quod bene -didimus. TRAD. Weihenst. 97[d] que quo -antur, per testes hos roborantur: *eqs. al. cf. p.1995,58.* **b** *de positionibus adversarii in lite i. q. consentire, fateri – zustimmen, zugeben:* CHART. Tirol. notar. I 59 (a. 1236) coram . . . iudice ponit Osmundus, quod ipse . . . nutrivit tres filios Carinadi per decem octo menses; ad quod respondet . . . procurator domine Amghenesie, quod non -it nisi de decem mensibus. 566[a] p. 274,19 ponit . . . Zanuclus, quod *eqs.*; quod inficiatur Bertoldus, sed bene -it, quod *eqs. ibid. al. (v. ind.; de re v. praef. ed. p. CLVIII).* **c** *de causa (fere non iusta) confessa in locut.* sibi (se) -ere *i. q. sibi conscium fieri, perspicere – sich bewußt machen, zur Einsicht kommen:* TRAD. Frising. 327 p. 280,13 (a. 814) iusto iudicio superati fuerunt et -erunt sibi, quod iniuste hoc fecissent. 463 p. 394,33 missi . . . -erunt sibi, ut *eqs.* 514 p. 438,23 ipse *(presbyter)* se . . . reddidit *(sc. in manus episcopi)* in publico placito ac semet ipso -erunt, quod aliter fieri non potuit, quia *eqs.* 898[c] Kundharius victus sibi -didit ulterius nullam inquisitionem habere. *absol. i. q. cedere, acquiescere – sich fügen, sich geschlagen geben (cf. p.1996,30sqq.):* TRAD. Frising. 193[b] p. 184,26 (a. 804) -erunt sibi Liutfrid abba et advocatus eius et reddiderunt istas tres *(sc. ecclesias).* 345 p. 295,16 -erunt sibi et noluerunt inde amplius contendere. 553 ipsi *(sc. mancipia)* se sine mallatione aliqua sibi -erunt et in servitium sancte Mariae reddiderunt. *cf.* concredo.

II *putare, arbitrari, existimare – meinen, der Ansicht sein, annehmen, glauben (interdum c. sensu praesumendi, audendi, e. g. l.38.40):* **A** *in univ.:* CONC. Merov. p. 75,17 clerici . . . , qui . . . coniugia -dedirint (crederint, -rent *var. l.*) elegenda. p. 76,23 illud . . . adiciendum esse -didemus (-imus *var. l.*). p. 94,18 cui praecepto si quis . . . -dedirit obviandum. FORM. Flav. 44 p. 482,16 nisi . . . abbas . . . eum *(episcopum)* . . . -dederit evocandum. ERMENR. Sval. 10 p. 162,26 -o, quod nil iam sit, quod te contristet. RUOTG. Brun. 35 p. 36,1 aggravata est . . . superbia . . . gentis Ungrorum seducta, -o, . . . successu. DIPL. Heinr. II. 281 p. 332,23 pluribus . . . fidelibus nostris, ut -emus, patet *eqs.* CHART. Heinr. Leon. 125 p. 182,10 idem -itur de iam dicto palatino, quod *eqs. persaepe. huc spectare potest etiam exemplum infra (l.57) allatum. c. inf. puro:* EPIST. Col. 1 certus esse -o, quod *eqs.* **B** *c. acc. (pass. c. nom.) dupl. i. q. aestimare, considerare – halten (für), betrachten (als):* EIGIL Sturm. 6 totum . . . sanctum -o, quod a vobis mihi fuerit imperatum. WIDUK. gest. 1,5 omnes . . . amentem eum -erunt. THIETM. chron. 3,3 Gero . . . tantam incidet infirmitatem tres dies, ut mortuus -atur. *saepius*.

III *committere, mandare – anvertrauen:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* FORM. Marculfi 1,1 l. 26 quid . . . vos . . . deinceps custodiatis . . . , huic pagine -dedimus (-didimus, -imus *var.l.*) inserendo. WANDALB. mens. 181 quae *(seges)* . . . sulcis est -ta. CARM. var. II 13,15 firma per undisonos -bam brachia fluctus. POETA Saxo 1,307 se Christo -ere. HROTSV. Theoph. 10 quem *(Theophilum)* . . . patrum . . . cura suorum . . . cuidam pontifici -didit nimium sapienti. WIDUK. gest. 2,23 cuius *(comitis)* consilio ac fidei . . . se maxime -bat *dux. saepe. c. sensu praedicandi:* SIGEBOTO Paulin. 32 p. 925,23 Sclavorum genti . . . verbum salutis -ere (*inde* VITA Wern. Merseb. 1 p. 246,12). **2** *conferre, delegare – übertragen, auftragen, anbefehlen:* LIBER diurn. 85 p. 104,18 de . . . -to pietatis ministerio. ARBEO Corb. 10 p. 198,12 centenarii, quibus haec -ta fuerant. CARM. imag. 2,3,5 haec *(sc. xenia libri)* tibi commendans, meus ut mihi -didit abbas. THIETM. chron. 3,13 interrogatur *Gisilerus* a nuntiis . . . , si quid in sibi -tis proficeret. *al.* **3** *permittere, prodere – überlassen, überantworten:* WALAHFR. carm. 14,2,2 qui . . . -it folium nothis *eqs.* HROTSV. Gong. 543 flammis -enda meretrix. RUOTG. Brun. 8 p. 9,3 se somno. *al.* **4** *attribuere, pro bono ascribere – zuschreiben, zugute halten:* HROTSV. Gong. 275 non decet haec meritis . . . -ere nostris. **B** *publ. et iur.:* **1** *tradere – übergeben:* TRAD. Frising. 65 p. 92,39 (a. 774) cum . . . Corbiniano, cui haec *(sc. possessiones)* -ta sunt. 66 Heres *(i. Arbeo)* espicopus, cui haec -ta sunt. **2** *pro mutuo dare – auf Kredit überlassen, (dar)leihen, borgen (cf. p.1996,27sqq.):* **a** *in univ.:* LEG. Wisig. 5,6,4 si quis ei, qui rem pro pignere -didit (-erit *var. l.*), . . . pignus acceptum distulerit reddere. CHART. Aquens. 249 l. 21sqq. quicumque mercatores . . . bona sua cuiquam -erint, coram iudice et scabinis hoc faciant, qui testimonium rei -te perhibeant *eqs. al.* **b** *de pecunia:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 400,19 (c. 1220) episcopus Iudeorum tenetur -ere singulis annis archiepiscopo X marcas sine usura. CHART. Turg. III 491 p. 293,23 creditoribus . . . de pecunia nobis -ta . . . satisfacere. *al. in imag. (spectat ad Vulg. Matth. 25,15sqq.):* WALTH. SPIR. Christoph. I 5 ut . . . sibi credite pecunie plus quam duplicem usuram in Domini gremium . . . reportaret. DIPL. Heinr. III. 296 p. 401,31 confidimus . . . pro talento nobis -to centesimum recompensationis emolumentum consequi.

IV *mutuari – (ent)leihen, (aus)borgen:* CHART. Merseb. 161 p. 135,8 (a. 1216) quicquid . . . officiati marchionis a Lipzensibus -erunt, marchio promovebit, quod solvetur . . . infra dimidium annum. BERNH. GEIST. palp. 1,360 praecipe mensicolis, quibus induvias dare nolis, ut vestes -ant vel emant.

V *?afferre – ?anführen, glaubhaft machen:* FORM. Sal. Merk. 32 p. 253,27 ipsa femina . . . nullatenus habuit, quod dicere vel opponere nec -ere *(an subest* reddere *?)* rationem, per quem <se> de ipso servicio . . . abstrahere potuisset (*cf.* FORM. Sal. Bign. 7 p. 230,21 tradere raciones).

adi. **1. credens,** -entis. **1** *credulus, confidens – gläubig, Glauben schenkend, vertrauend:* **a** *gener.:* CARM. var. III A 6,1,57 factis fueram non credulus illis, sed sum te *(sc. Sapientiam)* cernens illis super omnia -s. RATHER. epist. 29 p. 165,11 cum . . . Augustino -issimus exstem dicenti: '*eqs.*' **b** *spec. de christianis:* VITA Erasmi 385 'amen' resonat vox -um populorum. 431 plebs -um . . . christicolarum. VITA Verenae II 12 (MGPoet. V p. 96) -um . . . turba virorum. **2** *fide dignus – glaubwürdig, vertrauenswürdig, zuverlässig:* CAPIT. reg. Franc. 91,8 iudex unusquisque . . . faciat iurare ad Dei iudicia homines -es iuxta quantos previderit. *ibid. iterum.* DIPL. Karoli III. 31 p. 53,23 isti bonos et -es homines . . . testimonium dixerunt.

2. creditus, -a, -um. *fide dignus – vertrauenswürdig, zuverlässig:* **1** *in univ.:* VITA Audoini 2 (MGMer. V p. 555,10) inter ceteros satellites rege (a rege, regi *var. l.*) valde -us. VITA Elig. 2,39 adhibitis secum praedictus Sparvus *(sc. abbas)* duobus -is fratribus. 2,77 multos . . . misit solidos per -am personam *rex*. CAPIT. reg. Franc. 32,5 hominem bene -um causas nostras providendi dirigat *iudex.* **2** *idoneus – befugt:* CHART. Tirol. notar. I 701[a] (a. 1237) per manum -i notarii (*sim.* 768[b] p. 390, 15). **3** *tutus – sicher:* MIRAC. Bav. 3,48 (ASBoll.) cum . . . non bene -ae vicinae commigraret ripae, in flumen . . . est dilapsus *parvulus.*

subst. **1. credens,** -entis *m. qui confidit, qui fidem religiosam profitetur – einer der glaubt, der Gläubige:* **1** *de christianis:* VITA Desid. Vienn. 17 cum . . . chorus psallentium ac plebs -ium exultarent in Domino. HRABAN. carm. 39,4,1 Deus salus -ium. CARM. var. III A 6,5,24 non-credens moritur, -em vita sequetur. ALEX. MIN. apoc. 20 p. 454,1 fuit oppressus populus -ium. *saepius.* **2** *de haereticorum fautoribus:* ANNAL. Mell. Zwetl. II a. 1184 ipse *(imperator)* et pontifex Romanus . . . Catzarios pravissimi dogmatis secundum gradus religionis sue, quorum alii -es, alii perfecti nuncupantur, . . . persecuntur. CONST. imp. II 111 p. 143,24 leges et statuta . . . contra hereticos, receptatores, defensores, -es et fautores eorum . . . promulgata. *al.*

2. creditum, -i *n. mutuum – Darlehen, Kredit:* CHART. Tirol. 745 p. 176,6 (a. 1219) convenerunt, quod de illis -is vel debitis, que de cetero fient, non possit aliquis homo pignorari . . . , nisi sit debitor vel fideiussor. CHART. Tirol. notar. II 461 quic-

[Antony]

quid ipse . . . acceperit de eo in -o. *al. in imag. (cf. p. 1998, 17sqq.):* Liber diurn. 91 -a miserante Deo suscepimus, ut optima dispensatione eius potentiae restitui non dubitentur. Dipl. Constantiae 10 laudabiliter . . . a nobis itur in -um et tunc incunctanter Deo feneramur, cum Dei ecclesias . . . benignitate prosequimur.

2. *credo *v.* *crido. **[creducula** *v.* acredula.]

credulitas, -atis *f. script.* crẹd-: Walth. Spir. Christoph. II 2,63. *struct.: c. gen. obi.: l. 37. al. seq.* de: *l. 12. usu plur.: l. 51. confunditur c.* crudelitas: *l. 22. 34. 37.*

I *sensu act.:* **A** *credendi temeritas – Leichtgläubigkeit:* Albert. M. bon. 447 p. 235,72 -s de aliquo est vitium quoddam, quod nascitur ex corruptione alicuius circumstantiarum prudentiae. *proverb.:* Iocalis 252 si vultum pensas, est -s *(V;* crudelitas *ed. ex B. T, metri causa vix recte)* resupina; pelle sub agnina latitat mens sepe lupina. **B** *fides, fiducia, confidentia (in) – Glaube (an), Vertrauen (auf):* **1** *gener.:* **a** *de fide alicui (rei) tributa:* Epist. var. II 10 plenissima eis *(missis)* adsit imperialis vestrę potestatis -s. Hincm. divort. 6 p. 159,22 in hoc divino iudicio his, de quibus antea dubitabamus, divina ostensione monstratis . . . -em accommodare debemus. Epist. Hildesh. 134,24 adeo, ut vix . . . scriptum valeat -e (crudelitati *O*) admitti. Wibald. epist. 411 p. 550,27 exiguitatem meam . . . benivolentia et -e honoravit *imperator. al.* **b** *persuasio, certitudo – Überzeugung, Gewißheit:* Aldh. ad Acirc. 1 non ambigo . . ., sed profundae -is frena relaxans confido, quod *eqs.* Const. imp. III 115,3 (a. 1276) nobis indubitata dictat -s, quod . . . nobis ius nostrum conservabitis in eisdem *(castris).* **c** *opinio, exspectatio – Annahme, Erwartung:* Albert. M. metaph. 5,1,6 p. 221,49 cum . . . opinio sive -s praeordinet agenda per voluntatem. **2** *spec. de confessione religiosa:* **a** *spectat ad fidem catholicam:* **α** *in univ.:* Conc. Karol. A 25 p. 221, 34 vera cordis -e et oris professione. Pass. Desid. Alseg. 3 (MG Mer. VI p. 58,9) cur . . . plebem hanc concitastis et turbastis a -e (crudelitate *var. l.*) illorum? Vita Liutg. I 12 novum populum devota -e instituens. Rather. epist. 25 p. 125,10 'fides' . . ., id est -s Dei. Const. imp. II 210 p. 283,9 sancta -s (crudelitas *A*) divinitatis eterne. *saepe.* **β** *de symbolo i. q. professio fidei – Glaubensbekenntnis:* Amalar. off. 4,2,22 post orationem dominicam sequitur nostra -s. Epist. Col. 11 pagina meae *(sc. archiepiscopi)* -is inscripta. *al.* **γ** *acceptio fidei, conversio – Annahme des Glaubens, Bekehrung:* Amalar. interpr. 38 de -e gentilis populi. Hrotsv. Gall. I 5,7 stabilitas vestrae fidei spem mihi excitat de -e Gallicani. **b** *spectat ad haeresim, religionem non-christianam i. q. dogma – Glaubensmeinung:* Epist. pont. Rom. sel. I 2 p. 7,25 qui *(Tarasius)* Spiritum sancto . . . ex Patre per Filium procedente in sue -is lectione profitetur. Thietm. peregr. 26,4 -s eorum *(Sarracenorum)* est sanctam Mariam . . . de flatu angeli concepisse. *al. plur. c. sensu ineptiarum:* Berth. Ratisb. serm. exc. p. 6,14 miror, si aliqui homines sunt tam ceci, quod putant se cum huiusmodi -bus posse salvari.

II *sensu pass. i. q. auctoritas (et fides) – Glaubwürdigkeit, (anerkannte) Gültigkeit:* Hincm. divort. 6 p. 146,13 quidam dicunt nullius esse auctoritatis sive -is iudicium, quod fieri solet per aquam calidam. Dipl. Otton. III. 28 ut hoc . . . decretum per succedentia tempora maneat et a cunctis -is firmitatem teneat. Chron. Reinh. a. 1195 p. 552,14 quod . . . validum tocius -is robur acciperet, qui in hoc singulari certamine . . . victor existeret. Chart. Turg. V add. 13 p. 708,10 ad maiorem . . . donationis mee -em . . . presentem paginam conscribi feci.

credulus, -a, -um. *script.* crẹd-: *p. 2000,22. metr.* crĕ-: *p. 2000,10. struct.: c. dat.: passim. c. gen.: p. 2000,3. 12. al. c. acc.: l. 70. c. acc. c. inf.: p. 2000,15. c. praep.:* in *c. acc.: p. 2000,23.* ad: *p. 2000,13. pro nom. propr.:* Alcuin. epist. 233 C-um ceterosque amicos nostros (*de eodem:* carm. 54,3). *confunditur c.* crudelis: *p. 2000,5.*

1 *sensu act.:* **a** *temere credens, incautus – blindlings, vorschnell glaubend (an), leichtgläubig, arglos:* Chron. Salern. 111 p. 123,12 nimium . . . illius *(Amelfitani)* dicta -us *princeps.* Berth. (?) annal. a. 1075 p. 279,24 regi . . . quasi dolorem simulanti poenitentialem nimium -i et confidentes effecti sunt *(sc. Saxones).* Otto Frising. gest. 2,40 p. 149,14 credidi miser, consensi -us. Hist. peregr. p. 128,23 imperator . . . vane promissioni -us. Heinr. Lett. chron. 2,8 -a pacis incerte Saxonum turba revertitur. *al. subst. masc.:* Transl. Dion. Ratisb. 29 p. 367,39 subdolus suasor ⌞-is mox⌟ (add.: mox crudelis) erit pervasor. **b** *credens, confidens (in) – Glauben schenkend, glaubend (an), vertrauend (auf):* **α** *gener.:* Anscar. mirac. Willeh. 3 (4) cui rei *(sc. visioni)* ipsa *(sc. femina caeca)* . . . -a ecclesiam statim adire studuit. Hrotsv. Gong. 200 dubium deponere cordis et meritis sancti iam -os fieri. Widuk. gest. 2,36 p. 96,14 ipsum *(regem)* eorum *(accusatorum)* advocatum et intercessorem et criminis nullo modo -um. Ioh. Canap. Adalb. A 17 ad hanc vocem -a mulier. *al. certus – überzeugt, gewiß:* Transl. sang. Dom. in Aug. 21 illa *(Dei amatrix)* demum miraculi sacramentum cognoscens quievit -a . . . salvatorem sui sanguinis . . . virtutem nullatenus celari velle. Chart. Rhen. med. I 324 p. 378,25 istius constitutionis quicunque incredulus fuerit, in subposito sigillo firmitatem invenerit et in subscriptis testibus adhuc magis erit -us. **β** *spec. de confessione fidei christianae i. q. fidelis – gläubig (in imag. de conversione: l. 24):* Walth. Spir. Christoph. II 6, 218 hęc crę-a turba. Dipl. Heinr. II. 143 p. 170,35 ut in Deum erat -us *rex.* Trad. Teg. 59 cunctis notescat populis nunc et in posterum Christo -is, quod *eqs.* Metell. Quir. 2,17 -um ligno genus . . . piscis heserat *(spectat ad Vulg. Matth. 4,19). al. subst. masc.:* Conc. Karol. A 5 p. 40,10 quod Christus . . . omnes, quos inferni carcer detinuit, inde liberasset, -os et incredulos. Alex. Min. apoc. 11 p. 228,16 ut -os a Dei templo demeteret *diabolus. al.* **2** *sensu pass.:* **a** *fide dignus – vertrauens-, glaubwürdig:* Trad. Frising. 650 (a. 842) testimoniorum presentia -orum. Wolfhard. Waldb. 2,6 p. 228,19 ille *(sc. infelix)* voce similiter familiari et -a . . . veritatem exposuit. Dipl. Otton. III. (?; NArch. 20. 1895. p. 359) ex -is et probabilibus viris cum iureiurando examinare. Chart. Babenb. 109,1 cum . . . alio quocunque -o viro. **b** *fide dignatus – für vertrauenswürdig gehalten:* **α** *familiaris – vertraut:* Hincm. annal. a. 877 p. 216,23 Karolus . . . febre correptus pulverem bibit, quem sibi nimium dilectus ac -us medicus suus . . . transmisit. *usu subst.:* Nith. hist. 1,8 p. 12,33 Lodharium filium suum ab Italia venire praecepit cum eo ceterisque sibi -is de Lodhuwico deliberaturus *Ludowicus imperator.* **β** *(quoad opinionem) tutus – (vermeintlich) sicher (de sinu, cui res condendae commissae erant):* Wolfhard. Waldb. 2,3 p. 210,26 -um ac secreti sui conscium sinum dispendii sui causa culpabat *muliercula.* 3,2 p. 262,17 fallentibus eam oculis, fallente etiam -o sinu . . . dampnum sublatae annonae in . . . petra iacentem invenit *mulier.*

cremabilis, -e. *ad conflagrandum habilis, igne consumptibilis – brennbar:* **1** *adi.:* Albert. M. meteor. 4,3,18 p. 790^{a},9 est *vinum* -e sicut oleum, et in cremationе illa evaporat totum. anim. 2,1,8 p. 77,12sq. qui *(ignis)* inflammatus in lignis bene -bus agit operationem lucis, et in male -bus facit flammam rubeam obscuram. *ibid. al.* **2** *subst. neutr.:* **a** *proprie:* David compos. 3,41,1 si . . . non cohibetur, crescit et omnia, quae attingere poterit, -ia incendit *ignis.* Albert. M. eth. II 7,1,4 p. 473^{a}, 34 ignis trahit -e. *ibid. al. expressius i. q. alimenta ignis – Brennmaterial:* Albert. M. pol. 7,4^{d} p. 657^{a},33 materia . . . lignorum, ad -ia scilicet et aedificabilia. **b** *metaph. de peccatis, vitiis igne purgatorio concremandis:* Statut. ord. Teut. p. 78, 12 ut . . . religionem pro purgatorio habentes in capituli iudicio -ia ignis purgatorii abstergant *fratres.* Caes. Heist. Elis. I 14 p. 364,12 quidquid in beata Elyzabeth -e fuit, ignis tribulationis consumpsit. Albert. M. sent. 4,47,10 p. 651^{b},35 *ignis conflagrationis* nihil nocebit sanctis, quia nihil -e in eis invenietur. miss. 3,16,3 p. 134^{b},17 isti *(mediocriter boni)* quidem in purgatorio -ia *(i. peccata venalia)* habent, sed *eqs.*

***cremabilitas,** -atis *f. (varia) facilitas exardescendi – (Grad der) Brennbarkeit:* Albert. M. miner. 3,2,1 p. 75^{a},9 oportet . . . accidentia cognoscere, quaecumque per se accidunt metallis, sicut . . . colores ipsorum . . . et -es. 3,2,5$^{capit.}$ de -e et incremabilitate metallorum. *v. et vol. I. p. 281,28.*

***cremacula** *v.* *cramacula.

***cremacus,** -a, -um. *vehementer urens – stark brennend:*

[Antony]

EKKEH. IV. bened. I 38,90 urticas . . . -as.

***cremamentum,** -i *n. fomes – Zündstoff:* PS. AVIC. anim. 8,1 p. 450 si ad ignem apponeres *(sc. mixturam)*, cremaretur plus quam fuerit necesse, id est adderes -um -o.

crematio, -onis *f.* **1** *combustio – das Verbrennen, Verbrennung:* ALBERT. M. animal. quaest. 19,12/13 p. 308,45 quaedam *(dissolutio)* est per modum contritionis vel incinerationis vel -is. *v. et p. 2000,49.* *incendium dolo factum – Brandstiftung:* ACTA civ. Wism. B 2773 (a. 1273) Iohannes Lose et filii sui tres proscripti sunt pro mortali -e (*cf. theod. vet.* mortbrant). **2** *incendium – Brand:* ANNAL. Niv. a. 996 (MGScript. XIII p. 90,10) -o civitate Nevernis in die pascha (*sim.* a. 1039. a. 1053).

***cremator,** -oris *m. coctor (salis) – (Salz-)Sieder:* CHART. Pomm. 48 p. 52,20 (a. 1159) de unoquoque viro ibidem sal coquente et per eundem pontem transeunte denarius -um *(cf.* denarius salis *['Salzpfennig']; sim.* 51ª p. 58,4 [*inde* 72 p. 95,7. 96 p. 126,18]; *ed. semper* cromatorum, *vix recte).*

***crementivus,** -a, -um. *incrementi, augmenti efficiens – das Wachstum bewirkend:* ARNO REICHERSB. hex. exc. 3,5 (JbKlosterneuburg. N. F. 10. 1976. p. 86) virtus -a, que in virgultis et herbis cernitur et in humani corporis . . . cremento monstratur.

cremento, -atum, -are. *in statum crescendi redigere, augere – zum Wachsen bringen, im Wachstum fördern:* DIPL. Heinr. III. 53 p. 69,23 locum . . . opibus non modica ex parte -tum (*inde* 205 p. 270,2). GOZECH. epist. 38 l. 896 hic sata et -ta veram sui plenitudinem preripiat in vita eterna *caritas.*

crementum, -i *n.* **1** *proprie i. q. incrementum, augmentum – Wachstum, Zunahme:* **a** *in univ.:* BEDA temp. rat. 42,30 -a vel detrimenta solis et lunae. WALAHFR. hort. 157 pomorum haec species *(sc. peponum)* . . . -a capit pulcherrima. DIPL. Karoli III. 146 p. 235,36 concedimus . . . canonicis . . . villam . . . , ut . . . eorum usibus proficiat in -a. RAGIMB. epist. 4 p. 527,10 vel per diminutionem aut -um ulla ex quantitate linearum. ALBERT. STAD. Troil. 4,843 -o careat ut dextra mamilla, crematur *(de amazonibus). saepe. v. et l. 21.* **b** *c. colore quodam:* **α** *tempus convalescendi – das Heranwachsen:* ALBERT. M. animal. 7,79 superius . . . dicti *(pisces)* . . . ibi *(sc. in Bosporo)* pullificant et post -um pullorum . . . revertuntur. **β** *accessus ad maturitatem – Reifung, Entwicklung:* ALBERT. M. animal. 5, 36 -um . . . ovorum piscium, ex quibus generantur mares, est festinum propter calorem, qui est in eis, maiorem. **γ** *processus – das Fortschreiten, (Ab-, Ver-)Lauf:* AESCULAPIUS 19 p. 23, 31 tisicus fit non repentina effusione sanierum, febres etiam -o temporis accessionesque efficiuntur. ALBERT. M. mot. proc. 2, 6 p. 66,40 principium motus -i et localis et pulsualis et sensibilis. **δ** *amplificatio – Mehrung:* LAMB. ARD. hist. 13 hanc . . . terram . . . comes . . . in feudi . . . -um cognato suo germano . . . contulit. **2** *meton.:* **a** *accessio, accrementum – Zuwachs, Überschuß:* MAPPAE CLAVIC. 1 cum . . . coagulatum fuerit *(sc. mixtura),* tolle, et habebis aurum cum -o. CHART. Lub. I 381 p. 352,28 illud, quod in mensuratione agrorum in villa Gorcowe nobis accrevit, quod -um overslach appellatur. *al.* **b** *excessus pravus – Auswuchs:* HUGO FLAV. chron. 1 p. 302,24 ad confutanda . . . Arrianae hereseos -a nefandissima. **c** *germen, surculus – Schößling, Trieb (in imag. de exordiis):* BEDA hist. eccl. 2,5 p. 90,26 cum . . . Eadbald regni gubernacula suscepisset, magno tenellis ibi adhuc ecclesiae -is detrimento fuit. **d** *summa – Summe, Gesamtheit (usu plur.):* HUCBALD. mus. 6 quae *(intervalla)* . . . ampliatione adiecta usque ad novem modorum -a (incrementa *var. l.*) consurgunt. **e** *de vino* (*cf. francog.* cru) *i. q. proventus, messis (de propria culturae area contingens) – Ertrag, Ernte (aus eigenem Anbau):* CHART. Rhen. med. III 51 (a. 1216) donamus . . . viris religiosis . . . medietatem carrate vini sive -i, quod annuatim in vineis assignatis nobis pro eadem poterit provenire. CHART. Sev. Col. 22 p. 41,27 ita quod . . . cultores . . . vinearum medietatem -i nostre assignent ecclesie. CHART. Francof. 367 carratam vini . . . de nostro -o.

cremialis (gr-), -e. *crematibilis, ad cremandum aptus – brennbar, Brenn-:* ANTIDOT. Glasg. p. 125,28 oleo g-e lib. IIII (DYASC. p. 138ᵇ. ALPHITA I p. 294,4 g-e [geminale II p. 74,5; *cf.* p. 56,30 gemiale] oleum, emitrida idem). GLOSS. Salern. p. 12ᵇ,5 g-is infusio, id est de oleo viridi, quod fit de olivis immaturis.

***cremista** *v.* *cramista.

1. cremium (gr-), -i *n.* (-us, -i *m.: l. 9*) *script.* -eni-: *l. 26.* **1** *alimenta ignis arida – dürres Brennmaterial (cf.* GLOSS. I 165,26 St.-S. g-a [-a *b*] siccamina durri paum. 521,6 g-um grivpo vel pfanna *a* spahha vel stochahi *b* . . . spacha vel criebo *l* vel merges carpa *m. n. o. p.* garba *h. al.* SUMM. Heinr. C p. 315 g-um [g-us *Q*, -um *l*] siccamen lignorum vel gramen, germen novum post sectionem primam, id est amat, vel sinus, scoz, scoze. *ibid. al.):* **a** *strictius i. q. ligna sicca minuta, sarmentum – Brennholz, Reisig (in imag.: l. 13):* PASS. Afrae II 3 implete memoriam g-is (gramine *var. l.*) et . . . ignem subponite. TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 353ᵇ,60 aram Dei . . . tugurii more ⌞ex -is⌟ *(Wattenbach*, extremis *ed.)* facto oratoriolo septam. ODO MAGDEB. Ern. 6,301 quem *(ignem)* vivere sicco efficiunt -o. *al.* *c. gen. obi. c. sensu fomitis, incendii (in lusu verborum):* ANNAL. Crem. a. 1183 (MGScript. XXXI p. 7,1) imperator Fredericus in odium Cremonensium Crema redificavit, non solum Cremonensium g-um, sed alliorum etiam frixorium Longobardorum. **b** *latius:* **α** *fenum autumnale – Grummet, Heu vom zweiten Grasschnitt:* SUMM. Heinr. B 2, 348 g-um amad. *ibid. al. v. et l. 9sq.* **β** *surculus – Schößling: v. l. 10.* **γ** *equisaetum – (Acker-)Schachtelhalm:* GLOSS. III 694,47 St.-S. g-um scaftenhowe. **δ** *floccus lini – Flachsfaser:* GLOSS. III 551,45 St.-S. -um (-nium *a*) lyncnotte *a* leinvloke *b.* **ε** *manipulus – Garbe: v. l. 8.* **ζ** *?malleolus – ?Steckling, Setzling:* GLOSS. IV 177,22 St.-S. -um steuehnc *(leg.* stekelinc *?).* **2** *frustum lardi dissolutum – ausgelassener Speckwürfel, Griebe:* YSENGRIMUS 3,453 -is elambit Mulciber unctum. TRACT. de aegr. cur. p. 357,9 sume adipem porci recentem . . . et tolle -a penitus. CONR. EBERB. exord. 2,21 p. 120,9 -a lardi, in quo legumen illud *(sc. pisum)* frixum esse putabat *novicius.* TRAD. Weiss. app. 7 p. 329,22 quod sepum -is porcinis vel fecibus aliquibus et cera pise non aliqua commixtione falsificentur. *v. et l. 6sq.* **3** *sartago – (Röst-)Pfanne* (*per pravam interpr.; spectat ad Vulg. psalm. 101,4* [*Vet. Lat.* frixorium]): *v. l. 7.*

2. *cremium, -i *n.* (*a* χρῆναι, χρῆμα, *ut vid.; cf.* χρείαι) *de matella i. q. vas necessarium – notwendiges Geschirr:* LIBER tram. 191,3 omnia, quaecumque illis *(infirmis)* necessaria fuerint, videlicet utensilia . . . , -um ad minora agenda *eqs.*

1. cremo, -avi, -atum, -are. *script.* gr-: *l. 54.* *form. coniug. III.: l. 46. p. 2003,7.* *usu intrans.: l. 58.*

I *comburere – verbrennen (saepe additur* igne, incendio *sim.):* **A** *strictius de consumptione, deletione:* **1** *spectat ad res:* **a** *usu communi:* RHYTHM. 40,19,2 libri -untur. REIN. LEOD. Regin. 15 p. 576,48 abdicata et -ta est synodus, quam in damnationem Formosi fecerat Stephanus. CHART. Pommerell. 272 p. 230,12 ligna . . . ad construenda edificia et -anda. *al.* *de aedificiis sim. i. q. incendio destruere, vastare – in Brand stecken, niederbrennen:* FORM. Marculfi 1,33 l. 7 eo quod . . . exercitus noster . . . domus suas *(sc. fidelis nostri)* incendium -assent. NOTAE Augiens. (MGScript. XXX p. 1336,11) castella g-ta sunt igni. GERH. AUGUST. Udalr. 1,13 l. 31 quae *(ecclesia)* a paganis fuerat -ta. CHART. Brem. 240 civitatem. *al.* **b** *intrans.:* FORM. Senon. I 38 homo alicus . . . intulit, eo quod . . . casum faciente casa sua cum omnem mobilem vel intro domo conpendia seo et strumenta cartarum ibidem igne -assent (*sim.* 46 ab igne). **2** *spectat ad homines:* LEG. Wisig. 12,2,11 ut, quicumque *(Iudaeus)* . . . vetita legibus . . . frustrare presumserit, . . . aut lapide perimatur aut igne -etur (concremetur *var. l.*). THIETM. chron. 8,3 post viri exequias . . . igne -ti. HEINR. LETT. chron. 14,5 p. 77,10 mortuos. ANNAL. Erf. Praed. a. 1234 p. 85,30 ut aliquis infamatus ab heresi . . . convictus pro heretico -retur. *al.* **B** *latius:* **1** *accendere, inflammare – abbrennen, anzünden:* WETT. Gall. 39 resistente cera *(i. candela)* incendio, quousque -retur in sancti Galli servitio. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,245 dum tura -ret . . . sacerdos. **2** *adurere, ustulare, torrere – (an)brennen, versengen, rösten:* **a** *spectat ad res:* GLOSS. Roger. III 349 recipe . . . pul. plumbi usti . . . , fuliginis, paste -te ana 3 I, pul. spongie marine combuste *eqs. v. et p. 2001, 3.* *de mineralibus i. q. coquere, calcinare – brennen, kalzi-

[Antony]

nieren: Mappae Clavic. 191 bisum cauculum tamdiu -a, donec in pulverem redigatur; . . . de cristallo -to fac subtilem pulverem. **b** *spectat ad homines:* **α** *proprie:* Trad. Werd. 82 (a. 974/83) ut . . . candenti ferro per duos homines veritas discerneretur, et . . . , quem . . . contingeret -ari, nil sibimet ulterius usurparet. Visio Tnugdali p. 13,7 illic *(sc. super lamina candenti)* -bantur (-ebantur *T*), donec ad modum cremii in sartagine concremati omnino liquescerent *(sc. animae homicidarum).* Visio Godesc. B 10,1 uni . . . ventrem igni -andum adhibuerunt, alteri latus; alii dorsum, alii pedes, alii manus igne -verunt *(sc. daemones). al. v. et p.2001,35.* **β** *in imag. vel translate c. sensu contristandi, affligendi:* Carm. var. I 3,22 tantus is *(Bonus dux)* habebatur ab omni, ut moriens populi corda -ret idem. Epist. Hildesh. 134,57 in tribulationis camino ardeo, in divini furoris vindicta ferveo, igne celestium minarum -or. *al.*

II *rebus suis incendio privari, deflagrare – sein Hab und Gut durch Feuer verlieren, 'abbrennen' (usu pass.):* Chart. eccl. Erf. 275 (a. 1246) conventus sororum penitentium . . . gravi tribulatur . . . defectu, eo quod per generalem plagam, qua . . . maxima pars . . . civitatis est destructa, per incendium videlicet, sint -te.

[2. cremo *v.* *creanto *p.1987,56.*]

[3. cremo *v.* fremo: Gloss. IV 5,60 St.-S.]

cremor, -oris *m. sucus crassus (de plantis extractus) – (aus Pflanzen gewonnener) dicker Saft, Sirup:* Arteph. secret. p. 15 quod *(corpus solis)* . . . dissolvitur in . . . substantiam albam congelatam, ac si esset -r.

crene cruda *v.* chrenecruda.

***crenellus** (cranne-), -i *m. (francog. vet.* crenel; *v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1027; cf. l. 37sq.) pinna (muri) – (Mauer-)Zinne:* Annal. Nic. Rem. a. 1238 (MG Script. XIII p. 85,45) crann-os . . . , quos cives fecerant in domibus suis, fecit destrui *archiepiscopus.* Chron. Albr. a. 1236 p. 939,39 de nocte scalis cordarum -is adaptatis nostros introduxit *balivus Cordubae*. a. 1238 p. 943,15 illi, qui erant ad -os (cretellos *var. l.*) defensionis.

***crenna,** -ae *f.* (*orig. gall.; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1339sqq. s. v.* crinare) *incisura – Einschnitt, Kerbe (? de convalle):* Annal. Ianuens. II p. 121,10 fecit fieri potestas viam levatam a Gavi usque -am (cremiam *codd.*) montis Cucchi.

***crento** *v.* *creanto.

creo, -avi, -atum, -are. **I** *gener.:* **A** *strictius i. q. (ex se) procreare, generare, gignere, parere – (aus sich) hervorbringen, zeugen, gebären (pass. i. q. nasci – geboren werden, [ab]stammen, entsprießen):* **1** *proprie:* **a** *in univ. (spectat ad auctorem generis: l.48):* Leg. Wisig. 4,5,2 illos . . . , pro quibus -andis fuerat adsumtum coniugium. Walahfr. imag. Tetr. 182 ipse *(Beniamin)* tribumque genusque pia virtute -bit. Wandalb. creat. mund. 75 arbor semina quaeque, foetus herba sativos . . . -arunt. Hrotsv. Agn. 191 clara . . . de stirpe -ta. Ekkeh. IV. bened. I 1,16 genus altum virgo -bit (gloss.: id est pariet). Chart. Brixin. 167 p. 178,33sq. Heinricum cum omnibus suis heredibus tam -tis quam inposterum -andis. *saepius. partic. perf. usu subst.:* Carm. Cantabr. C 12,1^{b},2 (StudMediev. II 16. 1943/50. p. 65; s. XIII.) flatu fovet tepido ver nova -ta. **b** -tum esse *i. q. vivere, exsistere – leben, existieren:* Hugeb. Willib. 4 p. 96,11 ibi sunt armenta mirabilia . . . magnis cornibus -ti. **2** *in imag. vel translate:* **a** *in univ.:* Beda hist. eccl. 3, 22 p. 171,28 dei -andi materiam lignum vel lapidem esse non posse *(spectat ad idola).* Walahfr. carm. 89,4,8 Martius in nonis bis bina elementa -vit. Wandalb. creat. mund. 271 impuros *(actus)* . . . -ando. *partic. praes. usu subst.:* Otloh. prov. D 42 Deus ideo dicitur -ans mala, quia pro peccatis nostris immittit flagella. **b** *concitare, movere – erregen, verursachen:* Epist. Aldh. 1 p. 494,21 ne haec petitio fastidium in tua mente -et. Thangm. Bernw. 18 p. 766,49 iram et indignationem. Odo Magd. herb. 1159 qui *(humor)* . . . stomachi morbosque -at (curat *var. l.*) tussimque phthisimque. **B** *latius c. sensu (arte quadam) efficiendi:* **1** *(ad certam speciem) producere – züchten:* Theoph. sched. 3,48 p. 97,2 gentiles . . . -ant sibi basiliscos hoc modo: *eqs.* Albert. M. animal. 7,55 multi . . . studuerunt, ut -rent eos *(tauros)* in alia terra, et non poterant. **2** *formare – formen:* Metell. Quir. 23,12 circulum de pane ⌞sibi pararat⌟ (-verat tum *rec.* α) *mulier.* **3** *fingere, apponere – erfinden, beilegen:* Helm. chron. 51 p. 101,27 -tum est ei *(sc. regi)* n o m e n n o v u m, ut Hericus Emun, hoc est memorabilis, appellaretur (85 p. 166,23). **4** *(litteras colligendo) componere – (buchstabierend) zusammensetzen (de acrosticho):* Gosw. carm. 224 quamque figuram si primam iungas, nomina nostra -as. **5** *reddere – machen (zu):* Albert. Stad. Troil. 2,595 cervices iugulat ossaque fracta -at *Menotiades.*

II *theol. et philos. i. q. condere – erschaffen:* **A** *strictius de creatione ex nihilo:* Gloss. psalt. Lunaelac. 103,30 omnia . . . Deus per spiritum . . . -vit et adhuc -at futuras animalium generationes. Walahfr. Mamm. orat. 2 o rerum sator omnium tremende, qui mirabiliter genus -asti humanum. Alfan. premn. phys. 1,20 p. 9 -vit (*PG 40,512*^{A} προεβάλετο) hominem *creator.* 1,24 p. 10 quod omnibus propter eum *(hominem)* conditis necesse esset prius -ari (*PG 40,512*^{B} παρασκευασθῆναι) usui eius habenda. 41,13 p. 133 sic . . . , ut in initio -tae sunt (*PG 40, 777*^{A} ἐκτίσθησαν) *rationales naturae.* Albert. M. sent. 2,1,9 p. 22^{b},23 facere . . . proprie est naturae . . . , -are autem Dei. *persaepe. v. et l. 26. partic. praes. usu subst.:* Alfan. premn. phys. 1,40 p. 12 cecidit *homo* . . . ab immortalitate, quam . . . accepit gratia -antis (*PG 40,516*^{B} ποιήσαντος) eum. **B** *latius de transsubstantiatione q. d.:* Radbert. corp. Dom. 12,28 neque ab alio caro eius *(Christi)* -atur et sanguis nisi a quo -ta est in utero virginis. Godesc. Saxo 23 p. 337,23 divinitas, quae de vino et pane -vit et consecravit verum corpus et sanguinem Domini. *al.*

III *natur., anat., medic. usu pass. i. q. (con)crescere – wachsen, sich bilden:* **A** *in univ.:* Antidot. Glasg. p. 103,33 qui apostima infra se -ta habent. *c. sensu accrescendi:* Albert. M. animal. 1,403 huic *(venae)* . . . tres -antur panniculi. **B** *currere, trahi – verlaufen, sich hinziehen:* Albert. M. animal. 1, 493 harum linearum una vadit per longitudinem volae et -atur a curvatura pollicis ad volae interiora.

IV *geom. et math. i. q. facere – ergeben (pass. i. q. fieri – sich ergeben, zustandekommen):* Gerb. geom. 6,2 p. 81,8sqq. eidem triplicationi nona sua addatur, et hypotenusa -atur; ut in eo *(triangulo),* qui habet senarium in catheto, dimidia eius, id est III, in se ter ducta VIIII -at. Franco Leod. circ. 1,149 est . . . ratio quadrati, ut ex qualibet summa in se ipsa multiplicata concrescat; hoc . . . modo CLIIII non -atur (*sim.* 1,190).

V *publ. et iur.:* **A** *de hominibus i. q. eligere, designare, ordinare, constituere – (er)wählen, bestimmen, ernennen, einsetzen:* Chron. Fred. 4,64 Persas emperatorem super se -ant. Einh. Karol. 1 p. 2,31 gens Meroingorum, de qua Franci reges sibi -are (recreare *var. l.*) soliti erant. Conc. Karol. A 62 licentiam de se ipsis . . . abbatem -andi. Regino chron. a. 896 Arnulfus . . . a Formoso apostolicae sedis presule . . . coronatus imperator -atur. Widuk. gest. 1,15 imperator . . . ex rege -tus est *Karolus Magnus.* Acta imp. Winkelm. I 164 p. 141,38 liceat civitati Papie . . . rectorem seu rectores eligere et -are. Chart. Eichsf. 425 novo plebano . . . -to. *persaepe. de dignitate equestri conferenda ('schlagen'):* Dipl. Conr. III. 130 p. 235,33 nec tibi *(sc. abbati)* . . . liceat . . . milites aliquos -are (*inde* Chart. Scafhus. 49 p. 79,32 [dipl. Heinr. V. spur.]). Chart. Aquens. 48 l. 20 quando . . . -at filium suum militem vel tradit nuptui filiam *advocatus.* **B** *de rebus i. q. instituere – (neu) schaffen:* **1** *inducere – einführen:* Gerh. August. Udalr. 1,28 l. 257 eorum *(sc. familiae)* ius tollendo et in quibusdam locis novum censum -ando. Chart. Rhen. med. I 628 quod . . . novas quasdam consuetudines et quedam iura insolita cuiusdam communionis vobis -veritis *(sc. burgenses).* **2** *fundare – einrichten, gründen:* Const. imp. II 197 p. 264,34 (a. 1235) civitatem Brunswich et castrum Luneburch . . . univimus et -vimus inde ducatum. Chart. Argent. I 328 p. 244,25 idem Hesso . . . quandam prebendam de bonis propriis in nostra ecclesia . . . -vit de novo.

adi. **1. creans,** -antis. *creationis efficiens – erschaffend, schöpferisch wirkend (usu philos.):* Albert. M. div. nom. 4, 214 p. 290,65sq. primo per comparationem ad causam -em, se-

[Antony]

cundo per comparationem ad causam non-creantem. 4,216 p. 292,14 ad causam efficientem non-creantem. *subst. neutr.:* ALBERT. M. sent. 1,3,21 p. 122a,3 ipse *(Bernhardus)* enumerat glorificantia *(sc. Dei, i. lucem, pacem, aeternitatem)* potius quam -ia.

2. creatus, -a, -um. *creatione factus, effectus – ge-, erschaffen (usu philos. de his, quae non per se et ex se ipsis exsistunt):* ALBERT. M. summ. creat. I 1,2,1 p. 320a,14 prima rerum -arum est esse. sent. 4,10,7capit. an virtus verborum consecrationis sit virtus -a vel increata. p. 257a,24sqq. virtus -i est -a; oratio prolata a sacerdote omnino -a est; ergo virtus eius est -a. *ibid. al. subst. neutr.:* ALBERT. M. metaph. 1,1,1 p. 3,3sq. *esse* est prima effluxio Dei et -um primum, ante quod non est creatum aliud. 4,4,5 p. 206,97 nihil univoce praedicatur de -o et increato. *ibid. al. v. et l.10.*

subst. **1. creans,** -antis *m. creator – Schöpfer:* PAUL. DIAC. carm. 35,51 virgo genitrixque -is. HEINR. AUGUST. planct. 221 est factus homo . . . -is imago. *al. cf. p.2003,63. 2004,24.*

2. creans, -antis *n.: v. l.5.*

3. creatum, -i *n.* **1** *gener. i. q. creatura – Geschöpf, Schöpfung:* WALAHFR. Mamm. 20,25 quo cuncta -a orbis in obsequio solus subiecta teneret *primus homo.* WALTH. SPIR. Christoph. I 28 ipsi . . ., qui mirabiliter universa creavit et mirabilius -a redemit. *al.* **2** *philos.: v. l.12sqq.* *Antony*

***creos** *v.* *crios. **1. *crepa** *v.* *reba: VITA Elig. 2,41.

[2. crepa *v.* 2. *trappa: ANNAL. Erf. praed. a. 1226.]

***crepatia** (-cia), -ae *f. vel rarius* ***crepatium** (-cium), -i *n. (ital.* crepaccio*; cf. Battaglia, Dizionario. III. p. 952a) impetigo, scabies – Räude, Mauke (fere usu plur.):* IORDAN. RUFF. equ. 6,41 p. 82,4 fiunt . . . aegritudines inter iuncturam cruris et ungulas . . . corium rumpentes . . ., et hae -ae vulgariter appellantur. 6,46 p. 88,3sq. fit . . . quaedam -a magna et longa transversa eveniens equo occasione aliarum -arum. MOSES PANORM. marisc. 2 p. 152,24 equus, qui habet infirmitatem -orum in omnibus pedibus. p. 154,12sq. alia maneries de -ciis, que accidit super calcanea pedum equorum, que vocantur -cie bovine *eqs. saepius*.

crepatura (-pit-), -ae *f. script.:* cript-: *l.40.* crept-: *l.45. fissura, rima – Riß, Spalte:* **1** *gener.:* VITA Elig. 2,34 p. 719, 9 vidit ex fronte basilicae . . . parietem ex parte dissipatum cripturamque inminens (imminentem *var. l.*) ruinam minitantem instare. 2,48 p. 727,21. HARIULF. chron. 4,36 p. 276,19 quae *(turris)* propter antiquam combustionem -pituris patentibus discissa videbatur. **2** *medic.:* **a** *in univ.:* ANTIDOT. Lond. p. 19,25 emplastrum provatissimo ad creptura (IOH. IAMAT. chirurg. 9,35capit. ad -am). CONSTANT. AFRIC. grad. p. 350,4 novam incisionem solidant *poma et frondes cupressi*, -piture valent. THEOD. CERV. chirurg. 1,13 p. 140A resistitur *fluxus sanguinis*, si cum medicina -a vulneris oppilatur. *al.* **b** *impetigo – Krätze:* TRACT. de chirurg. 604 ad serpiginem, id est -am manuum. **c** *ruptura intestina, hernia – innerer Bruch, Leistenbruch:* ROGER. SALERN. chirurg. 3,578 si . . . magna sit -a, descendunt intestina per dindimum . . . et hernia fit. GLOSS. Roger. I A 3,21 p. 701,9 in utraque parte inguinis contra -am inscide cutem usque ad nervum dydimum. THADD. FLORENT. cons. 55,10 fiat unguentum et inungatur locus omni mane, antequam surgat; . . . hac medicina utatur in -is (crepatis *ed. vix recte*). *al.*

1. *crepatus *v.* crepo. **[2. crepatus** *v.* crepatura *l.57.]*

creper, -era, -erum. *obscurus – dunkel:* **1** *proprie i. q. sublucanus – dämmerig:* CARM. var. III A 6,1,14 sol -um auricomas super orbem tendit habenas. **2** *translate i. q. dubius, anceps – zweifelhaft, ungewiß:* **a** *adi.:* HERIG. Ursm. 1,342 pagina nec -um verax imitata coturnum sectetur demens, quod *eqs.* *acc. sg. neutr. pro adv.:* GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 595,24 qua in re -um saperes, utrumnam *eqs.* CONR. FAB. Gall. 41 p. 100,8 set tu forte, qui ˌsacius -umˌ (sapis crepitum *var. l.*) dicis: *'eqs.' al.* **b** *subst. neutr.:* RATHER. epist. 4 p. 29,8 nedum historia aliquid continere debeat -um. MIRAC. Ursm. praef. p. 832,21 ne quis . . . nos fabulosum quiddam -umve susurret cudisse. *al.*

crepetus *v.* crepitus.

crepida (-ita), -ae *f. calceamentum – Schuh:* SYLL. Bern. 8,8 hęc tritas peragratione vectans telluris -as valens viatrix *(cf. Mart. Cap. 6,581).* YSENGRIMUS 5,1243 suit ex duro -as (-tas *var. l.*) tibi subula ferro.

crepido *v.* crepito.

***crepidinosus,** -a, -um. (crepido, *cf. l.44sqq.*) *rimosus, fissilis – rissig, spaltbar:* COMPOS. Luc. ε 34 est . . . ipse lapis *(sc. fissus)* -us (*cf. Diosc. 5,127* εὐθρυβής τε καὶ εὔσχιστος).

crepido, -inis *f.* (κρηπίς) *script.:* crip-: *l.12.*

1 *basis, fundamentum – Basis, Fundament:* **a** *proprie:* **α** *de aedificiis, altaribus i. q. substructio, podium – Unterbau, Sockel:* AGNELL. lib. pont. 52 p. 314,5 stans super crip-em iuxta altare. GESTA Lob. 14 p. 318,4 altaris domus . . . novissima . . . renovatione lapidea -e commutata. *al.* **β** *de navibus i. q. alveus – Rumpf:* EGBERT. fec. rat. 2,2 cuius *(aeratae puppis)* non dolabro est sed cesa -o securi. **γ** *de montibus i. q. radix – 'Fuß':* ARBEO Corb. 28 ut usque ad imam montis -em deflueret *aqua* (NARR. itin. nav. p. 188,31. *al.*). ARNOLD. LUB. Greg. 4,20,23 ascensa -e affectabant conspicere quesitum Dei hominem. **b** *translate:* COLUMB. instr. 1,1 (Walker p. 60) cupio, ut, quod est fundamentum salutis omnium, nobis -o sermonis sit. BEDA temp. rat. 24,24 computandi -em (gloss.: finem) strue. **2** *margo (altius exstructa), determinatio – (hochgezogener) Rand, Begrenzung:* **a** *in univ.:* TRANSL. Alex. Frising. 2 (MGScript. XV p. 287,43; c. 834) suprema fati suspectans anhelos artus in viae -e deponat *(sc. aegrotus).* GESTA Tull. 47 campanar exstruens ligneum, summa tecti -e prominens. WALTH. TER. Ioh. 12 p. 1147,1 mos . . . est ditioribus . . . supremam . . . aggeris -em vallo . . . circummunire. *al.* **b** *ripa, litus – Ufer, Gestade, Böschung:* VITA Bertuini 6 (MG Mer. VII p. 181,3; s. IX.) vir Domini . . . secutus est -em rivoli. VITA Heinr. IV. 12 p. 38,24 alterius ripae -em filius . . . ducis cum paucis occuparat. *al.* *per pravam interpr. i. q. vadum, syrtis – Untiefe, Sandbank:* GLOSS. I 326,17 St.-S. in -e inuntivphi santgewelle. **c** *murus, munimentum – Mauer, Barrikade:* GISLEB. ELNON. Amand. 14 (MGScript. XV p. 851, 30.) catenatus vallante -e clausus. PETR. DAM. epist. 143 p. 523,25 dum . . . comes in castrensis valli sederet secura -e. **d** *de partibus corporis i. q. extremitas – Ende, Endpunkt:* CARM. Cantabr. A 15,3b,9 -e summa caude *leporis* kartam regiam latentem cepi. BERTH. RATISB. serm. 18 p. 93,24 longitudo est a planta pedis usque ad verticem, latitudo a -e (crete *cod.*) lateris usque ad -em (cretem *cod.*). **3** *per confusionem* (*quasi vox ducta esset a* crepare): **a** *crepatura, cavum – Spalte, Vertiefung:* YSENGRIMUS 1,941 colliculi costam terebrat rugosa -o. **b** *crepitus – das Krachen, Prasseln:* VITA Magni Fauc. I 19 p. 158,21 fecit *Dominus* socium eius *(draconis)* per ardorem ignis et flammarum -es interire.

crepisco *v.* crebresco. **crepissime** *v.* creber.

crepitatio, -onis *f.* **1** *crepitus, stridor – das Knirschen:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,3 p. 117B cum accidit costis fractura, non occultatur apud inquisitionem cum digitis . . ., et fortassis ossis auditur -o. **2** *(di)ruptio – das Platzen, Zerspringen:* DAVID compos. 3,64,3 p. 349,29 sicut si vitro fragili . . . bullientem liquorem . . . infundas, -is fragorem concitas.

crepito, -avi, -are. *script.* -idans: GLOSS. I 82,2 St.-S. *partic. praes. usu adi.: p. 2007,13. 21.* *gerundivum pro partic. praes. (usu adi.): l.64.*

I *intrans. i. q. crepare, stridere, strepare, tinnire – krachen, knistern, knarren, klimpern:* **A** *strictius:* **1** *in univ.:* ALDH. virg. II 1824 in quo *(igne)* nigra picis . . . et pinguis olivi flumina . . . -bant. AETHICUS p. 100,16 tonitruorum et fulminum -antium volutiones. CARM. de Nyn. 310 fores templi -anda pisula cludunt. VITA Leod. 1,4 (MGPoet. III p. 6) quae *(aqua)* currit eundo in praeceps raptim vasta -ante ruina. CONSUET. Trev. 12 p. 275,7 nullus inclinare capud presumpserit, priusquam in pavimento soleam ipsius *(magistri)* -are intellexerit. AMARC. serm. 3,41 quod tradidit *Laurentius* indiguis -antis dona monetę. METELL. exp. Hieros. 3,519 talis erat fragor, ossa vel artus dum -rent. *saepius.* **2** *de voce sim. i. q. sonare, strepitare – (er)klingen, (er)schallen, lärmen:* **a** *de voce hominum (animalium: p. 2007,2; expressius de corvo i.*

q. crocitare – krächzen: l.3): ALDH. epist. 3 p. 479,11 in quis *(lymphis)* . . . garrulitas ranarum -ans coaxat. ad Acirc. 46,5 medium -are per aethera . . . scribor (*sc. corax; sim.* EMO chron. 83). BEDA hist. eccl. 5,12 p. 306,9 audio subitum post terga . . . cachinnum -antem. WALAHFR. Wett. 740 cottidie -ant librorum verba per aures. CARM. var. III A 6,6,132 agmina concurrant -antia laude sonora. THEOD. AMORB. Bened. II 2 p. 260, 39 quiddam memorabile . . . eadem festivitate -ante accidit. *al.* **b** *de instrumentis musicis:* ALDH. ad Acirc. 24,2 quamvis . . . salpictae classica clangant et citharae -ent. CARM. Sangall. I 7,3, 1 ecce tubae -ant, quae mortis iura resignant. **c** *de neumis (per compar.):* MUS. ENCHIR. 11 p. 30,12 *(var. l. ad figuram p. 29)* affer disparibus septem -antia signa. **B** *latius (accedente notione rumpendi) i. q. (cum fragore) dirumpi, dissilire – (krachend) auseinanderbrechen, platzen, bersten:* AETHICUS p. 176,13 -antes concremantur griphes. WALTHARIUS 1375 dissilit ensis . . . et -ans partim micat aere et herbis. ALBERT. M. veget. 6,269 dum bufo aspiceret lapidem nec visum averteret ab ipso, -are coepit lapis . . . et exsiluit ex anulo una pars eiusdem. *?remissius i. q. maturitate paene rumpi – zum Platzen reif sein:* THEODULF. carm. 74,11 quo *(sc. in paradiso)* -ans croceum pirum rubet arbore *(ni spectat ad l.29sqq.).*

II *trans. i. q. cantare, concinere, incipere – (be)singen, anstimmen:* HYMN. Hraban. 19(11),5,2 laudem rite crucis fortiter expetunt, dum Christi -ant de cruce gloriam. EUGEN. VULG. calend. 114 aethereum -at murmur catholicus ordo. *c. acc. c. inf. i. q. nuntiare – verkünden:* VITA Leod. 1,148 (MGPoet. III p. 10) luctifico . . . -vit bucina cantu . . . regem decedere vita.

III *?per confusionem i. q. trepidare – funkeln, blitzen:* HONOR. AUGUST. spec. p. 1024^{A} visae sunt manus Martini inter missarum sollemnia gemmis radiare atque auro et electro -are.

crepitura *v.* crepatura.

crepitus, -us *m. script.* -pet-: GLOSS. I 80,38 St.-S.

1 *sonor, stridor – Geräusch, Klang:* **a** *in univ.:* EINH. Karol. 32 p. 37,3 accessit . . . in domibus . . . assiduus laqueariorum -us (*sim.* POETA Saxo 5,631). WANDALB. mens. 244 funda horrisono et -u terrere volucres. CONSTANT. AFRIC. theor. 1, 15 p. 3b^{r} que *(aqua)*, si superflua fuerit, -um in ventre facit. MIRAC. Annon. 1,14 ut nec . . . campanarum -um audire potuisset *mulier auditu carens. al.* **b** *de voce anim.:* EKKEH. IV. bened. I prol. 2,51 aures mulcet *(sc. verbum)* . . . tinnitus . . . dans crebros -usque sonores *eqs. adde:* ALDH. ad Acirc. 13,2 argutum vocis -um cito pando *(sc. ventus)* per orbem. **c** *de instrumentis musicis:* ALDH. ad Acirc. 79,1 bellantum -u . . . corda ciebo *(sc. salpix).* **2** *fractura, hernia – Bruch:* GLOSS. I 81,38 St.-S. -us pruh.

crepo, -ui, -are. *script.* -(a)eb-: *l.68.71. adde* IONAS BOB. Ioh. 17. *form.: coniug. III: l.59.67.72. al. partic. perf.* *crepatus: *l.67.68.69. adde* RECEPT. Sangall. II 30. *partic. usu adi.: l.53.68.*

1 *intrans.:* **a** *de crepito i. q. crepitare, strepere, stridere – krachen, klirren, knistern:* **α** *in univ.:* SEDUL. SCOT. carm. I 1,17,8 minas . . . astris inferat ventus -anti fulmine. CARM. Bur. 177,1,4 si quis eam *(puellam)* tetigit, tunica -uit. *al.* **β** *de voce hominum i. q. clamare, garrire, fremere – lärmen, schwatzen, brummen:* PETR. DAM. epist. 28 p. 252,5 desinat iam comicorum turba venena libidinum -antibus b u c c i s effluere (121 p. 396,1. *v. et vol. I. p. 1599,22*). BERNH. GEIST. palp. 2,193 qui sine fronte -it, clamat, garrit, placet aulae. **γ** *de instrumentis musicis i. q. sonare – schallen:* ALDH. virg. II 280 dum salpix -at et clangit vox clara tubarum. **b** *de dissolutione subita:* **α** *dirumpi, dissilire – bersten, (auf-, zer)-platzen:* AESCULAPIUS 40 p. 63,17 hinc cognoscimus maturum apostema -uisse (*sim.* RECEPT. Lauresh. 2,10). COMPOS. Luc. γ 2 ex multo incendio ampulla -at. HYMN. Hraban. 14 (13),8^{a} (9),2 terra tremuit ab imo, -uerunt marmora. VITA Magni Fauc. I 19 p. 158,13 draco ardere coepit et -atus (-ens *var. l.*) mortuus est. BOTAN. Sangall. 34,4 ad labiis -batis. WILH. RUBRUQU. itin. 29,27 si . . . -ata fuerint ossa ex transverso. *saepe. in imag. de nimio zelo:* FORM. Senon. II add. 4,20 buccas inflat *falsator* in rotore, -bat et currit in sudore. YSENGRIMUS 7,386 tam celeris nulli provenit gloria sancto, si -ere hunc probitas immoderata daret. **β** *perire – sterben, 'krepieren':* VITA Phil. Cell. 6 iumentum . . . -uit et vitam finiens mortuum est. WIDUK. gest. 3,48 tres duces gentis Ungariae . . . multati sunt, suspendio . . . -uerunt. *de vita i. q. finiri – zu Ende gehen:* CARM. var. III A 6,7,28 brevis ista *(vita)* -at, longa futura micat. **2** *trans.:* **a** *sonare – erklingen lassen:* CARM. Cantabr. A 30,3 clare conspirent cannule, compte corde -ent concinnantiam. *fort. addendum:* TIT. metr. III 3,6 modolamine chori -unt cum carmina vocum. **b** *dirumpere – sprengen, platzen lassen:* CONSTANT. AFRIC. eleph. 3,10 quidam *morbi* et cutem -ant et eam reddunt fluidam. **3** *per confusionem i. q. repere – kriechen:* GLOSS. II 522,71 St.-S. -ant chresent.

subst. ***crepatus,** -i *m. qui ruptura, hernia laborat – einer der am (Leisten-)Bruch leidet:* IOH. IAMAT. chirurg. 9, 35$^{tit.}$ de emplastro ad crepaturam sive ad -os.

crepor, -oris *m. crepitus – das Krachen:* CARM. Aldh. 1, 144 horrisonis fragoribus concuti ac -bus. 1,156 metuebant magnopere casam contritam -e.

***creptura** *v.* *crepatura.

crepulus (crap-), -a, -um. *madidus – weich:* ALPHITA I p. 305,27 ova crapula vel tramula, id est in aqua cocta. *cf. DuC. s. v.* crepolus.

crepundia, -orum *n. vel raro* **crepundium,** -ae *f. (orig. dub.; de signif. cf. M. Leumann, Gnomon 9. 1933. p. 240sqq.)*

1 *ornatus, monile, amuletum – Schmuck, Halskette, Amulett (fere in imag. vel per compar.):* ALDH. virg. I 26 p. 261,3 *integritatis coronam et virginitatis infulam* velut . . . gemmatas -orum lunulas . . . servare satagebat *Ambrosius.* 46 p. 300,6 indisrupta . . . castitatis -a et pretiosam virginitatis stolam . . . inviolabilem conservavit. *ibid. al. accedente notione vanitatis, nugarum:* ALDH. virg. I 9 p. 237,15 decoris dignitas haut frustra virginali formulae comparata reliqua mundi -a contempnit. **2** *de rebus infantiae propriis:* **a** *proprie:* **α** *oblectamentum, lusus – Spiel(zeug), Ergötzung:* RADBERT. Matth. 8,2283 in suis delectatur *puer* -is simplicius quam ullus inter epulas. EPIST. Meginh. 12 numquidnam -a et infantiles salivas homo quinquagenarius meditatur? *lallus – Wiegenlied:* NOTKER. BALB. Gall. 1^{k} p. 115,5 relictis . . . dulcisonae matris -is, threnis elegiacis. **β** *panni, cunabula – Windeln, Wiege:* ENGELM. carm. 2,43 (MGPoet. III p. 60) quo tradunt inter . . . -a magnum Alciden ludo enituisse novo. BENZO ad Heinr. IV. 4,33 p. 386,15 satis sit, quod seduxerunt nos verba gerundia, sensibus non simus illi, quos fovent -a. AMARC. serm. 4,261 infantis postquam visere *tres magi* -a summi. *al. in imag.:* PETR. DAM. epist. 50 p. 131,16 nos . . ., qui spiritalis infantiae -as teximus et lactantis adhuc heremitae . . . incunabula fabricamus. **b** *meton. i. q. infantia – Kindheit:* WOLFHARD. Waldb. 2,4 ipsa *(natura)* eosdem *(sc. infantes)* fortunalia iura non deserens in ipsis -is receptura. WIPO tetral. 197 post prima -a . . . sudare scholis mandatur tota iuventus. *al.* **c** *translate i. q. initia, primordia – Anfänge:* CARM. Cantabr. A app. 2,14,1 haec *(grammatica)* in ipsis studiorum discitur -is. **3** *sollemnitas, pompa, apparatus – Feierlichkeit, Prunk, Gepränge:* CHRON. Reinh. a. 1084 p. 526,5 ut . . . regulare monasterium ad ventilandum iugiter solempnium votorum -a erigeret *comes.* a. 1202 p. 565,26 ut solempne festivum cum lucubratioribus -is largiores radios emitteret. *ibid. al.*

crepusculum, -i *n.* (*?-a, -ae *f.:* AETHICUS p. 191,3) *lux dubia, tenebrae – Zwielicht, Dämmerung, Dunkel:* **1** *in univ.:* AETHICUS p. 102,18 quia sol . . . ut nebula densissima -um inducat sursum a caeli parte. *v. et p. 1240,26.* **2** *de partibus diei* (*de eorum mensura:* HERM. AUGIENS. util. astrolab. 8 p. 412^{C} per quae tria signa duces lineam -i orientalis; similiter facies in opposita parte ad occidentale -um.): **a** *de vespero:* ODILO SUESS. Seb. 24 ruente n o c t i s -o (THIETM. chron. 7,44. HIST. peregr. p. 165,33). CHART. Babenb. 237 p. 59,35 si quis vulneratus fuerit in -o vel in nocte. *al. in imag. de vita terrena:* TRAD. Frising. 375 (a. 817) post discessum . . . ab hoc -o. **b** *de mane:* IONAS BOB. Columb. 2,23 p. 284,2 quousque diei prorumpat -um. GEBER. forn. 29 p. 765 de vespere usque ad -um calere incipiat *crusibulum* cum modica ignitione. *saepius. in imag. i. q. initia – Anfang:* RATHER. prael. 2,1 l. 10

[Leithe-Jasper]

cum . . . ab infantiae -o in hanc aetatis fere deductus meridiem cecam . . . casuum diversorum patiar noctem.

crescentia, -ae *f.* **1** *publ. i. q. proventus – Ertrag:* CHART. Rhen. med. II 216 p. 254,36 (a. 1204) stramina et cuncta alia de -is et decimis frumentorum et vinearum . . . provenientia. CHART. Lux. III 135 p. 138,18 donavit . . . terragium de Hoppeseio integraliter . . . in omni -a terrarum cultarum et colendarum. **2** *astron. i. q. accretio – das Zunehmen:* GERB. (?) astrolab. 2,9 p. 121,11 horarum proprietates patefiunt et correptiones et -ae noctium et dierum probantur.

***crescentio** *subst.* (*?contam. ex* *cresso *et* crescentia) *nasturcium – Kresse:* GLOSS. III 173,13 St.-S. nasturcium vel -o i. cresso.

crescibilis, -e. *potentia crescendi praeditus – zum Wachstum befähigt:* ALBERT. M. veget. 6,45 nec est *buxus* bene scissibilis, sed magis frangibilis . . . , propter quod etiam non multum -is in altum.

***crescimentum** (-ssi-, -si-), -i *n.* *(ital.* crescimento*; cf. Battaglia, Dizionario. III. p. 961) de praediis appertinentibus i. q. accessio, incrementum – Zugabe, Zuwachs:* CHART. Altaerip. 1 p. 336,18 (a. 1137) fratribus . . . concedimus . . . Frigidum Pesclum et cress-um c i r c u n q u a q u e i n c a m p i s et in nemore (TRAD. Altaerip. 19 cres-um. *ibid. al.*).

***crescio** *v.* *cresso.

cresco (cris-), -evi, -etum, -ere. *script.* gr-: *l. 32. depon.: p. 2010,45. trans.: l. 66sqq. p. 2010,66sqq. (absol.: p. 2010,71). partic. praes. usu subst.: p. 2010,7.*

I *de ortu:* **A** *intrans. i. q. excrescere, nasci, provenire, oriri – (hervor)wachsen, (ent)sprießen, sich bilden, entstehen:* **1** *de plantis (in imag.: l. 30):* ALCUIN. carm. 28,22 -at ab ore tuo caelorum candida messis. ANTIDOT. Sangall. p. 99,4 cum ceperint edere grana grescere, colligis ea. EKKEH. IV. pict. Mog. 60 cur relinque frumentum non sit ut erbę sponteque non -at. *saepius. alleg.:* BONIF. carm. 1,311 non sum *(sc. Invidia)* satoris superi moderamine -ta. **2** *de anim.:* **a** *in univ.:* ERMOLD. Ludow. 4,322 unde *(sc. de luto)* genus -vit in orbe virum. RHYTHM. I 146,21,4 quos *(sc. filios)* ab ore -tos nulla de venere sumpsi *(sc. regina apium).* CHART. Heinr. Leon. 102 p. 154,17 ut filii nostri seu heredes, qui forte illis viventibus -verint, idem faciant. *al. alleg. de vera vita nanciscenda:* AGOB. 2,9 l. 5 testes veritatis moriendo -verunt. **b** *originem trahere (de) – abstammen (von):* THIETM. chron. 2 prol. p. 36,21 Otto . . . d e s t e m m a t e -tus herili Heinrici patris (5 prol. p. 220,2. CHRON. Merseb. 3 p. 172,24). *al. adde:* GESTA Apoll. 82 non animus talis -vit de germine patris. **3** *de partibus corporis:* BOTAN. Sangall. 18,7 herba centauria . . . carnes criscere facit (*sim.* ARS med. 7 p. 427,23 carnosa substantia). PRACT. puer. 72 si patiatur *puer* dolorem in gingivis . . . propter dentes -entes. LIGURINUS 1,677 primas ut -ere plumas artubus . . . senserit *aquila*. ALBERT. M. animal. 2,35 quia cornua illa *(sc. cervorum)* -unt de superfluo nutrimenti terrestris. *proverb.:* IOCALIS 72 cantat avis quevis, sicut rostrum sibi -vit. **4** *de rebus:* **a** *corporeis:* RHYTHM. 146,19,2 nullo virili -ta de semine fundor *(sc. pix).* PAUL. FULD. Erh. 2,3 (2) p. 16,32 lineum, quo . . . corpus involutum erat, -ere coepit de tumulo. RUODLIEB V 101 eius *(lyncis)* ab urina quia -it lucida gemma. THEOPH. sched. 3,31 tolle vini petram, quae -it interius circa vasa. HILDEG. phys. 4,1 smaragdus in mane diei -it et in ortu solis. *saepius.* **b** *incorporeis:* LEX Baiuv. 1,9 ne . . . presumptio -at in plebe. LEG. Lang. 135 ut . . . de mortuo -at faida inter parentis. ALBERT. STAD. quadr. 36 ut miseris ex hoc perfeccio -at. *al. math. i. q. effici – sich ergeben (cf. p. 2010,52sqq.):* HERIG. rat. 2,5 qui *(sc. summae)* ex particulatis denominationibus et divisoris differentia multiplicatis -verint. GERB. geom. 6,4 p. 87,15 per dimidium basis cathetus multiplicetur et, quod inde -verit, pro embado habeatur. **B** *trans. i. q. gignere, efficere – entstehen lassen, schaffen:* ERMOLD. Ludow. 4,639 organa quin etiam, quae numquam Francia -vit, . . . nunc Aquis aula tenet. EBERH. HEIST. Betel 308 sic licet infesta tribulatio multa molesta ecclesie -it.

II *de auctu:* **A** *intrans. i. q. accrescere, augeri, maiorem fieri – (heran)wachsen, sich mehren, zunehmen, größer werden:* **1** *corpor.:* **a** *strictius de cremento naturali:* **α** *de plantis (in imag.: l. 2):* THEODULF. carm. 30,51 vestra suis -at plantatio, quaerit, in arvis. CARM. Bur. 88,7,3 uvam sino -ere, donec sit matura. **β** *de hominibus c. sensu adolescendi:* CHRON. Fred. 2,57 p. 79,2 criscens . . . p u e r decorus valde (CHRON. Pol. 2,40. CHART. Scheftl. 32 p. 37,10. *sim.* EINH. [?] Marc. et Petr. II 113,2). PS. HIPPOCR. phleb. 58 -entibus amplius tolli debet *sanguis* quam declinantibus. *al. adde:* LIGURINUS 1,163 quae -entibus annis sub patre . . . cunctis memoranda tulisti. **γ** *de partibus corporis:* LIBER hist. Franc. 45 p. 318,25 Ebroinus c a p i l l i s -ere sinens (THIETM. chron. 7,76. *al.*). FRAGM. mul. I 52 capit. p. 11 ne mamellas criscant virgine (*sim.* ANTIDOT. Bamb. p. 37,29.33). AGIUS epic. Hath. 209 sicut . . . corpus -ente splene tabescit. *al. proverb.:* THEODULF. carm. 72,43 febre solet febris seu vulnere -ere vulnus. **δ** *de luna (per compar.: l. 19):* WANDALB. creat. mund. 95 solis lumine plena nunc -it radiatque *luna*. BOTAN. Sangall. 21,1 luna criscente et discriscente. *al.* CARM. Bur. 17,1,4 o Fortuna, velut luna statu variabilis, semper -is aut decrescis. *de die i. q. longiorem fieri – länger werden:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 115,42 quod *(aequinoctium)* denuo in anno, primum -ente d i e et secundo decrescente die, solet fieri (WALAHFR. imag. Tetr. 4. *sim.* ALCUIN. carm. 58,18 -enti luce). *al.* **b** *latius de cremento quoad mensuram, numerum sim.:* **α** *de coetibus hominum:* ALCUIN. carm. 51,6,8 grex numero -at, pastor amate, tuus. EIGIL Sturm. 13 p. 145,9 -ente f a m i l i a (14 p. 147, 8). ERMOLD. Ludow. 3,28 gens magis atque magis -vit. *saepius.* **β** *de rebus:* LEX Sal. Pipp. 86,2 terni solidi de die ad die -ant (*sim.* CHART. scrin. Col. B 1190 p. 303,22 pena currente et -ente). HUGEB. Willib. 3 p. 92,7 -ente estatis chaumate. RADBERT. corp. Dom. 7,34 si . . . panes . . . -unt et non minuuntur, dum satiant. INNOC. III. registr. 1,291 p. 411,19 si vellemus singula prosequi, . . . et lectio tedium pareret et pagina -ret in immensum. *saepe. accedente notione concrescendi i. q. densari – sich verdichten:* RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,33 aer densissimas -vit in nubes et tempestas saeva exorta est. **2** *incorpor. i. q. cumulari, amplificari, invalescere – sich steigern, anwachsen, (an)steigen, hinzugewinnen (an):* **a** *de rebus:* **α** *in univ.:* ERMOLD. Pipp. 2,53 consiliis . . . Romana p o t e n t i a -vit (WALAHFR. carm. 87,7. VITA Heinr. IV. 2 p. 13,28). WALAHFR. imag. Tetr. 256 -vit felix r e s p u b l i c a (POETA Saxo 5,387). DIPL. Frid. I. 120 p. 203,25 cum . . . in dies iniquitas et m a l i c i a -ret (767 p. 320,19). *persaepe. de numero, spatio sim.:* COMPUT. cod. Bern. 10 p. 56,7 in quattuor annus criscitur bissextus uno die. WANDALB. martyr. compr. 31 anni -ente rotatu. SCHOL. enchir. 3,15 quod . . . vox ad vocem aut duplo -it aut triplo . . . , quod sonat diapason, diapason ac diapente *eqs*. ANON. IV. mus. 1 p. 24,20 quartus ordo *(sc. modorum)* -it per duo plus. *saepius.* **β** *diffundi – sich verbreiten:* ARBEO Corb. 9 coepit . . . d o c t r i n a illius per universam Galliam paulatim per virorum ac feminarum -ere moribus (THEODULF. carm. 71,43. ERMOLD. Ludow. 2,195). **γ** *coadunari – sich vereinen:* ANON. geom. I 4,58 latitudinem et longitudinem *(sc. tetragoni)* singillatim in se multiplices, summarum inde -entium in unum latus quaeras *eqs.* **δ** *protrahi – sich hinziehen:* HELM. chron. 37 p. 73,5 -vit obsidio in dies et menses. **ε** *peiorem fieri – sich verschlimmern:* WETT. Gall. 29 p. 273,36 i n f i r m i t a s corporis -bat (STATUT. ord. Teut. p. 68,25). HROTSV. Theoph. 433 morbo -ente. *al.* **b** *de hominibus (de animali: l. 61):* CAPIT. Saxon. 11 quantum etatem auxerit, tantum in p r e t i o -at *bos* (METELL. peripar. 3,52 iudex). WETT. Gall. 23 -ens mansuetudine et humilitate. WALTHARIUS 103 ingenio -entes mentis et aevo. OTTO FRISING. chron. 2,44 p. 120,19 ex quo *(sc. Cic. de off.)* apparet Romanos . . . -visse in divitiis et potentia (*sim.* CARM. Bur. 98,6,6). *saepe.* **B** *trans. i. q. augere, augmentare – wachsen lassen, (ver)mehren (absol. c. sensu subveniendi: l. 71):* DHUODA lib. man. 1,5,55 potest *(sc. Deus)* . . . tuum . . . ad culmen perfectionis deducere statum nutrireque et -ere ad maius. DIPL. Ludow. II. 2 p. 70,23 duo constituisse mercata, in quo negotio et cuncto populo iuvamen adderet et ipsi ecclesiae in augmentis -ret. CARM. de Germ. 4,6,2 (MGPoet. IV p. 136) isti *(sancti)* . . .

[Leithe-Jasper]

regnum praesens vobis -ent, adquirent perpetuum. ABBO SANGERM. serm. 24,2 erit ille maledictus . . . , qui de iniusticia . . . amat -ere suam substanciam. *alch.:* MAPPAE CLAVIC. 65/67 a u r u m -ere (COMPOS. Matr. 37tit.).

[cresconiclum *v.* chrysomelum. *adde ad p. 561,41sqq.:* THADD. FLORENT. cons. 46,252 recipitur . . . olei de nucleis -orum (cresconiclorum *ed.*) unziam I et dimidium *(cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 320).*]

cresentida *v.* chrysendeta. ***cresio** *v.* *cresso.

cresis *v.* 1. crisis. ***cresmeto** *v.* *chrismato.

***creso** *v.* *cresso. **crespus** *v.* crispus.

***cresso** (conscio, crasso, crisso, -eso, -s(s)io *sim.*), -onis *m.* (*theod. vet.* cresso) *nasturcium (aquaticum) – (Brunnen-)Kresse:* ORD. iud. Dei app. II[a] p. 717,11 perducatur *(sc. reus)* ad ecclesiam . . . triduanum faciens ieiunium in pane . . . et aqua et sale et -e a q u a t i c o (TRACT. de aegr. cur. p. 220,32 cresonem). DYASC. p. 177[b] senacion, quem alii conscionem dicunt, nascitur in aqua (*item* ALPHITA II p. 165,15 cris<i>onem). HILDEG. phys. 1,72 crasso magis calidus quam frigidus est. *al.*

cresta *v.* crista.

1. creta, -ae *f.* **1** *de molli terra alba i. q.* λευκὴ γῆ *– Kreide:* **a** *gener:* COMPOS. Luc. B 14 terres -am argenti utiliter (*sim.* GLOSS. Salern. p. 6[a],6 -a argentaria. p. 12[b],8). THEOPH. sched. 1,19 tolle gypsum more calcis combustum sive -am, qua pelles dealbantur. CARM. Bur. 220[a],10,3 ne mantellos veteres vos refarinetis, renovari prohibens calce vel in -is. *saepius. spectat ad colorem album:* EPIST. Worm. I 21 p. 41,4 nosti nigro theta bellum euge, natalicia designare -a. **b** *medic.:* DYASC. p. 156[b] mulsa -a . . . bibita nausiam provocat. AMARC. serm. 4,419 ictericus -am . . . bibit. *al.* **2** -a rubea *i. q. rubrica – Rötel:* ANON. secret. p. 79,28 accipiantur -ae rubeae bonae cribatae librae III. **3** *argilla, lutum – Ton(erde), Lehm:* MAPPAE CLAVIC. 3 fictili -a oblinis *(sc. vas).* NOTKER. BALB. gest. 2,1 p. 50,9 ut . . . cavitas *(sc. fossae)* . . . universa aut durissimis lapidibus aut -a tenacissima repleretur. TRACT. de aegr. cur. p. 118,16 ut . . . sigilletur *olla* vel -a vel pasta nec aqua possit intrare. ANON. secret. p. 49,15 vasa de sublimatione debent fieri de vitro aut de -a aut de marmore aut de ferro. *al. de -a philosophorum q. d. i. q. 'lutum sapientiae' – Kunstlehm, -kitt (de re v. D. Goltz, Stud. z. Gesch. d. Mineralnamen. 1972. p. 255):* ANON. secret. p. 59,8 pone illud in aludel ferreo vel marmoreo vel de -a philosophorum facto. **4** *calx cocta – gebrannter Kalk:* HILDEG. phys. 4,25 calx calidus est, de quo -a fit, cum incensus fuerit; . . . homo . . . , quam *(sic)* vermis in aliquo loco suo comederit, -am accipiat et bis tantum de criden. *ibid. al.* **5** *lapis calcinus – Kalkstein:* THEOD. TREV. transl. Celsi 13 erat . . . sarcophagus . . . miri candoris petra, quam vulgus -am vocat, et tabula desuper marmorea. **6** *faex vini, 'tartarus' – Weinstein (per confusionem c.* crea*, ut vid.):* AURELIUS 6 p. 691,20 quodsi maximus increverit dolor, . . . -a ex aceto . . . trita frontem. DYASC. p. 160[b] ulcera in modum favi cum -a, quam trigiam greci vocant, trita radice *(sc. peponis)* peluntur. *cf.* *crida.

2. creta *v.* crethmon.

***cretalis,** -e. *cretosus – Kreide-:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 374[D] sal gemma dicitur -e, et est lapis sal gemmae, salsum.

cretana, -us *v.* crethmon.

cretatus, -a, -um. *creta tractatus – mit Kreide behandelt, geweißt:* CAES. HEIST. mirac. I 8,35 p. 109,12 bene pellis eadem *(sc. Christi)* prius fuerat multiplici percussione pumicata, colaphis et sputis -a, arundine liniata. *meton. fere i. q. veste alba vestitus – etwa: weiß gewandet:* HUMB. Sim. 2,35 p. 183,32 -a ecclesiasticae dignitatis ambitio . . . immanitate persecutionum deterrita disparuit *(cf. Pers. 5,177).*

crethmon (critmon, critonion *sim.*) *n. vel* **cretanus,** -i *m. vel* **cretana** (-ama), -ae *f. vel* **creta** (marina) -ae *f.* (κρῆθμον; *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1155 s. v.* cretano) *Crethmon maritimum (L.) – Wasserfenchel:* TRACT. de caus. mul. 26 lini semen, crissimo, folia olivarum, radix papaveris teris cum vino, das in pocione. PAUL. AEGIN. cur. 3,249 p. 189,24 redolentia olera et acria, ut scandica, critmon (3,74,2 κρῆθμον), malatrum, selinum. DYASC. p. 58[a] critonion (gloss.: cretanus al. crenicon et cretama grece) fructex est habens duos ramos. CIRCA INSTANS p. 14b[v] cretanus . . . herba est, quae in marinis locis reperitur. WALTH. AGIL. med. 40 p. 144,11 cretane marine, tribuli marini . . . ana mir. I. p. 144,34 crete marine. *al.*

[cretia *v.* restis: TRACT. de aegr. cur. p. 379,32.]

creticus *v.* criticus. ***cretinus** *v.* *crithinus.

*?****cretobolus** (crit-, -tab-) *subst. (corrupt. ex* onocrotalus *et theod. vet.* hortubil, *ut vid.) onocrotalus – Rohrdommel:* SUMM. Heinr. C p. 241 -us hortubel. GLOSS. IV 138,41 St.-S. critabolus horetubel. *ibid. al.*

cretosus, -a, -um. *luteus – lehmig:* ALBERT. M. veget. 7,127 terra . . . sit humida et spissa et bene -a sive argillosa.

crevesco *v.* crebresco. **crevissime** *v.* creber.

crhonicus *v.* chronicus. **criballo** *v.* cribello.

***cribellatio,** -onis *f. actus cribellandi – das Sieben:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370[F] post . . . competentem -em limaturae auri et argenti ponderatae.

cribello, -are, -atum. *script.:* -ive-: *l.24.* ANTIDOT. Bamb. 46. *al.* -ispe-: CIRCA INSTANS p. 38b[r]. -ball-: *l.28. partic. perf. usu subst.: l.30.*

cribrare – sieben: **1** *proprie:* **a** *in univ.:* ANTIDOT. Lond. p. 19,12 apii semen I, storace I . . . tunsa crivellas mollissime *(sim.* MAPPAE CLAVIC. 4 contusi et -ti. COMPOS. Matr. 3,1. *saepius).* HRABAN. hom. II 80 p. 302[B] si optime t r i t u m *(sc. granum sinapis)* et -tum tepide pingui mulso admisceas (COMPOS. Matr. 43,1 criballatum). GEBER. summ. 46 p. 413 super cuius *(ollae)* fundo ponantur cineres -ti. Ps. GERH. CREM. sal. I 31 ponas *vitreatam* in vas et -tum in circuitu eius, ut *eqs. saepius.* **b** *saccare, percolare – filtern, durchseihen:* ALBERT. M. animal. 12,216 quod latitudo rostri sui *(sc. anatis)* conveniens est cavare et quasi -are lutum. **2** *in imag.:* ALBERT. M. euch. 3,1,7,7 p. 270[a],31sqq. quod sicut similago -tur et colatur . . . , quod ita nos per conscientiam -emus et colemus, ut *eqs.*

cribellum, -i *n. script.:* -ive-: *l.41.* -bre-: GLOSS. III 643,16 St.-S. *cribrum (parvum) – (kleines) Sieb:* MAPPAE CLAVIC. 52 omnia contundis et cribellas spisso -o et proicis, quod lignosum remanserit (*item* COMPOS. Matr. 29,3). ANTIDOT. Glasg. p. 122,21 lini semen cretum subtile crivello. GLOSS. IV 185,9 St.-S. -um vel criber vel cribrum vel capisterium a cribris foraminibus i. sip. *ibid. al.*

***criber** *subst. cribrum – Sieb: v. l.42.*

criblatus *v.* cribro. **cribo** *v.* cribro.

***cribra** *v.* cribrum.

[cribrarius *v.* cibarius. *adde ad p. 563,64:* DAVID compos. 3,53,5 furfures dantur animalibus, panis cribrarius servis, simila filiis.]

***cribratio,** -onis *f. actus cribrandi – das Sieben:* TRACT. Micrer. p. 91,28 narra . . . mihi, hac -e *(sc. auri)* peracta in quem ordinem perveniet? ANON. tab. p. 162,30. Ps. CALID. secret. 7 p. 186[b],51 illud, quod est multum necesse in hoc secreto atque magisterio, est decoctio, contritio atque -o et mundificatio.

***cribratorium,** -i *n. cribrum – Sieb:* Ps. CALID. secret. 2 oportet te scire vasa in hoc magisterio, scilicet aludela, et sapientes vocant coemeteria seu -a, quia in eis dividuntur partes et mundantur.

***cribratrix,** -icis *f. quae cribrat, ventilat – eine die siebt, worfelt:* HILDEG. scivias 3,6 l. 906 imago . . . praetendit discretionem, quia . . . apparuit sollertissima existens -x omnium rerum.

***cribratura,** -ae *f. cribratum – das Ausgesiebte:* THEOD. CERV. chirurg. 2,1 p. 144[F] superponatur de furfuris -a paulatim et paulatim pro bona incorporatione *eqs.*

cribrellum *v.* cribellum.

cribro (creb-, -blo, -bo), -avi, -atum, -are. *script.:* scr-: *p. 2013,25.* tr-: *l.72.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. cribro cernere – sieben:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* ANTIDOT. Sangall. p. 89,36 amillu Z II, vinum odoratum . . . , tribras. ANTIDOT. Glasg. p. 143,13 om-

nia tunsa, -blata. THEOPH. sched. 1,40 tolle cineres et -a eos per pannum. *saepe.* **b** *saccare, percolare – filtern, durchseihen:* FOLCUIN. Lob. 29 p. 70,34 per quatuor foramina in supposita alia aquam -ans *concavaria*. ALBERT. M. animal. 23, 25 rostrum *(sc. anatis)* . . . est valde apertum ad -andum lutum. **2** *philos.:* PS. BEDA mund. const. 1,200 -antur ibi *(apud lunam)* . . . quidam athomi, cuius liquidiores partes . . . dant corpulentiam *eqs.* **B** *latius i. q. subigere, occare – lockern, eggen:* HILDEG. epist. II 153 arator agrum primo subvertit et postea -at ac sic semen suum seminat. *ibid. iterum.*

II *translate:* **A** *concutere, vexare – erschüttern, heimsuchen (absol.: l. 16.):* SEDUL. SCOT. carm. II 4,18 si, Neptune, pluas imbribus atris, crebras *(cod.*, -as *ed.)* rore gravi domata nostra. ADAM gest. 3,26 p. 168,11 quanto maiori plaga et propioribus insidiis . . . -retur *(sc. metropolis)*. METELL. exp. Hieros. 3,408 -ante fame. *al. adde:* HILDEG. epist. II 29,28 intrepide cedo ei *(satanae)* carnem meam -andam. **B** *examinare, probare – untersuchen, prüfen:* EPIST. Bonif. 77 p. 160,30 ad medium deducantur sacrilegi illi . . . , ut eorum denuo subtili indagatione -etur causa.

adi. **cribratus,** -a, -um. **1** *cribro cretus – gesiebt:* MAPPAE CLAVIC. 98 de vernice fac farinam t r i t a m in marmore et -tam (DYNAMID. Hippocr. 1,21. ANTIDOT. Glasg. p. 100,35 -bata. *saepius.*). ANTIDOT. Glasg. p. 149,21 mittis pimentas scribatas. *al. de panibus ex farina -ta confectis:* RUODLIEB VI 83 tot bene -tos presentabo tibi p a n e s (CHART. Landeshut. 65 p. 38,39). **2** *cribro similis – siebähnlich:* CARM. cod. Vat. (5330) 22,1 est -ta cavis tellus ut spongia venis.

cribrum (creb-, -bum), -i *n. vel raro* ***cribra,** -ae *f. instrumentum ad cribrandum aptum – Sieb:* **1** *gener.:* **a** *proprie:* ANNAL. Xant. a. 873 p. 33,8 caelum vix velut per -am intueri potuit. GLOSS. III 496,28 St.-S. -a ridera. WILH. HIRS. const. 2,32 p. 1087A ita farinam cribrat, -um . . . prius diligenter lavat *famulus*. REGISTR. Geisenf. 41 ipse *(ignifactor coquinae)* . . . tenetur expedire . . . in ollis . . . et -is, que haesib vocantur. *saepius. proverb.:* YSENGRIMUS 5,593 limpham . . . infundere -o proposita refert utilitate nichil. CARM. de Cunone 41 pinximus in -o, quod discit homo sine libro. **b** *in imag.:* HRABAN. hom. II 80 p. 302C fides . . . ab omni levium cogitationum superficie -bo discretionis castigata. THEOD. AMORB. (?) Tryph. et Resp. prol. p. 291,15 necesse est, ut grammaticae diligentiae -o ab omni prius vitiorum lolio purgetur *opus*. SIGEB. GEMBL. Wigb. 7 p. 510,24 quando erutus de -o diabolicae temptationis. **c** *meton. i. q. cribratum – das Ausgesiebte, Schrot:* YSENGRIMUS 6,337 villanus -o (-bo *var. l.*) pronascitur atque galastre *(ni spectat ad laborem).* **2** *spec.:* **a** *publ. de mensura quadam:* CHART. Sil. D I 209 (a. 1221) -um . . . unum *(sc. annonae)* de quolibet manso Teutonicali . . . hospitali prenominato contulimus. CHART. Pruss. I 141 p. 106,38 currus . . . portans salem de unius equi sarcina unum -um equatum superius dabit monetario, *eqs*. CHART. Sil. D III 487 hospitale Sancti Spiritus . . . debebat percipere unum -um annone. *al. in hac regione.* **b** *alch.:* ALLEG. super turb. p. 495a,57 postea ponunt *faecem coralli* in sphaeram eam, quam -um vocamus. ANON. tab. p. 162,31 cribra illud -o et silo, id est cucurbita et alembico. *al.* **c** *mus.:* WILH. HIRS. mus. 40,1 figuram nostram, cui theorema troporum vel -um monochordi . . . nomen damus (*inde* OTKER. mens. [ed. M. Gerbert, Script. de mus. I. 1784. p. 384a]). **d** *math.:* **α** *clatri – Gitter, Raster:* HONOR. AUGUST. anim. 5 -um simplices numeros per multiplices numeros reciprocat. FORTOLF. rhythmimach. 285 ad inveniendas . . . numerorum multiplicationes alternas . . . perutile est nosse paginam illam, quam -um nominant *(cf. Boeth. arithm. 1,17 p. 33). al.* **β** *cylindrus – Zylinder:* SYLL. Sangall. app. 5,75 hinc plane formę vel linea longa iaceb<i>t, additur et numerus crassus ad alta volans, inde cibus, cribum *(cod.*, -um *ed.)* seu forma triangula surgit *(cf. Mart. Cap. 7,755).*

? ***cribulo,** -atum, -are. (*?*cribrum, *ni subest* tribulare) *cribrare – sieben:* ANTIDOT. Berolin. 43 haec omnia -ta miscis cum supradicto melle. TRACT. de aegr. cur. p. 180,45 apium et rutam -a et cum his addens parum panis distempera in vino.

cribulus *v.* tribulus. **cribum** *v.* cribrum.

***cricetus,** -i *m. (cf.* *griseus; *v. Meyer-Lübke, REW*3 *nr. 3873) Cricetus cricetus (L.) – Hamster:* ALBERT. M. animal. 22,47 -us, ut dicunt, animal est parvulum in antris in terra habitans *(ex Thom. Cantimpr.)*.

[cricos *v.* carcinus.**]**

***crida,** -ae *f.* (*theod. vet.* krida) *(mollis) terra alba – Kreide:* HILDEG. caus. 4 p. 217,13sq. creta calida est et -a frigida, et sic calor cretae cum frigiditate -ae . . . vermes mortificat. *ibid. al. cf.* 1. creta.

[cridiem *v.* horror: PS. GALEN. febr. 31.**]**

***crido** (gr-, cred-), -avi, -atum, -are. *(ital. vet.* cridare *ex* quiritare; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1484) (ex)clamare – (aus)rufen:* **1** *gener.:* IOH. CODAGN. trist. p. 35,37 Mediolanenses furore magno sunt accensi et sonitum et strepitum -antes super eos *(sc. nuntios imperatoris)* fecerunt. ALBERT. MIL. temp. 220 p. 498,12 quedam femina sentivit eos *(Saracenos)* et cepit -are: '*eqs*'. *al. de cane i. q. latratum edere – Laut geben:* GUIC. (?) bers. 9 si brachettus vellet -are. **2** *publ. i. q. (publice) pronuntiare – (öffentlich) verkünden (fere de banno; cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. III. p. 1870 s. v.* grida): COD. Wang. Trident. 85 p. 198,2 (a. 1210) episcopus . . . iussit Vozolo viatori, ut per civitatem -et illos extra bannum. 168 p. 358,4sq. ut nos in Castro Novo -ret *praeco* in bannum, unde nos timore ductus -vit in bannum. ANNAL. Plac. a. 1270 p. 545,39 firmata est pax et credata *(cod.,* cridata *ed.).* p. 546,6 -ta est publice treugua inter homines Mediolani et homines . . . Laude (*sim.* CHART. Ital. Ficker 488 p. 493,43 bannum . . . gridatum). PARIS. annal. a. 1239 (MGScript. XIX p. 11,30) imperator bannivit et in banno -ari fecit omnes de parte comitis. *saepius.*

1. *cridum, -i *n. et* ***creda,** -ae *f. evocatio, clamor – (Auf-)Ruf, Appell, Lärm:* ANNAL. Plac. a. 1266 p. 519,17 ivit creda per civitatem . . . , ut quilibet se desarmaret. a. 1270 p. 541,9 homines . . . audito -o ad equos et pedes . . . cucurerunt. *ibid. al. Leithe-Jasper*

criens *v.* cliens.

crientulus *v.* clientulus. **crifes** *v.* gryps.

***crigna** *v.* *crinia.

crimen, -inis *n. vel raro* ***crimina,** -ae *f. (p. 2015, 4. 7). script.:* crem-: *p. 2015, 64. adde* SEDUL. SCOT. carm. app. 1,1 *(var. l.). al.* -men(is): CONC. Merov. p. 6,2. FORM. Marculfi 2,3 l. 57. *form. abl. sg.* -i: CONC. Merov. p. 175,5.

I *gener. i. q. vitium, malum – Fehler, Laster, Übel:* ALDH. ad Acirc. 126 Prosper dum de -e adulationis loqueretur. WALAHFR. Wett. 370 in inlicitum cecidit qui *(frater)* -n habendi. HUMB. Sim. 2,18 p. 159,42 restat aliquibus eorum *(negotiatorum)* illud maximum a v a r i t i a e -n, quo etiam animas suas venales habent (OTLOH. prov. C 77).

II *iur.:* **A** *exprobratio, criminatio, accusatio – Vorwurf, Beschuldigung, Anklage:* **1** *in univ.:* EDICT. Roth. 9 si . . . adest homo in praesenti, qui -n m i t t a t, liceat eum *(sc. cui -n mittatur)* . . . -n . . . desuper se . . . eicere (164. *al.*). LEX Raet. Cur. 23,4,1 omnis infamatus, hoc est omnis, qui in f a l s o -e detentus fuerit, testimonium portare non potest (THEODULF. carm. 28,913. *al.*). VITA Heinr. IV. 3 p. 17,2 quid vobis profuit eum *(regem)* f i c t i s -bus accusasse, cum accusationem vestram facili responso . . . dissipaverit? (PETR. CRASS. def. 7 p. 447,15). CHART. Babenb. 124 p. 161,30 ut . . . talia hominibus inponant *quidam iudices* -a, que nec probare poterunt nec intendunt. *persaepe.* **2** *c. colore quodam:* **a** *c. notione calumniae:* LEG. Wisig. 2,1,9 nullum patimur in eum *(principem)* aut notam ponere -is aut verba congerere maledictionis. ERMOLD. Pipp. 2,205 pater omnipotens Susannam -e solvens. VITA Heinr. IV. 3 p. 16,1 confictis conscriptisque super eo *(rege)* -bus, quae pessima et inmundissima potuit odium et livor excogitare. *adde de contumelia:* GLOSS. I 693,41 St.-S. -n honida. **b** *c. notione infamiae:* CARM. Bur. 120,2,8 frigescente nostro cupidine sordes repente funebri -e. **c** *c. notione suspicionis:* EDICT. Roth. 179 si parentes . . . eam *(sponsam)* mundare non potuerint de ipso -n. LEG. Lang. p. 220,45 si . . . illi, in quorum praesentia venditus fuerit *cavallus*, <sint> personae utiles, quibus credatur absque -e. **B** *flagitium, scelus,*

[Wellhausen]

facinus – Vergehen, Verbrechen, Untat (gen. ident.: l. 10.66. 70): **1** *strictius:* **a** *proprie (in imag.: l. 6. al.):* **α** *in univ.:* Lex Baiuv. 1,5 de his, qui servum ecclesiae sine mortali -e interemerint. Lex Raet. Cur. 9,28 alii, qui minore -a (-e *var. l.*) fuerint detenti. Paul. Diac. carm. 22,32 quin potius . . . cum . . . suo ponat *Sigifrid* -a crine simul. Capit. reg. Franc. 96,6 qui as nefandas -as emendare . . . neglexerit. 78,25 qui p u b l i c o -e convicti sunt rei (Trad. Ratisb. 190 p. 142,28. *saepius*). Walahfr. carm. 65,1,24 se morte minatur *fur* ulturum inpacti -is esse s c e l u s (Vita Mathild. II 5 p. 154,24). Conc. Karol. A app. 9 p. 841,20 de -e m a i e s t a t i s gravius iudicantur rei . . . quam alterius alicuius generis sceleris (Dipl. Frid. I. 268. Const. Melf. 2,39 *saepius*. *cf.* Acta imp. Winkelm. I 213 p. 194,3 excepto -e . . . lese m. *saepius*). *persaepe. v. et p. 220,66sq. 224,8sq. iron.:* Theodulf. carm. 45,35 quod levis, alatus, quod aperto est *Cupido* -e, nudus, sollertique caret quod ratione, puer. Ioh. Canap. Adalb. A 5 'heu me! nupseram', inquid *simplex puer*, et -is machinatorem digito monstrans: 'hic me nubere fecit!'. Petr. Cas. (?) chron. 4,88 p. 549, 2 uno tantum repertus in -e, quod vocatus ad curiam ire distulisset *abbas. al.* **β** *spectat ad voluntatem:* Petr. Pis. carm. 41,23 (MGPoet. I p. 74) cunctorum . . . sacro restringis -a freno. Carm. Paul. Diac. app. II 51,18,2 populorum sine metu dum cohercet *praesul* -a. **γ** *spectat ad intentionem:* Aldh. virg. II 2598 hoc scelus amborum *(sc. Ahab eiusque coniugis)* strofoso -e gestum castigat ex superis prospectans arcibus ultor. **δ** *spectat ad malam consuetudinem:* Gerb. epist. 80 ubi summa religionis norma esse debuit, summum esse illapsum -n . . . vos permovit. **ε** *spectat ad iniuriam:* Vita Heinr. IV. 6 p. 24,21 rex . . . , quod de apostolico -n accepisset, retulit. Chart. Aquens. 19 l. 63 huc . . . accedit, quod quidam Franco . . . -n excommunicationis decano et magistro suo intendit. **ζ** *spectat ad fraudem:* Carm. Bur. 100,4[a],3 Eneas, hospes Phrygius, Iarbas, hostis Tyrius, multo me *(sc. Didonem)* temptant -e. **η** *c. gen. obi. i. q. laesio, violatio – Verstoß, Verletzung:* Dipl. Otton. II. 130 p. 147,1 inquisivimus, si pro alico iuri -e deberet predium mulieris sociari fisco regio. **b** *meton.:* **α** *labes – Schandfleck:* Transl. Dion. Ratisb. 18 p. 363[a],54 -n regni *(i. Gisilbertum)* ut dilitias fovimus. **β** *praeda furti – Diebsgut:* Udalsc. Egin. 9 quae *(mulier paupercula)* onerata -e etsi . . . non potuit effugere, exonerata manus evasit tortorum. **2** *latius:* **a** *culpa – Schuld:* Leg. Wisig. 6,1,2 p. 248[a],8 quia dubitari non potest, quod per tormenta sibi -n inponat *(sc. reus)*. Radbert. Matth. 12,661 cuius *(Iudae)* in conscientia -n erat. Rather. prael. 1,1 l. 24 nullus his prevaricatis innocens, nemo ista committere valet s i n e -e (Carm. de Frid. I. imp. 1895. *al.*). Lamb. Hersf. annal. a. 1044 p. 59,2 rex . . . omnes, qui in regiam maiestatem deliquerant, -e absolvit. Maneg. ad Gebeh. 20 p. 344,36 quanto -e astringantur, quanta damnacione obruantur, agnoscant, qui *eqs. saepius*. **b** *macula – Makel, Befleckung:* Leg. Wisig. 9,2,9 p. 375,26 quod si . . . rei dominus . . . c u l p e cuiuslibet -e . . . dinotatus a statu dignitatis pristine cadat (Hrotsv. gest. 508). Alcuin. carm. 3,34,37 fratribus adiunctus vixit s i n e -e frater . . . prumptus in omne bonum (Walahfr. Wett. 872. Ranger. carm. 957. *saepius*). Rud. Trud. gest. 2,6 electus noster cum non tantum careat -e, sed omni quoque mala suspitione. *al.*

III *eccl. et theol. i. q. peccatum, delictum – Sünde, Verfehlung (in imag.: l. 69. al.):* **A** *in univ.:* Conc. Merov. p. 138,10 cum peccati -e. Carm. de conv. Saxon. 17 (NachrGött. 1985/I. p. 62) horrida probrosae dempsit qui *(sc. progenies sancta)* -a m o r t i s (Audrad. carm. 3 prol. 2. *al.*). Paulin. Aquil. carm. 6,2,2 bonum neglexi facere . . . , probrosa gessi sine fine -a (cre- *var. l.*). Radbert. Matth. 5,2680 omnis anima dum adhuc . . . m o r t a l i b u s obvolvitur -bus (Rather. [?] exhort. 8. *al.*). 9,461 post lapsum -is. 10,2210 septem principalibus . . . -bus. Rather. prael. 5,25 l. 796 a maledicto . . . originalium atque actualium -um. conf. 26,875 securus omnium -um phalanges irride. Carm. Bur. 33,2,8 expulso procul vitio munderis labe -is. *persaepe. expressius de peccato primo vel originali (usu plur.: l. 72. p. 2016,5):* Bonif. carm. 1,42 virtute mea *(sc. Fidei catholicae)* . . . demuntur -a prisca. Alcuin. carm. 115,8 terra tibi tribulos pro -e germinet, Adam. Paulin. Aquil. carm. 4,6,1 hoc de fonte mundus omnis ablutus a -e. Gesta Bereng. 3,182 vetiti pro -e pomi (*inde* Hrotsv. prim. 532). Hrotsv. asc. 29 in patris et nati pariter . . . flaminis almi nomine, quo veteris deponant *gentes* -a sordis. Theoph. 362 per quam *(sc. Mariam)* de veteris loetali -e matris omnem . . . mundum patet esse solutum. Hildeg. scivias 1,4 l. 859 ubi *(sc. in baptismo)* vetus -n (noxa *ed. pr.*) Adae tibi *(sc. homini)* est ablatum. *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *spectat ad fornicationem, stuprum sim.:* Capit. episc. I p. 166,19 plus est inrationabile -n cum masculo quam cum muliere *(sc. miscere)*. Radbert. corp. Dom. 3,63 si inter paterna . . . stupra et materni -is flagitia ex libidine sata vivificet *Deus* hominis membra. Hrotsv. Agn. 189 in qua *(aede)* -bus turpes gaudent mulieres. Berth. (?) annal. a. 1068 hic *(Heinricus rex)* . . . legitimae coniugis adeo obliviscitur et tam nefandis -bus involutus esse diffamatur, ut *eqs.* Hildeg. scivias 2,6 l. 2309 quoniam illis *(pecoribus)* vos coniungitis, idcirco amarissima consortia nefandorum -um cadent super vos. 3,4 l. 489 ut . . . non cessarent *quidam* a -bus per petulantiam suae carnis. *persaepe*. **2** *spectat ad temptationem:* Arnulf. Sag. invect. 3 p. 93,20 quedam -a naturalis impotentia removet ab etate. Hildeg. scivias 3,3 l. 383 de qua *(disciplina)* ipse *(homo)* compescit -a peccandi. 3,7 l. 331 sanguis in se continet valde culpabilia -a. **3** *spectat ad malam consuetudinem:* Thietm. chron. 7,25 p. 428,32 nobis . . . ob -n nostrum eius *(Eid antistitis)* conversacio displicuit et ei nostra. 8,11 -n meum semper celavi. Chart. Burgenl. I 249 p. 180,25 quoniam fragilitas humanę conditionis . . . conpellit quoslibet . . . contagiis peccatorum sordescere, iusticia est, ut . . . -is nostri maculas elemosinarum largitione detergere debeamus.

1. *crimina *v.* crimen. **[2. crimina** *v.* *arimanna.**]**

[3. crimina *v.* decrimino: Pactus Alam. 14,1.**]**

criminalis, -e. *script.* -men-: Conc. Merov. p. 24,14. *form. abl. sg.* -e: *l. 38.47. al. decl. I.: l. 43.51.*

1 *adi.:* **a** *de animadversione criminis i. q. publicus, poenalis, capitalis – strafrechtlich, Straf-, Kriminal-:* Leg. Wisig. 2,1,15 tit. p. 44 ut iudices tam -es quam communes terminent causas. Capit. reg. Franc. 14,18 hoc in -e iudicio. Const. imp. I 50 p. 97,1 non aliquis monachus . . . in quacumque controversia sive -i sive c i v i l i iusiurandum compellatur . . . subire (Chart. Turic. 371 p. 251,30 [epist. papae]. Dipl. Frid. I. 530 [spur.]. *saepius*). Petr. Dam. epist. 47 p. 47,23 quia non p e c u n i a r i a , sed -is (-ia *var. l.*) est causa (Dipl. Frid. I. 844 p. 61,3. Chart. Aquens. 41 l. 16. *al.*). *saepe*. **b** *de crimine:* **α** *iur. i. q. scelestus, flagitiosus, poena dignus – verbrecherisch, kriminell, strafbar:* Conc. Merov. p. 157,6 absque causa -e, id est homicidio, furto et maleficio. Conc. Karol. A 19[G],39 si presbyter in -e opere fuerit deprehensus. Dipl. Loth. I. 92 p. 227,15 pro -bus culpis, de quibus sacerdotibus et monachis non est licitum iudicare. Dipl. Heinr. II. 319 p. 399, 33 quisquis ex eadem familia in furto vel pugna aut aliqua -i (-ia *var. l.*) causa culpabilis inventus fuisset. *saepe*. **β** *eccl. i. q. peccatorius, commaculans – sündig, befleckend (usu ellipt.: l. 57):* Amalar. off. 4,7,7 unusquisque cognoscit, quando loquatur verba -ia, quando verba otiosa et cetera talia, quibus polluitur per os mens. Conc. Rem. 13 (MGScript. III p. 664,5) contraho sermonem qua possum brevitate, ne videar quasi -es dictare. Ioh. Canap. Adalb. A 16 sabbato sancto, quando baptizati catecumini -bus vinclis solvuntur (*item* B 16). Alex. Min. apoc. 3 p. 40,12 habes . . . paucos . . . bonos . . . , qui non inquinaverunt -e m a c u l a . . . sua bona opera (14 p. 297,26). *expressius i. q. gravis, morte dignus – schwer, todeswürdig, Tod-:* Conc. Karol. B I 11,61 ut pervasores rerum ecclesiasticarum . . . ex -i et publico peccato publica penitentia satisfaciant. 47[G] p. 483,7 peccata nostra cotidiana sunt . . . ; sed non debent esse mortifera, id est -ia. Innoc. IV. registr. A 661 quasi fornicatio -e peccatum non debeat reputari. *saepe*. **2** *subst. neutr.:* **a** *criminatio, accusatio – Beschuldigung, Anklage:* Rein. Leod. annal. a. 1202 p. 656,13 Guido cardinalis . . . purgationem eius *(domini Hugonis)* de obiectis -bus in curia Romana ab adversariis recepit. **b** *de animadversione criminis:* **α** *actio, causa publica – Strafverfahren, -prozeß:* Lex

[Wellhausen]

Raet. Cur. 9,15,2 si aliquis homo in cuiuslibe scripturis, tam in civile quam in -i, non falso crimen dixisset (CONST. Melf. 2,21. CHART. Tirol. notar. II 547). **β** *multa – Strafgebühr, 'Kriminalgefälle':* ACTA imp. Winkelm. I 882 (a. 1241/42) ut -ia . . . civitatis, que in cabellam cum baiulacione hactenus vendebantur, in extalium de cetero non vendantur. **c** *scelus, flagitium, delictum – Verbrechen, Vergehen, Verfehlung:* **α** *iur.:* LEX Alam. 43 si quis liber liberum ⌞crimen aliquod, quod⌟ (-e quodquod, -i quodquod *var. l.*) mortale est, inposuerit. DIAL. cler. et laic. p. 9,42 graves excessus archiepiscoporum, sicut periuria et alia -ia, ad quem pertinent corrigenda? CHART. march. Misn. III 453 iudicio . . . nobis de effusione sanguinis et aliis -bus ad forum civile pertinentibus plenarie reservatis. **β** *eccl. i. q. peccatum grave, mortale – schwere Sünde, Todsünde (differt a* mortale: *l.19.24):* RATHER. conf. 14,291 probatio . . . , quam monet apostolus faciendam, in -ium conscientia emundanda . . . consistit. CAES. HEIST. mirac. I 3,43 p. 163,18 ut sciant *confessores* differentiam . . . inter lepram et lepram, id est, inter mortale et -e, quia *eqs.* CHART. Carniol. II 105 omnibus, qui . . . suas elargiti fuerint elemosinas, quadraginta dies -ium et quartam partem venialium de iniuncta sibi penitentia . . . relaxamus (CHART. Basil. C II 26. *al.*). ALBERT. M. summ theol. II 18,115,2capit. quae sit differentia inter mortale et -e. *saepe*.

adv. **criminaliter.** **1** *iur.:* **a** *actione publica – in einem Strafverfahren:* SUMMA dict. Saxon. 7,9 p. 236,36 si . . . agitur -r, oportet, ut sententiam preveniat appellacio, alias non auditur appellans. *al. v. et p. 658,62sqq.* **b** *scelerate, flagitiose – auf verbrecherische, frevelhafte Weise:* CAPIT. reg. Franc. 272,3 constituimus, ut . . . spatium habeant illi, qui . . . malefacta -r et publice fecerunt, ut inde apud Deum . . . se pacificent. **2** *eccl. i. q. graviter, capitaliter – schwer, todeswürdig:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 323,8 confiteor . . . Deo meo tibi, quod . . . horribiliter, turpiter, -r atque capitaliter contra patrem tuum teque filium suum . . . praevaricando deliqui. RATHER. (?) exhort. 25 quis . . . scit, si . . . ignoscat *Redemptor* . . . et non pereas aeternaliter? periisti quidem -r. BERNOLD. CONST. libell. X 6 hoc in aliis -r lapsis . . . observatur, ut ab ordine deiciantur (*item* XV 5). XV 4 qui post peractam poenitentiam iterum -r peccavere. *al.*

criminatio, -onis *f.* *accusatio, insimulatio, calumnia – Anklage, Beschuldigung, Verleumdung:* CONC. Merov. p. 178, 20 -e . . . obiecta commentitia adversus eum *(Dei servum)* fore pensabant *cuncti*. EPIST. Teg. 52 si in unius tam nefarię -is causa me unquam reprehenderet propria conscientia. VITA Serv. 30 p. 100,25 sumus infelices advene variaque . . . a civibus oppressi -e. PLAC. hon. eccl. 76 (MG Lib. Lit. II p. 601,17) propter unius hominis falsam -em. RUD. TRUD. gest. 2,5 recitantur . . . delatrices litterae . . . , asscribuntur illis et illis de nostris aliae atque aliae -um infamissimae notae. *al.*

criminator, -oris *m.* **1** *accusator, insimulator, calumniator – Ankläger, Beschuldiger, Verleumder:* **a** *strictius:* LEG. Wisig. 6,1,2 si in criminalibus causis discretionis modus amittitur, -um malitia nequaquam frenatur. NITH. hist. 1,4 p. 7,7 donec se criminibus obiectis innoxiam, quia -r deerat, sacramento . . . effecit *Iudith*. HINCM. divort. 1 p. 119,15 ne . . . , qui monuerat, non corrector, sed deficientibus testibus iudicetur potius -r. RUP. TUIT. vict. 1,26 p. 40,3 grece . . . diabolus idem sonat, quod latine -r sive accusator. OTTO FRISING. gest. 2,45 p. 153,11 quicumque hoc tuae *(sc. imperatoris)* insinuavit serenitati, -r fuit aliena felicitate lividus; delatorem eum scias, non cognitorem. *al.* *de diabolo (cf. l.59):* HILDEG. scivias 3,11 l. 802 in quo *(loco)* ille pessimus -r tanta immunditia effervebat, ut *eqs.* **b** *latius i. q. obtrectator, irrisor, offensor – Neider, Lästerer, Beleidiger:* LAMB. HERSF. Lull. 14 p. 326,12 si ambicionis spiritu, quod -es eius iactitabant, pocius quam intimae caritatis affectu circa eos *(alumnos)* . . . conflagrasset. HERBORD. Ott. 1 praef. p. 7,19 hos *(sc. ad iniuriam viventium mortuos laudantes)* ego non laudatores veros, sed figurativos -es arguerim. CHART. Wirt. II 476 p. 287,17 (dipl. Heinr. VI.) quod, quicumque homo . . . monasterium perturbaverit, . . . penam . . . luet sibi debitam tamquam -r et offensor lese maiestatis. **2** *violator, infamator – Schänder, Entehrer:* HONOR. AUGUST. summ. a. 768 (MGScript. X p. 129,6) papa Leo a Romanis . . . lingua amputatur; . . . cuius causa Karolus . . . -es eius occidit seu in exilium misit. GESTA Ern. duc. II p. 254,16 -r regni, sicut prius comiti palatino mortem . . . intulit, ymo et michi vix in capellam delapso fuga inferre disposuit.

criminatrix, -icis *f.* *calumniatrix – Verleumderin:* CONC. Karol. A 39B,25 expedit abbatissis, ut de congregatione . . . tales eligant, quibus alimenta sanctimonialium committant, quae non sint -es (vini amatrices *var. l.*), non vinolentae *eqs. (cf. Vulg. Tit. 2,3)*.

crimino, -avi, -atum, -are *vel rarius* **criminor,** -atus sum, -ari. **1** *strictius i. q. accusare, insimulare – anklagen, beschuldigen (interdum i. q. calumniari – verleumden):* LEG. Wisig. 2,1,9tit. de non -ando principe nec maledicendo illi. LEG. Lang. p. 197,23 si conprehensus a . . . iudice fuerit *fur* et . . . collegam suum -verit. DIPL. Arnulfi 184 p. 285,7 (spur.) illi *(Carantano)* . . . diiudicatum est, eo quia reus magestatis nostrae -tus est constare (DIPL. Otton. II. 165 p. 186,36. *al.*). EBERW. Symeon. 10 expurgatus . . . , de quibus -batur, liber abire iubetur. VITA Heinr. IV. 6 p. 22,7 eum *(Heinricum)* apud apostolicum praeter alia multa et nefanda -ti sunt *adversarii*, quod *eqs.* OTTO FRISING. chron. 5,4 p. 235,14 Bilisiarius . . . Silverium papam . . . falsorum testium accusatione -tum . . . in exilium misit. CARM. Bur. 60,7b,5 superis vel inferis ream te -amur? *persaepe*. *partic. perf. usu subst.:* HINCM. divort. 11 p. 174,23 quem . . . ordinem iudicandi demonstrat scriptura divina dicentibus de -ta accusatoribus in iudicio praeparato: *'eqs.'* 13 p. 197,16 si quilibet legaliter coniugatus ante iudicium ex -ta determinatum contra matrimonii iura . . . praesumpsit. SIGEH. Maxim. 5 cautam communionis abstinentiam cum -to collaudat, Quiriacum sanctum de obiectis excusat *angelus*. DIPL. Frid. I. 1072 p. 412,22 (spur.) licitum . . . sit prelatis . . . ecclesie . . . fures . . . seu -tos . . . condigna pena plectere. **2** *latius:* **a** *reprehendere, vituperare – tadeln, kritisieren:* ALDH. virg. I 19 p. 249,13 ne forte . . . garrula verbositas firmo scripturarum fulcimento carens a quolibet -etur. WIDO FERR. schism. 2 p. 550,13 si quid . . . lector meus invenerit praetermissum . . . , inperitiae . . . deputabit et inpossibilitatem pocius -bitur quam affectum. **b** *impugnare, detrectare – anfechten, verunglimpfen:* PASS. Leod. 8 (MG Mer. V p. 290,3) ita ut, quaeque rex ageret aut iusto iniustove iuditio daret, illius -ant (-antur, -atur, -retur *var. l.*) *mali* factum. WIDO FERR. schism. 1 p. 534,4 sunt, qui Ildibrandi calumpnientur ingressum quique eius -entur introitum.

***criminositas,** -atis *f.* *improbitas, iniquitas – Schlechtigkeit, Sündhaftigkeit, Ungerechtigkeit:* RATHER. conf. 10,142 ne -s me contemptibilem faceret. 26,871 sunt . . . et alia multa, in quibus labitur fragilitas humana, a quibus innoxia est -s mea. 41,1666 -s et inconvertibilitas tua. ALBERT. M. Matth. 7,3 p. 244,79sq. in prima ratione tria innuuntur, iudicantis videlicet maior -s et iudicati minor -s et iudicantis et iudicati per naturam paritas.

criminosus, -a, -um. *script.* crem-: ALDH. ad Acirc. 138 *(var. l.)*.

I *adi.:* **A** *sensu act. i. q. accusatorius, offendens – anklagend, verletzend:* LEX Raet. Cur. add. 11 si quis alteri -um verbum dixerit in rixa, aut ei probet, quod verum dixisset, aut *eqs.* **B** *sensu pass.:* **1** *noxius, sons, compertus – schuldig, überführt:* LEG. Burgund. const. II 19,1 si quos caballorum fures aut effractores domuum, -os quam suspectos, invenire potueritis. LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,5 ut, <si> V aut VII bone fidei homines . . . -um . . . esse dixerint, . . . moriatur *malefactor*. CAPIT. reg. Franc. 252,22 ut -us a populo suspicetur *liber*. HUMB. Sim. 3,37 sive -i sive innoxii habeantur *(sc. promovendi)*, gratis necesse est regendis praeficiantur. *al.* **2** *scelestus, flagitiosus, peccatorius – verbrecherisch, schändlich, sündig:* **a** *de hominibus:* LEG. Wisig. 2,1,12 messivis . . . feriis in -as et dignas morti personas legalis nullatenus censura cessabit. CONC. Karol. A 56A,29 si forte vitiosus vel -us apparuerit *homo*, qualiter corrigatur, provideatur. WALAHFR. carm. 21,32,1 quamvis miser atque -us sim, credo tamen . . . Strabonem veni-

[Wellhausen]

am a Deo mereri. RATHER. conf. 36,1307 dum . . . te peccatorem -issimum verissime scriptitas. HUMB. Sim. 2,31 etiam si carnalissimi et -i essent *Simoniani. saepe. adde:* VITA Annon. I 1,14 p. 473[a],32 per conceptum partumque -ae prolis. **b** *de rebus:* CONC. Karol. A 26 quia istas -as et sceleratas res, quas illi *(homines mali)* mihi obiciunt, nec perpetravi nec perpetrare iussi. RATHER. quadrag. II 8 illorum . . ., qui abstinentiae diebus detractionibus, litibus et -is inserviunt actibus. BENZO ad Heinr. IV. 4,34 p. 398,9 quorum mentes sunt immunes -is maculis. DIPL. Frid. I. 491 p. 413,38 exceptis reatibus -i delicti, homicidii videlicet. CHART. Raitenh. 337 p. 270,30 ut participantes sibi *(Ottoni de Walde)* in crimine -o excommunicentur. *al.*

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *accusatus, reus – Angeklagter, Beschuldigter:* CAPIT. reg. Franc. 252,22 iusto examine -os diligenter perscrutemur. CHART. Aquens. 19 l. 103 iudex -um discutiens non ante sententiam proferat, quam *eqs.* **2** *homo scelestus, flagitiosus, peccator – Verbrecher, Übeltäter, Sünder:* CONC. Merov. p. 3,2 ita ut ei, cui reus fuerit, -us de satisfactione conveniat. CONC. Karol. B I 27,9 p. 288,16 si . . . ministri episcoporum pro criminibus colonos flagellaverint . . ., ut ipsi -i corrigantur. CONST. imp. II 54 p. 66,23 ut, si quis . . . contra mandatum nostrum venire presumpserit, tamquam lese maiestatis -us ab omnibus evitetur. III 205 quatinus . . . iudicari facias pro qualitate criminum -os. *persaepe. usu eccl.:* CAPIT. reg. Franc. 19,10 ut de incestis et -is magnam curam habeant sacerdotes. RADBERT. Matth. 4,2356 totiens, dum sordibus -us intinguitur. RATHER. (?) exhort. 43 sicut omnibus -is et peccatoribus in te credentibus . . . pepercisti. Metr. 7,287 nos -i veniam rogaturi pilleum villosum capillis . . . superinducimus. OTTO FRISING. chron. 8,17 p. 416,18 videtur non solum avaros, sed et quoscumque -os . . . ad . . . dampnandorum pertinere collegium. *persaepe.* **B** *fem. i. q. mulier scelesta, flagitiosa – Verbrecherin, Übeltäterin:* LEG. Burgund. const. I 34,3 iudex in eam *(uxorem)*, sicut debet in -am (-a *var. l.*), proferat ex lege sententiam. **C** *neutr. i. q. crimen, peccatum – Vergehen, Sünde:* RATHER. prael. 4,23 l. 919 ne securitate elemosinarum futura et cotidiana -a . . . velis admittere . . ., preterita vel futura caveas.

adv. **criminose.** **1** *sensu act. i. q. accusatorie, severe – anklagend, streng:* RADBERT. Matth. 1,2617 Simeon ire vitio adscribitur, quoniam furor eius pertinax -ius exprobratur. **2** *sensu pass. i. q. sceleste, flagitiose – auf verbrecherische, sündige Weise:* BERNOLD. CONST. libell. III 9 qui *(Simon magus)* . . . apud Deum efficere studuit, ut dampnatorias . . . sententias subterfugeret, non ut officium -e appetitum -ius obtineret. X 30 cum episcopatus . . . a plurimis . . . ambitiose appetitur et appetitus -e administratur.

[criminus *v.* *arimannus.]

***crimnodes** (crym-, crin-, -oid-, -oyd-), -is. (κριμνώδης) *acc. sg.* -in: *l. 53.* **1** *adi.: grossus, furfuraceus – grob(körnig, -flockig):* PAUL. AEGIN. cur. 3,63 p. 39,23 apoplectici . . . mingunt . . . velut violacia et nigra pauca et -in (*3, 18,1* κριμνώδη) quandam habentia ypostasin. WALTH. AGIL. med. 27 p. 127,6 apparet . . . livor . . . in toto corpore urine cum resolutionibus -idibus (30 p. 127,20 -ydibus. p. 127,23 crymnoides). **2** *subst.: far triticeum – Weizenschrot:* GLOSS. Salern. p. 11[b],29 crinne vel crinoides, id est grasse partes tritici.

crimnon (crinn-, crin-), -i *n. (?*-a, -ae *f.: l. 58).* (κρίμνον) *far triticeum – Weizenschrot:* ALPHITA I p. 286,23 crina (crinina *var. l.*) sunt grossae partes tritici male moliti. *v. et l. 58.*

1. *crina, -ae *f. (cf. ital.* crina; *v. Sella, Gloss. Lat. Emil. p. 114) culmen – (Dach-)First:* SALIMB. chron. p. 191,14 ut . . . due *(vulpes)* ascenderent infirmitorii tectum . . . propter duas gallinas, quae sub -a inferius erant.

2. crina *v.* crinis.

crinalis, -e. *abl. sg.* -e: *p. 2020,8.* **1** *adi.:* **a** *comatorius – zum Haar gehörig, Haar-:* EKKEH. I. (?) Wibor. 5 quadam . . . celebri festivitate, cum . . . cultioribus se indueret vestibus, -bus verticem redimiret ornaculis. ELIS. SCHON. viar. 13 p. 102,36 pannorum . . . superfluitas . . . et arrogantia -is operimenti . . . venalium mulierum adinventiones sunt. **b** *comae similis – haar-, schweifförmig:* YSENGRIMUS 3,370 stella minax . . ., mutandis regibus index, -i visus occupat igne meos. **2** *subst. neutr.: acus comatoria, fibula, redimiculum – Haarnadel, -spange, -band:* LEX Baiuv. 8,5 si . . . discriminalia (-ia *Mg*) eiecerit de capite, quod uualcuurf dicunt, vel virgini libidinose crines de capite extraxerit. RANGER. Anselm. 4713 primo -ia tollam et crines nudos absque decore sinam, unde placere putat *filia.* ODO MAGDEB. Ern. 5,159 subcrinitos -e capillos crispat *Vulcania* et inserto nexus castigat in auro. CARM. Bur. 105,2,2 Cupido pharetratus, -i, torque spoliatus, . . . visus est per somnium. *al. cf.* *crinile.

***crincio,** -ire. (*anglosax.* grin, *theod. vet.* grennan) *stridere, fremere – zischen, fauchen:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,20 anseres -unt vel trinsiunt. *cf.* *grincio.

***crineus,** -a, -um. *capillaceus – aus (Haupt-)Haaren bestehend, Haar-:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,194 per circulum . . . -um spineam coronam praeferimus, per nuditatem rasurae calvitium Christi exprimimus.

***crinia** (crigna), -ae *f.* (*cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. s. v.* crigna) *coma, iuba – Schopf, Mähne:* MOSES PANORM. infirm. 2 p. 105,17 venient infirmitates . . ., scilicet: . . . grossitudo lingue, descendere bavam, depilare -arum visus et pilorum. 10 p. 112,1 coque venam, que est in capite crigne, cum ferro calido.

criniculus, -i *m.* **1** *crinis – Haar:* ALDH. virg. I 17 illa *(mulier innupta)* inculta -orum (armiculorum *G*) caesarie et neglegenter squalente capillatura cum palma virginitatis coronam gloriae in capite praefert. 44 p. 297,3 rasis cincinnorum -is. **2** *filum, fimbria – Faden, Faser:* HEINR. AUGUST. planct. 1490 criminis usura fac sis immunis ab illa . . .; his quasi -is restim facis, unde traharis. GERHOH. psalm. 33,8 p. 260,9 monachus apparuit ita illaesus, ut nec in vestimentis eius esset unus -us adustus. *funiculus – Strick (in imag.):* RATHER. ascens. II 5,139 dum non oculos . . . conversionis lacrimis imbuo, sed guttur mentis mortiferae dilationis pessimaeque in dies deteriorationis -is stringo.

criniger, -a, -um. *crinitus – haartragend, langhaarig:* ALDH. ad Acirc. 120 p. 165,7 solet . . . dactilus a nominibus . . . provenire, quando a verborum significationibus gero et fero componuntur, ut . . . corniger, -r (crinifer, craniger *var. l.*).

***crinile,** -is *n. velamen – Schleier:* HIST. Augiens. I 1,2 p. 648,51 de -i beate virginis, de pallio beate virginis *(de reliquiis). cf.* crinalis.

crinis, -is *m. (f.: l. 52. 54. 67). script.:* cren-: LEG. Burgund. const. I 92[tit.] *(var. l.).* gren-: *l. 50. form.: dat. sg.* -e: *l. 70. acc. pl.* -as: *l. 52.*

coma – Haar: **I** *proprie:* **A** *de hominibus:* **1** *capillus – Kopfhaar:* **a** *in univ. (et de singulis capillis et de tota capillatura):* LEG. Burgund. const. I 92,1 quicumque ingenuus mulieri ingenuae -em (grenem *var. l.*) . . . praesumpserit capulare. LIBER hist. Franc. 26 p. 284,9 mulieres . . . indutae nigris palleis, dissolutas -as, plangentes sequebantur. LEX Baiuv. 8,5 si . . . virgini libidinose -es de capite extraxerit. AETHICUS p. 115,10 gentiles . . . -es nutriunt oleo inlitas. THEODULF. carm. 27,111 tibi tot salve, quot sunt in vertice -es albentes. DIPL. Frid. I. 447 p. 348,24 si tertio . . . convincitur *(sc. conviciator)* . . ., pelle et -e privatus extra terminos ville . . . <r>emoveatur. HIST. Hirs. 4 p. 257,29 a Cluniacensium . . . abbate tres -es de . . . apostoli capillis . . . accepit *abbas Gebehardus. persaepe. in nom. propr.:* CHART. Brixin. 63 huius rei testes sunt: . . . Heinricus cum -bus (*item* CHART. Neocell. Brixin. 15 p. 55,33). **b** *c. colore quodam:* **α** *cincinnus – Haarsträhne, -flechte:* TRACT. de cruc. effig. 22 unum -em in dextra parte desinat *crucifixus* . . . fossam spatulae. 25 alius -is sedet super ossa scapulae. **β** *caesaries – (langes) Haupthaar:* PASS. Leod. 6 (MG Mer. V p. 288,19) ibi *(sc. in monasterio)* . . . eo usque salvatus, donec -em, quam (quem *var. l.*) amputaverunt *primarii*, enutriret *frater Childerici.* ALCUIN. carm. 1,1117 redduntur . . . novi crispato -e capilli. AUDRAD. carm. 3,4,307 gratia . . . Dei . . . excipiet nostras animas . . . dans palmas dextris aptans et -e coronas. METELL. exp. Hieros. 6,319 -is . . . cultus, galeę decus ipseque vultus clara gygantei dabat ornamenta trophei. CARM.

[Wellhausen]

Bur. 92,3,2 eunt ... ambe regine, Phyllis coma libera, Flore compto -e. *saepe*. **2** *pilus barbae – Barthaar:* Sʏʟʟ. Sangall. app. 5,10 creber ... polles artibus ... novis ..., dum inpubes malę -e nitent vacuę. Hɪʟdeg. caus. 2 p. 90,5 humor halitus ... carnes, ubi barba crescit, humectat, ita quod ibi plurimi -es exsurgunt; sed homo, qui penuriam -ium in barba habet ..., iste ... aliquantum infertilis est. **3** *pilus corporis – Körperhaar:* Hɪʟdeg. caus. 2 p. 33,33 quod masculus barbam habet et plures -es in corpore suo quam mulier, hoc est ideo, quia *eqs.* **B** *de animalibus i. q. villus, saeta – Fellhaar, Borste:* Hɪʟdeg. caus. 2 p. 129,25 quod si eam *(cocturam)* absque ligamine ... vult *quilibet* habere, tunc stuppam de lino aut -es de lepore imponat. Cʜart. Argent. I 617,56 p. 481,18 si intermixti sunt *panni* -bus, ... igne comburantur. Aʟbert. M. animal. 1,21 quaedam *(animalia)* habent -es et sunt irsuta et quaedam non. 2,21 in hiis *(partibus)* ... habent *quaedam animalia* longos et multos -es sicut leo masculus. 2,22 femina ... in hoc genere *(sc. equicervi)* ... habet duros -es fere sicut sus, ita quod setaces fiunt de -bus. Cʜart. civ. Spir. 199 p. 156,22sq. inhibemus, ne ... misceantur inter ... pannos ... -es asinorum, -es vaccarum et boum ..., item ... -es leporum et ezscherwolle.

II *alleg.:* Aʟboin. incont. 4 p. 18,28 resecatis iuxta legem alienigenae *(doctrinae)* -bus et unguibus, id est superfluis et sanae fidei repugnantibus scripturae locis. Aᴍarc. serm. 4,437 ut ... orneris ... iuventa virtutum placida, summoto -e notarum *(v. notam ed.)*. Hɪʟdeg. scivias 3,11 l. 868 ipse *(filius Dei)* vim fortitudinis suae abscondit, quam in -e, id est in patre suo, habuit. carm. 43 iste *(sc. undecim milium virginum)* castissimus ... exercitus in virgineo -e mare transivit. *al.*

III *in imag. vel translate:* **A** *folium, frons – Blatt, Laub:* Aʟdh. ad Acirc. 69 semper habens virides frondenti in corpore -es tempore non ullo viduabor *(sc. taxus)* tegmine. Wᴀʟahfr. hort. 94 huius *(abrotani)* odoratum ... cum vimine -em Poeoniis ... prodest miscere medellis. Sᴇdul. Scot. carm. II 3,9 labuntur subito silvoso vertice -es. **B** *iuba – (Licht-)Schweif:* Flor. Lugd. carm. 28,103 inter quos *(cometas)* unus flammanti -e coruscus mense fere toto truculento lumine fulsit. **C** *radius, lux – Strahl, Licht:* **1** *de sole:* Sᴍar. carm. (MG Poet. IV p. 294) 20,31 tendit ... igniferos mundi per compita -es sol ... rutilus. Wᴀʟahfr. hort. 434 Persicus imparibus -es ubi *(sc. consaepto horti)* dividit umbris. Sᴇdul. Scot. carm. II 4, 44 quo Phoebus ... perlustret ... -e decoro ... lucis amantes (*sim.* 32,19. 42,7). **2** *de Lucifero:* Sᴇdul. Scot. carm. II 63,5 -bus hunc *(diem)* niveis ... solis ab exortu Lucifer ... stupet. **D** *lingua – Zunge:* Hʀotsv. Agn. 370 inmunis stabat pia virgo caloris inter flammarum -es ludens crepitantes. **E** *brachium – (Mündungs-)Arm:* Aʟbert. M. nat. loc. 3,2 p. 35,9 ex ... fluminali circulo *(sc. Danubii)* septem -es fluminum procedunt infundentes se in Pontum iuxta Constantinopolim *eqs.* (*ex Cosmogr. 1,24*). **F** *mus. i. q. lineola – feiner Strich, 'Haarstrich' (de catheto notae):* Aɴon. mus. Sowa 1ª p. 96,35 plica ... fit coma, id est -is seu cauda.

crinitus, -a, -um. **I** *proprie:* **A** *de anim.:* **1** *capillatus, comatus – langhaarig, -gelockt (usu subst.: l.59):* **a** *in univ.:* Tʜeodulf. carm. 7,27 quod -us amat Danus flavusque Suevus (*sim.* 25,41). Sᴇdul. Scot. carm. II 75,11 cuius *(Gunthari praesulis)* in aspectu nihil est -us Apollo. Liutpr. leg. 37 fasciati, fibulati, -i ... penes nos equitant *viri*. 40 Grecorum rex -us, tunicatus, manicatus. Pᴇtr. Dam. epist. 102 p. 130,22 -us quidam quasi Ierosolimitana peregrinatione deveniens palmam ferebat in manu. Aᴅam gest. 4,18 p. 246,12 homines cerulei, facie rubea et -i. *al.* *de crinibus ipsis:* Hᴇrm. Tᴏrn. rest. 52 vidit *clericus* ... assistere sibi quandam puellam facie decoram, -is crinibus comptam. **b** *spectat ad originem ingenuam:* Lex Sal. Merov. caus. 3,1 si quis p u e r u m -um totunderit sine consilio parentorum, soledos XLV culpabilis iudicetur (7,1. *al.*). **c** *spectat ad dignitatem regiam:* Liber hist. Franc. 4 elegerunt *Franci* Faramundo ... et elevaverunt eum r e g e m super se -um (5). 5 mortuo ... Faramundo rege Chlodionem, filium eius -um, in regnum patris sui elevaverunt *Franci*. Cʜron. Cas. 25 p. 486,38sqq. Auctari -us regn. ann. VIII; ... Adepaldus -us regn. ann. X. **2** *pilosus – behaart, haarig:* Aʟbert. M. animal. 14,34 eo quod nudus, non -us, nascitur *homo* in corpore ... neque habet ungulas ad pedum defensionem. *in imag.:* Aʟbert. M. aet. p. 309ª,34 quae *(quinta aetas)* ... a quibusdam vocatur aetas -a, eo quod tunc pili tam in barba quam in aliis partibus ... nascantur. **B** *de rebus i. q. pilis constans – aus Haaren bestehend:* Wolfhard. Waldb. 3,3 per -as lanugines apprehendens *follem* fortiter excussit *mulier*.

II *translate:* **A** *iubatus – mit einem (Licht-)Schweif versehen:* Eupolemius 2,345 quid ... agat ... imbrifer Orion -aque stella cometes. **B** *fulgens – leuchtend:* Cʜron. Mich. 36 p. 35,27 cum iam phebea lampas radiis luce -is montium silvarumque lustraret opaca. *cf.* *crinutus.

crinne *v.* crimnon.

crino, -ere. (κρίνειν) *cernere, cribrare – scheiden, (durch)sieben:* Iᴏh. sacerd. 189 accipe berillum, pista et -e et lava eum aqua salsa. *Wellhausen*

***crinoides** *v.* *crimnodes. **crinon** *v.* crimnon.

1. *crinus, -i *m.* (κρίνον) *lilium – Lilie:* Dʏnamid. Hippocr. 1,62 -us leucus, hoc est lilium album. *cf. ThLL. s. v.* crinon.

2. *crinus, -i *m.* *(orig. inc., ni cohaeret c. gall.* *crinare; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1339) putamen – Schale, Hülse:* Aɴon. util. gramm. (RheinMusPhilol. 46. 1891. p. 491; ante 700) qui amat vina, non exsecret cratheras, et qui nucleos, non -os. Eᴋkeh. IV. bened. I 1,51 unus in hac *(nuce)* trinus: nucleus, granatio, -us (gloss.: húlsa).

***crinutus,** -a, -um. (*cf. ital.* crinuto) *comatus – langhaarig (?pro cognomento):* Cʜron. Cas. 25 p. 486,38sqq. Auctari -us regn. ann. VIII, ... Adepaldus -us regn. ann. X. *cf.* crinitus.

***crios** (cre-), -u *m.* (κριός) *vocat.* crie: *l. 36. aries – Widder:* Remig. Altiss. mus. 533,12 creager duobus modis intelligitur: aut ... ab eo, quod est creos et agros, id est aries rusticus, aut *eqs.* *de astro zodiaci:* Iᴏh. Scot. carm. 9, 10sqq. partibus octavis dico libraeque criuque nec non aegoceri, cancri praefixa tropea; tu, crie, concepti Christi tibi plaude triumphum.

cripido *v.* crepido.

cript- *v.* crypt- *praeter* **criptura** *v.* crepatura.

crisantimum *v.* chrysanthemum.

crisa petala *v.* chrysopetalum.

***crisarius,** -i *m.* (*cf.* ἀποκρισιάριος) *nuntius – Gesandter:* Cᴏnr. Fab. Gall. 40 huius *(Dei)* auxilio protectus non solum, sed et optime, prout decuit principem regis, ut ita dicam: -um, susceptus est *abbas noster*.

crisaticum *v.* chrysatticum. **criscis** *v.* crisis.

crisco *v.* cresco. **criselectrus** *v.* chryselectrus.

1. criseus *v.* chryseus. **2. *criseus** *v.* *griseus.

crisicula *v.* chrysocolla. **crisima** *v.* chrisma.

crisimon *v.* chris(i)mon.

***crisimus,** -a, -um. (κρίσιμος) *discrimen inducens, criticus – entscheidend, 'kritisch':* Ps. Galen. puls. 131 si in die -a (cretica, tertia *var. l.*) aut post crisin venerit suprascripta urina, eius egritudinis fiet solutio. *cf. ThLL. s. v.* crisimos.

***crision** (gres-, gress-) *n.* (κρίσιον) *carduus – Distel:* Botan. Sangall. 28ᶜᵃᵖⁱᵗ. nomen herba gresion. 28,4 herba gression teris in mortario. *al.* Aʟphita II p. 41,18 -on virga est mollis. *cf. ThLL. s. v.* cirsion.

***crisipula** *v.* 1. *crispula.

1. crisis (kr-, xr-, chr-, cras-, cres-, -isci-, -iss-), -is (-eos) *f.* (κρίσις) *acc. sg. tantum* -in (-im). *discrimen (morbi) – Wendepunkt (einer Krankheit), 'Krisis':* Gloss. med. p. 91, 10 xrisin: id est aliquam determinationem egritudinis. *al.* Ps. Galen. urin. p. 9,10 si haec ... non ... perspexeris, causas et -scin ... scire non poteris. p. 34,15 hurina in febrium non sistens in unum colorem crissilidem *(leg.* -in, idem *ut vid.)* periculum significat. Cᴏnstant Afric. theor. praef. p. 1aʳ quae *(volumina Galeni)* sunt ... -eos III, ymera -eos III, de febri II. 10,6ᶜᵃᵖⁱᵗ. de intelligenda -i et causa eius. Gloss. IV 215,49 St.-S. krisis becherde. Gloss. Salern. p. 14,10 crasis est vehemens *eqs.* Tract. de aegr. cur. p. 251,38 vomitus ... fit in cresi. Caes. Heist. mirac. I 8,77 p. 145,33 Iohannes ... chrisim (-im

[Dinter]

var. l.) fecit et de . . . infirmitate citius convaluit. ALBERT. M. phys. 5,3,7 p. 442,8 quidam *(sc. infirmi)* . . . alterantur 'in die non congrua', quae non est dies -is. *saepe. v. et p.2027,30.33.*

2. crisis *v.* chrysos. ***crisius** *v.* *griseus. *Dinter*

crism- *v.* chrism-.

criso- *v.* chryso- *praeter* ***crisolus** *v.* *cruseolus.

crispa *v.* crista.

***crispatio,** -onis *f.* (crispare) *agitatio (levis), motus – (leichte) Bewegung, Kräuselung:* PS. BEDA mund. const. 1, 131 levis -o quedam aeris, quam auram vocamus in terris, altanum vero in mari. ALBERT. M. caus. element. 1,2,8 p. 75,21 non generatur inde accessus et recessus, sed potius ventus et -o u n d a r u m (anal. post. 1,3,7 p. 85^{a},41). *de voce i. q. vibratio – das Vibrieren:* NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 38,21 R rectitudinem vel ˌrasuram non abolitionis, sed -is (*cf. Mart. Cap. 3,261* lingua crispante) rogitatˌ (-em significat *var. l.; de re v. J. Smits van Waesberghe, Muziekgeschiedenis d. Middeleuwen. II. 1939/42. p. 160sqq.*).

***crispella,** -ae *f. vel rarius* ***crispellus,** -i *m.* (*francog. vet.* crespe, *ital.* crespello) **1** *genus placentae ex ovis cum farina mixtis et in sartagine frixis confectum, laganum – eine Art Mehlspeise, Eier-, Pfannkuchen, 'Crêpe':* **a** *in univ.:* WILH. HIRS. const. 1,9 p. 943^{A} pro signo -arum vel frigdolarum cum pugno accipe crines, quasi cupias eos ita crispos facere (*item* UDALR. CELL. consuet. 2,4 p. 704^{A}). **b** *spectat ad diaetam:* CIRCA INSTANS p. 32a^{r} rustici bene terunt radicem viridem *(sc. polypodii)*, et ex ea et farina et ovis faciunt -os, et satis laxant. ROGER. SALERN. chirurg. 3,583 dentur -e (gloss. M: unaquaeque -e sit tanta, quanta potest fieri con uno vitello ovi, et fiat sine farina) ad comedendum de consolida maiori. BERNH. PROV. comm. 1,2 p. 272,30 quocumque modo sumatur *polypodium*, vel in -is vel in aliis cibis. *saepius.* TRACT. de chirurg. 444 de eisdem *(sc. herbis)* IX crispulas (-as *var. l.*) cum farina siliginis et ovis et sagimine facias. *al.* **2** *per confusionem c.* *crispula *i. q. bursa pastoris – Hirtentäschel (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 797): v. p.2025,21.*

1. *crispello (-stp-), -atum, -are. (*cf.* *crispella) *de genere praeparationis i. q. in laganum conficere, frigere – zu einem Pfannkuchen verarbeiten, (in Fett) ausbacken (usu medic.):* BERNH. PROV. comm. 1,1 p. 272,6 hee *(sc. herbae)* cristp-ta melius valent in epaticis ad mundificationem sanguinis. 1,2 p. 273,36 esula iuscellata vel -ta vel pulverizata potenter educit flegma. 4,2 p. 283,41 spargula, millefolium -entur vel in viris fiat in ano suppositorium, in mulieribus vastale. 8,3 p. 303,20 betonica -ta cum vitello ovi mirabiliter confortat stomacum. *ibid. saepe.*

2. *crispello *v.* *cribello. ***crispila** *v.* *crispula.

1. *crispinus, -i *m. vel* ***crispina,** -ae *f.* *(ital.* crespigno, crespina *a* crispus; *cf. Battaglia, Dizionario. III. p. 964^{a}) sonchos – Gänsedistel (cf. O. Penzig, Flora popolare italiana. I. 1924. p. 466sq.):* BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 30^{b},7 Romani vocant eam *(cardellam)* -um (B 15 p. 36,6 -am), eo quod sit crispa folia.

2. *crispinus, -a, -um. *(ital.* crespino *ab* *acrispinum; *cf. Battaglia, Dizionario. III. p. 964^{a}) e berbere confectus – Sauerdorn-, Berberitzen-:* WILH. SALIC. chirurg. 3,8 p. 344^{C} potus . . . sit eo tempore . . . aqua hord. cum vino granat. aut agresto aut -o *(sim.* 3,19 p. 348^{C}; *de re v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 574).*

crispitudo, -inis *f. natura crispa, flexus – krause Beschaffenheit, Kräuselung:* **1** *de capillis:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,17 p. 3a^{v} pilorum -o vel asperitas ex calore nimio vel ex ustione fit *eqs.* ALBERT. M. caus. element. 1,1,5 p. 57,33 corpora natorum 'communicant' omnia in 'nigredine' intensa et '-e capillorum' (*ex Ps. Arist.; sim.* ARNOLD. SAXO fin. 2,1 p. 50, 38). animal. 19,28 '-o (*cf. p. 782^{b},18* οὐλότριχα) . . . et lenitas' sive planities 'capillorum' similiter 'erit propter naturam vaporis', qui materia est capillorum. *al.* **2** *de herbis:* ALBERT. M. veget. 7,141 -em habebunt *(sc. apium et petroselinon)*, si concussa aut conculcata, quando exoriuntur, fuerint semina. **3** *de cute c. sensu rugositatis:* THADD. FLORENT. cons. 143,18 cutis . . . luciditas signum *(sc. leprae)* est, quod in hac actione dicitur, quod sit naturalis cutis -is (*cf. Gilb. Angl. 7 p. 339^{b}* quando non sunt naturales cutis -es), sed tenditur in similitudine tenuissimi corii politi.

crispo, -atum, -are. *script.* chr-: *p.2025,10. form. abl. sg. partic. praes. (pro adi.) fere* -anti: *l. 67. al. depon.: l. 42. partic. praes. usu subst.: l.45. partic. pro adi.: saepe.*

I *trans. (saepius partic. perf. pro adi., e. g. l.17):* **A** *proprie i. q. crispum reddere, concrispare – kraus machen, krausen, kräuseln:* **1** *strictius de capillis:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,131 dans operam . . . cyrros -are. TROTULA 57 p. 30,33 ad capillos -andos teratur radix ebuli cum oleo. CARM. Bur. 98,2,8 miratur *Dido*, quod ita . . . larga, -ta sitcesaries. CONR. MEND. Attal. p. 157,16 non est probabile canonicas . . . crinibus -tis, frequentius perpexis . . . procedere. *al. v. et p. 50,33.* **2** *latius:* **a** *plicare – fälteln:* VITA Afrae 39 vestem -tam putat ambobus fore gratam. CHART. episc. Hild. II 583 prohibemus, ut pepla vel nimis crispa vel -ta sorores loci deinceps non habeant. **b** *(cor)rugare – runzelig machen, runzeln:* CARM. Bur. 67,3^{a},4 rugis non -ta frons nivea. **c** *striare, undatum reddere – rippen, wellen, wellenförmig formen:* AEDILV. carm. 5,3 undae . . . glaucis cupiunt -are fluentis litora. AEG. AUR. gest. 2,12 p. 42,16 super sepulchrum eius *(Lamberti)* nec pluvie gutta defluebat nec -ta nivium conspersio insidebat. **d** *asperum reddere – rauh machen:* FLOD. hist. 2,8 p. 456,35 ab incolis . . . glacies ferro -ta *(sc. est).* TRANSL. Mod. 25 p. 300,46 terra licet acutissimo gelu -ta nudis pedibus prodeunt *monachi.* LAMB. LEOD. Matth. I 623 contrahit *aura* et durat gelidoque volumine -at *(sc. nubes). spectat ad lanificium (fullonicam):* CONFL. ovis et lini 194 has *(vestes)* flocco -ans leniter, has solidans (*cf.* 177 sine flocco planaque vestis). **B** *translate (fere in poesi):* **1** *de motu i. q. agitare, iactare – (schnell) hin- und herbewegen, schwingen:* ERMOLD. Ludow. 1,515 rex ipse pius -ans h a s t i l e lacerto (WALTHARIUS 669; *cf. Verg. Aen. 1,313*). HUCBALD. carm. 2,57 -ant *calvi* celeres cum caede catervas (cateias *ci. Konstanciak*). **2** *de sonis:* **a** *de fidibus i. q. canere – spielen:* PETR. DAM. epist. 17 p. 158,9 psalterium . . . per decem cordas plectro pulsante -atur (-at *var. l.*). 78 p. 397, 13 sanctis operibus quasi tot cordas, quot sunt mandata, -are. 156 p. 77,25 non libet labiis ludere . . . , nec cytharam -are delectat. **b** *de voce i. q. tremula voce proferre – trillern, mit zitternder Stimme erklingen lassen:* PAUL. ALBAR. carm. 2,9 carmina lete tua rude -are susurro *(de philomela).* 3,2. SEDUL. SCOT. carm. II 2,26 gutture . . . liquido -at amore tonos *Musa.* YSENGRIMUS 1,1042sq. presbiter . . . -at benedicite longum, -anti tellus assonat icta procul. 4,615 scansilis exiles bis -at tertia *furcula* tongos. *adde:* CARM. Cenom. 7,37 non umquam gaudens vaccuum -are c a c h i n n u m (CARM. Cent. 16,3; *cf. Sedul. carm. pasch. 1,332*).

II *intrans. et medial. (plerumque partic. praes. [pro adi.]):* **A** *proprie i. q. crispum fieri, leniter inflecti – kraus sein, sich krausen, sich kräuseln:* **1** *strictius de capillis:* FRAGM. mul. II 73 si -are delectantur *(capilli)*, evoli radices in vino teris. PURCH. Witig. 3 vertice -antes . . . quid divellere crines tu conare? ALBERT. M. animal. 3,82 contrahitur . . . pilus . . . propter calidum siccum et -atur, sicut -atur, quando adhibetur ad ignem (*sim.* 19,28). *al. per compar.:* IONAS BOB. Columb. 1,2 p. 153,4 undarum inmanes moles quo truces latebras colore et nimio passim crine -anti (-ante *var. l.*) . . . cedunt *(cf. notam ed.).* **2** *latius:* **a** *de aqua:* VITA Landel. 7 (MGMer. VI p. 443,4; s. X.^{1}) qui *(fons)* ˌ-antibus undisˌ *(cf. Alc. Avit. carm. 5, 386)* decurrere coepit; illico ob rem . . . locum illum Crispinum (*i. Crespin*) nominavit (*inde* HERIG. Ursm. 1,150. VITA Landel. Laub. 497). PETR. DAM. epist. 87 p. 508,10 -ante mitius pelago in vicinia litoris aestus ferventior excitatur. *v. et l. 58. per enallagen:* AETHICUS p. 187,7 -antia vectigalia aequor defert, unda mater fecunda. **b** *de cortice i. q. asperum fieri – rauh sein:* MODOIN. ecl. 2,53 sub qua . . . -anti in cortice lectum est arbore . . .: 'pax *eqs.*'. **B** *translate:* **1** *de motu i. q. vibrare, coruscare – sich (schnell) hin- und herbewegen, tänzeln, zittern:* POETA Saxo 4,54 moenia cuncta simul tetro sonuere tumultu, pendula -anti stridunt ut lintea flatu. GESTA Apoll. 368 cursu -anti transcurrat quae *(navis)* vada ponti.

[Vitali]

CONR. MEND. Attal. p. 131,29 ut stamen digitis -antibus et motu alterno vibrantibus fila conglomeraret *mulier.* **2** *de sonis i. q. vibrissare, susurrare – trillern, summen:* SEDUL. SCOT. carm. II 77,3 tempora veris aves celebrant -ante susurro. ALBERT. M. animal. 8,145 spiritus . . . percutit radices et membranas alarum *(sc. apum)*, et ideo -ari in sono et tremere videntur. *de risu fere i. q. alte sonare, tinnire – etwa: laut schallen, gellen: v. p. 10,32sq.* **3** *de splendore i. q. fulgere, micare, nitere – schimmern, funkeln, gleißen:* AETHICUS p. 223,10 diva mitrella gemmis -antia (chr- *var. l.*) Samia ornata Sibilla.

***crispose** *adv.* (crispus) *splendide, nitide – schimmernd, gleißend:* PAUL. ALBAR. carm. 6,13 theretes vibrant auro -e viole *(cf. notam ed. p. 794[a]; ni adi. usu praed.).*

crisprassus *v.* chrysoprasus.

1. *crispula (-sip-, -pil-), -ae *f.* (*?*crispus) **1** *de nomine plantarum:* **a** *bursa pastoris – Hirtentäschel (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 797):* GLOSS. III 553,18 St.-S. -pila crispil. TRACT. de aegr. cur. p. 337,22 herbam, que in scopulis marinis invenitur, que -a vocatur, coque in aceto. ALPHITA I p. 286,25 -sipula herba est. p. 322,31 zipula, -a vel crispella idem. *al.* **b** *berberis – Sauerdorn, Berberitze (cf. Marzell, op. cit. p. 575):* GLOSS. III 540,20 St.-S. -a (*corr. m²* crispele) erbesib. **2** *per confusionem c.* *crispella *i. q. genus placentae ex ovis cum farina mixtis et in sartagine frixis confectum, laganum – eine Art Mehlspeise, Eier-, Pfannkuchen, 'Crêpe': v. p.2023,33.*

[2. crispula *v.* erysipelas.**]**

crispus, -a, -um. *script.:* chr-: SUMM. Heinr. C p. 230 *(var. l.).* cres-: *l.43.*

1 *proprie i. q. concrispatus, cincinnatus, flexus – kraus, gekräuselt:* **a** *de capillis:* ALCUIN. carm. 51,3,1 tu . . . non meritis, -is sed calve capillis. ALBERT. M. animal. 1,132 'si . . . sint capilli nimium -i, pronuntiant subdolum' *(ex Physiogn.). al. pro cognomine* (*cf. theod.* 'Krause'): TRAD. Teg. 77[d] (a. 1048/68) hic sunt subtitulati *testes*: . . . Woluolt C-us. CHART. Rhen. inf. I 241 Heriman C-us urbis advocatus. CHART. scrin. Col. A I p. 23,46 Waldever C-us. *al.* **b** *de plantis (fere de brassicis):* RECEPT. Sangall. II 1 ius de c a u l o -o coclearios III (BOTAN. Sangall. 60). ALBERT. M. veget. 6,374 luf . . . est duorum modorum herba, plana videlicet et -a; . . . -a (temporisata *var. l.*) . . . est in foliis sicut oliva *eqs.* MOSES PANORM. infirm. 3 p. 107,21 accipe de virgis viridis crespis *(v. notam ed.). al.* **c** *usu vario:* CARUS Clem. 198 pars avium . . . carpit predas in gurgite -o, montibus et silvis. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 129,12 penne maiores alarum . . . sunt plane, non -e, ample et dure. *al. v. et p.2024,17.* **2** *translate de motu i. q. vibrans, coruscus – vibrierend, zitternd:* ALBERT. M. animal. 8,145 sonant *apes* in volatu . . . , et in sono illo alae earum moventur -o motu, sicut vento concutiantur.

[crissiculus *v.* thyrsiculus.**]**

[crissilidem *v.* 1. crisis.**]** **crissimon** *v.* crethmon.

*?****crissito,** -are. *(orig. inc., ni leg.* trissitare *in loco corrupto) de voce arietis i. q. balare – blöken:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,21 anates teritisant, arietes -ant (trissitant, trissiant *var. l.*) vel blaterant.

***crisso** *v.* *cresso. **[crissonulum** *v.* chrysomelum.**]**

crissus *v.* chryseus.

crista (cres-), -ae *f. script.*: gr-: *p.2026,11.* kr-: SUMM. Heinr. B 2,71 *(var. l.).* GLOSS. III 502,5 St.-S. xr-: SUMM. Heinr. C p. 549. GLOSS. III 511,28 St.-S. ci-: *p. 2026, 26.* -sp(a): *p.2026,27.*

1 *strictius:* **a** *apex (galli) – (Hahnen-)Kamm:* THEODULF. carm. 72,167 pro galea -a est, pro cuspide rostra vel ungues. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 66,33 alie *(aves)* habent caput omnino sine -a, . . . alie habent caput cristatum. GLOSS. Roger. I B 1,4 p. 515,25 quod sanguis -e galli habet consolidare vulnera ab aere alterata. *al. meton. de herba: v. s. v.* gallicrista. **b** *apex galeae – Helmzier:* WALTHARIUS 334 imposuit capiti rubras cum casside -as. ALBERT. STAD. Troil. 5,229 ˹-as quatit˺ (cristat, quatit *ed.*) aura volantes *(cf. Verg. Aen. 12,370). al. meton. de casside:* CARM. de Karolo et Leone 481 aurea -a tegit fronte m et conspectus in armis fulget. WALTHARIUS 960 vertice distractas suspendit in arbore -as. **c** *vertex (cucullae) – Scheitel (der Kapuze):* RUD. TRUD. gest. 6,7 p. 257,15 cappam . . . circa collum et super -am capitii aurifrigio ornatam *(sc. acquisivit abbas).* **d** *diadema, ornamentum capitis – Diadem, Kopfaufsatz:* AEG. AUR. gest. 3,3 p. 80,35 accepit *Richildis* de thesauro . . . monile aureum, -am auream, duas armillas aureas. **2** *latius:* **a** *gener. i. q. dorsum montis, iugum – (Berg-)Kamm, Grat:* DIPL. Otton. II. 254[b] p. 291,11 quomodo pergit *finis* per ipse -e sancta Petri *eqs. (inde* DIPL. Heinr. II. 287 p. 343,22 creste. 482 p. 615,12 greste. *al.).* LEO MARS. chron. 3,26 p. 394,18 (rec. II) statuit *abbas* eiusdem montis saxeam -am igne ferroque excindere et . . . locum . . . complanare. DIPL. Constantiae 18 p. 61,26sqq. (interpr. ex dipl. graec. Roger. III.) sicut ascendit Scala Sancte Margarite et ascendit per crestam crestam (χαίτην χαίτην) usque ad Mustaca . . . et inde per crestam crestam usque ad Pepelenias *eqs. saepius.* **b** *archit. de tegimine rei sacrae superstructo i. q. ciborium, tentorium – Ziborium, Baldachin:* VITA Elig. 1,32 Eligius fabricavit et mausoleum . . . et tugurium super ipsum marmorem . . . ; -am (-as *var. l.*) quoque et species de fronte magnifice composuit. *fort. add.:* CATAL. thes. Germ. I 43,22 Reginardus episcopus thesaurum . . . recensuit: . . . -a *('Altarüberbau [?]', ind. ed.)* aurea una. **c** *anat. de parte superiore iecoris convexa ('facies diaphragmatica'):* NICOL. anat. 704 a vena ramosa oriuntur . . . venae capillares et exeunt per cistam epatis *(sim.* 733 -pam; *cf. l.52sqq.).*

cristal(l)- *v.* crystall-.

cristatus, -a, -um. *script.* chr-: *l.43.44.*

1 *strictius de ornatu (capitis):* **a** *de avibus i. q. crista ornatus – mit einem Kamm versehen (usu subst.: l. 36):* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 139,25 quando non poterunt haberi aves campestres, sicut . . . ˹alaude -e˺ (alaude, cistate *ed., vix recte*), perdices et huiusmodi aves. ALBERT. M. animal. 23,26 haec *(alauda)* duplex est, plano videlicet capite et -o, et haec galerica vocatur vel -a *(ex Thom. Cantimpr.).* 23,110 fauces . . . habet *phoenix* -os *(ex Thom. Cantimpr.). al. v. et p. 2025,66.* **b** *de hominibus:* **α** *(galea) armatus – (mit dem Helm) gerüstet:* CARM. de Karolo et Leone 476 -us fulget . . . exercitus omnis. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 83,23 visus est ipse ferreus Karolus, ferrea g a l e a -us, ferreis manicis armillatus (ERMENR. ad Grim. 6 p. 541,2). EKKEH. IV. bened. I 35, 30 chr-is portę sociis obduntur apertę *(v. notam ed.).* 35,45 crux sacra, serva nos, ˹cecinit chr-a˺ (canit hinc galeata *a. corr.*) caterva. *al. in imag.:* VITA Willib. p. 17,10 sumebat quotidie . . . arma coelestia et -o vertice galeam salutis aeternae. **β** *pileo cornuto q. d. praeditus – mit dem Spitzhut (der Juden) versehen:* AMARC. serm. 1,86 si -us Iudeus et excoriatus ex nostris inopem percellit strage profana. **2** *latius:* **a** *archit. i. q. sculptura supraposita exornatus – oben plastisch verziert (de arca):* CATAL. thes. Germ. I 90 in scrinio -o continentur reliquię sancte Marie Magdalene. **b** *anat. de forma iecoris i. q. convexus – konvex:* NICOL. anat. 682 interius *hepar est* concavum, exterius gibbosum sive -um, in modum 'c' literae formatum *(cf. l.24sqq.).*

cristeanus *v.* christianus.

[cristegum *v.* tristegum: DIPL. Loth. I 122.**]**

[cristellinatia *v.* crista *et* gallinaceus: DYASC. p. 100[a].**]**

crister *v.* clyster. **cristianus, cristicola** *sim. v.* christ-.

cristiger, -era, -erum. **1** *adi. i. q. cristam ferens – einen Kamm tragend:* EUPOLEMIUS 1,322 vester nos contra bellum princeps geret, ut si currendo celeres griphas celeresque volando -r atemtet gallus. **2** *subst. masc. i. q. gallus – Hahn:* YSENGRIMUS 4,909 -r obiecit: '*eqs.*'.

[cristis *v.* tristis.**]**

***cristo,** -avi, -are. (crista) *signare, ornare – aus-, bezeichnen, schmücken:* ALBERT. STAD. Troil. 6,353 se quaecunque domus signo -verat isto *(sc. ramo pacis).*

[cristogum *v.* tristegum: CHART. Rhen. med. I add. 3 p. 717,27.**]** **cristolloydes** *v.* crystalloides.

***cristpello** *v.* *crispello. **cristula** *v.* crustula.

1. cris(s)us *v.* chryseus. **2. *crisus** *v.* *griseus.

[Vitali]

***critabolus** *v.* *cretobolus.

***critalo,** -are. *(vox onomatopoetica) rostro crepitare – klappern:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,3 ciconiae gratulant vel glottorant vel -ant. *cf. ThLL. s. v.* crotolo.

***crithinus** (creti-), -a, -um. (κρίθινος) *ex hordeo confectus, hordeaceus – aus Gerste bereitet, Gersten-:* DYNAMID. Hippocr. 1,6 de pane -o, hoc est hordeaceo. *remissius de pane cibario, secundario:* GLOSS. III 507,6 St.-S. panis cretinus gigrozzan broth.

criticus (cret-), -a, -um. (κριτικός; *per reinterpr. a* cerno, cretum, *cf.* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 484,6 non '-i' sed 'cretici' a 'cernendo' *eqs.*) *metr.* crēt-: *l.32.*

I *adi. (t. t. medic.):* **A** *discrimen inducens, decretorius – entscheidend, 'kritisch':* **1** *in univ.:* AURELIUS 2 p. 492,7 cre-us (*antea:* salutaris) est sudor . . . , cui credo nomen ex iudicio infirmitatis impositum *(cf. Isid. orig. 4,9,13).* 492,20 quam salutariosin <vocant>, id est cre-us *(sc. sudor)*, facile est calefactionibus provocare. PAUL. AEGIN. cur. 214 p. 154,6 si . . . in febri subito factus icter febrem requiescere facit, cre-us (*3,50,1* κριτικός) est. ALBERT. M. eth. II 2,1,5 p. 157^{b},12 intendendum . . . est ad . . . qualitates horarum -arum, in quibus humores moventur, digeruntur et maturantur. *al.* **2** dies -a (-us) *sim. (de die crisis, qua de salute vel morte decernitur):* **a** *def.:* GLOSS. med. p. 22,11 cre-is diebus: id est iudicialibus vel determinativis. ALBERT. M. animal. 1,220 cre-a dies dicitur, quando natura a celestibus adiuvatur. **b** *exempla:* ANTIDOT. Berol. 8 febricitantibus . . . ad sudore provocandum in die -um dabis *antidotum*. RICHER. REM. hist. 1,49 qui *(rex)* cum die cre-a convaluisset, vi recidiva rursus opprimitur. 4,24 cum metropolitanus . . . nulla . . . crisi omnes dies cre-os . . . commodos praeteriret. YSENGRIMUS 3,114 mox video, . . . quis debuerit cre-us esse dies. 3,122 lux . . . cre-a. ALBERT. M. phys. 5,3,7 p. 442,17 tales alterationes sive crises, quae sunt 'in diebus cre-is' (*p. 230^{b},5* κρισίμοις), sunt bonae. *saepius; v. et p. 2022, 53. expressius de morbo in die -a accidente:* WALTH. AGIL. med. 140 p. 222,37sq. yctericia quedam est cre-a, quedam accidentalis; cre-a est illa, que accidit die cre-o et per quam solvitur egritudo ad bonum vel ad malum. **B** *?tempore certo recurrens, periodicus – ?regelmäßig wiederkehrend, periodisch:* AESCULAPIUS 20 p. 26,3 invenitur . . . genus anhelitus in aegrotis, in accessionibus multis vel in febribus cre-is. 21 p. 31,40 fastidium . . . utile quammaxime in cre-is (*Gariopont. pass. 2,23* chronicis) passionibus. 35 p. 55,3 in cre-a febre (*antea:* in febribus peryodicis).

II *subst. masc. i. q. censor, iudex – (strenger) Beurteiler, 'Kritiker':* GOZECH. epist. 9 quia in me subtili -orum lance uteris.

***critis** (cret-), -is *m.* (κριτής) *de administratione Byzantina i. q. iudex – Richter:* LUP. PROT. chron. a. 989 occidit *Ioannes* . . . Nicolaum C-is (cre- *var. l.*). a. 1023 venit Rayca cum Iaffari -i. a. 1040 conterati occiderunt Chirisfactira -tiri (-im *var. l.; cf.* ANNAL. Bar. a. 1040 [MGScript. V p. 54^{a}] occisus est Michael C-i [cati, de Cato *codd.*], qui vocatur Kirosfacti). *cf. ThLL. s. v.* critae.

critmon *v.* crethmon. **[crito** *v.* cestros.**]**

[critonion *v.* crethmon.**]** **crivello** *v.* cribello.

[crivosus *v.* herniosus: MAURUS progn. 23 p. 37^{b},42.**]**

***croada** *v.* *corrogata.

***croadalis,** -e. (*cf.* *corrogata) *ad operam servilem pertinens – frondienstlich, Fron-:* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 456,5 (s. XIII.$^{in.}$) quelibet *curtilla* operatur nobis XII dies dominicales, . . . sex dies -es et unum diem ante festum s. Quiriaci ad quodlibet opus (*sim.* p. 457,26. p. 457,36).

***cro(a)xo,** -are. (*vox onomatopoetica, cf. francog.* croasser) *de voce corvi i. q. crocitare – schreien, krächzen (translate de poeta inculto):* CARM. var. I 33,2,1 tempus certe -axare, de metro . . . nunc nitimur narrare. EPIST. Mog. 15 p. 344,4 non mage croxemus, linguam sermone premamus *(ni leg.* craxemus [*pro* charaxemus]; *cf. F. Lotter, Der Brief des Priesters Gerhard. 1975. p. 128). cf.* crocio, crocito, 1. croco.

crocatus (-oga-) -a, -um. *croceus, flavus – safranfarben, gelb:* ALDH. virg. I 4 p. 231,19 flavescentes saliculas et -a (croceata *corr. m²*) genestarum cacumina circumvallantes *apes*. CARM. lyr. 3,2 (NArch. 50. 1935. p. 582) dorso -gato et cauda galluca *(de aureolo). cf.* *croceatus.

***crocca** *v.* *crocia. **crocces** *v.* crux.

croccido, croccito *v.* crocito.

[croccus *v.* croceus: *l.48.***]** ***crocea** *v.* *crocia.

***croceatus** (-cia-) -a, -um. (*cf.* croceus, crocatus) *croco tinctus, croceus – mit Safran gefärbt, safranfarben:* HUGO TRIMB. sols. 6 p. 32,5 dum . . . campos sola peragraret *peccatrix* facie colorata, veste -iata (-a *var. l.*) . . . , ut corda iuvenum . . . ad opus venereum facilius inclinaret. *cf.* crocatus.

***croceitas,** -atis *f.* (croceus) *color croceus, crocinum – (safran)gelbe Farbe, das (Safran-)Gelb:* MAURUS urin. II p. 39,13 flegma colore afficitur, melancolia nigra, colera vero -e sua formam sumit melancolie. ALBERT. M. veget. 4,84 in colore declinant *folia* aliquantulum ad -em citrinam (6,77). 6,418 habet *pes corvi* florem croceum lucentis -is. animal. 23,41 vergit *quartum genus carduelis* in pectore ad -em cineream. *ibid. saepius.*

crocenus *v.* crocinus.

***crocerus** (gr-, cruc-, -cir- *sim.*), -a, -um. (κροκηρός) *c. croco confectus – mit Safran zubereitet (de medicamine):* ANTIDOT. Sangall. p. 86,10 oxira crucira: emplastrum, qui facit epaticis, spleneticis *eqs.* (ANTIDOT. Bamb. app. p. 38,13 grogira. ANTIDOT. Augiens. p. 58,35 -ira. ANTIDOT. Glasg. p. 116,35 -cisa).

***crocesco,** -ere. *croceum, flavum fieri – safranfarben, gelb werden:* URSO element. 4 p. 107,18 que *(grana frumenti)* in origine mollia et alba post indurata -unt (cinicrescunt, citronescunt *var. l.*). p. 114,17 aloes . . . inspissatione subnigrum rarefactione -it (crocressit *var. l.*).

croceus (-ius), -a, -um. *script.:* chr-: *l.46.* cruc-: *l.41.* *?*cotereses: *l.39.*

I *adi.:* **A** *de materia i. q. c. croco confectus – mit Safran zubereitet:* TRACT. de aegr. cur. p. 308,34 apponantur . . . super splenem . . . ceronium vel oxira -ium. Ps. OTHO med. 352 oxyro-o vis fracto subvenit ossi. *fort. add.:* FRAGM. mul. I 1 aliut pessus, qui vocatur splendidus, alter balanus, alter est, qui vocatur cotereses *(leg.* -us, *ut vid.; cf. notam ed.).* **B** *de colore:* **1** *strictius i. q. crocinus, flavus – safranfarben, gelb:* **a** *in univ.:* Ps. GALEN. urin. p. 34,4 hurina crucium abens colore sanguinem habundancie significat (p. 34,6 -ium. *al.*). ANNAL. Elnon. a. 1033 apparuit . . . circulus eius *(solis)* primum viridis, postea -us; . . . et inde vestimenta hominum et vultus videbantur quasi -a. EBO BAMB. Ott. prol. p. 5,6 casulam bonam ch-i coloris (CASUS Petrish. 2,20. *al.*). HERACLIUS II 7 p. 57,21 -um . . . vitrum (THEOPH. sched. 2,12. *al.*). CATAL. thes. Germ. I 91,35 panniculum -um (croccum *ed.*) de nigro virgulatum. ALBERT. M. animal. 2,52 dentes senum *(sc. canum)* sunt fusci vel -i. 19,9 qui *(falcones)* sunt -orum oculorum. *saepe. v. et l. 17.* **b** *in nomine morbi:* MAURUS urin. II p. 39,43 cuius *(icteritiae)* tres sunt species: I. -a ycteritia, regius morbus; *eqs.* **c** *in nomine ficticio (usu alch.): v. p. 474,72.* **2** *latius i. q. rubens – rot, rötlich:* ALCUIN. carm. 14,11 -o rutilet verecunda modestia vultu. GLOSS. II 399,41 St.-S. -o rotun. 677,21 -um cubile rotiz pette.

II *subst. masc. vel neutr.:* **A** *strictius i. q. color croceus, crocinum – (safran)gelbe Farbe, das (Safran-)Gelb:* ALBERT. M. phys. 5,3,2 p. 429,12 nigrum venit ad album multis viis: . . . aliquando per vinosum et rubeum et -um. veget. 2,143 -us (cerulius, ceruleus *cod.*) . . . causatur ex humido terminato lucido, . . . et ideo accedit ad auri splendorem. animal. 23,67 -us *indicat* . . . corrumpentem coleram. *v. et vol. I. p. 702,39.* **B** *latius:* **1** *crocum – Safran:* GLOSS. III 577,13 St.-S. -um crŏgo. *v. et p. 64,58.* **2** *vitellum – Eidotter:* ALBERT. M. animal. 6,119 testea *(sc. ova)* . . . albumen habent et -um.

[crocharos *v.* *crauros.**]**

[crochilos, crochylos *v.* trochilus: ALBERT. M. animal. 23,42. 24,24.**]**

***crocia** (cruc-, -cea) *vel* ***crocca** (crucca), -ae *f.* (*germ.* *krukjō, *cf. ital.* croccia, gruccia, *francog.* crosse, *theod.* Krücke) *usu attrib.: vol. I. p. 1309,41.*

[Vitali]

baculum (curvum) – (Krumm-)Stab, Stock: **1** *de sustentaculo infirmorum ('Krücke'):* VITA Arnulfi 29 hic *(contractus)* cum -iis (-eis, crŏccis *var. l.*) suis ad ornam sancti viri semet ipsum sanandum in oracione prostravit. TRANSL. Eug. Tolet. 32,3 trahebatur *pauperculus* pandis fustibus, quos rustice -ias (-tias *var. l.*) vocamus. GERLAC. annal. a. 1184 p. 702,26 duos baculos, quos cruccas vocant, exhibuit *sanctus Bernardus*, quibus suffultus secutus est *Godscalcus. al. v. et vol. I. p. 1306, 64.* **2** *de baculo pastorali (episcoporum):* TRANSL. Eug. Tolet. 6 adest ei *(Weremberto)* per visum sanctus Venantius ... ac de -ia, quam manu gestabat, terribiliter pectus eius percutiens ... illum affatus est. HARIULF. chron. 4,28 poposcit *aegrota*, ut eius *(Gervini)* virga pastoralis, quam vulgus -iam vocat, et quae pro more summotenus curvabatur, dilueretur aqua. CATAL. thes. Germ. I 91,22 invenimus ... duas -cas episcopales et crucem capellani. *al.*

***crociatus** *v.* *croceatus.

***crocicolor,** -oris. (crocus; *cf.* auricolor *sim.*) *croceus, flavus – safranfarben, gelb:* ANNAL. Bes. a. 1033 (MGScript. II p. 249,37; c. s. XII.) res quecumque sub celo -r humanis visibus apparebat *(sc. in eclipsi solis)*.

***crocicula,** -ae *f.* (*cf.* *crocia) *(parvum) baculum – (kleiner) Stock, Krücke:* LAMB. TUIT. Herib. 2,21 tendit *claudus* ad destinatum alterum pede regente -a. *v. et p. 620,35.*

***crocidi** *v.* *crocys. **crocidismus** *v.* crocydismus.

***?*crocido** *subst. ?herba quaedam (medicinalis) – ?eine (Heil-)Pflanze:* ANTIDOT. Glasg. p. 140,8 piratri dr. I S, -o dr. I S, gingiber dr. III S. *cf. ThLL. s. v.* crocis (*acc.* crocida).

***crocineus** (-con-), -a, -um. (crocus, crocinus; *cf.* coccineus) *croceus, flavus – safranfarben, gelb:* AESCULAPIUS 35 p. 54,37 aliquoties inmutantur *icterici* in duos colores, aut -coneum (*Gariopont. pass. 5,13* -um) vel medii ovorum, infusione fellis.

crocinus (-cen-), -a, -um. (κρόκινος) *ex, c. croco confectus – aus, mit Safran zubereitet:* ANTIDOT. Glasg. p. 117, 17 oleo laurinum, -cenus, amigdalinus, piper, nitrum. *usu subst. per ellipsim (sc. olei sim.):* AESCULAPIUS 41 p. 66,13 cooperiantur veretrum et coxae aut infusionibus oleorum amaracini ... aut ex -o in lana limpida. PAUL. AEGIN. cur. 239 p. 177,28 appone vitella ovorum assatorum cum roseo aut milino aut -o (*3,64,2* κροκίνῳ) et fac cataplasma.

crocio, -ire. *de voce corvi i. q. crocitare – schreien, krächzen:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,3 corvi -unt (erociunt, crocitant *var. l.*) vel crocant. *cf.* *cro(a)xo, crocito, 1. croco.

***crocirus, *crocisus** *v.* *crocerus.

***crocitatio,** -onis *f.* (crocito) *de voce corvi i. q. crocitus – das Schreien, das Krächzen:* CONR. EBERB. exord. 5,11 p. 299,14 coepit ... fur *(i. corvus)* ... cibum fastidire, ludicras -es ceterasque irrationabilis creaturae ineptias ... segnius exercere. *translate de cantu pravo:* NOTKER. BALB. gest. 1,8 p. 11,1 gestum coctionis (-is, cantationis *var. l.*).

***crocitatus,** -us *m.* (crocitare) *de voce corvi i. q. crocitus – das Schreien, das Krächzen:* HERM. AUGIENS. mus. p. 65,7 in facticiis bovis, equi, ... corvi quoque vocem mugitum, hinnitum, ... -um solemus proprie nominare.

crocito (gr-, crac-, crocc- *sim.*), -are. *script.:* grati-: GLOSS. II 260,33 St.-S. doc-: *p. 2030,13.* -id(o): FROUM. carm. 19,37. -in(o): *p. 2030,2. metr. fere* crŏc-, *e. g. l. 61.63.*

I *usu originario de voce corvi i. q. crocire – schreien, krächzen:* **A** *strictius:* **1** *proprie:* CARM. de philom. 28 ⌞et -at⌟ (et croccitat, egrocitat *var. l.*) corvus (*inde* GERHOH. psalm. 37,4 p. 609,4 gr-at. CARM. Bur. 132,2[b],4 -ccitat). EGBERT. fec. rat. 1,74 corvus non -ando cadaver solus haberet. PETR. DAM. epist. 72 p. 335,8 ecce magnus ad instar vulturis corvus post ... aviculas incipit concavo gutture graviter -are. HONOR. AUGUST. spec. p. 901[C] corvus ... panem *(sc. venenatum)* gr-ando circumvolat, tandem levans in silvas portat. *al. adde:* CHRON. Albr. a. 1241 p. 950,6 auditi sunt demones et visi in similitudine vulturum et corvorum -antes. **2** *in imag. vel per compar. de acriter iudicantibus:* MILO carm. 3,2,29 Milo, poeta tuus, rex illustrissime regum, corvus ego -ans (cracitans *var. l.*) humili te voce saluto. HUGO TRIMB. sols. epil. 109 qui morsibus caninis lacerare scripta solent, que per se nescirent emendare, sed nisi ceu corvi consueverunt -are (crocinare *cod.*). **3** *translate de poeta inculto vel odioso:* EPIST. Mog. 15 p. 344,1 haec, -ans (crotitans *cod.*) rogo, sancte pater, reminiscere semper: *eqs.* CONR. HIRS. dial. 1334 quis eum *(Ovidium)* de amore -ccitantem, in diversis epistulis turpiter evagantem, si sanum sapiat, toleret? *v. et p. 572,56.* **B** *de qualibet voce rauca et dissona:* **1** *intrans.:* ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 551,36 (a. 1243) balistae ..., dum in emissione sagittarum simul crocantes -ant, deterrent adversarios. *de voce cervi (per pravam traditionem, ut vid.):* CARM. de philom. 53 cervi -ant (mugilant, croccitant, clo[c]citant, glocitant *var. l.; inde, ut vid.* CARM. Bur. 132,3[a],3 cervus docitat). **2** *trans.:* **a** *rauca voce canere – krächzend singen:* GESTA Ern. duc. II p. 293,2 mime, balatrones et hoc genus omne omnigenum ludi cantus genus ore gruino gr-at. **b** *rauca voce poscere – krächzend fordern:* EPIST. Hann. 24 p. 58,22 ille *(Chuno)* meę solutioni aut ... cadaveri inhians sedem meam promeriti curialis stipendii pretium sibi -ccitabat *(cf. Macr. sat. 7,5,11).*

II *per confusionem:* **A** *glocitare – gackern, trällern:* AMARC. serm. 4,13 ymnum quisque canat -antis dulcia galli *(cf. notam ed.).* **B** *gluttire – (hinunter)schlucken* (*cf. ThLL. VI. p. 2058,10sqq. de confusione verborum* glocire *et* gluttire) : BERNH. GEIST. palp. 2,253 fastidita dapum -are (gloss. : gulositare) vorago laborat : cuncta tamen tentat, decerpit, gustat, odorat. *cf.* *cro(a)xo, crocio, 1. croco.

crocius *v.* croceus.

1. croco (crocc-), -are. *de voce corvi i. q. crocitare – schreien, krächzen:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,4 corvi crociunt vel -ant (-ccant *var. l.*). *cf.* *cro(a)xo, crocio, crocito.

2. *croco, -are. (*vox onomatopoetica; cf. ital.* croccare, *francog.* croquer) *fragorem dare, crepitare – krachen, knallen: v. l. 10.*

crocodes (-cud-, -is), -is. (κροκώδης) *form. acc. pl.:* -os: *l. 39.*

de medicamento (t. t. pharm.) i. q. ex croco confectus – aus Safran hergestellt (*cf.* GLOSS. Salern. p. 11[b],41 -udes de croco): AESCULAPIUS 21 p. 33,3 si tardaverit *singultus*, trociscos -udos (crudos *ed., sed cf. Gariopont. pass. 2,42* -es) accipiant *(sc. patientes).* 34 p. 53,32 trociscos -udes ... potui dato. ANTIDOT. Augiens. p. 55,1 trociscos -es[es], qui facit ad febrem. PAUL. AEGIN. cur. 28 superinungendum ... frontem aut -codi (*3,4,5* κροκώδει) trocisco ... aut aliquo similium. 117 p. 72,14 -is (*3,23,1* κροκώδης) ... trociscus et aster ... sepius adiuvit. *al. v. et p. 2031,46.*

1. *crocodilla (coc-, corc-, -dri-), -ae *f. (n.* -um: *l. 48) dracontium – Drachen-, Schlangenwurz:* RECEPT. Lauresh. 1,45 ad vermes: radicem maritimum, bladonam nigram, corcodrillo (corcodrillum *ed.*) hoc est cromellam ana. GLOSS. Salern. p. 5[a],27 corc-a, serpentina. p. 10[a],14 serpentaria, columbaria, draguntea, cocodrilla, basiliscus. *al. cf. ThLL. s. v.* crocodileon.

2. crocodilla *v.* crocodil(l)us.

crocodil(l)us (coc-, corc-, -dri- *sim.*), -i *m. (f.* -a: GLOSS. p. 32,2 M. GLOSS. II 733,20 St.-S.) (κροκόδιλος *sim.*) *form. gen. pl. decl. III.* curcodrillium: AETHICUS p. 118,13.

1 *de reptilibus:* **a** κροκόδιλος – *Krokodil:* ANTIDOT. Sangall. p. 84,14 emplastrum facit ... ad cani morsum sive corcodilli. ALFAN. premn. phys. 2,26 p. 30 corcodillus (corcodrillus, cocodrillus *var. l.; PG 40,548[A]* κροκόδειλος) ... superiores genas movet *(sim.* ALBERT. M. animal. 1,227. *al.; cf. Plin. nat. 8,89).* RUODLIEB VIII 56 piscibus ut citius vorer aut diris cocodrillis. SALIMB. chron. p. 15,14 septenginti viri ad bella fortissimi cum ... omni genere armorum ... et serpentibus et cocodrillis interemtioni nequiter deputatis (*inde* ALBERT. MIL. chron. 170 p. 651,14). *al. (abundat in gloss.). alleg.:* HONOR. AUGUST. spec. p. 938[B] per corcodrillum diabolus declaratur, quia *eqs.* **b** -us terrestris (terrenus) *i. q. Agama stellio (L.) – Gemeine Dornechse, Schleuderschwanz, Hardun (cf. RE XI. p. 1965,46sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 103 -dili terrestris (*3,22,24* κροκοδείλου χερσαίου) stercus aqua solvens inunge colliria faciens. DYASC. p. 93[b] -dilli terreni fimus. *adde de quadam lacerta:* ALBERT. M. animal. 2,65 hardon, quod

[Vitali]

est . . . quaedam species cocodrilli squamosi corii et corrugati. 7,165 talia *(sc. animalia, quae pellem abiciunt)* sunt serpentes et lacertae et cocodrilli et stellionum genera. *ibid. al.* **2** *per errorem de avibus:* **a** *de ardeae specie i. q. Botaurus stellaris (L.) – Rohrdommel:* GLOSS. 6,2 K. corcodrillus, rori dūbil (*fort. spectat ad Vulg. Soph. 2,14* onocrotalus, *ubi Vet. Lat.* chamaeleontes). **b** *luscinia – Nachtigall: v. vol. I. p. 291,5.* **c** *de ave incerta vel fabulosa: v. p. 520,35.*

crocomagma (gr-, -cum-, -maug-, -ma(u)m- *sim.*), -atos *n.* (-a, -ae *f.*: *l.17.19*) (κροκόμαγμα) *gen.* grocis magmatos: *l. 19.*

1 *faex croci – Rückstand nach dem Pressen von Safran (usu medic.):* PAUL. AEGIN. cur. 38 galle et -os (-macmatos *var. l.; 3,5,6* κροκομάγματος) tantundem vino resolvens inunge. *ibid. al.* **2** *unguentum, pilula ex croco confectum – aus Safran hergestellte Salbe, Pille:* RECEPT. Lauresh. 4,78 p. 308 c o n f e c t i o -maugme: croco ~ III, mirra ~ II . . .; conficis apud vino, ut trociscus facias: hoc est -maugma (ANTIDOT. Bamb. app. p. 37,13 grocis magmatos. p. 38,7 grocomagme). ANTIDOT. Sangall. p. 89,33 -mauma conficitur ita: *eqs.* p. 89,36 alia <c>rocumauma: *eqs.* ANTIDOT. Glasg. p. 138,21 assaro dr. S, -mama dr. S, sisellius dr. S. *al.*

***croconeus** *v.* *crocineus.

crocotula, -ae *f.* *crocei coloris vestis (parva) – (kurzes) safranfarbenes Gewand:* ALDH. ad Acirc. 125 p. 173,18 haec sunt nomina ad proceleumaticum pertinentia . . . : -a (crotocula *var. l.*), animula, miseria.

crocudes, crocudis *v.* crocodes. **crocum** *v.* crocus.

crocu magma, crocumauma *v.* crocomagma.

crocus (gr-, -occ-, -og-), -i *m. vel* **-um,** -i *n.* (κρόκος) *form.:* *nom.* -os: *l.52.* *gen.* -u: *l.48.*

1 *proprie:* **a** *de -o orientali q. d. i. q. Crocus sativus (L.) – Safran (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1248; sed v. l. 71):* **α** *gener.:* AETHICUS p. 219,5 invenitur . . . -um et tymum machanitum, unde pelles rubricatas variantur atque tinguntur. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 383F per -um intelligitur hic -us orientalis seu communis, qui a vulgo saffren dicitur *eqs.* ARCHIPOETA 9,25,2 obsidetur locus, donec ita venditur esca sicut -us. ALBERT. M. anim. 2,3,24 p. 134,46 'dulcis' . . . sapor est in 'melle et' in '-o' (*p. 421b,2* κρόκου). IUSTIN. Lippifl. 105 piper atque -us . . . faciunt arte placere cibos. *saepe.* *alleg.:* HONOR. AUGUST. cant. 4,14 p. 425D ibi *(sc. in paradiso)* crescit . . . -us, flos rubicundus, id est aurei coloris, quod sunt sapientes divina sapientia fulgentes. *al.* **β** *medic.:* AESCULAPIUS 11 p. 15,18 curato ex trochisco andronio . . . aut -um des (*per pravam traditionem, ut vid.; cf. Gariopont. 1,16* crocode). RECEPT. Lauresh. 3,36 confectio eius *(antidoti)* talis: . . . agarici primi ~ I, crocilicia (*cf.* 5,3 -u Ciliciu) dr. VII. TRACT. de caus. mul. 9 pissarium ad omnia . . .: crogo, medulla cervuna, medulla vitulina. RECEPT. Bamb. 5 si sanguis fuerit in oculis, grocum teris cum sale. PAUL. AEGIN. cur. 84 convenienter . . . facit . . . glaucium et -os (*3,22,11* κρόκος). CONSTANT. AFRIC. coit. 14,9 zinziber venerem movet . . . et -us (-um *var. l.*) orientalis. PETR. MUSAND. summ. p. 266,32 accipe duo vel tres folia -i orientalis. *saepe.* **γ** *techn. (interdum fort. de compositionibus metallicis; cf. M. Berthelot, La chimie au moyen âge. I. 1893. p. 31. n. 6):* COMPOS. Luc. N 17 scriptio similis auri: . . . adicies . . . groci Cilicensis d. VII (*inde* COMPOS. Matr. 22,3 crocicilicensi). T 35 addito grogum, quod sufficit, tingue . . . aquam. MAPPAE CLAVIC. 8 accipies . . . elidrii ÷ I, ⌞-i Licii⌟ (-i Cilicii *S*) ÷ I et facis potionem ferream. THEOPH. sched. 1,30capit. quomodo decoretur pictura librorum stagno et -o (croceo, cupro *var. l.*). COMPOS. Matr. 83,2 confectio luce: . . . -um primotica uncias II (*cf.* COMPOS. Luc. L 2 -um orientale). *al.* **δ** *alch. (in nomine ficticio):* ALLEG. super turb. p. 495a,27 philosophorum -us taliter praeparatus: sumatur radix eius cum stipite *eqs.* **b** *de -o hortensi q. d. i. q. Carthamus tinctorius (L.) – Saflor:* CIRCA INSTANS p. 13bv -i due sunt species, hortensis ab horto dictus, in quo nascitur, et orientalis. *al. v. et p. 313,58. 735,68sqq.* *aliter:* ALBERT. M. veget. 6, 297 -us est duorum modorum: unus est olus altum habens aculeos et folia lata . . .; alius est hortensis . . ., et hoc est, quo utuntur homines in cibis. **2** *meton. i. q. color croceus, crocinum – (safran)gelbe Farbe, das (Safran-)Gelb (alleg.: l. 8. 9):* **a** *in univ.:* MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,22 colores in pargameno spissi et clari hii sunt: . . . brunum, -us, minium rubeum. p. 189,8 -um incides de vermiculo, matizabis de albo plumbo. THIETM. chron. 4,26 natus est infans . . . habens dentes -o similes. HILDEG. scivias 2,7 l. 248 in rubore fallacem gloriam, in -o mordacem detractionem . . . ostendunt *varietates.* l. 432 detractionem proximorum velut tepidum -um (croccum *var. l.*) . . . inducit *antiquus hostis.* ANON. tab. p. 193,31 assimilaverunt *tincturam* floribus spinarum et nominaverunt eam -um et esfer. *al.* **b** *in notatione sonorum:* GUIDO ARET. reg. rhythm. 184 ut proprietas sonorum discernatur clarius, quasdam lineas signamus variis coloribus: . . . ordine tertiae vocis splendens -us (gloss.: i. colorum) radiat. IOH. AFFLIG. mus. 21,58 quod F unaquaeque minio et C unaquaeque -o signatur. *al.* **3** *translate (usu alch.):* **a** -us ferri *vel* -us Martis *(q. d.) i. q. cinis ferri, ferrum ustum – Eisenoxid (arab.* za'farān al-adīd *'Eisensafran'; de re v. D. Goltz, Stud. z. Gesch. d. Mineralnamen. 1972. p. 58sq. 253):* PS. GERH. CREM. sal. II 13 moles ipsum *(sc. argentum vivum)* cum atramento et -o ferri (*cf.* sal. I 23 zafrani de ferro). ANON. secret. p. 44,29 incorporea *(sc. generata)* dividuntur in X, sc. azimar, zeinefre, -us ♏, aclemia *eqs.* GEBER. investig. 4 p. 483 -us ferri dissolvendus est in aceto distillato. **b** *de variis substantiis coloris crocei:* TURBA phil. 21 p. 130,31 terite . . . ipsum *(lapidem)* cum suis confectionibus, quae sunt haec: . . . ex unguento una et ex -o una et ex alumine fixo una *(v. notam ed. p. 206 n. 5).* ALLEG. sapient. 9 p. 473b,31 -us est aqua sulphuris et est Ethel sulfuris. GEBER. forn. 30 p. 766 solve ipsum zyniar et -um nostrum praeparatum cum mercurii sublimatione. *ibid. al.* *cf.* *cothum.

crocydismus (-cid-), -i *m.* (κροκυδισμός) *de morbo i. q. evulsio floccorum – das Ausklauben von Wollflocken, Flokkenlesen, 'Krozidismus':* AESCULAPIUS 29 p. 44,20 quomodo phreneticum ex lumbricis appraehendimus: . . . ex lumbricis . . . debilitantur neque croci-us (troci- *ed.*) sequitur neque . . . febris. AURELIUS 8 p. 693,9 cum croci-o (croridis mox *cod.*) illos *(sc. phreneticos)* et cum carfalogia seu perviga quaerit *alienatio mentis (cf. Cael. Aur. acut. 1,42* alienatio sine . . . croci-o vel carphologia *[sc. apud furentes atque melancholicos]).*

***crocys,** *dat.* -idi *subst.* (κροκύς) *script.* crotes: *l.47.* *floccus, cataplasma – Wollflocke, Wickel, Umschlag:* PAUL. AEGIN. cur. 241 p. 181,5 crocus . . . solvitur cum muliebri lacte, deinde confectus . . . cum anserino adipe inungetur -cidi (*3, 66,2* κροκύδι). *expressius de surae ligamento ('Wadenwickel'):* GLOSS. III 496,12 St.-S. -tes beneduoh.

***crodion** *adi.* *(orig. gall.; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1358)* *durus – hart:* ALPHITA I p. 286,31 -n interpretatur durum.

croema *v.* chroma.

***croerola,** -ae *f.* *(francog.* crécerelle, *luxemb.* Krechel; *cf. DuC. II. p. 624c)* *tinnunculus – Turmfalke:* PACTUS Alam. 26,3 (rec. B) cornicla, columba et -a (horocralu, caetchroela, querola *var. l.*) et cauha, ut alia similia requirantur.

***croesus** (chr-), -i *m.* (Κροῖσος) *de pede quodam metrico per pravam interpr. (subest* trochaeus, *ut vid.):* REMIG. ALTISS. mus. 526,15 ch-us, qui constat ex trocheo et ditrocheo; ch-us vocatur, quia placuit Croeso regi Lidorum; si autem trocheus fuerit dictus, ut plurimi codices habent, *eqs.* (*cf. Mart. Cap. 9,985* trochaeus [troesus, trochesus *sim. var. l.*]).

crogatus *v.* crocatus.

***crogo,** -onis *m.* *(theod. inf. vet.* krôch, *cf. Mittelniederdt. Handwb. II. p. 677)* *caupona – Schenke, 'Krug':* CHART. Mekl. 871 (a. 1260) omnes proventus et redditus, qui . . . de -e in Alden Bukowe et -e in Theghentyn haberi possunt.

crogum, crogus *v.* crocus.

***crollo** *subst.* (*theod. vet.* krollo) *coriandrum – Koriander (per confusionem c. herba lathyridi; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1160sqq. et* GLOSS. III 596,28 St.-S.): GLOSS. III 559,36 St.-S. -o (krolla *var. l.*) sprincwrcz.

croma *v.* chroma. **[cromator** *v.* crematorem.**]**

[Vitali]

cromella (-mil-), -ae *f.* **1** *dracontium – Drachen-, Schlangenwurz:* RECEPT. Lauresh. 1,45 ad vermes in homine aut in caballo: herbam -illam (-am *ed.*), quę simulat pisum aut viciam, quando nascitur. *v. et p. 2030,49.* **2** *per confusionem i. q. amarella – Weichsel(kirsche): v. vol. I. p. 534,34.*

[cromilla *v.* *fromilla: GLOSS. III 517,7 St.-S.**]**

***crom(m)yon** (kr-, car-, cronm-, -mion, -mios *sim.*) *subst. (fem.: l.10)* (κρόμ(μ)υον) **1** *de planta:* **a** *cepa – Zwiebel:* DYASC. p. 105[b] kromios nimium calidam et extenuatoriam habet substantiam, unde emorroidas aperit imposita (*inde* ALPHITA II p. 88,17 kromios vel caromios). **b** -n agrion *fort. i. q. allium agreste – viell.: Kohllauch (Allium oleraceum L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 201. 216):* GLOSS. med. p. 22,15 cronmion agrion: id est coepa canina (*item* GLOSS. med. cod. Trev. p. 174,14). *v. et p. 471,11.* **2** *per confusionem i. q. cremium – Grummet, Heu vom zweiten Grasschnitt:* GLOSS. III 539,26 St.-S. crominum amacht.

***crona** *v.* *crusina. **crone-, croni-** *v.* chroni-.

cronica *v.* draconteus.

***cronna** *subst.* (Κρόνος) *Cronium mare – Eismeer:* GLOSS. III 607,28 St.-S. -a totmeri. *ibid. al.*

crono- *v.* chrono-. ***cropa** *v.* *crupa.

[cropolus *v.* rhopalon: EKKEH. IV. bened. I 7,53.**]**

***crosa,** -ae *f. (prov. vet.* croza; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1363[a])* **1** *gener. i. q. caverna, specus – Höhle, Grotte:* CHART. Helv. arb. 95 p. 153,37 (a. 1266) intra terminos infra scriptos, videlicet a fontana Moreta . . . usque ad -as Arve. **2** *medic. i. q. alvus – Bauch(höhle):* ARNOLD. SAXO fin. 4,8 p. 87,3 lapis spume, id est spuma maris, si ligatur super -am mulieris, accelerat partum.

*?****croscum** *subst.* (*orig. inc., ni subest* crustum) *putamen (ovi) – (Eier-)Schale:* IOH. sacerd. 191 si vis aliquod metallum dulce facere, accipe -a (gloss.: cortices) ovi (*cf.* 91 si ovorum testas super addideris, es mollescit).

*?****crosentella** (croxe-) *subst. (orig. inc.) herba quaedam (medicinalis) – eine (Heil-)Pflanze:* DYNAMID. Hippocr. 2, 41 ancesta, id est crox-a, hoc est sclataollas, radix eius . . . prodest dysenteriae *(cf. ALMA 22. 1951-52. p. 114).*

***crosina** *v.* *crusina. **[crosis** *v.* scirrhosis.**]**

***crosna** *v.* *crusina. **cross-** *v.* gross-.

***crota,** -ae *f. (francog.* crotte; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 407[b])* *globulus stercoris (ovis vel caprae) – Kotkügelchen (von Schaf oder Ziege):* TRACT. de aegr. cur. p. 380,46 -as hirci, si est vir, qui patitur, cum aceto coque et pone per octo dies, si sit mulier, crotulas capre.

crotalum, -i *n.* (κρόταλον) *crepitaculum – Klapper:* WALAHFR. (?) carm. 50,1,33 cum -is tinnitibus atque lyrarum Treicium superans. VITA Serv. 32 p. 104,11 inter bibendum et ludendum . . . et crepitus timpanorum tinnitusque -orum.

crotaphion (tritasion) *subst. n.* (κρόταφος) *dolor temporum – Schläfenkopfschmerz:* AESCULAPIUS 1 p. 1,11 extat dolor capitis cum temporibus et fronte, quam Graeci tritasion (*Gariopont. pass. 1,2* -n) vocant (*per contam. c.* τριταΐζω). GLOSS. Salern. p. 11[b],37 -n, diuturna passio.

[crotes *v.* *crocys.**]**

croton, *gen.* -onos *(m.)* (κροτών) *pediculus (canum) – (Hunde-)laus:* PAUL. AEGIN. cur. 96 -os (*3,22,19* κρότωνος) a cane sanguis valde facit *ad trichiasin palpebrarum.*

***crotta** *v.* *rotta.

***crotula,** -ae *f.* (*crota) *globulus stercoris (ovis vel caprae) – Kotkügelchen (von Schaf oder Ziege): v. l.45.*

crox *v.* crux. ***croxatus** *v.* 2. *cruciatus.

***croxentella** *v.* *crosentella. ***croxo** *v.* *cro(a)xo.

***crozola,** -ae *f.* (*venet.* crózola; *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1178 s. v.* cròzzola) *(parvum) baculum – (kleine) Krücke (in descriptione fonticuli anterioris ['Stirnfontanelle'], ut vid.):* WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 16,43 continuantur *(sc. ossa coronalia)* . . . duobus ossibus magnis, quae verrualia vocantur, ad modum (admodum *ed.*) serae, et fit ibi figura admodum -ae seu crucis (cruris *ed.*), cuius linea superior sit remota (*item* p. 16,37). *cf.* *crocia, *crocicula.

[crua *v.* crus.**]** ***cruada** *v.* *corrogata.

cruander *v.* coriandrum. ***crucca, *crucea** *v.* *crocia.

crucefer *v.* crucifer. ***cruceola** *v.* *cruciola.

***crucesignatio,** -onis *f.* (*crucesignare) *ad sacram crucis militiam evocatio – Aufruf zum Kreuzzug:* THOM. TUSC. gest. p. 503,20 causa . . . -is huius, que fuit tempore Eugenii, quam predicavit Bernardus, illa fuisse dicitur, que *eqs.*

***crucesigno,** -avi, -atum, -are. (crux *et* signare) *script.:* cruce signo: *passim.* -sing-: CHART. Laus. 763.

cruce insignire – mit dem Kreuz bezeichnen: **1** *de sociis sacrae crucis militiae (saepius partic. usu attr., e. g. l.14.15):* **a** *in univ.:* ANNAL. Blas. a. 1147 (MGScript. XXX p. 19,8) rex Conradus Spire . . . cruce signatur a sancto Bernardo. CHART. Brixin. 50 qualiter controversia . . . inter Ernestum . . . et Heinricum cruce signatum . . . est terminata. CHART. Stir. II add. 22 (epist. papae) viro eius *(ducissae)* -to in Terre Sancte subsidio laborante. SALIMB. chron. p. 320,10 Lodoycus rex Francie cum . . . vulgo innumerabili . . . -tus iter agressus est et transfretavit. *saepius. medial. i. q. crucem assumere, socium esse sacrae crucis militiae – das Kreuz nehmen, am Kreuzzug teilnehmen:* CAES. HEIST. hom. exc. 82 tales hodie pro Christi amore in remissione tantorum peccatorum cruce signantur. 276 audivimus . . . aliquando ad predicacionem unius hominis multa milia hominum cruce signari. MART. OPP. chron. p. 442,39 rex Romanorum et rex Francorum cum multis baronibus pro subsidio Terre Sancte cruce signati sunt. *al.* **b** *ad sacram crucis militiam evocare, conquirere – zum Kreuzzug aufrufen, sammeln:* ANNAL. Erf. Praed. a. 1234 p. 84,1 episcopus accepta a . . . papa licentia super illos *(Stetingos)* multum p o p u l u m cruce signavit (CHRON. Erf. mod. II a. 1233 p. 230,13). SALIMB. chron. p. 218,13 circuivi episcopatum . . . egrediendo semel cum quodam fratre, qui p r e d i c a b a t et -bat homines pro passagio regis Francie (p. 433,35). p. 395,6 quod volebat *archiepiscopus* -are exercitum ad recuperandam civitatem Paduanam. *al.* **2** *de chartis sim. confirmandis, corroborandis:* CHART. Salisb. III 41 p. 41,25 (a. 1257) renuntiavit . . . archiepiscopus . . . omni iuris auxilio . . . , omnibus apostolicis litteris et indulgentiis impetratis et impetrandis et -tis et -andis, concessis et concedendis. *cf.* crux *et* signo.

subst. **1. crucesignatus,** -i *m. qui sacrae crucis militiae socius est, miles cruce insignitus – Kreuzfahrer, -ritter:* CHRON. reg. cont. III a. 1217 p. 242,22 universus exercitus -orum reversus est Ulixibonam, tota hyeme ibidem bonam ducens vitam. CHART. Babenb. 237 p. 65,15 quando . . . populi cruce signatorum Damiatam civitatem . . . Soldano . . . restituerunt. CONST. imp. II 278 p. 392,7 secundum indulgentiam -is (cruce signatā *cod.*) a Romana sede concessam (*sim.* p. 392,10 -orum privilegium). ANNAL. Erf. Praed. a. 1236 p. 92,2 in Fulda Iudei utriusque sexus XXXIIII a cruce signatis christianis sunt perempti. *saepius. v. et l.56. in nomine congregationis:* SALIMB. chron. p. 375,27 ut societatis istius, que dicitur C-orum *(antea:* Cruxatorum*; cf. p. 2036,15sqq.),* capitaneus esset *Karolus rex* et primicerius, princeps et dux.

2. crucesignandus, -i *m. qui sacram crucis militiam professurus est – einer der den Kreuzzug geloben will, künftiger Kreuzfahrer:* HONOR. III. registr. 146 p. 105,1 expedit, ut crucesignati et -i ad transfretandum sine omni mora festinent.

[crucialicus *v.* *titillicus: Ps. HIPPOCR. phleb. 182.**]**

***crucialis** (cruti-), -is. (crux) **1** *formam crucis exhibens – kreuzförmig:* WILH.SALIC. chirurg. 1,5 p. 305[G] maturato apostemate incidatur secundum longitudinem . . . aut secundum formam triangularem et non -em, ut quidam fatui agunt: nam incisio -is multum impedit lacertos capitis in motu suo. **2** *cruciabilis, gravis – qualvoll, heftig, schlimm:* EGBERT. fec. rat. 1,354 naribus obstrusis odi -tiale catarrum.

cruciamen, -inis *n. script.* cruti-: HERIG. Ursm. 1,728.

1 *strictius i. q. tormentum, cruciatus – Marter, Qual, Pein:* **a** *gener.:* VITA Ger. Bron. 13 p. 663,23 pervasit eum *(episcopum)* . . . dolor ilium; . . . torquebatur itaque gravissimo -e. CARM. anon. (SBMünch. 1873. p. 705) commisceris plumbo, quod purificeris; . . . post haec et ab igne cremaris; . . . post haec -a centum cupro misceris *(de nummo).* CAES. HEIST. hom. exc. p. 15,35 claustralis . . . inclusio, regularis districtio, . . . hec

hiis similia sunt maxima corporis -a. *al. de tormentis martyrum:* WALAHFR. Mamm. 24,4 celsa . . . voce virum vir hortatur, . . . e medio . . . magum saevo -e tollant *(sc. populus)*. THEOPH. sched. 3 praef. p. 64,3 si, quanta sancti pertulerunt in suis corporibus -a, . . . conspicit *anima*. *al.* **b** *eccl.:* **α** *de passione Christi:* CARM. imag. 1,4,7 testatur *Iohannes* . . . hunc ipsum -a corpore passum ac cruce suspensum. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 1 tu pie sicut ovis passus -a mitis. COD. Udalr. 275,4 tercia *(sc. hora)* cum canitur, tunc est -a passus. *al.* **β** *de supplicio aeterno:* RAHEW. Theoph. 649 me . . . , crimina pessima plurima quem male fedant, fac, genitrix pia, ne -a flammea ledant. **2** *latius:* **a** *labor, miseria – Mühsal, Not:* METELL. buc. 6,45 -e plena superveniebat egena *(i. vidua)*. **b** *poena – Strafe:* WALTHARIUS 820 equum cum virgine et auro reddes: tum demum scelerum -a pendes.

cruciamentum, -i *n. tormentum, cruciatus – Marter, Qual, Pein:* PETR. DAM. epist. 106 p. 175,18 si . . . carnem nostram per inediae -a mactemus. COD. Udalr. 32 p. 62,2 qui *(episcopus)* . . . Decianae persecutionis -a expertus. HILDEG. scivias 1,2 l. 403 non confringat illos *(iustos)* -um perditionis. *ibid. al.*

cruciatio (cruti-), -onis *f. tormentum, cruciatus – Marter, Qual, Pein:* RADBERT. part. 1,326 (CC Cont. Mediaev. LVI^{C}. 1988. p. 57) sanguis et fons pudoris . . . non credo quod corrumpi debuerit in nativitate, quod -em matris . . . habuerit. RIMB. Anscar. 40 p. 74,19 vita eius fere martyrium fuit . . . -e propria, quam sibi ipse in corpore . . . numquam cessavit inducere. FLOD. hist. 1,25 p. 446,20 cui *(viro)* nulla dabatur requies de -e nec spes erat de visus recuperatione. *al. de supplicio aeterno:* GODESC. SAXO theol. 7,7 digna denuntiatur desolatio, grandis inrogatur tribulatio, maior . . . inferetur . . . -o (-tiatio *var. l.*). HINCM. divort. app. 7 p. 251,34 tanto est culpa gravior et erit -o durior, quanto *eqs. al.*

1. cruciatus, -us *m. (f.: l. 46). script.* cruti-: BAUDON. Radeg. 11 (MGMer. II p. 385,23). *form. decl. II.: abl. sg.* -o: *l.59. acc. pl.* -os: *l.47. adde* ARBEO Emm. 9. 18.

I *strictius i. q. dolor asper, vehemens, cruciamentum – heftiger Schmerz, Marter, Qual:* **A** *in univ.:* **1** *gener.:* **a** *de dolore corporis:* VITA Galli II 383 quam *(filiam)* valido vexat -u daemon iniquus. VITA Liutg. I 27 nescio quid mihi pendenti subposuit *vir*, super quod firmiter stans -um non sentiebam. LAMB. TUIT. Herib. 2,38 fuit . . . femina cum inedicibili -u gestans ubera turgida. HIST. de exp. Frid. imp. p. 92,27 cum post tantos labores ac tantam inediam et famis -um requiescere . . . vellent. *saepius. expressius i. q. tormenta – Folter:* LEX Sal. Merov. 98,2 servus . . . pessima -u (poena, truciatu *var. l.*) ponatur, hoc est, in rota mittatur. ARBEO Emm. 15 non quod -os (-us *var. l.*) tuos pertimescam, sed *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. I 16 inremediabili vos -u usque ad consummationem mortis affligam. *saepius.* **b** *de dolore animi:* IOH. SCOT. praedest. 6,2 l. 55 -u rei amissae, quae diligebatur. RATHER. prael. 2,11 l. 367 zelotis . . . vir est, qui cum cura et c o r d i s -u castitatem custodit uxoris (HROTSV. Bas. 40. gest. 400. *al.*). *adde:* VITA Theod. 17 p. 46,51 mores malos, in quibus inoleverant, mutare -us illis *(sc. monachis)* erat. **2** *eccl.:* **a** *de compassione Christi:* BERNH. CONST. can. 43 p. 513,21 nihil . . . pro te, Christe Iesu, exhorrebimus, cum te et in nobis et nobiscum omnes subiturum -us certificati simus. **b** *de supplicio aeterno:* IONAS BOB. Ioh. 18 p. 341,4 ne . . . eterno -o damnerentur. AGOB. 17,17 l. 32 de . . . -u malignorum angelorum et hominum. HERM. IUD. conv. 7 a penis temporalibus ad eternos gehenne -us infeliciter transivit *aemulus*. DIPL. Constantiae 32 p. 102,35 quisquis . . . doni destructor extiterit, . . . -us eternos sustineat. *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *vexatio, afflictio – Plage, Quälerei:* OTTO FRISING. chron. 7,31 p. 359,10 cottidianis -bus *(sc. civium Romanorum)* ac tedio vitae affectus infra anni spacium pontificatus sui diem obiit *Lucius*. **2** *exercitatio, mortificatio – Askese, Kasteiung:* WETT. Gall. 34 innumeris -bus se sanctum Dei diu adflixisse.

II *latiusi. q. labor, miseria – Mühsal, Not:* NOTKER. BALB. gest. 1,31 p. 42,11 tantas pecunias . . . praepositus de miserorum illorum *(sc. opificum)* -bus aggregavit, ut *eqs.*

2. *cruciatus (cruxa-, croxa-), -a, -um. (crux; *cf. ital.* crociato, *francog.* croisé).

1 *adi. i. q. cruce insignitus – mit einem Kreuz bezeichnet, gekennzeichnet:* COD. Wang. Trident. 33 p. 86,15 (a. 1189) pro . . . duo mille libris denariorum Veronensium -orum. CHART. ord. Teut. 46 p. 38,13 extenditur *casale* . . . usque ad laccum . . . et viam -am, ubi est crux de petra. CHART. Stir. II 389 latitudo . . . donacionis per lapides -os . . . evidenter appareat distincta. **2** *subst.:* **a** *masc. i. qui sacrae crucis militiae socius est, crucesignatus – Kreuzfahrer, -ritter:* ANNAL. Ianuens. II p. 124,16 rex Aragonensis cum maxima multitudine militum et peditum et cum multis croxatis . . . Yspaniam intraverunt. ANNAL. Crem. a. 1256 (MGScript. XXXI p. 18,33) capta fuit civitas Padue per quosdam croxatos (corxatos *cod.*), qui ibi venerant cum uno legato eclesie Romane. *in nomine congregationis:* SALIMB. chron. p. 375,25 fecerunt Parmenses istam societatem, et appellatur societas Cruxatorum *(postea:* Crucesignatorum; *cf. p.2034,49sqq.)*. **b** *fem. i. q. sacra crucis militia, expeditio contra inimicos ecclesiae – Kreuzzug:* ANNAL. Plac. a. 1270 p. 549,41 facta pactione cum rege Tunicano et gente Saracena et vendita -xata pro peccunia. a. 1284 p. 579, 19 ordinavit et statuit *papa* magnam -xatam per christianos, ita quod generaliter predicatur . . . ubique magna -xata contra eum *(sc. regem Aragonensem)*.

3. cruciatus *v.* crucio.

***crucibulum** (-usi, -bol-), -i *n. (cf. francog. vet.* croisel, *hisp.* crisol, *theod. vet.* krusul; *de orig. [dubia] v. Corominas, Dicc. etim. castell. II. p. 246sqq.) script.* -bil(l)-: *l.33.34.*

1 *de genere quodam vasorum i. q. catinus – Schmelztiegel (fere usu alch.):* HILDEG. phys. 3,26 p. 1235^{B} vinum . . . in patella vel -o calefac. IOH. sacerd. 193 mitte super es terciam partem *(sc. pistati)* in -olum. PS. GERH. CREM. sal. I 39 line cum eo *(oleo)* fundum -illi, deinde accipe limaturam auro et expande ⌞in fundo -ili⌟ (in albot II 29). GEBER. investig. 8 p. 491 ponatur stratum de sale communi . . . in crus-o. *saepius. adde:* PS. CALID. (?) alleg. p. 191^{b},46sqq. posuerunt *medici* eum *(regem)* in camera una, facta ad modum (admodum *ed.*) -i inferius perforati; . . . deinde cooperuerunt eum cum igne insufflantes, donec fuit penitus liquefactum, in aliud -um descendens inferius per foramen. **2** *de genere quodam lucernarum i. q. lanterna, lampas – (Nacht-)Licht, Lampe:* NOTAE Hild. (MGScript. XXX p. 763,32; s. XIII.^{1}) ab obedienciario . . . -a et matte pariter ministrantur. CHART. Col. II 513 p. 563,29 post completorium incendentur crus-a et ardebunt . . . per totam noctem. ALBERT. M. animal. 22,94 equa, si sentiat fumum candelae vel -i exstincti, aborciet. *al. cf.* *cruseolus, *crusillinum.

crucicola, -ae (-us, -i *m.: l.49.56*) *m. (f. [?per attractionem]: l. 51) de christiano i. q. cultor crucis – Kreuzesverehrer:* HUGEB. Willib. praef. p. 87,34 inclitus -us (-a *var. l.*), multorum magne magister Willibaldus. EPIST. Bonif. 148 p. 287,3 have, care -a *(sc. Baldhardus)*, salutata *(sic)* a sorore. *al. (post s. VIII. in schedulis nostris non invenitur). per enallagen* (*pro* cultor crucis Christi): ALDH. virg. I$^{tit.}$ p. 229,5 Aldhelmus, segnis ⌞Christi -a⌟ (christicola cruci, Christi cola crucis *var. l.*). HUGEB. Willib. 4 p. 92,18 inluster clarusque Christi -us (-a *var. l.*). *Vitali*

***crucicula,** -ae *f. script.* -uti- : *l. 62. (parva) crux – (kleines) Kreuz, Kreuzchen:* **1** *in opere plastico:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 12,7 constituemus, ut illae -ae, quas Adalbertus . . . plantaverat, omnes igne consumantur. PASS. Desid. Alseg. 10 (MGMer. VI p. 63,20) retorsit virgulam vir sanctus in -am (cruti- *var. l.*). BENZO ad Heinr. IV. 1,8 antecedit eum *(regulellum)* ferrea -a. CHRON. Bened. II 2 columbe . . . quasi ex rationali industria -as composuerunt. *al.* **b** *spectat ad monile:* VITA Magni Fauc. I 20 p. 160,4 habebat . . . Magnus diaconus pendentem in collo -am. CATAL. thes. Germ. I 135 auream -am cum catenula. *saepius.* BERTH. ZWIF. chron. 40 p. 264,17 X -ae, quae inter philacteria computantur. *al.* **c** *spectat ad ornamentum:* NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 46,26 quae spata . . . ita cingebatur, ut per medium -is eminentibus . . . duraretur. HARIULF. chron. 3,3 p. 87,9 coronae . . . ex auro . . . paratae cum aureis -is aliisque . . . ornamentis. **d** *spectat*

[Konstanciak]

ad ornatum, apparatum sim. ecclesiae: CATAL. thes. Germ. I 82,19 (a. 870) item -as aureas III, argenteas VI *eqs.* TRAD. Welt. 23 Herrandus obtulit . . . -am auream, casulam *eqs. al. expressius de receptaculo reliquiarum:* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 9 -a una . . . continens cruorem Christi. *saepius.* SIGEH. Maxim. 9 -a satis referta reliquiis. CATAL. thes. Germ. I 115,6 in superiore -a et in media continetur de ligno dominicę crucis. 115,83 in -a ossea auro circumdata. *saepius.* **2** *de signo:* SIGEB. GEMBL. chron. a. 748 in vestibus hominum et in velis aecclesiarum apparent -ae quasi oleo designatae. WILH. RUBRUQU. itin. 24,1 inveni quemdam, qui habebat -am de atramento super manum suam. *adde:* RUP. TUIT. off. 6,31 frustula quoque portantur incensi, ut -ae, quae cereo insculpta est, offerendo infigat *diaconus. v. et p.2040,31.* *Konstanciak*

crucifer, -era, -erum. *script.:* -cef-: ANNAL. Otak. a. 1278 p. 193,9. -ciff-: CHART. Ital. Ficker 316 p. 347,8. *subst. usu attrib.: l.59.*

1 *adi.:* **a** *cruce instructus – mit einem Kreuz versehen:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1049B praecedente sancta et -a imperiali lancea exivit *augustus* de civitate . . . petiturus Italiam *(de re v. J. Deér, Vortr. u. Forsch. XXI. 1977. p. 63sq.).* **b** *crucem ferens, christianus – das Kreuz tragend, christlich (per compar.; spectat ad imitationem Christi, cf. Vulg. Matth. 10,38. al.):* EKKEH. URAUG. chron. p. 138,6 (ed. Schmale) crucis signaculum in vestibus idem vere -r exercitus ob mortificationis preferebat commonitorium. **c** *signum crucis producens, ad benedicendum idoneus – das Kreuz schlagend, zum Segnen gebraucht (de digitis):* WALTH. MARCHT. hist. 26 invenerunt . . . manum eius *(praepositi)* dexteram . . . quasi in benedictione tribus digitis -is (*ni subest* *crucificus) extensis, duobus vero aliis ad manum recurvatis. **2** *subst. masc.:* **a** *qui crucem fert – Kreuzträger:* **α** *in univ. (spectat ad processiones):* TRANSL. Mod. 34 p. 305,12 ut . . . -i corrigeretur incuria et signum nostrae redemptionis . . . non violaretur immunditia. 44 p. 309,13 ecce . . . monachorum concio, praecedentibus in capite -is. LIBER ordin. Patav. 4,8 p. 986,15 cessantibus campanis fit . . . processio per claustrum: praecedit -r, sequitur conventus *eqs. al.* **β** *de Christo:* GODESC. AQUENS. sequ. 1,7b,5 quem *(Adam)* disseminatum . . . suis in filiis ad te revocas, bone -r *(cf. Prud. cath. 3,1).* **γ** *de Christi aemulis (per compar.):* EKKEH. IV. bened. I 43,19 Otmarus -r hodie sit ad omnia prosper. HERIB. hymn. 6,11,3 nostros, superne claviger . . . omnisque Christi -r, actus mundate pariter. CARM. Bur. 49,9,4 in die iudicii . . . ab hoste -r (*opp.:* peccatoribus) tunc omnis liberatur. WIGAND. Waldg. 21 secundum ewangelicam ammonitionem nudus, bonus -r, Christum Christi emulator investigavit. *al.* **b** *qui sacrae crucis militiae socius est, miles cruce insignitus – Kreuzfahrer, -ritter:* **α** *in univ.:* ANNAL. Hild. a. 1098 p. 59 afflicti fame nimis et siti in tantum, ut multi ex ipsis -is equos et asinos comederent. FRAGM. chron. Fuld. 13a,10 (ArchDipl. Beih. 1. 1976) ecce omnes -i, qui in comitatu imperatoris ire volebant *eqs.* **β** *de militibus (vel fratribus) cuiusdam ordinis militaris ('Ordensritter'):* GERLAC. annal. a. 1179 p. 690,43 *Elisabeth* fundavit, dotavit et ditavit et ita -is tradidit *ecclesiam.* CHART. Ital. Ficker 316 p. 347,2 (dipl. Frid. II.) Bartholomeus . . . procurator hospitalis ordinis C-orum *('Kreuzherren'),* quod iuxta Bononiam . . . situm est. CHRON. Erf. min. cont. I p. 673,14 expugnavit *soldanus* castrum munitissimum Templariorum . . . , in quo fratres -os *('Templer')* et alios christianos . . . constrinxit. ANNAL. Otak. a. 1255 p. 182,9 commissa terra et populo in manus -orum de domo Teutonica *('Deutschherren'). saepius.*

***crucciferarius** (curci-), -i *m.* (crucifer) *qui crucem fert – Kreuzträger:* CHART. Osn. I 379 p. 299,33 (a. 1190/1205) de Bunne dantur abbati V solidi, curc-is VII solidi et VI denarii ad emendam fabam.

***crucificus,** -a, -um. (crux *et* facere) *signum crucis producens, ad benedicendum idoneus – das Kreuz schlagend, zum Segnen gebraucht (de digitis):* ANNAL. Ratisb. a. 894 abscisis tribus digitis -is, quem *(Formosum)* vivum voluit, mortuum degradavit *Sergius papa. v. et l.30.*

crucifigo, -fixi, -fixum, -ere. *script.* -fi(o): *p.2038,13. metr.* crucī-: ALDH. carm. eccl. 2,31. *partic. perf. usu adi.: l.15*

1 *cruci affigere – ans Kreuz schlagen, kreuzigen:* **a** *strictius:* **α** *in univ.:* ANNAL. Altah. a. 792 coniuratio Pipini contra patrem detecta . . . alii decollati, alii -xi *(sc. sunt; ex Annal. Hersf.).* ROB. TOR. chron. a. 1171 p. 520,19 cum infantem quendam in solempnitate paschali -xissent *Iudaei (sim.* CHRON. Sigeb. auct. a. 1146 [MGScript. VI p. 465,27]. *al.).* ANNAL. Prag. I a. 1253 p. 175,1 homines plures -xerunt *(sc. Ungarii)* in opprobrium crucifixi. *de morituris:* GLOSS. Roger. I A 2,3 p. 591,7 a quarta specie *(sc. squinantiae)* nullus evadit . . . et tales sunt admodum (ad modum *ed.*) -xi. **β** *de Christo (de Christi imagine: l.18.21):* PIRMIN. (?) scar. 8 ut Christum . . . traderit *Iudas* ad -endum (-fiendum *var. l.*). CONC. Karol. A 14 p. 87,24 crucem pro -xo in ea Christo adoramus. HRABAN. epist. 2a p. 384,2 -xi regis offensam incurrens. OTTO FRISING. gest. 1,51 quod non peccaverunt, qui Christum ignoranter -xerunt. THEOD. PALID. annal. a. 923 salvatoris nostri icona . . . a quibusdam Iudeis ridiculose -xa produxit sanguinem et aquam. ARNOLD. LUB. chron. 5,15 p. 190, 28 Iudeis quedam est detestabilis consuetudo, ut . . . ad contumeliam salvatoris ymaginem ceream -ant. *persaepe. adde de imitatione Christi:* ARBEO Emm. 4 se aut pro Christum -xum pollicebat aut illius nutu vitam finiri. **b** *latius:* **α** *mortificare – kasteien, abtöten (pass. i. q. emori – absterben):* VITA Wandr. 2 (MGMer. V p. 14,16) quomodo . . . voluntatis proprias in tropheo Domini -ente (*leg.* -ens) perseveravit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,17 c a r n e m suam cum vitiis et concupiscentiis . . . sedula nimis -xit *imperatrix* (VITA Bonon. 3 [MGScript. XXX p. 1026,37]. *sim.* THEOD. TREV. Liutr. 187,2 que *(Liudtrudis)* in singulis . . . -xa viciis. *al.; cf. Vulg. Gal. 5,24). adde:* RHYTHM. 2,9,1 mundo licet -xus, pollens tamen corpore *(de s. Medardo).* BERNOLD. CONST. chron. a. 1077 p. 435,7 Geraldus . . . episcopus . . . iam dudum Deo vivus, mundo -xus, de huius vitae ergastulo liberatus est. *al. (loci spectant ad Vulg. Gal. 6,14).* **β** *opprimere, vexare – be-, niederdrücken:* CARM. Bur. 47,1,1 -at omnes Domini crux altera *(i. expugnatio Hierosolymae).* **2** *(decussatim) affigere – (kreuzweise) befestigen:* GLOSS. Roger. I A 3,17 p. 687,11 magister siphac ruptum super manus suas constringit et per pelliculam illam acus duas ad modum crucis -at *eqs. (ni leg.* figat *per erroneam iterationem).* **3** *per errorem i. q. satisfacere – willfahren, Genüge leisten:* GLOSS. p. 149,24 M. -retur kivulon *(spectat ad Vulg. Marc. 15,15).*

subst. **crucifixus,** -i *m.* **1** *qui cruci affixus est – einer der ans Kreuz geschlagen ist, Gekreuzigter:* **a** *in univ.:* SALIMB. chron. p. 195,26 quando ad sepeliendum lavabatur *beatus Franciscus* in morte, videbatur recte sicut unus -us de cruce depositus. **b** *de Christo:* **α** *proprie:* PONTIF. Rom.-Germ. 99,188 veniat episcopus . . . ante crucem et prostratus in terram . . . adorat -um. IOH. CANAP. Adalb. A 28 p. 42,3 gratias tibi . . . , Domine, quia . . . saltim vel unum ictum ⌞pro -o meo⌟ (pro crucifixo rege B 28, pro te crucifixo C 28) accipere merui. THIETM. chron. 8,5 i m a g o -i truncata est cultusque idolorum . . . erigitur (LIBER ordin. Rhenaug. p. 130,22. *al.*). METELL. exp. Hieros. 6,785 tibi *(sc. Hierosolymae civitati)* dilectum -i frangere lectum. SALIMB. chron. p. 566,26 apparebat *diabolus* . . . aliquando in forma -i, aliquando in forma beatae virginis. *saepius. v. et l.9. huc spectare possunt etiam exempla infra (p.2039,16sqq.) allata.* **β** *meton. de doctrina christiana:* HUMB. Sim. 2,23 p. 168,8 Paulus . . . has vulpes *(i. haereticos)* . . . -xum sic praedicantes, ut eius crucem evacuare studerent, cavendas Philippensibus denunciat. **2** *qui sacrae crucis militiae socius est, miles cruce insignitus – Kreuzfahrer, -ritter:* ANNAL. Parch. a. 1096 (MGScript. XVI p. 604, 17) -orum exercitus tendit Iherusalem.

crucifixio, -onis *f.* *actus crucifigendi, supplicium crucis – Kreuzigung, Kreuzestod:* FORM. Dion. 1 p. 494,34 quae *(Maria Magdalena)* semper Dominum postsequuta usque ad -em (crucifixorem *var. l.*) et sepulturam. VITA Reginsw. 11 vident *cives* virgunculae sacrum corpus exanime piscoso cuidam cohaerens gurgustio . . . extensis brachiis instar -is. *al. in imag.:* CAES. HEIST. mirac. I 8,19 p. 97,1 duplex est religiosorum -o,

[Vitali]

hominis interioris per alienam compassionem et hominis exterioris per propriam carnis mortificationem.

crucifixor, -oris *m. qui crucifigit, carnifex – Henker, Kreuziger:* **1** *strictius de -bus Christi:* RATHER. conf. 1 -es crucifixi sanguinem in salutem biberunt. HERM. IUD. conv. 5 p. 87,6 Christi pro suis -bus exorantis imitatores. CASUS Petrish. 2,33 Pilatus D o m i n i -r (ELIS. SCHON. vis. 1,42 p. 22,6). INNOC. IV. epist. (DtArch. 18. 1962. p. 206,18) quam *(tunicam)* Romani milites, Christi -es, dividere noluerunt (*sim.* INNOC. III. registr. 1,354 p. 529,23). *saepius. v. et p.2038,69.* **2** *latius de persecutoribus ecclesiae:* PETR. DAM. epist. 45 p. 37,7 cum sopito iam persecutionis articulo -es desint. ARNOLD. O. P. epist. de correct. eccl. (ed. E. Winkelmann. 1865. p. 10,29) ut . . . contra destructores ecclesie et christianorum occisores ac -es Domini . . . inciperem allegare.

***crucifixum,** -i *n. vel* ***crucifixus,** -i *m.* (crucifigere) *acc. sg.* -us: *l.23.*

effigies Christi cruci affixi – Darstellung des gekreuzigten Christus, 'Kruzifix' (fere de imaginibus plasticis; de pictura [textili]: l.30): ANNAL. Ved. a. 877 p. 42,11 inter quae *(munera)* -um aureum, ⌞quale non fuit ab ullis regibus factum⌟ (qualis . . . factus *var. l.*). CHRON. Salern. 159 p. 167,10 fecit *Gisulfus* . . . in . . . ecclesiam -us ex argento purissimo *(cf. ed. p. 238).* BERNOLD. CONST. chron. a. 1094 p. 459,12 maius -um et sedilia monachorum . . . a fulmine dissipata sunt. PAUL. FULD. Erh. 2,3 quid . . . impossibile tibi, Deus omnipotens, qui . . . caput -i prope sepulchrum astantis de dextera declinabas ad sinistram. DIPL. Conr. III. 218 sub signo -i. CATAL. thes. Germ. I 111,67 manuterium superius factum de serico, in quo est -us (*sim.* 111,29). *saepe. huc spectare possunt etiam exempla supra (p.2038,48sqq.) allata.*

***cruciformis,** -e. (crux *et* forma) *formam crucis exhibens – kreuzförmig:* ALBERT. M. eccl. hier. 2,7 p. 531a,10 episcopus . . . 'perficiens illam' *(sc. aquam baptismalem)* . . . 'sanctissimis tribus effusionibus chrismatis -bus' (*PG 3,396C* σταυροειδέσι), id est in modum crucis ter infundens et perficiens. 5,20 p. 720b,33 'signaculum -e', id est in modum crucis.

adv. ***cruciformiter.** *in crucis forma – kreuzförmig:* ALBERT. M. miss. 3,13,5 quod quamvis sacerdos . . . omnes orationes dicat -r extensis brachiis, ut populo det signum Christi crucis *eqs.*

***cruciger,** -eri *m.* (crux *et* gerere) *de milite vel fratre Ordinis Cruciferorum Bononiensis q. d. ('Kreuzherr, -bruder'):* COD. Wang. Trident. 17 p. 49,21sqq. (a. 1183) clausuram terre . . . episcopus . . . cuidam converso ordinis -orum . . . concessit et mandatum sibi dedit ibidem hospitale . . . edificare secundum . . . constitucionem regule ipsorum -orum.

***crucigerulus,** -i *m. qui sacrae crucis militiae socius est, miles cruce insignitus – Kreuzfahrer, -ritter:* LAMB. ARD. hist. 139 p. 632,37 que *(sc. bona)* ipse -us in sancto peregrinationis itinere quandoque secum differre deberet.

[crucila *v.* *cruciola.]

crucio, -avi, -atum, -are. *script.* chr-: *p.2040,5. form.: act. pro pass.: l.66.68. gerund.* -iend(us): HROTSV. Pel. 257 *(cod.;* -andos *ed.).* Sap. 6,1 *(cod. p. corr.;* -andam *ed.). struct. absol.: p.2040,7. partic. perf. usu subst.: p.2040,25.*

I *strictius i. q. vexare, torquere, excruciare – plagen, martern, quälen (pass. i. q. dolores pati – leiden, e. g. l.62.64):* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* HRABAN. carm. 18,19 fames cum peste -ant . . . in terris populos. CAPIT. reg. Franc. 192,14 missi nostri . . . studium habeant, ne forte propter eorum neglegentiam pauperes -entur. WALAHFR. Mamm. 16,33 sanctum . . . iubet *iudex* -are camini ignibus. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 281,33 febribus . . . circiter quinque menses . . . miserabiliter -batur *abbas. saepe. de supplicio aeterno:* VISIO Baront. 4 nunc . . . in infernum -bis (-beris, -aris *var. l.*) perpetualiter. VITA Lamb. Traiect. 24 (MGMer. VI p. 377,9) in profundum inferni trusus -at (-atur *var. l.*) sine fine *Dodo.* HYMN. Hraban. 1,26 iam infernus haberet sontem trux animam et -ret eam. CARM. libr. 19 (MGStud. XVIII. 1997. p. 154) eruat hęc animam . . . scriptura . . . de -ante chao. *saepius.* **2** *c. colore quodam:* **a** *mortificare – kasteien, abtöten:* THIETM. chron. 6,94 castigans *Brun* corpus inedia et -ans vigilia. DIPL. Heinr. IV. 403 qualiter . . . quidam Scottigenae pro -ando corpore salvandaque anima patria sua exulerant. HERM. ALTAH. annal. a. 1260 p. 402,21 procedebant *flagellatores* . . . flagellis semet ipsos bis in die . . . chr-antes. *al.* **b** *sollicitare – beunruhigen, bekümmern:* FLOR. LUGD. carm. 1,44 sua cuique satis sit cura diei, crastina non -ent, quia sunt incerta caducis. **c** *se conficere – sich aufreiben, grämen (usu refl.):* TRANSL. Fort. in Aug. (MGScript. XV p. 473,42; s. IX.ex.) sancti . . . viri . . . -bant semet ipsos fletibus et nimio eiulato. HROTSV. Theoph. 246 nonne Ninivitae mitem Christi pietatem sese condignis -antes . . . lamentis invenere? **B** *translate de quadam ratione alch.:* TURBA phil. 47 accipite spiritum nigrum veterem et eo corpora diruite et -ate, quousque alterantur. 69 p. 168,2 -ta res, cum in corpore submergitur, vertit ipsum in naturam inalterabilem ac indelebilem *eqs. ibid. al. (de re v. notam ed. p. 254).*

II *latius:* **1** *punire – bestrafen:* ARBEO Emm. 39 voluptuosa gaudia in paucis deficitur diebus et ventura animarum detrimenta sine fine -antur (parturiunt *var. l.*). CONC. Karol. A 44B p. 532,25 ut omnis homo . . . imagines adoraret aut certe exilio p o e n i s v e diversis -retur (CONC. Karol. B I 47 p. 483,41. DIPL. Arnulfi 24). CONSUET. Trev. 15 in hoc . . . -antur *fratres*, quod a communi fratrum mensa . . . sequestrantur. *al.* **2** *damnare – verurteilen:* VITA Mathild. I 3 p. 118,14 si quis pro culpa criminali . . . a rege deputabatur interfici, . . . regina -to condolens . . . mulcebat animam principis. **3** *necare – umbringen, töten:* CARM. Sangall. I 7,1,17 praecipit Herodes natos -are recentes.

***cruciola** (-ceo-), -ae *f.* (crux) *?script.* -cil(a): *l.31. (parva) crux – (kleines) Kreuz:* CATAL. thes. Germ. I 57,4 (s. XII.med.) in parvissima . . . -cila (*ni subest* *crucicula) cum argento . . . facto *(sic)* reliquie sancti sunt Mauricii. THEOD. loc. sanct. 275 in cuius *(altaris)* pavimento -a in rotundo circulo est impressa *(sim.* 336. 1134. *al.).* LAMB. ARD. hist. 134 p. 628,21 fecit *Arnoldus* sibi apportari parvam -eolam, quam in collo suo . . . de sepulcro Domini reportaverat.

***crucirus** *v.* *crocerus. **crucius** *v.* croceus.

***crucizo** (-ixz-), -are. *(a* crux *ad* baptizare *sim. formatum) crucesignare – mit dem Kreuz versehen, zum Kreuzzug aufrufen, sammeln (medial. i. q. crucem assumere – das Kreuz nehmen: l.45):* ANNAL. Iac. Leod. a. 1146 (MGScript. XVI p. 641,2) predicatur populus et a Rodulpho propheta -atur (-xzatur *var. l.*). FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 19,27 rex Francorum Philippus et rex Anglie Henricus apud Gizorcium -antur, quos . . . innumeri . . . viri . . . sequuntur. LAMB. PARV. annal. a. 1188 (MGScript. XVI p. 649,38) Heinricus . . . cardinalis . . . viam indicit omnibus Iherosolimorum . . . et . . . multi tam clerici quam laici ab eo -antur. *Vitali*

cruda *v.* chrenecruda.

crudelis, -e. *script. et form.:* -dil-: *l.55. abl. sg.* -e: *l.54. 56. usu subst.: l.61.70.*

1 *de anim. eorumque actionibus, moribus sim.:* **a** *saevus, durus, immisericors – grausam, hartherzig, erbarmungslos:* VITA Desid. Vienn. 11 cum a nativitate verme adherente -e . . . claudicaretur *filia.* RHYTHM. 40,4,1 bellum -ilem (-e *var. l.*) . . . geritur. ALCUIN. carm. 1, 512 qui *(propinqui)* -e manu lacerabant viscera regni. LIUTG. Greg. 9 p. 74,21 licet digni haberentur *latrones* -issima ac subita m o r t e , tamen *eqs.* (THANGM. Bernw. 25. THIETM. chron. 2,2). HINCM. divort. 22 p. 231,20 (synod.) inexaminatam *(coniugem)* . . . morti tradere . . . ut iniquum et -e devitamus. DIPL. Heinr. IV. 402 p. 532,1 marchionem . . . tanto -iorem quanto occultiorem inimicum invenimus. *persaepe.* **b** *rudis, ferus, barbarus – roh, wild, barbarisch:* BREV. NOTIT. p. A 5,23 erat devastata . . . cella propter inminentes Sclavos et -es paganos (*sim.* p. A 8,12 -issimos). THIETM. chron. 7,39 nullus ad comprehendendas . . . -es populi istius *(sc. Danorum)* executiones sufficit. ALBERT. M. animal. 2,27 asinus Indicus, qui . . . est animal -e valde. *al.* **c** *scelestus, nefandus – ruchlos, frevelhaft:* THEGAN. Ludow. 44 p. 232,12 -is, cur non intellexisti praecepta dominica: *'eqs'.* VITA Galli II 620 spiritus inmundus -i perstrepit ore. IOH. SCOT. praedest. 1,4 quae *(sc. Gotescalci)* stultissima -issimaque

[Niederer]

insania . . . auctoritate divina refellitur. *saepius.* **2** *de rebus:* **a** *foedus, exitiosus – grausig, unheilvoll:* ALDH. carm. eccl. 4,2,28 -e venenum (virg. II 436). VITA Galli II 1803 ne me flamma vorax -i sumat hyatu. LIGURINUS 10,171 ne . . . casta . . . -i sceleraret *coniunx* lumina visu. *al.* **b** *gravis, severus – schmerzlich, hart, streng:* WIPO gest. 6 p. 29,10 legem -issimam Saxonum . . . roboravit *rex*. 40 p. 60,13 heu quantum -is annus. VITA Heinr. IV. 13 p. 41,27 edictum sub comminatione -i ubique properabat, ut *eqs.* FUND. Consecr. Petri p. 208,18 milites, qui . . . stipendia -is milicie promeruerant. *al.*

adv. **crudeliter**. **1** *saeve, dure – grausam, erbarmungslos:* ARBEO Emm. 17 p. 50,30 dicentes *carnifices*: 'cur non -r manus in eum inmittere debemus?' ANNAL. Xant. a. 866 p. 24,5 pagani -r Galliam vastaverunt (*sim.* OTTO FRISING. gest. 2,51 p. 159,12). BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,4 -r eos *(Saxones)* fugientes insecuti sunt *hostes*. *persaepe*. **2** *sceleste, nefarie – ruchlos, gottlos:* HINCM. divort. 10 p. 175,19 quomodo rapax dignos poenitentiae fructus aget, . . . qui rapinis -r insudavit? POETA Saxo 3,129 coniuratio fertur inter Francorum proceres -r acta. LIGURINUS 4,90 ne quid in eximium -r impia Patrem auderet . . . plebes. *saepius.* **3** *pertinaciter, contumaciter – hartnäckig, grimmig:* THIETM. chron. 5,33 si hunc . . . -r et . . . aperte sibi renitentem non cerneret *rex*. CHRON. Mont. Ser. a. 1159 cuius eleccioni . . . Fridericus imperator . . . tam -r obstitit, ut *eqs*.

1. crudelitas, -atis *f.* *script.* -dil-: AETHICUS p. 230,6. *metr.*-dĕl-: ALDH. ad Acirc. 130 p. 178,10.

1 *proprie:* **a** *inhumanitas, saevitia, duritia – Unbarmherzigkeit, Grausamkeit, Härte:* ARBEO Emm. 27 p. 65,13 qui *(extorquentes)* suae -is in eum . . . manus inponebant. WETT. Gall. 4 -s et malicia in illis *(incolis)* regnabant. EINH. Karol. 20 harum . . . coniurationum . . . reginae -s causa . . . extitisse creditur. ANNAL. Xant. a. 834 inruerunt pagani in vicum . . . eumque inmani -e vastaverunt. HROTSV. Pafn. 7,12 formida perpetis -em gehennae. *persaepe*. *adde:* MARIAN. chron. a. Chr. 383 Iovinianus -e (*Hier. chron. p. 243,25* cruditate [-e *var. l.*]) sive odore prunarum . . . obiit. **b** *impietas – Ruchlosigkeit, Gottlosigkeit:* THIETM. chron. 1,26 impia . . . potestas, cum . . . recte dominantes premit, dilatata -e mox furit. RUP. TUIT. vict. 7,7 p. 252,21 regna diabolicę -i famulantia. CHART. Carniol. I 146 p. 130,16 usque adeo -s . . . eorum *(hominum)* invaluit, quod ad omnia sacrilegia . . . perpetranda . . . eant praecipites. *al.* **2** *meton. i. q. scelus, factum crudele – Verbrechen, ruchlose Tat:* DIPL. Otton. III. 323 p. 750,1 predia . . . eorum, qui . . . huic -i *(sc. neci episcopi)* interfuerunt. HILDEG. scivias 2,5 l. 840 iussit *Deus*, ne homo per -em fornicationis sanguinem suum a recto loco . . . abscidat. *al.*

2. crudelitas *v.* credulitas.

[cruderi *v.* coriandrum.**]**

crudesco, -ere. *partic. praes. usu adi.: l. 54.* **1** *(violentia, crudelitate) augeri – (an Heftigkeit, Grausamkeit) zunehmen:* ALDH. virg. I 38 p. 289,9 quidam bellicosus incentor et fautor certaminis ac -entis signifer duelli. 50 p. 306,20 Sisinnius . . . Dei famulas satis -ente poenarum atrocitate vexandas accepit. *al.* HEIRIC. Germ. I 3,86 in . . . dies saevi -unt ΣΠΕΡΜΑΤΑ morbi. THANGM. (?) transl. Epiph. 10 p. 251,7 acrius -ere (erudescere *var. l.*) atque . . . violentius crescere coepit *passio.* **2** *marcescere – kraftlos werden:* GONZO Geng. 11 cum . . . oculorum acies hebesceret totumque corpus . . . diutina vigilantia -ret. **3** *(cruore) spargi – (von Blut) benetzt werden:* CARM. de bello Saxon. 3,84 hostili -it sanguine terra. 3,153 tellus.

***crudicoctus,** -a, -um. *?semicoctus – ?halbgar:* TRACT. de aegr. cur. p. 156,16 agarici grana interiora -a iterum pulverizata pone in oculis.

***crudifacio,** -ere. *in statu crudo servare – in unreifem Zustand bewahren, die Reifung behindern:* ALBERT. M. veget. 5,92 cum penetrat *frigiditas* . . . , calidum vincere incipit, et tunc incipit infrigidare et stupefacere et -ere.

***crudificativus,** -a, -um. *in statu crudo servans – in unreifem Zustand bewahrend, die Reifung behindernd:* ALBERT. M. veget. 5,70 videmus . . . quasdam *(plantas)* esse infrigidativas . . . et -as (mundificativas *var. l.*).

crudilis *sim. v.* crudel-.

cruditas, -atis *f.* **1** *spectat ad cibos:* **a** *status non coctus – ungekochter Zustand:* MIRAC. Hucberti 2,28 ministris . . . attentantibus eas -em suam . . . ingerebant *carnes*. **b** *de (mala) digestione ciborum:* **α** *indigestio – Verdauungsstörung:* AURELIUS 16 p. 717,23 praecedunt eum *(sc. chordapsum)* multa . . . signa . . . , praecipue tamen perfricatio, -s. ANTIDOT. Glasg. p. 100,11 datur *antidotum* . . . his, qui -em vexantur. VITA Herm. Ios. 26 cum nullos . . . cibos posset digerere prae languentis stomachi -e. WALTH. AGIL. med. 60 p. 165,31 subtenuitas urine significat -em et indigestionem. *al.* *c. gen. explicativo:* GALB. Karol. 2,23 -e quoque indigestionis natura languebat. **β** *de cibis ipsis i. q. indigestibilitas – Unverdaulichkeit:* PS. HIPPOCR. phleb. 52 malfiunt *(sc. phlebotomati)* . . . aut ex -e ciborum vel potum aut ex stomachi debilitatione. **2** *spectat ad complexionem humorum i. q. absentia maturationis digestionisque naturalis, natura cruda – das Ausbleiben der natürlichen Reifung und Zersetzung, rohe Beschaffenheit* (*def.:* ALBERT. M. meteor. 4,1,18 p. 732^{b},17 dicitur esse homothes defectus digestionis, si contingat non maturum fieri humidum; . . . -s autem est homothes in Graeco): CONSTANT. AFRIC. theor. 9,38 p. 49a^{v} signum huius passionis *(sc. lapidis in vesica)* . . . est . . . urine -s: subtilis est et alba *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 252,27 si fuerit *vomitus* ex frigiditate, quod declaret urine -s, *eqs*. ALBERT. M. veget. 5,87 si . . . maior est frigiditas . . . impediens actiones calidi, quae sunt digestio, maturatio et completio, inducit -em tam in digestione quam in nascentiis et apostematibus. 7,66 siquae . . . nascerentur plantae in tali *(sc. caenulento)* agro, silvestres remanent, quia acidae . . . sunt . . . propter . . . -em humoris. *ibid. al.*

***crudosus,** -a, -um. *in statu crudo servans, crudificativus – in unreifem Zustand bewahrend, konservierend, die Reifung behindernd:* HILDEG. phys. 9,3 (ed. pr.) hoc . . . faceret *plumbum* propter frigus, quod in se habet, et quia etiam aliquando -um est.

1. crudus, -a, -um. *script. et form.:* ser-: *l. 45.* grudi(a): ARS med. 5 p. 423,5 *(var. l.)*.

I *proprie i. q.* ὠμός *– roh:* **A** *spectat ad artem:* **1** *igni non coctus – ungekocht, -gebrannt, -erhitzt:* **a** *de cibis (in imag. l. 43):* ANTIDOT. Lond. p. 18,38 mitte . . . vitella ovorum -a . . . in mortareo. ALCUIN. carm. 76,1,27 hoc opus *(sc. librum)*, hoc -um rapuit portator ab igne . . . coctum non bene. TRACT. de caus. mul. 95 p. 55,1 civis accipiant porros coctus et serudus *(sic)*. CONSUET. Eins. 57 p. 232,13 eant *fratres* in refectorium refecturi . . . pane calido cum -is herbis et aqua. ALBERT. M. meteor. 4,2,5 p. 753^{b},28 vinum elixatum spissius est quam -um. *saepe*. *proverb.:* WIPO gest. 2 p. 15,5 expedit . . . coquere cibum, qui -us sumptus generat periculum. **b** *usu vario:* COMPOS. Luc. Q 12 si forte est sapone, spumatum alumen mittis, si debile, -um. THEODULF. carm. 10,5 -um studeat laterem dum quisque lavare, quo magis eluerit, plus facit inde luti. TURBA phil. 65 p. 165,15 oportet vos elementa -a . . . et non cocta . . . super lenem ignem commiscere. COMPOS. Matr. 9,1 adice auri pigmenti non usti, id est -um, partes tres. *al.* **2** *de coriis i. q. non depstus – ungegerbt:* COMPOS. Luc. K 10 bluta faciatur corius taurinum -um *(sim.* THEOPH. sched. 1, 17. *al.)*. METELL. exp. Hieros. 6,119 -as . . . cutes sic aptavere suentes, limphas haurirent ut in his. **3** *de telis, filis sim.:* **a** *non coactilis – ungewalkt:* CHART. civ. Spir. 199 p. 155,30 (c. 1280) pannus . . . -us, id est ro *eqs*. **b** *non dealbatus – ungebleicht:* RYCCARD. chron. a. 1231 p. 176,1 per totum regnum seta -a emi prohibetur. CHART. Sil. D II 104,43 spectant ad hereditatem . . . omnia fila -a. **4** *de pane i. q. non fermentatus – unfermentiert, ungesäuert:* PETR. DAM. epist. 41 p. 2,5 nec . . . inquiro, utrum panis in massa -us servatus sit, usque dum potuerit fermentari. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,15 p. 21b^{v} azimus *panis* sive -us grossitudinis est nutritivus et duriter digestivus. **B** *spectat ad naturam i. q. imperfectus, nondum ad statum completionis convenientem provectus – unfertig, noch nicht zur gehörigen Vollendung hin fortgeschritten:* **1** *de fructibus i. q. immaturus – unreif:* ALBERT. M. veget. 1,

200 aliquando non maturantur . . . posteriores fructus, sed remanent -i. **2** *de vulneribus i. q. nondum saniem generans – noch nicht in Eiterung übergegangen:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106[D] vulnus lapsum bonum, -um vero malum (*sim.* THEOD. CERV. chirurg. 1,3 p. 135[H]). **3** *de complexione humorum i. q. indigestus – unzersetzt:* CONSTANT. AFRIC. coit. 3,11 quia hec *(sputum et mucus)* sunt liquida et -a (humida *var. l.*), semen autem est coctum et densum. MAURUS urin. II p. 6,27 contentum *(sc. urinae)* multiplex est, scilicet sedimentum, resolutio, arena et -us humor. ALBERT. M. animal. 3,53 sanguis -us et indigestus. 13,101 fleuma -um. *al. adde:* ALBERT. M. veget. 5,83 actiones . . . frigidi in complexionatis plantis inveniuntur; . . . quae sunt: infrigidare, . . . -um facere *(cf. p.2042,17sqq.).* **4** *de cibo in gutture avium iacenti i. q. non praeparatus – unaufbereitet:* ALBERT. M. animal. 2,106 ne cibus ad stomachum cito -us . . . descendat.

II *translate:* **A** *recens, novus – frisch, neu:* ALDH. virg. I 35 p. 279,2 milites . . . udis et -is nervorum nexibus crudeliter vinciunt *Chrysanthum*. HROTSV. Gong. 418 cum palmam retulit *(sc. ex aqua)* . . . , portavit *coniunx* -um criminis indicium. Sap. 5,19 hanc rebellem . . . -is nervis caedite. EPIST. Meginh. 21 p. 215,31 iocosam . . . frontem -o adhuc dolore saucii vix pretendimus. **B** *iuvenilis, vigens – jugendlich, (jugend)frisch:* WALAHFR. Mamm. 11,22 fervet . . . -o virtus in pectore magna. GESTA Apoll. 671 si foret . . . mihi -a iuventus, . . . tanta pati nollem discrimina. ANNAL. Sangall. IV a. 1008 -a virensque Deo Kerhilt, seniore sed aevo *(cf. Verg. Aen. 6,304).* **C** *crudelis, durus – grausam, hart:* CARM. Sangall. I 7,5,10 urbis . . . dignatur *Christus* flere ruinas, quae manibus -is ipsum discerpere gestit. FLOR. LUGD. carm. 27,10 vacuas defert ad Christi altaria voces pauperis ad vocem viscera -a gerens. EUPOLEMIUS 1,408 -i post dira tiranni tempora. *al.* **D** *incultus – schmucklos:* CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 205,44 (chart.) ex sicca et -a salutacione vestra cognoscimus, quid *eqs.* **E** *asper – rauh:* CARM. Otton. III. 19,5,1 plangat ignitus oriens, -us plorat occidens. **F** *recenter cruentatus – frisch (mit Blut) bespritzt:* ALBERT. STAD. Troil. 5,607 gladium reginae sanguine -um . . . mittit *Pyrrhus* in ossa Phrygum.

[2. crudus *v.* crocodes.**]**

***cruentalius,** -a, -um. *crudelis, atrox – grausam, blutrünstig:* AETHICUS p. 217,2 feras pessimas et -as respuit, lupus et ursus . . . nullatenus gignit *Creta*.

cruentatio (-cio), -onis *f.* **1** *(cruoris) aspersio – Besprengung (mit Blut):* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 47,6 que -o si . . . accedat, quia pugnatur, . . . adhuc nescimus. *in imag. de inquinatione:* GLOSS. psalt. Lunaelac. 58,3 quae ad -em peccati semper deseritur liberari homo *(de interpr. v. notam ed.).* **2** *verberatio sanguinolenta – das Blutigschlagen:* MIRAC. Wigb. 11 (MG Script. IV p. 225[b],55; c. 940) ille, qui paulo ante -cioni . . . seu fustibus irrogatis nihil sensibilitatis adhibuit, pernici cursu exilit equus.

***cruentator,** -oris *m. cruoris effusor – einer der Blut vergießt:* AETHICUS p. 196,12 ibidem Hercolis conthorrus maiorque phorensis -r . . . ortus est. p. 230,8 post primam eversionem Troiae secundus -r peraccessit *Romulus*.

cruento, -avi, -atum, -are. *depon.: p.2044,1.* **1** *(cruore) maculare, (ob)linere – (mit Blut) beflecken, beschmieren:* STEPH. COL. Maurin. 12 genas gutta sanguinis apparuit -tus *puer*. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 68,7 sanguis exit de naribus earum *(gruum)*, quo sanguine, quando se perungunt, penne et plume earum -antur. *al. in imag. c. sensu inquinandi:* LEG. Wisig. 6,5,1 non . . . est iustum, ut illum homicide damnum aut pena percutiat, quem volumtas homicidii non -at. *al.* **2** *(cruenter) vulnerare, sauciare – (bis aufs Blut, tödlich) verwunden (in imag. l.70):* WILLIB. Bonif. 8 p. 50,19 inruit *paganorum tumultus* et felici sanctorum cede corpora -vit. MIRAC. Pirm. 8 homines inventos verberando -ant *hostes*. CHART. Mog. A 443 p. 350,6 si . . . quemquam percusserit *aliquis* aut -verit *eqs.* ALBERT. M. nat. bon. 143 p. 58,27 nos sumus spinetum et nos peccati spina sumus -ti. *saepius. c. sensu stimulandi, concitandi:* ARBEO Corb. 10 p. 198,7 coepit . . . vir Dei . . . aequum, quem sedebat, calcibus -are *(cf.* VITA Galli I 10 coepit *sessor* calcaribus -ari. *al.).*

cruentus, -a, -um. *?gen. sg.* -is: *l.18. abl. sg. pro adv.: l. 29. sanguineus, sanguinolentus – blutig:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* AETHICUS p. 136,10 carnes -as comedent *barbari*. ARBEO Emm. 23 p. 58,28 -a et secta ab se . . . membra. EKKEH. IV. carm. var. II 7,9 vertice cum planta iacet ulcere virgo -a. *al. spectat ad ipsam substantiam cruoris:* ALDH. virg. II 2420 macheram . . . vibrabat crudelis tortor fundendo fluenta -a (*sim.* 2600). **b** *sanguine suffusus – blutunterlaufen:* THEODULF. carm. 1,54 lumina . . . intorquet *Ira* felle -a tetro. **c** *sanguine sparsus – blutbefleckt:* WALTHARIUS 1367 Alpharides spatam tollens . . . -am. **d** *ex sanguinis fluxu proveniens – durch Blutfluß verursacht:* ALDH. virg. II 1788 haec *(Lucia)* matrem monuit fessam languore -o. **2** *translate:* **a** *in univ.:* WALAHFR. Mamm. 23,5 libamina . . . aut devota dabis p o e n a aut moriere -a (HROTSV. Agn. 347). BERTH. (?) annal. a. 1062 non sine victoria -a . . . regressus est *episcopus.* ANNAL. Altah. a. 1015 Lantpertus . . . dignissima talione -ae (-is *cod.*) caedis obcubuit. *saepius. t. t. iur.* -us denarius *('Blutgeld'):* CHART. Stir. III 240 p. 329,15 (a. 1257) excepto iure, quod -us denarius vulgariter nuncupatur. **b** *sanguinis colorem exhibens – blutrot:* ALDH. virg. I 56 p. 316,2 numquid . . . Deus . . . vellera non potuit . . . -o bacciniorum fuco inficere? **c** *crudelis, atrox – blutrünstig, grausam:* WALAHFR. Mamm. 20,3 parate feras, quas nostis habere -os atrocesque animos. HROTSV. asc. 44 manus clavis ligno fixere -is *Iudaei*. WALTHARIUS 496 apta . . . statio latronibus illa -is. VITA Heinr. IV. 12 p. 39,16 victor . . . -us non alium modum sceleris habebat, nisi *eqs. al. usu adv.:* FROUM. carm. 11,4 puero nostro maledicto forte -o tunc lapidem . . . comprendens . . . petit *Gerhardus* illum.

adv. **cruenter** *vel* **cruente**. *crudeliter – grausam:* RADBERT. Matth. 5,2457 quod Christum nec tactus polluit immunde nec visus offendit -e. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 112,16 inmaniter ac -r more lupi mactat *dux*. RUD. TRUD. gest. 9,2 oppidum . . . redactum est in favillam effuso in eo -issime . . . hominum sanguine. CHART. Stir. IV 540 ex hoc tamen -cius cruciamur, quod *eqs. al.*

***crumacula** *v.* *cramacula. **crumena** *v.* crumina.

*?****crumera,** -ae *f. (orig. inc.) cellarium vinarium – Weinkeller:* YSENGRIMUS 5,905 solus init *Ysengrimus* -am (cameram, crameram *var.l.*), tonnis pincerna duciclos detrahit, ut *eqs.* (*ni subest* camera).

crumina (-men-), -ae *f.* **1** *strictius i. q. marsupium, sacculus (nummorum) – (Geld-)Beutel:* EGBERT. fec. rat. 1,1610 ista *(Pecunia)* suas nobis effundat tota -as. PETR. ROM. Mans. (MGScript. XV p. 930,24) -enam scrutatur *rusticus*, si . . . forte nummulum reperiret. PETR. DAM. epist. 97 p. 83,16 quae per avariciam turserat, per misericordiam exhausta iam -ena follescat (*sim.* 40 p. 403,9). CATAL. thes. Germ. I 26,27 -ena per totum auro texta. CAES. HEIST. mirac. II 2,29 p. 112,2 duas . . . tollens -enas pecunia plenas . . . ad nudum corpus se illis cinxit *soror*. *saepe. in imag.:* COSMAS chron. 1,38 p. 70,17 quibus superhabundat mordax -ena, his non facile patebunt loca Elysii. HEINR. WIRZ. cur. 378 nihil est quodcumque potest vir pauper in illos *(sc. curiales)* fundere, nec brevis est apta -ena viris. CARM. Bur. 1,5,9 sancta dat -ena, sancta fit amena. **2** *latius i. q. cista, receptaculum (pecuniae) – (Geld-)Truhe, Kasse:* MILO carm. 1,6,2,104 non maiora paras servandis claustra -is. RAHEW. Theoph. 631 omnia, quae plenis servata fuere -enis, . . . dispergit egenis. *al.*

***crundula** *v.* *grundula.

cruor, -oris *m. sanguis – Blut (fere de sanguine effuso):* **1** *gener.:* **a** *proprie:* AETHICUS p. 139,2 horribilia philosarchis et -um putatores *Gogetae et Magogetae*. ARBEO Emm. 43 qui *(martyr)* summi imitatione capitis et amore -em f u d e r a t (POETA Saxo 2,74. *saepius*). HERACLIUS I 4,5 me quaerere iussit . . . utilis ars . . . calidum . . . -em ex hirco ingenti. THIETM. chron. 8,24 villici suimet -e coram se occisi maculatur *Swithgerus.* EKKEH. IV. bened. I 2,39 foetus peiores nulli peperere -es quam *eqs.* RAHEW. apol. 9 curia dans curas, de nomine dicta -is. *persaepe. de reliquiis:* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 9 crucicula . . . continens -em Christi per quatuor partes inclu-

sum. **b** *meton. de caede:* WALAHFR. carm. 21,24 victor, cur geris . . . maligna, miles, gaudia stragis in -e? SALOM. III. carm. 1,176 coetus catholicos . . . infra tecta capit *barbaries* censumque -e reposcit. **c** *metaph. de lacrimis:* EKKEH. IV. bened. I 11,31 dent genus id roris oculi vitreique -is *(spectat ad Greg. M. in evang. 20,13 p. 1166D).* **2** *theol.:* **a** *spectat ad pretium redemptionis:* HRABAN. carm. 16,36 nos . . . -e tulit agnus ab hoste sacer. *al. de vulnere lateris Christi:* HILDEG. scivias 2,3 l. 156 in -e ipsius *(Christi)* se fideliter formavit *ecclesia*. **b** *spectat ad eucharistiam:* THEODULF. carm. 28,952 agni saciat hos caro sive -r. RADBERT. carm. 3,3 (MGPoet. III p. 52) qui vis . . . roseum potare -em. *saepius. adde:* VITA Wern. Merseb. 3 p. 247,47 -r ita recens in eo *(calice)* apparuit, ac si hora eadem a latere Christi calici videretur infusus.

***cruorifer,** -a, -um. *cruentus – blutbefleckt:* CARM. de conv. Saxon. 44 (NachrGött. 1985/I. p.63; a. 777) hanc *(sc. Saxonum)* Carolus princeps gentem . . . per . . . -os umbos, . . . per spicula lita cruore contrivit (*cf. notam ed. ad* cruore).

***cruorivomus,** -a, -um. *sanguinem effundens, vomens – Blut vergießend, speiend:* VITA Ger. Bron. 21 p. 672,5 quis . . . -as possit perstringere pugnas? *v. et l.24.*

***cruorivorus,** -a, -um. *sanguinem vorans, sanguinarius – Blut schluckend, blutgierig:* ARNULF. delic. 279 conde -am (cruorivomam *var.l.*), bellax homicida, macheram. *Niederer*

***crupa** (cropa), -ae *f.* (*orig. germ.; v. Meyer-Lübke, REW3 nr. 4787 et Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 417sqq. s. v.* kruppa; *cf. ital.* groppa) *de dorso infimo (fere equorum) i. q. clunes – Kruppe, Steiß (usu plur.: l.31):* MOSES PANORM. infirm. 13 in principio istius mali coque equum infra schinale et cropam. marisc. 2 p. 156,14 iste gibus nascitur super schenale equi apud cropas. *per pravam interpr. i. q. cauda – Schwanz:* ALBERT. M. animal. 5,12 'elefas mas iuvit se ex suo culmo et declinavit -am feminae', hoc est caudam, quae texerat vulvam eius, 'et . . . coivit' *(ex Avic.).*

***cruponus,** -i *m.* (*crupa, *cf. ital.* groppone) *orthopygium, clunes – Bürzel, Steiß:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 89, 23 a lumbis *(sc. avium)* . . . desuper renes usque ad principium caude super anum dilatantur spondilia et intercipiuntur inter duo ossa ancharum . . . , et hic locus a quibusdam appelatur -us.

***crup(p)um,** -i *n.* (*cf.* *crupa *et ital.* groppo) *nodus, tuber – Knoten, Buckel:* MOSES PANORM. infirm. 6 nasciture crupis similes. marisc. 2 p. 156,18 sepe videntur in schenale equi circa lombilicum sicut -ppum vel cravonum sine capite.

crupta *v.* crypta. **crura** *v.* 1. crus.

cruralis, -e. **1** *adi. i. q. ad crus pertinens – Bein-:* NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 46,18 erat antiquorum ornatus . . . Francorum: . . . fasciolę -es (estivales, curales *var. l.*) vermiculatę, et subtus eas tibialia vel coxalia linea. IOH. NEAP. Sever. 18 Iohannes . . . languores inter plurimos etiam -bus laborabat incommodis. EKKEH. IV. pict. Sangall. 131 astat contractus solida suffragine rectus (gloss.: coniunctione artuum -ium). **2** *subst. neutr. i. q. indumentum, tegimentum crurum – Beinkleid:* VITA Ludow. Pii 4 p. 296,2 habitu Uuasconum . . . indutus, amiculo scilicet rotundo, manicis camisę diffusis, -bus distentis.

cruratenus *v.* 1. crus *et* tenus.

***cruria,** -ae *f. vox ficticia curiam regis Heinrici quasi caede cruentatam significans:* VITA Anselmi Luc. 9 familiaris curiae iniquitatis, quam iusta quidem interpretatione a cruore dico -am.

***cruricula** (cur-, -upi- *sim.*), -ae *f. et* ***cruriculus** (-uti-), -i *m. (orig. inc.) Lanius (L.) – Würger, Neuntöter (de re v. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 146sqq.; ?per confusionem de aliis avibus: l.68sq.):* CARM. Bur. 133,13 sepicecula -eque (crupi- *T*). *hinc pendent:* SUMM. Heinr. C p. 209 cu-e wortheingil. *al.* GLOSS. III 28,29 St.-S. -ę (-ticulus *H. q, de ceteris var. l. diversissimis v. notam ed.*) . . . warchengel *a* . . . wargil *t* . . . wurgelhahe *Y* wurdelhahe *S* steinpruchel *F.* 714,39 -e bainbruhil. *ibid. al.*

crurifragium, -i *n. crurum fractura – das Brechen der Beine:* HRABAN. martyr. Mart. l. 40 -o martyrium consummarunt. VISIO Godesc. B 12,2 puer homicida iudicio legis -o punitus est. *al.*

***cruroperor,** -ari. (*cf.* *manopera) *de actione coeundi i. q. cruribus operari – mit den Beinen arbeiten, 'es treiben':* EPIST. Worm. I 25 p. 47,12 non *(sc. monachum)*, sed falsam cucullam, quem post carecta latentem, quod cum sacra virgine quadam -retur, quidam nostrum asspexit.

1. crus, cruris *n. (?m.: l.18) form.: gen. pl.* -ium: *l.16.19.* crura (crua), -ae *f.: l.12.13.37. metr.* crŭ-: ALDH. ad Acirc. 106,5.

I *proprie i. q. tibia,* σκέλος, κνήμη – *(Schien-)Bein, (Unter-)Schenkel:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* BONIF. epist. 50 p. 85,1 in bracchiis et -is (-bus *var. l.*). ARBEO Corb. 36 dextra flexebatur -a *(sc. puellae).* EINH. Karol. 23 fasciolis -a . . . constringebat. Marc. et Petr. I 4,2 -e (cruce *ed., vix recte*) ac pede sinistro . . . claudicavit *iuvenis.* THEOD. TREV. mirac. Celsi 15 p. 410B intricatus . . . -ium exulceratione. THIETM. chron. 7,54 nascitur ovis cum V -bus. VITA Annon. I 3,10 dolor pedis omnem -s et partem femoris occupans. PETR. CAS. (?) chron. 4,44 p. 512,20 is *(miles)* . . . -ium fracturam passus est. CHART. select. Keutgen 130 p. 111,16 pena -um et cutis, que dicitur schertz umb willen. ALBERT. M. veget. 2,122 adhaeret *croceum* posterioribus -bus apum, quando mella colligunt. *persaepe. adde:* GERB. geom. 5,3 isosceles est *trigonus*, qui duo latera habet aequalia, quibus . . . quasi -bus insistit. **b** *locut.* -bus confidere *i. q. fugam capere – die Flucht ergreifen:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 40 sequi . . . confisum -bus hostem. **c** *in imag. et alleg.:* HRABAN. univ. 1,2 p. 22C -a eius *(Christi)* apostoli . . . totum ecclesiae corpus sustinentes *(spectat ad Vulg. cant. 5,15).* GODESC. SAXO theol. 22 p. 312,11 ne velut fugitivi sui . . . succidat -a tua *Dominus.* WOLFHARD. Waldb. 2,4a floridae viredinis *(sc. binorum natorum)* vitreum decus . . . mox . . . fractis virium spectabilium -bus lugubri aggressum est dissolutione languescere. *proverb.:* EKKEH. IV. cas. 114 verum proverbium est: mendacia curta semper habent -a. **2** *natur., anat., medic.:* RECEPT. Lauresh. 4,75 ad coxas, ad -a, ad pedes. RECEPT. Sangall. I 116 ad tumorem genuorum vel cruarum *(sic).* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 11,9 aves rapaces generaliter habent . . . -a curta. BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,7 p. 118B in -e sunt duo ossa; quorum unum est magnum et nominatur -s *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,495 post genua sunt -a; anterius autem -is . . . nasus -is vocatur; et posterius eius . . . vocatur venter -is. *persaepe.* **B** *latius:* **1** *de fulmento:* PAUL. DIAC. Lang. 6,6 claudum hominem . . . , qui unum pedem truncatum habebat et genu tenus -e ligneo utebatur. **2** *de parte vestimenti:* RATHER. prael. 5,11 peregrinis . . . amiciuntur ornatibus -bus teretibus *eqs.*

II *meton.:* **A** *gressus – Schritt (in imag.: l.48):* BRUNO QUERF. Adalb. A 9 Otto secundus, qui tunc . . . rapidis -bus montem imperii scandit. fratr. 10 p. 51,22 cupido animo et tardo -e Romam veni. **B** *pediculus, stilus, caulis – Stiel, Stengel, Strunk:* ALBERT. M. veget. 6,285 habens -a longa plurima ex radice una *(sc. althaea).* 6,292 quaedam *(species betae)* . . . est viridis in -bus foliorum suorum et quaedam rubea. 6,304 -s sive truncus eius *(caulis).*

2. crus *v.* 1. crux. **3. crus** *v.* grus.

***crusca,** -ae *f. (ital.* crusca; *v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1179) furfur – Kleie:* BENZO ad Heinr. IV. 5,1 p. 444,9 illi *(asino)* -as, sibi dabat panem similaginum *(sc. monachellus).*

***cruscio,** -ire. *(francog. vet.* croissir; *v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1081sqq.) crepitare – knacken, krachen:* VITA Elig. 1,27 omnes, qui aderant, audiebant . . . nervos atque omnia ossa claudi illius -ire (cu-, -sire, crucisse, sanare *var. l.*) ac solidare.

crusculum, -i *n. crus (tenellum, miserum) – Bein(chen):* THEOD. TREV. mirac. Celsi 4 p. 407C cum . . . lapsantibus -is incederet *(sc. homunculus recreatus).* GESTA Camer. 1,59 quem *(puerum)* . . . tanta debilitas -orum . . . obrepserat, ut *eqs. v. et p. 1211,46. inter exempla metr.:* ALDH. ad Acirc. 120 p. 164,22 spiculum, -um (crustulum *var. l.*).

[cruscus *v.* chryseus. *adde ad p. 560,24sqq.:* ALPHITA I p. 280,31 bractea crusca (II p. 26,3 crisea).**]**

[Antony]

***crusen(n)a** *v.* *crusina.

***cruseolus** (-sio-), -i *m. vel* ***crisolus,** -i *m. (francog. vet.* croisuel *[v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 1085sq.], hisp.* crisol *[cf. Corominas, Dicc. etim. castell. II. p. 246sqq.]) de genere quodam vasorum alch. i. q. catinus – Schmelztiegel:* Ioh. sacerd. 40 cum hoc pulvere limaturas . . . argenti ad modum auri coques, scilicet in -iolo bene cooperto. 167 mitte *(sc. mixturam)* in -eolum et pone in focum (*sim.* 203 in -iolum). Anon. secret. p. 79,31 crucibolos et cri-os tuos et quaecunque alia vasa volueris. Geber. clar. 1,28 unum cri-um . . . bene grossum. *cf.* *crucibulum, *crusillinum.

***crusiagium,** -i *n.* (*cf. francog. vet.* croisiee *et* chaucëage) *teloneum ex compito (exigendum) – Wegezoll an einer Straßenkreuzung:* Dipl. Frid. I. 1072 p. 412,6 (spur. s. XII.ex.) ecclesiam . . . parrochialem cum omnibus iusticiis et pertinentiis suis, decimis et gerbis avenaticis . . . et gerbis siligineis pro -i iure.

***crusibulum** *v.* *crucibulum.

***crusillinum** (creu-), -i *n.* (*theod. vet.* kriuselîn) *urceolus – Krügel(chen), 'Krause':* Caes. Heist. hom. exc. 98 visibiliter apparens filie vas modicum, quod vulgo crů-um (-um *var. l.*) vocatur, in quo et ipse in tabernis bibere solebat, manu gestavit *(sc. mortuus). cf.* *crucibulum *et* *cruseolus.

***crusina** (gr-, chr-, -ros-, -raus-, -sen(n)a, -sna, crona), -ae *f.* (*orig. germ., theod. vet.* kursinna) *vestis ex pellibus confecta, mastruca – Pelz(kleid, -mantel, -rock):* Hincm. epist. 200 p. 225,10 mitto vobis . . . -snam de pellibus cum panno coloribus vario. Dipl. Otton. I. 14 p. 102,8 nisi singulis annis tantum regi unum cavallum, scutum et lanceam, vel duas -as dent *monachi.* Leg. Lang. p. 333,7 crosnam (grosnam *7*). p. 605,8 crausnam. p. 650,31 cronas. Chart. Hersf. 109 unam -am, quam vulgariter dicunt grawam. Ruodlieb IV 6 pelliciis crisis varicosis sive -ennis. 161 ch-ennis. XIII (XI) 39 in ch-is. Anon. Has. 20 accepta marderina -ena talari. Chart. Ital. Ficker 77 p. 104,19 accepit . . . comes ab . . . abbate . . . launichild cro-a una. Chart. Tirol. notar. II 111 chrosnam griseam de cunilo. *saepius.*

***crusinatus,** -a, -um. *pelle (crusina q. d.) indutus – mit einem Pelzrock angetan:* Thietm. chron. 5,10 Miseco domum, qua eum *(Hodonem)* esse sciebat, -us intrare vel eo assurgente numquam presumpsit sedere.

***crusiolus** *v.* *cruseolus.

crusma (cruxma), -atis *n.* (κροῦσμα) *moduli – Melodie:* **1** *sonus – Klang, Ton:* Carm. Cantabr. A 10,15,3 fidium ad -ta (-xmata *G*). Thiofr. flor. 1,6 l. 10 inter epythalamii -ta. Willibr. II 2,755 -ta symphoniarum. **2** *canticum, hymnus – (Lob-)Lied, Hymne:* Thiofr. Willibr. I 34 p. 480E voce altisona concrepabant laudum -ta *populorum examina.* II prol.tit. prologus in vitam Wilbrordi -te dignam. 2,411 presul . . . offert -ta, laudes.

crusta, -ae *f. vel rarius* **crustum,** -i *n. script.* cris-: *p. 2048, 17.30.*

1 *strictius i. q. superficies indurata, cooperimentum concretum – harte Oberfläche, feste Schicht, Kruste:* **a** *in univ.:* Carm. var. III A 6,6,22 omne . . . crepuit, laterum nec -a remansit. Anon. secret. p. 71,8 in ipso *(sale)* fieri -as superiores permittas *eqs.* Albert. M. animal. 23,88 p. 1480,42 donec -am faciat *pulvis.* **b** *de pane ('Rinde'; cf. p. 2048,18sqq.):* **α** *proprie:* Form. Senon. II add. 1,7 aforis turpis est -a, abintus miga nimis est fusca. Roger. Salern. chirurg. 1,949 super quod *(vas)* embotum (vel -am panis perforatam *suprascr. M*) inversum ponas. *adde:* Maurus (?) anat. II p. 32,18 ferro candente superposito pastae quasi -a superinducitur. **β** *meton. i. q. panis – Brot (?de certa quantitate pastae: l. 66):* Annal. Parm. a. 1247 (MGScript. XVIII p. 673,27) fuit famis valida . . . , et fiebant turte in duabus -is quatuor et quinque. Thadd. Florent. cons. 43,5 cibi de pasta, ut lagana, frictele, -e tortarum. *panificium, collyrida – Backwerk, Gebäck:* Ysengrimus 5,875 Scotigenum -as mollisset flamine terno atque saginasset *abbas.* **c** *de glacie (cf. p. 2048,24) i. q. congelatio – (Eis-)Decke:* Flor. Lugd. carm. 9,18 glacies -is vertens immanibus undas. Sedul. Scot. carm. II 7,37 hiemps glacialibus horrida -is (*sim.* 70,5). Walth. Spir. Christoph. II 5,6 subitę concreto flumine -ę *(cf. Verg. georg. 3,360).* **d** *de vulnere, ulcere i. q. eschara – (Wund-)Schorf:* Ps. Heliod. chirurg. 32 diacausis est, quae in corporibus adustio scaram facit, hoc est -am vel putrimen. Albert. M. animal. 23,83 donec locus laesus aqquirat -am sive corticem, qui vulnus claudat. *al. de morbo i. q. scabies, impetigo – Grind, Krätze:* Wilh. Salic. chirurg. 1,2 p. 304E haec aegritudo . . . vocatur -a seu lactumen et fit in eis *(sc. pueris lactantibus)* in fronte et capite. 1,53capit. de -is et cancraenis in cruribus. *ibid. al.* **e** *de lardo i. q. callus – (Speck-)Schwarte (per compar.):* Ulmar. Ved. 8 (MG Script. XV p. 401,10; a. 875/80) uxorem . . . languor invasit, ita ut . . . -ae lardi superponerentur linguae oris illius et exponerentur quasi carbones nigrae. **f** *de capite i. q. testa – (Schädel-)Decke:* Metell. exp. Hieros. 5,66 verticis hic -a, spina dolet ille revulsa. **2** *latius i. q. particula fracta, secta – (Bruch-)Stück:* **a** *in univ.:* Summ. Heinr. C p. 241 -a (cri- *B*) stvcke. Gloss. IV 50,48 St.-S. -a stucche. *ibid. al.* **b** *de pane (cf. p. 2047,70) i. q. frustum, fragmen – Brotstück, Brocken, Bissen:* Alcuin. epist. 3,10 p. 23,8 (synod.) oblationes . . . fidelium tales fiant, ut panis sit, non -a. Tract. de aegr. cur. p. 159,16 accipe -am panis et combure. *al.* **c** *de glacie (cf. p. 2047,70sqq.) i. q. fragmentum – (Eis-)Stück, Scholle:* Beda hist. eccl. 5,12 p. 310,22 defluentibus . . . semifractarum -is glacierum. **d** *de marmore, auro sim. i. q. lamina (tenuis), tabula (musiva), opus musivum, tessella – (dünne) Platte, (Musiv-)Tafel, Musivarbeit, Mosaiksteinchen:* Erment. Philib. 1,82 (MGScript. XV p. 301,27; a. 838/63) plumbi -ae. Rather. prael. 5,10 lectus . . . aureis distinctus mirifice -is. Leo Mars. chron. 3,28 p. 397,21 (rec. II) gradibus . . . -is (cri- *var. l.*) pretiosorum marmorum decenti diversitate distinctis. Invent. Matth. 18 eius *(thecae)* . . . -a nonnulla et resegmina tabulis reliquiarum inserta creduntur. Chart. Mog. A II 676 p. 1103,23 pavimento preciosorum -is lapidum interlito. *al.*

***crustamen,** -inis *n. frustum (assum) – (gebratenes Fleisch-)Stück, Bratenstück:* Ekkeh. IV. bened. II 103 omnia qui cernis, benedic assamina (*a. corr.* -a) carnis. 122 hęc Satan et larvę fugiant -a cervę.

***crustatim** *adv. minutatim, frustatim – in (kleine) Stükke:* Ekkeh. Uraug. Hieros. 29,5 petram -m confringendam.

crustatio, -onis *f. obductio crustosa, scabritia – Verkrustung, Verschorfung:* Wilh. Salic. chirurg. 1,63 p. 323C signa . . . formicae et empetiginis sunt pruritus grandis . . . et asperitas ipsius *(loci)* in tactu cum quadam -e loci.

crusto, -atum, -are. **1** *opere musivo obducere – mit Musivarbeit überziehen, auskleiden:* Gloss. II 355,35 St.-S. -ta gimusitiu *(a theod. vet.* muosen *[v. M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwb. I. 1872. p. 2241], false interpr. Ahd. GlWb. p. 428 s. v.* gimussen; *spectat ad Lucan. 10,114).* **2** *crusta, tegimento (pretioso) privare – des (kostbaren) Überzuges, Beschlages berauben:* Annal. Ianuens. II p. 89,4 ecclesias expoliantes et cruces et testes evangeliorum -antes *(sc. comites et marchio). cf.* decrusto.

crustosus, -a, -um. *crusta obductus, scabiosus – überkrustet, krätzig:* Wilh. Salic. chirurg. 1,11 p. 307C removebis carnem illam scabidam aut -am.

crustula, -ae *f. vel* **crustulum,** -i *n. script.:* chr-: Gloss. I 336,57 St.-S. crhu-: *p. 2049,3.* cris-: *p. 2049,9.* -tolum: *l. 72.*

1 *strictius de superficie indurata i. q. crusta (parva) – (kleine) Kruste:* **a** *in univ.:* Urso qual. 400 illius humoris *(sc. in intestinis contenti)* superficies aquosis consumptis partibus in -am condempsatur. **b** *de pane ('Rinde'; cf. p. 2049, 13sqq.):* **α** *proprie:* Summ. Heinr. C p. 225 -a panis strictus rinta, superficies panis, panis tortus oleo conspersus. Chron. Albr. a. 1135 p. 832,5 accepto fragmine panis ordeacei vel furfurei aliquoties -am (crusta *1*) ruminabat *solitarius (ex Herb. Clar.).* **β** *meton. i. q. panis – Brot:* Prud. Trec. annal. a. 843 p. 44,13 erat . . . facinus, ut iumenta raptorum pabulis habundarent, et homines . . . terrenae admixtionis -is indigerent. *collyrida, genus panis, placentae – eine Art Brot, Gebäck, Kuchen:* Summ. Heinr. C p. 246 -um, -olum brecita et est

[Antony]

genus panis concavus et tortus, oleo conspersus in medio. *al.* Gloss. I 275,18 St.-S. -a protchunni ano prosam. 332,6 -am (-um *a*, crh-am *q*, -a *f*) rinc. 444,25 -am pergitun. III 496,18 -a crusta. IV 50,54 -a uochunza. *ibid. al. v. et p. 2048,64.* **c** *de vulnere, ulcere i. q. eschara – (Wund-)Schorf:* Tract. de aegr. cur. p. 371,21 si cum pace fuerit, ut -am *(sc. scrofularum)* moveas. Maurus progn. 7 p. 27ª,27 obvolvitur -a *materia nociva* et ad apostema colligitur. Notulae Wilh. Cong. 967sq. si locus erisipulatus est habens -am *eqs.*; si autem non est ibi cri-a *eqs. saepius.* **2** *latius de particula fracta, secta:* **a** *in univ. i. q. fragmentum, testa – Splitter, Scherbe:* Hymn. Hraban. 21,7,2 in cippo . . . Marcellinus -is fracti vitri decubando toto nudus corpore. **b** *de pane (cf. p. 2048,68sqq.) i. q. frustum, fragmen – Brotstück, Brocken, Bissen:* Carm. Cantabr. A 42, 11,3 intentus ad -a fert patienter omnia *(sc. Iohannes fame confectus).* Egbert. fec. rat. 1,1171 -a rodo. Rud. Trud. gest. 6, 14 datā -ā hispidi panis. *al. v. et l. 2.* **c** *de marmore i. q. lapillus – Steinchen:* **α** *tessella – Mosaiksteinchen:* Libri Karol. 4,19 cernimus . . . in litostrotis diversorum colorum per artificem conpaginatis -is . . . formatas imagines. **β** *calculus – Rechensteinchen (in imag.):* Rein. Leod. inept. 3 p. 603,33 meae quidem ineptiae quasi nigro calculatae sint lapillo; nunc Parii vero -a marmoris . . . exoptaverim.

crustum *v.* crusta.

crustumium, -i *n. pirum quoddam egregium (de Crustumio, loco procreationis, dictum) – eine (nach dem Herkunftsort Crustumium benannte) erlesene Birne (loci spectant ad Verg. georg. 2,88):* Ecbasis capt. 179 his *(sc. cibis)* cydonia sunt, -a denique mixta. Gloss. II 631,70 St.-S. -is sperameisa. IV 50,57 -a sperpira (*cf.* II 721,14 C-is . . . piris sperthpirvn).

crustus, -us *m. cultus (exterior), ornatus – (äußerlicher) Schmuck, Putz:* Aldh. virg. I 58 p. 317,25 ut -u interdicto . . . carnalis statura *(sc. sanctimonialium et ecclesiasticorum)* comatur et habitudo corporea . . . perornetur. *Antony*

cruti- *v.* cruci-. **cruus** *v.* grus.

1. crux, crucis *f. script.:* chr-: *p. 2050,37.63.* croc-: *p. 2050,42.43.* -cc(es): *p. 2050,43. form. pl.: nom.* -is: *p. 2052, 1. gen.* -um: *p. 2053,28. abl.* -is: *p. 2050,45. metr.* crūc-: Vita Erasmi II 281.

σταυρός – *Kreuz:* **I** *de patibulo, instrumento cruciatus (interdum i. q. furca – Galgen, e. g. l. 43.45):* **A** *proprie:* **1** *gener.:* Ecbasis capt. 408 arbore de celsa vulpi -x figitur alta. 529. Bernold. Const. libell. I 5 p. 23,43 quis . . . nostrum funem sibi ipsi ad -em portarit *eqs.* Helm. chron. 52 p. 103,20 sceleratissimos . . . -i subfigendos autumant *Slavi.* Ligurinus 2,531 multi . . . capti appensique -i . . . peribant. *saepe.* **2** *spec. de patibulo Christi:* **a** *strictius:* Hraban. carm. 16,24 frater iniquus . . . nudum patrem *(i. Christum)* improbe risit in -e pendentem *(cf. Sedul. hymn. 1,9sq.).* Thietm. chron. 8,14 sanctae . . . -is partem . . . cesar nostrae dedit aecclesiae. Marian. chron. a. m. 3,42 capit. p. 499 de -e *(sc. a Helena inventa)* et de morte Arri heretici. Otto Frising. chron. 4,5 capit. p. 22 de . . . inventione sanctae -is. *persaepe. adde de patibulo sanguinem provocante quasi prelum (in imag.):* Radbert. corp. Dom. 21,82 rubentia . . . musta in eo proelo -is eliquantur, dum . . . Christi sanguinem de altare sumimus. Metell. Quir. 10,10 bibes . . . merum quadro -is prelo supereffluens conviva Iesu proximus tu. **b** *latius de veneratione, cultu, memoria:* **α** *in univ.:* Libell. suppl. Fuld. 19 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 326; a. 812/17) ut -is gloriatio in diebus dominicis fiat ante missam. Hraban. epist. 1 opus in laudem sanctae -is (Cand. Fuld. Eigil. I praef. p. 222,32). *al.* Petr. Dam. epist. 106 p. 176,23 ad honorem . . . sanctae -is . . . missas celebrant. *al. adde (in obtestatione):* Wipo gest. 18 p. 38,13 per sanctam -em Domini *eqs.* **β** *de festis:* Chron. Thietm. 4,36 a natali Domini usque ad sancte -is invencionem infirmabatur *comes.* Thangm. Bernw. 16 diem statuunt, exaltationis videlicet sanctae -is sollempnitatem. 17 p. 765,52. Otto Frising. chron. 5,9 p. 241,5 exaltatio sanctae -is in ecclesia Dei celebrari cepit *(cf. notam ed.). al.* **γ** *de altari ('Kreuzaltar'):* Thietm. chron. 4,20 coram sanctae -is altari (7,3 p. 402,8). Chart. Heinr. Leon. 13ᶜ qui *(puer)* . . . mortuus est et ante altare sancte -is sepultus. Chart. Raitenh. 43 p. 41,30 in consecratione . . . altaris sanctae -is. *saepe.* **B** *meton.:* **1** *crucifixio, poena -is, supplicium – Kreuzigung, Kreuzes-, Todesstrafe:* **a** *in univ.:* Vita Emm. I 4 testatus est ibi . . . se . . . pro Christo -em pati velle. Ecbasis capt. 471 totus conticuit grex atque -is siluit lex. Lamb. Tuit. Herib. 1,9 p. 748,28 de sola -e versabatur iudicium. Chron. Pol. 3,7 Bolezlavus . . . indignatus -em civibus . . . est minatus. *al.* **b** *de crucifixione Christi :* Gloss. psalt. Lunaelac. 117,24 'haec est dies *eqs.*' diem -is significat, in qua fideles salvati sunt. Rituale Rhenaug. 80 p. 135,5 per passionem et -em tuam libera nos Domine. *persaepe.* **2** *cruciatus, tormentum – Peinigung, Folter, Qual:* Liutpr. antap. 3,41 p. 95,9 Cristina . . . , ut thesauros occultos tradat, diversis -bus (cruciatibus *var. l.*) laniatur. Ekkeh. Uraug. Hieros. 5,1 quae tormenta, quas -es, quasve . . . miserias superstites christicolae paterentur, vix . . . credibile est. *al.* **C** *translate:* **1** *onus, molestia – Bürde, Last:* **a** *in univ.:* Vita Norb. II add. 1,8 vir fuit insignis, -x pravis. Metell. peripar. 4,3 fons lacrimarum, -x miserorum, fax populorum *(de advocato).* Conr. Hirs. mund. cont. 762 magisterium indiscretum maxima -x servientis est. Caes. Heist. mirac. I 8,19 p. 97,3 -x monachorum rigor ordinis est. hom. exc. 302. *al.* **b** *de imitatione Christi (loci spectant ad Vulg. Matth. 16,24):* Dipl. Conr. III. 130 p. 235,17 eorum . . . curam gerere, qui . . . relictis . . . omnibus -em suam baiulantes Christum . . . sequntur. Idung. Pruf. argum. 301 ut -em Christi portent non in angaria *clerici et monachi.* dial. 3,962. Otto Sanblas. chron. 42 p. 67,8 -em suam tollentes Christumque sequi cupientes *principes (alluditur ad insigne crucesignatorum; cf. p. 2052,15sqq.). al.* **2** *de fide vel de ecclesia christiana:* Paul. Diac. carm. 6,30 non tulit arma -is pestis iniqua latens. Dipl. Karoli III. 84 p. 136,11 ut . . . pro Christi eiusque . . . vivificae -is amore aliquod prȩberemus adiutorium. Petr. Dam. epist. 59 p. 201,9 quia cuncta . . . evangelii praecepta -em spirant. Annal. Ratisb. a. 1147 (cod. Emm.) contra inimicos Christi et chr-is (Hist. Altah. annal. a. 1152 p. 382,52. Hist. de exp. Frid. imp. p. 39,16.). *al.*

II *de effigie patibuli Christi (crucifixi):* **A** *corpor. (fere in opere plastico; in pictura: l. 53):* **1** *spectat ad ornatum, apparatum (ecclesiae, altaris, cellae sim.; in fastigio turris: l. 50):* **a** *in univ.:* Dipl. Merov. I 19 p. 20,22 calices vel croces seo indumenta altaris (93 p. 83,29 crocces). Chart. Fuld. B 283 p. 411,31 ecclesiam cum omni stabilitate et in reliquiis in capsis seu in -is. Notae Emm. I (MGScript. XV p. 1094,2) reliquiae in duobus -bus *(item de receptaculo reliquiarum:* Berth. Zwif. chron. 40 p. 264,6 -x aurea sanctorum reliquiis plena. *al.).* Petr. Dam. epist. 29 p. 281,29 ante -em cellulae. Gesta mon. Mans. (MGScript. XV p. 933,15) cuius *(turris)* tecti cacumen -e deaurata . . . spectabiliter decoravit *abbas.* Annal. Elnon. a. 1179 -x gemina (*item de -e duplici:* Ortl. chron. 2,2 p. 112,5). Deusd. c. invas. 2,7 (MG Lib. Lit. II p. 325,16) nihil . . . refert, utrum adorem -em a catholico vel heretico depictam. Catal. thes. Germ. I 73,21 -es cottidianas duas. *persaepe. adde de decore turibuli:* Theoph. sched. 3,61 p. 116,26 formabis agnum et in capite eius coronam et -em. Ps. Alphons. clav. 3 p. 785,18 ut salire possit fumus directe per foramen -is. **b** *de usu (exempla selecta):* **α** *in pompis solemnibus:* Vita Galli I 5 p. 217,14 adsumpta -e in ecclesia intraverunt in domum presbiteri cum psallentio. Arnulf. Mediol. gest. 1,19 producta est -x illa pulcherima. Herm. Altah. annal. a. 1260 p. 402,19 procedebant . . . clerici vexillo previo vel chr-e. *persaepe.* -em sequi *i. q. processioni interesse – an einer Prozession teilnehmen:* Notker. Balb. gest. 2,11 p. 69,2 tempore . . . letaniarum . . . -em sequi solitus erat *Hludowicus.* Consuet. Trev. 107 p. 350,3 quarta feria et sexta -es sequantur et saginam non manducent *monachi. saepe.* **β** *in querelis proferendis:* Rahew. gest. 4,6 p. 239,25 videns *(sc. imperator)* multitudinem eorum, qui -es baiolarent (is enim Italorum mos est, ut habentes querelas -em manibus preferant) misertus *eqs.* Ligurinus 8,554 multi . . . aderant queruloque ferebant innumeras clamore -es. *al.* **γ** *in ritu vigiliarum pas-*

chae: Consuet. Trev. 48 abbas cum omni congregatione veniat, ubi -x secundum ritum sepulta iacuerat, exspectantes resurrectionem Domini. **δ** *in ritu horae supremae:* Wilh. Hirs. const. 2,64 p. 1134[A] -x lignea ad hoc *(sc. pro moribundis)* facta solum . . . ab infirmario apportatur. *huc spectare vid.:* Wipo gest. 39 p. 59,14 imperator finem sibi imminere sentiens . . . -em sanctam cum reliquiis sanctorum apportari fecerat. **ε** *in ritu iudicii Dei (de -e ante quam et ad cuius formam stantes dimicant; de re v. HRG I. p. 1772):* Capit. reg. Franc. 16,17 si qua mulier se reclamaverit, quod vir suus numquam cum ea mansisset, exeant inde ad -em (*sim.* Conc. Karol. A 24[A],46). 45,14 volumus, ut ad declarationem rei dubiae i u d i c i o -is Dei voluntas et rerum v e r i t a s i n q u i r a t u r (134,1). 138,27 sanccitum est, ut nullus deinceps quamlibet examinationem -is facere praesumat (*inde* Leg. Lang. p. 556[b],42; *sed cf.* p. 524[a],28 si flebiliores fuerint ipsi testes, tunc ad -em examinentur; nam si maioris aetatis sunt, quod non possint ad -em stare, tunc mittant filios). *al.* **ζ** *in confirmatione iuris iurandi, promissionis sim.:* Ord. iud. Dei B 9,1[n] si aliqua infidelitatis suspitio in eo habeatur, iuret in altari aut in -e. Capit. reg. Franc. 307 p. 469,11 iuratum est super . . . lignum sanctae dominicae -is. Chart. Babenb. 470 p. 343,24 manu propria super -em . . . villam praedictam delegavit *dux. al.* **η** *usu meton. de oblationibus coram -e deponendis (de re v. G. Schreiber, Unters. z. Sprachgebrauch des mittelalterl. Oblationswesens. 1913. p. 10):* Chron. Andag. 22 p. 55,7. 57,2 tribus per annum oblationibus . . . ecclesia . . . beati Huberti sollempniter honoratur, que vulgo -es Falmenienses, Palatienses et Arduennenses dicuntur; . . . Godiscaldus . . . Palatienses -es fraudulenter temptaverat imminuere. 94 p. 246,11 Alardus . . . bannales -es deducentibus presbiteris, cum exsolvissent oblationes debite devotionis, . . . banno edictum archidiaconali . . . confirmavit. **2** *spectat ad insigne potestatis, dignitatis (interdum de pectorali q. d., e. g. l.42):* **a** *in univ.:* Pass. Kil. I 10 capsae, -x et evangelium aliaque pontificalia vestimenta . . . in sepulchro posita sunt. Gesta Trev. cont. I 1 p. 176,9 (epist. papae) concedimus . . . tibi, karissime fili, <licentiam> -em ante te gestandi (*sim.* Chart. episc. Halb. 83 l. 47 [epist. papae]). Adam gest. 3,15 p. 156,10 invenerunt . . . girovagum Osmund archiepiscopali more -em pre se ferentem. Ord. coron. imp. 13,2 imperatorem ante portatur -x plena ligno dominico. Vita Norb. I 12 p. 682,21 in pectore de aurifrigio super pallium -em habens non modicam. *saepe.* **b** *de insigni imperatorum ('Reichskreuz'):* Annal. Altah. a. 1062 p. 59,22 -em et regiam lanceam ex capella auferunt *duces.* Epist. Heinr. IV. 37 p. 49,16 -x et lancea ceteraque regalia insignia. 39 p. 56,9 coronam, sceptrum, -em, lanceam, gladium misi Moguntiam (*sim.* Vita Heinr. IV. 10 p. 34,12). Const. imp. II 10,5 habuimus . . . in potestate nostra sanctam -em, lanceam *eqs. al.* **3** *spectat ad -es per loca, vias, campos erectas (vel affixas):* **a** *in univ.:* Epist. Bonif. 57 p. 104,23 -es statuens in campis. Walahfr. Gall. 1,11 p. 293,3 sumens virgam colurnam fecit -em et fixit in terram. Vita Liutg. I 25 stat adhuc in eo loco lapidea -x . . . ab incolis erecta. *al.* **b** *de insignibus finium designandorum:* Cod. Lauresh. 10 l. 15 *terminus procedit* ad illam ligneam -em, que est posita iuxta illam viam, que *eqs.* Dipl. Merov. I 2 p. 4,15 usque in vallem, ubi -es in arbore et lapides subtus infigere iussimus. Dipl. Heinr. III. 48 de -e, que est in via Platonis, usque ad aliam -em, que *eqs.* Dipl. Constantiae 19 p. 65,1 (spur.) de -e in -em. p. 65,13 ascenditur . . . per planum planum et per -em -em. Chart. Burgenl. I 124 p. 89,20 inde ascendit ad -em Mixa *terminus. saepe. adde:* Vita Gamalb. 12 (5) quatuor -es ligneas per totidem coeli plagas constituit, quarum metas numquam . . . praetergressus exiit. **c** *de signis viae cursum indicantibus:* Petr. Cas. (?) chron. 4,11 p. 478,18 -es . . . ferreas ac ligneas fieri ac supra stipites pro signo vie iussit affigi *dux.* Metell. exp. Hieros. 2,19 flexus earum *(viarum)* crebrior affixis -bus signatur. **d** *de signo nundinarum ('Marktkreuz'):* Dipl. Frid. I. 478 p. 392,41 ut . . . -em in suo *(mercato)* erigerent et mercatum publice instituerent *fratres Babenbergenses.* Chart. Hans. 22 p. 13,26 infra legitimas nundinas . . . quamdiu -x erecta steterit. **B** *incorpor. de viso -is (Christi):* Annal. Sangall. I a. 785 -is in vestibus apparuerunt *(sim.* Widuk. gest. 3,61. *al.).* Oliv. hist. Dam. 9 p. 174,6 triplex forma apparuit in aere; . . . tertia . . . habens -is patibulum et figuram hominis in eo suspensam. *al. adde:* Chron. Thietm. 4,36 appropinquante iam carnis eius *(comitis)* dissolucione -em in fenestra, que ibi post caligacionem oculorum eius facta fuit, vidit *eqs.*

III *de insigni -is Christi:* **A** *gener.:* Wett. Gall. 32 v e x i l l u m . . . -is cum luminaribus adsumebatur (Carm. de Frid. I. imp. 2367. *al.*). Thietm. chron. 2,35 signum salutiferae -is in vestimentis . . . elucens digne accipientibus profuit. Statut. ord. Teut. p. 38,28 statuimus . . . , ut . . . fratres in palliis et cappis et tunica armorum -em nigram deferendo . . . se huius ordinis esse membra . . . profiteantur (p. 51,12. *al.*). *saepe.* **B** *spec. de insignibus crucesignatorum q. d.:* **1** *proprie:* Bernold. Const. chron. a. 1096 p. 464,18 omnes . . . , qui ad hoc iter se devoverunt, signo -is se ipsos in vestibus notare fecit *papa.* Otto Frising. gest. 1,42 p. 61,4 Saxones . . . -es . . . assumpserunt, a nostris in hoc distantes, quod *eqs.* Annal. Neresh. a. 1211 (MGScript. X p. 23,4) pueri infiniti numero -e signati ad liberandam terram sanctam frustra sunt procincti. Chron. Erf. mod. II a. 1275 p. 273,34 rex et regina . . . et quingenti milites expediti in plenis armis -e signati sunt. *persaepe. v. et* crucesigno. *huc spectare vid.:* Anon. mus. Sowa p. 70,15 dat praemia nulla ferenti -x vestimenti, nisi sit prius insita menti. **2** *meton. vel in imag. de ipsis bellis sacris q. d. (interdum expresse i. q. expeditio -is – Kreuzzug, e. g. l.28):* **a** *in univ.:* Gunth. Par. hist. 8,39 pauci vero, qui de -is proventu magis erant solliciti, obnixe dissuadebant *eqs.* Const. imp. II 91 p. 114,31 retulit *episcopus Reginensis* . . . nobis . . . pontificem vos *(sc. Hugolinum)* promotioni n e g o t i i -is Christi . . . deputasse (Chart. Tirol. 1131 p. 173,36. *al.*). Honor. III. registr. 334 p. 253,4 magistro Arnoldo predicatori -is *eqs. al.* Albert. Stad. chron. a. 1189 -is . . . legatus a papa . . . missus est Hinricus cardinalis episcopus Albanensis (*inde* Alex. Min. apoc. 20 p. 429,11). *persaepe.* **c** *locutiones notabiliores:* **α** -em praedicare *sim. i. q. ad sacram -is militiam evocare – zum Kreuzzug aufrufen:* Gunth. Par. hist. 2,10 ille, qui iam v e r b u m -is publice predicabat (Urban. IV. registr. 542 p. 523,24 faciamus v. -is proponi contra Manfredum . . . et Sarracenos. *al.*). Albert. Stad. chron. a. 1233 -x contra Stedingos ubique auctoritate apostolica praedicatur. Chart. Pruss. II 97 (epist. papae) episcopis, in quorum civitatibus et diocesibus -x pro Pruscia et Lyvonia predicatur, salutem. *al.* **β** -em sumere, accipere *sim. i. q. in sacra -is militia militare – am Kreuzzug teilnehmen:* Otto Frising. gest. 1,38 Radolfus monachus . . . multa . . . populorum milia ex . . . civitatibus, oppidis seu vicis ad accipiendam -em accendit. *al.* Const. imp. II 116,10 quos *(principes)* ad sumendam -em largitionibus . . . induximus. Albert. M. sacram. 227 p. 149,11 de his, qui -em accipiunt, ut et ipsi . . . indulgentiam omnium peccatorum consequantur. *saepe.* **γ** -em redimere *i. q. se (pecunia) bello sacro exsolvere – sich von der Teilnahme am Kreuzzug freikaufen:* Chart. Pruss. II 310 (a. 1265/72) quatenus . . . omnes crucesignatos, qui personaliter Pruciam proficisci non poterunt, . . . compellatis, ut -em redimant.

IV *de signo -is:* **A** *de signis, notis sim. formam -is imitantibus:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* Lex Frision. 14,2 si . . . illam *(vimineam sortem)*, quae -is signo notata est, sustulerit *presbyter eqs. al.* Herm. Altah. advoc. (MG Script. XVII p. 373, 28) Aeschwinus fertur . . . in signum victoriae quandam -em cum bipenni in quadam abiete . . . excidisse. **b** *in scriptis:* Amalar. off. praef. 6 interposui in fine eorum *(patrum dictorum)* et principium meorum signum -is. Cod. Udalr. 116 literas, ubi -x est, da regi. *adde de nota in marg.:* Anon. mus. Sowa p. 76,7 -e signatum eloquium. p. 76,27. **2** *publ. et iur.:* **a** *de signo vel signatione -is disposita in portis, ostiis sim.:* Vita Conr. Salisb. 16 p. 73,9 -em . . . super portas ponens 'haec' inquit 'bona ex parte Dei . . . duci interdico'. Chart. Tirol. notar. I 284[b] qui Trentinus ipsam tenutam accepit et hostium ipsius domus -e signavit. II 401 Poazanus . . . paravit -em in dicto hostio. Chart. Tirol. 1237 p. 275,14 dominus Eiranus

[Konstanciak]

intromisit nomine tocius mansi faciendo -em in ipsa porta. **b** *de subscriptione vel firmatione in chartis inserta:* EPIST. Alcuin. 3,20 p. 27,34 (synod.) stilo diligenti in charta huius paginę exaraverunt *(sc. episcopi)* signum sanctę -is infigentes ita: *eqs.* CONC. Karol. A 52 p. 687,9 Inchadus ... episcopus interfui et ... manu propria signo -is subterfirmavi. DIPL. Constantiae 11 p. 40,14sqq. signum sancte -is factum manibus meis *(iteratur quater pro singulis testibus).* DIPL. Otton. I. 459 p. 626,5 (spur.) confirmavit hanc cartam et signum -is impressit. *al.* **c** *de ornatu chartae:* EPIST. Hildesh. 1 p. 54,7sqq. (a. 1177/99) in dextera parte privilegialis cartule fiunt duo circuli ... et inter duos circulos fiat -x parva ... et post -em scribatur unus versus ...; in medio circuli fiat -x longa *eqs.* **d** *de pictura in insigni generis:* CONR. MUR. clip. 6b Anglice rex, clipeus tuus albus habetur ibique -x transit rubea. CONR. MUR. clip. 9b regi Ierusalem ... in clipeo niveo -is extat forma rubentis. **e** *de signo nummis impresso:* CARM. Bur. 42,9,2 -x placet, rotunditas et albedo placet *(sc. nummi).* **B** *de signatione, signaculo -is manus vel digitorum gestu facta:* **1** *benedicendo:* **a** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 1,8 p. 166,19 frontem signo -is armans (*sim.* ARCHIPOETA 5,1,3). EKKEH. IV. bened. I 23,2 addit aquis puram -e facta columba figuram. *saepius.* ALBERT. M. Is. 11,10 p. 180,86 ideo imprimimus -em vertici *eqs. persaepe. adde:* ORD. coron. imp. 19,16 episcopus ungat ei in modum -is de oleo exorcizato brachium *eqs.* **b** *in canone missae (de re cf. J. Jungmann, Missarum Sollemnia. 1952. II. p. 179sqq.):* AMALAR. ord. expos. I 13,1 sex ... sunt -ium (-um *var. l.*) ordines in 'Te igitur'. *al.* RATHER. epist. 25 p. 131,18 calicem et oblatam recta -e signate, id est non in circulo et varicatione digitorum (*inde* ORD. celebr. conc. 17,337). HONOR. AUGUST. sacram. 85 p. 791A septuaginta duae -es fiunt in canone super oblatam et calicem. *saepe.* **2** *averruncando:* RITUALE Rhenaug. 38 per hoc signum sanctę cru†cis ... nunquam audeas eum violare. *al. adde:* ANSELM. BIS. rhet. 3,6 p. 176,4 -x ... Christi iacet in fronte, fugite ergo, partes adverse!

V *de ipsa forma -is:* **A** *strictius:* **1** *de partibus fornicis:* GISLEB. ELNON. inc. 4,216 quibus *(arcubus)* est -x unica cuique. **2** *de viarum (con)cursu i. q. compitum – (Wege-)-Kreuzung:* CHART. Burgenl. I 485 p. 325,43 (a. 1266) incipit ire ... via ... et transit viam, que vadit ad villam Kurtuil, quarum viarum -x habetur pro meta. *?transversus – ?kreuzend, Quer- (usu attrib.):* DIPL. Constantiae 11 p. 39,21 quod *(iter)* venit a grutta de Musca ... et ferit ad viam -em, que venit a matina et vadit Bitectum. **B** *latius de similitudine (fere in locut.* in modum -is *sim.):* **1** *in univ.:* HEITO Wett. 4 proruit in terram ..., distenso omni corpore in -is modum postulavit, ut *eqs.* RUD. FULD. Leob. 12 p. 127,31 extensis in -is modum brachiis. *al. expressius i. q. decussatim – kreuzweise, überkreuz:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 182,4 accidere posset quandoque, quod ambe longe *(i. lora)* in modum -is illigarent se invicem. *al.* **2** *de incisione (de combustione l. 53):* ADAM gest. 2,43 p. 104,3 ut cute capitis in modum -is incisa ferro cerebrum ... aperiretur. RUODLIEB VIII 82 in -is ... modum me comburatis ... per geminas buccas. TRACT. de aegr. cur. p. 359,42 scarifica hubera in modum -is et superpone unguentum. WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p. 325B incidatur cutis secundam figuram triangularem aut -is largam *eqs. al.* **3** *de situ vel figura aedificiorum, locorum sim.:* ERMENT. Philib. 1,25 (MG Script. XV p. 300,14; a. 838) in medio ecclesiae, quae est instar -is constructa. Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 1,7 sic locus Babenbergensis aecclesiis et patrociniis sanctorum in modum -is undique munitus *eqs. al. adde:* ORTL. chron. 1,2 p. 16,8 qui locus in medio vallium positus -is effigiem similat.

VI *in nominibus, appellationibus:* **A** *gener.:* **1** *hominum:* REGISTR. Prum. 45 secunda *(sc. cultura)* est, que dicitur Merilonis C-e. TRAD. Scheftl. 283 testes: ... Geroldus de C-e *eqs. al.* **2** *locorum:* CHART. Rhen. inf. I 5 (a. 796) tradidi ... locum, qui dicitur ad C-em. VITA Liutg. I 28 alter *(locus),* qui ad C-es dicitur. CHART. Rhen. med. II app. 11 p. 353,32 ante portam s. Eucharii, quod C-em dicitur. *al. fort. huc spectat:* CONST. imp. II 328 p. 438,18 ego Henricus de Camerago ..., qui sto in -e Vicecomitum. **3** *ecclesiarum, monasteriorum sim. ('Heiligkreuz'):* CHART. Babenb. 470 p. 343,6 (a. 1137/40) ut eandem villam ... ecclesiae Sanctae C-is perpetuo confirmaret *dux.* CHART. Heinr. Leon. 95 eclesie Sancte C-is ... -em ... contulimus. INNOC. III. registr. 1,222 fratres Sancte C-is. CHART. episc. Hild. II 121 Hugo prepositus Sancte C-is. *al. adde:* THANGM. Bernw. 51 p. 780,20 (chart.) cui loco, Deo sanctaeque C-i ... titulato, monastici ordinis indidi personas. **B** *zool.* -x marina *fort. i. q. stella maris – viell.: Seestern (loci spectant ad Veg. 3,12,3, ut vid.):* BERNH. PROV. comm. 4,3 p. 285,34 oliva marina, caro marina ..., -x marina, ... caballus vel corallus marinus, hec omnia ... libidinis voluptatem compescunt. GLOSS. Roger. I B 2,6 p. 601,26 fiat ... fumigium de -e marina, id est stella marina *eqs.* **C** *bot.* -x Christi *i. q. Paris quadrifolia (L.) – Einbeere (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 575):* GLOSS. III 526,55 St.-S. -x Christi einber. *ibid. al.*

2. crux *v.* 1. crus. ***cruxatus** *v.* 2.*cruciatus.

***crymnodes** *v.* *crimnodes.

crypta (crip-), ae *f.* (κρυπτή) *script.:* scr- : *l. 71. p. 2055, 25. 27. adde* Dipl. Otton. III. 277 p. 698,32 *(var. l.).* grip-: ACTA imp. Stumpf 530 p. 742,36. chr-: *l. 61.* crup-: *l. 50. 72. adde* LIBER de appar. Mich. 2 (MGLang. p. 542,2).

I *strictius i. q. hypogaeum, camera, spelaeum, specus, antrum – (unterirdisches) Gewölbe, Gruft, Grotte, Höhle:* **A** *gener.:* **1** *in univ.:* AMALAR. off. praef. 2 videbatur mihi quasi ‚in -a' (inscripta *var. l.*) posito fenestratim lucis scintillas radiare *eqs.* WALAHFR. exord. 6 p. 480,17 criptae sunt specus subterranei. LEO MARS. chron. 2,25 in cripta antiqua, quę ingentibus saxis ... in demonum honore constructa *eqs. al. in imag.:* LIOS MON. 359 in cripta pectoris. **2** *de habitaculo (in recessu sito; de loco nidi: l. 37):* VITA Germ. 11 (MGMer. IV p. 631,1; ante 851) petiit ... ab eis *(monachis),* ut illa cripta, que est in vasto ac in solitudine ..., ad inhabitandum ei concederent. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 19,12 manent et adherent sepius in rupibus et in criptis *aves terrestres* (p. 53,34). 2 p. 136,34 ante criptam, in qua est area nidi. *al.* **3** *de latibulo (expressius de catacumba, ut vid.: l. 41):* **a** *proprie:* WALAHFR. exord. 3 persecutorum rabiem declinantes in criptis et cymiteriis et speluncis ... conventicula faciebant *credentes.* NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 36,4 per diversa latibula, criptas et profugia sunt abstrusi *perditissimi. al.* BENZO ad Heinr. IV. 7,2 p. 584,2 electio papę fiebat in criptis propter metum paganorum. **b** *meton. i. q. latebra – Zuflucht, Hort:* PAUL. BERNR. Greg. 45 p. 498,20 fuit ... quidam vir in urbe perditionis filius, ... pater furum ... et -a malae conventionis. **c** *translate:* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,17 p. 1015D *nonnulli* in se ... quasi revertentes, immo retrorsum ad malitiae -as anfractuose divertentes *eqs.* (2 p. 1081C). **4** *in nomine loci:* TRANSL. Chrys. et Dar. 27 (24) in villa nuncupante Crupta. LEO MARS. chron. 1,5 p. 27,13 pesclum, quod nominatur Cripta imperatoris. 1,45 p. 116,5 Cripta latronis. ANSELM. HAV. dial. 3,13 p. 1230B in loco, qui dicitur C-a ferrea. *al.* **B** *spec. de sacello (plerumque sub altari vel choro ecclesiae sito, 'Krypta'):* **1** *in univ.:* CAND. FULD. Eigil. II 15,12 arcubus atque ... columnis binas ... erexit pulcro ordine -as. EKKEH. IV. bened. I 50,4 illa *(Helena)* ... criptam ... duplicat (gloss.: criptam super criptam, opus mirabile). *persaepe. spectat ad traditiones, donationes, reditus sim.:* DIPL. Otton. I. 222b p. 306,10 ad dotem cripte Magdeburgensis ... donavimus *eqs.* TRAD. Frising. 1679 tradidit ad altare ..., quod est in chripta ... positum. REGISTR. abb. Werd. 15,3 p. 350,3 hi sunt reditus criptae. *al. huc spectare vid.:* GREG. CAT. chron. I p. 332,3 concessit ... criptam sinino opere constructam *(v. notam ed.).* **2** *de loco sepulturae:* CHART. Solod. 2 p. 6,2 (a. 778) ut corpusculum meum in illa cripta, quam novo opere feci, requiescat. ALBERT. M. animal. 8,190 multae vesparum in hyeme inveniuntur in criptis mortuorum natae ex cadaveribus eorum. *saepe. expressius de sepulcro martyrum, sanctorum vel de loco venerationis eorum reliquiarum:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,29 ut illic almus altissimi anthletus condiretur in -o (scripto *a. corr.*). CARM. var. I 16,4,8 quae pridem in cruptis pausabant

[Konstanciak]

membra beata. *saepe.* **3** *de loco munium explendorum:* CHART. Basil. C I 94 p. 64,31 (a. 1219) testes: . . . Heinricus de cripta, Cůnradus de sancto Gallo sacerdotes. 256 p. 188,3 Otto Lovbere de posteriori cripta. 277 p. 201,39 Iohannes sacerdos de anteriori cripta.

II *latius:* **A** *cella, apotheca, horreum – Keller, Vorratskammer, Speicher:* DIPL. Otton. III. 209 p. 621,13 ecclesiam . . . cum terris, vineis et criptis. 278 p. 700,15. GREG. CAT. chron. I p. 317,9 petiam terrę et vineę cum casa et criptas ibi pertinentes. *al. expressius i. q. emporium – Stapelplatz:* ANNAL. Ianuens. I p. 69,1 expulsionem Sardinie . . . et -arum nostrarum invasionem . . . ultra non ferimus *(sc. Ianuenses).* **B** *cloaca, incile – Kloake, Abzugsgraben:* ALDH. virg. II 978 quae *(extalia)* cava per criptas complebant antra latrinae. 1231. LIUTPR. antap. 1,35 tanta . . . exercitus strages facta est, ut criptae civitatis, quas alio nomine cloacas dicunt, horum cadaveribus replerentur. hist. 17 p. 172,36 non latibula . . . , non concava ligna, non criptae sordium receptacula fugientibus tutelae esse possunt. **C** *saeptum (balnearium) – (Bade-)Verschlag, 'Kabine':* LIBER tram. 142 p. 206,15 extra refectorium . . . sint criptae duodecim et totidem dolii praeparati. p. 206,21. **D** *caverna – (verborgene) Höhlung:* YSENGRIMUS 5,399 quamlibet in criptam camerati lapsa molaris perdita quę quereris delituisse reor. WILH. RUBRUQU. itin. 30,2 *magister Willelmus* subtus arborem *(sc. argenteam)* fecit criptam (scriptam *var. l.*) unam, in qua homo potest abscondi. 30,3 in cripta (scripta *var. l.*).

cryptarius (crip-), i *m. custos, qui cryptae curam gerit – Küster, Pfleger einer Krypta (ni subest pars nominis):* CHART. Lamb. Leod. 190 p. 251,5 (a. 1228) habebit . . . sacerdos quatuor bonuaria terre . . . , que fuerunt Henrici cri-i.

***cryptatim** *adv. cryptae instar – nach Art einer Krypta:* ADO VIENN. chron. (MGScript. II p. 318,26; c. 869) qui *(episcopus)* . . . infra civitatem in honore beatorum martyrum . . . domunculam -m construxit.

***cryptella** (crip-), ae *f. (parva) crypta, sepulcrum – (kleine) Krypta, Grabkammer:* MIRAC. Martial. 2,4 (MG Script. XV p. 282,9; s. VIII./IX.) quidam rusticus . . . in cryptam . . . introgressus se in tertia -a retro tumulum ducis . . . occultavit. CHRON. Median. 1 p. 205B qui *(martyres)* . . . honeste reconditi iacent in quadam basilicae . . . -a. *in nomine loci:* GREG. CAT. chron. II p. 67,18 in Veneri et ad Cri-am iuxta rivum Vallis Transarici.

crypticus, -a, um. *subterraneus, subter positus – unterirdisch, Unter-:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1056D columnae . . . , quae eamdem -am ecclesiam sustentant *eqs.*

cryptula (cri-), -ae *f. script.:* scrip-: *l.58.* -tol-: *l.55. adde* AETHICUS p. 195,11. **1** *(parva) crypta – (kleine) Krypta:* VITA Odil. 4 (MGScript. XXV p. 176,9; a. 1246) cuiusdam cri-e infringentes *(sc. Brabantini)* ostiolum *eqs.* p. 176,43 universa . . . loca ecclesie . . . confracta sunt preter . . . Nicolai cri-am. *in nomine loci:* GREG. CAT. chron. I p. 153,19 terram in Cri-a prope flumen Pharphe emit *Audo. ibid. saepius.* **2** *caverna – Höhlung (in imag.):* AETHICUS p. 152,9 laboravi . . . , ut veritatem . . . paucis favorum criptolis (-tul- *var. l.*) prodere valerem. **3** *tugurium, protectum – Hütte, Unterschlupf:* FORM. Salisb. II 3,21,7 indiscisam et supertextam minutatim scri-am feci. *remissius i. q. latebra – Schlupfwinkel:* HIST. Daret. p. 200,22 meretricum . . . cri-e lupanaria dicuntur.

***cryptus** (crip-), a, um. **1** *adi. i. q. (penitus) reconditus, immersus – (tief) verborgen, eingesenkt:* NICOL. BIBER. carm. 42 Virgilii scripta sunt in corde tibi cripta. **2** *subst. neutr. i. q. arcanum, latibulum – geheimer Winkel, Versteck:* NOTKER. BALB. hymn. p. 42 iudicem nos inspicientem, cripta cordis rimantem . . . precemur *eqs.* EKKEH. IV. bened. I 16,110 in cripto (gloss.: archano) cordis. *Konstanciak*

cryseus *v.* chryseus.

***crystallatus** (cris-), -a, -um. **1** *crystallinus – Kristall-:* CATAL. thes. Germ. I 106,26 unum cri-um candelabrum; quinque candelabra cuprea. **2** *alch. i. q. ?perlucidus, clarus (ut crystallus) – ?durchsichtig, (kristall)klar:* IOH. sacerd. 9 fecem candidam . . . cum aqua salis cri-a *(an leg.* destillata*? cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. V. 1936. p. 305sq.)* in clibano calcinabis.

***crystallicius** (cris-), -a, -um. *ex crystallo factus – kristallen:* AGNELL. lib. pont. 143 p. 372,4 graterem uno cri-um.

crystallicus (cris-), -a, -um. *ex crystallo factus – kristallen:* ECBASIS capt. 791 vulpes . . . cri-a vascula promit. *subst. neutr.: vas ex crystallo factum – Kristallgefäß:* ECBASIS capt. 568 quis cri-a promat.

crystallinus (cris-), -a, -um. (κρυστάλλινος) *script.:* chr-: *l.15.18.26.* -ali-: *l.20.47. form.* -neus: *l.38.*

I *strictius i. q. ex crystallo factus – kristallen, aus Kristall:* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 128 p. 250,35 capsas reliquiarum . . . cum gemmis vitreis et cri-is ornatas. PURCH. Witig. 275 vas cri-um Christi de sanguine plenum. CHRON. Andag. 83 p. 208,7 ludum unum chri-arum alearum. *persaepe. v. et p. 475,29.* **2** lapis -us *i. q. crystallus – (Berg-)Kristall:* EKKEH. IV. cas. 23 p. 60,15 miratur *Hatto* . . . crucem lapidibus chri-is circumclusam. ORTL. chron. 2,2 p. 114,6 istae reliquiae . . . legi possunt per lapidem cri-um. IOH. sacerd. 8 centum methchals de nitro . . . et centum de lapide cristalino. *al.* **B** *in imag. et alleg.:* GODESC. AQUENS. opusc. 4,16 p. 153,7 sicut crystallus nunquam in aquam ite<rum>, qua facta est, potest resolvi, sic corpus . . . -um dominae Mariae in aquam corruptionis . . . nunquam reverti potuit. GERHOH. novit. 4,28 ut aquatica fluxe mutabilitatis infirmitate deposita in divine inmutabilitatis chri-am soliditatem commutata esset *natura humana. v. et vol. I. p. 1600,32.* 4,67 vide . . . , quam in alto posita est hec lucerna de testa cri-a humanitatis et igne divinitatis perfecta.

II *latius i. q. crystallo similis – kristallähnlich:* **A** *in univ.:* ALBERT. M. summ. creat. 3,12,1 p. 425b,43 quidam sancti considerantes coeli . . . indissolubilitatem et perspicuitatem et luminositatem vocaverunt ipsum -um. **B** *perlucidus (ut crystallus) – (kristall)klar, durchsichtig:* **1** *gener.:* CAES. HEIST. mirac. I 7,20 p. 27,36 Virginem coram se vidit *virgo nobilis* cri-am, id est ad instar cristalli perlucidam. **2** *spec.:* **a** *anat. de lenticula oculi:* MAURUS anat. I 149 invenientur in eo *(oculo)* tres humores: cri-us (-neus *var. l.*), albugineus et vitreus. BENVEN. GRAFF. ocul. B p. 9,23 quando humor cri-us est prope tunicas pupille, tunc videtur de uno colore. ALBERT. M. sens. 1,5 p. 10b,13 in oculo, ubi in humido -o est vis visiva. WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 19,5 comprehendit rethinus *(sc. panniculus)* medietatem cri-i humoris inter se. *saepe.* **b** *alch.:* PS. ARIST. magist. p. 643a,38 solvetur *sal* et mutabitur in aquam -am. pract. p. 660b,18 signum *(sc. perfectae rectificationis aquae)* est splendor, -a serenitas absque fecibus. IOH. sacerd. 3 omnia . . . dissolves: nam cristalinam suscipiet *(sc. liquor)* claritatem. *al.* **C** *solidus, induratus, congelatus – fest, verfestigt, 'kristallisiert':* **1** *alch.:* PS. ARIST. magist. p. 649a,41 hoc frustum *(sc. confectionis magnesiae)* cera cum aqua salis armoniaci . . . in lapidem -um. p. 651b,32 in . . . aceto pone . . . salis armoniaci -i, . . . et misce bene totum terendo fortiter. GEBER. forn. 25 p. 759 si hanc aquam decoxeris . . . , descendent lapilli cri-i. investig. 4 p. 481 descendet circa latera vasis et in fundo alumen praeparatum -um. **2** *philos. de parte caeli:* ALBERT. M. summ. theol. II 11,48 p. 529b,28 coelum, quod supra firmamentum est, propter talem convenientiam cum aqua in substantia dicitur 'aqueum', et propter soliditatem dicitur 'coelum -um'. *ibid. al.*

crystalloides (cris-, -tol-, -oyd-), -es. (κρυσταλλοειδής) *form.: nom.* -ois (-oys): *l.69.70. gen.* -os: *l.67. dat.* -o: *l.69. t. t. anat. de lenticula oculi:* **1** *adi.: crystallinus – Kristall-:* PAUL. AEGIN. cur. 111 p. 68,1 glaucomata . . . ex cri-e humore (*3,22,30* κρυσταλλοειδοῦς ὑγροῦ) passiones putabant *posteriores.* ARS med. 5 p. 422,25 quorum *(oculorum)* prima tunica ceratoides dicitur, . . . quarta vero cri-es. **2** *subst. fem.: humor crystallinus – Kristallflüssigkeit:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,11 p. 3ar nigri fiunt *oculi* ex cristolloydos parvitate. 4,11 p. 17ar ut redeant *nervi* divisi ad eosdem ramos, qui -oydo se solidant; hec . . . -oys primum instrumentum est spiritus visibilis. 6,12 p. 27av cum exiccetur -ois ex aeris percussione exterioris. *ibid. al.*

crystallus (cris-), -i *m. vel rarius f. vel* **crystallum** (cri-), -i

[Niederer]

n. (κρύσταλλος) *script.:* xri-: RHYTHM. 51,22,1. chr-: *l. 7.27.* -al(um): CATAL. thes. Germ. I 55,6.

κρύσταλλος – *Kristall:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* AETHICUS p. 217,9 gemmam Oriciam ut cri-um clarissimam nitit. DIPL. Loth. I. 122 p. 281,1 evangelium . . . cum ebore, cri-o atque auro . . . compositum. COMPOS. Matr. 75,2 mittis hos chri-os in caccabulum. ABSAL. serm. 26 p. 155^{B} -us, lapis clarissimus, obiectu solis scintillulas ignis ex se emittit. BENVEN. GRAFF. ocul. B 34 p. 53,29 ad eandem *(sc. nebulam oculorum)* valet cri-us pulverizatus et suppositus. *persaepe. alleg. de Maria virgine:* MILO carm. 3,4,2,11 virgo Maria . . . onyx, cri-us, prasius, berillus, iaspis. **b** *de vase, ostensorio sim.:* ANNAL. Fuld. II a. 872 p. 75,22 inter caetera xenia cri-um mirae magnitudinis auro gemmisque praeciosis ornatum . . . obtulerunt *legati.* ORTL. chron. 2,2 p. 120,18 istae reliquiae in -o altero sunt inclusae. CHART. episc. Halb. 572 l. 29 portio . . . de pignore reliquiarum . . . condita venerabiliter in cri-o. *al.* **c** *de lenticula:* **α** *ad accendendum apta:* RUP. TUIT. off. 5,28 l. 1439sq. ut . . . liquidum -i lapidem sereno coelo soli obicientes radium eius *(solis)* . . . per eiusdem -i orbiculum . . . in subiectam suscipiamus escam. ALBERT. M. animal. quaest. 4,3 p. 149,1 quare per -um radiis solis oppositam carbo extinctus accenditur. *al.* **β** *ad amplificandum apta:* SALIMB. chron. p. 520,20 vix potuit legi epytaphium cum cri-o propter scripture antiquitatem. **2** *latius de humoribus in statum solidum redactis (fere usu natur. et philos.):* **a** *def.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395^{D} chr-us . . . per congelationem fit ex glacie. ALBERT. M. metaph. 8,1,5 p. 395,19 'si vero' velimus diffinire '-um', dicemus, quod est 'aqua congelata'. *al. v. et p. 1392,69.* **b** *exempla:* **α** *in univ.:* Ps. COPHO anat. 100 qui *(humor)* postea *(sc. egreditur)*, clarus et coagulatus est in modum cri-i. TRACT. de chirurg. 595 recipit . . . cri-i nitri. PRACT. puer. 7 si stet *lac* ad modum cri-i, bonum est, si vero ad modum aquae, non est bonum. *meton. de caelo perlucido:* CARM. Cantabr. 38,5 vale, hora . . . iocunda reddens cri-a *(cf. Vulg. Ezech. 1, 22).* **β** *c. colore quodam: de grandine:* YSENGRIMUS 7,627 instar parmarum cri-os Saxo iacentes repperit in campis. *de antimonio:* IOH. sacerd. 158 alkool id est cri-um.

csenium *v.* xenium.

***ctenion** (-neon), -i *n.* (κτένιον) *de genere concharum i. q. pecten – Kammuschel:* PAUL. AEGIN. cur. 254 p. 203,3 dietam . . . humectantem esse convenit: . . . piscium petreos et equinum et -ea (*3,78,10* κτένια) et similia.

***ctisma** (kt-), -atis *n.* (κτίσμα) *creatura – Schöpfung:* CARM. Scot. I 14,2,23 genus humanum ΦΙΛΑΖΟΝ, kt-is auctor.

***cuarandia** *v.* *warandia. **1. cuba** *v.* cupa.

2. *cuba *v.* *huba.

***cubaia** *f.* (*arab.* qabg) *perdix – Rebhuhn:* ALBERT. M. animal. 5,18 -a (cubala *Avic. Lat.*), quae est perdix femina, impraegnatur ex vento flante a marito. 6,55 avis . . . , quae cubech vocatur. animal. quaest. 16,20 p. 288,78 ex cane et lupa generatur filius potens generare, et ex gallina et cubeg similiter. *ibid. al.*

1. *cubalum, -i *n.* (cubare, *cf. ital.* covolo; *v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1143*) *spelunca – Höhle:* ROLAND. PATAV. chron. 9,10 p. 116,45 inter cetera . . . -a sive cavernas . . . hec *(sc. apertum -um)* est caverna pre ceteris mirabilior.

2. *cubalum (cabulum), -i *n.* (*?contam. ex* cuculus *et* (hali)cacabus, *cf. André, Lex. bot. s. v.* strychnon *et* caccabulus) *strychnum – Nachtschatten:* GLOSS. Salern. p. 11^{a},26 uva lupina, strignum, solatrum, -um, maurella idem est; foliis et semine utimur. ALPHITA II p. 47,7 cabulum, morella (*sim.* p. 192, 11).

cubatio, -onis *f.* *incubatio (in ovis) – das (Be-)Brüten (der Eier):* ARNOLD. SAXO fin. 2,5 p. 59,13 quando tonitrua veniunt in hora -is (*cf. Arist. p. 560^{a},4* ἐπῳαζούσης), corrumpunt ova (*sim.* ALBERT. M. animal. 6,18). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 49,14 mas non iuvat feminas ad nidificationem neque ad -em ovorum. *al.* ALBERT. M. animal. 6,2 quaedam *(aves)* . . . multa faciunt ova ante -em (*p. 558^{b},15* ἐπῳασμοῦ; *sim.* 17,4).

cubba *v.* cupa.

***cubeba** (-bib-, -bub-), -ae *f.* (*arab.* kabāba) *Piper cubeba (L.) – 'Kubebenpfeffer' (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 793):* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 349,16 -e inter calidum et frigidum temperatę naturę sunt. IOH. S. PAUL. diaet. 175 -ae calidae sunt in primo gradu. BENVEN. GRAFF. ocul. B 4 p. 14,24 recipe . . . ξ I macis, masticis, -arum, croci. Ps. OTHO med. 65 his laudem praebe, quae fragrant leve -ae. ALBERT. M. veget. 3,35 in seminibus . . . ex India . . . venientibus apparet farina fusca . . . sicut in pipere, cardamomo et -is. 6,86 -ae (cububis, cubibis *var. l.*) . . . sunt grana fere sicut grana iuniperi; . . . virtus . . . -ae similis est rubeae. *ibid. al.*

cubel(l)a *v.* cupella.

***cubes** *subst.* (*orig. inc., ni subest* hibiscum) *malva – Malve:* WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360^{F} -s, id est malva, frigida est et humida. 361^{A} malva, vide in dictione cubes.

***cubicatio,** -onis *f.* *summa duplici multiplicatione effecta – dritte Potenz:* ANON. geom. I 4,47 circulum incrassare si vis, diametrum eius cubices, ipsam -em eius undecies ducas *eqs.*

***cubico,** -are. *bis in se multiplicare – zweimal mit sich selbst multiplizieren:* ADALBOLD. sphaer. 4 -o diametrum *(sc. circuli)* et dico: septies septem fiunt XLVIIII; rursus septies XLVIIII fiunt CCCXLIII. *ibid. al. v. et l.18.*

cubicolum *v.* cubiculum.

cubicularis, -e. **1** *adi.:* *de famulo vel ancilla i. q. ad cubiculum pertinens – Kammer-:* VITA Mathild. II 10 p. 164,8 clam surrexit atque -em puellam tacita excitavit. VITA Annon. I 1,29 p. 478^{b},43 a reclamante puero -i . . . calciamenta . . . extorquens *eqs.* **2** *subst.:* **a** *masc. i. q. cubicularius (papalis) – (päpstlicher) Kämmerer:* CATAL. fam. pap. p. 196^{a} *recipiunt praebendas* -es: frater Hugucio II, frater Iacobus II. **b** *fem. i. q. cubicularia – Kammerfrau:* VITA Liutb. 30 p. 34,18 qui *(vasallus)* unam ex -bus eius *(Bilihildis)* pro carnali copula sequebat.

cubicularius, -a, -um. *script.* cob-: FORM. Marculfi 1,25.

I *adi.:* *ad cubiculum pertinens – Kammer-:* IOH. METT. Ioh. 120 litteris per sclavos -os omnia perferuntur *(sc. ad regem Saracenum).* CHRON. reg. a. 1107 p. 47,23 (rec. I) rex . . . expergefactus exilivit et ad milites -os pervenit.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *strictius i. q. camerarius, cubiculi praepositus – 'Kämmerer', Kammerherr:* **a** *de camerario imperatoris, regis sim.:* LEG. Wisig. suppl. p. 485,30 Hodoagrus comes -orum. CONST. Constant. 235 imperialis potentia officiis diversis, -orum nempe et ostiariorum . . . ornatu decoratur. DIPL. Conr. II. 228^{b} p. 311,21 quam *(villam)* concupiscens imperator Cunradus ad opus unius -i *(ed.;* cunicularii *in* CHART. Stab. 125 p. 256,3 *ex cod.)* sui . . . a domino abbate extorsit. WIPO gest. 4 p. 24,14 quos -orum m a g i s t r o s, quos infertores et pincernas . . . ordinaret *rex*, diu non est supersedendum (CHART. Burgenl. I 62 p. 35,2. *al.*). ALBERT. M. miss. 3,9,1 p. 115^{a},22 sicut est servitus regis in -is et dapiferis . . . , ita est servitus Dei in templo. *saepe. in imag.:* EMO chron. 85 p. 256,10 ratio domum suam, id est carnem et animam, disponit in bonum: utens timore pro ianitore, . . . spe pro -o. **b** *de camerario papae, episcopi:* ORD. Rom. 6,4 -o laico haec cura est praescripta, ut *eqs.* 36,1 nutriuntur *pueri bene psallentes* in scola cantorum, et postea fiunt -i. WOLFHER. Godeh. II 25 p. 209,47 -is suis diligentius commendatum *puerulum* secum deduci praecepit *episcopus.* CHART. Livon. A 42 p. 48,24 (epist. papae) dilectos filios, Martinum -um et Iohannem marescalcum, nostros. *al.* **2** *latius:* **a** *aedituus, sacristanus – Sakristan, Küster:* HUGEB. Willib. 5 p. 102,25 in primo anno illic veniens -us fuit aecclesiae et in secundo erat decanus in monasterio. OTTO FRISING. chron. 4,32 p. 225,32 a -is (matricularii ecclesiae FRUTOLF.) equum suum eis traditum dum redimere . . . vult *Clodoveus.* **b** *tabernarius, institor – Krämer:* CHART. episc. Wirz. I 138 p. 128,4 (a. 1184) indulsimus quoque -is libertatem transferendi cubicula ad heredes. 382 p. 444,22 creditoribus meis -is Cunrado Durrich . . . debita sua persolvant. CHART. Steph. Wirz. 226 p. 238,15 curiam . . . concessimus Helenwico -o. **c** *satelles, administer – Helfershelfer, Gefolgsmann:* HUMB. Sim. 1,4 p. 107,12 symoniaci et eorum intimi -i atque fidi pedissequui. **B** *fem. i. q. camera-*

[Niederer]

ria, socia – Kammerfrau, Gesellschafterin: CHRON. Ved. p. 687,39 Fredegundis, regis -a et occulte concubina. PETR. DAM. epist. 57 p. 184,20 presbyter . . . corruisse se . . . in quandam eiusdem principis -am confitetur. ORTL. chron. 2 p. 114,29 huius crucis impendia . . . dedit quaedam Bilihilt nomine, ducis Boloniorum -a. *al.*

***cubiculator,** -oris *m. cubicularius, camerarius – Kämmerer, Kammerherr:* CONST. imp. II 176 p. 219,5 (a. 1233) hec omnia fuerunt acta . . . in presentia . . . Rofredi hostiarii domini pape et fratris Iohannis -is (*antea:* cubicularo) domini pape.

cubiculum, -i *n. script. et form.:* cob-: *l.28.* -col-: *l.24.* cupiculus: GLOSS. III 1,26 St.-S.

1 *strictius i. q. dormitorium – Schlafzimmer, -raum:* ARBEO Emm. 39 cum -um intrassent *(sc. mariti)* . . . , in lectum . . . ingressi sunt. FORMA mon. Sangall. p. 13b domus medicorum, mansio medici ipsius, -um valde infirmorum. VITA Heinr. IV. 1 p. 10,21 in -o eius caeci, claudi et diversis morbis confecti iacebant. RAHEW. gest. 4,43 p. 284,4 quodam mane primo diluculo egredientem *(imperatorem)* de -o tentorii . . . conspicatur *sicarius. al. lectus – Bett:* RECEPT. Sangall. I 52 ad eos, qui urinam suam non tenent in -um suum. **2** *latius i. q. camera, cella – Kammer, Raum, Zelle:* **a** *proprie:* **α** *in univ. (in imag. de aula Dei l.29):* CONC. Merov. p. 69,16 in -o (-colum *var. l., v. ind. p. 259a*) . . . horum *(monachorum)* adque cellario vel familiari quolibet servitio neque sanctimunialis ulla . . . ullo modo admittatur. CHRON. Fred. 2,37 p. 62,29 sedens *imperator* cum fratre in cob-o. HERRAND. ad Waldram. (MG Lib. Lit. II p. 291,30) num magister es . . . , qui in -um regis aeterni introductus non es? ORD. celebr. conc. 11,35 felici reditu vestrarum sedium -a repetatis illesi (*item* 12,49. 20,40). CHART. Tirol. 1049 p. 92,20 ipsi murabunt et facient unam canipam . . . et supra illam canipam unum -um. *persaepe. diaeta – Kajüte:* GUNTH. PAR. hist. 19,53 ad navem reversus est *abbas*, ibique in -o suo . . . spolia collocavit. **β** *taberna, institorium – Verkaufsstand, Laden:* CHART. Rhen. med. I 127 p. 134,29 (a. 888) in solariis sive in -is . . . a quibusdam presbiteris sacrificium offerebatur, quod . . . interdictum est. CHART. Steph. Wirz. 183 de -is sub pallatio, in quibus venditur lineus pannus. CHART. episc. Wirz. I 138 p. 127,27 statuimus . . . novemdecim -a mercimonialia, . . . quorum sex destinavimus ad persolvendum prefatum cereum. CHART. Westph. VII 563 quod nos super dimidietate unius -i siti Colonie . . . effestucavimus. *al. v. et p.2058,67.* **γ** *domuncula – Häuschen:* VITA Gamalb. 13 ut mansitare nollet in domo propria . . . constituens sibi iuxta ecclesiam quoddam -um. SIGEBOTO Paulin. 30 Paulinae . . . -um claustro contiguum . . . providit *abbas.* **δ** *sepulcrum – Grab:* TRANSL. Athan. Neap. 21 quae *(femina)* ad beati Athanasii concurrit -um. NADDA Cyriac. I 19 sepultus *Marcellinus papa* via Salaria in -o. **ε** *oratorium – Gebetshaus, Kapelle:* MIRAC. Agripp. 4 (ed. B. Carpasso, Mon. Neap. I. 1881 p. 323; s. X.) ad . . . Agrippini confessionis -um iactatus . . . pristine redditus sospitati *miles eqs.* PONTIF. Rom.-Germ. 136,1 mandat ei *(sc. confessori)* sacerdos, ut expectet modicum, donec iubet in -um adorare *eqs.* **b** *in imag.:* **α** *de intimo cordis, mentis sim.:* EPIST. Bonif. 49 p. 78,16 quia te . . . in c o r d i s -o cingimus amore (IOH. CANAP. Adalb. A 24 p. 37,4. *cf.* ERMENR. Sval. 3 pectoris. DHUODA lib. man. 4,7,31 mentis). EPIST. Teg. I 102 pro his . . . , que vestri aurium -is instillarem. *al.* **β** *de utero:* HILDEG. scivias 1,4, l. 564 postquam femina humanum semen conceperit, . . . infans in abdito -o ventris ipsius formatur. **γ** *de mysterio:* PETR. DAM. epist. 160 p. 115,9 non ut earum *(Israelitarum mansionum)* scrutemur archana -a *eqs.* **c** *meton. de officio, institutione sim.:* **α** *spectat ad cameram regis vel imperatoris:* LEG. Wisig. suppl. p. 486,13 Argerimus comes -i et dux similiter. WIDUK. gest. 2,16 Hadaldus, qui erat super -um regis. BERNOLD. CONST. libell. IV 1 p. 89,26 Bernhardo iam ipsius regis -um ingresso. **β** *spectat ad cameram papae, episcopi:* CONC. Karol. B I 23 p. 220,14 oportet . . . , ut -o episcopi et secrecioribus quibuslibet obsequiis sincerae opinionis sacerdotes et clerici assistant. ORD. Rom. 36,1 si . . . nobilium filii fuerint *(pueri bene psallentes)*, statim in -o nutriuntur.

cubicus, -a, -um. *script.:* cyb-: *l. 9.* -itus: *l. 6. adde* ALBERT. M. metaph. 13,1,4 p. 590,17.

1 *geom.:* **a** *strictius i. q. formam tesserae exhibens – würfelförmig (usu subst.):* ALBERT. M. metaph. 5,2,2 p. 238, 62 quae *(differentiae corporeitatis)* sunt sphaericum et cubitum et huiusmodi. **b** *latius i. q. corporalis, trium dimensionum – räumlich, dreidimensional:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,162 cybicas effingere formas nituntur *puellae*. RAGIMB. epist. 4 p. 522,28 magis . . . in -o quam in plano angulo. FORTOLF. rhythmimach. 830 quam *(victoriae dispositionem)* . . . nos -am victoriam dicere possumus; tribus namque intervallis continetur. GERHOH. Antichr. 1,8 p. 317,26 XX cubitos oraculum tam in longitudine quam in latitudine simul et altitudine, id est quadrati -i speciem, tenuit. *alleg.:* METELL. Quir. 7a,3 in formam -am surgit *aetas (sc. XXVII annorum)* acumine, ter ternos ter habens. **2** *math. i. q. bis in se multiplicatus – zweimal mit sich selbst multipliziert, Kubik-:* **a** *proprie:* GERHOH. Antichr. 1,11 p. 319,22. octonarius primus in numeris -us est (ALBERT. M. Iob 1,3 p. 21,19 quia mille -us est numerus. *al.*). *per confusionem pro* quadratus*:* ANON. algor. Salem. p. 9,20 omnis numerus per se ductus consurgit ex se -us; sic bis bini sunt IIII, tres trini sunt IX. **b** *translate c. sensu climacis, perfectionis sim.:* THIOFR. Liutw. 14 p. 34,18 transiit . . . de luto faecis ad o c t o b e a t i t u d i n u m quadraturam -am (VITA Serv. 4 p. 11,5 o. b. soliditate -us [perfectus *var. l.*]). flor. 2,6 l. 37 in cyboriis, quibus a cubis nomina sunt indita, pensatur animę p e r f e c t i o -a (ARNO REICHERSB. apol. p. 56,22).

cubidus *v.* cupidus.

cubile, -is *n. script.* cup-: GLOSS. III 6,3 St.-S. *form. sing.: acc.* -em: *l.42. abl.* -e: *p.2061,6.*

I *strictius:* **A** *de hominibus:* **1** *lectus – Bett, Lager:* **a** *in univ.:* ALCUIN. carm. 1,1141 iacens *uxor* . . . depressa dolore, algida, nec valuit sese relevare -i. ERMOLD. Ludow. 3,51 in dumis habitant *Brittanni*, lustrisque -ia condunt. WALAHFR. carm. 75,5 in domo frigus patior nivale, non iuvat cerni gelidum -e. HIST. peregr. p. 168,35 cum iam . . . cuncti in sollicitis iacerent -bus. *remissius de facultate pernoctandi:* GERB. epist. 124 instamus . . . , ne vestro superventu ad suburbana cogamur demigrare -ia. *al.* **b** *de thoro (geniali), lecto amantium:* RHYTHM. 81,28,2 -em mihi indica meridie. GESTA Apoll. 71 rupit *pater* virgineum . . . nevum; hoc scelus ut fecit, polluta -ia liquit. HROTSV. Abr. 6,6 surge, domine mi, surge; tecum pariter tendam ad -e. *al. meton. de matrimonio:* WANDALB. martyr. alloc. 39 illud nec modicum est culmen honoris, servatis thalamis quae pietate compserunt socium rite -e. LIGURINUS 5,245 restabat . . . casta Beatrici sociare -ia regem. **2** *sedes requietis ultimae – letzte Ruhestätte:* ALCUIN. carm. 19, 2 hic Paulinus . . . toto requiescat in aevo, hocque -e pater . . . dignetur habere. CARM. libr. III 40 archilegato dans *(civitas Bambergensis)* prima -ia Petro. *al.* **3** *cubiculum, dormitorium – Schlafzimmer, -raum:* **a** *proprie:* FORMA mon. Sangall. p. 12b -ia servitorum. *saepius.* HROTSV. Dulc. 5 ducite me cum lucernis ad -e. OTTO SANBLAS. chron. 50 p. 82,22 -e regis familiariter pulsavit *Otto*, gladio sub veste latente. *al.* **b** *in imag.:* CARM. cod. Vat. (5330) 4,5 mergitur *Arcturus* haud umquam proprium girando -e. WALTH. SPIR. Christoph. II 4, 179 ut pulcra suum reseraverat Aura -e. TROTULA 13 ita foetus de -i suo, scilicet de secundina, naturae vigore expellitur. **B** *de animalibus i. q. latibulum, nidus – Schlupfwinkel, Nest:* WALAHFR. hort. 44 umbricolis habitata -ia talpis diruo. RADBOD. carm. 6,23 per humanas hospitor ipsa *(sc. hirundo)* domos atque ibi . . . confingo -e. CONR. EBERB. exord. 5,11 p. 299,24 in qua *(arbore)* -e alitis illius erat. *al. in imag.:* BONIF. epist. 65 p. 137,18 ut nos inter talia luporum -ia lustrantes . . . custodiat *agnus Dei (spectat ad Vulg. Matth. 10,16).*

II *latius i. q. mansio, camera (interior) – Wohnstatt, (innere) Kammer:* **A** *in univ.:* **1** *proprie:* ORD. celebr. conc. 2,22 ut . . . vestrarum sedium -ia repetatis illesi. ALCUIN. Willibr. 1 praef. (MGMer. VII p. 113,19) qui *(libellus)* in secreto -i . . . ruminare debuisset (*sim.* LAMB. TUIT. Herib. 1,12 p. 752,

[Niederer]

18). HINCM. coll. 1 p. 81,8 in quibus -bus (*antea:* mansiones) eorum sint animae collocatę, qui *eqs.* WALTHARIUS 220 intraverat aulam . . . regisque -e petebat. HROTSV. Pafn. 3,3 ecce, -e bene stratum et delectabile ad inhabitandum. **2** *in imag.:* EPIST. Merov. 15 p. 458,42 quia plus te oportet recondere sapientiam in -e (-o *ed.*) c o r d i s tui (WALAHFR. carm. 55,1,2. *al.*). CARM. var. II A 3,2 vis fidei tanta est . . . , ut faciat gratum mente -e Deo. EPIST. Ratisb. 30 p. 361,35 si, quę longo intervallo intermissa sunt, ad -e memorię possit *Tullius* reducere. *adde de Maria virgine:* COD. Udalr. 282,67 forma pudicicie dignumque -e sophye. **3** *meton. de officio cubiculi imperatoris:* DIPL. Otton. II. 283 p. 330,19 quem *(archimandritem)* . . . a nostro -i et necessariis consciliis abstraentes . . . fratribus in patrem et rectorem prefecimus. **B** *c. colore quodam:* **1** *taberna, institorium – Verkaufsstand, Laden:* CHART. scrin. Col. A I p. 205,18 (a. 1192/93) emerunt -e et aream. CHART. Raitenh.198 contuli . . . unum -e, in quo merces vendi solent. CHART. Turic. 1607 p. 316,12 item de -i subter lobium sartorium, in quo vendi solent simuli. **2** *thesaurus – Schatzkammer:* ALCUIN. epist. 282 p. 441,14 melius est te Deum habere in archa cordis quam aurum in archa -is. VITA Gebeh. Salisb. II 8 p. 39,30 Pertholdum quendam . . . in -e Salzpurgensis ecclesiae ingessit *rex*, qui *eqs.* CASUS Geng. p. 102,12 ipsi *(aemuli nostri)* post exitum suum *(sc. abbatis)* sedibus et -bus suis . . . se ingerentes omnia nostra per fraudem possederunt. **3** *carcer – Kerker:* HROTSV. gest. 509 non metuit *comes* . . . domnam clausam carcereis claustris servare -is.

cubitale, -is *n. cubile, culcita – Lager, Matratze:* AMARC. serm. 2,382 ille *(languens)* surgit et exultans vacuum -e reportat *(cf. Vulg. Ioh.* 5,9).

1. cubitalis, -e. **1** *adi.:* **a** *proprie i. q. ad brachium inferius pertinens – Unterarm-:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,11 p. 7a^{v} -es . . . chorde et lacerti undique sunt his *(ligamentis)* . . . cooperti. **b** *meton. i. q. longitudinem unius cubiti habens – eine Elle lang, groß, hoch, Ellen-:* SYLL. Bern. 4,54 limen atque postes -is ordo censet. DYASC. p. 143^{a} orminon . . . habet tirsum -em. MIRAC. Bernw. 2 puella . . . -i m e n s u r a vix a terra subrecta (DIPL. Karoli M. 315 p. 476,10 [spur.]). ALBERT. M. animal. 7,62 pigmei, qui -es homines vocantur . . . , longitudinem cubiti non excedentes (*sim.* 23,114). *al.* **2** *subst. neutr. : mensura cubiti – Ellenmaß, -länge:* GREG. CAT. chron. II p. 28,26 in latitudine . . . cannas X ad cannam pedum X legitimi -is.

2. *cubitalis, -e. (cubare) *?de veste i. q. ad dormiendum aptus – ?Nacht-, Schlaf-:* WOLFH. Waldb. 1,17 p. 176,24 mulierculae mancellam ei a manu . . . dissuerunt et -i subuculae reponentes . . . hanc reliquerunt.

***cubitas,** -atis *f.* (cubus) *species cubi, forma cubica – Würfelform:* ALBERT. M. metaph. 5,6,2 p. 282,69 cubi aenei unam partem dicimus esse aes et alteram -em; aes enim est materia, in qua est tamquam in subiecto species sphaerae et species cubi.

***cubitellum,** -i *n.* (*?pro diminutivo* cubicellum; *a* cubiculum) *cavernula, concavum parvum – Nische, Höhlung (de re v. Dict. d' archéol. chrét. et de liturgie. III/2. 1914. p. 3167):* GREG. CAT. chron. I p. 332,4 concessit *abbas* Romę . . . criptam . . . habentem post se arcus quatuor cum -is suis.

cubito, -are. **1** *semper, saepe cubare – zu schlafen pflegen:* PETR. DAM. epist. 109 p. 205,1 sepe pugnavi, ut . . . vestitus . . . dormiret; in nuda ligni tabula nudus . . . -bat *Rudolfus*. THEOD. PALID. annal. a. 1125 voluptatem in posterum abdicarunt *Liudgerus et Richenza* in tantum, ut strato -antes singulari velamine uterentur. **2** *cubare, dormire – schlafen:* GESTA Camer. cont. I A 22 in qua *(camera)* pontifex -bat. HARIULF. chron. 1,11 p. 22,16 nocte . . . eadem, cum sanctus suique in fossato -rent. ASINARIUS 349 preterita nocte . . . -anti res est visa michi.

cubitura, -ae *f. actio cubandi, repositio – das Liegen, Lagerung:* DYNAMID. Hippocr. 1,49 aliud papaver minus efficax soporiferum est, . . . quod paulatim -a decoxit.

1. cubitus, -i *m. vel* **cubitum,** -i *n. script.:* gub-: *p.2062,8.* cob-: CHRON. Fred. 1,22 p. 31,11. cumito: GLOSS. III 4,5 St.-S. cup-: LEX Sal. Pipp. 26,3 *(var. l.).* covet-: *l. 26.* cupid-: *l. 5. form.: gen. sg.* -is: *l. 27. abl. sg.* -u: *l. 11. 14. acc. pl.* -us: AETHICUS p. 135,3.

I *proprie:* **A** *strictius i. q.* ἀγκών, *articulus bracchii – Ellbogen(gelenk):* LEX Ribv. 43 si super -um (cupidum *var. l.*) manum miserit, XXX solid. multetur *(sim.* PACTUS Alam. 7,1. *saepe).* Ps. HIPPOCR. phleb. 93 ex brachio de vena iosana, quae g-o proxima est, auferendus est sanguis. UDALR. CELL. consuet. 2,9 nec cucullam prius exuat *frater* quam coopertorium usque super -os trahat. RUP. TUIT. inc. 4 viderunt . . . virum . . . levo latere sive -o (-u *var. l.*) innixum. BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,4 p. 118^{H} dislocatio -i omnibus aliis est difficilior. *saepius. in imag.:* LAMB. HERSF. Lull. 6 p. 315,21 cum . . . toto -o (-u *var. l.*) totum pene sanctae aecclesiae aedificium tibi videatur inniti. **B** *latius:* **1** *os brachii inferioris – Unterarmknochen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,7 brachium ex duobus constat ossibus: unum supra et appellatur -us superior. ARS med. 5 p. 422,15 his *(sc. spondylis brachiorum)* subiacent -i, manuum V, qui *eqs. al.* **2** *articulus – Gelenk:* ALBERT. M. animal. 1,35 in -o alae habent *vespertiliones* quandam ungulam acutam. *ibid. al.*

II *meton.:* **A** *de mensura longitudinis i. q. ulna – Elle (def.:* GERB. geom. 3,8 -us recipit pedem unum et semissem, sextas duas, palmos sex, uncias XVIII, digitos XXIIII): **1** *de mensura usitata:* CHRON. Fred. 2,57 p. 79,2 criscens . . . puer . . . covetum super aliorum statura. ARBEO Emm. 25 p. 63,5 ita ut in -is (-i *var. l.*) altitudine decrescat *(sc. nix).* REGISTR. Prum. 45 p. 208,5 debet unaquaque *(sc. ancillarum)* . . . facere camsilem I aut sarcilem in longitudine -os XII, in latitudine II. WALTH. SPIR. Christoph. I 23 allatum est ferreum scamnum XII -orum longitudinem habens. PETR. DAM. epist. 153 p. 66, 10 quae . . . confederatio congruere perfecte non poterit, nisi cum arca in -o consumatur, id est *eqs.* (*sim.* RAHEW. [?] dial. p. 529,27). CHART. Carniol. I 68 p. 77,1 meando . . . per directam viam per -os triginta duos. *persaepe.* **2** *de mensura variarum dimensionum:* ANON. geom. II p. 223,6 -um geometricum dicit Origenes tantum valere, quantum nostra sexcubita valent. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 448,11 collecto feno eligit aliquem medie stature virum et in locum cumuli usque ad pollicarem -um a terra sublati superponit. CHART. Livon. A III 299 p. 56,15 ad mensuram unius -i, quod vulgo filum vocatur, quod . . . filum . . . in arbore excisum habetur. *al.* **B** *in nomine loci:* MIRAC. Matth. 4 (MGScript. VIII p. 232^{b},53; s. XIII.) veniente . . . Cunrado in civitatem, que C-us *('Elbogen' ed.)* dicitur.

2. cubitus, -us *m. script.* cupi-: *l. 47. cubile – Lager, Schlafplatz:* FRAGM. mul. II 2 facit *mulier* hoc etiam, cum a<d> -um (III 2 cupitum) sero ceperit pergere. IOH. METT. Ioh. 51 illis *(affinibus)* . . . ibi *(in domo parentum viri Dei)* nocte retentis -umque petentibus.

[3. cubitus *v.* cubicus.**]**

cubo, -ui, -itum, -are. *script.:* chub(o): *l. 65.* cup(o): *p. 2063,4. form. perf.:* -avit: *p. 2063,17.*

1 *iacere – liegen:* **a** *in univ.:* WALAHFR. carm. 53,6 dum simulat somnum levita -ando per arvum. THANGM. (?) transl. Epiph. 6 quem *(fratrem)* . . . lectulo, ut alios deluderet, -ando . . . praestolabatur *episcopus*. EKKEH. IV. bened. I 26,106 huic *(Iudaeo)* Petrus instabat, prȩcelsior ipse -bat. THEOPH. sched. 3,84 p. 155,21 -a iuxta os formae auditu . . . considerans, qualiter eo intro procedat. *translate:* CARM. de temp. rat. 844 quaterdenae *kalendae* -ant in quadris *(sc. regularibus paschae).* **b** *de aegris:* HRABAN. epist. 50 p. 505,5 quoniam sepius suscipit me lectulus meus -antem, quam cathedra tenet meditantem. VITA Heinr. IV. 1 p. 11,10 quis querit, ubi eger -et vel quid alimenti postulet? **c** *de mortuis:* EPITAPH. Luc. 2,3 (MGPoet. IV p. 1007) hic chubat . . . noster Adelbertus dux. **2** *incubare, fovere – liegen (auf), (be)brüten, hegen:* **a** *spectat ad ova:* ACTA imp. Winkelm. I 998 p. 758,20 (s. XIII.$^{med.}$) de quibus centum gallinis possunt -are decem. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 51,30 a quibus *(avibus)* -antur ova cuculi et pulli nutriuntur. ALBERT. M. animal. 5,26 ovat *corvus* et -at quatuordecim diebus, antequam compleantur pulli. 6,47 aquila . . . per triginta dies ova -are dicitur. *ibid. al.* **b** *spectat ad pro-*

lem: ALBERT. M. animal. 6,69 habet *(sc. genus delphinorum)* lac et lactat fetus suos, et -ant (*p. 566b,17* εἰσδέχονται) eos, dum sunt parvi. *in imag.:* ARBEO Emm. 5 ut . . . abbas huius provintiae cenubiis normali studio fecunditer proles cupare non recusaret. **3** *dormire – schlafen:* WALAHFR. imag. Tetr. 207 laeta -ans, sit *Iudith imperatix* laeta sedens, sit laeta resurgens. RUD. FULD. Leob. 5 cum post completorium -tum i t u r a fores aecclesiae obseraret *soror* (VITA Liutg. I 11. *al.*). OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,22 quo loco nocte -are vellet *dux Fridericus*, latenter exploravit *Heinricus*. ISINGR. annal. I a. 1150 lupi silvis egressi in vicis cum animalibus -bant. ALBERT. M. animal. 26,6 quando -andum (*p. 627a,27* καθεύδειν) est, una *(sc. apium)* strepit et tunc diminuitur murmur eorum. *al.* **4** *morari – sich aufhalten, hausen:* CAND. FULD. Eigil. II 6,8 qui *(monachi)* . . . nostros quin et finitimos fratres hincque inde -antes mores et studia . . . lapsa renovare monerent. VITA Serv. 18 p. 71,2 -avit ibi lamia et bestie requiescebant in ea *(sc. urbe).*

[cuborositas *v.* *tuberositas.**]** **cubrum** *v.* cuprum.

***cubulus,** -i *m.* (*theod.* kübel *vel hungar.* köböl; *a* cupellum) *de mensura capacitatis i. q. cupella – Fäßchen (de re v. Dt. Rechtswb. VIII. p. 18):* CHART. Burgenl. I 82 p. 54,48 (a. 1208) quod quilibet illorum *(vinitorum)* novem -os vini cum magno -o persolvat. 576 p. 380,28 unum -um cervisie et quinque -os annone; -us . . . debet esse trium palmarum. II 37 p. 26,21 quarum qualibet tunellarum continere debet centum -os vini.

cubus, -i *m.* (κύβος) *script.:* cyb-: *l.34.42.* cib-: *l.42. adde* SYLL. Sangall. app. 5,75.

1 *tessera, quadrantal – Würfel* (*def.:* ALBERT. M. metaph. 5,2,2 p. 237,83 -us est corpus contentum sex superficiebus, quarum nulla excedit aliam): GERB. geom. 2,6 solidus *(pes)* . . . est longitudine,latitudine altitudineque aequaliter distensus. . . ,formam . . . -i vel tesserae retinens. CARM. imag. 21,9,4 dum carnem veram suscipit *virgo*, cybi ceu formam subrigit. CHRON. Camer. I 1,5 in qua *(epistola)* . . . de -is, de soliditate . . . disputavit *Gerbertus. al. de alea:* GESTA Camer. 1,89 p. 436,29 proiectis simul e manu -is cum triangulo. **2** *numerus cubicus, summa duplici multiplicatione effecta – Kubikzahl, dritte Potenz:* **a** *proprie:* ADALBOLD. Boeth. 175 octonarius et XX septenarius -i sunt . . . ; nam bis bini bis VIII, et ter tres ter XXVII faciunt (*sim.* CAES. HEIST. hom. I p. 87b). SYLL. Bern. 5,159 perfectus . . . surgit octonarius, cybus (cib- *var. l.*) vocatus (*sim.* OTLOH. quaest. 40). CATAL. Frising. (MGScript. XXIV p. 317,42) presul ut octavus virtute foret solidatus, approbat . . . prima -i ratio. *al.* **b** *translate de cumulo, perfectione sim.:* ANON. ad Ragimb. p. 533,6 octo b e a t i t u d i n u m -um (THIOFR. Liutw. praef. p. 3,21. flor. 2,5 l. 7).

***cucerella** (cuke-) *subst.* (cuculus) *nothus – Bastard:* EGBERT. fec. rat. 1,720 vitricus ut plorat privigni funera tristis et pater econtra cantat, 'cukerella' vocatur *(cf. notam ed.).*

***cucher** *v.* 2.*zuccarum. **cucilare** *v.* coc(h)lear.

cucimis *v.* cucumis.

***cucingum,** -i *n.* (*cf. theod. vet.* kozzo) *ocrea villosa – Fellgamasche:* WILH. HIRS. const. 1,16 p. 947B pro signo pedulium villosorum, qui . . . -a vocantur, idem . . . facies.

[cucium *v.* *tutia: TRACT. de aegr. cur. p. 149,6.**]**

cuctus *v.* cunctus.

cucubio, -ire. *de noctua i. q. ululare – rufen:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,11 noctuae -unt. GERHOH. psalm. 37,4 p. 609,5 -it *(sc. homo non intelligens)* ut noctu noctua lucifuga (*sim.* CARM. de philom. 40).

[cucuclimali *v.* sucus *et* linum: ANTIDOT. Glasg. p. 142,38.**]**

1. *cucula *subst. parus – Meise:* GLOSS. III 673,21 St.–S. -a vel linofa vel curuca maise.

2. cucula, -latus *sim. v.* cucull-.

cuculla (coc-, -ula) -ae *f. vel rarius* **cucullus,** -i *m. script.:* gugulla: NICOL. BIBER. carm. 367. culla: CARM. Cent. 22 epil. 2.

1 *tegumentum capitis (vesti monachorum adhaerens) – Kapuze (des Mönchsgewandes):* IOH. CANAP. Adalb. 16 soluta est ipsi capite pendens -a. CONSUET. Trev. 17 -a, id est capitio capitis, abscisa de monasterio proicitur *(sc. frater incorrigibilis).* DAVID novic. p. 340,18 humiliter incedant *novicii* tracta -a ante oculos. *saepius. fort. in nomine loci:* DIPL. Merov. III A 2 p. 116,11 item capellam de monte C-o. **2** *vestis monachorum, sanctimonialium (episcopi: l. 11) – Ordensgewand, Kutte, 'Kukulle':* **a** *proprie:* EPIST. var. I 13 p. 512,16 -am (coc- *var. l.*) nos esse dicimus, quam alio nomine casulam vocamus. p. 512,19 vestimentum, quod a Gallicanis monachis -a (coc- *var. l.*) dicitur et nos cappam vocamus *eqs.* IOH. METT. Ioh. 44 domno Einoldo ab omnibus exclamato ipse . . . -o induitur. ANON. Has. 34 p. 62,29 Moguntinus archiepiscopus subtus -am suam . . . collectus et tacitus. LIBER de unit. eccl. 2,42 p. 277,22 -a est tunica talaris et cucullata atque manicata habens speciem crucis per quatuor partes extensae. *persaepe. alleg.:* HILDEG. epist. II 154 si quis tyrannus -am integram, scilicet tunicam Christi, exuerit *eqs.* **b** *meton.:* **α** *de monacho:* EPIST. Worm. I 25 p. 47,10 dicamne monachum? non, non . . . sed f a l s a m -am (RATHER. decr. 1,34 [CC Cont. Med. XLVI. 1976. p. 135] -um. BENZO ad Heinr. IV. 3,23 p. 330,22). EKKEH. IV. bended. I 53,36 grata Deo bulla cum virginitate -a (gloss.: monachus). **β** *de vita monastica:* ALCUIN. epist. 55 p. 99,21 si sub orario plus laborasti quam sub -ula *eqs.* CONC. Karol. A 50C p. 603,17 cum probasset *Godeschalcus* se a Rabano coactum suscepisse -am. THIETM. chron. 4,60 -am proiecit *Sigifridus* laicalem suscipiens vestem. **γ** *de ordine monastico:* YSENGRIMUS 5,939 hoc *(sc. bibere)* varię clamides sectantur idemque -ę.

***cucullanus,** -i *m.* *qui cuculla vestitus est – Kuttenträger (pro convicio):* BENZO ad Heinr. IV. 4 prol. p. 356,12 quid ergo vobis cum -o aut cum aliquo symoniano?

1. *cucullarius, -i *m.* *qui cuculla vestitus est – Kuttenträger:* NOTKER. BALB. hymn. epist. dedic. p. 8 Notkerus -orum sancti Galli n o v i s s i m u s (CHART. Sangall. A 722. 729 p. 332,32). ARNOLD. RATISB. Emm. 2,61 p. 572,1 tam humilis monachus, ut . . . non possim . . . illi *(Gunthario)* comparare ullum nostri temporis -um. *al.*

2. *cucullarius, -i *m.* *nassa – (kapuzenförmige) Fischreuse (cf. J. F. Niermeyer, Mediae Latinitatis Lexicon Minus p. 284b):* DIPL. Otton. I. 249 p. 357,20 cum . . . piscationibus, sationibus, -is, aquis.

***cucullatio,** -onis *f.* *?communio cucullata – ?Verein von Kuttenträgern (pro convicio de monachis insipientibus):* GUNZO epist. 3 p. 23,7 culpans *(sc. monachus)* . . . facinus mutationis unius casus . . . et hoc lascivulis versibus, quasi in hoc sapiens mihi -o videretur.

cucullatus, -a, -um. *script.* -ula: *l. 59.* **1** *adi.:* **a** *de tegumento capitis:* **α** *cuculla instructus – mit einer Kapuze versehen:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,211 colobium . . . erat -a vestis sine manicis. VITA Liutg. III 1046 ubi humillimus inest color vestibus, hoc est niger satis semper -is. *al.* **β** *cuculla velatus – in die Kapuze gehüllt:* ANSELM. BIS. rhet. 3,1 p. 165,13 cum -o capite. **b** *de habitu monachorum i. q. cuculla vestitus – die Kutte tragend:* **α** *in univ.:* CONSUET. Vird. 1 p. 381,3 ad quod officium fratres -i stabunt. LAMB. LEOD. Matth. I 2646 personas laicales sepe -as nostrum reputare solemus in cętum. CARM. Bur. 39,7,3 monachi . . . in regula sunt pigri, bene -i et male coronati. **β** *de statu monachali (fere pro convicio):* GUNZO epist. 2 p. 22,8 unde gentili homini cognitio -ę perversitatis? BENZO ad Heinr. IV. 2,9 p. 220,10 fugiebat *multitudo* . . . manum Dei, quam ad iram provocaverat -ulata insania Scariothei *(i. papae).* YSENGRIMUS 5,1180 nonne -ę relligionis eras? HILDEG. epist. 84R l. 89 animal hoc primum -os homines significat. *al.* **2** *subst. masc.:* *qui cuculla vestitus est – Kuttenträger (fere pro convicio):* RATHER. conf. 34,1216 clericorum et -orum nobilissimorum cigneo canore dulcior sonus. GUNZO epist. 1 p. 20,1 -um dico, quia absolute hominem vulpeculę fraudibus corruptum non rite fateri possum. EKKEH. IV. cas. 139 diceret *Sandrat* suis neminem -um in regno se putasse fuisse, qui *eqs.* PETR. DAM. epist. 105 p. 161,2 inter . . . galeatorum cuneos discerpi et comprimi sepe videas -os. VITA Ermin. 11 p. 486,49 ecce . . . -i, qui dominum nostrum temere despexerunt. *al.*

***cucullifer,** -era, -erum. **1** *adi.:* *cuculla vestitus – die*

Kutte tragend (de statu monachali): YSENGRIMUS 5,654 gemma sit abbatum, qui primus sanxit . . . tale -e relligionis onus. **2** *subst. masc.: qui cuculla vestitus est – Kuttenträger:* YSENGRIMUS 5,923 ad quid tua cista, -r amens, intranda est?

***cuculliger,** -era, -erum. **1** *adi.: cuculla vestitus – die Kutte tragend:* THEOD. AMORB. comm. p. 11,38 sanctissimus -i cetus Benedictus heguminus (*sim.* THEOD. THEOL. Conr. praef. p. 213,16 agminis). **2** *subst. masc.: qui cuculla vestitus est – Kuttenträger:* BERNO epist. 7 p. 32,20 B., -orum meritis extremus.

cucullio, -onis *m. qui cuculla vestitus est – Kuttenträger :* WALDR. ad Notker. Balb. (MGStud. XVIII. 1997. p. 70,1) clarissimo filio Notkero extremus sancti Galli -o Uualdram gratiam. FROUM. epist. 92 F. solo nomine -o.

***cucullo,** -avi, -are. **1** *cuculla vestire – in die Kutte kleiden :* CHRON. Gozec. 2,7 laicus erat Roudegerus, se tonsuraverat, se -verat. **2** *habitu monachali apparere – als Mönch auftreten :* GONZO Geng. 1 mihi . . . miserese . . . veste -anti, heu mundo morigeranti!

1. cucullus *v.* cuculla. **2. cucullus** *v.* cuculus.

[3. cucullus *v.* culullus.**]**

cuculo (gu-), -are. *vocem cuculi propriam emittere – 'kuckuck' rufen:* CARM. de philom. 35 cuculi -ant. CARM. Bur. 132,2^{b},2 guculus gu-at. 145,3,4 -at . . . cuculus.

cuculus (gu-, coc-, -ug(g)u-, -ullu-), -i *m. script.:* cic-: GLOSS. IV 46,38 St.-S. crecuculus: GLOSS. III 3,7. *metr.* cūc-: *l.29.33.*

1 *de avi i. q.* κόκκυξ – *Kuckuck:* **a** *proprie:* CARM. libr. III 36,2 -us iam cantat amene. EGBERT. fec. rat. 1,767 -us altorem iniusta mercede cruentat. ALBERT. M. mort. 2,10 p. 367^{a}, 24 cugulus. animal. 8,93 quod pullus guguli, eo quod fortior et maior est aliis, praeripit eis cibum. *persaepe.* **b** *translate :* **α** *de notho:* EGBERT. fec. rat. 1,824 -us . . . multis currucis nascitur heres. CHRON. rhythm. Leod. 392 si quis habet spem in discipulo, quasi ovum fovet de -o. **β** *de homine stulto:* AMARC. serm. 4,17 qui fratrem diligit, illum insanum cuncti licet appellentque -ullum *eqs.* BERNH. GEIST. dial. p. 22,3 in risum redactae *(sc. Iustitia et Veritas)* sicut duo -i (*sim.* p. 25, 19). **γ** *de homine pigro:* FROUM. carm. 19,1 quid totiens me dilaceras, -us sine pennis, . . . testudine pigrior omni? **δ** *pro cognomine:* ARNO ad Cuc. (MGEpist. IV p. 109,31; c. 789/96) kartula dic, C-us valeat per saecula noster. ALCUIN. carm. 57,1 plangamus C-um . . . nostrum. *ibid. saepe.* **2** *de herbis:* **a** *strychnum – Nachtschatten:* RECEPT. Lauresh. 2,68 herba, quae dicitur -us. 2,218 coculis et pauca grana piperis. *ibid. al. (v. ind. ed. p. 427).* **b** panis -i *i. q. oxys – Sauerklee (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 480):* GLOSS. III 496, 23 St.-S. -o panis guggulum. GLOSS. Roger. I A 1,23 p. 556,39 panis -i, id est species trifolii, desiccetur. ALPHITA I p. 274,3 alleluia, panis -i idem. *al. v. et vol. I. p. 474,41sqq. fort. huc spectat:* RECEPT. Bamb. 67 folia culi cum pane . . . trita superponis.

cucuma (cuco-), -ae *f. cacabus, lebes – (Koch-)Topf:* VITA Germ. 4 (MGMer. VII p. 421,6) vir beatus calentem cum aqua -oma (-am *var. l.*) rapuit. SUMM. Heinr. A 9,19 cacabus et -a haven. *ibid. al.*

cucumellum, -i *n. vasculum quoddam (ad usum liturgicum designatum) – ein (liturgisches) Gefäß:* PETR. CAS. (?) chron. 4,90 ad se deferri precepit *Nycolaus* . . . concas duas librarum octo, -um librarum sex.

cucumer *v.* cucumis.

cucumerarium, -i *n. vel* ***cucumerarius,** -i *m. hortus cucumerum, cucurbitarum – Gurken-, 'Kürbisgarten':* SUMM. Heinr. A 5,19 -us kurbizgarto. C p. 222. GLOSS. V 10, 23 St.-S. -us ubi cucumer crescit phedomo. *saepius.* ALBERT. M. Iob 27,18 'et sicut custos', vineae sc. vel -i, 'fecit umbraculum'.

***cucumericella** *v.* *cucumiscella.

? ***cucumerus,** -i *m. domus ubi cucumeres, cucurbitae crescunt – Kürbishaus:* GLOSS. III 495,39 St.-S. -us *(an leg.* cucumerarius*?)* curbizhus. *fort. add.:* GLOSS. IV 364,20 St.-S. cucumeris curbizhus.

cucumis, -eris *vel rarius* **cucumer,** -eri *m. script.:* coc-: *p. 2066,23.* cicim-: *l.4.* -cim-: *l.3.* -umm-: *l.24.*

κύκιον, *melo, cucurbita – Gurke, Melone, Kürbis :* **1** *in univ. :* ANTIDOT. Sangall. p. 83,22 mixtum cum cucimere. ANTIDOT. Glasg. p. 106,14 cicimeris semen (ANTIDOT. Berolin. p. 71,35. *al.*). DYNAMID. Hippocr. 1,46 -eris natura frigida est, stomacho incommoda. BENZO ad Heinr. IV. 4,30 p. 360,9 Danihelem, qui elegit depasci -ero. SUMM. Heinr. A 4,9 p. 203 cucurbita vel -r vel -is kurbiz. AMARC. serm. 3,290 sit vulgo milium, -is, faba. ALBERT. M. veget. 1,177 quidam *(fructus)* componuntur . . . ex carne et grano, sicut -es. BURCH. SION. descr. 12,7 diversa genera leguminum, ut sunt pepones et -eri. *al.* **2** *de generibus :* **a** *de asterio, planta elaterii (cf. Marzell. Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 177):* RECEPT. Lauresh. radicum de -ere s a l v a t i c o (2,161 silvatici. *ibid. al.*). DYNAMID. Hippocr. 2,61 asterii, id est -is a g r e s t i s, bacas (CIRCA INSTANS aliud est lacterides, quod -r a. dicitur, aliud est elacterium, scilicet succus -eris a. *saepe*). MATTH. PLATEAR. gloss. p. 389^{H} elaterium est succus -eris a s i n i n i (ALBERT. M. veget. 6,316. *al.*). *v. et vol. I. p. 1101,59.* **b** *de viti alba, bryonia:* RECEPT. Bamb. 67 radices -eris a g r e s t i s aut brionie (TRACT. de aegr. cur. p. 85,10. ALPHITA I p. 314,3). **c** *usu var.:* AESCULAPIUS 21 p. 33,10 -is h o r t u l a n i seminis ÷ I (RECEPT. Lauresh. 4,70 co-e). ANTIDOT. Augiens. p. 57,18 recipit . . . -ummeris domestici semen. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,28 p. 22a^{r} melones palestini, qui et -es dicuntur saracenici (*sim.* TRACT. de aegr. cur. p. 249,1). **3** *in nomine loci:* PASS. Quir. Teg. 2 in cripta via Salaria in Clyvum C-is.

***cucumiscella** (-icella), *-ae vel* ***cucumericella,** -ae *f.* (cucumis) *de cucumere agresti i. q. 'cucumis parvus' – 'kleine Gurke':* ROGER. SALERN. chirurg. 2,309 accipe . . . -iscelle (-icelle *var. l.*), radicis cucumeris agrestis. TRACT. de chirurg. 457 recipe . . . radicis cucurbite agrestis, -ericelle, id est cucumeris agrestis.

[cucunidim *v.* coccum (cnidium).**]** **cucurba** *v.* curcuba.

cucurbita (coc-), -ae *f. script. :* curbita: GLOSS. III 324,40 St.-S. κολοκύνθη – *(Flaschen-)Kürbis (Cucurbita lagenaria L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 1152):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* WALAHFR. hort. 112 fragili de stirpe -a surgens. HUCBALD. carm. 2,81 condiderat calvum collapsa -a caeno. CONSTANT. AFRIC. theor. 9,31 p. 48a^{r} sunt alii *(lumbrici)* lati sicut semina -e. DIAETA Theod. 165 -a calefacit, infundit et ventrem deducit. ALBERT. M. veget. 6,312 -a . . . est herba aquosa, multum lata habens folia. *persaepe. de usu pro lagoena, poculo sim.:* BENZO ad Heinr. IV. 2,4 p. 206, 17 in dextro latere pendebat -a, in sinistro mantica. OLIV. hist. Dam. 35 p. 233,18 quilibet *(sc. Georgianorum)* pugillarem -am repletam vino puro ebibit. **β** *de generibus (cf. André, Plantes. p. 80):* FRAGM. mul. I 18 ad matrices dolorem suffumicacio: co-a rustica. RECEPT. Sangall. II 55 ius de co-a salvatica (DYNAMID. Hippocr. 2,101 colocynthis agria, hoc est -a silvatica. *al.*). SUMM. Heinr. C p. 222 colocintida . . . -a agrestis amara wildiucurbiz. DYASC. p. 31^{a} ampelos leuce aut brionia aut -a a g r e s t i s sive, ut latini, vitis alba (BERNH. PROV. comm. 1,2 p. 273,33 agresta. *al.*). CIRCA INSTANS p. 10a^{v} coloquintida quae et -a alexandrina . . . nuncupatur. TRACT. de aegr. cur. p. 221,13 cape . . . farinam -e s i l v e s t r i s (ALBERT. M. animal. 8,40). **b** *spec.:* **α** *medic. i. q. ventosa – Schröpfkopf:* AESCULAPIUS 1 p. 2,34 inter . . . scapulas scarificationem -ae cum emissione sanguinis fieri placet. Ps. GALEN. puls. 5,14 (cod. Mo) -as accipiant *stomachici*, id est gufas. Ps. HELIOD. chirurg. 10 catacasmus est multa incisio in cutis ut scarificacio co-arum. *al.* **β** *alch. i. q. inferior pars vasis ad destillationem apti – Destillierkolben:* BERNH. PROV. comm. 9,1 p. 311,10 pone aquam marinam in -a terrea. ANON. tab. p. 192,19 per montes . . . significavit *(sc. sapiens)* -as et per cacumina montium alembica. Ps. AVIC. tinct. 6 p. 631^{a},63 alembicus . . . et -a debent coniungi. Ps. CALID. secret. 2 unum *(instrumentum necessarium)* est -a cum suo alembico, et alterum est aludel. *saepe.* **2** *translate fere i. q. maritus adulterio uxoris deceptus – etwa: Hahnrei:* LEG. Lang. p. 395^{a},45 si quis alium argam *clamaverit*, id est -am.

[cucurbitatis *v.* cucurbitularis.**]**

[Niederer]

*?***cucurbitatio,** -onis *f. scarificatio – das Schröpfen:* Ioh. S. Paul. diaet. 248 (cod. B) sanguinis fluxum constringit *portulaca* . . .; succus eius bibitus -es *(an leg.* cucurbitinos*? v. l. 13)* de ventre excludit.

cucurbitella, -ae *f. ?colocynthis – ?Koloquinte:* Theod. Cerv. chirurg. 1,20 p. 142^{E} si . . . febricitent *(sc. laborantes)*, . . . dabis . . . lactucas et intubas et -as.

cucurbitinus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ad cucurbitam pertinens – Kürbis-:* Constant. Afric. theor. 9,31 p. 48a^{r} vermes . . . qui semini assimilantur -o, facile exeunt cum egestione. **b** *de lumbricis i. q. formam seminis cucurbitae exhibens – kürbiskernförmig:* Constant. Afric. grad. p. 357,36 eius *(sc. polii)* apozema . . . l u m b r i c o s -os et ascarides excludit (Circa Instans p. 7b^{v}. *v. et l. 3*). **2** *subst. masc:* **a** *ascaris – Spulwurm:* Constant. Afric. grad. p. 366,34 -os cum sua amaritudine necat *costus.* Tract. de aegr. cur. p. 266,41 hi *(sc. lumbrici lati)* dicuntur ascarides vel -i, quia seminibus cucurbite assimilantur. **b** *?cucurbita agrestis, vitis alba – ?Zaunrübe (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 684):* Dyasc. p. 142^{b} accipe -i vel siccidis agrestis radicem.

cucurbito (conc-), -avi, -atum, -are. **1** *cucurbitas q. d. apponere – Schröpfköpfe aufsetzen, schröpfen:* Aesculapius 5 p. 9,26 inter scapulas utrasque cum scarificatione -ent *melancholici*, ut sanguis tollatur. **2** *(virum aliquem) adulterio (cum uxore eius) decipere – (einen Mann) durch Ehebruch (mit seiner Frau) betrügen, zum Hahnrei machen:* Const. imp. I 55 p. 104,2 (a. 1047/56) si *vasallus* eum *(dominum suum)* -verit . . ., feudo privabitur. 56 p. 104,18 si quis . . . dominum suum . . . -verit. *partic. usu subst.:* Leg. Lang. p. 348^{a},19 intelligendum est . . ., quod hec lex de utroque, scilicet de conc-to et de conc-ante *(sc. servo)* sit loquuta. *ibid. al.*

cucurbitularis, -is. *abiga – (Gelber) Günsel (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 165):* Dynamid. Hippocr. 2,29 chamepetys, hoc est cucurbitatis, quod ex parte odorem cucurbitae referat (*ex Isid. orig. 17,9,86* -em).

cucurro *v.* curro.

***cucurum** (cocc-, -cor-, -rr-), -i *n. (theod. vet.* kokkari, *ni subest hunn.* kukur; *cf. F. van der Rhee, Die germ. Wörter in den langob. Gesetzen. 1970. p. 92) pharetra – Köcher:* Leg. Lang. p. 196,8 illi homines, qui non possunt habere *loricam* nec habent, unde congregare, debeant habere scutum et cocurra (cucurra, cocc-, cocco- *var. l.*). Capit. reg. Franc. 32 p. 89,27 volumus, ut . . . ad unumquodque carrum scutum et lanceam, -um et arcum habeant.

cucutia (cocodia), -ae *f. pepo, cucurbita – Melone, Kürbis:* Gloss. III 533,46 St.-S. cocodia pedeme. *Niederer*

***cudaria** (chu-), -ae *f. (orig. inc.) mensura quaedam capax sive pondus – ein Hohlmaß oder Gewicht:* Chart. ord. Teut. 8 p. 9,20 (a. 1177) de unaquaque pertica, que laborabitur canamellis, . . . habebitis unam -am z u c a r i (128 p. 122,42 chu-am zuchari).

***cudina** (cut-), -ae *f.* (cudere) *fabri officina – Schmiede:* Gloss. 6,41 K. cutina smitha.

1. cudo, -di, -sum, -ere. *script. et form.:* -ire: Gloss. I 74,35 St.-S. *perf.* cus(i): *p. 2068,1. partic. praes. usu subst.: p. 2068,5.*

1 *proprie:* **a** *strictius:* **α** *ferire, verberare – schlagen, prügeln:* Gloss. IV 232,4 St.-S. -o ih plïyve. Gozech. epist. 1 quod . . . male tornatos apices . . . super dorsum tuum *(sc. discipuli)* -erim. **β** *(ignem) excudere – (Feuer) herausschlagen (in imag.):* Vita Mahum. 5 Greci . . . nil tam fabulose editum reliquere, in quo non pura veritas . . . reperiatur, si eo lumine, quod ab ipsorum silice Latina vigilantia -bat, curiose investigatur. **γ** *tundere – hämmern, schmiedend bearbeiten:* Theodulf. carm. 18,16 chalybs chalybem -it et arte polit. Petr. Dam. epist. 129 p. 432,1 trapezita nequissimus . . . non desinit tartareae monetae nummos malleis -entibus fabricare. **δ** *cudendo producere, procudere, fabricari – schmiedend herstellen, schmieden:* Walahfr. carm. 6,16 aurificis studium. . .gracilem corpore -it acum. Abbo Sangerm. bell. 1,222 reparant -untque (gloss.:fabricant) sagittas. Walth. Spir. Christoph. II 6,119 novum -ens insigne Pyragmon. Ademar. hist. 3,28 quem *(ensem)* Walander faber cuserat. *al.* **ε** *(nummos) percutere – (Münzen) prägen:* Dipl. Conr. III. 132 p. 240,2 potestatem tradimus tibi . . . -endi proprie figure d e n a r i o s (Chart. Turic. 513. *al.*). Const. Melf. 3,62 adulterinam m o n e t a m -entibus . . . penam capitis irrogamus (Chart. Burgenl. I 430 p. 292,41. *al.*). *saepius. absol.:* Dipl. Frid. I. 49 p. 82,40 quod ipsi *(canonici)* habeant mediam partem *monetae Bisuntinae* et archiepiscopus aliam et neutri parti sine alia -ere liceat. **b** *latius i. q. collocare, construere – aufschlagen, errichten:* Abbo Sangerm. serm. 14,13 singuli singulas, quibus christianitatis ovilia -erent, elegerunt apostoli provintias. Ethelw. chron. (MGScript. XIII p. 123,30) sedilia -unt iuxta fluvium Signae prae tempestate hiberna. **2** *translate:* **a** *conficere, componere, efficere, proferre – schaffen, verfertigen, hervor-, zustandebringen (medial. i. q. constitui – zustandekommen, sich ergeben: l. 19):* **α** *in univ.:* Alcuin. epist. 282 p. 440,35 nec n o v a te -ere suademus, sed vetera . . . renovare (Conc. Karol. B I 11 p. 83,26. *al.; cf. Hier. praef. Vulg. Salom.*). Amalar. ord. antiph. 33,7 iuxta sacramentum, quod -itur de ratiocinatione quadragesimi numeri, congruum locum habent responsorii de Noe in quinquagesima. Ligurinus 5,53 viri temptarunt -ere formam pacis. Hugo Trimb. laur. 107 o pia Gerdrudis, quae pacis commoda -is. *al. in malam partem:* Ligurinus 3,514 non decet ore sacro mendacia -ere regem. Chart. march. Misn. III 451 presens etas dolos -it in gestis hominum. *v. et vol. I. p. 258,59.* **β** *pangere, (con)scribere, contexere – ab-, verfassen, (nieder)schreiben, dichten:* Walahfr. imag. Tetr. 231 victoribus optima -is c a r m i n a (Archipoeta 10, 10,4). Meginh. Fuld. (?) Ferr. prol. p. 539^{A} cuius *(Ferrucii)* in laudem ex informi materia sermo -etur. Annal. Ratisb. a. 843 is *(Hrabanus)* multos -erat l i b r o s (Theod. Cerv. chirurg. 2,54 p. 156^{G}). Chart. Austr. sup. II 215 p. 209,9 nova statuta salubriter -ere. *saepius.* **γ** *comparare – gegenüberstellen:* Conr. Mur. summ. p. 83 vs. 28 clausas disparibus rebus contentio -it. **δ** *concipere – vorbringen:* Cod. Udalr. 282,70 virgo salutaris . . ., -imus, ecce, preces: *'eqs.'* **b** *tractare – ab-, behandeln, bearbeiten:* **α** *in univ.:* Theod. Trev. mirac. Celsi 9 beati Celsi miracula qualicumque sermone -ere deliberavimus. Lamb. Hersf. Lull. 27 me non rudem -ere materiam, sed in qua et alii scriptores iam ingenia sua detriverint. **β** *volvere, cogitare – erwägen, bedenken:* Gunth. Par. hist. 8 vs. 18 hec ita vir prudens tacito sub pectore -ens et casus duros metuens. **γ** *comprobare, demonstrare – darlegen, aufzeigen: v. p. 1937,62*

2. *cudo, -onis *m.* (cudere) **1** *incus – Amboß:* Gloss. IV 230,25 St.-S. -o anaboz. *al.* Aedilv. carm. 10,26 insonuit percussis -o metallis. **2** *faber – Schmied:* Gloss. II 363,30 St.-S. -o smid. *ibid. al.*

***cueta** *v.* *chuweta. *adde ad p. 562,48:* Gloss. III 672,24 St.-S. cueta . . . vel monedula.

cufa (gufa, copha, cuffa), -ae *f.* (κοῦφος) *ventosa, cucurbita (praecipue de levi cucurbita, quae sine scarificatione apponitur) – (Trocken-)Schröpfkopf (de re v. LexMA. VII. p. 1571):* Ps. Galen. puls. 5,14 (cod. Mo) cucurbitas accipiant *stomachici*, id est gufas. Paul. Aegin. cur. 46 p. 23,12 ventosas adducere in occipitio, alibi quidem -as (*3,9,3* κούφας) cum multa flamma, alibi vero cum scarificatione. Constant. Afric. theor. 9,32 p. 48a^{r} copham inquam ventosam. Tract. de aegr. cur. p. 338,4 cuffam . . . mammillis apponi precipimus. *al. cf. ThLL. s. v.* guva.

cufium *v.* cofia.

***cufosa,** -ae *f. (orig. arab., ut vid.) sonchos – Gänsedistel:* Benven. Graff. ocul. A p. 30^{b},5 de . . . herba, quae vocatur cardarella . . ., et Saraceni et Arabici vocant ipsam -am.

cugnatus *v.* cognatus. ***cugniolus** *v.* *cuni(o)lus.

1. cugnus *v.* cycnus. **2. cugnus** *v.* congius.

cugulus *v.* cuculus. **cuialibet** *v.* quilibet.

cuias, -atis *pron.* **1** *unde oriundus – woher gebürtig, stammend:* Vita Rigob. 1 capit. (MGMer. VII p. 58,23; a. 888/94) quibus sub regibus . . . Rigobertus . . . prefuerit ecclesiae Remensi vel -s (cuius generis *var. l.*) e x t i t e r i t, . . . explicatur (Erinh. Heimer. 437). Waltharius 444 -s homo detulit illos

[Hellmuth]

(pisces)? CONR. MUR. summ. p. 33,10sqq. -s femineum -is dans genitivum de sola patria vel sola gente requirit . . .; sic distingue duo cuius gentileque -s. *al. v. et l.12.* **2** *quis – wer (loci spectant ad Prud. psych. 708):* WALAHFR. imag. Tetr. 243 quaeritur, unde essem et missu -is adessem. GLOSS. II 549,14 St.-S. -is uues.

cuinomentum *v.* cognomentum. **cuito** *v.* cogito.

cuius, -a, -um. *ad quem pertinens – wem gehörend, wessen:* YSENGRIMUS 6,178 fortuna dante iuvencam non dubitant vulpes et leo, -a foret. 197 pars hęc . . . -a est? CONR. MUR. summ. p. 32,26 aliud est quis, cuius, aliud -us, -a, -um, aliud cuias, cuiatis. *ibid. al. v. et l.3.*

cuiusmodi *v.* qui *et* modus. ***cukerella** *v.* *cucerella.

1. *cula, -ae *f.* (colare) *colatura – das (Durch-)Seihen, Durchgeseihtes:* MOSES PANORM. infirm. 35 p. 133,5 accipe zuccam . . . et facias coqui in oleo et postea facias -am cum oleo.

2. cula *v.* gula.

[3. cula *v.* caulae. *adde ad p. 397,32:* GLOSS. III 448,56 St.-S. ovile vel cula.**]**

cularium *v.* coc(h)lear.

***cularius,** -i *m. (an* -um, -i *n. ?) (cf. ital. merid. dial.* cularinu; *v. G. Rohlfs, Dizionario dialettale delle Tre Calabrie. I. 1932. p. 248) intestinum rectum – Mastdarm:* MOSES PANORM. infirm. 2 p. 106,3 venient infirmitates: . . . infirmitas testiculorum, exire -i.

culbabilis *v.* culpabilis.

***culbuica,** -ae *f.* (*orig. inc.*) *?primula veris – ?Schlüsselblume:* TRACT. de aegr. cur. p. 134,7 est herba, quem palladium nominant, alii -am, alii primenam osannam circum florem habens.

[culca *v.* *colta. *adde ad p. 892,16:* ACTA imp. Winkelm. II 1061 p. 742,7 (a. 1280) cum . . . vectigalibus, culcis *(cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 315).***]**

culcassia, -catia *v.* colocasia. **culcedra** *v.* culcit(r)a.

***culces** *v.* *cluces *(de quo lemmate addendo v. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 324).*

***culcitamenta** (cal-), -ae *f. culcita – Matratze:* CHART. Const. 68 p. 76,48 (a. 1276) unus lectus meus, duo linteamina . . ., una cal-a.

culcit(r)a, -ae *f.* (-t(r)us, -i *m.:* GLOSS. III 623,42 St.-S. *ibid. al.* -t(r)um, -i *n.:* GLOSS. III 358,30 St.-S. *ibid. saepius*) *script.:* -cet-: *l.57.* -cedr-: *l.53.* -idr-: *l.59. al. form. nom. sg.* -tes: GLOSS. IV 245,5 St.-S.

stragulum dormitorium, tegimentum lecti, pulvinus, lodix – Matratze, Bettzeug, Kissen, Polster, (Bett-)Decke: **1** *gener.:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 32,42 ut unaquaeque villa intra cameram lectaria, -tas, plumatios . . . ibidem habeant. TRACT. de aegr. cur. p. 303,39 inter II -ras (cal- *ed., vix recte*). CHRON. Reinh. a. 1195 p. 554,15 suppositis ac superpositis pluribus -ris minime calefactus est *marchio.* CATAL. thes. Germ. 91,52 -ram canonicis mortuis superponendam. CHART. Traiect. 1184 fratribus Minoribus lego . . . -cedram meam. CHART. Rhen. med. III 1103 p. 816,15 -ram (-curam *ed., vix recte*) meam minorem. ALBERT. M. animal. 6,9 fuit quidam bibulus, qui posuit ova sub -ra (*p. 559^{b},3* ψίαθον) calida *eqs.* ACTA civ. Wism. A 536 IIII -cetras. SALIMB. chron. p. 96,17 ad visitandum fratrem Helyam . . ., qui sedebat . . . super lectum de -cidra. *saepe. in imag.:* EPIST. Meginh. 29 p. 227,11 abiit ille in Carintiam suam . . ., somnolentie -ram. *alleg.: v. p. 497, 30.* **b** *de tegimento pulvini:* GLOSS. III 376,21 St.-S. -ra beddeziecha. CATAL. thes. Germ. 58,22 duodecim -re integre et triginta et tres decise, que sunt similes vexillis. **2** *anat. de parte corporis:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,11 p. 7a^{v} aut etiam *ligamenta* sunt lata, ut ligandorum sint -ra et firmiter ligent liganda, aut sunt lata et subtilia sicut panniculi, ut *eqs.* ALBERT. M. animal. 13,17 tertius lateris dextri *pulmonis* ramus . . . est -ra substrata venae, quae venit ab epate . . .; et est ipse pulmo quasi -ra et flabellum cordis *(ex Avic.). cf.* 1. *cultra.

culcitrarium, -i *n. ?arca qua culcitae reconduntur – ?Bettkiste:* CHART. Hans. 432 p. 145,26 (a. 1252) culcitra vendita II den., -um II den. *debet pro teloneo.*

***culcitro,** -are. *pass. i. q. molliter positum esse – eine weiche Lage haben, eingebettet sein (usu anat.):* ALBERT. M. animal. 15,25 ut ibi lenius -etur *matrix* super intestina inferiora. 15,49 matrix . . . posita est posterius vesica et ante intestina, ut -etur inter haec duo et custodiatur *(ex Avic.).*

culcit(r)um, -t(r)us *v.* culcit(r)a. **culco** *v.* colloco.

[culcura *v.* culcit(r)a.**]** **culeus** *v.* culleus.

culex (-lix), -icis *m. (f.: l.16) script.* cŏl-: GLOSS. IV 169,46 St.-S. *ibid. al.*

conops – (Stech-)Mücke: **1** *proprie:* CHRIST. STAB. Matth. 56 p. 145o^{C} per -em, quae est musca aculeo munita. PETR. DAM. epist. 45 p. 38,7 Macharius . . ., qui . . . acutissimis -um rostris . . . membra sua nudus exposuit. EPIST. Meginh. 29 p. 227,4 inoffensa corporis constitutione, qua ipsa sorices -esque nos superant, vegetari. RUD. TRUD. gest. 7,4 usque ad effusionem sanguinis amare crebroque mordentium malarum -um importuna nimis exultatio. MIRAC. Annon. 2,27 exiit *diabolus* forma, qua eum decuit: in -is scilicet specie. ALBERT. M. animal. 7,151 -es . . . sugunt per aculeum, quem portant in ore. *saepius. v. et p. 1492,60. pro titulo carminis:* THEOD. carm. (NArch. 39. 1914. p. 163; cod. s. XII.) -em magni celebravit Musa Maronis et C-is titulum iunxit ad 'arma virum'. **2** *in imag. vel metaph.:* HILDEG. scivias 3,9 l. 135 cum coeperitis viam Dei currere, -es et muscae strepitu suo vobis impedimento sunt. CARM. Bur. 131,3,10 ve vobis, hypocrite, qui -em colatis *(spectat ad Vulg. Matth. 23,24). al. pro nomine contumelioso: v. p. 576,36.*

culfus *v.* 1. colpus. **culiarius** *v.* coc(h)lear.

***culica,** -ae *f. (orig. inc.) de instrumento quodam fort. i. q. terebra, scalprum – viell.: Bohrer, Meißel:* YSENGRIMUS 5,27 o dentes . . ., vos ebete exterebret -a . . . Satan *(v. ind. p. 427).*

***culicium,** -i *n.* (culus) *?os ischii, os coxae – ?Sitzbein, Hüftbein:* GLOSS. III 440,3 St.-S. -um ispein.

***culies** *subst. (cf. francog. vet.* koulis; *v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 883^{a}) tributum pro usu aquae fluentis solvendum – für die Nutzung des Wasserflusses zu entrichtende Abgabe, 'Wassergeld':* DIPL. Frid. I. 768 p. 322,1 dimidium molendini situm . . . praedictae ecclesiae dederunt *Lodowicus et Stephanus* et censum illum, qui -s vocatur, ad idem molendinum pertinens . . . remiserunt.

culigna, -ae *f.* (κυλίχνη) *cupa – Kufe:* GLOSS. 6,37 K. -a cuofa.

culina, -ae *f.* **1** *gener. i. q. coquina – Küche (in imag: l. 48sqq.):* FORMA mon. Sangall. p. 13^{a} -a hospitum. PETR. DAM. epist. 59 p. 202,23 in nidore -ae. EPIST. Hann. 12 p. 30, 32 ubi nemo me prohibuit construere -am, ibi *eqs.* RAHEW. apol. 13 curia cruda dolis, balatronum seva -a. BERTH. RATISB. serm. 17 p. 88,4sqq. diversas habet Dominus hic -as . . .; et multae omnino sunt -ae i. e. religiones diversae . . ., in quibus praeparantur *religiosi. al. meton. de cibis:* EPIST. Worm. I 56 p. 96,9 mirabar, cuius Epicuri magisterio tanta doctus sis arte temperare -am, ut *eqs.* **2** *techn. i. q. patella (salaria) – (Salz-)Pfanne:* COD. Lauresh. 97 (a. 776) tradidit Godebertus . . . XVII -as ad sal faciendum.

culinarius, -i *m. minister culinae – Küchengehilfe, -junge:* ANSO Ermin. 8 (MGMer. VI p. 467,35) perrexerunt coqui ac pistores ⌞-osque et fartores⌟ *(add. cod. s. XI.)* . . . ad monasterium.

[culinus *v.* 2. *culmus.**]** **1. culix** *v.* culex.

2. culix *v.* cylix. **culla** *v.* cuculla.

culleus (coll-, cule-), -i *m.* **1** *uter, saccus e corio factus – Schlauch, Ledersack:* **a** *in univ.:* **α** *proprie:* GLOSS. II 540,75 St.-S. -us palc. III 665,33 -us sach et fiscus et saccus. *expressius i. q. uter vinarius – Weinschlauch:* AMARC. serm. 3,293 nectar . . . pendulus . . . destillet -us. **β** *meton. de mensura maxima liquidorum:* DICUIL epist. cens. 160 (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 11^{r}; c. 818) gomor . . ., qui quater effectus tum -us esse videtur, quo nulla in liquidis fuerat mensura Latinis maior *(cf. Carm. de pond. 87).* **b** *de utre in quo insuti capite damnati in aquis mergebantur:* LEX Raet. Cur. 9,12 factum de corio saccum, quod co-us dicitur, et ibidem ipsum omicidam

[Hellmuth]

mittatur. CAPIT. reg. Franc. 131,6 si Iudeus aliquod maleficium . . . fecerit . . . , -o parricidali i n s u a t u r (LEO MARS. chron. 2,38). LIUTPR. leg. 47 p. 201,7 culeis . . . suti . . . in mare demergerentur. *al. v. et l. 11. meton. de poena ipsa:* PETR. CRASS. def. 4 p. 441,11 emancipatus filius . . . patrem in iudicium, de iudicio in -um vocare potest. **c** *de parte machinae obsidionalis cuiusdam:* AETHICUS p. 132,16 -os magnos ex corio animalium et pecodum clipeo a fronte tantomodo munitus *eqs.* **2** *cophinus – Korb (loci spectant ad Prud. perist. 5,458):* GLOSS. II 555,39 St.-S. -us corhop. 560,17. **3** *dolium – Faß:* ABBO SANGERM. bell. 3,41 -um habe (gloss.: vas pice oblinitum; secundum legem R. saccus parricidalis est. cod. Q p. 122: dolium sive tunna).

***cullio,** -onis *m. uter (in quo insuti capite damnati in aquis mergebantur) – Sack (zum Ertränken von Verbrechern) meton. de poena ipsa:* ALBERT. M. Matth. 5,22 p. 132,45sqq. aliam . . . intentionem consequitur *legislator* per poenas, ut per cruces et -es, . . . -es et alia genera tormentorum. 18,6 p. 477,62 poena . . . fuit . . . , quod aliquis scelestus . . . in mare dimergebatur, sicut postea -o . . . est inventus. *Hellmuth*

***culmaris,** (-e). (2. *culmus) *de dente i. q. caninus, angularis – Reiß-, Eck-:* ALBERT. M. animal. 6,113 non eiciunt *canes dentes* nisi -es.

***culmata,** -ae *f. (cf. ital.* colmata; *v. Battaglia, Dizionario III. p. 301) terra inundata – Schwemmland:* DIPL. Frid. I. 537 p. 484,30 quecumque predecessores . . . habuerunt . . . , in castellis videlicet, villis, domibus . . . et in his consimilibus pedagiis, -is, padulibus concedimus.

culmen, -inis *n. (?m.: p. 2072,22. f.: p. 2072,4. 69.) script.* -menis: FORM. Bitur. 10. *nom. sg.* -mes: GLOSS. III 1,19 St.-S.

I *usu originario i. q. summitas, cacumen, sublimitas – Gipfel, Spitze, Höhe:* **A** *proprie de summa parte:* **1** *de aedificio:* **a** *strictius i. q. fastigium – First, Giebel:* STEPH. Wilfr. 16 -a antiquata t e c t i distillantia fenestraeque apertae . . . omni spurcitia imbrium . . . horribiles manebant (POETA Saxo 4,221. FROUM. carm. 14,20 tectorum. *saepius*). LEX Baiuv. 10,3 si quis desertaverit aut -n eicerit . . . aut incendio tradiderit . . . quod firstfalli dicunt. *saepius.* SUMM. Heinr. A 7,241 -n first vel obenendi, quod prius tecta culmo tegebantur. *saepe. in imag.:* ALDH. virg. I 60 p. 321,10 velut iactis iam rethoricis f u n d a m e n t i s . . . firmissimum -n. . . imponam (RADBERT. Matth. 5,28. *al. cf. Hier. in Ezech. 8,26 l. 614*). **b** *latius:* **α** *laquearia, concameratio – (Zimmer-)Decke:* LEX Alam. 89,1 ut possit *(sc. recens natus)* aperire oculos et videre -n domus et quatuor parietes. ALCUIN. epist. 121 p. 177,1 quosdam stellarum ordine ceu picto cuiuslibet magni domus -e inluminare gestio. *al.* **β** *tectum – Dach:* NOTKER. BALB. Gall. 1[i],2 p. 113 milvus et pulli sub uno conquiescunt -e. ERINH. Heimer. 647 fascem de ligno solet . . . Hemmo . . . patris . . . sub -a ferre beati. *al.* **γ** *domus – Haus (usu plur.; fere poetice):* TIT. metr. II 2,1,9 martiris Albani renovavit -a Richolf. ERMOLD. Ludow. 4,400 missarum aderant iam sacra parata, more vocat signum ad -a sacra homines. GESTA Bereng. 3,130 fugerat hinc; Romana vafer sed -a . . . liquid fedata. *al.* **2** *de sepulcro, tumba i. q. cooperculum (arcae) – (Grab-)Platte, (Grab-)Deckel, Überbau (de re v. J. Braun, Der christl. Altar. 1924. II. p. 546):* AEDILV. carm. 22,48 micans de bisso -a tumbae vestis contexit. EINH. Marc. et Petr. I 1,15 sacra beatorum martyrum corpora . . . superposito l i g n e o -e linteis . . . palleis . . . conteximus (RUD. FULD. mirac. 14 p. 339,38). *al. ara – Altar:* ERMOLD. Ludow. 4,703 virginis aram relligione petunt *tres viri* . . . ; more hominis . . . -a caetera poscunt *(sc. in visione).* **3** *de monte i. q. summum (montis) – (Berg-)Gipfel (fere in imag.):* TIT. metr. I 1,12,2 quando Leo cecidit . . . scismatis in foveam recto de -e caesar. HRABAN. carm. 4,1,20 altum ad -n O l i m p i qui *(sc. reus)* tendit mente (RADBERT. carm. 4,3 [MGPoet. III p. 52]. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,118). CARM. Bur. add. 21,4,6 angelorum sublevatur corpus multitudine et Sinai collocatur in supremo -e. *saepius. v. et p. 1020,35. alleg.:* HILDEG. scivias 3,9,234 ego *(sc. Sanctitas)* . . . radico in monte excelsi -is, quod Deus est. **4** *de caelo:* **a** *strictius i. q. punctum verticis – Zenit:* CARM. cod. Vat. 24,8 (5330) percipit *annus* Egypti autumpnali -e regna. **b** *latius i. q. altitudo (caeli) – (Himmels-)Höhe (fere usu christiano):* BONIF. epist. 48 ut mercedis vestrae praemia in alta c a e l o r u m -e clarescant et crescant (WALAHFR. Wett. 294. CARM. Cantabr. A 25,1,2). *al. expressius i. q. caelum – Himmel:* WALAHFR. carm. 88,29 tales . . . viri . . . meritis super astra micant in -is arce. FLOR. LUGD. carm. 4,14 tu lunae solisque globum stellasque micantes . . . per -a celsa locasti. **5** *usu vario:* WILLIB. Bonif. 6 p. 31,20 inmensa roboris moles . . . palmitum confracto -e corruit. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,191 laeta . . . trepide scandebat -a pyre. IOH. VEN. chron. p. 139,16 quatinus flamarum flexibilia -a vicinum palatium attingere et concremare possent. *al. v. et p. 25,19. 1885,20.*

B *translate de summo gradu, ordine:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* PASS. Leod. 28 (MGMer. V p. 309,4) cum eo (eum *var. l.*) alii gaudentes, alii timentes in -e sublimassent h o n o r i s (CARM. de Frid. I. imp. 319. *saepius*). EINH. (?) Marc. et Petr. II 113,3 cum aetate puerili . . . ad magnum cresceret rerum -n. WALAHFR. Gall. 1,24 p. 302,20 in scripturis divinis scientiae -n optinuit. WANDALB. Goar. 1 p. 6,15 qui . . . brevi in eum (id, illud *var. l.*) -n sanctitatis evasit, ut *eqs.* RADBERT. Matth. 5, 476 ne, unde sublimamur ad -n, inde corruamus gravius ad crimen. GERH. AUGUST. Udalr. 1,10 l. 2 cum . . . diabolus eum in hoc -e v i r t u t u m stantem videret (THANG. Bernw. 5. *saepe*). *persaepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *(summum) pondus, potentia – (hohes) Ansehen, (große) Bedeutung, Macht:* CONC. Merov. p. 150,18 vos *(sc. rex)*, quos Deus et -e praecipuos et sinceritate praeclaros esse praecepit. ALCUIN. carm. 1,203 cuius *(urbis)* abhinc -n sublimius extulit ille *(sc. Edwin)* metropolimque sui statuit consistere regni. DIPL. Otton. I. 316 p. 430,4 capellam, quam . . . Karolus . . . ob -n et fastigium sui imperii . . . construxerat. *al.* **β** *praesidium, tutela – Leitung, Schutz:* VITA Cunib. C 5 cultores ecclesiae multiplicabantur sub ipsius alis . . . , iocundabantur monachi, quia sub ipsius -e eorum vita reformabatur. CHART. Bern. II 320 domum, quam religiosi viri . . . construxerunt, sub umbra -is mei et fratrum meorum . . . , liberam et exemptam esse volo. **2** *publ. et eccl. i. q. (summum) munus, (summus) honor – (hohes, höchstes) Amt, (hohe, höchste) Würde:* LEG. Lang. p. 185,9 ad r e g i m i n i s -n pervenimus (DIPL. Heinr. III. 114. *al. sim.* HROTSV. gest. 19 regni. *al.*). VITA Hugberti prol. (MGMer. VI p. 482,26) qualiter beatus Hugbertus e p i s c o p a l i -e est provectus (VITA Desid. Cad. 14. *al. sim.* PASS. Praeiecti I 4 pontificale. *al.*). WILLIB. Bonif. praef. p. 3,13 glorioso a p o s t o l i c a e s e d i s -e praesidens (POETA Saxo 3,272. HROTSV. Dion. 108. *sim.* CARM. var. I 16,7,3 Romanae s.). POETA Saxo 5,527 -n susceperat i m p e r i a l e (PETR. CAS. [?] chron. 4, 87. *al.*). CONST. Melf. I 7 qui faciente Domino inter homines sumus in preeminenti -e constituti. *persaepe. adde:* VITA Heinr. IV. 6 p. 22,23 cessa, . . . rex gloriose, . . . ab hoc molimine, ut aecclesiasticum caput de suo -e deicias. CARM. Bur. 98, 5,13 me *(sc. Didonem)* . . . perdere velit Iupiter . . . fulmine de -e deiectam Carthaginis.

C *meton.:* **1** *de personis:* **a** *in univ. i. q. caput excellens, qui summo munere fungitur – herausragende Persönlichkeit, Würdenträger:* PAUL. DIAC. carm. 4,1,18 Latiae dicatur *(sc. Arichis)* gloria gentis, Bardorum et -n, pietatis cultor et index. ERMOLD. Ludow. 1,113 satus a Carolo agmina nota vocat, scilicet electos populi, seu -a regni. 4,218 sacerdotum -a seu procerum. FLOR. LUGD. carm. 27,129 mundana sibi subiecit -a Christus. *saepius. de Deo:* GODESC. SAXO theol. 19 p. 264, 16 simul ita non sunt . . . tres . . . virtutes, deitates, divinitates, . . . principia, -a. **b** *in allocutione, intitulatione i. q. celsitudo – Hoheit, Durchlaucht:* CONC. Merov. p. 71,13 quod nos de vestri -is iustitia . . . non credimus denegandum. DIPL. Pipp. 20 p. 29,4 ut eos . . . delectet -e regali fidem conservare. DIPL. Loth. I. 5 p. 63,25 s e r e n i t a t e m -is n o s t r i adiens (DIPL. Ludow. Germ. 27 p. 33,32. 41. p. 54,29 nostrae. *al.*). CHART. Babenb. 467 p. 341,18 nostri -is a u c t o r i t a t e statuimus *eqs.* (CHART. Tirol. notar. I 622). CONST. Melf. I 15 ex mandato -is nostri. *persaepe. de papa i. q. sanctitas – Hei-*

ligkeit: Epist. Desid. Cad. 2,9 -is vestri *(sc. papae)* paginam . . . me *(sc. regem)* cum summo gaudio conperite suscepisse. **2** *de loco:* **a** *aula, palatium (regale) – (Königs-)Hof:* Cod. Wang. Trident. 144 p. 325,10 (a. 1220) cum dominus Albertus . . . nuper pro regaliis et aliis suis episcopalibus honoribus recipiendis a regale -e reverteretur. *fort. add.:* Arbeo Corb. 21 p. 212,25 fide recepta viri Dei verbis viduata mulier recessit a tante potestatis -e. **b** *metropolis (episcopi) – (Bischofs-)-Hauptstadt:* Dipl. Heinr. II. 144 nos . . . locum Babenberc . . . in sedem et -n episcopatus sublimando proveximus (*inde* 145 *et saepius. sim.* 174 -n et caput e.).

II *per confusionem:* **A** *culmus - Rohr, Halm:* Lex Sal. Merov. 34,4 (rec. K) si quis per messem alienam, postquam in -n erigitur, sine via cum carro transierit *(cf. Greg. Tur. stell. 11)*. Gloss. I 315,66 St.-S. in -e in halme (*spectat ad Vulg. gen. 41,5* in culmo). **B** *columen, columna – Säule, Pfeiler:* Carm. var. I 16,8,3 marmore praeciso radiant haec -a pulchra, quae manibus hominum facta decore placent *(de porta quadam)*. Carm. Bur. 37,2,8 bases in summo -is ponens, non capitella. **C** *cumulus, summa – Haufen, Summe:* Dhuoda lib. man. 1,5,19 quinquies quini XXV, duplicati itidem ad quinquagesimum transvolant -n. **D** *limen – Schwelle:* Gesta Apoll. 324 errando nostrae *(sc. regis)* meruisti -a portae: nam *eqs.*

culmeus, -a, -um. *stramineus – aus Stroh:* Carm. var. I 22,5 contentus casula, fuerant cui -a tecta postesque acclives.

***culminatus,** -a, -um. (culmen) *acutus, cacuminatus, fastigatus – spitz (zulaufend), aufragend:* Chart. Bund. 501 p. 14,25 (a. 1203) secundum terminum est ad lapidem -am, que est super frontem in ima Valdona. *ibid. iterum.*

1. culmus, -i *m. nom. sg.* -is: Gloss. I 65,39 St.-S.

1 *calamus (frumenti) – (Getreide-)Halm:* **a** *strictius:* **α** *gener.:* Gloss. psalt. Lunaelac. 103,15 certa spes frugis, quia erba conspicitur, quae sit postea -us, qui producit spicam. Gloss. II p. 19,22 Th. in -o uno. in einemo halme. Hildeg. scivias 2,6 l. 1030 ut -us frumenti sine medulla rigens siccum granum spicae profert, ita *eqs. al.* **β** *publ. (in investitura symbolica; de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 1481sq.):* Chart. Fuld. B 183 p. 278,35 (a. 789) firmissimam habeatis potestatem -o subnixam (186. *sim.* 188 p. 284,22 connexam. *ibid. al.*). Chart. scrin. Col. A I p. 24,28 quicquid proprietatis se in ea *(sc. domo)* habere professi sunt, -o abiecto Rodolfo assignaverunt. p. 26,3 resignaverunt manu et -o. Chart. Mog. A II 204 p. 372,13 a quo *(Echelolfo)* nos quoque bonis eisdem . . . ore, digito -oque . . . unam . . . rechte cheuuare recepimus. **b** *latius:* **α** *spica – Ähre:* Vita Galli II 181 neu -os inter fallax succresceret herba. Wandalb. mens. 145 arva . . . fluminis in speciem -is undare refertis. Vita Leod. 1,138 (MGPoet. III p. 10) accumulata queat -is ut surgere messis. Albert. M. veget. 7,128 ordei et avenae -i aliquantulum post messionem iacebunt in agro. **β** *stramen, stramentum – Stroh(halm):* Widuk. gest. 3,2 (rec. C) sibi . . . fore tantam multitudinem pilleorum ex ⌞-is contextorum⌟ (foeninorum rec. AB) . . . , quantam *eqs.* Tract. de eccl. Aldenb. 11 (MGScript. XV p. 869,46) cum presbiterium perfectum esset et -o coopertum. *ibid. al.* Annal. Rod. a. 1153 p. 722,48 cum aecclesia haec et quaelibet officinae adhuc -o essent obductae, ceperunt hic fingere lateres. **2** *pedunculus aristae, receptaculum granorum,* ῥάχις *– Fruchtstand, -boden, 'Spindel':* Albert. M. veget. 2,40 ab illo *(sc. quarto situ nodorum)* usque ad aristam sive ad -um subtiliatur *stipes plantae*. 3,9 aliae . . . plantae sine siliqua . . . nuda proferunt grana in -is infixa. 6,150 multae *(nuces)* simul pullulant in -o uno, sed plurimae sunt in -o magnae nucis. *ibid. al.* **3** *truncus arboris – Baumstamm:* Audrad. carm. 1,213 figit . . . cacumine -i mortiferum pomum, nexit calamumque dracone.

2. *culmus, -i *m.* (χαυλιόδους, *per confusionem c.* 1. culmus; *cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 312sq.*)

1 *caninus, dens angularis, eminens – Hauer, Reiß-, Eck-, Stoßzahn:* Albert. M. animal. 2,46 quaedam *animalia* . . . inter dentes habent -os (*p. 501a,15* χαυλιόδοντας), duos longos et prominentes videlicet dentes, sicut aper et porcus masculus. 2,51 quidam . . . opinantur eos *(canes)* eicere duos longos dentes suos, qui sunt eis pro -is (*cf. p. 501b,7* κυνόδοντας). 2,54 dentes sui *(sc. elephantis)* magni, qui -i sui sunt, non apparent in eo, quousque adolescat. 24,19 hii . . . , qui <h>irsuti sunt, ceti et alii longissimos habent -os. *saepe.* elench. 2,1,4 p. 663b,2 omne animal findens ungulam, -os (culinos *ed.*) non habens, habet cornua. **2** *corniculum, antenna (cancri) – Fühler, 'Antenne' (des Krebses):* Albert. M. animal. 4,32 super oculos *cancrorum* sunt duo -i (*p. 527b,15* ἐπικαλύμματα) mobiles acuti respicientes ad anterius. **3** *extremum, basis (cornuum cervorum) – (Geweih-)Ende, 'Rosenstock':* Albert. M. animal. 8,38 illi *(sc. cervorum)* non habent illos -os cornuum inferiores, qui vocantur amonitrez, hoc est pungitivi. 22,42 cervus animal notum est pro aetate -os augens in cornibus. *ibid. al.* **4** *testa cooperiens, concha – (Deck-)Schale:* Albert. M. animal. 13,112 quaedam *animalia* . . . habent duos -os (*p. 679b,17* δίθυρα) sicut duas concas et quaedam habent -um unum sive concam (*cf.* 4,42 habens unam portam sive concam); . . . testa exit ei super carnes sicut duo -i non longi; . . . licet improprie -us vocetur, sed hoc verbo Aristoteles ante nos pro conca usus est *eqs. ibid. al.*

3. *culmus, -a, -um. (cumulus, *cf. ital.* colmo) *cumulatus, plenus – gehäuft, voll:* Registr. Trident. I 36 p. 45,15 unum minale -um de segala. Salimb. chron. p. 482,23 una magna scutella salis plena et -a pro uno parvo denario in Ravenna. *cf.* 1. *cumblus.

culo *v.* 1. colo.

[culoa *v.* *colta. *adde ad p. 892,16:* Acta imp. Winkelm. II 1061 p. 741,38 una cum bancalibus, datiis, culta (culoa *ed., vix recte*), pedagio.**]**

*?****culobrata,** -ae *f.* (*fort. contam. ex* culus [*pro* caulis] *et* *brassia) *caulis, brassica – Kohl:* Recept. Sangall. I 101 interusco, flos de -a insimul teris et in cervisia lene, dabis bibere.

culpa, -ae. *f.* **I** *proprie:* **A** *strictius de pravo commisso vel admisso:* **1** *de hominibus i. q. noxia, reatus – Schuld:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* Cand. Fuld. Eigil. I p. 232,40 dum Petro . . . nihil obesse dinoscitur -a trinae negationis. Pass. Petri et Pauli 144 hactenus . . . urbem . . . ob -am offensae linquere corde sedet. Walth. Spir. Christoph. I 14 p. 73,22 quia coram eo ruborem -ę dissimulare non poterant. p. 73,27. Chart. Tirol. notar. II 388 p. 249,16 A. plebanus . . . dat -am ipsi Alberto (Acta civ. Wism. A 1122). *persaepe. alleg.:* Walahfr. Wett. 724 dum sub specie pietatis -a subintrans . . . proprio retinetur in usu. Herib. hymn. 6,10,3 hinc posce, Dei genetrix, . . . ut cesset -a perditrix et plebs salvetur debitrix. **β** *meritum, vitium, neglegentia – Verschulden, Fehler, Nachlässigkeit:* Hraban. epist. 18 p. 423,38 si haec aliquos offenderint, non nostrę est -ę, sed *eqs.* Guido Aret. prol. antiph. 37 quoniam . . . haec omnia mala et multa alia eorum -a eveniunt, qui antiphonaria faciunt. Wipo gest. epist. p. 3,20 quodsi hinc plus vel minus . . . scribo vel dixero, non erit -a scribentis, sed narrantis. Chart. Tirol. notar. I 628 si dictus murus de sua *(sc. Conradi)* -a cecidisset. *saepe.* **b** *eccl. et theol. de peccato:* **α** *in univ.:* Radbert. Matth. 1,1090 Thamar, quamvis iustior appelletur Iuda, non tamen excluditur a -a. 4,131 nemo sine -a vivere potest (*cf.* Ord. celebr. conc. 16,73 liber est a -a). Thangm. Bernw. prol. p. 757,37 ut gravis -a videatur Dei laudes tacere (14 p. 764,43. Consuet. Vird. 31. *saepius. cf.* Consuet. Trev. 15 leviori. *saepius*). Chart. Heinr. Leon. 118 p. 175,25 ex sensualitate caro vergit in -am. *saepius. expressius i. q. malum – das Böse:* Albert. M. summ. creat. I 4,67, 3 p. 684b,13 -a daemonis aliquid virtutis habet admixtum. *ibid. iterum.* **β** *de peccato originali:* Radbert. Matth. 8, 2922 quia in paradyso positus primus homo per -am pascua vitae perdidit. Albert. M. summ. theol. II 13,76 p. 67b,42 quamvis per conversionem et baptismum auferatur -a originalis. *al.* **c** *iur. de delicto, crimine, iniuria (de condicione rei noxiae convicti):* Conc. Merov. p. 104,9 ut nullus vivente episcopo . . . superordinetur episcopus, nisi forsitan in eius locum, quem capitalis -a deiecerit (Chart. Heinr. Leon. 88 p. 131,40. *al. sim.* Lex Baiuv. 1,5 sine mortali -a). Lex Raet. Cur. 23,4,1 iudex ipsum *(reum)* . . . sine nullum hominem adcusantem de

[Leithe-Jasper]

omne -a discuciat. THIETM. chron. 4,38 accusatus ... inputatam sacramento purgavit -am *comes*. CHART. Babenb. 232 p. 39,11 si aliquis civis ... detineatur, donec de sua -a vel innocencia iudicionaliter cognoscatur. *persaepe. expressius i. q. scelus –Verbrechen:* LEX Sal. Merov. 24,7 si ... puer infra XII annos aliqua -a c o n m i s e r i t (CONC. Karol. A 19^{G},3. VITA Ludow. Pii 49 p. 482,3. *al.*). LEG. Lang. p. 93,9 sexaginta solidos conponat *dominus* pro -a, quam servus f e c i t (p. 101,36. *al.*). p. 182,25 pro furto aut alia -a. *al.* **2** *de rebus i. q. vis damnosa, malignitas – verderbliche Wirkung, Bösartigkeit:* TRACT. de chirurg. 481sq. cancer est durum apostema diversas partes corporis inquirens, quod de duobus modis accidit, -a interiorum sicut humorum, -a exteriorum sicut -a plagarum. *ibid. al.* **B** *latius:* **1** *gener. i. q. exprobratio, vituperatio – Vorwurf, Tadel:* CARM. pro schola Wirz. 151 increpat his -is hanc *(medicinam)* ... versutia vulpis. WIBALD. epist. 126 p. 202,28 panis, cervisia, pulmentum semper in -a est. **2** *iur.:* **a** *criminatio, accusatio – Beschuldigung, Anklage:* DIPL. Frid. I. 988 p. 275,32 si quis ... super hac -a innocentiam suam ostendere voluerit. *locut.* teneri in -a, vocari ad -am *i. q. in ius vocari – belangt werden:* LIBER diurn. 44 p. 32,12 quia ubi necessitas interest, voluntas non vocatur ad -am. LEX Baiuv. 2, 18 iudex non vocetur ad -am. LEX Raet. Cur. 9,1,3 postea pro hoc non teneatur in -a. *ibid. al.* **b** *poena, punitio – Strafe, Bestrafung:* CHART. Babenb. 232 p. 40,17 ut de omni -a, que honorem attingerit aut personam, et si prece vel precio fuerit liberatus, in XXX^{a} libras denariorum iudici teneatur. **c** *obligatio – (Schuld-)Verpflichtung:* CHART. Traiect. 279 (a. 1108) ecclesiam de Alburc ... absolutam ab omni -a et proclamatione liberam restitui *(sc. episcopus)*. CHART. Bund. 1021 quod si frater meus ... vos molestare presumpserit, nos in -am pristinam redire non contradicimus. *al.*

II *meton. i. q. multa, compositio, emendatio – Buße, Schuldgeld, 'Brüche' (de re v. Dt. Rechtswb. II. p. 525sqq.):* LEX Sal. Merov. 17,9 si ... sanguis exierit ... talem -am c o n p o n a t, quantum *eqs.* (LEX Raet. Cur. 9,15). EDICT. Roth. 353 plagas aut feritas conponatur, nam alia -a non r e q u i r a t u r (378. *ibid. al.*). 374 pro -a solidos octugenta. CHART. Tirol. 583 p. 61,21 (a. 1208) quod si fictum solutum non fuerit in termino infra annum, indupletur sine alia -a et pena. *saepius in legibus s. VII./VIII.*

culpabilis, -e. *script.:* cup-: ACTA reg. Burgund. 141^{B}. -lba-: *p.2076,2.* -api-: EPIST. Teg. 65. -avi-: LEG. Wisig. 4,2,15. *al.* -bel-: *l.63. usu subst. l.48.60.p.2076,3.*

vituperabilis, damnabilis, peccato affectus, obnoxius, sons – tadelns-, verurteilenswert, sündig, sträflich, straffällig, schuldig: **1** *gener.:* LIBER diurn. p. 34,1 insontem aput te -em suggestio mala non faciat. RADBERT. fid. 3,238 has *(artes)* quique carnales ad ... -is amoris incitamenta traxerunt. IOH. SCOT. praedest. 16,57 voluntatis -is perversitas. THIETM. chron. 7,42 corpus hoc meum, quod ... supra modum dilexi, vobis -e offero. 8,8 hominum vitam piorum, quam ego, -is et obliviosus nimis, superius dicendam preterivi. WIDO FERR. schism. 2 p. 556,17 pugnam adversus Heinricum dominum ... commissam -em iudicabimus. LIBER de unit. eccl. 1,6 p. 192,9sq. si rex, qui per se ipsum -is existitit, per papam -ior redditur. *persaepe. accedente notione efficiendi:* BURCH. URSB. chron. p. 110,5 quem *(regem Franciae)* plurimum habebat *Otto* -em de omni suo labore. **2** *publ. et iur.:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 3, 14 nullus latronem vel quemlibet -em ... de atrio ecclesiae extrahere praesumat. LEX Ribv. 32 ignoro, utrum servus meus -is an innocens ex hoc extederet. CHRON. Fred. 4,51 innoxia an ... -elis. LEX Raet. Cur. 9,1,5 ubi homines -es in carcere missi fuerint. ORD. iud. Dei A 12^{b} si ... -is atque r e u s extiterit (METELL. exp. Hieros. 4,622). HINCM. divort. 12 p. 193,24 si femina ... de scelere cum fratre suo -is invenitur. *saepe.* **b** *ad compositionem obligatus – zu einer Buße verpflichtet, bußfällig (de re v. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 794sqq.):* LEX Sal. Merov. 50,4 aut de vita -is esse debet *grafio* aut, quantum valet, se redemat. 56,6 ipse -is et omnes res suas erunt in fisco. PACTUS Alam. V 17 si quis alterius empta puella priserit, weregeldo suo sit -is. LEX Alam. A 22,1 si quis legitimum tributum antesteterit ..., sex solidos sit -is. CHART. Sangall. I 147 sit culb-is ... duplum repeticionem. CONC. Karol. A 10,5 ut vestrae requerillae secundum possibilitatem -is existant. DIPL. Otton. I. 243 p. 347,4 si quis ... praecepti violator extiterit, -is solvere cogatur centum libras auri optimi. *persaepe.*

adv. **culpabiliter.** *reprehensibiliter, damnabiliter, obnoxie – tadelnswerter-, sträflicherweise, schuldhaft:* TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 113,36) quorum *(ecclesiae doctorum)* dicta ... aut scienter contempnunt aut -r oblivioni tradiderunt *eruditi quidam*. CHART. Rhen. med. III 9 p. 11,25 (epist. papae) sciat ... se -r durum et dure culpabilem, quicunque ... suum negaverit obsequium redemtori (*sim.* ALBERT. M. sent. 4,15,36$^{capit.}$). CHART. civ. Hild. 333 ne ... munificentia imperialium ... largitionum ... -r et quasi per vicium ingratitudinis deperdatur.

culpatio, -onis *f.* *accusatio – (An-)Klage:* REGISTR. Pant. Col. 50 p. 188,27 (a. 1266) quod omnem -em et dissentiendi occasionem per milites ... extinctam esse volo et sopitam.

culpo, -avi, -atum, -are. *script.* cup-: GLOSS. I 219,29 St.-S. *partic. perf. usu subst.: l.37.38. al. partic. praes. usu subst.: l.54.*

1 *criminari – anschuldigen:* **a** *latius i. q. reprehendere, vituperare – tadeln, kritisieren:* VITA Galli II prol. 5 non ignoro aliquos memet -are morarum. CARM. pro schola Wirz. 159 crimen -bis, sed mox exemplificabis, quod cor non celat. PETR. CAS. (?) chron. 4,88 p. 549,4 si in nullo alio -andus est *abbas*, eius tamen superbia crimen est dampnationi sufficiens. CHART. Raitenh. 253 p. 206,36 sicut in tenacitate parcitas, sic in donis prodigalitas est -anda. *persaepe.* **b** *strictius i. q. accusare, culpam dare – beschuldigen, bezichtigen, verantwortlich machen:* **α** *gener.:* ALCUIN. carm. 9,231 non est quippe Deus poenis -andus in istis. RADBERT. Matth. 7,2372 parentibus non honorantes superbia -bantur. RUD. TRUD. gest. 3,17 quicquid in villa Hallei habere videmur ..., cuidam forti tyranno ... -atur beneficiasse *(sc. abbas). al.* **β** *iur. et canon. i. q. in crimen vocare – belangen, anklagen:* LEG. Wisig. 2,1, 8 p. 57,12 quantum hereditatis ... -ti vicesima portio fuisse constiterit. suppl. p. 477,2 de -torum receptione vel communione apud ecclesiam. ORD. iud. Dei B 14,1 p. 674,41 deinde vertat *sacerdos* se ad -tos. DIPL. Merov. III A 70 p. 187,20 si quis horum pro maxima -etur culpa. DIPL. Conr. II. 244 p. 337,5 ille, qui -tur, suum beneficium teneat. CHART. Lub. I 165 p. 152,30 si civis vel extraneus -verit monetarium, quod dederit sibi ... falsos denarios. ACTA civ. Wism. B 165 Lutbertus ... promisit pro tercia parte hereditatis uxoris Gerardi penestici, quod ipsam nullus poterit -are pro ea. *saepius. damnare – verurteilen:* CONC. Merov. p. 169,2 in quo *(sc. concilio)* universa ... fraternitas coepiscopi ... causas ... aut iustificet aut -et. TRAD. Frising. 1417 (a. 1024/31) si aliqua persona ... presumserit auferre quicquam, inde ante thronum Christi in ultima examinacione reus atque -andus constituatur. **2** *crimen committere, delinquere – sich schuldig machen, verschulden, sündigen:* CARM. de Bobol. 19,3 (Studi in onore di G. Lazzati. 1979. p. 349; s. VII.) pater monachorum ..., qui -antes post correptos noxa<m> numquam recolit. CAPIT. reg. Franc. 95,4 pro satisfactione hominis illius, contra quem -vit. TIT. metr. I 1,3,7 dicite cum lacrimis, quicquid -astis in actis. *Leithe-Jasper*

1. culpus *v.* 1. colpus. **2. culpus** *v.* colaphus.

***culsa** *v.* *clusa. **culsura** *v.* clausura.

1. culta *v.* 3. colo. **2. *culta** *v.* *colta.

[3. culta *v.* calt(h)a. *adde ad p. 92,2:* SUMM. Heinr. C p. 237 calta, culta species floris, herba trifolium, id est cle.]

***cultabilis**, -e *vel* ***cultibilis**, -e. (colo) *ad culturam aptus, destinatus – zum Anbau bestimmt, Kultur-:* CHART. Mont. (MGScript. XXI p. 621,25; a. 1200) uxor ... nichil retinebit nisi ... dotalicium et mobilia in terra -tibili illius anni. p. 621,32 in terra -tabili. *ibid. al.*

***cultarius,** -a, -um. faber -us *i. q. cultellarius – Messerschmied:* ACTA civ. Kil. 516 (c. 1278) dominus H. faber vendidit domum suam ... Hinrico fabro -o.

*?****cultatorium,** -i *n.* (*orig. inc., nisi cohaeret c.* culter) *ventilabrum – Worfschaufel:* GLOSS. III 375,43 St.-S. -um

[Pörnbacher]

worwel, significat etiam . . . cultum bilhouwe. *cf.* culter.

culte *v.* 3. colo. **cultella** *v.* cultellus.

***cultel(l)acius**, -i *m.* (*cf. ital.* coltellaccio) *pugio, sica – Dolch:* CHART. Bund. 434 p. 319,10 (a. 1186) respondit *(sc. testis)*: presbiterum non vidi portare arma, sed alii quandoque portant -elacios et enses, sicut faciunt viatores.

***cultellaris**, -e. *cultelli formam exhibens – messerförmig (de cauterio):* WILH. SALIC. chirurg. 1,67 p. 324G quod cauterizetur locus . . . cum cauterio punctuali . . . aut -i. 5,2 p. 356E fit olivare seu -e cauterium in loco capitis, in quo *eqs. ibid. al.*

cultellarius (cut-), -i *m. faber cultrorum – Messerschmied, Messerer (interdum in nom. propr., e. g. l. 16; adi.: l. 15):* TRAD. Patav. 859 (a. 1209/13) huius rei testes sunt . . . Ulricus -us et frater suus . . . , Heinricus -us. 1163. CHART. Tirol. notar. II 152 Marquardus faber -us promisit . . . dare *eqs.* CHART. Nuremb. 385 fideiussores . . . sunt . . . Albertus C-us, H. Holtzschuharius cives Nurenbergenses. REGISTR. Patav. I p. 368,8 Ortolfus -us. *in nomine loci:* REGISTR. Patav. I p. 183,13 in Stein inter cut-os *(cf. ind. tom. III. s. v.)*.

***cultellator** (cut-), -oris *m. cultellarius – Messerschmied:* CHART. Landeshut. 45 (a. 1252) testes sunt: . . . Hainricus -r. CHART. Raitenh. 227 Bero sagittarius, . . . Ch(unradus) cut-r. CHART. Ioh. Ratisb. 49 quam *(domum)* . . . Marchardus -r inhabitavit.

cultellatus *v.* cultello.

***cultellifex**, -icis *m. cultellarius – Messerschmied:* ACTA civ. Rost. D 57 p. 185 (a. 1270/73) -es <dederunt X mr.>. CHART. Berolin. 20 (ed. F. Voigt, E. Fidicin, UB z. Berlin. Chronik. 1880. p. 13) nos Thomas de Struceberhc, Heiso institutor, Theodoricus -x . . . ceterique consules civitatis Berlin. *ibid. al.*

***cultellinus,** -i *m. culter parvus – kleines Messer:* WILH. SALIC. chirurg. 2,6capit. p. 324E de vulnere in aure et circa aurem cum ense, -o et similibus et cum sagitta.

cultello (cut-), -atum, -are. *(textile, marginem vestis eleganter) scindere – (das Tuch, den Saum eines Gewandes kunstvoll) einschneiden, 'zerschneiden':* CAES. HEIST. mirac. I 4,15 p. 187,25 Superbia . . . sic in eis *(civibus)* regnavit, ut excogitare non sufficerent, quali modo vestimenta sua inciderent, stringerent atque -rent (cut-rent *var. l.*). *cf. DuC. s. v.* cultellare.

adi. **cultellatus** (cut-), -a, -um. *scissus – eingeschnitten, 'zerschnitten':* CAES. HEIST. mirac. I 5,45 daemonem in specie viri tunica indutum -a (cucullata, cultello *var. l.*) contra se stare conspexit *sanctimonialis*. 10,11 p. 225,15 erat *miles* . . . indutus vestibus purpureis atque -is (cut-is *var. l.*). CHART. Lub. I 275 p. 258,23 famuli . . . vestes -as non habeant.

subst. **cultellatus,** -i *m. qui abscisus est – ein Abgetrennter (in imag.):* THEOD. AMORB. comm. p. 19,30 quod sacri canones . . . precipiunt illum . . . excommunicari, qui excommunicato et de ecclesiae corpore iure -o aliqua presumpserit familiaritate coniungi.

cultellus (cut-), -i *m. vel raro* **cultellum**, -i *n. vel* **cultella**, -ae *f. script.:* scu-: *l. 62.* curt-: *p. 2078, 9.* coltel(us): COMPOS. Luc. Q 9 *(var. l.)*.

1 *strictius i. q. culter (parvus) – (kleines) Messer (notione deminutiva valente usque ad s. VIII.):* **a** *gener.:* EPIST. Bonif. 72 p. 145,24 haec . . . verba . . . cum . . . munusculis, id est quattuor -os nostra consuetudine factos . . . transmittere curavi. WIDUK. gest. 1,7 -i . . . nostra lingua sahs dicuntur, ideoque Saxones nuncupatos, quia -is tantam multitudinem fudissent. HILDEG. phys. 3,26 p. 1235A ramum eius *(arboris)* sinistra manu apprehende et sc-am in dextra tene, . . . et tunc eum in ferro, quod calibs est, abscide. CHART. Babenb. II 237 p. 62,29 apud quemcumque . . . -us (cut-us *var. l.*) longus, qui dicitur stechemezzer, . . . deprehensus fuerit *eqs.* GLOSS. Roger. II 123 de cut-o aliquando fit ictus in capite. *persaepe. de cimeliis vel reliquiis:* ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,20 de ornatu . . . aecclesiae . . . -us auro et margaritis paratus I (*sim.* CATAL. thes. Germ. 82,32). LAMB. LEOD. Matth. III 2 huic *(patriarchae)* beata Helena . . . tunicam . . . Domini . . . cum uno clavorum ac -o Iesu . . . tradidit. *al.* **b** *publ. de symbolo vel pignore traditionis (de re v. E. v. Künßberg, Messerbräuche. SB Heidelb. 1940/41, 3. p. 7sqq. 34):* CHART. Solod. I 2 p. 5,10 (a. 778) quod *(monasteriolum)* . . . ipse *(episcopus)* mihi per suum -um coram testibus tradidit. CHART. Ital. Ficker 34 p. 48,40 Ermengarda per -um, fistucum notatum, wantonem et wasonem terre seu ramum arboris . . . legitimam fecit traditionem (*sim.* CONST. imp. I 444 p. 655,13. CHART. Carniol. I 67 p. 74,33). *al. cf. DuC. s. v.* 1. investitura. **c** *zool. de pennis alarum (Flügelbinden, 'Mesken'):* FRID. II. imp. art. ven. 1 p. 99,33 propter quod opinamur, quod dicantur *(sc. pennae)* cur-e (*sim.* p. 100,12). 2 p. 129,12 quas *(pennas)* cooperientes vocamus vanos, coopertas vocamus -os. **2** *latius:* **a** *gladius – Schwert:* COLUMB. epist. 5 p. 173,18 causa scismatis incidatur . . . a te -o . . . sancti Petri, id est vera in synodo fidei confessione. PAUL. DIAC. Lang. 2,30 qui *(Peredeo)* sibi . . . duos -os (*postea:* gladiis) aptavit. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 41,29 infirmo sic interfecto vadit *(sc. angelus mortis)* in viciniam, -um (*antea:* gladium) abluere. **b** *sica – Dolch:* CHRON. Pol. 3,25 p. 156,8 qui *(dives sive pauper)* Bolezlauum . . . vel -o vel alio quolibet ferramento confoderet. GESTA Magd. 26 p. 413,44 (cod. B) inventus est *(sc. vir)* -um evaginatum, qui ruteling dicitur, sub toga habere. CONST. Melf. 1,10 ut nullus arma . . . prohibita, -os cum punctis videlicet, enses, lanceas . . . secum deferre presumat (*sim.* 1,11. CHART. select. Keutgen 184,3 cut-i). *al.*

culter, -tri *m. vel raro* **cultrum,** -i *n. vel* **cultra,** -ae *f. script. et form.:* -tum: *v. p. 2077, 1.* -trus: *l. 37.* μάχαιρα – *Messer:* **1** *in univ.:* DONAT. Trud. 26 (MGMer. VI p. 294,18) qui *(puer)* . . . evaginato -o (glodio *var. l.*) eum *(servum)* . . . interemit. DIPL. Otton. III. 278 p. 703,15 tulit Leo arcarius . . . -um et signum sanctę crucis in ea *(carta)* . . . fecit. UDALR. CELL. consuet. 2,36 p. 729B unum -um ad lardum incidendum et simul cotis ad acuendum (*inde* WILH. HIRS. const. 1,98 p. 1032D unus -r). HERACLIUS II 11 accipe cristallum . . . et sic cum -o incide, ut volueris. *persaepe. de cimeliis vel reliquiis:* CATAL. thes. Germ. 4b,3 (s. XI.ex.) hunc thesaurum dedit domnus . . . : cruces duas, . . . tunicam et -um. HEINR. MONOG. rel. (WestdtZGesch. 17. 1898. p. 98,11) -us cene, qua discipulum trahit *Christus* ad se. **2** *de parte vomeris i. q. dens – Sech:* **a** *proprie:* ERMOLD. Ludow. 4,448 si ferrum fuerit, fortassis ad arva colenda sufficit, et -os inde fabrire iube. REGISTR. Foss. I 15 solvit unusquisque *(mansus)* . . . carroperam I et soc et -um. CHART. Rhen. med. I 302 p. 354,19 annuatim datur abbati vomer unus cum -o. PETR. DAM. epist. 54 p. 144, 5 dum inpatiens quispiam per disciplinam mitior factus, tamquam planus ager increpationis -o proscinditur. *al. v. et vol. I. p. 686, 28.* **b** *meton.:* **α** *de ipso vomere:* GLOSS. III 646,43 St.-S. vomer vel -um waginsi. SUMM. Heinr. A 6,308 -um schar. **β** *de mensura quadam terrae arabilis:* DIPL. Heinr. III. 176 p. 219,4 duos mansos . . . habentes -as XX . . . tradidimus. ACTA imp. Winkelm. I 32 p. 23,21 confirmamus sex -as terrarum in Iusciana. **3** *ascia pistoris – Schärfbaue, 'Bille' des Müllers: v. p. 2077, 1.*

***cultibilis** *v.* *cultabilis. ***culticella** *v.* 2. *corticella.

***cultiferum** *v.* *cortifer.

***cultifico,** -are. *colere, conserere – bestellen, bebauen:* CHART. Mog. A II 366 (a. 1174) pro quibus mansis . . . conventus . . . unam aream et duas curtes . . . obtulerat . . . , quia monasterio . . . pene inutilis ad -andum *eqs.*

1. *cultilis (col-), -e. **1** *adi.:* **a** *cultioni aptus – zum Anbau geeignet, bebaubar (in imag.: l. 65):* DIPL. Otton. I 335 p. 450,13 in . . . arvis co-bus et incoltilibus, vineis, olivetis, silvis. MIRAC. Donat. (MGScript. XV p. 855,17) quod tellurem paulo ante minus -em sic . . . fertilem reddidisti, ut *eqs.* RUP. TUIT. trin. 22,17 l. 1239 quae *(gentes)* . . . in modum camporum sepibus gratiae Dei circumdatae -es sunt et fecundae. CHART. Sigeb. 42 p. 91,11 Randolfus quindecim iugera t e r r ę -is . . . possederat (53 p. 119,5. MAGNUS chron. a. 1084 p. 486,36). **b** *ad cultionem pertinens – zum Ackerbau gehörig, Bauern-:* DIPL. Karoli M. 214 p. 286,41 condonamus . . . d o m u m -em cum sedimine, terris aratoriis, vineis (DIPL. Otton. I. 256 p. 365,40. *al.*). DIPL. Heinr. III. 106 p. 135,1 curtem . . . cum centum mansis -bus (*corr. ex* co-) et possessis . . . consignatis.

[Pörnbacher]

GREG. CAT. chron. I p. 161,18 casas -es in Octavo cum ecclesia . . . et una portione in Pantana *(sc. acquisivit abbas).* **2** *subst. neutr.: cultura – Kultur(land):* CHART. Austr. sup. I 332 p. 478,18 Pilgrimus . . . vineam . . . obtulit, quam monachi in -a redigerunt.

2. *cultilis *v.* *cortilis. ***cultim** *v.* 3. colo.

cultio, -onis *f. cultura – Anbau, Pflanzung:* DIPL. Heinr. III. 228 p. 304,21 (spur. s. XII.?) ut . . . quisquis inculta ad fructus -em deduceret, decima monasterio deveniret.

***cultivo**, -atum, -are. *colere, conserere – bestellen, bebauen:* DIPL. Frid. I. 904 p. 164,19 de omnibus terris -tis et incultivatis. CHART. Westph. VII 450 agros cum pratis, que ipsi colitis queque aliis -anda datis . . . ab omni decimacione . . . eximimus. *c. sensu arandi:* SALIMB. chron. p. 406,34 quod tantum habent *praebendati* de terra, quod XX^ti^ paria boum eam -are non possunt.

***cultivus** (col-), -a, -um. **1** *fertilis, cultioni aptus – fruchtbar, bebaubar, Kultur-:* RADBERT. Matth. 1,2910 non per campestria . . . nec per -am terram neque per iam tritam viam. REGISTR. Trident. III 11 p. 236,20 I campus terrae co-e *(ci. H. Antony;* costive *ed.).* **2** *curans, colens – besorgend, bestellend:* ALBERT. M. pol. 6,3^a^ p. 575^a^,36 optimus populus est, qui ⌞terrae -us⌟ *(p. 1318^b^,9* γεωργικός) est.

culto, -are. **1** *colere, conserere – bestellen, bebauen (absol.: l.26):* GREG. CAT. chron. I p. 210,12 constituit *abbas* libertos ipsius *(castaldii)* ad -andum et meliorandum (*sim.* p. 210,30). DIPL. Constantiae 11 p. 39,13 qui *(homines)* terras tenebant et -bant. CHRON. Ven. Alt. p. 167,22 quantum conplacuerunt *homines* apprehendere terris, vineis -andum, aquis, paludibus. *in imag.:* PETR. DAM. epist. 153 p. 19,15 huius saltim parvi montis angustias naviter -remus (calcaremus *var. l.*), ut nullus in eadem regula mandatorum angulus . . . delitesceret. **2** *in arvorum formam redigere – urbar machen:* IOH. VEN. chron. p. 126,20 temporibus cuius *(ducis)* . . . paludes -andi homines licenciam habuerunt et domos edificandi.

cultor, -oris *m. script.* -tur-: *l.40. form. abl. pl.* -is: *l.40.*

I *de curatione, opera manuum:* **A** *operarius (rusticus) – (Land-, Acker-)Arbeiter (expressius i. q. agricola, hortulanus – Bauer, Gärtner: l.41.42.46):* **1** *in univ.:* ARBEO Emm. 23 p. 58,5 cunctis agri -uris (-bus *var. l.; cf.* VITA Emm. 23 innotuerunt -es) videntibus. WALAHFR. hort. 52a^tit.^ instantia -is et fructus operis. DIPL. Otton. II. 216 vineam unam cum -bus illis et hobis, in quibus habitant, . . . concessimus *(sim.* DIPL. Heinr. IV. 75 p. 97,32. *al.).* METELL. exp. Hieros. 3,260 -es terrę super urbes effugiebant. CONST. Melf. 1,87 p. 262,9 si petentem fidelem nostrum invenerint *procuratores* eundemque bonum -em et frugi . . . perspicaciter disponentem. *saepius. alleg. de abbate, episcopo:* WALAHFR. Wett. epil. 2,14 flemus agrum . . . tanto -e carere. DIPL. Merov. III A 42 p. 160,47 quod . . . episcopus . . . ut non deficiens divine vinee -r . . . petierit *(cf. Vulg. Luc. 13,7). al.* **2** *administrator – Verwalter:* RUD. TRUD. gest. 4,12 -r . . . agrorum et nutritor pecorum habebatur strenuus *(sc. Luipo abbas). meton. de sede administrationis:* CHART. Aquens. 55 l. 10 (a. 1211) quod . . . predio attinebant tres iurnales terre scabrose et . . . longe a -e remote. **B** *custos – Wärter:* CHART. Austr. sup. I 2 p. 4,1 (a. 777) tradimus . . . vinitores et duos apium -es et sex fabros. **C** *incola, colonus – (Land-)Bewohner:* WANDALB. creat. mund. 191 hac ut sede beatum . . . futurum -em indigenamque *(sc. Adam)* lex aeterna teneret. martyr. 152 bis septena *(sc. dies)* Iohanne h e r e m i -e coruscat (PETR. DAM. epist. 152 p. 11,2). FORM. Sangall. II 17 notum sit omnibus huius pagi -bus, quod *eqs.* THIETM. chron. 8,7 p. 502,6 in Libicis . . . harenis -e vacuis. LEO MARS. chron. prol. p. 9,28 (rec. II) que *(terra)* Saracenorum infestatione destituta -bus fuerat. *al. de conventu:* CHART. Sangall. A 424 (a. 853) ut -es . . . monasterii supradictas res ad se statim recipiant. **D** *curator, minister – Besorger, Hüter, Diener:* DIPL. Karoli III. 125 p. 201,8 augmentatis rebus accumulentur divini servitii -es (*cf.* ALBERT. AQUENS. hist. 6,40 officii). CONSUET. Eins. 28 p. 206,4 a cellerario coquine -es as<s>ignentur. CHART. select. Keutgen 255 p. 352,17 non lateat . . . quosdam viros iusticię amatores . . . ceterosque eiusdem operis -es fraternitatem textorum . . . conformasse *eqs. al.*

II *de favore:* **A** *praeceptor – Lehrer:* RHYTHM. 79,19,3 *(auctore Auspic.)* fili sapiens, quaeso . . . accipe tui -is paginam. **B** *protector, patronus – Hüter, Schutzherr:* BEDA hist. eccl. 3,14 p. 156,15 erat *antistes* . . . -r pauperum. BENED. MOG. carm. 2,24 -i *(i. Hludowico)* tribuens *Germania* commoda multa suo. *al. de Deo:* DIPL. Merov. I 42 p. 40,2 regem coelorum . . . erga solium regni nostri . . . credimus esse -em, si *eqs.* **C** *admirator – Bewunderer:* LIGURINUS 7,111 summus in ecclesia Petri successor et idem devotus tibi *(sc. regi)* mente pater -rque fidelis. **D** *sectator – Anhänger:* **1** *in univ.:* LEG. Wisig. 12,3,13 p. 441,17 qui . . . in quolibet ritu Iudaice secte -r . . . esse reperiatur. COD. Odalb. 84^b^ p. 147,13 ut . . . ipsi canonici et posteri sui eiusdem vitę -es eandem curtem . . . possideant (*sim.* EPIST. Teg. 2. FROUM. epist. 77). PETR. DAM. epist. 174 p. 274,8 sufficiebat . . . legis antiquae -bus, ut recta . . . extrinsecus agerent. GREG. IX. registr. 397 p. 315,27 quod arma christiane militie . . . soldano Babilonie, . . . -i perditi Machometi, . . . resignavit *imperator. al. de discipulis:* HEINR. LETT. chron. 23,7 p. 161,6 quam *(pacem)* abscedens -bus suis reliquit *(sc. Iesus).* **2** *locut.* ecclesiae (Dei), fidei (christianae) -es *i. q. fideles – Gläubige:* WILLIB. Bonif. 8 p. 49,14 pro noviciis fidei -bus. AMALAR. off. 1,8,2 quarta feria apud -es ecclesiae in apertione aurium dicitur (*inde* PONTIF. Rom.-Germ. 99,82. *sim.* VITA Cunib. B 3. C 5. *al.*). TRAD. Frising. 902 notum sit cunctis christianę religionis -bus, quia *eqs.* (*sim.* COD. Odalb. 45. CHART. Eichsf. 33). *saepius.* **E** *fautor, amator – Förderer, Wahrer, Freund:* LEG. Lang. p. 185,18 orthodoxus f i d e i -r . . . Liutprand . . . princeps (ANNAL. Xant. a. 871. CHART. Aquens. 120. *al.*). CONST. Melf. 1,33 iusti -is partes assumimus, cum *eqs. persaepe. v. et p. 1737,47. c. notione observandi:* RATHER. ascens. II 4,113 violatores . . . festivitatis, non -es.

III *de religione:* **A** *adorator – Anbeter:* **1** *de cultu christianorum (Iudaeorum: l.47):* **a** *spectat ad Deum:* **α** *in univ.:* DIPL. Merov. I 13 p. 15,32 vir illustris et v e r u s Dei -r Desiderius pontifex (THEGAN. Ludow. 18. CARM. Bur. 41, 29,4. *al.*). WALAHFR. Mamm. 21,24 salve, -r . . . summi . . . tonantis. METELL. exp. Hieros. 5,183 iudicis hec iusti deferbuit ultio Christi funera -um miserantis clara suorum. CHART. Hall. 329 cordi nobis est -es ipsius *(Dei)* omni liberalitate . . . promovere. *saepe.* **β** *de episcopo (fere vice tituli):* CONC. Merov. p. 71,6 dum . . . -is vestri *(sc. regis),* eclesiarum vestrarum episcopi, pariter sederent (*sim.* FORM. Wisig. 8). TRAD. Ratisb. 55 -r venerabilis et advocatus eius . . . tradiderunt. *adde de sacerdotibus Iudaeorum:* HILDEG. euang. 5,1 p. 255,12 'sciscitabatur *Herodes* . . . ab eis' -bus, 'ubi Christus nasceretur'. **b** *spectat ad imagines:* CONC. Karol. A 44 p. 506,43 imaginum si quis es indiscretus -r. **2** *de cultu paganorum:* WILLIB. Bonif. 8 p. 52,2 quia omnipotens mundi conditor . . . voluit . . . diu protelatam idulorum -bus iram . . . ostendere. CONC. Karol. B I 7 p. 43,16 falsi dii reverentiam a suis -bus meruerunt. HROTSV. Dulc. 9 ne viles mulierculae iactent se impune nostris diis deorumque -bus illudere. WARN. synod. 431 Hieroboam . . . -r factorum fuit ex auro vitulorum. *al.* **B** *venerator – Verehrer (spectat ad sanctos):* ALCUIN. carm. 99, 8,6 adiuvat *levita Dei Laurentius* suos -es. MIRAC. Adelh. 5 (MIÖG Erg.-Bd. 20,2. 1962. p. 49,25) Heinricus rex sancti Georgii martyris singularis -r.

1. *cultra (gu-, col-), -ae *f. (ital.* coltre *a* culcit(r)a; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1494) tegimen, stragulum – Decke:* CHART. Tirol. notar. I 689 p. 341,34 (a. 1237) item *(sc. debeo)* Hainrico de Grifenstain XIIII libras pro una co-a <de> cendalio. CHART. Const. 68 p. 76,48 ut me decedente . . . duo linteamina et g-a consueta . . . a concanonicis . . . conserventur. SALIMB. chron. p. 96,29 vocabatur *frater Helyas* in seculo Bonus-baro et suebat -as (*corr. ex* culcitras). ALBERT. MIL. temp. 220 p. 474,30 invenerunt christiani in . . . campo *(sc. Saracenorum)* . . . -as optimas et ornamenta. *al. v. et vol. I. p. 1600,5. cf.* culcit(r)a.

2. cultra *v.* culter. **3. *cultra** *v.* *colta.

cultrex *v.* cultrix.

[Pörnbacher]

***cultrinus,** -a, -um. (*cf.* culus) *spectans ad anum – den Mastdarm betreffend:* Moses Panorm. infirm. 34[tit.] p. 132,6 capitulum curandi malum budelli -i equorum *(v. notam ed. et vol. I. p. 1547,30).*

cultrix, -icis *f. script.* -rex: *l. 13.* **1** *domina praedii – Gutsherrin (alleg.):* Tuto opusc. 2,7 p. 80,25 fratres, tantae -i *(i. sanctae Felicitati)*, cuius vinea esse meruistis, compunctionis vinum . . . offerte *(spectat ad Vulg. prov. 31,16).* **2** *incola – Bewohnerin:* Warn. synod. 437 -x saxorum barbata phalanx Winilorum *(de gente Langobardorum).* **3** *patrona, amica – Förderin, Freundin:* Epitaph. var. 2 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 151) hic requiescit . . . abbatissa, amatrex scripturae sacrae, e c c l e s i a e -ex (Epitaph. var. II 56,5 -x). Dipl. Otton. II. 159 p.179,13 quęd<am veneranda> -x religionis abbatissa Heluuidis nomine. Gisleb. Elnon. inc. 4,247 sicut adumbratis -bus integritatis mos est abscondi contra spectacula mundi. *al. v. et p. 530,58. locut.* fidei -x *i. q. fidelis – eine Gläubige:* Wandalb. martyr. 696 fidei -x si deinde fuisset *Persis.* **4** *quae veneratur, adorat – Verehrerin:* Nicol. I. epist. 96 p. 551,30 qualiter haec Dei -x Augusta, ut prisca fides servetur, satagat. Hucbald. Rictr. 10 Eusebia, bona Dei -x secundum interpretationem sui nominis *(inde* Ioh. Elnon. Rictr. 1,406). Hrotsv. Pel. 94 audiit . . . locis gentem degere remotis . . . Christi -em simulacrorumque rebellem. Otto Frising. chron. 7,7 p. 317,20 quia constat universitatem Sarracenorum unius Dei -em esse. *al.*

cultrum *v.* culter. **1. cultum** *v.* 3. colo.

2. cultum *v.* culter.

cultura, -ae *f. script.* col-: *l.60.*

I *de curatione, opera manuum:* **A** *actio colendi, satio – Bestellung, Pflege, Anbau (de cura animalium: l. 38):* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* Conc. Merov. p. 212,10 ut in ipsum die Dominico ruralia opera, id est arare, . . . vel quicquid ad rures -a pertinet, facere nullus . . . non presumat. Walahfr. hort.[tit.] incipit liber de -a hortorum. Trad. Salem. p. 103,11sqq. nobilis femina . . . dedit . . . predium Bůchaim ad -am sex boum . . . , in Bŏtingin ad -am v boum *(sim.* Chart. Wirt. VII 2617. *al.).* Chart. Westph. VII 450 quod pro -a agrorum vestrorum et armentorum necessarium vobis erit. Albert. M. veget. 1,192 quaedam . . . plantae a sua malitia . . . mutantur per -am. *saepe. expressius i. q. opera – (Feld-)Arbeit:* Wandalb. mens.[tit] de mensium duodecim . . . -is aerisque qualitatibus. **b** *c. colore quodam:* **α** *aratio, actio arandi – das Pflügen:* Chart. select. Keutgen 126,101 (s. XII.) si inter hos boves *(i. ad aratra pertinentes)* unus vel duo . . . senio . . . fuerint inutiles redditi ad -am. **β** *administratio – Verwaltung, Regie:* Chart. march. Misn. III 161 (a. 1211) quia bona hec sub -a (-am *var. l.*) eiusdem grangie redigi poterant. Registr. Austr. I 10 p. 5[a],14 due curie . . . coluntur propria -a. *?de sede administrationis:* Chart. Rhen. med. II app. 16 p. 433,38 (c. 1220) mansus flagellat nobis maldrum et in -am defert. **γ** *exercitio, sustentatio – Betrieb, Unterhalt:* Chart. Welt. app. 1 (ante 1089) quarum *(hobarum)* una est ad molendini . . . et v i n e a r u m duarum -am (Trad. Salisb. I 162[b]. Chart. Babenb. 226. *al.).* Chart. Turg. III 435 duos lapides molares . . . de meliori fovea Utinhovin, que tunc exstiterit in -a. **2** *meton. de terra (culta):* **a** *ager (consitivus, consitus) – (Kultur-, Acker-)Land:* Trad. Frising. 8 p. 35,8 (a. 755) -am, quam Uualdcoz habet. Chart. Sangall. B 64 confinit *(sc. cortinum)* in via, ex alia parte in co-a. Dipl. Frid. I. 350 p. 189,30 quos *(mansos)* . . . ipse *(marchio)* . . . exstirpari fecit et in -am redegit *(sim.* Dipl. Constantiae 44 p. 143,4. Chart. Carniol. II 156. *al.).* Chart. Wirt. VI 1820 p. 215,28 ad quamlibet -am, que vulgariter dicitur zelge. *persaepe. in nomine loci:* Berth. Zwif. chron. 3 p. 150,26 una *(sc. vinea)*, quae est maxima, vocatur C-a. **b** *parva pars arvi – Parzelle:* Registr. Prum. 45 p. 201,1 aspiciunt ad ipsum *(mansum)* -e vii. *al.* Albert. Mett. div. temp. 2,20 p. 80,2 singulis *(mercatoribus)* ad modum uniuscuiusque -e ad extirpanda novalia terram diviserunt *(sc. praedones).* **c** *sata, seges – Saat, Pflanzung:* Capit. reg. Franc. 32,37 ut campos et -as nostras bene conponant *iudices.* 275,12 de terris censualibus et . . . -is indominicatis . . . ecclesia . . . decimam recipiat *(sim.* Chron. Andag. 16 p. 39,9. *al.).* Petr. Dam. epist. 89 p. 537,19 Dioclitianus imperator . . . privatus in amoena virentis hortuli -a permansit. Godesc. Gembl. gest. 61 p. 547,8 ut panem . . . vix administrarent nobis -ae nostrae et decimae. Chart. Welt. 25 p. 135,35 quatenus . . . nobis mediam partem tocius -e . . . amministrent *(sc. coloni). al. de proventu:* Chart. Lamb. Leod. 195 p. 257,27 (a. 1230) de feno et omnibus pratorum -is undecimus cumulus debetur. Registr. Trident. III 11 p. 236,23 Bonmesius dat . . . octavum minutorum de -a. **B** *mansio, habitatio – das Bleiben, Wohnen:* Maneg. ad Gebeh. praef. p. 311,39 si haec fama me scriptitasse vulgaret, quem de locis humane -e aptis eiecerant *eqs. adde de conservatione:* Otloh. Dion. 8 p. 830,18 abbas aliique fratres . . . censuerunt . . . venerabilium ossium integritatem -amque debere investigari. **C** *munus, functio, procuratio – Verrichtung, Obliegenheit, Besorgung:* Cod. Odalb. 84[b] p. 147, 11 ob statum atque sacri ministerii -am *(cf. Vulg. II par. 31, 21).* Hildeg. scivias 2,3 l. 172 in -a ecclesiae per fideles homines perficitur *(sc. eleemosynarum distributio).*

II *de favore:* **A** *educatio, doctrina, humanitas – Erziehung, (Aus-)Bildung:* Egbert. fec. rat. 1,383 qui te audire fugit, -ę inpendia perdis. Hildeg. euang. 2,2 p. 248,25 'ascendit . . . Ioseph . . . de civitate Nazareth', id est a -a, quam in rationalitate habet, 'in Iudaeam . . .', videlicet in arctam viam agnitionis Dei. Albert. M. Is. 28,28 p. 317,82 vult . . . dicere, quod tempus est arandi per cordis -am. **B** *cura, provisio – (Für-)Sorge, Zuwendung:* Dipl. Frid. I. 279 p. 90,21 ad ampliandam divinę religionis -am. Chart. Worm. 252 p. 169,26 propter -am pacis et iusticie observationem. *al. c. notione sollicitudinis:* Albert. M. serm. I 1 p. 20,21 multos . . . illorum *(clericorum)* excaecat -a lumborum.

III *de religione:* **A** *in univ. i. q. veneratio – Verehrung, Kult:* **1** *spectat ad christianos:* **a** *de Deo:* Vita Goar. 2 quod . . . tantas animas . . . ad Dei -a (-am *var. l.*) revocasset. Hraban. epist. 15,1 p. 404,36 post tria mandata, quae de sua -a primum protulit *Dominus*, mox *eqs.* Dipl. Otton. II. 24 p. 33, 39 ad Dei -am augmentandam. Hildeg. scivias 3,8 l. 558 trinitatem in unitate divinitatis fideli -a adoraturi. Herm. Iud. conv. 3 p. 79,16 abhominabilis vestre *(sc. christianorum)* -e . . . auctoritatem pretende. *persaepe. adde:* Rup. Tuit. vict. 2,10 p. 57,13 se et suos angelos cogitans *perditor*, quos intendebat generi humano ita ingerere, ut divinam illis exhiberet -am. **b** *de imaginibus:* Libri Karol. 2,21 p. 80,29 imagines . . . omni sui -a et adoratione seclusa . . . nullum fidei catholicae adferre poterunt prędiudicium. Conc. Karol. A 44 p. 527,9 ut . . . a -a . . . inlicita populum compesceret *(sc. episcopus).* p. 531,25 in imaginum -a, veneratione vel adoratione. **c** *de sanctis:* Thietm. chron. 1,28 p. 36,2 qui *(rex)* precursoris Christi . . . in nostra urbe fundamentum subsequentis -ae primus posuit. Maneg. ad Gebeh. 15 p. 339,15 quia hanc -am ac veneracionem . . . minui conspicitis. **2** *spectat ad paganos:* Capit. reg. Franc. 2 si populus cristianus relictam i d o l o r u m -am Deo . . . deserire debeamus (Bonif. epist. 65 p. 137,27. *saepe*). Willib. Bonif. 6 p. 29,7 quod . . . multitudinem plebis a sacrilega demonum -a ad consortium . . . aecclesiae adscisciret. Rud. Trud. epist. p. 318,22 avaricia idolorum est -a. Albert. Stad. Troil. 1,132 hic sibi -am vindicat ara Iovis. *persaepe. meton. i. q. locus cultus, simulacrum – Kultstätte, -bild:* Gloss. psalt. Lunaelac. 105,36 quas *(gentes)* propter i d o l o r u m -as . . . delere debuerant (Altfr. Liutg. 1,16. Const. Constant. 28. 51). Carm. var. Walther 16,2 Romuleum . . . templum, quod . . . Pantheon est dictum, -am demonis omnis, obtinuit *papa.* **B** *ritus, officium, sollemnia – kultische Handlung, Gottesdienst, (liturgische) Feier:* Vita Sollemn. 6 (MGMer. VII p. 316,9) in qua *(sc. oppido)* vitae suae religionis securus exerceret -as. Hraban. carm. 2,2,15 quid -a velit, . . . quid prece *eqs.* Conc. Karol. A 46[B],5 p. 569[a],3 episcopi . . . ad -am propriae eclesiae suae sepissime debent adesse. Hildeg. scivias 3,2 l. 411 hominibus . . . magis concupiscentias suas sequentibus quam -am Dei amantibus. *de observantia:* Petr. Dam. epist. 78 p. 392,14 ut . . . vos . . . spiritalis sabbati -a sanctificet. Hildeg. scivias 3,2 l. 430 quia austeritas et -a legis ante Moysen

[Pörnbacher]

data non est. *al.* **C** *confessio, fides, religio – Bekenntnis, Glaube, Religion:* **1** *in univ.:* CONVERS. Afrae 5 dic . . . -am tuam. RIMB. Anscar. 19 p. 43,38 nolite ultra -am superstitiosam quaerere. THIETM. chron. 2,14 arguebat . . . idem *(presbyter)* et regem et populum antecessorum -a suorum deviantem. HILDEG. euang. 5,1 p. 255,10 'congregans *Herodes* . . . omnes principes', id est maiores et primos, qui leges diversae -ae dederunt, 'sacerdotum' *eqs.* HELM. chron. 84 p. 161,37 sicut ab omnium discrepatis -a, sic omnium patetis direptioni. VITA Mahum. 119 quos *(Agarenos)* nullius -ę veritas solidavit. 214. CHART. Livon. A I 64 cum per ipsum *(episcopum)* . . . termini dilatentur et barbarorum infidelitas . . . christianae -ae subiugatur. *al.* **2** *de exercitatione:* RIMB. Anscar. 26 p. 56,8 ut . . . in regno suo ei permitteret *(sc. rex)* -am christianitatis . . . statuere. BENZO ad Heinr. IV. 3,28 (29) p. 354,6 Benzo conatus est hos transfugas revocare ab errore hydolatrię ad -am catholicę fidei. 7,2 p. 582,14 Constantinus . . . conversus ad -am christianę religionis roboravit catholicam fidem.

IV *de ornamento i. q. ornatus, sumptus – Schmuck, Pracht:* LAUDES Mediol. 2,2 (CC Ser. Lat. CLXXV. 1965. p. 372; s. VIII.in.) variis rutilat -e modis ornata. CHART. Mog. A II 640 p. 1042,25 non immerito, qui destinati sunt eius *(sc. Christi)* servitio, . . . -a saltem vestium fieri desiderant speciosi.

***culturalis,** -e. *form. plur.: acc.* -is: *l.34. abl.* -is: *l.31.* **1** *adi.: ad culturam aptus, destinatus – zum Anbau bestimmt, Kultur-:* TRAD. Weiss. 187 (a. 732) dono . . . in fine Monefridovilla de terra ⌞-i <iurnales o>cto⌟ (*ci. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 326sq.;* culturalitus acto *cod.; cf.* 7 p. 179,29 de terra -i XX iurnales). CHART. Epternac. 85 quicquid . . . ego . . . visa sum habere . . . , hoc est mancipiis, servis, . . . campis -is, pratis (*inde* 95 -bus). WOLFHARD. Waldb. 2,11 p. 240,15 in proximo -i . . . arvo. **2** *subst. masc.: cultor, colonus – Landarbeiter:* DIPL. Karoli M. 307 p. 464,2 (spur. s. XI.) precipimus ibi mittere ageris vel -is (cultores *corr. B*), qui ibidem maneant et faciant ibi domos.

[culturalitus *v.* *culturalis *et* iurnalis.**]**

culturo, -are. *colere, conserere – bestellen, bebauen:* COD. Udalr. 45 p. 97,30 (a. 1075) si propter aurae intemperiem vineam Domini -are desistat *operarius*. COD. Wang. Trident. 265 p. 492,5 uti . . . Wilelmus et sui heredes semper debeant dictum broillum . . . tenere et laborare et -are a . . . domino episcopo.

1. cultus, -us *m. script.* col-: *l.60. form.: sg.: dat.* -u: DIPL. Otton. I 153 p. 234,25. 154. *abl.* -o: *p.2086,14. abl. pl.* -is: FORM. Augiens. C 15 p. 372,2.

I *de curatione, opera manuum:* **A** *actio colendi, satio – Bestellung, Anbau (de cura animalium: l.54):* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 256,6 quicquid . . . ad -um frugum traxerint *homines*. CARM. de Frid. I. imp. 2174 ut . . . illis *(natis)* nec dulcia Bachi pocula nec -um sementis nosse liceret. ALBERT. M. veget. 1,163 accidens . . . , quod . . . adiuvat naturam plantarum, est -us hominis. CHART. Welt. 24 quibus *(annis)* agri . . . -ui subiaceant. *al. adde:* WANDALB. mens. 124 quibus armentis amor est et -us habendi. **b** *opera – (Feld-)Arbeit:* WANDALB. mens. 5 quos usus generet -us. 361 bis sena hos -us renovant vertigine menses. **2** *meton. i. q. terra culta – bestelltes Land, 'Kultur':* CONC. Karol. B I 11 p. 81,4 ager dumosus . . . labore ad -um fertilem perductus. DIPL. Otton. III. 266 p. 683,33 confirmamus . . . cortem . . . cum . . . silvis, paludibus, co-bus, campis et incoltibus *(item in pertinentiis chartarum:* COD. Wang. Trident. 94 p. 222,17. *saepe in hac regione)*. METELL. Quir. 18,31 qui fundus latus post -bus amplificatus, emancipatus est *eqs.* CHART. Altenberg. 57 p. 44,11 (epist. papae) quas *(terras)* . . . deducunt *(sc. fratres)* ad -um (*sim.* CHART. Pomm. 976 p. 278,24). *al.* **B** *servitium – Dienst:* CARM. Cenom. 5,15 lictis armorum -bus . . . miliciam Christi . . . capis. HELM. chron. 69 p. 132,1 ut . . . dirigatur -us domus Dei in manibus vestris. ARNOLD. LUB. chron. 4,8 p. 172,4 iuvenes nobiles . . . ad militarem habitum et -um militie transtulit *imperator.* **C** *procuratio – Besorgung:* LEG. Lang. p. 185,17 ad -um salutis augendum.

II *de favore:* **A** *sensu activo:* **1** *educatio, cultura – (Aus-)Bildung:* WALAHFR. carm. 28,1 ad Karolum filium augustorum: natus et egregie et -u nutritus herili. WALTHARIUS 3 Europa . . . moribus ac linguis varias et nomine gentes distinguens -u. CARM. de Frid. I. imp. 2306 vario gens plurima -u sub domino . . . cogitur uno. LIGURINUS 6,408 hic *(Belus)* placido -u puerum nutriverat. **2** *cura, provisio – (Für-)Sorge, Zuwendung:* IONAS BOB. Columb. praef. p. 146,3 erit . . . commissi operis, venerandi patris, vestri arbitrii -us. HROTSV. prim. 442 erga coenobii -um . . . sollicitari (*sim.* DIPL. Otton. II. 89 p. 104,2). THIETM. chron. 6,41 p. 326,1 patriam cum commissis deserit, aliena . . . supervacuis -bus colit *(sc. praesul)*. CARM. de Frid. I. imp. 2630 dolens p a c i s procedere -um Allecto (CONST. Melf. 1,8). *saepius.* **3** *studium, tractatio – Hingabe, Beschäftigung (mit), Pflege:* ARBEO Corb. 23 considerans loci secreta et ad -um relegionis vitae dilectabilem. CAND. FULD. Eigil. I 19 haec, quae ad -um divini operis pertinebant (*sim.* CHART. Solod. 24 p. 26,7. *al.*). WALTHARIUS 1254 quorum *(ludorum)* -u primos attrivimus annos. VITA Corb. 1 in boni operis -u . . . persistere. CHART. Bund. 179 p. 143,29 si ea, quę ad statum vel -um sanctae Dei ecclesię pertinent, agere . . . studuerimus. *al.* **4** *reverentia, obsequium – Ehrerbietung, Gefolgschaft:* IULIAN. TOLET. Wamb. 3 virum . . . regali -u iam circumdederant magna officia. HRABAN. epist. 20 p. 425,18 domino reverentissimo et -u sincerissimae caritatis observando . . . archiepiscopo . . . salutem. CARM. de Frid. I. imp. 2686 membra fide digna sumens *(sc. Allecto)* -uque figuram. EBERH. HEIST. Betel 266 cultorum stultum viciorum desere -um. *al. v. et p. 1933,42. adde:* ANAST. BIBL. epist. 5 p. 411,25 epistolae . . . synodi . . . reverenti sunt -u recipiendae. **B** *sensu passivo:* **1** *conditio vitae – (Berufs-)Stand:* DIPL. Ludow. Germ. 67 p. 94,10 vita conversatioque monasterialis monachicho -u instituta (*sim.* FROUM. carm. 3,5. EPIST. Teg. 22). HELM. chron. 22 p. 44,20 status ecclesiae et sacerdocii -us. 28 p. 55,34. *adde:* DIPL. Frid. I. 193 p. 324,7 inter ceteras ęcclesiastici -us et status rei publice enormitates. **2** *victus, genus vitae – Lebensweise:* CAPIT. reg. Franc. 179,3 cum in -u vario discreti esse debeant *clerici*. CHART. Mekl. 319,10 (a. 1225/26) que *(bona)* patres . . . possederunt a paganismo et -u silvestri. *al.*

III *de religione:* **A** *veneratio – Verehrung, Kult:* **1** *spectat ad christianos:* **a** *de Deo (de cruce Domini: l.45):* WILLIB. Bonif. 5 p. 23,9 quorum *(presbiterorum)* alii religioso Dei se omnipotentis -u incoluerunt, alii *eqs.* GLOSS. psalt. Lunaelac. 39,17 -u et hore (*leg.* ore) optat per te habere salutem. RUOTG. Brun. 21 p. 22,23 de religione . . . et -u Dei, quod Greci theosebian dicunt. PETR. DAM. epist. 137 p. 469,16 -ui vivificae crucis . . . ieiunium copulate. HILDEG. scivias 3,7 l. 6 quod in sanguine Christi . . . -us sanctae trinitatis . . . declaratus est. CHART. ord. Teut. (Thur.) 20 p. 23,39 (dipl. Frid. II.) circa religionis augmentum et -um d i v i n i n o m i n i s ampliandum (CHART. Brixin. 78. *al.*). *persaepe. adde:* NOTKER. BALB. gest. 1,20 p. 26,3 qui *(episcopus)* . . . ipse divinis -bus voluit honorari. **b** *de imaginibus:* LIBRI Karol. 2,21 p. 80,9 inter quae *(instrumenta christianae religionis)* nullum . . . locum imaginum -us et adoratio tenent. CONC. Karol. A 44 p. 484,16 quae *(pars)* indebito ac superstitioso -u imagines venerabatur. *al.* **c** *de sanctis:* WALAHFR. carm. 75,10,3 qua *(sc. in insula)* Dei matris colitur patenter -us. RATHER. Metr. 14 in -u et veneratione tuorum, sancte, . . . artuum. ALBERT. M. sacram. 200 p. 129,39 hyperdulia . . . est -us, qui debetur creaturae excellentiori. *al.* **2** *spectat ad paganos, desciscentes:* EINH. Karol. 7 p. 9,16 natura feroces et -ui daemonum dediti *Saxones*. PASS. Kil. II 8 utrum quem Kylianus docebat, an Dianae -us praeponendus foret. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,16 quę *(sorores)* . . . -um flocci fecere deorum. RUP. TUIT. vict. 5,12 p. 165,29 quia -us vitulorum intra Israel continebatur, -us autem Baal *eqs. saepe. adde:* RUD. TRUD. epist. p. 318,21 quam graviter incidat *(sc. homo iniquus)* per -um suae parcitatis . . . in idolatriam. **B** *ritus, officium, sollemnia – kultische Handlung, Gottesdienst, (liturgische) Feier:* **1** *in univ.:* LEG. Wisig. suppl. p. 482,14 quia et viduatae persistunt *ecclesiae* et difficile sacris -bus ordo debitus exhibetur. PAUL. DIAC. carm. 9,17 -bus altithroni quantas fundaverit aedes *Ansa*. LIUTG. Greg. 3

[Pörnbacher]

quos *(locos)* initiaverunt electi Dei et excoluere -u d i v i n o (Wett. Gall. 6. *persaepe*). Walahfr. carm. 76,84 quot annos -bus explevit venerabilis Anna sacratis. Albert. M. Is. 1,11 p. 19,83 secundum tria, quae exiguntur ad -um, quae sunt sacrificium, feriae et oratio. *al. v. et vol. I. p. 488,12. meton. de clericis:* Leg. Wisig. suppl. p. 474,26 vobis cunctis et ex divino -u ministris idoneis et ex aula regia rectoribus . . . electis . . . adicio promissum, ut *eqs.* **2** *festum – Fest(tag):* Annal. Mett. a. 804 p. 91,1 inter ceteros divinos -us etiam ibi *(sc. Niumago)* pascha celebravit *imperator.* **3** *observantia – Einhaltung, Beobachtung:* Petr. Dam. epist. 1 p. 89,15 carnalis . . . sabbati -um supervacuum ducimus, cum *eqs. consuetudo, ordo – Gewohnheit, 'Ordnung':* Consuet. Vird. 23 p. 408,12 quo . . . die *(sc. festivo)* semel fratres, licet quadragesimaliter, prandeant, solemni tamen -u habebunt haec piscium genera: *eqs.* **C** *confessio, fides, religio – Bekenntnis, Glaube, Religion:* Pass. Sigism. 4 (MGMer. II p. 335,3) filiis suis c h r i s t i a n a e r e l i g i o n i s -um (-ui *var. l.*) deservire visus est *Gundobadus* (Hist. peregr. p. 124,17. *al.*). Agob. 1,15 l. 17 in quibus *(tribus virtutibus)* totus comprehenditur -us. Poeta Saxo 4,98 -u ritu que relicto gentili. Vita Mahum. 117 dum Nestorius . . . percepisset . . . Agarenos . . . quodam ignoto -u circumductos. Albert. M. sacram. 238 p. 155,76 quod dispar -us intellegitur de disparitate ad fidem. *saepe*.

IV *de ornamento:* **A** *vestitus, habitus – Gewand, Aufzug, Tracht:* **1** *proprie:* Liber hist. Franc. 11 capit. p. 238,33 legatarius . . . vestitus -u peregrino. Chart. Wirt. I 244 p. 301,13 omnis -us vestimenti, quo vel ad opera vel ad ecclesiam procedere solebat *censualis*, fratribus praesentabitur. Chron. Pol. 1, 16 p. 37,12 cum . . . inquirerent *(sc. astantes)*, quanto tempore funus ipsius *(Bolezlaui)* habitu -uque lugubri celebrarent. *al. ornatus – Ornat:* Iulian. Tolet. Wamb. 4 r e g i o iam -u ante altare divinum consistens . . . fidem populis reddidit (Thegan. Ludow. 6 p. 182,3. Regino chron. a. 868 p. 96,15. *al.*). Liber tram. 160 p. 233,1 tunc sacerdos . . . induat se -um sacerdotalem. **2** *meton. i. q. status, species – Zustand, Aussehen:* Rud. Trud. gest. 4,5 qui . . . ad . . . villas nostras pertinebant, . . . miserabili -u maximoque eiulatu . . . occurrerunt. Eupolemius 2,12 quos *(agricolas)* -us inornatus, facies nigra . . . ignavos probet. *adde de rebus:* Capit. reg. Franc. 92,3 que *(xenodochia)* . . . dextructa sunt, . . . ad priore *(sic)* -um perducere cupimus. Mirac. Adelh. 13 (MIÖGErg.-Bd. 20,2. 1962. p. 53, 22) cartulam . . . miserabili -u afferens . . . tumbe inposuit *Burchardus*. **B** *decor, elegantia, lenocinium – Zier(at), Putz:* **1** *spectat ad homines:* Conc. Karol. A 39^{B},21 solent *(sc. vernulae sanctimonialium)* . . . -u meretricio ornatae incedere. Hrotsv. Agn. 94 ille *(amicus, i. Christus)* . . . auribus . . . suspendit inaures, praebens ornatus varii claros mihi -us. prim. 335 donec ipsa *(Oda)* suam iussit procedere natam ornatam . . . -u vestis pretiosae. Chart. march. Misn. III 476 p. 331,28 ut . . . omnem -um et omnes vestes preciosas in usus pauperum faceret venundari *domina Elisabeth. al. in imag. vel per compar.:* Aethicus p. 187,1 constantia pernix, decus et -us hominum, *eqs*. Wandalb. creat. mund. 246 herba . . . -u frondet amoeno. Dipl. Merov. III A 51 p. 168,43 debemus et unicae sponsae suae *(Domini)*, . . . ecclesiae, -um et decorem speciali devotione . . . ampliare (*sim.* Arnulf. Sag. invect. 1 p. 88,10). Maneg. ad Gebeh. 53 p. 404,40 nullo religionis -u, nullo virtutum ornatu. Ligurinus 7,22 exceptos *(sc. viros)* leti decorabat -us honoris. **2** *spectat ad res:* **a** *de supellectile, vasis (sacris) sim.:* Walahfr. exord. 25 p. 503,33 in hoc enim, sicut et in reliquis -bus, . . . decus succrevit ecclesiae. Audrad. carm. 3,4,221 evanescunt fanum, simulacra vel arae ac, vario -u quicquid congesserat error, aurum seu gemmae. Maneg. c. Wolfh. 10 simplices armaturam perfidię in -um (-u *var. l.*) fidei transtulerunt *(spectat Vulg. exod. 11,2; de re v. ed. p. 27sq.)*. Lamb. Leod. Matth. I 1113 pauper erat quidam facili contentus amictu . . ., at -bus ecclesiarum, quę superesse sibi poterant, inpendere sollers. *al.* **b** *de rebus aedificia ornantibus (fere de ecclesiis):* Ermold. Ludow. 4,182 est locus ille situs . . . prope flumina Rheni, ornatus variis -bus et dapibus. Dipl. Ludow. II. 54 p. 172,40 ne tam famosi oratorii honor -usque vilesceret. Hrotsv. prim. 371 nititur *(sc. dux)* . . . -bus ecclesiam dignis ornare novellam. *al.* **3** *spectat ad orationem:* Hrotsv. lib. 1 praef. 1 hunc libellum, parvo ullius decoris -u ornatum, sed non parva diligentia inlaboratum, . . . offero. *v. et vol. I. p. 1567,39.* **C** *sumptus, pompa – Pracht, Aufwand:* Angilb. eccl. Cent. 3$^{capit.}$ de ornatu . . . aecclesiae et . . . sacrarum v e s t i u m -u (Conc. Karol. A 39,214 p. 405,11. Arnulf. Mediol. gest. 3,12. *al.*). Annal. Ved. a. 879 p. 44,6 quam *(ecclesiam)* eius *(regis)* pater r e g i o -o (-u *var. l.*) . . . in palatio construxerat (Otto Frising. gest. 1,10. *al.*). Hildeg. scivias 3,6 l. 662 quod omnes *(sc. imagines virtutum)* sine palliis sunt, hoc est, quod . . . terrenos -us . . . abiecerunt. *al.*

2. cultus *v.* 3. colo.

[culucalus *v.* *lucilia: Summ. Heinr. C p. 209.**]**

***culverta,** -ae *m.* (collibertus; *cf. Meyer-Lübke, REW^{3} nr. 2047) (miles) mercennarius – gedungener Knecht, 'Bravo':* Greg. Cat. chron. II p. 272,21 (epist.) in tantum Dei ecclesiam affligebant *(sc. Moricus et Carbo)*, ut -as suas mitterent, quę offertiones de manu presbyteri per vim distraherent.

culullus, -i *m. poculum – Trinkgefäß:* Amarc. serm. 3,368 ni siccam exhaustus situla grandive -o *(ci. Sedgwick;* cucullo *cod.)* fons puteusve gulam corroboret.

culumba *v.* columba. **culumen** *v.* 1. columen.

1. culus (col-), -i *m. metr.* cŭl-: *l.31.* **1** *strictius i. q. anus – After:* Carm. Otton. III. 20,6,22 <naus>eat omni tempore bucca, sed modo -us nauseat ultra. Summ. Heinr. A 3,231 -us vel podex ars vel after. C p. 250 colus arsdarm. Tract. de chirurg. 985 ad intestinorum vel -orum dolorem. Regimen san. Salern. 150 semen foeniculi fugat et spiracula -i. *al.* **2** *latius i. q. nates, posteriora – Hinterbacken, Gesäß:* Metell. exp. Hieros. 6,311 caro . . . inmensi de parte -i cadit ense crepante. Carm. Bur. 215 XI qui *(avari et tenaces)* iuxta -um ferunt sacculum. Albert. M. animal. 23,126 a quibusdam humidus -us vocatur *(sc. morfex avis)*. Salimb. chron. p. 367,4 extraxit *Albricus* sibi bracas et -um ostendit Deo in signum opprobrii. *al.*

2. culus *v.* caulis. **[3. culus** *v.* oculus: Ysengrimus 6,324.**]**

culya *v.* colia. *Pörnbacher*

1. cum *praep. script.:* com: *l.60.p.2087,62.2088,9.2089,40. al.* con: *l.60.p.2087,38.2088,5.10. al.* cus: *l.66. struct.: fere c. abl. c. acc.: p.2087,2.6.2088,27.37.45. persaepe. c. dat.: p.2087,19.2088,29. c. gen.: p.2087,13.2088,45.2090,69. al. c. nom.: l.62.67.p.2087,49.2092,22. al. struct. mixt.: p.2087,12. 35. 2088, 8. 44. persaepe. postponitur et adiungitur formis pron.: refl.: semper. pers. praeter:* Gerh. August. Udalr. 1,28 l. 69 cum vobis *(var. l.)*. Ruodlieb I 108. IV 206 cum me. V 490 cum te. *rel. tantum bis in schedulis nostris: p.2092,23. adde* Walth. Spir. Christoph. II 4,30 quocum. *prave coniungitur:* unacum: *p.2093,35.2094,1.* quicum: *p.2094,10.11. additur* una (unacum: *p.2093,35*), simul, pariter: *passim, e. g. p.2088,53.2091,23.2093,49. de praeverbio* con- *in compositis: de notione:* Eberh. Bamb. epist. 16 p. 557^{C} 'con' syllaba diversitatem subinnuit, sed *eqs.* Hugo Honaug. hom. 4,1,1 'con' plurium connexum et sociabilem notat coniunctionem. *ibid. al. de assimilatione q. d.:* Godesc. Saxo gramm. 1 p. 358,8. *?*cum quo *sensu coni.: p.2091,69sqq. de cetero v. sub VIII.*

σύν, μετά, ἅμα *– mit:* **I** *praevalente sensu sociativo vel comitativo:* **A** *strictius ('[zusammen, gemeinsam] mit'):* **1** *c. aliquo:* **a** *corpor.:* **α** *gener.:* Conc. Merov. p. 29,3 Viventiolus episcopus . . . ⌞con provincialibus⌟ (com conprovincialibus *var. l.*) meis constitutiones nostras . . . subscripsi. Arbeo Corb. 29 quaedam mulier . . ., cum que *(m. al. corr.* qua *1)* . . . ibant viri. Einh. Karol. 14 se . . . cum maximis copiis adventurum. Rimb. Anscar. 33 p. 64,22 in quo *(portu)* naves cum negotiatoribus . . . constabant. Andr. Berg. hist. 14 p. 227,24 dum domnus Hludowicus cus *(sic 1*, castrum *2)* suis Bari custodirent. Dipl. Karoli III. 25 p. 41,31 aba monasterii . . . una cum Rodericus scavinus Taurinensis advocatus. Widuk. gest. 1,11 p. 19,4 cum amicis occumbere. *persaepe. in praesentia – im Beisein:* Thietm. chron. 8,7 Burgundiorum rex . . . coronam suimet et sceptrum cum uxore sua et privignis ac optimatibus universis sibi *(sc. imperatori)* concessit. **β** *iur.:* Pactus Alam. 1,

[Antony]

4 si quis alteri caput frangit . . ., solvat solidos VI aut cum VI medicus electus iuret. LEX Alam. 2,2 liceat illum heredem cum ⌞illos testes nominatos⌟ (illus testis nominatus, illis testibus nominatis *var. l.*) quinque, ipse sit sextus, . . . iuret. LEX Baiuv. 1,6 cum XII sacramentalibus (sacramentales *var. l.*) iuret. *persaepe. subst. om.:* LEX Alam. 61,1 cum duos (duobus, duobus sacramentalibus *var. l.*). LEX Saxon. 10 cum XI. *saepe.* **γ** *publ. in stipulatione poenae (cf. p. 2088,41sqq. 2092,30sqq.):* TRAD. Lunaelac. 13 (a. 771) si quis . . . contra hanc cartam tradicionis . . . contraire voluerit, iram Dei . . . incurrat et causam <habeat> cum beato Mihhaelo archangelo et p a r t e m cum Iuda traditore *(sim.* TRAD. Frising. 344 p. 294,23 cum Iuda Scariothis p. damnationis accipiat. 347[a] cum Iude Scariothis. *saepe).* **b** *spirit.:* **α** *in univ.:* NARR. de rel. Scafhus. 5 ut consepulti cum Christo per baptismum penitentie conresurgant etiam cum illo in novitate vite *fideles (cf. Vulg. Rom. 6,4). al.* **β** *spectat ad favorem:* RIMB. Anscar. 30 p. 61,30 quaeramus, an ille *(Deus christianorum)* nobiscum esse velit. GERH. AUGUST. Udalr. 1, 10 capit. p. 76 quam firma fide cum imperatori (imperatore *var. l.*) permansit. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,33 regni primatum pars non modica cum apostolico indubitanter sentiebant. *al.* **γ** *spectat ad exemplum:* WALAHFR. Blaithm. 105 cum doctiloquo . . . cecinisse propheta: *'eqs.'* WIPO gest. 5 p. 27,11 dicere cum psalmista: *'eqs.' al. expressius ('so wie [einst]'):* WALAHFR. Mamm. 38 cum . . . tribus pueris mundi simul idola tempnens clauditur ignicremis . . . caminis. *al.* STEPH. COL. Maurin. 7 (3) sanctimonialis femina cum Maria Magdalena prima ad sepulchrum reperta (respecta *v. Heinemann*) *eqs.* **2** *c. aliqua re:* **a** *gener.:* ANNAL. regni Franc. a. 779 obtulit se . . . dux . . . cum ⌞multa munera⌟ (multis muneribus *var. l.*) in praesentiam . . . regis. THEGAN. Ludow. 53 misit legatos suos imperator ad illum *(Lotharium)* . . . cum epistolis exortatoriis. THIETM. chron. 7,61 cum preda ingenti . . . exibant. *persaepe.* **b** *medic.:* ANTIDOT. Lond. p. 18,11 depunit *antidotum* mintrua mulieris post valneo accepto cum mel et vino. WALAHFR. hort. 212 huius *(feniculi)* . . . semen foetae cum lacte capellae absumptum ventris fertur mollire tumorem. *saepius.* **3** *refl.* secum *('mit sich, mit-'):* CHRON. Fred. 2,57 p. 79,21 Gothis secon (se *var. l.*) colliens persequitur Odoagrum *Theudericus.* EIGIL Sturm. 5 p. 135,41 (cod. W) assumptis secum duobus fratribus ascenderunt navem. WALAHFR. carm. 14,3,6 te secum rapit alveus. GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 97 acceptis . . . secum stipendiis in iter eorum necessariis. WIPO gest. 21 imperator regem secum duxit in urbem. *persaepe.*

B *latius fere pro particula 'et' ('und [auch]'):* **1** *de additione, accessu ('sowie, nebst'):* **a** *in univ.:* LEX Ribv. 75,1 capitale et dilatura cum legis beneficium seu cum (con *var. l.*) furtu culpabilis iudicetur. HIST. Lang. Goth. 5 Papiae cives et Mediolanum . . . cum reliquae aliae civitates . . . colla sua . . . regi subicierunt. EINH. Karol. 33 p. 39,24 (testam.) omnia . . . vasa atque utensilia cum armis et vestibus alioque . . . suppellectili. CHRON. Thietm. 4,30 linguam cum oculis ac naribus amisit. *persaepe.* **b** *de corresponsione ('sowohl . . . als auch, ebenso wie'):* PAUL. ALBAR. carm. 9,3 hic noba cum vetera pariter sunt clare decora. EPIST. Col. 7 p. 250,3 nos vobiscum humiliter monemus, ut *eqs.* VITA Heinr. IV. 11 p. 35,31sq. ruit . . . vulgus, femina cum viro, servus cum domino, ignavus cum forti. *al. v. et p.2093,32. negat. ('weder . . . noch'):* WALTH. SPIR. Christoph. I 6 rivus aque, qua ille baptizaretur, simul cum sacerdote non aderat. **2** *de consummatione, comprehensione, universitate ('[mit]samt'):* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* EPIST. var. I 7 p. 502,33 regna com omnibus praeciosis . . . accepisti. WALAHFR. Mamm. hymn. 4,1 spernens opes cum casibus mundi. WIDUK. gest. 2,27 se pariter cum urbe tradidit *Immo.* WIPO gest. 13 p. 35,7 cui *(sc. sauciato)* pes cum magna parte cambae . . . abscidebatur. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,18 una aecclesia cum plus quam centum hominibus combusta . . . est. *persaepe.* **β** *de summae partibus ('zusammengenommen, -gerechnet'):* DIPL. Arnulfi 118 dedit . . . de pratis carradas CLXIII cum bonis et malis, . . . mancipia XXX et VIII cum senibus et iuvenibus. *cf. p. 2093, 6sqq. in numeris compositis:* WANDALB. martyr. 30 sexta . . . cum decima *dies* Antoni virtute dicatur. ALBERT. M. animal. 1,380 sunt . . . hominis nervi septem cum septuaginta. *al.* **b** *publ. et iur.:* CHART. Rhen. med. I 8 p. 11, 11sq. (a. 720) villas nostras . . . cum omni integrita *(sic?)* eorum; hoc sunt sessi cum widriscapis, casis, campis *eqs.* TRAD. Frising. 565 propriam hereditatem meam con omni conquestu meo. DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,23 res . . . monasterii cum omnibus sibi subiectis et rebus vel hominibus. DIPL. Karoli III. 16 p. 25,22 quandam insulam . . . cum curte et capellas (capellis *var. l.*). CHART. Laus. 226 p. 218,34 com nascentibus et elemosinis. CHART. Sangall. B 303 p. 236,33 plebes sancti Victoris . . . con omnibus suis possesionibus. *persaepe. v. et p.2089,26.27.2093, 71sqq. in struct. contam.:* FORM. Sal. Lind. 16 mansos . . . cum hominibus . . ., cum terris . . ., campis . . ., ⌞omnia et⌟ (cum 2) ex omnibus *(sim.* add. 3 cum terris, silvis . . . seu et mancipiis . . ., cum ex omnibus, tam de alode quam et de conparato *eqs.). cf. p.2099,51sqq.*

II *praevalente sensu relativo:* **A** *c. aliquo vel aliqua re:* **1** *de relatione mutua ('mit[einander]'):* **a** *de conversatione, commercio:* **α** *spectat ad sermonem, colloquium:* ARBEO Corb. 4 p. 192,9 vir sanctus cum discipulis loquebatur. EIGIL Sturm. 6 p. 137,6 multa tecum conferre. THANGM. Bernw. 19 diu . . . cum illo confabulans. *persaepe.* **β** *spectat ad consilium, consultationem:* ARBEO Corb. 8 cum suis inhire consilium, ut *eqs.* RIMB. Anscar. 19 p. 43,5 cum Danis agere. THIETM. chron. 6,33 p. 314,6 haec rex cum suis principibus caute considerans. *persaepe.* **γ** *spectat ad conventionem, foedus:* DESID. CAD. epist. 1,1 cum ipsos *(sc. optimatibus)* habebamus conglutinata amicitia. TRAD. Frising. 1057 episcopus quandam complatitationem . . . cum cuidam archipresbitero suo . . . facere definivit. OTTO FRISING. gest. 1,31 p. 49,4 de facienda cum Ungaris pace. *persaepe.* **δ** *spectat ad fornicationem, concubinatum:* LEX Baiuv. 8,1 si quis ⌞cum uxore⌟ (uxorem *Bb*) alterius concubuerit libera. WILLIB. Bonif. 7 p. 40,7 clericorum nefanda cum uxoribus copula. AGNELL. lib. pont. 166 p. 386,5 nubunt servis *(sic)* cum filiabus domini sui et ignobiles cum nobilibus. *persaepe.* **ε** *spectat ad pugnam, litem, controversiam:* ANNAL. Lauresh. a. 783 pugnaverunt Franci cum Saxones. DIPL. Heinr. II. 319 p. 400,15 si . . . cum extraneo aliquo rixam habuerit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,47 bellum cum rege . . . conserere. CHART. Bund. 730 omnem litem, quam cum ipso *(praeposito)* de decima habebat. *persaepe. in stipulatione poenae (cf. p.2087,7sqq. 2092,30sqq.):* TRAD. Frising. 5 p. 31, 25 (a. 750) siquis contra haec firmitatis epistolam fraudare conaverit, cum . . . Dei genetrice Mariam communicet c a u s a m (8 p. 35,23 cum agmina angelorum habeat c. TRAD. Patav. 7 cum beatissimi sancti Stephani. *saepe*). **ζ** *usu vario:* EINH. Karol. 18 p. 22,1 cum fratre regnum partitus. THIETM. chron. 4,21 comes . . . cum suis militibus ludens. THANGM. Bernw. 48 sibi nil commune cum illo esse. *persaepe. pendet ex adv.:* ARBEO Corb. 13 nonnulli adhuc supersunt, qui eum *(Adalpertum)* familiariter cum viro Dei noverunt. **b** *de coniunctione, conexione sim.:* AGIUS comput. 6,18 kalendarum numerus . . . una praesentis iunctus cum concurrentibus anni. RAHEW. gest. 4,2 p. 234,37 castra Ligurum . . . pons medius . . . cum castris nostrorum continuavit. ALBERT. M. animal. 1,120 colligatur os cum osse. *saepe. de commixtione:* MAPPAE CLAVIC. 3 confla cum eo *(cupro)* auri 3 l. ALBERT. M. summ. theol. II 11,48 p. 527[b],33 substantia confusibilis sive commiscibilis cum aliis. *saepius.* **c** *de congruentia, comparatione sim. (interdum et de differentia sim., e. g. l.66):* **α** *in univ.:* PASS. Praeiecti I 36 vir . . . nomine Venerianus cognomento Sanctus, cuius cum nomen (nomine *var. l.*) vita coaequabatur. LIBER diurn. 82 p. 89, 10 consona cum propheta canentes voce: *'eqs.'* AMALAR. off. 1, 19,2 quam congruentiam habeant lectiones quattuor . . . cum quattuor pedibus mensae. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 que . . . sibi cum improbis esset in vita dissensio *eqs.* EPIST. Ratisb. 2 p. 277,21 nescis, utrum concordes Stoicis an cum Hieronimo. *saepe.* **β** *pendet ex adi., adv., pron. aequalitatis, identitatis i. q. atque – wie:* LIUTG. Greg. 12 p. 76,27 uno eodemque aequali cum ceteris vestimento et victu . . . contentus erat. THIETM. chron. 4,17 cui *(patruo)* equaliter nobiscum haec hereditas contigit. ALBERT. M. eth. I 470 p. 400,34 quod sequitur

[Antony]

ex altero . . ., est eiusdem ordinis cum illo. *al.* **γ** *secundum, iuxta – in Übereinstimmung mit, gemäß, entsprechend, nach:* Lex Ribv. 59,4 si quis de ecclesia aliquid vim tulerit, cum suprascripta l e g e (legem *var. l.*) in triplum conponat (Lex Alam. 89,2. *saepe*). Arbeo Corb. 9 cum sanctiones *(m. al. corr.* sanctionibus *1)* beati principis apostolorum Petri ubique praedicationis officium exercere. Thietm. chron. 6,13 p. 290,11 Goddescalcus . . . nomen cum re possidens *(v. notam ed.). al. v. et p. 2093,30.31.* **δ** *pro abl. compar. i. q. quam – als:* Lex Baiuv. 13,3 si pignus illud minus valet quam (cum *var. l.*) VI sold. **2** *de respectu ('bezüglich, was . . . betrifft, hinsichtlich'):* **a** *in univ.:* Hraban. epist. 18 p. 423,2 historia regum Iuda . . . cum spiritali sensu aliquantulum explanata. Hrotsv. Abr. 1,3 quid tibi, triumphator saeculi, cum curis mundi? Thietm. chron. 4, 26 brachium absque IIII digitis solo cum pollice integrum. Epist. Mog. 25 p. 363,7 si cum illa *(muliere anathematizata)* aliquid contra synodale decretum est perpetratum *eqs.* Chart. Livon. A I 11 p. 13,13 (epist. papae) dispensandi cum eis *(sc. ministris)* in cibis, potibus, quin et vestibus . . . liberam tibi tribuimus . . . facultatem. *al.* **b** *erga, contra – gegen(über):* Vita Goar. 3 cum peregrinis et pauperes (pauperibus *var. l.*) . . . caritatem faciebat. Arbeo Emm. 8 erat . . . conversabilis . . . tam cum feminis quam cum viris. Agnell. lib. pont. 169 iratus Leo papa cum Martinum antistitem. Hrotsv. Pel. 262 ut . . . mecum stabilem conportes mentis amorem. *al.* **c** *ad – zu:* Dipl. Karoli M. 169 p. 227,42 ęcclęsiam cum omnia secum pertinentia et . . . tertiam ęcclesiam cum rebus secum pertinentibus. **d** *ex – aus:* Lex Sal. Pipp. 86,3 elige tecum duos, quos volueris, idoneus cum racemburgiis istus. **e** cum hoc *i. q. ex eo, proinde – demgemäß, demnach (ordine verborum inverso consequentia antecipitur):* Albert. M. veget. 1,163 quaedam *(planta)* . . . cum hoc hortensis vult esse, quae defendi vult a communi frequentatione animalium; . . . quaedam *(animalia)* sunt cum hoc protegente indigentia, quae in aere sub divo perirent.

B *refl.* secum *('mit Bezug auf sich selbst; bei, mit, für sich'):* **1** *in univ.:* Willib. Bonif. 4 p. 15,14 cum . . . secum sollertissime deliberaret. Hrotsv. gest. 338 Henricus . . . secum tractavit summoque dolore revolvit *eqs.* Helm. chron. 97 p. 190,13 dissidens ipse secum. *saepe*. *abund.:* Form. Sal. Bign. 23 p. 236, 43 qualiter ipsi homo secom gaudeat, quod *eqs.* Thegan. Ludow. 7 laborare nimis secum. Agius epic. Hath. 18 tecum (te cum *ed., vix recte*) nostro participa gemitu. *al.* **2** *solitarie – allein:* Rimb. Anscar. 35 p. 66,39 habitavit secum. Anselm. Leod. gest. 68 p. 231,4 in manu secum deambulantis. *al.* **3** *ipse – (aus, durch sich) selbst:* Hraban. carm. 39,59,3 summus . . . secum decrevit, ut hominem redimeret. Walahfr. Wett. 600 qui malus est, multos secum invitare suescit. Walth. Spir. Christoph. II 6,85 Deum . . ., secum qui condidit omnia solus. *al.* **4** *pro dat. 'sibi':* Vita Willeh. 6 Widukindus . . . multam secum Saxonum multitudinem aggregavit. Waltharius 475 omni de plebe viros secum duodenos . . . legerat *(sc. rex). al. v. et l.28. cf. l.53.p.2087,38.* **5** *pro 'inter se':* Consuet. Marb. 59 si bene et constanter secum cohereant *dicta accusatoris. al.*

III *praevalente sensu adiectivo ('[ausgestattet, -gerüstet, versehen] mit'):* **A** *usu attrib.:* **1** *de anim.:* Wett. Gall. 17 mulum . . . cum stratorio. Thietm. chron. 7,54 ovis cum V cruribus. Otto Frising. gest. 2,32 p. 141,1 imperator cum corona. *al.* *in nom. propr.:* Trad. Ratisb. 654 (c. 1083/84) testes sunt . . . Piligrim, Rŏdpreht cum barba *eqs.* 809 Heinrich cum vacca. Hist. princ. Thur. 1 (MGScript. XXIV p. 820,6) Ludewicus cum barba. **2** *de rebus:* Lex Baiuv. 4,21$^{tit.}$ de sagittis cum toxica. Willib. Bonif. 8 p. 55,11 incarnationis Domini DCCLV. annus cum indictione octava. Rimb. Anscar. 35 p. 69,19 saccellum cum nummis. Gerh. August. Udalr. 1,3 l. 18 enses duos . . ., unum cum capulo et alterum sine capulo. *saepius. per enallagen:* Waltharius 334 imposuit capiti rubras cum casside cristas. **B** *usu praed.:* Lex Alam. 25,1 ita ut . . . populus concurrat cum armis (arma *var. l.*). Rimb. Anscar. 40 p. 74, 40 cum corona martyrii ad Dominum venire. Thietm. chron. 6,101 iste *(papa)* . . . ad regem . . . venit cum omni paratu apostolico. Chart. Laus. 726 p. 588,13 si . . . clericus chori intraverit chorum cum calceis rostratis. *persaepe*. cum armis esse *i. q. bellum gerere – Krieg führen:* Wipo gest. 29 p. 47,20 imperator in Sclavonia cum armis fuerat.

IV *praevalente sensu instrumentali ('mit[tels], unter Verwendung, Heranziehung von'):* **A** *gener.:* **1** *strictius:* **a** *c. rebus:* **α** *corporeis:* Serm. de sacril. 9 cum orcios divinare. Hugeb. Wynneb. 13 p. 117,22 vinculi, cum quibus erat ligatus. Rhythm. 59,3,4 cutis eius *(abbatis)* . . . con vino tinguitur. Hraban. carm. 33,5 currere cum pedibus, oculis ac cernere fas est. Dipl. Ludow. Germ. 36 tres naves et homines, qui cum eas (eis *var. l.*) perrexerint. Alfan. premn. phys. 23,7 p. 144 minutans illud *(nutrimentum)* cum dentibus (*PG 40,693^{B}* διὰ τῶν ὀδόντων). *persaepe*. *ex – aus:* Mirac. Remacli 1,14 singulis cum ipso vasculo *(sc. cupa)* bibentibus. Salimb. chron. p. 107, 26 quod cum cuppa regis Ungarie ipsi *(fratres)* bibissent. *al.* **β** *incorporeis:* Hugeb. Wynneb. 9 p. 114,12 cum psalmis et ymnis . . . Dominum laudabant. Hraban. epist. 6 de . . . seductionibus, cum quibus antiquus hostis humanum genus deludit. Widuk. gest. 2,20 Geronem . . . cum dolo perimere. Froum. carm. 2,21 cum vestro oramine fultus. *persaepe. v. et p.2104,70.* **b** *c. animalibus:* Liber diurn. 49 caballos, cum quibus ad vicinam civitatem possit occurrere *notarius.* Epist. Teg. 13 p. 14, 22 prata nostra cum . . . equis . . . depastus est. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 4,10sq. illa *(ars venandi)*, que *venari docet* cum instrumentis animatis, aliquando fit cum canibus aut leopardis aut aliis multis quadrupedibus, aliquando cum avibus rapacibus. *al.* **c** *c. hominibus i. q. per – durch:* **α** *in univ.:* Liutg. Greg. 6 non . . . ipse haec omnia per se solum potuit, sed . . . gratia Dei cum eo fecit haec universa. Leo III. epist. 2 p. 90,22 ut . . . epistolam . . . archiepiscopo cum idoneum missum nostrum mitteremus. Folcuin. Lob. 24 cum imperatore germano suo . . . Bruno id effecit, ut *eqs.* Thietm. chron. 7,10 aliquem ⌞cum eo⌟ (per eum Chron. Thietm.) fructum me acquisiturum. *al.* *ad – an:* Chart. Bund. 722 p. 191,35 (a. 1234) si . . . emtores venirent perditores . . . de . . . terra sibi vendita cum aliqua persona. **β** *pendet e pass. verbi i. q. ab – von:* Thietm. chron. 7,69 quod *(baculum)* cum (a Chron. Thietm.) pastore . . . per omnes domos . . . ductus. Herm. Augiens. chron. a. 355 magnae Alamannorum copiae . . . deletae sunt cum Iuliano caesare (a caesare Iuliano oppressae *Hier.*). *cf. l.63.64.p.2092,21. 25.* **2** *latius:* **a** *pro abl. limitationis:* Arbeo Corb. 15 p. 202,6 dux Theoto . . . cum filiis decorus et satrapum alacritate praecipuus. Thegan. Ludow. 16 prosternens se cum *(om. L2. B4)* omni corpore in terra. *al.* **b** *pro abl. causae ('auf . . . hin'):* Ecbasis capt. 926 cum iussu pardi vadunt simul amne lavari. Thietm. chron. 6,68 Redingus ab archiepiscopo constitutus est ad prepositum cum communi electione confratrum. *al.* **c** *pro abl. pretii i. q. pro – für, um:* Vita Rup. 8 aliquem fiscum . . . cum millenis comparavit solidis. Epist. Teg. 34 p. 39, 14 non modicum vini empturi sumus cum illa pecunia. Thietm. chron. 6,86 marcam cum ducentorum precio talentorum acquisivit. *al.*

B *iur.:* **1** *de multa, compositione:* Lex Alam. 4 ipsam ecclesiam, quod polluit, cum *(om. 6)* XL solidis conponat. 8,1 (rec. B, pars codd.) si quis servum alienum occiderit, solidos XII in capitale restituat aut cum alio servo, qui habeat XIII *(sc. solidos; cf. p.2093,18sqq.)*. Lex Baiuv. 14,3 cum simile *(sc. animali*; simili *var. l.)*. 14,14 cum ⌞II saigas⌟ (duabus saicis, duas saicis *sim. var. l.*). *persaepe*. **2** *de testimonio, probatione:* Lex Ribv. 36,4 ut . . . cum ⌞arma sua⌟ (armis suis *var. l.*) contra contrarium suum se studeat defensare. Lex Baiuv. 9,8 probet se cum sacramento et testibus innocentem. 17,6 defendat se cum campone suo . . ., hoc est (cum *add. P6*) pugna duorum. Conc. Karol. A 15^{A},2 cum *(om. pars codd.)* tribus testibus . . . testificetur. Trad. Frising. 183 p. 174,24 qualiter cum VII sacramentales . . . confirmatum fuit. *saepius*. **3** *de procuratione, mediatione:* **a** *personarum:* Trad. Frising. 1064 (a. 926/37) dedit . . . episcopus cum *(cod.*, cun *ed.)* advocato suo Reginperto . . . tantum de arabili terra, quantum *eqs.* 1212 dedit . . . presbiter . . . proprietatem . . . in manus . . . episcopi et advocati sui . . . una cum sui advocati (*sim.* 1223 episcopus . . . cum eiusdem sui advocati). Chart. Bund. 220 hoc recepit abbas Adelbertus cum advocato suo Tiberio. cum semet ipsis *i. q. propria persona – in eige-*

ner Person: THIETM. chron. 6,54 hii presentes erant, qui cum semet ipsis reum esse maiestatis *(sc. Guncelinum)* accusare voluerunt. **b** cum manu: TRAD. Frising. 1212 (a. 972/76) episcopus una cum manu ... advocati sui ... hobam ... tradidit. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 233 advocatus, qui hanc traditionem cum manu Gerhardi praepositi accepit. CHART. Bund. 297 cum manu advocati nostri. *al. de manu propria:* LEX Baiuv. 17,6 solus iuret cum *(om. Ch)* sua manu. DIPL. Conr. II. 111 p. 154,23 abnegationem fecit *comes* cum manu et festuca more Francorum. **4** *de traditione symbolica:* THIETM. chron. 6,3 militi suimet ... cum ... hasta signifera ducatum dedit *rex.* 6,40 p. 324,1 qui *(rex)* ut ... pastoralem mihi curam ... commisit cum baculo *eqs.* THANGM. Bernw. 27 p. 771,23 qui *(rex)* tradidit episcopo in proprietatem ... cum manuscripto tres curtiles. CHART. Hamb. 119 cum cyrotheca, sicut mos est, tradens ... prediola. *al. adde:* THIETM. chron. 6,25 pacem abraso crine supremo et cum gramine datisque affirmant dextris *Liutici.*

V *praevalente sensu modali:* **A** *strictius:* **1** *in univ. (fere pro adv.):* **a** *c. affectibus:* WETT. Gall. 6 pars *(sc. populi)* ... indignata cum furore abscessit. EINH. Karol. 26 religionem christianam ... sanctissime et cum summa pietate coluit. GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 170 responsorium omnis clerus simul (cum *add. G2. W1*) laetitia decantavit. THIETM. chron. 7,61 cum ingenti tristicia remeabant. *persaepe.* **b** *usu vario:* ARBEO Corb. 22 p. 214,9 cum multa transiebat honore. WETT. Gall. 7 cum festinatione ad litus rediit. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 892 rex de Francia cum victoria in Alamannia *(verbo eundi omisso).* DIPL. Otton. I. 400 p. 544,40 com puro corde et munda sientia. THIETM. chron. 6,26 cum securitate flumen pertransiit. *persaepe. pro – als:* CHART. Fuld. B 28 p. 53,15 (a. 756) argenti pondera IIII cum multa conponat. cum bono *i. q. amicabiliter – im Guten, gütlich:* CHART. Gosl. II 210 p. 248,10 (c. 1274) nunquam cum bono potui obtinere apud Rodolphum Bodonis, quod *eqs.* **2** *c. rebus exterioribus concomitantibus ('unter'):* ARBEO Emm. 32 pluvia inundabat super terram cum discurrentia fulgura. VITA Corb. 25 nati ... eius *(Pilidrudis)* cum (ARBEO Corb. 31 sub) multa tribulatione regno privati. THANGM. Bernw. 18 p. 767,8 episcopus ... synodum suam ... cum banni approbatione denunciat. WIPO gest. 39 p. 59,16 erigens se cum lacrimis. OTTO FRISING. gest. 1,18 oppidani cum ingenti clamore descendentes. *persaepe. expressius:* CHART. Bund. 805 p. 263,33 (a. 1244) vendicionem ... guarentare ab omni persona ... cum pena tocius dampni (*cf.* 928 p. 365,37 sub penna dupli ... precii). **B** *latius de rebus extrinsecus accedentibus:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* LIUTG. Greg. 3 in praedicatione ... cum benedictione Dei multum proficere. RIMB. Anscar. 32 p. 63,40 cum adiutorio ... comitis. CHRON. Thietm. 5, 22 cum cleri tociusque populi tripudio. *persaepe.* **b** *publ. et iur.:* CAPIT. reg. Franc. 31 una cum consultu fidelium nostrorum. TRAD. Ratisb. 22 p. 28,9 una cum consensu et conhibentia monachorum. COD. Lauresh. 83 l. 18 cum ... abbatis totiusque ... congregationis assensu. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,16 quatinus sibi viam cum pace et securitate concederent. CHART. Gosl. II 215 cum colaudatione omnium heredum. *persaepe.* **2** *de condicione:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 309,21 nonnisi cum tempore medicamina conveniunt. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 78,31 in diffinitione individua substantia tantum persona non dicitur nisi cum adiunctione rationalis naturae. **3** *de effectu, consequentia ('zu'):* HRABAN. carm. 39,44,6 incarnatum ex virgine verbum venit cum salute. THIETM. chron. 8,13 p. 508,31 cum dampno multorum ... deficere. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 320,2 cum dedecore suo *(sc. Friderici)* ... suis in diversa vertentibus. *al.*

VI *praevalente sensu temporali ('[gleichzeitig] mit'):* **A** *strictius:* AEDILV. carm. 8,29 cum luce repente adveniunt volucres geminae *(ni subest coni.).* CAND. FULD. Eigil. II 2,20 ut ... apis ... primo cum tempore veris ... volitat *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,23 panditur ... cum Phoebo carceris aula. *al. v. et p.2093,26. ?*cum quo (*cf.* ex quo) *i. q. simul atque, eodem momento temporis, quo – sobald, im selben Augenblick, wo:* ARBEO Corb. 10 p. 198,12 cum quo *(an subest* cumque*?)* tribunus et centenarii ... antestare fecisset, coepit humilia postulatione ..., ut *eqs.* **B** *latius:* IONAS BOB. Columb. 1,28 p. 217,19 nec simul cum damna (damno *var. l.*) presentis regni aeternae pateretur vitae dispendia *Theudebertus.* AGIUS vita Hath. 3 simul cum aetatis succremento. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,222 quos *(flores)* ... cum vere Favonius affert. THIETM. chron. 1,14 qui *(Sclavi)* cum morte temporali omnia putant finiri. *saepius. v. et p.2093,22.25. inter – während, bei:* VITA Lamb. Traiect. 3 (MGMer. VI p. 356,6) etiam cum opus (opere *var. l.*) lectione vacabat. LEX Sal. Pipp. epil. p. 190, 4 ipse *(Chlotharius)* ... cum ⌞regnum suum⌟ (regni sui *var. l.*) perinvenit, ut *eqs.*

VII *praevalente sensu locali:* **A** *strictius i. q. apud – bei:* **1** *fere c. aliquo (c. re incorporea: l.39sqq.):* **a** *in univ.:* AGIUS vita Hath. 27 si Christus vobiscum est ..., ipsa vobiscum simul erit, quam cum Christo esse non ambigitis. GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 34 omnium cum eo manentium adiutorio. ANNAL. Hild. a. 976 Heinricus dux Baiowariorum sua potestate depositus ... degit cum Sclavis. ORTL. chron. 1,1 p. 14,10 morabatur ... episcopus ... cum comite. *persaepe. sensu societatis prorsus evanido:* COMPUT. cod. Bern. praef. p. 53,19 apud Ebreus conpotus mina vocatur ..., cum Latinis viro conpotus dicitur. LEX Sal. Pipp. 82,2 illi, ⌞cum qui⌟ (cum quem, cum quo, quocum *var. l.*) res agnuscitur. THIETM. chron. 6,74 qualiter se res nobiscum haberent. CHART. Pomm. 789 si ... incendiarii vobiscum fuerint proscripti ..., nos ipsos in civitate nostra iudicabimus proscriptos. *al.* **b** *coram, ante – vor:* FORM. Marculfi 1,26 eo quod ... nulla iusticia vobiscum (a vobiscum *A3*) ... possit consequere (*sim.* 1,27. *cf.* 1,29 aput vos). TRAD. Frising. 483 veniam cum pio Domino ... conquirere. *in stipulatione poenae (cf. p.2087,7sqq. 2088,41sqq.):* TRAD. Frising. 17 p. 45,5 (a. 762) si quis ... contra hanc donationem venire temptaverit, cum Deo ... et agmina sanctorum excommunicatus appareat. 19 p. 48,6 cum Deo ... pro hoc rationem referat. *ibid. al.* **c** *in – in (spirit.):* WALAHFR. Wett. 154 spiritus ... tuus mecum duplicetur. carm. 47,2,1 nulla fides tecum. THEGAN. Ludow. 20 p. 208,21 Deus cum regibus suis et principibus hanc pessimam consuetudinem ... eradicare ... dignetur. *al. subst. subaudito:* ERMENR. ad Grim. 17 p. 553,44sqq. ut cum 'amaverim, amaverimus, amaveritis' et cum 'amavero, amaverimus, amaveritis'; ... sic cum 'audierim, audierimus, audieritis' et in futuris eorum similiter *(de prosodia).* **2** *refl.* secum: WETT. Gall. 35 p. 277,7 nihil secum retinebant. GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 74 si subintroductas mulieres secum habuissent *clerici.* THIETM. chron. 3,3 quam *(abbatissam)* ... idem *(sc. episcopus)* ... secum ... sepe detinuit. *persaepe. adde:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,154 habeto meę tecum dextralia palmae *(i. firmiter tene).* **B** *latius:* **1** *inter – unter:* WIDUK. gest. 3,27 heremiticam cum solitariis ducebat vitam. THIETM. chron. 2,27 cum interfectis quasi mortuus latuit. CONO LAUS. gest. 15 p. 801,23 cirotecam laneam, que reposita est cum reliquiis. *al.* **2** *in – in (corpor.):* Ps. VEN. FORT. Leob. 71 hostis *(i. diabolus)* effugit ... et dominus aedis cum eadem domo securus mansit. THEOD. Trev. Liutr. 195,3 oleum salubre ..., quod ... tuo cum vase sepulchro fuit antepositum. *v. et p. 1986,69.* **3** *circa, ad – um, an:* AESCULAPIUS 1 p. 1,11sq. cephalia, id est capitis dolor commoti cum cerebro et temporibus ...; extat dolor capitis cum temporibus et fronte. **4** *intra – innerhalb:* TRAD. Patav. 8 (a. 774/88) tradidimus eclesiam ... cum termine suo. DIPL. Karoli III. 32 p. 55,13 ut ... locellum quendam ... concederemus cum finibus et terminis suis. p. 55, 22 locellum ... cum designatis finibus et terminationibus.

VIII *notabiliora quaedam:* **A** *de usu:* **1** *ponitur pro aliis praep.: v. II A 1 c γ. 2 b – e. IV A 1 a α (app.). 1 c. 2 c. V A 1 b (app.). 2 (app.). VI B (app.). VII.* **2** *ponitur pro casibus:* **a** *pro abl. puro (cf. p.2093,18sqq.): v. sub I A 1 a α (e. g. p. 2086,63). II A 1 c δ. IV A 1 a. 2. B 1. 3 b. V A – B 1 (passim).* **b** *pro acc. (pendet ex* comitari *[usu bibl., cf. ThLL. III. p. 1812,73]):* WALTHARIUS 618 decorare ... ⌞tecum comitantes⌟ (te concomitantes *var. l.*). HROTSV. Sap. 5,1 ipse ... nobiscum comitetur. *al.* **c** *pro dat. (cf. II B 4 necnon quasdam struct. verbales sub II A 1, e. g. p.2088,32.56.61):* LEX Sal. Pipp. 18 ipsa causa cum *(om. D8)* parentibus defuncti ... emendare.

[Antony]

ibid.: antequam cum parentibus defuncti satisfaciat. ANNAL. Alam. a. 797 (rec. A) Ericus . . . terram ipsam *(sc. Wandalorum)* cum dominatione regis Karoli conquisivit. CHART. Ger. Col. 112 nobiscum II sol. . . . component. *al. adde:* CHART. episc. Halb. 596 l. 40 (a. 1227) cum vidua predicta cum nobis *(sc. episcopo)* . . . advocatiam resignavit. **d** *pro gen.:* **α** *partitivo:* ARBEO Emm. 34 innumerabilis cum viris et mulieribus promiscuus vulgus. TRAD. Ratisb. 124 nobilis quidam . . . tradidit . . . cum arabili terra et inculta iugera C (*cf.* 126 in terra arabili. 127 terrę arabilis). TRAD. Frising. 1132 cum agris, pratis, silvulis iugera XXXVI (*cf.* 1133 de agris, de pratis, de silvis). 1133 iugera XXX cum pratis et silvulis. **β** *poss.:* INNOC. III. registr. 1,211 que *(sc. castra)* . . . pater tuus in dotem cum filia sua . . . ipsi *(sc. regi Anglorum)* concessit. **3** *ponitur* mecum *sim. pro pron. poss.:* WILLIB. Bonif. praef. p. 2,4 maximum mecum reverentiae est indicium, cum *eqs. huc spectare potest etiam exemplum supra (p. 2089,26) allatum.* **4** *refl.* secum: *v. I A 3. II B. VII A 2.* **5** *additur ad abl. absol.:* **a** *gener.:* Lex Alam. 8,1 (rec. B, pars codd.) palmas cum police replicato et duo digita in longitudinem *(de manu in iure iurando, ut vid.; cf. p. 2090, 53sqq., aliter interpr. ed.).* ANNAL. Xant. a. 841 moto cum exercitu. WALTHARIUS 1360 missa cum cuspide currens. GERH. AUGUST. Udalr. 1,7 cum concessa licentia. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,26 cum litteris . . . recitatis. VITA Heinr. IV. 1 p. 10, 1 cum illo sepulto gloria eorum *(monasteriorum)* sepulta est. *saepe. adde (ni subest coni.):* FORM. Senon. II add. 2,7 cum gentes venientes in Toronica regione misisti ipsa *(sc. uxorem Grimaldi)* . . . in monasterio. **b** *publ. et iur. in formulis:* Lex Ribv. 36,4 cum spata tracta (Lex Alam. 43 [con *var. l.*]. *saepe*). CHART. Arnstad. 1 p. 2,11 una cum cogente fisco (TRAD. Patav. 18 p. 14,21. *sim.* TRAD. Frising. 6 una cum distringente fisco cum auri libras V conponat argenti libras X. *persaepe*). FORM. Senon. I 33 cum stipulatione subnixa (ACTA reg. Burgund. 39 p. 155,13 com stibulacione. *saepe*). **6** *abund.:* **a** *in univ.:* CHART. episc. Halb. 516 l. 19 (a. 1220) unacum nobiscum. *v. et p. 2092,27.* **b** *c. emphasi additur quasi pro particula 'etiam':* CHART. Traiect. 48 p. 41,26 (a. 777) donamus . . . centum perticas de terra . . ., et cum ripaticum . . . et insulam. DIPL. Arnulfi 2 p. 3,35 qualiter . . . princeps praefatum monasterium . . . sub sua constituisset defensione et cum immunitatis tuitione (*ex* DIPL. Karoli III. 69 p. 116,10 et immunitatis tuitione). ALBERT. M. animal. 22,68 sumatur absinthii pars aliqua cum vitello ovi et cum tantumdem puri sagminis et commisceantur. *fort. huc spectat:* CHART. Bund. 722 p. 191,37 (a. 1234) sicut cum de antea *(sc. scriptum est).*

B *de collocatione:* **1** *interponitur:* **a** *inter attrib. et subst.:* WALAHFR. imag. Tetr. 120 timidis cum caprea dammis. carm. 54,24 iaspis fulvo cum clausus fulgurat auro. POETA Saxo 2,463 suo pariter . . . omni cum populo. THANGM. Bernw. 55 maxima cum fidelium Christi devotione. *persaepe.* **b** *inter subst. et attrib.:* WALAHFR. Mamm. 5,2 grege cum proprio. POETA Saxo 3,545 sociis comes ille suis cum pluribus. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 107,28 manu cum valida. a. 888 p. 116,26 gratia cum regis. *al.* **2** *ordine verborum sequentium satis libere converso (exempla selecta, cf. p. 2089, 29sqq.):* ARBEO Corb. 35 cum summis imperio curis ut corpus . . . deferre deberentur *(i. cum imperio, ut summis curis . . . deberent).* WALAHFR. carm. 86,6 ut cum regnetis semper, quos alitis, gregibus. BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 105,6 cum, qui mortuus est, imperatore. CHART. Bern. II 190 p. 200,5 com igitur ad vitandas . . . usuras . . . quam pluribus. CHART. Turic. 1090 p. 188,30 cum venerabilis in Christo . . . episcopi . . ., consulum sive civium . . . et meo sigillis.

C *de relatione syntactica:* **1** *c. attractione rel. q. d.:* Lex Alam. 7 cum quale pecunia habet. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,13 cum quibus collegerat omnibus. a. 1079 p. 322,39 cum quibus excogitare . . . posset . . . promissis. *adde:* EINH. Karol. 26 p. 31,6 ut omnia . . . cum qua (quam *var. l.*) maxima fierent honestate. **2** *c. abl. (pron. demonstrativi sim.) suppliendo:* DIPL. Karoli M. 238 p. 330,31 (spur. s. IX.med.) Adalungocellam similiter et Gamundias cum quicquid ad ipsas cellas . . . pertinere . . . cernitur. DIPL. Pipp. 33 p. 47,11 (spur.) aecclesiam de Gorcias unacum *(sic)* illa de Soseiraco . . . cum quantum ad ipsas pertinere videtur. CHART. Bund. 578 cum quantum mihi pertinet. *adde:* DIPL. Karoli M. 313 (spur. s. XII.) monasterium . . . cum omnia . . . pertinentia sua et cum *(i. cum eo, quod)* sub sibi et infra sibi habet. **3** *in struct. contam.:* ARBEO Corb. 16 p. 206,9 huc illuc discurrere ⌞cum suis qui⌟ *(i. cum iis, qui secum)* erant. 42 cui *(principi)* ⌞cunctis cum quo qui erat⌟ *(i. cum cunctis, qui cum eo erant)* satrapibus . . . gestam devulgavi. ANNAL. Plac. a. 1267 p. 522,37 excommunicaverunt domnum Bossium . . . et omnes, quicum *(i. qui cum eo)* erant (*sim.* p. 523,15 Cremonenses et omnes, quicum erant in ossiditione roche).

2. cum *coni. script. et form.:* quum: *p. 2098,26.50. 2101,18. 20. 21. 23. saepius.* qum: *p. 2096,39.* com: *l. 57. p. 2099,72. adde* CHART. Laus. 255. *ibid. al.* con: *l. 54. p. 2096,17. adde* CARM. de Bened. 340. cun(que): *l. 52. adde* ELIS. SCHON. virg. Col. 2 p. 124,10. 7. *ibid. al. struct. c. coni. obliquo afferendas non esse evidens est, indic. pro coni. obliquo: l. 36. 38. p. 2096,23. 2098,34. 2101,42. de cetero v. sub IV.*

I *praevalente relatione actionum temporali:* **A** *strictius i. q. eo tempore quo, quando, ut – (zu der Zeit) wo, wenn, als, wie:* **1** *in univ.:* **a** cum *temporale (saepe in enunt. principali respondet* tum, tunc, nunc, olim *sim.):* **α** *c. indic.:* ANNAL. Mett. a. 717 p. 24,19 crastino . . . die, cum sol orbi refulserat (refulsisset *var. l.*), uterque exercitus . . . constiterat. EINH. Karol. 2 p. 4,3 quo officio *(sc. praefecti aulae)* tum, cum Hildricus deponebatur, Pippinus . . . fungebatur. HRABAN. carm. 39,92,5sqq. tunc ubi . . . fugiam, cum tremet mundi machina . . .; quo me tum possum vertere . . ., cum contra me sententia profertur? POETA Saxo 5,679 cum Iudaico processerit agmine Petrus stipatus . . ., tum Carolum gaudens Saxonum turma sequetur *(sc. in die iudicii).* THIETM. chron. 7,12 cum tempus fuit . . ., me . . . non exaudistis. RUODLIEB VIII 115 cum rident alii, fletus dulcis fuit illi. *persaepe. v. et p. 2100,10. 16. 17. 50. 2101,12. pro coni. obliquo:* CONC. Merov. p. 75,17 clerici . . ., qui, cum uxores non habent (habuerint, haberent *var. l.*), benedictione suscepta coniugia crededirint elegenda, . . . pellantur. CHRON. Salern. 78 p. 76,5 nobis . . . tunc felicius fore, cum tante dignitatis fastigium optinemus. **β** *c. coni. (fere praes., imperf.):* WALAHFR. (?) carm. 59,1 cum splendor lunae fulgescat . . ., tu sta sub divo. RUOTG. Brun. 37 p. 38,22 qui *(Heinricus)* Ruotberto . . . Colonię . . ., cum et imperator ibidem esset, defuncto successit. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 22 qui *(Regulus)* Romanę prȩcesserat olim agmina milicię, cum Parthis bella pararet. WIPO gest. 20 p. 40,17 nunc . . ., cum liberi simus . . ., ubi illum *(imperatorem)* deserimus, libertatem amittimus. *saepe. v. et p. 2100,11.* **b** cum *narrativum (huc spectat et maxima pars exemplorum sub IV allatorum):* **α** *c. coni. (fere imperf., plusq.; perf.: l. 49):* HUGEB. Wynneb. 12 quod cum fecerit, . . . tremere cepit. EIGIL Sturm. 19 p. 154,1 qui cum adductus . . . fuisset et ibi . . . per plures esset dies . . ., contigit . . ., ut *eqs.* AGNELL. lib. pont. 52 p. 314,39 cunque *(sic ed. Rasponi)* omnes respondissent 'amen', . . . ait: *'eqs.'* TRANSL. Eug. Tolet. 34 (27) con *(sic codd.)* didicissent homines . . ., quod factum erat, . . . venerunt ad ecclesiam. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 65,17 cum . . . urbi . . . accederemus, . . . vallem quandam . . . attingimus. CHART. Laus. 253 com discordia verteretur inter P. dol Clos et filios Vualdrade . . ., taliter fuit pacificata, quod *eqs. persaepe. consecutione temporum contempta:* EINH. Karol. 3 p. 5,16 Pippinus . . ., cum per annos XV . . . imperaret, . . . diem obiit. RIMB. Anscar. 4 cum magister fuisset scolae . . ., consuetudinem sibi fecerat *eqs.* MIRAC. Pirmin. 3 p. 31,29 cum monasterium . . . abbas Adelbertus nomine rexisset, . . . contigit *eqs.* THIETM. chron. 7,66 cum in predicta civitate cesar V ebdomadas . . . sederet (sedisset CHRON. Thietm.), . . . Bavenberg visitat (visitavit CHRON. Thietm.). *saepius. v. et p. 2101,7.* **β** *c. indic.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 24,12 cum . . . senuerat (senuisset *var. l.*) pontifex et . . . gravabatur (gravaretur *var. l.*) annis, decrevit . . ., ut *eqs.* HUGEB. Willib. 4 p. 101,31 cumque illic venirebant, ascendebant de nave. VITA Corb. 10 cum in Breones pervenit (perveniret *var. l.*), iuxta silvam quandam in castris manebat. PASS. Quir. Teg. 12,10 iamque cum heremum ingressi fue-

[Antony]

rant, tunc hortatur ductor *eqs.* RUODLIEB V 222 cumque domum redeunt iuris propriique fiebant, Rödlieb . . . bene suscipit illum *(missum)*. TRANSL. Auct. 10 cum contra dominicam promissionem *(sc. Vulg. Matth. 7,7sq.)* petens non accipit, . . . irruunt. *persaepe*. **γ** *struct. mixt.:* WILLIB. Bonif. 7 p. 38,14 cumque omnia . . . rite agerentur et canonum sunt (essent *var. l.*) iura in Baguariis recuperata, . . . rediit. EIGIL Sturm. 9 qui, cum Aihloha gradiebatur et ei illic terra displiceret, venit ad torrentem. MEGINH. FULD. Alex. 11 p. 433,17 qui *(sc. debilis)*, cum venisset ad eclesiam . . . martyris et eius beneficia . . . quaesierat, sanitatem . . . inpetravit. NADDA Cyriac. I 3,1 cum septem hiemes ter iam vidisset et apud Romanos comicię retinentur (tenerentur *B*), . . . pater . . . illum secum in curiam adduxit. *al. v. et p.2100,26.* **δ** *ellipt. c. partic. (adi.: l.17):* WILLIB. Bonif. epil. p. 58,6 (codd. 2a. b) cumque puer . . . a patre prohibitus, ne aeternum quereret thesaurum, invasit eum languor. HUGEB. Willib. 1 p. 88,30 cumque parentes . . . suspensi et . . . ambiguos (essent ambigui *var. l.*), summentes filium suum obtulerunt illum coram . . . crucem salvatoris. 4 p. 100,8 cumque illi non invenientes (invenissent, invenirent *var. l.*) regem, veniebant iterum. Wynneb. 12 cumque illa sic molans . . ., et nihil venit foras. *ibid. al. adde:* WILLIB. Bonif. 8 p. 46,26 cum . . . antistes suspiria non ferens, sed statim se in lacrimas dedisset, iam sanctus Bonifatius finito conloquio ad alia rediit. WIDUK. gest. 1,35 p. 50,2 cumque illa urbe potitus omnem regionem signa vertit contra Dalamantiam *(struct. contam. subaudita praep., ut vid.).* **2** *ubi, simul atque – sobald (fere* cum primum [primo: *l.30*]): EINH. Karol. 19 p. 23,21 tum filios, cum primum aetas patiebatur, . . . exerceri fecit. POETA Saxo 3,508 propinquantem cum primum noverat, illi obvius . . . ibat. VITA Rimb. 5 cum primo . . . districtio magistrorum ei remitteretur, . . . mox eum . . . episcopus . . . suae legationis comitem esse constituit. WALTHARIUS 131 cum primum veniat, haec illi dicite verba: *'eqs.'* GERH. AUGUST. Udalr. 1,15 l. 12 mane cum . . . primum . . . lucem diffunderet, missam . . . celebravit. *saepius*. *cf. p.2091,71.* cum nuper: HERACLIUS II 47 accipe eandem laxivam, cum nuper fuerit facta. ?ubi cum: *v. p.2100,57.* **3** *dum – während (fere c. indic. praes., coni. imperf.):* CONVERS. Afrae 3 interea cum (dum *var. l.*) sermocinantur (sermocinarentur *var. l.*), nox initium sumpsit. CAND. FULD. Eigil. I 12 cumque . . . haec et alia moneret, praecepit ministris, ut *eqs.* AGIUS vita Hath. 13 cum inter aegrotantes sedula discurreret, ipsa in infirmitatem decidit. METELL. exp. Hieros. 2,243 dum sic artantur, cum desuper obtenebrantur nube sagittarum . . ., advolat . . . Gotfridus. OTTO FRISING. gest. 1,62 p. 88,15 cum (dum C) haec . . . aguntur (agerentur *A. A**) in Gallia, exercitus noster . . . dispersus pelagus operiebat. *saepe*. **4** *postquam – nachdem (fere c. indic. [raro coni.] perf., coni. [raro indic.] plusq.):* CAND. FULD. Eigil. II 17,15 cumque . . . his precibus ternos expleverat orbes praesul . . ., victori . . . Deo patuerunt limina templi *(de consecratione ecclesiae)*. WANDALB. mens. 360 mos est suspendere . . . terga *(sc. suum)*, prius salis fuerint cum sparsa madore. RIMB. Anscar. 16 p. 37,22 hostes . . ., cum vespertino tempore eo adventassent, noctem ipsam . . . ibi consederunt. BERTH. (?) annal. a. 1059 Andreas . . . rex, cum prius pacem . . . cum Heinrico rege confirmasset, etiam sororem eius . . . filio suo . . . sponsam obtinuit. METELL. exp. Hieros. 5,470 quam *(urbem)* liquere, tribus cum detinuere diebus. *saepe*. *v. et p. 2100,33.* postquam cum: *v. p. 2101,49.* **5** *ex quo (tempore) – seit-(dem):* ARBEO Corb. 45 in quem locum *(sc. campum)* salutiferi vixilli cum posuisset signum, . . . ostenduntur miracula. RIMB. Anscar. 25 p. 55,27 hanc . . . visionem servus Dei cum ante profectionem . . . longe vidisset, certum tenebat animo *eqs.* **6** *quamdiu, donec – solange (als):* WETT. Gall. prol. 1 cum mundus . . . vertatur . . ., oceanus ut gyrat haec terrestria regna, zelo humano erectis super astra poetis *eqs.* CHRON. Ebersb. I p. 14, 19 cum mundanae res ita constarent, ut quisque tranquille sua retinere posset . . ., gauderem, si mihi Deus propaginis concederet; isto vero tempore *eqs.* p. 14,23 cum Romani terrarum orbi imperarent, ita moderamine legum scripto regebatur, ut *eqs.*

B *latius:* **1** cum *inversum (vi enunt. principalis in secundarium transposita) i. q. tum – da (saepius additur* subito, repente, ecce *sim.):* **a** *c. indic. (fere perf., praes. hist.; imperf.: l.6.8, plusq.: l.8):* WALAHFR. Mamm. 8,10 dixit, cum . . . rugitus dat leo. RIMB. Anscar. 5 vir Dei forte sopori deditus lectulo incubabat, cum ecce vidit in somnis *eqs.* POETA Saxo 2,106 transierant . . . dies pauci, cum . . . comperit *eqs.* LIUTPR. antap. 2,28 rex nonnulla . . . dicere cuperat, cum . . . nuntius . . . nuntiabat. METELL. exp. Hieros. 4,21 dies . . . agmen viderat . . . propiare, . . . cum . . . pulvereas nubes prospexerat inclita pubes nec discernebat certe, quis ibi veniebat. LAMB. LEOD. Matth. I 567 iter . . . accelerabat, cum subito pueri meminit. *saepe*. *v. et p.2101,64.* **b** *c. coni.:* WALAHFR. Mamm. 2,2 iam bis senos puerilis flosculus annos attigerat, cum . . . lex Aureliani ecclesiae mactaret oves. Blaithm. 113 tempus erat, quo . . . Dei clementia . . . disposuit . . ., cum sancta viri mens . . . praenoscere-ret. **2** cum *iterativum i. q. quoties(cumque) – sooft, (immer) wenn:* **a** *c. indic.:* PIRMIN. (?) scar. 32 bonum aliquid in vos cum (con *A*) videritis, ad Dei gloriam reputate *eqs.* THIETM. chron. 4,73 p. 216,23 cum aliquis ex numero illorum recte inpugnatur, ab alio . . . defenditur. THANGM. Bernw. 14 p. 764,51 cum . . . ad palatium citabantur, . . . ut verae Dei ancillae ab omnibus . . . venerabantur. *saepe*. *pro coni. obliquo:* ADAM gest. 3,38 p. 181,3 accidit, ut, quotienscumque iratus est (esset *B. C*), ceu leo fugeretur ab omnibus, cum vero placatus est (esset *B. C*), palpari posset ut agnus. **b** *c. coni. (fere imperf., plusq.):* POETA Saxo 5,348 regalis habitus tantum gestabat honorem, cum celebraretur valde sacrata dies, aut quotiens aderant missi. RUOTG. Brun. 8 p. 8,20 cum esset in otio, nemo fere magis videbatur in negotio, nec *eqs.* FROUM. carm. 10,9 gratia <per> populos sic fluxit sepe . . ., cum benedixisset . . . dextera summi presbiteros faceretque suos sacro ordine servos. *saepius*. **3** cum *identicum (pro abl. gerundii) i. q. per hoc quod – indem, dadurch daß:* **a** *c. indic.:* WETT. Gall. 6 fratres saepe . . . laetificabat, cum illis apta . . . prebebat. HROTSV. Mar. 93 te . . . despexit *Deus*, sobolis cum dona negavit. RUOTG. Brun. 18 p. 17, 6 Deum . . . offendis, cum patrem contemnis. FROUM. carm. 16, 9 summa, Mathee, petis, cum terrea lucra relinquis. ANSELM. BIS. rhet. 3,4 confessus es, cum non negasti. *saepe*. **b** *c. coni.:* PAUL. ALBAR. carm. 12,1,18 rector dum populos docte reficeret, gipsum qum doceret fracmine perdere, turbam . . . celesti . . . agmine provehit. WIPO gest. 28 p. 46,23sq. hi, qui cum duce fuerant, cum nihil de vita cogitarent, omnes ad interitum properabant; dux vero, cum nemini parceret, . . . neminem sibi parcentem invenit. **4** cum *explicativum i. q. quod, (in) eo quod – daß, dadurch daß (saepius in enunt. principali respondet pron. demonstrativum sim.):* **a** *c. indic.:* WILLIB. Bonif. praef. p. 2,5 maximum mecum reverentiae est indicium, cum . . . imperio oboedientiae operam non denego. WETT. Gall. 28 p. 272,30 ubi *(i. ibi)* arbiter humilitas exstitit, cum utraque pars viliorem se alteri libens egit. EINH. Karol. 3 p. 6,13 in hoc plus suspecti quam periculi fuisse ipse rerum exitus adprobavit, cum defuncto Karlomanno uxor eius . . . Italiam fuga petiit. VITA Emm. 46 quo cognoscitur, cuius honoris gloria fulgeat in caelo, cum . . . tot miracula coruscant in terra. RUOTG. Brun. 20 p. 19, 18 hoc est, quod . . . me maxime consolatur, cum video *eqs. saepe*. **b** *c. coni.:* CONVERS. Afrae 5 in hoc apparet, quia bene poteris suscipere, quod colere debeas, cum (dum *var. l.*), quid colueris, evidenter exponas (exponis *var. l.*). EINH. Karol. 19 p. 24,10 in quibus *(filiis Pippini)* rex pietatis suae . . . documentum ostendit, cum . . . neptes inter filias suas educari fecisset. POETA Saxo 5,271 cum natos sibi . . . mors auferret, ob hoc ipse nimis doluit. *al.* **5** cum *'continuativum' (i. quod in continuatione accidens quoddam proferendo liberius usurpatur) fere i. q. et, at – etwa: und (dabei), aber (saepius additur* tamen, interim, etiam *sim.):* **a** *c. indic.:* AGIUS vita Hath. 24 iamque . . . deficere spiritus coepit, cum illa tamen . . . aliquid ex psalmis . . . immurmurabat. VITA Liutb. 35 p. 43,18 abbates . . . atque episcopi . . . alterna prece se sufflatos . . . gaudebant, cum (nihilominus *var. l.*) et pontifex eius . . . Hemmo . . . eam . . . paterno saepissime visitabat affectu. THANGM. Bernw. 25 me exclusistis, cum tamen excludere non potestis, quia *eqs.* ADAM gest. 2,28 p. 88,12 haec in diebus Adaldagi pontificis comperimus facta, cum tamen eius *(Haroldi)* virtutes explorare non omnes potuimus

[Antony]

(potuerimus *var. l.*). *saepe*. *abund.:* CHRON. Fred. 2,17 Nabagodonosor . . . Iudaeam capit et in dicionem suam redactis plurimis Iudaeorum, cum etiam partem vasorum templi invasit, et tributario fecisse Ioazim fertur et victor ad patriam revertitur. **b** *c. coni.:* EINH. Karol. 8 p. 11,12 tandem . . . finitum est *bellum*, cum interim tot ac tanta . . . bella . . . exorta sint. WALTH. SPIR. Christoph. I 29 quę . . . prȩterea Dominus per illum mirabilia fecerit, nos . . . aliis currenda relinquimus, cum . . . illis nostrum ingenium succubuisse non pudeat. THANGM. Bernw. 5 p. 760,23 infirmis . . . fratribus . . . benedictionem de manu sua dirigebat hilariter, cum tamen nullum egenum . . . huiusmodi pietate privaret. *saepe*. **6** cum *'condicionale' (sensu temporali vel iterativo fere subaudito) i. q. si – gesetzt den Fall daß, wenn (etwa), wofern* ([vel]ut cum: *l. 21. 22*; ni cum: *l. 26*): **a** *gener.:* **α** *c. indic.:* ANTIDOT. Lond. p. 18,5 cum ad ventrem purgandum volueris, . . . addis scamonia. ARBEO Emm. 11 quamvis crimine innoxius absistat, tamen exemplis sectantium atque detrahentium in peccato animas fovet, cum se a pravorum exemplis minime abscondit. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83, 13sq. in designatione naturae *(sc. ponitur nomen 'Deus')*, ut cum dicitur: *'eqs.'*, personae, ut cum dicitur: *'eqs.'* 1,65 p. 93,9 quod etiam ex divinae paginae usu patet; velut cum dicimus: *'eqs.'* ALBERT. M. veget. 4,77 'cumque haec quatuor perfecta' et convenientia 'fuerint', optime 'nascetur planta et crescet'. *al.* **β** *c. coni.:* POETA Saxo 5,266 quod *(sc. castigationem)* terrore magis fieri quam morte volebat, ni cum dira rei cogeret impietas. THIETM. chron. 6,21 p. 300,8 nemo irascatur, cum . . . familiariter ab aliquo arguatur (admonetur CHRON. Thietm.). WIPO gest. 2 p. 18,7 si regum cognati propter reges honorantur, cumque . . . provectus alterius ex altero pendeat: qui feliciores nobis esse poterunt, si alter regnabit, alter *eqs.*? *al. irreali:* WALAHFR. (?) carm. 50,1,29 his *(candidulis pennis)* usura foret, cum flumen lactis adesset. **b** *philos. (c. coni. [rarius ind.] praes.):* ALBERT. M. anal. pr. 1,8,2 p. 677^{b},12 cum . . . convertatur universalis affirmativa in particularem, sequitur, quod *eqs.* 1,9,3 p. 687^{a},13 cum ad F sequatur H, . . . ad D sequetur B; . . . si ad C sequitur A, ad D sequitur B. anal. post. 1,4,1 p. 91^{b},10 cum A praedicatum in toto aliquo sit, in quo non sit B subiectum . . ., non erit propositio immediata negativa, quae dicit, quoniam nullum B est A. 1,4,6 p. 103^{b},6 cum vero fit deceptionis syllogismus per medium non proprium, potest fieri pluribus modis. 1,4,11 p. 114^{b},46 cum vero dico lignum esse album, tunc *eqs. ibid. persaepe*.

II *praevalente nexu interiori:* **A** *latius in continuatione explicativa (imprimis quaestionum rhet.; sensu aut causali aut adversativo vel concessivo plerumque non satis definito) i. q. cum respectu eius (facti) quod, dum, quoniam – im Hinblick darauf, angesichts der Tatsache daß, während, 'wo doch':* **1** *c. coni.:* CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,40 quare contenditis mecum, cum regula prohibeat, uti *eqs.*? RIMB. Anscar. 42 p. 77,7 quis . . . se iuste a fletu continere poterit, cum ille nos desolatos reliquerit? AGIUS vita Hath. 9 quid de patientia eius dicam, cum nullum umquam . . . inhonesta increpatione arguerit *eqs.*? porro de . . . pietate eius supervacuum est aliquid dicere, cum omnes ita attendisset, acsi . . . ipsos genuisset. THIETM. chron. 6,48 p. 334,26 quid illos amplius corripere vel hos attollere volo, cum unusquisque . . . recipiat fructum? *persaepe*. *adde:* BRUNO QUERF. Adalb. A 27 Adelbertum . . . amantes veneramur, cum (et licet *2, contra sensum*) numquam sanguinem funderet . . ., tamen . . . puro Dei amoris intuitu vere esset filius celorum *(i. cum tamen numquam . . . funderet . . ., sed . . . esset).* **2** *c. indic.:* WALAHFR. Mamm. 22,18 numerum quis scire cadentum . . . valeat, passim cum frusta . . . sunt dispersa? ERMENR. ad Grim. 12 p. 547,1 cur haec prosequimur, cum multa his similia . . . repperiuntur, quae *eqs.*? RIMB. Anscar. 35 p. 68, 36 in elemosinis . . . dandis quam liberalissimus fuerit, quis enarrare poterit, cum omnia . . . necessitatem patientibus subministrare cupiebat? THIETM. chron. 8,27 cur hoc totum explico, cum in nullo horum . . . exemplar bonum . . . agnosco? *saepius. subordinatione evanida i. q. nam, nihilominus – denn, gleichwohl:* ERMENR. ad Grim. 17 p. 554,19 quod . . . quidam . . . aiunt *eqs.*, non videtur mihi ulla esse ratio; cum omne preteritum et futurum subiunctivi modi sequitur preteritum indicativi *(de prosodia).* **3** *struct. mixt. (sensu quidem reali et potentiali distincto):* EGBERT. fec. rat. 2,69 cogitur incassum servata pecunia multa, cum iuxta est, quo pergitur, et non longius absit.

B *strictius:* **1** cum *causale i. q. quod, quia, quoniam – da, weil (saepe additur* praesertim, quippe, maxime *sim.):* **a** *c. coni.:* EINH. Karol. 26 cum . . . marmora aliunde habere non posset, . . . Ravenna devehenda curavit. RIMB. Anscar. 16 p. 37, 8sq. quod cum inopinate . . . accidisset, spatium non fuit pagenses congregandi, quippe cum et comes . . . tunc deesset. AGIUS epic. Hath. 185 non lugere decet . . ., praesertim cum nec lacrimis possit revocari nec *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 109 sequar . . . numquam cessurus amici consiliis, cum me videam rationis egenum. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 311,27 istius *(Thiepaldi)* . . . promotioni cum illi canonici . . . laudamentum praebuerint, divinam . . . ultionem experti sunt. *persaepe*. **b** *c. indic. (fut.: l. 26):* HRABAN. epist. 2^{a} p. 383,32 'u' inter 'q' et aliquam vocalem positam aliquando intercoepi, maxime cum 'u' taliter posita a grammaticis nihil esse iudicatur. RUODLIEB VII 107 istorum . . . cum displicuit sibi ludus, inter eos residet. COMM. microl. 21 p. 118 'nam cum', id est quia, 'diapason in se habet diatessaron et diapente' . . ., ideo 'in medio eius spatio semper est aliqua littera' . . ., 'quae' *eqs.* LAMB. LEOD. Matth. I 1636 cum scelus est zelus, nichil est sceleratius illo. CHART. Sangall. A 857 quum . . . omnes stabimus ante Christi tribunal . . ., oportet nos diem messionis extremae misericordiae operibus prevenire *eqs. persaepe*. *adde:* EPIST. Teg. 1 cum omnes fidelium congregaciones vestrae pietatis memoriae non ignoramus . . . esse praesentes, . . . nostrumque monachile propositum . . . vobis ęquum duximus intimandum. *pro coni. obliquo (in struct. mixt.):* DIPL. Heinr. V (ed. H. Bresslau, Diplomata centum. 1872. p. 113,31) episcopus . . . respondit se pro huius . . . querimonię responsione non advenisse, insuper cum et ibidem Basileensis ęcclesię fideles aberant ac privilegium . . . impromptu non haberet. **c** *?c. abl. absol. (abund.):* VITA Liutb. 12 hoc etiam, quod armatis pertimescendum est viris, cum diebus ac noctibus paganis et falso nomine christianis latrocinantibus, robustorum corda perturbat. **2** cum *adversativum i. q. dum (econtra) – während, wohingegen:* **a** *c. coni.:* WIDUK. gest. 2,3 p. 69,2 rex quippe Heinricus, cum esset . . . severus extraneis, . . . erat clemens civibus. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,73 cum prȩda truces precibus prostrata leones terreret, predam sitiens fit preda satelles. THIETM. chron. 2,41 plus ei profuit, cum nocere studuerit. THANGM. Bernw. 2 p. 759,32 cum alii regi puero adulando obsequerentur, . . . hic solus tanta arte institit, ut *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,33 cum legibus se vivere glorientur, legibus non obsecuntur. *saepe. v. et p. 2100,22. 23*. **b** *c. indic.:* PAUL. ALBAR. carm. 9,103 lex fidei fideli currit semperque fidelis, quum (quam *cod.*) perverse viat perversus corde rebellis. EGBERT. fec. rat. 2,160 credidit in Christum *mundus*, gens cum Iudea recessit. DIPL. Heinr. III. 54 episcopus . . . morte preventus, cum alia compleverat, concambium, quod promiserat, dare non potuit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 298,29 cum ille . . . omnibus pressurarum modis grassabatur, iste . . . ab omnibus . . . amabatur. ADAM gest. 3,22 cum multi sunt (sint *B. C*) Winulorum populi fortitudine celebres, soli IIII^{or} sunt, inter quos *eqs. al. v. et p. 2101,62*. **c** *struct. mixt.:* EINH. Karol. 15 p. 17,24 cum prius non amplius quam . . . pars Galliae . . . et pars Germaniae . . . a Francis . . . incolitur, et praeter haec Alamanni atque Baioarii ad regni Francorum potestatem pertinerent, ipse . . . primo Aquitaniam . . ., deinde Italiam totam . . . ita perdomuit, ut *eqs.* **3** cum *concessivum i. q. quamquam, etsi – obwohl, wenngleich* (*saepe in enunt. principali respondet* tamen): **a** *c. coni.:* HRABAN. carm. 38,1 pictura tibi cum omni sit gratior arte, scribendi . . . non spernas posco laborem. RIMB. Anscar. 33 p. 64,27 quod factum cum . . . episcopi animum . . . affecisset maerore, nequaquam tamen a coepta retrahi potuit voluntate. POETA Saxo 5,427 cum fuerit regno tam clarus in amplificando . . ., ornatus operum varios tamen . . . fecerat. WIPO gest. 4 p. 25,7 cum tantae nobilitatis esset . . ., minimae extollentiae fuit. *persaepe*. *adde:* HRABAN. epist. 50 p. 504,44

[Antony]

hoc *(sc. opus)* . . . cum trepidarem incipere . . ., sed tamen . . . opus . . . inchoavi. **b** *c. indic.:* WETT. Gall. 13 cum serpentium multitudo illic scatebat, ex illa die non conparebat. SALOM. III. carm. 2,86 discipuli Ihesu sunt mestificati, cum sibi profuerat, his quod ad alta meat. EGBERT. fec. rat. 1,1702 succinctis opus est, cum dici plurima possunt. ADAM gest. 1,19 eius *(Leuderici)* annos cum pro certo scire nequivimus (non possimus *B1*, non possumus *B2. C*), ex . . . Libro traditionum didiscimus (discimus *B. C*) et Willerici diaconum fuisse et *eqs. al.*

III *praevalente corresponsione expressa* cum . . ., tum *sim. i. q. ut . . ., ita (et, maxime) – wie . . ., so (auch, vor allem); einerseits . . ., andererseits:* **A** *in conexione enunt. ('während', sensu adversativo vel concessivo fere subaudito):* **1** cum . . ., tum *(aliter sensu plane temporali, e. g. p.2094,30):* RUOTG. Brun. 44 p. 47,10 hoc cum semper fieri debeat . . ., tum (tunc *var. l.*) pulsante Domino domus per infirmitatis molestiam necesse est, ut *eqs.* **2** *c. responsione diversa:* LEX Sal. Pipp. epil. p. 190,3 cum hoc *(om. pars codd.)* hus titulus Chlotharius a germano suo . . . excipit, sic et ipse . . . perinvenit, ut *eqs.* WALAHFR. hort. 88 haec *(ruta)* cum multiplici vigeat virtute medellae, dicitur . . . adprime obstare venenis. VITA Liutb. 33 cum quascumque personas pro se rogaverat exorare, cum bonam . . . finem se percepturam rogitatura poposcerat. WIDUK. gest. 1,15 Karolus, cum esset regum fortissimus, non minori sapientia vigilabat. WIPO gest. 2 p. 15,25 duo Chuonones, cum essent . . . ex parte genitorum nobilissimi, haud secus ex materno genere claruerant. 3 p. 23,5 cum . . . Deus a te multa requirat, hoc potissimum desiderat, ut *eqs. al. sine responsione:* WALTH. SPIR. Christoph. I 1 lampade . . . nobilitatis . . . cum esset illustris, excellentiam prosapie compsit efficatia disciplinę. WIDUK. gest. 1,17 qui, cum primaeva aetate omni genere virtutum vitam suam ornaret, de die in diem proficiebat . . . prudentia. *al.* **B** *in conexione singularum orationis partium i. q. et . . . et (maxime), tam . . . quam – sowohl . . . als auch (besonders):* **1** cum . . . tum: RUOTG. Brun. 8 p. 8,26 nullo . . . hoc egit supercilio, sed cum domestico lepore tum urbana gravitate. WIPO gest. 2 p. 14,11 alterna desideria cum invicem cognati tum (tunc *K*) inter se familiares . . . explorabant. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,34 a rege vocati ipsum devitabant cum *(corr.* tum *2)* propter anathema tum etiam, quod *eqs. al.* **2** *c. responsione diversa* (tum . . . cum: *l.42*): BERNO epist. 3 p. 21,1 in . . . pacis studio dum animum vestrum tum populorum fama cum ipsa rerum experientia intentum esse cognovimus *eqs.* CHART. Naumb. 169 ut locum cum sibi magis idoneum, nobis vero minus noxium eligat *(sc. monachus vester ad construendam cellam)*. GERH. STED. annal. p. 208,10sq. cum pro . . . loci recuperatione cum pro . . . personae suae dilectione. *huc spectare potest etiam exemplum supra (p.2098,37) allatum. abund. (in struct. contam. ex coni. et praep.):* CHART. Epternac. 85 (a. 780/81) quicquid . . . ego . . . visa sum habere . . .; hoc est cum mansus, casas, casales, cum omne superposito, mancipiis . . ., cum omnibus adiacentiis *eqs.* (*inde* 95 tam mansus; *cf.* TRAD. Patav. 44^{b} id est tam mansos una cum domibus).

IV *notabiliora quaedam:* **A** *de struct.:* **1** *c. coni. et indic. mixtim: v. I A 1 b γ. II A 3. B 2 c. cf. II B 1 b (add.).* **2** *c. partic. (ellipt.): v. I A 1 b δ. cf. p.2093,26.* **3** *?c. abl. absol.: v. II B 1 c.* **4** *pro praed. enunt. principalis ponitur:* **a** *partic. (ellipt.):* ARBEO Corb. 32 Hucpertus, cum intrasset in regnum, . . . virum Dei revocitans . . . et sibimet . . . sociavit. HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,3 cumque illi . . . contra . . . Alpium ardua . . . scandere conabant, et protinus passebantes super Alpium oneos. 13 p. 116,42 cumque sursum levatus fuerat in excelso *(sc. corpus)*, . . . monachi tumultuantes circa tumbam. PASS. Kil. I 13 quod . . . cum viderant (viderent, vidissent *var. l.*) . . ., omnes . . . gloriantes ˌatque gaudentesˌ (gaudebant *var. l.*) se oboedire illorum doctrinae. *adde:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 115, 37sqq. transacto . . . annorum curriculo, cumque iam Dominus . . . merita . . . sui confessoris . . . pandere . . . precurabat, cum autem . . . prorumperet dies conceptione Iohannis baptistae, . . . sed et . . . Wynnebaldi . . . integritatis ostensio, quae . . . cunctis patula pandebat. **b** *coni.:* CHRON. Fred. 4,43 Chlotharius com in Alesacius villa Marolegia cuinomento . . . accesserat, . . . multus . . . gladio trucidarit (trucidat *var. l.*). **5** *in anacolutho:* LIUTG. Greg. 2 p. 67,11 cum (dum *2*) . . . Bonifatius . . . post tredecim annos . . ., post hos . . . tredecim annos . . ., dum . . . iter agere coepisset . . ., pervenit ad Palatiolum monasterium.

B *de usu:* **1** *in anaphora:* **a** *in univ.:* WALAHFR. hort. 26sqq. purior aura diem cum iam reserare serenum inciperet . . ., cum silvae foliis . . . vernarent *eqs.* WIDUK. gest. 1,36 p. 52, 9sqq. cumque plures eadem confirmarent *eqs.*; et cum conventus esset populi *eqs.*; cum autem dimissa esset multitudo *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,216sqq. cum crastina punctum lux videt octavum, gratam portabo coronam; cumque meum funus . . . crędula turba sacello ingerat *eqs. persaepe. remissius i. q. et – und:* GERH. AUGUST. Udalr. 1,25 l. 35sqq. cumque castra metati fuissent (sunt *var. l.*), cum sol occasui radios inserere coepisset, venit quidam homo, qui *eqs.* **b** *abund.:* AGNELL. lib. pont. 158 p. 380,18 cum incubare coeperit . . . nox et Romanorum cum fuerit corpora ex dapibus . . . opleta, prima quies, quasi sepulti iacent. VITA Liutb. 30 p. 35,15 cum venerat (venisset *Br2*) ad eum . . . et ab eo cum *(om. Br2)* interrogata fuerat (fuisset *Br2*), . . . respondit. GERH. AUGUST. Udalr. 1,18 visitare . . . Romam cum . . . desideraret et ad fluvium . . . cum *(erasum E)* perveniret *eqs.* THIETM. chron. 7,52 p. 462,29sqq. cum . . . multa . . . questus sim imperatori . . . cumque bona inde mihi profutura sperarem *eqs. saepius*. **2** cumque: **a** *i. q. 'et cum': passim, e. g. p. 2094, 69. 2095, 1. in initio capitulorum:* CHRON. Fred. cont. $37^{in.}$ cumque (cum *var. l.*) . . . Pippinus, quod . . . petierat, non inpetrasset et Aistulfus hoc facere contempsit (contempsisset *var. l.*), . . . rex . . . omnes Francos . . . ad se venire praecepit. VITA Bonif. II $10^{in.}$ cumque corpus viri Dei . . . lavatur, . . . vulnera eius sanguinem profuderunt. *al. v. et p. 2095,40.* **b** *i. q. 'cum':* HUGEB. Willib. 3 p. 91,1 post haec itaque cumque . . . estatis iam inmineret tempus, pater suus et frater . . . inchoaverunt iter. 5 p. 105,7 ast ibidem tunc cumque . . . ditatus erat honore, unam erat ebdomadam. Wynneb. 13 p. 116, 7 confestim cumque illi fodere ceperunt, episcopus exhibit foras. *ibid. al.* **3** cum(que) *subordinatione evanida (cf. p. 2095, 71sqq. 2096,61sqq. 2097,70sqq.):* **a** *enunt. principali additur 'et', '-que' sim.:* MIRAC. Gertr. I 5 cumque . . . congregatio . . . ad opus divinum consisterent (consistebant *A2*), et . . . superveniente . . . puella . . ., tuleruntque (tulerunt A3a. b) eam sorores et *eqs.* WILLIB. Bonif. 6 p. 28,19 cumque . . . sanctae trinitatis fidem . . . conscriptam detulisset, reddiditque (reddidit *var. l.*) . . . pontifici. ARBEO Emm. 21 cum . . . cuiuscumque poti genus in ore percipisset, statimque *(A1,* statim *cett.)* . . . a spiritu inmundo correptus . . . turpis perstripebat sermonibus. HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,22 cumque . . . monachicalis vitae normam . . . adimplevit, et . . . in presbiteratum consecratus est gradum. *al. v. et p.2099,68. sensu causali: v. p.2098,28. sensu concessivo: v. p.2099,1.* **b** *abund.:* COMPOS. Luc. I 15 batte et tene illut *(aurum)* cum tenacla ferrea, et cumque (COMPOS. Matr. 77, 4 cum) battis, sed (et COMPOS. Matr.) tornatur de intro in foras. HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,19 post haec itaque cum *(om. 3)* . . . adimplere optabat desideria, statimque (statim *2. 4.* 4^{b}) . . . inchoaverunt iter. 8 p. 112,41 post haec itaque tunc . . ., cumque . . . arreptus est . . . infirmitate, et egritudo iam tunc magis quam membra invalescebat. *ibid. al. v. et p.2097,3.2099,67. adde:* PASS. Quir. Teg. 16 ubi cum *(om. 3)* dictum est illi *(abbati)*, quod *eqs.*; qui . . . cum pervenisset ad cellam . . .; cumque . . . consedisset . . ., previculas coepit legere. **c** *qualitate enunt. secundarii prorsus amissa fere i. q. tum, deinde, et – etwa: dann, darauf, und:* WILLIB. Bonif. 6 p. 30,19 cum *(m. al. corr.* tum *3)* vero Hessorum iam multi . . . manus inpositionem acciperunt, et alii quidem . . . fidei documenta . . . percipere rennuerunt. HUGEB. Willib. 4 p. 92,26sq. cumque (iamque *4*) . . . levavit se cum . . . sociis, et pergere ceperunt; cumque perrexerunt et venerunt usque ad urbem . . ., et ibi manebant duos dies; et *eqs. saepius*. AGNELL. lib. pont. 49 p. 311,28 cumque omnes cum eo *(electo)* properantes Romam venerunt . . ., die vero crastino erant omnes parati, ut *eqs.* TRANSL. Viti 17 tum (cum *var. l.*) . . . temptavit post sanctum ambulare virtute . . . accurrensque vociferare cepit. *al. v. et p.2095,21.2099,60.* **4** *alternat c. abl. absol.:* WETT. Gall. 26 p. 270,35 finitis matutinalibus orationi-

[Antony]

bus cum repedassent *eqs.* RIMB. Anscar. 41 p. 77,1 corpore . . . feretro . . . imposito cum ad ecclesiam deferretur *eqs.* CHRON. Thietm. 5,21 accepto a rege quodam comitatu . . . cum domum rediret *eqs. persaepe*. **5** *ponitur pro vel alternat c. 'dum' (cf. p. 2095,37sqq.):* CONVERS. Afrae 4 et cum dixisset (dum dixit *var. l.*) episcopus: *'eqs.'*, venit fulgor de caelo. THEGAN. Ludow. 16 qui cum (dum *var. l.*) diu orarent (orassent *var. l.*), erexit se pontifex. BRUNO QUERF. Adalb. A 17 p. 20,7 cum (dum rec. B *[var. l.]*) convenerunt (convenirent rec. B) sancti viri, pluebant ibi sermones Dei. RUODLIEB I 14 cum superare nequit, super hoc quid agat, neque dum <scit> *eqs.* OTTO FRISING. chron. 2,36 p. 111,3 cuius rei rationem . . ., cum (dum *var. l.*) ad Augusti Cesaris principatum ventum fuerit, . . . reddemus. *saepe. v. et p.2096,39.56.2100,2. adde:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 422,21 meminisse debemus, quod 'dum' saepe ponatur . . . pro 'cum'. **6** *perraro vel singulariter ponitur:* **a** *pro acc. c. inf.:* **α** *quod, quia – daß:* TRAD. Frising. 1520c (a. 1098/1137) cognoscant tam futuri quam presentes, quum Irmingardis necnon et filii sui . . . tributarii sunt aecclesię sanctę Marię. *ibid.:* notum esse cupimus universis, quum *eqs.* CHART. eccl. Werd. 13 notum iri volumus . . ., quum magister Weremboldus . . . decem iugera sua . . . ecclesiae . . . contradidit. TRAD. Frising. 1561e nos testimonium ei perhibemus, quum per manus Chunradi . . . delegati sunt ad altare eiusdem matrone *(sc. quaedam familia).* **β** *ut – wie:* WALAHFR. imag. Tetr. 177 vidi equidem, cum . . . Rachel . . . Beniamin . . . produceret. *adde:* WALTHARIUS 523 vidi Pannonias acies, cum bella cierent contra aquilonares sive australes regiones. **b** *c. respectu explicationis sequentis i. q. quod – was das betrifft, daß:* WALAHFR. Gall. prol. p. 282,7 cum duo sint vocabula unam gentem significantia, priori nomine nos appellant circumpositae gentes . . .; sequenti usus nos nuncupat barbarorum. RIMB. Anscar. 3 p. 23,19 cum seniores sedentes dixerim, in ipso quodammodo sedebant *(de visione).* 42 p. 78,1 cum duo martyrii esse genera constet . . ., utrumque voluntate tenuit, ad alterum effectu pervenit. **c** *comparative i. q. (sic)ut – (so) wie:* FORM. Senon. I 51 fuit iudicatum, ut illa leodo, cum lex erat, ipsius lue solvere deberet. NADDA Cyriac. I prol. 2 cum timida vox dicit psalmiste: *'eqs.' (Vulg. psalm. 138,6)*, sic nec nego alicuius rei me auctorem audeo profiteri. **d** *interrogative i. q. quo tempore, quando – wann:* CARM. Bur. 114,1,6 quamdiu modo vixeris, semper letare, iuvenis, quia nescis, cum deperis. **e** *disiunctive (abund.) i. q. (si) . . . an – ob . . . oder:* FORM. Marculfi 2,1 l. 132 ille, qui se semper cogitat, ⌞cum vellit nollit⌟ (quod vellit et nolet *var. l.*), esse moriturum. **7** *abund.:* **a** *in univ.:* MIRAC. Gertr. I 3 tunc mirum in modum ⌞cum subito⌟ (cumsubito *ed. ex A2,* erasum *A1*, subito *A3a. b*) viderunt liberatum monasterium . . . de incendio. **b** *c. aliis coni.:* **α** postquam cum: TRAD. Frising. 143a p. 148,25 (a. 791) portionem postquam cum partivi cum filio meo . . ., tradedi . . . ad ipsum altare. **β** *?*usque dum cum: TRAD. Patav. 73b (a. 818/38) ego in potestate habui *(sc. cellulam)* usque dum Ernus sibi cum *(an leg.* eum*?)* iniuste rapuit. **γ** *?*ubi cum: *v. p.2100,57.* **c** *?c. abl. absol.: v. p.2098,37.* **d** *in struct. contam.: v. p.2099,51.* **e** *in anaphora: v. p.2100, 15sqq.* **f** *in exemplis subordinationis evanidae: v. p.2100, 49sqq.* **g** *in locut.* velit nolit: *v. l.44.*

C *de collocatione:* **1** *postponitur variis orationis partibus sive per emphasim sive ratione metrica anteceptis: persaepe, e. g. p.2095,61.2096,34.2099,29.* **2** *postponitur verbo (fere in poesi):* TIT. metr. III 3,6 quondam erimus erat . . . istic belvarumque boatus horrendum auditus et echo, nunc modolamine chori crepunt cum carmina vocum *(aliter interpr. ed.).* WANDALB. creat. mund. 150 iamque impleta placebat mundi machina primi, dixit cum sator orbis: *'eqs.'* HROTSV. Mar. 705 quae *(Maria)* . . . solo fuerat cum forte locata, . . . terribiles procedunt namque dracones. *al.* **3** *ab initio enunt. remotius ponitur:* THIETM. chron. 4,39 is post multas bellorum asperitates, quas . . . perpessus est, ad gratiam imperatoris . . . et ad patriam honorifice cum remearet *eqs. ibid. al.*

compos.: *cumcumque, cumque.

cumace *v.* comacum. **cumalesco, cumambulo** *v.* coa-.

1. *cumba (comba, *?*comma), -ae *f.* *(orig. gall.; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1524sqq.)* **1** *convallis, saltus – Tal(kessel), (Berg-)Schlucht:* **a** *in univ.:* MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 178,1; a. 1091/92) mons . . . a septentrione et meridie residentibus -is (tumbis *1*) in altitudinem cumulatur. **b** *in nom. propr.:* TRAD. Altaerip. 19 (a. 1138) Wilelmus . . . dedit . . . fratribus . . . perpetuo possidenda Combas (C-as *var. l.*) et cresimentum circumquaque in campis. CHART. Altaerip. 5 p. 345,26 grangiam de C-is cum appenditiis suis. *al. (v. ind.).* CHART. Laus. 287 usque ad . . . C-am Giroldi. **2** *?de vase quodam fort. i. q. alveus – viell.: Trog:* Ps. GERH. CREM. sept. 5 p. 320,7 mitte *(sc. mixturam)* in commam et inhuma in sargin (*ni subest* cymba).

2. cumba *v.* cymba.

1. *cumblus, -a, -um. *(francog. vet.* comble; *v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 589) cumulatus, refertus – gehäuft, übervoll (de mensura frumenti):* CHART. Laus. 103 (c. 1200) casale Viberti II cuppas avene, I -a (-am *var. l.*) et aliam rasa (rasam *var. l.*). *cf.* 3. *culmus.

2. *cumblus, -i *m. vel* ***cumblium,** -i *n.* (*francog. vet.* comble; *v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 587sq.; cf.* cumulus) *culmen, summitas – Gipfel, Spitze* (*locut.* in fundo et -o *sim. i. q. totaliter et integraliter – völlig, ganz und gar; cf. francog.* de fond en comble): GISLEB. MONT. chron. 242 p. 319,10 ut ipsius nemoris proventus omnes tam in fundo quam in -o in vestes dominarum convertantur. 247 ut ipsa ecclesia . . . ad voluntatem suam et de nemore tam in fundo quam in -o agat. CHART. Lamb. Leod. 360 prefatam villam esse allodium ecclesie . . . et ad ipsam pertinere in fundo et -io, in alto et basso, in minuto et grosso.

cumburo *v.* comburo.

1. *cumbus, -i *m.* (*?*κύμβος; *cf.* catacumba) *cavus recessus, caverna (tumbae) – Höhlung, (Grab-)Höhle:* VITA Elig. 2,6 p. 699,9 cum . . . scabare humum coepisset, mox repperit -um . . . veterrimum tegentem corpus sacratum. INVENT. Quint. II 216 (MGPoet. IV p. 1002) invenit -um . . . vetustum, quo . . . Christus servarat ab aethere corpus.

[2. cumbus *v.* lumbus: ANTIDOT. Sangall. p. 88,15.]

cumc- *v.* conc- *praeter:*

***cumcambturius** *v.* *concambitorius.

cumconbo *v.* concumbo.

***cumcumque** (-unque) *coni. quandocumque, quotiens(cumque) – wann immer, jedesmal wenn:* CHART. Ger. Col. 112 (a. 1241) -nque in manus alienas predicta area mutata fuerit, nobiscum II sol. . . . component.

cumd- *v.* cond-.

***cume** *v.* 1. *comex. *adde:* ALPHITA II p. 7,2 aloes lignum, cuius sunt tria genera, videlicet cume, cameatis et same.

cumen *v.* gumen. ***cumenata** *v.* *cuminata.

cumera, -ae *f. vas frumentarium, granarium, repositorium (ubi frumentum siccatur) – Kornbehälter, -speicher, -boden, Darre:* SUMM. Heinr. A 7,262 -a darra (*item* B 5,124). AMARC. serm. 4,6 dives . . ., cui spretis -is tenet area multa medimna. HILLIN. Foill. 15 (MGScript. XV p. 926,52) contigit . . ., ut quidam eorum *(Teutonicorum)* -am indominicatam frumenti frangere laborarent.

cumes *v.* 1. comes. **cumex** *v.* cimex. **cumf-** *v.* conf-.

cumg- *v.* cong-. **cumiatus** *v.* commeatus.

cumina *v.* condamina.

***cuminata** (-men-), -ae *f.* (*cf.* cuminum) *careum, ami – Kümmel, Ammi (Cuminum Cyminum L., Carum Carvi L. vel sim.):* IOH. IAMAT. chirurg. 8,10 recipe . . . -enatam, tribulum marinum, absinthium, coque in marina aqua. WALTH. AGIL. med. 2 p. 86,37 his utatur electuariis . . ., scilicet . . . -a Alexandrina, diagalanga. THADD. FLORENT. cons. 139,46 recipe diagalangam, . . . pipereon, -as (cummatas *ed.*) Alexandrinas *eqs.*

***cuminella** (cim-, cumn-) -ae *f.* (*cf.* cuminum) *careum, ami – Kümmel, Ammi (Carum Carvi L., Ammi Copticum L. vel sim.):* ALPHITA I p. 284,15 ci-a, biperdium, ardeos idem. II p. 30,20 carvi agreste, cumn-a, ameos, cordumeon vel cordumeni idem. p. 40,15 ci-a, piper album idem; respice in carvi agreste.

cumino(r) *v.* 1. commino.

[Antony]

cuminum (ku-, cym-, cim-, com-, -mm-, -non *sim.*), -i *n.* (κύμινον) *form.: nom.:* -us: *l.6.* kynna: *l.7. gen.* -u: *l. 13.14.22. ?acc. vel gen.* -o: *l.10.12.23. acc.* -a: *l.9. careum, ami – Kümmel, Ammi (Cuminum Cyminum L., Carum Carvi L., Ammi Copticum L. vel sim.; cf.* GLOSS. III 387,43 St.-S. cunimum cumel. 471,26 ci-us cumin. 542,36 k-um kumel. 559,34 kynna karui gartkvmel. IV 168,29 cippus [ci-um *var. l.*] chumic [*per confusionem, cf.* 46,47. 135,59]. *persaepe):* **1** *in univ.:* DIPL. Merov. I 86 p. 76,42 piper uncia I, ci-a uncias II *(sc. dare praecipimus).* RECEPT. Sangall. I 98 addis cummino unc. II. RECEPT. Bamb. 29 ci-on ex vino . . . dabis. ANTIDOT. Bamb. 8 co-o. ANTIDOT. Augiens. p. 49,7 recipit haec: . . . petroselinu, cymminu . . . ana - VI *eqs.* PAUL. AEGIN. cur. 219 p. 160,26 ci-u (*3,54,2* κυμίνου) ≈ II. TRACT. de aegr. cur. p. 147,32 pulvis cimmi et aqua rosata commisceantur. IOH. S. PAUL. diaet. 422 cimium calidum est . . . et siccum. ALBERT. M. eth. II 4,1,8 p. 285ª,38 'kimbiles' *(sc. dicuntur)* . . ., qui vi *(an leg.* vix*?)* moventur ad dationem . . .; propter quod 'kimbi noxistae' (*p. 1121b,27* κυμινοπρίστης) vocantur, quod sonat cy-i venditores (*cf.* I 271 p. 236,13). *persaepe.* **2** *de generibus:* RECEPT. Lauresh. 2,64 -u<m> Alexandrinum. 3,11 ci-i Syriaci. ANTIDOT. Bamb. 17 ci-u Ethiopicu ℥ sex. ANTIDOT. Glasg. p. 150, 43 ci-o Tibaico - II. PETR. MUSAND. summ. p. 265,46 ci-um commune. ALBERT. M. veget. 6,303 ci-um (-um *L*) est herba habens folia stricta et longa; . . . invenitur diversificari in duo semen ci-i; 'est' enim 'aliud nigrum' et 'aliud citrinum', et hoc vocatur 'Persicum'; adhuc autem 'aliud' est 'silvestre' et 'aliud domesticum'. *al. adde:* CIRCA INSTANS p. 5aᵛ anisum . . . alio nomine dicitur ci-um dulce.

cumisto *v.* commixto. **cumito** *v.* 1. cubitus.

***cumlateracio** *v.* *collateratio.

cumm- *v.* comm- *praeter:* **[cummata** *v.* *cuminata.**]**

cummen *v.* gumen. **cummi** *v.* gummi.

cumminico *v.* communico. **cumminum** *v.* cuminum.

***cummunnacia** *v.* *communantia.

***cumnegotiator** *v.* *connegotiator.

***cumnella** *v.* cuminella. **cumolus** *v.* cumulus.

cump- *v.* comp- *praeter:*

cumpisco *v.* compesco. ***cumpra** *v.* *compara.

1. cumptus *v.* 1. como. **2. cumptus** *v.* cunctus.

cumpulsus *v.* 2. compello. **cumpus** *v.* compos.

1. cumque *adv. ubi(cum)que – allenthalben, überall:* HRABAN. carm. 21,1 lex pia -e Dei latum dominans regit orbem. 40,13,2 resonant cymbala -e.

2. cumque *v.* 2. cum *p.2100,24sqq.* **cumquiro** *v.* conquiro.

cums- *v.* cons- *praeter*

cumsoprinus, cumsuprinus *v.* consobrinus.

cumt- *v.* cont- *praeter* **cumtus** *v.* cunctus.

cumvallis *v.* convallis. **cumvenio** *v.* convenio.

***cumulamentum,** -i *n. summus gradus, fastigium – die höchste Stufe, Gipfel:* THEOD. AMORB. Mart. 25 vir Deo charus . . . omnium dolorum -a expertus est.

cumulanter, cumulate, cumulatim *v.* cumulo.

1. cumulatio, -onis *f. aggregatio, coacervatio – Anhäufung:* **1** *in univ.:* IUSTIN. Lippifl. 271 praedae. **2** *conspissatio – Verdichtung:* MAURUS progn. 28 p. 41ᵇ,30 per quod *(sputum)* removetur cruditas, viscositas, adustio, -o (*sim.* p. 41ᵇ,36). URSO qual. 467 ex quarum *(partium)* aggregatione et -e subiecti fit induratio. **3** *culmen – Höhepunkt:* ALBERT. M. meteor. 2,1,10 p. 527ᵇ,37 frigus . . . primum et multum frigus est addens illi -i frigoris *(de effectu vehementis frigoris).* **4** *?collatio, donatio – ?Schenkung:* DIPL. Conr. I. 3 p. 4,25 quidquid . . . pontifex suae domui per -es *(an leg.* cumutationes*?)* vel emptiones aut quaslibet ocasiones acquisierat.

[2. cumulatio *v.* *tumulatio: WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 12.**]**

cumulator, -oris *m. qui coacervat – einer der aufhäuft:* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 442,12 (c. 1220) in colligendo feno . . . -r integrum panem recipit, messor moytalem panem.

cumulo (com(m)-, cuml-), -avi, -atum, -are. *struct. notabiliores: c. praep. pro casu simplici:* in *pro dat. personae: p. 2104,51.56.* cum *pro abl. rei: p.2104,70. usu refl.: p.2105,23.*

I *proprie vel in imag.:* **A** *coacervare, acervatim colligere, in cumulum congerere – (auf-, an-, zusammen)häufen, auf einen Haufen bringen:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* BONIF. carm. 1,216 horrida ˹pestiferis -at˺ (sicque meis co-o C) tormenta maniplis *(sc. turma Avaritiae consentientium).* AEDILV. carm. 20,56 talia dum sanctae -ant penetralia casae munera *eqs.* WALAHFR. Wett. 371 gazas. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,15 miseriae miseriam. *al. in lusu verborum:* ALBERT. STAD. Troil. 4,206sqq. Troes et Danai potius tumulare videntur ob nimios cumulos quam -are suos; in tumulos iactant cumulos tumulos -ando et -ant tumulos intumulando viros. **β** *medial. i. q. (ac-, ex)crescere, surgere, tumefieri – (an-, heran-, empor)wachsen, ansteigen, anschwellen:* ALCUIN. carm. 88,4,2 accrescens -tum gurgite flumen. VITA Leod. 1,551 (MGPoet. III p. 20) plenis culmis gravidae -antur aristae. ANON. geom. 3,26 p. 335,24 III in se ductus in IX -atur. ALBERT. M. animal. 3,137 quae *(pinguedo)* ante intestina et circa ea frequenter -atur. *al. v. et p.2102,4.* **b** *publ.:* **α** *de terminis:* CHART. Burgenl. I 409 p. 279,7 (a. 1262) in partem meridionalem ad arborem byk, sub qua est meta -ta. 478 p. 320,42 ad duas metas, quarum una piro -ta, alia terrea. *ibid. al. c. sensu circumaggerandi:* CHART. Burgenl. I 480 p. 321,44 (a. 1265) ad unam pirum meta -tam. CHART. Pommerell. 293 p. 250,35 paries incipit in eodem cumulo et currit . . . ad quercum -tam. **β** *de feno in manipulos colligendo:* CHART. Gosl. I 301 p. 334,26 (a. 1181) pro feno metendo, pro -ando feno. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 450, 37 pratum . . . falcabunt, congregabunt, -bunt *homines villae.* **c** *math. usu medial. i. q. (computando) effici – sich ergeben:* RHYTHMIMACH. 14,17 huic *(numero XCI)* applicita eiusdem septima parte, id est XIII, sexies -buntur CLXVIIII. *cf. l.16.* **2** *latius (fere de anim.) i. q. coadunare – versammeln (medial. i. q. congregari, colligi – sich zusammenscharen, sich versammeln):* AEDILV. carm. 6,53 turba nefanda . . . semper -ta sub armis. 17,11 nimia -ante caterva. CARM. Scot. II 1 sol. 5,3 ordine servato -tis quinque nigellis *(spectat ad ludum lapillorum). in serie decrescenti:* DICUIL. epist. cens. 36 (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 8ᵛ) libra, deunx, dextans, dodrans, bissis -antur. **B** *cumulo tegere – sich häufen (auf), gehäuft be-, zudecken:* AEDILV. carm. 15,15 tenebris -antibus arva. HELM. chron. 83 p. 158,30 mensam . . . viginti fercula -arunt. **C** *(ad cumulum) replere – (gehäuft) voll machen, füllen:* FLOR. LUGD. carm. 1, 135 bis cofinos . . . -arunt fragmina senos *(spectat ad Vulg. Matth. 14,20).* SEDUL. SCOT. carm. II 30,49 gaudet ovile Dei, niveo grege quod -atur. *de mensura (cf. p. 2105, 31sqq.):* TRAD. Frising. 1772 p. 547,40 (c. 1160) I gorzam salis bis -andam.

II *translate:* **A** *accumulare, large tribuere, conferre, parare – häufen (auf), reichlich zuteilen, zukommen lassen, bereiten (pass. fere i. q. [large] contingere – [reichlich] zuteil werden, zufallen):* **1** *in univ.:* LIBER diurn. 68 in subiectis meritorum -are suffragium (*sim.* COD. Karol. 46 p. 564,10 tantis beneficiorum . . . a vobis comm-tis suffragiis . . . universalis Dei ecclaesia . . . exultat). RADBERT. carm. 1,57 (MGPoet. III p. 47) munere divino quamvis co-entur (-entur *var. l.*) opima. DIPL. Heinr. III. 111 bonis premia malisque penas -amus. RUODLIEB V 233 faidas in te non cessabas -are. CHRON. Pol. 1,28 magnam sibi Ungarorum invidiam -vit (cumlavit *S*) *Bolezlavus.* CHART. Heinr. Leon. 112 p. 169,21 (interp.) ut ipsis *(felicibus)* apud Deum merces copiosa -etur in celis *(cf. Vulg. Matth. 5,12). saepe. pass. de sententia i. q. ferri (pro) – ausfallen (zugunsten):* CHART. Carinth. V 61 p. 35,13 (a. 1271) probatione . . . prehabita . . . prenominate ecclesie . . . sententia iuris -ta fuit, extunc quieta ac pacifica possessio adiudicata. **2** *(insuper) addere – (obendrein) hinzufügen:* CHRON. Merseb. 5 p. 178,19 praefati talibus repudiati responsis donationes suas ad maiorem -ant (tumulabant *var. l.*) honorem *(sc. episcopi).* **B** *onerare, (large) afficere, instruere, donare – überhäufen, (reichlich) versehen, ausstatten, bedenken (mit):* CARM. cod. Vindob. (806) 71,2 hoc subter iaceant defuncta cadavera fratrum tegmine, cum precibus donec -entur amenis *(aliter vix recte interpr. ed.;* tumulentur *ci. H. Leithe-Jasper, fort. recte).* NOTKER. BALB. gest. 1,24 p. 33,6 infinita pecunia -tus. WALTH.

[Antony]

Spir. Christoph. II 3,78 sideream -vit laudibus aram. Gerh. August. Udalr. 1,24 l. 42 multarum virtutum opulentia -tum ... virum. Dipl. Loth. III. 43a p. 71,17 terrena ... felicitate -ari. Chart. Bern. III 297 p. 278,21 nos ... permaxima servitiorum ab honorabilibus ... viris ... benivolentia -ti. *saepe. c. sensu confirmandi:* Dipl. Karlom. (II.) 5 ut ... hoc ... preceptum pleniori robore -etur *eqs.* **C** *augere, amplificare – mehren, steigern, vergrößern:* **1** *in univ.:* Amalar. ord. expos. I 13,3 Christi corpus *(i. ecclesiam).* Vita Liutg. I 31 p. 80,2 criminationem. Walth. Spir. Christoph. II 3,54 ore manuque suum satagens -are talentum. 5,22 caumatis aestum. Berth. Zwif. chron. 38 p. 260,5 damnum ... semper -are, non minuere. Hist. peregr. p. 147,27 Grecis dolor et trepidatio -atur. *al.* **2** *promovere, locupletare – fördern, bereichern:* Vita Galli II 1084 crevit successibus ... iunctio sanctorum, semper quam gratia Christi auget, multiplicat, -at ditatque repletque. Dipl. Loth. I. 133 p. 297,2 loca eorum *(servorum Dei)* ... honoribus et confirmationibus -amus. Dipl. Otton. III. 256 p. 673,23 ecclesiam Dei ... beneficiis -are atque augere. *al. ornare, insignire – schmücken, auszeichnen:* Wandalb. martyr. 369 Hesperiam ... Zoelus martyribus -at iunctus denisque novemque. **3** *refl. i. q. se ad cumulum accommodare – in vollem Maße entsprechen:* Aedilv. carm. 18,34 se ... sui cupiunt votis -are parentis *monachi (aliter vix recte interpr. Campbell).* **D** *complere, consummare - vollkommen machen, 'krönen':* Aldh. virg. II 41 meritum -vit *Anatolia* sanguinis ostro *(i. martyrio).* Poeta Saxo 4,5 natalis tanti *(sc. Domini)* -verat omnem laeticiam ... praesentia regis.

adi. **cumulatus,** -a, -um. **1** *proprie:* **a** *coacervatus – gehäuft:* **α** *in univ.:* Eupolemius 2,37 fit strages -a virum. **β** *de mensura (cf. p.2104,45):* Chart. Mog. A II 536 p. 895,4 (a. 1190) avene XXXV maldra -a. Cod. Wang. Trident. 261 p. 487, 20 modios XLIII bone siliginis sicce ad mensuram -am (*sim.* 262 p. 488,33). Statut. ord. Teut. p. 110,3 dabit ... ordeum bestiis ... et non augebit pabulum super mensuram simpliciter -am *vicemarischalcus. cf.* 1. *cumblus. **b** *repletus – gefüllt, voll:* Rather. prael. 5,24 *exquiritur*, cuius arca -ior, camera refertior, domus sit repletior. **2** *translate i. q. amplus, largus, plenus – groß, reich(lich), voll(kommen):* Notker. Balb. gest. 2,11 p. 68,2 quam *(sapientiam)* ... scripturarum assiduitate -iorem reddere non cessabat *Hludowicus.* Lamb. Hersf. annal. a. 1065 p. 99,25 transitoriae felicitatis splendorem vitae innocentia ... clariorem in eo *(Gunthero episcopo)* -ioremque faciebant. Chart. Mog. A II 676 p. 1109,24 (epist.) ut ... in celo perhemnis glorie -issimam retributionem optineatis. *al. vehemens – inständig:* Epist. Meginh. 6 p. 199,21 -iori prece nec vestram gravitatem nec nostrum pudorem onerare placet.

adv. **1. cumulanter.** *ample, large – in hohem, reichem Maße:* Wolfhard. Waldb. 4,6c ut ... iocunditas exilarantium duorum -ius augeretur.

2. cumulate. *ample, large - in hohem, reichem Maße, reichlich:* Arnulf. Halb. ad Heinr. p. 477,1 ut, quod unus minus posset, a duobus aut tribus -ius suppleretur. Cod. Udalr. 40 p. 84,26 divina miseratio votis nostris solito -ius satisfecit. Chart. Livon. A 11 p. 13,18 (epist. papae) ut ... doctrinae Christi utilitas per tuam *(sc. episcopi)* solicitudinem -ius proveniat indigentibus. *al. vehementer – inständig:* Ruotg. Brun. 20 p. 21,22 opto et -e desidero, ut *eqs.*

3. cumulatim. **1** *acervatim – gehäuft, zuhauf:* Gloss. II 458,46 St.-S. -m hufliho. 513,66 -m merlicha *(loci spectant ad Prud. apoth. 717).* **2** *complete, perfecte – vollständig, vollkommen:* Ioh. Scot. carm. 3,5 primus ... dies, quo machinae mundi -m dicitur esse in species proprias transitus ex nihilo.

***cumulosus,** -a, -um. (cumulus; *cf.* globosus) *formam cumuli, coni exhibens – spitz zulaufend, kegelförmig:* Mirac. Annon. 3,64 quidam ex hiis, qui in calce comburendo sudabant, cum fornacem calcis ex lapidibus -um exstruxisset *eqs.*

cumulus (com-, -mm-, -mol-), -i *m.* (-um, -i *n.: p.2106,48.65*; -a, -ae *f.: p.2106,64.2107,3*) **I** *proprie vel in imag.:* **A** *strictius i. q. acervus, congeries, mons – Haufen, (An-, Auf-)Häufung, Berg:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* Aldh. virg. I 29 p. 267,9 quomodo turgescens pontus in -um (tumulum *var. l.*) creverit *(item de fluctibus tumidis:* Theod. loc. sanct. 1311 undarum ingentibus -is ... sese collidentibus. *al.).* Notker. Balb. gest. 2,17 p. 85,21 ne ad -um peccatorum, quem vivens exaggeravi, etiam mortuus aliquid superinicere ... deprehendar. Hrotsv. Pel. 361 glebae sub -o conduntur fragmina sacra. Walth. Spir. Christoph. II 4,206 qui *(Abraham)* -is pirę pignus decrevit anile. Hildeg. phys. 7,43 p. 1336C -um, id est huffen, formicarum ... in aqua coquat *(sc. phlegmaticus).* Helm. chron. 83 p. 158,24 inter -os nivis. *al. in lusu verborum: v. p.2104, 10. locut.* in uno -o *i. q. uno tempore – auf einmal:* Acta civ. Rost. B I 5,28 p. 97 (a. 1262) civitas habet *(sc. praestare)* in uno -o XXII millenarios *(sc. laterum).* **b** *copia – Menge, Masse (bona consummata – Vermögensmasse: l.16):* Dungal. (?) carm. 2,4 inmensum argenti pondus ..., gemmarum -os. Poeta Saxo 4,132 argenti -os (-olos *G*). Chart. Salisb. 509 p. 688,13 mediam portionem decime et custodie et -i publicati. *abl. pro adv. i. q. acervatim, copiose – haufenweise, massenhaft:* Ysengrimus 5,461 gaza venit -o. **2** *spec.:* **a** *publ. et iur.:* **α** *de terminis i. q. agger – (Erd-)Aufschüttung:* Trad. Frising. 1007 (post 895) ad illos -os, quos lewir vocamus. Chart. Burgenl. I 61 p. 33,14 quam *(terram)* ... cum -is et signis certis assignavit pristaldus Iacobus. Chart. Heinr. Leon. 41 p. 60,4 (interp.) terram ... usque ad -um lapidum prope villam Bvnistorp. Chart. Sil. D III 521 circumdare ... villam universam metis et notabilibus -is. *al.* **β** *de mensura ('Haufe', cf. Dt. Rechtswb. V. p. 248):* Chart. Naumb. 391 p. 352,23 (a. 1196) quilibet *(mansus)* solvit V scheplos humuli cum -o et VItum sine -o. Notae Gembl. (MGScript. XIV p. 599,14) IX -os avene. Chart. Turic. 1390 decem modios tritici et duo quartalia minus uno -o. *al. de feno c. sensu manipuli:* Chart. Lamb. Leod. 195 p. 257,26 (a. 1230) de feno ... undecimus -us debetur. *v. et p. 2062,39.* **b** *math. i. q. summa – Summe:* Smar. carm. 1,5,12 unius a fonte pluralis calculus haurit, unde nimis -um tollit ad alta suum. Rhythmimach. 14,17 fiet ... -us CCLXXXVIIII. *al. remissius:* Ps. Boeth. geom. 828 quae *(longitudo et latitudo)*, videlicet VI CCCC et III DC, in unum summae -um redactae X restituunt. **B** *latius:* **1** *clivus, tumulus – Hügel (in nom. propr.):* Chart. Altenberg. 223 (a. 1259) partem domus et aree site super Bracicumulum *('Malzbüchel').* **2** *follis (inflatus) – (aufgeblasener) Ballon (de tumore pectoris):* Udalsc. Egin. 4 videres pectus *(sc. phrenetici)* ... in -um succrescere. **3** *grossitudo, nodus – Verdickung, Knoten (de volumine ligaminis):* Wilh. Salic. chirurg. 3,10 p. 345D loco faldellarum stuppearum procedere potes cum solis petiis lineis, cum ex ipsis minor fiat -us in loco, quod est valde utile propter membri *(sc. digiti)* parvitatem.

II *translate:* **A** *mensura, amplitudo – (Aus-)Maß, Größe, Umfang:* **1** *in univ.:* Epist. Desid. Cad. 2,6 nobis comolum gaudii videtur adcriscere. Vita Liutb. 4 virago cottidie gradatim suae perfectionis -um augens. Otto Frising. gest. 2,17 p. 119, 27 accessit ad huius indignationis -um, quod *eqs.* Trad. Ebersb. 3,27 partem ... predii ... tradidit in concampium ... monasterio pro tantundem agrorum, pratorum silvarumque -o. *al. c. sensu stimuli:* Vita Liutb. 29 p. 34,9 flendi tibi -os augebo. Walth. Spir. Christoph. II 4,249 nullus avaricię -us nos promovet inde. **2** *plenitudo – das volle Maß, Fülle:* Ionas Bob. Ioh. 13 p. 337,13 ne elationis macula -um gratiae tollat. Liber diurn. 39 -o libertatis largito ab omni servili ... conditione liberum te esse censemus. Dipl. Loth. I. 32 p. 109,1 divinarum adsequi obsequiorum -o. **B** *de mensurae complemento i. q. augmentum, incrementum, amplificatio, accessio – Mehrung, Steigerung, Zuwachs (saepius accedente compar. quantitatis, e. g. l.65.67):* Form. Marculfi 2,46 centumplicatu venorae ... refertum mercedis commolum (co-um, commulam *var. l.*) ... recipiatis. Arbeo Corb. 7 ad pernitionis amplius -um. Dipl. Karlom. (II.) 21 p. 315,29 ad maiorem nostrae mercedis -um (emolumentum *var. l.*). Hist. peregr. p. 161,3 ad laborum ... et miseriarum -um ... famis invalescebat angustia. Const. imp. I 373 ad imperialis excellentię -um et honoris accedit incrementum, cum *eqs.* Chart. Neocell. Brixin. 62 p. 105,17 quod ... maior ecclesie nostre honoris et proventuum posset -us provenire. Chart. Eichsf. 400 et in remedium peccatorum meo-

[Antony]

rum et -um meritorum. *persaepe. usu attrib. (ni subest adi.):* FORM. Marculfi 2,49 quatenus . . . mereamini mercedem recepere comolam (cummolam, commulam, -um *var. l.*). **C** *de mensura redundante i. q. abundantia, enormitas – Übermaß:* COD. Karol. 21 p. 522,35 per eas *(litteras)* . . . letitiae -um . . . nobis confertum est. PAUL. DIAC. carm. 6,2 virtutum -os ordiar unde tuos? BENZO ad Heinr. IV. 6,6 p. 564,13 ob ruinę -um. *excessus – Auswuchs:* HYMN. Hraban. 27 (14),2,1 ut admissi delitescant facinoris -i.

III *meton.:* **A** *merces – Lohn:* GUNDR. ad Ermenr. (MG Script. XV p. 154,37; a. 839/42) ut . . . uterque -um sudoris recipiat in futuro, ego petitionis, et tu scriptionis. **B** *additamentum, superadiectum – Zugabe, zusätzliche Leistung:* HELM. chron. 71 p. 137,5 defectum . . . vectigalium integraverunt cum -o *indigenae*. **C** *culmen, fastigium, apex – Höhepunkt, Gipfel, Krone:* PASS. Petri et Pauli 77 omnibus his -us successit Symon amaris. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 24,8 rex Ungarorum . . ., cuius perfectio a -o incipit, cuius preconium ad summa progreditur. ALBERT. M. euch. 1,5[capit.] hoc sacramentum est gratia supra gratiam quasi -um continens gratiarum. *al. de homine perfectissimo:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,24 -o prę sente typorum. SCHOL. Boeth. mus. 1,1,515 Pitagoras i. non indigens interrogationis vel interrogationis -us; ΠΥΘΟC enim interrogatio, ΑΓΟΡΑ -us; inde ΑΚΟΡΑ ecclesia vel synagoga dicitur (*confunditur* ἄκρα *c.* ἀγορά, *ut vid.; sim.* 1,9,39. 1,10,3). *cf.* 2. *cumblus. *Antony*

cumun- *v.* commun-. **cumvoco** *v.* convoco.

cumut- *v.* commut-.

1. *cuna, -ae *f. (russ.* kuna; *de re v. F. v. Schrötter, Wb. d. Münzkunde. 1930. s. v.) de nummo quodam fere i. q. denarius – etwa: Denar:* CHART. Livon. A 413,9 (a. 1269) cuilibet lodiae dabuntur XV cunen; . . . Gotenses X -as dabunt pro rebus suis deferendis.

2. cuna *v.* cunae. **3. cuna** *v.* cyma.

cunabula, -orum *n. script.* con-: *l. 46. 48. al.* -acub-: GLOSS. II 495,40 St.-S. -bil-: *l. 45. adde:* GLOSS. II 13,7 St.-S. *form.: gen.* -arum: *l. 50. sing.: l. 41. 43. 64. al. metr.* cŭn-: CARM. de Nyn. 103. HYMN. Hraban. 7,2,2.

1 *gener.:* **a** *proprie:* **α** *strictius i. q. cunae – Wiege:* VITA Pard. 20 (MGMer. VII p. 38,2) postea genitor . . . berciolum, quod . . . filosophi -um vocant, in domo sua . . . appendit. ALBERT. M. animal. quaest. 9,24/28 p. 212,67 quare in prima aetate pueri multum dormiunt . . . et maxime mediante -o et cantilenis ad somnum excitantur. CHART. civ. Erf. 300 que *(filia)* in -bilis adhuc iacet. *saepius*. **β** *latius i. q. panni – Windeln:* GLOSS. I 79,1 St.-S. con-a ludra. *ibid. al.* **b** *meton.:* **α** *strictius i. q. infantia – Kindheit:* SISEB. Desid. 2 a b i p s i s con-is Deo sacratus (BENZO ad Heinr. IV. 14 p. 308,20. *al. sim.* ERMENR. Sval. 7 a primis -is. *al.*). DIPL. Otton. III. 390 p. 821, 17 nostrarum . . . -arum primus sotius *(Gerbertus). al.* **β** *latius i. q. primordia, origo, fundamentum – Anfänge, Ursprung, Grundlage (abund.: l. 53):* ALDH. virg. I 8 patriarchas . . . futurae incarnationis -a . . . vaticinasse. MANEG. c. Wolfh. 4 salvatorem . . . per primos patres ab ipsis . . . huius mundi -is presignatum . . . advenisse. CONST. imp. II 424,1 ne imperii singule regiones guerrarum -is agitate crudelius . . . depereant. *al. de principiis fidei fere i. q. initiamenta – etwa: Weihen:* ALDH. virg. II 529 baptizandi tribuit *Petrus* -a s a c r a (1889). WALTH. SPIR. Christoph. II 2,112 qui . . . intactae siciet -a sponsae, emplastro fontis obducens vulnera carnis et veteres maculas rudis ipse renascitur infans. **2** *t. t. medic. i. q. canalis (crus fractum tegens) – 'Beinlade', Schiene (de re v. E. Gurlt, Gesch. d. Chirurgie III. 1964. p. 584):* BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,7 p. 118[C] administratur -um de ligno secundum longitudinem cruris, in quo crus *(sc. fractum)* locetur et conservetur a motu (*item* THEOD. CERV. chirurg. 2,40 p. 154[G]).

cunae, -arum *f. form. sing.: l. 69. p. 2108,5. al.* **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. cunabula – Wiege:* HROTSV. Gong. 40 dum vagit *suboles* -a corpore lacteolo. LAMB. LEOD. Matth. I 2425 notulas et cetera -is apta canens *puellula*, que conveniunt puerilibus annis. ALBERT. M. animal. 3,169 motus . . . -arum debet esse lentus. *saepius*. **b** *latius:* **α** *gestamen ad infantes, debiles portandos aptum – Kinder-, Krankentrage:* VITA Ludow. Pii 4 p. 292,16 Hludouuicus . . . filius, -arum adhuc utens gestatorio, benedictione . . . regali insignitus est. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,16 p. 1015[A] ad sanctum Emmerammum defertur *contractus* in -a, infantibus magis . . . apta quam viris. **β** *panni – Windeln:* GLOSS. III 620,12 St.-S. -a ludra. IV 200,25 St.-S. **2** *meton.:* **a** *strictius i. q. infantia – Kindheit:* ALCUIN. carm. 1,1412 quem *(Aelberctum)* . . . a p r i m i s ratio pulcherrima -is corripuit rerum (WALTH. SPIR. Christoph. I 1). CARM. de exord. Franc. 13 (MGPoet. II p. 142) caesareas versemus ab ordine -as. *al.* **b** *latius i. q. primordia, origo – Anfänge, Ursprung:* ALCUIN. carm. 1,17 veteres -as properat *mens* proferre . . . Euboricae raris praeclare versibus urbis.

***cunalic** *v.* *cimalic.

***cunalis,** -e. (cunae) *cunarum similis, ad infantes pertinens – wiegenähnlich, Kinder-:* VITA Ludow. Pii 4 p. 294,8 qui usque Aurelianam urbem -i (cunabuli *var. l.*) est vectus *(sc. Ludowicus infans)* gestamine.

[cunare *v.* *cymarum.**]**

[cunbanum *v.* tympanum: ANNAL. Plac. a. 1270 p. 545,14.**]**

[cuncata *v.* *iuncata: REGISTR. Trident. I p. 100,13.**]**

cuncedo *v.* concedo. **cunchis** *v.* conchis.

cunci- *v.* conci-. ***cunclica** *v.* conchic(u)la.

[cuncola *v.* conchula. *adde ad p. 1166,16:* FRAGM. med. falc. 15 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 175; s. X.[med.]) mit<te> mel et . . . mane cuncolas III.**]**

cuncordia *v.* concordia. **cuncremo** *v.* concremo.

***cunctabilis,** -e. (cunctor) *dubitabilis – zweifelhaft (usu subst.):* VITA Reginsw. 17 tanta illum *(episcopum)* disciplina stigmatizavit, ut videlicet lividae cutis apta vestigia divinae visionis -ia omnia facerent credibilia.

cunctamen, -inis *n. dubitatio – das Zögern, Zaudern:* BEDA hist. eccl. 2,13 p. 112,1 absque ullo -e suscipere illa *(sc. fidem christianam)* festinemus. HEIRIC. Germ. I 5,55 praesul -a saevi pectoris increpitat. HIST. Torn. 5,10 (MGScript. XIV p. 348,12) ad predictam urbem sine -e rediit *Balderedus. al. expressius i. q. cessatio, pausatio – Untätigkeit, Ruhe:* HEIRIC. Germ. I 3,396 hunc *(patrem)* labor oppressum duri -e somni obruerat.

cunctans, cunctanter *v.* cunctor.

cunctatio (-cio), onis *f. script.:* cont-: *l. 47.* cunt-: *l. 54.* **1** *dubitatio, haesitatio – das Zögern, Zaudern (expressius i. q. mora – Verzögerung, Aufschub: l. 46):* RADBERT. Matth. 12, 750 dubietas auferenda est et -o removenda. RIMB. Anscar. 1 p. 18,28 quod . . . ad eum, quem semper tota devotione dilexit . . ., s i n e -e pervenerit (36 p. 70,18. *al. sim.* DIPL. Constantiae 4 p. 14,42 absque. *al.*). 4 quem *(virum)* intuitus omni -e (contatione *var. l.*) postposita Christum Dominum esse credebat. IOH. ELNON. Rictr. 1,227 mentem lętam -o adurit. *al. de causa cunctandi c. sensu impedimenti:* GESTA Bereng. 3,30 o iuvenum fortissime, nostros cur nolis penetrare locos, -o nulla est. **2** *c. sensu percontationis (quasi a* contus *ductum sit) i. q. inquisitio, quaestio – Untersuchung, Befragung:* GLOSS. I 494,4 St.-S. cuntacio infragunga *(spectat ad Vulg. Esth. 4,11)*.

***cuncte** *v.* cunctus.

***cuncticolor,** -oris. (cunctus *et* color) *varius – bunt, mehrfarbig:* RUODLIEB V 362 sunt *(sc. fibulae)* . . . <imposi>ti lapides generosi -es.

***cuncticreans,** -antis. *de Deo i. q. omnicreans – alles erschaffend:* WALAHFR. (?) carm. 55,2,1 -s genitor, mihimet succurre misello. CARM. potat. 1,3,3 regem . . . rogemus -em, ut famulos sancti nos foveat meritis. *subst. masc.:* HERIG. Ursm. 1,143 convertuntur . . . famulantia -i (cuncticreati *var. l.*) agmina.

***cuncticreator,** -oris *m. de Deo i. q. omnicreator, creator omnium – Allerschaffer:* HERIG. Ursm. 1,12 omnipotens genitor, per verbum -r, terras . . . ornatu vario decompsit.

***cunctiformiter** *adv. omnibus modis, multiformiter – auf alle Arten, vielfältig:* DIPL. Heinr. II. 464 p. 589,39 ad hoc nobis divinam gratiam imperii fastigium contulisse credimus, ut clementię nostrae meritum -r in his, quae pietatis sunt, accumulemus (*inde* DIPL. Conr. II. 74. DIPL. Heinr. III. 183).

[Leithe-Jasper]

***cunctigenus,** -a, -um. **1** *adi. i. q. omnigenus, multiformis – jeglicher Art, mannigfaltig:* HROTSV. Mar. 347 exemplum . . . praeponit sociis . . . -ae bonitatis. 730 magnanimes . . . leones necnon -ae venerunt . . . ferae. GESTA Apoll. 417 quae *(scrinia librorum)* . . . -is fuerant instructa periclis. OTLOH. doctr. 14 p. 279[A] quod -is est plus miserabile morbis (*inde* vis. 3 p. 48,2). *al.* **2** *subst. masc. plur. i. q. terrigenae (omnes) – das (ganze) Menschengeschlecht:* RUODLIEB V 422 <mih>i dic verum, karissime -orum, <detur si t>ibi peccunna, malisne sophia?

***cunctimodus,** -a, -um. *omnimodus, multiformis – jeglicher Art, mannigfaltig:* CARM. Sangall. I 7,2,4 daemonis . . . fraudes Christus contemnit inanes, eius -as ducens ut stercora pompas. RATHER. prael. 5,24 l. 750 etiamsi omnia membra corporis -is concrepent linguis. VITA Serv. 20 p. 82,5 o -e pulcritudinis Octavia speculum!

adv. ***cunctimodis.** *omnimodo, omnino – in jeder Hinsicht, ganz und gar:* RATHER. epist. 30 p. 178,2 ut anathemate super me iaculato . . . mihi interdiceretur -is quaestio.

cunctiparens, -entis. *de Deo i. q. omnia pariens – alles hervorbringend:* WANDALB. martyr. invoc. 1 celsi -s (cuncta parens *var. l.*) conditor aetheris, orbis principium. *subst. masc.:* CARM. imag. 1,2,9 sedet a dextris Deus et homo -is. CARM. Cantabr. B 3,1,3 Lucifer ille demon efficitur, lubricus anguis, aequans se soboli -is.

***cunctipater,** -tris *m. de Deo i. q. pater omnium – Allvater:* ERMOLD. Ludow. 4,174 Caesar . . . grates persolvit opimas -i domino. SEDUL. SCOT. carm. II 11,5 -is genitum peperit benedicta Maria, mundi rectorem, -is genitum. ARNULF. delic. 346 -i (-is *var. l.*) debes ad cuncta rependere (reprendere *ed. ex codd.*) grates. *al.*

cunctipotens, -entis. *de Deo i. q. omnipotens – allmächtig:* GODESC. SAXO theol. 14 p. 239,17 si vellet omnipotens, mox ut vellet in eis *(reprobis)* . . . operaretur idipsum *(sc. salvationem)* . . . tamquam -issima potestate. 21 p. 291,1 Dominus D e u s -s (TRAD. Ratisb. 279 p. 227,2). *saepius. subst. masc. (de deis paganis: l.38):* ERMOLD. Pipp. 2,167 tres . . . -s Carlo de coniuge natos contulit. AUDRAD. carm. 3,2,158 ulcisci flamma valebit . . . magnos . . . deos . . . et sexus gemini quingentos -es. TIT. metr. III 12,28 -s temet tueatur. METELL. peripar. 3,43 quid studii nostri concertet -i? *saepius.*

***cunctipotentia** (-cia), -ae *f. de Deo i. q. omnipotentia – Allmacht:* HERIG. Ursm. 2,97 quo -a summi solvere dignetur captivam peste maligni. EKKEH. IV. carm. var. I 1,5 acceleret magnum tua -a regnum. CONST. imp. II 424,1 armonia celestis imperii sue -cie solio singula causantis.

***cunctiredemptor,** -oris *m. de Deo i. q. redemptor omnium hominum – Erlöser aller Menschen (usu attrib.):* ANGILB. carm. 14,8 (MGPoet. I p. 417) rex regis . . . foves miserendo -r.

***cunctitenens,** -entis. *de Deo i. q. omnitenens – alles beherrschend:* HERM. AUGIENS. vit. 120 ut in mundo spurca libido vos *(sc. feminas sanctimoniales)* . . . sponsas . . . nitidas regis -is . . . polluat.

***cunctitonans,** -antis. *de Deo i. q. ubique, per cuncta tonans – alles mit Donner erfüllend:* CHRON. Noval. app. 3 p. 122,46 (epist.) pro summa veneracione -is genitoris.

***cunctivalens,** -entis. *de Deo i. q. cunctipotens – allmächtig:* RATHER. prael. 4,2 l. 32 pastor bonus, qui -s solus potest veh in euge convertere. phren. 21,705.

***cunctividens,** -entis. *de Deo i. q. omnividens – alles sehend (usu subst.):* ARNULF. delic. 285 cuncti sub ciliis (subciliis *ed.*) bona condant -is (cuncta videntis *var. l.*).

***cunctividus,** -a, -um. *de Deo i. q. omnividens – alles sehend:* EPITAPH. var. II 39,12 pro me -o (cunctando *var. l.*) funde preces domino. CARM. imag. 10,2,3 -ę *(sic)* patri status sub origine primi subditur *Ota*.

1. cuncto *v.* cunctor.

[2. cuncto *v.* ructo: LIUTPR. antap. 4,12 l. 298 *(ci. Antony).*]

cunctor, -atus sum, -ari. *script.* cont-: *p. 2110,6. act.: p. 2110,5.15.*

1 *cessare – zögern, zaudern:* **a** *in univ.:* IOH. SCOT. praedest. 7,114 omnem . . . rem, ubi mensuram . . . videris, Deo artifici tribuere ne -eris. WIDUK. gest. 1,5 Saxo n i c h i l -tus . . . accipit humum (2,3 p. 69,15. *ibid. al.*). VITA Heinr. IV. p. 34,14 nec ille -batur omnia, quae iussus est, facere. *saepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *dubitare – zweifeln:* VITA Desid. Vienn. 7 cum . . . -ret in Domino. GLOSS. II 602,65 St.-S. non -bor nizuiflon. *al.* TRANSL. Mod. 26 p. 301,16 ut asseritis, non solum non contamur, verum etiam credimus et profitemur. **β** *morari, tardari – sich aufhalten, verweilen:* AETHICUS p. 224,9 in sinibus . . . maris -tus. CARM. de Karolo et Leone 182 thalamo -ta diu regina . . . procedit *(cf. Verg. Aen. 4,133).* **2** *c. sensu percontandi (quasi a* contus *ductum sit) i. q. considerare, scrutari – bedenken, untersuchen, (er-, hinter)fragen:* GLOSS. I 63,36 St.-S. -amini frakentte pirut. 586,30 St.-S. -ari fragen. ANTIPH. de Emm. (MGMer. IV p. 525,33) postquam princeps . . . dulcia verba -verat (gustaverat ARBEO Emm. 5). CHART. Eichsf. 189 p. 112,40 (dipl. Otton. IV.) ut dicti archiepiscopi . . . meram . . . -rentur sollicite veritatem. CHRON. rhythm. Austr. 503 credo corda saxea, si bene -antur Tartarorum rabiem, scissa miserantur.

adi. **cunctans,** -antis. *cessans, tardans – zögernd:* ALDH. virg. II 1041 princeps . . . non -e gradu cum sanctae limina valvae vellet adire. *segnis, iners – träge:* WALAHFR. hort. 214 huius *(feniculi)* . . . semen . . . fertur . . . -is (GLOSS. II 768,33 St.-S. i. irrenton) . . . moras dissolvere protinus alvi.

adv. **cunctanter.** *per pravam interpr. (quasi a* cunctus *ductum sit) i. q. omnimodo – ganz und gar, völlig:* DHUODA lib. man. 8,13,53 quid accepisset responsum, patet -r.

1. cunctus (con-, cuct-, -nt-), -a, -um. *script.:* chun-: *l.43.* cum(p)t-: *l.32.47.52. form. plur.: dat.* -ibus: *l.48. acc.* -us: *l.42. adde:* CHRON. Noval. app. 13 contus.

I *sing.:* **A** *adi.:* **1** *totus – ganz, gesamt:* FORM. Andec. 49 de cumpto populo parentes eius *(infantis)* invenire non potuemus. WANDALB. mens. 285 -um provida quis *(cupis)* anni claudant cellaria vinum. THIETM. chron. 6,51 -o exercitui cavere praecepit *rex. saepe.* **2** *omnis, quisque – jeder, jeglicher:* WALAHFR. Wett. 73 scopulis . . . illisa carina fudit onus -umque virum. HROTSV. Bas. 74 inventor sceleris, -ae . . . fraudis. *al.* **B** *subst. neutr. i. q. totum, res universa – das Ganze, die ganze Geschichte:* VITA Richardi 9 p. 285,17 quomodo . . . eandem villam reacquisierit, longum erat -um seriatim retexere.

II *plur. i. q. omnes – alle:* **A** *adi.:* SYLL. Elnon. 2,9 in culmine summum per -us venisse gradus. DIPL. Merov. I 81 p. 72, 52 pro quietem quibuslibit chunctis leodis nostris Domini meserecordia . . . deprecare. FORM. Salisb. I 50 p. 450,6 in -is (cuctis *var. l.*) gentibus. CHRON. Ved. p. 703,11 conta per tempora. *persaepe.* **B** *subst.:* **1** *masc. et fem.:* SYLL. Elnon. 3,12 qui *(Christus)* venies magna cumptis virtute tremendus. TRAD. Frising. 468 notum sit -ibus in episcopio . . . manentibus, quod *eqs.* POETA Saxo 1,123 metus -os Francorum perculit ingens. WOLFHER. Godeh. I praef. p. 170,32 hic mitis blandus et cuntis semper amandus. *persaepe.* **2** *neutr.:* **a** *in univ.:* CHRON. Fred. 4,78 p. 160,14 promittent se . . . cumta ab eodem iniuncta empleturus. WALTHARIUS 1204 postquam -a silere videt. THIETM. chron. 3,8 miles per -a laudabilis. *persaepe. abund. (per emphasin):* EPIST. var. II 2 p. 301,7 omnia, quae in domibus . . . habuerunt, -a raptim diripuerunt. **b** *de summa creaturae:* HRABAN. carm. 4,1,1 summe sator rerum, qui verbo -a c r e a s t i (16,5. WANDALB. creat. mund. 7. *al.*). WALAHFR. carm. 5,10 iudicium, quo -a Deus regit. *al. v. et p. 2144,43.*

adv. **cuncte.** *plene – zur Gänze, vollständig:* CHART. Fuld. A 244 p. 126,27 (a. 808) ego Theotricus rogatus scripsi et notavi et tempus et testes quo supra -e et firme.

2. cunctus *v.* 1. contus. **cuncu-** *v.* concu-.

cund- *v.* cond- *praeter:*

[cunderura *v.* *tunditura: ACTA imp. Winkelm. I 996 p. 751,2.]

[cundium *v.* cnidium.] **cundrus** *v.* chondros.

[cundus *v.* mundus: VITA Anton. Senon. 128 (MGScript. XXV p. 347; post 1136).]

***cunearius,** -i *m.* (cuneus) *qui cuneos facit, panificus – (Wecken-)Bäcker (pro nom. propr.):* CHART. Stir. I 579 p. 546, 28 (c. 1175) Hainricus, qui dicitur C-us a cuneis faciendis, est

enim panificus. 659 p. 639,11. Heinricus C-us.

cuneo, -atum, -are. *ad cunei formam constituere – keilförmig formieren (t. t. milit.):* CARM. de Lamb. 395 carnifices . . . currentes obiter -ta per agmina . . . irrumpunt. ALBERT. AQUENS. hist. 4,48 quo et ipsi *(gentiles)* . . . -ti occurrere possent . . . ; buccinae fragore . . . tonantis praemoniti densantur ac -antur. *adde:* CHRON. Salern. 51 p. 52,30 quod cum -tis (-ti *var. l.*) g r a d i e n t e s, pervenerunt in . . . firmissimum locum (79 p. 78,2; *cf. comm. ed. p. 310*).

adi. **1. cuneatus,** -a, -um. *cunei formam exhibens – keilförmig:* ALDH. ad Acirc. 135 p. 188,2 exempla peonis tertii: . . . trabeatus, -us, equitatus.

[2. cuneatus *v.* tumefacio: THEOD. TREV. mirac. Celsi 9.**]**

adv. **cuneatim.** *ordine ad cunei formam instructo – in keilförmiger Anordnung:* CHRON. Salern. 58 cum . . . fidelibus -m Capuam gradierunt. 68 p. 66,22 agmen obium, equorum . . . -m Neapolim deportaverunt.

cuneus (-ius), -i *m. script.:* ku-: *l.44.* chu-: *l.58. acc. pl.* -us: *l.51.*

1 *proprie:* **a** *strictius de instrumento ad findendum apto i. q.* σφήν – *Keil:* IONAS BOB. Columb. 1,15 p. 178,6 quanta vi truncum querqui -is arieteque partirent *eqs.* AGNELL. lib. pont. 137 p. 368,12 mittebant -os ligneos in ora eorum *(procerum)* et ligabantur post tergum capita. COSMAS chron. 2,35 p. 132,13 preordinat *marchio* suos *(sc. milites)* lignei in modum -i. TRACT. de aegr. cur. p. 126,4 si cibum vel pillulas dare volueris *(sc. maniacis)*, -o dentibus interposito linguam extrahe. *al.* **b** *latius:* **α** *segmentum cuneatum – keilförmiges Stück:* ALBERT. STAD. chron. a. 1202 p. 354,7 cibaria sua secum detulerunt *viri* cum -o butiri. *de parte astrolabii:* GERB. (?) astrolab. 2,13 cui *(Alchitob)* . . . alter -us ex parte Alhancabut transverse inseritur, quem Alferaz, id est caballum, dicunt *eqs.* **β** *sigillum ferreum, quo nummi cuduntur – Präge-, Münzstempel:* CHART. select. Jesse 57 p. 19,13 (a. 1099) ut . . . abbas . . . instrumenta percussurae *(sc. monetarum)*, id est -os, suscipiat. DIPL. Frid. I. 112 volumus, quod nos . . . Lucensibus eam monetam cum -o et forma, qua hactenus cudebatur, . . . confirmamus. CHART. select. Jesse 196 quod omnes -i, cum quibus cudentur . . . carolenses . . ., reponantur. *al.* **γ** *panis cuneatus – keilförmiges Brot, Weck(en):* CHART. Ger. Col. 22 p. 28,17 (c. 1180) dabuntur -i in assumptione b. Marie. CHART. Steph. Wirz. 280 p. 308,13 quod Mergardi . . . quoad vixerit, dabimus tres -ios . . . qualibet septimana. REGISTR. Pant. Col. 36,3 dantur de pistrino VIII simile et domesticis VIII kunei. *saepius. v. et p.2110,72.* **2** *translate:* **a** *de forma geometrica i. q. trigonus inaequalia latera exhibens, gradatus – ungleichseitiges Dreieck:* PS. BOETH. geom. 621 proponatur . . . scalenon trigonus, qui a Latinis -us appellatur. **b** *de hominibus:* **α** *milit. i. q. acies cuneatim instructa – keilförmige Schlachtreihe, -ordnung:* VITA Lamb. Traiect. 13 (MGMer. VI p. 367,2) vidit turba multa, hostile exercitu veniente per turmas et -us (-os *var. l.*). VITA Adelph. 6 (MGMer. IV p. 227,18) divisus . . . est populus turmatim in tres -os. CONC. Karol. A 14 p. 84,19 <coe>pere cum armis ostiliter -os constituere. CHART. Burgenl. II 4 p. 4, 49 (dipl. a. 1271) militum structis -is et aciebus singulis iuxta debitum ordinatis. *al. v. et p. 1285,47. remissius i. q. manus, caterva – Heerschar, Haufen:* IONAS BOB. Ved. 2 cum . . . utrumque h o s t i u m chunei adstarent (THIETM. chron. 2,30. *al.*). WALTHARIUS 18 fama . . . dicens hostilem -um transire Hystrum. *saepius.* **β** *usu communi i. q. coetus, chorus – Schar:* PASS. Ursulae 9 altum petierat . . . venerabilis Christi athletarum -us. CARM. de Frid. I. imp. 1139 fatalis . . . aderat -is trepidantibus hora. *saepius. congregatio (coenobialis) – (Kloster-)Gemeinschaft:* WETT. Gall. 2 p. 258,24 -us ille fratrum heremi abdita elegit. 38 p. 278,27. CHART. Argent. I 265 (a. 1240) quadraginta quartalia annone mensurnalis, que nunc in -i nostri cedit supplementum . . ., concessimus.

cunf- *v.* conf- *praeter* ***cunfanonerius** *v.* *guntfanonarius.

cung- *v.* cong-. **cuniaceo** *v.* coniaceo.

***cuniada,** -ae *f. vel* ***cuniadum,** -i *n.* (cuneatus; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1529sq.*) *ascia, securis – Axt, Beil:* CAPIT. reg. Franc. I 32,42 ut unaquaeque villa intra cameram . . . secures, id est -as, . . . vel omnia utensilia ibidem habeant. 75 p. 168,27 ut unusquisque cabalarius habeat . . . utensilia diversi generis, id est -a et dolaturia. *Leithe-Jasper*

cuniclum, cunicula *v.* cuniculus.

[cunicularius *v.* cubicularius *p. 2058,45.***]**

***cuniculinus** (kungel-), -a, -um. *qui cuniculi est – Kaninchen-:* THADD. FLORENT. cons. 131,18 item carnes . . . -e et caprioline. THEOD. CERV. chirurg. 3,44 p. 171G debet . . . fieri inunctio . . . cum axungia -a vel leporina. *cf.* *kungelinus.

cuniculus, -i *m.* (-a, -ae *f.: l.25*; -clum, -i *n.: l.30*) *metr.* cūnĭc-: *l.20.*

1 *de animali lepori simili:* **a** λαγιδεύς – *Kaninchen:* SUMM. Heinr. C p. 214 -us lepus subterraneus, id est lorichi, cŏnol. WALTH. AGIL. med. 6 p. 98,28 vitet patiens omnes . . . cibos generantes ventositatem . . ., ut carnes -orum et leporum. 68 p. 174,21 axungia cirogrilli, id est -i (*sim.* ALBERT. M. animal. 18,75). ALBERT. M. animal. 22,46 -us est animal minus lepore, sed fortius, in antris sub terra habitans. *al.* **b** *?meles – ?Marder:* GLOSS. II 368,68 St.-S. -us animal est vvazmardero. EGBERT. fec. rat. 1,450 migale, -us, sophorus nigredine pulchra. **2** *de fovea, foramine sim.:* **a** *gener.:* **α** *caverna, catacumba – Gang, Gewölbe:* ALDH. virg. I 35 p. 279,22 quorum *(sc. militum baptizatorum)* sancta cadavera in -o subterraneo . . . humata quiescunt. **β** *canalis, cloaca – (Abwasser-)Graben, Kloake:* AGNELL. lib. pont. 128 p. 362,12 multi . . . in -am proiecti luto obtecti sunt. PETR. DAM. epist. 27 p. 248,5 aviditas . . . carnalis cuiuslibet aepuli, quod in -os labitur, extincta depereat. *al.* THIOFR. flor. 2,7 l. 4 quid sentiendum de illis electorum pigneribus, quorum sepulcra sunt . . . cloacarum -i? CHART. Bund. 502 mihi venit pro parte in Bovarina stabium et -clum *(cf. p. 2113,11). al.* **γ** *foramen (in cupa factum) – Ausflußloch (eines Gefäßes):* WANDALB. Goar. 2,3 contigit, ut cupae -um . . . infirme clauderet *cellararius.* TRANSL. Chrys. et Dar. 31 (28) -o . . . facto nec parva quidem ex eo *(sc. vase)* digeri potuit gutta. **b** *milit. i. q. fossa occulta – Geheimgang, Mine:* **α** *proprie:* OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,15 inusitato satis utens artificio -os versus turrim . . . fieri iubet *princeps.* CHRON. reg. cont. a. 1240 p. 277,11 cuius civitatis *(sc. Faventiae)* captionem -is vel suffossionibus subterraneis . . . attemptat *imperator. al.* **β** *in imag. et per compar. de argumentis insidiosis, dolis sim.:* VITA Ludow. Pii 43 p. 454,1 conperiens clandestinas . . . machinationes . . . multorum animos quasi per quosdam -os sollicitare statuit *imperator eqs.* EPIST. pont. Rom. sel. II A 1 p. 584,20 non sint in vobis schismata, neque per aliquos inanium argumentationum -os . . . populo vobis commisso veritatem subducatis (*sim.* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 280,18). PASS. Thiem. II 1 p. 53,7 cum ipsi Dei pontifices, alius per ambitionis assultus, alius per conspirationis et factionis -os dignitatem arripiunt. *al.* **3** *per confusionem:* **a** *funiculus – Seil :* GLOSS. I 493,54 St.-S. -us strangon *(spectat ad Vulg. Esth. 16,5).* **b** *ponticulus – Steg :* GLOSS. II 724,19 St.-S. -is stégon *(spectat ad Serv. Aen. 2,166).*

cunila (conela, colena *sim.*) *vel* ***quenula,** -ae *f.* **1** *serpyllum – Quendel (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 700):* TRACT. de caus. mul. 52 si matrix frigida efficiatur . . ., colina cum adipe anserino subpone. ANTIDOT. Glasg. p. 156,10 conela manipulos III. GLOSS. III 479,10 St.-S. cenebubula veltquenela *(cf. ThLL. III. p. 1409,44).* HILDEG. phys. 1,32 quenula calida est et temperata. *al. fort. add.:* HILDEG. phys. 1,50 humela (cunnela *G*) tepidum frigus in se habet. **2** *origanum – Dost:* DYNAMID. Hippocr. 2,12 origanum, hoc est colena, calidum est. GLOSS. III 542,2 St.-S. golena i. origanum toste. SUMM. Heinr. A 4,276 origanum vel cunilagalica vel colena dosto. *al.* **3** *per confusionem i. q. carpinus – Hainbuche:* GLOSS. III 516,11 St.-S. colona haganbuocha.

***cunilus** *v.* *cuni(o)lus. **[cunimum** *v.* cuminum.**]**

***cuninearius,** -a, -um. (*cuninus) *pelles cuniculorum tractans – Kaninchenfell bearbeitend:* CHART. scrin. Col. A II 1 p. 321,3 (a. 1214/20) cubiculum, in quo pellifices cŭn-i sedent.

***cuninus** (con-), -i *m. (cf. francog. vet.* conin; *v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. II. p. 693) cuniculus – Kanin-*

chen: TRACT. de aegr. cur. p. 315,24 pedes . . . cirogrilli, scilicet conini, cum aqua dati multum conferunt (*sim.* ALBERT. M. animal. 3,143. 18,75). ALBERT. M. animal. 23,13 quae *(aquila)* anseres accipit et . . . etiam lepores et -os.

***cuni(o)lus** (cugn-), -i *m. (ital.* coniglio; *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1063)* **1** *cuniculus, pellis cuniculi – Kaninchen(fell):* CHART. Tirol. notar. II 111 (a. 1242) quomodo ipse *(Ferrabraça)* debebat observare una chrosnam griseam de -ilo. **2** *canalis, cloaca – (Abwasser-)Graben:* CHART. Ticin. 110 p. 60,19 (a. 1221) iusta vallete, quod est inter . . . alpem Piaxi et cugniolum comunem illius alpis et alpis Roxine.

cunion *v.* conium. **cuniuratio** *v.* coniuratio.
cunius *v.* cuneus. **cuniux** *v.* coniux. **cunl-** *v.* coll-.
cunnela *v.* cunila. **cunpadis** *v.* campagus.
cunpleo *v.* compleo. **cunprendo** *v.* comprehendo.
cun(que) *v.* 2. cum. **cunquiesco** *v.* conquiesco.
cuns- *v.* cons- *praeter* **cunsintio** *v.* consentio.
cunt- *v.* cont- *praeter* **cuntacio** *v.* cunctatio.
1. cuntus *v.* 1. contus. **2. cuntus** *v.* cunctus.
cunucula *v.* colucula. **cunv-** *v.* conv-.

cunulae, -arum *vel* **cunula,** -ae *f. metr.* cŭn-: *l.26. cunae, cunabulum – Wiege:* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,16 p. 1015A is, qui -ae adhesit ut pusio, . . . robustus erigitur ac sistitur ut homo. GLOSS. II 559,8 St.-S. -ę, cunabulę uuaga. *al.* SUMM. Heinr. C p. 220 cuna vel -a vel cunabulum waga. *in imag.:* CARM. Paul. Diac. app. I 1,25 contentus -is . . . divitias meruit *Lotharius* lactis ab amne poli.

cuoequo *v.* coaequo. **cuommunis** *v.* communis.

1. cupa (cuppa, cop(p)a, cub(b)a), -ae *f.* (-us, -i *m.: p.2114,6) script.:* guba: GLOSS. III 650,31 St.-S. kupa: GLOSS. III 642,30 St.-S. cuph(a): *p.2114,8.* cuv(a): *l.52.*

1 *strictius i. q. dolium, lacus – Faß, Bottich, 'Kufe':* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* HRABAN. martyr. Ian. l. 156 sancti martyres terdenis -arum gremiis includuntur. SUMM. Heinr. A 9,18 -us vel -a . . . vel tunna kůfa, chopf (*sim.* B 6,9). HERBORD. Ott. 2, 41 p. 143,7 vestes suas, pecuniam et omnia preciosa sua in cuppis et doliis . . . recondunt *(sc. habitatores Belgradiae).* CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 203,33 Fridericus . . . cuppam altero eius fundo excusso . . . lignis siccis repleri fecit. CHART. Goslar. II 223 structuram . . . utensilium . . ., videlicet sartaginis, -e, caldariorum . . . emendabit *Iohannes. persaepe. nom. propr.:* CHART. Laus. 442 p. 381,29 (c. 1200) Petrus Cuppa debet dimidiam cuppam vini. **β** *de receptaculo vini, cervisiae sim.:* IONAS BOB. Columb. 1,27 p. 213,15 vas . . . magnum, quem vulgo -am (cubam, copam *var. l.*) vocant, qui XX modia . . . capiebat, cervisa plenum. VITA Bard. 5 p. 325,21 cubam aceto plenam. EKKEH. IV. cas. 54 p. 120,2 vinum . . . plenis cubbis in medio positum. REGISTR. abb. Werd. 7,6 p. 205,22 dabit *vilicus* . . . -am minorem ad cervisiam, ad vinum maiorem. *saepe.* **γ** *de vase balneario:* STATUT. Murb. p. 447,13 fiant -ae balneariae abundanter . . . factae, in quibus se fratres . . . lavare possint. TRACT. de aegr. cur. p. 256,20 balneum in cuva cum savina vel iunipero . . . facies. ALBERT. M. animal. 22,23 haec *(sc. alzabis)* . . . caro cocta in aqua et posita in -a balneari curat podagricum. *al.* **δ** *de vase ad baptizandum apto:* RITUALE Rhenaug. 50 compater singulorum accipiens eos *(infantes)* abeat intra cubam *eqs.* HERBORD. Ott. 2,16 p. 89,3 cortinas . . . oppandi fecit *pater,* ut . . . velo undique cuppa cingeretur. **b** *meton. de mensura:* **α** *vini, cervisiae sim.:* CHART. Bern. II 281 p. 306,41 (a. 1249) tabernarii in cuppa vini duos denarios debent lucrari. **β** *frumenti (nucum: l.64):* CHART. Helv. arb. 9 p. 17,32 (c. 1192) viginti -as siliginis tantum . . . habuistis *eqs.* (*sim.* 160 p. 247,15 sex cuppas frumenti . . . et octo cuppas avene). CHART. Laus. 347 habemus . . . II cuppas nucum, scilicet villanas. CHART. Hans. 432 p. 145,20 -a de weda II denarios, mesa sive tonna de weda IV denarios *(de teloneo solvendo). al.* **γ** *salis:* CHART. Raitenh. 335 p. 268,25 (a. 1275) dicte ecclesie . . . concessimus . . ., ut duo talenta -arum salis ampli ligaminis libere . . . ducere debebat. REGISTR. Baiuv. A p. 189,11 de -a salis datur I denarius. p. 269,9 curia . . . solvit tres cuppas salis maioris ligaminis. *al.* **c** *translate de homine:* RHYTHM. 59,4,1 iste -a *(sc. abbas)* non curat de calicem vinum . . . bibere . . ., set patellis. **2** *latius:* **a** *vas – Gefäß:* AGNELL. lib. pont. 170 misit Lodovicus imperator . . . cuppam aurea unam, quae cuppa haesit in cratere aureo sancto. **b** *poculum, calix, crater – Becher, Kelch:* **α** *proprie:* ALCUIN. epist. 311 p. 480,31 misi dilectioni vestrae unam cuppam argenteam. CONSUET. Trev. 7 ponat *infirmarius* illorum *(senum)* copos ante cellarii portas. 11 mensalia super mensas expandit *refectonarius*, copas et choclearia ordinaliter ponit. MIRAC. Godeh. 3 ut benedicat parum vini in cupha vel scypho suo. SALIMB. chron. p. 206,14 iste *(frater Iohannes)* ostendit michi . . . unam cuppam ligneam. *persaepe. liturg.:* LUP. FERR. epist. 85 cuppas viatico aptas . . ., ligneas dumtaxat, mihi . . . curate dirigere. **β** *meton. de mensura:* CONSUET. Trev. 49 p. 305,18 in hiis diebus quatuor pane saldato cum maiore copa medone utantur *fratres.* HIST. Aret. 2 (MGScript. XXX p. 1475,3) diffinitum est, ut per cottidianos dies unam coppam de vino . . . canonici custodi illi darent. CHART. Carniol. II 221 ut . . . consolatio fiat fratribus in -a mensura. **c** *de receptaculo reliquiarum i. q. urna, cista – Urne, Schrein:* SALIMB. chron. p. 107,22 rex Ungarie misit Assisium magnam cuppam auream, in qua capud beati Francisci . . . servaretur.

[2. cupa (rosea) *v.* *cuperosa.**]** **cupadium** *v.* copadium.

***cuparellus,** -i *m. (an* -um, -i *n.?)* (cupa; *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1096 s. v.* copiglio) *alvus, vasculum (apium) – Bienenstock, (Bienen-)Korb:* ACTA imp. Winkelm. I 998 p. 758,32 percipiuntur pro quolibet -o apum tareni III. p. 758,38 cum mel extrahitur a -o, includuntur omnes apes in fundo -i.

cuparius (cupp-), -i *m. factor (cuparum) – Küfer, (Faß-)Hersteller:* CHART. Argent. I 616,93 (post 1129) exceptis . . . -is vinariorum vasorum. 616,112 magister -orum dabit materiem lignorum. TRAD. Ratisb. 908 Richolfus cupp-us. CHART. Argent. I 617,41 -i debent facere vasa ad quadraginta amas et sine spint. III 129 p. 44,18 due domus et aree -orum.

***cuparosa** *v.* *cuperosa.

***cupata** (copp-), -ae *f.* (cupa) *de mensura liquidorum i. q. cupa – Faß:* CHART. select. Waitz 6 p. 12,19sqq. (a. 1068) constitui per singulas cervisias quatuor coppatas vel duas cervisie nummatas dari, . . . e quibus . . . unam coppatam sancte Marie . . . affectavi.

***cupatella** (coppet-), -ae *f.* (*cupata) *cupa (parva), poculum – (kleiner) Becher:* PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p. 457,16 ista . . . ornamenta . . . papa Victor . . . dereliquid: . . . coppe-e de pernis tres.

***cupatus** (cop-), -a, -um. *(cf. ital.* coppo; *v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1097) tegulis tectus – mit Ziegeln gedeckt:* IOH. CODAGN. annal. a. 1216 p. 56,26 domos . . . munitas et -as . . . penitus destruxerunt *Mediolanenses.* ANNAL. Parm. a. 1247 (MGScript. XVIII p. 673,46) imperator hedificavit civitatem . . . et construsit burgis et domibus muratis et -is. CHART. Ital. Ficker 462 posuit *nuntius* in tenutam magistrum Pugnum . . . de una domo -a et murata; . . . item de una alia domo co-a et murata.

cupedenarius, -dinarius *v.* cuppedinarius.

cupella, -ae *f. vel* **cupellum** (cop-), -i *n. script.:* gube-: GLOSS. IV 70,4 St.-S. cabe-: GLOSS. 5,16 K. cuve-: *l.59.* cube(l)la: *l.58.61.* **1** *cupa (parva) – Faß, Fäßchen:* **a** *in univ.:* BONIF. epist. 91 p. 208,25 celsitudini vestrae . . . duas vini -as . . . transmisimus. GLOSS. III 691,15 St.-S. cubela stande. CHART. Hans. 432 p. 146,32 una cuv-a continens ova. **b** *de vase ad baptizandum apto:* RITUALE Rhenaug. 52 tunc . . . extrahatur infans foras cub-a. **2** *poculum, trulla – Becher, Schöpfkelle (de mensura):* CARM. Cent. 166,10 his . . . pro cuppam studeas dare versibus unam, nec non cop-o desuper imposito.

1. cupellum *v.* cupella. **[2. cupellum** *v.* *cuprellum.**]**
cupeo *v.* cupio. **cuperculum** *v.* cooperculum.

***cuperosa** (cupp-, -par-, -pir-), -ae *f.* (-um, -i *n.: p. 2115,3. ?m.: p. 2120,23*) (cupri rosa) *script. et form. sing.: nom.* coperosius: *v. p. 2120,23. gen.* cuppe rosee: *l.71.*

chalcanthum, atramentum – Kupfervitriol: WILH. CONG. chirurg. 365 cupp-ae. 1049 cum . . . pulvere cuppe rosee (*item* NOTULAE Wilh. Cong. 957). GLOSS. Rog. I A 1,15 p. 545,2 re-

[Niederer]

pleatur vulnus cupa-a vel atramento vel sale usto. Ps. Arist. magist. p. 647[a],39 argenti vivi praeparatio: recipe . . . -ae ana uncias tres. Geber. summ. 76 p. 561 vitriolum et cupir-um (-a *var. l.*), quod et gumma cupri. *al.*

cuperus *v.* cupreus. **cupha** *v.* cupa.

cupheum, cuphia *v.* cofia. **cupia** *v.* copia.

cupiculus *v.* cubiculum. **[cupida** *v.* cupido.]

cupide *v.* 1. cupidus. **cupidenarius** *v.* cuppedinarius.

[cupidicitia *v.* *cupidititia.]

cupidineus, -a, -um. **1** *libidinosus – lüstern:* Vulf. Marc. II 17 sicut -as vicit *rigor* certamine flammas. Asinarius 321 ille *(sc. adulter)* -um . . . temperat estum, uxorisque vices exhibet illa *(sc. uxor adultera)* viro. *al.* **2** *avarus – habgierig:* Amarc. serm. 1,142 ille peni curam petit, alter preposituram; ille -um . . . amaro sollicitans rancore iecur . . . fratrum . . . res cunctorum decernere gestit.

***cupidinosus,** -a, -um. *ex avaritia natus – aus Habgier entsprungen:* Sigeh. Maxim. 15 (13) nostris -am iniuriam proclamantibus causa refertur ad comitem.

cupiditas, -atis *f.* *script.:* cop-: *l. 39.* coped-: *l. 42.* comp-: Leg. Burgund. const. I 45 (*var. l.*). cupitas: Gloss. I 184,5 St.-S.

cupido, appetitus – Begierde, Gier, Verlangen (*def.:* Albert. M. summ. theol. II 22,133,1 p. 448[b],17 -s dicitur tribus modis: primo . . . pronitas ad peccandum . . .; secundo . . . concupiscentia ad delectabilia carnis pertinentia . . .; tertio . . . amor illicitus cuiuscumque rei temporalis): **1** *latius:* Willib. Bonif. 7 p. 40,19 Aeldebercht et Clemens . . . profana pecuniarum -e seducti *(sim.* Hraban. hom. I 62 p. 117[B] divitiarum. *al.).* Capit. reg. Franc. 46,12 -s in bonam partem potest accipi et ad malam *eqs.* Conc. Karol. A 53 p. 689,7 non ambitione vani nominis aut -e praesentis gloriae, sed *eqs.* Hraban. epist. 36 p. 472,1 qui *(homines)* propter terrenam -em lites rixasque incessanter movent (Alex. Min. apoc. 10 p. 179,27. *al. sim.* Alfan. premn. phys. 41,14 p. 133 terrenorum -em [*PG 40, 777[A]* ἔφεσιν]). Widuk. gest. 2,12 nimia regnandi -e illectus *Heinricus* (Rup. Tuit. vict. 8,28 p. 271,6. *al.*). *saepius.* **2** *strictius:* **a** *avaritia – Habgier:* **α** *in univ.:* Conc. Merov. p. 67,20 ne . . . vaesane cop-is facebus inflammatus rapiat *episcopus* alienam *(parrochiam).* Chron. Fred. 4,90 p. 167,34 uterque *(Flachoadus et Willebadus)* in populis sibi subgectis cope-es instincto iniqui oppresserunt. Hincm. divort. praef. p. 109,25 non sit in . . . iudicio aliquid . . . -is vel spes cuiuslibet adquisitionis. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 295,4 omnes . . . exigebant ab eo *(imperatore)* insatiabilem suae -is voraginem . . . ingurgitari. Chart. Argent. I 346,24 consanguineorum . . . scelus et -s suis ignorantibus nepotibus, consanguineis inpedimentum promotionis affert. *persaepe.* *per prosop. (iron.: l. 49):* Tract. Garsiae 9 in gazophilacium sanctae C-is transferre eas *(reliquias)* accuravit *archiepiscopus* (254). Vita Heinr. IV. 6 p. 23,5 quod ea *(Roma)* C-is ancilla facile permitteret ob precium omne nefas. **β** *in formulis chartarum:* Chart. Fuld. B 50 p. 85,8 (a. 770) calliditate commotus aut -e preventus *(sim.* Chart. Rhen. med. I 34 p. 38,41. *al.).* Chart. Rhen. med. I 95 p. 99,41 ut nec regalis potestas nec cuiuslibet iudicum seva -s audeat infringere *(sc. concessionem).* Dipl. Heinr. IV. 79 p. 104,14 invidia vel -e aut . . . inimicicia seductus. *al.* **b** *ambitio, aviditas potentiae – Ehrgeiz, Machtgier:* Dipl. Ludow. II. 17 p. 99,14 propter quorumdam -em et temeritatem . . . patriarcha Andreas . . . genitoris nostri expetiit celsitudinem *eqs.* Vita Heinr. IV. 5 p. 20,16 vicit tandem -s et . . . marchionem ad ambitum regni . . . impulit. *al.* **c** *concupiscentia, libido – Wollust, Geilheit:* Carm. Bur. 228,4,2,2 heccine frivola -is tribuunt idola captivitatis.

***cupiditia,** -ae *f.* **1** *cupiditas, studium – Begierde, Verlangen:* Rather. epist. 16 p. 96,11 pone quemlibet nobilium scolis tradi, quod . . . hodie magis fieri ambitu videtur episcopandi quam -a (cupiditate *var. l.*) Domino militandi. **2** *avaritia, aviditas – Habgier, Geldgier:* Rather. prael. 1,17 l. 533 vix unquam potui iudicem cernere sine -a. cena Dom. 3,90 qui . . . avaritiae atque -ae (cupiditititiae *var. l.*) estibus anhelat *eqs. ibid. al.*

***cupiditititia** (-dici-), -ae *f.* (*?per contam. ex* cupiditas *et* *cupiditia) *ambitio (laudis), aviditas potentiae – Ruhmsucht, Machtgier:* Hariulf. chron. 3,21 p. 146,18 propter . . . mala consilia, quae regibus nostris et tibi *(sc. Karolo imperatori)* dedimus propter rem -ae. *avaritia – Habgier: v. p. 2115, 71.*

***cupiditivus,** -a, -um. *cupidus, appetens – begehrlich, begehrend:* Albert. M. spirit. 1,2,1 p. 231[a],13 dicentes *Plato et Socrates* principium naturalis spiritus esse in hepate animam -am sive appetitivam.

cupido, -inis *f. (m.: l. 34) nom. sg.* -ida: Gloss. IV 138,64 St.-S.

cupiditas, appetitus – Begierde, Verlangen (*def.:* Albert. M. summ. creat. II 1,66,2 p. 555[b],19 -o . . . dicit vehementem appetitum circa aliquid): **1** *latius:* Liutg. Greg. 2 p. 69,14 non hoc fecit amor auri et argenti, non -o praediorum. Wandalb. mens. 67 cum . . . exire *(sc. apes)* . . . invitat stimulans prolis mellisque -o. Widuk. gest. 1,18 p. 29,9 humana tacti -e . . . nulli rei . . . parcebant *Avares.* Odilo Adelh. 21 p. 44,22 nulla de bonitate . . . ad se trahere poterat humane laudis -o. Dipl. Frid. I. 954 p. 225,36 quia . . . -e acquirendarum rerum alienarum sepius in irritum devenire constat statuta priorum. *al.* **2** *strictius:* **a** *avaritia – Habsucht:* Flor. Lugd. carm. 4,171 fraus aberat fallax, languebat victa -o. Carm. de Frid. I. imp. 1661 dira lues animi, scelerosa -o, . . . morbus avaritie. *al.* **b** *ambitio (laudis) – Ruhmsucht:* Vita Leod. 1,211 (MGPoet. III p. 12) numquam quos *(proceres)* vana -o delusit. Waltharius 869 instimulatus . . . de te est *nepos*, o saeva -o; . . . vili pro laude cupit descendere ad umbras. **c** *libido, voluptas – sexuelles Verlangen, Wollust, Geilheit:* **α** *gener.:* Gesta Apoll. 55 pater obscenae stimulante -e flammae incidit . . . thorum. Alfan. premn. phys. 25,1 p. 141 ut et averti et abstinere a -e (*PG 40,700[A]* τῆς ὁρμῆς) in nobis sit. Carm. Bur. 120,2,6 frigescente nostro (nostra *var. l.*) -e sordes repente funebri crimine. *al.* *per prosop.:* Paulin. Aquil. carm. 6,5,3 meum super vulnus vulnera inflixit . . . C-o turpissima fronte rugosa. **β** *medic.:* Paul. Aegin. cur. 62 cerebri passionibus -es (*3,17* τοὺς ἔρωτας) adiungere nichil inconveniens, cum sint sollicitudines quedam *eqs.* Anon. coit. 1,3,4 hec *(pinguia corpora)* -em habent modicam.

cupidus, -a, -um. *script.:* cap-: *l. 66.* cubi-: *l. 48. 66. p. 2117, 6. usu subst.: l. 60. 71. p. 2117, 4. struct. notabiliores: c. acc.: l. 54. c. abl.: l. 63. c. praep.:* de: *l. 53.* in: *l. 68.* ob: *l. 49. sensu pass. c. dat. auctoris: p. 2117, 13.*

I *sensu act. i. q. cupiens – (be)gierig (nach):* **A** *in bonam vel neutram partem i. q. studiosus, flagrans – leidenschaftlich, sehnsüchtig, voll Verlangen (nach):* Alcuin. epist. 78 p. 119,28 -us (cub- *var. l.*) vestram audire prosperitatem. Wett. Gall. 25 p. 270,13 ob riganda corda fonte divino -us *episcopus.* Agius epic. Hath. 56 hanc non doleamus et suspiremus visceribus -is, quae *eqs.* Poeta Saxo 5,478 caelestis *(sc. regni)* amore . . . flagrans extitit *Karolus* et -us. Thietm. chron. 4,54 de futuris nil solliciti neque de dignis penitentiae fructibus -i *Longobardi.* Vita Bard. 15 p. 329,34 hoc semper -us, ut ante conspectum summi patris familias non appareret vacuus. *saepius.* *de animalibus:* Ligurinus 4,468 clamosos . . . canes inhibet *venator* -osque molossos comprimit. **B** *in malam partem:* **1** *latius:* Rup. Tuit. vict. 6,16 p. 199,16 sic inebriari vel dementari poterant animę mortalium -ę, sicut *eqs.* Lex Baiuv. 2,16 non sit *iudex* . . . -us pecuniae *(sim.* Liutg. Greg. 12 p. 76,16 -i pecuniarum et avari, qui *eqs.).* Hrotsv. Gong. 353 coluber -us, versutus, amarus ingenium nuptae illicit. Petr. Cas. chron. 4 prol. p. 458,13 illi favorali et inani gloria -i . . . gloriam . . . satagebant longe lateque propagare. *saepe.* **2** *strictius:* **a** *avarus, avidus pecuniae, tenax – geldgierig, geizig:* Pirmin. (?) scar. 27 p. 61,2 qui fuit -us (cub-, cap- *var. l.*) vel avarus . . ., sit in elemosinis largus. Hraban. hom. I 58 p. 108[D] nullus praedo tam -us in alienis, quam iudex iniquus in suis. Summ. Heinr. C p. 497 tenax, -us, avarus, perseverans, strictus charger. Amarc. serm. 3,39 primoris -i iecur insaciabile ludens *Laurentius.* Ligurinus 3,476 invigilent opibus -i, mihi sola potestas sufficit. *saepius.* **b** *appetens, libidinosus – lüstern, geil:* Leg. Lang. p.

[Niederer]

104,31 intervenientem vanissima et superstitiosa vel -a suacionem et perversionem aparuit . . . in his temporibus (*item* p. 161, 18). AGOB. 20,2,21 cum . . . per . . . carnalium blandimenta et -orum scelestos favores . . . iterum mulier . . . revocata est in palatium. **c** *ambitiosus – machtgierig:* CHRON. Fred. 3,64 Iustinus ambivit imperium, vir iniquos et cub-us. FORM. Sangall. II 27 postpositis . . . inimicitiis, quas inter patrem vestrum et nostrum -i et perversissimi homines seminare gaudebant.

II *sensu pass. i. q. optatus – begehrt, ersehnt (per confusionem c.* cupitus*, ut vid.):* VITA Elig. 2,34 p. 720,17 nimium laetus -um (cupitum *var. l.*) iter expectabat. AEDILV. carm. 5,6 itiner -um pandunt *caerula*, cum litora nudant. INVENT. Quint. II 246 (MGPoet. IV p. 1002) reliquias . . . sibi -as de corpore sumpsit *Eligius*.

adv. **cupide.** **1** *avide, vehementer, ardenter, studiose – (be)gierig, heftig, inbrünstig, eifrig:* RATHER. prael. 1,37 l. 1294 alii . . . de rebus pereunt, quas -ius amaverunt. RUODLIEB VI 32 <agna> vetus -e vas lingit salis amore. EUPOLEMIUS 2,657 iuventus elatis -e properant confligere signis. LIGURINUS 4,316 quas . . . sibi populus . . . -e servabat opes, rapit omnia victor. 6, 200 quidquid nostris promittere regnis . . . licet, . . . -e . . . tuo sacramus honori. *ibid. al.* **2** *avare – habgierig:* CONC. Karol. B I 11 p. 89,22 hęc . . . loca sacrata non ideo ab illis *(laicis)* . . . occupari prohibemus, ut a nobis illa -e possidere quęramus, sed *eqs.*

cupiens, cupienter *v.* cupio. **cupies** *v.* copia.

cupile *v.* cubile.

***cupilio,** -onis *m.* (cupa; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1550b. Meyer-Lübke, REW3 nr. 2401sq.*) *qui alvum inhabitat – Bienenstockbewohner (usu attrib.):* DYASC. p. 124a cuius *(mellis)* genera duo sunt: unum quidem, quod -es apes colligunt . . . ; aliud, quod sub terra invenitur.

***cupinium,** -i *n. (orig. inc.) ?tugurium – ?Schuppen:* CHART. Sangall. A 99 (a. 782/86) casas, -a, spicarium, curti clausa cum domibus.

cupio, -ivi (-ii), -itum, -ere. *script.* cop-: *l. 43. form.: praes. indic.* cupent: *l. 42. imperf. coni.* -irem: *l. 44. plusq.* cuperat: *l. 47. pendet* ad: *l. 49.*

I *concupiscere, optare, desiderare, velle – begierig sein, begehren, wünschen, ersehnen, wollen:* **A** *gener.:* **1** *proprie:* **a** *latius:* **α** *in univ.:* VISIO Baront. 15 qui *(maligni spiritus)* nos . . . cupent *(m.1 3a,* -unt *cett.)* ad tenebras revocare. DIPL. Merov. I 93 p. 83,46 qui *(Christus)* dessipit illis distroire copientis. FORM. epist. V 3 p. 531,12 almitatem vestram . . . -irem . . . condignis affatibus venerari. THEODULF. carm. 28,682 fluctuet *iudex* . . . anceps, dum -it atque timet. LIUTPR. antap. 2,28 rex nonnulla . . . dicere cuperat (-ret, -ierat *var. l.*). VITA Erasmi 127 tibi *(sc. Christo)* . . . defero grates, quod tandem merui capere, ad quę sepe -ivi. THANGM. Bernw. 23 p. 769,39 etsi reditum ad patriam -o. *persaepe. struct. ellipt. c. partic. perf.:* EPIST. Meginh. 28 p. 226,10 persuasum vobis -imus, ne *eqs.* CHART. Naumb. 169 sanctitatis vestrę prudentiam oratam et ammonitam -imus, quatenus *eqs.* **β** *vindicare, postulare – (für sich) beanspruchen, fordern:* TRAD. Ratisb. 16 p. 16,10 (a. 819) cum . . . plura loquerentur . . ., qui . . . beato Petro . . . iustitiam suam -ierunt. WALAHFR. Blaithm. 147 hanc praedam *(sc. arcam)* -iere Dani. DIPL. Karoli III. 1 p. 4,1 ut ego et predictus abba . . ., quicquid . . . ad nostram utilitatem -imus, . . . habeamus. **b** *strictius de libidine, amore:* RUODLIEB VII 55 ut vidit *Rufus*, ardens in corde -vit *(sc. uxorem senioris).* CARM. Bur. 71,6,3sq. que -it, hanc fugio, que fugit, hanc -o. 85,4,1 si tenerem, quam -o, . . . osculare cum gaudio. *in lusu verborum:* SEDUL. SCOT. carm. II 41,16 in hoc non mentior . . ., tales *(multones)* quod -o, diligo, semper amo. 41,139 te, fateor, -ii, viduam matremque cupisco *eqs.* **2** *translate de rebus (accedente notione necessitatis):* FROUM. carm. 15,17 Letheus, infernum -unt baptismata. CHART. Sil. D III 140 universa negotia, quae stare -unt in statu solido. **B** *publ. et iur. de voluntate regis, imperatoris:* DIPL. Merov. 10 (ArchDipl. 13. 1967. p. 105,17) sacra loca . . . extruere -o. DIPL. Arnulfi 65 p. 97,14 fidelium nostrorum . . . industriae patefieri -imus, qualiter *eqs.* 150 p. 229,12 generali collegio . . . n o t u m f i e r i -imus, qualiter *eqs.* (DIPL. Merov. III A 61 p. 178,23. *sim.* DIPL. Heinr. IV. 227 p. 287,2 n. esse. *al.*). DIPL. Otton. I. 14 p. 101,27 aecclesiam construere studuimus, . . . illorum *(martyrum)* . . . obsequia . . . inibi ut agantur, -entes. *saepius.*

II *favere, (bene) velle – wohlgesonnen, gewogen sein:* TIT. metr. I 1,14,4 tu *(sc. papa)* Caroli . . . munera regis suscipe, quae -ens obtulit ipse tibi. AGOB. 6,59 putantes *Iudaei* sibi favere magistratus palatii et melius illis -ere quam cęteris, qui *eqs.* CHART. Argent. I 75 quidam . . . monasterii servientes . . . ius suum . . . ex . . . presumptione rectorum sibi non bene -entium depravatum esse . . . conquesti sunt.

adi. **1. cupiens,** -entis. **1** *cupidus – begierig:* ALTFR. Liutg. 1,21 erat . . . -s . . . coenobium construere. IOH. VIII. epist. A 252 p. 220,21 quia . . . illum *(episcopum)* vobis fidelem in omnibus . . . esse -em agnovimus. *usu subst.:* RATHER. conf. 20, 520 ad annulum ardet -is ambitio. **2** *benevolus, devotus – wohlwollend, gewogen, ergeben:* **a** *in univ.:* DIPL. Frid. I. 541 p. 489,24 expectet legatum et mandatum nostrum -is anime fervens vestra devotio. **b** *in locut.* bene -s (vester): FORM. Sal. Merk. 59 p. 261,20 ille amicus et bene -s vester. EPIST. Bonif. 132 Vvicbertus . . . abbas et vester in omnibus . . . bene -s. DIPL. Pipp. 2 p. 4,23 Pippinus rex . . . bene -s vester. *al.*

2. cupitus, -a, -um. *optatus, desideratus – begehrt, erwünscht:* VITA Ludow. Pii 13 p. 318,15 qualiter cum . . . gratiarum actione -am atque susceptam victoriam eius *(Dei)* nomini consecraret *rex*. VITA Galli II 480 expulit . . . qui *(Gallus)* me *(sc. daemonem)* de sede -a. *al.* THANGM. Bernw. 1 p. 758,40 tanta . . . facilitate -um eius *(Bernwardi)* ingenium michi applaudebat.

subst. **cupitum,** -i *n. optatum – das Ersehnte, Erwünschte:* WETT. Gall. 35 p. 277,12 ut mos est, cum -a repperiuntur *eqs.* OTLOH. prov. I 40 infeliciores sunt mali, cum -a perfecerint, quam *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,12 videns princeps plus -o obsidionem produci.

adv. **cupienter.** *cupide, studiose – begierig, geflissentlich:* TRAD. Frising. 446 (a. 821) firmare -r volo, ut ista traditio sit stabilis.

cupiosus *v.* copiosus. **cupirosum** *v.* *cuperosa.

cupisco, -ere. *cupere, desiderare – begehren, verlangen (nach):* CARM. biblioth. 5,82 ut nec habens habeat, nec habere -at. ABBO SANGERM. bell. 1,14 quisque -it opes Francorum, te *(sc. Lutetiam)* veneratur. WALTHARIUS 854 arsit *Patavrid* . . . venis laudem captare -ens. *in lusu verborum: v. p.2117,65.*

[cupitas *v.* cupiditas.**]** **1. cupitus** *v.* cupio. *Niederer* **2. cupitus** *v.* 1. cubitus. **3. cupitus** *v.* 2. cubitus.

cupla *v.* 1. cupula. **1. cupo** *v.* cubo. **2. cupo** *v.* culpo.

cuppa(rius) *v.* cupa(rius).

cuppedinarius (cupe-, cupid-, -den-), -a, -um. **1** *sensu originario subst. masc. i. qui cuppedia parat et vendit, crustularius, dulciarius – einer der Naschwerk herstellt und verkauft, Zuckerbäcker:* LIUTPR. antap. 5,32 quod *(crimen)* ita accidisse non solum aulici vel cubicularii, verum aucupes et cupede-i clamant. leg. 51 vilia mancipia, piscatores scilicet, cupe-os (cupediarios *C*), aucupes, nothos, plebeios, servos. **2** *per originationem vulgarem (quasi a* cupido *vel* cupidus *et* denarius *ductum sit; cf. ThLL. IV. p. 1436,17sqq.) i. q. cupidus, avidus (pecuniae) – (geld)gierig:* EPIST. Teg. 52 p. 61,18 absit a me deceptrix cupiditas . . .; veneria, quin immo cupi-a fascinatrix ita poenitus fiat in me sopita, ut *eqs. usu subst.:* RATHER. prael. 1,12 scito te *(sc. negotiatorem)* . . . cum predonibus appellari publicanum; vitio enim te deservire nec modico id monstrat vocabulum, quo te a multis vocari audis cupe-um; 'radix enim omnium malorum . . . cupiditas' *(Vulg. I Tim. 6,10).*

adv. ***cuppedinarie.** *mala cupiditate pecuniae – aus Hab-, Geldgier:* CHART. Basil. A I 112 p. 173,23 (a. 1041) visum fuit nostris fratribus dignum, ut, quod antea cupi-e fuerat actum, caritative esset emendatum.

cuppla *v.* copula. **[cuppressio** *v.* cypressus: *cf. p. 1199,33.***]**

cuppreus, cupprum *v.* cupr-. **cuppula** *v.* 1. cupula.

***cuprarius,** -i *m.* (cuprum) *faber aerarius, excusor – Kupferschmied, -schläger:* ACTA civ. Rost. C 220 p. 123 (a. 1269/72) Eler faber posuit Gerardo filio Herbordi -i heredita-

[Vitali]

tem suam. 261 p. 126 Nicolao filio Lodhewici -i.

?***cuprellum** (cupe-) *subst. aes ustum – Kupferasche:* Heraclius I 18,2 de vitro viridi, quomodo fieri debeat: . . . igni combustum sulphur ⌞quaerasque cupellum⌟ (quaerasque cupressum *P*, assum quare cuprum *W*; *cf.* 21,2 assi subtilia fragmina cupri) atque teras horum splendens cum pulvere vitrum *(de re v. notam ed. p. 114)*.

***cupreosus,** -a, -um. *speciem, colorem cupri exhibens – kupferartig, -farben:* Ps. Hippocr. sang. 5 si mox gelaverit *sanguis* et vitream cutem vel -am (coprio- *codd.*) habuerit *eqs.* 15 si . . . habuerit *sanguis* magnitudinem solidam . . . et lucore tenebrico -as (coprio- *A*, cuprio- *B*) geweras *eqs.*

cupressus *sim. v.* cypr-.

cupreus (-ius), -a, -um. *script.:* cip-: *l. 20.* cobr-: *l. 38.* cupp-: *l. 22. 35.* cuper(us): *l. 21.*

1 *adi. i. q. ex cupro constans, fabrefactus, cuprinus – kupfern, Kupfer- (de monte cuprum continente: l. 28):* **a** *in univ.:* Compos. Voss. I 5 argentea et -ia l a m i n a tendatur et . . . coquatur (Theoph. sched. 1,35. *al.*). Mappae Clavic. 22 mittes . . . misium ciprium et sal montanum *(de re v. p. 2120, 20)*. 191 in . . . -ero vase; . . . cum -ero filo. Catal. thes. Germ. 23,2 scrineum . . . cuppreum deauratum cum capite sancti Secundiani. Compos. Matr. 39,1 eruginis arse ciprio mna dimidia. Vita Otton. Bamb. I 24 monasterium -o tecto cooperuit (*sim.* Ebo Bamb. Ott. 2,17 p. 82,23 -is . . . laminis). Transl. Udalr. August. 3 (MGScript. IV p. 428^{b},1) gestatorium -um ex toto firmum. Eberh. Heist. Betel 184 -a massa. *saepe*. *in nomine loci:* Chart. com. Mansf. IX 1 (a. 1223) nos montem, qui -us *('Kupferberg')* dicitur, in Hezstide et capellam in ipso sitam . . . tradidimus. **b** *de moneta:* Arnold. Lub. chron. 4,12 p. 174, 27 est . . . manlat de viliori nummismate, qui nec totus sit aureus nec totus -us. **c** *de quadam mensura Gracensi:* Chart. Stir. IV 423 (a. 1271) quod . . . conventus uno die in ebdomada . . . potu, quod dicitur -a m e n s u r a , . . . potiatur (*sim. in charta inedita* [Stiftsarchiv Rein A IV/23; a. 1277] in cupprea m.). **2** *subst. neutr. i. q. cuprum – Kupfer:* Liber hist. Franc. 18 p. 272,7 datis . . . balteis et armellis adsimilatis de auro, sed deintus aeramen et cobrium (cubrum rec. B) erat. Compos. Voss. I 1^{a} mitte laminas de -io tenues in texto. 6^{b} limaturam aeraminis et -ii et auricalci. *al.* Ioh. sacerd. 169 sume . . . ciprii limature uncias VI.

***cuprifaber,** -bri *m. faber aerarius, excusor – Kupferschmied, -schläger:* Acta civ. Rost. C 207 p. 122 (a. 1269/72) recognovit Herbordus -r, quod *eqs.* Chart. Salem. 592 p. 211, 17 Fridericus -r. *al. in chartis; v. et vol. I. p. 931,19.*

***cuprineus** (ciprinius), -a, -um. *cupreus – kupfern, Kupfer-:* Antidot. Glasg. p. 150,38 ricini . . . tollis et cum aqua (acu *ci. A. Thomas, ALMA 5. 1929/30. p. 112*) ciprinia punge et sanguinem eorum . . . linibis.

cuprinus (cip-, cyp-), -a, -um. *cupreus – kupfern, Kupfer-:* Catal. thes. Germ. 85,20sq. (a. 811) invenimus . . . turabulum -um antiquum I, ampullam -am I, . . . urceum cum aquamanile -um I. Compos. Matr. 14 argenti partes duas, lammine cy-e partem unam. Geber. clar. 1,24 accipe . . . dimidiam libram ⌞vitrioli ci-i⌟ *('Kupfervitriol')*. Albert. M. animal. 23,92 cum acu ferrea vel -a. *al. aeneus – bronzen:* Chron. Camer. 2,37 ingentis corporis cervum conflatilem -um . . . opere fusili fieri sua arte excogitavit *Gervasius*.

***cupripercussor,** -oris *m. faber aerarius, excusor – Kupferschmied, -schläger:* Acta civ. Rost. A I 1,451 p. 62 (s. XIII.$^{med.}$) Iohannes Gripeswolt est proscriptus, quia interfecit Iohannem Droven -em. B I 3,47 p. 77 hereditas Rigardi . . . impignorata est Herbordo -i. *ibid. al.*

cuprius *v.* cupreus.

cuprum (cip-), -i *n. script.:* chu-: *p. 2120,31.* cop-: *p. 2120,29.* cyp-: *p. 2120,22.* cubr(um): *l. 38. p. 2120,53.* cuvr(um): *p. 2120,28.* cupp-: *p. 2120,26. usu adi.: p. 2120,31. 34. 54. al.*

aes (Cyprium), χαλκός – Kupfer(erz), Bronze: **I** *proprie de metallo permixto vel impermixto:* **A** *de natura:* **1** *in univ.:* Theoph. sched. 3,63 -um in terra nascitur; cuius vena cum invenitur, summo labore fodiendo . . . acquiritur *eqs.* Albert. M. summ. creat. II 1,29,5 p. 266^{a},32 quod in -o sulphur purum, argentum vero vivum non purum et bene commixtum *(sc. est)*. Ps. Avic. anim. 5,1 p. 114 -um est in tribus modis: -um Herminium, -um naturale et -um Navarrae. *al. in locut.* (*spectat ad vilitatem, opp.* aurum): Schol. Adam gest. 77 ut ex insciis litterarum philosophos redderet *Paulus* . . . et ex -o formaret aurum obrizum. Hildeg. epist. 250^{R},55 sapientiam similem faciens ignorantiae . . . ac ceteras virtutes similes -o. *al.* **2** *de compositionibus:* **a** flos -i *i. q. aerugo,* ἰός χαλκοῦ – *Grünspan, Kupferacetat:* Geber. invent. 15 p. 726 facias viride es, intensum, quod flos -i nuncupatur. **b** fumus, gumma, stillicidium -i *i. q. chalcanthum,* χαλκοῦ ἄνθος – *Kupfervitriol, -sulfat, '-rauch':* Geber. invent. 17 p. 729 cum una parte lunae dissolutae in aqua sua, videlicet stillicidii -i et salis petrae. summ. 76 p. 561 elicitur *medicina* . . . per quasdam res minerales . . ., quemadmodum est vitriolum et cupirosum, quod et gumma -i aut eiusdem stillicidium nuncupatur. Chart. Hans. 807 p. 278,12 de ture, de sulfure, de lapide vini, de -i fumo . . . duo dabuntur denarii. **c** misy -i *i. q. pyrites – Eisen-, Schwefel-, Kupferkies (de re v. D. Goltz, Stud. z. Gesch. d. Mineralnamen. 1972. p. 154sqq.):* Mappae Clavic. 4 argenti partes IV, misii cipri (mysi cypri Compos. Matr. 3,1) partes IV. Ioh. sacerd. 158 misii cipri, id est coperosius. *al.* **d** *molochitis – Malachit: v. vol. I. p. 1394,18.* **B** *de usu:* **1** *gener.:* Aedilv. carm. 14,23 ex cipro sonitant . . . aenea vasa. Catal. thes. Germ. 23,13 invenimus parietes III argento et cuppro deaurato paratas. Fund. Hild. 6 ecclesiam . . . -o operuit *Hezilo*. Chart. Tirol. notar. I 302 pignus est unum l e b e t e de cuvro (805 copri). Albert. M. metaph. 7,4,2 p. 369,66 -um i d o l i (animal. 20,77). Chirurg. Sudhoff II p. 386,53 in vaso stagnato debent qu<o>qui sirupi, in ch-o osmela. *saepius. v. et p. 2119,38. in allegoria:* Honor. August. gemm. 1,12 thuribulum . . . significat corpus dominicum; . . . si est aureum, signat eius divinitatem, . . . si -um, declarat eius carnem pro nobis fragilem. **2** *publ. et iur.:* **a** *de fodinis:* Dipl. Conr. III. 232 v e n a s m e t a l l i, videlicet auri, argenti, -i . . . Corbeiensi ecclesie concedimus (Annalista Saxo a. 1009 p. 660,40. *sim.* Annal. Blas. [MGScript. XXX p. 17,28] v. minerarum). Dipl. Frid. I. 623 ecclesię beati Lamberti . . . omne genus metalli . . . et nominatim -um in Bibertal . . . indulsimus. 990. Registr. Patav. I p. 179,18 de montibus, in quibus foditur -um. **b** *de re monetaria:* Chart. Laus. 584 (a. 1216) septem denarii et obolus debent esse de -o. Chart. Gosl. I 401,25 (dipl. Frid. II.) si gratiam apud iudicem invenerit *monetarius*, auro, argento vel -o . . . manum redimat. *al.* **c** *de teloneo:* Dipl. Heinr. IV. 487 p. 664,9 (spur. s. XII.) quicumque -um advexerint, de unoquoque c e n t e n e r e debent dare IIII denarios (Chart. Babenb. 86, 31). Chart. Gosl. I 401,43 (dipl. Frid. II.) nullus burgensium de aliqua substantia . . . deducenda theloneum dabit, nisi tantum de -o non fabricato. 553 conventum . . . absolvimus a censu -i. Chart. Hans. 807 p. 278,5 per qualibet last -i, stagni, metalli sive eris dabitur solidus unus pro theloneo. *v. et l. 18.* **3** *techn. et alch.:* Compos. Luc. K 29 <s>i milum cum cubro deaurare volueris. Mappae Clavic. 1 sumes . . . e r i s cipri limature 3 V (Epist. Teg. 112^{b}; *ni leg.* ciprii [*pro* cuprii]). Notker. Balb. gest. 1,29 iube mihi -um multum afferri, ut excoquam illud ad purum. Tract. de fist. org. p. 13 -um purissimum tundendo ad summam tenuitatem extenditur. Frutolf. (?) brev. 16 p. 108 ut priusquam aliquod cymbalum fundatur, stagnum -o misceatur. *saepe. v. et p. 70,40. vol. I. 1260,60.* **4** *medic.:* Hildeg. phys. 9,5 qui quaslibet febres habet, . . . purum -um . . . accipiat et in vinum franconicum ponat.

II *meton. i. q. campana – Glocke:* Ysengrimus 5,235 bene acciperes, si mallem credere -o quam tibi?

cuprus *v.* cyprus.

***cupuda,** -ae *f. (orig. inc.) Erithacus rubecula (L.) – Rotkehlchen:* Carm. Bur. 133,13 volucres celi referam sermone fideli: . . . aurificeps, -e (gloss.: rotila), sepicecula cruriculeque.

1. cupula (cop-, cupp-), -ae *f.* (-um, -i *n.: p. 2121,1*) *script.* cupl(a): *p. 2121,15.* **1** *proprie i. q. parva cupa, doliolum – kleines Faß:* Antidot. Glasg. p. 146,13 ad perfluvium mulie-

[Vitali]

ris: prunis et adsedentes super -um mittis super carbones . . . et super fumigabis diutissime. *meton. de mensura:* CHART. Salisb. III 1023a (a. 1243) nudi salis duas libras cuppularum, quod vulgariter zwai phunt vuderlin appellatur, tradidimus annuatim *(item* 1085a; *de re v. Dt. Rechtswb. VIII. p. 42).* CHART. Hans. 432 p. 145,21 una co-a ficuum sive racemorum IV denarios *(sc. pro teloneo).* REGISTR. Patav. I p. 130,15 beneficium solvens . . . II -as frumenti. **2** *translate:* **a** *de glandis sede i. q. putamen (glandis) – Fruchtbecher (der Eichel), (Eichel-)-Kelch* (*cf. ital.* cupula): GLOSS. Roger I A 3,21 p. 695,23sq. qui *(sc. magdalium)* ponatur in -a glandium, et tunc -a ligetur super locum cauterizandum. *fort. add. (?de involucro floris):* RECEPT. Sangall. I 55 crescit media alna in sumo capite co-a rotunda. **b** *tholus – Kuppel (cf. Ahd. Wb. III. p. 918):* GLOSS. III 693,31 St.-S. cupla virst (*item* IV 169,44). **c** *mitra – Mitra:* EKKEH. IV. bened. I 31,58 hi *(inopes)* tibi *(Laurentio)* sint sceptra, . . . collaria, purpura, mitra (gloss.: cuppula).

2. cupula *v.* 1. copula.

*?***cupulatus,** -a, -um. *sensu inc.:* EKKEH. IV. bened. I 5,8 equipar investes (gloss.: -os), Ihesu puer, aspice testes *(de pueris innocentibus).*

cupulum *v.* 1. cupula.

1. *cupus, -a, -um. *(ital.* cupo *a* cupa; *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1192) profundus, amplus, spatiosus – tief, geräumig, voluminös:* ANON. secret. p. 48,12 alenbic debet esse ˹cum crato -o˺ (cum grando cupo, concreto cupo *var. l.*), cum quo ponitur id, quod debet dissolvi *(ni subest* cupa *[usu attrib.]). de sede oculorum i. q. abditus, latens – tiefliegend:* MOSES PANORM. marisc. 2 p. 148,3 quando oculi equi sunt -i (gloss.: id est, qui sunt multum intra caput), non est mali vitii, sed est laidus.

2. cupus *v.* 1. cupa.

cur *adv. script.:* quur: *passim in schedulis nostris usque ad s. IX.* cor: METELL. exp. Hieros. 3,239 *(cod.). seq. acc. c. inf.: l. 55. coniungitur c. aliis particulis:* -nam: *l. 52 (sed cf. Leumann-Hofmann, Gramm. II. p. 584, adn. 1).* -ne: *l. 43 (i. cur non; cf. Leumann-Hofmann, op. cit. p. 447).*

1 *quare, quamobrem – warum, weshalb, weswegen:* **a** *usu interrogativo:* **α** *in oratione directa:* LIBER hist. Franc. 3 quur solvimus tributa? EIGIL Sturm. 14 p. 147,2 cur haec, quae doces, ipse non facis? WALAHFR. Mamm. 6,14 Mammes cur quaeritur? AUDRAD. carm. 3,2,209 quur vobis . . . tam desperata voluntas? MIRAC. Genes. Hieros. 3 curne . . . in monte vicino . . . reliquias visitamus? OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 139,21 cur . . . urbem . . . meo introitu laetam non facerem? *persaepe.* **β** *in oratione obliqua:* EPIST. Alcuin. 144 p. 230,1 cur (quur *var. l.*) in prima feria ieiunium . . . solvatur, non est necessitas . . . replicare. HEITO Wett. 25 capit. p. 268 cur pestilentia deseviret. HRABAN. epist. 20 p. 426,10 cur . . . laborem adsumpserim, hec causa fuit, quia *eqs.* THIETM. chron. 6,96 cur seniorem suum sic inhonorare voluisset *(sc. episcopus)*, interrogat *miles.* PETR. CAS. (?) chron. 4,11 p. 480,20 percontatus *dux* . . ., curnam sic fugeret. OTTO FRISING. gest. 2,24 cur et ad quid venirent, inquisivit *rex. persaepe. adde:* IONAS BOB. Columb. 2, 24 p. 287,4 ait *Ariowaldus*, cur se non habere huius crudelitatis ministros, qui *eqs.* **b** *usu rel.:* YSENGRIMUS 5,1199 deerat, cur mestus eras, occasio dandi. **2** *quia, quod – weil, daß:* IONAS BOB. Columb. 1,11 p. 171,18 increpantur *fratres* . . ., quur repertam mannam reliquissent (1,18 p. 187,5. *al.*). LEX Baiuv. 22,1 solidos conponat . . . XX in publicum, quia (cur, quur *var. l.*) contra legem fecit. COD. Karol. 7 p. 492,2 tristitia . . . cor nostrum repletum est, quur minime bonitas vestra nos audire rennuit. LUP. FERR. epist. 20 p. 28,28 cur me super episcopo nostro plene certum non reddideris, tuli moleste. IDUNG. PRUF. argum. 418 cum . . . doctor . . . eum culparet, cur per sex menses ad eum minime venisset. *al.*

1. cura, -ae *f. script.* cor-: ADAM gest. 2,2 *(var. l.). form.: abl. sg.* cure: *p. 2124,54 (cf. B. Krusch, MGMer. VI. p. 532, 50). acc. sg.* curem: FORM. Marculfi 2,1 l. 121 *(var. l.). pendent praep.:* super: *p. 2122,21.32.* circa: *p. 2122,19.* erga: *p. 2122,28. adde* DIPL. Zwent. 1. *confunditur c.* curia: VITA Corb. 21 *(var. l.).*

I ἐπιμέλεια – *Für-, Obsorge:* **A** *studium, opera, diligentia – Sorge, Bemühung, Bestrebung, Aufmerksamkeit, Sorgfalt (fere sg.; pl.: l. 28. al.):* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 1 p. 5,18 pater . . . eum . . . ad saecularis negotii -am instigabat. WALAHFR. Mamm. 2,11 quascumque parentum -a paravit opes, sprevit (HRABAN. carm. 17,27. *al.*). WANDALB. mens. 146 hoc *(sc. mense)* hortos . . . sua *(sc. agricolae)* -a revisit. RIMB. Anscar. 36 p. 71,11 omnis ei -a de vocatione gentium erat. POETA Saxo 3,49 vigili -a studioque. ANON. IV mus. 4 p. 74,14 de brevi . . . sequenti non est -a, quia indifferenter ponitur. *persaepe. abl. fere vice postpositionis i. q. gratia – dank:* BENZO ad Heinr. IV. 1,3 p. 114,9 librorum -a reserantur sepe futura, per quos clausa patent. *adde:* ARBEO Corb. 14 sub operationis (VITA Corb. 8 operationis sui) -a victum ministravit. **b** *in locut.:* **α** -am agere, gerere, habere *sim. fere i. q. curare, incumbere (in) – etwa: Sorge tragen (für), sich kümmern (um), sich angelegen sein lassen:* TRAD. Frising. 320 (a. 814) pro semet ipso semper -am agere. CONC. Karol. A 38,10 episcopi . . . maximam -am . . . circa pauperes habeant. 50D,25 ut unusquisque episcoporum super archidiaconis suis . . . vigilantiorem -am adhibeat. AGIUS vita Hath. 19 ut -a nostri haberetur, iugiter admonuerit. DIPL. Otton. II. 245 ut de nullius comitis . . . iussione -am habeant *familiae*. TRAD. Ratisb. 326 universis huius rei -am habentibus notum sit, qualiter *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 315,43 quia in nullo . . . negotio -am vel respectum prorsus in domno apostolico habere voluerit *rex. saepe. c. gen. inhaerentiae:* CONC. Karol. A 16B ut erga eos *(sc. plebes)* caritatis gerentur -ae. **β** -ae esse *i. q. cordi esse – am Herzen liegen (fere impers. i. q. interest, attinet [ad] – es kümmert, ist von Belang [für]):* CONC. Karol. B I 41,15 p. 426,26 non tibi sit -ę, rex, quae tibi referunt . . . fellones. RIMB. Anscar. 7 p. 28,10 quid vobis -ae est super hoc? ECBASIS capt. 319 si tibi sum -e, frenos imponito lingue. GUIDO ARET. microl. 15,36 sunt . . . prosaici cantus . . ., in quibus non est -ae, si *eqs. al.* **2** *latius i. q. voluntas, animus, consilium – Verlangen, Wille, Absicht:* WALAHFR. Wett. 712 unde *(sc. per humilitatem)* polum penetrare potest, cui -a subintrat (WALTHARIUS 1431; *cf. Anth. 493a,7*). imag. Tetr. 242 fervida -a videndi. CAND. FULD. Eigil. I 19 erat . . . par -a, voluntas ac studium fratribus et abbati (II 23,11). ECBASIS capt. 6 horas dictandi superavit -a vagandi. OTLOH. prov. prol. 19 cernit *Deus* . . ., quae sit -a vel intentio magistrorum. LIGURINUS 2,631 hanc regis -am versutus prevenit hostis. *al. de cupidine nova cognoscendi (in imag.):* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,26 has *(coronas, i. artem grammaticam)* ut parva meę vidit sollercia -ę. 1,114 ubi maiorum tetigit nos -a ciborum *eqs.*

B *curatio, cultus, cultura – Behandlung, Pflege, Betreuung:* **1** *de agri cultura:* WALAHFR. hort. 3 si quis . . . noverit obsceni -as tractare Priapi (*sim.* 10). **2** *de cultu corporis:* **a** *in univ.:* HRABAN. carm. 33,14 iustum esse videtur, membrorum ut -a par fiat atque labor. HINCM. divort. 2 p. 126,4 quisque Deum timens potestatem . . . membra sua movendi et corporis -am agendi habet. *adde:* GESTA Neap. 31 pro labandis -is bis in anno . . . saponem dari sancivit *Agnellus episcopus.* **b** *de luxuria:* GLOSS. psalt. Lunaelac. 21,30 qui carnis -am faciebant in concupiscentiis suis *(cf. Vulg. Rom. 13,14).* COD. Udalr. 277,8 hos clamat littera molles, cum sibi -a cutis videatur summa salutis (ARCHIPOETA 10,5,4; *cf. A. Otto, Sprichwörter d. Römer. 1890. nr. 494). al.* **3** *de curatione aegroti:* **a** *proprie:* **α** *strictius:* DIPL. Merov. I 3 p. 5,41 multorum medicorum adhibita est corpori meo -a (*sim.* CONST. Constant. 84). ANTIDOT. Lond. p. 18,39 fac . . . -a per clistere. CONSTANT. AFRIC. coit. 3,6 Galenus in libro de -a membrorum. PETR. DAM. epist. 83 p. 451,4 cui *(plagae)* nulla medicinalis industriae -a potuit subvenire. TRACT. de chirurg. 285 mortem . . . a mala -a illis dicimus adesse. *saepius. in imag.:* THEODULF. carm. 72,39 est commune malum, communis -a petenda est. CARM. Bur. 164,1, 2 ob amoris pressuram medentis gero -am amanti valituram. *al.* **β** *latius i. q. salus, bona valetudo – Wohlergehen, Heil(ung):* HRABAN. carm. 66,3,4 hic *(sc. ante reliquias)* . . . infirmus -am sons capit et veniam. WALAHFR. carm. 72,7,2 languidis -am veniamque lapsis . . . praestans *Christus*. TRAD. Ratisb. 86 p. 78,

[Vitali]

23 speravit *Gundbato* . . ., si de rebus terrenis sanctas Dei aecclesias ditaret, ut inde sibi corporalis -a ac animae salus ęterna amplificaretur. **b** *meton. i. q. medicamen, remedium – Arznei(mittel), Heilmittel:* Walahfr. hort. 233 semina . . . quaesitis addere -is parva solet *germen*. *de correctione pravorum:* Walahfr. Wett. 321 terga dedit *ordo sacerdotum* vinclis, quae -is carne superbis *(sc. sunt)*. **4** *de cultu religioso:* Arbeo Corb. 41 p. 229,10 quomodo vir sanctissimus nostrae -ae deiectus sine decoris officio . . . remanebat.

C *tutela, custodia – (Ob-)Hut, Aufsicht:* **1** *gener.:* **a** *proprie:* **α** *spectat ad homines:* Ord. Cas. I 7 vidimus . . . de adolescentioribus fratribus maximam -am haberi et ad hanc -am deputatos duos, quorum *eqs.* Rimb. Anscar. 8 Herioldus ex suis aliquos sub eorum *(servorum Dei)* -a erudiendos posuit. Hrotsv. gest. 560 -a cui *(comiti)* conservandae fuit indita domnae. Dipl. Heinr. IV. 428 p. 574,39 ut canonicos . . . in maiestatis nostrę -a susceptos nulla persona . . . audeat molestare. *al.* **β** *spectat ad res (animalia: l. 24):* Walahfr. Gall. 2,19 frater . . . monasterii possessiones quasdam sub sua -a habens (*sim.* Catal. thes. Germ. 77,1). Poeta Saxo 1,386 remanserat agmen, -a vehendarum quod rerum praepediebat. Dipl. Conr. III. 31 p. 50,9 -a . . . et custodia . . . pontis sub tali cautela fiat, ne *eqs.* Herbord. Ott. 2,34 qui *(sacerdos)* prefati caballi habebat -am. Const. Melf. 3,31 res . . . ecclesie in custodia et -a trium de melioribus . . . personis . . . committantur. *al.* **b** *meton. i. q. custos – Hüter, (Be-)Wahrer:* Alcuin. carm. 80,1,12 disce tuas, iuvenis, ut agat facundia causas, ut sis defensor, -a salusque tuis. Thietm. chron. 2,1 hunc *(Ottonem)* Hillibertus, Mogantinae -a (curator Chron. Thietm.) cathedrae, . . . benedixit. **2** *publ., iur., canon.:* **a** *sustentatio – Unterhalt, Unterstützung* (habere in -a *i. q. sustentare, alere – unterhalten, -stützen, alimentieren*): Lex Alam. 67,1 si quis gregem iumentorum ad pignus tulerit et incluserit contra legem, . . . dimittat et usque ad annum integrum habeat eos in -a. Lex Baiuv. 13,8 si quis messem alterius initiaverit maleficis artibus . . ., familiam eius et omnem substantiam eius vel pecora eius habeat in -a usque ad annum. **b** *bonorum minoris administratio, curatio – Vormundschaft, 'Kuratel':* Idung. Pruf. argum. 711 canones omnia secularia negotia clericis interdicunt preter -am pupillorum, si forte necessitas hoc exegerit. Chart. select. Keutgen 133,48 p. 123 qui . . . a patre proximus fuerit, -am habebit . . . puerorum; salmannus autem usque ad XII annos . . . eos habebit in -a. Chart. Tirol. notar. I 514 -a Trentini *(de re v. praef. ed. p. CXVsqq.; de differentia, licet male observata, curae et tutelae v. Dt. Rechtswb. VIII. p. 142). al.* **3** *eccl. de -a animarum ('Seelsorge'):* Arbeo Emm. 7 per vicos et fidelium domos discurrens, instantissime -ae intentus . . . fidei semina plantabat. Ruotg. Brun. 23 quare episcopus . . . pericula belli tractaverit, cum animarum tantummodo -am susceperit. Thietm. chron. 2, 24 capellano . . . episcopatum et anime -am fideliter commendavit *imperator.* Chart. Bund. 781 (epist. papae) beneficia, quibus -a est animarum annexa *(sim.* 830 p. 280,8 [epist. papae]. *al.)*. Albert. M. sacram. 209 p. 136,51 quamvis habentes ordinem soli sint possibiles ad -am animarum. *saepe*. *cf. p. 2124, 24sqq*. *in titulo libri (spectat ad Greg. M. past.):* Vita Bard. 4 p. 324,45 inter cetera sanctae scripturae flumina . . . pastoralem -am maxime diligebat. Chron. Lippold. p. 556,47 pastoralis -a Gregorii.

D *administratio, regimen – Verwaltung, Besorgung, Leitung:* **1** *strictius:* **a** *in univ.:* Einh. Marc. et Petr. I 4,7 cui *(bibliothecario)* tunc temporis etiam palatinorum operum ac structurarum -a commissa erat. Walahfr. Gall. 2,14 qui *(comites)* totius tunc Alamanniae -am administrabant (*item* Otm. 4). Thietm. chron. 2,23 p. 68,4 in r e g n i ac in -a imperii XL ferme annos conversatus *Otto* (4,41. *saepius*). Maneg. c. Wolfh. 24 p. 106,9 iniuncta fertur esse huius negocii -a cuidam . . . Wirrico. *saepius*. *expressius i. q. imperium – Herrschaft:* Cand. Fuld. Eigil. II 6,2 inprovisa cito surrexit regia -a Hludwici. **b** *spectat ad res ecclesiasticas:* Cand. Fuld. Eigil. I 7 ut regimen et -am . . . monasterii suscepisset. Dipl. Otton. III. 256 p. 674,5 quicunque . . . maior natu visus fuerit extitisse, . . . advocationis -e (iure *ed.*) decrevimus esse preficiendum. Amarc. serm. 1,141 ille *(frater)* peni -am petit, alter preposituram. Innoc. III. registr. 1,317 p. 456,3 archiepiscopus . . . te . . . a monasterii amministratione removit et -am eius duobus militibus assignavit. *al.* **2** *latius i. q. munus, officium – Amt, Obliegenheit, Pflicht, Aufgabe:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* Dungal. (?) carm. 11,1 disce libens, iuvenis, sacris insistere -is. Form. Augiens. B 43 cui *(regi)* Dominus -am r e g i m i n i s dilatavit (Trad. Frising. 340. *al.*). Heito Wett. 7 mundanis lucris inhiando et palatinis -is inserviendo. Walahfr. Mamm. 20,2 venandi quos *(ministros)* -a ligat. Hincm. ord. pal. 397 quae ad singulorum ministeriorum -am pertinebant. Poeta Saxo 2,405 occurrere duces Karoli, quibus illa tueri -a fuit loca. *saepe*. *de vigiliis:* Waltharius 1178 primi custodem somni iubet esse puellam, ipse matutinam disponens tollere -am. **β** *negotium, occupatio – Geschäft, Angelegenheit, Beschäftigung (fere c. sensu despicabili):* Trad. Ratisb. 1 (c. 760) multis sęculi -is occupatis contigit, ut *eqs.* Vita Pirm. I 5 p. 26,2 ubi abundat terrena -a, refrigescit . . . caritas divina. Hraban. epist. 36 p. 471,31 propter mundanam -am et saecularia negotia. Vita Landel. Laub. 237 -as mundales et mundi desere pestes, . . . -as deponito secli. *saepe*. *in allegoria:* Honor. August. anim. 3 huius *(civitatis, i. rhetoricae)* porta est civilis -a, iter vero tripartitum genus -arum, videlicet demonstrativum, deliberativum, iudiciale. **b** *canon. de -a spiritali, pastorali ('Hirtenamt'):* **α** *in univ.:* Hugeb. Willib. praef. p. 87,34 sacerdotalis infulae pastoralisque -e prerogativa. Thietm. chron. 2,21 -am . . . b a c u l o committens *imperator* pastoralem (2,24. 6,40 p. 324, 2). 7,13 Val Corbensis abbas, prius ab -a suspensus, deponitur. Vita Liutg. I 7 sociavit *Albricus* eum sibi episcopalis -ae adiutorem. Adam gest. 1,38 p. 40,16 quoniam Dani . . . Hammaburgensi ecclesiae pastorali -a subiecti sunt. *saepe*. *cf. p. 2123,45sqq.* *expressius i. q. districtus – Amtsbereich:* Chart. Traiect. 419 p. 377,35 (a. 1157) quę *(controversia)* . . . agitabatur in -a diocesis nostrę in loco, quod Novum Forum nuncupatur. **β** *spectat ad fructus, censum:* Chart. Sil. D I 263 (a. 1226) ecclesiam manibus nostris intulit *abbas* cum omni iure -e spiritualis ipsi ecclesie actinus pertinentis, utpote baptismo, infirmorum visitacione, sepultura *eqs. al.* **γ** *spectat ad beneficium ecclesiasticum, praebendam:* Chart. archiep. Magd. 297 (a. 1159) -am de duabus villis Cathua, quę prius pertinuit ad ęcclesiam, quę est in Hunoldestorpe, novę capellę . . . concessimus, ita ut in vice illius -ę mansum unum . . . recipiat. Chart. Naumb. 294 Hugo sacerdos . . . de quadam -a, quam . . . concambio *(sc. inter nos facto)* inesse dixit, nos in sinodo sua querimonia impetivit *eqs.* Chron. Hild. 26 p. 859,36 -am (*ni leg.* curiam, *cf.* Chart. episc. Hild. II 296) . . . Vorstede . . . CVII marcis comparatam ecclesie nostre condonavit *episcopus*. *al.* *expressius i. q. locus (paroecianus) – (Pfarr-)Stelle:* Chart. Ger. Col. 126 p. 125, 35sq. (a. 1246) quod . . . magis congruat -as pastorales per pastores officiari, vobis mandamus, ut tales redditus -is pastoralibus assignetis, quibus pastores . . . possint . . . sustentari.

II φροντίς, *sollicitudo, angor – bange Sorge, Besorgnis, Kummer, Angst:* **A** *strictius:* Arbeo Corb. 30 quem *(sc. domum)* dum diligentissime scrutarentur *(sc. insidiatores)* -e se repraehensos in necem episcopi *eqs.* Flor. Lugd. carm. 28,80 omnia sunt -ae, Deus est oblivio solus. Ecbasis capt. 1202 tedet sacrilegas antri percurrere -as. Hrotsv. Bas. 185 -am tibi fingere noli. *persaepe*. *in imag.:* Walahfr. Blaithm. 51 nondum -arum potuit laxasse rudentes. Waltharius 1138 aestuat *satelles* immensis -arum fluctibus. Froum. carm. 25,5 his leviora facis -arum pondera scriptis. **B** *latius i. q. amor, dolor amoris – Liebe, Liebessorge:* **1** *proprie:* Carm. Bur. 170,1,2 quelibet succenditur vivens creatura ad amoris gaudia; meque traxit -a insignite virginis. **2** *meton. de persona amata i. q. deliciae, carissimum – Liebling, das Liebste:* Aedilv. carm. 10,5 Cuicuinus . . . fuerat genitoris -a vocatus (*sim.* Sedul. Scot. carm. II 43,4 -a patris. Ruotg. Brun. 18 p. 17,1). Salom. II. epist. 24 p. 410,4 puerum istum . . ., solam et maximam -am meam, commendo *eqs.* Herm. Augiens. vit. 17 cara et mi maxima -a *(de Musa)*. Solimarius 187 certa . . . -a Dei per tot discrimina miles! Carm. Bur. 92,12,1 miles . . . inclite, mea -a, Paris. *al. adde:* Sedul. Scot. carm. II 31,23 salve, sacra domus, medici-

[Vitali]

nae maxima -a *(de domo quadam medicinali)*.

2. cura *v.* 1. curia.

curabilis, -e. **1** *qui curari potest, sanabilis – heilbar:* PAUL. AEGIN. cur. 176 p. 102,18 ⌊facile . . . -es⌋ (*3,31,4* εὐίατοι) . . . sunt isti *(vomentes sanguinem)*. WILH. CLUS. Bened. 22 p. 207a,55 tametsi morbus ille ob hoc . . . diceretur regius, quod regalibus cibis . . . asseratur -is. ANON. coit. 2,2,23 cui *(sc. impotenti)* si virgam contrahi videris, -em sperabis. *al.* **2** *reparabilis – ersetzbar:* CONST. imp. II 402,4 (a. 1258) ne in gravissimam vixque -em (*postea:* irreparabilia . . . dispendia) christiani populi iacturam offendatur alterutrum *(latus)*. **3** *observandus – beachtenswert (usu subst.):* REIN. ALEM. phagifac. 216 que *(mensa rustica)* nil -e curat.

***curacius** *v.* 1. *curatus.

***curadia** (-rei-, -agi-, -aia) *et* ***curradia,** -ae *f.* (cura, *fort. et accedente confusione c.* currere; *?per analogiam ad* *carrad(i)a *sim. formatum*) *vectigal rerum venalium, venalicium, teloneum forense – Warenumsatzsteuer, Verkaufszoll, Marktabgabe (de re v. p.2128,21):* LAND. MEDIOL. hist. cont. 34 p. 34,38 (epist.) toloneum, quod vulgo cura-a (tu- *ed.*) dicitur, sive portenaticum in hiis *(sc. nundinariis)* . . . diebus nulli omni modo tolletur. DIPL. Frid. I. 463 p. 373,27 cum placitis, fodris, . . . advocationibus, curr-is. 882 p. 126,3 ut . . . a theloneis, curaiis et aliis exactionibus . . . liberi sint. CONST. imp. I 292, 2 imperator habebit . . . pedagium civitatis et cureiam (curaiam, curariam *var. l.*) rerum venalium. ACTA imp. Böhmer 246 feudum de castris sive castellis, . . . teloneis, pedagiis et curagiis. *saepius in fontibus Italicis*. *cf.* *curaria.

[curago *v.* *turunga: ALPHITA I p. 300,14.**]**

curagulus, -a, -um. *metr.* -rāg-: *l.32. intentus, studens – bedacht (auf), bemüht (um):* EGBERT. fec. rat. 1,237 sedulus est -us (gloss.: id est curiosus) offitio residendi.

***curaia** *v.* *curadia. **[curale** *v.* *cortilis *p. 1951,18*.**]**

curamen, -inis *n.* **1** *studium, opera – Bemühung, das Bestreben:* LIOS MON. 369 quicumque meum *(sc. Iesu)* fecistis honorem . . . -e mentis inormi, nunc cicius . . . properate venire. **2** *cura – Behandlung, Pflege:* BERENG. TREV. laud. 3,11 p. 982A a duplici infirmitate corporis et animae duplicis gratiae meruit *Constantinus* relevari -e. **3** *sanatio – Heilung:* STEPEL. Trud. 12 alius . . . incurvationis suae diutius deflens infortunia . . . Coloniam properabat invisere ob sui -a.

***curaria** *et* ***curraria,** -ae *f.* (cura, *fort. et accedente confusione c.* currere; *?per analogiam ad* angaria *sim. formatum*) *vectigal rerum venalium, venalicium, teloneum forense – Warenumsatzsteuer, Verkaufszoll, Marktabgabe (de re v. p. 2128,23):* DIPL. Otton. II. 291 ut . . . liceat . . . <ab> omnibus hominibus cum rebus inde transeuntibus ripaticum, mensuraturam et cura-am accipere. DIPL. Frid. I. 253 p. 53,40 ut . . . nulla civitas, nulla potestas . . . nec pedagium vel curr-am vel rippaticum . . . nec aliquod genus servitutis . . . exigere presumant. *cf.* *curadia.

curate *v.* 1. curo.

***curaticium** (-tium), -i *n. (an* -a, -ae *f.?)* (cura, *?per analogiam ad* venalicium *sim. formatum*) *vectigal rerum venalium, venalicium, teloneum forense – Warenumsatzsteuer, Verkaufszoll, Marktabgabe (de re v. p.2128,23):* DIPL. Frid. I. 456 p. 361,19 hec omnia cum . . . fluminum ripis, pedagiis, theloneis, mercatis et mercatorum -tiis.

1. curatio (-cio), -onis *f.* **1** *cura (aegroti, salutaris) – (Kranken-, Heil-)Behandlung, Pflege, Therapie:* **a** *corpor.:* ALTFR. Liutg. 2,5 si aliqua medicorum -e contractio nervorum . . . relaxari quivisset. URSO element. 1 p. 37,9 in cuius *(libelli)* compendiosa continentia singuli -um (creationum *ed., vix recte*) modi secundum . . . egritudinum diversitatem . . . conscripti reperiuntur. CHART. Babenb. 430,9 reus . . . solvat . . . volnerato . . . expensas, quas pro suimet -cione impenderit medicine. ALBERT. M. animal. quaest. 8,24 tela *(sc. araneae)* valet ad -em vulnerum. *saepe*. **b** *spirit.:* RADBERT. Matth. 7,3400 ne -es Dei ingratus recipiat *lector*. ANAST. BIBL. epist. 5 p. 409,11 cum Photius . . . universam ecclesiam maculaverit, universalis -o adhibita est, ut totum curaretur, quod *eqs. al. expressius i. q. correctio – Zurechtweisung:* HUGO FLOR. tract. 1,7 (MG Lib. Lit. II p. 475,10) transgressoribus modi -um tales sunt adhibendi, ut et maiestas regia . . . honoretur et reatus puniatur. **2** *sanatio, convalescentia – Heilung, Genesung (de facultate curandi: l.9):* **a** *corpor.:* CONST. Constant. 141 post -em (purgationem *var. l.*) corporis mei a leprae squalore. LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 5,34 ad cuius *(Hrodberti)* sepulchrum exuberant innumera beneficia -um cunctis fideliter petentibus. RUP. MEDIOL. Adalb. 21,7 attrahente fama -is multorum. EBERW. Magner. 3 Aredius tantam -um gratiam divinitus promeruit, ut solo tactu . . . morbos . . . sedaret. ADALBOLD. Heinr. 23 vulneris . . . -o, si ab interioribus ad exteriora deducitur, firmior in superficie concluditur. *al. in imag.:* RADBERT. Matth. 5,2234 post . . . -em a profluvio infidelitatis et a menstruis idolorum. *al. meton. i. q. medicina – Heilmittel:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 11,19 (epist.) crux admirabilis, nostrorum -o vulnerum. **b** *spirit. i. q. salvatio, redemptio – Erlösung:* RATHER. prael. 6,5 l. 202 ubi . . . vera conversio, ibi vera -o. RANGER. carm. 153 ubi refrixit pietas, -o languet. HILDEG. scivias 3,11 l. 400 populum meum sub lege mea nutrire debetis habentes curam usque ad praefinitum tempus illius -is. ERINH. Heimer. 110 demptrix culparum -cio fit variarum *(cf. Vulg. eccles. 10,4)*. **3** *tutela, bonorum minoris administratio – (Ob-)Hut, Vormundschaft, 'Kuratel':* CHART. Tirol. notar. I 88 (a. 1236) petit Symeonus . . ., quod non vult, quod Trentinus debeat esse eius curator, . . . et petit, quod removeatur ab eius -cione. 515 -o Iohannis *(de re v. praef. ed. p. CXVsqq.)*. CHART. Salem. 370 p. 410,2 ego, intentus tutele seu -i predictorum *(puerorum)*. **4** *administratio, regimen – Verwaltung, Leitung, Herrschaft:* **a** *strictius:* CAPIT. Bened. add. 3,46 clericus . . . neque exactor publicarum rerum neque conductor aut vectigalium vel -is domus . . . fiat *(per errorem, ut vid.; cf. p. 2127,14)*. TRAD. Weihenst. 16a quod *(praedium)* ęcclesię suę *(abbatis)* -i subiectę manifestum est fuisse proprium. CHART. Pomm. 1037 ad nostre *(sc. ducis Slavorum)* pertinet -is dignitatem Deo dicatis ecclesiis . . . sic adesse, ut *eqs. v. et vol. I. p. 1183,22*. **b** *latius i. q. munus, onus – Amt, Aufgabe:* HILDEG. scivias 2,5 l. 269 sollicitudinem -is pigmentariorum *(i. presbyterorum)* non habentes tamen . . . supernam mercedem . . . sibimet acquirunt *(sc. monachi)*.

[2. curatio *v.* procuratio: CHART. ord. Teut. (Thur.) 296 p. 239,44; *cf.* 299 p. 246,19.**]**

***curativus,** -a, -um. **1** *salutaris, sanabilis – heilend, heilsam, -kräftig:* **a** *corpor.:* URSO gloss. 60 p. 103,33 siccitas fit morbi calidi -a. HUGO RIPELIN compend. 6,5 p. 204a,36 medicina . . . corporalis quadruplex est, scilicet -a, conservativa, praeservativa et meliorativa. ALBERT. M. animal. 8,227 discernunt *animalia* herbas -as infirmitatum. *al. in imag.:* ACTA imp. Winkelm. I 727 p. 572,41 (a. 1248/49) Parmensis civitas . . . respirationis solatium expectabat caput de lecto erigens, ut salutifere ac -e medicine sumeret potionem. **b** *spirit.:* ALBERT. M. sent. 4,16,7 p. 556a,8 dolor . . . -us et expulsivus peccati. eth. II 1,4,6 p. 56a,3 sicut medicinalis *(sc. scientia)* est -a corporum, ita moralis -a est animarum. *ibid. al.* **2** *curans, (magni) aestimans – (be)achtend:* ALBERT. M. eth. II 5,1,2 p. 333b,6 iustus dicetur aequalis lucri ultra condignum non cupidus et minoris damni, quam proximus sustinet, non -us.

curator, -oris *m. qui curam gerit, procurator – einer der sich kümmert (um), Sorge trägt (für), Pfleger:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* RATHER. testam. (QuellForschItArch. 29. 1938/39. p. 39,2) una . . . libra detur -bus f u n e r i s mei (LAMB. HERSF. Lull. 20 p. 333,21. *al.*). DEUSD. c. invas. 3,7 (MG Lib. Lit. II p. 348,32) quos *(sacerdotes)* ipse iudex vivorum et mortuorum . . . animarum -es et iudices instituit. HELM. chron. 42 p. 85,25 chori . . . diligentissimus -r extitit *Vicelinus*. *al. spectator, servator – Beobachter, (Be-)Wahrer:* GREG. CAT. chron. I p. 185,1 (epist. papae a. 817) qui pio intuitu -r et observator huius nostri privilegii extiterit (*item* CHART. Naumb. 24 p. 20,13 [epist. papae]). *v. et p.2123,29*. **b** *sanator, medicus – Heiler, Arzt:* VITA Antonini Surr. 19 pia -is Antonini arte medicamen intellexit *sacerdos* conditum. YSENGRIMUS 2,253 cum non suppeteret prudens -r aventi. *al. adde:* STEPH. COL. Maurin. 10 pontifex . . . dentem *(sc. martyris)* sanctum, -em suum, dum advixit,

[Vitali]

ita coluit, ut *eqs.* **2** *publ., eccl., iur., canon.:* **a** *advocatus, actor, administrator bonorum (eorum qui sui iuris non sunt), tutor – Rechtsbeistand, Sachwalter (von Nichtgeschäftsfähigen), Vormund, Muntwalt:* Lex Raet. Cur. 4,3 suas res per -e exequad *natus* acciones. Const. imp. I 337,4 p. 480,29 concedimus ... potestatem ... dandi tutores et -es et mundualdos. Chart. Tirol. notar. I 74 integram racionem de omni eo, quod ipse *(Albertus)* gesserat pro ea *(Vermilia)* sicut eius -r ad causas. 243 ponit Oluradinus notarius, -r filiorum domini Adelperii, quod male fuit iudicatum. *ibid. persaepe.* **b** *vilicus, vicarius, praepositus – Verwalter, Vertreter, Vorsteher, Bevollmächtigter, Beauftragter:* **α** *in univ.:* Capit. Bened. 2,124 clericus ... neque exactor publicarum neque conductor aut vectigalium magister vel -r domus ... fiat *(cf. p.2126,30).* Burch. Ursb. chron. p. 121,6 Ludoicus dux Bawariorum -r regis Hainrici in rebus tam propriis quam imperialibus in Alamannia efficitur. Ryccard. chron. a. 1231 p. 175,4 -r imperii. *al.* **β** *in vel pro titulo magistratus:* Form. Wisig. 25 acta habita Patricia Corduba apud illum et illum principales, illum -em, illos magistros. Dipl. Frid. I. 728 p. 267,35 ut nullus archiepiscopus ... nec aliqui officiales civitatis ... nec -es nec aliqua ... persona audeat *eqs.* Acta imp. Winkelm. I 339 Fredericus ... imperator ... militibus, baiulis, -bus et universis per regnum Sicilie constitutis ... graciam suam. Albert. M. pol. 6,6^{a} p. 607^{b},28 in civitatibus populosis instituantur murorum factores, fontium -es et portuum custodes. 6,6^{r} p. 612^{a},25 -es exquisitionis. 6,6^{x} -es sacrorum. *al.* **γ** *de clerico regulari cui cura animarum commissa est:* Chart. eccl. Erf. 41 p. 25,22 (a. 1143) testes sunt ... magister Wilhelmus, Gozbertus -r et prepositus. Caes. Heist. hom. II p. 21^{a} habet sub se ... abbas constitutos, qui ... fratrum disciplinae intendant, priorem scilicet, subpriorem, confessores, -es. *al.* *de plebano:* Chart. Sil. D II 346,32 (a. 1148) quatenus ... -es ecclesiarum parochialium ad suscipiendum ordinem sacerdotalem ... compellatis. **δ** *de laico bona ecclesiae administrante i. q. provisor ecclesiae, vitricus q. d. – Kirch(en)pfleger, sog. Heiligenmeister (de re v. HRG II. p. 833sq.):* Chart. Rhen. inf. I 399 (a. 1159) quomodo ecclesia sancti Gereonis per -es suos emit allodium in villa Morsdorp. Helm. chron. 78 p. 146,26 fuit ... prefixum -bus, quid singulis diebus dari deberet in elemosina. Registr. Baiuv. A p. 307,20 defectus tam in agnis quam in denariis annis singulis per -em examinari debet diligenter.

***curatoria,** -ae *f.* (curator, *cf. ital.* curatorìa) *cura, tutela – Vormundschaft:* Chart. Tirol. 1198 p. 244,26 (a. 1246) promittens ... Guilielmus tamquam tutor et curator predictorum fratrum ..., quod dabit ius eorum -e et tutorie predictorum pupillis et adulti<s>.

curatorius, -a, -um. *ad curatorem, tutorem pertinens – vormundschaftlich, Vormundschafts-:* Chart. Traiect. 556 p. 21,41 (a. 1202) Simon de Amersfordia pro se et Simone filio suo infante tutorio seu -o n o m i n e (Chart. Tirol. notar. I 258. *ibid. al.*).

curatrix, -icis *f.* **1** *quae sanat – Heilerin:* Caes. Heist. mirac. I 7,22 p. 31,24 malas gratias curatori et -i *(i. Mariae)* vestrae rependitis. **2** *quae curam, tutelam administrat, tutrix – (weiblicher) Vormund:* Chart. Tirol. 746 (a. 1219) domina Elica, uxor condam Ermanni Vachelini de Bolçano, -x sui filii Odolrici. Chart. Rhen. med. III 820 p. 614,1 ego Beatrix comitissa, ... filii mei Gerlaci tutrix et -x constituta. *al.* **3** *vilica, vicaria, procuratrix – Verwalterin, Vertreterin, Bevollmächtigte:* Chart. Tirol. notar. II 419 (a. 1242) facio atque instituo ... Elsebetam uxorem meam administratricem et -em.

***curatulus,** -i *m.* *(sicil.* curàtulu *a* κουράτορας; *cf. Battaglia, Dizionario. III. p. 1070^{c}) vilicus (dominii regis Siciliae) – Gutsverwalter, Meier (eines sizilischen Krongutes):* Const. Melf. 1,86 animalia ... nostre curie et omnes alias massarias ⌞per -os⌟ (procuraturos *var. l.*) et alios, qui prefecti pro tempore fuerint, ... faciat *procurator* procurari. Acta imp. Winkelm. I 938 p. 714,10 quatuor -is agrorum nostrorum dantur ... de frumento curie mense quolibet salme duodecim. II 1036 p. 708,8 vidit *Raimundus*, quod -i Meianei solverunt ... decimam campi curie. *ibid. al.*

***curatulia,** -ae *f.* (*curatulus) *munus curatuli, vilicatio dominii – Amt eines königlichen Meiers, Krongüterverwaltung:* Acta imp. Winkelm. II 1036 p. 704,45 (a. 1245) qui ... emerant -am a camera, quo tempore erant solventes decimam campi curie. p. 706,39 solvit *Paschalis* ... decimam de terraticis curie tempore, quando ipse habuit -am Meianei ad estalium.

curatura *vel* (*?per confusionem c.* currere) ***currītura** *et* ***currita** (-reta), -ae *f.* **1** *gener.:* **a** *cura, curatio (corporis) – (Körper-)Pflege:* Liutpr. hist. 4 l. 83 testes sunt non solum iuncearum cura-a, sed et cotidianarum mulieres formarum *(cf. Ter. Eun. 316).* **b** *victus, alimenta – Verpflegung, Unterhalt:* Trad. Brixin. 37 (c. 995/1005) tradidit Ragici ... duas ... colonias ... pro cura-a filii sui cuiusdam clericelli; ... computatio cura-ę, quę debet filio Ragicinis dari per singulos annos: XV modii sigalis *eqs.* **2** *publ. (spectat ad res Italicas):* **a** *proprie i. q. munus (pro)curatoris, administratio fisci civitatis – Amt des '(Pro-)Kurators', kommunale Finanzverwaltung (de re v. E. Mayer, Ital. Verf.-Gesch. I. 1909. p. 297sqq.):* Rather. prael. 1,19 l. 594 inter quae *(ministeria)* nullum scio ipso, quod cura-am Italici dicunt, gravius; ipsum enim ... neglegi cogit animam. **b** *meton. i. q. vectigal rerum venalium, venaliciu m, teloneum forense – Warenumsatzsteuer, Verkaufszoll, Marktabgabe (de re v. E. Mayer, op. cit. p. 330sq.):* Dipl. Karoli III. 111 p. 177,37 ut nullus dux ... cura-am, theloneum, ripaticum ... vel quod ad publicam pertinet funccionem ... exigere presummat. Chart. Ital. Ficker 38 p. 56,29 cum teloneo et cura-a seu ripaticum de ipsa ripa *eqs. (inde* Dipl. Conr. II. 162 p. 214,13. *al.).* Dipl. Otton. II. 283 p. 330,37 pro nullo negocio donent *Nonantulenses* teloneum, cura-as, terraticum. Dipl. Loth. III. 43^{a} p. 71,34 theloneum ..., quod curritam vulgaliter dicitur, de omni mercato, quod infra civitatem fit *(item* 98 curritura. *sim.* Dipl. Frid. I. 141 p. 238,4 curritura. *al.).* Acta imp. Winkelm. I 404 p. 350,39 cum ... pedagiis, curretis, fictis. *saepe.*

1. *curatus (-acius), -i *m.* (*cf. francog.* curé, *ital.* curato) **1** *latius i. q. clericus cui cura animarum commissa est – mit der Seelsorge betrauter Geistlicher, Seelsorger (plerumque i. q. paroeciensis presbyter, plebanus – Pfarrgeistlicher, Pfarrer):* Chart. Traiect. 518 (a. 1188) monstra<runt> *paroeciani*, quod ... celebrationi divinorum et reliquis officiis, que -us <ad>ministrat, nullatenus possent interesse. Chart. Ital. Ficker 187 p. 229,30 in presencia ... Marsilioli presbyteri -cii. Chart. Helv. arb. 97 p. 156,17 dominum Cononem, -um de Viveis, canonicum ... ecclesie Novi Castri. Chart. Bund. 1019 quas *(festivitates)* quicunque plebanus aut -us, qui ibi pro tempore fuerit, eligendas duxerit. Chart. Helv. arb. 148 p. 231,23 episcopus Sedunensis dilectis in Christo -is sive vicariis de Contegio ... salutem. *al.* **2** *strictius i. q. sacerdos sui potens ac paroecia propria carens – selbständiger Seelsorger ohne eigene Pfarrei, (Pfarr-)'Kurat' (de re v. LThK. ^{3}VI. p. 541. Dt. Rechtswb. VIII. p. 140):* Chart. Sil. D II 346,16 (a. 1248) si fuerit vicarius vel plebanus, a toto episcopatu ... expellatur; si autem -us parrochie fuerit vel persona, per annum integrum ab officio et beneficio suspendatur. *Vitali*

2. curatus *v.* 1. curo.

1. *curba, -ae *f.* *(arab.* kurbā; *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1252)* *confinium – Grenze:* Chart. ord. Teut. 46 p. 38,8 (a. 1212) divisio ... extenditur usque ad -am Iohannis Turci; dehinc usque ad -am de Moqun.

2. curba *v.* 1. curvus. **curbatus** *v.* curvo.

1. *curbis, -itis *f.* (*theod. vet.* curbiz) *cucurbita – Kürbis:* Chart. Stab. 338 p. 56,25 (a. 1255) solvit ... pullum et lectum sex septimanis et -es. *ibid. saepius.*

2. curbis *v.* corbis. **3. curbis** *v.* currus.

curbita *v.* cucurbita. **curbus** *v.* 1. curvus.

***curceboldus** (thur-, cortib-, curte-, -cib-, -cipo-, -bal-), -i *m.* *(theod. vet.* kurzibold; *cf. Ahd. GlWb. p. 355)* **1** *nanus, pumilio – Zwerg (pro cognomento):* Adalb. Magd. chron. a. 948 Cuonradus comes, qui C-ipoldus dicebatur. **2** *tunica brevis, supparum – (kurzer) Rock, Überkleid:* Wolfhard. Waldb. 1,17 -um ... texere coepit *mulier.* Gloss. med. cod. Trev. p. 147,4 supparum, idest -tebaldum. Fund. Mur. 18 p. 55,

[Niederer]

27 reliquiae: . . . de stola sancti Desiderii et thurci-o eius. *de veste canonicorum:* INNOC. III. registr. 1,46 p. 72,36 cortibaldum insuper, subarosque quoque in hieme, setulares habeant *canonici* in estate.

***curcellum,** -i *n.* *olla, catinus – Topf, Schmelztiegel:* CIRCA INSTANS p. 40a^{r} in eodem -o circa fundum quandoque tale *(sc. citrinum)* est *zuccarum*, superius vero album. *cf.* *crucibulum, *cruseolum, *crusillinum.

[curchuina *v.* 2. *coma. *adde:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,2 p. 41a^{r} vigilie, que dicuntur [tur]chuma (curchuina *ed.*; *cf. H. Antony, MittellatJb. 16. p. 323).*]

***curciferarius** *v.* *cruciferarius.

curcodrillium *v.* crocodillus.

curcuba, -ae *f.* (*cf. ThLL. s. v.* curcuma) *funis nauticus, retinaculum – Schiffstau, 'Want':* GESTA Ern. duc. II 16 p. 272,4 rudens . . . et spire vel -e (curtube *var. l.*, cucurbae *ci. Haupt*), id est funes, quibus utuntur naute in tempestatibus *(cf. Isid. orig. 19,4,2).*

curculio (gurgu-, -ull-), -onis *m.* *script. et form.:* cor-: GLOSS. III 352,13 St.-S. curgu-: GLOSS. II 374,14 St.-S. gurgurio: *l. 30.* gurgulto: *l. 30.* ?cycuris: GLOSS. IV 214,29 St.-S.

de insectis frumento et leguminibus nocentibus i. q. κίς – *Kornwurm (de re v. W. Pfeiffer, Wb. d. deutschen Tiernamen. I. 1963. p. 90. et II. 1964. p. 232):* THEOD. AMORB. comm. p. 18,27 victualia sua . . . reservent *(sc. divites)*, quatenus hornicibus potius quam hominibus propter scaturritionem gurg-um usibilia esse videantur. CARM. didasc. 666 nec minus his *(animalibus)* aderas . . ., turgide gurg-o. SUMM. Heinr. A 3,18 gurg-o (gurgulto, gurgurio *var. l.*) engirinc, engerlinc, quia pene nihil aliud est nisi guttur *(cf. Isid. orig. 12,8,17).* BENZO ad Heinr. IV. 4,41 p. 426,16 caro . . . suavitatis usa aedulio nunc rodit fabas ut gurg-o. ALBERT. M. veget. 6,338 quae *(fabae)* a gurg-bus non sunt perforatae. 7,130 excussa et refrigerata ponatur *faba* in salvo, et tunc gurgulliones . . . nullo modo habebit. animal. 1,96 quaecumque . . . horum *(volatilium)* habent in alis quasi quaedam coopertoria dura ossea vel testea, sicut gurgullio et scarabeus. *ibid. al.* *adde:* AMARC. serm. 3,53 in cęlos, ubi vermis non manet ullus, tarmus, gurg-o, brucus . . . procul sunt.

curculiunculus, -i *m.* κίς – *Kornwurm:* GLOSS. II 368,57 St.-S. -us animal segetes conrodens, quod rustici cozun vocant.

***curcuma,** -ae *f.* (*arab.* kurkum) *cyperus, crocus Indicus – Kurkuma, Gelbwurzel (Curcuma longa L.):* BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 112^{C} mirabile valde unguentum istud: . . . accipe antimonii, . . . -a, vermium terrestrium.

***curdis** *v.* 1.*cortis. ***curduanellus** *v.* *corduanellus.

curea *v.* 1. curia. **curectis** *v.* 1. curitis.

***cureia** *v.* *curadia. **cureo** *v.* careum.

***cureus,** -eos *m.* (κουρεύς) *tonsor – Barbier (in nomine medicamenti):* PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 148,22 desiccantia superponendum emplastra, dia iteon, icesion aut -eos (*3,48,2* κουρέως) aut dia dafnidum. 212 p. 152,16 et macherionos et -eos et dia dafnidum *(sc. cataplasma).*

curgulio *v.* curculio.

1. curia, -ae *f.* *script.:* curria: CHRON. Pol. 1,26 p. 51,6 *(var. l.).* cura: *p.2130,30.* curea: *p.2130,65.* *form. gen. sg.* curii: FORM. Bitur. 15^{c} p. 176,8.

I *proprie de loco:* **A** *conventiculum, buleuterium – Versammlungsort, Beratungsstätte:* **1** *in univ.:* HINCM. ord. Pal. 611 seniores . . . clerici ad suam, laici vero ad suam constitutam -am . . . convocarentur. REMIG. ALTISS. mus. 534,6 'e Martis -a', ex Areopago, ubi erat -a philosophorum. **2** *de domo civitatis ('Rathaus'):* SUMM. Heinr. A 7,89 -a vel consistorium dinchus vel sprachus, quod ibi cura per senatum de cunctis administretur. ACTA imp. Winkelm. I 609 p. 489,21 datis . . . clave et catena pontis -e sive domus communis (*sim.* CHART. Ital. Ficker 376 -a comunis). CHART. civ. Erf. 282 acta . . . in pirali -e consulum Erfordensium. *in imag.:* HRABAN. hom. II 80 p. 302^{D} a publico locutionis ad -am cordis rediens sua secum secretus acta vel dicta retractat *doctor.* EPIST. Ratisb. 22 p. 349, 7 cum . . . -am rationis deberem frequentare ibique, quid esset proferendum, consulere. *al.* **3** *de domo capituli monasterii ('Kapitelhaus'):* GESTA Font. p. 106,23 condere domum iuxta absidam basilicae . . ., quam conventus sive -ae, quae Graece beleuterion dicitur, appellari placuit. **4** *de domo collegii mercatorum ('Gildehaus'):* CHART. Hans. 663 p. 233,11 (a. 1268) -am gilde, quam iidem Gotenses vendiderunt, non tenentur renovatione pontis aliquatenus procurare. **B** *aula, palatium – Hof(burg), Residenz, Palast:* **1** *regis, principis sim.:* **a** *in univ. (in imag.: l.10; iron.: l.18):* DIPL. Otton. I. 375 p. 516,28 actum est in -a domini Ottonis. EPIST. Ratisb. 6 p. 292,31 ne qua virtus -am monstruosorum incurrat malorum. CHRON. Thietm. 5,18 p. 243,4 -am regiam armati intrantes *milites.* BALDER. Alber. 14 p. 251,17 cum . . . ipse *(archiepiscopus)*, ut consuetum est -is, iuberet propinari. OTTO FRISING. gest. 2,31 p. 139,31 a -a egredientes ad urbem . . . revertuntur *(sc. legati).* BURCH. URSB. chron. p. 87,20 cepit *exercitus* expugnare civitatem Constantinopolim in ea parte, qua -a regis est sita. CARM. Bur. 193,10,6 tales *(sc. homicidae et fornicatores)* de te *(sc. vino)* gloriantur tabernali -a. *persaepe.* *de tentoriis regis asiatici:* WILH. RUBRUQU. itin. 19,4 quando . . . vidi -am Baatu, expavi, quia videbantur proprie domus eius quasi quedam magna civitas . . .; unde dicitur -a 'orda' lingua eorum, quod sonat medium, quia semper est in medio hominum suorum. *ibid. al.* **b** *per compar. de aula caelesti:* EPIST. Col. 7 p. 250,30 ut . . . in c a e l e s t i -a nobiscum vitae aeternae sitis coheredes (PASS. Ursulae 15. AMARC. serm. 3,183. *al. sim.* OTTO FRISING. chron. 8,26 p. 435,5 tabernacula regnantium in caelestis patriae -a). *saepe.* **2** *papae, episcopi sim.:* LAND. MEDIOL. hist. 3,18 p. 86,49 -ae Ambrosianae ad Guidonem . . . convenerunt *maiores.* OTTO FRISING. chron. 7 capit. 32 quae *(miracula)* in R o m a n a -a (cura *var. l.*) vidit *nuntius* (CHART. Sil. D II 346,32). CHART. civ. Erf. 78 p. 40,10 acta . . . in -a prepositi. HELM. chron. 22 p. 45,2 confluebant . . . in -am eius *(archiepiscopi)* multi sacerdotes et religiosi. CHART. Carinth. V 198 debebo intrare ipsius domini Salzburgensis -am. *persaepe.* **C** *aedes, domus – Gebäude, (Wohn-)Haus:* **1** *in univ.:* CHART. Turg. III 485 (a. 1264) actum Constantie, in -a thesaurarii. CHART. Hans. 663 p. 232,10 nullus hospes potest detineri in -a alicuius Rutheni. *al.* ANNAL. Prag. III A a. 1280 p. 198,10 -am, quae vocabatur antiquitus turris episcopalis. *al.* **2** *de domo sacra, monasterio:* CHRON. Andag. 16 p. 39,14 in -a beati Huberti mandavit *comes* eos *(pontonarios)* venire. **D** *sedes (ad quaestum faciendum instituta) – (gewerbliche) Niederlassung, 'Hof':* **1** *opificum:* CHART. Advoc. 195 (a. 1279) marcam annualis census . . . de -a carpentariorum. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1276 p. 707,13 in quadam -a, ubi lateres conficiuntur, . . . exortus est ignis. *al.* **2** *mercatorum:* CHART. Hans. 527 (a. 1259) litteras . . . suscepimus super iniuria et violencia vobis in -a Teutonicorum . . . illata. 663 p. 231,12 nulli precones . . . debent intrare -am Gotensium vel Theuthonicorum. p. 231,41 cimiterium sancti Petri sepietur, . . . et simili modo -a Theuthonicorum. *ibid. al.* **E** *cortis – (Guts-, Wirtschafts-)Hof, Hofstelle, -statt (usu collectivo i. q. dominium – Landbesitz:l. 63):* **1** *de area rustica:* **a** *in univ.:* CHART. Alsat. B 272 p. 172,15 (a. 778) in villa Corkhe -am cum conductu ecclesiae. DIPL. Ludow. Germ. 112 p. 161,5 ubi predictus comes -am olim habuit et mansiones. CHART. Mog. A I 526 p. 433,19 duos *(mansos)* . . . cum domibus et -is, agris, vineis. CHART. archiep. Magd. 382 p. 502,1 sex -as, que vulgo dicuntur hofesteten. CONST. imp. I 320,5 si . . . predictam civitatem nos *(sc. imperatorem)* adire contigerit, marscalcus sive camerarius . . . in -a c l a u s t r a l i aliquem ex principibus locandi potestatem habeat (CHART. Gosl. II 26 p. 125,12. *al.*). CHART. Livon. A 153 p. 197,31 salvis terminis -ae sive marchiae civitatis Rigensis. CHART. Altenberg. 360 p. 261,6 hereditas *(sc. fundus hereditarius)* a quadam . . . curea . . . est separata. *persaepe.* *in nom. propr. (in nomine loci: l. l.69):* CHART. Turic. 373 (a. 1212) presentibus . . . Chŏnrado, . . . Ulrico de C-a. CHART. Brem. 235 Volquardus ultra C-am. REGISTR. Patav. I p. 308,2 Chunradus habet hubam, que iacet aput C-am *('hinterm Hove'). saepe.* **b** *de corte dominicali, villa:* CHRON. Andag. 17 p. 42, 4 in dominicali -a porcum unuminvenientes *domini.* DIPL. Loth. III. 74 p. 115,12 -am c u m . . . mansis . . . et omnibus

[Niederer]

attinentiis (CHART. Port. 73 p. 98,27. CHART. Carinth. V 338. *saepe. sim.* CHART. Rhen. med. II app. 12 p. 536,4 villas quinque cum appendiciis suis, quas usualiter -as appellare solemus). COD. Falk. 79 de villicalibus -is septem cutes . . . dantur (CHART. Nuremb. 428. *saepe. sim.* CHRON. Ottenb. p. 616,37 -am . . . villicariam). CHART. episc. Hild. II 355 p. 166, 20 ego . . . -am meam domesticam . . ., que vulgari nomine dicitur sethelhof, . . . preposito . . . contuli. *saepe.* **c** *de manso:* COD. Wang. Trident. 132 p. 305,13 (a. 1216) qui *(laboratores)* dictos mansos vel -as pro episcopatu . . . teneant. CHART. Tirol. notar. I 304 domina Filieba . . . fuit confessa invenisse in bonis . . .: in primis mansum sive -a una. CHART. Pomm. 1061 p. 346, 34 ecclesiam parrochialem cum dote et -a seu praedio et fundo suo, mensura duarum -arum mensuratam *(cf. notam ed.).* **d** *de grangia:* DIPL. Frid. I. 801 p. 373,6 silvula . . . protenditur . . . circa rivum Laszes, qui preterfluit -am ipsorum fratrum. ACTA imp. Stumpf 403 p. 566,28 a -is . . . monasterii, que grangie dicuntur. *adde:* ALBERT. M. animal. 8,173 aldeam autem dico grangiam vel -am, in qua apes custodiuntur. **2** *de aedificiis ad cortem pertinentibus:* **a** *domicilium, casa – Wohnhaus, Hütte:* CHART. Gosl. II 119 p. 183,36 (a. 1266) villicatio et -a cum caminata lapidea ad ius . . . ecclesie . . . redibunt. CHART. Sil. D IV 130 p. 95,9 in villa . . . Prosono combuste sunt duodecim -e. *saepius.* CHART. Burgenl. II 78 p. 56,23 de -a, quam una cum marito meo . . . inhabitabam. *al. in imag.:* HEINR. AUGUST. planct. 179 est utensilibus ubi predita -a mundus *eqs.* **b** *horreum – Scheune (confunditur c.* scuria, *ut vid.: l.28.30):* LEX Baiuv. 2,4 casas vel scurias (-as *var. l.*; gloss: stadala), ubi fenum vel granum inveniunt. ARBEO Emm. 16 p. 49,19 in . . . scuriam (-am *var. l.*), ubi grana condere videbatur, deductus est. COD. Lauresh. 1238 unum mansum cum casa et -a (1250. 1366. *ibid. saepius*). CHART. episc. Wirz. II 31 p. 53,24 ad edifficandum -am auctumnalibus . . . commoditatibus oportunam. REGISTR. Austr. I 39 p. 16,23 qui *(vilicus)* debet -am edificare, et in eandem decime conducentur. **F** *campus, area, platea – (freier) Platz, Hof(raum):* **1** *de vestibulo, propatulo (domus):* CARM. de mus. 292 que *(loca)* quicumque derelicta sua rapit alias, in illius, cuius tulit, coarctatur -a. CHART. archiep. Magd. 426 p. 562,15 (a. 1190) quod prepositus in -a domus hospitum capellam se constructurum promisit. THIETM. peregr. 18,14sq. hii *(monachi)* omnes habent unam -am . . .; omnes quidem capit una et eadem -a, sed habitacula habent subdivisa. CHART. Brem. 347 quecumque *(aedificia)* Radolfus . . . infra septa . . . -e possidet conprehensa, obligavimus eidem Radolfo. ACTA civ. Wism. A 985 emit *Todo* . . . domum . . . in platea Fabrarum *(sic)*, et VI pedes habebit in -a sua de pariete. *saepe. in nomine loci:* HEINR. TREV. gest. 14 p. 421,15 in loco, qui dicitur Supercuriam. **2** *de loco publico:* OTTO FRISING. chron. 6,15 p. 274,32 ex vulgari traditione in compitis et -is hactenus auditur *eqs.* CHART. Argent. I 357 domum in publica -a sitam . . . comparavi.

II *meton.:* **A** *de consilio convocato i. q. conventus, coetus – (Rats-, Gerichts-)Versammlung:* **1** *in univ.:* LIBER de unit. eccl. 2,33 p. 258,25 apud . . . episcopos tunc erat -a, quae dicitur a crudelitate, quoniam *eqs.* CHART. scrin. Col. A I p. 20,11 qui *(Reginardus)* in -a agendarum rerum mihi . . . hoc confirmaret. CHART. episc. Halb. 603 l. 11 si contigerit . . . prepositum ad sollempnem -am . . . ab episcopo evocari. ANNAL. Basil. a. 1266 Scalarii et Monachi milites -am habuerunt Basilee. CHRON. Worm. p. 183,6 missam cantans cum sacerdotibus et civibus -am tenuit *Richardus. al. de conventu iudiciali:* CHART. Ital. Ficker 363 p. 387,38 (a. 1238) dum nos *(sc. iudices)* . . . apud Parmam -am regeremus (391 p. 404,42. 404 p. 418,24). **2** *colloquium (generale) – Hoftag:* EPIST. Heinr. IV. 15 quid hec -a et conventus dictaverint et consenserint. 30 ut universis principibus -am generalem in natali Domini apud Moguntiam indiceremus (CHRON. Gozec. 2,17 -a generalissima. RYCCARD. chron. a. 1234 p. 187,22 generales -as. *saepe*). TRAD. Frising. 1528 in -a Ratispone celebrata (RAHEW. gest. 3 capit. 53. *saepe*). RAHEW. gest. 4,6 p. 239,16 plena atque sollempni -a . . . querimonias . . . audiebat *imperator* (CHART. archiep. Magd. 411 p. 542,29. *saepe*). CONST. imp. III 140 ut a frequentacione -e nostre regalis . . . sit exemptus *Ottokarus rex. persaepe. de conventu regis asiatici:* WILH. RUBRUQU. itin. 2,8 ibi *(sc. in tentorio uxoris)* tenetur -a die illa. **B** *de collegio, consistorio ministrorum electorum:* **1** *consiliarii, bule – (Stadt)Rat (de senatu Romano: l.7):* NOTKER. BALB. martyr. IV. Kal. Mart. p. 1050^{B} comprehensus *Nestor* a quodam Irenarcho, qui erat princeps -ae civitatis. METELL. Quir. 2,31 -e flos officiosa menbra compserat aule (*sim.* 9^{a},38). *al.* **2** *familia, aulici – Hof(staat), 'Kurie':* **a** *regis, principis:* **α** *in univ.:* POETA Saxo 2,388 dedit augusto . . . sua -a tale consilium. BENZO ad Heinr. IV. 2,9 p. 216,17 asscivit *domnus Kadolus* suis agminibus decentissimam comitum -am. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 135,1 tamquam ex duabus principalibus -is una re publica effecta aecclesiastica simul et secularia tractantur negotia. TRAD. Frising. 1779 Rudolfus et Gotefridus capellani -e. RAPULARIUS 61 hoc . . . regum sibi -a sanxit, ut *eqs.* CONR. MUR. summ. p. 36,25 quedam . . . personarum officia . . . conmode habentur in foro et -a ecclesiastici principis et secularis. *persaepe. de statu sociali:* ALCUIN. epist. 181 p. 300,13 inmittentes pedem bovis ecclesiastici ordinis et asini plebialis -ae *(spectat ad Vulg. Is. 32,20).* **β** *per compar. de aula caelesti:* BONIF. epist. 30 in superna . . . -a angelorum (CHART. Fuld. B 12 p. 19,32. *sim.* ACTA reg. Burgund. 53 p. 185,42). EPIST. Col. 5 p. 248,27 ut inter patriarcharum -am vos . . . Deus . . . attollat. EPIST. Teg. 52 p. 62,8 testis est fidelis -a. LAMB. HERSF. Lull. 21 p. 335,21 caelestis -ae senatoribus est annumeratus (OTTO FRISING. chron. 8,21 p. 425,7 iuxta novem c. -ae ordines. *al.*). *persaepe. cf. p.2137,4. de dis paganis:* CARM. Bur. 80,2^{b},6 festa colit Veneris puellaris -a. 153,3,3 cui *(sc. Amori)* deorum -a prebet famulatus. **b** *papae, episcopi:* LAMB. TUIT. Herib. 1,4 p. 742,34 ut . . . augustus acquiesceret cum Romana -a (ANNAL. Ianuens. I p. 5,15. *al.*). VITA Norb. II 4 p. 1258^{A} ut . . . in magnatum -is perspicuus haberetur, primo . . . in -a . . . archiepiscopi, deinde in aula imperatoris. RAHEW. apol. 7 -a ceca, probis preponens posteriores. CHART. archiep. Magd. 394 p. 518,15 Theodericus Magadeburgensis -ae camerarius. *al.* CARM. Bur. 131^{a},1,10 itur et reccurritur ad -am. *persaepe.* **3** *iudicium – Gericht(shof):* **a** *spectat ad civitatem:* FORM. Andec. 1 p. 4,4 cum . . . -a puplica resedere in foro (FORM. Bitur. 3. *al.*). FORM. Marculfi 2,37 adstante . . . defensore et omne -am illius civitatis (CONST. imp. I 34 p. 73,17. *al.*). CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,35 ut . . . epistola . . . apud laudabilitate -ae gestis municipalibus allegare facias. *saepius.* **b** *spectat ad aulam regis, principis:* ADAM gest. 3,43 p. 186,10 querelam . . . ad -am deferens *pontifex*. HUGO FLAV. chron. 2 p. 479,27 per iudicium -ae nostrae et suae . . . salvamentum ipsum vurpivit *dux*. CHART. Tirol. 953 p. 18, 29 promisit . . . venditor emptori . . . reficere omnes expensas, quas faciet in -a vel extra -am in defenssione dicti pomerii (961. 1038. *saepe*). CONST. imp. II 154 p. 190,18 Henricus magne imperialis -e magister iusticiarius. ACTA imp. Winkelm. I 988 p. 739,4 hospicia pro . . . advocatis et notariis -e iusticie. *persaepe.* **c** *spectat ad aulam papae, episcopi:* DIPL. Constantiae 5 p. 20,25 de quibuscumque fuerint impetiti, non respondeant nec satisfaciant *Caterini cives* nisi in -a Barensis ecclesie. CONST. Melf. 1,45 de personis clericorum . . . non a nobis *(sc. rege)* neque a -a nostra, sed ab ecclesia et in -a ecclesie . . . iudicetur. 3,83 de adulteriis, que non permittunt iudicari . . . in -a ecclesie. *saepe.* **4** *cancellaria – Kanzlei:* TRAD. Teg. 315^{b} p. 238,40 (a. 1163) ego Heinrcus *(sic)* imperialis -e cancellarius . . . recognovi. CONST. imp. I 369 Balduinus et Conradus scriptores imperialis -e. SUMMA dict. Saxon. 7,2 p. 223,29sqq. conmissiones dare consueverunt *legati sedis apostolicae*, in quibus . . . -e cursum reservant; conmissiones autem, que emanant a -a imperatoris *eqs.* CHART. Carinth. V 112 p. 77,24 datum per manum magistri Ulrici prothonotarii -e nostre *(sc. regis).* DIPL. Heinr. IV. 395 p. 523,14 (spur.) quem *(sc. praepositum)* regia vel imperatoria manus in -a et capella sua cancellarium suum ordinaverit. *saepius.* **C** *de congregatione religiosorum i. q. communio coenobialis – klösterliche Gemeinschaft, 'Konvent':* CHART. com. Mansf. VIII 8 p. 542,28 (a. 1264) officiati -e, qui dominabus habent . . . subservire. I 35 p. 23,38 commen-

dator -e. TRAD. Mar. Ratisb. 57 (QuellErörtBayerGesch. I. 1856. p. 188,14) magister -ę. *al. de schola:* CHRON. Gozec. 1, 19 p. 27,8 litterarum scientia adeo in -a Vuldensi instructus fuerit *dominus palatinus*, ut *eqs.* **D** *de iure t. t. iur.* -a et districtus *i. q. dicio – Hoheit(srecht):* ACTA imp. Winkelm. I 61 p. 57,17 (a. 1210; spur.?) confirmamus monasterio . . . roccham de Radicofano cum . . . -a et districtu. 609 p. 489,20 restituit *episcopus* domino Martino . . . possessionem . . . loci Luciarie et -e totius et iurium et districtus eiusdem. CHART. Ital. Ficker 367 p. 389,39 de -a et districtu . . . castri Castillionis Aretini. 376 concedimus securitatem plenam . . . hominibus . . . standi per Colle et -am et districtum. *al.* **E** *de officio praestando i. q. servitium aulicum – Hofdienst:* DIPL. Heinr. II. 500 p. 638,5 abbas . . . suique successores a -a regia et omni expeditione . . . sint liberi. p. 638,40 a -a nec non ab omni regali servitio . . . liberos. ADAM gest. 3,55 p. 200,3 ut . . . -ae labores sustineat *pontifex*. 3, 57 p. 203,23 intento ad -am pastore nostro. *al.* **F** *de sumptu aulico i. q. res domestica – Hofwirtschaft, Haushalt:* HELM. chron. 66 p. 124,3 obserabantur . . . ostia domesticae rei, ne -a subiaceret detrimento. BURCH. URSB. chron. p. 11,46 accepit ducatum . . . et . . . -e sue largitate . . . multa magnifice peregit *Welfo*. *al.*

2. *?* ***curia,** -ae *f. ?margarita – ?Perle (in loco corrupto pro arab.* durr; *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 552):* PS. ARIST. lap. I p. 205,29 storos [testudo] nutritura -e habet dorsum lapidem *(cf. notam ed. p. 168,30sqq.)*.

curialis, -e. *script.* -lebus*:* FORM. Bitur. 6. *form. abl. sg.* -e: *l.41*.

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *ad curiam, aulam pertinens – zur Kurie, zum Hof gehörig, Kurien-, Hof-:* **a** *de hominibus:* **α** *spectat ad curiam civitatis:* LEX Raet. Cur. 3,17,1 nisi si ante -es testes etas illorum *(parvulorum)* plena fuerit. 4,4,4 omnis testamenta vel alias cartas . . . aput -es viros volumus praesentare. *al. qui ordinis senatorii est – von senatorischem Stand:* LEX Raet. Cur. 18,11 diaconus . . ., qui ex -es parentes natus est. **β** *spectat ad aulam regis, principis, episcopi sim.:* CHRON. Pol. 1,12 mulieres . . . -es coronis aureis . . . honustae procedebant. FUND. mon. Leonh. (MGScript. XV p. 1001,2) Burchardus . . ., Cunonis *(sc. episcopi)* -is pincerna, ecclesie contulit . . . tria iugera. CHART. Burgenl. I 45 assistentibus . . . Heidrico palatino comite, Gabriele -e c o m i t e (107. 143 p. 107,9). *saepius. pro convicio:* PETR. DAM. epist. 69 p. 304,2 -is episcopus *(cf. p.2135,3)*. **b** *de rebus (de affectu: l.51):* **α** *spectat ad curiam civitatis:* LEX Raet. Cur. 20,1 clerici . . . si onorem non abent, a -em officium revertantur. **β** *spectat ad aulam regis, principis, episcopi sim.:* CAPIT. Bened. 2,128 lector, subdiaconus, diaconus . . . -i conditioni cum suis facultatibus subiciantur. DIPL. Arnulfi 163 p. 249,34 (interp. s. X.) ut . . . nullus iudex publicus vel quilibet vir ex -i dignitate placitum . . . habere presumat. WIPO gest. 4$^{capit.}$ de dispositione -i. EPIST. Hann. 24 p. 59,6 providit *praepositus* sibi silicem, de quo odium -e in me excudat. RAHEW. gest. 3,18 p. 190,5 Romanus antistes . . . nuncios mittit, . . . viros prudentes in secularibus et ad -ia negotia pertractanda prioribus missis multo aptiores. CAES. HEIST. hom. exc. 225 ex quo . . . ceperunt *monachi* esse regales, dignum est, ut et prebendas habeant -es. *saepius*. colloquium -e *i. q. colloquium (generale) – Hoftag:* CHART. Mog. A I 376 p. 278, 5 (a. 1090) ut nunquam cogatur abbas . . . ad colloquium -e ex iusticia venire. EBO BAMB. Ott. 1,16 -e colloquium Ratisbone indixit *imperator*. *al.* **2** *domino feodali proprius, debitus, curiae astrictus – dem Lehnsherrn gehörig, zustehend, an den Hof gebunden:* **a** *de hominibus:* FUND. Sangeorg. 45 ut . . . homines -es, quos ille *(Hermannus)* relinqueret, ipsi sibi retinerent *cognati*. CHART. Rhen. inf. I 312 ut . . . unus . . . ex mercennariis -bus . . . ad placitum advocati . . . pergeret. **b** *de rebus:* CHART. Sangall. 126 p. 118,27 (a. 790?) aut XX modios -es inter frumento et segale, aut XX siclas -es de vino. VITA Annon. I 1,25 p. 477^{a},48 ne quis abbatem ad aliquod -e officium aut non regulare officium constringat. ISINGR. annal. II a. 1145 non sine omni -i e x a c t i o n e regalibus investitus huius libri minimum patravit *Isingrimus* opus (DIPL. Karoli M. 219 p. 293,26 [spur.]. *al.*). CHART. Anhalt. II 384 quos *(mansos)* a nobis *(episcopo)* feodo -i tenuit *dapifer*, hovelen volgariter appellatos. *al.* **B** *translate:* **1** *in bonam partem:* **a** *nobilis, urbanus – edel, vornehm:* BALDER. Alber. 23 p. 255,11 Guido Cremensis, vir alti sanguinis valdeque -is et honestus. HIST. Lang. (MGLang. p. 598,5) ceciderunt . . . sortes super filiam regis pulchram satis et -em. SALIMB. chron. p. 512,18 erat . . . quidam pauper homo . . . purus et simplex . . . et -is, id est urbanitatem habens. *saepius. in nom. propr.:* CHART. Diess. 30 p. 155,38 (a. 1250) testes: . . . Hainricus Schongowensis, Cůnradus senior C-is Cervus *('Stolzhirsch')* et alii quamplures (*sim.* CHART. Scheftl. 32 p. 37,27. CHART. Udalr. August. II 12). **b** *iustus – gerecht:* CAES. HEIST. mirac. I 5,4 p. 280,25 semper -is fuisti, contra iustitiam personam non accipis. **c** *comis, liberalis – höflich, zuvorkommend, großzügig:* HIST. duc. Ven. 3 (MGScript. XIV p. 74,45; c. 1229) fuit *Petrus Polanus* . . . vir -is et largus. CONST. imp. III 162,1 super -i mandato et responso . . . regraciatur ei *(regi Alemanniae)* rex Anglie. SALIMB. chron. p. 53,33 multas gratias contulit *papa* michi, id est petitiones meas exaudivit, quia -is homo erat valde e t l i b e r a l i s (p. 54,7. 62,16. *ibid. saepius*). *saepius*. **d** *clemens, almus – gnädig, gütig:* HERM. IOS. hymn. 1,5,6 (AnalHymn. 50. 1907. p. 538; s. XIII.^{1}) mater tota -is *(de Maria Virgine)*. **e** *doctus, sapiens – gebildet, weise:* EPIST. Merov. 15 p. 458,39 iocularis quis -es sermones habet ad loquendum? ALBERT. M. metaph. 1,4,6 p. 69^{b},9 Parmenides . . . -ior esse dicitur, quia *eqs.* **f** *ingeniosus, facundus, lepidus – geistreich, beredt, witzig:* CONR. HIRS. dial. 1462 qui *(Persius)* fronte inverecunda Romanorum vitia reprehendit, eosque viciosos stilo -i notavit et denudavit. CARM. Bur. 200,1,4 reddit *vinum* virum -em, probum, animosum. **g** *pulcher – schön:* IOH. AFFLIG. mus. 16,4 alios . . . morosa et -is vagatio primi *(tropi)* delectat, alios rauca secundi gravitas capit. **h** *gravis – erhaben:* CONR. HIRS. dial. 1202 Lucanus . . . -em et grandiloquum modum in stilo tenuit. **i** *grandis, luculentus – stattlich, ansehnlich:* LAUR. LEOD. gest. 27 p. 507,3 abbas satis -em pro eo *(episcopo)* a maioribus concilii collationem decem marcarum exegit. **k** *conveniens, dulcis – bekömmlich, mild:* SALERN. comp. 62 de siropo -i: . . . siropus potest curialiter (*leg.* -is) confici, nullo modo nocivus. **2** *in malam partem i. q. mundanus, frivolus – weltlich, frivol:* EPIST. Hann. 69 ne tyrunculus noster -i illa licentia dissolutus insolescat. VITA Udalr. Cell. II 10 (5) vir . . . animi sui servabat constantiam -is incontinentiae omnino fugiens et exsecrans lasciviam. CONR. HIRS. mund. cont. 963 requies predulcis occurrit et -bus disciplinis et iocis sinum expandit. ANNALISTA Saxo a. 1044 p. 686,40 rusticalem iusticiam -i facecie pretulerant *(sc. clerici Hildesheimenses)*. DAVID compos. 1,21,1 esto planus in omnibus, sicut decet religiosum et pauperem; non cures -em incessum vel gestus -es. *al.* **C** *per confusionem c.* curiosus *i. q. notabilis, insolitus – merkwürdig, seltsam, kurios: v. p.2136, 33*.

II *subst. masc.:* **A** *decurio, magistratus publicus – städtischer Beamter:* FORM. Marculfi 2,38 l. 33 defensor et -is civium. FORM. Senon. I 39 peto te, optime defensor, et vosque, laudabilis -is, ut *eqs.* CHART. Rhen. med. I 41 p. 47,17 praesente . . . donatione nequaquam -ium (augurialium *ed.*) vilitati gestis municipalibus alegare curavi. SUMM. Heinr. A 8,171 -es idem et decuriones, administratores curię, dienestman. *saepe*. **B** *aulicus, magistratus, servus curiae – Höfling, Hofbeamter, Hofdiener, 'Kuriale':* DIPL. Heinr. IV. 262^{a} p. 335,41 ut nullus dux, marchio, episcopus, comes . . . sive -is . . . nostram sanctionem audeat infringere. CHRON. Andag. 1 Pipinus cum comitatu -ium suorum venit ad locum *eqs.* CONST. imp. II 215 p. 293,35 dum . . . verba . . . tam summi pontificis quam -ium omnium sinceram hostenderent voluntatem. CHRON. Hild. 20 p. 855,35 ut . . . ministeriales . . . curiae episcopali -ium more deserirent. *saepius*. *homo nobilis – Adliger:* SIGEBOTO Paulin. 53 p. 936,41 ad cuius *(ecclesiae)* dedicationem episcopi vocantur, . . . preterea . . . de principibus . . . Thuringorum, inter quos . . . Sizo comes multique -es de comprovincialibus. **C** *capellanus – Hofgeistlicher:* HADR. II. epist. 39 p. 751,25 Photius vir forensis, -is, neophytus, invasor atque adulter. CONST. imp. I 380 p. 534,16 ut nullus deinceps -ium aut neophitorum aut iudicum . . .

[Niederer]

ad summum ecclesię gradum aspirare presumat. PETR. DAM. epist. 69 p. 303,17 iste *(episcopus)* de aecclesia migravit ad curiam; et . . . de clerico efficitur -is. GERHOH. aedif. 52 p. 166,30 ut non de -bus aut acephalis pastores plebium constituantur. IDUNG. PRUF. dial. 2,724 factus *Norbertus* . . . de heremita -is in curia Lotharii imperatoris. **D** *cliens, homo proprius – Höriger, Eigenmann:* CHART. Wirt. I 82 p. 95,1 (dipl. Ludow. Pii, spur.?) villam . . . cum . . . omnibus ad se pertinentibus, videlicet -bus aedificiisque. CHART. ord. Teut. (Hass.) 19 p. 17,27 (a. 1230/31) a quolibet dominio, quibus attinebant -es Nove Curtis, . . . laboribus nostris emancipavimus . . . eosdem.

adv. **curialiter.** **1** *proprie:* **a** *more aulico, curialium proprio – nach Art des Hofes, der Hofleute:* CHRON. Pol. 3,22 acies . . . curialis -r armata circa Bolezlavum astitit. GERHOH. aedif. 71 p. 177,12 nec vivent *episcopi* seorsum a clericis suis, quoniam . . . meliores de claustris ad se collectos regulariter, non -r tractabunt. SIMON. SITH. gest. 3,1 qui *(sc. abbas)* -r educatus et curialibus moribus instructus patrui ac patris officio . . . perfungitur. CHART. Lamb. Leod. 655 p. 228,20 huic littere appensum erat sigillum oblongum satis -r magnum. **b** *per iudicium, iudicialiter – gerichtlich:* CHART. Wirt. VIII 2891 p. 175, 32 (a. 1279) Bruxellam veniam tamquam obses non exiturus nisi sopita -r questione. **2** *translate:* **a** *comiter, liberaliter – höflich, zuvorkommend, großzügig:* CONST. imp. I 112 (a. 1125) contestamur . . ., ut pacem . . . populo . . . ordinetis, . . . et ut -r, more videlicet antiquorum principum, cum propria impensa neminem pauperem ledentes conveniatis. CHART. Rhen. inf. II 721 p. 423,5 quaesivimus diversas vias, quomodo possemus . . . comitis . . . instantiam -r declinare. CHART. episc. Wirz. I 435 p. 513,13 statuimus, si aliquis aliquam societatem intrare voluerit, quod illa societas non ultra modum ab ipso requirat, set -r ipsum admittat. SALIMB. chron. p. 207,4 quod honorifice et -r e t b e n i g n e fuit receptus *frater Iohannes* et tractatus (p. 210,37. p. 223,19. *ibid. al.*). *saepius*. **b** *clementer – gnädig, gütig:* SALIMB. chron. p. 144,31 quia humiliter et utiliter petiit *propheta*, ideo Dominus -r et abundanter dedit. **c** *ingeniose, facunde – geistreich, beredt:* CONR. HIRS. dial. 1564 quo *(Virgilio)* . . . nullus *(auctor)*, ubi veritati cedere coactus est, officialius et -ius mentitus est. GESTA Hort. Mar. 63 p. 602,47 liber, in quo omnes sui *(sc. praepositi)* actus memorabiles . . . -r descripti fuerunt. **d** *diligenter, cum cura – sorgfältig:* LAND. MEDIOL. hist. 2,26 p. 63,37 populus . . . iaculis ac tormentis . . ., quo sese a civibus hostes iam facti mortales liberare possent, operam dabant -r (*sim.* 3,18 p. 86,37). 2,31 p. 68,7 quas *(laminas auri)* magister . . . colligens in fornace easdem super carbones -r misit. **e** *decenter – geziemend, wie es sich gehört:* SUMMA dict. Saxon. 7,1 p. 218,1 post arengam eius, quod datur, beneficii poni -r causa debet. p. 218,15 arenga premissa apte et -r. SALIMB. chron. p. 587,7 ipsi *(piscatores)* volebant promittere, quod rationabiliter et discrete et -r et pro bono mercato venderent . . . pisces suos. **f** *nimis artificiose, elaborate – allzu geziert, gekünstelt:* DAVID compos. 1,21,1 nec vocem -r frangas in cantando, quia . . . quanto plus cantaveris simpliciter, tanto magis ei *(Deo)* placebis. 1,21,2 intentio tua in divino officio debet magis esse ad hoc, ut ex verbis . . . elicias spiritualem intellectum . . . , quam ut -r exprimas notas cantando.

curialitas, -atis *f.* *script. et form.:* -ra-: *p.2136,1.* -lat-: *l. 63.*

1 *de qualitatibus:* **a** *nobilitas, urbanitas – edle Art, Vornehmheit:* FUND. Hild. 5 eo *(Azelino episcopo)* presidente irrepsit ambitiosa -s (*inde* ANNALISTA Saxo a. 1044 p. 686,49. CATAL. Hild. [MGScript. XIII p. 343,8]). IOH. AFFLIG. mus. 18,3 quosdam *(modos canendi)* . . . -i (-lat- *var. l.*), quosdam lasciviae, quosdam etiam tristitiae aptos monstravimus. ROLAND. PATAV. chron. 1,16 potestate domino Iohanne . . . viro probo et sapiente, moribus et -e plurima insignito. *al.* **b** *comitas, liberalitas – Höflichkeit, Großzügigkeit (usu plur. i. q. mores elegantes – gute Manieren: p.2136,4):* ACTA imp. Winkelm. I 490 (a. 1253) moleste non ferat tua devotio, cum labor bellicus omnes in se curas nostras converterit et -s dormitet aliquando (*sim.* ACTA imp. Böhmer 350 p. 295,29). CHART. Carinth. V 151 p. 105,21 siquid . . . gestum est in dispendium . . . Aquilegensis ecclesie, provisione cura-is et benignitatis regie reconpensabitur. SALIMB. chron. p. 113,16 a -e humana . . . habetur, quod proximus diligi debet. p. 348,42 valens homo fuit *Fridericus imperator* interdum, quando voluit bonitates et -es suas ostendere. *saepius*. *observantia – Aufmerksamkeit:* ORD. canc. pap. 5,22 causa -is consuevit de dictis enxenniis dari aliquid senescalco, coquo, portario et brodario. *ibid. al.* **c** *sapientia – Weisheit:* VITA Salomae 114 inter consuetas muliebrium dictaminum confabulationes . . . istis *(puellis)* aliter sencientibus illa de bono cordis sui thesauro divinae -is dragmam decencius inseruit. **d** *diligentia – Sorgfalt:* WILH. SALIC. chirurg. 1,20 p. 310^{C} cura eius *(ranulae)* requirit festinantiam et -em et cautelam. **e** *pulchritudo, elegantia – Schönheit, Eleganz:* IOH. AFFLIG. mus. 22,57 competentes . . . et non necessariae dicuntur *(sc. differentiae)*, quae non necessitatis causa, sed solius -is adiunguntur. CAES. HEIST. mirac. I 8,85 p. 152,9 superveniens quaedam ex sororibus tam -e (curiositate *var. l.*) quam sanctitate pectinis delectata secrete tulit et abiit. SUMMA dict. Saxon. 7,2 p. 223,37 licet circa varietatem personarum . . . aliud inportent *(sc. commissiones imperiales)*, inportata tamen circa -em et observanciam stili eundem modum habere debent. GEBER. summ. 74 p. 554 super litargirium solutum . . . proiiciatur arsenicum sublimatum, et hoc totum super veneris fusionem, quoniam dealbabit eam cum -is aspectu. *al.* **f** *affectatio – Affektiertheit, Geziertheit:* RUDIG. epist. (Scholastik 14. 1939. p. 41,14) qualis est disputantium -s vel potius, ut apostolus ait, scurilitas, que ad rem non pertinet. **2** *de institutione i. q. senatus, bule – (Stadt-)Rat:* CHART. Mekl. 642 p. 601,8 (a. 1250) nos opido nostro Cropelin suisque inhabitatoribus propter continuum sue -is obsequium . . . nemus . . . contulimus. **3** *per confusionem c.* curiositas *i. q. raritas, insolentia – Seltenheit, Kuriosität:* ANNAL. Mell. Vind. I a. 1278 p. 711,41 curialis et mirabilis casus Vienne accidit, et quamvis sit sine utilitate, tamen pro -e, quia inconsuetum est, ponimus.

***curicula** *v.* *cruricula. **curiculum** *v.* curriculum.

[curifacio *v.* scarifico: TRACT. de aegr. cur. p. 284,37.**]**

curilis *v.* curulis.

[curinga *v.* *turunga: ALPHITA I p. 300,13.**]**

curio, -onis *m.* *capellanus, aulicus – Hofgeistlicher, Höfling:* BERNH. GEIST. palp. 1,108 tunc ait aulicola: . . . expedit, ut sapias, et rursum -o fias. 2,25 -o, res istis numero plures, ait, extant, quae *eqs.* 2,123 impediit medii sermonis -o cursum.

***curiola,** -ae *f.* (curia) *curia (parva) – (kleiner) Hof:* TRAD. Neocell. Brixin. 194 (a. 1234/39) soror nostra . . . tres -as optulit ecclesie. CHART. Neocell. Brixin. 17 p. 57,26 ego Heinricus . . . contuli domino Wezloni militi duas -as. *in nomine loci:* CHART. Nuremb. 421 p. 259,29 (a. 1266) ego Ringerus . . . de paupertatula mea quendam mansum in villa, que Nova -a *('Neuhöflein')* dicitur, . . . conparavi.

curiositas, -atis *f.* *script.* curo-: *l.68.*

I *proprie:* **A** *sensu act.:* **1** *diligentia, cura – Sorgfalt, Mühe:* HIST. Walc. 43 intra templi ambitum -em suam apponens . . . opera arte mirifica . . . construxit *domnus Erenbertus*. ACTA imp. Winkelm. I 399 credulitas, quam probabiliter de presentis -e concepimus, opinionis nostre iuditium de absentis industria fabricabat. *al.* **2** *cupiditas noscendi, sciendi – Neugierde, Wißbegierde:* **a** *in bonam vel neutram partem:* WALAHFR. exord. praef. p. 475,16 venerande . . . pater Reginberte, salubri -e ardens quaedam . . . brevius, quam volueras, tacta a me addi desideras. HROTSV. Gall. I 3,1 -e frangar, . . . antequam, quid mis senior . . . agat, experiar. EPIST. Hann. 105 p. 174,26 ne illum quidem -is oculum in . . . libellum ieci. ALBERT. M. veget. 6,1 in hoc . . . libro . . . magis satisfacimus -i studentium quam philosophiae. *saepius*. **b** *in malam partem (expressius i. q. procacitas – Vorwitz, Dreistigkeit):* **α** *in univ.:* GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 69 sextum *(vitium)* acedia cum sua prole, . . . verbositate et -e. EPIST. Reinh. 20 p. 20,19 quem *(fratrem)* non importunitatis aut -is (curo- *var. l.*) gratia debito nostrę provisionis et procurationis absolvimus. ALBERT. M. bon. 344 p. 192,14 diversae sensuum incontinentiae diversa et separata faciunt vitia, sicut aurium incontinentia -s vocatur. *saepe*. *de superstitione:* HRABAN. hom. II 119 p. 373^{A} in abditis

[Niederer]

agunt sacrilegos ritus suos, qui Christo credere noluerunt caeca et profunda -e submersi. **β** *levitas – Leichtfertigkeit:* Vita Udalr. Cell. II 5 studebat magis religiosae gravitati quam vanae -i. Hist. de exp. Frid. imp. p. 12,35 ut ad curiam Iesu Christi cum . . . gravitate et modestia . . . omni otiositate et omni -e et gloria temporali postposita studeatis adesse. **B** *sensu pass.:* **1** *molestia, difficultas – Mühseligkeit, Beschwerlichkeit:* Ps. Odo Clun. mus. p. 280^{b} numquam -em huius operis frustra te arripuisse poenitebis. **2** *(nimia) elegantia – (übertriebene) Eleganz, Extravaganz:* Vita Serv. 27 p. 96,12 uxor . . . ducis sericum quoddam permirande -is (preciositatis *var. l.*) de sancti erario . . . clam tulit. Caes. Heist. mirac. I 4,15 p. 187,30 nulla erat in vestibus plicarum multiplicitas, -s nulla. **3** *superfluitas, inutilitas – Überflüssigkeit, Nutzlosigkeit:* Innoc. III. registr. 1,331 p. 486,28 ne feras, aves, canes sive cetera huiusmodi -is animalia . . . in detractionem vestri ordinis suscipere presumatis.

II *meton.:* **A** *causa anxietatis, sollicitudinis – Grund zur Kümmernis, Beunruhigung:* Alcuin. epist. 193 p. 320,8 multas habemus -es de fide catholica, quia plurimi sunt inpugnatores. **B** *res cupiditatem noscendi movens – Neugierde erwekkender Gegenstand:* Conc. Karol. A app. 1,8 ut id, quod oculos intrantis ab oratione potest avellere, non reperiatur in eis *(altaribus)* aut -s oculorum. **C** *de obiecto superstitionis fere i. q. phantasma (curiosum) – etwa: (kurioses) Phantasiegebilde:* Hraban. disc. 1 (PL 112,1212^{C}) non . . . per eos solos, qui . . . adhuc simulacris et daemoniorum -bus servire desiderant, audet ille *(hostis)* tentare Christianos.

curiosus, -a, -um. *?nom. sg. m.* -sius: *l.43.*

1 *sensu act.:* **a** *diligens, intentus, attentus, providus – sorgfältig, besorgt, aufmerksam, bedacht(sam):* Bonif. epist. 78 p. 163,23 ut metropolitanus . . . investiget, quis sit . . . -us de salute populi quisve neglegens. Dipl. Karlom. II. 24 p. 321,5 cuius *(episcopi)* petitionibus . . . aures . . . accomodantes et eius . . . -issimam (-isimam *var. l.*) fidelitatem attendentes. Wolfher. Godeh. I 11 p. 176,27 ille vir religiosus, equitatis in quibusvis praeponderator -us. Const. imp. III 115,1 cum . . . multa . . . alia pre -is nostris manibus versarentur. **b** *anxius, sollicitus – bekümmert, beunruhigt:* Chron. Thietm. 5,24 Hartwigus . . . de prosperitate et adventu regis Henrici admodum -us, omnes introitus Longobardie . . . firmabat. **c** *noscendi, sciendi cupidus – neugierig, wißbegierig:* **α** *in bonam vel neutram partem:* Hugeb. Willib. 4 p. 101,32 Willibaldus -ius (-us *var. l.*) et volens videre, qualis esset . . . ille infernus *eqs.* Notker. Balb. gest. 2,19 p. 90,16 cum . . . ille *(senior)* eam *(vestem)* -ioribus oculis ex tempore contemplatus fuisset. Herm. Iud. conv. 2 p. 75,14 basilicam non tam . . . devotus quam -us intrabam. *saepius. subst. masc. (de investigatore: l.52):* Trad. Weihenst. 32 (a. 1024/41) norint cuncti istius rei -i, quomodo *eqs.* Iots. Odil. 3,3 (PL 142,936^{C}) ad comprobandum . . ., utrum vera essent an non, quae dixerat *mutus sanatus*, cum illo quidam -i -um quemdam mittunt, qui diligenter haec a vicinis et veracibus testibus inquireret. **β** *in malam partem (expressius i. q. procax, impudens – vorwitzig, aufdringlich):* Radbert. Matth. 11,922 de his *(sc. die ultimo)* nemo -us, nemo dubius in fide . . . signa querat. Christ. Stab. Matth. 56 p. 1483^{C} -um animal est femina et ardens novitate. Ruotg. Brun. 38 p. 41,14 ne quid . . . inperfectum restaret, quod -is alienarum rerum investigationibus scrupulum commoveret. Chart. Wirt. III 599 p. 61,32 ut -o satisfaciamus inquisitori, qui inde conpetenti reconpensatione posset causari, dicimus, quod *eqs. al.* **2** *sensu pass.:* **a** *(nimis) elegans, ornatus – (übertrieben) elegant, verziert:* Vita Mariae rhythm. 6693 vestes . . . virginis non multum preciose erant, neque colorate, neque -e. **b** *superfluus, inutilis – überflüssig, nutzlos:* Albert. M. probl. det. 39 tricesimum nonum *(problema)* vult esse theologicum, sed est vanum et -um, nil vel parum habens utilitatis. *subst. neutr.:* David compos. 1,36 nulla -a habere cures, ut imagines, tabulas, sudariola, pater noster et similia. **c** *in superstitione consistens – auf Aberglauben beruhend (usu subst.):* Gesta Rom. eccl. II p. 377,3 unde factum est, ut aliqui -a sectati *(cf. Vulg. act. 18,19)* . . . frequentarent contubernium et magisterium eius *(Laurentii).*

adv. **curiose.** **1** *(summa) cum cura, diligenter, intente, provide – mit Eifer, sorgfältig, besorgt, aufmerksam, bedachtsam:* Dipl. Karoli III. 140 p. 227,5 ut hec auctoritas . . . verius credatur et -ius observetur, manu propria . . . firmavimus. Thietm. chron. 4,25 hostes . . . eum *(comitem)* -e in abditissimis querentes locis. Land. Mediol. hist. 2,26 p. 63,33 populus . . . studio bellorum . . . -e diu noctuque exardescens. Consuet. Marb. 18 cum flegma ex naribus . . . excreverit, . . . caute et -e ante se . . . proiciat *frater* atque id, quod proicitur, pedibus conculcetur. *al. subtiliter – raffiniert:* Caes. Heist. mirac. I 4,73 p. 240,12 in gula sunt quinque gradus peccandi: primus est cibos pretiosos et delicatos exquirere, secundus cibos -e praeparare. **2** *noscendi cupide – neugierig, wißbegierig:* Radbert. Matth. 11,1573 contenta esse debet humana fragilitas, ne id appetat -ius scire, quod *eqs.* 12,1024 -e satis ac sollicite scire desiderant *religiosi viri.* Hrotsv. Gall. I 12,1 cur . . . intrares apostolorum tecta? :: rogas? :: -e. Petr. Dam. epist. 58 p. 191,4 litteras . . . promptus arripui, laetus explicui, -e perlegi. *al.*

1. curitis (curectis) *subst. verbenaca – Eisenkraut:* Dyasc. p. 100^{a} prima *species hierabotanae* vocatur etiam sideritis, -ectis (*Diosc. 4,60 [RV] p. 214,10* κουρῖτις) et althea et ciperison.

[2. curitis *v.* *uritis: Nicol. anat. 148.**]***

curitus *v.* corytus.

[curizo *v.* *chorizo. *adde ad p. 547,40sqq.:* Albert. M. eth. II 10,2,1 p. 622^{a},41 negligunt *ludentes* et corporum sanitatem et lucrum possessionum, sicut patet in tota die cu-antibus.**]**

***curmeda** (ku-, kor-, cor-, -rem-, -rim-, -ribe-, -meid-, -meyd-, -etha, -dia), -ae *f.* (*theod. vet.* kuri, mieta) *form. sing.: acc.* -um: *l.40. decl. III.: gen.* -is: *l.36. acc.* -em: *l. 47. adde* Registr. Pant. Col. 11 p. 95,9 coribedem. *abl.* -e: *l. 35. saepius.*

1 *ius capitale, census capitalis – Sterbfall, Besthaupt (de re v. Dt. Rechtswb. VIII. p. 170sqq.):* Chart. Aquens. 39 p. 218,37 (a. 1180) possessionem . . . liberam . . . ab omni . . . iure . . . scilicet in vvorehure et in kore-e. Registr. Pant. Col. 11 p. 95,9 ut . . . duodecim d. nomine cori-is ecclesia . . . custodi . . . assignet. Caes. Heist. mirac. I 4,62 p. 231,9 iure -eidiae (-diae, -eidae *var. l.*). Chart. Gelr. 504 p. 507,16 dabunt *homines* mihi . . . -am, quod est unum optimum quid de sua possessione. Chart. Traiect. 633 p. 98,33 -um non habebit *vilicus.* Chart. Lamb. Leod. 396 p. 489,2 sive in exactionibus sive in cormeydis. Chart. Xant. 50 in obitu . . . suo -etham dabit *Receken. saepe.* **2** *census a venditore solvendus, honorarium, laudemium – Handänderungsgebühr (de re v. K. Fischer, Die Erbleihe im Köln des 12. bis 14. Jahrhunderts. 1939. p. 50):* Chart. scrin. Col. A II 1 p. 27,21 (c. 1180/89) si . . . Gozwinum iam dictam aream vendere contigerit, cori-em, id est vorehure, minime persolvet. *Niederer*

curnam *v.* cur *et* nam.

1. curo, -avi, -atum, -are. *script.* curr(o): Liber diurn. 85 p. 106,1 *(var. l.).* Form. Morb. 2. *depon.: l.60. adde* Aethicus p. 188,6.10. *struct. notabiliores: c. dat.: p.2139,50. pendet* super: *l.62. partic. perf. pro adi.: p.2139,65.66.*

1 *studere, incumbere, videre, prospicere – sich kümmern (um), sich angelegen sein lassen, sich befleißigen, beachten, zusehen, Fürsorge tragen (absol.: l.59.65. al.):* **a** *in univ.:* Conc. Merov. p. 114,21 si quis . . . mancipia vel loca . . . monasteriis offerri -verit *eqs.* Bonif. carm. 1,332 numquam vitans peccamina -o *(sc. Ignorantia).* Trad. Patav. 57^{b} p. 49,18 ubi vir . . . Uualdricus episcopalem officium adimplere -atur. Vita Liutg. I 31 p. 79,16 nichil . . . super augustioribus edifficiis vel ambiciosis ministeriis -ans. Thietm. chron. 6,48 p. 334,13 sunt plerique, qui . . . freno equitatis a Deo inpositae regi nullatenus -ant. Eupolemius 2,25 heros . . . nec -at in urbe manere hostiles cuneos. Carm. Bur. 156,5,8 Veneris ancilla si non -at, ardor durat. *persaepe.* **b** *c. colore quodam:* **α** *velle – wollen, mögen:* Alcuin. carm. 1,1529 cuius *(praesulis)* si -as proprium cognoscere nomen (Hraban. carm. 48,2,3). Cand. Fuld. Eigil. I 8 pronuntians, . . . quia senectutis . . . suae causa tam difficilem et arduam rem declinare -asset. Balth. Fridol. 32 p. 258,35 diutius vivere non -o, si *eqs. (cf. Suet. Iul. 86).* Carm. pro schola Wirz. 99 fore te furem, quod non ego dicere

[Pörnbacher]

-em. **β** *in pretio habere – Wert legen auf:* THIETM. chron. 7,10 si de gratia suimet aliquid -ret. CARM. Bur. 111,1,8 pro qua *(praedilecta)* non -asset Paris Helene consortium. *al.* **γ** *laborare (de) – sich scheren (um):* WALTHARIUS 886 quid de morte mea -as, . . . tyranne? *al.* **δ** *aestimare – einschätzen, achten (fere negat.):* BRUNO QUERF. Adalb. A 10 p. 9,21 quod si augendę christianitatis gratia . . . cecidissent tanti boni, . . . adeo sevum vulnus doloris mater ecclesia pro nichilo -ret. THIETM. chron. 6,86 nil -ans *vidua* inpositum ab . . . presule bannum. BENZO ad Heinr. IV. 2,18 p. 258,12 Normanni . . . currunt ad arma parvi -antes, quod *eqs.* 4,31 p. 368,18. *al.* **ε** *observare – einhalten, beobachten:* AGOB. 7,21 illud, quod iubet reddenda, quę sunt Cęsaris, Cęsari, . . . tanto quisque attentius pensat, quanto devotius -at. PETR. DAM. epist. 40 p. 496,8 resecratores novi non . . . ieiunia -ant. **ζ** *timere – fürchten:* CARM. Bur. 70,11[a],4 nec Vulcanum -o cum sophisticis catenis. **η** *vereri – sich scheuen:* HUMB. Sim. 3,29 p. 236,9 quos *(sanctos Dei)* . . . offendere non -ant *excommunicati*. BURCH. URSB. chron. p. 84,2 principes terrarum . . . nec -bant iuramenta infringere. **ϑ** *sollicitum esse – sich sorgen:* THIETM. chron. 8,29 indigena omnis . . . maioribus -at inpleri detrimentis. CARM. Bur. 147,3,4 -ans -o de futuro timens tempore (*sim.* 201,3). **ι** *facere, iubere – lassen, veranlassen:* EINH. Karol. 26 ad cuius *(basilicae)* structuram cum . . . marmora aliunde habere non posset, Roma . . . devehenda -vit. 27 qui non in patria solum . . . id *(sc. eleemosynam)* facere -verit (procuraverit *A2*), verum *eqs.* **κ** *machinari – aushecken, ersinnen:* CARM. Cantabr. A 48,2,3 Atropos ne -et heresim. **λ** *conari – versuchen:* VITA Sev. Col. 8 cuius *(Martini)* sanctissimam animam . . . diabolus . . . retinere -vit (*cf. Greg. Tur. Mart. 1,4* temptavit). THIETM. chron. 2,2 filium . . . ab iniqua presumptione . . . a m o v e r e -vit *rex* (2,23 p. 66,35).

2 *colere, fovere, reficere – pflegen, versorgen, warten, erquicken:* **a** *in univ. (absol.: l. 35):* THEODULF. carm. 41, 1,183 -at *(sc. lex Dei)* more meri. HRABAN. carm. 13,62 cum pietate omnes -et *populorum doctor*, alat, doceat. WALTH. SPIR. Christoph. I 5 quem *(Christum)* hactenus in pauperum victu -bas. EKKEH. IV. cas. 100 p. 202,32 in refectorio . . . minus, ut loci penuria est, -tos . . . indigos cibariis pascunt *(sc. fratres)*. VITA Heinr. IV. 1 p. 10,29 ipsemet . . . eos *(pauperes)* . . . -bat. DIPL. Frid. I. 838 ad consolationem pauperum in ea *(domo)* -andorum. CARM. Bur. 187,1,2 o curas hominum, quos -at curia. *al. spectat ad corpus mortui:* EINH. Karol. 31 corpus more sollemni lotum et -tum . . . atque humatum est. WANDALB. Goar. 1 p. 37,4 eius iam exanime corpus . . . sacerdotes . . . cum summo honore . . . -verunt atque . . . sepulturae mandarunt. RIMB. Anscar. 41 p. 76,37 cuius corpore ex more -to. **b** *mederi, curam adhibere, sanare – behandeln, heilen, Hilfe bringen, 'kurieren' (absol.: l. 52. 55. al.):* ANTIDOT. Lond. p. 18,16 tibicis *(i. typicis)* febricitantibus omnibus -at *antidotum*. RADBERT. Matth. 9,3742sq. laudabilis est medicus, etsi non -at, . . . cum . . . diligentiam adhibuerit -andi. WIDUK. gest. 1,9 p. 13,8 censeo . . . causa . . . vulneratos -andi . . . patriam remeandum. FROUM. carm. 30,3 affuit *Pharisaea manus* insidians, si solvat *Christus* sabbata -ans *(spectat ad Vulg. Luc. 14, 1sqq.)*. PETR. CAS. (?) chron. 3,34 p. 412,14 in qua *(Practica)* posuit *Constantinus*, qualiter medicus . . . -et infirmitatem. HEINR. TEG. Quir. I 8 sub quo *(sarcophago)* . . . fons emanavit de terra, qui . . . adhuc . . . bibentes quoslibet variis infirmitatibus -at. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 161,29 in -ando eas *(aves). persaepe. remissius i. q. corrigere, meliorem facere – bessern:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 210,14 qui *(falcones)* -buntur reddendo singulis vicibus singulas curas. **c** *purgare, mundare – reinigen:* **α** *corpor.:* CHART. Tirol. 672 p. 131,9 (a. 1215/18) ambo *(sc. coloni)* solvunt . . . I modium panicii -ti. p. 134,4 tota blava debet esse -ta et sicca et pura. **β** *spirit. i. q. expiare, purificare – durch Sühne reinigen, sühnen:* CONC. Karol. B I 41,15 p. 426,15 quos *(nos episcopos)* Dominus . . . peccata nostra atque nobis commissorum . . . constituit plangere et -are. THIETM. chron. 7,14 commortalis vestri ac peccatoris facta . . ., qualiter -rentur, . . . succurrite. ALBERT. M. sent. 2,32[capit.] qualiter peccatum originale deleatur seu -etur. *al.*

3 *procurare, regere, administrare – verrichten, leiten, verwalten:* **a** *in univ.:* ARBEO Corb. 25 sibi iniunctam beati Valentini Zenonis patrimoniam -vit. ERMOLD. Ludow. 2,383 si tua iura manent, Petri qui regmina -as. 2,416 ecclesiam. DIPL. Otton. I. 381 p. 523,5 ut . . . presul tam locum ipsum quam omnia eo pertinentia uti sua propria -et et ordinet (*sim.* DIPL. Frid. I. 835 p. 46,29). THIETM. chron. 6,74 regnum prout -retur ab ea *(regina)*. DIPL. Conr. II. 189 p. 252,2 erat tunc temporis domnus Poppo . . . abbatias -ans *eqs.* CHRON. Thietm. prol. 29 quicumque meam debes -are cathedram, hanc lege scripturam. *absol. i. q. praeesse – Befehlshaber sein:* RAHEW. gest. 4,53 p. 291,29 ad portas, ubi quisque principum -bat. **b** *gerere, exercere, excolere – betreiben, bestellen, besorgen:* FORMA mon. Sangall. p. 14[b] fratrum qui tegmina -at. WANDALB. mens. 213 viris summo et celeri -anda labore est messis. CONC. Karol. B I 23,12 domesticas . . . necessitates -are non prohibentur *(sc. excommunicati)*. REGISTR. Foss. I 10 p. 94,26 debet *unusquisque mansus servilis* mansionem et curtem custodire et stabulum -are. **c** *apparare – ausrichten:* POETA Saxo 3,592 f u n e r e digne . . . -to (WIDUK. gest. 3, 57. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 131,7).

4 *singularia quaedam:* **a** *praeparare, tractare – vorbereiten, bearbeiten:* MAPPAE CLAVIC. 76 mitte auripigmentum, quod -tum est. 83. **b** *instruere – ausstatten, versehen mit:* TRANSL. Udalr. August. 1 (MGScript. IV p. 428[a],20; a. 1184/1202) inducti sunt biblii et caementarii . . . flagellis -ti. **c** *praebere – verabreichen, darreichen:* ANTIDOT. Lond. p. 18, 40 mittis in ipso mortareo modico sale et mele et exinde -vis per clystere.

adv. **curate.** *diligenter, accurate – sorgfältig, gründlich:* HERBORD. Ott. 2,1 p. 61,6 cervisia -issime confecta vina superant Falernica *(sc. Pomerani)*. ANNAL. Mell. Claustr. I a. 1114 p. 610,27 quas *(reliquias)* . . . marchio . . . suscipiens . . . super aram sanctae Mariae, ut -issime servarentur, deportari fecit. *efficaciter, plene – nachhaltig, vollständig:* CHRON. Gozec. 1,20 coniunx Uuillihelmi comitis . . . a demonio -issime liberatur.

2. curo *v.* 1. curro.

curopalates (kor-, cor-, -pl-), -is *vel* ***curopalatius** (chor-asius, corp-), -i *m.* (*cf.* κουροπαλάτης) *gen. sg.* -i: *l. 45.* **1** *strictius de munere vel titulo honorifico regni Byzantini i. q. comes curiae, praepositus palatii – 'Kuropalat', Hofmarschall (de re v. N. Oikonomidès, Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles. 1972. p. 293):* LIUTPR. leg. 2 ante fratris eius *(Nicephori imperatoris)* Leonis co-i (coroplati *C*) . . . praesentiam sum deductus. 14 Leoni co-i (coroplati *C*) . . . Liudprandus episcopus. 19 Leo co-es (coroplates *C*), imperatoris frater. *al.* PETR. CAS. chron. 4,108 p. 570,19 abbas . . . iter arripuit . . . ducens secum . . . Maurum . . . -em palatii imperatoris Constantinopolitani. **2** *latius i. q. magistratus – Beamter:* BENZO ad Heinr. IV. 2,7 incitet *regis legatus* ko-es pueri domini sui ad expulsionem ignobilium. PETR. CAS. (?) chron. 4,11 p. 477,12 misit *imperator* cho-sium quendam, qui *eqs.* 4,17 p. 485,19. CHRON. Albr. a. 1097 p. 805,53 Boemundus cum duobus corp-tiis amicitias iniit. *Pörnbacher*

[curpio *v.* *werpio: ADEMAR. hist. 3,66 p. 193,2.]

***curradia** *v.* *curadia.

***currago**, -inis *f.* (*francog. vet.* curage; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XI. p. 347 s. v.* scurrago) *Polygonum Hydropiper (L.) – Wasserpfeffer, Flöhkraut:* ALPHITA II p. 46,12 -o, persicaria id., gallice culrage.

***currantia** *v.* *currentia. ***curraria** *v.* *curaria.

***currarius**, -i *m.* (currus) *carpentarius, vehicularius fabricator – Wagner, Stellmacher:* CHART. Steph. Wirz. 257 p. 283,28 (a. 1244) de domo et area . . ., quam inhabitat Teodericus -us. ACTA civ. Wism. A 1131[c] p. 89,17 Thidericus -us XVII solidos *(sc. solvet).*

currax, -acis. **1** *proprie i. q. velox, pernix, agilis – schnell, flink, behende (usu subst.: l.70):* EKKEH. IV. bened. I 31,21 tu stadii męta cape, -x (gloss.: me celerior), bravia lęta. CHRON. Albr. a. 987 p. 773,37 equos -es plurimos cum faleris *(ex Wilh. Malm.). usu praed. sensu adv.:* EKKEH. IV. cas. 19 p. 50,10

[Antony]

equis potentiores praevolant -es. 56 p. 124,12 vinum . . . clandestini die noctuque -es reportant *(sc. fratres).* **2** *translate i. q. libidine ardens – brünstig, 'läufig':* CONST. imp. I 34 p. 74,31 (a. 1022) -es meretrices. EKKEH. IV. bened. I 33,79 hęc lupa nocte rapax rabie stimulanteque -x, si lateri Crito defuerit, Cheream sibi quęrit.

currens *v.* 1. curro.

***currentia** (cor-, -ran-, -cia), -ae *f.* (currere) **1** *gener. i. q. rapiditas, impetus – reißende Schnelligkeit, Strömung:* ALBERT. MIL. temp. 220 p. 488,32 christiani . . . galeas armaverunt . . . et propter -am (carr- *cod.*) fluminis non appropinquaverunt civitati. **2** *publ. i. q. finis (currens) – (verlaufende) Grenze:* CHART. ord. Teut. 80 (a. 1235) terra hiis co-ciis terminatur: *eqs.* **3** *medic. i. q. diarrhoea – Durchfall:* BOTAN. Sangall. 52,1 ad -ciam restringendum. 59 ad -cia. ANTIDOT. Cantabr. p. 162,23 ad -antiam (*item* p. 166,26).

***currerius** (cor-), -i *m.* (currere, *cf. ital.* corriere) *de munere apparitorum in communibus Italiae iudicibus vel consulibus iustitiae q. d. subditorum i. q. cursor, nuntius – (Eil-, Send-)Bote, 'Kurier':* CHART. Ital. Ficker 111 p. 155,23 (a. 1139) consules . . . civitatis Placentie . . . dederunt tenutam Ottoni de Commatio per Eimericum -um et nuncium eorum. ANNAL. Ianuens. I p. 68,22 consules . . . -um quendam cum litteris Pisanos diffidendo Pisas miserunt. CONST. imp. II 452 p. 622, 22 in publica concione in platea maiori Cremone sonata ad campanam et coadunata per co-os Cremone. SALIMB. chron. p. 95,12 ibat advocatus communis Parme . . ., scilicet iudex potestatis, sedens in equo, quem associabat quidam -us, per burgum Sancte Christine . . . dicendo: *'eqs.' al.*

***curreta** *v.* curatura.

***curreum**, -i *n.* (*?* currere) *de vasorum genere quodam fort. i. q. situla (perticae appensa currens) – viell.: (an einer Stange laufender) Schöpf-, Zieheimer:* CHART. civ. Hild. 287 p. 139,19 (a. 1258/60) alvioli IIII, anfre scamgnee *(i. amphorae stagneae)* III . . ., -um cum assere.

[curriculium *v.* currilis.**]**

curriculum, -i *n. et* **curriculus,** -i *m. vel raro* ***curricula,** -ae *f. script. et form.:* cor-: *l. 70.* curi-: *l. 54. p. 2142,6. al.* curti-: GLOSS. I 90,32 St.-S. -col-: *l. 56. 70. p. 2142,14.* -cl-: *l. 53. confunditur c.* circulus: *l. 51. adde* CONST. Melf. 2,40 p. 349,1 *(var. l.). al. inter exempla metr.:* ALDH. ad Acirc. 133 p. 184,1 pisciculus, -us (et 'hoc -um' neutraliter dicitur), versiculus.

I *spectat ad motum:* **A** *strictius i. q. cursus – Lauf:* **1** *proprie:* IOH. METT. Ioh. 80 vario huc illucque perreptare -o. EKKEH. IV. cas. 128 p. 248,12 Otto dux regi Rupertum subdecanum, gravitatis monachum, videns: 'numquam', ait, 'leporem ille -o capiet.' **2** *translate de spatio temporis i. q. decursus, ambitus, circuitus – (Ab-, Um-, Ver-)Lauf (plerumque usu plur.):* **a** *fere abund. c. gen. spatii pro spatio ipso:* IONAS BOB. Columb. 2,11 p. 258,20 ut quadraginta d i e r u m -us (circulus, circulum *var. l.*) impleatur (EKKEH. IV. pict. Mog. 99 post tot -cla d. *al.*). FORM. Bitur. 2 p. 168,15 longa fiat vita vestra a n n o r u m curi-is (THIETM. chron. 4,16 post octo a. -a. *persaepe*). LIBER hist. Franc. 48 succedente . . . t e m p o r u m -ola (-a, -is *var. l.*) . . . Waratto defunctus est (CHART. Babenb. 108 t. labente -o. *al.*). WANDALB. martyr. invoc. 13 -is . . . sub annuis. DIPL. Ludow. Germ. 166 p. 231,38 ad presentis v i t e -a felicius transsienda (CHART. Heinr. Leon. 24 peracto huius v. -o. *al.*). CHART. Aquens. 30 l. 52 per -a futurorum generationum. *al.* **b** *expressius:* **α** *tempus – Zeit:* AMALAR. off. 2,2,6 diurna -a quattuor . . ., scilicet matutinum, meridianum, vespertinum, nocturnum. DIPL. Loth. I. 32 p. 109,14 omni -a per successiones temporum *(per contam., v. notam ed.).* DIPL. Ludow. Inf. 1 p. 96,16 per cuncta labentis mundi -a. *regnum – Regierungszeit:* PAUL. DIAC. Rom. 14,1 Valentiani tempora huius *(sc. Marciani)* vel superioris imperatoris -is adscribuntur. **β** *vita – Leben:* VITA Arid. 42 (MGMer. III p. 596,29) qui *(sc. sanitati restitutus)* postea multorum annorum duxit corricolum (-a 2). *de conversatione terrena ('Erdenwallen'):* CARM. Cantabr. A 8,3^{b},7 ut valeamus sub presens -um cernere Christum in terra viventium. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 203,23 si *minus perfecti* tempore temptationis ab amore caelestium in hoc mundi -o non recesserint *eqs.* **3** *meton. i. q. decursus aquarum, alveus – Wasser-, Flußlauf:* DIPL. Ludow. II. 52 p. 169,14 (interp.) insulam . . . cum . . . locis seu paludibus et insulis, ubicumque esse videntur in alveis vel -is Padi, . . . donamus (*inde* DIPL. Karoli III. 16 p. 25,32 [curi-is *var. l.*]). **B** *latius i. q. concursus, accursus – Auflauf, Aufmarsch:* BENED. ANDR. chron. p. 181,7 tanta . . . gentis Langobardorum et Saxone et Gallearum gentes Roma circumdata est . . . -a . . ., ut *eqs.* CHRON. Reinh. a. 1190 p. 547,5 per promissam peccuniam minacibus nautarum -is . . . occursum est.

II *spectat ad mobilitatem:* **A** *strictius de vehiculo:* **1** *in univ. i. q. currus – Wagen:* CARM. Aldh. 1,72 plaustri . . . non conparent -a (-ola *cod.*) aquilonis a circio cursum servantis *(in imag. de sidere). usu attrib. de obsidionis instrumento i. q. rotis currens, ambulatorius – auf Rädern laufend, rollend:* AETHICUS p. 221,6 aulonas altas et breves naves . . . sursum in modum -a turrium elevata. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,4 lignea . . . castella -a . . . subtus habentia rotas volubiles. **2** *accipitur pro deminutivo:* **a** *currus minutulus – Wägelchen:* CHRON. Brunsw. 5 (MGScript. XXX p. 24,10; s. XIII.^{2}) ille *(Ethico)* . . . de auro -um fabricari fecit et eo in sinu reposito . . . equos fortes sibi adhibens . . . montem . . . circuibat *(cf. p. 2147,69).* **b** *traha – Schlitten:* GLOSS. IV 51,39 St.-S -um, parvus currus puerorum glacialis i. slido. **B** *latius de parte quadam mobili quadrantis q. d. ('Schieber'; de re v. E. Zinner, Astron. Instrumente.^{2}1967. p. 155sq.):* ANON. geom. II p. 226,2 postquam, <eiusdem> diei mensis quotus sit [invento], qui insignitus est in medio -ae *(leg.* -o, *ut vid.)*, [eiusdem diei] invento, perpendiculum sup<er>pone *eqs. (sic ci. ad locum evidenter corruptum emendandum).*

***currifer,** -era, -erum. (currus *et* ferre) *ad currum vehendum idoneus – zum Ziehen eines Wagens geeignet, Zug-:* CHART. Burgenl. I 82 p. 53,36 (dipl. a. 1208) libe<rti>nos . . . tali servicio eidem ecclesie *(sc. monasterio de Lybin)* astrinxerunt *comites*, ut quindecim unum equum -um et currum habeant, in quo ad omnes usus . . . <ser>vire teneantur.

currilis *vel* **currulis,** -e. *(de sensu originario v. ThLL. IV. p. 1507,66 sqq. 1519,25sqq.) script. et form.: abl. sg. f.* quurila: *l. 42. gen. pl.* curriculium: *l. 47.*

1 *per confusionem i. q. curulis – zum Wagen gehörig, 'kurulisch' (spectat ad honorem):* AETHICUS p. 214,13 -ile (quurila *V*) sella, confersis dapibus inquilina familia *(sc. Cypri).* **2** *per novam (quasi a* currere *ductum sit) vel pravam interpr. (glossae spectant ad Vulg. III reg. 4,26):* **a** *adi.:* **α** *ad equitandum idoneus – zum Reiten geeignet, Reit-:* GLOSS. I 276,55 St.-S. -iculium reitlihero. 433,43 -ilium equorum reitirosso. **β** *ad currendum idoneus, velox – zum Laufen geeignet, Renn-:* ALBERT. M. animal. 22,53 quatuor modi equorum, bellici videlicet . . ., et palefridi et -iles equi et runcini vocati. 22,54 -ilium equorum usus est ad fugas et insecutiones praecipue. **b** *subst. (?neutr.) i. q. currus, quadrigae – (Last-)Wagen:* GLOSS. I 446,47 St.-S. -ulium chanzuuugana.

[curringula *v.* *turungula: ALPHITA II p. 40,13**]**

***currita, *curritura** *v.* curatura.

1. curro, cucurri, cursum, -ere. *script.:* ku-: *p. 2143,29.* coc-: *p. 2143,6. 2144,6. 39. adde* EDICT. Roth. 19. 378. cur(o): *p. 2143,70. 71.* cucur(i): *p. 2144,20. adde* ANNAL. Plac. a. 1249 p. 499,8. *partic. praes. gen. pl.* -encium: CHART. civ. Spir. 45. 48. *?perf. coni.* cucurrent: *p. 2143,8. form.: stirp. praes.* cucurr-: *p. 2143,5. 6. 10. 2144,39 (dubie: p. 2143,8). adde* ARBEO Corb. 10 p. 198,10. 17 p. 207,7. 18 p. 208,2. LEG. Lang. p. 163,10 *(var. l.). stirp. perf.* curr-: *p. 2143,8. 11. 13. 2145,34. adde* LEG. Lang. p. 171,8 *(var. l.). depon.: p. 2145, 1 (dubie: p. 2146, 10). partic. praes. abl. sg.* -enti *(vi tamen verbali vigente): p. 2144,53. 2145,8. partic. perf.* -sus: *sensu medial.: p. 2145,49sqq. 2146,23sqq. sensu pass.: p. 2143,63. gerundivum* -endus *(pro partic. fut. vel sim.): p. 2146,44. 45. struct.: c. acc. (fere interiori): p. 2143,53sqq. 2144,18. 29. 2145,1. 25sqq. 70. 2146,1. impers. c. acc. c. inf.: p. 2145,12. impers. pass. addito subi.: p. 2143,16. partic. praes. usu subst.: p. 2143,26. 56. 2145,19. al.*

[Antony]

I *proprie vel in imag.:* **A** *strictius de concito gressu anim. (saepius de rebus personatis, e. g. l.8.12.14):* **1** *in univ. i. q. cursu properare, (celeriter pedibus) ire – laufen, rennen, eilen, gehen:* **a** *usu communi:* ARBEO Corb. 4 p. 192,1 ad fenestram quam citius cuc-ens *(m. al. corr.* -ens *1. 2)*. LEG. Lang. p. 163,8 in scandalum coc-ere (cuc-, -ere, concurrere *var. l.*). LEX Sal. Karol. 9,5 si alicuius porci . . . in messe aliena -erint (currerint *A1,* cucurrent *A2*). HRABAN. carm. 40,1,1 -ens, carta, procul nuncia porta . . . fratri. AGNELL. lib. pont. 125 cuc-ite. CHRON. Salern. 92 p. 92,30 omnes ad eum *(principem)* currerunt. GUIDO ARET. ign. cant. p. 46^{b} omnes toni novem ad finem passibus -unt. ADAM gest. epil. 16 cumque per innumeros librorum curreris agros. FORTOLF. rhythmimach. 347 si novenarius rubeus, qui in tercium -it campum *eqs. (in ludo lapillorum). persaepe. impers. pass. addito subi.:* CARM. pro schola Wirz. 55 -itur a turbis istius mẹnibus urbis. **b** *spectat ad certamen:* EPIST. Hann. 64 utinam ego liberiorem, quo vobis -am, vobis exercear, campum ceperim *eqs. de contentione, zelo, conversatione, certamine sacro Christum credentium (cf. l.66. p.2145,30):* TIT. metr. I 1,3,2 -ite, christiculae, prendite regna poli. ALCUIN. carm. 109,3,8 Iacobus . . . ad Christum -ens -ere nos faciat. HRABAN. univ. 6,2 p. 178^{D} -ere *(sc. significat)* in operibus bonis prosperari. BRUNO QUERF. Adalb. B 21 p. 59,19 dum nescit *homo* cavere -ens peccatum, cadit in maiorem foveam. CHART. Hall. 351 oportet terreno -entes in stadio diem extreme ulcionis operibus misericordie prevenire. *saepe.* **2** *c. colore quodam:* **a** *sine obi.:* **α** *accurrere, advolare – herbeilaufen, -eilen:* RHYTHM. 6,10, 1 k-entes *(L, recte ut vid.*; kurru *B*, k-unt *ci. Duemmler)* videre illud, quod dictum est, vident lactantem excelsi filium *pastores (in rhythmo abecedario).* LIUTOLF. Sever. I 4 p. 291,24 puer . . . videns beatum virum ingredi sepulchrum . . . cum clamore valido cuc-it. MART. VALER. buc. 3,20 ˹en -ite˺ *(ci.*, et -ite *codd.*, concurrite *ed.)*, silve: Orpheus en rediit. *al.* **β** *pergere – fort-, weitereilen:* WALAHFR. hort. 324 quod nisi me -ens deponere vela Thalia cogeret *eqs*. WALTHARIUS 347 omni nocte . . . properabant -ere. **γ** *cursitare – umherlaufen, 'sich abstrampeln': v. p. 2007,71.* **δ** *ambulare, spatiari – sich ergehen, herumspazieren:* HROTSV. Gong. 206 atrio -ere purpureo (*sim.* 384). **ε** -ere post (sequenter -ere: *l.42) i. q. (per)sequi – (ver)folgen, herlaufen (hinter):* PACTUS Alam. 21,5 si sequenter ipsum *(homicidam)* -it. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 59,11 si -endo post falconem casualiter videret *canis* aliquam bestiarum *eqs.* ALBERT. STAD. quadr. 80 iusticiam servare iubet *Christus*, non -ere post es. *al. de comitatu spirituali (cf. Vulg. cant. 1,3):* DIPL. Heinr. IV. 262^{a} p. 334,36 cẹlestis rex . . . suis preceptis inherentes post se -ere tribuat. CHART. Heinr. Leon. 12 p. 20,36 (interp.) multos post Deum -entes rudes illius gentis homines. **ζ** -ere super *i. q incursum facere (in) – losgehen (auf):* LEX Saxon. 8 quicumque gladio stricto super alterum -erit *eqs.* IOH. CODAGN. annal. a. 1215 p. 53,2 magno impetu . . . super Cremenses fortiter -erunt *milites Cremonae. al.* **b** *c. acc.:* **α** *emetiri, peragrare, conficere – (durch)laufen, durchmessen, -streifen, zurücklegen:* ALCUIN. carm. 7,32 ruralia -ere prata. DHUODA lib. man. 5,1,11 unusquisque mortalium -entium vias. AGIUS epic. Hath. 280 Esaias . . . mortis commune ipse cuc-it iter. HROTSV. Pafn. 3,2 quanta gravissimi itineris -bam spatia. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 15 prẹcipitem . . . callem. *al. c. sensu enarrandi:* WALTH. SPIR. Christoph. I 29 quẹ . . . prẹterea Dominus per illum mirabilia fecerit, nos iam velut nutante gressu aliis -enda relinquimus. *c. sensu indagandi:* SEDUL. SCOT. carm. app. 2,41 pagina signiferi septeno tramite -sa astrorum lege huic bene nota sopho *(sc. Gunthario).* **β** *de agone i. q. subire – bestehen:* BRUNO QUERF. Adalb. A 24 p. 29,17 oratione fratrum quasi ferrea clamide munitus agonem (ad agonem *S*) -ere cepit. **γ** *de gressibus i. q. dirigere – lenken:* WALTH. SPIR. Christoph. I epist. ad Haz. p. 64,3 qualiter ego . . . ad tuẹ vocationis manum gressus sedulitate -erim. **δ** *invadere – einfallen (in):* ANNAL. Plac. a. 1270 p. 542,9sqq. Mediolanenses omni die faciebant curere terram Papie . . .; et Papienses faciebant curere terram Mediolani.

B *latius:* **1** *de hominibus:* **a** *festinare – sich beeilen:* EPIST. Wibald. 120 accelera, ut ego in opere tuo -am; nam -o et -am, nisi moram necessitas afferat. ODO MAGDEB. Ern. 5,380 sepius exhaustas -unt stipare pharetras. *al.* **b** *confugere – Zuflucht nehmen:* CHRON. Fred. 4,51 Adalulfus cernens se vitae periculum habere ad Charoaldo regem protinus coc-it. CAND. FULD. Eigil. II 10,17 -itur ad solita . . . solatia. *c. sensu consultandi:* CONC. Karol. A 37,28 ad canones -ere. **c** *migrare – reisen:* CONC. Karol. A 50^{D},29 p. 631,29 si quid . . . in diversis aliis partibus nuntiandum occasio necessitatis obponit, id potius per sacerdotes Domini -entes et discurrentes quam per alios effici praecipiunt *quidam praelati.* EBERW. Symeon. 2 videns . . . quosdam . . . -ere ad sepulchrum Domini desiderabat et ipse . . . peregrinari. **d** *equitare – reiten:* WALAHFR. imag. Tetr. 70 super lapides . . . -it equo. THEOD. PALID. annal. a. 1156 p. 89,51 qui *(praesul)* . . . -ens in vadio *(i. badio)* incurrit mortem casu valido. *c. acc.:* IORDAN. RUFF. equ. 3,4 p. 16,17 -atur . . . equus . . . semel qualibet septimana. *adequitare – geritten kommen:* ANNAL. Plac. a. 1248 p. 496,32 equitatores . . . -urerant. **e** *vehi – fahren:* PAUL. DIAC. carm. 6,38 -it vectus aquis iussa paterna gerens *Benedictus* (*de eodem:* 7,7,3 -it per undas obsequens). HRABAN. univ. 20,31$^{capit.}$ de equis, quibus -itur. **2** *de rebus (saepius personatis) i. q. (loco) moveri, (circum-, de)ferri – sich fortbewegen, (um-, dahin)laufen:* **a** *corporeis:* **α** *varia:* ALDH. ad Acirc. 59,9 nec rota . . . -ere sic posset. WALAHFR. carm. 41,5 fontes stare citos faciat, tum -ere montes. CONC. Karol. B I 47^{A},14 exitus . . . uniuscuiusque *(episcopi)* vicissim piis -entibus litteris innotescat. *c. acc.:* THEODULF. carm. 79,46 girum rotula -it . . . suum. **β** *de sideribus i. q. cursum agere – seine Bahn ziehen:* AGIUS comput. 3,6 iste *(sol)* notas septem, terdenas illa *(luna)* capessens . . . tot -it uterque diebus. TRACT. de astrol. 4 -it menses XII *stella Almusteri.* ALBERT. STAD. quadr. 88 nostri per zodiaci dum signa cuc-it *sol (i. Christus). al. c. sensu occurrendi:* ADAM gest. 4,4 per Funem transeunti ad Seland oriens in faciem -it (occurit *B.C*). **γ** *de rebus fere liquidis (de vulnere: l.38.39) i. q. fluere – fließen:* LEX Sal. Pipp. 22,4 si *quis* . . . in ventre miserit vulnus, et -at et non sanat (*sim.* LEX Sal. Karol. 17,7 si . . . plaga . . . semper -it [coc-it *C5*, currerit *K20. 46*] et ad sanitatem non pervenerit). BREV. NOTIT. p. A3,12 locum . . . cum aquis ibi circumquaque -entibus. RECEPT. Sangall. I 168 ius, qui exinde *(sc. de herba trita)* -it. EUPOLEMIUS 2,68 quod Deus ex nichilo ˹fecit sex cuncta diebus,˺ *(ci.*; fecisset cuncta, diebus *ed.)* sol ibi fulgebat, -bant flumina *(ci. J. M. Ziolkowski, MittellatJb. 26. 1991. p. 129*; fulmina *ed.)*, terras ingens occeanus cinxit, . . . cernere erat. *al. diffluere, liquefieri – zerfließen, flüssig werden:* COMPOS. Luc. e 25 dimittis stare et re[c]fricdare *(sc. lapidem coctum)*, ut non -at sicut plumbum. MAPPAE CLAVIC. 195 (interp.) mitte super carbones *(sc. nigellum)*, usque quo bene -at *eqs. digeri – sich verteilen:* ALBERT. M. animal. 3,122 aquositas bibita, quae -ere facit cibum. **δ** *de navibus, vehiculis sim. i. q. ire – fahren:* ALCUIN. carm. 4,20 hinc castella petes -enti nave per undas. CHRON. rhythm. Leod. 42 ubi stabant turres et theatra, ibi possunt -ere aratra. CHART. Lamb. Leod. 625 p. 193,28 pontonem -entem super aquam fluentem. **ε** *de manu, stilo sim. i. q. volitare – dahineilen:* HEITO Wett. 15 quae *(cetera)* causa compendii stilo -ente exclusimus. WALAHFR. Wett. 885 quod . . . notavit veloci -ente manu, narrando resignat. *ibid. al.* **ζ** *de dentibus i. q. collidi – klappern:* CARM. Bur. 203,3,6 -unt dentes in agone. **b** *incorporeis:* **α** *varia:* VITA Leod. 1,618 (MGPoet. III p. 22) e caelo . . . lux missa cuc-it. 2,323 (p. 33) per terga freti furiis agitata cuc-it *procella.* **β** *de versibus, tonis sim. i. q. gradi, pro-, ingredi – (fort-, einher)schreiten:* MODORUM ORDO 8 (VeröffMusHistKommBAdW. III. 1984. p. 182; c. 900) ipse *(primus)* tropus vix per sinemmenon -it. BERNO ton. prol. p. 75^{b},31 easdem *(antiphonas)* legitime per diastemata et systemata in quartis vel quintis locis -ere. EKKEH. IV. carm. var. II 1,25 -it commode versus. LIBER argum. 12 idcirco vocatur diatonicus *(sc. monochordus)*, quia semper duobus tonis et semitonio -it. *al. cf. p.2143,12.* *c. acc. (usu depon.):* ODO ARET. ton. B p. 94^{a} deuterus . . . ipsius adstrictim

[Antony]

-atur ordine plagin. *de numeris:* Amalar. ad Hild. 32 denarius -ens per septenarium septuaginta facit (*spectat ad multiplicationem, sim.* 25. 30). **γ** *de voce, sonis sim. i. q. tonare – erschallen:* Aldh. virg. II 430 fatur rector Olimpi . . . verbo -ente per aethram: '*eqs.*' Walahfr. Mamm. 13,13 tractu caeli vox missa cuc-it: '*eqs.*' **δ** *de affectionibus corporis i. q. diffundi, serpere – sich ausbreiten:* Alcuin. carm. 1,1615 percutitur iuvenis -enti peste per artus. 3,30,9 ecce repente salus leviter per membra cuc-it (*sim.* 3,31,12). **ε** *de fama i. q. (circum)ire – (um)gehen:* Transl. Chrys. et Dar. 18 hoc . . . miraculum cum per omnium -ret ora. *cf. p. 2146,62. impers. c. acc. c. inf.:* Walahfr. Wett. 141 -it . . . per ora vicissim Erbaldo debere dari . . . arcem. **ζ** *de vento i. q. flare – wehen, 'gehen':* Modoin. ecl. 2,23 ventos . . . -ere cernis. **η** *de cogitato i. q. venire – kommen:* Epist. var. II 22 mihi diu cogitanti . . . nihil aliud ad mentem cuc-it, nisi ut *eqs.*

II *translate:* **A** *de hominibus:* **1** *sine obi.:* **a** *vivere, degere – leben:* Dhouda lib. man. 1,5,65 Domini est regnum et omnium -entium in eo *(cf. Vulg. psalm. 23,1).* Alfan. premn. phys. 40,15 p. 131 in nobis . . . est vel ⌞-ere cum⌟ (*PG 40,773*^{A} συνδρομεῖν) distemperantiis vel contra ire. Carm. Bur. 30,1,5 iuxta voluntatem -ere, peragere carnis voluptatem. **b** *incurrere – anheimfallen:* Trad. Patav. 52 (a. 800/04) ut, si quis . . . hanc traditionem frangere conaverit, -at in iram Dei. **2** *c. acc.:* **a** *percurrere, transigere – durchlaufen, hinter sich bringen:* Lup. Ferr. epist. 20 p. 28,30 utrum . . . disciplinas liberales . . . ordine -at *Probus (sim.* Epist. Lup. Ferr. 10,4). Dhuoda lib. man. epigr. 17 ut . . . praesens et futurum tempus -am aptum. *c. sensu perpetiendi:* Meginh. Fuld. (?) Ferr. 13 p o e n a s . . . f o r t i t e r -ens calicem Domini laetus bibit (Theod. Palid. annal. a. 1001). **b** *enixe moliri – eifrig betreiben:* Vita Lamb. Traiect. 24 (MGMer. VI p. 377,6) Dodo, qui primus et princeps ⌞necem antestite⌟ (in necem antistitis *1b*) currit *(1,* cuc-it *cett.),* . . . vitam finivit praesentem. **B** *de rebus:* **1** *administrari, se habere – betrieben werden, 'laufen':* Chart. Rhen. med. III 29 p. 31,6 (a. 1215) ut . . . refectorium . . . ampliatis redditibus toto -at anno feliciter. **2** *decurrere, continuari – (ab-, ver-, fort)laufen, sich fortsetzen:* **a** *varia:* Alcuin. carm. 69,125 regum series per tempora longa cuc-it. Amalar. ord. antiph. 8,1 versus . . ., qui -unt per omne tempus adventus Domini in nocturnali officio. Anon. geom. p. 226,4 in qua superiorum linea . . . perpendiculum -it *eqs.* Carm. Bur. 102,22,1 -entibus ordine fatis. *al. v. et p. 2010,29.* **b** *de tempore, spatio sim. i. q. transire – dahin-, vergehen, verstreichen:* **α** *gener.:* Vita Leod. 1,10 (MGPoet. III p. 6) cursibus aequatis autumnus -it et aestas. Walth. Spir. Christoph. II 3,173 nisi -entes . . . renoventur in annos *simulacra.* Registr. Xant. p. 81,6 exceptis . . . XII sextis feriis in his XII septimanis -entibus (*sim.* p. 81,11). *partic. perf. sensu medial.:* Chart. Bund. 723 (a. 1234) pro dono huius anni proxime -si husque hodie. 867 qui *(solidi)* remanserant ad solvendum -so *(sc. anno)* hinc retro et -suro hinc ad sanctum Martinum proxime venturum. **β** *iur. i. q. procedere – angerechnet werden, 'zählen':* Registr. Pant. Col. 22 p. 139,33 (a. 1236) post quindecim dies proximos post elapsum quemlibet terminum, qui dies -ent loco commonicionis, tam ipse quam heredes sui . . . excommunicacioni subiacebunt. Chart. Merseb. 236 p. 190,14 predicti tres menses incipient -ere, postquam primo monita fuerit pars adversa. Urban. IV. registr. 539,30 p. 517,26 quorum *(hostium)* . . . debellationi quamdiu . . . institerit *comes,* intelligatur negotium prosequi, nec tempus predictorum trium mensium ei -at (*sim.* Clem. IV. registr. 646,27). **c** *de via, termino sim. i. q. trahi – sich hinziehen:* Trad. Weiss. 213 (a. 682/83) de uno fronte -unt canali, et ab alio fronte portus usque ad stratam puplicam. Dipl. Karoli III. 35 p. 60,28 mercata vel portus, qui -unt a rivo frigido et applicantur usque ad vadum Sancti Iohannis. Dipl. Arnulfi 125 p. 186,14 <a quarto latere -it> via publica . . . et fossa Guntaldi usque ad lacum Sancti Secundi. Chart. Burgenl. I 143 p. 103,46sqq. (dipl.) predictam viam -ens per plures metas festinat . . ., deinde recto tramite -it in fluvium Gyngus *prima meta. ibid. al. c. acc.:* Chart. Burgenl. I 143 p. 105,48 (dipl. a. 1225) predictam viam -ens versus aquilonem tendit *meta. v. et p. 2145,70.* **d** *de hierarchia i. q. succedere – aufeinanderfolgen:* Hincm. ord. pal. 305 ad ministrorum et ministrationum ordinem, qualiter -bant, veniendum est. **3** *fieri, evenire – geschehen, vor sich gehen, stattfinden, erfolgen:* **a** *gener.:* Beda temp. rat. 22,18 sine labore -it argumentum, si *eqs.* Amalar. off. 3,28,8 celebratio huius officii ita -it, ut *eqs.* Bruno Querf. Adalb. A 31 ad cuius mortua ossa tot salutes exeunt, tot signa misericordię . . . -unt. *? depon.:* Ps. Galen. urin. p. 7,16 omnia, quae in egritudinibus -sa sunt (*ni corrupt., cf.* p. 6,18 absconsa sunt). **b** *publ. et iur.:* **α** *in univ.:* Const. imp. II 425,12 (a. 1200) in omnibus villis, in quibus forum non -it. Chart. Westph. V 210 p. 99,20 cum adversus ecclesie Romane possessiones et iura non nisi centenaria -at prescriptio. Chart. Rhen. med. II 211 p. 249,16 pro ut sentencia . . . scabinorum . . . -et. Chart. Ger. Col. 73 p. 69,32 pecunie solutio incipiet -ere a festo s. Gereonis. 102 p. 103,5 pena contra obedientiarios a capitulo statuta, si in solutione sui canonis cessaverint . . ., semper -at. **β** *praestandum esse, deberi – fällig werden, anfallen:* Chart. Bund. 723 (a. 1234) quod -et pro infrascriptis denariis hinc ad festum Domini nostri Ihesu Christi proxime venientis. Chart. Turic. 1119 priorissa et conventus eo anno, quando -it ibi quarta, nobis . . . decem modios tritici . . . solvent. *v. et l. 26. partic. perf. sensu medial.:* Chart. Ticin. 114 p. 76,29 (a. 1225) eum *(filium)* in suum locum posuit de omni guidardono et disspendio -so et facto, et quod de cetero fiet et -et pro ipsis denariis omnibus. Chart. Bund. 870 libras quattuor imperialium . . . de sorte et guiderdono -so de illis et pro illis *(sc. debitis)* libris quindecim . . . denariorum novorum. **γ** *subsequenter dispensari – der Reihe nach zur Verteilung gelangen:* Adalh. brev. Corb. 28 p. 405,6 lardus secundum suam et minutia secundum suam rationem -at. *ibid. al.* **4** *cedere, contingere – zufallen, zuteil werden:* **a** *gener.:* Carm. de Tim. 99 pluribus inde *(sc. de fonte)* salus potantibus hausta cuc-it. Vita Leod. 2,242 (MGPoet. III p. 31) mitia dona . . . -bant *(sc. tibi)* . . . per sanctum Christi famulum. Bruno Querf. Adalb. A 24 p. 30,2 recta petentibus salutes -unt. **b** *iur.:* Chart. Sangall. A 93 (a. 779/82) ut . . . census . . . nobis . . . -at. Chart. Carniol. II 197 quicquit dampni . . . prefato domino electo accreverit, nobis -et. **5** *versari, in usu, validum esse – im Umlauf, gängig, gültig sein (t. t. iur.):* **a** *de moneta (gerundivum pro partic. fut. vel sim.: l. 44.45):* Dipl. Heinr. III. 139 p. 175,15 monetam . . . construere ad componendos nummos cuiuscunque generis libere ac secure -endos per totum regnum (*inde* 341 p. 467,19 [spur.] -endas. Dipl. Conr. II. 203 p. 275,9 [spur.]). Chart. Argent. I 616,61 hec *(moneta)* stabilis et perpetua -ere debet in hoc episcopatu. Dipl. Frid. I. 503 p. 435,19 ut unaqueque moneta iuxta qualitatem suam in loco nostro -at et accepta sit omnibus. Const. imp. II 56 p. 69,25 ubicumque percussio Magdeburgensis nummismatis hactenus -ere consuevit, nullus umquam presumat cudere de novo monetam. *al. cf. p. 2147, 10sqq. valere, esse – wert sein, 'stehen':* Chart. Aschaff. 37 p. 151,37 (c. 1194/96) ut . . . sex solidi Wirzeburgensis monete, que tunc melior -it, . . . solvantur. **b** *de mensura:* Chart. Lux. I 268 p. 387,8 (a. 1042/47) ad iustissimam mensuram Trevirorum apud eos tunc temporis rectissime -entem. Chart. Ital. Ficker 394 p. 407,18 prestare . . . unum starium grani ad starium -entem in dictis villis. *adde:* Chart. Ger. Col. 102 p. 101,6 (a. 1235) nec commiscebit *famulus* nec uni vinum melius dabit quam alteri, eodem vase -ente.

adi. **currens,** -entis. **1** *gener.:* **a** *celer, velox – schnell:* Vita Heinr. IV. 7 p. 26,27 quod ubi ad hostes imperatoris -s fama pertulit *eqs.* Const. imp. I 447,8 duo equi, unus -s et alter ambulans, addantur. Annal. Ianuens. III p. 118,5 galeas et alia ligna -ia. *urgens, impatiens morae – dringend, ungeduldig:* Wibald. epist. 119 scis nos esse -is et celeris desiderii; et id, quod volumus, statim volumus. **b** *continuus – fortlaufend:* Chart. Mog. A I 324 p. 214,31 (spur. s. XII.[1]) allata sunt . . . plura privilegiorum paria . . . vetustatis carie consumpta, ita quod non possent habere legendi -s vestigium. *completus – voll:* Annal. Bar. a. 996 (MGScript. V p. 53[a]) obsessa est Materies tribus mensibus -bus. **2** *spec.:* **a** *medic.:* **α** *de*

medicamine i. q. fluidus, liquidus – flüssig: Brunus Long. chirurg. 1,14 p. 111F -es lavativae *medicinae.* 1,15 p. 113D est, ut distemperetur medicamen cum aceto . . ., ita ut sit -s. **β** *de certo genere nodorum i. q. mobilis – beweglich, 'laufend':* Brunus Long. chirurg. 2,10 p. 126E cum spaco in circuitu fortiter liga *(sc. eminentiam umbilici)* et fac in eo nodum -em (*sim.* Theod. Cerv. chirurg. 3,34 p. 168H). **b** *mus. de certo genere neumarum ('laufend', de re v. l. 19sq.):* Anon. IV mus. 7 p. 87,15 si primus punctus fuerit -s, tunc *eqs.* p. 87,18 primus *(punctus)* ante . . . erit -s. **c** *publ. et iur.:* **α** *de moneta i. q. usitatus, validus – gängig, gültig (cf. p. 2146, 41sqq.):* Chart. Nuremb. 248 (a. 1233) pro septem libris -is monete. Chart. Ioh. Ratisb. 26 talentum dimidium Ratisponensis monete dapsilis et -is (*sim.* 52 p. 87,29). **β** porcus -s *(sc. qui iam a matre separatus currit) i. q. porcus iuvenis – 'Läufer(schwein)', Jungschwein:* Registr. Salisb. 3,5,1 (c. 1250) porcos magnos III et X -es (*sim.* 3,5,2.3.5).

subst. **currens,** -entis. **1** *masc. et fem. (ellipt. de puncto, nota ['laufende Note']; de re v. H. Riemann, Musiklexikon, Sachteil.*12*1967. p. 193):* Anon. IV mus. 1,2 p. 37,23 frange ultimam longam per duas -es. p. 38,13 longa materialis cum duobus -bus. *ibid. saepius (v. ind.).* **2** *neutr. et masc. (ellipt. de flumine, fluvio) i. q. decursus (aquarum) – (Wasser-, Fluß-)Lauf:* Trad. Patav. 41 (a. 795) nihil relinqui super . . . silvas, pratas, aquarum -ia. *pro nomine loci:* Leo Mars. chron. 2,27 curtes de Gariliano ad ipsos C-es. **3** *neutr. i. q. lapis molaris – Mühlstein (cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 1566a,28sqq.):* Chart. Worm. 251 p. 168,25 (a. 1254) nos totum molendinum preter parietem versus rotas et preter -ia reparabimus cum expensis nostris.

adv. **cursim:** *v. p.2150,56sqq.*

2. curro *v.* 1. curo.

***currthema** *subst.* (*orig. slav.; cf. polon.* karczma, *bohem.* krčma, *theod.* Kaschemme, *siles.* 'Kretscham') *caupona, taberna – Schenke, Wirtshaus:* Chart. episc. Misn. 114 p. 103, 26 (a. 1233) eidem *(praeposito)* dedimus ius in villa saepedicta tabernam, quae -a vulgariter dicitur, instaurandi.

curruca (cor-, car-, curu-, -ula), -ae *f.* (*cf. ThLL. s. v.* curuca) **1** ὑπολαΐς, *Motacilla curruca (L.) – Grasmücke:* **a** *proprie:* Egbert. fec. rat. 1,768 -a suam fovet ova vorantia carnem. Carm. didasc. 591 non cum -a (co-, ca-, -la *var. l.*) cuculi dolus alterat ova *(sc. Orpheo canente).* **b** *translate i. q. maritus adulterio uxoris deceptus – Hahnrei, gehörnter Ehemann:* Egbert. fec. rat. 1,659 zelotipam -a suam devinctius ardet. *v. et p. 2065,33. per compar. de homine superfluo:* Egbert. fec. rat. 1,1486 is *(quintus calvus)* plane -a foret, si quintus adesset *(v. notam ed.).* **2** *per confusionem i. q. parus – Meise: v. p. 2063,64.*

***currugatio** *v.* *corrugatio. **currulis** *v.* currilis.

currulum *v.* curulis. **1. currum** *v.* currus.

[2. currum *v.* scoria: Gloss. III 677,41 St.-S. *(cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 323sq.).***]**

curruo *v.* 1. corruo.

currus, -us *m.* (-um, -i *n.: p. 2148,13*) *script. et form.: sing.: gen.* -os: *l.63. dat.* -u: *p.2148,38. abl.* -o: *p.2148, 22. plur.: acc.* -os: *p. 2149,9. ?abl.* curbis: *p. 2148,7. confunditur c.* cursus: *l.62.p.2148,4.2149,34sqq.*

I *vehiculum – Fahrzeug, Gefährt:* **A** *strictius de vehiculo rotas habente i. q. carrus, curriculum, plaustrum – Wagen, Karren:* **1** *gener.:* **a** *proprie:* **α** *de qualibet vel incerta specie:* Steph. Wilfr. 65 (66) p. 260,25 nostri . . . sanctum corpus . . . in -u (cursum *1*) ponentes *eqs.* Comput. cod. Bern. 8 annus . . . similatur rote -os vel anolo. Sedul. Scot. carm. I 1,7 ars -um regitat. Chart. Port. 114 in manus . . . Heinrici magistri -uum. Chart. Basil. C I 199 p. 142,24 ad peticionem . . . -uum operariorum. Chart. episc. Halb. 1221 l. 35sq. si auriga . . . aut per -um sive per equos aliquem ad -um pertinentem leserit *eqs. al. in cognomento:* Chron. Brunsw. 5 (MG Script. XXX p. 23,47sq.; s. XIII.2) de Ethicone Aureo-curru; vulgaris fama est de quodam Ethicone cum -u aureo, quod *eqs.* **β** *de raeda, carpento:* Vita Odil. 8 (MGMer. VI p. 42,5; s. X.) Odilia . . . in -u sedens, sicut illis temporibus mos erat eundi. Chart. Argent. I 616,30 civem in procinctu itineris existentem, scilicet . . . equum vel -um ascendentem. Alex. Min. apoc. 18 p. 382,6 quae *(raedae)* alio nomine -us vocantur. *al.* **γ** *de vehiculo bellico:* Carm. biblioth. 6,6,13 -us (cursus *P*) proprios plebem . . . et omnem fluctibus in mediis cursum finire tuetur *Pharao (cf. Vulg. exod. 14,23sqq.).* Sedul. Scot. carm. II 53,11 falcatos . . . -us. Bened. Andr. chron. p. 175,10 curbis (*ni leg.* turbis) properantes carpentes iter et ad prelium ut ferro stantes. Hist. peregr. p. 130,12 exercitu cum equis et -bus per terram eunte. *al. de carrocio q. d. (ad modum machinae constructo: l. 11):* Chron. reg. a. 1162 p. 110, 32 (rec. I) -us multiplici robore conseptus *eqs.* Ioh. Tulb. gest. 8 (MGScript. XXXI p. 686,16) -um factum erat, ubi vexillum christianorum ponere debebant. Annal. Worm. a. 1260 p. 157,4 cum . . . vexillo ac -u suo heerwagen. Chron. Worm. p. 166,15 cum -u, qui dicitur stanthart. *al.* **δ** *de -u insigni nobilium sim.:* Rup. Tuit. vict. 5,14 p. 168,23 -us dominorum, -us triumphantium vehiculum est. Helm. chron. 80 p. 151,29 regem . . . decet venire more suo, hoc est in -u aureo *eqs.* Alex. Min. apoc. 9 p. 143,17 filii huius saeculi gloriantur in -bus et in equis *(cf. Vulg. psalm. 19,8). al.* **ε** *de -u igneo Eliae (cf. Vulg. IV reg. 2, 11):* Rhythm. 82,21,2 ipse . . . ignito -o raptus est in turbine. Agius epic. Hath. 442 Helias dum . . . revectus ad superos -u afforet igneolo. *al.* **ζ** *de vehiculo onera portante:* Rud. Trud. gest. 1,11 lapides, calcem, sabulum, ligna . . . plaustris et -bus . . . advehere. Dipl. Frid. I. 1001 p. 294,29 qualiacumque . . . bona oppidani . . . emerint . . . et in -u vel navi oneraverint *eqs.* Chart. Traiect. 1370 p. 146,35 ita quod per eum *(pontem)* patere valeat introitus et exitus -bus et karrucis. Acta civ. Wism. B 294 -us . . . cum feno. *al. huc spectat et maxima pars exemplorum sub I A 2 allatorum.* **η** *de vehiculo vili manibus propulso:* Chron. reg. cont. I a. 1190 p. 149,23 Turci . . . -us plenos lapidibus exstruxerant, quos a devexo transeuntibus desuper inmitterent. Chron. Mont. Ser. a. 1223 p. 203, 34sq. Fridericus . . . cuppam . . . super -um stabilitam lignis siccis repleri fecit . . .; precepit suis, ut -um ante se impellentes domui applicarent. **b** *locut.:* Thietm. chron. 4,52 num . . . -ui (*m. al. corr. ex* -u) tuo quartam deesse non sentis rotam? *(de gravi quodam defectu).* Chron. Pol. 1,4 p. 14,20 cur rota -um praecurrit? *(de ordine narrandi non servato).* ?lusus -us *fere i. q. res parva – etwa: Kleinigkeit, Bagatelle:* Columb. epist. 5 p. 174,1 non . . . lusus -us *(an leg.* scurrus *pro* scurrilis*?)* vobis *(sc. papae)* obicitur; hereticorum enim receptio . . . vobis reputatur. **c** *in imag., alleg., per compar.:* **α** *de -u diis deabusque sim. ascripto (fere usu poet.):* Walahfr. Mamm. 18,2 solis. Sedul. Scot. carm. II 2,5 Aurorae. Abbo Sangerm. bell. 1,474 -bus Eumenidum piceis artatus *(sc. lanio). al.* **β** *de sidere plaustri:* Theodulf. carm. 46,88 virgoque cum -u libraque. **γ** *de -u Dei (cf. Vulg. psalm. 67,18), ecclesiae sim.:* Columb. epist. 5 p. 174,36 supremus ipse auriga -us illius, qui est Christus. Hraban. univ. 7,8 p. 215C -us . . . sanctorum angelorum societatem aut sanctorum hominum unanimitatem mystice designat. 20,30 -us sub allegoria duplici modo intelligitur: *eqs.* Chart. Mog. A 323 regnante Henrico quarto, Sigefrido archipresule -um Dei aurigante (*inde* 324 [spur.]. *item* 341. *sim.* 332 Mogontinę ęcclesię -um. Transl. Alex. Hall. [MGScript. XXX p. 956,8]). Honor. August. gemm. 1,6 -us Dei decem millibus multiplex legitur . . .; ita Christus mundum intravit . . . -u scripturae vectus. *al.* **δ** *usu vario:* Ermenr. ad Grim. 19 p. 557,9 -us tui iam predicti *(sc. quadrigae virtutum principalium)* canti et modioli seu obices ac lora. Heinr. August. planct. 1269 est instar -us caro, mens cui (qui *ed.*) presidet eius *eqs.* **d** *meton. i. q. iugum, equi iugales – Gespann, Zugpferde:* Abbo Sangerm. bell. 2,519 sui *(sc. regis milites)* infrenant -us (gloss.: equos). Epist. Teg. 16 ut . . . pabula -uum et equorum . . . adquirantur. **2** *publ. et iur.:* **a** *spectat ad teloneum, exactionem:* Dipl. Frid. I. 469 ut quilibet mercator de sua statione IIos denarios imperiales solvat . . . et quilibet -us similiter duos. Chart. Raitenh. 128 ita quod vecturas *(sc. victualium)* duorum -uum . . . deducendi . . . absque theloneo habeant . . . libertatem *fratres.* Registr. Mog. p. 35,13 de quolibet -u vendente salem men-

[Antony]

suram unam, que vocatur zwolfteil. REGISTR. abb. Werd. 9,5 p. 298,10 solvet . . . tota familia de sex -bus sex solidos annuatim. CHART. Burgenl. II 185 p. 133,9 (dipl.) trecesimam de suis -bus quibuscumque rebus oneratis solvere. TRAD. Udalr. August. 2 p. 8,43sqq. (interp.). *al. expressius i. q. vehes – Wagenladung, Fuhre:* CHART. Babenb. 86,27 (a. 1192) LII denarii iudici solvantur in Wienna . . . de uno -u vestium. CHART. Tirol. 1100 p. 143,25 illi de Maleto . . . debent dare annuatim . . . XII -os sive proçem asseres supra pontem. **b** *spectat ad servitium:* CHART. Sangall. A III app. 59 p. 748,21 (s. XII./XIII.) hii omnes mansus in Maio operas IV -uum debent *eqs.* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 418,12 quicumque mansionarius est, . . . V ductus -uum cum segete faciet in messe de agris in horreum archiepiscopi. CHART. Babenb. 255 p. 85,25 omnem steuram in prediis predictarum villarum nec non evectiones -uum omnino evitet *Ortliebus.* CHART. Aquens. 222 l. 16 in -bus praestandis vel feno colligendo. CHART. Walkenr. 178 l. 21 ecclesiam ab . . . petitione equorum vel -uum vecturalium . . . liberam . . . esse volentes. *v. et p.2142,36.* **c** *spectat ad cessionem lignorum ad -us faciendos:* CHART. Rhen. 80 (a. 911/18) dono . . . de silvas ad porcos C, ad caedendum lignum ad -us II. CHART. Turg. III 307 quod prefate sorores de silva . . . domos, -us, aratra . . . valeant reparare. REGISTR. Mog. p. 54,20 de -bus, qui fiunt in silva, libre III et dimid. DIPL. Conr. III. 105 p. 189,5sqq. (interp.) in silva Lomerholz iusticia . . . XIIII -uum ad usum monasterii, . . . in silva Vethelgarde totam iusticiam et XIIII -us. **d** denarii -uum *i. q. pretium pro vectura solvendum – Fuhrlohn, -geld:* CHART. episc. Hild. III 484 p. 237,4 (registrum decani a. 1277/86) in Ysnem collectori, trituratoribus et den. -uum XVIIII sol. p. 237,24 den. ad -uum *(struct. contam.). ibid. al.* **B** *latius:* **1** *de nave:* ABBO SANGERM. bell. 2,430 Matronam . . . aequoreo -u sulcant *Normanni.* **2** *de traha: v. p.2142,25.*

II *per confusionem c.* cursus: **A** *decursus aquarum, fluentum – Wasserlauf, Fluß:* GUTOLF. hist. p. 653,38 rex Otacharus . . ., cui aurum et argentum . . . cum aurifodinis et -bus terrarum viscera ministrabant. **B** *locut.* de -u (ad -um) *i. q. secundum morem – der Gewohnheit entsprechend, von alters her:* TRAD. Westph. IV p. 144,6 (s. XIII.) ad -um cocis IV panes *dat celleraria.* p. 146,27 de Libbere . . . domine abbatisse unam aucam et II pullos et magnam simellam de -u *(sc. dabunt).* p. 147,2 ista dantur de -u: conventui XX magnas simellas.

***cursa,** -ae *f. (? -um, -i n.: l.50)* (*cf. ital.* corsa) **1** *globus latronum (conductorum), expeditio ulciscendi causa facta – (gedungene) Räuberbande, 'Strafexpedition':* LEG. Lang. p. 218,10 nullam laesionem . . ., neque per exercita aut -as neque per scammeras. p. 218,41 per scamaratores seu -as et puplicum exercitum oppressionem facere. p. 221,6 pro quovis excessu barbaricum facere aut -a mittere. **2** *usura (cumulata) – (aufgelaufene) Zinsen:* COD. Wang. Trident. 166 p. 354,30 (a. 1234) fuit confessus . . . accepisse . . . MM et CCXL libras denariorum Venecianorum parvorum de capitali et CCCCXXX libras Veronensium denariorum de -a.

***cursalis,** -e. (cursus) *script. et form.:* -ar(is): *l. 64. abl. sg.* -e: *l.62. abl. pl.* -is: *l.59.*

1 *adi. i. q. cursu officii contentus, canonicus – die kirchlichen Tagzeiten ausmachend, kanonisch festgesetzt:* CONC. Karol. A 10,1 in omnibus -is oribus . . . preces Deo fundere. **2** *subst. masc. (?fem.: l.62):* **a** *ellipt. de cane venatico i. q. cursor – Läufer:* LEX Alam. 78,1 de canibus siusibus; de primo (primaria *2*) -e, qui primus currit, qui eum involaverit, VI solidos conponat (82,1 [rec. B] si quis canem seusium, primum -em [cursorem *30*, -rem *corr. 31*] *eqs.*). **b** *pirata, praedo maris – Seeräuber, Korsar* (*cf. ital. vet.* corsale): ANNAL. Ianuens. II p. 10,6 ad capiendos -es et rebelles. p. 42,17 consules armaverunt VIIII galeas pro fugandis galeis -ium de Provincia. p. 96,25 Bonalbergus -is.

***cursarius,** -a, -um. (cursus, *cf.* cursorius) *form.* -alius: *p. 2150,6.* **1** *adi. i. q. currax – schnell (laufend), Eil-:* OLIV. hist. Dam. 71 p. 268,16 ipsorum *(principum)* frater in camelis -is (et -is *B*) frequenter nuncios misit. **2** *subst.:* **a** *masc.:* **α** *ellipt. de equo i. q. cursor – Renner:* FUND. Consecr. Petri p. 198,16 cum omnibus generibus equorum faleratorum, dextrariorum, spadonum, -orum. **β** *pirata, praedo maris – Seeräuber, Korsar* (*cf. ital.* corsaro): ACTA imp. Winkelm. I 583 p. 470,22sqq. (a. 1199) nos non tenebimus nec recipiemus in portum nostrum . . . -lios Pisanos, Ianuenses . . . nec aliquem -lium et indefinite nullum hominem recipiemus, qui *eqs.* GREG. IX. registr. 605 p. 494,20 -i et pyrate nimis impediunt subsidium terre sancte capiendo et spoliando transeuntes ad illam (*ex* INNOC. III. registr. [CHART. Rhen. med. III 9 p. 13,31]). ACTA imp. Winkelm. II 1028 p. 689,17 si aliqua gens christiana vel aliquis -us exierit in mare . . . ad offendendum Venetos (*sim.* p. 689,25). **b** *masc. vel neutr. i. q. liber divini officii, breviarium – Buch der kirchlichen Tagzeiten, Brevier:* CATAL. biblioth. A I 40 (a. 1032/55) lectionarius . . . vetustus et -us antiquior. B III p. 98,40 Prudentium et Sedulium; -um; Elucidarium; Aratorem. **c** *fem. vel masc. de genere navium celerium fere i. q. celox – etwa: Schnellsegler:* OLIV. hist. Dam. 44 supervenit comes . . . cum octo galeis, quarum duas -as insidiantes christianis cepit in via maris. 57 p. 260,2 scalandros, tharidas, barbottos, -os (-as *B*) et barcas. *v. et p.2149,72.*

***curseriatus** (cor-), -a, -um. (*curseria *[v. DuC. s. v.], cf. francog.* coursière) *viis defensoriis instructus – mit Laufgängen, Wehrgängen versehen:* CHART. Helv. arb. 112 p. 175,27 (a. 1270) chafallum bene munitum . . . et desuper bene co-um.

***cursibilis,** -e. (currere) *currens, fluidus – laufend, (dünn)flüssig:* PS. GALEN. anat. 42 p. 215$^{B/C}$ motu constrictionis exufflatur calor a corde per totum corpus sanguinem subtilians, -em (cursilem *V*) efficiens ipsum . . .; praeterea a motu spiritus subtiliatur sanguis et -is (cursilis *V*) efficitur. BRUNUS LONG. chirurg. 1,5 p. 108^{B} quin habeat *oleum* proprietatem . . . subtiliandi medicinas et faciendi eas -es *(cf. l.48).*

cursilis, -e. *currens – laufend:* **1** *gener.:* **a** *de anim. i. q. (pedibus) celer, pernix, agilis – schnell(füßig), flink, behende:* EKKEB. SCHON. opusc. 11^{I} p. 337,26 (carm.) -is atque alacer mandata pii patris imple *(sc. angele sancte Dei).* ALBERT. M. animal. 12,226 animal . . ., quod -e sit et agile . . . sicut caper montanus. *usu subst.:* ALBERT. M. cael. hier. 15,6 p. 239,62 dicimus 'pedes' ipsorum *(angelorum)* significare 'mobile . . . et velox . . . et -e' (*PG 3,332*^{C} τὸ . . . ἐντρεχές), quantum ad remotionem impedimenti 'motionis euntis semper in divina'. **b** *de rebus i. q. velox, concitus – schnell, rasch:* THEOD. TREV. transl. Celsi 15 sub -i festinantia. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,6 impetu -i et rapido. **2** *medic. i. q. fluens, fluidus – fließend, (dünn)flüssig:* THEOD. CERV. chirurg. 1,15 p. 141^{G} habet *oleum* . . . proprietatem . . . subtiliandi medicinas et faciendi eas -es *(cf. l.33). v. et l.30.31. defluens – abfließend:* BRUNUS LONG. chirurg. 2,18 p. 129^{D} ut aperiantur viae et pori, quod superfluitas innaturalis non -is currat. *discurrens – auseinanderlaufend:* MAURUS progn. 12 p. 30^{b},13 fit *phlegmaticum apostema* 'sub tac<tu> -e' (*opp.* mutabile) *eqs.* **3** *metr. i. q. rhythmicus – rhythmisch:* CHRON. rhythm. Austr. 6 crede consequencia stilum redolere -em, non metricum: metra viluere.

cursim *adv. de etymologia:* CHRON. Salern. 156 a 'curro' -m *(cf. ThLL. IV. p. 1525,54, sed notio in exemplis sub 3 allatis a* cursus *originem trahere videtur).*

1 *gener.:* **a** *proprie:* **α** *strictius i. q. cursu – im Lauf:* FROUM. carm. 14,12 currite certatim vos huc precurrere -m. VITA Norb. I 6 p. 675,34 ut . . . pastores . . . -m eum praevenirent et adventum eius populo nunciarent. *al. in imag. de poeta quasi equitante:* ENGELM. carm. 3,28 (MGPoet. III p. 62) liceat -m mihi plaudere . . . festivos ludos simplexque retexere carmen. **β** *latius i. q. festinanter, sine mora – eilends, unverzüglich:* EKKEH. IV. cas. 125 p. 244,6 signum . . . -m pulsantes fratres advocant. CHRON. Pol. 3,26 p. 162,8 alii fluvium . . . -m (cursum *var. l.*) . . . transnatabant, alii *eqs. al. in imag. de gloria volitante:* PAULIN. AQUIL. carm. 6,9,2 pennas gerens plumbeas inanis -m (cursi, cursu *var. l.*) transvolavit Gloria. **b** *translate:* **α** *velociter, raptim – im Schnellverfahren, flüchtig:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 175,14 ego . . .

[Antony]

solummodo -m quidem, sed tamen totum ipsum librum *(sc. proverbiorum)* diligentissime legi. PETR. DAM. epist. 18 p. 178,3 bibliothecam . . . omnium veteris et novi testamenti voluminum licet -m (cursum *var. l.*) ac per hoc non exacte vobis emendare curavimus. *in malam partem i. q. leviter, neglegenter – oberflächlich, nachlässig:* CONC. Karol. A 39[A],137 psalmi . . . non -m (cursum *var. l.*) . . ., sed planae ac dilucidae . . . recitentur. EPIST. var. II 35 sunt . . . nonnulli, qui . . . sine antiphonis -m et omni cum velocitate . . . divinis negligenter assistunt laudibus. BENZO ad Heinr. IV. 18 (19) p. 320,13 Romana legatio non est -m pertractanda, sed morose atque diutius. **β** *gradatim, pedetemptim, diligenter – Schritt für Schritt, bedachtsam, sorgfältig:* ALDH. epist. 1 p. 478,3 haec . . . -m pedetemptim perstrinximus, . . . ut scias *eqs.* virg. I 22 p. 253,6 haec paucula . . . carptim et -m congessimus, quo *eqs.* AETHICUS p. 87,8 achademicus . . . studio indagare et altiora magnatimque hac -m. p. 123,19 philosophi indagationem -m peragratam. p. 169,8 quae *(incredibilia)* . . . -m ad duo puncta posuimus, caraxaturas et virgulas. RUP. TUIT. trin. 10,1 l. 27 litteram -m vellicabimus et, quae intrinsecus condita sunt mysteria . . ., diligenter . . . proferre . . . conabimur. *uberius – ausführlich:* EPIST. Mog. 21 p. 354,12 (a. 1007) epistolaris brevitas me -m pandere vetat, quod gestio. **γ** *per temporum curricula, paulatim – im Laufe der Zeit, allmählich:* AETHICUS p. 153, 8 -m . . . vicina finitima huius regionis Histria multa induxit scismata hereticorum magistrantium. EPIST. Hildeg. 95 p. 316[B] quoniam -m iam interierit pene omnis ante habita religio. **2** *mus. i. q. accelerate, correpte – beschleunigt, in raschem Tempo:* AUREL. REOM. mus. 10,34 quarta *(differentia)* est, cuius versiculi finis ad instar puncti in altum erigitur -mque profertur. 16,23 octava *(varietas)* est, cuius finis -m deponitur. SCHOL. enchir. 1,406 haec . . . numerositatis ratio doctam semper cantionem decet et hac maxima sua dignitate ornatur, sive tractim seu -m canatur. **3** *liturg. i. q. secundum cursum (orationum) canonicum – dem kanonischen Ablauf (der Gebete) entsprechend:* ORDO Mind. p. 1329[C] quando alii 'Sanctus, sanctus, sanctus' decantant, haec oratio -m dicenda est a sacerdote: *'eqs.'* EKKEH. IV. cas. 56 p. 122,21 matutinas . . . laudes -m de sancta cruce . . . persolventes.

***cursinarius,** -i *m.* (cursus; *per analogiam ad* ordinarius *formatum, ut vid.*) *liber divini officii, breviarium – Buch der kirchlichen Tagzeiten, Brevier:* CATAL. biblioth. A I 42 p. 212,17 (s. XII.) sunt eciam duo -i et tres benedictionales libri *(an subest adi.?)*.

cursio, -onis *f.* *cursus – das Laufen, Lauf:* **1** *in imag. de cursu expedito:* MILO carm. 1,3,6 haec pagina . . . exerto properat, o rex, tibi plaudere laude; -o sed voto pavitanti deficit in haec: artatur nimium proprio sub calle *eqs.* **2** *cursitatio – das Herumlaufen:* YSENGRIMUS 5,318 per casus nemorum amfractusque petrarum -o lassarat quatriduana vagum *(sc. Reinardum).* **3** *decursus (aquarum) – (Wasser-)Lauf:* DIPL. Heinr. II. 181 una cum . . . aquis aquarumve -bus.

cursitatio, -onis *f.* *cursus certamen, cursus – (Wett-)Rennen:* ALBERT. M. pol. 6,5[i] p. 599[b],39 'leves et nudas operationes', sicut -es equorum, artem sagittariam, palaestram.

cursito, -avi, -are. *script.* -ancium: *p.2152,34. depon.: p. 2152,3.26. struct. c. acc.: l.71.p.2152,25.30.*

I *strictius de concito gressu anim. (in imag. vel translate de rebus: l.67. p.2152,11):* **A** *in univ. i. q. hinc inde currere, discurrere, vagari – hin und her laufen, herum-, umherlaufen:* **1** *proprie:* ECBASIS capt. 150 -at ericius, pomis revehatur onustus. BENZO ad Heinr. IV. 6,4 p. 546,5 monachi . . . per omnes regiones . . . -ant. EPIST. Teg. 46 per nuntios hinc inde sepius -antes. *al.* **2** *in imag.:* ALDH. virg. I 49 p. 304,1 vestrae sagacitatis filosofiam per . . . librorum campos ⌞<curiose> -antem⌟ (curiositantem *codd.*). CARM. Bur. 70,10,5 malignum murmur -at per populum. *spectat ad blanditiam:* RUP. TUIT. trin. 40,10 l. 389 negotiosae magis esse videbantur *puellulae (i. septem artes liberales)* circa creaturam discutiendam -antes, ipsum autem creatorem negligentes. *c. acc. i. q. peragrare – durchstreifen:* VITA Deic. 6 (prol.) Galliarum viridaria -ando, rosas liliaque quaeritando ad obpandendum gazophylacium Domini. **B** *c. colore quodam:* **1** *currere, cursu properare – laufen, (dahin)eilen:* **a** *proprie:* ARBEO Corb. 18 p. 208,9 cuncti . . . ad litus . . . -bantur *(m. al. corr.* -bant *1)*. METELL. buc. 6,44 ad mirum signi plebs e lare -at omni. *al. milit. (cf. l. 31sqq.):* ANNAL. Mell. Vind. I a. 1273 p. 705,7 comes . . . cum XXX milibus expeditorum optime usque in La -ando pervenerunt. **b** *in imag. de conversatione terrena, certamine sacro sim.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,102 qui *(Christus)* favis, ut per te tua formula -et ad te. AMARC. serm. 1,56 ad infernum totus modo -at orbis. *al.* **c** *translate i. q. decurrere, transire – ablaufen, vergehen:* EPIST. Wisig. 13 p. 681,29 -antibus (curissitumte, curisitante *var. l.*) temporibus. **2** *accurrere, advolare – herbeilaufen, -eilen:* ERMENR. Sval. 9 p. 160,27 praevaluit asinus et necatus est lupus, non a pastoribus -antibus, sed asellinis calcibus. FROUM. carm. 14,17 -et omne genus, cui lingue sufficit usus.

II *latius:* **A** *migrare, se conferre – reisen, sich begeben:* EPIST. Hann. 16 p. 38,6 mihi . . . iniungitis, ut procul a locis meis nunc evagari Goslariam, nunc Cudelinumburgum ascendere, nunc Ostrewic -are . . . debeam. **B** *equitare, (equo admisso) currere – (im Galopp) reiten:* RUODLIEB I 51 arrepto freno, monito calcare poledro -at in campo. ALBERT. M. animal. 8,199 p. 654,39 miles . . . in dextrario -vit ad ipsum *(leonem). c. acc.:* ALBERT. M. animal. 22,80 cavendum est, ne . . . cito -etur *equus.* **C** *certatim curribus vehi – um die Wette fahren:* AETHICUS p. 208,7 iungantur quadrigae, -entur aurigae. **D** *praedari – auf Raub ausgehen:* ANNAL. Ianuens. II p. 77,27 que *(naves)* dicebantur in Provinciam perrexisse -andi causa. *c. acc. i. q. diripere – plündern:* SALIMB. chron. p. 16,38 Saracenorum casalia -ando.

subst. **cursitantes,** -ium *m.* *milites expediti ac mobiles, velites – leichtes Fußvolk, 'Plänkler':* ANNAL. Mell. Claustr. VI a. 1278 p. 745,36 exploratores . . . premittentes duo milia -cium exercitum regis Bohemie . . . perturbando ad commocionem tocius exercitus . . . coegerunt.

curso, -are. *(continuo) currere – (fort und fort) laufen:* ALDH. virg. II 2063 hic *(Constantinus)* sobolem sanctam miro dilexit amore, dum vitae merito late praeconia -ant. ad Acirc. 77,4 altera . . . -at, quod numquam altera gessit *(de mola).* CARM. Sangall. I 1,8 nec . . . haedi . . . viridem -are per herbam consueti fuerant. *de vento c. sensu flandi:* (AGNELL.) lib. pont. prol. p. 277,21 (carm.) per vacuum . . . -antes undique ventos.

cursor, -oris *m.* **I** *de anim. i. qui (celeriter) currit,* δρομεύς, ταχυδρόμος *– (Schnell-)Läufer:* **A** *de hominibus:* **1** *in univ.:* ALBERT. M. praedicam. 5,10 p. 263[a],25 dicitur -r . . ., non quidem dictus ab actu vel officio currendi . . ., sed ab ipsa qualitate, quae est naturalis potentia hoc faciendi *eqs.* Iob 9,25 -r . . . in cursu figens pedem cursum quietibus intercipit eo, quod *eqs. spectat ad fugam:* IOH. DIAC. cen. 2,215 in pastore currit Abel, in -e fit Iacob *(cf. Vulg. gen. 27,43). pro cognomento (in fabula):* YSENGRIMUS 4,745 magna salus ovium, Larveldus C-r. **2** *spectat ad certamen i. q. stadiodromos – Wettläufer (in imag. de athletis Dei):* ALDH. virg. I 2 p. 230,14 alius anhelantium in stadio -um plantis fidens pernicibus . . . victoriae palma . . . perfruitur, alius *eqs.* BRUNO QUERF. fratr. 32 p. 80[a],30 ut delectaret *Deus* videre legitimum cursum bonorum -um currentium. **3** *spectat ad cursum maritimum i. q. nauta, viator – Seefahrer, Reisender:* PAUL. DIAC. carm. 6,40 -i (gloss.: Mauro; *i. Benedicto*) ignaro praebuit unda viam. **4** *spectat ad officium publicum vel privatum i. q. nuntius, tabellarius, portitor – (Eil-, Send-, Brief-)Bote, Kurier:* **a** *de legatis minoribus curiae Romanae:* CHART. episc. Hild. I 539 p. 516,10 (epist. papae a. 1198) sicut ex relatione -um nostrorum accepimus. CHART. Carinth. V 212 Marcovaldus de Florentia -r . . . domini papae. CATAL. fam. pap. p. 198[a] -es *(sc. recipiunt praebendas)*: Autus I; Episcopus I *eqs. al.* **b** *de specialibus apparitoribus minoribus in communibus Italiae* (*cf.* *currerius): CHART. Ital. Ficker 233 (a. 1210) in presentia . . . Tirbani viatoris Verone . . . et Zordani -is de Zenoa et aliorum. ANNAL. Ianuens. II p. 138,8 Pisani quendam suum -em Nitiam miserant cum litteris suis. *al.* **c**

usu vario: ADDIT. Nivial. (MGMer. IV p. 451,8) missis ubique per vicina loca -bus. ALCUIN. epist. 184 p. 310,19 plura scriberem . . ., si non iste -r ex vestro *(sc. archiepiscopi)* mandato velociter revertere habuisset. FORM. Laudun. 7 ne . . . nos geruli . . . fraus deludat, rogamus . . . eidem . . . -i, ut alacrius iter carpat, diarium largire (*sim.* 9 p. 517,29). GALB. Karol. 29 l. 17 quidam nomine Robertus, -r et serviens eius *(castellani).* REGISTR. abb. Werd. 8,6 p. 270,16 custos . . . dabit . . . -i I, quatuor equitantibus legatis IV *(sc. candelas).* TRAD. Altaerip. 237 abbatis. ACTA civ. Wism. A 183 domini terre. *saepe. de angelo:* VITA Reginsw. 17 caeli -r . . . illapsus episcopi cubiculum *eqs.* **5** *spectat ad certam rationem militandi, usu plur. i. q. milites expediti ac mobiles, velites, exploratores – leichtes Fußvolk, 'Plänkler', Kundschafter:* BENZO ad Heinr. IV. 2,18 p. 256,12 -es eorum *(Normannorum)* ad belligerandum nostros provocant, sed sine mora revertentes dorsa demonstrant. CHRON. Pol. 2,33 p. 101,6 depredatores eorum *(Pomoranorum)* et -es . . . dissipavit *Bolezlavus.* METELL. exp. Hieros. 3, 258 -es legionis agros lustrant regionis. 3,336. IOH. CODAGN. annal. a. 1193 p. 21,15 cumque -es precessissent *eqs.* a. 1215 p. 52,33. **B** *de animalibus:* **1** *de equo bellico ('Renner', usu attrib.):* LIGURINUS 7,266 miles equo -e carens. 7,689. **2** *de cane venatico: v. p.2149,64.*

II *de parte quadam mobili quadrantis q. d. ('Schieber', de re v. p.2142,26):* HERM. AUGIENS. util. astrolab. 5 p. 409B circuli quadram in XC per quinquepertita intervalla in summitate divide; hinc -em, qui infra volvitur, sic metire: *eqs. ibid. al.*

cursorius, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ad currendum pertinens – Lauf-:* ALBERT. M. praedicam. 5,10 p. 263a,37 disciplinarum nomina, sicut -ae et pugillatoriae artis. **b** *cursoris munere fungens – Botendienste verrichtend:* LAMB. ARD. hist. 148 per quosdam . . . -os in Romana curia notos clericos et magistros. **c** *currens, mobilis – laufend, beweglich:* TRACT. de fist. org. p. 17 lingue in suis foraminibus erunt mobiles et -ae. **2** *subst. fem. (ellipt.) i. q. ars, disciplina currendi, certamen cursus – das Laufen (als Fertigkeit, Disziplin), Wettlauf:* ABSAL. serm. 3 p. 30A habent certe -a et pugillatoria finem suum, videlicet coronam victoriae. ALBERT. M. eth. II 1,3,1 p. 30b,27sqq. -a, luctatoria . . . et huiusmodi aliae sunt de civili . . .; -a enim dissolvit spiritum . . ., ut habilis efficiatur civis. pol. 4,1a p. 318b,12 qui longa et gracilia crura habet, ad -am *(sc. aptus est).*

adv. ***cursorie.** **1** *cursim, raptim – flüchtig, beiläufig:* HUGO TRIMB. registr. 583 ob minores pueros -e ponantur *(sc. scriptores minores).* sols. 36 p. 69,3 (carm.) quedam hic -e miracula signantur, quamvis hec verbosius in illo *(libro)* discribantur. **2** *t. t. academicus de lectione speciali in facultate theologica baccalariis iniuncta i. q. ad cursum – als Kurs, 'kursorisch' (de re v. O. Weijers, Terminologie des universités au XIIIe siècle. 1987. p. 329sqq.):* SALIMB. chron. p. 94, 35 magnus clericus fuit et totam bibliam -e Parisius legit *Bartholomaeus Anglicus.*

1. cursus, -us *m. script.* cor-: *p.2154,46. form.: acc. sg.* -u (-o): *p.2154,57. decl. II.: gen. sg.* -i: *p.2150,70.2157,61. abl. sg.* -o: *p.2154,46.2155,15.2157,2.51.59. adde* VITA Lamb. Traiect. 12 (MGMer. VI p. 366,9 *[var. l.]*). ARBEO Emm. 13.

I *proprie vel in imag.:* **A** *strictius de concito gressu anim. (saepius de rebus personatis, e. g. l.64.67sqq.):* **1** *usu communi i. q. cursio,* δρόμος *– das Laufen, Rennen, Lauf:* **a** *in univ.:* CARM. de Karolo et Leone 291 -bus exhaustus lasso pede constat anhelus *aper.* WALTHARIUS 1045 -u advolitans. THIETM. chron. 5,38 concito . . . -u ad aeclesiam properans. ADAM gest. 4,24 quos *(Scritefinos)* aiunt -u feras preterire. VITA Heinr. IV. 5 p. 20,21 fortunam regis prospero ire -u. ALBERT. M. mot. animal. 2,2,2 p. 295a,22 -us . . . fit in talibus *(bipedibus)* sicut ambulatio, praeter hoc solum, quod est velocior. *persaepe. de motu figurarum in tabula lusoria (cf. p.2157, 23sqq.):* CARM. var. III C 8,72 transverso -u sat loca pauca petunt *(sc. comites in ludo scaccorum).* ODO CAMER. (?) rhythmimach. 29 quicumque numerus contrarie partis numerum in suo legitimo -u (tractu *var. l.*) offendit, illum, qui sit eiusdem quantitatis, auferat. *al.* **b** *de certamine -us:* ALCUIN. carm. 1,1179sqq. praesul iter per quandam -bus aptam planiciem campi gessit equester; tunc iuvenes ardent -u contendere equorum. ALEX. MIN. apoc. 21 p. 477,14 per 'stadium' locus -us accipitur. *al. de conversatione terrena, certamine sacro Christum credentium (cf. p. 2155, 43sqq.):* HRABAN. univ. 20,20 mystice . . . -us ad transitum praesentis vitae pertinet vel certaminis agonem, quo milites Christi in hoc mundo laborant. AGIUS epic. Hath. 481 tu fidei, v i t a e stadio -uque peracto iam renites digno iustitiae bravio (DIPL. Arnulfi 3 p. 6,40. *saepius*). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,15 supernae vocationis bravium legittime certando -umque consummando . . . persecuta est *Agnes imperatrix (cf. Vulg. II Tim. 4,7).* HEINR. LETT. chron. 10,7 qui *(sacerdos)* . . . post laboris sui -um . . . per martyrii palmam ad vitam pervenit eternam. *persaepe.* **c** *de impetu hostili:* CHRON. Pol. 2,19 qui *(Plauci)* . . . -u rapido discurrentes et predam innumerabilem capientes . . . redierunt. 3,21 Polonis irruentibus -u prepeti. HIST. peregr. p. 161,35 reflexis loris -um equorum ad hostes accelerans. *al.* **d** *cursitatio – das Herumtollen:* MIRAC. Annon. 3,6 iuvenis quidam in die sancto paschę post perceptam eucharistiam . . . modum habere noluit in ludis et puerili -u. **e** *fuga – das Davonlaufen, Ausreißen:* CARM. Bur. 101,6,1 post -us (-um, currus *var. l.*) Helene currunt Larissa, Mycene. ALBERT. STAD. chron. a. 1212 plurimi *(pueri)* redierunt, a quibus dum quaereretur causa -us, dixerunt se nescire. **f** -us post *i. q. persecutio – Verfolgung:* ALBERT. M. animal. 6,113 qui *(alii canes)* non ita exercitantur ad -um post feras silvestres *(sc. ut leporarii).* **2** *pro compositis:* **a** *concursus (i. conventus) – Zulauf:* LAND. MEDIOL. hist. 1,6 in qua *(basilica)* omnium apostolorum reliquias summa cum diligentia . . . magnoque -u episcoporum, clericorum, laicorum . . . urbium vicinarum apposuit *Ambrosius.* **b** *incursus – Überfall:* VITA Radbodi II 7 (MG Script. XV p. 571a,3; s. X.ex.) dum Fresonum tendere pergit in partes . . ., Danorum impeditur -u (I p. 166,2 incursu). **c** *occursus – Begegnung:* BRUNO QUERF. fratr. 10 p. 54,14 decrevit *Benedictus* . . . vestem sumere virilem, qualem seculares gerunt, ut paganorum oculos aspectu mulceret, ne, dum novitate vestium primo -u exhorrerent *eqs.*

B *latius:* **1** *spectat ad homines:* **a** *de -u equestri i. q. equitatio – Ritt, Galopp:* ARBEO Corb. 16 p. 206,7 qui *(sc. raptor)* se subito equi praeponens dorsui -u velocissimo vicine silve inmergens. RICHER. SENON. gest. 3,16 p. 295,47 nobilis . . . vir . . . equum calcaribus percutiens -u validissimo eum *(imperatorem)* petens. *al.* **b** *de -u nave, curru sim. peracto i. q. iter, via, migratio – Weg, Fahrt, Reise:* CHRON. Fred. 4,78 p. 160,22 rex Brittanorum corso veluci . . . cum multis munerebus ad Dagobertum perrexit. ARBEO Emm. 12 p. 43,9 carpendo iter . . . dierum trium -um expleverat. CARM. de Karolo et Leone 9 tendere ad ignotas celeri . . . per aequora terras -u. VITA Mathild. II 15 prospero -u in Ytaliam pervenerunt. CONSUET. Marb. 239 frater peracto obedientię -u ad monasterium suum rediens. *persaepe. de expeditione in terram sanctam:* DIPL. Conr. III. 204 p. 369,30 eos, qui -um tanti laboris nobiscum fideliter peregerunt. **2** *spectat ad res (saepius personatas, e. g. p. 2155, 20) i. q. motus, decursus, meatus – Bewegung, (Um-)Lauf, Gang, Fluß:* **a** *corporeas:* **α** *varia:* PS. GALEN. puls. 217 segnis est pulsus, qui -u (-o *var. l.*) suo pigro motu peregerit. WALAHFR. carm. 14,1,6 ad infima -u nare volubili *(de sphaera).* POETA Saxo 2,159 iugis pluvię -us. FUND. Barr. (MGScript. XV p. 981,41) excepto quod solum -um r o t a r u m Sanctus . . . Maximus obtineret *(item de molendino:* CHART. archiep. Magd. 311 p. 394,13 ne . . . cuiusquam . . . ausu temerario r. ibidem -us artetur. *cf. p. 2155, 53. 54).* THEOPH. sched. 3,82 p. 145,19 in quibus *(cavaturis)* diligenter iungantur linguae, ita ut habeant facilem -um educendi et reducendi *(de domo organaria). al.* **β** *de -u siderum:* ALCUIN. epist. 155 p. 250,7 stellarum in caelo errantium vagabundos exponere -us. POETA Saxo 5,555 sidereos ortus, -us obitusque. GUNZO epist. 14 p. 49,14 planetarum. THIETM. chron. 6,100 astrorum. MEGINFR. (?) carm. p. 641B de -u solis; -us viginti completur et octo per annos. *persaepe. v. et p. 1204,15. de rotatione mundi:* FROUM. carm. 7,7 mundus circumfert

[Antony]

cardine -us. **γ** *de -u aquarum:* POETA Saxo 1,114 quam *(urbem)* rapido -u Rhodanus praeterfluit amnis. VITA Liutw. 17 per alveum Mosellae contra -um . . . navis enatatur. CHART. Turic. 1076 p. 163,28 ex ista vel altera parte Reni de loco impetuosi -us, qui dicitur Lǒfin, . . . usque ad locum, qui Plunpin vocatur. *saepe.* **δ** *de -u humorum sim. in corpore:* ANTIDOT. Augiens. p. 60,11 veneni -um restringit *epithyma.* TRACT. de chirurg. 1090 ut mali humoris -us aufferatur. ALBERT. M. veget. 6,91 'prohibet' pomum hoc *(Cydonium)* comestum '-um superfluitatum ad viscera'. animal. 3,88 locus timporis est frigidior et humidior, eo quod non est in via -us spiritus. *al. de diarrhoea:* RECEPT. Sangall. II 64 constringit ventris -um *(sc. antidotum).* **ε** *de -u vehiculorum (fere navium):* AETHICUS p. 126,1 parvolas naves . . . quasi dromones -u (-o *G*) velocissimo in maris unda ferentes. POETA Saxo 3, 162 in Rhenum de Danubio celer efficeretur et facilis -us ratibus. DIPL. Loth. III. 36 libera potestate uti navium -u et recursu per alveum fluminis. *saepius. v. et p.2142,14.2148,5.* **ζ** *de -u manus c. sensu palpationis:* CARM. Bur. 83,4,6 sinum tractans tenerum -u vago dum beata manus it. **b** *incorporeas:* **α** *de -u orationis, verborum:* THIETM. chron. 6,21 p. 300,14 ego longe digressus repetam inceptae narrationis -us. MANEG. c. Wolfh. praef. p. 40,2 eo usque -us verborum prolapsus est, ut *eqs.* HUGO TRIMB. registr. 611 Maximianus, qui . . . in dictaminis -u non effluxit. *al.* **β** *de -u tonorum, melodiae (t. t. mus.):* SCHOL. enchir. 1,397 si . . . mutare moram velis, id est circa initium aut finem protensiorem vel incitatiorem -um facere. GUIDO ARET. reg. rhythm. app. 12 motibus his -um faciet sine musica nullum. COMM. microl. 7 sunt octo modi, id est octo distinctiones -us cantuum *eqs.* IOH. AFFLIG. mus. 12,2 -um m o d o r u m sive tonorum dicimus legem, qua sub certa regula coercentur, scilicet *eqs.* (ANON. ton. Schneider p. 110,38 quoniam de -u m. dicendum restat, quid -um eorum vocemus, discutiendum est: *eqs.*). *saepius.* **γ** *de -u metri, rhythmo (t. t. metr. et rhet.):* ECBASIS capt. 23 pede composito certans insistere metro sillabicos -us cum sim discernere tardus. CONR. MUR. summ. p. 60,9 quandoque dictiones nimiam tarditatem habentes -um impediunt et ornatum. **δ** *de -u pestis c. sensu grassationis:* RICHER. SENON. gest. 5,4 p. 332,31 contigit . . . tanta bestiarum, scilicet boum et vaccarum, in circumadiacentibus regionibus mortalitatis -um desevisse, ut *eqs.*

II *translate:* **A** *spectat ad homines:* **1** *usu communi i. q. vita – Leben (cf. p. 2154,4sqq.):* LIBELL. de conv. Baiuv. 9 finito -u Deodorici episcopi. ODILO CLUN. Adelh. 19 in ipso . . . ultimo sui temporalis -us itinere. *al.* **2** *pro composito i. q. concursus (i. auxilium) – Hilfe, Unterstützung:* CHRON. Salern. 8 ita . . . Deus disposuit, ut . . . Desiderius per . . . pape -um . . . adsumeret regalem dignitatem *(sim.* 53. 148; *cf. comm. ed. p. 297sqq.).* **B** *spectat ad res:* **1** *operatio continua, continuitas currendi – laufender Betrieb, 'Gang':* CHART. Hall. 140 p. 137,35 (a. 1212) cum Henricus de Glindenberch . . . molendinum quoddam . . . adiacente molendino quodam veteri ac pertinente ad ecclesiam . . . erexisset, quod -um m o l e n d i n i restrinxit (CHART. Worm. 251 p. 168,30 si -us m. quocumque de casu fuerit inpeditus. *cf. p.2154,60.63*). CHART. Duisb. 84 de -u dictorum bancorum *(sc. fraternitatis sutorum)* satisfaciet *(sc. socius noviter receptus)* prout alii socii. **2** *processus, progressio, continuatio – (Ver-, Ab-)Lauf, (Fort-)Gang:* **a** *de ordine solito:* **α** *naturae, mundi sim.:* EIGIL Sturm. 1 rerum diversitates, quas istius saeculi -us indesinenter patitur. THEODULF. carm. 46,60 aequus ut aequatis -bus ordo meet. THIETM. chron. 6,7 qua mutabilitate totius mundi huius instabilis -us in pronum semper volvatur. ALBERT. M. phys. 2,1,5[capit.] secundum -um naturae universalis et secundum -um naturae particularis. animal. 1,273 erunt ossa triginta duo: et hoc est s e c u n d u m -um naturalem et c o m m u n e m (BURCH. SION. descr. 12,6. GEBER. summ. 29 p. 336). *saepius.* **β** *usu vario:* BENZO ad Heinr. IV. 4,4 p. 380,16 quosdam . . . fatigabant -bus negocii *Leo et Vuarmundus.* ASINARIUS 169 legitimo -u regalis cena paratur. HUGO TRIMB. registr. 425 cum quibus *(sociis)* exegerat -um studiorum *Petrus Riga. al.* **b** *de -u temporis:* AESCULAPIUS 4 p. 8,7 curentur *maniaci* cycli -u, in canicularibus diebus, donec Iulium mensem compleant. WETT. Gall. 7 volvente . . . -u temporis. SMAR. carm. 1,4,9 annorum volitant celeri sex milia -u. POETA Saxo 3,570 Martia cum medios explessent tempora -us. HROTSV. gest. 1188 post paucorum . . . dierum -us. CHART. Lux. IV 238 prata nostra . . . ante -um sex annorum non redimenda (*cf.* 240 ante revolutionem). *persaepe.* **c** *de -u terminorum:* CHART. Burgenl. II 23 (a. 1272) -us metarum ipsius terre (66. *ibid. al.*). **3** *usus (communis ac solitus) – (allgemein üblicher) Gebrauch:* **a** *consuetudo, mos – Gewohnheit, Übung:* SUMMA dict. Saxon. 7,2 p. 221,30 videndum . . ., quot sint species conmissionum, que nunc a curia -um habent. ANNAL. Prag. III a. 1283 p. 208, 43 contulit *episcopus* . . . breviarium de magna litera iuxta -um Pragensem ecclesiae modo et consuetudine antiqua conservata. *cf. p.2149,37sqq. 2157,41. abl. sg. pro adv.:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 26 p. 45,16 generatur in multis hominibus quedam infirmitas inter nasum et occulum, et est quasi quedam carnositas; et in multis locis vocatur muru vulgariter -u, et in multis locis vocatur fungus. **b** *vigor – Gültigkeit (t. t. iur.):* **α** *de -u monetae i. q. acceptio et datio – Umlauf, Kurs:* DIPL. Conr. II. 132 p. 240,5 qui *(denarii)* in toto regno nostro . . . legitimum et auctoritate regia confirmatum -um et bannum habeant. CHART. Merseb. 283 p. 225,22 sabbato post diem Laurentii proximo interdicentur denarii; tamen servabunt -um suum usque ad nativitatem beate Virginis. CHART. Austr. sup. II 381 p. 358,30 ducentas libras Pataviensium denariorum, qui tunc in communi -u fuerint. CHART. Lux. IV 238 si moneta Treverensis iam -um habens ipsum amiserit tempore redemptionis *eqs.* CHART. Traiect. 1852 sub annuo pacto trium solidorum novorum Flandrensium, quorum -us est in Flandria. *al. spectat ad districtum -us:* CHART. Brand. A X 24 p. 194,13sq. (a. 1219) ut, si sub -u Magdeburgensis monete habitaverint, per eandem monetam, si vero sub -u Brandeburgensis monete, rursus per eandem . . . respondebitur ipsis. **β** *de -u contractus i. q. auctoritas – Rechtskraft:* CONST. imp. I 213,6 (a. 1162) quod . . . iura enfiteosis et cuiuscumque contractus rectum -um suum et in posicionibus et in renovacionibus secundum tenorem instrumenti teneant.

III *meton.:* **A** *de speciali genere -us:* **1** *hominum:* **a** *cursio caeremonialis – zeremonieller Lauf:* CAPIT. reg. Franc. 108,24 de pagano -u, quem yrias nominant, scisis pannis vel calciamentis. **b** *litania, processio – (Bitt-)Prozession:* CHRON. Reinh. a. 1233 p. 615,30 in feria tercia rogacionum, quando apud nos -us fieri solet. **c** *apparitio (in iudicio), testimonium – Aufmarsch (vor Gericht), Zeugnis:* CHART. Hohenloh. 392 p. 267,35 (a. 1278) homines . . . ab eodem cenobio distracti, modo vero per sentenciam cognicionis seu per -um vulgi, qui cuntshaft dicitur, predicto cenobio . . . adiudicati. **2** *navium:* **a** *praedatio, latrocinium maritimum – Beutefahrt, Freibeuterei:* HERM. AUGIENS. chron. a. 1047 p. 127,36 adversariis marino -u levibus scaphis latrocinantium more sequentibus et extremos quosque incursando caedentibus. CARM. Bur. 41,4,4 ibi -us galearum et conflictus piratarum, id est cardinalium. ANNAL. Ianuens. II p. 98,26 ipse *(comes)* . . . quandam navem suam armavit optime cum duabus galeis et super inimicos nostros . . . in -u mandavit. navis de -u *i. q. navis piratica – Piratenschiff (cf. ital.* galea di corso *[Battaglia, Dizionario s. v.* corso[1] *nr. 26]):* ANNAL. Ianuens. II p. 91,4 navis Carrocia . . . navem Pisanorum de -u . . . campali bello devicit. **b** *servitium vecturae – Transportpflicht, 'Schiffsdienst':* THEOD. TUIT. registr. I p. 271,13 si navigationis -us eis redimere conceditur, duas libras persolvent uno solido minus. **B** *de loco:* **1** *curriculum, hippodromus – Rennbahn, -strecke:* ROLAND. PATAV. chron. 6,14 dixit *Wido* se velle destrarium probare ad -um; et sic exiens ad -um quendam foris a civitate *eqs.* **2** *callis – Pfad, (Gebirgs-)Weg:* WALTHARIUS 356 montibus intonsis -us ambage recurvos sectantes. **3** *regio – (Be-)Reich:* WALAHFR. Wett. epil. 2,5 culmen in aerios templi sustollere -us. **4** *fluentum (aquarum), rivus, alveus – (Wasser-)Lauf, (Bach-, Fluß-)Bett:* CHART. Rhen. inf. I 18 (a. 800) cum omnibus . . ., sive in pratis sive in a q u a r u m -bus *(item in pertinentia:* DIPL. Zwent. 3 cum . . . vineis, pascuis, silvis, aquis -busque a.

[Antony]

saepius). DIPL. Otton. II. 156 p. 177,4 -um aque in Scancia cum IIII molendinis. VITA Bonif. II 2 p. 94,30 -o tenus fluminis Fulde. DIPL. Heinr. II. 379 usque ad . . . fluvii superiorem -um. DIPL. Heinr. IV. 59 per . . . rivuli declivem -um. *saepe.* *fluctus – Flut:* GESTA Apoll. 204 -us pelagi transitur remige dulci. **5** *canalis, exitus – Kanal, (Aus-)Gang:* TROTULA 20 p. 16,30 sunt . . . quaedam *(mulieres)*, quibus vulva et anus fiunt unum foramen et idem -us. **C** *de tempore:* **1** *spatium – Dauer, Zeitraum:* WANDALB. mens. 264 -bus hinc *(sc. inde a solstitio)* . . . diem superat nox horrida longis. EPIST. Teg. 16 aput quem *(antistitem)* manendi -us statuti temporis . . . perfeceramus. **2** *de certo quodam intervallo:* **a** *aetas (vicissim succedens) – (im Wechsel folgende) Epoche:* ALEX. MIN. apoc. 16 p. 351,17 quinque bestias significare quinque ferocissimos -us temporalium regnorum. **b** *annus – Jahr:* WALAHFR. Wett. 31 Pirminius ternis . . . gregem protexerat annis . . .; postea septenis praesedit -bus Eto. **c** *dies (ante proximum festum) dinumeratus – jeweils abgezählter Tag (vor dem nächsten Kalenderfest):* WALAHFR. carm. 89,1,8 Ianus in australi dinoscitur axe quaternis -bus (*antea:* Kalendis) et denis figere solstitium. 89,4,12 Nonarum speciale gerit baptisma quaternas; bis bina -us capimus virtute novenos. **D** *de modo, ordine:* **1** *modus, facultas currendi – Zugmöglichkeit, 'Gangart' (spectat ad figuras in ludo scaccorum, cf. p. 2153, 67sqq.):* CARM. var. III C 8,32 sufficit unius partis dinoscere causas; ambarum species -us et unus erit. *ibid. al.* **2** *ratio – Art und Weise:* ALBERT. M. veget. 6,331 'procedit -u lactucae' *endivia.* **3** *temporum ratio – Zeitrechnung, Kalender:* MEGINFR. (?) carm. p. 644[B] Roma . . ., cum . . . -um toti . . . imponeret orbi, primum bissenis divisit partibus annum. CONST. imp. II 392,5 dominice incarnationis anno millesimo ducentesimo quinquagesimo sexto secundum -um Pisarum et quinquagesimo quinto secundum -um Yspanie (*sim.* 393,5). **4** *forma – Formular:* **a** *tenor – Wortlaut:* SUMMA dict. Saxon. 7,1 p. 219,11 in privilegio imperatoris, si fuerit bullatum bulla aurea, ista verborum proprietas est servanda: *'eqs.'*; si autem sigillo cereo sit utendum, idem -us cum aliis aliorum principum privilegiis, videlicet: *'eqs.'* **b** *stilus cancellariae proprius – Kanzleistil:* SUMMA dict. Saxon. 7,2 p. 223,29 legati . . . sedis apostolice . . . conmissiones dare consueverunt, in quibus in omnibus et per omnia curie -um reservant. **5** *cultus (divinus), officium divinum, series (orationum, psalmorum) – Gottesdienst, (Gebets-, Psalmen-)Zyklus, Offizium, 'Cursus' (t. t. liturg.):* **a** *spectat ad missam agendam:* BONIF. epist. 40 Uuigbertus presbiter et Megingotus diaconus . . . spiritales horas et -um ecclesiae custodiant. LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 96,6 delegato sacerdotali officio omnem ibidem *(sc. in ecclesia Iuvavensi)* cottidie -um congruo ordine fecit celebrari (*ex* VITA Rup. 8). COSMAS chron. 2,51 p. 158,12 divinum officium sive -um episcopaliter agere. **b** *spectat ad psalmodiam:* FOLCUIN. Bert. 1,33 p. 54,13 (chart.) de missis, de -o, id est psalmis, . . . curam habere. HILDEGAR. Far. capit. 121 (MGMer. V p. 189,23) nocturnum . . . psalmodiae explere -um. CONSUET. Vird. 42 ex integro -u *(sc. psalterii)* decantato. CONSUET. Marb. 28 in omni psalmorum decantatione regularis -us . . . fratres sibi invicem sedendi copiam prebeant. *al.* **c** *spectat ad horas q. d.:* **α** *de toto officio:* DIPL. Merov. I 23 p. 24,10 qui *(monachi)* ibidem -um regulariter cotidianis horis cernuntur implere. ORDO Rom. 18[tit.] de -o diurno vel nocturno, qualiter oras canonicas nuntiantur in sanctę sedis Romane ecclesie sive in monastyriis constitutis. LIBELL. prec. Turon. add. 2 p. 63,24 de negligencia -i. VITA Walar. 26 (MGMer. IV p. 171,10) -um . . . tam monasterialem quam et Gallicanum magno studio indesinenter celebrabat. *persaepe. cf. p. 2156,13.* *de solo -u diei* (*opp.* officium nocturnale): AMALAR. ord. antiph. prol. 9 de solis nocturnalibus officiis et de his, quae vocantur vulgo -us. 6[capit.] de -bus diei. **β** *de officio horarum singularum:* AMALAR. off. 4,3,12 quid velint tres repetitiones in -u tertiae. THANGM. Bernw. 5 p. 760,7 diluculo canonicum -um primae horae . . . persolvebat. CONSUET. Trev. 16 p. 279, 12 ad -um uniuscuiusque hore. CHART. eccl. Werd. 10 p. 15,11 ad singulos -us. *saepius.* **γ** *de officio additicio, extraordinario:* GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 68 insuper . . . unum -um in honore sanctae Mariae . . . et alterum de sancta cruce, tercium de omnibus sanctis . . . explere solitus erat. LIBER ordin. Sedun. A 939 incipit -us beate Marie in adventu Domini. *al.* **6** *qualitas, status (quoad proventum) – Beschaffenheit, (Zu-)Stand (hinsichtlich des Ertrages):* REGISTR. Austr. I p. 6 nr. 11 (c. 1220/40) decime . . . in Chressenprunne, secundum quod locari possunt iuxta -um anni (*cf.* p. 5 nr. 11 secundum statum anni). REGISTR. Salisb. 2,2 p. 185 que *(vineae)* solvunt secundum -um anni (*cf.* p. 186 pro qualitate anni). **7** *pretium, valor currens – Marktpreis, Kurswert:* CHART. Traiect. 1293 (a. 1253) valorem dictorum quinque modiorum *(sc. siliginis)* secundum estimacionem et -um temporis . . . annis singulis minuemus. CHART. Burgenl. II 184 p. 133,7 (dipl.) sub cuius *(hominis vilici fide digni)* testimonio super -u monete in ipsa villa . . . procedatur *(sc. in concambio faciendo).* in -u(m) *i. q. secundum pretium currens – zum gängigen Marktpreis:* SALIMB. chron. p. 33,5 tunc dabatur sextarius frumenti pro IX imperialibus in -u (ALBERT. MIL. temp. 215 dabatur in -um VIIII imper. in sest. frumenti). p. 35,24 sextarius frumenti vendebatur ⌞in -um⌟ (*om.* ALBERT. MIL. temp. 228) XII sold. imperial. *Antony*

2. cursus *v.* 1. curro.

***curta** *v.* 1. *cortis. ***curtale, -is** *v.* *cortalis.

[curtamisius *v.* *cordovesus *p. 1888,19.*]

[curtana *v.* ruta: IORDAN. RUFF. equ. 6,9 p. 36,12.]

***curtarius** *v.* *cortarius. ***curtatim** *v.* curto.

***curtatio** (-cio), -onis *f.* *actio curtandi, resectio – das (Ver-)Kürzen:* GESTA Ern. duc. II p. 390,6 carpentarius trabes . . . nimis curtaverat; . . . desipienciam suam in -cione trabium . . . confitebatur.

***curte** *v.* curtus. ***curtebaldum** *v.* *curceboldus.

***curtecella** *v.* 2. *corticella. ***curteferum** *v.* *cortiferum.

***curteficium** *v.* *cortificium. **1. curtella** *v.* cultellus.

2. *curtella *v.* *cortilla. ***curtensis** *v.* *cortensis.

***curterius,** -i *m.* (curtus; *per analogiam ad* cantherius *formatum*) *equus castratus – Wallach: v. p. 188,54.*

curti- *v.* corti- *praeter:* ***curticla** *v.* *corticula.

[curticlis *v.* *cortilis.] **[curticulum** *v.* curriculum.]

[curtillarius *v.* *cortillanus.] ***curtiscella** *v.* 2. *corticella.

***curtitas,** -atis *f.* *brevitas – Kürze:* TRACT. de aegr. cur. p. 341,12 tortuositas virge et -s visu dinoscitur. ARNOLD. SAXO fin. 2,1 p. 52,19 -s digitorum. *de statu astricto:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 181,3 alligatura ad perticam altam fit cum -e longe. 3 p. 20,5 ex illo impedimento filerie vel -e eiusdem . . . noceretur falconi.

curto, -avi, -atum, -are. *script.* cord(o): *p.2159,14.*

1 *strictius i. q. curtum facere, breviare, praecidere – (ver-)kürzen, kürzer machen, abschneiden (medial. i. q. breviorem fieri – sich verkürzen, kürzer werden: l.56.p.2159,1):* **a** *proprie de longitudine et spatio:* **α** *in univ.:* PS. ODO CLUN. mus. p. 265[b] cum . . . subducendo modum per . . . chordae litteras ipsam chordam -veris vel elongaveris, omnes voces . . . recognosces. dial. 1 p. 252[b]. RAHEW. gest. 4,86 p. 342,30 aures *(sc. imperatoris)* vix superiacentibus crinibus operiuntur tonsore . . . pilos . . . assidua succisione -ante. CHART. Burgenl. I 103 p. 71,25 (dipl. spur.) postremo parum -atur *(sc. terminus)* ad septemtrionem contra Leginthov et statim relaxatur ad occidentem (*item de terminis:* CHART. Livon. A I 388 [dipl.] prohibentes . . . per gratiam nostram, ne quis ipsos cives super . . . pascuis dictas limitationes -ando . . . praesumat . . . impedire). *al. v. et l. 29.* **β** *mutilare – verstümmeln:* GESTA Bereng. 4, 49 menbra viros sine -ari, qui foedera regni proturbant. ANSELM. BIS. rhet. 3,1 p. 165,18 amplius . . . si veneris *(sc. fornicator)*, . . . legitimo pede -beris. **γ** *decurtare – (am Schwanz) stutzen: v. p. 389,65.* **δ** *retinere – kurz halten, 'einlegen' (de hasta):* GALB. Karol. 114,30 -tis . . . hastis utrimque paulatim sese aggressi sunt *equites.* **b** *in imag. vel translate:* **α** *de scriptis:* RATHER. epist. 11 p. 63,26 potuerant *libri* ceterum dici fore . . . viginti; sed aliquantulum . . . -ti in duodecim et coartati *eqs.* HEINR. WIRZ. cur. 284 si producta nimis sit littera, ponit *(sc. corrector)* in ignem ingenii et crebro verbere -at (truncat *B*) opus. **β** *de tempore:* CARM. de Iuda 1,105 revolu-

[Hellmuth]

tio temporis exit et mora -atur, regina dehinc gravidatur. **γ** *de hominibus i. q. humiliare – erniedrigen, 'zurechtstutzen':* BERNH. GEIST. palp. 1,456 rursus eos *(servos tumidos)* capere sine divitiisque studere, rursus eos -a, rursus sua collige furta. **2** *latius:* **a** *deminuere – (ver)mindern, 'beschneiden':* FORM. Sangall. II 12 quod si . . . quisquam illorum *(coheredum)* possessiones suas *(sc. filiae)* -are et praecidere voluerit (CONR. MEND. Attal. p. 128,6). CHART. Carinth. V 256 (a. 1277) libertates et iura Deo famulantium personarum in nullo penitus constringere vel -are. *c. sensu spoliandi:* DIPL. Otton. II. 206 p. 234,21 Terdonensem ecclesiam rabida malorum direptione . . . audivimus laceratam atque -tam. **b** *medial. i. q. usu atteri – sich abnutzen:* COMPOS. Luc. T 21 laboras, non cordatur *adamas* (*sim.* MAPPAE CLAVIC. 126 -atur).

?adv. ***curtatim.** *breviter – kurz:* COMPOS. Luc. B 13 ad colorationem tolles tabulam et scaraxas, spisse, -m (crucatim *cod.*, MAPPAE CLAVIC. 146 -m; *fort. corrupt. ex* circulatim *sive* smuratam *[cf.* COMPOS. Luc. B 8sq.; *v. H. Antony, Mittellat. Jahrb. 16. 1981. p. 325sq.]*).

***curtulum** *v.* *cortulum.

curtus, -a, -um. *script.* cor-: *l.36. coniuncte scribitur* biscurtus, tercurtus: FORTOLF. rhythmimach. 456. 458. *ibid. al.*

1 *strictius:* **a** *truncus, curtatus – verkürzt, gekürzt:* **α** *gener.:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 375,25 hominis digiti multo breviores et, ut ita dixerim, -iores et ipsa quoque quasi decurtatione pene velut aequales apparent sub aqua. *circumcisus – beschnitten:* WARN. paracl. 111 Iudeis favit -is Petrus *(cf. Hor. sat. 1,9,70).* **β** *math. (loci spectant ad Boeth. arithm. 2,24):* ASILO rhythmimach. 39 idem fiat de pyramide CXC . . . ex tetragonis composita et t e r -a nominata (HERM. AUGIENS. rhythmimach. 57. *al.*). FORTOLF. rhythmimach. 451 de his piramidibus, quae vocantur . . . -a. *v. et l. 22.* **b** *brevis – kurz:* **α** *de rebus corporeis (fere de vestibus succinctis):* GESTA Bereng. 4,66 -um femorale. LIUTPR. antap. 2,63 -a indutus endromade. ADEMAR. hist. 3,28 ense corto durissimo. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 77,2 falconarius . . . habeat pannos vestimentorum suorum -os, ut agilior sit cum eis. *nimium brevis:* COMPOS. Luc. I 12 si una *lamina* longa fuerit aut -a, per martellum adequetur (*sim.* I 16). **β** *de partibus corporis:* BENZO ad Heinr. IV. 6,2 p. 524,20 Buzianus est quidam homuntio, ventre lato, crure -o. TRACT. de aegr. cur. p. 341,3 impeditur conceptio . . . ex -a vel tortuosa virga. ALBERT. M. animal. 1,557 animalia, quae -a et recta habent intestina. *al. in nom. propr.:* CHART. Bund. 1092 p. 53,5sq. (a. 1280) Vgo Gambacurta . . ., filius domini Gufredi Gambacurte. **γ** *de tempore, spatio:* BENZO ad Heinr. IV. 5,2 p. 456,29 sum *(sc. vita)* tibi -a. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 110,32 avium quedam sunt -i volatus, quedam longi. *ibid. al.* **δ** *metr. de syllaba:* CARM. var. III 16,56 'tis' quoque -a manet verbo pluralis in omni. *ibid. iterum.* **2** *latius:* **a** *exiguus, exilis – dürftig, gering:* EGBERT. fec. rat. 1,58 extendit locupletem -a s u p e l l e x (CARM. de Frid. I. imp. 3143; *cf. Pers. 4,52*). CARM. Bur. 207,3,2 sunt comites ludi . . . furta, macies, substantia -a. **b** *insufficiens – unzureichend:* ARIBO mus. p. 7,3 monochordum una diapason non esse contentum, triplex causa creditur: una quod simplicioribus -um videretur, qui *eqs.*

adv. ***curte.** *breviter, astricte – kurz, straff:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 175,1 ut falco . . . l i g a t u s -e . . . se de pertica deicere non possit (p. 175,3).

curva *v.* curvus.

curvabilis, -e. *flexibilis – biegsam, geschmeidig:* ALBERT. M. veget. 6,150 est magis -e lignum corili quam nucis. animal. 3,77 ungues, cornua, soleae, ungulae . . .: omnia ista -ia (*p. 517[a],10* καμπτά) sunt. eth. II 1,4,1 p. 51[a],47 pictor . . . pincello utitur, cuius extremitas ad subtilitatem pili terminatur, et paulatim -e est in grossos et subtiles tractus. *ibid. al. subst. neutr.:* ALBERT. M. meteor. 4,3,5[capit.] de directivis et lentis sive -bus.

***curvabilitas,** -atis *f. flexibilitas – Biegsamkeit:* ALBERT. M. meteor. 4,2,9 p. 760[a],39 non saepe liquefaciunt *fabri* ipsum *(ferrum)*, ne amittat (emittat *ed.*) -em. veget. 6,121 habet *iuniperus* lignum in colore . . . et -e multum conveniens cum ligno cypressi.

***curvada** *v.* *corrogata.

curvamen, -inis *n. curvatio, flexus – (Ver-)Krümmung, Biegung, Windung:* **1** *in univ.:* THEODULF. carm. 28,661 si quis tenso -e cornu, dum mavult hostem, seque suosque ferit. VITA Serv. 2 p. 7,21 nobis . . . litoris . . . prisci satis est adhuc edita spectare -a. YSENGRIMUS 1,273 Reinardus varia spatians ambage meandi . . . nunc multifido spiras -e tricans anguis compliciti vincula cassa notat. GERHOH. psalm. 33,4 p. 237,3 rostri praeacutum -n. *al. v. et p. 2164,3. usu attrib.:* AEG. AUR. gest. 1,13 p. 16,49 -a ibi adhuc spectantur littora. **2** *de corpore humano:* **a** *de debilitate:* PASS. Agil. 20 (ASBoll.[3] Iul. II p. 725[a]; s. XI.[1]) mulier . . . toto membrorum deformis -e. STEPEL. Trud. 101 iuvencula omni -is nodositate soluta pristinae integritati est restituta. **b** *inclinatio – das Sich-Beugen:* EKKEH. IV. pict. Mog. 487 septeno fotum -e morte remotum dat matri vates natum *(spectat ad Vulg. IV reg. 4,34).*

***curvata** *v.* *corrogata. ***curvatim** *v.* curvo.

curvatio (-cio), -onis *f. curvatura, flexus, flexio – (Ver-)Krümmung, Biegung, Rundung:* **1** *de statu:* **a** *gener.:* Ps. PLATO quart. 2 p. 107,29 res rotunda, si transeat in parvitate terminum sensibilem ad intelligibile, non potest esse sine -e. ALBERT. M. phys. 4,2,10 p. 256,46 quando de arcu maioris -is fiebat -o minor, idest remissior arcus. **b** *anat.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 79,19 ex -e, quam faciunt coste cum spondilibus dorsi. ALBERT. M. animal. 1,186 usque ad primam -em capitis, ubi incipit ortus capillorum. *c. sensu debilitatis:* TRANSL. Viti 24 mulier . . . ita sana facta est, ut nullum signum -cionis *(sc. brachii)* remaneret. **2** *de actione:* ALBERT. M. meteor. 4, 3,5 p. 778[b],25 est . . . -o (*p. 386[a],2* κάμψις), quando motio est alicuius eadem salvata longitudine in concavitatem et convexionem. *al.* THEOD. CERV. chirurg. 2,53 impleatur curvatura genu pannis prohibentibus -em. *expressius i. q. actio (arcum) intendendi – das (Bogen-)Spannen:* CHRON. Andag. 1 p. 2,15 ad arcuum -em et sagittandum periti.

***curvatrix,** -icis *f. (usu adi.) declinans – niederbeugend, (be)drückend:* PETR. DAM. epist. 94 p. 33,6 -es anilis aevi molestias.

curvatura, -ae *f.* **1** *strictius i. q. curvatio, flexus, anfractus – (Ver-)Krümmung, Biegung, Beuge, Windung:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* ALDH. virg. I 26 p. 261,11 pini stipitem . . . obliqua reclinem -a. THEOPH. sched. 3,83 p. 147,14 lignum curvum . . ., quod habeat in una fronte a -a longitudinem pedis unius. GESTA mon. Mans. (MGScript. XV p. 933,21) operator . . . muri ambitum usque ad -am arcuum per circuitum extulit. DIPL. Frid. I. 137 p. 231,20 contra flumen usque ad loca, ubi sunt -ę, quas kni vocant. *al. v. et p.* 521,1. **β** *baculi (episcopi vel abbatis) pars superior curva – Krümme:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,220 in -a est scriptum: *'eqs.'* 1,238. **γ** *fornix – Gewölbe:* ADEMAR. hist. 2,25 corpus eius *(Karoli Magni)* . . . in sede aurea sedens positus est in -a sepulchri. **δ** *orbile – Felge:* GLOSS. IV 185,29 St.-S. -a extremitas rote i. velge. **b** *anat.:* IOH. IAMAT. chirurg. 6,6 b r a c h i i (WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 28,23). NICOL. anat. 692 in modum C literae sive lune novelle formatum *est hepar:* in illa enim -a dicitur esse sima epatis. ALBERT. M. animal. 2,14 poplitis. WILH. SALIC. chirurg. 3,14 p. 346[G] genu. *al. v. et l. 32. p. 594,36. 2004,36. de debilitate corporis:* MIRAC. Annon. 1,33 duę mulieres . . ., una in -a dorsi, altera in dextri pedis dolore inutiles sibi factę. 1,76 puero -a capitis et colli directa est. **2** *latius i. q. area segmenti curvi – (Teil-)Fläche mit einer gekrümmten Seite (usu geom.):* ANON. geom. I 4,31 -arum embada perpendere si vis, per cathetum utriusque -ae . . . invenies embadum unius -ae *eqs.*

1. *curuca *subst. (orig. inc.) cucuma, vas – Topf, Gefäß:* SUMM. Heinr. A 9,427 -a crugula. B 6,136 -a krogola.

2. curuca *v.* curruca. **1. *curve** *v.* 1. curvus.

[2. curve *v.* 1. *cortis. *adde ad p. 1952,68sqq.:* VITA Alcuini 7 p. 189,17 quaerit aliquis . . ., cur hac sub figura curte *(ci. W. Berschin, Biographie u. Epochenstil. III. 1991. p. 177, adn. 229;* curve *ed.)* circumdatum sanguine viderit *Albinus.*]

curvedo, -inis *f. curvatio – (Ver-)Krümmung:* WOLF-

[Hellmuth]

HARD. Waldb. 1,13 duae . . . illuc devenere mulieres . . ., utraque manuum -e inhonesta *eqs.* 1,17sq.

curvitas, -atis *f.* *curvatio, flexus – (Ver-)Krümmung, Biegung:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* CHRIST. STAB. Matth. 43 p. 1418C camelus . . . dicitur graece a -e. EUPOLEMIUS 2,262 caput hostis contudit ense infringens levem cono cedente galerum (gloss. B: -s galee). BRUNUS LONG. chirurg. 2,17 p. 129A ex instrumentis, quę extrahunt lapidem, sint apud te plurima et diversificentur inter parvitatem et magnitudinem et -em ipsarum extremitatum. ALBERT. M. veget. 4,115 cum . . . de foliis exspirat spina, contrahitur folium et incurvatur, et ideo multa -s est in foliis eiusdem arboris *(sc. daxi).* 6,236 *vitis* est figurae inordinatae, saepius curvata in parte et saepius rectificata: -s tamen est ei magis naturalis. eth. II 10,1,4 p. 608a,17sq. comparatus *(sc. motus universi)* ad -em zodiaci et -em orientis et -es circulorum planetarum. *al.* *expressius de dumis:* LIUTPR. antap. 1,2 p. 5,17 *Fraxinetum* spinarum silva munitur; quam si ingressus quispiam fuerit, . . . sentium -e tenetur. *meton. ('Krümme'):* ERMENR. Har. 220 cum . . . -em baculi ad me usque protendisset *episcopus.* **β** *c. sensu flexibilitatis:* ALBERT. M. animal. 1,269 omnia . . . haec *(additamenta)* sunt ante in spondili, quia post existentia dorsi impedirent -em. **γ** *c. sensu concavitatis:* GEBER. summ. 41 p. 381 fingatur . . . concha vitrea rotunda, cuius fundus parve sit -is. **b** *spec.:* **α** *anat.:* ALBERT. M. animal. 1,295 est . . . harundo duas habens -es, quarum una medii ossis videlicet convexum habet ad silvestre et concavum ad intus *eqs. ibid. al.* *c. sensu debilitatis:* EINH. Marc. et Petr. I 3,12 p. 252,25 de . . . gibbi deformitate atque -is incommodo liberari. ALBERT. M. sent. 2,35,7 p. 574a,1 de claudicatione: . . . deviatio . . . causatur a tibiae -e *eqs.* **β** *geom.:* HUGO HONAUG. hom. 3,13,1 linea aequa, quae non -e quadam huc vel huc . . . inclinatur. ALBERT. M. phys. 5,3,4 p. 434,37 si sit linea curva multis -bus. metaph. 5,1,7 p. 224,38 una est linea, 'quae non habet -em' (*p. 1016a,11* κάμψιν) ad angulum. *ibid. al.* **γ** *archit. i. q. concameratio – Wölbung:* WALAHFR. exord. 6 p. 480,37 camera dicitur a -e, quae solet in his aedificiis fieri, quae cementicio opere desuper concluduntur. **δ** *philos. i. q. qualitas curva, notio curvi – das Gekrümmtsein, Begriff des Gekrümmten:* ALBERT. M. phys. 1,3,11 p. 57,76 -s . . . genus est et sic potentia, quae determinatur per nasum, qui est subiectum simi. praedicab. 5,4 p. 92a,42sq. -s . . ., quod est formale ad simum, est ut genus ambiens et -em in naso et in tibia. *ibid. al.* **2** *in imag. vel translate i. q. pravitas – Krummheit, Verkehrtheit:* ALBERT. M. sent. 2,21,10 p. 368b, 40 liberum arbitrium in primo statu fuit rectum, in secundo autem curvum in magna -e, scilicet in mortali. p. 369b,9 in -e voluntatis. 4,17,46 p. 738b,8 ut dicatur rectum esse illud, quod recedit a -e peccati vel devio. *al.* DAVID compos. 2,33,3 donec -s propriae voluntatis plene in te ad formam rectitudinis reflectatur.

curulis, -e. *script.:* curr-: *l.58.p.2162,11.* -ril-: *p.2162,13. form.: ?nom. sg. n.* -um: *p.2162,11. abl. sg.* -e: *p.2162,2. metr.* cū-: *l.56.* **1** *adi. i. q. dignitatem curulem significans, dominicus, magisterius – die kurulische Würde bezeichnend, herrschaftlich, amtlich:* **a** *varia (in imag.: l.58):* CARM. didasc. 107 fas, maiestas, regnum, -e tribunal nummo cesserunt. ARNULF. MEDIOL. gest. praef. p. 117,4 fateor me numquam conscendisse -es (curr- *var. l.*) quadruvii rotas. *spectat ad sedem Dei:* VITA Galli II 1423 aula -is, aula Dei. **b** sella -is *i. q. sella magistratuum maiorum, honoris – Amts-, Ehrensessel:* **α** *in univ.:* LEO MARS. chron. 2,24 p. 210,7 Adenulfus . . ., -i illum *(sc. principem captivum)* sella impositum nichil timere hortatur. **β** *sedes iudicantium – Richterstuhl:* THEODULF. carm. 28,446 te *(sc. iudicem)* susceptum sella -is habet. GLOSS. II 467,58 St.-S. sellam . . . -em dingstol. **γ** *sella regia – Thronsessel:* ECBASIS capt. 785 ab specule primis defertur sella -is. **2** *subst. fem. (ellipt.; masc.: p.2162,2; ?neutr.: p.2162,11) i. q. sella curulis, sedes honoris, magistratuum maiorum – kurulischer Sessel, Ehren-, Amtssessel:* **a** *proprie:* **α** *in univ.:* EUGEN. VULG. syll. 38,10 Sergius . . . aurea priscorum reparat nunc secla virorum . . ., fasces et -es *(cf. Flor. epit. 1,5).* RATHER. coni. 3,68 quae sunt servorum, agere non dedignatur *(sc. Ratherius)*, dominorum, adeo neglegit usum, ut posthabito -e pontificali frequentius decubet humi. PETR. DAM. epist. 105 p. 162,14 dedignatur *abbas* accumbere nisi in octogona sella, ita praeparata ac si senatoria -is in curia. GESTA Vird. cont. II 4 p. 518,24 qui *(abbas)* cum . . . concilium introisset, . . . misit *papa* ei . . . -em, in qua solitus erat residere. *in imag.:* GOZECH. epist. 6 l. 91 licet . . . Moguntia . . . in splendidissima sacri senatus sui corona non humili loco mihi -em ponat. 35 l. 819. AMARC. serm. 2,532 huc veniat *(sc. advena),* mox ut fungus surgit . . ., predia dantur ei, fasces alteque -es. **β** *sedes iudicantium – Richterstuhl:* GLOSS. IV 51,49 St.-S. currulum dinchstuol (*item* 139,2 -um). **γ** *cathedra, sella plicatilis – (tragbarer) Sessel, Faltstuhl:* GLOSS. III 691,53 St.-S. -ilis valdestul. *ibid. al.* **b** *meton. i. q. dignitas, magistratus – Würde, Amt:* GLOSS. II 77,42 St.-S. -es ambaht. ARNULF. delic. 591 non queres regimen, non a primate -em.

curulus *v.* colurus.

curvo, -avi, -atum, -are. *script.* -rb(o): *l. 57. 58. al.* *intrans.: l.32.* *partic. perf. pro adi.: passim, e. g. l.26.36.*

I *proprie i. q. flectere, curvum reddere, incurvare, inclinare – krümmen, biegen, beugen:* **A** *de rebus:* **1** *in univ.:* AETHICUS p. 133,12 falces ferreos quadroangulatos ponunt sursum -tos deorsum erectos. NOTKER. BALB. gest. 2,18 ille cum unam *(spatam)* . . . ab extremitate ultima ad summum -are niteretur, . . . disrupta est. GERB. geom. 4,2 hae *(figurae)* . . . utrisque *(lineis)*, id est rectis et -tis, componuntur. EUPOLEMIUS 2,351 chorus et . . . eurus certatim silvas quaciunt, dum robora -ant dumque levant. *al. v. et p. 13,53. 283,31.* *in imag.:* CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1182 p. 420,25 universa Gallia hoc vento agitata hac illacque -atur. **2** *c. colore quodam:* **a** *de arcu i. q. intendere – spannen (intrans. sensu medial.: l. 32):* MILO carm. 1,6,3,184 iecit cornu -ante sagittam. PETR. DAM. epist. 110 p. 240,14 eam *(sagittam)* . . . -to . . . arcu in vasti aeris superiora coniecit. **b** *camerare, confornicare – wölben:* ALCUIN. carm. 1,1510 domus . . . suffulta columnis, suppositae quae stant -tis arcubus. GERH. AUGUST. Udalr. 1, 14 p. 214 l. 28 episcopus . . . sepulchrum sibi fodere et exterius muro cingere et . . . arcum muratum desuper -are praecepit. LEO MARS. chron. 3,26 p. 395,27 iuxta porticum . . . ecclesie . . . -to pariete . . . fundavit edeculam. **c** *curvando efficere – wölben(d hervorbringen):* WALAHFR. Mamm. 18,10 columba . . . flammas secrevit et omne ignis onus camerae -ari more peregit. CARM. cod. Vat. (5330) 15,2 fęderis in signum depincxit . . . Deus irim . . . -ans illam per nubila. GESTA Bereng. 3,175 sator, totum qui -at Olymphum. OLBERT. Veron. 19 imperio . . ., quo solo aethera -vit. **B** *de hominibus membrisque corporis (de animalibus brutis: l. 50; saepius medial. vel refl.):* **1** *in univ.:* ERMOLD. Ludow. 1,485 digitos -bat. HUCBALD. carm. 2,79 creator . . . curam . . . cavens conferre creatis cetera -vit, clarum consurgere calvi concedens culmen. WALTHARIUS 248 virgo viri genibus -ta. BENZO ad Heinr. IV. 4,34 p. 392,6 ad portandos hunc *(protoplastum)* -bit fasces avaricia. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 148,20 -atur alius, ut socium dorso levet. ALBERT. M. animal. 1,337 musculorum . . . dorsi alii sunt, qui flectunt ipsum ad posteriora, et alii, qui -ant ad anteriora. *al.* *in imag.:* PAUL. ALBAR. carm. 8,15 hunc gratia relebet, quem nugis noxia -rbat. CARM. Bur. 37,3,3 quod sanctum sacerdotium . . . se -et (-rbat *var. l.*) ad imperium . . . subiugalis, . . . est . . . furor laicalis. ARNOLD. LUB. chron. 2,1 p. 128,23 quod humiliatus in terra iaceret *(sc. imperator)*, sub quo -atur orbis. **2** *spectat ad cultum religiosum:* IULIAN. TOLET. Wamb. 4 -batis genibus oleum benedictionis . . . vertici eius refunditur. LULL. epist. 103 p. 226,23 flexis genibus ac -bato poplite. AUDRAD. carm. 3,4,134 simulacra sequebar, tempore quo tecum me illis -asse recordor. PONTIF. Rhen. sup. 58 benedic, Domine, hos populos respectui tuo se supplici oratione -antes. CONSUET. Marb. 18 cum fratres ad orationem -antur. *al.* *in imag.:* ORD. celebr. conc. 2,145 nostrorum tibi, Domine, -antes genua cordium quaesumus, ut *eqs.* **3** *spectat ad debilitatem (fere partic. perf. i. q. distortus – verkrümmt, verkrüppelt):* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,26 multi, qui . . . contracti atque -bati . . . illic portabantur. VITA Leod. 2,365 (MG

[Hellmuth]

Poet. III p. 34) mulier, quae corpore toto -tis nervis spectabat cernua terram. TRANSL. Libor. II 18 quidam . . . miser, qui . . . -ta crura per sanctorum vehebat loca *eqs. al.*

II *translate:* **A** *opprimere, corrumpere, subvertere – unterdrücken, zunichte machen, verderben:* SEDUL. SCOT. carm. II 45,39 quae fuit turris nimium superba, ecce -atur nihilata Christo gens inimica. AUDRAD. carm. 3,3,70 adfirmat praesul stultum, qui sponte . . . vitae presentis gaudia -at. BENZO ad Heinr. IV. 4,37 p. 414,3 -at *superbia* imperia. METELL. peripar. 1,6 proceres, qui tutandas rapiunt res, . . . -ant munia recti. CARM. de Iuda 2,376 ius ibi -atur, ubi presidibus dominatur mundanus terror. *al.* *c. sensu depravandi:* MANEG. c. Wolfh. 9 p. 63,10 prout natura singulorum *(poetarum)* viguit, alii comedi, alii . . . tragedi effecti . . . simpliciores . . . usque ad culturam lapidum et turpitudinum -verunt. **B** *de verbis i. q. derivare – durch Ableitung bilden:* LIUTPR. antap. 6,8 cubita . . . a cubando inclinata vel -ta possumus dicere.

adv. ***curvatim.** **1** *arcuatim – bogenförmig, in einem Bogen:* EPIST. var. I 15 p. 519,31 huius statuta concilii . . ., si -m inclusa infra circulum resecantis falcis vestrae *(sc. Karoli Magni)* nonnulla . . . inlesa valuerit effugere *eqs.* **2** *corpore flexo – zusammengekrümmt:* BERTH. AUGIENS. (?) annal. praef. p. 267,11 in sella quadam gestatoria . . . depositus, vix -m ad agendum quodlibet sedere poterat *Herimannus.*

***curura** subst. *(arab.* qārūra*; cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 99)* *lagoena vitrea – Glasflasche:* ANON. secret. p. 47,12 quoddam vas, quod vocatur -a.

curusco *v.* corusco.

1. curvus, -a, -um. *script.* -rb(us): *l. 55. p. 2164,31. adde* PAUL. ALBAR. carm. 9,113.

I *adi.:* **A** *proprie i. q. flexus, curvatus, incurvus – krumm, gekrümmt, gebogen:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* THEODULF. carm. 16,2,15 pollex -o curvatus ab indice pressus sex denos monstrat. HROTSV. prim. 45 *vestis* e pilis -i contexta cameli. RUODLIEB VII 101 nasus -us fuit. THEOPH. sched. 3,16 sunt et circini ferrei duabus partibus compositi . . ., recti et -i. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 114,25 mergones . . . habent rostrum longum et -um anterius. *saepius.* *in nomine loci:* DIPL. Otton. III. 154 p. 565,26 in vico, qui Casa C-a vocatur. CHART. Rhen. med. I 647 una *(vinea)* in C-a Silva. **b** *geom.:* RAGIMB. epist. 4 p. 526,12 quatuor . . . sunt genera linearum: rectum, obliquum, -um, circulare. ALBERT. M. phys. 5,3,4 p. 433,53 -a . . . sive tortuosa linea . . . est composita ex recta et obliqua. *al. v. et p. 138,63.* **2** *c. colore quodam:* **a** *aduncus – hakenförmig gekrümmt:* CATAL. Mediol. (MGScript. VIII p. 106,40; s. XIII.[1]) non te . . . laqueet quis donis, sis (sit *ed.*) quasi piscis lesus: -a puta sub munere quolibet era. BRUNUS LONG. chirurg. 2,17 p. 129[B] intromitte instrumentum -ae extremitatis . . . et extrahe cum eo lapidem. *proverb.:* IOCALIS 7 -um se prebet, quod ad uncum crescere debet. **b** *curvatura instructus – mit einer Krümme versehen, Krumm-:* HUGO METELL. carm. 47 (MG Lib. Lit. III p. 716) contra canones talis donatio vadit, per baculum -um si rex sua regia donat. **c** *incurvatus – gebeugt, gebückt:* **α** *spectat ad devotionem:* IULIAN. TOLET. Wamb. 27 p. 522,14 -ba spina dorsi vestigiis regalibus sua colla submittit *Paulus.* BENZO ad Heinr. IV. 7,8 p. 650,16 cesar . . ., lege librum . . ., quem tibi servus ego fero -us corpore Benzo. *al.* **β** *spectat ad senectutem:* ALDH. virg. I 18 p. 247,11 licet . . . carnis . . . fragilitas . . . cernua -aque vetustate senescat. ALCUIN. carm. 54,19 -a senectus certe propinquat. **γ** *spectat ad debilitatem i. q. distortus – verwachsen, verkrüppelt:* WOLFHARD. Waldb. 4,1 reflexo in gradu directo -issimo pede gratiam . . . ambulandi promeruit. VITA Anselmi Luc. 55 quaedam de castello . . ., quae . . . incedendo -a vix duobus baculis infirmos sustentebat artus. *al.* *nom. propr.:* TRAD. Ratisb. 938 p. 470,15 (a. 1180) Werinher C-i Wisines filius. CHART. Aquens. 258 p. 551,9 Mathias C-us pistor. **d** *flexuosus, tortuosus – krümmungsreich, sich windend:* FLOR. LUGD. carm. 29,10 -is errantia flumina ripis. WALTHARIUS 423 flumina -a. CHART. archiep. Magd. 338 p. 444,33 secus -um eiusdem amnis litus. *al.* *in nomine loci:* DIPL. Loth. I. 51 p. 151,24 gualdum . . ., qui nuncupatur Rivus C-us. **e** *convexus, arcuatus – (bogenförmig) gewölbt, sich wölbend:* **α** *de rebus caelestibus:* CARM. de temp. rat. 295 zodiaco . . . -o. SEDUL. SCOT. carm. II 32,2 quamvis astrigeros decoret curvamine tractus iris in aereo roscida -a polo. FROUM. carm. 33,2 sub -i culmine cęli. **β** *de camera:* LEO MARS. chron. 3,33 p. 406,31 ante refectorium . . . -a . . . camera cisternam maximam fabricans *abbas.* **f** *per confusionem fort. i. q. eminens – viell.: hervorstehend:* ALBERT. M. animal. 1,156 -i *(oculi; cf. Physiogn. 35* χαροποί *[corr. ed. ex Adamantius 1,16,* curvi *codd.])* . . . suspiciosum . . . hominem declarant. **B** *in imag. et translate:* **1** *invius – unwegsam, unübersichtlich:* SMAR. carm. 1, 1,54 campos, . . . lector, quos tenet, ingredere, . . . iste liber . . .; aspera propulimus . . ., ut rectas habeant -a locella vias. **2** *perversus, pravus – unlauter, 'krumm':* RADBERT. Matth. 7,275 -a . . . anima, id est vitiis implicata. WANDALB. martyr. 777 populus . . . errorum -os spernit caecosque meatus. DAVID compos. 2,6 per peccatum ratio caeca facta est, voluntas -a et foeda. *al.*

II *subst.:* **A** *masc. de latrunculo q. d. in ludo scaccorum i. q. senex – 'Läufer' (de re cf. LexMA. VII. p. 1427sqq.):* CARM. var. III C 8,71 quos vicinos dominis *(sc. regi reginaeque)* -osque notavi. **B** *fem.:* **1** *linea -a, angularis – gekrümmte, gebrochene Linie:* ALBERT. M. metaph. 5,1,7 p. 224,48sq. causa . . ., quod -a minus est continua in membris animalium, est, 'quia' -ae ad angulum 'contingit non unum esse motum totius,' sed plures. p. 224,53 'recta . . . magis' est 'unum ⌞quam -a⌟' (*p. 1016[a],12* τῆς κεκαμμένης) ad angulum *eqs. ibid. al.* **2** *tumor in crure equi situs – eine Geschwulst am unteren Teil des Pferdeschenkels* (*cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1194 s. v.* curba): IORDAN. RUFF. equ. 6,35 p. 72,24 nervus cogitur incurvari, et ob hoc quoque dicitur -ba assumens ex opere suum nomen. ALBERT. M. animal. 22,93 infirmitas in equo, quam quidam -am vocant eo, quod curve crus inflectit *eqs.* **3** *machina tractoria (ad aquam ex puteo hauriendam) – (Brunnen-)Winde (de re cf. LexMA. II. p. 769):* CHART. scrin. Col. B 282 (a. 1223) domus Rutgeri . . . <obtin>ebit viam ad puteum prescriptum, ita quod ibi haurire <poterit> aquas propria urna et -a sua. **C** *neutr.:* **1** *gener. i. q. curvitas – Krümmung:* ALBERT. M. animal. 1,288 quodlibet . . . os cuiuslibet digiti est aliquantulum curvum et -um suum quoad convexum habet sursum ad superficiem manus exteriorem. *in imag.:* HEINR. AUGUST. planct. 374 accusat vitium virtus ut regula -um. **2** *philos. i. q. qualitas -a, notio -i – das Gekrümmtsein, Begriff des Gekrümmten:* ALBERT. M. metaph. 1,4,4 p. 52,21 in simplici . . . posuerunt *Pythagorici* 'rectum' et '-um' (*p. 986[a],25* καμπύλον). p. 52,29 -um habet tres formas recti et concavi et convexi. *ibid. al.*

adv. ***curve.** **1** *flexuose – krumm, in Krümmungen:* GLOSS. IV 51,41 St.-S. -e flexuose chrump. HILDEG. epist. 160[R],113 cum . . . -e incedit *aratrum*, tedium habent *stulti agricolae* id recte vertere. ALBERT. M. meteor. 3,2,15 p. 632[a],28 vapor *(sc. subterraneus)* -e exivit et quasi reflexus in se ipsum. *al. v. et l.33.* **2** *corpore flexo – gebeugt:* EBERW. Symeon. 23 quae *(anus)* per plures annos -e incedebat et se omnino erigere non poterat.

2. curvus *v.* corvus. **cus** *v.* 1. cum.

***cuscuta,** -ae *f.* *(n.: l.63)* *(arab.* kušūt*; v. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 63)* *script.* cos-: *l.62.* *form. nom. sg.* -te: *l.62.63. al.*

bruncus – Teufelszwirn, (Flachs-)Seide (Cuscuta europaea L., Cuscuta epilinum Weihe vel sim.; cf. Hegi, Flora V 3. p. 2089sqq.): GLOSS. III 554,8 St.-S. co-e toter. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 346,3 -e . . . est calidum in primo gradu, siccum in secundo. CIRCA INSTANS p. 11a[r] est . . . -e podagra lini, quod adheret circa linum. PS. AVIC. anim. 2,4 p. 97 pastam facias et misce in syrupo stecados in -am. ALBERT. M. veget. 4,83 videmus, quod planta nascitur sine radice ex alia planta . . ., sicut est planta, quae dicitur -a. *al. v. et vol. I. p. 1589,51sqq.*

cusdodio *v.* custodio.

***cusia,** -ae *f.* (?cudere) *?fabri officina vel ars ferraria – ?Schmiede(handwerk):* ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 713,24

[Hellmuth]

(a. 1241-46) iura dohane Malte . . . valent . . . cabelle baiulacionis . . . tar. mille trecentos nonaginta, -e quingentorum quadraginta (*sim.* p. 713,32).

***cusidura** *v.* *consutura. ***cusinus** *v.* *cussinus.

? ***cusis,** -is *subst.* (*?*κύτος) *venter – Magen:* MAURUS (?) anat. II p. 21,10 os ventris dicitur latine, stomachus graece; stoma enim os, -is venter interpretatur. ALPHITA I p. 316,10 stoma interpretatur os, -is id est ventris; inde stomachus, id est os ventris.

cuso *v.* consuo.

cusor, -oris *m.* **1** *qui nummos cudit – Münzer, Präger:* ACTA imp. Winkelm. I 1004 p. 767,28 (s. XIII.2) -es . . . monete pro qualibet gaczia denarios V *(sc. recipiunt).* **2** *faber ferrarius – Schmied:* EUGEN. VULG. syll. 32,2,2 -r . . . cudens gladii . . . formas.

***cuspideus,** -a, -um. *acuminatus – spitz:* IORDAN. RUFF. equ. 6,21 p. 57,3 corium c u m f e r r o -o . . . usque ad putredinem perforetur (6,49 p. 93,6).

cuspis, -idis *f. (m.: l.39.49.51. al.) script.:* cos-: *l.25.39.56. al.* cuss-: *l.67.* -pit(is): *l.25.46.49. al. form. nom. sg.* -es: *l.55.56.67. al.*

I *strictius:* **A** *proprie i. q. acumen, spiculum – Spitze:* **1** *de acumine facticio (fere ferreo):* **a** *de parte anteriore acuta:* **α** *spectat ad hastam, sagittam:* ALDH. ad Acirc. 74,7 duris pugnans ferrata -e (co-, -te *var. l.*) contis. GLOSS. III 375,17 St.-S. -s est uniuscunque teli ort. CHRON. Pol. 3,1 p. 128,15 in terra hastas suas versis -bus in hostes affixerant *Pomorani.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111A ex eis *(sagittis)* sunt, quae habent -es magnas et parvas, concavas et solidas. *al. spectat ad iaculum hamatum:* ALBERT. M. animal. 24,18 -s . . . instrumenti *(sc. cetorum piscatoris)* inferius habet triangulum sicut est sagitta barbata. *ibid. al.* **β** *spectat ad ferramenta varia:* PAULIN. AQUIL. carm. 1,128 non . . . sub tabulis . . . scalpelli rimis sulcatis -e sculpam. THEOPH. sched. 3,11 ferrum rotundum et grossum sicut festuca, cuius -s ita limatur, ut tractus, quem facit, sit rotundus. *al.* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 147,27 ponet *(sc. falconarius)* -em acus inter oculum et inferiorem palpebram *eqs.* **b** *de parte posteriore acuta:* ALDH. virg. I 25 p. 259,12 fixum -em labari in terra. II 643 -e (co- *var. l.*) vexilli. CARM. de anulo 2,27 (MG Lib. Lit. III p. 725) in baculo tria sunt . . .: attrahit uncinus, -s stimulat remorantes *eqs.* **2** *de acumine naturali:* **a** *in univ.:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 44,28 acuitas -is ipsorum unguium. **b** *de cacumine:* CARM. Paul. Diac. app. I 4,1,21 me tetigit Carulus dominus de -e pinnae. ALBERT. M. veget. 6,125 dicitur lentiscus, eo quod lentam habet -em (-tem *var. l.; cf. Isid. orig. 17,7,51*). **B** *meton.:* **1** *hasta, lancea – Spieß, Speer, Lanze:* **a** *gener. (saepius in imag., e. g. l.50):* RHYTHM. 53,12,2 acutissimo et duro feriatur *(sc. inimicus veritatis)* -te. CARM. Cenom. 5,47 -e . . . tuo. THEODULF. carm. 41,1,37 percutit Abdias Edom almi -e verbi *(cf. Sedul. carm. pasch. 2,215).* ERMOLD. Ludow. 3,232 -e F r a n c i s c o forte repletus eris (3,456. 493). SEDUL. SCOT. carm. I 6,4 terebrare falsa -e veri. FLOR. LUGD. carm. 5,71 ter Christi valida confossus -e cessit *antiquus daemon.* WALTHARIUS 931 longa . . . -s (-es *var. l.*) . . . depulit hostem. GLOSS. IV 184,54 St.-S. cospis (cospes *b*) vel -s hasta spiez. THIETM. chron. 4,28 -e perfossus . . . martirium . . . percepit *Adelbertus.* CAES. HEIST. mirac. I 10,64 cum gladiis, -tibus et baculis. *saepius. nom. propr.:* CHART. scrin. Col. B 673 (a. 1241) Theodericus C-s. *ibid. al. sensu ambiguo de mentula:* CARM. Bur. 185,9,4 er rante mir in daz purgelin -e erecta. **b** *eccl. de lancea sancta q. d. ('Heilige Lanze'; de re v. LThK.* 3*VI. p. 645sq.):* UFFING. carm. 1,15 (MGPoet. V p. 630) comites sancta bene -e tutans *(sc. Otto imperator).* **2** *venabulum – Jagdspieß:* ERMOLD. Ludow. 4,506 cadit -e fixus aper. **3** *telum – Geschoß (de tridente):* WALTHARIUS 985 dum -s (cuss-, -es *var. l.*) missa sederet in clipeo. **4** *instrumentum acutum, aculeus – spitzes Werkzeug, Stachel:* GLOSS. III 634,24 St.-S. -s stichila. IV 51,58 -s . . . stachil.

II *latius:* **A** *manubrium, capulus – Griff, Knauf:* TESTAM. Eberh. p. 93b,34 spatam I cum aureis hilcis et -e aurea. *v. et p. 26,66.* **B** *angulus extremus – äußerster Winkel, Landspitze:* WILH. RUBRUQU. itin. 1,2 ad provinciam . . . Cassarie applicavimus, que est quasi triangulus . . ., in medio . . . quasi in -e ad meridiem habet civitatem. 1,4 civitas Soldaia . . ., que est -s provincie.

[cussia *v.* *tussina: GLOSS. III 664,54 St.-S.**]**

***cussinus,** -i *m. vel* ***cussinum,** -i *n. (cf. francog. vet.* coissin; *v. M. Bambeck, Boden und Werkwelt. 1968. p. 156sq.) script.* cos-: *l.20. adde* MOSES PANORM. marisc. 4 p. 162,16. cogi-: *l.16.* cusi-: *l.13.* -ni(um): *l.18.*

pulvinus – Kissen (de re v. Heyne, Hausalt. I. p. 110sq.; J. Braun, Handbuch der Paramentik. 1912. p. 253sqq.) **1** *in univ.:* FORM. Dion. 18 p. 506,14 dirigo vobis munuscula parva . . ., id est cusinos II. REGISTR. abb. Werd. 8,3 p. 263,3 villicus . . . dabit . . . lectisternium I et -um I. HILDEG. phys. 6,19 pennae . . . eius *(sc. accipitris)* nec ad lectos nec ad -os valent. BERNH. GEIST. palp. 2,297 coginum, cervical, somnia, somnus suavia sunt. CHART. eccl. Erf. 295 lego . . . infirmis . . . unum lectum . . . et duo -nia. ACTA civ. Wism. A 536 VI -os, que *(sic)* valent I mr. CHRON. Mant. (MGScript. XXIV p. 217,11) suffocato . . . Frederico . . . cum co-o. *saepe. v. et p. 222,19.* **2** *de -is ad varios usus ecclesiae destinatis:* ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,29 donavimus . . . -os de pallio V. HARIULF. chron. 3,3 p. 88,26 in sacrario . . . bancales serici IV, et alii sex -i, serici II, ex pallio IV. CATAL. thes. Germ. I 44,5 -a de ostro et duo linea. *ibid. al.* *Hellmuth*

custis *v.* custos. *****custile *v.* *costile.

***custoda,** -ae *f.* (*cf. ital.* custode) *quae custos est – Hüterin, Bewacherin:* CHRON. Noval. 2,9 p. 139,21 (ed. Cipolla) fit ipsa *(virgo)* regis et reginę thesauris -a (custos *Aa; cf. p.2175,31*). p. 142,3.

custodebant *v.* custodio.

custodela, -ae *f.* **1** *custodia – Bewachung:* HEINR. AUGUST. planct. 1723 ad lignum vitae quibus ardor inest penetrare, . . . -a viae *(sc. ad paradisum)* patet his ut Enoch et Heliae sursum translatis *(cf. Beda hexaem. 1 [PL 91,62A/B]).* **2** *tutela - Schutz, (Ob-)Hut:* SALOM. II. epist. 24 p. 410,23 ut sub vestra -a semen doctrinae Christi in eo *(puero)* coalescat. EPIST. Teg. 7 praesuli Liutoldo, . . . -ę ovium Christi provida cautela invigilanti Wigo . . . precamen *(in salutatione).* *c. sensu consultationis:* VITA Ludow. Pii 61 p. 538,1 pene omnes, qui ob ˹-am illius *(Pippini)*˺ (custodiam illis *var. l.*) missi erant *eqs.* **3** *providentia, vigilantia – Umsicht, Wachsamkeit:* NOTKER. BALB. martyr. X. kal. Iun. p. 1087C quod *(vasculum)* . . . minister eius *(Desiderii)* -a cautissima servare curavit. CARM. var. II 15,3 catenis ferreis vinctus, omni -a servatus undique *Petrus.*

custodia, -ae *f. script.:* cos-: *p.2168,48.* -tud-: *p.2167, 58.2168,48.67.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q.* φυλακή, *vigilia, custoditio, tutela – das Wachehalten, Wache, Bewachung, Hut:* **1** *de excubatione, actione vigilandi:* CAPIT. reg. Franc. 3,9 ut, qui ad vigilias constitutas nocturnas fures non caperent, eo quod per diversa . . . scelera sua pretermissas -as exercerent *eqs.* LIUTPR. antap. 2,73 is *(Milo)* . . . nocturnas ei *(regi)* vigiliarum -as voluit exhibere (ACTA imp. Winkelm. I 915 p. 688,20). *al. de pervigilio funerali:* CONC. Karol. A 14 p. 82,12 ego *(sc. papa)* funeris adsistebam -am. **2** *de protectione, defensione i. q. tutamen, praesidium – Schutz:* **a** *spectat ad homines:* **α** *in univ.:* NOTKER. BALB. gest. 1,17 idem . . . episcopus . . . ad -am gloriosissimę Hildigardę relictus est. ALBERT. M. pol. 3,9e p. 288a,23 dat differentiam inter -am regalem et tyrannicam *auctor. al.* **β** *de protectione per milites (praesidiarios) praestita:* HIST. peregr. p. 155,2 imperator . . . et alii, qui cum eo retro e x e r c i t u s gerebant -am. (HIST. duc. Ven. 4 [MG Script. XIV p. 75,20] qui *[Maurocenus]* ad prefati e. -am fratrem filiumque ducis . . . misit). *al.* **γ** *de protectione per angelos praesidiarios divinitus collata:* LIUTG. Greg. 12 p. 77,28 sub divina -a . . . protegebatur. STATUT. ord. Teut. p. 130,13 famulum tuum, quesumus, Domine, -a tue muniat pietatis, ut *eqs. al.* ALBERT. M. summ. creat. I 4,58capit. de -a angelorum; consequenter quaeritur de ministerio angelorum, quod est -a. summ. theol. II 9,36capit. *ibid. saepius. adde:* WALAHFR.

[Konstanciak]

carm. 67,2,3 astet et angelicae -a sancta phalangis. **b** *spectat ad animalia:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 61,10capit. de -a pullorum. ALBERT. M. animal. 8,119 stant *mares* ... ibi ad -am (*p. 621a,23* ᾠοφυλακεῖ), ne alii pisces comedant ova aut pullos. **c** *spectat ad res:* RUOTG. Brun. 41 p. 43,11 hunc *(filium)* archiepiscopis ... ad -am regni Cisalpini reliquerat imperator. CONST. Melf. 1,29 dum domini personarum aliquando periculis irretiti circa rerum -as redduntur incauti. STATUT. ord. Teut. p. 97,27 de -a thesauri *eqs*. CHART. Tirol. 1201 p. 247,19 pro warda et -a dicti castri et domus. ALBERT. M. animal. 1,524 quorum *(panniculorum)* superior ... propter duriciam suam et maternam -am, quam impendit cerebro ..., dura mater vocatur. *ibid. al.* *de praesidio litorali:* CAPIT. reg. Franc. 148,5 volumus, ut comites, qui ad -am m a r i t i m a m deputati sunt *eqs.* (EINH. epist. 23). 212,6 littoris. *al.* **3** *de cura gerenda i. q. (pro)curatio – (Für-)Sorge, Obhut:* **a** *spectat ad homines:* **α** *in univ.:* WOLFHARD. Waldb. 4,12c p. 336,16 ut ... famulam in sua -a sumeret *presbyter*. EPIST. Reinh. 17 p. 17,4 quam *(sollicitudinem)* ... circa sorores illas geritis *(sc. frater)*, quarum vobis commissa est -a. ACTA civ. Kil. 28 ego Iohannes ... post obitum sororis mee puerum eius recepi in meam -am. *al.* **β** *observatio, regimen, attentio (severa) – Beaufsichtigung, Aufsicht, Überwachung:* CAPIT. reg. Franc. 14,6 locum aptum, ubi ... cum -a in pulsaturio habitare debeant *feminae velatae*. 22,40 ut virgines Deo sacratae ... d i l i g e n t i -a serventur (33,1). WILH. HIRS. const. 1,68 p. 998A lector ... exit, nisi sit in -a; tunc ... custodem suum exspectat *(sim.* CONSUET. Marb. 80). ALBERT. M. pol. 6,6a p. 608a,10 ad talem *(sc. principatum)* ... pertinet ⌞-a meretricum et epheborum⌟ (*p. 1323a,4* γυναικονομία καὶ παιδονομία). *al.* **b** *spectat ad animalia:* CONR. HIRS. dial. 965 in colendo agro, in apum -a. VITA Norb. I 9 p. 678,20 de -a ovium cytharistam ... fecit psalmistam *Spiritus sanctus.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 58,25 de nutricatione et -a, quam habent aves circa pullos. ALBERT. M. animal. 6,19 in omnibus ... avibus feminae semper magis inveniuntur circa ovorum -am quam mares. *al.* *proverb.:* OTLOH. prov. L 16 lupus adveniens indicat, quo animo ... pastor super gregis -am stabat. *in imag.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 19,24 ne grex magistro commissus iam sine vigilanti pastoris -a ... luporum mursibus pateret. LIUTG. Greg. 2 p. 70,12 qui ... in pace ecclesiae pigri sumus et somnolenti in -a gregis. *al.* **c** *spectat ad res:* LEG. Wisig. 6,5,13 si ... filii legitimi defuerint, aliis parentibus ... iudex facultatis eius *(exulis)* -am committat. CATAL. thes. Germ. 62b,3 quem *(ornatum)* ... frater Andreas ... in -am recepit. CONSUET. Marb. 151 in eius *(cantoris)* -a sit armarium librorum. 208. CHART. Babenb. 190 p. 264,1 quod ... locaremus nostre silve forestarios pro -a facienda. CHART. Aquens. 73 sigillum civitatis ... in -a decani ... esse debere. RYCCARD. chron. a. 1225 p. 135a,20 (epist. papae) ut illi, qui detinent oblata ... subsidio terre sancte, ea hiis, qui truncorum *(i. cipporum oblationibus recipiendis)* -e fuerint deputati, ... assignare cogantur. *al.* **4** *de -a captivorum:* **a** *in univ.:* LEX Raet. Cur. 9,2 omnes dominicis diebus, qui in carceribus sunt ..., iudex eos foras sub co-a expellere faciat; ... iudex eos sub -a in balneo lavare faciat. *v. et p.2173,59. al.* **b** *expressius i. q. inclusio carceralis, vincula, captivitas – Gewahrsam, Gefangenschaft, Haft:* **α** *in univ.:* CONC. Merov. p. 157,5 ut nullus clericus ... -udiae deputetur. LEG. Wisig. 3,4,6 cum eos *(adulteros)* servi reppererint, sub h o n e s t a -a teneant, donec *eqs*. (CONST. imp. II 98,4). WIPO gest. 21 quem *(Chuononem)* imperator in liberis -is aliquantulum castigavit. *al.* *in imag.:* HRABAN. epist. 39 p. 478,4 clausa *(sc. ianua)* ... non ad -ę poenam, sed in beatitudinem sempiternam *(spectat ad Vulg. Matth. 25,10).* **β** *de obsidio ('Geiselgewahrsam'; de re v. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 239):* EPIST. Reinh. 13 p. 14,1 ut precium, quod a fratre exigebatur, persolveret, ... aut ipse in -a pro fratre retentus exactores pecunie repetende securos redderet. **B** *latius:* **1** *in univ. i. q. repositio – Aufbewahrung:* LEX Baiuv. 9,16 capit. p. 231,1 de -a furtivae rei. WILH. HIRS. const. 2,38 ad rasoriorum -am specialiter unus frater deputatus est. CHART. Traiect. 1376 quia dicta carta propter vetustatem et pravam -am est obscurata. *al.* **2** *locut.* sub clavis -a observare *i. q. clausum servare – unter Verschluß halten:* WETT. Gall. 34 p. 276,3 quam *(capsellam)* sub clavis -a ... observavit.

II *translate:* **A** *vigilantia, attentio – Wachsamkeit, Aufmerksamkeit:* **1** *in univ.:* AGOB. 7,24,8 erga quas res *(sc. ecclesiae)* quanta reverentia quantaque fides et -a adhibenda sit. THIETM. chron. 4,10 regnum ... filii eius -a servabat virili *imperatoris mater*. OTLOH. prov. O 17 omni -a serva tuum cor. *al.* *de sensuum perceptione:* SCHOL. Boeth. mus. 1,14,1 hic nota AICTHCTHPION (*i.* αἰσθητήριον), id est -am omnium sensuum, quae primo in corde communiter continetur, inde specialiter ad omnes sensus corporis producitur. **2** *c. colore quodam:* **a** *diligentia, accuratio – Sorgfalt:* CAES. HEIST. Engelb. 1,4 p. 241,17 cum maximas haberet expensas ... propter ... nobiles, quorum timore corpori suo -am adhibebat satis sumptuosam *archielectus (iron.)*. STATUT. ord. Teut. p. 63,23 que *(sacerdotalia indumenta nitida)* eciam in loco mundo sub diligenti -a reponantur. **b** *(prae)cautio – Vorsicht:* LULL. epist. 92 p. 211,15 quia illa fovea omni -a cavenda est. ANON. coit. 1,4,59 calidis ... et humidis non adeo contraria est venus; ... calidis modeste ... sollicitudo -e est adhibenda. **B** *observantia, obtemperatio – Einhaltung, Wahrung, Befolgung:* BEDA hist. eccl. 4,23 p. 254,9 p a c i s et c a r i t a t i s -am docuit *Hild abbatissa* (CHART. Alsat. B 583 p. 357,23. *al.*). ARBEO Corb. 3 sub omni -a silentii fieri decrevit miraculum. 26 dux ... patientiae servans -am *eqs.* IDUNG. PRUF. dial. 1, 783sq. habetne vester ordo *(sc. Cisterciensis)* cum -a regulae -am canonum? STATUT. ord. Teut. p. 93,22 omnis honor ordinis, ... norma iusticie, -a discipline dependent a bono pastore. **C** *conservatio, memoria – Bewahrung, 'Gedächtnis':* CHART. Welt. 6a p. 113,15 (a. 1220) quia labilis hominum memoria, ad -am actuum hominum laudabilium convenit scripture subsidio instaurari. CHART. Babenb. 236 p. 55,27 quoniam ... modus reformande pacis ... oblivionis pallio solet occultari, ideo ... fideli litterarum -e debet commendari, ut *eqs.* (*sim.* 443). CHART. Aschaff. 46 p. 169,48 fidelis est literarum -a *(item* CHART. Eichsf. 304. *al.). al.* **D** *exercitio, servatio – Ausübung, Wahrnehmung:* ACTA imp. Winkelm. I 186 p. 162,33 (a. 1220) concedimus ... omnem potestatem ... exceptis illis nostris regalibus cum districtu, quorum -a homo et missus noster ... in feudo a nobis habere dignoscitur.

III *meton.:* **A** *de hominibus (de animalibus: l. 57):* **1** *gener. i. quae custos est – Hüterin:* THIETM. chron. 6,85 a viro suimet Wirinhario ineffabiliter defletur; fuerat enim haec vite eius et animae diligens -a *domna Liudgerd*. **2** *spec.:* **a** *vigiles, excubiae, statio – Wache, (Wach-)Posten, Wachmannschaft:* CHRON. Fred. 4,36 p. 137,3 vir Dei cernens, quod nullis costudiis angeretur. DIPL. Otton. I. 191 dimidiam partem ... civitatis cum ... assiduis vigiliis et -is intus et foris. WIDUK. gest. 1,11 p. 19,19 irruunt super muros invenientesque sine vigiliis ac -is ingressi sunt urbem *Saxones*. CARM. de Frid. I. imp. 605 itque reditque viam -a Mediolana. *al.* *per compar. vel in imag.:* CARM. var. III C 8,89 extat -a sollers *(in ludo scaccorum).* **b** *custodes corporis, stipatores – Leibwache:* ALBERT. M. pol. 3,10s p. 304a,13 'antiqui -as (*p. 1286b,37* φυλακάς) dederunt, quando praefecerunt civitati quemdam'. *adde:* ECBASIS capt. 653 linces cum dammis, hi sint -a regis. **c** *milites praesidiarii – Schutztruppen:* THIETM. chron. 7,23 p. 424,17 Miseco ... nostros abisse ... nullamque post se -am esse relictam sensit. **B** *de rebus:* **1** *gener.:* **a** *locus custoditus – bewachter Aufenthaltsort:* AMALAR. off. 4,42,11 non ... possumus intellegere de omnibus, qui sint, qui ilico, postquam recesserint de corpore, penetrent regna caelorum, aut qui in aliis -is recipiantur *(de purgatorio, ut vid.).* AGNELL. lib. pont. 157 p. 379,25 venit ad eum *(Sergium antistitem)* Stephanus ... in ipsa -a, ubi Sergius pontifex erat. **b** *carcer – Gefängnis:* CHRON. Fred. 2,54 p. 75,29 Richarius ... in -udia redagetur. CONC. Karol. A 5 p. 38,16 Bonifatius ... falsos sacerdotes ... retrudi fecit in -am. CAPIT. reg. Franc. 44,8 de clamatoribus ... antiqua consuetudo servetur, id est, ut in -a recludantur, donec *eqs. saepius. v. et vol. I. p. 1504,38.* **c** *ptochotrophium – Armenhaus:* GESTA Camer. cont. II C

6,94,2 sub antiquorum tempore rector huius -ae propter salutem animae studebat bene facere. **d** *repositorium – Aufbewahrungsstätte:* CHRIST. STAB. Matth. 56 p. 1485D graece gazophylacium, latine divitiarum -a. **e** *receptaculum – Aufbewahrungsgefäß:* Ps. HIPPOCR. sang. 16 urina spissa sucida, in gressu rubea, in -a fumigatur umbris inferius. **2** *eccl.:* **a** *munus custodis – Küsteramt, Küsterei:* PAUL. FULD. Erh. 2,3 quae *(sanctimonialis)* -ae p r a e e r a t ecclesiasticae (CHART. Salisb. I 405). CHART. archiep. Magd. 399 p. 525,26 ut, quicunque -am administraret, de censu predictorum mansorum tectum ecclesię ... restauraret. INNOC. III. registr. 1,482 cum in Albensi ecclesia quedam dignitas, que -a dicitur, ad tuam donationem pertinens habeatur. CHART. Burgenl. II 151 magistro Thoma preposito ecclesie nostre, Oliverio cantore, -a vacante, Simone decano existentibus *eqs. saepe in chartis inde a s. XII.* **b** *domus, casa custodis – Haus, Wohnung des Küsters:* CHART. Brixin. 89 (a. 1236) custos Brixinensis ecclesie coram nobis aream spectantem ad -am iuxta sacrarium, in qua quondam ... prepositus residebat, ... domino Heinrico ... contulit. **c** *pars provinciae Ordinis Fratrum Minorum (custodi q. d. subdita) – 'Kustodie' (de re v. LThK. 3VI. p. 547):* CHRON. Erf. min. cont. Ib p. 683,4sq. frater Iohannes ... et frater Waltherus ... ordinis Minorum de -a Picardie, sed de conventu Valenzin in -a Cameracensi. SALIMB. chron. p. 218,24 in provincia Francie ... sunt octo -e. p. 411,11 cognovi quendam fratrem ..., qui fuit custos Parmensis -e. *ibid. al.* **d** *consuetudo (monastica) – (Ordens-)Gewohnheit:* WALAHFR. Gall. 1,5 si sciret ... locum, in quo cellula fieri potuisset -is aliquantulum regularibus oportuna. VITA Udalr. Cell. II 90 (46) qui *(Eberhardus prior)* tunc super eiusdem congregationis -as solicite vigilabat. *al.* **3** *publ. et iur.:* **a** *munitio in confinio posita – Grenzwache, -übergang:* COSMAS chron. 2,15 p. 105,20 viri ... iam ultra portam -e ... duci obviam veniunt *(cf. notam ed.).* **b** *patrocinium – Schutzherrschaft:* CHRON. Albr. a. 1197 p. 874,35 Heymericus, rex Cipri, -am sortitus est regni Hierosolymitani. **c** *ius pascendi – Hut-, Weiderecht:* CHART. Westph. VII 56 p. 24,30 (a. 1207) quod Everardus Vlecko quandam -am, que hude teutonice dicitur, habebat. CHART. Raitenh. 344 nos Fridericus ... archiepiscopus ... revocamus integraliter omne ius -e, quod vulgo dicitur g e h a i (REGISTR. Baiuv. A p. 179,9. *al.*). **d** *de diversis muneribus, iuribus sim. fere i. q. magisterium – etwa: Aufsichtsamt, -recht:* **α** *in univ.:* CHART. Gosl. I 301 p. 328,32 (a. 1181) mansus ... pertinentes ad -am granarii Goslarie. p. 332,33 ad -am pertinet census iste silvalis: *eqs.* CHART. Friburg. 53 p. 41,4 de ... -is silvarum ..., quod vulgariter wiltban dicitur. REGISTR. Xant. p. 94,40 item est officium, quod vocatur spikerambt sive -a granarii. REGISTR. Baiuv. A p. 323,26 item de -a segetum, que dicitur flurampt, ... VIII solidos. *al.* **β** *de stagione q. d. ('Burghut'):* CHART. ord. Teut. 2 p. 2,20 (a. 1160) dono Iohanni ... et heredibus suis in perpetuum -am et drogomanachgium omnium pertinenciarum cuiusdam castelli mei. CHART. Port. 82 p. 108,16 quod Albertus ... miles eadem bona prius a nobis in beneficio tenuerat pro -a castri nostri Sconenberg. CHART. Babenb. 299 ad predicte turris -am te *(Volricum)* infeudamus. *al.* **γ** *de gardia q. d. ('Schutzrecht'):* CHART. Mog. B 140 (a. 1200) quod advocaciam ecclesie in villa Monekescowen sive -am vel gardyam secundum iuris nuncupacionem ... iure concessimus feodali. CHART. Ger. Col. 82 p. 82,1 -am eorundem hominum sibi deberi ... asserebant. CHART. Tirol. notar. I 518 p. 252,9 quam *(domum)* dicit *episcopus* sibi pertinere iure -e cum honore castellancie. **e** *servitium vigilandi, militia – Wach-, Wehrdienst:* CHART. Salem. 417 p. 466,31 (a. 1266) donamus ... domum ... eximentes ... ab omnibus collectis, a vigiliarum custodibus et -a, ... ab omnibus servicii generibus. CHART. Pomm. 1172 p. 432,6 ab ... expeditione perpetuo sint liberi et immunes, nisi ... terre communem -am, que lantwere vulgariter appellatur, fieri ... necessitas exigat. *al. adde:* DIPL. Heinr. V. (ed. H. Bresslau, Diplomata centum. 1872. p. 124,32) censum, quem pro vigiliis ... soliti erant *(sc. cives)*, salva tamen -a civitatis, ... eis condonamus.

custodiarium, -i *n.* **1** *specula, vigiliarium – Warte, Wachhaus:* GLOSS. IV 139,3 St.-S. -um warthus. *al.* SUMM. Heinr. C p. 242 -um werehvs. **2** *carcer, custodia – Gefängnis, Haft:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,34 in diversa praesidia et in -a illos *(sc. maiores Saxonum)* disportari ... praeceperat *rex.* a. 1076 p. 287,27 quos *(episcopos)* ille *(papa)* ... in monasterialia quaedam -a ... fecit incarcerari. a. 1079 p. 316, 44 ad quam *(synodum)* ... episcopi ... plerisque insidiarum et -orum articulis ... secure pertransitis ... pervenere.

custodio, -ivi (-ii), -itum, -ire. *script.:* cos-: *l.69.p.2171,27. 29.41. adde* LEX Sal. Pipp. prol. 1. *al.* cusdo-: *p. 2171,32.* -tud-: *p.2171,27. adde* DIPL. Merov. I 60 p. 54,14. CHRON. Fred. 4,87 p. 165,5. *al. form.:* -deba(m): *l.34. adde* FORM. Senon. I p. 289,15. *metr.* -tŏd-:*l.49. pendet* pro: *l.31. partic. praes. usu subst.: l.53.*

I *proprie i. q. servare, vigilando tueri – bewachen, (be)hüten, (be)schützen (absol. i. q. vigilare – wachen):* **A** *strictius:* **1** *praevalente sensu vigiliae (praesentialiter atque continuo) agendae:* **a** *de hominibus:* **α** *in univ.:* LIUTPR. antap. 3,45 l. 753 hoc *(sc. transire pontem)* ... nisi consensu munitionem -entium fieri non potest. BERNOLD. CONST. chron. a. 1100 p. 467,31 praedicto abbati sepulchrum Domini -endum commiserunt. CHART. Laus. 842 que *(vinea)* debet capitulo tercium sestarium clari vini et -ire *(i. ad custodiam, ut vid.)* unum custodem. CHART. Tirol. notar. I 797 Swikerius ... dixit se accepisse a ... preposito C libras den. Ver. ... ad -endum castros et municiones in episcopatu (*item de praesidio castrorum:* CHART. Osn. II 371 p. 291,37 quod abbas ... terciam partem castri tam in vigilibus quam in custodibus aliis -et). *al. c. sensu defendendi:* CHART. Rhen. med. II app. 13 p. 364,25 (s. XII.med.-ex.) tertius *(sc. mansionarius)* ... debet vigilare et domum pro incendio et aliis casibus -ire. app. 15 p. 398,2 isti *(piscatores)* piscabuntur in rivulis ... et -ent rivulos ab aliis piscatoribus. *al.* **β** *spectat ad captivos:* CHRON. Fred. 4,11 qui *(milites)* eum *(Christum)* -debant (-bant *1 p. corr.*). CONC. Karol. A 61 app. 3 p. 808,17 conmendatus est *Ebbo* ... ad -endum Freculfo ... episcopo. THIETM. chron. 3,5 Bawariorum dux captus est et ad Ingilhiem deductus caute -itur. *al.* **γ** *spectat ad mortuos, infirmos i. q. pervigilare (apud) – wachen bei:* PONTIF. Rom.-Germ. 149,44 deputandi sunt, qui ipsum c o r p u s *(sc. mortui)* -ant (EBERW. Symeon. 21). THIETM. chron. 4,72 cum eundem *(fratrem)* iam poene deficientem confratres -rent *eqs.* (*item de infirmo:* CONSUET. Marb. 136capit. p. 239 de fratre, qui est in agone, qualiter -atur). *adde:* LEX Ribv. 80 si quis hominem ... interficerit, coram testibus in quadruvio in clita eum levare debet et sic XL seu XIV noctis -ire. **b** *de sanctis, Christo, angelis:* HRABAN. epist. 17a p. 421,21 qui *(Iesus)* vos ... nunc et semper -ire dignetur. TIT. Rom. 6,2,2 (MG Poet. IV p. 1016) angelus hanc Domini Paulo cum principe sanctus -at portam semper ab hoste nequam. ALBERT. M. summ. creat. I 4,58,1capit. qua necessitate angeli -ant. *ibid. saepe. partic. praes. pro subst. i. q. angelus praesidiarius – Schutzengel:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,58,7 p. 618b,4 quaeritur de numero et nominibus -entium. *ibid. al.* **c** *de animalibus:* ALBERT. M. animal. 5,64 de quo *(animali)* dicitur, quod -it alia quaedam ostrea. **2** *praevalente sensu curae, administrationis gerendae:* **a** *in univ.:* TRAD. Frising. 108a (a. 782) pertinentia hereditatis meae ... Altilo tradidi ad possidendum et -endum. LIUTG. Greg. 5 p. 72,5 Willibaldus ... episcopatum ... melioravit et -vit (*sim.* THANGM. Bernw. 41 p. 776,30). REGISTR. Prum. 95 mansus ..., qui -it forestum. 114 p. 253,15 debet curtem -ire *(sc. mansus).* ORD. coron. imp. 2,1 ut ... fideliter regnum -at (constituat *var. l.*). 8,11. IDUNG. PRUF. argum. 661 quia virginum monasteria ... sub abbatum regimine -bantur. CONST. imp. III 121 cum ... comes palatinus Rheni ... possessiones et alia iura imperii -ire debeat. *saepe.* **b** *spectat ad animalia:* LEX Baiuv. 15,1 si quis c a b a l l u m ... ad -endum mercede placita commendaverit (ARBEO Corb. 21 p. 212,9). LEX Sal. Pipp. 10,5 si ... pecora cos-ente pastore in messe aliena incocurrerent. REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 18,14 porcos. *al. in imag.:* CAND. FULD. Eigil. I 20 laborabat, ut g r e g e m sibi commissum ... in Dei servitio -ret (HRABAN. epist. 41 p. 480,45). **B** *latius:* 1 *as-*

[Konstanciak]

servare – aufbewahren, verwahren: **a** *in univ.:* Lex Baiuv. 9,16 ille, qui de manu furis furtivam rem ad -endam acciperit. 15,2 si cui . . . ornamenta vel quaecumque species fuerint commendatae sive -endae traditae sint sive vendendae. Conc. Karol. A 34,18 ut presbyteri sub sigillo -ant chrisma. Gerh. August. Udalr. 1,27 l. 126 corpus *(sc. Udalrici)* in aecclesia . . . caute et devote -batur. *adde:* Ruotg. Brun. 49 p. 52,8 quicquid thesauri nostris opibus illati ęcclesie . . . clavibus . . . Evizonis . . . -itur. **b** *reservare – aufsparen, zurückhalten:* Chart. Laus. 495 p. 428,31 (c. 1213) apes sunt villici, nec debet sociis dividere ceram, sed debet -ire ad lumen dominorum. **2** *providere – sorgen (für), besorgen:* Dipl. Loth. I. 139 p. 311,27 ad luminaria . . . -enda vel concinnenda tribuimus *eqs.* **3** *absol. i. q. munere custodis fungi – das Amt eines Kustos bekleiden:* Chart. Argent. I 257 p. 200,11 (a. 1238) villicus, qui -bat primitus, transfretavit mare.

II *translate:* **A** *observare, animadvertere, respicere – achten (auf), beachten, (ein)halten:* **1** *pendet acc.:* **a** *gener.:* **α** *spectat ad res:* Lex Alam. 40 cognoscat *(sc. parricida)* se . . . secundum iussionem Dei fraternitatem non -ivisse. Hraban. epist. 6 qualiter eas *(virtutes)* appetentes et -entes Deo placerent *(sc. populus)*. Consuet. Trev. 6 s i l e n t i u m in claustro dum -itur (Consuet. Marb. 126). *al.* **β** *spectat ad homines i. q. tractare – behandeln:* Dipl. Conr. III. 162 ut . . . personam ipsius *(abbatis)* honorifice in omnibus -as *(sc. dux)*. **b** *publ., iur., canon.:* **α** *in univ.:* Chron. Fred. 2,30 p. 54,3 propter lege costudienda. Leg. Wisig. 12,2,5 non ferias -et, non sabbata colat *Iudaeus*. 12,3,14 p. 442,25 observationes. Lex Sal. Pipp. 82,2 lex ista cos-atur. Conc. Karol. A 38,24 horas canonicas. 56^{A},25 ecclesiastica iura. Chart. Sangall. A 63 qui contra hanc cartulam venire . . . voluerit, . . . inferat p a r t i -enti . . . duplam repetitionem (138 cusd-ente. *sim.* Dipl. Merov. II 3 p. 93,14). Dipl. Ludow. II. 31 fines et termini antiqui . . . -antur. Dipl. Otton. I. 239 p. 334,27 quod, ut . . . ab omnibus observetur inviolabiliterque -atur *eqs.* (*sim.* Dipl. Heinr. III. 143. Dipl. Heinr. IV. 233). *al.* *spectat ad computum paschalem:* Beda hist. eccl. 3,25 p. 187,17 quem *(circulum XIX annorum)* vos . . . a tota Christi ecclesia -tum pro nihilo contemnitis. **β** *de causa agenda, vadimonio obeundo:* Form. Andec. 53 veniens in eo placito illi de manum usque ad vesperum p l a c i t u m s u u m legibus co-vit et solsadivit (Form. Marculfi 1,37. Dipl. Karoli M. 216. *al.*). Dipl. Loth. I. 45 p. 136,18 mallum -ire . . . vel alias functiones . . . exactare. Dipl. Otton. II. 241 p. 272,4 neque placitum -ant *homines ecclesiae*, nisi ante sui presentiam pontificis. *al.* **c** *gramm. et mus.:* Hraban. epist. 1 p. 382,7 ille . . . , qui . . . litterarum dispositionem . . . diligentius -it. Godesc. Saxo gramm. 2 p. 480,21 poetae pauciorum verba sillabarum necessario producta -unt. Odo Aret. ton. A praef. p. 249^{a},13 ut . . . tonos . . . studiosissime -ant *cantores.* **2** *pendet* ut (ne) *i. q. procurare – achtgeben, -haben:* Conc. Karol. A 39^{A},140 ut illud ita vigilantissima cura -at *cellerarius*, ne ministri . . . annonam fratrum . . . dissipent. Thietm. chron. 6,99 germanum . . . verebatur et, ne umquam ad se veniat, diligenter -ire conatur *dux.* 7, 21 nos . . . sibi per Christum reconciliet et, ne quid tale ulterius paciamur, clemens -at *Deus*. Idung. Pruf. dial. 2,946 quamvis prioris providentia -at, ut omnia secundum preceptum . . . fiant *eqs.* **B** *conservare, tenere, sustentare – bewahren, (er)halten, aufrechterhalten:* **1** *gener.:* **a** *in univ.:* **α** *de hominibus (de Deo: l.72):* Conc. Merov. p. 101,6 quae *(sc. norma et disciplina)* conveniant . . . in posterum -iri. Lex Baiuv. 15,10 dum viduitatem -ierit *mulier*. Conc. Karol. A 24^{A},8 ut p a c e m omnibus inperetur -iri in eclesia (Chart. Babenb. 182 p. 248,25. *al.*). 46^{B},37 vir castum debet -ire coniugium. 50^{D},69 p. 671, 1 ut virginitas . . . usque ad nuptias sit -enda. Idung. Pruf. argum. 948 ut presbiteri . . . famam suam -ant. Radbert. psalm. 2,1243 monogamia castissime -itur. Hrotsv. Gall. I 2,3 quin inviolatum -am sacramentum propositi (*sim.* Statut. ord. Teut. p. 130,14 propositum . . . -ire). *adde:* Hraban. epist. 8 p. 394,27 beatitudinem tuam omni tempore divina gratia bene valentem -at. Dipl. Constantiae 16 p. 56,2 ut felicitatem suam *(sc. Heinrici imperatoris)* Deus -at. **β** *de rebus:* Botan. Sangall. 1 praef. animas hominum et corporis -it *herba vettonica.* Urso element. 4 p. 77,24 hee *(qualitates)* . . . consona similitudine ipsum *(elementum)* in suo esse -unt. **b** *refl.:* Thietm. chron. 8,8 p. 502,27 caelesti sponso se virginem castam conatur offerre ac immaculatam se . . . -ire studuit *Sisu*. *expressius i. q. integrum permanere – 'sich halten':* Wilh. Rubruqu. itin. 15,4 unum flasconem de vino muscato, quod optime se -ierat in tam longa via. **2** *t. t. iur.* lectum *(sc. mariti mortui)* -ire *i. q. viduam permanere – im Witwenstand bleiben:* Leg. Lang. p. 660,11 (chart. a. 774) si ipsa *(coniux)* post meum decessum . . . l e c t u m meum -ierit, volo *eqs.* (Trad. Ratisb. 26 p. 33,16). **3** *math. et mus.:* Gerb. geom. 6,7 p. 95,15 qui *(numerus)* omnes geometricae medietatis proprietates -at. Ps. Odo Clun. dial. 4 p. 254^{a},37 tres sunt . . . divisiones, quae naturalem vocum . . . positionem -unt. **C** *protegere, liberum servare – bewahren (vor), freihalten (von):* Gerh. August. Udalr. 1,9 l. 95 os a malo vel pravo eloquio -ire. Rahew. gest. 4,26 p. 269,26 quia scimus sinceritatem vestram et animam vestram in hac parte a culpa -tam. Chart. episc. Hild. I 368 p. 352,35 quietos eos *(homines)* ab omni vexatione -ent *advocati.* **D** *cavere – sich hüten, sich in acht nehmen (usu refl.):* **1** *in univ.:* Liutg. Greg. 9 p. 74,35 ut a ceteris propinquis suis caute se -rent *latrones*. Amalar. bapt. 2^{b},57 si in hoc, quod praedico, me ipsum -am. Dipl. Conr. II. 147 p. 199,10 ut . . . predones cautius se -ant. *al.* *spectat ad morum probitatem:* Conc. Karol. A 38,30 se ipsas -ire sibique commissas servare . . . decertent *abbatissae.* **2** *se continere – sich enthalten:* Thietm. chron. 1,25 quae *(contectalis)* . . . praesentem *(sc. maritum)* . . . , ut se -at, ortatur. 8,23 peccatores . . . , ut se -ant . . . , sumopere studeant. **E** *se gerere – sich verhalten (usu refl.):* Trad. Frising. 348 (a. 815) usque dum ipse *(Spulito)* . . . fideliter se -disset erga domum sanctae Mariae (*sim*. 384 p. 326,34 contra domum).

***custodissa,** -ae *f.* (custos) *quae custodis, sacristae munere fungitur – Küsterin, Mesnerin:* Chart. Mog. A II 559 p. 928,9 (a. 1191) nomina testium sunt hec: Gůta dechana, . . . Sophia -a ęcclesię nostrę *(sim.* Chart. Salisb. 356. *al.)*. Gisleb. Mont. chron. 15 in prima ecclesie institutione . . . decana pro spiritualibus regendis et -a pro custodia sanctorum et thesauri . . . et complemento luminarium et sonitu campanarum . . . fuerunt constitute. Chart. Biel. 20 p. 13,32 Cristina decana, Reinsvindis -a totusque conventus dominarum. *al.*

custoditio, -onis *f.* *observantia – Wahrung, Befolgung:* Mirac. Bert. cont. I 44 p. 517,10 nulla . . . de prefato Christi martyre -o agebatur sollempnitatis nisi tribus lectionibus. Otto Bamb. epist. 39 p. 1349^{B} (chart.) nulli successorum nostrorum pontificum ea *(statuta)* violare sit licitum, pro quorum -e praemium debet sperare perpetuum.

***custoditivus,** -a, -um. (custodio) **1** *de hominibus i. q. ad conservandum intentus – auf das Bewahren bedacht:* Albert. M. eth. I 265 p. 230,64 quicumque non est multum 'acceptivus nec -us' (*p. 1120^{b},15* φυλακτικόν) p e c u n i a e, sed 'emissivus', id est dativus . . . , non facile ditatur (II 4,1,4 p. 279^{b},11). **2** *de rebus i. q. defensorius – schützend:* Albert. M. div. nom. 1,66 p. 42,23 'substantia omnium' . . . 'contentiva' *(sc. nominatur)*, inquantum iam perfecta conservat in esse; -a, secundum quod defendit a corrumpentibus. *v. et l.68.* *subst. neutr. i. quod custodit, defensio – das Schützende, Schutz-(vermögen):* Albert. M. summ. creat. I 4,61,5 p. 657^{b},20 zonas . . . ⌞fecundarum (secundarum *ed.*) ipsarum -um virtutum⌟ (*PG 3,333^{A}* τὸ τῶν γονίμων αὐτῶν φρουρητικὸν δυνάμεων) . . . circa seipsum circumferi *(de cingulo vestis sacerdotalis)*. cael. hier. 15,6 p. 238,44 dicimus 'palpebras et supercilia', quae circumformantur angelis, significare ipsorum '-um', idest virtutem vel diligentiam custodiendi.

adv. ***custoditive.** *modo defensorio – schützend:* Albert. M. cael. hier. 15,1 p. 224,33 eas *(caelestes essentias)* esse 'existentes custoditivae propriarum virtutum' . . . vel '-e', adverbium sub eodem sensu.

***custoditor,** -oris *m.* *custos, curator – Hüter, Wächter:* **1** *proprie:* **a** *in univ.:* Chron. Ven. Alt. p. 171,22 Hetolus cum . . . uxore sua . . . iumentorum et equorum erant vardatores

[Konstanciak]

. . .; Valcarii canes observabant; Vanarii vanifactores et astores -es. *agaso – Stallknecht:* Moses Panorm. infirm. 44 p. 140,11 necessarium est ad -em equorum in tempore hyemis dare bibere semel in die equo. **b** *praefectus, magister – Vorsteher, Verwalter:* Hist. Walc. 45 *Erenbertus* fidelibus . . . rerum familiarium -bus sumptus amplificationis *(sc. ecclesiae)* . . . tradidit *eqs*. Chart. Ital. Ficker 347 p. 378,2 precepit *(sc. episcopus)* eisdem potestati et communi . . ., ut . . . ponant rectores vel consules . . . adque -es . . . in castris episcopatus. **2** *translate i. q. conservator – (Be-)Wahrer:* Greg. IX. registr. 449 contra fidem et pacem, quarum predicabaris hactenus inviolabilis -r *(de Soldano)*.

***custumia** *v.* *costum(i)a.

***custor,** -oris *m. (f.: l. 21)* (custos) *script.* -ur: *l. 18. occurrit in schedulis nostris usque ad s. IX.in.*

custos, vigil – Hüter, Wächter: **1** *spectat ad custodiam carceralem:* Lex Raet. Cur. 9,2,1 si . . . reus per glienciam de ipso custode fugiret, sciat . . . -ur (-r *Ac*) *eqs.* **2** *spectat ad vigilantiam, curam spiritualem:* **a** *de rectoribus monasteriorum, ecclesiarum:* Form. Andec. 46 p. 20,28 in monastirio . . ., ubi illa abbadissa -r preesse videntur (*sic; sim.* Form. Marculfi add. 1b ubi abba il<le> -r preesse videtur). Trad. Weiss. 17 p. 197a,7 ut . . . -es eclesiarum . . . vendendi . . . liberum perfruantur arbitrium. *al.* Chart. Sangall. A 16 pertransfundo ad ecclesia sancti Gallunis, . . . ubi Automarus abbas -r est, iste omnia. *al.* Chart. Fuld. B 72 p. 129,18 ut ab die presente -r ecclesie sancti Bonifatii, id est Sturmi abbas, . . . vendendi . . . habeat potestatem *(sim.* 231 p. 332,20. *ibid. al.)*. Trad. Frising. 200b ubi Erchanheri venerabilis -r esse videtur. *al.* **b** *de Christo (in imag.):* Hymn. abeced. X 2 Xristus . . . pastor animarum, -r greguum.

***custoria** *vel* ***custria,** -ae *f.* (*custor) *custodia – Küsterei:* Chart. Hagenow. 59 (a. 1036) ut de quesitis et inquirendis omnia appendentia causa luminis ad -oriam pertinerent. Chart. Westph. 39 p. 45,7 (ed. J. S. Seibertz, UB zur Landes- und Rechtsgeschichte des Herzogthums Westfalen. I. 1839) hec *(Gundradis)* . . . semet cum filiis suis . . . ad sanctum tradidit Patroclum, videlicet in -trie officium.

custos, -odis *m. vel rarius f. script.:* gu-: *p. 2175,71.* cos-: *p. 2174,64. adde* Trad. Frising. 1586 p. 426,16. -tud-: Trad. Frising. 1557c. *form. sg.: nom.:* -us: *p. 2174,27.56. 57. adde* Chart. Sangall. A 614. *al. gen.* custi: Chart. Neocell. Brixin. 47 p. 89,29. *dat.* custi: Chart. Neocell. Brixin. 47 p. 91,7. *acc.* custem: Chart. Neocell. Brixin. 47 p. 90,27.

tutor (tutrix), qui (quae) vigilat, custodit, vigil – Wächter(in), Hüter(in), Bewacher(in): **I** *proprie:* **A** *praevalente sensu vigiliae (praesentialiter atque continuo) agendae:* **1** *de hominibus:* **a** *latius:* Waltharius 1177 primi -em somni iubet esse puellam *(sc. Hiltgunt).* Bruno Querf. Adalb. A 1 -s fratris *(de sorore)*. Ysengrimus 6,312 cuius erit -s, qui negat esse sui? *al.* **b** *strictius de specialibus -um generibus:* **α** *de stipatore, -e corporis:* Einh. Karol. 22 p. 27,19 ad balneum . . . satellitum et -um corporis turbam invitavit. *sensu collectivo i. q. custodia – Wache:* Poeta Saxo 5,330 secum fecit proceres . . . lavari quodque sui -s corporis agmen erat. **β** *de carcerario:* Vita Heinr. IV. 3 p. 15,23 alii fuga elapsi, alii propter pecuniam a -bus dimissi *eqs.* Chart. Argent. I 616,17 p. 468,18 officium -is cippi sive carceris est omnes custodie sue commissos diligenter servare (Chart. Babenb. 232,72). *al. in imag.:* Walahfr. Wett. 62 carceris ipse fuit -s, quo saepe cupivit finitimum expectare diem *(de monasterio).* **γ** *de -e disciplinae:* Wilh. Hirs. const. 1,22 p. 953D pro signo -um iuvenum . . . admove digitum minimum . . . et indicem pone ad oculum. Consuet. Marb. 46 numquam sine -is sui presentia degant *pueri.* Arno Reichersb. scut. p. 1510B disciplinae totius claustralis -es deputantur, quos circatores . . . vocant. Chart. Xant. 102 coartato numero officiatorum usque ad duodecim . . ., videlicet duos coquine magistros, . . . duos dormitorii -es *eqs. al. adde:* Gloss. II 709,4 St.-S. -em magezogo. **δ** *usu vario:* Annal. regni Franc. a. 810 p. 130,15 ut colloquium fieret inter ipsum *(praefectum)* et Hispanici limitis -es. a. 820 p. 154,1 litoris. Dipl. Otton. II. 237 pontis. Balder. Alber. 21 turris (Registr. Mog. p. 48,24). Acta imp. Stumpf 161 p. 223,4 passuum. Heinr. Lett. chron. 14,8 p. 79,13 exploratores et -es exercitus. 14,10 p. 82,6 viarum. Acta civ. Wism. A 165 porte. Albert. M. pol. 7,5capit. quales debeant esse natura . . . urbis -es. *saepe. per compar.:* Albert. M. animal. 1,247 ipsa *(uva)* . . . est sicut -s portae cannae super exitum vocis. *meton. de servitio vigilum praestandorum ('Wachdienst'):* Chart. Wirt. IV 959 (a. 1241) domus libera a talliis sive collectis et a vigiliarum -bus. **2** *de rebus personatis (in imag.):* **a** *de figuris tegentibus in ludo scaccorum:* Carm. var. III C 8,91 cuique *(sc. figurarum)* datur -s. *de latrunculo q. d.:* Carm. Bur. 210,5,1 alficus -s regalis habetur. **b** *de chorda media ('Zentralton'):* Alia Musica 143 p. 202 ille *(octavus tropus)* habet m. mediam chordam suae qualitatis -em, hic *(primus)* vero *eqs.* **c** *usu vario:* Heraclius I 12,6 ipsi *(sc. clavi)* -es laminae sint exteriores. Carm. libr. 16 (MG Stud. XVIII. 1997. p. 154) sit -s hilari, sit consolatio tristi *libellus.* Otloh. prov. C 50 -s castitatis est virtus humilitatis. *usu attrib. i. q. protegens – Schutz-:* Sermo nat. virg. 5 post incensam sanctorum corporum -em ecclesiam *eqs.* **3** *de sanctis, angelis, Christo:* **a** *de angelis praesidiariis:* Walahfr. Wett. 695 caelicolas hominum -es esse sacrata scripta ferunt. exord. 13 p. 487,23 auditam fuisse -um invisibilium vocem. Hrotsv. Mar. 511 astans . . . -s semper . . . fidus angelus. *al.* **b** *usu vario:* Syll. Elnon. 3,11 omnipotens Christe, iudex -usque tuorum. Hraban. carm. 51,2,1 si tu, lector, amas -em noscere templi, . . . ipse Iohannes adest. Thietm. chron. 6,39 tueatur me -s hominum, Christus (*item de Christo [cf. Greg. M. in euang. 18,2]:* Hincm. ord. pal. 211 Samaritanus, verus . . . -s humani generis [Honor. August. spec. p. 1060B]). *al.* **4** *de animalibus (usu attrib. i. q. vigilans – Wach-: l. 33. 35):* Lex Sal. Karol. 6,3 si quis . . . canem -em domus sive curtis . . . furatus fuerit (*sim.* Lex Frision. 4,7 canem -em pecoris). Albert. M. animal. 1,58 noctibus -em habent vigiliarum noctis *grues*. 8,211 cum sint plurimi parvi *(sc. delphini)*, plures accipiunt -es de magnis. *al.* **B** *praevalente sensu curae gerendae (spectat ad munera diversissima):* **1** *de praeposito (-a) maioris dignitatis (de rege: l. 58):* **a** *de castrensi, burggravio ('Burggraf'; de re v. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 207 n. 5):* Thietm. chron. 4,5 Ricdagus, eiusdem civitatis -s et inclitus miles. Carm. de Frid. I. imp. 2834 -s Rodecherius arcis. Chart. Carinth. V 174 per castellanos et -es municionum nostrarum . . . ecclesie . . . nulla dampna . . . inferemus. *al.* **b** *de praeside provinciae Ordinis Fratrum Minorum ('Kustos'):* Chart. ord. Teut. (Thur.) 166 (a. 1262) ego . . . minister fratrum minorum provincie Saxonie una cum fratre Th. -e Thuringie . . . precavere nitimur, ne *eqs.* Salimb. chron. p. 101,17 faciebat *(sc. frater Helyas)* . . . laicos guardianos, -es et ministros, quod absurdum erat valde. *al.* **c** -s regni *i. qui imperatoris vice regit – 'Reichsverweser' (de re v. LexMA. s. v.):* Epist. Heinr. (VI.) 9 p. 529,26 quod Moguntinus archiepiscopus ex antiquo suę ęcclesię et dignitatis privilegio sub absentia principis -s regni et procurator esse dinoscitur. **d** *usu vario:* Dipl. Merov. I 51 p. 46,27 ubi *(sc. in monasterio)*. . . Chardericus abba -us praeesse viditur. Trad. Weiss. 228 p. 455,36 abba seu -us. Chart. Epternac. 114 ubi . . . ipse dompnus rex Karolus -s et rector esse videtur (Capit. reg. Franc. 74,10. 293, 22). Capit. reg. Franc. 210,5 archipresbyteri vel aliorum titulorum -es. Hincm. ord. pal. 270 apocrisiarius . . ., quem nostrates capellanum vel palatii -em appellant. Chart. episc. Hild. I 746 actum . . . sub Gerdrude priorissa, Goda -e. Chart. Heist. 62 Bia -s. Trad. Frising. 1580c Ortwinus co-s. Chart. Westph. VII 392 Conradus . . . et Sifridus -es sive provisores. *saepe. v. et vol. I. p. 752,18. ?nom. propr.:* Trad. Frising. 1815 (a. 1275) dominus Vlricus dictus -s. **2** *de officiali, ministro sim. i. q. praefectus, magister, rector, administrator, curator – Aufseher, Besorger, Pfleger, Sachwalter, Wart:* **a** *de procuratore animalium sustentandorum:* **α** *in univ.:* Ionas Bob. Columb. 1,20 p. 197,4 equorum. Forma mon. Sangall. p. 14b mansio pullorum -is; item -is aucarum. p. 15b domus equaritiae: . . . stabula, cubi-

[Konstanciak]

l<ia> -um *(item de agasone, magistro stabuli:* Ecbasis capt. 84 ut -s stabuli solvat . . . vincula colli. *al.).* Gisleb. Mont. chron. 228 ius . . . de ursis pascendis et ipsorum ursorum -bus. Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 135,10 cum manus -is eis *(falconibus)* porrigitur *eqs.* Mirac. Gunth. erem. 7 quidam -s apum monasterii (*item de apiario:* Albert. M. animal. 8,173 venit -s examinum et interfecit apes extraneas praedatrices). *al.* **β** *pastor – Hirte:* Froum. carm. 11,18 -s pecudis. *al. in imag.:* Regino chron. a. 885 p. 125,9 eram . . . in eodem loco dominici ovilis, quamvis non idoneus, tamen -s. *al.* **b** *de -e ecclesiae, altaris:* **α** *in univ.:* Chart. Worm. 37 (c. 1000) que omnia . . . ad altare sancti Petri . . . et eiusdem altaris -i . . . restituimus. Chart. Aquens. 26 Conradus -s ecclesie . . . ceterique canonici in capitulo. Chart. Alsat. B 662 (spur.) -s altaris et procurator. *al.* **β** *de mansionario, sacrista ('Mesner', 'Küster'):* Ord. Rom. 10,3 processionem . . . acturis a -e . . . in sacrario ornamenta praebenda sunt. Pontif. Rom.-Germ. 99,197 dantur a -bus palmae. 99,220. Consuet. Trev. 10 abbate in medio stante offertur candela, stola et liber a -e. Chart. Eichst. 3 p. 12,2 ęcclesię -bus *(sc. pars praebendae tribuatur),* quatenus . . . pavimenta purgentur et mundentur. Registr. abb. Werd. 8,6 cellerarius accipiet a -e quinquaginta et I candelam integram. Chart. Traiect. 493 p. 439,43 -s matricis ęcclesię, quem vulgo campanarium dicunt. Chart. Merseb. 367 p. 299,18 carbones sufficientes conparet -s noster. *saepe. expressius de vigile sepulcrali:* Mirac. Martial. 2,2 (MGScript. XV p. 280,35; s. VIII./IX.) ut mathorarium *(i.* martyrarium, *ut vid.),* qui et -s sepulture eiusdem erat, ipsum ad regem dirigerent *concives.* **c** *de thesaurario (-a):* Pass. Leod. 21 (MGMer. V p. 303,4) iussit -i discos argenteos . . . foras eiecere. Waltharius 113 -s thesauris provida cunctis efficitur *virgo.* 261. Catal. thes. Germ. 87,1 thesaurus ecclesiae tempore, quo Eberhardus -s adeptus est custodiam. 29,1 sub custodia domine Gertrudis . . . , que fuit decana et -s. Albert. Stad. quadr. 62 thesauri -s et depositarius. *al.* **d** *de praefecto (-a) bibliothecae, tabulario:* Conc. Merov. p. 143, 14 -es cartarum. Wala brev. memor. (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 421,38) -s cartarum omnia prevideat monasterii monimenta. Hist. mart. Trev. 16 p. 377^{E} quae *(soror)* -s erat librarii. Acta imp. Winkelm. I 994 p. 748,27 habebunt secum racionales . . . -em unum archivi, cursores duos. *al.* **e** *de officiali sigillum asservante:* Lamb. Wat. annal. a. 1167 p. 541, 23 domnus Alardus sigilli -s erat. Acta imp. Winkelm. I 988,3 p. 738,38 -es sigillorum iurabunt omnia . . . supradicta. *al. adde:* Chart. Brixin. 171 (a. 1273) quod sigillum capituli actenus reservatum per -em contra consuetudinem ecclesie *eqs.* **f** *usu vario:* Leg. Burgund. const. I 27,8 vineae. Wilh. Hirs. const. 2,45$^{capit.}$ vini. 2,51 p. 1111^{C} hospitii. Chart. Hans. add. 601 p. 388,5 ponderis. Chart. Stir. II 55 p. 94,9 ne -es f o d i n e habeant facultatem libere intrandi (119 p. 180,8. 142 p. 214,14). Chart. Alsat. A 5 p. 9,11 -s agrorum . . . , qui vocatur b a n - w a r t (Chart. Bern. III 250). Hist. Augiens. III p. 658,24 -bus . . . silvae, qui vulgo dicuntur v o r s t a r e (Chart. Turg. III 307. Chart. Turic. 1023 p. 107,18). Chart. Hans. 663 p. 231,18 -s, qui dicitur biriz. Registr. Xant. p. 59,33 -s granarii sive spikerambt. Chart. Eberb. 437 p. 218,17 -es, qui s c u - z e n dicuntur (505 p. 322,20). *persaepe. adde:* Const. imp. I 299 (a. 1184) quod episcopus offitiatum suum et -em rerum suarum pro sua voluntate removere potest.

II *translate:* **A** *de hominibus:* **1** *in univ.:* Walahfr. Blaithm. 58 linguae -s *(item de cautione:* Vita Mathild. II 11 p. 168,3 *Mathildis* -s oris sui, ne *eqs.; cf. Vulg. psalm. 140,3).* **2** *qui (quae) observat, obtemperat – Wahrer(in), Befolger(in):* Rud. Fuld. Leob. 11 p. 126,47 pedes omnibus manibus suis lavit dominicae institutionis -s et ministra. Chart. Sangall. A 733 p. 336,29 qui . . . verus -s et o b s e r v a t o r *(sc. privilegii)* extiterit (Chart. archiep. Magd. 142 p. 202,34 [epist. papae]. *al.*). Ioh. Canap. Adalb. A 1 fidus -s divinę legis. *al.* **3** *qui (quae) conservat, sustentat – Bewahrer(in), Erhalter(in):* Arbeo Corb. 1 suae continentiae . . . -s. 16 p. 206,13 vir sanctissimus, suae p a t i e n t i a e gustus *(m. al. corr.* -s *2,* gustas *1) eqs.* (Berth. [?] annal. praef. p. 267,19). Hraban. carm. 84,7 iustitiae -s *(sc. Haistulfus)* rectus patiensque, benignus. Walahfr. Wett. 159 virtutum -s. *al.* **4** *defensor – Verteidiger:* Syll. Elnon. 1,9 nobilitatis apex . . . , amatur iustitiae, -s fidei *eqs.* Statut. ord. Teut. p. 25,10 quod . . . caput ecclesie, Christus, -es foret habiturus. *iron. i. q. patronus - Schirmer:* Paul. Bernr. Greg. 45 p. 498,19 fuit . . . vir . . . perditionis filius . . . , galea homicidarum et scutum traditionis, . . . -s susurrationis. **B** *de herba* -s horti *i. q. quinquefolium, pentadactylos – Fünffingerkraut (Euphorbia helioscopia L., ut vid.; cf. André, Plantes. p. 191):* Gloss. Salern. p. 5^{b},45 custosarci *(leg.* -s orti, *ut vid.),* miracler. Bernh. Prov. comm. 3,2 p. 281,41 pentadactilus, -s orti, gira solis idem est. Alphita I p. 286,41 -s hortorum, pentadactylos idem. Alphita II p. 47,3 *(cf. R. Creutz, QuellStudGesch-Nat. 7. 1940. p. 461. 492).* **C** *de sidere:* Arnold. Saxo fin. 1,2,2 p. 17,39 Ykaros, id est -s palustris *(leg.* plaustri, *ut vid.; cf. Mythogr. Vatic. 2,79,20).*

[custosarci *v.* custos *l.11.]*

***custria** *v.* *custoria.

***custrix** (constris), -icis *f.* (*custor) **1** *custos – Küsterin:* Wolfhard. Waldb. 3,6 p. 272,24 a Diothilda, -e ecclesiae, . . . aliquid operis accipe *(sc. muliercula).* Chart. Gelr. 806 p. 787,13 in quolibet anniversario predictorum habeat . . . -x XII denarios . . . ad candelas. *al.* **2** *de abbatissa i. q. praeposita – Vorsteherin, Leiterin:* Form. Senon. I 31 Deo sacrata illa abbatissa . . . -x preesse videtur. 32 inluster abbatissa illa inhibi constris preesse videtur. *Konstanciak*

custrus *v.* costrus. **custudia** *v.* custodia.

custudio *v.* custodio. ***custum(i)a** *v.* *costum(i)a.

***custura,** ae *f.* (*francog. vet.* costure) *actio (con)suendi, opus (con)sutum – Näherei, Näharbeit:* Registr. Prum. 10 -am faciunt ad cameram. 23 p. 180,10 -am faciunt ad cameram he femine, qui linum solvunt. *Konstanciak*

1. custus *v.* gustus. **2. custus** *v.* custos.

3. *custus *v.* 2. *costus.

cutanus *v.* cydonius.

1. *cutel(l)a, -ae *f.* (cutis) *pellicula – Häutchen:* Gloss. IV 51,61 St.-S. -ela pellicula hutili a cute.

[2. cutella *v.* scutella: Chart. Laus. 47 p. 91,27 (a. 1238).]

cutellarius, cutellus *v.* cult-. **cuter** *sim. v.* caut-.

***cuterus** (ku-), -i *m. (theod. inf. vet.* kutere; *v. T. Erb, Philologus 130. 1986. p. 264) lanius, macellarius – Metzger:* Chart. Lub. I 269^{a} p. 250,21 (a. 1262) domus k-orum super Wokenitz solvit annuatim X marcas denariorum. Acta civ. Wism. B 528 in . . . platea k-orum.

***cutica,** -ae *f.* (cutis; *cf. Meyer - Lübke, REW^{3} nr. 2429) cutis – Haut:* Edict. Roth. 46 si quis alii plagam in caput fecerit, ut -a (-am, co-am, co-a, codica *var. l.*) tantum rumpatur, quod *eqs.* 103.

cuticellus *v.* codicillus.

cuticula, -ae *f.* **1** *cutis, membranula – Haut, Häutchen:* Walth. Spir. Christoph. II 5,201 ne peste rogali exhilaret tristem contracta -a regem. Epist. Hann. 27 p. 62,7 moverent te ad miserationem . . . costę interlucentes . . . , tenuis uteri -a dorso adiacens. Hildeg. phys. 5,6 (ed. pr.) si homo . . . in oculis caligat, . . . -am fellis piscis huius *(i. welcae)* . . . ad solem exsiccet. Roger. Salern. chirurg. 2,84 potest . . . -a, que supra nervum est, sui. Notulae Wilh. Cong. 797 cum -a *(sc. pustulae)* remota fuerit, superponatur corrosivum. *al.* **2** *pellicula, pellis – Pelzchen, Fell:* Chart. Sil. D I 281 p. 207,35 (a. 1227) de Zagan . . . nomine decime melle . . . contenta erit ecclesia, de Wlen -is asperiolinis.

***cutina** *v.* *cudina.

***cutineus,** -a, -um. (cutis) *ex corio factus – ledern:* Vita Galli I 7 habuit vir Dei capsellam unam -am sub suam custo<diam>.

cutinus *v.* cydonius.

1. cutis, -is *f. form. acc. sg.* -im: *p. 2177,30. 44. adde* Maurus progn. 10 p. 28^{b},23. *al. metr.* cūt-: Aldh. carm. eccl. 4,7,8.

I *strictius i. q. pellis – Haut:* **A** *spectat ad homines:* **1** *proprie (in imag.: p. 2177,6):* **a** *gener.:* **α** *in univ.:* Leg.

[Pörnbacher]

Wisig. 6,4,1 si ingenuus ingenuum . . . in capite percusserit, . . . det . . . pro -e rupta solidos X *(item de -e capitis:* Hrotsv. Pel. 397. Maurus (?) anat. II p. 11,10. *saepius. v. et l. 23. p. 1240,12).* Walahfr. carm. 75,4,3 pedibus retracta stat -is. Godesc. Saxo theol. 3 p. 96,28 o misella potentiola, inflata vesica, -is tumida turgida elata, pellis morticina. Lamb. Hersf. annal. a. 1074 p. 185,10 qui *(dolor)* necdum in cicatricem -em obduxisset. Fund. Consecr. Petri p. 180,11 Christus . . . sanguineis guttis -em rubricavit. *persaepe. adde:* Nicol. Biber. carm. 2368 Bartholomee, -is tua det michi dona salutis. **β** *proverb.:* Otloh. prov. N 40 nitens -is sordidum demonstrat animum *(cf. Ps. Hier. ad mon. [PL 30 p. 315A]).* Carm. in Sim. 1,1,45 (MG Lib. Lit. III p. 698) presul procurande -i plus intendit quam saluti *(cf. Hor. epist. 1,2,29. v. et p. 2122,57).* **b** *iur. (spectat ad poenam; de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 489sqq.; HRG II. p. 1788):* Dipl. Heinr. II. 501a p. 640,46 eius *(invasionis ducis)* sequaces -e et capillis priventur. Lex fam. Worm. 20 advocato XX solidos tribuat aut -em et capillos amittat (*sim.* Chart. Babenb. 183 p. 251,24 crines et -em). Herm. Sangall. Wibor. 1,26 p. 176,4 plebs fidelium . . . decrevit eam *(moecham)* ad stipitem ligatam -e privari. Chart. Bern. II 281 p. 299,13 si . . . advena aliquem civium percusserit, ligatur ad truncum abstracta sibi -e capitis. *al. v. et p. 214,3sq. 901,48. 2046,21.* **2** *meton. de ventre:* Carm. Bur. 197,5,6 simplex erit gaudium, si -is non sit plena. 211,3,1 -is eius *(Epicuri)* semper plena velut uter et lagena. **B** *spectat ad animalia:* **1** *in univ.:* Alfan. premn. phys. 4,10 p. 60 homiomera *(sc. membra in animalibus)* . . . sunt ut cerebrum, . . . axungia, -is (*PG 40,609B* δέρμα; *sim.* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 63,30). Urso element. 6 p. 207,6 -im animalis humoribus emundat *vis attractiva* ut aloes. Albert. M. animal. 3,2 in animalibus inveniuntur . . . membra similia -is et tela; -is . . . totum involvit corpus exterius. *al.* **2** *exuviae – Balg, Fell:* Carm. Paul. Diac. app. I 6,1,60 a sociis propriis detrahitur . . . -is *(sc. ursi).* Carm. Cantabr. A 15,3a,8 caput avulsum *lepusculi* cum -e cedo. Ruodlieb 2,40 abstrahendo -em *caprae.* Herbord. Ott. 1,27 cetera pars *(sc. pellicii)* -e leporina constabat. **3** *corium (depstum) – (gegerbte) Haut:* Mappae Clavic. 95 accipias . . . de -e tonsuram (*sim.* Cymbala VIII 1). Fund. Mur. 27 p. 81,4 educat *praepositus* res, quae dantur . . . , id est . . . filtros, -es, coria. Trad. Salisb. I 479a p. 512,27 que *(curiae)* servicium plenum dant, id est . . . duo modii rapule, -em pro oleo (*sim.* Registr. Salisb. 1,2). Registr. Eins. 1 p. 40,23sqq. de Stege -im; de Banholz I; . . .: viginti et IIII -es. Registr. Baiuv. A p. 264,3 de qualibet swaiga solvuntur XXXVI denarii vel -is bovina *eqs. saepius. membrana – Pergament:* Aethicus p. 152,2 testis est ignavia meae cogitationi fuisse conscientiae, unde corruptibilibus ictibus propria -is capessit.

II *latius de tegumento vel superficie fructuum vel aliarum rerum:* **A** *putamen – Schale:* Recept. Lauresh. 4,76 -e rugosa et horrida habet *piper.* Rhythm. 146,47,1 aspera, dum nascor *(sc. castanea),* -e producor. *al. v. et p. 601,61.* **B** *pellicula, tunica – Überzug, Film, 'Haut':* Theoph. sched. 1,38 coque, donec videas, quod in supremo quasi -em trahat *aqua.* 3,45 p. 96,2 in percutiendo ab igne et malleo -em ex se trahit *argentum spissum.* 3,74 p. 135,11.

2. cutis *v.* cos. ***cutum** *v.* *cotum.

cuturnus *v.* cothurnus. **cuva** *v.* cupa.

cuvella *v.* cupella. **cuvrum** *v.* cuprum.

***cuza(ba)**, -ae *f. (arab.* kūz*; v. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 99) cantharus collo angusto praeditus – Krug mit engem Hals:* Ps. Gerh. Crem. sal. I 30 solutio roritatis *est,* ut facias foveam et ponas in eam cuzam (*cf.* II 20 vitreatum). 37. sept. p. 324,34 mitte eam *(terram)* in -bas. *ibid. al. cf.* *alcuza.

***cuzunbrum** *v.* *cozumbrum.

***cyaminus** (cia-), -a, -um (-on). (κυάμινος) *fabaceus – aus Bohnen, Bohnen-:* Paul. Aegin. cur. 164 purgatoria . . . , ut est ⌞ci-on etnos⌟ (*3,28,3* κυάμινον ἔτνος). 266 ⌞lecitos ci-a⌟ (*3,80* λέκιθος κυαμίνη) cum aceto cocta.

cyamus (kymi, coia-), -i *m.* (κύαμος) *faba – Bohne:* Recept. Lauresh. 5,1,11 dabis *antidotum* ad magnitudinem coiami Egyptii maioris (*sim.* 5,1,23 p. 336). Gloss. III 559,33 St.-S. kymi (kinu *var. l.*) bone.

cyaneus (ky-, kia-, chia-, cia-, -nos), -a, -um *vel* ***zan(n)us,** -a, -um. (κυάνεος) *?indecl.: l. 17. 19.* **1** *(sub)caeruleus, glaucus, viridis – (dunkel-, grau-, grün)blau, bläulich:* Aethicus p. 176,19 chi-us lapis *(ex Isid. orig. 14,3,32).* Gloss. II 441,14 St.-S. c-us (latex), viridis vel glasa, blauaruer. 484,51 c-us (latex) grŏnaz. Gloss. 5,87 K. ci-us glas faruer. Summ. Heinr. C p. 243 ci-us blavaruwer, blaualwer. *al.* **2** *purpureus, fuscus, lividus – (braun)violett, bräunlich, schwarzgelb:* Albert. M. animal. 1,147 in glaucis occulis guttae quaedam rubeae aut coloris k-i, hoc est corrupti sanguinis fetulenti, . . . circa pupillam ordinatae videntur. Moses Panorm. infirm. 16 p. 116,1 refrica locum, donec exierit sanguis vel aqua zanna. marisc. 1 p. 146,7 dentes eius *(equi)* . . . per aliquos annos stabunt zanos. Maurus urin. II p. 6,19 kianos est *(sc. color urinae)* sicut color pulvere, qui fit ex albo et nigro colore. Walth. Agil. med. 35 p. 136,13 regula: urina . . . kianos in colore, spissa in substantia *eqs.* 131. *al.*

***cyanica** (cia-), -ae *f.* (cyanus) *de planta quadam fort. i. q. cyanus – viell.: Kornblume:* Antidot. Glasg. p. 101,18 recipit hec: ci-e dr. XXVIII, appii semen dr. XVIII.

cyanus (quia-, cia-, -os), -i *m. vel* ***cyanum** (ky-, quia-, -on), -i *n.* (κύανος) **1** *caeruleum – (Kupfer-)Blau:* Compos. Luc. H 8 cianus compositum (compositus *var. l.*). O 25 quianus nascitur sic: *eqs. al.* Mappae Clavic. 151 alia *(pandii compositio):* . . . quiani partem I, lulacin partem I. 152 quianon. 192 p. 224,41 quianus compositus est. *al.* Compos. Matr. 62,3 succendes . . . quianis et restringe sanguine anseris. Albert. M. animal. 23,27 p. 1443,34 alciones sunt aves . . . colore k-i purpureis pennis. *al. meton. i. q. vitrum – Glas:* Gloss. 5,86 K. cianum glas. **2** *purpura violacea – Purpur-, Braunviolett:* Albert. M. animal. 1,163 nigredo . . . oculi . . . declinabit ad rubedinem non veram, sed ad colorem, qui vocatur k-on (*cf. p. 492a,3* αἰγωπόν), qui est inter rufum et indicum. *meton. sensu plur.:* Albert. M. animal. 8,205 qui *(homines)* a colore corporis dicuntur k-on, eo quod iuxta Ethyopiam habitant.

***cyat(h)iscus** (quia-, cia-, -astic-, -os), -i *m.* (κυαθίσκος) *cyathus parvus, cucurbitula – kleiner Becher, Schröpfkopf:* Ars med. 6 p. 31 necesse est . . . ferramentorum nomina dicere ita: . . . quiatiscos (ciasticos *K*; ciatiscos *G*; κυαθίσκος *B*) *eqs.*

cyathus (scia-, quia-, sia-, chy-, cia-, -tus, -os), -i *m.* (κύαθος) *script.* cicothus: *l. 53. form.: acc. sg.* -on: *l. 72. decl. IV.: l. 69. p. 2179,8.*

scyphus (parvus) – (kleiner) Becher: **1** *de poculo:* **a** *proprie:* Vita Desid. Cad. 19 p. 577,24 cum . . . aqua fuisset allata, . . . ciato (ciatum, -um *var. l.*) praeripiens glutivit *homo.* Consuet. Trev. 31 qui *(pueri)* accipientes ab eo *(cellerario)* perlucidos -tos vitri . . . veniunt in medium refectorii *eqs.* Wilh. Hirs. const. 1,15 p. 946B de signis loquendi: . . . pro signo cicothi (-i *cod. Vat. Pal. lat. 564, f. 17r*) *eqs. al.* **b** *alleg. de scientia (cf. Vulg. exod. 25,29; loci fere pendent de Greg. M. in euang. 6,6):* Donat. Trud. 1 (MGMer. VI p. 275,30) quod in domo Domini ch-i (-i, ci-i, -ti *var. l.*) mensura . . . fabricata est; cuius . . . vasculi normam intra sanctam aecclesiam minime contingisse me fateor *eqs.* Theod. Amorb. Bened. I praef. p. 23,9 quatenus . . . pro modulo -ti (ingenii *Mabillon*) mei palificare . . . non differam. *al.* **c** *meton.:* **α** *de potu:* Conc. Karol. A 50D,51 p. 644,12 ut ex vineolis suis . . . nihil residui sibi *(sc. miseris)* . . . nec ciatus nec uva . . . remaneat. Chart. Sangall. A III app. 86 p. 824,8 in II feria in nona abbas ciatum et oblatas *(sc. debet fratribus).* **β** *de mensura (fere rerum liquidarum, rarius solidarum, e. g. l. 68): def.:* Catal. mensur. 4 ciatus habet dragmas X. Alphita I p. 284,9 ci-us est pondus unciae duae et semis. *al. exempla:* Mappae Clavic. 11 sumes argenti ciatos III. Botan. Sangall. 27,1 aceto ciatus II . . . in panno inlinis. Recept. Sangall. I 23 croco cum mel quiatum vinum temperas. Paul. Aegin. cur. 214 p. 155,15 sucus cicorie ciati (siati *B; 3,50,2* κύαθοι) II. 252 p. 196,14 cacrios ci-on (ciaton *A*) I. Odo Magd. herb. 237

[Pörnbacher]

iungito . . . vini tres -os (ciatos, sciatos *codd.*). CHART. Bund. 705 p. 181,20 dabuntur presentibus . . . II ciati de bono vino ad hanc mensuram estimati, ut *eqs. al.* **2** *de parte lychnuchi pensilis:* ARDO Bened. 17 p. 206,19 in choro dependunt lampade . . . in modum coronae, quae in se insertis circulis -tos recipiunt per girum, morisque est . . . oleo repleto (repletos *var. l.*) accendi. LIBER tram. 13,1 sint accense omnes coronae cum -tibus. 18 sustollant . . . -tos. *cf.* *cratus.

[cyaticus *v.* ischiadicus.**]**

cybarius, *cyboriolum, cyborium *v.* cib-.

***cybrio** *v.* *chibrio. **cyburium** *v.* 1. ciborium.

1. cybus *v.* 1. cibus. **2. cybus** *v.* cubus.

cycada *sim. v.* cicada. **cycatrix** *v.* cicatrix.

***cycellus,** -i *m.* (*theod. vet.* zisel, zitzel) *Citellus citellus – Ziesel(maus):* ALBERT. M. animal. 22,47 de antro . . . non extrahitur *cricetus* . . . nisi aqua ferventi . . . in antrum infusa, et in hoc convenit cum cuniculo et -o.

cyceon (cic-), -onis *n.* (κυκεών) *cinnus – Mischtrank:* GLOSS. med. p. 67,18 -n (ciceon *var. l.*), de quo Circe dicitur fecisse panem cum polentis *eqs. (inde* DYNAMID. Hippocr. 1,5 ciccon *[ed., vix recte]).*

cycer *v.* cicer.

cychramus (-craunius), -i *m.* (κύχραμος, -νος) *de ave peregrina fort. i. q. Emberiza hortulana – viell.: Ortolan:* ALBERT. M. animal. 23,115 est . . . alia *avis*, quam cycraunium vocant, ita ad recedendum sollicita, quod *eqs. (ex Thom. Cantimpr.; cf. Plin. nat. 10,66sqq.).*

cyclada, cycladis *v.* cyclas.

***cyclamaticos** (cic-) *adi.* (cyclaminus) aristolochia -os *i. q. aristolochia (rotunda) – (Rundblätterige) Osterluzei (cf. Hegi, Flora III. p. 164):* ANTIDOT. Bamb. 23 aristologia ci-os (clematicis *ci. J. André, ALMA 23. 1953. p. 105, vix recte*) – unu, amigdolas amaras – IIII.

cyclaminus (cic-), -i *f. vel m. et* **cyclamen** (sic-, cic-), -inis *n.* (κυκλάμινος, -ον, κυκλαμίς) *nom. sg.* -midis: *l. 45. gen. sg.* -e: *l. 40.* -os: *l. 39.*

tuber terrae – Alpenveilchen (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1282sq.): AESCULAPIUS 2 p. 4,3 naribus infundi iubemus mentę succum . . . aut -os. TRACT. de caus. mul. 65 ex cortice ci-e. ANTIDOT. Glasg. p. 158,16 purgatorium recipit elaterium – I S, ci-us (cidarcinus *ed., vix recte*) – III. PAUL. AEGIN. cur. 33 ci-is (*3,5,1* τῆς κυκλαμίνου) sucus. *al.* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 379,30 -us calidus et siccus. GLOSS. III 527,21 St.-S. ci-n cassamus, malum terre, panis porcinus, erdphil. IV 183,63 -dis nux, que crescit in terra idest ertnuz. GLOSS. Roger. II 543 ad pustulas faciei . . . accipe radicem . . . si-is. *saepe. v. et p.2185,11.*

cyclas (cic-), -adis *f.* (κυκλάς) *form.: nom. sg.* -dis: *l. 56. 61. nom. pl.* -dę: *l. 64. metr.* -clād-: *l. 56.*

1 *vestis, vestimentum, amiculum – Kleid, Gewand, Überrock:* VITA Sadalb. 26 (MGMer. V p. 65,4) vidit . . . infantum agmina . . . niveis ci-bus et laureatis capitibus ovantes. NOTA de unct. Pipp. (MGScript. XV p. 1,30) Berteradam, . . . regis coniugem, . . . pontifex regalibus indutam ci-bus . . . benedixit *(inde* REGINO chron. a. 753 p. 45,26. *al.).* CARM. cod. Paris. (8812) 1,42 quos *(sacerdotes)* operit depicta ci-is murice tincta. GOZECH. epist. 15 l. 362 cum . . . fulgeat *nutrix Legia* . . . auro textis insignium gestorum ci-bus et tota sit desiderabilis *(sim.* GESTA Ern. duc. II p. 291,6. *al.).* GLOSS. III 175,5 St.-S. de feminalibus vestimentis: ci-es vezstuchelen vel ciclat. 660,5 ci-es mantil. 693,37 ci-is churzebolt. *al. tunica – Hemd:* GLOSS. II 724,31 St.-S. ci-um untarwanth liuroch. IV 113,14 ci-e chemis. *v. et l. 64.* **2** *textile (pretiosum) – (kostbares) Gewebe:* SUMM. Heinr. C p. 207 -es, -ę goteweppe, hemade. CHRON. Ottenb. p. 627,6 de ci-e auro texta casulam unam et dalmaticam emit *custos* (HIST. Augiens. III p. 657,41. *al.*). *al. v. et l. 60.*

1. cyclicus (cic-), -a, -um. (κυκλικός) **1** *adi.:* **a** *strictius i. q. circularis, rotundus – kreisförmig, rund:* SEDUL. SCOT. carm. II 13,1 sum *(sc. cingulum)* cingens castos -o (ci-o *B*) moderamine lumbos. GERB. geom. 4,2 hae *(figurae planae)* . . . aut rectis . . . aut curvis seu circumferentibus lineis, quas Graeci -as . . . vocant, includuntur *(cf. Mart. Cap. 6,709).* **b** *latius:* **α** *de tempore i. q. regulariter rediens – regelmäßig wiederkehrend, 'zyklisch':* SEDUL. SCOT. carm. II 54,10 vivens valeto -is (ci-is *B*) per aeva giris. 76,33. 81,1. *adde:* SEDUL. SCOT. carm. II 70,1 tempora iam volitant -is (ci-is *B*) fugientia pennis, ceu scit plaustrigeri concava sphaera poli. **β** *de numero i. q. quadratus – Quadrat- (cf. Boeth. arithm. 2,30):* HECEL. Clem. 2,10 (MGScript. XXX p. 907,37; s. XI.ex.) ci-a species numeri appellatur, que . . . non solum a senario, verum etiam a quinario proficiscitur. **γ** *de disciplina i. q. encyclios – enzyklopädisch (cf. Mart. Cap. 9, 998):* GUNZO epist. 17 p. 55,4 ci-ę . . . dicuntur *artes* atque ita in se recurrunt, ut modo trium sonorum nexę reperiantur. *v. et p. 596,16.* **2** *subst. masc. i. q. poeta -us – zyklischer Dichter (cf. Hor. ars 136):* VITA Mahum. 7 hoc, quod stili offitio commendare . . . disposui, quasi unus de curiosis -is collegi.

[2. cyclicus *(leg.* Cilicius *[de Normannis]):* TRANSL. Gudw. et Bert. 29 (Sacris erudiri 24. 1980. p. 92; c. 1132/8) gens totius Britannie a ci-is (Ciliciis *ci.*), qui et pirate, undecumque infestata. *cf. ThLL. Onomasticon. II. p. 435,30sqq.***]**

cyclon *v.* cyclus.

cyclopeus, -a, -um. *giganteus – Riesen-:* CONR. EBERB. exord. 5,13 p. 312,15 cuius *(Iudae proditoris)* instinctu -am voracitatem sectari non timuit *frater.*

cyclops (cic-), -opis *m. (f.: l. 34)* (κύκλωψ) **1** *gygas – Riese:* GLOSS. II 364,22 St.-S. ci-s risi. 695,52 -um duriso. *al.* TRACT. Garsiae 387 Iohannes . . . vidit eum *(archiepiscopum)* pinguem, . . . rigidum -em corpore giganteo. *v. et vol. I. p. 190,69. expressius de Goliath (spectat ad Vulg. I reg. 17, 40sqq.):* RADBOD. Bonif. 10 p. 70,2 fortissimum . . . prelium cum spurio -e committens et gladio verbi triumphans castra Israelitica a depredatione Phylistinorum . . . eripuit. **2** *per confusionem i. q. cyclas – Gewand:* GODEFR. VIT. (?) Heinr. 144 cruces et turibula massa sunt confracta, pallia samita, ci-s auro facta.

cyclus (cic-), -i *m.* (-um, -i *n.: l. 60*) (κύκλος) *script.* -cul-: *p. 2181,1. form. nom. sg.:* -on: *l. 53.* -os: *l. 59.*

1 *circulus – Kreis, Ring:* **a** *strictius i. q. gyrus, linea circularis – Kreis(linie, -bahn):* **α** *gener.:* RADBERT. Matth. 9,1895 quae *(corona)* quasi -us in gyro volvitur. CARM. libr. II 18,9 geminos . . . libellos picturis, numeris, titulis ciclisque rotundis egregia forma discentibus ipse *(Cassiodorus)* reliquid. METELL. buc. 10,31 quę *(pars templi)* medio compar -o circumtegit altar. SUMM. Heinr. C p. 108 circus vel -us rinc. *al.* **β** *astron.:* CARM. Aldh. 1,84 zodiacus . . . -us. *circulus tropicus – Wendekreis:* BENZO ad Heinr. IV. 5 praef. quos *(sacerdotes et levitas)* episcopos faciens elevat ultra -um senis Abderitę *(cf. notam ed.).* **b** *latius de rebus rotundis:* **α** *discus, rota – Scheibe, Rad:* ALDH. virg. II 228 quamquam . . . pavonis . . . teretes rutilent plus rubro murice -i (cicli *var. l.;* PAUL. ALBAR. carm. 4,8. 9,86). **β** *exedra, apsis – Rundbau, Apsis:* WALAHFR. exord. 6 p. 480,11 exedra est absida quaedam separata . . . a templo vel palatio . . . , grece . . . -on vocatur. **γ** *corona, diadema – (Kron-)Reif, Diadem:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,28 nostro nitidos figamus vertice ciclos. LIGURINUS 3,203 fulva . . . gemmatis incincte timpora ciclis . . . dominum . . . salutent *puellae.* **δ** *convexio, arcus – Wölbung, Gewölbe, Bogen (fere de caelo):* ALDH. virg. II 1658 post mundum, cum cesset -os (-us, ciclus *var. l.*) Olimpi. HRABAN. carm. 6,19 ante solum terrae caelique volubile -um praetereant, . . . quam *eqs. adde de sphaeris caelestibus:* IOH. SCOT. carm. 2,3,15 aetherios -os ambibat stelliger orbis (THIOFR. Willibr. II 1,29). *al.* **2** *cursus per vicissitudines rediens, periodus – zyklisch wiederkehrende Abfolge, Kreislauf, 'Zyklus':* **a** *proprie:* **α** *comput.:* BEDA temp. 11 -um decemnovenalem propter XIIII lunas paschales Nicaena synodus instituit (ALCUIN. epist. 126 p. 186,30. *al.*). temp. rat. 56,1 de -o (circulo *var. l.*) lunari *(sim.* AGIUS comput. 4,3. *saepius. cf.* 8,11 solares ciclos. *al.).* SEDUL. SCOT. carm. II 6,55 suasit amor Domini tam longos volvere -os (ciclos *B;* 30,95). *al.* AGIUS comput.tit. (MittellatJb. 14. 1979. p. 70) versus de ciclo pasche magno (comput. 8capit. *al. v.*

[Pörnbacher]

et p. 1133,21. sim. MARIAN. chron. a. Chr. 22 -ulus magnus pascalis. *al.).* EKKEH. IV. pict. Mog. 376 sol stetit . . . sub Esaia vate secundo; quęritur his damnis -orum quid cadat annis *(cf. notam ed.).* SALIMB. chron. p. 38,18 que tria lustra complent -um indictionum. *saepe. in designatione temporis:* LEG. Wisig. chron. p. 460,15 obiit *Reccesvintus* . . . anni -i d e c e m n o v a l i s octavo (THEOD. TREV. mirac. Celsi 15 p. 410,3. CHART. Raitenh. 142. *al.*). TRAD. Frising. 91 indictione I in anno ciclo inchoante. ANNALISTA Saxo a. 1071 p. 698,29 anno cicli lunaris V. *al.* **β** *t. t. medic.* -o curare *i. q.* περιοδεύειν – *zyklisch behandeln:* AESCULAPIUS 4 p. 8,7 curentur *maniaci* -i cursu . . . , ita ut bis ordine innovent tempus curę. **b** *meton.:* **α** *tabula calculatoria, kalendarium – Tabelle, Schema, Kalender:* REGINO chron. a. 655 p. 40,12 nec antistitum numerus annorum ciclis Dionisii concordat. HONOR. AUGUST. imag. 3,26 p. 143[54] hic *(Caesar)* bissextum . . . -um magnum composuit *(sim.* ALBERT. STAD. chron. p. 292,20. *al.).* **β** *ars computandi – Komputistik:* COMPUT. cod. Bern. praef. apud Ebreus conpotus mina vocatur, apud Grecus ciclus dicitur. *v. et p. 1133,44.* *Pörnbacher*

cycna *v.* cycnus.

cycnarium (cignor-), -i *n.* (κυκνάριον) *unguentum oculorum, collyrium – Augensalbe:* PAUL. AEGIN. cur. 88 colliriis . . . utendum, eo, quod de vino . . . , et armation cum pauco cignorio (*3,22,12* κυκναρίου) aut diacrocu.

cycneus (cic-, cign-, cygn-), -a, -um. (κύκνειος) **1** *strictius i. qui oloris est, oloris proprius – zum Schwan gehörig, dem Schwan eigen, Schwanen-:* EPIST. Ratisb. 7 p. 300,16 hęc nostra verba minus rhetoricis coloribus colorata cum legatis, pavonis pulchritudinem, cignei cantus dulcedinem . . . non expectetis. **2** *latius i. q. olori similis – schwanenähnlich, -artig (spectat ad albedinem):* **a** *in univ.:* ALDH. virg. I 23 p. 255,10 in castitate florens usque cicneam vetulae senectutis c a n i t i e m . . . permansit *Iohannes* (LAMB. HERSF. Lull. 25 p. 338,30). HIST. Walc. cont. 11 erat vir iste . . . procere magnitudinis statura valde decorus cigneoque decorus candore. **b** *c. colore quodam:* **α** *canus – weißhaarig:* IOH. NEAP. Sever. 2 (1) inter quos *(homines latitantes)* etiam cygneo c a p i t e ipsum episcopum rubore decorum . . . abduxerunt *hostes* (ITIN. Petr. Dam. 5. ORTL. chron. 1,14 p. 66,23. *al.*). **β** *candidus, splendidus – (weiß) glänzend, strahlend:* TIT. metr. I 1,4,22 Columba, tuus . . . , domina, servus, cignea, mauxillum Barionas marmore stravi. AUDRAD. carm. 1,56 cignea . . . sibi cortinis atria girat *iuvenis*. SEDUL. SCOT. carm. II 7,8 indoluit . . . nefas . . . Camena et cygneos vultus abdidit . . . suos. 25,11 cygnea turba stetit Francorum belligerantum, contra corvigenas cygnea turba stetit. *ibid. al.* NOTKER. BALB. hymn. p. 20 in octava Domini: Cignea *(pro epitheto Mariae, cf. notam ed.).*

***cycnifer** (cign-), -era, -erum. (cycnus) *qui olores fert – Schwäne tragend:* PAUL. DIAC. carm. 26,18 cum . . . vir armipotens sceptris iunxisset avitis cigniferumque (civiferumque, liniferumque *edd. priores*) Padum Romuleumque Tibrim.

cycnus (ci(n)c-, ci(n)gn-, cin(n)-, cy(n)gn-), -i *m.* (-a, -ae *f.: p. 2182, 1*) *vel* **cicinus** (-cen-, -con- *sim.*), -i *m.* (κύκνος) *script.* cizn-: GLOSS. I 220,36 St.-S. *form. nom. sg.* cignos: *p. 2182,14.*

1 *olor – Schwan:* **a** *de ave:* **α** *proprie:* LEX Sal. Merov. 7,7 si quis grugem aut cicenum d o m e s t i c u m furaverit (EDICT. Roth. 317 cicino [cicono, cecinum, acenum, cygnum *var. l.*]. LEX Sal. Karol. 7,6 cignum [cicenum, cicinum *var. l.*]. ALBERT. M. animal. 5,43). ALDH. ad Acirc. 57 in summis cicnos (cincnos *var. l.*) agitabo *(sc. aquila)* fugaces. HILDEG. phys. 6,5 cyngnus . . . frigidus est et humidus. ABSAL. serm. 21 p. 129[B] quandoquidem haec *(patientia)* rara avis est . . . nigroque simillima cycno. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 74,6 aves aquatice natantes . . . habent longum collum, ut modi cinnorum et pellicani. *persaepe. in nom. propr. vel pro cognomine:* CHART. Udalr. August. I 8 p. 180,7 (a. 1169) hii . . . testes sunt: . . . Kuonrat Coppia, Oddo Cingnus. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 189,13 suprema pars domus et aree, que fuit Theoderici Cingni. p. 194,7 Thomas et uxor eius . . . dimiserunt Godescalco . . . et Gerdrudi Cigne murum in domo sua totum. ACTA civ. Rost. C 828 p. 172 que *(hereditas)* dicitur ad Cignum. CHRON. Reinh. a. 1074 qui *(runcinus)* Cignus, id est swane, dicebatur. **β** *per compar. vel alleg. (in lusu verborum: l. 6):* ALCUIN. epist. 59[tit.] p. 102,23 Aquilae antistiti transmarinus cignus in sanctae caritatis pennis perpetuam salutem. THEODULF. carm. 27,1 quid cycni faciunt, resonant dum talia corvi? TRACT. Garsiae 299 ecce Urbanus . . . corvos in candorem vertit, ecce cignos in Ethiopas mutat. BERTH. RATISB. serm. 12 p. 64,10 immunda erat aquila, quae signat superbos in religione, immundus . . . cygnus, qui hypocritas. CARM. Bur. 91,12,3 dum amoris tantum pignus corvus tractas *(sc. sacerdos)* et non cygnus (cinus *var. l.*). *al.* **γ** *meton. de collyrio:* PAUL. AEGIN. cur. 99 talia . . . sunt colliria libanium et cignos (*3,22, 21* ὁ κύκνος) et pilaria appellata et aster et similia. *ibid. iterum. cf.* cycnarium. **b** *de sidere:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,215 inde lira et niveus tardantem Cephea cignus impulit. GERB. (?) astrolab. 17 p. 137,4 in cygno. p. 137,11. **2** *per confusionem i. q. ciconia – Storch:* GLOSS. III 714,23 St.-S. cignus storhe.

cyconia *v.* 1. ciconia. **cyculus** *v.* cyclus.

[cycraunius *v.* cychramus.**]**

cycuris *v.* curculio.] **cycuta** *v.* 1. cicuta.

cydaris *v.* cidaris.

***cydeus** (cid-), -a, -um. (*cf.* cydonius) **1** *adi. i. q. cydonius, cotoneus – Quitten- (loci spectant ad Verg. ecl. 2,51):* GLOSS. II 723,10 St.-S. mala cidea genus pome, quod teutonici dicunt quodana seve persici. 724,7 mala cydea i. cottana. *ibid. al.* **2** *subst.:* **a** *neutr. i. q. malum cydoneum – Quitte:* GLOSS. III 720,28 St.-S. cideum vel coctana quidene. IV 199,14 cideum quitina. **b** *fem. vel masc. i. q. arbor cydonia – Quittenbaum:* GLOSS. III 720,27 St.-S. cideus quidenbom. IV 199,13 cideus quitinboum.

***cydon(i)arius** (gudun-, coto-), -i *f. vel m. arbor cydonia – Quittenbaum:* CAPIT. reg. Franc. 32,70 de arboribus volumus, quod habent pomarios diversi generis, . . . cotoniarios, avellanarios. 128,29 de arboribus: . . . nucarios, morarios, cotoniarios (*sim.* 128,38). FORMA mon. Sangall. p. 14[a] ficus, guduniarius, persicus. Ps. AVIC. anim. 7,2 p. 408 fecit *natura* pomarium pomis, cotonarium cotoneis; et natura pomi et cotonarii non fecit carnem pomorum et cotoneorum propter necessitatem carnis, sed *eqs.*

***cydoni(a)tum** (cito-, -nat-), -i *n. (?m.: l.47.48)* (κυδωνίτης) *vinum suco malorum cydoniorum mixtum – Quittenwein:* ANTIDOT. Bamb. 51[capit.] citonati confectio hec est: *eqs.* 52[capit.] item aliud citonatum. ANTIDOT. Glasg. p. 134, 5 confectio citoniti, qui facit ad dilectacionem sthomaci. p. 149,11 citoniatum, qui facit epaticis, stomaticis et ad nausia sthomachi.

***cydonicus** (kyto-, kito-, hito-, cito-, cico-), -a, -um. *nom. sg. n.* -on: *l.54.55.* **1** *adi. i. q. cydonius, cotoneus – Quitten-:* ALBERT. M. veget. 6,90 est . . . huius *(cydonii)* arboris genus duplex; quaedam . . . vocantur pira coctana vel cit-a (cic-a, citonia, siconia *var. l.*) *eqs.* **2** *subst. neutr. i. q. malum cydoneum – Quitte:* GLOSS. III 474,20 St.-S. hit-on chutina. 474,41 kit-on chutina. IV 148,3 kyt-on kurino.

***cydoninus** (cid-, cotan-), -a, -um. *ex malis cydoniis confectus – aus Quitten hergestellt:* PAUL. AEGIN. cur. 189 p. 112,9 oportet . . . , sive oleum sit . . . sive cataplasma, continere aliquid stipticorum, velut . . . nardinum ungentum aut milinum aut ci-um (*3,37,1* Κυδώνιον [κυδώνινον *Ha*]) simul cocta. THADD. FLORENT. cons. 127,224 ungatur stomachos ex o l e o cota-o vel masticino (THEOD. CERV. chirurg. 3,22 p. 166[C]).

cydonius (cid-, ced-, cito-, ceto-, cyt(i)o-, -neus *sim.*) *et* **cotoneus** (codo-, -n(i)us) *vel* ***coctanus** (quot-, cet-, cut-, cot(t)-, cocca-, -tinus *sim.*), -a, -um. (κυδώνιος) *form. gen. sg.* -is: *p.2183,17.*

1 *adi. i. q.* κυδώνιος – *Quitten-:* RECEPT. Lauresh. 5,31 p. 384 super haec *(sc. calamos)* conponis m e l a cidonia et cooperies diebus aliquis (ANTIDOT. Glasg. p. 149,16 m. cotonia. *al.*). ANTIDOT. Sangall. p. 97,16 conficitur *oleum melinum* . . . de m a l i s citonis sic: *eqs.* (PAUL. AEGIN. cur. 107 p. 66,3 m. cidoniis. ALPHITA II p. 108,9 mala citonia, coccana. *saepe*).

[Wellhausen]

COMPOS. Voss. I 4 ad quidinum colorem tingendum. *al. v. et p. 2182,52.* **2** *subst.:* **a** *neutr. (fem.: l. 14) i. q.* μῆλον κυδώνιον, χρυσόμηλον – *Quitte (Cydonia vulgaris Persoon; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1289):* AETHICUS p. 165,11 sucum ... cetoniorum. RECEPT. Lauresh. 1,9 cedoniorum ÷ X. 2,62 cytionia (cytionea *var. l.*). PAUL. AEGIN. cur. 237 p. 174,13 cidoniorum (codoniorum *B; 3,62,2* Κυδωνίων) cataplasmata. ECBASIS capt. 179 cydonia. 1025 quectonia. WILH. HIRS. const. 1,10 pro signo cotani. DIAETA Theod. 450 cidonea. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 379^{B} cotoneis contusis. TRACT. de aegr. cur. p. 314,7 cum siropo coctinorum. THADD. FLORENT. cons. 5,42 sicut pira, cotona, nespula. WALTH. AGIL. med. 44 p. 154,51 olei cythoniorum ana libr. semis. GLOSS. III 386,61 St.-S. cottane quidden. *persaepe. ?per confusionem c.* *citronus: PETR. MUSAND. summ. p. 267,13 cum succo citonii. BERNH. PROV. comm. 10,2 p. 317,1 semen citonis. *v. et p. 654,26.* **b** *fem. vel masc. i. q.* μηλέα κυδωνία – *Quittenbaum:* SUMM. Heinr. A 4,104 cotanus (cottanus, cetanus *var. l.*) vel cidonia (cydonia *var. l.*) kutinbŏm, quitenbŏm. HILDEG. phys. 3,4 quittenbaum (quotanus *ed. pr.*) plus frigida est. ALBERT. M. veget. 6,89 coctanus ... sive citonius (ciconius, cottanus *var. l.*) arbor est apud nos ... nota. GLOSS. III 56,53 St.-S. cutanus chuttenbaim. IV 356,24 cutino chute. *al. cf.* *cydeus.

***cydonomeli** (cinodomel) *subst.* (κυδωνόμελι) *mel suco malorum cydoniorum mixtum – Quittenhonig:* ALPHITA II p. 109,15 malomeli, que multi cinodomel dicunt, virtutem habent similem inomelli in omnibus.

[cyduta *v.* 1. cicuta.**]** **cyffus** *v.* scyphus.

***cyfre** *v.* *cifra. **cyfus** *v.* scyphus.

cygneus, cygnus *v.* cycn-. **cygonia** *v.* 1. ciconia.

cyliacus *v.* coeliacus. **cyliarchus** *v.* chiliarchus.

cylias *v.* chilias. **cyliasis** *v.* coeliasis.

*?****cylicion** (cil-) *subst.* (κυλίκιον) *caccabus – Tiegel:* COMPOS. Luc. δ 19 crisos catarios [s]aname<mi>gminos meta ydrosargiros etchete <e>s cili<ci>on (cinion *cod.*).

cylicium *v.* cilicium.

cylindroides, -is. (κυλινδροειδής) *formam cylindri exhibens – zylinderförmig:* ALBERT. M. nat. bon. 188 tres umbrarum species ... distinguuntur, scilicet -s, calathoides et conoides; ... umbra generata dicitur -s, eo quod ... distenditur per aequales lineas. 189 p. 77,45 caro deitatis lumen recipiens umbram, quae -s dicebatur, super nos proiecit.

cylindrus *vel* **-um** (kil-, c(h)il-, c(h)el-), -i *m. vel n. form. nom. sg.* -der: *l. 62.* κύλινδρος – *Zylinder :* **1** *in univ.:* ALDH. ad Acirc. 121 p. 167,13 neutralia: macellum, metallum, ci-um. TRACT. de fist. org. p. 13 cuprum ... complicatur ferro ... in modum chi-i bene rotundo. **2** *c. colore quodam:* **a** *phalanga, scutula – (Transport-)Rolle, Walze:* RICHER. REM. hist. 3,106 chi-is suppositis, quibus facilius motum acciperet, machina hostibus ... nullo laeso appulsa est. **b** *lapis volubilis (ad agrum coaequandum aptus) – (zur Glättung des Ackers dienender) Walzstein, Ackerwalze:* NOTKER. BALB. Gall. 1^{i},3 non aratro, non ce-o, non honos est horreo. SUMM. Heinr. C p. 238 -um id est welleblech. GLOSS. II 688,1 St.-S. -o wellistain vel welliboum. III 447,33 chi-us vel tophus duchestein. *ibid. al. in imag.:* PETR. PIS. carm. 40,3 (MGPoet. I p. 73) plurima, quae procerum tribuit *Petrus* purganda ci-o, ... sunt forsan non bene dicta. LIBRI Karol. 3,9 p. 373,17 quae omnia *(sc. syllogismorum conclusiones)* ... culta sunt, utpote quae sophistico poliuntur ci-o. **c** *flagellum, festuca – Flegel, Schlegel:* GLOSS. III 681,38 St.-S. ki-der slegil. *cf.* *celendra.

cylipsidra *v.* clepsydra.

cylix (cul-), -icis *m.* (κύλιξ) **1** *calix, scyphus – Becher, Kelch:* WALAHFR. exord. 25 p. 503,29 calix dicitur a Greco, quod est -x. ALBERT. M. metaph. 5,6,8 p. 289,33 si dicamus, quod '-x' (*p. 1024^{a},24* κύλιξ) sive arca 'perforetur' in fundo. **2** *?patera (usum speculi concavi praebens) – ?(als Hohlspiegel dienende) Schale :* AETHICUS p. 127,7 Meopari ... confectionem *(sc. colymbarum)* ... a parte solis speculo electrino et vitrio valde lucidissimo spissoque connectentes acerrimo cu-e ponunt.

cylyoliticus *v.* coeliolyticus.

cyma (sima, chima, cim(m)a, cyna), -ae *f.* (κῦμα) *?form. nom. sg.* -as: *l. 7.* **1** *germen, surculus, pullulatio – Schößling, Sproß, (junger) Trieb :* **a** *in univ.:* ANTIDOT. Lond. p. 20,14 recipit: ... cime r u b i sucus ana semis uncia (ROGER. SALERN. chirurg. 3,215. TRACT. de chirurg. 315. *al.*). RECEPT. Sangall. I 15 abrotano cimas cum aqua ... bibatur. 68 sime bulbi ... colligis. ALFAN. premn. phys. 23,11 p. 144 ramis ... et cimis (*PG 40,696^{A}* ἀκρέμοσιν) venae *(sc. assimilantur).* DIAETA Theod. 168 cima (cyma *var. l.*) eius *(rapae)* ... diuretica est. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 387^{H} cimmae et cortices *(sc. ebuli)* competunt medicinae. TRACT. de aegr. cur. p. 104,42 accipe ... cunas *(leg.* cimas; *cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 317)* rute. *saepe.* **b** *summitas, extrema pars – Spitze, oberster Teil:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,7 hedulus ut ... depulsus ab ubere matris gaudebam summas herbarum vellere cimas. GLOSS. III 554,25 St.-S. cyna wepen. V 29,25 cimas uuipphilun. **c** *gemma, oculus – Knospe, 'Auge':* GLOSS. III 497,19 St.-S. cime chime cugelin (*leg.* ougelin). **2** *per confusionem i. q. cuminum – Kümmel:* GLOSS. IV 183,68 St.-S. -a cymium chumich.

***cymarum** (cim-, -ax), -i *n. (?*-a, -ae *f.: l. 26)* (cyma) *gemma – Knospe:* GLOSS. III 527,18 St.-S. cimax *(cf. notam ed.)* holunder knoth. 538,56 ci-um rubi hagendornernoph. 539,14 ci-um sambuci holundernknoph. *fort. huc spectat:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 387^{H} cunare (*leg.* ci-e) ebuli ... dissolvunt, attrahunt et purgant phlegma.

cymatium (cim-), -i *n. t. t. archit. i. q.* κυμάτιον – *Sims:* THEOD. loc. sanct. 222sqq. ci-um inferius, quod per totam ecclesiam circulariter traductum est, Grecis literis descriptum est ...; spatium vero muri, quod medio atque superno ci-o interiacet, musivo opere ... prefulget.

cymba (ky-, kim-, c(h)im-) *vel rarius* **cumba,** -ae *f.* (κύμβη) *?script.* comma: *p. 2102,11.* **1** *navicula – kleines Schiff, Boot:* **a** *strictius i. q. scapha, linter – Kahn, Nachen:* **α** *in univ.:* DONAT. Trud. 1 (MGMer. VI p. 275,1) inbecillitas ingenii mei ... velut ... gracylis cymbae (chimbe *var. l.*) prora fluctibus ... inliditur. RUODLIEB II 12 ille *(venator)* ... in cimba percurrit remige stagna post pisces. THIOFR. Willibr. II 1,178 qui casu precipitatur ponte vel ex kymba. 1,228 impositum pondus *(sc. Willibrordum)* ... pontus portat in optatum sine kimba, remige portum. *al. in imag.:* ALDH. virg. I 10 p. 238,20 dum illi ... ad portum coenubialis vitae festinantes, licet ... quassatis cymbae compagibus, ... feliciter pervenerunt. VITA Cuneg. B 24 plura ... dicenda tacet *libellus*, dum flumine mergi cymba timet. **β** *de lintre navi mercatoriae adiuncta ('Beiboot'):* HEINR. LETT. chron. 14,1 peregrini de coggonibus exeunt ...; venientes ... cum ... cymbis vel navibus minoribus *eqs.* CHART. Hans. 538 p. 189,34 ubicunque mercator ... conduceret navim et cymbam, que dicitur both *eqs. al.* **γ** *de lintre oneraria vel frumentaria:* METELL. exp. Hieros. 3,146 trieri quasi cimba biremis ... onus efferret ..., sic legio ... prodit ..., que ... deportet in agmina victum. CHART. Hans. 573 p. 201^{a},11sqq. de cymba venienti de Stadis ... hospes habens in ipsa unum scippunt ponderis ... dabit de cymba VIII ℔ *(sc. pro teloneo). v. et p. 2186,14.* **δ** *de lintre Charonis:* ALBERT. STAD. Troil. 4,577 nec ferruginea subvectat corpora cimba ... Charon. **b** *latius i. q. navis – Schiff (fere usu poet.):* STEPH. Wilfr. 13 p. 208,14 elevata ... cymba (*antea:* navis) processit in altum. MILO carm. 1,6,2,235 quanquam ... proreta suis et quassae impendere cumbae auxilium nequeat. METELL. exp. Hieros. 5,1 anchora tollatur, qua cimba fluens religatur. ASINARIUS 118 carbasa tenduntur ... cimbaque (cumbaque, turbaque *var. l.; antea:* navis) ventorum prosperitate volat. *al. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,264 respice virtutum pelagus, pie nauta, tuarum recturus modicam ... cymbam. 6,264 per cuius *(Christi)* veniam stabilis tenet anchora cymbam. GOSW. carm. 16 tu *(sc. Suerius)* ... fave, ... cui petre Petri cimba regenda datur. **2** *?alveus – ?Trog: v. p. 2102,11.*

cymbalaria (cim-, ci(n)b-, -alla-), -ae *f.* (-rum, -i *n.: p. 2185,2*) *de herba quadam:* **1** *umbilicus Veneris – Zymbelkraut,*

[Wellhausen]

Venusnabel (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 1314): TRACT. de chirurg. 301 accipe sucum sempervive, ci-e (ci-rum *var. l.*) . . . et bene commisce. BERNH. PROV. comm. 9,3 p. 313,19 crassula, vermicularis, cimball-a, semperviva, iste quatuor sunt sorores. URSO element. 4 p. 127,2 aliquando fit *motus* compositus . . . in latum, rotundum et spissum, ut in cin-a est videri. gloss. 57 p. 93,6 in latum defluit *humiditas*, ut in cib-a ostenditur. ALPHITA I p. 286,42 -a, cotilidos vel scolidos, umbilicus veneris idem, vulgari nomine catuncelli. *al.* **2** *cyclamen – Alpenveilchen, Saubrot (cf. André, Plantes. p. 83):* DYNAMID. Hippocr. 2,79 cyclamini, id est -ae, sucus cum melle mixtus naribus iniectus caput purgat. *cf.* *cymbalion.

cymbalaris (cim-, -alla-), -e. **1** *adi. i. q. ad cymbalum pertinens – das (Schall-)Becken betreffend, Becken-:* ALBERT. M. pol. 1,3[d] p. 26[b],36 orta est contentio, quae musicarum principaretur, Minerva dicente, quod fistularis, . . . aliis vero, quod -is. **2** *subst. fem. (m. vel n.: l. 21) i. q. cartilago cooperto-rialis, arytaenoidea – Stell-, Gießbeckenknorpel (t. t. anat., de re v. p. 1861,65):* Ps. GALEN. anat. 4 p. 179[D] super quem *(pulmonem)* elevatur canna cum -i et cannales. ALBERT. M. sens. 2,12 p. 69[a],12 sic pertingeret *odor* in humido -llari et sic praestaret nocumentum. animal. 1,317 contractione sua trahit *(sc. musculus epiglotidis)* ci-em ad interiora et anteriora gutturis *eqs.* 1,367 ipsi *(musculi)* sunt, qui ad ci-em aperiendam et claudendam sunt necessarii. *saepe. v. et p. 1862,62.*

***cymbalion** (cim-) *subst.* (κυμβάλιον) *umbilicus Veneris – Zymbelkraut:* ALPHITA II p. 41,2 cimbalaria, cotilidos vel cotilidon vel scolidos, statimcelli, ci-on . . . idem. *cf.* cymbalaria.

***cymbalistrius** (cim-), -a, -um. (cymbalum) *(more cymbalorum) clangens, strepens – (nach Art von Zimbeln) dröhnend, lärmend, 'Zimbel-' (c. notione ridiculi):* AETHICUS p. 143,15 non solum facta rusticola aut puerorum tracoedia scribunt *scriptores* vel ci-ia bella, sed et *eqs. (spectat ad Vergilii Aeneida).*

cymbalum (sym-, sim-, zim-, cim-, cin-, -bol-, -bul-), -i *n. vel rarius* ***cymbala,** -ae *f.* (κύμβαλον) *aes (tinniens) – (Schall-)Becken:* **1** *latius:* ALDH. ad Acirc. 120 p. 164,21 neutra ut . . . simbolum, . . . simpulum, ci-um (cimbulum *var. l.*). ERMOLD. Ludow. 1,93 vinitor infelix nequicquam -a . . . quatit *(cf. Verg. georg. 4,64).* BERNO ton. prol. 2 p. 64[a] quae *(humana vox)* novem constat officiis, id est . . . repercussione duorum labiorum in modum -orum *eqs.* *in imag.:* SALOM. III. carm. 1,1,6 -a labrorum concede, ut recta loquantur. **2** *strictius:* **a** κύμβαλον – *'Zimbel' (de parte instrumenti musici malleolo pulsandi; cf. Die Musik in Gesch. u. Gegenwart. II. 1952. p. 1831sqq.):* VITA Desid. Vienn. 17 sancti hominis corpusculus . . . cum . . . s p i r i t a l i b u s -is et organis . . . ducitur . . . sepulchro (VITA Elig. 2,48 p. 728,12). RUOTG. Brun. 13 laudem Deo . . . universi . . . in o r g a n i s . . . et -is . . . personuerunt (VITA Mathild. I 2 p. 116,4 ci-is seu o.). GUIDO ARET. reg. rhythm. 77 si -a (si-a, ci-a, cin-a *var. l.*) formentur musicorum opere, hae mensurae sunt cavendae . . . in pondere. THEOPH. sched. 3,86 p. 158,13 quicunque vult facere -a ad cantandum recte sonantia (*sim.* CYMBALA VIII 1). HONOR. AUGUST. anim. 6 organa fistulis, citharae fidibus concrepant, -a pulsu tinniunt. *persaepe.* *in imag.:* EPIST. Hann. 37 p. 79,24 ubi . . . promissa, ubi servitia, ubi ci-a (cimbula *cod.*) . . . in meo adventu consonitura? ALBERT. STAD. Troil. 5,4 hanc *(Penthesileam)* laudat *princeps Troianus*, laudum ci-a virgo probat. **b** *campanella, tintinnabulum – (kleine) Glocke, Schelle, Gong:* **α** *in univ.:* ANNAL. regni Franc. a. 807 p. 123,33 horologium . . . cum . . . pilulis, quae . . . decidebant et casu suo subiectum sibi ci-um tinnire faciebant. PURCH. Witig. 410 has *(sc. turrim geminam)* inter . . . -a signorum suspendit dulce sonantum. ELIS. SCHON. vis. 1,4 -um in collo gestare videbatur *(sc. satanas in speciem tauri mutatus).* ALBERT. M. animal. 4,79 piscis . . . cum grege venit ad sonitum nolarum aut ci-orum aut campanarum parvarum. *al.* **β** *de nola, scilla in monasterio adhibita (in imag.: p. 2186,7):* MEMORIALE qual. 11 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963 p. 254,2; s. VIII.[ex.]) cum . . . audierint -um (sy-um, signum *var. l.*), . . . festinent . . . introire refectorium *eqs.* CONSUET. Trev. 49 sub -e percussione lavati refectorium se conferentes. 50 p. 308,6 ad vocationem -e. 56 ad -e percussionem. 73 p. 321,18 cum sonitu -e. WILH. HIRS. const. 1,99 p. 1034[B] percussionem tabulae ad mandatum sive -i ad bibendum . . . exspectant. YSENGRIMUS 7,63 tam meus iracunda movet michi ci-a venter, . . . ut *eqs.* FUND. Consecr. Petri 216,16 beatus Marianus . . . pulsavit simbolum (zi-um, zimbolum, cimbolum, -olum *var. l.*). *persaepe.* *iron.:* YSENGRIMUS 5,1090 hęc . . . fratres invitatura comesum infirmos media ci-a pende domo.

***cymbarius,** -i *m.* (cymba) *scapharius, lintrarius – Boots-, Kahnführer:* CHART. Salisb. IV 94 p. 101,17 (a. 1278) confirmamus . . . , quod -is Salzburgensibus . . . exceptis, qui . . . nudum sal ministerio et usu cymbarum Salzburgam deducent libere, nullus . . . sales in navibus debeat . . . evehere.

cymbium (cim-, cinb-), -i *n. vel* ***cymbia,** -ae *f.* (κυμβίον) *poculum, phiala, scaphium – Trinkgefäß, -schale, 'Trinkschiff':* AETHICUS p. 186,11 ci-a (-a *var. l.*) onix. VITA Germ. 2 (MGMer. VII p. 420,3) dum tradidit *puella* cinbia (-a *var. l.*), miscendo mutavit. PAUL. DIAC. carm. 7,6,2 fregit *Benedictus* veneni baiulam . . . -am (fialam *var. l.*). 20,14 pandenti abstrusum -a munus erit. SUMM. Heinr. A 9,428 ci-a pocula ex similitudine cimbę navis sciffilin (*sim.* B 6,139). GLOSS. II 708,16 St.-S. -a drancscif. *ibid. al.*

cymbulum *v.* cymbalum.

***cymbus** (cimpus), -i *m.* (κύμβος) *fort. i. q. cymbium, vas – viell.: (Trink-)Gefäß:* GLOSS. III 694,9 St.-S. cimpus chumph *(an intellegenda mensura quaedam capax? cf. Graff, Sprachsch. IV. p. 407sq.).*

cymelium *v.* cimelium.

***cymella** (cim-), -ae *f.* (cyma) *(parvus) surculus, pullulatio – (kleiner) Trieb, (junger) Zweig:* RECEPT. Sangall. I 2 ci-as de prunellario salvatico teneras superiores in aqua coctas.

cymen *v.* cimex. **cymentum** *v.* caementum.

cymeterium *v.* coemeterium. **cymex** *v.* cimex.

cymiarcha, cymiliarcha *v.* cimeliarcha.

cymilium *v.* cimelium.

***cymindis,** -is *f. vel m.* (κύμινδις) *?'accipiter nocturnus' – ?'Nachthabicht':* ALBERT. M. animal. 8,73 avis . . . , quam conydem (*p. 615[b],6* κύμινδις) vocant, raro . . . videtur; . . . aliqui . . . vocant inanidem eam, quam nos conydem vocavimus; . . . vulgariter tamen vocatur conydês.

***cyminopristes,** -ae *m.* (κυμινοπρίστης) *de homine nimis tenaci i. qui cuminum secat, findit – einer der Kümmel spaltet, 'Kümmelspalter': v. p. 2103,18.*

cyminum *v.* cuminum.

***cymio** (cim-), -onis *f.* (cyma) *surculus, pullulatio – Trieb, junger Zweig:* ANTIDOT. Cantabr. p. 161,38 prunellas de grosellario virid<es> ovo pleno, ci-e de rumica ovo.

cymiterium *v.* coemeterium. **cymminum** *v.* cuminum.

cymolea *v.* cimolia. **cyna** *v.* cyma.

cynaedus *v.* cinaedus. **cynamomum** *v.* cinnamomum.

cynamulgos *v.* cinnamolgus.

cynanche *v.* *quinantia, *squinantia, synanche.

[cyncis *v.* cecis.] ***cyndarum** *v.* *cendalum.

cynenula *v.* cicindela. **cyngnus** *v.* cycnus.

cynicus (cin-), -a, -um. (κυνικός) *script.* acinocus (*fort. contam. c.* ἀκίνητος): *l. 67.*

1 *adi. i. q. cani similis, caninus – hundeähnlich, -artig, Hunds-:* **a** *proprie:* **α** *gener. i. q. caniceps – hundsköpfig:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,65 ci-ę suboles foedissima gentis. **β** *medic.* -us spasmus *i. q. adductio faciei – Gesichtskrampf (cf. Galen. ed. Kühn XVIII/2. p. 930,2):* AURELIUS praef. p. 482,30 stecropathiae, hae sunt strictae valitudines, sicut . . . epilempsia, mania, ci-us spasmus. *usu subst.:* ARS med. 7 p. 425,16 acinocus est spasmus, qui faciem contrahit in partem quamlibet. **b** *translate i. q. malignus, invidiosus – mißgünstig, gehässig, 'zynisch':* HEIRIC. Germ. I alloc. 66 sputis . . . parcent *(sc. multitudines)* et -o (schol.: canino) incrudescere d e n t e (GOZECH. Alban. prol. p. 986,38). GOZECH. epist. 9 commoda nostra obliquo invidiae oculo limare et ci-o de-

[Wellhausen]

tractionis morsu venenare contendis. ANSELM. MOG. Adalb. 410 nec fuerat *Albertus* -us nec corrosoris amicus. **2** *subst. masc.:* **a** *strictius i. q. philosophus -ae sectae – Anhänger der kynischen Philosophie, 'Kyniker':* EGBERT. fec. rat. 1,304 parci sunt ci-i mollesque in carne cinedi. CARM. Bur. 189,4[b], 3sq. nil est opus -o; si vis esse -us, dicas vale curiis. **b** *latius i. q. haereticus, peccator – Häretiker, Sünder:* HUMB. Sim. 2,37 p. 186,3 sic post Auxentium Arrianum Ambrosius catholicus sibi relictum repperit Mediolanensis ecclesiae stipendium . . . , sic post Maximum ci-um Nectarius. AMARC. serm. 1,185 virgo Deum peperit *mater (i. Maria)*, non Patrem, sed Patre natum, ut quidam ci-i voluere. 3,771 capsas de thuris acerra quid suffire iuvat, putens cum tu *(sc. monachus incontinens)* ci-us sis? WARN. paracl. 194 hanc heresim duram . . . Paulus censet fugiendam, nam ci-us talis nescit abesse malis.

cynifes, -fex *v.* sciniphes. **cyniflo** *v.* ciniflo.

cynipes, -phes *v.* sciniphes.

cynnamomum *v.* cinnamomum.

cynobium *v.* coenobium.

***cynocephalicus** (cin-), -a, -um. (cynocephalus) **1** *strictius i. q. canino capite instructus – mit einem Hundekopf versehen, hundsköpfig:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,19 quem ci-e pudeat reverentia formę? **2** *latius i. q. caninus – Hunde-:* WALTH. SPIR. Christoph. I 3 -i vultus in aliis horrenda severitas per sacri chrismatis inunctionem candidior lacte resplenduit.

cynocephalus (zin-, zen-, cin-, cen-, coen-, -oze-, -efa-, -phol- *sim.*), -i *m.* (κυνοκέφαλος) *form. acc. pl.* -es: *l.32. usu adi.: l.39sqq.*

1 *homo caniceps – hundsköpfiger Mensch, 'Hundskopf':* PAUL. DIAC. Lang. 1,11 simulant *Langobardi* se in castris suis habere -os (cenophales, -es *var. l.*), id est canini capitis homines. NOTKER. BALB. gest. 2,13 videre non merui, quomodo christiana manus mea *(sc. Karoli)* cum -is (ce-is, ci-olis, ci-is *var. l.*) illis *(sc. Normannis)* luserit. ADAM gest. 4,19 p. 247,6 cum . . . pervenerint *Amazones* ad partum, si quid masculini generis est, fiunt ci-i (cinocephagi *var l.*) *eqs.* ANNAL. Plac. a. 1284 p. 580,13 (epist.) in terra nostra oriuntur . . . homines agrestes, . . . zenofali, gigantes. *al. usu adi.:* AETHICUS p. 114,18 homines ce-falus (ce-falos *var. l.*) . . . capite canino habere similitudinem, reliqua membra humana specie. EUPOLEMIUS 2,528 formidat . . . meum Romana potencia nomen . . . gensque cenoz-is quondam vicina Suevis. **2** *simia canino capite instructa – mit hundeähnlichem Kopf versehener Affe (de papionibus):* GLOSS. 17,12 K. coe-us hunt hoiuido. GLOSS. III 443,47 St.-S. zeno zefano hunthoubito. 674,28 zi-us hunt hobite. IV 135,35 ce-sali hunthŏbete. *ibid. al.*

cynoglossa (quin-, gin-, cin-, -neg-, -ocl-, -laus-), -ae *f.* (κυνόγλωσσον) *de herba quadam i. q. lingua canina, Cynoglossum officinale (L.) – Hundszunge (cf. André, Plantes. p. 146):* GLOSS. med. p. 69,6 qui-a (quinoc-a, quinoclaussa *codd.*): lingua canina, id est lapella. ANTIDOT. Augiens. p. 56, 13 recipit hec: . . . -e herbe de radicibus cortices ad solem siccatas dragm. IIII. SUMM. Heinr. A 4,257 ci-a (gi-a, -a *var. l.*) vel canis lingua vel caballion hundiszunga (*sim.* B 2,315). MATTH. PLATEAR. gloss. p. 389[E] est -a herba dicta lingua canis, similis arnoglossae. GLOSS. III 719,32 St.-S. cine-a hundestunge. *al.*

***cynoglossicus** (cin-), -a, -um. *ex lingua canina q. d. confectus – aus sog. Hundszunge hergestellt:* TRACT. de aegr. cur. p. 209,34 valent *(sc. ad tussim)* pillule ci-e.

***cynomusculus** (cin-), -i *m.* (κύων *et* musculus) *species concharum – eine Muschelart ('Hundsmuschel'):* AESCULAPIUS 5 p. 10,9 pisces maritimos, . . . ostreas et ci-os et alios his similes *(sc. accipiant melancholici).*

cynomyia (cin-, cen-, caen-, coen-, -mia), -ae *f.* (κυνόμυια) *metr.* -nōm-: CONR. MUR. nat. animal. 2374.

1 *strictius:* **a** *sensu originario i. q. musca canina – Hundsfliege:* ECBASIS capt. 231 cynifes, cenomia multa me circumvolitabant. SUMM. Heinr. A 3,776 cinomia (-mia *var. l.*) est musca canina hundesfliega (*sim.* B 3,284). GLOSS. IV 136,22 St.-S. coenomia huntesfliuga. ALBERT. M. animal. 1,96 habent *quaedam volatilium* . . . rostrum longum, . . . cum quo pungunt perforando pelles animalium . . . , sicut . . . cinifes et cinomiarum genera. *al. in imag.:* EGBERT. fec. rat. 1,672 pro pudor! ante viros inmunda -mia crevit. **b** *per originationem vulgarem i. q. musca (mordax) – (Stech-)Fliege (de quolibet genere, quasi nomen a* κοινός *et* μυῖα *ductum sit):* GLOSS. I 94,36 St.-S. caenomia . . . non musca canina, sed musca omnimordax. 519,41 -mia fliuga. SUMM. Heinr. A 3,775 cenomia communis musca fliega (*sim.* B 3,283). HONOR. AUGUST. plag. (PL 172, 265[D]) quarta *(plaga)* -a, id est canina musca, vel potius coe-a, id est omne genus muscarum terram et aerem replentium. **2** *latius i. q. eruca – Raupe:* GLOSS. I 521,48 St.-S. -mia huntessatel.

***cynopodi(c)on** (sin-, cin-, -ped-) *subst.* (κύων *et* πόδιον) *nomen herbae ('Hundsfuß') i. q. Coronopus (L.), pes corvinus – Krähenfuß:* ALPHITA I p. 284,32 ci-edicon, pes caninus (cervinus *var. l.*) idem. II p. 34,4 carnopodion vel si-ion, pes cervinus idem (*sim.* p. 36,1. 141,34). *v. et p. 1907,56sqq.*

***cynorodoxa** (cin-, -odoroxa) *subst.* (κύων *et* δόξα) *voracitas canis propria – dem Hund eigene Freßgier, 'Hundsappetit':* ALPHITA I p. 284,33 cinodoroxa, idest canina gula (gloria *var. l.*) vel caninus appetitus; . . . gloriatur enim canis in multo appetitu. II p. 41,5 ci-a.

cynorrhoda (quinoroda), -ae *f.* (κυνόῤοδον) *Rosa canina (L.), rosa silvestris – Hundsrose, Heckenrose (cf. André, Plantes. p. 84):* GLOSS. med. p. 69,7 quinoroda: rosa canina.

cynos *v.* cyon.

cynosbatus (cin-, -ob-), -i *f. vel m. et* **cynosbatum** (ky-, qui(s)n-, -nas-, -bit-, -aru-, -trum), -i *n.* (κυνόσβατος *et* -ον) *form. nom. sg.:* -u: *l.33.* -on: *l.41.* **1** *strictius i. q. Rosa canina (L.), rosa silvestris – Hundsrose, Heckenrose:* GLOSS. med. p. 69,8 quinosbatrum (quinosbarum *var. l.*): saccupaleae *(cf. André, Lex. bot. p. 278).* MAPPAE CLAVIC. 276 robaticis, alii exmilax, alii telacion, alii quisnasbatu, alii cucudera: nascitur sicut rubus *eqs.* PAUL. AEGIN. cur. 4 accipe tertium mirti summitatum, acacie fructus et suci, ci-i (*3,1,4* κυνοσβάτου) equaliter. ALPHITA I p. 284,30 ci-us, rubus caninus idem. **2** *latius vel per confusionem (cf. André, Plantes. p. 84):* **a** *?rubus – ?Brombeerstrauch:* GLOSS. V 40,4 St.-S. -obatus huntesberi. SUMM. Heinr. C p. 249 cinobatus hoc hundisberi. **b** *capparis – Kapernstrauch:* ALPHITA II p. 33,24 cappara, ky-iton, caprion idem; frutex est spinosa et sparsa super terram.

cynosura (scin-, cin-, -ser-), -ae *f.* (κυνόσουρα) *de sidere i. q. arctos minor – 'Kleiner Bär':* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,7 p. 19a[v] ci-e ortus autumni est initium. HONOR. AUGUST. imag. 1,114 deinde est arcturus, scilicet plaustrum, quod et ci-a (sci-a *var. l.*) dicitur. CARM. anon. 1,127 (SBMünch. 1873. p. 699) signa tibi *(Phaethonti)* curae sint elycis et ci-ae (ci-ere *var. l.*). ODO MAGDEB. Ern. 2,303 tempus erat, quo . . . tardos -a triones flectere tentabat.

***cynotaurus** (quin-), -i *m.* (κύων *et* ταῦρος; *per analogiam ad* centaurus *et* Minotaurus *formatum, ut vid.*) *monstrum e cane et tauro formatum – 'Hundsstier':* CHRON. Fred. 3,9 fertur . . . uxor *(sc. Chlodei)* ad mare labandum vadens bistea Neptuni qui-i similis eam adpetisset.

cynovium *v.* coenobium.

cynthia (quin-, cin-, -tia), -ae *f.* (Κύνθιος) *script.* tindia: GLOSS. III 606,8 St.-S. *luna,* σελήνη – *Mond:* RHYTHM. 97,4 foebi radii fuscantur nec splendescit quintia. CARM. de temp. rat. 233 anno primo mense eodem . . . ci-a est nona. PAUL. ALBAR. carm. 9,117 cintia dum noctes comit et tetra refugat. CARM. cod. Vat. (5330) 8,1 lucifer exoriens umbras cęu ci-a format. BONIZO ad amic. 4 p. 582,24 priusquam ci-a ter exactum conderet orbem. SUMM. Heinr. B 4,13 luna mano vel ci-a. *al.*

cynubium *sim. v.* coenob-. ***cynum** *v.* 1. *cinum.

?*cynurinum, -i *n.* (κύων *et* οὐρά) *de herba quadam ('Hundeschwanz') fort. i. q. Cynosurus cristatus (L.) – viell.: Kammgras:* ARNOLD. SAXO fin. 4,7 p. 84,23 dum comederit homo -um tostum aut anisum, exsanguine erit corpus eius.

cynus *v.* 1. cinus.

cyon (schyon, chyon) *et* **cynos** (cinos) *subst. masc.* κύων – *Hund:* **1** *de animali:* SUMM. Heinr. A 3,472 canis a canore

[Wellhausen]

latratus dicitur vel cinos (-os *var. l.*) hunt (*sim.* B 3,83). Albert. M. animal. 26,12 -os graece est canis. Alphita I p. 284, 31 cinos ... canis dicitur. p. 284,34 cinorodoxa ... a cinos, quod est canis, et doxa gloria. **2** *de sidere:* Arnold. Saxo fin. 2,2 p. 17,32 in quarto gradu leonis aquarius et chyon oritur. p. 18,8 <in> duodevicesimo gradu *(sc. sagittarii)* schyon, id est canis, oritur.

cyparissinus *v.* cypressinus. **cyparissus** *v.* cypressus.

cyperus *vel* **cyperum** (quip-, cip(p)-, cep-, cap(p)-, cibar-, -pir-, -par-, -rium, -reum), -i *m. vel n. et* **cyperis** (quip-, cip-, cap-, -par-), -is *f.* (κύπειρος) *form. sing.: ?nom. vel acc.:* -os: *l.25.* -o: *l.20.22.25.33. al.* -u: *l.23. al.* -i: *l.33.* -r: *l. 26. gen.:* -o: *l. 20.* -u: *l. 24.* -ei: *l. 21.* -eos: *l. 25. confunditur c.:* cyprus: *l.37.* cypressus: *l.39.*

1 *sensu originario i. q. galanga – Zypergras, (Wilder) Galgant (Cyperus esculentus L., Acorus calamus L., Curcuma longa L. vel sim.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1300sq.; spectat ad herbam eiusve radicem):* Antidot. Lond. p. 17,27 confectio sua *(sc. hadriani)* hec est: ... murra - i, ci-o < vi, piper albo - ii S. Recept. Lauresh. 2,42 ci-i (ci-o *var. l.*) unciae iiii. 2,147 ci-ei ~ iiii. 5,31 p. 374 -is ~ vi. Fragm. mul. II 30 cipiro ana manip. i (*sim.* III 60 ceperio). Antidot. Sangall. p. 95,3 oleo ci-u - i. Antidot. Augiens. p. 39,39 -u dragm. vi. Antidot. Glasg. p. 102,3 qui-is - i. p. 103,18 ci-os dr. ii. p. 123,28 -iro - vi. p. 130,18 ci-eos - iiii. p. 153,40 ciper S. Paul. Aegin. cur. 236 p. 172,19 iris illirica ... et ci-is (*3,61,5* κύπερις) et aru radix. Constant. Afric. grad. p. 362,23 -um calidum et siccum in secundo gradu. Conr. Hirs. (?) epithal. 18a,2 (AnalHymn. 50 p. 501) quae constant sanctis typica, mastix et gutta cibara. Albert. M. veget. 6,114 est ... involutio ligni eius *(galangae)* radicis ... similis involutioni ciparis (capparis *var. l.*) *eqs.* 6,308 ciparus (cipparo, cipari, caparo, capari *sim. var. l.*). Alphita I p. 286, 44sq. -us, iuncus triangularis idem; -us babilonicus, galanga idem. *persaepe*. **2** *per confusionem:* **a** *cyprus – Henna:* Paul. Aegin. cur. 13 ad capillos nigros rubeos faciendos ... ci-i (*3,2,5* κυπέρου) folia infundens in suco strucii et utere infusione. **b** *cypressus – Zypresse:* Gloss. I p. 263,198 Th. -us cipressen.

cyphi (kyfi, ciphi, cisi, cyfi, cysi), -eos *n. de medicamine Aegyptio i. q.* κῦφι – *'Kyphi'*: Recept. Lauresh. 4 p. 319 confectio ciphi. Paul. Aegin. cur. 163 ⌞cyfi (cysi, cisi *codd.*) lunare⌟ (*3,28,2* τὸ κῦφι τὸ σεληνιακόν) odorentur *(sc. caput dolentes)* et in fronte illinant *eqs.* 192 quidam et cyfeos (cyseos, ciseos *codd.; 3,37,7* κύφεως [κύφεων, κύφεος *var. l.*]) et rosarum ana ÷ ii. 203 p. 137,1sq. 'sanare ... potest', dicit *Archigenes*, 'in vesica ulcerationes kyfi (rysi *codd.; 3,45,6* κῦφι) et kyfoides (kysoides, kisoides *codd.;* κυφοειδεῖς) antidoti.'

***cyphoides** (kyfo-, kyso-, kiso-, kufo-, quifo-), -is. (κυφοειδής) *decl. II.: l.52. medicamini Aegyptio q. d. 'cyphi' similis – 'kyphiähnlich':* **1** *adi.: v. l.48.* **2** *subst.:* Paul. Aegin. cur. 209 p. 144,6 kuf-i (quif-i *A; 3,46,4* αἱ ... κυφοειδεῖς) ... ad calidas distemperantias non omnino conveniunt, nisi *eqs.*

cyphus *v.* scyphus. ***cypparius** *v.* *cipparius.

cyppus *v.* cippus.

cypresseus, -a, -um. *ex ligno cypressi factus – aus Zypressenholz (gefertigt):* Metell. Quir. 12,23 nec trabes -e bonos mea casa ferunt odores.

cypressinus (cip-, -paris(s)i-, -imus), -a, -um. (κυπαρίσσινος) *ad cypressum pertinens – die Zypresse betreffend:* **1** *in univ.:* Godesc. Saxo gramm. 56 cum producantur ... cetera possessiva ut 'cedrinus', '-us' (-mus *cod.*). **2** *c. colore quodam:* **a** *cypressi proprius, a cypresso sumptus – zur Zypresse gehörig, von der Zypresse stammend, Zypressen-:* Compos. Luc. P 13 p i c i s ci-i sol. i (Mappae Clavic. 274 p. ci-ae). Summ. Heinr. A 4,201 -um *(sc. lignum)* ciperbŏmin, ciperbŏm (*sim.* B 2,268). Leo Mars. chron. 1,18 p. 59,5 tectum ... ipsius *(ecclesiae)* universum ci-is contignatum l i g n i s plumbo cooperiens *abbas* (Theod. loc. sanct. 103. *al.*). Albert. M. veget. 6,59 grana ... pomi -i (cypressi *var. l.*) illam partem sui ... semper convertunt ad domesticum pomi sui. **b** *ex ligno cypressi fabrefactus – aus Zypressenholz (gefertigt):* Agnell. lib. pont. 26 p. 291,13 invenimus infra ipsam arcam capsam ci-am. Paul. Aegin. cur. 186 p. 110,24 coquentur *(sc. substantiae)* comota -arissina (-arissima, ciparisina *codd.; 3,35, 2* κυπαρισσίνῃ) spata. Theod. loc. sanct. 189 cancellis ci-is varia pictura decoratis. Annal. Disib. a. 1160 p. 29,49 patibulum *(sc. crucis)* erat -um. *al.*

cypressus (cip-, -paris-, -peris-, -ras-) *vel raro* **cupressus** (co(o)p-, cuppr-), -i (-us) *f. (vel m.?)* (κυπάρισσος) *form.: nom. sg.* ciperison: Dyasc. p. 96a. *gen. pl.* -um: Albert. M. veget. 6,56 *(var. l.). decl. I.: l.15.*

κυπάρισσος – *Zypresse:* **1** *proprie:* Aesculapius 24 p. 40,23 cataplasma adhibeant ex ... aqua, ubi coxerint cy-i comae. Recept. Lauresh. 2,165 quae *(herba savina)* habet folia quasi cu-a (co-a *var. l.*). Antidot. Sangall. p. 87,3 diacissum recipit hec: ... pelas co-i xxv, frundes co-i sine furculis lib. i. Antidot. Glasg. p. 111,23 folia de ci-u ∋ i. p. 124,35 coo-i pilas xxv. Paul. Aegin. cur. 217 p. 158,10 manente in lecto eo, qui curatur, ... et bibente ciparissi (ciperissi *B; 3,53,1* κυπαρίσσου) elixaturam cum vino. Chart. Tirol. 1194 de uno manso ... iacente de Tremeno ad ciprassum ad Puteam. Albert. M. veget. 5,3 quando ex seminibus ... pullulant cy-i (cy-us *var. l.*) vel ficus. *persaepe. v. et p. 1199,32. de iunipero:* Albert. M. veget. 6,121 iuniperus cum cy-o multam habet similitudinem; propter quod etiam cy-us silvestris vocatur. **2** *in imag. vel per compar.:* Paul. Diac. carm. 18,24 vale ... tu *(sc. coniux Karoli)* quoque cum fructu, felix cyparisse. Thietm. chron. 1,28 p. 36,9 tu, Merseburg inclita, ... more ci-us pre caeteris comprovincialibus tuis exaltata *(cf. Vulg. Sirach 24,17).* **3** *alleg.:* Hildeg. phys. 3,20 cy-us valde calida est et secretum Dei significat. Wolbero cant. 1 p. 1092D cy-us ... duas ... habet gratias, videlicet odoris et incorruptionis *eqs. al. pro cognomento Mariae:* Milo carm. 3,4,2,9 altithroni genitrix, ... caedrus, cy-us, platanus. Carm. cod. Vindob. (806) 6,2 te rosa, ... lilia, stella, cy-us ... signant obscuris, pia virgo Maria, figuris.

cyprinos *subst.* (κυπρῖνος) **1** *de pisce i. q. carpa – Karpfen:* Albert. M. animal. 4,105 piscium ... fluvialium orientalium, qui dicuntur kyroz (*p. 538a,15* κυπρῖνος) et halagorez, sunt quidam modi. 6,77 animal ... aquaticum, quod komoz dicitur, quinquies ... in anno ovat. 6,79 eadem ... est quantitas ovi kokoz. 7,102 kokomos. 12,207 qui *(piscis)* graece kohery vocatur. **2** *?per errorem de ave quadam:* Albert. M. 23,124 komer avis est, quae in anno quinquies ... pullificat.

1. cyprinus (ep-, cip-, cibr-, -ren-, -ian-), -a, -um. (κύπρινος) *form. sing.: ?nom. vel acc.:* -o: *l.53.55.63.* -u: *l.54. gen.* -o: *l.62.*

1 *adi. i. q. ad cyprum pertinens – zum Hennastrauch gehörig, Henna-:* **a** *in univ.:* Recept. Lauresh. 5,31 p. 376 floris -i ~ viii. **b** *c. colore quodam:* **α** *ex flore cypri extractus – aus der Hennablüte gewonnen (de oleo):* Aesculapius 23 p. 38,8 utantur *(sc. coeliaci)* cerotario ex o l e o -o aut rosaceo (Recept. Lauresh. 5,31tit. p. 376 olei -i [cypriani *var. l.*]. Antidot. Sangall. p. 95,32 o. ci-o conficitur sic: *eqs.* Antidot. Augiens. p. 62,37 oleu -u. Antidot. Glasg. p. 119,3 cib-o. p. 148,7 ep-o. p. 158,5 cipreno. *saepe*). **β** *ex oleo cypri confectus – aus Hennaöl hergestellt:* Paul. Aegin. cur. 174 p. 98,12 superponere oportet pectori ... ci-um (*3,30* κυπρίνην) c e r o t u m (239 p. 178,3. 252 p. 198,17). 244 nardini ungenti ana ÷ iii, ... ci-i (*3,68,2* κυπρίνου) ana ÷ ii. **2** *subst. neutr. i.q. oleum cypri – Hennaöl:* Paul. Aegin. cur. 117 p. 72,7 instillandum ... medicamentum cum roseo aut ci-o (*3,23,1* κυπρίνῳ). 179 ad cerota transeundum dia butiru et ci-o. 212 p. 152,9 calefacientem ci-o cum pauco aceto utendum malagmatibus. *ibid. al.*

2. cyprinus *v.* cuprinus. **cyprum** *v.* cuprum.

cyprus (cip-, cup-), -i *f.* **1** *strictius i. q.* κύπρος – *Henna(strauch):* **a** *proprie:* **α** *de planta:* Recept. Lauresh. 5,31 p. 376 mittis ibi *(sc. in oleo)* f l o r e s -i et ... colas *eqs.* (Antidot. Sangall. p. 95,35. Antidot. Augiens. p. 65,17). Hildeg. caus. 2 p. 130,13sq. cortex de cupro super cocturam non valet, quia succus cupri contrarius est carni hominis. Honor. August. cant. 1,13 p. 378A -us est arbor Aegyptia

[Wellhausen]

similis salici. ALBERT. M. veget. 6,324 ciprus . . . invenitur nominata a theologis. *al.* **β** *de suco ex semine extracto:* HONOR. AUGUST. cant. 4,13/14 p. 425^{C} inde *(sc. ex semine)* succus exprimitur, qui -us dicitur, unde regium unguentum conficitur. **b** *alleg.:* HONOR. AUGUST. cant. 4,13/14 p. 425^{C} -us . . . est spiritalium conversatio, quae primitus florebat in Aegypto. **2** *latius vel per confusionem:* **a** *cypressus – Zypresse:* GLOSS. I 552,12 St.-S. potrus cipri drubo cipres. III 487,15 ciprus ⌞piper boum⌟ (*leg.* ciperboum). 496,32 -us cipriboū. **b** *laurus – Lorbeer:* GLOSS. III 467,46 St.-S. cipro . . . lorbŏm. **c** *prunus – Pflaumenbaum:* GLOSS. III 469,3 St.-S. cipro frumboum.

*?****cypsarus** (cip-), -i *m. (an* -um, -i *n.?)* (*orig. inc., ni subest* κυψέλη) *genus quoddam vasorum alch. – ein alchimistisches Gefäß:* Ps. PLATO quart. 3 p. 146,18 'illud *(instrumentum sublimitatis)* . . . , quod est inter aliud, oportet esse perforatum ad formam ci-i.'

cypsele (ky-li) *subst.* (κυψελίς) *de cerumine q. d. i. q. aurium sordes – Ohrenschmalz:* ALFAN. premn. phys. 23,4 p. 143 per aures . . . egeritur, quod graece dicitur k-i (*PG 40,693^{B}* κυψέλη [κυψελίς *var. l.*]), hoc est sordes aurium.

cypselos (ciprêlus) *subst.* (κύψελος) *de ave hirundini simili fort. i. q. Apus apus – viell.: Mauersegler, Turmschwalbe:* ALBERT. M. animal. 8,94 est . . . quaedam . . . avis, quae actorôs graece, latine autem ciprêlus (*p. 618^{a},31* κυψέλους) vocatur, et est species quaedam hyrundinis.

cypus *v.* scyphus. ***cyra** *v.* *chir.

cyragricus *v.* chiragricus. **cyras** *v.* choeras.

***cyrateca** *v.* *chirotheca. **cyrc-** *v.* circ-.

***cyrieleizo** *v.* *kyrieeleizo.

***cyriona** *subst. (orig. inc., ni subest syr.* qeryānā; *cf. LThK.* ^{3}*VI. p. 369) explanator, interpres (scripturae) – (Schrift-)Forscher, Ausleger:* NADDA Cyriac. I 10,7 ille *(Marcellinus)* . . . respondit in Syra lingua unum verbum -a fuisse, quod Latinis 'scrutator' vel 'investigator rerum' interpretari congruum foret (*per pravam interpr. nominis* Cyriacus).

cyrius *v.* kyrius.

*?****cyrogaleum,** -i *n. (ital. vet.* ciriegiuoli; *cf. Penzig, Flora popolare italiana. I. p. 143. cf. et p. 382 s. v. Prunus avium L.* ciregiolo, ciriegiolo *sim.) spina alba – Weißdorn:* MARC. GRAEC. ign. 18 de radice herbae, quae -o (ti-o *var. l.*) nomine et nocte lucet, pabulum factum.

cyrogra- *v.* chirogra-. **1. cyros** *v.* scirrhos.

2. *cyros *v.* *chir. ***cyrostring(u)a** *v.* *chirostringa.

***cyrotheca** *sim. v.* *chir-. **cyrpus** *v.* scirpus.

cyrrus *v.* cirrus.

***cyrta** (zirca, cir(p)ta, curta), -ae *f.* (κυρτός) *curvatura, convexitas, sinus – Krümmung, Wölbung, Bogen:* ALFAN. premn. phys. 23,11 p. 144 cili vena oriente ⌞a -is⌟ (*PG 40,696^{A}* ἐκ τῶν κυρτῶν), hoc est a gibbis, hepatis. ARS med. 5 p. 423,11 cuius *(hepatis)* superiorem gibbatam Graeci cirtam vocant. RICHARD. ANGL. anat. I 394 versus dorsum dirigit *hepar* gibbum, quem auctores dicunt cirtam (curtam sive cirptam, criptam *var. l.*). ALPHITA I p. 314,16 eius *(hepatis)* gibbositas dicitur galbet vel gilbet vel zirca.

*?****cyrufa** (-uffa) *subst.* (*orig. inc., ni subest* rufus) *papaver – Mohn:* GLOSS. V 40,3 St.-S. codion vel -ffa maho.

cyrurd-, cyrurg- *v.* chirurg-.

cys *v.* cis. **Cysalpinus** *v.* Cisalpinus.

cysma *v.* schisma. ***cysmos** *v.* *seismos.

cysta *v.* 1. cista. **cysterna** *v.* cisterna.

cystis (ky-, ki-, qui-, ci-, -tys), -is *f.* (κύστις) *form. sing.: gen.* -eos: *p.2192,3.5. acc.:* -im, -ym: *l.71.p.2192,8.10.14.23. al.* -in: *p.2192,1.20.22. al.*

vas, theca, receptaculum – Gefäß, Hülle, Behälter: **1** *strictius i. q. sacculus, folliculus (membranaceus), capsula – (Haut-)Säckchen, Beutel, Blase (t. t. anat.):* **a** *in univ.:* ALBERT. M. animal. 1,447 non ambo *(sc. globi mulierum)* simul in una -i colliguntur, sicut colliguntur virorum testes in oceo. 1,475 figura . . . zirbi . . . est sicut sit cistis quaedam. 1,606 antiqui . . . fel k-im minorem vocaverunt et vesicam k-im maiorem. *al.* WILH. SALIC. chirurg. 1,19 p. 310^{B} nodus habet quandoque sacculum seu -in, in quo locatur et volvitur nodus. **b** *de receptaculo bilis:* PAUL. AEGIN. cur. 214 p. 154,15 si . . . fiat *icterus* albis existentibus egestionibus, ⌞c o l e r i c e quisteos⌟ (*3,50,1* τῆς χοληδόχου κύστεως) declaratur passio (p. 155,7 c. -eos [-eas *var. l.*], *ni spectat ad l.155qq.*). Ps. COPHO anat. 44 in cuius *(hepatis)* substantia est quasi quaedam vesica, quae cistis f e l l i s appellatur (WALTH. AGIL. med. 140 p. 223,15. ALBERT. M. animal. 15,95 k-ym. *saepe*). RICHARD. ANGL. anat. I 408 unus *(porus)* . . . deportat felleum humorem . . . ad cistim felleam. ALBERT. M. animal. 1,606 causa . . . , quare c o l e r a e k-is est in epate, est, ut *eqs.* (1,611). *expressius i. q. fel – Galle(nblase):* URSO anat. 256 cistis gippo epatis fixa duos habet poros. RICHARD. ANGL. anat. I 407 quorum *(pororum)* unus dirigitur primo ad cistim. ALBERT. M. animal. 1,611 non habet k-is virtutem attrahendi. *al.* **c** *de receptaculo urinae i. q. vesica – (Harn-)'Blase':* GLOSS. med. cod. Leninopol. p. 272,3 omnia dic, . . . verbi quae sillaba signet; . . . quid flebs, . . . cistis (gloss.: vesica, in qua humor colligitur et per virgam egeritur). PAUL. AEGIN. cur. 240 p. 179,24 rupto . . . apostemate si . . . ad cistin (*3,65,2* κύστιν) feratur putredo. *per errorem:* PAUL. AEGIN. cur. 239 p. 177,2 flegmon matricis . . . fit . . . et ex aborsu et ex partu propter malam cistin (cistim *B; 3,64,1* κύησιν [κένωσιν, κύρσιν *var. l.*]). **2** *latius i. q. loculus, arca – Aufbewahrungsort, Kiste:* ALBERT. M. animal. 1,565 est *monoculum* sicut kistis quaedam, in qua cum quis voluerit, accipit, quod reposuit.

cytarista *v.* citharista. *adde ad p. 647,62: psalmista – Psalmendichter, -sänger:* MANEG. c. Wolfh. 12 p. 71,7 hoc verbum bonum, . . . hoc 'canticum novum' cyta-a . . . spirituali iubilo praecinebat: *'eqs.' (spectat ad Vulg. psalm. 47,10).*

cytera *v.* citra. **cythara** *v.* cithara.

cythare(d)a *v.* citharoedus.

cytharis *v.* cidaris. *adde ad p. 573,27:* GLOSS. I 337,45 St.-S. cytharim huat.

cytharista *v.* citharista. **cytharizo** *v.* citharizo.

cythera *v.* cithara. **cythisum** *v.* cytisus.

[cythosicus *v.* cercopithecus.**]**

***cytimus** (cit-), -a, -um. (*?*κύδιμος) **1** *illustris, artificiosus – ruhmreich, kunstvoll:* AETHICUS p. 127,5 Meopari . . . ci-am (-am *var. l.*) confectionem *(sc. colymbarum)* . . . a parte solis speculo electrino et vitrio . . . lucidissimo . . . ponunt *(v. notam ed.).* **2** *excellens, pretiosus – hochwertig, kostbar:* AETHICUS p. 186,12 cimbia onix . . . , ci-um (-um *var. l.*) nitrum, lomentum quippe commodum.

cytinus (cit-, co(i)t-, cort-, cici-), -i *m.* (κύτινος) *script.* cucius *(ni leg.* cucinus): *l.52. form. acc. pl.* -us: *l.50.*

flos mali granati – Granatapfelblüte: PAUL. AEGIN. cur. 155 sicca *(sc. remedia)* . . . apposita ios ferri, co-i (*3,26,11* κύτινοι); . . . sicca . . . calcanthu assi aut coi-i (cor-i *B*). 237 p. 174,21 appone . . . ⌞ci-us (cicinus *B*) aut mala granata dulcia⌟ (*3,62,2* κυτίνους ῥοᾶς γλυκείας). TRACT. de aegr. cur. p. 149,6 pulvis factus ex . . . camphora et cucio . . . imponatur. *remissius i. q. flos – Blüte:* PAUL. AEGIN. cur. 249 p. 192,5 quibus . . . apertum est orificium, . . . farmaca sicciora et stiptica, ⌞ci-i roon⌟ (*3,74,10* κύτινοι ῥοῶν) . . . et radices rubi.

cytisus *vel* **cytisum** (scit-, chit-, cit-, -thi-, -thys-), -i *m. vel n.* (κύτισος) *form. nom. sg.* -is: *l.59.* **1** *strictius de herba ex genere trifolii fere i. q. medica, melilotum – etwa: (Geiß-, Schnecken-)Klee, Luzerne:* SUMM. Heinr. C p. 241 cithisis zepfo vel gebroz. AMARC. serm. 1,521 quando petunt *apes* thyma convolitantque gregatim ad cithisum. HILDEG. phys. 1,108 cle (cithysus *ed. pr.*) . . . ad pascua pecorum utile est. ANNAL. Egm. a. 1137 p. 149,21 ut estus nimius sci-um in multis locis exusserit. GLOSS. II 676,32 St.-S. -um cepphin. III 582,36 chi-us cle. *al.* GLOSS. p. 24,26 M. cithisum pinesuge. **2** *latius vel per confusionem de aliis plantis:* **a** *caprifolium – Geißblatt, -bart (cf. André, Plantes. p. 85):* GLOSS. IV 349,66 St.-S. cithisum miteuurz. **b** *vicia – Wicke:* ALBERT. M. animal. 3,177 quaedam *(pascua)* . . . lac multiplicant sicut . . . herba, quae graece coctimez (*p. 522^{b},27* κύτισος) vocatur, quam nos viciam vocamus. *Wellhausen*

cyvis *sim. v.* civ-.